PIESN NAD PIESNIAMI SALOMONA,

która po Zydowsku שיר השירים Sir Háſirim zowią.

ROZDZIAŁ. I.

KOSCIOL do Chriſtuſá oblubienicá ſwégo.

Nięchmie pocáłuie pocáłowániem vſt ſwoich: bo lepſzé ſą ᵃpierſi twé nád wino. Woniáiące oleykámi nawybornieyßémi. Oleiek wylany imię twoie: dla tego pánienki vmiłowáły ćię. Pociągni mię: zá tobą pobieżemi ᵇdo wonnośći oleyków twoich. Wprowádźił mię król do pokoiów ſwoich: rozrádujem ſię y rozweſelemy w tobie/ pámiętáiąc ná ᶜpierſi twoie nád wino: práwi miłuią ćię. Czarnaćiem ále piękna córki Jerozolimſkie: iáko namioty Cedár/ iáko ſkóry Sálomonowé. Nie pátrzayćie ná mię żem ieſt śmiáda/ bo mię opaliło słońce: ſynowie mátki moiéy walczyli przećiwko mnie/ poſtáwili mię ſtróżem w winnicách: winnice moiéy nie ſtrzégłám. Oznaymiże mi którégo miłuie duſzá moiá/ kędy páśieß/ kędy odpoczywaß w południé: ábych ſię nie poczęłá błąkáć zá trzódámi towárzyßów twoich. Jeſli ſię nie znaß/ o napięknieyßa między niewiáſtámi/ wynidź á idź zá ſtádem trzód/ á páś koźlętá twoie przy budkách páſterſkich. Jeźdźie moiéy w woźiéch Pháráonowych przyrównałem ćię przyiaćiołko moiá. Piękné ſą iágody licá twego iáko Synogárlice: ßyiá twoiá ᵈiáko kleynoty. Łáncußki złoté vczynimy tobie śrébrem nakrapiáné. Kiedy król był ná pokoiu ſwoim/ ſpikánárd móy wydał wonność ſwoie. Snopek mirrhy ieſt mi miły móy/ między pierśiámi moiémi mießkáć będźie. Grono ᵉCypru mi miły móy/ w winnicách Engáddy. Otós ty piękna przyiaćiołká moiá/ otós ty ieſt piękna: oczy twoie iáko gołębice. Otoś ty ieſt piękny miły móy/ y wdźięczny. Łóżko náßé kwiećia pełné: ᶠbálki domów náßych Cedrowé/ ſtropy náßé Cyprysowé.

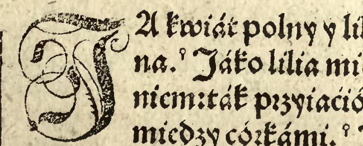
ᵃmiłośći, H. ᵇH. ᶜmiłośći, H.

CHRISTus do kośćioła oblubienice ſwoiéy. ᵈmiedzy łáncußkámi, H. KOSCIOL. CHRISTus. KOS. ᶠábo ſtropy.

Tá pieśń wßytká ieſt duchowna/ pełna nieogárnionéy miłośći Chryſtuſowéy przećiw kośćiołowi oblubienicy ſwéy/ y wzáiem też oblubienice przećiw Chryſtuſowi oblubieńcowi. Bo tá ieſt mądrość Duchá świętégo/ áby pokazał z táką miłośćią przez wćielenié ſwoie/ kośćioł oblubienice ſwéy ſobie przyłączył/ dobrze przed tym niż ſię to ſſtáło/ chćiał áby táka Pieśń o tym duchownym małżeńſtwie byłá nápiſána. Co ſię łatwie káżdy może domyślić: bo co mówi o oblubienicy ſwéy/ to żadnéy inßéy ſłużyć nie może/ tylko oblubienicy Chryſtuſowéy/ kośćiołowi iego świętému/ w którym iż naprzednieyßa ieſt błogosłáwiona Mátká iego/ dlá tego słów też tu do niéy napierwey należy: y tym ſenſem ich kośćioł ś. czeſto vżywa/ iáko y innych z Przypowieśći/ y z Ekkleſiáſtiká/ które o mądrośći nápiſáne ſą.

ROZDZ. II.

CHRISTus. KOS.

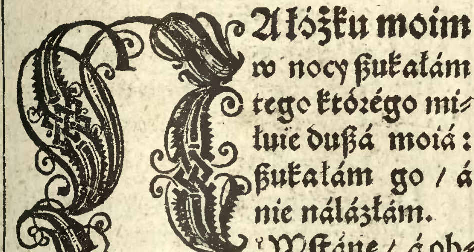

Ja kwiát polny y liliá pádołná. Jáko liliá między ćiérniem: ták przyiaćiółká moiá między córkámi. Jáko iábłoń między drzewem leśnym: ták miły móy między ſynámi. Pod ćieniem iego którégom prágnęłá/ śiedźiáłám: á owoc ie° słodki gárdłu memu. Wprowádźił mię do piwnice winnéy/ rozrządźił we mnie miłość: Obłożćie mię kwiećiem/ oſypćie mię iábłki: boć mdleię od miłośći. Lewa ręká iego pod głową moią: á práwicá iego obłápi mię. Poprzyśięgam was córki Jerozolimſkie przez ſárny y przez ieleni© pólné/ ábyśćie nie budźiły/ áni ocućić dawáły miłéy moiéy/ dokąd ſámá nie zechce. Głos miłégo mego: oto ten idźie ſkacząc po górách/ przeſkákuiąc págórki. Podobny ieſt miły móy ſárnie y ielonkowi. Oto on ſtoi zá śćianą náßą/ poglądáiąc okny/ pátrzáiąc przez kraty. Oto miły móy mówi ku mnie: wſtań śpieß ſię przyiaćiołko moiá/ gołębico moiá/ piękna moiá/ á przyidźi. Boć iuż zimá minęłá/ deſcz przeßedł/ y przeſtał. Vkazáły ſię kwiatki po źiemi náßéy/ przyßedł czás winnic obrzynánia: głos ſynogarlice ſłyßan ieſt w źiemi náßéy. Figá wypuśćiłá niedoyźrzáłé figi ſwoie: Winnice kwitnącé wydáły wonność ſwoie: Wſtań przyiaćiołko moiá/ piękna moiá/ á przyidźi. Gołębico moiá/ w roſpádlinách ſkálnych/ w maclochu párkanu/ vkaż mi oblicze twoie/ niechay głos twóy zábrzmi w vßách moich: ábowiem głos twóy wdźięczny/ á oblicze twoie piękné. Poymayćie nam lißki málé które pſuią winnice: bo winnica náßá zákwitłá. Miły móy ᵃmnie/ á ia iemu/ który ſię páśie między liliámi. Poki dźień nie nádydźie/ á nie przeminą ćienie. Wróć ſię: bądź podobien miły móy ſárnie/ y ielonkowi ná górách Bether.

CHR. ᵃieſt móy, á ia iego.

ROZDZ. III.

KOS. CHRI:

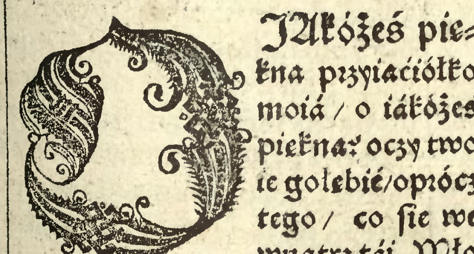

Na łóżku moim w nocy ßukałám tego którégo miłuie duſzá moiá: ßukałám go/ á nie nálázłám. Wſtánę/ á obbieżę miáſto: po vlicách y po rynkách ßukáć będę którégo miłuie duſzá moiá: ßukáłám go á nie nálázłám.Ználeźli mię ſtróżowie którzy ſtrzegą miáſtá: Záliśćie widźieli którégo miłuie duſzá moiá? Máluczko odßedßy od nich/ nálázłám tego którégo miłuie duſzá moiá: poymáłám go y nie puſczę go/ áż go wprowádzę do domu mátki moiéy/ y do komory rodźićiélki moiéy. Poprzyśięgam was córki Jerozolimſkié/ przez ſárny/ y ieleniе polné/ ábyśćie nie budźiły áni ocućić dawáły miłéy/ do kąd ſámá nie zechce. Któraż to ieſt/ która wſtępuie przez puſczą iáko promień dymu z wonnych rzeczy mirrhy y kádźidłá/ y káżdégo prochu áptekárſkiégo? Oto łoże Sálomonowé ſześćdźieśiąt mężnych obſtąpiło/ z namężnieyßych Jzráel. wßyſcy trzymáiąc mięcze/ y bárzo ćwiczeni ku bitwie: káżdégo miecz przy boku iego/ dla ſtráchów nocnych. Lektykę vczynił ſobie król Sálomon z drzewá Libáńſkiégo: Filary iéy poczynił śrébrné/ ᵃporęczé złoté/ podniebienié ßárłatowé: śrzodek iey náſłał miłośćią dla córek Jerozolimſkich. Wynidźćie á oglądayćie córki Siońſkié królá Sálomoná/ w koronie/ którą go vkoronowáłá mátká iego/ w dźień ᵇzrękowin iego/ y w dźień weſela ſercá iego.

ᵃá ſtrych, ábo páwiment złoty, H. ᵇábo ślubu.

ROZDZ. IIII.

CHR.

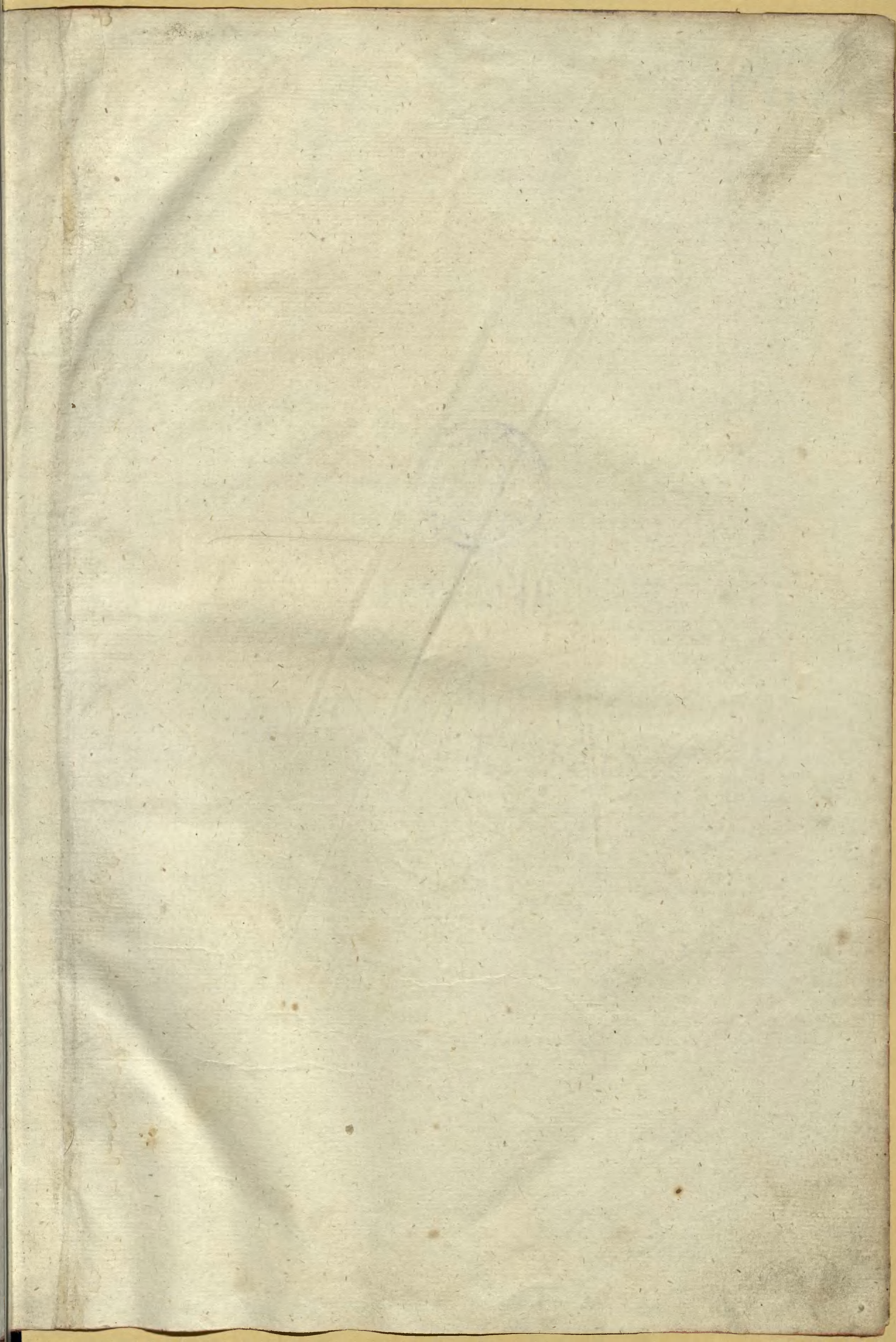

Jakożeś piękna przyiaćiółko moiá/ o iákożeś piękna: oczy twoie gołębié/ oprócz tego/ co ſię we wnątrz tái. Włoſy twoie iáko ſtádá kóz/ które zſtąpiły z góry Gáláád. Zęby twoie iáko trzódy owiec poſtrzyżonych/ które wyßły z kąpieli káżda máiąc po dwoygu iágniąt/ á niepłodnéy niémáß między nimi. Jáko tkánicá kármázynowa wárgi twoie: á wymowá twoiá wdźięczna. Jáko vłomek iábłká gránatowég/ ták iágody twoie/ oprócz tego co ſię we wnątrz tái. Jáko wieżá Dawidowá ßyiá twoiá/ którą zbudowano zobronámi: tyśiąc tarcz wiſzą ná niéy/ wßytká broń mocarzów. Dwie pierśi twoie/ iáko dwoie bliźniątek v ſárny/ które ſię pá

depozyt Dominików

Biblioteka Miejska
w Bydgoszczy

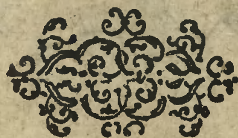
BIBLIA
TO IEST
KSIĘGI STAREGO Y NOWEGO TESTAMENTV,
WEDŁVG ŁACINSKIEGO

przekłádu ſtárego, w kośćiele powſzechnym przyiętego, ná Polſki język z nowu z pilnośćią przełożone,

Z DOKŁADANIEM TEXTV ZYDOWSKIEGO y Gréckiégo, y z wykłádem Kátholickim, trudnieyſzych mieyſc, do obrony Wiáry świętéy powſzechnéy przeciw kácérztwóm tych czáſów należących;

PRZEZ D. IAKVBA WVYKA Z WĄGROWCA, THEOLOGA SOCIETATIS IESV.

Z DOZWOLENIEM STOLICE APOSTOLSKIEY, *á nakłádem Ie° M. Księdzá Arcybiſkupá Gnieźnieńſkiégo, etć. wydáne,*

W KRAKOWIE
W Drukárni Łázárzowéy, Roku Páńſkiégo,
M. D. XC IX.

SIT DOMINVS DEVS TVVS BENEDICTVS, QVI VOLVIT TE ORDINARE SVPER THRONVM SVVM, REGEM DOMINI DEI TVI.

QVIA DILIGIT DEVS ISRAEL, ET VVLT SERVARE EVM IN ÆTERNVM: IDCIRCO POSVIT TE SVPER EVM REGEM, VT FACIAS IVDICIA ATQVE IVSTITIAM.

2. Par. 9.

NAIASNIEYSZEMV Y NIEZWYCIĘZONEMV MONARSZE ZYGMVNTOWI TRZECIEMV,

Z Laski Bozey Krolowi Polskiemv y Szwedzkiemv, &c. Wielkiemv Ksiązeciv Litewskiemv, &c.

Láská y pokóy od Páná nászégo Iesusá Christusá.

WIETE, SLOWA Y PISMA Bożego księgi, nowo w Polski ięzyk dla náßych Polaków przełożone, nikomu inßemu naprzód, tylko W. K. M. Królowi y Monárßé Polskiému oddáć przystoi: to rzecz sámá, to y powinność nászá po nas chce: przeto ináczéy áni możemy, áni chcemy vczynić.

A ták Naiáśnieyßy Miłościwy Królu, Pánie náß, ze wßelákim vniżeniém y poddáństwem náßym, tę Biblią Polską, do rąk W. K. M. naprzód, á potym y wßytkiégo królestwá tego, oddáiemy, ofiáruiemy, poświącamy. Niechże to będźie ku więtßému rozmnożeniu chwały Bogá y Odkupićielá náßego Iesvsa Christvsa, *y wywyßéniu kośćiołá iego świętégo: ku szczęśliwému W. K. M. pánowániu, y pomnożeniu wiáry y nabożeństwá wßytkiéy téy Korony Polskiéy.*

Co tym chętniéy czynimy, widząc iż ón Nawyßy wßytkich królów podáwcá Bóg wßechmogący, W. K. M. od wieku przeźrzeć y obráć sobie raczył: áby chwałę imięnia swégo świętégo, y kośćiół swóy od rozmáitych nieprzyiáćiół vćiśniony, w tych pólnocnych y záwiedźionych kráiách, przez W. K. M. mnożył y wywyßał. Ná to z zámorza z domu y Oyczyzny wyprowádźiwßy ná tym máiestaćie posádźił, y tę Koronę podał. Cóż wiedźieć dla czego ták vczynił, y czemu sie ták naświętßéy iego miłośći podobáło? ktoż tych skrytych y niepoiętych sądów Bożych dośiądź może?

To pewna y nieomylna, iż tá iedná y nieodmienna wola Boża iest, ábyś nam mimo wßytkié inßé królował y pánował: poniewaź sam Bóg, nád wßytko mniémánié ludzkié, nie raz ále drugi y trzeći przez morzá y skały, przez miecze y náwáłnośći, nie ludzkimi ále Anyelskimi rękomá wyrwáć y przenieść, y ná téy stolicy W. K. M. znowu posádźić nie zániechał. Anyołóm swoim roskazał o tobie, áby ćię strzegli po wßytkich

drógách

drógách twoich. Ná ręku swoich będą ćię nośić, ábyś snadź o kámień nie obráźił nogi twoiéy. Sstánie sie zá pomocą Bożą y to co dáley mówi: Po żmiiách y bázyliszkách chodźić będźiesz, y podepcesz Lwáy Smoká.

Szczęśliwy, od Bogá vmiłowány Królu, żyy y pánuy nam szczęśliwie: á Bóg spráwiedliwy zá tę vprzeymą y gorącą miłość Bożą, dla którè go czći y chwały W. K. M. zdrowié y wszytko swoie ważysz: y Korony raz tobie od niego podánè záchowa, y iesscze onę niebieską á nieśmiertelną Koronę zdawná zgotowáną odda. A ieśliż przy wielkich innych poćiechach y szczęśliwym powodzeniu, Pan Bóg dobrotliwy, podczás według swego vpodobánia świętègo, W. K. M. doświadczáć y doznawáć nie opuscza: oto W. K. M. masz prędkié lékárstwo ná tákié wszelákié przypadki. Rácz W. K. M. kártę którąkolwiek, w téy Bibliiéy przewróćić, á záraz W. K. M. znaydźiesz, iż nigdy żadnègo ták szczęśliwègo Królá nie było, którègoby co kiedy nie dolégáło: á snadź im Bogu milszy byli, tym więtszè przećiwieństwá wytrwáć muśieli: ále im to z inszéy miáry rozmáitèmi poćiechámi záwżdy sowićie nágradzał. A zwłascza iż woyny ná świećie ćięższéy niémász, iáka iest z nieprzyiaćielem niewidomym: bo iż czártá, rozmnożenié to chwały Bożéy, którè sie zá szczęśliwègo pánowánia W. K. M. dźieie, boli: przeto zazdrośćią, chytrośćią, y złośćią vzbroiony, chćiałby iáko nawięcéy przez swoie y sobie podobnè naczynia W. K. M. szkodźić: y to pewna, iż łátwiéy którègokolwiek inszego nieprzyiaćielá niż tego vkróćić. Ale Bóg, który od młodośći W. K. M. ze wszytkiégo złégo wyrywał, mocen iest y teraz wszelkié nieprzyiaćiele, przed nogámi W. K. M. zetrzéć.

Co sie nas kápłanów vbogich y bogomódlców W. K. M. dotycze, bárzo sie z tego ráduiemy, że ná ten czás mamy tę okázyą, zá którą możemy y chęći nászè y wdźięczność przećiw W. K. M. oświádczyć. Gdyż ták pan Bóg zrządźił, iż kiedy on sam to do sercá W. K. M. podał, ábyś W. K. M. kośćiół Apostołów Piotrá y Páwłá świętègo, tu w Krákowie z gruntu, y mieszkánie zakonowi nászèmu budował: práwie téż ná ten czás poczęlismy sie iuż byli o prędkim téy to Bibliiéy wydániu stáráć: y owszem nieboszczyk dobréy pámięći X. Iákub Wuiek, Author tego tłumáczenia, vyźrawszy záłożenié piérwszègo kámieniá, rychło potym z poćiechą swoią, skończył bieg żywotá swego. Teraz iuż wydáiąc tę Bibliią ná świát, iáko sie ná on czás zrázu vmyśliło: oddáiemy, pokornie W. K. M. żądáiąc, ábyś W. K. M. od nas ná znák wiecznéy wdźięczności nászéy łáskáwie y miłośćiwie przyiąć raczył. A tym czásem Páná Bogá prośić będźiemy, áby téż W. K. M. Dóm królewski trwáły y wieczny ná tym miłym á pożądánym potomstwie y Synaczku Włádisłáwie zbudowáć raczył: á iáko dał W. K. M. począć to budowánié, ták téż ku chwale swego imięniá świętègo dał skończyć.

A przy tym Naiáśnieyszy Miłośćiwy Królu, Pánie y dobrodźieiu námsz, po wszytkich inszych pracách, którè zakon nász w tym wszytkim królestwie iáko długié y szerokié iest, dla chwały Bożéy y kośćiołá iego, y dla porátowánia zbáwienia ludzkiégo, ták w kośćiele iáko y w Aká-

dámiách, znośiły podéymował: to wydánié Bibliiéy Polskiéy niechay nam będźie świádkiem przed Máiestatem W. K. M y przed wßytką tą Koroną Polską: żeć iáko po tè wßytkié czáſy we wßytkich poſtępkách náßych, ták y w tym nic inßègo nic ßukamy, tylko co ku dobrèmu y pomnożèniu ták kośćiołá Bożègo, iáko y wßytkiéy Rzeczypoſpolitéy należy. Mdiąc ono przed oczymá, co niekiedy Izáiaßowi S. rzeczono, żeć nas Bóg, nie do obcègo y nieznáiomègo ięzyká ludźi poſłał, ále do Bráćiéy náßéy, ludźi iednègóż narodu, kość z kośći, ćiáło z ćiáłá, krew ze krwi Polſkiéy, ná to ábyśmy náßéy Oyczyznie miłey we dnie y wnocy ſłużyli, choćiać to niektórzy ináczéy vdáią. A w tym wßytkim ono nas ćießy co nápiſano: Præ omnibus fortior eſt veritas. *Mocny ieſt król, mocnè wino, mocna niewiáſtá, ále náde wßytko namocnieyßa Prawdá: przeto mamy nádźieię w Pánu Bogu, że tè wßytkié mowy vſtáną, á prawdá dali Bóg górę otrzyma. To tylko W. K. M. vniżenié prośimy, ábyś nam raczył bydź záwżdy Miłośćiwym Królem. A my W. K. M. vprzéymem ſercem z Dawidem S. winßowáć nie przeſtániemy:* EXAVDIAT TE DOMINVS IN DIE TRIBVLATIONIS, PROTEGAT TE NOMEN DEI IACOB; MITTAT TIBI AVXILIVM DE SANCTO, ET DE SION TVEATVR TE. TRIBVAT TIBI SECVNDVM COR TVVM, ET OMNE CONSILIVM TVVM CONFIRMET. *W Krákowie z Domu* SOCIETATIS IESV *v S. Bárbáry, w dźień S. Ludowiká Królá.* 25. Auguſti. *Roku* 1599.

W. K. M. náßègo Miłość. Páná

Naniżßy ſługy y bogomódlcy,

Kápłani zakonu
SOCIETATIS IESV.

STANISLAW KARNKOWSKI

Z LASKI BOZEY ARCYBISKVP GNIEZNIENSKI, L. N. PRIMAS KORONNY, Y PIERWSZE KSIĄZĘ:

Czytelnikowi łáſki Bozéy.

TO ſobie częſto ná pámięć przywodźi té czáſy y dawnieyſzé/ á pilnie vważa/ iáko Bóg wßechmogący/ ácz záwße od początku/ ále nawięcéy w tym wieku od národzenia Páná zbáwićielá náßego ßeſtnaſtym/ kośćiół ſwóy rozmáitémi á wielkimi trudnośćiámi náwiedzáć/ y záśie do ich vłácnienia y zniesienia dźiwné á rozliczné drógi/ y ſpoſoby vkázowáć y podawáć raczył: Zádźiwić ſię muśi niedośćigłéy mądrośći y opátrznośći iego: á przypátruiąc ſię niezmiernym y nieprzebránym ſkárbóm miłośierdźia iego/ muśi z Prorokiem S. záwołáć á dziękowáć: Pánie zaſtępów/ ktoż podobny tobie? Możnyś ieſt Pánie/ á prawdá twoiá około ćiebie. Tyś poniżył pyßnégo iáko zránionégo/ mocą rámienia twégo rozpróßyłeś nieprzyiaćioły twoie. Podniósł ſię był/ vpátrzywßy okázyą y pogodę do złégo/ on náder pyßny á główny nieprzyiaćiel ludzki/ oburzył ſię ná dóm Bogá żywégo: zátrząſnął nietylko dáchem y śćiánámi/ ále też y fundámenty iego/ chcąc go z gruntu wywróćić y zniſczyć. Wzniećił ćiężkié á iádowité kácérſtwá trzech ſekt głównieyßych/ Confeſsioniſtów/ Sákrámentarzów y Nowochrzczeńców/ których ſię płáſczykiem niezliczoné inßé błędy y kácérſtwá pokrywáią: które ácz ſobie przećiwné/ iednák w tym zgodné ſą/ że wßytkié iákoby zprzyśiągßy ſię/ ná wiárę S. powßechną Rzymſką/ mocą wßytką iádą y ßturmuią. Do tego náśiał tenże nieprzyiaćiel ßkodliwégo kąkolu niezliczonych złośći/ zbytków/ abuſuum, y ná wßytko złé roſpuſty. Zepſowáné obyczáie nietylko świeteckich/ ále y duchownych/ tym więtßą błędóm y kácérſtwóm drógę vczyniły. Bo iáko powiedźiał Apoſtół S. Niektórzy odrzućiwßy dobré ſumnienie/ wiárę vtráćili: Niektórzy vdawßy ſię zá chćiwośćią/ od wiáry zbłądźili. W tymże wieku/ zá máły czás/ moc Turecka wielką ßkodę vczyniłá/ wiele królestw y páńſtw ſobie podbiłá/ w których wiárá chrześćiiáńſka bárzo vćiſniona ieſt. Na więtßy żal kośćiołá Bożégo/ odſtąpiły od niego niektóré narody/ króleſtwá y kśięztwá w Europie: vdáły ſię ſwowolnie/ wrzkomo do ſczéréy á reformowánéy religiiéy/ á ono według prawdy do niezbożnośći/ do żyćia roſpuſtnégo/ do ſproſnych á dawno przed tym potępionych kácérztw.

Wßákże iednák Pan wßechmocny/ w prawdźie ſwéy nieodmienny/ iáko ſię obiecał z kośćiołem ſwym áż do ſkończenia świátá mießkáć: ták w téy ćiężkośći iego nie opuśćił go/ ále mocą rámienia ſwégo rozpróßył y rozpraßa nieprzyiaćioły iego/ y cudá wielkié przed oblicznośćią wßech narodów vkazał. Co ſię z tych przynamniéy dźieśiąći znáków łáſki y ſczodrobliwośći iego okazáć może.

Bo naprzod/ przeglądáiąc opátrznośćią ſwą Bozką/ co ſię tych żáłoſnych czáſów z kośćiołem iego dźiać miáło/ wzbudźił ná początku wieku tego/ dwu možnych á przeważnych kátholickich Monárchów/ Ferdinándá Hiſzpáńſkiego/ y Emmánuelá Portugálſkiego królá/ którzy przez Ameriká Weſpucyußá/ Chryſtophá Kolumbá/ Piotrá Alwárá/ y inßé ludźie przemyślné y dźielné/ Indiyſkié y nowégo świátá wielkié/ możné/ á nigdy przedtym nieſłycháné narody/ wyſpy/ y króleſtwá/ ná wſchód ſłońcá y záchód dáleko odległé/ nálezli/ do przepowiádánia Ewánieliiéy otworzyli/ y po więtßéy częśći ſobie zhołdowáli.

Drugi znák łáſki Bożéy kośćiołowi okazánéy/ ztąd ſię znáć dáie: W roku Páń-

Psal.

1. Tim. 6.

ku Páńſkim/ tego wieku dwudzieſtym/ ſpádłá z niebá ná ziemie gwiazdá (iáko Ian S. w Obiáwieniu ſwym widźiał/ y potomnym czáſóm podał) to ieſt/ Marcin Luther nieſczeſliwy/ ſtan zakonny z żyćiem ſwowolnym á nierządnym / y profeſſyą czyſtośći z wßeteczeńſtwem y świetokradztwem odmieniwßy / gdy vpornie przy ſwych błedźiech ſtał/ od Leoná Papieżá tego imienia dźieśiątego / zá heretiká oſądzony/ ſtał ſie naczyniem ßátáńſkim/ przeſtáńcem Antychriſtowym/ y pomienionych tego wieku ſekt y kácérſtw/ głową y pátriárchą : iáwną á żáłoſną przećiw kośćiołowi bożému woyne podnióſł. Lecz Pan niebieſki y w tym niebeſpieczeńſtwie oblubience ſwéy nie przepomniał : ále iáko niegdy przećiw Ariußowi Athánázégo / przećiw Neſtoriußowi Cyrillá/ przećiw Iowinianowi Wigiláncyußowi / y Elwidiußowi Arcykácérzóm/ Hieronymá : przećiw Mánicheyczykóm y Pelágiußowi Auguſtyná: przećiw innym herſtóm kácérſkim wiáry świetéy nieprzyiaćiołóm inné ſławné obrońcé / iákoby ná hárc y czoło wyſtáwiał : ták tegóż czáſu/ kiedy Luther ná kſztałt furiiéy piekielnéy z orßakiem niezbożnégo towárzyſtwá / kośćiołá powßechnégo ſtátecznośc wątlić y pſowáć pocżął. Ignácégo Loiole Societatis Ieſu przodká y fundatorá/ iáko meżnégo kośćiołá ſwégo obronce/ wzbudźić raczył : áby on ſam śiebie y ſyny ſwoie przy drugich w kośćiele Bożym wiernych robotnikách/ murem domowi Bożému/ przećiw gwałtowi náćieráiących nieprzyiaćiół / záſtáwił : áby náuką y pobożnym żywotem ich wiáry od heretyków bronił / á miedzy pogány ią ſczepił y ßérzył. iákoż gdźiekolwiek tá Societas miedzy heretiki mieyſce ma / znáczny pożytek zá pomocą Bożą czyni. Abowiem iż tu opuſcze prace iéy miedzy kátholiki pożyteczné / w rzéßéy Niemieckiéy/ w Niderlándźie/ w Czechách/ we Fránciiéy/ w Angliiéy/ w Wegrzéch/ tu v nas w Polſcze / w Prusiéch / w Litwie / w Ruśi / w Inflantćiéch / y indźiéy gdźie kácérſtwá wolnie plużą/ wiele ludźi w wierze oſłábiáłych/ náuká/ piſánie/ rozmowy y kazánia ich pokrzepiły/ chwieiących ſie rátowáły / vpádłych podźwigneły / błądzących ná práwą drógę przywiodły. do czego też młodźi w ich ßkolách ćwiczenie y w pobożnośc zápráwowánié wiele pomaga.

Co ſie záśie tknie ſczépienia/ y rozßérzenia wiáry świetéy w onych dálekich nowo nálezionych/ á Bogá nieznáiących kráiách Indiyſkich y świátá nowégo / ácz tám Bóg wßechmogący ná te známienitą prącą rozmáitych zakonów robotniki/ y inßé słowá ſwégo y Sákrámentów ßáfárze poſyłać raczył : gdźie też iuż ná wielu mieyſcách Arcybiſkupi y Biſkupi poſtánowieni pewné ſwe Diœceſes y kośćioły rozdźielone máią : iednák pod tymże czáſem / gdy tu v nas w Europie rozmáité kácérſtwá górę biorą/ tám też przerzeczona Societas żołniérzów ſwych wypráwić niezániechálá : y podźiśdźień w zachodnéy y wſchodnéy Indiiéy / z wielkim pożytkiem duß támtych ludźi / ták żyią / że áni dźikich narodów ſrogośćią / áni właſnych towárzyßów przed oczymá ſwémi krwie wylaniém : áni żadnémi trudnośćiámi/ od przepowiádánia Ewánieliiéy odſtráßyć ſie nie dádzą. Gdy tedy tu w náßéy Europie niezbożni kácérze Bożkié y ludzkié práwá gwałcą : gdy kośćioły łupią/ klaßtory palą / krzyże Chriſtuſowé y Swietych obrázy burzą / świątośći niſczą / y od ſtolice Apoſtolſkiéy odſtepuią : tym czáſem w onych odległych dáleko wietßych kráinách / nowé kośćioły prawdźiwému Bogu buduią / krzyże ná cześć y chwałe Bogá vkrzyżowánégo / y obrázy świetych / dla pámiątki y náßládowánia ich ſtáwiáią / do świątośći vczęśćiáią/ Biſkupá Rzymſkiégo/ Chriſtuſowym namieſtnikiem y Piotrá S. ſucceſſorem bydź wyznawáią / y onégo w vczćiwośći przyſtoynéy máią. Co ſie w roku tego wieku 85. dniá 23. Márcá z wielką práwowiernych poćiechą iáwnie pokazáło : kiedy z bárzo dálekich kráiów Iáponſkich / dwu królów chrześćiiáńſkich y kśiążećiá iednégo posłowie/ trzy látá w dródze morzem y źiemią ſtrawiwßy / Grzegorzowi trzynáſtému posłußeńſtwo z wielką vczćiwośćią y pokorą oddawáli.

Trzeći znák łáſki á ſczodrobliwośći Bożkiéy przećiw kośćiołowi ſwému ten ieſt : Potrzebował tenże kośćiół dla vtwierdzenia wiáry świetéy/ dla wykorzenienia błedów niezliczonych / y kácerztw co dźień ſie wiecéy ßérzących / y dla napráwy obyczáiów ták duchowieńſtwá/ iáko y gminu chrześćiiáńſkiégo/ ſynodu ábo ſéymu duchownégo generálnégo chrześćiiáńſtwá wßytkiégo : y ten z łáſki á opátrznośći Bo-

Apoc. 9.

ſkiéy/ zá pilnośćią y ſtáraniem Páwłá tego imieniá trzećiégo/ Páſtérzá tegóż kośćio=
łá nawyßégo/ w Trydentcie był złożony/ y w roku tego wieku 45. dniá 13. Grudniá/
záczęty/ zá Juliußá trzećiégo prowádzony/ á potym roku 63. dniá 4. Grudniá/ zá
Piuſá czwartégo ná ſtolicy Piotrá S. śiedzącégo/ ſcześliwie ieſt ſkonczony. Ná
którym od Oycow tám zgromádzonych 255. wiele błędow kácérſkich potępionych/
wiele rzeczy známienitych/ y chrześćiáńſkiéy Rzeczypoſpolitéy zbáwiennych ieſt po=
ſtánowionych. Ale oſobliwie náuká o grzéchu pierworodnym/ y náßym vſpráwie=
dliwieniu/ y o śiedmi Sákrámenćiech/ á nawięcéy o przenádoſtoynieyßéy ćiáłá y
krwie Páńſkiéy świątośći/ ták iáſnie ieſt podána y wyłożona: błędy też przećiwné
vkazáné y potępioné/ że śie od tego czáſu gęby kácérzkié o tych ártykułéch przećiw ko=
śćiołowi kátholickiému zdádzą bydź záwárté: á miedzy ſáméma Adwerſarzámi o
tychże ártykułéch opinie y błędy nieprzeliczoné/ ſwary nieznośné/ y záiątrzenia nieu=
błagáné/ ták powſtáły y zmocniły śię/ że im nigdy/ áż śię ſámé ſekty wniwecz obró=
cą (iákóż iuż niſczeią) koncá nie będźie. A iż do ſkázy wiáry y dobrych obyczáiów/
czytánié bez brákowánia kśiąg/ á nawięcéy heretyckich/ przećiw wierze/ y inßych o
rzeczách márnych á plugáwych/ ábo próżnych y dwornych/ wielką częſtokroć okázyą
y przyczynę dáie: Ná tákich kśięgách żeby śię kátholicy ználi/ y wßeląkich iádów y zá=
rázy w nich vſtrzéc śię mogli: Pius czwarty/ y Concilium S. Trydentſkié ludźie pe=
wné ná to náznáczyli: którzy náuki y ſpoſoby pewné do vwiárowánia ßkodliwych
kśiąg potrzebné ſpiſawßy/ reyeſtr authorów tychże kśiąg/ y inßych/ którzy zátáiwßy
imienia ſwé/ ßkodliwie co y záráźliwie piſáli/ vczynili. A iż tákich kśiąg y authorów
po Trydentſkim Concilium bárzo wiele przybyło/ tenże reyeſtr/ ßérzéy nápiſány/ zá
roſkazániem Sixtuſá piątégo y Klemenſá dźiśieyßégo/ z wielkim pożytkiem wier=
nych Bożych niedawno w druk ieſt podány.

Czwarty znák łáſki Bożéy kośćiołowi okazánéy/ ztąd śię pokázuie. Zá=
trząſáli názbyt/ y przechwaláli śię kácérze tych czáſów/ vmieiętnośćią Piſmá S. á
nawięcéy ięzyków Hebráyſkiégo y Gréckiégo: kśięgi świeté ſtárégo y nowégo teſtá=
mentu wrzkomo z Zydowſkiégo y Gréckiégo ięzyká/ á ono ráczéy z mozgu ſwégo wi=
chrowátégo/ według zdánia własnégo/ częſtémi á rozmáitémi y niezgodnémi/ ná
Láćinſki ięzyk y inßé przekłádámi/ odmieniániém/ przydawániém/ vymowániém/
glózowániém/ do ſwych kácérztw náćiągániém/ dźiwnémi cenſurámi y ßácunkámi
ſwémi ſrodze pſowáli/ ßpećili/ y w lekkié poważenié do poſpolitégo człowieká przy=
wodźili. Temu zábiegáiąc ći/ którym należy ſtáránié o wßytkiéy owczárni Páńſkiéy/
po wydániu troche przed témi kácérztwy Bibliiéy trzemi ięzykámi/ Zydowſkim/ Gré= Biblia Complutensia,
ckim/ y Láćinſkim/ przez Fránćißká Ximeniuſá Arcybiſkupá Toletáńſkiégo: y po
drugim tychże kśiąg wydániu/ przez Aria ſa Montáná/ y inßé ludźie vczoné/ zá po= Biblia Regia.
wodem y nákłádem królá Hißpáńſkiégo/ z przydániém wykłádu Cháldeyſkiégo ſtá=
régo zakonu/ á textu Syryáckiégo nowégo teſtámentu/ y z przyczynieniém wielu
rzeczy do zrozumienia Piſmá S. potrzebnych: po tych edyciách kśiąg świętych/
Páſtérze kośćiołá powßechnégo ſtáráli śię/ áby rozmáićie zfałßowáné/ iáko nalepiéy
y naſczérzéy w druk były podáné.

Miedzy tránſláciámi piſmá ſtárégo zakonu z ięzyká Zydowſkiégo/ przekład śie=
dmidźieśiąt y dwu tłumáczów/ napierwßy/ y w nawiętßéy záwße powadze był/ ták
w kośćiołách wſchodnych/ iáko y w zachodnych. Tego nietylko Doktorowie kośćiel=
ni naſtárßy: ále też ſam Pan Chriſtus y Apoſtołowie przywodząc Prorockié y z Pſal
mów świádectwá/ vżywáli. Lecz ábo ſámą dawnośćią/ ábo przepiſuiących y dru=
kuiących omyłką/ ábo źle popráwuiących śmiáłośćią/ y nieoſtrożnośćią/ ábo z ro=
zmáitych przekłádów Gréckich/ których śię potym námnożyło/ ſłów niektórych wtrą=
ceniém/ ábo nákoniec przewrotnośćią y złośćią nieprzyiaćioł kośćiołá Bożéy/ y
dla inßych przyczyn/ ná wielu mieyſcách dźiwnie był pofałßowány/ y popſowány.
Ale nie dawno zá pomocą Bożą/ y ſtárániém ſtolice Apoſtolſkiéy/ z wielką w Pi=
ſmie S. y w przednieyßych ięzykách biegłych ludźi pilnośćią/ przydawßy varietatem
lectionis, ſtoſuiąc też exemplarze miedzy ſobą naſtárßé/ które nabliżéy do zrzódłá ię=
zyká Zydowſkiégo przyſtępowáły/ y przyczyny popráwy téy poślednieyßéy ediciiéy/ iáko

nadoſkonálßa bydź mogłá oznaymiwßy/ ták Gréckim/ iáko Láćinſkim iezykiem oſobno známienićie w Rzymie ieſt wydány.

Ktemu ſtáry y w kośćiołách zachodnich dáley niż od tyśiacá lat zwyczáyny piſmá S. Láćinſki przekład / cześćią przez Hieronymá S. ksiąg niektórych piſmá S. nápiſány/ ábo popráwiony / cześćią iáki był zdawná záchowány/ y przeto od Doktorów S. [a]vetus, [b]vulgata, & [c]Itala translatio názwány/ (który według dekretu Concilium S. [d]Trydentſkiego miedzy wßytkimi Piſmá S. translácyámi w nawietßym v wßytkich ma bydź poważeniu) ácz od zacnych Akádemiy vczonych ludźi nie raz był popráwiony: iednák iż w ták wielkiey rzeczy żadna zbyteczna pilnośc niema bydź poczytána/ zá ſtárániem Páſtérzów kośćiołá powßechnego / poczawßy od Piuſá czwartégo/ áż do teráznieyßégo Klemenſá óſmégo (którzy ná to ludźie w Piſmie ś. y w iezykách dobrze ćwiczoné wyſadzáli / y zewßąd co nawiecey naſtárßych exemplarzów dla vznánia textu nawłaſnieyßégo zbiérali) tenże przekład Láćinſki z wielką pracą y pilnośćią/ według Originałów Zydowſkiego y Gréckiego iezyká / iáko mogło bydź nalepiey przeczyśćiony/ y do pierwßey ſczyrośći y zupełnośći ſwéy przywrócony/ przed ßeśćią lat kośćiołowi Bożému ieſt podány.

Piąty znák łáſki Bożéy przećiw kośćiołowi ſwému ten bydź mniémam. Po Bożym ſłowie ták piſánym / iáko bez piſmá vſtnie kośćiołowi Bożému podánym/ pierwßé mieyſce máią dekrety namieſtników Páná Chriſtuſowych / y kanony ábo vſtáwy Synodów generálnych kośćiołá wßytkiego. Po tych / poſtánowienia Synodów Prowinciálnych y inßych od ſtolice Apoſtolſkiéy potwierdzonych: zá tymi ſentencye ábo mądré náuki y zdánia Oyców S. y Doktorów kośćiołá Bożego ważnośc ſwą máią. Tych dekretów y ſentencyi po inßych zacnych á vczonych ludźiach/ którzy ſie w téyże pracy dawno przed tym obiéráli / wiele zebrał mąż wielkiéy náuki / zakonu Benediktá S. Grátianus/ który żył przed 448. lat. To pożyteczné zebránié iego Decretum názwáné (z przydániém Dekretałów Grzegorzá IX. y z inßémi do tego należącémi/ iáko ieſt/ Sextus Decretalium, Clementinæ & Extrauagantes) w Akádemiách chrześćiáńſkich / v tych zwłaſzczá co ſie w práwie duchownym ćwiczą/ w wielkiéy powádze záwße było : iákóż ieſt do záchowánia kośćielnéy kárnośći y porządku bárzo potrzebné. Iednák iż ták w ſámym texćie/ iáko w wykłádźie do textu przypiſánég/ częſté ſie omyłki y błędy znáydowáły/ zá roſkazániem Grzegorzá XIII. od ludźi vczonych y pobożnych/ którym popráwá tych ksiąg zlecona byłá / zniesioné y wyrzuconé ſą/ y ták corpus iuris Canonici, ábo ſummá práwá duchownégo/ iáko mogłá bydź nalepiey popráwiona/ przed 15. lat ná świát wyßłá.

Szoſty znák łáſki Bożéy kośćiołowi okazánéy ten ieſt : Ze zá tegóż świętéy pámięći Grzegorzá XIII. czuynośćią/ po namowie y porozumieniu z pány chrześćiáńſkimi/ y z ludźmi vczonémi / ſtáłá ſie długo przed tym oczekiwána popráwá Kálendarzá. A oſobliwie wielkonocny czás / zá którym idźie świąt inßych ruchomych świecenie/ według biegów niebieſkich/ nieodmiennie ieſt poſtánowiony. Abowiem do obchodzenia czáſu przyſtoynégo świętá Wielkonocnégo / według zdánia Oyców S. y vſtáwy ſtárodawnych páſtérzów kośćiołá powßechnégo/ y v chwały ſynodu pierwßégo Nicenſkiégo/ trzy rzeczy ſą potrzebné : naprzód / żeby zrównánié dniá z nocą/ któré ieſt początkiem Wioſny/ záwße ná dźień 21. Márcá (iáko było zá czáſu tegóż Concilium Nicenſkiégo) przypadáło. ktemu żeby vpátrowány był dźień 14. pierwßégo księżycá / to ieſt/ pełnia / któraby ábo ná dźień pomienionégo zrównánia dniá z nocą/ ábo po nim záraz przypádła : nic ſie nieoglądáiąc ná te/ która przed tym/ by też y iednym dniem tylko minełá. A do tego / żeby zá tą pełnią záraz w pierwßy dźień niedźielny Wielkanoc chrześćiáńſka byłá świecona : chybáby dźień 14. pierwßégo księżycá/ to ieſt/ pełnia / przypádłá ná Niedźiele. boby ná ten czás dźień Wielkonocny do drugiéy Niedźiele pomkniony bydź muſiał/ żebyſmy ſie z Zydámi ábo z Heretykámi/ którzy po Zydowſku dniá 14. pierwßégo księżycá Pásche obchodźili/ nie zgadzáli. Té trzy rzeczy żeby nápotym záwße były záchowáné/ á nigdy ſie nieodmieniáły/ dobrze opátrzono. Bo nietylko zrównánié dniá z nocą/ które bywá początkiem Wioſny/ ná ſwé mieyſce/ iáko było zá czáſu Concilium pier-

[a] Greg: epi: ad Leandrum cap. 5
[b] Hieron: in cap: 49. Isa.
[c] August. li: 2. de doct. Christ: c 14.
[d] Sessi. 4.

wßégo Nicenſkiégo (od którégo niémal dźieśiąćią dni/ to ieſt/ do 11. dniá Márcá/ od onégo ſynodu/ áż do czáſu téy popráwy / w roku tego wieku 82. było vſtąpiło) wyrzuceniem dźieśiąći dni z Kálendarzá przywrócone ieſt: ále też żeby ná potomné czáſy/ to zrównánié dniá z nocą/ ná którym wßytko záwiſło/ z mieyſcá ſwego nieuſtepowáło/ pilnie to obwárowano y poſtánowiono: żeby od przyßłégo roku 1600. który przeſtepnym ma bydź/ káżdy potym rok ſetny / nie był przeſtepny (iáko przed tym bywał) tylko czwártoſetny káżdy/ żeby bywał biſſextus ábo przeſtepny / w którymby miesiąc Luty miał dni 29. Ktemu żeby 14. dźién piérwßégo miesiącá/ wedlug którégo dźién wielkonocny ma bydź świecony / ná ſwé mieyſce (od którégo był wiecéy niż cztérmi dniámi odſtąpił) był wſtáwiony/ y káżdégo roku niepochybnie był náleźiony: á nád to/ áby nów / y dźién káżdy porządnie káżdégo kśiężycá ná ſwym mieyſcu/ według biegu niebieſkiégo / w czytániu Martyrologium był miánowány: dla tego ná mieyſce złotéy liczby / iákié przed tym było w Kálendarzu / mądrze wynáleźiony cyclus ábo liczbá Epactarum, zá któréy znáiomośćią / pełnia wielkonocna / y nów káżdégo kśiężycá/ á zátym káżdy dźién iego może bydź náleźiony y opowiádány. Tym ſpoſobem kálendarz według biegów niebieſkich / zá łáſką Bożą / nieodmiennie w klóbe ſwą ieſt wpráwiony.

Tenże Papież S. (iż też to przypomnie co do opátrznośći Bozkiéy y ſtáránia iego o kośćiele ſwym należy) ták vprzéymie myslił o nápráwie záchowániu y rozßérzeniu wiáry Kátholickiéy / że máło nie we wßytkich páńſtwách kácérztwem zárážonych/ Seminária dla ćwiczenia młodźienców / nie tylko w náukách wyzwolonych / ále też w wierze powßechnéy y w pobożnośći/ przy ßkołách Societatis Ieſu wielkimi nakłádámi tu y owdźie pobudował/ y dochodámi opátrował. A iżby wiáre świętą iáko nadáléy y do kráin bárzo odległych rozßérzył: tóż vczynił w Jáponie/ ná wychowánié świeżo do Chriſtuſá náwróconéy młodźi Jáponſkiéy. Té ſeminária iáko inßy ſucceſſorowie iego/ ták terázniey ßy Clemens VIII. wielkiéy mądrośći Oćiec S. ſczodrobliwośćią ſwą/ z wielkim chwały Bożéy pomnożeniem/ záchowuie.

Siodmy znák łáſki Bożéy przećiw kośćiołowi ten bydź rozumiém: Do wykłádu y zrozumienia Piſmá S. do nápráwy y zátrzymánia wiáry świetéy powßechnéy/ do rozſądku y vſpokoienia controwerſiy y ſporów około wiáry / ták tych czáſów/ iáko y inßych powſtawáiących/ bárzo potrzebné y pożyteczné czytánié piſm oycow S. ſtárodawnych / ták Gréckich iáko y Láćinſkich: którzy náukę Apoſtolſką / ták ná piśmie / iáko y bez piſmá podáną / pilnie przeiąwßy / y iáko z czyſtych źrzódł wyczérpnąwßy/ y ſpiſawßy/ potomnym czáſóm onéy wiernie dochowáli/ y drudzy ią krwią ſwą zápieczetowáli. Té iednák piſmá ich/ ábo ieſzcze nie wßytkié ná iáwią wyßły/ ábo z Gréckiégo ná Láćinſki iezyk nieſczérze przetłumáczoné były/ ábo od heretików lub od niedbáłych y nieumieietnych Piſárzów y Drukárzów / ábo od niepewnych correktorów/ którzy dowćipowi ſwému názbyt vfáiąc według zdánia ſwégo oné popráwowáli/ ſrodze pofálßowáné y popſowáné były. Jednák zá łáſką Páná wßechmocnégo w tym wieku od vczonych Kátholików / wiele kśiąg Oyców S. któré przed tym nieſłycháné były/ ná świát wyßło: wiele z Gréckiégo iezyká wiernie przełożonych: wiele według ſtárych exemplarzów známienićie popráwionych.

Oſmy znák łáſki Bożéy przećiw kośćiołowi ſwému ten bydź náyduie. Jáko Luter y drudzy tego wieku ſektarze przećiw wierze ſtárodawnéy / ſwowolnie mówić y piſáć poczeli / ták ſie kśiąg wiele niezliczonych kácérztw / potwarzy / falßów y bluźniérztw pełnych námnożyło / że ſie (iáko Jan S. w Obiáwieniu ſwym widźiał) ſmrodliwym á prawie piekielnym dymém ßkodliwéy á bluźniérſkiéy náuki ich / nie tylko powietrze/ ále y ſłońce zaćmiło. Bo nie doſyć mieli przećiw kośćiołowi Bożému/ przećiw głowie widźiálnéy/ y przednieyßym członkóm iego / przećiw ſłowu Bożému y Sákrámentóm ſromotnie piſáć/ ále też przećiw ſłońcu ſpráwiedliwośći Pánu Chriſtuſowi/ y przećiw Tróycy przenaświetßéy / iáko wśćiekli y ßaleni geby ſwé y pióra rozpuśćili/ do oſtáteczney ſlepoty y zápámietánia Bogá / cnoty y wſtydu ludźie wiodąc/ żeby mówili/ iáko on niezbożny: Niémáß Bogá. Ale Pan z oſobliwéy

Apoc: 9.

łáſki

łáſki á opátrznoſci ſwéy / dáleko poteżnieyßé woyſko niż nieprzyiacielſkié / wzbudził pobożnych gruntownie vczonych/wymownych y niezwyćiężonych żołnierzów ſwych/ którzy ſie tym furióm piekielnym meżnie y ſtátecznie ſłowy y piſániem zá kośćiół Boży záſtáwuiąc/ ták ich náiázdy y śiły zwątlili / ták chytrośći y fałßé wytkneli / że ſie ich vpadku y zniſczenia/ zá pomocą Bożą/ w rychle ſpodźiéwáć możemy. Miedzy tymi/ moim y wielu inßych zdániem/ przodek ma Robertus Belárminus / Societatis Ieſu Theologus, w tym roku S. R. E. Cardinalis : który ták vczenie y iáſnie kátholicką náukę czytelnikowi podáie/ták gruntownie y doſtátecznie ná wßytkie terázniéyßych ſektarzów znácznieyßych árgumenty odpowiáda/ że księgi iego słußnie ſie zwáć mogą: Omnium controuerſiarum huius temporis de fide chriſtiana corpus abſolutiſſimum.

Dźiewiąty znák łáſki y ſtáránia Bozkiégo o kośćiele ſwym / ten ieſt: Przed kilkiem á dwudźieſtą lat Miniſtrántowie Mágdeburſcy Luteranowie Centurias kośćielnéy hiſtoriiéy pełné fałßów y błedów wydáli. Przećiw tym piſáli vczenie Alanus Copus, Gulielmus Eiſengrenius, Petrus Caniſius, Franciſcus Turrianus, Conradus Brunus y inßy Kátholicy. Ale nadoſtátecznieý Cæſar Baronius Kárdynał/ wydawßy do tego czáſu Octo annalium Eccleſiaſticorum tomos. W których począwßy od narodzenia Páná náßego/ áż do ßeśći ſet lat y dáléy / według porządku lat Páńſkich / y namieſtników od niego poſtánowionych / y według náſtepowánia po ſobie Céſárzów Pogáńſkich y Chrześćiiáńſkich/ nie tylko co ſie káżdégo roku w kośćiele Bożym dźiało dowodnie y iáſnie opiſuie / ále też zdrády y fałßé Centuriatorum odkrywa/ á źrzódłá y poſtepki prawdźiwéy / nienárußonéy / y nigdy nieuſtáwáiącéy kośćiołá Rzymſkiégo náuki z ſłowá Bożégo/ z trádiciy Apoſtolſkich/ z Oycéw S. którzy onych wieków żyli / y z inßych piſárzów Żydowſkich / Pogáńſkich / y Chrześćiiáńſkich / mądrze y z wielką pilnośćią á ſczyrośćią vkázuie. Zá co mu śiłá wierni Boży powinni. Nie wſpominam tu/ iáko wiele tego wieku ludźi wielkiéy náuki y pobożnośći/ná wiele ksiąg piſmá S. á drudzy ná wßytkę Biblią vczoné á głebokié wykłády piſáli. Zámilcze ná ten czás/ iáko wiele ozdobnych á gorących kázań/ Homiliarzów y Poſtyl/ y ksiąg rozmáitych do wzbudzenia nabożeńſtwá y ćwiczenia w cnotách świetych ná świát wyßło. To pewna / że ten wiek / ácz w miłośći Bożéy nie ták podobno/ iáko dawnieyßé gorący/ ále we wßelákich náukách/ y w wynáydowániu rzeczy nowych/ á przed tym nieſłychánych/ zda ſie bydź ſeculum ingeniis fœcundiſſimum & eruditiſſimum. A day Pánie Boże / áby ſie też wiárá S. cnotá y miłość Boża/ iáko náuki y wymyſły ludzkié/ rozkrzewiłá.

Do náßey polſki przyſtepuie/ która ma od Páná Bogá nieoſtátnieyßé dáry ſwé/ które tu zá dźieśiąty znák ſczodrobliwośći iego kłáde. Miáłá niedawnémi czáſy (iż dálßych nie śiegam) mądrośćią/ dźielnośćią / pobożnośćią y inßémi cnotámi Páńſkimi wielkiégo / v poſtronnych narodów ſławnégo / y wiecznéy pámięći godnégo królá Stephaná : który (iż to tylko z wielu rzeczy od niéy z wielką pochwałą vczynionych przypomnię) gdy czuynośćią ſwą/ á meztwem rycérſtwá koronnégo/ zá pomocą Bożą/ tego doſtał/ co był nieprzyiaciel téy koronie odiął / o to ſie nawiecéy ſtárał/ żeby w onych kráiách / które cześćią dla niewólſtwá nieprzyiacielſkiégo / cześćią dla odſczepieńſtwá y kácérztw bárzo były zgrubiáły y zdźiczáły / prawdźiwą wiárę y chwałę Bożą przywróćił / á z religią y náukámi wyzwolonémi ludzkość y obyczáie dobré wprowádźił. Dla tego fundowawßy w Inflantćiech Wendeńſkie Biſkupſtwo / Collegia też dla naprawy y ſczepienia wiáry powßechnéy / y ćwiczenia w pobożnośći y náukách wyzwolonych w Rydze / w Derptćie / y w Polocku fundował y potrzebnym opátrzenim nádał. Ma y teraz Polſká Zygmuntá III. Páná práwie Chrześćiiáńſkiégo/ w wyznániu y obronie wiáry kátholickiéy gorącégo/ y o cześć á chwałę Chriſtuſá Páná z wielką chećią y pilnośćią ſie záſtáwuiącégo. czego ludźie pobożni y tu/ y gdźie indźiéy w niektórych wieku tego królách prágneli. Ma też to króleſtwo z łáſki Bożéy teraz Biſkupy w ſtraży páſtérſkiéy y dozorze kośćiołów / kápłanów/ y owieczek ſwych czuyné y pilné. Z których niektórzy wiedząc iáko ná dobrym ćwiczeniu młodych ludźi wiele chrześćiiáńſkiéy Rzeczypoſpolitey należy/ Col-

legia fundowáli y nádáli. Drudzy według postánowienia Concilium S. Trydentskiego Seminária / z ktorychby vczeni á bogoboyni kápláni wychodźili / w Biskupstwách swych przy tychże Collegiách záłożyli. Drudzy Contubernia ábo Bursy ná wychowánie pewnego pocztu ßláchćiców chudßych / y inßych vbogich / ále dowćipnych y pilnych młodźienców nádáli. Tych trzech rzeczy nam też Pan wßechmogący z dobroći swéy dokonáć / y doczekáć dáć raczył. A nietylko duchowni / ále y świetcy zacni ludźie z miłośći ku Pánu Bogu y oyczyznie swéy / toż ná wielu mieyscách z wielką sławą swą / vczynili.

Spráwić też to raczył Pan z łáski swéy / że niedawnémi czásy kośćioły Ruskié obrzędu Gréckiego / do społecznośći kośćiołá Rzymskiego po więtßéy częśći przystąpiły / y przez posły swé (iuż temu czwarty rok) posłußeństwo teráźnieyßému namiestnikowi Christusowému Clementi VIII. oddáły. Co niech Pan wßechmogący w nich vtwierdźi / á inßé ktorzy iesżcze przy vporze swym stoią / niech Duchem swym oświeći.

Náostátek miáłá Polská nawiecéy w tym wieku / y ma iesżcze zá łáską Bożą / wiele ludźi náuką y cnotą sławnych. Miedzy tymi był Hosius Kárdynał / świátłość y ozdobá imieniá Polskiégo: ktorégo wiáry powßechnéy wyznánie / y inßé kśięgi z táką chęćią od postronnych narodów są przyięté / że ie nietylko trzydźieśći y dwá kroć w przednieyßych miástách chrześćiáńskich / iesżcze zá żywotá iego / drukowano: ále też ná Niemiecki / Fráncuski / Włoski / Flánderski y Polski iezyk są przełożone. Mamy y inßych ludźi wielce vczonych rozmáité kśięgi / ták Láćińskim / iáko y Polskim iezykiem / drukowáné. Przećiw sektóm kácerzkim / ktoré tu v nas plużą / wiele ich známienićie pisáło. Drudzy historye świętych / wßelákich cnót y świętobliwośći przykłády / y inßé kśięgi do nabożeństwá y pobożnego żyćia pomocné wydáli. Są też Postille kilku authorów y kazánia náßym iezykiem vczenié y bárzo pożytecznie miedzy ludźie podáné. Máią teraz / co Láćińskiego iezyká nie rozumieią / czym śie dobrze zábáwić: máią zkąd śie y sámi wiele dobrego náuczyć / y drugié do dobrego przywieść moga. A day Pánie Boże / áby czytániem wiecéy / niż pićiem / ábo inßémi próżnémi / á ßkodliwémi rzeczámi czás / nád ktory niemáß nic droższego / trawili. Mnieyby złego w Rzeczypospolitéy było / y mielibyśmy do wßego dobrego ludźie sposobnieyßé y mędrßé.

Gdy tedy ták hoyné dobrodźieystwá / ktoré śie tu námieniły / y inßé od Páná wßechmocnégo kośćiołowi iego / ácz záwße / ále osobliwie w tym wieku vczynioné v siebie rozważam: wstrzymáć śie niemogę / ábym poćiechy y wesela / ktoré ztąd odnoßę / oznaymić / y iego Bozkiému máiestatowi dźiękowáć niemiał / że zá iákiégożkolwiek przełożeństwá mégo / kośćiołowi swému (ktory dla iego lepßégo rozmáićie doświádczáć / y częstymi trudnośćiámi náwiedzáć zwykł) ták wielkich dárów y poćiech sczodrobliwie y łáskáwie vżyczyć raczył. Proße też y vpominam Ich M. X. Arcybiskupy / Biskupy / Prełaty / Káznodźieie / Plebany / y wßytko duchowieństwo / áby tych dárów Bożych / ktoré z skárbu mądrośći y sczodrobliwośći swéy ná kośćioł wylał / pospołu zemną wdźięczni byli / w nich śie kocháli / y w rozmyślániu á pełnieniu zakonu Bożégo y powinnośći swéy / ktorą káżdy ná sobie nośi / pilnie śie obieráli: áby onéy korony wieczném / ktora wiernie prácuiącym w winnicy Páńskiéy obiecána iest / dostąpili.

A poniewaz teraz miedzy ludźie wychodźi Biblia ábo kśięgi Pismá S. Stárégo y Nowégo testámentu / przekłádu Doktorá kśiędzá Iákubá Wuyká Theologá Societatis Iesu, w iezykách Zydowskim / Gréckim y Láćińskim biegłégo / kośćiołowi Bożému dobrze záſłużonégo: ktory nietylko Postille dwie więtßą y mnieyßą Polskim iezykiem / ále y wiele kśiąg inßych ná obronę wiáry powßechnéy / przećiw heretykóm pożytecznie wydał: ten przekład po śmierći iego / od ludźi vczonych dobrze przeyźrzány / y z dokłádániem textu Hebráyskiégo y Gréckiégo / według przyiętéy od kośćiołá edicyiéy Láćińskiéy / ktorą zowiemy vulgatam & veterem, niedawno z rozkazánia Pásterzá nawyßßégo Klemensá VIII. wydánéy / z pilnośćią popráwiony nád inßé przekłádánia ápprobuiemy y zálécamy. A pilnie vpominamy / & authoritate nostra primatiali sub Censuris Ecclesiasticis & anathemate zákázuiemy: áby

wierni Boży przekłádów Bibliy Polskich / w Brześciu Litewskim / y w Nieświeżu od Nowowierników wydánych : y Nowych Testámentów / od Seclucianá / Czechowicá / Budnégo / y od inszych heretyków przełożonych / iáko kácérzkich y przewrotnych / wierze świetéy powszechnéy / y pobożności szkodliwych / z pilnością sie strzegli. A to ráczéy przełożenié / iáko kátholickié / pewnieysze / y od stolice Apostolskiéy pozwoloné / vmysłem dobrym / z pokorą y boiáźnią Bożą czytáli : áby ztąd y sámi w práwéy wierze / y miłości Bożéy rośli / y bliźnym swym ku zbudowániu byli.

APPARATVS SACER,

TO IEST,

PRZYGOTOWANIE

Do pozytecznégo czytánia Pismá S.

O pismie Swietym y o potrzebie/zacnośći/ y pewnośći iego: Rozd. I.

Co od początku świata Pan Bog z dobroći swoiey wielkiey, mądrze y wszechmocnie czynić y mówić raczył, y do końcá iescze czynić będzie: to rozmáići pisárze ná różnych mieyscách y różnych czásów będący, pilniey y dostátecznie z nádchnienia Duchá S. spisawszy, w iedne iákoby księge zebráli. Y to my zowiemy PISMEM SWIĘTYM, á Augustyn zowie ie często, KSIĘGAMI BOZEMI: czego Grzegórz S. y Theodoretus tę przyczynę dáią: iż ięzyki y ręce tych pisárzów były iákoby pióra Duchá S. zá którego nádchnieniem y osobliwą spráwą to wszytko wypisáli. Zowiemy iey SLOWEM BOZYM, nietylko iż Bozkie rzeczy y mowy w nim są opisáne, ále iż z Bożego obiáwienia iákoby z vst Bożych poszło y iest nápisáne. A pospolićie zowią ie z Greckiego, BIBLIA, to iest, KSIĘGI, iż nád wszytkie inne księgi, y nád wszytkie Biblioteki, zá napotrzebnieysze, nazacnieysze, y napewniesze máią bydź od wszytkich poczytáne.

Co zowiemy pismem świętym.

Greg: præfat: in Iob. Theodoret præfat: in Psalmos.

Słowo Boże.

Biblia.

Potrzebá pismá S.

Potrzebnieyszych żadnych ksiąg nie było nád tę, bo tym sposobem zábiegał Pan Bóg błędóm y fałszóm ludzkim, dawszy im ná pismie to, co chćiał do wiádomośći wszytkich podáć. Ten iest obyczay Boży, iż káżdego rządzi, iáko czyiá nátura potrzebuie: á iż człowiek z dusze y ćiáłá iest złożony, y łátwiey ćielesne niż duchowne rzeczy póymuiemy: nátura tego násza potrzebowáłá, ábyśmy przez zmysły ćielesne, rzeczy sie duchownych y niebieskich vczyli. A ták nie wszytkich pospolićie przez wnętrzne nádchnienie Bóg vczy, coby miánowićie wierzyć, y coby z osobna czynić mieli. ále przez słowá y litery zwierzchnie, które widźimy, czytamy y słyszymy, nas náucza. Z onego miástá niebieskiego od którego pielgrzymuiemy (mówi Augustyn S.) te listy nam przyszły, y te są od Bogá pismá które nas vpominaią, ábyśmy dobrze żyli. Co iest Pismo świete, (mówi też Grzegórz S.) iedno list Bogá wszechmogącego do stworzenia swego. A choćia niektórzy iáko Moyżesz, Dawid, Izáiasz, Piotr, Páweł, Iany niektórzy inszy, od sámego Bogá z obiáwienia iego, prawde wszytke poieli: nie dla tego wszyscy inszy ludźie, áni pismá, áni Doktorów niepotrzebuią. Bo ázaż wszyscy Apostołámi, ázaż wszyscy Prorokámi? Azaż wszyscy Doktorámi? mówi Apostoł S. 1. Kor: 12. ver: 29. Dosyć nam żeśmy zbudowáni ná fundámenćiech Apostołów y Proroków, którzy nas y przepowiádániem y pismem swoim vczą: á oni zbudowáni wspieráią sie ná onym nawiętszym węgłowym kámieniu Iezusie Chrystusie. Przetóż bezrozumnie czynią owi, z Nowochrzczenskiey szkoły, którzy porzućiwszy Pismo S. zá iákimśi duchem fałszywym y nieprawdziwym idą, to tylko czyniąc y wierząc co im duch iákiś, pewnie niedobry nádchnie. W czym nas Augustyn S. przestrzegáiąc ták pisze: Strzeżmy sie tákich pokus pysznych y szkodliwych, á wiedzmy iż y Apostoł S. Páweł, choćia głosem Bożym strácony: wszákże do człowieká posłány áby Sákrámentá przyiął, y z kośćiołem był ziednoczon: tákże y Korneliusz setnik od Anyołá iest Piotrowi oddány, od którego nietylko Sákrámentá wźiąć, ále y co wierzyć y czynić, miał sie náuczyć.

Augu: concio. 2. in Psal: 90.

Greg: Mag: epist. 84. ad Theod: medicum. li. 4

In prologo de Doctri: Christi.

O pewnośći też tych ksiąg ták trzymáć mamy, iż prawdźiwszych y pewnieyszych nád te sáme niemász. Ták mówi o tym Dawid: Początek słów twoich Pánie, prawdá. bo to ma bydź początek wiáry nászey, iż wszytko co w tych księgách, iest prawdá, á prawdá nieodmienna iáki iest Bóg. To naprzód świádczą proroctwá w tych księgách wypisáne, które że sie wszytkie wypełniły y do tego czásu wypełniáią, nie możem ináczey rozumieć (pisze Augustyn S.)

Pewność pismá S.

iedno

Auguſt: lib: 12. de ciuit: cap. 9.

iedno iż to wſzytko, co w piſmie ś. przepowiedźiano, prawdá, ponieważ ná oko widźiemy że ſie prawdźiwie ziśćiło. Swiádczy o tym y nieſłychána zgodá, y iákoby nieiáka zmowá wſzytkich tych piſárzów, którzy ná różnych mieyſcách, różnemi ięzyki te kśiegi ſpiſáli, ták zgodnie, że ſie nie zdádzą bydź różni piſárze, ále iednego piſárzá różne iákoby piorá, któremi Duch S. piſał. Aley ſam P. Bóg około nich opátrznośćią ſwą pewność ich y godność wyświádczą, który ich od pſowánia y gwałcenia częſto bronił. Gdy ſie dźiwował Ptolomæus król, czemu kśiąg świętych áni Hiſtorikowie áni Póetowie nie wſpomináią, Demetrius Phálerius odpowiedźiał, iż to piſmo ieſt Boże y od Bogá dáne: przetoż kiedy kto obcy te kśięgi chćiał wártowáć, od Bogá ſkárány muśiał porzućić. Y przydał, iż Theopompus nieiáki, chcąc nie które kśięgi mową Grecką ozdobić, záraz iákoby od rozumu odſzedł, y przedśięwźięćie opuśćić muśiał. Theodorus też który Tragædiæ piſał, iż z piſmá ś. chćiał coś do fábuł ſwoich przyłożyć, záraz ná oczy olśnął, záczym wſzytkiego zániechał. Náoſtátek tóż świádczy niezliczona moc cudów Boſkich, które Pan Bóg po wſzytkie wieki czynił, ná potwierdzenie tych rzeczy które ſie w tych kśięgách zámykáią. Prawdźiwie tedy powiedźiał Dawid: Duch Pánſki mówił przez mie, y mowá iego przez ięzyk móy. Prawdźiwie y Piotr ś. Duchem práwi, świętym nátchnieni, mówili świeći Boży ludźie. tákże y Páweł ś. Wſzelkie piſmo od Bogá nádchnione. Prawdáy to co mówili wſzyſcy prorocy powtarzáiąc: To mowi Pan.

2. Król 23. 2. Piotr 1. 2. Tim: 3.

O trzech ięzykách/ któremi piſmo ś. ieſt nápiſáné. A naprzod o Zydowſkim. Rozdz. 2.

Trzy naprzednieyſze ná świećie ięzyki, iákoby powſzechne y poſpolité były: Zydowſki ábo Hebrayſki ná wſchód ſłońcá: Grecki w Greciiey y w Azyiey y po wielu przyległych kráinách: Láćinſki w Europie, y owſzem we wſzytkim Pánſtwie Rzymſkim, onego czáſu był zwyczáyny. Temiż ięzykámi Biblia naprzód ieſt ſpiſána y do wſzytkich narodów podána: które też ſam Pan oſobliwie ná krzyżu vczćić raczył, gdy tytuł y napis iego był nápiſány, Zydowſkim, Greckim y Láćinſkim ięzykiem. Tákże y kśięgi piſmá ś. od ſámych piſárzów temi trzemá ięzykámi były ſpiſáne. A miedzy temi, Zydowſki naſtárſzy ieſt, y owſzem że wſzytkich napierwſzy: bo tym mówili pierwſzy oycowie náſzy od początku świátá, y ſam Bóg tymże do nich mówił: y iesżcze godźien był, áby wiele piſmá ś. kśiąg nimże były nápiſáne, dla czego y świętym ieſt názwány. Te kśięgi Zydowſkim ięzykiem od Moyżeſzá y inſzych proroków nápiſáne, z oſobliwey Boſkiey przećiw kośćiołowi opátrznośći, w cále záwżdy były záchowáne, że im nigdy áni w żadnym ſpuſtoſzeniu Zydowſkim zági[...] áni żadnązłośćią ludzką sfáłſzowáć ich nie dopuśćił. Piſze ieden Zydowſki piſarz Philo, iż do iego czáſu przez lat niemal półtorá tyśiącá, y słowká żadnego w zakonie Zydowſkim było nieodmieniono.

Ioan: 19.

Euſeb. præpar. Euang: lib: 8. cap. 2

Philo: libro de egreſſu ab Aegipto:

Tylko we dwu rzeczách odmiáná ſie ſtáłá: Naprzód Ezdraſz po oney niewoley Bábylonſkiey, iáko piſze Hieronym ś. nowe litery Zydowſkie wynálazł: bo ſtáre one Moyżeſzowe zoſtáwił Sámáritánóm heretykóm, á nowe Zydóm podał, niechcąc z heretykámi Sámáritánſkimi áni liter ſpółecznych mieć. Tenże Ezdraſz kśięgi iesżcze ná on czás po częśćiách roſproſzone, w iedne kupę zebrał, y omyłki które ſie w przepiſowániu tráfiáią popráwiwſzy, iedne kśięgę ſtárego Teſtámentu vczynił. Co tedy niektórzy rozumieią, iákoby wſzytkie te kśięgi miáły kiedy záginąć, ieſt Apocryphum, co wźięto z 4. Ezdræ 14. [...]órych kośćiół nigdy nie przyiął. Druga w tym ięzyku odmiáná tá byłá: iż Máſſoretowie, to ieſt, nowi Grámmátykowie Zydowſcy máło nie w pięć ſet lat po Pánu Chryſtuśie, vżywáiąc tey ſztuki przećiw chrześćiiánóm, áby iuż według ich zdánia á nie ináczey słowá Zydowſkie czytano, przydáli nowe punkty do liter Zydowſkich, którémi słowá wątpliwe do iednego ſenſu ábo známionowánia według myśli ſwoiey przywięzuią. czym ſie ſtáło, iż którzy teraz Zydowſkie z temi punktámi tłumáczą, nie zgadzáią ſie z onymi ſtárymi tłumáczámi, którzy bez tych punktów tłumáczyli: bo śiłá słów Zydowſkich ieſt które ſámé przez ſie różne rzeczy znáczą, á kiedy przydáſz punkty, iuż ináczey ſie rozumieć nie mogą. wſzákże oni Máſſoretowie w tym ſą godni pochwalenia, iż przećie ſámych liter Zydowſkich nie náruſzyli áni odmienili, tylko punkty przydawſzy, litery w cále zoſtáwili: przetoż y teraz Biblią Zydowſką nie do końcá zepſowáną mamy: bo te punkty do piſmá ś. nienależą, bez których gdy niektórzy tłumáczą, zgadzáią ſie z Láćinſką vulgatą.

Hieroni: in prologo Galeat. Ireneus li. 3. cap: 25. Clemens lib: 1. ſtromatum.

Troiákie tedy było wydánie kśiąg stárégo zakonu, pierwšé przed Ezdrašem literámi Moyzešowémi: drugié Ezdrašowémi literámi, ále bez punktów: trzećié to z punktámi, którégo teraz Zydowie vżywáią: które ácz nie iest ták znácznie odmienioné, wšákże nie iest też do końcá cáłe y pewné: ále ma nieiákié błedy, które cżęśćią niedbálstwem ábo nieumieietnośćią pisárzów wešły, zwłascá iż w Zydowskim pismie prędko śie omyli, dla niektórych podobnych sobie liter, cżęśćią nieumieietnośćią Rábbinów, którzy punkty przydáli. Poniewaz słowá Zydowskié mogą śie rożnie czytáć gdy punktów nie máią, nic dźiw iesli y ći w przydawániu tych punktów niekiedy pobłądźili. Może też bydź iż z nienawiśći przećiw Chrześćiiánóm, tákié czytánié słów Zydowskich obieráli, któreby Chrześćiiánóm škodźiło. wšákże te tákowe błedy nic nieuymuią prawdźie pismá ś. bo y rożność niektórych słów sensu nie odmienia, y iesli gdźie punkty źle przydano, możem punkty odrzućiwšy ináczey czytáć. To śie przypomina dla dźiśieyšych heretyków, którzy chcą Láćińskiego wydánia popráwiáć z textu Zydowskiégo z témi punktámi, gdyż y tė Zydowskié nie są ták scżérė zrzódłá, żeby miáły bydź nád stáré Láćinskié przekłádáné: iáko śie to niżéy pokaże.

O Gréckiéy Bibliiéy. Rozd. III.

NApierwšé przetłumáczenié Zydowskiégo textu było w Grécki ięzyk, które było zá stárániem niepodłych ludźi, áni przez ládá tłumácze, co śie nie mogło dźiáć bez wielkiéy y osobliwey opátrznośći Bożey. Sstáło śie tedy niemal trzemá sty lat pierwey niż Pan Christus przyšedł, iż zacny król Ægyptski Ptolomæus Philádelphus, zbieráiąc śie ná wielką Bibliotekę, vsłyšał o pismiech Zydowskich, godnych królewskiey Biblioteki, y koniecznie śie vsádźił ná to, áby Gréckim ięzykiem wypisáné były. Co áby tym pilniey y wierniey było, nieporuczył tego iákim priwatnym ludźiom: ále ná żądánie iego od Eleázárá nawyšsšego kápłaná, śiedmdźieśiąty dwá stárcy co naucżenšy są posłáni do Ægyptu, áby kśięgi stárégo zakonu, z Zydowskiégo ná Grécki ięzyk przełożyli. O których niektórzy rozumieią, iż to był on senat śiedmdźieśiąty dwu stárców od Moyżéšá postánowiony, Sánhedrin názwány: bo tych własny vrząd był o zakonie, królu, kápłanie, y prorokách sądźić. A do tego to tłumáczenié pan Bóg cudem swoim potwierdźił: bo choćia káżdy z osobná przekłádał, wšákże ták śie ná ieden wykład zgodźili, że iednémiż słowy kśiegi stárégo zakonu przełożyli, iákoby iedenże wšytkié exemplarze nápisał, co śie niemogło dźiać, bez osobnéy spráwy Bożéy, ábyśmy y ztąd pewni byli, że ich wykład coś wietšego nád inšé tłumácze miał. Gdźie śie przypátrz dźiwnému rządzeniu Bożému, że sámi Zydźi Pismo S. iáko napilniey przełożonepogánóm podáli: áby snadź fałšowáć pismá niemogli, gdy Christusá nie przyieli, którégo té pismá opowiádáią. Y przyšły té pismá pierwéy do pogan, którzy wiáré chrześćiiánską przyiąć mieli: zákłádáiąc fundámentá przyšłégo budowánia: co gdyby śie było dopiéró po przyśćiu páná Christusowym dźiać miáło, podobnoby byli Zydźi, ábo pismá zátáili, ábo popsowáli, ábo ći którzyby ie przekłádáli w podéyrzeniu v nich byli. A to dźiwnieyša, iż ná ten czás kiedy oná Biblioteká Ptolomæusowá wšytká zgorzáłá, tá sámá kśięgá swiętá nie zgorzáłá, choćiać iuż było wiele inšych exemplarzów v Zydów y Pogan záchowánych.

Tá Biblia Grécka w tákim poważeniu byłá, że też y sámi Zydowie ią czytáli, iáko piše Tertulianus. Ale y Apostołowie święći teyże vżywáli, iáko to znáć z tych słów które w pismiech swoich przywodzą wźięte od tych 70. tłumáczów. Y wšytek kośćioł chrześćiiánski przez lat wiecéy niż trzy stá tegoż tłumáczenia náśládował, od czásów Apostolskich, áż do Dámásá Papieżá. Co y Doktorów świętych pismá, y stáré śpiewánia kośćielné, z tegoż tłumáczenia 70. wźięte świádczą.

A wšákżey w tych Gréckich Bibliách, wielká zá czásem rożność vrosłá: co śie sstáło cżęśćią nieumieietnośćią pisárzów przepisuiących, cżęśćią też złośćią Zydów, iáko Iustinus Męczennik piše, bo ći będąc táką prawdą 70. tłumáczów, którzy iáśnie táiemnice o Christusie wykłádáią, przekonáni, ná tym byli áby kśięgi té poodmieniáli: y iescże do tychże śiłá śie było przymiešáło słów z Bibliy heretyckich, Theodotioná y inšych: zá czym do tego przyšło (mówi Hieronym S.) że ich często popráwuiąc, inša śie iákoby Biblia Grécka zdáłá. Y tá byłá przyczyná nawietša dla któréy Hieronym s. znowu stáry zakon z Zydowskiégo przetłumáczył: áby y te rożność kśiąg vprzątnał: y áby tym łatwiéy Zydowie,

Troiákie wydánie pismá zakonu stárégo.

Philo: lib: 2 de vita Mo: Iosephus li 12. Antiq: c 2. Tert: in Apologetic. cap. 18.

Iustinus orat: ad Gent Clemens Alexandr. stromatum lib: 1.

Tertulianus aduersus Gentil.

Iustinus in colloquio Triphon.

Hieron in epist: ad Iuniam & Fretelam.

ziczże włásnego textu, mogli bydź przekonáni.

Nowy Testáment pisány iest po Grécku od sámychże Apostołów y Ewánielistów, których imioná są przypisáne ná tytułách, wyiąwszy Ewánielią Máthеuszá ś. y list do Zydów Páwłá ś. które po Zydowsku były nápisáne, á potym ábo od nichże sámych, ábo od vczniów Apostolskich ná Greckie przełożone. Tákże y Ewánielia Márká ś. pierwey po Láćinie od niegoż nápisána, á potym w Grecki iezyk od niegoż przełożona. A ták to iest rzecz pewna, iż gdyby nas był Nowy Testáment Grécki w teyże szczérości doszedł, iáko iest od Apostołów nápisány: tedyby słusznie był v wszytkich dáleko więtszey wagi y pewnośći, á niżli Láćinski: ponieważ máło nie wszyscy Ewánielistowie y Apostołowie po Grecku pisáli: ále teraz iest rzecz doświádczona, że dźisieysze Greckie Nowe Testámenty, od heretików (którzy nawiecey w Greciiey płużyli) są ná wielu mieyscách poodmieniáne, y pofałszowáne: przetoż też iuż mnieyszą wagę máią niż Láćinskie, które záraz ná początku z dobrych exemplarzów Greckich przełożone, z więtszą pilnośćią w szczérośći swey były dochowáne. czego nam wiele dowodźić nie potrzebá: gdyż nam to y sámi ádwersarze rádźi nierádźi przyznawáią, iáko sie niżey powie. Tu tylko okáże kilkánaśćie przykłádów, że w Greckim textćie iest y śiłá przysad niepotrzebnych, y wiele słów y rzeczy czásem niedostawa, y śiłá iest odmian szkodliwych.

Poczynáiąc tedy od tego, co niepotrzebnie w Greckim iest przydano, czego w Láćinskim niemász. Naprzód náyduią sie w Greckim textćie, po modlitwie Pánskiey one słowá: Bo twoie iest królestwo, y możność, y chwałá, ná wieki. Lecz te słowá do textu nie należą, iáko nie tylo nászy Kátholicy, ále y sam Erásmus który ie plotkámi zowie y Bezá, y Budny zeznawáią. wiec po onych słowiech Pánskich, káżdy który sie gniewa ná brátá swego, Greckie przydáwáią te dwie słowie, Bez przyczyny, których niebyło w stárych kśięgách Greckich. iáko Augustiny Hiero. świádczą, y które przeto Hieronym wymázowáć każe. Iescze po tych słowiech: Oddá tobie, przydawáią Greckie, Ná iáwi: których słów iáko Augustyn ś. świádczy, w stárych Greckich nie było, y teraz ich niemász w żadnych Láćinskich. A Mát. 20. ver: 22. w kśięgách Greckich ten przydatek naydźiesz: y chrztem którym sie ia chrzcze, bydź chrzczeni. Y niżey ver: 23. y chrztem którym sie chrzcze bedźiećie chrzczeni: który podobienstwo iż z Ewánieliiey Márká ś. tu iest przypisány: iáko Erásmus y Bezá wspominiáią. Nádto po onych słowiech Pánskich: Bom nieprzyszedł wzywáć spráwiedliwych, ále grzesznych: Greckie kśięgi niepotrzebnie przydáią: Ná pokutę, którego przydatku w stárych Greckich nie było, iáko y Bezá świádczy. W liśćie záś do Rzymian, sáme Greckie kśięgi máią one słowá: A iesli z vczynków, iuż nie iest wiecey łáská: bo inácżey vczynek nie iest wiecey vczynkiem. których słów Origenes, Chryzostom, Ambrozy y Augustyn, y inni nie czytáli: y sam Erásmus ma ie zá przydatek niepotrzebny. Iest tákowych przysad w cáłych kśięgách Nowego Testámentu bárzo wiele, które naydźiesz wszedy ná brzegu gwiazdką ná przodku, á ná koncu sámą literą G. náznáczone.

Przykłády záśie tych słów, których w Greckim textćie niedostáie, masz tákowe: Naprzód w wielu Greckich kśięgách są odćiete cáłe cząstki pismá ś. prawdźiwego, iáko historia o cudzołożnicy, v Ianá świetego, ostátni Rozdźiał Márká ś. y ono známienite świádectwo o Tróycy naświetszey: Trzey są którzy świádczą ná niebie, Oćiec, Słowo, y Duch świety: á ći trzey iedno są: wiec v Máthеuszá tych czterech słów, Mówiąc pokóy temu domowi, nie máią dźisieysze Greckie kśięgi, które iednák miáły stáre Greckie, y ták Hilarius y Chrisostom czytał. Tákże onych v Márká ś. Y trwáiącego ná nim. Greckie dźisieysze niemáią. A v Lukászá ś. z onych słów ánielskich: Przetoż y to co sie z ćiebie národźi świete, to słowo, z ćiebie, Greckie niektóre odćináią. Wiec v Ianá ś. Abowiem iescze nie był Duch dány, tego słowá, Dány, Greckie exemplarze iednę zgołá nie máią, á drugie miásto niego ták czytáią: Abowiem iescze nie był Duch świety. choćia Duch ś. był od wieku záwsze. W liśćie wtórym Piotrá ś. Stáráyćie sie ábyśćie przez dobre vczynki pewne czynili wezwánie y wybránie wásze: tych słów, Przez dobre vczynki, Greckie królewskie nie máią: ále wszytkie Láćinskie y Greckie niektóre słusznie ie czytáią. Naydźiesz tego wiecey przez wszytek Nowy Testáment, kedy vyrzysz ná brzegu Rożenek z literą G. Bo to znáczy że tych słów w textćie rożenkiem náznáczonych, nie máią kśięgi Greckie.

Odmian záśie textu, y obłednego czytánia w Greckim nowym Testámenćie weźmi te przykłády. 1. Kor. 15. v. 47. w Láćinskim ták dobrze czytamy: Pierwszy człowiek z ziemie

Damasus in vita s. Petri.

Ireneus li: 3. cap: 1.

Hieron. pręfat: in Mathæum.

Przydatki nie potrzebne w Græckim textćie.

Matt. 6. 13.

Matt. 5. 23.

Matt. 6. 4. 7. 18. vide notat. Luce: Brugen:

Math. 9. 13.

Már. 2. 17.

Rzym. 11. 6.

Defekty w Græckim testámenćie.

Ian 8. 1.

1. Ian 5. 7

Már. 10. 12.

Már. 1. 10.

Luk: 1. 35.

Ian 7. 39.

Odmiány nowego testámentu Græckiego.

ziemski, wtóry człowiek z niebá niebieski. A Greckie wszytkie, miásto tych ostátnych słów, insze máią: wtóry człowiek Pan z niebá. które zepsowánie zostáło w Greckim texćie, sfałszowánia Márcianowego, iáko Tertulian świádczy. Zás kedy my ták dobrze czytamy: który sie ożenił, stára sie o świetckich rzeczách, iákoby sie żenie podobał, y rozdwoion iest. Y białagłowá nie mężátá y pánná myśli o rzeczách Páńskich. To Grekowie ták pomieszáli: który sie ożenił, stára sie o świetckich rzeczách, iákoby sie żenie podobał. Rozdźielona iest żoná y pánná. Niemężátá myśli o rzeczách Páńskich. Które czytánie Hieronym ś. gáni y odrzuca, twierdząc że nie ma w sobie prawdy Apostolskiey. Wiecy ono iest znáczne mieysce, gdźie miásto tego co my w Láćinskim czytamy, Pánu służący, Grekowie czytáią: Czásowi służący, przez odmiáne, κυρίῳ w καιρῷ. kedy násze czytánie bydź lepsze świádczy Hieronym ś. Origenes, Chryzostom, Theophilákt, y inni Grekowie: iáko máią y lepsze Greckie exemplarze. Przydaymiż ktemu y ono: Przetóż iákosmy nośili wyobráżenie źiemskiego, nośmy też wyobráżenie niebieskiego: które mieysce Márcion ták zepsował, iáko Tertulian świádczy, że miásto tego słówká, Nośmy, po Grecku Φορέσωμεν vczynił, Bedźiem nośić, Φορέσομεν, iedne tylko litere odmieniwszy, która skáże y teraz Greckie exemplarze máią, iáko y sam Erasmus przełożył, Gestábimus, nośić bedźiemy. Iákoby to dopiero po zmartwychwstániu bydź miáło, á nie w tym żywoćie. Ano Apostoł roskázuiąc á nie obiecuiąc mówi, ábysmy iuż teraz nośili ná sobie wyobráżenie człowieká niebieskiego, obłóksży sie w Chrystá Páná, y násláduiąc świetego żywotá iego: Naydźie sie tákich odmian wiecey we wszytkim Nowym Testámenćie: które vyrzysz w texćie tákim znákiem nángáczone " ' kedy ná brzegu przy tákimże znáku, przypisano sáme litere G. która znáczy, że w Greckim texćie ináczey sie nayduie.

Tertul. li. 5. cont: Marcionem. Hieron. li. 1. cont: Ioui

Rzym 12. 11.

1. kor. 15. 49

Tert. lib. 5. contra Marcio.

A ták ztąd poznáć możesz, Greckiego Nowego Testámentu nie máłe przysády, odmiány, defekty, y omyłki: których w nászym Láćinskim nie naydźiesz. Com iednák nie dla tego vczynił, żebych Nowé Testámenty Greckie ták zgołá zgánić y odrzućić chćiał. Bo wiem że nie we wszytkim sa popsowáné. Bo ácz heretykowie kuśili sie o to, áby bárzo wiele mieysc y rzeczy w nich zfałszowáli: wszákże záwsze też byli Kátholicy Doktorowie, którzy fałszowánie ich odkrywáli, y niedopuszcáli im ksiąg świetych po swey woley psowáć. wieleć rzeczy we wszytkim Nowym Testámenćie odiął były odmienił Márcion heretyk, iáko Tertulian świádczy: ále te wszytkie z fałszowánia iego wyliczył miánowićie Epiphánius heres. 42 y w nászych Greckich kśiegách (oprócz onych dwu wyszszey okazánych) dźiśia dobrze stoią. wymázálić też byli Ariánowie z Ewánieliey Ianá ś. one słowá: Duch iest Bóg: iáko świádczy Ambrozy ś. Lecz Greckie dźiśieysze kśiegi, máią te słowá spełná. Alem to tylko dla tego vczynił, ábymći pokazał, że Greckie dźiśieysze Nowé Testámenty nie sa ták szczere zrzódłá, żeby miáły bydź nád stáre Láćinskie przekłádáne: ábo żeby násze Láćinskie miáły bydź z nich poprawowáne: iáko dosyć niemądrze mniemał Kálwin, Kemnic, Brzesczánie, y Czechowic: ále owszem że násze Láćinskie sa dáleko lepsze, y pewnieysze, powáżnieysze, y bespiecznieysze, y odprzysad wolnieysze, iáko to wnetże pokáże.

Greckie nowe testámenty nie wszedy popsowáné.

O Láćinskiey Bibliiey. Rozdz. 4.

IAko Zydowie y Grecy mieli pismo ś. swoim iezykiem nápisáne: ták też przystało aby kośćiół Láćinski, w którym Káthedrá Piotrá ś. y wiárá chrześćiiánska záwżdy trwáć miáłá, miał też pismo ś. swym Láćinskim iezykiem nápisané. Ácz nie czytamy áby który z Apostołów pisał co po łáćinie, wszákże to pewna iż Márek ś. był vczniem y tłumáczem Piotrá ś. ták názwány nie dla czego inszego, iedno iż pismo ś. Láćinskie vczynił, bo y Ewánielia po łáćinie nápisał, y insze częśći pismá ś. ieśli nie wszytkie, tedy niektóre przetłumáczył. Toż potym y inszy vczniowie Apostolscy czynili, którzy w Greckim ćwiczeni bedąc ná łáćinskie przekłádáli. Od tych miał kośćiół Rzymski Bibliią łáćinską stárego przetłumáczenia, która też Augustyn zowie Włoską, y pospolićie ią zowią stárą, bo stárszey Láćinskiey nie było. Ale iż ono stáre przekłádánie Bibliiey, vczynione było z Greckiego textu, y rózności sie w exemplarzách naydowáły, á nawiecey iż sie nie we wszytkim zgadzáło z textem Zydowskim, á ná ten czás Zydowie swym textem przećiw Chrześćiiánóm disputowali: dla tego Hieronym ś. z porucżenia stolice Apostolskiey, częśćią ono stáre poprawił, iáko vczynił w Nowym Testámenćie y Psałterzu, częśćią niektóre z Zydowskiego te-

Láćinską Bibliią kto napirzód nápisał

Hieron. in Catalogo. scriptorum

Aug: lib: 2. de doctr. Christi.

Cyprianus ad Quirinum.

xtu przełożył, iáki ieſt máło nie wſzytek ſtáry Teſtáment, oprócz kśiąg Mądrośći, Eccleſiáſtiká y Máchábeyſkich, które ieſzcze ſą onego ſtárego przetłumáczenia. Widząc wielką wierność, własność y pilność w tym wydániu Bibliiey Láćińſkiey Hieronymá ś. wſzytek kośćiół Rzymſki przyiął ią zá nalepſzą y napewnieyſzą, którą też zowie Vulgátą, bo od tyśiącá lat byłá w vżywániu poſpolitym: y poſtánowił kośćiół Boży áby miedzy Láćińſkimi tá ſámá zá naważnieyſzą miedzy inſzemi byłá miáná. Choćia tedy Zydowſka y Grecka Biblia pierwſzé były, y od pewnych piſárzów ſpiſáne, z których potym w łáćińſki ięzyk przetłumáczono: wſzákże ſłuſznie tá iedná łáćińſka zá pewnieyſzą y prawdźiwſzą ma bydź miána. Bo ſie w tych łáćińſkich Bibliách, żadnego zepſowánia nie możem obáwiáć, które w tákiey liczbie, ták zgodnie y po wſzytkich kośćiołách ieſzcze przed tyśiącem lat były chowáné. Zydowſkie lepak áni w tákim vżywániu v Kátholików były, áni też v bárzo pewnych pod ſtrażą chowáné.

1\.

Wulgátá łáćińſka prawdźiwſza.

A pogotowiu tá iedná Biblia Láćińſka vulgata, nád inſzé wſzytkie tłumáczenia nowotnych tłumáczów ma bydź poważona. A to dla ſłuſznych przyczyn: Pierwſza iż ten text poſpolity Láćińſki ieſt dobrze doświádczony, y ſámą dawnośćią y zwyczáiem kośćiołá wſzytkiego vtwierdzony. Bo tego textu porzućiwſzy inſzé, kośćielni Doktorowie od tyśiącá lat w piſmiéch ſwoich záwſze vżywáli: ten wſzyſcy Kaznodźieie na kathedrach wykładali, ten chrześćiianie w kośćiele iawnie czytali y śpiewali: z tego wſzytkie Concilia y Seymy duchowné świadectwa ku potwierdzeniu wiary przywodźiły: a nigdy w żadnym fałſzu nie był podeyrzany. Dla czego też święte powſzechné Concilium Tridentſkié, ten ſam text Laćińſki piſma świętégo pochwala y za pewny mieć każe.

2\.

Druga, iż daleko lepiey ięzyk Zydowſki rozumiano, czaſu Hieronyma ś. y ſtarych tłumaczów których Hieronym ś. naſladował: gdyż wielu ſłów własnośći teraz ſami Zydowie nie rozumieią, które onym ſtarym tłumaczom dobrze świadomé były. A niedźiw: bo Zydźi będąc w niewoli, y włócząc ſie po świećie, y więcey ſie o żywność y pieniądze niż o piſmo ſtaraiąc, Zydowſkiey mowy po wielkiey częśći zapamiętali: y którzy ſie dopiero od nich vczą, nie mogą iedno błądźić, bo niepewnych miſtrzów doſtali. Słuſzniey dalako my tych czáſów ſtarym tłumaczom wierzyć mamy, a zwłaſzcza Hieronymowi ś. który y vczonych Zydów ſłuchał onégo czáſu, którégo ten ięzyk Zydowſki lepiey vmieli, y ſam vſtawiczną wielu lat pracą wybornie ſie go naucżył. Y ták doſkonale w Zydowſkim, Chaldeyſkim, Greckim, ięzyku wyćwiczony był, że żaden z tych dźiśieyſzych z nim zrównany bydź niemoże. Ma to świadectwo y od ſamych Zydów, którzy onychże czáſów zeznawali, iż dobrze y prawdźiwie piſmo ś. tłumaczył, iako o tym piſze Auguſtyn ś. A ták pewniſmy tego, iż iako Hieronym ś. rozumiał y czytał, ták onégo czáſu Zydowie rozumieli y czytáli.

Augu. li. 18 de ciuit. c 43.
Epiſt. 10. ad Hieroni.
Hieron. in Iſa. cap. 6.

3\.

Augu. 15. de ciuit. ca. 13.
Origenes li. 8. in Iſa.

Trzećia, iż onégo wieku kśięgi Zydowſkié były cáłé nie zepſowáné, ták to ſłowy poważnémi twierdźi Hieronym ś. y Auguſtyn ś. y przed nimi Origenes: á ták o tym żadnym ſpoſobem wątpić niemożemy. Ale powiádáią niektórzy, iż y poślednieyſzy Zydowie (iákoby ſczérzy ludźie) nic nie odmienili w piſmie ś. O tym ia ná ten czás niechce mówić, ále kto chce wiedźieć co ſie odmieniło niechay czyta, Porchetum in 1. par: victorię contra Iudæos, c. 15. tákże y Franciſcum Riberam in 12. prophetas: ieſliż to ze złośći czyli z niedbálſtwá y nieumieiętnośći vczynili, niewiem: to tylko mogę powiedźieć, iż gdźie ſie Láćińſka z Zydowſką nie zgadza, to pewna iż ták miáły ſtáré Zydowſkié, iáko teraz máią Láćińſkié. A zwłaſzczá iż oni Máſſoretowie Grammatikowie prośći, których dźiśieyſzy tłumácze náśláduią, máło nie w pięć ſet lat po národzeniu páná Chriſtuſowym, náſtáli ludźie nienawiśći przećiw chrześćiiánóm pełni: którzy przeto ácz ſámych liter piſmá ś. odmieniáć podobno nie śmieli, wſzákże kedy mogli, punktámi, ákcentámi, y diſtinctiámi ſwémi świádectwá o Chriſtuśie záćimiáli. Co gdyby przećiwnicy dobrze vważyli, nigdyby do źródeł Zydowſkich dźiśieyſzych ápelluiąc, ták beſpiecznie y zuchwále ſtárégo przekłádu nie odrzucáli, Gdyż veritas Hebraica, ábo ſczérość ięzyká świętégo, nie w tych Máſſoretſkich punktách y diſtinctiách, ále w ſámych literách zależy: które z inſzémi punktámi, ináczey ſie też rozumieć mogą. Y ná świádectwo tego y podźiś dźień Zydźi w bóżnicách ſwych w vroczyſté świętá, kiedy zakon z ſzafy ſwéy wynoſzą, tedy ii bez punktów, piſány pokázuią, áby nic ludzkiégo niemiał przymieſzánégo. Nád to y ſámi Máſſoretowie tego ſobie przywłaſzczáć nieśmieli, áby ná ich rozſądku miał káżdy polegáć: ále y ſámi ſie z ſobą w wielu rzeczách nie zgadzáli, y káżdému własny iego rozſądek wolny zoſtáwili. Przetóż ich też Aben Ezrá, Kimhi, y inni Rábbinowie, nie raz odſtępuią. Dla tych y inſzych

Których dźiśieyſzy tłumácze náśláduią.

przyczyn

przyczyn, my Láćinską vulgate nád wszytkie przekłádamy.

A co sie tu mówi o przekłádźie stárego Testámentu, tóż rozumiémy y o nowym, iż Nowy Testáment Láćinski stáry dáleko iest szczerszy, pewnieyszy, y od przysad y zfałszowánia wolnieyszy, á niżli wszytkie Gréckie, iáko sie iuż wysszey pokazáło. Nie trzebá nam wiele świádków ná to, bo sámi aduersarze nászy to zeznawáią. Budny, choć wielki á śmiáły fałszerz pismá ś. iednák to wyznawa: Iż to iest błąd, mniemáć żeby Gréckie księgi Nowégo Testámentu, były ze wszech naprawdźiwsze: które teraz, práwi, nie iedno nád nie nie są naprawdźiwsze, ále y owszem nafałszywsze. Y dáie tego przyczyne, że wszyscy iákmiarz heretycy y Grékowie byli, w Gréciiey powstáli y tám mieszkáli, y nie w inym ięzyku, iedno w tym którego vżywáli, pismo ś. fałszowáli. Záś Láćinnicy, ponieważ tylko iedne homouzyáńską sekte, (ták ten Ebionitá zowie kátholicką o spólistnéy Tróycy S. wiáre) trzymáli, á ktemu nie ták bystrych rozumów byli, ták też nie równo mniey v nich heretyków powstawáło. A ták iáwna rzecz iest że pismo ś. muśi bydź w ich ięzyku szczérsze, y nie ták náruszone, iáko kiedy w Gréckim. To wszytko Budnégo słowá, który ná koniecy to przydáie: Iż żaden mądry tego nie rzecze, żeby wedle Gréckich ksiąg miáły bydź Łáćinskie popráwowáne. Którym dekretem Budny zá głupie osądźił y potępił, nietylko Brzeskié tłumácze, y Czechowicá bráćiszká swégo, ále y Kálwiná, y Kemnicégo, y insze powietszey częśći tych czásów heretyki, którzy Láćinski stáry text wzgárdźiwszy y niesłusznie ii zgániwszy, ieli sie Gréckiégo iáko pewnieyszégo, y chćieli z niego Láćinski náprawowáć.

A nie tylko Budny, ále y sam Bezá násze łáćinską edycią nád inne wszytkie przekłáda: y broniąc iey przećiw Erásmowi, przydáie tę godne uważenia słowá: Niesłusznie, práwi, ná wielu mieyscách gáni Erasmus stárego Láćinskiego tłumáczá, iákoby sie niezgadzał z Greckim textem: Znam, práwi, że sie niezgadza z temi exemplarzmi Greckiemi, które miał Erasmus, ále nayduiemy nie ná iednym mieyscu, że ten przekład który Erasmus gáni, zgadza sie z insz̄emi Greckimi, á ktemu bárzo stáremi exemplarzámi. Y owszem ná kilkunaśćie mieyscách obaczylismy to, iż text Láćinski stárego przekłádáczá, ácz sie nie kiedy odstrzela od nászego Greckiego exemplarzá, wszákże iest dáleko prawdźiwszy á niżli Grecki, iż Láćinski tłumácz násládował podobno lepszego y prawdźiwszego Greckiego exemplarzá. Dotąd Beziné słowá, którémi y sam przećiw sobie, y przećiw tym wszytkim, którzy Láćinską Vulgáte gánią, przeto iż sie nie wszedy z Greckim textem zgadza, słusznie y prawdźiwie nászey edyciiey broni, że szczerze á wiernie iest z onych iesźcze nie pofałszowánych Greckich ksiąg, częśćią zá Apostolskich czásów, częśćią rychło po nich przełożona: ácz te Greckie księgi, częśćią do nas dochodźiły, częśćią niedochodźiły.

Nowy testáment łáćinski pewnieyszy niż Gracki.

W przedmowie nowego testámentu.

Beza in præfat. No: test. Anni. 1559.

O Bibliách Hæretyckich. Rozdz. V.

IEscze tym wietsze zálecenié ma nászá Láćinska Biblia, że sie dźiśieyszym Heretykóm bárzo nie podoba: y tym sámym nam iest milsza, im ią wiecey heretycy nienawidzą y prześláduią. Abowiem to dobry znák iest prawdy y szczerośći pismá nászego, ponieważ sie duchowi heretyckiemu który záwżdy kłamcą iest y prawdy nienawidźi podobáć nie może. Smieią ći stáremu tłumáczowi przymawiáć, iákoby po częśći, Zydowskich słów y Greckich nierozumiał: y onych 70. tłumáczów, y Hieronymá ś. szácuią y Láćinie też prostey ći wieldzy łáćinnicy przymawiáią. Przetóż wiecey swoiey Zydowsżnie dufáiąc, znowu sobie Biblii z textu Zydowskiego y Greckiego przekłádáią. Ale mali sie prawdá rzec, niewiem zkąd im tákowa náuká, żeby oni teraz lepiey przekłádáć vmieli, niż oni wszyscy stárzy tłumácze. Y podobnaż to rzecz, áby ći którzy sie dopiero obiecádłá Zydowskiego náuczywszy, kilká słów Zydowskich wyczytáią, lepiey mieli y doskonáley ięzyk Zydowski rozumieć: niż oni którzy w tych ięzykách biegłymi będąc, z drugimi sie vczonymi y owszem z sámymi Zydámi śćieráli? Niewiem w co ći dufáią? czyli rozumem, czyli náuką inszych przechodzą? Ale mie zda mi sie żeby im to miał kto przyznáć: chybáby podobno sámi o sobie ták rozumieli, że y mędrszymi y náuczeńszymi są, niż kiedy ná świećie byli: toć im wolno ták o sobie rozumieć, áleć też pismo ś. głupimy tákiezowie. A ia przećiwko nim oprocz innych iednego Hieronymá ś. wysłáwie: A czego mogło temu niedostáwáć który we wszytkich Zydowskich, Greckich, y Láćinskich Bibliothekách nic nie zostáwił czegoby pilnie nie czytał? Abo iáko kto ten miał czytáć y vmieć, który od dźiećinstwá do lat 91. vstáwi-

Hæretycy niesłusznie gánią łáćinską Biblią stárą.

Przyp. 26.

cznie temi sie náukámi báwił.

Podobno rzeka iż im ich wykłády Duch S. obiáwił? których nászym stárym tłumáczom nie obiáwił. Y owszem tego ćby potrzebá, áby z Duchá S. były, bo y pismo ś. naucza, iż tłumáczenie mów y iezyków, iest też ieden dar Duchá S. Ale mi sie temu niechce wierzyć, żeby ráczey ći nowotni heretyccy tłumácze, mieli ten dar, niż do tego czásu nászy stárzy tłumácze, y wszytek kośćiół Boży. Bo á coby zá przyczyná tego miáłá bydź, ábo zkąd tego dowiodą? A mnie sie ták zda, że to iest wielkié bluźnierstwo przećiw Duchowi S. mówić, że przez pułtorá tyśiacá lat nikogo nie nátchnał, nikomu tego dáru tłumáczenia nie dał, y ták kośćiół swóy bez prawdźiwego pismá zostáwił. Y tákże rzecz ták wielka y potrzebna iest od Bogá zániedbána, y pismo świeté było opuszczoné y zárzucone? Ale ieslić Bóg tego zániedbał, o cóż sie tedy w kośćiele swym stárał? Iesli, mówie, w rzeczy ták powáżney, opátrzność Boska drzymáłá, á wczymże czuyna byłá? Aleć o tym y pomyślić człowiek Chrześćiiánski nie może. Nie drzymał áni spał ten który strzeże kośćiołá swego. Tego świádkiem iest wszytek świát Chrześćiiánski, który Ewánielią przyiął, y pismo ś. od świetych y vczonych ludźi tłumáczoné, przez ten wszytek czás czytał.

A iesli sie tym wielomownym ludźióm, Láćinska mowá w nászey Bybliiey zda bydź prosta: odpowie im sam Apostoł ś. Páweł: Przyszedłem, mówi, nie z wyniosłą mową ábo madrośćią, opowiádáiąc wam świádectwo Chrystusowe: A mowá moiá y przepowiádánié moie nie było w przyłudzáiących madrośći ludzkiey słowiech, ále w okazániu duchá y mocy: áby wiárá nászá nie byłá w madrośći ludzkiey, ále w mocy Bożey. Ták Páweł ś. o sobie. A iesliż sie ták Pánu Bogu podobáło, áby przez głupstwo opowiádánia byli zbáwieni wierzący, ktoż w tym bedźie smiał Bogu przygániáć? Y owszem którym duchem sa spisáne, tymże máia bydź tłumáczone pismá ś. Dla tegoć Doktorowie świeći, Apostolskimi ślády idąc, o to sie stáráli, áby we wszytkim prostośći ich násládowáli, wiedząc iż moc Boża nie iest w słowiech wydwornych. A choćia sie zdádzą słowá proste: wszákże moc ich w tym sie pokazáłá, iż wszytkie madrośći świetckié przewyćieżyły.

1. kor. 12.

1. kor. 2 ver. 1. 4.

W łáćinskiey Bibliiey czemu prosta mówá.

Co gdyż ták iest, muszim rzec, iż ten duch który do tego Nowego wytwornego tłumáczenia, dźiśieysze heretyki podusza, nie iest dobry, poniewáż sie z Duchem Apostolskim, w prostośći tłumáczenia nie zgadza: bo duch heretycki, y bárzo wytworny iest w mowie, y prostośći Apostolskiey w słowiech nie násláduie. A co gorsza, sámá to rzeczy doświádczenié nam pokázuie, iż heretycy dźiśieyszy, którzy nowé przekłády z Zydowskiego y z Greckiego vczynili: ták pismo ś. z káżdey miáry, fałesznym przekłádániem, rymowániem, przydáwániem, odmieniániem y fałszywemi glózámi ábo wykłádámi srodze pogwałćili, że temu liczby niemász. W sámym Nowym Testámenćie Niemieckim który Luther przetłumáczył, nálezióno tyśiąc iáwnych fałszów: wiec do tego ći mili tłumácze ták miedzy sobą są rózni y niezgodni, że práwie nic pewnego z ich przekłádów mieć niemożemy. Káżda sektá ná swoie kopyto Biblią przekláda, áby sie pismo zdáło bydź zá nimi: ináczey Lutheranowie, ináczey Kálwinistowie, iescze ináczey Nowochrzczency, ieden drugiego przekład gániąc, á ná iedne Biblią zgodźić sie niemogą. Co widząc Pátriárchá ich Luther, słusznie powiedźiał: Iż iesli świát bedźie stał dłużey, trzebá bedźie, ábysmy dla róznych pismá wykłádów, które iuż powstáły, znowu dekretá Concyliów przyimowáli, y do nich sie vćiekáli, chcemyli záchowáć iedność wiáry. A ták dobry to znák, że té tłumáczenia heretyckié nie są z Duchá S. poniewáż sámi ż sie potepiáią.

Duch heretycki niezgadza sie z Apostolskim.

Cochlęus in vita. & Actis Lutheri Anni. 1522.

Lib. cont zuinglian. de vnitate corp. Chri. in Euchari stia.

Wszákże oni w tym nie ták sie Duchem S. szczyca, iáko ráczey Zydámi y Rábinámi dźiśieyszymi, do których sie odwoływáią, y owszem drudzy iuż y do szkoły Zydowskiey chodzą, vcząc sie od nich pismá tłumáczyć: ná których wykłádźie ták bárzo polegáią, że też pogárdźiwszy inszymi Doktorámi świetymi, sámych Rábinów słucháią: co mistrzowie Zydowscy piszą y mówią, to ći zá nawietszą prawde máią. Co my słysząc muśim sie záprawde zádźiwić, y nád ták ćieżką tych ludźi ślepotą zdumiewáć. Coż bowiem może bydź dźiwnieyszego, iáko gdy sie Chrześćiiánie, dopiero teraz o wykłádźie pismá S. Zydów teráznieyszych pytáią y rádzą? którzy sie potym gdy ten iezyk zginął vrodźili, y w nieumieietnośći zrośli, ná plotkách y fábułách Rábinów swoich czás trawiąc, nigdy onych stárych tłumáczów pismá ś. nie czytáli: á pogotowiu y iezyká Zydowskiego własnośći y słów wiele nierozumieią. Bo gdyż tym iezykiem żaden naród nie mówi, y nieszczesni Zydźi po narodách rozprószeni, cudzym iezykiem záwżdy mówili: żadnym sposobem bydź niemogło, áby własność

Heretycy vćiekáią sie do Zydów po wykład pismá.

iezyká

ięzyká swego zátrzymáli. Oni stárszy przed nimi, vczenszy bez wątpienia byli: wszákże y tych zá wieku Hieronymá, iuż nie wiele było: dáleko wiecey ći poślednieyszy po ták wielu lat, im dálszy od nich tym też nieumieietnieyszy, A co wietsza, iż wszyscy są głównymi nieprzyiaćiołmi imieniá Chrześćiiáńskiego, Chrystus też iáko mówi Apostół iest koncem zakonu: A zásłoná włożona iest ná twarz ich gdy czytáią proroki y Moyżeszá, iákoż mogą ći táiemnice w pismie ś. wyráżone wyrozumieć. Ieśliż pismo tymże duchem ma bydź wykłádáne, którym iest nápisáne; iákoż dáleko ći od wyrozumienia pismá bedą, którzy dla niewiernośći, łákomstwá, okrućienstwá, y innych sprosnośći swoich, opuszczeni są od Duchá Bożego? Co mogą ći náuczyć o Bogu w Troycy iedynym, o narodzeniu, żywoćie, śmierći, y zmartwychwstániu Chrystusowym; ieśliż Duchá Bożego którego do pismá trzebá nie máią? A przećie dźiśieyszy heretycy á zwłaszczá Nowochrzczency, tákowych Rábbinów, pilniey słucháią, czytáią y rychley im niż komu inszemu wierzą: którażby nad te ślepotá wietsza bydź może? Izali kośćiół Chrystusów, ták iest od Doktorów ośierośiały, y od Duchá S. opuszczony, żeby Chrześćiiánie nie mieli sie iedno od Zydów dźiśieyszych, swoiey wiáry vczyć? Ale ponieważ ták chcą, spráwiedliwie Pan Bóg to ná nie przepuśćił: tákowi vczniowie niegodni lepszych mistrzów, o których Pan powiedźiał: Slepi są á wodzowie ślepych: A ślepy ślepego wodząc, obádwá w dół niedowiárstwá wpadáią.

Rzym. 10. 2. Kor. 3.

Hieroni. in proœmio comment: in Hoseam.

Kośćiół Boży ma moc rozsądek czynić o pismie ś. Rozdz. VI.

Ponieważ tedy rozmáite pismá sie znayduią, są Boże, są też y ludzkie, różne też tłumáczenia y wykłády ich, któż nam o tym pewnie powie, które iest pismo Boże, y który prawdźiwy wykład y wyrozumienie iego? Naprzód z wiáry nászey Katholickiey to v nas zá napewnieysza ma bydź, iż pewny y nie omylny rozsądek o pismie świetym nie komukolwiek, ale kośćiołowi Bożemu własnie należy. A przyczyná tego iest: iż wiárá iest z słuchánia, á słuchánie przez słowo Boże: á ták ten ie ma o słowie Bożym rozsądek czynić, kto ma wiáry vczyć, dowodźić y bronić. A ieśli kto kośćiołá nieusłucha, bedźie iáko pogánin. Bo któryż inszy iest dom Bogá żywego, filar y vtwierdzenie prawdy, iedno kośćiół Boży? Apostół S. Páweł, którego te słowá są, przykłádem swoim nas tego náuczył: ten choćia wiedźiał pewnie, iż nie co inszego, tylko Ewánielią Christusową przepowiádał, áni o słowie bożym które przepowiádał, wątpił: wszákże z Boskiego nádchnienia, wstąpił do Ieruzálem, gdźie był Piotr kośćiołá opoká, y Ian y Iákub, y zniósł z nimi Ewánielią którą miedzy pogány opowiádał. Dla czegoż to? Izaż áby sie czego náuczył? By namniey. Którzy sie bowiem, powiáda, zdáli bydź filarámi, mnie sie niczym nie przyłożyli. A dla czegóż wżdy? Abym snać, mówi, nádáremno nie biegał. Acz tedy iemu nic tym nieprzybyło: ále kośćiołowi y wiernym wszytkim, wiele ná tym należało, áby od kśiążećia y kośćiołá Apostolskiego, Páwłowa náuká byłá pochwalona, y zá prawdźiwą Ewánielią potwierdzona. Przetoż Piotr swoią Biskupią zwierzchnośćią ták nápisał: Iáko namilszy brát nász Páweł, wedle dáney sobie mądrośći do was pisał: iáko y we wszytkich liśćiech, o tym w nich mówiąc: w których są niektóre rzeczy trudne ku wyrozumieniu, które nieuczeni y niestáteczni wykracáią, iáko y inne pismá ku swemu własnemu zátráceniu. Widźisz tu iáko Páwłowe listy, Piotr zá słowo Boże y pismo świete vznawa, y dekretem swoim potwierdza? widźisz iż z onego z Apostołem przednieyszym y z inszymi Apostolmi ziednoczenia, Páwłowi śmiáłośći do opowiádánia, kośćiołowi pożytku wietszego przybyło, náuká iego zá Boską przyieta á przećiwnikóm gebá zámkniona? Iákowi, powiáda, przed tym byli, mnie nic ná tym: Bóg bowiem nie bráknie personámi. To przydał, áby sie nie zdał co czynić, ludźióm kwoli, á nie Bogu. iákoby rzekł: Wiem ći iż Piotr był rybitwem, znam Janá y Iákubá, ludźie według świátá nieznáczne: á iam sie v nóg Gámáliela pismá ś. vczył, iestem dobrze wychowány y w náukách wyćwiczony: ále kiedy idźie o wiárę/ ábo o słowo Boże, nic do tego nienależy náuká ábo nieumieietność, tákże zacność y podłość rodzáiu. Nic mnie ná tym, powiáda, iákimi niekiedy byli. Boć ia nie ná persony wzgląd mam, ále ná vrząd y zwierzchność. A ieśliż Páweł rozumiał sobie bydź potrzebną approbátią ábo potwierdzenie náuki od Piotrá, któż bedźie ták niewstydliwy, coby kátedry y vrzedu iego tym vczćić niechćiał? Kto tu iáśnie nieprzezyrzy, iż o słowie Bożym, ták pisánym iáko y niepisánym rozsądek pewny y nieomylny

Matth. 18.

1. Tim. 3.

Páweł S. podał náuke swoię pod rozsądek Piotrá Świetégo

2. Piotr. 3.

przy zwierzchnośći kośćiołá Bożego ták długo trwa, póki ten świát stáć będźie? Azaż tego Chrystus nie obiecał? Dam wam poćiesyćielá Duchá prawdy, áby z wámi były mieszkał ná wieki: Ten was wprowádźi do wszelákiey prawdy: ten wam przypomni cokolwiek wam powiem. Azaż Bóg Oćiec do Syná v Izáiaszá nie mówi: Duch móy który iest w tobie, y słowá moie którem położył w vśćiech twoich, nieodstąpią z vst twoich, áni z vst naśienia twego, áni z vst naśienia naśienia twego, odtąd áż ná wieki. Azaż nie to iest doznawánie duchów, ieśliż prawdźiwe ábo fałszywe są? Kto nas słucha, mówi Ian ś. z Bogá iest, kto nie słucha nas, nie iest z Bogá. A ták iáko sam kośćiół Boży słowá Boże przyimuie y bierze, ták też y sam ie rozeznawa y dochowuie: ktokolwiek gdźie indźiey słowá Bożego szuka ábo słucha, ábo vczy, fałszywym prorokiem iest, y czego Bóg nie mówił, zá Boże słowo iáko fałszerz vdawa.

Ian 14. 15. y 16.
Isa. 59.
1. Ian 4.

Kośćiół Boży ma vznáwáć/ które iest pismo Boże á które nie: które przetłumáczenie y wyrozumienie włásné y prawdźiwe: Rozd: VII.

IEśliż kośćiołowi rozsądek o słowie y pismie Bożym należy, tedyć trzy rzeczy z strony Pismá S. ma kośćiół czynić: Naprzód rozeznáć które iest słowo Boże á które ludzkie: Druga które iest własney prawdźiwe przetłumáczenie pismá, rossądek vczynić, y dekretem potwierdźić: Trzećia, iáko sie ma pismo rozumieć, osądźić. Iesli ná czym z tych rzeczy będźie schodźiło, słowá Bożego mieć nie możemy: á gdy miásto słowá Bożego, ludzkie vdáwáć będą, wiárá Chrześćiáńska ostábieć y vpáść by muśiáłá: á któż tu nie widźi prędkiego vpadku Rzeczypospolitey Chrześćiáńskiey? wszákże niepodobna rzecz, áby vpáść miáłá, przećiw którey y bramy piekielne nieprzemogą, z którą Chrystus iest áż do skonczenia świátá.

Napierwey tedy, które pismá są prawdźiwie Boże, á które Apocryphá, ábo ludzkie, przystoi to kośćiołowi sámemu vznáwáć y obiáśnić. Wiádome są one słowá Augustyná ś. Euangelio non crederem, nisi me authorithas Ecclesiæ commoueret: Nie wierzyłbym, powiáda, Ewánieliiey, gdyby mie poważność kośćiołá nie wzbudźáłá. Możećie wszyscy (mówi Apostół) po iednemu prorokowáć: á gdy ieden mówi, drudzy niechay milczą y rozsądzáią. Rózne są dáry: prorokowáć iest ieden osobliwy dar Duchá S. iáko Páweł ś. vczy: á rozsądzáć, ieśli te mowy są Boże, inszym to służy, którzy ná to dar Boży máią: który iż kośćiół Boży ma, wątpić o tym nie możemy. Przetóż do tego vrzędu znáiąc sie kośćiół, ná Konciliách to rozeznał, które pismá są słowem Bożym, y dekretem swoim obwárował liczbę y reiestr ksiąg Bożych. A tákiesli kośćiół iest filarem y vtwierdzeniem prawdy, ieśli od Duchá S. do wszelkiey prawdy bywa prowádzony, ieśli słowo Boże w nim mieszka, záiste które iest pismo Boże á które ludzkie, nie inszą mocą tylko Bożą osądźi y rozezna. Bo kiedybyśmy ná rozsądek ludzki priwatny pátrzyli, przyszłoby do tego że kǽdyby sobie swoie Bibliią wymyślił, y zá słowo Boże vdawał. Tymći sposobem wiele sporów przed tym bywáło o księgi święte, które iż kośćiół rozsądźił, teraz tych sporów niemász tylko z heretykámi. Ták kośćiół osądźił, iuż koniec sporóm. Którey mocy rosądzánia, gdyby Chrystus z łáski swey w kośćiele świętym nie záchował, nie byłoby nic nád wiárę Chrześćiáńską niepewnieyszego. Bo w rzeczách Boskich, sámym rozumem przyrodzonym iákożby sie ludźie mogli zgodźić, gdyż y w rzeczách ludzkich miedzy krewnymi, rozmáite zdánia y mniemánia bywáią. A coż inszego dźiśieysze heretyki ná rozmáite sekty rozerwáło, iedno iż sie kośćiołá Bożego rozsądkowi nie poddáią? Ale ieśliż z pismá ś. ludzkie spory o Bogu y o rzeczách Boskich máią bydź osądzone: záprawdę o pismie ś. ieśliż Boskie iest, trzebá ábyśmy nie z mniemánia nászego vpewnieni byli: iedno z obiáwienia Duchá ś. który kośćiół Katholicki rządźi, y niedopuszcza mu nigdy w rzeczy ták potrzebney błądźić. Co kiedyby dał P. Bóg dźiśieyszym heretykóm widźieć, wielkąby ślepotę swoie obaczyli: iż oni gdy chcą wiedźieć które pismá są Boże, które ludzkie, v Zydów sie o tym pytáią, y koniecznie niechcą inszego pismá ś. iedno które Zydźi przyimuią. W czym wielką krzywdę czynią Duchowi S. iákoby on nie miał ksiąg swoich poznáć, które z iego nátchnienia są nápisáné, áżby sie ieszcze Zydów w tym dokłádał. Ale więtszą sobie w tym krzywdę y hánbę czynią, kiedy sie ták dálece tym Rábinóm zwodźić dáią: że będąc od nich omamieni wiáry y kośćiołá Christusowego odstępuią, y więcey sie im ládá fábuły Zydowskie, niż náuki kośćiołá Bożego podobáią:

Augu: contra epist. Fundamen.
Rozeznánie pismá Bożego od ludzkiego komu służy.
1. kor. 14.
1. kor. 12.

y którzy byli mieli Zydów náuczyć, teraz sie od Zydów vczą. O niepospolici, tákich Doktorów, tácy vczniowie.

Nietylko Pismo ś. rozeznáć od ludzkiego, własna iest kośćiołowi: ále też o własnym y prawdziwym tłumáczeniu wyrok dáć pewny y Boski, iemuż sámemu należy. Abowiem nie mamy rozumieć, żeby tłumáczenie Pismá S. z iednego iezyká w drugi miáło bydź iákoby sie komu podobáło: iákie są niektóre rzeczy, o których choćia są rózne mniemánia, wierze przećie kátholickiey nic nie wádzi. Ale ieśliż Láćinska Ewánielia prawdziwie z Zydowskiego ábo z Greckiego przetłumáczona iest, ták iż tenże sens y rozumienie ma, które miał Ewánielistá pisząc, y które mu Duch S. nádchnął: tu kázdy y slepy widzieć może, iż iesliby śmy w tym od kośćiołá Bożego, pewnego świádectwá y dekretu nie mieli, wiárá nászá chrześćiiánska muśiáłáby sie chwiać. Bo, á coby mnie ztądzá pożytek choćiaby Ewánielistá swym iezykiem pismo ś. nápisał, ieslizbym ia nie był pewien, iż tłumácz miásto Bożé° nie podrzućił ábo nie przypisał co ludzkiego? ponieważ człowiek często sie omylić może. Rzeczesz: Hebræyskié° ábo Greckié° sie textu porádź, iesli chcesz nieomylnie wiedzieć. Iesli ták, toćby wszyscy powinni po Hebræysku y Grecku vmieć: á podobnaż to rzecz? Zaden tego báczny nie rzecze. Azkądże tedy będziem o prawdziwym wykłádzie pewni? Kto nam słowo Boże przepowiáda, ten nas też y o wykłádzie vpewnia: á iż kośćioł Bozy iest który nam słowo Boże przepowiáda: tenże nam y prawdziwe Pismá ś. tłumáczenie podáie, y vpewnia nas o ie° własnośći y szczerośći. Przystáło to Bożey opátrzności, ponieważ wiárá od Zydów do Pogan przeszłá, áby y w tym nie vpośledził kośćiołá swego, ále iáko ná on czás gdy w Zydowstwie znáiomy był Bóg, Zydowską mową y literámi słowá swoie im podał: tákże gdy pogány do wiáry wezwał, napowszechnieyszym ich iezykiem táiemnice swoie miał im podáć. A ták słuszna rzecz byłá, áby iáko Zydowskim y Greckim, ták y Láćinskim iezykiem szczerze y prawdziwie pismá proroćkiey Apostolskie nam podáne były. Co ták pan Bóg spráwił, iż teraz szczersze y doskonálsze Pismo ś. mamy w Láćinskim, niż w którym inszym iezyku. Szukay teraz listu do Zydów po zydowsku: szukay Ewánieliiey Mátheuszá S. zydowskiey, nic pewnego nieznaydziesz, á my to przedsie w Láćinskim mamy. A ták iásna rzecz iest, iż mądrze y słusznie kośćioł ś. ná Concilium Tridentskim postánowił, áby vulgatá, łáćinska tá, która do tego czásu w rzywániu byłá, zá włásne prawdziwe przetłumáczenie byłá záchowána. Wźiął kośćioł od Bogá Duchá mądrośći y wyrozumienia, iż iáko pismá Boże od ludzkich rozeznawa, ták też które tłumáczenie z Duchem Bozym sie zgadza, vznawa y approbuie. Nietylko dał Bóg Proroki y Ewánielisty, ále też Pásterze y Doktory: nietylko dał dar prorokowánia y iezyków, ále też tłumáczenia mów. Y ono co poważnie rozumie Augustyn ś. prawdziwie ták iest, iż pismá Boskie tymże Duchem máią bydź tłumáczone, którym są nápisáne.

Niedosyć było ná tym gdyby kośćioł Bozy prawdziwe pismo miał, á prawdziwego iego sensu y wyrozumienia niemiał: bo ták nie byłby rózny od synágogi zydowskiey. Máią bowiem y Zydźi pismá ś. y czytáią: á wszákże zámknione im są, ábo ráczey otworzywszy kśięgi, oczy ich sercá niewiernego záwárte y nic iákoby potrzebá nierozumieią. Ale mistrz y náuczyćiel nász Christus Iesus, iáko to kośćiołowi swemu kátholickiemu dał, áby vmiał pismo ś. rozeznáć y tłumáczyć, ták mu też dał prawdziwe y włásne wyrozumienie y wykład pismá świetego. Gdy bowiem zmartwychwstał, tchnął ná vcznie swoie, y otworzył im smysły áby rozumieli pismá. Wiedząc też iż pismo iest zámknione, dał Piotrowi klucze, on który ma klucz Dawidów, y otwiera á nikt nie zámknie, zámknie á nikt nie otworzy: który obiecał Duchá wszytko co mówił przypominaiącego: który wykłádał zakon, proroki y Psálmy: Który posyła medrce y náuczone w pismie, to iest, Pásterze y Doktory, áby z ichże vst drudzy pytáli sie o zakonie: o czym będźie niżey w Rozdź: 9.

O własnym tłumáczeniu rozsędek własny kośćiołowi.

Concil. trident. sess. 4

Ephes. 4. 1 Kor. 4.

Augu. 18. de ciuit. c 43. Lib. de doct. Christ: c 15.

Prawdźiwe rozumienie pismá ma kośćioł S.

O Bibliách Polskich, y innych pospolitych iezyków.

Rozdział VIII.

Nie iest potrzebna do wiáry áni do zbáwienia, mieć y czytáć Biblią w swoim przyrodzonym pospolitym iezyku: áni też ták rzecz zákazána, żeby sie niemiáło dla słusznych przyczyn godźić: á podczás tákie czytánie może bydź złe, podczás dobre. Naprzód iż nie iest potrzebna do wiáry y zbáwienia Bibliiey przyrodzonym iezykiem pospolitym czytáć, rozum to sam pokázuie: ponieważ nie wszyscy y swégo iezyká pismá vmieią czytáć: ábo tedy nie będą ći zbáwieni co czytáć nieumieią, (niewiem kto ták mądry coby ták rozumiał:)

Biblią pospolsku czytáć nie iest rzecz do zbáwienia potrzebna.

ábo iesli zbáwieni będą, nietrzebá im Bibliiey Polskiey czytáć. Ale áni ci którzy vmieią czytáć tego potrzebuią: czego możem napierwey dowieść z zwyczáiem stárego zakonu. Bo pocżąwszy od Ezdraszá iezyk żydowski przestał bydź pospolitym, iż będąc przez lat 70. w Bábilonie, zábaczyli włásnego iezyká á Chaldeyskiego náwykneli, y nápotym Chaldeyski był im przyrodzony: á Zydowskiego włásnego nie dobrze rozumieli, áż im Ezdrasz y Nehemiasz zakon wykłádáli, 2. Ezdr: 8. A przećie im zakonu nie nápisano inszym iezykiem, iedno Zydowskim: Y áż do dźiśiádnia Hebreyskie pismo czytáią którzy vmieią, choćia tym iezykiem nie mówią, y owszem muszą się go w szkole iáko obcego vczyć. Druga, Apostołowie po wszytkim świećie Ewánielią opowiádáli, y kośćioły stánowili: á wżdy nie pisáli Ewánieliy ábo listów iezykiem onych narodów którym opowiádáli, tylko żydowskim, ábo Greckim, ábo też y Łáćinskim: áni iest pámiątká iáka, żeby kiedy Apostołowie inszym iezykiem pisáli, choćia mieli dar iezyków. Y ztądći ten zwyczay był w kośćiele chrześćiiánskim, iż pismo ś. temi trzemá powszechnemi iezykámi, było od chrześćiian czytáne. Y słusznie: przystało bowiem dla záchowánia iednośći w kośćiele. áby pospolite czytánie pismá było iezykiem napowszechnieyszym, iáko v nas iest Łáćinski, o czym się iuż wyszszey mówiło. A co powiádáią iżby dla tego potrzebá Bibliiey Polskiey, áby wszyscy swym iezykiem rozumieli. Ná to gotowa iest odpowiedź, iż czytáiąc przyrodzonym iezykiem pismo ś. nie záraz go zrozumie. Iáko my po Łáćinie czytáiąc, nie záraz wszytkiego rozumiemy co czytamy, áż się o wyrozumieniu spytamy. A iákoż nieukowie czytáiąc choć po Polsku zrozumieią? ázwłascżá iż pismá są trudnieysze kiedy ná obce iezyki bywáią przetłumáczone. Náostátek, ponieważ się te iezyki násze coráz odmieniáią, iáko to znáć po onym kátechiśmie Woyćiechá S. Bogárodźicá, w którym siłá słów iest stáropolskich których teraz nie vżywamy: tobyśmy też muśieli káżdą rázą Biblią odmieniáć, zkądby się trzebá obawiáć wiele błędów w ták częstym tłumáczeniu. Dla tych y inszych przyczyn iásna rzecz iest, iż dosyć iest do záchowánia wiáry, mieć pismo ś. iezykiem powszechnym, iáki v nas iest Łáćinski.

Może być Biblia popolsku nápisána dla słusznych przyczyn.

A wszákże przećie Biblia iáko inszemi iezykámi, ták też y Polskim, kiedy tego dla słusznych przyczyn potrzebá, może bydź nápisána. Mamy tego domowy przykład w Kronikách nászych, które wspominiáią iż Królowa Iedwigá czytáłá Biblią Słowienskim iezykiem, ktożkolwiek te Biblią onych czásów przetłumáczył, ieśliż Hieronym ś. iáko niektórzy rozumieią, ieśliż też kto inszy, słuszna tego przyczyná byłá. Bo iż onych czásów mowá Słowienska bárzo szeroka byłá y po wielu narodách iákoby powszechna, nie mogli się oni pierwszy Apostołowie Słowiánscy, ś. Cyrillus y Methodius ná kápłany Łáćinskie zdobydź, którzyby záraz Słowienskim iezykiem vczyli: sámi też Słowacy w iezyku Łáćinskim iescze nie byli biegłymi, zá czym áni pismá czytáć, áni Mszey Łáćinskiey mieć mogli: áby się tedy omieszkánie nie dźiáło, pozwolono im Biblią iezykiem Słowienskim czytáć, y Mszą po Słowiensku miewáć. Ale gdy się Słowacy vczyć poczęli, y kapłani się znaydowáli, którzy to Łáćinskim iezykiem odpráwiáć mogli, woleli powszechnym y wszytkiemu kośćiołowi zwyczaynym iezykiem Łáćinskim y Mszą y Biblią czytáć: Co áż do nászych czásów trwáło.

Miechouita lib. 4. ca. 41.

Aeneas. Siluius lib. de Origine Boemorum cap. 13.

Nie byłá tedy y onych czásów záraz ná początku wiáry świętey w Polszcze, ták zákryta Biblia (iáko w tym oyce swoie potwarzáią heretycy) áby nie mieli wiedźieć co się w niey dźieie: bo iáy Słowienskim iezykiem czytáli, y czytáiąc inszey się wiáry niedoczytáli, tylko te która z przodku przyieli, y trwa do tego czásu. A tym więcey iescze potym czytáli Słowacy, kiedy y Biblią Łáćinską mieli, y ábo sámi czytáli, ábo w kośćiele czytáney słucháli, á powstáiąc ku czytániu Ewánieliiey mieczów swoich dobywáli. Co rozumiesz, iákoby się oni oycowie nászy byli z dźiśieyszymi heretykámi disputowáli? Czytálić y przed tym Polacy Biblią y bronili nic gołemi słowy áni prożnym gádániem, ále bronili mieczem: y póki ten obyczay w Polszcze trwał, nigdy żadnego heretyká v nas nie było, iedná byłá wiárá, iedná Ewánielia, ieden kośćiół, niesłycháć było tego bluźnierstwá przećiw Bogu y świętym iego. Teraz iuż kiedy się ich ták wiele od przodków swoich odrodźiło, którzy się nie tylko zá wiárę swoie mieczem nie zástáwili, ále co gorsza dopuśćili Luthrowi nie mieczem, ále sztuka mięsá, wiárę przódków swoich z śiebie wystraszyć: zdáłá się ludźiom zacnym y pobożnym rzecz bárzo potrzebna, áby Biblia znowu nászym iezykiem Polskim byłá wydána.

Cromerus lib. 3. Miechoui lib. 2 cap. 1.

Co zá potrzebá byłá Bibliiey polskiey.

Potrzebá tá iest: iż po wydániu Bibliiey Polskiey, od Kátholików w Krákowie, Kálwinistowie chcąc mędrszymi bydź wydáli Biblią w Brześćiu, która y błędów y kácerstwá

pełna, á zwłasczá w Annotácyách ábo wykłádziech ná kráiu położonych. Potym Nowochrzczency zgániwszy Biblia Brzeska, y omyłki iéy nie máłe pokazawszy, wydáli druga w Nieświeżu iescze gorszą. A ták potrzebá było, áby też Kátholicy mieli przekład Bibliiey vczyniony, któryby y szczérością, y prawdą, y włásnością wszytkie inné celował: z pokazániem tego że nászá Biblia y według Greckiego y Zydowskiego textu iest dobrze przełożona. Wyćisnełá to ná nas niezmierna przewrotność odszczepienców: którzy nietylko słowo Boże vstnie podáné, y od kośćiołá wszytkiego przyięte y záchowáne, zgołá odrzućili: ále y to pisáné słowo Boże, które wrzkomo przyimuia, y od którego sie dosyć hárdzie Ewánielikámi zowią, z káždéy miáry fałesznym przekłádániem, vymowániem, przydawániem y odmieniániem, y fałszywémi głosámi, srodze pogwałćili, áby sie pismo zdáło bydź zá nimi. W czym áby nie rzekli że ich potwarzamy, okázuiemy to ná wielu mieysćach w Annotáciách któreśmy tu przypisáli. Zkad káždy obaczyć może, że tego bárzo trzebá było dla przestrogi wiernym, y tym záwiedzionym ludziom, te fałszerstwá odkrić, y ták szkodliwym błedom zábieżeć: á pismo świete ták srodze od nich popsowáné y pogwałcone, do swey szczérośći przywieść, y zdrowémi ie wykłády przećiw heretyckim wykretom, obiáśnić y vtwierdzić: y pokázáć to iáśnie, że pismo ś. wszytko iest zá námi, którzyśmy z łáski Bożey sa Kátholikámi, przećiwko tym którzy nie dawno wyszedszy z nas, sstáli sie nie Ewánielikámi ále heretykámi, y Ewánieliicy świetéy przećiwnikámi. A to sie wszytko sstáło zá dozwoleniem stolice Apostolskiéy, ná któréy ná on czás śiedzac Grzegorz XIII. świetéy pámieći Papież, dał nam ná to przeżegnanie: tákże y po nim inszy, y dźiśieyszy Clemens VIII. Papież, zá stáraniem Iáśnie oświeconego kśiążeciá y Kárdynałá, Ie° M. X. Rádziwiłá Biskupá Krákowskiégo, który otrzymał áby rzecz ták dawno czekána y pożadána koniec swóy wźiełá.

Iáko ma bydź czytáné pismo S. Rozdz. IX.

Czytánié pismá S. y dobré y złé.

INáczéy powiedźieć niemożemy, iedno iż czytánie pismá ś. iest podczás dobréy pożyteczné: podczás też złéy bárzo szkodliwé: bo sámo tych wszytkich wieków doświádczenié, nam to pokázuie. A zkad inad to wszytko cokolwiek iest w kośćiele Bożym dobrégo, iedno z czytániá y przepowiádániá pismá świetégo? Wszelkie pismo (mówi Apostoł ś. od Bogá nadchnioné, iest pożyteczné ku náuczániu, ku strofowániu, nápráwieniu y ćwiczeniu w spráwiedliwośći, áby człowiek Boży był doskonáły, ku wszelkiéy spráwie dobréy wyćwiczony. A z drugiéy strony, zkadże inad wszytkié błedy, fałsze, kácerztwá w kośćiele Bożym, iedno z nieporządnégo czytánia tegóż pismá świetégo? Muśiałby bárzo ślepy ábo niewstydliwy bydź, ktoby tego záprzał: gdyż ile heretyków dotego czásu było, wszyscy swoie błedy z pismá ś. źle wyrozumiánégo wyczérpneli. Cóż zá przyczyná tego? Niemożem w tym pismá ś. winowáć. bo wierzymy, iż dobrze y z nadchnienia Duchá ś. iest nápisáne: Któż tedy winien? Piotr ś. ná to odpowiada, iż ći sobie winni, którzy nieuczeni y nieumieietni bedac, pismá wykrecáia ku swému włásnému zátráceniu. Przyczyná lepak dla któréy ći nieukowie, błádzą w wykłádániu pismá ś. tá iest, która támże Piotr ś. nápisał: Iż iáko w pismiech Apostolskich, táky w inszych niektóre rzeczy trudné sa ku wyrozumieniu, Czytáiac bowiem iedneż listy Páwłá ś. czemu ich nie wszyscy iednáko rozumiémy? iedno iż wiele rzeczy w nich trudnych do wyrózumienia. A tóćby sámo miáło przewyćieżyć wielki vpory niewstyd heretycki, którzy śmieia mówić, przećiw iáśnym słowóm Apostolskim, iákoby pismá ś. łatwie bydź miáły do wyrozumienia. Iestći w prawdźie w pismie ś. śiłá rzeczy łatwich ku wyrozumieniu, iáko sie niżéy powie: ále wielka też czesto iest trudność ták w rzeczách sámych, iáko y w słowiech pismá ś. Podczás rzeczy trudné y głebokié słowy też trudnémi opisuia: iáki iest pocżatek pierwszych kśiag Moyzeszowych, y śiłá w Obiáwieniu Ianá ś. y v Ezechielá proroká: gdźie iákoby vmyślnie o rzeczách skrytych y głebokich mówiac, słów niewłásnych y trudnych vżywa, Podczás też áczrzecz sámá nie iest trudna, ále przećie mowa, y figurámi iest záćmiona: tákié sa opisánia náuk rozmáitych do nápráwy ludzkich obyczáiów, y zápráwieniu w cnoty rozmáité należacych w zakonie pod figura pokarmów, Ceremoniy, y obrzedów rożnych: gdźie przykazániá o wystrzegániu sie grzechów, w znákách y w ceremoniách sa zákryté. Siłá też przepowiedźiano od proroków o Chrystuśie, o kośćiele, o wezwániu pogan, o odrzuceniu Zydów, co widźiemy że sie wypełniło: ále niźli dośćigniemy włásnego sensu słów prorockich, wielka bywa koło tego praca: dla tego iż nie iáśnie, ále iákoby co inszégo mówiac, tákowé rzeczy podczás wtracáia, Czesto sie trá-

2. Tim. 3. ver 16.

1. Piotr. 3.

Pismo S. iest trudne.

ią że słowá są iáśne, y do wyrozumienia łátwie: ále rzeczy sámey głebokość y skrytość, dowćip człowieczy przewyssza: do tego náleży co Chrystus Pan Apostołóm ná ostátniey wieczerzy mówił, o swoiey y oycá swego istności, o Duchá świetego własnośćiách y pochodzeniu. Co bowiem, ná sáme słowá weyźrzawszy, mógł prośćiey, y łatwiey powiedźieć, ná przykład mówiąc, iáko co o Duchu S. mówił? On mie vwielbi iż z mego weźmie: bo nie bedźie mówił sam od śiebie, ále co vsłyszy bedźie mówił. Ale cóż do wyrozumienia mogło bydź głebszego? Tymże sposobem wszytek początek Ewánieliiey Ianá ś. gdźie słowo v Bogá, y Bóg słowo, y słowo ćiáłem sie stáło, czytamy. Tákowych rzeczy siłá iest w liśćiech Apostolskich bárzo trudnych, iż vczą wiele rzeczy nászemu smysłowi nowych, wysokich y dźiwnych, á choćia sie nam do poiećia schyláią, y słów iáko nałátwieyszych mogą vżywáią, kiedy o łásce, o zakonie, o wierze y vspráwiedliwieniu, o Bostwie Chrystusowym, o grzechu, o przeyźrzeniu Bożym, o wolności woley nászey, o czáśiech ostátecznych mówią: wszákże dla słábego dowćipu nászego, nie prawie do koncá tákich táiemnic póymuiemy. Y ták dźiwnie Pan Bóg pismo swoie spráwił, iż iáko niemász ták prostego, ktoryby pokornie y wiernie czytáiąc, czego sie nie náuczył: ták też niemász żadnego ták bystrego rozumu, ktoryby wszytko w pismie ś. miał poiąć y zrozumieć: mówi to o sobie Augustyn ś. iż wiecey tych rzeczy w pismie ś. których nie rozumiał, niż tych co rozumiał. Dla czego Pan Bóg chćiał pismo swoie mieć ták trudne, á kto sie z nim o to bedźie gadał? ták mu sie podobáło, dosyć nam ná tym. wszákże krotko y mądrze Pan Chrystus ná to odpowiedźiał: Wam dano iest wiedźieć táiemnice królestwá Bożego, á drugim w przypowieśćiách, áby widząc nic nie widźieli, á słysząc nie rozumieli. Gdźie naprzód odrzuca pyszne y hárde, ktorzy w pismie ś. niegodnie gmeráć chcą. o tákich powiedźiał: Nie dayćie pereł psóm y świniom. Swiádkámi tego są oni Pháryzeuszowie. ktorzy słowá Boże w bluźnierstwo obracáli, y teraz heretycy trućizne biorą, zkąd zbáwienne żywotá náuki bráć mieli. Dla tych y tákowych pysznych ludźi, Bóg swoie táiemnice w pismie ś. zákrył, áby ich nigdy nierozumieli.

Ian 14.

Ian 1.

August. ad Ianuarium Epist 119. c 21.

Math. 13.

Math. 7.

Pismo S. kto ma wykłádáć.

Nie dosyć iest vmieć czytáć

Iákóż tedy ma sobie wierny chrześćiiánin postąpić, áby pismo ś. dobrze bez fałszu y błedu rozumiał? Izali dosyć ná tym kiedy zna litery y syllaby, y vmie dobrze czytáć? Tákać iest dumá heretická, ktorzy przeczytawszy kilká słów w Bibliiey, náuczywszy sie też miánowáć kilká Rozdźiałów pismá ś. ták o sobie mniemáią, że iuż wszytko pismo nalepiey rozumieią: á iesli iesczé które słowo żydowskie ábo Greckie vmieią, iuż sie nád wszytkie Doktory wynoszą. Aleć insza iest czytáć, á insza to co czytasz rozumieć: czytałći y on dworzánin królowey Kándáckiey, á czytał po Zydowsku dobrze, á przedśie nie rozumiał co czytał, y owszem zeznał: A iáko, powiáda, mogę zrozumieć iesli mi kto nie vkaże: áż kiedy mu Philip ś. pokazał y wyłożył, dopiero wyrozumiał y vwierzył. Vmieli y vczniowie Páńscy dobrze po żydowsku, á przedśie Pan Christus wykłádał im pismá, y áż im otworzył smysły nie rozumieli. Czytáią y dźiśia Zydowie, á wżdy niewiedzą co czytáią, áni sie wiáry chrześćiiáńskiey doczytáć mogą. Czytáią y teraz heretici wszyscy, ták Luteranowie iáko y Kálwinistowie, á iescze wiecey Nowochrzczency, á przedśie sie iedney wiáry doczytáć niemogą, y máło sie coś wiecey niż Zydowie doczytáią: y owszem przez to czytánie, od wiáry chrześćiiáńskiey do Zydów przystáią, ich sie wykłádu trzymáiąc. Czemuż to? Dobrze ieden Doktor ś. powiedźiał: Scripturæ non in legendo sunt sed in intelligendo. Pismá, powiáda, nie w czytániu należą, ále w wyrozumieniu.

Dźie: 8.

Luk: 22.

Hilarius in lib. ad Constantium.

Pismá S. nie mamy sámi sobie wykłádáć.

2. Pietr. 1.

1. Kor. 12. Hieroni. ad Paulinum. cap. 6

Iak. 3.

A zkądże wżdy to wyrozumienie pismá weźmiemy, kto go nam wyłoży? Izali sam sobie káżdy bedźie wykłádał pismo? Alećtego broni sámoż pismo ś. ták o tym Piotr ś. powiedźiawszy: iż pismo iest iáko świecá w ćiemnym mieyscu, áby kto nie mniemał, że może sobie káżdy pismó wykłádáć, zárazzábiega temu mówiąc: To naprzód wiedząc, iż wszelkie pismo prorockie, nie dźieie sie swym własnym wykłádem, to iest, własnym dowćipem y duchem. Azaż (mówi też Páweł ś.) wszyscy Doktorámi? Izali wszyscy tłumáczą? Skárży sie y Hieronym ś. ná heretiki, ktorzy ludźióm pochlebuiąc, káżdemu dopuszczáią wykłádáć pismo ś. Sámo, powiáda, pismo iest táka náuká, która sobie wszyscy przywłaszczáią, to świegotliwa bábá, to głupi stárzec, y mowny wykretácz, to wszyscy śmieią szárpáć, vczyć, wykłádáć, pierwey niż sie go sámi náuczą. Tóż y Apostoł ś. Iákub gáni: Niechay was, mówi, nie wiele bedźie náuczyćielmi, wiedząc iż wietszy sąd odniesiećie. Y záprawde nie zkąd inąd teraz ták wiele kacerztw, iedno iż káżdy według zdánia swego pismo wykłáda, y ná potwierdzenie błedów swoich wykreca.

Do kogóż

Do kogóż iuż póydźiem po wykład pismá, ponieważ sam sobie człowiek dufáć niema? Podobno do Zydów ábo Rábinów Zydowskich? Tákći czynią heretycy, ázwłaszcza Nowochrzczency. Wszákże ieśli Duchá Bożego do wyrozumienia pismá ś. potrzebá, pátrz ieśliż Zydóm w tym wierzyć mamy. Bo ázaż ći Duchá Christusowego mogą mieć, którzy są głównémi nieprzyiaćiołmi Christusowymi, ludźie niewierni, łákomi, okrutni mężobóycy, y wszelákich złośći pełni? Nie day tego Boże, áby tákich ślepych wodzów, ludźie Chrześćiiánscy náśládowáć mieli. wiem iż heretycy od nich sie swych wykładów vczą, y wiecey sie im sny y báyki Zydowskie, niż pismá Doktorów ś. podobáią: ále nie dźiw temu, iákowi sámi są, tákich też mistrzów szukáią. o czym że sie wyższey dosyć mówiło, niechce tu powtarzáć.

Kogoż sie iescze inszego o wyrozumieniu pismá porádźiemy? Podobno dźisieyszych herstów heretyckich, Luthrá, Kálwiná, y inszych tym podobnych? którzy sámi sobie prawdźiwe y włáśne wyrozumienie pismá przywłaszczáią, wszytkich inszych przeszłych Doktorów potępiáiac. wszákże niewiém co zá przyczyná tego iest. Spytáćby ich, ieśliż przed tymi nowymi mistrzámi, kośćioł Boży rozumiał pismá ś. ábo nié? Iuż temu półtorá tyśiacá laty dáley iáko kośćioł Boży czyta y przepowiada pismo ś. rozumiałli ie do tego czásu czyli nie rozumiał? Ieślibý nierozumiał: á gdźieżby był oń Duch ś. obiecány który miał wszytkiey prawdy náuczáć? ábo czegóżby przez ten czás Duch ś. kośćiolá swego vczył, ieśli mu pismá nie wykłádał? Y nie byłoż nikogo ták godnego we wszytkim kośćiele, komuby Duch S. prawdźiwy y szczery wykład pismá ś. nátchnąły obiáwił? áz muśiał czekáć tych nowych, przed tym niesłychánych heretyków? Coż wżdy zá dowćip ták wielki tych ludźi, ábo co zá świątobliwość niewidána tych nowych herstów, że ich Duch S. sámych miał czekáć áby przez nie pismo ś. kośćiołowi po półtoru tyśiacu lat wyłożył? A gdźież oné obietnice Páná Chrystusowé, który po wniebowstąpieniu swoim obiecał posłáć medrce y náuczoné w piśmie, to iest, Pásterze y Doktory, ábyśmy sie od nich pytáli o zakonie Páńskim? Gdźież oné dáry Duchá S. obiecáné kośćiołowi, ieśli ich ták długo nie miał? A któż ták ślepy y szalony któryby to śmiał kośćiołowi odeywowáć?

A ieśliż przed tymi nowymi náuczyćielmi, kośćioł Boży z nátchnienia Ducha S. zrozumiał pismá y prawdźiwie wykłádał, czemużby teraz insze nowe wykłády onym stárym przećiwne powiádał: izaż Duch S. sobie przećiwny, á co raz vczył tego sie záprzy? wiemy iż inaczey przed tym w kośćiele vczył y wykłádał pismá, niż ći nowotni mistrzowie vczą, á kiedyż wżdy prawdy vczył, teraz czyli przed tym? Abo tákże Duch S. bedźie odmiénny? A któż wżdy temu bedźie wierzył? Niechże to powiádáią heretycy swoim vczniom, którzy iż porzućili Duchá prawdy, otóż teraz słucháią duchá kłamstwá, który im tákie wykłády pismá przez swo ie Apostáty podáie.

My zás wierzymy, iż Pan Christus według obietnice swoiey dał od początku Ewánieliiey kośćiołowi swemu, Pásterze y Doktory, ktorzy nam wykłádáią pismo ś. ták o tym mówi Apostół ś. do Ephesów: któryć zstąpił tenże iest który wstąpił nád wszytkie niebiosá, áby nápełnił wszytko. Y tenże dał iedné Apostoły, drugié zás Proroki, á drugié Ewánielisty: inné zás Pásterze y Doktory ku wykonániu świetych etc. Gdźie iásné słowá masz, iż záraz po w niebowstąpieniu Christus dał kośćiołowi Doktory, którzy nas áż do przyśćia páńskiego vczą rozumieć pismá S. Tákowi są, Dionysius Areopágitá, vczeń Páwłá S. Clemens vczeń Piotrá S. Irenæus, Attánásius, Hilarius, Basilius, Gregorius, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Chrisostomus, y wiele innych.

Tych naprzód gdy sie przypátrzymy bystrośći dowćipu, biegłośći w pismiech świetych, ostrému rozsądkowi, y wymowie dźiwney: ktoż może z tymi Oycy świetymi y stárymi bydź porównány? gdy ábo pismo wykłádáią, ábo sie z heretikámi disputuią, cóż może bydź vczeńszego, y dowodnieyszego? Nie trzebá mi tego dowodźić, wszytkie ich księgi o tym świádczą: nic nie mówią z vporu, nic z pychy nie twierdzą, nic nie vczą czegoby pismem S. niedowiedli. Biegłość w náukách ludzkich práwie nád podźiwienie: czytay ich księgi, á muśisz rzec z Hieronymem S. Niewiedźieć czemu sie pierwey dźiwowáć, ieśliż náukóm świeckim, czyli náuce pismá S. O pracey która koło pismá podieli, á co trzebá wiele mówić, gdyż wszytek żywot swóy ná tym strawili, y ták sie w tey pracy stárzeli y pomárli. Ták w piśmie ś. vczeni byli, iákoby nic inszego nieumieli: co oni bez pismá S. mówią? czego niewiedzą, gdy chcą czego dowieźdź, ábo odpór dáć? Co mogło bydź czegoby Hieronym ś. przez dźiewieć dźiesiąt lat nie czytał? Tákże Origenes, Eusebius, Ambrosius, Augustinus y inszy, ná ten

Po wykłád do Zydów nie chodźić.

O wykład pismá S. heretykow nie pytáć.

Math. 21.
Ephe. 4.
Ian 14. y 15.
1. Ian 12.

Pismo S. nam kośćioł Boży y Doktorowie S. wykłádáią.
Ephes. 4.

Doktórow S. náuká.

cżás vczyć śie przestáli, kiedy y żywot skończyli. Ale puściwszy to w czym oycowie święći, wszytkié insze bez wątpienia przewyszszáią, mowmy o tym w czym rownego sobie niemáią.

Swiątobliwość żywotá y bogoboyność, ázaż do wyrozumienia pismá S. niewiele pomoga? Początek mądrośći boiazn Bożá, mówi Ecclesiástik. Synaczku, mówi dáley, pożądáiąc mądrośći, záchoway spráwiedliwość, á Bóg ią da tobie. O świątobliwośći tedy Doktorów y Oyców nászych wątpić niemożemy, ponieważ wszytek świát chrześćiiánski, wydał świádectwo świetobliwemu ich żywotowi: á co wietsza, że sam Bóg często cudámi rozmáitemi ich świątobliwość wyświadczył, y muśiałby náder niewstydliwy bydź, ktoby im w tym vymował. A ták chcąc Christus kośćiołowi swemu dáć Doktory, którzeby ráczey wybrał, iedno których on wielce vmiłował, y którzy go też serdecznie vmiłowáli, którzy z wielką zadzą wyrozumienia táiemnic pismá S. żywot też ányelski złączyli? Wiemy iż táiemnice swoie przyiaćiołóm Pan Bóg obiáwia: Wasem náz wał przyiaćioły, mówił Apostołóm, iż wszytko com słyszał od Oycá moiego wamem obiáwił. Przetoż y o tym wątpić niemożemy, iż święći Oycowie y Doktorowie nászy, wiecey modlitwą y bogoboynośćią swoią w táiemnicách Bożych mądrośći vprośili, niż inszy nawietszym dowćipem y pracą swoią dostąpili. A co słusznieyszego, iáko áby święte świętym było obiáwiono y dano: gdyż y pismo táka Oyców y Doktorów náukę zowie, Náuka świetych. O iákoż niewstydliwi są heretycy, gdy śmieią Doktory święte szczypáć, ludźie plugáwi y grzechámi záslepieni, którzy tych Doktorów świetych vczniámi bydź niebyli godni: wiecey sobie swoie grámmátikę, którey śie niedouczyli, wáżą, niż pismá wszytkich Doktorów świetych. A ono podobnieysza rzecz, iż ludźie świątobliwośćią znáczni, cudámi zacni, y náuką nieporownáni, dáleko mniey błądźili, niż ći ludźie nowotni, którzy áni bogoboynośćią, áni náuką znimi bydź zrównáni nigdy niemogą.

Swiątobliwość Doktorów.

Eccle. 1.

Ian 15.

Mądr. 10.

Iescze máią coś wiecey Doktorowie święći nád insze: iż Apostołowie wyrozumienie pismá, vstnie vczniom swoim podáli, á ći zásie inszym po sobie iákoby przez rece zostáwili. A ták im bliszszy Doktorowie święći Apostolskim cżásom byli, tym też szczersze y prawdźiwsze wyrozumienie pismá do nich przyszło. Choćby tedy w inszych rzeczách, innym pisárzom równi byli (choćiáć przewyszszáią) w tym sámym bez wątpienia przewyćiężá wszytkie, iż dáleko zacnieysze y lepsze mistrze mieli y pismo nie ták z swego dowćipu, iáko z podánia y náuki stárszych wykłádáli. Dobrze tedy vpomina mędrzec: Niepuszczay mimo śie powieśći stárszych, bo śie oni náuczyli od Oyców swoich: bo śie od nich náuczysz rozumu, y dawáć odpowiedź cżásu potrzeby. O tychże powiedźiano: Słowá mądrych są iáko ośćienie, y iáko gwoźdźie głeboko wbite, które przez ráde mistrzów, dáne są od Pásterzá iednego. Pásterz ieden Christus ieden, iáko iásnie wyłożył Ezech. 34. A ták co vczą Oycowie święći, od Christusá wźieli, przez podánie pierwszych mistrzów. Y sámi Doktorowie święći záwżdy ták mówią, iż od stárszych Oyców wźieli, y to záwżdy záchowuią, áby co od pierwszych wźieli, tego drugim vżyczáli. Ták pisze Dionysius Areopogitá vczeń Páwłá S. toż własnie y Clemens vczeń Piotrá S. Potrzebá, powiáda, wyrozumienie pismá bráć od tego, który ie od przodków swoich podáne w prawdźie záchowuie.

Doktorowie Swięći bliższy czásów Apostolskich.

Eccle. 8.

Eccle. 12.

Dionisius initio Celestis Hierarchię. Clemens epist. 5. ad Hierosoli. Ireneus li. 4. c 63.

A nád to wszytko máią Doktorowie święći, dla czego ich wykłádu zgodnego możem beśpiecznie násládowáć, iż wszyscy wszytkie swoie wykłády poddawáią pod rozsądek zwierzchnośći kośćiołá Bożego, iáko niekiedy przednieyszy Doktor Páweł S. vczynił, gdy chodźił do Piotrá S. po approbátią náuki swey, iákoś miał wyszszey w Rozdź: 6. A nie było żadnego Doktorá któryby ták náuce swoiey dufał, żeby śie nie miał ná rozsądek kośćiołá Bożego spuśćić. Ztądźeć to mamy, iż te wykłády pismá S. od Doktorów śś. przyimuiemy: które kośćioł Boży vznawa bydź szczere y prawdźiwe, y z wykłády stárych oyców świetych zgodne. Bo y Konciliá powszechne w Duchu S. zgromádzone, kiedy śie o czym pytáią, ni oczśie wiecey nie stáráią, iáko żeby śie oyców śś. wykłádu zgodnego trzymáli, kto chce náczytá śie tego w dźieiách rozmáitych Seymów kośćielnych. Dáleko słusznieysza, że y my chcemyli prawdźiwe pismá wyrozumienie wiedźieć, mamy śie tego od oyców świetych vczyć. Nie lekko poważay (mówi Medrzec) powieśći stárców mądrych, á w przypowieśćiách ich baw śie: bo śie od nich náuczysz mądrośći y náuki rozumu. Tego mamy przykład domowy w Kronikách nászych, które powiádáią, iż Krolowa Iádwigá czytáiąc Biblią Słowieńską, nie sámá iey sobie wykłádáłá, ále do tego miáłá wykłády oyców świetych Słowieńskim iezykiem, które z Biblią czytáłá. Czego iż heretycy nie czynią, dla tego nigdy pismá

Doktorowie święći swoie wykłády poddáią pod rozsądek kośćiołá Bożego.

Eccle. 81

Miechouita lib. 4. c 41

nierozu-

nie rozumieią: Y iáko mówi Apostoł ś. Záwżdy sie vcząc, nigdy do znáiomośći prawdy nie przychodzą. Ale podobno rzeką, że też y heretycy podczás przywodzą pismá Doktorów y z nich náuki swoiey dowodzą. Może bydź że ták podobno mówią, ále też to pewna że inácżey cżynią: A cżemuż ilekroć mówią ábo disputuią z Kátholikámi o wierze, napierwszą záwżdy Condycią kłádą, áby nie wspominano Patres ábo Doktorów świetych: znáć że tácy synowie nie dufaią oycóm swoim, bo pewnie kiedy ná Doktory przyidźie, wszytkie tákowe kośćiołowi nieposłuszné, zá heretyki osadzą y potępią. A iesli kiedy słowá iákie z Doktorów ná potwierdzenié swych náuk przywodzą: tedy ábo nie do rzeczy, ábo zfalszowáne, ábo watpliwé, ábo źle rozumiáne, ábo nie zupełnie, poczęśći słowá ich przywodząc, á przodku ábo konca co mówią niewspomináiąc: á gdźie iáwnie y dowodnie Doktorowie o czym tego áni piszą, chcą wspominác.

Heretycy iáko doktory przywodzą.

Vpomnienié do czytánia pismá świetégo. Rozdz. X.

MAiąc te przestrogę o czytániu y wykłádźie trudnégo y głebokiégo pismá, to też trzebá wiedźieć: iż nie wszytkie rzeczy są ták trudne y niepoiete. Abowiem ábyśmy sie zgołá táką trudnośćią, od pismá nie odstrászáli, opátrzył to miłośierny oćiec niebieski, áby wiele rzeczy było w pismie, iásnych, łácnych, wdźiecznych, potrzebnych, y nam bárzo pożytecznych, ták w zakonie stárym iáko y w nowym, á zwłascżá w historyách świetych y Ewánieliách, Dźieiách Apostolskich y liśćiech. Y iest to w pismie ś. zá ieden dźiw: iż ták prosty iáko y vczony scżerze y pokornie czytáiąc, znaydźie czego sie náuczyć. Bo oprócz wiáry która iuż vmiemy, pismo iest pożyteczné, iáko powiedźiał Páweł ś. ku náuce, ku strofowániu, ku popráwie, ku ćwiczeniu w spráwiedliwośći: áby człowiek Boży był doskonáły, ku wszelkiey spráwie dobrey wypráwioney. Ale dźiwné są obycżáie ludzkié, iż wolą podczás ládá kśiegi ludźi świetckich z pilnośćią czytáć, słowá y przykłády ich sobie wpámieć biorąc ábo przepisuiąc: niż té kśiegi zá spráwą Bożą pisáné niebieskich spraw y náuk pełné. Więc co Seneca, Liuius, ábo kto inszy nápisał, sobie powiádáią: á co Bóg, ledwo kiedy przypomnią. Iákoby to dla sámych tylko kápnodźiey, nie dla wszytkich nápisáno. A ono mali sie ládá co czytáć, á pod czás co szkodliwégo y záráźliwégo: lepieyby sie ná tym zábáwić co sámá wieczna mądrość ku czytániu podáie, nád co nic mędrszégo y pożytecznieyszégo bydź nie może, Bo á czego w pismie ś. niemász? Iesli chcesz historiy stárych y dźiwnych, któreż mogą bydź stársze y dźiwnieysze, iáko té które opisuią co Bóg od pocżątku świátá, co pierwszy oycowie nászy czynili? Iesli też o królách y królestwách, gdźież tego ták ná gromádźie wiecey iáko w pismie ś? może sie tu król, może y Senator y káżdy namedrszy náuczyć, czym królestwá stoią, á przez co vpádáią: náczyta sie o szcześliwym y nieszcześliwym rozmáitych królów y ludźi powodzeniu y ześćiu. Coż rzekę o rozmáitych woynách, ázaż tu nie znaydźie ná mędrszy hetman, y namężnieyszy żołnierz czego sie nauczyć? którzyż kiedy wietszy hetmáni y żołnierze byli, iáko ći które tu opisuie? Chceszli też y mądrośći y rostropnośći o wszelákich spráwách, y cokolwiek do dobrych y cnotliwych obyczáiów należy, czytay kśiegi Sálomonowé, iákié są Ekklesiástes, Przypowieśći, Ecclesiástik y Mądrośći, które nigdy żadną philozophią nie mogą bydź porównáné. kto lepak szuka przykłádów o wszelákich cnotách ludźi świetych y zacnych, o wierze, nádźieiey, miłośći Bożey, o rostropnośći, mestwie, spráwiedliwośći, powśćiągliwośći, ćierpliwośći, pokorze, wzgárdźie świátá, miłośierdźiu y inszych: nigdźież tego wiecey iáko w pismie ś. A nádostátek do wzbudzenia nábożenstwá, y miłośći Bożey, któreż kśiegi mogą lepiey służyć iáko pismo ś? iest śiłá innych kśiąg duchownych, od ludźi vczonych y świetych nápisánych, które, z wielkim pożytkiem czytamy y czytáiąc doznawamy tego że sie lepszémi stáiemy: ále któreż mogą bydź ták duchowné kśiążki, iáko té które sám Duch Boży nam przez wybráné naczynia swoie nápisał? Błogosłáwiony (mówi Dawid ś.) kto w zakonie Pańskim rozmyśla we dnie y w nocy. Bo kto té kśiegi czytá, zmiekczeie serce iego twárde, á oziebłe zápali sie ogniem niebieskim, zgáśnie w nim miłość świátá, wznieći sie żądza dóbr niebieskich, duszá iego dźiwnie sie ochłodźi, y vćieszy poćiechą duchowną, którą vczuł Dawid ś. y mówił: O iáko słodkié vstom moim słowá twoie, nád miód wárgóm moim. A ták słusznie máią bydź vpomnieni mili Kátholicy nászy, áby którzy mogą y vmieią, w takim sie czytániu ráczey, niż w którym inszym kocháli. Ná to przećie pámietáiąc, iákośmy przed tym powiedźieli, iżeć to czytánie może

W pismie S. śiłá rzeczy łácnych.

Psalmo 1.

Isa. 7. *Przyp. 25.* *Eccle. 3.* *Eccle. 3.* *Iob. 28.*

bydźğłé, może też bydź dobré. Złé ieſt naprzód pyſznych ludźi, którzy rozumem ſwoim bez wiáry chcą zrozumieć piſmo. tym rzeczono: Ieſli nie vwierzyćie, nie zrozumiećie. Złé też czytánié ieſt vpornych ludźi, którzy ſie dwornie pytáią o rzeczách głębokich, które ráczey proſtą wiárą máią bydź wierzone. Tym powiedźiał Sálomon: Kto ſie báda o máieſtacie, będźie zátłumion od chwały. y ná drugim mieyſcu: wietſzych rzeczy nád ćię nie pytay ſie. Ieſzcze y ten źle czyta, kiedy kto z czytánia vczonym tylko chce bydź á máło ſie polepſza: tym mówią: co tobie Bóg roſkazał o tym myśl. A Iob vpomina: Oto boiaźń Páńſka, tá ieſt mądrość, á oddaláć ſie od złego tá ieſt rmieietność. Ieſt ieſzcze y ſzátáńſkie czytánié, który dla tego czyta, áby zwodźił y przećiw prawdźie mówił: ták czytał Arius, Luther, Kálwin, y inſzy heretycy. Ale kto chce dobrze czytáć, naprzód potrzebá áby z wiárą, boiáźnią, y pokorą czytał: potym żeby to czytał coby mu wiecey ku zbáwieniu ſłużyło: á náoſtátek tym vmyſłem, ábyſmy pomnażáiąc ſie w znáiomośći Bożey, weſpółek roſli w miłośći Bogá, y bliźniego, y ſtáwáli ſie mocnieyſzy przećiw grzechóm y pokuſóm, á tym pilniey ćwiczyli ſie w cnotách świetych, pámietáiąc ná ono co powiedźiał Pan Chriſtus: Ieſli to vmiećie, błogoſłáwieni będźiećie, ieſli wypełnićie.

Ian 13.

Spráwá o wydániu y tłumáczeniu tey Biblijey. Roz. XI.

Ktora łáćińſka wulgatá tu przełożoná.

IVżem przedtym powiedźiał, iáko potrzebnie tá Biblia ieſt wydána: ieſzcze dam o tym ſpráwe co ſie w tym nowym przetłumáczeniu záchowáło. Naprzód co ſie dotycze textu ſámego, ten przełożony ieſt z łáćińſkiego ſtárego textu, który zowią Vulgatam editionem, która nád wſzytkié inſzé dáleko ieſt ſczerſza y pewnieyſza, iákom to iuż pokazał. A zwłaſzczá po tey oſtátniey korrectiiey Rzymſkiey, gdźie text Biblijey S. od ludźi vczonych (ná to od ſtolice Apoſtolſkiey wybránych y wyſádzonych) z wielką pilnośćią przeyrzány, rozſtrząśniony, y z ſtáremi kśięgámi ták Láćinſkimi ręką piſánemi, iáko y z Greckimi, y Zydowſkimi y ſtárych Doktorów piſmy zniesiony, y od omyłek piſárſkich y popraw obłędnych, im nalepiey bydź mogło oczyśćiony: który Clemens VIII. Papież dla pożytku wſzytkie° kośćiołá wydáć roſkazał. Tenże text tu maſz wiernie przełożony, y według tey oſtátniey korrectiiey poprawiony. Y przetoż Nowy teſtáment, y Pſáłterz, który iuż przedtym był po Polſku wydány, teraz ieſzcze znowu przeyrzány ieſt, y z łáćinſkim zniesiony, áby ſie iáko nawłaſniey z Láćinſką vulgatą zgadzał: bo ſie w pierwſzey editiiey w niektórych rzeczách Greckiego textu, dla tych którzy tego prágneli náſládowáło: co teraz wſzytko odrzućiwſzy, maſz tu ſczerze text łáćinſki iáko ſam w ſobie ieſt.

Rozné czytánia z Zydowſkiego y Gréckiego przydáné.

Acz tedy Láćinſki text poſpolity, iáko pewnieyſzy, y w kośćiele zwyczáyny y doświádczony, tu maſz przełożony: wſzákże y Zydowſkiego textu w ſtárym, y Greckiego w nowym teſtámenćie nieopuſzczono, á to tym ſpoſobem: iż gdźiekolwiek w Zydowſkim ábo w Greckim texćie iáka znáczna rożność ſie znáyduie, to tu wſzędy (náſláduiąc w tym Origeneſá y Hieronymá S.) ná brzegu położoné. Bo gdźiekolwiek co wiecey ábo mniey, ábo ináczey ieſt w texćie Zydowſkim ábo Gréckim, á niźli w náſzym Láćinſkim, to ſie máło nie wſzędy náznáczyło y pokazáło, ábo ná brzegu, ábo w dłuſzych Annotátiách, które ſie ná brzegu ſtáwić niemogły: co ſie nieprzeto vczyniło, żeby co w texćie náſzym czego niedoſtawáło, ále áby czytelnicy té rożnośći máiąc przed oczymá, tym łácniey mieyſce trudnieyſzé poiąć mogli: k temu áby ſie ſámą rzeczą pokazáło, iż náſz ſtáry przekład Láćinſki dáleko lepſzy ieſt, á niźli inſzé nowé z Zydowſkiego y Greckiego tłumáczenia. A nákoniec, áby w ſłowiech trudnych y wątpliwych, dokłádáiąc ſie originálnych ięzyków, tym ſczerzey y lepiey przełożono było.

Słowo od słowá przełożono y przeto podczás niebárzo gładko

W ſámym lepak piſmá S. ná Polſkié przekłádániu, ták ſie záchowáło, że ſłowo od ſłowá przełożono im nawłaſniey bydź mogło, nic nie przydawáiąc, áni vymuiąc, áni odmieniáiąc z piſmá S. á wiecey włáſnośći ſłów Zydowſkich, Gréckich, y Láćinſkich, á niźli gładkośći ábo ozdobnośći ſłów polſkich folguiąc. Przeto ieſliby ſie tu komu zdáłá polſczyzná grubá ábo niegładka, niechayże wie, iż w piſmie S. nie ma ſłówek pieknych pátrzyć, ále ſámey włáſnośći mowy, iáko Duch S. przez ſwoie piſárze piſał: bo ieſt wiele tákowych rzeczy w piſmie, które kiedybyſmy chćieli ſłowy gładkimi y dworſkimi wymówić, nigdybyſmy ſenſu y wyrozumienia Duchá S. niewyráźili. Iáko ſie to tráfia heretykóm czeſto, którzy dla gładkich y pieknych ſłów, prawdźiwego ſenſu piſmá odſtepuią: á ono w piſmie S. żadné ſłowo

nie ieſt dármo położoné. Mamy tego przykłady w łáćinſkim tłumáczu, który wolał proſtą łáćiną to wyráżić co właſnie Duch S. mówił, niż gładkimi ſłowy co inſzego niż Duch S. nápiſał, mówiąc: niechayże ſie y nam niedziwuią, ieſli rzeczy ſámey folguiąc, mowy proſtey y ſczérey vżywamy. Czemu ſie żaden nie bedźie dziwował, kiedy ſie przypátrzy iż káżdy iezyk ma ſwoie włáſności, które w inſzym iezyku niebárzo ſie piekne zdádzą. Iáko ná przykład, śmierćią vmrzeſz, to ieſt, pewnie vmrzeſz: węgłowie ludu, to ieſt, przednieyſzy z ludu: Szukáć czyiey duſze, miáſto chćieć zábić, ieſt ſpoſób żydowſkiey mowy, który zowią Hebráiſmus: tákże y w Gréckiey mowie tákich włáſności siłá: Był chrzczący, Był vczący: miáſto chrzćił, vczył, ieſt Græciſmus. A ták pámietáiąc ná to iáka ma bydź wierność tłumáczá káżdego, nikt nie bedźie miał záłe, ieſli ſie wſzytkie tákie ſpoſoby mówienia záchowáły y w Polſkiey mowie: ácz podczás zdádzą ſie bydź przytrudnieyſze, wſzákże y w Gréckim y Láćinſkim táż trudność ieſt, przećie wiecey tłumácze włáſności mowy záwżdy folgowáli. Nie dármo Duch S. tákiego ſpoſobu mowy vżywał, y wielkie ſie w tym táiemnice czeſto zámykáią, choćia ich nie wſzyſcy rozumieią. Woleliſmy tedy poproſtu z Duchem S. mówić, niż z dworſkimi ludźmi á zwłaſczá z heretikámi nowych ſłów vżywáć.

Słowá ſtáropolſkie záchowáné.

Nádto y w rzeczách około wiáry y religiiey świetey chrześćiiánſkiey, roſkázał Paweł S. trzymáć ſie náuk y ſłów od ſtárſzych podánych y powierzonych, á ſtrzédz ſie ſłów nowo (á zwłaſczá od heretyków) wymyślonych: przeto ſie tu vmyślnie záchowáły ſtáre one choćia proſte ſłowá, które kátholickiey wiáry práwde, dawność, y ceremoniæ iáſnie pokázuią. A ták poſtáre: Sacerdos, *kápłan,* Ecclesia, *kośćiół nie zbór:* templum *kośćiół. Bo to nie nowiná w káżdym iezyku. iednym ſłowem názywáć kilká rzeczy,* Pænitētia *Pokutá, nie vpámietánie áni pokáiánie.* Baptiſmus, *Chrzeſt, nie nurzánie áni ponurzenie:* Chriſtianus *poſtáremu Chrześćiiánin á nie Chriſtiánin: tákże y inſze zwyczáyne y ſtárodawné ſłowá: odrzucáiąc* prophánas vocum nouitates, *ſproſności ſłów nowości, terminy ſtáry m chrześćiánóm nieſłycháne, które nowowiernicy wnoſzą, áby z kośćiołem kátholickim zgołá nic ſpólnego niemieli.*

Trudnieyſzé y potrzebnieyſzé mieyſcá wyłożoné.

Przydáné ſą y wykłády mieyſc trudnieyſzych, które ábo heretícy pſuią y fałſzuią, náćiagáiąc ich ná wymyſły ſwoie: ábo które wiáre náſze kátholicką przećiwko ich błedóm znácznie potwierdzáią. Niemogłyć ſie wprawdźie wſzytkie wyłożyć doſtátecznie, áby té kśiegi názbyt nie vroſły: wſzákże które przednieyſze y potrzebnieyſze ſą, nieopuśćiły ſie. Aby ſie krótko pokazáło iż wſzytko piſmo wſzedy ieſt zá Kátholikámi przećiwko tym, którzy ſie rzkomo ſámego piſmá trzymáią, y przeto ſie Ewániclikámi názywáią: gdyż poprawdźie nie Ewánieliiey, ále mozgu y widzenia ſwego, ábo miſtrzów ſwoich, Lutrá, Kálwiná, Serwetá, ábo Ariuſzá mocno ſie trzymáią. Máſz do tego y ná brzegách krótkie wykłády ſłów trudnieyſzych, y niektóre rzeczy pámięći godné przypiſáné, ile ſie ná brzegách zmieśćić mogło.

Author który te Bibliją przełożył.

Konczáć iuż te przedmowe, Czytelniku miły, przypomnieć iedne rzecz dla poćiechy twoiey. Author który te Biblią wſzytke przetłumáczył, był X. Iákub Wuiek Theológ Societátis Ieſu: człowiek z obyczáiów, z náuki, y z piſánia, wſzytkiey koronie dobrze znáiomy: y z wielkich cnót y bogoboyności bárzo záleczony. Ten z dzieċinſtwá ſwego báwiąc ſie záwżdy náukámi vczćiwemi, áby ſie z młodości záchował niepomázánym od tego świátá złośliwego, oddał ſie Pánu Bogu y zakonowi Societatis Ieſu. Gdźie wielki w náukách poſtepek vczyniwſzy, w Láćinſkim, Gréckim y Zydowſkim iezyku wyćwiczony, przyiáchał do Polſki, práwie ná onych początkách, kiedy ten zakon ieſt do Polſki wprowádzon. Kedy też tráfił ná ow czás nieſczeſny, kiedy wſzytkie kácerztwá były góre wźiety, y ledwie iuż z nas heretícy nie triumphowáli: przećiw ktorym on Duchem Bożym wzbudzony, meżnie ſie zá kośćiół y ſtárożytną wiáre záſtáwiał. Ytáczkolwiek z nátury niemiał śił do kazánia potrzebnych, wſzákże Duchem gorącym, náuką y wymową ták wſzytkim dogodźił, że wielki y znáczny pożytek w Mázowſzu naprzód, potym w Wielkiey Polſcze y we wſzytkim króleſtwie vczynił. A żeby y wſzytkich innych rátował, nápierwey Poſtylle wielką, przećiw Poſtyllom heretickim wydał, w którey wſzytkie błedy, fałſze, y bluźnierſtwá heretyckie refutował: toruiąc inſzym dróge, iákoby ſie z heretikámi potykáć mieli: wydał y dotego drugą mnieyſzą Poſtylle dla poſpolitego człowieká. W których Poſtyllách ták był dobrze kápłanóm naprzód poſłużył, że ledwo który Pleban ábo Káznodźieiá był, któryby iego Poſtylle niemiał: á Kátholikom wſzytkim, Poſtylle heretyckie których ſie byli bárzo ieli, z reku wytráćił. dodawáiąc do tego y inſzych kśiążeczek, o Mſzy, o Czyśću, o Boſtwie, áż y Nowy Teſtáment y Pſáłterz wydał. To gdy on ku chwale Bożey dla porátowánia ludźi záwiedźionych czynił, vpodo-

bał go

bał go sobie, świetey pámięći Król Stephan, rozumieiąc go bydź godnym, áby przezen Siedmigrodzką ziemię do wiáry kátholickiey przywróćił, y kośćioły nápráwił. Gdźie w pośrzód heretyków, w pracách y kłopotách vstáwicznych, wielkie spory z przećiwnikámi wiodąc, Kollegia kátholickie záłożył, które y do tego czásu stoią. W tych przedśię zabáwách swoich y trudnośćiách, to myślił, iákoby wielom był pożytecznieyszy, y wźiął to był przed śię, áby Biblią wszytkę ná Polski ięzyk przełożył: co mu też pan Bóg zdárzył, że swoiey żądzy dosyć vczynił: y dokończywszy wszytkiey Bibliey, przyiáchał do Krákowá, dáiąc inszym Theologóm sub censuram, áby się corychley do druku podáło. Ale niż się zgotowáło, P. Bóg wezwáć go z tego świátá do śiebie raczył: chcąc mu bez wątpienia, po tych pracách odpocznienie y po wysługách zápłátę iáko spráwiedliwy sędźia oddáć: Wszákże ácz vmárł oto przedśię wieczną po sobie pámiątkę, y iákoby ostátni płod náuki y dowćipu swego zostáwił: którego nie godźiło się z nim zágrześć, ále skoro Theologowie ná to náznáczeni przeyźrzeli, y z Láćińską Vulgátą zniesli: záraz iáko narychley bydź mogło ná świát wydáiemy: rozumieiąc iż iáko wszyscy tey Bibliey z wielką żądzą oczekawáli, ták ią z rádośćią przyimą. A ieśli zá żywotá dla wielkich cnot y náuki wielkiey, y sam Author y pismá iego były záwżdy wdźięczne: dáleko więcey teraz kiedy iuż z Pánem Bogiem w chwale wieczney przebywa, milsze bydź máią. Nie mogę przepomnieć, bo y sam nieboszczyk záwżdy wystawiał wielką łáskę, Iáśnie oświeconego Páná, Kśiędzá Stanisławá Karnkowskiego Arcybiskupá Gnieźnieńskiego, Primásá Koronnego, Páná y dobrodźieiá nászego, który y vpominániem y nakłádem swoim do tego pomógł, áby księgá ták pożyteczna y kośćiołowi Bożemu potrzebna iáko narychley wyszłá. Zá co niechay Iego M. Pan Bóg wieczną zapłátą bedźie. A tobie Czytelniku łáskáwy, niechay Pan Bóg da serce szczere y nabożne do rozmyślánia zakonu Pánskiego we dnie y w nocy. W Krákowie v S. Bárbáry, dniá 24. Augusty, który iest S. Bárthłomieiá, od Narodzenia Páná y Bogá nászego, M. D. XCIX.

Znáków rozmáitych które ſą w tych księgách, wyłozenié.

W ſámym textćie ſą tè, ˀ ˀ

Ten kluczyk ˀ znáczy początek wierßá káʒdégo/ktorégo liczbá ná kráiu przećiw iemu ieſt położona.

Kommá ˀ ábo pólkólká ná wierzchu przy końcu ſłowá wyrázoné/znáczy koniec rożnégo czytánia/ktoré ná kráiu ieſt pokazáné.

Liczby w Argumenćiéch/ ábo w Summáriußách Rozdźiału káʒdégo rozsádzoné/ 1. 2. 3. 4. znáczą wierßé Rozdźiału/ do ktorych należy oná Summá.

W textćie y ná brzegu náyduią ſie tè, * ˀ ˀ ˀ ˀ

y litery máłè, a b c d e *etć.*

Gwiazdká * znáczy/iż té ſłowá ktoré ná brzegu przy tákiéyże gwiazdce ſą położoné/náyduią ſie w innych księgách ná brzegu náznáczonych/ná tym mieyſcu kedy gwiazdká w textćie ieſt wyrázona.

Rożenek ˀ ˀ záśie znáczy/że té ſłowá ktoré zá nim idą w textćie áż do pólkólká ná wierzchu przy końcu ſłowá położonégo/nie náyduią ſie w tych księgách/ ktoré ná brzegu przy tákimże rożenku ſą náznáczoné.

Tákież zás dwie kréſcé ˀ ˀ známionuią/ iż miáſto ſłów ktoré ſie miedzy nimi á miedzy pólkólkiem ná wierzchu przy końcu ſłowá położonym znáyduią/inné księgi inßé ſłowá máią/przy tákimże znáku ná brzegu wyrázoné.

Ták iż gwiazdká znáczy kiedy co wiecéy : rożenek zás kiedy co mniéy : á ten znák ˀ ˀ kiedy co ináczéy inßé księgi niżli náßé máią.

Tákie dwie kréſce ˀ lepak ná brzegu wyrázoné/známionuią wykład ſłów trudnieyßych w textćie przy tymże znáku położonych: ábo vkázuią do ktorégo ſłowá należy Annotácya ná brzegu przy tákimże znáku położona. Acz czáſem y ten znák ˀ miáſto tego ˀ naydźieß wyrázony. Jáko łácna ieſt w tych drobiozgách omyłká.

Máłé litery a b c d przy liczbách ábo konkordáncyách ná wnetrznym brzegu/y przy ſłowiéch w textćie położoné/pokázuią do ktorych ſłów należy ktora konkordáncya ná brzegu wyrázona.

Ná ſámym brzegu náyduią ſie tè, G. NG. K. S.

wł: Hebráiſm.

G. Znáczy Gréckié księgi/ktoré ſie náyduią w Bibliiéy Królewſkiéy w Antorſie v Plantiná drukowánéy.

NG. ábo GN. Znáczy/że niektoré inné Gréckié ták czytáią.

K. Známionuie księgi Láćinſkié Królewſkié/ktoré ſą w Bibliiéy Plántinowéy.

S. Syriyſkié księgi/ktoré w téyże Bibliiéy ſą wydrukowáné.

wł: Znáczy/włáſnie : ábo/włáſny przekład ſłowá z Láćinſkiégo/ábo z ktorégo innégo iezyká.

Hebraiſm.

Hebrais. znáczy Hebráism/ to iest własność Hebreyskiéy ábo Zydowskiéy mowy która v nas nie iest we zwyczáiu.

Græcism. tákże własność Gréckiéy mowy.

PORZADEK KSIAG Stárégo Testámentu.

Genesis,	ábo księgi Moyzészowé/	Pierwsze.
Exodus,		Wtóre.
Leuiticus,		Trzecié.
Numeri,		Czwarté.
Deuteronomium,		Piąté.
Josue/		
Sędziowie/		
Ruth/		
Królewskié/		Pierwsze.
Królewskié/		Wtóre.
Królewskié/		Trzecié.
Królewskié/		Czwarté.
Paralipomenon,		Pierwsze.
Paralipomenon,		wtóre.
Esdraszowé/		Pierwsze.
Esdraszowé/		Wtóre.
Tobiasz/		
Judith/		
Esther/		
Job/		
Księgi Psálmów/		
Przypowieści Sálomonowé/		
Ekklesiástes/		
Pieśni nád Pieśniámi/		
Księgi Mądrości/		
Ekklesiástik/		
Izáiasz Prorok/		
Jeremiasz/		
Báruch/		
Ezechiel/		
Dániel/		
Ozeasz/		
Joel/		
Amos/		
Abdiás/		
Jonás/		
Micheasz/		
Náhum/		
Hábákuk/		
Sophoniasz/		
Aggeusz/		
Zácháriasz/		
Málachiasz/		
Máchábeyskié/		Pierwsze.
Máchábeyskié/		Wtóre.
Modlitwá Mánásse/		
Esdraszowé/		Trzecié.
Esdraszowé/		Czwarté.

PORZADEK KSIAG Nowégo Testámentu.

IIII. Ewangeliae.

Według Mátheuszá/

Według Márká/

Według Lukaszá/

Według

Według Janá/
Dzieie Apostolskié/

XIIII. *Listów Páwłá S.*

Do Rzymian/	
Do Koryntów/	Piérwszy.
Do Koryntów/	Wtóry.
Do Gálátów/	
Do Ephesów/	
Do Philipensów/	
Do Kolossensów/	
Do Thessáloniczan/	Piérwszy.
Do Thessáloniczan/	Wtóry.
Do Timoteuszá/	Piérwszy.
Do Timoteuszá/	Wtóry.
Do Titusá/	
Do Philemoná/	
Do Zydów/	

VII. *Listów powszechnych.*

S. Jákubá Apostolá/	
S. Piotrá/	Piérwszy.
S. Piotrá/	Wtóry.
Janá S.	Piérwszy.
Janá S.	Wtóry.
Janá S.	Trzeći.
S. Judásá Apostolá/	
Obiáwienie Janá S.	

KSIĘGI

KSIĘGI GENESIS.

Po Zydowsku / בראשית / Bereszith.

Genesis wykłáda sie Rodzay, á Bereszyth, Ná początku.

ROZDZIAŁ I.

1 A początku stworzył Bóg niebo y ziemię. 2 A ziemiá byłá "pusta y prózna: y ciemności były nád głębokością: á Duch Boży vnaszał sie nád wodámi. 3 Y rzékł Bóg: Niech sie sstánie świátłość: y sstáłá sie świátłość. 4 Y vyźrzał Bóg świátłość że byłá dobra: y przedzielił świátłosć od ciemności. 5 Y názwał świátłosć Dniem, á ciemność Nocą. Y sstał sie wieczór y zaránek, dzień "ieden. 6 Y rzékł Bóg: Niech sie sstánie "vtwierdzenie miedzy wodámi, á niech przedzieli wody od wód. 7 Y vczynił Bóg vtwierdzenie, y przedzielił wody które były pod vtwierdzeniém, od tych które były nád vtwierdzeniém. Y sstáło sie ták. 8 Y názwał Bóg vtwierdzenie Niebem. Y był wieczór y zaránek, dzień wtóry. 9 Potym rzékł Bóg: Niech sie zbiorą wody, które są pod niebem, ná iedno mieysce: á niech sie vkaże sucha. Y sstáło sie ták. 10 Y názwał Bóg suchą, Ziemią: á zebránie wód przezwał Morzem. Y widział Bóg że było dobré. 11 Y rzékł: Niech zrodzi ziemiá ziele zielone, y dawáiące nasienie: y drzewo rodzáyné, owoc czyniące według rodzáiu swego, któregoby nasienie było w sámym sobie ná ziemi. Y sstáło sie ták. 12 Y zrodziłá ziemiá ziele zielone, y dawáiące nasienie według rodzáiu swego: y drzewo czyniące owoc, y máiąc káżdé z nich nasienie według rodzáiu swego. Y widział Bóg że było dobré. 13 Y sstał sie wieczór y zaránek, dzień trzeci. 14 Y rzékł Bóg: Niech sie sstáną świátłá "ná vtwierdzeniu niebá, á niech dzielą dzień od nocy: y niech będą ná znáki, y czásy, y dni y látá: 15 áby świéciły "ná vtwierdzeniu niebá, á oświécáły ziemie. Y sstáło sie ták. 16 Y vczynił Bóg dwie świetle wielkié: świátło wietszé áby rządziło dzień, y świátło mnieyszé, áby rządziło noc: y gwiazdy. 17 Y postáwił ie "ná vtwierdzeniu niebá, áby świéciły nád ziemią: 18 żeby rządziły dzień y noc, y dzieliły świátłość od ciemności. Y widział Bóg iż było dobré. 19 Y sstał sie wieczór y zaránek, dzień czwarty. 20 Rzékł też bóg: Niech wywiodą wody płaz dusze żywiącéy, "y ptástwo nád ziemią pod vtwierdzeniém niebá. 21 Y stworzył Bóg wieloryby wielkié, y "wszelką dusze żywiącą y ruszáiącą sie, którą wywiodły wody według rodzáiu ich: y wszelkié ptástwo według rodzáiu iego. Y widział Bóg iż było dobré. 22 Y błogosłáwił im, mówiąc: Rośćcie, y mnóżcie sie, y nápełniaycie wody morskié: y ptástwo niech sie mnoży ná ziemi. 23 Y sstał sie wieczór y zaránek, dzień piąty. 24 Rzékł też Bóg: Niech zrodzi ziemiá "dusze żywiącą według rodzáiu swego: bydło, y płaz, y bestie ziemné, według rodzáiów swoich. Y sstáło sie ták. 25 Y vczynił Bóg bestie ziemné według rodzáiów ich, y bydło y wszelki ziemopłaz, według rodzáiu

Niebo y ziemiá.

"niewidziálna y niekształtowna. G

do Zydów 11. a 3. Swiátłość

"ábo pierwszy H.

"rościąg, H.

Psa. 148. a 4 Vtwierdzenié.

Psa. 32. b 7.

Morze.

Psa. 66. a 7. Ziołá y drzewá.

"ná rościągu. H. Słońce Mieśiąc y gwiasdy.

Psa. 135. b 7.

"ná rościągu H

"y ptástwo niech lata. H "wszelákié ryby żywé. Ryby y ptástwo.

"zwierzętá żywé. Bestie ziemné.

Nizéy 5. a 1. y 9. a 6. 1.Cor.11.b 7

swego. Y widział Bóg że było dobré. [26] ° Y rzékł: Vczyńmy człowieká ná wyobráženié y ná podobieństwo nášé: á niech przełożony bedzie rybóm morskim/ y ptástwu powietrznému/ y bestiom/ y wšytkiéy ziemi/ y nád wšelkimi płazy/ którzy sie płaza po ziemi.

Matt:19.a 4. *Stworzenié człowieká.*

[27] D ° Y stworzył Bóg człowieká ná wyobráženié swoie: ná wyobráženié Bożé stworzył go: mężczyzne y białągłowe stworzył ie.

Niż. 8. c: 12 y 9. a 1.

[28] ° Y błogosławił im Bóg/ y rzékł: Roscćie y mnóżcie sie/ y nápełniaycie ziemie/ á czyńcie ią sobie poddáną: y pánuyćie nád rybámi morskimi/ y nád ptástwem powietrznym/ y nádewšémi zwiérzety/ které sie rucháią ná ziemi. [29] ° Y rzékł Bóg: Oto dałem wam wšelkié ziele rodzącé nasienié ná ziemi/ y wšytkié drzewá które sámé w sobie máią nasienié rodzáiu swego/ áby wam były ná pokarm: [30] ° y wšytkim zwiérzetóm ziemnym/ y wšytkiému ptástwu powietrznému/ y wšemu co sie rusza ná ziemi/ y w czymkolwiek iest duszá żywiąca/* áby miały co iesć. Y stáło sie ták. [31] ° Y widział Bóg wšytkié rzeczy które był vczynił: y były bárzo dobré. Y stał sie wieczór y zôránek dzień šósty.

Niż. 9. a 3

*wšelką iárzyne ziela. H.

Eccli. 39. c. 21. Marc: 7. d 37

WYKLADY MIEYSC TRVDNIEYSZYCH.

Summá piérwšych ksiąg Moyzéšowych.

GEnesis] Księgi té od Siedmidziesiąt tłumáczów Gréckim słowem γένεσις Genesis, to iest Rodzay/ ábo księgi Rodzáiu/ są názwáné/ iż sie w nich opisuie stworzenié/ á iákoby národzenié świátá/ y początek y rozrodzenié ták rodzáiu ludzkiégo/ iáko y innych wšech rzeczy. Żydzi ie swym obyczáiem בראשית, Bereszith, od piérwšégo tychże ksiąg słowá/ zowią. Bo Bereszith znáczy/ Ná początku. Máią té księgi w sobie historią dwu tysiącu trzech set y dziewiąći lat: to iest/ od początku świátá áż do śmierći Jozefowéy/ co sie działo w kośćiele Bożym zá czásu Pátriárchów/ Adamá/ Noego/ Abráhámá/ Izáaká/ Jákobá/ y Jozephá: których żywoty šeroce opisuią. Z tych ksiąg Apostołowie y sam Pan Christus w Nowym testámenćie dwádzieśćiá y śiedm świádectw tęmiż słowy przywodzą: á świádectw podobnych przez ośm y trzydzieśći.

Swiát nie był od wieku.

[1] *Ná poczatku stworzył Bóg.*] Dwie rzeczy dáie znáć Moyzéš témi słowy. Jedná/ iż świat nie był od wieku/ ále miał kiedyś swóy początek. A druga/ iż nie trwał przez kilkadziesiąt tysiecy lat/ iáko Cháldeyczycy/ Aegyptiánie/ y inni mniémáli: gdyż od początku iego áż do czásow nášych nic wiecéy iedno pieć tysiecy y šeść set lat przeminęło: iáko tenże Moyzéš w tych y w poślednich księgách swoich/ y drudzy po nim pisárze ksiąg świetych opisuią. Basi. in Genesim.

Ale od 5600. lat.

Duch S. stworzćiel.

[2] *A Duch Boży vnašał sie.*] Po Żydowsku מרחפת Merahepheth: to iest rušał sie/ ábo powiéwał/ ábo ráczéy/ iáko Hieronym S. y inni wykłádáią/ náśiedział iáko ptak ná iáycách/ ogrzéwáiąc ie y płodnémi czyniąc. Zkąd sie iáśnie pokázuie (iáko tenże Hieronym vczy) iż to Moyzéš nie o wietrze áni o powietrzu mówi/ które iescze nie było: ále o Duchu S. który ożywia wšytkié rzeczy: który z Bogiem Oycem y z Synem wšystko stworzył. Poniewaz Bóg Oyćiec słowem swoim/ który iest syn iego/ y Duchem vst swoich wšystko vczynił. Psal. 32. ver. 6. Ioan: 1. v. 3. y 10. Hier. in Gen.

Firmamentum, ábo vtwierdzenié iáko sie ma rozumieć.

[6] *Niech bedzie vtwiérdzenié.*] Co tu Łáciński tłumácz Firmamentum, á Grécki στερέωμα, to iest/ vtwiérdzenim ábo twiérdzą zowie/ to inni z Żydowskiégo רקיע Rakiah, Expansio, rośćiąg/ rośćiągnienié ábo powietrze przekłádáią. Przez co sie rozumie wšytko to spatium, y ten wšytek przećiąg który iest nád námi/ od ziemie áż do niebá/ który w sobie ma y powietrze y niebo. Przetóż yi téż sam Pan Bog názwał niebem/ ver: 8. które w piśmie S. dwoiákié sie náyduie: Niebo gwiázdziste/ y niebo powietrzné. O piérwšym ták mówi: ver: 14. Niech bedą świátła ná vtwiérdzeniu/ ábo ná rośćiegu niebieskim. Y ver: 16. Aby świéćiły ná rosciegu niebieskim. A o wtórym ver: 7. Y vczynił Bóg vtwiérdzenié/ ábo ten rośćiąg: y przedzielił wody które były nád vtwiérdzenim/ od tych które pod vtwiérdzeniém były: to iest/ wody które były nád powietrzem/ od tych które są na ziemi pod powietrzem. Y niżey/ ver: 20. Y ptástwá latáiące pod vtwiérdzenim niebieskim/ to iest ná powietrzu. Y zťądże pismo S. zowie ptaki niebieskié ver: 16. to iest/ powietrzné/ álbo latáiące po powietrzu.

Niebo dwoiákié.

Gwiazdy ná iákié znáki od Bogá stworzoné.

[14] *Y niech bedą ná znáki.*] Nie ná znáki práktykarzóm álbo wiesczkom gwiazdárskim/ aby z nich opowiedáli co kto vkradł/ ábo przyszłé przygody/ scześćia y niescześćia ludzkie/ co ma kogo podkáć/ abo kiedy czás dobry ábo nie dobry/ to álbo owo począć álbo czynić. Bo tákié wiesczby z gwiazd sam P. Bóg potępia w Piśmie S. Isa. 41. 23. y 44. 25. y 47. 12. 13. 14. y Ierem: 10. 2. y Eccl: 10. 14. y 8. 7. Ale ná znáki/ y na czasy/ to iest/ ná pewné czásy/ y ná dni/ y ná roki: iáko to mieysce niektorzy z Żydowskiégo przekłádáią. Albo ná znáki lat/ czasow/ dni y Miesiecy/ iáko Hieronym S. czyta in Ierem: cap. 10. Abo wiec ná znáki mocy y mądrości Bożey/ poniewaz niebiosá opowiádáią chwałe Bożą. Psal. 18. 1. y ná znáki onych niewidziánych rzeczy Bozkich/ które przez té widomé/ poznawáné y zrozumiáné bywáią. Rzym. 1. 20. Acz sie y ten wykład pozwolić może: Ná znáki pogody y niepogody/ wiátrów y odmiany powietrza/ siania/ po morzu żegiowánia/ y lekarstw vżywánia: ále dáléy nic. Czytay Basilium hom: 6. in Genesim, Chrysostomum & Gregorium in 2. cap. Matth. August. lib: 5. de ciuit: Dei cap. 1. 2. & seq. Eusebi. li: 14. ca: 4. & li: 6. ca: 9. de præpa: Euan.

Táiemnicá Tróyce S. wyrázona.

[26] *Vczyńmy człowieká.*] Táiemnicá Tróyce przenaświetšéy słušnie tu przy stworzeniu człowieká iest otworzona: która potym w tegóż człowieká przetworzeniu y odrodzeniu ná krzćie/ iáwnie miáłá bydź wyrázona y o-

znáymiona Matth: 28. 19. Bo iż ieden tylko iest Bóg / y iedná istnosć iego / przeto nápisano: Y rzekł Bóg. Y zásię / Ná wyobrázenie y podobieństwo násze. Y ná podobieństwo Boże stworzył go. Nu. 5. 1. y. 9. 6. Ale iż w iednym bostwie iest więcey osob niż iedná/ przeto nie rzekł/ vczynię/ ále/ Vczyńmy: y Ná wyobrázenie násze/ nie/ Ná wyobrázenie moie. Tegoć iście nie mówił do Anyołów. Bo Pan Bóg sam wszytko stworzył/ á żaden z nim. Isa. 44. 24. Przetoż áni Anyelskiey pomocy w stworzeniu nie vżywał/ áni chwały swey własney (ktora sam stworzyćiel ma) Anyołom dáć niechćiał. Isa. 42. 8. Y dołożono tego / iż nie ná Anyelski/ ále ná Boży obraz y podobieństwo człowiek iest stworzony/ Nu. 9. 6. Y nie może bydź tenże obraz Bozki y Anyelski. Y iescze dołożono/ iż nie Anyołowie/ ále sam Bóg człowieká stworzył. ver. 27. y 5. ver: 1. A dáleko mniey tu mieysce mieć może on wykret Zydowski/ żeby to Bóg sam o sobie/ iáko o wielu/ dla powagi po królewsku mówił. Bo by to byłá prawda / tedyby był miał tymże sposobē ábo wszedy/ ábo czesto mówić/ á zwłasczá tám/ gdźie powage y máiestat swóy ludźiom pokázował: iáko ná górze Synai/ gdy zakon Zydom podawał. Lecz tám / y pospolićie wszedy ták o sobie iáko o iednym mówi: Jam iest pan Bóg twóy / 2. Moyż. 20. ver. 2. y 5. y w 3. Moyż. 19. gdźie częstokroć powtarza te słowá dla powagi: Jam Pan Bóg wász / Ja Pan / Jam iest Pan. A tylko ná czterech mieyscách ták o sobie/ iáko o wielu mówi/ Tu/ Vczyńmy człowieká w Rozdź. 3. ver: 22. Oto Adam stał sie iáko ieden z nas. w Rozdź: 11. ver. 7. Pódźćie zstąpmy á pomieszaymy tám iezyki ich. A v Isáiasza w 6. ver: 8. Słyszałem głos páná mówiącego: kogo poślę/ á kto nam póydźie? A ták mówił to Bóg Oyćiec do syná swégo y do Duchá S. z ktoremi czynił człowieká: gdyż przez ono wieczne słowo/ to iest/ przez syna bożego wszytko iest vczyniono/ co iedno kiedy iest vczyniono. Jan 1. 3. Y Duch Boży ozdobił niebiosá. Job. 26. 13. Ták to mieysce stárzy Doktorowie zgodnie wykłádáią: á ná inne/ Tertul. Basil. Ambro. August. Chrisost. y Theod. y Concilium Syrmieńskie iáko swiádczy S. Hilarius, lib: de Synodis, przeklina te wszystkie/ ktorzy te mieyscá wyższey námienione / y ono w Rozdź. 19. 14. Spuśćił deszcz Pan od Páná / ináczey nizli o Troycy S. wykłádáią.

Nie do Anyołów to Bóg mówił.

Ani po królewsku.

Ale Bóg Oćiec do Syná y Duchá S.

26 *Ná wyobrázenie y ná podobieństwo násze.*] To iest/ nam podobnego/ iákoby nieiákiego Bogá źiemskiego: máiącego rozum / wolą / pámięć / dusze niećielesną / nierozdźielną / nieśmiertelną / sobie wolną: do przyięćia mądrośći / cnoty / łáski Bożey / y zbawienia wiecznego (ktore w iásnym widzeniu Bogá záleży) sposobnego: ktoryby wszytkie inne źwierzętá nietylko zacnośćią przechodźił/ ále y możnośćią nad nimi pánował. Psal: 8. 6. 7. Ephe. 4. 24. Col. 3. 10.

Obraz y podobieństwo Bogá w człowiecze.

28 *Y błogosłáwił im Bóg, mówiąc: Rośććie y mnóżćie sie.*] Ztąd znáć/ że to nie było przykazánie/ ále błogosłáwieństwo/ dozwolenie ábo przeżegnánie á vstáwá przyrodzona/ y koniec małżeństwá. Bo tákże rzekł ptakóm y niemym źwierzętom ver: 22. Rośććie y mnożćie sie: ktorym iednak nie właśnie przykazano bydź niemoże. Albo iesli było przykázánie: tedy było o ney parze ludźi ná początku świátá/ y wnet po Potopie kilka parom potomstwá Noego/ Nu: 9. ver: 1. gdy ieszcze źiemia byłá pusta/ ktorą było nápełniać potrzebá. Ale teraz / gdy iuż ludźi pełno iest ná źiemi/ tedy mówią: Kto nie ma żony niech nie szuka żony. 1. Cor: 7. 27. A kto ma żonę/ niech sie ták spráwuie / iákoby iey niemiał. támże ver: 29. Bo iáko małżeństwo nápełnia źiemię / ták pánieństwo y bezżeństwo niebo. Ták to rozumieią / Tertullian de Monogamia, Cyprzyan S. de habitu virginum, Hieronym contra Heluidium & Iouinianum: y Augustyn S. de S. virginitate cap: 9. Bo gdyby temi słowy małżeństwo zgołá wszystkim było roskazano: tedyby był zgrzészył Eliasz / Elizeusz / Dániel / Jan Krzćićiel / Jan Apostoł / Páwel S. y owszem y sam Pan Christus y Pánná naświetsza mátká iego/ y innych świętych Biskupów/ Kápłanów/ Mnichów y Mniszek tysiące: ktorzy w pánieństwie żyiąc/ tego przykazánia nie pełnili: ále rácżey rády páńskiey y Apostolskiey násláduiąc / czystość raz Bogu poślubiona / do śmierći záchowáli.

Małżeństwo nie iest wszystkim przykázáne.

Przykłády Swiętych.

ROZDZIAŁ II.

1 Dokończone są tedy niebiosá y źiemiá y wszystko ochędostwo ich. 2 A Y dokonał Bóg w dźień śiodmy dźieło swoie ktore vczynił: y odpoczynął w dźień śiodmy od wszelkiego dźiełá ktore spráwił. 3 Y błogosłáwił dniowi śiodmemu y poświećił ji: iż weń odpoczynął od wszelkieg dźiełá swego/ ktore stworzył Bóg/ áby vczynił. 4 Te są zrodzenia niebá y źiemie/ gdy były stworzone w dźień ktorego vczynił PAN Bóg niebo y źiemię: 5 wszelką rószczke polną niż wzeszłá ná źiemi / y wszelkie ziele kráiny nizli wyniknęło: Nie spuśćił bowiem był Pan Bóg dżdżá ná źiemię/ y człowieká nie było ktoryby spráwował źiemię: 6 ále zdróy wyniknął z źiemie / oblewáiący wszystek wierzch źiemie. 7 Vtworzył tedy PAN Bóg człowieká z mułu źiemie / y nátchnął w oblicze iego dech żywotá / y stał sie człowiek w dusze żywiącą. 8 B A násczepił był PAN Bóg Ray roskoszy od początku/ w ktorym postáwił człowieká ktorego vtworzył. 9 Y wywiódł PAN Bóg z źiemie wszelkie drzewo piękne ku widzeniu y ku iedzeniu smáczne: drzewo też żywotá w pośrzód Ráiu/ y drzewo wiádomośći dobrego y złego. 10 A rzeká wychodźiłá z mieyscá roskoszy ná oblewánie Ráiu/ ktora sie ztámtąd dźieliłá ná czte-

woysko. H.

przestał.

Exod. 20. b 11. *Poświęcenie Sábbátu.*

początki.

abo Párá. H.

z prochu to iest, dusze nieśmiertelną y dáiącą żywot. 1. Cor: 15. f. 45 *Ray.*

abo z Edena. H.

rzy główné rzéki. 11 Imie iednéy Phison: tá okrąża wßytkę ziemie Hewilath/ gdźie śie rodźi złoto: 12 A złoto ziemie onéy nalepßé iest: y tám śie náyduie bdelliű, y kámień Onychin. 13 A imie rzéki wtóréy Gehon, tá okrąża wßytkę ziemie Murzyńską. 14 Imie zás rzéki trzećiéy Tygris: tá idźie ku Asyryiczykóm. Rzéká czwarta ten iest Eufrates. 15 Wźiął tedy PAN Bóg człowieká/ y posádźił go w ráiu roskoßy/ áby sprawował y strzégł go. 16 A roskazał mu/ mówiąc: Z káżdégo drzewá Rayskiégo iedz: 17 Ale z drzewá wiádomośći dobrégo y złégo nie iedz. bo którégo dniá bedźieß iadł z niego/ śmiercią vmrzeß. 18 Rzekł też Pan Bóg: Nie dobrze bydź człowiekowi sámému: vczyńmy mu pomoc iemu podobną. 19 Vtworzywßy tedy PAN Bóg z ziemie wßelkié źwierzetá ziemné/ y wßelkié ptástwo powietrzné/ przywiódł ie do Adámá/ wßystko bowiém co názwał Adam duße żywiącą/ to iest imie iego. 20 A názwał Adam imionmi ich wßytkié źwierzetá/ y wßytko ptástwo powietrzné/ y wßytkié bestie ziemné: lecz Adámowi nie náydował śie pomocnik podobny iemu. 21 Przepuśćił tedy PAN Bóg twárdy sen ná Adámá: á gdy zásnął/ wyiął iedno żebro z niego/ y nápełnił ćiałem miásto niego. 22 A zbudował PAN Bóg z żebrá/ które wyiął z Adámá/ białągłowę/ y przywiódł ią do Adámá. 23 A rzekł Adam: To teraz kość z kośći moich/ y ćiáło z ćiáłá mego: tę będą zwáć Meżyną/ bo z meżá wźieta iest. 24 Przetoż opuśći człowiek oycá swego y mátkę/ á przyłączy śie do żony swéy/ y będą dwoie w iednym ćiele. 25 A byli oboie nádzy/ to iest/ Adam y żóná iego/ á niewstydźili śie.

głowy Ecc: 34. ca. 35.
C
Nilus
Aetyopską
ábo w sádu Edeńskim. H.
Przykazánie.
vczyńmy H. G.
pomocniká iemu podobnégo.
D
Abo polnę H.
Adam nie miał pomocniká sobie podobnégo.
lewá
Matt: 19. a 5
Do Eph: 5. g 31
1 Cor: 6. d 16
H

4 *W dźień którégo vczynił Pan Bóg niebo y ziemię.*] Tu dopiéro po dokończeniu wßégo stworzenia / położono imie ono Boże doskonáłé/ sámému Bogu włásné y niewysłowioné יהוה, które własnie znáczy tego / który ták sam o sobie mówi: Jam iest ten którym iest. Exod. 3. 14. który iest źrzódłem iestestwá y bytnośći: bo sam nie bedąc niodkogo innégo/ iedno sam od śiebie/ dáie wßytkim rzeczóm bytność y iestestwo. To imie LXX. tłumáczów wßedy słowem Κυριος Hieronym S. słowem Dominus, á Żydźi słowem Adonai, (co wßytko PANA znáczy) wymawiáią. Których y my náßláduiąc (ráczéy niż tych nowych/ którzy ná to mieysce imie Iehouah, Pánu Christusowi/ Apostołóm/ y stárym Doktoróm / ták Żydowskim iáko y Chrześćiáńskim niesłycháné wnoßą) wßedy ie Pánem przekłádáć bedźiemy: ále iednák wielkimi literámi wyrázoné / áby od innych imion Bożych rozeznáné było.

6 *Ale zdróy wynikał z ziemie.*] Pagninus ták wykłáda: A pará álbo mgłá wychodźiłá z ziemie/ y pokrapiáłá wßytko oblicze ziemie. Drudzy ták przekłádáią: Ani iescze żadna pará nie wychodźiłá z ziemie/ któraby pokrapiáłá wßytek wiérzch ziemie. Bo mówią/ że słówko/ אד Ed, nie zdróy/ ále párę znáczy/ non fontem sed vaporem, ábo obłok/ iáko Chaldeyski tłumácz przełożył. Lecz nietylko Hieronym S. ále y LXX. tłumácze/ którzy Żydowski iezyk lepiéy / niż ći nowi/ rozumieli/ πηγη to iest/ zdróy/ przełożyli.

7 *Y nátchnął w oblicze iego dech żywotá.*] Aby okázał zacność duße człowieczéy / y różność od innych źwiérząt. Bo innych źwiérząt duße z téyże máteryiéy z któréy y ćiáłá pochodzą: y dla tegóż wysßéy mówił: Niechay spłodzą wody płód duße żywiącéy / w Rozdź. 1. ver. 20. A niech zrodźi ziemiá duße żywiącą/ ver. 24. Ale dußá człowiecza od Bogá z wiérzchu iest nátchniona/ iáko rzecz duchowna y nieśmiertelna: ná któréy własnie iest obraz y podobieństwo Boże. Rozdź: 1. 26.

8 *Ray roskoßy ná poczatku.*] Abo Sad w Edenie ná wschod słońcá / iáko Pagninus y inni z Żydowskiego przekłádáią / y LXX. w Gréckim tákże máią. Bo גן Gan, známionuie sad ábo ogrod/ który iednák LXX. tłumáczów παραδισον, to iest ray / ábo roskoßny ogród przełożyli : á בעדן Be-heden, własnie znáczy w Edenie : ácz Eden / y roskoß/ y mieysce pewné známionuie. Nákoniec מקדם Mikedem, może śie rozumieć / y ná wschód słońcá/ y ná poczatku.

17 *Smiercia vmrzeß.*] Vmiéráiąc vmrzeß H. to iest / pewnie vmrzeß : Abo pocznieß tegóż dniá bydź śmiertelnym y skáżeniu poddánym / że przyßły twóy żywot nic inßégo nie bedźie / jedno śmierć przedłużona. Symmáchus przełożył/ śmiertelnym bedźieß : który wykłád Hieronym S. y Theodoretus/ y Augustyn chwalą. Gdźie obácz/ iż przez grzéch vmárł Adam ná dußy / y zásłużył śmierć ćielesną : y nád te wieczną ná ćiele y ná dußy. August. 13. de Ciu. c. 12.

18 *Nie dobrze bydź człowiekowi sámému.*] Ná on czás gdy Adam sam tylko ieden był ná świećie / á w nim śie zámykał wßytek rodzay ludzki / tedy nie dobrze było / áby ták sam był został bez niewiásty : boby śie był rodzay ludzki nie rozmnożył. Ale teraz gdy rodzay ludzki iest dosyć rozmnożony / tedy mówią : Dobrze iest człowiekowi nie tykáć śie niewiásty. 1. Cor: 7. 1. Dobrze iest nie meżátym y pánnąm áby ták zostáły. Támże ver. 8. Dobrze iest człowiekowi bydź bez żóny. Támże ver. 26. Kto dáie zá mąż córkę swą dobrze czyni : ále kto nie dáie/ ten lepiéy czyni. Támże ver. 38.

23 *Tę będą zwáć Mężyną, bo z mężá wźiętá iest.*] W Żydowskim iezyku niewiástá od meżá iest názwána. Bo איש Iß/ meżá/ á אשה Ißá niewiástę / iákoby meżyną ábo meżycę znáczy. Co y Symmachus ná Gréckie nadobnie przełożył : Tá bedźie zwana ανδρ[illegible]

יהוה Iákoby rzékł, Istny, własné imię Boże.
Imię Iehouah nowo wymyślone.
Zdróy miásto páry ábo obłoku.
Duße człowieczéy różność od bydlęcych.
Ray w Edenie ná wschód słońcá.
Smiercią vmrzeß. H.
Bezżeństwo w piśmie S. záléconé.
Niewiástá w Żydowskim od meżá ma imię.

że ἐκ τοῦ ἀνδρος wźięta ieſt / (iákoby od Andrzyſá / Andrzyſowa.) Hieronym.

Y będą dwoie w iednym ćiele.) Abo w iedno ćiáło. H. to ieſt / iednym ćiáłem. Hebr.

ROZDZIAŁ III.

1 Ale y Wąż był chytrßy nád inné wßytkié źwiérzętá ziemné / które był P. Bóg ſtworzył. Który rzékł do niewiáſty: Czemu wam Bóg przykazał żebyśćie nie iedli z káżdégo drzewá rayſkiégo? 2 Którému odpowiedźiáłá niewiáſtá: Z owocu drzew które ſą w ráiu pożywamy: 3 ále z owocu drzewá któré ieſt w pośrzód ráiu / roſkazał nam Bóg ábyſmy nie iedli / y nie dotykáli ſie go / byſmy ſnać nie pomárli. 4 A rzékł wąż do niewiáſty: żadną miárą nie vmrzećie śmierćią. 5 Bo wié Bóg / iż którégokolwiek dniá będźiećie ieść z niego / otworzą ſie oczy wáße: y będźiećie iáko bogowie / wiedząc dobré y złé. 6 Vyźrzáłá tedy niewiáſtá że dobré było drzewo ku iedzeniu y piękné oczom / y ná weyźrzeniu roſkoßné: y wźięłá z owocu iego / y iádłá / y dáłá mężowi ſwému / ktory iadł. 7 A otworzyły ſie oczy oboygá: á gdy poználi że byli nágimi / pozßywáli liśćie figowé / y poczynili ſobie záſłony. 8 A gdy vſłyßeli głos Páná BOgá przechodzącégo ſie po ráiu ná wiátrku z południá / ſkrył ſie Adam y żóná iego od oblicza Páná Bogá miedzy drzewá rayſkié. 9 A záwołał P. Bóg Adámá / y rzékł mu: Gdźieżeś? 10 Który odpowiedźiał: Vſłyßałem twóy głos w ráiu / y zlękłem ſie / przeto żem ieſt nági / y ſkryłem ſie. 11 Którému rzékł: A któż ći pokazał żeś ieſt nágim / iedno żeś iadł z drzewá / z którégom ći roſkazał ábyś nie iadł? 12 A rzékł Adam: Niewiáſtá którąś mi dał zá towárzyßkę / dáłá mi z drzewá y iadłem. 13 A rzékł Pan Bóg do niewiáſty: Czemuś to vczyniłá? Ktora odpowiedźiáłá: Wąż mie zwiódł / y iádłám. 14 A rzékł Pan Bóg do wężá: Iżeś to vczynił / przeklętyś ieſt miedzy wßyſtkimi źwiérzęty y beſtiámi źiemſkimi: ná pierśiách twoich czołgáć ſie będźieß / á źiemię ieść będźieß po wßytkié dni żywotá twego. 15 POLOZE nieprzyiaźń miedzy tobą / á miedzy niewiáſtą: y miedzy naśieniem twym / á naśieniem iéy: oná zetrze głowę twoię / á ty czyháć będźieß ná piętę iéy. 16 Do niewiáſty też rzékł: Rozmnożę nędze twoie / y poczęćia twoie: z boleśćią rodźić będźieß dźiatki / y pod mocą będźieß mężową / á on będźie pánował nád tobą. 17 Adámowi zás rzékł: Iżeś vſłuchał głoſu żóny twoiéy / y iadłeś z drzewá z którégomći był kazał ábyś nie iadł: przeklęta będźie źiemiá w dźiéle twoim: w prácách ieść z niéy będźieß po wßytkié dni żywotá twegó. 18 Ciérnie y oſty rodźić ći będźie / á źiele będźieß iadł źiemie. 19 W poćie oblicza twego będźieß pożywał chlebá / áż ſie wróćiß do źiemie z któréyeś wźięty: boś ieſt proch / y w proch ſie obróćiß. 20 A názwał Adam imię żóny ſwéy Hewá / iż oná byłá mátką wßech żywiących. 21 Vczynił też PAN Bóg Adámowi y żenie iego ßáty z ſkórek y przyoblókł ie: 22 A rzékł: Oto Adam ſtał ſie iáko ieden z nas / wiedzący dobré y złé: teraz tedy / by ſnadź nie śćiągnął ręki ſwéy / y nie wźiął też z drzewá żywotá / y nie iadł / á byłby żyw ná wieki. 23 A wypuśćił go PAN Bóg z ráiu roſkoßy żeby vpráwował źiemię / z któréy ieſt wźięty. 24 A wygnał Adámá: y poſtáwił przed ráiem roſkoßy Cherubim y miecz płomieniſty y obrotny / ku ſtrzeżeniu drógi drzewá żywotá.

Abo polné. H.

Do Mężyny. H. y ták potym wßędy.

Wąż kuśi niewiáſtę.

Abo iáko Bóg. Heb.

y pożądliwé dla nábyćia vmieiętnośći. H. Eccl. 25. d 33. 1. Tim. 2. d 14.

przed Pánem Bogiem. Heb.

Grzéch pierwßy.

nádewßytkié źwiérzętá. H.

ná brzuchu twoim. H.

CHRISTvs OBIECANY.

zetrzeß iéy piętę. H.

Boleśći poczęćia twego. H.

y do mężá twego będźie chuć ábo pożądliwość twoiá. H. G.

dla ćiebie. H. dla grzéchu twego, Hieron.

źiołá ábo iárzyny polné. H.

ábo Háwá חוה żywa, ábo żywiąca ábo iáko Lxx przełożyli żywot.

Adam z ráiu wygnány.

15 Oná zetrze głowę twoię.] W Żydowſkim ſtoi הוא co bez punktów może ſie rozumieć ono (naśienie) abo oná (niewiáſtá) w Gréckim lepák αὐτός on / choć vprzédźiło σπέρμα naśieni / in neutro genere. Biblie Láćińſkié máło niewßytkié y naſtárßé máią Ipſa, oná: y Doktorowie ſtárzy / Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius, Bernardus, Eucherius, Beda, Rabanus, Alcuinus, Auitus, Marius victor, y Iozephus Żydowin / y innych bárzo wiele ták czytáią. A ták wykładáią / że nietylko Pan Chriſtus / Który ieſt naśienie ono niewieśćie błogoſłáwioné (iż ſie z ſámey niewiáſty bez mężá národźił) ále y oná miedzy wßemi niewiáſtámi błogoſłáwiona Pánna mátká iego / przez tóż naśienie ſwé ſtárłá głowę wężá piekielnégo: iż tego porodźiłá który ią ſtárł / gdy ßátáná śmierćią ſwą zwyćiężył / á nas z niewoléy iego wyſwobodźił. Lecz ieſli Nowowiernicy ieſcze wołáią /

Pánná Márya przez ſyná ſwego ſtárłá głowę wężá piekielnégo.

żebyśmy tym przekładem cżći Pánu Chrystusowi vymowáli/ kładąc to ná pánnę Máryą/ co iemu własnie ma bydź przypisano: tedy ie do szkoły Kalwiná Mistrza ich odeślemy/ który te cześć y Pánu Chrystusowi y mátce iego zgołá odeymuie/ gdy przez to nasienie nie rozumie áni páná Chrystusá/ áni mátkę iego: ále wszytki wierne/ że ći máią zetrzeć głowę węża piekielnego/ Caluin. in Genesim.

19 *W pocie oblicza twego.*] To iest/ ktorykolwiek stan y sposob żyćia sobie obierzesz/ bedźie żywot twoy prácowity y frásunków pełny.

Człowiek sie ná pracą rodźi.

22 *Oto Adam sstał sie iáko ieden z nas.*] To też nie ináczey rozumieć sie może/ iedno iż dla wyrażenia Troyce przenaświetszey/ y tu Pan Bog sam o sobie/ iáko o wielu mowi: nie Jáko ta/ ále Jáko ieden z nas. Ták iáko y pierwey rzekł/ Vczyńmy człowieká ná wyobrażenie y podobieństwo nasze. A iáko Pan Chrystus sam o sobie y o Oycu swym mowi: A do niego przyydźiemy/ y mieszkánie v niego vczynimy. Ioan. 14. 23. August. de Genesi ad lit. lib. 11. cap. 19.

Troycá S. wyrażona.

ROZDZIAŁ IIII.

1. ADAM potym poznał żonę swoię Hewę/ ktora poczełá y porodźiłá Kainá/ mowiąc: Otrzymáłám człowieká "przez Bogá. 2 A zásie porodźiłá brátá iego Abelá. A Abel był pásterzem owiec/ á Kain oraczem. 3 Y sstáło sie po wielu dni/ iż Kain ofiárowáł PANV "dáry z owocow źiemie. 4 Abel też ofiárowáł z pierworodnych trzody swoiey/ y z tłustośći ich: y weyzrzał PAN ná Abelá y "ná dáry iego: 5 ále ná Kainá y "ná dáry iego nie weyzrzał. Y rozgniewał sie Kain bárzo/ y spadł ná obliczu swoim. 6 Y rzekł PAN do niego: Czemuś sie rozgniewał/ y czemu spádłá twarz twoiá? 7 Aza iesli dobrze czynić bedźiesz/ nie odniesiesz: á iesli źle/ ná tychmiast we drzwiách "grzech twoy bedźie? Lecz "pod tobą bedźie pożądliwość iego/ á ty nád nią pánowáć bedźiesz. 8 Y rzekł Kain do Ablá brátá swego: "Wynidźmy ná pole". A gdy byli ná polu/ powstał Kain ná Ablá brátá swego/ y zábił go. 9 Y rzekł Pan do Kainá: Gdźie iest Abel brát twoy? Ktory odpowiedźiał: Niewiem: Zalim ia iest strożem brátá mego? 10 Y rzekł do niego: Coś vczynił? głos krwie brátá twego woła do mnie z źiemie. 11 Teraz tedy bedźiesz przeklętym ná źiemi/ ktora otworzyłá gebe swą/ y przyiełá krew brátá twego z ręki twoiey. 12 Gdy ią spráwowáć bedźiesz/ nie da tobie użytkow swoich: tułáczem y zbiegiem bedźiesz ná źiemi. 13 Y rzekł Kain do PANA: Wietsza iest niepráwość moiá/ "niżbym miał odpuszczenia bydź godźien". 14 Oto mie dźiś wyganiasz od oblicza źiemie/ y skryię sie przed obliczem twoim/ y bede tułáczem y zbiegiem ná źiemi: káżdy tedy ktory mie naydźie/ zábiie mie. 15 Y rzekł mu PAN: "Zadną miárą ták nie bedźie: ále káżdy ktoby zábił Kainá/ śiedmiorako bedźie karan. Y włożył PAN ná Kainá "známie/ áby go nie zábiiał wszelki ktoryby go nálazł. 16 Y wyszedszy Kain od oblicza PANskiego/ mieszkał wygnáńcem ná źiemi ku wschodowey częśći Eden. 17 Y poznał Kain żonę swoię/ ktora poczełá y porodźiłá Henochá: y zbudował miásto/ y názwał imie iego od imienia syná swego Henoch. 18 Potym Henoch zrodźił Irádá/ á Irad zrodźił Máwiáelá/ á Máwiáel Mátusáelá/ á Máthusael zrodźił Lámechá. 19 Ktory poiął dwie żenie: imie iedney Ada/ á imie drugiey Sellá. 20 Y vrodźiłá Adá Jábelá/ ktory był "oycem mieszkáiących w namieciech/ y pásterzow. 21 Imie zás brátá iego Jubál: ten był oycem gráiących ná árfách y Muzyckim naczyniu. 22 Sellá też vrodźiłá Tubalkainá/ ktory młotem robił/ y był rzemieślnikiem wszelkiey roboty od miedźi y żelázá. A siostrá Tubálkainowá/ Noemá. 23 Y rzekł Lámech żonam swym/ Adźie y Selli: Słuchayćie głosu mego żony "Lámechowe/ posłuchayćie mowy moiey: żećiem zábił mężá "ná ránę moię/ y młodźieniászká ná śinosć moię. 24 Siedmiorákа pomstá bedźie z Kainá/ á z Lámechá śiedmdźieśiątśiedm kroć. 25 Poznał też iescze Adam żonę swoię/ y porodźiłá syná y názwáłá imie iego Seth mowiąc: Położył mi Bog plemie inne miásto Abelá/ ktorego zábił Kain. 26 Ale y Setowi narodźił sie syn/ ktorego názwał Enos: ten "począł wzywáć imienia PANSKIEGO.

Kain. "ábo od Páná. H. Abel. "ábo ofiárę. H. Do Zydow 11 a 4. "ná ofiárę H. "skaránie zá grzech. "pod mocą twoią. "H. 1. Ioa. 3. b 12 Mężoboystwo. Rozpacz. "niżlibych ią znieść mógł H. "H. "piątno iákieś. Henoch pierwsze miásto. "przodkiem wynálezcą. H. Muzyk. Kowal. "moie. Heb. "to iest ráná moiá. Od początku świátá. 130. nw Seth położony. "Bo Enos pánu Bogu pilniey y nabożniey służył y drugich do tego wiodł.

1 *Porodźiłá Kainá.*] קין Kain / otrzymány / ábo otrzymánie. Abel lepák / ábo Hebel הבל próżność ábo márność znáczy.

7 *Aleć pod tobą będźie pożądliwość iego, á ty będźiesz nád nią pánowáł.*] To iest iáko Hieronym S. wykłáda in Tradit: Hebr: in Genesim: Gdyżeś iest sobie wolny / vpominam ćie / áby nie grzéch nád tobą / ále ty nád grzéchem panowáł. A toć iest iásné mieysce zá wolnością ludzką: że sie człowiek może grzéchowi y pożądliwośćiam złym sprzećiwić / ieśli chce. Czeº przą Nowowiernicy dźiśieyszy.

Wolna wola ludzka.

23 *Żećiem zábił mężá ná ránę moię*] Jest to mieysce bárzo trudné ku wyrozumieniu / przetóż ie też rozmáićie wykłádaią. Pagni. tak przełożył z Żydowskiégo: Jeśli zabiłem męża za raną moią / a pachole śinym razem moim / to iest / zbićiem do śinośći. Bo śiedmiorako będźie zemsczon Kain / a Lamech śiedmdźieśiąt y śiedm kroć. Inni zaśie tak: Zaprawdę zabiłbych męża za ranę moię / y młodźieńca za śiny raz móy. Jeśli śiedmiorako będźie zemsczon Kain / tedy Lamech śiedmdźieśiąt kroć śiedmiorako. Ale ten sie zdá być wykład naśnadnieyszy / którégo sie wiele Doktorów Żydowskich y Láćińskich trzymaią. Powiedaią że sie ten Lamech kochał w myślistwie aż do starośći. Gdy tedy iuż od staroći na oczy nie dożrzał / a przedśie od iednégo młodźieńca prowadzony na łów wychadzał: raz sie trafiło / że zastał Kaina w gęstym leśie we krzu sie taiącégo: którégo Lamech / napomniony od przewodnika swego / mniemaiąc że źwierz iaki / strzałą przebił. Ale wnet obaczywszy że to był Kain / tak sie na onégo młodźieńca rozgniewał / że go łukiem barzo tłukąc zabił. Tak tedy té słowa wykładaią: Mówi Lamech do żon swoich / żałuiąc za oboie meżobóystwo które popełnił: Zabiłem / prawi / męża / to iest / Kaina raną moią abo ranieniem moim / y młodźieniaszka śinym razem moim. Jeśliż tedy śiedmiorako (abo w śiodmym narodźie) był zemsczon Kain / tedyć Lamech śiedmdźieśiąt kroć śiedmiorako / to iest daleko więcey zemsczon y pokaran będźie: abo na wszytkich dźiećiach swoich / których miał śiedmdźieśiąt y śiedmioro iako *Iozephus* pisze: którzy wszyscy potopem poginęli.

Wykład tego mieyscá: Zábiłem mężá ráną moię.

ROZDZIAŁ V.

1 Tę są ᶠksięgi rodzáiu Adámowégo / w dźień którégo stworzył Bóg człowieká / nápodobieństwo boże vczynił go. 2 Mężczyznę y niewiástę stworzył ie / y błogosłáwił im: y názwał imię ich ᵍAdam / w dźień którégo są stworzeni. 3 A żył Adam sto y trzydźieśći lat / y zrodźił ná wyobráżenié y podobieństwo swoie / y názwał imię iego Seth. 4 A zstáło sie dni Adámowych potym iáko zrodźił Sethá ośm set lat: y zrodźił syny y córki. 5 A zstał sie wszytek czás którégo żył Adam / lat dźiewięć set / trzydźieśći: y vmárł. 6 Żył też Seth sto y pięć lat / y zrodźił Enosá. 7 A żył Set potym iáko zrodźił Enosá ośm set y śiedm lat / y zrodźił syny y córki. 8 A zstáły sie wszytkié dni Sethowé / dźiewięć set dwánaśćie lat: y vmárł. 9 Enos lepak żył dźiewięćdźieśiąt lat / y zrodźił Kainaná. 10 Po którégo národzeniu żył ośm set y piętnaśćie lat / y zrodźił syny y córki. 11 A zstáły sie ʰwszytkié dni Enosowé dźiewięć set y pięć lat: y vmárł. 12 Żył też Káinan śiedmdźieśiąt lat / y zrodźił Máláleelá. 13 A żył Káinan potym iáko zrodźił Máláleelá ośm set y czterdźieśći lat / y zrodźił syny y córki. 14 A było wszech dni Káinanowych dźiewięć set y dźieśięć lat / y vmárł. 15 Máláleel zás żył sześćdźieśiąt y pięć lat / y zrodźił Járedá. 16 A żył Máláleel potym iáko zrodźił Járedá ośm set trzydźieśći lat / y zrodźił syny y córki. 17 A zstáły sie wszytkié dni Máláleelowé ośm set dźiewięćdźieśiąt pięć lat: y vmárł. 18 A żył Járed sto sześćdźieśiąt dwie lećie / y zrodźił Henochá. 19 A żył Járed po tym iáko zrodźił Henochá ośm set lat / y zrodźił syny y córki. 20 A zstáły sie wszytkié dni Járedowé dźiewięć set sześćdźieśiąt dwie lećie: y vmárł. 21 Henoch lepak żył sześćdźieśiąt pięć lat / y zrodźił Máthusalamá. 22 A ⁱchodźił Henoch z Bogiem / y żył potym iáko zrodźił Máthusale trzy stá lat / y zrodźił syny y córki. 23 A zstáły sie wszystkié dni Henochowé trzy stá sześćdźieśiąt pięć lat. 24 A chodźił z Bogiem / y ᵏnie było go widáć: bo go ˡwziął Bóg. 25 Żył Máthusalá sto ośmdźieśiąt śiedm lat / y zrodźił Lámechá. 26 A żył Máthusalá po tym iáko zrodźił Lámechá / śiedm set ośmdźieśiąt dwie lećie / y zrodźił syny y córki. 27 A zstáły sie wszytkié dni Máthusale / dźiewięć set sześćdźieśiąt dźiewięć lat: ᵐy vmárł. 28 Lámech zás żył sto ośmdźieśiąt dwie lećie y zrodźił syná. 29 A názwał imię iego ⁿNoé / mówiąc: Ten nas poćieszy z prac y robót rąk nászych / ná źiemi którą Pan przeklął. 30 A żył Lámech potym iáko zrodźił Noego pięć set dźiewięćdźieśiąt pięć lat / y zrodźił syny y córki.

ᶠTen iest spisek, reyestr, ábo wyliczenie potomstwá Adámowégo. Hebr.

ᵍczłowiekiem, to iest, obudwu názwał człowiekiem.

1 Cor: 1. 21. Potomstwo Abrámowé z któreº sie Christus národźił.

Nie miánuie tych co sie nie z nich Christus národźił.

ʰwszytkiégo wieku. H.

od początku świátá 622.

ⁱTo iest, żył według woléy Bożéy. H. Podobał sie Bogu. G.

ᵏzniknął y niemász go. H.

ˡdo ráiu źiemskiéº Aug. de Gen: ad lit.

ᵐTego roku gdy potop począł.

ⁿNoé ábo Noách, odpoczynienié, lub poćiechę znáczy.

Od początku świátá 1056.

31 ki. ¶ Y zostáły sie wszytkie dni Lámechowe siedmset siedmdziesiąt siedm 32 lat: y vmárł. ¶ Noé záś gdy był pięći set lat / zrodźił Semá / Chámá / y Jáphethá.

Dwoiákie wyobráżenie y podobieństwo w człowiecze.

3 *Y zrodźił syná ná wyobráżenie y podobieństwo swoie.*] Nie ná ono pierwsze wyobráżenie y podobieństwo / ná które sam był od Bogá stworzony / które on grzéchem poszpećił y záćmił: ále ná to swoie które miał po zgrzészeniu. Które Pan Christus w wiernych swych zásie odnawia y nápráwuie. Col: 3. 10. y 2. Cor: 3. 18.

Bóg prawdźiwy, á szátan kłamcá od początku.

5 *Y vmárł.*] Aby sie okazáłá prawdá Boża / który im powiedział: Iż ieśli będźiećie ieść z tego drzewá / tedy pomrzećie: á nieprawdá szátáńska / który im obiecował / że nie vmrzećie. Niezámilczał Moyzesz / iż y Adam / y potomkowie iego wszyscy pomárli: oprócz Henochá / (o którym do Żyd. 11. 5. y Mądrość 4. 11. y Syrach 44. 16.) Abyśmy ztąd poználi / iáko długo mógłby był człowiek żyć w ráiu. Bo iáko Henoch żywy był porwány y nieskusiwszy śmierći / ná lepszy stan iest przeniesiony: tákby sie było stáło ze wszytkimi ludźmi / by był Adam nie zgrzészył.

Noé iáko przyniósł odpoczynienie y poćiechę świátu.

29 *Ten nas poćieszy.*] Abo iáko Lxx. z Żydowskiego przełożyli / y Hieronym ś. in Trad. Heb: in Genesim. Ten nam da odpocząć od prac y robót nászych. Bo Noách odpoczynienie własnie znáczy. Wszákże y Cháldeyski przełożył: Ten nas poćieszy. Bo odpoczynienie od prac iest wielka poćiechá prácuiącym ludźióm. Iż tedy Noé / iáko Żydźi piszą / napierwszy náuczył ludźi bydłem oráć / co pierwéy ziemię rękomá swemi kopáli: dla czego też niżéy oraczem iest názwány Gen: 9. 20. albo iż nálazł vżywánie winá / które vwesela serce człowiecze. Psal: 103. 15. Przeto o nim oćiec prorokuie / że miał ludźióm odpoczynienie y poćiechę przynieść.

ROZDZIAŁ VI.

Przyczyná potopu.

1 A Gdy sie ludźie poczęli rozmnażáć ná źiemi / y zrodźili córki: 2 ¶ widząc synowie Boży córki ludzkie iż były piękné / wźięli sobie zá żony ze wszystkich które obráli. 3 ¶ Y rzékł BOG: "Nie będźie trwał duch móy ná wieki w człowiecze' gdyż iest ciáłem: "y będą dni iego sto y dwádźieśćiá lat. 4 ¶ A Obrzymowie byli ná źiemi w oné dni: "bo' gdy weszli synowie Boży do córek ludzkich / á oné porodźiły: ći są mocarze od wieku mężowie sławni. 5 ¶ A widząc BOG że wiele było złości ludzkiéy ná źiemi / á wszytká myśl sercá byłá napięta ku złému po wszytek czás: 6 B ¶ żal mu było że vczynił człowieká ná źiemi: "y ruszony serdeczną boleśćią wewnątrz' rzékł: 7 ¶ Wygłádzę człowieká / któregom stworzył z obliczności źiemie: od człowieká áż do źwierząt: od źiemopłázu áż do ptástwá powietrznégo. bo mi żal żem ie vczynił. 8 ¶ "Noé záś nálazł łáskę przed PANEM. 9 ¶ Noégo rodzáie te są. Noé mąż spráwiedliwy y doskonáły był "w rodzáiách swoich / "z Bogiem chodźił. 10 ¶ Y zrodźił trzech synów / Semá / Chámá / y Jáphethá. 11 ¶ Ale źiemiá skáźiłá sie przed Bogiem / y nápełniłá sie "nieprawośćią. 12 C ¶ A gdy vyźrzał Bóg źiemię być skáżoną (bo wszelkié ciáło popsowáło było "drógę swą ná źiemi) 13 ¶ rzékł do Noégo: koniec wszelkiému ciáłu przyszedł przedemną: nápełnioná iest źiemiá nieprawośćią od oblicza ich: á ia wytrácę ie z źiemią. 14 ¶ Vczyń sobie korab z drzewá heblowánégo: "mieszkániczká w nim poczynisz / y námážesz klijem wewnątrz y zewnątrz. 15 ¶ A vczynisz go ták. Trzystá łokieć będźie długość korabiá / pięćdźiesiąt łokieć szérokość / á trzydźieśći łokieć wysokość iego. 16 ¶ Okno w korabiu vczynisz / á ná łokćiu dokonasz wiérzch iego: á drzwi w korabiu postáwisz z boku: ná dole gmáchy y troie piętrá vczynisz w nim. 17 ¶ Oto ia przywiodę wody potopu ná źiemię / ábych wytráćił wszelkié ciáło / w którym iest duch żywotá pod niebem. Wszytko co ná źiemi iest zniszczeie. 18 D ¶ Y vczynię przymierze moie z tobą: y wnidźiesz do korabiá ty y synowie twoi / żóná twoiá y żóny synów twoich z tobą. 19 ¶ Y ze wszech źwierząt wszelkiégo ciáłá "po dwoygu wwiedźiesz do korabiá / áby zostáły żywé z tobą: sámcá y sámice: 20 ¶ z ptástwá według rodzáiu iego: y z bydłá według rodzáiu iego: y ze wszytkiégo źiemopłázu / według rodzáiu iego: po dwoygu z káždégo wnidą z tobą áby mogły żyć. 21 ¶ Przetóż weźmiesz z sobą ze wszelkich pokármów które iedzoné być mogą / y znieśiesz do śiebie: y będą ták tobie iáko y onym ná pokarm. 22 ¶ Y vczynił Noé wszytko co mu Bóg przykazał.

"Nie będźie sie swárzył d. m. n. z człowiekiem. H.
"wszákże mu z folguię do 120. lat.
"y téż, H.
y potym G.

"y żáłuiąc w sercu swym, H.

Noé.
"Ná Noégo był Bóg łáskaw. Hebr.
"ábo wieku swego.
"z. według woli Bożéy. Hebr.
"ábo gwałtu y łupiestwá. H.

"żywot y obyczáie swé. Hebr.

"komory; przegrody / gniazdá. H. Formá korabiu.

"po párze.

Do Żyd. 11. b 7.

Synowie Boży.

2 *Widząc ſynowie Boży.*] Przez té ſyny Boże/ iedni rozumieią ſyny Kśiążąt ábo zacnych ludźi/ iáko Pagninus y Cháldeyſki tłumacz/ drudzy ſyny Mocarzów iáko Simmáchus/ inni ſyny Bogów/ to ieſt/ Sędźiów/ ábo przełożonych iáko Aquilá. Bo słowo אלהים. Elohim, to wßytko znaczyć może. Oleaſter rozumié ludźie wielkié/ vrodźiwé/ mocné/ y wyſokié/ iáko więc piſmo S. zowie Cedry Boże/ y góry Boże. Pſalm. 37. ver. 7. y 79. ver: 11. Ale to pewnieyßa iż tu przez ſyny Boże rozumié święté ono potomſtwo Sethowé y Enochowé/ prawdźiwé chwalce Boże/ którzy od ludźi ſwych czáſów byli názwáni Bogámi/ iáko o iednym Suidas/ o drugim Cyrillus Alexándryſki świádczy. A przez ſyny y córki człowiecze rozumié przeklęté potomſtwo Kainowé/ Jáko Auguſtyn/ Chrizoſtom/ Cyrillus/ Caſsianus/ Tomas y inßy poſpolićie wykłádáią.

Córki człowiecze.

3 *Nie będźie trwał duch móy.*] Duße człowieczą zowie duchem/ iż Pan Bóg ſtwarzáiąc duße/ nádchnął w oblicze człowieká/ dychánie żywotá. Zowie ią też/ duchem ſwoim/ iż ią ſam Pan Bóg ſtwarza y wléwa w ćiáło/ y kiedy chce może ią z ćiáłem rozłączyć. Czytay Eccleſ. 12. ver. 7. A ták gdy mówi nie będźie mießkał duch móy w człowieku ná wieki/ nic inßégo nieznáczy/ iedno iż rodzay ludzki niemiał żyć wiecznie ná źiemi.

Duſzá człowiecza duchem Bożym.

3 *Y będą dni iego ſto y dwádźieśćiá lat*] To ieſt będą mieć ſto y dwádźieśćiá lat ná czynienié pokuty. Nie żeby żywot ludzki miał bydź temi słowy do ſtá y dwudźieſtu lat ſkrocony: gdyż y Abráám dobrze potym żył ſto y śiedmdźieśiąt y pięć lat/ y drudzy po potopie przez dweśćie lat y trzyſtá lat. A ták temi słowy/ onemu rodzáiowi ná pokutę/ ſto y dwádźieśćiá lat było náznáczono. Hier: in Trad. Hebr.

Czás pokuty przed potopem.

14 *Z drzewá heblowánégo.*] Po Żydowſku z drzewá Gopherowégo: w Gréckim/ z drzewá czworograniſtégo/ ábo ná cztéry gránie oćioſanégo: po Chaldeyſku/ z drzewá Cedrowégo. Inni przez Gopherowé drzewo ſoſnowé álbo iodłowé rozumieią. Bo iż niewiedźieć co słowo גפר Gopher właſnie znáczy/ przetóż ie rożnie wykłádáią.

ROZDZIAŁ VII

2. Pet: 2. a 5. Noé wchodźi do korabiá.

1 A Rzékł Pan do niego: Wnidź ty y wßyſtek dóm twóy do korabiá: bom ćiebie widźiał ſpráwiedliwym przed ſobą w narodźie tym. 2 Ze wßytkich źwierząt czyſtych weźmieß śiedmiorgo y śiedmiorgo ſámcá y ſámice: á z źwierząt nieczyſtych po dwoygu y dwoygu ſámcá y ſámice. 3 Ale y z ptáſtw powietrznych śiedmiorgo y śiedmiorgo ſámcá y ſámice: áby záchowáné było naśienie ná wßytkiey źiemi. 4 Jeſcze bowiém/ á po śiedmi dniách ſpuſcę déſcz ná źiemię przez czterdźieśći dni y czterdźieśći nocy: y wygłádzę z źiemie wßelkié ſtworzenié którem vczynił. 5 Vczynił tedy Noé wßyſtko/ co mu PAN kazał. 6 A było mu ßeść ſet lat gdy wody potopu wylały po źiemi.

Mat: 24. d 32. Lu: 17. f. 26. 1. Pet: 3. d 20

7 B Y wßedł Noé y ſynowie iego/ żoná iego y żony ſynów iego z nim do korabiu dla wód potopu. 8 Z źwierząt téż czyſtych y nieczyſtych y z ptáſtwá y ze wßego co ſie płaza po źiemi/ 9 dwoygo y dwoygo weßło do Noégo w korab/ ſámiec y ſámicá/ iáko był przykazał PAN Noému. 10 A gdy minęło śiedḿ dni/ wody potopu wylały po źiemi. 11 Roku ßeśćſetnégo żywotá Noégo/ Miesiącá wtórégo/ śiedmnaſtégo dniá Miesiącá/ przerwáły ſie wßyſtkié źrzódłá przepáśći wielkiéy/ y vpuſty niebieſkié otworzoné ſą.

Potop. Był to Kwiećień, wedle inßych October, to ieſt, Páźdźiernik od ſtworzenia świátá, Roku 1656. dwudźieſté go śiodmé G.

12 Y ſpadł déſcz ná źiemię czterdźieśći dni y czterdźieśći nocy. 13 C Onégoż dniá wßedł Noé y Sem y Cham y Jápheth ſynowie iego/ żoná iego/ y trzy żony ſynów iego z nimi do korabiá: 14 ſámi y wßelki źwierz według rodzáiu ſwego/ y wßytko bydło według rodzáiu ſwego/ y wßytko co płaza po źiemi według rodzáiu ſwego/ y wßytko latáiące według rodzáiu ſwego/ y wßyſcy ptacy y wßytko co ma ſkrzydłá/ 15 weßło do Noégo do korabiá/ dwoygo y dwoygo ze wßyſtkiégo ćiáłá/ w którym był duch żywotá. 16 A które weßły/ ſámiec y ſámicá ze wßego ćiáłá weßły/ iáko mu Bóg przykazał: y zámknął go PAN z nadworza. 17 Y ſtał ſie potop przez czterdźieśći dni ná źiemi: y wezbráły wody/ y podniosły korab wyſoko od źiemie. 18 Bárzo bowiém były wylały/ y wßytko nápełniły ná wiérzchu źiemie: á korab pływał po wodách. 19 D A wody ſie zmocniły zbytnie nád źiemią: y okryły ſie wßytkié góry wyſokié pod wßytkim niebem. 20 Pietnaśćie łokći wyßa byłá wodá nád górámi/ które byłá okryłá/ 21 y zgłádzoné ieſt wßelkié ćiáło/ które ſie ruchało ná źiemi/ ptaków/ źwierząt/ beſtiy/ y wßytkich źiemopłázów które ſie płazáią po źiemi: wßyſcy ludźie/ 22 y wßytko w czym ieſt duch żywotá/ ná źiemi pomárło. 23 Y wygłádźił Bóg wßytko ſtworzenié/ które

Mądr: 10. a 4. Eccl: 39. e. 28.

było ná ziemi/ od człowieká áż do bydlęciá/ ták ziemopłaz iáko y ptáſtwo powietrzné: y wygłádzoné ieſt z ziemie: y zoſtał ſam Noé/ y ći ktorzy z nim byli w korabiu. 24 A opánowáły wody ziemie ſto y pięćdźieśiąt dni.

ROZDZ. VIII.

1 A Wſpomniawſzy potym Bóg ná Noégo/ y ná wſzytkie źwierzętá / y ná wſzytkie bydlętá/ ktore były z nim w korabiu / przywiódł wiátr ná ziemię y vpádły wody/ 2 y záwárte ſą zrzódłá przepáśći/ y vpuſty niebieſkie: y záhámowáne ſą dżdże z niebá. 3 A wróćiły ſie wody z ziemie idącé y wrácáiącé ſie/ y poczęły opadáć po ſtu y pięćdźieśiąt dni. 4 A odpoczynął korab mieśiącá śiódmego/ "dwudźieſtégo y śiódmégo" dniá Mieśiącá ná górách Armeńſkich. 5 Lecz wody ſchodźiły y opadáły áż do dźieśiątégo mieśiącá: dźieśiątégo bowiem mieśiącá pierwſzégo dniá mieśiącá okazáły ſie wierzchy gór. 6 A gdy minęło czterdźieśći dni/ otworzywſzy Noé okno korabiá / ktore był vczynił / wypuśćił kruká: 7 B ktory wychodźił "á niewracał ſie"/ áż oſchły wody ná ziemi. 8 Wypuśćił też gołębicę/ zá nim áby poznał ieſli iuż vſtáły wody ná ziemi. 9 Ktora nie ná lazſzy gdźieby odpoczęłá nogá iéy/ wróćiłá ſie k niemu do korabiu: wody bowiem były po wſzyſtkiey ziemi: y wyćiągnął rękę/ á vchwyćiwſzy ią/ wniósł do korabiu. 10 A poczekawſzy ieſcze śiedm dni drugié/ powtóre wypuśćił gołębicę z korabiu. 11 A oná przyleciáłá do niego podwieczór/ nioſąc gáłązkę oliwy z zielonym liśćiem w gębie ſwoiéy. á ták poznał Noé że 12 C przeſtáły wody ná ziemi. A poczekał przedśie ieſcze śiedm dni drugich: y wypuśćił gołębicę ktora ſie nie wróćiłá wiecéy do niego. 13 A ták ſzeſcſetnégo pierwſzégo roku "pierwſzégo mieśiącá/ pierwſzégo dniá mieśiącá/ opádły wody ná ziemi: y otworzywſzy Noé przykryćie korabiá poźrzał / y vyźrzał iż oſechł wierzch ziemie. 14 Mieśiącá wtórég/ śiódmégo y dwudźieſtégo dniá mieśiącá / oſchłá ziemiá. 15 Rzekł tedy Bóg do Noégo / mówiąc: 16 Wynidź z korabiu ty y żoná twoiá/ ſynowie twoi y żony ſynów twoich z tobą. 17 Wſzytkie źwierzętá ktore ſą v ćiebie ze wſzego ćiáłá / ták w ptáſtwie iáko y w beſtyách y we wſzelkich płazách ktore płazáią po ziemi/ wywiedź z ſobą á wnidźcie ná ziemię: Roſććie y mnóżćie ſie ná niey. 18 A ták wyſzedł Noé y ſynowie iego / żoná iego y żony ſynów iego z nim. 19 D Ale y wſzytkie źwierzętá / bydłá y płazy/ ktore ſie płazáią po ziemi według rodzáiu ſwego wyſzły z korabiu. 20 A zbudował Noé ołtarz PANU: á wziąwſzy z káżdégo bydłá y ptáſtwá czyſtego/ ofiárował cáłopalénia ná ołtarzu. 21 A záwóniał PAN wónność wdźięczności y rzékł: * Zadną miárą wiecéy nie będę przeklinał ziemie dla ludźi: "zmyſł bowiem y myśl ſercá człowieczégo ſkłonné ſą do złego od młódźieńſtwá ſwego: przetóż też nie pobiię wiecéy wſzytkiey duſze żyiącey iákom vczynił. 22 Po wſzytkie dni ziemie śiew y żniwo / źimno y gorąco/ láto y źimá/ noc y dźień nie vſtáną.

1\. Pet: 3. d 20.

Vſtanie potopu.

to ieſt, do morzá.

"*śiedmnaſtégo.* H.

Kruk z korabiá.

"*y wracał ſie* H.

Gołębicá.

"Był to Márzec.

Wyſſéy 1. d 28. Niż: 9. a 1. *Noé z korabiá wychodźi.*

*Pan w ſercu ſwoim. H.

"wyſſéy 6. a 5. Matt: 15. b 19.

Skłonność do złego nie ieſt grzéchem.

4 *Dwudźieſtégo śiódmégo.*] W Zydowſkim y Cháldeyſkim ieſt śiedmnaſtégo. Bo od śiedmnaſtégo dniá Mieśiącá wtorégo/ áż do śiedmnaſtego dniá Mieśiącá śiódmégo / ieſt dni 150. Ale 70. tłumácze iż wyſſzéy 7. ver. 11. przełożyli 27. Przeto y tu przełożyli 27. Aby ſie wypełniły dni 150.

7 *Ktory wychodźił á niewracał ſie.*] Ták w Gréckim texćie. Lecz w Zydowſkim y Cháldeyſkim zda ſie coś przećiwnégo. Ktory wyſzedł wychodząc y wrácáiąc ſie. H. ktory wychodźił y wracał ſie. Alec obá texty ták ſie zgodźić mogą/ że ſie kruk wracał do korabiá zewnątrz ábo z wierzchu/ odlatuiąc y záś przylátuiąc/ iáko ieſt w Zydowſkim. Ale przedśie nie wſzedł wewnątrz do korabiá iáko w Gréckim y w Láćińſkim czytamy.

21 *Zmyſł y myśl ſercá człowieczégo ſkłonné ſą do złégo.*] W Zydowſkim lepak ták. Zmyślánie ſercá człowieczégo złé ieſt. Alec iednóſz znáczą/ to ieſt/ iż po zepſowániu nátury náſzéy grzéchem / wielka ieſt w nas ſkłonność do złego / z ktoréy też pochodzą wſzytkie grzéchy. Wſzákże niemamy rozumieć (iáko to Nowowiernicy vczą) żeby tá ſkłonność miáłá bydź grzéchem. Bo kiedyby tá ſkłonność do grzéchu/ grzéchem byłá / nigdyby Bóg tego folgowánia nieobiecował/ ale ráczéy gnie-

wemby swoim groził. A nád to / kiedyby tá skłonność do złégo / wszytkié vczynki zárażáć miáłá / nie rzékłby Bóg do Noégo / Ciebiem widział spráwiedliwégo przedenmą. Ponieważ go spráwiedliwym názwał / tedyć nie wszytko grzéch co człowiek czyni / boćby nie był nigdy spráwiedliwym. Przetóż té pismá ináczéy sie rozumieć niemogą / iedno iż człowiek iest skłonny do grzéchu / wszákże nie wszytko co czyni / áni tá skłonność iest grzéchem.

ROZDZ. IX.

1 A Błogosławił Bóg Noégo y syny iego / y rzekł do nich: Rośćcie y mnóżcie sie / á nápelniayćie ziemię. 2 A strách wász y drżenié niechay będzie nád wszelkim źwierzęćiem ziemnym / y nádewszem ptástwem powietrznym / ze wszytkiémi które sie ruszáią ná ziemi: wszytkié ryby morskié rece wászéy podáné są. 3 A wszytko / co sie rusza y żywie / będzie wam ná pokarm: iáko iárzyny zielone dałem wam wszytko. 4 Wyiąwszy że mięsá ze krwią ieść nie będźiećie. 5 Abowiem krwie dusz wászych będę szukał z ręki wszelkich bestyy: y z ręki człowieczéy / z ręki męzá y brátá iego będę szukał dusze człowieczéy. 6 B Ktobykolwiek wylał krew człowieczą / bedźie wylana krew iego: bo ná obraz Boży vczynión iest 7 człowiek. A wy rośćcie y mnóżcie sie / á wnidźcie ná ziemię y nápelniayćie ią. 8 To też mówił Bóg do Noégo y do synów iego z nim: 9 Oto ia postánowię przymierzé moie z wámi 10 y z nasieniem wászym po was. A z káżdą duszą żywiącą / która iest z wámi / ták w ptástwie iáko y w bydle y we wszelkim źwierzęciu ziemnym / które wyszły z korabiu / y ze wszytkiémi bestyámi ziemie. 11 Postánowię przymierze moie z wámi / y żadną miárą wiecéy nie będźie zágubione wszelkié ciáło wodámi potopu: áni wiecéy 12 będźie potop pustoszący ziemie. A rzekł Bóg: To znák przymiérza który dáie miedzy mną y wámi / y do wszelkiéy dusze żywiącéy / która iest z wámi 13 ná rodzáie wieczné: Łuk móy położę ná obłokách / y będźie znákiem przymiérza miedzy mną á miedzy ziemią. 14 C Agdy okryię obłokámi niebo / vkaże sie łuk móy ná obłokách / 15 y wspómnię ná przymierzé moie z wámi y ze wszelką duszą żywiącą / która ciáło ożywia: y nie będą wiecéy wody potopu ku wygłádzeniu wszelkiego ciáłá. 16 A będźie łuk ná obłokach y vyrzę i / y wspómnię ná przymierzé wieczné / które sie postánowiło miedzy Bogiem / á miedzy wszelką duszą żywiącą káżdégo ciáłá które iest ná ziemi. 17 A rzekł Bóg do Noégo: Ten będźie znák przymiérza / którem postánowił miedzy mną á wszelkim ciáłem 18 ná ziemi. Byli tedy synowie Noégo którzy wyszli z korabiu: Sem / Chám / y Jáphet: á Chám ten iest oćiec 19 Chánáán. Ci trzey są synowie Noégo: y od tych rozsiał sie wszytek ro- 20 dzay ludzki po wszytkiey ziemi. A począł Noé mąż oracz spráwowáć ziemię / y násádźił winnicę. 21 A piiąc wino vpił sie / y obnażył sie w 22 namiecie swoim. Co vyrzawszy D Chám oćiec Chánáán / to iest / że łono oycá iego odkryté było / powiedźiał to dwiemá bráćiey swéy ná dworze. 23 Sem tedy y Jáphet włożyli płaszcz ná rámioná swoie / á idąc ná wstecz zákryli łono oycá swég: á oblicza ich były odwrócone / y oycowskiego łoná 24 nie widźieli. A ocućiwszy sie Noé z winá / gdy sie dowiedźiał co mu vczynił syn iego młodszy / 25 Rzekł / przeklęty Chánáán / niewolnik niewolni- 26 ków będźie bráćiey swéy. A rzekł: Błogosławiony Pan Bóg Semów / niech Chánáán niewolnikiem iego 27 będźie. Niech rozszérzy Bóg Jáphetá / y niech mieszka w namieciech Semowych / á Chánáán niech będźie 28 niewolnikiem ieg. A żył Noé po potopie trzy stá y piecdźiesiąt lat. 29 A wypełniły sie wszytkié dni iego / dźiewięć set y piecdźiesiąt lat / y vmárł.

Wyższey 1. c. 22. 8. c. 17. Błogosłáwi Bóg Noému

Wyższey 1. g. 29.

Leu: 17. d 14

to iest: Będę sie mśćił krwie, któréy wylanim odięto wam żywot nádká żdym źwierzęciem. H.

przez człowieká. Heb.

Mat: 26. e 52

Przymiérze Boże z Noém.

Isa: 54. c 9.

Tęczá znák przymiérza.

Ecli: 43. b 12.

Tęczę która przed tym iuż byłá, wźiął Bóg ná znák przymiérza nie cznégo.

będąc oraczem. Vpićie Noégo.

Chám w synie Chánáán przeklęty.

Iapheth יפת rosszérze nie. Hier.

y było wszytkich dni iego: H. G.

Mięso ieść ábo nie ieść wolno.

3 *Wszytko co sie rusza y żywie, będźie wam ná pokarm*] Dozwala Noému y potomstwu iego / po potopie mięsá wszelákiego pożywáć / którégo przed tym pospolićie nie pożywano. A wszákże nie iest y to przykazánie áby wszyscy mięso ieść byli powinni / ále tylko dozwolenié: bo dla nápsowánia ziemie przez potop źiołá y iárzyny iuż tákiéy mocy niemiáły / iáko pierwéy / y człowiek słabszym iuż potym został / y przeto potrzebował potraw le-

pßych któréby go wiecéy posiłáły do roboty. Wßákże siłá ludzi bywáło y iest/ którzy bez mięsá żyią.

Krwie ieść niegodziło sie.

4 *Wyiąwßy że mięsá ze krwią ieść nie będźiećie.*] W Żydowskim ták czytamy. Że mięsá w duszy iego y we krwi iego ieść nie będźiećie. To iest/ mięsá z duszą iego/ która iest krew iego/ ták Pagninus przełożył/ ábo mięsá ze krwią/ w któréy iest duszá/ to iest/ żywot zwierzęćiá/ ták masz Leuit: 14. ver. 14.

5 *Krwie duß wáßych.*] to iest/ które dusze żyią w ćiele.

5 *Zręki bestiy.*] czytay Exod: 21. Num: 28. 29.

Noé żył do lat Abráhámowych 58. według liczby Żydowskiéy/ wßákże Euzebius liczy/ do lat 69.

ROZDZIAŁ X.

potomstwá 1 Paral:1.a 3.

Rodzay Noégo.

1 A TE są *rodzáie synów Noégo/ Semá/ Chámá/ y Jáphetá/ y národźiłosie im synów po potopie. 2 Synowie Jáphetowi: Gomer y Magog y Mádái/ y Jáwán/ y Thubál/ y Mosoch/ y Thyras.

Iáphet.

3 Synowie zás Gomerowi: Askenes y Ryphat y Thogormá. 4 A synowie Jáwánowi: Elisá y Thársis/ Cetthim y Dodánim. 5 Od tych rozdźielone są wyspy narodów w kráinách swoich/ káżdy według iezyká swego y domów swych w narodźiech swoich.

Cham.

6 A synowie Chámowi: Chus y Mesráim y Phuth y Chánáán. 7 Synowie Chusowi: Sábá y Hewilá/ y Sábáthá y Regmá y Sábáthá. Synowie Regmowi: Sábá y Dádán. 8 Zás Chus zrodźił Nemrodá: ten począł bydź możny ná źiemi/ 9 B A był duży Łowiec przed Pánem. Przeto wyßłá przypowieść: Jáko Nemrod duży Łowiec przed PANEM.

Nemrod pierwßy król w Bábilonie.

10 A początek króleſtwá iego był Bábilón y Arách y Achád y Chálánne w źiemi Sennáár. 11 Z oney źiemie wyßedł Assur/ y zbudował Niniwen/ *y vlice miástá/ y Chále.

ábo też y Rechoboth miásto H. G. Ale Hieronym iáko w texćie czytáć każe.

12 Resen też miedzy Niniwen y Chále: to iest Miásto wielkie. 13 Ale Mesráim zrodźił Ludimá y Anámimá/ y Láábimá/ Nephthumá. 14 A Phetrusima y Cháslnimá: z których poßli Philistynowie y Káphtorymowie. 15 Chánáán zás zrodźił Sidoná pierworodnégo swego/ Hethæego/ 16 C y Jebusego/ y Amorrego/ Gergesego/ 17 Hewego y Arácæego: Sinego/ 18 y Arádego/ Sámáræego y Amáthego: á potym rozśiały sie narody Chánáneyczyków. 19 A były gránice Chánáneyskie idąc od Sidonu do Geráry áż do Gázy/ áż wnidźieß do Sodomy y Gomorry y Adámy y Seboimá áż do Lezy. 20 Ci są synowie Chámowi w rodách y w iezykách/ w pokoleniach źiemiách/ y narodách ich.

Sem.

21 Z Semá też zrodźili sie z oycá wßytkich synów Heberowych/ stárßego brátá Jáphetowégo. 22 *Synowie Semowi: Aelám y Assur/ y Arpháxád/ y Lud y Arám.

1 Par:1. b 17.

23 Synowie Arámowi: Vs y Hul y Gether y Mes. 24 Zás Arpháxád zrodźił Salego/ z którégo poßedł *Heber.

od tego Hebreowie są názwáni, którzy teraz Żydźi.

25 D Heberowi lepak vrodźili sie dwá synowie: imie iednego Phálég/ iż we dni iego rozdźieliłá sie źiemiá: á imie brátá iego Jektán.

Phalég פלג *Rozdźielenié.* Hier. *Ná ten czás rózné iezyki nástáły.*

26 Który Jektán zrodźił Elmodádá y Salephá y Asármothá/ Járego/ 27 y Adurámá y Vzalá y Deklę 28 y Ebálá y Abimáelá/ Sábe 29 y Ophirá/ y Hewilę y Jobábá. Ci wßyscy synowie Jektánowi. 30 A mießkánie było ich od Messy idącym áż do Sepháry góry ná wschód słońcá. 31 Ci synowie Semowi/ według domów y iezyków y kráin w narodźiech swoich. 32 Té domy *Noégo według ludzi y narodów ich. Od tych rozdźielone są narody ná źiemi po potopie.

**Synów H.*

1 *Sem, Cham, y Iáphet.*] ći trzéy synowie Noégo/ nápełnili potomstwem swoim/ trzy częśći świátá/ Asią/ Afrike/ y Europe. A naprzód potomstwo Jáphetowé/ posiádło wßytke Europe y wietßą część Asiéy/ y wyspy morzá Mediteránskiégo/ zkąd sie ich niemáło á zwłasczá Gréków y do Afriki puśćiło.

2 *Gomer*] Od Gomerá poßli Gálátowie. od Magoga Scytowie/ z których Turcy y Tátárowie od Mádáiá/ Medowie/ od Jáwáná/ Jonowie/ z których Grékowie/ á miánowićie Atheńczycy: od Tubala/ Jberowie/ którzy są Hißpani/ ábo wedle innich Włoßy/ od Tyrá sá Trácesowie. Hieron: in Gen.

3 *Askeneß y Ryphat.*] Askienazy Grékowie Reginámi zowią. Ryphaty Paphlagonámi/ Tegormi Phrygámi.

4 *Elizá y Thársis.*] od Jonów/ to iest/ Gréków/ poßli Elizeowie/ które Aeolidámi zowią. Társiße Jozephus zowie Cilikámi/ tamże przednieyße miásto było Tharsus/

gdźie oyczyzná S. Páwłá. Cetimowie ſą Citiowie/ od ktorych miáſto Cypryſkié Citium ieſt názwáné: potym y Włoſka źiemiá y Mácedonia/ ábo ráczey Grécka źiemiá/ ſą też Cettim názwáné. Dodanimowie lepak ſą Rhodiánie/ bo ie ták lxx. tłumácze przekłádáią.

6 *Chus y Meſraim*] Chus y podźiśdźień Zydowie Aetyopſką źiemie názywáią. Meſraim Aegypſką. Phut Libiyſką. od Chánáán/ Chánáneyczycy poſzli.

7 *Sábá y Hewilá*.] od tego Sáby per ד Sábeyczykowie poſzli: od Hewile/ Getulowie. Synowie záś Regmowi Schábá per ש od ktorego Arábczykowie. Pſalm: 71. ver: 10.

21 *Synow Heberowych*] to ieſt/ Hebreyczykow/ od ktorego názwáni ſą Hebręi, Inſzy też powiádáią iż ieſzcze Abráhám był názwány/ Hebræus, to ieſt przechodzący/ iż on przeſzedł rzékę Euphrates, gdy ſzedł do źiemie Cháńáán. Niżey 14. c. 13.

ROZDZIAŁ XI.

Mądr: 10. a 5
Iedná mowá náświecie.
[a] od Armeniiéy gdźie był ſtánął korab.

1 A Ziemiá byłá iednégo iezyká y téyże mowy. 2 A gdy ſzli od [a] wſchodu słońcá/ náleźli pole ná źiemi Sennáár/ y mieſzkáli ná nim. 3 A rzekli ieden do bliſkiégo ſwégo: Pódźcie náczyńmy cegieł y wypalmy ią ogniem. A mieli cegłe miáſto kámieniá/ á ił kliowáty miáſto wapná. 4 A rzekli: Pódźcie zbudujmy ſobie miáſto y wieże/ ktoreyby wierzch dośiegał do niebá: á vczyńmy ſławné imie náſzé [b] pierwéy niżli ſie roſproſzymy po wſzyſtkich źiemiách. 5 A zſtąpił PAN áby oglądał miáſto y wieże ktorą budowáli ſynowie [c] Adámowi: 6 y rzékł: Oto ieden ieſt lud y ieden iezyk wſzytkim: á poczęli to czynić/ y nie przeſtáną od myśli ſwych áż ie ſkutkiem wypełnią. 7 Przeto pódźcie/ zſtąpmy/ á pomieſzaymy tám iezyk ich/ áby nie ſłyſzał żaden głoſu bliźniégo ſwégo. 8 A ták roſproſzył ie PAN z onégo mieyſcá po wſzytkich źiemiách/ y przeſtáli budowáć miáſtá. 9 A przetóż názwano imie iego Babel/ iż tám pomieſzány ieſt iezyk wſzytkiéy źiemie: y z onąd roſproſzył ie PAN po wſzytkich kráinách. 10 Té ſą [d] rodzáie Semowé: Semowi było ſto lat kiedy zrodźił Arpháxádá/ we dwie lećie po potopie. 11 A żył Sem zrodźiwſzy Arpháxádá pięć ſet lat/ y zrodźił ſyny y córki. 12 Arpháxád záś żył trzydźieśći y pięć lat/ y zrodźił Salego. 13 A żył Arpháxád zrodźiwſzy Salego trzy ſtá y trzy látá/ y zrodźił ſyny y córki.

Budowánié Babel.
[b] byſmy ſie ſnadź nie rozpróſzyli. H.
[c] człowieczy.
Táiemnicá Tróyce S. bo tu Bóg mówi do inſzych perſon bozkich ktoré ſą iedney nátury Bozkiéy.
Pomięſzánié iezyków od pocżątku świátá 1996.
Babel בבל.
Pomięſzánié Hier.
[d] potomſtwá.
1 Pará: 1. 17.
Rodzay Semá ſyná Noégo áż do Abrámá.

14 Sale záś żył trzydźieśći lat/ y zrodźił Heberá. 15 A żył Sale zrodźiwſzy Heberá/ cztéry ſtá y trzy látá/ y zrodźił ſyny y córki. 16 A Heber żył trzydźieśći y cztéry látá/ y zrodźił Phalegá. 17 y żył Heber zrodźiwſzy Phalegá cztéry ſtá y trzydźieśći lat: y zrodźił ſyny y córki. 18 Żył też Phaleg trzydźieśći lat/ y zrodźił Rewá: 19 y [e] żył Phaleg zrodźiwſzy Rewá dwie śćie y dźiewięć lat/ y zrodźił ſyny y córki. 20 Rew záśie żył trzydźieśći y dwie lećie/ y zrodźił Sárugá. 21 A żył Rew zrodźiwſzy Sárugá dwie śćie y śiedm lat/ y zrodźił ſyny y corki. 22 Sárug lepak żył trzydźieśći lat/ y zrodźił Náchorá. 23 A żył Sárug zrodźiwſzy Náchorá dwie śćie lat/ y zrodźił ſyny y córki. 24 Náchor záśie żył dwádźieśćiá y dźiewięć lat/ y zrodźił Thárego. 25 A żył Náchor zrodźiwſzy Thárego ſto y dźiewiętnaśćie lat/ y zrodźił ſyny y córki. 26 A [f] żył Tháre śiedmdźieśiąt lat/ y zrodźił Abrámá/ y Náchorá/ y Araná. 27 A Thárego rodzáie ſą té: Tháre zrodźił Abrámá/ Náchorá/ y Aráná. Arán záś zrodźił Lotá. 28 y vmárł Arán przed Tharim oycem ſwoim/ [g] w źiemi národzenia ſwégo w Vr Cháldeyczyków. 29 A poięli Abram y Náchor żóny/ imie żóny Abrámowey Sárái/ á imie żóny Náchorowéy Melchá/ córká Aráná oycá Melchy y oycá Ieſchy. 30 A byłá Sárái niepłodną/ y nie miáłá dźieci. 31 Wziął tedy Tháre Abrámá ſyná ſwégo/ y Lotá ſyná Aránowégo wnuká ſwego y Sárái niewiáſtkę ſwoię żónę Abrámá ſyná ſwégo/ y [h] wywiódł ie z Vr Cháldeyczyków áby ſzli do źiemie Chánáneyſkiéy/ y przyſzli áż do Háráná y mieſzkáli tám. 32 A było dni Thárego dwie śćie y pięć lat/ y vmárł w Háránie.

[e] 1 Para: 1. b 19.
[f] 1. Para: 1. b 28.
Ioſue 24. a 2
Thare.
Abram.
Náchor.
Arán. Lot
[g] w oyczyznie ſwéy.
Vr doliná
Sárái.
Nehem 9. b 7
Iudith 5. a 6
[h] y wſzytki poſpołu. H.

Zydowſki iezyk był przed pomięſzániem iezyków.

Byłá źiemiá iezyká iednégo] Zydowſkim iezykiem áż do tego czáſu mówili wſzyſcy ludźie/ iáko ſie to znáczy po imionách/ Adam/ Abel/ Ewá/ Set/ Noé. ktoré włáſnie ſą Zydowſkié. Tenże iezyk názwány ieſt potym Hebreyſkim/ á to od iednégo prawnuká Semowégo/ ktorému imie było Heber/ iż po onym pomięſzániu iezyków/ w iego tylko Fá-

miłuéy (która sie byłá do onych pyšnych ludzi nie przymiešáłá) ten iezyk Zydowski został/ przetož go od onego czásu Hebreyskim zową. August. de Trinit: libr: 16. c: 11. Et libr: 18. c: 39.

Tájemnicá Tróyce S.

7 *Pódźcie zſtąpmy, á pomiéšaymy iezyki ich.*] Acz niektórzy rozumieią/ że té słowá P. Bóg do Anyołów mówił: wšákže inni lepiéy to o Tróycy świetéy wykłádáią/ że Bóg Oćiec do Syná y Duchá S. mówi/ iáko y wyššéy I. ver: 26. Vczyńmy człowieká. Bo tu wnetże niżéy iest nápisano: Y ták rozproššył ie Pan z onego mieyscá. kedy iáśnie sámemu Pánu Bogu ono pomiéšánie y rozproššenie przypisuie. Ták pospolićie Doktorowie Gréccy y Láćińscy y Conciliũ Sirmieńskié. O czym wyššéy 1. ver. 26. Którey inowy Zydowskiey chociáć nie wšyscy rozumieli/ wšákže przednieyšy Prorocy dobrze te táiemnice wiedźieli. Y teraz dáleko lepiéy wiemy/ kiedy Pan Christus nam wšytkié trzy persony Boskié obiáwił. A to sie zgadza z tym co sie stáło w dźień Swiatecżny/ kiedy Pan Bóg rozné iezyki do iednośći wiáry przez Duchá S. zgromádźił: bo ná ten czás też Tróyce S. wzywáć poczeli Apostołowie/ onegoż dnia świątecznégo/ napiérwéy krzcząc w imie Oycá/ y Syná/ y Duchá świetégo. Bo iáko Bóg w Tróycy iedyny/ iezyki pomiéšał/ ták ie też náprawił/ áby iedne wiáre roznémi iezykámi wyznawáli.

ROZDZIAŁ XII.

Abrámowé posłušeństwo. Dźie: 7. d 3.

1 A Rzekł Pan do Abrámá: wynidź z źiemie twoiéy y od rodźiny twoiéy/ y z domu oycá twego: á idź do źiemie którąć vkáże. 2 A vczynie cie narodem wielkim/ y bede cie błogosłáwił/ y vwielbie imie twoie/ y bedźieš błogosłáwiony. 3 Bede błogosłáwił błogosłáwiącym tobie/ á przeklnie té którzy cie przeklináią/ á w tobie bedą błogosłáwioné wšytkié narody źiemie. 4 Wyšedł tedy Abram iáko mu PAN przykazał y pošedł z nim Lot: śiedmdźieśiąt lat było Abrámowi/ kiedy wyšedł z Háráná. 5 B Y wźiął Sárái żone swoie/ y Lotá syná brátá swego/ y wšytkę máietność którą mieli ^a y dusze^a których nábyli w Háránie: y wyšli áby šli do źiemie Chánáán. A gdy przyšli do niéy/ 6 ^b przešedł Abram źiemie áż do mieyscá Sichem/ áż ^c do Jásnéy doliny: á Chánáneyczyk tedy był w źiemi. 7 Y vkazał sie PAN Abrámowi/ y rzekł mu: ^d Nasieniu twemu dam źiemie te/ który zbudowáł tám ołtarz PANV, który mu sie był vkazał. 8 A z támtąd przešedł do góry/ która byłá ku wschodowi Bethel/ rozbił tám namiot swóy/ máiąc od zachodu Bethel/ á od wschodu Hay/ y zbudowáł też tám ołtarz Pánu/ y 9 wzywał imie iego. Y ciągnął Abram idąc y dáley postepuiąc ku południu. 10 C Stał sie potym głód w źiemi/ y stąpił Abram do Ægiptu áby tám gośćiem był/ ćiezki bowiem był głód w źiemi. 11 A gdy iuž blisko był áby wšedł do Ægiptu/ rzekł do Sárái żony swéy: Wiém žeś piekna niewiástá: 12 áž gdy cie vyźrzą Ægiptiánie/ rzeką: żoná to iego: y zábiią mie/ á ciebie záchowáią. 13 Mów przeto/ proše cie/ żeś iest śiostrá moiá: áby mi było dobrze dla ciebie/ y duszá moiá áby żyłá dla ciebie. 14 Gdy tedy wšedł Abram do Ægiptu/ vyźrzeli Ægiptiánie niewiáste že byłá bárzo piekna. 15 D Y dáły znáć Kśiążetá Pháráonowi/ y chwalili ią przed nim: y wźieto niewiáste do domu Pháráonowégo. 16 A Abrámowi czynili dobrze dla niéy: y miał owce y woły/ y osły/ y niewolniki y niewolnice/ y ośliće y wielbłady. 17 Ale PAN skarał Pháráoná plagámi wielkimi/ y dóm iego/ dla Sárái żony Abrámowéy. 18 Y záwołał Pharáo Abrámá/ y rzekł mu: Coż wżdy to iest coś mi vczynił? Czemuś mi nie oznáymił/ że to 19 żoná twoiá? Czemuś powiedźiał że iest śiostrá twoiá/ ábym ią wźiął sobie zá żone? Ale teraz oto żoná 20 twoiá/ weźmiš ią/ á idź. Y przykazał Pharáo o Abrámie mezóm/ y odprowádźili go/ y żone iego/ y wšytko co miał.

Odstworzenia świátá roku 2000.

CHRISTvs OBIEcany. Gal: 3. b g. Niżéy 18. c. 18. 22. c. 17. Zyd: 11. b. 2.

^a to iest ludźie. iest to Hebráism.

^b do dębu Moreh H. do dębu wysokiégo. G.

^d Potomstwu ábo plemieniowi. Niżéy 13. d 14 15. d 18. 26. a 2.

Ziemiá Chánáneyská Abráhámowi obiecána.

Od tego czásu iáko Abrá pielgrzymował do Aegyptu áž do wyśćia Zydów z Aegyptu było lat 430. o czym Exo: 12

Niżéy 20. c 11 Wźięćie żony y przywrócenie Abráhámowi.

Bóg karał Pharáoná o cudzą żonę.

Abráhám czemu żonę zwał śiostrą.

13 *Mów przeto, prošę ćię, żeś iest śiostrá moiá.*] Nie rádźił tu Abráhám áby sie przáłá bydź żoná iego/ bo by to nieprawdá byłá. Ani też rádźił/ áby gdyby ináczéy bydź niemogło/ ná grzéch iáki zezwoliłá/ dla ochronienia zdrowia mežowégo/ bo sie y niegodźiło/ ani też pismo tu tego powiáda. Ale áby nie wspominaiąc małżeństwá powiádáłá sie bydź śiostrą Abráhámá/ co było bez kłamstwá/ bo śiostrą tego stryieczną byłá/ o czym bedźie niżéy Rozdźiał 20. A to vczynił Abráhám bedąc pewien o wierności żony swéy/ že nigdy ná grzéch nie miáłá zezwolić: máiąc też wielką nádźieie w opátrzności Bożéy/ który go obiecał strzedz y bronić.

ROZDZ. XIII.

Abram dźieli sie źiemią z Lotem.

1 A Ták wyszedł Abram z Ægiptu sam y żoná iego/ y wszytko co miał/ y Lot z nim ku południowi. 2 A Abram był bárzo bógáty w osiádłośći złotá y śrébrá.

Abram bárzo bogáty.

3 A wróćił sie drógą ktorą był przyszedł od południá do Bethel/ áż ná mieysce gdźie przedtym postáwił był namiot miedzy Bethel y Hay: 4 ná mieysce oltarzá który tám pierwéy był vczynił/ y wzywał tám imienia PANSKIEGO.

Wyższéy 12. b 1.

5 Ale y Lot/ który był z Abrámem/ miał trzódy owiec y bydło y namioty. 6 C A nie mogli sie zmieśćić w źiemi/ żeby spółem mieszkáli: bo máietnośc ich wielka byłá/ y nie mogli pospołu mieszkáć.

Bogáctwá przyczyną niezgody.

Niż: 36. a 7.

7 Zkąd też był swar miedzy pásterzmi bydłá Abrámowégo y Lotowégo. A ná on czás Chánánéyczyk y Pherezeyczyk mieszkáli w onéy źiemi. 8 Rzékł tedy Abram do Lotá: Niech proszę nie będźie swaru miedzy mną á tobą/ y miedzy pásterzmi mémi/ á pásterzmi twémi: poniewaź bráćia iesteśmy.

Abram swégo práwá vstępuie dla zgody.

9 Oto wszytká źiemiá iest przed tobą: odéydź odemnie proszę: ieśli w lewo póydźiesz/ ia sie vdam w práwo: ieśli w práwo obierzesz/ ia w lewo póydę. 10 D Podniózszy tedy Lot oczy swé/ vyźrzał wszytke w okół kráine Iordanu/ która wszytká polewána byłá przed tym niż PAN zátráćił Sodome y Gomorrę/ iáko Ray PANSKI, y iáko Ægipt idącym do Ségorá. 11 A obrał sobie Lot kráinę nád Iordanem/ y odszedł ze wschodu słońcá: y odłączyli sie bráćia ieden od drugiégo. 12 Abram mieszkał w źiemi Chánáneyskiéy: á Lot przebywał w mieśćiech/ które były nád Iordanem y mieszkał w Sodomie. 13 A ludźie Sodomscy byli bárzo źli/ y zbytnie grzésznicy przed Pánem. 14 A rzékł PAN do Abrámá/ gdy sie iuż był Lot odłączył od niego: Podnieś oczy twoie/ y poyźrzy z mieyscá ná którymeś teraz/ ná pułnocy y ná południe/ ná wschód y ná zachód. 15 Wszytke źiemie którą widźisz/ tobie dam y naśieniu twemu áż ná wieki. 16 A vczynię naśienié twoie iáko proch źiemie: Ieśli kto z ludźi może zliczyć proch źiemie/ naśienié też twoie zliczyć będźie mógł. 17 Wstań á zchodź źiemie w dłużą y w szerzą iey: bo ią tobie dam. 18 Ruszywszy tedy namiot swóy Abram przyszedł y mieszkał przy dolinie Mámbre/ która iest w Hebron: y zbudował tám oltarz PANV.

Wyższéy 12. b 7. Niżéy 15 c.18. 26. a 4. Deut. 34. b 4

Obiecuie Bóg z nowu Abráhámowi źiemię Chánáneyską.

Proch znáczy potomstwo Abráhámowé ćielesné: gwiazdy potomstwo duchowné.

w dębinie H. Táknázwana imieniem tego który ią trzymał Mambre. Niżey 14. c 13

ROZDZ. XIIII.

1 A Stáło sie w on czás/ iż Amráphel król Sennáár/ y Arioch król Pontski y Chodorláhomor król Elámitów y Thadál król pogáński/ 2 wznieśli woynę przećiw Barowi królowi Sodomskiemu/ y przećiw Bérsy królowi Gomorskiemu/ y przećiw Sennáábowi królowi Adámy/ y przećiw Semeberowi królowi Seboimskiemu/ y przećiw królowi Balei/ tá iest Segor. 3 Wszyscy ći zeszli sie w doline lesną/ która teraz iest morzem słonym/ 4 dwánáśćie bowiem lat służyli Chodorláhomorowi/ á trzynastego roku odstąpili od niego. 5 A ták czternastégo roku przyćiągnął Chodorláhomor/ y królowie którzy z nim byli: y porázili Ráphaimy w Astárothkarnaimie/ y Zuzimy z nimi/ y Eminy w Sáwie Káriatháim/ 6 y Chorreyczyki ná górách Seir/ áż do pól Pháran/ która iest ná puszczy. 7 A wróćili sie/ y przyszli do zrzódłá Misphát/ to iest Kades: y wybili wszytke kráine Amálecytów y Amorreyczyká/ który mieszkał w Asásonthamár. 8 B A wyszli król Sodomski y król Gomorski y król Adámski/ y król Seboimski/ ktemu y król Balei/ która iest Segor: y vszykowáli woysko przećiwko im w dolinie lesnéy: 9 to iest/ przećiw Chodorláhomorowi królowi Elámitów/ y Thadálowi królowi pogáńskiému/ y Amráphelowi królowi Sennáárskiemu y Ariochowi królowi Pontskiemu/ czterzey królowie prze-

to iest Bábilonu.

Ellásár. H.

to iest Persów.

Goim H. imie było królestwá.

Woyná przećiw Sodomczykóm.

spustoszony. H.

Obrzymy.

w polu.

to iest sądu, blizu onéy opoki, gdźie potym Bóg sądźił lud.

to iest miásto Pálmy teraz zowią Engaddy, gdźie bálsám y pálmy rostą. Hier.

Siddimskiey. H.

[10] ciw piąćią. [10] A dolina leśna miáłá wiele ſtudzien [*]kliowátych. Krol tedy Sodomſki y Gomorſki podáli ſye y tám polegli: á ktorzy zoſtáli/ vciekli ná gore. [11] Y zábráli wßytke máietność Sodomſką y Gomorſką/ y wßytko co do żywności należy/ y poßli. [12] Ktemu y Lotá y máietność iego ſynowcá Abrámowego/ ktory mießkał w Sodomie. [13] A oto ieden ktory był vßedł/ oznaymił Abrámowi Hebreowi ktory mießkał w dolinie Mámbreá Amorreyczyká/ brátá Eſchol/ y brátá Aner/ ci bowiem vczynili byli przymierze z Abrámem. [14] Co vsłyßawßy Abram/ to ieſt/ iż poiman Lot brát iego/ zebrał gotowych domowych ſług ſwoich trzy ſtá y ośmnaśćie: y pogon vczynił áż do Dan. [15] A rozdżieliwßy towárzyße/ przypadł ná nie w nocy: y poráźił ie/ y gonił ie áż do Hoby/ ktora ieſt po lewey ſtronie Dámáßku. [16] Y przywroćił názad wßytkę máietność/ y Lotá brátá ſwego z máietnośćią iego/ y niewiáſty y lud. [17] Y wyiáchał krol Sodomſki przećiw iemu/ gdy ſie wracał od porażki Chodorláhomorá/ y krolow ktorzy z nim byli w dolinie Sawe/ ktora ieſt dolina krolewſka. [18] Ali Melchiſedech krol Salem wyniósßy chléb y wino/ bo był kápłanem Bogá nawyßßego/ [19] błogoſłáwił mu y rzekł: Błogoſłáwiony Abram Bogu wyſokiému/ ktory ſtworzył niebo y ziemię: [20] y błogoſłáwiony Bog wyſoki/ ktoregó obroną nieprzyiaciele ſą w rękách twoich. Y [*]dał mu dżieśięciny ze wßytkiego. [21] Y rzekł krol Sodomſki do Abrámá: Day mi [*]duße/ inne rzeczy pobierz ſobie. [22] A on mu odpowiedział. [*]Podnoßę rękę moie do PANA Bogá wyſokiego/ dźierżawce niebá y ziemie/ [23] że od nići [*]wątkowey/ áż do rzemyká obuwia/ nie wezmę ze wßytkiego co twego ieſt/ żebyś nie rzekł: Jam vbogáćił Abrámá: [24] wyiąwßy to co ſtráwili młodźieńcy/ á działy mężow ktorzy ieźdźili ze mną/ Anerá/ Eſcholá/ y Mámbrégo: ci wezmą działy ſwoie.

Marginalia: C (v. 11); D (v. 18).
[*] kliiu ábo iłu ktory ſłużył mieſto wapná.
Lot poimány.
Abram iedźie odbić Lotá. Dan ieſt, iedno zrzodło v Iordanu: tám ze drugie ná zwáné Ior, z tąd rzeczony Iordan.
Ofiárá Melchiſedechá, Figurá ofiáry dźieśćiáńſkiey. Zyd: 7. 23.
[*] Abram G.
[*] to ieſt ludźie Hebr.
[*] to ieſt: przyśięgam Bogu. Hebr.
[*] G.H.
Abram niechce nic złupu.

[18] *Melchiſedech.*] o tym Zydowie powiádáią iż ieſt Sem/ Syn Noego/ y żył áż do Jſáaká Hier: in Gen: Salem/ to ieſt Jeruſalem ktore pierwey zwáno Salem.

[18] *Wyniósßy chléb.*] Melchiſedech Krol y kápłan wyniosł chléb y wino/ áby ie pierwey dźiękuiąc zá zwyćięſtwo Bogu ofiárował (bo był kápłanem Bogá nawyßßego/ ktorego właſny vrząd ieſt Bogu ofiárowáć/ iáko Páweł ś. vczy do Zyd: 5. y nie czytamy áby Melchiſedech co inßego kiedy ofiárował) á potym áby tenże chleb y wino ku pożywániu z ofiáry Abrahámowi y ſługom iego podał. Czym przeznáczył ofiárę náßę chrześćiáńſką/ w ktorey pod oſobą chlebá y winá/ według porządku Melchiſedechowego ćiáło y krew Páná Chriſtuſowe według vſtáwy iego/ Luk: 24. ofiáruiemy Pánu Bogu. Ták to wßyſcy ſtárzy Doktorowie Greccy y Łáćińſcy zgodnie rozumieią/ wykłádáiąc to mieyſce y ono Pſal: 109. y do Zyd: 7. Tyś ieſt kápłanem ná wieki według porządku Melchiſedechowego. Czym ſie też zbiia ſpor niewiernikow dźiśieyßych/ ktorzy tego wyznáć niechcą żeby Melchiſedech chléb y wino Bogu ofiárował/ y ták ofiárę Páná Chriſtuſową figurował. Ale iesli ſie do Zydowſkiego textu (ktory ieſt wßyſtek zá námi) vćiekáią/ tedy wżdy niechay Rábinow Zydowſkich ſłucháią/ z ktorych ieden Sámuel in Bereſzith Rabba/ ták ná to mieyſce piße. Bo Melchiſedech był ofiáruiący chléb y wino Bogu świętemu y błogoſłáwionému. A drugi Rabbi Phineez tenże ták powiáda: Jż zá czáſu Meſiaßowego wßytkie ofiáry vſtáną/ ále ofiárá chlebá y winá nie vſtánie: ták práwi rzeczono ieſt. Gen: 14. A Melchiſedech krol Salem wyniosł chleb y wino. Bo Melchiſedech/ to ieſt/ krol Meſsyaß wyiymie od vſtánia ofiar/ ofiárę chlebá y winá iáko rzeczono Pſal: 109. Tyś ieſt kápłanem ná wieki według porządku Melchiſedechowego.

Ofiárá Melchiſedechá przefigurowáłá ofiárę Páná Chriſtuſowę náoſtátecżnéy wieczerzy.

Swiádectwo Rábinow Zydowſkich.

ROZDZ. XV.

[1] A [1] Otedy odpráwiwßy [*]ſtáło ſie słowo PANſkie do Abrámá/ w widzeniu mowiąc: Nie boy ſie Abrámie/ iam ieſt obrońcą twoim/ y zapłátą twą zbytnie wielką. [2] Y rzekł Abram: PANIE Boże coż mi daß? ia zéydę bez dźiatek [*]á ſyn ßáfárzá domu mego ten Dámáßek Eliezér. [3] Y przydał Abram: A mnieś nie dał potomká: ále oto domowy ſługá moy/ dziedzicem moim będźie. [4] B Y wnetże słowo Páńſkie ſtáło ſie do niego mowiąc: Nie będźie ten dźiedźicem twoim: ále ktory wynidźie [*]z żywotá twego/ tego będźieß miał dźiedźicem. [5] Y wywiodł go z domu/ y rzekł mu:

Bog obrońcą y zapłátą Abráhámá.
[*] á mieſto ſyná y dźiedźicá domu mego będźie ten Bog obiecuie Abráhámowi ſyná.
[*] z ćiebie, G. Rzym. 4. c 18

Weyzrzy ná niebo/ á zlicz gwiazdy ieśli możesz. A rzekł mu: Ták bedźie nasienié twoié.

Wiárá Abráhámowá. Rzym: 4. a 3. Gal. 3. a 6. Iac: 2. d 23.

6 [f]Vwierzył Abram BOGV: y poczytano mu iest ku spráwiedliwośći. 7 [g]A rzékł do niego: Ja PAN/ ktorym ćie wywiódł z Vr Cháldeyczykow ábyćhći dał te ziemie/ 8 y żebyś ią posiadł. [h]A ón rzékł: Pánie Boże [a]zkąd wiedźieć moge' że ią pośiede? 9 [i]A odpowiádáiąc PAN: Weźmi mi/ prawi/ iáłowice trzećioletnią/ y koze trzećioletnią/ y báráná trzech lat/ synogárlice też y [b]gołebice'. 10 [k]Który wźiąwszy to wszystko/ przedźielił ie ná poły/ á obie cześći przećiw sobie iedne ku drugiey położył: ále ptaków nie rośćinał. 11 [l]A zlećieli ptacy ná ono mieso/ á Abram ie 12 odganiał. [m]A gdy słóncé záchodźiło/ C przypadł twárdy sen ná Abrámá y strách wielki y ćiemny przypadł nań. 13 [n]A rzeczono do nieg: Wiedz w przód wiedząc/ iż gośćiem bedźie [c]nasienié twoie w źiemi [d]nie swoiéy/ y podbiją ie w niewolą/ y vtrapią ie przez czterystá lat. 14 [o]A wszákóż naród/ v którégo w niewoli bedą/ ia sądźić bede: á potym wynidą z wielką máietnośćią. 15 [p]Ale ty póydźiesz do oyców twoich w pokoiu/ pogrzebióny w stárośći dobrey. 16 [q]A w czwartym pokoleniu/ wrócą sie tu: bo iesżcze nie wypełniły sie nieprawośći Amorreyczyków áż do tego czásu. 17 [r]A gdy zászło słónce/ powstáłá mgłá ćiemna/ y vkazał sie D piec kurzący sie/ y pochodnia ognistá przechodząca miedzy onémi przedźiały. 18 [s]Onego dniá vczynił PAN przymiérzé z Abrámem/ mówiąc: Nasieniu twemu dam te ziemie od rzéki Aegiptskiéy/ áż do rzéki wielkiey Euphratesá. 19 [t]Cyneyczyki y Cenezeyczyki/ Cedmoneyczyki/ 20 [v]y Heteyczyki y Pherezeyczyki/ Raphaimy też/ 21 [x]y Amorreyczyki/ y Chánáneyczyki/ y Gergezeyczyki y Jebuzeyczyki.

[a]poczym poznam. H.

[b]gołąbię. H. Iere: 34. d. 18.

Dźie. 7. a 6.

[c]potomstwo.

[d]cudzéy

Niewolą y wybáwienié z Aegyptu oznáymuie, które látá, máią sie liczyć od te° czásu gdy Isáák miał pięć lat, á Ismáel był wyrzucony z domu.

Wysszéy 12. b 7. 13. d 14. *Niżéy* 26. a 4. 2 Par: 9. f 26. Deu: 34. b 4. 1 *Król.* 4. c. 20.

---

6 *Vwierzył Abram Bogu, y poczytáno mu iest ku spráwiedliwośći.*] To iest/ że Bogu vwierzył/ miał go w tym Bóg zá spráwiedliwégo. Dwie tu rzeczy wiedźieć trzebá. Piérwsza iest/ iáka to wiárá byłá/ którą iest Abráhám vspráwiedliwiony: Druga/ ieslIż go tylko sámá wiárá vspráwiedliwiłá. W tych sie rzeczách nowowiernicy bárzo mylą. Ná piérwszą odpowiedam. Iż oná wiárá Abráhámowá przez którą iest vspráwiedliwiony/ nie byłáć oná osobna y zmyślona wiárá heretycka/ iákoby Abráhám wierzył/ że mu pewnie są grzéchy odpuszczoné dla Christusá/ ábo iż pewnie miał bydź zbáwion: bo o tákiéy wierze tu y iedné° słowká nie naydźiesz: y iuż mu był Pan Bóg przed tym grzéchy odpuśćił/ y vspráwiedliwił go/ gdy ná głos Boży wyszedł z ziemie swéy/ wysszéy 12. y obiecał mu był Bóg/ że w nim miáły bydź błogosłáwioné wszytkié narody/ wysszéy 12. y 15. rzékł mu Bóg. Jam iest obrońcá twóy/ y zapłátá twoiá wielka bárdzo. Toć tedy iuż ná ten czás był vspráwiedliwiony? Jákaż mu tedy wiáre tu przyczytano ku spráwiedliwośći? Ták powiáda pismo S. iż kiedy stárému Abráhámowi Pan Bóg obiáwiał rozmnożenie nasienia iáko gwiazdy ná niebie y piasek wmorzu/ téy obietnicy Abráhám vwierzył/ y dla tego poczytano mu te wiáre ku spráwiedliwośći. A ták wiárá Abráhámowá/ táka byłá iáka iest násza kátolicka/ którą wierzymy wszelkiému słowu Bożému. Táką wiáre Abráhámowe opisuie Páweł S. do Rzymiánów 4. 21. Vmocnił sie Abrahám wiárą oddawszy chwałe Bogu/ bedąc tego pewien/ iż cokolwiek Bóg obiecał/ to mocen iest vczynić. A choćiaż iuż przedtym te wiáre swoie pokazał Abráhám/ wszákże ná ten czás nawiecéy/ kiedy vwierzył/ iż w stárośći swéy miał mieć syná/ choć sie zdáłá rzecz niepodobna/ y nád mniemánié y siły ludzkié/ przeto go Bóg iesżcze za doskonálszégo y spráwiedliwszégo niż przedtym poczytał. Tákać tedy wiárą iest vspráwiedliwiony Abráhám. Ná drugié pytánié/ ieslIż go sáma wiárá vspráwiedliwiłá? gotowa iest odpowiedź. Bo tu nie mówi Moyzész/ żeby sáma wiárą był vspráwiedliwiony: ále tylko powiáda/ iż bedąc iuż przedtym spráwiedliwym/ iednák zá tą wiárą ták wielką/ iesżcze spráwiedliwszym y doskonálszym został. Przetóż które tu Moyzész vspráwiedliwienié wierze przypisuie/ to Jákub S. vczynkóm przypisał/ Ják: 2. ver: 23. Azaż prawi/ Abráhám nie z vczynków iest vspráwiedliwiony/ ofiáruiąc syná swego Izáaká? A przydáie: Iż sie wypełniło (to iest zupełniéy ziśćiło) to pismo: Vwierzył Abeáhám Bogu y poczytano mu ku spráwiedliwośći. A ták według náuki Jákubá S. z vczynków iest vspráwiedliwiony: Bo wiárá spólnie robiłá z vczynkámi iego/ y z vczynków wiárá sie wykonáłá. Otóż go nie sámá wiárá/ ále wiárá z vczynkámi vspráwiedliwiłá.

Iáką wiárą vspráwiedliwiony Abráhám.

Nie sámą wiárą vspráwiedliwiony Abráhám.

9 *Weźmi iáłowicę trzećioletnią.*] Był ten zwyczay v Żydów/ iż czyniąc przymiérze/ zábili iákié bydle/ y rozłożyli ie po cześćiach dwiemá stronámi/ á chodząc miedzy nimi tákim sie morderstwem záklináli/ áby ták byli posiekáni/ gdyby niezáchowáli przymierza. Tegoż przykład iest v Hieremiaszá 34. ver: 18. Teodoret. in Hierem.

Obyczay przymierzá.

16 *A w czwartym pokoleniu.*] Od weśćia do Aegyptu: y ták Náásson czwarty iest od Phares/ który wszedł z oycem Juda do Aegyptu. Jáko długo lud Izraelski mieszkał w Aegyptćie/ czytay Exod: 12. ver: 40.

ROZDZ. XVI.

1 A Arái tedy żoná Abrámowá nie rodźiłá dźieci: ále máiąc niewolnicę Ægiptiánkę imieniem Agár, 2 rzekłá mężowi swému: Oto zámknął mię PAN, ábych nie rodźiłá: Wnidź *do sługi moiéy ázali śnadź wżdy z niéy będę miáłá dźiatki. A gdy ón przyzwolił ná prosbę iéy, 3 wźięłá Agárę Ægiptiánkę sługę swą, po dźieśiąći lat iáko mieszkáć poczęli w źiemi Chánáneyskiéy, y dáłá ią mężowi swému zá żonę. 4 Który wszedł do niéy. Ale oná widząc że poczęłá, wzgárdźiłá pánią swoią. 5 B Y rzekłá Sárái do Abráma. Niespráwiedliwie czyniß przećiw mnie: iam dáłá sługę do łoná twégo, która widząc że poczęłá, gárdźi mną. niech rozsądźi PAN między mną á tobą. 6 Którey odpowiádáiąc Abram: oto, práwi, sługá twoiá w ręku twoich iest, czyń z nią iákoć sie podoba. A gdy ią trapiłá Sárái, vćiekłá. 7 Y gdy ią nalazł Anyół PANSKI v źrzódłá wody w pustyni, które iest ná drodze Sur ná puszczy, 8 rzekł do niéy: Agár sługo Sárái, skąd idźieß? y dokąd idźieß? Która odpowiedźiáłá: Od oblicza Sárái pániéy moiéy ia vćiekam. 9 C Y rzekł iéy Anyół PANSKI: Wróć sie do pániéy swéy, á vkórz sie pod rękę iéy. 10 Y záś rzekł: Mnożąc rozmnożę naśienie twé, y nie będźie zliczone prze mnostwo. 11 Y potym rzekł: Otoś poczęłá, y porodźiß syná: y názowieß imię iego Ismáel, przeto iż vsłyszał PAN vtrapienie twoie. 12 Ten będźie dźiki człowiek: ręce iego przećiwko wszytkim, á ręce wszytkich przećiw iemu: á ná przećiwko wszytkiéy bráćiéy swéy rozbije namioty. 13 D Y názwáłá imię PANA który mówił do niéy: Ty Boże któryś mię vyźrzał. Rzekłá bowiem: Záiste tum widźiáłá tył widzącego mię. 14 Przetóż názwáłá studnię one, Studnia żywiącego y widzącego mię. Tá iest między Kades y Bárád. 15 Y vrodźiłá Agár Abrámowi syná: który názwał imię iego Ismáel. 16 Ośmdźieśiąt y sześć lat miał Abram, gdy mu Agár vrodźiłá Ismáelá.

Byłá ná ten czás lat 76.
prośbę H.
Agár poczęłá.
Mam krzywdę od ćiebie. H.
w mocy twéy
potkał ią
Agár vćiekа przed Sara.
Ismael ישמעאל wysłuchánie Boże. Hier.
z tego są Sáráceni.
mieszkáć będźie H.
widzęcy mię H.
Niżéy 24. g 62.

3 *Sará wźiąwszy Agar służebnicę dáłá ią Abráhámowi zá żonę.*] Niegodźi sie mężowi własną żonę máiącemu, dla żadnéy przyczyny, inszéy żony przyimowáć, choćiaby oná własna żoná ná to zezwoliłá, y wolność dáłá. Bo to iest práwo Boże: Będą, práwi, dwoie w ćiele iednym, nie troie áni czworo: którego práwá niemoże żaden mocą y zwiérzchnośćią odmienić. Przetóż wszytkié tákié wielożeństwá, cudzołoztwem Pismo S. zowie. Czemuß Pátriárchowie wiele żon mieli? Iż tenże Bóg, który małżeństwo iednégo z iedną vstáwił, mógł sam pewnym osobóm y to do czásu dla potrzeby rozmnożenia rodzáiu ludzkiego dozwolić, iednému mężowi, żon wiele mieć: záczym też ten obyczay w oné czásy, między ludźmi był vrósł, iż tego zá grzéch niepoczytáli. Iáko S. Augu: mówi lib: 15. de Ciuit: c. 38. Lecz ten obyczay iuż był dawno przed Pánem Christusem vstał, gdy ludzkié rozmnożenié świát nápełniło: który też práwie vmorzył Pan Christus zakonem świętym swoim, gdy ono pierwsze w ráiu Bozkié postánowienié odnowił mówiąc: Mat: 19. Iż od początku to było, iż iednégo y iedne Bóg stworzył, y będą dwoie w iednym ćiele. Tego práwá áni dla niepłodnośći, áni dla choroby, áni dla żadnéy wymówki gwałćić człowiek nie ma. A ták wielka sie w tym niezbożność dźiśieyszych nowowierników pokazáłá, którzy puśćiwszy sie zakonu Christusowégo, chwytáią sie Żydowskich ábo ráczéy Tureckich obyczáiów, ludźióm do wielożeństwá przykładem y náuką swoią hæretycką wolność otwarzáiąc.

Wielożeństwo zákazáné.
Czemu Pátryárchowie wielé żon mieli.

ROZDZ. XVII.

1 A A czym gdy dźiewiąćdźieśiąt y dźiewiąći lat bydź począł, vkazał mu sie PAN: y rzekł do niego: Iam Bóg wszechmogący: chodź przedemną, á bądź doskonały. 2 A vczynię przymierze moie między mną y tobą, y romnożę ćię zbytnie wielce. 3 Padł Abram pochylony ná oblicze. 4 Rzekł mu Bóg: Iam iest, á przymierze moie z tobą, y będźieß oycem wiela narodów. 5 Y imię twoie nie będźie dáléy zwáne Abram: Ale będźieß zwán Abráhám: bom ćię oycem wiela narodów postánowił. 6 Y vczynię, że sie rozmnożyß bárzo wielce, y rozkrzewię ćię w narody, y królowie z ćiebie wyni-

żyw według woli moiéy. Hebr. Podobay mi sie. G.
Abram אברם Oćiec wysoki. Hier. Abráhám אברהם Oćiec mnostwá. Hier.
Eze: 44. e 20 Rom. 4. c. 17

dą. 7 Y postánowię vmowę miedzy mną á tobą / y miedzy naśieniem twym po tobie w narodźiech ich / przymierzem wiecznym : żebym był Bogiem twoim y naśienia twégo po tobie. 8 Y dam tobie y naśieniu twemu ziemię pielgrzymowánia twégo / wszytkę ziemię Chánáneyską w ośiádłość wieczną / y będę Bogiem ich. 9 Y rzekł záśię Bóg do Abráhámá : Y ty tedy będźiesz strzegł przymierza mego / y náśienie twoie po tobie w narodźiech swoich. 10 To iest przymierze moie / które záchowaćie miedzy mną á wámi y naśieniem twym po tobie : Obrzezány będzie z was káżdy mężczyzná : 11 á obrzeżećie ćiáło odrzézku wászego / áby było ná znák przymierza miedzy mną y wámi. 12 Dźiećiątkó ośmi dni będźie obrzezano miedzy wámi / káżdy mężczyzná w narodźiech wászych : ták w domu vrodzony sługá iáko y kupiony / będźie obrzezány / y ktorykolwiek nie iest z pokolenia wászego : 13 y będzie vmowá moiá ná ćiele wászym ná przymierze wieczné. 14 Mężczyzná ktorego odrzézku ćiáło nie będźie obrzezáne / będźie wygłádzona duszá oná z ludu swégo : iż przymierze moie wzruszył. 15 Rzekł też Bóg do Abráhámá: Sárái żone twoie nie będźiesz zwał Sárái ále Sará / 16 y będę iey błogosłáwił / y dam ći z niey syná / ktorému błogosłáwić będę / y będźie w narody / y królowie ludów wynidą z niego. 17 Vpadł Abráhám ná oblicze swoie / y rośmiał sie mówiąc w sercu swoim: Co mniémasz że stoletniemu syn sie vrodźi? y Sárá w dźiewiećdźieśiąt lat porodźi? 18 y rzekł do Bogá : O by Ismáel żył przed tobą. 19 Y rzekł Bóg do Abráhámá : Sárá żoná twoiá vrodźi tobie syná / y názowiesz imię iego Isáák / y postánowię vmowę moię iemu ná przymierze wieczné / y naśieniu iego po nim. 20 O Ismáelá też wysłuchałem ćię. Oto błogosłáwię mu / y rozmnożę y rozszérzę go bárzo : dwánaśćie książąt zrodźi / y rozkrzewię go w naród wielki. 21 Ale przymierze moie vstáwię do Isáaká którégo tobie vrodźi Sará o tym czáśie w roku drugim. 22 A gdy sie dokonáłá rzecz mówiącégo z nim / wstąpił Bóg od Abráhámá. 23 Y wźiął Abráhám Ismáelá syná swégo / y wszytkie sługi vrodzone w domu iego : y wszytkie które był kupił / wszytkie mężczyzny ze wszech mężów domu swégo : y obrzezał ćiáło odrzesku ich / záraz onégoż dniá iáko mu był Bóg przykazał. 24 Abráhámowi było dźiewiećdźieśiąt y dźiewięć lat kiedy obrzezał ćiáło odrzézku swégo. 25 A Ismáel syn trzynaśćie lat miał spełná czásu obrzezánia swégo. 26 Tegoż dniá obrzezan iest Abráhám y Ismáel syn iego / 27 y wszyscy mężowie domu iego / ták w domu vrodzeni iáko y kupieni / y cudzoziemcy pospołu obrzezáni są.

w ktoréieś teraz gośćiem.

Dźie. 7. 28.

to iest znák vmowy. *Obrzezánie znák przymierza*

Rzym: 4. b 11. Leu: 11 a 3. Luc: 2. c. 22

Dla grzéchu pierworodnégo.

Sárái שרי *Księżná moiá. Hier. Sará* שרה *Księżná, Hier. Iż miáłá być księżną wszytkiégo narodu Abráhámowégo.*

Abráhámowi Isáaká obiecuie.

Niż: 18. b 10. 21. a 1. *Isáak wykłáda sie śmiéch, Hier. Iż iego ná rodzenie weselé przyniosło rodźicom. Iákoby rzekł, Národźi sie Christus z Isáaká nie z Ismáelá*

Obrzezánié co znaczyło.

10 *Obrzezan z was będźie káżdy mężczyzná.*] To obrzezánie było znákiem : Naprzód wiáry Abráhámowéy / ktorą vwierzył / iż Christus miał sie vrodźić z niego : Obrzeżećie powiáda / ćiáło / áby było znákiem przymierza miedzy mną y miedzy wámi. Przymierze naywiętsze to było / iż Bóg Abráhámowi obiecał Messyasza z iego nasienia. Dlategóż go Bóg od inszych ludźi tym znákiem odłączył / áby sie tą wiárą w prawdźiwégo Bogá y Messyaszá przyszłégo záchowáłá w potomstwie iego. Nádto też obrzezánié było znákiem / iż przez tegoż Messyaszá miał bydź zgłádzony grzéch pierworodny / który od pierwszé° oycá Adámá przez ćielesné rodzenie od rodźiców bierzemy / y stáiemy sie wszyscy z przyrodzenia synámi gniewu. Eph. 2. ver: 3. Którégo grzéchu skutek nawięcéy sie w żądzách ćielesnych pokázuie. wszákże ktorzykolwiek nápotym byli obrzezáni / wszytkim tákowym ten grzéch był odpuszczony. Nie żeby mocą onégo obrzezánia / ále dla wiáry w tym obrzezániu wyrážony : bo káżdy przyimuiąc obrzezánié wyznawał / ábo sam iesli był dorosły / ábo iesli iescze dźiećie / przez kogo inszégo / że przyimował tákową wiárę iáką to obrzezánie znáczyło / y zátym káżdy táki był od grzéchu vspráwiedliwiony. Przetóż Páweł S. zowie obrzezánie znákiem spráwiedliwośći. Do Rzym: 4. A to obrzezánie było figurą Chrztu nászégo chrześćiáńskiégo / iáko to wykłáda Páweł S. do Kolosen: 2. ver. 11. W ktorym prawi / obrzezáni iesteśćie / obrzezániém nie ręką vczynionym / gdyśćie zewlekli ćiáło ćielesné / ále w obrzezániu Christusowym pogrzebieni z nim we chrzćie. Tu zowie Chrzest obrzezániém Christusowym / dáiąc imię figuralné / rzeczy figurowánéy. Zkąd sie znáczy / iż ná mieysce obrzezánia Pan Christus chrzest postánowił. wszákże więtsza iuż iest moc chrztu / niż obrzezánia. Bo chrzest nietylko iest znákiem tey łáski Bożéy / ále ią rzeczą sámą w człowieku rodźi / iáko instrument ná to od Bogá obrány / y przetóż zowie gi Pan Christus odrodzeniém / Ian 3. á Páweł S. śmierćią y zmartwychwstániém / iż grzéch záraz vmarza / á duszę łáską Bożą ożywia / do Rzym: 6. ver: 4. do Kolo: 2. ver. 12.

Chrzest ná mieysce obrzezánia.

Moc Chrztu świętégo.

14 *Będźie wygłádzoná duszá iego.*] Iáko

zakon opowiádał/ że zginąć miáło dźiećiątko z ludu Żydowskiego / iesliby dniá ośmégo nie było obrzezáne. Ták w nowym zakonie/dźiećiątko iesli go łáská chrztu S. przez Chrystusá nie spomoże/ zginie z ludu chrześćiáńskiego / iáko Pan powiedźiał/v Janá 3. Augustyn Hypognost: lib: 5.

ROZDZ. XVIII.

Abram trzech Anyołów w dóm przyimuie. *Zyd.13. a 2.*

1 A Vkazał mu sie PAN w dolinie Mámbre śiedząc w dźwiach namiotu swégo w sámo gorąco dniowé. 2 A gdy podniósł oczy swé / vkazáli mu sie trzéy meżowie stoiący blisko niego: które vyrzawszy wybieżał przećiwko im ze drzwi namiotu/ y pokłonił sie do źiemie. 3 Y rzékł: Pánie ieslim nálazł łáskę w oczách twoich/ nie miiay sługi twego: 4 ále przynioſe trochę wody/ á vmyyćie nogi wásze / y odpoczyńćie pod drzewem: 5 y przynioſe kes chlebá/ y pośilićie serce wásze/ potym póydźiećie: dla tegośćie bowiem zstąpili do sługi swégo. A oni rzékli: vczyń iákoś rzékł. 6 Pośpieszył sie Abráhám w namiot do Sary y rzékł iey: Spiesz sie / trzy miárki świátléy mąki roczczyń / á náczyń podpłomyków. 7 B Sam też do bydłá pobieżał/ y wziął ztámtąd ćiele młodziuchné y wyborné / y dał pácholećiu: który pospieszył y vwárzył ie. 8 Wźiął też másłá y mleká y ćiele które był vwárzył/ y położył przed nimi: á sam stał wedle nich pod drzewem. 9 A gdy sie náiedli/ rzekli do niego: Gdźie iest Sará żoná twoiá? on odpowiedźiał: Oto w namiećie iest. 10 Któremu rzékł/ wrácáiąc sie przyydę do ciebie o tym czáśie dali Bóg zdrowié/ á Sará żoná twoiá bedźie syná miáłá. Co vsłyszawszy Sárá/ rośmiała sie zá drzwiámi namiotu. 11 A byli oboie stárzy y zeszłego wieku/ y iuż były vstáły Sarze białogłowskie rzeczy/ 12 która rośmiała sie potáiemnie mówiąc: Gdym sie iuż zstárzáłá y pan móy iest stáry / roskoszy pátrzyć bede? 13 Y rzékł PAN do Abráhámá: Czemu sie rośmiała Sará mówiąc: Izaż prawdźiwie porodze bábą bedąc? 14 Izali Bogu iest co trudnégo? iáko sie rzekło / wróce sie do ciebie o tymże czáśie/ dali Bóg zdrowié / y bedźie miáłá Sará syná. 15 Záprzáłá Sará mówiąc: Nie śmiałám sie: boiáźnią przestrászoná. A Pan: Nie iest/ práwi/ták: áleś sie śmiałá. 16 Gdy tedy wstáli z onąd meżowie/ obróćili oczy ku Sodomie/ á Abráhám szedł wespół prowádząc ie. 17 C Y rzékł PAN: Izali moge zátáić przed Abráhámem co vczynię: 18 ponieważ on ma być w lud wielki / y siły mocnéy/ y BLOGOSLAWIONE BYDZ MAIĄ w nim wszytkie narody źiemie? 19 Wiem bówiem iż roskaże synóm swoim y domowi swému po sobie/ áby strzegli drógi PANSKIEY / y czynili sąd y spráwiedliwość: áby przywiódł PAN dla Abráhámá wszytko co mówił do niego. 20 Rzékł tedy PAN: Krzyk Sodomy y Gomorry rozmnożył sie / y grzech ich zbytnie oćiężał. 21 Zstąpię y oglądam iesliż krzyk który mie doszedł skutkiem wypełnili / czyli nie ták iest/ ábym wiedźiał. 22 Y obróćili sie z onąd y poszli do Sodomy: Lecz Abráhám iescze stał przed PANEM. 23 Y przystąpiwszy sie rzékł: Izali zátráćisz spráwiedliwégo z niezbożnym? 24 Jesliż bedźie piećdźieśiąt spráwiedliwych w mieśćie/ zginąż spólem? y nieprzepuśćisz mieyscu onému dla piąćidźieśiąt spráwiedliwych / iesliż bedą w nim? 25 Niech to dáleko bedźie od ciebie / ábyś te rzecz vczynić miał/ y zábił spráwiedliwégo z niezbożnym / á żeby był spráwiedliwy iáko y niezbożny/ nie twoiá to: który sądźisz wszytkę źiemię/ żadną miárą nie vczynisz sądu tego. 26 D Y rzékł PAN do niego: Jesli nayde w Sodomie piećdźieśiąt spráwiedliwych w sámym mieśćie / odpuscze wszytkiému mieyscu dla nich. 27 A odpowiádáiąc Abráhám rzékł: Izem raz począł/ bede mówił do PANA mégo/ áczem proch y popiół. 28 A iesliby mniey piąćią było spráwiedliwych / niż piećdźieśiąt: czy zátráćisz dla czterdźiestu y piąći wszytko miásto? Y rzékł: Nie zátrácę / iesli tám nayde czterdźiestu piąći.

Marginalia: *wpołudnie.* — *ieslis ná mie łáskaw.* — *Wyżey 17. c 19. Niżey 21. a 1. Rzim. 9. b 9. Obiecuią mu Isáák á Smieie sie Sará.* — CHRIStus *Wyżey 12. a 3. Niżey 32. d 17.* *to iest przez naśienie iego Chrystusá.* — *nád Abráhámem.* H. — *Oznáymuie mu zágubienie Sodomy. Mówi Bóg obyczáiem ludzkim, bo od wieków wszytko wie.* — *niech to nie bedźie v ćiebie. Izali sedźia wszytkiey źiemie nie vczyni sądu?* H. *to iest spráwiedliwośći.*

Modlitwá Abráhámowá zá Sodomą pilna.

29 ᵛ Rzékł iescze do niego. A ieśli sie tám náydą czterdźieśći/ co vczyniß? Odpowiedźiał: nie zátrácę dla czterdźiestu. 30 ᵛ Rzékł: Nie gniewáy sie PANIE proßę/ ieśli przemówię. A ieśli sie tám náydą trzydźieśći? Odpowiedźiał: Nie vczynię/ ieśli tám náydę trzydźiestu. 31 ᵛ Rzékł: Gdyżem raz począł/będę mówił do Páná mégo: A ieśli sie tám náydą dwádźieśćiá: Odpowiedźiał: Nie zátrácę dla dwudźiestu. 32 ᵛ Proße/rzékł/ nie gniewáy sie PANIE/ ieśli ießcze raz przerzekę: A ieśli sie tám náydą dźiesięć? Odpowiedźiał: Nie zátrácę dla dźiesiąci. 33 ᵛ Y poßedł PAN iáko przestał mówić do Abráhámá: á on sie też wróćił ná mieysce swoie.

Bogá w Tróycy iedynégo Abram we trzech Anyołách poznał.

2 *Vkazáli sie mu trzey mężowie.*] Obacz y tu w osobách tych trzech mężów/ ábo ráczey Anyołów táiemnice przenaświętßey Tróyce. Bo naprzód powiáda/ ver: 1. vkazał sie mu Pan. Zowie go też po Żydowsku יהוה, y Adonai, które są imioná Boże. A wnetże wykłádáiąc co to zá Pan: vkazáli sie mu/ práwi/ trzey mężowie. A ták on Bóg który wyßßey mówił o sobie iáko o wielu personach Genes: 1. y 6. tu pokazał/ iż tych person w bóztwie/ tylko trzy/ y nigdy sie w więtßey liczbie osób nie vkázał/ tylko we trzech/ iż niémaß więcey Boskich person tylko trzy. A ieśli rzeczeß iż tych trzech pismo S. zowie Anyoły/ á ták nie były Persony Bozkié? Ták maß wiedźieć/ iż ie pismo zowie Iehouah y Adonai, ábo Pánem/ iáko sie iuż powiedźiáło: Zowie ie też Anyoły Gen: 19. y do Żydow 13. Náostátek zowie ie mężámi. A ták według pismá prawdźiwie y Bogiem byli y Anyołámi/ mężámi też byli dla postáći człowieczey/ w którey sie vkazáli. Spytaß? Jáko mogli być y Bogiem y Anyoły? Tákże wiedz iż żaden nigdy śmiertelny człowiek nie widźiał Bogá w istnośći iego/ ále tylko w stworzeniu iákim/ iáko w ogniu ábo w obłoku. A naczęśćiey widźiány y słyßány iest Bóg w osobie Anyelskiey: bo y zakon dawał w osobie Anyelskiey/ iáko Stephan S. powiáda w Dźieiách 7. ver: 30. y Páweł S. do Galat: 3. A wżdy Anyoł mówił Exod: 20. Jam iest Pan Bóg twóy etc. Mawiał Pan Bóg podczás przez iednégo Anyołá iáko do oney Agár wyßßey 16. podczás we dwu Anyołach/ iáko do Lotá/ podczás we trzech iáko tu do Abráhámá/ y nigdy sie w więtßey liczbie Anyołów nie vkazał/ tylko we trzech/ iż niémaß więcey person bozkich/ ieno trzy. Jákoż tedy był Bóg w tych Anyołách? Nie był iákoby tylko w postáćiach/ boćby ták nie byli Bogiē. Ani też iáko bywał w Prorokách y Apostołách: Bo Proroków áni Apostołów nie zowią Iehouah, iáko tych Anyołów tu zowie: A ták inácżey był Bóg w onych Anyołách/ osobnym dáleko obyczáiem/ to iest/ iż Bóg ták obecnie y przytomnie był złączony z nimi/ że słußnie są názwáni Bogiem. Jákie złączenie on sam wie y vmie/ choć my tego wymówić niemożemy: gdyż y Anyeli mówią przez ludźie/ y przez oslice Num: 22. ver: 30. Choćiaż my teᵒ nie rozumiémy. Wßákże Abráhám máiąc duchá prorockiégo/ choćiaż ich podobno zrázu był nie poznał/ ále gdy vsłyßał przepowiedzenie o porodzeniu Sary/ o wywróceniu Sodomy/ poznał iż Bóg był w onych trzech Anyołách/ y przeto do niego iáko do sędźiégo wßystkiégo świátá mówi ver: 25. Dlategoć y ná pierwßym przywitániu/ ták sie Pan Bóg Abráhámowi stáwił/ że on trzech widząc/ przedśie iáko z iednym mówił/ mówiąc: Pánie ieslim nálazł łáskę w oczu twoich/ nie miiay sługi swego/ y ták vstáwicznie mówił/ podczás iáko do iednégo/ podczás iáko do wielu. A ták słußnie Augustyn S. lib. 2. de Trinit: cap: 11. że ći trzey mężowie/ którzy sie Abráhámowi vkazáli/ známionowáli trzy osoby/ á iedne istność y náturę Tróyce przenaświętßey. Toż y inni Doktorowie Gréccy y Láćińscy rozumieią. Zkąd vrosłá oná pospolita mowá: Trzech widźiał/ á iednému sie kłániał.

Bóg iáko był w Anyołách.

Bóg iáko widźiani

ROZDZ. XIX.

1 A Przyßli dwá Anyołowie do Sodomy w wieczór/ y gdy Lot śiedźiał w Bronie mieyskiéy. Który vyzrzawßy ie/ wstał/ y ßedł przećiwko nim: y pokłonił sie twarzą do ziemie/ 2 ᵛ y rzékł: Proße Pánowie/ wstąpćie do domu ″pácholęćiá wáßégo/ á zostańćie w nim″. vmyyćie nogi swoie/ á ráno póydźiećie w drógę wáßę. A oni odpowiedźieli. Bynamniey/ ále ná vlicy zostániemy. 3 ᵛ Przymuśił ich bárzo áby stáneli v niego: á gdy weßli do domu iego/ spráwił vcztę y nápiékł chlebá przáśnégo y iedli. 4 ᵛ Ale pierwey niż poßli spáć/ ludźie z miástá obstąpili dóm/ od chłopięćiá áż do stárégo/ wßytek lud pospołu. 5 ᵛ Y záwołáli Lotá y rzekli mu: Gdźie są mężowie którzy weßli do ćiebie w nocy? wywiedź ie tu/ ábychmy ie ˀpoználi. 6 ᵛ Wyßedßy do nich Lot/ 7 zámknąwßy drzwi zá sobą y rzékł: Nie czyńćie/ proße/ brácia moi/ nie czyńćie tey złości. 8 ᵛ Mam dwie córce które ießcze nie poznáły mężá: wywiodę ie do was/ B á czyńćie z nimi iáko sie wam podoba/ byleśćie iedno mężóm tym nic złego nie czynili/ bo * weßli pod ćieniem dáchu mégo. 9 ᵛ A oni rzekli: Pódźże tám. Y zásie rzekli: Przyßedłeś tu iáko przychodźień/ ″czyli ábyś sądźił

Zyd: 13. 22.

Lot we dwu Anyołách Bogá przyimuie.

″*to iest, sługi á przenocuyćie go. H.*

Sprosność Sodomczyków.

ˀ*to iest, grzéch Sodomski popełnili.*

**dla tego, H.*

″*nie ábyś roskázował.*

ſądził' ⁒ ciebie tedy ſamégo bárziéy nižli ie drzęczyć będziemy. ᴬ A czynili gwałt Lotowi bárzo ciężko: y iuž bliżu było że drzwi wyłomili. [10] A oto wyćiągneli rękę mężowie y wwiedli Lotá w dóm do śiebie / y zámkneli drzwi: [11] A oné którzy przed domem byli / ᵇ pozárażáli ślepotą od namnieyſzég áż do nawietſzégo / ták iż drzwi náléść nie mogli. [12] A rzekli do Lotá: Maſz tu kogo z ſwoich ⁒ zięćiá ábo ſyny ábo córki / wſzytkié którzy ſą twoi wyprowadź z miáſtá tego: [13] zgłádziémy bowiém to mieyſce / przeto iż przemógł krzyk ich przed PANEM / który nas poſłał ábyſmy ie wytrácili. [14] Wyſzedſzy tedy Lot / mówił do zięćiów ſwoich / którzy mieli poiąć córki iego / y rzékł: Wſtańcie / wynidźcie z mieyſcá tego: bo zátráci Pan miáſto to. A zdał ſie im iákoby żártem mówił. [15] A gdy było ráno przynuſzáli go Anyołowie mówiąc. Wſtań / weźmi żónę twoię y dwie córce które máſz / ábyś y ty poſpołu nie zginął we złości miáſtá. [16] A gdy ſie on ociągał / vięli rękę iego y rękę żóny iego y dwu córek iego / przeto ᶜ iż mu PAN folgował. [17] ᵈ A wywiedli go / y poſtáwili przed miáſtem: y tám mówili do niego / mówiąc: Záchoway ᵉ duſzę twoię: nie ogląday ſie ná zad / áni poſtaway we wſzytkiéy w okół kráinie: ále ná górze záchoway ſie / byś y ty poſpołu nie zginął. [18] A rzékł Lot do nich: Proſzę ᶠ Pánie móy' / [19] ponieważ nálazł ſługá twóy łáſkę przed tobą / á vwielbiłeś miłośierdzié twoie którés vczynił zemną / ábyś záchował duſzę moię: y ná górze nie mogę być záchowány / by mię ſnadź nie záchwyciło złé y nie vmárł. [20] Jeſt miáſto tu bliſko do którégo mogę vciéc / máłé / á będę w nim záchowan: ázaż nie máłé ieſt ⁒ á będzie żywá duſzá moiá. [21] A rzékł do niego: Oto y w tym przyiąłem proźbę twoię / ábych nie wywrócił miáſtá o którés mówił. [22] Spieſz ſie / á záchoway ſie tám: bo nie będę mógł nic vczynić áż tám wnidźieſz: Dla tegóż przezwáné ieſt imię miáſtu onému Segor. [23] Słóńce wzeſzło ná źiemię / á Lot wſzedł do Segorá. [24] Tedy PAN dżdżył ná Sodomę y Gomorrę śiárką y ogniem od PANA z niebá. [25] A wywrócił miáſtá té / y wſzytkę w kół kráinę' / wſzytkié obywátele miaſt y wſzytko co ſie źieleni ná źiemi. [26] A obeyźrzawſzy ſie żoná iego ᵍ názad' / obróconá ieſt w ſłup ſoli. [27] Abráhám lepak wſtawſzy ráno / gdźie piérwéy ſtał z PANEM / [28] poyźrzał ná Sodomę y Gomorrę / y ná wſzytkę źiemię onéy ʰ kráiny' / y vyźrzał wzgórę lecący pérz z źiemie / iáko dym z piecá. [29] Gdy bowiem wywracał Bóg miáſtá onéy kráiny / wſpómniawſzy ná Abráhámá / wybáwił Lotá z wywrócenia miaſt w których mieſzkał. [30] A wyſzédł Lót z Segorá / y mieſzkał ná górze / y dwie córce iego z nim (bał ſie bowiem mieſzkáć w Segorze) y mieſzkał w iáſkini ſam / y dwie córce iego z nim. [31] A rzekłá ſtárſza do młodſzéy: Oćiec náſz ſtáry ieſt / á żáden z mężczyzny nie zoſtał ná źiemi któryby mógł wniść do nas według obyczáiu wſzytkiéy źiemie. [32] Pódź vpóymy go winem y ſpimy z nim / ábyſmy mogły záchowáć naśienié z oycá náſzégo. [33] Dáły tedy oycu ſwému pić winá onéy nocy: y weſzłá ſtárſza / y ſpáłá z oycem: á on nie czuł / áni kiedy ſie vkłádłá córká / áni kiedy wſtáłá. [34] Drugiégo też dniá rzekłá ſtárſza do młodſzéy: otóm wczorá ſpáłá z oycem moim: daymyſz mu pić winá y téy nocy / y będźieſz ſpáłá z nim / ábyſmy záchowáły naśienié z oycá náſzég. [35] A dáły tákże onéy nocy oycu ſwému pić wino: y wſzedſzy młodſza córká ſpáłá z nim: Lecz áni tedy poczuł kiedy z nim ſpáłá / ábo kiedy wſtáłá. [36] Poczęły tedy dwie córce Lotowé z oycá ſwégo. [37] A porodźiłá ſtárſza ſyná / y názwáłá imię iego Moáb / ten ieſt oycem Moábitów / áż do dźiśieyſzégo dniá. [38] Młodſza też porodźiłá ſyná / y názwáłá imię iego Ammon (to ieſt ſyn ludu mego) ten ieſt oćiec Ammonitów áż podźiś dźień.

Margin notes:

ᴬ 2. Pet. 2. b 8.

ᵇ Mądr. 19. c 26.

C

Bóg wywiódł Lotá z Sodomy.

ᶜ *iż ſie Bóg nád nim zmiłował*

ᵈ *Mądr. 10. 26.*

ᵉ *zdrowie ſwóie.*

ᶠ *ábo Pánowie moi.* H.

D

Dźiało ſie to po rozdźieleniu języków Roku 51. od początku świátá lat 2048.

Miáſto Segór zá modlitwą Lotá záchowáné.

E

Segor ábo Zoar צוער *Máluczkié które pierwéy zwano Bale.*

Wyſſéy 14.

Deut. 29. d 23. Iſa. 13. d 19. Ier. 50. f 40. Ezech. 16. f 48. Luc. 17. f 29. Iudæ. 1. c 7.

ʰ *równinę* H.

ᵍ *zá nim.* H.

Żoná Lotowá w ſłup ſoli.

Luc. 17. g 33. *Wyſſéy* 18. c 3.

ʰ *równiny.* H.

F

Dla Abráhámá záchowány Lot: pátrz iáko ważne záſługi y modlitwy świętych.

Lot z pijáńſtwá, córki iego z głupſtwá grzéſzą.

G

Moáb מואב *to ieſt, z oycá.*

Ammon Ben-ammi H. *ſyn ludu mojego*

Trójce S. táiemnicá.

---

[24] *Tedy Pan dżdżył ná Sodomę śiárką y ogniem od Páná z niebá.*] To ieſt Bóg Syn od Bógá Oycá / od którégo iáko ma iſtność / ták y moc czynienia káżdéy rzeczy: Bo iáko ſam powiedźiał v Janá S. w 5. Niemoże ſyn ſam z śiebie nic czynić / iedno co vyźrzy oycá

czyniącégo /

czyniącégo: Bo cokolwiek on czyni/ to téż syn tákiéż czyni. Ták to mieysce o Tróycy S. stárzy Doktorowie/ Iustinus Martyr, Tertullianus, Cyprianus, Irenæus, Epiphanius, Euzebius, Hilarius, Cyrillus, y concilium Syrmieńskié wykłádáią. zkąd sie pokázuie/ że to nie iest prosty Hebraismus, to iest/ obyczay mowy Hebreyskiéy. Ale iż ma w sobie táiemnice/ y iest to mieysce onému podobné: Rzékł Pan Pánu mému/ vśiądź ná práwicy moiéy Psal: 109. 1. Y tu obacz/ iż w mowie Zydowskiéy są słowá tákié/ które sie zdádzą dla ozdoby iezyká bydź wynálezioné/ gdyż y táiemnice wielkié zámykáią: których chociáć człowiek pospolity nie rozumiał/ wszákże to Prorocy święći od Bogá oświéceni dobrze rozumieli/ iákoś miał Gen: 1. ver: 26. y 18. ver: 2. y Psalm: 2 ver: 7. y indźie.

Słowá Zydowskié máią wielkié táiemnice.

26 *Obróconá iest w słup soli,*] Dobrze vpomina Pan Christus v Luk: 17. Pámiętayćie prawi/ ná żone Lotową. Jákoby vkázuiąc/ iż sie to sstáło ná wieczny przykład tym wszytkim/ którzy drógámi Bożémi chodźić poczeli/ áby názad nie pátrząc/ szli do końcá chcąli bydź zbáwieni. Przetóż sie tá żoná obróciłá nie w co inszégo/ iedno w sól/ iż pámiętáiąc ná to/ wielkiéy sie ztąd mądrośći vczyć możemy. August: Ciuit: Dei lib: 16. cap: 30.

Zoná Lotowá.

25 *Y wywróćił miástá té, y wszytkę wokoł kráinę.*] Ten był od stworzenia świátá trzeći przykład spráwiedliwośći/ y pomsty Bożéy nád grzéchámi ludzkimi. Pierwsze było wypędzenié z ráiu: Drugi potop: A to trzeći ogień/ którym oná kráina Sodomska zgorzáłá/ dla grzéchu brzydliwégo Sodomskiégo.

32 *Pódź vpóymy go winem, y śpiymy z nim.*] Augustin S. lib: 22. contra Faust: c. 42 pisze: zgrzészył Lot pijáństwem/ zgrzészyły y córki iego ćiężko/ brzydką nieczystośćią/ iż przestąpiły prawo Bozkié przyrodzoné/ które tego broni. Ani ich to wymówić może choćia dobrym vmysłem dla potomstwá tylko vczyniły/ ponieważ sam vczynek grzéchem iest od Bogá zákazánym. A przeto pismo ten grzéch przekłáda/ nie dla násládowánia/ ále dla przestrogi y wiárowánia. Ponieważ záwżdy niebespieczné iest osobné z niewiástámi/ choćia y krewnémi/ przebywánié.

Grzéch Lotá y córek iego.

ROZDZ. XX.

Abráhámowi Abimelech żonę wźiętą wraca.

1 A Vśćiwszy sie z támtąd Abráhám do ziemie południowéy/ mieszkał miedzy Kades y Sur/ y był gośćiem w Geraris. 2 Y powiádał o Sarze żenie swoiéy: śiostrą moią iest. Posłał tedy Abimelech król Gerary y wźiął ią. 3 Ale przyszedł Bóg do Abimelechá przez sen w nocy/ y rzékł mu: Oto vmrzesz dla niewiásty którąś wźiął: ma bowiem mężá. 4 A Abimelech nie dotknął sie iéy był y rzékł: Pánie/ izażli lud niewiedzący y niewinny zábiiesz? 5 Zaż mi sam nie mówił: śiostrá moiá iest/ y sámá mówiłá: brát móy iest? W prostośći sercá mégo y czystośći rąk moich vczyniłem to. 6 Y rzékł do niego Bóg: Y ia wiém żeś prostym sercem vczynił: y dla tegom ćie strzégł/ ábyś nie zgrzészył przećiwko mnie/ y niedopuśćiłem ábyś sie iéy tykał. 7 Teraz tedy wróć żonę mężowi iéy/ bo Prorokiem iest: y będzie sie modlił zá ćie/ y żyw będźiesz: ále gdźie nie będźiesz chćiał wróćić/ wiédz iż śmiércią ᶠvmrzesz ty y wszytko co twégo iest. 8 Y wnetże wstawszy w nocy Abimelech/ zezwał wszytkié sługi swoie: y powiedźiał té wszytkié rzeczy w vszy ich/ y polekáli sie wszyscy mężowie bárzo. 9 Y wezwał téż Abimelech Abráhámá/ y rzékł mu: Coś nam vczynił? cośmy zgrzészyli przećiw tobie/ iżeś przywiódł ná mię y ná króléstwo moie grzéch wielki? Czegoś czynić nie miał/ vczyniłeś nam. 10 C Y powtóré vskárżáiąc sie rzékł: Cożeś vpátrował żebyś to vczynił? 11 Odpowiedźiał Abráhám: Myśliłem sobie mówiąc: Podobno niemász boiáźni Bożéy ná tym mieyscu/ y zábiią mię dla żony moiéy: 12 á też y prawdźiwie śiostrą moią iest: córká oycá mégo/ ácz nie córká mátki moiéy/ y poiąłem ią zá żonę. 13 Ale gdy mię ᶠBóg wywiódł z domu oycá mego/ rzekłem do niéy: To miłośierdźié vczynisz ze mną: Ná káżdym mieyscu do którégo przyydziemy powiész żem brátem twoim. 14 D Nábrał tedy Abimelech owiec y wołów y sług y służebnic/ y dał Abráhámowi: y wróćił mu Sarę żonę iego. 15 Y rzékł: Ziemiá przed wámi iest/ gdźieć sie kolwiek podoba/ mieszkay. 16 A Sarze powiedźiał: Oto tysiąc srébrników dałem brátu twemu/ to [b]ędźiesz miáłá ᶠná zasłonę oczu przed [w]szytkimi którzy są z tobą/ y gdźi[e ko]lwiek póydźiesz: á pámiętay że ćię [d]oszto. 17 Zá modlitwą iednák Abráhámową vzdrowił Bóg Abimelechá y żonę y służebnice iego/ y porodźiły: 18 zámárł był bowiem PAN káżdy żywot domu Abimelechowégo/ dla Sary żony Abráhámowéy.

Bóg śmierćią groźi Abimelechowi dla cudzéy żóny.

ᶠpewnie vmrzesz, Hebr.

Wyższéy 12. c. 13. Niż: 21. c. 23

ᶠBogowie wywiedli. H.

ᶠTo iest, ná obronę wstydu, żeméie oddał nienáruszoną mężowi.

Prorok co znáczy.

7 *Iż Prorokiem ieſt*] Napiérwßy Abráhám w piſmie ś. ieſt miánowány Prorokiem/ które imie/rozmáite w piſmie S.rzeczy znáczy: Naprzód to imie prorok/znáczy tego/ktory táiemnice Bożéy rzeczy przyßłé wié/ iáko to był Abráhám. 2. Prorokowáć/znáczy też śpiéwáć y chwalić Bogá oſobną muzyką/iáko ieſt 1. Paralip: 25. y o Saulu 1. Krol: 10. 3. Zowią też prorokámi/Poéty ſwoie pogánie/iáko Páwel S. piße do Tituſá 1. 4. Podczás prorokowániém zowią gdy kto odéydzie od rozumu/ iáko o Saulu mówi 1. Krol: 18. 5. Tákże y cudá proroctwem zowie / Ecclesi: 48. nápiſano iż ćiáło Elizeuszowé prorokowáło/gdy vmárłégo wſkrzéśiło. 6. Náoſtátek y to proroctwem piſmo S. zowie/ wykłádánié y przepowiedánié rzeczy bożkich y trudnych/ o czym Páweł S. w 1. do Kor: 14. tákim Prorokiem był y Aaron/Exod: 7.

Sará iáką śioſtrą byłá Abráhámową.

12 *Prawdźiwie ieſt śioſtrá moiá.*] Nie rzékł tego Abráhám áby twiérdźił/ iż Sará żoná iego/ miáłá bydź rodzoną śioſtrą iemu: Ale áby vkazał że prawdę powiedźiał/zowiąc ią śioſtrą ſwoią/ gdyż y ná on czás zwyczay ten był/ zwáć śioſtrámi y bráćią/ nietylko rodzoné ále też y ſtryieczné y wuieczné krewné. A gdy przydáie mówiąc/córká oycá mégo/ále nie mátki moiéy: ták ſie rozumieć ma/ iż wßyſcy którzy byli z fámiliéy Thare/zwáli go oycem/á ſámi miedzy ſobą zwáli ſie bráćią y śioſtrámi. A ták byłá Sará Abráhámowi śioſtrą tylko ſtryieczną. Chryſoſt. Hom. 45. in Geneſim.

12 *Oto tyśiąc ſrébrników.*] Srébrnik v Zydów iednéy ceny y wagi był iáko y ſtáter y ſyclus/ to ieſt/ ważył cztérzy dráchmy Atteńſkié ábo Gréckié. A dráchma ważyłá pułpiętá großá/ iáko y Denarius. Didráchma lepak dźiewięć großy / iáko v nas ort talerá. Státer záśię y ſyclus y ſrebrnik/ dwie Didráchmie/ to ieſt/ ośmnaśćie großy/ iáko v nas puł talerá. A ták ten dar tyśiąc ſrebrników/ ktory dał Abimelech Sarze / był iákoby pięć ſet talerów. Ioſephus lib: 3. Antiq. cap: 9. wßákże też drudzy rozumieią/iż té ſrébrniki/których Zydowie á zwłaſzczá poślednieyßych czáſow vżywáli/ ważyły tylko dwie dráchmie Gréckié / y tákié miáły bydź ſrébrniki / zá które przedány ieſt Pan Chriſtus. Budæus lib: 5. de Aſſe.

ROZDZ. XXI.

1 A PAN náwiedźił Sarę / iáko był obiecał/y wypełnił co powiedźiał. 2 Y poczęłá y vrodźiłá ſyná w ſtárości ſwoiéy/ czáſu/ który iéy był Bóg przepowiedźiał. 3 Y názwał Abráhám imię ſyná ſwégo/którégo mu zrodźiłá Sará/ Iſáák: 4 y obrzezał go dniá óſmégo / iáko mu Bóg przykazał/ 5 gdy mu było ſto lat: w tym wieku oycowſkim národźił ſie Iſáák. 6 Y rzekłá Sará: śmiéch mi vczynił Bóg: ktokolwiek vſłyßy/ pomoże mi śmiéchu. 7 Y záśię rzekłá: Ktoby wierzył że Abráhám vſłyßéć miał/ iż Sará piersiámi karmi ſyná/ którégo mu iuż ſtárému vrodźiłá? 8 Rosło tedy dźiécię/y odchowáné ieſt/y vczynił Abráhám wielką vcztę w dźień odchowánia iego. 9 A gdy vyźrzáłá Sará ſyná Agáry Ægiptiánki/ gráiącégo z Iſáákiem ſynem ſwoim/ 10 rzekłá do Abrahámá: Wyrzuć tę niewolnicę y ſyná iéy: nie będźie bowiem dźiedźicem ſyn niewlonice z ſynem moim Iſáákiem. 11 Przykro to przyiął Abráhám dla ſyná ſwégo. 12 Któremu rzékł Bóg: Niechći ſie nie zdá oſtro o dźiécięćiu y o niewolnicy twoiéy: we wßytkim cokolwiek rzecze Sará/ ſłuchay głoſu iéy: Bo w Iſááku będźieć názwáné naśienié. 13 Aleć y ſyná niewolnice rozmnożę w naród wielki / ponieważ naśieniém twoim ieſt. 14 Wſtał tedy Abráhám ráno/y wźiąwßy chléb/y bukłak wody/ włożył ná plecy iéy/y oddał iéy dźiecię y odpráwił ią. która poßedßy błądźiłá w pußczy Berſábee. 15 A gdy nie ſtáło wody w bukłaku / porzućiłá dźiécię pod iednym z drzew które tám były/ 16 y odeßłá y vśiádłá przećiw niemu z dáleká ile łuk záſtrzelić może / rzekłá bowiem: Nie będę pátrzyłá ná vmiéráiącé dźiécię: a śiedząc ná przećiwko podniosłá głos ſwóy y płákáłá. 17 Y wyſłuchał Bóg głos dźiécięcy. Y záwołał Anyół Boży Agáry z niebá/mówiąc: Co czyniß Agár? nie bóy ſie: wyſłuchał bowiem Bóg głos dźiécięcy z mieyſcá ná którym ieſt. 18 Wſtań/ weźmi dźiécię/ á vymi ie zá rękę iego: Bo w naród wielki rozmnożę go. 19 Y otworzył Bóg oczy iéy: która vyźrzawßy ſtudnię wody/ ßłá y napełniłá bukłak / y dáłá pić dźiéćięćiu. 20 Y był z nim: który vróſł y mießkał ná puſczy/y zſtał ſie z młodośći ſtrzelcem. 21 Y mießkał w puſczy Pharan / y wźiełá mu mátká iego żonę z źiemie Ægiptſkiéy. 22 Tegóż czáſu rzékł Abimelech y Phikol Hetman woyſká iego do Abráhámá: Bóg z tobą ieſt we wßytkim co czyniß. 23 A ták przyśięż

Národzenié Iſáaká od początku świátá roku 2048.

Wyſßéy 17. c. 19. 18. b 10 Gal: 4. c. 23 Zyd: 11. c. 11.

Iſáák ábo Iſchák. יצחק śmiéch ábo śmiéßek.

był rzékł Abráhámowi.

ſzydzącé H. H.

Gal: 4. d 10

Rzym: 9. b 7. Zyd: 11. d 18.

Abram wyrzućił Agár z Iſmáelē.

y był Bóg z nim, H.

Przymierze Abráhámá z Abimelechem. Wyższéy 20. d 13.

śięż przez Bogá / że mi nie będźiesz szkodźił / áni potomnym moim / áni pokoleniu memu: ále według miłośierdźia ⁿktóremći vczynił / vczynisz mnie / y źiemi w ktoreiés przebywał przychodniem. ⁹ Y rzekł Abráhám: Ja przyśięgę. ⁹ Y strofował Abimelechá o studnią wody którą gwałtem odięli byli sludzy iego. ⁹ Y odpowiedźiał Abimelech: Niewiedźiałem ktoby to vczynił: náwet y tyś mi nie oznaymił / y iam nie słyszał o tym dopiero dźiś. ⁹ Nábrał tedy Abráhám owiec y wołów y dał Abimelechowi / y vczynili obá przymierze. ⁹ Y postáwił Abráhám śiedmioro owiec z trzó dy osobno. ⁹ Którému rzekł Abimelech: Ná co to śiedmioro owiec któreś postáwił osobno? ⁹ A on: Śiedmioro/práwi/owiec weźmiesz z rekimo iéy/ábj mi były ná świádectwo żem ia wykopał te studnią. ⁹ Y dla tego náżwano mieysce ono Bersábee: iż tám obá przyśięgli. ⁹ Y weszli w przymierze ⁿo studnią przyśięgi. ⁹ Y wstał Abimelech/y Phikol Hetman woyská iego/y wróćili śie do źiemie Pálestyńskiéy. A Abráhám násádźił gay w Bersábei/y wzywał tám imienia PANA Bogá wiecznégo. ⁹ y był obywátelem źiemie Pálestyńskiéy przez wiele czásów

Beer-sabah באר שבע Studnia przyśięgi, ábo studnia śiedmi, od tych śiedmi owiec. Hier. ⁿábo w Beersabie. H.

Sará czemu wyrzućiłá Ismáelá.

A gdy vyźrzáłá Sará syná Agar Aegyptzánki grájącego z Isáákiem.] co záprzyczyną było/ czemu śie tym Ismáelowym graniem obrażáłá Sará? Hieronym S. super caput 4. ad Galat. pisze: dla tego iż Ismáel iáko stárszym bedąc/ y pierwéy obrzezánym/ przywłaszczał sobie práwo pierworodné/ z Isááká śie náigrawáiąc/ y iemu vrągáiąc iáko młodszemu: widząc Sará tákie vszczypliwé igrzyská/ niechćiáłá tego ćierpieć/ y z żáłośći rzekłá: Wypądź niewolnice y syná iéy/ bo nie będźie dźiedźicem syn niewolnice z synem moim Isáákiem. Co ácz przykro było Abráhámowi/ wszákże gdy Bóg słowá Sary potwierdźił/vczynił ták ná roskazánie Boże. Co wszytko figurá było/ y wielka táiemnicá tego/ co śie potym dźiać miáło w kośćiele chrześćiáńskim y żydowskim/ iáko to Páweł ś wykłáda do Gálat. 4.

ROZDZ. XXII.

ⁿY było potym. H.

Bóg doświadcza postuszeństwá Abráhámowégo Iudit 8.c.22. Zyd. 11. d 17.

Ogdy śie zstáło/ kusił Bóg Abráhámá/ y rzekł do niego: Abráhámie / Abráhámie. A on odpowiedźiał: owom ia. ⁹ Rzekł mu: Weźmi syná twégo iednorodzonégo / którego miłuiesz/ Isááká / á idź do źiemie ⁿWidzenia: y tám go ofiáruiesz ná cáłopalenié/ ná iednéy górze którą vkáże tobie. ⁹ Abráhám tedy wstáwszy w nocy/ ośiodłał osłá swégo: wźiąwszy z sobą dwu młodźieńców / y Isááká syná swégo: á nárąbawszy drew do cáłopalenia / szedł ná mieysce ná które mu Bóg roskazał. ⁹ A dniá trzećiégo/podniósszy oczy/ vyźrzał mieysce z dáleká: ⁹ y rzekł do slug swoich/poczekayćie tu z osłem: á ia z dźiéćiećiem áż do onąd pospieszywszy / skoro vczynimy pokłon / wróćimy śie do was. ⁹ Nábrał też drew cáłopalenia/ y włożył ná Isááká syná swégo / á sam niósł w rękách ogień y ⁿmiecz. A gdy obá szli pospołu/ ⁹ rzekł Isáák oycu swému: Oycze móy. A on odpowiedźiał: Czego chcesz synu? oto/ práwi/ogień y drwá / á gdźież ofiárá cáłopalenia? ⁹ A Abráhám rzekł: Bóg opátrzy sobie ofiáre cáłopalenia synu móy. szli tedy pospołu. ⁹ Y przyszli ná mieysce które mu vkazał Bóg/ ná którym zbudował ołtarz/ y vłożył drwá ná nim: á związawszy Isááká syná swégo/ włożył go ná ołtarz ná stós drew. ⁹ Y wyćiągnął rękę y porwał miecz/ áby ofiárował syná swégo. ⁹ A oto Anyół PANSKI z niebá záwołał mówiąc: Abráhámie/Abráhámie. Który odpowiedźiał: Owom ia. ⁹ Y rzekł mu: Nie śćiągay ręki twéy ná dźiećie/ áni mu czyń námniéy: terazem doznał że śie boisz Bogá/ y nie zfolgowałeś iedynému synowi twemu dla mnie. ⁹ Podniósł Abráhám oczy swoie/ y vyźrzał zá sobą báráná/ á on vwiązł zá rogi w ćiernju: którego wźiąwszy ofiárował cáłopalenié miásto syná. ⁹ Y názwał imie mieyscá onego/ PAN ⁿwidźi. Z tądże áż po dźiśdźień zowią: Ná górze PAN ⁿvyźrzy. ⁹ Y záwołał Anyół PANSKI Abráhámá powtóre z niebá mówiąc: ⁹ Przez mie sámégo przy-

ⁿábo Moriiey.

ⁿábo nóż.

Abráhám Ofiáruie syná.

Iac. 2. d.21.

ⁿábo opátrzy, iáko wyższéy ver. 8. ⁿwidźian będźie. H. to iest, CHRistus

Psal. 104. a 9. Luc. 1. g 73. Eccl. 44. d 21. Zyd. 6. c 13. 1. Mach. 2. f 32.

go przysiągłem/ mówi PAN: ponieważeś vczynił te rzecz/ á niezfolgował eś synowi twému iednorodzonému dla mnie: [17] Błogosłáwiąc błogosłáwić bede y toż mnożę nasienie twoie iáko gwiazdy niebieskie/ y iáko piasek który iest ná brzégu morskim: posiędźie nasienie twoie "brony nieprzyiacioł swoich/ [18] y BLOGOSLAWIONE BĘDĄ w násieniu twoim wszytkie narody źiemie/ żeś był posłuszny głosu mégo. [19] Y wróćił sie Abráhám do sług swoich/ y przyszli pospołu do Bersábeé/ y mieszkał tám. [20] Gdy sie to ták stáło/ dano znáć Abráhámowi/ że też Melchá národźiłá synów Nachorowi brátu iego/ [21] "Hus pierworodnégo y Buz brátá iego/ y Kámuel oycá Syriyczyków/ [22] y Kased/ y Azáw/ Pheldas też y Jedlaph/ [23] y Báthuel/ z którégo sie vrodźiłá Rebeká: ośmi tych vrodźiłá Melchá Nachorowi brátu Abráhámowému. [24] A nałożnicá iego/ imieniem "Romá/ vrodźiłá Tabee/ y Gáhám/ y Cáhás/ y Mááchá.

*miástá, grody. Hebr. CHRISTVS óbiecány. Wysszey 12. a 3. 18. c 18. Niżey 26. a 4

Dźie. 3. d 25. Eccl. 44. d 25.

"z tego rodzá iu był Iob. Hier.

"Reumah. H.

Bóg iáko kusi.

[1] *Kuśił Bóg Abráhámá y rzekł mu*] Augustyn ś. 2. lib: de consensu Euangelist: c. 30. vczy: Dwoiákié iest kuszenié/ iedno ná doświádczenié/ drugié ná zwiedźienié/ y o pierwszym tu nápisano/ kuśił Pan Bóg Abráhámá/ to iest kuśił/ doświadczáiąc iego posłuszeństwá/ dla zbudowánia inszych. O drugim nápisano: Bóg nie iest kuśićiel złych/ á sam nikogo nie kuśi. S. Jákub 1. ver: 13. to iest nie kuśi áby kogo zwiódł do grzéchu/ bo to iest szátáńska. Przetoż wielkie iest bluźnierstwo dźisieyszych Nowowierników/ którzy powiedáią/ iż Bóg przywodźi do grzéchu/ y iest sam przyczyna grzéchu: co iest przećiw iáwnému pismu ś. Doświádczał tedy Abráhámá rozkázuiąc mu syná ofiárowáć/ dla dwu nawiecéy przyczyn. Pierwsza/ áby sie okázáłá wiárá y posłuszeństwo Abráhámowé á to ku chwale Bożey y zasłudze tego wietszéy/ á ná przykład wszytkim inszym. Druga áby przez to ofiárowánie syná/ znáczyłá sie oná táiemnicá/ kiedy Bóg Oćiec miał syná swego ofiárowáć ná odkupienie świátá.

Górá Moryách.

[2] *Idź do źiemie widzenia.*] Tá górá przed tym zwána iest Moriáh/ to iest/ Myrrhá Páńska: która też tá historia Abráhámowá dźiwnie ozdobiłá: bo ztąd potym názwáná iest źiemia widzenia/ nie dla czego inszégo/ iedno iż tám ná Abráhámá ofiáruiącégo miłośiernie weyźrzał/ y tákie iego posłuszeństwo wielkimi obietnicámi obdárzył/ y tego dokłáda pismo niżey ver: 14. y názwał imie mieyscá onégo/ Pan widźi: zkąd sie y tego náucz/ iáko Abráhám té mieyscá/ ná których tákie dobrodźieystwo od Páná Bogá wźiął/ czćił y wiecznie ie znáczył/ chcąc áby té wieczné pámiątki dárów Bożych ná tychże mieyscách v potomstwá trwały. Y to pewna/ że to mieysce świeté ták sławné było/ że też y przypowieść potym vrosłá v Zydów táka: Ná górze Pan vyźrzy/ to iest/ iáko ná górze weyźrzał ná Abráhámá/ y raczył go poćieszyć/ ták sie nád nami smiłuie: y trwáło to imie áż do Moyzeszá niemal/ przez lat czterystá. Też góre potym kupił Dawid od Orny Jebuzeyczyká/ y támże ołtarz zbudowawszy ofiárował ofiáre. 2. Reg. 24 Potym ná téyże górze/ zbudował kośćiół Sálomon 2: Par: 3. & 7. w którym osobliwie Pan Bóg modlitwy wysłucháć obiecał. Y owszem nie dáleko támże przy téy górze/ Górá Caluariæ, ná którey Pan Christus był vkrzyżowan. Ták to mieysce był Pan Bóg dla Abráhámá sobie obrał/ y poświećił. A ták niechay sie nie dźiwuią kiedy y teraz ludźie bogoboyni mieyscá té/ ná których Pan Bóg co dobrégo czyni/ czcza y ważą/ czynią to przykłádem ludźi świetych.

Mieyscá świeté iáko Abráhám czćił.

Pan CHRISTVS iest naśieniem Abráhámowym, á przed śię był przed Abráhámem

[18] *Y błogosłáwioné będą w nasieniu twoim wszystkié narody źiemie.*] To nasienie iest Christus iáko wykłáda Páweł S. do Galát: 3. o którym też wyszéy było/ do Adámá/ w Rozdź: 2. y do Abráhámá w Rozdź: 12. et 18. To mieysce przywodzą Nowokrzczeńcy przećiw Bóstwu Christusowému/ vkázuiąc Christusá bydź nasieniem Abráhámowym/ á nie Bogiem. Lecz Pan Christus sam sie przećiw tym nieprzyiaćiołom broni v Janá S. 8. ver: 58. Záprawdę záprawde mówie wam: pierwéy niż Abráhám był/ iam iest. Gdźie o bytnośći swotéy/ iescze przed Abráhámem dáie znáć/ iż choćia iest nasieniem Abráhámowym/ wszákże przedtym iuż był/ niż zostáł potomkiem Abráhámowym: bo ták sam pod przysięgą twierdźi. A ták nietylko iest tym człowiekiem tákim sie vrodźił z Abráhámá/ ále też iest tymże czym był przed Abráhámem/ to iest Bogiem/ któremu własna iest bydź przed wszytkimi. Dla czego też mówi: Ja iestem: którem słowy swoie bytność Bozką/ y nigdy nieodmienna znáczy.

ROZDZ. XXIII.

Sará vmárłá. "ábo w Káriáthárbie. H. "y czterech bo tám cztérzéy Adam, Abráhám, Isááák, y Iákob byli pogrzebieni. Hier. in Gen.

[1] SARA żyłá sto dwádźieśćiá śiedm lat. [2] Y vmárłá w "mieśćie "Arbee/ które iest Hebron/ w źiemi Chánáneyskiéy: y przyszedł Abráhám áby żáłował/ y płákał iéy. [3] A wstawszy od posługi ćiáłá/ mówił do synów Hetowych/ mówiąc: [4] Jestem przychodniem y gośćiem v was: daycie mi "práwo' pogrzébu z wámi/ ábych pogrzebł vmárłégo mégo. [5] Odpowiedźieli synowie Hetowi/ mówiąc: [6] Słuchay nas Pánie: Książęćiem "Bożym iesteś v nas/ w wybornych grobiech nászych pogrzeb vmárłégo swégo: y żadenći

"Dźiedźictwo H.

"to iest książęćiem wielkim.

bronić nie bedźie mógł / ábyś w gro-
bie iego nie miał pogrześć vmárłego
7 swégo. Powstał Abráhám y pokło-
nił sie ludowi źiemie / to iest synóm
8 Hethowym : y rzékł do nich : Jesli
sie podoba duszy wászéy żebych po-
B grzébł vmárłego mégo / słuchayćie
mie / á przyczyńćie sie zá mną do E-
9 phroná syná Seorowégo : áby mi
spuśćił iáskinią dwoistą którą ma w
ostátniéy cześći polá swégo : zá pie-
niądze słuszné niechay mi ią spuśći
10 przed wámi w osiádłość grobu. A
Ephron mieszkał w pośrzodku sy-
nów Hethowych. Y odpowiedźiał
Ephron Abráhámowi w głos przed
wszytkimi / którzy wchodźili w brone
11 miástá onégo / mówiąc : Zadną miá-
C rą niech ták nie bedźie Pánie móy :
ále ty ráczéy posłuchay co mówie :
Pole tobie dáie / y iáskinią która ná
nim iest / przy bytnośći synów lu-
du mégo / pogrzeb vmárłego swé-
12 go. Pokłonił sie Abráhám przed lu-
13 dem onéy źiemie. Y rzékł do Ephro-
ná / w kole ludu : Prosze posłuchay
mie : Dam pieniądze zá pole: przyimi
14 ie / á ták pogrzébie vmárłego mégo
ná nim. Y odpowiedźiał Ephron :
15 Pánie móy / słuchay mie / Ziemiá
któréy żądasz / zá cztéry stá syklów
śrébrá stoi : táć iest cená miedzy
mną á tobą : ále zaż to wielka : po-
16 grzeb vmárłego swégo. Co gdy v-
słyszał Abráhám / odważył pieniądze /
których Ephron zážądał / gdźie sły-
szeli synowie Hethowi / cztéry stá sy-
klów śrebrá dobréy monety pospoli-
17 téy. Y potwiérdzóné iest pole nie-
D kiedy Ephronowé / ná którym byłá
iáskinia dwoista ná przećiwko Mám-
bre / ták sámo iáko y iáskinia / y wszy-
tkié drzewá iego / we wszytkich gráni-
18 cách iego w około / Abráhámówi
w osiádłość / ná co pátrzáli synowie
Hethowi / y wszyscy którzy wchodźili
19 w bráme miástá onégo. Y ták po-
grzébł Abráhám Sare żone swą w
iáskini polá dwoistéy / która leżáłá
przećiwko Mámbre. To iest Hebron
20 w źiemi Chánáneyskiéy. Y potwiér-
dzoné iest pole y iáskinia która byłá
ná nim / Abráhámowi w osiádłośc
grobu od synów Hethowych.

Siclus ważył pułtalerá, á ták summáby łá dwieśćie talerów H.

7 *Pokłonił sie.*] To iest / spuśćiwszy twarz ku źiemi nákłonił sie dla vczćiwośći / według zwyczáiu królów wschodnych. Gdźie pámietay / iż słowo Zydowskié Sachah, które po łáćinie przekłádáią / Adoro, znáczy vczćiwość zwierzchnią / którą czyniemy / álbo náchyláiąc głowe ku źiemi / ábo vpadáiąc ná źiemie / któréykolwiek personie zacnéy / y człowiekowi / y Anyołowi y Bogu. My to według zwyczáiu iezyká nászego przekłádamy / pokłonem ábo kłániániem / August: lib:10. de Ciuit: c. 1. Czytay též Exod. 20. ver: 5.

ROZDZ. XXIIII.

Abráhám sługe posyła szukáć żony Isáákowi. Niż: 44. g. 29.

1 A Abráham był
stáry y podeszły w
leciech : á Pan
mu we wszytkim
błogosłáwił : y
rzékł do stárszégo
sługi domu swé-
go / który władał wszytkim co miał :
2 Połóż reke twoie pod biodre moie /
3 ábych cie poprzysiągł przez PANA
Bogá niebá y źiemie / żebyś nie brał
żony synowi memu z córek Cháná-
neyskich / miedzy którémi mieszkam :
4 ále żebyś do źiemie y do rodźiny mo-
iéy iechał / y tám z tąd wźiął żone sy-
5 nowi memu Jsáákowi. Odpowie-
dźiał sługá : Jesli białagłowá nie
bedźie chćiáłá iść zemną do téy źie-
mie / izaż odprowádźić mam syná
twég ná mieysce z któregoś ty wyszedł?
6 Y rzékł Abráhám : strzeż ábyś tám
kiedy nie odprowadzał syná mégo.
7 Pan Bóg niebiéski / który mie wźiął
z domu oycá mégo / y z źiemie vrodze-
nia mégo / który mówił zemną / y przy-
siągł mi mówiąc : Nasieniu twe-
mu dam te źiemie : on pośle Anyołá
swégo przed tobą / y weźmiesz z tám-
8 tąd żone synowi memu. A iesli nie
zechce białagłowá iácháć z tobą / te-
dy nie bedźiesz obowiązány przysięgą:
tylko syná mego nie odprowadzay
9 tám. Podłożył tedy sługá reke swo-
ie pod biodre páná swégo / y przysiągł
10 mu ná te mowe. Y wźiął dźiesieć
B wielbłądów z stádá y poszedł / niosąc
z sobą ze wszytkich dóbr iego : á poie-
chawszy vdał sie do Mezopotámiiéy /
11 do miástá Náchor. Y postáwiwszy
wielbłądy przed miástem v studnie

Obyczay przyśiegi.

Wyszéy 12. b. 7. 13. d. 5. 15. d. 18. Niż: 20. 2 1.

gdźie Náchor mieszkał

w wieczór / o czáśie którego zwykły wychodźić niewiásty czérpáć wode rzekł: 12 ° PANIE Boże páná moiego Abráhámá/ proßę potkay mie dźiś/ á vczyń miłośierdźie z pánem moim Abráhámem. 13 ° Oto ia stoie blisko studnie / á córki obywátelów tego miástá wynidą czérpáć wode. 14 ° Przetóż pánienká/ którey ia rzekę: Náchyl wiádrá twego że śie nápiię : á oná odpowie: Piy/y owßem y wielbłądy twoie nápoię: tá iest którąś zgotował słudze swe° Izáákowi: y przez to zrozumiem/ żeś vczynił miłośierdźie z pánem moim. 15 ° Jeßcze był w sobie słów nie dokończył/ á oto Rebeká wychodźiłá/ córká Báthuelá/ syná Melchy / żony Náchorá brátá Abráhámowego/ máiąc wiádro ná rámieniu swoim : 16 ° Dźieweczká zbytnie śliczna y pánná bárzo piekna/ y niepoznána od mężá. C A zeßłá byłá do studniey/ y nápełniłá byłá wiádro/ y wracáłá śie. 17 ° A zábieżał iey sługá/ y rzekł: Troche wody ábym śie nápił day mi z wiádrá twego. 18 ° Która odpowiedźiáłá: Piy pánie móy / y predźiuchno złożyłá wiádro ná reke swoie/ y dáłá mu pić. 19 ° A gdy śie nápił/ przydáłá: A owßem y wielbłądóm twoim náczérpam wody/ áż śie wßyscy nápiią. 20 ° A wylawßy wiádro w korytá/ bieżáłá záśie do studnie czérpáć wody: y náczérpawßy/ wßytkim wielbłądóm dáłá. 21 ° A on milcząc przypátrowáł śie iey/ chcąc wiedźieć ieśliby zdárzył PAN dróge iego/ czy nie. 22 ° A gdy śie nápili wielbłądowie / dobył mąż náußnic złotych/ które ´ważyły dwá syklá/ y mánelli tyleż ważących ``syklów dźieśieć´. 23 ° A rzekł do niey: Czyiás ty córká ? powiedz mi: ieśli w domu oycá twego mieysce ku stániu? 24 ° Która odpowiedźiáłá : Jestem córká Báthuelá syná Melchy/ którey ą vrodźiłá Náchorowi. 25 ° A przydáłá mówiąc: Plew też y śiáná dostátek iest v nas/ y mieysce przestrone do stánia. 26 ° A náchylił śie człowiek/ y pokłonił śie PANU 27 ° mówiąc: Błogosłáwiony PAN Bóg páná mego Abráhámá/ który nie oddalił miłośierdźia y prawdy swey od Páná mego/ y prostą drogą przywiódł mie w dóm brátá páná mego. 28 ° Bieżáłá tedy dźieweczká/ y powiedźiáłá w domu mátki swey wßytko co słyßáłá. 29 D ° A Rebeká miáłá brátá imieniem Lábáná/ który predko wyßedł do człowieká/ kedy byłá studnia. 30 ° A gdy vyźrzał náußnice y mánelle ná reku śiostry swey/ y vsłyßał wßytki słowá powiádáiącey : To mi mówił człowiek: przyßedł do mężá który stał v wielbłądów/ y blisko studnie wody: 31 ° y rzekł do niego: Wnidź błogosłáwiony PANSKI: przecz ná dworze stoiß? nágotowałem dóm y mieysce wielbłądóm. 32 ° A doprowádźił go do gospody/ y rozśiodłał wielbłądy/ y dał plew y śiáná / y wody ná vmyćie nóg iego/ y mężów którzy z nim przyiecháli. 33 ° A ´położono przed nim chlebá´. który rzekł: Nie bede iadł/ áż odmówie rzecz swoie. Odpowiedźiał mu: Mów. 34 ° A on rzekł: Jestem sługá Abráhámów. 35 ° A PAN błogosłáwił pánu memu bárzo/ y vwielmożony iest: y nádał mu owiec y wołów/ srebrá y złotá/ ``niewolników y niewolnic/ wielbłądów y osłów. 36 ° A vrodźiłá Sárá żoná páná mego syná pánu memu w stárośći swoiey/ y dał mu wßytko co miał. 37 ° A poprzyśiągł mie pan móy mówiąc: Nie weźmieß żony synowi memu z córek Chánáneyskich w których źiemi mießkam: 38 ° ále do domu oycá mego poiedźieß/ y z rodźiny moiey weźmieß żone synowi memu. 39 ° A iam odpowiedźiał pánu memu: A ieśli nie bedźie chćiáłá zemną iácháć białagłowá? 40 ° PAN/ prawi/ przed którego oblicznośćią chodze/ pośle Anyołá swego z tobą/ E y zdárzy droge twoie: y weźmieß żone synowi memu z rodźiny moiey y z domu oycá mego. 41 ° Nie winien bedźieß zákleciá mego / gdy przyidźieß do powinowátych moich / á nie dádząćby. 42 ° Przyßedłem tedy dźiśia do studnie wody y rzekłem: PANIE Boże páná mego Abráhámá/ ieśliś zdárzył droge moie / po którey teraz chodze: 43 ° oto stoie v studniey wody/ á pánná/ która wynidźie czérpáć wody/ vsłyßy odemnie: Day mi troche wody pić z wiádrá twego: 44 ° á rzecze mi: y ty piy/ y wielbłądóm twoim náczérpam / tá iest białagłowá którą zgotował PAN synowi páná mego. 45 ° A gdym to zsobą milcząc rozbierał: vkazáłá śie Rebeká idąc z wiádrem

które

Modlitwá sługi Abráhámowego o sczęśliwé powodzenie

Niebyłáć to wróżká, ále z nádchnienia Bożego, y z wielkiey wiáry prośi, áby P. Bóg pewnym znákiem pokazał, którąmiał wźiąć żonę synowi Páná swego, y bierze zá pewny znák nie vrodę áni bogáctwá, ále ludzkość y miłośierdźie przeciw pielgrzymóm. A to wßytko sstáło śie zá modlitwą Abráhámową, y sprawą Anyołá ś. którému Abram sługę swego poruczył. Czytay 1. Król:14.

´puł sykla. H.

``czerwonych złotych dźieśieć. H. bo sykle były y złote y srebrne.

´nágotowano mu ieść. Hebr.

``sług y służebnic.

które niosłá ná rámieniu: y zeszłá do studniéy/ y náczérpáłá wody. Y rzekę do niéy: Day mi troche pić. 46 Która spiesznie złożyłá wiádro z rámieniá/ y rzekłá mi: Y ty piy/ y wielbłądóm twoim dam pić: y piłem/ y nápoiłá wielbłądy. 47 Y spytałem iéy/ y rzekłem: Czyiáś córká? Która odpowiedziáłá: Jestem córká Báthuelá syná Nachorowégo/ którégo mu vrodziłá Melchá. Záwiesiłem tedy naussznice ná ozdobę oblicza iéy/ y mánelle włożyłem ná ręce iéy. 48 Y náchyliwszy sie pokłoniłem sie PANV/ błogosłáwiąc PANA Bogá páná mégo Abráhámá/ który mie przywiódł prostą drogą/ ábym wziął córkę brátá páná mégo synowi iego. 49 A przetóż iesliż czynicie miłosierdzié y prawdę z pánem moim/ oznáymicie mi: á iesli sie co inszégo podoba/ y to mi powiédzcie/ ábym poszedł w prawo ábo w lewo. 50 Y odpowiedzieli Lábán y Báthuel: Od PANA wyszłá ᵃmowá: nie możemy nád wolą iego co inégo mówić z tobą. 51 Oto Rebeká przed tobą iest/ weźmi ią/ á iédź/ á niech będzie żoną syná paná twégo/ iáko rzékł PAN. 52 Co gdy vsłyszał sługá Abráhámów/ padszy pokłonił sie do ziemie PANV. 53 Y dobywszy naczénia śrébrnégo y złotégo/ y szat/ dał ie Rebece zá dar: bráciéy tákże iéy/ y mátce dał vpominki/ 54 Y spráwiwszy gody iedząc y piiąc pospołu/ zostáli tám. A ráno wstawszy sługá rzékł: Puśćcie mie/ ábym poiáchał do páná mégo. 55 Y odpowiedzieli brácia iéy y mátká: Niech zmieszka

ᵃ to iest, rzecz tá.

Rebeká żoną Isááková.

pánienká áby dziesięć dni v nas/ á potym poiedzie. 56 A on rzékł: Nie zátrzymawaycie mie/ gdyż PAN zdarzył drógę moię: puśćcie mie/ ábym iáchał do páná mégo. 57 Y rzekli: Záwołaymy pánny/ á dowiédzmy sie iéy woléy. 58 A gdy przyzwána przyszłá/ spytáli: Chcesz iácháć z tym człowiekiem? Która rzekłá/ poiádę. 59 A ták puścili ią/ y mámkę iéy/ y sługę Abráhámowégo/ y towárzystwo iego. 60 winszuiąc szczęścia siestrze swéy/ y mówiąc: siostráś nászá iest: rozmnóż sie w tysiąc tysiecy/ y niech posiedzie nasienié twoie brony nieprzyiaciół swoich. 61 Rebeká tedy y dziéwki iéy wsiadszy ná wielbłądy/ iácháły zá onym mężem: który sie spieszno wracał do Páná swego. 62 A tego czásu przechadzał sie Isáák po drodze która wiedzie do studnie/ któréy imię iest żywiącégo y widzącégo: mieszkał bowiém w ziemi ku ᵇpołudniowi/ 63 á wyszedł był ᶜdla rozmyślánia ná polu/ iuż ku wieczorowi: á podniósszy oczy swé/ vyźrzał wielbłądy idące zdáleká. 64 Rebeká też vyźrzawszy Isááká zsiadłá z wielbłądá/ 65 y rzekłá do sługi: Co ono zá człowiek który idzie przez pole przećiwko nam? y rzékł iéy: To iest Pan mój. A ona wziąwszy prędko płaszcz nakryłá sie. 66 A sługá wszytko co spráwił/ powiedział Isáákowi. 67 Który wprowádził ią do namiotu Sary mátki swéy/ y wziął ią zá żonę: y ták bárzo ią miłował/ że żalu/ który był przypadł z śmierci mátki iego/ vlżył.

Błogosłáwią Rebece rodzicy.

Isáák wyszedł ná modlitwę w pole. wyższéy 16. d. 24.

ᵇ to iest, w Geraris.

ᶜ ná modlitwę.

Isáák przyimuie Rebekę.

2 *Połóż rękę twoię pod biodrę.*] Biodrá tákże y żywot/ w piśmie S. rodzenié znáczy. Przetóż y tą ceremonią wyznawał Abráhám wiárę/ którą miał o národzeniu Messyaszá/ z nasienia iego według obietnice Bożéy wyższéy 12. y 22. A ták przysięgał przez Christusá który sie miał z niego národzić. Zrozumiał bowiém/ iż to nasienié/ w którym miáły być błogosłáwioné wszytkié narody/ nietylko miáło być człowiekiem/ ále też Bogiem y to dáiąc znáć/ kazał słudze swému/ podłożyć rękę pod biodrę swoię/ znácząc ciáło/ które z niego wziąć miał Messyasz: y wespół poprzysiągł go/ przez Páná niebá y ziemie: vkázuiąc iż sam Pan niebá/ y ziemie/ miał w tym ciele przyść/ które z Abráhámá wyszło. ták ś. Augustyn lib: quæst: in Genesim q. 62. de Ciuit: lib. 16. cap: 31. Serm: 71. de Tempore ták pisze: Biodry sie dotykał/ á przez Bogá przysięgał: bo máiąc duchá prorockiégo/ wiedział iż z iego nasienia Christus Pan niebá y ziemie miał sie národzić.

Abráhám przysięgał przez Christusá iáko Bogá y człowieká.

43 *Pánná/ która wynidzie czérpáć wody*] Pánná po Hebreysku/ ná tym mieyscu האלמה Alma, które słowo znáczy/ dziewice nienáruszoną: y powiáda Hieronym ś. iż we wszystkim piśmie Alma/ záwżdy znáczy Pánnę cáłéy czystości. Jest też insze słowo Żydowskié בתולה Betula, które może znáczyć ták pánnę iáko y niepánnę: y przetóż Moyzesz wyższéy ver: 16. gdy názwał Rebekę Betulą/ przydał/ y nieznáiąca mężá.

Almá y Betulá co znáczy.

63 *Wyszedł był dla rozmyślánia.*] To iest/ ná modlitwę/ á zwłaszczá która sie osobliwie ná vważániu w sercu rzeczy niebieskich zábawia/ wiedząc iż osobność bárzo człowiekowi pomaga do poięcia rzeczy niebieskich. Tego przykłádu Isáákowego naprzednieyszy ludzie násládowáli/ Moyzesz/ Eliasz/ Elizeusz/ y wszyscy niemal prorocy: y nád proroki wiet-

Iáko modlitwę Isáák w polu odpráwował.

ßy Jan Krzćićiél/ z dziećinſtwá ná puſczy wychowány. który obyczay téż Pan Chriſtus chowáiac/ wychodził ſam na gore modlić ſie. Ztądże y ono vroſto/ iż puſcze były pełné puſtelników świetych.

65 ᵉWziąwßy prędko płáſcz nákryłá ſie] Żydowſkie Saiph, á Gréckié θέριςρον / ieſt przykrycie głowy y twarzy białychgłów / co w zwyczáiu było v narodów wßytkich / które wzgląd máiąc ná vczćiwość miáły.

ROZDZ. XXV.

2.Par:1.c.32 *Abrahám póymuie Ceturę zá żonę.*

1 A Abrahám poiął drugą żone imieniem Ceture: 2 Która mu vrodziłá Zámrana/ y Jekſáná y Mádáná y Mádiáná/ y Jesboká y Suégo. 3 Jekſan też zrodził Sábe y Dádáná: ſynowie Dádánowi byli Aſurymowie y Látuſymowie y Loomimowie. 4 Z Madiáná lepak poßedł Ephá y Opher / y Henoch / y Abidá y Eldaá: wßyſcy ci ſynowie Ceturý. 5 A dał Abrahám wßytko co posiadł Isáákowi: 6 á ſynóm ᵃnałożnic dał dáry / y oddźielił ie od Jſaaká ſyná ſwego / póki ieſcze ſam był żyw/ ku wſchodowéy części.

Iſáák dźiedźicz y.

ᵃábo inßych żón, które poymowano bez ceremoniy, áni rządźiły, áni ſynowie ich dźiedźiczyli.

7 A Abrahámowi było dni żywotá/ ſto ſiedmdźieśiąt y pięć lat. 8 A vſtáiąc vmarł w ſtárości dobréy/ y w zeßłym wieku/ y pełen dni / y zgromádzony ieſt do ludu ſwego. 9 A pogrzebli go Jſáák y Jſmáel ſynowie iego w iáſkini dwoiſtéy/ która leży ná polu Ephroná ſyná Seorowégo Heteyczyká / ná przećiwko Mámbre. 10 Które był kupił od ſynów Hethowych: tám pogrzebion ieſt ſam y Sará żoná iego. 11 A po śmierci iego błogoſłáwił B Bóg Jſáákowi ſynowi iego / który mießkał v ſtudnie názwánéy żywiącég y widzącégo.

Smierc Abrahámá.

12 Té ſą ᵇrodzáie Jſmáelá ſyná Abrahámowégo / którégo mu vrodziłá Agár Aegyptiánká / ſłużebnica Sary: 13 y té imioná ſynów iego w nazwiſkach y w rodzáiach ich. Piérworodny Jſmáelów Nábaioth / potym Cedár / y Adbéel y Mábſam/ 14 Máſmá téż/ y Dumá y Máßá/ 15 Hadar y Themá/ y Jethur/ y Naphis y Kedma. 16 Ci ſą ſynowie Jſmáelowi: y té imioná po zamkách y miáſteczkách ich / dwánaście książąt pokolenia ich. 17 A ſtáło ſie lat żywotá Jſmáelowégo ſto trzydźieści y ſiedm / y vſtáiąc vmárł / y przyłożon do ludu ſwego. 18 A ᶜmießkał od

ᵇpotomſtwá. Naród Iſmáelów

ᶜmießkáli.H.

C Hewili/ áż do Sur/ która leży náprzećiwko Aegyptowi wchodząćym do Aſſyriiéy: ᵈprzed obliczem wßyſtkiéy bráćiéy ſwéy vmárł. 19 Té téż ſą rodzáie Jſááká ſyná Abrahámowégo: Abrahám zrodził Jſááká: 20 który máiąc lat czterdźieśći poiął żone Rebekę/ córkę Báthuelá Syriyczyká z Mezopotámiiéy / śioſtrę Lábánowę. 21 A prosił Jſáák PANA zá żoną ſwą/ iż byłá niepłodną/ który ᵉwyſłuchał go/ y dał poczęćié Rebece. 22 Ale ſie tłukły w żywoćie iéy dźiatki/ która rzekłá: Jeſliż mi ták bydź miáło / co było po tym żem poczęłá? A ᶠpoßłá áby ſie porádźiłá PANA. 23 Który odpowiádáiąc rzékł: ᵍDwá narodowie ſą w żywoćie twoim/ y dwoi ludźie z żywotá twego rozdźielą ſie / á ieden lud zwyćięży drugi lud/ y ſtárßy będźie ſłużył młodßému. 24 Już był przyßedł czás porodzenia/ á oto bliźnięta náláz ły ſie w żywoćie iéy. 25 Który piérwéy wyßedł / liſowáty był / y wßytek iáko ſkórá ʰkoſmáty: y názwáné ieſt imię iego Ezaw. Zrázu drugi wychodząc/ D piętę brátá trzymał ręką: y dla tego názwał go Jákobem. 26 Sześćdźieśiąt lat było Jſáákowi / gdy mu ſie dźiatki národźiły. 27 Które gdy vroſły/ ſtał ſie Ezaw mąż biegły w myśliſtwie y człowiek oracz: A Jákob mąż proſty mießkał w namiećiéch. 28 Jſáák miłował Ezawá ztąd/ iż iadał z łowu iego: á Rebeká miłowáłá Jákobá. 29 A vwárzył Jákob ⁱkáßę: do którégo przyßedwßy Ezaw z polá ſpracowány/ 30 rzékł: Day mi z wárzywá tego czérwonégo/ bom ſie bárzo ſpracował. A z téyże przyczyny názwano imię iego Edom. 31 Którému rzékł Jákob: Przeday mi piérworodztwo twoie. 32 A on odpowiedźiał: Oto vmiéram/ cóż mi pomoże piérworództwo? 33 Rzékł Jákob: Przyśiężże mi. A przyśiągł mu Ezaw/ y przedał piérworództwo. 34 A ták wziąwßy chléb y potráwę ſoczewice / iadł y pił y poßedł / lekce ſobie ważąc że piérworództwo przedał.

ᵈto ieſt w rękách wßytkich ſynów ſwoich, zoſtáwiwßy ie wßytkié żywé. Hier.

Rodzay Iſáákow.

ᵉwe dwádźieśćiá lat.

Národzenie Iákobá y Ezau.

ᶠto ieſt do kápłaná.

ᵍTo wykłáda Páweł S. do Rzy. 9. c. 10.

Oſeæ 12.a 3.

ʰSeir H. ſkąd też Ezaw Seirem to ieſt kosmátym był názwan. Hier Iákob יעקב piętá ábo ſtopá.

ⁱábo potráwę.

Edom אדום *czerwony ábo żółty lub liſowáty. H. Ezaw przedá ie pierworodſtwo, to ieſt, ſucceſſią w pánowániu nád bráćią, w Kápłáńſtwie, y dwu częśćiách dóbr.*

Abráhám trzećiu drugą żonę poiął.

1 *Abráhám poiął drugą żonę*] To ſie dźiało zá Boſkim zrządzeniem/ nietylko dla rozmnożenia potomſtwá/ ále dla wielkiéy táiemnice. Bo iáko Agár y Iſmáel figurą byli ludźi ćieleſnych w ſtárym zakonie: ták y Cetura y ſynowie iéy figuruią ludźie ćieleſné nowégo teſtámentu/ ázwłaſczá heretyki: którzy choćia ſie rodzą z Chriſtuſá przez Chrzeſt ś. y w náuce y w wierze y w znákach zwierzchnich/ y w dárach Bożych ſą podobni Kátolikom: wſzákże łáſki Bożéy y żywotá wiecznégo nigdy dźiedźicámi nie będą/ iáko ſynowie Cetury wźiąwſzy tylko dáry od oycá nie dźiedźiczyli. A iáko przedtym Zydowie nie mieli ćięſzſzych nieprzyiaćiół ná ſie/ iáko byli ich krewni y powinni ſynowie Lotowi y Eſau/ y Cetury: ták też nam Chrześćiánom nawiętſzy y naſrożſzy nieprzyiaćiele ſą Heretycy/ którzy ſie wiárą y náuką Chriſtuſową fałſzywie chłubiąc/ Kośćiół iego okrutniey niż którzy inſzy prześláduią/ Auguſt: quæſt: 5. in Gene.

Figurá heretyków.

Różność nałożnic od żon

6 *Synóm nałożnic dał dáry.*] Nałożnicámi tu zowie one Agár y Ceture/ nie żeby nie były włáſnémi żonámi/ ále czyni różność tych żon od przednieyſzéy żony/ którą tylko iedné według zwyczáiu zwano żoną/ y tá rządźiłá domem/ y dźiedźiczyłá: y táka byłá Sará/ y dlategoć ią záwżdy zowie żoną: nałożnice lepák/ ácz włáſnie tákże były żonámi/ wſzákże nie rządźiły ani dźiedźiczyły/ iáka byłá Agár y Ceturá.

7 *Abráhámowi było dni żywotá*] Abráhám kiedy vmárł/ było po ſtworzeniu świátá/ dwá tyśiącá ſto dwádźieśćiá y trzy látá: á po poto pie lat czteryſtá ſześćdźieśiąt y śiedm lat.

2123. 467.

8 *Y zgromádzony ieſt do ludu ſwego*] Tákié słowá piſmá ś. Przyłożony do ludu ſwego/ Przyłączony do oycow ſwoich/ Záſnął z oycámi ſwemi: ſą włáſnośći iężyká Hebreyſkiégo/ wſzákże znáczą dwie rzeczy táiemné. Naprzód nieśmiertelność duſze/ nietylko Abráhámowéy/ ále y inſzych ludźi/ do których przyłączony ieſt Abrahám. Druga znáczą też iż duſze ludzkié po śmierći nie káżda oſobno mieſzka/ ále ſie zgromadzáią iáko ieden lud/ álbo do niebá álbo do pieckłów. Bo ſkoro kto vmrze/ záraz będźie przyłożón do ludu ſwego álbo miedzy złé álbo miedzy dobré. Theodoretus quæſt. 109. in Geneſim.

Co znáczą ſłowá té, Przyłożon do ludu ſwego.

Nieśmiertelność duſz.

Duſze ſie zgromadzáią.

23 *Stárſzy będźie ſłużył młodſzému*] To ſie rozumié według litery y w rzeczách docześnych iáko vczy Auguſtyn ś. quæſt: 73. in Gen. bo choćiáć Eſau nie ſłużył Iákobowi/ á wſzák że potomſtwo iego/ Idumeyczykowie/ ſłużyli Zydóm zá pánowánia Dawidá y Sálomoná/ 2. Król/ 8. Aż do czáſu Iorámá królá Iudzkiégo/ zá którego wybili ſie z niewoléy według proroctwá Iſáákowégo/ niżéy 27. ver: 40.

Ezaw iáko ſłużył Iákobowi.

25 *Náznał go Iákobem.*] Iákob w Zydowſkim iężyku włáſné imie od tego wźięté/ iż ręką trzymał nogę brátá ſwego/ chcąc mu przeſzkodźić áby ſie pierwéy nie rodźił.

Iákob z kąd názwán.

ROZDZ. XXVI.

Iſáák w Geraże mieſzka, gdźie mu ſie napierwéy Bóg vkazał.

1 A Gdy był głód w źiemi po onym nievrodzáiu który był zá czáſów Abráhámowych/ poſzedł Iſáák do Abimelechá królá Páleſtyńſkiégo do Gerary. 2 A vkazał mu ſie PAN/ y rzékł: Nie ſſtępuy do Ægiptu/ ále mieſzkay w źiemi/ którą ia tobie powiém/ 3 y bądź gośćiem w niéy/ á będę z tobą/ y będęć błogoſłáwił: tobie bowiem y naśieniu twemu dam te wſzytkié kráie ''pełniąc przyśięgę/ którąmem przyrzekł Abráhámowi oycu twemu. 4 A rozmnożę naśienié twoie iáko gwiazdy niebieſkie: y dam potomkóm twoim wſzytkié te kráiny. y BĘDĄ BLOGOSLAWIONE w naśieniu twoim wſzytkié narody źiemie: 5 dla tego iż był poſłuſzny Abráhám głoſu mégo/ y ſtrzegł przykazánia y mándatów moich/ y záchował Ceremoniæ y práwá moie. 6 Mieſzkał tedy Iſáák w Gerarach. 7 Którégo gdy pytáli mężowie mieyſcá onégo o żenie iego/ odpowiedźiał: śioſtrá moiá ieſt: bo ſie bał wyznáć że mu byłá złączona małżeńſtwem: mniemáiąc by go ſnać nie zábili dla iéy pięknośći. 8 A gdy minęło dni wiele/ á támże mieſzkał: wyglądáiąc Abimelech król Páleſtyńſki oknem/ vyźrzał go żártuiącégo z Rebeką żoną ſwoią. 9 A przyzwawſzy go rzékł: Iáſna rzecz ieſt że to żoná twoiá: Czemużeś ſkłamał żeby to byłá śioſtrá twoiá? Odpowiedźiał: Bałem ſie ábych nie zginął dla niéy. 10 A rzékł Abimelech: Czemuś nas oſzukał? mógłby ſie był kto z ludu zyść z żoną twoią/ y przywiódłbyś był ná nas grzéch wielki. 11 A przykazał wſzytkiemu ludowi mówiąc: Ktoby ſie dotknął ''żony człowieká tego'/ śmiercią vmrze. 12 A śiał Iſáák w onéy źiemi/ y nálazł onégo Roku tyle ſto kroć: A błogoſłáwił mu PAN. 13 A zbogáćił ſie człowiek/ y poſtępował mnożąc ſie y rosnąc/ áż zoſtał zbytnie wielkim. 14 Miał też ſtádá owiec y bydłá/ y czeládźi mnoſtwo. Przeto záyźrząc mu Páleſtynowie/ 15 wſzytkié ſtudnie/ które byli wykopáli ſłudzy oycá iego Abráhámá/ ná on czás záſypáli/ nápełniwſzy źiemią: 16 ták iż y ſam Abimelech mówił do Iſááká: odéydź od nas/ ſtá-

wyſſéy 12. b. 7. 15. d. 18

Obietnicá o CHRISTV śie wznowiona Iſáákowi dla záſług Abráhámowych.

Niż: 12. a. 3. 18. c. 18. 22. d. 17. 8. d. 19.

Iſáák żonę ſwoię zowie śioſtrą iáko y Abram. wyſſéy 12. ver. 13.

''człowiek iego y żony iego, H.

Błogoſłáwi P. Bóg Iſáákowi w máiętnośći.

Studnie Iſáákowe zákopáli Páleſtynowie.

 łeś

łeś sie bowiem dáleko od nas mo= żnieyszym. 17 A on odchodząc żeby przyszedł do potoku Gerary, y tám mieszkał, 18 wykopał záśie drugie studnie, które vkopáli byli słudzy oycá iego Abráhámá, y które po śmierci iego niegdy Philistynowie byli zásypáli, y názwał ie témiż imiony, którémi przedtym názwał był oćiec. 19 A kopáli ná strumieniu, y nálezli wode żywą. 20 Ale y tám był poswarek pásterzów Gerary przećiw pásterzóm Izáákowym, mówiących: Násza to wodá: prze co imie studnie, z tego co sie sstáło, názwał Potwarzą. 21 Wykopáli iesżcze y insżą: y o te tákże swárzyli sie, y názwał ią Nieprzyiáźnią. 22 A odszedszy z támtąd, vkopał inszą studnią, o którą iuż sporu nie wiedli: á ták názwał imie iey, Rozszérzenie, mówiąc: Teraz rozszérzył nas PAN, y dał róść ná źiemi. 23 A wstąpił z onego mieyscá do Bersábei, 24 gdźie mu sie PAN vkazał téyże nocy, mówiąc: Jam iest Bóg Abráhámá oycá twego, nie bóy sie, bo ia z tobą iestem: bedeć błogosłáwił, y rozmnożę nasienie twoie dla sługi mego Abráhámá. 25 Przetóż tám zbudował ołtarz: á wzywáiąc imienia PANSKIEGO rozbił namiót: y roskazał sługam swym áby kopáli studnią. 26 Ná które mieysce gdy przyszli z Gerary Abimelech, y Ochozath przyiaćiel iego, y Phikol Hetman żołnierstwá, 27 rzekł do nich Izáák: Przecześćie przyszli do mnie, człowieká którego nie náwidźićie, y wypedźiliśćie od siebie? 28 A oni odpowiedźieli: Widźieliśmy iż PAN iest z tobą, y dla tegośmy rzekli: Niech bedźie przyśiegá miedzy námi, y vczyńmy przymierze. 29 ábyś nam nie czynił nic złego, iáko y my niceśmy twego nie ruszyli, ániśmy vczynili coby ćie obráźiło: áleśmy ćie w pokoiu puśćili rozmnożonego błogosłáwieństwem PANSKIM. 30 A spráwił im vczte. 31 A gdy sie náiedli y nápili, wstawszy ráno przyśiegli sobie spólnie: y puśćił ie Izáák w pokoiu ná mieysce ich. 32 Alić oto przyszli tegóż dniá słudzy Izáákowi, powiádáiąc mu o studniej którą wykopáli, y mówiąc: Nálezliśmy wode. 33 Z kąd názwał ią Dostátkiem: á imie miástu dano Bersábee áż do dniá dźiśieyszego. 34 A Ezaw máiąc czterdźieśći lat poiął żony: Judyth, córke Beery Heteyczyká, y Básemáth córke Elon z tegóż mieyscá. 35 Które obie obráźiły serce Izáaká y Rebeki.

nà dolinę Gerárską, H.

w oney dolinie. H.

Hesek עשק swar, ábo potwarz.

Sitnah שטנה Nieprzyiaźń ábo Nienawiść.

Rechoboth רחבות Rosszérzenie.

Bóg powtóre sie vkazał Izáákowi, y błogosłáwi mu dla Abráhámowych zasług.

Przymierze Abimelechá z Izáákiem.

Sibeah שבעה Dostátek ábo przyśięgá.

studnia przyśięgi.

ROZD. XXVII.

1 A Stárzał sie tedy Izáák, y záćmiły sie oczy iego, y widźieć niemógł, y záwołał Ezawá syná swego stárszégo, y rzekł mu: Synu móy? Który odpowiedźiał: Owom ia. 2 któremu oćiec: Widźisz (rzekł) żem sie zstárzał, á niewiem dniá śmierći moiéy. 3 Wezmi broń twoie, sáydak y łuk, á wynidź ná pole: á gdy polując co vgonisz, 4 vczyń mi z tąd potráwe iáko wiesz wolą moie, y przynieś ábym iadł: áby błogosłáwiłá tobie duszá moiá, niż vmre. 5 Co gdy vsłyszáłá Rebeká, on też odszedł ná pole, áby roskazániu oycowskiému dosyć vczynił, 6 rzekłá synowi swemu Jákobowi: Słyszáłám oycá twego gadáiącégo z Ezawem brátem twoim, y mówiącégo mu: 7 Przynieś mi z łowu twego, á vczyń B potráwe ábym iadł y błogosłáwił ći przed PANEM piérwéy niżli vmre. 8 Teraz tedy synu móy, przestań ná rádźie moiéy: 9 á szedszy do trzody przynieś mi dwoie koźląt co lepszych, ábych z nich vczyniłá potráwy oycu twemu, których rad pożywa: 10 które gdy mu przynieśiesz, á náie sie, áby ćie błogosłáwił piérwéy niżli vmrze. 11 Któréy on odpowiedźiał: Wiesz iż Ezaw brát móy iest człowiek kosmáty, á ia goły: 12 ieśli sie mnie dotknie oćiec móy, á poczuie, boie sie áby nie mnimał, żem chćiał z niego szydźić, y przywiode ná sie przeklectwo miásto błogosłáwieństwá. 13 Do którego mátká: Ná mnie, pry, niech bedźie to przeklectwo synu móy: tylko słuchay głosu mégo, á szedszy przynieś com rzekłá. 14 Poszedł y przyniósł, y dał mátce. Zgotowáłá oná potráwy iáko

Izáák roskazał Ezawému żwierzyny dośtáć.

vłowiwszy mi żwierzyny. H.

ábychći błogosłáwił. Hebr.

Jákob zá rádą mátki podszedł Ezawégo.

Seir H. stąd zową górę Seir, gdźie mieszkał Ezaw.

[15] wiedziáłá że chćiał oćiec iego. A w ßáty Ezawowé bárzo dobré / które v śiebie miáłá domá / oblokłá go: [16] y skórki kozlecé obwinełá wkoło reku / y gołość ßyi iego okryłá / [17] y dáłá po tráwe / y chléb którégo byłá nápiekłá oddáłá. [18] Które on wniózßy rzékł: Oycze móy? A on odpowiedźiał: Słyßę. Ktoś ty iest / synu móy? [19] Y rzékł Jákob: Jam iest pierworodny twóy Ezaw: vczyniłem iákoś mi roskazał: wstań / śiądź / á iédz z łowu mégo / áby mi błogosłáwiłá dußá twoiá. [20] Jsáák zásie rzékł do syná swégo: Jákożeś ták rychło náléść mógł synu móy? Który odpowiedźiał: Wola Boża byłá / że mi sie prędko nágodźiło czegóm chćiał: [21] y rzékł Jsáák: Przystąp sám / żebym sie ciebie dotknął synu móy / á doznał ieśliś ty iest syn móy Ezaw / czyli nié. [22] Przystąpił on do oycá / á pomácawßy go rzékł Jsáák: Głos w prawdźie głos Jákobów iest: ále ręce są ręce Ezáwowé. [23] Y nie poznał go / iż kosmáté ręce podobieństwo stárßégo wyrażáły. A ták błogosłáwiąc mu / [24] rzékł: Tyżeś iest syn móy Ezaw? Odpowiedźiał: Jam iest. [25] A on: podaj mi / práwi / potráwy z łowu twego / synu móy / ábyć błogosłáwiłá dußá moiá. Które gdy podáné iadł / podał mu też y winá / któré go nápiwßy sie / [26] rzékł do niego: Przystąpże do mnie / á cáłuy mie synu móy. [27] Przystąpił y cáłował go. Y wnet skoro poczuł wonność ßat iego / błogosłáwiąc mu rzékł: Oto wonność syná mego iáko wonność polá pełnégo / które błogosłáwił Pan. [28] Dayżeć Boże z rossy niebieskiéy / y z tłustośći ziemskiéy obfitość zboża y winá. [29] Y niechći służą narodowie / y niechći sie kłániáią pokolenia: bądź pánem bráciéy twoiéy / á niech sie pochyláią przed tobą synowie mátki twoiéy. Ktoby ćie przeklinał / niech ten przeklętym będźie: á ktoby ćie błogosłáwił / niech będźie błogosłáwieństwá pełen. [30] Ledwie był Jsáák rzeczy dokonał: á skoro od niego wyßedł Jákob / przyßedł Ezaw / [31] y vwárzoné z łowu potráwy przyniósł oycu / mówiąc: Wstań oycze móy / á iédz z łowu syná twego: áby mi błogosłáwiłá dußá twoiá. [32] Y rzékł mu Jsáák: Któżeś ty iest? który odpowiedźiał: Jam iest syn twóy pierworodny Ezaw. [33] Vląkł sie Jsáák zdumieniem wielkim: á bárziéy niż kto wierzyć może / dźiwuiąc sie rzékł: Któż tedy ono iest / który mi dawno łów vgoniony przyniósł / y iadłem ze wßytkiégo pierwéy niżliś ty przyßedł: y błogosłáwiłem mu / y będźie błogosłáwionym? [34] Vsłyßawßy Ezaw słowá oycowskié záryczał głosem wielkim: á ćiężko zfrásowány / rzékł: Błogosław też y mnie oycze móy. [35] Który rzékł: Przyßedł rodzony twóy zdradliwie / y wźiął błogosłáwieństwo twoie. [36] A on zátym przydał: Słußniec názwano iest imie iego Jákob: podßedł mie bowiém iuż oto drugi raz: pierworodzieństwo moié przedtym wźiął / á teraz powtóre podchwyćił błogosłáwieństwo moie. Y zás do oycá: Jzali / práwi / niezostáwiłeś y mnie błogosłáwieństwá? [37] Odpowiedźiał Jsáák: Pánemem go twoim postánowił / y wßytkę bráćią iego pod dałem mu w niewolą / zbożem y winem vmocniłém go: á tobie potym synu móy co dáléy czynić mam? [38] Którému Ezaw: Jzali / pry / iedno tylko maß błogosłáwieństwo oycze? mnie też proße ábyś błogosłáwił. A gdy łkániem wielkim płákał / [39] wzrußony Jsáák / rzékł do niego: w tłustośći ziemie / á w rośie niebieskiéy z wierzchu [40] będźie błogosłáwieństwo twoie. Z mieczá żyć będźieß / á będźieß służył brátu twému: ále przyidźie czás / kiedy zrzućiß y rozwiążeß iárzmo iego z ßyie twoiéy. [41] Nienawidźiał tedy záwße Ezaw Jákobá / dla błogosłáwieństwá / którym mu błogosłáwił oćiec: y rzékł w sercu swoim: Przyidąć dni żáłoby oycá mégo / y zábiie [42] Jákobá brátá mégo. Powiedźiano to Rebece: która posławßy y wezwawßy Jákobá syná swego / rzékłá do niego: Oto Ezaw brát twóy groźi áby ćie zábił. [43] Przeto teraz synu móy / słuchay głosu mégo / á wstawßy vćiecz do Lábáná brátá mégo do Hárán: [44] y pomießkaß z nim przez máły czás / áż sie vspokoi zapálczywość brátá twego / [45] y przestánie rozgniewánié iego / y zápómni tego coś mu vczynił: potym poßlę á przyprowádzę ćie tu ztámtąd. Przecz obudwu synów dniá

iednégo

Margin notes:

bo iuż miał práwo do pierworodztwá które był kupił.

PANA Bogá twego. H.

Tá wßitká spráwá znáczitá iż Bóg miał porzućić Zydy, á obráć ná ich mieysce pogány.

Błogosłáwieństwo Jákobowé.

bárzo wielce. H.

zdáłá sie być zdrádá, áie táiemnicá byłá, zá Boskim zrządzeniém.

Jákob, Supplantator, Podchodzący. Hier.

Wyßßéy 25. d 35.

Zyd. 11. d 17.

Błogosłáwieństwo Ezáwowé.

mießkánie H.

pánowáć będźieß. H. To sie sstáło zá czásu królá Jorámá. 4. Krol. 8.

śmierći. Abdi. 1. c 10.

Mátká wyprawuie Jákobá do Lábáná.

46 iednego mam ostradáć? Y rzekłá Rebeká do Isááká: Teskno mie żyć dla córek Hetejskich/ iesliże póymie Jákob żone z narodu téy ziemie/ żyć niechce.

Wyższey 26. ȝ. 35. — *co mi po żywocie?*

19 *Iam iest piérworodny.*] Może być Jákob wymówiony od kłamstwá/ bo choćia nie był w personie Esau/ wszákże miał práwo Esawá do pierworodztwá/ które mu był sam że Esaw przedał/ wyższey 25. y 34. zá czym y błogosłáwieństwo y dziedzictwo pierworodnego syná iemu służyło. Jáko też o Janie Chrzćićielu powiedźiał Pan Christus Matt: 11. iż był Eliaszem/ co sie rozumie nie w personie ale w urzędźie. August. lib: 16. Ciuit. C. 31. Et lib: de mendacio. 2. wszákże tráfia sie podczás że też y ludźie święći nie bywáią od kłamstwá wymówieni/ ponieważ y dobrému tráfi sie podczás zgrzeszyć. Ale przedśie kłamstwo wszelákie iest grzéchem.

Iákob wolny od kłamstwá. — *Kłamstwo iest grzéchem.*

ROZD. XXVIII.

Zákázuie Isáák Iákobowi póymowáć żony z córek Chánáney-skich.

1 A Ezwał tedy Isáák Jákobá/ y błogosłáwił go/ y roskazał mu mówiąc: Nie póymuy żony z narodu Chánáneyskiégo/ 2 ále idź/ á vday sie do Mezopotámiey Syriyskiéy/ do domu Báthuelá oycá mátki twoiey/ y weźmi sobie z támtąd żone z córek Lábáná wuiá twégo. 3 A Bóg wszechmogący niech ći błogosłáwi/ y niech ćie rozrodźi y rozmnoży: ábyś był ná mnostwo ludźi. 4 A niechći da błogosłáwieństwá Abráhámowé y naśieniu twemu po tobie: ábyś ᵃosiadł ziemie pielgrzymowánia twego/ którą obiecał ᵇdźiádowi twemu. 5 ᶜA gdy go wysłał Isáák/ poszedszy przyszedł do Mezopotámiey Syriyskiéy/ do Lábáná syná Báthuelowégo Syriyczyká/ brátá Rebeki mátki swéy. 6 B A widząc Esaw że błogosłáwił oćiec iego Jákobowi/ y posłał go do Mezopotámiey Syriyskiéy/ áby z támtąd poiął żone: á iż po błogosłáwieństwie przykazał mu mówiąc: Nie weźmiesz żony z córek Chánáneyskich: 7 á iż Jákob posłuszny rodziców swych poszedł do Syriey: 8 doznawszy też ᵈże oćiec iego nie rad widźiał córek Chánáneyskich: 9 szedł do Ismáelá/ y poiął żone/ prócz tych które piérwey miał/ Máhelethe córke Ismáelá syná Abráhámowego/ śiostre ᵉNábáiotowe. 10 A ták wyszedszy Jákob z Bersábei/ szedł do Hárán. 11 A gdy przyszedł do niektórégoś mieysca/ y chćiał ná nim odpocząć po zachodu słońcá/ wziął z kámieni ᶠktóre leżáły/ á podłożywszy pod głowe swoie/ spał ná tymże mieyscu. 12 Y vyźrzał we śnie drábine stoiącą ná źiemi/ á wiérzch iéy dośięgáiący niebá: y Anyoły Boże wstępuiące y zstępuiące po niéy/ 13 ᵍá PANA wspiéráiącégo sie ná drábinie/ y mówiącégo iemu: Jam iest PAN Bóg Abráhámá oycá twego/ y Bóg Isááká: źiemie ná ktoréy śpisz/ tobie dam y náśieniu twemu. 14 Y bedźie naśienie twé iáko proch ziemie: ʰrozszérzysz sie ná zachód y ná wschód/ ná pólnocy y ná południe: y BĘDĄ BLOGOSLAWIONE W TOBIE y wnaśieniu twoim wszytkié pokolenia ziemie. 15 Y *bede stróżem twoim gdźiekolwiek póydźiesz/ y przywrócę ćie do téy źiemie: y nie opuszczę áż wypełnie wszytko com rzekł. 16 A gdy sie ocknął Jákob ze snu/ rzekł: Prawdźiwie PAN iest ná tym mieyscu/ á iam niewiedźiał. 17 D Y zlęknąwszy sie: O iáko/ prawi/ to mieysce iest strászne. Nie iest tu inszego nic/ iedno dóm Boży á brona niebieska. 18 Y wstawszy tedy ráno Jákob/ wziął kámień/ który był podłożył pod głowe swą/ y postáwił go ná znák/ nálawszy oliwy ná wiérzch. 19 Y názwał imie Miástu Bethel/ które piérwey Luza názywano. 20 Vczynił też slub mówiąc: Jesli bedźie Bóg ze mną/ á bedźie mie strzegł ná drodze którą ia ide/ y da mi chlebá ku iedzeniu/ á odźienie ku obleczeniu/ 21 y iesli sie zwrócę sczęśliwie do domu oycá mégo: bedźie mi PAN zá Bogá/ 22 á kámień ten ktorym postáwił ná znák/ bedźie zwan ⁱDomem Bożym: á ze wszytkiego co mi dasz/ dźieśięciny ᵏofiárnie tobie.

ᵃodźiedźiczył. H. *ᵇAbráhámowi. Oseæ 12. d.* *Ezaw przećiw woli oycowskiéy żeni sie.* *ᶜiż złé były w oczách oycá iego, H.* *ᵉbył to pierworodny Ismáelá. wyższey 25.*

*ᶠmieyscá onégo, H. Iákob widźi drábine we śnie, która znáczy Chrystusá, przez którego vstępuiemy do niebá: wierzch dotyka sie niebá, iż iest Bogiem, koniec ziemie, iż iest człowiekiem. ᵍNiż. 35. a 1. 48. a 3. ʰDeut. 12. c 20. 19. e 14. Obietnicá o CHRIstusie do Iákobá. Wyższey 26. a 4. *A to iaz tobą. H.* *Niż. 31. b 13.* *Mieysce poświęcone ná dnia łę Bożą.* בית-אל *Beth-el Dom Boży. Slub Iákobów.* *ⁱBeth Elohim. ᵏDam.*

17 *Dom Boży á braná niebieska.*] To iest/ tu iest obecny Bóg y tu obecnie osobliwym obyczáiem/ iáko w domu mieszka/ przetóż strászne to mieysce. Y tu sie náucz/ iż choćia Pan

Dom Boży co iest.

Bóg

Bóg wßędzie ieſt/wßákże obiéra ſobie niektóré mieyſcá oſobliwé/ gdźie ſie ludźióm vkázuie/ y támże oſobliwym obyczáiem chce bydź chwalony/ y ludźióm zá modlitwámi ich znáczné dobrodźieyſtwá czyni: dla tegóż ie zowią Domem Bożym/ y z pewnémi ceremoniámi bywáią poświecone/ iáko tu vczynił Jákob/ y tákié mieyſcá ludźie dobrzy z wielką vczćiwośćią y boiáźnią záwße czćili.

20 *Vczynił też ſlub.*] Szluby y onégo czáſu były w zwyczáiu v ludźi świetych: które oni czynili bez wßelkiégo przykazánia/ tylko z dobrey woli y nabożeńſtwá ſwego. Szlubuiąc to z chęći Pánu Bogu/ ná co nie byli żadnym przykazániém obowiązáni.

Sluby zwyczáyné.

ROZDZ. XXIX.

Przyßedł Jákob do Lábáná.

Odſtworzenia świátá 2209.

Oßedßy tedy Jákob/ przyßedł do ziemie ná wſchód ſłóńcá. ° A vyźrzał ſtudnią ná polu/ troie też ſtádá owiec/leżące przy niéy: bo z niéy nápawano bydło/á wiérzch iéy wielkim kámieniem záwiérano. ° A był obyczay/iż gdy ſie wßytkié owce zeßły/ tedy odwaláli kámień/ á nápoiwßy ſtádá/ záśie ná wiérzch ſtudnie kłádli. ° A rzékł do páſterzów: Brácia/ z kądeśćie? którzy odpowiedźieli/ z Hárán. ° których pytáiąc/rzékł: Znaćieli Lábáná ſyná Náchorowégo? odpowiedźieli: Znamy. ° Rzékł: Zdrówli? Odpowiedźieli: Zdrów: á oto Ráchel córká iego idźie z ſtádem ſwoim. ° A rzékł Jákob: Jeſzcześ dáleko do wieczorá/ á ieſzcze nie czás gnáć ſtádá do owczárniéy: nápóycie piérwéy owce/ á ták ie záśie ná paſzą żeńcie. ° Którzy odpowiedźieli: Niemożemy/ áż ſie wßytkié ſtádá zgromádzą/ y odwálimy kámień z wiérzchu ſtudnie/ ábyſmy nápoili ſtádá. ° Jeſzcze mówili/ á oto Ráchel przychodźiłá z owcámi oycá ſwego: bo ſámá páſłá trzódę. ° Którą vyźrzawßy Jákob/á wiedząc iż byłá wiueczna śioſtrá iego/y owce Lábáná wuiá iego: odwálił kámień którym ſie ſtudnia záwiéráłá. ° A nápoiwßy trzódę pocáłowal ią: y podnióßßy głos płákał/ ° y oznaymił iéy/ iż był brátem oycá iéy/ á ſynem Rebeki: á oná poſpießywßy ſie powiedźiáłá to oycu ſwému. ° Który vſłyßawßy iż przyßedł Jákob ſyn śioſtry iego/ wybieżał przećiw iemu: y obłápiwßy go y pocáłowawßy wwiódł do domu ſwego. A vſłyßawßy przyczyny drógi/ ° odpowiedźiał: Jeſteś kość moiá y ćiáło moie. A ° gdy ſie wypełniły dni Miesiącá iednég/ ° rzékł mu: Izaż/ żeśmi brát/ dármo mi ſłużyć bedźieß? powiédz co zá wyſługe chceß wźiąc. ° A miał dwie córce/imie ſtárßéy Lia: á młodßą zwano Ráchel. ° Ale Lia byłá ćiekących oczu: Ráchel oblicza piekného/ y weyźrzenia wdźieczného. ° Którą miłuiąc Jákob/ rzékł: Będęć ſłużył zá Ráchele córke twoię młodßą/ śiedm lat. ° Odpowiedźiał Lábán: Lepiéyći żeć ią tobie dam/ niż inßému mężowi/ mießkay v mnie. ° Służył tedy Jákob zá Ráchele śiedm lat: á zdáły mu ſie kilká dni dla wielkiéy miłośći. ° A rzékł do Lábáná: Day mi żónę moię gdyż ſie iuż czás wypełnił/ ábych wßedł do niéy. ° Który wezwawßy wiele gromad przyiaćiół ná gody ſpráwił weſelé. ° A w wieczór Lią córkę ſwą wwiódł do niego/ ° dawßy ſługę córce imieniem Zelphę. Do któréy według obyczáiu wßedßy Jákob/ gdy było ráno vyźrzał Lią: ° A rzékł do Swiekrá ſwego: Cóż ieſt/ coś chćiał vczynić? Izalim nie zá Ráchele tobie ſłużył? Czemuś mię oßukał? ° Odpowiedźiał Lábán: Nie ieſt to w zwyczáiu v nas/ ábyſmy piérwéy młodßé zá mąż wydawáli. ° Wypełni tydźień dni tego złączenia: á damći y tę drugą zá prácą którą mi bedźieß ſłużył drugié śiedm lat. ° Przeſtał ná zdániu: á gdy tydźień minął/ poiął Ráchele zá żónę: ° któréy oćiec dał zá ſłużebnicę Bale. ° A ták doſtąpiwßy pożądánégo weſela/ miłość wtóréy przekłádał nád piérwßą/ ſłużąc v niego drugą śiedm lat. ° A widząc PAN iż niedbał o Lią/ otworzył żywot iéy/ á śioſtrá niepłodną zoſtáłá. ° Która poczawßy porodźiłá ſyná/ y názwáłá imię iego Ruben/ mówiąc: Vyźrzał PAN vniżenié moie/ teraz mię bedźie miłował małżonek móy. ° A záśie poczęłá y porodźiłá ſyná y rzekłá: Iż vſłyßał PAN mnię pogárdzoną/dał mi też y tego/y názwáłá imię iego Symeon. ° A poczęłá trzeći raz y vrodźiłá innégo ſy-

Ráchel רחל owcá. Hier.

Ráchel páśie owce.

Lábán wita Jákobá.

° gdy wyßedł mieśiąc. Hebr

Lia לאה Robiąca. Hier.

Jákob ſłuży śiedm lat zá Ráchel.

Weſelé Jákobowé.

O wielożeńſtwie Pátryárchów S. maß wyßéy 16. ver. 3.

Porodźiłá Lia.

Ruben ábo Reuben ראובן Widzenia ſyn. Hier.

Simeon, שמעון vſłyßenie. Hier.

ná y

ná y rzekłá: A tą rázą przyłączy sie ku mnie małżonek móy / gdyżem mu trzech synów vrodźiłá: y dla tego ná zwáłá imie iego Lewi. 35 Poczwarté poczełá y porodźiłá syná/y rzekłá: Teraz iuż bede wyznawáć PANV/y przetoż názwáłá go Judą/y przestáłá rodźić.

Leui לוי Przyłączony Hier. Math: 1. 22.

Iehuda יהודה Chwalcá ábo wyznawácz, Hier.

ROZDZ. XXX.

1 A Widząc tedy Ráchel że niepłodną byłá/zayzrzáłá sie śiestrze swéy/ y rzekłá mężowi swému: Day mi dźieći/ ináczéy vmre. 2 Któréy Jákob rozgniewány odpowiedźiał: Zażem ia zá Bogá który ćie zbáwił owocu żywotá twoiégo? 3 A oná: Mam/ powieda/służebnice Bale: wnidź do niéy / áby porodźiłá ná kolánách moich / á żebym miáłá syny z niéy. 4 A dáłá mu Bale w małżeństwo: która/ 5 gdy wszedł mąż do niéy/poczełá y porodźiłá syná. 6 A rzekłá Ráchel: Przysądźił mi PAN/y wysłuchał głos móy/dawszy mi syná. A dla tego dáłá mu imie Dán. 7 A záśie Bálá począwszy vrodźiłá drugiégo/ 8 zá którégo rzekłá Ráchel: zrównał mie Bóg z śiostrą moią/y przemogłám/ y názwáłá go Nephtalim. 9 B A poczuwszy Lia iż przestáłá rodźić/ Zelphe sługe swą mężowi oddáłá. 10 Która gdy po poczećiu porodźiłá syná/ 11 rzekłá: Szczęśliwie/y dla tego przezwáłá imie iego Gad. 12 Porodźiłá też Zelphá drugiégo. 13 A rzekłá Liá: To ná błogosłáwieństwo moie: Błogosłáwioną bowiem zwáć mie będą niewiásty. A dla tego názwáłá go Aser. 14 A Ruben wyszedszy czásu żniwá pszenicznego ná pole / nálazł Mándrágory: które mátce Liiéy przyniósł. A rzekłá Ráchel: Day mi część z Mándrágor syná twego. 15 Oná odpowiedźiáłá: Máłoć śie iescze zda żeś mi odwabiłá męża/áż iescze Mándrágory syná mego chceß pobráć. C Rzekłá Ráchel: Niechayże śpi z tobą téy nocy zá Mándrágory syná twego. 16 A gdy sie Jákob wracał pod wieczór z polá / wyszłá przećiw iemu Lia/y rzekłá: Masz wnidź y do mnie: bom ćie zapłátą ziednáłá sobie zá Mándrágory syná mego. A spał z nią onéy nocy. 17 A wysłuchał Bóg prosby iéy: y poczełá y porodźiłá syná piątego/ 18 y rzekłá: Dał mi Bóg zapłáte/iżem dáłá sługe moie mężowi mému/ y názwáłá imie iego Jssáchar. 19 A záśie Lia począwszy porodźiłá szóstego syná/ 20 y rzekłá: Vposáżył mie Bóg posagiem dobrym: iuż y tym rázem będźie zemną małżonek móy / przeto żem mu vrodźiłá sześć synów: y dla tego názwáłá imie iego Zábulon. 21 Po którym vrodźiłá córke imieniem Dyne. 22 D Wspomniał też Pan ná Ráchele / y wysłuchał ią/ y otworzył żywot iéy. 23 Która poczełá y porodźiłá syná / mówiąc: odiął Bóg zelżywość moie. 24 A názwáłá imie iego Jozeph / mówiąc: Niech mi przyda PAN syná drugiégo. 25 A gdy sie vrodźił Jozeph/ rzekł Jákob do Swiekrá swego: Puść mie ábych sie wróćił do oyczyzny y do źiemie moiéy. 26 Day mi żony y dźieći moie/zá którémi służył/że póyde: ty wiesz posługe moie którąmći służył. 27 Rzekł mu Lábán: Niechay náyde łáske przed obliczem twoim: Skutkiemém doznał tego/ iż mi błogosłáwił Bóg dla ćiebie: 28 postánów zapłáte twoie którąć dáć mam. 29 E A on odpowiedźiał: Ty wiesz iákomći służył/ á iáko wielka byłá w rękách moich máietność twoiá. 30 Máłoś miał pierwéy/ niżem przyszedł do ćiebie: á teraz stałeś sie bogátym/ y błogosłáwiłći PAN ná przyśćie moie. Słuszna tedy rzecz iest/ ábych też kiedy swóy dóm opátrzył. 31 A rzekł Lábán: Cóżći mam dáć? A on rzekł: Nie chce nic/ ále ieśli vczyniß czego żądam/ będę iescze pásł/y strzegł bydłá twego. 32 Obéydź wszystkie trzody swoie/ á odłącz wszytkie owce pstré nákrápianéy wełny: á cokolwiek płowego bláchowánego y pstrego będźie/ ták między owcámi iáko y między kozámi/ będźie zapłátá moiá. 33 A odpowie mi iutro spráwiedliwość moiá / kiedy vmowy czás przyidźie przed tobą: A wszytko co nie będźie pstré áni bláchowáne / áni płowé/

Ráchel skárży sie ná niepłodność swoię.

H.

Issachar, יששכר, Zapłátá.

Zabulon, זבלון, Mieszkánie ábo mieszkáiący, Hier.

Ioseph יוסף Przydatek, abo rozmnożenie, Hier.

Odstworzenia świátá. 2229.

skazał zá mną.

Dan דן Sąd ábo przysądzony, Hier.

Biedzeniem wielkim biedźiłám sie z śiostrą moią, H.

Nephtali, נפתלי, Wybiedzony ábo wywiniony.

Gad, גד, Szczęśliwy ábo przepasány.

Aser, אשר, Błogosłáwiony, Hier.

Błogosłáwił Bóg Lábáná dla Jákobá.

Nie dasz mi nic, H.

Obéydę, H. odłączáiąc, H.

Zapłátá Jákobowá od Lábáná.

ták mie-

ták miedzy owcámi iáko y kozámi/ złodziéystwo mi zádádzą. 34 A rzékł Lábán: Wdziecznie przyimuie czego zadasz. 35 A odłączył onégo dniá kozy y owce y bárány pstré y bláchowané: F á wszytke trzódę iednostáynéy bárwy/ to iest białéy ábo czarnéy wełny/ oddał w rece synóm swoim. 36 A vczynił plác drógi ná trzy dni/ miedzy sobą á miedzy zieciem który pásł inné trzódy iego. 37 Jákob tedy nábrawszy pretów topolowych zielonych/ y migdałowych/ y iáworowych/ obłupił ie mieyscámi: y odárszy skórki/ w tych które odárté były białość sie pokazáłá: owé zás lepak które cálé były zielone zostáły/ y ták tym sposobem sstáłá sie bárwá odmienna: 38 A nákładł ich do koryt/ gdzie lano wode/ áby przyszedszy pić trzódy/ miáły przed oczymá prety/ á pátrząc ná nie poczynáły. 39 A sstáło sie w onym zágrzaniu złączenia/ że owce pátrzáły ná prety G y rodziły bláchowáné/ y pstré/ y różną fárbą nákrapiáné. 40 A rozdzielił stádo Jákob/ y położył prety w korytá przed oczy báránów: á wszytkie były białé y czarné Lábánowé: insze zás wszytkie Jákobowé/ rozdzieliwszy miedzy sobą trzódy. 41 Gdy tedy pierwsze przypuszczenie do owiec bywáło/ kładł Jákob prety w korytá wód przed oczy báránów y owiec/ áby zápátrzywszy sie ná nie poczynáły: 42 Ale kiedy pozdné przypuszczánie było/ y poczecie poślednie/ nie kładł ich. A dostáły sie które były pozdné Lábánowi/ á ráné Jákobowi. 43 A zbogácił sie on człowiek niezmiernie/ y miał trzód wiele/ służebnic y sług/ wielbłądów y osłów.

iesli ie v wnie znaydziesz.

ábo kásztanowych. *obłupił ná nich skórki do białego obnażáiąc białość która ná prętach byłá. H.*

w Márcu. *w wrześniu.* *co lepsze.* *Jákob.*

14 *Nálazł Mándrágory.*] Co Zydowie zowią Dudaim, to Grécy y Łácinnicy Mandragoras: V nas to niektórzy zowią pokrzykiem/ o którym sztá ludzie zmyśláią/ powiádáiąc że to iest tákiś korzeń/ máiący zupełné wyrázenié człowieká/ y gdy go wykopuią krzyczy. Ale sie ná tym bárdzo mylą/ bo ieśli sie kiedy tákowy korzeń z figurą człowieczą znáyduie/ doświádczona rzecz iest/ że sie nie sam ták rodzi/ ále go ták czynią/ y przypráwuią ná oszukánié nieświádomych/ y nie mą żadnéy mocy/ tylko kiedy sie iákié w tym czáry przymieszáią. Jest tedy inszy korzeń nieiáki/ máiąc niewielkié podobieństwo do człowieká/ ná tym sie rodzi owoc piekny/ ták wielki iáko orzech laskowy/ y tego korzeniá lékárze vżywáią ná niektóré choroby niewieście. A tákié korzenié tu zowie Mándrágory/ które máią swoie moc przyrodzoną/ iáko też insze zioła/ Plinius lib: 25. c. 23.

Mándrágory co znáczą.

33 *Odpowié mi iutro sprawiedliwość moiá*] Spráwiedliwie y z wolą Bożą/ odebrał máietność swoie Jákob od Lábáná. Bo chociá chytro postąpił Jákob/ pomagáiąc owcóm áby sie pstré rodziły/ wszákże w tym żadnéy niespráwiedliwości nie było/ bo to wziął Lábánowi co własnie żonom iego należáło/ y co był ciezko v Lábáná zárobił y wysłużył: co iż Lábán niespráwiedliwie zátrzymawał/ mógł teo Jákob spráwiedliwie dowcipem słusznym od Lábáná dostáć. Przetóż 31. ver: 9. ták mówi: Odiął Bóg wszytek dobytek oycá wászégo y dał mi: gdzie słowo żydowskié נצל Natsal, własnie znaczy kiedy to odbiéramy/ co drugi niespráwiedliwie zátrzymał.

Jákob spráwiedliwie odiął máietność Lábánowi.

ROZDZ. XXXI.

1 Otym gdy vsłyszał słowá Synów Lábánowych/ mówiących: Pobrał Jákob wszystko co miał ociec nász/ á z iegó máietności zbogáciwszy sie/ zstał sie zacnym: 2 A k temu obaczył twarz Lábánową że nie byłá przeciw niemu iáko wczorá y dziś trzeci dzień/ 3 á nawiecéy że mu PAN mówił: Wróć sie do ziemie oyców twoich/ y do rodziny twoiéy/ á bede z tobą. 4 Posłał y wyzwał Ráchele y Lią ná pole/ gdzie pásł trzódy/ 5 y rzékł im: Widze twarz oycá wászégo że nie iest przeciw mnie iáko wczorá y dziś trzeci dzień: 6 lecz Bóg oycá mégo był ze mną. y sámé wiécie/ iżem ze wszytkich sił moich służył oycu wászemu. 7 Ale y ociec wász oszukał mie/ y odmienił zapłáte moie po dziesieckroć: á przedsie nie dopuścił mu Bóg áby mi szkodził. 8 Jesli kiedy rzékł: pstré bedą zapłatą twoią/ wszytkié owce rodziły pstré przypłodki: kiedy zás przeciwnym obyczáiem mówił: Białé wszytkié weźmiesz zá myto: wszytkié trzódy rodziły białé. 9 A odiął Bóg wszytek dobytek oycá wászégo/ á dał mi. 10 Gdy bowiem czás poczynánia owiec przyszedł/ podniósłem oczy swé/ y widziałem przez sen wstepuiące sámce

Jákob wybiera sie do ziemie swoiéy od Lábáná.

Jákob opowiáda dobrodzieystwá Boże.

srokáte.

ná ſámice pſtré/ y bláchowáné/ y rozmáitéy bárwy. 11 A rzékł Anyół Boży we ſnie do mnie: Jákobie? A iam odpowiedział: Owom ia. 12 Który rzekł: Podnieś oczy twoie/ á obácz wßytkié ſámce wſtępuiące ná ſámice/ pſtré/ bláchowáné/ y nákrápiáné. Bom widział wßytko coć Lábán vczynił. 13 Jamći ieſt Bóg Bethel/ gdźieś námázał kamień/ y ßlubiłeś mi ßlub. Teraz tedy wſtań/ á wynidź z téy ziemie wracáiąc ſie do ziemie národzenia twego. 14 A odpowiedźiáły Ráchel y Liá: Izaż ieſcze mamy iáką cząſtkę w máiętności y w dźiedźictwie domu oycá náßégo? 15 Izaż nas zá obce nie poczytał/ y przedał/ y ziadł zapłáte náße? 16 Ale Bóg odiął máiętności oycá náßégo/ y podał ie nam y ſynóm náßym: á ták wßytko vczyń coć Bóg przykazał. 17 Wſtał tedy Jákob/ á wſádźiwßy dźieci y żony ſwé ná wielbłądy/ poßedł. 18 A zábrał wßytkę máiętność ſwoie/ y trzódy/ y czego iedno w Mezopotámiiéy nábył/ idąc do Izáaká oycá ſwego/ do ziemie Chánáneyſkiéy. 19 Ná ten czás poßedł był Lábán ſtrzyc owce/ á Ráchel vkrádłá bałwány oycá ſwego. 20 A Jákob niechćiał oznáymić świekrowi ſwému że vćiekał. 21 A gdy poßedł ták ſam/ iáko wßytko do czego miał práwo/ y przepráwiwßy ſie przez rzékę/ ciągnął ku górze Gáláád/ 22 dano znáć Lábánowi dniá trzećiégo/ że vćiekał Jákob. 23 Który wźiąwßy bráćią ſwoie/ gónił go przez śiedḿ dni: y pośćignął go ná górze Gáláád. 24 A widźiał we ſnie Bogá mówiącégo do śiebie: Strzeż ábyś nic przykro nie mówił przećiw Jákobowi. 25 A iuż był Jákob rozbił namiot ná górze: y gdy go on dogónił/ z bráćią ſwą/ ná téyże górze Gáláád rozbił namiot. 26 A rzékł do Jákobá: Czemuś ták vczynił/ żeś króm wiedzenia mégo zábrał córki moie/ iákoby mieczem poimáné? 27 Przécześ bez wiádomośći moiéy chćiał vćiéc/ áni dáć mi znáć/ żebym ćię był odprowádźił z weſelem y z pieśniámi/ y z bębny/ y z cytrámi? 28 Nie dopuśćiłeś ábym pocáłował ſyny moie y córki: głupieś vczynił: á teraz wprawdźie 29 możeć ręká moiá złym oddáć: ále Bóg oycá wáßégo wczorá mi rzékł: ſtrzeż ábyś nie mówił przećiw Jákobowi nic przykrégo. 30 Niech ták będźie/ chćiáłoć ſie iácháć do ſwoich/ y prágnąłeś domu oycá twego: czemużeś pokradł Bogi moie? 31 Odpowiedźiał Jákob: Zem odiáchał bez wiádomośći twoiéy/ bałem ſie byś mi mocą nie pobrał córek twoich. 32 A co mie w złodźiéyſtwie pomawiaß: v kogokolwiek naydźieß Bogi twoie/ niech zábit będźie przed bráćią náßą. Szukay/ cokolwiek twego v mnie naydźieß/ to weźmi. To mówiąc/ niewiedźiał żeby Ráchel vkrádłá bałwány. 33 Wßedßy tedy Lábán do namiotu Jákobá/ y Liiéy/ y obu ſłużebnic/ nie nálazł. A gdy wchodźił do namiotu Ráchele/ 34 oná ſpießno bałwány ſkryłá pod mierzwę wielbłądowę/ y śiádłá ná niéy: á gdy wßytek namiot zmácał/ á nic nie nálazł: 35 rzekłá mu: Niech ſie nie gniewa Pan móy/ żeć przed tobą powſtáć niemogę: bo według obyczáiu niewieśćiégo teraz ná mię przypádło: y ták oßukána ieſt pilność ßukáiącégo. 36 A nádąwßy ſie Jákob z fukiem rzékł: Prze którą winę moię y który grzéch móy/ tákeś ſie zápalił zá mną/ 37 y wymácałeś wßytek ſprzęt móy? Cóżeś nálazł ze wßytkiéy máiętnośći domu twego? połóż tu przed bráćią moią y bráćią twoią/ á niech rozſądzą miedzy mną á tobą. 38 A przetóżem przez dwádźieśćiá lat był z tobą? owce twoie y kozy nie były niepłodné/ nie iadłem báránów trzódy twoiéy: 39 ánim ći porwánégo od źwierzá pokázował/ iam wßyſtkę ßkodę nádgradzał: cokolwiek kradźiezą ginęło/ ná mnieś tego ścigał. 40 We dnie y w nocy ćiérpiałem gorąco y zimno/ y niepoſtawał ſen ná oczách moich. 41 A tákem ći przez dwádźieśćiá lat w domu twym ſłużył: cztérnaśćie zá córki/ á ßeść zá trzódy twoie: Odmieniałeś téż po dźieśięć kroć zapłátę moię. 42 By był Bóg oycá mego Abráhámá/ á boiaźń Iſááká nie byłá przy mnie/ ſnadźbyś mię był teraz puśćił nágiégo: ná vtrapienié moie/ y ná prace rąk moich/ weyźrzał Bóg/ y ſtrofował ćię wczorá. 43 Odpowiedźiał mu Lábán: Córki moie

y ſynowie

Widzenié Iákobowé.

Wyßéy 28. d 11.
Szluby Bogu przyiemné.

Iákob wychodźi od Lábáná.

Eufrates która rozdźiela Mezopotámiią od Syriiéy.
Lábán goni Iákobá.

Ráchel pokryłá bałwány przed oycem

y ßukał, ále nie nálazł báłwánów. H.

Iákob zálecá wierność y pilność ſwoię.

ták we dnie iáko y w nocy H.
ćierpiałem we dnie gorąco, á w nocy źimno. H.

córki te córki moie, y ſynowie ći ſynowie moi, y trzódy te trzódy moie. H.

y synowie / y trzódy twoie' y wszystko to co widziß / moie iest: Cóż mam czynić synóm y wnukóm moim ?

44 Pódźże tedy / á vczyńmy przymierze: áby było ná świádectwo miedzy mną á tobą.
45 Wziął tédy Jákob kámień / y postáwił ji ná znák:
46 Y rzékł bráciéy swoiéy: Nánoście kámienia: którzy nánosiwszy vczynili kupę / y iedli ná niéy:
47 którą názwał Lábán "kupą świádká': á Jákob / "kupą świádectwá' / obá według własności iezyká swego.
48 Y rzékł Lábán: Kupá tá bedzie świádkiem miedzy mną á tobą dźiśia / y dla tego názwano iest imie iéy Gáláád / to iest / kupá świádká.
49 *Niechay widzi y sądzi PAN miedzy námi gdy odéydziemy od siebie /
50 iesli bedzieß trapił córki moie / y iesli póymieß inßé żony nád nié: Niémáß tu inßégo świádká mowy nászéy oprócz Bogá / który obecnie pátrzy.
51 Y rzékł zásie do Jákobá: oto kupá tá y kámień którym postáwił miedzy mną á tobą /
52 świádkiem bedzie: kupá tá mówię y kámień niech bedzie ná świádectwo / ieslibym ábo ia przeszedł ią idąc do ciebie / ábo ty przeszedłbyś ią myśląc mi co złégo.
53 Bóg Abrahámów y Bóg Náchorów niech rozsądzi miedzy námi Bóg oycá ich. Przysiągł tedy Jákob przez boiaźń oycá swego Isááká:
54 y ofiárowawszy ofiáry ná górze / wezwał bráciéy swéy / áby iedli chléb. Którzy náiadszy sie zostáli tám.
55 A Lábán "w nocy wstawszy pocáłował syny y córki swé y błogosłáwił im: y wrócił sie ná mieysce swoie.

Kámień ná znák przymierza.

"Iegâr sáhádutha. "Gálghed ábo Gáláád. H. Gal, kupę znáczy, á Ghed, świádectwo. Hier.

**y Mizpháh, iż mówił. H.*

Przimierze Lábáná z Iákobem.

"to iest, ná świtániu ábo bárzo ráno. Hebr.

19 *Ráchel vkrádłá Báłwány oycá swego*] Báłwány / w Żydowskim zowie תרפים Theraphim, które słowo rozmáićie rozumieią. To prawdá / iż znáczy wszelákié wyobráżenié y figury iákiéżkolwiek: Przetóż Aquilá miásto Teraphim zwykli kłásdź μορφώματα, iáko piße Hieronymus in trad: Hebr. in Genes. iáko mamy ná przykład 1. Królew: 19. ver: 13. wßákże pospolićie to słowo Theraphim w piśmie S. nawiecéy Báłwány znáczy / iáko to tu mamy w tym rozdźiále po dwá rázy. Tákże Sedź: 17. y 18. y Ezech: 21. y Zách: 10. gdźie to słowo Theraphim, znáczy Báłwány / y ták ie tu wykłáda tłumácz Láciński / y Hieronym ten wykład potwierdza / in Trad: Heb. in Genes.

42 *A boiaźń Isááká*] To iest / Bóg którégo sie Isáák bał y czćił: tákże y niżéy znáczy / ver: 53. przysiągł przez boiaźń Oycá / to iest / przez Bogá którégo sie bał oćiec / iest to własny Hebraismus, iáki sie czesto w piśmie S. trafia / kiedy Páná Bogá zowie / mocą / spráwiedliwośćią / nádźieią / 2c. To iest który mie mocnym czyni / spráwiedliwym / w którym nádźieie mam.

Teraphim co znáczy.

ROZD. XXXII.

1 IAkób też szedł záczetą drógą: y potkáli go Anyołowie boży.
2 Któré vyźrzawszy / rzékł: Obóz to Boży: y názwał imie mieyscá onégo Máhánáim / to iest Obóz:
3 Posłał też y posły przed sobą do Ezawá brátá swego do ziemie Seir do kráiny Edom.
4 Y przykazał im mówiąc: Ták rzeczećie panu mému Ezawowi: To mówi brát twóy Jákob: v Lábáná byłem gośćiem / y mieszkałem áż do dźiśieyszég dniá.
5 Mam woły / y osły / y owce / y sługi / służebnice / y śle teraz poselstwo do páná mego / ábych nálazł łáskę przed obliczem twoim.
6 Y wróćili sie posłowie do Jákobá / mówiąc: Przyßliśmy do Ezawá brátá twego / á oto pospiesza zábieżéć ci ze cztérmi sty mężów.
7 Zlekł sie Jákob bárzo: y przestráßony rozdźielił lud który z nim był: tákże trzódy / y owce / y woły / y wielbłądy ná dwá hufcá /
8 mówiąc: Jesli przydzie Ezaw do iednégo hufcá / á poráźi ji / tedy hufiec drugi / który zostánie bedzie záchowány.
9 Y rzékł Jákob / Boże oycá mégo Abráhámá / y Boże oycá mego Isááká: PANIE któryś mi rzékł: Wróć sie do ziemie twoiéy / y ná mieysce národzenia twego / á vczynięć dobrze:
10 mnieyszy iestem niż wszystki smiłowánia twoie / y prawdá twoiá którąś wypełnił sludze twemu. "O lasce moiéy przeszedłem ten Jordan: á teraz ze dwiemá hufcámi sie wracam.
11 Wyrwi mie z reki brátá mego Ezawá / boć sie go bárzo boie: by snadź przyszedszy nie pobił mátki z synámi.
12 Tyś rzékł / żeś mi miał dobrze czynić y rozmnożyć nasienié moie iáko piasek morski /

Niżéy 48. c. 16. Iákobowi Anieli zábiegáią drógę którzy go prowádzą.

Posyła do Ezáwá.

Modlitwá Iákobowá do Páná Bogá.

"z sámą laską.

który

Vpominki dáie Ezáwowi dla przeiednánia.

który prze mnostwo zliczon bydź nie może. 13 A gdy tám spał onéy nocy/ oddźielił z tego co miał dáry Ezáwowi brátu swemu. 14 Kóz dwie śćie/ kozłów dwádźieśćiá/ owiec dwie śćie/ y báránów dwádźieśćiá. 15 Wielbłądzic źrzebnych ze źrzébiety ich trzydźieśći/ krów czterdźieśći/ y byków dwádźieśćiá/ oślic dwádźieśćiá/ y ośląt ich dźieśieć. 16 Y posłał przez ręce sług swoich/ kożdą trzódę z osobná/ y rzekł sługóm swoim: Idźćie przedemną: á niech będźie plác miedzy stádem y stádem. 17 Y przykazał piérwszému/ mówiąc: Jesli potkasz brátá mégo Ezawá: á zopyta ćie Czyies ty? ábo/ Gdźie idźiesz? ábo/ Czyie to co żeniesz? 18 Odpowiesz: sługi twego Jákobá/ dáry to posłał pánu memu Ezawowi: sam też zá námi idźie. 19 Tákże dał roskazánie wtóremu y trzećiemu/ y wszystkim którzy gnáli stádá mówiąc: Témiż słowy mówćie do Ezawá gdy go znaydźiećie. 20 Y przydaćie: Sam też sługá twóy Jákob idźie zá námi/ mówił bowiem/ vbłagam go dárámi które vprzedzáią/ á potym go vyźrzę/ owa sie zmiłuie nádemną. 21 Vprzedźiły tedy przed nim dáry/ á sam został onéy nocy w oboźie. 22 A wstawszy w czás/ wźiął dwie żenie swé/ y tyléż służebnic ziedenaśćią synów/ y przeprawił sie przez bród Jábok. 23 Y przeprowádźiwszy wszystko/ co do niego należáło/ 24 został sam: á oto mąż biedźił sie z nim áż do zarániá. 25 Który widząc iż go nie mógł przemóc/ dotknął sie żyły biodry iego/ á nátychmiast vschłá: 26 y rzekł do niego: Puść mie/ bo iuż wschodźi zorzá. Odpowiedźiał/ Niepuszczę ćie áż mi błogosłáwisz. 27 Y rzekł: Co zá imie twoie? odpowiedźiał: Jákob. 28 A on rzekł: Żadną miárą nie będźie názwáne imie twoie Jákob/ ále Jzráel: bo ieslis przećiw Bogu był mocny/ dáleko wiecéy przećiw ludźióm przemożesz. 29 Spytał go Jákob: Powiedz mi/ iákim ćie imienim zową? Odpowiedźiał. Przecz sie pytasz o imieniu moim? Y błogosłáwił mu ná onymże mieyscu. 30 Y názwał Jákob imie onego mieyscá Phánuel/ mówiąc: Widźiałem Bogá twarzą w twarz/ á zbáwioná iest duszá moiá. 31 Y wnet mu wzeszło słońce skoro przeszedł Phánuel: á on chramał ná nogę. 32 Dla któréy przyczyny nie iadáią żyły synowie Jzráel/ która vschnełá w biedrze Jákobowéy/ áż do dniá dźisieyszégo: iż sie dotknął żyły biodry iego y zmartwiáłá.

Iákob sie biedźi z Anyołem.

Iákob przezwan Isráel ישראל Isráel przemagáiący Bogá. Abo kśiąże z Bogiem. Hier. á nie mąż widzący Bogá. Niżéy 35. Sędź. 13. ver. 18. Phánuel ábo Peniel פניאל twarz Boża. Hier:

á przedśiem żyw został.

Żydowie nie iedzą biodry.

Isráel co znáczy.

28 *Nie Iákob ále Isráel*] Jsráel/ wykłádáią niektórzy widzący Bogá. Ale słowo Żydowskié nie to właśnie znáczy. Gdyż y ten który mu dał to imie wykłáda ináczéy ták mówiąc: Bo iesli przećiw Bogu byłes mocnym/ dáleko wiecéy przećiw ludźióm przemożesz. Z których słów może káżdy obaczyć/ iż dla tego názwány iest Jsráelem/ iż przećiw Bogu był mocnym. A ták Jsráel iest/ Przemagáiący Bogá/ ábo Kśiąże z Bogiem. Hier: in Tradit: Hebr.

Iákob iáko widźiał Bogá.

30 *Widźiałem Bogá twarzą w twarz.*] Nieżeby Bóg miał twarz/ ábo iżby Bogá w náturze iego widźiał/ Ale iest też to sposób mowy Żydowskiéy/ która znáczy widźieć Bogá w postáći iákiéy zwierzchniéy/ y mówić z nim bárdzo blisko towárzysko.

ROZD. XXXIII.

Ezaw iedźie witáć Iákobá.

1 PODniósszy Jákob oczy swé/ vyźrzał Ezawá iádącégo/ á z nim czterystá meżów: y rozdźielił syny Liiéy y Ráchel/ y obu służebnic: 2 Y postáwił obie służebnicé y dźieci ich ná przódku: á Lią y syny iéy ná wtórym mieyscu: 3 Ráchele zás y Jozephá ná ostátku. A sam wprzód idąc pokłónił sie áż do źiemie śiedm kroć/ áż nádiáchał brátá iego. 4 Biežąc tedy Ezaw przećiw brátu swému/ obłápił go: y śćiskáiąc szyie iego/ y cáłuiąc płákał. 5 A podniósszy oczy/ vyźrzał niewiásty y dźieći ich/ y rzekł: A ći/ co zacz są? á iesli do ćiebie należą? Odpowiedźiał: Drobiózdżek iest/ który dárował Bóg mnie słudze twému. 6 A przybliżywszy sie służebnicé y synowie ich/ nákłónili sie. 7 Przystąpiłá też Lia z dźiećmi swymi: á gdy sie tákież pokłónili/ ostáteczni Jozeph y Ráchel pokłon vczynili. 8 Y rzekł Ezaw: Cóż to zá hufy którém potkał? Odpowiedźiał: Abych ználazł łáskę przed pánem mo-

Ezaw obłápia Iákobá płákáli. H.

9 im. A on rzékł: Mam dosyć brácie móy/ miéy ty swoie. 10 Y rzékł Jákob: Niechciéy ták proszę: ále ieslim ználazł łáskę w oczách twoich/ przyimi máły dar z ręku moich: bom ták widział oblicze twoie/ iákobym widział oblicze Boże. 11 Bądź mi lutościw/ á przyimi błogosłáwieństwo któréms ci przyniósł/ y które mi dárował Bóg dáiący wszytko. Ledwie zá przymuszenim bráterskim/ przyimuiąc/ 12 rzékł: Jédźmy pospołu/ á będę towárzyszem drógi twoiéy. 13 Y rzékł Jákob: Wiesz pánie móy/ że drobiózdżek młodziusienki/ owce też y krowy cielné mam z sobą: którym iesli gwałt vczynię w chodzeniu/ odéydą mi iednégo dniá wszytkié stádá. 14 Niech wprzód iedźie pan móy przed sługą swoim: á ia póydę z lekká zá nim w tropy iego/ iáko obaczę/ że nádąży móy drobiózdżek/ áż przyidę do Páná mégo do

15 Seir. Odpowiedźiał Ezaw: Proszę cię/ niechay wżdy z ludu który iest ze mną/ zostáną towárzysze drógi twoiéy. A on rzékł: Nie potrzebá tego: tylko mi tego trzebá/ ábym nálazł łáskę przed obliczem twoim pánie móy. 16 Wróćił się tedy onégo dniá Ezaw drógą którą był przyiáchał/ do Seir. 17 A Jákob przyszedł do Sochot: gdźie zbudowawszy dóm á rozbiwszy namioty/ *názwał imię mieyscá onégo Sochot/ to iest Namioty. 18 Y przeszedł do Salem miástá Sichimczyków/ które iest w źiemi Chánáneyskiéy/ potym iáko się zwróćił z Mezopotámiiéy Syriyskiéy/ y mieszkał przy miásteczku. 19 Y kupił sztukę polá/ ná któréy był rozbił namioty/ od synów Hemorá oycá Sichemowégo/ zá sto iágniąt/ 20 y zbudowawszy tám ołtarz/ wzywał ná nim namocnieyszégo Bogá Jzráelowégo.

to iest Anyołá, iż widźiał iego twarz przećiw sobie łáskáwą.
podárze. Hebr.
Ezaw przyiał dáry Jákobowé.
dla bydłá, H
To zowie Sichár. Ioan: 4.
ábo grosy H.
Názwał gi El Elohe Israel, to iest mocny Bóg Isráelów.

ROZD. XXXIIII.

Dyny zgwałcenie

1 Wyszłá Dyná córká Liiéy/ áby oglądáłá niewiásty onéy kráiny. 2 Którą vyźrzawszy Sichem syn Hemorá Heweyskiégo książę onéy źiemie/ rozmiłował się iéy: y porwał/ y spał z nią/ gwałt vczyniwszy pánnie. 3 Y spoiłá się z nią duszá iego/ á smutną vbłagał łágodnémi słowy. 4 Y szedszy do Hemorá oycá swego/ rzékł: Weźmi mi tę dźieweczkę zá żonę. 5 Co gdy vsłyszał Jákob w niebytności synów/ y około pásze bydłá zábáwionych/ milczał áż się wróćili. 6 A gdy wyszedł Hemor óćiec Sichemów/ áby mówił z Jákobem/ 7 oto synowie iego przychodźili z polá: y vsłyszawszy co się sstáło/ rozgniewáli się bárzo/ przeto że sprosną rzecz vczynił w Jsráelu/ á zgwałćiwszy córkę Jákobowę/ nieprzystoyną rzecz zbroił. 8 Mówił tedy Hemor do nich: Duszá Sichem syná mégo spoiłá się z córką wászą: daycie mu ią zá żonę: 9 á póymuymy się z obu stron: córki wásze wydayćie zá nas/ á córki násze póymuyćie: 10 á mieszkayćie z námi. Ziemiá w mocy wászéy iest/ sprawuyćie/ hándluyćie/ á osadzaycie ią. 11 Ale y Sichem rzékł do oycá/ y do bráciéy iéy: Niech naydę łáskę v was: á co iedno postánowićie to dam: 12 podwyszcie wiáná/ y dárów żądaycie/ á chętnie dam co záchcećie: tylko mi daycie dźieweczkę zá żonę. 13 Odpowiedźieli synowie Jákobá Sichemowi y oycu iego ná zdrádźie/ roziadszy się o zgwałcenié siostry: 14 Nie możemy vczynić czego żądaćie/ áni dáć siostry nászéy człowiekowi nieobrzezánému: co się niegodźi/ niesłuszna y obrzydła rzecz v nas. 15 Ale ták się możem porównáć/ iesli zechcećie być nam podobni/ á obrzeże się miedzy wámi káżdy mężczyzná: 16 tedy damy/ y weźmiemy wzaiem córki wásze y násze: y będźiem mieszkáć z wámi/ y będźiemy ludem iednym: 17 Lecz iesli się obrzezáć nie będźiećie chćieli weźmiemy córkę nászę/ y odéydźiemy. 18 Podobáło się podánié ich Hemorowi y Sichemowi synowi iego: 19 y nie odłożył młodźieniec żeby niemiał záraz vczynić/ o co proszono: miłował bowiém bárzo onę dźieweczkę/ á sam był zacny we wszystkim domu oycá swego. 20 Y wszedszy w bronę mieyską mówili do ludu: 21 Mężowie ći spokoyni są/ á chcą mieszkáć z námi: niech hándluią w źiemi/ y niechay ią sprá-

y mówił do sercá pánienki, Hebr.
á spowinowáććie się z námi.
Sichem żąda Dyny zá żonę.
Obrzązánia chcą zo nich.

wnią/ która będąc śéroka y przestro=na/ sprawców potrzebuie: córki ich będziemy bráć zá żony/ á nászé im dawáć będziemy. 22 Jedná rzecz iest któ=rą sie nam odwłóczy rzecz ták dobra: ieśli obrzeżemy mężczyzny nászé/ naro=du obyczáiu násládując. 23 A máie=tność ich/ y bydłá/ y co iedno máią/ nászé będą: ná to tylko pozwólmy/ á mieszkáiąc spółem/ ieden lud vczyni=my. 24 A zezwolili wszyscy/ obrzezawszy wszytkie mężczyzny. 25 Ali oto dniá trze=ciégo/ gdy naciezsza boleść z ran by=wa: porwawszy dwá synowie Jáko=bowi/ Symeon y Lewi bráćia Dyny miecze/ weszli do miástá śmiele: y po=biwszy wszytke mężczyzne/ 26 Hemorá y Sychémá wespół zámordowáli/ wzią=wszy z domu Sychemá Dyne śiostrę swoię. 27 A gdy oni wyszli/ przypádli ná pobité drudzy synowie Jákobowi: y splądrowáli miásto ná pomstę zgwał=cenia. 28 Owce ich/ y rogáte bydłá y o=sły/ y wszytko pustosząc co w domiéch y ná polách było. 29 Dziatki też ich y żony w niewolą zábráli. 30 Co gdy zbro=ili śmiele/ Jákob rzékł do Symeoná y Lewi: Záfrásowáliśćie mię/ y przy=wiedliśćie mię w ohydę Chánáneyczy=kóm y Pherezeyczykóm/ obywátelóm téy ziemie. Nas niewiele/ oni zgro=mádziwszy sie porażą mię/ y zginę ia/ y dóm mój. 31 A oni odpowiedźieli: Izali iáko wszetecznice mieli źle vży=wáć śiostry nászéy?

Sichimity pobili y miásto splundrowáli dla grzechu Niżey 26.a 6

Jákob strofuie syny.

ROZD. XXXV.

1 A czásem mówił Bóg do Jákobá: Wstań á wstąp do Bethel/ y mieszkay tám/ á vczyń ołtarz Bogu/ któ=ry sie vkazał/ kiedyś vciekał przed Ezáwem brátem twoim. 2 Jákob tedy zezwawszy dóm wszytek swóy/ rzékł: Odrzućcie Bogi cudze/ którzy w posrzodku was są/ á oczyśćcie sie/ y odmieńcie száty wásze. 3 Wstańcie/ á wstąpmy do Bethel/ ábyśmy tám v=czynili ołtarz Bogu/ który mię wy=słuchał w dźień vtrapienia mego/ y był mi towárzyszem drógi moiéy. 4 Oddáli mu tedy wszytkie Bogi cu=dzé które mieli/ y naussnice które ná vszách ich były: á on wkopał ie pod Terebintem/ który iest zá miástem Sichem. 5 A gdy wyiácháli/ strách Boży nápadł wszytkie okoliczné miá=stá/ że nie śmieli gonić odchodzących. 6 Przyszedł tedy Jákob do Luzy/ któ=ra iest w ziemi Chánáneyskiéy/ prze=zwiskiem Bethel/ sam y wszytek lud z nim: 7 y zbudował tám ołtarz/ y ná=zwał imię onégo mieyscá Dóm Bo=ży/ bo mu sie tám Bóg był vkazał/ gdy vciekał przed brátem swoim. 8 Tegóż czásu vmárłá Deborá mámká Rebeczyná/ y pogrzebioná iest ná do=le Bethel pod debem: y názwano imię onégo mieyscá Dąb płáczu. 9 A vkazał sie powtóré Bóg Jáko=bowi/ gdy sie wróćił z Mezopotámiiéy Syriyskiéy/ y błogosławił mu/ 10 mó=wiąc: Nie będźiesz wiecéy zwan Já=kobem: ále Israel będźie imię twoie. A názwał go Israelem/ 11 y rzékł mu: Jam Bóg wszechmogący/ rozradzay sie y mnóż sie/ narody y ludźie naro=dów będą z ciebie/ królowie z biódr twoich wynidą. 12 A ziemię którąm dał Abráhámowi y Isáákowi dam tobie/ y naśieniu twemu po tobie. 13 A odszedł od niego. 14 A on postáwił znák kámienny ná mieyscu gdźie z nim Bóg mówił: ofiáruiąc ná nim mokré ofiáry/ y leiąc oliwę/ 15 y názywáiąc imię onégo mieyscá Bethel. 16 A od=szedszy z támtąd/ przyszedł czásu wio=sny do ziemie która wiedźie do Ephra=ty: w któréy gdy sie Ráchel rodząc prácowáłá dla trudności porodzenia/ 17 poczęłá w niebespieczeństwie być: y rzekłá iéy bábá: Nie bóy sie/ bo y te=go syná będźiesz miáłá. 18 A gdy wy=chodźiłá duszá iéy od boleśći/ y gdy iuż śmierć nádchodźiłá/ názwáłá imię syná swégo Benoni/ to iest/ syn bole=śći moiéy: á oćiec názwał go Beniá=min/ to iest syn práwicé. 19 Vmárłá tedy Ráchel/ y pogrzebioná iest ná dródze/ która wiedźie do Ephraty/ tá iest Bethlehem. 20 A postáwił Já=kob znák ná grobie iéy: ten ci iest znák grobu Ráchel/ áż do dniá dźi=sieyszégo. 21 A wyszedszy z támtąd/

Z roskazánia Bożego Jákob idźie do Bethel ołtarz postáwić.

Niżey 28. b 13.

Bálwány wyrzuca.

pod dębem. H.

Strách ná nieprzyiaćiele Jákobowé.

Dóm Boży.
El Beth-el H.
Bóg Bethelá, to iest Bóg domu Bożego. Wyższéy 28. c 18.
Deborá vmárłá.

Allon bákuth.

Vkazał sie Bóg Jákobowi znowu, y zowie go Israelem. Wysszéy 32. f 28.

Bóg. H. Poświącánie domu Bożégo.

á było ieszcze iáko staie ziemie do mieyscá Ephraty. H.
to słowo Zydowskie Chybrat, wykłada ináczéy 4. Król. 5.c.19. wybornégo czásu ziemie. A tu zowie wiosną.
בן-אוני Ben-oni. Ben-iamin. בנימין
Smierć y grób Ráchéli.
Niż.48.b 7. to iest napis ábo kámień.

rozbił

22 D rozbił namiot/ zá Wieżą stádá. A gdy mieszkał w onéy kráinie/ poszedł Ruben y spał z Bálą nałożnicą oycá swégo: co iemu nie táyno było. A było synów Jákobowych dwánaście. 23 Synowie Liiéy: piérworodny Ruben/ y Symeon/ y Lewi/ y Judás 24 y Jsáchár/ y Zábulon. Synowie 25 Rachel/ Jozeph y Beniámin. Synowie Bále sługi Ráchel/ Dán/ y Nephtali. 26 Synowie Zelphy/ sługi Liiéy/ Gad y Aser: ci są synowie Jákobowi/ ktorzy sie mu vrodzili w Mezopotámiiéy Syriyskiéy. 27 Przyszedł też do Jsááká oycá swégo do Mámbre miástá Arbee/ to iest Hebron: gdzie był gościem Abráhám y Jsáák. 28 A spełniło sie dni Jsáákowych 29 sto osmdziesiąt lat. A stárzawszy sie vmárł/ y przyłożon iest do ludu swégo stáry y dni pełen: y pogrzebli go Ezaw y Jákob synowie iego.

Hader, H. Niż: 49. 21.

to iest z żoną ále nie przednieyszą. czytay wyszéy 25.

Synów Iákobowych dwánaście

wyszéy 23. 21.

Isáák vmárł máiac lat 180. Od początku świátá 2230.

4 *Wkopał ie pod Terebintem*] Jnszy to przekłádáią Debem/ álbo kástánem. Wszákże Terebintus iest drzewo z którego ćiecze Terpentiná/ które gdzie indziéy iest małé/ ále w Syriiéy iest wielkié drzewo: my własnégo słowá nie mamy/ przeto ie Terebintem zowiemy.

21 *Zá wieżą stádá*] Abo zá wieżą Háder. To mieysce powiádáią bydź/ gdzie potym kościół zbudowano/ y wieże Háder wieżą stádá názywáią/ to iest zgromádzenia y schodzenia sie. Drudzy zás wieże stádá/ twierdzą bydź mieysce podle Betlehem/ gdzie sie przy národzeniu Páná Chrystusá Anyoł pásterzóm vkazał. Albo może bydź/ że oboie mieysce/ wieżą trzódy zwano. A słusznie Jerusalem mógł ták názwáć/ wieżą dla wysokośći/ á trzódy iż do niego sie schodzili wszyscy trzy kroć do roku/ iáko o tym niżey.

Terebintus co iest.

Wieżá Stádá.

ROZD. XXXVI.

Żony Ezaw

1 Té są rodzáie Ezáwowé/ ten 2 A iest Edom. Ezaw poiął żony z córek Chánánéyskich: Ade córkę Eloná Hetheyskiego/ y Oolibamę córkę Any/ córki Sebeoná Heweyskiégo: 3 A Básemáth córkę Jsmáelowę siostrę Nábáiáthowę. 4 A vrodziłá Adá Elipházá: á Básemáth vrodziłá Ráhuelá: 5 Oolibamá vrodziłá Jehus y Jhelon y Kore. Ci synowie Ezáwowi: którzy sie vrodzili w ziemi Chánáneyskiéy. 6 A wziął Ezaw żony swoie/ y syny y córki/ y wszytkié dusze domu swégo/ y máiętność/ y bydło/ y wszytko co mógł mieć w ziemi Chánáneyskiéy: y poszedł do inszéy kráiny/ y odszedł od brátá swégo Jákobá. 7 Bo byli bárzo máiętni/ á mieszkáć pospołu nie mogli: y nie mogłá ich znieść ziemiá pielgrzymowánia ich/ dla mnostwá trzód. 8 A mieszkał Ezaw ná górze Seir/ ten iest Edom. 9 A té są pokolenia Ezáwá oycá Edom ná górze Seir/ 10 B y té imioná synów iego. Elipház syn Ady żony Ezaw: Ráhuel zás syn Básemáth żony iego. 11 A byli synowie Elipházowi: Theman/ Omár/ Sepho/ y 12 Gáthám/ y Cenez. A Thámná byłá nałożnicá Elipházá syná Ezaw: która mu vrodziłá Amálechá. Ci są synowie Ady żony Ezáwowéy. 13 A synowie Ráhuel: Náháth/ y Zárá/ Sámmá/ y Mezá. To synowie Básemáth żony Ezáwowéy. 14 Ci też byli synowie Oolibamy córki Any córki Sebeonowéy żony Ezáwowéy/ które mu vrodziłá/ Jehus/ y Jhelon/ y Kore: 15 Té książętá synów Ezáwowych: synowie Elipházá piérworodnégo Ezáwowégo: książę Theman: książę Omár: książę Sepho: książę Kenez/ 16 książę Kore/ książę Gáthám/ książę Amálech. Ci synowie Elipház w ziemi Edomskiéy/ y ciż synowie Ady: 17 Ci zás synowie Ráhuelá syná Ezáwowégo: książę Náháth/ książę Zárá/ książę Sámmá/ książę Mezá. á té książętá Ráhuelá w ziemi Edomskiéy. 18 C Ci synowie Básemáth żony Ezáwowéy. Ci lepak synowie Oolibamy żony Ezáwowéy. książę Jehus/ książę Jhelon/ książę Kore/ té książętá Oolibámy córki Anei żony Ezáwowéy. 19 Ci są synowie Ezáwowi/ y ci książętá ich: Ten iest Edom. 20 Ci zás synowie Seir Horreyczyká mieszkáńcy w ziemi: Lotán/ y Sobal/ y Sebeon/ y Aná. 21 A Dison/ y Eser/ y Disán. té książętá Horreyskie/ synowie Seir w ziemi Edom. 22 A byli synowie Lotán: Hory/ y Hemán. á siostrá Lotánowá byłá Thámná. 23 A ci synowie Sobálowi: Aluan y Má-

1. Par. 1. c. 29

osoby Ezaw vstępuie Iákobowi.

Ezaw y Iákob bogáci bárzo. wys: 13. a 6. Ios: 24. a 4.

Rodzay Ezaw oycá Idumczyków. 1. Par: 1. c. 34.

Ezaw, Edom, y Seir imioná są iednégo człowieká. Hier. 1. Par: 1. c. 38.

24 náhát/y Ebál/y Sepho/y Onám. Ci záś synowie Sebeon: Aiá y Aná. Ten iest Aná który wynálazł "cieplice" ná puszczy/ gdy pásł osły Sebeoná oycá swego. 25 á miał syná Dysoná y 26 córkę Oolibame. A ci synowie Dyson: Hámdan/y Esebán/y Jethram 27 y Charan. Ci záś synowie Eserowi: 28 Báláán/y Zawán/y Akan. A Dysan miał syny: Husá y Arámá. 29 Té Książętá Horreyczyków: książę Lotan/ książę Sobal/ książę Sebeon/ 30 książę Aná/ książę Dison/książę Eser/książę Disan: té książętá Horreyczyków/ którzy roskázowáli w ziemi 31 Seir. A królowie którzy królowáli D w ziemi Edom/ piérwéy niżli mieli królá synowie Jsráelscy/byli ci: 32 Belá syn Beorów/ á imie miástá iego 33 Denábá. A vmárł Belá/y królował miásto niego "Jobáb/ syn Zárégo z 34 Bosry. A gdy vmárł Jobáb/królował miásto niego Husam z ziemie 35 Chemánczyków. Po tego téż śmierci/ królował miásto niego Adád syn Bádádów/ który poráził Mádiáná w kráinie Moáb: á imie miástá iego 36 Awith. A gdy vmárł Adád/ królował miásto niego Semlá z Másreki. 37 A po tego téż śmierci/ królował miásto niego Saul od rzéki Rohoboth. 38 A gdy y ten vmárł/ nástąpił ná króleſtwo "Bálánán" syn Achoborów. 39 A po iego téż śmierci królował miásto niego Adár/ á imie miástá iego Phau: á żonie iego zwano Meetabel/ córká Mátred córki Mezááb. 40 Té tedy imioná książąt Ezaw według rodzáiów y mieysc y imion ich: książę Thámná/ książę Aluá/ 41 książę Jetheth/ książę Oolibámá/ 42 książę Elá/ książę Phinon/ książę Kenes/książę Themán/książę Mábsár/ 43 książę Mágdiel/książę Hirám: té książętá Edomskié/ mieszkáiącé w ziemi "pánowánia" swego/Ten iest Ezaw "ociec Jdumeyczyków".

Marginalia: "muły: H. to iest obyczay rodzenia mułów. Hier. — Królowie Idumeyskich. — "Tego rozumieią niektórzy i vkłopá. Ale Zydowie powiádáią iż lobowedzil sie z Náchor. Hier. Cieplice. — "Bálál Hánán. H: — Książętá Edomskie. — "dziedzictwá H. "ábo Edomczyków H.

14 *Aná który wynálazł Cieplice*] Hieronim S. lib. Hebr. quaest. pisze/ iż v żydów iest wielkie otym gadánie/ieśliż ten Aná wynálazł Cieplice czyli obyczay rodzenia Mułów z oślice y koniá/ iáko inszy przekłádáią. Alec v Greków y Łácinników iuż zdawná/ iescze przed Hieronimem S. Czytano aquas calidas to iest cieplice. Przetóż ábo ináczey dźisieyszy nowotni żydzi czytáią/ ábo sámych słow żydowskich nierozumieią.

ROZ. XXXVII.

1 A Jákob mieszkał w ziemi Chánáneyskiéy/ w ktoréy ociec iego był "gościem. 2 A té są pokolenia iego: Jozeph gdy miał "siedmnaście" lat/ pásł trzodę z brácią swą iescze pácholecięm: y był z synámi Bale y Zelphy/ żon oycá swego: "y oskárżył brácią swą przed oycem o grzéch bárzo sprosny." 3 A Jsráel miłował Jozephá nád wszystkie syny swé/przeto/ iż go był w stárości swéy vrodził: y vczynił mu suknią "wzorzystą". 4 A widząc bráciá iego/ że go miłował ociec nádewszystki syny/ nie nawidzieli go/y niemogli nic łáskáwie 5 z nim mówić. Przydáło sie téż/ iż sen B który widział/powiedał bráciéy swéy: coby to przyczyną większéy nienawiści. 6 Y rzékł do nich: słuchaycie snu mégo 7 którym widział. Zdáło mi sie żesmy wiązáli snopy ná polu: á snop móy iákoby powstał y stánął/ á wásze snopy około stoiące kłániáły sie 8 snopowi memu. Odpowiedźieli bráciá iego: Jzali królem nászym bedźiesz? ábo poddáni bedziemy pánstwu twemu? Tá tedy przyczyná snow y mow/ zazdrości y nienawiści 9 zátym przydawáłá. Widział téż y drugi sen/ który powiádáiąc bráciéy/ mówił: Widziałem przez sen/iákoby mi sie słońce y księżyc y iedennaście 10 gwiazd kłániáło. Co gdy oycu swemu y bráciéy swéy powiedział/ złáiał C go ociec iego y rzékł: Cóż sie rozumie przez ten sen któryś widział? Jzali ia y mátká twoiá y bráciá twoi kłániáćći sie bedziemy do ziemie? 11 Zayrzeli mu tedy bráciá iego: á ociec milcząc rzecz vwáżał. 12 A gdy bráciá iego/ pásąc bydło oycá swégo/mieszkáli w Sichem/ 13 rzékł do niego Jsráel: Bráciá twoi pásą owce w Sichimie: pódź poślę cie do nich. 14 Który gdy odpowiedział: Gotówem

Marginalia: "mieszkał iáko obcy. — "siedmnaście. H. 103. phoſ parsa bráció. "y donosił niesławę ich złą do oycá ich. H. Był náten czás Isáák lat. 167. A Iákob 107. Od początku świátá Roku 2244. "to iest rozmáitych nici y farb. — Pierwszy sen Iosephów. — Drugi sen Iosephów.

wem/ rzékł mu: Idź/ á obacz ieśli sie wßyſtko ſczęśliwie powodźi bráćiéy twoiéy y bydłu: á day mi znáć co sie dźieie. Posłány z doliny Hebron przyßedł do Sichem: y nádßedł go ieden mąż błądzącégo po polu/ y spytał czegoby ßukał: A on odpowiedźiał: Bráćiéy moiéy ßukam: powiedz mi kędy páſą trzódy. A rzékł mu mąż: Odeßli z mieyscá tego: á słyßałem ie mówiącé: Pódźmy do Dotháin. Poßedł tedy Jozeph zá bráćią swoią y nálazł ie w Dotháin. Którzy vyzrzawßy go zdáleká/ niżli przyßedł do nich/ myślili go zábić: A mówili do śiebie: Ono ć idźie "widosen: Pódźcie zábiymy go y wrzućmy do studnie stáréy: y rzeczem zły źwiérz go pożárł: á tám sie pokáże/ co mu pomogą sny iego. "Co vsłyßawßy Ruben/ stárał sie wybáwić go z rąk ich/ y mówił: Nie zábiiaycie duße iego/ áni wyléwaycie krwie/ ále wrzućcie go do studnie téy która iest ná puſczy/ á rece wáße záchowaycie niewinné: á to mówił/ chcąc go wyrwáć z reku ich y wróćić oycu swemu. Wnet tedy skoro przyßedł do bráćiéy swéy/ zewlekli go z onéy suknie długiéy y wzorzyſtéy/ y wpuśćili go do studnie stáréy która nie miáłá wody. A vśiadßy áby iedli chléb/ vyzrzeli Jſmáelity podróżné iádąc z Gáláad/ y wielbłądy ich nioſącé korzenié/ y Resine/ y "ſtákte do Aegyptu.

Bráćia rádzą o śmierći Iozephá.
"snów miſtrz. H. ábo skłádácz.
"Niżéy 42. c. 12.
"wybáwił go. H.
Wrzucony do studnieská.
"ábo máſtikę.

Rzékł tedy Judas do bráćiéy swéy: Cóż nam pomoże ieśli zábiiemy brátá náßégo y zátáiemy krew iego? Lepiéy że go przedamy Jſmáelitom/ á rece náße niech sie nie mażą/ brát bowiem y ciáło náße iest: y przyzwolili bráćia ná mowy iego. A gdy miiáli Mádiánitowie kupcy/ wyćiągnąwßy go z studnie/ przedáli go Jſmáelitóm zá dwádźieśćiá srébrników/ którzy go záwieźli do Aegyptu. A wróćiwßy sie Ruben do studnie nie nálazł chłopięćiá: A rozdárßy odźienié/ idąc do bráćiéy swéy rzékł: chłopięćiá niewidáć/ á ia dokąd póydę? A wźięli suknię iego/ y we krwi koźlęcéy które byli zábili omoczyli. Posławßy którzyby ią donieśli do oycá/ y mówili: Tęsmy nálezli: oglądáy ieśli iest suknia syná twego czy nié. Którą poznawßy oćiec/ rzékł: Sukniá syná mego iest/ źwiérz okrutny ziadł go/ bestia pożárłá Jozephá. A rozdárßy ßáty/ oblókł sie "w włośienicę/ płácząc syná swego przez długi czás. A gdy sie zeßły wßytkie dźieci iego/ "áby vlżyli żalu oycowskiégo/ niechćiał przypuśćić poćießenia/ ále rzékł: Zſtąpię do syná mego płácząc "do piekłá: A gdy on ták trwał w żáłobie/ Mádiánitowie przedáli Jozephá w Aegyptcie Putipháropwi "trzebieńcowi Pháráoná hetmánowi żołniérſtwá.

Záprzedány do Egiptu
Mądr. 10. c. 11.
Suknia Iozephowá vkrwáwióna.
"ábo w wór
"áby go ćieszyli. H.
"do odchłáni gdźie oycowieś. bylizátrzymáni, y tám sie syná spodźiewał záſtáć.

(25) *Resinę y stáktę*] Co włáſnie té imioná znáczą nie możem pewnie wiedźieć/ bo y żydowskich sámi Żydźi nierozumieią. Resine iedni wykłádáią żywice/ Drudzy Bálsam ábo Driakiew/ ſtákte rozumieią/ Mirrhe ábo Máſtykę/ ábo tym co podobnégo.

(28) *Zá dwádźieśćiá*] Niektórzy máią zá trzydźieśći/ ále żydowskié y 70. y Láćińskié lepßé/ máią zá dwádźieśćiá/ iáko o tym piße Hieronym: in quæſt: in Geneſ: A choćia Pan Chriſtus był przedány zá trzydźieśći/ wßákże Jozeph w tym tylko był figurą/ iż iáko Jozeph przedány iest/ tákże y Pan Chriſtus/ choćia nie ták drogo: bo niepotrzebá było áby sługá był ták drogo przedány iáko Pan. Ale Zácháriaß prorokował 11. 12. o trzydźieśći/ zá które przedány iest Pan Chriſtus.

Iozeph przedány zá dwá dźieśćiá srebrnych.

(35) *Zſtąpię do syná mego płácząc do piekłá*] Słowo żydowskié שאול scheol, Lxx. po Grécku ᾅδης/ vulgatá pospolićie przekłádá infernum, my piekłem zowiemy/ y tákże tu ná tym mieyscu niemoże sie ináczey przekłádáć. Alez nowotni Żydźi teraz to zowią grobem/ iámą/ rowem/ śmierćią/ niemáiąc w tym żadnégo świádectwá/ żeby kto ták kiedy przekłádał: wßákże y tu naprzód nie może znáczyć grobu/ bo mówi Jákob/ iż miał iść do syná swego/ o którym rozumiał że go bestiie pożárty. A ták niemiał grobu. Przetóż y Jákob gdy to mówił niemyślił o grobie/ ále o odchłáni piekielnéy/ do któréy sie duße wiernę zgromadzáły. A niechay sie nowo krzczeniec temu niedźiwnie/ że y święći do piekłá zſtępuią. Ponieważ rozmáité piekłá są/ inße iest piekło dla potępionych/ do którégo święći niechodzą: inße zásię było piekło gdźie oycowie święći/ do przyśćia Messyaßá byli zátrzymáni/ co zowie Pismo Lonem Abráhámowym. są y do tego inßé piekłá o których ná inßym mieyscu. Wßákże y to też trzebá wiedźieć/ iż w piśmie ś. podczás śmierć zowie piekłem/ á piekło śmierćią/ y ták iedno miásto drugiégo podczás kłádźie/ iáko mamy Hose. 13. ver: 14. gdźie wulgatá ma/ Wybawię ie z ręki śmierći/ w żydowskim y Gréckim iest z ręki piekłá. Alec to nie dlatego pismo S. czyni/ żeby śmierć y piekło iedno miáło znáczyć/ gdyż inßa iest śmierć á inßé piekło/ iáko maß Psal: 54. ver: 16. zowią tedy podczás piekło śmierćią/ á śmierć piekłem/ iż przed męką Páná Chriſtusową wespołek to bywáło y śmierć y

Grób nie iest piekło.
Iákob do którégo piekłá ßedł.
O tym czytay 1. Król. 28.

zstąpienie do piekłá. Przeto też iedno zá drugie kłádzie. Ale przedśie rózne rzeczy znáczą. Czytay v Hozeaszá 13. ver: 14. Job. 14. ver: 12. ver: 13.

Trzebieńcowi] Ták zowie przełożoné nád komorą królewską/ iż pospolićie tákowi trzebieńcámi byli/ choćia podczás niektórzy żony mieli/ iáko ten miał niżey 49.

ROZ. XXXVIII.

Małżeństwo Iudy.

1 A Tegóż czásu od szedszy Judás od bráćiey swéy/zstąpił do mężá Odollámitskiégo ná imie Hirám. 2 Y vyźrzał tám córkę człowieká Chánáneyskiégo imieniem Sue: y poiąwszy zá żonę/ wszedł do niéy. 3 Która poczęłá y porodźiłá syná/ y názwał imię iego Her. 4 Y zásie począ wszy płód národzonégo syná názwáłá Onan. 5 Porodźiłá też trzećiégo: którégo názwáłá Selá/ "po którégo národzeniu wiecéy rodźić przestáłá'. 6 B A Judás dał żonę pierworodnému swému Her/ imieniem Thámár. 7 A Her był pierworodny Judy złośliwy przed oblicznośćią PANSKĄ: y od niego zábit iest. 8 Rzékł tedy Judás do Onaná syná swego: Wnidź do żony brátá twego/ á złącz sie z nią/ ábyś wzbudźił naśienie brátu twemu. 9 On widząc/ że sie nie iemu synowie rodźić mieli/ gdy wchodźił do żony brátá swégo/ "wypuszczał' naśienie ná źiemię/ áby sie dźieci imieniem brátá iego nie rodźiły. 10 Y z téy przyczyny zábił go PAN/ że rzecz brzydliwą czynił. 11 Y przetóż rzékł Judás Thámárze niewiastce swoiéy: Bądź wdową w domu oycá twego áż vrośćie Selá syn móy: bał sie bowiem by y on nie vmárł/ iáko bráćia iego. Która poszłá/ y mieszkáłá w domu oycá swego. 12 A gdy minęło wiele dni/ vmárłá "córká Suego żoná Judászowá: który po żałobie wziąwszy pоćieszenie/ szedł do strzygących owce swé sam y Hirás "owcarz' trzody Odollámitá/ do Thámnás. 13 C Y powiedźiano Thámárze/ że świekier iéy idźie do Thámnás ná strzyżenie owiec. 14 Która złożywszy száty wdowstwá/ wźięłá ná śię "rąbek á odmieniwszy száty/ vśiádłá ná rostáiu drógi/ która wiedźie do Thámnás: "dla tego'/ że iuż był dorosł Selá/ á nie wźięłá go zá mężá. 15 Która vyźrzawszy Judás/ 16 D mniémał żeby byłá wszeteczniçá: bo byłá nákryłá twarz swoię "ąby iéy niepoznano': Y wszedszy do niéy/ rzékł: Dopuść mi ábym miał spráwę z tobą: bo nie wiedźiał żeby iego niewiastká byłá. Która gdy odpowiedźiáłá: 17 Co mi dasz/ żebyś zażył obcowánia mégo? Rzékł: Poszlę koźiełká z trzód. A gdy zás oná rzekłá: Dopuśćże czego chcesz/ iesli mi dasz zastáwę áż przyszlesz co obiecuiesz. 18 Rzékł Judás: Co chcesz żebym ći dał w zástáwie? Odpowiedźiáłá: Pierśćień twóy/ y "mánelle y laskę którą w ręce trzymasz. Ná iedno tedy zeszćie niewiástká poczęłá'. 19 Y powstawszy poszłá: y złożywszy odźienie/ które ná sobie miáłá/ oblokłá śie w száty wdowstwá. 20 E Y posłał Judás koźiełká przez "pástérzá' swego Odollámite/ áby odebrał zastáwę którą był dał niewieśćie: który nie nálazszy iéy/ 21 pytał ludźi mieyscá onégo: Gdźie iest "niewiástá' która siedźiáłá ná rostáiu. A gdy wszyscy odpowiedźieli/ że nie byłá ná tym mieyscu nierządnicá: 22 Wróćił sie do Judy y rzékł mu: Nie nálazłem iéy: lecz y ludźie mieyscá onégo powiedáli mi/ że tám nigdy nie siedźiáłá wszeteczniçá. 23 Rzékł Judás: Niechże sobie ma: "kłamstwá iśćie nam zádáć niemoże'/ iam posłał koźlę którém był obiecał/ á tyś iéy nie nálazł. 24 F Alić po trzech mieśiącách powiedźiano Judźie/ mówiąc: Wystąpiłá Thámár niewiastká twoiá/ y zda sie że sie żywot iéy wzdyma. Y rzékł Judás/ Wywiedźćie ią áby byłá spaloná. 25 Która gdy wiedźiono "ná śmierć'/ posłáłá do świekrá swego/ mówiąc: Z tego mężá którego té rzeczy są/ iam poczęłá: poznay czyy to pierśćień y mánellá y laská. 26 Który poznawszy swé dáry rzékł: Spráwiedliwsza nád mię/ żem iéy nie dał Seli synowi mému. Wszákóż wiecéy iéy nie vznał. 27 A gdy przychodźił czás porodzenia/ vkazáły sie bliźniętá w żywoćie: á w sámym wychodzeniu dźiatek/ ieden wyśćibił rękę/ ná którey bábá vwiązáłá nić czérwoną/ mó

Marginalia:
- 1. Par. 2. a.
- Num. 26. b 19.
- "á był w Chezybie gdy go porodźiłá. H. ále lepiéy w texćie. Hier.
- Num. 26. c 19
- Sprosność y pokaránie synów Judy.
- "tráćił.
- Ten był obyczay iż iesli wdową zostáłá bezpotomstwá, nie chodźiłá zá mąż w inszy dóm: Ale w onymże domu pierwszym mężá szukáłá.
- *Báth-sua H.
- "towárzysz. H
- "ábo letnik.
- "bo widźiáłá. H.
- "H.
- "ábo chustkę ábo płaszcz. "y wszedł do niéy, y poczęłá z niego. H.
- "przez towárzyszá swego. H.
- "nierządnicá.
- "ábyśmy nie byli ná wzgárdę. H.
- "z porodstwá H.
- "H.
- Judás grzech swóy vznał.
- "Math. 1. a 3.
- Thámár porodźiłá.

Czemuś oddźielił ná sobie oddźielenie? H, to iest, czemuś przerwał błonkę?

28 wiąc: Ten naprzód wynidźie. 29 Ale gdy ón zás wćiągnął rekę / wyszedł drugi: y rzekłá niewiástá: Czemu przerwána iest dla ćiebie przegrodá? 30 y z téy przyczyny názwano imię iego Phares. Potym wyszedł brát iego / ná którego rece byłá nić czérwona: którégo názwáłá Zára.

Phares פרץ oddźielenie.

Zárá זרח wschodzący. H.

17 *Koźiełká z trzód*] iest Hebraismus, y znáczy koźlątko młodźiuchné które iesscze zá mátką chodźi. J ták pospolićie tym podobné słowá wykłádáć sie máią iáko Dan. 8. Hircus Caprarum Koźieł kóz / to iest / koźlątko młodé / tákże y ińsze. Gen. 38. wedle żydowskiégo textu. 1. Esdræ 6. Dan. 6.

29 *Przegrodę*] to iest błonkę która płód bywa wwiniony / która też przerwawszy rodźi sie. Po łáćinie te błonki názywáné są secundæ iż zá dźiećięćiem wychodzą.

ROZDZIAŁ XXXIX.

Iozeph przedány Putipharowi.

1 Jozeph tedy był záwiedźión do Aegyptu / y kupił go Putiphar / trzebieniec Pháráonów / hetman woyská / mąż Aegyptiánin z reku Jsmáelitów / od których był przywiedźiony. A 2 A był PAN z nim / y był mężem we wszystkim scześliwie postepuiąc: y mieszkał w domu páná swégo / 3 który bárzo dobrze wiedźiał że PAN iest z nim / á iż wszytko co czynił / on scześćił w reku iego. 4 A nálazł Jozeph łáskę przed pánem swoim / y służył mu: od którégo będąc przełożonym nád wszystkim / rządźił dóm sobie zwierzony y wszytko co mu było zlécono: 5 A błogosłáwił PAN domowi Aegyptiánina dla Jozephá: B y rozmnożył ták w domu / iáko y ná polu / wszytkie máietność iego: 6 y niczym inszym niewiedźiał / iedno o chlebie którégo pożywał. A Jozeph był piekney twarzy / y wdźieczny ná weyrzeniu. 7 Po wielu tedy dni / obróćiłá páni iego oczy swé ná Jozephá / y rzekłá / Spi zemną. 8 Który żadnym sposobem niechcąc zezwolić ná zły uczynek / rzékł do niéy: Oto Pan mój / dawszy mi w moc wszytko / niewié co ma w domu swoim: 9 y niemász żadnéy rzeczy którąby nie byłá w mocy moiéy: ábo czegoby mi nie poruczył / prócz ćiebie któraś iest żoną iego: iákóż tedy mogę te złość uczynić / y zgrzészyć przećiw Bogu mému? 10 C Tákimi słowy ná káżdy dźień / y niewiástá przykrzyłá sie młodźieńcowi: y ón sie zbrániał cudzołóztwá. 11 A przydáło sie dniá iednégo / że Jozeph wszedł do domu / y spráwowáł coś bez pomocników: 12 á oná uchwyćiwszy kray száty iego / rzekłá: Spi zemną. Który zostáwiwszy w rece iéy płászcz / ućiékł / y wyszedł precz. 13 A gdy uyrzáłá niewiástá száte w rekách swoich / 14 á iż byłá wzgárdzóna / záwołáłá do siebie ludźi domu swego / y rzekłá do nich: Oto wprowádźił meżá Hebreyczyká áby nas náigrawał: wszedł do mnie / áby legał zemną: á gdym ia zákrzyknełá / 15 y usłyszał głos móy: zostáwił płászcz którym trzymáłá / y ućiékł precz. 16 Ná znák tedy wiáry / płászcz D zátrzymány ukazáłá meżowi / gdy sie wróćił do domu / 17 y rzekłá: Wszedł do mnie niewolnik Hebreyczyk / którégoś przywiódł áby mie nágrawał: 18 á gdy usłyszał żem wołáłá / zostáwił płászcz którym trzymáłá / y ućiékł precz. 19 To gdy usłyszawszy Pan / á názbyt predko wierząc słowam żony / rozgniewał sie bárzo. 20 A dał Jozephá do ćiemnice / gdźie wieźniów królewskich strzeżono / y był tám w zámknieniu. 21 PAN iednák był z Jozephem / y zmiłowawszy sie nád nim / dał mu łáskę przed oblicznośćią przełożonégo nád ćiemnicą / 22 który podał w rekę iego wszytkié wieźnie którzy byli w ćiemnicy / á cokolwiek sie dźiało / pod nim było. 23 A niewiedźiał niczym / zwierzywszy iemu wszytkié go: PAN bowiém był z nim / y sczescił wszytkié spráwy iego.

Bóg błogosłáwi Putipharowi dla Iozephá.

H.

Iozeph nie zezwala ná grzech.

á iż ućiékł. H.

Niewinnie oskárżony.

Psal. 104 b 11.

Do więźienia dány.

Zmiłował sie Bóg nád Iozephem

ROZDZIAŁ XL.

Podczáßy y piekarz Pháráonów wsádzeni.

1 O Gdy sie ták stáło/ tráfiło sie że przewinili dwá trzebieńcy/ Podczáßy królá Aegipskiego/ y piekarz pánu swemu. 2 A rozgniewawßy sie ná nie Pháráon/ (bo ieden był przełożony piwnicznych/ á drugi nád piekárzmi) 3 dał ie do ciemnice hetmáná żołnierzów/ w którey był więźniem y Iozeph. 4 Ale stróż ciemnice poruczył ie Iozephowi/ który im też służył: wyßło nieco czásu á oni pod strażą byli. 5 A mieli obádwá sen nocy iedney według wykłádu im przystoynego: 6 do których gdy wßedł Iozeph ráno/ y vyźrzał ie smutné/ 7 zopytał ich mówiąc: Czemu smutnieyßa iest dźiś nád zwyczay twarz wáßá? 8 Którzy odpowiedźieli: Widźieliśmy sen á niemáß ktoby nam wyłożył. A rzekł do nich Iozeph: Izali nie Boży iest wykład? powiedzcie mi coście widźieli. 9 Powiedźiał pierwßy przełożony piwnicznych sen swóy: Widźiałem przed sobą winny sczep/ 10 ná którym były trzy gáłąſki/ zmienagłá wyrastáiąc w pąkowie/ á po kwiećiu iágody dostawáiące: 11 y kubek Pháráonów w ręce moiey: wźiąłem tedy iágody y wyćisnąłem w kubek którym trzymał/ y podałem kubek Pháráonowi. 12 Odpowiedźiał Iozeph: ten iest snu wykład: Trzy gáłąſki/ są iescze trzy dni: 13 po których wspomni Pháráo ná posługi twoie/ y przywróći ćie ku pierwßemu stanowi: y podaß mu kubek według vrzędu twégo/ iákoś przed tym zwykł był czynić. 14 Tylko pámiętay ná mie gdy sie będźieß miał dobrze/ á vczyń zemną miłosierdźie/ ábyś námienił Pháráonowi/ izby mie wywiódł z tey ciemnice: 15 bo kradźieżą wźięto mie z źiemie Hebreyskiey/ á tu mie do tego dołu niewinnie wsádzono. 16 Widząc przełożony nád piekárzmi iż mądrze sen wyłożył/ rzekł: Iam też widźiał sen: żem trzy koße mąki miał ná głowie moiey: 17 á w iednym koßu który był nawyßßy/ miałem wßelákie potráwy/ które przemysłem piekárskim czynioné bywáią/ á ptácy iedli z niego. 18 Odpowiedźiał Iozeph: Ten iest wykład snu: Trzy koße/ trzy dni iescze są: 19 po których weźmie Pháráo gárdło twoie/ y záwieśi ćie ná krzyżu/ á ptacy będą obierác ćiáło twoie. 20 Dźień trzeći potym był národzenia Pháráonowego: który vczyniwßy wielką vczte sługóm swoim/ wspómniał przy dobrey myśli ná przełożonego piwnicznych/ y ná stárßego nád piekárzmi. 21 A przywróćił iednego ná mieysce swé/ áby mu kubek podawał: 22 á drugiego obieśił ná ßubienicy/ áby sie práwdá wykłádáczá zyśćiłá. 23 A przedśie zá sczesnym powodzeniém przełożony piwnicznych przepomniał wykłádáczá swego.

H.
Iozeph służy więźniom.
Sen podczáßego wykłáda.
białey. H.
Sen piekárzá.
ná drzewie. H.
H.
iáko im był wyłożył Iozeph. H.

ROZDZ. XLI.

Pierwßy sen Pháráonów o siedmi krowách.

1 O Dwu Lat widźiał Pháráo sen. Zdało mu sie że stał nád rzeką/ 2 z którey wychodźiło siedm krów pięknych y bárzo tłustych: y pásły sie ná mieyscach mokrych. 3 Drugié też siedm wynarzáły sie z rzeki ßpetné y chudé: y pásły sie ná sámym brzegu rzéki ná mieyscach zielonych: 4 y pożárły oné których dźiwna piękność y tłustość ćiáłá byłá. Ocućiwßy sie Pháráon/ 5 znowu záſnął/ y widźiał drugi sen: 6 siedm kłosów wychodźiło z iednego ździebłá pełnych y cudnych: drugich też tákże wiele kłosów sczupłych y z wárzeniem zárážonych wyrastáło/ 7 pożeráiące wßytkę cudność pierwßych. Ocućiwßy sie Pháráo ze snu/ 8 y ráno stráchem zdiety posłał do wßytkich wieszczków Aegyptu/ y wßytkich medrców: y przyzwánym powiedźiał sen: á nie było ktoby wyłożył. 9 Tám dopiéro wspomniawßy przełożony nád piwnicznémi/ rzekł: Wyznawam grzéch swóy: 10 Rozgniewány król ná sługi swé/ mnie y przełożonego nád piekárzmi kazał wrzućić do ciemnice hetmáná żołnierzów: 11 gdźie iedney nocy obádwá

Drugi sen o siedmi kłosách.
Podczáßy wspomniał ná Iozephá.

widźieliśmy

widźieliſmy ſen oznaymiáiący przyßłé rzeczy. 12 °Był tám młódźieniec Zyd Hebreyczyk tegóż hetmáná nád żołniérzmi ſłużebnik: którému ſny powiedźiáwßy/ 13 °Vſłyßeliſmy/cokolwiek potym ſkutek rzeczy pokazał/ bom ia przywrócon ieſt ná vrząd móy: á onégo ná krzyżu záwießono. 14 °Nátychmiaſt ná roſkazánié królewſkié wywiedzionégo z ćiemnice Ioſephá oſtrzyżono: á odmieniwßy ßáte ſtáwili przed nim. 15 °Którému ón rzékł: Miałem ſny/ á niémáß ktoby wyłożył: które ſłyßałem że ty bárzo mądrze wykłádaß. 16 °Odpowiedźiał Iozeph: ᶠBezemnie Bóg odpowié/ rzeczy ſczeſliwé Pháráonowi. 17 °Powiedźiał tedy Pháráo co widźiał: Zdáło mi ſie żem ſtał ná brzegu rzéki/ 18 °á śiedm krów z rzéki wyſtępowáło bárzo piękné y tłuſtégo ciáłá/ które ná paßéy ługowiſká trawę iádły. 19 °Ali po tych wyßły drugié śiedm krów ták ßpetné y chudé/ żem nigdy tákich w ziemi Aegyptſkiéy niewidźiał: 20 °które ziadßy y ſtrawiwßy piérwßé/ 21 °żadnégo znáku ſytośći nie dáły: ále tákowąż chudośćią y ßpetnośćią gnuśniáły. Ocknąwßy ſie znowu twárdo záſnąwßy/ 22 °Widźiałem ſen: śiedm kłoſów wyraſtáło ze źdźbłá iednégo pełnych y bárzo pięknych/ 23 °á po nich drugié śiedm ćienkich y zwárzeniem zárážonych ze źdźbłá wychodźiło: 24 °które piérwßych piękność pożárły. Powiedźiałem ſen wieſczkóm: ále niémáß żadnégo coby wyłożył. 25 °Odpowiedźiał Ioſeph: ſen królewſki ʰieden ieſt: co Bóg ma vczynić/ oznaymił Pháráonowi. 26 °Siedm krów pięknych y śiedm kłoſów pełnych: śiedm lat ſą żyznych: y iedno znáczenié ſnu zámykáią. 27 °Siedm też krów chudych á ßpetnych/ które wyßły po nich/ y śiedm kłoſów ćienkich y wiátrem wárzącym zárážonych/ ſą/ śiedm lat głodu przyßłégo. 28 °które ſie tym porządkiem wypełnią. 29 °Oto przyidą śiedm lat żyznośći wielkiéy po wßytkiéy ziemi Aegyptſkiéy: 30 °po których náſtąpią drugié śiedm lat tákiégo nieurodzáiu/ że ſie zápomni wßyſtká obfitość przeßła/ głód bowiém popſuie wßytkę ziemię/ 31 °A wielkość obfitośći/ wygubi wielkość niedoſtátku.

Iozephwy prowádzony z ćiemnice.

ᶠnie ia ále Bóg Simmachus. Hier.

ʰiedną rzecz znáczy.

Wykład ſnów Pháráonowych.

32 °A żeś powtóré widźiał ſen ku téyże rzeczy należący: znák ieſt pewnośći/ że ſie ſſtánie mowá Boża/ y prędko ſie wypełni. 33 °Teraz tedy niech opátrzy król mężá mądrégo y dowćipnégo/ á niech go przełoży nád ziemią Aegyptſką: 34 °który niech poſtánowi vrzędniki po wßytkich kráinách: á piątą część vrodzáiu przez śiedm lat żyznych/ 35 °które iuż teraz przyidą/ niech zbiéra do gumien: á wßyſtko zboże ᶠpod mocą Pháráonową niech ſypáné y chowáné będźie po mieśćiéch: 36 °á niech ſie nágotuie ná śiedm lat przyßłégo głodu/ który ma vćiſnąć Aegypt/ á niech nie ginie ziemiá od niedoſtátku. 37 °Podobáłá ſie rádá Pháráonowi y wßytkim ſługóm iego. 38 °A mówił do nich: Izali możemy náléść tákowégo mężá/ któryby duchá Bożéğ pełen był? 39 °A rzékł do Iozephá: Ponieważći Bóg vkazał to wßytko coś mówił: izali mędrßégo y podobnégo tobie náléźć będę mógł? 40 °Ty będźieß nád domem moim/ á ʰná roſkazánié vſt twoich wßytek lud poſłußen będźie: ſámą tylko ſtolicą królewſką/ przodkowáć ći będę. 41 °A rzékł ieſcze Pháráon do Iozephá: Oto poſtáwiłem ćię nádewßytką ziemią Aegyptſką. 42 °A zdiął pierśćień z ręki ſwéy/ y dał ji ná rękę iego: y vbrał go w ßátę Biśiorową/ y włożył łáncuch złoty ná ßyię iego. 43 °A kazał mu wśiąść ná ſwóy wtóry wóz/ á woźny wołał/ áby ſie wßyſcy przed nim kłániáli/ y wiedźieli że był przełożonym nádewßytką ziemią Aegyptſką. 44 °A rzékł ieſcze król do Iozephá: Iam ieſt Pháráon/ bez twego roſkazánia niepodnieśie żaden ręki ábo nogi we wßytkiéy ziemi Aegyptſkiéy. 45 °A odmienił imię ieğ/ y názwał go ięzykiem Aegyptſkim/ Zbáwićielem świátá. A dał mu zá żonę Aſeneth córkę Putiphárá kápłaná Heliopolſkiégo. Wyiáchał tedy Iozeph ná ziemię Aegyptſką. 46 °(á trzydźieśći mu lat było gdy ſtánął przed oblicznośćią królá Pháráoná) y obiáchał wßytkié kráiny Aegyptſkié. 47 °A przyßedł vrodzay śiedmi lat: á zboże w ſnopy powiązáné zwiezioно do gumien Aegyptſkich. 48 °Wßytká też obfitość zbóż po wßytkich mieśćiéch ſy-

Rádá Iozephowá.

ᶠpod ręką. H.

Iozeph zoſtał pánem Aegyptu.

ʰroſkazániu twemu.

Pſal. 104. b 21. 1. Mach. 2. f 53. *Dźie.* 7. b 2.

Iozoph zbáwićiel świátá.

Przeßłégo roku vmárł był Iſáák lat 180 gdy Iákob był lat 120.

49 pána byłá. ¶ A był táki dostátek pszenice/ że sie piaskowi morskiému równáłá/ á obfitość miáre przesiągáłá. 50 ¶ A vrodźili sie Jozephowi dwá synowie przedtym niż głód záſzedł: które mu vrodźiłá Aseneth córká Putiphará kápłaná Heliopolskiégo. 51 ¶ A názwał imie pierworodneg Mánásses/ mówiąc: Zápomnieć mi dał Bóg trudności moich/ y domu oycá mego. 52 ¶ A imie wtórego názwał Ephraim/ mówiąc: Dał mi Bóg vróść w źiemi vbóztwá mego. 53 ¶ Gdy tedy minęło śiedm lat żyznośći/ które były w Aegyptćie: 54 ¶ poczęły przychodźić śiedm lat niedostátku/ które był przepowiedźiał Jozeph: y po wſzytkim świećie głód przemógł: á we wſzytkiéy źiemi Aegyptskiéy był chléb. 55 ¶ Którey gdy głód dokuczał/ wołał lud do Pháráoná żywnośći prosząc. Który im odpowiedźiał: Idźćie do Jozephá/ á cokolwiek on wam rzecze/ czyńćie. 56 ¶ A głód brał moc co dźień po wſzytkiéy źiemi/ y otworzył Jozeph wſzystkie gumná/ y przedawał Aegyptiánóm: bo y onych głód był vćisnął. 57 ¶ A wſzytkie Prowincye przyieżdżáły do Aegyptu/ áby kupowáły żywność/ ᵃ á nedze niedostátku vlżyły.

niż. 48. c. 20 49. a. 5. Synowie Iozephowi

Manasses מנשה zápomnienie Hier.

Ephraim אפרים Rozmnożenie Hier.

Głód w Aegyptćie.

ᵃ bo głód wielki był po wſzystkiéy źiemi. H.

45 *Zbáwićielem świátá*] w Zydowskim iest/ Záphenáth Pánéach/ które słowá nie sąć Zydowskie/ ále Aegyptskie/ y przeto według ięzyká Aegypskiégo właśnie znączą Zbáwićielá świátá: choćia według Zydowskiégo mogą znáczyć Táiemnic wykłádácza. Hier. in Tradit. Hebr. in Gene.

Iozeph zbáwićiel świátá.

ROZDZ. XLII.

1 A Vsłyszawszy Jákob/ że żywność przedawano w Aegyptćie/ rzekł Synóm swoim: Czemu niedbaćie? 2 ¶ Słyszałem że pszenice przedáią w Aegyptćie/ iedźćie/ á nákupćie nam potrzeb/ ábyśmy żyć mogli/ á nie niszczeli niedostátkiem. 3 ¶ Jácháwszy tedy dźieśięć bráćiey Jozephowych/ áby kupili zboża w Aegyptćie/ 4 ¶ á Beniáminá zátrzymał domá Jákob/ który był rzekł bráćiey iego/ by snadź ná drodze ᵇ nie vćierpiał co złego/ 5 ¶ wiácháli do źiemie Aegyptskiéy z drugimi którzy iácháli kupowáć: á głód był w źiemi Chánáneyskiéy. 6 ¶ A Jozeph był kśiążęćiem w źiemi Aegyptskiéy/ y podług woléy iego ludźióm przedawano zboże. A gdy mu sie pokłonili bráćia iego/ 7 ¶ y poznał ie: iákoby do obcych przysrożſzym mówił/ pytáiąc ich: Zkądeśćie przyszli? Którzy odpowiedźieli: z źiemie Chánáneyskiéy/ żebyśmy kupili potrzeb ku żywnośći. 8 ¶ A wſzákże sam bráćią poznawszy/ od nich nie był poznány. 9 ¶ A wspomniawszy ná sny które kiedyś widźiał/ rzekł do nich: Szpiegowieśćie: przyszliśćie wypátrowáć słábſze mieyscá źiemie. 10 ¶ Którzy rzekli: 11 Nie ták iest/ Pánie/ ále słudzy twoi przyszli áby kupili żywnośći. ¶ Wſzyscyśmy synowie męzá iednego: ᶜ spokoyniśmy przyszli/ á nic złégo słudzy twoi nie myślą. 12 ¶ Którym on odpowiedźiał: Ináczey iest: przyszliśćie przypátrowáć sie nieobronnym mieyscom tey źiemie. 13 ¶ A oni rzekli: Dwánaśćie sług twoi bráćia iesteśmy/ synowie męzá iednego w źiemi Chánáneyskiéy: namłodszy przy oycu iest/ á drugiego iuż niemász. 14 ¶ Toć iest/ prawi/ com rzekł: szpiegowieśćie wy. 15 ¶ Już was teraz doświadczę ᵈ przez Pháráonowe zdrowie/ nie wynidźiećie ztąd/ áż przydźie brát wász namnieyszy. 16 ¶ Poszliyćie z was iednego/ á niech go przywiedźie: á wy bedźiećie w więźieniu/ áż bedźie doświádczono cośćie rzekli/ ieśli prawdá iest ábo fałsz: bo ináczey przez zdrowie Pháráonowe szpiegowie iesteśćie. 17 ¶ A dał ie pod straż do trzech dni. 18 ¶ A dniá trzećiego wywiedźionym z ćiemnice rzekł: Vczyńćie com powiedźiał/ á żyć bedźiećie: bo sie Bogá boię: 19 ¶ Jeśliśćie ᵉ spokoyni/ brát wász ieden niech bedźie związan w ćiemnicy: á wy iedźćie/ á wieźćie zboże któreśćie kupili do domów wászych/ 20 ¶ ᶠ á brátá wászégo młodszég do mnie przywiedźćie/ ábym mów wászych doświádczyć mógł/ á żebyśćie niepomárli. Vczynili iáko był rzekł/ 21 ¶ y mówili ieden do drugiego:

Iákob posyła syny do Aegyptu po żywność.

ᵇ nie przyszłá śmierć. H.

Poznał bráćia Iozeph.

kuśi bráćia.

ᶜ prawdźiwie my nie iesteśmy szpiegowie H.

ᵈ przyśięgam.

Dał ie do więźienia.

ᵉ prawdźiwi. H.

ᶠ Niż. 43. a 5.

Marginal letters: G, A, B, C.

Wspóminą ią ná grzech swóy áż dwudźieśćiego czwártego roku.

drugiégo: Słusznie to ćierpiémy/ bośmy zgrzészyli przećiw brátu nászému/ widząc vtrapienié duszé iego/ gdy sie nam modlił/ á niewysłucháliśmy: dla tegóż przyszedł ná nas ten kłopot. 22 ᵀ Z ktorych ieden Ruben/ rzékł: A zam wam niemówił ᶻ: ᶻ Nie grzészćie przećiw dźiećięćiu: á niesłucháliśćie mie': otóż krwie iego dochodzą. 23 ᵀ A niewiedźieli żeby rozumiał Iozeph: E Przeto iż przez tłumáczá mówił do nich. 24 ᵀ Y odwróćił sie troche y płákał: á wróćiwszy sie mówił do nich. 25 ᵀ Y wźiąwszy Symeoná/ y związawszy przy nich/ kazał sługóm áby nápełnili wory ich pszenicą/ á iżby odłożyli pieniądze káždégo w workách ich/ dawszy nád to stráwy ná drógę: ktorzy ták vczynili. 26 ᵀ A oni niosąc zboże 27 ná osłách swoich poiácháli. ᵀ A ieden otworzywszy wór/ áby dał iesć bydlęćiu w gospodźie/ vyźrzawszy pieniądze ná wierzchu worká/ 28 ᵀ rzékł bráćiéy swéy: Wrócono mi pieniądze/ owo ie mam w worze. Y zdumiawszy F sie y zátrwożywszy/ ieden z drugim mówił. Cóż to iest co nam Bóg vczynił? 29 ᵀ Y przyiácháli do Iákobá oycá swego do źiemie Chánáneyskiéy/ y powiedźieli mu wszytko co sie im przydáło/ mówiąc: 30 ᵀ Mówił do nas Pan źiemie srogo/ y miał nas zá szpiegi 31 kráiny. ᵀ Ktoremu smy odpowiedźieli: ᵃ spokoyni iesteśmy/ áni żadnéy 32 zdrády myślimy. ᵀ Dwánaśćie bráćiéy nas z iednégo oycá vrodzeni iesteśmy: iednégo iuż niemász/ namłodszy przy oycu nászym iest w źiemi Chánáneyskiéy. 33 ᵀ Ktory nam rzékł: Ták doznam iżeśćie spokoyni: Brátá wászégo iednégo zostawćie v mnie/ á żywnośći domóm wászym potrzebnéy 34 nábierzćie y iedźćie/ ᵀ á brátá wászégo namłodszégo przywiedźćie do mnie/ ábych wiedźiał żeśćie nie szpiegowie: y tego który iest w więźieniu/ żebyśćie zás wźiąć mogli: á nápotym żebyśćie mieli wolność kupowánia co 35 chcećie. ᵀ To powiedźiawszy gdy zboże wysypowáli/ nálazł káždy ná wierzchu worów záwiązáné pieniądze: á 36 gdy sie wszyscy polękáli/ ᵀ rzékł oćiec Iákob: ᵇ Spráwiliśćie/ żem bez dźieći: Iozephá iuż niemász/ Symeoná G trzymáią w więźieniu/ á Beniáminá weźmiećie: ná mie sie to wszystko złé obáliło. 37 ᵀ Ktoremu odpowiedźiał Ruben: Dwu synów moich zábiy/ ieśliż go zás nie przywiodę: day go do ręki 38 moiéy/ á ia go tobie wrócę. ᵀ Ale on rzékł: Nie poydźie syn móy z wámi: brát iego vmárł/ á ten sam został/ ieśli ᶜ mu sie co przećiwnégo przyda' w źiemi do któréy sie bierzećie/ tedy doprowádźićie szedźiwość moię z żáłośćią ᵈ do piekłá'.

Symeon więźniem.

Wróćili sie do Iákobá.

ᵃ *prawdźiwi ábo prości. H*

Pieniądze ználeźli w worách

ᵇ *osierociliśćie mię. H.*

Iákob nie chce wysłáć Beniáminá.

ᶜ *vmrze. H.*

ᵈ *to iest do łoná Abráhámowego gdźie spráwiedliwi po śmierći byli zátrzymáni.*

ᶻ *Wyższéy 37. c. 22.*

Przysięgá Iozephá.

16 *Przez zdrowié Pháráonowé*] PRzez zdrowié Pháráonowé przyśięgáiąc/ przez Bogá przyśięga/ iż zdrowié y żywot człowieczy iest od Bogá. A choćia wiedźiał iż nie byli szpiegámi/ wszákże to nie było krzywoprzyśięstwo/ bo on nieprzyśiągł ná to/ iákoby prawdźiwie szpiegámi byli: Ale żeby sie pewnie szpiegámi bydź okazáli/ gdźieby tego niedowiedli/ że mieli iescze młodszégo brátá/ iáko sámi powiádáli: A ná to mógł bez żadnégo fałszu przyśiądz.

Piekło nie znáczy grobu.

38 *Doprowádźićie szedźiwość moię z żáłośćią do piekłá.*] Y tu choćby nabárźiey Hereticy chćieli/ piekło nie znáczy grobu. Dla tego iż áni słowo Łáćińskié tego własnie znáczy/ áni też Żydowskié שאול Sheol, miásto którégo 70. Tłumácze po Grécku kłádą ᾅδης/ co własnie znáczy piekło/ nie τάφος co znáczy Grób. A ták iáko wyższéy 37. ver. 35. tákże y tu mówi Iákob że według duszé miał iśdź ná mieysce świętych Oyców. Iákoby rzékł/ będźiećie mi przyczyną śmierći/ y w stárośći póydę z żáłośćią do piekłá/ to iest ná mieysce Oyców świętych. O tymże mieyscu rozumié niżey 44. ver. 25. Ták też to wykłáda Chris. Hom. 4. in Marcum. y Hiero. Eccl. 3. gdźie też przywodźi słowá Iob. 14. y Greg. 12. Moral. cap. 6. y lib. 13. c. 16. 17. czytay wyższéy 37. ver. 35.

ROZDZ. XLIII.

Wrácáią sie bráćia Iozephowi z Beniáminem do Aegyptu.

1 A 2 CZ-RN czásem głód wszytkę źiemię bárzo śćiskał. ᵀ A gdy strawili żywność którą byli przywieźli z Aegyptu/ rzékł Iákob do synów swoich: Wróććie sie/ á 3 nákupćie nam troche żywnośći. ᵀ Odpowiedźiał Iudás: Wypowiedźiał nam mąż on oświádczáiąc sie pod przyśięgą mówiąc: Nie vyźrzyćie oblicza mego/ ieśli brátá wászégo namłodszégo nieprzywiedźiećie z sobą. 4 ᵀ Ieśli tedy chcesz go postáć z námi/ poiedźiemy spólem y nákupiemyć po-

trzeb: ale ieſli niechceß / nie poiedziemy: Mąż bowiém iákoſmy nie raz rzekli / wypowiedział nam mówiąc: Nie vyźrzyćie oblicza mégo bez brátá wáßégo namłodßégo.

H. — *wyſßey 42 d 20.*

6 Rzékł im Izráel: Ná moieśćie to nędze vczynili / żeśćie mu powiedźieli/iż y innégo maćie brátá. 7 A oni odpowiedźieli: Pytał nas on człowiek porządnie o rodźie náßym: ieſli oćiec żyw: ieſli mamy brátá: á myſmy odpowiedźieli iemu porządkiem wedle tego o co pytał: Izáliſmy mogli wiedźieć że miał rzec: Przywiedźćie brátá wáßégo zſobą? 8 Judás też rzékł oycu ſwému: Poſli dźiécie zemną/żebychmy poiecháli á żyć mogli: byſmy nie pomárli my y dźiatki náßé. 9 Ja biorę dźiécie / z ręki moiéy dochodź go / ieſlić go nie przywiodę á nie wróce tobie/ będę winien grzéchu przećiw tobie ná wßelki czás. 10 By była nie przeßkodźiłá odwłoká / iużbyſmy byli drugi raz przyiácháli. 11 Izráel tedy oćiec ich rzékł do nich: Jeſliż ták potrzebá nieśie/vczyńćież co chcećie: nábierzćie co lepßych pożytków źiemie w naczynia wáßé/y donieśćie mężowi dáry / trochę reſiny / y miodu / y ſtoraku/ſtákty/y terebintu y migdałów. 12 Pieniądze też dwoie nieśćie z ſobą/ y oné któréśćie nalezli w workách odnieśćie/by ſie ſnać omyłką nie ſtáło: 13 ále y brátá wáßégo weźmićie/ á iédźćie do mężá. 14 A Bóg mój wßechmocny niechay go wam vczyni łáſkáwym: y niech odeſle z wámi brátá wáßégo którégo trzyma: y tego Beniáminá: á ia iáko oſiérociáły bez dźiatek będę. 15 Wźieli tedy mężowie dáry y dwoie pieniądze y Beniáminá: y iácháli do Aegyptu / y ſtáneli przed Jozephem. 16 Któré on vyźrzawßy y Beniáminá z nimi/roſkázał ßáfárzowi domu ſwego / mówiąc: Wprowadź męże w dóm / á nábiy bydłá / y nágotuy vczte: bo zemną będą ieść w południe. 17 Vczynił on iáko mu roſkazano / y wwiódł męże do domu. 18 A tám zlękßy ſie/ rzekli ieden do drugiégo: Dla pieniędzy którémy z piérwu odnieśli w worzéch náßych/wwiedźiono nas: áby potwarz ná nas zwálił / y gwałtem podbił w niewolą y nas y oſły náßé. 19 Przetóż ieſcze we

Niż. 44. g 12 — *Ia ręczę zań*

bálſámu. — *ábo orzechów láſkowych. H.*

Józeph káże gotowáć vcztę dla bráciéy.

Lękáią ſie brácia Iozephowi.

drzwiách przyſtąpiwßy do ßáfárzá domowégo/ 20 rzekli: Prosimy ćie pánie / ábyś nas wyſłuchał: Już przed tym przyiácháliſmy kupowáć żywnośći/ 21 których nákupiwßy / gdyſmy przyiácháli do goſpody/otworzyliſmy wory náßé y nálezliſmy pieniądze ná wiérzchu worów/ którémy teraz pod tąż wagą odnieśli. 22 Lecz y drugié ſrébro przynieśliſmy/ábyſmy nákupili co nam potrzebá: Niémáß w ſumnieniu náßym ktoby ie włożył do worków náßych. 23 A on odpowiedźiał: Pokóy z wámi/ nie bóyćie ſie: Bóg wáß / y Bóg oycá wáßégo dał wam ſkárby do worów wáßych: bo pieniądze któréśćie mi dáli / dobrzé ia v śiebie mam. A wywiódł do nich Symeoná. 24 A wwiódßy ie w dóm / przynióſł wody y vmyli nogi ſwé: dał też y oſłóm ich obrok. 25 A oni gotowáli dáry áż przyßedł Jozeph w południe: ſłyßeli bowiém że tám chlebá pożywáć mieli. 26 Wßedł tedy Jozeph do domu ſwego y ofiárowáli mu dáry/ trzymáiąc w rękách ſwoich: y pokłonili ſie mu áż do źiemie. 27 A on łáſkáwie ie pozdrowiwßy/pytał ich/mówiąc: Zdrówże ieſt oćiec wáß ſtáry / o którymeśćie mi powiádáli? żyw ieſcze? 28 Którzy odpowiedźieli: Zdrów ieſt ſługá twój oćiec náß / ieſcze żyw. A ſchyliwßy ſie pokłonili ſie mu. 29 Tedy podniósßy Jozeph oczy / vyźrzał Beniáminá brátá ſwego rodzonégo / y rzékł: Ten ieſt brát wáß máluczki / o którymeśćie mi powiádáli? A znowu: Bóg ći/ pry / bądź miłośćiw ſynu miły. 30 A pokwápił ſie: bo ſie wzrußyły były wnętrznośći iego nád brátem ſwym / y łzy ſie mu rzucáły: y wßedßy do komory płákał. 31 A záśię vmywßy twarz wyßedł/ y wſtrzymał ſie/ y rzékł: Kłádźćie chléb. 32 Który położywßy/ oſobno Jozephowi / á oſobno bráciéy/ Aegyptiánóm też którzy poſpołu iedli/ oſobno (niegodźi ſie bowiém Aegyptiánóm iádáć z Hebreyczyki/ y máią zá nieczyſtą tákową bieśiádę) 33 śiedli przed nim/ piérworodny według piérworodźieńſtwá ſwego/ á namłodßy według lat ſwoich: A dźiwowáli ſie bárzo/ 34 wźiąwßy częśći któré od niego bráli: á więtßa część doſtáłá ſie Beniáminowi: ták

Mądr. 42. a 3.

Brácia kłániáią ſie Iozephowi

Pyta ſie o oycu.

Iozeph płácze nád bráćią.

Częſtuie bráćią.

wi: ták

wi: ták iż piąćią cżęśći przechodźiłá. | Y pili/ y [a]popili śie z nim.

11 *Rezynyy, miodu, y Storaku*] Czytay o tym wyższey 37. ver. 25. Storak drudzy rozumieią bydź korzenie/ Ale y tego sámi Zydowie nie wiedzą.

34 *Y popili śie z nim*] to iest/ iedli y pili hoynie do násycenia. Bo w piśmie ś. według Zydowskiego iezyká [a]słowem vpićia/ znácży śie cżesto obfitość y násycenie. Psal. 35. Deut. 32. Hiero. in quæst. Hebr.

[a] własność ięzyká Zydowskiego vpićie miásto nasycenia kłádźie. Hier.

ROZD. XLIIII.

Iozeph roskazał kubek swóy włożyć do woru Beniáminá.

1 A Iozeph roskazał Száfárzowi domu swego/ mówiąc: Nápełni wory ich zbożem/ ile wziąć mogą: á włóż káżdegż pieniądze ná wierzchu woru iego. 2 A kubek móy śrebrny y pieniądze które dał zá pszenicę/ włóż ná wierzch woru młodszego. Y sstało śie ták. 3 A gdy było ráno/ pusczono ie z osły ich. 4 Y iuż byli z miástá wyiácháli/ y niedáleko odiácháli: kiedy Iozeph záwoławszy száfárzá domu/ rzekł: Wstań/ á goń męże: á poimawszy ich/ mów: 5 Przecżeśćie oddáli złe zá dobre? Kubek któryśćie vkrádli iest ten/ z którego pan móy piia/ y w którym zwykł wróżyć: bárzośćie złą rzecz vcżynili. 6 Vcżynił on iáko był kazał. Y poimawszy ich/ mówił do nich od słowá do słowá. 7 Którzy odpowiedźieli: Cżemu ták mówi pan nász/ żeby słudzy twoi/ tákiey złośći dopuśćić śie mieli? 8 Pieniądze którésmy nálezli ná wierzchu worów odnieślismy do ciebie z źiemie Chánáneyskiey: á iákoż zá tym isdź może/ ábyśmy vkráść mieli z domu páná twego złoto ábo śrebro? 9 V któregokolwiek z sług twoich naydźie śie to czego szukasz/ niech vmrze/ á my bedźiemy niewolnikámi Páná nászego. 10 Który rzekł im: Niechay bedźie według wyroku wászego: v któregokolwiek śie naydźie/ ten niech bedźie niewolnikiem moim/ á wy bedźiećie niewinnémi. 11 Y ták złożywszy predko wory ná źiemię/ otworzył káżdy swóy. 12 Które przeszukawszy pocżąwszy od stárszego áż do młodszego/ nálazł kubek w worze Beniáminowym. 13 A oni rozdárszy száty/ y włożywszy zás ciężar ná osły/ wróćili śie do miástá. 14 Y pierwszy Iudás z bráćią wszedł do Iozephá/ (bo iescze był nie odszedł z mieyscá) y

Kubek v Beniáminá nálezioný.

wszyscy przed nim vpádli pospołu ná źiemię. 15 D Którym on rzekł: Cżemuśćie ták chćieli cżynić? Izáli niewiećie że mi niemász podobnégo w náuce wiesczbiárskiey? 16 Którému Iudás: Cóż/ prz/ odpowiémy pánu mému? ábo co rzecżemy? ábo cżym śie spráwiedliwie zákłádáć? Bóg nálazł niepráwość sług twoich: otośmy wszyscy są niewolnikámi páná mego/ y my/ y ten v którégo nálezion kubek. 17 Odpowiedźiał Iozeph: Boże mie vchoway ábych ták miał cżynić: który vkradł kubek/ ten niech bedźie niewolnikiem moim/ á wy odidźćie wolni do oycá wászégo. 18 Y przystąpiwszy bliżey Iudás [b]śmiele rzekł: Proszę/ E Pánie móy/ niechay przemówi niewolnik twóy słowo [c]w vszy twoie/ á nie gniewáy śie ná sługę twego: tyś bowiem iest po pháráonie/ 19 pan móy. [d]Spytałeś pierwéy sług twoich: 20 Macie oycá ábo brátá? á myśmy odpowiedźieli tobie pánu memu: Mamy oycá stárégo/ y chłopie máłe które śie vrodźiło w stárośći iego: którégo rodzony brát vmárł/ á tego sámégż mátká ma/ á oćiec go serdecżnie miłuie. 21 F Y rzekłeś sługam twoim: Przywiedźćie go do mnie/ á [e]położę ocży moie nań. 22 Námieniliśmy pánu memu: Niemoże chłopie opuśćić oycá swego: bo ieśli go opuśći/ vmrze. 23 [f]Y rzekłeś sługóm twoim: Ieśli nie przydźie brát wász namłodszy z wámi/ nie vyźrzyćie wiecey oblicza moiego. 24 A ták gdyśmy przyiácháli do sługi twego oycá nászégo/ powiedźieliśmy mu wszytko co do nas pan móy mówił. 25 Y rzekł oćiec nász: Wróććie śie 26 á kupćie nam trochę pszenice. Któremuśmy rzekli: Isdź niemożemy/ ieśli brát nász namłodszy poiedźie z námi/ poiedźiem pospołu: ináczey/ bez niego nieśmiémy widźieć oblicze męzá. 27 Ná co on odpowiedźiał: [g]Wy wiećie iż mi dwu porodźiłá żoná moiá. 28 Wyszedł ieden/ y powiedźieliśćie: Zwierz go pożárł: y do tychmiast go

[b] H.
[c] do ciebie.
[d] Wyższ. 42. c 11.
Iudás wypraszá Beniáminá y sástępie go dáie.
[e] H.
[f] Wyższey 43. a 3. 5.
[g] Wydr. 37. c 23. g 33.

nie wi-

niewidáć. Jeſli weźmiecie y tego / á ośtánie mu ſie co ná drodze / doprowádźicie ßedźiwość moie z żáłością do piekłá. 30 Przetóż ieſli wnide do ſługi twego oycá náßégo / á dźiécieciá nie będźie (ponieważ dußá iego záwiſłá ná dußy tego) 31 á vyźrzy że go niémáß známi / vmrze: y doprowádzą ſłudzy twoi ßedźiwość iego z żáłością do piekłá. 32 Ja właſnie niech bede niewolnikiem twoim / którym go wźiął ná wiáre moie / y ßlubiłem / mówiąc: Jeſlić go záſie nieprzywiode / bede winien grzéchu przeciw oycu memu po wßytek czás. 33 Zoſtáne tedy ſługą twoim zá to dźiécie ná poſłudze páná mego / á dźiécie niech iedźie z bráćią ſwą. 34 Niemoge ſie bowiem wróćić do oycá mego bez dźiécieciá: ábych świádkiem żáłośći / która vćiśnie oycá mego / nie był.

śmierć. H.

czytay wyſßéy 37. y 42.

wyſ. 43. b 9.

ROZDZ. XLV.

Niemógł ſie dáléy ſtrzymáć Jozeph przed wielą przy nim ſtoiących: przeto przykazał áby wßyſcy precz wyßli / á żaden obcy nie był przy poznániu ſpołecznym. 2 A podnióſł głos z płáczem: który ſłyßeli Aegyptiánie y wßyſtek dóm Pháráonów. 3 A rzékł bráćiéy ſwéy: Jamći ieſt Jozeph: ieſczeli żyw oćiec móy? Niemogli bráćia odpowiedźieć wielką boiáźnią przeſtráßeni. 4 Do których on rzékł łáſkáwie: Przyſtąpćie ſie do mnie. A gdy przyſtąpili bliſko / Jamći ieſt / práwi / Jozeph brát wáß / którégoście przedáli do Aegyptu. 5 Niebóyćie ſie / y niech ſie wam niezda rzecz ćiężka / żeśćie mie przedáli do tych kráiów: Dla zdrowia bowiém wáßégo poſłał mie Bóg przed wámi do Aegyptu. 6 Dwie lećie bowiem temu iáko głód począł bydź ná źiemi: á ieſcze pieć lat zoſtáie / których nie będźie ſie mogło oráć áni żąć. 7 A Bóg mie wprzód poſłał ábyśćie byli záchowáni ná źiemi / á żebyśćie mogli mieć pokármy ku żywnośći. 8 Nie wáßąć rádą / ále zá Bożą wolą tu ieſtem poſłány: który mie vczynił iáko oycem Pháráonowym / y pánem wßytkiégo domu iego / y przełożonym we wßytkiéy źiemi Aegyptſkiéy. 9 Spießćie ſie y iedźćie do oycá mego / á powiédźćie mu: Toć wſkázuie ſyn twóy Jozeph: Bóg mie vczynił pánem wßytkiéy źiemie Aegyptſkiéy / przyiedź do mnie / nie mießkay. 10 A będźieß mießkał w źiemi Geſſen / á będźieß przy mnie ty y ſynowie twoi / y ſynowie ſynów twoich / owce twoie y bydło twoie / y wßyſtko co máß. 11 A tám ćie bede żywił / (bo ieſcze zoſtáie pieć lat głodu) ábyś y ty nie zginął / y dóm twóy / y wßyſtko co máß. 12 oto oczy wáßé y oczy brátá mego Beniáminá widzą że vſtá moie mówią do was. 13 Oznáymićieß oycu memu wßytke zacność moie / y wßytko cośćie widźieli w Aegyptćie. Spießćieß ſie á przywieźćie go do mnie. 14 A gdy obłápiáiąc padł ná ßyie Beniáminá brátá ſwego / płákał: á on też tákże płákał ná ßyi iego. 15 A cáłował Jozeph wßytke bráćią ſwoie y płákał nád káżdym: po tym śmieli mówić do niego. 16 A vſłyßano ieſt / y geſtą mową rozgłoßono ná dworze królewſkim: Przyiácháli bráćia Jozephowi / y vrádował ſie Pháráo y wßyſtek dóm iego. 17 A rzékł do Jozephá / áby roſkazał bráćiey ſwéy / mówiąc: Nákładßy ná bydletá / iedźćie do źiemie Chánáneyſkiéy / 18 á weźćie z támtąd oycá wáßégo y rodźine / á przyiedźćie do mnie / á ia wam dam wßyſtkié dobrá Aegyptſkié / ábyśćie vżywáli tłuſtośći źiemie. 19 Roſkaż też áby wźieli wozy z źiemie Aegyptſkiéy / dla odwieźienia dźiatek y żon ſwych: á mów: Weźmićie oycá wáßégo á ſpießcie ſie co naprędzéy przyieżdżáiąc. 20 A niezoſtáwiaycie nic z ſprzetu wáßégo / bo wßyſtkié bogáctwá Aegyptſkié wáßé bedą. 21 A vczynili ſynowie Jzráelowi iáko im kazano. Którym dał Jozeph wozy / według Pháráonowégo roſkazánia y ſtráwy ná drogę. 22 Káżdému też kazał przynieść dwie ßáćie: á Beniáminowi dał trzy ſtá śrébrników z piącią ßat co nalepßych. 23 Ták wiele też pieniedzy y ßat poſyłáiąc oycu

záwołał. H.

Jozeph ſie z bráćią poznawá.

Dźie. 7. b 13.

Cießy bráćią.

Niżéy 50. c 20.

Z woli Bożéy Jozeph záprzedány zoſtał pánem Aegyptu.

Wſkázuie do oycá.

nie ćierpiał nędze. H.

To ieſt iezykiem wáßym włáſnym przez tłumáczá.

Cáłuie bráćią.

mówili z nim bráćia iego. H.

Pháráo każe Iákobá przyprowádźić do Aegyptu.

Dáie dáry bráćiéy.

to ieſt ſyklów.

ſwemu

swemu/ przydawszy y osłów dziesięć/ którzyby odwiezli ze wszystkich bogactw Aegyptu: y także wiele oślic niosących pszenice y chléb *w drodze. [24] Puścił tedy bráciá swą: á gdy odieżdżáli/ mówił im: Nie gniewayćie sie w drodze. [25] Którzy wyiáchawszy z Aegyptu/ przyszli do ziemie Chánáneyskiéy do oycá swégo Jákobá. [26] A oznaymili mu/ mówiąc: Joseph syn twóy żyw: á on pánuie we wszystkiéy ziemi Aegyptskiéy. Co vsłyszawszy Jákob/ iákoby z ćiężkiego snu ocknąwszy/ przedśie im niewierzył. [27] Oni przedśie powiádáli mu wszytek porządek rzeczy. A gdy vyźrzał wozy y wszytko co *posłał/ ożył duch iego/ [28] y rzékł: Dosyć mi ná tym/ ieśli iesżcze syn móy Jozeph żywie/póydę/ á oglądam go pierwéy niżli vmrę.

*dla oycá iego. H.

Vpominá ich do miłośći.

*Y wątpiło serce iego: bo im nie wierzył. H.

*mu Jozeph. H.

ROZD. XLVI.

[1] Poiáchawszy Izráel ze wszystkim co miał/ przyiáchał do Studnie przysięgi/ y nábiwszy tám ofiar/ Bogu oycá swégo Izááká/ [2] vsłyszał go w widzeniu w nocy/ á on go woła y mówi k niemu: Jákobie/ Jákobie: któremu odpowiedział: Owom ia. [3] Rzékł mu Bóg: Jam iest namocnieyszy Bóg oycá twégo: nie bóy śie/ iedź do Aegyptu/ bo ćie tám rozmnożę w naród wielki. [4] Ja tám z tobą zstąpię/ y ia ćie z támtąd przyprowádzę wrácáiącégo śie: Jozeph też położy ręce swé ná oczy twoie. [5] A powstał Jákob od Studnie przysięgi: y wźięli go synowie/ z dźiatkámi y z żonámi swoimi ná wozy/ które był posłał Pháráon áby wieźiono stárcá/ [6] y wszystko co miał w ziemi Chánáneyskiéy: y przyiáchał do Aegyptu ze wszystkim nasieniem swoim/ [7] synowie iego y wnukowie/ córki/ y wszystek ród wespół.

[8] A te są imioná synów Izráelowych/ którzy weszli do Aegiptu/ On y syny swemi: Pierworodny Ruben. [9] Synowie Rubenowi: Henoch/ y Phallu/ y Hescron/ y Chármi. [10] Synowie Simeonowi: Jámuel/ y Jámin/ y Ahod/ y Jáchin/ y Sohár/ y Saul Syn Chánáneyskiéy niewiásty. [11] Synowie Lewi Gerson/ y Kááth/ y Merárý. [12] Synowie Judy Her/ y Onán/ y Selá/ y Phárés/ y Zárá. Lecz Hery Onán/ vmárli w ziemi Chánáneyskiéy. A vrodzili sie synowie Phárésowi/ Hesron/ y Hámul. [13] Synowie Issáchárowi: Tholá/ y Phua/ y Job/ y Semron. [14] Synowie Zábulonowi: Sáred/ y Elon/ y Jáhelel. [15] Ci synowie Liiéy/ które vrodziłá w Mezopotámiiéy Syriyskiéy z Dyną córką swą: wszystkich dusz synów iego y córek/ trzydzieśći y trzy. [16] Synowie Gádowi Séphion/ y Haggi/ y Suni/ y Esebon/ y Heri/ y Arody/ y Areli. [17] Synowie Asser: Jámne/ y Jesua/ y Jessui/ y Beria/ y Sárá śiostrá ich: Synowie Bery/ Heber/ y Melchiel. [18] Ci synowie Zelphy/ którą dał Lában Liiéy córce swéy: y té vrodziłá Jákobowi szesnaśćie dusz. [19] Synowie Ráchel żony Jákobowéy: Jozeph/ y Beniámin. [20] A vrodzili śie Jozephowi synowie w ziemi Aegyptskiéy/ które mu vrodziłá Asseneth córká Putiphárá kápłaná Heliopolskiego: Mánásses y Ephraim. [21] Synowie Beniáminowi: Belá/ y Bechor/ y Asbel/ y Gerá/ y Náámán/ y Echi/ y Ros/ y Mophim/ y Ophim/ y Ared. [22] Ci synowie Ráchel które vrodziłá Jákobowi: wszytkich dusz czternaśćie. [23] Synowie Dán/ Husim. [24] Synowie Nephtalim: Jásiel/ y Guni/ y Jeser/ y Sallem. [25] Co synowie Bállei/ którą dał Lában Ráchéli córce swéy: y té vrodziłá Jákobowi: wszytkich dusz śiedm. [26] Wszytkich dusz które weszły z Jákobem do Aegyptu/ y wyszły z biodry iego/ oprócz żon synów iego/ sześćdźiesiąt y sześć. [27] A synowie Jozephowi/ którzy mu śie vrodźili w ziemi Aegyptskiéy/ dusze dwie: Wszytkich dusz domu Jákobowégo/ które weszły do Aegyptu było śiedmdźiesiąt. [28] A posłał Jude przed sobą do Jozephá/ áby mu oznaymił y záiáchał do Gessen. [29] Dokąd gdy przyszedł/ záprzągszy Jozeph swóy wóz/ wyiáchał przećiw oycu swemu ná onóż mieysce: á vyźrzawszy go/ rzućił śie ná szyie iego/ y obłápiáiąc go płákał. [30] A rzékł oćiec do Jozephá: Już

*do Bersábei. H.

Jákob iádąc do Jozephá ofiáruie y z Bogiem mówi

*ábo Bóg. H.

H *od Bersábei. H. Dáie. 7. b 15.

*Jos. 24. a 3. Psal. 104. b 22 Is. 52. a 4.

*y synowie iego. H. Synowie Jákobá.

Exo. 1. a 26. Num. 26. a 5 1. Par. 5. a 1. 3 Exo. 6. c. 15. 1. Par. 4. c 24 1. Par. 6. a 1.

*wys. 41. f 53 1. Par. 7. b 6.

*Deut. 10. d 22. Siedmdźiesiąt człowieká z domu Jákobowégo weszło do Aegyptu.

Joseph záliecał oycu y cáłował.

*iżeś iescze żyw. H.

wesoło vmrę: gdyżem oglądał oblicze twoie/ *á ciebie żywego zostáwuie. [31] A on rzékł do bráciey swéy/ y do wszytkiégo domu oycá swego: Poiáde y opowiem Pháráonowi/ y rzekę mu: Brácia moi y dóm oycá mego/ którzy byli w ziemi Chánáneyskiéy/ przyiácháli do mnie: [32] á są mężowie pásterze owiec/ y báwią sie wychowániem trzód: owce swé y bydłá/ y wszytko co mogli mieć przywiedli z sobą. [33] A gdy was przyzowie y rzecze: Co zá robotá wászá? [34] odpowiećie: Mężowie pásterze iesteśmy sludzy twoi/ od dziećinstwá nászego áż dotąd/ y my/ y oycowie nászy. A to rzeczećie/ ábyśćie mieszkáć mogli w ziemi Gessen: bo sie brzydzą Aegyptiánie wszelkimi pásterzmi owiec.

[27] *Dusze dwie*] Tym przydawszy Iákobá y Jozephá/ będą siedmdziesiąt. Ale 70. tłumácze liczą siedmdziesiąt y pięć/ iż przydáią Syny Ephráimowé y Mánásséowé.

[34.] *Brzydzą*] Podobno dla tego iż bŷią bydło/ które Aegyptiánie chwalą.

ROZD. XLVII.

Ioseph oznáymuie Pháráonowi przyiazd oycá swégo y bráciéy.

[1] Wrzyiáchawszy tedy Jozeph/ oznaymił Pháráonowi/ mówiąc: Oćiec mój y brácia/ owce ich y bydło/ y wszystko co máią/ przyszli z ziemie Chánáneyskiéy/ á oto stoią w ziemi Gessen. [2] Ostátnich też z bráciéy swéy piąći mężów postáwił przed królem. [3] Których on zopytał: *Co zá robotę maćie? odpowiedzieli: Pásterze owiec iesteśmy sludzy twoi/ y my/ y oycowie nászy. [4] Przyszliśmy w gośćinę do ziemie twoiéy: bo niemász trawy trzódam slug twoich/ iż ćiężki głód w ziemi Chánáneyskiéy/ y prosimy ábyś nam sługam twoim kazał bydź w ziemi Gessen. [5] Rzékł tedy król do Jozephá: oćiec twóy y brácia twoi przyiácháli do ciebie. [6] Ziemiá Aegyptska iest przed tobą: każ im mieszkáć ná nalepszym mieysçu/ á day im te ziemie Gessen. Jeśli wiész że miedzy nimi są mężowie dowćipni/ vczyń ie przełożonémi nád dobytki mémi. [7] Potym wprowádził Jozeph oycá swego do królá y postáwił go przed nim: który błogosłáwiąc mu/ [8] y spytány od niego: Wiele iest dni lat wieku twego? [9] odpowiedział: Dni pielgrzymowánia mego iest sto y trzydzieśći lat/ krótkie á złe/ y niedoszły áż do dni oyców moich/ których *pielgrzymowáli. [10] A błogosłáwiwszy królá/ wyszedł precz. [11] A Jozeph oycu y bráciéy swéy dał ośiádłość w Aegyptćie ná naylepszym mieyscu ziemie/ Rámesses/ iáko był roskazał Pháráon. [12] A żywił ie y wszytek dóm oycá swego dodáiąc żywnośći káżdému. [13] Po wszytkim świećie bowiém chlebá nie było/ á głód śćisnął był ziemię/ nawięcéy Aegyptską y Chánaneyską. [14] Z których wszytkie pieniądze zebrał zá przedánie zboża/ y wniósł ie do skárbu królewskiégo. [15] A gdy nie stáło płacéy kupuiącym/ przyszedł wszystek Aegypt do Jozephá/ mówiąc: Day nam chlebá/ przecz vmiéramy przed tobą/ gdyż iuż niestáie pieniedzy? [16] Którym on odpowiedział: Przypędźćie mi bydło wászé/ y dam wam zá nie żywność/ ieśli płacéy niemaćie. [17] Które gdy przywiedli/ dał im żywności zá konie/ y zá owce/ y zá woły/ y zá osły/ y żywił ie onęgo roku zá odmiáne bydłá. [18] Przyszli też do niego drugiégo roku/ y rzekli mu: Nie zátáimy przed pánem nászym/ że gdy niestáło pieniedzy/ bydłá wespół niestáło: á nietáynoć/ że króm ciał y ziemie nic niemamy. [19] Czemuż tedy vmrzemy przed oczymá twémi? my y ziemiá nászá twoi będziemy: zákup nas ná służbę królewską/ á day nam nasienia/ áby nie spustoszáłá ziemiá gdyby zginął ktoby ią spráwował. [20] Kupił tedy Jozeph wszytkę ziemię Aegyptską/ gdy káżdy przedawał ośiádłość swą dla wielkośći głodu. A poddał ią Pháráonowi/ [21] y wszytkié ludzie iéy *od ostátnich gránic Aegyptskich/ áż do koniecznych gránic iéy. [22] oprócz ziemie kápłáńskiéy/ która im byłá dáná od królá: którym y żywnosc náznáczoną z gumien pospolitych dawano: y przetóż nie musieli przedawáć ośiádłośći swoich. [23] Rzékł Jozeph do ludu:

*czym sie báwićie?

Działo sie to od początku świátá Roku 2268. Ana ten czás Iozeph miał lat 39.

Pháráo witá Iákobá.

*żyli.

Ioseph zá pieniądze, zá bydło y ziemię dáie zboża, iáko wierny sługá, wiernie w tym ſłáfuie.

*przeniósł do miast. H.

Kápłanóm żywność bez płace dáią.

A B C D E

ludu: Oto iáko widźićie y was y źiemię wáſzę Pháráon odźierżał: bierzćie naśienie/ á ośieyćie role/ ábyśćie mogli mieć zboże. Piątą częśc daćie królowi/ á drugie czteri puſczam wam ná naśienie y ná wychowánie czeládźi y dźiatek wáſzych. Którzy odpowiedźieli: Zdrowie náſze w ręce twoiey: niech tylko weyźrzy ná nas pan náſz/ á z weſelem będźiemy ſłużyć królowi. Od onego czáſu áż do dniá dźiśieyſzego we wſzytkiey źiemi Aegyptſkiey piątą częśc królom płácą/ y weſzło to iáko zá práwo/ oprocz źiemie kápłáńſkiey/ która wolna byłá od tey condiciey. Mieſzkał tedy Izráel w Aegyptćie/ to ieſt/ w źiemi Geſſen/ y poſiadł ią y rozkrzewił/ y rozmnożył śię názbyt. Y żył w niey śiedmnáśćie lat: y ſtáły śię wſzytkie dni żywotá iego ſto czterdźieśći y śiedm lat. A gdy widźiał że śię przybliżał dźień śmierći iego/ przyzwał Syná ſwego Iozephá/ y rzekł do niego: Ieſlim nálazł łáſkę przed obliczem twoim/ połóż rękę twoię pod biodrę moię: y vczyniſz mi miłośierdźie y prawdę/ żebyś mię nie grzebł w Aegyptćie: ále niechay ſpię z oycy memi/ y wynieś mię z tey źiemie/ á pochoway w grobie przodków moich. Któremu odpowiedźiał Iozeph: Ia vczynię coś roſkazał. A on rzekł: Przyśięż że mi tedy. Który gdy przyśiągł/ pokłonił śię Izráel Bogu obroćiwſzy śię ku głowie łożá.

Ożywiłeś nas H.

Ludźie zá żywność wdáią śię w niewolą. Ziemiá kápłáńſka wolna.

Iákob chce być pogrzebion z oycámi ſwemi.

pokłonił śię Izráel ná wierzchu láſki iego. G.

Ziemiá kápłáńſka wolna. H.

Oprócz źiemie Kápłáńſkiey] Był ten zwyczay y v Pogan że máietnośći kápłáńſkie które im były nádáne/ wolne od wſzelákich ćiężarów zoſtawáły.

Położ rękę twoię pod biodrę] O tákiey przyśiedze máſz wyſzey. 24. ver. 2.

Pochoway mię w grobie przodków] Tu widźiſz iáko Pátriárchowie świeći prágnęli tego/ áby nie gdźie indźiey/ tylko w źiemi obiecáney byli pogrzebieni/ dla te° nawiecey áby w źiemi świętey leżeli/ y áby śię ſtáli vczeſtnikámi modlitw y ofiar które tám potym były. Toż vczynił Iozeph niżey 50. ver. 24.

Pátriáchowie kazáli śię pogrześć w źiemi obiecáney.

ROZD. XLVIII.

Iozeph oycá chorego náwiedzay z synámi.

O gdy śię ták odpráwiło/ dano znáć Iozephowi/ iż zániemógł oćiec iego: który wźiąwſzy dwu ſynów Mánáſſeſſá y Ephraimá/ wybrał śię w drogę. Y powiedźiano ſtárcowi/ oto ſyn twoy Iozeph przyiáchał do ćiebie. Który pokrzepiwſzy śię vśiadł ná łożku. A gdy wſzedł do nięg/ rzekł: Bóg wſzechmogący vkazał mi śię w Luzie/ która ieſt w źiemi Chánáneyſkiey/ y błogoſłáwił mi/ y rzekł: Ia ćiebie rozkrzewię y rozmnożę/ y vczynię ćię w gromády ludźi/ y dam ći tę źiemię y naśieniu twemu po tobie w ośiádłość wieczną. Dwá tedy ſynowie twoi/ którzy śię vrodźili w źiemi Aegyptſkiey pierwey niżem ia tu przyſzedł do ćiebie/ moi będą: Ephraim y Mánáſſes/ iáko Ruben y Symeon poczytáni mi będą. Inni záś śię które zrodźiſz po tych/ twoi będą/ á imieniem bráćiey ſwey będą zwáni w ośiádłośćiach ſwych. Mnie bowiem kiedym ſzedł z Mezopotámiiey vmárłá Ráchel w źiemi Chánáneyſkiey ná ſámey drodze/ á był czás wioſny: y wchodźiłem do Ephraty/ y pogrzebłem ią przy drodze Ephraty/ którą inſzym imieniem zowią Bethlehem. Y vyźrzawſzy ſyny iego/ rzekł do niego: Co zacz ći ſą? odpowiedźiał Iozeph: ſynowie moi ſą/ które mi dárował Bóg ná tym mieyſcu. Przywiedź ie/ práwi/ do mnie/ żebych im błogoſłáwił. Oczy bowiem Izráelowe záćmione były od wielkiey ſtárośći/ y iáśnie widźieć niemógł. A przytulone do śiebie/ pocáłowawſzy y obłápiwſzy ie/ rzekł do ſyná ſwego: Nie poſtrádáłem widzenia twoiego: nád to pokazał mi Bóg naśienie twoie. A gdy ie wźiął Iozeph z łóná oycowego/ pokłonił śię niſko áż do źiemie. Y poſtáwił Ephraimá po práwey ręce ſwoiey/ to ieſt/ po lewey Izráelowey: á Mánáſſeſſá po lewey ſwoiey/ to ieſt po práwey oycowſkiey/ y przytulił obu do niego. Który ściągnąwſzy práwą rękę włożył ná głowę Ephraimá mnieyſzego brátá/ á lewą ná głowę Mánáſſeſſá/ który był ſtárſzy/ ręce przełożywſzy.

wys. 28. c. 13.

wys. 41. f. 50. to ieſt, po mnie dźiedźiczyć będą. Ioſ. 13. b. 7. d. 29.

wys. 35. c. 11. gdy ieſcze ſtay źiemie zbywało przychodzącemu do Ephraty. H.

Nie ſpodźiewałem śię więcey ćię oglądáć. H.

Y błogo-

Błogosłáwi synóm Iozephowym. Zyd. 11. d 21. ʷwys. 31. c 29 32. a 2. Matth. 18. b 10.

15 ᵛʷA błogosłáwił Jákob synóm Jozephowym/ y rzekł: Bóg przed którego obliczem chodźili oycowie moi/ Abráhám/ y Izáák/ Bóg który mie żywi od młodości moiey/ áż do tego dniá: 16 ᵛʷAnyoł który mie wyrwał ze wszytkiego złego/ niech błogosłáwi tym dźieciom: á niech będźie wzywáno nád nimi imie moie/ y imioná oycow moich/ Abráhámá/ y Izáaká: á niech rosta w mnostwo ná źiemi. 17 ᵛA widząc Jozeph że oćiec iego położył práwą rękę ná głowę Ephráimowę/ nie miło mu bárzo było: y wziąwszy ręke oycowę/ chćiał ią podnieść z głowy Ephráimowey/ á przenieść ná głowę Mánássessowę. 18 ᵛA rzekł do oycá: Nie ták ma bydź oycze: bo ten iest pierworodny: połóż práwicę twą ná głowę iego. 19 ᵛKtóry zbrániáiąc śię/ rzekł: Wiem ći synu móy/ wiem: y tenći wprawdźie wrośćie w lud y rozmnoży śię: wszákże brát iego młodszy/ będźie ʷwietszy nádeń/ y naśienie iego rozmnoży śię w narody. 20 ᵛA błogosłáwił im czásu onego/ mówiąc: W tobie będźie błogosłáwion ʷIzráel/ y będą mówić: Niechći vczyni Bóg iáko Ephráimowi/ y iáko Mánássessowi. A postáwił Ephráimá przed Mánássessem/ 21 ᵛy rzekł do Jozephá syná swego: Oto ia vmieram/ á będźie Bóg z wámi/ y przywróći was do źiemie oyców wászych. 22 ᵛDáie tobie część iedne mimo bráćią twoię/ ktorąm wziął z ręki Amorreyczyká mieczem y łukiem moim.

ʷBo z niego Iozue y pierwszy Królowie Izráelá. ʷnaród Izráelow.

Przepowieḋźiał wybránienie synow. Ios. 15. b. 7. 16. a. 1. Ios. 24. b. 1.

Táiemnicá Krzyżá S.

14 *Ręce przełożywszy*] Jákob przełożywszy ręce ná krzyż/ táiemnice krzyżá S. przefigurował: bo przez krzyż S. pogánie z lewey ná práwą/ á Zydowie nie wdźięczni z práwey ná lewą są przeniesieni.

Wzywánie Swiętych.

16 *Niech będźie wzywáno nád nimi imię moie*] Z tego mieyscá Augustin S. lib. de loquutionibus in Genesim, vczy/ iż wzywánie nietylko Bogá/ ále też y ludźi ták żywych iáko y vmárłych bydź może/ iáko to iásnie czytamy. Czego przać Heretícy/ máczey to z Zydowskiego przekłádáią/ y miásto tych słow insze podkłádáią tákie: Niech śię zowie wnich imie moie/ y imie oyców moich. Aby ták pokazáli/ iż tu Jákob niewzywał świętych nád temi dźiećmi/ ále ie tylko kazał zwáć swoim y Abráhámowemi synámi. Wszákże pierwszy wykład był záwsze w kośćiele Bożym pospolity/ y rzeczy Jákobá S. lepiey służy. Bo słowá Jákobá S. są modlitwą/ w ktorey pierwey Páná Bogá wzywa/ wiec Anyołow/ potym świętych Pátriárchów/ tym sercem áby wnękom swoim błogosłáwieństwo Boże zá przyczyną Anyołow/ y Pátriárchów vprośił. Co łátwie kożdy czytáiąc obaczyć może. Aleć y on drugi wykład tymże śię sposobem rozumieć może: Niech będźie wzywáne w nich imie moie/ y imie Oyców moich/ to iest/ niech będą błogosłáwieni w imie moie/ w imie oyców moich/ skądże y ono vrosło/ że z imieniem Bożym były złączone imioná Oyców/ Bóg Abrahámá/ Bóg Izáaká/ Bóg Jákobá/ y tym sposobem wzywáiąc Bogá/ wzywáli też y Oyców/ áby zá ich przyczyną Bóg modlitwy wysłuchał.

ROZD. XLIX.

Iákob błogosłáwiąc synóm proroku ie kázdemu Deut. 33. a. b

1 A Jákob zezwał syny swé y rzekł im: Zbierzćie śię ábym oznaymił co ma przyść ná was we dni ostátnie. 2 ᵛZbierzćie śię/ á słuchayćie synowie Jákobowi/ słuchayćie Izráelá Oycá wászego. 3 ᵛRuben pierworodny móy/ tyś siłá moiá y początek ʷboleśći moiey/ pierwszy w dárzech/ wietszy w roskázowániu. 4 ᵛWylanes iáko wodá/ nie rość: ʷbos wstąpił ná łoże oycá twego/ 5 y splugáwiłes pośćiel iego. ᵛSymeon y Lewi bráćia: naczynia niepráwośći ʷwalczące. 6 ᵛW rádę ich niechay nie wchodźi duszá moiá/ á w zborze ich niechay nie będźie sławá moiá: ʷbo w zapálczywośći swey zábili męzá/ á w swey woli podkopáli mur. 7 ᵛPrzeklęta zapálczywość ich/ iż vporna: á gniew ich/ iż niezmiękczony: ʷRozłącze ie w Jákobie y rozprószę ie w Izráelu. 8 ᵛJudo/ ćiebie chwalić będą bráćia twoi: ręká twoiá ná szyiach nieprzyiaćioł twoich/ kłániáć ći się będą synowie oycá twego. 9 ᵛSczenię lwie Judá: ʷdo łupu ʷsynu móy wstąpiłeś: odpoczywáiąc ległeś iáko lew/ y iáko lwicá/ Któż go wzbudźi? 10 ᵛʷNIE BĘDZIE ODIĘTY sceptr od Judy/ áni ʷWODZ/ z biodr iego/ áż przydźie ʷktóry ma bydź posłan/ á on będźie oczekawániem narodów. 11 ᵛPrzywiezuiąc do winnice źrzébię swoie/ á do winney máćice/ ʷo synu móy/ oślicę swoię. Omyie w winie száte swoię/ á we krwi iágód winnych ʷpłaszcz swóy. 12 ᵛʷCudnieysze są oczy iego

Ruben. ʷábo naśienia ábo męstwá mego H. Wys. 35. d. 22. 1. Par. 5. a. 1. *Simeon y Lewi. ʷábo w mieszkániach swoich, mieczé ich. H. Hier.*

ʷwys. 34. d. 25. to iest Sychimity. ʷIos. 19. a. 1. 21. a. 6. *Iudá Temu królestwo obiecuie y męstwo iego do Lwá przyrowna. ʷod łupu H.* 1. Par. 5. a. 1. ʷMat. 2. a. 6. Ioan. 1. f. 45. CHRISTus obiecány *ʷábo zakonodawcá. H. ʷSilo. H. Mesiasz C. To znáczy obfitość y dostátek winá y mléká. ʷSyná oślice swey. H.*

iego niż wino / á żeby iego bielszé niż mléko. [13] Zábulon ná brzegu morskim mieszkáć będźie: y ná stániu okrętów/ dosiegáiąc áż do Sydonu. [14] Issáchár osieł mocny / leżący miedzy gránicámi. [15] Vpátrzył pokóy że iest dobry/ y źiemię że bárzo dobra: y podłożył rámię swoie ku noszeniu/ y został podatkóm służący. [16] Dán/ sądźić będźie lud swóy/ iáko y inné pokolenié w Izráelu. [17] Niech będźie Dán wężem ná drodze / żmiią ná ścieżce / kąsáiąc kopytá końskié/ áby spadł ieżdżiec iego ná zad. [18] ZBAWIENIA twego będę czekał PANIE. [19] Gad/ przepasány będźie walczył przed nim: á on przepasány będźie pozad. [20] Asser/ tłusty chléb iego / y będźie dawał roskoszy królóm. [21] Nephtáli/ ielen wypuszczony/ y dáiąc wymowę pięknośći. [22] Syn przyrastáiący Jozeph/ syn przyrastáiący y śliczny ná weyźrzeniu/ córki przebiegáły się ná murze. [23] Ale roziątrzyli go y swárzyli się y zayźrzeli mu/ máiący strzały. [24] Vśiadł w mocnym łuk iego/ y rozwiązáné są zwiąski rámion y rąk iego / przez ręce mocnégo Jákobowégo: ztámtąd wyszedł pástérz / kámień Izráelski. [25] Bóg oycá twego będźie pomocnikiem twoim/ á wszechmogący będźieć błogosłáwił błogosłáwieństwy niebieskimi zwiérzchu / błogosłáwieństwy przepáśći leżącéy ná dole/ błogosłáwieństwy pierśi y żywotá. [26] Błogosłáwieństwá oycá twego zmocnioné są błogosłáwieństwy oyców iego: áżby przyszło pożądánié pagorków wiecznych: niechay będą ná głowie Jozephowéy/ y ná ciemieniu Názáreyczyká miedzy bráćią swoią. [27] Beniámin wilk drapieżny / ráno będźie iadł łup/ á wieczór będźie dźielił korzyśći. [28] Wszyscy ći we dwunaśćie pokoleniách Israelowych: to im mówił oćiec ich/ y błogosłáwił káżdému błogosłáwieństwy własnémi. [29] Y roskazał im / mówiąc: Ja się przyłączam do ludu mego: pogrzebćieſz mię z oycy mémi w iáskini dwoistéy/ która iest ná polu Ephroná Heteyczyká/ [30] ná przećiwko Mámbré w źiemi Chánáneyskiéy / którą kupił Abrahám z polem v Ephroná Heteyczyká w osiádłość grobu. [31] Tám go pogrzebli y Sárę żonę iego: tám pogrzebion iest Izáák z Rebeką żoną swoią: tám y Lia pochowána leży. [32] A dokonawszy roskazánia którémi syny náuczał / złożył nogi swé ná łóżko/ y vmárł: y przyłożon iest do ludu swego.

Zábulon.
Issáchár.
kośćisty. H.
dwiemá gránicámi ábo słomokámi. H
piękna. H.
Dán.
To iest zdrádą y chytrośćią walczyć będźie. Iedni to o Antichristuśie rozumieią, drudzy o Sámsonie.
w zbáwieniu twoim vfałem. H.
Gad.
zbroyny gotowy.
Asser.
Ten miał obfitość oliwy.
Nephtali
Ten wymową przewyższał.
Ioseph.
Ten od vrody zálecony.
to iest áby Iozephá widźiáły.
Iednák został.

áż do gránic H. to iest áż do Chrystusá pożądánégo.
odłączonégo poświęconégo.
Beniámin
Teć są wszytkié dwoienaśćie pokolenia Izráelowé. H.
Iákob grób sobie obiera.
wysz[illegible] d.
támem y Lią pochował. H.
który był w odchłáni ábo ná łonie Abráhámowym.

---

[1] *We dni ostátnié*] Zwyczay iest pismá świętégo/ iż zowie dni ostátnié/ te czásy wszytkié które po tym następuią/ choćiaż to się wypełniło przed Messiaszem ábo po Messiaszu áż do skończenia świátá. Przetóż y tu S. Pátriárchá prorokuiąc dniámi ostátniemi zowie wszytkié dni y czásy/ które po nim bydź miáły.

[3] *Ruben pierworodny*] To iest/ tyś Ruben pierworodny móy iest/ y tobie należy dźiedźictwo pierworodnych y kápłáństwo y królestwo. ále żeś zgrzészył/ y iáko wodá wylałeś się zá roskoszą/ nie vrośćiesz/ bo vtráciłeś práwo pierworodztwá. Ruben tedy dla grzéchu swégo nieczystégo wyszéy 35. ver. 22. vtráćił przednieysze godnośći własné pierworodnym Naprzód dwie częśći dźiedźictwá należącé pierworodnym Deut. 21. Dał Jozephowi wyszéy 48. y 1. Paral. 5. kápłáństwo też dáné iest pokoleniu Lewi. Num. 3.5. 12. A królestwo przeniósł ná Judę niżéy. ver. 10. Ták dobry oćiec syná złégo skarał. Hiero. in quæst. Heb.

[5] *Simeon y Lewi*] Ci miásto błogosłáwieństwá wźięli przeklęctwo: á to dla gniewu y okrućieństwá które vczynili w Sichem/ mszcząc się sromoty śiostry swoiéy Diny. Bo to vczynili przećiw przymierzu y Zakonowi swemu zdrádą/ y z zámordowániem wielu niewinnych. Dla tego oświadcza się Jákob że to bez iego wiádomośći było/ áni się go w tym rádźili/ áni nigdy zezwalał ná to. Y mówi/ rozłączę ie y rosproszę. Co się stáło w dźiale źiemie obiecánéy/ gdźie Lewi nie wźiął częśći własnéy ále był po wszystkiéy źiemi rosproszony. Y Symeon tákże nie miał własnégo działu/ ále przy pokoleniu Judá miał swoie cząstkę. Hiero. in Tradit. Hebr.

[10] *Nie będźie odięty Sceptr od ludi*] W żydowskim teraz ták czytáią: nie odeydźie Sceptr od Judy/ y pisarz ábo zakonudawcá z pośrzód nóg iego/ áż przydźie Siloch. Iż tedy w żydowskim nie mianuie Messiaszá/ dla tego żydowie rozmáité wykłády wymyśláią. wszákże to pewna iż to imię Siloch znáczy Messiaszá/ iáko wszyscy Kátholici rozumieią/ y Rábinowie którzy byli przed przyśćiem Chrystusowym/ iáko o tym pisze Galatinus lib. 4. Cap. 4. y Paraphrasis Chaldaica ták ma miánowićie: Aż przydźie Messiasz: ále y wszystko to co tu Jákob o tym pokoleniu prorokował dobrze Messiaszowi należy/ bo y dla Messiaszá ono pokolenié Judy nád insze było wyniesioné/ o czym pisze Irenæus lib. 4. C. 33. Iustinus Dialog. contra Triphon. Dla czego lepak Messiaszá Siloch zowie? nász Láćiński Tłumácz imię שלח / Siloch od słowá sáláck/ co znáczy/ posyłáni/ wywodźi: y przeto ie ták wykłáda Posłány/ które imię w pismie świętym bárzo Messiaszowi służy: iż iáko osobliwie obiecány był/ ták też osobliwym obyczáiem iest posłány. Toć przećié prawdá iż inszémi literámi teraz żydowie piszą to słowo Siloch/ kiedy posłánégo znáczy/ niż tu ná tym mieyscu teraz piszą.

Ruben vtráćił pierworodztwo.
Symeon y Lewi zá grzech skaráni.
Nie mieli działu swégo.
Siloch znáczy Messiaszá.
Messiaszá czemu zowie Siloch.

piſzą. A wſzákże náſz Tłumácz Láćiński/ temi literámi nápiſané nálazł/ iáko był ná on czás wyłożył. Ale choćiażby y temi literámi było nápiſano którymi teraz piſzą/ tedy okwitość pokoiu znáczy. Otóż Siloch/ możem wykłá- dáć pokóy przynoſzący. A to też właſnie ſłuży Meſiaſzowi. Są ieſzcze y inſzé do tego wykłá- dy/ ále też ták że Meſiaſzá znáczą. Jáko ſie też wypełniło to proroctwo/ łácwie to kożdemu kto czyta obaczyć. Bo od onego czáſu poko- lenié Judá záwżdy miedzy inſzymi/ od ſamé- go wyśćia z Egiptu przodkowáło. Num. 2. y 7. we wſzyſtkim woyſku pierwſzé mieyſce mu dano/ y w Rozdziale 9. Przed woyſkiem ſzło iákoby wſzyſtek obóz prowádząc. Záś Num: 7. gdy ofiárują dáry do świątnice/ pierwſzy ieſt Judá. Po śmierći też Jozuego/ nawysſza moc przy nim ſie zoſtáłá. Sedź. 1. A gdziekol- wiek pokolenia wyliczáią/ pierwſzé kłádą Ju- de/ y pewnie miedzy onymi śiedmdźieśiąt ſe- dźiámi/ które Sánedrin zwano/ przedniey- ſzy byli z pokolenia Judá/ á zwłaſczá kiedy y po wygłádzeniu inſzych/ przytym ſamym kró- leſtwo Żydowſkié zoſtáło. 1. Paral. 2. Potym od czáſu Dawidá/ królewſką moc miał Judá/ która choćia nie práwie do ſamégo Chryſtuſá przy nim ſamym zoſtáłá/ bo też kápłáni po- tym rządźili: wſzákże ſie to dla tego ſtáło/ iż pokolenié kápłáńſkié ábo Lewi/ złączyło ſie y małżeńſtwy z pokoleniem Judá. Przetóż kápłáni máiąc godność królewſką Judy/ rzą- dźili króleſtwem. Náoſtátek przyſzło do tego że po oney niewoléy Babilońſkiey/ niemal to ſamo pokolenié wróćiło ſie y otrzymáło źie- mię. Przetóż od pokolenia Judá názwáni ſą Judei/ iáko piſze Jozeph lib. 11. Antiquit. A ták záwżdy tá godność Żydowſka byłá w pokoleniu Judá/ gdyż záwżdy ábo Kśiążętá/ ábo królowie ábo przełożeni Żydów z tego po kolenia byli/ áż do ſamégo przyśćia Páná Chryſtuſá/ kiedy Heród cudzoźiemiec królo- wał. A od onego czáſu to pokolenié żadnéy zwierzchnośći y godnośći niemiáło: bo po zburzeniu Jeruzalem wſzyſtkié ſie pokolenia pomieſzáły. A ták próżno Żydowie inſzégo Meſiaſzá czekáią.

Pokolenié Iudá królowáło áż do Páná Chryſtuſá.

ROZDZIAŁ. L.

Námázano ćiáło Jakobowé.

1 A O vyźrzawſzy Jozeph/ padł ná twarz oycá ſwégo/ płácząc y cáłuiąc go. 2 A roſkazał ſługam ſwym lékárzom/ áby wónnémi máśćiámi námázáli oycá. 3 Którzy gdy roſkazániu doſyć czynili/ wyſzło czterdźieśći dni: ten bowiém obyczay był ćiał martwych námázánych. A płákał go Aegypt śiedmdźieśiąt dni. 4 A gdy wyſzedł czás żáłoby/ rzékł Jozeph do ſług Pháráonowych: ᵃJeſlim nálazł łáſkę przed obliczem wáſzym/ mówćie ᵇw vſzy Pháráonowé/ 5 dlá tego/ że mię oćiec móy poprzyśiągł/ mówiąc: Oto vmiéram: ᶜw grobie moim którym ſobie wykopał w źiemi Chánáneyſkiéy pogrzebieſz mię. Poiádę tedy á pogrzebię oycá mégo/ y wrócę ſie. 6 A rzékł mu Pháráon: Jédź/ á pogrzeb oycá twego/ iákoś ieſt poprzyśiężony. 7 B A gdy on iéchał/ iecháli z nim wſzyſcy ᵈſtárſzy domu Pháráonowégo/ y wſzyſcy ſtárſzy źiemie Aegyptſkiéy: 8 dóm Jozephów z bráćią iego/ * oprócz máłych dźiatek/ y trzód/ y bydłá/ które zoſtáwili w źiemi Geſſen. 9 Miał też wozy y iézdné: y zebrał ſie poczet niemáły. 10 A przyiecháli ná plác Atad/ który leży nád Jordanem: kędy ſpráwuiąc obchód z płáczem bárzo wielkim y ćiężkim/ wypełnili 11 śiedm dni. Co gdy vyźrzeli obywátele źiemie Chánáneyſkiéy/ rzekli: Płácz to wielki ieſt Aegyptiánóm: y dla tego názwano ieſt imię onégo mieyſcá/ Płácz Aegyptſki. 12 Vczynili tedy ſynowie Jákobowi iáko im był przykazał. 13 A donióſſzy go do źiemie Chánáneyſkiéy/ ᵉpogrzebli go w iáſkini dwoiſtéy/ którą był kupił Abráhám z polem/ w ośiádłość grobu/ od Ephro ná Heteyczyká przećiwko Mámbré. 14 C A wróćił ſie Jozeph do Aegyptu z bráćią ſwą y wſzytkim towárzyſtwem pochowawſzy oycá. 15 Po którégo śmierći/ boiąc ſie bráćia iego/ y mówiąc miedzy ſobą: By ſnadź nie pámietał ná krzywdę którą odnióſł/ á nie oddał nam wſzytkiégo złégo któréſmy czynili/ 16 wſkazáli do niego mówiąc: Oćiec twóy roſkazał nam przed tym niżli vmárł/ 17 ábyſmy ć to powiedźieli słowy iego: Proſzę ábyś zápámietał złégo vczynku bráćiéy twoiéy/ y grzéchu/ y złośći/ którą wyrządźili tobie: My też prośimy/ ábyś ſługam Bogá oycá twego odpuśćił tę niepráwość. Co vſłyſzawſzy Jozeph płákał. 18 A przyſzli do niego bráćia iego: á pokłoniwſzy ſie niſko áż do źiemie/ rzekli: Jeſteſmy ſłudzy twoi. 19 Którym on odpowiedźiał: Niebóycie ſie: izali ſprzećiwić ſie możemy woli Bożéy? 20 D ᶠWyśćie o mnie złé myślili: ále Bóg obróćił to w dobré/ áby mię wywyſſzył/ ták iáko teraz widźićie/ á żeby wiele ludu záchował. 21 Niebóycie ſie: Ja żywić będę was/ y dźiatki wá-

ᵃIeſlim nálazł łáſkę w oczách wáſzych. Hebr.
ᵇdo vſzu wáſzych. Hebr.
ᶜwyſſzéy. 47. g. 29.
ᵈprzednieyſzy ſłudzy.
**y dóm oycá iego. H.*
Pogrzéb Jákobá.
Dźie. 7. b. 16 wyſ. 23. d. 16.
Bráćia przeprаſzáią Iozephá.
Odpuſzcza krzywdę ſwoię.
wyſ. 49. e 12.

ße. Y ćießyłie / y łágodnie y łáſkáwie mówił / 22 [p] y mießkał w Aegyptćie ze wßytkim domem oycá ſwego / y [q] żył ſto y dźieśięć lat. Y widźiał ſyny Ephráimowé áż do trzećiégo pokolenia. [r] Synowie też Máchirá ſyná Mánáſſeſſowégo porodźili śie ná koleniéch Iozephowych. 23 [ſ] Które rzeczy gdy przeßły / [t] rzékł bráćiéy ſwéy: Po śmierći moiéy Bóg was náwiedźi / y vczyni że wynidźiećie z źiemie téy / do źiemie którą przyśiągł Abráhámowi / 24 Izáákowi / y Jákobowi. [ſ] A gdy ie popřzyśiągł / y rzékł: Bóg was náwiedźi: wynieśćieß kośći moie z ſobą z mieyſcá tego: 25 [ſ] Vmárł / wypełniwßy ſto y dźieśięć lat żywotá ſwego. Y pomázány wonnémi máśćiámi / włożony ieſt do trumny w Aegyptćie.

[p] á królował lat 80.

[q] Num. 32. g 39.

[r] Zyd. 11. d 12

Kśięgách pierwszych wypiſáné ſą 2309. ále według inszych ieſt lat 2339.

Iozeph vmierá y kośći ſwoie káże wynieść do źiemie obiecány. Exo. 13. d 19. Ioſ. 24. g 31.

Látá od początku świátá w tych

Iáko máią być liczoné látá od ſtworzenia świátá do Páná Chryſtuſá.

Látá od ſtworzenia świátá / dla tego śie nawiecéy ná kráiách kłádą / áby śie káżdy mógł doliczyć / którego czáſu Pan Chryſtus przyßedł ná świát. Wßákże y to maß wiedźieć / iż tych lat / nie wßyſcy iednáko liczą / y ſą w tym rozmáité mniemánia. Bo iż z piſmá S. pewnéy liczby tych lat nie mamy / á inßych Hiſtoryków świetych piſánia / ſą w tym niezgodné: dla tego rożnie té látá liczą. Ztądże śie ſtáło / iż niektórzy od ſtworzenia świátá do przyśćia Páná Chryſtuſowégo / liczą lat pięć tyśięcy: drudzy tylko cztéry tyśiące / którym też niektórzy przydáią dwádźieśćia ábo trzydźieśći lat. Zebyſmy tedy to co śie nawiecéy z prawdą zgádzáć może / y iáko teraz vczeńßy te látá liczą wiedźieli / przypißę tu iáko śie te látá naſnádniéy liczyć mogą. A ták ten wßyſtek czás ná ßeść wieki poſpolićie rozdźieláią / iáko pißę Auguſtin. 22. de Ciuit. c. vlt. & 1. lib. de Geneſi contra Manichæ. cap. 23. Piérwßy wiek od Adámá do potopu. Wtóry / áż do Abráhámá. 3. áż do Dawidá. Czwarty / áż do niewoléy Bábilońſkiéy. Piąty / áż do Páná Chryſtuſá. Szóſty / od Páná Chryſtuſá poczawßy / áż do końcá świátá.

Sześć wieków których śie znáczna odmiáná ſstáłá.

Pierwßy wiek trwał lat 1656.

Piérwßy wiek trwał przez lat 1656. o których niemáß nic wątpliwośći v Kátholików: bo to wźieto z tych piérwßych kśiąg Moyzéßowych / ták żydowſkich iáko też łáćińſkich. Gréccy lepák trzymáiąc śie 70. tłumáczów / przydáią do tego lat 600. Ale tych záwiodły omylné exemplarze Gréckié / którym w tym nie trzebá dawáć wiáry.

Wtóry wiek lat 322.

Wtóry wiek trwał tylko lat 322. bo choćia z tychże kśiąg piérwßych ták Zydowſkich iáko y Láćińſkich / liczymy tylko lat 292. wßákże tám opuſczono rodzay Káinaná / który przydáli 70. tłumácze / y Łukaß S. potwierdźił. Luk: 3. y przeto máią śie przydáć lat 30. przez które Káinán żył / piérwéy niż ſyny zrodźił. A tu też ieſt błąd v Gréków / bo przydáią niemal ſto lat do káżdégo wieku / y przeto do tego wieku przydáią lat 800. Ale náß ráchunek zgadza śie y z Zydowſkim y z Láćińſkim textem.

Trzeći wiek lat 941.

Trzećiégo wieku látá żądáią wiecéy trudnośći / wßákże tá śie zda napewnieyßa liczbá / iż wiek od Abráhámá áż do Dawidá trwał przez lat 941. Bo od národzenia Abráhámá / áż do wyprowádzenia ludu Izráelſkié[o] z Aegyptu / ábo áż do dánia zakonu (bo trzećiégo miesiącá po wyßćiu z Aegyptu dány ieſt zakon) było lat 501. iáko też piße Euſebius lib: 10. de præparatione Euangelica, cap: 3. A od dánia zakonu áż do początku króleſtwá Dawidowégo było lat 436. czego śie łátwie doliczyć może / 3. Król: 6. co wßytko vczyni lat 941.

Czwarty wiek lat 470.

Czwarty wiek był / którégo króleſtwo Zydowſkié trwáło / od początku króleſtwá Dawidowégo / áż do niewoléy Bábilońſkiéy / ten śie łátwie poráchowáć może z kśiąg 3. Król 2. 11. 12. y 4. Król: 8. y inßych / przydawßy też niektóre z kśiąg 2. Paralip: 12. y 21. gdźie wßytko ráchuiąc / iáko mamy w łáćińſkich kśiegach vczyni lat 470. przez które ten wiek trwał.

Piąty wiek lat 600.

Piąty wiek od wyßćia z niewoli Bábilońſkiéy / áż do Páná Chriſtuſá natrudnieyßy ku zráchowániu / iáko wiele lat trwał: wßákże wßytko poráchowawßy pilno / ten śie zda napewnieyßy ráchunek / iż trwał około 600. lat / máło co może bydź mniéy ábo wiecéy.

A ták té wßytkié wieki złączywßy / vczynią lat 3989. A tego czáſu miał śie národźić Pan Chriſtus: wßákże poſpolité mniémánié ieſt / że śie włáſnie národźił roku 4000. ábo roku 4001. żeby ábo ſkończył czwarty tyśiąc / ábo záczął piąty. A to że niedoſtáie lat iedenaśćie / ſstáło śie iż y piſmo S. y Hiſtorykowie podczas tych mnieyßych rzeczy nieráchuią.

Greckié ezemu śie nie zgadzáią w téy liczbie.

Dla czego śie Gréckié kśiegi w tym ráchunku niezgadzáią z Zydowſkimi y Láćińſkimi? Ná to odpowiáda Auguſtyn lib: 15. de ciuit: c. 13. iż 70. tłumácze / którzy przekłádáli Biblią ná Grécki iezyk / nápiſáli byli bez wątpienia według kśiąg żydowſkich: ále to odmienił ten / który pierwßy przepiſał z Bibliotéki Ptolomei Philadelphi: bo ten piſarz boiąc śie áby poganie nie rozumieli / że to rzeczy były zmyslone / kiedyby czytáli iż ieden człowiek żył lat 900. o czym Plinius lib: 7. c: 48. y 49. Przeto ták to vdawał / iż onych czáſow / krótßé látá mierzono / ták że dźieśięć lat ieden náß rok mogły vczynić. Co żeby śie tym ſnádniéy zdáło / przydawał też ießcze do onych rodzáiów po ſtu lat / y z tąd vroſłá tá odmiáná w kśiegách Gréckich / wßákże y w żydowſkich y w łáćińſkich prawdźiwa liczbá lat zoſtáłá / którey my śie trzymamy. Ták Auguſtyn S.

KSIĘGI EXODVS,

Po Zydowsku, Veelle Semoth,

ואלה שמות·

Wyszćie ábo wyprowádzenie.

Ale imioná.

ROZDZIAŁ I.

Synowie Jákobá którzy weszli do Aegyptu. Gen. 46. 28.

1 Esą imioná synów Izráelowych / którzy weszli do Aegyptu z Jákobem: káżdy z nich z domy swémi weszli: 2 Ruben/ Symeon/ Lewi/ Judás/ 3 Issáchár/ Zábulon/ y Beniámin/ 4 Dan y Nephthá li/ Gad y Aser. 5 Było tedy wszytkich duss tych którzy wyszli z biodry Jákobowéy/ siedmdziesiąt: á Jozeph był w Aegyptcie. 6 Który gdy vmárł/ y wszyscy brácia iego/ y wszytek on rodzay/ 7 synowie Izráelowi vrośli/ y iákoby wyrastáiący rozmnożyli sie: y zmocniwszy sie zbytnie nápełnili ziemię. 8 Powstał tym czasem król nowy nád Aegyptem/ który niewiedział o Jozephie: 9 Y rzekł do ludu swégo/ oto lud synów Izráelowych wielki/ y mocnieyszy iest nád nas. 10 Pódźcie mądrze potłummy go/ by sie snadź nie mnożył: á iesliby przypádłá ná nas woyná/ by sie nie przyłączył nieprzyiaciołóm nászym/ á poráziwszy nas nie wyszedł z ziemie. 11 Vstáwił tedy nád nimi przełożoné robót/ áby ie trapili ciężarámi: y zbudowáli miástá przybytków Pháráonowi/ Phitom/ y Rámesses. 12 A im bárziey ich tłumili/ tym wiecey sie mnożyli y rośli. 13 Y nie náwidzieli Aegyptiánie synów Izráelowych/ y trapili ie naygrawáiąc ich: 14 y ku gorzkości przywodzili żywot ich robotámi ciężkimi/ gliny y cegły/ y wszeláką służbą/ którą byli obciążeni w robotách około ziemie. 15 Y rzekł król Aegyptski bábam Hebreyczyków: z których iedne zwano Zephorá/ á druga Phua: 16 przykázuiąc im. Gdy będziecie bábić Hebreiánkóm/ á przyidzie czás rodzenia/ iesli sie syn vrodzi/ zábiycie go/ á iesli córká/ záchowaycie. 17 Lecz báby bały sie Bogá/ y nie vczyniły według przykazánia królá Aegyptskiégo/ ále záchowáły chłopiątká. 18 których wezwawszy król do siebie/ rzekł: Cóż to iest coście chciáły vczynić żeście chłopiętá záchowáły? 19 Które odpowiedziáły/ Nie są Hebreiánki iáko Aegyptskié niewiásty: bo sámé vmieią bábić/ y pierwey rodzą niżli przydziem do nich. 20 Vczynił tedy Bóg bábam dobrze: y rozkrzewił sie lud y zmocnił sie zbytnie. 21 A iż sie báły Bogá báby zbudował im domy. 22 Roskázał tedy Pháráon wszytkié ludowi swé/ mówiąc: Co sie kolwiek męzkiey płci vrodzi/ to wrzućcie do rzéki: á cokolwiek niewieściey/ záchowaycie.

osob Hebr.

Dźie. 7. c 17. Ták pismo S. zowie potam ki Jákobowé którégo Bóg názwał Izráelem.

Nowy Pháráo vćisnał lud Izráelski.

ábo też poborce. H.

ábo skárbów, ábo szpichlerzów. H.

Aegypt po Zydowsku Misráim, ták rzeczony od syná Chámowégo, który był Aegypt opánował.

Syny káże bábom zábiiáć.

Czemuśćie to vczyniły. H.

bo sámé baby. H.

to iest rozmnożył potomstwo ich.

káżdégo syná który sie vrodźi.

Exodus co iest.

Summá tych Ksiąg.

Exodus] Te księgi po Gréćku ἔξοδος Exodus, to iest wyszćie/ ábo wyprowádzenie/ zowią/ iż w nich Moyzesz opisuie/ ono sławné á dziwné wyprowádzenie y wybáwienie synów Izráelowych z niewoléy Aegyptskiéy. Zydowie ie od pierwszégo słowá iáko zwykli veelle Semoth, to iest/ Ale imioná/ názywáią. Máią w sobie Historyią stá y czterdzieśći lat y roku iednégo/ począwszy od śmierći Jozephowéy/ áż do dniá którégo Moyzesz dokonawszy przybytku/ ábo namiotu kościelnégo/ postáwił y poświećił gi/ ze wszystkim naczyniem iego/ v góry Synái. Bo od śmierći Jozephowey áż do wyszćia z Aegyptu wyszło 140. lat/ A od wyszćia z Aegyptu áż do poświecenia przybytku rok ieden. A tu opisano rozmnożenie/ vćisk/ y wywiedzienie Zydów z Aegyptu/ oná dziesieć plag/ podánie dziesieciorgá przykazánia/ zbudowánie przybytku/ vbiór kápłáński. Z tych ksiąg Pan Chrystus y Apostołowie dwádzieśćiá y pieć świádectw w też słowá przywodzą: á 19. inszémi słowy.

11 *Miástá przybytków*] ták Láćińska vulgatá/ w Zydowskim zowie miástá skárbów ábo szpichlérzów. Bo gdźie przed tym tylko iákoby w przybytkách mieszkáli/ tám Pháráo kazał vczynić Miástá obronné/ ná schowánie ábo skárbów y inszych potrzéb/ ábo też dla straży przy gránicách/ z których iedno názwa

no Phithon/ drugie Rámesses/ do którego sie było zeszło po sześć kroć sto tysięcy mężów Izráelskich: gdy z Aegyptu wyćiągneli.

Domy zbudowáć komu, co znáczy.

22 *Zbudował im domy*] Domem pismo święte zowie fámilią ábo rodzay táki ludźi/ bo táko Dom z wielu kámieni/ ták też iedná fámilia ábo rodzay z wielu ludźi/ z tąd to/ zbudowáć komu dom/ Żydowie mówią/ to iest rozmnożyć potomstwo y vbogáćić. Inszy ták to wykłádáią iákoby to nie o niewiastách onych mówił/ ále o rozmnożeniu Żydów/ wszákże wiedźieć máią/ iż w Żydowskim często pronomina, masculina, pro fœmininis ponuntur, & e contra.

ROZDZIAŁ II.

Moyzesz národzony po wodźie puszczony. Zyd. 11. d 23. Od stworzenia świátá Roku 2403. po śmierći Iozephá roku 64.

1 Wyszedł potym mąż z domu Lewi/ y poiął żonę pokolenia swego/ 2 która poczęłá y porodźiłá syná: á widząc go bydź nadobnym/ kryłá go przez trzy mieśiące. 3 A gdy iuż táić niemogłá/ wźięłá plećianke z sitowia/ y námázáłá ią kliiem y smołą/ y włożyłá w nie dźiećiątko/ y włożyłá ie miedzy rogóż ná brzegu rzeki/ 4 á śiostrá iego stałá zdáleká/ y przypátrowáłá śie co śie sstánie. 5 Alić oto zstępowáłá córká Pháráonowá/ áby śie kąpáłá w rzéce: á pánny iéy chodźiły po brzegu rzéki. Która vyźrzawszy plećianke miedzy rogożiem/ posłáłá iednę z służebnic swoich/ y przynieśiona/ 6 otworzywszy/ á widząc w niéy dźiećiątko płáczące/ zmiłowawszy śie nád nim/ rzekłá/ z dźiatek to Hebreyskich iest ten. 7 Któréy śiostrá dźiećięćiá rzekłá/ chceszże póydę y záwołam ći niewiásty Hebreyskiéy/ któraćby mogłá chowáć dźiećię? 8 Odpowiedźiáłá/ Idź. Poszłá dźieweczká/ y záwołáłá mátki swéy. 9 Do któréy rzekszy córká Pháráonowá/ Weźmi (przy) to dźiećię á wychoway mi/ ia tobie dam twą zápłáte. Przyięłá niewiástá/ y kármiłá dźiećię: á gdy podrosło oddáłá córce Pháráonowéy. 10 które oná przywłaszczyłá zá syná/ y názwáłá imie iego Moyzesz/ mówiąc/ Iżem go z wody wyięłá. 11 W one dni gdy był vrósł Moyzesz/ wyszedł do bráćiéy swéy: y vyźrzał ich vtrapienie/ y mężá Aegyptczyká biiącégo iednégo z Hebreyczyków bráćiéy iego. 12 A gdy śie obeyźrzał tám y sám/ y widźiał że nikogo nie mász/ zábiwszy Aegyptczyká skrył go w piasek. 13 A wyszedszy dniá drugiégo vyźrzał dwu Hebreyczyków/ á oni śie wádzą: y rzekł onemu który krzywdę czynił/ Czemu biiesz bliźniego twégo? 14 Który odpowiedźiał/ któż ćie postáwił Książęćiem y sędźim nád námi? czy mie ty chcesz zábić iákoś wczorá zábił Aegyptczyká? Vlekł śie Moyzesz y rzekł/ Jákóż śie tá rzecz obiáwiłá? 15 A vsłyszał te mowe Pháráon/ y szukał zábić Moyzeszá: który vćiekszy od obliczá iego: mieszkał w źiemi Mádiáńskiéy/ y śiedźiał v studnie. 16 A kápłan Mádiáński miał śiedm córek/ które przyszły czérpáć wody: á nápełniwszy korytá/ chćiáły nápoić trzody oycá swego: 17 nádeszli pásterze y odegnáli ie: A wstał Moyzesz/ á obróniwszy dźiewki/ nápoił owce ich. 18 Które gdy śie wróćiły do Ráguelá oycá swego/ rzekł do nich: Przecześćie nád zwyczay rychléy przyszły? 19 odpowiedźiáły: Człowiek Aegyptczyk wybáwił nas z ręki pásterzów: nád to y náczérpał wody z námi/ y dał pić owcóm. 20 Tedy on rzekł: A gdźie iest? Czemuśćie puśćiły człowieká? záwołayćie go áby iadł chléb. 21 Przyzwolił tedy Moyzesz/ że miał z nim mieszkáć/ y wźiął Sephorę córkę iego zá żonę: 22 która mu vrodźiłá syná/ którégo názwał Gersám/ mówiąc: Byłem przychodniem w źiemi cudzéy. Vrodźiłá zás drugiégo/ którégo názwał Eliezer/ mówiąc: Bóg bowiem oycá mégo pomocnik mój/ wyrwał mie z ręki Pháráonowéy. 23 A po niemáłym czáśie vmárł król Aegyptski/ á wzdycháiąc synowie Izráelowi dla robót wołáli/ y wstąpiło wołánie ich do Bogá od robót/ 24 A vsłyszał narzékánie ich/ y wspomniał ná przymierze które vczynił z Abráhámem/ Izáákiem/ y Jákobem. 25 A weyźrzał Pan ná syny Izráelowe/ y poznał ie.

Márya o któréy niżéy.

Corká Pháráonowá wźięłá Moyzeszá z wody.

dźiecięcéy H.

Mosch משה Wyięty ábo wyćiągniony: ále po Aegyptsku Wodnik, bo Aegyptiánie, iáko Philo świádczy, wodę Mos zowią.

Moyzesz zábił Aegyptczyká.

Moyzesz vćiekł przed Pháráonem.

starégo oycá ábo dźiádá swégo.

przyzwolił. H.

niż. 18. a. 2 3. 1. Par: 23. b. 15.

Gersom גרשם przychodźień tám H.

Eliezer, Bóg mój pomocnik. Hier:

Wołáia do Bogá o wybáwienie.

ábo dla niewoléy. H.

Bog. H.

Bóg. H.

miał ie ná pieczy. Hebr.

Mádian.

15 *W źiemi Mádiiáńskiéy*] Mádiiáńská źiemia/ názwána iest od miástá Mádian/ ták rzeczonégo/ od iednégo syná Abráhámowégo z Cetury vrodzonégo. A leżáło to miá

sto nád brzegiē morzá czérwoné°. Támże Moyżeszá przyiął Ráguel/ (który też y Jetro iest názwány) y támże mieszkał blisko czterdzieści lat.

21 *Y przyśiągł*] słowo żydowskié Jaal/ teraz niektórzy przekłádáią (Przyzwolił abo chćiał) Lecz lepiéy vulgata (Przyśiągł) gdyż też Jaal znáczy przyśiądz/ y sámá rzecz to pokázuie. Bo muśiał sie Moyżesz Ráguelowi podobáć/ przeto nie żáłowął mu swoiéy córki / á on mu też przyśiągł/ że miał z nim mieszkáć.

ROZDZIAŁ III.

Moyżesz páśie owce Iethro.

1

Moyżesz pásł owce Jethro świekrá swegō kápłaná Mádiáńskiégo: á gdy zágnał trzodę w głębokość pustynie/ przyszedł do góry Bożéy Horeb.

A

Dźie. 7. c 20

2 ° A vkazał mu sie ˊPAN' w płomieniu ognistym z pośrzodku ˇkrzá: y widźiał iż kierz gorzał/ á niezgorzał.

ˊAnioł PANSKI. H. G. *ˇábo głogu.*

3 ° A rzékł Moyżesz/ Póyde/ á oglądam widzenié to wielkié/ czemu nie zgore ten kierz.

Bóg mówi ze krzá do Moyżeszá

4 ° A widząc PAN iż szedł pátrzyć/ záwołał go z pośrzodku krzá/ y rzékł:

B

Moyżeszu / Moyżeszu. Który odpowiedźiał: : Owom ia.

5 ° A on do niego: Nie przystępuy sám: rozzuy bóty z nóg twoich: mieysce bowiém ná którym stoisz / źiemiá świetá iest.

6 ° A rzékł/ ˊJam iest Bóg oycá twego / Bóg Abrahámá / Bóg Izáaká / y Bóg Jákobá. Zákrył Moyżesz oblicze swé: bo nieśmiał pátrzyć ná przećiw Bogu.

Ziemiá święta. Matth. 22. c 32. Mar. 12. c 26. Luk. 20. f 37.

7 ° Któremu rzékł PAN: Widźiałem vtrapienié ludu mego w Ægyptćie/ y słyszałem krzyk iego dla surowośći tych / którzy są przełożeni nád robotámi:

8 ° á wiedząc boléść iego / zstąpiłem ábych go wyzwolił z rąk Ægyptiánów/ y wywiódł z źiemie onéy/ do źiemie dobréy y przestronéy: do źiemie która opływa mlékiem y

C

miodem/ ná mieysce Chánáneyczyká/ y Heteyczyká/ y Amorreyczyká/ y Phérezeyczyká / y Heweyczyká / y Jebuzeyczyká.

9 ° Krzyk tedy synów Izráelowych przyszedł do mnie / y widźiałem ich vtrapienié/ którym od Ægyptian są vćiśnieni.

Posyła Bóg Moyżeszá, áby lud wybáwił.

10 ° Ale pódź á poszle ćie do Pháráoná / ábyś wywiódł lud móy/ syny Izráelowé z Ægyptu.

11 ° A rzékł Moyżesz do Bogá: Któżem ia iest/ ábych szedł do Pháráoná/ á wywiódł syny Izráelowé z Ægyptu?

12 ° Który mu rzékł: Ja bede z tobą: á to bedźiesz miał ná znák / żem ćie posłał: Gdy wywiedźiesz lud móy z Ægyptu/ ˇofiáruiesz' Bogu ná téy górze.

D

ˇsłużyć bedźiećie. H. G.

13 ° Rzékł Moyżesz do Bogá: Oto ia póyde do synów Izráelowych / y rzecke im: Bóg oyców wászych posłał mie do was. Jeśli mi rzeką: które iest imie iego? Coż im powiém?

14 ° Rzékł Bóg do Moyżeszá: ˊIAM IEST KTORYM IEST': Rzékł: Ták powiesz synóm Izráelowym: ˇKTORY IEST' posłał mie do was.

Imię Boże. *ˊábo Bede, który bede H.* *ˇBede H.*

15 ° A rzékł zásie Bóg do Moyżeszá: To powiesz synóm Izráelowym: PAN Bóg oyców wászych / Bóg Abráhámów / y Bóg Izáaków / y Bóg Jákobów / posłał mie do was: To iest imie moie ná wieki / y to pámiętné moie ná rodzay y rodzay.

E

16 ° Jdź á zgromadź stárszé Izráelskié / y rzeczesz do nich: PAN Bóg oyców wászych/ vkazał mi sie / Bóg Abráhámów / Bóg Izáaków / y Bóg Jákobów / mówiąc: ˊNáwiédzáiąc náwiédźiłem was/ y widźiałem wszytko co sie wam przydáło w Ægyptcie.

Sposób wybáwienia *ˊábo wspomináiąc wspomniałem ná was. H.*

17 ° A rzékłem żebym was wywiódł z vtrapienia Ægyptskiégo / do źiemie Chánáneyczyká/ y Heteyczyká/ y Amorreyczyká/ y Phérezeyczyká/ y Heweyczyká/ y Jebuzeyczyká / do źiemie opływáiącéy mlékiem y miodem.

F

18 ° A posłuchá ią głosu twego: y wnidźiesz ty/ y stárszy Izráelscy do królá Ægyptskiégo / y rzeczesz do niego: PAN Bóg Hebreyczyków ˇwezwał nas': póydźiemy w drógę trzech dni ná puszczą/ ábyśmy ofiáry czynili PANV Bogu nászému.

ˇzábieżał nam. H. vkazał sie nam. G.

19 ° Lecz ia wiém że was nie puśći król Ægyptski ábyśćie szli/ iedno ˊprzez możną rękę.

G

20 ° Wyćiągne bowiém rękę moie / á bede karał Ægypt wszytkimi cudámi moimi/ które vczynię wpośrzód ich: potym was wypuśći.

ˊdoznawszy mocnéy ręki moiéy Hebr.

21 ° A dam łáskę ludowi temu v Ægyptiánów: ˇy gdy wychodźić bedźiećie/ nie wynidźiećie prózni: ˇále prośić bedźie niewiástá v sąśiády swéy y v gospodiniéy swéy/ naczynia srébrnégo y złotégo y szat: y włożyćie ie ná syny y ná córki wásze / y złupićie Ægypt.

Niż: 11: a. 2. 12. e. 35.

Bóg w Anyołách sie vkázował.

1 *Do góry Bożéy*] Ták potym iest názwána/ iż sie tám Bóg vkazał/ ábo iż tám zakon od bogá iest dány.

2 *Vkazał mu sie Pan*] którégo tu vulgata Láćińska zowie Bogiem/ tego w żydowskim zowie y Anyołem ver. 2. y Bogiem/ ver. 4. Bo Bóg był w tym Anyele/ y przez Anyołá to spráwował/ y w Anyele sie vkázował. O czym masz wyszéy Gen. 18 ver. 2.

Stworzoné rzeczy iáko sie poświącáią.

5 *Ziemiá święta*] Tu obacz iáko sam Pan roskázuie mieyscá świeté ććić. Bo rzeczy stworzoné poświącáią sie y obecnośćią kogo świętégo/ y słowy świetémi/ y známienowániém rzeczy świętych/ y inszémi sposoby.

14 *Iam iest którym iest*] Może sie y ták przełożyć/ Byłem którym był / ábo/ bede który bede. Bo wieczność Boska zámyka w sobie wszystkié czásy/ który iest/ y był/ y bedźie. Y iest naprzednieysze imie Boże którym sie sam Bóg nazwał/ które znáczy / iż Bóg iest wieczny/ nie máiąc początku áni końcá / áni od kogo inszégo máiąc bytność y istność/ y owszem iest iáko zrzodło wszelkiéy istnośći y bytnośći/ która wszelkiemu stworzeniu dáie. słowo Żydowskié Hátách/ znáczy bydź/ z kąd słowo Żydowskié Pánu Bogu własnie mówiąc o cztérech literách ábo Tetragrammaton/ które nowi żydowie zowią Iehową/ O którym masz niżéy 6. ver. 3.

Imię Boże.

ROZDZ. IIII.

Moyżesz bierze znáki swégo postánia

1 Odpowiedáiąc Moyżesz / rzékł: Nie vwierzą mi / y nie vsłucháią głosu mégo / ále rzeką: Nie vkazał sie tobie PAN.
A
2 [a]Rzékł tedy do niego: Co iest co trzymasz w rece twoiéy? Odpowiedział: Laskę. 3 [a]Y rzékł PAN: Porzuć ią ná ziemie. Porzućił/ y obróćiłá sie w wężá/ ták iż vćiekał Moyżesz. 4 [a]Y rzékł PAN: Wyćiągni reke twą/ á vymi ogon iego: Wyćiągnął y iął: y obróćiłá sie w laskę. 5 [a]Aby/ práwi/ vwierzyli / że sie tobie vkazał PAN Bóg oycow ich: Bóg Abráhámów/ Bóg Izáákow/ y Bóg Jákobów.

Laska cudownie przemieniona w wężá.

6 [a]Rzékł PAN iescze: Włóż reke twoie w zánádrá twé. Którą gdy włożył w zánádrá/ wyiął tredowátą iáko śnieg. 7 [a]Włóż/ prý/ znowu reke swą w zánádrá: włożył/ y wyiął zás/ y byłá podobna innému ćiáłu. 8 [a]Jeslić/ práwi/ nie vwierzą/ y nie posłucháią mowy znáku pierwszégo/ vwierzą słowu znáku poslednégo. 9 [a]A iesli áni tym dwiemá znákom nie vwierzą/ y nie posłucháią głosu twego: weź wode rzéczną y wyléy ią ná suchą/ á cokolwiek wyczérpniesz z rzéki/ w krew sie obróći.

Reká tredowáta.
B

10 [a]Rzékł Moyżesz: Proszę Pánie/ nie iestem wymowny od wczoráyszégo y dziś trzećiégo dniá: y od kąd eś przemówił do sługi twego/ stałem sie niesposobnieyszégo y nierychleyszégo iezyká. 11 [a]Rzékł PAN do niego: Któż vczynił vstá człowiecze? ábo kto vczynił niemégo y głuchégo / widzącégo y ślepégo? Izali nie ia? 12 [a][b]Idźże tedy / á ia bede [c]w vśćiech twoich: y náucze cie co masz mówić.

Moyżesz nie bárzo wymowny
C

[b]to iest vczy-

13 [a]A on rzékł: Proszę/ Pánie/ pośli kogo masz posłáć. 14 [a]Rozgniewány PAN ná Moyżeszá/ rzékł: Aaron brát twóy Lewitá / wiém iż wymowny iest: Oto ten wynidźie przećiw tobie/ á vyrzawszy cie rozráduie sie sercem. 15 [a]Mów do niego/ y położ słowá moie w vśćiech iego / á ia bede w vśćiech twoich / y w vśćiech iego/ [c]y pokáże wam co czynić maćie. 16 [a]on bedźie mówił zá cie do ludu/ [c]y bedźie vsty twemi/ á ty mu bedźiesz w tych rzeczách które ku Bogu należą. 17 [a]Laske też te weźmi w reke twoie / którą czynić bedźiesz znáki.

nie cie wymownym. Matth. 10. d 10.

Aaron wymowcá Moyżeszów. [c]Niż. 7. a 2.

[c]on bedźie to bie zá vstá, á ti mu bedźiesz zá Bogá H. to ist wolą Bożą mu oznáymiáć bedźiesz.

D

18 [a]Odszedł Moyżesz y wróćił sie do Jethro świekrá swégo / y rzékł mu: Póyde á wróce sie do bráćiéy moiéy do Ægyptu / żebym obaczył iesli iescze żywi. Któremu rzékł Jethro: Idź w pokoiu. 19 [a]Rzékł tedy PAN do Moyżeszá w Mádián: Idź á wróć sie do Ægyptu. Pomárli bowiém wszyscy/ [c]którzy szukáli dusze twoiéy. 20 [a]Wziął tedy Moyżesz żone swą y syny swoie / y wsádził ie ná osłá/ y wróćił sie do Ægyptu/ niosąc laske Bożą w rece swoiéy. 21 [a]Y rzékł PAN [c]wrácáiącému sie do Ægyptu: Pátrz ábys wszytkié dziwy/ którem położył w rece twéy/ czynił przed Pháraonem: Ja zátwárdze serce iego / y niepuśći ludu. 22 [a]Y rzeczesz do niego: To mówi PAN: Syn móy pierworodny Izráel. 23 [a]Rzékłem tobie: Puść syná mego áby mi służył: á niechćiałes go puśćić: Oto ia zábiie syná twego pierworodnégo. 24 [a]A gdy był ná drodze / w gospodźie zábieżał mu PAN / y chćiał go zábić. 25 [a]Wźiełá predko Zephorá bárzo ostry kámień / y obrzezáłá odrzezek syná swég/ y tknełá sie nóg [c]iego / y rzekłá: Oblubień-

E

[c]którzy cie zábić chćieli. Hebr.

[c]gdy sie wróćisz. H.

Moyżesz idźie do Aegyptu.

F

[c]Moyżeszowych

26 cem krwie tyś mi ieſt. A "puścił go/ ſkoro rzékłá: Oblubieniec krwie dla obrzezánia. 27 A rzékł PAN do Aaroná: Idź przeciwko Moyzéſzowi ná puſczą. Który wyſzedł przeciw iemu ná Górę Bożą/ y pocáłowáł go. 28 A powiedział Moyzeſz Aaronowi wſzyſtkie ſłowá Páńſkie/ "którémi" go poſłał/ y znáki które roſkazał. 29 A przyſzli poſpołu/ y zgromádzili wſzyſtkie ſtárſzé ſynów Izráelowych. 30 A powiedał Aaron wſzytkie "ſłowá/ które był rzékł PAN do Moyzéſzá: y czynił znáki przed ludem. 31 A vwierzył lud. A "vſłyſzeli"/ że náwiedził PAN ſyny Izráelſkié/ á iż weyzrzał ná ich vtrapienié: á ſchyliwſzy ſie pokłon vczynili.

"Pan, ábo Anyół Moyzeſzá.

Aaron zábiega dróge Moyzeſzowi.

"który. H.

"ábo też rzeczy. H.

"zrozumieli.

16 *A ty mu bedźieſz w tych rzeczách które ku Bogu*] Dáie znáć iż Moyzéſz/ wódz y kápłan Izráelſki/ miáſto Bogá rzecz podawał Aaronowi/ wietſzy kápłan mnieyſzemu. Vcząc nas nadobnéy y kośćielnéy Hierarchiiéy/ á żebyſmy przełożonych náſzych duchownych słucháli/ iáko tych przez które nas Bóg vczy. Czego też Pan Chryſtus náuczył Luc. 10. kto was ſłucha mnie ſłucha.

Hierarchia w Kośćiele Bożym.

21 *Zátwárdźę*] To ieſt nie dáiąc mu łáſki ſwéy. Bo zátwardza Bóg kiedy dopuśći áby ſerce zátwárdziáło/ gdy nie dáie łáſki któraby zmiekczyłá. Greg. 11. Moral. c. 5. czytay niżéy 10. ver. 20.

Bóg iáko zátwárdza.

23 *Syn móy piérworodny*] Acz tu Bóg zowie lud Izráelſki piérworodnym ſynem ſwoim/ to ieſt Bogu miłym/ y nád inſzé narody wybránym/ iednák nie przeto mamy rownáć Zydów (iáko to nowokrzczeńcy bezbożnie czynią) z Pánem Chryſtuſem właſnym piérworodnym ſynem Bożym. Gdyż on ieſt iedynym y właſnie piérworodnym (To ieſt przed którym ſie nikt z Bogá Oycá od wieków nie vrodził) ſynem Bożym. A lud Izráelſki tylko był iego iákoby figurą/ zá Syná przyſpoſobiony/ y dźiedzicem źiemie obiecánéy vczyniony.

Lud Izráelſki iáko pierworodnym.

25 *Oblubieńcem krwie*] To ieſt iużem ćie oblubieńcá mégo vtráćić miáłá/ bym ćie byłá krwią mégo dźiedzicá nie odkupiłá/ á ták bedźieſz mi oblubieńcem krwią odkupionym.

Oblubieniec krwie.

ROZDZIAŁ V.

1 Wéſzli potym Mojzéſz y Aaron/ y rzekli Pháráonowi: To mówi PAN Bóg Izráelów: Puść móy lud/ áby mi "ofiárował ná puſczy. 2 A on odpowiedział: Kto ieſt PAN/ żebym ſłuchał głoſu iego/ á puśćił Izráelá? Nie znam PANA, á Izráelá nie puſczę. 3 A rzekli: Bóg Hebręyczyków wezwał nas/ ábyſmy ſzli trzy dni drógi ná puſczą/ y ofiárowáli PANV Bogu náſzému: by ſnadź nieprzyſzedł ná nas mór ábo miecz. 4 Rzékł do nich król Ægyptſki: Przécz Moyzéſzu y Aaronie/ odmawiaćie lud od robót ich? idźćie do ćiężarów wáſzych. 5 A rzékł Pháráon: Wielki ieſt lud źiemie/ widźićie iż ſie tłum rozkrzéwił: Iáko dáleko wiecéy/ ieſli im daćie od robót odpoczynek? 6 Roſkazał tedy w on dźień przyſtáwóm nád robotámi/ y wyćiegáczóm ludu/ mówiąc: 7 Zadną miárą nápotym nie bedźiećie dawáć pléw ludowi do czynienia cegły/ iáko przed tym/ ále ſámi niech idą/ á niech zbiéráią ſłomę. 8 A miárę cegieł którą piérwéy czynili/ włożyćie ná nie/ á namniéy nie vmnieyſzyćie: ábowiém próżnują/ y dla tego wołáią/ mówiąc: Idźmy á ofiáruymy Bogu náſzému. 9 Niech bedą vćiſnieni robotámi/ y niechay ie wypełnią: áby "nie przeſtawáli ná ſłowách kłamliwych. 10 A ták wyſzedſzy przyſtáwowie nád robotámi/ y wyćiegácze/ rzekli do ludu: Ták mówi Pháráon: Nie dáie wam pléw: 11 Idźćie á zbiéraycie/ ieſli gdźie náléźć bedźiećie mogli/ á namniéy ſie nie vmnieyſzy z roboty wáſzéy. 12 A rozpróſzył ſie lud po wſzytkiéy źiemi Ægyptſkiéy ná zbiéránie "pléw". 13 A przyſtáwowie nád robotámi/ przynagláli im mówiąc: Wypełniaycie robotę wáſzę ná káżdy dźień/ iákośćie piérwéy zwykli byli czynić/ gdy wam dawano plewy. 14 A śieczeni byli biczmi/ którzy byli nád robotámi ſynów Izráelowych/ od wyćiegáczów Pháráonowych/ mówiąc: Przécz nie wypełniaćie miáry cegieł iáko piérwéy/ áni wczorá/ áni dźiś? 15 A przyſzli przełożeni ſynów Izráelowych/ y wołáli do Pháráoná/ mówiąc: Przécz ták czyniſz przećiw ſługóm twoim? 16 Pléw nam nie dáią/ á cegły iáko piérwéy czynić każą: Oto nas ſługi twoie biczmi śieką/ á nieſpráwiedliwie ſie dźieie przećiw ludowi twému. 17 Który rzékł: Próżnuiećie/ y dla tego mówićie:

Moyzeſz y Aaron mówią do Pháráoná.

"áby mi święćili święto H.

Pháráo nie chce puśćić Izráelá.

Przyczynia roboty ludźióm.

"nie vfáli w ſłowách. H.

"śierniſk miáſto plewy. H.

Ná Pháráoná wołáią.

18 cie: Pódźmy á ofiáruymy PANU. Przetóż idźcie á róbcie: Plew nie dádzą wam / á oddacie zwykłą liczbę 19 cegieł. A baczyli przełożeni synów Izráelowych / że sie źle z nimi działo / D iż im mówiono: Nie umnieyszy sie 20 nic z cegieł ná káżdy dźień. A zábieżeli Moyzeszowi y Aaronowi / którzy stali ná przećiwko wychodzącym od 21 Pháráoná: A rzekli do nich: Niech weyzrzy PAN á osądźi / żeśćie woniość nászę uczynili śmierdzącą przed Pháráonem y sługámi iego / y podá- 22 liśćie mu miecz / áby nas zábił. A wróćił sie Moyzesz do PANA / y rzekł: Pánie / czemuś utrapił ten lud? czemuś mie posłał? Bo od o- 23 nego czásu iákom wszedł do Phárá- oná ábych mówił w imie twoie / utrapił lud twóy: á niewybáwiłeś ich.

Skárżą sie ná Moyzeszá.

Uskárża sie Moyzesz.

ROZDZIAŁ VI.

1 Rzekł PAN do Moyzeszá: Teraz uyzrzysz co uczynię Phárá- onowi: Przez rękę bowiem mocną wypuśći ie / y w ręce A 2 silnéy wyrzući ie z źiemie swéy. A rzekł PAN do Moyzeszá / mówiąc: 3 Ja PAN / którym sie ukazał Abráhámowi / Izáákowi / y Jákobowi w Bogu wszechmocnym: á imienia mego ADONAI nie oznaymiłem 4 im: y uczyniłem przymierze z nimi / ábych im dał źiemię Chánáneyską / źiemię pielgrzymowánia ich / w któ- 5 réy przychodniámi byli. Jam usłyszał wzdychánie synów Izráelowych / którym ie utrapili Aegyptiánie: y wspomniałem ná przymierze moie. 6 Przetoż powiedz synóm Izráelowym: Ja PAN / który was wywiodę z więźienia Aegyptczyków / y wyrwę z niewoléy: y odkupię w rámieniu wywyższonym y w sądách wielkich. 7 A wezmę was sobie zá lud / y będę B wászym Bogiem: y poznaćie żem ia iest PAN Bóg wász / którym was wy- 8 wiódł z więźienia Aegyptczyków / y wprowádźił do źiemie / nád którą podniósłem rękę moie / żebym ią dał Abráhámowi / Izáákowi / y Jákobowi: y dam ią wam posiedźią PAN. 9 Powiedźiał tedy Moyzesz wszystko synóm Izráelowym: którzy nie usłucháli go / dla ućiążenia duchá / y dla 10 roboty bárzo ćiężkiéy. A rzekł PAN 11 do Moyzeszá / mówiąc: Wnidź / á mów do Phárá- oná królá Aegyptskiego / áby puśćił syny Izráelowe z 12 źiemie swéy. Odpowiedźiał Moyzesz przed PANEM: Oto synowie Izráelowi nie słucháią mie / á iákoż usłucha Phárá- o / zwłasczá / żem iest nie obrzezány usty? 13 A mówił PAN do Moyzeszá y Aaroná / y dał roská- C zánie do synów Izráelowych / y do Phárá- oná królá Aegyptskiego / áby wywiedli syny Izráelowe z źiemie Ae- 14 gyptskiéy. Ci są przednieyszy domów w rodźiech ich. Synowie Ruben pierworodnégo Izráelowégo: Henoch y Phállu / Hesron / y Chármi. 15 Té rodzáie Ruben. Synowie Symeonowi: Jámuel / y Jámin / y Ahod y Jáchin / y Soar / y Saul / syn Chánánéyskiéy niewiásty. Ten ród Sy- 16 meonów. A té imioná synów Lewi według rodzáiu ich: Gerson / y Káath / y Meráry. A lat żywotá Lewi 17 było / sto trzydźieśći y śiedm. Synowie Gersonowi / Lobni / y Semei / 18 według rodzáiów ich. Synowie Káath: Amrám / y Isáar / y Hebron / y Oziel. Lat też żywotá Káath / sto trzy- 19 dźieśći y trzy. Synowie Merárégo / Moholi / y Musi. Té są rodzáie Le- 20 wi według fámiliy ich. A poiął Amrám żonę Jochábed / śiostrę stryieczną swoie: która mu urodźiłá Aaro- D ná y Moyzeszá. A było lat żywotá Amrám / sto trzydźieśći y śiedm. 21 Synowie też Isáar / Kore / y Ne- 22 pheg / y Zechri. Synowie też Oziel / 23 Misáel / y Elisáphán / y Sethri. A poiął Aaron żonę Elizabethę córkę Aminadáb śiostrę Náhásoná / która mu urodźiłá Nádábá / y Abiu / y Ele- 24 ázár / y Ithámárá. Synowie też Korégo: Aser / y Elkaná / y Abiásáph: té 25 są rodzáie Koritów. Ale Eleázár syn Aaronów poiął żonę z córek Phutie: która mu urodźiłá Phineeszá. Ci są przednieyszy fámiliy Lewitów w 26 rodzáiach ich. Ten iest Aaron y Moyzesz / którym przykazał PAN / á-

Bóg obietnice swoie przypomina.

To iest, ukázuiąc sie być Bogiem wszechmocnym. יהוה. Oto nie Iehowah czytáią áli Adonai.

przysięgłem Hebra.

że wymowy nie mam. Hebraism.

Narod Ruben. Gen. 46. b 9 Num. 26. a 5 1. Par. 5. a 1.

Symeon 1. Para. 4. d 24.

Lewi.

1. Par. 6. a 1. 23. a 6.

Num. 3. c 17. Num. 26. g 57. 1. Par. 6. a 2.

Moyzesz y Aaron z domu Lewi.

głowy. H.

Podczás Aaroná pierwéy

miánuie, iż był ſtárszy w lećiech, podczás poſledzéy iż był mnieyſzy w godnośći y vrzędzie
**Y ſtáło ſie H.*

27 by wywiedli ſyny Jzráelowé z ziemie Ægyptſkiéy: według hufców ich. ꝰ Ci ſą którzy mówią do Pháráoná królá Ægyptſkiégo / áby wywiedli ſyny Jzráelowé z Ægyptu: ten ieſt / Moyżeſz y Aaron / 28 ꝰ * w dźień w który mówił PAN do Moyzéſzá w ziemi Ægy- 29 ptſkiéy. ꝰ Y rzékł PAN do Moyzéſzá / mówiąc: Ja PAN / mów do Pháráoná królá Ægyptſkiégo wſzytko co ia 30 mówie do ćiebie. ꝰ Y rzékł Moyzéſz przed PANEM / Otom "nie obrzezány ieſt vſty / iákóż mie vſłucha Pháráo?

"nie mam wolnéy mowy. Hebr.

Adonai y Iehouá co znáczy.

3 *A imięnia mégo Adonai.*] W Zydowſkim ieſt ono niewymowné á właſné imie Boże / które teraz nowi Zydowie poſpolićie Ieouach czytáią. Wſzákże ſtárzy Zydowie niewiedząc iákoby mieli té słowá wymawiáć / przez imie Adonai wymawiáli / y punkty tego imienia / Adonai pod nie podpiſáli / áby ie wſzędy czytano Adonai, á gdźie oboie to imie y niewymowné ono יהוה y Adonai ieſt położoné / áby dwá kroć nie czytano Adonai, tedy Elochim Adonai, czytano / iáko w Pſal. 70. ver: 5. y 16. Przetóż y Lxx. tłumácze wſzędźie κυριος / á náſz Łáćinſki Dominus, to ieſt / Pan / przełożyli. Y Hieronym S. y Orygenes y inni wſzyſcy náſtárſzy Doktorowie / tóż imie Boże יהוה przez imie אדני Adonai, co tákże Páná znáczy z żydowſkiégo wſzędy przekłádáli: y vmyſlnie piſząc o imionách Bożych / y wykłádáiąc ie nigdy tego Jehowy niewſpominali. A co nawiętſza / ſam Pan Chriſtus y Apoſtołowie / choćia częſto przywodzą świádectwá ſtárégo teſtámentu / w których ieſt to imie święté Boże: wſzákże nigdy go nie wyrażáli imieniem Jehowy / ále wſzędy Pánem / choćia iné imioná właſné / ſwymi głoſy wymawiáli / iáko Adam / Noe / Abrahám / Ewá / Sará / Máryá. A ták iż v wſzytkich ſtárych ták Zydów iáko y Chrześćian / nigdy nie było ſłycháné to imie Jehowá: nie ieſt áni Zydowſkié / áni Chrześćiánſkié / ále od heretyków wymyślone / którégo y ſámi ieſcze nieumieią czytáć: bo iedni mówią Jehowá / á drudzy Jeheue. To ſie przypomina dla tych / którym nowinki choćia áni pewné / áni gruntowné / więcéy á niżli ſtáré / poważné y doświádczoné rzeczy y słowá ſmákuią.

Bóg iáko imie ſwoie Adonai oznaymił.

3 *Nie oznaymiłem im*] Jáko Bóg vkazał ſie Abrahámowi y inſzym / á imienia im ſwoiego Adonai nie obiáwił / różnie to wykłádáią / ázwłaſczá iż Moyzéſz piſze / Gen: 4. ver: 26. że Enos te° imienia Páńſkiégo Adonai wzywał. Jednák ták to vczeni rozumieią: Iż choćia to imie Páńſkié było Oycóm świętym przed Moyzéſzem znáiomé / y wyznawáli go Pánem y wſzechmogącym / wſzákże iż ieſcze był zá ich czáſów / obietnic ſwoich nie wypełnił / niewidźieli też tákiégo páńſtwá iego / iákim ſie bydź powiádał / áż kiedy ie prowádził mocną ręką do ziemie obiecánéy / dopiéro doználi iáko to wielki y wſzechmocny Adonai, ábo Pan / który to wſzytko wiernie zyśćił / co był z dawná przodkóm obiecał. Dla tegóż y słowá żydowſkié / ták właſnie słowo od słowá máią. A w imieniu moim Páńſkim nie ieſtem poznány od nich: iákoby rzékł: nie tákem ſie im doſkonále pokazał com ieſt / iáko tobie.

Podnieść rękę co znáczy.

8 *Podnióſłem rękę moię*] Podnieść rękę / częſto w piſmie S. znáczy przyśiądz: bo iż obyczay przyśięgi był podnoſząc rękę ku niebu / kłádźie to miáſto słowá / przyśiądz. ták máſz Gen: 14. Deut: 32. Num: 14.

ROZDZ. VII.

ꝰ ábo, dał zá Bogá Pháráonowi. H. to ieſt, iż moim imieniem będźieſz mu roſkázowáć y karáć.
wyſſzéy 4. d 15.

To ieſt, iáko twárdé ieſt okáżę, nie dáiąc mu łáſki ſwéy. Augu. q. 18. in Exod. *czytay niżéy 10.* ver. 20.

"gdy wyćiągnę H.
ꝰ y wywiodę. H.

1 Rzékł Pan do Moyzeſzá / otom ćie "poſtáwił Bogiem Pháráonowym / á Aaron Brát twóy będźie prorokiem twoim. 2 ꝰ Ty mu powieſz wſzyſtko coć roſkázuie: á on będźie mówił do Pháráoná / áby puścił ſyny Jzráelowé z ziemie ſwéy. 3 ꝰ Lecz ia "zátwárdzę ſerce iego / y rozmnożę znáki y cudá moie w ziemi Aegyptſkiéy / 4 ꝰ y nie vſłucha was: y ſpuſczę rękę moię ná Aegypt / y wywiodę woyſko y lud móy ſyny Jzráelowé z ziemie Aegyptſkiéy przez ſądy bárzo wielkié. 5 ꝰ Y będą wiedźieć Aegyptiánie żem ia ieſt PAN "którym wyćiągnął rękę moię ná Aegypt / "y wywiódłem ſyny Jzráelowé z poſrzodku ich. 6 ꝰ Vczynił tedy Moyzéſz y Aaron / iáko im PAN przykazał: ták vczynili. 7 ꝰ A było Moyzeſzowi ośmdźieśiąt lat / Aaronowi ośmdźieśiąt y trzy / gdy mówili do Pháráoná. 8 ꝰ Y rzékł PAN do Moyzeſzá y Aaroná / 9 ꝰ Gdy wam rzecze Pháráo / vkażćie znáki: rzeczeſz do Aaroná / weźmi láſkę twoię / á porzuć ią przed Pháráonem / y obróći ſie w wężá. 10 ꝰ Wſzedſzy tedy Moyzéſz y Aaron do Pháráoná / vczynili iáko był PAN przykazał. Y wziął Aaron láſkę przed Pháráonem y ſługámi iego / która ſie obróćiłá w wężá. 11 ꝰ Ale Pháráo wezwał mędrców y czárowników: y vczynili też oni przez czáry Aegyptſkié / y iákiéś táiemné ſpráwy tymże ſpóſobem. 12 ꝰ Y porzućili káżdy láſkę ſwoię / które ſie obróćiły w *moki: Ale Aaronowá "láſká pożárłá ich láſki. 13 ꝰ Y zátwárdziáło ſerce Pháráonowé / y nie vſłuchał ich / iá-

Cudowna odmiáná iſtoty rzeczy. 2.Tim.4.b 8

ko był

14 ko był PAN przykazał. [a] Y rzekł PAN do Moyzeszá/ obćiężáło serce Pháráonowe/ niechce puśćić ludu. 15 [b] Idź do niego ráno/ oto wynidźie do wody: y stániesz ná potkániu iego przy brzegu rzeki/ á láskę która sie obróćiłá w smoká weźmiesz w rękę swoię. 16 [c] Y rzeczesz do niego: PAN Bóg Hebreyczyków posłał mie do ćiebie/ mówiąc/ Puść lud móy/ áby mi [*]ofiárowáł' ná puszczy: á áż do tąd niechćiałeś vsłucháć. 17 [d] Przetoż tóć powiáda PAN/ z tąd poznasz żem ia PAN: oto vderzę láską/ która iest w ręce moiey/ w wodę rzeki/ á obróći sie w krew. 18 [e] Ryby też/ które są w rzéce pozdycháią/ y zásmierdzą sie wody/ y będą trápieni Aegyptiánie piiący wodę rzeczną. 19 [f] Rzekł też PAN do Moyzeszá: Mów do Aaroná: Weźmi láskę twoię/ á wyćiągni rękę twą ná wody Aegyptskie/ y ná rzeki ich/ y ná strugi/ y káłuże/ y ná wszelkie ieźiorá wód/ áby sie obróćiły w krew: á niech będźie krew po wszytkiey źiemi Aegyptskiey/ ták w naczyniách drzewiánych/ iáko y w kámiennych. 20 [g] Y vczynili Moyzesz y Aaron iáko im PAN przykazał: [*]y podniózszy láskę/ vderzył w wodę rzeczną przed Pháráonem y sługámi iego: która sie obróćiłá w krew. 21 [h] A ryby/ które były w rzéce pozdycháły: y zásmierdźiáłá sie rzeká/ y niemogli Aegyptiánie pić wody rzeczney/ y byłá krew we wszytkiey źiemi Aegyptskiey. 22 [i] [*]Y vczynili tákież Czárownicy Aegyptscy czárámi swémi: y zátwárdźiáło serce Pháráonowe/ y nie vsłuchał ich/ iáko był przykazał PAN. 23 [k] Y odwróćił sie/ y wszedł do domu swego/ [*]á nie przyłożył sercá' áni tym rázem. 24 [l] Y wykopáli wszyscy Aegyptiánie około rzeki wodę áby pili: bo niemogli pić wody rzeczney. 25 [m] Y [*]wyszło śiedm dni/ iáko záráźił PAN rzekę.

Marginalia: C; D; [*]ábo służył. H.; Pierwsza plagá wody sie w krew obróćiły. Niżey 17. b 5. Psa. 77. c 49. Mądr. 17. b 7; [*]áni tego do sercá przypuśćił. Hebra.; [*]przez śiedm dni krew trwáłá.

1 *Otom ćię postánowił Bogiem Pháráonowym*] Zowie Moyzeszá Bogiem Pháráonowym/ że mu dał moc Boską ná czynienie cudów/ y ná karánie Pháráoná: y muśiał sie go Pháráon báć iáko posłá od Bogá postánego. A wszákże nie miał go Pháráo zá Bogá chwálić. Tákim też Bogiem chcą vczynić Páná Chrystusá Nowokrzczency dźisieyszy. Ale pismo święte máczey mówi o Bostwie Páná Chrystusowym/ które to powiáda/ że Pan Chrystus iest Bogiem/ nie Pháráonowym/ ále Izráelskim/ który wybáwił lud z źiemie Aegyptskiey/ ták iest w liśćie S. Judy. ver. 5. y tegoż Zydźi ná puszczy kuśili/ iáko Páweł święty pisze 1. Corin. 1. Iest Bogiem nie vczynionym/ ále vrodzonym z Bogá/ y równym Bogu oycu. Jan. 5. ver. 18. iest Bogiem przed wieki/ y przed wszystkimi czásy/ który świát wszystek stworzył/ Jan 1. ver. 1. y 10. y insze wszytkie własnośći Boże ma iáko Bóg prawdziwy/ y błogosłáwiony Rzym. 9. y ma być od wszystkich zá Bogá chwalony/ iáko stworzyćiel wszystkich rzeczy/ którego chwałe iuż przed tym widźiał Isaias Cap. 6. Choćia tedy inszym nie własnie służy to imie Bóg/ tylko przez podobieństwo iákieś/ iż máią/ ábo moc ná czynienie cudów/ ábo vrząd Boży/ ábo są przysposobieni zá syny Boże: ále Pan Chrystus własnie názwany iest Bogiem/ bo ma y náture Boską/ y Bogiem sie rodźił przed wieki. Przetoż bezbożnie Nowokrzczency rownáią z Moyzeszem Páná Chrystusá.

3 *Láská*] To iest wąż w którego sie láská przemieniła. Ták też ćiáło Páná Chrystusowe w Sákrámenćie/ zowią chlebem/ że sie chleb przemienił w ćiáło/ ábo iż Chrystus iest żywym chlebem pod osobą chlebá.

Marginalia: Pismo iáko ludźie Bogámi zowie.; CHRISTVS iest Bogiem Izráelskim z Bogá przed wieki vrodzonym.

ROZDZ. VIII.

1 [a] Rzekł też PAN do Moyzeszá: Wnidź do Pháráoná/ á rzeczesz do niego: [*]To mówi PAN: Puść lud móy/ ábym mi [*]ofiárował. 2 [b] A ieśli nie będźiesz chćiał puśćić/ oto ia záráżę wszytkie gránice twé żábámi. 3 [c] Y wykipi rzeká żáby: które wylázą y wnidą do domu twego/ y do komory łóżká twego/ y ná pośćiel twoię/ y do domów sług twoich/ y ná lud twóy/ y do pieców twoich/ y w ostátki potraw twoich/ 4 [d] y do ćiebie/ y do ludu twego/ y do wszystkich sług twoich wlázą żáby. 5 [e] Y rzekł PAN do Moyzeszá: Rzecz do Aaroná: Wyćiągni rękę twą [*] ná rzeki y ná strugi/ y ná káłuże/ á wywiedź żáby ná źiemię Aegyptską. 6 [f] Y wyćiągnął Aaron rękę ná wody Aegyptskie: y wylázły żáby/ y okryły źiemię Aegyptską. 7 [g] Ale y czárownicy vczynili czárámi swémi tymże sposobem: y wywiedli żáby ná źiemię Aegyptską. 8 [h] Y wezwał Pháráo Moyzeszá y Aaroná/ y rzekł im: Módlcie sie do PANA/ żeby oddálił żáby odemnie y od ludu mego: á

Marginalia: A; B; [*]Ták H.; [*]ábo służył. H.; [*]z láską twą. H.; Wtóra plagá żáby. Mądr. 17. b 7.

puſcze lud żeby ofiárowáł PANV. 9 Y rzekł Moyzeſz do Pháráoná: Poſtánów mi czás kiedy ſie mam modlić zá cię / y zá ſługi twoie / y zá lud twóy / áby były odpędzoné żáby od ciebie / y od domu twego y od ſług twoich / y od ludu twego: á tylko w rzéce zoſtáły. 10 Który odpowiedźiał: Iutro. A on / według słowá twego / przy / vczynię: ábyś wiedźiał / że nie máſz iáko PAN Bóg náſz. 11 Y odéydą żáby od ciebie / y od domu twego / y od ſług twoich / y od ludu twe[go]: átylko w rzéce zoſtáną. 12 Y wyſzli Moyzeſz y Aaron od Pháráoná: y wołał Moyzeſz do PANA o obietnice żab / którą był przyrzekł Pháráonowi. 13 Y vczynił PAN według słowá Moyzeſzowégo: y wyzdycháły żáby z domów / y ze wśi / y z pól. 14 Y zgromádźili ie ná niezmierné kupy / y zgniłá źiemiá. 15 A widząc Pháráo że dano odpoczynek / obćiążył ſerce ſwé / y nie vſłuchał ich / iáko PAN przykazał. 16 Y rzekł PAN do Moyzeſzá: Mów do Aaroná: Wyćiągni laſkę twoię / á vderz w proch źiemie / á niech będą mſzyce po wſzytkiéy źiemi Aegyptſkiéy. 17 Y vczynili ták. Y wyćiągnął Aaron rękę trzymáiąc laſkę / y vderzył w proch źiemie / y ſtáły ſie mſzyce ná ludźiech y ná bydle: wſzytek proch źiemie obróćił ſie we mſzyce po wſzytkiéy źiemi Aegyptſkiéy. 18 Vczynili tymże ſpoſobem czárownicy czárámi ſwemi / áby wywiedli mſzyce / ále niemogli: y były mſzyce ták ná ludźiech / iáko y ná bydle. 19 Y rzekli czárownicy do Phárá oná: Pálec to Boży ieſt. Y zátwárdźiało ſerce Phárá onowé / y nie poſłuchał ich / iáko przykazał PAN. 20 Rzekł też PAN do Moyzeſzá: Wſtań ráno / á ſtań przed Phárá onem: boć wynidźie do wody: y rzeczeſz do niego: To mówi PAN: Puść lud 21 móy / áby mi ofiárowáł. A ieſli go nie puśćiſz / oto ia przypuſczę ná cię / y ná ſługi twoie / y ná lud twóy / y ná domy twoie / wſzeláki rodzay much: y będą pełné domy Aegyptſkié much rozmáitego rodzáiu / y wſzytká źiemiá ná którey będą. 22 Y vczynię w on dźień dźiwną źiemię Geſſen / w któréy lud móy ieſt / że tám nie będźie much: y poznaſz żem ia PAN w pośrzodku źiemie. 23 Y vczynię przedźiał miedzy ludem moim / á ludem twoim: iutro ten znák będźie. 24 Y vczynił PAN ták / y przyſzłá muchá bárzo ćiężka w domy Phárá onowé / y ſług iego / y do wſzytkiéy źiemie Aegyptſkiéy: y popſowáłá ſie źiemiá od tákowych much. 25 Y przyzwał Phárá o Moyzeſzá y Aaroná / y rzekł im: Idźćie / á ofiáruyćie Bogu wáſzému w téy źiemi. 26 Y rzekł Moyzeſz: Nie może ták być: bo brzydliwośći bowiém Aegyptiánów będźiemy ofiárowáć PANV Bogu náſzému? Bo ieſli będźiem zábiiáć to co chwalą Aegyptiánie przed nimi / vkámionuią nas. 27 Trzy dni dróge póydźiemy ná puſzczą: á ofiárowáć będźiemy PANV Bogu náſzému / iáko nam przykazał. 28 Y rzekł Phárá o: Iać was puſczę ábyśćie ofiárowáli PANV Bogu wáſzému ná puſzczy: wſzákże dáléy nie záchodźćie: prośćie zá mną. 29 Y rzekł Moyzeſz: Wyſzedſzy od ćiebie będę prośił PANA: y odéydźie muchá od Phárá oná / y od ſług iego / y od ludu iego iutro: wſzákże niechćiéy wiecéy omyláć / byś puśćić niemiał ludu ofiárowáć PANV. 30 Y wyſzedſzy Moyzeſz od Phárá oná modlił ſie do PANA, 31 który vczynił według słowá iego / y odiął muchy od Phárá oná / y od ſług iego / y od ludu iego nie zoſtáłá y iedná. 32 Y oćieżáło ſerce Phárá onowé / ták iż áni tym rázem nie puśćił ludu.

Marginalia: wytrácone. H. — od domów twoich. H. — ná kupy, kupy. H. które powtárzánié w żydowſkim známionuie wielkość rzeczy. — że iuż był wolen. — drudzy wykłádáią wſzy, ábo pluſkwy, ábo komory. — Trzecia plagá mſzyce. — moc to Boża Hebra. — ábo ſłużył. H. — ábo chrobáctwo rozmáité. H. — odłącze w on dźień. H. — Mądr: 16. b. 9. — chrobáctwo — Czwarta plagá muchy. — to ieſt Bogi, báłwány. Bo oni bárány y woły zá Bogi chwalili. — obćiążył Phárá on ſerce ſwé. H.

ROZDZ. IX.

1 A PAN rzekł do Moyzeſzá: Wnidź do Phárá oná / y mów do niego: To mówi PAN Bóg Hebreyczyków: Puść lud 2 móy / áby mi ofiárowáł. A ieſli ſie ieſzcze zbrániaſz / y zátrzymawaſz ie: 3 oto ręká moiá będźie ná polá twoie: y ná konie / y oſły / y wielbłądy / y woły / y owce / mór bárzo ćiężki. 4 Y vczyni PAN dźiwną rzecz miedzy ośiádłośćiámi Izráelſkimi / y ośiádłośćiámi Aegyptſkimi / że zgołá nic nie zginie z tego co należy do ſynów Izráelo-

Marginalia: ſłużył. H. — PANſka H. ſkáránie moie. H. — rozdźielenié H.

zráelo-

Piąta plagá powietrze ná bydło.

5 zráelowych. ⁊ Y postánowił PAN czás/ mówiąc: Jutro vczyni PAN słowo to ná ziemi. 6 ⁊ Vczynił tedy PAN słowo to názáiutrz: y pozdycháło wszytko bydło Aegyptskié: á z bydłá synów Jzráelowych zgołá nic nie zginęło. 7 ⁊ Y posłał Pháráo ʳáby oglądano: y nie zdechło było nic z tego co dzierżał Jzráel. Y ociężáło serce Pháráonowé/ y niepuśćił ludu. 8 ⁊ Y rzékł PAN do Moyzéßá y Aaroná: Weźmićie pełné gárśći popiołu z kominá/ á niech ie rozsypie Moyzéß ʳku niebu przed Pháráonem. 9 ⁊ Y niechay będźie proch ná wszytke ziemie Aegyptską: bo będą ná ludźiách y ná bydletách wrzody/ y pryszczele nádeté po wszytkiéy ziemi Aegyptskiéy. 10 ⁊ Y wźieli popiołu z kominá/ y stáneli przed Pháráonem y rozsypał ji Moyzéß ku niebu: y vczyniły sie wrzody pryszczelów nádetych ná ludźiách y bydle. 11 ⁊ Y niemogli czárownicy stáć przed Moyzéßem/ dla wrzodów które ná nich były/ y ná wszystkiéy ziemi Aegyptskiéy. 12 ⁊ Y zátwárdźił PAN serce Pháráonowé/ y nie vsłuchał ich iáko mówił PAN do Moyzéßá. 13 ⁊ Y rzékł PAN do Moyzéßá: Ráno powstań y stań przed Pháráonem/ y rzeczeß do niego: To mówi PAN Bóg Hebreyczyków: Puść lud móy/ áby mi ofiárował. 14 ⁊ Bo zátym rázem puszczę wszytkié plagi moie ʳná serce twoie/ y ná sługi twoie/ y ná lud twóy: ábyś wiedźiał/ że niémáß mnie podobnégo ná wszytkiéy ziemi. 15 ⁊ Teraz bowiém śćiągnąwszy rękę skárzę ćie/ y lud twóy morem/ y zginieß z ziemie. 16 ⁊ Y dlátego wystáwiłem ćie/ ʳábych pokazał nád tobą moc moię/ á imię moie opowiedáné było po wszytkiéy ziemi. 17 ⁊ Jescze trzymaß lud móy/ á niechceß go wypuśćić? 18 ⁊ Oto ia iutro téyże godźiny spuszczę grad bárzo wielki/ iáki nie był w Aegyptcie/ odedniá któré go iest záłożón/ áż do tego czásu. 19 ⁊ A ták posli iuż teraz á zbierz bydło twoie/ y wszytko co maß ná polu: bo ludźie/ y bydło/ y wszytko co sie naydźie ná polu/ á nie będźie zgromádzono z polá/ y spádnie grad ná nié/ pozdychá. 20 ⁊ Kto sie bał słowá PANSKIEGO z sług Pháráonowych/ kazał vćiekáć sługóm swym y bydłu do domu: 21 ⁊ A kto niedbał ná słowo PANSKIE/ zostáwił sługi swé y bydło ná polu. 22 ⁊ Y rzékł PAN do Moyzeßá/ Wyćiągni rękę twą ku niebu/ że będźie grad po wszystkiéy ziemi Aegyptskiéy ná ludźie y ná bydło/ y ná wszystko źiele polné w ziemi Aegiptskiéy. 23 ⁊ ʳY śćiągnął Moyzeß laskę ku niebu/ á PAN dał gromy/ y grad/ y łyskáwice biegáiące po ziemi: y spuśćił PAN grad ná ziemie Aegyptską. 24 ⁊ A grad y ogień/ pospołu z mieszáné padał: y był ták wielki/ iáki nigdy przed tym nie był widźiány we wszystkiéy ziemi Aegyptskiéy/ iáko naród támten stánął. 25 ⁊ Y pobił grad we wszystkiéy ziemi Aegyptskiéy wszytko co było ná polu od człowieká áż do bydlęćiá: y wszelkié źiele polné pobił grad/ y wszelkié drzewo kráiny połamał. 26 ⁊ Tylko w ziemi Gessen/ gdźie byli synowie Jzráelowi/ grad nie padał/ 27 ⁊ Y posłał Pháráo/ y wezwał Moyzeßá y Aaroná mówiąc do nich: Zgrzéßyłem y teraz: PAN spráwiedliwy/ iá y lud móy niezbożni. 28 ⁊ Módlćie sie do Páná áby przestáły gromy Boże y grad: żebym was puśćił/ ábyśćie żadną miárą wiecéy tu nie mieszkáli. 29 ⁊ Rzekł Moyzeß/ gdy wynidę z miástá/ podniosę ręce mé do PANA/ y przestáną gromy/ y grádu nie będźie: ábyś wiedźiał/ że PANSKA iest ziemiá: 30 ⁊ Alec wiem/ że y ty y sludzy twoi iescze sie nie boićie PANA Bogá: 31 ⁊ Len tedy y ięczmień nárażony iest: przeto iż ięczmień był źielony/ á len iuż główki wypuszczał: 32 ⁊ Ale pszenicá y żyto nie są nárußoné/ bo pozné były. 33 ⁊ Y wyßedßy Moyzeß od Pháráoná z miástá/ wyćiągnął ręce do PANA: y przestáły gromy y grad/ y nie kropnął wiecéy deßcz ná ziemię. 34 ⁊ A widząc Pháráo że przestał déscz/ y grad/ y gromy/ ʳprzyczynił grzéchu: 35 ⁊ Y ociężáło serce iego/ y sług iego/ y zátwárdźiáło zbytnie/ y nie puśćił synów Jzráelowych/ iáko przykazał PAN przez rękę Moyzeßową.

Margin notes:

ʳ H.

ʳ po powietrzu.

Szósta plagá wrzody.

ʳ to iest w pośrzód ciebie. Hebr.

ʳ Rzym. 9. d 17.

ʳ ábychći pokazał. H.

Pan Bóg nikogo niestwarza ná to áby był potępiony: ále tych o których wiedźiał, że mieli bydź złymi, stworzył ie áby ná nich pokazał spráwiedliwość y wszechmocność swoię. Aug. q. 32. in Exod.

Siodma plagá. grad.

ʳ Mądr. 26. e 16. 19. d 19.

ʳ záśię zgrzeszył. H.

Rozdźiał

ROZDZIAŁ. X.

1 A Rzékł PAN do Moyżéßá: Wnidź do Pháráoná: iam bowiém zátwárdźił serce iego/ y sług iego: ábych vczynił znáki moie té ná nim: 2 á żebyś powiádał w vßy syná twégo/ y wnuków twoich/ ilem kroć sstárł Aegyptiany/ y znáki moie czyniłem nád nimi: á żebyśćie wiedźieli żem ia PAN. 3 Weßli tedy Moyżéß y Aaron do Pháráoná y rzekli mu: To mówi PAN Bóg Hebréyczyków: Dokądże mi sie niechceß ᵃpoddáć? puść lud mój/ żeby mi ofiárował. 4 B ᵇA iesli sie sprzećiwiaß/ á niechceß go puśćić/ oto ia przywiodę iutro ßáráńczą ná gránice twoie: 5 która okryie wiérzch źiemie/ áby iéy námniéy widáć nie było: ále żeby ziedzono było coby zostáło po grádźie. Pogryźie bowiém wßytkié drzewá/ które wschodzą ná polách. 6 Y nápełni domy twoie/ y sług twoich/ y wßytkich Aegyptiánów: iáko wielkiéy nie widźieli oycowie twoi/ y dźiádowie/ iáko poczęli być ná źiemi/ áż do dniá ninieyßégo. Y odwróćił sie/ y wyßedł od Pháráoná. 7 Rzekli tedy słudzy Pháráonowi do niego: Długóż będźiemy ćiérpieć to zgorßenie? puść ludźie áby ofiárowáli PANV Bogu swému. Izali nie widźiß że zniszczał Aegypt? 8 C Y záwołáli zásie Moyżéßá z Aaronem do Pháráoná: który rzekł im: Idźćie ofiáruyćie PANV Bogu wáßému: Którzyż są co póydą? 9 Rzekł Moyżéß: Z dźiećmi náßémi y z stárcámi póydźiemy/ z synmi y z córkámi/ z owcámi y z bydłem: bo iest wielkié świeto PANA Bogá náßégo. 10 Y odpowiedźiał Pháráo: Niech ták będźie PAN z wámi/ iáko ia was puszczę/ y dźieći wáßé. Któż o tym wątpi że co nagorzéy myślićie? 11 Niebędźieć ták: ále idźćie sámi meżowie/ á ofiáruyćie PANV/ bośćie y sámi o to prośili. Y wnetże wyrzuceni są od oczu Pháráoná. 12 Y rzekł PAN do Moyżéßá: Wyćiągni rękę twą ná źiemię Aegyptską do ßáráńczy/ że wstąpi ná nię/ y pożrze wßytko źiele które zostáło po grádźie. 13 D Y wyćiągnął Moyżéß laskę ná źiemię Aegyptską: á PAN przywiódł wiátr ᵃpárzący przez on cáły dźień y noc: á gdy było ráno/ wiátr ᵇpárzący podniósł ßáráńczą. 14 Która wstąpiłá ná wßytkę źiemię Aegyptską: y vsiádłá po wßytkich gránicach Aegyptskich ᶜniezliczona/ iákiéy nie było przed onym czásem/ áni potym będźie. 15 E Y okryłá wßytek wiérzch źiemie ᵈpustosząc wßytko. Pożárta iest tedy wßytká trawá źiemie/ y cokolwiek owocu ná drzewie było/ co był zostáwił grad: y nie zostáło práwie nic źielonégo ná drzewie/ y ná źielu źiemnym/ we wßytkim Aegyptćie. 16 Przetóż corychléy Pháráo wezwał Moyżéßá y Aaroná/ y rzekł im: Zgrzéßyłem przećiw PANV Bogu wáßému y przećiwko wam. 17 Ale teraz odpuśććie mi grzéch iescze ten raz/ á prośćie PANA Bogá wáßégo/ áby odemnie ᵉte śmierć oddalił. 18 Y wyßedßy Moyżéß od oblicza Pháráonowégo modlił sie do PANA. 19 F Który kazał wiać wiátrowi z zachodu bárzo mocnému/ y porwawßy ßáráńczą/ wrzućił do morzá czérwonégo/ y iedná niezostáłá we wßystkich gránicach Aegyptskich. 20 Y zátwárdźił PAN serce Pháráonowé/ y niepuśćił synów Izráelowych. 21 Y rzekł PAN do Moyżéßá: Wyćiągni rękę twą ku niebu/ y niech będą ćiemności ná źiemi Aegyptskiéy ták gęsté/ żeby sie ich mógł dotknąć. 22 Y wyćiągnął Moyżéß rękę ku niebu/ y były ćiemności stráßliwé po wßytkiéy źiemi Aegyptskiéy przez trzy dni. 23 ᵃZaden nie widźiał brátá swego/ áni sie ruszył z miyscá ná którym był: ᵇA gdźiekolwiek mießkáli synowie Izráelowi/ byłá świátłość. 24 G Y wezwał Pháráon Moyżéßá ᶜy Aaroná/ y rzekł im: Idźćie/ ofiáruyćie PANV: tylko owce wáßé y bydło niech zostánie/ dźieći wáßé niech idą z wámi. 25 Rzekł Moyżéß: ofiáry też y cáłopalenia dáß nam/ które ᵈofiárowáć mamy PANV Bogu náßému. 26 Wßytkié stádá póydą z námi: nie zostánie z nich áni kopyto: których potrzebá do służby PANA Bogá náßégo: á zwlasczá że niewiemy co sie

ma ofiá-

Marginal notes:

ᵃvpokorzyć. H.
ᵇMądr. 16. b 19.

Osma plagá ßáráńczy.
ᵃwschodni H.
ᵇon wschodni. H.
ᶜćiężka. H.
ᵈże sie záćmiłá źiemiá. H.
ᵉtylko. H.

Dźiewiąta plagá ćiemnośći.
ᵃMądr. 17. a 2.
ᵇMądr. 18 a 1
ᶜH.
ᵈvczynimy. H.

ma ofiárowáć / áż ná sámo mieysce przyidźiemy. [27] ᵛ A zátwárdźił PAN serce Pharáonowé / y niechćiał ich puśćić. [28] ᵛ A rzekł Pháráo do Moyzéßá: Idź precz odemnie / á strzeż sie ábyś wiecéy nie widźiał oblicza mego: którégokolwiek mi sie dniá vkażeß / vmrzeß. [29] ᵛ Odpowiedźiał Moyzéß: Ták bedźie iákoś rzekł / nie vyźrze wiecéy oblicza twego.

Bog zátwárdza sercá odeymuiąc łáskę dla grzéchów.

[20] *Zátwárdźił Pan serce Pháráonowé*] Co tu mówi o zátwárdzeniu / nie rozumieyże z Kalwinistámi iákoby Bog był własnie przyczyną zátwárdzenia y grzéchu czyiégo: ale iż kogo on słusznie dla grzéchów opuscza / ten sie gorszym y zátwárdźiáłym zstawa. Co sie stąd pokázuie / iż to zátwárdzenié Pháráonowé często pismo swieté przypisuie sámemu Pháráonowi / ktory z wielkiéy ćierpliwośći Bożéy brał przyczyne do wiekszéy wzgárdy Bogá / y vpornégo niepostuszeństwá: podczás téż przypisuie to Pánu Bogu / ktory mu nie dawał tylé łáski / áby mogłá zmiękczyć serce iego. Widząc (mówi pismo Exo. 8. ver. 15.) że iuż dano odpoczynek / obćiążył serce swoie. Oto widźiß iáko z ćierpliwośći Bożéy / iest wiecéy zátwárdzony. Bo iż plagi przestawáły nie bał sie / áni myślił / że zá modlitwą Moyzeßową / plagi przestawáły: Przetoż spráwiedliwym Sądem Bożym stáło sie / że mu nie dawał łáski swéy / ktoraby go oświećiłá y zmiękczyłá. A to pismo ś. mówi / zátwárdźił P. serce Pháráonowé / to iest / dopuśćił zátwárdźić / nie dáiąc łáski swéy. Aug: Epist: 105 ad Sixtum. li: 1. ad Simpl: q. 2. Chris: Ho 3. in epi: ad Rom.

Czynić znáczy ofiárowáć

[25] *Które ofiárowáć mamy*] w Zydowskim iest / vczyniemy. A tu obacz / iż facere czynić / w pismie y w żydowskim / Cháldeyskim / Gréckim y Láćińskim często ofiárowáć znáczy. A przeto dobrze tu S. Hier. Zydowski / Grécki / y Cháldeyski text przełożył (Czynić) ofiárowáć. Toż téż znáczy v Ewányelistów świetych / To czyńćie ná pámiątke moie.

ROZDZIAŁ XI.

[1] A Rzekł PAN do Moyzéßá: Iescze iedną ᵃplagą dotknę Pháráoná y Aegyptu / á potym puśći was / y przymuśi wynidź. [2] ᵛ ᵇA przeto powiesz ᶜwßytkiému ludowi / żeby żądał mąż od przyiaćielá swego / á niewiástá od sąsiády swoiéy / naczynia śrébrnego y złotego. [3] ᵛ A PAN da łáske ludowi swé[d] przed Aegyptiány / y był Moyzéß mąż bárzo wielki w źiemi Aegyptskiéy przed sługámi Pháráonowémi / y wßytkim ludem. [4] ᵛ A rzekł: To mówi PAN: O pułnocy wynidę do Aegyptu: [5] ᵛ y vmrze wßelkié pierworodné w źiemi Aegyptskiéy / od pierworodnégo Pháráonowégo / ktory śiedźi ná stolicy iego / áż do pierworodnégo niewolnice / ktora ᵉiest przy żárnach / y wßelkié pierworodné bydląt. [6] ᵛ A bedźie krzyk wielki we wßystkiéy źiemi Aegyptskiéy / iáki áni przed tym był / áni potym bedźie. [7] ᵛ A v wßytkich synów Izráelowych / nie zámruknie pies / od człowieká áż do bydlęćiá: ábyśćie wiedźieli / ᶠiák wielkim cudem dźieli PAN Aegyptiány y Izráelá. [8] ᵛ A zniżą wßyscy sługi twoi ći do mnie / y pokłonią mi sie mówiąc: Wynidź ty y wßytek lud tobie poddány: á potym wynidźiemy. [9] ᵛ A wyßedł od Pháráoná bárzo rozgniewány. A rzekł PAN do Moyzéßá: Nie vsłucha was Pháráon / áby sie wiele znáków zstáło w źiemi Aegyptskiéy. [10] ᵛ A Moyzéß y Aaron vczynili wßytkié cudá ktoré są nápisáné / przed Pháráonem: y zátwárdźił PAN serce Pháráonowé: y nie puśćił synów Izráelowych z źiemie swoiéy.

ᵃ *Kaźnią.*
Zupełnym wypuszczenim H.
ᶜ *w vszy ludzi. Hebraism,* ᵇ *wyj: 3 g 20*
ᵈ *Ecc: 45 21.*
ᵉ *ábo żárná obraca.*
ᶠ *Iáką różnicę vczynił PAN miedzy Aegyptiány á miedzy Izráelem. H.*

ROZDZIAŁ XII.

[1] R Zekł też PAN do Moyzéßá y Aaroná w źiemi Aegyptskiéy: [2] ᵛ Ten miesiąc wam początkiem miesiąców: pierwßym bedźie miedzy miesiącámi roku. [3] ᵛ Mówćie do wßego zgromádzenia synów Izráelowych / y powiedźcie im: Dźieśiątégo dniá tego miesiącá niech weźmie káżdy ᵃbáránká według fámiliéy y domów swoich. [4] ᵛ A ieśli mnieysza liczbá iest / niżby dosyć było do ziedzenia báránká / weźmie sąsiádá swego / ktory mießka podle domu iego / wedle liczby duß / ktorychby dosyć było do iedzenia báránká. [5] ᵛ A báránek bedźie ᵇbez zmázy ᵇ sámczyk / roczny: ᶜwedle ktorégo obrzędu weźmi-

Obyczay iedzenia báránká wielkonocnégo
ᵃ *Słowo Zydowskié Seh znáczy báránká y koźiełká.*
ᵇ *Zupełny ábo doskonáły. H.*
ᶜ *z owiec ábo z kóz weźmie ćie go. H.*

6 cie y koziełká. A będziecie go chowáć áż do czternáſtégo dniá mieśiącá tego/ y ofiáruie go wßytko zgromádzenié ſynów Izráelowych ku wieczorowi. 7 y wezmą ze krwie iego/ y położą ná obá podwoie/ y ná n..prożniki domów/ w których go będą pożywáć. 8 A będą ieść mięſo iego oney nocy/ ogniem pieczoné/ y przáſné chleby z polną ſáłatą. 9 Nie będźiecie nic z niego ieść ſurowégo/ áni wárzonégo w wodźie/ ále tylko pieczoné ogniem: głowę y z nogámi iego y z ſtrzewy zięćie. 10 A nie zoſtánie nic z niego do poránku/ * ieſli co zoſtánie/ ogniem ſpalicie. 11 A pożywáć go ták będźiecie: Biodrá ſwé opáßećie/ á bóty będziecie mieć ná nogách/ trzymáiąc kije w rękách/ á będziecie ieść ſpießno: bo ieſt Phaſe (to ieſt przeßćie) PANSKIE. 12 A przéydę przez ziemię Aegyptſką nocy onéy/ y zábiię wßelkié piérworodné w ziemi Aegyptſkiéy od człowieká áż do bydlęciá: y nád wßytkimi Bogi Aegyptſkimi vczynię ſądy/ ia PAN. 13 Ale krew będźie wam ná znák ná domiéch w których będziećie: y vyzrzę krew y minę was: y nie będźie v was plagá zágubiáiąca/ kiedy vderzę ziemię Aegyptſką. 14 A ten dźień będziecie mieć ná pámiątkę: y będźiećie ji obchodźić zá świeto vroczyſté PANV/ w rodzáiách wáßych ſłużbą wieczną. 15 Siedm dni przáſniki ieść będziecie: piérwßégo dniá nie będźie kwáſu w domiéch wáßych: ktobykolwiek iadł kwáßoné/ zginie duſzá oná z Izráelá/ od piérwßégo dniá áż do dniá śiódmégo. 16 Dźień piérwßy będźie świety y vroczyſty/ y dźień śiódmy tymże świecéniem vczczony: żadnéy roboty nie będźiecie w nie czynić/ wyiąwßy to co należy ku iedzeniu. 17 A będźiećie záchowywáć przáſniki: bo w tenże ſam dźień wywiodę woyſko wáßé z źiemie Aegyptſkiéy/ y ſtrzédz będźiećie dniá tego w rodzáiách wáßych obrzędem wiecznym. 18 piérwßégo mieśiącá czternáſtégo dniá mieśiącá ku wieczorowi będźiecie ieść przáſniki/ áż do dniá dwudźieſtégo piérwßégo tegóż mieśiącá ku wieczorowi. 19 Przez śiedm dni nie naydźie śie kwás w domiéch wáßych: ktoby iadł kwáßoné/ zginie duſzá iego z gromády Izráelſkiéy/ ták z gośći iáko z obywátelów ziemie. 20 Nic kwáßonégo nie będźiećie ieść: we wßytkich mießkániách wáßych przáſniki ieść będźiecie. 21 A przyzwał Moyzéß wßytkich ſtárßych ſynów Izráelowych/ y rzékł do nich: Idźćie wźiąwßy bydlę po fámiliách wáßych á ofiáruyćie Phaſe. 22 A ſnopek hizopu omoczćie we krwi która ieſt ná progu/ á pokropćie nią náprożnik y obá podwoie: żaden z was niech nie wychodźi ze drzwi domu ſwego/ áż do zárániá. 23 Przéydźie bowiém PAN zábiiáiąc Aegyptiány: á gdy vyźrzy krew ná náprożniku/ y ná obu podwoiách/ przeſtąpi drzwi domu/ y niedopuśći zábiiáczowi wniśdź do domów wáßych y obráżáć. 24 Strzeż słowá tego zá práwo tobie y ſynóm twoim áż ná wieki. 25 A gdy wnidźiećie do ziemie/ którą wam da PAN iáko obiecał/ záchowaćie té ceremonie. 26 A gdy wam rzeką ſynowie wáßy: Cóż to zá nabożeńſtwo? 27 powiećie im: Ofiárá przeßćia PANSKIE ieſt/ kiedy przeſtępował domy ſynów Izráelowych w Aegyptćie/ zábiiáiąc Aegyptiány/ á domy náßé wyzwaláiąc. A ſchyliwßy śie lud pokłonił śie. 28 A wyßedßy ſynowie Izráelowi/ vczynili iáko PAN roſkazał Moyzéßowi y Aaronowi. 29 A ſtáło śie w pułnocy/ pobił PAN wßelkié piérworodné w ziemi Aegyptſkiéy/ od piérworodnégo Pháráonowégo/ który śiedźiał ná ſtolicy iego/ áż do piérworodnégo poimánéy/ która byłá w ciemnicy: y wßelkié piérworodné bydląt. 30 A wſtał Pháráo w nocy/ y wßyſcy ſłudzy iego/ y wßytek Aegypt: y wſczął śie wielki krzyk w Aegyptćie: bo nie było domu w którymby nie leżał vmárły. 31 A wyzwawßy Pháráo Moyzéßá y Aaroná w nocy/ rzékł: Wſtańćie/ á wynidźćie od ludu mégo/ wy y ſynowie Izráelowi/ idźćie ofiáruyćie PANV iáko powiedaćie. 32 Owce wáßé y bydło zábierzćie/ iákośćie żądáli: á odchodząc błogoſławćie mi. 33 A przynaglali Aegyptiánie ludowi/ áby corychléy z ziemie wyßedł/ mówiąc: Wßyſcy pomrzemy. 34 Wźiął tedy lud rozczynioną mąkę/ piérwéy niż zákwáßoné było/ á záwiąząwßy

Marginalia:

między dwiemá wieczormi. H. to ieſt między záchodem ſłońcá, á między ćiemną nocą.

ábo pokropią.

Zgorzkośćiámi. H.

*Tu70 przydáią: I kośći nie ſkruſzyćie z niego. co téż przywodźi Io. 19. z kąd znáć iż Zydowſkié teraz nie ſą ſpełná, bo tych słów nie máią.

Peſách H. ábo Páſchá G.

Pomſty.

To ieſt, póki zakon trwał.

w dźień piérwſzy zwołánié świeté, y w dźień śiódmy zwołánié świeté będźie v was H. bo ná ten czás lud zwoływano.

To ieſt, ná znák wybáwienia od gorzkośći niewoléy.

Leu: 23 a 5. Num: 28 c 16

Ofiárę wielkonocną.

będźie w náczyniu ábo w miednicy. H.

przeſkoczy H. y od tego przeſkoczenia ábo przeßćia názwáná ieſt Phaſe ábo Páſchá.

Obrzędy

Dźieśiąta plagá piérworodnich

Mądr: 18 b 5.

więźniá H.

zawßy w płaszcze kládli ná rámioná swoie. [35] Y vczynili synowie Izráelscy iáko był przykazał Moyzesz: y prosili v Aegyptiánów naczynia srébrnégo y złotégo/ y ßat bárzo wiele. [36] A PAN dał łáske ludowi przed Aegyptiány że im pożyczáli: y złupili Aegyptiány. [37] F Y wyciągneli synowie Izráelowi z Rámesse do Sokoth/ około ßeści set tysięcy pießych mężów/ okrom dzieci. [38] Ale y gmin pospolity niezliczony ßedł z nimi/ owce y bydła/ y zwierząt rozmáitych bárzo wiele: [39] Y popiekli máke którą dawno byli z Aegyptu roszczynioną wynieśli/ y náczynili podpłomyków przáśnych: bo niemogły bydź zákwáßone/ że przymußáli wyniśdź Aegyptiánie/ y niedopuszczáli czynić żadnéy odwłoki: áni sobie nammieyßéy potrawki nágotowáć. [40] A mießkánie synów Izráelowych/ którym mießkáli w Aegypćie/ było cztéry stá trzydzieśći lat. [41] Które gdy sie wypełniły/ tegoż dniá wyßło wßytko woysko PANSKIE z ziemie Aegyptskiéy. [42] Noctá godná záchowánia PANV, kiedy ie wywiódł z ziemie Aegyptskiéy: te záchowywáć máią wßyscy synowie Izráelscy/ w rodzáiách swoich. [43] G Y rzekł PAN do Moyzeszá y do Aaroná: Ten iest obrząd Phase: Zaden obcy nie będzie iadł z niego. [44] A każdy niewolnik kupiony obrzezány będzie/ y ták będzie pożywał. [45] Przychodzień y naiemnik/ [46] nie bedą ieść z niego. W iednym domu będzie iedzony/ y nie wyniesiecie nic z domu z mięsá iego/ áni połamiecie iego kośći. [47] Wßytko zgromádzenie synów Izráelowych czynić go będzie. [48] A ieśliby kto z przychodniów chćiał przeyść do wáßéy mießkánia/ y czynić Pháse PANV/ piérwéy będzie obrzezan wßelki mężczyzná iego/ á w ten czás będzie porządnie obchodźił: y będzie iáko obywátel ziemie: Ale ieśliby kto nie był obrzezány/ nie będzie iadł z niego. [49] Tóż práwo będzie domowému y mießkáńcowi/ który gośćiem iest v was. [50] Y vczynili wßyscy synowie Izráelscy/ iáko roskazał PAN Moyzeszowi y Aaronowi. [51] A tegóż dniá wywiódł PAN syny Izráelowé z ziemie Aegyptskiéy hufcámi ich.

Marginal notes: wyś: 11. 2 — Dał im to Bóg miásto zapłáty powinnéy zá roboté w Aegypćie. Tertul. 4. cont: Mar. — wychodzą z Aegyptu. Odstworzenia świátá Roku 2483. gdy Moyzesz był lat 80. Ex. 7 po národzeniu Abráhámá, lat 505. — wyználi by li. H. — Wielkanoc Zydowska — to iest ná cześć Pánu. — Zakon ábo práwo. H. — ábo Páschy, to iest, świętá prześćia y bárankáwiel konocnégo. Num: 9 b 12 — ofiáruią ią.

[5] *Ten mieśiąc początkiem*] Ten mieśiąc pospolićie zgádza sie z náßym Márcem/ bo Zydowie przed tym mieśiące swoie doroczne liczyć poczynáli w Iesieni/ y piérwßy bywał September: Wrześień/ ábo záymował cześć mieśiącá náßégo Septembra y Octobra y tego porządku w liczbie mieśiąców vżywáli w rzeczách potocznych. Ale po wyßćiu z Aegyptu zá roskazánim Bożym/ piérwßy mieśiąc był ten którégo wyßli z Aegyptu/ á ten był Márzec/ który po Cháldeysku zowią Nisán. Tego porządku Mieśiąców vżywáli w rzeczách zakonnych/ kiedy ábo świętá liczyli/ ábo dzieie zakonné opisowáli: y gdy pismo świeté liczy mieśiące/ ma sie rozumiéć o tym roku kośćielnym/ który sie poczynał od Márcá. Wiedźieć też maß/ iż Zydowie mieli Annos Lunares to iest/ według biegu mieśiącá rok swóy mierzyli/ które mieśiące tego dniá liczyć poczynáli: kiedy księżyc nástawał. A mieśiąc ieden miał dni 29. y godźin 12. które dwánaśćie godźin przydáné do drugiego księżycá vczynili mieśiąc dni trzydźieśći. Y ták v Zydów záwżdy ieden mieśiąc był dni dwádźieśćiá y dźiewięć/ á drugi 30. á iż niedostawáło kilká dni do roku słonecznégo/ przydawáli przez dźiewietnaśćie lat śiedm rázy ieden mieśiąc/ to iest Roku trzećiégo 6. 8. 11. 14 17. y 19. Y ták rok był mieśiączny równy słonecznému. A záczynał sie ten rok od mieśiącá który był blißßy Aequinoctio vernali, który pospolićie záymował cześć Márcá y Kwietnia náßégo.

Marginal note: Mieśiąc który v Zydów piérwßy.

Marginal note: Zydowie iáko mieśiące liczyli.

[11] *Phase Páńskie*] Po Zydowsku iest/ Pesah/ co tłumácze zowią Phase/ po Cháldeysku Pischá/ á Grécy y Łáćinnicy mówią/ Pascha. co po náßému właśnie znáczy/ Przeßćie/ iż Anyół zábiiáiąc piérworodné Aegyptskié w káżdym domu: miał y przestepował domy Izráelskié krwią Báránkową naznáczoné: ztąd to mijánie y przestepowánie názwáné iest/ Pháse/ ábo Przeßćié: potym też tey pámiątki obchód ábo święto y Báránká zowią Pháse ábo Pascha. Luk: 22. po Polsku zowiemy/ Wielkanoc/ co też tákże z pismá S. wźięto/ bo w tymże Rozdź: ver: 42. zowie/ Noc godna záchowánia. A to dla tego że sie to wßytko w nocy dźiało.

Marginal note: Pascha co znáczy:

[18] *Cztérnastégo dniá mieśiącá*] Tóż powtarza niżéy Leuit: 23. Num: 9. y 28. zkąd to mamy/ iż Pan Bóg roskazał Zydom/ aby swoie Wielkanoc świećili od wieczorá cztérnastégo dniá po nástániu mieśiącá piérwßégo: á piérwßy mieśiąc był ten/ którégo dźień ten 14. przypada ábo ná sámo Aequinoctium vernum, (to iest ná porównánie dniá z nocą na wiosne) ábo więc post Aequinoctium rychło bywa. Ták piße Iosephus lib: 8. Antiqui. c: 13. Philo tákże/ iáko o nim piße Eusebius li. 7. Hist: Eccle: c. 29. Teraz iuż w nowym zakonie/ ácz kośćiół Boży niepodléga ceremoniam stárym/ dla tego iż prze śmierć y zmartwywstánie Páná Christusowé są zniesioné: wßákże to iesczе záchowuie/ iż wielkanoc náßá chrześćiáńska/ któréy figurą byłá Zydowska/ niema mieyscá y czásu iednégo/ ále podczás bywa rychléy/ podczás poźniéy/ y iáko mówią non est immobile, ále mobile festum, y z strony czásu wielkonocnégo/ tegóż przestrzégą czego y Zydowie/ to iest/ Aequinocti

Marginal notes: Wielkanoc czemu rzeczona. — Wielkanoc Zydowska dniá 14. Márcá. — Wielkanoc Chrześćiáńska w niedźiele piérwßą po 14 dniu.

 um ver-

um vernum & Lunam 14. primi menſis. A to dla táiemnic zmartwychwſtánia páńſkiégo / które ſie w téy wielkiéynocy zámykáią / iáko to Auguſtin ś. ßeroko lib. 12. ad Inquiſ. Ianuarij c. 1. y 2. opiſuie. W tym ſie iednák z Zydámi niezgadzamy / iż wielkanoc náßá nie ſámégo dniá 14. pierwßégo mieśiacá iáko Zydowie / ále w Niedźiele pierwßą po cztérnaſtym dniu nabliſßą świećimy / dla tego iż pierwßéy Niedźiele po wielkiéynocy Zydowſkiéy Pan Chryſtus zmartwychwſtał. A przetoż kiedy ſie tráfi Luna 14. primi Menſis w ſobote / iáko to tego 1598. záraz názáiutrz w Niedźiele náßá wielkanoc chrześćiáńſka bywa. Ták ieſt poſtánowiono in concilio Cæſarienſi, Niceno, Antiocheno, chalcedonen. O czym piße Euſeb. lib: 5. Hiſt. Eccl: c. 23. Socr. lib. 1. Hiſt. Eccl. c. 6. Theo. lib: 1. Hiſt. Eccl: Cap: 9.

40 *Było cztéry ſtá trzydźieśći lat*] Jákośie te słowá máią rozumiéć / gdyż Zydowie nie byli ták długo w Aegyptćie / wykładáią to / LXX Tłumácze ták piſząc: Mießkánié w których ſynowie Jzráelſcy mießkáli w Aegyptćie y w źiemi Chánáán / było lat 430. A tego ſie wykłádu trzymáią wßyſcy Hiſtorykowie / Gréccy y Láćińſcy / ſtárzy y nowi chrześćiánie y Zydźi / powiádáiąc iż Zydźi mießkáli w Aegyptćie lat 215. Ioſephus, Euſebius, Hieronymus, Auguſtinus. A ieſt o tym piſmo S. Páwłá do Gálátow 3. iż Zakon Moyzeßów dány ieſt we 430. lat po onéy obietnicy którą Bóg vczynił Abráhámowi / gdy mu z Mezopotámiéy kazał iśdź do Chánáán Gen. 12. A ták tá liczbá 430. ma ſie rozumiéć / poczáwßy od pielgrzymowánia Abráhámowégo w Chánáneyſkiéy źiemi / weſpółek y z mießkánim y zniewolą którą ćiérpieli w Aegyptćie / to wßyſtko vczyni lat 430.

Zydowie iáko długo w Aegyptćie byli.

ROZDZ. XIII.

Poświecenié pierworodnych niż: 34. c 9. Num: 8 c 16 Luc. 2. d 23. Leuit. 7. c 26

1 Mówił PAN do Moyzéßá / mówiąc: 2 A Poświeć mi káżdé pierworodné otwarzáiącé żywot miedzy ſyny Jzráelowémi / ták z ludźi iáko y z bydląt: wßytko bowiém ieſt moie. 3 Y rzékł Moyzéß do ludu: Pámietaycieß ná ten dźién / ktoregośćie wyßli z Aegyptu / y z domu niewólſtwá: bo mocną reką wywiódł was PAN z mieyſcá tego: ábyśćie nie iedli kwáßonégo chlebá. 4 Dźiśia wychodźićie mieśiącá ''nowych zbóż'. 5 A gdy ćie wprowádźi PAN do źiemie Chánáneyczyká / y Heteyczyká / y Amorreyczyká / y Heweyczyká / y Jebuzeyczyká / którą przyśiągł oycóm twoim żebyć ią dał / źiemie płynącą mlékiem y miodem: bedźieß ''obchodźić ten obyczay obrzedów' mieśiącá tego. 6 Siedm dni ieść bedźieß przaſniki: á w dźień śiódmy bedźie święto PANV. 7 Przaſniki ieść bedźiećie przez siedm dni: nie vkaże ſie v ćiebie nic kwáßonégo / áni * we wßytkich gránicách twoich. 8 Y bedźieß powiádał ſynowi twému B dniá onégo / mówiąc: To ieſt co mi vczynił PAN kiedym wyßedł z Aegyptu. 9 Y bedźie iáko znák ná rece twoiéy / y iáko pámiątká przed oczymá twemi: y áby zakon PANSKI był záwße w vśćiech twoich / bo reką mocną wyprowádźił ćie PAN z Aegyptu. 10 Strzédz bedźieß tákowéy vſtáwy czáſu náznáczonégo odedni do dni.

' Abibá. H.

'' ſłużyć tę ſłużbę. H.

Siedm dni przaſników.

** kwás. H.*

Náucząnié Synów y przypominánié im dobrodźieyſtw Bożych.

11 A gdy ćie wprowádźi PAN do źiemie Chánáneyczyká / iáko przyśiągł tobie y oycóm twoim / y da ią tobie: 12 odłączyß káżdé które otwiéra żywot PANV / y co pierworodnégo ieſt w bydłách twoich / co iedno bedźie ſámczéy płci / to poświećiß PANV. 13 Pierworodné oſłowé ''odmieniß owcą: á ieſli nieodkupiß / zábiieß. A káżdé pierworodné człowiecze z ſynów twoich / zapłátą odkupiß. 14 A gdy ćie zopyta ſyn twóy iutro / mówiąc: C Cóż to ieſt? odpowieß mu: Mocną reką wywiódł nas PAN z źiemie Aegyptſkiéy / z domu niewoléy. 15 Bo gdy był zátwárdzon Pháráo / á niechćiał nas puśćić: zábił PAN wßelkié pierworodné w źiemi Aegyptſkiéy / od pierworodnégo człowieczégo / áż do pierworodnégo bydlecégo: przetóż ofiáruie PANV wßelkié co otwiéra żywot ſámczéy płci / á wßytkié pierworodné z ſynów moich odkupuie. 16 Bedźie tedy iáko znák ná rece twoiéy / y iáko co záwießonégo / dla wſpomnienia miedzy oczymá twémi: że mocną reką wywiódł nas PAN z Aegyptu. 17 Gdy tedy Pháráo wypuśćił lud / nie wiódł ich Bóg drógą źiemie Philiſtyńſkiéy / która bliſka ieſt / myśląc: by ſnadź nie żáłował / gdyby vyźrzał / áno przećiw iemu walki powſtáią / y niewróćił ſie do Aegyptu. 18 D Ale obwodźił drógą puſtyniéy / która ieſt nád morzem czérwonym: á wyßli zbroyno ſynowie Jzráelowi z źiemie Aegyptſkiéy. 19 Wźiął téż Moyzéß kośći Jozephowé z ſobą: przeto że był poprzyśiągł ſyny Jzráelowé / mówiąc: Náwiedźi was Bóg: wy-

Pierworodné Bogu. Niż: 22. d 29 34. c 19.

'' bo nieczyſté.

okup był pięć Syklów Num: 3.

Bóg Zydy prowádźi przez puſzczą.

Kośći Iozephowé wźiął Moyzéß. Ge. 50. d 15.

niesćie ztąd kości moie z ſobą. 20 A wyciągnąwßy z Sokoth / położyli ſie obozem w Ethám ná oſtátnich gránicách puſtyniéy. 21 A PAN ßedł przed nimi ná okazánié drógi / wednie w ſłupie obłoku / á w nocy w ſłupie ogniſtym: żeby był wódzem ná drodze oboiégo czáſu. 22 Nigdy nie odchodził ſłup obłoku wednie / á ſłup ogniſty w nocy przed ludem.

ROZDZ. XIIII.

1 A PAN mówił do Moyzéßá / mówiąc: 2 Mów Synóm Izráelowym: Wróciwßy ſie / niech ſie obozem położą przećiw Phiháhiroth / które ieſt miedzy Mágdalem / á morzem przećiw Beelſephon: przećiw niemu obóz położyćie nád morzem. 3 A rzecze Pháráo o ſyniéch Izráelowych: Sćiſnieni ſą w ziemi / záwártá ie puſcza. 4 A zátwárdze ſerce iego / y gonić was będzie: y vwielbion bede w Pháráonie / y we wßytkim woyſku iego: á poznáią Aegyptiánie / żem ia ieſt PAN. A vczynili ták. 5 A dano znáć królowi Aegyptſkiemu / że vćiékł lud: y odmieniło ſie ſerce Pháráonowé y ſług iego nád ludem / y rzekli: Cóżeſmy chćieli vczynić / żeſmy puśćili Izráelá / áby nam nie ſłużył? 6 Záprzągł tedy wóz / y wßyſtek lud ſwóy wziął z ſobą. 7 A wziął ßeść ſet wozów wybornych / y cokolwiek w Aegyptcie wozów było: y wódze woyſká wßyſtkiég. 8 A zátwárdził PAN ſerce Pháráoná królá Aegyptſkiégo / y gónił ſyny Izráelowé: lecz oni wyßli byli w rece wyſokiéy. 9 A gdy Aegyptiánie náſtepowáli w tropy idących przed ſobą / nálezli ich w obozie nád morzem: wßyſcy iézdni y wozy Pháráonowé / y wßyſtko woyſko byli w Phiháhirot ná przećiwko Beelſephon. 10 A gdy ſie przybliżył Pháráo / podnióżßy ſynowie Izráelowi oczy / vyźrzeli Aegyptiány zá ſobą: y bali ſie bárzo: y wołáli do PANA / 11 y rzekli do Moyzéßá: Podobno nie było grobów w Aegyptcie / dla tegoś nas pobrał ábyſmy pomárli ná puſczy? cożeś to chćiał vczynić / żeś nas wyprowádził z Aegyptu? 12 Aza nie tá ieſt mowá którąſmy do ciebie mówili w Aegyptcie / mówiąc: Idź precz od nas / ábyſmy ſłużyli Aegyptiánóm? dáleko bowiém lepiéy było ſłużyć im / niżli pomrzeć ná puſczy. 13 A rzékł Moyzéß do ludu: Niebóyćie ſie: ſtóyćie / á pátrzayćie ná wielkié ſpráwy PANSKIE / które vczyni dziśia: Bo Aegyptiánów których teraz widźićie / żadną miárą wiecéy nie vyźrzyćie / áż ná wieki. 14 PAN będzie walczył zá was / á wy milczeć będźiećie. 15 A rzékł PAN do Moyzéßá: Cóż wołaß do mnie? mów ſynóm Izráelſkim / áby ćiągneli. 16 A ty podnieś laſkę twoie / y ściągni rekę twoie ná morze / á przedźiél ie: áby ßli ſynowie Izráelowi śrzodkiem morzá po ſuſſy. 17 A ia zátwárdze ſerce Aegyptiánów żeby was gonili: y vwielbion bede w Pháráonie / y we wßytkim woyſku iego / y w wozíéch / y w iézdnych iego. 18 A wiedźieć bedą Aegyptiánie / żem ia ieſt PAN / gdy bede vwielbion w Pháráonie / y w wozíéch tákże / y w iézdnych iego. 19 A ruſzywßy ſie Anyół Boży / który ßedł przed obozem Izráelſkim / záßedł zá nie: y znim poſpołu ſłup obłokowy / przodek opuśćiwßy pozad. 20 ſtánął / miedzy obozem Aegyptſkim / á miedzy obozem Izráelſkim / á był obłok ćiemny y oświécáiący noc / ták iż iedni do drugich przez cáłą noc przyſtąpić niemogli. 21 A gdy Moyzéß wyćiągnął rekę ná morze / zniósł ie PAN wiánim wiátru gwałtownégo y párzącégo cáłą noc / y obróćił w ſuſſą: y rozſtąpiłá ſie wodá. 22 A weßli ſynowie Izráelowi przez pośrzodek ſuchégo morzá: bo byłá wodá iáko mur po práwéy y po lewéy ſtronie ich. 23 A Aegyptiánie goniąc weßli zá nimi / y wßytká iézdá Pháráonowá / wozy iego y iézdni przez pośrzodek morzá. 24 A iuż byłá ſtraż záránna przyßłá: álić oto weyźrzawßy PAN ná woyſko Aegyptiánów przez ſłup ogniá y obłoku / pobił woyſko ich: 25 y powywracał kołá wozów / y pogrążeni w głębią. Rzekli tedy Aegyptiánie: Vćiekaymy

Num. 14. c 21. Nehem. 9. d 19. 1. Cor. 10 21

Bóg przed ludem idźie. Ná kßtált ſłupá był obłok y ogień.

Obóz Izráelá nád morzem.

wybáwlenie. H.

wam. H.

w pokoin. Hebra.

Pháráo goni lud Izráelſki.

Bo przedtym ná wozách walczono.

z wielką możnośćią y śmiáłośćią. Hebr. Ioſ. 24. b 6.

Szemránie Zydów dla boiáźni Pháráoná.

zániechay nas.

Obłok ćiemny Aegyptczykóm oświecáiący Izráelitóm.

wſchodniego. H.

Idą przez pośrzodek morzá. Pſal. 77 b 13. 104. d 36. Zyd. 11. d 29.

Mądr. 18. b 15.

Pháráo z woyſkiem vtopiony.

káymy przed Izráelem: PAN bowiém walczy zá nimi przećiwko nam.

26 ¶ Y rzékł PAN do Moyżéſzá: Wyćiągni rekę twą ná morze/ że ſie wrócą wody ná Aegyptiány/ ná wozy y ná iezdné ich.

27 ¶ A gdy wyćiągnął Moyżéſz rekę przećiw morzu/ zwróćiło ſie ná pierwſzym świtániu/ ná pierwſzé mieyſce: á vćiekáiącym Aegyptiánóm záſkoczyły wody/ y ogárnął ie PAN w poſrzód nawálnośći.

28 ¶ Y wróćiły ſie wody/ y okryły wozy y iezdné wſzytkiégo woyſká Pháráonowégo/ którzy goniąc weſzli byli w morze: náwet y iednégo z nich nie zoſtáło.

29 ¶ A ſynowie Izráelowi ſzli przez poſrzodek ſuchégo morzá/ á wody im były iáko miáſto muru po práwéy y lewéy ſtronie.

30 ¶ Y wybáwił PAN w on dźień Izráelá z reki Aegyptiánów.

31 ¶ Y widźieli Aegyptiány martwé ná brzegu morſkim/ y *rekę wielką którey vżył PAN przećiwko im: y bał ſie lud PANA/ y vwierzyli PANV/ y Moyżéſzowi ſłudze.

*ſiłę, moc. Hebr.

Wierzyć w Bogá y w Moyżeſzá co znácży.

31 *Vwierzyli Pánu y Moyzéſzowi*] W Zydowſkim ieſt/ Vwierzyli w Bogu y w Moyżéſzu ſłudze ie°: gdźie máſz wiedźieć/ iż w piſmie żydowſkim/ iednóż znáczy/ wierzyć Moyżéſzowi/ y wierzyć w Moyżeſzá/ iáko tu máſz iáſny przykład/ y drugi też niżéy 19. áby nie ſłyſzał lud mówiącégo do ćiebie/ y wierzył tobie ná wieki: w Zydowſkim ieſt/ y wierzył w ćiebie. Otóż to ieſt Hebraiſmus. wſzákże choćia ten ieſt obyczay mowy Zydowſkiéy/ inſza przećie ieſt wiárá w bogá á inſza w człowieká/ bo wierząc Bogu/ y w Bogá/ y w Bogu/ wierzymy/ iż on Bogiem náſzym w którym y zbáwienié y żywot náſz wieczny ieſt/ y przetoſmy go nád wſzyſtko powinni miłowáć. Wierzyć lepak Moyżeſzowi/ w Moyżeſzá/ y w Moyżeſzu/ znáczy iż on ieſt poſłány od Bogá/ y co vczył/ z Boſkiégo roſkazánia vczył y czynił. Tákże ſie y o inych rozumié. A tu może káżdy obáczyć wielką bezbożność Nowokrzczeńców/ którzy niechcą inſzey wiáry mieć w Páná Chryſtuſá/ tylko táką iáką mieli Zydowie w Moyżeſzá: gdyż piſmo świeté káże nam wierzyć w Páná Chryſtuſá/ iáko w Bogá ſtworzyćielá y zbáwićielá náſzégo/ w którym ieſt zbáwienié y żywot wieczny/ nie ták iáko w Moyżeſzá/ o czym bedźieſz miał niżéy ná wielu mieyſcách.

ROZDZ. XV.

Pieśń Moyżeſzową zá zwyćięſtwo Pánu Bogu dźiękuiąc.

1 A. Spiéwał tedy Moyżéſz y ſynowie Izráelſcy te pieśń PANV: y rzekli:

Spiéwaymy PANV chwalebnie: bowiém vwielbiony ieſt/ koniá y iezdzcá zrzućił w morze.

2 ¶ *Moc moiá y chwałá moiá PAN/ y ſtał mi ſie zbáwieniém: Ten Bóg móy y wielbić go bede: Bóg oycá mego/ y wywyſzáć go bede.

*Mądr. 10. d 15. Pſal. 12. a 2. Pſal. 117. c 14

3 ¶ PAN iáko mąż waleczny/ *WSZECHMOGNY imie iego.

*PAN. H.

4 ¶ Wozy Pháráonowé/ y woyſko iego wrzućił w morze: célnieyſzé kśiążetá iego potonęły w Czérwonym morzu.

5 ¶ Głebokośći okryły ie/ poſzli w głebią iáko kámień.

6 ¶ Práwicá twoiá/ PANIE/ vwielbiona ieſt w mocy/ práwicá twoiá/ PANIE/ vderzyłá nieprzyiaćielá.

7 ¶ A w wielkośći chwały twoiéy złożyłeś przećiwniki twoie: ſpuśćiłeś gniew twóy/ który ie pożárł iáko ſłomę.

8 ¶ A w duchu zápálczywośći twoiéy zgromádziły ſie wody: ſtánełá *wodá płynąca: ſkupiły ſie głebokośći w poſrzód morzá.

*iáko kupá. H.

9 B. ¶ Rzékł nieprzyiaćiel: Bede gónił y poymam: rozdźiele korzyśći/ náſyći ſie duſzá moiá: dobede mieczá mego/ y pobiie ie reká moiá.

10 ¶ Wionął wiátr twóy/ y okryło ie morze: potonęli iáko ołów w wodách gwałtownych.

11 ¶ Któż podobien tobie miedzy *mocarzámi PANIE? Kto podobny tobie? wielmożny w świątośći/ ſtráſzny y chwalebny/ czyniący dźiwy.

*ábo też Bogámi H. G.

12 ¶ Sćiągnąłeś rekę twoie/ y pożárłá ie źiemiá.

13 ¶ Byłeś wódzem w miłośierdźiu twoim ludowi któryś odkupił: y nióſłeś go w mocy twoiéy do mieſzkánia twego świetégo.

14 ¶ *Ruſzyli ſie narodowie/ y rozgniewáli ſie: boleśći obiely obywátele Philiſtyńſkié.

*vſłyſzeli. H. G.

15 ¶ Tedy ſie ſtrwożyły Kśiążetá Edom/ mocarze Moab ſtrách zdiął/ zdretwieli wſzyſcy obywátele Chánáneyſcy.

16 ¶ Niech pádnie ná nie ſtrách y lekánié

C kánie w wielkości rámieniá twego/ "niech ſie ſtáną nieruchomi' iáko kámień/ áż przéydzie lud twóy PANIE/ áż przéydzie lud twóy ten/ któryś otrzymał.

*niech zámilkną. H.

17 ° Wprowádźiß ji y wſádźiß ná górze ᶠdziedźictwá twego/ w namocnieyßym mießkániu twoim/ któréś vrobił PANIE/ świątnicá twoiá/ PANIE/ którą vmocniły rece twoie.

ᶠná górze Syońſkiéy.

18 ° Pan bedźie królował/ "ná wieki y dáléy.

*To ieſt, przez wßyſtek ten wiek téráźnieyßy y przyßły.

19 ° Wiáchał bowiém ᶠkonny Pháráo/ z wozmi y źiezdnémi ſwemi w morze: y wróćił ná nie PAN wody morſkié: á ſynowie Izráelowi chodźili po ſußy przez poſrzodek iego.

ᶠábo koń Pháráonów. H.

20 ° Wźiełá tedy Márya Prorokini śioſtrá Aaronowá beben w reke ſwoie/ y wyßly wßytkié białégłowy zá nią z bebny/ y z Muzyką/ ° Którym zá-

Mária powtarza pieśń Moyzeßową.

21 czynáłá mówiąc: Spiéwaymy PANV/ chwalebnie bowiém vwielbiony ieſt/ koniá y ieźdźcá iego zrzućił w morze.

22 ° A Moyzéß wywiódł Izráelá

D z morzá czérwonégo/ y wyßli w puſczą Sur: y ßli przez trzy dni po puſczy/ á nie náydowáli wody.

23 ° Y przyßli do Márá/ y nie mogli pić wód z Márá/ dla tego że były gorzkié: Z kąd y ſłußné imie dał mieyſcu/ zowiąc ie Márá/ to ieſt/ gorzkość.

24 ° Y ßemrał lud przećiw Moyzéßowi/ mówiąc: Cóż bedźiem pić?

Szemránié Zydowſkié o wodę. Iudit. 5. c 15

25 ° A on záwołał do PANA/ który vkazał mu drzewo: które gdy włożył do wód ᶠodmieniły ſie w ſłodkość. Tám vſtáwił mu przykazánia y ſądy/ y tám go kuśił/

Eccl. 38. a 3. Drzewo wodę gorzką osłodźiło.

26 ° mówiąc: Jeſli vſłuchaß głoſu PANA Bogá twego/ á bedźieß przed nim dobrze czynił/ y bedźieß posłußen roſkazániu iego/ y bedźieß ſtrzégł wßytkich przykazań iego/ żadnéy niemocy/ którąm włożył ná Ægypt/ nie przywiodę ná ćie: iam bowiém PAN/ lékarz twóy.

27 ° "Y przyßli do Elim ſynowie Izráelowi/ gdźie było dwánaśćie zrzódeł wód y śiedmdźieśiąt palm/ y obozem ſtáneli przy wodźie.

Num: 33. b 9

ROZDZ. XVI.

Stanié ná puſzczy Sin. Mędr. 11. a 2.

1 Ruβyli ſie z Elim/ y przyßło wßytko mnoſtwo ſynów Izráelowych ná puſczą Sin/ która ieſt A miedzy Elim y Sinai: pietnaſtégo dniá mieśiącá wtórégo po tym/ iáko wyßli z źiemie Ægyptſkiéy.

2 ° Y ßemráło wßyſtko zgromádzenié ſynów Izráelowych przećiw Moyzéßowi y Aaronowi ná puſczy.

Szemránié Zydów o mięſo.

3 ° Y mówili ſynowie Izráelſcy do nich: O byśmy byli pomárli od reki PANSKIEY w źiemi Ægiptſkiéy/ gdyśmy śiedźieli nád gárncy mięſá/ y iedliśmy chléb w ſytośći/ czemuśćie nas wywiedli ná te puſczą/ ábyśćie wßytko mnoſtwo głodem pomorzyli?

4 ° Y rzékł PAN do Moyzéßá: oto ia ſpuſczę wam chléb z niebá: niechay wychodźi lud/ á zbiéra coby B doſyć było/ ná káżdy dźień: ábym go doświadczył/ ieſliż chodźi w zákonie moim/ ábo nié?

5 ° A dniá ßóſtégo niechay nágotuią coby wnieśli: á niech bedźie tyle dwoie niż co zbiéráć zwy-

6 kli ná káżdy dźień. ° Y rzekli Moyzéß y Aaron do wßytkich ſynów Izráelowych: W wieczór poznaćie/ że was PAN wyprowádźił z źiemie Aegyptſkiéy:

7 ° á ráno vyźrzyćie chwałę PANSKĄ: vſłyßał bowiém ßemránie wáßé przećiw PANV: á my co ieſteśmy/ żeśćie ßemráli przećiwko nam?

8 ° Y rzékł Moyzéß: W wieczór da wam PAN ieść mięſo/ á ráno ᶠchléb w ſytośći: przeto że vſłyßał G ßemránia wáße/ którymeśćie ßemráli przećiw iemu/ my bowiem co ieſteśmy? áni przećiwko nam ieſt ßemránie wáße/ ále przećiwko PANV.

ᶠpokarm.

Szemrze przećiw Bogu, kto przećiw vrzędowi duchownemu ßemrze

9 ° Rzékł téż Moyzeß do Aaroná: Powiédz wßytkiému zebrániu ſynów Izráelſkich: Przyſtąpćie przed PANA: bo ſłyßał ßemránié wáßé.

10 ° A gdy mówił Aaron do wßytkiégo zgromádzenia ſynów Izráelowych/ poyźrzeli ku puſczy/ á oto chwałá PANSKA vkazáłá ſie w obłoku.

11 ° Y rzékł PAN do Moyzeßá/ mówiąc:

12 ° "Słyßalem ßemránia ſynów Izráelowych/ mów do nich/ ᶠw wieczór bedźiećie ieść mięſo/ á ráno náſyćićie ſie chlebem: y doznaćie żem ia ieſt PAN Bóg wáß.

ᶠEccl. 45. a 4 "miedzy dwiemá wieczory. H. To ieſt, gdy zaydźie ſłońce, ieſt ieden wieczór, drugi kiedy ſie noc záćmi.

13 ° Stáło ſie tedy w wieczór/ y

wzleciawßy przepiórki / okryły obóz: poránu też roſſá leżáłá około obozu. [14] A gdy okryłá wiérzch źiemie / wkazáło ſie ná puſzczy coś drobnégo á iákoby wſtępie vtłuczonégo / ná podobieńſtwo ſrzonu ná źiemi. [15] Co gdy vyźrzeli ſynowie Izráelſcy / rzekli ieden do drugiégo: Mán hu? (co znáczy: Cóż to ieſt?) bo niewiedźieli co było. Którym rzékł Moyzéß: Ten ieſt chléb który wam dał PAN ku iedzeniu. [16] Táć ieſt mowá którą przykazał PAN: Niech zbiéra káżdy z niego ile potrzebá ku iedzeniu: gomor ná káżdą głowę / według liczby duß wáßych / które mießkáią w námiećie / ták nábierzećie. [17] A vczynili ták ſynowie Izráelowi: y názbiéráli ieden więcéy / drugi mniéy. [18] A mierzyli wedle miáry gomor: Ani który więcéy názbiérał / więcéy miał: áni który mniéy był nágotował / nálazł mniéy: ále káżdy według tego co mógł zieść názbiérał. [19] A rzékł Moyzéß do nich: Żaden niech nie zoſtáwia z niego do záránia. [20] Którzy nie posłucháli go / ále zoſtáwili niektórzy z nich áż do poránku: y ięło ſie záległáć chrobáctwem y pogniło. A rozgniewał ſie przećiw im Moyzéß. [21] A zbiéráli poránu káżdy / ile mogło bydź dosyć ku iedzeniu: á gdy ſie zágrzało słońce / topniáło. [22] A dniá ßóſtégo zbiéráli pokármy we dwóy naſób / to ieſt / dwá gomor ná káżdégo człowieká. A przyßli wßyſcy przełożeni poſpólſtwá / y powiedźieli Moyzéßowi: [23] Który im rzékł: To ieſt co mówił PAN: Odpoczynienié Szábáthu iutro ieſt poświęconé PANV: cokolwiek máćie robić / róbćie / á co máćie wárzyć / warzćie: á cokolwiek zoſtánie / ſchowayćie do iutrá. [24] A vczynili ták iáko Moyzéß przykazał / á nie zgniéło / áni ſie w nim robak nálazł. [25] A rzékł Moyzéß: Jédzćie to dźiśia: bo Szábáth ieſt PANSKI: nie naydźie ſie dźiś ná polu. [26] Przez ßeść dni zbiéraycie / á dniá śiódmégo Szábáth ieſt PANSKI / przeto ſie nie naydźie. [27] A przyßedł śiódmy dźień: á wyßedßy z ludu áby zbiéráli / nie nálezli. [28] A rzékł PAN do Moyzéßá: Póki niechcećie záchowáć roſkazánia mego y zakonu mego? [29] Pátrzćie iż PAN dał wam Szábáth / y przeto w dźień ßóſty dał wam pokarm dwoiáki: káżdy niech mießka ſam v śiebie / żaden niech nie wychodźi z mieyſcá ſwego dniá śiódmégo. [30] A obchodźił Szábáth lud dniá śiódmégo. [31] A názwał dóm Izráelów imię iego Man: które było iáko naśienié koryándru białé / á ſmák iego / iáko białégo chlebá z miodem. [32] A rzékł Móyzéß: Táć ieſt mowá / którą PAN przykazał: Nápełni gomor z niego / á niech chowan będźie ná przyßłé potym rodzáie / áby ználi chléb / którymem was karmił ná puſczy / kiedy wyprowadzeni ieſteśćie z źiemie Aegyptſkiéy. [33] A rzékł Moyzéß do Aaroná: Weźmi ſtátek ieden / á náſyp weń Man / ile może w śię wźiąć gomor / y połóż przed PANEM / ku záchowániu ná rodzáie wáßé / [34] iáko przykazał PAN Moyzéßowi: A położył go Aaron w przybytku ná záchowánié. [35] A ſynowie Izráelowi iedli Man / czterdźieśći lat / áż weßli do źiemie mießkálnéy: Tym pokármem żywieni ſą / áż przyßli do gránic źiemie Chánáneyſkiéy. [36] A gomor ieſt dźieśiąta część Ephy.

przepiórki

Mánná. Num. 11. b 7.

okrągłégo. H.

Pſalm. 77. C. 24. wyſ. 16. c. 20 Ioan. 6. d 31.

1. cor. 10 a 3

rzecz ábo przykazánie.

2. cor. 8. b 15

Mánná ſchowána názáiutrz zgniełá

obrok dwoiáki.

piec, topierz ſie. H. G.

Mánná w ſábát niepádáłá.

Mán ieſt słowo Syriáckié á po Żydowſku máh, to ieſt, co.

Mánná ná pámiątkę ſchowána.

przed świádectwem. H. to ieſt, przed ſkrzynią świętą. Nehe: 9. d 13 Iudit 5. c 15.

ćwiértnié.

Mánhu co znáczy.

[15] *Mánhu, cóż to ieſt?*] Ináczéy to nowotni tłumácze wykłádáią / powiádáiąc iż Mánná znáczy dar / od słowá Żydowſkiégo מנה które znáczy dárowáć ábo zgotowáć / iákoby pokárm z dáru Bożégo dány. Ale to przećiw piſmu ieſt / które ták mówi. Vyźrzeli ſynowie Izráelſcy / y rzekli ieden do drugiégo / Mánhu / bo nie wiedźieli coby było. Kiedyby Mán znáczyło dar iużby nie potrzebnie té słowá był Moyzéß przydał / Bo nie wiedźieli coby było: ále znáć iż to słowo było dźiwuiących ſie y pytáiących / co to ieſt. A ták przełożyli Lxx. y Hieronim ś. Ioſephus téż lib. 3. Antiquit. c. 1. powiáda iż Man w Żydowſkim á zwłaſczá Syriyſkim ieſt słowo pytáiącégo Co? A ći lepiéy rozumieli ſwóy ięzyk niż nowotni tłumácze. A bárzo dobrze onemu pokármowi / dáné ieſt imię od dźiwowánia y pytánia / bo był figurą náßego pokármu naświętßégo w Sákrámenćie / który ieſt táiemnicą wßelkiégo podźiwowánia godną / iáko ſam Pan Chriſtus wykłáda v Janá 6. Przetóż y Ewányeliſtá S. powiáda: iż słyßąc Żydowie od Páná Chriſtuſá o tym pokármie / mówili: Jáko może ten dáć ćiáło ſwoie do pożywánia? Ale gdyby byli wierzyli / słußnieyby dźiwuiąc ſie rzekli: Co to ieſt? Jáko ich oycowie o mánnie mówili.

ROZDZ. XVII.

1 Wyćiągnąwſzy tedy wſzytko mnoſtwo ſynów Jzráelowych z puſczy Sin z ſtánowiſki ſwémi / według mowy PANſkiéy: A położyli ſie obozem w Ráphidim / gdźie nie było wody ku piciu ludowi. 2 ᶠKtóry ſwárząc ſie z Moyzéſzem / mówił: Day nam wody / ábychmy pili. Którym odpowiedźiał Moyzéſz: Co ſie ſwárzycie zemną? Przecz kuśićie PANA? 3 Y prágnął tám lud dla niedoſtátku wody / y ſzemrał przećiw Moyzéſzowi / mówiąc: Czemuś nas wywiódł z Ægyptu / ábyś pomorzył nas / y dźieci náſze / y bydło prágnieniem? 4 Y wołał Moyzéſz do PANA / mówiąc: Cóż mam czynić ludowi temu? B ieſcze máluczko / á vkámionuie mie. 5 Y rzekł PAN do Moyzéſzá: Jdź przed ludem / á weźmi zſobą z ſtárſzych Jzráelowych: ᶠy láſkę którąś vderzył w rzékę / weźmi w rękę twoię / á idź. 6 Oto ia ſtánę tám przed tobą ná ſkále Horeb: y vderzyſz w ſkále / á wypłynie z niéy wodá / áby pił lud: Vczynił ták Moyzéſz przed ſtárſzémi Jzráelowémi: 7 y názwał imię mieyſcá onégo / ᶠkuſzenié / dla ſwaru ſynów Jzráelowych / á iż kuśili PANA / mówiąc: Jeſtli PAN miedzy námi / czyli nie? 8 C Y przyſzedł Amálek / y walczył przećiwko Jzráelowi w Ráphidim. 9 Y rzékł Moyzéſz do Jozuego: Wybierz męże / á wyſzedſzy walcz przećiw Amálekowi: ia iutro ſtánę ná wierzchu págorku / máiąc láſkę Bożą w ręce moiéy. 10 Vczynił Jozue iáko rzékł Moyzéſz / y potykał ſie z Amálekiem: Lecz Moyzéſz y Aaron y Hur wſtąpili ná wierzch págorku. 11 A gdy podnośił Moyzéſz ręce / przemagał Jzráel: á ieſli troche opuśćił / przewyćiężał Amálek. 12 A ręce Moyzéſzowé były ćiężkié: wźiąwſzy tedy kámień / podłożyli podeń / ná którym vśiadł: á Aaron y Hur podpieráli ręce iego z obudwu ſtron. D Y ſtáło ſie / że ſie iego ręce nie ſpracowáły áż do zachodu ſłońcá. 13 Y obróćił w tył Jozue Amálek / y lud iego páſczeką mieczá. 14 Y rzékł PAN do Moyzéſzá: Nápiſz to dla pámięci w kśięgi ᶠy podáy vſzam Jozuégo: bo wygłádzę pámiątkę Amálekowę ᶠpod niebem. 15 Y zbudowáł Moyzéſz ołtárz: y názwał imię iego / ᶠPAN podwyſzenié moie / mówiąc: 16 Jż ręká ſtolice PANSKIEY y woyná PANSKA będźie przećiw Amálekowi od rodzáiu do rodzáiu.

Iudit 4.d 12
Mądr: 11.a 3.
Deut: 23 d 17

Stanie w Ráphidim
ᶠNum: 20 a 4

Szemrzą o wodę.

Woyná z Amálekiem.

Modlitwá Moyzeſzowá ręce wznoſząc vſtáwiczna.

ᶠwyſ: 14 e 20
Pſal: 77 b 15.

Wodá z opoki.

ᶠ*Máſſá y Meriwá. H. to ieſt, kuſzenié y ſwár.*

ᶠ*przypominay to Iozuému. Hebr.*
ᶠ*z Ziemie.*
ᶠ*Iehowá Nyſy. H. Pan chorągiew moiá, vćieczká moiá. G.*
To ieſt, przyśiągł Pan ná ſtolicę ſwoię, że woyná páńſka.

6 *Vderzyſz w ſkáłę á wypłynie zniéy wodá*] To cudo Páwel święty przypiſuie Pánu Chryſtuſowi / który będąc z Zydámi ná puſzczy dał im tę wodę o czym ták piſze 1. Cor. 10. ver. 4. wſzyſcy pili tóż pićié duchowné / á pili z Opoki duchowney / która zá nimi ſzłá / á Opoká byłá Pan Chryſtus. Cóż tu inſzégo Apoſtół vczy iedno że Pan Chryſtus był z Zydámi ná puſzczy? Abowiem naprzód zowie Páná Chryſtuſá duchowną opoką / dla tego iż oná opoká máteriálna ſámá z śiebie wód wydáwáć nie mogłá / ále to miáłá z opoki duchowney y niewidźiálney to ieſt / od Chryſtuſá. O czym ták piſze Chryzoſtom święty ná to mieyſce. Nie z nátury oney opoki wodá wynikáłá / bo by y przed tym wynikáłá / ále inſza nieiákaś duchowna opoká wſzyſtko to ſpráwowáłá / to ieſt / Chryſtus / który obecny wſzedy cudá czyni / y dla tego mówi / z opoki która zá nim ſzłá. Ambrozy ś. ná tóż mieyſce mówi: Náſláduiąca opoká rozumie ſie Chryſtus / ábowiem gdźie im nie doſtawáło ludzkiey pomocy / tám był Chryſtus / y dla tego ſzedł zá nimi áby im pomagał ſkoroby vſtáwáli. A ták Chryſtus wedle duchá ſwoiégo boſkiégo był tą opoką / á wody zás były duchowné względem opoki duchowney że oná kámienna opoká / nie ſámá z śiebie / ále mocą opoki duchowney która byłá Chryſtus / wody z śiebie dawáłá. Fałſz tedy ieſt co Nowokrzczeńcy mówią / iákoby oná wodá zá Zydámi przez puſczą płynęłá / ſen to ieſt / y wymyſł piſmu świętému przećiwny. Bo tego nie czytamy / áby oná wodá zá nimi chodźiłá / y owſzem záraz potym gdy ſie ruſzyli / poczęli ſzemráć o wodę Num: 21. ver: 5. To znáć że zá nimi nie płynęłá / ále iáko mówi Apoſtół S. Chriſtus opoką duchowną będąc / to ieſt / Bogiem / który ſie częſto opoką zowie / dodawał wód Zydóm y z nimi chodźił.

Pan Chryſtus ieſt opoká która chodźiłá z Izráelem ná puſczy.

13 *Páſczeká mieczá.*] Jeſt to Hebraiſmus, którégo Piſmo S. vżywa / kiedy ſie wielkié krwie rozlanie ſtánie / ták mówiąc: In ore gladii. Páſczeką mieczá / dla tego iż pożyra ludźie iáko páſczeká. Niektórzy to wykłádáią oſtrzem mieczá. Ale niech ſie temu przypátrzą / iż piſmo S. nigdźiey nie vżywa tych ſłow / iedno kiedy ſie ſtáłá wielká y znáczna porażká. A gdyby znáczyło oſtrze mieczá / tedyćby choćia y iednégo zábiią / mógł ták mówić: In ore gladii. Prawdá ieſt y v Grékow ςομα / to ieſt / vſtá zá oſtrze bierze / zkąd y διςομος gemini oris, miecz ná obie ſtronie oſtry / to ták v Gréków. Ale kiedy piſmo S. mówi / in ore gladii, właſność ieſt Zydowſkiego ięzyká / co też Lxx. przekłádáią in morte gladii, w śmierći mieczá / ἐν φόνῳ μαχαίρας.

Páſczeká mieczá co znáczy.

15 *Pan podwysßenié moie.*] Niezowiec tu ołtarzá / Bogiem / álbo Jehową / iáko to Nowokrzczeńcy zwykli wykłádáć/choćiay sámi powiádáią / iż to imię Jehowá włáſné ieſt Bogu / á nie komu inßému. Ale ráczéy on ołtarz zowie imieniem tego ſkutku y dobrodźieyſtwá / którému Bóg Jehowá vczynił / że podwyßßał Jzráelá nád nieprzyiaćiele. Czytay Iere: 23. ver: 6. Jnßy to przekłádáią/Pan chorągiew moiá. Ale ſłowo Żydowſkié oboie znáczyć może / náß tłumácz przełożył: Podwysßenié.

ROZDZ XVIII.

Iethro náwiédza Moyzéßá

1 A — Gdy vſłyßał Jethro "Kápłan Mádiáńſki / powinny Moyzéßów / wßytko co vczynił Bóg Moyzéßowi / y Jzráelowi ludowi ſwému / á iż wywiódł PAN Jzráelá z Ægyptu: 2 Wziął Séphorę żónę Moyzéßowę / którą był odeſłał / 3 y dwu ſynów iéy / z których iednégo zwano ^Gerſam / iż rzékł oćiec: "Byłem przychodniem w ziemi cudzéy. 4 A drugiégo ^Eliezer: Bóg bowiém / práwi / oycá mégo pomocnik mój / y wyrwał mię od mieczá Pháráonowégo. 5 Przyßedł tedy Jethro powinny Moyzéßów y ſynowie iego / y żóná iego ná puſzczą do Moyzéßá / gdźie ſie był obozem położył przy "górze Bożéy. 6 Y wſkazał do Moyzéßá / mówiąc: Ja Jethro powinny twój idę do ćiebie / y żóná twoiá / y dwá ſynowie twoi z nią. 7 B Który wyßedßy ná przećiwko powinnému ſwému / pokłonił ſie / y pocáłował go: y przywitáli ſie ſpólnie / ſłowy ſpokoynémi. A gdy wßedł do namiotu / 8 roſpowiedźiał Moyzéß powinnému ſwému wßytko co był vczynił PAN Pháráonowi y Ægyptiánóm dla Jzráelá: y wßytkę pracą która ie potkáłá w drodze / á że ie PAN był wybáwił. 9 Y rádował ſie Jethro ze wßytkich dóbr które vczynił PAN Jzráelowi / iż go wybáwił z ręki Ægyptiánów / 10 Y rzékł: Błogoſłáwiony PAN / który was wybáwił z ręki Ægyptiánów / y z ręki Pháráonowéy / który wyrwał lud ſwój z ręki Aegyptſkiéy. 11 Terazem doznał / że wielki PAN nád wßytkié Bogi: przeto ^że ſie przećiwko nim pyßno obchodźili^. 12 Ofiárował tedy Jethro powinny Moyzéßów cáłopalenia y ofiáry Bogu: C y przyßedł Aaron y wßyſcy ſtárßy Jzráelowi / áby chléb z nim iedli przed 13 "Bogiem. A drugiégo dniá śiadł Moyzéß / áby ſądźił lud / który ſtał przy Moyzéßu od poránku áż do wieczorá. 14 Co gdy vyźrzał powinny iego / to ieſt / wßytko co czynił z ludem / rzékł: Cóż to ieſt / co czyniß z tym ludem? Czemu ſam śiedźiß / á wßytek lud czeka od poránku áż do wieczorá? 15 Którému odpowiedźiał Moyzéß: przyßedł lud do mnie pytáć ſie ^wyroku Bożégo^. 16 A gdy im ſpór iáki przypádnie / przychodzą do mnie / ábym rozſądźił miedzy nimi / y pokazał przykazánié Boże / y práwá iego. 17 Ali on: Nie dobrą / pry / rzecz czyniß: 18 "głupią pracą / pſuieß ſie y ty / y lud ten / który z tobą ieſt: nád twé śiły ieſt ſpráwá / ^ſam iéy nie będźieß mógł zdołáć. 19 Ale posłuchay ſłów moich y rády / á *będzie Bóg z tobą. "Bądź ty ludowi w tych rzeczách które ku Bogu náleżą^ / ábyś odnośił co mówią do niego: 20 y vkázował ludowi ceremonie / ^y porządek służenia y drógę którąby chodźić mieli / y dźiéło któréby czynić mieli. 21 A opátrz D ze wßyſtkiégo ludu męże potężné / y bogoboyné / w którychby byłá prawdá / y którzyby nienawidźieli łákomſtwá: y poſtánów z nich "tyśiączniki y ſetniki / y pięćdźieśiątniki / y dźieśiątniki / 22 którzyby lud ſądźili ná káżdy czás: á cokolwiek będźie więtßégo / niech odnoßą do ćiebie / á sámi tylko mnieyßé rzeczy niechay ſądzą: y żebyć lżéy było / podźieliwßy ćiężar miedzy inßé. 23 Jeſli to vczyniß / wypełniß ^roſkazánié Bożkié^ / y przykazánié iego będźieß mógł znośić: y lud ten wßytek "będźie ſie wracał^ z pokoiem ná mieyſcá ſwoie. 24 Co vſłyßawßy Moyzéß / vczynił wßytko co mu był podał. 25 A wybrawßy męże potężné ze wßytkiégo Jzráelá / poſtánowił ie ^przełożonémi^ nád ludem / tyśiączniki / y ſetniki / y pięćdźieśiątniki y dźieśiątniki. 26 Którzy ſądźili lud czáſu káżdégo: á cokolwiek było ważnieyßégo / odnośili do niego / łácnieyßé tylko ſądząc

Marginal notes:

"kśiążę. o tym wysßéy 2 c. 18. y 3. 21.

^Gerſám: przychodźień, gość.
"wys. 2 d 22
^Eliezer, Bóg moiá pomoc.

"Ták nazwana, iż ſie tám Bóg vkazał Moyzeſowi, y zakon dał.

^iż tą rzeczą którą ie trapili ſámi pogi nęli. H. to ieſt w wodźie, w którey dźiatki ich topili, ſámi potonęli wys: 1. b 4. 10 c 16. 14 b 8

"To ieſt bliżu mieyſcá kędy Bóg z Moyzeßem mówił, wßákże Auguſt: q. 6. in Exo: wykłáda, ku chwale Bożéy

Iethro rádźi Moyzeßowi inßé ſędźie poſtánowić.

^Bogá. H.

Deut: 1 b 12
"zbytnią. H.

*To ieſt, będźieć ſie ßczęśćiło zá pomocą Bożą.
"Ty nam ſpráwuy rzecz od ludu do Bogá.
^y práwá. H.

Sędźiowie iácy máią być.

"Tribunus, właſnie znáczy tego który ma w poruczeniu tyśiąc człowieká.

^y tobie Bóg przykázowáć będźie. H.
"przydźie. H.

^głowámi. H.

ko ſądząc. Y odpráwił powinnégo ſwego: który wróciwßy ſie odßedł do ziemie ſwoiéy.

Moyżéß rozwiązuie wątpliwośći w zakonie.

Siadł Moyżéß áby ſądźił lud.] Moyżéß iáko naywyßßy biſkup y ſędźia śiedźiał/ y ná wßytkié wątpliwośći/ y różnice w zakonie páńſkim/ odpowiádał. A niedopuſczał nikomu wykłádáć ſobie zakonu Bożégo/ iákoby chćiał: ále iáko Moyżéß ná vrzędźie duchem Bożym rozumiał. Y potym kiedy z rády Jethro/ poſtánowił ſędźie/ którzyby ſądźili wßyſtek lud/ záchował ſobie rozwiązánié wątpliwośći około zakonu Bożégo. Abyſmy ſie náuczyli/ iż to zdawna wola Boża byłá/ áby ieden záwżdy był tákim ſędźią/ od którégo ſie wßyſcy máią vczyć zakonu Bożégo. Deut: 17. Malach: 1.

ROZDZ. XIX.

Przyßli do góry Sinái po wyßciu z Aegyptu dniá 47. Num: 11 c19

Mieśiącá trzećiégo wyßcia Jzráelá z ziemie Aegiptſkiéy/ w tenże dźień przyßli ná puſtynią Sinai. Bo wyćiągnąwßy z Ráphidim/ y przyßedßy áż do puſczy Sinai/ położyli ſie obozem ná tymże mieyſcu/ y támże rozbił Jzráel namioty przećiw górze. A Moyżéß wſtąpił do Bogá/ y záwołał go PAN z góry/ y rzékł: To powiéß domowi Jákobowému/ y oznaymiß ſynóm Jzráelowym: Wyśćie ſámi widźieli/ com vczynił Aegyptiánóm/ y iákom was noſił ná ſkrzydłách orłowych/ y wźiął ſobie. Jeſli ſłucháć bedźiećie głoſu mego/ y ſtrzédz vmowy moiéy/ bedźiećie mi włáſnośćią/ ze wßech narodów: ábowiém moiá ieſt wßytká ziemiá. A wy bedźiećie mi króleſtwem kápłáńſkim/ y narodem świętym. Té ſą słowá które mówić bedźieß do ſynów Jzráelowych. Przyßedł Moyżéß: y zezwawßy ſtárßé ludu/ przełożył im wßytki słowá/ które PAN roſkazał. Y odpowiedźiał wßytek lud poſpołu: Wßytko co PAN rzékł/ vczynimy. A gdy odnióſł Moyżéß słowá ludu do PANA/ rzékł mu PAN: Już teraz przyidę do ćiebie we mgle obłoku/ áby mie ſłyßał lud mówiącégo do ćiebie/ á wierzyłći ná wieki. Odnióſł tedy Moyżéß słowá ludu do PANA. Który mu rzékł: Jdź do ludu: á poświęć ie dźiśia y iutro/ y niech wypiorą ßáty ſwoie. A niech bedą gotowi ná dźień trzeći: trzećiégó dniá bowiém znidźie PAN przed wßytkim ludem ná górę Sinai. Y zámierzyß gránice ludowi w około/ y powiéß im: Strzeżćie ſie ábyśćie nie wſtępowáli ná górę/ áni ſie dotykáli gránic iéy: wßelki ktoby ſie dotknął góry/ śmiercią vmrze. Ręká ſie go nie tknie/ ále kámieńmi zábit bedźie/ ábo ſtrzałámi vſtrzélan/ bądź bydlę bedźie/ bądź człowiek/ nie bedźie żył. Gdy trąbá brzmieć pocznie/ tedy niech wſtąpią ná górę. Y zſtąpił Moyżéß z góry do ludu y poświęcił ji. A gdy wyprali ßáty ſwé/ rzékł do nich: Bądźćie gotowi ná dźień trzeći/ á nie przyſtępuyćie do żón wáßych. Y iuż był przyßedł trzeći dźień/ á záránié záświtło: álić oto poczęły bydź ſłyßáné gromy/ y łyſkáć ſie błyſkáwice/ á obłok bárzo gęſty okrywáć górę/ á brzmienié trąby im dáléy tym więcéy ſie rozlégáło: y zlękł ſie lud który był w obożie. A gdy ie wywiódł Moyżéß ná zábieżenié Bogu z mieyſcá obozu/ ſtánęli pod ſámą górą. A wßytká górá Sinai kurzyłá ſie: przeto iż był PAN zſtąpił ná nię w ogniu/ y wyſtępował dym z niéy iáko z piecá: á wßytká górá byłá ſtráßliwa. A głos trąby z lekká ſie bárźiéy rozlégał/ y dłużéy ſie rozwłóczył: Moyżéß mówił/ á Bóg mu odpowiádał. Y zſtąpił PAN ná górę Sinai ná ſam wierzch góry/ y wezwał Moyżéßá ná wierzch iéy: Tám gdy wſtąpił/ rzékł do niego: Zſtąp/ á oświádcz ludowi: by ſnadź niechciał przeſtąpić gránic chcąc widźieć PANA/ y niezginęło z nich bárzo wielkié mnoſtwo. Kápłani téż którzy przyſtępują do PANA/ niech ſie poświęcą/ żeby ich nie pobił. Y rzékł Moyżéß do PANA: Nie bedźie mógł lud wſtąpić ná górę Sinai: tyś ſie bowiém oświadczył y roſkazał mówiąc: Załóż gránice około góry/ y poświęć ią. Którému PAN rzékł: Jdź zſtąp: á wſtąpiß ty y Aaron z tobą. lecz kápłani y lud niech nieprzeſtępują gránic/ áni wſtępują

w Zie: 7 c20

Iáko orzeł orlętá ſwoie.

Deu: 29. a2

Ludem wybránym. G.

Pſa: 23. a1. 1. Pet: 2 b 9.

To ieſt, w którym chwałá Boża miáłá kwitnąć.

Naród święty.

ábo w ćiemnym obłoku. Hebr.

Poświęcenié ludu ná przyßćié Bożé.

Do Zydów. 12. c 13.

Będą długo. H.

Bóg w gromie y błyſkáwicách vkázuie ſie ludowi áby ſie go báli.

Deu: 4 b11.

Trzęſłá ſie. H.

Poświęcenié kápłánów.

To ieſt, niechay świętobliwie żyią.

To ieſt, połóż gránice, áby ſie góry świętéy nie dotykáły.

do PANA / by ich snadź nie pobił.

ᵃ Y zstąpił Moyżeß do ludu / y wßytko im powiedźiał.

5 *Będźiećie mi własnośćią*] Zydowskié słowo סגלה Segullah, przekłádáią / peculium, possessio peculiaris, á znáczy rzecz własną / osobliwą / drogą y miłą / ktoréy pilnie strzeże. To Pan Bóg ták obiecuie Zydóm / że ich miał mieć zá rzecz drogą / y strzedź ich y bronić osobliwie.

6 *Będźiećie mi królestwem kápłáńskim*] 70. tłumácze ták przełożyli: królewskim kápłáństwem. Cháldeyski ták: królowie y kápłani. Gdźie widźimy / iż tłumácze té słowá iednáko rozumieli o królowániu / iáko y kápłáństwie: á iż tu nie mówi o królowániu zwierzchnym (boćby ták muśieli wßyscy rozkázowáć y rządźić / czego nigdy nie czynili / ále mieli swoie króle) toć tedy tu áni o kápłáństwie zwierzchnym mówi tylko o wnętrznym. Co sie y ztąd dowodźi / iż przedśie Zydźi mieli inßé kápłany / ktorzy zwierzchné ofiáry ná ołtarzu zwierzchnym ofiárowáli / iáki był Aaron y iego synowie / á okrom tych inßym sie niegodźiło ofiárowáć. A ták y Piotr S. kiedy przywodźi té słowá / 1 list 2. Przenośżac to do Chrześćian / co przedtym Zydóm obiecano. Tákże y Jan S. w Obiáw: 1. ver: 6. Nierozumieią tego o kápłáństwie zwierzchnym ále o wnętrznym / ktoré też ma ofiáry wnętrzné / modlitwy / skruche / y inße. Przeto fałßywie ztąd dowodzą Heretycy / iákoby wßyscy Chrześćiánie mieli bydź wßyscy kápłany / máiąc moc poświącánia y ofiárowánia: gdyż y sam Pan Christus nie wßystkim / ale Apostołom dał moc poświącánia y ßáfowánia Sákrámentów y odpuszczenia grzechów: co też Apostołowie nie wßystkim / ále niektorym przez kłádźienie rąk poruczyli. A nádto choćiaby syny y té słowá rozumieli o kápłáństwie zwierzchnym / tedy przedśie niemoże sie to áni o wßytkich Zydach / áni o wßytkich Chrześćiánach rozumieć: ále iáko zowie Zydy królestwé swoim / iż Bog nád nimi krolował / y króle im dawał: tákże ie y kápłáństwem nazywa / iż miedzy nimi miał kápłany: toż y o Chrześćiánach ma sie rozumieć. A ták gdy tu mówi / Będźiećie mi królestwem kápłáńskim: iákoby rzekł: będźiećie narodem nád ktorym ia bede królował / y kápłany moie z nich bede miał.

15 *Bądźcie gotowi*] To rzeczono trzećiego mieśiącá w dźień czwarty / á ßóstego dniá dány iest zakon / to iest / 50. od wyśćia z Aegyptu / bo dwá kśieżycá Zydowskié czynią dni 59. ktorym przydawßy ßeść z trzećiego mieśiącá / będźie dni ßeśćdźieśiąt y 5. od ktorych odeymi dni 15. bo wyßli dniá 15. y ták zostánie dni 50. to są dni świąteczné liczone od dniá 2. Przaśników / iáko piße Leu. 23. Deu: 16.

Czemu zowie królestwem kápłáńskim.

kápłáństwo dwoiákié.

Zakon dány dniá 50. od wyśćia z Aegyptu.

ROZDZ. XX.

Dźieśięćioro przykazánié.

1 Mówił Pan wßytkié té słowá / 2 A ᵃ Jam iest ᵇ PAN Bóg twóy / ktorym ćie wywiódł z źiemie Aegyptskiéy / z domu niewoléy. 3 Nie będźieß miał Bogów cudzych przedemną. 4 ᶜ Nie uczyniß sobie rycíny / áni żadnego podobieństwá / ktoré iest ná niebie wzgórę / y ktoré ná źiemi nisko / áni z tych rzeczy / 5 ktoré są w wodách pod źiemią. Nie będźieß sie im kłániał / áni służył / ia iestem PAN Bóg twóy ᵈ mocny / zápálczywy / ᵉ náwiédzáiący nieprawość oycow nád synmi / do trzećiego y czwartego pokolenia / tych ktorzy mie nienawidzą: 6 B y czyniący miłośierdźié ná tyśiącé tym / ktorzy mie miłuią y strzegą przykazánia mégo. 7 ᶠ Nie będźieß brał imienia PANA Bogá twego ná dáremno: bo nie będźie miał zá niewinnégo Pan tego / ktoryby wźiął imie Pá á Bogá swégo nádáremno. 8 Pámietay / ábyś dźień 9 ᵍ Sobotni świećił. Sześć dni robić będźieß / y będźieß czynił wßytkié dźie-

Bogów cudzych nie mieć.

ᵇ Bóg H.

ᶜ Deut: 5. a 6. Psa: 80. c 11. 96. b 7. Leu: 26. a 1. Deut: 4. c 15. Ios: 24. d 14.

ᵈ ábo Bóg záwistny w miłośći. H.

ᵉ karzący.

Przyśięgá Deut: 5 b 11. Leu: 19 c 12. Matt: 5 c 27.

ᵍ odpocżynienia.

10 łá twoie. Ale dniá śiódmégo Szábbát PANA Bogá twego iest: nie będźieß czynił żadnéy roboty weń / ty y syn twóy / y córká twoiá / sługá twóy / y służebnicá twoiá / bydle twoie / y gość ktory iest miedzy bronámi twémi. 11 ʰ Przez ßeść dni bowiém czynił PAN niebo y źiemie y morze / y wßytko co w nich iest / y ⁱ odpoczął dniá śiódmégo / y przetoż błogosłáwił PAN dniowi Sobotniému y ᵏ poświęćił ii. 12 ˡ Czći oycá twego y mátkę twoie / ábyś był długowieczny ná źiemi / ktorą 13 PAN Bóg twóy da tobie. Nie będźieß zábiiał. 14 Nie będźieß cudzołożył. 15 Nie będźieß kradźieży czynił. 16 Nie będźieß mówił przećiw bliźniému twému świádectwá fałßywégo. 17 C ᵐ Nie będźieß pożądał domu bliźniégo twego: áni będźieß prágnął żony iego / nie sługi / nie służebnice / nie wołu / nie osłá / áni żadnéy rzeczy ktora 18 iego iest. A wßytek lud widźiał głosy y błyskánia / y brzmienié trąby / y kurzącą sie górę: ⁿ á przestrászeni y bojáźnią zdieci / stáneli zdáleczá. 19 mówiąc Moyżeßowi: Mów ty do nas / y słucháć będźiemy: niech ᵒ Pan do nas nie mówi / bychmy snadź nie pomárli. 20 A rzekł Moyżeß do ludu:

Szábbáth. Eze: 20 b 12. Deu: 5. b 15. niż: 31. b 14.

ʰ Gen 2. a 2.

ⁱ Przestał.

ᵏ święćić roskazał.

Rodźicy. De: 5. b 16. Matt: 15 a 4. Ephes: 6. a 2.

Męzobóystwo.

Cudzołóstwo.

Kradźież.

Fałßywé świádectwo.

ᵐ Rzym: 7. b 7. 13 c 9.

Pożądánie.

Lud przelękł sie Bogá.

ⁿ á widząc to ludźie odstąpili y stali zdáleká. H.

ᵒ Bóg. H.

Zyd: 12 e 18. Deu: 18 c 16.

Bogowie ſrébrni.

*zemne ábo przy mnie. H.

Ołtarz mie dźiány był nápełnionyźiemią.

Niż: 27. b 8. 38. a 7.

Niebóyćie ſie: bo áby was doświádczył/ przyßedł Bóg/ y áby ſtrách iego był w was/ y żebyśćie nie grzéßyli. ° Y ſtánął lud z dáleká. ° A Moyżéß przyſtąpił do mgły/ w którey był Bóg. 22 ° Rzékł nád to PAN do Moyżéßá: D To powiéß ſynóm Izráelowym: Wyśćie widźieli żem z niebá mówił do was. 23 ° Niebędźiećie czynić * Bogów ſrébrnych/ áni Bogów złotych będźiećie czynić ſobie. 24 ° Ołtarz mi z źiemie vczynićie/ y ofiárowáć ná nim będźiećie cáłopalenia y ⁿzapokoyné wáßé/ owce wáßé y woły/ ná wßelkim mieyſcu/ ná którymby byłá pámiątká imienia mégo: przydę do ćiebie/ á będęć błogoſłáwił. 25 ° A ieſli mi vczyniß ołtarz kámienny/ nie buduyże go z ćioſánégo kámienia: bo ieſliby ś podnióſł nań ᶠnóż twóy/ będźie ſplugáwiony. 26 ° Nie będźieß wſtępował po ſtopniách do ołtarzá mégo/ żeby ſie * nie odkryłá ⁿßkárádość twoiá.

ⁿktóré zá pokóy y zá zdrowié ofiáruią.

ᶠżeláznénáczynié twoie.

*Nań. H.

ⁿNágość. 1.

Ryćiná ábo báłwan czym rózny od obrázu.

4 *Nie vczyniß ſobie ryćiny.*] Tłumácze Lxx. przełożyli ειδωλον/ to ieſt/ báłwáná. Origenes Homil: 8. in Exod. Theodor. quæſt. 38. in Exod. to wykłádáiąc/ mówią: iż miedzy obrázem á báłwánem tá ieſt rózność/ że obraz ieſt prawdźiwé iákiey rzeczy prawdźiwey podobieńſtwo/ iáko kiedy máluiemy człowieká/ koniá/ etć. Bo mówią łáćinnicy/ imago ab imitando dicta eſt. Báłwan lepak ieſt fałßywé podobieńſtwo/ to ieſt/ znáczy to czego prawdźiwie niemáß/ iáko kiedy pogánie wyſtáwiáli ſłupy Wenerze ábo Minerwie/ etć. Oné znáki báłwánem były/ iż znáczyły Bogi ábo Boginie tákié/ iákowych niemáß/ áni bydź mogą: á ták áni prawdźiwie znáczyły/ ále były fałßywé znáki. Zkąd rozumiémy/ iż obrázy Chriſtuſowé y Swiętych nie ſą báłwány/ y przetoć nigdźiey piſmo prawdźiwégo obrázu nie zowie báłwánem/ ále tylko ryćiny pogáńſkié ták zowie/ iż fałßywé Bogi znáczyły. Y ták Prorok święty Abákuk 2. zowie tákié ryćiny obrázem fałßywym: y Páweł S. 1. Cor: 8. mówi: Wiémy iż báłwan nic nie ieſt. Nie zákázuie tedy tu obrázów/ iáko to nowowiernicy źle wykłádáią/ ále zákázuie ryćią y wßeláki ego podobieńſtwá/ któréby miáły Bogá fałßywégo znáczyć/ co poſpolićie piſmo zowie báłwánem. Leuit: 18. y 19. Bo gdy tu mówi: Niebędźieß miał Bogów cudzych: zákázuie wnętrzney wiáry y chwały: á gdy przydáie: Nie vczyniß ſobie ryćiny: zákázuie y zwierzchniey czći y znáku tymże báłwánóm czynić. Auguſt. quæſt: 7. in Exod. Y możem tegoż z piſmá dowieśdź/ ponieważ czytamy/ iż obrázy były czynioné z roſkazánia Bożégo/ iáko niżey Exod: 25. roſkazał vczynić obrázy Cherubinów nád ſkrzynią. y Num: 21. Wężá miedźiánégo. y 3. Król: 6. y 7. Cherubiny/ Lwy/ Woły. Y rzemiosłá Málárſkiégo y Snicárſkiégo ſam Bóg náuczył Exod: 31. y 35. Náoſtátek Zydowie zá czáſu Páná Chriſtuſá mieli obrázy Céſárſkié ná pieniądzách/ Matth: 22. Toć tedy Bóg nie zákazał obrázów/ ále tylko báłwánów/ iáko to niżey ver: 23. w tymże rozdźiale wykłáda mówiąc: Nie będźiećie czynić Bogów ſrébrnych/ áni Bogów złotych. A ták grzéßy ten przećiw przykazániu Bożému/ kto ryćié ábo podobieńſtwá tákié czyni/ áby ie zá Bogi chwalił/ ábo fałßywych Bogów znákámi były: ále ten niegrzéßy/ kto obrázy prawdźiwé dla czego przyſtoynégo czyni: Iáko w kośćiele Bożym mamy obrázy/ áby nam były iáko kśięgi Ewányeliiey y żywotów świętych/ ábyſmy nieprzepomináli tych/ których miłuiemy: y żebychmy tákimi znákámi/ cnotliwé y świątobliwé ſpráwy ludźi świętych czćili/ y dla inßych względow ſą obrázy náßé/ ále nigdy dla tego/ ábyſmy ie mieli zá bogi chwalić/ potwarz to ieſt heretycka. Zkąd káżdy obaczyć może/ że to ieſt iedno przykazánié. Nie będźieß miał cudzych bogów przedemną: Y nie vczyniß ſobie ryćiny y żadné° podobieńſtwá. Bo tu zákázuie tylko iedney rzeczy/ to ieſt/ chwalić cudzych bogów/ y podobieńſtwá ich/ ináczey byłoby nie dźieśiećioro/ ále iedenaśćie przykazánia Bożégo przećiw iáſnému piſmu/ Exod: 31. 34. Deut: 4. 9. y 10.

Bóg nie zákázuie obrázów

Obrázy roskazał Bóg czynić.

Kto grzéßy przećiw pierwßému przykazániu.

Pierwßé przykaznié nie dźieli ſie ná dwoie.

5 *Nie będźieß ſie im kłániał.*] W Zydowſkim niemáß żadnégo słowá/ któréby włáſnie wyrażáło/ pokłon Boży: ále ſą słowá poſpolité/ którémi wyrażáią inßé pokłony/ które czynimy ſtworzeniu: y to znáczy słowo Sachach, to ieſt pokłonić ſie/ ták człowiekowi iáko y Anyołowi y Bogu. Tákże y łáćinnicy nie máią włáſnégo słowá któréby znáczyło pokłon Boſki. Bo adorare, mówi piſmo/ y o Bogu/ y o człowieku/ y o Anyołách/ iáko o tym piße Auguſt: lib: 10. de Ciui: cap: 1. y máß przykłády Gen: 17. y 18. y 23. y indźiey.

Pokłon komu ſłuży.

A ták máß wiedźieć/ iż nie wßelki pokłon którym ſie kto pokłoni ſtworzeniu iákiému/ ieſt báłwochwálſtwem. Bo kłániamy ſie y człowiekowi/ y ányołowi/ iáko tego ieſt pełné piſmo S. A wßákże w tym żadnégo báłwochwálſtwá niemáß: póki ſie człowiek nie kłánia tym vmyſłem/ áby które ſtworzenié miał mieć zá Bogá: ále tylko dla vczćiwośći przyſtoyney kłániáiąc ſie/ żadnégo w tym grzéchu nie czyni. A ták rózność tego kłániánia/ náwiecey należy ná vmyśle/ iákim ſie kto ſercem komu kłánia: bo ieſli ſie kto kłánia ſtworzeniu/ máiąc go zá Bogá/ ieſt báłwochwálſtwo: ieſli lepak dla iákiey vczćiwośći/ która ieſt powinna ſtworzeniu cnotliwému/ świętému/ y znáczącému co świętégo/ ábo zwierzchność iáką máiącému/ w tym niemáß żadnégo báłwochwálſtwá/ ále vczćiwość przyſtoyna y ſłußna. Báłwánóm lepak wßelkiégo pokłonu zákazuie/ iż báłwáni ſą. Gréckié słowá ſą w tym znácznieyßé/ bo poſpolićie latria Bogu/ dulia ludźióm y Anyołóm ſłuży. Czytay też Gen: 23. ver: 7.

Nie káżdé kłániánié ieſt báłwochwálſtwem.

w czym ieſt rózność kłániánia.

Latria y Dulia.

17 *Nie będźieß pożądał*] To Przykazánié rozdźiela ſie ná dwoie/ bo dwu rzeczy zákázuie/ y pożądánia żony/ á to ieſt dźiewiąté przykazánie: y pożądánia rzeczy cudzey/ á to ieſt dźieśiąté: tám zákázuie cudzołożtwá w pożądániu myślą/ á w tym tákomſtwá w pożądániu tákże myślą.

Pożądánié dwoie we dwu przykazániu zákazáné.

ROZDZ. XXI.

Te ſą ſądy/ które im przełożyß. [2] Jeſli kupiß niewolniká Hebreyczyká/ bedźiec ſłużył ßeść lat/ ſiódmego odéydźie wolny dármo: [3] Z iákąby ſuknią wßedł/ z táką niech wynidźie: Jeſli máiąc żóne/ y żóná weſpół wynidźie. [4] A ieſliby PAN iego dał mu żóne/ y vrodźiłáby ſyny y córki: niewiáſtá y dźieći iéy bedą Páná iego/ á ſam wynidźie z odźieniém ſwoim. [5] Jeſliby rzékł niewolnik: Miłuie Páná mégo/ y żóne/ y dźieći/ nie wynide wolnym: [6] ſtáwi go Pan przed bogi/ y bedźie przyſtáwión do drzwi y podwoiów/ y przekole vcho iego ßydłem/ y bedźie mu niewolnikiem ná wieki. [7] Jeſli kto przeda córke ſwoie/ żeby byłá ſługą: nie wynidźie iáko zwykły wychodźić niewolnice. [8] Jeſli ſie nie ſpodoba oczóm páná ſwego którému dána byłá/ odpráwi ią: á ludowi obcému przedáć nie bedźie miał mocy/ ieſli ią wzgárdźi. [9] Ale gdźieby ią ſynowi ſwému poßlubił/ wedle obyczáiu córek vczyni iéy. [10] A ieſli mu drugą weźmie/ opátrzy pánnie weſelé/ y ßáty/ y zapłáty wſtydu nie odmówi. [11] Jeſli trzech tych rzeczy nie vczyni/ wynidźie dármo bez pieniedzy. [12] Kto vdérzy człowieká/ chcąc zábić/ niechay śmierćią vmrze. [13] Ale ktoby zdrádą nie czyhał/ ále go Bóg podał w rece iego: náznácze tobie mieyſce ná któré ma vćiec. [14] Jeſliby kto vmyſlnie zábił bliźniégo ſwego/ y náſádźiwßy ſie zdrádą/ od ołtarzá mégo oderwieß go/ áby vmárł/ [15] ktoby vderzył oycá ſwego ábo mátke/ niech śmierćią vmrze. [16] Ktoby vkradł człowieká á przedałby go/ przekonány w wyſtepku/ niechay śmierćią vmrze. [17] Ktoby złorzeczył oycu ſwemu ábo mátce/ śmierćią niechay vmrze. [18] Jeſliby ſie zwádźili mężowie/ á vderzyłby ieden bliźniégo ſwego kámieniem ábo pieśćią/ á onby nie vmárł/ áleby leżał ná łóżku: [19] ieſliby wſtał y chodźiłby króm domu o láſce ſwoiéy: nie winien bedźie ktoryby vderzył: wßákże ták/ żeby roboty iego y nakłády ná lékárze nágrodźił. [20] Ktoby vbił niewolniká ſwego ábo niewolnice láſką/ y vmárłliby w rekách iego: grzéchu winien bedźie. [21] Ale ieſli przez ieden dźień ábo dwá żyw zoſtánie/ nie bedźie podległy karániu: bo zá pieniądze iego ieſt. [22] Jeſliby ſie powádźili mężowie/ á vderzyłby który niewiáſte brzemienną/ ták żeby poroniłá/ ále ſámá żywá zoſtáłá: podleże ßkodźie/ ileby mąż niewiáſty zážądał: á rozſądzcy oſądzą. [23] Ale gdźieby śmierć ná nie zátym przyßłá/ odda duße zá duße/ [24] oko zá oko/ ząb zá ząb/ reke zá reke/ noge zá noge/ [25] ſpárzeline zá ſpárzeline/ ráne zá ráne/ śiność zá śiność. [26] Jeſliby kto vderzył w oko niewolniká ſwego/ ábo niewolnice/ y vczyniłby ie iednookié/ puśći ie wolno zá oko które wybił. [27] Jeſliby też wybił ząb niewolnikowi/ ábo niewolnicy ſwoiéy/ tymże ſpoſobem wolné ie wypuśći. [28] Jeſliby wół rogiem vbódł mężá ábo niewiáſte y vmárłliby/ vkámiónuią go: y nie bedą ieść mieſá iego/ pan też wołu nie bedźie winien. [29] Ale ieſliby wół był rogobodźiec od wczoráyßego y dźiś trzećiégo dniá/ y oświadczyli ſie przed pánem iego/ á onby go nie záwárł: y zábiłby mężá ábo niewiáſte: tedy y wołu vkámionuią/ y páná iego zábiią. [30] A ieſliby nádgrode włożono nań/ da zá duße ſwoie cokolwiek zážądáią. [31] Syná też y córke ieſli rogiem vderzy/ tákiému dekretowi podleże. [32] Jeſli ſie ná niewolniká y niewolnice rzući/ trzydźieśći ſyklów ſrébrá da Pánu/ á wół vkámionowan bedźie. [33] Jeſliby kto otworzył ſtudnie y wykopał/ á nie nákryłby iéy/ á wpadłby w nie wół ábo ośieł: [34] pan ſtudnie odda zapłáte bydląt/ á co zdechło/ iego bedźie. [35] Jeſliby wół cudzy zránił wołu czyiéġ á onby zdechł: przedádzą wołu żywégo/ y rozdźielą zapłáte: á mieſo mártwégo miedzy ſie podźielą. [36] Ale ieſli wiedźiał że wół był rogobodźcą od wczoráyßégo y dźiś trzećiégo dniá/ á nie ſtrzégł go Pan iego/ odda wołu zá wołu/ á mieſo weźmie cáłé.

Práwá ſądowé docześné.

O niewolnikách kupnych.

Deut: 15. c. 12. Iere: 34. c. 14.

Ieſli ſam tylko przyßedł, ſam też wynidźie. G. Ieſliby z ćiáłem ſwym przyßedł, z ćiáłem też wynidźie, H.

z ćiáłem ſwoim, H.

ábo do ſedźiów, H. do ſąduBożé G.

O córkách záprzedánych.

to ieſt bez zapłáty.

á niepoßlubił iéy ſobie, H.

to ieſt, da iéy poſag.

ábo wychowánia iéy, y odźiénia, y wydánia zá mąż nie zábroni, H.

O mężobóyſtwie.

Leu: 24. e. 17 Deu: 19. a 2

ále Bóg chćiał że przyßedł w rece iego, H.

O rodźicách vderzonych.

Człowiek kradźiony y záprzedány.

O ránach y o innych vrázách.

Leui: 20: b 9 Pro: 20. c. 20 Mat: 15. a: 4 Mar: 7. b 10.

Niewolnik vderzony.

Brzemienna vderzona.

Mat: 5. f 33 Leu: 24 d 20 Deu: 19 d 20

Oko ábo ząb wybity niewolnikowi.

Wół zábiiáiacy.

Studnia nie nákryta.

Kiedy wół wołu zábiie.

Sędźie zowie Bogámi.

6 *Stáwiß go przed Bogi.*] Sędźie ludu/ sam Bóg zowie Bogámi/ przyczynę tego dáie Iozáphát/ 2. Para. 19. Iż sędziowie nie ludzki/ ále Boży sąd sądzą/ to iest/ miásto Bogá sądzą. Tákże y Deut: 1. Moyżeß vpomina áby spráwiedliwie sądźili/ iż Boży sąd iest. O tychże Pán Christus v Iana 10. mówi: Ieśli onych názwał Bogámi/ do których mowá Boża sstáłá śię/ etć. gdźie Pan Christus/ to chce rzec: ieśli przełożone Bóg zowie Bogámi/ iż śię do nich Boskie roskazánie sstáło/ áby sądźili ná mieyscu Bożym/ iáko dáleko słußniey ia śię názywáć Bogiem mogę/ poniewaz będąc synem Bożym przez rodzenie przedwieczne/ iestem poświecony/ y nátura moiá człowiecza przez złączenie to z nátura y persona Boska iest poświecona. O czym czytay v Iana 10.

7 *Ná wieki.*] To iest/ vstáwicznie áż do Iubileußu: gdźie obacz iż to słowo/ ná wieki/ znáczy czás długi/ choćia nie wieczny.

ROZDZ. XXII.

Okradźieży.
2 Król:12. b 6.

1 A Ieśliby kto vkradł wołu/ ábo owcę/ y zábił ábo przedał: pięć wołów odda zá iednego wołu/ ᵃá cztéry owce zá iedne owce. 2 ᵇIeśliby wyłámuiąc złodźiey dóm ábo podkopuiąc był nálezióny/ á wziąwßy ránę vmárłby: ten kto go ránił/ nie będźie winien krwie. 3 ᵇAle ieśliby to po weßćiu słońcá vczynił/ meżobóystwo popełnił/ ᶜy sam vmrze. Ieśliby ᵈniemiał/ coby zá krádźież oddał/ sam niech záprzedan będźie: 4 ᵉieśli śię v niego/ co vkradł/ naydźie żywo/ lub wołu/ lub ośłá/ lub owce/ we dwóy nasób wróći. 5 ᶠIeśli kto vßkodźi pole ábo winnicę/ y puśći bydlę swé áby spáśło cudze: cokolwiek nalepßego będźie miał ná polu swym ábo w winnicy/ według oßácowánia ßkody nágrodźi. 6 B ᵍIeśliby wyßedßy ogień nátráfił ćiernie/ y záiąłby kopy zboża/ ábo stoiące zboże ná polu/ ʰ nágrodźi ßkodę kto ogień zápalił. 7 ⁱIeśli kto zlećił przyiaćielowi pieniądze/ ábo státek ku schowániu/ á temuby który ie przyiął/ vkrádźiono ie: ieśli śię náyduie złodźiey/ dwoiáko nágrodźi: 8 ᵏIeśli niewiedzą o złodźieiu: páná domu stáwią ˡprzed bogi/ y przyśięże że nieśćiągnął ręki ná rzecz bliźniego swego/ 9 ᵐⁿku vczynieniu zdrády/ ták o wołu/ iáko y o ośłá/ y o owce y o ßáte/ y ᵒcokolwiek ßkodę ᵖprzynieść może ᑫ: oboygu spráwá przytoczy śię ʳprzed bogi: á ieśli oni osądzą/ dwoiáko nágrodźi bliźniému swemu. 10 ˢIeśli kto zlećił bliźniemu swému ośłá/ wołu/ owcę/ y wßelkie bydlę ná chowánie/ á zdechło by/ ábo znędzniało/ ábo było wźięte ᵗod nieprzyiaćielá ᵘ/ á niktby tego nie widźiał: 11 ᵛ ˣprzyśięgá będźie w pośrzodku/ że nieśćiągnął ręki ná rzecz bliźniego swego: ʸy przyimie Pan przyśięgę/ á on nie będźie muśiał nágrádzáć. C 12 ᶻAle ieśliby vkrádźione było nágrodźi ßkodę Pánu. 13 ᵃIeśli od zwierzą záiedźione/ ᵇniech odnieśie do niego co zábite iest/ á nie nágrodźi. 14 ᶜKtoby v bliźniego swego czego z tych rzeczy pożyczył/ á znędzniałoby ábo zdechło w niebytnośći páná/ nágrodźić będźie muśiał. 15 ᵈAle ieśliby pan był ná ten czás/ nie nádgrodźi/ zwłaszczá ieśli náięte przyßło zá zapłáte pracey iego. 16 ᵉ ᶠIeśliby kto zwiódł pánnę iescze niepoślubioną/ y spałby z nią/ da iey wiáno/ y będźie ią miał zá żonę. 17 ᵍIeśli oćiec pánny dáć nie będźie chćiał: odłoży pieniądze/ według obyczáiu wiáná/ które pánny bráć zwykły. 18 ʰ ⁱCzárownikóm żyć nie dopuśćiß. 19 ᵏKtoby nierząd płodźił z bydlęćiem/ śmierćią niechay vmrze. 20 ˡKto ᵐofiáruie bogóm/ zábit będźie/ oprócz sámému PANV. 21 D ⁿPrzychodniá nie záśmućiß/ áni go vćiśnieß: bośćie y sámi przychodniámi byli w źiemi Ægyptskiey. 22 ᵒWdowie y śierocie ßkodźić nie będźiećie. 23 ᵖIeśli ie ᑫobrázićie ʳ/ będą wołáć do mnie/ á ia wysłucham wołánie ich: 24 ˢy rozgniewa śię zapálczywość moiá/ y pobiie was mieczem/ y będą żony wáße wdowámi/ á synowie wáßy śierotámi. 25 ᵗIeśli pieniedzy pożyczyß ludowi mému vbogiému który mießka ztobą: nie będźieß mu przynagláł/ iáko ᵘwyćiegácz/ áni lichwámi vćiśnieß. 26 ᵛIeśli w zastáwie od bliźniego twego weźmieß odźienie/ przed zachodem słońcá wróćiß ie. 27 ˣAbowiém to sámo iest/ czym śię odźiewa odźienie ćiáłá iego: á innego nic nie ma w czymby spał: będźieli wołał do mnie wysłucham go/ bom iest miłośierny. 28 ʸBogóm vwlaczáć nie będźieß/ á przełożone-

ᵃzłodźiey niech wróći co vkradł, á ieśli H.
O ßkodźie niu.
O spáleniu zboż.
ʰábo sáme rolą. H.
O schowániu y pozniesieniu.
ˡdo sedźiów
ⁿo káżdą winę, H.
ᵒo káżdą rzecz zginioną, H.
ʳprzed sędźie
ᵘH.

ˣprzyśięże
ʸGen:31. f. 39.
ᵇprzywiedźie on świádká H.
O bydlęćiu pożyczá nym ábo náiętym.
ᶠDeut: 22. d.29.
Pánná zwiedźiona.
Oycu, G.
Czárownice.
ⁱCzárownicam. H.
Bálwochwálcá.
ᵐLeu:29. a. 4.
Przychodźień.
Zach: 7. c: 10.
Wdowy y śieroty.
ᑫábo vtrapićie, H.
Pożyczánié pieniedzy.
ᵘLichwiarz, H.
Zastáwy.
Vrząd.
ʸábo sędźiom.
Dźie: 23. 25.

Dźieśięćiny Boguiáko dawcy wßystkie° Leu:22 b 8 Ezech: 44. g 30. wys: 13. a 2. y b 12. Niż: 33 b 19.

29 mu nád ludem twoim nie bedźieß zło rzeczył. ° Dźiesiećin twoich y piérwiástek twoich oddáć nie omießkaß: "piérworodnégo z synów twoich daß mi. 30 ° Z wołów téż y z owiec tymże sposobem vczyniß: śiedm dni niechay bedźie przy mátce swoiéy / á dniá ósmégo/oddaß mi go. 31 ° Mężámi świetémi mnie bedźiecie: mięsá ktorégoby źwiérz piérwéy skoßtował/ieść nie bedźiecie/ ále psóm wyrzucićie.

To iest, świetobliwie żyć bedźiećie.

29 *Dźieśięćin twoich y piérwiástek.*] W Zydowskim lepak ták (Zupełnośći twoiéy y łzy twoiéy) á przez zupełność rozumieia obfitość zboża/ iáko y przez łzy / wino y oléy: iż z prásy iákoby łzy z oczu / to iest kroplámi ćieką. Przetóż y Lxx y Cháldeuß przekłádáią: Piérwiástki zboża y prásy / vulgatá iásniéy przekłáda/ dźieśiećiny y piérwiástki.

30 *Oddaß mi.*] Obacz tu / iż dochody kápłáńskie sámému Pánu Bogu w kápłaniéch oddáne bywáią. Eccl: 7. A ták kto ich spráwiedliwie nie oddawa/ nie ták kápłanóm sługóm Bożym / iáko sámému Pánu Bogu krzywdę czyni y nieprzaw zostáie.

Dźieśięćiny Bogu w kápłaniéch dáné.

ROZDZ. XXIII.

O spráwiedliwośći sądowéy. "próżnéy. H. "z niezbożnym ábyś. H.

1 NIE bedźieß przyimował głosu "kłamliwégo"/ y nie przyłożyß reki twoiéy "ábyś zá niezbożnym" miał mówić fałßywé świádectwo. 2 ° Nie póydźieß zá gromádą ku złe czynieniu: áni v sądu nie przestánieß ná zdániu wielá ich/ ábyś od prawdy odstąpił. 3 ° Nád "vbogim téż nie vlituieß sie v sądu. 4 ° "Jesli podkaß wołu nieprzyiaćielá twego/ábo osłá błądzącégo/odwiedź go do niego. 5 ° Jesli vyźrzyß osłá nienawidzącégo ciebie / á on leży pod brzemieniem/ nie minieß/ ále podźwignieß z nim. 6 ° *Nie náchyliß sie ná sąd vbogiégo. 7 ° Kłamstwá sie strzédz bedźieß. Niewinnégo y spráwiedliwégo nie zábiieß: bo sie brzydzę niezbożnym. 8 ° Ani dárów bráć bedźieß/ które y mądré záślepiáią / y wywracáią słowá spráwiedliwych. 9 ° Przychodniowi przykrzyć sie nie bedźieß/ "wiéćie bowiém duße przychodniów/ "gdyżeśćie y sámi przychodniámi byli w źiemi Ægyptskiéy. 10 ° Sześć lat zásiéwáć bedźieß źiemie twoie / y zbierzeß zboże iéy. 11 ° Ale śiódmégo roku zániechaß iéy / y daß iéy odpocząć: áby iedli vbodzy ludu twego: á cokolwiek zbedźie / niechay iedzą źwiérzetá polné: Ták vczyniß w winnicy y "w oliwnicy twoiéy. 12 ° Sześć dni robić bedźieß: śiódmégo dniá przestánieß/ áby odpoczął wół y ośieł twóy: y ochłodźił sie syn niewolnice twoiéy y przychodźień. 13 ° Wßystko com wam powiedźiał/ chowaycie. A "przez" imie cudzych bogów nie bedźiećie przyśięgáć/ áni bedźie słyßáné z vst wáßych. 14 ° Trzykroć ná káżdy rok świetá mi obchodźić bedźiecie. 15 ° Swietá przaśników strzédz bedźieß / śiedm dni ieść bedźieß przáśniki/ "iákom ći roskazał / czásu mieśiącá "nowych/ kiedyś wyßedł z Ægyptu: Nie vkażeß sie przed oczymá mémi prózen. 16 ° A świeto żniwá piérwiástek prace twoiéy/cośkolwiek siał ná roli. Swieto téż ná schodźie roku / gdy zbierzeß wßytkié zbożá twé z polá. 17 ° Trzykroć do roku vkaże sie wßelki meżczyzná twóy przed PANEM Bogiem twoim. 18 ° Nie bedźieß ofiárował przy kwáśie krwie "ofiáry moiéy / áni zostánie tłustość "świetá mégo áż do zárániá. 19 ° Piérwoćiny zbóż źiemie twoiéy przynieśieß do domu PANA Bogá twego. Nie bedźieß wárzył koźlećiá w mléku mátki iego. 20 ° Oto ia poßlę Anyołá mego/ktoryby ßedł przed tobą/y strzégł ná drodze/ y wprowádźił ćie ná mieysce ktorém nágotowáł. 21 ° "Szánuy go/y słuchay głosu iego/ "áni go lekce poważay": boć nie odpuśći kiedy zgrzéßyß/ y iest *imie moie w nim. 22 ° A iesli vsłuchaß głosu iego/ á vczyniß wßytko/co mówię: Nieprzyiaćielem bedę nieprzyiaćiołóm twoim / y vtrapię ktorzy ćie trapią. 23 ° "A póydźie Anyół móy przed tobą/y wprowádźi ćie do Amorreyczyká / y Heteyczyká/ y Pherezeyczyká / y Chánáneyczyká/y Heweyczyká/y Jebuzeyczyká/ktoré ia zetrę. 24 ° Nie pokłóniß sie bogóm ich/áni im służyć bedźieß: nie bedźieß czynił to co oni czynią: ále ie popsuieß y połamieß bałwány ich. 25 ° A służyć bedźiecie PANV Bogu wáßému: ábym błogosłáwił chlebóm twoim y wodam / á odiął niemoc z pośrzodku ćiebie. 26 ° Nie bedźie "nierodzáyna

"To iest, folguiąc mu nie słußnie. "Deut: 22 a 1

Nieprzyiaćiél. *Niewyrwaczay spráwiedliwośći vbogiégo w spráwie iego. H.

Kłamstwo Niewinny Dan: 13 f 53.

Vpominki Przychodnie. "wiećie co iest być przy chodniem. "Deut: 16. d 19. Ecc: 20 d 32 Ge: 46. a 5.

Sábát źiemie.

Przykázánia Ceremoniálné. "z Sády oliwnemi.

Sábát te godniowy.

"Imienia nie wspominaiąc H.

Trzy vroczysté świetá, w ktoré do kośćiołá wßyscy chodźili.

Pásché. "wys: 13. a 3. Niż: 35 c 22. "Abibą bośćie weń wyßli. H. Penecoste.

Swięto kuczek. księżycá wrześniá ná ten czás sie kończył y poczynał rok prʃpolity Zydowski. czytay wysßéy. 12. ver: 1. "wielkonocnéy o tym niżéy 34. d 25. "ábo bárániá lub ofiáry. H.

Piérwiástki. Deut: 14 c 12 Niż: 34 c 26

Anyół prowádzący. Deut. 7 b 11. "strzeż sie go. H. "nie drażni go. H. *To iest, imieniem y mocą moią czyni. "Niż: 33 a 2. Ios: 24. e 11. Deu: 7 e 22.

Błogosłáwieństwo służącym Bogu. "rodzącá płód martwy. H.

áni nie

ⁿprzedłużę żywot d ostá- rośći. ! ᶻprzed tobą Deu: 7 c.21.

27 áni niepłodna w ziemi twoiey/ ⁿliczbę dni twoich wypełnię. ᵛ Strách móy puszczę ná ᶻ vprzedzenie twoie/ y pobiię wszytek lud do którego wnidźiesz: y wszytkich nieprzyiaćioł twoich przed tobą tył obrócę: 28 ᵛ pusćiwszy pierwey śierszenie przed tobą/ które wypędzą Heweyczyká/ y Chánáneyczyká/ y Heteyczyká/ pierwey niżli wnidźiesz. 29 ᵛ Nie wyrzucę ich przed oblicżem twoim zá ieden rok: áby śie ziemiá w pustynią nie obróćiłá/ y nie námnożyło śie ná ćię bestyy. 30 ᵛ Pomáłu ie wypędzę z oczu twych/ áż śie rozmnożysz/ y posiędziesz źiemię. 31 ᵛ A gránice twoie położę od morzá czerwonego/ áż do morzá Pálestińskiego/ á od puszczey áż do ⁿrzeki: podam w ręce wásze obywátele ziemie/ y wyrzucę ie od oczu wászych. 32 ᵛ Niepostánowisz z nimi przymierza/ áni z bogámi ich. 33 ᵛ Niechay nie mieszkáią w ziemi twoiey: by ćie stądź nie przyprawili o grzech przećiwko mnie/ iesliby służył Bogom ich: co tobie pewnie będźie ᶻku zgorszeniu.

Gránice źiemie świętey ⁿEuphrateſá

Deut:7. a 2. Niż:34. b 15.

ᶻśidłem

ROZDZ. XXIIII.

Roskázuie Moyzeszowi znowu ná górę wstąpić.

1 A Moyzeszowi też rzekł: Wstąp do PANA ty/ y Aaron/ Nádáb/ y Abiu/ y śiedmdźieśiąt stárszych z Izráelá/ y pokłonićie śie z dáleká. 2 ᵛ A sam Moyzesz wstąpi do PANA/ á oni nie przybliżą śie: áni lud nie wstąpi z nim. 3 ᵛ Przyszedł tedy Moyzesz/ y powiedźiał ludowi wszytkie słowá PANSKIE/ y sądy. Y odpowiedźiał wszytek lud iednym głosem: Wszytkie słowá Páńskie które mowił/ vczynimy. 4 ᵛ Y nápisał Moyzesz wszytkie słowá PANSKIE: á ráno wstawszy/ zbudowáł ołtarz przy sámey górze/ y dwánaśćie ⁿtytułów/ według dwánaśćie pokoleń Izráelowych. 5 B ᵛ Y posłał młodźieńce z synów Izráelowych/ y ofiárowáli cáłopalenia/ y ofiárowáli ofiáry ᶻzapokoyne PANU ćielce. 6 ᵛ Wźiął tedy Moyzesz połowicę krwie/ y wlał w czásze: á drugą połowicę wylał ná ołtarz. 7 ᵛ Y wźiąwszy księgi przymierza/ czytał/ á lud słuchał: ktorzy rzekli: Wszytko co rzekł PAN/ vczynimy/ y będźiemy posłuszni. 8 ᵛ A on wźiętą krwią pokropił lud/ y rzekł: Tá iest krew przymierza/ które PAN postánowił z wámi ná wszystkie te słowá. 9 C ᵛ Y wstąpili Moyzesz y Aaron/ Nádáb y Abiu/ y śiedmdźieśiąt z stárszych Izráelowych: 10 ᵛ Y vyźrzeli Bogá Izráelowego: á pod nogámi iego iáko robotá kámieniá Száfirowego/ á iáko niebo gdy pogodne iest. 11 ᵛ Ani śćiągnął ręki swey ⁿná te/ ktorzy dáleko odstąpili z synów Izráelowych/ y widźieli Bogá/ y iedli y pili. 12 ᵛ Y rzekł PAN do Moyzeszá: Wstąp do mnie ná górę/ y bądź tám: á dam ći tablice kámienne/ y zakon y przykazánie/ ktorem nápisał/ ábyś ie náuczył. 13 ᵛ Wstáli Moyzesz y Jozue slugá iego: y wstępuiąc Moyzesz ná górę Bożą. 14 D ᵛ rzekł do stárszych: Poczekay ćie tu áż śie wroćimy do was. Maćie Aaroná y Hur z sobą/ iesli śie iáka sprá wá otworzy/ odnieśiećie do nich. 15 ᵛ A gdy wstąpił Moyzesz/ okrył obłok górę/ 16 ᵛ y mieszkáłá chwałá PANSKA ná Sinai/ zákrywszy ią obłokiem przez sześć dni: á śiodmego dniá záwołał go z pośrzodku mgły. 17 ᵛ A pozor chwały PANSKIEY był iáko ogień páláiący ná wierzchu góry przed oczymá synów Izráelowych. 18 ᵛ Y wszedszy Moyzesz w pośrzodek mgły wstąpił ná górę/ y był tám czterdźieśći dni/ y czterdźieśći nocy.

Słowá Boże w księgi pisze. Ołtarz. ⁿsłupów ábo nápisów.

ᶻábo dźiękowne

Księgi przymierza czytá. Krwią przymierza kropi ludźie.

Figurá krwie Christusowey. Do Zyd. 9. c. 20.

Moyzesz wstępuie ná górę do Bogá. ⁿábo do księżąt. H.

Moyzesz ná górze z Bogiem 40 dni y 40 nocy.

8 *Tá iest krew przymierza.*] Toć było stárego testámentu postánowienie/ gdy po dániu Zakonu ná górze Sinai/ vczynił Bóg z Zydámi przymierze/ y obiecał im wiele dobrego/ oni mu też obiecáli posłuszeństwo. Y vczynił to przymierze przez ofiáre y kropienie temi słowy: Tá iest krew przymierza/ ktore Pan postánowił z wámi. ktore słowá Páwel S. do Zyd. 9. ták przywodźi. Tá iest krew testámentu. co śie ták rozumie: Tá iest krew/ przez ktorą śie postánawia y vmacnia wolá y obietnicá Bożá. Toć figurá byłá/ y wypełniłá śie ná ostátniey wieczerzy/ gdy Pan Christus postánowił Sákráment ćiáłá y krwie swoiey. Bo to iáśnie pisze Luc. 22. Y Páweł S. Cor: 11. Ten kielich nowym testámentem iest we krwi moiey. Tákże Mar: 26. Mar: 14. A ták iáko tám Moyzesz pierwey ofiárowął/ tosz dopiero kropił lud krwią/ ofiárowána: tákże też y Pan Christus pierwey krew swoie ná wiecze-

Przymierze stárego zakoⁿ

Krew przymierza.

Figurá ćiáłá y krwie Páná CHRISTVsowey.

rzy Bogu ofiárował / potym dał do pożywánia: Przetoż ná ten czás Pan Christus prawdziwie ofiárował / y to byłá Mßá / ábo ofiárá Chrześćiáńska / ktorą nowy testáment iest vtwierdzony. A iáko tám w stárym przymierzu krew prawdziwa byłá / ták y tu prawdziwa krew bydź muśi: bo ináczey / mocnieyby stáry testáment był vtwierdzony krwią / niż nowy prostym winem.

ROZDZ. XXV.

1 Rzekł PAN do Moyzeszá / mówiąc: 2 Mów synóm Izráelowym / áby mi wźięli piérwiastki od káżdégo człowieká / ktory ofiáruie dobrowolnie / weźmiećie ie. 3 A to iest co bráć maćie / złoto y srébro y miedź / 4 hyácint / y ßárłat / y kármázyn dwákroć fárbowány / y biśior / y śierć koźią / 5 y skóry bárániè czérwono fárbowáné / y skóry fiołkowé / y drzewo Setim: 6 oliwe do przyprawienia świátłá / wonné rzeczy ná máść / y kádzenia dobréy wóniéy: 7 kámienie onychiny / y drogié kámienie ná ozdobienié Ephod y Rátionałá. 8 Y vczynią mi Swiątnice / y bede mießkał w pośrzodku ich: 9 wedle wßytkiégo podobną przybytku / który vkaże tobie / y wßytkiégo naczynia ku służbie iego: A vczynićie ią ták: 10 Skrzynie z drzewá Setim spóyćie / ktoréy długość niech ma pułtrzećiá łokćiá / ßérokość pułtorá / wysokość tákże pułtorá. 11 Y pozłoćiß ią złotem co naczyſtßym wewnątrz y z wierzchu: y vczyniß ná niéy korone złotą wkoło: 12 y cztéry kolcá złoté / któré przypráwiß do cztérech węgłów skrzynie: dwá kolcá niech będą ná iednym boku / á dwá ná drugim 13 vczyniß też drążki z drzewá Setim / y powlecześ ie złotem: 14 y przewlecześ ie przez kolcá które są ná bokách skrzynie / áby ią ná nich noßono: 15 które záwße będą w kolcách / á nigdy z nich wyięté nie będą. 16 Y włożyß do skrzynie świádectwo które dam tobie. 17 Vczyniß y vbłagálnią ze złotá naczyſtßégo: pułtrzećiá łokćiá będźie miáłá długość iéy / á pułtorá łokćiá ßérokość. 18 Dwá też Cherubiny złoté y bité vczyniß po obu stron wyrocznice. 19 Cherub ieden niech będźie ná iednym boku / á drugi ná drugim. 20 Obádwá boki vbłagálnié niechay zákrywáią rozśćiegáiąc skrzydłá / á zákrywáiąc vbłagálnią / y niechay ieden ná drugiégo pátrzy / obróćiwßy twárzy ná vbłagálnią / ktorą ma bydź nákryta skrzyniá / 21 do ktoréy włożyß świádectwo które dam tobie. 22 Ztąmtąd będe przykázował / y będe mówił do ćiebie / nád vbłagálnią y z pośrzodku dwu Cherubów / ktorzy będą ná skrzyni świádectwá / wßytko co roskáże przez ćie synóm Izráelowym: 23 Vczyniß też y stół z drzewá Setim / máiący dwá łokćiá w zdłuż / á łokieć w ßérz / á názwyß pułtorá łokćiá. 24 Y pozłoćiß ji złotem naczyſtßym: y vczyniß mu listwe złotą w koło / 25 á ná listwie korone mieyscámi gládką / ná cztéry pálce wysoką / á ná niéy drugą korone złoćiuchną. 26 Zgotuieß też cztéry kolcá złoté / y przypráwiß ie do cztérech węgłów tegoż stołá każdéy nogi. 27 Pod koroną będą kolcá złoté / áby drążki przez nie przewłoczono / á możono stół nośić. 28 Sámé też drążki vczyniß z drzewá Setim / y powlecześ złotem dla noßenia stołu. 29 Spráwiß też miski y czáßé / kádźiedlnicé y kubki / w których máią bydź ofiárowáné mokré ofiáry ze złotá naczyſtßégo. 30 Y będźieß kładł ná stół chleby pokłádné przed obliczem moim záwße. 31 Vczyniß też lichtarz vkowány ze złotá naczyſtßégo / słupiec iego y piórá / czáßki y gałki / y lilie z niego pochodzące. 32 Sześć piór wynidźie z boków / trzy z boku iednégo / á trzy z drugiégo. 33 Trzy czáßki iákoby ná kßtałt orzechá ná káżdym piórze / y gałká wespół y lilia: y tákże trzy czáßki ná kßtałt orzechá ná piórze drugim / y gałká wespół y lilia / tá będźie robotá ßeśći piór / które máią wywiedźioné bydź z słupcá: 34 ále ná sámym lichtarzu będą cztéry czáßki ná kßtałt orzechá / gałki też v káżdéy y lilie. 35 Gałki pod dwiemá piórámi ná trzech mieyscách / których wespół ßeść będźie wychodzących z słupcá iednégo. 36 A ták / y gałki y piórá z niego będą

wßystkie

Roskázuie ofiáry ábo podátek ná budowánie przybytku Niż: 35.25. H.

z modrégo iedwabiu. Iedwab czérwony. ábo biały iedwab.

oleiek do námázywánia. H. to iest, káplánów. nárámienniká. superhumeralis.

Swiątnicá. G. kośćiołek ruchomy. Do Zyd: 9.2. Skrzyniá testámentu.

ábo vmowę H. to iest zakon, ábo dźieśięćioro przykázánié. ábo wieko H nád skrzynią. Vbłagálnia. kowáné, to iest, nie odléwáné áni dęté: inni wykłádáią zupełné. Cherubim. z vbłagálnie

vczynićie Cherubiny ná dwu końcách iéy rośćiągáiącé. H. Pan Bóg kazał obrázy Cherubinów czynić. Zakon który o woléy Bożéy świádczy. Bóg między dwiemá Cherubinámi málowánymi mießkał. Stół chlebów pokłádnych. Korona. H.

Naczynia święté. ku nákrywániu. H.

obliczności. H. Lichtarz.

ábo migdałowéy. H.

Lámpy.

37 wßytkié vkowáné ze złotá naczyſtßégo. Vczyniß téż śiedm lamp / á poſtáwiß ie ná lichtarzu áby świećiły 38 ná przećiwko. Nożyczki téż / y w czym vſtrzyżki będą gáßoné / niech będą ze 39 złotá naczyſtßégo. Wßyſtká wagá lichtarzá ze wßyſtkim naczyniém iego / będzie miáłá tálent złotá naczyſt 40 ßégo. Pátrzay á vczyń ná kßtałt ktoryć ná górze vkazány ieſt.

Do Zyd: 8b5. w Dźie. 7f44

5 *Skóry Fiołkowé.*] Inni z Zydowſkiégo / pelles taxorum, á náßy / ſkory Borſukowé / przekłádáią. Lecz śie sámi Zydowie o tym słowie תחשים Thechasſim, niezgadzáią. Iedni tego / drudzy owégo zwierzećiá ſkore bydź powiádáią. Hieronym S. y Lxx tłumácze / wßedźie Hiacyntinas, ábo Iantynas wykłádáią. Y Iosephus lib: 3. Antiq: cap. 4. mowi / że té obojé ſkory owczé były / iedné czerwono / á drugié brunatno fárbowáné: zkąd śie nieumiętność tych nowych Zydow pokázuie.

Setim drzewo

5 *Drzewo Setim.*] Zowią to drudzy Cedrem ábo Iedliną / ále to drzewo Setim nie rodźi śie indźiéy / tylko w Arábiiéy: ieſt drzewo bárdzo mocné / nigdy nie butwieiące / y dźiwnie lekkié y cudné. Hieron: in Isa. 41. zowią ie Spina alba, dla iákiégoś podobieńſtwá w liśćiu / vide Dioscoridem lib: 3. cap: 12.

Vbłagálnia co ieſt.

17 *Vczyniß y vbłagálnią.*] Tablicá złota nád ſkrzynią byłá / iákoby wieko / w rękách dwu Cherubinow / te zowie Propiciatorium, to ieſt vbłagálnia. iákoby mieyſce vbłagálné miedzy Cherubinámi: bo tám śie Bóg Moyzéßowi okázowáł / y tám bywał vbłagány / iáko sámże Bóg obiecał ver: 22. Toż mieyſce zowie Oraculum, cośmy przełożyli wyrocznicą / ver: 18. Bo kiedy śie Moyzéß rádźił w czym Páná Bogá / odpowiádał mu y wyroki dawał / z téyże vbłagálniey / iáko téż to obiecał ver: 22. gdźie téż piße że śie támże Bóg vkázowáł y odpowiedał miedzy dwiemá Cherubinámi / dla tego zwano Páná / śiedzącym ná Cherubinách.

wyrocznicá co ieſt.

30 *Chleby pokłádné.*] Té chleby dwojáko w Zydowſkim zowie. 1 Chleby oblicznośći / iż przed Bożą oblicznośćią były kłádźione. 2. Chleby rozłożone / iż były porządnie rozłożoné / z iedné ſtronę ßeść / z drugą tákże ßeść. 70 tłumácze podczás zowią chleby oblicznośći / podczás chleby pokłádné. Láćińſki tłumácz záwżdy chleby pokłádné zowie.

Chleby pokłádné.

Talent złotá.] Pospolity talent iáko niektorzy piszą / miał funtow ßeśćdźieśiąt / á kośćielny 120. á drudzy mniemáią / iż talent miał ſto funtow. Czytay Ezech: 45. y 2. Paralipo: 25.

ROZDZ. XXVI.

Formá przybytku. ábo namiot kośćielny.

1 A Przybytek záśie ták vczyniß: Dźieśięć opon z biśioru kręconég / y z hiácyntu / y ßárłatu / y z kármázynu dwákroć fárbowánégo z odmiennych máśći / 2 robotą háftárſką vczyniß. Dłuż opony iedney / będźie miáłá ośm y dwádźieśćiá łokiet: ßérz ná cztéry łokćie będźie. Pod iedną miárą vczynioné 3 będą wßytkié opony. Pięć opon będą ſpináné / iedná z drugą / y drugą pięć tákże złączoné będą. Petliczki 4 z hyácintu po bokách y po wierzchách opon vczyniß: áby śie mogły 5 iedná z drugą ſpináć. Pięćdźieśiąt petlic oponá będźie miáłá po obu ſtronách / ták przyprawionych / áby petlicá przećiw petlicy przyßłá / á iedná mogłá śie ſpiąć z drugą. 6 B Vczyniß téż pięćdźieśiąt kołek złotych / ktoremi opon zasłony ſpięté bydź máią / 7 żeby przybytek był ieden. Vczyniß téż dek włośiánych iedenaśćie / dla o8 krywánia przykrycia przybytku. Dłużość deki iedney będźie miáłá trzy9 dźieśći łokiet / áßerokość cztéry: rowna miárá będźie wßytkich dek. Z 10 ktorych pięć zepnieß osobno / á ßeść złączyß iedne z drugą: ták żebyś ßoſtą dékę ná czele przykrycia we dwoie złożył. Poczyniß téż pięćdźieśiąt petlic ná kráiu deki iedney / áby śie mogłá z drugą ſpináć: y pięćdźieśiąt petlic ná kráiu drugiey deki / áby śie z 11 drugą złączyłá. Ktemu vczyniß pięćdźieśiąt háftek miedźiánych / ktoremiby petlice były zápináné / áby iedno ze wßytkich przykryćié było. 12 C A co zbywáć będźie z dek / ktoré śie ná przykrycié gotuią / to ieſt / iedná déká ktora zbywa / połowicą iéy zákryieß 13 tył przybytku. A po iedney ſtronie łokieć będźie wiśiał / á drugi po drugiey / ktory zbywa w długośći dek / okrywáiąc obádwá boki przybytku. 14 Vczyniß téż przykrycié drugié ná wierzch z ſkor báránich czerwono fárbowánych: á nád to ieſzcze inné przy15 krycié z ſkor fiołkowéy fárby. Náczyniß téż deſczek ſtoiących przyby16 tku z drzewá Setim / z ktorych káżda dźieśięć łokiet będźie mieć ná dłu17 żą / á ná ßérzą pułtorá. Ná bokách

ábo Cherubiny. H. bo ná oponách byli cherubini málowáni.

náprzodku dáchu ábo przybytku.

ábo namiot.

D desczki/ dwoie fugowánie będźie/ ktoremi desczká iedná z drugą śie spoi: y tym sposobem wßytkie desczki będą zgotowáne. [18] Z ktorych dwádźieśćiá będą ná południowym boku/ ktory pátrzy ná wiátr południowy. [19] Ktorym czterdźieśći podstáwkow srebrnych vleieß/ áby po dwu podstáwku pod káżdą desczką ná dwu węglách było podłożono. [20] Ná drugim też boku przybytku/ ktory pátrzy ná połnocy/ dwádźieśćiá desczek będźie/ [21] máiący czterdźieśći podstáwkow srebrnych: dwá podstáwki pod káżdą desczką będą podłożone. E [22] A ná zachodnią stronę przybytku vczyniß ßeść desczek/ [23] y záśie inne dwie/ ktore ná węglách niech będą postáwione ná zádźie przybytku. [24] A będą spoione od dołu áż do wierzchu/ á wßytkie iedná fugá będźie trzymáłá. Dwiemá też desczkam/ ktore ná węglách postáwione być máią/ tákież spoienie zostáwione będźie. [25] A będźie pospołu ośm desczek/ á podstáwkow ich srebrnych ßesnaśćie/ dwá podstáwki ná iedne desczkę licząc. [26] Vczyniß y drążki z drzewá Setim/ pięć ná zátrzymánie desczek po iednym boku przybytku/ [27] á pięć drugich po innym/ y tyle drugie ná stronę zachodnią: [28] ktore będą przewleczone przez pośrzodek desczek od końcá do końcá. [29] Sáme też desczki pozłoćiß/ á vleieß ná nie kolcá złote/ przez ktoreby drążki spoione desczki trzymáły: ktore okryieß bláchámi złotemi. [30] A wystáwiß przybytek tym kßtáltem ktoryć ná gorze vkazano. [31] Vczyniß y zasłonę z Hiácyntu y z ßárlatu y z kármázynu dwákroć fárbowánego/ y z biśioru kręconego/ robotą háftárską/ y piękną odmiáną vtkáną/ [32] ktorą záwieśiß przed czteremá słupámi z drzewá Setim/ ktore ácz sáme pozłocone będą/ y mieć będą kápitellá złote/ ále podstáwki srebrne. G [33] A záwleczona będźie zasłoná przez kolcá/ zá ktorą postáwiß skrzynię świádectwá/ ktora między świetnicą y świątnicámi świątnice dźielić będźie. [34] Położyß y Vbłágálnią ná skrzyni świádectwá w świętym świętych: [35] y stoł przed zasłoną: á przećiwko stołowi lichtarz ná boku przybytku południowym: stoł bowiem będźie stał ná stronie połnocney. [36] Vczyniß y tendę we drzwiách przybytku z Hiácyntu modrego/ y ßárlatu/ y kármázynu dwákroć fárbowánego/ y biśioru kręconego robotą háftárską. [37] A pięć słupow pozłoćiß drzewá Setim/ przed ktoremi rozćiągniona będźie tendá: ktorych kápitellá będą złote/ á podstáwki miedźiáne.

ábo namiot kośćielny. wys: 24 c 10.

Zasłoná.

ábo z Cherubinámi. H. G. to iest, z figurámi dźiatek ze skrzydłámi.

Zasłoná. H.

ROZD. XXVII.

Ołtarz przed przybytkiem. niż: 38. 26.

A [1] Vczyniß y ołtarz z drzewá Setim/ ktory będźie miał pięć łokietw dłuż/ á tákże wiele wßérz/ to iest/ kwádratowy/ á trzy łokćie wzwyß. [2] Rogi záś ná czterech węglách z niego wynidą: y okryieß ji miedźią. [3] A náczyniß ku potrzebam iego/ kotłow dla zsypowánia popiołu/ y klescze/ y widełki/ y naczynia do brania w śię ogniá/ wßytkie naczynia z miedźi poczyniß. [4] Kratkę też ná kßtałt śieci miedźiáną/ v ktorey ná czterech rogách będą cztéry kołká miedźiáne/ [5] ktore włożyß pod ognisko ołtarzá/ y będźie kratká áż do poł ołtarzá. [6] Vczyniß też dwá B drążki do ołtarzá z drzewá Setim/ ktore opráwiß bláchámi miedźiánemi. [7] A przewleczeß przez kolcá/ y będą z obu stron ołtarzá do noßenia. [8] Nie zupełny ále czczy* y prozny wewnątrz vczyniß ji/ iákoć ná gorze pokazano. [9] Vczyniß y śień przybytku/ w ktorey po stronie południowey przećiw południu będą opony z biśioru kręconego: sto łokći iedná stroná będźie mieć ná dłużą. [10] A słupow dwádźieśćiá z tákże wielą podstáwkow miedźiánych: ktore będą miáły kápitellá z rzezániem swoim srebrne. [11] Tymże też sposobem ná połnocney stronie w dłuż będą opony ná sto łokći/ słupow dwádźieśćiá/ y podstáwkow miedźiánych pod tąż liczbą/ á kápitellá słupow z rzezániem swoim srebrne. [12] A w ßerokośći śieni/ ktora pátrzy ná zachod/ będą opony ná

wys: 20 d 24
**między deskámi. H. álego nápełniánoźiemią ábo kámieńmi. 1. Mach: 4.*
Formá śię ni przed przybytkiem.

C piećdźieśiąt łokiet / á słupów dźieśieć/ y podstáwków ich tákże wiele. 13 W téyże też szérokośći sieni / która pátrzy ná wschód słońcá / piećdźieśiąt łokći bedźie/ 14 w których pietnaśćie łokiet opony / iedney stronie náznáczoné bedą / y trzy słupy y tákże wiele podstáwków: 15 á ná drugiéy stronie bedą opony máiące pietnaśćie łokći/słupy trzy y tákże wiele podstáwków. 16 A w weśćiu do sieni spráwią opone ná dwudźieśćiu łokiet z hiácyntu/ y z szkárłatu/ y z kármázynu dwákroć fárbowánego/ y bisioru kreconégo/ robotą háftárską: słupy cztéry bedźie miáłá/ z tákże wielą podstáwków. 17 Wszytkie słupy sieni wkoło bedą powleczoné srébrnémi bláchámi z kápitéllámi srébrnémi y z podstá- 18 wkámi miedźiánémi. Wzdłuż zásłąpi sień sto łokiet/ wszérz piećdźieśiąt/ D wzwyż ná pięći łokiet bedźie / á bedźie z bisioru kreconégo/ y bedźie miáłá podstáwki miedźiáné. 19 Wszytko naczynie przybytku ku wszelákim potrzebam y obrzedóm / ták kołki iego/ iáko y sieni z miedźi poczyniß. 20 Przykaż synóm Izráelowym / áby przynieśli do ciebie oliwy z oliwnégo drzewá co naczystszéy/ w stepie tłuczonéy: 21 áby gorzáłá lámpá záwsze w przybytku świádectwá / przed zasłoną która iest záwieszona przed świádectwem. A bedą iż stáwiáć Aaron y synowie iego / áby áż do poránku świećiłá przed PANEM/ wieczna bedźie służbá przez successye ich od synów Izráelowych.

ábo zasłonę

Oliwę káže dawáć do lámpy.

*w namietie kośćielnym *ábo przymierza, iż támbył zakon który téż zowie świádectwem*

rodzáie ábo potomstwá. H.

ROZD. XXVIII.

Vbiór kápláński.

1 A Rzyłącz też do śiebie Aaroná brátá twego z synámi iego/ z pośrzod ku synów Izráelowych / áby mi vrząd kápláński spráwowáli: Aaron/ Nádáb/ y Abiu/ Eleázár/ y Ithámár: 2 A spráwiß száty świeté Aaronowi brátu twemu ku czći y ozdobie. 3 A bedźieß mówił wszytkim mądrégo sercá/ którém nápełnił duchem vmiejetności/ áby vczynili száty Aaronowi/ w którychby mi poświecony służył. 4 A száty które poczynią té bedą: Rátionał y Nárámiennik/ száte y koszule wązką/ czápke y pás. Vczynią świeté száty Aaronowi brátu twemu y synóm iego / áby mi kápláński vrząd spráwowáli. 5 A nábiorą złotá/ y hiácyntu/ y szkárłatu/ y kármázynu dwákroć fárbowánego / y bisioru. 6 Ale Nárámiennik vczynią ze złotá y hiácyntu / y szkárłatu/ y kármázynu dwákroć fárbowánego/ y bisioru kreconégo robotą háftárską. 7 Dwá kráie bedźie miał złączoné ná obudwu bokách końców / żeby sie w iedno zeszły. 8 Sámo też tkánie y wszytká rozmáitość roboty bedźie ze złotá/ y z hiácyntu/ y szkárłatu/ y kármázynu dwákroć fárbowánego/ y bisioru kreconégo. 9 A weźmieß dwá kámienia Onychowy/ y wyryieß ná nich imioná synów Izráelowych. 10 Sześć imion ná iednym kámieniu / á sześć drugich ná drugim według porządku národzenia ich. 11 Robotą sznicerą y rzezących kámienie drogie/ wyryieß ie imiony synów Izráelowych/ y osádźiß ie we złote osádzenia: 12 y położyß ná obu bokách nárámiennika pámiątkę synów Izráelowych. A bedźie nosił Aaron imioná ich przed PANEM ná obu rámionách/ dla wspominánia. 13 Vczyniß też y haczki ze złotá/ 14 y dwá łáncuszki z naczystszégo złotá wespólek sie dźierżące/ które záłożyß ná haczki. 15 Rátionał też sądu vrobiß háftárską robotą/ według tkánia Nárámiennika/ ze złotá/ z hiácyntu/ y szkárłatu/ y kármázynu dwákroć fárbowánego y bisioru kreconégo. 16 Czworogránisty bedźie y dwoisty: miáre piedźi bedźie miał/ ták w zdłuż iáko w szérz. 17 A násádźiß weń cztéry rzedy kámienia. W pierwszym rzedźie bedźie kámień Sárdius/ y Topázius / y Smárag. 18 we wtórym Kárbunculus/ Sáphir/ y Iáspis/ 19 w trzećim/ Ligurius/ Achátes y Amethist: 20 w czwartym/ Chrysolit/ Onychin/ y Beryl: bedą osádzoné we złoto w rzedźiech swoich. 21 A bedą miáły imioná synów Izráelowych: dwánaśćie imion bedą wyrzezáné/ káżdy kámień imieniem káżdégo / przez dwánaśćie pokolenia.

Nárámiennik Superhumerale. *G. L.*

iáko álbá Czytay niżey ver: 39.

Superhumerale. *Nárámiennik.*

Smárágdy G.

Ephoda, H.

Rátionał Sądu. Rationale iudicii. *Bo bez niego nigdy nie sądźili.*

Vczy-

22 ⁹ Vczyniß w Rátionale łáncużki / ieden drugiégo ſie dźierżący / ze złotá D naczyſtßégo : 23 ⁹ y dwá pierśćienié złoté / które przypráwiß przy obu końcách 24 Rátionału : ⁹ á łáncuchy złoté złączyß pierśćieniámi / które ſą ná kráiách iego : 25 ⁹ á ſámych łáncuchów końce / dwiemá haczkámi ſpoiß / ná obudwu bokách nárámiennika / który ieſt 26 przećiwko Rátionałowi. ⁹ Vczyniß y dwá pierśćienié złoté / które przypráwiß ná końcách Rátionału / ná kráiách które ſą przećiwko nárámiennikowi y ku tyłowi iego ſie máią. 27 ⁹ Ktemu y drugié dwá pierśćienié złoté / które máią bydź położoné ná obu bokách nárámiennika ná dół / który pátrzy przećiw ſpoieniu dólnému / áby ſie mógł przyſtoſowáć z nárámiennikiem / 28 ⁹ y ſpiął ſie Rátionał pierśćieniámi ſwémi z pierśćieniámi nárámiennika ßnurem hiácyntowym / iżeby trwáło ſpoienié pieknie vrobioné: á Rátionał y Nárámiennik od ſiebie niemogły bydź odłączoné. 29 ⁹ Y bedźie nośił Aaron imioná ſynów Izráelowych E w Rátionále ſądu ʺná pierśiách ſwoich ʾ / gdy bedźie wchodźił do świątnice pámiątke przed PANEM ná wieki. 30 ⁹ A położyß ná Rátionale ſądu / Náuke y Prawde / które bedą ná pierśiách Aaronowych / gdy wnidźie przed PANA : y ponieśie ʺſąd ſynów Izráelowych ná pierśiách ſwoich przed obliczem PANSKIM záwżdy. 31 ⁹ Vczyniß też ßáte ʺNárámiennika wßytke z hiácyntu / 32 ⁹ v którey we śrzodku ná wierzchu bedźie káplérzyk / á brámá około niego tkána / iáko bywa ná kráiách ßat / ábj ſie łácno nie zdárł. 33 ⁹ A v dołu przy nogách téyże ßáty w około vczyniß iáko malogránaty z F hiácyntu y ßárłatu / y z kármázynu dwákroć fárbowánégo / przeplátáiąc 34 w pośrzodku dzwonki wkoło / ⁹ ták żeby dzwoneczek był złoty / á malogránat : y záśie drugi dzwoneczek złoty y málogránat.* 35 ⁹ A w te ßáte bedźie ſie obłóczył Aaron w odpráwowániu służby / żeby ſłyßano dźwiek kiedy wchodźi y wychodźi z świątnice przed obliczem Páńſkim y nie vmárł. 36 ⁹ Vczyniß też bláche ze złotá naczyſtßégo : ná którey wyryieß robotą ßnicerſką ʺSwieté PANV. 37 ⁹ Y przywiążeß ią ßnurem z hiácyntu / y bedźie ná 38 czapce / ⁹ nád czołem ʺnawyſßégo kápłaná ʾ : y ponieśie Aaron niepráwość tych rzeczy / które ofiárowáli / y poświecili ſynowie Izráelowi we wßytkich dárách y vpominkách ſwoich. A bláchá bedźie záwżdy ná czele 39 iego / áby im był miłośćiw PAN. ⁹ Y G zćieśniß ʺßáte ʺbiśiorem / y vczyniß czapke z biśioru / y pás robotą háftárſką. 40 ⁹ Ale ſynom Aaronowym ßáty lniáné poczyniß / y páſy / y czapki / 41 ku czći y ku ozdobie : ⁹ y vbierzeß w to wßytko Aaroná brátá twego / y ſyny iego z nim. Y wßytkich rece ʺpoświećiß y świetémi ie vczyniß / áby 42 mi kápłáńſki vrząd ſpráwowáli. ⁹ Poczyniß też im vbránia lniáné / áby zákryli ćiáło ſromoty ſwéy / od biódr áż 43 do vdów : ⁹ á bedą ich vżywáć Aaron y ſynowie iego / kiedy wchodźić bedą do przybytku świádectwá / ábo gdy przyſtepuią do ołtarzá / áby służyli w świątnicy / żeby winni grzéchu nie vmárli. Práwo wieczné bedźie Aaronowi y naśieniu iego po nim.

ʺábo ná ſercu ſwoim. H. tákże y niżéy ver: 30.

Náuká y prawdá, noßenié ná pierśiách kápłáńſkich.

ʺRácyonał ſądu to znáczy ſtáránié y pilność kápłáńſką.

ʺto ieſt pod Ephod.

*Ná kráiách ßáty w koło. H. Ecc: 45.b II.

Fláchá złota nád czołem.

ʺábo świątobliwość Páńſka, to ieſt, świety ieſt Pan y świetobliwie ma bydź chwalony.

ʺAaronowym. H.

ʺKoßule.

ʺábo ze lnu ćienkiégo, biſſo.

Roſkázuie święćić kápłany.

ʺnápełniß. H. to ieſt, dáiąc w rece coby ofiárowáli

2 *Y ſpráwiß ßáty S.*] Tu ſie przypátrz / iáko drogié y ozdobné ßáty / kazał Pan Bóg ſpráwić kápłanóm / á zwłaſczá Biſkupóm / áby pokazał wielką godność y zacność vrzedu kápłáńſkiégo : y áby y ſámi kápłani y lud wßytek vczyli ſie ztąd / z iáką vććiwośćią y nabożeńſtwem máią Pánu Bogu ſwemu służyć. A ieśli ſie to dźiało tám / gdźie tylko figury były / tákoż dáleko wiecéy przyſtoi / teraz w kośćiele Bożym / z wietßą vczćiwośćią / tákié posługi Pánu Bogu odpráwiáć / żadnégo ná to koßtu nieżáłuiąc / áby kápłáni mieli ßáty poświeconé y ozdobné / w kórych máią Pánu Bogu w kośćiele służyć.

4 *Nárámiennik.*] Łáćinnicy / Superhumerale / álbo superindumentum, Grécy ἐπωμις, Żydźi Ephod, my to przełożyli Nárámiennik. Było to odźienie zwierzchnie / od rámion áż do paſá / bo ie przypáſowano. A był dwoiáki / ieden złoty y hiácyntowy / którégo nawyſßy kápłan vżywał : drugi był lniány dla inßych kápłanów.

Nárámiennik.

Szátę.] Byłá to ßátá Biſkupia zwierzchnia / ná którą kładł Nárámiennik / iáko maß niżéy ver: 5.

Koßulę.] Tá byłá ßátá ſpodnia biáła / z biśioru / którą przypáſowano / á długa do koſtek / te zowie ćiáſna / iż koło rámion byłá wązka : inßy to przekłádáią / oczkowátą : o tym czytay ver: 39.

15 *Rátionał ſądu.*] Nie byłáć to ßátá / ále tylko przed pierśiámi iákoby noßenie ßerokié / ábo załóżká / ná którey dwánaśćie kámieni drogich było / á przypinano ią do Ná-

rámiennika. Łácinnicy zowią Rationale, z Gréckiégo: którzy to zowią Λογιον / iákoby przepowiádáiący przyszłé rzeczy. Bo kápłani noszący ten Ràtionał / bráli od Páná Bogá duchá prorockiégo / y opowiádáli ludźiom / gdy się w czym Páná Bogá rádźili. iáko mamy / Num: 27. y 1. Król: 22. Applica Ephod, to iest / weźmi Ephod / ábyś mi opowiedźiał wolą Bożą. Przetóż zdáło się cos rozumnégo / y od tego zowiemy Ràtionał / iákoby rozumny: Bo też na tym nápisano było / Náuká y Prawdá / co do rozumu należy. A przydáie / Ràtionał sądu / iż kápłan miał vmieć rozeznáć złé od dobrégo / y przeto nigdy bez niego nie sądźił.

Vrim y Thummim co znaczy.

30 *Náukę y Prawdę.*] Po Żydowsku / אורים y תומים to iest / Vrim y Thummim, ktcze się niezgodźili Żydowie nowi / coby to było. Rábi Sálomon powiáda / że to było imie Boże / które zowią Jehowá / nápisané ná Ràtionale / z którego imienia iásności / poznawał kápłan co miał odpowiádáć / gdy się go rádzono. Arias Montanus powiáda / iż były dwá kámienia iásné od Bogá stworzoné y dáné Moyzeszowi. Ioseph. lib: 3. Antiquit. cap: 12. piße / iż były onéß dwanaśćie kámieni ná Ràtionale / ná których były nápisáné imioná dwánaśćie synów Izráelá. Podobnieyßa to co piße August: S. quæst: 118. in Exod: iż té sáme słowá Vrim y Thummim były położone / złotémi literámi ná Ràtionale / który wiśiał ná piersiách kápłáńskich. Y niedbamy ná to co nowotni Żydowie pißą: iż Vrym nie znáczy náuki / ále iásności: A Thummim nie znáczy prawdy ále doskonáłości: bo wiecey w tym mamy wierzyć Hieronymowi / y śiedmdźiesiąt tłumáczom / którzy to wykłádáią Náukę y prawdę według ięzyká Żydowskiégo. Alec y ten ich nowy wykład tóż może znaczyć: bo iż náuká oświeca / może bydź zwána iásnośćią / iáko y prawdá w náuczániu doskonáłośćią. á ták nic inßego nie znáczą té słowá / iedno Náukę á Prawdę. Dla czego zásie to było ná piersiách kápłáńskich nápisano / dáie przyczynę Deut: 17. gdźie roskazuie tym / którzy máią wątpliwość iáką w zakonie bożym / áby wstąpili do kápłanów / y pytáli się od nich: Którzy tobie / powiádá / vkażą prawdę. A ták y znákiem y słowem Pan obiecał / iż w sercu kápłaná nawysßégo / miáłá mießkáć Náuká y Prawdá. Przetóż nieomylnie miał vczyć / á iesli to Biskupowi Aaronowému służyło / dáleko wiecey Chrześćiáńskiému.

Náuká y prawdá ná piersiách kápłáńskich.

Y ścieśnißßátę bisiorem.] Abo śćiągnieß ßátę pásem iedwabnym. Niektórzy teraz z Żydowskiégo wykłádáią / Wyoczkuieß ábo sprawiß ßáte oczkowátą: y ták co wysßey ver. 4. zowie koßule wąską / oni zowią / koßule oczkowátą: ále się o tym oczkowániu áni Hieronymowi S. áni Jozephowi / áni Philonowi nauczeńßym Żydom którzy té ßáty pilnie opisuią / áni 70. tłumáczom nic nie śniło / y słowo שבץ Szibets nie znáczy oczkowáć / ale śćiskáć / ábo śćiągáć: przetóż lepiey się stárych przekłádáczów trzymáć.

41 *Ręce poświęćiß.*] W Żydowskim / nápełniß / to iest / dáiąc w ręce coby ofiárowáli: bo ták bywáło przy poświeceniu kápłaná. Przetóż w pismie ś. nápełnić ręce / znáczy poświęćić ná kápłáństwo. Niżey 29. ver: 24.

ROZD. XXIX.

Obyczay poświęcenia kápłaná Bożégo. Leu: 9. a 2.

1 A Le y to vczyniß / żeby mi byli ná kápłáństwo poświeceni. Weźmi cielcá * z stádá y dwá bárány bez mákuły. 2 y chleby przaśné / y osuch bez kwásu / któryby był oliwą záczyniony / krople też przáśné oliwą námázáné: z przedniéy mąki pßéniczněy / wßytkiégo náczyniß. 3 A włożywßy w koß ofiáruieß: á cielcá y dwu báránów. 4 Y przywiedźieß Aaroná y syny iego do drzwi przybytku świádectwá. A omywßy oycá z synmi iego wodą / 5 obleczeß Aaroná w ßáty iego: to iest w koßule y w ßáte / y w narámiennik / y w Ràtionał / który śćiągnieß pásem. 6 Y włożyß czapkę ná głowę iego / y bláchę świętą ná czapkę / 7 y oleiek námázywánia wleieß ná głowę iego: á tym sposobem będźie poświecon. 8 B Syny tákież iego przywiedźieß / y obleczeß ie w ßáty lniáné / y pásem opaßeß / 9 Aaroná mówię y syny iego / y włożyß ná nie czapki / á będą mi kápłany służbą wieczną. Gdy poświęciß ręce ich / 10 przywiedźieß y cielcá przed przybytek świádectwá: y włożą Aaron y synowie iego ręce ná głowę iego / 11 y zábiieß go przed oczymá PANSKIMI / v drzwi przybytku świádectwá. 12 A co weźmieß ze krwie cielcá / włożyß ná rogi ołtarzá pálcem twoim / á ostátek krwie wyleieß v podstáwniká iego. 13 Weźmieß też łóy wßytek który okrywa ielitá / y odźieże z wątroby / y dwie nérce / y łóy który ná nich iest / y ofiáruieß zapał ná ołtarzu. 14 C Mięso zás cielcá / y skóre / y gnóy spaliß precz zá obozem: przeto iż zá grzéch iest. 15 Jednégo też báráná weźmieß / ná któréż głowę włożą Aaron y synowie iego ręce. 16 Którégo gdy zábiieß / weźmieß ze krwie iego y wyleieß około ołtarzá. 17 á sámégo báráná ná ßtuki zrąbiß / á omywßy trzewá iego y nogi / włożyß ná zrąbáné mięso / y ná głowę iego. 18 Y ofiáruieß cáłégo báráná ná zapał ná ołta-

*iednégo, H.

ábo namiotu kościelnégo

ábo koronę świątości, H.

y námáżeß go. H.

nápełniß, H

Ofiáry zá kápłany. Leu: 1. a 3.

Leu: 3. a 3.

grzéchem iest, H. to iest ofiárą zá grzéch, iáko maß 2. Cor: 5. ver: 21.

rzu:

całopalenié, y ognista ofiárá Pánu, H.

rzu: ofiárá iest PANV/ wonnosć nawdźięcznieyßa ofiáry PANskiéy. [19] Weźmieß też báráná drugiégo / ná którégo głowę Aaron y synowie iego włożą rece. [20] Którégo ofiárowawßy/ weźmieß ze krwie iego / y włożyß ná koniec vchá práwégo Aaronowégo y synów iego / y ná wielkié pálce reki ich y nogi práwéy / y wyließ krew ná ołtarzu wkoło. [21] A gdy iuż weźmieß ze krwie / która iest ná ołtarzu / y z oleyku námázywánia: pokropiß Aaroná y ßáty iego / syny y ßáty ich. A poświeciwßy ie y ßáty/ [22] weźmieß z báráná łóy / y ogon / y tłustość która okrywa wnetrze/ y odźieże wątroby/ y dwie nérce / y łóy który iest ná nich / y łopátkę práwą/ przeto iż iest báran poświecenia: [23] y bochen chlebá ieden / osuch oliwą pokropiony / y krepel z koßá przasników / który przed obliczem Páńskim iest postáwiony: [24] Y włożyß to wßytko ná rece Aároná y synów iego/ y poświeciß ie podnosząc przed PANEM. [25] Y weźmieß wßytko z reku ich: y zápaliß ná ołtarzu ná cáłopalenié / wonnosć nawdźięcznieyßą przed obliczem Páńskim / bo ofiárá iego iest. [26] Weźmieß też mostek z bárána / którym iest poświecón Aaron / y poświeciß ji podnosząc przed PANEM/ y dostánie sie ná twoię cześć. [27] Y poświeciß y mostek poświecony/ y łopátkę którąś oddźielił z báráná / [28] którym Aaron y synowie iego są poświeceni/ y dostáną sie ná cześć Aaronową y synów iego práwem wiecznym od synów Izráelowych: bo są pierwociny y przódki ofiar ich zapokoynych które ofiáruią Pánu. [29] Ale ßáte świetą któréy vżywác bedźie Aaron / bedą miec synowie ieg po nim/ żeby ie w niéy námázowano y rece ich poświecano. [30] Siedm dni bedźie iéy vżywał / który miásto nieg bedźie postánowion nawyßym kápłanem z synów iego/ y który bedźie wchodźił do przybytku świádectwá / áby w świątnicy służył. [31] Ale báráná poświecenia weźmieß / y vwárzyß [32] mieso ieg ná mieyscu świetym: które ieść bedźie Aaron y synowie iego. Chleby tákże/ które są w koßu w sieni przybytku świádectwá/ ieść bedą / [33] áby byłá ofiárá vbłagálna / á rece ofiáruiących były poświeconé. Obcy nie bedźie iadł z nich bo świeté są. [34] A iesli co zostánie z mieśá świeconégo ábo z chlebów do zaránia / spaliß ostátki ogniem: nie bedą ich ieść/ bo poświeconé są. [35] Wßytko com ći przykazał vczyniß nád Aaronem y nád syny iego. Siedm dni bedźieß poświącał rece ich: [36] y cielcá zá grzéch ofiárowác bedźieß co dźień ná oczyśćienié. Y oczyściß ołtarz gdy ofiáruieß ofiárę oczyśćienia/ y námáżeß ji ná poświecenié. [37] Siedm dni bedźieß ołtarz oczyśćiał y poświecał/ y bedźie * świetym świetych: káżdy ktoby sie go dotknął bedźie poświecony. [38] A to iest co czynic bedźieß ná ołtarzu: dwá báránki roczné co dźień vstáwicznie/ [39] iednégo báránká poránu/ á drugiégo w wieczor/ [40] dźiesiątą cześć przedniéy mąki zákropionéy z oliwą zbitą / którąby miáłá miárę czwartą cześć hin/ y winá ku ofierze napóynéy pod tąż miárą do báránká iednégo. [41] Báránká záś drugiégo ofiáruieß ku wieczorowi wedle obrzedu poránnéy ofiáry/ y wedle tego cosmy powiedźieli/ ná wonność wdźieczności: [42] ofiárá iest PANV, ofiárowániém wiecznym ná pokolenia wáßé / v drzwi przybytku świádectwá przed PANEM, gdźie postánowie ábych mówił do ciebie. [43] Y tám bede przykázował synom Izráelowym / y poświeci sie ołtarz w chwale moiéy. [44] Poświece y przybytek świádectwá z ołtarzem/ y Aaroná z synmi iego / żeby mi vrząd kápłáński spráwowáli. [45] Y bede mießkał w pośrzódku synów Izráelowych/ y bede im Bogiem. [46] Y poznáią żem ia PAN Bóg ich/ którym ie wyprowádźił z źiemie Aegyptskiéy / żebych mießkał miedzy nimi/ ia PAN Bóg ich.

ztąd poświącenie kápłáńskié zowią Zydźi ná pełnić rece. czytay wysßéy 28. v. 41.

y bedźieß ie obrácał, obrácáiąc, H.

ábo podniesiony, H.

Szátá święta Aaronowá.

Leu: 8. f. 31. 24. b 9. Mat: 12. a 4.

że to iest ofiárá, H.

Siedm dni poświącánia kápłáńskiégo

ołtarz, H.

naświetßy Hebr.

ofiárowáć.

Ofiárá vstáwiczna co dźień.

Num: 26. a 6.

Ephi to iest Gomor.

ábo gdźie sie wam okázowác bedę. H.

bedę sie oznáymował, H.

to iest dla chwalebnéy obecności moiéy.

obecny bedę broniąc ich y záchowuiąc.

Figurá podnoßenia ofiáry naświetßéy.

[24] *Podnosząc.*] Ten był obyczay/ iż ofiáry podnoßono ku górze/ ná znák tego że ie Bogu ofiárowano. Ták też y Sákráment bywa podnoßony przy ofierze naświetßéy. Nád to/ był tę obyczay/ iż ofiárę podnosząc/ obracano od wschodu do zachodu/ od pułnocy ná południe/ czym znáczono iż Bóg iest Pánem wßytkiégo świátá: czytay Exod: 7. ver: 34.

[40] *Dźiesiata częśc.*] Ephi, to iest dźiesiąta cześć czwiertnie/ ábo ieden Gomór: Bo

ma Ephi trzy miáry / á Gomor ile 43. skorupin iáiowych. Corus lepak miał 10. Ephi / to iest / 4300. iáiowych skorupin.

Hin] Miárá rzeczy mokrych w ktorą sie lało 12. Logow. A Log miewał sześć skorupin iáiowych. Iest to miárá Aegyptska.

ROZD. XXX.

Ołtarz kádzenia. "dla kádzenia wonnościámi. H.

1 A Vczyniß też ołtarz / "dla palenia wonnych rzeczy' z drzewá Setim / 2 ' máiący łokieć w dłuż / á drugi w ßérz / to iest kwádrátowy / á dwá łokćiá ná wyß. Rogi z niego będą wychodźiły. 3 ' Y powlecześ ji złotem naczyſtßym / ták 'krátkę' iego / iáko y ściány w koło / y rogi. A vczyniß mu koronkę złoćiuchną w koło / 4 ' y dwá pierśćieniá złote pod koroną po kożdym boku / áby w nie wkłádano drążki / y był noßony ołtarz. 5 ' Sámé też drążki vczyniß z drzewá 6 Setim y pozłoćiß. ' Y postáwiß ołtarz przećiw zasłonie / ktora wiśi przed skrzynią "świádectwá / przed vbłagálnią / ktorą zákrywáią świádectwo / gdźie będę mawiał tobie. 7 ' Y będźie palił ná nim Aaron zápał wdźięczno wonny ráno / gdy przypráwowáć będźie lámpy / 8 zápali go : ' á gdy ie stáwiáć będźie pod wieczor / będźie palił wonności wieczné przed PANEM, 9 ná pokolenia wáßé. ' Nie będźiećie ná nim ofiárowáć kádzenia ináksßéy przypráwy / áni obiáty / y ofiáry / áni będźiećie ofiárowáć mokréy ofiáry. 10 B ' A Aaron będźie "śie modlił' ná rogách iego raz w rok / we krwi ofiáry zá grzéch / y będźie błagał ná nim w rodzáiách wáßych. Swięty nád świętymi będźie PANV. 11 12 ' Y rzekł PAN do Moyzéßá / mowiąc : ' Gdy zbierześ summę synow Izráelowych / według liczby / da káżdy "okup zá duße swé PANV / y nie będźie ná nie karánié / "gdy będą policzeni. 13 ' Káżdy ktory idźie "w poczet da to / połsykla według wagi kośćielnéy. Sykiel ma dwádźieśćiá pieniedzy. Połsykla "będźie ofiárowano' PANV. 14 ' Ktorego máią w liczbie / od dwudźiestu lat y wysßéy / da okup. 15 ' Bogáty nie przyłożý do połsyklá / á vbogi nic nie vmnieyßy. 16 ' A wźiąwßy pieniądze / ktoré złożoné będą od synow Izráelowych / daß ná potrzeby przybytku świádectwá / áby byłá pámiątká ich przed PANEM / á żeby był miłośćiw dußam ich. 17 ' Y rzekł PAN do Moyzéßá / mowiąc : 18 ' Vczyniß y vmywálnią miedźiáną z podstáwkiem iéy / do vmywánia : y postáwiß ią miedzy przybytkiem świádectwá y ołtarzem. 19 A nálawßy wody / ' będą w niéy vmywáć Aaron y synowie iego ręce swé y nogi / 20 ' gdy będą mieli wchodźić do przybytku świádectwá / y gdy będą mieli przystąpić do ołtarzá / "áby ofiárowáli ná nim kádzenié' PANV / 21 ' by snadź nie pomárli. "práwo wieczné będźie iemu y naśieniu iego w potomstwách. 22 ' Y rzekł PAN do 23 Moyzéßá / mowiąc : ' Weźmi sobie rzeczy wonnych / mirrhy pierwßéy y wyborné pięć set syklow / cynámonu połowice / to iest / dwie śćie y piętnaśćie syklow / tátárskiego źiela też dwie 24 śćie pięćdźieśiąt / ' á Kásśiiéy pięć set syklow wedle wagi Swiątnice / á oliwy z oliwnic miárę hin : 25 ' y spráwiß oleiek pomázowánia święty / máść spráwioną robotą Aptékárską. 26 ' Y pomáżeß nią przybytek świádectwá 27 y skrzynię testámentu / ' y stoł z naczyniem iego / lichtarz / y naczynia iego / 28 ołtarz kádzenia / ' y całopalenia / y wßytek státek do służby ich należący. 29 D ' Y poświęćiß wßytko / y będą święté nád świętémi : kto śie ich dotknie : 30 poświęcon będźie. ' Aaroná y syny iego pomáżeß y poświęćiß ie / áby mi 31 spráwowáli vrząd kápłáński. ' Synom też Izráelowym powiéß : oleiek ten pomázowánia będźie mi "święty w narodźiech wáßych. 32 ' Ciáło "człowiecze nie będźie nim pomázowáné / y według złożenia iego nie vczynićie drugiego / bo poświęcony 33 iest / y święty wam będźie. ' Człowiek ktorybykolwiek złożył tákowy / "y dałby obcému z niego' / wygłádzon 34 będźie z ludu swego. ' Y rzekł PAN do Moyzéßá : Weźmi sobie rzeczy wonnych : Stákty / y Onychy y Gálbánu dobréy wonięy / y Kádźidłá naświetleyßego / rownéy wagi

ognisko. G.

"Ták rzeczona iż w niéy były tablice zákonu', ktore świádczyły o woli Bożéy.

"gi oczyśćiał. H,

Okup zá duße ná przybytek. "Num: 1. a 2 "2 Krol: 24. "Od lát dwudźiestu. Leu: 27. c. 35. Num: 3. g. 27 Ezech: 45. d 12. "ábo iest podarze. H. To iest, ort ta lerá, czyray Gen: 20. ver: 12.

Vmywálnia.

"áby palili ofiárę ogniste, H. "ábo vstáwá wieczna.

Oleiek pomázowánia święty.

"To iest, do świętych rzeczy ná moię chwałę będą go vżywáć. "ktoby nie był kápłanem. "ábo by go włożył ná obcégo. H. to iest, nie ná kápłaná.

Kádzenié święte.

35 będźie wßytko/ ᵍy vczyniß kádzenié spráwioné robotą Aptekárską/ zmießáné z pilnośćią/ y czysté y poświecenia bárzo godné. 36 ᵍA gdy to wßytko w drobniuchny proch stłuczeß/ położyß z niego ᵃprzed przybytkiem świádectwá/ ná którym mieyscu vkáże sie tobie/ ᵇświeté nád świetémi będźie wam kádzenié. 37 ᵍTákowégo złożenia nie będźiecie czynić ná potrzeby wáße/ bo świeté iest PANV. 38 ᵍCzłowiek któryby kolwiek vczynił podobné áby wonności iego vżywał/ wykorzenion będźie z ludźi swoich.

ᵃprzed świádectwem w przybytku H.

ᵇTo iest bárzo świeté.

13 *Pół Syklá według kośćielnéy wagi.*] Rozumieią niektórzy/ iż sikiel kośćielny/ inßy był niż pospolity. y przeto iedni powiádáią/ iż wietßy był/ á drudzy iż mnieyßy: áleć w tym błądzą: bo pismo S. opisuiąc sikiel kośćielny ná tym mieyscu dokłáda/ sikiel 20. pieniedzy ma. Potym Ezech: 45. O siklu pospolitym tákże mówi: Sikiel dwádźieśćiá pieniedzy ma: á ták iednáki był sikiel kośćielny y pospolity. Dla tego tedy tu kośćielną wagą káże oddawáć/ iż w kośćiele sikiel spráwiedliwéy wagi/ był chowány/ według którego wßytkié sikle miáły bydź ważoné: á to zábiegáiąc fałßóm y zdrádóm ludźi tákomych/ y ten pismo S. zowie siklem kośćielnym: y to znáczą słowá/ gdy tu mówi: Według kośćielney wagi: tákże y Leuit: 27. ver: 25. Ten sikiel ważył cztéry dráchmy Gréckié iáko y státer. O dráchmie máß Gen: 20. ver. 12.

Kośćielny sikiel co ważył.

29 *Poświęcon będźie.*] To iest/ piérwéy niż sie ich kto dotknie poświecon będźie/ bo sámym tylko kápłanóm iuż poświeconym/ godźiło sie rzeczy świetych dotykáć: teraz heretycy dopuscząią sie ich ládá chłopu dotykáć/ y vrzędy świeté odpráwiáć/ ále cóż v nich świetégo?

Niegodźi sie dotykáć rzeczy świętych tylko święconym.

ROZDZ. XXXI.

1 A RZékł PAN do Moyżéßá/ mówiąc: 2 ᵍOtom wezwał miánowićie Bezeleelá syná Vriégo/ syná Hurowégo/ z pokolenia Judy/ 3 ᵍy nápełniłem go duchem Bożym/ mądrośćią y rozumieniém y vmieietnośćią w káżdym rzemieśle/ 4 ᵍku wymyśleniu co iedno może bydź vrobiono ze złotá/ y srébrá/ y miedźi/ 5 ᵍmármuru/ y kámienia drogiégo/ y rozlicznośći drzew. 6 B ᵍY dałem mu towárzyßá Ooliábá syná Achisámech z pokolenia Dan. A w serce káżdégo ćwiczonégo dałem mądrość: áby vczynili wßytko comći roskazał/ 7 ᵍprzybytek przymiérza/ y skrzynie świádectwá/ y vbłagálnią która nád nią iest/ y wßytko naczynié przybytkowé/ 8 ᵍy stół y naczynia iego/ lichtarz naczystßy z naczyniém iego/ y ołtarzé kádzenia/ 9 ᵍy cáłopalenia/ y wßytko naczynié ich/ y vmywálnią z podstáwkiem iéy/ 10 ᵍßáty świeté do służby Aaronowi kápłanowi/ y synóm iego/ áby odpráwowáli vrząd swóy w poświeconych. 11 ᵍOleiek pomázowánia y kádzenié z rzeczy wonnych w świątnicy: wßytko comći roskazał vczynią. 12 ᵍY rzékł PAN do Moyżéßá/ mówiąc: 13 Mów synóm Izráelowym y rzeczeß do nich: ᵍ*Pátrzcie ábyśćie C strzégli Szábátu mego: bo známieniém iest miedzy mną á miedzy wámi w rodzáiách wáßych: ábyśćie wiedźieli żem ia PAN który was poświącam. 14 ᵍStrzeżćie Szábátu mego/ świety bowiém iest wam: ktoby gi zmázał/ śmierćią vmrze: ktoby weń czynił robotę/ zginie dußá iego z pośrzódku ludu swégo. 15 ᵍSześć dni będźiecie czynić robotę: dniá śiódmégo ßábát iest/ odpoczynienié świeté PANV. Káżdy ktoby w ten dźień co robił/ vmrze. 16 ᵍNiechay strzegą synowie Izráelowi D ßábátu y niech ji święcą w swych rodzáiách. Przymiérze iest ᵃwieczné/ 17 ᵍmiedzy mną á syny Izráelowymi/ y známie wiekuisté: przez ßeść dni bowiém vczynił PAN niebo y źiemię/ á w śiódmy od roboty przestał/ 18 ᵍy dał PAN Moyżéßowi/ dokonawßy tych mów ná górze Sinái/ dwie tablice ᵇświádectwá kámienné/ pisáné ᶜpálcem Bożym.

Rzemieślnikóm dáie duchá mądrośći.

Sam Bóg náuczył rzemiestá snycárskiégo y málárskiégo, y háftárskiégo, dla ozdoby przybytku swoiégo.

*wßákże. H. wys: 20. b 8.

Szábbát. Iákoby rzékł, niechcę przećię ábyśćie tę robotę odpráwiáli w dźień święty.

ᵃTo iest, ma trwáć przez wßytek czás zakonu stárégo.

Gen: 1. d 31.

Tablice Moyżeßowi dáné

ᵇzakon

Deu: 9. b 10

ᶜto iest, sprawą Bożą.

Przymiérze iest wieczné.] Jest ten obyczay pismá świetégo/ iż Ceremonie zakonné/ zowie wiecznémi/ choćiaż niemiáły trwáć/ tylko do przyßćia Messyaßá: bo ták Pan Christus mówi Luk. 16. Zakon y Prorocy aż do Janá. Wßákże iż rzeczy wieczné znáczyły/ które sie w zakonie Nowym wypełniáią: dla tego ie zowie wiecznémi. Ták rozumiéy obrzezánié/ Sobotę/ ofiáry/ etc. Przymiérzem wiecznym/ to iest póki zakon trwał.

Ceremonie zakonné iáko wieczné.

ROZ:

ROZD. XXXII.

Cielcá vlanégo dwáłá.

1 A Widząc lud iż omieszkawał Moyżeß znijść z góry/zebrawßy sie przećiw Aaronowi/ rzekł: Wstań vczyń nam Bogi/ którzyby ßli przed námi: Moyżeßowi bowiém temu mężowi/ który nas wywiódł z ziemie Aegyptskiéy/ niewiémy co sie stáło. 2 Y rzekł do nich Aaron: Pobierzcie náußnicé złoté z vßu żon/y synów/y córek wáßych/ á przynieśćie do mnie. 3 Y vczynił lud co roskazał/ przynosząc zaußnicé do Aaroná. 4 Które on wziąwßy/ vformował robotą odléwáną/ y vczynił z nich cielcá odlanégo/ y rzekli: Ci są Bogowie twoi Izráelu/którzy ćie wywiedli z ziemie Aegyptskiéy. 5 Co vyźrzawßy Aaron/ zbudował ołtarz przed nim/ y głosem woźnego wołał/ mówiąc: Jutro iest święto PANSKIE. 6 B Y wstawßy ráno ofiárowáli cáłopalenia/ y ofiáry zápokoyné/ y vśiadł lud ieść y pić y wstáli gráć. 7 Y rzekł PAN do Moyżeßá/mówiąc: Idź zstąp/ zgrzeßył lud twóy/ któryś wywiódł z ziemie Aegyptskiéy. 8 Vstąpili rychło z drógi którąś im vkazał/ y vczynili sobie cielcá odléwánégo y pokłonili sie/ y ofiárując mu ofiáry rzekli: Ci są Bogowie twoi Izráelu/ którzy ćie wywiedli z ziemie Aegyptskiéy. 9 Y zásie rzekł PAN do Moyżeßá: Widzę że ten lud iest twárdégo kárku: 10 C puść mie/ że sie rozgniewa zápálczywość moiá ná nie/ y wygłádzę ie/ á ciebie vczynię w lud wielki. 11 Ale Moyżeß modlił sie PANU Bogu swému/mówiąc: Przecz/PANIE/ gniewa sie zápálczywość twoiá przećiw ludowi twemu/ któryś wywiódł z ziemie Aegyptskiéy/ siłą wielką/ y reką mocną? 12 Niech proßę nie mówią Aegyptiánie/ Chytrze ie wywiódł/ áby ie pobił ná górách/ y wygłádził z ziemie: Niech vćichnie gniew twóy/ á bądź litośćiwy nád złośćią ludu twégo. 13 Wspómni ná Abráhámá/ Izáaká/ y Izráelá sługi twoie/ którymeś przyśiągł sam przez śię/ mówiąc: Rozmnożę naśienié wáßé iáko gwiazdy niebieskié: y wßytkę tę ziemię/ o któréiem mówił/ dam nasieniu wáßému: á będźiećie ią trzymáć záwße: 14 D Y vbłagány iest PAN/ żeby nie vczynił złégo/ któré mówił przećiw ludowi swému. 15 Y wróćił sie Moyżeß z góry niosąc dwie tablicy świádectwá w rękách swoich/ pisáné z obu stron/ 16 y vczynioné robotą Bożą: pismo też Boże było ná tablicách wyrzezáné. 17 A vsłyßawßy Jozue głos ludu wołáiącégo/ rzekł do Moyżeßá: głos bitwy słycháć w obozie. 18 Który odpowiedział: Nie iest to głos vponimáiących ku bitwie/ áni wrzask przyciskáiących ku vćiekániu: ále głos śpiewáiących ia słyßę. 19 A gdy sie przybliżył do obozu/ vyźrzał cielcá y tańce/y rozgniewawßy sie bárzo/ porzućił z ręki tablice/ y stłukł ie pod górą. 20 E Y porwawßy cielcá którégo byli vczynili/ spalił/y skrußył áż ná proch/który wysypał ná wodę/ y dał z niego pić synóm Izráelowym. 21 Y rzekł do Aaroná: Cóżći ten lud vczynił/ żebyś przywiódł nań grzech bárzo wielki? 22 Którému on odpowiedział: Niech sie nie gniewa Pan móy: ty bowiém ten lud znaß/ że skłonny iest do złégo: 23 rzekli mi: Vczyń nam bogi którzyby ßli przed námi: temu bowiém Moyżeßowi/ który nas wywiódł z ziemie Aegyptskiéy/ niewiémy co sie stáło. 24 Którymem ia rzekł: Kto z was ma złoto? przynieśli y dáli mi: y wrzućiłem ie w ogień/ y wyßedł ten ciele. 25 Widząc tedy Moyżeß że lud był obnáżony/ (bo ji był złupił Aaron dla zelżywośći plugástwá/ á miedzy nieprzyiaćioły nágim zostáwił) 26 F y stoiąc w bronie obozu/ rzekł: Jeśli kto iest PANSKI/ przyłącz sie do mnie. Y zebráli sie do niego wßyscy synowie Lewi: 27 Którym rzekł: Ták mówi PAN Bóg Izráelów: Niech mąż przypaße miecz ná biodrze swoie: idźcieß/ á wrácaycie sie od brany áż do brany przez pośrzodek obozu/ á zábiiaycie káżdy brátá y przyiaćielá y bliźniégo swégo. 28 Y vczynili synowie Lewi według mowy Moyżeßowéy/ y poległo w on dźień około dwudźiestu y trzech tyśiecy ludzi. 29 Y rzekł Moyżeß: Poświećiliśćie ręce wáße dźiśia PA-

Marginalia: w drzew: 7 c 40. — Pś: 105 d 29. Rytim. H. — 1. Cor: 10. b 7. Bóg Moyżeßá vpominał o grzéchu ludu. Deut: 9 b 12. roskazał. H. — 3. Król: 12. g 28. — Niż: 33. a 3. — Modlitwá Moyżeßowá zá ludem grzéßnym. Deu: 9 c 13. Ps: 105 b 23. Ná złość. Num: 14. c 13. H. G. — Ge: 12 b 7 15. b 7. 48 c 16. — Moyżeß z góry niesie tablice. — Tablice stłukł. Cielcá skrußył. — Aaroná z fukał. — vlał sie. — Dla zelżywośći przed tymi którzy mieli powstáć przećiwko im. H. Szczego sie mieli weselić ich nieprzyiaćiele. G. Bałwochwálce kazał pobić. — Po odpußczeniu grzéchu doczesné karánie. H.

NV/ káżdy w ſynie y w bráćie ſwoim/ áby wam było dáné błogoſłáwień-ſtwo. 30 A gdy náſzedł dźień drugi/ rzékł Moyzéſz do ludu: Zgrzeſzyliśćie grzéch bárzo wielki: wſtąpie do PANA/ ieſlibym go iáko zá grzéch wáſz mógł vbłágáć. 31 Y wróćiwſzy ſie do PANA rzékł: Proſze zgrzeſzył ten lud grzéch bárzo wielki/ y vczynili ſobie Bogi złoté: 32 ábo im odpuść te winę/ ábo ieſli nie vczyniſz/ wymaż mie z kśiąg twoich któréś nápiſał. 33 Któ-rému odpowiedźiał PAN: Kto zgrzeſzy mnie/ wymáże go z kśiąg moich: 34 ále ty idź/ á prowadź ten lud gdźiem ći powiedźiał: Anyół mój póydźie przed tobą. A ia w dźień pomſty náwiedzę y ten grzéch ich. 35 Skarał tedy PAN lud "zá grzéch ćielcá"/ którégo był vczynił Aaron.

Modli ſie zá lud.

Kśięgi żywotá.

"*iż vczynił ćielcá. H.*

1 *Wſtań vczyń nam Bogi.* Nieſłuſznie Heretycy potwarzáią Kośćioł Boży/ iákoby ná ten czás/ gdy tego ćielcá Żydowie chwalili/ miał wſzytek Kośćioł zbłądźić: gdyż onégo czáſu kośćiołá Bożégo głową był Moyzéſz/ który nie zbłądźił/ áni ćielcá onégo chwalił. Aaron też ieſcze nie był Biſkupem nawyſzym: áż potym/ niżéy Exo: 40. Nád to Lewitowie nie byli winni tego grzéchu/ iáko piſze niżéy ver: 26. A ták nie wſzytek kośćioł zbłądźił/ ále tylko część nie iáka ludu.

Kośćioł zá Aaroná nie zbłądźił.

13 *Wſpomni ná Abrahámá*] Theodoretus quæſt: 67. in Exod: piſze/ iż Moyzéſz rozumiejąc/ że niemógł ſam vbłágáć Páná Bogá/ bierze ſobie ná pomoc Pátriárchy. Gdźie obácz/ iż onych czáſów nie było tego obyczáiu/ mówić do onych duſz świętych: Święty Abráhámie/ módl ſie zá námi: Bo iż oné duſze ieſcze nie widźiáły Páná Bogá/ niemogły też poſpolićie záwżdy wiedźieć modlitw ludzkich/ chybá kiedy Bóg im obiáwił. Y przetóż czytamy w ſtárym teſtámenćie/ że ſie modlili do Anyołów Gen: 48. Anyół który mie wyrwał od wſzytkiégo złégo/ niech błogoſłáwi tym dźiećiom. Czytamy y to/ iż żywi prośili żywych/ áby ſie zá nimi modlili. 1. Król: 7. Nie przeſtaway zá námi wołáć do Páná. Ale tego nie czytamy/ áby kto o modlitwy Świętych prośił/ ták mówiąc: S. Abráhámie/ S. Jákobie/ módl ſie zá námi. Bo to ieſt właſny modlitwy obyczay zakonu nowégo/ w którym iuż Święći widzą Páná Bogá/ y mogą też w nim widźieć modlitwy náſze. Wſzákże był inſzy obyczay wzywánia Świętych w ſtárym zakonie/ przypomináiąc zaſługi świętych zmárłych/ áby nimi byli rátowáni: y áby modlitwy były przyiemnieyſzé Bogu/ iáko tu máſz/ y Geneſ: 48. y v Dánielá 3. A choćiać tu tylko przymiérze y przyśięgę przypomina Moyzéſz/ iednák y to przymiérze vczynił Bóg dla ich zaſług/ y przetóż ná innych mieyſcách/ przypomináią nietylko przymiérze/ ále y cnoty y dobré vczynki. O czym będźie Pſalm. 131. 3. Król: 15. Dáni. 3. czytay Gen: 48.

Obyczay wzywánia świętych w ſtárym zakonie.

ROZD. XXXIII.

1 A Rzékł PAN do Moyzéſzá/ mówiąc: Idź ruſz ſie z tego mieyſcá ty y lud twój któryś wywiódł z źiemie Aegyptſkiéy/ do źiemie którąm przyśiągł Abráhámowi/ Izáákowi/ y Jákobowi/ mówiąc: Naśieniu twemu dam ią: 2 y poſle przeſłáńcá twégo Anyołá/ ábym wyrzućił Chánáneyczyká/ y Amorreyczyká/ y Heteyczyká/ y Pherezeyczyká/ y Heweyczyká/ y Jebuzeyczyká/ 3 y ábyś wſzedł do źiemie płynącéy mlékiem y miodem. Bo nie póydę z tobą/ boś ieſt lud twárdégo kárku: bych ćie ſnadź nie wytráćił ná drodze. 4 Y vſłyſzawſzy lud mowę tę bárzo złą/ płákał/ y żaden wedle zwyczáiu nie włożył ná śie ochędóżki ſwoiéy. 5 Y rzékł PAN do Moyzéſzá: Mów ſynóm Izráelowym: Ludeś twárdégo kárku/ raz przyidę w poſrzód ćiebie/ y wygłádzę ćie. Już teraz "złóż ochędóſtwo twoie z śiebie/ ábych wiedźiał co mam czynić z tobą. 6 Y złożyli ſynowie Izráelowi ochędóſtwo ſwoie od góry Horeb. 7 B Moyzéſz też wźiąwſzy "przybytek/ rozbił zá obozem dáleko/ y názwał imię iego/ "Przybytek przymiérza. A wſzytek lud/ który miał o co "pytáć/ wychodźił do przybytku przymiérza/ przed obóz. 8 A gdy wychodźił Moyzéſz do przybytku/ wſtawał wſzytek lud/ y ſtał káżdy we drzwiách namiotu ſwego/ y pátrzáli w tył Moyzéſzá/ áż wſzedł do namiotu. 9 A gdy on wſzedł do przybytku przymiérza/ zſtępował ſłup obłoku/ y ſtał v drzwi/ y mówił z Moyzéſzem: 10 Y widźieli wſzyſcy że ſłup obłokowy ſtał v drzwi przybytku. Y ſtáli oni y kłániáli ſie przezedrzwi namiotu ſwég. 11 C A PAN mówił do Moyzeſzá "twarzą w twarz/ iáko zwykł człowiek mówić do przyiaćielá ſwégo. A gdy ſie on wrácał do obozu/ ſługá iego Jozue ſyn Nun páchole/ nieodchadzał z przybytku. 12 Y rzékł Moyzéſz do PANA. Każeſz ábym wywiódł ten lud: á nie

Anyołá dáie zá wódzá.

Bóg nie chce przed ludem iść. wyſzéy 32. b 9. Deu: 9. c 13.

"*to ná znák pokuty.*

Przybytek przymiérza.

"*Ohel mohed, H. namiot ſchadzki ábo zgromádzenia.*

"*ábo rádźić ábo prośić.*

Bóg w ſłupie obłoku

"*to ieſt bárzo towárzyſko z bliżá.*

oznáymuieſz

ábo miánowićie, to ieſt, obrałem ćię nád inſzé, Hebr.

dróge, H.

oznáymuieſz mi kogo poſleſz zemną / zwłaſczá żeś powiedział: Znam ćie po imieniu / y nálazłeś łáſke przedemną. 13 Ieſlim tedy nálazł łáſke przed obliczem twoim / vkaż mi twarz twoie / żebym ćie poznał / y nálazł łáſke przed oczymá twemi: weyźrzy ná lud ſwóy / ten naród. 14 Y rzékł PAN: Oblicze moie póydźie przed tobą / y damći odpoczynienié. 15 Y rzékł Moyzéſz / ieſli nie ty ſam wprzód póydźieſz / nie wywódź nas z mieyſcá tego. 16 Albowiém po czymże bedźiem mogli poznáć / ia y lud twóy / żeſmy nálezli łáſke przed obliczem twoim / ieſli nie póydźieſz z námi / żebyſmy byli chwaleni od wſzytkich narodów / które mieſzkáią ná źiemi? 17 D Y rzékł PAN do Moyzéſzá: y to ſłowo któréś rzékł / vczynie: nálazłeś bowiém łáſke przedemną / y ciebie ſámégo znam po imieniu. 18 Który rzékł: Vkaż mi chwałe twoie. 19 Odpowiedźiał: Ia wſzytko dobré tobie pokaże / y bede názywał w imie PANSKIE przed tobą: y zlituie ſie nád kim bede chćiał / y bede miłośćiw komu mi ſie podobáć bedźie. 20 Y záśie rzékł: Nie bedźieſz mógł widźiéć obliczá mego: nie vyźrzy mie bowiém człowiek / á bedźie żyw. 21 Y ieſcze: Oto ieſt (przy) mieyſce v mnie / y ſtánieſz ná ſkále. 22 A gdy przéydźie chwałá moiá / poſtáwie ćie w rozpádlinie ſkály y zákryie práwicą moią áż minie: 23 y odéyme reke moie y vyźrzyſz tył móy: lecz obliczá mego widźiéć nie bedźieſz mógł.

Ia póyde przed tobą, Hebr.

oblicze twoie, H.

Chwałę Bożą chce widźieć.

Ia poprowádzę wſzytko dobré moie przed tobą, H.

nád kim ſie zlituię, áſmiłuię ſie nád kim ſie ſmiłuię, H. G.

Moyzéſz twarzy Bożéy niewidźiał, ále tył.

7 *Przybytek przymiérza.*] Ták názwány / iż w nim były tablice / ná których był nápiſány zakon / zámykáiący w ſobie przymierze. w Zydowſkim zowie go Namiot / ábo przybytek ſchadzki / ábo zgromádzenia. Tłumácze 70. zowią go Przybytek świádectwá.

19 *Bede názywał.*] To ieſt / bede wołał imie Páńſkié / mówiąc Pan z wámi ieſt. to miał Bóg ábo Anyół wołáć.

20 *Nie vyźrzy mię.*] Rozumiéy / w tym żywoćie śmiertelnym bedąc / człowiek Páná Bogá ſmyſłámi ćielesnémi widźieć niemoże.

23 *Vyźrzyſz tył móy.*] Choćia Moyzéſz obliczá Bożégo / to ieſt / boztwá nie widźiał: wſzákże znáć / iż z onéy ſkáły / przez roſpádliny widźiał Bogá przechodzącégo w oſobie zwierzchniéy / podobno człowieczéy: y ták przez tył Auguſtyn rozumie ćiáło / które potym Bóg przyiał. Auguſt: 2. de Trinit. Y powiádáią drudzy / że ſie to wypełniło przy Transfigurátiéy / gdźie Moyzéſz widźiał Bogá w ćiele. Tertul. lib: 4. con: Marc: c. 22. Iræneus lib: 4. con: Hæreſ: c. 37. Origen: Homil: 12. in Exod.

ROZD. XXXIIII.

Tablice nowé. Deu:10. 21.

1 A Potym: Wyćieſz (práwi) ſobie dwie tablicy kámienné ná kſztałt piérwſzych / á nápiſze ná nich ſłowá / które miáły tablicé któréś potłukł. 2 Bądź gotów ráno żebyś wſtąpił záraz ná góre Sinai / y ſtánieſz zemną ná wiérzchu góry. 3 Zaden ztobą niech nie wſtepuie / y niech nie bedźie widáć nikogo po wſzytkiéy górze: woły też y owce niech ſie nie páſzą ná przećiw. 4 Wyćioſał tedy dwie tablicy kámienné / iákié przed tym były / y w nocy wſtawſzy wſtąpił ná góre Sinái iáko mu był PAN przykazał nioſąc z ſobą tablicé. 5 A gdy zſtąpił PAN przez obłok / ſtánął Moyzéſz z nim / wzywáiąc imieniá PANSKIEGO / 6 który gdy przechodźił przed nim / rzékł: Pánuiący PANIE Boże miłośierny y łáſkáwy / ćiérpliwy / y mnogiéy litośći / y prawdźiwy / 7 B który ſtrzeżeſz miłośierdźiá ná tyśiące: który zgłádzaſz niepráwość / y niezbożnośći y grzechy / á żaden v ćiebie nie ieſt ſam przez śie niewinny. Który niepráwość oycow oddáieſz ſynóm y wnukóm do trzećiégo y czwartégo pokolenia. 8 Y pośpieſzywſzy ſie Moyzéſz / ſchylił ſie twarzą do źiemie / y kłániáiąc ſie / 9 rzékł: Ieſlim nálazł łáſke przed obliczem twoim Pánie / proſzę ábyś ſzedł z námi (lud bowiém twárdégo kárku ieſt) á zgłádźił niepráwośći náſzé y grzechy / á nas pośiadł. 10 Y odpowiedźiał PAN: Ia poſtánowie przymiérze gdy wſzyſcy pátrząc bedą / cudá czynić bede iákich nigdy nie widano ná źiemi y v żadnych narodów: áby vyźrzał ten lud w którégo pośrzódku ieſteś ſpráwe PANSKĄ ſtráſzną którą mam vczynić. 11 * Strzeżże wſzytkiégo co tobie dźiś

nád świtániém, H.

ſtánął tám z nim. Y wzywał. H.

wołał: PAN Bóg, H.

nierychły do gniewu, H. Pſa:142. a 2.

v niego, H.

Ier:32. c 18 Deu: 5. a 9.

Prośi Bogá áby ſzedł z ludem.

Deu: 5. a 2. Ier: 32. a 1.

* z tobą, H.

roſkázuie: ia ſam wyrzuce przed obliczem twoim Amorreyczyká/ y Chánáneyczyká/ y Heteyczyká/ Pherezeyczyká też/ y Heweyczyká/ y Jebuzeyczyká. [12] Strzeż ábyś nigdy z obywátelmi ziemie onéy niemiał przyiacielſtwá/ któréby tobie było ku vpadku: [13] ále ołtarze ich zepſuy/ báłwány połam/ y gáie wyrąbay: [14] Nie kłániay ſie Bogu cudzému. PAN zápálczywy imie ieg/ Bóg zawiſtny ieſt. [15] Nie czyń przymiérza z ludźmi onych kráiów/ by zás gdy oni bedą "cudzołożyć z bogámi ſwémi/ y kłániác ſie báłwánóm ich/ nie wezwał cie który/ ábyś iadł z rzeczy ofiárowánych. [16] Ani żóny z córek ich weźmieſz ſynóm twoim áby gdy one bedą cudzołożyć/ nieprzywiedli ſynów twoich ku cudzołoztwu z bogi ſwémi. [17] Bogów litych ſobie nie vczyniſz. [18] Swietá przaſników ſtrzédz bedźieſz: śiedm dni ieść bedźieſz przaſniki/ iákomći przykazał czáſu miesiącá "nowin: w kśieżycu bowiém czáſu wioſny wyſzedłeś z Ægyptu. [19] Wſzytko/ co otwarza żywot ſámczéy płci/ moie bedźie. Ze wſzytkiégo bydłá ták z wołów iáko y z owiec/ moie bedźie. [20] Piérworodné oſłowé odkupiſz owcą: á ieſli áni okupu zá nie daſz/ zábité bedźie. Piérworodnégo ſynów twych odkupiſz: y nie vkażeſz ſie przed oczymá mémi prózny. [21] Sześć dni robić bedźieſz/ śiódmégo dniá przeſtánieſz oráć y żąć. [22] Swieto "tegodniów vczyniſz ſobie w piérwiaſtkách zboża żniwá twego pſzenicznégo/ y Swieto "gdy ná zwróceniu rocznégo czáſu wſzytko ſie chowa. [23] Trzech czáſów roku vkaże ſie wſzelki meżczyzná twóy przed oblicznośćią wſzechmogącégo PANA [24] Bogá Izráelſkiégo. Bo gdy zniose narody od oblicza twego/ y rozſzérze gránice twoie/ żaden "nie bedźie ná zdrádźie ziemi twoiéy/ gdy ty póydźieſz/ y gdy ſie pokażeſz przed obliczem Páná Bogá twego trzykroć do roku. [25] "Nie bedźieſz ofiárował przy kwáśie/ krwie ofiáry moiéy: áni zoſtánie ráno z ofiáry świetá "Phaſe. [26] Piérwiaſtki zboża ziemie twéy ofiáruieſz w domu PANA Bogá twego. "Nie bedźieſz wárzył koźlećiá w mléku mátki ieg. [27] Y rzékł PAN do Moyżéſzá: Nápiſz ſobie té ſłowá/ którémi y "ztobą y z Izráelem vczyniłem przymiérze. [28] Był tedy tám z PANEM czterdźieśći dni/ y czterdźieśći nocy: chlebá nie iadł y wody nie pił/ y nápiſał ná tablicách ſłów przymiérza dźieśieć. [29] A gdy ſchodźił Moyżéſz z góry Synai trzymał dwie tablice świádectwá/ á niewiedźiał że twarz iego rogáta byłá/ z ſpólecznośći mowy Páńſkiéy. [30] A widząc Aaron y ſynowie Izráelowi "rogátą twarz Moyżéſzowe: bali ſie przyſtąpić bliſko do niego. [31] Y záwołáni od niego/ wróćili ſie ták Aaron iáko przełożeni zgromádzenia. A potym iáko odpráwił rzecz do nich/ [32] przyſzli też do nieg wſzyſcy ſynowie Izráelowi: którym przykazał wſzytko co ſłyſzał od PANA ná górze Synai. [33] A ſkończywſzy mowy/ "włożył zaſłone ná twarz ſwoie. [34] Którą wchodząc do PANA/ y mówiąc z nim zéymował áż wyſzedł/ á tedy mówił do ſynów Izráelowych wſzytko co mu było roſkazano. [35] Którzy widźieli twarz wychodzącégo Moyżéſzá "rogátą/ ále on zásie zákrywał twarz ſwoie/ ieſli kiedy do nich mówił.

Przyiaćielſtwá z pogány zákázuie. — wyſ: 20. a 5. — Deut: 7. a 2. — "Báłwochwálſtwo ſtroić, to ieſt duchowné cudzołoztwo. — Swięto przaſnikow. — "Abibá, H. Tóż ma wyſſzéy 23. c 15. — Piérworodné. wyſſzéy 13. a 2. 32. d 19. — Szábáth. — "Pentecoſtes, Pięćdźieśiątnice, wyſſzéy 23. d 15. Deu: 16. d 16. — "kśiężycá Wrześniá. — Trzy kroć do roku do kośćiołá. — wyſſzéy 23. c. 14. — "nie wtárgnie do źiemie. — wyſ: 23 c 18. — "Páſchy. G. — "Deu: 15 c 21. wyſ: 24 d 18. — Poſt Moyżeſzów. — Słów dźieśięć. — Deu: 9. b 6. c. 18. — Deu: 4. B 13. — Twarz rogáta Moyżeſzowá. — "to ieſt, promieniem iáſnym świećiłá. — 2 Cor: 3 e 13. — "świecącą. H. iáko promienie.

[22] *Y Swięto gdy ná zwróceniu rocznégo czáſu.*] Było to świeto Kuczek/ które kśieżycá Wrześniá bywáło: práwie ná ten czás/ kiedy zrównánie dniá y nocy ná Jeśień przypadáło/ które zowią Aequinoctium Autumnale.

[25] *Przy kwáśie*] piérwéy bowiém mieli vprzątnąć chléb z domu/ y wſzelką rzecz kwáſzoną/ niż báránká wielkonocnégo ofiárowáli. Tóż ma wyſzéy 23. Cap. 18.

[29] *Twarz iego rogáta byłá.*] W Żydowſkim ták ieſt/ Ná kſztałt rogów świéćiłá/ ábo promienie wypuſczałá. Bo ſłowo קרן keren, znáczy róg. ztądże Żydowſkié/ karan, to ieſt/ iáśnieć rogáto ábo z promieniámi. Przetóż vulgátá chcąc włáſnie wyrázić/ ták przekłádá: Twarz iego rogáta byłá: co ſie rozumié o świátłośći która z twarzy iego w promieniách/ iáko rogi wychodźiłá/ y ztąd obyczay vróſł/ że Moyżéſzá z rogámi máluią.

ROZD. XXXV.

1 A Ebrawszy tedy wszytko zgromádzenie synów IzRáelowych / rzékł do nich: Té są rzeczy / które PAN czynić roskazał. 2 Sześć dni będźiecie robić: siódmy dźień będźie wam święty/ Szábát/ y odpoczynienié PANSKIE: ktoby robił weń/ zábit będźie. 3 Nie wzniećićie ogniá we wszystkich mieszkániach wászych przez dźień Soboty. 4 A rzékł Moyzesz do wszytkiéy gromády synów Izráelowych: Tá iest mowá/ którą przykazał PAN/ mówiąc: 5 Odłączcie v was pierwiastki PANU. Káżdy dobrowolny y ochotny sercem niech ie ofiáruie PANU: złoto/ y srebro/ y miedź 6 y hiácynt/ y szárłat/ y kármázyn dwá kroć fárbowány/ y bisior/ sierść koźią/ 7 y skóry czerwono fárbowáne y fiołkowéy máśći/ drzewo Setim: 8 y Oliwe ku przyprawie świátłá/ y áby vczynioná byłá máść y kádzenie nawdźięczniey sze/ 9 kámienie Onychiny/ y kámienie drogie ná ozdobienie Naramienniká y Rátionału. 10 Ktokolwiek miedzy wámi mądry iest/ niech przyidźie/ y czyni co PAN roskazał: 11 To iest/ przybytek y dách iego y przykrycie/ B pierścienie y deski z drążkámi/ kołki y podstawki: 12 skrzynie y drążki/ vbłagálnią y zasłóne/ którą przed nią zápuszczáią: 13 stół z drążkámi/ y z naczyniém y z chlebem pokłádnym: 14 Lichtarz ku trzymániu świátel/ naczynie iego/ y lámpy/ y oliwe ná posiłek ogniá. 15 Ołtarz kádzenia/ y drążki/ y oleiek pomázánia/ y kádzenie z wonnych rzeczy/ opone do drzwi przybytku. 16 Ołtarz cáłopalenia/ y kratke iego miedźiáną/ z drążkámi y z naczyniém iego: vmywálnią y podstawek iéy: 17 Opony do śieni z słupámi y z podstawkámi/ zasłóne we drzwiách v śieni: 18 kołki przybytku y śieni z powrózkámi swymi: 19 száty których vżywáią ná służbie świątnicé/ odzienie Aaroná nawyższéy kápłaná y synów iego/ áby mi spráwowáli vrząd kápłański. 20 C A wyszedszy wszytko zgromádzenie synów Izráelowych od oblicznośći Moyzeszá/ 21 ofiárowáli vmysłem bárzo ochotnym y nabożnym pierwiastki Pánu/ ná czynienie roboty przybytku świádectwá. Cokolwiek ná służbe y ná száty święte było potrzebá/ 22 meżowie z niewiástámi *dodáli/ mánelle/ y naussznice/ pierścienie/ y **práwnice/ y wszytko naczynie złoté ná dáry Páńskie iest odłożono. 23 Jeśli kto miał hiácynt/ y szárłat/ y kármázyn dwákroć fárbowány/ bisior/ y sierć koźią/ skóry báránie czerwono fárbowáne/ y fiołkowéy máśći/ 24 srébrá y miedźi/ y kruszce/ ofiárowáli PANU/ y drzewo Setim ná rozmáite potrzeby. 25 Lecz y niewiásty náuczone/ co náprzędły/ dáły hiácynt/ szárłat/ y kármázyn/ y bisior/ 26 y sierć koźią/ z dobréy woléy wszytko dawáiąc. 27 Przełożeni záśie ofiárowáli kámienie Onychiny/ y kámienie drogie ná Naramiennik/ y ná Rátionał. 28 A rzeczy wonnych/ y oliwy ná przyprawe świátel/ y ná przyprawienie máśći/ y ná złożenie kádzenia bárzo wdźięcznéy wonéy. 29 D Wszyscy meżowie y niewiásty sercem nabożnym ofiárowáli dáry/ áby vczynioné były roboty/ które kazał PAN przez reke Moyzeszá. Wszyscy synowie Izráelowi dobrowolné PANU oddáli. 30 A rzékł Moyzesz do synów Izráelowych: Oto wezwał PAN ná imie Beselelá syná Vriego/ syná Hurégo/ z pokolenia Judy: 31 y nápełnił go duchem Bożym/ mądrośćią/ y rozumieniém/ y vmieiętnośćią/ y wszelką náuką/ 32 ku wymyśleniu y vczynieniu roboty/ we złoćie/ we srébrze/ y miedźi/ 33 y w rzezániu kámieniá/ y w robocie ćieśielskiéy. Cokolwiek misternego wynáleźiono być może: 34 dał do sercá iego: Ooliábá też syná Achisámech z pokolenia Dan: 35 obudwu wyćwiczył mądrośćią/ áby czynili robote ćieśielską/ tkácką/ y háftárską/ z hiácyntu/ y szárłatu/ y kármázynu dwákroć fárbowánego/ y bisioru/ áby tkáli wszytko/ y nowé wszelákie rzeczy wynaydowáli.

Marginalia:

Moyzesz odnośi ludowi to mu Bóg przykazał o Szábáćie

do wárzenia bo do święcenia y grzania godźiło śie.

ábo oddźiélćie v śiebie cząstkę.

Pierwiastki y dáry skłádáć każe. wyższéy 25. 22.

Superhumeralis. Naramienniká.

ábo namiot iego.

Słupy. H.

oblicznośći. H. Iż záwsze miał być przed oblicznośćią páńską.

Ochota ludu ná podárki do dwały Bożéy.

* ktokolwiek był ochotnégo sercá, H. ** były to iáko by zarękawie.

wyższéy 31. 22.

Rzemieślnicy misterni.

ROZD. XXXVI.

Wys. 26. a 1. Budowánie przybytku.

1 CZynił tedy Besceleel y Ooliab / y káżdy mąż mądry / którym dał PAN mądrośći y rozum / áby vmieli misternie vrobić/ co do potrzeby świątnice należy / y co PAN przykazał. 2 A gdy ich wezwał Moyżeß y káżdégo mężá wyćwiczonégo / którému dał PAN mądrość/ y którzy sie dobrowolnie ofiárowáli ná robote: 3 oddał im wßytkie dáry synów Izráelowych. Którzy gdy z pilnośćią robili / ná káżdy dźień ráno śluby lud ofiárował. 4 Dla czego rzemieślnicy przymußeni przyść/ 5 mówili Moyżeßowi: wiecéy lud ofiáruie niżli potrzebá. 6 Kazał tedy Moyżeß woźnégo głosem wołáć: Ani mąż áni niewiástá niechay nic wiecéy nie dawa ná robote świątnice. A ták przestano od ofiárowánia/ 7 przeto że rzeczy ofiárowánych dosyć było y zbywáło. 8 A vczynili wßyscy mądrzy sercem ku wykonániu roboty przybytku/ opon dźieśieć / z bisioru kreconégo/ y hiácyntu/ y ßárłatu/ y z kármázynu dwákroć fárbowánégo robotą wzorzystą/ y rzemiestem tkáckim: 9 z których iedná miáłá ná dłużą dwádźieśćiá y ośm łokieć / á ná ßérzą cztéry / iedná miárá byłá wßytkich opon. 10 y złączył pieć opon iedne z drugą/ y drugie pieć złączył pospołu. 11 Poczynił też petlice z hiácyntu po kráiu opony iednéy z obu stron / y po kráiu opony drugiéy tákże: 12 áby przećiw sobie zeßły sie wespół petlice/ y iedná sie z drugą spináłá. 13 przeto vlał y piećdźieśiąt kolców złotych / któréby vymowáły petlice opon/ y był ieden przybytek. 14 Vczynił też dek iedenaśćie z koźiéy śierśći/ dla przykrywánia wiérzchu przybytkowégo. 15 iedná deká wzdłuż miáłá trzydźieśći łokći / á w ßérz cztéry łokćie: Iednéy miáry były wßytkie deki: 16 z których pieć złączył osobno/ 17 á ßeść innych osobno. A vczynił petlic piećdźieśiąt / ná kráiu deki iednéy/ á piećdźieśiąt ná kráiu deki drugiéy/ áby sie pospołu schodźiły. 18 A haczków miedźiánych piećdźieśiąt / któréby sie spináło przykryćie / áby iedno przykryćie ze wßytkich dek było. 19 Vczynił y przykryćie przybytku z skór báránich czérwono fárbowánych / y drugie zwiérzchu przykryćie z skór fiiołkowéy máśći. 20 Nárobił y deszczek przybytku z drzewá Setim stoiących. 21 Dźieśieć łokći byłá dłużą deszczki iednéy/ á pułtorá łokćiá ßérzą miáłá. 22 Dwoie fugowánie było w káżdéy desce / áby sie iedná z drugą schodźiłá. Ták vczynił v wßytkich deszczek przybytku. 23 Z których dwádźieśćiá ná strone południoną były/ przećiwko wiátru południowému / 24 ze czterdźieśćią podstawków srébrnych. Dwá podstawki pod iedne deszczke kłádźiono z obu stron weglów/ gdźie sie fugowánia boków ná weglách kończą. 25 Ná strone też przybytku która pátrzy ná pułnocy vczynił dwádźieśćiá deszczek/ 26 ze czterdźiestą podstawków srébrnych / dwá podstawki do káżdéy deszczki. 27 A ku zachodowi / to iest / ná te strone przybytku/ która ku morzu pátrzy / vczynił ßeść deszczek/ 28 y inne dwie ná káżdym wegle przybytku w tyle: 29 które były spoione od spodku áż do wiérzchu / á w iedno sie spoienie pospołu schodźiły. Ták vczynił z obu stron ná weglách: 30 żeby ośm było pospołu deszczek / y miáły podstawków srébrnych ßesnaśćie/ to iest dwá podstáwki pod káżdą deszczką. 31 Vczynił też drążki z drzewá Setim/ pieć ku trzymániu deszczek iednéy strony przybytku / 32 á pieć drugich ku zjećiu deszczek drugiéy strony: y krom tych inną pieć ná zachodnią strone przybytku przećiw morzu. 33 Vczynił też drążek inny/ któryby przez środek deszczek od wegłá áż do wegłá przechodźił. 34 A deszczki sáme pozłoćił vlawßy podstáwki ich srébrne. A kolcá ich złote poczynił/ przez któréby drążki możono wkłádáć: które też sáme złotémi bláßkámi okrył. 35 Vczynił y zasłone z hiácynthu/ y ßárłatu/ y kármázynu/ y bisioru kreconég robotą tkácką mienioną y przetykáną: 36 y cztéry słupy z drzewá Setim/ które zwiérzchámi pozłoćił/ vlawßy podstáwki ich srebrne. 37 Vczynił też zásłone w weśćiu przybytku z hiácynthu/ ßárłatu/ z kármázynu/

Par: 2 l d 29

Hoyność ludu wielka.

Opony háftárskie do przybytku.

Cherubiny robotą háftárską, H. bo ná oponách były figury Cherubinów.

ábo ná namiot nád przybytek, H.

przed Swiętym świętych.

vczynił ią z Cherubinámi, H. Bo ná téy zasłonie były figury Cherubinów.

38 zynu/ y biſioru kreconégo/ robotą háftárſką: [a] y ſłupów pięć z wierzchámi ich/ [a] które powlókł złotem/ á podſtáwki ich vlał miedziáné.

[a] H.

ROZD. XXXVII.

Skrzynia vrobiona.

1 A Beſeleel vrobił y ſkrzynię z drzewá Setim/ máiącą pułtrzećiá łokćiá wzdłuż á pułtorá łokćiá w ſzerz/ wyſſa też ná pułtorá łokćiá byłá: y obłókł ią złotem co naczyſtſzym we wnątrz y zwierzchu. 2 Y vczynił iéy 3 koronę złotą wokoło/ vlawſzy cztéry kolcá złoté po cztérech węgłách iéy: dwá kolcá po iednéy ſtronie/ á 4 dwá po drugiéy. Drążki też vczynił z drzewá Setim/ które powlókł złotem/ 5 y które włożył w kolcá/ które były po bokách ſkrzynie/ ku noſzeniu 6 iéy. Vczynił też vbłagálnią/ to ieſt [a] wyrocznicę ze złotá naczyſtſzégo ná pułtrzećiá łokćiá w dłuż/ á ná pułtorá w ſzerz. 7 K temu dwá Cherubimy ze złotá [b] bitégo/ które poſtáwił z obu 8 ſtron vbłagálnie: Cherubá iednégo B ná wierzchu iednéy ſtrony/ á Cherubá drugiégo ná wierzchu drugiéy ſtrony/ dwu Cherubinów ná obu wierzchách vbłagálnie/ 9 rozćiągáiącé ſkrzydłá/ y nákrywáiącé vbłagálnią/ á 10 ſpólnie ná ſię y ná nię pátrzącé. Vczynił y ſtół z drzewá Setim/ wzdłuż ná dwá łokćiá/ á w ſzerz ná ieden łokieć/ który miał w zwyſz pułtorá łokćiá. 11 Y powlókł ji złotem co naczyſtſzym/ y vczynił mu liſtwę złotą w 12 koło/ á ſáméy liſtwie koronę złotą mieyſcámi gládką ná cztéry pálce/ á 13 ná téyże drugą koronę złotą. Vlał y cztéry kolcá złoté: które przypráwił do cztérech węgłów v káżdéy nogi 14 ſtołu/ przećiwko koronie y wpráwił w nię drążki/ żeby mógł bydź noſzony 15 ſtół. Sámé też drążki vczynił z drzewá Setim/ y powlókł ie złotem. 16 Y C naczynie ku różnym potrzebam ſtołowym/ miſki/ [a] czáſze y kubki/ y kádźidlnicé/ ze złotá czyſtégo/ w których máią bydź ofiárowáné mokré ofiáry. 17 Vczynił też lichtarz kowány ze złotá naczyſtſzégo. Z którégo ſłupcá/ pióra/ czáſzki/ y gálki/ y lilie pochodźiły: 18 ſześć ná obu ſtronách/ trzy pióra 19 z iednéy ſtrony/ á trzy z drugiéy: trzy czáſzki ná kſztałt orzechá/ ná káżdym piórze/ á gálki weſpół y liliá: á trzy czáſzki ná kſztałt orzechá ná piórze drugim/ á gálki weſpół y lilie. Jednáka byłá robotá ſześći piór/ które pochodźiły 20 z ſłupcá lichtarzowégo. A ná ſámym ſłupcu były cztéry czáſzki ná kſztałt orzechá/ á gálki przy káżdéy 21 weſpół y lilie: y gálki podedwiemá piórámi ná trzech mieyſcách/ których poſpołu ieſt ſześć piór wychodzących 22 z ſłupcá iednégo: á ták y gálki y pió- D rá z niego były wſzytkie vkowáné ze 23 złotá naczyſtſzég. Vczynił też śiedm lamp z nożyczkámi ich/ y naczynie w których by vſtrzyżki gáſzono/ ze złotá 24 naczyſtſzégo. Talent złotá ważył lichtarz ze wſzytkim naczyniem ſwoim. 25 Vczynił y ołtarz do kádzenia z drzewá Setim ná cztéry ſtrony máiący po łokćiu/ á náwzwyſz dwá: z którégo 26 węgłów wychodźiły rogi: y powlókł ji złotem naczyſtſzym/ [a] z kratką/ y 27 śćianámi/ y rogámi. Y vczynił mu koronę złoćiuchną wkoło/ y dwie kolcá złoté pod koroną ná kożdym boku/ áby w nie wkłádano drążki/ y mógł bydź 28 noſzony ołtarz. A ſámé drążki vczynił z drzewá Setim/ y powlókł bláchámi 29 złotémi. Złożył też oleiek ná máść poświęcenia/ y kádzenié z wonnych rzeczy naczyſtſzych robotą Aptékárſką.

[a] z kąd Pan Bóg dawał wyroki. Vbłagálnia. [b] kowánego, to ieſt nieodléwáné, áni dęte.

Stół.

[a] Lyſſki. H.

Lichtarz

Lámpy.

Oltarz do kádzenia.

[a] zwierzchem H.

Oleiek.

ROZ. XXXVIII.

Oltarz cáłopalenia.

2 Par: 1. b 5.

1 A Vczynił y ołtarz cáłopalenia z drzewá Setim/ po pięći łokiet ná cztéry ſtrony/ á trzy ná zwyſz: 2 którégo rogi z węgłów wychodźiły: y powlókł ji 3 bláchámi miedziánémi. A ná potrzeby iego nágotowáł z miedzi naczynia różnégo/ kotłów/ [a] kléſczy/ widełek/ oſeczek/ y naczynia do bránia w ſię ogniá. 4 Y kratę iego ná kſztałt śieći vczynił miedziáną/ á pod nią w pośrzód ołtarzá ogniſko. 5 Vlawſzy czté

[a] miotel. H.

ry kolcá ná tákże wiele końców kraty / ná zákłádánié drążków ku noßeniu : (6) które y ſámé vczynił z drzewá Sctim / y powlókł bláchámi miedziánémi : (7) y wpráwił ie w kolcá / które ná bokách ołtarzá wychodźiły. A ſam ołtarz nie był wewnątrz zupełny / ále wydrożáły z deſczek / á czczy wewnątrz. (8) Vdźiáłał y vmywálnią miedziáną z podſtáwkiem iéy ze źwierciadł niewiaſt które ſtrzégły v drzwi przybytku. (9) Vczynił y sién / ná któréy ſtronie południowéy były opony z biſioru kreconégo / ná ſto łokci / (10) ſłupów miedziánych dwádźieſciá z podſtáwkámi ſwymi : wiérzchy ſłupów y wßytko roboty rzezánié ſrébrné. (11) Tákże ná ſtronie od pułnocy / opony / ſłupy / y podſtáwki / y wiérzchy ſłupów téyże miáry / y roboty / y krußcu były. (12) A ná téy ſtronie która pátrzy ná záchód były opony ná piećdźieſiąt łokiet / ſłupów dźieſiec z podſtáwkámi ſwymi miedziánych / á wiérzchy ſłupów y wßytko roboty rzezánié ſrébrné. (13) Ná wſchód zás słońcá zgotował opony ná piećdźieſiąt łokiet : (14) z których pietnaśćie łokiet trzech ſłupów / z podſtáwkámi ſwémi ieden bok dźierżał : (15) á ná drugiéy ſtronie / (bo miedzy obiemá vczynił wchodzenié do przybytku) były tákież opony ná pietnaśćie łokci / y trzy ſłupy / y ták wiele podſtáwków. (16) Wßytkié opony do sieni vtkáné były z biſioru kreconégo. (17) Podſtáwki ſłupów były miedziáné / á wiérzchy ich ze wßytkim ſwym rzezániém ſrébrné : ále y ſámé ſłupy do sieni ſrébrem opráwił. (18) A w weśćiu iéy vczynił opone háftárſką robotą z hiácyntu / z ßárłatu / kármázynu / y z biſioru kreconégo / która miáłá dwádźieśćiá łokci ná dłużą / á wyß ná piec łokiet byłá / według miáry / którą wßytkié opony sienné miáły. (19) A ſłupów w weßćiu było cztéry / z podſtáwkámi miedziánémi / á wiérzchy ich y rzezánié ſrébrné. (20) Kołki téż do przybytku y do sieni wkoło / vczynił miedziáné. (21) Té ſą naczynia przybytku świádectwá / które policzoné ſą wedle przykazánia Moyżéßowégo w Ceremoniách Lewitów / przez reke Ithámárá ſyná Aaroná kápłaná / (22) które Beſelcel ſyn Vrégo ſyná Hurowégo z pokolenia Iudy / zá roſkázánim przez Moyżéßá Páńſkim wykonał / (23) wźiąwßy k ſobie towárzyßá Ooliábá ſyná Achiſámech z pokolenia Dan / który téż ſam rzemieśnik około drzewá wyborny był / y tkacz / y háftarz / z hiácyntu / z ßárłatu / kármázynu / y z biſioru. (24) Wßytkiégo złotá które wydano ná budowánié świątnicé / y które ofiárowano w podárzech dwádźieśćiá y dźiewieć tálentów było / y siedm ſet y trzydźieśći ſyklów ná wage świątnicé. * (25) A ofiárowano było od tych którzy ßli w poczet / od dwudźieſtu lat y wyśßéy / z ßeśći ſet y trzech tysiecy / y z piąći ſet y z piąćidźieśiąt zbroynych / (26) Było nád to ſto tálentów srébrá / z których vlané ſą podſtáwki świątnicé y weßcia gdźie zasłoná wisi. (27) ſto podſtáwków vczynioné ſą ze ſtu talentów / káżdy talent ná káżdy poſtáwek licząc. (28) A z tysiącá y siedmi ſet y siedmidźieśiąt y piąći / vczynił wiérzchy ſłupów / które téż ſámé powlókł ſrébrem. (29) Miedźi téż ofiárowano talentów siedmdźieśiąt y dwá tysiącá / y cztéryſtá nád to ſyklów / (30) z których vlano podſtáwki w weßćiu przybytku świádectwá / y ołtarz miedziány z kratką iego y wßytkié naczynia / które ku potrzebam iego należą / (31) y podſtáwki sieni ták w koło iáko y w weßćiu do niéy / y kołki do przybytku / y do sieni / w około.

wyſ: 27 b8

Vmywálnia.

Sień.

ábo záſłonę

Summá podárków ná świątnicę.

*Zás ſrébrá od policzonych zgromádzenia ſto tálentów, y tysiąc, siedm ſet, siedmdźieśiąt y piec Syklów. Bo káżdy od głowy dał puł Syklá H. G. Talentważył ſto funtów, czytay wyśßéy 25. verſu. 39.

Tálentów siedmdźieśiąt y dwá tysiącá, y czté ryſtá Syklów H. G.

8 *Ze źwierćiadł niewiaſt.*] Było naczynie wielkié miedziáné / z którégo ſie kápłani niż do ofiar przyſtąpili vmywáli. A to było ze źwierćiadł niewieśćich. Bo przedtym źwierćiádłá nie ſkláné / ále miedziáné / ábo cénowé / ábo ſrébrné bywáły / dobrze ie wygłádźiwßy / że káżdégo figure mógł w nich widźieć. Plinius lib: 33. C. 9. & lib: 34. C. 17. A té źwierćiádłá były od niewiaſt / które ſtrzegły w póſtách y modlitwách przy kośćiele álbo przybytku Bożym : té porzućiwßy ſtroie y márnośći świátá wzgárdźiwßy / oddawáły źwierćiádłá do przybytku / ábo kośćiołá / áby z nich naczynia do ſłużby Bożéy czyniono.

Zwerćiádłá niewieśćié ná ſłużbę Bożą.

8 *Niewiaſt które ſtrzegły.*] Tu dáie znáć / iż przy kośćiele było mieyſce ſpoſobné / gdźie niewiaſty ſłużąc Pánu Bogu mießkáły : tóż mówi o pánnách 2. Mach: 3. v. 19. Pánny / powiáda / które zámknioné były. Tákże y 4. Krol: 11. Jozábá córká królewſka mießkáłá w domu Páńſkim. y Luk: 2. O Annie Prorokini mówi / że nie wychodźiłá z kośćiołá we dnie y w nocy. Iozeph: téż li: 8. Ant: c.3. piße / iż przy kośćiele były tákié komory do mießkánia zbudowáné.

Niewiáſty przy kośćiele ná ſłużbie Bożéy.

ROZD. XXXIX.

Száty Aaronowé zrobioné. wyſ: 28: 26. Nárámiennik.

1 Z hiácyntu záſie / z ßárlatu / z kármázynu / y biſioru poczynił ßáty / w któréby ſie obłóczył Aaron / kiedy ſłużył w świątnicy/ iáko przykazał PAN Moyzéßowi. 2 A ták ſpráwił Nárámiennik ze złotá / z hiácyntu/ y ßárlatu / y kármázynu dwákroć fárbowánégo/ y biſioru kreconégo / 3 robotą tkácką/ y náſtrzygł bláßek złotych y wyciągnął ie ná nici/ áby ſie mogły przeplatáć z pierwßych farb wątkiem / 4 y dwá kráie weſpołek ſie złączáiącé ná obu bokách końców / 5 y pás z tychże máści/ iáko był PAN przykazał Moyzéßowi. 6 Zgotował y dwá kámienié Onychinowé oſádzoné y wpráwioné we złoto/ y ryté robotą złotniczą imiony ſynów Izráelowych: 7 y przypráwił ie ná bokách Nárámiennika ná pámiątkę ſynów Izráelowych / iáko PAN przykazał Moyzéßowi.

Rátional.

8 Vdziáłał też Rátionał robotą wzorzyſtą według roboty Nárámiennika ze złotá/ z hiácyntu / ßárlatu/ kármázynu dwákroć fárbowánégo / y biſioru kreconégo: 9 ná cztery gránie/ dwoiſty/ ná piedzi. 10 A náſádził weń cztéry rzędy drogich kámieni. W pierwßym rzędzie był Sárdius/ Topáſius/ Smárágd. 11 We wtórym / Kárbunculus / Száfir/ y Iáſpis. 12 W trzecim/ Ligurius/ Achátes/ Amethiſt. 13 W czwártym/ Chryſolith / Onychin / y Berillus: oſádzoné y opráwioné złotem w rzędziech ſwoich. 14 A tá dwánaście kámieni były rzezáné imionmi dwunaście pokolenia Izráelowégo / káżdy imieniem káżdégo. 15 Vdziáłáli v Rátionału y łáncußki weſpołek ſpięté/ ze złotá naczyſtßégo: 16 y dwá haczki / y tákże wiele obrączek złotych. A obrączki przypráwili ná obu kráiách Rátionału/ 17 z którychby wiſiáły dwá łáncußki złoté/ które záłożyli ná haczki które ná rogách Nárámiennika były wyſádzoné. 18 Té y naprzód y ná zad ták ſie z ſobą ſchodziły/ iż Nárámiennik y Rátionał poſpołu ſie wiązáły / 19 do pásá przypięté / y obrączkámi tężéy przyciągnioné/ które złączał ßnur z hiácyntu/ áby wolno nie wiſiáły / y nie rußáły ſie od ſiebie / ták iáko PAN przykazał Moyzéßowi.

Ephod. To ieſt pod Ephod.

20 Vczynili też y ßáte Nárámiennika wßytkę z hiácyntu / 21 y káplerzyk ná wierzchu iéy przeciw śrzodkowi/ y brzam około káplérzyká tkány: 22 á ná dole v nóg málogranáty z hiácyntu / ßárlatu/ kármázynu/ y z biſioru kreconégo/ 23 y dzwóneczki ze złotá naczyſtßégo / które przypráwili miedzy málogránatámi v dołu onéy ßáty wkoło: 24 A dzwónyßek złoty y málogránat / w które vbrány chodził nawyßy kápłan kiedy ſłużbę odpráwował / iáko był PAN przykazał Moyzéßowi. 25 Poczynili też ſuknie z biſioru robotą tkácką Aaronowi y ſynóm iego: 26 y czapki z koronkámi ich biſiorowé: 27 y vbrania płócienné z biſioru: 28 á pás z biſioru kreconégo / hiácyntu/ ßárlatu/ y kármázynu dwákroć fárbowánégo/ robotą háftárską/ iáko PAN był przykazał Moyzéßowi.

To ieſt, z iedwabiu białégo, ábo ze lnu cienkiégo y drogiégo.

Bláchá złota. Korony S.

29 Spráwili y bláchę świętégo vczczenia ze złotá naczyſtßégo/ y nápiſáli ná niéy robotą złotniczą / Swięté PANSKIE 30 y przywiązáli ią do czapki ßnurem hiácyntowym / iáko był PAN przykazał Moyzéßowi / 31 dokończono tedy wßytkiéy roboty przybytku y wierzchu świádectwá: y vczynili ſynowie Izráelowi wßytko/ co był PAN przykazał Moyzéßowi/ 32 y oddáli przybytek y wierzch/ y wßytkié naczynia/ kołcá/ déſczki/ drążki/ ſłupy/ y podſtawki/ 33 przykrycié z ſkór báránich czérwono fárbowánych / y drugié przykrycié z fiołkowéy máści ſkór/ záſłóne/ ſkrzynię/ drążki/ vbłagálnią/ 34 ſtół z naczyniem iego y z chleby pokłádnémi: 35 lichtarz/ lámpy y naczynié ich z oliwą: 36 ołtarz złoty y oleiek/ y kádzenié z wonnych rzeczy: 37 y oponę w weßciu przybytku: 38 ołtarz miedziány / kratkę/ drążki / y wßytkie naczynia iego: 39 vmywálnią z podſtawkiem iéy: opony do ſieni / y ſłupy z podſtawkámi ſwymi: 40 oponę w weßciu ſieni / y powrózki do niéy y kołki. Ná żadnym naczyniu nie ſchodziło / które ná ſłużbę przybytku / y ná wierzch przymierza poczynić roſkazano. 41 Száty też których kápłani vżywáią w świątnicy/

Swiątość PANV. H.

H.

to iest Aaron y synowie iego/ oddáli synowie Jzráelowi/ iáko PAN był przykazał. Które gdy Moyzesz vyźrzał wszytkie wykonáné/ błogosłáwił im.

ROZDZ. XL.

Przybytek podniesiony y poświęcony w pierwszy miesiąc, wtórégoroku po wyszciu z Aegyptu.

1 A Rzekł PAN do Moyzeszá/ mówiąc: 2 Miesiącá pierwszeg dniá pierwszego księżycá/ postáwisz przybytek świádectwá/ 3 y postáwisz w nim skrzynię/ y zápuścisz przed nią zasłonę: 4 á wniozszy stół/ położysz ná nim coć porządnie przykazano. Lichtarz będźie stał z lámpámi swémi/ 5 y ołtarz złoty ná którym palą kádzenie/ przed skrzynią świádectwá. Oponę záwiesisz w weszciu przybytku/ 6 á przed nią ołtarz cáłopalenia: 7 vmywálnią miedzy ołtarzem á przybytkiem/ którą nápełnisz wodą. 8 á sień obtoczysz oponámi/ y weszcie do niey. 9 A wziąwszy olieiek pomázánia/ námażesz przybytek z naczyniem iego/ áby były poświęconé: 10 ołtarz cáłopalenia/ y wszytkie naczynia iego: 11 vmywálnią z podstawkiem iéy/ wszytko oleykiem pomázánia poświęcisz/ áby były [a] święté świętych. 12 B Przywiedźiesz Aaroná y syná iego do drzwi przybytku świádectwá/ y omyté wodą/ 13 oblieczesz w száty święte/ áby mi służyli/ á pomázánie ich ná kápłáństwo wieczné [b] pomogło. 14 Vczynił Moyzesz wszytko co PAN przykazał. 15 A ták miesiącá pierwszego roku wtórego/ pierwszég dniá miesiącá/ postáwion iest przybytek. 16 Podniósł ji Moyzesz/ y postáwił deszczki/ y podstawki/ 17 y drążki/ y postáwił słupy/ y rozciągnął [c] wierzch nád przybytkiem/ 18 włożywszy ná wierzch przykrycie/ iáko PAN był roskazał. Włożył też [d] świádectwo do skrzynie/ záłożywszy ná dół drążki/ á wyrocznicę ná wierzch. 19 A wniózszy skrzynię do przybytku/ záwiesił przed nią zasłonę/ áby wypełnił PANSKIE roskázánie. 20 Postáwił y stół w przybytku świádectwá ná puł nocną stronę przed zasłoną/ 21 sporządźiwszy ná oczách chleby pokłádné/ iáko był przykazał PAN Moyzeszowi: 22 C Postáwił y lichtarz w przybytku świádectwá/ ná przećiwko stołowi/ ná stronie połudńiowéy/ 23 postánowiwszy porządnie lámpy według przykazánia PANSKIEGO. 24 Postáwił y ołtarz złoty [e] pod przykryciem świádectwá przećiwko zasłonie/ 25 y palił ná nim kádzenie wonnych rzeczy/ iáko był roskazał PAN Moyzeszowi. 26 Záwiesił też oponę w wesciu przybytku świádectwá/ 27 y ołtarz cáłopalenia w sieni świádectwá/ ofiáruiąc ná nim cáłopalenie/ y [f] ofiáry/ iáko był PAN roskazał. 28 D Vmywálnią też postáwił miedzy przybytkiem świádectwá y ołtarzem/ nápełniwszy ią wodą. 29 [g] y vmywáli Moyzesz y Aaron y synowie iego ręce swé y nogi/ 30 gdy wchodźili pod przykrycie przymierzá y przystępowáli do ołtarzá/ iáko był PAN przykazał Moyzeszowi. 31 Postáwił też sień około przybytku/ y ołtarzá/ y rozćiągnąwszy oponę w wesciu iéy/ gdy się wszytko dokończyło/ 32 [h] okrył obłok przybytek świádectwá/ á chwałá PANSKA nápełniłá ji: 33 y nie mógł Moyzesz wniść pod przykrycie przymierza/ bo był obłok zákrył wszytko/ [i] á máiestat PANSKI błyskał się/ bo obłok zákrył był wszytko. 34 Jesli kiedy obłok odstępował od przybytku/ ćiągneli synowie Jzráelowi hufámi swémi: 35 Jesli wisiał nád przybytkiem/ mieszkáli ná tymże mieyscu. 36 Obłok bowiém PANSKI wisiał nád przybytkiem we dnie/ á ogień w nocy/ co widźieli wszyscy ludźie Jzráelscy po wszytkich stánowiskách swoich.

[a] To iest bárzo święté, Ták zowie rzeczy święt-tsze, iáko było mieysce gdźie skrzynia stałá y ofiáry, y inszé rzeczy świętobliwszé

Poświęcenié Aaroná ná Kápłáństwo.

[b] było, H. Num: 7. 27.

[c] ábo dách

[d] to iest, tablicé zakon które świádkiem były woley Bożéy y przymierza. ztąd to zowią Przybytek świádectwá, iż tám tablice świádectwá były.

[e] w przybytku kośćielnym, H.

[f] obiáty, H.

[g] Leu: 8. c. 13

[h] Num: 9. c. 15. 3. Król: 8. b 10.

[i] á chwałá PANSKA nápełniáłá przybytek, H.

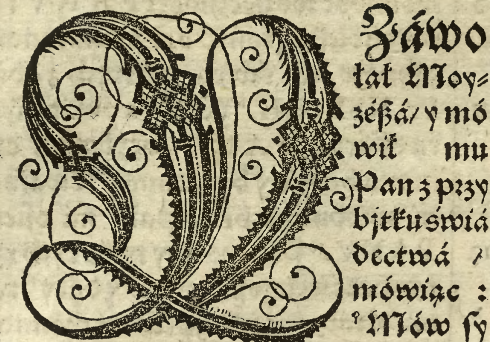
KSIĘGI LEVITICVS,

Po Zydowsku ויקרא Vaikra.

Lewitskié ábo kápłáńskie

To ieſt, Y záwołał.

ROZDZIAŁ I.

1 A Záwołał Moyżeſzá/ y mówił mu Pan z przybytku świádectwá / mówiąc : 2 Mów ſynóm Izráelowym / y rzeczeſz do nich: Człowiek ktoryby z was ofiárował ofiáre PANV/ z bydłá / to ieſt/ z wołów á z owiec/ ofiáruiąc ofiáry. 3 Ieſliby cáłopalenié było ofiárá iego/ y z rogátego bydłá ſámcá bez mákuły / bedźie ofiárowáł v drzwi przybytku świádectwá/ áby ſobie vbłagał PANA : 4 B y położy reke ná głowe ofiáry/ y bedźie przyiemna y pomocna ku oczyśćieniu iego : 5 y ofiáruie ćielcá przed PANEM/ y bedą ofiárowáć ſynowie Aaránowi kápłani krew iego / wylewáiąc w koło ołtarzá/ który ieſt przededrzwiámi przybytku. 6 y obłupiwszy ſkóre ofiáry / zrąbią członki w keſy/ 7 y podpalą ogień ná ołtarzu / 8 ſtós drew pierwey vłożywszy: á członki które ſą zrąbáne ná wierzchu porządnie położywszy/ to ieſt głowe y wszytko co ieſt przy wątrobie/ 9 C ielitá y nogi vpłókawszy w wodźie : y ſpali ie kápłan ná ołtarzu ná cáłopalenié y ná wdźieczną wonią PANV. 10 A ieſli ofiárá ieſt z drobu / z owiec ábo z kóz cáłopalenié : ſámcá bez mákuły odda: 11 A ofiáruie go v boku ołtárzá/ który pátrzy ku pułnocy/ przed PANEM: á krew iego wyleią ná ołtarz ſynowie Aaronowi w koło: 12 D y rozbierzą członki / głowe / y wszytko co ieſt przy wątrobie / y włożą ná drwá / pod któré ma być podłożony ogień : 13 á ielitá y nogi wypłóczą w wodźie. A wszytko co ofiárowano zápali kápłan ná ołtarzu ná cáłopalenié / y wonność nawdźięcznieyszą PANV. 14 A ieſliby z ptáſtwá cáłopalenia byłá ofiárá PANV/ z synogárlic álbo gołąbiąt : 15 ofiáruie ią kápłan v ołtarzá : y zákrećiwszy mu głowe do szyie / y przerwawszy mieyſce rány/ da wyćiec krwi iego ná kray ołtarzá : 16 á pecherzyk gardźielny y pierze porzući bliſko ołtarzá ku wſchodniey ſtronie/ ná mieyſce gdźie popiół wysypuią : 17 y połamie ſkrzydłá iego / y nie pokráie / áni przetnie iey żelázem/ y ſpali ná ołtarzu/ podedrwá ogień podłożywszy. Cáłopalenié ieſt y ofiárá woniey nawdźiecznieyszey PANV.

Z namiotu kośćielnégo.

Ofiárá cáłopalenia. Exo: 29 b10 ábo doſkonáłego. H. bez przygány. G.

kápłan ábo lewit.

podnieśe.

Bez wády, bez przygány

Aby páznogciem przetnie głowę iego. H.

Summá tych ksiąg.

1 *Y záwołał.*] Té kśięgi po Grécku Λευιτικος/ Leuiticus, to ieſt / Lewitſkié álbo Kápłáńſkié zowią : iż wszytek vrząd kápłáńſki y Lewitſki/ y ſpoſób ofiárowánia / y rozeznawánie źwierząt czyſtych y nieczyſtych/ y poznawánié trądu szeroce opiſuią. Zydowie od pierwszych ſłów iáko zwykli ויקרא Vaikra, to ieſt/ Y záwołał/ názywáią. A máią w ſobie hiſtoryą tegóż roku pierwszégo po wyśćiu z Aegyptu. Z tych kśiąg trzynaśćie mieyśc témiż ſłowy : á drugich trzynaśćie podobnémi przywodzą Ewányeliſtowie z Páwłem S.

Cáłopalenié co znáczy.

3 *Ieſliby cáłopalenie było*] po Zydowſku ieſt/ כליל Calil, po Grécku Holocauſtum, á po náſzému / Cáłopalenié/ iż tá ofiárá wszytká byłá ná chwałe Bożą palona / á nic ſie z niey kápłánóm niedoſtawáło. Tá ofiárá znáczyłá Páná Chriſtuſá / który ſie ná krzyżu cáto ofiárował zá rodzay ludzki.

3 *Bez mákuły.*] W Zydowſkim תמים Thamim, znáczy cáłego y doſkonátego/ co nie ma iáktey wády ná członkách.

4 *Y położy rękę.*] Tym znáczył/ iż dobrowolnie ofiárowáł / ábo karánié którégo był winien zá grzéch/ ná bydle kładł.

Ofiárá woniey náwdźięcznieyszey Pánu] Té ofiáry były wdźięczné Pánu Bogu dla tych przyczyn : pierwsza/ iż tym ſpoſobem wyznawáli Páná Bogá być Pánem y ſtworzyćielem ſwoim: Bo ofiárá ſámému Pánu Bogu służy/ iáko vczy Auguſt. lib: 10 de ciuit: c. 4. 19. y 20. Druga przyczyná/ iż témi ofiárámi wyznawáli / wiáre ſwoie w Páná Chriſtuſá / który miał przyść: bo cokolwiek przez oné ofiáry prośili/ nieináczéy tego mogli vprośić/ tylko przez śmierć ſyná Bożégo/ którą figurowáły y opowiádáły oné ofiáry bydlece. Trzećia przyczyná/ iż témi zwierzchnimi znákámi byłá záchowána prawdźiwa wiárá/ ták w Páná Bogá/ iáko y wprzyszłé-

go Messyaszá. A przetóż záwżdy ofiáry były naprzednieysza posługa/ która ludźie świeći P. Bogu oddawáli/ iáko masz wiele przykłádów w pismie świetym. Naprzód w Zakonie przyrodzonym/ Abel/ Noe/ Abráhám/ Izáák/ Jákob/ Job/ etc. Potym y w Moyzeszowym zakonie tego było bárzo wiele/ iáko tu masz opisáno. A potym y sam P. Chrystus wypełniáiąc oné wszystkié figury sámego śiebie ná krzyżu ofiárował: y téy ofiáry pámiatkę/ ofiárę nie krwáwą pod osobą chlebá y winá/ ná wieczerzy ostátniéy postánowić raczył. O czym bedźiesz miał v Ewányelistów.

ROZDZIAŁ II.

Ofiárá obiáty.

1 Duszá/ gdy przyniesie obiátę ofiáry PANV: biáła mąká bedźie ofiárá iéy. A náleie ná nie oliwy/ y włoży kádźidłá/ 2 y przyniesie do synów Aaronowych kápłanów: z których ieden weźmie garść pełną mąki białéy y oliwy/ y wszytko kádźidło/ y *położy pámiątkę ná ołtarzu/ ná wonność nawdźięcznieyszą PANV. 3 A "co zostánie z ofiáry/ bedźie Aaronowé y synów iego/ świeté świetych z *ofiar PANSKICH. 4 Ale gdy ofiáruiesz ofiárę vpieczoną w piecu: z białéy mąki/ to iest *chleby bez kwásu oliwą rozmieszáné/ y kreple przáśné oliwą pomázáné. 5 Jesli obiátá twoiá bedźie z pánwie białéy mąki oliwą rozmieszána y bez kwásu/ 6 podźielisz ią w kęsy/ y wleiesz ná nie oliwy. 7 Ale iesli z róstu bedźie ofiárá/ tákże biała mąká oliwą bedźie záczynioná: 8 którą ofiáruiąc PANV/ oddasz w rece kápłáńskié. 9 który gdy ią bedźie ofiárował/ weźmie *pámietné z ofiáry/ y spali ná ołtarzu ná wonność wdźięczności PANV: 10 á cokolwiek zostánie/ bedźie Aaronowé y synów iego "świeté świetych z obiat PANSKICH. 11 Wszelka obiátá/ którą ofiáruią PANV/ bez kwásu czyniona bedźie/ y bynamniéy *kwásu áni *miodu nie bedą palić ná ofierze PANV. 12 Piérwoćiny tylko tych rzeczy bedźiećie ofiárowáć y dáry*: ále ná ołtarz nie włożą ich ná wonność wdźięczności. 13 Cokolwiek ofiáry bedźiesz ofiárował/ solą posolisz/ áni odéymiesz soli przymierza Bogá twego z ofiáry twoiéy. Przy wszelkiéy obiáćie twoiéy ofiáruiesz sól. 14 Ale iesli ofiáruiesz dar piérwszégo zboża twego PANV/ z kłosów iescze źielonych/ bedźiesz prażył ogniem/ *y zetrzesz ie iáko krupy/ y ták ofiáruiesz piérwoćiny twoie PANV/ 15 nálawszy z wiérzchu oliwy/ á włożywszy kádźidłá: bo iest obiátá PANSKA. 16 z któréy kápłan spali ná "pámiątkę dáru cześć stártych krup/ y oliwy/ y kádźidło wszytko.

*Spali. H.

"Ec: 7. d 34 Co iest świeté świetych, masz niż: w Roz: 6. v. 25

*ognistych H.

*ábo plácki przásné. H.

*To iest, cząstkę z ofiáry, áby Bóg pámiętał ná tego który ofiáruie. niż: 6. d 25.

*Iż Bóg chce szczérości.

*Przez miód rozumieią żydźi wszystkié owoce słodkié iako figi, málony y inné.

*Pánu.

Sól przy ofierze. Mar: 9 g 49

*H.

"áby Bóg pámiętał ná ofiáruiącégo.

Obiátá co iest

1 *Obiátę ofiáry.*] Obiáta zowiemy to/ co Żydowie מנחה Minhah zowią/ to iest/ ofiáre z mąki/ ábo z chlebá w piecu vpieczonégo/ ábo w pánwi smáżonégo/ ábo ná rósćie pieczonégo/ ábo z prażmá. To figurá byłá iż P. Chrystus nie tylko miał być zábity/ ále też nam miał zóstáwić ofiárę ćiáłá y krwie swoiéy pod osobą chlebá y winá.

Figurá ofiáry pod osobą chlebá.

13 *Soli przymierza*] Było to przymiérze miedzy Bogiem á ludem/ áby záwżdy sól z ofiárámi byłá ofiárowána/ A to pospolićie przy káżdym przymiérzu czynili ludźie/ áby sie znáczyłá moc y trwáłość przymiérza. Czytay Num: 18. ver. 19.

ROZDZ. III.

Ofiárá zapokoyna.

"Tę ofiárowáno kiedy ábo P. Bogu dźiękowáli, ábo co ślubowáli ábo oco prośili, ábo Páná Bogá vbłagáć chćieli, ábo też zá pokóy y zdrowié. Exo. 29 b 19

1 Jesliby ofiárá "zapokoynych byłá ofiárá/ á chćiał by z skotu ofiárowáć/ sámcá álbo sámice/ bez mákuły ofiáruie przed PANEM. 2 A położy rękę ná głowie ofiáry swéy/ która ofiárowána bedźie w weśćiu przybytku świádectwá/ y wyleią synowie Aaronowi kápłani krew w koło ołtarzá. 3 A bedą ofiarowáć z ofiar zapokoynych/ ná obiátę PANV/ *łóy który okrywa wnętrze/ y cokolwiek iest tłustości we wnątrz: 4 dwie nérce z łoiem/ który okrywa trzewá/ y odźiedze wątroby z néreczkámi. 5 A spalą to ná ołtarzu ná cáłopalenié/ drwá podniećiwszy/ ná obiátę nawdźięcznieyszéy wonnośći PANV. 6 A iesli z owiec bedźie dar y z zapokoynych ofiárá: bądź sámcá ofiáruie bądź sámice/ bez mákuły bedą. 7 Jesli báránká bedźie ofiá-

8 rował przed PANEM / położy rękę swą ná głowę ofiáry swéy: która ofiárowána będźie w śieni przybytku świádectwá: y wyleią synowie Aaronowi krew iéy w koło ołtarzá. 9 y ofiáruią z ofiáry zapokoynych ofiárę Pánu: łóy y ogon wszytek 10 z nérkámi / y tłustość która okrywa brzuch y wszytko wnętrze / y obiédwie nérecżce z tłustym które iest przy trzewách / y 11 odźiedze wątrobną z néreczkámi. y spali ie kápłan ná ołtarzu ná *stráwę ogniá y obiáty PANV. 12 Ieśliby kozá byłá obiátá iego / á ofiárowałby ią PANV: 13 położy rękę swą ná iéy głowę / y ofiáruie ią w weściu przybytku świádectwá / y wyleią synowie Aaronowi krew iéy w koło ołtarzá. 14 y weźmą z niéy *ná pastwę ogniá PANSKIEGO łóy / który okrywa brzuch / 15 y który zákrywa wszytko wnętrzé / dwie nérce z odźiedzą która iest ná nich wedle trzew / y tłustość wątroby 16 z néreczkámi. y spali ie ná ołtarzu kápłan ná żywność ogniá y nawdźięcznieyszéy wonięy. Wszelki łóy będźie 17 PANSKI / práwem wiecznym w rodźáiách wászych / y wszech mieszkániách wászych: áni krwie / áni łoiu koniecznie ieść nie będźiećie.

*ná ofiárę ogniśtą PAnu H.

*bedźie spalony ná cześć Pánu.

ROZDZ. IIII.

1 Rzekł PAN do Moyżeszá / mówiąc: 2 Mów synóm Izráelowym: Duszá któraby zgrzeszyłá z niewiádomośći / y że wszytkich roskázań Páńskich / które przykázał áby nie czyniono / vczyniłáby co: 3 ieśliby kápłan / który iest pomázan / zgrzeszył / *przywodząc lud ku grzechowi / ofiáruie zá grzech swóy ćielcá bez mákuły PANV: 4 y przywiedźie go do drzwi przybytku świádectwá przed PANA / y położy rękę ná głowę iego / y ofiáruie go PANV. 5 Pocżérpnie też ze krwie ćielcowéy wnosząc ią do przybytku świádectwá. 6 y omoczywszy pálec we krwi / pokropi nią śiedm kroć przed PANEM przećiwko zasłonie świątnice. 7 Y włoży z téyże krwie ná rogi ołtarzá kádzenia nawdźięcznieyszego PANV / który iest w przybytku świádectwá / á ostátek wszytek krwie wyleie ná podstawek ołtarzá cáłopalenia / który iest w 8 weściu przybytku. A łóy ćielcá wyymie zá grzech / ták ten który okrywa wnętrznośći / iáko y wszytko co wewnętrzu iest: 9 dwie nérecżcé y odźiedzkę / która ná nich iest przy trzewách 10 y tłustość wątroby z néreczkámi. iáko wybiéráią z ćielcá ofiáry zapokoynych y spali ie ná ołtarzu cáłopalenia. 11 A skórę y wszytko mięso z głową y z nogámi / y z wnętrzem / y z gnoiem / 12 y z ostátkiem mięsá / wyniesie zá obóz ná mieysce czysté / gdźie wysypuią popiół: y zápali ie ná stośie drew / które ná mieyscu wysypánego popiołu spalone będą. 13 A ieśliby wszytek lud Izráelski niewiedźiał / á z niewiádomośći vczynił / co przećiw przykazániu 14 Páńskiému iest / á potymby obaczył grzech swóy: ofiáruie zá grzech swóy ćielcá / y przywiedźie go do drzwi przybytku. 15 Y włożą stárszy z ludu ręce swé ná głowę iego przed PANEM: y ofiárowawszy ćielcá przed oblicznośćią PANSKĄ / 16 wniesie kápłan który iest pomázány ze krwie iego do 17 przybytku świádectwá / omoczywszy pálec / pokrapiáiąc śiedm kroć *przećiw zasłonie. 18 Y włoży z téyże krwie ná rogi ołtarzá / który iest przed PANEM w przybytku świádectwá: á ostátek onéy krwie wyleie przy podstawku ołtarzá cáłopalenia / któr iest przededrzwiámi przybytku świádectwá. 19 Y wszytek łóy iego weźmie y 20 spali ná ołtarzu: ták czyniąc y z tym ćielcem iáko vczynił y piérwéy: *á gdy sie będźie kápłan modlił zá nimi / 21 będźie im PAN miłośćiw. A sámégo ćielcá wyniesie zá obóz y spali / iáko y piérwszégo ćielcá: bo iest *zá grzech 22 pospólstwá. *Ieśliby zgrzeszył kśiążę / á vczyni niewiádomie iedno z wielu co sie PANSKIM zakonem zákázuie, 23 á potymby obaczył grzech swóy / ofiáruie ofiárę PANV / kozłá od kóz 24 bez mákuły. Y położy rękę swą ná głowę iego: á ofiárowawszy go ná mieyscu / gdźie zwykli zábiiáć cáłopalenié przed Pánem / poniewaz zá 25 grzech iest / omoczy kápłan pálec we krwi ofiáry zá grzech y dotykáiąc

Ofiáry zá grzéch.

Zá grzech z niewiádomośći.

Kápłaná nawyższé° *iáko ieden z ludu. H.

Zá grzéch luduwszystkiégo.

*przed Pánem. H.

*y ták ie oczyśći kápłan, á bedźie im odpuszczono. H.

*Ofiárá. H.

*Przełożony zá grzéch.

Zá grzéch Przełożonégo.

rogów ołtarzá cáłopalenia / á ostá- tek wylewáiąc v podstawku iego.
26 [a] A łóy spali ná wierzchu / iáko iest obyczay czynić przy ofiárách zapokoynych: y będźie się kápłan modlił zań y zá grzech iego / á będźie mu odpuszczon.
27 F [a] Iesliby zgrzeszyłá duszá niewiádomie z ludu źiemie / że vczyni cokolwiek z tych rzeczy / których się zakonem PANSKIM zákázuie á wystąpiłáby / [a] y poznáłá grzech swóy: ofiáruie koze bez mákuły.
28
29 [a] Y włożyręke ná głowę ofiáry która zá grzech iest / y ofiáruie ią ná mieyscu cáłopalenia.
30 [a] y weźmie kápłan ze krwie ná pálec swóy: á dotknąwszy się rogów ołtarzá cáłopalenia / ostátek wyleie v podstawku iego.
31 [a] A wszytkę tłustość wybrawszy / iáko wybieráią z ofiar zapokoynych / spali ná ołtarzu ná wonność G wdźięczności PANV: [a] y będźie się modlił zá nim' / á będźie mu odpuszczono.
32 [a] A iesliby z drobu ofiárował ofiárę zá grzech / to iest owcę bez mákuły:
33 [a] Położy ręke ná głowę iey / y ofiáruie ią ná mieyscu / kędy bywą ofiáry cáłopalenia.
34 [a] Y weźmie kápłan krwie iey pálcem swym / á dotknąwszy się rogu ołtarzá cáłopalenia / ostátek wyleie v podstawku iego.
35 [a] Wszytek też łóy wybrawszy / iáko wybieráią łóy baráni / którego ofiáruią zá zapokoyne: spali ná ołtarzu ná zapał PANV: [a] y będźie się modlił zań y zá grzech iego' / á będźie mu odpuszczono.

Zá grzech człowieká z pospólstwá.

[a] y ták oczyśći go, H.

[a] y ták oczyśći go od grzéchu iego, H.

Grzéchy troiákie.

1 *Duszá któraby zgrzeszyłá z niewiádomośći*] Tu masz one rózność iáko Theologowie vczą / iż troiákie są grzéchy / iedné z niewiádomośći / drugie z krewkośći / á trzecie ze złośći. Z Niewiádomośći ten grzeszy / który powinien co wiedźieć / y może wiedźieć / ále ábo nie dba / ábo niechce / áby tym bespieczniey grzeszył. Kiedy lepak zá poduszczenim pokusy iákiey / ábo złym áffektem vnieśiony grzeszy / ten czyni z krewkośći. Ale kiedy kto z sámey złey woley vmyślnie grzeszy / tenże ze złośći grzeszy. Jednák iákożkolwiek kto grzeszy / záwżdy grzéchem iest / y pokutowáć potrzebá. Chociaż y w tym pokutá rózna iest / iáko tu obaczyć możesz: bo y tu ináczey ofiáruią ći / którzy niewiedząc zgrzeszą: á ináczey którzy chcąc y wiedząc źle czynią. w czym náuczył nás / iż rózne iest dosyć vczynienie ábo karánie zá grzéchy / ponieważ według grzéchów / rózne też ofiáry opisnie.

3 *Iesliby kápłan*] Ciężkość grzéchu / bywa też szácowána według stanu czyiego: dla tego tu insza ofiárá zá grzech Biskupi ábo kápłański / insza zá wszytek lud / insza zá przełożonego / insza zá kogo z pospólstwá.

Ciężkość grzéchu kápłáńskiego.

ROZDZIAŁ V.

1 A [J]Esliby zgrzeszyłá duszá / [a] y vsłyszáłáby głos przysięgáiącé [a] / á byłby świádek / że ábo sam widźiał / ábo wie o tym: iesli nieoznaymi / ponieśie nieprawość swoie.
2 [a] Duszá która się dotknie czego nieczystego / lub od źwierzá zábitego / lub przez się zdechłego / ábo którégożkolwiek inszego płázu: á zápomni nieczystoty swoiey / winná iest / y wystąpiłá:
3 [a] A iesli się dotknie czego z człowieczey nieczystośći / według wszelkiey nieczystośći / którą się zwykł mázáć: á zápámiętawszy / potym się obaczy / podleże występkowi.
4 [a] Duszá któraby przysięgłá / á wyrzekłáby vsty swémi / ábo źle ábo dobrze vczynić / á toby przysięgą y mową potwierdźiłá / á zápomniawszy potymby obaczyłá występek swóy:
5 [a] [a] niechay czyni pokutę zá grzech /
6 B [a] á niech ofiáruie z trzódy owce ábo koze / y będźie się kápłan modlił zá nie / y zá grzech iey.
7 [a] A iesliby niemogłá ofiárowáć drobu: [a] niech ofiáruie párę synogárlic / ábo dwoie gołąbiąt PANV / iedno zá grzech / á drugie ná cáłopalenie /
8 [a] y da ie kápłanowi: który pierwsze ofiáruiąc zá grzech / záłomi głowę iego ku skrzydełkom / [a] ták żeby v szyie wisiáłá / á nie do końcá się vrwáłá /
9 [a] y pokropi krwią iego ściánę ołtarzá / á cokolwiek zostánie / da wykápáć ná fundáment iego / bo zá grzech iest.
10 [a] Drugie záś spali ná cáłopalenie / iáko iest obyczay: y będźie się kápłan modlił zań / y zá grzech iego / á będźie mu odpuszczon.
11 C [a] A iesliby nie mogłá ręká iego ofiárowáć pary synogárlic / ábo dwoygá gołąbiąt / ofiáruie zá grzech swóy białey mąki dźieśiątą część Ephy / nie wleie do niey [*] oliwy / áni [a] kádźidłá nic nie włoży / bo zá grzech iest.
12 [a] Y da ią kápłanowi: który nábrawszy z niey pełną gárść / spa-

Ofiáry zá grzéch záḿilczenia prawdy.
[a] będąc poprzyśiężony, H. G.

Zá zmázánie.

Zá przyśięgę.
[a] niechay się spowieda grzéchu onego, H: przed kápłanem.

[a] niż: 12. d 8 Luc: 2. d 24

[a] odárwszy głowę iego od szyie ále nie oderwawszy.

[*] Bo oliwá znáczy wesele á zá grzéch trzebá żáłowáć.
[a] Bez kádźidłá, iż modlitwá grzésznego póki w grzéchu iest, nie iest przyiemna Bogu.

li ná ołtárzu/ná pámiątkę onego który ofiárowáł/ 13 modląc sie zá nim/y oczyśćiáiąc: á ostátek będźie sobie miał w vpominku. 14 Y rzekł PAN do 15 Moyzeszá/mówiąc: Duszá ieśliby D przestępuiąc vstáwy z omyłki w tych rzeczách które PANV są poświęcone zgrzeszyłá: ofiáruie zá grzech swoy báráná bez mákuły z trzód/którego kupić może zá dwá sykle według wági świątnice. 16 A tę szkodę którą vczynił nágrodźi/y piątą część nádda oddáiąc kápłanowi/który sie będźie modlił zá nim ofiáruiąc báráná/á będźie mu odpuszczono. 17 Duszá ieśli z niewiádomośći zgrzeszy/y vczyni iedne rzecz z tych/których sie zákázuie zakonem PANSKIM/á będąc winną grzechu 18 obaczy niepráwość swoię: ofiáruie báráná bez mákuły z trzód kápłanowi/według miáry y oszácowánia grzechu: który sie będźie modlił zań/gdyż niewiádomie vczynił/á będźie mu odpuszczono. 19 bo przez omyłkę wystąpił przećiw PANV.

Toiest ieśli co weźmie z rzeczy poświęconych, ábo nie przystoynie odpráwi.

Zá świętokrádźstwo.

Zá grzech z niewiádomośći, o tym masz nyższey 4

tym lepszego báráná im więtszy grzech.

ROZDZ. VI.

1 A Y Rzekł PAN do Moyzeszá/mówiąc: 2 Duszá która zgrzeszy/á wzgárdźiwszy PANV/ záprzy bliźniemu rzeczy do schowánia dáney/ktorey iey powierzono/ábo co gwałtem wyćiśnie/ábo potwarz vczyni/ 3 ábo nayźdźie rzecz stráconą/á záprzáwszy sie nád to przysięże fałszywie/y cokolwiek innego vczyni z wielu rzeczy w których zwykli ludźie grzeszyć/ 4 przekonána w grzechu 5 przywróći wszytko/co zdrádą chćiáłá otrzymáć zupełnie/y nád to piątą część Pánu któremu szkodę vczyniłá. 6 A zá grzech swoy ofiáruie báráná bez mákuły z trzody/y da go kápłanowi/według oszácowánia y 7 miáry przewinienia który sie będźie modlił zań przed PANEM/á będźie mu odpuszczoná káżda rzecz którą czyniąc 8 zgrzeszył. Y rzekł PAN do Moyzeszá/mówiąc: 9 Roskaż Aaronowi y synom iego: Ten iest zakon B cáłopalenia: Będźie palona ná ołtarzu cáłą noc áż do zarániá: ogień z tegoż 10 ołtarzá będźie. Obleczesie kápłan w száty y w vbránie płóćienne: y wybierze popioł który zrzący ogień spálił/y posypawszy ji przy ołtarzu/ 11 zewlecze pierwsze odźienie/á obłokszy sie w inne wynieśie ji zá oboz/á ná mieyscu bárzo czystym spali ji áż sie w perz obroći. 12 A ogień ná ołtarzu záwżdy będźie gorzał/który będźie żywił kápłan podkłádáiąc drwá ráno ná káżdy dźień/y włożywszy nań cáłopalenie/będźie ná nim palił łoie 13 zapokoynych. Ogień ten vstáwiczny iest/który nigdy nie vstánie ná ołtarzu. 14 Ten iest zakon obiáty/y mokrych ofiar/które ofiárowáć będą synowie Aaronowi przed PANEM y 15 przed ołtarzem. Weźmie kápłan garść białey mąki oliwą roczczynioney/y wszytko kádźidło/które ná mące iest położone: y spali ie ná ołtarzu ná pámiątkę woniey nawdźięcznieyszey PANV: 16 á ostátek białey mąki C źie Aaron z synmi swemi bez kwásu/á źie ná mieyscu świętym śieni przybytku. 17 A kwászona nie będźie dla tego/ iż sie część iey ofiáruie ná zapał Páński. Swięte świętych będźie/iako zá 18 grzech y zá występek. Mężczyzná tylko z pokolenia Aaronowego ieść ie będźie. Zakonne y wieczne będźie w pokoleniách wászych z ofiar PANSKICH. Káżdy kto sie ich dotknie/ 19 będźie poświęcony. Y rzekł PAN 20 do Moyzeszá/mówiąc: Tá iest obiátá Aaroná y synow iego/którą ofiárowáć máią PANV w dźień pomázowánia swego. Dźieśiątą część Ephy mąki białey ofiáruią w ofierze wieczney/połowicę iey ráno/á poło- 21 wicę iey wieczor: która w panewce záczynion oliwą vsmázona będźie. A ofiáruie ią ciepłą ná wonność na- 22 wdźięcznieyszą PANV/kápłan/który ná oycowskie mieysce práwnie wstąpił/á spalą wszytkę ná ołtarzu. 23 Káżda bowiem ofiárá kápłańska D wszytká będźie spalona/á żaden z 24 niey nie będźie pożywał. Y rzekł 25 PAN do Moyzeszá/mówiąc: Mów Aaronowi y synom iego: Ten iest zakon ofiáry zá grzech: Ná mieyscu

Ofiárá zá grzech dobrowolny ze złości.

Num 5. a 6.

To iest, od kápłaná oszácowána.

Restitutio Przywrócenie y nágrodá szkody.

ná ofiárę.

Vstáwá o cáłopaleniu.

zápalony będźie ná ołtarzu, H.

ná mieyscu czysté, H.

Ogień vstáwiczny ná ołtarzu, o którym masz niżey 9. v. 24

ofiáry śniedney.

Obiátá y mokré ofiáry.

dałem ią zá część ich z ofiar ognistych moich, H.

vstáwá wieczna, H.

to iest, nikt sie ich niema dotykáć tylko poświęcony.

Ofiárá przy pomázániu kápłanow.

vsmázoną kęsámi, H.

obiáty

*Zakon to w ofiárách zowie świętė świętych, czego żaden inny oprócz kápłanów czystych, námiey scu świętym ieść niemógł.

26 gdźie ofiáruią cáłopalenie/ będźie ofiárowána przed PANEM/ Swiete świętych iest. Kápłan który ofiáruie/będźie ią iadł ná mieyscu świętym/ 27 w śieni przybytku. Cokolwiek śię dotknie mięsá iéj/będźie poświęconé. Jesli śátá krwią iéy będźie pokropiona/ 28 wypiórą ią ná mieyscu świętym. A naczynie gliniáné/w którym ią warzono/stłuką/ á ieśli naczynie będźie miedźiáné/wytrą ie y wymyią wodą. 29 Káżdy mężczyzná z rodu kápłáńskiego będźie mięsá iéy pożywał/ bo święte 30 świętych iest. Ofiárá bowiém która bijá zá grzéch/ której krew noszą do przybytku świádectwá dla oczyścienia w świątnicy/ nie będźie iedźiona/ ále spalona ogniem.

Do żyd: 13. b. 11. wys. 4. a 5. Bo inszych ofiar zá grzéch pożywáli kápłani.

Restitutio, roſkazána.

5 *Przywróći wßyſtko co zdrádą chćiáłá otrzymáć*] Pátrz iż tu roſkazano iest restitutio, áby pierwéy wróćił y nágrodźił w czym kogo vßkodźił/ chceli mieć odpuſzczenié grzéchów.

Spowiedźi figurá.

6 *Da kápłanowi według ofiárowánia*] Oto tu maß figure iásną nászéy spowiedźi/ poniewasz tu y o grzéchách táiemnych roſkázuie/ iáko piße Iosephus lib: 3. Antiq: Cap. 10. Bo tu grzéßącemu roſkázuie iśdź do kápłaná/ y grzéch mu swóy powiedźiéć/ áby według iego ośacowánia/ báraná obrał y zá grzéßnego śię modlił.

ROZDZ. VII.

Ofiárá zá wyſtępek. To ieſt, zá mnieyße grzéchy przez opuſzczenié ábo niewiádómie vczynioné.

1 A Ten też zakon ofiáry zá wyſtępek świete świętych iest. 2 przetóż gdźie będźie ofiárowáné cáłopalenié/ zábiją y ofiáre zá wyſtępek: krew iéy w koło ołtarzá wyleią. 3 ofiáruią z niéy ogon y łóy 4 okrywáiący wnątrze: dwie néreczcé y tłustość która iest przy trzewach/ y odźiédze wątroby z néreczkámi. 5 y spali ie kápłan ná ołtarzu: zapał iest PANV zá wyſtępek. 6 Káżdy mężczyzná z rodu kápłáńskiego/ ná mieyscu świętym będźie tego mięsá pożywał/ ábowiém świete świętych iest. 7 Jáko bywa ofiárowána ofiárá zá grzéch/ ták y zá wyſtępek: oboiéy ofiáry ieden zakon będźie: ná kápłaná/ który ią ofiáruie/przyidźie. 8 Kápłan który ofiáruie cáłopalenia ofiáre/ będźie miał skóre 9 iéy. A káżda ofiárá z białéy mąki/ którą piéką w piecu/ y cokolwiek ná rośćie/ ábo w panewce bywa przypráwioné/ tego kápłaná będźie/ który ią ofiáruie: 10 chocia oliwą zácżynioná/ chocia suché rzeczy będą/ wszytkim synóm Aaronowym równą miárą ná káżdégo będźie podźielona. 11 B Ten iest zakon ofiáry zapokoynych która ofiáruią Pánu. 12 Jesli ná dźiękowánié ofiárá będźie/ ofiáruią chleby bez kwásu oliwą pomázáné/y kreple przaśné oliwą pomázáné/ y białą mąke wárzoną/ y kołacze oliwą námázá-13 né: chleby też kwáßoné z ofiárą dźiękowánia/ którą zá zapokoyné ofiáruią: 14 z których ieden zá pierwoćiny będźie ofiárowan PANV/ y dostánie śię kápłanowi który wyleie krew 15 ofiáry. której mięso tegoż dniá ieść będą/ áni zostánie nic z niego áż do 16 poránku. Jesli ślubem ábo dobrowolnie kto ofiáruie ofiáre/ tegoż tákież dniá ziedźiona będźie: ále y ieśliby co ná záiutrz zostáło/może być iedźiono/ 17 ále cobykolwiek nálazł dźień 18 trzeći/ ogień strawi. Jesliby kto pożywał mięsá ofiáry zapokoyné dniá trzećiego/ ná dáremną będźie ofiárá/ áni pomoże ofiáruiącému: y owszem którabykolwiek duszá tákim śię 19 C iedłem splugáwiłá/ przestępstwá winná będźie. Mięso któreby śię dotknęło czego nieczystégo/ nie będźie iedźioné/ ále ogniem będźie spalone: kto będźie czysty/będźie go po-20 żywał. Duszá zmázána/ któraby iádłá z mięsá ofiáry zapokoynych/ która iest ofiárowáná PANV/ zginie z 21 ludu swego. A któraby śię dotknęłá nieczystoty człowieczéy ábo bydlecéy/ ábo wszelkiéy rzeczy która splugáwić może/ á iádłáby z tákowego mięsá/zginie z ludźi swoich. 22 A rzékł PAN do 23 Moyzeszá/mówiąc: Mów synóm Jzráelowym: Łoiu owczego/ y wołowégo/y koźiégo/ieść nie będźiećie. 24 Łóy śćierwu zdechliny/y też bydlęciá które źwierz vgonił będźiećie mieć ná rozmáité potrzeby.* 25 Jesliby kto łóy który ma być ofiárowány ná zapał PANSKI iadł/zginie z ludu swe°. 26 krwie też wszelkiéy źwierzęciá nie weźmiećie ná

Zá ofiárę H.

Obyczay ofiáry zapokoynéy. plácki przaśné. H.

*ále go ieść niebędźiećie. H. Krwie ieść zákázuie.

pokarm ták z ptaków / iáko z bydląt. 27 ˀWszelka duszá któraby iádłá krew / zginie z ludzi swoich. 28 ˀY rzekł PAN do Moyzeszá mówiąc: 29 ˀMów synóm Izráelowym mówiąc: kto ofiáruie ofiáre zapokoynych PANV / niech záraz ofiáruie y ʺobiáte / to iest / ˝mokré ofiáry iéy' 30 ˀbedzie trzymał w rekách łóy ofiáry / y mostek: á gdy oboie ofiárowawszy PANV poświeci / odda kápłanowi: 31 ˀktóry spali łóy ná ołtarzu / á mostek bedzie Aaronów y synów iego. 32 ˀŁopátká też práwa z ofiar zapokoynych dostánie sie zá piérwociny kápłanowi. 33 ˀKtoby z synów Aaronowych ofiárował krew y łóy / ten bedzie miał y łopátke práwą zá cześć swoie. 34 ˀAbowiém mostek ʺpodnoszenia / y łopátke odłączenia wziąłem od synów Izráelowych z ofiar ich zápokoynych: y dałem Aaronowi kápłanowi y synóm iego práwem wiecznym / od wszytkiégo ludu Izráelskiégo. 35 ˀTo iest pomázánié Aaroná y synów iego w obrzedziéch PANSKICH dniá którégo ie ofiárował Moyzesz / żeby kápłáński vrząd odpráwowáli / 36 ˀy co im dawáć przykazał PAN od synów Izráelowych vstáwą wieczną w rodzáiách ich. 37 ˀTen iest zakon cáłopalenia y ofiáry zá grzéch y zá wystepek / y zá ˝poświecenié / y ofiar zapokoynych: 38 ˀktóre vstáwił PAN Moyzeszowi ná górze Synai / kiedy przykazał synóm Izráelowym / áby ofiárowáli ofiáry swé PANV / ná puszczy Synai.

ʺdar swóy PANV z ofiáry zapokoynéy, H.
˝ábo napoyné Kápłani co bráli z ofiar zapokoynych.
ʺto iest który był przy ofie- rze ku niebu pod noszony, iáko masz Exod: 29. ver: 24.
˝kápłáńskié

Grzéchy z niewiádomości.

1 *Ofiáry zá wystepek.*] Żydowskié słowo אשם Asam, á Łáciński delictum, ponászemu wystepek / tóż znáczy pospolicie / co y peccatum, álbo grzéch: wszákże Tłumácz tu zowie delictum ábo wystepek co sie z niewiádomości niechcąc czyni / ábo sie co dobrégo opuści. A to záś grzéchem zowie / kiedy co złégo chcąc y wiedząc czyniny. Bo iż wyszszéy náuczał o grzéchách / ták z niewiádomości iáko y z wiádomości vczynionych / teraz opisuie / kedy y iáko / ofiáry zá wystepek z niewiádomości miáły bydź odpráwowané / Aug: in Leu: q. 20.

Zydowie krwie przy ofiárách nie pili.

27 *Wszelka duszá któraby iádłá krew.*] Często tu przykázuie Żydóm / áby krwie przy ofiárách nie pili / cześcią dla tego áby nic nie mieli spólnégo z pogány / którzy byli zwykli przy ofiárách swych krwie vżywáć / iáko masz Deut: 32. Cześcią też dla tego / iż oná krew bydlęca figurowáłá krew / którą miał dla nas Pan Christus rozláć. Ten zwyczay Apostołowie chowáiąc nie dawáli Żydóm kielichá Chrześciáńskiégo / przy ofierze ciáłá y krwie Páná Christusowéy. Ale tylko pod osobą chlebá stawáli sie vczestnikámi ofiáry Chrześciáńskiéy. O czym masz w Dzie: c. 42. v. 2. y 20. v. 7.

34 *Podnoszenia.*] Inszy to przekłádáią / Obrácánia / iż gdy podnoszono ofiáre / obrácano ią ná wszytkié strony: wszákże inszy słowá Żydowskié Tenuphah y Terumach, Podnoszeniém / y podwyszszeniém przekłádáią. Cháldeyski ták przełożył / iáko nász Łáciński tłumácz / Mostek podnoszenia y łopátke odłączenia. Czytay Exo: 29. ver: 24.

ROZDZ. VIII.

Poświecenié Aaroná y synów iego.

1 Rzekł PAN do Moyzeszá / mówiąc: 2 ˀWeźmi Aaroná z synámi iego / száty ich / y oleiek pomázánia / cielcá zá grzéch / dwu báránów / kosz z przasnikámi / 3 ˀy zgromádziśz wszytko zgromádzenié / do drzwi ʺprzybytku. 4 ˀVczynił Moyzesz iáko PAN roskazał. Y zgromádziwszy wszytek lud przede drzwi przybytku / 5 ˀrzekł: Tá iest mowá / którą PAN roskazał vczynić. 6 ˀY nátychmiast ofiárował Aaroná y syny iego: y omywszy ie / 7 ˀvbrał nawyszszégo kápłaná w koszule lniáną / opasawszy go pásem / y oblókszy go w száte z hiácyntu / y ná wiérzch rámiennik włożył: 8 ˀktóry ściągnąwszy pásem przystosował do Rátionału / ˝w którym byłá Náuká y Prawdá. 9 ˀCzapką też nákrył głowe / á ná niéy przeciw czele przypráwił bláche złotą ʺpoświeconą ná poświeceniu iáko mu był PAN przykazał. 10 ˀWziął y oleiek námázywánia / którym námázał przybytek ze wszytkim naczyniem iego. 11 ˀA gdy poświecáiąc pokropił ołtarz siedmkroć / námázał i / y wszytkié naczynia iego / y vmywálnią z podstáwkiem iéy oleykiem poświecił. 12 ˀ˝Który wylawszy ná głowe Aaronowe / pomázał go y poświecił: 13 ˀSyny tákież iego ofiárowawszy / oblókł w száty lniáné / y opasał pásy / y włożył czapki / iáko był PAN roskazał. 14 ˀOfiárował y cielcá zá grzéch / y gdy ná głowe iego włożył Aaron y synowie iego rece swé / 15 ˀofiárował go nábrawszy krwie / y omoczywszy pálec / dotknął sie rogów

ʺábo namiotu kośćielnégo, H.
˝o tym czytay Exod: 28.
ʺto iest, ná którey było nápisano świątobliwość Pánu, Exod: 28. ver: 36.
Eccle: 45. c. 18.

ołtarzowych w koło. Który oczyściwszy y poświeciwszy / wylał ostátek krwie do spodku iego. [16] A łóy który był ná wnętrzu / y odziedźe wątrobną / y dwie nereczce z tłustością ich spalił ná ołtarzu: [17] cielcá z skórą y z mięsem y gnoiem paląc zá obozem / iáko PAN był przykazał. [18] Ofiárował y báráná ná cáłopalenié: ná którego głowę gdy Aaron y synowie iego włożyli ręce swé / [19] ofiárował go / y [20] wylał krew iego w koło ołtarzá. A sámego báráná w sztuki zśiekawszy / głowę iego / y członki / y łóy spalił ogniem / [21] spłókawszy piérwéy ielitá z nogámi. A záraz cáłego báráná spalił ná ołtarzu / przeto iż był cáłopaleniem nawdzięcznieyszéy wonióy PANV / iáko mu był przykazał. [22] Ofiárował y báráná wtórego / ná poświeceniu kápłanów: y włożyli ná głowę iego Aaron y synowie iego ręce swoie. [23] Którego ofiárowawszy Moyżesz / wziąwszy ze krwie iego / dotknął sie końcá vchá práwégo Aaronowégo / y wielkiégo pálcá práwéy ręki / tákże też y nogi. [24] ofiárował y syny Aaronowé. A gdy krwią báráná ofiárowánego dotknął sie końcá práwégo vchá káżdégo z nich / y pálcá wielkiégo ręki y nogi práwéy / ostátek wylał ná ołtarz w około. [25] A łóy y ogon y wszytkę tłustość która okrywa ielitá y odziedze wątroby / y dwie nerce z łoiem ich / y łopátkę práwą oddźielił. [26] A wziąwszy z koszá przáśników / który był przed PANEM / chléb bez kwásu / y kołacz oliwą záczyniony / y krepel włożył ná łoie / y łopátkę práwą / [27] dáiąc wespół wszystko Aaronowi y synóm iego: którzy gdy ie podnieśli przed PANEM / [28] záśie wziąwszy ie z ręku ich / spalił ná ołtarzu cáłopalenia / bo byłá obiátá poświecenia / ná wdzięczną wonność ofiáry PANV. [29] A wziął mostek / podnosząc ji przed PANEM / z báráná poświecenia zá część swoie / iáko mu PAN był przykazał. [30] A wziąwszy oleiek / y krew która byłá ná ołtarzu / pokropił Aaroná y száty iego / y syny iego y száty ich. [31] A gdy ie poświęcił w vbierze ich / przykazał im / mówiąc: Warzcie mięso przede drzwiámi przybytku / á tám ie iédzcie / chleby też poświecenia iédzcie / któré w kosz są włożoné / iáko mi PAN przykazał / mówiąc: Aaron y synowie iego ziedzą ie: [32] á cokolwiek zostánie mięsá y chlebá / ogień strawi. [33] Ze drzwi też przybytku nie wynidziecie przez siedm dni / áż do dniá którego sie wypełni czás poświecenia wászego. Przez siedm dni bowiém kończy sie poświecenié: [34] iáko sie y teraz sstáło / áby sie porządek poświecenia wypełnił. [35] We dnie y w nocy mieszkáć będziecie w przybytku / pilnuiąc straży PANSKIEY / ábyście nie pomárli: bo mi ták przykazano. [36] A vczynili Aaron y synowie iego wszytkié rzeczy które mówił PAN przez rękę Moyżészową.

Exod: 29. f 32. niż: 29. b 9. *Siedm dni poświęcenia kápłáńskiego*

ná oczyściéniu wászému H. G.

[1] *Weźmi Aaroná z synámi iego.*] A w stárym zakonie nie godziło sie nikomu służyć w kościele / choćia był Lewitskiégo rodzáiu / áż piérwéy pewnémi Ceremoniámi był poświecony / o czym też masz / Num. 8. A iákoż sie nie wstydzą heretycy dziśieyszy / którzy vrząd własny kápłanóm / dáleko zacnieyszy w nowym testámencie / bez wszelákiégo świecenia / ládá chłopu poruczáia: ázaż to nie iest przeciw godności y zacności vrzędu Páná Chrystusowego?

ROZDZ. IX.

Osmy márcá roku wtórégo po wyściu z Aegyptu. Pierwsza Aaronowá ofiárá.

[1] A Gdy przyszedł dzień osmy / wezwał Moyżesz Aaroná y synów iego / y stárszych Izráelskich / y rzekł [2] do Aaroná: Weźmi z stádá cielcá zá grzéch / y báráná ná cáłopalenié / obu bez mákuły / y ofiáruy ie przed PANEM. [3] A do synów Izráelowych mówić będzieś: Weźmicie kozłá zá grzéch / y cielcá y báránká roczné á bez mákuły ná cáłopalenié / [4] wołu y báráná ná zapokoyné: y ofiáruycie ie przed PANEM / przy ofierze káżdégo / białą mąkę oliwą záczynioną ofiáruiąc / dźiś bowiém PAN vkaże sie wam. [5] Przynieśli tedy wszytko co roskazał Moyżesz do drzwi przybytku: gdzie gdy wszytek [6] lud stał / rzekł Moyżesz: Tá iest mowá / którą PAN przykazał: Czyńcie

7 á vkaże ſie wam chwałá ieg. ʳ Y rzékł do Aaroná: Przyſtąp do ołtarzá / á ofiáruy zá grzéch twóy: ofiáruy cáłopalenié/ á módl ſie ſam zá śie y zá lud. á gdy zábijeſz ofiáre ludu/ módl ſie zá nim/ iáko przykazał PAN. 8 ʳ Y wnet Aaron przyſtąpiwſzy do ołtarzá/ ofiárował cielcá zá grzéch ſwóy: 9 ʳ którégo krew podáli mu ſynowie iego: w któréy omoczywſzy pálec/ dotknął ſie rogów ołtarzowych/ á oſtátek wylał v ſpodku iego. 10 ʳ A łóy y néreczki y odźiédze wątroby które ſą ʳ zá grzéch / ſpalił ná ołtarzu/ iáko PAN był przykazał Moyzeſzowi: 11 ʳ á mięſo y ſkóre iego zá obozem ſpalił ogniem. 12 ʳ ofiárował y ofiáre cáłopalenia: y podáli mu ſynowie iego krew iéy / którą wylał w koło ołtarzá/ 13 ʳ ſáme też ofiáre zrąbawſzy w ſztuki/ z głową y z káżdym członkiem podáli. co on wſzytko ná ołtarzu ogniem ſpalił/ 14 ʳ wypłókawſzy piérwéy w wodźie ielitá y nogi. 15 ʳ A zá grzéch ludu ofiáruiąc zábił kozłá: á oczyśćiwſzy ołtarz/ 16 ʳ vczynił cáłopalenié / 17 ʳ przydawſzy w ofiere mokré ofiáry które poſpołu ofiáruią/ y pálac ie ná ołtarzu oprócz ʳ obrzędów cáłopalenia porannégo/ 18 ʳ ofiárował y wołu y báráná ofiáry zapokoyné ludu: y podáli mu ſynowie iego krew/ którą wylał ná ołtarz wokoło. 19 ʳ A łóy wołowy y ogón báráni / y néreczki z tłuſtośćią ich / y odźiecke wątroby/ 20 ʳ włożyli ná moſtki. A gdy ſie ſpaliły łoie ná ołtarzu/ 21 ʳ moſtki ich y łopátki práwé oddźielił Aaron pod noſząc przed PANEM / iáko był roſkazał Moyzéſz. 22 ʳ A wyciągnąwſzy reke do ludu/ błogoſłáwił mu. Y dokonawſzy ták ofiar zá grzéch y cáłopalenia y zapokoynych / zſtąpił. 23 ʳ A wſzedſzy Moyzéſz y Aaron do przybytku świádectwá / y záśie wyſzedſzy błogoſłáwili ludowi. Y vkazáłá ſie chwałá PANSKA wſzytkiému zgromádzeniu: 24 ʳ á oto wyſzedſzy ogień od PANA/ pożárł cáłopalenié y łoie/ które były ná ołtarzu. Co gdy vyzrzáły tłuſcze/ chwaliły PANA / pádáiąc ná twarzy ſwoie.

ʳ to ieſt z ofiáry zá grzéch.

ʳ to ieſt, oprócz cáłopalenia y to téż ofiárowano.

Błogosłáwi Aaron ludowi po ofierze.

2. Mat: 2. c. 11. Ogień od Páná ten według roſkazánia, wys. 6. v. 12. Vſtáwicznie gorzał áż do niewoléy Bábilońſkiéy.

ROZDZIAŁ X.

1 POrwawſzy Nádáb y Abiu ſynowie Aaronowi kádźidlnice/ ʳ włożyli ogniá y kádźidłá ná wiérzch ofiáruiąc przed PANEM ogień ʳ obcy: czego im było nie przykazano. 2 ʳ Y wyſzedſzy ogień od PANA/ pożárł ie/ y vmárli przed PANEM. 3 ʳ Y rzékł Moyzéſz do Aaroná: To ieſt co PAN mówił: Poświecon bede ʳ w tych którzy ſie przybliżáią do mnie/ á przed oczymá wſzytkiégo ludu rozſławion bede. Co ſłyſząc milczał Aaron. 4 ʳ Y záwoławſzy Moyzéſz Miſáelá y Eliſapháná ſynów Oziela ſtryiá Aáronowégo/ rzékł do nich: Idźcie á weźmićie bráćią wáſzę od oblicza świątnice/ á wynieście zá obóz. 5 ʳ Y wnet ſzedſzy/ wźięli ie iáko leżeli obleczeni w ſzáty płóćienné/ y wyrzucili precz iáko im było roſkazano. 6 ʳ Y rzékł Moyzéſz do Aaroná/ y do Eleázárá/ y Ithámárá ſynów iego/ ʳ Głów wáſzych nie odkrywayćie / á ſzat wáſzych nie rozdźieraycie/ byśćie ſnadź nie pomárli/ á ná wſzytko zgromádzenié nie przyſzedł gniew. Bráćia wáſzy y wſzytek dom Izráelów niech płáczą ogniá / który PAN wznięćił. 7 ʳ Ale wy nie wynidźiećie ze drzwi przybytku/ ináczéy zginiećie: Oleiek bowiém świetégo pomázánia ieſt ná was. którzy vczynili wſzytko według przykazánia Moyzéſzowégo. 8 ʳ Y rzékł PAN do Aaroná: 9 ʳ Winá y wſzelkiégo co ʳ vpoić może pić nie bedźiećie ty y ſynowie twoi / gdy wchodźićie do przybytku świádectwá / ábyśćie nie pomárli: bo przykazánié wieczné ieſt w rodzáie wáſzé. 10 ʳ A żebyśćie mieli vmieietność rozeznánia miedzy rzeczą świetą y nieświetą/ miedzy zmázáną y czyſtą: 11 ʳ A żebyśćie vczyli ſyny Izráelowé wſzytkich vſtaw moich / które mówił PAN do nich przez reke Moyzéſzowe. 12 ʳ Y mówił Moyzéſz do Aaroná/ y do Eleázárá y Ithámárá ſynów iego/ którzy byli zoſtáli: Weźmićie ofiáre/ która zoſtáłá z obiáty PANSKIEY/ y iedźcie ią bez kwáſu przy ołtarzu/ bo świeté nád świetémi ieſt. 13 ʳ Ale ieść

Synowie Aaronowi ofiáruiący ogień obcy. Num: 3. a 4 26. 26.

ʳ to ieſt nie wźięty z ołtarzá. 1. Par: 24. a 2.

Pomárli. ʳ w kápłaniéch, to ieſt, pokáże ſie być świętym y świątobliwość miluiącym, gdy karze té, którzy gwałcą świątobliwość.

ʳ według zwyczáiu żáłoby

ʳ Sycere, H. Trzeźwość kápłańſka

Vmieiętność kápłańſka.

Iedzą oſtátek obiáty

bedźiećie

14 bedźiećie ná mieyſcu świetym/co dáno tobie y ſynóm twoim zobiát PANSKICH/iáko mi przykazano. Moſtek też który ofiárowano/y łopátkę którą oddźielono/ieść bedźiećie ná przeczyſtym mieyſcu/ty y ſynowie twoi y córki twoie ztobą: bo tobie y ſynóm twoim odłożoné ſą z ofiar zbáwiennych ſynów Jzráelowych:

to ieſt zapokoynych których ſie godźi łopożywáć y białymgłowam ále nie z ofiar zá grzéchy.

15 przeto iż łopátkę/y moſtek/y łóy który palą ná ołtarzu/podnośili przed PANEM/y przynależą tobie y ſynóm towim práwem wiecznym/iáko PAN przykazał.

16 A w tym kozłá który był ofiárowan zá grzéch gdy Moyzéß ſzukał/nálazł że był ſpalon: y rozgniewawßy ſie ná Eleázárá y Jthámárá ſyny Aaronowé którzy pozoſtáli/rzékł:

2. Mac. 2. c. 11.

17 Czemuśćie nie iedli ofiáry zá grzéch ná mieyſcu świetym/gdyż świeté świetych ieſt/y dáná wam/ábyśćie nośili nieprawość zgromádzenia/y modlili ſie zá nim przed obliczem PANSKIM:

znoſząc ie przez ofiáry y modlitwy.

18 zwłaſzczá iż ze krwie iéy nie wnieśiono do świątnice/á mieliśćie ią ieść w świątnicy/iáko mi przykazano.

maćie, H.

19 Odpowiedźiał Aaron: Ofiárowána ieſt dźiś ofiárá zá grzéch y cáłopalenié przed PANEM: mnie záś przydáło ſie co widźiß: iákóżem ią mógł ieść/ábo ſie podobáć PANV w obrzedách ſercem żáłoſnym.

20 Co gdy vſłyßał Moyzéß/przyiął dość vczynienié.

Ogień obcy co ieſt.

Ogień obcy.] Ogień obcy był który nie był ſpuſcony z niebá/áni z ołtarzá wźiety. Bo był dány ogień z niebá/wyßéy 9. ver. 24. którégo ſámego vżywano do ofiar/iáko roſkazał wyßéy 6. ver. 12. Ten ogień był vſtáwiczny záwżdy gorąiąc ná ołtarzu/y niegodźiło ſie inßégo ogniá ná ołtarz przynośić: co iż tu przeſtąpili ſynowie Aaronowi/śmierćia ſkaráni ſą. Tenże ogień był chowány áż do niewoléy Bábilońſkiéy. O czym czytay 2. Mách. 1. y 2. A tenći ogień/znáczy gorącą miłość Bożą/którą ludźie Chrześćiáńſcy zápaleni/wßytkié ofiáry ſwoie y dobré vczynki/máią Pánu Bogu ofiárowáć. iáko Pan Chriſtus vczy. Luc. 12.

ROZDZ. XI.

Zwiérzętá czyſté y nie czyſté.

1 Rzékł PAN do Moyzéßá y Aároná/mówiąc: 2 Mówćie ſynóm Jzráelowym: Té ſą zwiérzetá któré ieść maćie/ze wßytkich zwiérząt ziemſkich:

Deu. 14. a. 3.

możećie.

3 wßelkié któré ma rozdźielone kopyto/á przeżuwa w bydle/ieść bedźiećie.

4 Lecz którékolwiek ácz przeżuwa y ma kopyto/ále nie dźieli go/iáko wielbłąd y iné/ieść go nie bedźiećie/y miedzy nieczyſté policzyćie.

Wielbłąd

5 Jéż który przeżuwa/y kopyto nie dźieli/nieczyſty ieſt.

Iéż,

6 Záiąc też bo y ten przeżuwa/ále kopyto nie dźieli.

Záiąc.

7 Y świniá: która ácz dźieli kopyto/nie przeżuwa.

Swiniá.

2. Mac: 6. d. 18.

8 tych mieſá ieść nie bedźiećie/áni ſie śćiérwów dotkniećie: bo wam ſą nie czyſté.

9 Té ſą które ſie rodzą w wodźie/y godzą ſie ieść. Wßelkié co ma ſkrzelle y łuſki/ták w morzu iáko w rzékách y w ieziorách ieść bedźiećie.

Ryby czyſté y nie czyſté.

10 Lecz cokolwiek ſkrzelli y łuſki nie ma/z tych które ſie w wodźie rucháią y żywią: omiérzłé wam/

11 y obrzydłé bedźie/mieſá ich ieść nie bedźiećie/á zdechlin wiárowáć ſie bedźiećie.

12 Wßytko co nie ma ſkrzel y łuſki w wodách/nieczyſté bedźie.

13 Te ſą których z ptáſtwá ieść nie maćie/y ſtrzédz ſie ich maćie: Orłá/y Gryphá/y orłá morſkiégo/

Ptáſtwo nieczyſté.

Iáſtrząbá.

14 y kánie/y ſempá/według rodzáiu iego/ 15 y wßelkiégo kruczégo rodzáiu/ná podobieńſtwo iego/ 16 ſtruſá/y ſowy/y łyſki/y iáſtrząbá według rodzáiu ſwego:

krogulcá.

17 puhaczá/y nórká/y Jbe/ 18 y łábeciá/y bąká/y porphyrioná/ 19 herodyáná/y chárádryoná według rodzáiu ſwégo/dudká też y nietopérzá.

20 Wßelkié z latáiących/które chodźi ná cztérech nogách/obrzydłé wam bedźie.

21 A cokolwiek ácz chodźi ná cztérech nogách/ále ma dłużßé poſlednié golenié/którémi ſkacze po źiemi/

22 ieść maćie: iáko ieſt ßáráńcza w rodzáiu ſwoim/y áttákus/y ophiomáchus/y koniczek/káżdé według rodzáiu ſwégo.

Są to imioná rozmáitych rodzáiów z ßáráńcze.

23 A cokolwiek z latáiących cztéry tylko nogi ma/obrzydłé wam bedźie:

24 á ktokolwiek ſie dotknie zdechliny ich/ſplugáwi ſie/y bedźie nieczyſtym áż do wieczorá:

z obozu.

25 á ieſliby potrzebá było áby niósł co z tych zdechłégo/wypierze ßáty ſwoie/y bedźie nieczyſty áż do zachodu ſłońcá.

nieżywégo.

26 wßelkié zwiérze które ácz ma kopyto/

á le go nie dźieli/ áni przeżuwa/ nieczy-
ſté będźie: á kto ſie go dotknie/ ſplu-
27 gáwi ſie. Co chodźi ná łápách zew-
ßytkich źwierząt/ które chodzą ná czté-
rech nogách/ nieczyſté będźie: kto ſie
dotknie śćiérwu ich/ będźie zmázány
28 áż do wieczorá. A ktoby tákié śćiér-
wy nośił/ wypierze ßáty ſwoie/ y nie-
czyſty będźie áż do wieczorá: wßytko
29 to bowiém plugáwé wam ieſt. Té też
miedzy plugáwémi będą poczytáné/
E z tych które ſie rußáią ná źiemi/ łáſi-
cá/ y myß/ y krokodyl/ káżdé według
30 rodzáiu ſwego/ Mygále/ Chámele-
on/ y tárántulá/ y iáſczorká/ y kret:
31 wßytko to nieczyſté ieſt. Kto ſie
dotknie śćiérwu ich/ nieczyſty będźie
32 áż do wieczorá: y ná cokolwiek wpá-
dnie co z śćiérwu ich/ ſplugáwioné
będźie/ ták naczynié drzewiáné/ y ßá-
tá/ iáko y ſkóry y włóśienice: y w czym
kolwiek robią: będą w wodźie omo-
czoné/ y będą zmázáné áż do wieczo-
33 rá/ á ták potym będą oczyśćioné. A
naczynié gliniáné/ w któreby co z
tych wpádło/ ſplugáwioné będźie/ y
34 przetoż ma bydź ſtłuczono. Wßelki
pokarm/ który ieść będźiećie/ ieſli
wleią nań wody/ nieczyſty będźie: y
wßelka rzecz mokra y która piią z w-
ßelkiego naczynia/ nieczyſtá będźie.
35 A cokolwiek z dechlin tákowych pá-
dnie ná nié/ nieczyſte będźie: bądź
piece/ bądź panwie/ będą ſkáżoné/ y

36 nieczyſté będą. A zrzódłá y ſtudnie/
y káżdé zgromádzenié wód/ czyſté bę-
dźie. Ktoby ſie śćiérwów tych rzeczy
37 dotknął/ ſplugáwion będźie. Ieſli
wpádnie ná naśienié/ nie ſplugáwi
38 go. Ale ieſli kto wodą poleie naśie-
nié/ á potym ſie go zdechliná dotknie/
nátychmiaſt będźie ſplugáwioné.
39 Ieſli zdechnie bydle/ które ſie wam
ieść godźi/ kto ſie śćiérwu iego do-
tknie/ nieczyſty będźie áż do wieczorá:
40 á ktoby iadł co z niego/ áboby nośił/
wpierze ßáty ſwoie/ y nieczyſty będźie
áż do wieczorá. Wßelkie co płaza
41 po źiemi/ obrzydłe będźie/ áni będźie
42 brano ná pokarm. Cokolwiek ná
G pierśiách łáźi o cztérech nogách/ y
nóg wiele ma/ ábo ſie włóczy po źie-
mi/ ieść nie będźiećie/ bo brzydkié ieſt.
43 Nie plugáwćie duß wáßych/ áni ſie
dotykáyćie nic tych rzeczy/ ábyśćie nie
byli nieczyſtymi. Bom ia ieſt PAN
44 Bóg wáß: bądźćie świętymi/ bom
ia święty ieſt. Nie plugáwćie duß wá-
ßych żadnym płázem/ który ſie rucha
45 po źiemi. Bom ia ieſt PAN/ któ-
rym was wywiódł z źiemie Aegypt-
ſkiéy/ ábych wam był zá Bogá. Świę-
tymi będźiećie/ bom ia święty ieſt.
Tenći ieſt zakon źwierząt y ptáków/ y
wßelkiéy dußy żywiącéy/ która ſie ru-
cha w wodźie y płáza ſie po źiemi/ á-
byśćie ználi różność czyſtego y nieczy-
ſtego/ y wiedźieli cobyśćie ieść ábo
odrzucáć mieli.

nieżywego.

Ziemna żábá. H.

ábo Pilch.

ábo krzeczek

Rozumiéy wody z tákie go naczynia.

Petr: 1. c 13.

---

28 *Nieczyſtym będźie*] To ieſt/ ktokol-wiek tákim nieczyſtym był według zakonu/ ten nie mógł przebywáć z drugimi ludźmi/ áni do kośćiołá wniść/ áni z ofiar pożywáć/ o czym máß częſto w zakonie Moyzeßowym. Figurá to byłá Excommunicáciéy ábo irregularitatis. Acz v nas chrześćian ſą té káránia ćięßße y ſroßße.

Irregularitas y Excommunicatio.

ROZDZ. XII.

1 Rzekł PAN do Moyzeßá/ mówiąc: 2 A Mów ſynóm Izráelowym/ y rzeczeß do nich: Niewiáſtá ieſli przyiąwßy naśienié/ porodźi mężczyznę/ nieczyſtą będźie przez śiedm dni/ według dni odłączenia mieśięcznéy. 3 A ósmego dniá będźie obrzezano dźiećiątko: 4 B á oná trzydźieśći y trzy dni mießkáć będźie we krwi oczyśćienia ſwego. Żadnéy rzeczy świętéy niedotknie ſie/ y nie wnidźie do świątnice/ áż ſie wypełnią dni oczyśćienia iéy. 5 A ieſli dźieweczkę vrodźi/ nieczyſtá będźie dwie niedźieli/ według zwyczáiu choroby mieśięcznéy/ á ßeśćdźieśiąt y ßeść dni będźie mießkáć we krwi oczyśćienia ſwego. 6 C A gdy ſie wypełnią dni oczyśćienia iéy/ zá ſyná/ ábo zá córkę/ przynieśie báránká rocznégo ná cáłopalenié/ y gołąbię ábo ſynogárlicę zá grzech/ do drzwi przybytku świádectwá/ y oddá kápłanowi/ 7 D który ie ofiáruie przed PANEM/ y będźie ſie modlił zá nię/ y ták będźie oczyśćioná od płynienia krwie

iéy/ ten ieſt

Vſtáwá oczyśćiánia niewiaſt po porodzeniu. Luc: 2 c 12. Ian: 7. c 12.

odłączenia z choroby ſwoiéy. H. Luc: 2. c 21.

Vſtáwił to był P. Bóg y dla zdrowia, y dla powśćiągliwośći, y dla przefigurowánia rzeczy duchownych.

iéy/ ten ieſt zakon rodzącéy ſyná ábo dziéwkę. [8] A ieſliby nie náláztá reká iéy ániby mogłá ofiárowáć báránká: weźmie ᵃparę ſynogárlic / ábo dwoie gołąbiąt/ iedno ná cáłopalenié/á drugié zá grzéch / y będźie ſie modlił zá nie kápłan/ y ták będźie oczyśćiona.

ᵃwyſ: 5.c 11. Luc: 2 d 24.

ROZDZ. XIII.

Obycżay rozeznánia trądu

[1] Rzékł PAN do Moyzéßá y Aároná/ mówiąc: [2] Człowiek ná którégo ſkórze y ciele pokażeſie rózna bárwá/ ábo kroſtá/ ábo co łſniącégo ſie / to ieſt / plagá trądu: przywiedźión będźie do Aároná kápłaná/ ábo do iednégo którégóż kolwiek z ſynów iego. [3] Który gdy vyźrzy trąd ná ſkórze / y włoſy w białą bárwę odmienioné/ y ſám kßtałt trądu nizßy nizli ſkórá y inné ciáło : plagá trądu ieſt / y ná zdánié iego będźie odłączony. [4] Ale ieſli łſniąca ſie białość będźie ná ſkórze / á nie nizßa nizli inné ciáło / y włoſy téyże bárwy co y piérwéy : zámknie go kápłan przez śiedm dni/ [5] y ogląda dniá śiódmégo : á ieſliby trąd dáléy ſie nie ßérzył / y nie przeſtąpił ná ſkórze piérwßych gránic : zaśie go zámknie drugą śiedm dni. [6] A śiódmégo dniá ogląda: Jeſliby ciemnieyßy był trąd / á ná ſkórzeby nie vróſł / oczyśći go / bo świérzb ieſt : y vpierze człowiek ßáty ſwoie/ á będźie czyſtym. [7] Lecz ieſliby potym / iáko go kápłan oglądał/ y przywrócon był do chędogośći/ záś trąd vróſł / przywiodą go do niego / [8] y będźie oſądzony zá nieczyſtégo.

To ieſt figurá iáko kápłani nowégo zakonu máią rozeznáwáć między grzéchem á grzéchem.

[9] Plagá trądu ieſliby byłá ná człowiecze / przywiodą go do kápłaná/ [10] y ogląda go. A gdy biała bárwá ná ſkórze będźie / y zmieni włoſów pozór / y ſámé téż mięſo żywé ſie vkaże: [11] ᵇzá trąd záſtárzáły będźie oſądzony y wroſły w ſkóre. Splugáwi go tedy kápłan/ á nie zámknie / bo iáſną nieczyſtotę ma. [12] Ale ieſli ſie rozkwitł rozchodząc ſie trąd po ſkórze/y okrył wßytkę ſkóre od głowy áż do nóg : cokolwiek okiem oglądano bydź może/ [13] obeźrzy go kápłan/ y/ że ma czyſty trąd/ oſądźi : przeto że ſie wßytek w białość obróćił / y dla tego człowiek czyſty będźie. [14] A kiedy ſie ná nim żywé mięſo

ᵇZá nieczyſtégo oſądźi.

pokaże/ [15] tedy zá rozſądkiem kápłáńſkim ſplugáwiony będźie / y między nieczyſté policzony / mięſo bowiém żywé ieſli ieſt trędem nákáżoné / nieczyſté ieſt. [16] Lecz ieſli ſie záśie obróći w białość / y okryie wßyſtkiégo człowieká/ [17] ogląda go kápłan y oſądźi czyſtym. [18] Ciáło záś y ſkórá ná któréy ſie wrzód vczynił y zgoił/ [19] á ná mieyſcu wrzodu vkazáłáby ſie bliznά biała ábo przyczérwieńßym / przywiodą człowieká do kápłaná: [20] który gdy vyźrzy mieyſce trędu nißé niż inßé ciáło/y włoſy w białość obrócone / ſplugáwi go : plagá bowiém trędu vczyniłá ſie we wrzedźie. [21] á ieſli włós dawną ma bárwę / á bliznά przyćiemnieyßym / á nie głębßa nizli bliſkié ciáło / zámknie go przez śiedm dni. [22] á ieſliby vroſłá / przyſądźi mu trąd. [23] lecz ieſli ſtánie ná ſwym mieyſcu/ bliznά ieſt wrzodowa/ á człowiek czyſty będźie. [24] A ciáło y ſkórá/ którąby ogién ſpalił/ ieſli vzdrowioné/ ma bliznę białą ábo czérwoną/ [25] ogląda ią kápłan / álić ſie w białość odmieniłá/ á mieyſce iéy ieſt głębßé nizli inna ſkórá : ſplugáwi go / bo ſie plagá trędu ná bliznie záczełá. [26] A ieſliby ſie włoſów bárwá nie odmieniłá/áni plagá nizßa ieſt nizli inßé ciáło/ á kßtałt ſám trędu ieſt przyćiemnieyßym/zámknie go przez śiedm dni/ [27] á śiódmégo dniá ogląda. Jeſli ſie rozßérzył ná ſkórze trąd/ ſplugáwi go. [28] Lecz ieſliby ná ſwym mieyſcu białość ſtánełá nie doſyć iáſna/ plagá ſpalenia ieſt/y przeto będźie oczyśćion / bliznά bowiém ieſt ſpalenia. [29] Mąż ábo Niewiáſtá/ w którégoby głowie ábo brodźie wyraſtał trąd:ogląda ie kápłan. [30] A ieſliż głębßé będźie mieyſce nizli inné ciáło / á włos żółty/ y nád zwyczay ćiénßy/ ſplugáwi ie / bo trąd głowy y brody ieſt. [31] Ale ieſli vyźrzy mieyſce zmázy równé bliſkiému ciáłu/ y włos czarny : zámknie go przez śiedm dni / [32] á dniá śiódmégo ogląda. Jeſli nie przyroſło zmázy / á włos ſwą bárwę ma/ á mieyſce ſądzeła równé innému

[33] ciáłu: ogolą człowieká oprócz mieyſcá zmázy/ y zámkną go przez drugą siedm dni. [34] Jeſli dniá ſiódmégo vyźrzą áno ſtoi ſadzel ná ſwym mieyſcu/ á nie ieſt głebßy nižli inné ciáło/ oczyści go/ y wymywßy ßáty ſwé czyſty bedźie. [35] Ale ieſli po oczyściéniu vroście zás zmázá ná ſkórze/ [36] nie bedźie wiecéy pátrzył/ ieſli włos w żółtą bárwe ieſt odmieniony ábo nie/ bo iáwnie nieczyſty ieſt. [37] Ale ieſli zmázá ſtánie/ á włoſy czarné bedą/ niechay wié/ że człowiek ieſt vzdrowiony/ á śmiele go czyſtỹ niech oſądzi. [38] Mąż álbo Niewiáſtá/ v którégo ná ſkórze vkáże ſie białość/ [39] ogląda ie kápłan/ á ieſli naydźie że ſie przyćiemnieyßa białość łśni ná ſkórze/ niechay wié że nie ieſt trąd/ ále plámá biała/ á człowiek czyſty. [40] Mąż z którégo głowy włoſy łáżą/ łyſy á czyſty ieſt: [41] á ieſli od czołá włoſy mu oblázły/ przełyśiáły y czyſty ieſt. [42] Ale ieſli ná łyśinie/ ábo ná przełyśieniu biała álbo czérwona bárwá ſie vkáże/ [43] á kápłan to vyźrzy/ przyſądzi mu bez wątpienia trąd/ który vróſł ná łyśinie. [44] Ktokolwiek tedy bedźie ſplugáwion trądem/ á oddźielon ieſt zá rozſądkiem kápłáńſkim: [45] bedźie miał ßáty rozpróté/ głowe odkrytą/ vſtá ßátą zákryté/ y bedźie wołał że ieſt ſplugáwiony y ſmrodliwy. [46] przez wßytek czás póki ieſt trędowátym y nieczyſtym/ ſam bedźie mießkał zá obozem. [47] Szátá ſukienna/ ábo płócienna/ któraby miáłá trąd/ [48] ná oſnowie ábo ná wątku/ ábo wiec ſkórá/ ábo cokolwiek z ſkóry vczyniono/ [49] ieſli biała ábo czérwoną zmázą bedźie zárážona/ zá trąd bedźie miána/ y kápłanowi bedźie okazána. [50] który oglądáną zámknie przez siedm dni: [51] á ſiódmégo dniá zás obeźrzawßy/ ieſli vyźrzy że ſie rozßérzyło/ trąd trwáły ieſt: oſądzi ßáte bydź nieczyſtą/ y káżdą rzecz ná którey ſie naydźie: [52] á przetóż bedźie ſpalona ogniem. [53] Lecz ieſli vyźrzy że iéy nie przybyło/ [54] roſkáże y wymyią to/ ná czym ieſt trąd/ y zámknie ono przez drugą siedm dni. [55] A gdy obaczy że ſie piérwßa fárbá nie przywróciłá/ á przećie nie przyroſło trądu/ oſądzi zá nieczyſtą/ y ſpali ogniem/ przeto że ſie rozlał po wiérzchu ßáty/ ábo po wßytkiéy trąd. [56] A ieſli przyćiemnieyßym bedźie mieyſce trądu po wypraniu ßáty/ odedrze ie/ y oddźieli od cálégo. [57] A ieſliby ſie dáléy vkazał ná tych mieyſcách/ które piérwéy były bez mákuły/ trąd latáiący y nieſtáteczny/ ma bydź ogniem ſpalono. [58] Jeſli vſtánie/ wymyie ono co chedogie ieſt/ wodą powtóré/ y bedźie czyſté. [59] Toć ieſt zakón trądu ßáty ſukiennéy/ y płóciennéy/ oſnowy y wątku/ y káżdégo ſprzetu ſkórzánégo/ iáko ma bydź oczyśćiona abo ſplugáwiona.

Plagá ábo zárázá. (margin, v. 34)

Dla znáku żáłości y pokuty. (margin, v. 45)

Száty trędowáté. (margin, v. 47)

ROZDZ. XIIII.

Spoſób oczyśćiánia człowieká trędowátégo. Matt: 8. a 1. Mar: 1. d 40 Luc: 5. a 12.

[1] Mówił PAN do Moyzéßá rzekąc: [2] Tá ieſt vſtáwá trędowátégo/ gdy bedźie miał bydź oczyśćiony. Przywiodą go do kápłaná: [3] Który wyßedßy z obozu/ gdy naydźie że trąd ieſt oczyśćiony/ [4] przykáże owému który ſie czyśći/ áby ofiárował dwu wróblów żywych zá ſie które ſie ieść godzą/ y drewno cedrowé/ y kármázyn/ y hizop. [5] Y káże iednégo z wróblów ofiárowáć ná naczyniu gliniánym nád wodą żywą: [6] á drugiégo żywégo z drewnem cedrowym/ y z kármázynem/ y z hizopem omoczy we krwi [7] wróblá ofiárowánégo/ którą pokropi onégo który ma bydź oczyśćiony siedm kroć/ áby był práwnie oczyśćiony: y puśći wróblá żywégo/ áby vleciał ná pole. [8] A gdy wypierze człowiek ßáty ſwé/ ogoli wßytkié włoſy ciáłá/ y omyie ſie wodą: y oczyśćiony wnidźie do obozu/ wßákże ták/ żeby mießkał przed namiotem ſwoim przez siedm dni/ [9] á dniá ſiódmégo ogoli włoſy ná głowie/ y brodę/ y brwi/ y po wßytkim ciele włoſy: á omywßy powtóré ßáty y ciáło/ [10] ósmégo dniá weźmie dwá báránki bez mákuły/ y owcę roczną bez mákuły/ y trzy dźieśiąté częśći białéy mąki ná ofiáre/ któraby byłá záczyniona oliwą/ á oſobno kwarte oliwy. [11] A gdy kápłan oczyśćiáiący człowieká/ poſtáwi go/ y to wßyſtko przed PANEM we

ábo dwoie ptaſząt. H. G. — *H. G.* (margin, v. 4)

to ieſt z rzéki ábo z źródłá. (margin, v. 5)

Y oczyśći go H. (margin, v. 7)

ábo mießkáć bedźie zá namiotem ſwoim. (margin, v. 8)

To ieſt trzy Gomer, bo Gomer ieſt dźieśiąta część Ephi. Ex: 29. v. 40 (margin, v. 10)

dżwiách przybytku świádectwá / 12 weźmie baránká y ofiáruie go zá wy- stępek / y kwartę oliwy : á ofiárowawszy wszytko przed PANEM / 13 ofiáruie baránká / gdźie obyczay ofiárowáć ofiárę zá grzéch y cáłopalenié / to iest / ná mieyscu świętym. Jáko bowiém zá grzéch / ták y zá występek kápłanowi należy ofiárá : Swięta świętych iest. 14 y wźiąwszy kápłan krwie ofiáry / która ofiárowána iest zá występ / włoży ná koniec vchá práwégo / tego który śię czyśći / y ná wielkié pálce práwéy ręki y nogi : 15 á z kwarty oliwy wleie ná lewą rękę swą / 16 y omoczy w niéy pálec práwéy ręki / y pokropi przed PANEM śiedmkroć. 17 á co zostáło oliwy w lewéy ręce / wyleie ná koniec vchá práwégo / C tego który śię czyśći / y ná wielkié pálce ręki y nogi práwéy / y ná krew która wylana iest zá występek / 18 y ná głowę iego. 19 Y będźie śię zá nim modlił przed PANEM / y vczyni ofiárę zá 20 grzéch. Tedy ofiáruie cáłopalenié / y włoży ie ná ołtarz z mokrémi ofiárámi swémi / y człowiek porządnie oczyśćiony będźie. 21 Ale ieśli iest vbogi / á nie może ręká iego náleźć tego co śię rzekło : zá występ weźmie baránká ná ofiárę / żeby śię zá nim kápłan modlił / y dźieśiątą część białéy mąki záczynionéy oliwą ná ofiárę / y kwartę oliwy / 22 y parę synogárlic / ábo dwoie gołąbiąt / z których iedno niech będźie zá grzéch / á drugié ná cáłopalenié : 23 y ofiáruie ósmégo dniá oczyśćienia swego kápłanowi do D drzwi przybytku świádectwá przed PANEM. 24 który wźiąwszy baránká zá grzéch y kwártę oliwy / podnieśie pospołu : 25 y ofiárowawszy baránká / ze krwie iego włoży ná koniec vchá práwégo tego który śię czyśći / y ná wielkié pálce ręki iego y nogi práwéy : 26 á część oliwy náleie ná rękę swą lewą / 27 w któréy omoczywszy pálec práwéy ręki / pokropi śiedm kroć przed 28 PANEM : y dotknie śię końcá vchá práwégo tego który śię czyśći / y wielkich pálców ręki y nogi práwéy / ná mieyscu krwie / która iest wylaná zá 29 występ : á ostátek oliwy która iest w lewéy ręce wyleie ná głowę oczyśćionégo / áby zań vbłagał PANA :

Podnióssy.

wyr. 5. c 11. 12. d 8. Luc: 2. d 24.

30 á synogárlicę ábo gołębię ofiáruie / 31 iedno zá występ / á drugié ná cáłopalenié z mokrémi ofiárámi swémi. 32 Táć iest ofiárá trędowátégo / który mieć nie może wszytkiégo ku oczyśćieniu swemu. 33 Y rzékł PAN do Moyżészá y do Aaroná / rzekąc : 34 Gdy wnidźiećie do źiemie Chánáneyskiéy / którą ia wam dam w dźierżáwę / ieśli będźie zárażenié trądu w 35 domie : póydźie ten któregó iest dóm / opowiádáiąc kápłanowi y rzecze : Jákoby zárażenié trędu widźi mi śię 36 bydź w domu moim. A on przykaże áby wszytko wynieśli z domu piérwéy niżliby wszedł do niego y oglądał ieśli iest trędowáty : áby śię nie splugáwiły wszytkié rzeczy które są w domu : A potym wnidźie áby oglądał trąd do- 37 mu : á ieśli vyźrzy ná śćiániách iego iákoby dołki bládośćią ábo czérwonośćią szpetné / y głębszé niżli insza 38 śćiáná / tedy wynidźie z domu / y wnet 39 zámknie ji przez śiedm dni. A wróćiwszy śię dniá śiódmégo ogląda ji. á 40 ieśli vyźrzy że przyrosło trędu / każe F wyłomić kámienié ná którym trąd iest / y wyrzućić ie przed miásto ná 41 mieysce nieczysté : á sam dóm oskrobáć wewnątrz w około / y wysypáć proch skrobániá przed miásto ná 42 mieysce nieczysté / á kámienié inné wpráwić ná mieysce tych które wybrano / y wapnem inym dóm potyn- 43 kowáć. A ieśli potym iáko kámienié wyłamano y proch wyskrobano / y 44 inszym wapnem potynkowano / wszedszy kápłan / vyźrzałby że śię trąd wróćił / á śćiány plánámi splugáwioné / trąd iest trwáły / y dóm nieczysty : 45 który wnet rozwálą / á kámienié iego y drzewo / y wszytek proch wyrzucą przed miásto ná mieysce nieczy- 46 sté. Ktoby wszedł do onégo domu gdy iest zámkniony / nieczysty 47 będźie áż do wieczorá : á ktoby spał w nim y iadł co / wypierze szá- 48 ty swé. Lecz ieśli wszedszy kápłan G vyźrzy że trądu nie przyrosło w domu potym iáko z nowu był tynkowány : oczyśći go / po wróceniu zdrowia : 49 á ná oczyśćienié iego weźmie parę wróblów / y drewná cedrowégo / y kármázynu / y hizopu : 50 á ofiárowawszy wróblá iednego ná

á dam. H.

Oczyśćienie domu trędowátégo.

ábo ptász#. H.

naczyniu

51 naczyniu glinianym nád wodą żywą/ ᵃ weźmie drzewno cedrowé/ y hizop/ y kármázyn/ y wróblá żywégo/ y omoczy wszytko we krwi wróblá ofiárowánégo/ y w wodźie żywéy: y 52 pokropi dóm śiedmkroć/ ᵃ y oczyśći ji ták we krwi wróblowéy/ iáko y w wodźie żywéy/ y w wróblu żywym/ y drzewie cedrowym/ y hizopie/ y kármázynie. 53 ᵃ A puśćiwszy wróblá látáć wolno ná pole/ będźie sie modlił zá dóm/ 54 y práwnie będźie oczyśćiony. ᵃ Tenci 55 iest zakon wszelkiego trędu y záráženia: 56 ᵃ trędu szat y domów. ᵃ y blizny/ y wyrzucáiących sie króst y łsknących sie plámy/ y gdy sie ná rozné bárwy 57 odmienią fárby/ ᵃ áby sie mogło wiedźieć/ którego czásu iest iáka rzecz czysta ábo nieczysta.

ROZDZ. XV.

O mężu ná śienia płynienié ćierpiącym.

1 Rzekł PAN do 2 Moyżeszá y do Aároná/ mówiąc: ᵃ A Mówćie synóm Jzráelowym/ y powiedźćie im: Mąż który ćierpi naśienia płynienié/ nieczysty będźie. 3 ᵃ A ná ten czás będźie osądzony/ że podległ téy chorobie/ gdy ná káždy czás przylgnie do ćiáłá iego/ y spieczé sie plugáwa wilgotność. 4 ᵃ Káżda pośćiel ná któréyby spał/ nieczysta będźie/ y 5 gdźiebykolwiek śiedźiał. ᵃ Jeśli sie który człowiek dotknie łożá iego/ vpierze száty swé/ y sam omywszy sie wodą/ nieczysty będźie aż do wieczorá. 6 ᵃ Jeśliby śiedźiał tám gdźie on śiedźiał/ y ten wymyie száty swé/ á omywszy sie wodą/ nieczysty będźie aż 7 do wieczorá. ᵃ Ktoby sie dotknął ćiáłá iego/ wymyie száty swé: á sam omywszy sie wodą/ nieczysty będźie aż do 8 wieczorá. ᵃ Jeśli slinę tákowy człowiek rzući ná tego który czysty iest/ vpierze száty swé/ á omywszy sie wodą/ 9 nieczysty będźie aż do wieczorá. ᵃ ᵇSiodło ná którymby śiedźiał/ nieczysté 10 będźie: ᵃ y cokolwiek było pod tym/ B który płynienié naśienia ćierpi/ nieczysté będźie aż do wieczorá. Ktoby nośił cokolwiek z tych rzeczy/ wypierze száty swé: á sam omywszy sie wodą/ 11 nieczysty będźie aż do wieczorá. ᵃ Káżdy/ kogoby dotknął/ który tákowy iest/ nie omywszy piérwéy ręku/ wypierze száty swé/ á omywszy sie wodą/ nie12 czysty będźie aż do wieczorá. ᵃ Naczynié gliniáné którégo sie dotknie/ będźie stłuczoné: á naczynié drzewiáné 13 będźie wymyté wodą. ᵃ Jeśli będźie vzdrowiony ten który tákową niemoc ćierpi/ náliczy śiedm dni po oczyśćieniu swoim/ á omywszy odźienié y wszytko ćiáło w wodźie żywéy/ będźie czy14 sty. ᵃ A dniá ósmégo weźmie parę synogárlic/ ábo dwoie gołąbiąt/ y przyidźie przed oblicze Páńskié/ do drzwi przybytku świádectwá/ y da ie kápła15 nowi. ᵃ Który ᵇvczyni iedno zá grzéch á drugié ná cáłopalenié/ y będźie sie modlił zá nim przed PANEM/ áby był oczyśćion od płynienia naśienia 16 swego. ᵃ Mąż z którégo wynidźie na C śienié złączenia/ omyie wodą wszytko ćiáło swé: y nieczysty będźie aż do wie17 czorá. ᵃ Száte y skórę ᶜktórą będźie miał/ wymyie wodą/ y nieczysta bę18 dźie aż do wieczorá. ᵃ Niewiástá z którą spał/ omyie sie wodą/ y nieczysta 19 będźie aż do wieczorá. ᵃ Niewiástá która co miesiąc ᵈćierpi płynienié krwie/ przez śiedm dni będźie odłączona. 20 ᵃ Káżdy kto sie iéy dotknie/ będźie nie21 czysty aż do wieczorá. ᵃ A ná czymby spáłá ábo śiedźiáłá we dni odłączenia swego/ splugáwioné będźie. 22 ᵃ Ktoby sie dotknął łożá iéy/ vpierze száty swé: á sam też omywszy sie wodą/ nie23 czysty będźie aż do wieczorá. ᵃ Wszelkiego naczynia ná którymby oná śiedźiáłá/ ktoby sie kolwiek dotknął/ vpierze száty swé: á sam omywszy sie wodą/ nieczysty będźie aż do wieczo24 rá. ᵃ Jeśliby spał z nią mąż ᵉczásu D krwie miesięcznéy/ nieczysty będźie przez śiedm dni: y wszelka pośćiel ná 25 któréyby spał nieczysta będźie. ᵃ Niewiástá która ćierpi przez wiele dni płynienié krwie nie ná czás miesięcow/ ábo która po miesięcznéy krwi płynąć nie przestáie/ póki podległá téy niemocy/ nieczysta będźie iákoby by26 łá czásu miesięcznégo. ᵃ wszelka pośćiel ná któréyby spáłá/ y naczynié ná którymby śiedźiáłá/ splugáwioné będźie.

ᵇ wszystek rząd do iázdy H.

ᵇ Ofiárnie.

ᶜ náśienim splugáwioną. H.

ᵈ miesięczné krwie płynienié.

O niewieśćie miesiące ćierpiącéy.

ᵉ miesięczné krwie płynienié.

27 dźie. Ktokolwiek śie ich dotknie / wypierze ƒzáty swé: á ſam omywƒƒy śie wodą / nieczyſty będźie áż do wieczorá. 28 A ieſli śie záſtánowi krew / y przeſtánie płynąć / náliczy śiedm dni czyśćienia ſwego: 29 á ósmégo dniá ofiáruie zá śie kápłanowi parę ſynogárlic / ábo dwoie gołąbiąt do drzwi przybytku świádectwá: 30 Który iedno vczyni zá grzéch / á drugié ná cáłopalenié / y będźie śie modlił zá nię przed Pánem / y zá płynienié nieczyſtośći

31 iéy. Przetóż náucząc będźiećie ſyny Jzráelowé / áby śie ſtrzegli nieczyſtośći / y nie pomárli w plugáſtwách ſwych / gdyby splugáwili przybytek móy który ieſt miedzy wámi. 32 Tenći ieſt zakon tego / który ćierpi płynienié naśienia / y który śie plugáwi ſpráwą z niewiáſtą / 33 y która mieśiecznych czáſów bywa wyłączona / ábo która vſtáwiczną krwią płynie / y człowieká któryby ſpał z nią.

Margin notes: H. — y oczyśći ią. H. — odpłynienia H. — dla plugáſtw. H. — mieſzkánié moie. H. — y z kogo wychodźi naśienié. H.

ROZDZ. XVI.

1 Mówił PAN do Moyżeſzá po śmierći dwu ſynów Aáronowych / kiedy ofiáruiąc cudzy ogień zábići są: 2 y przykazał mu / mówiąc: Mów do Aároná brátá twego / áby nie káżdégo czáſu wchodźił do świątnice / która ieſt zá zasłoną przed vbłagálnią / która ieſt nákryta ſkrzynią / áby nie vmárł / (bo w obłoku vkázowáć śie będę nád wyrocznicą) 3 áż to pierwéy vczyni: Cielcá zá grzéch ofiáruie / á báráná ná cáłopalenié. 4 Oblecze śie w ƒzáte lnianą / á vbrániem lnianym okryie ćiáło: opáƒe śie páſem lnianym / á czapkę lnianą weźmie ná głowę: bo té ƒáty są święté / w które wƒytkié / omywƒƒy śie oblecze śie. 5 A przyimie od wƒytkiego zgromádzenia ſynów Jzráelowych dwu kozłów zá grzéch / á iednégo báráná ná cáłopalenié. 6 A gdy ofiáruie ćielcá / y modlić śie będźie zá śię y zá dóm ſwóy / 7 dwu kozłów poſtáwi przed PANEM we drzwiách przybytku świádectwá: 8 y puśćiwƒƒy ná obudwu lósy / iedeń PANY / á drugi kozłowi wypuſczálnému / 9 którégo lós wynidźie PANV / ofiáruie go zá grzéch: 10 á którégo ná kozłá wypuſczálnégo / poſtáwi go żywégo przed PANEM / áby vczynił modlitwę nád nim / á wypuśćił go ná puſczą. 11 To rządzenié odpráwiwƒƒy / ofiáruie ćielcá / á modląc śie zá śię y zá dóm ſwóy / ofiáruie go: 12 á wziąwƒƒy kádźilnicę / którą węglem zarzyſtý nápełni z ołtarzá / y nábrawƒƒy re-

ka przyprawionégo kádzenia wonnégo ná zápał / wnidźie zá zasłonę do świątnice: 13 áby nákładƒy ná ogień wonnośći / mgłá ich y párá okryłá wyrocznicę / która ieſt nád świádectwem / á nie vmárł. 14 Weźmie też krwie ćielcowéy / y pokropi pálcem śiedm kroć przećiw vbłagálniéy ná wſchód słóńcá. 15 A gdy zábije kozłá zá grzéch ludu / wnieśie krew iego zá zasłonę / iáko ieſt przykazano o krwi ćielcowéy / áby pokropił przećiwko wyrocznicy / 16 á oczyśćił świątnicę od nieczyſtot ſynów Jzráelowych / y od przeſtępſtwá ich / y wƒytkich grzechów. Wedle tego obrzędu vczyni przybytkowi świádectwá / który rozbity ieſt miedzy nimi w pośrzodku plugáſtw mieƒkánia ich. 17 Żaden człowiek niechay nie będźie w przybytku kiedy nawyżƒy kápłan wchodźi do świątnice / áby śie modlił zá śię y zá dóm ſwóy / y zá wƒytko zgromádzenié Jzráelſkié / póki nie wynidźie. 18 A gdy wynidźie do ołtarzá który ieſt przed PANEM / niech śie modli zá śię / á wziąwƒƒy krew ćielcową y kozłową / niech ią wyleie ná rogi iego w około / 19 y kropiąc pálcem śiedm kroć / niech ji oczyśći / y poświęći od nieczyſtoty ſynów Jzráelowych. 20 A gdy oczyśći świątnicę / y przybytek / y ołtarz / tedy niech ofiáruie kozłá żywégo: 21 á włożywƒƒy obiedwie ręce ná głowę iego / niechay wyzna wƒytkié nieprawośći ſynów Jzráelowych / y wƒytkié wyſtępki y grzechy ich: którémi przeklináiąc głowę iego / wypuśći go przez człowieká nágotowánégo ná puſczą. 22 A gdy zánieśie kóźieł wƒytkié nieprawośći ich do źiemie puſtéy / á będźie puſczon ná puſtynią / 23 wróći śie Aáron do przybytku

Margin notes: wyſ: 10 a 12. Nawyżƒy kápłaniáko, y kiedy, ma wchodźić do świątnice Exo: 30 b 10: Do Żyd: 9 b 7 — To było raz w rok mieśiącá ſeptembrá — Swiętą. H. — iedeń ná PANA á drugi ná kozłá wypuſczálnégo. H. — vtłuczonégo H. — ſkrzyniá świádectwá. — Luc: 1 a 10. — ábo przywiedźie. Kóźieł wypuſczálny. Właſna figurá Páná Chryſtuſá, bo kóźieł iáko miał grzéchy noſić.

świádectwá

świádectwá/á złożywszy száty/w któ ré pierwéy był obleczony/gdy wchodził do świątnice/y tám ie zostáwiwszy/ [24] omyie ciáło swé ná mieyscu świętym/y obleczę się w száty swé. A potym gdy wyszedszy ofiáruie cáłopalenié swoie y pospólstwá/będźie się modlił ták zá się iáko y zá lud: [25] á łóy który iest ofiárowány zá grzechy/spali ná ołtarzu. [26] On zás który wypuści kozłá wypusczálnégo/omyie száty swé y ciáło wodą/y ták wnidźie do obozu. [27] A cielcá y kozłá które zá grzech były ofiárowáné/y których krew wniesiona iest do świątnice/áby się wykonáło oczyśćienié/wyniosą precz zá obóz/y spalą ogniem/ták skóry iáko mięso ich y gnóy ich. [28] A ktobykolwiek ie spalił/wymyie száty swé y ciáło wodą/y ták wnidźie do obozu. [29] A będźie wam to zá ustáwę wieczną: Mieśiącá śiódmégo/dźieśiątégo dniá mieśiącá trápić będźiećie dusze wásze/y żadnéy roboty czynić nie będźiećie/bądź obywátel/bądź przychodźień/który gośćiem iest miedzy wámi. [30] Tego dniá będźie oczyśćienie wásze y ochędożenié od wszystkich grzechów wászych: przed PANEM będźiećie oczyśćieni. [31] Bo Szábát od poczynienia iest/y trapić będźiećie dusze wásze ustáwą wieczną. [32] A oczyśćiáć będźie kápłan/który iest pomázány/y którégo ręce są poświęcone/áby kápłáński urząd spráwował miásto oycá swégo: á obleczę się w száte lniáną y w odźienié święte/ [33] y oczyści świątnicę/y przybytek świádectwá/y ołtarz/kápłany téż y wszytek lud. [34] A będźie wam to zá ustáwę wieczną/ ábyśćie się modlili zá syny Izráelowé y zá wszytkie grzechy ich raz w rok. Uczynił tedy Moyzész/iáko mu PAN był przykazał.

[Margin: 30 G: Figurá do roczney pokuty y spowiedźi.]
[Margin: do Zyd. 13. b 11.]
[Margin: Nu: 21. c 27. Swięto oczyśćiánia od grzechów raz do roku.]
[Margin: ná oczyśćienie synów Izráelowych zá grzechy ich, H.]

ROZDZ. XVII.

Mówił PAN do Moyzészá/mówiąc: [2] Mów Aaronowi y synóm iego/y wszytkim synom Izráelowym mówiąc do nich: Tá iest mowá/ którą PAN roskazał/mówiąc: [3] Káżdy człowiek z domu Izráelowégo/ieśli zábiie wołu ábo owcę/ábo kozę/w obozie ábo zá obozem/ [4] á nie ofiáruie v drzwi przybytku ofiáry PANU/krwie winien będźie: iákoby krew wylał/ták zginie z pośrzodku ludu swego. [5] Przetoż kápłanowi ofiárowáć máią synowie Izráelowi ofiáry swé/które zábiią ná polu/áby były poświęcone PANU przededrzwiámi przybytku świádectwá/á niech ie ofiáruią zá ofiáry zapokoyné PANU. [6] A wyleie kápłan krew ná ołtarz PANSKI v drzwi przybytku świádectwá/y spali łóy ná wonność wdźięczności PANU: [7] á żadną miárą więcéy nie będą ofiárowáć ofiar swych czártóm z którémi cudzołożyli. Ustáwá wieczna będźie im/y potomkóm ich. [8] A do nich rzeczesz: Człowiek z domu Izráelowégo y z przychodniów którzy gośćmi są v was/który ofiáruie cáłopalenié ábo ofiárę/ [9] á do drzwi przybytku świádectwá nie przywiedźie iéy/áby byłá ofiárowána PANU: zginie z ludu swégo. [10] Człowiek káżdy z domu Izráelowégo y z przychodniów którzy gośćmi są miedzy nimi/ieśliby iadł krew/ zátwárdzę twarz moie przećiw duszy iego/y wygubię ią z ludu iéy/ [11] bo duszá ciáłá we krwi iest: á iam ią dał wam/ábyśćie ią ná ołtarzu oczyśćiáli zá dusze wásze/á krew byłá ná oczyśćienié dusze. [12] Przeto żem rzekł synóm Izráelowym: żadna duszá z was nie będźie iádłá krwie/áni z przychodniów którzy gośćmi są v was. [13] Człowiek ktorykolwiek z synów Izráelowych/y z przychodniów którzy gośćmi są v was/ieśli łowem álbo ptásznictwem vchwyći źwierzá álbo ptaká/które się ieść godźi: niechay wyleie krew z niego/á okryie ią źiemią. [14] Duszá bowiém káżdégo ciáłá we krwi iest: przetom rzekł synóm Izráelowym: krwie wszelkiego ciáłá ieść nie będźiećie/bo duszá ciáłá we krwi iest: á ktokolwiekby ią iadł/zginie. [15] Duszá ktoraby iádłá zdechlinę ábo co vchwyconégo od bestiy/ták z obywátelów iáko y z przychodniów/omyie száty swé/y sam śiebie wodą/y nieczysty będźie áż do wieczorá/y tym po-

[Margin: 1, 2 A; 10 C; 4; 6 B; 13 D]
[Margin: Ofiáry tylko v drzwi przybytku máią być.]
[Margin: rozumiéy ná ofiárę.]
[Margin: człowieká zábił, Hebr.]
[Margin: Ofiárá nie ma być czártóm.]
[Margin: rozgniewam się nań Hebr. to iest, żywot źwierzęćiá nawięcéy we krwi iest, bo bez niéy ginie. Krwie ieść zákázuie Zydóm.]
[Margin: Ge: 9. a 4. wyższéy 7. c. 26.]

16 rząðkiem oſtánie ſie czyſtym. Lecz ieſli nie omyie ßat ſwych y ćiáłá/ "ponieſie nieprawość ſwoie.

"bedźie kárány.

Duſzá bydlęca.

14 Duβá káżdégo ćiáłá we krwi ieſt.] Duβą tu zowie/ żywot ten/ którym żyie ćiáło: bo żywot ten ćieleſny/ nawiecéy ieſt we krwi która żyie ćiáło: y przetóż też w Żydowſkim/ Deut: 12. mówi/ krew ieſt duβá/ to ieſt/ ma w ſobie duβe/ ábo żywot ćiáłá. A tenći żywot kończy ſie śmierćią. O téyże duβy mówił Apoſtoł w Dźieiách/ C. 20. Nie czynie duβe moiéy droższéy niż mnie. kedy pokázuie/ iż był gotów vmrzéć zá Ewányelią S. Znáczy też duβá w człowieku/ iuż nie ten żywot bydletóm podobny/ który śmierćią ſie kończy/ ále Duchá który po śmierći zoſtáie/ á ten może bydź bez krwie y bez ćiáłá/ bo ieſt nieśmiertelny/ iáko máß Gen: 2. y ten bywa nieśiony od Anyołów ná łono Abráhámowé/ v Luk. 16. y o tym rzékł Pan: Dźiśia bedźieß ze mną w ráiu. v Luk. 23. y ten Pan Chriſtus ná krzyżu w rece Bogu oycu oddał/ Auguſt: q. 57. ſup. Leuit. Alećtéy duβe Nowokrzczeńcy niechcą/ wolą one bydlęcą/ która vmiéra.

Duſzá człowiecza.

ROZDZ XVIII.

Małżeńſtwá które w zakonie zákazáne.

1 A Rzékł PAN do Moyzeßá/ mówiąc: 2 Mów ſynóm Izráelowym: y rzeczeß do nich: Ja PAN Bóg wáß: 3 Według obyczáiu ziemie Ægyptſkiéy w któréy ieśćie mießkáli/ czynić nie bedźiećie: y według obyczáiu ziemie Chánáneyſkiéy/ do któréy ia was wprowádze/ nie bedźiećie czynić/ áni w vſtáwách ich chodźić bedźiećie. 4 Czynić bedźiećie "ſądy moie y przykazánia mego ſtrzédź/ y chodźić w nim bedźiećie: ia PAN Bóg wáß. 5 "Strzeżćie praw moich y ſądów/ które człowiek pełniąc żyć bedźie w nich. Ja PAN. 6 Zaden człowiek do bliſkiéy krwi ſwéy "nie przyſtąpi/ áby odkrył ſromotę iéy. Ja PAN. 7 Sromoty oycá twego/ y ſromoty mátki twéy nie odkryieß: mátká twoiá ieſt/ nie odkryieß ſromoty iéy. 8 Sromoty "żony oycá twego nie odkryieß: bo ſromotá oycá twégo ieſt. 9 B Sromoty śioſtry twéy z oycá ábo z mátki/ która w domu/ álbo gdźie indźie vrodzona ieſt/ nie odkryieß. 10 Sromoty córki ſyná twego/ ábo wnuczki z córki twéy nie odkryieß/ bo ſromotá twoiá ieſt. 11 Sromoty córki żony oycá twego/ którą vrodźiłá oycu twemu/ á ieſt śioſtrá twoiá/ nie odkryieß. 12 Sromoty śioſtry oycá twego nie odkryieß: bo "ćiáło ieſt oycá twego. 13 Sromoty śioſtry mátki twéy nie odkryieß/ przeto że ćiáło ieſt mátki twoiéy. 14 Sromoty ſtryiá twego nie odkryieß/ áni przyſtąpiß do żony iego/ która ćie powinowáctwem dośięga. 15 Sromoty niewiaſtki twoiéy nie odkryieß/ bo ieſt żoná ſyná twego: áni odkryieß ſromoty iéy. 16 Sromoty żony brátá twego nie odkryieß/ bo ſromotá brátá twego ieſt. 17 C Sromoty "żony twéy y córki iéy nie odkryieß. Córki ſyná iéy/ y córki córki iéy nie weźmieß/ ábyś miał odkryć ſromotę iéy: bo ćiáło iéy ſą/ á tákié złączenié kázirództwo ieſt. 18 Śioſtry żony twéy ná nałożnictwo przy niéy nie weźmieß/ áni odkryieß ſromoty iéy/ póki ieſzcze oná żywá. 19 Do niewiáſty która ćierpi przyrodzoną chorobę/ nie przyſtąpiß/ áni odkryieß ſproſnośći iéy. 20 Z żoną bliźniégo twego ſpáć nie bedźieß/ áni ſie naśienia zmießániém ſplugáwiß. 21 "Z naśienia twego nie daß áby ie ofiárowano báłwánowi Moloch/ áni ſplugáwiß imienia Bogá twego. Ja PAN. 22 Z mężczyzną nie złączay ſie złączeniem niewieśćim: bo brzydkość ieſt. 23 Z żadnym bydlęćiem nie złączyß ſie/ áni ſie z nim ſplugáwiß. D "Niewiáſtá niech niepodléga bydlęćiu/ áni ſie złącza z nim: bo hániebna złość ieſt. 24 Ani ſie plugawćie témi wßytkimi rzeczámi/ którémi ſie ſplugáwili wßyſcy narodowie/ które ia wyrzuce przed obliczem wáßym/ 25 y którémi ieſt ſplugáwiona ziemiá/ któréy ia złośći náwiedze áby wyrzućiłá obywátele ſwoie. 26 Strzeżćie vſtaw moich y ſądów/ á nie czyńćie ze wßech tych brzydkośći/ ták obywátel iáko mießkániec który gośćiem ieſt v was. 27 Abowiém té wßytkié brzydkośći czynili obywátele ziemie/ którzy byli przed wámi/ y ſplugáwili ią. 28 Przetóż ſtrzeżćie áby y was tákże nie wyrzućiłá/ gdybyśćie tym podobné rzeczy czynili/ iáko wyrzućiłá naród który był przed wámi. 29 Wßelka duβá któraby co vczyniłá

"práwá

"Rzy: 10. a 5. Eze: 20. b 11. Gal: 3. b 12.

"zá żonę iéy nie póymuy. H.

"mácochy twéy.

"bliſka ábo krewna ieſt. Hebr.

"to ieſt po śmierći żony twéy niemożeß poiąć córki iéy.

"to ieſt dźieći twoich nie daway báłwánowi ná ofiárę, Hebr. niż: 20. 22.

"Niż: 20. c 16

30 czynilá z tych brzydliwośći/ zginie z pośrzodku ludu swego. Strzeżćież mándatów moich. Nie czyńcie co czynili ći/ co przed wámi byli/ á nie plugawćie sie w nich. Ja PAN Bóg wász.

ábo odrzucą ábo od Bogá będźie ská zány.

ROZDZ. XIX.

Powtórzenie niektórych przykazań.

1 A Rzekł PAN do Moyżeszá mówiąc: 2 Mów do wszego zgromádzenia synów Izráelowych/ y rzeczesz do nich: Swiętémi bądźćie/ bom ia Swięty iest PAN Bóg wász. 3 Káżdy sie bóy oycá swego y mátki swéy. Sábbátów moich strzeżćie. Ja PAN Bóg wász. 4 Nieźwracaycie sie do bálwanów/ áni Bogów litych sobie czyńcie. Ja PAN Bóg wász. 5 Jeśli ofiárowáć będźiećie ofiárę zapokoyną PANV/ áby byłá vbłagálna: 6 tegóż dniá którego będźie ofiárowána/ będźiećie ią ieść y dniá drugiego: A cokolwiek zostánie do dniá trzećiego/ ogniem spalićie. 7 Jeśli kto po dwu dniu będźie iadł z niéy/ przeklęty będźie y winien niezbożności. 8 A poniesie nieprawość swoie/ bo swięté PANSKIE pomázał/ y zginie duszá oná z ludu swégo. 9 B A gdy żąć będźiesz zboże z ziemie twoiéy/ nie będźiesz golił ziemie áż do gruntu: áni pozostáłych kłosów zbierzesz. 10 Ani w winnicy twoiéy grón y iágód vpadáiących zbierzesz/ ále vbogim y gośćióm ná zbieránie zostáwisz. Ja PAN Bóg wász. 11 C Nie będźiećie czynić kradźieży/ Nie będźiećie kłámáć/ Ani będźie oszukiwał żaden bliźniego swégo. 12 Nie będźiesz krzywoprzyśięgał w imie moie/ y nie splugáwisz imienia Bogá twégo/ Ja PAN. 13 Nie będźiesz kładł potwarzy/ ná bliźniego twégo/ áni go gwałtem śćiśniesz. Nie zmieszka praca naiemniká twégo v ćiebie áż do zaránia. 14 Nie będźiesz złorzeczył głuchemu/ áni przed slepym nie będźiesz kładł záwády: ále sie będźiesz bał PANA Bogá twégo/ bom ia iest PAN. 15 Nie będźiesz czynił nieprawości/ áni niesprawiedliwie sądźić będźiesz. Nie pátrz ná osobę vbogiego/ áni cźći twarzy możnégo/ spráwiedliwie sądź bliźniemu twemu. 16 Nie będźiesz potwarcą/ áni podsczuwáczem miedzy ludem. Nie będźiesz stał przećiw krwi bliźniego twego. Ja PAN. 17 Nie miéy w nienawiśći brátá twego w sercu twoim/ ále go iáwnie karz ábyś nie miał grzechu dla niego. 18 Nie szukay pomsty/ áni pámiętáć będźiesz krzywdy sąśiádów twoich. D Będźiesz miłował przyiaćielá twego iáko sam siebie. Ja PAN. 19 Praw moich strzeżćie. Bydlęćiá twegó nie spuszczay z bydlęty rodzáiu inszégo. Roléy twoiéy nie ośiéway rozmáitym naśieniem. Száty która ze dwu rzeczy iest vtkána/ nie obleczesz. 20 Człowiek iesliby spał z niewiástą złączeniem naśienia/ któraby byłá niewolnicą choć ná wydániu ále nie okupioną/ áni wolnośćią dárowáną: oboie vbići będą/ y nie vmrą/ poniewáż nie byłá wolną. 21 E A zá występek swóy ofiáruie PANV v drzwi przybytku świádectwá báráná: 22 y będźie sie kápłan modlił záń/ y zá grzéch iego przed PANEM/ á będźie mu zás miłośćiw/ y odpuszczony grzéch będźie. 23 Gdy wnidźiećie do źiemie/ y násczepićie w niéy drzewá rodzáynégo/ oderzniećie iáko rzecz nieczystą: owocé które rodzą przez trzy látá nieczysté wam będą/ áni ich ieść będźiećie. 24 Ale czwártégo roku wszelki owoc ich/ będźie poświecony chwalebny PANV. 25 A piątego roku będźiećie ieść owoc pozbieráwszy iábłká które z siebie dáią. Ja PAN Bóg wász. 26 Nie będźiećie ieść ze krwią. Nie będźiećie wróżyć/ y snów nie będźiećie przestrzégáć. 27 Ani w koło będźiećie strzydz włosów/ áni brody golić będźiećie. 28 A zá vmárłégo nie będźiećie rzezáć ćiálá wászégo/ áni znáków iákich/ áni piątná sobie czynić będźiećie. Ja PAN. 29 F Nie daway ná wszeteczność córki twoiéy/ áby sie nie splugáwiłá źiemiá/ y nie nápełniłá sie grzechem. 30 Sábátów moich strzeżćie/ á świątnicé moiéy bóyćie sie. Ja PAN. 31 Nie skłániayćie sie do czárowników/ áni sie wieszczków ni ocz pytayćie/ ábyśćie sie przez nie splugáwili. Ja PAN Bóg wász. 32 Przed głową szedźiwą powstań/ á cźći osobe stá-

Marginalia (left): *Swiętymi bądźmy.* wys: 11 g 44. 1. Petr: 1. c. *Rodźicy. Sábbát. Bálwochwálstwo. Ofiáry iáko pożywáć.* *według dobréy woléy wászéy ofiáru iećie ią. H.* *pomázány.* *káránie zá nieprawość.* *Żniwo.* niż: 23 d 22. *Kradźież. Kłamstwo* *Niezápieraycie. H.* *Krzywoprzyśięstwo.* Exo: 20. b 7 *Potwarz.* *ábo nie czyń krzywdy bliźniemu twemu. H.* Eccl: 10. a 6 *Naiemnik* Deu: 24 c 14 *Głuchy. Slepy* Tob: 4. c 15. *Sąd.* Deu: 1. c 17. 16. d 19. *Obmówcá.*

Marginalia (right): *Niebądź przyczyną zábićia bliźnie go*, Hebr. 2 Ioa: 2. b 11 y 3. c 15. *H. Pomstá.* Luc: 17. a 3 *Ale H.* *bliźnie*, G. Mat: 5. g 44 22. d 40. Rzy: 13. c. 9. *Rolá.* *mieszánym* *Szátá* *iáko z welny y ze lnu. H.* *nie do śmierći.* *Pierwsze owoce.* *w nieobrzezániu. H.* *ku chwale, Hebr.* *y sámi go Lewitowie ieść będą.* *áby sie wam rozmnożył owoc iego. H.* *Wróżki.* *czásów nie pátrzayćie, ábo nie prák tykuyćie, H.* *Włosy. Vmárły. Córká.* *Czáry.* *Stáry.*

rego: á bóy śię PANA Bogá twégo. Jam ieſt PAN. 33 Będźieli przychodźień mieſzkał w źiemi wáſzéy / á będźie przebywał miedzy wámi: nie vrągaycie mu: 34 ále niech będźie miedzy wámi iáko obywátel: y będźiecie go miłowáć iáko ſámi śiebie: bośćie y wy byli przychodniámi w źiemi Aegyptſkiéy. Ja PAN Bóg wáſz. 35 Nie czyńćie nic przewrotnego w ſądźie / w práwidle / w wadze / y w mierze. 36 Szale ſpráwiedliwé / y równé niech będą gwichty / ſpráwiedliwy korzec / y kwarty ſpráwiedliwé. Ja PAN Bóg wáſz / ktorym was wywiódł z źiemie Aegyptſkiéy. 37 Strzeżćież wſzego przykazánia mego y wſzech ſądow / á czyńćie ie. Ja PAN.

ROZDZ. XX.

1 A. Mówił PAN do Moyżeſzá / mówiąc: Co powieſz synóm Jzráelowym: Człowiek z synów Jzráelowych / y z przychodniów którzy mieſzkáią w Jzráelu / 2 ieſliby który dał z naśienia ſwego bałwánowi Moloch / śmierćią niech vmrze: lud źiemie vkámionuie go. 3 A ia ſtáwię twarz moię przećiwko iemu: y wytnę go z pośrzodku ludu iego / przeto że dał z naśienia ſwego Moloch / y splugáwił świątnicę moię / y zmazał święté imię moie. 4 A ieſliby lud źiemie / niedbáiąc y iákoby lekce poważáiąc roſkazánie moie / wypuśćił człowieká / który z naśienia ſwego dał Moloch / ániby go chćiał zábić / 5 ſtáwię twarz ſwą przećiw onému człowiekowi y przećiw powinowáctwu iego / y wytnę y ſámego y wſzyſtkich którzy mu przyzwolili áby cudzołożył z Moloch / z pośrzodku ludu iego. 6 Duſzá ktoraby śię ſkłoniłá do czárowników / y wieſzczków / y cudzołożyłáby z nimi / poſtáwię twarz moię przećiw iéy / y wygłádzę ią z pośrzód ludu iéy. 7 Poświącayćie śię á bądźćie świętymi / bom ia ieſt PAN Bóg wáſz. 8 B. Strzeżćie przykazánia mego / á czyńćie ie: Ja PAN / który was poświącam. 9 Ktoby złorzeczył oycu ſwemu ábo mátce / śmierćią niechay vmrze: oycu y mátce złorzeczył / krew iego niech będźie ná nim. 10 Jeſliby kto cudzołożył z żoną drugiégo / á cudzołóſtwá śię dopuśćił z żoną bliźniego ſwego / śmierćią niechay vmrą y cudzołożnik y cudzołożnicá. 11 Ktoby ſpał z mácochą ſwoią / á odkrylby ſromotę oycá ſwego / niechay oboie śmierćią vmrze: krew ich niechay będźie ná nich. 12 Jeſliby kto ſpał z niewiáſtką ſwoią / oboie niechay vmrze / bo hániebną złość popełnili: krew ich niech będźie ná nich. 13 Ktoby ſpał z meżczyzną złączeniem niewieśćim / obádwá hániebną złość zbroili: śmierćią niechay vmrą: krew ich niechay będźie ná nich. 14 C. Ktoby poiąwſzy zá żonę córkę / poiął mátkę iéy / hániebną złość zbroił: żywo z nimi będźie gorzał / nie zoſtánie ták wielki grzech w pośrzodku was. 15 Ktoby śię z bydlęćiem y zwierzęćiem złączył / śmierćią niechay vmrze: zwierzę też zábiyćie. 16 Niewiáſtá ktoraby podległá ktoremukolwiek bydlęćiu / poſpołu z nim będźie zábita / krew ich niech będźie ná nich. 17 Ktobykolwiek poiął śioſtrę ſwą / córkę oycá ſwego / ábo córkę mátki ſwéy / y vyzrzałby ſromotę iéy / y onáby widźiáłá ſromotę brátá ſwego / ſproſną rzecz vczynili: zábići będą przed oczymá ludu ſwego / dla tego / że ſromotę ſwą ieden drugiému odkryli / y poniosą nieprawość ſwoię. 18 Ktoby ſpał z niewiáſtą w płynieniu mieśięcznym / y odkrylby ſromotę iéy / y onáby otworzyłá źrzódło krwie ſwoiéy: oboie zábići będą z pośrzodku ludu ſwego. 19 D. Sromoty śioſtry mátki twoiéy / y śioſtry oycá twego nie odkryieſz: ktoby to vczynił / ſromotę ćiáłá ſwego obnáżył / poniosą oboie nieprawość ſwoię. 20 Ktoby ſpał z żoną ſtryiá ábo wuiá ſwego / y odkrylby ſromotę krewności ſwoiéy / poniosą oboie grzech ſwóy: bez dźieći vmrą. 21 Ktoby poiął żonę brátá ſwego / czyni rzecz ktora śię niegodźi: ſromotę brátá ſwego odkrył / bez dźieći będą. 22 Strzeżćie vſtaw moich y ſądów / á czyńćie ie: áby y was nie wyrzućiłá źiemiá do ktoréy maćie wniść / y mieſzkáć. 23 Nie chodźćie w

vſtá-

Sąd. Wagá. Lokieć.

Miáry. Szale. Korzec. Kwarty.

praw.

Ogrzéchách które śmierćią máią być karáné. wyſzéy 18. c. 21:

dźieći ſwé

pokażę gniew móy, Hebr.

Czárownicy.

do práktykarzów.

obruſzę śię gniewem, Hebr.

1. Petr: 1: c. 15.

Rodźicóm złorzeczáiący. Exo: 21. c. 16. Mat: 15. a 4. Mar: 7. b 10.

Cudzołoſtwo Ion: 8. a 5. Deu: 22. d 22.

Nieczyſtoty rozmáité.

wyſzéy 18. d 23.

ćiotká

krewnéy ſwéy, Hebr.

H,

[24] vstáwách narodów / które ia wypędze przed wámi. Wßytko to bowiém czynili y zbrzydźiłem śie nimi. [E] Wam zás powiádam / posiądźcie źiemie ich / którą wam dam w dźiedźictwo / źiemie płynącą mlékiem y miodem. Ja PAN Bóg wáß / którym was odłączył od inych narodów. [25] Od łączćieß wy też bydle czyſté od nieczyſtégo / y ptaká czyſtégo od nieczyſtégo / ábyśćie nie ſplugáwili duß wáßych / bydlęty y ptaki / y wßytkim tym co śie rucha ná źiemi / y którém wam pokazał bydź nieczyſté. [26] Będźiećie mi świętymi / bo święty ieſtem ia PAN / y odłączyłem was od inßych ludów / ábyśćie byli moi. [27] Mąż ábo niewiáſtá w którychby był duch [a] pythonów / ábo wieſczy / śmiercią niech vmrą: kámieniem ie pobiią / krew ich niech będźie ná nich.

1. Pet. 1. c 15. Deut: 10. b 10. 1. Król: 28 b 7. [a] czárnokśiężnik.

ROZDZ. XXI.

[1] [A] Rzékł też PAN do MOyzeßá: Mów do kápłánów / synów Aáronowych / y rzeczeß do nich: niech śie [a] niemáże kápłan śmierciámi ſąśiádów ſwoich / [2] chybá krewnych á bliſkich / to ieſt / oycá y mátki / y syná y córki / y brátá / [3] y śioſtry pánny / która nie ßłá zá mąż: [4] lecz áni kśiążęćiem ludu ſwego nie ſplugáwi śie. [5] [b] Nie będą golić głowy áni brody / áni ná ćiele ſwym będą czynić rzezánia. [6] Świętymi będą Bogu ſwému / á nie ſplugáwią imienia iego: ábowiém zapał PAŃSKI / y chleby Bogá ſwego ofiáruią / á przetóż świętymi będą. [7] Nierządnice y podłéy wßetecznice nie póymą zá żone / áni téy która odrzucona ieſt od mężá: bo poświęceni ſą Bogu ſwému / [8] y chleby pokłádné ofiáruią. Niechże tedy świętymi będą / [B] bom y ia Święty ieſt PAN / który ie poświącam. [9] Kápłáńſka córká ieſliby záſtána byłá w nierządźie / y zgwałćiłá imie oycá ſwego / ogniem będźie ſpalona. [10] Arcykápłan / to ieſt / nawiętßy kápłan miedzy brácią ſwoią / ná którégo głowe wylany ieſt oleiek pomázánia / y którégo rece ná kápłáńſtwo ſą poświęconé / y obleczony ieſt w ßáty święté: [c] głowy ſwéy nie odkryie / ßat nie rozedrze: [11] y [d] do żadnégo vmárłégo zgołá nie wnidźie / y oycem ſwym y mátką nie będźie śie plugáwił / [12] áni wynidźie [e] z Świętych / áby nie ſplugáwił Świątnice Páńſkiéy / [C] bo oleiek świętégo pomázánia Bogá iego ieſt ná nim. Ja PAN. [13] [f] Pánnę zá małżónkę weźmie: [14] lecz wdowy / y odrzuconéy / y plugáwéy / y nierządnice niepóymie / ále pánienkę z ludu ſwego: [15] áby nie zmiéßał plemienia rodzáiu ſwego z poſpolitym człowiekiem ludu ſwego: bom ia PAN który go poświącam. [16] Rzékł PAN do Moyzéßá / mówiąc: [17] Mów do Aaroná / człowiek z naśienia twego / według domów / którýby miał zmáze / nie będźie ofiárował chlebá Bogu ſwému / [18] áni przyſtąpi do ſłużby iego: ieſli będźie ślepy / ieſli chromy / ieſli málégo noſá ábo wielkiégo / [19] ábo krzywégo / ieſli złamánéy nogi / ieſli ręki / [20] ieſli gárbáty / ieſli płynących oczu / ieſli máiący bielmo ná oku / ábo świérzb vſtáwiczny / ieſli [g] párchy ná ćiele / ábo wypukły. [21] Wßelki którýby miał wáde z naśienia Aaroná kápłaná / [D] nie przyſtąpi ofiárowáć ofiar PANU / áni chlebów Bogu ſwému: [22] wßákże będźie pożywał chlebá który ofiáruią w świątnicy / [23] ále ták / żeby zá zaſłone nie wchodźił / áni do ołtarzá przyſtępował: ponieważ ma wáde / á nie ma plugáwić świątnice moiéy. Ja PAN który ie poświącam. [24] Mówił tedy Moyzéß do Aaroná y do synów iego / y do wßytkiégo Jzráelá / wßyſtko co mu było roſkazano.

[a] dotykáiącśie vmárłych / ábo grzebiąc.

[b] rozumiéy dla vmárłégo ná znák żáłoby iáko Aegypczykowie / o czym wyßéy 19. f 7.

Eze: 44. f. 20. Żoná kápłáńſka. wys: 19 f 19.

[c] iáko zwykli co płáczą nád vmárłym.

[d] ná żaden pogrzeb nie póydźie / Hebr

[e] z świątnice

Ezech: 44. f. 22.

Wády kápłáńſkié.

[g] ábo liſzáie

[5] *Nie będą golić głowy*] Nie zákázowáłći tu kápłanóm ſtárégo zakonu / áby zgołá głów ábo brody nie golili: ále żeby nie golili ná znák żáłoby po śmierći powinnégo ſwego: bo chćiał Pan Bóg áby kápłani nád inßé ſtátecznieyßy byli.

[6] *Świętymi będą Bogu ſwému*] Cháldeyſki tłumácz ták przekłáda: Świętymi będą przed Pánem Bogiem ſwoim: y dobrze to mówi: Przed Pánem Bogiem ſwoim: bo często choćiaby nabárźiéy chćieli / niemogą bydź

świetémi w oczách ludzkich/ którzy pospolicie źle sadzą/ choćia y nalepszé kápłany : á ná ten czás dosyć bedźie/ świetym bydź przed Pánem Bogiem.

ROZDZ. XXII.

Którzy nie máią iá dáć rzeczy poświęconych.

wstrzymawáli, rozumiéy, gdy są nieczystémi : iáko sie wnet niżéy declaruie.

świętégo mégo w rzeczách. H.

1 A Mowił téż PAN do Moyżeszá/ rzekąc: 2 Mów do Aaroná y do synów iego/ áby sie strzegli tych rzeczy/ które są poświecone synów Izráelowych/ y nie splugáwiáli imienia rzeczy mnie poświeconych/ które oni ofiáruią. Ja PAN. 3 Mów do nich y do potomków ich: Wszelki człowiek który przystąpi z rodu wászégo do tych rzeczy które są poświecone/ y które ofiárowáli synowie Izráelowi PANV/ w którym iest nieczystotá/ zginie przed PANEM. Ja iestem PAN. 4 Człowiek z naśienia Aaronowégo/ którýby był tredowáty/ ábo płynienié naśienia ćierpiący: nie bedźie iadł z tych rzeczy/ które mi są poświecone/ áż bedźie vzdrowion. Któryby sie dotknął nieczystégo od zmárlégo/ y z którégo wychodźi naśienie iákoby złączenia/ 5 y który sie dotyka płazu y czegokolwiek nieczystégo/ którégo dotknienié iest nieczysté: 6 nieczysty bedźie áż do wieczorá/ y nie bedźie iadł tych rzeczy/ które są poświecone: ále gdy omyie ćiáło swoie wodą/ 7 á słońce zaydźie: tedy oczyśćiony/ bedźie pożywał rzeczy poświeconych: bo pokarm iego iest. 8 Zdechliny y vchwyconégo od źwierzá nie bedą ieść/ áni sie splugáwią nimi. Jam iest PAN. 9 B Niechay strzegą przykazánia mego/ áby nie podlegli grzéchowi/ y nie vmárli w Swiątnicy/ gdyby ią splugáwili. Ja PAN który ie poświącam. 10 Zaden obcy nie bedźie iadł rzeczy poświeconych: komornik kápłáński/ y 11 naiemnik ieść z nich nie bedą. Ale którégo kápłan kupił/ y któryby był rodźic domu iego/ ći bedą ieść z nich. 12 Jeśli córká kápłáńska póydźie zá kogokolwiek z ludu: z tych rzeczy które są poświecone y z pierwoćin nie 13 bedźie iadłá. ále ieśli wdową/ álbo odrzucona/ y bez dźiatek wróći sie do domu oycá swego : iáko pánienką zwykłá byłá/ bedźie ieść pokarmy oycá swego. Wszelki obcy ieść z nich nie 14 ma wolnośći. Ktoby z niewiádomośći iadł poświecone/ náddá piątą część do tego co ziadł/ y da kápłanowi do Swiątnice. 15 Ani splugáwią poświeconych rzeczy synów Izráelowych/ które ofiáruią PANV: 16 by C stąd nie podieli karánia zá grzéch swóy/ gdyby iedli poświecone. Ja PAN który ie poświącam. 17 A rzékł PAN do MOyżeszá/ mówiąc: 18 Mów do Aaroná y synów iego/ y do wszytkich synów Izráelowych/ y rzeczesz do nich: Człowiek z domu Izráelowégo y z przychodniów mieszkáiących v was/ którýby ofiárował ofiáre swą/ ábo śluby pełniąc/ ábo dobrowolnie ofiáruiąc/ cobykolwiek ofiárował ná całopalenié PANV/ 19 áby było ofiárowano przez was/ sámiec bedźie bez máku|y z wołów/ y z 20 owiec/ y z kóz. Jesliby miał wáde/ nie ofiáruiećie áni bedźie przyiemno. 21 Człowiek któryby ofiárował ofiáre zapokoynych PANV/ ábo śluby pełniąc/ ábo dobrowolnie ofiáruiąc: ták z wołów iáko z owiec wády niemáiące ofiáruie/ áby przyiemno było : zadna wádá w nim nie bedźie. 22 D Jeśli bedźie ślepé/ ieśli vłómné/ ieśli blizne máiące/ ieśli brodawki ábo świérzb/ ábo párch/ nie ofiáruiećie ich PANV/ áni pálćie z nich ná ołtarzu PANSKIM. 23 Wołu y owce/ vcho y ogon vciąwszy dobrowolnie ofiárowáć możesz : ále ślub z nich wypełniony bydź niemoże. 24 Zadnégo źwierzećiá któréby miáło ábo stárté/ ábo stłuczoné/ ábo wyrznioné á wyieté iąderká/ nie ofiáruiećie PANV/ á w źiemi wászéy tego koniecznie nie czyńćie. 25 Z ręki cudzoźiemcá nie bedźiećie ofiárowáć chlebá Bogu wászému/ y cokolwiekby inszégo chćiał dáć: bo są wszytkie skáżoné y pomázáné/ nie przyimiećie ich. 26 A mówił PAN 27 do Moyżeszá/ mówiąc: Wół/ owcá/ y kozá/ gdy sie vrodzą/ siedm dni bedą pod cyckiem mátki swoiéy: á ośmégo dniá/ y potym mogą bydź ofiárowáné PANV. 28 Choć to krowá/ choć owcá/ nie bedą ofiárowáné iednégo dniá z płodem swym. 29 Jeśli

Iáko, co, y kiedy ma bydź ofiárowano.

Deu: 15 d20. Ecc: 35. b 8.

Wády zwierząt z którémi sie ich nie godźi ofiárowáć.

Mąd: 17 d15 Eze: 44 g31 Deu: 14.c21

Coby niebył kápłáńskiégo rodu.

Zá mężá obcégo. H.

To iest kleśnionégo ábo wykápłonionégo.

To iest, nie ofiáruyćie.

niewierné.

Ofiárá która iest pokármem Bożym.

ofiárowáć

ofiárowáć bedźiecie ofiáre ᶻzá dźiękczynienie PANV / áby mogłá bydź vbłagálna/ ʸ tegoż dniá ią źiecie/ ˣnie zostánie nic do poránku drugiego dniá. Ja PAN. ʸ Strzeżćie roſkazań moich/ y czyńćie ie. Ja PAN. ʸ ᵛNie plugawćie imienia mego świetego/ ábych był świecon w posrzodku synów Izráelowych. Ja PAN/ ktory was poświącam/ ʸ y wywiodłem z źiemie Ægyptskiey/ ábym wam był zá Bogá. Ja PAN.

ᶻ ábo chwały. H. ˣ wy: 7. b 15. ᵛ czyniąc co ſlugo.

ROZDZ. XXIII.

Swiętá żydowſkie.

Mówił PAN do Moyżeßá/ rzekąc: ʸ Mów synom Izráelowym/ y rzeczeß do nich: Té ſą świetá PANSKIE, ktore ᵃbedźiecie zwáć świetemi. ʸ Sześć dni bedźiecie robić: dźień śiódmy / że iest odpoczynienie Sábátu / bedźie náżwan świety / żadney roboty weń robić nie bedźiecie. Sábát PANSKI iest we wßech mießkániach wáßych. ʸ Té ſą tedy świetá PANSKIE świeté / ktore obchodźić macie czásów swoich. ʸ ᵇMieśiącá pierwßego czternastego dniá mieśiącá ku wieczoru Pháze PANSKIE iest: ʸ A pietnastego dniá tego kśieżycá wielkie świeto przaśników iest PANV. Siedm dni przaśniki ieść bedźiecie. ʸ dźień pierwßy bedźie wam ᶜprzechwalebny y świety: żadney roboty służebniczey weń robić nie bedźiecie: ʸ ále ofiárowáć bedźiecie ofiáre w ogniu PANV przez śiedm dni/ á dźień śiódmy bedźie ᵈchwalebnieyßy y świetßy: y żadney roboty służebniczey nie vczynićie weń. ʸ A mówił PAN do Moyżeßá rzekąc: ʸ Mów synóm Izráelowym/ y rzeczeß do nich: Gdy wnidźiecie do źiemie/ ktorą ia wam dam/ y pożniecie zboże: przynieśiecie ᵉsnopy kłosów pierwociny żniwá wáßego do kápłaná. ʸ Ktory podnieśie snopek przed PANEM/ áby przyiemny był zá was ᶠdrugiego dniá Sábátu/ y poświeći go. ʸ A tego dniá ktorego poświecáią snopek/ bedźie zábit báránek niepokálány roczny ná cálopalenie PANV. ʸ y mokre ofiáry z nim bedą ofiárowáne/ dwie dźiesiąté cześći biáley mąki oliwą záczynioney ná zápał PANSKI/ y ná wonność nawdźięcznieyßą: á mokra też ofiárá winá czwarta cześć hyn. ʸ Chlebá y prażmá/ áni krup nie bedźiecie ieść ze zbożá/ áż do dniá/ ktorego ofiáruiecie z niego Bogu wáßému: Przykazánie iest wieczné w rodzáiách y wßech mießkániach wáßych. ʸ Liczyć tedy bedźiecie od drugiego dniá Sábátu / ktoregoscie ofiárowáli snopek pierwocin/ śiedm tegodniów zupełnych/ ʸ áż do drugiego dniá wypełnienia śiódmego tegodniá/ to iest piecdźieśiąt dni: y ták ofiáre nową PANV ofiáruiecie/ ʸ ze wßytkich mießkań wáßych dwá chleby pierwocin/ ze dwu dźiesiątych cześci biáłey mąki kwáßoney/ ktoré vpieczecie ná pierwociny PANV. ʸ A ofiáruiecie z chlebem śiedm báránków bez mákuły rocznych / y cielcá iednego z stádá / y dwu báránów / y bedą ná cálopalenie z mokrémi ofiárámi swémi/ ná wonność nawdźięcznieyßą PANV. ʸ ᵍVczynićie też kozłá zá grzech y dwu báránków rocznych ofiáry zapokoynych. ʸ A gdy ie podnieśie kápłan z chlebámi pierwocin przed PANEM/ dostáną mu śie ná vżytek iego. ʸ A názowiecie ten dźień ʰprzechwalebny y naświetßy: żadney roboty służebniczey weń robić nie bedźiecie. Vstáwá wieczna bedźie we wßech mießkániach y w rodzáiách wáßych. ʸ ⁱA gdy bedźiecie żąć zboże źiemie wáßey/ nie bedźiecie go przyżynáć áż do źiemie: áni pozostáłych kłosów zbierzecie: ále ie v bogim y przychodniom zostáwićie. Jam iest PAN Bóg wáß. ʸ A mowił PAN do Moyżeßá/ rzekąc: ʸ Mów synóm Izráelowym: Mieśiącá śiódmego/ pierwßego dniá mieśiącá bedźie wam Sábát/ ᵏpámietné/ gdy vderzą w trąby/ y bedźie náżwány świety: ʸ żadney roboty służebniczey weń robić nie bedźiecie/ y ofiáruiecie cálopalenie PANV. ʸ A mówił PAN do Moyżeßá/ rzekąc: ʸ ˡDźieśiątego dniá mieśiącá tego śiódmego dźień ᵐoczyśćiánia bedźie przechwa-

ᵃ ábo názowiecie zwołánia świeté H. Sábát. ᵇ Ex: 12 a 23. Num: 28 c 16. 1. Pierwßé świeto Pászchy, ábo Wielkonocné. ᶜ zwołánie świeté. H. ᵈ zwołánie świeté. H. Pierwociny zbożá. ᵉ rozumiey ię czmienné: bo pßeniczné przynoßono w dźień piećdźieśiątnice. Exod: 34. ᶠ wtóré dniá przaśników.

2. Pentecoster, piećdźieśiatnicá iáko v nas świątki. Deu: 16 b 9. Pierwociny chlebá nowego. ᵍ ofiáruiecie. Hebr. ʰ Był ná pámiątkę zakonu dánego ná górze Synái. ⁱ wys. 19 b 9. 3. Swięto trąbienia. Nu. 29. a 7. ᵏ Pámiętné trąbienia. H. G. ˡ wyż: 16 b 29 Nu: 29. a 7. 4. Swięto oczyśćiánia

ᶻ ábo vbłagánia. H. ᶻ zwołánie święte. miéć bedźiecie. H. ᵃ ogniſtą ofiárę. H. ᵇ H.

lebny/ ᶻ y bedźie zwan świety: y bedźiecie weń dręczyć duſze wáße/ y ofiárujecie ᵃ cáłopalenie PANU. 28 ᵉ Wßelkiey roboty ᵇ ſłużebniczéy robić nie bedźiecie czáſu dniá tego/ bo dźień vbłagánia ieſt/ áby wam był miłościw PAN Bóg wáß. 29 ᵉ Wßelka duſza ktoraby nie byłá vdręczona tego dniá/ zginie z ludźi ſwoich. 30 ᵉ á ktoraby iákąkolwiek robotę robiłá/ zgłádzę ią z ludu iéy. 31 ᵉ Przetoż nic robić nie bedźiecie weń: vſtáwá wieczna bedźie wam/ we wßech rodzáiách y mießkániách wáßych. 32 F ᵉ Sábát odpoczynienia ieſt/ y bedźiecie trapić duſze wáße dźiewiątego dniá miesiącá. Od wieczorá do wieczorá ᶻ świecić bedźiecie świetá wáße. 33 ᵉ A mówił PAN do Moyżeßá/ rzekąc: 34 ᵉ Mów ſynóm Izráelowym: Od piętnaſtego dniá miesiącá tego śiodmégo/ bedą świetá kuczek śiedm dni PANU. 35 ᵉ Pierwßy dźień bedźie ᵃ názwány przechwalebny y naświetßy: żadnéy roboty ſłużebniczéy weń robić nie bedźiecie. 36 ᵉ A przez śiedm dni ofiárujecie ᶻ cáłopalenia PANU. Dźień też ósmy bedźie przechwalebny y naświetßy/ y ofiárujecie cáłopalenie PANU: ieſt bowiém zgromádzenia y zebránia: żadnéy roboty ſłużebniczéy weń robić nie bedźiecie. 37 ᵉ Téć ſą świetá PANSKIE/ ᵃ ktore zwáć bedźiecie naſław-

ᵃ Bedźiecie odpoczywáć. H.

Swięto kuczek ábo namiotów Scenopegie. ᵃ zwołánie święte. H. ᶻ ofiáry ogniſte. H. Ian: 4. f 37. v. 1. Swięto zgromádzenia. ᵃ ktore obchodźić bedźiecie

nieyßémi/ y naświetßémi/ y bedźiecie w nie ofiárowáć obiáty PANU/ cáłopalenia y mokre ofiáry/ według obyczáiu dniá káżdégo: 38 ᵉ okróm Sobót PANSKICH: y dárów wáßych/ y ktore ofiárowáć bedźiecie z ślubu/ ábo ktore dobrowolnie dawáć bedźiecie PANU. 39 G ᵉ Od piętnaſtégo tedy dniá miesiącá śiodmégo/ gdy zbierzećie wßytkie owoce ziemie wáßéy/ bedźiecie obchodźić świetá PANU przez śiedm dni/ dniá pierwßégo y ósmégo bedźie Sábát/ to ieſt odpoczynienie. 40 ᵉ A weźmiecie ſobie dniá pierwßégo owoce z drzewá napiękniéyßégo/ y rózczki pálmowe y gáłązki drzewá geſtych gáłęźi/ y wierzbiny od potoku/ y bedźiecie ſie weſelić przed PANEM Bogiem wáßym. 41 ᵉ A świecić bedźiecie świeto tego śiedm dni przez rok. Vſtáwá wieczna bedźie w rodzáiách wáßych. Miesiącá śiodmégo świetá bedźiecie świecić/ 42 ᵉ y bedźiecie mießkáć w kuczkách przez śiedm dni. Wßelki kto ieſt z rodu Izráelowégo/ bedźie mießkał w kuczkách: 43 ᵉ áby ſie náuczyli potomkowie wáßy/ żem kazał ᶻ w kuczkách mießkáć ſynóm Izráelowym/ gdym ie wywiódł z ziemie Ægyptſkiéy. Ja PAN Bóg wáß. 44 ᵉ A mówił Moyżeß o świetách wielkich PANSKICH do ſynów Izráelowych.

zwołánia święte. H.

ᶻ ábo w namiotách.

Cztery świetá Zydowſkie miesiącá ſeptembrá.

24 *Miesiącá śiodmégo*] Śiódmy ten miesiąc záymował część naßégo Septembrá y Októbrá. Którégo to miesiącá/ Zydowie mieli cztery wielkie świetá: pierwße trąbiénia: powiádáią Zydźi/ iż to było ná pámiątkę wybáwienia Izááká od śmierći/ iáko ieſt Gen: 22. A iż Abrahám ználazł báráná który był zá rogi w ćierniu vwiązł/ dla tego w rogowe trąby ná to świeto trąbili. Drugie świeto było dźieśiątégo dniá/ oczyśćienia z grzéchów przez pokutę: y tego tylko dniá nawyßßy Biſkup wchodźił do świetéy świątnice/ iáko maß wyßßéy 16. y do Zydów 9. A to byłá figurá męki y śmierći Páná Chriſtuſowéy/ przez którą ieſteſmy oczyśćieni od grzechów. Trzećie świeto/ dniá piętnaſtégo było kuczek przez śiedm dni: ná pámiątkę onégo kiedy ná puſczy w kuczkách mießkáli. Czwarte świeto/ Zgromádzenia/ kiedy iuż wyßedßy z kuczek ósmégo dniá/ wßyſcy ſie zgromádźili do kośćiołá/ dźiękuiąc Pánu Bogu/ iż ich do ziemie obiecánéy przyprowádźił.

ROZDZ. XXIIII.

Przygotowánie lamp.

1 A mówił PAN do MOYżeßá/ rzekąc: 2 A ᵉ Przykaż ſynóm Izráelowym/ áby ći przynieśli oliwy z drzewá oliwnégo przeczyſtéy y przeźrzoczyſtéy/ dla przyprawienia lamp vſtáwicznie/ 3 ᵉ przed zaſłoną świádectwá w przybytku przymierza. A bedźie ie ſtáwiał Aaron/ od wieczorá áż do záránia przed PANEM/ ſłużbą y obrzędem wiecznym w rodzáiách wáßych. 4 ᵉ Ná lichtarzu przeczyſtym bedźie ie záwżdy ſtáwiał przed obliczem PANSKIM. 5 ᵉ Weźmieß też biáłéy mąki y vpieczeß z niéy dwánaście ᵃ chlebów/ z których káżdy bedźie miał dwie dźieśiąte częśći/ 6 ᵉ z którychpo

ᵃ ábo plácków Chleby oblicznośći.

B ßeśći ieden przećiw drugiému ná ſtole przeczyſtym przed PANEM położyß/ 7 y włożyß ná nie kádźidłá naiáſnieyßégo / áby był chléb ná pámiątkę obiáty PANSKIEY. 8 Ná káżdą ſobotę będą ie odmieniáć przed PANEM/ przyięté od ſynów Izráelowych przymiérzem wiecznym: 9 y będą Aaronowé y ſynów iego/ áby ie iedli ná mieyſcu świętym: bo święté świętych ieſt z ofiar PANSKICH práwem wiecznym.

Skaránie bluźniérſtwá.

10 A oto wyßedßy ſyn niewiáſty Izráelſkiéy / którégo miáłá z mężem Aegyptcyáninem miedzy ſyny Izráelowymi / ſwárzył ſie w obozie z mężem Izráelſkim. 11 A gdy zbluźnił imię Páńſkié y złorzeczył mu/ przywiedźiono go do Moyżéßá. (A zwano mátkę iego Sálumith/ córká Dabry z pokolenia Dán) 12 y wſádzono go do ciemnice / áżby ſie dowiedźieli coby roſkázał PAN. 13 Który rzékł do Moyżéßá/ mówiąc: 14 C Wywiedź bluźniércę zá obóz/ á niech włożą wßyſcy którzy ſłyßeli ręce ſwé ná głowę iego/ y niech go vkámionuie wßytek lud. 15 A do ſynów Izráelowych mówić będźieß: Człowiek ktoryby złorzeczył Bogu ſwému/ ponieśie grzéch ſwóy. 16 á ktoby bluźnił imię PANSKIE/ śmiercią niech vmrze/ kámieńmi go zábiie wßyſtek lud / choćby on obywátél / choć przychodźień był. Ktoby bluźnił imię Páńſkié / śmiercią niech vmrze. 17 Ktoby vderzył/ y zábił człowieká / śmiercią niech vmrze. 18 Ktoby zábił bydlę/ da inné/ to ieſt duße zá duße. 19 D Ktoby oßpecił kogokolwiek z ſąśiádów ſwoich/ iáko vczynił / ták mu ſie ſtánie. 20 Złamánié zá złamánié/ oko zá oko/ ząb zá ząb / odda. iáką vczynił zmázę / táką ćierpieć będźie muśiał. 21 Kto zábiie bydlę / odda inßé. Kto zábiie człowieká/ będźie karan. 22 Jednáki ſąd niechay będźie miedzy wámi/ bądźby przychodźień / bądź obywátél zgrzéßył: bom ia ieſt PAN Bóg wáß. 23 Y mówił Moyżéß do ſynów Izráelowych: y wywiedli onégo który był zbluźnił zá obóz/ y zábili go kámieńmi: Y vczynili ſynowie Izráelowi ták/ iáko był przykazał PAN Moyżéßowi.

H. — *będźie zá grzéch karány.* — *H.* Exo:21. b 12 — *Gárdło zá gárdło, oko zá oko* Mat:5. f.39 Exo:21. c.12 Deu:19.d 21 — *vmrze, H. to ieſt ma być zábit.*

ROZDZ. XXV.

O Sábáćie roku śiódmégo. Exo:23. b 12

1 Y mówił PAN do Moyżéßá ná górze Sinái / rzekąc: 2 A Mów ſynóm Izráelowym/ y rzeczeß do nich: Gdy wnidźiecie do źiemie którą ia wam dam/ Sobotuy Sobotę PANU. 3 Sześć lat záśiewáć będźieß pole twoie/ y ßeść lat obrzynáć będźieß winnice twoie / y zbiéráć owoce iéy: 4 ále śiódmégo roku Sábát będźie źiemi odpoczynienia PANSKIEGO: polá záśiewáć nie będźieß / y winnice nie będźieß obrzynáć. 5 Co ſámá źiemiá zrodźi / żąć nie będźieß: y iágód winnych pierwocin twoich zbiéráć nie będźieß iákoby zbiéránié winá: bo rok odpoczynienia ieſt źiemie. 6 ále wam będą ná pokarm / tobie y niewolnikowi twemu / niewolnicy y naiemnikowi twemu / y przychodniowi którzy gośćmi ſą v ciebie: 7 bydłu twe y dobytkowi wßytko co ſie zrodźi będźie ku iedzeniu. 8 Náliczyß też ſobie śiedm tegodniów lat / to ieſt / po śiedm kroć śiedm/ które poſpołu czynią lat czterdźieśći y dźiewięć: 9 y zátrąbiß w trąbę miesiącá śiódmégo/ dźieśiątégo dniá miesiącá/ czáſu vbłagánia / po wßytkiéy źiemi wáßéy. 10 B Y poświęciß rok piećdźieśiąty/ y ogłośiß odpuſczenié wßytkim obywátelóm źiemie twoiéy: ábowiém ten ieſt Jubileuß. Wróci ſie człowiek do máiętności ſwoiéy / y káżdy ſie wróci do domu dawnégo: 11 bo Jubileuß ieſt / y piećdźieśiąty rok. Nie będźiecie śiać áni żąć co ſie ſámo ná polu rodźi/ y pierwocin zbiéránia winá niezbierzećie/ 12 dla poświęcenia Jubileußá ále nátychmiaſt ofiárowáné ieść będźiecie. 13 Roku Jubileußá wrócą ſie wßyſcy do máiętności ſwych. 14 Gdy co przedaß ſąśiádowi ſwemu / ábo kupiß v niego/ nie záſmucay brátá twego / ále według liczby lat Jubileußá kupiß v niego/ 15 á według poráchowánia zboża przeda tobie. 16 Im więcéy zoſtánie lat po Jubileußu/ tym więtßa będźie zapłátá:

niech odpocznie śiódmégo roku. — *odpoczynienié.* — *rozumiéy bez prace twoiéy.* — *ábo odłączenia twego. H.* — *począwßy od Septembrá.* — *Jubileuß rok wolnośći.* — *z polá ieść będźiećie vrodzay iego, H.* — *ábo niepodéydźieß, H.*

á im mniey czásu náliczyß/ tym tańßé kupno bedźie. ᶜczás bowiém zbożá przedá tobie. ¹⁷ Nie trapćie bráćiéy z pokolenia wáßégo/ ále śie niech káżdy boi Bogá śwego/ bo ia PAN Bóg wáß. ¹⁸ Czyńćie przykazánia moie/ á sądów przestrzégaycie y wypełniaycie ie/ ábyśćie mogli mießkáć w źiemi bez wßelkiégo stráchu/ ¹⁹ á żeby wam źiemiá rodźiłá vrodzáie śwoie ktorychbyśćie vżywáli áż do sytośći/ nie boiąc śie naiázdu od nikogo. ²⁰ A ieśli rzeczećie: Co bedźiemy ieść śiódmégo roku/ ieśli nie bedźiemy śiáć áni zbiéráć zbożá nászégo? ²¹ Dam wam błogosłáwieństwo moie roku ßóstégo/ y vczyni vrodzay trzech lat: ²² A bedźiećie śiáć ósmégo roku/ á bedźiećie ieść stáré zbożé áż do dźiewiątégo roku: áż śie vrodzą nowé/ ieść bedźiećie stáré. ²³ Ziemiá też nie bedźie przedána ná wiecznosć: bo moiá iest/ á wyśćie przychodniowie y ᵈkmiećie moi. ²⁴ przetoż wßelka źiemiá ośiádłośći wáßéy pod condicią wykupienia przedána bedźie. ²⁵ Jeśli z vbożawßy brát twóy przedá máietnostkę swoie/ á chćiałby bliski iego/ może wykupić co on był przedał. ²⁶ á ieśliby nie miał bliskiégo/ á sámby mógł zapłáte ná okup náleść: ²⁷ ᵉbedą poráchowáné pożytki od tego czásu iáko przedał: á co zostánie odda temu co kupił/ y ták odbiérze máietność swoie. ²⁸ á ieśli nie naydźie reká iego żeby oddał zapłáte/ bedźie trzymał kupiec/ co kupił/ áż ᶠdo roku Jubileußá: W nim bowiém káżdé przedánié wróći śie do Páná/ y do dźierżáwce piérwßégo. ²⁹ Ktoby przedał dóm w murze mieyskim/ bedźie miał wolność odkupienia/ áż śie ieden rok skończy. ³⁰ Jeśli nie wykupi/ á rok minie/ ten ktory ii kupił/ bedźie ii miał y potomkowie iego ná wieczność/ á nie bedźie mógł bydź wykupiony áni w Jubileuß. ³¹ Ale ieśli dóm iest we wśi/ ktora nie ma murów/ polnym práwem przedan bedźie: ieśli piérwey nie bedźie wykupioné/ w Jubileuß wróći śie do Páná. ³² Domy Lewitów/ ktore są w mieśćiéch/ záwżdy mogą bydź wykupioné: ³³ ᵍieśli ich nie wykupią/ w Jubileuß wrócą śie do Pánów: bo domy miast Lewitskich/ miásto máietnośći ³⁴ są miedzy synmi Izráelowymi. Ale domy ich ná przedmieśćiu niech nie bedą przedáné/ bo iest ośiádłość wieczna. ³⁵ Jeśli z vbożeie brát twóy/ á osłábieie reká iego/ y ʰprzyimieß go ⁱiáko przychodnią/ y gośćiá/ á bedźie żył ztobą/ ³⁶ nie weźmieß lichwy od niego/ áni wiecey niżes dał: bóy śie Bogá twego/ ᵏżeby żyć mógł twóy brát przy tobie. ³⁷ Pieniedzy twoich nie daß mu ná lichwe/ y zbożá nád zwyß nie bedźieß wyćiągał. ³⁸ Ja PAN Bóg wáß/ ktorym was wywiódł z źiemie Aegyptskiéy/ ábym wam dał źiemie Chánánéyską/ á był Bogiem wáßym. ³⁹ Jeśli vbóstwem przyćiśniony záprzeda śie tobie brát twóy/ nie bedźieß go ćiśnął służbą niewolniczą/ ⁴⁰ ále iáko naiemnik y oracz bedźie vćiebie: áż do roku Jubileußá bedźie robił v ćiebie/ ⁴¹ á potym wynidźie z dźiatkámi swémi/ y wróći śie do rodźiny y do máietnośći oycow swoich. ⁴² Słudzy bowiém moi są/ y iam ie wywiódł z źiemie Aegyptskiéy: niech nie bedą przedawáni iáko niewolnicy: ⁴³ Nie trap go mocą/ ále śie bóy Bogá twego. ⁴⁴ Niewolnik y niewolnicá niech wam bedźie z narodów ktoré są w okolicy wáßéy/ ⁴⁵ y z przychodniów/ ktorzy gośćiámi są v was/ ábo ktorzy śie z nich vrodzą w źiemi wáßéy/ té bedźiećie mieć zá sługi: ⁴⁶ y práwem dźiedźicznym podaćie ie potomkóm/ y odźierżyćie ná wieki/ ále bráćiey wáßéy synów Izráelowych nie vćiskaycie mocą. ⁴⁷ Jeśli śie zmocni v was reká przychodnia y gośćiá/ á brát twóy z vbożawßy przedá śie mu/ ábo ktoremukolwiek z rodu iego: ⁴⁸ po záprzedániu może bydź odkupion. ktory chce z bráćiey iego/ odkupi go. ⁴⁹ y stryi/ y stryieczny brát/ y krewny/ y powinowáty. A ieśli y sam bedźie mógł/ odkupi śie/ ⁵⁰ obráchowawßy tylko látá od czásu záprzedánia swego/ áż do roku Jubileußá: á pieniądze zá ktoré był przedan/ według liczby lat/ y iáko naiemnikowi płácą zráchowawßy. ⁵¹ Jeśli wiecey lat bedźie ktoré zostáią áż do Jubileußá/ wedle tychże odda y okup. ⁵² á ieśli máło/ poráchuie śie z nim według liczby lat/ y odda kupcowi co zostáło lat/ ⁵³ ktorych piérwey służył zapłáty wráchowawßy: Nie bedźie

Marginalia:
ᵃnie rolą przedał ále owoc.
Ziemie zá przedánie.
ᵈábo gośćie
Odkupienié.
ᵉwytrącą
ᶠdo Jubileußá, do roku wolnośći.
Domu záprzedánié.
Domy Léwitów.
ᵍá ieśli ie kto kupi v Lewitów, H.
Z vbogim iáko postąpić.
ʰzápomożeß choćia, H.
ᵏá niech śie żywi, H.
Lichwá.
Niewolnik.

Letters in margin: C, D, E, F, G

54 dzie go dręczył gwałtownie przed oczymá twémi. A ieśliby przez to nie mógł bydź odkupiony roku Jubileu- 55 szu/ wynidzie z dziećmi swémi. Moi bowiém słudzy są synowie Jzráelowi/ którém wywiódł z ziemie Aegyptskiéj.

Iubileusz co iest.

10 *Ten iest Iubileusz.*] Rok ten piećdziesiąty / który sie poczynał liczyć od pierwszégo roku/ którégo weszli do ziemie obiecánéy / był bárzo zacny v Żydów / iáko go tu opisuie: á ten zwano/ Iobel, to iest / rok odpusczenia ábo wolności. Bo ácz bywáło téż odpusczenie siódmégo roku / iáko masz Exod: 21. y 23. Deut. 15. wszákże to było doskonálszé we wszystkim / áni sie dáléy godziło odpusczenia odkłádáć. Około wykłádu tego słowá / Iobel, są rozmáité mniémánia: ále dosyć nam ná tym / co Iozephus biegły w swym iezyku powiáda/ iż znáczy / wolność ábo odpusczenie. Lib: 3. Antiq. c. 10. Co téż potwierdza Hieron: lib: 2. in Isai. tákże y Lxx tłumácze / którzy pospolicie przekłádáią ἄφεσιν, to iest / Odpusczenie. Przetóż co niktórzy powiádáią / iákoby dla tego Jubileusz zwano / iż ná ten rok wolności/ w róg bárani trąbiano/ (bo Obel znáczy róg bárani/) Żydowskié to są wymysły: bo tákich trąb ná ten czás nie vżywano / tylko powiáda pismo / iż były trąby rogowé/ po Żydowsku שופר Saphar, Co Lxx przekłádáią κερατίνας, to iest/ buccinas corneas, trąby rogowé / od wietszych bydląt/ y té zwano / trąby Jubileuszowé/ których było siedm Ios. 6 A ták od tego słowá Jobel / któré znáczy wolność/ ábo odpusczenie / my zowiemy Jubileusz: y byłá to figurá nászégo Jubileuszu/ który téż zowiemy Miłościwym látem / álbo Rokiem odpusczenia / iż nam bywáią odpusczoné nietylko grzéchy / których odpusczenie mamy przez pokute/ ále téż y karánie doczesné zá grzéchy. A toć iest prawdziwa wolność.

Iobel wolność ábo odpusczenie.

Miłościwé láto.

ROZDZ. XXVI.

Exo: 20 a 4. Deu: 5. a 8. Psa: 96. b 7.

ábo kámienia dla ośiárowánia ná nim. De: 24.

1 A A PAN Bóg wász: Nie bedziecie sobie czynić bálwaná áni rycíny/ áni znáków stáwiáć bedziecie/ áni kámieniá znácznég postáwicie w ziemi wászéy/ zebyście sie mu kłániáli. bom ia iest PAN Bóg wász. 2 Záchowaycie świetá moie / á ná świątnice moie stráchaycie sie. Ja PAN. 3 Jeśli w przykazániach moich chodzić bedziecie / á mándaty moie záchowacie y wypełnicie ie/ 4 dam wam dżdże czásów swoich / á ziemiá da vrodzay swóy / y owocu drzewá pełne bedą. 5 Zaymie młódzbá zniwá zbiéránie winá / á zbiéránie winá nádéydzie siéw: y bedziecie ieść chléb wász w sytości/ y bez stráchu mieszkáć bedziecie w ziemi wászéy. 6 Dam pokóy ná gránicach wászych: bedziecie spáć/ á nie bedzie ktoby przestrászył. B Odéyme złe zwierze: á miecz nie przeydzie gránic wászych. 7 Bedziecie vgániáć nieprzyiacioły wászé / y vpádną przed wámi. 8 Bedą gonić pieć wászych sto obcych / á sto z was dziesieć tysiecy: polegą nieprzyiaciele wászy mieczem przed oczymá wászémi. 9 Weyźrze ná was y rozkrzewie / rozmnożycie sie / y vtwierdze przymierze moie z wámi. 10 Bedziecie ieść nastárszé stárych rzeczy/ á stáré gdy nowé nástáną wyrzucicie. 11 Postáwie przybytek móy w pośrzodku was/ á nie odrzuci was duszá moiá. 12 Bede chodził miedzy wámi/ y bede Bogiem wászym/ á wy bedziecie ludem moim. 13 Ja PAN Bóg wász / którym was wywiódł z ziemie Aegyptiánów zebyście im nie służyli/ y którym połamał łáncuchy szyi wászych/ zebyście prosto chodzili. 14 A ieśli mie nie vsłuchacie/ y nie záchowacie wszytkich przykazań moich/ 15 iesli wzgárdzicie práwá moie/ y sądy moie C lekce poważycie/ ábyście nie vczynili tego com ia postánowił/ y wniwecz 16 obrócicie przymierze moie: ia téż wam to vczynie: Náwiedze was predko vbostwem y gorącością/ któraby pokázitá oczy wászé/ y znedzitá duszé wászé. Prózno siáć bedziecie siéw który od nieprzyiaciół pożárty 17 bedzie. Postáwie twarz moie przeciwko wam / y vpádniecie przed nieprzyiacioły wászymi / y bedziecie poddáni tym / którzy was máią w nienawiści / bedziecie vciekáć choć was 18 nikt gonić nie bedzie. A ieśli áni ták nie vsłuchacie mie/ przydam karánia wászégo siedmioráko dla grzechów 19 wászych/ y zetre pyche zátwárdzenia wászégo. Y dam wam niebo z wierzchu iáko zelázo/ á ziemie miedziáną. 20 D Wniwecz póydzie praca wászá / nie da ziemiá pożytku/ áni drzewá dádzą 21 owoców. Jeśli chodzić bedziecie przeciwko mnie / á nie zechcecie mie słuchać/ przydam kázni wászéy siedmioráko dla grzechów wászych: 22 y pusczę ná was bestiie polné / któreby

1. Cor: 10. d 16.

Błogosłáwieństwo chowáiacym przykazánié. Deu: 28. a 1.

To iest, bedzie ták wiele vrodzay, że od żniw nie bedziecie mogli przemłócić do ieśieni.

Przeklęctwo niechowáiacym przykazánia Deu: 28 b 13 Thre: 2. f 17. Mal: 2. a 12.

Przepusczę ná was strách suchoty y gorączki. H.

Oborzę sie gniewem swym. Hebr.

pojádły was y dobytek wáß / y przywiodły do trochy wßytko / á drógi wáße żeby spustoßáły. [23] A iesliż áni ták nie bedźiecie chćiéć przyiąć kárnośći / [24] ále przećiwko mnie póydźiećie: ia też przećiwko wam przećiwny póyde / y vderze was [a]śiedm kroć dla grzechów wáßych / [25] y przywiódę ná was miecz mszczący sie przymiérza mego. A gdy vćieczećie do miast / puszcze po wietrze miedzy was / y bedźiecie podáni w rece nieprzyiaćielskié / [26] gdy złomie podpore chlebá wáßego: ták iż dźieśieć niewiast záraz w iednym piecu bedą piec chléb / y bedą ii oddáwáć pod wagą / y bedźiecie ieść á nie náiećie sie. [27] A iesli áni przez to nie vsłuchaćie mie / ále póydźiećie przećiwko mnie: [28] y ia póyde przećiwko wam / w zápálczywośći przećiwnéy / y skarze was śiedmią plag dla grzechów wáßych: [29] ták iż bedźiećie ieść ćiáłá synów wáßych / y córek wáßych. [30] popsuie [*]wyżyny wáße / y bálwány polamie. Pádniećie miedzy obáliny bálwánów wáßych / y bedźie sie brzydźiłá wámi dußá moiá / [31] ták bárzo / iż miástá wáße obróce w pustynią / y spustoße świątnice wáße / y nie przyimę wiecéy wonnośći nawdźieczniey-ßéy / [32] y popsuie ziemie wáße / y zdumieią sie nád nią nieprzyiaćiele wáßy / gdy bedą w niéy mießkáć. [33] A was rozpróße miedzy narody / y dobede mieczá zá wámi / y bedźie źiemiá wáßá pustá / á miástá wáße zburzoné. [34] Tedy sie bedą podobáły źiemi [b]Sábáty iéy / po wßytkié dni pustek iéy: kiedy bedźiecie [c]w źiemi nieprzyiaćielskiéy / bedźie [b]Sobotowáłá / y odpocznie [c]Sabáty pustek swoich: [35] przeto że sobie nie odpoczełá w Sábáty wáße / gdyśćie mießkáli ná niéy. [36] A którzy z was zostáną / dam strách do sercá ich w źiemiách nieprzyiaćielskich / przestráßy ie chrzest listu lecącégo / y ták bedą vćiekáć iáko przed mieczem: bedą pádáć choć ich nikt nie goni / [37] y pádnie káżdy ná brátá swego / iáko vćiekáiący przed woyną / żaden z was nie bedźie sie śmiał sprzećiwić nieprzyiaćielowi: [38] poginiećie miedzy pogány / y poie was źiemiá nieprzyiaćielska. [39] A iesli y z tych niektórzy zostáną / vschną w nieprawośćiách swoich: w źiemi nieprzyiaćiół swoich / y zá grzechy oyców swych y swoie / [40] vtrapieni bedą. áż wyznáią nieprawośći swoie y przodków swoich / którémi wystąpili przećiwko mnie / y chodźili sprzećiwiáiąc mi sie. [41] chodźić tedy y ia bede przećiwko im / y wwiode ie do źiemie nieprzyiaćiół ich / áż sie záwstydźi nieobrzezáné serce ich: tóż sie modlić bedą zá niezbożności swoie. [42] Y wspómnie ná przymierze moie / którém vczynił z Iákobem / y z Izáákiem / y z Abráhámem. [43] Y wspomnie też ná źiemie / która bedąc od nich opuscżona / bedźie sie sobie podobáłá w świetách swoich / ćierpiąc pustki dla nich. A oni bedą sie modlić zá grzechy swoie / iż odrzućili sądy moie / y práwá moie wzgárdźili. [44] Wßákże też gdy byli w źiemi nieprzyiaćielskiéy / nie do końcá m ich odrzućił / ánim ich ták wzgárdźił / żeby wyniscżeni byli / y żebych zrzućił przymierze moie z nimi. Iam bowiém iest PAN Bóg ich / [45] y wspómnie ná przymierze moie dawné / kiedym ie wywiódł z źiemie Aegyptskiéy przed oczymá narodów / ábym był Bogiem ich. Ia PAN. Téć są sądy / y przykazánia / y práwá / które dał PAN miedzy sobą á miedzy synmi Izráelowymi ná górze Sinái / przez rece Moyzéßowé.

[a] wielce y rozmáiśie.

[*] Był ten obyczay ázwłasscża v pogan, ná wysokich mieysćach y w gáiach ofiárowáć Bogom, tákié mieysćá miéwáli Zydźi, kiedy bogi pogáńskié chwalili, y zowie ie po łáćinie excelsa, my zowiemy wyżyny.

[b] odpoczywáłá.
[c] w Sábáthách swoich

ROZD. XXVII.

O ślubiéch rozmáitych y o ich odkupieniu. Człowiek poślubiony. Mówi tu o ślubie którym sieckto o bowiązek Pánu Bogu postugeiąką vczynić, iáko są ofiáry, posty, modlitwy, &c. A iesli kto chciał być wolny, mógł to zá ośácowániém kápłáńskim abo odkupić, abo też odmienić.

[1] Mówił PAN do Moyzeßá / rzekąc: [2] Mów synóm Izráelowym / y rzeczeß do nich: Człowiek który vczyni ślub / á poślubi Bogu duße swoie / pod ßácunkiem da okup. [3] Ieśli bedźie meżczyzná od dwudźiestégo roku / áż do ßeśćdźieśiątego roku: da piećdźieśiąt syklów śrebrá wedle kośćielnéy wagi: [4] iesli niewiástá / trzydźieśći. [5] A od piątego roku áż do dwudźiestégo / meżczyzná da dwádźieśćiá syklów / niewiástá dźieśieć. [6] Od iednégo mieśiącá / áż do piątego roku / zá meżczyzne dádzą pieć syklów: á zá żeńszczy-

zne

[7] zne trzy. Mężczyzná w ßeśćidźieśiąt lat y dáléy/ da pietnaśćie syklów/ niewiástá dźieśieć. [8] Jeśli będźie vbogi/ á ßácunku oddáć nie będźie mógł: stánie przed kápłanem / á ile on oßácuie/ y obaczy że może oddáć/ tyle da. [9] Ale bydle / które może bydź ofiárowáné PANV/ ieśliby kto ślubowáł/ święté będźie/ [10] y nie będźie mogło bydź odmienioné / to iest / áni lepße zá gorße/ áni gorße zá lepße: á ieśli odmieni / y to które iest odmienioné / y ono zá które odmienioné iest / będźie poświęcone PANV. [11] Bydle nieczyste które PANV ofiárowáné bydź nie może / ieśliby kto ślubił / będźie przywiedźioné przed kápłaná. B [12] Który osądźiwßy ieśli dobre iest ábo złe/ vstáwi zapłátę. [13] Którą będźieli chćiał dáć ten który ofiáruie: nádda nád oßácowánie piątą część.

Dóm poślubiony.

[14] Człowiek ieśli ślubi dóm swóy/ y poświęci PANV / ogląda ji kápłan ieśli iest dobry ábo zły / y wedle ceny która od niego postánowiona będźie / przedan będźie. [15] Lecz ieśli ten który ślubił będźie ji chćiał odkupić / da piątą część oßácowánia nád zwyß/ y będźie miał dóm.

Rola poślubiona

[16] A ieśli rolą osiádłości swéy ślubi y poświęci PANV: według miáry zasiewku będźie ßácowána céná / ieśli trzydźieśćią korcy ięczmieniá záśiewáią źiemie / zá pięćdźieśiąt syklów śrébrá ma bydź przedána. [17] Jeśli záraz od roku záczętego Jubileußá poślubi rolą/ zá co może stáć / zá to będźie oßácowána. [18] Ale ieśli wyßło nieco czásu: kápłan porachuie pieniądze według liczby lat które iescze zbywáią áż do Jubileußá/ y wytrącono będźie z zapłáty. [19] A ieśli będźie chćiał odkupić rolą / ten który ią ślubił/ C nádda piątą część oßácowánych pieniedzy/ y otrzyma ią. [20] Lecz ieśli nie będźie chćiał odkupić / ále komu inßemu będźie záprzedána: iuż wiecéy ten który ią ślubił odkupić iéy nie będźie mógł. [21] Bo gdy przydźie dźień Jubileußu/ będźie poświęcona PANV / á máietność poświęcona do práwá należy kápłáńskiego. [22] Jeśli pole kupioné iest / á nie z oyczystéy osiádłośći / poświęconé będźie PANV: [23] zráchuie kápłan według liczby lat áż do Jubileußá cénę/ y da ten który ią był ślubił PANV. [24] á w Jubileußu wróći się do pierwßego PANA / który ie był przedał / y miał ie w dźiale máiętnośći swoiéy.

Wagá kośćielná.

[25] Wßelki ßácunek będą ważyć syklemi Swiątnice. Sykiel ma dwádźieśćiá [v] pieniedzy.

[v] Ger. H. á Gerá, waży ßesnaśćie źiarn ięczmiennych. Ex:30. b13. Nu:3. g47. Eze:45 d12 Ios:6.c17. d25.

[26] [z] Pierworodnych które należą PANV / żaden niemoże poświęćić / áni ślubić / bądź wół / bądź owcá / PANSKIE są. [27] A ieśli iest bydle D nieczyste / odkupi ten który ofiárował / według ßácunku twego / y nádda piątą część ceny. Jeśli nie będźie chćiał odkupić / przedáné będźie inné zá cokolwiek od ćiebie będźie oßácowáné. [28] Wßelkie co poświęcone będźie PANV / bądź człowiek / bądź bydle / ábo rola / nie będźie przedano / áni będźie mogło bydź odkupiono. Cokolwiek raz będźie poświęcono / święté świętych będźie PANV. [29] A wßelkie poświęcenie które ofiáruie człowiek / nie będźie odkupioné / ále śmierćią vmrze.

Dźieśięćiny Boże są

[30] Wßytkie dźieśięćiny źiemie / choć ze zboża / choć y z owocu drzewá / PANSKIE są / y iemu się poświęcáią. [31] Jeśli kto chce odkupić dźieśięćiny swoie / nádda piątą część ich. [32] Wßytkich dźieśięćin wołu / y owce / y kozy / które przechodzą pod laską pásterzową / cokolwiek dźieśiąté przydźie / poświęconé PANV będźie. [33] Nie będą wybieráć áni dobrego áni złego / áni innym będźie odmienioné: Jeśli kto odmieni / y to co się odmieniło / y zá co się odmieniło / będźie poświęcone PANV / y nie będźie odkupioné. [34] Té są przykazánia / które roskazał PAN Moyżeßowi do synów Jzráelowych ná górze Sinai.

ᵃToieſt, liczby.

ᵇToieſt, Y mówił.

KSIĘGI NVMERI

Po Zydowſku וַיְדַבֵּר Vaiedabber.

ROZDZIAŁ I.

Popiswßy ſtkich ná woynę godnych. Pierwßy księżyc v Zydów Márzec. Wtóry kwiećień.

1 A Mówił PAN do Moyżéßá ná puſczy Synai w przybytku przymierza / pierwßégo dniá Miesiącá wtórégo / roku wtóręg po wyßćiu ich z Ægyptu / rzekąc: 2 Zbierzćie ſummę wßytkiego zgromádzenia ſynów Izráelowych według rodzáiów y domów ich y imioná káżdégo / cokolwiek ieſt płći mężkiéy/ 3 od dwudzieſtu lat y wyßéy / wßyſtkich mężów mocnych w Izráelu / á policzyćie ie według ᶜhufców ich/ ty y Aáron. 4 A z wámi będą książętá pokolenia y domów w rodzinách ſwych/ 5 których te ſą imioná. B Z Ruben / Eliſur ᵈſyn Sedeur. 6 Z Simeon/ Sálámiel ſyn Suryſáddái. 7 Z Judá / Náásſon / ſyn Aminádáb. 8 Z Iſſáchár / Náthánáél ſyn Suar: 9 Z Zábulon / Eliáb ſyn Helon. 10 A ſynów Jozephowych z Ephraim: Eliſámá ſyn Ammiud. Z Mánáſſe/ Gámáliel ſyn Phádáſſur. 11 Z Beniámin/ Abidan ſyn Gedeonów. 12 Z Dan / Ahieſer ſyn Ammiſádái: 13 Z Aſer / Phegiel ſyn Ochran. 14 Z Gad / Eliazáph ſyn Duel. 15 Z Nephtali/ Ahirá ſyn Enan. 16 Ci náząceńieyßy książętá ludu w pokoleniách y w rodzáiách ſwoich/ y głowy woyſká Izráelowégo: 17 które wźięli Moyżéß y Aaron ze wßyſtkim mnoſtwem poſpólſtwá: 18 y zgromádźili pierwßégo dniá miesiącá wtórégo / popiſuiąc ie według rodu/ y domów/ y fámiliy / y głów / y imion káżdégo / od dwudzieſtégo roku y wyßéy/ 19 iáko był przykazał PAN Moyżéßowi. C 20 A policzeni ſą ná puſczy Synai. Z Ruben pierworodnégo Izráelowégo / według rodów / y fámiliy / y domów ich/ y imion káżdéy głowy/ wßytkiéy płći mężkiéy od dwudzieſtégo roku y wyßéy/ wychodzących ná woyne/ 21 cztérdźieśći y ßeść tyśiecy y pięć ſet. 22 Z ſynów Simeon według rodzáiów / y fámiliy / y domów rodzin ich / policzeni ſą po imionách y po głowách káżdégo/ wßytkiéy mężczyzny od dwudzieſtégo roku y wyßéy / wychodzących ná woyne / 23 pięćdźieśiąt y dźiewięć tyśiecy y trzy ſtá. 24 Z ſynów Gad/ według rodzáiów/ y fámiliy / y domów rodzin ich/ náliczeni ſą po imionách káżdégo od dwudzieſtu lat y wyßéy/ wßyſcy którzyby ná woyne wychodźili/ 25 cztérdźieśći y pięć tyśiecy / ßeść ſet y pięćdźieśiąt. 26 Z ſynów Judá / według rodzáiów / y fámiliy / y domów rodzin ich po imionách káżdégo/ D od dwudzieſtégo roku y wyßéy/ wßyſcy którzy mogli ná woyne wychodźić/ 27 náliczeni ſą śiedm dźieśiąt y cztérzy tyśiące / y ßeść ſet. 28 Z ſynów Iſſáchár / według rodzáiów/ y fámiliy/ y domów rodzin ich / po imionách káżdégo / od dwudzieſtégo roku y wyßéy/ wßyſcy którzyby ná woyne wychodźili/ 29 náliczeni ſą pięćdźieśiąt y cztéry tyśiące / y cztéry ſtá. 30 Z ſynów Zábulon / według rodzáiów / y fámiliy / y domów rodzin ich/ náliczeni ſą po imieniu káżdégo / od dwudzieſtégo roku y wyßéy/ wßyſcy którzy mogli ná woyne wychodźić/ 31 pięćdźieśiąt y śiedm tyśiecy / y cztéry ſtá. 32 Z ſynów Jozeph/ z ſynów Ephraim / według rodzáiów / y fámiliy/ y domów rodzin ich / E náliczeni ſą po imieniu káżdégo / od dwudzieſtégo roku y wyßéy / wßyſcy którzy mogli ná woyne wychodźić/ 33 cztérdźieśći tyśiecy / pięć ſet. 34 A z ſynów Mánáſſe/ według rodzáiów/ y fámiliy / y domów rodzin ich / popiſáni ſą po imieniu káżdégo / od dwudzieſtégo roku y wyßéy/ wßyſcy którzy mogli ná

Ex: 30. b 12.

ᶜPod chorągwią.

ᵈZydowie miáſto przezwiſká kłádą imię włáſné Oycá.

35 gliná woyne wychodźić/ trzydźieśći 36 dwá tyśiącá / dwie śćie. Z synów Beniáminowych/ według rodzáiów/ y fámiliy / y domów rodźin ich / náliczeni są imionmi káżdégo / od dwudźiestégo roku y wysszéy/ wszyscy którzy mogli wychodźić ná woyne/ 37 trzydźieśći piec tyśiecy/ cztéry stá. 38 Z synów Dán/ według rodzáiów/y fámiliy/ y domów rodźin ich / náliczeni są káżdégo imieniem / od dwudźiestégo roku y wysszéy / wszyscy którzy mogli ná woyne wychodźić/ 39 szesćdźieśiąt / 40 dwá tyśiącá/ śiedm set. Z synów Aser / według rodzáiów / y fámiliy/ y F domów rodźin ich / náliczeni są po imionách káżdégo od dwudźiestégo roku y wysszéy / wszyscy którzy mogli wyniść ná woyne/ 41 czterdźieśći tyśiecy y tyśiąc / piec set. 42 Z synów Nephtháli/według rodzáiów/y fámiliy/y domów rodźin ich/ náliczeni są imieniem káżdégo/od dwudźiestég roku y wysszéy/ wszyscy którzy mogli wychodźić ná woyne / 43 piecdźieśiąt trzy tyśiące/cztéry stá. 44 Ci są/ które policzyli Moyzesz y Aaron/y dwánaśćie kśiążąt Izráelskich/ káżdégo według domów rodzáiów ich. 45 A byłá wszytká summá synów Izráelowych według domow / y fámiliy ich / od dwudźiestégo roku y wysszéy/którzy mogli wychodźić ná woyne/ 46 po szesć kroć sto tysiecy y trzy tyśiące mężów / piec set y piecdźieśiąt. 47 Lecz Lewitow w G pokoleniu fámiliy swoich/ nie liczono z nimi. 48 A mówił PAN do Moyzeszá/ rzekąc: 49 Pokolenia Lewi nie licz/ y nie położysz summy ich z synmi 50 Izráelowémi: ále ie postánów nád przybytkiem świádectwá/y wszytkim naczyniem iego/y cokolwiek ku cerem oniam należy. Ci nośić będą przybytek/ y wszytko naczynie iego: y będą w posługowániu/ y w około przybytku obozem sie położą. 51 Gdy będźie ćie mieć ćiągnąć/ Lewitowie przybytek skłádáć będą: á gdy sie obozem położyć postáwią: á ktoby [a]obcy przystąpił/ zábit będźie. 52 A synowie Izráelowi będą stáć obozem/ káżdy wedle hufców y [b]pułków y wóysk swoich. 53 A Lewitowie wkoło przybytku namioty rozbiiáć będą / áby nie przyszedł gniew ná zgromádzenie synów Izráelowych/ y będą czuć ná 54 stráży przybytku świádectwá. Y uczynili tedy synowie Izráelowi wedle wszytkiégo/co był przykazał PAN Moyzeszowi.

Summá. 603550.

Lewitowie y kápłani nie idą w popis woienny bo nie ná woynie ále w kośćiele służyć mieli.

[a] *nie z pokolenia Lewi.*

[b] *pod chorągwią. H.*

1 *Y mówił.* Té kśięgi Grékowie ἀριθμοὺς, Láćinnicy Numeros, to iest/ Liczby zowią/ iż w pierwszych piąći Rozdźiałách/ liczbe y popis synów Izráelowych na woyne w sobie zámykáią. Żydowie od pierwszych słów tychże kśiąg וידבר Vaiedabber, to iest/ A mówił/ názywáią: Máią w sobie historyą trzydźieśći y dźiewiąći lat/ to iest/ máło niewszytko co sie pod Moyzeszem dźiało / áż do iedenastégo kśieżycá roku czterdźiestégo/ od wyśćia z Aegyptu/ Stánowiská/ Obozy na puszczy/y zwyćiestwo ludu z te strone Iordanu / szemránie ludu/ Proroctwo Báálámowé. Iedno tylko mieysce znáyduie sie v Janá S. z tych kśiąg przywiedźioné: Ale sententiy podobnych ośmnaśćie w Nowym Testámenćie.

ROZDZIAŁ II.

1 Mówił PAN do Moyzeszá y Aaroná/ rzekąc: 2 Káżdy wedle hufców / znáków y chorągwi/ y do A mów rodźin swoich / obozem sie położą synowie Izráelowi w około przybytku przymierzá. 3 Ná wschód słońcá Iudás rozbiie namioty / według hufców woyská swoiego: á będźie [c]Hetmánem synów iego Náhásson syn Aminadáb. 4 á wszytká summá ludu woiennégo z pokolenia iego/ śiedmdźieśiąt y czteéry tyśiące / y 5 szesć set. Podle niego położyli sie obozem pokolenia Isáchár/ którégo Hetman był Náthánáel syn Suár/ 6 á wszystek poczet żołnierzów iego/ piecdźieśiąt czteéry tyśiące/czteéry stá. 7 W pokoleniu Zábulon Hetmánem 8 był Eliáb syn Helon. Wszytko z pokolenia iego woysko żołnierzów/piecdźieśiąt śiedm tyśiecy / czteéry stá. 9 Wszytkich których w obozie Iudy náliczono było/sto ośmdźieśiąt/ szesć tyśiecy/ czteéry stá: á wedle hufców swoich pierwszy wynidą. 10 W obozie B synów Ruben ku południowéy stronie/Hetmánem będźie Elisur syn Sedeur/ 11 á wszytko woysko żołnierzów

Porządek stánowisk w obozie y imioná Hetmánów.

Obós Iudy.

[c] *ábo kśiążęćiem.*

We wszytkim woysku były czteéry przednieysze chorągwie, á pod każdą chorągwią troie pokolenia, przy tych było inszych mnieyszych chorągwi bárzo wiele.

Obós Ruben.

iego którzy ſą policzeni/ czterdzieści ſześć tyśiecy/ pięć ſet. Podle niego obozem ſie położyli z pokolenia Simeon: których Hetman był Sálámiel ſyn Suryſádái: á wßytko woyſko żołnierztwá ieg/ które policzono/ pięcdźieśiąt/ dźiewięć tyśiecy/ trzy ſtá. W pokoleniu Gad/ Hetmánem był Eliazaph ſyn Duel/ á wßytko woyſko żołnierzów ieg/ którzy ſą policzeni/ czterdzieści pięć tyśiecy/ ſześć ſet/ pięćdźieśiąt. Wßytkich popiſánych w obozie Ruben/ ſto pięćdźieśiąt tyśiecy/ tyśiąc/ cztery ſtá/ pięćdźieśiąt w hufiech ſwoich: we wtórym rzedźie pociągną. A podniosą przybytek świádectwá według vrzedów Lewitów y hufców ich/ iáko podnieśion bedźie ták też y złożon/ káżdy wedle mieyſc y porządków ſwoich ciągnąć bedźie. Ku zachodniey ſtronie bedźie obóz ſynów Ephráim/ których Hetman był Eliſámá/ ſyn Ammiud: Wßytko woyſko żołnierzów iego/ którzy ſą policzeni/ czterdzieści tyśiecy pięć ſet. A z nimi pokolenie ſynów Mánáſſe/ których Hetman był Gámáliel ſyn Phádáſſur. á wßytko woyſko żołnierzów iego/ którzy ſą policzeni/ trzydźieści y dwá tyśiącá/ dwieście. W pokoleniu ſynów Beniámin Hetman był Abidan ſyn Gedeonów: á wßytko woyſko żołnierzów ieg którzy popiſáni ſą/ trzydźieści pięć tyśiecy/ cztery ſtá. Wßytkich policzonych w obozie Ephráim/ ſto ośm tyśiecy ſto w hufiech ſwoich: ci pociągną trzeci. Ku pułnocney ſtronie położyli ſie obozem ſynowie Dan/ których Hetman był Ahiezer ſyn Ammiſſadai. Wßytko woyſko żołnierzów iego którzy ſą policzeni/ ſześćdźieśiąt/ dwá tyśiącá/ śiedm ſet. Podle niego rozbili namioty z pokolenia Azer: których Hetman był Phegiel ſyn Ochran. á wßytko woyſko żołnierzów iego którzy policzeni ſą/ czterdzieści tyśiecy/ tyśiąc/ pięć ſet. Z pokolenia ſynów Nephtháli Hetman był Ahirá ſyn Enán. á wßytko woyſko żołnierzów ieg/ pięćdźieśiąt trzy tyśiące cztery ſtá. Wßytkich policzonych w obozie Dan było ſto pięćdźieśiąt śiedm tyśiecy/ ßeść ſet: á oſtátni pociągną. Tá liczbá ſynów Izráelowych według domów rodzin ich/ y wedug hufów rozdźielonego woyſká/ po ßeść kroć ſto tyśiecy/ trzy tyśiącé/ pięć ſet/ pięćdźieśiąt. A Lewitów nie liczono miedzy ſyny Izráelowymi: ták bowiem był przykazał PAN Moyzeßowi. Y vczynili ſynowie Izráelowi wedle wßytkiego co był PAN roſkazał. Stánowili ſie obozem według hufów ſwoich/ y ciągneli według fámilij y domów oyców ſwoich.

Margin notes: 12, 13, 14, 15 Ráguelów. H., 16, 17 Zá obozem Ruben: w pośrzodku czterech przedniejßych chorągwi przybytek Páński był nieśiony., 18 C, Obóz Ephráim., 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25 Obóz Dán., 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, Chorągwi. H.

ROZDZIAŁ III.

Ę ſą rodzáie Aaroná y Moyzeßá/ w dźień którego mówił PAN do Moyzeßá ná górze Sinai. A te imioná ſynów Aaronowych: pierworodny iego Nádáb/ potym Abiu/ y Eleázár/ y Ithámár. Te imioná ſynów Aaronowych kápłanów których pomázano/ y których rece nápełniono y poświecono/ áby kápłáński vrząd ſpráwowáli. Nádáb bowiem y Abiu pomárli gdy ofiárowáli ogień obcy przed obliczem PANSKIM ná puſczy Sinái/ bez potomſtwá: y odpráwowáli kápłáński vrząd Eleázár y Ithámár przed Aaronem oycem ſwoim. Y mówił PAN do Moyzeßá/ rzekąc. Przywiedź pokolenie Lewi/ y poſtaw przed oczymá Aaroná kápłáná áby mu ſłużyli/ y ſtrzegli y pilnowáli cokolwiek należy do ſłużby zgromádzenia przed przybytkiem świádectwá/ y niech ſtrzegą naczynia przybytkowego/ ſłużąc ná poſłudze iego. Y dáruieß Lewity/ Aaronowi y ſynóm iego/ którym dáni ſą od ſynów Izráelowych. A Aaroná y ſyny iego poſtánowiß nád ſłużbą kápłáńſką. Obcy którzyby ku poſługowániu przyſtąpił/ vmrze. Y mówił PAN do Moyzeßá/ rzekąc: Jam wźiął Lewity od ſynów Izráelowych miáſto wßelkiego pierworodnego otwarzáiącego żywot miedzy ſyny Izráelowymi/ y bedą Lewitowie moi. Bo

Margin notes: Exo: 6. d23. Synowie Aaroná., 1 A, 2, 3, Ofiárámi. Leu: 10. a 2. 1. Par: 24 a 2, 4 nie z ołtarzá wźiety., 5, 6 Lewitóm porucza vrząd ſłużenia w świątnicy., 7, 8, 9, 10 B nie kápłan., 11, 12, 13 Exo: 13. a 2. Num: 8. c 16.

móy iest kāżdy pierworodny: od tąd iákóm pobił pierworodné w ziemi Aegyptskiey / poświęciłem sobie cokolwiek sie pierwszégo rodzi w Izráelu od człowieká áż do bydlęciá / moi są: Ja PAN. 14 Y mówił PAN do Moyzészá ná puszczy Synai rzekąc: 15 Policz syny Lewi według domów oycow ich / y fámiliy / káżdégo mężczyznę od iednégo miesiącá y wyszszéy. 16 Policzył Moyzész iáko PAN przykazał / 17 y należieni są synowie Lewi po imionách swych: Gerson y Kááth y Meráry. 18 Synowie Gersón: Lebni y Semei. 19 Synowie Kááth: Amram y Jesaar / Hebron y Ozyel. 20 Synowie Merary: Moholi y Musy. 21 Od Gersoná były dwie fámilie / Lebnitská y Semeyská: 22 których náliczono ludu płci mężkiéy / od iednégo Miesiącá y wyszszéy / siedm tysięcy y pięć set. 23 Ci zá przybytkiem kłáść sie obozem będą / ná zachód słońcá 24 pod Hetmánem Eliásaph synem Lael. 25 A będą mieć straż w przybytku przymierza / 26 sam przybytek y przykrycie iego / zasłonę która záciągáią przededrzwiámi przykryciá przymierza / y opony sieni / oponę też która záwieszáią w wejściu sieni przy bytku / y cokolwiek do służby ołtarzá należy / powrozy przybytkowé y wszytkie státki iego. 27 Rod Kááth / będzie miał lud Amrámity / y Jesáárity / y Hebronity / y Ozyelity. Teć są domy Káathitów / policzoné po imionách swoich / 28 wszytkich rodzáiu mężkiégo / od iednégo księżycá y wyszszéy / ośm tysięcy / sześć set: będą mieć straży Swiątnice / 29 y położą sie obozem ná południową stronę. 30 A Hetman ich będzie Elisáphan syn Ozyel / 31 y będą strzédz skrzynie / y stołu / y lichtarzá / ołtarzów y naczynia Swiątnice / którémi służbę spráwuią y zasłony / y wszelki tákowy sprzęt. 32 A Hetman Hetmánów Lewitckich Eleázár syn Aaroná kápłaná będzie nád strażnikámi straży Swiątnice. 33 A od Meráry będą ludowie Moholitowie y Muzytowie / policzeni imionmi swymi: 34 Wszytkich rodzáiu mężkiégo / od iednégo miesiącá y wyszszéy / sześć tysięcy / dwie ście. 35 Hetman ich Suriel / syn Abihaiel: ná północnéy stronie / obozem sie położą. 36 Pod ich strażą będą deszczki przybytkowé / y drążki / y słupy / y podstáwki ich / y wszytko co ku tákowéy służbie należy: 37 y słupy sienné w około z podstáwkámi swémi / y kołki z powrozámi. 38 Stánowić sie obozem będą przed przybytkiem przymierza / to iest / ná wschód słońcá / Moyzész y Aaron z syny swémi / trzymáiąc straż Swiątnice w posrzodku synów Izráelowych. Ktokolwiek obcy przystąpi / vmrze. 39 Wszytkich Lewitów / które policzyli Moyzész y Aaron wedle przykazánia PANSKIEGO / według domów ich / rodzáiu mężkiégo / od miesiącá iednégo y wyszszéy / było dwádzieściá dwá tysiącá. 40 Y rzekł PAN do Moyzészá: Policz pierworodné płci mężkiéy z synów Izráelowych / od iednégo miesiącá y wyszszéy / y będziesz miał summę ich. 41 Y weźmiesz mi Lewity miásto wszytkich pierworodnych synów Izráelowych / Jam iest PAN: y bydło ich miásto wszego pierworodnégo bydłá synów Izráelowych. 42 Policzył Moyzész iáko był PAN przykazał / pierworodné synów Izráelowych. 43 Y było mężczyzn wedle imion swych / od miesiącá iednégo y wyszszéy / dwádzieściá dwá tysiącá / dwieście / siedmdziesiąt trzéy. 44 Y mówił PAN do Moyzészá rzekąc: 45 Weźmi Lewity miásto pierworodnych synów Izráelowych: y bydło Lewitów miásto bydłá ich / y będą moimi Lewitowie. Ja iestem PAN. 46 A w okupie dwu set siedmdziesiąt trzech / którzy przechodzą liczbę Lewitów z pierworodnych synów Izráelowych / 47 weźmiesz po pięci syklów ná káżdą głowę wedle wagi Swiątnice. Sykiel ma dwádzieściá pieniedzy. 48 y dasz pieniądze Aaronowi y synom iego / okup tych którzy są nádzwysz. 49 Wziął tedy Moyzész pieniądze tych / którzy byli nádzwysz / y które odkupili od Lewitów / 50 zá pierworodné synów Izráelowych / tysiąc / trzy stá / sześćdziesiąt pięć syklów / wedle wagi Swiątnice. 51 Y dał ie Aaronowi y synóm iego / według słowá które mu był PAN przykazał.

Marginalia: C, D, E, F, G. Policzenie Lewitów. Exo: 6. c 16. — Lewity z dzieciństwá liczono ná posługi kośćielné nie ták ná woynę. — przybytku — która iest podle przybytku y podle ołtarzá wokoło H. — strzédz — y straży H. — Summá 22000. — Policzenie wszytkich pierworodnych. — 22273. — ger H. Exo: 30. b. 14. Leu: 27. c 25. Eze: 43. d. 12.

Których

Nápełnić ręce kápłanów co znáczy.

3 *Których ręce nápełnione.*] Jeſt to Hebraiſmus czeſty w piſmie S. który ztąd vróſt/ iż gdy kápłany świecono/ ofiáry kłádziono ná ręce kápłáńſkie / iáko roſkazał Exod: 29. ver: 24. y ták ręce ich nápełniano ofiárámi y dárámi/ co też wſpomina Leuit: 8. ver: 26. ztąd ieſt obyczay mowy Zydowſkiéy/ nápełnić ręce/ to ieſt/ poświęcić.

6 *Pokolenie Lewi.*] Acz niemógł bydź żaden kápłanem / tylko z pokolenia Lewi/ wßákże nie wßyſcy Lewitowie byli kápłany/ tylko Aaron y ſynowie iego: á inßy byli ná poſługách w kościele.

ROZDZ. IIII.

Vrzędy Lewitów według domów ich.

Mówił PAN do MOyżéßá y Aaroná / rzékąc: [2] Weźmi Summe ſynów Kááth z pośrzodku Lewitów według domów y fámiliy ich / [3] od trzydzieſtégo roku y wyßéy áż do piećdzieśiątégo roku/ wßytkich którzy wchodzą áby ſtáli y ſłużyli w przybytku przymiérza. [4] Tá ieſt ßużbá ſynów Kááth: do przybytku przymiérza y do Swietégo Swietych/ [5] wnidźie Aaron y ſynowie iego / gdy ſie bedźie miał rußyć obóz/ y zéymą záſłone któ ra wiśi przededrzwiámi / y vwiną w nie ſkrzynie świádectwá / [6] y okryią záś przykryciem z ſkór fiołkowéy fárby / y rozćiągną ná wiérzchu przykryćie wßytko z hiácyntu / y záłożą drążki. [7] Stół też pokłádánia obwiną przykryciem z hiácyntu / y pokłádą z nim kádźidlnicé y możdżerzyki/ kubki y czáßé do lania ofiar mokrych: ᶻ chléb záwße ná nim bedźie: [8] y rozćiągną z wiérzchu nákryćié kármázynowé/ któ ré záś nákryią przykryciem z ſkór fiołkowéy máśći/ y záwiodą drążki. [9] Wezmą też przykryćié z hiácyntu/ którym nákryią lichtarz z lámpámi y kléſczykámi/ y z vćieradły iego / y ze wßytkim naczyniem oliwnym / które do przyprawienia lamp ſą potrzebné: [10] á ná wßytko włożą przykryćié z ſkór fiołkowéy fárby / y záłożą drążki. [11] Ołtarz záśie złoty obwiną odźieniem z hiácyntu / y rozćiągną z wiérzchu déke z ſkór fiołkowéy máśći / y záłożą drążki. [12] Wßytko naczynié / którym ſłużą w Swiątnicy / obwiną w przykryćié z hiácyntu/ y rozćiągną z wiérzchu déke z ſkór fiołkowéy máśći/ y záłożą drążki. [13] Ale y ołtarz oczyszczą z popiołu y obwiną ji odźieniem ßárłatnym / [14] y włożą z nim wßytko naczynié/ którégo vżywáią do ſłużby iego/ to ieſt naczynia do bránia w śie ognia/ widełki/ trzyzebáté widły/ haki / y łopáty. Wßytko naczynié ołtarzá nákryią déką z ſkór fiołkowéy máśći / y záłożą drążki. [15] A gdy vwiną Aaron y ſynowie iego Swiątnice / y wßytko naczynié iéy/ gdy ſie bedźie rußał obóz/ tedy wnidą ſynowie Kááth/ áby nieśli vwinioné: y nie dotkną ſie naczynia Swiątnice/ áby nie pomárli. Té ſą brzemioná ſynów Kááth w przybytku przymiérza: [16] ᵉ nád którémi bedźie Eleázár ſyn Aaroná kápłaná: do którégo ſtáránia należy oliwá do przyprawienia lamp y zapał złożony / y ofiárá którą záwße ofiáruią / y oleick námázywánia/ y cokolwiek do ſłużby przybytku należy/ y wßégo naczynia / które ſą w Swiątnicy. [17] A rzékł PAN do Moyżéßá y Aaroná / mówiąc: [18] Nie wytrácaycie ludu Kááth z pośrzodku Lewitów: [19] ále to im vczyńcie áby żyli/ á nie pomárli/ ieſli ſie dotkną Swietych nád Swietymi. Aaron y ſynowie iego wnidą / y oni rozłożą robotę káżdégo/ y rozdźielą co kto ma nieść. [20] Jnßy żádną dwornośćią niech nie widzą rzeczy które ſą w Swiątnicy/ piérwéy niżli ie obwiną / ináczéy pomrą. [21] A mówił PAN do Moyżéßá/ rzekąc: [22] Weźmi też ſumme ſynów Gerſon według domów y fámiliy y rodźin ich / [23] od trzydźieśći lat y wyßéy áż do lat piąćidźieśiąt. Policz wßytkié którzy wchodzą y ſłużą w przybytku przymiérza. [24] Ten ieſt vrząd domu Gerſonitów/ [25] áby nośili opony przybytku/ y wiérzch przymiérza/ przykryćie drugié/ á nád wßyſtko záſłone fiołkowéy máśći / y záſłone która wiśi w weśćiu przybytku przymiérza / [26] opony śienné y záſłone w weśćiu które ieſt przed przybytkiem. ᵍ Wßytko co do ołtarzá należy/ powózki y naczynia poſługowánia/ [27] ná roſkazánie Aaronowé y ſynów iego / poniosą ſynowie Gerſon/ y bedźie wie dział káżdy którému ćiężarowi ma

Vrząd Synów Káát.

ᶻ Ficurá Eucháryſtiiéy która ták że záwżdy chowáia w kośćiele.

ᵉ 70 Tłumácze zowią go πισκόπος

W chodźić y pátrzyć do świątnice zákázuie.

Vrząd Synów Gerſon.

ᵍ Która śień ieſt około ołtarzá. H.

28 bydź podlégły. Tá ieſt ſłużbá fámiliy Gerſonitów w przybytku przymiérza/ á bedą pod reką Jthámárá ſyná Aaroná kápłaná. 29 Syny też Meráry wedle fámiliy y domów oyców ich policzyß/ 30 od trzydzieſtu lat y wysßéy áż do piąćidzieśiąt lat/ wßytkich którzy wchodzą ná vrząd poſługi ſwéy/ y ſłużbe przymiérza świádectwá. 31 Té ſą brzemioná ich: bedą nośić deſczki przybytku y drążki iego/ ſłupy y podſtawki ich/ 32 ſłupy też śieni w około z podſtawkámi/ y z kołkámi/ y z powrozámi ich. Wßytko naczynié y ſprzet pod liczbą wezmą y ták poniosą. 33 Ten ieſt vrząd fámiliy Meráreczyków/ y ſłużbá w przybytku przymiérza/ á bedą pod reką Jthámárá ſyná Aaroná kápłaná. 34 Policzyli tedy Moyzéß y Aaron y przełożeni Synágogi ſyny Kááth według rodów y domów oyców ich/ 35 od trzydzieſtu lat y wysßéy áż do piećdziesiątégo roku/ wßyſtkié którzy wchodzą ná poſługe przybytku przymiérza: 36 y nálázło ſie ich dwá tyśiącá/ siedm ſet/ piećdzieśiąt. 37 Ten ieſt poczet ludu Kááth/ którzy wchodzą do przybytku przymiérza: té policzył Moyzéß y Aaron/ według słowá PANSKIEGO przez reke Moyzéßá. 38 Zliczeni też ſą y ſynowie Gerſon/ według rodów y domów oyców ich/ 39 od trzydzieſtu lat y wysßéy/ áż do piąćidzieśiątégo roku/ wßyſcy którzy wchodzą áby ſłużyli w przybytku przymiérza: 40 y nálázło ſie ich dwá tyśiącá/ ßeść ſet/ trzydzieści. 41 Ten ieſt lud Gerſonitów/ które policzyli Moyzéß y Aaron wedle słowá PANSKIEGO. 42 Policzeni ſą y ſynowie Meráry/ według rodów y domów oyców ich/ 43 od trzydzieſtu lat y wysßéy/ áż do piąćidzieśiątégo roku/ wßyſcy którzy wchodzą do wypełnienia porządku przybytku przymiérza: 44 y nálázło ſie ich/ trzy tyśiące/ dwieście: 45 Ten ieſt poczet ſynów Meráry/ które policzyli Moyzéß y Aaron/ według roſkazánia PANSKIEGO przez reke Moyzéßá. 46 Wßyſcy którzy policzeni ſą z Lewitów/ y które popiſáć kazał miánowicie Moyzéß y Aaron/ y przełożeni Jzráelſcy/ według rodów y domów oyców ich. 47 od trzydzieſtu lat y wysßéy/ áż do piećdzieśiątégo roku/ wchodzący ná ſłużbe przybytku/ y ná noßenié brzemion/ 48 było wobec ośm tyśiecy/ pieć ſet ośmdzieśiąt. 49 według słowá PANSKIEGO policzył ie Moyzéß/ kážděgo według vrzedu y brzemienia iego/ iáko mu był PAN przykazał.

Vrząd ſynów Meráry.

do przybytku.

Káátitów 2750.

przez Moyzéßá.

Gerſonitów 2630.

Meráritów. 3200.

Lewitów Wßytkich 8580.

ROZDZIAŁ V.

1 Mówił PAN do Moyzéßá/ rzekąc: 2 Przykaż ſynóm Jzráelowym/ áby wyrzućili z obozu wßelkiégo trędowátégo/ y który naśieniem płynie/ y ſplugáwił ſie vmárłym: 3 ták mężczyzne iáko y niewiáſtę wyrzuććie z obozu/ áby go nie ſplugáwili gdyżem mießkał z wámi. 4 Y vczynili ták ſynowie Jzráelowi/ y wyrzućili ie z obozu/ iáko mówił PAN Moyzéßowi. 5 Y mówił PAN do Moyzéßá/ rzekąc: 6 Mów do ſynów Jzráelowych: Mąż ábo niewiáſtá gdy vczynią ze wßytkich grzéchów które ſie zwykły ludziom przygadzáć/ á przez niedbáłość przeſtępią przykazánié PANSKIE/ y zgrzéßą/ 7 wyznáią grzéch ſwóy * y oddádzą ſáme główną rzecz y piątą cześć nádzwyß onému przećiw któremu zgrzéßyli. 8 A ieſliby nie był ktoby odebrał/ dádzą PANV/ y bedzie kápłáńſkié/ wyiąwßy báráná/ który bywa ofiárowan ná oczyśćienié/ áby był ofiárá vbłagálna. 9 Wßytkié też piérwociny/ które ofiáruią ſynowie Jzráelowi/ należą do kápłaná: 10 y cokolwiek do świątnice ofiáruią od kážděgo/ y dáią w rece kápłáńſkié/ iego bedzie. 11 Y mówił PAN do Moyzéßá/ rzekąc: 12 Mów do ſynów Jzráelowych/ y rzeczeß do nich: Mąż któregoby żoná wyſtąpiłá/ y wzgárdziwßy małżonkiem 13 ſpáłáby z inßym mężem/ á tegoby mąż doznáć niemógł/ ále táiemné ieſt cudzołoztwo/ á świádkámi niemoże bydź dowiedzioné/ iż iéy nie záſtano w cudzołoztwie: 14 ieſli duch podeyźrzenia wzrußy mężá przećiw żenie ſwéy/ która ábo ieſt ſplugáwiona/ ábo fałßywé domniemánié

Którzy z obozu mieli bydź wyrzuceni

w których pośrzodku ia mießkam.

Grzéch przeſtępſtwá.

H. Spowiédź grzéchu.

który vczynili, H.

ofiáry podnoßenia.

Vſtáwá o żenie podeyźrzáney.

ná nie

15 ná nie kłádą: przywiedźie ią do kápłaná / y ofiáruie obiáte zá nie dźieśiątą część korcá mąki ięczmienney: nie wleie ná nie oliwy / áni włoży kádźidłá: ponieważ ofiárá podeyźrzenia iest / y obiátá dochodząca cudzołoztwá. 16 Ofiáruie ią tedy kápłan y postáwi przed PANEM. 17 y weźmie wody świętey w naczyniu glinianym/ C y trochę źiemie ze tłá przybytku wsypie w nie. 18 A gdy stánie niewiástá przed obliczem PANSKIM / odkryie głowę iey / y włoży ná ręce iey ofiárę wspominánia / y obiátę podeyrzenia: ásam będźie trzymał wody bárzo gorzkie / ná ktore ze złorzeczeniem klątew nákłádł. 19 Y poprzyśięże ią y rzecze: Jeśli nie spał mąż obcy z tobą/ y ieśliś nie iest splugáwiona opuśćiwszy łoże małżonkowe / nie zászkodząć te wody bárdzo gorzkie w ktorem klątew nákłádł. 20 Ale ieśliżeś vstąpiłá od mężá twego / y iesteś splugáwiona / á obcowáłáś z inszym mężem: 21 tym przeklectwam podlężesz: Niechay ćie da PAN ná przeklectwo / y przykład wszystkich w ludźie swoim: niech vczyni że wygnie łono twoie / á brzuch twoy opuchnąwszy niech śie rospuknie. 22 niechay wnidą wody przeklęte do brzuchá twego / á gdy opuchnie żywot / niech wygnie łono. Y odpowie oná niewiástá / Amen / amen. 23 Y nápisze D kápłan ná kśiążkách te przeklectwá / y zmáże ie wodą bárzo gorzką ná ktorą klątew nákłádł / 24 y da iey pić. 25 Ktorą gdy wypije / weźmie kápłan z ręki iey ofiárę podeyrzenia / y podnieśie ią przed PANEM / y włoży ią ná ołtarz: 26 wszákże ták / że pierwey / garść ofiáry weźmie z tego co ofiáruią / y spali ná ołtarzu: y ták da pić niewieśćie wodę bárzo gorzką. 27 Ktorą gdy wypije / ieśli splugáwiona iest / á wzgárdźiwszy mężá cudzołostwá winná / rozeydźie śie po niey wodá przeklectwá / y gdy śie brzuch wezdmie / łono wygnie: y będźie niewiástá ná przeklectwo / y ná 28 przykład wszytkiemu ludowi. Ale ieśli nie iest splugáwiona / będźie bez obráženia / y dźiatki mieć będźie. 29 Tenći iest zakon podeyrzenia. Jeśli vstąpi żoná od mężá swego / y ieśli splugáwiona będźie / 30 á mąż duchem podeyrzenia wzruszony / przywiedźie ią przed oblicze PANA / y vczyni iey kápłan wedle wszystkiego co iest nápisano: 31 mąż bez winy będźie / á oná odnieśie niepráwość swoię.

Wodá święta.

Ták mi śie niech stánie.

7 *Wyznáią grzech swoy.*] Zydowskie słowo והתודו Vehicualu właśnie śie może przełożyć ták: Miánowićie y iáśnie wyznáią grzech swoy / to iest / ktory vczynili. bo ták żydowskie słowá znáczą. Skąd rozumieć możemy / iż tu roskazano było Zydom aby grzechy swoie wyznawáiąc miánowáli: bo kiedyby byli tylko grzechy ogułem bez miánowánia wyznawáli / nie mowiłoby pismo ś. wyznáią iawnie grzech ktory vczynili. Ale by rzekło / wyznáią grzechy swoie. A ták tu masz spowiedź w stárym Zakonie zwyczáyną. Oczym tesz Leuit. 5. v. 5. Przypowieśt. 24. v. 13. Eccles. 4. v. 31.

Figurá spowiedźi grzéchów.

ROZDZIAŁ VI.

1 Mowił Pan do Moyżeszá rzekąc: 2 Mow do synów A Izráelowych / y rzeczesz do nich: Mąż ábo Niewiástá gdy vczynią ślub áby śie poświęcili: y chcą śie PANV poświęćić: 3 od winá / y od wszelkiego co vpoić może / wstrzymawáć śie máią. Octu z winá / y z ktoregokolwiek innego napoiu / y cokolwiek z iágody winney wytłaczáią / pić nie będą: Jágod winnych świeżych áni suchych ieść nie będą / 4 po wszytkie dni przez ktore PANV ślubem są poświęceni: cokolwiek z winnice być może: od rózynki áż do iágódki / ieść nie będą. 5 Przez wszytek czás odłączenia iego brzytwá nie przeydźie przez głowę iego / áż wypełni dni przez ktore śie poświęćił PANV. Swiętym będźie zápuszczeniem włosów głowy iego. 6 Przez wszytek czás poświęcenia swego do vmárłego nie wnidźie / B 7 áni śie y oycá / y mátki / y brátá / y śiostry pogrzebem zmáże: bo poświęcenie Bogá iego iest ná głowie iego. 8 Po wszystkie dni odłączenia swego / świętym będźie PANV. 9 A ieśliby kto vmárł nagle przed nim / splugáwi śie głowá poświęcenia iego

Vstáwá o Názáreyczykách.

Názáreuszá H.

odłączenia ábo Názáreystwá swego, H.

go: którą ná tychmiast ogoli onegóż dniá oczyścienia swegó/ y zásię siódmé 10 go/ á ósmégo dniá ofiáruie pare synogárlic/ ábo dwoie gołąbiąt/ kápłanowi w weściu przymierza świádectwá. 11 A uczyni kápłan iedno zá grzéch/ á drugié ná cáłopalenié/ y będzie sie modlił zá nim/ bo zgrzészył nád umárłym: y poświęci głowe iego w on 12 dzień: y poświęci PANU dni odłączenia iego/ ofiáruiąc báránká rocznégo zá grzéch: wszákże ták áby dni piérwszé wniwecz poszły/ ponieważ splugáwioné poświecenié iego. 13 C Ten iest zákon poświecenia. Gdy sie wypełnią dni/ które był ślubem postánowił: przywiedzie go do drzwi przybytku 14 przymierza/ y ofiáruie obiáte iego PANU/ báránká rocznégo bez mákuły ná cáłopalenié/ y owce roczną bez zmázy zá grzéch/ y báránká bez mákuły ofiáre zapokoyną/ 15 y kosz chlebów przasnych oliwą záczynionych/ y kreplów bez kwásu oliwą pomázánych/ y 16 mokré ofiáry káżdégo/ które ofiáruie kápłan przed PANEM/ y uczyni ták 17 zá grzéch iáko y ná cáłopalenié. A Báránká ofiáruie ofiáre zapokoyną PANU/ ofiáruiąc wespół kosz przásników y mokré ofiáry wedle zwyczáiu powinné. 18 Tósz ogolony będzie Názáreus przed drzwiámi przybytku przymierza z włosów poświecenia swego: y weźmie włosy iego y włoży ná ogień który iest podłożony pod ofiáre zapokoynych. 19 D A łopátke uwárzoną báráná/ y chléb przez kwásu ieden z koszá/ y krepel przáśny ieden/ y da w rece Názáreuszá/ po ogoleniu głowy iego. 20 A wziąwszy ie zás od niego/ podnieśie przed obliczem PANSKIM. A poświecone Kápłáńskié będą/ iáko mostek/ który odłączyć kazano/ y łopátká. potym może pić Názáreus wino. 21 Tenci iest zákon Názáreuszá/ kiedy ślubi obiáte swą PANU czásu poświecenia swego/ oprócz tego co naydzie reká iego wedle tego iáko był ná umyśle ślubił/ ták uczyni ku wykonániu poświecenia swego. 22 A mówił PAN do Moyzeszá/ rzekąc: 23 Mów Aaronowi y synóm iego: Ták błogosłáwić będziecie synóm Izráelowym/ 24 y rzeczecie im: Niechayci PAN błogosłáwi/ y niechay cie strzeże. 25 Niech pokaże PAN oblicze swoie tobie/ y 26 niech sie zmiłuie nád tobą. Niech obróci PAN twarz swoie ku tobie/ y niechci da pokóy. 27 A będą wzywáć imienia mego nád synmi Izráelowymi/ á ia im błogosłáwić będę.

przybytku, ofiáruie. — *pomázał sie umárłym.* — *Názáreuszá, H.* — *Sposob błogosłáwienia kápłáńskiégo ludowi.* — *rozświeci nád tobą, H.* — *ábo, niech cię postáwi w pokoiu, H.*

Słudzy kośćielni rozmáici.

3 *Slub áby sie poświęcili.*] W Zydowskim iest/ Slub Názyrá/ ábo Názáreyczyká. Miedzy sługi kośćielne mogą być y ci policzeni: wszákże to pewna/ że kápłany nie byli/ áni z pokolenia Lewi/ ále z káżdégo pokolenia być mogli/ iáko Samson był z pokolenia Dan/ y był Názáreyczyk/ Sedz. 13. Rzeczeni są Názárei/ od słowá Názár/ co znáczy Odłączony/ ábo Poświecony/ iákoby odłączeni od ludzi y Bogu oddáni: że sie dobrowolnie Bogu oddawáli/ włosy goląc á winá nie piiąc/ y insze obyczáie mieli iáko tu opisuie. Z tych nie którzy mieli ślub wieczny iáko Sámson/ Sedz. 13. drudzy tylko do pewné czásu/ o których też tu nawiecéy mówi. Którzy oddawáli sie ná ten ostrzeyszy żywot/ áby ták ćiáło trapili. Z tych y inszych sług kośćielnych stárégo zakonu/ byłá figurá tego co teraz iest w nowym Testámencie. Bo też tákże teraz rozmáici są słudzy w kośćiele Bożym/ są Akolitowie iáko oni którzy Lampy záświecáli. Exo. 27. Subdiákoni iáko Nátyneyczykowie/ którzy potrzeb dodawáli. 1. Paral. 9. 1. Esdræ 8. Są Diákoni iáko Lewitowie: Nád to y kápłani y Biskupi/ co sie wszystko przed tym przefigurowáło. A do tego y zakonnicy iáko Názáreyczykowie/ którzy sie Bogu oddáli y poświęcieli/ ná żywot ostrzeyszy.

ROZD. VII.

Ofiáry książąt Izráelskich ná poświącániu przybytku.

1 A Ostáło sie w dzień którégo dokończył Moyzesz przybytku y postáwił ji: y námázał y poświęcił ji ze wszytkim sprzętem iego/ ołtarz tákże/ y wszytko 2 naczynié iego: ofiárowáły książętá Izráelskie/ y głowy fámiliy/ które były w káżdym pokoleniu/ y przełożeni nád témi/ którzy policzeni byli/ 3 dáry przed PANEM: sześć wozów przykrytych ze dwunaśćią wołów. Jeden wóz dárowáło dwoie książąt/ á káżdy po iednym wołu/ y ofiárowáli ie przed przybytkiem. 4 A rzekł PAN do Mojzeszá: 5 Przyimi od nich/ áby były ná posługe przybytku/ á daśz ie Lewitóm 6 według porządku posługi ich. A ták

przyiąwszy Moyzéß wozy y woły/ oddał ie Lewitóm. 7 Dwá wozy y cztérech wołów dał synom Gerson / według tego iáko potrzebowáli. 8 Cztéry drugié wozy y ośm wołów dał synóm Meráry/według vrzędów y służby ich / pod ręką Ithámárá syná Aároná kápłaná. 9 A synóm Káath nie dał wozów y wołów: bo w świątnicy służą / á brzemioná ná swych rámionách noßą. 10 Ofiárowáły tedy Książętá ná poświecenié ołtarzá w dzień którego iest pomázány dar swóy przed ołtarz. 11 A rzékł PAN do Moyżéßá: Káżdé Książe káżdégo dniá niech ofiáruie dáry ná poświecenié ołtarzá. 12 A ták piérwßégo dniá ofiárował dar swóy Náháßson syn Aminádáb z pokolenia Judá/ 13 á były w nim miská srébrna/która ważyłá sto y trzydźieśći syklów/czáßá srébrna máiąca śiedmdźieśiąt syklów wedle wagi świątnice/ obie pełné białéy mąki záczynionéy oliwą ná ofiáre: 14 *Możdżérzyk z dźieśiąći syklów złotych pełen kádźidłá: 15 wołu z stádá/ y báráná / y báránká rocznégo ná cáłopalenié: 16 y kozłá zá grzéch: 17 á ná ofiáre zápokoynych wołów dwá / báránów pięć/*kozłów pięć/báránków rocznych pięć. tác iest ofiárá Náháßsoná syná Aminádáb. 18 Wtórégo dniá ofiárował Náthánáel syn Suár książe z pokolenia Jßáchár/ 19 miskę srébrną ważącą sto y trzydźieśći syklów / czáßę srébrną máiącą śiedmdźieśiąt syklów wedle wagi świątnice/obie pełné białéy mąki oliwą záczynionéy ná ofiáre: 20 możdżérzyk złoty máiący dźieśięć syklów pełen kádźidłá: 21 wołu z stádá / y báráná/ y báránká rocznégo ná cáłopalenié: 22 y kozłá zá grzéch: 23 á ná ofiáre zápokoynych wołów dwu/ báránów pięć/ kozłów pięć/ báránków rocznych pięć. tá byłá ofiárá Náthánáelá syná Suár. 24 Trzećiégo dniá książe synów Zábulon Eliáb syn Helon/ 25 ofiárował miskę srébrną ważącą sto y trzydźieśći syklów/czáßę srébrną máiącą śiedmdźieśiąt syklów ná wáge świątnice/ obie pełné białéy mąki oliwą záczynionéy ná ofiáre: 26 możdżérzyk złoty ważący dźieśięć syklów pełen kádźidłá: 27 wołu z stádá / y báraná / y báránká rocznégo ná cá- 28 łopalenié. y kozłá zá grzéch: 29 á ná ofiáre zápokoynych/wołów dwu/ báránów pięć/ kozłów pięć/ báránków rocznych pięć. tác iest ofiárá Eliáb syná Helon. 30 Dniá czwartégo książe synów Ruben Elisur syn Sedeur/ 31 ofiárował miskę srébrną ważącą sto y trzydźieśći syklów/czáßę srébrną máiącą śiedmdźieśiąt syklów ná wage świątnice/ obie pełné białéy mąki oliwą záczynionéy ná ofiáre: 32 możdżérzyk złoty ważący dźieśięć syklów pełen kádźidłá: 33 wołu z stádá/ y báráná/ y báránká rocznégo ná cáłopalenié: 34 y kozłá zá grzéch: 35 á ná ofiáre zápokoynych wołów dwu/ báránów pięć/kozłów pięć/báránków rocznych pięć. tác byłá ofiárá Elisur syná Sedeur. 36 Dniá piątégo książe synów Simeon Sálámiel syn Suryßáddái/ 37 ofiárował miskę srébrną ważącą sto y trzydźieśći syklów/czáßę srébrną máiącą śiedmdźieśiąt syklów ná wage świątnice / obie pełné białéy mąki oliwą záczynionéy ná ofiáre: 38 możdżérzyk złoty ważący dźieśięć syklów pełen kádźidłá: 39 wołu z stádá/ y báráná/ y báránká rocznégo ná cáłopalenié: 40 y kozłá zá grzéch: 41 á ná ofiáry zápokoyné wołów dwu / báránów pięć/ kozłów pięć/ báránków rocznych pięć/ tác byłá ofiárá Sálámiel syná Suryßáddái. 42 Dniá ßóstégo książe synów Gad Eliáságh syn Duel/ 43 ofiárował miskę srébrną ważącą sto y trzydźieśći syklów/ czáßę srébrną máiącą śiedmdźieśiąt syklów ná wage świątnice/ obie pełné białéy mąki oliwą záczynionéy ná ofiáre: 44 możdżérzyk złoty ważący dźieśięć syklów/ pełen kádźidłá: 45 wołu z stádá/ y báráná/y báránká rocznégo ná cáłopalenié: 46 y kozłá zá grzech: 47 á ná ofiáry zápokoynych wołów dwu/ báránów pięć/ kozłów pięć/ báránków rocznych pięć. tác byłá ofiárá Eliáságh syná Duel. 48 Dniá śiódmégo książe synów Ephráim Elisámá syn Ammiud/ 49 ofiárował miskę srébrną ważącą sto y trzydźieśći syklów/ czáßę srébrną máiącą śiedmdźieśiąt syklów ná wage świątnice obie pełné białéy mąki oliwą záczynionéy ná ofiáre: 50 możdżérzyk złoty ważący dźieśięć syklów pełen kádźidłá:

Ofiáry Náháßson kśiążęćiá Judzkiégo.

**ábo przystáwká złota. Tákże y niżéy wßędy.*

**koźiełków młodych.*

Ofiárá Náthánáelá kśiążęćiá Jßáchár.

Ofiárá Eliabá kśiążęćiá Zábulon.

Ofiárá kśiążęćiá Ruben.

Ofiárá kśiążęćiá synów Symeon.

Ofiárá kśiążęćiá Gad.

Ofiárá kśiążęćiá Ephraim.

51 dłá: ⁊ wołu z ſtádá/ y báráná y bárán-
52 ká rocznégo ná cáłopalenié: ⁊ y kozłá
53 zá grzéch: ⁊ á ná ofiárj zápokojnych wo-
E łów dwu/ báránów pięć/ kozłów pięć/
báránków rocznich pięć. tác byłá o-
54 fiárá Eliſám ſyná Ammiud. ⁊ Dniá
óſmégo kśiąże ſynów Mánáſſe/ Gá-
55 máliel ſyn Phádáſſur / ⁊ ofiárował
miſke ſrébrną/ wážącą ſto y trzydźie-
śći Syklów / czáſże ſrébrną/ máią-
cą ſiedmdźieśiąt ſyklów ná wagę
świątnice / obie pełné białéy mąki o-
56 liwą záczynionéy ná ofiáre: ⁊ moździe-
rzyk złoty / wážący dźieśięć ſyklów pe-
57 łen kádźidłá: ⁊ wołu z ſtádá/ y báráná/
58 y báránká rocznégo ná cáłopalenié: ⁊
59 y kozłá zá grzéch: ⁊ A ná ofiáry zá-
pokoynych / wołów dwu / báránów
pięć/ kozłów pięć/ báránków rocznych
pięć. tác byłá ofiárá Gámálielá ſyná
60 Phádáſſur. ⁊ Dniá dźiewiątégo kśią-
że ſynów Beniámin/ Abidan ſyn Ge-
61 deonów / ⁊ ofiárował miſke ſrébrną
wážącą ſto y trzydźieśći ſyklów / czá-
ſże ſrébrną/ máiącą ſiedmdźieśiąt ſy-
klów ná wagę świątnice / obie pełné
białéy mąki oliwą záczynionéy ná o-
62 fiáre: ⁊ y moździerzyk złoty wážący
63 dźieśięć ſyklów pełen kádzenia: ⁊ wo-
łu z ſtádá / y báráná/ y báránká rocz-
64 négo ná cáłopalenié: ⁊ y kozłá zá
65 grzéch: ⁊ á ná ofiáry zápokoynych /
F wołów dwu / báránów pięć / kozłów
pięć/ báránków rocznych pięć. tác by-
łá ofiárá Abidan ſyná Gedeonowé-
66 go. ⁊ Dniá dźieśiątégo kśiąże ſynów
67 Dan/ Ahiezer ſyn Ammiſáddái/ ⁊ ofiá-
rował miſke ſrébrną / wážącą ſto y
trzydźieśći ſyklów/ czáſże ſrébrną/ má-
iącą ſiedmdźieśiąt ſyklów ná wagę
świątnice / obie pełné mąki oliwą zá-
68 czynionéy ná ofiáre: ⁊ moździerzyk zło-
ty / wážący dźieśięć ſyklów pełen ká-
69 dźidłá: ⁊ wołu z ſtádá/ y báráná/ y bá-
70 ránká rocznégo ná cáłopalenié: ⁊ y
71 kozłá zá grzéch: ⁊ á ná ofiáry zápokoy-
nych wołów dwu/ báránów pięć / ko-
złów pięć / báránków rocznych pięć.
tác byłá ofiárá Ahiezer ſyná Ammi-
72 ſáddái. ⁊ Dniá iedennáſtégo / kśiąże
73 ſynów Aſſer/ Phegiel ſyn Ochran/ ⁊ o-
fiárował miſke ſrébrną/ wážącą ſto y
trzydźieśći ſyklów/ czáſże ſrébrną/ má-
iącą ſiedmdźieśiąt ſyklów ná wagę

Ofiárá kśiążęćiá Mánáſſe.

Ofiárá kśiążęćiá Beniámin

Ofiárá kśiążęćiá Dán.

Ofiárá kśiążęćiá Aſer.

świątnice / obie pełné białéy mąki o-
74 liwą záczynionéy ná ofiáre: ⁊ moź-
dźierzyk złoty máiący dźieśięć ſyklów
75 pełen kádźidłá: ⁊ wołu z ſtádá/ y bá-
76 ráná/ y báránká rocznégo ná cáłopá-
77 lenié: ⁊ y kozłá zá grzéch: ⁊ á ná ofiáry
zápokoynych wołów dwu / báránów
pięć/ kozłów pięć/ báránków rocznych
pięć. tác byłá ofiárá Phegiel ſyná O-
78 chran. ⁊ Dniá dwunaſtégo kśiąże ſy-
79 nów Nephtáli/ Ahirá ſyn Enán/ ⁊ o-
G fiárował miſke ſrébrną/ wážącą ſto y
trzydźieśći ſyklów/ czáſże ſrébrną/ má-
iącą ſiedmdźieśiąt ſyklów ná wagę
świątnice/ obie pełné mąki oliwą zá-
80 czynionéy ná ofiáre: ⁊ moździerzyk zło-
ty/ wážący dźieśięć ſyklów pełen ká-
81 dźidłá: ⁊ wołu z ſtádá / y báráná / y
82 báránká rocznégo ná cáłopalenié: ⁊ y
83 kozłá zá grzéch: ⁊ á ná ofiáry zápo-
koynych wołów dwu/ báránów pięć /
kozłów pięć/ báránków rocznych pięć.
84 tác byłá ofiárá Ahirá ſyná Enán. ⁊ Te
rzeczy ná poświącánié ołtarzá ſą ofiá-
rowáné od kśiążąt Jzráelowych / w
dźień którego poświecon ieſt: miſek
ſrébrnych dwánaśćie: czaſz ſrébrnych
dwánaśćie: moździerzyków złotych
85 dwánaśćie: ⁊ ták że ſto y trzydźieśći
ſyklów ſrébrá miáłá miſká iedná / á
ſiedmdźieśiąt ſyklów czáſzá iedná: to
ieſt / wobec wſzyſtkiégo naczynia ze
ſrébrá ſyklów dwá tyśiącá/ cztéry ſtá
86 wagi świątnice. ⁊ moździerzyków zło-
tych dwánaśćie pełnych kádźidłá/ po
dźieśiąći ſyklach wážących wagą
świątnice: to ieſt weſpół złotá ſy-
87 klów ſto y dwádźieśćiá: ⁊ wołów z
ſtádá ná cáłopalenié dwánaśćie/ bá-
ránów dwánaśćie/ báránkow rocz-
nych dwánaśćie / y mokré ofiáry ich /
88 kozłów dwánaśćie za grzéch: ⁊ Ná
ofiáry zápokoynych wołow dwádźie-
śćiá y czterý/ báránów ſześćdźieśiąt /
kozłów ſześćdźieśiąt / báránków ro-
cznych ſześćdźieśiąt. Te rzeczy ſą o-
fiárowáné ná poświącániu ołtarzá /
89 gdy ji pomázano. ⁊ A gdy wchodźił
Moyżeſz do przybytku przymierza/ á-
by ſie rádźił wyrocznice / ſłyſzał głos
mówiącégo do ſiebie z vbłagálnie /
która byłá nád ſkrzynią świádectwá
miedzy dwiemá Cherubiny / zkąd też
mawiał do niego.

Ofiárá kśiążęćiá Nephtali.

ROZDZ. VIII.

Postánowienie lichtarzá. ᵃH. G. C.

1 Mowił PAN do Moyzeszá rzekąc: 2 Mów Aaronowi y rzeczeʃz do niego: Gdy postáwiʃz śiedm lamp/ lichtarz ná stronie południowéy niech postáwion będzie. To tedy przykaz/ áby lámpy ku pólnocy z przećiwia pátrzyły ku stołowi chlebów pokłádnych^b: ku téy stronie ku ktoréy śię^c lichtarz obróćił/ świećić máią. 3 Y vczynił Aaron/ y wstáwił lámpy ná lichtarz/ iáko roſkazał PAN Moyzeszowi. 4 A robotá lichtarzá tá byłá ze złotá kowánego/ ták słupiec śrzedni/ iáko y wʃzytko co z obu stron piór wychodziło: ná kʃztałt ktory vkazał PAN Moyzeszowi/ ták vrobił lichtarz.

ᶜ to iest, śrzedni słupek lichtarzów.

Poświęcenie Lewitów. Wodá oczyśćiánia H. Num: 19. b. 9.

5 Y mówił PAN do Moyzeszá rzekąc: 6 Weźmi Lewity z pośrzód synów Izráelowych/ á oczyść ie. 7 wedle tego porządku: Niech będą pokropieni wodą oczyśćienia/ á niech ogolą wʃzytkie włosy ćiáłá swego. A gdy wymyią ʃzáty swé/ y oczyśćieni będą/ 8 wezmą wołu z stad/ y mokrą ofiárę iego/ białą mąkę oliwą záczynioną/ á wołu drugiégo z stádá ty weźmieʃz zá grzech: 9 y przywiedźieʃz Lewity przed przybytek przymiérza/ z wołáwʃzy wʃzytkiégo mnostwá synów Izráelowych. 10 A gdy Lewitowie będą przed PANEM: włożą synowie Izráelowi ręce swé ná nie. 11 Y ofiáruie Aaron Lewity/ dar przed oczymá PANSKIMI od synów Izráelowych/ áby służyli ná posłudze iego. 12 Lewitowie też położą ręce swé ná głowy wołów/ z ktorych iednégo^a vczyniʃz zá grzech/ á drugiégo ná cáłopalenié PANSKIE/ ^b ábyś śie modlił zá nie. 13 Y postáwiʃz Lewity przed oczymá Aaroná y synów iego/ y poświećiʃz ofiárowáné PANU/ 14 y odłączyʃz z pośrzodku synów Izráelowych/ áby byli moi. 15 á potym wnidą do przybytku przymiérza áby mi służyli. Y ták oczyśćiʃz y poświeciʃz ie ná ofiárę PANU: bo dárem dárowáni mi są od synów Izráelowych. 16 Miásto piérworodnych ktoré otwarzáią wʃzelki żywot w Izráelu/ wziąłem ie. 17 Moie bowiem są wʃzystkié piérworodné synów Izráelowych/ ták z ludźi iáko y z bydłá. Odednia ktorégom pobił wʃzelkié piérworodné w źiemi Aegyptskiéy/ poświećiłem ie sobie: 18 y wziąłem Lewity miásto wʃzech piérworodnych synów Izráelowych: 19 y dárowáłem ie Aaronowi y synóm iego z pośrzodku ludu/ áby mi służyli miásto Izráelá w przybytku przymiérza/ ^c á modlili śie zá nie/ áby nie było plagi ná lud/ ieśliby śmieli przystąpić do świątnice. 20 Y vczynili Moyzeʃz y Aaron y wʃzytko mnostwo synów Izráelowych z Lewitámi co był roſkazał PAN Moyzeszowi: 21 y oczyśćieni są/ y wymyli ʃzáty swoie. Y ^d podnióśł ie Aaron przed PANEM/ y modlił śie zá nimi/ 22 áby oczyśćieni weʃzli ná vrzędy swé do przybytku przymiérza przed Aaroná y syny ieg. Jáko roſkazał PAN Moyzeszowi o Lewitách/ ták śie sstáło.

ᵃ ofiárnieʃz.

ᵇ ná oczyśćienie Lewitów H.

ᶜ ábo, á oczyśćiáli ie, H.

ᵈ ofiárował, bo zwykli ofiáry podnośić.

Látá Lewitów.

23 Y mówił PAN do Moyzeszá/ rzekąc: 24 To iest práwo Lewitów/ od dwudźiestu y pięći lat y wyʃzéy/ wchodźić będą/ áby służyli w przybytku przymiérza. 25 A gdy pięćdźieśiąt lat wieku wypełnią/ służyć przestáną: 26 y będą pomocnikámi bráćiéy swéy w przybytku przymiérza/ áby strzegli tego co im zlecą/ ále robót sámych niech nie czynią. Ták rozrządźiʃz Lewitóm ná strażéy ich.

ROZDZIAŁ IX.

Páschá czystych y nieczystych.

1 Owił PAN do Moyzeszá ná puʃczy Sinai roku wtórégo po wyʃześciu ich z źiemie Aegyptskiéy/ mieśiącá piérwʃzégo/ 2 rzekąc: Niech vczynią synowie 3 Izráelowi ^a Pháse czásu swég/ czternastégo dniá Mieśiącá tego ku ^b wieczoru/ według wʃzystkich obrzędów y vspráwiedliwienia iéy. 4 Y przykazał Moyzeʃz synóm Izráelowym áby vczynili Pháse/ 5 ktorzy vczynili Pháse czásu swego/ czternastégo dniá Mieśiącá ku wieczoru ^c ná gorze Sinai. Wedle wʃzytkiég co był roſkazał PAN Moyzeszowi/ ták vczynili synowie Izráelowi.

ᵃ Pascha, święto wielkonocné.

ᶜ ná puʃczy, H. G.

6 wi. Ale oto niktorzy ſplugáwieni duſzą człowieká / nie mogli czynić Pháſe dniá onego / przyſtąpiwßy do 7 Moyzeßá y Aároná / y rzekli im: Nie cziściſmy dla duße człowieczéj. Przecz nam odéymuią że nie możem ofiarowáć ofiáry PANV czáſu ſwego miedzy ſyny Jſráelowymi? 8 Ktorym odpowiedział Moyzeß: Poſtóycie áż ſie porádzę co PAN o was każe. 9 Y mówił PAN do Moyzeßá rzekąc: 10 Mów ſynóm Jzráelowym: Człowiek który będzie nieczyſtym dla duße / ábo w drodze dáleko / w narodzie wáßym / niechay czyni Pháſe PANV / 11 Mieſiącá wtórégo / czternaſtégo dniá mieſiącá ku wieczoru: z przaſnikámi y z polną ſáłatą ieść ie będą: 12 nie zoſtáwią nic z niego áż do zaránia / y kości iego nie złamią: wßyſtek porządek Pháſe záchowáią. 13 Ale ieśli kto y czyſty ieſt / y nie był w drodze / á przećie nie czynił Pháſe / będzie wygłádzona duſzá oná z ludu ſwego / bo ofiáry PANV nie ofiárował czáſu ſwego: grzéch ſwóy ſam poniesie. 14 Gość téż y przychodzień ieśli będą v was / vczynią Pháſe PANV / według Ceremoniy y vſpráwiedliwienia iéy. Vſtáwá iednáß będzie v was ták przychodniowi iáko y obywátelowi. 15 Dniá tedy którégo poſtáwion był przybytek / okrył ji obłok. A od wieczorá nád przybytkiem było iáko widzenié ogniá áż do zaránia. 16 Ták ſie działo vſtáwicznie: we dnie okrywał ji obłok / á w nocy iáko widzenié ogniá. 17 A gdy był odiety obłok ktory okrywał przybytek / tedy ſie ruſzáli ſynowie Jſráelowi: á ná mieyſcu kedy ſtánął obłok / tám ſie obozem położyli. 18 Ná roſkazánié PANSKIE ciągneli / y ná roſkazánié iego ſtánowili przybytek: przez wßytkie dni / przez które ſtał obłok nád przybytkiem / mießkáli ná tymże mieyſcu: 19 A ieśli ſie tráfiło że przez długi czás trwał nád nim / byli ſynowie Jzráelowi ná ſtrażách PANSKICH / á nie ruſzáli ſie / 20 ile dni był obłok nád przybytkiem. Ná roſkazánié PANSKIE rozbiiáli namioty / y ná roſkazánié iego ſkładáli. 21 Jeśli był obłok od wieczorá áż do zaránia / á wnet ráno odßedł od namiotu / ciągneli: á ieśli po dniu y nocy odſtąpił / rozbiéráli namioty. 22 A ieśli przez dwá dni ábo przez ieden Mieſiąc ábo dłużßy czás ſtał nád namiotem / mießkáli ſynowie Jzráelowi ná tymże mieyſcu / y nie ruſzáli ſie: ále wnet ſkoro odſtąpił / ruſzáli obóz. 23 Ná ſłowo PANSKIE rozbiiáli namioty y ná ſłowo iego ciągneli: y byli na ſtraży PANSKIEY według roſkazánia iego przez rękę Moyzéßá.

B, C, D

*ymárłym

*ábo w pokoleniech wáßych, H G

*omießkał czynić Phaſe H. G.

*będzie karány, Hebr.

*ábo namiot kościelny.

Obłok prowádził woyſko.

ROZDZ. X.

Trąby ſrébrné y vżywánie ich.

1 Mówił PAN do Moyzéßá rzekąc: 2 Vczyń ſobie dwie trąbie ſrébrné kowáné / którémibyś mógł zwoływáć lud / gdy ſie ma ruſzyć obóz. 3 A gdy w trąby zátrąbiß / zgromádzi ſie do ciebie wßytek lud do drzwi przybytku przymierza. 4 Jeśli raz zátrąbiß: przyidą do ciebie książętá / y głowy mnoſtwá Jzráelowégo. 5 A ieśli dłużßé y przerywáné trąbienié zábrzmi / ruſzą obozy piérwßy którzy ſą ná wſchód ſłońcá. 6 A ná wtóré trąbienié y tákowéß brzmienié trąby / złożą namioty którzy mießkáią ná południe. Y tymże ſpoſobem y drudzy vczynią / 7 gdy będą trąbić ná ruſzenié. Lecz gdy ſie będzie miał lud zgromádzić / będzie proſté brzmienié trąb / á nie przerywáiąc brzmieć będą. 8 A trąbić będą ſynowie Aáronowi kápłani w trąby: y będzie tá vſtáwá wieczna w rodzáiách wáßych. 9 Jeśli wyciągniecie ná woyne z ziemie wáßéy ná nieprzyiaciele / którzy walczą przećiwko wam: będziecie trąbić głośno brzmiącémi trąbámi / y będzie wſpomnienié ná was przed PANEM Bogiem wáßym: ábyście byli wyrwáni z rąk nieprzyiaciół wáßych. 10 Jeśli kiedy będziecie mieć vczte / y dni świeté / y nów mieſiącow / trąbić będziecie trąby nád cáłopaleniem / y nád ofiárámi za pokoynémi / áby wam były ná wſpomnienié Bogá waßégo. Ja PAN Bóg wáß. 11 Roku wtórégo / mieſiącá wtórégo / dwudzieſtégo dniá mie-

A, B

*ábo zupełné

*y dawáć im znáć, H.

*wiedną, H.

*áby P. Bóg ná was pámiętał, Hebr

*po wyściu z Aegyptu.

siącá podniósł sie obłok od przybytku przymierza: [12] y rußyli sie synowie Izráelowi vscámi swémi z pustynie Sinái / y położył sie obłok ná pusczy Pháran / [13] y rußyli obóz "pierwßy" według roskazánia PANSKIEGO przez reke Moyzéßá / [14] synowie Judowi z vscy swémi: których Hetman był Náhásson syn Aminádáb. [15] W pokoleniu synów Issáchár Hetmánem był Náthánáél syn Suár. [16] W pokoleniu Zábulon Hetmánem był Eliáb syn Helon. [17] y złożony iest przybytek / który niosąc wyßli synowie Gerson y Meráry. [18] **C** A rußyli sie też synowie Ruben vscámi y porządkámi swémi / których Hetmanem był Helisur syn Sedeur. [19] A w pokoleniu synów Simeon / Hetmánem był Sálámiel syn Surisáddái. [20] A w pokoleniu Gád / Hetmánem był Eliásáph syn Duel. [21] A rußyli sie też Kááthitowie niosący świątnice. "Ták długo przybytek niesiony był / áż przyßli ná mieysce stánowiská". [22] Rußyli obóz y synowie Ephráim vscámi swémi / w których woysku Hetmánem był Elisámá syn Amminud. [23] A w pokoleniu synów Mánásse / Hetmánem był Gámáliel syn Phádásur. [24] A nád pokoleniem Beniámin / Hetman był Abidán syn Gedeonów. [25] Náostátku obozów wßytkich ciągneli synowie Dan vscy swémi / w których woysku Hetmánem był Ahieser syn Ammisáddái. [26] A w pokoleniu synów Aser / Hetmánem był Phegiel syn Ochrán. [27] A w pokoleniu synów Nephtáli / Hetmánem był Ahirá syn Enán. [28] Té są obozy y ciągnienia synów Izráelowych według vsców ich / gdy sie rußáli. [29] **D** A rzekł Moyzéß / Hobáb synowi Ráguelá Mádiánity krewnému swemu: Ciągniemy do mieyscá które nam PAN dáć ma: pódź z námi / żebysmyć vczynili dobrze: bo PAN obiecał dobrá Izráelowi. [30] Któremu on odpowiedział: Nie póyde z tobą / ále sie wróce do ziemie swéy w któréiem sie národził. [31] A on: Nie opusczay / pry / nas: bo ty wiéß ná których mieyscách po pusczy obóz stánowić mamy / y bedzieß przewodnikiem náßym. [32] A gdy przyidzieß z námi / cokolwiek nalepßégo bedzie z bogactw / które nam PAN da / tobie damy. [33] Ciągneli tedy od góry PANSKIEY drógą trzech dni / á skrzyniá przymierza PANSKIEGO ßłá przed nimi przez trzy dni / vpátruiąc mieysce obozowi. [34] Obłok też PANSKI był nád nimi wednie gdy ciągneli. [35] A gdy podnoßona byłá skrzyniá / mawiał Moyzéß: Powstań PANIE / á niech sie rozpróßą nieprzyiaciele twoi / á niech vciekáią / którzy cie nienawidzą / od oblicza twego. [36] A gdy ią skłádano mówił: Náwróć sie PANIE do mnostwá woyská Izráelskiego.

"napréd ábo napiérwéy, H.

Hetmány vsców wylicza.

"A oni podnieśli przybytek pierwéy niż ci przyßli, H.

Modlitwá Moyzéßowá.

ROZDZ. XI.

[1] **A** W Tym czásie wszczeło sie ßemránié ludu / iákoby styskuiącégo dla prace przeciw Pánu. Co vsłyßawßy PAN rozgniewał sie. [2] A zápaliwßy sie ná nie ogień PANSKI / pożárł ostátnią cześć obozu. A gdy wołał lud do Moyzeßá / modlił sie Moyzeß do PANA y západł ogien. [3] y názwał imie onego mieyscá "Zápalenié: iż sie przeciwko nim zápalił ogień PANSKI. [4] Lud bowiem pospolity / ktory był wyßedł z nimi / chciwością był zápalony / "siedząc y płácząc / przyłączywßy k sobie syny Israelowé / y mowił: Któż nam da mięsá do iedzenia? [5] **B** Wspominamy ná ryby / ktoresmy iadáli w Aegyptcie dármo: przychodzą ná pámieć ogórki / y málony / y łuczki / y cebule y czosnki. [6] Dußá náßá schnie / ninacz inßego nie pátrzą oczy náßé iedno ná Mán: [7] A było Mán iáko nasienié koryándrowé "bárwy bdelliowéy. [8] A obchodził lud y zbiéráiąc ji mełł w żárnách / ábo tłukł w możdżérzu wárząc w gárncu / y czyniąc z niego plácki smáku iákoby chlebá z oliwą. [9] A gdy pádáłá w nocy ná obóz rosá / spadáło pospołu y Mán. [10] Vsłyßał tedy Moyzeß lud płáczący po domách swych / káżdégo we drzwiách namiotu swoiego. A rozgniewáłá sie zápálczywość PANSKA bárzo: ále y

Lud ßemrzący skarány ogniem.

"Thabera H zápalenie, ábo pożogá.

"odwróćił sie H.

Mięsá chcą.

Mánnę gárdzą.

"iáko perłá biała, H.

Vſkarżánie Moyzéßowé.

MOyzéßowi zdáłá ſie rzecz nieznośna. 11 ° Y rzékł do PANA: Czemuś vdręczył ſługe twego? przecz nie náyduie łáſki przed tobą? A czemuś włożył ciężar wßyſtkiégo ludu tego ná mie? 12 ° Y zalim ia począł to wßyſtko mnoſtwo/ ábom ie vrodził/ żebyś mi rzékł: Nieś ie ná łonie twoim/ iáko zwykłá nośić mámká dziéciątko/ y zánieś do ziemie/ którąś przyśiągł oycóm ich? 13 ° Zkądże ia mam wziąć mieſo ábych dał ták wielkiému mnoſtwu? płáczą ná mie/ mówiąc: Day nam mieſá ábyſmy iedli. 14 ° Niemoge ſam zdzierżeć wßyſtkiégo ludu tego/ bo mi ciężki ieſt. 15 ° A ieſli ſie tobie ináczéy zda/ proße ábyś mie zábił/ á niechay nayde łáſke w oczách twoich/ ábych nie ćiérpiał ták wiele złégo. 16 ° Y rzékł PAN do Moyzeßá: Zbierz mi śiedmdźiesiąt mężów z ſtárßych Izráelowych/ które ty znaß że ſą ſtárßymi ludu y miſtrzámi: y przywiedźieß ie do drzwi przybytku przymierza/ y każeß im tám ſtać z ſobą/ 17 ° żebym zſtąpił y mowił do ciebie: y odéyme z duchá twego y dam im/ áby dźwigáli z tobą brzemie tego ludu/ á nie ty ſam był obćiążon. 18 ° A do ludu rzeczeß: Poświeććie ſie: iutro będźiećie ieść mieſo. bom ia ſłyßał was mówiąc: Kto nam da potráwy mieſá? dobrze nam było w Aegyptćie. Zeby wam dał PAN mieſá/ y żebyśćie iedli: 19 ° nie przez ieden dźień áni dwá/ ábo pięć ábo dźieśięć/ áni też dwádźieśćiá/ 20 ° ále przez mieśiąc dni/ áż połeźie przez nozdrzé wáße/ y obroći ſie w brzydliwość: dla tego/ żeśćie odpędźili PANA/ który ieſt w pośrzodku was/ y płákáliśćie przed nim/ mówiąc: Przécześmy wyßli z Aegyptu? 21 ° Y rzékł Moyzeß: Sześć ſet tyśięcy pießych ieſt ludu tego/ á ty mówiß: Dam im ieść mieſá przez cáły mieśiąc? 22 ° Y záli owiec y wołów mnoſtwá nábiią/ żeby im doſtáło ku iedzeniu? ábo ſie wßytkié ryby morſkié ná kupę zbiorą/ áby 23 ie náſyćiły? ° Któremu odpowiedźiał PAN. Azaż ręká PANSKA ieſt niemocna? Iuż teraz vyźrzyß ieſli ſie moiá mowá ſkutkiem wypełni. 24 ° Przyßedł tedy Moyzeß/ y powiedźiał ludowi słowá PANSKIE/ zebrawßy śiedmdźieśiąt mężów z ſtárców Izráelſkich/ które poſtáwił około przybytku. 25 ° Y zſtąpił PAN przez obłok/ y mówił do niego odéymuiąc z duchá który był w Moyzéßu/ y dáiąc śiedmidźieśiąt mężóm. A gdy duch odpoczynął ná nich/ prorokowáli áni potym przeſtáli.

Duch Moyzéßów.

26 ° A w obozie zoſtáli byli dwá mężowie/ z których iednégo zwano Eldád/ á drugiégo Medád/ ná których duch odpoczynął. bo y oni byli popiſáni y nie wyßli byli do przybytku. 27 ° A gdy prorokowáli w obozie/ przybieżáło páchole y dáło znáć Moyzéßowi/ rzekąc: Eldád y Medád prorokuią w obozie. 28 ° Wnet Iozue ſyn Nun ſługá Moyzéßów/ y wybrány z wielu rzékł: Pánie móy Moyzéßu/ zábroń im. 29 ° A on: Co im zayrzyß dla mnie? ᐟKtoby dał' áby wßyſtek lud prorokował/ á żeby im dał PAN duchá ſwego? 30 ° y wróćił ſie Moyzeß y ſtárßy Izráelſcy do obozu. 31 ° A wiátr wyßedßy od PANA/ porwawßy z zamorza przepiorki/ przyniósł y ſpuśćił ná obóz/ drógą/ ile iednégo dniá vyść może ze wßytkich ſtron obozu w koło: y latáły po powietrzu ná dwá łokćiá wzwyß nád ziemią. 32 ° Wſtawßy tedy lud przez wßytek on dźień y noc/ y drugiégo dniá/ názbiéráli przepiórek/ kto máło/ dźieśięć ᐟkorcy: y ßußyli ie około obozu. 33 ° Ieſcze mieſo było w zębiéch ich ᐟáni był vſtał tákowy pokarm': á oto zápálczywość PANSKA wzrußywßy ſie ná lud/ vderzyłá ii plagą zbytnie wielką. 34 ° Y názwano ono mieyſce/ Groby pożądánia: bo tám pogrzebli lud który pożądał. 35 ° A rußywßy ſie z Grobów pożądánia/ przyßli do Haſeroth/ y mießkáli tám.

Siedmdźieśiat mężów ná pomoc Moyzéßowi.

ᐟBoże day to, Hebr.

Przepiórki ſpuſzczoné.

ᐟCorus álbo ćwiértnia ieſt iáko wiele ośieł ieden vnieść może. ᐟieſcze nie zeżwány, H.

Groby pożądánia.

16 *Zbierz mi śiedmdźieśiąt mężów.*] Ták rozumieią niektórzy/ iż ztąd ſie záczął on Senat Zydowſki/ który zwano Sanhedrin. był to ſąd królewſki/ do którégo głównieyße ſpráwy były odnoßoné: tymże też był poruczony wykład trudnieyßych rzeczy w zakonie/ iáko wſpomina 1. Paralip: 26. A nád nimi ſwégo czáſu był Moyzéß/ y pewna rzecz/ że nád tym ſądem był záwżdy przełożony nawyßy kápłan. Bo to iáſnie mówi Deuter: 17. ver: 8. iż ten ſąd był kápłáńſki.

17 *Odéymę z duchá twego.*] Nie żeby miał odiąć co Moyzéßowi/ álbo komu inßému: ále wziął z tegoż duchá S. którégo był dał Moyzéßowi/ y dał też onym śiedmdźieśiat/ nic nieumnieyßáiąc Moyzéßowi August. lib: 5. de Trinit.

ROZDZ. XII.

1 A Mowiłá Mária y Aáron przeciw Moyżeszowi dla żony iego Murzynskiéy * 2 y rzekli: A zali tylko przez Moyżeszá sámego mowił PAN? á za y nam' tákież nie mowił? Co gdy vsłyszał PAN (3 Bo Moyżesz był mąż bárzo cichy nád wszytkie ludźie ktorzy mieszkáli ná źiemi) 4 B Wnet rzekł do niego/ y do Aaroná/ y do Máriiéy: Wynidźćie tylko was troie do przybytku przymiérza. 5 A gdy wyszli/ zstąpił PAN w słupie obłokowym/ y stánął w weszciu przybytku/ wołáiąc Aároná y Máriiéy. Ktorzy gdy szli/ 6 rzekł do nich: Słuchayćie słów moich: Jesli kto bedźie miedzy wámi prorok PANSKI/ w widzeniu vkáże mu sie/ ábo przez sen bede mowił do niego. 7 Ale nie táki sługá moy Moyżesz/ ktory we wszystkim domu moim nawiernieyszy iest: 8 C abowiem vsty do vst mówie iemu: y iáwnie/ á nie przez zasłony/ y figury PANA widźi. Czemużeśćie sie nie bali vwłaczáć słudze memu Moyżeszowi? 9 A rozgniewawszy sie ná nie/ odszedł. 10 A obłok też odszedł który był nád przybytkiem: álić oto Mária vkazáłá sie zbielałą trądem iáko śnieg. A gdy ná nie weyrzał Aaron/ y vyrzał trędem osypáną/ 11 rzekł do Moyżeszá: Prosze Pánie móy/ nie kłádź ná nas grzechu tego/ którégośmy sie głupie dopuśćili: 12 D áby sie nie stáłá tá iáko martwa/ y iáko niedoszły płód który wypada z żywotá mátki swéy. oto iuż połowicá ciáłá iey pożarta iest od trądu. 13 A wołał Moyżesz do PANA: Boże/ prosze vzdrów ią. 14 Które PAN odpowiedźiał: Gdyby był oćiec iéy plunął ná iéy oblicze: zażby nie miáłá byłá przynamniéy przez śiedm dni wstydem sie zápłonąć? Niech bedźie wyłączona z obozu ná śiedm dni/ á potym bedźie zás przyzwána. 15 Wyłączona tedy iest Mária z obozu przez śiedm dni: á lud nie ruszył sie z miey scá onego/ áż zás przyzwána byłá Mária.

*że ią był poiął, H. G.

przez nas, H Aaron y Márya sie mi[?] przeciw Moyżeszowi.

Strofuie Pan Aaroná y Márya.

Márya trędowáta.

ROZDZ. XIII.

1 A Ruszył sie lud z Hásćroth/ rozbiwszy namioty w pustyni Pharan/ 2 y tám mówił PAN do Moyżeszá/ rzekąc: 3 Posli meże/ którzyby ogladáli źiemię Chánáneyską/ którą mam dáć synóm Jzráelowym/ po iednému z káżdego pokolenia/ z przednieyszych. 4 B Vczynił Moyżesz co PAN kazał/ z puszczy Pharan/ posławszy meże przednieyszé/ których té są imioná. 5 Z pokolenia Ruben/ Sámuá syná Zechur. 6 Z pokolenia Simeon/ Sáphát syná Huri. 7 Z pokolenia Judá/ Káleb syná Jephone. 8 Z pokolenia Jsáchár/ Jgal syná Jozephá. 9 Z pokolenia Ephráim/ Ozee syná Nun. 10 Z pokolenia Beniámin/ Phálty syná Ráphu. 11 Z pokolenia Zábulon/ Geddiel syná Sodi. 12 Z pokolenia Jozeph *sceptru Mánásse/ Gáddi syná Sus. 13 Z pokolenia Dan/ Ammiel 14 syná Gemálli. Z pokolenia Aser/ 15 Sthur syná Michaélá. Z pokolenia 16 Nephtáli/ Náhábi syná Vapsy. Z pokolenia Gad/ Guel syná Máhiego. 17 C Té są imioná meżów/ które posłał Moyżesz ná ogladánie źiemie: y názwał Ozeaszá syná Nun/ Jozue. 18 Posłał ie tedy Moyżesz ná ogladánie źiemie Chánáneyskiéy/ y rzekł do nich: Jdźćie południową stroną. A gdy przyydźiećie ná góry/ 19 ogladaćie źiemię iáka iest: y lud który iest obywátelem iéy/ iesli iest mocny ábo słáby: iesli ich máła liczbá czy wiecéy: 20 Sámá źiemiá dobra czy zła: 21 iákie miástá/ murowáné czy bez muru? źiemiá tłusta/ czy niepłodna/ gáista ábo bez drzew. Bierzćie serce/ á przynieśćie nam z owoców źiemie. A był czás gdy iuż skorozrzálé iágody winné iesc może. 22 D A gdy poszli/ wyszpiegowáli źiemię od puszczy Sin/ áż do Rohob wchodzącym do Emát. 23 A poszli ná południé/ y przyszli do Hebron/ gdźie byli Achiman/ y Sisái/ y Tholmái synowie Enák. bo Hebron śiedm lat przed Thánim miástem

Posyláia szpiegi do źiemie Chánáneyskiéy.

*z rodu.

Deu: 1. d 24
ᶠEschola, H
Grono wiá ná drągu niosą.

24 E Aegyptskim zbudowáné iest. ᵍ A ßedßy áż do strumieniá ᶠgroná ᵍ vrznęli gáłąź winną z iágodą iéy / którą nieśli ná drągu dwá mężowie. Z málogránatów téż y fig mieyscá onéż nábráli / ᵍ które názwáne iest Nehel Eschol / to iest strumień groná / dla tego / że ztámtąd grono winné przynieśli synowie Izráelowi. ᵍ A wróćili śie ßpiegierze z ziemie po czterdźieśći dni / obßedßy wßytkę kráinę / ᵍ przyßli do Moyzéßá y Aaroná y do wßytkiégo zgromádzenia synów Izráelowych ná pustynią Pharán / która iest w Kádes. A powiedźiawßy im y wßytkiému mnostwu vkazáli owoce ziemie. ᵍ y powiádáli rzekąc: Przyßliśmy do ziemie / do którejś nas posłał / która záiste opływa mlékiem y miodem / iáko z tych owoców poznáć śie może: ᵍ ále obywátele ma bárzo mocné / y miástá wielkié y murowáné.

Szpiegowie odstrásßáią lud od źiemie obiecánéy

30 Widźieliśmy tám pokolenie ᵃEnák. ᵍ Amálek mießka ná południe: Hetéyczyk / y Jebuzéyczyk / y Amorrhéyczyk po górách: Chánánéyczyk záś mießka nád morzem y przy rzéce Jordánie. ᵍ W tym Káleb hámuiąc ßemránie ludu / które śie wśczynáło przećiw Moyzéßowi / rzekł: Pódźmy á posiądźmy ziemię / bo ią odźierżeć bedźiem mogli. ᵍ Lecz drudzy którzy z nim byli / mówili: Zadną miárą nie możemy ćiągnąć do tego ludu / bo mocnieyßy iest niżli my. ᵍ A vwlékli ziemi / którą byli oglądáli / przed synmi Izráelowymi / mówiąc: Ziemiá / którąśmy przeyźrzeli / pożera obywátele swé: lud któryśmy widźieli / wysokiégo wzrostu iest. ᵍ Támeśmy widźieli ᶠdźiwy ᶠ z synów Enák z rodu Obrzymskiégo: do których przyrównáni zdáliśmy śie iáko ßáráńczá.

ᵃto iest, Obrzymskié.

Káleb dodáie sercá ludowi.

ᶠObrzymy H.

ROZDZ. XIIII.

Szemrá z rospáczy dostąpieniá źiemie obiecánéy

1 A ták wrzeszcząc wßytek gmin / płákał nocy onéy / ᵍ y ßemráli przećiw Moyzeßowi y Aaronowi wßyscy synowie Izráelowi / mówiąc: ᵍ O bychmy byli pomárli w Aegipćie: y ná téy wielkiéy pustyni day Boże byśmy poginęli / y nie wprowádźił nas PAN do téy ziemie / ábyśmy nie vpádli od mieczá / á żony y dźiatki náße nie były záprowádzoné w niewolą. A zali nie lepiéy wróćić śie do Aegyptu? ᵍ A rzekli ieden do drugiéż: Postánówmy sobie wódzá / á wróćmy śie do Aegyptu. ᵍ Co vsłyßawßy Moyzeß y Aaron / vpádli ná oblicze ná ziemię przede wßystkim gminem synów Izráelowych. ᵍ ᶠAle Jozue syn Nun y Káleb syn Jephone / którzy téż ogledowáli ziemię / rozdárli ßáty swé / ᵍ y do wßégo zgromádzenia synów Izráelowych mówili: Zemiá którąśmy obeßli bárzo dobra iest. ᵍ bedźieli nam PAN miłośćiw / wprowádźi nas do niéy / y da nam ziemię mlékiem y miodem płynącą. ᵍ Niechćieyćie spólnémi bydź przećiw PANU / y nie bóyćie śie ludźi ziemie onéy: bo iáko chléb ták ie poiéść możemy. ᵃodstąpiłáć od nich wßelka obroná: PAN z námi iest / nie bóyćie śie. ᵍ A gdy wołáło wßystko zgromádzenie / y chćiáło ie kámieńmi pobić / vkazáłá śie chwałá PANSKA ᵃnád wierzchem przymierza wßystkim synóm Izráelowym. ᵍ A rzekł PAN do Moyzeßá: Dokądże bedźie mi ᵃvwłaczał ten lud? Póki mi wierzyć nie będą / náwßystkié známioná którem czynił przed nimi? ᵍ Vderzę ie tedy morem / y wytrácę: ᵃá ćiebie vczynię Kśiążęćiem nád narodem wielkim / y mocnieyßym niż ten iest. ᵍ y rzekł Moyzeß do PANA: áby vsłyßeli Aegyptiánie / z ktorych pośrzodku wywiódłeś ten lud: ᵍ y obywátele téy ziemie / którzy słyßeli żeś ty PANIE iest miedzy tym ludem / y bywaß widźian twarzą w twarz / á iż ie twóy ᵃobłok zákrywa / á iż w słupie obłokowym chodźiß przed nimi wednie / á w słupie ognistym w nocy: ᵍ żeś pobił tákié mnostwo iáko człowieká iednégo: y rzekliby: ᵍ Nie mógł wprowádźić ludu do ziemie którą im był przysiągł: y ᶠprzeto ie pobił ná puśczy: ᵍ Niechay tedy bedźie vwielbiona moc PANSKA / iákoś ᵃprzysiągł ᵃ / mowiąc: ᵍ ᶠPAN ćierpliwy y wielkiego miłośierdźia / odéymuiący niepráwość

ᶠIozue y Káleb chwalą źiemię.
Ecc: 46. b 9

ᵃniemáią żadnéy obrony

ᵃnád przybytkiem.

ᵃmię draźnił H.
Pan rozgniewał śie ná lud.
ᵃá ćiebie vczynię naród wielki y mocnieyßy, H.
Modlitwá Moyzéßowá.

ᵃExo: 13. d 21

ᶠExo: 32. f 28

ᵃrzekł, H.
ᶠPs: 102. b 8
Exo: 34. a 6.

wość y grzéchy/ á żadnégo niewinnégo nieopuszczáiący/ który náwiédza grzéchy oycow ná synách do trzeciégo y czwartégo pokolenia. 19 D Odpuść/ proszę/ grzéch ludu tego według wielkości miłosierdzia twego/ iákoś był miłościw wychodzącym z Aegyptu áż do tego mieyscá. 20 Y rzékł PAN: Odpuściłem według słowá twego. 21 Zywie ia: y będzie nápełniona chwałą PANSKA wszytká ziemiá. 22 Wszákże wszyscy ludzie którzy widzieli máiestat móy/ y cudá którém czynił w Aegipcie y ná puszczy/ á kusili mię iuż przez dziesięć kroć/ ány byli posłuszni głosu mego/ 23 nie oglądáią ziemie o ktorąm przysiągł oycóm ich: áni żaden z tych ktory mi vwłókł/ nie vyzrzy iéy. 24 Sługę mego Kálebá/ który pełen duchá mégo szedł zá mną/ wprowádzę do téy ziemie ktorą obszedł: á násienié iego odziedziczy ią. 25 E Iż Amálekitá y Chánánéyczyk mieszkáią po dolinách: iutro ruszcie obóz/ y wróććie sie ná puszczą drógą morzá czérwonégo. 26 Y mówił PAN do Moyzeszá y Aaroná rzekąc: 27 Dokądże tá zła gromádá szemrzé przećiwko mnie? Nárzekánia synów Izráelowych słyszałem. 28 Przeto powiédz im. Zywe ia mówi PAN: Iákoście mówili gdym ia słyszał/ ták wam vczynię. 29 ná téy pustyni będą leżéć trupy wásze. Wszyscy którzyśćie policzeni od dwudźiestu lat y wyszey/ á szemráliście przećiwko mnie/ 30 nie wnidziecie do ziemie o ktorąm podniósłem rękę moię/ żebym wam mieszkáć dał/ oprócz Kálebá syná Iephone/ á Iozue syná Nun. 31 A dziatki wásze/ o którycheście mówili że miáły być korzyścią nieprzyiaćiołóm/ wprowádzę/ áby widziáły ziemię ktora sie wam niepodobáłá. 32 Trupy wásze będą leżéć ná puszczy. 33 Synowie wászy będą tułáczámi ná pustyni lat czterdzieśći/ y poniosą cudzołóstwo wásze/ áż zniszczeią trupy oycowskié ná puszczy: 34 F według liczby czterdzieśći dni/ przez któreśćie oglądowáli ziemię/ rok zá dzień przyczytan będzie. Y przez czterdzieśći lat odniesiećie nieprawości wásze/ y poznaćie pomstę moię: 35 bo iákom rzékł ták vczynię wszytkiéy téy złéy gromádźie/ ktora powstáłá przećiwko mnie: ná téy pustyni vstánie y pomrze. 36 Wszyscy tedy mężowie/ które był posłał Moyzesz ná przepátrowánie ziemie/ y ktorzy wróćiwszy sie ku szemránu przywiedli wszytek gmin przećiwko niemu/ vwłócząc ziemię/ żeby zła byłá/ 37 pomárli y pobići są przed obliczem PANSKIM. 38 Lecz Iozue syn Nun/ y Káleb syn Iephone/ żywi zostáli ze wszytkich ktorzy byli szli oglądowáć ziemię. 39 G Y mówił Moyzesz wszystkié té słowá do wszech synów Izráelowych/ y płákał lud bárzo. 40 Alié oto bárzo ráno wstáwszy wstąpili ná wierzch góry/ y rzekli: Gotowiśmy iść ná mieysce/ o ktorym PAN mówił: bośmy zgrzészyli. 41 Którym rzékł Moyzesz: Czemu przestępuiećie słowo PANSKIE/ co sie wam nie poszczęśći? 42 Nie chodźcie: bo nie iest PAN z wámi: ábyśćie nie polegli przed nieprzyiaćioły wászymi. 43 Amálekitá y Chánánéyczyk przed wámi są/ których mieczem polężećie/ przeto żeśćie niechćieli słucháć PANA/ áni będzie PAN z wámi. 44 Lecz oni záćmieni wstąpili ná wierzch góry. A skrzyniá Testámentu PANSKIEGO y Moyzesz nie odeszli z obozu. 45 Y zstąpił Amálekitá y Chánánéyczyk/ który mieszkał ná górze/ y pobiwszy ie y pośiekszy gonił ie áż do Hormy.

Marginalia: Deu:1.f35. — miedrzáni-li, H. — Kálebowi obiecuie ziemię. Ios:14.b.6. — Po odpuszczeniu grzéchu, karánie doczesné śmierć ná puszczy. — Psal:105.d26 Deu:1.f41. — karánie zá złości wásze, Hebr. — Eze:4.b6. Ps:94.b10 — Iudith 8.c.24. 1.Cor:10.b.10. Heb:3.d17. Iude 1.b.5. — Grzéchu wyznawáią y walczą przećiw Amálekczy ćiężeni są. Deu:1.g42.

ROZDZ. XV.

1 A Owił PAN do Moyzeszá/ rzekąc: 2 Mów do synów Izráelowych/ á rzecz do nich: Gdy wnidziecie do ziemie mieszkánia wászégo/ którą ia wam dam/ 3 á vczynićie obiátę PANU ná całopalenié/ ábo ofiárę śluby oddáiąc/ ábo z dobréy woléy ofiáruiąc dáry/ ábo ná vroczysté świętá wásze/ paląc wonność wdźięczności PANU z wołów ábo z owiec: 4 którykolwiekby ofiárował ofiárę/ będzie ofiárował obiátę białéy mąki dziesiątą część Ephy záczynioną oliwą/ która będzie miáłá mirrhę czwartą część hin: 5 á winá ná lanie mokrych ofiar pod tąż miárą da do całopalenia/ ábo do ofiáry.

Marginalia: Obiáty przy ofiárách máią być.

6 Przy káżdym báránku/ y báránie będzie obiátá białéy mąki ze dwu dżieśiątych cześći/ ktoraby záczyniona byłá oliwą trzeciéy cześći hin: 7 á winá ná mokrą ofiáre trzeciéy cześći téyże miáry bedźie ofiárowáł ná wonność wdźięczności PANV. 8 A kiedy z wołów vczyniß cáłopalenié/ ábo ofiáre żebyś wypełnił ślub ábo ofiáry zápokoyné/ 9 daß do káżdégo wołu białéy mąki trzy dźieśiąté cześći záczynionéy oliwą/ coby miáło pół miáry hin: 10 y winá ná lánié mokréy ofiáry téyże miáry ná obiáte nawdźięczniey∫ßéy wonności PANV. 11 Ták vczyniß/ 12 przy káżdym wole/ y báránie/ y báránku/ y koźiełku. 13 Ták obywátele iáko y cudzoziemcy 14 tymże sposobem ofiáry będą ofiárowáć. 15 Jedno przykazánié y sąd bedźie ták wam/ iáko przychodniom źiemie. 16 Mówił PAN do Moyzéßá/ rzékąc: 17 Mów synom Jzráelowym/ y rzecz do nich: 18 Gdy wnidźiecie do źiemie/ ktorą wam dam/ 19 á bedźiecie ieść chléb onéy kráiny/ oddźielićie pierwoćiny PANV/ 20 z pokármów wáßych. Jáko z boiewiſk pierwoćiny oddźiélaćie: 21 ták y z pokármów dáćie pierwoćiny PANV. 22 A ieśli z niewiádomości przestąpićie cokolwiek z tych rzeczy/ 23 ktoré mówił PAN do Moyzéßá/ y roskazał przezeń do was/ od ednia ktorégo począł roſkázowáć y dáléy/ 24 y zápomni vczynić mnostwo: ofiáruie ćielcá z stádá cáłopalenié/ ná wonność przewdźięczną PANV/ y obiáte iego y mokrą ofiáre/ iáko Cęremonię chcą/ y kozłá zá grzéch: 25 y bedźie prosił kápłan zá wßytko zgromádzenié synów Jzráelowych/ á bedźie im odpuſczono/ ponieważ nie vmyślnie zgrzéßyli: przećie iednák ofiáruiąc zapał PANV zá śie/ y zá grzéch/ á omylenié swoie: 26 y bedźie odpuſczono wßytkié ludowi synów Jzráelowych/ y przychodniom ktorzy gośćmi są miedzy nimi: ponieważ winá iest wßytkiéy ludu z niewiádomości. 27 A ieśli iedná duſzá zgrzéßy niewiedząc/ ofiáruie koze roczną zá grzéch swóy: 28 y bedźie śie kápłan modlił zá nią/ że z niewiádomości zgrzéßyłá przed PANEM: y vprośi iéy odpuſczenié/ á bedźie iéy odpuſczono. 29 Ták obywátelóm iáko y przychodniom zakon ieden bedźie wßytkim/ ktorzyby zgrzéßyli niewiedząc. 30 Ale duſzá ktoraby z hárdośći co vczyniłá/ choćby był obywátél/ choćia gość (ponieważ przećiwko PANV sprzećiwny był) zginie z ludu swego: 31 słowo bowiém PANSKIE wzgárdźił/ y przykazánié iego zgwałćił: przetoż zgłádzon bedźie y ponieśie nieprawość swoie. 32 Y stáło śie/ gdy byli synowie Jzráelowi ná puſczy/ y náleźli człowieká zbiéráiącégo drwá w dźień Sobotni/ 33 stáwili go Moyzéßowi/ y Aaronowi/ y wßytkiému zgromádzeniu. 34 ktorzy zámknęli go w ćiemnicy/ niewiedząc coby z nim czynić mieli. 35 Y rzékł PAN do Moyzéßá: Smierćią niech vmrze ten człowiek: niech go kámieńmi zábiie wßytká rzéßa zá obozem. 36 y wywiózßy go precz/ zábili go kámieńmi/ y vmárł/ iáko PAN przykazał. 37 Y rzékł PAN do Moyzéßá: 38 Mów synom Jzráelowym/ y rzecześ do nich: áby sobie poczynili brámy ná rogách płaſczów/ przypráwiwßy do nich ßnurki z hiácyntu: 39 ná ktoré gdy weyźrzą/ niech wspominą ná wßytkié przykazánia PANSKIE/ áni śie niech nie vdawáią zá myślámi swémi/ y zá oczámi po rozmáitych rzeczách cudzołożąc: 40 ále ráczéy pámiętáiąc ná przykazánié PANSKIE/ niech ie pełnią y niech będą świętymi Bogu swoiemu. 41 Jam PAN Bóg wáß/ ktorym was wywiódł z źiemie Aegyptſkiéy/ ábym był Bogiem wáßym.

Marginalia: z ćielcá, H. — ćielcá, H. — kołacz z ćiast, H. — z pierwßych ćiast, H. — Ofiárá zá przestępstwo zakonu z niewiádomości. Leuit: 4. — w ręce wysokiey, Hebr. z pychy. Grzéch vmyślnie ze złości. — trzaſki, H. — Sábát gwałcący vkámionowány. — Deut: 22. b. 12. Mat: 23. a 5. ſiat. H. — Dla tegoć y teraz v chrześcian są obrázy, áby ludźie odwracáiąc oczy od márności, ráczéy ná tákié pámiątki święte pátrzyli, przypomináiąc sobie dobrodźieystwá y przykazánia Boże.

ROZDZ. XVI.

1 A Lić oto Kore syn Jsáár/ syná Káath/ syná Lewi/ y Dáthan/ y Abiron/ synowie Eliáb/ Hon też syn Pheleth/ z synów Ruben/ 2 powstáli przećiw Moyzéßowi/ y inni z synów Jzráelowych dwieśćie piecdźieśiąt mężów/ przedniéyßy z Synágogi/ y ktorych czáſu rády miánowićie przyzywano. 3 Y gdy stánęli przećiw Moyzéßowi y Aaronowi/ rzékli: Miéyćie dosyć/ bo wßytek lud świętych iest/ á iest PAN miedzy nimi: Przecz śie wynaßaćie

Marginalia: Kore, Dáthán, y Abiron, powſtáli przećiw Moyzeßowi. — Ec:45. c 22. Iude 1. c 12. 1.Co:10. b 10

4 nád ludem PANSKIM? ° Co gdy vsłyszał Moyżesz / vpadł ná oblicze swoie: 5 ° A mówił do Kore / y do wszytkiégo mnostwá: Jutro ráno okáże PAN / którzy do niego należą / y święté przyłączy do siebie: á które obierze / przybliżą sie do niego. 6 ° To tedy vczynicie: B Weźmi káżdy kádźidlnice swoie / ty Kore y wszystek zbór twóy: 7 ° á nábrawszy iutro ogniá / nákłádźcie nań kádźidłá przed PANEM: á kogokolwiek obierze / ten będźie święty: "bárzo sie wynośicie synowie Lewi. 8 ° A rzékł záś do Korégo: Słuchaycie synowie Lewi: 9 ° A zali wam máło że was oddźielił Bóg Jzráelów od wszystkiégo ludu / y przyłączył sobie / ábyście mu służyli w służbie przybytku / y stali przed mnostwem ludu y służyli mu? 10 ° Dlategóż kazał przyſtąpić do siebie tobie / y wszytkiéy bráćiéy twéy synów Lewi / ábyście też sobie kápłáństwo przywłaszczáli / 11 ° á żeby wszystek zbór twóy powstał przećiw PANV? bo cóż iest Aaron żebyście szemráli przećiw iemu? 12 ° Posłał tedy Moyżesz áby záwołał Dáthán y Abiron syny Eliáb. Którzy odpowiedźieli: Nie póydźiemy. 13 ° máłoli ná tym masz żeś nas wywiódł z źiemie która mlékiem y miodem płynęłá / ábyś pobił ná puszczyni / iedno ábyś pánował nád námi? 14 ° Poprawdźie w wiódłeś nas do źiemie / która płynie strumieńmi mléká y miodu / y dałeś nam ośiádłośći pól y winnic. czyli "y oczy nasze chcesz wyłupić? niepóydźiemy. 15 ° A rozgniewány C Moyżesz bárzo / rzékł do PANA: Nie pátrz ná ich ofiáry: ty wiesz żem nigdy áni ośiełká nie wźiął od nich / ánim vtrapił żadnégo z nich. 16 ° A rzékł do Korégo: Ty y wszystek zbór twóy stańćie osobno przed PANEM / á Aaron iutrzeyszégo dniá osobno. 17 ° Weźćiesz káżdy kádźidlnice wásze / á nákłádźcie ná nie kádźidłá / ofiáruiąc PANV / dwie śćie pięćdźieśiąt kádźidlnic: Aaron też niechay trzyma kádźidlnice swoie. 18 ° Co gdy vczynili / gdy stał Moyżesz y Aaron / 19 ° y zgromádźili przećiwko im wszytek lud do drzwi przybytku: vkázáłá sie wszytkim chwałá PANSKA. 20 ° A mówiąc PAN do Moyżeszá y Aaroná rzékł: 21 ° Odłączćie sie z pośrzodku zboru tego / że ie znagłá zátrácę /

22 ° Którzy vpádli ná twarz y rzékli: "Námocnieyszy Boże Duchów wszelkiégo D ćiáłá / izali gdy ieden zgrzeszy / przećiw wszystkim gniew twóy srożyć sie będźie? 23 ° A rzékł PAN do Moyżeszá: 24 ° Roskaż wszystkiému ludu áby sie odłączył od namiotów Koré / y Dáthán / y Abiron. 25 ° A wstał Moyżesz / y szedł do Dáthán y Abiron: á gdy szli zá nim stárszy Jzráelowi / 26 ° rzékł do ludu: Odstąpćie od namiotów ludźi niezbożnych / á nie dotykayćie sie co do nich należy / ábyśćie nie byli zágárnieni w grzéchách ich. 27 ° A gdy odstąpili od namiotów ich w około: Dáthán y Abiron wyszedszy stali wweśćiu namiotów swoich z żónámi y z dźiećmi / y ze "wszytkim zborem". 28 ° A rzékł Moyżesz: Po tym poznaćie że mię PAN posłał ábych czynił wszytko co widźićie / á nie z własnégom to sercá wymyślił. 29 ° Jeśli zwyczáyną ludźióm śmierćią zginą / y náwiedźi ie plagą / którą y inni E náwiedzeni bydź zwykli / nie posłał mię PAN: 30 ° Ale ieśli nową rzecz vczyni PAN / że otworzywszy źiemiá pászczękę swą pożrze ie / y wszystko co do nich należy / y zstąpią żywi do piekłá / poznaćie że zbluźnili PANA. 31 ° "Natychmiast tedy skoro przestał mówić / rozstąpiłá sie źiemiá pod nogámi ich: 32 ° y otworzywszy pászczękę swą / pożárłá ie z namioty ich / y ze wszystką máiętnośćią ich. 33 ° A zstąpili żywo do piekłá / okryći źiemią / y zginęli z pośrzodku zgromádzenia. 34 ° Ale y wszystek Jzráel który stał około / vćiékł ná krzyk ginących / mówiąc: By snádź y nas źiemiá nie pożárłá. 35 ° Lecz y ogień wyszedszy od PANA zábił dwie śćie pięćdźieśiąt mężów / którzy ofiárowáli kádzenié. 36 ° A mówił PAN do Moyżeszá rzekąc: 37 ° Przykaż Eleázárowi synowi Aaronowému kápłanowi / áby pozbiérał kádźidlnice które leżą ná pogorzelisku / á ogień tám y sám niech rozmiecé: bo są poświęcone 38 ° śmierćią grzészników / á niech ie rozbiie ná F bláchy / y przybiie do ołtarzá / przeto że ofiárowano w nich kádzenié PANV y poświęcone są: "áby ie widźieli ná znák y pámiątkę synowie Jzráelowi: 39 ° A pozbiérał Eleázár kápłan kádźidlnice miedźiáné w których ofiárowáli oni których ogień pożárł / y roz

"wiele to ná was, H.

"oczy tych mężów H. Rozumiey, tých którzy szpiegowáli źiemię: áby niepowiedáli tegó co widźieli.

"Boże Duchów, H.

"wszytką czeládźią swoią, H.

"Psa: 105. b. 17. 18. Deu: 11. a 6.

Żywo do piekłá przepádli przećiwnicy kápłanów, którzy sobie vrząd kápłáński przywłasczáli.

"áby byli ná znák synóm Izráelowym, H.

bił ie ná bláchy / przybijáiąc do ołtarzá : [40] áby mieli nápotym synowie Jzráelowi / czymby sie vpomnieli / żeby żaden nieprzystepował obcy / y który nie iest z nasienia Aaronowégo do ofiárowánia kádźidłá PANV / áby nie ćiérpiał iáko vćiérpiał Kore y wszytek zbór iego / iáko mówił PAN przez Moyzéßá. [41] Lecz wszytko mnostwo synów Jzráelowych ßemrało názáiutrz przećiw Moyzéßowi y Aaronowi / rzekąc : Wyśćie pobili lud PANSKI. [42] A gdy sie wszczynał rozruch / y tumułt róśł / [43] Moyzéß y Aaron vćiekli do przybytku przymierza. G Który / gdy weßli / okrył obłok / y vkázáłá sie chwałá PANSKA. [44] Y rzékł PAN do Moyzéßá : [45] Wynidźćie z pośrzodku tego zgromádzenia / y teraz ie zgłádzę. A gdy leżeli ná źiemi / [46] rzékł Moyzéß do Aaroná : Weźmi kádźidlnicę / á nábrawßy ogniá z ołtarzá / nákłádź nań kádźidłá / ßedßy predko do ludu / ábyś sie modlił zá nimi : *bo iuż wyßedł gniéw od PANA / á plagá sie srozy. [47] Co gdy vczynił Aaron / y wbieżał w pośrzód ludu / który iuż ogień porażał / ofiárował [48] kádzenie : á stoiąc miedzy martwémi y żywémi prośił zá ludem / y przestáłá plagá. [49] A było którzy są pobići / cztérnaśćie tyśiecy y śiedm set ludźi / oprócz tych którzy pogineli w rozruchu Korégo. [50] Y wróćił sie Aaron do Moyzéßá do drzwi przybytku przymierza / gdy zgubienié przestáło.

Nowy rozruch pospólstwá przećiw Moyzéßowi, które Pan ogniem karze.

* Mądr:18. d 21 Aaron przyczynia sie zá nimi.

[33] Piekło potępionych.

Zstąpili żywo do piekłá.] Té słowá o mieyscu ábo o piekle potępionych rozumié Epiphanius in Ancorato. Hieronym ś. tákże in cap: 4. ad Ephes. y Bedá in cap. 10. Num. A to pewna / że ći w żydowskim iezyku nie dádzą inßym naprzód / bo y słowo שאול Scheol, właśnie znáczy przepáść / y pospolićie ie rozumieią o podźiemnych mieyscách duß. Przetóż LXX wßedźie przełożyli ná Greckié ᾅδην, Hieronym ś. infernum, to iest piekło. Rabbi Dawid in Psal. 9. y Rabbi Abenesdrá in Psal. 138. y Rabbi Lewi in Prou. 15. wykłádáią / mieysce duß pod źiemią. A nigdy sie im nie śniło o grobie ábo iámie / iáko to Hereticy / á zwłaszczá Nowochrzczeńcy / y nowotni żydowie wykłádáią : wßákże by nabárźiey niechćieli / przećie y tu y ná inßych mieyscách muszą zwáć piekłem. o czym bedźieß miał więżey / czytay Gen. 37. ver. 35. y 42. ver. 38.

ROZDZ. XVII.

[1] Mówił PAN do Moyzéßá / rzékąc : [2] A Mów do synów Jzráelowych / á weźmi od nich po lasce wedle pokolenia ich / od wszytkich książąt pokolenia / lasek dwánaśćie / y káżdégo imie nápißeß ná lasce iego. [3] A imie Aaronowé bedźie w pokoleniu Lewi / y iedná laská wszytkie z osobná fámilie mieć bedźie : [4] B y położyß ie w przybytku przymierza przed świádectwem / gdźie bede mówił do ćiebie. [5] Którégo z tych obiorę / zákwitnie laská iego : y záhámuię od śiebie vskárżánia synów Jzráelowych / którémi [6] ßemrzą przećiwko wam. Y mówił Moyzéß do synów Jzráelowych : y dáli mu wszytkié książętá laski z káżdégo pokolenia : y było lasek dwánaśćie ᶻoprócz laski Aaronowéy. [7] C Które gdy położył Moyzéß przed PANEM w przybytku świádectwá : [8] názáiutrz wróćiwßy sie nálazł iż zákwitnełá laská Aaronowa ᵃw domu Lewi : y gdy nápecznieło pąkowie / wyszły kwiátki / które / gdy sie liśt rozwił / w migdały sie obróćiły. [9] Y wyniósł Moyzéß wszytkié laski od oblicznośći PANSKIEY do wszytkich synów Jzráelowych : y vyźrzeli / y odebráli káżdy laskę swoię. [10] D Y rzékł PAN do Moyzéßá : Odnieś laskę Aaronowę do przybytku świádectwá / ᶜáby tám byłá chowána ná znák ᵇsprzećiwnych synów Jzráelowych / á vstáły ßemránia ich odemnie / áby nie pomárli. [11] Y vczynił Moyzéß iáko mu PAN przykazał. [12] Y rzékli synowie Jzráelowi do Moyzéßá : Oto zniszczelismy / wszyscyśmy zgineli. [13] Kto iedno przystąpi do przybytku PANSKIEGO / vmiera. Jzali áż do sczątká wszyscy wytráceni bydź mamy ?

Laská Aaronowá kwitnąca, którym cudem Bóg potwierdźiéł kápłáństwo Aaronowé

ᶻ á laská Aaronowá byłá w pośrzodku ich. H.

ᵃ domowi, H.

ᶜ Heb: 9. 24 ᵇ sprzećiwnym synóm Izráelowym. H.

ROZDZ. XVIII.

O vrzędziech Lewitów.

1 A RZekł PAN do Aaroná: Ty y synowie twoi j dóm oycá twego z tobą / "poniesiecie nieprawość swiątnice. A ty y synowie twoi wespół dzierżeć ná sobie bedziecie grzéchy kápłáństwá wáßego.

"To iest, bedziecie karáni, ieśli sie co zgrzéßy w cæremoniách świątnice, Hebr.

2 Lecz y brácią twoie z pokolenia Lewi/ y sceptr oycá twegó wezmi z sobą/ á niech pogotowiu bedą / y niechći posługuią: á ty y synowie twoi służyc bedziecie w przybytku świádectwá. 3 A bedą czuć Lewitowie ná roskazánie twoie / y ná wßystkie roboty przybytku: wßákże ták/ áby do naczynia świątnice áni do ołtarzá nie przystepowáli/żeby y oni nie pomárli y wy pospołu nie poginęli. 4 ále niech ztobą bedą/ á niechay czuią ná strażách przybytku y ná wßytkich obrzedách iego. Obcy nie bedzie sie mięßał miedzy was. 5 Czuycie ná straży świątnice y ná służbie ołtarzá / áby nie powstał gniew ná syny Izráelowé. 6 Jam wam dał brácią wáße Lewity z pośrzodku synów Izráelowych / y dałem dar PANV/áby służyli w posługách przybytku iego. 7 B A ty y synowie twoi strzeżcie kápłáństwá wáßégo: á wßytko co do służby ołtarzá należy/y zá zasłoną iest/ przez kápłany bedzie spráwowano. ieśli kto obcy przystąpi / zábit bedzie. 8 A mówił PAN do Aaroná / Otomći dał "straż piérwocin moich. Wßytkié rzeczy które "poświącáné bywáią od synów Izráelowych dałem tobie y synóm twoim zá vrząd kápłáński práwá wieczné.

"to iest, dochód ofiar moich.
"ofiáruią.

Dochody ofiar, piérwocin y dziesięcin, ślubów kápłanóm należącé.

9 A ták to bedzieß brał z tych rzeczy/ które poświecone bywáią/ y ofiárowáné są PANV. Káżda obiátá/y ofiárá/ y cokolwiek zá grzéch y zá wystepek bywa mi oddano/ y dostáie sie świetym świetych/ twoie bedzie y synów twoich. 10 W świątnicy to bedzieß iadł: Mężczyzná tylko to bedzie ieść/ bo poświecone iest tobie. 11 A "piérwociny' któréby ślubowáli y ofiárowáli synowie Izráelowi/ dałem tobie y synóm twoim y corkóm twym/ práwem wiecznym. Kto czysty iest w domu twoim bedzie ich pożywał.

"ofiáry, H.

12 Wßystko co nalepßégo oliwy y winá y zboża/ cokolwiek piérwocin ofiáruią PANV / dałem tobie. 13 Wßelkiégo zboża początki które rodzi ziemiá/ á bywáią odniesioné PANV / dostáną sie ná twoie potrzeby: kto czysty iest w domu twoim / pożywáć ich bedzie. 14 Wßystko co z ślubu oddáwáć bedą synowie Izráelowi/ twoié bedzie. 15 C Cokolwiek piérwßégo wychodzi z żywotá wßégo ciáłá/ które ofiáruią PANV/ bądź z ludzi/ bądź z bydłá bedzie/ do twego práwá należéć bedzie: wßákże ták/ ábyś zá piérworodné człowieczé okup brał/ á wßelkié zwiérze nieczysté odkupić kazał. 16 Którégo okup bedzie/ "po miesiącu/ piącią syklów srébrá ná wage świątnice. "Sykiel ma dwádzieściá pieniedzy. 17 Lecz piérworodnégo krowiégo y owczégo y koziégo nie daß odkupowáć/bo są poświeconé PANV. krew tylko ich wyleieß ná ołtarz/á łoie spaliß ná przewdzięczną wonność PANV. 18 Mięso zás ná twoié sie potrzeby dostánie/ iáko mostek poświecony y łopátká práwa/ twoié bedą. 19 Wßystkié piérwociny świątnice / które ofiáruią synowie Izráelowi PANV / dałem tobie y synóm y corkóm twoim práwem wiecznym. Vmowá "około soli/iest wieczna przed PANEM/ tobie y synóm twoim.

"gdymu miesiąc minie.
"wyßéy 3. g. 48.
Exo: 30. b 13
Leu: 27. c 25
Eze: 45. d 12.

"około przydawánia soli do káżdéy ofiáry.

20 A rzekł PAN do Aaroná: W ziemi ich nic nie posiedziecie/áni cześci miedzy nimi mieć bedziecie: iam cześć y dziedzictwo twoie w pośrzodku synów Izráelowych. 21 A synóm Lewi/ dałem wßystkié dziesieciny synów Izráelowych w osiádłość zá służbe / którą mi służą w przybytku przymiérza: 22 áby wiecéy nie przystepowáli synowie Izráelowi do przybytku / áni sie dopuszczáli grzéchu "śmiertelnégo'/ 23 D gdyż sámi synowie Lewi mnie w przybytku służą / y grzéchy ludu noßą. Vstáwá wieczna bedzie w rodzáiách wáßych. Nic "inßégo dzierżéć nie bedą/ 24 przestawáiąc ná ofierze dziesiecin / którém ná vżywánié ich y ná potrzeby oddzielił. 25 A mówił PAN do Moyzéßá / rzekąc: 26 Przykaż Lewitóm y opowiedz: Gdy weźmiecie od synów Izráelowych dziesieciny/którém wam dał/ piérwocinj ich ofiáruycie PANV/to iest dzie-

Dziedzictwo Aaronowé Bóg. czytay Deu: 10. ver: 9.

Dziesięciny Lewitóm.

"y niepomárli, H.

"Deu: 18. a 1

Z dziesięcin dziesięciny dawáli Lewitowie kápłanóm.

ſiątą część dźieśięćiny/ áby wam poczytano zá ofiárę pierwoćin/ ták z boiowiſk iáko y z prás: y wſzytkich rzeczy których bierzećie pierwoćiny ofiáruyćie PANV/ y dayćie Aáronowi kápłanowi. Wſzytko co ofiárowáć bedźiećie z dźieśięćin/ y oddźielićie ná podárze PANV/ nalepſzé y wyborné bedźie. A rzéczeſz do nich: Jeſli co przednieyſzé y lepſzé rzéczy ofiáruiećie z dźieśięćin: bedźie wam poczytano iákobyśćie z boiowiſká y z práſy pierwoćiny dáli: á bedźiećie ie ieść ná káżdym mieyſcu wáſzym/ ták wy ſámi/ iáko y czeladź wáſzá: bo ieſt zápłátá zá ſłużbę którą ſłużyćie w przybytku świádectwá. A niebedźiećie grzeſzyć w tym/ przednie ſobie y tłuſté rzeczy záchowuiąc/ ábyśćie nie ſplugáwili ofiar ſynów Izráelowych/ y nie pomárli.

dźieśięćin wáſzych które bierzećie od ſynów Izráelowych, H — *grzéſzćie, H.*

Przymierze ſoli ieſt.] to ieſt/ Przymierze nie odmienne/ co też znáczy słowem które przydáie/ wieczné. Przypowieść to żydowſka ſtąd wzięta: Iż Bóg roſkazał Leuit. 2. v. 13. do káżdey ofiáry kłáść ſoli/ y to wiecznym prawem poſtánowił. Stądże też vroſło/ iż wſzytkie vmowy y ſtánowienia wieczné zwano Przymierzem ſoli/ ábo prawem ſoli. Ták mówi 2. Paral. 13. Iż dał Dawidowi króleſtwo przymierzem ſoli/ to ieſt prawem wiecznym. Tákże y tu obiecuie Aáronowi/ iż ták prawo iego ná kápłáńſtwo miáło bydź wieczne/ iáko też prawo o kłádźieniu ſoli do ofiáry ieſt wieczne. A owſzem v inſzych narodow był ten zwyczay/ iż czyniąc przymierze/ vżywáli ſoli/ że ſol długo rzeczy záchowuie od ſkázy.

ROZDZ. XIX.

O krowie czérwoney ſpaloney zá grzéch.

Mowił PAN do Mojżéſzá y Aároná rzekąc: Táieſt vſtáwá ofiáry którą PAN vſtáwił. Przykaż ſynóm Izráelowym/ áby przywiedli do ćiebie krowę czerwoną lat zupełnych/ w któreyby nie było żadney zmázy/ ániby nośiłá iárzmá: y oddaćie ią Eleázárowi kápłanowi. Który wywiódſzy ią zá obóz/ ofiáruie przed oczymá wſzytkich: y omoczywſzy pálec we krwi iey/ pokropi śiedm kroć przećiw drzwiam przybytkowym/ y ſpali ią przed oczymá wſzytkich/ ták ſkórę y mięſo iey/ iáko krew y gnóy w ogień wrzućiwſzy. Drewno też cedrowé/ y hiſop/ y kármázyn dwá kroć fárbowány/ kápłan wrzući w płomień który krowę żrze. A ná ten czás dopiero omywſzy ſzáty y ćiáło ſwoie/ wnidźie do obozu/ y zmázány bedźie áż do wieczorá. Ale y on który ią ſpali/ omyie ſzáty ſwé y ćiáło/ y nieczyſty bedźie áż do wieczorá. A mąż czyſty zbierze popiół krowy/ y wyſypie ji zá obozem ná mieyſcu przeczyſtym/ áby był zgromádzeniu ſynów Izráelowych ná ſtraż y ná wodę pokrapiánia: bo krowá zá grzéch ieſt ſpaloná. A wypłokawſzy który nośił popiół krowy/ ſzáty ſwoie/ nieczyſtym bedźie áż do wieczorá. Będą to mieć ſynowie Izráelowi y przychodniowie mieſzkáiący miedzy nimi rzecz świetą prawem wiecznym. Ktoby śie dotknął trupá człowieczego/ á dla tego byłby nieczyſty przez śiedm dni: bedźie pokropion tą wodą trzećiego dniá y śiódmego/ y ták oczyśćion bedźie. Jeſli trzećiego dniá nie bedźie pokropion/ śiodmégo nie bedźie mógł bydź oczyśćiony. Káżdy ktoby śie dotknął duſze ludzkiey martwizny/ á nie byłby pokropiony tym zmieſzániem/ ſplugáwi przybytek PANSKI/ y zginie z Izráelá: iż wodą oczyśćienia nie ieſt pokropiony/ nie czyſty bedźie/ y zoſtánie ná nim plugáſtwo iego. Ten ieſt zakon o człowieku który vmiera w namiećie: Wſzyſcy którzy wchodzą do namiotu iego/ y wſzyſtko naczynie które tám ieſt/ nieczyſté bedźie przez śiedm dni. Naczynie któreby nie miáło wieká ábo przywiązánia zwierzchu/ nieczyſté bedźie. Jeſli śie kto ná polu dotknie trupá człowieká zábitego/ ábo też ſwą śmierćią vmárłego ábo kośći iego/ ábo grobu/ nieczyſty bedźie przez śiedm dni. A wezmą popiołu ſpalenia y grzéchu/ y wleią wody żywey nań w naczynie. W którey gdy mąż czyſty omoczy hizop/ pokropi nim wſzyſtek namiot y wſzyſtko naczynie/ y ludźie tákową zárázą ſplugáwione: y tym obyczáiem czyſty oczyśći nieczyſtego trzećiego y śiódmego dniá/ á oczyśćiony dniá śiódmego/ omyie y ſam śiebie y ſzáty ſwoie/

Heb: 13. b. 11. Téceremoniæ nie ſámé z śie bie miáły moc zgłádźić grzéchy, ále z wiáry w CHRIſtuſá, którą témi ceremoniámi wyználi y figurowáli.

Wodá po krapiánia z popiołu krowy ſpaloney.

ábo, bedźie odćięty.

O vmieráiącym w namiećie.

O dotykániu vmárłego.

Té dotykánia nieczyſté znáczyły dotykánie grzéchu

20 ie / y nieczysty będźie áż do wieczorá. Jeśli kto tym sposobem nie będźie oczyściony: zginie duszá iego z pośrzodku zgromádzenia: bo świątnice PAŃską splugáwił / á nie pokropion iest wodą oczyśćienia. 21 Będźie to przykazánie vstáwą wieczną. Ten też który kropi wodą / wymyie száty swoie. Káżdy który sie dotknie wody oczyśćiánia / nieczysty będźie áż do wieczorá. 22 Czego sie kolwiek dotknie nieczysty / nieczystym vczyni: á duszá która sie dotknie czego z tych rzeczy / nieczystá będźie áż do wieczorá.

9 *Ná wodę pokrapiánia.*] Też wodę zowie wysszey 8. v. 7. y niżey 31. v. 23. wodą oczyśćiánia. ták zwano wodę do ktorey popiół kłádźiono / z krowy zá grzechy spáloney / y tą wodą kropili sie Żydowie / áby od nieczystoty zwierzchniey byli wolni. O czym też mowi Apostoł do Żydow 9. iż wodá służyłá ná oczyśćiánie ćiáłá / to iest ná zgłádzenie niektorych nieczystoy / nośći ábo nieporządnośći / ktore Láćinnicy zowią Irregularitates, áby byli godnemi ofiáry odpráwiáć. Byłá to niektora figurá wody świeconey / od Apostołow w kośćiele Bożym postánowioney y záwżdy záchowáney / ktora bywa poświecona modlitwą kápłáńską / y słowem Bożym 1. Tim. 4. v. 5. ná to / áby kropiąc sie bylibyśmy wolni od wszelákich pokus / y stáli sie sposobnieyszy do służby Bożey. O tey wodźie świeconey masz lib. 8. Constit. A. post. cap. 35. Conc. Nannotense cap. 4. Alexander Papa 1. ad Episc. Epiph. lib 1. sect. 2.

Figurá wody świeconey.

ROZDZ. XX.

1 A Przyszli synowie Izráelowi / y wszystko mnostwo ná puszczą Sin / Mieśiącá pierwszego: y mieszkał lud w Kádes. A vmárłá tám Márya / y pogrzebiona iest ná tymże mieyscu. 2 A gdy lud nie miał wody / zeszli sie przećiw Moyzeszowi y Aáronowi: 3 á vczyniwszy rozruch mowili: Obyśmy byli zginęli między bráćią nászą przed PANEM. 4 Przecześćie záwiedli zgromádzenie PAŃSKIE ná puszczą ábyśmy y my pomárli y dobytki násze? 5 Czemuśćie nam kazáli wynidź z Aegyptu / y przywiedliśćie ná to mieysce bárzo złe / ktore zásiewáne być nie może / áni figi rodźi / áni winnice / áni pomágránatow / nákoniec nie ma y wody ku piciu? 6 A wszedszy Moyzesz y Aáron / B rozpuśćiwszy lud / do przybytku przymierza / vpádli twarzą ná źiemię / y wołáli do PANA / y rzekli: PANIE Boże wysłuchay wołánie tego ludu / á otworz im skarb twoy zrzodło wody żywey / áby násyćiwszy sie / przestáło szemránie ich: y vkazáłá sie chwałá PAŃSKA nád nimi: 7 A rzekł 8 PAN do Moyzeszá / mowiąc: Weźmi laskę / á zgromadź lud / ty y Aáron brát twoy / y mowćie do skáły przed nimi / á oná da wodę. A gdy wywiedźiesz wodę z skáły / będźie piło wszytko zgromádzenie / y bydło iego. 9 A wźiął Moyzesz laskę / ktora byłá przed obliczem PAŃSKIM / iáko mu roskazał / 10 zgromádźiwszy lud przed skáłę / y rzekł im: Słuchaycie sprzećiwni y niewierni: Izali z tey skáły będźiemy wam wodę wywieść mogli? 11 A gdy podniosł Moyzesz rękę / vderzywszy dwá kroć laską w skáłę / wyszły wody bárzo obfite / ták iż pił lud y bydło. 12 A mowił PAN do Moyzeszá y Aároná: Iżeśćie mi nie wierzyli / ábyśćie mię byli poświęćili przed synmi Izráelowymi: nie wwiedźiećie tych ludow do źiemie ktorą im dam. 13 C Tá iest wodá przećiwieństwá / gdźie sie swarzyli synowie Izráelowi przećiwko PANV / y poświęcony iest w nich. 14 Posłał tym czásem Moyzesz posły z Kádes do krolá Edom / ktorzy by powiedźieli: To wskázuie brát twoy Izráel: Wiesz wszytkę pracą ktora nas potkáłá / 15 iáko zstąpili oycowie nászy do Aegyptu / y mieszkáliśmy tám przez długi czás / y trapili nas Aegyptiánie y oyce násze: 16 y iákośmy wołáli do PANA / y wysłuchał nas / y posłał Anyołá ktory nas wywiodł z Aegyptu. Oto w mieśćie Kádes / ktore iest ná ostátnich gránicach twoich / położeni / 17 prosiemy áby nam wolno było przeyść przez źiemię twoię. Nie poydźiemy przez polá / áni przez winnice / nie będźiemy pić wody z studźien twoich / ále poydźiem drogą pospolitą / ni ná práwo ni ná lewo nie zstępuiąc / áż przeydźiemy gránice twoie. 18 Ktoremu Edom odpowiedźiał: Nie poydźiesz przez mię / bo ináczey

Vmiera Márya.

Exo. 17. b 3.

Szemrze ná cému ludo ni dáia nodę z opoki.

H. G.

Exo. 17. b. 5. 6.

Mądr. 11 a 1. ábo przed PANEM, to iest, w świątnicy.

Ps. 77. b 23 1. Co. 10. a 4.

Skaránie Moyzeszá y Aároná o niedowiárstwo.

Deu. 1. f 37

Wodá przećiwieństwá

Moyzesz posły wyprawia do krolá Edom.

królewską, H.

Krol Edom zábrania prześćia.

zbroynoć záiáde. A rzekli synowie Jzráelowi: Bitym gościńcem póydziemy: á ieśli bedziemy pić wode twoie my y bydło nasze/ damy co słuszna iest: żadney nie bedzie o zapłáte trudności/ tylko niech predko przeydziemy.
20 A on odpowiedział: Nie przeydziesz. A nátychmiast wyciągnął przeciwko/ z niezliczonym ludem y reką mocną/
21 y niechciał przyzwolić prosącemu/ áby był dopuścił prześcia przez
D gránice swoie. á przetoż odwrót vczynił od niego Jzráel.
22 A gdy ruszyli obóz z Kádes/ przyszli do góry Hor/ która iest ná gránicách ziemie Edom:
23 Gdzie mówił PAN do Moyzészá/
24 rzekąc: Niechay Aaron idzie do ludu swégo: bo nie wnidzie do ziemie którąm dał synóm Jzráelowym/ przeto że niedowiárkiem był v stam mo-
25 im v wody przećiwieństwá. Weźmi Aaroná/ y syná iego z nim/ á záwiedźiesz ie ná górę Hor.
26 A obnáżywszy oycá z száty iego/ oblęczesz w nie Eleázárá syná iego/ á Aaron zebrány bedźie/ y vmrze tám.
27 Vczynił Moyzész/ iáko był PAN przykazał: y wstąpili ná górę Hor przed wszystkim mnostwem.
28 A zewlókszy Aaroná z szat iego/ oblókł w nie Eleázárá syná iego.
29 A gdy on vmárł ná wierzchu góry:
30 zstąpił z Eleázárem. A wszytek lud widząc iż Aaron vmárł/ płákał nád nim trzydźieśći dni po wszytkich fámiliách swoich.

Margin: niechay vmrze, Hebr: — żeśćie przećiwni byli. H — Niż:33.e 38 Deu:32.g 50 — Vmiéra Aaron, ná iego mieysce nstępuie Eleázár — wszytek lud Izráelski, H.

ROZDZ. XXI.

1 A Ogdy vsłyszał CHANAnéyczyk król Arad/ który mieszkał ná polu-dnié/ to iest/ że przyciągnął Jzráel drógą szpiegów/ walczył przeciw iemu/ á zostawszy zwyćiezcą/ pobrał z niego korzyśći.
2 Lecz Jzráel ślubem sie PANU obowiezuiąc/ rzekł: Jeśli podasz ten lud w reke moie/ zgłádze miástá iego.
3 Y wysłuchał PAN prośbe Jzráelá/ y podał Chánánéyczyká/ którego on wybił/ wywróciwszy miástá iego: y názwał imie mieyscá onégo Hormá/ to iest przeklęctwo.
4 A ruszyli sie z góry Hor drógą która wiedźie do morzá
B czérwonégo/ áby obeszli ziemie Edom. A począł sobie teskńić lud w drodze y
5 w pracéy. A mówiąc przeciw Bogu y Moyzészowi/ rzekł: Czemuś nas wywiódł z Aegyptu/ ábyśmy pomárli ná pustyni? Niémász chlebá/ niémász wody: duszá nászá iuż sie brzydźi tym bárzo lekkim pokármem.
6 Przetoż PAN przepuśćił ná lud weże ogniste/ zá których ránámi y śmierćiámi bárzo wielu/
7 przyszli do Moyzészá/ y rzekli: Zgrzészyliśmy/ żechmy mówili przeciw PANU y tobie: proś áby oddalił od nas weże. A modlił sie Moy-
8 zész zá ludem: A rzekł PAN do nie-
G go: Vczyń wezá miedźiánégo/ á wystaw go ná znák: który vkąszony weyzrzy nań/ żyw bedźie.
9 Vczynił tedy Moyzész WEZA MIEDZIANEGO/ y wystáwił go ná znák: ná którego gdy vkąszeni pátrzyli/ byli vzdrowieni.
10 A ruszywszy sie synowie Jzráelowi obozem stáneli w Oboth.
11 Skąd wyciągnąwszy rozbili namioty w Jeábárim ná puszczy/ która pátrzy ku Moáb przeciwko wschodniéy stronie.
12 A ztámtąd sie ruszywszy przyszli do strumieniá Zared.
13 Który puśćiwszy obozem stáneli przećiw Arnon/ które iest ná puszczy/ á wysádza sie ná gránicách Amorréyczyká. bo Arnon iest gránicą Moábską/ dźie-
14 ląc Moábity od Amorréyczyków. Z-
D kąd mówią w księgách woien PAŃSKICH: Jáko vczynił ná morzu czérwonym/ ták vczyni ná potocech Arnońskich.
15 Skáły potoków náchyliły sie áby odpoczynęły w Ar/ y vśiádły ná gránicách Moábskich.
16 A z tego mieyscá okázáłá sie studnia/ o któréy PAN mówił do Moyzészá: Zgromadź lud/ á dam im wody.
17 Tedy śpiewał Jzráel te pieśń: Wystąp
18 studnio. Spiéwáli: Studnia/ którą wykopáły książętá/ y zgotowáli Hetmánowie ludu w zakonodawcy y w laskách swoich. Z pustynie do Máthány.
19 Z Máthány do Náháliel: Z
20 Náháliel do Bámoth. Z Bámoth/
E dolina iest w kráinie Moáb ná wierzchu Pháşgá/ która pátrzy przeciw pu-
21 szczy. A posłał Jzráel posły do Sehoná

Margin: Pomázón król Arád. — Slub Izráelów. — Anáthema. — Teskniá so bie w drodze, y Mán ná śie im v przykrza. — Weże ogniste. Mád:16.a 5. 1. Cor: 10. b. 9. Iudith 8. c. 21 — Ważmiedźiány, Figurá CHristusa vkrzyżowánego — Sędz:11. c.18. — (przyszli) do Beerá, Tác iest studnia. — śpiewaytie iéy, H. — Deu:2.e26 Iud: 11. d 20

honá królá Amorréyskiégo/mówiąc: [22] Proße áby mi wolno było przéyść przez ziemię twoię: nie zstąpiémy ná polá y winnice/nie będziemy pić wody z studzien: drógą królewską póydziemy/ áż przéydziemy gránice twoie. [23] Który niechćiał dozwolić áby przeszedł Izráel przez gránice iego/ y owßem zebrawßy woysko wyiáchał przećiwko ná puszczą/ y przyiáchał do Jásá/ y walczył przećiw iemu. [24] Od którégo porázony iest pásczeką miecza/ y otrzymána iest źiemia iego od Arnon áż do Jebok y synów Ammon: bo mocną obroną były opátrzoné gránice Ammonitów. [25] Pobrał tedy Izráel wßytkié miástá iego/ y mießkał w mieśćiéch Amorréyskich/ to iest w Hesebon/ y we wśiách iego. [26] Miásto Hesebon było Sehoná królá Amorréyskiégo/ który walczył przećiwko królowi Moáb: y wźiął wßytke źiemię która pod iego władzą byłá áż po Arnon. [27] Przetóż mówią w przypowieśći: Pódźćie do Hesebon/ niech sie zbuduie y wystáwi miásto Sehon: [28] Ogień wyßedł z Hesebon/ płomień z miásteczká Sehon/ y pożárł Ar Moábitów y obywátele wyżyn Arnon. [29] Biádá tobie Moáb/ zginąłeś ludu Chámos. Podał syny iego ná vćiekánié/ á córki w poimánié królowi Amorréyczyków Sehon. [30] Járzmo ich záginęło od Hesebon áż do Dibon/ spracowáni przyßli do Nophe/ y áż do Medábá. [31] Mießkał tedy Izráel w źiemi Amorreyczyká. [32] Y posłał Moyżéß którzyby wyßpiegowáli Jázer: którégo wioski pobráli/ y pośiedli obywátele. [33] Y obróćili sie y ßli drógą Básán/ y zástąpił im Og król Básán/ ze wßytkim ludem swym/ chcąc dáć bitwę w Edrái. [34] Y rzékł PAN do Moyżéßá: Nie bóy śie go/ bom go dał w ręke twoię/ y wßytek lud y źiemię iego: y vczyniß mu ták iákoś vczynił Sehonowi królowi Amorréyczyków/ obywátelowi Hesebon. [35] Porázili tedy y tego z synmi iego/ y wßytek lud iego áż do szczątku/ y pośiedli źiemię iego.

Porázili Sehoná. Amos 2. c. 9. Ps. 134. c. 10.

Miástá Amorreyskié pośiedli.

Sędź: 11. c. 13. 1. Kró: 11. b. 7.

to iest, królestwo ich.

Deu: 3. a 3. 29. b. 7.

[3] *Hormá, to iest przeklęctwo*] Słowo żydowskie חרם Herem, Grecy przekłádáią Anathema, po náßému przeklectwo/ znáczy wygubić/ wygłádźić. Ztąd iest sposób ślubienia/ kiedy kto sie tákiéy rzeczy odrzéka/ że iéy niechce ku pożytkowi swemu obróćić/ ábo sie nią brzydźi. Y to tu zowie Anathema, które tákże znáczy coś odrzuconégo y wzgárdzonégo/ słowo v ś. Páwlá zwyczáyné.

[6] *Przepuśćił ná lud węże ogniste.*] S. Páweł 1. Cor. 10. powieda/ iż ná ten czás żydowie kuśili Páná Chrystusá/ ták mówiąc: Ani kuśmy Chrystusá/ iáko niektórzy kuśili/ y od wężów pogineli. A ták według téy náuki Apostolá S. Chrystus iest Bogiem Izráelskim/ którégo ná on czás kuśili. á zwłaszczá iż Apostoł ś. y kußenié ich/ y náßé téż/ do iednégoż Chrystusá obráca: toć tedy Chrystus iest onym Bogiem Izráelskim/ którégo żydowie kuśili ná puszczy. czytay 1. Cor 10.

Zydowie kuśą Páná CHRistusá.

[9] *Węża miedźiánégo wystáwił ná znák.*] Słowo żydowskié przekłádáią drudzy/ ná drzewie ábo téż ná drzewcu/ Vulgátá ma/ Ná znák/ bo oboie może znáczyć. Zá roskazániem tedy Bożym/ pátrzyli żydźi od wężów vkąßeni ná onégo węża miedźiánégo/ y byli vzdrowieni. Wßákże go nie chwalili zá Bogá/ bo im był Moyżéß powiedźiał żeć nie był Bogiem/ ále tylko znákiem ná vzdrowienié ich. Dopiéro potym 4. Król. 18. temuż wężowi iáko Bogu ofiárowáli y cżćili go dla sáméy máteriéy/ iáko inßé Bałwány/ ták rozumiéiąc/ że zdrowié dawał on wąż miedźiány: zápámiętawßy tego znáku dla którégo był od Moyżéßá záwießony. Przetóż go Ezechiaß skruszył. Tákżeć y w kośćiele Bożym obrázy wßytkié są iáko znáki dobrodźieystw Bożych/ á zwłaszczá Crucifix/ iest znákiem męki P. Chrystusowey: á to nie doświádczona/ áby kośćioł Boży miał kiedy tákowé znáki chwalić zá Bogi: w czym nas niesłußnie Heretykowie potwarzáią/ nigdy nas w tym nieprzekonawßy.

ROZDZ. XXII.

Król Bálák posyła do Báláámá áby przeklął Izráelá.

[1] Ruszywßy sie stáneli obozem ná polách MOáb/ gdźie zá Jordánem Jericho leży. [2] A widząc Bálák syn Sephorów wßystko co vczynił Izráel Amorreyczykówi/ [3] á iż sie go zlękli Moábitowie/ á iż náiázdu iego zdźierżeć nie mogli/ [4] rzékł do stárßych Madian: Ták wygłádźi ten lud/ wßystkie którzy w gránicách náßych mießkáią/ iáko zwykł wół trawę áż do korzenia wyiadáć. Ten był ná ten czás Królem w Moáb. [5] A ták posłał posły do Báláámá syná Beorowégo wieszczká/ który mießkał nád rzéką źiemie synów Ammon/ áby go przyzwáli/ y rzékli: Oto lud wyßedł z Ægyptu/ który o-

Ios. 24. b 9.

á bał sie Mo-

á b ludu onégo bárzo, bo był mnogi, H.

ábo do Pethora. H.

kryt

kryl wiérzch ziemie / záſádziwßy ſie
6 przeciwko mnie. A ták przyiédz / á
złorzécz temu ludowi / bo mocnieyßy
ieſt nád mie : zabym go iáko mógł
porázić y wygnáć z ziemie moiéy.
Wiém bowiem iż błogoſłáwion be-
dzie kogo ty błogoſłáwiß / á przeklety
ná którégo złorzéczeńſtwá zgromá-
7 dziß. Y poßli ſtárßy Moáb y ſtárßy
Mádián máiąc w reku zapłáte wró-
żby. A gdy przyßli do Báláámá / y po-
wiedziéli mu wßyſtkie ſłowá Bálá-
8 kowé : on odpowiedział : Zoſtańcie
C tu przez noc / á odpowiém cokolwiek
mi PAN rzécze : A gdy zoſtáli v Bá-
láámá / przyßedł Bóg / y rzékł do nie-
9 go : Co to zacz ći ludzie v ciebie ?
10 Odpowiedział : Bálák ſyn Sephó-
rów król Moábitów poſłał do mnie /
11 mówiąc : Oto lud który wyßedł z Æ-
gyptu okrył wiérzch ziemie : przyiédz /
á przeklni ji / ázabym iáko mógł wál-
12 cząc odpedzić go. Y rzékł Bóg do
Báláámá : nie chodź z nimi / y nie klni
13 ludu : bo ieſt błogoſłáwiony. Który
ráno wſtawßy rzékł do kśiążąt : Idź-
ćie do ziemie wáßéy / bo mi Bóg zá-
14 kazał iść z wámi. Wróćiwßy ſie kśią-
żetá rzékli do Báláká : Niechćiał Bá-
15 láám przyść z námi. On znowu poſłał
dáleko wiecéj y zacnieyßych niżli przed
16 tym był poſłał. Którzy przyiáchawßy
D do Báláámá / rzékli : Ták mówi Bá-
lák ſyn Sephor. Nieoćiągay ſie
17 przyść do mnie. Jeſtem gotów vcz-
ćić cie / y cokolwiek záchceß / dam ći :
18 Przydź á złorzécz ludowi temu. Od-
powiedział Báláám : By mi dał
Bálák pełen dóm ſwój ſrébrá y złotá :
nie bede mógł odmienić ſłowá PA-
NA Bógá mego / żebych ábo wiecéy
19 ábo mniéy mówił. Proße żebyśćie tu
zoſtáli ieſcze przez te noc / żebym mógł
wiedzieć co mi powtóre PAN odpo-
20 wié. Przyßedł tedy Bóg do Báláá-
má w nocy y rzékł mu : Jeſli wezwáć
ćie przyßli ći ludzie / wſtań á idź z nimi :
21 ále ták / ábyś coć roſkaże czynił. Wo-
ſtał Báláám ráno / y ośiodławßy oſli-
22 ce ſwą iáchał z nimi. Y rozgniewał
E ſie Bóg / y ſtánął Anyół PANSKI
ná drodze przećiw Báláámowi / który
śiedział ná oſlicy / á dwu ſług miał
23 z ſobą. Vyźrzawßy oſlicá Aniołá ſto-
iącégo ná drodze z dobytym mieczem /

ábo wieſzcżby.

Bóg zábrania przeklinác Izráelá.

Niż: 24.c 13

Anyół záſtąpił Báláámowi ná drodze.
2. Pet: 2. c. 15.
Bo tym vmyſłem iáchał.

odwróćiłá ſie z drógi / y ßłá po roli.
Którą gdy bił Báláám y chćiał ná
24 ßcieżke náwieść / ſtánął Anioł w ćie-
śni dwu płotów / którémi winnicé o-
25 grodzoné były. Którégo widząc oſli-
cá przytárłá do śćiány / y ſtárłá noge
26 śiedzącégo. A on ią powtóre bił : á
przećie iednák Anyół przeßédßy ná
mieyſce ćiáſné / gdzie áni w práwo áni
w léwo nie mogłá vſtąpić / záſtąpił
27 iéy dróge. Y gdy widziáłá oſlicá An-
iolá ſtoiącégo / vpádłá pod nogámi
śiedzącégo. Który rozgniewawßy ſie /
28 bárziéy kiiem boki iéy obijał. Y otwo
F rzył PAN vſtá oſlice y przerzékłá : Có-
żem ći vczyniłá ? przecz mie bijeß oto
29 iuż trzéći kroć ? Odpowiedział Bá-
láám / Yżeś záſłużyłá / y ßydziłáś zem-
nie : Obych miał miecz / żebym ćie zá-
30 bił. Rzékłá oſlicá : ázam nie bydle
twoié / ná którymeś záwße zwykł śie-
dzieć áż po dziśiéyßy dzień ? powiédz /
comći tákowégo kiedy vczyniłá ? A on
31 rzékł : Nigdy. Nátychmiaſt otwo-
rzył PAN oczy Báláámowi / y vyźrzał
Aniołá ſtoiącégo ná drodze z gołym
mieczem / y pokłonił ſie twarzą do zie-
32 mie. Któremu Anioł : Czemu / przy /
trzeći kroć bijeß oſlice twoie ? Jam
przyßedł ábych ſie tobie ſprzećiwiał /
bo przewrotna ieſt drógá twoiá / á
33 mnie przećiwna : y by byłá oſlicá nie
zſtąpiłá z drógi / dáiąc mieyſce ſprzeći-
wiáiącému ſie / zábiłbych ćie był / á o-
34 náby żywa zoſtáłá. Rzékł Báláám :
Zgrzéßyłem / nie wiedząc żebyś ty ſtał
przećiw mnie : y teraz ieſlić ſie nie po-
35 doba ábych iáchał / wróce ſie. Rzékł
G Anioł : Jedź z tymi : á ſtrzeż ſie ábyś
nic inßégo nie mówił iedno coć roſka-
36 że. Y iáchał z kśiążety. Co vſłyßaw-
ßy Bálák wyiáchał przećiwko niemu
do Miáſteczká Moábitów / które leży
37 ná oſtátnich gránicách Arnon. Y
rzékł do Báláámá : Poſłałem poſły
ábych ćie przyzwał : Czemużeś nie zá-
raz przyiáchał do mnie ? Czy dla tego
że zapłáty zá przyiazd twóy oddáć nie
38 moge ? Któremu on odpowiedział :
Otóż mie maß : Azaż co innégo mó-
wić moge / iedno co Bóg włoży w vſtá
39 moie ? Y iácháli poſpołu / y przyiáchá
li do miáſtá / które było ná oſtátnich
40 gránicách króleſtwá iego. Y nábi-
wßy Bálák wołów y owiec / poſłał do

Oślicá Báláámowá przemówiłá.

Ieſt to przykład tych ludźi którzy łákomſtwem ábo inßym złym áffektem vwiedźieni, czynią co przećiw ſumnieniu y przykazániu Bożému.

Huſotha, H

[41] Báláám y kśiążąt którzy z nim byli/ dáry. A gdy było ráno/ wiódł go ná wyżyny Báálowé/ y wyźrzał ostátnią część ludu.

ROZDZ. XXIII.

[1] Rzekł Báláám do Báláká: Zbuduy mi tu śiedm ołtarzów/ á nágotuy tákże wiele ćielców y téyże liczby báránów. [2] A gdy vczynił wedle mowy Báláám/ włożyli pospołu ćielcá y báráná ná ołtarz. [3] Y rzekł Báláám do Báláká: Postóy troche v twégo cáłopalenia/ áż póydę/ owa mię podobno PAN potka: á cokolwiek roskaże/ powiem ći. [4] A gdy odßedł prędko/ zábieżał mu Bóg/ y mówił do niego Báláám: Postáwiłem práwi śiedm ołtarzów/ y włożyłem ćielcá y báráná ná wierzch. [5] A PAN włożył słowo w vstá iego: Y rzekł: Wróć śie do Báláká/ á to będźieß mówił. [6] Wróćiwßy śie zástał Bálááká stoiącégo przy cáłopaleniu swoim/ y wßystkié kśiążętá Moábitów. [7] Y wźiąwßy przypowieść swoie/ rzekł: Z Arám przywiódł mię Bálák Król Moábitów z gór wschodnich: Podź/ práwi/ á złorzécz Jákobowi: spieß śie á przeklinay Jzráelá. [8] Jáko mam złorzéczyć którému nie złorzéczył Bóg? A iáko mam przeklináć tego którégo PAN nie przeklina? [9] Z naywyßßych skał vyźrzę go/ á z págorków oglądam go. Lud sam mießkáć będźie/ á miedzy narody nie będźie policzon. [10] Kto przeliczyć może proch Jákobów/ y wiedźieć liczbę pokolenia Jzráelowég? Niech vmrze dußá moiá śmierćią spráwiedliwych/ á niech śie stáną ostátnié rzeczy moie tym podobné. [11] Y rzekł Bálák do Báláámá: Cóż to iest co czyniß? Abyś przeklinał nieprzyiaćioły moie przyzwałem ćie: á ty przećiwnym obyczáiem błogosłáwiß im. [12] Którému on odpowiedźiał: Azaż mogę co inßégo mówić iedno co każe PAN? [13] Rzekł tedy Bálák: Pódź zemną ná drugie mieysce/ skądbyś część Jzráelá vyźrzał/ á wßytkiégo widźieć nie mógł: z támtąd go przeklinay. [14] A gdy go záwiódł ná mieysce wysokié ná wierzch góry Phásgi/ zbudował Báláám śiedm ołtarzów/ y włożywßy ná wierzch ćielcá y báráná/ [15] rzekł do Báláká: Stóy tu v cáłopalenia twégo/ áż ia ná przećiw pobieżę. [16] Którému gdy PAN záßedł/ y włożył słowo w vstá iego/ rzekł: Wróć śie do Báláká/ á to mówić mu będźieß. [17] Wróćiwßy śie ná lazł go stoiącég v cáłopalenia swég/ y kśiążętá Moábitów z nim. Do którégo Bálák: Co/ práwi/ mówił PAN? [18] A on wźiąwßy swą przypowieść rzekł: Stóy Báláku á słuchay/ słyß synu Sephorów: [19] Nie iest Bóg iáko człowiek/ áby kłamał: áni iáko syn człowieczy/ żeby śie odmieniał. Rzekł tedy á nie vczyni? mówił á nie wypełni? [20] Ku błogosłáwieniu przywiedźiony iestem/ błogosłáwieństwá zábronić nie mogę. [21] Niémáß báłwáná w Jákobie/ áni widáć wyobrażenia w Jzráelu. PAN Bóg iego iest z nim/ á trąbienié zwyćięstwá królewskié go w nim. [22] Bóg wywiódł z Ægyptu/ którégo moc podobna iest Rynocerotowi. [23] Niémáß wieszczby w Jákobie/ áni wróżki w Jzráelu. Czásow swoich będźie powiedźiano Jákobowi y Jzráelowi/ co Bóg vczynił. [24] Oto lud iáko lwicá powstánie/ á iáko lew śie podnieśie: nie leżé/ áż pożrze korzyść/ á krew pobitych wypije. [25] Y rzekł Bálák do Báláámá: Ani go przeklinay/ áni go błogosław. [26] A on odpowiedźiał: zaméim nie mówił/ że cokolwiekmi Bóg roskaże/ to vczynię? [27] Y rzekł Bálák do niego: Podź/ á záwiodę ćie ná inné mieysce: Jeśli snadź podoba śie Bogu żebyś ie z támtąd przeklinał. [28] A gdy go záwiódł ná wierzch góry Phogor/ która pátrzy ku pußczy. [29] rzekł mu Báláám: Zbuduy mi tu śiedm ołtarzów/ á nágotuy tyleż ćielców y téyże liczby báránów. [30] Vczynił Bálák/ iáko rzekł Báláám. y włożył ćielce y bárány ná káżdy ołtarz.

Báláám miásto przeklinánia, błogosłáwi Izráelowi.

záczą wßy proroctwo swé począł prorokowáć. mówiąc: ″z Mezopotámiéy, G.

z inßémi narody nie będźie pomießány.

ábo wźiąłem roskazánie. ″próżności y przestępstwá H.

á mießkánie królewskié iest miedzy nimi, H. G. C. Niż. 24. b 8.

ROZD. XXIIII.

Báláám prorokuie o przyszłym królestwie Izráelowym.

1 A Gdy obaczył Báláám że sie podobáło PANV áby błogosłáwił Izráelá / żadną miárą nie wychodźił iáko przed tym chodźił szukáć wieszczby : ále obróciwszy twarz swoię ku puszczy / 2 y podniósszy oczy / vyźrzał Izráelá w namieciech mieszkáiącego według pokolenia iego : y gdy nápadł nań duch Boży / 3 wźiąwszy przypowieść mówił: Rzekł Báláám syn Beor : rzekł człowiek 4 którego oko iest zátkáne : rzekł słuchácz powieśći Bożych : który widzenie wszechmogącego widźiał / który vpada / y ták sie otwieráią oczy 5 iego : Iáko piękne przybytki twoie Iákobie / y namioty twoie Izráelu ? 6 Iáko niźiny gáiste / iáko sády przy rzekách wilgotne / iáko namioty które postáwił PAN / iáko cedry przy 7 B wodách. Poplynie wodá z wiádrá iego / á naśienie iego będźie w wody wielkie. Będźie wźięt dla Agágá król 8 iego / y odięte będźie królestwo iego. Bóg wywiódł go z Aegyptu / którego moc podobna iest Rynocerotowey : Pożrzą narody nieprzyiaćiele iego / á kośći ich połamią y podźiuráwią strzałámi. 9 Położywszy sie spał iáko lew / y iáko lwicá / którey żaden obudźić nie będźie śmiał. Ktoryć będźie błogosłáwił / będźie y sam błogosłáwiony : kto będźie złorzeczył / w złorzeczeństwie poczytan będźie. 10 Y rozgniewawszy sie Bálák ná Báláámá / klásnąwszy rękomá mówił: Ná złorzeczenie nieprzyiaćiołom moim przyzwałem ćie : którym przećiwnym obyczáiem błogosłáwiłeś po trzećie. 11 Wróć sie ná mieysce twoie. Postánowiłem wprawdźie vczćić ćie známienićie / ále ćie PAN zbáwił nágo- C towáney czći. 12 Odpowiedźiał Báláám do Báláká : Azam posłom twoim któreś do mnie posłał nie mówił : 13 By mi dał Bálák pełen dóm swóy srebrá y złotá / nie mogę przestąpić słowá PANA Bogá mego / ábym co dobrego ábo złego miał mówić z sercá swego : ále cokolwiek PAN rzecze to mówić będę ? 14 Wszákże wracáiąc sie do ludu mego / dam rádę co twóy lud vczyni temu ludowi czásu ostátecznego. 15 Wźiąwszy tedy przypowieść znowu mówił : Rzekł Báláám syn Beor / Rzekł człowiek / którego oko iest zátkáne : 16 Rzekł słuchácz powieśći Bożych / który zna náukę Nawysszego / y widzenia Wszechmocnego widźi / który vpadáiąc ma oczy otworzone. 17 Vyźrzę go / ále nie teraz : oglądam go / ále nie zbliská. WZNIDZIE GWIAZDA z Iakobá / y powstánie laská z Izráelá / y pobiie kśiążętá Moáb / y spustoszy wszytkie syny Seth. 18 D Y będźie Idumeá dźierżáwá iego: dźiedzictwo Seir dostánie sie nieprzyiaćiołóm iego : lecz Izráel mężnie sobie będźie poczynał. 19 Z Iákobá będźie któryby pánowáł / y wytráćił ostátki miástá. 20 A gdy vyźrzał Amáleká / wźiąwszy przypowieść rzekł : Początek narodów Amálek / którego ostátki zágubione będą. 21 Vyźrzał też Cynéyczyká : y wźiąwszy przypowieść rzekł : Mocneć wprawdźie iest mieszkánie twoie / ále choćbyś położył ná skále gniazdo twe 22 á byłbyś wybrány z narodu Cynowego / póki ż będźiesz mógł wytrwáć: Assur ćie bowiem poyma. 23 Y wźiąwszy przypowieść záśie mówił : Ach / kto będźie żyw / gdy to Bóg vczyni ? 24 Przypłyną w gálerach ze Włoch / zwycięzą Assyryczyki / y zburzą Hebreyczyki / á náostátek y sámi zginą. 25 Y wstał Báláám / y wróćił sie ná mieysce swoie : Bálák sie też drógą którą był przyiáchał wróćił.

otworzone, H. C.

wesnie ábo w záchwyceniu.

drzewá wonne które sádźił, H.

Nieustánie potomstwo iego.

wysszey 23. d. 22.

swoie.

y strzały ich potrze, H.

wysszey 22. d. 18.

nápotym.

Przyśćie Páná CHRIstusowe ná świát przepowiáda.

Mat: 2. a 2. *Gwiazdáy laská znáczy CHRIstusá który miał sie vrodźić z Izráelá.*

świátá.

Napierwszy z narodów walczyli przećiw Izráelowi.

Deu: 11. c. 13.

7 *Będźie wźięt dla Agágá.*] Odmienione są te słowá v LXX. tłumáczów / którzy máią Gog / miásto Agág: ále nászá Vulgátá y Żydowska ma Agág. Co Hieronym ś. in cap. 38. Ezech. ták rozumie : y będźie wźiety Saul pierwszy król Izráelski / to iest / iż zgrzeszy nie zábiwszy Agágá. Albo iáko drudzy wykłádáią : Będźie wywysszon Saul nád Agág / to iest / zwyćięży y przemoże Agágá. obádwá wykłady dobre / y pewna iest / że te słowá rozumieią sie o Krolestwie Żydowskim / á nie o Chrystuśie / áni o Rzymskim Páństwie. Bo ták poczyna / iáko piękne przybytki twoie Iákobie, ⁊c.

ROZDZ. XXV.

A Izráel mießkał ná ten czás w Setim / y cudzołożył lud z córkámi Moáb / ° które wezwáły ich ná ofiáry ſwoie. A oni iedli y kłániáli ſie Bogóm ich. ° A poświecony ieſt Izráel Beelphegorowi : á rozgniewawßy ſie PAN / ° rzékł do Moyzéßá : Weźmi wßytkié kśiążetá ludu / á powieś ie przeciw słońcu ná ßubienicách / áby ſie odwróćił gniéw móy od Izráelá. ° Y rzékł Moyzéß do Sędziów Izráelſkich : Zábiy kàżdy bliźnié ſwé / którzy ſą poświecéni do Beelphegorá. ° A oto ieden z ſynów Izráelowych wßedł przed brácią ſwą do nierządnicé Mádiánitki / przed oczymá Moyzéßowémi y wßytkiéy rzeßéy Izráelowéy / którzy płákáli v drzwi przybytku. ° Co gdy vſłyßał Phinees ſyn Eleázárá / ſyná Aaránowégo kápłaná / wſtał z pośrzodku zgromádzenia / á porwawßy puginał / ° wßedł zá onym mężem Izráelſkim do nierządnégo gmáchu / y przebił oboie záraz / to ieſt mężá y niewiáſtę przez ſkryté mieyſcá. ° Y vſtáłá plagá od ſynów Izráelowych : ° á pobito ich dwádźieśćiá y cztéry tyśiące ludźi. Y rzékł PAN do Moyzéßá : ° Phinees ſyn Eleázárá / ſyná Aaronowégo kápłaná / odwróćił gniéw móy od ſynów Izráelowych : iż zapálczywośćią moią wzrußył ſie przećiwko im / ábych ia ſam nie wytráćił ſynów Izráelowych w zapálczywośći moiéy. ° Przetóż mów do niego : Oto dáie mu pokóy przymiérza mégo / ° á będźie ták iemu iáko y naśieniu iego przymiérze kápłáńſtwá wieczné / iż ſie zápalił zá Bogá ſwégo / y oczyśćił złość ſynów Izráelowych. ° A było imię mężá Izráelſkiégo / który zábit ieſt z Mádiánitką / Zámbry ſyn Salu / kśiążę z rodzáiu y z pokolenia Simeonowégo. ° A niewiáſtę Mádiánitkę / która pospołu zábita ieſt / zwano Kozbi / córká Sur kśiążęćiá zacnégo Mádiáńſkiégo : ° Y mówił PAN do Moyzéßá / rzékąc : ° Nieprzyiaćielmi was niech poczuią Mádiánitowie / á pobiyćie ie : ° Ponieważ y oni nieprzyiaćielſkié przećiwko wam vczynili / y oßukáli zdrádą przez báłwáná Phogor / y Kozbi córkę kśiążęćiá Mádiáńſkiég śioſtrę ſwą / która zábita ieſt w dźień kaźni dla świętokrayſtwá Phogor.

Lud z Moábitkámi nierząd płodźi.

Ioſ:22.d 17

Deu: 4. a 3 *ábo niechay przełożoné każą powieśić té którzy zgrzéßyli.*

Exo:32.f 27

1. Mach: 2. c. 26. Pſ. 105. c:30 1. Cor: 10. b 8. *Phinees zábił Zámbriégo grzéßącégo.*

oſczep, H.

do namiotu H.

Ec: 45. d 28 1. Mach: 2. f. 54.

będźie miał y ſam y potomſtwo iego kápłáńſtwo przymiérzem wiecznym, Hebra.

niż: 31. a 2.

ROZD. XXVI.

Otym iáko krew winnych wylana ieſt / rzékł PAN do Moyzéßá y Eleázárá ſyná Aaronowégo kápłaná : ° Policzćie wßytek poczet ſynów Izráelowych od dwudźieſtu lat / y wysßéy / według domów y rodzáiów ich wßyſtkich / którzy mogą wychodźić ná woynę. ° Mówili tedy Moyzéß y Eleázár kápłan ná polu Moáb nád Iordanem przećiw Ierychu / do tych / którzy byli ° od dwudźieſtu lat y wysßéy / iáko PAN był roſkazał. Których tá ieſt liczbá : ° Ruben piérworodny Izráelów / tego ſyn Henoch / od którégo dóm Henochitów : y Phállu / od którégo dóm Phálluitów : ° y Heſrón / od którégo dóm Heſronitów : y Chármi / od którégo dóm Chármitów. ° té ſą dómy z pokolenia Ruben : których pocztu nálázło ſie czterdźieśći trzy tyśiące / y śiedm ſet trzydźieśći. ° Syn Phallu Eliáb. ° tego ſynowie Námuel / y Dáthán / y Abiron. Ci ſą Dáthán y Abiron przednieyßy z ludu / którzy powſtáli przećiw Moyzéßowi y Aaronowi w rozruchu Korégo / kiedy ſie byli zbuntowáli przećiw PANV : ° á otworzywßy ſie źiemiá pożárłá Korégo / y wiele ich pomárło / kiedy ſpalił ogień dwie śćie piećdźieśiąt mężów. Y ſtał ſie wielki cud / ° że gdy Kóre zginął / ſynowie iego nie pogineli. ° Synowie Symeon według rodzáiów ſwoich Námuel / od tego dóm Námuelitów : Iamin od tego dóm Iáminitów : Iachin od tego dóm Iáchinitów : ° Zare / od tego dóm Záreitów : Saul / od tego dóm Saulitów. ° té ſą domy z pokolenia Simeon / których wßytek po-

Po onéy kaźniéy, H. Liczą powtóré ſyny Izráelſkié przed weśćiem do źiemie obiecánéy : bo którzy przed tym liczeni byli nie weßli do źiemie obiecánéy, tylko ich potomkowie.

Gen: 46. a. 9. Exo: 6. b. 14 1. Par. 5. a. 3.

wysßéy 16 a. 1.

niepomárli, H.

czet był dwádźieśćiá/ dwá tysiącá/ dwie śćie: [15] Synowie Gad/wedle rodzáiów swoich: Sephon/ od tego dóm Sephonitów: Aggi/ od tego dóm Aggitów: Suni od tego dóm Sunitów: [16] Ozni/ od tego dóm Oznitów: Her/ od tego dom Heritów: [17] Arod/od tego dóm Aroditów: Ariel/ od tego dóm Arielitów: [18] té są domy Gad/których wßytek poczet był czterdźieśći tysięcy/ pięć set. [19] *Synowie Judá/ Her y Onan/ którzy obá vmárli w źiemi Chánáneyskiéy. [20] A byli synowie Judowi według rodzáiów swych: Sela/ od którégo dóm Seláitów: Phares/ od którégo dóm Pháresytów: Zare/ od którégo dóm Zareitów. [21] Záś synowie Phárezowi: Hesron/ od którégo dóm Hesronitów: y Hámul/ od którégo dóm Hámulitów. [22] Té są domy Judowé: których wßytek poczet był śiedmdźieśiąt ßeść tysięcy/ pięć set: [23] Synowie Jssáchár według rodzáiów swoich: Tholá/ od którégo dóm Tholáitów: Phua/ od którégo dóm Phuáitów: [24] Jásub/od którégo dóm Jásubitów: Semran/ od którégo dóm Semránitów. [25] té są rodzáie Jssáchár/ których poczet był ßeśćdźieśiąt cztéry tysiącé/ trzy stá. [26] Synowie Zábulon wedle rodzáiów ich: Sared/ od którégo dóm Sareditów: Elon od którégo dóm Elonitów: Jalel/ od którégo dóm Jalelitów. [27] té są rodzáie Zabulon/ których poczet był ßeśćdźieśiąt tysięcy pięć set. [28] Synowie Jozephowi według rodzáiów swoich: Mánásse y Ephraim. [29] Z Mánásse poßedł Máchir/ od którégo dóm Máchiritów. *Máchir zrodźił Gáláádá/ od którégo dóm Gáláádítów. [30] Gáláád miał syny: Jezer/ od którégo dóm Jezerytów: y Helek/ od którégo dóm Helekitów: [31] y Asriel/ od którégo dóm Asriélitów: y Sechem/ od którégo dóm Sechemitów: [32] y Semidá/ od którégo dóm Semidáitów: *y Hepher/ od którégo dóm Hepheritów. [33] A był Hepher oćiec Sálpháádów/ który nie miał synów/ ále tylko córki/ których té są imioná: *Máálá y Noá/ y Heglá/ y Melchá y Thersá. [34] té są fámilie Mánásse: á poczet ich/ pięćdźieśiąt dwá tysiącá/ śiedm set.

*Gen. 38. a. 3
*Iosu. 17. a. 1.
*Num. 27. a. 1.
*Num. 27. a. 1.

[35] A synowie Ephraim według rodzáiów ich ci byli: Suthálá/ od którégo dóm Sutháláitów: Becher/ od którégo dóm Becheritów: Tehen/ od którégo dóm Tehenitów: [36] A syn Suthálá był Heran/ od którégo dóm Heránitów. [37] té są rodzáie synów Ephráimowych/ których poczet był trzydźieśći dwá tysiącá/ pięć set. [38] Ci są synowie Josephowi/ według domów ich. Synowie Beniáminowi w rodzáiách ich: Belá/ od którégo dóm Beláitów: Asbel/ od którégo dóm Asbelitów: Achirám/ od którégo dóm Achirámitów: [39] Suphám/ od którégo dóm Suphámitów: Huphám/ od którégo dóm Huphámitów: [40] Synowie Belá/ Heret y Noeman. Od Heredá dóm Hereditów: od Noemán/ dóm Noemánitów. [41] Ci są synowie Beniáminowi wedle rodzáiów swoich/ których poczet był czterdźieśći pięć tysięcy/ ßeść set. [42] Synowie Dan według rodzáiów swoich: Suhám/ od którégo dóm Suhámitów: té są rodzáie Dán według domów ich. [43] Wßyscy byli Suhámitowie: których poczet był ßeśćdźieśiąt/ cztéry tysiące/ cztéry stá. [44] Synowie Aser według rodzáiów swych: Jemná/ od którégo dóm Jemnáitów: Jessui/ od którégo dóm Jessuitów: Brie/ od którégo dóm Brieitów. [45] Synowie Brie: Heber/ od którégo dóm Heberitów: y Melchiel/ od którégo dóm Melchielitów. [46] A imie córki Aser byłá Sárá. [47] Té są rodzáie synów Aserowych: á poczet ich pięćdźieśiąt/ trzy tysiące/ cztéry stá. [48] Synowie Nephtáli według rodzáiów ich: Jesiel/ od którégo dóm Jesielitów: Guni/ od którégo dóm Gunitów: [49] Jeser/ od którégo dóm Jeseritów: Selem/ od którégo dóm Selemitów. [50] té są rodzáie synów Nephtáli według domów swoich: których poczet czterdźieśći pięć tysięcy/ cztéry stá. [51] Tá iest summá synów Jzráelowych/ którzy policzeni są/ ßeść set tysięcy/ tysiąc/ śiedm set/ trzydźieśći. [52] Y mówił PAN do Moyzeßá/ rzekąc: [53] Tym podźielona będźie źiemiá według liczby imion/ w ośiádłośćiách ich. [54] Których będźie więcéy/ więtßą część daß/ á których mniéy/ mnieyßą: ká-

601730.

zdému

ždému iáko teraz policzeni są / będźie daná ośiádłość: [55] wßákož ták áby lós źiemie dźielił pokoleniom y fámiliom: [56] cokolwiek lósem przypádnie / to niechay weźmie ábo wietßa liczbá ábo mnieyßa. [57] Ten też iest poczet synów Lewi / według domów swoich: Gerson / od ktorégo dóm Gersonitów: Káath / od ktorégo dóm Káathitów: Merári / od ktorégo dóm Meráritów. [58] Té są domy Lewi: Dóm Lobni / dóm Hebroni / dóm Moholi / dóm Musi / dóm Kore. Lecz Káath zrodźił Amram: [59] Który miał żonę Jochabed córkę Lewi / która mu śię vrodźiłá w Aegyptcie. Tá vrodźiłá Amram mężowi swemu syny / Aaroná / y Moyzéßá / y Márią śiostrę ich. [60] Z Aaroná poßli Nádáb / y Abiu / y Eleázár / y Ithámár: [61] z których Nádáb / y Abiu pomárli / gdy ofiárowáli ogień obcy przed PANEM. [62] A było wßytkich którzy są policzeni dwádźieśćiá trzy tyśiącé mężczyzny od iednégo mieśiącá y wyßéy: bo ich nie liczono miedzy syny Izráelowymi / ani im z drugimi dano ośiádłośći. [63] Ten iest poczet synów Izráelowych / ktorzy są popisáni od Moyzéßá y Eleázárá kápłaná ná polách Moáb nád Jordanem przećiw Jerichowi. [64] Miedzy którymi nie był żaden z tych którzy przed tym policzeni byli od Moyzéßá y Aaroná ná puśczy Synai. [65] Abowiem im był PAN przepowiedźiał / że wßyscy mieli pomrzeć ná puśczy. A żadnego z nich nie zostáło / iedno Káleb syn Jephone / á Jozue syn Nun.

Exod: 6. c: 17.

wyßéy 3. a 4. Lew: 10. a 1. 1. Par: 24. a. 2.

1. Cor: 10. a. 5.

wyßéy 14. d. 23. 24.

ROZD. XXVII.

Vstáwá o dźiedźictwie y spadku. wyßéy 26. d. 32. Niż: 36. a 1. Ios: 17. a 1.

[1] A Przyßły córki Sálphaád syná Hepher / syná Gáláád / syná Máchir / syná Mánásse / który był synem Josephowym: których są imioná: Máálá / y Noá / y Heglá / y Melchá / y Thersá. [2] Y stánęły przed Moyzéßem y Eleázárem kápłanem y przedewßémi książęty ludu / v drzwi przybytku przymierza / y rzekły: [3] Oćiec náß vmárł ná puśczy / á nie był w rozruchu / który śię wzburzył przećiw PANV zá Korégo / ále w swym grzéchu vmárł: ten nie miał mężczyzny synów / przecz ginie imię iego z domu iego / przeto że nie miał syná? Dayćie nam imienie miedzy krewnymi oycá náßégo. [4] B A odniósł Moyzéß spráwę ich do sądu PANSKIEGO. [5] Który rzekł do niego: [6] słußnéy rzeczy żądáią córki Sálphaád: day im imienie miedzy krewnymi oycá ich / á niechay po nim ná dźiedzictwo nástąpią. [7] A do synów [8] Izráelowych to mówić będźieß: Człowiek gdy vmrze bez syná / ná córkę spádnie dźiedźictwo: [9] iesli córki nie miał / będźie miał potomki bráćią swą. [10] á iesliby y bráćiéy nie było / daćie dźiedźictwo bráćiéy oycá iego. [11] C A iesliby áni stryiów miał: dano będźie dźiedźictwo tym którzy mu są nabliżßy. A będźie to synóm Izráelowym świeté wieczną vstáwą / iáko przykazał PAN Moyzéßowi: [12] Rzekł też PAN do Moyzéßá: Wstąp ná tę górę Abárim / á oglądáy ztámtąd źiemię / którą dam synóm Izráelowym: [13] á gdy ią oglądaß / póydźieß y ty do ludu twégo / iáko brát twóy Aaron: [14] żeśćie mię obráźili ná puśczy Syn w przećiwieństwie pospólstwá / ániśćie mię chćieli poświęćić przed nim nád wodámi. té są wody przećiwieństwá w Kádes puśtynie Syn. [15] Któremu odpowiedźiał MOyzéß: [16] Niech opátrzy PAN Bóg duchów wßégo ćiáłá / człowieká któryby był nád tym zgromádzeniém: [17] D y mógłby wychodźić y wchodźić przed nimi / á wywodźić ie ábo wprowádzáć: áby lud PANSKI nie był iáko owce bez pásterzá. [18] A rzekł PAN do niego: Weźmi JOzuégo syná Nun / mężá w którym iest Duch / y włóż rękę twoię nań. [19] Który stánie przed Eleázárem kápłanem y przedewßystkim mnostwem: [20] y daß mu przykazánia przed oczymá wßystkich y cześć chwały twoiéy / áby go słucháło wßystko zgromádzenie synów Izráelowych. [21] Zá niego / iesli co przyydźie czynić / Eleázár kápłan będźie śię rádźił PANA. Ná słowo iego będźie wychodźił y wchodźił on / y wßyscy synowie Izráelowi z nim y inßé mnostwo. [22] Vczynił Moyzéß iáko był

wysß:16. a 1

ábo dla grzéchu swego, iż z drugimi śię mrał.

Deut: 32. g. 51. niż: 20. b: 12 Moyzéßo wi śmierć opowiáda.

przyłożon ábo zgromádzon będźieß H.

nie vczćiliśćie mię, H.

Deu: 3. d 21 Iozue wódzem ludu miásto Moyzeßá

iásności ábo zwierzchnośći.

PAN roſkazał. A wźiąwſzy Jozuégo/ poſtáwił go przed Eleázárem kápłanem/ y przed wſzyſtkim mnoſtwem 23 ludu. A włożywſzy rece ná głowe iego/ wſzyſtko powtórzył co był PAN roſkazał.

ROZD. XXVIII.

Co ofiárowáć którégo czáſu

1 Zékł też Pan do 2 Moyżéſzá: Roſkaż ſynóm Izráelowym y rzéczeſz A do nich: Obiáte moie y chleby/ y zapał wonnośći przewdźiecznéy ofiáruyćie wedlé czáſów ſwoich.

Ofiárá ná kożdy dźień.

3 Té ſą ofiáry które ofiárowáć macie: Báránki roczné niepokaláné dwá ná káżdy dźień ná cáłopalenié wieczné: 4 Jednégo ofiáruyćie ráno/ á drugiégo pod wieczór: 5 dźieśiątą cześć Ephy biáłéy mąki którąby rozczyniona byłá oliwą przeczyſtą/ 6 y miálá czwartą cześć hin. Cáłopalenié vſtáwiczné ieſt/ któréśćie ofiárowáli ná górze Sinai ná wonność przewdźieczną zapału PANSKIEGO. 7 á ofiáruiećie winá czwartą cześć hin do káżdégo báránká w świątnicy 8 PANSKIEY. A drugiégo báránká tákież ofiáruiećie ku wieczoru wedle B wſzyſtkiégo porządku ofiáry ránéy/ y mokrych ofiar iéy obiáte przewdźieczném wonnośći PANV.

W Soboty Mat: 12. a 5.

9 Ale w dźień ſobotni ofiáruyćie dwu báránków rocznych niepokalánych/ y dwie dźieśiąté cześći biáłéy mąki oliwą rozczynionéy ná ofiáre y mokré ofiáry. 10 Które porządnie wylewáią ná káżdą ſobote ná cáłopalenié wieczné.

Piérwſzégo dniá miesiącá.

Ten dźień był obchodzony ná pámiątke, iż Bóg rządźi świátem, iáko Sábat ná pámiątke ſtworzenia.

11 A piérwſzégo dniá kśieżycá ofiáruiećie cáłopalenié PANV cielców z ſtádá dwu/ báráná iednégo/ báránków rocznych 12 śiedm niepokalánych/ y trzy dźieśiąté cześći biáłey mąki oliwą záczynionéy ná ofiáre do cielcá káżdégo: y dwie dźieśiąté cześći biáłéy mąki oliwą rozczynionéy do káżdégo báráná: 13 á dźieśiątą cześć dźieśiątéy cześći biáłéy mąki z oliwy ná ofiáre do káżdégo báránká. cáłopalenié przewdźieczném wonnośći y zapału ieſt PANV. 14 á mokré ofiáry winá/ które przy káżdéy ofierze máią bydź wyléC wáné/ té bedą: Połowicá hin do káżdégo cielcá/ trzećia cześć przy báránie/ czwarta przy báránku. to bedźie cáłopalenié przez wſzyſtkie mieśiące/ które w obroćie rocznym po ſobie náſtepuią. 15 Kożieł też ofiárowan bedźie PANV zá grzéchy ná cáłopalenié wieczné z mokrémi ofiárámi iego.

Exo. 12. d. 18. Leu: 23. a. 5. Pascha, Wielkanoc.

16 A mieśiącá piérwſzégo/ czternáſtégo dniá mieśiącá/ Pháſe PANSKIE bedźie/ 17 á pietnaſtégo dniá vroczyſté święto: śiedm dni przaſniki ieść bedą. 18 Z których dźień piérwſzy chwálebny y święty bedźie: wſzelkiéy roboty ſłużebniczéy weń robić nie bedźiećie. 19 A ofiáruiećie zapał cáłopalenié PANV/ cielców z ſtádá dwu/ báráná iednégo/ báránków rocznych bez máku ły śiedm: 20 y obiáty káżdégo z nich z biáłéy mąki/ któraby byłá oliwą zákropiona/ trzy dźieśiąté cześći do káżdégo cielcá/ á dwie dźieśiąté do báráná/ 21 á dźieśiątą cześć dźieśiątéy do káżdégo báránká/ to ieſt do śiedmi báránków. 22 A kozłá zá grzéch iednégo żeby było oczyśćienié zá was/ 23 oprócz cáłopalenia zaránnégo/ które 24 záwſze ofiárowáć bedźiećie. Ták czynić bedźiećie na káżdy dźień z śiedmiu D dni ná podniáte ogniá/ y ná wonność przewdźieczną PANV/ która powſtánie z cáłopalenia/ y z mokrych ofiar káżdégo.

Ephi ieſt dźieśiąta cześć miáry wielkiéy názwány Corus, która miálá trzy dźieśi miar iákoby korcy: A Ephi ma trzy miáry, y to zwano dźieśiąta cześć oney wielkiéy miáry, czytay wyſſéy 11. G 32.

25 Dźień też śiódmy przechwálebny y święty wam bedźie: wſzelkiéy roboty ſłużebniczéy weń nie vczynićie.

Dźień piérwoćin, álo Swiatki.

26 Dźień też piérwoćin/ kiedy ofiáruiećie nowé zboża PANV/ gdy śie wypełnią tegodnie/ chwálebny y święty bedźie: wſzelkiégo dźiełá ſłużebniczégo weń czynić nie bedźiećie. 27 A ofiáruiećie cáłopalenié ná wonność przewdźieczną PANV/ cielców dwu/ báráná iednégo/ y báránków rocznych bez zmázy śiedmi: 28 á ná obiáte ich biáłéy mąki oliwą rozczynionéy trzy dźieśiąté cześći do cielcá káżdégo/ do báránów dwie/ 29 do báránków dźieśiątą cześć dźieśiątéy cześći/ których poſpołu ieſt śiedm báránków: 30 kozłá też/ którégo zábiiáią ná oczyśćienié: oprócz cáłopalenia wiecznégo/ y mokrych ofiar iego/ 31 niepokaláné ofiáruiećie wſzytkie y z ich mokrémi ofiárámi.

ROZDZ. XXIX.

Co w piérwßy dźień mieśiącá śiódmégo mieli ofiárowáć.

1 A Mieśiącá téż śiódmégo piérwßy dźień chwálebny y świety bedźie wam. Wßelkiégo dźiełá niewolniczégo czynić weń nie bedźiecie / bo ieſt dźień trąbienia y trąb. 2 A ofiáruiecie cáłopalenia ná wonność przewdźieczną PANV / cielcá z ſtádá iednégo / báráná iednégo / y báránków rocznych bez zmázy śiedmi: 3 á ná obiáty ich białey mąki oliwą záczynionéy trzy dźieśiąté cześci do káżdégo cielcá: dwie dźieśiąté do báráná / 4 á iedne dźieśiątą do báránká / których poſpołu ieſt báránków śiedm. 5 y kozłá zá grzéch / którégo ofiáruią ná oczyśćienié ludu / 6 oprócz cáłopalenia ná nowiu kśieżyców y z obiátámi iego / y cáłopalenią wiecznégo z zwykłémi ofiárámi mokrémi. témiż obrzedy ofiárowáć bedźiecie ná wonność przewdźieczną zápał PANV.

Dźieśiątégo dniá mieśiącá śiódmégo. Leui.16.g.30 y 23.e.24.

7 Dźieśiąty téż dźień mieśiącá tego śiódmégo / bedźie wam świety chwálebny / y bedźiecie trapić duße wáße: wßelkiégo dźiełá niewolniczégo czynić weń nie bedźiecie / 8 y ofiáruiecie cáłopalenié PANV ná wonność przewdźieczną / cielcá z ſtádá iednégo / báráná iednégo / báránków rocznych bez zmázy śiedmi: 9 B á ná obiáte ich białey mąki oliwą rozczynionéy trzy dźieśiąté cześci do cielcá káżdégo: 10 dwie dźieśiąté do báráná / á dźieśiątą cześć dźieśiątéy cześci do káżdégo báránká / których wespół ieſt báránków śiedm. 11 y kozłá zá grzéch / oprócz tego co ieſt obyczay ofiarowáć zá wyſtepek ná oczyśćienié / y cáłopalenié wieczné / z obiátą y mokrémi ofiárámi ich.

Pietnaſtégo dniá tegóż mieśiącá.

12 A pietnaſtégo dniá mieśiącá śiódmégo / który wam świety y chwalebny bedźie / wßelkiégo dźiełá niewolniczégo weń czynić nie bedźiecie / ále świećić bedźiecie świeto vroczyſté PANV śiedm dni. 13 A ofiáruiecie cáłopalenié ná wonność przewdźieczną PANV / cielców z ſtádá trzynaśćie / báránów dwu / báránków 14 rocznych bez zmázy czternaśćie: á ná mokré ofiáry ich białey mąki oliwą záczynionéy / trzy dźieśiąté cześci do cielcá káżdégo / których poſpołu ieſt cielców trzynaśćie / á dwie dźieśiąté cześci báránów iednému / to 15 ieſt / poſpołu báránóm dwiemá: á dźieśiątą cześć dźieśiątéy cześci káżdému báránkowi / których poſpołu 16 C ieſt báránków czternaśćie / y kozłá zá grzéch / oprócz cáłopalenia wiecznégo / y obiáty / y mokréy ofiáry iego.

Przez cáły tydźień.

17 Drugiégo dniá ofiáruiecie cielców z ſtádá dwánaśćie / báránów dwu / báránków rocznych bez zmázy 18 czternaśćie: y obiáty / y mokré ofiáry káżdégo / do cielców / y báránów / y báránków / porządnie odpráwowáć 19 bedźiecie: y kozłá zá grzéch / oprócz cáłopalenia wiecznégo / y obiáty / y mokréy ofiáry iego. 20 Dniá trzećiégo ofiáruiecie cielców iedennaśćie / báránów dwu / báránków rocznych bez 21 zmázy czternaśćie: y obiáty / y mokré ofiáry káżdégo / do cielców / y báránów / y báránków / porządnie od22práwowáć bedźiecie: y kozłá zá grzéch / oprócz cáłopalenia wiecznégo / y obiáty / y mokréy ofiáry iego. 23 Dniá czwartégo ofiáruiecie cielców dźieśieć / báránów dwu / báránków 24 rocznych bez zmázy czternaśćie: y obiáty / y mokré ofiáry káżdégo / do cielców / y báránów / y báránków / po25rządnie odpráwowáć bedźiecie: y kozłá zá grzéch / oprócz cáłopalenia wiecznégo / y obiáty iego / y mokréy o26fiáry. Dniá piątégo ofiáruiecie cielców dźiewieć / báránów dwu / báránków rocznych bez zmázy czternaśćie: 27 y obiáty / y mokré ofiáry káżdégo / do cielców / y báránów / y báránków / po28rządnie odpráwowáć bedźiecie / y kozłá zá grzéch / oprócz cáłopalenia wiecznégo / y obiáty iego / y mokréy 29 D ofiáry. Dniá ßóſtégo ofiáruiecie cielców ośm / báránów dwu / báránków 30 rocznych bez zmázy czternaśćie: y obiáty / y mokré ofiáry káżdégo / do cielców / y báránów / y báránków / porządnie odpráwowáć bedźiecie: 31 kozłá téż zá grzéch / oprócz cáłopalenia wiecznégo / y obiáty iego / y mokréy 32 ofiáry. Dniá śiódmégo ofiáruiecie cielców śiedm / y báránów dwu / báránków rocznych bez zmázy czternaśćie / 33 y obiáty / y mokré ofiáry káżdé-

go / do cielców / y báránów / y báránków / porządnie odpráwowáć będziećie: [34] y kozłá zá grzéch / oprócz cáłopalenia wiecznégo / y obiáty iego / y mokréy ofiáry. [35] Dniá ósmégo / który iest przechwalebny / wszelkiégo dźiełá służebniczégo czynić nie będźiećie / [36] ofiáruiąc cáłopalenié ná wonność przewdźięczną PANV / cielcá iednég / báráná iednégo / báránków rocznych bez zmázy śiedm: y obiáty / y mokré ofiáry káżdég / do cielców / y báránów / y báránków / porządnie odpráwowáć będźiećie / [38] y kozłá zá grzéch / oprócz cáłopalenia wiecznég / y obiáty ieg / y mokréy ofiáry. [39] To ofiárowáć będźiećie PANV ná vroczyste świętá wásze: oprócz ślubów y dobrowolnych ofiar wászych w cáłopaleniu / wybráné w mokréy ofierze / y ofiárách zapokoynych.

Ofiáry dobrowolné.

ROZD. XXX.

O ślubiech które wáżné á które nié.

[1] A POwiedźiał MOyzesz synóm Izráelowym wszytko co mu PAN był roskazał: [2] A mówił do książąt pokolenia synów Izráelowych: Tá iest mowá którą PAN przykazał: [3] Jesli który mąż ślubi co PANV / ábo śię obowiąże przyśięgą: nie złamie słowá swégo / ále wszystko / co obiecał / wypełni. [4] Białagłowá iesliby co ślubiłá á przyśięgą śie obowiązáłá / która iest w domu oycá swégo / y w lećiech iesżcze dźiewczecych / iesliśie dowie oćiec o ślubie ktorj obiecáłá / y o przyśiedze którą obowiązáłá duszę swą / á będźie milczał / ślubu winná będźie: [5] B cokolwiek obiecáłá y przyśięgłá / skutkiem wypełni. [6] ále iesliby záraz skoro vsłyszał był przećiw temu oćiec / y śluby y przyśięgi iéy ważné nie będą / áni winná będźie obietnice / przeto iż oćiec był przećiw temu. [7] Jesli będźie miáłá mężá y ślubiłáby co / á słowoby raz z vst iéy wyszedszy duszę iéy przyśięgą obowiązáło: [8] którégo dniá mążby vsłyszał / y nie sprzećiwił śię / ślubu winná będźie / y [9] C odda cokolwiek obiecáłá. ále ieśliby vsłyszawszy záraz śie sprzećiwił / y wniwecz obróćił obietnice iéy / y słowá którémi obowiązáłá duszę swoie / miłośćiw iéy będźie PAN. [10] Wdowá y odrzucona cokolwiek ślubią / oddádzą. [11] Zoná w domu mężá / gdy śie ślubem [12] obowiąże y przyśięgą / iesliby vsłyszał mąż á milczał áni śie sprzećiwił obietnicy / odda cokolwiek obiecáłá. [13] ále iesliby śie wnet sprzećiwił: nie będźie winná obietnice / bo śie mąż sprzećiwił: á PAN iéy miłośćiw będźie. [14] Jesliby ślubiłá y przyśięgą śie obowiązáłá / żeby postem / ábo innych rzeczy strzymániem trápiłá duszę swoie: ná woléy mężá będźie / żeby czyniłá ábo nie czyniłá. [15] iesliby vsłyszawszy mąż zámilczał / á do drugiég dniá odłożył zdánié: cokolwiek byłá ślubiłá y obiecáłá / odda: poniewaz skoro vsłyszał / zámilczał. [16] Lecz iesli był przećiw temu iáko śie dowiedźiał: on poniesie nieprawość iéy. [17] Té są práwá / które vstáwił PAN MOyzeszowi miedzy mężem y żoną / miedzy oycem y córką / która iest iesżcze w lećiech dźiewczynych / ábo która mieszka w oycowskim domu.

Sluby mężów.

Sluby pánien w domu rodźiców.

Sluby mężátych.

Sluby wdów, y odrzuconych, y mężá máiacych.

Posty ślubné.

ROZD. XXXI.

O woynie przećiw Mádiánitóm.

[1] MOwił PAN do Moyzeszá rzekąc: [2] A Pomśći śie piérwéy krzywdy synów Izráelowych nád Mádiánitámi / y ták zebran będźiesz do ludu twégo. [3] A wnet Moyzesz: Vzbróyćie / przy z was mężé ku bitwie / którzyby mogli vczynić pomstę PANSKA nád Mádiánity / [4] tyśiąc mężów z káżdég pokolenia niech będźie wybránych z Izráelá / którzyby posłáni byli ná woyne. [5] A wypráwili po tyśiącu z káżdégo pokolenia / to iest / dwánaśćie tyśiecy gotowych do bitwy: [6] które posłał Moyzesz z Phineesem synem Eleázárá kápłaná: naczynié też świeté y trąby ná trąbienié dał mu. [7] A podkawszj śie z Mádjáńczjki y zwyćiężywszy ie / wszytke mężczyzne pobili / [8] B y Króle ich / Ewi / y Recem / y Sur / y Hur / y Rebe / pięć książąt narodu:

wyższéy 21. d. 17.

Ios: 13. c. 21
królów, H.

Báláám zábit.

rodu: Báláámá tez syná Beorowé-
9 go mieczem zábili. A pobráli nie-
wiásty y dziatki ich/ y wszystko bydło/
y wszytek sprzet cokolwiek mogli miec
10 splądrowáli: ták miástá iáko wsi y
11 miásteczká ogień pożárł. A pobráli
plóny/y wszytko co poimáli ták z ludzi
12 iáko z bydłá: y przywiedli do Moy-
zészá/ y Eleázárá kápłaná / y do wszy-
tkiego zgromádzenia synów Izráelo-
wych. inny lepak státek znieśli do o-
bozu ná polách Moáb nád Jorda-
13 nem przeciwko Jerychu. A wyszli
C Moyzész y Eleázár kápłan / y wszyscy
przełożeni Synágogi przeciwko im
14 z obozu. A rozgniewány Moyzész ná
Hetmany woyská/ ná tysiącznikí y ná
15 setniki/ którzy byli przyszli z woyny/
rzékł: Czemuście niewiásty záchowá-
16 li? Záż nie té są które zwiodły syny
Izráelowé zá poduszczeniem Báláá-
mowym/ y przywiodły was ku zgrze-
szeniu przeciw PANV grzéchem Pho-
17 gor/ prze co y lud iest pokaran?
A ták wszytkie zábiycie cokolwiek iest
mezczyzny y miedzy dziećmi: y niewiá
sty które iuż poznáły meże w złącze-
18 niu pozábiiaycie: á dzieweczki y wszy-
stkie białegłowy pánny záchowaycie
19 sobie: á mieszkaycie siedm dni zá o-
bozem. Ktoby zábił człowieká ábo sie
dotknął zábitégo/ oczyścion bedzie
20 dniá trzeciégo y siódmégo. y wszytek
łup bądźby szátá byłá bądź naczynié/
y coby ku vżywániu zgotowano było/
ze skór kozich y sierci y drzewá/ bedzie
21 oczyściono. Eleázár też kápłan do
D meżów woyská którzy sie potykáli/ ták
mówił: To iest przykazánié zakonu/
które roskazał PAN Moyzészowi:
22 Złoto y srébro/y miedź/y żelázo/y ołów/
23 y cená/ y wszystko co może przeyść
przez płomień/ ogniem sie oczyści: á
cokolwiek ogniá strzymáć nie może/
wodą oczyścienia bedzie poświeco-
24 no: y wymyiecie száty wásze dniá sió-
dmégo/ á oczyściéni potym do obozu
25 wnidziecie. Rzékł też PAN do Moy
26 zészá: Weźmicie summe tego co po-
imano od człowieká áż do bydleciá/ ty
y Eleázár kápłan y przełożeni pospól-
27 stwá: y w równy dział rozdzieliśz ko-
rzyść miedzy té którzy sie potykáli y
wyszli ná woyne/y miedzy wszytek inny
28 lud pospolity. A oddzieliśz cześć PA-
E NV od tych którzy walczyli y byli ná
woynie/ iedne dusze z piąciu set/ ták z
ludzi iáko y z wołów y osłów y owiec/
29 y dasz ią Eleázárowi kápłanowi/ bo
30 pierwociny PANSKIE są. Z połowi
ce téż synów Izráelowych/ weźmiesz
piecdziesiątą głowe ludzi y z wołów
y osłów y owiec/wszystkich źwierząt/y
dasz ie Lewitóm/którzy czuią ná stra-
31 ży przybytku PANSKIEGO. A v-
czynili Moyzész y Eleázár iáko PAN
32 przikazał. A było plónu który woysko
poimało/owiec po sześć kroć sto tysie
33 cy/siedmdziesiąt y piec tysiecy/ wo-
34 łów siedmdziesiąt y dwá tysiącá. o-
słów sześćdziesiat tysiecy y tysiąc:
35 dusz ludzkich płci żeńskiey które nie
vznáły meżów/trzydzieści y dwá tysią
36 cá. y daná iest połowicá tym którzy
w bitwie byli/ owiec po trzy kroć sto
tysiecy/ trzydzieści y siedm tysiecy/
37 piec set: z których ná strone PAN-
SKĄ náliczono owiec sześć set/ siedm
38 dziesiąt piec. A z wołów trzydzieści
sześc tysiecy/ wołów siedmdziesiąt
39 dwá: z osłów trzydziestu tysiecy/piec
40 set/ osłów sześćdziesiąt ieden: z dusz
ludzkich szesnastu tysiecy/ dostáło sie
ná PANSKĄ strone/ trzydzieści
41 dwie duszy. A oddał Moyzész liczbe
pierwocin PANSKICH Eleázáro-
42 wi kápłanowi/ iáko mu było roska-
zano z połowice synów Izráelowych/
którą był oddzielił tym co w bitwie
43 byli. A z połowice/ która sie dostáłá
innému pospólstwu/ to iest z owiec
po trzy kroć sto tysiecy/ trzydzieści
44 siedm tysiecy y z piąci set/ y z wo-
45 łów trzydzieści sześc tysiecy/ y z o-
46 słów trzydzieści tysiecy/ y piąci set/ y
47 z ludzi szesnastu tysiecy/ wziął Moy
G zész piecdziesiątą głowe/y dał Lewi-
tóm/którzy straż trzymáli w przibytku
PANSKIM/ iáko PAN był przyka-
48 zał. A gdy przystąpili do Moyzészá
przełożeni woyská tysiącznicy y setni-
49 cy/rzékli: My sludzy twoi/ obliczyli-
smy poczty ludzi woiennych/ któré-
smy mieli pod reką nászą: á nie zgi-
50 nął y ieden. A dla tego ofiáruiemy
w dáry PANSKIE kàżdy cosmy mo-
gli náleść w korzyści złotá. Nágole-
nice złoté/y mánelle/pierścienié/ y prá
wnice/ y łáńcuszki: ábyś sie modlił zá
51 námi do PANA. A przyieli Moyzész

Marginal notes:

ábo woyskie

wyssey 25. d. 17.

PANSKI, *H.*

Sędź:21.d 11

Leu:6.d 28 y 11. e. 33. y 15. b. 11.

Plóny podzielone.

zá ofiárę PANV, H.

Dáry żołnierzów do świątnice zá szczęśliwą woynę

y Ele-

52 y Eleázár kápłan wszytko złoto w rozn ych rzeczách / pod wagą szesnaśtu tysiecy / siedmi set / pięćdziesiąt syklów / od tysiącznikow y od setnikow. 53 Bo káżdy co ná woynie vchwycił / iego było. 54 A wźiąwszy / wnieśli do przybytku świádectwá / ná pámiątkę synow Izráelowych przed PANEM.

ROZD. XXXII.

Dáią dział osiádłości pokoleniu Ruben y Gad y połowicy pokolenia Mánásse.

1 A Synowie Ruben y Gad mieli wiele bydłá / y mieli w bydle máiętność niezliczoną. A gdy obaczyli Jázer y Gáláád ziemie sposobné do chowánia bydłá / 2 przyszli do Moyzeszá y Eleázárá kápłaná y do przełożonych pospólstwá / y rzekli: 3 A Táróth / y Dibon / y Jázer / y Nemrá / Hezebon / y Eleále / y Sábam / y Nebo / y Beon / 4 ziemiá ktorą zwoiował PAN przed obliczem synow Izráelowych / ziemiá iest bárzo obfita ná chowánie bydłá: á my słudzy twoi mamy wiele bydłá: 5 y prosimy ᵃiesliśmy nálezli łáskę przed tobą / abyś ią nam sługom twoim dał zá osiádłość / á nie kazał nam przeprawić sie przez Jordan. 6 Ktorym B odpowiedźiał Moyzesz: A wiec brácia wászy poydą ná woyne / á wy tu siedźieć bedźiecie? 7 Czemu káźicie serce synow Izráelowych / zeby nie śmieli przeyśc ná mieysce ktore im PAN da? 8 Azali nie ták czynili oycowie wászy / gdym posłał z Kádesbárne ná ᵇszpiegowánie ziemie? 9 A gdy przyszli áż do Doliny groná / oglądawszy wszytkę ziemie / skáźili serce synom Izráelowym / że nie weszli ná gránice ktore im PAN dał. 10 Ktory rozgniewawszy sie przysiągł / mowiąc: 11 Jesli oglądáią ludźie ci / ktorzy wyszli z Aegyptu od dwudźiestu lat y wyszéy / ziemie ktorąm pod przysięgą obiecał Abráhámowi / Izáákowi / y Jákobowi: y niechcieli iść zá mną / 12 oprocz Kálebá syná Jephone Cenezeyczyká / á Jozuego syná Nun / ci wypełnili wolą C moie. 13 y rozgniewawszy sie PAN ná Izráelá / obwodźił go po puszczy czterdźieści lat / áż wyginął wszytek narod / ktory był złe vczynił przed oczymá iego. 14 A oto wy / prawi / powstáliście miásto oycow wászych / rozmnożenie y wychowánie ludźi grzesznych / ábyście przyczynili zápálczywości PANSKIEY przeciw Izráelowi. 15 Jesli nie bedźiecie chcieli iśdź zá nim / ná puszczy lud opuśći / á wy przyczyną bedźiecie śmierci wszytkich. 16 A oni blisko przystąpiwszy / rzekli: Owczárnie owcom zbuduiemy / y chlewy dla bydłá / dźiatkom też nászym miástá obronne: 17 á my sámi zbroyni y przepásáni poydźiemy ná woyne przed synmi Izráelowymi / áż ie ná mieyscá ich D wprowádźiemy. Dźiatki násze / y cokolwiek mieć możemy / bedą w mieśćiech murowánych / dla zdrády obywátelow. 18 nie wroćiemy sie do domow nászych / áż odźierżą synowie Izráelowi dźiedźictwo swoie: 19 y nie bedźiemy nic domagáć sie zá Jordanem / bo iuż mamy dźierżáwe násze ná wschodniéy iego stronie. 20 Ktorym rzekł Moyzesz: ᶜJesli chcećie vczynić co obiecujećie / idźcież ᵈprzed PANEM gotowi ná woyne: 21 á káżdy mąż waleczny niech przeydźie Jordan zbroyno / áż PAN wywroći swé nieprzyiacioły / 22 á bedźie mu poddána E wszytká ziemiá: tedy bedźiecie bez winy v PANA y v Izráelá / y otrzymaćie kráiny / ktorych chcećie przed PANEM. 23 Ale iesli tego co powiádaćie nie vczynićie: nikt nie wątpi że grzészyćie przećiw Bogu: á wiedźćie iż grzech wász záchwyci was. 24 A ták buduyćie miástá dźiatkom wászym / y owczárnie y chlewy owcam y dobytkom wászym: á to cośćie obiecáli wypełnićie. 25 ᵉA rzekli synowie Gád y Ruben do Moyzeszá: Jesteśmy słudzy twoi / vczyniémy co nász pan każe. 26 Dźiatki násze / y niewiásty / y bydłá y dobytki zostáwiémy w miástach Gáláád: 27 á my słudzy twoi wszyscy gotowi poydźiemy ná woyne / iáko ty pánie mowisz. 28 Przykazał tedy Moy-F zesz Eleázárowi kápłanowi / y Jozuemu synowi Nun / y książetom domow wedle pokolenia Izráelowégo / y rzekł do nich: 29 ᶠJesli przeydą synowie Gad y synowie Ruben z wámi Jordan wszyscy zbroyno ku bitwie przed

ᵃ*iesliś łáskaw ná nas Hebr.*

ᵇ*wyszéy 13. d. 24.*

ᶜ*Iosu. 1. c. 11.*

ᵈ*to iest, przed skrzynią przymierza kędy sie Pan Bog obecnym pokázował.*

ᵉ*Iosu. 4. c. 12*

ᶠ*Iosu. 13: b. 8. y 22. a 4. Deu. 3. b. 12.*

przed PANEM/ y wam ziemiá będźie poddána: daycie im Gáláád w ośiádłość. [30] Ale iesliby przeyśdź niechćieli zbroyno z wámi do ziemie Chánáán/ miedzy wámi mieyscá ku mieszkániu niech wezmą. [31] Odpowiedźieli synowie Gád y synowie Ruben: Jáko mówił PAN sługóm swoim ták vczynimy: [32] Sámi zbroyno póydźiemy przed PANEM do ziemie Chánáán/ y wyznawamy żesmy ośiádłość iuż wźieli zá Jordanem. [33] A ták dał Moyżesz synom Gád/ y Ruben/ y połowicy pokolenia Mánásse syná Jozephowego/ królestwo Sehon królá Amorreyczyká/ y królestwo Og królá Bázán/ y ziemie ich z miásty swémi w około. [34] Zbudowáli tedy synowie Gád/ Dibon/ y Atároth/ y Aroer/ [35] y Ethroth/ y Sophan/ y Jázer/ y Jekbáá [36] y Bethnemrá/ y Betháran/ miástá obronne/ y stania bydłu swému. [37] A synowie Ruben zbudowáli Hezebon/ y Eleále/ y Káriáthaim/ [38] y Nabo/ y Báálmeon/ odmieniwszy im imioná/ Sábámá też: dáiąc náżwiská miástom które zbudowáli. [39] Lecz synowie Máchir/ syná Mánásse szli do Gáláád/ y spustoszyli ią zábiwszy Amóreyczyká obywáteլá iey. [40] Dał tedy Moyżesz ziemię Gáláád Máchir synowi Mánásse/ który mieszkał w niey. [41] A Jáir syn Mánásse poszedł y wźiął wioski iey/ które náżwał Háwoth Jáir/ to iest wśi Jáir. [42] Nobe też poszedł/ y wźiął Chánáth z wioskámi iey: y náżwał ią imieniem swoim Nobe.

*Iosu: 22. a 4. — *Gen: 50. d. 22.

ROZD. XXXIII.

Wyliczenié czterdźieśćia y dwu stánowisk ná drodze do ziemie obiecánéy.

[1] Te są stánowiská synów Jzráelowych którzy wyszli z Aegyptu hufcámi swymi pod reką Moyżeszá/ y Aaroná. [2] Które spisał Moyżesz według mieysc obozów/ które ná roskazánié PANSKIE odmieniáli. [3] A ták wyćiągnąwszy z Rámesze/ mieśiącá pierwszego/ piętnástego dniá mieśiącá pierwszego/ drugiego dniá Pháse/ synowie Jzráelowi reką wynioslą/ gdy ná to pátrzyli wszyscy Aegyptiánie/ [4] y grzebli pierworodné/ które był PAN pobił (bo y w bogách ich pokazał był pomstę) [5] położyli sie obozem w Sokot. [6] A z Sokot przyszli do Ethám/ które iest ná ostátnich gránicách puszczey. [7] Z támtąd sie ruszywszy/ przyszli przećiw Phiháhiroth/ które pátrzy ku Beelsephon/ y położyli sie obozem przed Mágdalem. [8] A odćiągnąwszy od Phiháhiroth/ przeszli przez pośrzód morzá ná puszczą/ á idąc przez trzy dni po puszczy Ethám/ położyli sie w Márá. [9] A ruszywszy sie z Márá/ przyszli do Elim/ gdźie było dwánaśćie zrzódeł wodnych/ y śiedmdźieśiąt palm: y stánowili sie tám. [10] Ale y z támtąd wyszedszy/ rozbili námioty nád morzem czerwonym. [11] A od ćiągnąwszy od morzá czérwonégo/ położyli sie obozem ná puszczy Sin. [12] Z kąd wyszedszy/ przyszli do Dáphká. [13] A wyszedszy z Daphká stáneli obozem w Alus. [14] A wyćiągnąwszy z Alus/ w Ráphidim rozbili namioty/ gdźie lud nie miał wody ku piciu. [15] A wyćiągnąwszy z Ráphidim/ stáneli obozem ná puszczy Sinái. [16] Ale y z puszczy Sinái wyszedszy/ przyszli do Grobów pożądánia. [17] A odćiągnąwszy od Grobów pożądania/ położyli sie obozem w Háseroth. [18] A z Háseroth przyszli do Rethmá. [19] A wyćiągnąwszy z Rethmá/ stáneli obozem w Remmómpha res. [20] Z kąd wyszedszy/ przyszli do Lebná. [21] Z Lebná położyli sie obozem w Résie. [22] A wyszedszy z Resá przyszli do Ceelathá. [23] Z kąd wyćiągnąwszy/ położyli sie obozem ná górze Sepher. [24] A odszedszy od góry Sepher/ przyszli do Arádá. [25] Z támtąd wyćiągnąwszy/ stáneli obozem w Mácéloth. [26] A wyćiągnąwszy z Mácéloth/ przyszli do Tháháth. [27] Z Tháháth położyli sie obozem w Tháre. [28] Z kąd wyszedszy/ rozbili namioty w Methká. [29] A z Methká położyli sie obozem w Hesmoná. [30] A wyćiągnąwszy z Hesmoná/ przyszli do Moseroth. [31] A z Moseroth położyli sie obozem w Beneiáákán. [32] A wyiáchawszy z Beneiáákán/ przyszli do góry Gadgad. [33] Z kąd ruszywszy sie/ obozem stáneli w Jetebathá. [34] A z Jetebathá przyszli do Hebroná. [35] A z Hebroná wyszedszy/ stáneli obozem w Asyongaber. [36] Z támtąd wyiáchawszy/ przyszli

*po Pásce G.

*Powiádáią Zydowie, iż tego dniá wychodząc z Aegyptu, vpádły wszytkié zbory bogów Hier: ep: 127 Exo: 14. a 2.

*Exod: 15. g. 27.

*Exo: 17. a 8.

*Exo: 19. a 1

*wyszey 11. g. 35.

*wyszey 13. a. 1.

*Deut: 10. b 6.

*wyszey 20. a. 1.

[37] ßli ná puſczą Sin/ tá ieſt Kádes. [E] A wyciągnąwßy z Kádes/ położyli ſie obozem ná górze Hor/ ná oſtátnich gránicách ziemie Edom. [38] A wſtąpił Aaron kápłan ná górę Hor/ ná roſkazánié PANSKIE: y tám vmárł roku czterdzieſtégo wyßcia ſynów Izráelowych z Aegyptu/ mieśiącá piątégo/ piérwßégo dniá Mieśiącá: [39] gdy mu było lat ſto dwádzieśćiá trzy/ [40] y vſłyßał Chánánéyczyk król Arad/ który mießkał ná południé/ iż ſynowie Izráelowi przyßli do ziemie Chánánéyſkiéy. [41] A ruſzywßy ſie od góry Hor/ [42] położyli ſie obozem w Sálmon. [43] Zkąd wyßedßy/ przyßli do Phunon. A wyciągnąwßy z Phunon obozem ſtáneli w Oboth. [44] A z Oboth przyßli do [F] Jeábárim/ które ieſt ná gránicách Moábitów. [45] A ruſzywßy ſie z Jeábárim/ [46] rozbili namioty w Dybongad. Zkąd wyßedßy ſtáneli obozem w Helmondeblátháim. [47] A ruſzywßy ſie z Helmondeblátháim/ przyßli do gór Abárim przećiwko Nabo. [48] A od gór Abárim odćiągnąwßy przeßli ná polá Moábſkié nád Jordanem przećiw Jerychowi. [49] y tám ſie położyli obozem od Bethſimoth áż do Abelſátym ná rowniéyßych mieyſcách Moábitów. [50] Gdzie mówił PAN do Moyzéßá: [51] Przykaż ſynóm Izráelowym/ á mów do nich: Gdy ſie przepráwicie przez Jordan/ wßedßy do ziemie Chánáneyſkiéy/ [52] wytrátćieß wßyſtkié obywátelé onéy ziemie: [G] połamćie znáki/ y báłwány pokruſzćie/ y wßyſtkié ich wyżyny ſpuſtoßćie/ [53] oczyśćiáiąc ziemie/ y mießkáiąc w niéy. bom ia ią dał wam w ośiádłość/ [54] którą miedzy ſie lóſem podzielićie. Tym których więcéy bedzie/ ßérßą dacie/ á których mniéy/ węższą. Káżdému iáko lós pádnie/ ták bedzie dáné dziedzictwo. Według pokolenia y domów ośiádłość bedzie podzielona. [55] Lecz ieſli nie bedziecie chćiéć wytráćić obywátelów ziemie którzy zoſtáną/ bedą wam iáko gożdzie w oczách/ y oſczépy w bokách/ y bedą ſie wam przećiwić w ziemi mießkánia wáßégo: [56] á cokolwiekem im był vmyślił vczynić/ wam vczynie.

wyżßéy 20. b. 8. d. 25. Deut: 32. g. 50.

Roſkázuie wytráćić pogáńſtwo wßytko z báłwánámi y z zbożnimi.

ROZD. XXXIIII.

[1] Mowił PAN do Moyzéßá/ rzekąc: [2] Przykaż ſynóm Izráelowym y rzeczeß do nich: [A] Gdy wnidziecie do ziemie Chánánéyſkiéy/ á w ośiádłość wam lóſem pádnie/ témi gránicámi ográniczona bedzie. [3] Stroná od południá pocznie ſie od puſczy Sin/ która ieſt wedle Edóm: y bedzie miáłá gránice ná wſchód ſłońcá morze ſłoné. [4] Które okrąża ſtrone południową przez wſtepowánié Scorpioná/ ták żeby przeßły do Senná/ y przyßły od południá áż do Kádesbárne/ zkąd wynidą gránice od wśi imieniem Adár/ [5] y poćiągną do Aſemoná. [B] A póydzie kołem gránicá od Aſemony áż do potoká Aegyptſkiégo/ y morzá wielkiégo brzegiem ſie ſkończy. [6] A stroná záchodnia pocznie ſie od morzá wielkiégo/ y tymże ſie końcem zámknie. [7] A ná pułnocną ſtrone/ od morzá wielkiégo gránice ſie zácżną przychodząc áż do góry nawyßßéy/ [8] od któréy póydą do Emath áż do gránic Sedádá: [9] y póydą gránice áż do Zephroná y do wśi Enan. té bedą gránicé ná ſtronie północnéy. [10] Ztámtąd wymierzoné bedą gránice przećiw wſchodniéy ſtronie ode wśi Enan áż do Sephámá/ [11] á od Sephámá zſtąpią gránice do Reblá przećiw ſtudni Dáphnim: Ztámtąd przyidą przećiw wſchodu ſłońcá do morzá Cenereth/ [12] y poćiągną áż do Jordanu/ á náoſtátek morzem ſłonym ſie zámkną. [C] Te ziemie bedziecie mieć wedle gránic iéy w okół. [13] A przykazał Moyzéß ſynóm Izráelowym/ mówiąc: Tá bedzie ziemiá/ którą poſiedziećie lóſem/ y którą kazał PAN dáć dziewięciorgu pokoleniu/ y połowicy pokolenia. [14] Abowiém pokolenié ſynów Ruben według domów ſwoich/ y pokolenié ſynów Gád według liczby rodów/ połowicá téż pokolenia Mánáſſe/ [15] to ieſt/ pułtrzećiá pokolenia wzięły część ſwoie zá Jordanem przećiw Jerychowi ná wſchodnią ſtrone. [16] A rzékł PAN do Moyzéßá: [17] Té ſą imioná mężów/ którzy wam ziemie podzielą.

Opiſánie gránic ziemie obiecánéy.

Ioſ: 15. a. 1.

ná Máále Akrabim, H.

Nie pośiedli Zydowie ták wiele, bo nie záchowáli Bożégo przykázánia, Hier: epiſ. 129.

Geneſáreth ſkiégo.

Miánuie którzy ziemię podzielić mieli. Ioſ: 14. a. 2.

18 Eleázár kápłan / y Jozue syn Nun / ᵛ y iedno xiążę z káżdégo pokolenia / 19 ᵛ ktorych te są imioná: z pokolenia D Judy / Káleb syn Jephone. 20 ᵛ Z pokolenia Simeon / Sámuel syn Ammiud. 21 ᵛ Z pokolenia Beniámin / Elidád syn Cháslon. 22 ᵛ Z pokolenia synow Dán / Bokki syn Jogli. 23 ᵛ Z synow Jozephowych / z pokolenia Mánásse / Hánniel syn Ephod. 24 ᵛ Z pokolenia Ephráim / Kámuel syn Sephthan. 25 ᵛ Z pokolenia Zábulon / Elisáphán syn Phárnách. 26 ᵛ Z pokolenia Jssáchár / xiążę Pháltiel syn Ozán. 27 ᵛ Z pokolenia Aser / Ahiud syn Sálomi. 28 ᵛ Z pokolenia Nephtáli / Phedáel syn Ammiud. 29 ᵛ Ci są ktorym przykazał PAN áby podzielili synom Jzráelowym ziemię Chánánéyską.

4 *Scorpioná.*] Niewiedźieć iesli słowo zydowskie Acharabim, iest własne mieyscá ktorégo / czyli znáczy niedźwiadki / czyli ćiernie: bo słowo zydowskie iest wątpliwe. Może bydź że to tám mieysce niedźwiatkow pełne było / ábo ćiernia / ktore też zową Scorpiones. 1 Krol. 12. Mysmy przełożyli z Vulgaty Scorpioná.

ROZD. XXXV.

Miástá Lewitóm náznáczoné. Ios. 21. a. 2.

1 A To też mowił PAN do Moyzeszá ná polách Moáb nád Jordánem / przećiw Jerichowi: 2 ᵛ Przykaż synom Jzráelowym áby dáli Lewitóm z ośiádłośći swych / ᵛ miástá ku mieszkániu / 3 y przedmieśćia ich w około: áby sámi mieszkáli w mieśćiech / á przedmieśćia żeby były dla bydłá y dobytku: 4 ᵛ ktore od murow mieyskich z zámurza w około rośćiągną sie ná tysiąc krokow / 5 ᵛ ku wschodu będą dwá tysiącá łokći / ku południu tákież będą dwá tysiącá: ku morzu też ktore pátrzy ná zachod słońcá / táż miárá będźie / á stroná pułnocna tákimże kresem sie skończy: á miástá będą w pośrzodku / á zá miásty przedmieśćia. 6 ᵛ A z sámych miásteczek ktore Lewitóm dáćie / sześć będą ná rátunek zbiegom odłączone / áby vćiekł do nich ktoby krew rozlał: á oprocz tych innych czterdźieśći y dwie miásteczek / 7 ᵛ to iest wobec czterdźieśći osm z przedmieśćiámi swémi. 8 B ᵛ A tych miást ktore będą dáne z dźierżaw synow Jzráelowych / od tych ktorzy więcey máią / więcey odięto będźie / á ktorzy mniey máią / mniey káżdy według miáry dźiedźictwá swego / da miástá Lewitóm. 9 ᵛ Rzekł PAN do Moyzeszá: 10 ᵛ Mow synom Jzráelowym / y rzeczesz im: ᵛ Kiedy przeydźiećie przez Jordan do ziemie Chánáneyskiey / 11 ᵛ postánowićie ktore miástá máią

Miástá Lewitów dla vćieczki zbiegów. Ios. 20. c. 8. Deu. 4. g. 41

ᵛDeu. 19. a. 2 Ios. 20. a. 2.

12 bydź ná pomoc zbiegow / ktorzy niechcąc krew rozlali: ᵛ w ktorych kiedy będźie zbieg / krewny zábitégo nie będźie mogł go zábić / áż stánie przed oblicznośćią gromády / á spráwá iego sądzona będźie. 13 ᵛ A z tych miást ktore sie ná pomoc zbiegow oddźieláią / 14 ᵛ trzy będą zá Jordanem / á trzy w ziemi Chánáneyskiey / 15 ᵛ ták synom Jzráelowym / iáko y przychodniom y gośćiom / áby vćiekł do nich ktoby niechcąc krew rozlał. 16 C ᵛ Jesliby kto vderzył żelázem / á vmárłby ktory vderzony iest: winien będźie mężoboystwá / y sam vmrze. 17 ᵛ Jesliby kámieniem ćisnął / á vderzony vmárł / tákże kran będźie. 18 ᵛ Jesli drzewnem vderzony vmrze: mężoboyce krwią zémszczony będźie. 19 ᵛ Bliski zábitégo / mężoboyce zábiie zaraz skoro go poima. 20 ᵛ Jesli kto z nienawiśći człowieká popchnie / ábo náń co rzući z zásády: 21 ᵛ ábo będąc mu nieprzyiaćielem ręką vderzy / á on vmrze: ten ktory vderzył / winien będźie mężoboystwá: krewny zábitégo / zaraz skoro go naydźie zábiie. 22 ᵛ A iesliby z przygody / y bez waśni / 23 ᵛ y bez nieprzyiáźni co tákowégo vczynił / 24 ᵛ á toby sie przed ludem pokázáło / y miedzy tym ktory vderzył y bliskim / spráwá o krewby sie roztrząsnęłá: 25 ᵛ wybáwion będźie niewinny D z ręki mszczącégo sie / y będźie przez wyrok przywrocon do miástá do ktorégo był vćiekł / y będźie tám mieszkał áż wielki kápłan / ktory oleiem świętym iest pomázány / vmrze. 26 ᵛ Jesli mężoboycá zá gránicámi miást / ktore wygnáńcom są náznáczone / 27 ᵛ będźie náleźiony / y zábity od tego ktory sie

Práwo ná mężoboyce.

ᵛDeu. 19. c. 11 Ios. 20. a. 3.

Po śmierći Biskupá przywrocenie wygnáńcow.

mśći

Po śmierći kápłáná nawyższego zbiegowie wrácáli śie do źiemie swéy. Swiádectwo iednego nie ważne.

28 mśći krwie/ bez winy będźie który go zábił. Miał bowiém zbiég áż do śmierći kápłáná nawyższego śiedźieć w mieśćie. á gdy on vmrze mężoboycá/ wróci śie do źiemie swoiéy. 29 To wieczno będźie/ y zá práwo we wszystkich mieszkániach wászych. 30 Mężoboycá zá świádkámi karan będźie: ná świádectwo iednégo żaden zdány nie będźie. 31 Nie weźmiecie okupu od tego który winien krwie/ nátychmiast y sam vmrze. 32 Wywołáni y zbiegowie przed śmiercią kápłáná wielkiég żadną miárą do miast swoich wróćić śie nie będą mogli: 33 ábyśćie nie splugáwili źiemie mieszkánia wászego/ która śie krwią niewinnych splugáwi: á ináczéy oczyśćiona bydź nie może/ iedno krwią tego który przelał krew drugiégo. 34 A ták będźie oczyśćiona ośiádłość wászá/ gdyż ia zwámi mieszkam. Jam bowiem iest PAN/ który mieszkam miedzy synmi Jzráelowymi.

ROZD. XXXVI.

Madr:27. a 1 Nie máią śie małżeństwy miészáć pokolenia, áni máiętnośći przenośić

1 A WSzystkpily y Kiążętá domów Gáláád syná Máchir/ syná Mánásse z pokolenia synów JOzephowych: A mówili Moyzészowi przed książęty Jzráelskimi y rzekli: 2 Tobie Pánu nászému przykazał PAN/ ábyś źiemię lósem podźielił synóm Jzráelowym/ á żebyś córkóm Sálpháád brátá nászégo dał ośiádłość oycu należącą: 3 B które iesli ludźie inszégo pokolénia zá żony wezmą/ póydźie zá nimi ośiádłość ich: y gdy przenieśiona do inszégo pokolénia będźie/ vmnieyszy śie nászégo dźiedźictwá. 4 á zátym śie sstánie/ że gdy Jubileusz/ to iest piećdźieśiąty rok odpuszczenia przyidźie/ pomiesza śie lósów podźielenié/ y ośiádłośći ednych przéydźie do drugich. 5 Odpowiedźiał Moyzesz synóm Jzráelowym y zá roskazániem PANSKIM mówiąc: 6 Dobrze pokolenié synów JOzephowych rzekło. C A to práwo o córkách Sálpháád od PANA iest wydáné: 7 Niechay idą zá kogo chcą/ tylko żeby zá swego pokolénia ludźie: áby śie nie miészáłá ośiádłość synów Jzráelowych z pokolenia w pokolenié. 8 Bo wszyscy mężowie póymowáć będą żony z pokolénia y rodu swég: y wszytkié białegłowy * z tegóż pokolenia mężé wezmą: áby dźiedźictwo zostawáło w domiech/ 9 á żeby śie nie miészáły pokolenia/ 10 ále ták zostáły iáko od PANA są oddźieloné. A vczyniły córki Sálpháád iáko było roskazano: 11 D y szły Máálá/ y Thersá/ Heglá/ y Melchá/ y Noa zá syny stryiá swégo. 12 z fámiliiéy Mánásse/ który był syn Jozephów: y ośiádłość która im było daná zostáłá śie w pokoléniu y w domu oycá ich. 13 Té są przykazánia y sądy które roskazał PAN przez rękę Moyzészá do synów Jzráelowych/ ná polách Moáb nád Jordanem przećiw Jerychowi.

Abo wolnośći.

Tob:7. d 14

* która otrzyma dźiedźictwa w którym pokoleniu Jzráelskim: H. G.

7 *Wszyscy mężowie póymowáć będą* Acz słowá żydowskie/ ináksze są ná tym mieyscu niż w łáćinskim/ iednák obudwu iedność iest rozumienié. To iest kiedy śiostrá nie ma bráciey/ á ná nie sáme spada dźiedźictwo/ nie mogłá wźiąć inszégo mężá iedno z swego pokolenia/ y mąż żaden nie mogł iéy poiąć tylko z tegoż pokolenia. A ták dáne iest práwo y mężóm y białym głowam/ ále tylko dla máiętnośći niewieśćiey. Co iż ták iest/ pokázuią to oné słowá które przydáie. Aby śie nie miészáły dźiedźictwá/ to iest/ áby nie były z pokolenia do inszego pokolenia przenieśione. A ták nie zgo- łá zakázuie/ áby małżenstwá nie były z inszym pokoleniem/ ále tylko ná ten czás kiedy biała głowá dźiedźiczyłá. Do czego y przykłády mamy z pisma S. Bo Pánná Máriá z pokolenia Judá/ byłá krewna Elżbiety świetéy z pokolenia Lewi Lucæ 1. Zkąd znáć że śie pod czás miészáły pokolenia w małżenstwie/ ále nie w dźiedźictwie.

KSIĘGI

DEVTERONOMIVM,

Po Zydowsku Elle Haddebarim.

אלה הדברים·

[a] Wtóry zakon ábo powtórzony.

[b] Té ſą ſłowá.

ROZDZIAŁ I.

1 A Te ſą ſłowá / które mówił Mojzéſz do wſzego Jzráelá zá Jordanem ná puſtini polnéy / przeciw morzu czérwone[v] / miedzy Pharán / y Thophel / y Laban / y Háſéroth / [c] gdzie ieſt bárzo wielé złotá / 2 [d] iedennaście dni od Horeb przez dróge góry Seir áż do Kádesbárne. 3 Czterdzieſtégo roku / iedenaſtégo mieſiącá / pierwſzégo dniá mieſiącá mówił Moyzéſz do ſynów Jzráelowych wſzytko co mu był przykazał PAN áby im powiedział: 4 Po tym iáko zábił Sehon królá Amorrhéyſkiégo / który mieſzkał w Heſebon / y Og królá Báſan który mieſzkał w Aſtároth y w Edrai / zá Jordanem w ziemi Moáb. 5 B A począł Moyzéſz wykłádáć zakon / y mówic: 6 PAN Bóg náſz mówił do nas ná Horeb rzekąc: Doſyć wam żeście ná téy górze mieſzkáli. 7 [e] Wróćcie ſie á ciągnicie ku górze Amorréyczyków / y do inich / które iéy ſą nabliżſzé polné y górzyſté y niżſzé mieyſcá ku południu y nád brzégiem morzá ziemie Chánánéyczyków y Libanu / áż do wielkiéy rzéki Euphrateſá. 8 Oto / práwi / dałem wam: wnidźcie á poſiądźcie ią / o którą przyſiągł PAN oycóm wáſzym / Abráámowi Jzáákowi y Jákobowi / żeby ią dał im y naſieniu ich po nich. 9 y rzékłem wam ná on czás: 10 Nie móge was ſam znieść: Bo PAN Bóg wáſz rozmnożył was / á ieſt was dziś iáko gwiazd niebieſkich bárzo wielé. 11 C (PAN Bóg oycców wáſzych niechay przyczyni do téy liczby wielé tyſiecy / á niech wam błogoſłáwi iáko rzékł.) 12 Nie móge ia ſam wáſzych ſpraw znośić / y brzémion y ſwarów. 13 Podaycie z was meżé mądré y vmiietné / y których obcowánié byłoby doświadczoné w pokoleniách wáſzych / że ie poſtáwie przełożonymi nád wámi. 14 Tedyście mi odpowiedzieli: Dobra rzecz ieſt którą chceſz vczynić. 15 y wziąłem z pokoleń wáſzych meżé mądré y ſláchetné / y vczyniłem ie kſiążety / tyſiącznikámi / y ſetnikámi / y piecdzieſiątniki / y dzieſiątniki / [f] którzyby was vczyli káżdéy rzeczy / 16 y przykazałem im mówiąc: Słuchaycie [g] ich / á co ſpráwiedliwa ieſt ſądźcie: choćby obywátél był on / chocia gość. 17 D Różność żadna oſob nie bedzie / [*] ták máłégo wyſłuchacie iáko y wielkiégo / y nie bedziecie miec wzglądu ná oſobe żadnégo / ponieważ ſąd Boży ieſt. Jeſliby ſie wam zdáło co trudnégo / odnieście do mnie / á ia wyſłucham. 18 A przykazałem wſzytkie rzeczy którébyście czynić mieli. 19 A ruſzywſzy ſie od Horeb / przeſzliſmy przez puſczą ſtráſzliwą y wielką / którąſcie widzieli / drógą góry Amorrhéyſkiéy / iáko nam był przykazał PAN Bóg náſz. A gdyſmy przyſzli do Kádesbárne / 20 rzékłem wam: Przyſzliście do góry Amorrhéyczyká / którégo PAN Bóg náſz da nam. 21 Ogląday ziemie którą PAN Bóg twóy dał tobie: wſtepuy á poſiaday ią / iáko mówił PAN Bóg náſz oycóm twoim: niebóy ſie y namniéy ſie nie lekay. 22 A przyſtąpiliście do mnie wſzyſcy / y rzékliście: Poſlimy meże którzyby oglądáli ziemie / y oznaymili którąbyſmy ſie drógą puścić mieli / y do których miaſt ſie vdáć. 23 A gdy mi ſie mowá podobáłá / poſłałem z was dwánaście meżów / po iednému z pokoleń ſwych. 24 Którzy poſzedſzy y wſtąpiwſzy ná mieyſcá górzyſté / przyſzli áż do

Powtárzánie te° co ſie pierwey dziáło, od ſtánowiſká ná górze Oreb áż do Kádesbárne.

[c] Di-zahabom. H.

Num: 21. c. 24.

Moyzéſz wykłáda zákon.

[e] wſtáńcie.

Exo:18.c.18.

Moyzéſz wziął ſobie inſzych ná pomoc ſędziów.

[f] y zá ſtárſzé pokoleniom wáſzym. H.

[g] ſkarg bráciéy wáſzych. H.

Vrzad ſędziow.

[*] ná ſędzie H. nu:16.d.19. Leu:19.c.15.

Szpiegi poſłáli. Num:13.a 4

Doli-

Doliny groná: á wypátrzywszy ziemie/ nábrawszy owocow iey/ áby okazáli zyzność/ przynieśli do nas/ y rzekli: Dobra iest ziemiá ktorą PAN Bog nász da nam. 26 A niechćieliśćie wstąpić: ále niewierni ná mowe PANA Bogá nászego 27 szemráliśćie w namiećiech wászych/ y rzekliśćie: Nienawidźi nas PAN/ y przeto wywiodł nas z ziemie Aegyptskiey/ áby nas wydał w rece Amoreyczyká y wytráćił. 28 Dokąd poydźiemy? posłowie przestrászyli serce násze mowiąc: Nád nas wielkié mnostwo iest/ y nád nas wzrostem wyższe: miástá wielkie/ y áż do niebá obronne/ widźieliśmy tám syny Enácim. 29 A ia rzekłem wam/ Nie lękayćie sie/ áni sie ich boyćie: 30 PAN Bog ktory iest wodzem wászym/ sam bedźie walczył zá was/ iáko vczynił w Aegyptćie/ ná co wszyscy pátrzyli. 31 A ná puszczy (sameś widźiał) nośił ćie PAN Bog twoy/ iáko zwykł nośić człowiek máluczkiego syná swégo/ po wszystkiey drodze ktoraśćie chodźili/ á żeśćie przyszli ná to mieysce. 32 Lecz áni ták vwierzyliśćie PANV Bogu wászemu/ 33 ktory szedł przed wámi w drodze/ y wymierzał mieysce/ gdźiebyśćie namioty rozbiiáć mieli/ w nocy vkázuiąc wam drogę przez ogień/ á wednie przez słup obłokowy. 34 A gdy vsłyszał PAN głos mow wászych/ rozgniewány przysiągł/ y rzekł: 35 Nie oglada żaden z ludźi tego narodu niecnotliwégo ziemie dobrey/ ktorąmem pod przysięgą obiecał oycom wászym 36 oprocz Káleb syná Jephone/ ten bowiem ią oglada/ y iemu dam ziemie ktorą deptał/ y synom iego/ poniewaz náśládował PANA. 37 A nie máiść w podźiwienié rozgniewánié ná lud/ gdyż y ná mie rozgniewány PAN dla was rzekł: áni ty nie wnidźiesz tám: 38 ále Jozue syn Nun sługá twoy/ ten wnidźie zá ćie. tego vpominay y posiłay/ á on losem podźieli ziemie Jzráelowi. 39 Dźiatki wásze o ktorycheśćie powiádáli że ie zábiorą w niewolą/ y synowie ktorzy dźiś miedzy złym á dobrym nie znáią rozności/ ći wnidą: y onym dam ziemie/ á posiedą ią. 40 A wy sie wroććie/ á ćiągnićie w puszczą/ drogą morzá czérwonégo. 41 A odpowiedźieli mi: Zgrzészyliśmy PANV/ poydźiemy y walczyć bedźiemy/ iáko przykazał PAN Bog nász. A gdyśćie vbrawszy sie we zbroie szli na gorę/ 42 rzekł mi PAN: Mow do nich: Nie wstepuyćie áni walczćie/ bo nie iestem z wámi: byśćie zás nie vpádli przed nieprzyiaćioły wászymi. 43 Mowiłem wam/ á niesłucháliśćie: ále sprzećiwiáiąc sie roskazániu PANSKIEMV/ y nádeći pychą poszliśćie ná gorę. 44 A ták wyszedszy Amorrhéyczyk/ ktory mieszkał ná gorách/ y záiáchawszy gonił was/ iáko zwykły gonić pszczoły: y bił was od Seir áż do Horma. 45 A gdyśćie wroćiwszy sie płákáli przed PANEM/ nie wysłuchał was/ áni chćiał przyzwolić ná głos wász. 46 Siedźieliśćie tedy w Kádesbárne przez czás długi.*

[Margin: 25 E; 31 F; 39 G. — H. — Lud niewierny niechćiał do ziemie obiecáney. — Obrzymow od Enáká przodká ták názwánych. — Exo:13. d 21. Nu. 14. c 14. — Lud niewierny nie oglądał ziemie obiecáney. — H. — lecz y. H. Ani Moyzesz wszedł do ziemie obiecáney. — Nu: 14. f 40 — Nád wolą Bożą walczac przećiw Amorrheyczykom, zwyćiężeni. Nu: 14 g 42 — *ták iákośćie indźie mieszkáli. H.]

Te kśiegi Grekowie Deutoromium, to iest/ wtory ábo powtorzony zakon/ przeto názywáią/ iż w nich niemal to wszystko/ co iest w przeszłych kśiegách/ od Moyzeszá iest powtorzono: dla tych/ ktorzy pierwszégo zakonu ná gorze Synai (oycom ich iuż zmárłym podánégo) niesłycháli. Máią w sobie historią dwu Mieśiecy roku czterdźiestégo po wyśćiu z Aegyptu/ y czás ostátniégo mieszkánia/ ábo stanowiská ná polách Moábskich/ gdźie Moyzesz vmárł y pogrzebion/ á ná iego mieysce Jozue był obran. Z tych kśiąg przez piećdźieśiąt świádectw w nowym Testámenćie naydźiesz przywiedźionych.

ROZDZ. II.

[Margin: Powtorzenie dźieiow od Kádesbárny, áż do woyny z krolmi Sehon y Og.]

1 A Wyćiągnąwszy zstámtąd przyszliśmy w puszczą ktora wiedźie do morzá czérwonégo/ iáko mi PAN mowił: y krążyliśmy około gory Seir przez czás długi. 2 A rzekł PAN do mnie: 3 Dosyćeśćie krążyli około tey gory: idźćie ku pólnocy. 4 A ludowi przykaż/ mowiąc: Przeydźiećie przez gránice brácieý wászey synow Ezaw/ ktorzy mieszkáią w Seir/ y bedą sie was bać. 5 Pátrzćież tedy pilnie/ ábyśćie sie nie ruszyli przećiwko im. bo nie dam wam ziemie ich coby mogłá stopá iedney nogi zástąpić/ bom zá ośiádłość

[Margin: Ziemiá Ezaw.]

6 Ezaw górę Seir dał. Zywność kupićie v nich zá pieniądze / y ieść będźiećie: wodę kupioną czérpáć y pić będźiećie. 7 PAN Bóg twóy błogosłáwiłci we wßelkiéy ſpráwie rąk twoich: Wié drógę twoię / iákoś przeßedł tę puſzczą wielką / przez czterdźieśći lat mießkáiący z tobą PAN Bóg twóy / á ni náczymći nie ſchodźiło. 8 A gdyſmy minęli bráćią náßę ſyny Ezaw / którzy mießkáli ná Seir / drógą polną z Eláth / y z Aſyongáber / przyßliſmy do drógi / która wiedźie ná puſzczą Moáb: 9 Y rzékł PAN do mnie: Nie walcz przećiw Moábitóm / áni ſie z nimi potykay: boć nie dam nic z źiemie ich / iżem ſynóm Lothowym dał Ar w ośiádłość. 10 Emim piérwßy byli obywátele iéy / lud wielki y potężny / y ták wyſoki / że ie z pokolenia Enácim iáko obrzymy bydź rozumiano / 11 y byli podobni ſynom Enácim / náwet Moábitowie zową ie Emim. 12 A w Seir piérwéy mießkáli Horreyczykowie: które wypędźiwßy y wygłádźiwßy / mießkáli ſynowie Ezaw / iáko vczynił Izráel w źiemi ośiádłośći ſwéy / którą mu PAN dał. 13 Ruſzywßy ſie tedy ábyſmy ſie przepráwili przez potok Záred / przyßliſmy do niego. 14 A czáſu wßytkiégo któregoſmy chodźili od Kádesbárne / áż do przeßćia potoku Záred / było trzydźieśći y ośm lat: áż wyginął wßytek rod ludźi walecznych z obozu / iáko był przyśiągł PAN: 15 którego ręká byłá przećiwko im / áby wyginęli z pośrzodku obozu. 16 A gdy wyginęli wßyſcy walecznicy / 17 mówił PAN do mnie / rzekąc: 18 Ty dźiś przéydźieß gránice Moáb / miáſto imieniem Ar: 19 á przyſtąpiwßy do bliſkich mieyſc ſynów Ammon / ſtrzeż ſie ábyś nie walczył przećiwko im / áni ſie ruſzay ná bitwę: boć nie dam z źiemie ſynów Ammon: gdyżem ią dał w ośiádłość ſynóm Lothowym. 20 Zá źiemię obrzymów miano ią / y w niéy dawno przed tym mießkáli obrzymowie / które Ammonitowie zową Zomzommim. 21 lud wielki y mnogi / y wzroſtu wyſokiégo / iáko Enácim / które wygłádźił PAN przed nimi: 22 y dał im mießkáć miáſto nich / iáko vczynił ſynóm Ezaw / którzy mießkáią ná Seir / wygłádźiwßy Horreyczyki / á dawßy im źiemię ich / którą trzymáią áż do tego czáſu. 23 Heweyczyki téż / którzy mießkáli w Háſerym áż do Gáſán Káppádoczánie wygnáli: którzy wyßedßy z Káppádociiéy / wygłádźili ie / y mießkáli miáſto nich. 24 Wſtańcie á przéydźiećie ſtrumień Arnon: otom dał w rękę twoię Sehon królá Heſebon Amorreyczyká / y źiemię iego poczni pośiádáć / á ſtocz przećiw niemu bitwę. 25 Dźiśia pocznę puſzczáć ſtrách y boiaźń twoię ná ludy / którzy mießkáią pod wßytkim niebem: áby vſłyßawßy imię twoie lękáli ſie / y iáko zwykli rodzące drżeli y boleśćią źięći byli. 26 Posłałem tedy posły z puſzcze Kádemoth do Sehon Królá Heſebon słowy ſpokoynémi / mowiąc: 27 Przéydźiem przez źiemię twoię / drógą poſpolitą póydźiem: nie zſtąpiémy áni w práwo áni w lewo. 28 Zywnośći przedáy nam zá pieniądze / żebyſmy iedli: wody zá pieniądze vżycz / y ták pić będźiémy. Co tylko / ábyś nam pozwolił przeßćia / 29 iáko vczynili ſynowie Ezaw / którzy mießkáią ná Seir / y Moábitowie którzy mießkáią w Ar: áż przyidźiem do Iordanu y przéydźiemy do źiemie / którą PAN Bóg náß da nam. 30 Y niechćiał Sehon Krol Heſebon pozwolić nam przeßćia: iż był zátwárdźił PAN Bóg twoy duchá iego / y zátwárdźił był ſerce iego / áby był podan w ręce twoie / iáko teraz widźiß. 31 Y rzékł PAN do mnie: Otomći począł podawáć Sehon y źiemię iego / poczni ią pośiadáć. 32 Y wyßedł Sehon przećiwko nam ze wßyſtkim ludem ſwym ku bitwie do Iaſá. 33 Y podał go nam PAN Bóg náß: y poráźiliſmy go y ſyny iego ze wßytkim ludem iego. 34 y wßytkie miáſtá ná on czás wźięliſmy / wybiwßy obywátele ich / męże y niewiáſty y dźiatki. niezoſtáwiliſmy w nich niczégo. 35 oprócz bydłá które ſie doſtáły łup biorącym: á korzyśći miaſt któreſmy wźięli / 36 od Aroer / które ieſt nád brzégiem potoku Arnon / miáſteczká które w dolinie leży / áż do Gáláád. Nie było wśi y miáſtá któreby vßło rąk naßych: wßyſtkie nam PAN Bóg náß podał. 37 oprócz źiemie ſynów Ammon / do któréy ieſmy nieprzyſtąpili: y

wßyt-

Ieſt to miáſto ná gránicách Arábſkich.

Ziemiá Lotowá.

Obrzymowie.

okrutné.

złośliwé ábo niecnotliwé.

Káphtorowie. H.

Num: 21. c. 21.

Amos 2. c 9

Sehon Amorrheyczyk zwyciężony.

wßytkich które przyległy ſtrumieniowi Jebok/ y miaſt ná górách/ y wßytkich mieyſc/ do których nam niedopuśćił PAN Bóg náß.

ROZDZ. III.

Wſpominánié dżieiów od poráženia królów áž do obránia Iozue.

1 A Ták obroćiwßy ſie ſliſmy drogą Bázán: y wyßedł Og Król Bázán przećiwko nam z ludem ſwym ku bitwie w Edrái. 2 Y rzekł PAN do mnie: Nie bóy ſie go: bo w ręke twoie dány ieſt ze wßytkim ludem y źiemią iego: y vczyniß mu iákoś vczynił Sehon Królowi Amorrhéyczyków/ który mießkał w Heſebon. 3 Dał tedy PAN Bóg náß w rece náße/ y Ogá Królá Bázán/ y wßytek lud iego: y poráżiliſmy ie áż do ſczątku/ 4 burząc wßytkié miáſtá iego iednégo czáſu: nie było miáſteczká/ któreby nas vßło/ ßeśćdżieśiąt miaſt/ wßytke kráine Argob/ króleſtwá Og w Bázán. 5 Wßytkie miáſtá były obronioné mury wyſokimi y bramámi y z zaworámi/ oprócz miáſteczek niezliczonych/ które nie miáły murów. 6 Y zgłádźiliſmy ie iákoſmy byli vczynili Sehon Królowi B Heſebon/ wytráćiwßy wßelkie miáſto/ meżé y niewiáſty y dźiatki: 7 lecz bydło y korzyśći miaſt rozebráliſmy. 8 Y wźieliſmy w on czás źiemie z reki dwu Królów Amorrhéyczyków/ którzy byli zá Jordanem: od potoku Arnon/ áż do góry Hermon/ 9 którą Sydończycy Sárion zową/ á Amorrhéyczycy Sánir: 10 wßyſtkie miáſtá/ które leżą w równiéy/ y wßytke źiemie Gáláád y Bázán áż do Selchá y Edra miaſt króleſtwá Og w Bázán. 11 Bo tylko ſam Og król Bázán zoſtał ſie był z narodu Obrzymów. Vkázuią łoże iego żelázné/ które ieſt w Rábáth ſynów Ammon/ dźiewieć łokiet máiącé wzdłuż/ á cztéry w ßérz/ ná miáre łokćiá reki meſkiéy. 12 Y pośiedliſmy ná on czás źiemie/ od Aroer które ieſt nád brzégiem potoku Arnon/ áż do połowice góry Gáláád: A miáſtá iego dałem Ruben y Gad. 13 A oſtátek Gáláád y wßytek Bázán króleſtwá Og/ dałem połowicy pokolenia Mánáſſe/ wßytke kráine Argob: y wßytke Bázán zową źiemią obrzymów. 14 C Jáir ſyn Mánáſſe pośiadł wßytkę kráine Argob/ áż do gránic Geſſury y Mácháty. Y názwał od imienia ſwegó Bázán/ Háwoth Jáir: to ieſt/ wśi Jáir/ áż do dniá dźiśieyßégo. 15 Máchirówi też dałem Gáláád. 16 A pokoleniu Ruben y Gád/ dałem od źiemie Gáláád áż do potoku Arnon/ puł potoku y vkráine áż do potoku Jebok/ która ieſt gránicá ſynów Ammon: 17 y równine puſtynie y Jordan/ y gránice Cenereth áż do morzá puſczéy które ieſt náſłońßé/ pod górę Pháſgá ku wſchodu ſłońcá. 18 Y roſkazałem wam ná on czás/ mowiąc: PAN Bóg wáß dáie wam te źiemie w dźiedźictwo/ gotowi idźcie przed bráćią wáßą ſynmi Jzráelowymi/ wßyſcy meżowie duży: 19 bez żón y dźieći y bydłá: wiem bowiem że wiecéy dobytku maćie/ y w mieśćiech zoſtáć muſzą którém wam dał/ 20 D áż odpoczynie nie da PAN bráćiéy wáßéy/ iáko wam dał: y pośiedą oni też źiemie/ którą im da zá Jordanem: tedy ſie káżdy wróći do ośiádłośći ſwéy/ którąmem wam dał. 21 Jozuemu też ná on czás przykazałem rzekąc: Oczy twoie widźiáły co vczynił PAN Bóg wáß tym dwiemá Królóm: tákżeć vczyni wßytkim króleſtwam/ do których przéydźieß. 22 Nie bóy ſie ich: bo PAN Bóg wáß będźie walczył zá was. 23 Y proſiłem PANA w on czás/ mówiąc: 24 PANIE Boże/ tyś począł pokázowáć ſłudze twému wielkość twoie/ y reke bárzo mocną. bo niemáß inßego Bogá áni ná niebie áni ná źiemi/ któryby mógł czynić dźiełá twoie/ y przyrównáć mocy twoiéy. 25 Przyyde tedy y oglądam źiemie te niepoſpolitą zá Jordanem/ y górę te wyborną/ y Liban. 26 Y rozgniewał ſie PAN ná mie dla was/ áni mie wyſłuchał/ ále mi powiedźiał: Doſyć maß: żadną miárą nie mów wiecéy do mnie o téy rzeczy. 27 Wſtąp ná wierzch Pháſgi/ á obróć w koło oczy twoie/ ná zachód y ná pólnocy/ y ná południe y ná wſchód/ á pátrz/ bo nie przéydźieß przez ten JOrdan.

Marginalia: Nu: 21. b 7. — Nu: 21. g 33. — *Og król Bázan porážony.* — Nu: 21. e 21. — Nu: 21. g 33. — *Hermon, Sarion, Sanir.* — *Łoże królá Og.* — Nu: 32. e 29. — *Genésareth.* — *morze martwé.* — Nu: 21. d 18. — *Iozue wodzem ludu po Moyżéßu.* — *Modlitwá Moyżéßowá.* — *Ná którey kośćioł miał być zbudowány. Liban ieſt górá, ná którey ſie rodźi kádźidło, które po Zydowſku Lebanon zowią. Inßy wykłádáią Liban, to ieſt, biały, dla vſtáwicznych śniegów ná téy górze.*

28 Przykaż Jozuemu/ vmocni go y potwierdź: on bowiem póydźie przed tym ludem/ y podźieli im źiemię/ któ- 29 rą oglądaß. A mießkáliśmy w dolinie przećiw báłwánicy Phogor.

ROZDZ. IIII.

Nápominá áby zakon pilnie záchowáli.

1 A
A Teraz Izráelu słuchay przykazánia y sądów/ których ia ćiebie vczę: ábyś ie czyniąc żył/ á wßedßy posiądł źiemię/ którą PAN Bóg oyców wáßych da wam. 2 Nie przydaćie do słowá które wam mówię/ áni vymiećie z niego: strzeżćie mándatów PANA Bogá wáßego/ które ia wam roskázuię.

Nu. 25. a 4.
Był to báłwan którego chwalili ná górze Phegór.

3 Oczy wáße widźiáły wßytko co vczynił PAN przećiw Beelphegor/ iáko pokruszył wßytkie chwalce iego z posrzodku was. 4 A wy którzy stoićie przy PANV Bogu wáßym/ żywiśćie wßyscy áż do dniá dźiśieyßego. 5 Wiećie żem was náuczał przykazánia y spráwiedliwośći/ iáko mi roskazał PAN Bóg móy/ ták ie czynić będźiećie w źiemi którą posiedźiećie:

Mądrość y rozum człowieczy w zakonie páńskim.

6 y záchowaćie ie/ á wypełnićie skutkiem. To bowiem iest wáßá mądrość/ y rozum przed ludźmi/ żeby vsłyßawßy te wßytkie przykazánia/ rzekli: Oto lud mądry y rozumny/ naród wielki. 7 B A niemáß inßego narodu ták wielkiego/ któryby miał Bogi ták przybliżáiące się do niego/ iáko PAN Bóg nász przytomny iest ná wßytkie prosby náße. 8 Bo któryż inßy naród iest ták zacny/ żeby miał Cerymonię y sądy spráwiedliwe/ y wßytek zakon/ który ia dźiś przekłożę przed oczy wáße?

Dobrodźieystw Bożych nie zápominać.
Synów vczyć.
Exo: 19. c 18.

9 Strzeż tedy sam śiebie/ y duße swéy pilnie. Nie zápominay słów/ które widźiáły oczy twoie/ á niechay nie wypadáią z sercá twego po wßytkie dni żywotá twego. Będźieß ich náuczał syny y wnuki twoie/ 10 ode dniá któregoś stánął przed PANEM Bogiem twoim ná Horeb/ gdy mi PAN mówił/ rzekąc: Zgromadź do mnie lud/ áby słucháli mów moich/ á náuczyli się bać mnie przez wßytek czás którego żyią ná źiemi/ á náuczáli syny swoie. 11 A przystąpiliśćie pod górę/ która gorzáłá áż do niebá: y byłá ná- 12 niey ćiemność/ y obłok/ y mgłá. A mówił PAN do was z pośrzodku ogniá: słyßeliśćie głos słów iego/ áleśćie kßtáłtu zgołá nie widźieli. 13 y okazał wam przymierze swoie/ które roskazał żebyśćie czynili/ y dźieśięć słów które nápisał ná dwu tablicách kámiennych. 14 C Mnie też roskazał ná on czás/ ábych was náuczył obrzędów y sądów którebyśćie záchowáć mieli w źiemi którą posiedźiećie. 15 A przeto strzeżćie pilnie duß wáßych. Nie widźieliśćie żadnego podobieństwá w dźień/ którego PAN mówił do was ná Horeb z pośrzodku ogniá:

Báłwochwálstwá zákazuie.

16 ábyśćie snać oßukáni nie vczynili sobie podobieństwá rytégo/ ábo obrázu mężczyzny/ ábo niewiásty/ 17 wyobráżenia wßelkich źwierząt/ które są ná źiemi/ ábo z ptástwá pod niebem latáiącego/ 18 y płazu/ który płaza po źiemi/ ábo ryb które są w wodách pod źiemią: 19 áby snać podnióßßy oczy w niebo/ nie vyźrzał słońcá/ y kśieżycá/ y wßytkich gwiazd niebieskich/ y vwiedźiony błędem/ nie kłániał się im/ y nie służył/ które stworzył PAN Bóg twóy ná posługę wßytkim narodóm które są pod niebem.

z ćiężkiey niewoli.
to iest, dla was, Hebr. wyżś: 1. f 37.
Moyżeß nie wßedł do źiemie obiecáney

20 Lecz was wźiął PAN/ y wywiódł z piecá żelaznego Aegyptskiego/ áby miał lud dźiedźiczny/ iáko iest dźiśieyßég dniá. 21 A rozgniewał się PAN ná mię dla mów wáßych/ y przyśiągł że nie przeyde zá Jordan/ y nie wnidę do źiemie nalepßey/ którą wam da. 22 D Oto vmiéram w tey źiemi/ nie przeyde Jordanu: wy przeydźiećie/ y posiedźiećie źiemię wyborną. 23 Ostrzegayże się/ ábyś kiedy niezápomniał przymierza PANA Bogá twego/ które vczynił z tobą: y vczynił sobie rytégo podobieństwá tych rzeczy/ których PAN czynić zákazał:

Do Zyd: 12. g 29.

24 bo PAN Bóg twóy iest ogień trawiący/ Bóg zawisny. 25 Jesli zrodźićie syny y wnuki/ á będźiećie mießkáć w źiemi/ á zwiedźieni vczynićie sobie iákie podobieństwo/ broiąc złość przed PANEM Bogiem wáßym/ żebyśćie go ku gniewu przywiedli.

Oświadcza się Moyżeß.

26 Zá świádki biorę dźiś niebo y

źiemię

ziemie/ że rychło zginiecie z ziemie któ-
rą przeszedszy Iordan posiedziecie. nie
bedziecie w niéy przez długi czás mie-
27 szkáć/ ále wygłádzi was PAN/ y roz-
prószy po wszytkich narodziéch/ y má-
ło was zostánie miedzy narody/ do
28 których was PAN záwiedzie. á tám
bedziecie służyć bogóm/ którzy reką
człowieczą są vdziáłáni/ drewnu á ká-
mieniu/ którzy nie widzą/ áni słyszą/
29 áni iedzą/ áni wącháią. A gdy szu-
E káć bedziesz tám PANA Bogá twe-
go/ naydziesz go: iesli go iedno cáłym
sercem szukáć bedziesz/ y wszytkim v-
30 trapieniem dusze twoiéy. Gdy cie
nayda wszytkié té rzeczy które są prze-
powiedziáné/ ostátniégo czásu ná-
wrócisz sie do PANA Bogá twego/
31 y bedziesz słuchał głosu iego. Abo-
wiém Bóg miłosierny PAN Bóg
twóy iest/ nie opuści cie/ áni do koń-
cá zgłádzi/ áni zápámieta przymiérza
32 ná które przysiągł oycóm twoim. Py-
tay sie o dawnych czásiéch/ które by-
ły przed tobą/ ode dniá którégo stwo-
rzył Bóg człowieká ná ziemi/ od krá-
iu niebá áż do kráiu iego: iesli sie kie-
dy táka rzecz sstáłá/ ábo kiedy dozna-
33 no iest/ áby słyszał lud głos Bogá
mówiącégo z pośrzodku ogniá/ iákoś
34 ty słyszał/ á żywes został: Iesli vczy-
F nił Bóg/ że wszedł y wziął sobie lud
z pośrzodku narodów/ przez doświád-
czánié/ znáki/ y cudá/ przez woyne/ y
mocną reke/ y wyciągnioné rámie/ y
strászné widzenia: wedle wszytkiégo
co czynił dla was PAN Bóg wász w
Aegyptcie/ ná co pátrzyły oczy twoie:
35 ábyś wiedział iż PAN sam iest Bo-
giem/ á niémász innégo oprócz niego.
36 Dałci słyszeć swóy głos z niebá/ áby
cie náuczył/ y ná ziemi vkazałci ogień
swóy bárzo wielki/ y słyszałeś słowá
37 iego z pośrzodku ogniá/ ábowiém
vmiłował oyce twoie/ y obrał násie-
nié ich po nich/ y wywiódł cie idąc
przed tobą w mocy swoiéy wielkiéy z
38 Aegyptu: Aby wygłádził narody
bárzo wielkié/ y mocnieysze nád cie ná
weszcié twoie: y wprowádził cie/ y
dałci ziemie ich w osiádłość/ iáko to
widzisz dniá dzisieyszégo. A ták po-
39 znay dzisia/ á myśl w sercu swoim/ że
PAN sam iest Bogiem ná niebie wy-
soko/ y ná ziemi nisko/ á niémász inné-
40 go. Strzeż przykazánia y mánda-
tów iego/ które ia przykázuie tobie:
ábyć dobrze było y synóm twym po to-
bie/ á żebyś przez długi czás trwał ná
ziemi/ którą PAN Bóg twóy da to-
41 bie. Tedy oddzielił Moyzész trzy miá-
G stá zá Iordanem ná wschodnią stro-
42 ne/ áby do nich vciekał ktoby zábił
niechcąc bliźniégo swégo/ áni mu był
nieprzyiacielem przed iednym y dru-
gim dniem/ y do którégo z tych miast
43 vbiéc mógł. Bozor ná puszczy/ które
leży ná równéy ziemi/ z pokolenia Ru-
ben: y Rámot w Gáláád/ które iest
w pokoleniu Gád: y Golan w Bá-
zán/ które iest w pokoleniu Mánásse.
44 Tenci iest zakon/ który położył Moy-
45 zész przed syny Izráelowymi/ y té świá-
dectwá/ y obrzedy/ y sądy/ które mó-
wił do synów Izráelowych/ kiedy wy-
46 szli z Aegyptu/ zá Iordanem w do-
linie przeciw báłwánicy Phogor w
ziemi Sehoná królá Amorrheyskiég/
który mieszkał w Hesebon/ którégo zá-
bił Moyzész/ synowie też Izráelowi
47 wyszedszy z Aegyptu/ posiedli ziemie
iego/ y ziemie Og królá Bázan/ dwu
królów Amorrheyskich/ którzy byli zá
48 Iordanem ná wschód słońcá: Od
Aroer/ które leży ná brzégu potoku
Arnon/ áż do góry Sion/ która iest też
49 Hermon/ wszystke równine zá Ior-
danem ná wschodnią strone áż do
morzá pustini/ y áż pod góre Phásgá.

Páná Bogá szukáć wszytkim sercem.

Dobrodzieystw Bożych przypominánié.

od wschodu do zachodu.

Exo: 13. d 21.

Náznacza miástá do vcieczki. Nu: 35. a 6.

Ios: 20. c. 8.

2 *Nie przydáćie do słowá.*] Prawdziwe tego mieyscá rozumienie iest to: Iż tu chce Bóg/ áby zupełne y doskonáłe przykazánia iego były záchowáné/ iáko sam przykazał/ á żeby ich nie psowano fałszywémi wykłády. A ták nie mówi tu: Nie bedziecie chowáć co insze- go tylko co teraz roskázuie: Ale to mówi/ W tym co przykázuie nic nie vmnieyszyćie/ áni przydaćie/ ále zupełnie vczynićie/ iáko káże á nie ináczéy. Toż y niżéy 12. y 32. powtarza. Otoż źle y nieprawdziwie Heretykowie té sło- wá przeciw nauce y vstáwóm Kościołá Bożé° przywodzą: Których fałszywy wykład/ tym sie sámym zbiia/ iż po tych księgách Moyzészo- wych/ siłá ksiąg świetich przydano. Naprzod po tych księgách Deutoronomium, w których te° przydawánia do słów Pánskich zákazano/ przydáne są wszytkié księgi świeté/ Historików/ Proroków/ y wszystek Nowy Testáment. Nád to siłá iest przykazánia około obyczáiów v Proroków/ y w księgách Sálomonowych/ które są przydáné. Przydáli też y pośledniey- szy Zydowie Ceremonié nowé/ y świetá/ iáko masz Esther: 9. Iudith. 16. 1. Mach. 4. w czym

Iákiégo przydawánia do pismá zákázuie.

przećie nie grzészyli ći co to pisáli y stánowili/ co znákiem iest/ iż tu zákázuie tylko tákiego przydawánia / któreby to co Bóg roskázuie/ psowáło złym y fałszywym wykłádem/ ináczéy ie czyniąc ábo rozumieiąc niż Bóg roskázał. Jáko to Heretycy czynią/ záwżdy swoie przykłády do słowá Bożego przyszywáiąc/ ábo słów Bożych vmnieyszáiąc. O czym też czytay w Przypowieściách 30. v. 6. A ták tu Moyzesz tylko mówi o wypełnieniu przykazánia dánego od Bogá / nie o czynieniu nowych vstaw y Ceremoniy / bo to Bóg sobie záchowuie / że może záwżdy przez przełożone w Kośćiele Bożym/ co mu sie podoba y ludowi pożyteczno iest postánowić. A nászá rzecz to/ co roskázuie/ pilnie záchowáć. Czytay niżéy 12. v. 32.

ROZDZIAŁ V.

Powtórzenié dźieśięćiorgá przykazánia.

1 A Zwezwał Moyzesz wszego Izráelá / y rzekł do niego: Słuchay Izráelu Ceremoniy y sądów / które ia dźiś mówię w vszy wásze: náuczćie sie ich / y skutkiem wypełniaycie. 2 PAN Bóg nász vczynił z námi przymierze ná Horeb. 3 Nie z oycy nászémi vczynił przymierze/ ále z námi/ którzy tu ná ten czás iesteśmy y żywiemy. 4 [a]Twarzą w twarz mówił do nas ná górze z pośrzodku ogniá. 5 Jam zmówcą y śrzodkiem był miedzy PANEM á miedzy wámi czásu onego/ ábych wam opowiádał słowá iego. bośćie sie bali ogniá / y nie wstąpiliśćie ná górę / y mówił: 6 Ja PAN Bóg twóy/ którym ćię wywiódł z źiemie Aegyptskiéy / z domu niewoléy. 7 Nie będźiesz miał bogów cudzych przed oczymá memi. 8 Nie vczynisz sobie ryciny/ áni podobieństwá wszytkich rzeczy/ które są ná niebie wzgórę / y które ná źiemi nisko/ y które są w wodách pod źiemią. 9 Nie będźiesz sie im kłániał/ áni służył. Bom ia iest PAN Bóg twóy/ Bóg záwistny/ oddáiący niepráwość oyców ná syniech do trzećiego y czwártego pokolenia / tym którzy mie nienawidzą: 10 B á czyniący miłośierdźié ná wiele tyśięcy/ miłuiącym mie y strzegącym przykazań moich. 11 Nie będźiesz vżywał imienia PANA Bogá twego ná dáremno: bo nie vydźie karánia któryby ná próżną rzecz wźiął imię iego. 12 Záchoway dźień Sobotny ábyś ji świećił / iákoć przykazał PAN Bóg twóy. 13 Sześć dni robić będźiesz / y vczynisz wszytkié roboty twoie. 14 Siódmy dźień iest Sábbáth/ to iest/ odpoczynienié PANA Bogá twego. Nie będźiesz weń czynił żadnéy roboty / ty/ y syn twóy / y córká/ służebnik y służebnicá / y wół / y ośieł / y káżdé bydle twoie / y gość / który iest miedzy brámámi twoimi: áby odpoczynął służebnik y służebnicá twoiá / iáko y ty. 15 Pámiętay żeś y sam służył w Aegyptćie / y wywiódł ćię ztámtąd PAN Bóg twóy ręką mocną y rámieniem wyćiągnionym. A przetóżći przykazał ábyś záchował dźień Sobotni. 16 C Czći oycá twego/ y mátkę/ iákoć przykazał PAN Bóg twóy/ ábyś żył przez długi czás / á żebyć sie dobrze wiodło ná źiemi/ którą PAN Bóg twóy da tobie. 17 Nie będźiesz zábijał: 18 áni będźiesz cudzołożył: 19 y krádźieży nie będźiesz czynił. 20 Ani będźiesz mówił przećiw bliźniemu twe° fałszywego świádectwá. 21 Nie będźiesz pożądał żony bliźniego twego/ nie domu/ nie roléy/ nie sługi/ nie służebnice/ nie wołu/ nie ośłá / y wszytkich rzeczy które iego są. 22 Téć słowá mówił PAN do wszytkiego zgromádzenia wászego ná górze z pośrzodku ogniá / y obłoku y mroku / głosem wielkim / nic więcéy nie przydáiąc: y nápisał ie ná dwu tablicách kámiennych/ które mi dał. 23 A wy gdyśćie vsłyszeli głos z pośrzodku ćiemnośći / á widźieli górę goráiącą/ przystąpiliśćie do mnie wszytkié kśiążętá pokolenia/ y stárszy/ y rzékliśćie: 24 Oto nam vkazał PAN Bóg nász máiestat y wielkość swoię. Głos iego słyszeliśmy z pośrzodku ogniá / y doználiśmy dźiś że gdy Bóg mówił z człowiekiem/ został żyw człowiek. 25 Przecz że tedy pomrzemy/ y pożrze nas ten ogień bárzo wielki: bo ieśli więcéy vsłyszemy głos PANA Bogá nászego/ pomrzemy. 26 D Coż iest [a]wszelkié ćiáło / áby słucháć miáło głosu Bogá żywiącego / który z pośrzodku ogniá mówi / iákośmy my słyszeli/ [b]á mogło bydź żywo? 27 Ty ráczéy idź: á słuchay wszytkiego coć rzecze PAN Bóg nász: á mówić będźiesz do nas / á my vsłyszawszy

[a] Oczywiśćie.

Pośrzedni kiem Moyzesz.

Exo:20. a 2. Leu: 26. a 1. Psa: 80. b 8.

Exo:34. c 14

Exo:20. b 7. Leu:19. c 12. Mat. 5. e 33.

Exo:20. b 10 Gen: 2. a 2. Do Zydo: 4. b 4.

Exo:20. c 12 Eccl: 3. b 9. Mat. 15. a 4. Mat: 7. b 10. Ephe: 6. a 1.

Mat:5. d 28. Rzym: 7. b 7.

Boia sie z Panem Bogiem mówić.

[a] *káżdy człowiek. Hebr.* [b] *Bo któreż kiedy ćiáło słyszáło głos. H.* [c] *á zostáło. H.*

28 ßawßy czynić ie bedźiemy. Co vsłyßawßy PAN/rzekł do mnie: Słyßałem głos słów ludu tego/ które mówił do ciebie: dobrze wßytko mówili. 29 Ktoby to dał áby tákie serce mieli/ żeby sie mnie bali/ y strzegli wßytkich roskazań moich po wßytek czás/ áby im dobrze było/ y synóm ich ná wieki: 30 Idź á powiedz im: Wróćcie sie do namiotów wáßych. 31 A ty stóy tu zemną/á opowiém tobie wßytkie przykazánia moie/ y Ceremonię/ y sądy: których ich vczyć bedźieß/ áby ie czynili w źiemi/ którą im dam w osiádłość. 32 Strzeżcież tedy y czyńcie co wam PAN Bóg przykazał: nie vstępicie áni ná práwo áni ná lewo: 33 ále drógą którą przykazał PAN Bóg wáß chodźić bedźiecie/ ábyśćie żyli/ y dobrze sie wam dźiáło/ á przedłużyły sie dni w źiemi osiádłości wáßéy.

5 *Iam smówcą y śrzodkiem był.* J Oto sie tu Moyżéß zowie Pośrzednikiem. Alecz y Apostoł S. także go zowie Gal. 3. v. 19. A ták nie iest to przećiwko pismu/ kiedy Anioły y ludźie zowiemy Pośrzednikámi. Bo choćiać to imie Pośrzedniká własnie służy P. Chrystusowi/ iáko tenże Páweł S. 1. Tim. 2. vczy: wßákże inßym wzgledem przez niektákie poruczenie/ może też bydź y sługom Páná Chrystusowym dáne. Jáko sam P. Chrystus iest Pásterzem dobrym/ Mistrzem prawdźiwym/ sam iest świátłośćia świátá: á wżdy też inßé postánowił Pásterze/ Doktory/ y zowie ie świátłośćią świátá. tákżeć choćia on iest Pośrzednikiem/ przećie chce też inßé po sobie mieć Pośrzedniki/ którym on to porucza. A táki był Moyżéß/ sa y teraz Aniołowie/ y świeci ludźie y kápłani. Wßákże w tym rożność iest/ iż ći wßystko to czynią w imie Páná Chrystusá/ y przez zásługi iego/ którego oni są sługámi/ ináczéy sámi przez sie nic nie mogą. A Pan Christus sam nas krwią swoią odkupił/ y Páná Bogá nam przyiednał/ y sam przez sie ma do Bogá przystep: tákiego drugiego Pośrzedniká niemáß/ tylko on sam ieden/ á inßy są sługámi iego/ zá których przyczyną y posługą czyni nas vczestnikámi zásług swoich: dla któréy posługi słusznie ie też pismo zowie Pośrzednikámi. Czytay 1. Tim. 2.

Pośrzednikámi mogą bydź ludźie.

ROZDZ. VI.

Vczy zakon záchowáć, y pierwßé przykazánie wykłáda.

1 A Te są przykazánia y Ceremonie y sądy/ których roskazał PAN Bóg wáß/ ábych was náuczył/ y ábyśćie ie czynili w źiemi/ do któréy przychodźićie posieśc ią: 2 ábyś sie bał PANA Bogá twego/ y strzegł wßystkich mándatów y przykazań iego/ które ia przykázuie tobie/ y synóm y wnukóm twoim/ po wßystkie dni żywotá twego/ ábysie przedłużyły dni twoie. 3 Słuchay Jzráelu/ á pilnuy ábyś czynił coć PAN przykazał/ y miał sie dobrze/ y rozmnożył sie bárźiéy/ iákoć obiecał PAN Bóg oyców twoich/ Ziemie mlékiem y miodem płynącą. 4 Słuchay Jzráelu/ PAN Bóg náß/ PAN ieden iest. 5 B Bedźieß miłował PANA Bogá twego ze wßytkiégo sercá twego y ze wßystkiéy duße twoiéy/ y ze wßystkiéy siły twoiéy. 6 A bedą té słowá/ które ia dźiś przykázuie tobie/ w sercu twoim: 7 A bedźieß ie powiedał synóm twoim/ y bedźieß "wnich rozmyślał' siedząc w domu twoim/ y idąc w drodze/ śpiąc y wstáiąc. 8 A przywiążeß ie iáko znák do reki twoiéy/ y bedą "y rußáć sie bedą miedzy oczymá twémi/ 9 y nápißeß ie ná podwoiu y ná drzwiách domu twego. 10 A gdy cie wprowádźi PAN Bóg twóy do źiemie/ o którą przysiągł oycóm twym/ Abráhámowi/ Jzáákowi/ y Jákobowi: y dać miástá wielkie y bárzo dobre którycheś nie budował/ 11 y domy pełné wßystkich bogactw którycheś nie zbudował/ studnie którycheś nie kopał/ winnice y oliwnice którycheś nie sádźił/ á bedźieß iadł y náieß sie: 12 strzeż pilnie ábyś nie zápomniał PANA który cie wywiódł z Ziemie Aegyptskiéy/ z domu niewoli. 13 PANA Bogá twego bać sie bedźieß/ y iemu sámému służyć/ y przez imie iego przysiegáć bedźieß. 14 C Nie póydźiećie zá bogi cudzémi wßystkich narodów które są około was: 15 Abowiem Bóg zawisny/ PAN Bóg twóy w pośrzodku ciebie: by sie kiedy nie rozgniewáłá zápálczywość PANA Bogá twego przećiw tobie/ á nie zniósł cie z wierzchu źiemie. 16 Nie bedźieß kusił PANA Bogá twe(g)/ iákoś kusił ná "mieyscu kußenia. 17 Strzeż przykazánia PANA Bogá twego/ y świá-

Páná Bogá miłowáć. Mat:22. 3 d6 Mat:12. c 30 Luc:10. c 27 Niż:11. b 13 *Zakon pámiętáć.* "ábo o nich mówił, H.

"iáko naczołkámi, H.

Mat: 4. b 7 Luc: 4. d 12 Niż:10. d 20 *Cudzych bogów sie strzédź.*

"w Masie, H.

ſwiádectw y Cęremoniy które ć przy⸗ 18 kazał: ᵗ á czyń to co ſie podoba y co dobre ieſt przed oczymá PANSKIMI/ ábyś ſie miał dobrze: á wſzedſzy poſiadł źiemie bárzo dobrą/ o którą 19 przyśiągł PAN oycóm twoim/ ᵗ że miał wygłádźić wſzyſtkie nieprzyiacioły twé przed tobą/ iáko powie⸗ 20 dźiał. ᵗ A gdy ćie zopyta ſyn twóy iutro mówiąc: Co znaczą té ſwiádectwá y Cęremonie/ y ſądy/ które nam 21 przykazał PAN Bóg náſz? ᵗ Rzeczeſz mu: Byliſmy niewolnikámi Pháráonowymi w Aegyptćie/ y wywiódł nas PAN z Aegyptu mocną reką: 22 ᵗ y czynił znáki y cudá wielkie á bárzo złe w Aegyptćie przećiw Pháráonowi y wſzyſtkiému domowi iego/ przed 23 oczymá náſzémi/ ᵗ y wywiódł nas z onąd/ áby w prowádzonym dał źiemię/ 24 o którą przyśiągł oycóm náſzym. ᵗ Y przykazał nam PAN/ żebyſmy czynili wſzyſtkie té práwá/ y bali ſie PANA Bogá náſzégo/ żeby nam było dobrze po wſzyſtkie dni żywotá náſzégo/ iá⸗ 25 ko ieſt dźiś. ᵗ Y ᵗ bedźie nam miłośćiw/ ieſli bedźiem ſtrzedz y czynić wſzyſtkie przykazánia iego przed PANEM Bogiem náſzym/ iáko nam roſkazał.

Synów zakonu vczyć.

ᵗ ábo, y bedźie to náſzá ſpráwiedliwość, H.

4 *Słuchay Izráelu, Pan Bóg náſz, Pan ieden ieſt.*] Piſmo ták ſtárégo iáko y nowégo teſtámentu nie dopuſcza nam mieć y chwalić wiele Bogów/ ále tylko iednégo prawdźiwégo Bogá. Y przetóż ná wielu mieyſcách vczy/ iż ieden ieſt Bóg/ á oprócz niego niemáſz inſzégo/ iáko tu mówi y wyſſzéy 4. v. 35. y niżéy 32. v. 39. Pſal. 17. v. 32. Iſ. 43. v. 10. Mar. 12. v. 29. 1. Cor. 8. v. 6. Tego iednégo y sámégo który z iſtnośći y nátury ſwéy ieſt Bogiem/ każe chwalić y iemu sámému ſłużyć/ zákázuiąc wyráźnie oprócz tego/ którego inſzégo BOgá chwalić. ták máſz w tym Rozdź. v. 13. y niżéy 10. v. 20. Matt. 4. v. 7. Lucæ 4. v. 12. Czemuż my tedy chwalimy Páná Chryſtuſá iáko Bogá? toć nam zádáią Żydowie y Turcy/ rozumieiąc iż my wiele Bogów nád zákazánie mamy. Aleć my ſie łatwie z tego ſpráwiemy/ boſmy ſie ták z Piſmá S. náuczyli wierzyć: Iż Oćiec/ Syn y Duch S. ieſt ieden Bóg/ bo iedná ieſt ich iſtność y nátura Boſka/ ále trzy perſony. Y ták chwalimy Bogá w Tróycy iedynégo. A ták iż Pan Chryſtus ma náture nie tylko człowieczą ále y Boſką/ ſłuſznie go iáko iednégo sámégo Bogá chwalimy. O czym máſz Gen. 1. v. 26. y Gen. 18. v. 2. Słuſzniéy my to możemy zádáć dźiśieyſzym Nowokrzczeńcóm/ iż oni przećiw pierwſzému przykazániu Bożému nie iednégo Bogá chwalą.

Iednégo Bogá chwalić.

Bo ieſliż to prawdá co oni piſzą/ iż P. Chryſtuſá chwalą Boſką chwalą/ choćia nie wierzą żeby był onym iednym z przyrodzenia Bogiem: tedyć oni przećiw iáſnému ſłowu Bożému dwu Bogów chwálą: iednégo który ieſt z iſtnośći ſwéy Bogiem: á drugiégo który ieſt vczynionym Bogiem. Azaż to nie ieſt przećiw iáſnému ſłowu Bożému? Cieżki to ná Heretyki argument/ y przetóż chcąc ſie w tym obmówić/ powiádáią: Że ſie ták Bogu podobáło y ták poſtánowił/ áby człowiekowi Chryſtuſowi chwałe Boſką oddawano. Alec im nie póydźie tá wymówká/ bo iuż ſie pokazáło z piſmá świetégo/ iż to ieſt wola y dekret Boży/ áby nikt nie był chwalony chwałą Boſką/ oprócz iednégo sámégo Bogá: y ieſzcze obiecał nigdy tego dekretu ſwego nie odmieniáć. Iſ. 42. v. 8. Chwały moiéy inſzému nie dam. Czemuż Nowokrzczeńcy dáią czego Bóg żadnému ſtworzeniu dáć niechce? Mówią ieſzcze ná to: Iż od sámégo początku Bóg obiecował nam dáć tákiégo Chryſtuſá/ którego wſzyſtkie narody czćić y chwalić miáły. To prawdá: Ale też tego dokłádał/ iż dla tego mieli go chwalić/ że Chryſtuſem nie kto inſzy miał bydź/ iedno sam ieden Bóg prawdźiwy/ który ſie czeſto obiecował przyść przez Proroki. Baruch. 3. v. 36. Ten ieſt Bóg náſz etc. Potym ná źiemi widźiány ieſt/ y z ludźmi przemieſzkawał/ czytay támże. A ták ſłuſznie go kazał chwalić/ ponieważ sam Bóg iedyny przyſzedł y ſtał ſie Chryſtuſem náſzym. Co ſie ieſzcze ztąd dowodźi/ iż Prorocy którzy o Chryſtuśie przyſzłym prorokowáli/ niechćieli znáć áni chwalić inſzégo okróm iednégo sámégo Bogá/ y ták mówił Ieremiaſz S. w Rozdź. 10. v. 11 Bogowie którzy Niebá y Ziemie nie ſtworzyli niechay zginą z źiemie. A ták dármo ſie Nowokrzczeńcy wymawiáią/ muſzą w tym zoſtáć/ iż dwu Bogów przećiw iáſnému piſmu świetému chwalą. Przetóż inſzy z ichże Sekty/ widząc że ſie trudno z tego wymówić mogą/ wolą z ſzczyrze zeznáwáć/ że Chryſtuſá nie chwalą Boſką chwałą: Y ten sam ich nieſtátek doſyć nam ieſt ná pokazánie ich fałſzu/ ponieważ sámi niewiedzą czego ſie trzymáć máią.

Nowokrzczeńcy dwu Bogów chwalą.

Bóg ſam ieſt Chryſtuſem przeto go chwalimy.

ROZDZ. VII.

1 A Dy ćie w wiedźie PAN Bóg twóy do źiemie/ do któréy wchodźiſz/ ábyś ią poſiadł/ á wygłádźi wiele narodów przed tobą/ Heteyczyká/ y Gergezeyczyká/ y Amorrheyczyká/ Chánáneyczyká/ y Pherezeyczyká/ y Heweyczyká/ y Iebuzeyczyká/ śiedm narodów dálekó wietſzéy liczby niż ty ieſteś/ y 2 mocnieyſzych nád ćie: ᵗ Y gdy ie PAN Bóg twóy podda tobie/ wybiieſz ie do ſzczetu. Nie weźmieſz z nimi przymierzá/ áni ſie zlitujeſz nád nimi/ áni ſie małżeńſtwy z nimi złączać bedźieſz. 3 ᵗ Córki twéy nie dáſz ſynowi iego/ áni

Z Pogány ſie nie mieſzáć.

Exo:23.e23. y 33. a2.

Exo:23.g32 y 34.b15.16

Córek im

córki

nie dawáć áni od nich bráć.

córki iego weźmiesz synowi twému: 4 ʳ Bo zwiedźie syná twego/ że nie póydźie zá mną/ ále rácżéy áby służył cudzym bogóm. y rozgniewa sie zapálczywość PANSKA/ y wygłádźi cie prędko. 5 ʳ Ale owszem to im vczynićie: Ołtarze ich wywróććie/ y bálwány po krusżćie/ y gáie wyrąbayćie/ y rycżiny popalćie.

Bálwány wygłádźić każe.
Niż:12. a 2. y 14.21. y 16 d 21. Exo:23. e 24

6 ʳ Boś iest lud świety PANV Bogu twému. Ciebie obrał PAN Bóg twóy/ ábyś mu był ludem osobliwym/ ze wszytkich ludów którzy są ná źiemi. 7 ʳ Nieprzetoć żeśćie wszystkié narody liczbą przechodźili/ do B was sie przyłączył PAN/ y obrał was/ gdyż was mniéy iest/ niżli wszytkich ludów: 8 ʳ ále iż was PAN vmiłował/ y strzegł przysięgi którą przysiągł oycóm wászym. A wywiódł was mocną reką/ y wykupił z domu niewoléy/ z reki Pháráoná królá Aegyptskiego.

Wezwánie Boże z miłośći.

9 ʳ A bedźiesz wiedźiał/ że PAN Bóg twóy sam iest Bóg mocny y wierny/ strzegąc przymiérza y miłosierdźia tym/ którzy go miłuią/ y tym którzy strzegą przykazánia iego/ do tyśiącá rodzáiów: 10 ʳ á oddáiący nienawidzącym go záraz/ ták że ie wytráći/ y dáléy nie odłoży/ tudźiesz im oddawáiąc co zásłużyli. 11 ʳ Przetóż strzeż przykazań/ y ceremoniy/ y sądów/ któré ia tobie dźiś roskázuie/ ábyś czynił. 12 ʳ Jeśli vsłyszawszy té sądy bedźiesz ich záchowat y czynił/ bedźie strzegł y Pan Bóg twóy przymiérza tobie y miłosierdźia/ któré przysiągł oycóm 13 twoim: ʳ y vmiłuie cie/ y rozmnoży/ y C bedźie błogosłáwił owocowi żywotá twego/ y owocowi źiemie twoiéy/ zbożu twemu/ y zbiéránu winá/ oliwie/ y stádóm/ trzodóm owiec twoich ná źiemi/ zá którą przysiągł oycóm twym/ 14 żeby ią dał tobie. ʳ Błogosłáwiony bedźiesz miedzy wszystkimi narody. Nie bedźie v ciebie niepłodnego obojéy płći/ ták w ludźiách iáko y w trzo-

Błogosłáwieństwo Boże posłusznym.

Płodność. Exo:23. f 26

15 dách twoich. ʳ Odeymie PAN od ciebie wszelką niemoc/ y chorób Aegyptskich bárzo złych/ któré znasz/ nieprzepuśći ná cie/ ále ná wszytkié nieprzyiacioły twoie. 16 ʳ Pożrzesz wszytkié narody/ któré PAN Bóg twóy da tobie. Nie zfolguie im oko twoie/ áni bedźiesz służył bogóm ich/ ábyć nie był 17 ku vpadku twemu. ʳ Jeślibyś rzékł w sercu twoim: Wiecéy iest narodów tych niżeli mnie/ iákóż ie bede mógł 18 wygłádźić? ʳ Niebóy sie/ ále pómni co vczynił PAN twóy Pháráonowi/ y 19 wszytkim Aegyptiánóm/ ʳ plagi bárdzo wielkié/ któré widźiáły oczy twoie/ y znáki y cudá/ y reke mocną y rámie wyciągnioné/ áby cie wywiódł PAN Bóg twóy. tákże vczyni wszytkim ludóm/ których sie boisz. 20 ʳ Nád D to y sierszenié posle PAN Bóg twóy ná nie/ áż wygłádźi wszytkie y wytráći którzyby sie przed tobą wybiegáli/ y 21 zátáić sie mogli. ʳ Nie bedźiesz sie ich bał/ bo PAN Bóg twóy iest w pośrzodku ciebie/ Bóg wielki y strászny: 22 ʳ on wynisczy té narody przed oczymá twémi polekku y potrosze. Nie bedźiesz ich mógł rázem wygłádźić: by sie snać nie námnożyło przećiwko tobie bestiy źiemie. 23 ʳ A da ie PAN Bóg twóy ʷprzed oczymá twémi/ y pobiie 24 ie áż wyginą do sczetu. ʳ A poda króle ich w rece twoie/ y wytráćisz imioná ich ˣpod niebem: żadenći sie nie bedźie mógł sprzećiwić/ áż ie zetrzesz. 25 ʳ Rycżiny ich ogniem popalisz: nie bedźiesz pożądał srébrá y złotá z którego są vczynioné/ áni weźmiesz nic sobie z nich/ ábyś sie nie potknął dla tego/ że obrzydłość iest PANA Bogá twego. 26 ʳ Ani wniesiesz z bálwáná do domu twégo/ byś sie nie zstał przeklectwem/ iáko y on iest. Jáko sprosnośćią brzydźić sie bedźiesz/ y iáko splugáwienié y smród omierźisz sobie/ bo przeklectwem iest.

Zdrowie.

Pogan wykorzenienie.

Exo:13. e 23. y 33. 22. Ioś: 24. c 12.

ʷ w moc twoię, Hebr.

ˣ z źiemie, Hebr.

2. mach: 12. g 40.

ROZDZ. VIII.

1 A Szelkié roskázánié które ia dźiś przykázuie tobie/ strzeż pilnie ábyś czynił: ábyśćie mogli żyć y rozmnożeni byli/ y wsze-

Wspomnánie vtrapienia y dobrodźieystw przez czterdźieśći lat

2 dszy posiedli źiemie/ o którą przysiągł PAN oycóm wászym. ʳ A pomnieć bedźiesz ná wszytke drógę/ przez którąć cie przyprowádźił PAN Bóg twóy przez czterdźieśći lat po pusczy/ áby cie trapił y doświádczył/ á żeby wiádomo było co w sercu twoim tkwiáło/ ieślibyś strzegł przykazánia iego/ 3 czyli nié. ʳ Trapił cie niedostátkiem/

Pan Bóg doświadcza.

y dałci pokarm mánne/ którégoś nie znał ty y oycowie twoi: ábyć okazał/ iż nie ſámym chlebem żyie człowiek/ ále wßelkim ſłowem które wychodzi z vſt PANSKICH. 4 Odzienié twoie którymeś ſie odziéwał namniéy nie zwiotßáło/ y nogá twoiá "nie ſtárłá ſie. Oto cztérdzieſty rok ieſt. 5 Abyś rozmyślił w ſercu twoim/ iż iáko człowiek ćwiczy ſyná ſwego/ ták PAN twóy ćwiczył ćiebie/ 6 ábyś ſtrzégł przykazánia PANA Bogá twego/ y chodził drógámi iego/ y bał ſie go. 7 Abowiém PAN Bóg twóy wprowádzi ćie do ziemie dobréy/ ziemie ſtrumieni y wód y zrzódeł: ná którey polách y górach wynikáią rzék głebokośći: 8 ziemie pßenice/ ieczmieniá/ y winnic/ w którey figi y pomágránaty/ y oliwnice ſie rodzą: ziemie oliwy y miodu. 9 Gdzie bez wßégo niedoſtátku bedzieß iadł chléb twóy/ y wßytkich rzeczy doſtátku zážywáć bedzieß: którey kámienié ſą żelázo/ á z gór iéy krußce miedzi kopáią: 10 ábyś/ gdy bedzieß pożywał y náſyćiß ſie/ błogoſłáwił PANA Bogá twego zá ziemie niepoſpolitą/ którąć dał. 11 Pilnuyże á ſtrzeż ſie ábyś kiedy nie zápomniał PANA Bogá twego/ á nie zániedbał przykazánia iego/ y ſądów/ y Ceremoniy/ które ia dziś przykázuie tobie: 12 by zás gdy ſie náiéß y náſyćiß/ domów piekných nábuduieß/ y námießkaß ſie w nich/ 13 y bedzieß miał ſtádá krów/ y trzódy owiec/ ſrébrá y złotá/ y wßytkich rzeczy doſtátek: 14 nie podniosło ſie ſerce twoie/ y nie wſpomniałbyś PANA Bogá twego/ który ćie wywiódł z ziemie Aegyptſkiéy/ z domu niewoléy: 15 y był przewodnikiem twoim ná puſczy wielkiéy y ſtráßnéy/ ná którey był wąż dchem palący/ y miedźwiadek/ y żmiiá/ á zadnéy zgołá nie było wody: 16 który wywiódł ſtrumienié z twardéy ſkáły. y karmił ćie mánną ná puſczy/ którey nie ználi oycowie twoi/ á vtrapiwßy ćie y doświádczywßy/ náoſtátek zmiłował ſie nád tobą. 17 Abyś nie rzékł w ſercu twoim: Siłá moiá á moc reki moiéy to mi wßytko ſpráwiły. 18 Ale żebyś pomniał ná PANA Bogá twego/ że on tobie śił dodał * áby wypełnił ſwé przymiérze/ o które przyśiągł oycom twoim/ iáko dzień dziśiéyßy pokázuie. 19 Ale ieſli zápomniawßy PANA Bogá twego/ póydzieß zá Bogámi cudzymi/ á bedzieß im ſłużył y kłániał ſie im: oto teraz przepowiádam tobie/ że koniecznie zginieß. 20 Jáko narodowie które wygubił PAN ná weßcié twoie/ ták y wy záginiecie/ ieśli nie bedziecie poſłußni głoſu PANA Bogá wáßégo.

Wßelka rzecza która Pan chce żywie człowiek. Mat. 4. a 4. Luc. 4. a 4. "ábo nie byłá boſſa. H. to ieſt, y bóty nóg twoich nie podárły ſie. *Bóg ćwiczy iáko ociec ſyná.* *Ziemiá obiecána iáka.* *W doſtátku pámiętáć ná Páná Bogá.* *Serce wynioſłe.* Nu: 20. b 9. 21. b. 6. Exo: 16. c 30. 17. b 6. *Bogáctwá Bogu przypiſowáć nie śiłom ſwoim.* *ná zebránie bogáctw. H.*

ROZDZ. IX.

1 Słuchay Izráelu: Ty dziś przéydzieß Jordan/ ábyś poſiadł narody bárzo wielkié/ y mocnieyßé nád ćie/ miáſtá okrutné/ y wymurowáné áż do niebá/ 2 lud wielki y wyſoki/ ſyny "Enácim/ któreś ſam widział y ſłyßał/ przećiwko którym nikt ſie ſprećiwić nie może. 3 Bedzieß tedy wiedział dziśia/ że PAN Bóg twóy ſam przéydzie przed tobą/ ogień pożéráiący y niſczący/ który ie ſkrußy y wygłádzi/ y wytráci przed obliczem twoim predko/ iákoć powiedział. 4 Nie mówże w ſercu twoim/ gdy ie wygłádzi PAN Bóg twóy przed tobą: Dla ſpráwiedliwośći moiéy wprowádził mie PAN/ ábych te ziemie poſiadł/ ponieważ dla niezbożnośći ich wytrácone ſą té narody. 5 Abowiem nie dla ſpráwiedliwośći twoich/ y práwośći ſercá twégo wnidzieß ábyś poſiadł ziemie ich: ále iż oni niezbożnie czynili/ ná weßcié twé ſą wygłádzeni: á żeby PAN wypełnił ſłowo ſwé/ które pod przyśięgą obiecał oycóm twoim Abráhámowi/ Izáákowi/ y Jákobowi. 6 Przeto wiédz że nie dla ſpráwiedliwośći twoich PAN Bóg twóy dał tobie w osiádłość te niepoſpolitą ziemie: gdyżeś ty ieſt lud twárdégo kárku. 7 Pámietay á nie zápominay iákoś ku gniewu przywodził PANA Bogá twego ná puſczy. Od onégo dniá któregoś wyßedł z Aegyptu áż do tego mieyſcá/ záwżdyś przećiwko PANV ſpór trzymał. 8 Bo y ná Horeb obrußyłeś go/ y rozgniewány

Nie każe dufáć śiłom ſwoim ále mocy Bożéy. "obrzymów. *Dla grzéchów Bóg narody wygubia.* *Choć nie dla ſpráwiedliwośći ſynów, wßákże dla ſpráwiedliwośći oycá Abráhámá obiecał im y dał ziemię.* *Przypomina rzeczy przeduie które ſie działy ná puſczy.* *Moyzéß ná górze Horeb.*

Exo:17. b 6. 19. 23. 31. d 18. 32. d 15.

9 wány chćiał ćie wygłádźić/ gdym wstąpił ná górę ábych wźiął tablice kámienné/ tablice przymierza które vczynił z wámi PAN: y trwałem ná górze czterdźieśći dni y nocy/ chlebá nie iedząc y wody nie piiąc.

Dwie tablicy.

10 Y dał mi PAN dwie tablicy nápisáne pálcem Bożym/ y zámykáiące w sobie wszystkie słowá które wam mówił ná górze z pośrzodku ogniá/ gdy sie zebránie ludu zgromádźiło.

11 A gdy minęło czterdźieśći dni y czterdźieśći nocy/ dał mi PAN dwie tablicy kámienné/ tablice przymierza/

12 C y rzekł mi: Wstań/ á znidź z tąd rychło: bo lud twóy któryś wywiódł z Egyptu/ opuśćili prędko drógę/ którąś im vkazał/ y vczynili sobie zlicinę:

Exo:32. b 4. Ciele złoty.

13 y zásie rzekł PAN do mnie: Widzę iż ten lud iest twárdego kárku:

14 puść mię że ji zetrę/ y wygłádzę imię iego z podniebia: á postánowię ćiebie nád ludem który by był więtszy y mocnieyszy niżli ten.

rozmnożę w lud większy y mocniey szy. H.

15 A gdym zstępował z gorąiącey góry/ á dwie tablicy przymierza trzymałem obiemá rękomá:

16 á vyźrzałem żeśćie zgrzészyli PANV Bogu wászemu/ y vczyniliśćie sobie ćielcá litego/ á opuśćiliśćie rychło drógę iego którąm wam okazał:

17 porzućiłem tablice z rąku moich/ y ztłukłem ie przed oczymá wászémi.

Tablice ztłukł.

18 Y padłem przed PANEM iáko pierwéy/ przez czterdźieśći dni y nocy chlebá nie iedząc y wody nie piiąc dla wszystkich grzéchów wászych/ którycheśćie nábroili przećiw PANV/ y iego do gniewu przywiedli:

Modlitwá Moyzeszowá z postem.

19 bom sie bał zápálczywośći y gniewu iego/ którym wzruszony ná was/ chćiał was wygłádźić. Y wysłuchał mię PAN y tym rázem.

20 Ná Aaroná też bárzo rozgniewány/ chćiał go zetrzéć: y zá niego tákież modliłem sie.

21 D A grzech wász któryśćie byli vczynili/ to iest ćielcá/ pochwyćiwszy spaliłem ogniem: y skruszywszy go w kęsy/ á práwie w proch obróćiwszy/ wrzućiłem w potok który ćiecze z góry.

Num:11. a 1. 16. a 1. 21. a 5.

w Tábberze y w Máſie, y w Kibroth Háttáawie. H. Groby pożądánia.

22 W pożarze też/ y w kuszeniu/ y v Grobów pożądánia drázniliśćie PANA:

23 y kiedy was posłał z Kádesbárne mówiąc: wstąpćie á posiądźćie źiemię którą wam dał: y wzgárdźiliśćie roskazániem PANA Bogá wászego/ y nie wierzyliśćie mu/ y ámśćie głosu iego słucháć chćieli/

Niedowiárstwo y nieposłuszeństwo.

24 áleśćie záwsze byli sprzećiwnymi od tego dniá którégóm was poznawáć począł.

25 Y leżałem przed PANEM czterdźieśći dni y nocy/ przez którem go vniżenie prośił/ áby was nie wygłádźił iáko był zágroźił:

26 y modląc sie mówiłem: PANIE Boże nie zátracay ludu twego y dźiedźictwá twego/ któreś odkupił w wielkośći twoiéy/ któreś wywiódł z Egyptu mocną ręką.

Modlitwá Moyzeszowá.

27 Pomni ná sługi twoie Abráámá/ Izááká y Jákobá: nie pátrz ná twárdość ludu tego/ y ná niezbożność y ná grzéch:

28 áby snadź nie rzekli obywátele źiemie z którejeś nas wywiódł: Nie mógł ich PAN wprowádźić do źiemie którą im obiecał/ y nienawidźiał ich: przeto ie wywiódł áby ie pobił ná puszczy.

29 Którzy są lud twóy y dźiedźictwo twoie/ któreś wywiódł w mocy twéy wielkiéy/ y w rámieniu twoim wyćiągnionym.

ROZDZ. X.

Tablice nowe kámienné. Exo: 34. a 1.

1 A W on czás rzekł PAN do mnie: Wygłádź sobie dwie tablicy kámienné/ iáko były pierwsze/ á wstąp do mnie ná górę: y vczyniż skrzynię drzéwiáną/

2 nápisze ná tablicách słowá które były ná tych coś ie przed tym potłukł/ y włożysz ie do skrzynie.

3 Vczyniłem tedy skrzynię z drzéwá Setim. A wygłádźiwszy dwie tablicy kámienné/ ná kształt pierwszych/ wstąpiłem ná górę/ máiąc ie w ręku.

Skrzynię vczynił.

4 Y nápisał ná tablicách wedle tego co pierwéy był nápisał słów dźieśięć/ które mówił PAN do was ná górze z pośrzodku ogniá/ gdy sie był lud zgromádźił: y dał mi ie.

Wstąpił ná górę z tablicámi.

5 B Y wróćiwszy sie z góry zstąpiłem/ y włożyłem tablice do skrzynie/ którąm był vdźiáłał/ które do tego czásu tám są/ iáko mi PAN przykazał.

6 A synowie Izráélowi ruszyli obóz z Beroth synów Jákan do Moserá/ gdźie Aaron vmárł y pogrzebion iest/ miásto którego kápłáński vrząd odpráwował Eleázár syn iego.

Nu:33. b 31.

Num: 20. d 28.

Pokolenie Lewi do służby w przybytku Páńskim.

7 iego. Ztámtąd przyszli do Gádgád: z którégo mieyscá wyćiągnąwszy/ położyli sie obozem w Jethebáthá w ziemi wód y potoków. 8 Ná ten czás odłączył pokolenie Lewi/ áby nośiło skrzynię przymierza PANSKIEGO/ y stało przed nim w służbie/ y błogosłáwiło w imię iego áż do dniá dźisieyszégo. 9 Przeco nie miał Lewi częśći áni ośiádłośći z bráćią swą: bo sam PAN iest dziedźictwem iego/ iáko mu obiecał PAN Bóg twóy.

Moyżesz ná górze dni cztérdźieśći.

10 C A iam stał ná górze/ iáko y pierwéy/ cztérdźieśći dni y nocy: y wysłuchał mię PAN y onego rázu/ y ćiebie zátráćić niechćiał. 11 Y rzékł mi: Idź/ á vprzedzay lud/ że wnidźie y posiedźie ziemię/ którąm przyśiągł oycóm ich żebym im dał.

Summá Bożego przykazánia.

12 A teraz Izráelu/ czegoż PAN Bóg twóy żąda od ćiebie/ iedno ábyś sie bał PANA Bogá twego/ á chodźił w drogách iego/ á miłował go/ y służył PANV Bogu twemu ze wszytkiégo sercá twego/ y ze wszystkiéy duszę twoiéy: 13 á żebyś strzégł przykazánia PANSKIEGO y ceremoniy iego/ któré ia dźiś tobie przykázuię/ ábyć sie dobrze działo? 14 Oto PANA Bogá twego iest niebo/ y niebo niebá/ ziemiá y wszystko co iest ná niéy: 15 D á wżdy z oycámi twémi spoił sie PAN/ y vmiłował ie/ y obrał naśienie ich po nich/ to iest was/ ze wszystkich narodów/ iáko sie dźiś pokázuie. 16 A ták obrzeżćie odrzezek sercá wászego/ á kárku wászego dáléy nie zátwárdzayćie: 17 Abowiem PAN Bóg wász sam iest Bogiem bogów y Pánem pánuiących/ Bóg wielki y możny y strászny/ który nie przyimuie osoby/ áni dárów. 18 Czyni sąd śierocie y wdowie/ miłuie przychodnia/ y dáie żywność y odzienie. 19 Y wy tedy miłuyćie przychodnie/ boście y sámi byli przychodniámi w ziemi Aegyptskiéy. 20 PANA Bogá twego będźiesz sie bał/ y iemu sámemu służył: będźiesz stał przy nim/ y w imię iego przyśięgáć będźiesz. 21 On iest chwałá twoiá/ y Bóg twóy który vczynił z tobą té wielmożné y strászliwé rzeczy/ które widźiáły oczy twoie. 22 Wśiedmidźieśiąt dusz zstąpili oycowie twoi do Aegyptu: á teraz oto rozmnożył ćię PAN Bóg twóy iáko gwiazdy niebieskie.

Obrzezánie duchowné. *nieobrzezáne serce wásze, twárdość sercá wászego.*

Act. 10. b 14. 2. paral: 19. c. 7. Iob: 34. b 19. Sap: 6. b 9. Ecc: 35. c 15

wyższey 6. c. 13. Mat: 4. b 10 Luc: 4. b 8.

Gen: 46. c. 27. Exo: 1. a 3.

Lewitów y kápłanów máiętność.

9 *Niemiał Lewi częśći.*] Często Pismo S. mówi/ y tu y Num: 18. y Deut: 18. y Ios: 13. y indźiéy: Iż kápłani Lewitowie niemieli mieć żadnéy máiętnośći/ ále Pan Bóg miał bydź dźiedźictwem ich/ Co ták sie rozumie: Iż kápłani niemieli mieć ośiádłośći tym obyczáiem/ iáko inszy synowie Jákobowi/ z dźiedźictwá oycowskiego/ bo ich był ná testámenćie wydźiedźiczył. Gen. 49. Wszákże nagrodźiło sie im to z wielką czćią/ bo im dał Bóg swoie dźiedźictwo/ które iemu ludźie dawáli. A ták sstáło sie/ gdy ziemię obiecáną podźielono ná dwanaśćie częśći (bo wydźiedźiczywszy Lewi/ Jozephowi synowie vczynili dwoie pokolenia Ephraim y Mánásse) Pan Bóg chćiał Leu: 21. ver: 30. Exo: 22. ver: 29. áby sámemu Pánu Bogu iáko własnému Krolowi Żydowskiému/ dáli dźieśiątą część wszytkich pożytków y máiętnośći: co od nich wźiąwszy/ dał Bóg kápłanóm y Lewitom. Záczym przyszło do tego/ iż tá część Lewitów byłá więtsza/ niż którégo inszégo pokolenia/ bo mieli dźieśiątą część/ choćia oni ledwo byli sześćdźieśiątą częśćią wszytkiégo ludu. Y to znáczą oné słowá Boże: Ja Pan dźiedźictwem Lewitów iestem. A ták máiętność Lewitów czworáka byłá: Naprzód/ z káżdégo pokolenia oddźielono im po cztéry miástá/ co vczyniło/ cztérdźieśći y ośm miast. A przy káżdym mieśćie ziemię ná wszytkié strony/ ná dwá tyśiącá kroków/ y ták otrzymáli iákoby czwartą część ziemie. Powtóré/ Bóg vstáwił áby wszytkich rzeczy dźieśięćiny były Lewitóm oddawáné/ Leu: 27. Nu: 15. Potrzećie/ pierwiastki wszytkich rzeczy y vrodzáiów ziemie y z bydłá/ y z ludźi Lewitóm należáły/ támże też y pierworodné syny okupowano. Exo: 30. Leu. 27. Num. 3. y 28. Poczwarté/ ofiáry rozmáite/ których sie część dostawáłá Lewitóm/ Leu: 27. Co wszytko porachowawszy naydźiemy to/ iż sámi Lewitowie mieli czworáko więcéy/ niż które insze pokolenie. A wszákże Lewitowie powinni byli dźieśiątą część dáć nawyższému kápłanowi/ z inszémi kápłany/ ták iż ći sámi mieli ták wiele/ iáko które pokolenie/ ábo też y więcéy. Num: 18. ver. 8. y 28. Ioseph: lib: 4. Antiq. c. 4.

Dochody czworákié.

ROZDZ. XI.

Vpominánie do miłośći Bożéy.

1 A
iłuy tedy PANA Bogá twego/ y chowáy przykazánia iego y ceremonię/ sądy y Mandaty przez wszytek czás. 2 Poznayćie dźiś czego nie znáią synowie wászy/ którzy nie widźieli kary PANA Bogá wászego/ wielkośći iego/ y mocnéy ręki y rámieniá wyćiągnionégo/ 3 znáków y spraw które vczynił w pośrzód Aegyptu Pháráonowi Krolowi/ y wszytkiéy ziemi iego/ 4 y wszytkiemu woysku Agyptiánow/ y koniom y wozóm: iáko ie okryły wody morzá

Spráwy Boże nád Izráelem.

czérwonégo gdy was gonili/ y zgłádźił ie PAN áż do dniá dźisieyszego: 5 [a]wam też co vczynił ná puszczy/ áżeśćie przyszli ná to mieysce: 6 [b] [c]y Dáthán y Abiron synóm Eliáb/ ktory był synem Ruben/ ktoré otworzywszy pászczękę swą źiemiá pożárłá z domy y z namióty y ze wszytką máietnośćią ich/ktorą mieli w posrzodku Izráelá. 7 [d]Oczy wásze widźiáły wszystkie spráwy PANSKIE/ wielkié ktoré vczynił/ 8 [e] [f]ábyśćie strzegli[g] wszystkie przykazánia iego/ ktoré ia wam dźiś przykázuie: y mogli wniść y pośieść źiemię do ktoréy wchodźićie/ 9 [h]y żyć w niéy przez czás długi: ktorą pod przysięgą obiecał PAN oycóm wászym/ y naśieniu ich/ mlékiem y miodem płynącą. 10 [i]Ziemiá bowiem do ktoréy wchodźisz pośieść ią/ nie iest iáko źiemiá Aegyptská/ z ktoréyeś wyszedł/ gdźie pośiawszy naśienie ná ksztalt ogrodów wody prowádzą oblewáiące. 11 [k]Ale iest źiemiá górzysta y polista/ z niebá dżdżu czekáiąca. 12 [l]Ktorą PAN Bóg twóy záwżdy náwiedza/ á oczy iego ná niéy są od początku roku áż do końcá iego. 13 [m] [n]Iesli tedy bedźiećie posłuszni roskazániom moim/ ktoré ia wam dźiś przykázuie/ ábyśćie miłowáli PANA Bogá wászego/ y służyli mu ze wszystkiego sercá wászego/ y ze wszystkiéy duszé wászéy: 14 [o]da deszcz źiemi wászéy/ czesny y pozny/ ábyśćie zebráli zboże y wino y oliwę/ 15 [p]y śiáno z pól ná żywność dobytków/ y ábyśćie sámi iedli/ y násyćili śię. 16 [q]Strzeżćież by śie snać nie vwiodło serce wásze/ y nie odstąpili od PANA/ y służyli cudzym Bogóm/ y kłániáli śie im: 17 [r]á PAN rozgniewány nie zámknął niebá/ y dżdże nie pádáły/ áni źiemiá dawáłá vrodzáiu swego/ y sámi zgineli prędko z źiemie wyborné/ ktorą wam PAN dáć ma. 18 [s] [t]Włożćie té słowá moie do serc y do myśli wászych/ á záwieśćie ie ná znák ná rękách/ y miedzy oczymá wászémi połóżćie. 19 [u]Náuczayćie syny wásze/ [x]áby ie rozmyśláli[y] kiedy śiedźieć bedźiesz w domu twym/ y chodźić bedźiesz w drodze/ y vkłádźiesz śie y wstániesz. 20 [z]Nápiszesz ie ná podwoiách y drzwiách domu twego: 21 [a]áby śie rozmnożyły dni twoie y synów twoich w źiemi/ ktorą przyśiągł PAN oycóm twoim/ żeby dał im poki niebo wiśi nád źiemią. 22 [b]Iesli bowiem strzedz bedźiećie roskazań ktoré ia wam przykázuie/ y czynić ie bedźiećie/ ábyśćie miłowáli PANA Bogá wászego/ y chodźili we wszytkich drogách iego/ trzymáiąc śie go/ 23 [c]wytráci PAN wszystkie té narody przed obliczem wászym/ y pośiedźiećie ie/ ktoré są więtsze y mocnieysze niżli wy. 24 [d] [e]Wszelkie mieysce ná ktoré stąpi nogá wászá/ wásze bedźie. Od puszczy y od Libanu/ od rzeki wielkiéy Euphrátesá áż do morzá zachodniégo będą gránice wásze.[f] 25 Záden nie stánie przećiwko wam/ strách wász y boiaźń puśći PAN Bóg wász ná káżdą źiemię ktorą deptáć bedźiećie/ iáko wam powiedźiał. 26 [g]Oto kłádę przed oczy wásze dźiś błogosłáwieństwo y przeklęctwo: 27 [h]Błogosłáwieństwo: iesli posłuszni bedźiecie przykazániu PANA Bogá wászego/ ktoré ia wam dźiś przykázuie: 28 [i]przeklectwo: iesli nie bedźiećie posłuszni mándatóm PANA Bogá wászego ále zstąpićie zdrógi/ ktorą ia wam teraz vkázuie/ y póydźiećie zá bogámi cudzymi ktorych nie znaćie. 29 [k]A gdy ćie wprowádźi PAN Bóg twóy do źiemie/ do ktoréy idźiesz ná mieszkánie: położysz błogosłáwieństwo ná górze Gáryzym/ przeklectwo ná górze Hebal: 30 [l]ktoré są zá Iordanem zá drógą ktorą idźie ná zachód słońcá/ w źiemi Chánáneyczyká/ ktory mieszka w polách przećiw Gálgálá/ ktorá iest podle [m]doliny ciągnącéy śie y záchodzącéy dáleko[n]. 31 [o]Wy bowiem przéydźiećie Iordan/ ábyśćie pośiedli źiemię/ ktorą PAN Bóg wász da wam/ ábyśćie ią mieli y pośiedli. 32 [p]Pátrzćieśz tedy ábyśćie wypełnili Cęremonię y sądy/ ktoré ia dźiś położę przed oczy wásze.

---

[a] Nu: 16. a 1. Nu: c 32.

[e] á ták strzeżćie, H.

B

Ziemiá obiecána iáka.

Oczy Boże nád źiemią.

[n] wys. 10. c 12

C

[s] wys. 6. b 6. Zakon Boży máłydź w czynkiem pełniony, w sercu záchowány, y przed oczymá máńy

[x] ábo, mowićie nich, H.

D

[d] Ios. 1. a 3. Gránice źiemie obiecáney, to śie wypełniło zá czásu Sálomoná.

Błogosłáwieństwo.

Przeklęctwo.

[m] dębiny, Moreyskiéy H.

---

24 *Będą gránice wásze.*] Gránice źiemie obiecáney były od Páná Bogá zámierzoné/ y tu/ y Exo. 23. y Num. 34. y Gen. 15. wszákże nie wszytkich był pośiadł Izráel. Bo choćiać Dawid był zwyćiężył Palestyny/ y o Sálomonie czytamy 2. Par. 9. iż miał moc nád témi krolmi/ ktorzy byli w tych gránicach: wszákże ći tylko hołdowáli Sálomonowi/ ále źiemie ich nigdy Izráelitowie nie trzymáli/ iż Pan Bóg obiecał był té wszytkie źiemie Izráelowi/

elowi/ tym sposobem/ iesliby przykazánia Boże záchowáli: ále iż ćiężko grzeszyli/ dla tego im obietnice dokończá nie ziśćił. Ták im groźił Leu. 26. Deut. 19. y 30. y 32.

ROZDZ. XII.

1 A Te są przykazánia y sądy/ które czynić maćie w ziemi/ którą PAN Bóg oycow twoich da tobie/ ábyś ią posiadł po wszytkie dni których chodźić będźiesz po ziemi. 2 Wywróććie wszytkie mieyscá/ ná których chwalili Pogánie/ które posiedźiećie/ bogi swoie/ ná górach wysokich y págórkách/ y pod káżdym drzewem gáłęzistym. 3 Porozwaláyćie ołtarze ich/ y połamćie słupy/ Gáie ogniem spalćie/ báłwány pokruszćie: wygładźćie imioná ich z onych mieysc. 4 Nie vczynićie ták PANV Bogu wászemu: 5 ále ná mieysce które obierze PAN Bóg wász ze wszech pokoleni wászych/ áby tám położył imie swoie/ y mieszkał ná nim/ przyidźiećie: 6 y ofiárowáć będźiećie ná mieyscu onym cálopalenia y ofiáry wásze/ dźieśięćiny/ y pierwoćiny rąk wászych/ y śluby/ y dáry/ y pierworodne krów y owiec. 7 A tám będźiećie ieść przed oczymá PANA Bogá wászego: y weselić śie będźiećie we wszem do czego śćiągniećie ręke wy y domy wásze/ w których będźie wam błogosłáwił PAN Bóg wász. 8 Nie będźiećie tám czynić co my tu dźiś czynimy/ káżdy co śie mu dobrze zda. 9 Bośćie áż do tego czásu nie przyszli do odpoczynienia y ośiádłośći którą wam da PAN Bóg wász. 10 B Przeydźiećie Iordan/ y mieszkáć będźiećie w ziemi którą wam da PAN Bóg wász: żebyśćie odpoczyneli od wszytkich nieprzyiaćioł w około/ y bez wszelkiey boiáźni mieszkáli ná mieyscu/ 11 które obierze PAN Bóg wász/ áby imie iego było ná nim/ tám wszystko co przykázuie znośić będźiećie/ cálopalenia y ofiáry y dźieśięćiny/ y pierwoćiny rąk wászych: y cokolwiek przedniego iest w dárzech które ślubićie PANV. 12 Tám vżywáć będźiećie przed PANEM Bogiem wászym/ wy y synowie y córki wásze/ słudzy y służebnice/ y Lewitá który w mieśćiech wászych mieszka/ bo nie ma inszego dźiału y ośiádłośći miedzy wámi. 13 Strzeż ábyś nie ofiárował cálopalenia twoich ná káżdym mieyscu które vyzrzysz: 14 ále ná tym które obierze PAN w iednym z pokolenia twoim/ będźiesz ofiárował ofiáry/ y vczynisz cokolwiek przykázuie tobie. 15 A iesliby chćiał ieść/ y iedzenie mieśá podobáłoby śie/ zábiy á iedz według błogosłáwieństwá PANA Bogá twég/ które tobie dał w mieśćiech twoich: *choć nieczyste będźie/ to iest máiące zmáze y vłomne: choćia czyste/ to iest cáłe y bez zmázy/ które śie ofiárowáć godźi/ iáko sárne y ieleniá ieść będźiesz: 16 bez iedzenia tylko krwie/ którą ná źiemie iáko wode wyleiesz. 17 Nie będźiesz mógł ieść w miásteczkách twoich dźieśięćiny zbożá/ y winá/ y oliwy twoiey/ pierworodztwá bydłá y drobu/ y wszytkich rzeczy które- byś ślubował/ y dobrowolnie ofiárowáć chćiał/ y pierwoćin rąk twoich: 18 ále przed PANEM Bogiem twoim ieść ie będźiesz/ ná mieyscu które obierze PAN Bóg twóy/ ty y syn twóy/ y córká twoiá/ y sługá/ y służebnicá/ y Lewit/ który mieszka w mieśćiech twoich: y będźiesz śie weselił y pośiłał przed PANEM Bogiem twoim/ we wszystkim do czego śćiągniesz ręke twoie. 19 Strzeż ábyś nie opuszczał Lewity/ przez wszytek czás którego mieszkasz ná źiemi. 20 Gdy rozprzestrzeni PAN Bóg twóy gránice twoie/ iákoć powiedźiał/ á będźiesz chćiał ieść mieśá którégo prágnie duszá twoiá: 21 á mieysce któréby obrał PAN Bóg twóy áby tám było imie iego/ iesli dáleko będźie: zábijesz z bydłá y z drobu *które mieć będźiesz/ iákomći przykazał/ y będźiesz iadł w miásteczkách twoich iákoć śie podobá. 22 Iáko iedzą sárne y ieleniá/ ták ono ieść będźiesz: y czysty iáko y nieczysty pospołu ieść będą. 23 Tylko śie tego strzeż/ ábyś krwie nie iadł/ *bo krew ich iest miásto dusze: y przetóż nie masz ieść dusze z mięsem: 24 ále ná źiemie wyleiesz iáko wode/ 25 D áby śie dobrze dźiáło tobie y synóm twoim

Bałwochwálstwo psowáć. wyśs:7. d 25. 2. Mach: 12. g 40.

Ná mieyscu od Bogá obránym ofiáry Pánu Bogu oddawáć. Ios: 18.

Ná mieyscu náznáczonym vżywáć ofiar.

*nieczysty y czysty ieść będą iáko sárny y ieleniá, H. G.

Niż: 14. d 26

Lewity żywić. Gen: 28. c 14 Niż: 19. b 8. Exo: 34. c 24

*któréć PAN dá, H.

*krew iest duszá, H. Krew zowie duszą, iż w sobie ma dusze, to iest, żywot ćielesny. Pátrz Annotácyą. Exo: 14. v. 14

po to-

26 po tobie / gdy vczyniſz co ſie podoba przed oczymá PANSKIMI. 27 A co poświęciſz y poślubiſz PANV / weźmieſz y przydźieſz ná mieyſce które obierze PAN: y ofiáruieſz ofiáry twoie / mięſo y krew / ná ołtarzu PANA Bogá twego: krew ofiar wyleieſz ná ołtarzu / á mięſo ſam ieść będźieſz. 28 Strzeżże á ſłuchay wſzytkiego co ia przykázuie tobie / áby dobrze było tobie y ſynóm twoim po tobie ná wieki / gdy będźieſz czynił co ieſt dobrego y przyiemnego przed oczymá PANA Bogá twego. 29 Gdy wytráći PAN Bóg twóy przed obliczem twoim narody / do których wnidźieſz pośieść ie / á pośiedźieſz ie / y mieſzkáć będźieſz w źiemi ich / 30 ſtrzeż ábyś ich nie náſláдował / gdy ná twoie weśćie będą wygłádzeni / y nie pytał ſie o Ceremoniách ich mówiąc: Jáko chwalili ći narodowie bogi ſwoie / ták y ia chwalić będę. 31 Nie vczyniſz ták PANV Bogu twemu. Wſzytkie bowiém brzydliwośći / których nienawidźi PAN czynili Bogóm ſwoim / ofiáruiąc ſyny y córki / y paląc ogniem. 32 Co przykázuie tobie / to tylko czyń PANV: á nic nie przydaway áni vmnieyſzay.

Marginalia: podle ołtarzá PANA Bogá twego, H. — Niż: 19. a 1. (29) — o bogách ich, H. — To ieſt, nie czyń ináczéy przydáiąc ábo vmnieyſzáiąc. czytay wyſſéy 4. ver: 2.

32 Przydawáć do przykazánia zákázuie. — *Co przykázuię tobie, to tylko czyń.*] To ieſt / nie czyń ináczéy niż ia tobie roſkázuie / przydáiąc ábo vmnieyſzáiąc w tym co ia roſkázuie. Jáko ná przykład: Kiedyby kto dwu báránków ná Wielkanoc ofiárował / ábo tylko połowicę / tenby nie czynił ták(o) mu roſkazano. Abo kiedyby kto ofiárował inſze bydle niż opiſano w zakonie / ten odmienia y pſuie przykazánia. Czytay też wyſſéy 4. ver. 2. y w Mądrośći 30. ver. 6.

ROZDZ. XIII.

1 A Jeſli powſtánie w pośrzodku ćiebie Prorok / ábo któryby mówił że ſen widźiał y opowiedźiałby znák y cudo / 2 á ſtáłoby ſie ták iáko powiedźiał y rzekłby: Pódźmy á náſláduymy bogów obcych których nieznaſz / á ſłużmy im. 3 Nie vſłuchaſz ſłów onégo proroká ábo widoſná: bo kuśi was PAN Bóg wáſz áby iáwno było ieſli go miłuiecie czy nié / ze wſzytkiego ſercá / y ze wſzytkiéy duſze wáſzéy. 4 PANA Bogá wáſzego náſláduyćie / á iego ſie bóyćie / y ſtrzeżćie przykazánia iego / y ſłuchayćie głoſu iego: iemu ſłużyć będźiećie / y iego ſie będźiećie trzymáć: 5 B A on prorok ábo ſnów wymyſlácz zábit będźie: bo mówił áby was odwiódł od PANA Bogá wáſzego / który was wywiódł z źiemie Ægyptſkiéy / y odkupił was z domu niewoléy: áby ćie vwiódł w błąd z drógi / którą tobie przykazał PAN Bóg twóy: á zniesieſz złé z pośrzód śiebie. 6 Jeſliby ćie chćiał námówić brát twóy ſyn mátki twoiéy / ábo ſyn twóy / ábo córká / ábo żoná która ieſt ná łonie twoim / ábo przyiaćiel którégo miłuieſz iáko duſze ſwoie / potáiemnie mówiąc: Pódźmy / á ſłużmy bogóm cudzym / których nie znaſz ty / y oycowie twoi / 7 wſzytkich w okół narodów którzy bliſko ábo dáleko ſą od początku áż do końcá źiemie: 8 nieprzyzwalay mu / áni ſłuchay / áni mu niech nie przepuſzcza oko twoie / żebyś ſie nád nim smiłował / y zátáił go: 9 ále nátychmiaſt zábiieſz / niechay naprzód będźie ná nim ręká twoiá / á potym wſzytek lud niech puśći ręke. 10 C Kámieńmi vtłoczon zábit będźie: bo ćie chćiał oderwáć od PANA Bogá twego / który ćie wywiódł z źiemie Ægyptſkiéy / z domu niewoléy: 11 áby wſzytek Izráel vſłyſzawſzy bał ſie / á żadną miárą więcéy nie czynił nic téy rzeczy podobnego. 12 Jeſli vſłyſzyſz w iednym miaſt twoich / które PAN Bóg twóy da tobie ku mieſzkánu / 13 niektóré mowiącé: Wyſzli ſynowie Beliál z pośrzodku ćiebie / y odwróćili obywátelé miáſtá ſwego y rzekli: Pódźmy á ſłużmy cudzym bogóm których nieznaćie: 14 Pytay ſie vſilnie y z pilnośćią: dowiedźiawſzy ſie prawdy / ieſli naydźieſz że pewna co powiádáią y że tá obrzydłość ſkutkiem ſie wypełniłá: 15 D wnet wybiieſz obywátele miáſtá onégo w páſczéce mieczá / y zgłádźiſz ie / y wſzyſtko co w nim ieſt áż do bydlećiá. 16 Cokolwiekby też było ſprzętu / zgromádźiſz w pośrzód vlic iego / y z ſámym miáſtem záp aliſz / ták żebyś wſzyſtko zniſczył PANV

Marginalia: Proroká fałſzywégo zábiiáć każe. — Bóg kuśi y doświadcza wiáry náſzéy przez fałſzywé proroki. — ábyś w niéy chodźił, H. — To ieſt, przez dekret Sędźiego, ſkazánégo ná śmierć. Niż: 17. b 7. — niezbożni, dyabelſcy. — Miáſto od fałſzywych proroków zwiedźioné każe wywróćić.

Bogu twému/y było grobem wiekui-stym/nie będźie więcey budowáne/ 17 áni przylnie nic do ręki twéy z onégo przeklectwá: áby sie odwróćił PAN od gniewu zápálczywośći swoiéy/ y smiłowáł sie nád tobą/ y rozmnożył 18 cie iáko przyśiągł oycóm twoim: gdy będźiesz słuchał głosu PANA Bogá twego/ strzegąc wszystkiego przykazánia iego/ które ia dźiś przykázuie to bie/ ábyś czynił co sie podoba przed oczymá PANA Bogá twego.

ROZDZ. XIIII.

1 A Synámi bądźcie PANA Bogá wászégo: Nie będźiecie sie rzázáć/ áni czynić będźiecie łysiny nád vmárłym. 2 Boś lud świety iest PANV Bogu twemu/ á ćiebie obrał/ ábyś mu był záłud osobliwy/ ze wszystkich narodów którzy są ná źiemi. 3 Nie iadayćie rzeczy które nie czyste są. 4 Ten iest zwiérz/ który iesć będźiecie/ Wołu y 5 owce y koze/ ieleniá y sárne/báwołá/ dźiką koze/ łánią/ oryxá/y wielbłądopárdá. 6 Wszelkié zwiérze które dźieli ná dwoie kopyto/á przeżuwa/iesć będźiecie. 7 A z tych zás które przeżuwáią ále kopytá nie dźielą/ iesć nie máćie: iáko wielbłądá/ záiącá/ ieżá: té iż przeżuwáią á kopytá nie dźielą/ 8 B nieczyste wam będą. Swiniá też/ że dźieli kopyto á nie przeżuwa/ nieczysta będźie/ miesá ich iesć nie będźiećie/ á ściérwu sie nie dotkniećie. 9 To iesć będźiećie ze wszytkich mieszkáiących w wodźie: które máią skrzéle 10 y łuski/ iédźćie: które bez skrzél y łuski są/ nie iédźćie/ bo są nieczyste. 11 Wszystkie ptaki czyste iédźćie: 12 nieczystych nie iédźćie: to iest/ Orłá y 13 Gryphá/ y Orłá morskiego/ Ixioná y Sempá y Kánie według rodzá-14 iu swego: y wszego rodzáiu kruczégo. 15 y strusá y sowy y łyski/ y iástrząbá/ 16 według rodzáiu swego: herodioná 17 y łábęćiá/ y ibe/ y nórká/ porphyrioná/ y nocnégo kruká/ bąká/ y Chárádrioná/káżdé według rodzáiu swego: 18 dudká też y nietopérzá. A wszelkié które płaza á skrzydełká ma/ nieczysté 19 będźie/ y nie będźie iedźiono. Wszel-C 20 kié co czysté iest/ iedźćie. A cokolwiek zdechliną iest/ nie iédźćie z niego: Przychodniowi/który iest miedzy brámámi twymi/ day żeby iadł/ ábo mu przeday: boś ty iest lud świety PA-21 NA Bogá twégo. Niewarz koźlę-22 ćiá w mléku mátki iego. Dźieśiątą cześć oddźieliß ze wszystkich pożytków twoich które sie rodzą ná źiemi 23 ná káżdy rok/ y będźiesz iadł przed oczymá PANA Bogá twégo ná mieyscu/które obierze/áby ná nim wzywano imienia iego/dźieśięćinę zboża twégo/ y winá y oliwy/ y pierworodné z bydłá y z owiec twoich: ábyś sie náuczył bać PANA Bogá twégo ná káż-24 dy czás. A gdy dálsza będźie drogá/ D y mieysce któreby obrał PAN Bóg twóy/ y błogosłáwiłći/ á nie będźiesz mógł do niego tych wszytkich rzeczy 25 donieść: przedasz wszystko/ y w pieniądze obróćisz/ y poniesiesz rękąma [illegible] ią/ y póydźiesz ná mieysce któreby o-26 brał PAN Bóg twóy: y kupisz z tychże pieniedzy cokolwiekći sie będźie podobáło/ bądź z wołów/ bądź z owiec/ winá też y sicery/ y wszego czego pożąda duszá twoiá: á będźiesz iadł przed PANEM Bogiem twoim/ 27 y będźiesz vżywał ty y dóm twóy/ y Lewit który iest miedzy brámámi twémi: strzeż ábyś go nie opuszczał/ bo niéma innéy cześći w ośiádłośći two-28 iéy. Roku trzećiégo odłączysz drugą dźieśięćinę ze wszego coć sie rodźi ná on czás/y odłożysz wdomu swoim. 29 Y przydźie Lewit/ który niéma inszéy cześći áni ośiádłośći z tobą/y przychodźień y sierotá y wdowá/ którzy są miedzy brámámi twémi/ y będą iesć/ y násycą sie: ábyć błogosłáwił PAN Bóg twóy we wszystkich spráwách rąk twoich/ które czynić będźiesz.

Iesteśćie H. Obyczáiów pogáńskich w żálobie nie każe násládowáć.

Leu. 11. a 4. Zwierzętá czyste.

Nieczyste.

Ryby.

Ptástwo.

káżdégo ptá[...]

ká czystégo iédźćie, H.

Przychodźień.

Exo. 23. d 19. 34. c 26. Dźieśięćiná druga.

Dźieśięćiná dla vbogich.

Dźieśięćiny troiákié.

22 Dźieśiątą cześć oddźieliß.] Troiáką dźieśięćinę lud dawał. Piérwszą dawáli sámym Lewitóm. Drugą też Lewitóm/ ále téy pożywáli z nimi ludźie/ gdy trzy kroć do roku chodźili do Kośćiołá. A té dwie dźieśięćinie dawáli co rok. Trzećią dawáli tylko trzećiégo roku vbogim y Lewitóm w swoim mieśćie ver. 8. Bo dźieśięćiny dorocznie dawano Lewitóm/ którzy służyli w kośćiele. A inszym którzy nie służyli dawano roku trzećiégo/ táko

maß niżéy/ 18. ver. 7.

26 *Sicery*] Sicera/ w Żydowskim zową wßelki napóy/ ktory vpoić może/ choćiáby ze zbożá był á/ ábo z iábłek/ ábo z miodu/ ábo iákożkolwiekby wodá vfárbowána byłá/ to wßytko iest ficerá.

ROZDZ. XV.

Odpuśzcze nie długów Roku siódmégo.

1 Siódmégo Roku bedźieß czynił odpuśt/ [2] ktory tym porządkiem obchodzony bedźie. A Ktoremu co winien przyiaciél álbo bliźni y brát iego/ nie bedźie sie mógł vpomináć: bo iest Rok odpuśczenia PANSKIEGO. [3] Od gośćiá y przychodniá wyćiągáć bedźieß: v sąśiádá y bliskiégo nie bedźieß miał mocy vpomináć sie: [4] A zgołá vbogi y żebrak nie bedźie miedzy wámi: *áby tobie' błogosłáwił PAN Bóg twóy w źiemi ktorąć da wośiádłość.

**bo tobie bę dźie, H. Vbogich opátrzenie áby nie że brali.*

[5] Jesli iednák bedźieß słuchał głosu PANA Bogá twego/ á strzégł wßystkiego coć roskazał/ y co ia dźiś przykázuie tobie: błogosłáwićći bedźie/ [6] iáko obiecał. Bedźieß pożyczał wielóm narodóm: á sam v żadnégo pożyczáć nie bedźieß. Bedźieß pánował nád wielą narodów/ á nád tobą nikt pánowáć nie bedźie. [7] B Jesliieden z bráciéy twoiéy/ ktorzy mießkáią miedzy bramámi miástá twego/ w źiemi ktorąć da PAN Bóg twóy/ do vbostwá przyydźie: nie zátwárdźiß sercá twego/ áni śćiśnieß reki/ [8] álei otworzyß vbogiemu/ y pożyczyß czégo bacżyß że potrzébuie. [9] Strzeż ábyć snać nie wkrádłá sie myśl niezbożna/ y żebyś nie rzékł w sercu swym: Nádchodźi śiódmy rok odpuśczenia: á od wróćiłbyś oczy twé od vbogiégo brátá twego/ niechcąc mu czego żąda pożyczyć: by nie wołał przećiwko tobie do PANA/ á obróćiłoćby sie w grzéch. [10] Ale mu daß: á nie vczyniß nic chytrze w záłożeniu potrzeb iego: áby tobie błogosłáwił PAN Bóg twóy ná wßelki czás/ y ná wßem do czego śćiągnieß reke. [11] Nie zeydźie ná vbogich w źiemi mießkánia twego: przeto ia roskázuie tobie/ ábyś otwarzał reke brátu twemu potrzebuiącému y vbogiému/ ktory z tobą mießka w źiemi. [12] G Gdyć bedźie przedány brát twóy *Hebrzyczyk ábo Hebrzyánká/ á służyćći bedźie ßeść lat/ śiodmégo [13] roku wolnym go wypuśćiß: á ktorégo wolnośćią dáruieß/ żadnym sposobem próżnym mu odéyść nie dopuśćiß: [14] ále mu daß ná dróge z owiec/ y z boiowiská y z práß twoiéy/ ktorémi PAN Bóg twóy błogosłáwił tobie. [15] Pámietay żeś y sam służył w źiemi Aegyptskiéy/ á wybáwił ćie PAN Bóg twóy/ y przetoż ia teraz przykázuie tobie. [16] A iesli rzecze*/ Niechce wyniść: przeto iż ćie miłuie y dóm twóy: á bacży że śie ma dobrze v ćiebie: [17] weźmieß ßydło/ á przekoleß vcho iego we drzwiách domu twego/ y bedźie tobie służył ná wieki. Służebnicy też tákże vczyniß. [18] D *Nie odwrácay od nich oczu' twoich/ gdy ie wolno puśćiß: bo wedle mytá naiemniká przez ßeść lat służył tobie: áby ćie błogosłáwił PAN Bóg twóy we [19] wßystkich spráwách ktoré czyniß. Z pierworodnych ktoré sie rodzą w bydle y w owcách twoich: cokolwiek iest płći sámczéy poświeciß PANV Bogu twemu. Nie bedźieß robił pierworodnym krówy/ áni bedźieß strzygł [20] pierworodnych owiec. Przed oczymá PANA Bogá twego bedźieß ie iadł ná káżdy rok ná mieyscu ktoré obierze [21] PAN/ ty y dóm twóy. A iesliby miáło wádę/ ábo chromé było/ ábo slepé/ ábo ná ktoryż członku ßpetneábo vłomné: nie bedźie ofiárowáné PANV [22] Bogu twému: ále miedzy bramámi miástá twego źieß ie/ ták czysty iáko y nieczysty iednáko iésć ie bedźie/ iá[23] ko sárne ábo ieleniá. To tylko záchowaß/ abyś krwie ich nie iadł/ ále ią wylereß ná źiemie iáko wode.

**Zydowin ábo Zydowká*

O niewolnikách.

**Niech te nie bedźie przykro w oczách H. G.*

Piérworodné.

Vbodzy zá wżdy będą. Vbogich opátrzenie.

4 *Vbogi y żebrak*] Jákoby rzékł: Nie dopuśczay vbogim żebráć ále ie rátuy. gdźie bogáte vpominá/ áby iáłmużny vbogim dawáli hoynie/ gdyż Pan Bóg miał im dáć wßystkiégo dostátek/ áby y drugich rátowáli. Wßákże nie zákázuie vbogiému w niedostátku żebráć/ dla tego przydáie niżéy v. 11. Nie zeydźie ná vbogich w źiemi/ y w Ewánieliéy czytamy o wielu żebrakách Jan 9. Luk. 16. y 18. w Dźieiách. 3.

ROZDZ. XVI.

1 A Achowaj mieśiąc nowego zboża / [a] y pierwszy czás wiosny / ábyś czynił [b] Pháse PANV Bogu twemu. bo w tym mieśiącu wywiodł ćie PAN Bóg twóy z Aegyptu w nocy. 2 [c] A bedźiesz ofiárowáł Pháse PANV Bogu twemu z owiec y z wołów ná mieyscu które obierze PAN Bóg twóy / áby tám mieszkáło imie iego. 3 [d] Nie bedźiesz w nim iadł chlebá kwászonego: Siedm dni bedźiesz iadł bez kwásu / chléb vtrapienia / boś w stráchu wyszedł z Aegyptu: ábyś pámietał ná dźień wyśćia twego z Aegyptu / po wszytkie dni żywotá twego. 4 [e] Nie vkaże sie kwás we wszech gránicách twoich przez siedm dni / y nie zostánie z mięsá tego / co ofiárowano iest wieczór dniá pierwszégo / áż do zaránia. 5 B [f] Nie bedźiesz mógł ofiárowáć Pháse w którymkolwiek mieśćie twoim / które PAN Bóg twóy da tobie: 6 [g] ále ná mieyscu które obierze PAN Bóg twóy / áby tám przebywáło imie iego / ofiáruiesz Pháse w wieczór ná [h] zachodźie słońcá / kiedyś wyszedł z Aegyptu. 7 [i] A vpieczesz / y [k] źiesz ná mieyscu które obierze PAN Bóg twóy / á ráno wstawszy / póydźiesz do przybytków twoich. 8 [l] Sześć dni bedźiesz iadł przaśniki: á w dźień śiódmy / iż iest [m] zebránie PANA Bogá twego / roboty czynić nie bedźiesz. 9 [n] Siedm tegodniów náliczysz sobie [o] od onego dniá / którego śierp we zboże zápuśćisz. 10 [p] A bedźiesz obchodźił świeto [q] Tegodniów PANV Bogu twemu / ofiáre dobrowolną ręki twoiéy / którą ofiáruiesz według błogosłáwienia PANA Bogá twego 11 C [r] A bedźiesz vżywał przed PANEM Bogiem twoim / ty / y syn twóy / y córká twoiá / sługá twóy y służebnicá twoiá / y Lewit który iest miedzy brámámi twymi / y przychodźień / y sierotá / y wdowá którzy mieszkáią z wámi / ná mieyscu które obierze PAN Bóg twóy / ábý tám mieszkáło imie iego: 12 [s] y bedźiesz wspominał iżeś niewolnikiem był w Aegyptćie: y bedźiesz strzegł y czynił co przykazano. 13 [t] Swieto też Kuczek obchodźić bedźiesz przez siedm dni / gdy zbierzesz z boiowiská y z prásy pożytki twoie: 14 [v] y bedźiesz vżywał w świeto twoie / ty / y syn twóy / y córká / sługá twóy y służebnicá / Lewit też y przychodźień / y śierotá y wdowá / którzy są miedzy brámámi twymi. 15 [x] siedm dni PANV Bogu twemu świetá obchodźić bedźiesz ná mieyscu / które obierze PAN / y błogosłáwićći bedźie PAN Bóg twóy we wszech vrodzáiách twoich / y we wszelkiy spráwie rąk twoich / y bedźiesz w rádości. 16 D [y] Trzy kroć do roku vkaże sie káżdy meżczyzná twóy przed oblicznośćią PANA Bogá twegó / ná mieyscu które obierze: ná świeto Przaśników / ná świeto Tegodniów / y ná świeto Kuczek. Nie vkażesz sie przed PANEM prózny. 17 [z] ále ofiáruie káżdy wedle tego co bedźie miał / podług błogosłáwieństwá PANA Bogá swego które mu da. 18 [a] Sedźie y vrzedniki postánowisz we wszytkich [b] brámách [c] twoich / któreć da PAN Bóg twóy w káżdy pokoleniu twoim: áby sądźili lud sądem spráwiedliwym / 19 [d] áni sie ná drugą strone nie náchyláli. Nie bedźiesz [e] przymował osob / áni brał dárów: bo dáry záslepiáią oczy mądrych / á odmieniáią słowá spráwiedliwych. 20 [f] Spráwiedliwie co iest spráwiedliweg konáć bedźiesz: ábyś żył y posiadł ziemie / którąć da PAN Bóg twóy. 21 Nie bedźiesz sádźił gáiu y wszelkiego drzewá przy ołtarzu PANA Bogá twego. 22 [g] [h] Ani sobie vdźiáłasz [i] / áni postánowisz [k] słupá: których nienawidźi PAN Bóg twoy.

Marginalia: [a] H. G. — [b] Pascha świeto wielkonocné. Troie przednieysze świętá żydowskié. WIELKANOC. — [c] Exo: 12. 26 — [i] báránká. czytay Leu: 23 d 24 — [m] Zebránie. — Swięto Tegodniów ábo Swiątki. [o] To iest, od onégo dniá, którégo ofiárowan iest snop pierwoćin, napierwéy vżęty. [q] Pięćdźieśiątnice iáko v nas Swiątki. — Swięto Kuczek, ábo Namiotów. — Vstáwá o chodzeniu do kośćiołá ludu pospolitégo, trzy kroć do roku. Exo: 23. c 15. 34. c 40. — [b] miástách Sędźiowie iákowi máią być. — [e] nie bedźiesz miał wzgledu. Dáry záślepiáią oczy mądrych. — [h] który sobie vczyniß, H. [i] báłwáná. — [k] miast. Kámnie báłwochwálce. — Ofiárá ma być nie zmázána.

ROZDZ. XVII.

1 A Nie bedźiesz ofiárował PANV Bogu twemu owce y wolu ná którym iest zmázá / ábo iáka skázá: bo brzydliwość iest PANV Bogu twemu. 2 [a] Gdyby sie nálezli v ćiebie w iednéy z [b] bram twoich któreć da PAN Bóg twóy / mąż ábo niewiástá / którzy by vczynili złość przed oczymá PANA Bogá twego / y przestąpili przymierze iego / 3 [c] żeby szli y służyli cudzym bogóm / y kłániáli sie im / słońcu y kśie

[a] wßelkim gwiazdóm. Hebr.

życowi / y [a] wßelkiému woyſku niebieſkiému'/ czegom nie przykazał: 4 á oznaymionoćby to / y vſłyßawßy wywiedźiałbyś ſie pilnie / y nálazłbyś że prawdá ieſt: y obrzydłość vczyniona ieſt w Izráelu: 5 wywiedźieß meżá y niewiáſtę/ którzy rzecz bárzo złośliwą vczynili do bram miáſtá twegó/y bedą vkámionowáni. [b] 6 W vśćiech dwu ábo trzech świádków zginie który bedźie zábit. A żadnego niech nie zábiiáią / gdy ieden przećiw iemu dáie świádectwo. 7 Reká świádków pierwßa zábiie go / á reká inßego ludu oſtátnia rzući ſie náń: ábyś odiął złé z pośrzód śiebie: 8 Ieſli trudny á wątpliwy v ćiebie ſąd obaczyß miedzy krwią á krwią/ miedzy ſpráwą á ſpráwą/ [c] trądem á trądem': y ſedźiów miedzy bramámi twémi obaczyß ſłowá różné: wſtań á wſtąp ná mieyſce które obrał PAN Bóg twóy. 9 Y przyidźieß do kápłanów rodu Lewitſkiégo/y do ſedźiégo który ná on czás bedźie: y pytáć ſie od nich bedźieß: którzy oznaymią tobie ſądu prawdę. 10 Y vczyniß cokolwiekći powiedzą przełożeni mieyſcá które obrał PAN / 11 y náuczą ćie według zakonu iego: y bedźieß zdánia ich náſládował. áni vſtąpiß ni w prawo ni w lewo. 12 A ktoby hárdym był/niechcąc bydź poſłußnym roſkazánia kápłaná / który ná on czás ſłużu PANU Bogu twemu / y dekrétu ſedźiégo / vmrze on człowiek / y odéymieß złé z Izráelá:

[b] áż do śmierći. H.

Niżéi 19. d 15. Mat. 18. b 16. 2 Cor. 13. c 9.

Swiádkowie.

B

[c] ránę á ránę, H.

Trudniey ßé ſpráwy máią bydź do nawyßßégo kápłaná odnoßoné. 2. Paral. 19. c 10.

Niepoſłußny kápłanowi ma bydź zábit.

C

13 á wßytek lud vſłyßawßy bedźie ſie bał / áby ſie potym żaden pychą nie nádymał. 14 Gdy wnidźieß do źiemie / którąć da PAN Bóg twóy/ á pośiedźieß ią y bedźieß mießkał w niéy / y rzeczeß: Poſtánowie nád ſobą królá/ iáko máią wßytkie narody okoliczné: 15 poſtánowiß tego / którégo PAN Bóg twóy obierze z liczby bráciéy twoiéy. Nie bedźieß mógł innégo narodu człowieká królem vczynić / któryby nie był brát twóy. 16 A gdy bedźie poſtánowiony / nie bedźie chował wiele koni / áni záśie wprowádźi ludu do Aegyptu / [d] liczbą iezdy zmocniony': zwłaſczá iż wam PAN przykazał / ábyśćie ſie żadną miárą tąż drógą więcéy nie wracáli. 17 Nie bedźie miał śiłá żon [e] któreby przyludźiły ſerce iego'/ áni śrébrá áni złotá niezmierné wagi. 18 Ale gdy vśiedźie ná ſtolicy króleſtwá ſwego / wypiße ſobie [f] powtórzenié práwá zakonu tego ná kśiegách / wźiąwßy exemplarz od kápłanów pokolenia Lewitſkiégo. 19 Y bedźie miał zſobą / y bedźie ie czytał po wßytkié dni żywotá ſwego/áby ſie vczył bać PANA Bogá ſwego / y ſtrzédz ſłów y Ceremoniy iego / które w zakonie ſą przykazáné. 20 A niech ſie nie podnośi ſerce iego w pyche nád bráćią ſwą / áni ſie vchila ná prawą ábo ná lewą ſtronę / áby długi czás królował on ſam y ſynowie iego nád Izráelem.

D

Obiéránie królá.

[d] áby przymnożył koni, H.

[e] áby ſie nie odwróćiło ſerce iego, H.

[f] Deuteronomium.

Król ma czytáć zakon, od Lewitów wźiąwßy.

3 *Wßelkiému woyſku niebieſkiému.*] Woyſkiem niebieſkim piſmo ś. czeſto názywa gwiazdy/ y ták ſie rozumié kiedy o bátwochwálſtwie mówi/ 4. Król. 16. y 21. 2. Par. 33. Ier. 9. y indźie. Zowie woyſkiem / iż wiele ieſt gwiazd ná niebie/ y ſą rozſádzoné iáko woyſko. Y kśieżyc/ iż ieſt iákoby krolową nad tym woyſkiem / zwáli oni bátwochwálcy krolową niebieſką. Ier. 6. Wßákże y Anyoły Páńſkié zowie Milites Dei. Iob 25. ver. 3.

8 *Ieſli trudny á watpliwy ſąd.*] Tá byłá záwżdy wola Boża/áby był pewny ſedźia/ któryby zakonu vczył / y rzeczy trudné y wątpliwé w zakonie y w piśmie ś. ſądźił y rozwiezował: niechcąc áby ſie kto miał ná ſwóy rozum ſpuſczáć. Przetoż od początku świátá / póki ieſcze kośćioł Boży prawem ſie przyrodzonym rządźił/Pan Bóg/ábo ſam przez śie/ ábo przez Anyoły vczył/ iáko to w pierwßych kśiegách czytamy. Potym w ſtárym zakonie poſtánowiwßy kápłany / y Biſkupá nawysßégo/chćiał Pan Bóg áby wßytek ſąd o zakonie był przy nich. A napierwey Moyżeß ten ſąd odprawował / Exo. 18. ver. 13. iáko prawdźiwy kápłan y Biſkup. Który też Aaroná ná kápłáńſtwo y Biſkupſtwo námázał y poświećił / y tákimże go ſedźią vczynił/ Exo. 24. mówiąc: Maćie Aaroná y Hur / ieſli ſie iákié weſcznie pytánié/ etc. Przy tychże kápłani y Lewitowie/ byli wiekuiſtémi ſedźiámi. Przyidźieß/ mówi tu/do kápłanów Lewitckiégo rodu/ y do ſedźiégo który ná on czás bedźie / y pytáć ſie od nich bedźieß / etc. O tychże mówi 2. Paral. 19. Amárias kápłan y Biſkup / w tych rzeczach które do Bogá należą / etc. Tákże Aggæi 2. Pytáy ſie kápłanów o zakonie. Malach. 2. Vſtá kápłáńſkié ſtrzegą náuki. W nowym też zakonie poſtánowił nawysßégo páſterzá/ któremu polećił wßytkié ſwoie owieczki y báránki. Ioan. 5. C 21. ver. 15. y inßé Páſtérze y Doktóry. Ephe: 4. których támże vrząd opiſuie/ áby potwierdzáli świeté w wierze/ y kośćioł Boży budowáli/ á nas od wßyſtkich wiátrów Heretyckich bronili. Y to áż ſie wypełni czás kośćiołowi zámierzony / to ieſt / do ſkończenia świátá. Y to ieſt co mówi Pan / Matth. 23. Cokolwiek wam rzéką / chowayćie / y czyńćie. y Matth. 18. Ieſli kośćiołá nie vſłucha / niechay bedźie iáko Pogánin. A

Sedźiowie w rzeczách wąt pliwych około zakonu.

ták wielka y przekleta hárdość ypychá iest dźisieyßych Heretyków/ którzy wzgárdziwßy táką zwierzchnośćią y sądem Bożym/ sámi sie czynią sędziámi Kośćiołá wßytkiego. Zá co też nie vydą karánia wiecznego/ iáko y ći Żydowie.

ROZD. XVIII.

Lewitów dochody, ofiáry. wyjß.10. b 9 Nu: 18. c 20 1.Cor:9.b 13

1 A Nie będą mieć kápłani y Lewitowie/ y wßyscy którzy z tegoż pokolenia są/ cząśći y dziedźictwá z innym Jzráelem/ bo ofiáry PANSKIE y obiáty iego ieść będą/ 2 y nic inßego nie wezmą z osiádłośći bráćiey swoiey: bo PAN iest ich dziedźictwo/ iáko im powiedźiał. 3 Ten będźie sąd kápłanów od ludu y od tych którzy przynoßą ofiáry: choćia wołu/ choćia owce ofiáruią/ dádzą kápłanowi łopátkę y kál dun: 4 Pierwoćiny zbożá/ winá/ y oliwy/ y cześć wełny z strzyżenia owiec. 5 Jego bowiem obrał PAN Bóg twóy ze wßech pokoleni twoich/ áby stał y służył imieniowi PANSKIEMV sam y synowie iego ná wieki. 6 B Jesli wynidźie Lewit z iednego miást twoich/ ze wßytkiego Jzráelá w którym mießka/ á będźie chćiał iść prágnąc mieyscá które PAN obrał: 7 będźie służył w imię PANA Bogá swego/ iáko y wßyscy bráćia iego Lewitowie/ którzy stać będą ná on czás przed PANEM. 8 Cześć pokarmów weźmie też którą y inni: oprócz tego co w mieśćie iego z oycowskiego spadku iemu należy. 9 Gdy wnidźieß do źiemie/ którąć da PAN Bóg twóy/ strzeż sie ábyś niechćiał náßládowáć brzydliwośći onych narodów. 10 Ani sie niech nie nayduie w tobie którýby oczyśćiał syná swego ábo córkę/ przewodząc przez ogień: ábo którýby sie rádźił práktykarzów/ y wierzył snóm 11 y wróżkóm/ y áni niech nie będźie guslarz/ áni czárownik/ áni ktoby sie duchów złych rádźił/ áni wieśczków/ ábo sie od vmárłych prawdy dowiádował. 12 C Tym bowiem wßytkim brzydźi sie PAN/ y dla tákich złośći wygubi ie PAN ná weśćie twoie. 13 Doskonáłym będźieß y bez zmázy z PANEM Bogiem twoim. 14 Narody te których źiemie posiędźieß wieśczków y práktykarzów słucháią: ty zásie ináczey iesteś od PANA Bogá twego náuczony. 15 PROROKA z narodu twego y z bráćiey twoiey iáko mnie/ wzbudźi tobie PAN Bóg twóy/ tego słucháć będźieß/ 16 iákoś żądał v PANA Bogá twego ná Horeb/ gdy sie zgromádzenie zebráło/ y rzékłeś: Więcey nie będę słuchał głosu PANA Bogá mego/ á ogniá tego bárzo wielkiego więcey nie vyźrzę/ ábych nie vmárł. 17 Y rzekł mi PAN: Dobrzeć wßytko mówili. 18 D Proroká im wzbudzę z pośrzód bráćiey ich/ podobnego tobie: y włożę słowá moie w vstá iego/ y będźie mówił do nich wßytko co mu przykażę. 19 á ktoby słów iego/ które będźie mówił w imię moie/ słucháć niechćiał/ ia zemśćićielem będę. 20 A prorok któryby hárdośćią zepsowány chćiał mówić w imię moie/ czegom mu ia nie przykazał/ żeby mówił/ ábo imieniem cudzych bogów/ zábit będźie. 21 A iesli táiemną myślą odpowieß: Jáko mogę rozumieć słowo/ którego PAN nie mówił? 22 ten znák będźieß miał. Co w imię PANSKIE prorok on przepowie/ á nie sstánie sie: tego PAN nie mówił/ ále z dumy vmysłu swego prorok wymyślił: y przetóż bać sie go nie będźieß.

y czeluśći H. Nu:18.c 20

pierwoćiny, H.

Strzeż sie báłwochwálstwá

Le:20. d 27

którýby przewodźił, H. to iest, palił w ogniu ku czći báłwánowi.

Práktykarzów y czárownic. 1.Reg:28. a 7.

H.

Obietnicá o Proroku Messyaszu. Ioan:1. g 45. w Dzie: 3. d 22. Exo:20. d 21

Ioa: 2. d 45.

Prorok fałßywy ma być zabit.

H.

Znák proroká fałßywego.

Prorokiem czemu zowie Páná Christusá.

15 *Proroká z narodu twego.*] Ten Prorok iest náß Pan Chrystus/ ták vczy Piotr ś. w Dźie. 4. y Stephan ś w Dźie. 7. A iż tu Páná Chrystusá zowie Prorokiem/ mogąc go inßym zacnieyßym imieniem názwáć/ przyczyná tá iest: że pismo ś. pospolićie vżywa tákich słów y imion które służą rzeczy/ o którey sie mówi: iż tedy ná tym mieyscu zakázował wieśczków y inßych fálßywych proroków/ záraz potym obiecnie Chrystusá proroká: iákoby rzékł/ chceß wiedźieć przyßłe rzeczy/ dać Bóg proroká/ który ćie náuczy co tobie trzebá będźie o przyßłych rzeczách wiedźieć. Obrážáią sie przećie tym Żydźi y Nowochrzczeńcy/ iż go tu Moyżeß nie zowie Bogiem/ ále prorokiem sobie podobnym/ y przetoż niechcą go znáć zá Bogá Jzraelskiego. Ná te ich wątpliwość odpowiedźieli dawno/ Tertul lib. 4. con. Macio. C. 22. Irenæus lib. 3. C. 12. Iustinus q. 101. ad gentes. August. 16. con. Faustum cap. 15. & 18. ták pißąc: Iż Pan Chrystus będąc prawdźiwym człowiekiem/ Prorokiem/ Zakonodawcą/ y Pośrzednikiem/ był podobny Moyżeßowi w náturze y w vrzędźie: Aleć zá tym nie idźie/ áby ták Moyżeßowi miał być podobny/ żeby nád niego

Pan Chrystus co nie miał: boćby tym sposobem nie był áni odkupićielem / ániby sie z pánny vrodźił/áni okrutnie vmárł/áni zmartwychwstał / ⁊c. A tak wiedźieć trzebá/ iż mogą rzeczy bydź sobie podobné / á przedśie nie we wszystkim równé / y przeto ták łáćinnicy mówią: Sicut & similes particulæ, semper quidem significant similitudinem, sed non semper æqualitatem. Choćia tedy Moyzész tu nie mówi iáśnie / że ten Prorok miał bydź Bogiem / bo lud on będąc ieszcze grubym / nie mógł poiąć tákiéy táiemnice: wszákże tu nie przy tego co pismo ś. ná inszych mieyscách iáśnie mówi/ zowiąc go Bogiem/ y to mu dáiąc co włáśnie sámemu iednému Bogu Izráelskiému służy/ o czym będźie niżéy. A co potym przydáie / że nie mieli więcéy nápotym słyszeć głosu Bożego/ áni ogniá tákiego widźieć: to sie rozumie/ iż nie miał w tákim stráchu Bóg z námi mówić/ ále głosem człowieczym w náturze człowieczéy / którą miał wźiąć z ich narodu. A toć nie iest przećiw temu / áby ten Prorok nie miał bydź Bogiem y człowiekiem.

ROZDZ. XIX.

Miástá vćieczki dla mężobóystwá.

1 A Dy wytráći PAN Bog twóy narody / których źiemię da tobie y posiędźiesz ią / y będźiesz mieszkał w iéy mieśćiech y w domiech. 2 ᵃ trzy miástá odłączysz sobie w pośrzodku źiemie / którą PAN Bóg twóy da tobie w ośiádłość/ 3 vsławszy pilnie dróge: á ná trzy równo częśći wszytke źiemie twéy kráine rozdźielisz: áby miał z bliská / który dla mężobóystwá zbiegiem iest/ gdźieby mógł vyść. 4 To będźie práwo mężobóyce vćiekáiącego/ którego żywot ma bydź záchowan: ktoby zábił bliźniégo swego niewiedząc / y o którym sie pokázuie / że wczorá y dźiś trzeći dźień żadnéy przećiw niemu nie nawiśći nie miał/ 5 ále że poszedł z nim po prostu do lásá rąbáć drew / á rąbiąc drzewo wypádłáby śiekiérá z ręki/ y żelázo spadszy z topórzyská/ vderzyłoby przyiaćielá iego y zábiło: ten do iednégo z przerzeczonych miast vćiecze / á będźie żyw: 6 by snać bliski tego/ którego krew iest wylána/ boleśćią wzruszony nie gonił y nie vchwyćił go/ gdyby dłuższa drógá byłá/ y zábiłby onéż/ który nie iest winien śmierći: poniewaź przećiwko onému/ który zábił iest/ pokázuie sie/ że żadnéy przed tym nienawiśći nie miał. 7 A przeto przykázuie tobie ábyś trzy miástá / iedno od drugiégo równie dáleko / oddźielił. 8 ᵇ A gdy PAN Bóg twóy rozszérzy gránice twoie/ iáko przysiągł oycóm twoim / á dać wszytke źiemię którąm im obiecał/ 9 (ieśli iednák strzédz będźiesz rozkazánia iego/ á vczynisz co dźiś przykázuie tobie / ábyś miłował PANA Bogá twego/ y chodźił drógámi iego przez wszytek czás) przydasz sobie trzy drugié miástá y przerzeczonych trzech miast liczbę dwoiáką vczynisz: 10 C áby nie wyléwano krwie niewinnéy w pośrzód źiemie/ którą PAN Bóg twóy da tobie w ośiádłość/ ábyś nie był krwie winien. 11 ᶜ Lecz ieśli kto máiąc w nienawiśći bliźniégo swego / záśádźił sie ná gárdło iego/ á powstawszy vderzył go y vmárłby á vćiékł do iednégo z miast wyższéy námienionych: 12 poślą stárszy miástá onégo / y porwą go z mieyscá vćieczki/ y wydádzą go w ręke bliskiemu którego krew iest wylaná/ y vmrze. 13 Nie zmiłuiesz sie nád nim/ y odéymiesz krew niewinną z Izráelá/ ábyć sie dobrze dźiało. 14 Nie weźmiesz áni przeniesiesz gránice sąśiádá twego / które záłożyli przodkowie w máietnośći twoiéy / którąć da PAN Bóg twóy w źiemi którą weźmiesz w ośiádłośći. 15 Nie stánie ieden świádek przećiw żadnému iákibykolwiek on grzéch y złość byłá: ále w vśćiech dwu ábo trzech świádków stánie káżdé słowo. 16 Jeśliby stánął świádek kłamliwy przećiw człowiekowi / winuiąc go o przestępstwo: 17 stáną obá którzy máią spráwę przed PANEM/ przed oblicznośćią kápłanów y sędźiów którzy ná ten czás będą. 18 ᵈ A gdy bárzo pilnie sie wywiáduiąc dóydą tego / że fałszywy świádek mówił kłamstwo ná brátá swego: 19 oddádzą mu/ iáko brátu swemu vczynić myślił/ 20 y zniesiesz złé z pośrzodku ciebie/ áby drudzy vsłyszawszy bali sie/ á żadną miárą nie śmieli nic tákowégo czynić. 21 Nie zmiłuiesz sie nád nim / ále duszę zá duszę// oko zá oko/ ząb zá ząb/ rękę zá rękę/ nogę zá nogę wyciągáć będźiesz.

ᵃ Nu:35.b 10 Iol:20. a 2.

Mężobóystwá przygodnégo przykład.

ᵇ Gen:28. c 14. wyższ:12.c20 Exo:34.e 24

ᶜ Nu:35.c 20 *Karánie mężobóystwá vmyślnégo.*

Gránice záchowáć.

Jeden świádek nieważny. wyższ:17.a 6. Mat:18. b 16 2 Cor:13.a 1 wyższ:15. c 9. *Swiádek fałszywy.*

ᵈ Dan:13.g 62

Káránie fałszywégo świádká.

ROZDZD. XX.

Wspomożenie Boże czásu woyny.

1 A Eśli sie ruszysz ná woynę przeciw nieprzyiaciołom twoim/ á vyzrzysz iezdne y wozy/ y więtsze niżbyś ty miał nieprzyiacielskiego woyská mnostwo/ nie będziesz sie ich bał: bo PAN Bóg twóy iest z tobą/ który cie wywiódł z ziemie Ægyptskiey. 2 A gdy sie iuż przybliżáć będzie podkánie/ stánie kápłan przed woyskiem vszykowánym/ y będzie ták mówił do ludu: 3 Słuchay Izráelu/ wy dźiś przeciwko nieprzyiaciołóm wászym bitwę z taczacie: niechże sie nie lęka serce wásze/ nie bóycie sie/ nie vstępuycie/ áni sie ich stráchaycie: 4 bo PAN Bóg wász iest w pośrzodku was/ y zá wámi przeciw nieprzyiaciołóm będzie walczył/ áby was wyrwał z niebespieczeństwá. 5 Kápitanowie tákież w káżdym huffie w vszách woyská obwołáią: który iest człowiek który zbudował dóm nowy á *iescze go nie odnowił: niech idzie y wróci sie do domu swégo/ by snać nie vmárł ná woynie/ y innyby ii odnawiáć musiał. 6 B Który iest człowiek który násádził winnice/ á iescze ią nie vczynił pospolitą/ ⊢z któréyby sie godziło wszystkim pożywáć: niech idzie y wróci sie do domu swégo: by snać nie vmárł ná woynie/ á inszyby powinność iego odprawował. 7 Który iest człowiek/ który zrękował żonę/ á niepoiął iéy: niech idzie y wróci sie do domu swég: by snać nie vmárł ná woynie/ á inszyby ią poiął człowiek. 8 To powiedziawszy/ przydádzą ostátek y rzeką do ludu: który iest człowiek boiázliwy y sercá lękliwego/ niech idzie y wróci sie do domu swégo: by nie káził sercá bráciey swéy/ iáko on sam stráchem iest przerażony. 9 C A gdy vmilkną wódzowie woyská/ y koniec mowy vczynią/ káżdy swóy huffiec ku podkániu będzie gotował. 10 Jeśli kiedy przyciągniesz ábyś dobywał miástá/ piérwéy mu pokóy ofiáruiesz. 11 Jeśliż przyimie á otworzyć bramy/ wszystek lud który w nim iest záchowan będzie/ y będzie tobie służył pod podatkiem. 12 Lecz iesli przymierza nie będzie chciał vczynić/ y zácznie przeciw tobie woyne/ będziesz go dobywał. 13 A gdy ie PAN Bóg twoy poda w rękę twoie/ pobiiesz wszystko co iest w nim płci męzkiey w pásczece mieczá: 14 oprócz niewiast/ á niemowiąt/ bydłá/ y inszych rzeczy które są w mieście: wszystke korzyść woysku podzielisz/ y pożywáć będziesz z łupu nieprzyiaciół twoich/ które ci PAN Bóg twóy da. 15 Ták vczynisz wszystkim miástóm/ które są bárzo dáleko od ciebie/ á nie są z tych miast które weźmiesz w osiádłość. 16 D A z tych miast które dáne będą tobie/ nikogo z golá żywo nie zostáwisz: 17 ále pobiiesz w pásczece mieczá/ to iest Hetheyczyká/ y Amorrheyczyká/ y Chánáneyczyká/ Phereżeyczyká/ y Heweyczyká/ y Jebuzeyczyká/ iákoć PAN Bóg twóy przykazał: 18 áby snać was nie náuczyli czynić wszystkich obrzydliwości/ które sámi czynili bogóm swoim: á zgrzészylibyście przeciw PANV Bogu wászému. 19 Gdy obleżesz miásto przez czás długi/ á obtoczysz ie száńcámi ábyś go dobył: nie będziesz wycinał drzew z których ieść sie może/ áni siekierámi w około pustoszyć masz kráine: bo drzewno iest/ á nie człowiek/ áni może walczących przeciw tobie przyczynić liczby. 20 Lecz iesli które drzewá nie są rodzące owocu/ ále leśne/ y ná insze potrzeby służące: wytni á sporządź máchiny/ áż dobędziesz miástá/ które przeciwko tobie walczy.

Nápomnánie kápłáńskie do woyská.

**iescze wnim nie mieszkał.*

Brák ludzi ná woynę. ⊢H

⊢H.

Práwo dobywánia miast.

Drzewá które wycináć czásu woyny.

ROZDZ. XXI.

1 A Dyby náleziono w ziemi którą PAN Bóg twóy da tobie/ trupá człowieká zábitego/ ⊢á niewiedziánoby o winnym mężobóystwá: 2 wynidą stárszy/ y sędziowie twoi/ y rozmierzą od mieyscá trupu odległość káżdego miástá okolicznego: 3 á które obaczą bliższe nád insze: stárszy onego miástá wezmą iáłowice z stádá/ która nie ciągnęłá iárzmá/ áni ziemie lemiessem prólá/ 4 y záwiodą ią do doliny ostréy y kámienistéy/ która nigdy nie iest orána/ áni siewu przyiełá: y

⊢leżące ná polu, H. Co czynić z zábitym potáiemnie.

vtną

5 vtną ná niéy ßyię iáłowicy: y przystąpią kápłani synowie Lewi/ którzyby obrał PAN Bóg twóy áby mu służyli/ y błogosłáwili w imie iego/ á według słowá ich káżda spráwá/ y co iest czysté ábo nieczysté/ było osądzono. 6 A przyidą stárßy miástá onego do zábitégo/ y omyią ręce swé nád iáłowicą/ która w dolinie zábita iest/ 7 y rzeką: Ręce náße téy krwie nie wyláły/ áni oczy nie widziáły. 8 Bądź miłościw ludowi twemu Izráel/ któryś odkupił PANIE/ á niepoczytay krwie niewinnéy w pośrzodku ludu Izráelskiégo. A będzie odięta od nich winá krwie: 9 á ty dáleko będzieß ode krwie niewinnégo/ która wylaná iest/ gdy vczyniß co PAN przykazał. 10 Ieśli wynidzieß ná woyne przeciw nieprzyiaciołóm twoim/ á poda ie PAN Bóg twóy w ręce twoie/ y poimaß więźnie/ 11 á vyzrzyß w liczbie poimánych niewiástę nadobną/ á rozmiłuieß sie iéy/ y będzieß ią chciał mieć zá żonę/ 12 wwiedzieß ią w dóm twóy: która ogoli włosy/ y obrzeże páznogcie/ 13 y złoży odzienie w którym iest poimána: á siedząc w domu twoim będzie płákáć oycá y mátki swéy miesiąc ieden/ á potym wnidzieß do niéy/ y będzieß spał z nią/ á będzie żoną twoią. 14 A ieśli potym nie będzieć sie podobáłá/ puśćiß ią wolno/ áni będzieß mógł przedáć zá pieniądze/ áni mocą vćiśnąć: ponieważeś ią poniżył.

Z białogłową ná woynie poimáną.

15 Jeśli będzie miał człowiek dwie żenie/ iedne miłą á drugą omierzłą/ á miályby z niego dziatki/ á byłby syn 16 omierzłéy pierworodny: á chciałby máiętność miedzy swé syny rozdzielić: nie będzie mógł syná miłéy vczynić pierworodnym/ y przełożyć nád syná omierzłéy: 17 ále syná omierzłéy przyzna zá pierworodnégo/ y da mu z tego co ma/ wßytko dwoiáko: ten bowiem początkiem iest synów iego/ y iemu przynależy pierworodztwo. 18 Jeśli zrodzi człowiek syná oćietnégo y vpornégo/ któryby nie słuchał oycowskiégo ábo máćierzyńskiégo roskazánia/ á skarány/ wzgárdziłby posłußnym bydź: 19 poimáią go y powiodą do stárßych miástá onégo/ y do brámy sądowéy/ 20 y rzeką do nich: Ten náß syn/ vporny y oćietny iest: nászégo vpominánia słucháć niechce/ biesiádámi sie báwi/ y nierządem/ y vcztámi: 21 Kámieńmi go vtłoczy lud miástá/ y vmrze: ábyśćie odieli złé z pośrzodku was/ á wßytek Izráel słyßąc áby sie bał. 22 Gdy popełni człowiek co śmiercią karano bydź ma/ á skazány ná śmierć/ záwießony będzie ná ßubienicy: 23 nie zostánie ná drzewie trup iego: ále tegóż dniá będzie pogrzebiony: bo przeklęty od Bogá iest/ który wisi ná drzewie: y żadną miárą nie splugáwiß ziemie twoiéy/ którąć PAN Bóg da w ośiádłość.

Syn pierworodny. 1. Par.5. a 1.

Z Synem vpornym y zuchwáłym co czynić.

Smierć ná drzewie, która bluźnierce y báłwochwálce v Zydów karano. Gal.3.b.13.

ROZDZ. XXII.

NIE vyzrzyß wołu brátá twego ábo owce błądzącą/ y miniesz/ ále przywiedzieß brátu twemu: 2 choćiaż nie iest bliski brát twóy/ áni go znaß: przywiedzieß do domu twego/ y będą v ciebie póki ich ßukáć będzie twóy brát/ y odbierze. 3 Tákże vczyniß z osłem/ y z ßátą/ y z káżdą rzeczą brátá twego którąby zginęłá: ieśli ią naydzieß/ nie zániedbay iákoby cudzéy. 4 Jeśli vyzrzyß osłá brátá twego/ ábo wołu/ á on padł ná drodze/ nie przeniesieß okiem/ ále z nim podnieśieß. 5 Nie obłecze sie niewiástá w mezkié odzienié/ áni mąż vżywáć będzie ßáty niewieściéy: bo brzydki iest v PANA który to czyni. 6 Jeśli idąc w drodze ná drzewie ábo ná ziemi gniazdo ptaßé naydzieß/ á mátkę ná ptaßętách/ ábo ná iáycach siedzącą: nie poimaß iéy z dziećmi: 7 ále odlećieć dopuśćiß máiąc poimáné dzieći: ábyć sie dobrze dźiáło/ á długi czás żył. 8 Gdy zbudujeß dóm nowy/ vczyniß mur dáchu w około: áby nie byłá wylaná krew w domu twoim/ á byłbyś winien/ gdyby sie kto zemknął/ y spádł ná dół. 9 Nie będzieß posiewał winnice twéy różnym nasieniem: by sie y siew któryś siał/ y co sie rodzi z winnice/ záraz nie poświeciło. 10 Nie będzieß orał wołem pospołu y osłem. 11 Nie oblecześ sie w

Rzeczy od bliźniégo zgubionéy strzedź.

boiéy skryć niemożeß H.

Szatinßéy rzéci nie oblóczyć.

Gniazdo ptáßé.

Rzeczy miłosierdzia.

áby's nie pomázał krwią domu twego. Leu.19.19.

to iest, nie splugáwiło, Hebr.

Rzeczy róznych zakázuie mießáć, ná przestrogę confuziiéy y nieczystości.

ßáte/

ßáte/ która z wełny y ze lnu iest vtkána. 12 Sznurki ná kráiách poczyniß ná cztérech końcách płaszczá twego którym sie odziewáć bedzieß. 13 Jesli mąż póymie żone/ á potymby ią miał w nienawiśći/ 14 y ßukałby przyczyn dla którychby ią opuśćił/ zárzucáiąc iéy złą sławe/ y rzékłby: Poiąłem te żone/ y wßedßy do niéy/ nie nálazłem ią panną: 15 wezmą ią oćiec y mátká iéy/ y przyniosą z sobą znáki pánieństwá iéy do stárßych miástá/ którzy są w brámie: 16 y rzécze oćiec: Córke moie dałem temu zá żone/ którą iż ma w nienawiśći/ 17 kłádzie ná nie złą sławe/ że powiáda/ Nie nálazłem córki twoiéy panną: á oto té są znáki pánieństwá córki moiéy. A rozwiną prześcierádło przed stárßymi miástá: 18 y poimáią stárßy onégo miástá mężá/ y vbiią go/ 19 skázuiąc go nád to ná sto syklów srébrá/ które da oycowi dziéwki: iż puśćił złą sławe ná pánne Jzráelską: y bedzie ią miał zá żone/ y nie bedzie iéy mógł opuśćić przez wßytkie dni żywotá swego. 20 A ieśli prawdá iest co zárzucał/ y nie nálazło sie w dziéwce pánieństwo: 21 Wyrzucą ią ze drzwi domu oycá iéy/ y kámieńmi ztłuką ią mężowie miástá onég y vmrze: bo vczyniłá háńbe w Jzráelu/ że nierząd popełniłá w domu oycá swego/ á odéymieß złé z pośrzód śiebie. 22 Jesliby mąż spał z żoną drugiégo/ oboie vmrze/ to iest cudzołożnik y cudzołożnicá/ á odéymieß złé z Jzráelá. 23 Jesliby dziéweczke pánne zrekował mąż/ á nálazłby ią kto w mieśćie y leżałby z nią/ 24 oboie wywiedzieß do brony miástá onégo/ y kámieńmi vtłoczeni bedą: dziéwká że nie wołáłá bedąc w mieśćie: mężczyzná iż poniżył żone bliźniégo swego: á odéymieß złé z pośrzód śiebie. 25 Ale ieśli ná polu nálazł mąż dziéwke/ która zrekowána iest/ á vchwyćiwßy leżałby z nią/ on sam vmrze: 26 dziéwká nic ćierpiéć nie bedzie/ áni iest winná śmierći: bo iáko zbóycá powstáie przećiw brátu swemu/ y zábiia go: ták sie y dziéwce przydáło. 27 Sámá byłá ná polu/ wołáłá/ y nikt nieprzybył/ ktoby ią wybáwił. 28 Jesli naydzie mąż dziéweczke pánne/ która nie ma oblubieńcá/ á vchwyćiwßy bedzie spał z nią/ á rzecz do sądu przyidzie: 29 da on który spał z nią/ oycu dziéwki piecdźieśiąt syklów srébrá/ y bedzie ią miał zá żone/ iż ią poniżył: nie bedzie iéy mógł opuśćić przez wßytkie dni żywotá swégo. 30 Nie póymie człowiek żony oycá swego/ áni odkryie przykrycia iego.

Karánie mężá żonę niewinnie osławiáiącégo.

prześcierádło.

Karánie cudzołostwá.

Zgwałcenie zrekowánéy.

Zgwałcenie dźiéwki.

ROZD. XXIII.

1 A Nie wnidzie rzezániec który ma stárté ábo wyrznioné iądrá/ y vrzniony korzeń do kośćiołá PANSKIEGO. 2 Nie wnidzie Mámzer/ to iest zniérządnicé vrodzony do kośćiołá PANSKIEGO áż do dźieśiątégo pokolenia. 3 Ammonit y Moábit/ áni po dźieśiątym pokoleniu nie wnidą do kośćiołá PANSKIEGO ná wieki. 4 Bo wam niechćieli zábieżeć z chlebem y z wodą ná drodze kiedyśćie wyßli z Ægyptu/ á iż náieli przećiw tobie Báláámá syná Beorowégo z Mezopotámiéy Syryiskiéy/ áby ćie przeklinał: 5 B y niechćiał PAN Bóg twóy słucháć Báláámá/ y obróćił przeklectwo iego w błogosłáwieństwo twé/ dla tego/ 6 że ćie vmiłował. Nie vczyniß z nimi pokoiu/ áni sie bedzieß stárał o ich dobré przez wßytkie dni żywotá twego ná wieki. 7 Nie maß sie brzydźić Jdumeyczykiem/ bo brát twóy iest/ áni Aegyptczykiem/ boś przychodniem był w źiemi iego. 8 Którzy sie z nich narodzą/ w trzećim pokoleniu wnidą do kośćiołá PANSKIEGO. 9 Kiedy wynidźieß przećiw nieprzyiaćiołóm twoim ná woyne/ strzeż sie bedźieß od wßelkiéy złéy rzeczy. 10 Jesli bedzie miedzy wámi człowiek/ któryby sie snem nocnym splugáwił: wynidzie zá obóz/ 11 y nie wróći sie áż sie ku wieczorowi omyie wodą/ á po zachodźie słońcá wróći sie do obozu. 12 Bedźieß miał mieysce zá obozem/ gdźie bedzie wychodźił ná potrzebe przyrodzoną/ 13 C niosąc kołek zá pásem/ á gdy vsiedźieß/ wykopaß w koło: á wykopáną źiemią okryieß to czegos pozbył: 14 Bo PAN Bóg twóy chodźi w

Tychći nie brónił przypuszczáć do zakonu/ ále zákázuie małżeństwá z tá kimi/ iż ábo są nie sposobni do rodzenia/ álbo są niedobréy stáwy.

Nu:22. a 5. Nehem: 13, a 2.

Splugáwienie nocné.

motyke

s naturæ: Vi:

pośrzodku obozu áby cie wyrwał / y podałci nieprzyiaćiele twoie: y niech bedźie obóz twóy [a] świety / á niech nie bedźie w nim widáć żadnégo plugástwá / áby ćie nie opuśćił.

[a] czysty.

Zbiegłégo niewolniká nie wydáć.

15 Nie wydaß niewolniká PANV iego / ktoryby sie vciekł do ćiebie. 16 bedźie mieszkał z tobą ná mieyscu ktoré mu sie podoba / y w iednym z miast twoich odpocznie: nie zásmucay go.

Nierządnice zákázuie.

17 Nie bedźie nierządnicą z córek Izráelowych / áni nierządnik z synów Izráelowych. 18 Nie bedźießz ofiárowáł zapłáty wßetecznice / áni zapłáty psá w domu PANA Bogá twégo / cożkolwiekby było coś ślubował: bo oboie brzydkość iest v PANA Bogá twégo.

Nie lichwić.

19 Nie pożyczyß brátu twemu ná lichwe pieniedzy / áni zboża / áni żadnéy innéy rzeczy: 20 [b] D ále obcému. Lecz brátu twemu tego czego mu trzebá bez lichwy pożyczyß: ábyć błogosłáwił PAN Bóg twóy w káżdéy spráwie twéy w ziemi do ktoréy wnidźießz posieść ią.

Sluby wypełniáć.

21 Gdy ślub poślubiß PANV Bogu swemu / nie bedźießz zwlaczał oddáć: bo sie go bedźie vpominał PAN Bóg twóy / á iezlibyś zwlaczał / bedźieć zá grzéch poczytano. 22 Jesli niechceß obiecáć / bez grzéchu bedźieß. 23 Ale co raz wyßło z vst twoich / záchowaß / y vczyniß iákoś obiecał PANV Bogu twemu / á własną wolą y vsty twymi wyrzékłeś. 24 Gdy wnidźieß do winnicé bliźniégo twego / iédz iágód ileć sie podoba: á z winnice z sobą nie wynoś. 25 Jesli wnidźieß we zboże bliźniégo twego / rwáć kłosy bedźieß / y reką zetrzeß / ále śierpem żąć nie maß.

Lichwá zákázána.

19 *Nie pożyczyß brátu twemu ná lichwę.*] Lichwy / wßélákie práwo zákázuie: Práwo naprzod przyrodzoné ktorégo sie y Philosophowie Pogáńscy trzymáli / Cicero lib. 2. de officijs. Plato w Diálogu ktory Hipparchum nazwał. Aristoteles 1. Polit. cap. 4: Práwo Boskie / Psal. 14. Psal. 54. Ezech. 18 v. 8. Práwo kośćielné duchowne / Concilium Nićeńskie piérwße y Láteráńskie zá czásu Alexándrá trzéćiégo. Lugduńskie / y Wiedeńskie. Práwo świeckie Cod. Tit. de vsuris lege Eos. lege Nullo. Jákoż sie tedy rozumie co tu mówi / Nie pożyczyß brátu twemu ná lichwe ále obcemu? bo tu dopuśćił Zydóm bráć lichwe od cudzych. Wßákże tych słów ten iest pospolity wykład: To iest / ieslize maß lichwić / ráczey cudzemu á nie swemu daway ná lichwe / bo ácz oboie złe / wßákże owo gorße. A ták nie dopuśćił tu lichwy iákoby rzeczy dobréy / ále gdźieby nie mogło bydź dla ich zátwárdzenia ináczéy / tedy wżdy mniéy złégo dáć obcemu niż swemu / ácz oboygá nie chwali. Jáko też zacny przykład o rozwodách. Niżéy 24. ktorych w prawdźie nie godźiło sie czynić / wßákże dla ich zátwárdzenia / y té im przéyźrzał że nie karał. Matt. 19. v. 6. Może sie y to powiedźieć / że dla tego mogli Żydźi od Pogan bráć lichwy / iż Pogánie ich máietnośći gwałtem trzymáli / przeto im Bóg pozwolił przez lichwe odbieráć od Pogan máietnośći niesłusznie zátrzymáne. Jáko też przed tym pozwolił złupić Aegypt. Exod. 12. v. 36.

ROZD. XXIIII.

Rozwodu dozwolenie. Mat: 5. c 32. 19. a 7. Mar: 10. a 4.

1 A Jeśli póymie człowiek żone / y bedźie ią miał / y nie naydźie łáski przed oczymá iego dla iákiégo plugástwá: nápiße list rozwodny / y da w reke iéy y puśći ią z domu swégo. 2 A gdy odßedßy póydźie zá inßégo męża / 3 y onby ią też miał w nienawiśći / y dałby iéy list rozwodny / y puśćiłby ią z domu swégo / 4 ábo by wiec vmárł: nie bedźie mógł piérwßy mąż znowu wźiąć zá żone: bo iest splugáwiona / y zstała sie brzydką przed PANEM: byś nie przypráwił o grzech źiemie twoiéy / ktorąćby PAN Bóg twóy dał ábyś posiadł.

Pofolgowánie nowym małżonkóm.

5 Gdy weźmie człowiek świeżo żone / nie wnidźie ná woynę / áni nań żadna potrzebá pospolita włożona nie bedźie / B ále wolen bedźie bez winy w domu swym / áby sie przez ieden rok weselił z żoną swą.

Zastáwy iákie máią bydź. [c] to iest, náczynie żywnośći swoiéy.

6 Nie bedźießz brał w zastáwie spodniégo y zwierzchniégo kámienia młyńskiégo / [c] ábowiem duße swą zástáwił v ćiebie. 7 Jesliby sie náláazł człowiek / námawiáiący brátá swego z synów Izráelowych / á przedawßy go wźiąłby pieniądze: bedźie zábit / á odeymießz złé z pośrzód śiebie. 8 Strzeż pilnie ábyś nie wpadł w záráze trądu / ále vczyniß wßytko czegokolwiek ćie náucza kápłani rodu Lewitckiég / według tego iákom im przykazał / y wypełniß z pilnośćią. 9 Pámietayćie co vczynił PAN Bóg wáß Máriiéy ná drodze / gdyśćie wychodźili z Aegyptu.

Nu: 12. c 10.

Jáko bráć zastáwy.

10 C Gdy sie bedźieß vpominał v bliźniégo twego iákiéy rzeczy ktorąć dłużen:

nie wni=

nie wnidźieſz do domu iego / ábyś wźiął záſtáwe: 11 ále bedźieſz ſtał przed domem / á onći wynieśie co bedźie miał. 12 Lecz ieſli vbogi ieſt / nie przenocuie v ćiebie záſtáwá: 13 ále mu ią záraz wróćiſz przed zachodem słońcá: áby ſpiąc [f]wodźieniu ſwoim / błogoſłáwił tobie / á żebyś miał [g]ſpráwiedliwość przed PANEM Bogiem twoim. 14 Nie odmówiſz mytá [h]potrzebnégo y vbogiégo brátá twego / choć przychodniá który z tobą mieſzka w źiemi / y miedzy brámámi twémi: 15 ále tegóż dniá oddaſz mu zapłáte prace iego przed zachodem słońcá: bo vbogi ieſt / á z tego żywi duſze ſwoie: áby nie wołał do PANA przećiw tobie / y byłoćby poczytano zá grzéch. 16 Nie będą zábići oycowie zá ſyny / áni ſynowie zá oyce: ále káżdy zá grzéch ſwóy vmrze. 17 Nie wywróćiſz ſądu przychodniá áni śieroty / áni weźmieſz w záſtáwie ſzáty wdowy. 18 Pámietay żeś ſłużył w Aegyptćie y wybáwił ćie ztámtąd PAN Bóg twóy. Przeto przykázuie tobie ábyś te rzecz czynił. 19 Gdy bedźieſz żął zboże ná ſwym polu / á zápomniawſzy ſnop zoſtáwiſz: nie wróćiſz ſie ábyś go wźiął: ále przychodniowi y śierоćie y wdowie wźiąć dopuśćiſz. ábyć błogoſłáwił PAN Bóg twóy we wſzelkiéy robоćie rąk twoich. 20 Ieſli zbierzeſz owoce oliwné / cokolwiek ná drzéwiech zoſtánie / nie wróćiſz ſie żebyś zebrał: ále zoſtáwiſz 21 przychodniowi / śierоćie y wdowie. Ieſli obierzeſz winnice twoie: nie zbierzeſz gron pozoſtáłych: ále ſie doſtáną ná potrzebe przychodniowi / śierоćie y wdowie. 22 Pomni żeś y ty ſłużył w Aegyptćie / y przetóć przykázuie / ábyś czynił te rzecz.

[f] któréć był záſtáwił. [g] miłośierdźie G. [h] naiemniká, H.

Wdowá, śierotá, przychodźień. *Zniwo iákié ma być.* *Zapłáty nie zátrzymáć.* Leu. 19. c 15. Tob: 4. c 15. *Dobry zá złégo nie ćierpi.* 4. Reg: 14. b 6. 2. Para: 25. a 4.

ROZD. XXV.

Vſtáwá o bićzowániu.

1 Eſli bedźie ſpráwá miedzy którémi / á vćieką ſie do Sędźiów: kogo vznáią być ſpráwiedliwym / temu ſpráwiedliwośći zwyćieſtwo przyſądzą: kogo niezbożnym / oſądzą zá niezbożnégo. 2 A ieſli tego który zgrzéſzył obaczą godnégo bićia: położą go / y przed ſobą bić każą. [i]Według miáry grzéchu / bedźie y rázów miárá. 3 Wſzákże ták / żeby [k]liczby czterdźieſtéy nie przeſzły: áby ſzkárádźie pośieczony przed oczymá twémi nie odſzedł brát twóy. 4 [l]Nie záwiążeſz geby wołowi trącému ná boiowiſku zboże twoie. 5 Gdyby mieſzkáli brácia poſpołu / á [m]ieden z nich zeſzedłby bez potomſtwá / żoná zmárłégo nie póydźie zá innégo: ále ią póymie brát iego / y wzbudźi naśienie brátá ſwego: 6 y pierworodnégo z niéy ſyná imieniem iego názowie / áby nie było zgłádzoné imie iego z Izráelá. 7 A ieſliby nie chćiał poiąć żony brátá ſwego / która mu práwem należy: póydźie niewiáſtá do brámy mieyſkiéy / y vćiecze ſie do ſtárſzych / y rzecze: Nie chce brát meżá mego wzbudźić imienia brátá ſwego w Izráelu: áni mnie poiąć 8 zá żone. A wnet każą go przyzwáć / y zopytáią. Ieſli odpowie: Nie chce iéy wźiąć zá żone: 9 przyſtąpi [n]niewiáſtá do niego przed ſtárſzymi / á śćiągnie bót z nogi iego / y plunie mu w twarz iego / y rzecze: Ták ſie ſtánie człowiekowi / który niebuduie domu brátá ſwego. 10 A názową imie iego w Izráelu: Dóm rozzutégo. 11 Ieſliby mieli miedzy ſobą poſwar dwá meżowie / y ieden z drugim wádźićby ſie pocżął: á chcąc żoná iednégo wyrwáć meżá ſwego z ręki mocnieyſzégo / y ſćągnełáby reke y vchwyćiłáby zá mezki członek iego: 12 vtnieſz iéy reke / áni ſie zmiekczyſz nád nią żadnym miłośierdźiém. 13 Nie bedźieſz miał w worku różnych gwichtów: wietſzégo y mnieyſzégo: 14 áni bedźie w domu twoim korzec wietſzy y mnieyſzy. 15 wage bedźieſz miał ſpráwiedliwą y prawdźiwą / y korzec równy y prawdźiwy bedźieſz miał / ábyś długi czás żył ná źiemi / którąć PAN Bóg twóy da. 16 Brzydźi ſie bowiem PAN twóy tym który to czyni / y mierźi go wſzelka nieſpráwiedliwość. 17 Pomni coć vczynił Amálek w drodze / kiedyś wychodźił z Aegyptu: 18 iákoć zábieżał: y oſtáteczné woyſká twego / którzy vſtáwſzy odpoczywáli / pobił / kiedyś ty był głodem y pracą ſtrapiony / á nie bał ſie Bogá. 19 Gdyć tedy PAN Bóg twóy da odpocznienié / á

[i] Ile kto záſłużył, tyle rázów odnieśie. [k] 2. Cor: 11. f. 24. *Zywność robiącému* [l] 1. Cor: 9. b 9. 1. Tim: 1. c 18. [m] Mat: 22. c. 24. Mar: 12. b 19 Luc: 8. d 28 Ruth: 4. b 5

[n] iątrew iego

Wagi y miáry ſpráwiedliwé. *Amálechity wygubić dla okrućieńſtwá.*

pod-

podbiie wszystkie wokół narody w ziemi którącć obiecał: wygłádzisz imie iego z podniebia: Strzeż ábyś niezápomniał.

5 *Y wzbudzi nasienie brátá swego.* Nie mász żadnego przykazánia w zakonie/ któréby zákazáło czystości chowáć ábo ślubić. Przetoż wiedz/ iż onych słów/ które wiec niektórzy przywodzą: Przeklety niepłodny: niémász w piśmie ś. A tu w tym rozdźiale mówi tylko o tym/ który brátá zmárłego żony poiąć niechćiał/ áby mu syny zrodził/ bo ten w nieiákiey niesławie zostawał. Hieron. in Is. 56. Aug. 14. contra Faustum C. vltimo.

ROZD. XXVI.

Piérwoćiny źiemie obiecáney kápłánóm ná znák wdźięczności.

1 A Gdy wnidźiesz do źiemie/ którąć PAN Bóg twóy da ábyś ośiadł y posiedźiesz ią/ y mieszkáć w niéy bedźiesz: 2 weźmiesz ze wszégo zboża twego piérwoćiny/ y włożysz ie w kosz/ y póydźiesz do mieyscá/ które PAN Bóg twóy obierze/ áby tám wzywano imienia iego: 3 y przystąpiwszy do kápłaná/ który ná on czás bedźie/ y rzeczesz do niego: Wyznawam dźiś przed PANEM Bogiem twoim/ żem wszedł do źiemie o którą przysiągł oycóm nászym żeby ią nam dał. 4 A przyiąwszy kápłan kosz z reki twoiéy/ postáwi przed oltarzem PANA Bogá twego: 5 y bedźiesz mówił przed oczymá PANA Bogá twego: Syryiczyk prześládował oycá mego/ który szedł do Aegyptu/ y gośćiem był tám w liczbie bárzo máłéy: y rozmnożył sie w naród wielki/ y mocny/ y nieprzeliczonégo mnostwá. B 6 A trapili nas Aegyptiánie y prześládowáli/ kłádąc brzemioná bárzo ćiezkie: 7 y wołálismy do PANA Bogá oyców nászych: który nas wysłuchał/ y weyźrzał ná vniżenié nászé/ y ná pracą/ y ná vćiśnienie: 8 y wywiódł nas z Aegyptu reką mocną y rámieniem wyciągnionym/ w stráchu wielkim/ w znákach y cudách: 9 y wprowádźił ná to mieysce/ y podał nam źiemie mlékiem y miodem płynącą. 10 A przetóż teraz ofiáruie piérwszé vrodzáie zboża źiemie którą mi dał PAN. y zostáwisz ie przed oczymá PANA Bogá twego/ y pokłoniwszy sie PANV Bogu twemu. 11 A vżywáć bedźiesz wc wszytkich dobrách/ które PAN Bóg twóy da tobie/ y domowi twemu/ ty y Lewit/ y przychodźień który ztobą iest: 12 C Gdy wypełnisz dźiesiecine wszech vrodzáiów twoich/ roku dźiesiecin trzećiégo dasz Lewitowi/ y przychodniowi/ y śierocie/ y wdowie/ áby iedli miedzy bramámi twémi/ y náiedli sie: 13 y rzéczesz przed oczymá PANA Bogá twego: Wyniosłem co iest poświecono z domu mego/ y dałem to Lewitowi/ y przychodniowi/ y śierocie/ y wdowie/ iákoś mi roskazał: nie przestąpiłem przykazánia twego/ ánim zápomniał roskazánia twego. 14 Nie iadłem z nich w żałobie moiéy/ ánim ich oddźielił w iákiéykolwiek nieczystośći/ ánim wydał z tych rzeczy nic ná rzecz pogrzebną. Byłem posłuszen głosu PANA Bogá mego/ y vczyniłem wszytko iákoś mi przykazał. 15 Weyźrzyż z świątnice twoiéy/ y z wysokiego niebiós mieszkánia/ á błogosław ludowi twemu Izráelskiému/ y źiemi którąś nam dał/ iákoś przysiągł oycóm nászym/ źiemi mlékiem y miodem płynącéy. D 16 Dźiśia PAN Bóg twóy przykazał tobie/ ábyś czynił té przykazánia y sądy: y strzégł/ y pełnił ze wszytkiégo sercá twego/ y ze wszytkiéy duszé twoiéy. 17 PANAś dźiś obrał/ ábyć był Bogiem/ á żebyś chodźił drógámi iego/ y strzégł Cerémoniy iego/ y przykazánia y sądów/ á był posłuszen roskazániu iego. 18 A PAN obrał ćie dźiś/ ábyś mu był ludem osobliwym/ ták iákoć powiedźiał/ á żebyś strzégł wszytkiégo przykazánia iego: 19 y żeby ćie vczynił wysszym náde wszytkié narody które stworzył ku chwale y imieniu y sławie swoiéy: ábyś był ludem świetym PANA Bogá twego/ iáko mówił.

piérwsze vrodzáie.

Modlitwá przy ofiárowániu piérwoćin.

Trzećiégo roku dźieśięciny Lewitóm, śierotóm, wdowóm, y przychodniom. wys. 14 v. 22

co iest, dźieśięcinę Bogu poświęconą. wys. 14 d 20

ábo w żałobie.

Isa: 63. d 15. Bar: 2. d 16.

wys: 7 a 6.

który ćie stworzył. H.

ROZD. XXVII.

Ołtarz kaže z budowáć y ná nim nápisáć przykazánié Boże.

1 A PRzykazał Moyzeß y stárßy Izráelá ludowi / mówiąc: Strzeżcie wßytkiegß rozkazánia / które wam dźiś przykázuie. 2 A gdy przeydźiećie przez Jordan do ziemie którąć PAN Bóg twóy da: postáwiß kámienié wielkié / y potynkuieß ie wapnem / 3 ábyś mógł ná nich nápisáć wßytkié słowá zakonu tego / przepráwiwßy sie przez Jordan: ábyś wßedł do ziemie którąć PAN Bóg twóy da / ziemie mlékiem y miodem płynącą / iáko przysiągł oycóm twoim. 4 Gdy tedy przeydźiećie Jordan / postawćie kámienié / które ia wam dźiś przykázuie ná górze Hebál / y potynkuieß ie wapnem: 5 y zbuduieß tám ołtarz PANV Bogu B twemu z kámieniá którégo sie żelázo 6 nie tknęło / á z kámieniá nie ciosánégo y nie wygładzonégo: y ofiáruieß ná nim cáłopalenia PANV Bogu twemu / 7 y ofiáruieß ofiáry zapokoyné / y będźieß tám iadł y vżywał przed PA- 8 NEM Bogiem twoim. A nápißeß ná kámieniách wßytkié słowá zakonu 9 tego znácznie y iáśnie. A rzekli Moyzeß y kápłani z rodu Lewitskiégo do wßytkiégo Izráelá: Pilnuy á słuchay Izráelu: Dźiśia zostałeś ludem PA- 10 NA Bogá twégo: Będźieß słuchał głosu iego / y będźieß czynił roskazánia y spráwiedliwośći / które ia przy- 11 kázuie tobie. A przykazał Moyzeß 12 ludowi dniá onégo / mówiąc: Ci stáną ná błogosłáwienié ludowi ná górze Garizim / przepráwiwßy sie przez Jordan: Simeon / Lewi / Judas / Issáchár / Jozeph / y Beniámin. 13 C A przećiwko ći stáną ná przeklinánié ná górze Hebál: Ruben / Gád / y Aser / y Zábulon / Dán / y Nephtháli. 14 A będą mówić Lewitowie / y rzéką do wßech mężów Izráelskich głosem wyniosłym: 15 Przeklęty człowiek który dźiáła rycine y zlićine / brzydliwość PANSKA / robotę rąk rzemieślniczych y stáwi ji w skrytośći. á odpowié wßytek lud / y rzécze / Amen. 16 Przeklęty który nie czći oycá swego y mátki. A rzécze wßystek lud / Amen. 17 Przeklęty który przenośi gránice bliźniégo swego. A rzécze wßytek lud / 18 Amen. Przeklęty który czyni że ślepy błądźi w drodze. A rzecze wßytek lud / 19 Amen. Przeklęty który wywráca sąd przychodniá / śieroty / y wdowy. 20 A rzecze wßytek lud / Amen. Przeklęty który śpi z żoną oycá swego / y D odkrywa przykryćié łóżká iego. A rzécze wßytek lud / Amen. 21 Przeklęty który nierząd płodźi z wßelákim bydlęćiem. A rzécze wßytek lud / Amen. 22 Przeklęty który śpi z śiostrą swoią / z córką oycá swego / ábo mátki swéy. A 23 rzécze wßytek lud / Amen. Przeklęty który śpi z świekrą swoią. A rzécze 24 wßytek lud / Amen. Przeklęty który táiemnie zábiie bliźniégo swego. A 25 rzécze wßytek lud / Amen. Przeklęty który bierze dáry / áby zábił duße krwie niewinnéy. A rzécze wßytek lud / A- 26 men. Przeklęty kto nie trwa w słowiech zakonu tego / áni ich skutkiem pełni. A rzécze wßytek lud / Amen.

Błogosłáwieństwo ludu ná górze Gárizim.

Przeklęctwo ná górze Hebál.

Dan: 9. c 11

ábo iżeß wßedł. H.

Exo: 20 d 25 Ios. 8.: f 31.

ROZD. XXVIII.

Błogosłáwieństwá chowáiącym przykazánié.

1 A JEsli będźieß słuchał głosu PANA Bogá twego / ábyś czynił y záchował wßystkié przykazánia iego / które ia dźiś przykázuie tobie / vczyni ćię PAN Bóg twóy wyßßym nád wßytkié narody które są ná źiemi. 2 A przyidą ná ćię té wßystkie błogosłáwieństwá / y imą sie ćiebie: iesli iednák słucháć będźieß przykazánia iego. 3 Błogosłáwionyś ty w mieśćie y błogosłáwiony ná polu. 4 Błogosłáwiony owoc żywotá twego / y owoc źiemie twéy / y owoc bydłá twoiégo / stádá / dobytków twoich / y owczárnie owiec twoich. 5 Błogosłáwioné gumná twoie 6 y błogosłáwioné ostátki twoie. Błogosłáwiony będźieß ty wchodząc y 7 wychodząc. Da PAN nieprzyiacioły twoie którzy powstáią przećiw tobie / padáiące przed oczymá twymi: iedną drógą wynidą przećiw tobie / á śiedmią dróg vćiekáć będą przed o-

Maiętność wßeláka.

kosße chlebowé.

Zwyćięstwo nád nieprzyiaćielem.

bliczem

8 bliczem twoim. ⁹ Spuśći PAN błogosłáwieństwo ná spiżárnie twoie/ y y ná wszystkie dźiełá rąk twoich/ y będźieć błogosłáwił w źiemi którą weźmiesz. 9 ⁹ Wystáwićie PAN sobie zá lud święty/ iákoć przysiągł: ieśli będźiesz strzegł przykazánia PANA Bogá twego/ y chodźił drogámi iego. 10 ⁹ A vyźrzą wszystkie narody źiem/ że imię PANSKIE wzywáné iest nád tobą/ y bać sie będą ćiebie. B 11 ⁹ Dać PAN obfitość wszego dobrá/ owocu żywotá twego/ y owocu bydłá twego/ y owocu źiemie twéy/ którą przysiągł PAN oycóm twoim ábyć ią dał. 12 ⁹ Otworzy skarb swóy bárzo dobry niebo/ áby dáło deszcz źiemi twéy czásu swego/ y będźie błogosłáwił wszystkim robotóm rąk twoich: A będźiesz pożyczał wielóm narodóm/ á sam v nikogo pożyczáć nie będźiesz. 13 ⁹ Postáwi ćie PAN ʺgłową á nie ogonem: y będźiesz záwsze ná wierzchu/ á nie ná spodku: ieśli iednák słucháć będźiesz przykazánia PANA Bogá twego/ które ia dźiś przykázuie tobie/ á będźiesz strzégł y czynił/ 14 ⁹ á nie vstąpisz od niego/ ni ná práwo ni ná lewo/ áni póydźiesz zá bogámi cudzymi/ áni im służyć będźiesz. 15 ⁹ *Ale ieśli nie będźiesz chćiał słucháć głosu PANA Bogá twego/ ábyś strzégł y czynił wszystko roskazánie iego y Ceremonię które ia dźiś przykázuie tobie: przyidą ná ćie té wszytkie przeklectwá/ y chwycą sie ćiebie. 16 ⁹ Przeklęty będźiesz w mieśćie/ przeklęty ná polu. 17 ⁹ Przeklęté ʺgumno twoie/ y przeklęté ostátki twoie. 18 ⁹ Przeklęty owoc żywotá twego/ y owoc źiemie twoiéy/ stádá wołów twoich/ y trzódy owiec twoich. 19 ⁹ Przeklęty będźiesz wchodząc y 20 przeklęty wychodząc. ⁹ Przepuśći PAN ná ćie głód y łáknienie/ y przeklectwo C ná wszytkie spráwy/ które będźiesz czynił: áż ćie zetrze y zátráci prędko/ dla ʺwynálazków twoich bárzo złych w 21 których eś mie opuśćił. ⁹ Niechći przyda PAN morowé powietrze/ áż ćie wyniszczy z źiemie do którey wnidźiesz 22 posieść ią. ⁹ Niechay ćie PAN skarze ʺniedostátkiem/ gorączką y źimnicą/ vpaleniem y gorącem/ y skáżonym powietrzem y rdzą/ á niech ćie dogania/ 23 áż wyginiesz. ⁹ Niechay będźie niebo

Robotá rąk.
Poświęcenie.
Płodność.
Déscz y pogodá.
Pożyczánie.
ʺuczyni ćię przedniey-szym á nie po śledniey-szym.
*Leu: 26. b14. Tren: 2. f17. Mal: 2. a2. Baru: 1. d20
Przeklęctwá przestępuiących przykazánia.
ʺkosz twóy chlebowy.
ʺzłośći spraw twoich.
Powietrze.
ʺábo puchlinę. H.
Gorączká.
Suchość.

które nád tobą iest miedźiáne: á źiemiá którą depcesz/ żelázna. 24 ⁹ Niech da PAN zá deszcz źiemi twoiéy proch/ á z niebá niech ná ćie zstąpi popiół/ áż 25 będźiesz wniwecz obrócon. ⁹ Niechay ćie poda PAN vpadáiącego przed nieprzyiaćioły twymi/ iedną drogą wychodź przećiwko im/ á śiedmią vćiekay/ á bądź rozproszon po wszystkich 26 królestwách źiemie. ⁹ A niech będźie trup twóy pokármem wszytkim ptakóm powietrznym y źwierzóm źiem- 27 nym niech nie będźie ktoby odpędźał. ⁹ Niechay ćie záráźi PAN wrzodem Aegyptskim/ y cześć ćiáłá przez którą plugástwá wychodzą krostámi y świerzbem: ták żebyś nie mógł być 28 vlęczon. ⁹ Niechay ćie skarze PAN odeszćiem od rozumu y ślepotą/ y szaleństwem/ 29 ⁹ y mácay o południu/ iáko zwykł mácáć ślepy w ćiemnośćiách/ á nie prostuy dróg twoich. A przez wszytek czás odnoś potwarz/ á bądź gwałtem potłumion/ á niéy ktoby ćie wybáwił. 30 ⁹ Poymi żonę/ á drugi niechay z nią śpi: dóm zbuduy/ á w nim nie mieszkay: násadź winnice/ á nie zbieray z 31 niéy winá. ⁹ Wołu twego niech zábiią przed tobą/ á nie iédz z niego: osłá D twego niech porwą przed oczymá twymi/ á niechći go nie wróćą: Owce twoie niech będą dáné nieprzyiaćiołom twoim/ á niech nie będźie ktoby ćie dopomógł. 32 ⁹ Synowie twoi y córki twé niech będą dáné inszému narodowi/ ná co będą pátrząć oczy twoie/ y vstáwáć pátrząc ná nie przez cáły dźień: á niech nie będźie ʺsiły w ręce twoiéy. 33 ⁹ Owocé źiemie twéy/ y wszystkie prácé twoie/ niechay poié lud którego nie znasz: á bądź záwsze potwarz ćierpiący y vćisnion po wszytkie dni/ 34 ⁹ y zdumiáły od strachu tych rzeczy/ które będą widźiáły oczy twoie. 35 ⁹ Niech ćie záráźi PAN złym wrzódem ná kolenióch y ná łystách/ y niech ćie nie mogą vleczyć/ od stopy nogi áż do wierzchu twego. 36 ⁹ Záwiedźie ćie PAN/ y Królá twego/ którego vstáwisz nád sobą/ do narodu którego nie znasz ty y oycowie twoi/ y będźiesz tám służył bogóm cudzym/ drewnu y kámieniu. 37 ⁹ A będźiesz strácony/ przypowieśćią y baśnią wszystkim narodóm do 38 których ćie PAN w prowádźi. ⁹

Vćiekánie przed nieprzyiaćielem.
Wrzody.
Szaleństwo.
Potwarzy.
Żony y máiętnośći odięćie.
ʺná ich wybáwienie.
Owoc źiemie.
Złé wrzody.
Poimánie.

Mich: 6. d 15. Aggei 1. b 6. *Száráńcza.*

Siéw wielki wrzućiß w źiemie/ á máło zbierzeß: bo wßytko pożrze ßáráńcza. [39] Winnice náſádźiß y okopaß: á winá pić nie bedźieß/ y nic z niéy nie zbierzeß: bo ią robacy ſpuſtoßą. [40] Oliwy mieć bedźieß we wßech gránicách twoich/ á oliwą ſie mázáć nie bedźieß: bo opadáią y zginą. [41] Synów y córek národźiß/ á nie záżyieß ich: bo ie záwiodą w niewolą. [42] Wßyſtkié drzéwá twoie/ y owoce źiemie twoiéy rdzá zniſczy.

E

Przychodźień.

[43] Przychodźień który mießka z tobą wſtąpi ná ćie/ y bedźie wyßßy: á ty zſtąpiß/ y bedźieß niżßy. [44] On tobie pożyczáć bedźie/ á ty mu nie bedźieß pożyczał. On bedźie głową/ á ty ogonem. [45] A przyidą ná ćie wßyſtkie té przeklectwá/ y goniąc poimáią ćie áż zginieß: żeś nie ſłuchał głoſu PANA Bogá twego/ ániś chował przykazánia iego/ y Ceremoniy któreć roſkazał. [46] A bedą ná tobie znáki y cudá/ y ná plemieniu twoim áż ná wieki: [47] przeto żeś nie ſłużył PANV Bogu twemu w wéſelu y w rádośći ſercá/ dla wßyſtkich rzeczy doſtátku:

Niewola.

[48] bedźieß ſłużył nieprzyiaćielowi twemu/ któręgo PAN ná ćie przepuśći/ w głodźie y w prágnieniu/ y w nágośći/ y we wßelákim niedoſtátku: y włoży iárzmo żelázné ná ßyie twoie/ áż ćie zetrzé.

Naród cudzy.

[49] Przywiedźie ná ćie PAN naród z dáleká y zoſtátnich gránic źiemie/ ná podobieńſtwo orłá z pędem lecącégo: którégo iezyká nie bedźieß mógł rozumieć: [50] Naród bárzo wßeteczny/ który nie vczći ſtárégo/ áni ſie vlituie nád máłym/ [51] y pożrze owoc bydłá twégo/ y pożytki źiemie twéy: áż zginieß/ y nie zoſtáwić pßénice/ winá y oliwy/ ſtad krów/ y trzód owiec: áż ćie wygubi/ [52] y zetrze we wßyſtkich miáſtách twoich/ y obálą ſie mury twoie mocné y wyſokie/ którymeś dufał we wßytkiéy źiemi twoiéy.

F

Baru. 2 a 2. Thren. 4. b 10. *Oblężenié.*

Bedźieß oblężon w mieśćiech twoich we wßyſtkiéy źiemi twéy/ którąć da PAN Bóg twóy: [53] y bedźieß iadł owoc żywotá twego/ y mięſo ſynów twoich y córek twoich/ któréć PAN Bóg twóy da/ w vćiśnieniu y ſpuſtoßeniu/ którym ćie śćiśnie twóy nieprzyiaćiél. [54] Człowiek roſkoßny y zbyteczny bárzo/ bedźie záyżrzał brátu ſwemu/ y żenie która leży ná łonie iego/ [55] áby im nie dał mięſá ſynów ſwoich/ któré bedźie iadł: przeto że nic inßégo nie ma w oblężeniu y niedoſtátku/ którym ćie ſpuſtoßą nieprzyiaćiele twoi/ we wßytkich mieśćiéch twoich. [56] Niewiáſtá pieſczona á roſkoßnicá/ która po źiemi chodźić nie mogłá/ áni ſtopy nóg poſtáwić/ od roſkoßy y pieſczoty wielkiéy/ bedźie záyźrzáłá mężowi ſwemu/ który leży ná łonie iéy dla mięſá ſyná y córki/ [57] y czepká/ który wychodźi z pośrzód łoná iéy/ y dla dźiatek/ które ſie téyże godźiny vrodźiły. bo ie bedą ieść potáiemnie/ dla niedoſtátku wßech rzeczy w oblężeniu y ſpuſtoßeniu/ którym ćie śćiśnie twóy nieprzyiaćiél w mieśćiéch twoich.

wł. słów Hebr.

[58] Jeſli nie bedźieß ſtrzégł y czynił wßyſtki słowá zakonu tego/ które w tych kśiegách ſą nápiſáné/ á nie bedźieß ſie bał imieniá iego chwálebnégo y ſtráßnég/ to ieſt PANA Bogá twégo: [59] rozmnoży PAN plagi twoie/ y plagi naśienia twego/ plagi wielkie y trwáłé/ choroby złé y vſtáwiczné.

Plagi Aegyptſkié.

[60] A obróći ná ćie wßyſtkié vtrapienia Aegyptſkié którycheś ſie lękał/ y chwycą ſie ćiebie: [61] nád to wßyſtkié niemocy y plagi/ które nie ſą nápiſáné w kśiegách zakonu tego/ przywiedźie PAN ná ćie/ áż ćie zetrze:

G

[62] y zoſtániećie w máłéy liczbie/ którzyśćie przed tym byli iáko gwiazdy niebieſkié prze mnoſtwo: przeto żeś nie ſłuchał głoſu PANA Bogá twego. [63] A iáko ſie przed tym rádował PAN nád wámi/ czyniąc wam dobrze y rozmnażáiąc was: ták ſie bedźie rádował trácąc was y wywracáiąc/ żebyśćie znieśieni byli z źiemie do któréy wnidźieß pośieść ią.

Roſpróßenié.

[64] Rozpróßy ćie PAN miedzy wßyſtkié narody od końcá źiemie/ áż do gránic iéy: y tám bedźieß ſłużył bogóm cudzym/ których y ty nie znaß y oycowie twoi/ drzewnóm y kámieniom. [65] Miedzy narody téż onémi nie vſpokoiß ſie/ áni bedźie miáłá odpoczynku ſtopá nogi twoiéy. Dać tám bowiem PAN ſerce lękliwé/ y oczy vſtáiącé/ y duße żáłośćią vtrapioną/ [66] y bedźie żywot twóy iákoby wißący przed tobą. Bedźieß ſie bał w nocy y we dnie/ á niebedźieß wierzył żywotowi twému. [67] Poránu bedźieß

Nie bedźieß pewien żywotá twégo.

mówił

mówił: Kto mi da wieczór? á w wieczór: Kto mi da zaránie? dla strwożenia sercá twego/którym sie strácháć bedźieß/y dla tego co widźieć bedźieß oczymá twymi. 68 Odwiedźie cie PAN w okrećiech do Aegyptu tą drógą/ o ktoréyći mówił/ żebyś iéy wiecéy nie widźiał. Tám bedźieß záprzedan nie przyiaciołóm twoim zá niewolniki/ y zá niewolnice/ á nie bedźie ktoby kupował.

ROZD. XXIX.

Wspomi-nániem Boskich dobro-dźieystw ku záchowániu przykazánia nápomina Exo:19.a 4.

1 A Te są słowá przymiérza/ które PAN przykazał Moyzéßowi postánowić z synmi Izráelowymi w źiemi Moáb: oprócz onego przymiérza które z nim stánowił ná Horeb. 2 Y zwołał Moyzéß wßytkiego Izráelá/y rzekł do niego: Wyśćie widźieli wßytko co czynił PAN przed wámi w źiemi Aegyptskiéy Pháráonowi/ y wßytkim sługóm iego/y wßytkiéy źiemi iego: 3 pokusy wielkié/ które widźiáły oczy twoie/ znáki oné y cudá wielkié/ 4 y [a]nie dał wam PAN sercá rozumnégo/ y oczu widzących/y vßu które mogą słyßéć/áż do dniá dźisieyßego. 5 [b]Wiodł was przez czterdźieśći lat po puszczy: á nie wytárły sie ßáty wáßé/ áni bóty nóg wáßych nie popsowáły sie od stárośći. 6 Chlebáśćie nie iedli/ winá y sicery nie piliśćie: ábyśćie wiedźieli żem ia iest PAN Bóg wáß. 7 Y przyßliśćie ná to mieysce: y wyiechał Sehon król Hesebon/ y Og król Bázán/ záiéżdżáiąc nam ku bitwie. Y porázilismy ie: 8 B y wźieliśmy źiemie ich/ y dáliśmy ią w ośiádłość Rubenowi/ y Gádowi/y połowicy pokolenia Mánásse. 9 A ták strzeżćie słów przymiérza tego/ y pełnićie ie: [c]ábyśćie rozumieli wßystko co czynićie. 10 Wy dźiśia stoićie wßyscy przed PANEM Bogiem wáßym/Xiążetá wáßé/y pokolenia y stárßy y [d]náuczyćiele/y wßytek lud Izráelski/ 11 dźiatki y żóny wáßé/ y przychodźień który z tobą mießka w obozie/ prócz tych którzy drwá rąbią/y tych którzy wode noßą: 12 [e]ábyś przeßedł w przymiérzu PANA Bogá twégo/ y wprzysiedze/ którą dźiś PAN Bóg twóy stánowi z tobą: 13 áby cie wystáwił sobie zá lud/á sam był Bogiem twoim/ iákoć powiedźiał/ y iáko przysiągł oycóm twoim/Abráhámowi/ Izáákowi/ y Jákobowi: 14 Ani wam sámym ia to przymiérze czynię/ y té przysięgi vtwiérdzam: 15 ále wßytkim którzy tu są/ y których niémáß. 16 Wy bowiém wiećie iákośmy mießkáli w źiemi Aegyptskiéy/ y iákośmy przeßli przez pośrzodek narodów/ przez które idąc 17 C widźieliśćie obrzydłości y smrody/ to iest báłwány ich/ drewno y kámień/ srébro y złoto które chwalili. 18 By snać nie był miedzy wámi mąż/ ábo niewiástá/ dóm ábo pokolenie/ którego serce odwróciło sie dźiś od PANA Bogá náßégo/ żeby ßedł y służył bogóm onych narodow: y bylby miedzy wámi korzeń rodzący [f]żółć y gorzkość. 19 A gdyby vsłyßał słowá [g]téy przysięgi/ błogosłáwilby sobie w sercu swoim mówiąc: [h]Pokóy mi bedźie/ y bede chodźił w nieprawośći sercá mego: [i]á niech strawi piiána prágnącą/ 20 á PAN niech mu nieodpuśći: ále na ten czás nawiecéy niech sie zápali gniéw iego/ y zapálczywość przećiw onému człowiekowi/ y niech vśiedą ná nim wßytkié przeklectwá/ które w tych księgách są nápisáné: y niech wymáże PAN imie iego [k]z podniebiós/ 21 y wyniszczy go ná zátrácenié ze wßech pokoleni Izráelowych według przeklectw które sie w księgách zakonu y tego przymiérza zámykáią. 22 Y rzecze naród potomny/ y synowie którzy sie potym vrodzą/ y obcy którzy z dáleká przyiádą/widząc skaránia téy źiemie/y niemocy którémi ią PAN vtrapił/ 23 D siárką/ y solną gorącośćią spaliwßy/ ták żeby iéy potym nie śiano/ áni nic źielonégo nie rodźiłá/ ná kßtałt wywrócenia Sodomy y Gomorrhy/Adámy y Seboim/które wywróćił PAN w gniewie y w zapálczywośći swoiéy. 24 Y [l]rzeką wßyscy narodowie: Czemu ták PAN vczynił téy źiemi? Coż to zá gniéw zapálczywośći iego gwałtowny? 25 Y odpo-

[a] to iest, zrozumieć y słucháć, á to dla ich grzéchów.
[b] Wiódłem H wyżß:8. a 2.
wyżß:3. a 1.
[c] ábyśćie rostropnie czynili, áby sie wam dárzyło, H.
[d] przełożeni. H.
[e] od tego który drwá rąbie, áż do onégo który wode czérpa. H.
[f] grzéchy ćiężkié.
[g] tego przeklectwá, H.
[h] nie bedźie mi nic, Hebr.
[i] ábo iákoby chćiał piiánstwem vgáśić prágnienié.
[k] z źiemie, Hebr.
Gen:19.e 24
[l] 3. Reg: 9. b 8. Ier:22. b 5.

Przyczyná gniewu Bożego.

wiedzą: Iż opuścili przymierze PANSKIE / które vczynił z oycy ich / kiedy 26 ie wywiódł z ziemie Aegyptskiey: [a] y służyli cudzym bogóm / y kłániáli się tym których nieználi / y którym nie byli dáni [a]: 27 y dla tego się zápalił gniew PANSKI ná tę ziemię / że przywiódł ná nię wszytkie przeklectwá / które w 28 tych księgách są nápisáne: y wyrzucił ie z ziemie swey w gniewie / y w zápálczywośći / y rozgniewániu wielkim / y porzucił ie w cudzą ziemię / iáko się 29 dźiś pokázuie. Táiemnice PANV Bogu nászému: które są iáwne / nam y synóm nászym áż ná wieki / ábyśmy czynili wszytkie słowá zakonu tego.

[a] álbo którzy im nic nie dawáli. H.

ROZDZ. XXX.

Pokutuiącym obiecuie miłośierdźie.

1 A Dy tedy ná ćię przyda té wszytkie mowy / błogosłáwieństwo álbo przeklectwo / któréms przełożył przed oczy twoie: á ruszony żalem sercá twego miedzy wszytkiemi narody / do których ćie rozprószy PAN Bóg twóy / 2 y náwróćiß się do niego / y vsłuchaß roskazánia iego / iáko ia dźiś przykázuie tobie / z synámi twémi / ze wszytkiego sercá twego / y ze wszytkiey duße twoiey: 3 przywróći PAN Bóg twóy poimánie twoie / y smiluie się nád tobą / y zbierze ćie znowu ze wszytkich narodów / miedzy które ćie był pierwey rozprószył. 4 Bys był y ná kráie [b] niebá rozproszony / ztámtąd ćie wyćiągnie PAN Bóg twóy / 5 y weźmie y wprowádźi do ziemie / którą posiedli oycowie B twoi / y otrzymaß ią: á błogosławiąc ći rozmnoży ćie w wietszą liczbę niż byli oycowie twoi. 6 Obrzeże PAN Bóg twóy serce twé y serce nasienia twego: żebys miłował PANA Bogá twego ze wszytkiego sercá twego / y ze wszytkiey duße twoiey / ábyś mógł żyć. 7 A té wszytkie przeklectwá obróći ná nieprzyiaćioły twoie / y ná té którzy ćie nienawidzą y prześláduią. 8 A ty się náwróćiß / y vsłuchaß głosu PANA Bogá twego: y bedźieß czynił wszytkie przykazánia iego / które ia dźiś roskázuie tobie: 9 y vczyni PAN Bóg twóy / że bedźieß obfitował we wszytkich spráwách rąk twoich / w płodźie żywotá twego / y w owocu bydłá twego / y w vrodzáiu ziemie twoiey / y w żyzności wszech rzeczy. Abowiem náwróći się PAN / áby się weselił nád tobą we wszytkich dobrách / iáko się 10 weselił nád oycy twémi: ieśli iednák bedźieß słuchał głosu PANA Bogá C twego / y strzégł przykazánia iego / y Cęremoniy / które w tym zakonie są nápisáne: y náwróćiß się do PANA Bogá twego / ze wszytkiego sercá twego / y ze wszytkiey duße twoiey. 11 Roskazánie to które ia dźiś przykázuie tobie / nie iestći nád tobą / áni dáleko 12 odległe / áni położone ná niebie / żebys mógł mówić: Któż z nas może wstąpić do niebá / áby ie zniósł do nas / y żebyśmy słyszeli y skutkiem pełnili? 13 Ani zá morzem leżące / ábys przyczyny wynaydował / y rzekł: Kto z nas bedźie mógł przepłynąć morze / á przynieść ie áż do nas: ábyśmy słyszeli y czynili / co iest przykazano? 14 Ale bárzo blisko ćiebie iest [c] mowá w vśćiech twoich / y w sercu twoim / ábyś 15 ii czynił. Vważ żećiem dźiś położył przed oczy twoie / żywot y dobre / á z 16 drugiey strony / śmierć y złe: [d] ábyś miłował PANA Bogá twego / á D chodźił w drógách iego / y strzégł roskazánia iego / y Cęremoniy / y sądów: y ábys żył / á żeby ćie rozmnożył y błogosłáwił ći w ziemi do którey wchodźiß posieść ią. 17 Lecz ieśli się odwróći serce twoie / y nie bedźieß chćiał słucháć / á błedem zwiedziony pokłoniß się cudzym bogóm / y bedźieß im służył: 18 przepowiádamći dźisia / że zginieß / á máły czás bedźieß mießkał w ziemi / do którey wnidźieß przepráwiwßy się 19 przez Iordan posieść ią. Wzywam świádków dźiś Niebá y Ziemie / żem położył przed was żywot y śmierć / błogosłáwieństwo y przeklectwo. Obieray że tedy żywot / ábyś y ty żył y nasienie twoie: 20 y miłował PANA Bogá twego / y był posłußny głosu iego / y stał przy nim (bo on iest żywotem twoim / y przedłużeniem dni twoich) ábyś mießkał w ziemi / o którą przyśiągł PAN oycóm twoim / Abráhámowi / Izáákowi / y Iákobowi / żeby ią dał im.

[b] świátá.

Obrzezánie duchowne.

Przykazánie Boże nietrudne ku wyrozumieniu y wypełnieniu. Rzym. 10. b 6

[c] tá rzecz, to przykazánie.

[d] Ponieważ ia tobie dźiś roskázuię, H.

ROZD. XXXI.

Moyzéß przepowiáda śmierć swoię.

1 A Zedł tedy Moyzeß y mówił wßystkié té słowá do wßytkiego Jzráelá/ 2 y rzékł do nich: Sto y dwá dźieśćiá lat mi dźiś/ niemogę dáléy wychodźić y wchodźić/ á zwłaszczá że mi też PAN powiedźiał: Nie przéydźieß tego Jordanu. 3 PAN Bóg tedy twóy przéydźie przed tobą: ón wygłádźi wßytkié té narody przed oczymá twymi/ y pośiedźieß ie: á ten Jozue przéydźie przed tobą/ iáko PAN mówił. 4 A vczyni im PAN/ iáko vczynił Sehon y Og Królóm Amorrheyczyków/ y ziemi ich/ y wygłádźi ie. 5 Gdy tedy y té wam podda/ tákże im vczynićie 6 iákom wam roskazał. Meżnie czyńcie á vmacniaycie sie: nie bóyćie sie/ áni sie lekaycie ná vyzrzenié ich/ ábowiem PAN Bóg twóy sam iest wódzem twoim/ á nie opuśći áni cie odstąpi. 7 A záwołał Moyzeß Jozuégo/ y rzékł mu przed wßytkim Jzráelem/ Vmacniay sie y bądź meżnym: ty bowiem wprowádźiß ten lud do ziemie/ którą PAN przyśiągł dáć oycóm ich y ty ią lósem podźieliß. 8 A PAN który iest wódzem wáßym/ ten bedźie z tobą: nie opuśći cie áni odstąpi: nie bóy sie áni sie lekay. 9 Nápisał tedy Moyzeß ten zakon/ y dał ji kápłanóm synóm Lewi/ którzy nośili skrzynie przymiérza PANSKIEGO/ 10 C y wßystkim stárßym Jzráelskim: y przykazał im/ mówiąc: Po siedmi lat/ roku odpuszczenia/ w świeto Kuczek/ 11 gdy sie znidą wßyscy z Jzráelá/ áby sie pokazáli przed oczymá Páná Bogá twego ná mieyscu które obierze PAN/ czytáć bedźieß słowá zakonu tego przed wßystkim Jzráelem/ co oni słyßeć bedą/ 12 y wiedno wßytek lud zebrawßy ták meże iáko y niewiásty/ dźiatki y przychodnie którzy są miedzy brámámi twémi/ áby słucháiąc vczyli sie/ y báli sie PANA Bogá wáßego/ y strzegli/ y pełnili wßytkié słowá zakonu tego. 13 synowie też ich/ którzy teraz niewiedzą/ áby mogli słucháć y báli sie PANA Bogá swego/ po wßytkié dni których mießkáią ná ziemi/ do któréy wy przeprawiwßy sie przez Jordan idźiecie otrzymáć ią. 14 D A rzékł PAN do Moyzéßá: Oto blisko są dni śmierći twoiéy: záwołay Jozuégo á stóyćie w przybytku świádectwá/ że mu przykaże. Poßli tedy Moyzéß y Jozue/ y stáneli w przybytku świádectwá: 15 y vkazał sie tám PAN w słupie obłokowym/ który stánął w weśćiu przybytku. 16 A rzékł PAN do Moyzéßá: Oto ty záśnieß z oycy twémi/ á ten lud powstawßy bedźie cudzołożył zá bogi cudzymi w ziemi/ do któréy idźie áby w niéy mießkał: tám mie odstąpi/ y zgwałći przymiérze/ którém z nim postánowił. 17 A rozgniewa sie zapálczywość moiá przećiw iemu dniá onégo/ y opuszcze go/ y skryie oblicze moie przed nim/ y bedźie ná pożárćie: naydźie go wßytko złe/ y vćiski/ ták iż rzecze w on dźień: Prawdźiwie iż nie iest Bóg zemną/ nálázły mie té złe. 18 A ia skryie y zátáie oblicze moie w on dźień/ dla wßystkiego złégo które czynił/ iż sie vdał zá bogi 19 E cudzymi. Teraz tedy nápiszćie sobie te pieśń/ á náuczćie syny Jzráelowé: áby ná pámieć vmieli y vsty śpiewáli/ y niech mi bedźie tá pieśń ná świádectwo miedzy synmi Jzráelá. 20 Wprowádze go bowiem do ziemie/ o którąm przyśiągł oycóm iego/ mlékiem y miodem płynącéy. A gdy sie náiedzą y násycą y vtyią: odwrócą sie do cudzych bogów/ y bedą im służyć: y vwłóczyć mi bedą y zrzucą przymiérze moie. 21 Gdy go naydźie wiele złégo y vćiski: odpowié mu tá pieśń ná świádectwo/ któréy nie wymáże żadné zápámietánie z vst naśienia twego. Bo ia wiem myśli iego co bedźie czynił dźiś/ piérwéy niż go w wiódę F do ziemie którąm mu obiecał. 22 Nápisał tedy Moyzéß pieśń/ y náuczył syny Jzráelowé. 23 A przykazał PAN Jozuemu synowi Num/ y rzékł: Vmacniay sie y bądź duży/ ty bowiem wwiedźieß syny Jzráelowé do ziemie/ którąm obiecał/ y ia bede z tobą. 24 Gdy tedy nápisał Moyzéß słowá zakonu tego w księgách/ y dokonał: 25 przykazał Lewitóm/ którzy nośili skrzynie przymiérza PANSKIEGO/

Vrzędu swégo odpráwowáć. Hebr: wyś: 3. d 21. Nu: 27. c 13.

poprowádźić ie.

Nu. 21. e 24

wyś. 7. a 2.

Iozue wodzem ludu postánowiony. Ios: 1. b 6. 3 Reg: 2. a 2

Zakon nápisány schowan do skrzynie świętéy.

ábo rzeczy. H.

wł. z cudzołóży sie. H.

Pieśń o przyszłych rzeczách káze Bóg złożyć

przeciw synóm Izráelowym. H.

26 G mówiąc: Weźmićie té kśiegi á połóżćie ie przy boku ſkrzynie przymierza PANA Bogá wáßégo: żeby tám były 27 przećiw tobie ná świádectwo. Znam ia bowiém vpór twóy / y kárk twóy bárzo twárdy. Jeſcze gdym był żyw y chodźił zwámi / záwżdyśćie ſpórnie czynili przećiw PANV: iákoż dáleko 28 wiecéy gdy vmre? Zgromadźćieß do mnie wßyſtkie ſtárßé wedle pokoleni wáßych/ y náuczyćiele/ y bede mówił ſłowá té w vßy ich/ y bede wzywał 29 ná nie niebá y źiemie. Wiém bowiém że po śmierći moiéy zle czynić bedźiećie/ y vſtąpićie predko z drógi którąm wam przykazał: y zábieżą wam złé oſtátniego czáſu/ kiedy czynić bedźiećie złość przed oblicznośćią PANSKĄ/ ábyśćie go rozdráżnili robotámi rąk 30 wáßych. A mówił Moyżéß/ gdy słyßáło wßyſtko zgromádzenié Jzráelſkie słowá pieśni téy / y áż do końcá wypráwił.

ROZD. XXXII.

Pieśń, która zwołąwßy ludu, czyta.

Dla pilnieyßégo słuchánia wzywa ná świádectwo niebá y źiemie.

1 A Słuchayćie niebioſá co mówie/ niech ſłucha źiemiá słów vſt moich.

2 Niechay ſie zrośćie iáko deſcz nauká moiá / niechay płynie iáko rosá wymowá moiá/ iáko deſcz ná źiele/ á iáko krople ná trawe.

3 Bo bede wzywał imienia PANSKIEGO: dayćie wielmożność Bogu náßému.

4 Boże ſpráwy ſą doſkonálé/ á wßytkié drógi iego ſądy: Bóg wierny á bez wßelkiéy niepráwośći/ ſpráwiedliwy y práwy.

nie czyniąc iáko ſynóm przyſtało.

5 Zgrzeßyli mu/ á nie ſynowie iego w ſmródách: naród zły y przewrotny.

6 Jzali to oddawaß PANV ludu głupi á ßalony: ázaż nie on ieſt oycem twoim / który ćie pośiadł y vczynił/ y ſtworzył ćie?

Iob. 8. b 8.

7 B Wſpomni ná dawné dni/ rozmyślay káżdy rodzay: ſpytay oycá twego/ y oznaymi tobie: ſtárßych twoich y powiedzą ć.

Vpomina ku rozpámiętywániu dobrodźieyſtw Bożych.

8 Gdy dźielił Nawyżßy narody: gdy oddźielał ſyny Adámowé/ záłożył gránice narodów: według liczby ſynów Jzráelſkich.

Boßnurámi dźielono dźiedźictwá.

9 A cześć PANSKA lud iego: Jákob ßnur dźiedźictwá iego.

10 Nálazł go w źiemi puſtéy/ ná mieyſcu ſtráchu y głebokiéy puſtyniéy: Obwiódł go y vczył: y ſtrzégł iáko źrzenicé oká ſwego.

11 Jáko Orzeł wywabiáiący ku látániu orletá ſwe/ y nád nimi latáiący/ rozßyrzył ſkrzydłá ſwoie / y wźiął go/ y nośił ná rámionách ſwoich.

12 PAN ſam wódzem iego był: á nie był z nim Bóg obcy.

13 C Poſtáwił go ná wyſokiéy źiemi: áby iadł owoce polné/ żeby ſsał miód z opoki/ á oliwe z natwárdßéy ſkáły.

14 Máſło z krów / á mléko z owiec z tłuſtośćią iágniąt/ y báránów ſynów Bázán: y kozły z nalepßą pßenicą/ y krew iágody pił iáko naſczérßą.

Strofuie niewdźięczność y bałwochwálſtwo

15 Roztył miły/ y odwierzgnął: roztywßy/ ztłuśćiawßy/ nápeczniawßy/ opuśćił Bogá Stworzyćielá ſwego/ y odſtąpił od Bogá zbáwićielá ſweg.

16 Rozdráżnili go w bogách cudzych/ y w obrzydłośćiách ku gniewu wzrußyli.

17 Ofiárowáli czártóm á nie Bogu: bogóm/ których nie ználi: nowotni y świeży przyßli / których nie chwalili oycowie ich.

18 Bogá który ćie vrodźił/ opuśćiłeś y zápomniałeś PANA ſtworzyćielá twego.

Groźi pomſtą Bożą zá grzéchy.

19 Vyźrzał PAN / y do gniewu wzrußony ieſt: iż go rozdráżnili ſynowie iego y córki.

20 A rzékł: Skryie oblicze moie od nich / á bede ſie przypátrował końcowi ich: Naród bowiem przewrotny ieſt/ y niewierni ſynowie.

Rzym. 10. d 19. Ier: 15. c 14.

21 D Oni mie rozdráżnili w tym który nie był Bogiem: y rozgniewáli w próżnośćiách ſwoich: á ia dráżnić ie bede w tym który nie ieſt ludem/ y w głupim narodźie gniewáć ich bede.

Ogień piekielny poſtępionych.

22 Ogień zápalił ſie w zapálczywośći moiéy/ y bedźie gorzał áż do ſpodku piekłá: y pożrze źiemie z iéy vrodzáiem/ y grunty gór wypali.

23 Zgromádze ná nie złé/ y ſtrzały moie wyſtrzelam w nie.

Wyzdy-

24 Wyzdycháią głodem y pożrzą ie ptacy klwániem bárzo przykrym: żeby beſtiy zápuſcze w nie/ z iádem wlekących ſie po ziemi/ y płazáiących.

25 Z nadworza puſtoßyć ie będźie miecz/ á wewnątrz ſtrách/ młódźieńcá/ weſpół y pánnę/ ſſącégo z człowiekiem ſtárym.

26 Rzekłem: *Kedyż ſą? vczynię że vſtánie z ludźi pámiątká ich.

*Wytrácę ie. H.

27 Ale dla gniewu nieprzyiaćioł odłożyłem: by ſnać nie pyßnili ſie nieprzyiaćiele ich/ y nie rzékli: Reká náßá wyſoka/ á nie PAN/ ſpráwiłá to wßyſtko.

28 Naród bez rády ieſt/ y bez roſtropnośći.

29 Day Boże áby mądrzy byli/ y rozumieli/ y oſtáteczné rzeczy opátrowáli.

Zyczy im rozumu. Ier: 9. c 12.

30 Jáko iedẽ vgania tyśiąc/ á dwá w tył obracáią dźieśięć tyśięcy? izali nie przeto/ iż Bóg ich záprzedał ie/ á PAN *záwárł ie?

*wydał ie. H. G.

E

31 Nie ieſt bowiem Bóg náß iáko bogowie ich: y nieprzyiaćiele náßy ſą ſędźiowie.

32 Z winnice Sodomſkiéy/ winnicá ich/ y z przedmieśćia Gomorrhy winna iágodá ich/ iágodá żółći/ á groná bárzo gorſkié.

33 Zółć ſmoków wino ich/ á iad żmiiowy nie vléczony.

34 Izali té rzeczy nie ſą ſkryté v mnie/ y zápieczętowáné w ſkárbiéch moich?

35 Moiáć ieſt pomſtá/ á ia oddam ná czás/ áby ſie powinęłá nogá ich: bliſko ieſt dźień zginienia/ y czáſy ſie ku przybyćiu kwápią.

Ecc: 28. a 1. Rzym: 12. d 19. Zyd: 10. f 30

36 Będźie ſądźił PAN lud ſwóy/ á nád ſługámi ſwymi ſmiłuie ſie: Vyźrzy iż zemdláłá reká/ y zámknieni też vſtáli/ á którzy zoſtáli zniſczeli.

37 A rzécze: Gdźież ſą bogowie ich w których nádźieię mieli?

38 Z których ofiar iadáli tłuſtość/ á pili wino mokrych ofiar? niechay wſtáną á rátuią was/ á niech was w potrzebie obronią.

Ier: 2 f 28.

F

39 Obacżćież żem ia ieſt ſam/ á nie máß inßégo Bogá oprócz mnie: ia zábiię y ia ożywię: zránię y ia zlécżę: á niémáß ktoby z reki moiéy mógł wyrwáć.

1. Król. 2 a 6 Tob: 13 a 2. Mądr: 16 b 13

40 Podnioſę ku niebu rekę moię/ y rzékę: Zywię ia ná wieki.

41 Ieſli záoſtrzę iáko błyſkáwicę miecz móy/ y pochwyći ſąd reká moiá: oddam pomſtę nieprzyiaćiołóm moim/ y tym którzy mię nienawidźieli odwetuię.

42 Vpoię ſtrzały moie krwią ich/ á miecz móy pożrze mięſo/ ze krwie pobitych/ y z poimánia odkrytéy nieprzyiaćielſkiéy głowy.

43 Chwalćie narodowie lud iego/ bo ſie krwie ſług ſwoich mśćić będźie: y pomſtę odda nád nieprzyiaćioły ich/ á będźie miłośćiw ziemi ludu ſwego.

2. Mach: 7. b 6.

G

44 Przyßedł tedy Moyzéß y mówił wßyſtkie ſłowá téy pieśni do vßu ludu/ on y Iozue ſyn Nun.

45 A dokonał tych wßyſtkich powieśći/ mówiąc do wßytkiégo Izráelá.

46 A rzékł do nich: Przyłóżćie ſercá wáßé do wßytkich ſłów/ któré ia dźiś wam oświadczam: ábyśćie roſkazáli ſynóm wáßym chowáć ie y czynić/ y wypełnić wßyſtko co nápiſano ieſt tego zakonu:

Serce do ſłowá Bożégo.

47 Bo nie dármo ie wam przykazano/ ále áby káżdy z was żył w nich: które czyniąc trwálibyśćie przez długi czás ná ziemi/ do któréy przepráwiwßy ſie przez Iordan wchodźićie poſieść ią.

48 A mówił PAN do Moyzéßá tegoż dniá/ rzékąc:

49 Wſtąp ná tę górę Abárim/ (to ieſt/ przeßćia) ná górę Nebo/ która ieſt w ziemi Moábſkiéy przećiw Ierychu: á oglądáy ziemię Chánáneyſką/ którą ia dam ſynóm Izráelowym odźierżeć ią/ á vmrzy ná górze.

Skaránie Moyzeßá śmierćią zá grzéch niedowiarſtwá.

50 Ná którą wſtąpiwßy będźieß przyłączon do ludów twoich/ *iáko vmárł Aaron brát twóy ná górze Hor/ y przyłożon ieſt do ludów ſwoich:

Num: 27. c 3. y 20. d 26.

51 bośćie wyſtąpili przećiwko mnie w pośrzodku ſynów Izráelowych v wody *w Kades puſtyni Syn: á nie poświęćiliśćie mię miedzy ſynmi Izráelowymi.

Num. 20. a 4. 27: c 14.

*z przećiwiánia.

52 Z przećiwia oglądáß ziemię/ á nie wnidźieß do niéy/ którą ia dam ſynóm Izráelowym.

ROZD. XXXIII.

Moyzéß przed śmiercią błogoſłáwi káżdému pokoleniu Izráelowému

1 A To ieſt błogoſłáwieńſtwo/ którym błogoſłáwił MOYzéß/ człowiek Boży / ſynóm Izráelowym przed śmiercią ſwą.

2 Y rzékł: PAN z Sinái przyßedł/ y z Seir wſczedł nam / vkazał ſie z góry Phárán/á z nim świetych tyśiącé. W práwicy iego ogniſty zakon.

3 Vmiłował narody ᶻwßyſcy świeći ſą w reku iego / á którzy przybliżáią ſie do nóg iego / wezmą z náuki iego.

ᶻ Mądr: 3. a 1.

4 Zakon nam przykazał Moyzéß zá dźiedźictwo mnoſtwá Jákobowégo.

5 ᵂBedźie v naprawßégo królem' zgromádźiwßy kśiążetá ludu z pokoleńmi Izráelowémi.

ᵂ Y był w Izráelu ábo w práwośći Królem. H.

Ruben.

6 Niech żywie Ruben / á niech nie vmiéra / á niechay bedźie máły w liczbie.

Iudá.

7 B To ieſt błogoſłáwieńſtwo Judowé: Vſłyß PANIE głos Judów / á do ludu iego wprowadz go: rece iego bedą ſie zań biły/y pomocnikiem iego przeciwko nieprzyiaciołóm iego bedźie.

Lewi.

8 Lewiemu też rzékł: ᶻDoſkonáłość twoiá y náuká twoiá' mężowi świeté⁰ twemu/ któregoś ᵂdoświádczył w pokußeniu' / y oſądźiłeś v wod ſprzećiwieńſtwá.

ᶻ Thumim y Vrim twoie, H.
ᵂ ábo kuśił w Máśie, H.

9 Który rzékł oycu ſwemu y mátce ſwéy: Nie znam was/á bráciéy ſwéy: Niewiém o was: y nie ználi ſynów ſwoich. Ci ſtrzegli mów twoich / y przymiérze twé záchowáli.

10 ᶻSądy twoie o Jákobie / y zakon twóy o Izráelu': bedą kłáśdz kádzenié w zapálczywośći twoiéy / y cáłopalenié ná ołtarzu twoim.

ᶻ Bedą náuczáć Iákobá ſądów twoich, á zakonu twego Izráelá, H.G.

11 Błogoſław PANIE ᵂmocy' iego / á ſpráwy rąk iego przyimi: Potłucz grzbiety nieprzyiaciół iego: á którzy go nienawidzą/niechay nie powſtáną.

ᵂ Piérwoćinóm.

Beniámin

12 Beniáminowi też rzékł: Namilßy PANSKI bedźie mießkał v niego beſpiecznie: iáko w łożnicy cáły dźień mießkáć bedźie/ á miedzy rámiony iego bedźie odpoczywał.

Iozeph.

13 C Jozephowi też rzékł: Z błogoſłáwienia PANSKIEGO źiemiá iego z owocow niebieſkich y roſy / y głebokośći podległéy.

14 Z iábłek owocow ſłońcá y kśieżycá/

15 z wiérzchu ſtárych gór/z owocow pagórków ᶻwiecznych:

ᶻ od początku świátá.

16 y z vrodzáiów źiemie / y z obfitośći iéy. Błogoſłáwieńſtwo onégo/ który ſie we krzu vkazał / niechay przydźie ná głowe Jozephowe / y ná wiérzch głowy ᵂNázáreußá miedzy bráćią iego.

Exo: 3. a 2.

ᵂ oddźielonégo poświeconégo.

17 Jáko piérworodnégo byłá piekność iego / rogi Rhinocerotá / rogi iego/témi rozmiece narody áż ná kráie źiemie: téć ſą mnoſtwá Ephráim/y té tyśiącé Mánáſſe.

Zábulon.

18 A Zábulonowi rzékł: Weſel ſie Zábulon ᵂw wyśćiu twoim / á Jſſáchár w namiećiéch twoich.

ᵂ w wypráwie ná woynę.

Iſſáchár.

19 Ludźi przyzową ná górę: tám ofiárowáć bedą ofiáry ſpráwiedliwośći: którzy ᶻpowodz morſką bedą ſſáć iáko mléko / y ſkárby zákryté piaſku.

ᶻ ſkárby przez morze przywiezioné.

Gad.

20 Y Gádowi rzékł: Błogoſłáwiony w ßérokośći Gád: iáko lew odpoczynął / y wźiął rámię y głowę.

21 Y oglądał páńſtwo ſwoie/ że w cześći iego náuczyćiél ieſt odłożony: który był z kśiążęty ludu / y czynił ſpráwiedliwośći PANSKIE / y ſąd iego z Izráelem.

Dan.

22 Dánowi też rzékł: Dán ſczenię lwié ᵂpopłynie hoynie' z Bázán.

ᵂ ſkákáć bedźie. H.

Nephthalim.

23 D A Nephthálemu rzékł: Nephtháli bedźie vżywał obfitośći/ y pełen bedźie błogoſłáwieńſtwá PANSKIEGO / morze y południé pośiedźie.

Aſer.

24 Aſerowi też rzékł: Błogoſłáwiony w ſyniéch Aſer / niech bedźie przyiemny bráciéy ſwéy / á niech omacza w oliwie nogę ſwoie.

25 ᵂŻelázo y miédź obuwié iego. Jáko dni młodośći twoiéy/ták y ſtárość twoiá.

ᵂ Bedźie chodźił po źiemi gdźie ſą kruſzce.

26 Niémáß innégo ᶻBogá / iáko Bóg naprawßégo': wśiádácz niebieſki pomocnikiem twoim. ᵂWielmożnośćią iego obłoki przebiegáią'.

ᶻ iáko Bóg o Izráelu, H.
ᵂ Wielmożność iego ná niebieśiéch, H-

27 Mießkánié iego wzgórę / á ze ſpodku rámioná ᶻwieczné: wyrzući przed obliczem twoim nieprzyiaćielá/ y rzécze: Skruß ſie.

ᶻ nieſprácowáné.

28 Bedźie mießkał Izráel beſpiecznie/ y ſam. ᵂOko' Jákobowé w źiemi zboża y winá/á niebioſá ᶻzáchmurzą ſie' roſą.

ᵂ ábo źródło H.
ᶻ kápáć bedą, H.

29 ¶ Błogosławionyś ty Izráelu: kto podobny tobie ludu który zbáwion bywaß w PANV: tarcz pomocy twoiéy/ y miecz chwały twoiéy: záprzą się ciebie nieprzyiaciele twoi/ á ty po ßyiách ich deptáć będźieß.

ROZD. XXXIIII.

Moyżeß oglądawßy źiemię obiecáną vmárł. 2. Mach: 2. a 4. wyżß:3.d 26.

1 A Wstąpił tedy Moyżeß z pól Moáb ná górę Nebo/ ná wierzch Pháſgá/ przeciwko Jerichu: y vkazał mu PAN wßytkę źiemię Gáláád áż do Dán/ 2 y wßytkiego Nephtháli/ y źiemię Ephráim y Mánáſſe/ y wßytkę źiemię Judy áż do morzá ostátniego/ 3 y stronę południową/ y ßerokość polá Jerichá miástá palm áż do Segor. 4 A rzekł PAN do niego: Táć ieſt źiemiá/ o którąm przyśiągł Abráhámowi/ Jzáákowi/ y Jákobowi/ mówiąc: násieniu twemu dam ią. Widźiałeś ią oczymá swémi/ ále nie przeydźieß do niéy. 5 A vmárł tám Moyżeß sługá PANSKI w źiemi Moábskiéy ná roſkazánié PANSKIE: 6 y pogrzébł go w dolinie źiemie Moábskiéy przeciwko Phogor: á nie dowiedźiał się człowiek o grobie iego áż do teráznieyßego dniá. 7 Moyżeßowi sto y dwádźieśćiá lat było gdy vmárł: á nie záćmiło się oko iego/ áni się poruszyły zęby iego. 8 A płákáli go synowie Jzráelowi ná polách Moáb trzydźieśći dni: y spełniły się dni płáczu płáczących Moyżeßá. 9 A Jozue syn Nun nápełnion ieſt Duchá mądrośći/ bo Moyżeß nań włożył ręce swoie. 10 A byli mu posłuszni synowie Jzráelowi/ y vczynili iáko PAN roſkazał Moyżeßowi. A nie powſtał nápotym prorok w Jzráelu iáko Moyżeß/ którégoby znał PAN twarzą w twarz/ 11 we wßytkich znákách y cudách/ które posłał przezeń żeby czynił w źiemi Aegyptskiéy Pháráonowi y wßytkim sługóm iego/ y wßytkiéy źiemi iego/ 12 y wßeláką ręką mocną/ y dźiwy wielkie/ które czynił Moyżeß przed wßytkim Jzráelem.

Gen: 12. b 7 y 15. d 18.

śię nárußy ta czerstwość H.

Jozue ná mieyſce Moyżeßowé náſtąpił.

Przykazánia Moyżeßowé. 613.

Poty są pięćioro księgi Moyżeßowé/ w których nawiecéy opisał zákon/ od Bogá ludowi Jzráelskiému przez niego dány/ y ieſt w nich iáko Zydowie powiádáią rozmáitego przykazánia 613. które ácz właśnie sámym Zydóm służyły/ wßákże ná to pámiętáć trzebá co Apostoł S. 1. Cor: 10. ver: 11. piße. To wßystko przydáło się im w figurze: przetoż choćiać od figur iesteśmy wolni/ przećie od rzeczy sámych które prześigurowáły nie iesteśmy wyzwoleni: co ábyś vmiał rozeznáć/ krótko przypomnię. Wßystkie vstáwy Zakonu Moyżeßowego ná troie się dźielą: iedné należáły do ceremoniy/ drugié do práwá y sądów/ trzećié do obyczáiów: áby ták wiedźieli co P. Bogu/ co bliźniemu/ co też sámym sobie powinni byli.

Vstáwy Moyżeßowé troiákié.

I. Vstáwy Ceremonialné.

Pierwße vstáwy Ceremoniálné/ są wßystkié obrzędy zwierzchnié ku chwale Bożey vstáwioné/ iáko o tym mówi. Exod: 18. ver. 20. Bo chćiąt Pan Bóg/ áby chwálá iego z nawiętßą vczćiwośćią y nabożeństwem byłá odpráwowána/ do czego iż ludźióm siłá té Ceremonie zwierzchnié pomagáią/ dla tego ich sam Pan Bóg onemu ludowi/ y ták wiele y tákich opisał/ iákich táki lud wieku onego potrzebował. Té Ceremonie czworákié były/ iedné były Sákrámentá/ drugié ofiáry/ trzećié naczynia do ofiar y sákrámentów/ iáko są ßáty/ oltarze/ kośćioły/ święta. etc. Czwarté/ niektákié przygotowánia ludźi do służby Bożey/ to ieſt/ posty/ kłániánia/ modlitwy/ chodzenia do kośćiołá etc. iáko ie Moyżeß w tych księgách opisuie. Alec iuż té Ceremonie wßystkié Pan Chrystus zniósł nowym zakonem swoim/ ánismy ich powinni przestrzegáć: wßákże to maß wiedźieć/ iż choćia Ceremonie Zydowskié vstáły/ są inße w nowym zakonie które sam Pan Chrystus postánowił/ lepßé/ łácné/ krotkié y bárzo ważné. Bo ácz bez Ceremoniy Zydowskich bydź możemy/ ále przećie y nowy zakon bez Ceremoniy swych bydź nie może: gdyż y przed zakonem Moyżeßowym w pierwßym zakonie przyrodzonym począwßy od Adámá áż do Abráhámá y Moyżeßá/ były zwierzchnie Ceremonie/ którémi ludźie wiernie P. Bogá czćili. A co więtßa iż témi Ceremoniámi MOyżeßowymi/ Pan Bóg prześigurował/ iákie Ceremonie chćiał mieć w nowym zákonie/ co się łatwie pokázáć może.

Ceremonie czworákié.

Naprzod Sákrámentá stárego zakonu/ były figurą náßych niektórych Sákrámentów. Bo obrzezánie figurowáło náß Chrzest: Báránek wielkonocny/ którégo pierwéy ofiárowano potym pożywano/ znáczył Sákrament ćiáłá y krwie Páná Chrystusowéy: kápłáństwo zakonné/ kápłáństwá náßego figurą było: Oczyśćienie od grzéchów y nieczystoty zakonnéy/ znáczyło Pokutę. A tu pámiętay iż żaden Sákrament w stárym zakonie áni ofiárá/ áni Ceremonia żadna/ nie miáłá mocy zgłádźić grzéchów: Ale tylko znáczyły y wyznawáły wiárę w Páná Chrystusá/ zá którą wiárą y grzéchy były odpuszczáné: á ták pismo onym Ceremoniom oczyśćienie grzéchów przypisuie/ nie dla nich/ ále dla Páná Christusá którego figurowáły/ którego też

Sákrámentá zakonné były figurą náßych Sákrámentów.

Różność Sákrámentów stárego y nowégo zakonu.

też moca y zaſługa bywa grzechów odpuſzczenie. O ſákrámentách nowégo zakonu ináczéy maß rozumieć: bo máia moc ſáme w ſobie od Páná Chryſtuſá dána ná odpuſzczenie grzéchów / co znácza y słowá Páná Chryſtuſowe które przy náßych Sákrámentách bywáia od kápłanów mówione / iákich w ſtárym zakonie nie przydawano / iáko ſie to ná ſwych mieyſcách pokaże. Drugie Ceremonie ſtározakonné / były ofiary / które iáko dwoiákie były krwáwé y nie krwáwé / ták też dwoiáka figurowáły ofiárę P. Chryſtuſowa / naprzód krwáwa która wypełnił ná krzyżu / potym y nie krwáwa pod oſoba chlebá y winá według porzadku Melchiſedechowe° / która zámyka w ſobie wßytkié ofiáry ſtáré. Bo ieſt Holocauſtum ábo cáłopalenie / iż ia ofiáruiemy ná wyznánie Boſkiéy zwiérzchności: Jeſt też dziekczynieniem / bo przez nie dziekuiemy zá meke Páná Chryſtuſowe / która ieſt nawietßym dobrodzieyſtwem Bożym. Jeſt y vbłagániem Páná Bogá zá grzéchy náßé / y co trzeba vpraßamy / bo w niéy Páná Chryſtuſá ofiáruiemy przez którégo wßytko vpráßać mamy: czytay Daniel 8. Malach. 1. Trzećie też oné Ceremonie w naczyniách / iáko ſa ßáty / ołtarze / kościoły ꝛć. y té choćia vſtáły wßákże niektoré rzeczy przefigurowáły. Jáko ná przykład / iż Pan Bóg był poſtánowił oſobne ßáty kápłáńſkie / których vżywáli w kościele y przy ofiárách. Exod. 28. była figurá / iż dálcko wiecéy w nowym zakonie przyſtoi / aby kápłani mieli ßáty poświecone / w których w kościele ſłużyć y ofiáre odpráwowáć máia. Y dáie tego przyczyne Exod. 28. Vczyniß powieda / ßáty / Aaronowi ku czći y ozdobie. Gdzie dáie znáć / iż to należy ku wietßéy czći y ozdobie / ták vrzedu kápłáńſkiego / iáko y Sákrámentów y ofiar / kiedy w ßátách nie w powßednich y poſpolitych / ále w poświeconych y ozdobnych bywáia odpráwioné: áby ſie tym pokázáło / iż té ſpráwy kápłáńſkie nie ſa świeckié y poſpolité / ále świeté y Boſkie. Toż rozumiey o inßych Ceremoniách / ſtrony kościołów / ołtarzów / świat. ꝛć.

Ofiáry figurowáły ofiárę krwáwą y nie krwáwą.

Ceremonie w naczyniách.

Száty kápłáńſkié.

Ceremonie ku czći y ozdobie Sákrámentów.

Wßákże o to idźie Heretykóm iáko nam zádawáia / iż tych Ceremoniy nie ſam Pan Bóg poſtánowił / áni ich w Bibliiéy wypiſano. Alec ći pámietáć máia / iż náß zakon / nie ieſt zakon niewoli y boiáźni. Ale ieſt zakon wolności y duchá miłości / przetoż nie mamy Pánu Bogu tylko z reieſtru ſłużyć. Otoli Pan Chryſtus poſtánowił głownieyßé Ceremonie w których należy iſtotá ofiáry y Sákrámentów do zbáwienia y nabyćia łáſki Bożéy potrzebnych: moc ſtanowienia inßych okolicznych Ceremoniy / ku czći y ozdobie Sákrámentów zoſtáwił kościołowi ſwemu: ábyſmy dobrowolnie z miłości ſwéy ku Pánu Bogu / czći y ozdoby wßáfowániu Sákrámentów przyſtrzegáli / do czego ſie znáiac y Páweł S. 1. Cor. 4. v. 1. mówi: Ták o nas niechay człowiek rozumie / iáko o ſługách Chryſtuſowych y ßáfarzách táiemnic Bożych. y 1. Cor. 11. v. 34 te moc ſobie przywłaſzczáiac / śitá ſtánowi y przydáie mówiac: Inßé rzeczy gdy przyde poſtánowie. Czegoby był ſtánowić nie mógł gdyby téy mocy nie miał. Nád to / ieſliż w zakonie przyrodzonym przed Moyzeßem / miał kościoł Boży té moc / że zwiérzchnimi Ceremoniami Páná Bogá dobrowolnie chwalili / nie maiac o tym żadnégo przykazánia od Páná Bogá / ták Abel ofiárował. Gen. 4. Noe poſtáwił ołtarz Gen. 8. Jákob ſlubował ſluby Gen. 28. Y owßem w ſtárym zakonie opiſawßy ofiáry pewne / ieſzcze dał wolność / kto by co chćiał z dobréy woli ofiárowáć / áby mu nie broniono. Leuit. 23. Alec y Eſther. 9. Iudith. 16. 1 Mach 4. wprowádzone ſa niektoré świetá z ludzkiego poſtánowienia. Dalcko wiecéy przyſtało w zakonie nowym mieć takowa moc y wolność / poniewaz Pan Chryſtus ſám przez ſie tych obrzedów nie poſtánowił / áby to nie kto inßy iedno páſterze / którym ſie powierzył Sákrámentów y owieczek ſwoich / poſtánowili. Od tychże mamy té Ceremonie teraznieyßé / które nie dopiro teraz / ále od czáſów Apoſtolſkich trwáia / o czym świadczy Clemens Papa Vczeń Piotrá S. in Epiſt. decret. y lib. 7. conſt. Apoſt. cap. 23. y w inßych. Dionyſius Vczeń Páwła S. lib. de Eccl. Hierar. gdzie tákie Ceremonie opiſuie y wykłada / y cap. 1. powiáda iż ſa wźiete z Apoſtolſkiey Tradycyy. Innocentius primus Epiſt. 1. twierdzi / iż té Ceremonie w kościele łaćińſkim máia ſwóy poczatek od Piotrá S. Leo Pap. Epiſt. 81. Tertul. de corona militis cap. 3. Orig. Hom. 5. in Nume. Auguſt. Epiſt. 118. y 119. Nádoſtatek y onych Ceremoniy oſtátnich mamy przykłady w Ewánieliiéy że P. Chryſtus záżywał tych Ceremoniy modlac ſie / klekáiac / ná ziemi vpadáiac / oczy wznoßac / poßczac / tchnac duchá S. ná vcznie / rece áby vczniom błogoſłáwił wznoßac / y inßych / które Ewánieliſtowie opiſuia.

Moc ſtánowienia Ceremoniy w kościele.

Ceremoniy náßych czemu w Bibliiéy nie wypiſuie.

Ceremonie od Apoſtołów wźieté.

Co ſie tknie vſtaw ſadowych około rzadu Rzeczypoſpolitéy y ſpráwiedliwośći / y té też tylko ſámym żydóm dáne były. Wßakże ná tenże przykład wßyſtkie kroleſtwá y Rzeczypoſpolité / máia też mieć ſwoié prawá y ſady do czynienia ſpráwiedliwośći / których tákżeſmy powinni ſłucháć iáko y żydzi ſwoich / chcemyli mieć ſumnienie wolné / ták o tym vczy Páweł S. Rom: 13.

2. Vſtáwy ſądowé.

O vſtáwách do obyczáiów y cnoty ſłużacych / które moralia zowiemy / nietrzebá watpić / żeſmy ie powinnni záchowáć / bo tych Chryſtus nie zepſował / y owßem doſkonálßé vczynił y wßyſtkié pełnić roſkazał. Tákié ſa wßyſtkié które nie ſa w dziesieciorgu przykazániu wyráźnie mianowáne / ále ſie w nich zámykáia. iáko ſa / o fałßywych prorokách / o práktykarzách / czárownicách / bluźniercách / o gniewie y zazdrości / o wßelákiey nieczyſtości / o lichwie y pożyczániu / o pijáńſtwie / o krzywdach y nieſpráwiedliwościách / y tym podobné. To ſie krótko przypomina / ábyś wiedział iáki pożytek z czytánia kśiag Moyzéßowych maß odnośić.

3. O vſtáwách do obyczáiów

KSIĘGI IOSVE,

Po Zydowsku Iehosua,

יהושע.

Jozue od Bogá pośilony gotuie lud ná weśćié do ziemie obiecánéy.

ROZDZIAŁ I.

[1] Stáło sie po śmierći Moyżéßá sługi PANSKIEGO/ iż mówił PAN do Jozuegó syná Nun / służebniká Moyżéßowégo / y rzékł mu : [2] Moyżéß sługá móy vmárł: Wstań/ á przepráw sie przez ten Jordan/ ty y wßytek lud ztobą do ziemie/ którą ia dam synóm Jzráelowym. [3] Wßelkié mieysce/ po którym deptáć bedźie stopá nogi wáßéy/ dam wam / iákom rzékł Moyżéßowi. [4] Od puszczéy y od Libanu/ áż do rzéki wielkiéy Euphrátesá/ wßytká ziemiá Hetéyczyków/ áż do morzá wielkiego ná zachod słońcá/ bedźie gránicá wáßá. [5] Zaden sie wam sprzewić nie bedźie mógł/ po wßytkié dni żywotá twego: iákom był z Moyżéßem / ták bede z tobą : nie opuszczę cie / áni cie odstąpie. [6] Zmacniay sie / á bądź dużym : ábowiém ty lósem podźieliß ludowi temu ziemie/ o którąm oycóm ich przysiągł / żebym ią dał im. [7] Zmacniay sie tedy/ á bądź mocnym bárzo : ábyś strzégł y czynił wßytek zakon / któryć roskazał Moyżéß sługá móy : nie vstepuy od niego w prawo áni w lewo / ábyś rozumiał wßytko co czyniß. [8] Niechay nie odstepuie kśiegá zakonu tego od vst twoich: ále w niéy bedźieß rozmyślał we dnie y w nocy / ábyś strzégł y czynił wßytko co w niéy nápisano : ná ten czás wyprostuieß drógę twoie/ y wyrozumiéß ią. [9] Otoć przykázuie / zmacniay sie / á bądź duży. Nie bóy sie / áni sie lekay / bo ztobą iest PAN Bóg twóy we wßytkim do czegokolwiek sie obróciß. [10] A przykazał Jozue przełożonym nád ludem/ mówiąc : [11] Przeydźcie przez pośrzodek obozu/ y rozkażcie ludowi/ y mówcie: Nágotuycie sobie stráwy/ po trzech dniách bowiém póydźiecie zá Jordan/ y wnidźiecie posieść ziemie/ którą PAN Bóg wáß dá wam. [12] Rubenitóm też y Gáditóm/ y połowicy pokolenia Mánásse rzékł : [13] Pamietayćie ná mowe którą wam roskazał Moyżéß sługá PANSKI / mówiąc : PAN Bóg wáß dał wam odpoczynienié/ y wßytke ziemie. [14] Zony wáßé/ y synowie/ y dobytki zostáną w ziemi/ którą wam dał Moyżéß zá Jordanem : á wy przéydźcie zbróyni przed bráćią wáßą / wßyscy reką mocni / á walczćie zá nimi. [15] áż da PAN odpoczynienié bráćiéy wáßéy / iáko y wam dał/ że też y oni osiegną ziemie/ którą PAN Bóg wáß da im : á ták wróćićie sie do ziemie osiádłośći wáßéy / y bedźiecie w niéy mießkáć/ którą wam dał Moyżéß sługá PANSKI zá Jordanem ná wschód słońcá. [16] A odpowiedźieli Jozuemu/ y rzékli : Wßytko coś nam roskazał / vczyniémy : y gdźiekolwiek posleß/ póydźiemy. [17] Jákosmy we wßem byli posłußni Moyżéßowi/ ták bedźiem posłußni y tobie: tylko niech PAN Bóg twóy bedźie ztobą/ iáko był z Moyżéßem. [18] Ktoby sie sprzećiwił vstom twoim/ á nie był by posłußny wßytkim mowam/ które mu przykażeß / niechay vmrze : tylko ty zmacniay sie / á mężnie sobie poczynay.

Deu: 11 c 24.

Do Zyd: 13. a 6. Niż: 3. b 7. Deu: 31 b 6. f 23. 3. Król: a 2.

Zdárzyß, szcześliwą vczyniß. H.

rozumnie postąpiß. H.

Jozue roskázuie Przełożonym lud gotowáć w drógę.

Nu: 32. d 7.

Posłußeństwo ludu wßystkiégo ná roskazánie Iozuego.

Summá kśiąg Iozue.

Te kśięgi Zydowie יהושע בן נון / Jehosuah ben Nun/ to iest / Jozue syn Nunów. A Lxx. tłumácze ἰησους ναυῆ/ Iesus Naue zowią. W których weśćie synów Jzráelowych do ziemie obiecánéy / zwyćiestwá z Krolów Pogáńskich/ y podźielenie ziemie świetéy miedzy dwoienaśćie pokolenia opisuią. A máią w sobie Historią od śmierći Moyżéßowéy / áż do śmierći Jozuégo / lat ośm y dwádźieśćiá iáko niektórzy mniemáią.

ROZDZIAŁ II.

Iozue ßpiegi posyła do Ierychá

1 Wosłał tedy Jozue syn Nun z Setim dwu mężów ßpiégów potáiemnie/ y rzekł im: Idźćie á wypátruyćie źiemie/ y miásto Iericho. Którzy wyßedßy weßli w dóm niewiásty wßeteczney/ imieniem Ráháb/ y stáneli v niéy. 2 Y dano znáć królowi Iericho/ y powiedźiano: Oto mężowie z synów Izráelowych weßli tu w nocy/ żeby wypátrowáli źiemie. 3 Y posłał król Iericho do Ráháb/ mówiąc: Wywiedź męże/ którzy przyßli do ćiebie/ y weßli do domu twego: bo ßpiegowie są/ y wßytke źiemie wypátrowáć przyßli. 4 A wźiąwßy niewiástá męże skryłá/ y rzekłá: Znam sie do tego/ przyßli do mnie/ álem nie wiedźiáłá skąd byli: 5 á gdy bramę zámykano/ gdy iuż było ćiemno/ y oni záraz wyßli/ niewiém gdźie poßli: gońćie ie prędko/ á poimaćie ie. 6 A oná ie wwiodłá ná áltáne domu swego/ y nákryłá ie pazdźierzem lnu/ któré tám było. 7 A ći którzy byli posłáni/ śćigáli ie drógą która wiedźie do brodu Iordanu: á gdy oni wyßli/ wnet zámkniono bramę. 8 Iescze byli nie záśnieli którzy sie kryli/ á oto niewiástá wstąpiłá do nich/ 9 y rzekłá: Wiém że PAN dał wam źiemie: ábowiém przypadł strách wáß ná nas/ że zemdleli wßyscy obywátele źiemie. 10 Słyßeliśmy że PAN wysußył wody morzá czerwonégo ná weßćié wáßé/ kiedyśćie wyßli z Aegyptu/ y cośćie vczynili dwiemá królóm Amorrheyczyków/ którzy byli zá Iordanem: Sehon y Og/ któreśćie pobili. 11 A to słyßąc polekáliśmy sie/ y zemdláło serce nászé/ y nie ostał sie w nas duch ná przyśćié wáßé: Bo PAN Bóg wáß sam iest Bóg ná niebie wzgórę/ y ná źiemi nisko. 12 Przetóż teraz przysiężćie mi przez PANA/ iż iákóm ia nád wámi vżyłá miłośierdźia/ ták y wy ábyśćie vczynili z domem oycá moiégo: y dayćie mi znák pewny/ 13 że záchowaćie żywo oycá mego y mátkę/ bráćią y śiostry moie/ y wßytko co ich iest/ á wyzwolićie duße nászé od śmierći. 14 Którzy odpowiedźieli iéy: Duszá nászá niechay będźie zá was ná śmierć: wßákże ieśli nas nie wydaß. á gdy nam PAN da źiemię/ okażemy nád tobą miłośierdźié y prawdę. 15 Spuśćiłá ie tedy ná powrozie z okná/ bo dóm iéy był przy murze. 16 Y rzekłá im: Wstąpćie ná góry/ áby snać was nie potkáli wracáiący sie: á tám sie kryyćie przez trzy dni/ áż sie wrócą/ á ták póydźiećie drógą wáßą. 17 Którzy rzekli do niéy: Będźiem wolni od téy przyśięgi/ którąs nas poprzyśięgłá: 18 ieśli gdy wnidźiemy do téy źiemie/ znákiem będźie ten powrózek czerwony/ á vwiążeß go w oknie z któregóś nas spuśćiłá: á oycá twego y mátkę/ y bráćią/ y wßytkę twą rodźinę zgromádźiß do domu swego. 19 Kto ze drzwi domu twego wynidźie/ krew iego będźie ná głowę iego/ á my będźiem niewinni. Ale krew wßytkich/ którzy z tobą w domu będą/ obróći sie ná głowę nászę/ ieśli sie ich kto dotknie. 20 Ale ieśli nas będźieß chćiáłá wydáć/ y te mowę obiáwić/ będźiem wolni od téy przyśięgi którąs nas poprzyśięgłá. 21 A oná odpowiedźiáłá: Iákośćie rzekli/ ták niechay będźie. Y puśćiwßy ie áby poßli/ vwiązáłá powrózek czerwony w oknie. 22 A oni idąc przyßli do góry/ y mießkáli tám przez trzy dni/ áż sie wróćili ći którzy gonili: bo náßukawßy sie po wßytkich drógách/ nie nálezli ich. 23 Którzy gdy weßli w miásto/ wróćili sie/ y zstąpili ßpiegowie z góry: á przepráwiwßy sie przez Iordan przyßli do Iozuego syná Nun/ y powiedźieli mu wßytko co sie im było przydáło: 24 y rzekli: Dał PAN wßytkę te źiemię w ręce nászę/ y vpádli od stráchu wßyscy obywátele téy.

Marginalia: Iac: 2. d 25. Do Zyd: 11. f 31. — *Ráháb zátáiłá ßpiegi.* Niż: 6. c 17. — *Ráháb wyznawa Bogá Izráelskiégo.* Exo: 14 e 21. — Nu: 21 e 24. — *Prośi o záchowánié domu swégo.* — Niż 6. d 22. — *Gárdłá násze zá was położymy Heb.* — *Powrózek czerwony znákiem domu Ráháb.* — *Sam sobie winien będźie Hebr.* — *rzecz. H.* — *Wrácáią sie ßpiegowie.*

Niewiásty wßeteczney.] Zydowskié słowo זונה zona, nowotni Zydowie przekłádáią gospodyniá/ która góśćie stáwia/ po náßému kaczmárká/ świádcząc Cháldeyskim tłumáczem. Ale sie myla ná tym/ bo ten Cháldeyski tłumacz chroniąc sie słów nievczćiwych/ pod czás ińße słowá podkłáda. Wßákże słowo Zydowskie zona, od drugiégo słowá zana wźięte/ znáczy wßeteczną. Y ták pismo o tym świádczy/ iż Ráháb byłá niewiástą wßeteczną.

ROZDZ. III.

Przyszedł Iozue z ludem do Iordanu.

1 A Wstawszi tedy Jozue w nocy/ruszył sie z obozem: á wyciągnąwszy z Setim/ przyszli do Jordanu on y wszyscy synowie Izráelowi/ y mieszkáli tám trzy dni. 2 Które gdy minęły/ przeszli wożniowie przez pośrzod obozu/ 3 wołáiąc y mówiąc: Gdy vyźrzycie skrzynię przymierza PANA Bogá wászego/ y kápłany rodu Lewitskiego niosące ią/ wy sie też ruszcie/ á idźcie zá idącemi wprzód: 4 á niechay będzie plác miedzy wámi á miedzy skrzynią ná dwá tysiącá łokiet: ábyście z dáleká mogli widźieć/ y wiedźieć/ którą drógą iść B macie: boście przed tym nią nie chodźili: á strzeżcie sie/ ábyście sie nie przybliżáli do skrzynie. 5 Y rzekł Jozue do ludu: Poświećcie sie: bo iutro PAN vczyni miedzy wámi cudá. 6 Y rzekł do kápłanów: Weźmicie skrzynię przymierza/ á idźcie przed ludem: Którzy czyniąc dosyć roskazániu/ wźieli/ y szli przed nimi. 7 Y rzekł PAN do Jozuego: Dziś cie pocznę wywyszáć przede wszytkim Izráelem: áby wiedźieli/ iż iákom był z Moyzeszem/ tákem iest y z tobą. 8 A ty roskaż kápłanóm/ którzy niosą skrzynię przymierza/ á rzecz im: Gdy wnidźiecie w część wody Jordanu/ stańcie w niey. 9 Y rzekł Jozue do synów Izráelowych: Przystąpcie sám/ á słuchaycie słowá PANA Bogá wászego/ 10 Y záś: Po tym/ przy/poznacie że PAN Bóg żywiący iest w pośrzodku was/ C y wytráci przed oczymá wászémi Cháneyczyká/ y Hetheyczyká/ Heweyczyká/ y Pherezeyczyká/ Gergezeyczyká też y Jebuzeyczyká/ y Amorrheyczyká. 11 Oto skrzynia przymierza PANA wszéy ziemie póydźie przed wámi przez Jordan. 12 Nágotuyćież dwánaście mężów z pokolenia Izráelowego: po iednému z káżdego pokolenia. 13 A gdy położą stopy nóg swoich kápłani/ którzy niosą skrzynię PANA Bogá wszéy ziemie w wodźie Jordanowéy: wody które są po niżey/ zbieżą y opádną: á które powyszszidą/ w iednéy kupie sie zástánowią. 14 Wyszedł tedy lud z namiotów swych/ áby przeszedł Jordan: á kápłani którzy nieśli skrzynię przymierza/ szli przed nim. 15 A gdy oni weszli w Jordan/ á nogi ich w części wody omoczone były (á Jordan brzégi łożá swego czásu D żniwá był nápełnił) 16 stánęły wody zciekáiące/ ná iednym mieyscu/ y iáko górá podnosząc sie widźiáné były dáleko/ od miástá które zową Adom/ áż do mieyscá Sárthán: á które były niższé/ do morzá pustynie (które teraz martwym zową) spłynęły/ áż do sczetu vstáły. 17 A lud szedł ná przećiwko Jerichowi: á kápłani którzy nieśli skrzynię przymierza PANSKIEGO/ stáli ná suchéy ziemi w pośrzód Jordanu "przepásáni/ áż wszytek lud przez suché łoże przechodźił.

"Przełożeni. H." *"y roskazáli ludowi. H."*

Pan Bóg roskázuie skrzynię świętą z vczćiwośćią wielką prowádźić.

Ew Dź. 7 f45 Ec: 24. c36.

Wodá stánęłá w Iordanie.

"Vmyślnie."

ROZDZ. IIII.

Dwánaście kámięni w Iordanie y tylé drugie ná suszy ná pámiątkę cudu. H.

1 Którzy gdy przeszli/ rzekł PAN do 2 Jozuego: Obierz dwunaście mężów/ po iednému z káżdego pokolenia: 3 á roskaż im/ áby wźieli z pośrzodku łożá Jordanu/ gdźie stały nogi kápłanów/ dwánaście "natwárdszych" kámieni/ A które położycie ná mieyscu obozu/ gdźie rozbiiecie namioty téy nocy. 4 Y wezwał Jozue dwunaście mężów/ które wybrał z synów Izráelowych po iednému z káżdego pokolenia/ 5 y rzekł do nich: Idźcie przed skrzynię PANA Bogá wászego do pośrzodku Jordaná/ á wynieście z támtąd káżdy po iednym kámieniu ná rámionach wászych/ według liczby synów Izráelowych: 6 áby był znák w pośrzód was: á gdy was będą pytáć synowie wászy iutro/ mówiąc: Co znáczy kámienie? 7 Odpowiećie im: "Vstáły" wody Jordanowé przed skrzynią przymierza PANSKIEGO/ gdy szłá przezeń: y dlatego położono té kámienie ná pámiątke synów Izráelowych/ áż ná wieki. 8 Vczynili tedy synowie Izráelowi ták

"Abo przećięły sie. H."

iáko im roskazał Iozue / niosąc z pośrzodku Iordanowégo łożá dwánaście kámieni / iáko mu był PAN roskazał / według liczby synów Izraelowych / áż ná mieysce / ná którym sie obozem położyli / y tám ie pokłádli. 9 Drugié też dwánaście kámieni położył Iozue ná śrzód łożá Iordanu / kędy stali kápłani którzy nieśli skrzynie przymiérza : y są tám áż do teráznieyszég dniá. 10 A kápłani którzy nieśli skrzynie / stali w pośrzód Iordanu / áż sie wypełniło wszytko / co Iozuému żeby mówił do ludu / przykazał był PAN / y powiedział mu Moyzész. A spieszył sie lud / y przeszedł. 11 A gdy wszyscy przeszli / przeszłá y skrzyniá PANSKO / y kápłani szli przed ludem. 12 Synowie też Ruben / y Gad / y pół pokolenia Mánásse / szli zbroyno przed synámi Izráelowymi / iáko im był Moyzész przykazał : 13 y cztérdzieści tysiecy ludzi walecznych / vfcámi / y klinámi szli po równinách y polách miástá Iericha. 14 Onégo dniá vwielbił PAN Iozuégo przedewszystkim Izráelem / áby sie go bali / iáko sie bali Moyzésza póki żył. 15 A rzékł do niego. 16 Przykaż kápłanóm / którzy niosą skrzynie przymiérza / áby wystąpili z Iordanu. 17 Który przykazał im / mówiąc : Wystąpcie z Iordanu. 18 A gdy wystąpili niosąc skrzynie przymiérza PANSKIEGO / y suchą ziemie deptác poczeli / wróciły sie wody Iordanu do łożá swég / y płynęły iáko przed tym zwykły były. 19 A lud wyszedł z Iordanu dziesiątég dniá miesiącá pierwszégo / y położyli sie obozem w Gálgálách ná wschodnią strone miástá Ierichá. 20 Dwánaście też kámieni / które z Iordanowégo łożá wzięli byli / postáwił Iozue w Gálgálách / 21 y rzékł do synów Izráelowych : Kiedy spytáią synowie wászy iutro ojców swych / y rzeką im : Co znáczy to kámienie ? 22 náuczycie ich / y rzeczecie : Przez suché łoże przeszedł Izráel Iordan ten : 23 gdy osuszył PAN Bóg wász wody iego przed oczymá wászémi ážeście przeszli : 24 iáko był piérwéy vczynił ná czérwonym morzu / które osuszył ážesmy przeszli : 25 áby poznáły wszytkié narody ziemskié / przemocną rekę PANSKĄ / ážebyście sie y wy bali PANA Bogá wászégo po wszytek czás.

Ten sie zgádza z nászym Márcem podczás y z kwietniem.

ROZDZ. V.

Królowie Amorrheyczyków y Chánáneyczyków styszac o cudách Bozych strácháia sie Izráelá.

1 Dy tedy vsłyszeli wszyscy królowie Amorrheyczyków / którzy mieszkáli zá Iordanem ku zachodu słońcá / y wszyscy królowie Chánáán / którzy dzierżeli bliskié wielkiégo morzá mieyscá / że wysuszył PAN wody Iordanowé przed synmi Izráelowymi / áż przeszli : vpádło serce ich / y niezostał w nich duch / boiących sie weszcia synów Izráelowych. 2 Tego czásu rzékł PAN do Iozuégo : Vczyń sobie noże kámienné á obrzeż powtóré syny Izráelowé. 3 Vczynił co PAN kazał / y obrzézał syny Izráelowé ná pagórku obrzézków. 4 A tá iest przyczyná wtórégo obrzezánia : Wszytek lud który wyszedł z Aegyptu płci męzkiéy / wszyscy woienni mężowie pomárli ná puszczy / przez bárzo wielkié krążenié drógi / którzy wszyscy byli obrzezáni. 5 A lud który sie vrodził ná puszczy / 6 przez cztérdzieści lat drógi bárzo szérokiéy pustynie / był nieobrzezány : áż wymárli ci / którzy niesłucháli głosu PANSKIEGO / y którym przedtym przysiągł był / żeby im nie vkazał ziemie mlékiem y miodem płynącą. 7 Tych synowie nástąpili ná mieysce ojców / y od Iozuégo obrzezáni są : poniewáż iáko sie vrodzili / w nieobrzezku byli / áni ich żaden ná drodze był obrzezał. 8 A gdy byli wszyscy obrzezáni / mieszkáli ná tymże mieyscu obozu / áż sie wygoili. 9 A rzékł PAN do Iozuégo : Dzisia zdiąłem z was zelżywość Aegyptską. A názwano imie onégo mieyscá Gálgálá / áż do dniá teráznieyszégo. 10 A mieszkáli synowie Izráelowi w Gálgálách / y czynili Pháse cztérnastég dniá miesiącá ku wieczoru ná polách Ierycho : 11 y iedli zboże ziemie drugiégo dniá / przásny chléb y prážmo tegóż roku. 12 A przestáłá Mánná / skoro poczeli iesć zboże ziemie / áni vżywáli wiecéy synowie Izráelowi onégo po

Ostré. H.

Przyczyná wtórégo obrzezánia.

ábo zwáliłem.

גלגל Gálgál. zdiecié, ábo zwálenié.

Pásche wielkánoc obchodźili.

Mánná przestáłá.

Mánny.

13 kármu/ ále iedli ze zbożá ziemie Chánáneyskiey roku tego. ᵛ A gdy Jozue był ná polu Miástá Jerychá/ podniosł oczy/ y vyźrzał meżá stoiącego przeciwko iemu/ dzierżącego dobyty miecz/ y szedł do niego/ y rzekł: Nászes/ czyli nieprzyiacielski? 14 ᵛ A on odpowiedział: Nie: álem iest Hetman woyská PANSKIEGO/ y terázem przyszedł. 15 ᵛ Vpadł Jozue twarzą ná ziemię/ y pokłoniwszy sie rzekł: Co PAN móy mówi do sługi swego? 16 ᵛ A ón: ᵛ Zzuy/ prze/ obuwie twoie z nóg twoich: bo mieysce/ ná którym stoisz/ swięte iest. Y vczynił Jozue iáko mu było rozkazano.

Anyoł Hetman woyská páńskiego.

Mieysce swięte. ᵛ Exo: 3. b 5. w Dzie: 7 d 33

15 *Vpadł Iozue twarzą ná ziemię.*] Tu obácz iż oprócz pokłonu włásnego Bogu/ iest też pokłon mnieyszy ktorym powinnismy cześć rzeczy swięté/ y Anioły y ludzie swięté. Ale przecie wietszy iest niż ten pokłon którym cześćmy persony swieckie. Boć tu Jozue wiedział/ iż ten komu sie kłániał/ nie był Bogiem/ ponieważ Anioł názwał sie sługą Bożym/ y vczynił to Jozue nie dla świeckiego obyczáiu ále z nabożeństwá/ bo nie pierwey mu sie pokłonił/ áż go poznał bydź Aniołem postem Bożym. A iż nie źle to vczynił Jozue/ áni w tym pobłądził/ po tym znáć/ że mu Anioł nie tylko nie zákazał siebie cześć/ ále ieszcze kazał wietszą vcżćiwość sobie wyrządzáć/ mówiąc. Zzuy obuwie twoie z nóg twoich/ bo mieysce ná którym stoisz swięte iest. A ono mieysce nie dla czego inszego świętym było/ tylko dla obecności Anielskiey: boć ná ten czas Jozue nie był ná mieyscu poświeconym/ ále na polách Jerychowych.

Pokłon powinny Anyołom.

Mieysce dla obecności Anyelskiey swięté.

ROZDZ. VI.

1 A Jerycho zámknione było/ y opátrzone dla boiáźni synów Izráelowych/ y żaden wynidź nie smiał ábo wniść. 2 ᵛ Y rzekł PAN do Jozuego: Otom dał w ręce twé Jericho/ y królá iego/ y wszytkie męże mocné. 3 ᵛ Obchodźcie miásto wszyscy mężowie waleczni raz ná dzień: á ták czynić bedźiecie przez sześć dni. 4 ᵛ A śiódmego dniá kápłani niechay wezmą śiedm trąb/ których vżywáią w Jubileusz/ á niech idą przed skrzynią przymierza/ y śiedm kroć obeydźiecie miásto/ á kápłani będą trąbić w trąby. 5 ᵛ A gdy zábrzmi głos trąby dłuższy y drobnieyszy/ y w vszách sie wászych rozlégáć bedźie/ krzyknie wszytek lud okrzykiem wielkim/ á vpádną z gruntu mury mieyskie/ y wnidźie káżdy w miásto tym mieyscem/ przeciw którému stał. 6 ᵛ Wezwał tedy Jozue syn Nun kápłanów/ y rzekł do nich: Weźmicie skrzynię przymierza/ á śiedm innych kápłanów niechay wezmą śiedm trąb Jubileuszów/ á niech idą przed skrzynią PANSKĄ. 7 ᵛ Do ludu też rzekł: Idźcie/ á obeydźcie miásto/ idąc zbroyni przed skrzynią PANSKĄ. 8 ᵛ A gdy B słowá skończył Jozue/ y śiedm kápłanów śiedmią trąb trąbili przed skrzynią przymierza PANSKIEGO/ 9 ᵛ á wszytko woysko zbroyné szło wprzód/ ostátek ludu pospolitégo szło zá skrzynią/ á trąbienie sie po wszech mieyscách rozlégáło. 10 ᵛ A przykazał był Jozue ludowi/ mówiąc: Niebedźiecie wołáć/ áni vsłyszan bedźie głos wász/ áni żadna mowá z vst wászych nie wynidźie/ áż przydźie dźień którégo wam rzekę: Wołaycie/ á krzyczcie. 11 ᵛ Obchodźiłá tedy skrzyniá PANSKA miásto raz ná dźień/ á wróciwszy sie do obozu/ zostáłá tám. 12 ᵛ Gdy tedy Jozue wstał w nocy/ wźięli kápłani skrzynię PANSKĄ/ 13 ᵛ Y śiedm z nich śiedm trąb/ których w Jubileuszu vżywáią: y szli przed skrzynią PANSKĄ chodząc y trąbiąc/ á lud zbroyny szedł przed nimi/ á ostátek ludu pospolitégo szło zá skrzynią/ á trąby sie rozlégáły. 14 ᵛ Y obeszli wtórégo dniá miásto ieden raz/ y wróćili sie do obozu. Ták czynili przez sześć dni. 15 C ᵛ A dniá śiódmego wstawszy ráno/ obeszli miásto iáko sporządzono było/ śiedm kroć. 16 ᵛ A gdy zá śiódmym obeszciem trąbili kápłani w trąby/ rzekł Jozue do wszytkiég Izráelá/ Krzyczcie: bo wam PAN dał miásto: 17 ᵛ Y niech to miásto bedźie ᵛ Anathemá y wszytko co w nim iest PANV: sámá Ráhab nierządnicá/ niech zostánie żywa/ ze wszytkimi którzy są z nią w domu: ábowiém zátáiłá posły którésmy byli posłáli. ᵛ A wy sie ostrzégaycie ábyście z tych rzeczy/ o ᵛ których roskazano niczego nie tykáli/ y bylibyście winni przestepstwá/ á wszytek o-

Około Ierychá obchodźić z skrzynią każe przez śiedm dni.

ᵛ Abo przeklectwem, to iest, niech bedźie do gruntu miásto zepsowáné y wyniszczóné.

ᵛ ábo przeklętych.

Korzyść żołnierska Pánu Bogu. *Do Zyd: 11. f 30.* *Mury Ierychá vpádáią.* 2. Mach:12. c 15. *wyś: 2. b 7.* *Ráháb wybáwiona.* Do Zy: 11 f 31.

bóz Izráelski byłby pod grzéchem y zámieszány. [19] A cokolwiek bedźie złotá y srébrá/ y naczynia miedźiánego y żelázá: to PANV niechay bedźie poświecono/do skárbów iego odłożone. [20] Gdy tedy wszytek lud krzyczał/ á w trąby trąbiono/ skoro w vszách mnostwá głos y trąbienié zábrzmiáło/nátychmiast mury vpádły: y wszedł kázdy przez mieysce które przeciw niemu było/ y wźieli miásto/ [21] y pobili wszytko co w nim było/od meżá áż do niewiásty/ od dźiećiećiá áż do stárego. Woły też y owce y osły wszytkie pásczeką miecza pobili. [22] A dwiemá meżóm/ którzy szpiegámi byli posłáni/ rzekł Jozue: Wnidźćie do domu niewiásty nierządnice/ á wywiedźćie ią/ y wszytko co iéy iest/ iákośćie iéy przysięgą potwierdźili. [23] A wszedszy młodźieńcy/ wywiedli Ráháb y rodźice iéy/ y bráćią też/ y wszytek sprzet y naród iéy/y zá obozem Izráelowym kazáli mieszkáć. [24] A miásto y wszytko co w nim było zápalili/ oprocz złotá y srébrá/ y naczynia miedźiánego y żelázá/ które do skárbu PANSKIEGO oddáli. [25] Lecz Ráháb nierządnice y dom oycá iéy/ y wszytko co miáłá/zostáwił żywo Jozue/ y mieszkáli w pośrzodku Izráelá/ áż do teráznieyszégo dniá: dla tego że zátáiłá posły które był posłał/ áby wyszpiegowáli Jericho. [26] Onégo czásu wydał klątwę Jozue/ mówiąc: Przeklęty mąż przed PANEM/ któryby wzbudźił/ á zbudował miásto Jericho. Ná pierworodnym swym niech záłoży grunty iego/ á ná ostátecznym z dźieći niech postáwi bramy iego. [27] Y był PAN z Jozuem/ á imie iego rozsławiło sie po wszytkiéy źiemi.

Niż. 8. a 2. *Klatwá ná budowniká Ierychá.* 3. Król. 16 g 34. *To iest, pomrą wszyscy synowie iego, póki bedźie to miásto budowáł od nástárszégo áż do namłodszégo.*

ROZDZ. VII.

[1] A Synowie Izráelowi przestąpili przykazánia/ y przywłaszczyli z przeklęctwá. Bo Achan syn Chármi/ syná Zábdi/ syná Záre z pokolenia Judá/ wźiął nieco z rzeczy przeklętych: y rozgniewał sie PAN ná syny Izráelowe. [2] Y gdy posłał Jozue z Jerychá meże przećiwko Háy/ które iest podle Betháwen/ná wschód ná stronę miásteczká Bethel/ rzekł im: Jdźćie/ á wypátrujćie źiemie. Którzy czyniąc dosyć roskázániu wypátrzyli Háy. [3] A wróćiwszy sie rzekli mu: Niechay nie ćiągnie wszytek lud/ ále dwá ábo trzy tysiące meżów niech idą/ á zgłádzą miásto: czemu wszytek lud próżno trudźić sie ma przećiw troszę nieprzyiaćiół? [4] Ciągnęło tedy trzy tysiące walecżników. Którzy wnet tył podawszy/ [5] porażeni są od meżów miástá Háy/y poległo z nich trzydźieśći y sześć meżów: y gonili ie nieprzyiaćiele od bramy áż do Sábárim/y bili ie vćiekáiące z góry: y vlękło sie serce ludu/ y rozpłynęło sie iáko wodá. [6] A Jozue rozdárł odźienié swoie/ y padł ná twarz ná źiemię przed skrzynią PANSKĄ áż do wieczorá/ ták sam iáko y wszyscy stárszy Izráelowi: y posypáli prochem głowy swoie/ [7] y rzekł Jozue: Ach PANIE Boże/ná coś chćiał ten lud przewieść przez rzekę Jordan/ żebyś nas wydał w ręce Amorrheyczyká/y wygłádźił? O bychżeśmy byli/ iákośmy poczeli mieszkáć zá Jordánem. [8] Móy PANIE Boże/ co rzekę/ widząc Izráelá nieprzyiaćiołóm swy tył podáiącego? [9] Vsłyszą Chánáneyczykowie/ y wszyscy obywátele źiemie/ á społecznie sie skupiwszy/ obtoczą nas/ y wygłádzą imie nasze z źiemie/ á coż vczynisz wielkiému imieniowi twemu? [10] Y rzekł PAN do Jozuego: Wstań/przecz leżysz twarzą ná źiemi? [11] Zgrzeszył Izráel/ y przestąpił przymierze moie: y wźieli z przeklęctwá/ y pokrádli y skłamáli/ y skryli miedzy naczyniem swoim. [12] Ani bedźie mógł ostáć Izráel przed nieprzyiaćiołmi swymi/ y bedźie vćiekał przed nimi: bo splugáwiony iest przeklęctwem: nie bede dáley z wámi/ áż wyniszczyćie tego który grzéchu tego winien iest. [13] Wstań/ poświeć lud/ á rzecz im: Poświeććie sie ná iutro/ To bowiem mowi PAN Bóg Izráelów: Przeklęctwo w pośrzód ćiebie iest Izráelu: Nie bedźiesz mógł stać przed nieprzyiaćiołmi twymi/áż bedźie wygłádzon z ćiebie/ który sie tym grzéchem

Krádźież Achánáa.

Anáthemá zowią co ma być ku czći Bożéy zepsowáne, ábo Bogu poświęcone z tądże v nas wyklętégo zowią Anáthemá, iákoby odćięty.

Izráelitowie v Háy poráżeni.

Iozue modli sie

Gniéw Bożý dla grzéchu iednégo człowieká.

Zgotuy. wyś: 3. b 5. Leu: 20. b 8. Nu: 11. b 18. 1 Reg: 16 b 5.

splugáwił

[14 C] splugawił. ° A przystępowáć będźiećie ráno káżdy według pokoleni wászych: á ktoreżkolwiek pokolenie lós naydźie/ przystąpi według plemion swoich/ á plemię według domów/ á dóm według mężów. [15] ° A ktokolwiek sie w tym grzéchu naydźie/ spalon będźie ogniem ze wszytką máiętnośćią swą: iż przestąpił przymierże PANSKIE/ y vczynił niegodną rzecz w Izráelu. [16] ° A ták Jozue wstawszy ráno/ przywiódł Izráelá/ według pokolenia ich/ y nálazło sie pokolenie Judá. [17] ° Które gdy wedle fámilijey swéy przywodzono/ nálázła sie fámilia Záre. Te też po domiéch przywodząc/ nálazł Zábdi. [18] ° Którego dóm podźieliwszy ná káżdéż mężá/ nálazł Achán syná Chármi/ syná Zábdi/ syná Záre/ z pokolenia Judá. [19] ° I rzékł Jozue do Acháná: Synu mój/ day chwałę PANV Bogu Izráelowému/ á wyznay/ y powiedz mi coś vczynił/ nie tay. [20] ° I odpowiedźiał Achán Jozuemu/ y rzékł mu: Prawdźiwiem ia zgrzészył PANV Bogu Izráelowému/ y ták á tákem vczynił. [21] ° Vyźrzałem bowiém miedzy korzyśćią płaszcz kármezynowy bárzo dobry/ y dwieśćie syklów srébrá/ y pręt złoty/ piećdźiesiąt syklów ważący/ y vłákomiwszy sie wźiąłem/ y skryłem w ziemi przećiw pośrzodku namiotu mego/ y srébrom wykopawszy ziemię zákrył. [22] ° Posłał tedy Jozue sługi/ którzy bieżawszy do namiotu iego/ nálezli wszytkie rzeczy skryté ná onymże mieyscu/ y srébro pospołu. [23] ° I wźiąwszy z namiotu przynieśli ie do Jozuégo y do wszytkich synów Izráelowych/ y porzućili przed PANEM. [24] ° "Wźiąwszy tedy Jozue Acháná syná Záre y srébro y płaszcz/ y pręt złoty/ syny też y córki iego/ woły/ y osły/ y owce/ y sam namiót/ y wszytek sprzęt: (y wszytek Izráel z nim) wiedli ich do doliny Achor: [25] ° Kiedy rzékł Jozue: Iżeś nas potrwożył/ niechże ćie wytráći PAN tego dniá. I vkámionował go wszytek Izráel: y wszytko co było iego ogniem spalono. [26] ° I zgromádźili ná nim wielką kupę kámienia/ która trwa áż do dniá dźisieyszégo/ y odwróćiła sie zápálczywość PANSKA od nich: I názwáno imię mieyscá onego/ Doliná Achor áż po dźiś dźień.

Achán wyznawa grzéch swóy.

"2. Król. 18. d 17.

Achán vkámionowány y máiętność spalona.

Achor, znáczy strwożenie.

ROZDZ. VIII.

Zburzenie miástá Hay.

[1 A] Rzékł PAN do Jozuégo: Nie bóy sie/ áni sie lękay: weźmi z sobą wszytek lud woienny/ á wstawszy ćiągni do miástá Hay. Otóm dał w ręce twoie Królá iego/ y lud/ y miásto/ y ziemię. [2] ° I vczynisz miástu Hay y Królowi iego/ iákoś vczynił Jerychowi y Królówi iego: á korzyść y wszytko bydło rozbierzćie sobie: Zásadź zásadzkę miástu zá nim. [3] ° I wstał Jozue y wszytko woysko walecznikow z nim/ áby ćiągnęli do Hay: á wybrawszy trzydźieśći tysiecy mocnych mężów posłał nocą/ [4] ° y roskazał im mówiąc: Vczyńćie zásadzkę zá miástem: áni odchodźćie dáley: y będźiećie wszyscy gotowi. [5 B] ° á ia y ostátek ludu/ który zemną iest/ przystąpimy z czołá przećiw miástu. A gdy wynidą przećiw nam: iákośmy przed tym vczynili/ vćieczemy/ y [6] tył podamy: ° áż goniący opodal od miástá záćiągną sie: bo będą rozumieć/ że vćiekamy iáko pierwéy. [7] ° A ták gdy my będźiem vćiekáć á oni gonić: wstániećie z zásadzki/ y burzyć będźiećie miásto/ y da ie PAN Bóg wász w ręce wásze. [8] ° A wźiąwszy zápalćie ie/ y ták wszytko vczyńćie iákom roskazał. [9] ° I odpráwił ie/ y poszli ná mieysce zásadzki/ y vśiedli miedzy Bethel y Hay/ ná zachódnią stronę miástá Hay: A Jozue nocy onéy został w pośrzodku ludu. [10] ° I wstawszy ráno vszykował towárzysze/ y szedł z stárszymi ná czele woyská/ obtoczony posiłkiem walecznikow. [11] ° A gdy przyszli y przystąpili przećiw miástu/ stánęli ná półnócney stronie miásta/ miedzy którém á nimi byłá doliná w pośrzodku. [12] ° A obrał był pięć tysiecy mężów/ y położył ie ná zásadzce miedzy Bethel y Hay/ z zachodnéy strony tegoż miástá: [C 13] ° á inné wszytko woysko ku północy sie szykowáło/ ták iż ostáteczni onégo ludu/ zachodnéy strony miástá dosięgáli. Szedł tedy Jo-

zue nocy onéy / y stánął w pośrzodku doliny. [14] Co gdy vyźrzał Król Hai/ pospieszył sie ráno / y wyszedł ze wszystkim woyskiem miástá/ y obrócił szyk ku puszczy/ nie wiedząc że wtył zátáiłá sie zásadzká. [15] A Jozue y wszystek Jzráel vstąpił z mieyscá / zmyśláiąc boiaźń/ y vciekáiąc drógą pustynie. [16] A oni okrzyk vczyniwszy spólem/ y ieden drugiému sercá dodáiąc/ pogonią vczynili zá nimi. [17] A gdy odeszli od miástá á nie został y ieden w mieście Hai y Bethel/ ktoryby nie gonił Jzráelá (iáko byli wybiegli zostáwiwszy miástá otworzoné) / [18] Rzekł PAN do Jozuégo: Podnieś *puklérz który w rece twéy iest przeciw miástu Hai/ bo ie tobie dam. [19] A gdy podniosł puklérz przeciwko miástu/ zásadzká która sie byłá zátáiłá/ powstáłá záraz: y vbieżawszy miásto wzieli y zápálili ie. [20] A meżowie miástá/ którzy gonili Jozuégo/ obeyźrzawszy sie/ á vyźrzawszy dym miástá że aż do niebá wstepuie/ nie mogli dáléy tám y sám sie rozbieżeć: zwłaszczá że ci którzy wrzkomo vciekáli y mieli sie ku puszczy/ przeciwko goniącym meżnie sie zástáwili. [21] A widząc Jozue y wszytek Jzráel/ że miásto wzieto / á że dym z miástá wychodźił / wróciwszy sie porázil meże Hái. [22] Bo też y oni / którzy byli wzieli y zápálili miásto / wybieżawszy z miástá przeciw swoim / ieli bic nieprzyiaciele w pośrzodku zámknioné. Gdy tedy z obu stron nieprzyiacielé bito / ták iż żaden z ták wielkiégo ludu nie vszedł: [23] Królá też miástá Hái poimáli żywo/ y przywiedli do Jozuego. [24] A ták gdy byli pobici wszyscy / którzy Jzráelá ciągnącego ku puszczy gónili / y ná tymże mieyscu od mieczá polegli/ wróciwszy sie synowie Jzráelowi/ zburzyli miásto. [25] A było tych którzy tego dniá polegli / od meżá aż do niewiásty/ dwánaście tysiecy człowieká wszytkich miástá Hái. [26] A Jozue nie spuścił reki swéy / którą był wzgórę podniosł / trzymáiąc *puklérz/ aż pobito wszytkie obywátele Hai. [27] A było y korzyść miástá podźielili miedzy sie synowie Jzráelowi/ iáko był PAN przykazał Jozuemu. [28] Który zápalił miásto/ y vczynił z niego mogiłe wieczną: [29] Królá też iego obiesił ná szubienicy aż do wieczorá y do zachodu słońcá. A przykazał Jozue y zieto trupá iego z krzyżá/ y porzucili w sámym weściu miástá/ nákładszy nań wielką kupe kámienia/ która trwa aż do dniá dźiśieyszégo. [30] Tedy Jozue zbudował ołtarz PANV Bogu Jzráelowému ná górze Hebál: [31] iáko był przykazał Moyżesz slugá PANSKI synom Jzráelowym / y nápisano iest w kśiegách zakonu Moyżeszowégo: á ołtarz z kámienia nieciosánégo / którégo sie żelázo nietknelo: y ofiárował ná nim cáłopalenia PANV / y ofiárował ofiáry zapokoyné. [32] A nápisał ná kámieniách *powtórzenie práwá zakonu Moyżeszowégo / który on był sporządźił przed synmi Jzráelowymi. [33] A wszystek lud/ y stárszy/ y kśiążetá/ y sedźiowie stáli po obu stron skrzynie przed oczymá kápłanów/ którzy nośili skrzynie przymiérza PANSKIEGO/ iáko przychodźień/ ták y obywátel. Połowicá ich podle góry Gárizim/ á połowicá podle góry Hebál iáko był przykazał Moyżesz slugá PANSKI. A naprzód błogosłáwił ludowi Jzráelowému. [34] Potym czytał wszytkie słowá błogosłáwieństwá y przeklectwá/ y wszytko co nápisano w kśiegách zakonu. [35] Nic z tych rzeczy które Moyżesz był kazał/ nie opuścił niedotknionégo: ále wszytko powtórzył przedewszytkimi zgromádzeniem Jzráelowym/ przed niewiástámi y dźiatkámi/ y przychodniámi/ którzy mieszkáli miedzy nimi.

Iozue zmyśla boiaźń y vcieka.

ábo chorągiew lub kopią. H.

Miásto Hai zápalone.

ábo chorągiew. H.

Zbudowánie ołtarza ná którim nápisano Páński zakon. Exo: 20 d 25 Deu: 27 a 4

*Deuteronomium.

ROZDZ. IX.

O chytrośći Gábáonitów.

[1] O gdy vsłyszeli / wszyscy królowie zá Jordanem/ którzy mieszkáli po górách y po poliách ná pomorzu y brzegu wielkiégo morzá / ci też którzy mieszkáli przy Libanie/ Heteyczyk / y Amorreyczyk/ Chánáneyczyk / Pherezeyczyk / y Heweyczyk / y Jebuzeyczyk/ [2] zebráli sie pospołu/ áby walczyli przeciw Jozuemu y Jzráelowi iednym sercem y iedną wolą. [3] Ale ci którzy mieszkáli w Gábáonie/ słysząc wszytko co vczynił Jozue / Jericho / y Hai: [4] y chytrze

myśląc

Poszli, y vdáwszy sie zá posły. H.

Zmyśláią stárość.

myśląc * nábráli sobie żywności / stáré wory ná osły włożywszy / y łágwice skórzáné winné podárté y pozszywáné / 5 y bóty bárzo wiotché / które ná znák stárości łátámi zszyté były / obleczeni w odzienié stáré: chléb też który ná podrożną stráwe nieśli / był twárdy / y ᵉw kęsy podrobiony: 6 y przyszli do Jozuégo / który ná ten czás mieszkał w obozie w Gálgáli / y rzekli mu y społem wszytkiému Izráelowi: Z dálekiéy ziemie przyszlismy / pokóy zwámi vczynić prágnąc. A odpowiedzieli mężowie Izráelscy do nich y rzekli: 7 Byście snadź w ziemi która nam lósem należy nie mieszkáli / y niemoglibyśmy zwámi przymierza vczynić. 8 A oni do Jozuégo: Sludzy / przy / twoi iestesmy. Którym rzekł Jozue: Coście wy wżdy zacz? y zkądście przyszli? 9 Odpowiedzieli: Z ziemie bárzo dálekiéy przyszli sludzy twoi do ciebie w imie PANA Bogá twego: Bośmy słyszeli sláwe mocy iego / wszytko co vczynił w Aegyptcie / 10 y dwiemá królom Amorheyczyków / którzy byli zá Jordanem / Sehonowi królowi Hesebon / y Og królowi Bázán / który był w Astároth: 11 y rzekli nam stárszy y wszyscy obywátele ziemie nászéy: Weźmicie w rece żywności dla bárzo dálekiéy drógi / á zábieżcie im y mówcie: Sludzy wászy iesteśmy / vczyńcie známi przymierze. 12 Oto chléb / gdyśmy wyszli z domów nászych żebyśmy szli do was / ciepłyśmy wzieli / teraz sie zsechł y ᵉpokruszył sie od wielkiéy stárości. 13 Łágwice winné nowéśmy nápełnili / teraz sie popekály / y poprółý száty / y bóty któreśmy oblekli / y które ná nogach mamy / dla dálekości dłuższéy drógi wytárły sie / á ledwie nie oblecialy. 14 ᵉPrzyieli tedy z żywności ich / ᵉá vst sie PANSKICH nie pytáli. 15 Y vczynił Jozue z nimi pokóy / y postánowiwszy przymierze obiecał / że nie mieli bydź pobići: Książętá też ludu przysiegli 16 im. A po trzech dniách po vczynieniu przymierza / vsłyszeli że blisko mieszkáli / á miedzy nimi bydź mieli. 17 Y ruszyli obóz synowie Izráelscy / y przyciągneli do ich miast trzeciego dniá / których té są imioná: Gábáon / y Káphirá / y Beroth / y Káriáthiárim. 18 Y niepobili ich / przeto że im byli przysiegli książętá ludu w imie PANA Bogá Izráelskiégo. Szemrał tedy wszytek gmin przeciw książetóm. 19 Którzy im odpowiedzieli: Przysięglismy im w imie PANA Bogá Izráelowégo / á przeto sie ich tknąć niemożemy. 20 Ale to im vczynimy: Niech záchowáni bedą áby żyli / by sie ná nas gniew PANSKI nie wzruszył / ieslibyśmy krzywoprzysięgli: 21 ále ták / niech żywo zostáną / áby ná potrzeby wszystkiégo pospólstwá drwá rąbáli y wode nosili. A gdy to mówili / 22 záwołał Jozue Gábáonczyków / y rzekł im: Czemuście nas zdrádą oszukáć chcieli / żeście powiedzieli: bárzo dáleko od was mieszkamy / gdyż w pośrzodku nas iesteście? 23 A przetoż pod przeklectwem bedziecie / ᵉá nie vstánie z narodu wászégo drwá rąbiący / y wode noszący do domu Bogá mégo. 24 Którzy odpowiedzieli: Oznaymiono nam slugóm twoim / że obiecał PAN Bóg twóy Moyżeszowi sludze swému / żeby podał wam wszytkę ziemie / y wytrácił wszystkie obywátele iéy. Zleklismy sie tedy bárzo / y opátrzylismy dusze násze / wászym stráchem przypedzeni / y téyeśmy rády vżyli. 25 A teraz w rece twoiéy iesteśmy / coć sie zda dobrégo y słusznégo / czyń známi. 26 Vczynił tedy Jozue iáko był rzekł / y wybáwił ie z reku synów Izráelowych / żeby ich nie pobito. 27 Y postánowił onégo dniá / áby oni byli ná posludze wszystkiégo ludu y ołtarzá PANSKIEGO / rąbiąc drwá y wode nosząc / áż do teráznieyszégo czásu / ná mieyscu któréby był PAN obrał.

ᵉspleśniáły. H.

Figurá Heretyków którzy ták że zmyśláią stárość.

ᵉspleśniał. H.

ᵉná znák przymierza iedząc.

ᵉNie poráćiwszy sie Páná.

ᵉ2. Król: 21. 22.

Przymierzé Iozuégo z Gábáonitámi.

Gábáonitów ponínność drwá rąbáć y wodę nosić.

ᵉTo iest, záwsze bedziecie niewolnikámi.

ROZDZIAŁ. X.

Woyná w Gábáon przeciw piąći królom.

1 TO gdy vsłyszał Adonisedek król Jerozolimski / to iest że wziął Jozue Háy / y zburzył ie (bo iákoby vczynił Jerychowi y królowi iego / ták też vczynił Háy y królowi iego) á iż Gábáończycy zbieżeli do Izráelá / y byli z nim w przymierzu / 2 zlekł sie bárzo. Bo wielkie miásto było Gábáon / ᵉá iedno z miast królewskich / y wietsze niżli

ᵉiáko. H.

miasteczko

miásteczko Háy/ á wszyscy wałecznicy iego bárzo mocni. [3] Posłał tedy Adonisedek król Jeruzálem do Ohámá królá Hebron/ y do Pharámá królá Jerimoth/ do Jáphiá też królá Láchis/ y do Dábir królá Eglon/ mówiąc: [4] Do mnie przyiedźcie á daycie pomoc/ że dobedziemy Gábáon/ czemu zbiegł do Jozuego y do synów Jzráelowych. [5] Zebráni tedy iecháli pięć królów Amorreyskich: król Jeruzalem/ król Hebron/ król Jerimoth/ król Láchis/ król Eglon pospołu z woyski swémi/ y położyli sie obozem około Gábáon/ dobywáiący go. [6] Lecz obywátele Gábáon miástá obleżonégo/ posłáli do Jozuego/ który ná ten czás mieszkał w obozie v Gálgáli/ y rzekli mu: Nie záwściągay rąk swych od pomocy sług twoich: Przyciągni rychło/ á wyzwól nas/ y day pomoc: bo sie ziácháli przeciwko nam wszyscy królowie Amorreyczyków/ którzy mieszkáią po górách. [7] A ruszył sie Jozue z Gálgáli/ y wszytko woysko walecznikow z nim mężowie co mocnieyszy. [8] A rzekł PAN do Jozuego: Nie bóy sie ich: bom ie podał w rece twoie: żaden ci sie z nich oprzeć nie bedzie mógł. [9] Przypadł tedy ná nie Jozue z prędká/ cáłą noc ciągnąc z Gálgáli. [10] A potrwożył ie PAN przed obliczem Jzráelá: y stárł porażką wielką w Gábáonie/ y gonił ie drogą wstępu do Bethoron/ y bił áż do Azeki/ y do Mácedy. [11] A gdy vciekáli przed synmi Jzráelowémi/ á byli ná zstępowániu z Bethoron/ PAN spuścił ná nie kámienie wielkie z niebá/ áż do Azeki: y pomárło ich dáleko wiecey od kámieniá grádowégo/ niż co ie mieczem pobili synowie Jzráelowi.

Kámienie z niebá pádá.

[12] Mówił tedy Jozue PANV dniá/ którego podał Amorreyczyká przed oczymá synów Jzráelowych/ y rzekł przed nimi: Słońce przeciw Gábáon [a] nie ruszay sie/ á Księżycu przeciw dolinie Aiálon. [13] A stánęło Słońce y Księżyc/ áż sie pomścił lud nád nieprzyiacioły swémi. Azaż tego nie nápisano [b] w księgách [c] spráwiedliwych? Stánęło tedy słońce w pół niebá/ y nie pospieszyło sie zápáść przez ieden dzień. [14] Nie był przedtym áni potym [d] ták długi dzień/ gdy vsłuchał PAN głosu człowieká/ y walczył zá Jzráelem.

[a] *nie postępuy.* Isa. 28. f 21. Ecc. 46. a 5. *Co to zá księgi były niewiédźieć.* [b] *Iáserówych.* H.

Stánęło słońce y dźień sie przedłużył [d] *Iustinus in* *Trypho pisze iż ten dźień był godźin 36*

[15] A wróćił sie Jozue ze wszytkim Jzráelem do obozu Gálgál. [16] Vciekli bowiem byli pięć królów/ y skryli sie w iáskini miástá Mácedá. [17] A dano znáć Jozuemu/ że náleziono pięci królów kryiących sie w iáskini miástá Mácedy.

Królów pięć w iáskini.

[18] Który przykazał towárzyszom/ y rzekł: Przywalcie okrutné kámienie do dziury iáskiniey/ á postáwćie męże dowćipné którzyby zámknionych strzegli: [19] á wy nie stóycie/ ále gońcie nieprzyiacioły/ y ostátniego káżdego vciekáiącego sieczcie/ á nie dopuszczaycie im wniść do obrony miast ich/ które podał PAN Bóg w rece wásze. [20] Pobiwszy tedy nieprzyiacioły porażką bárzo wielką/ á niemal do szczetu wytráciwszy/ ci którzy mogli vyść Jzráelá/ weszli do miast obronnych. [21] A wróciło sie wszytko woysko do Jozuego/ do Mácedy/ gdzie ná ten czás obóz leżał/ zdrowo y w zupełney liczbie: á żaden przeciw synom Jzráelowym/ y geby otworzyć nieśmiał. [22] A przykazał Jozue/ mówiąc: Otwórzcie dziure iáskiniey/ y wywiedźcie do mnie pięci królów/ którzy sie w niey kryią. [23] A vczynili sludzy iáko im było roskazáno: y wywiedli do niego pięci królów z iáskinie: królá Jeruzalem/ królá Hebron/ królá Jerimoth/ królá Láchis/ królá Eglon. [24] A gdy byli wywiedzieni przeden/ przyzwał wszytkich mężów Jzráelskich/ y rzekł do Hetmánów woyská którzy z nim byli: Idźcie y kłádźcie nogi ná kárki tych królów. Którzy gdy poszli/ y leżących kárki nogámi deptáli. [25] Záśie rzekł do nich: Nie bóycie sie/ áni sie lekaycie/ vmacniaycie sie/ á bądźcie meżni: bo ták vczyni PAN wszytkim nieprzyiacielom wászym przeciw którym walczycie. [26] A pobił Jozue y pozábiiał ie y záwiesił ná pięci palách: y wisieli áż do wieczorá.

Pięć królów obieszono.

[27] A gdy záchodziło słońce/ roskázał towárzyszom áby ie złożyli z szubienic: którzy złożoné wrzucili do iáskinie do którey sie byli pokryli/ y położyli ná dziure iey kámienie okrutné/ które trwáią áż po dziś dzień. [28] Tegóż też dniá Mácedo wziął Jozue/ y poráził ią w pászczecé mieczá/ y królá iey zábił/ y wszytkié obywátele iey: nie zo-

Mácedá miásto wzięte.

stáwił

ſtáwił w niey choć máłego ſczątku. A vczynił królowi Mácedá / iáko był vczynił królowi Jericho. 29 ° A przeſzedł ze wſzytkim Jzráelem z Mácedy do Lebny / y walczył przećiwko niey:

Lebna.

30 ° ktorą podał PAN z królem iey w rece Jzráelá: y poráźili miáſto páſczeką mieczá / y wſzytkie obywátele iego: nie zoſtáwili w nim żadnego ſczątká. A vczynili królowi Lebney / iáko byli vczynili królowi Jericho. 31 ° Z Lebny przeſzedł do Láchis ze wſzytkim Jzráelem / á woyſko wkoło vſzykowawſzy / dobywał go. 32 ° A dał PAN Láchis w rece Jzráelá / y wźiął ie dniá wtórego / y poráźił páſczeką mieczá y wſzelką duſze która byłá w nim / iáko był vczynił Lebnie.

Lachis.

33 ° Tego czáſu przyćiągnął Horám król Gázer / áby rátował Láchis: którego Jozue poráźił ze wſzytkim ludem iego áż do ſczetu.

Horám król Gázer poráżon.

34 ° A przeſzedł z Láchis do Eglon / y oblęgł / 35 ° y dobył go tegóż dniá: y pobił páſczeką mieczá wſzytkie duſze które były w nim / wedle wſzytkiego co był vczynił Láchis.

Eglon.

36 ° Poćiągnął też ze wſzytkim Jzráelem z Eglon do Hebron / y walczył przećiw niemu: 37 ° wźiął ji / y pobił páſczeką mieczá / Królá też iego / y wſzytkie miáſteczká kráiny oney / y wſzytkie duſze które w niey mieſzkáły: nie zoſtáwił w niey żadnego ſczątku: iáko był vczynił Eglon / ták vczynił y Hebron / wſzytko co w nim nálazł mieczem wytráćiwſzy.

Hebron.

G

38 ° Z támtąd wróćiwſzy ſie do Dábir / 39 ° wźiął ji y zburzył / królá też iego y wſzytkie okoliczne miáſteczká pobił páſczeką mieczá: nie zoſtáwił w nim żadnego ſczątku: iáko był vczynił Hebron / y Lebnie / y królóm ich / ták vczynił Dábir y królowi iego.

Dabir.

40 ° Poráźił tedy Jozue wſzytkę ziemie górną y południową / y polną / y ᵃAſedoth' z królmi ich: nie zoſtáwił w niey ſczątku żadnego / ále wſzytko co tchnąć mogło / pobił / iáko mu był przykazał PAN Bóg Jzráelſki / 41 ° od Kádesbárne áż do Gázy / wſzytkę ziemie Goſen áż do Gábáon / 42 ° y wſzytkie króle y kráiny ich zá iednym nátárćiem wźiął ᵇy zburzył': ábowiem PAN Bóg Jzráelſki walczył zá nim. 43 ° y wróćił ſie ze wſzytkim Jzráelem ná mieyſce obozu do Gálgálá.

ᵃpodgorną. H.

ᵇH.

ROZDZ. XI.

Zwyćięztwo Iozuego z wiela inſzych królów.

1 A

Tego gdy vſłyſzał Jábin Król Aſor / poſłał do JObábá Królá Mádon / y do królá Semeron / y do królá Achſaph: 2 ° do królów też pólnocnych / którzy mieſzkáli ná górách / y ná rowninie ku południu ᵃCeneroth / ná polách y w kráinách Dor ᵇwedle morzá' / 3 ° Chánáneyczyká też od wſchodu y zachodu słońcá / y Amorrheyczyká / y Heteyczyká / y Pherezeyczyká / y Jebuzeyczyká ná górách: Heweyczyká też który mieſzkał pod górą Hermon w ziemi Máſphá.

ᵃMorzá Genezáreth. ᵇku zachodowi. H.

4 B

° A wyćiągneli wſzyſcy z woyſki ſwémi / lud bárzo wielki / iáko piaſek który ieſt ná brzegu morſkim / konie też y wozy niezmierney liczby. 5 ° A ziacháli ſie ći wſzyſcy królowie w kupe v wód Merom / áby walczyli przećiw Jzráelowi. 6 ° A rzekł PAN do Jozueg: Nieboy ſie ich: bo iutro o teyże godźinie ia te wſzytkie podam ná zránienie przed oczymá Jzráelá: ᵃkoniom ich żyły poderznieſz / á wozy ogniem popaliſz.

ᵃNiechćiał áby w koniách dufáli ná woynie ále w Bogu, dla tego kazał poderznąć koniom żyły.

7 ° A przyćiągnął Jozue y wſzytko woyſko z nim przećiwko im v wód Merom znagłá / y przypádli ná nie / 8 ° y dał ie PAN w rece Jzráelowi / którzy poráźili ie y gonili ie áż do Sydonu wielkiego / y wód Mázerephoth / y polá Máſphe / które ieſt ná wſchodnią ſtrone iego. Ták pobił wſzytkie / że żadnego nie zoſtáwił z nich ſczątká: 9 ° y vczynił iáko mu był PAN przykazał / koniom ich żyły poderznął / á wozy ogniem ſpalił. 10 ° A wróćiwſzy ſie záraz wźiął Aſor / á królá iego mieczem zábił: bo Aſor z ſtárodawná miedzy wſzytkimi króleſtwy temi przodek trzymał.

Aſor miáſto wźięte.

11 C

° A wybił wſzytkie duſze które tám mieſzkáły / nie zoſtáwił w nim ſczątku żadnego / ále áż do wytrácenia wſzytko ſpuſtoſzył / y miáſto ſámo ogniem zgłádźił. 12 ° A wſzytkie okoliczne miáſtá y króle ich poimał / pobił y wyniſczył / iáko mu był przykazał Moyżeſz ſługá PAN-

[a] wßákże żadnych nie palił miast obronnyh oprócz Asor sámego który spalił Iozue. H.

SKI. [a] Oprócz miast które były ná págorkách y ná kopcách położoné/ inné zápalił lud Izráelski: iedno tylko Asor bárzo obronné ogniem spalił. A wßytke korzyść tych miast y bydło rozdzielili miedzy sie synowie Izráelowi/ wßytkié ludzie wybiwßy. Jáko był przykazał PAN Moyzéßowi słudze swému/ ták Moyzéß przykazał Jozuemu/ á on wßytko wypełnił: nie opuścił ze wßytkiégo przykazánia y iednég słowá/ które był PAN roskazał Moyzéßowi. Wziął tedy Jozue wßytke ziemie górną/ y południową/ y ziemie Gosen/ y równine/ y zachodnią strone/ y góre Izráel y polá iéy: y cześć góry która idzie ku Seir/ áż do Báálgád/ po równinie Libanu/ pod góre Hermon: wßytkié króle ich poimał/ poráził y pozábiiał. Przez długi czás walczył Jozue przeciwko tym królóm. Nie było miástá któreby sie poddáło synóm Izráelowym/ oprócz Heweyczyká który mießkał w Gábáon: bo wßytkich walcząc dostał. Abowiém byłá wola PANSKA/ áby sie zátwárdziły sercá ich/ á walczyli przeciw Izráelowi/ y legli/ á niegodni byli żadnégo miłosierdzia/ y wygineli iáko był przykazał PAN Moyzéßowi. Onégo czásu przyßedł Jozue/ y wybił [a] Enácim z gór/ Hebron y Dabir y z Anáb/ y ze wßelkiéy góry Judy y Izráelá/ y miástá ich zgłádził. Niezostáwił żadnégo z pokolenia [b] Enácim w ziemi synów Izráelowych: oprócz miast Gázy y Geth y Azotu/ w których sámych zostáwieni są. Wziął tedy Jozue wßytke ziemie/ iáko mówił PAN do Moyzéßá/ y dał ią w osiádłość synóm Izráelowym/ według działów y pokolenia ich/ y vspokoiłá sie ziemiá od woien.

[a] Obrzymy.

[b] Obrzymów.

Zátwárdzenié sercá y od Bogá y od ludzi.

Byłá wola Páńska áby sie zátwárdziły sercá ich.] Y to tákże rozumie iáko sie wyßßéy powiedziáło o Pháráonie Exo: 10. v. 20. Iż zátwárdzénie sercá pismo S. przypisuie y Pánu Bogu y człowiekowi. Bo człowiek grzéchámi swémi łáskę Bożą vtracáiąc/ sam sobie przyczyną iest zátwárdzenia. Pan Bóg też człowieká spráwiedliwie dla grzéchów opuściwßy/ y łáski mu któraby go zmiękczyłá nie dáiąc/ zátwárdza serce iego. Czytay Annotácyą. Exod. 10. v. 20.

ROZDZ. XII.

Imioná królów trzydzieści y iednégo, pobitych od Synów Izráelowych.

LJ są królowie/ które pobili synowie Izráelowi/ y posiedli ziemie ich zá Jordanem ná wschód słońcá/ od potoku Arnon áż do gory Hermon/ y wßytke strone wschodnią/ która pátrzy do pustyniéy. Sehon król Amorrheyski/ który mießkał w Hesebon/ pánował od Aroer/ które leży nád brzégiem potoku Arnon/ y połowicy ná dolinie/ y połowicy Gáláád/ áż do potoku Jábok/ który iest gránicą synów Ammonowych. Y od pustynie/ áż do morzá Cenerot ku wschodu słońcá/ y áż do morzá pustynié/ które iest morze nasłonßé/ ku wschodniéy stronie drógą która wiedzie do Bethsimoth: y od południowéy strony która leży pod Asedoth Pháságá. Gránicá Ogá królá Bázán z sczątku [a] Ráphaim/ który mießkał w [b] Astároth/ y w Edrái/ y pánował ná górze Hermon/ y w Sálechá/ y we wßytkim Bázán/ áż do gránic Gesury/ y Máchάty/ y połowicy Gáláád gránic Sehoná królá Hesebon. Moyzéß sługá PANSKI/ y synowie Izráelowi pobili ie/ y dał ziemie ich Moyzéß w osiádłość Rubenitóm/ y Gáditóm/ y połowicy pokolenia Mánásse. Ci są królowie ziemie/ które pobił Jozue y synowie Izráelowi zá Jordanem ku zachodnéy stronie od Báálgád/ ná polu Libanu/ áż do góry/ któréy cześć idzie do Seir: y dał ią Jozue w osiádłość pokoleniam Izráelowym/ káżdé swóy dział/ ták po górách/ iáko y ná równinach/ y w polách. W Asedoth/ y ná pustyni/ y ná południu był Heteyczyk/ y Amorrheyczyk/ Chánáneyczyk/ y Pherezeyczyk/ Heweyczyk/ y Jebuzeyczyk. Król Jerychá ieden/ król Háy/ który iest po boku Bethel/ ieden. Król Jeruzalem ieden/ król Hebron ieden/ król Jerimoth ieden/ król Láchis ieden/ król Eglon ieden/ król Gázer ieden. król Dábir ieden/ król Gáder ieden/ król Hermá ieden/ król Hered ieden. król Lebni ieden/ król

[a] z Obrzymów. [b] w tym iáko powiádáią mießkał Iop:

Odullám

[16] Odullám ieden/ król Mácedy ieden/ [17] król Bethel ieden/ król Táphuá ieden/ [18] król Opher ieden/ król Aphek ieden/ [19] król Sáron ieden/ król Mádon ieden/ [20] król Asor ieden/ król Semeron ieden/ król Achsáph ieden/ [21] król Thenák ieden/ król Mágeddá ieden/ [22] król Kádes ieden/ król Jáchánán Cármelu ieden/ [23] król Dor/ y kráiny Dor ieden/ król narodów Gálgál ieden/ [24] król Thersy ieden: wszytkich królów trzydzieści y ieden.

ROZDZ. XIII.

Iozuemu każe Bóg rozdzielić ziemię obiecáną między pokolenia.

[1] Jozue stáry y zeszłeg wieku był/ y rzekł PAN do niego: Stárzałeś sie y długiégoś wieku/ ziemiá bárzo szeroka zostáłá/ która iescze nie iest lósem podzielona: [2] to iest wszytká Gálileá/ Philisthyim/ y wszytká Gessury. [3] Od mętnéy rzéki/ która obléwa Aegypt/ áż do gránic Akkáron ku północy: ziemiá Chánáán/ która sie ná pięć królików Philisthyńskich dzieli/ ná Gázeyczyki/ y Azotczyki/ ná Askálonity/ Getheyczyki/ y Akkárónity. [4] A ku południu záśie/ są Heweyczycy/ wszytká ziemiá Chánáán/ y Máárá Sydończyków áż do Aphek/ y gránic Amorrheyczyká/ [5] y vkráiny iego. Kráiná też Libanu ná wschód słońcá/ od Báálgád pod górą Hermon/ áż wnidziesz do Emáth. [6] Wszytkich którzy mieszkáią ná górze od Libanu áż do wód Máserephot/ y wszyscy Sydończycy. Jam iest który ie wygłądze od oblicza synów Jzráelowych. Niechayże to wnidzie w dział dziedzictwá Jzráel/ iákomći przykazał. [7] A teraz rozdziel ziemię w osiádłość dziewięciorgu pokoleniu/ y połowicy pokolenia Mánásse/ [8] z którym Ruben y Gád posiedli ziemię/ którą im dał Moyżesz sługá PANSKI zá rzéką Jordanu ku wschodniéy stronie. [9] Od Aroer/ które leży ná brzégu potoku Arnon/ y ná srzodku doliny/ y wszytkie polá Medábá áż do Dibon: [10] y wszytkie miástá Sehon królá Amorrheyskiégo/ który królował w Hesebon/ áż do gránic synów Ammon/ [11] y Gálááad/ y gránice Gessury y Mácháty/ y wszytke górę Hermon/ y wszytek Bázán áż do Sálechá/ [12] wszytko królestwo Og w Bázán/ który królował w Astároth y Edrái/ on był z sczątku Rápháim/ y pobił ie Moyżesz y wygłádził. [13] A niechcieli synowie Jzráelowi wytrácić Gessury y Mácháty: y mieszkáli miedzy Jzráelem áż do dniá dzisieyszego. [14] Lecz pokoleniu Lewi nie dał osiádłości: ále obiáty y ofiáry PANA Bogá Jzráelskiégo/ to iest dziedzictwo iego/ iáko mu powiedział. [15] Dał tedy Moyżesz osiádłość pokoleniu synów Ruben według rodzáiów ich. [16] A byłá ich gránicá od Aroer/ które leży ná brzégu potoku Arnon/ y w pośrzod doliny tegóż potoku: wszytkę równinę która wiedzie do Medábá/ [17] y Hesebon/ y wszytkie miásteczká ich/ które są w polách: Dibon też y Bámothbáál/ y miásteczko Báálmeon/ [18] y Jássá/ y Cedimoth/ y Mephááth/ [19] y Káriátháim/ y Sábámá/ y Sáráthásár ná górze doliny. [20] Betphogor/ y Asedoth/ Pháśgá/ y Bethiesimoth/ [21] y wszytkie miástá polné/ y wszytkie królestwá/ Sehon królá Amorrheyskiégo/ który królował w Hesebon/ którégo zábił Moyżesz z książęty Mádián: Heueá/ y Recem/ y Sur/ y Hur/ y Rebe książętá Sehon obywátele ziemie. [22] A Báláámá syná Beor wieszczká zábili synowie Jzráelowi mieczem z innymi pobitymi. [23] A gránicá synów Ruben byłá/ Jordan rzéká. Tá iest osiádłość Rubenitów/ według rodów ich/ miast y wiosek. [24] A dał Moyżesz pokoleniu Gád y synóm iego/ wedle rodów ich osiádłość/ któréy ten iest dział. [25] Gránicá Jáser y wszytkie miástá Gálááad/ y połowicá ziemie synów Ammon áż do Aroer/ który iest przeciwko Rábbá. [26] A od Hesebon áż do Rámoth/ Másphe/ y Bethonim/ y od Mánáim/ áż do gránic Dábir. [27] W dolinie też Betháran/ y Bethnemrá/ y Sokoth/ y Sáphon/ ostátnią część królestwá Sehon królá Hesebon: tego też gránicá iest Jordan/ áż do ostátniéy częśći morzá Cenereth zá Jordanem ku wschodniéy stronie. [28] Tá iest osiádłość synów

Marginalia: wszystkie powiáty Philistyńskie, y wszyscy Gessurowie. H. — Książąt ábo królestw. — Nu: 32 f 31. — z Obrzymów. — Pokoleniu Leui nie dał osiádłości. Nu: 18. 21. — Osiádłość Ruben. — Nu: 31. e 8. — Osiádłość Gad. — Genezáretskiego.

Osiádłość Mánásse.

nów Gád/ według domów ich/ miástá y wioski ich. 29 Dał też połowicy pokolenia Mánásse y synóm iego/ według rodzáiów ich osiádłość/ 30 któréy ten iest początek: Od Mánáim wszytek Bázán/ y wszytkie królestwo Og królá Bázáńskiego/ y wszytkie wśi Jáir/ które są w Bázán/ sześćdźieśiąt miásteczek. 31 A połowice Gáláád/ y Astároth/ y Edráy miástá królestwá Og w Bázán/ synóm Máchir syná Mánásse/ połowicy synóm Máchir według rodów ich. 32 Te osiádłość podźielił Moyzesz ná polách Moáb zá Jordanem/ przeciw Jerychu ku wschodniéy stronie. A pokoleniu Lewi nie dał osiádłośći: bo PAN Bóg Jzráelów sam iest osiádłośćią ich/ iáko mu powiedźiał.

ROZDZ. XIIII.

1 A To iest/ co pośiedli synowie Jzráelowi w źiemi Chánáán/ którą im dáli Eleázár kápłan/ y Jozue syn Nun/ y książętá domów wedle pokoleni Jzráelowych: 2 losem wszytko dźieląc/ iáko był przykazał PAN w ręce Moyzeszowéy dźiewięćiorgu pokoleniu/ y połowicy pokolenia. 3 Bo dwoygu pokoleniu/ y połowicy/ dał był Moyzesz osiádłość zá Jordanem: oprócz Lewitów/ którzy nic źiemie nie wźięli miedzy bráćią swoią: 4 ále ná ich mieysce nástąpili synowie Jozeph rozdźieleni ná dwoie pokolenia/ Mánásse y B Ephráim: áni wźięli Lewitowie inego działu w źiemi/ iedno miástá ná mieszkánie/ á przedmieśćia ich ná chowánie dobytków y bydłá swego. 5 Jáko był przykazał PAN Moyzeszowi/ ták vczynili synowie Jzráelowi/ y podźielili źiemię. 6 Przystąpili tedy synowie Judá do Jozuego w Gálgálu/ y rzekł do niego Káleb syn Jephone Cenezeyczyk: Wiesz co mówił PAN do Moyzeszá człowieká Bożego/ o mnie y o tobie w Kádesbárnie. 7 Czter dźieśći mi lat było kiedy mie słał C Moyzesz sługá PANSKI z Kádesbárny żebym wypátrował źiemie: y 8 powiedźiałem mu co mi sie zdáłá prawdá. Lecz bráćia moi/ którzy chodźili zemną/ skáźili serce ludu: á iam przecie násládował PANA Bogá mego. 9 A przyśiągł Moyzesz dniá onego/ mówiąc: Ziemiá po którey deptáłá nogá twoiá/ będźie osiádłośćią twoią/ y synów twoich ná wieki/ iżeś násládował PANA Bogá mego. 10 Vżyczył mi tedy PAN żywotá/ iáko obiecał/ áż do dniá dźisieyszego. Czterdźieśći y pięć lat temu/ iáko mówił PAN to słowo do Moyzeszá/ gdy Jzráel chodźił po puszczy: dźiśia mam ośmdźieśiąt y pięć lat/ 11 ták duży/ iákom był duż ná on czás gdym D był posłan ná szpiegowánie/ onego czásu śiłá we mnie áż do dniá dźisieyszego trwa/ ták ku boiowániu/ iáko ku chodzeniu. 12 Dayże mi tedy tę górę/ którą PAN obiecał coś y sam słyszał/ ná któréy są Enácim/ y miástá wielkie y obronne: ieśli snáć PAN będźie zemną/ y będę mógł wygłádźić ie/ iáko mi obiecał. 13 A błogosłáwił mu Jozue: y dał mu Hebron w osiádłość/ 14 y od tego czásu dostał sie Hebron Káleb synowi Jephone Cenezeyczykowi áż do dniá dźisieyszego: iż násládował PANA Bogá Jzráelskiego. 15 Jmie Hebroná zwané przed tym Káriáth Arbe: Adam nawiętszy miedzy Enácim tám leży: y przestáłá źiemiá od woyny.

Przez Moyzeszá. Nu: 34. c 13.

Pokolenié Iozephá rozdźieloné ná dwie ná mieysce Lewitów.

Káleb sie vpominá dźiedzictwá obiecánego. Nu: 14 d 22.

Ecc: 46 b 11.

Obrzymowie.

(Który Arbá) był człowiek wielki miedzy Enákim. H.

15 *Adam nawiętszy miedzy Enácym tám leży.*] Ten którego tu zowie Adámem nawiętszym/ nie byłći ón pierwszy oćiec nász/ ále ktorys inszy wielki człowiek. Bo imię Adam nie záwżdy iest własne/ ále też bywa pospolite y tóż znaczy co y człowiek. A kiedy bywa ná początku przydána w żydowskim literá (ה) iáko tu ná tym mieyscu/ tedy nie iest własne imię/ ále znaczy człowieká którégokolwiek/ iákoby rzekł/ człowiek wielki. Ten człowiek wielki/ iedni powiádáią iż był Káleb iáko pisze Hier: Epist: 27. Drudzy mniemáią iż był Enák syn Arbe/ o którym niżey 15. v. 13. bo ten podobno był Obrzymem y zrodźićielem Gigántów ábo obrzymów. dla tego w pismie S. obrzymy zowią synmi Enácym. Num. 13. Deut. 1. y 2. Ios. 11. Iosephus lib. 3. Antiq. C. 2. pisze/ iż tám náydowano kośći obrzymów tám pogrzebionych. Jnszy záś powiádáią iż ten człowiek wielki był tenże Arbe/ którego tu-

dźieśz przed tym miánuie / y tegoż to tám było miásto / y od niego imie miáło Káriáth Arbe. Tenże był wielkim człowiekiem y owszem głowá przedniysza miedzy Enácytámi / á podobno y wzrostu był wielkiego / gdyż Enacytowie / obrzymámi byli / iáko pisze Num: 13. v. 34. Są którzy też powiádáią / iż Adam pierwszy będąc pierwey pogrzebiony w Jeruzalem ná gorze Kálwáryæ / po tym był przenieśiony tám do tego Hebron: álec tego niedowodzą. Bo Traditio iest v Doktorów świetych / iż Adam iest pogrzebiony w Jeruzálem ná tey że gorze ná ktorey P. Chrystus vkrzyżowan iest / y stąd ná zwano Gore Kálwáriæ / iż tám głowá człowieká pierwszego iest pogrzebiona: ále o przenieśieniu iego do Hebron nie wspominaią. Ták Origenes Tract: 53. in Math. Athanasius serm. de Passione Domini. Epiph. Herel. 46. Bas. in cap 5. Isa. Aug. serm: 71. de Tempore. Hieron. Epist. ad Marcell.

Adam ná gorze Calvarie pogrzebion.

ROZDZ. XV.

Dźiał pokolenia Iudá.

Nu: 34. 22.

1 A Dźiał tedy synów Judy / według rodzáiów ich ten był. Od gránice Edom / puscza Sin ná południe / y áż do ostátniey częśći południowey strony. 2 Początek iey od końcá morzá nasłonszego / y [a] od iezyká iego / który pátrza ná południe. 3 A wychodźi przeciw wstępu Scorpioná / y przechodźi do Sin: á wstępuie do Kádesbárne y záchodźi do Esron / wstępuiąc do Addár / y okrążáiąc Kárkáá / 4 á ztąd przechodząc do Asemoná / y przychodząc do potoku Aegyptu: y będą gránice iego morze wielkie. ten będźie koniec strony południowey. 5 B A od wschodu słońcá będźie początek / morze nasłonsze áż do końcá Jordanu: y to co pátrzy ku północy / od iezyká morskiego / 6 áż do teyże rzeki Jordanu. y wstępuie gránicá do Beth Hágle / á przechodźi od północy do Beth Arábi: wstępuiąc do kámieniá Boén syná Ruben. 7 A ciągnąc áż do gránic Debery z Doliny Achor / przeciw północy pátrząc ku Gálgálu / które iest przeciw wstępowi Adommim / od południowey strony potoká: y przechodźi wody które zową Zrzódło słońcá: á końce iey będą do zrzódłá Rogel. 8 A wstępuie przez doline syná Ennom / z boku [b] Jebuzeyczyká ná południe / to iest Jeruzalem: á zonąd sie wynosząc ná wierzch góry / która iest przeciw Geennóm ná zachód słońcá ná wierzchu Doliny Ráphaim ku północy. 9 C A przechodźi od wierzchu góry áż do zrzódłá wody Nephtoá / y przychodźi áż do wśi góry Ephron: y chyli sie do Báálá / który iest Káriáthiárim / to 10 iest / miásto lasów. y kołem idźie od Báále ná zachód áż do góry Seir: y przechodźi podle boku góry Járym ná północy do Chesłon: y stępuie do Bethsámes / á przechodźi do Thámná. 11 A przychodźi ku północy częśći Akáron: y chyli sie do Sechroná / y bieży przez góre Báálá / y przychodźi do Jebneel / y wielkiego morzá ku zachodowi końcem sie zámyka. 12 Te są gránice synów Judá w około / według rodów ich. 13 D A Káleb synowi Jephone dał część w pośrzodku synów Judá / iáko mu był PAN przykazał: Káriáth Arbe oycá Enák / to iest Hebron. 14 A [c] wygłádźił z niey Káleb trzech synów Enák / Sesái / y Achimán / y Tholmái / z rodu Enák. 15 A zonąd postąpiwszy przyszedł do obywátelów Dábir / które pierwey zwano Káriáth Sepher / to iest / [d] miásto náuk. 16 A rzekł Káleb: Kto poráźi Káriáth Sepher / á weźmie ji / temu dam Aksze córkę moię zá żonę. 17 A wźiął ji Othoniel syn Kenez [e] brát Kálebów młodszy: y dał mu Aksze córkę swą zá żonę. 18 Która / gdy iácháli pospołu / [f] námówiona byłá od mężá swego / áby prośiłá v oycá swego polá / y wzdycháłá iáko siedźiáłá ná ośle. Którey Káleb: Cośći przy? 19 A oná odpowiedźiáłá: Day mi błogosłáwieństwo: Ziemię ku południu y suchą dáłeś mi / przyday y mokrą. A dał iey Káleb mokrą ziemię wyższą y niższą. 20 Tá iest ośiádłość pokolenia synów Judá według rodzáiów ich. 21 A były miástá od ostátnich gránic synów Judá / podle gránic Edom od południa: Kábsceel / y Eder / y Jágur / 22 y Činá / y Dimoná / y Adádá / 23 y Kádes / y Asor / y Jethnám / 24 Ziph / y Thelem / y Báloth / 25 Asor nowe y Káriioth / Hesron to iest Asor. 26 Amám / Sámá / y Moládá / 27 y Asergáddá / y Hássemon / y Betphelet / 28 y Hásersuál / y Bersábee / y Báziothiá / 29 y Báálá / y Jim / y Esem / 30 y Eltholád / y

[a] *Od skáły ábo wyspu ná kształt iezyká.*

[b] *Było to w pokoleniu Beniáminá.*

Część Kálebá.

[c] *Sedź. 1 c 10*

[d] *Podobno tám były náuki.*

[e] *Brátá Kálebowego. H. to iest, wnuk Kálebów.*

[f] *Námawiáłá mężá swego, áby prośił v oycá iey polá, y spádłá z ośłá. H.*

Aksá córká Káleb prośi o źiemię mokrą.

Miástá synów Iudá.

31 Reſil/ y Hármá/ 31 y Siceleg/ y Me- 32 demená/ y Senſenná/ 32 Lebáoth/ y Selim/ y Aen/ y Remon/ wßyſtkich miaſt dwádzieśćiá y dziewięć/ y wśi ich. 33 A ná polách/ Eſtáol/ y Sáreá/ y Aſená 34 y Zánoe/ y Aengánnim/ y Tháphuá/ y Enáim/ 35 y Jerimoth/ y Adullám/ Socho y Aſeká/ 36 y Sáráim/ y Ahitháim/ y Gederá/ y Gederoth//áim: miaſt cztérnaśćie/ y wśi ich. 37 Sánán/ y Hádáſſá/ y Mágdálgád/ 38 Deleán/ y Máſephá/ y Jekthel/ 39 Láchis/ y Báſkáth/ y Eglon/ 40 Chebbon/ y Lehemám/ y Cethlis/ 41 y Giderot/ y Bethdágon/ y Náámá/ y Mácedá: miaſt ßeſnaśćie/ y wśi ich. 42 Lábáná/ y Ether/ y Aſán/ 43 Jephthá/ y Eſná/ y Neſib/ 44 y Ceilá/ y Achzib/ y Máreſá: miaſt dziewięć/ y wśi ich. 45 Akkáron ze wśiámi y wioſkámi ſwémi. 46 Od Akkároná áż do morzá wßytkie które ſie chylą ku Azotowi/ y wśi ich. 47 Azot z miáſteczkámi/ y ze wśiámi ſwémi. Gázá z miáſteczkámi/ y ze wśiámi ſwémi/ áż do potoku Aegyptu/ y morze wielkie gránicá iey. 48 A ná górze/ Sámir/ y Jether/ y Sokoth/ 49 y Dánná/ y Káriáth Senná/ to ieſt Dábir. 50 Anáb/ y Jſtemo/ y Anim/ 51 Goſen/ y Olon/ y Gilo: miaſt iedennaśćie/ y wśi ich. 52 Aráb/ y Rumá/ y Eſáán/ 53 y Jánum/ y Beththáphuá/ y Apheká/ 54 Athmáthá/ y Káriáthárbe/ to ieſt Hebron/ y Sior: miaſt dziewięć/ y wśi ich. 55 Máon/ y Kármel/ y Ziph/ y Jothá/ 56 Jeſráel/ y Jukádám/ y Zánoe. 57 Akkáin/ Gábáá/ y Thámná: miaſt dziesięć/ y wśi ich. 58 Hálhul/ y Beßur/ y Gedor/ 59 y Máreth/ y Bethánot/ y Eltekon: miaſt ßeść/ y wśi ich. 60 Káriáthbáál/ to ieſt Káriáthiárim miáſto láſów/ y Arebbá: dwie mieśćie/ y wśi ich. 61 Ná puſczy Betharábá/ Meddin y Sácháchá: 62 y Nebſán/ y miáſto ſoli y Engáddy: ßeść miaſt/ y wśi ich. 63 Lecz Jebuzeyczyká obywátelá Jeruzalem nie mogli ſynowie Judá [a]wygłádzić: y mießkał Jebuzeyczyk z ſyny Judá w Jeruzalem áż do dniá dziśieyßego.

[a] wypędzić. H.

ROZDZ. XVI.

Dźiał Synów Iozephowych.

1 Padł też lós ſynów Jozephowych od Jordánu ku Jerychu y wodam iego od wſchodu słońcá: puſtynia która idźie od Jerychá do góry Bethel: 2 á wychodźi od Bethel do Luzy: y idźie przez gránice Archi/ Athároth. 3 A ſchodźi ku zachodu wedle gránice Jephlet/ áż do gránic Bethhoron nizßego y Gázerá: y kończą ſie kráiny iego morzem wielkim: 4 y osiedli ſynowie Jozephowi Mánáſſes y Ephráim. 5 A ſtáłá ſie gránicá ſynów Ephráim według rodzáiów ich: y oſiádłość ich ku wſchodu słońcá Atároth Addár/ áż do Bethhoroná wysßego. 6 A wychodzą gránice áż do morzá: Máchmetháth lepák pátrzy ku połnocy/ y okrążá gránice ku wſchodu słońcá do Thánáth Selu: y przechodźi od wſchodu do Jánóé. 7 á idźie od Jánóé do Atároth y Náárathá: y przychodźi do Jerychá: y wychodźi do Jordanu. 8 Z Tháphuá záśie przechodźi ku morzu ná doline trzćińską/ y ſą wyßcia iey do morzá naſłońßego. Tá ieſt oſiádłość pokolenia ſynow Ephráim/ według domów ich. 9 Wydźielono też miáſtá ſynóm Ephráim w pośrzodku oſiádłośći ſynów Mánáſſe/ y wśi ich. 10 A [b]nie wybili ſynowie Ephráimowi Chánáneyczyká/ który mießkał w Gázer/ y mießkał Chánáneyczyk w pośrzod Ephráimá/ áż do tego dniá dań płácąc.

[b] wygnáli. H.

ROZDZ. XVII.

Dźiał pół pokolenia Mánáſſe.

1 ALOs padł pokoleniu Mánáſſe (bo ten ieſt pierworodny Jozephów) Máchir pierworodnému Mánaſſe Oycu Gáláád/ który był mąż waleczny/ y miał oſiádłość Gáláád y Bázán: 2 [c]y innym ſynóm Mánáſſe według domów ich/ ſynóm Abiezer/ y ſynóm Helek/ y ſynóm Eſryel/ y ſynóm Sechem/ y ſynóm Hepher/ y ſynóm Semidách. ći ſą ſynowie Mánáſſe ſyná Jozephowégo/ mężczyzny według rodzáiów ich. 3 [d]Lecz Sálpháád ſynowi Hepher ſyná Gáláád/ ſyná

[c] Nu: 26. d30

[d] Nu: 21. a1. y 36. d 11.

Máchir/ syná Mánásse nie vrodźili się synowie/ ále tylko córki: których té są imioná: Máálá y Noá y Heglá y Melchá y Thersá. 4 A przyszły przed oczy Eleáázárá kápłaná/ y Jozuégo syná Nun/ kśiążąt mówiąc: PAN przykazał przez rękę Moyżeszá/ áby nam dano ośiádłość w pośrzodku bráciey nászéj. A dał im według PANSKIE° roskazánia ośiádłość w pośrzodku bráciey oycá ich. 5 A pádło *śnurów* Mánásse/ dźieśięć oprócz źiemie Gáláád y Bázan zá Jordanem. 6 Bo córki Mánásse otrzymáły dźiedźictwo w pośrzodku synów iego. A źiemiá Gáláád pádłá ná dźiał synóm Mánásse którzy byli zostáli. 7 A gránicá Mánásse byłá od Aser/ do Máchmetháth który pátrzy ku Sichem: á wychodźi po práwey stronie podle obywátelów źrzódłá Táphue. 8 W dźiale bowiem Mánásse przypádłá byłá źiemiá Táphue * która iest podle gránic Mánásse synów Ephráim. 9 A gránicá Doliny trzcinney idźie ku południu potoká miast Ephráim/ które są w pośrzódku miast Mánásse: gránicá Mánásse od północy potoká/ á koniec iey ciągnie do morzá: 10 ták iż ośiádłość Ephráim iest od południá/ á od północy Mánásse/ á oboie zámyka morze/ y schodzą się z sobą w pokoleniu Aser od północy/ á w pokoleniu Issáchár od wschodu. 11 A było dźiedźictwo Mánásse w Issáchár y w Aser/ Bethsan y wśi iego/ y Jebláám ze wśiámi iego/ y obywátele Dor z miásteczkámi swymi/ obywátele też Endor ze wśiámi swymi: tákże obywátele Thenák ze wśiámi swymi/ y obywátele Mágeddo ze wśiámi swymi/ y trzecia częśc miástá Nopheth. 12 A niemogli synowie Mánásse tych miast wywióść/ ále począł Chánáneyczyk mieszkáć w źiemi swéy. 13 A potym gdy się zmocnili synowie Izráelowi: podbili Chánáneyczyki/ y vczynili ie sobie hołdowniki/ áni wytrácili ich. 14 A mówili synowie Jozeph do Jozuégo y rzekli: Czemuś mi dał ośiádłość lósu y śnurá iednégo/ gdyżem iest ták wielkiey liczby/ y błogosłáwił mi PAN? 15 Do których Jozue rzekł: Jeśliś iest lud wielki/ idźże do lásá á wyśiecz sobie pláce w źiemi Pherezeyczyká y *Ráphaim: boć ćiásna iest ośiádłość góry Ephráim. 16 Którému odpowiedźieli synowie JOzephowi: *Nie będźiem mogli wniść ná górę/ ponieważ wozów żelázných vżywáią Chánáneyczykowie/ którzy mieszkáią ná równey źiemi/ w którey leżą Bethsán ze wśiámi swymi/ y Izráel który posiadł połowicę doliny. 17 A rzekł Jozue do domu Jozeph/ Ephráim y Mánásse: Ludéś ty mnogi y wielkiey mocy/ nie będźiesz miał dźiału iednégo/ 18 ále przeydźiesz ná górę/ y wyrąbisz sobie y wypráwisz mieyscá ku mieszkániu/ y będźiesz mógł dáley postąpić kiedy zburzysz Chánáneyczyká/ o którym powiedasz że ma wozy żelázné/ y iest bárzo mocny.

Marginalia: *Dźiedźictw. H. — *Lecz Táphua. H. — Niewytráćili ich przećiw przykazániu Bożemu czyniąc. — *Obrzymskiéy. — *Nie dosyć mamy ná téy górze: á téż H.

4 *Pan przykazał przez rękę Moyżeszá.*] Ręka pismo świeté zowie też Proroctwo/ y wszelką mówę która co roskázuie: bo táko ręká ruszá/ ták też mówá przykázuiąca 2. Krol. 4. Izali ręká Joábá z tobą iest. to iest/ Izali Joáb roskazał ábyś to mówiłá. Zgadza y ono 2. Krol. 18. A ręká Páńska stáłá się nád Heliászem/ to iest/ Pan mu mówił y roskazał/ tákże y ná wielu innych mieyscách.

ROZDZ. XVIII.

1 Zebráli się wszyscy synowie Izráelowi do Silo/ y tám postáwili *przybytek świádectwá/ y byłá im źiemiá podbitá. 2 A zostáło było śiedmioro pokoleni synów Izráelowych/ które iesczé nie wźięły były ośiádłośći swoiey. 3 Do których rzekł Jozue: Dokądże gnuśćie leniſtwem/ á niewchodźićie żebyśćie posiedli źiemię/ którą wam dał PAN Bóg oycow wászych? 4 Obierzćie z káżdégo pokolenia po trzech mężách/ że ie poślę áby szli y obeszli źiemię/ y rozpisáli ią *według liczby káżdégo zgromádzenia*: á że mi przynioſą co spisáli. 5 Rozdźielćie sobie źiemię ná śiedm częśći: Judás niech będźie w gránicách swych od południowéy strony/ á dóm Joze-

Marginalia: w Silo przybytek świádectwá. *Namiot kośćielny. — Rospisánie źiemie ná śiedm częśći. *według dźiedźictwá ich: H.

phów od pólnocy/ á śrzednią miedzy témi ziemie rozpiszcie ná śiedm częśći : á przyidźiećie tu do mnie/ że przed PANEM Bogiem wászym puscze wam tu lós : 7 bo niémász miedzy wámi działu Lewitów / ále kápłáńs- B two PANSKIE iest ich dźiedźictwo. Lecz Gad y Ruben y pół pokolenia Mánásse iuż byli wźieli ośiádłości swé zá Jordanem ná wschodnią stronę/ które im dał Moyzesz sługá PANSKI. 8 A gdy wstáli mężowie áby szli ná rozpisánie ziemie/ przykazał im Jozue mówiąc : Obydźcie ziemię / á spiszcie ią / á wróćcie sie do mnie : żebym tu przed PANEM w Silo puscił wam lós. 9 A ták poszli : y obeyzrzawszy ią/ ná śiedm częśći rozdźielili/ spisawszy ná kśięgách. A wróćili sie do Jozuego do obozu Silo. 10 Który puścił lósy przed PANEM w Silo/ y rozdźielił ziemię synóm Izráelowym ná śiedm działów. 11 A padł lós pierwszy synów Beniáminowych według fámiliy ich / żeby pośiedli ziemię miedzy syny Judowémi á syny Jozephowémi. 12 A byłá gránicá ich ku pólnocy od Jordanu : idąc wedle boku Jerichá pułnocnéy strony/ á ztámtąd ku zachodu ná góry wstępuiąc / y przychodząc do puszczy Bethawen/ 13 *á przechodząc wedle Luzy ná południe/ to iest Bethel : y zstępuie do Atárothaddár ná górę / która iest ná południe Bethhoron niższego. 14 A chyli sie krążąc ku morzu ná południe góry która pátrzá ku C Bethhoron przećiw wiátru południoweḿu : y kończyny iego są Káriathbáál / które zową y Káriáthiárim / miásto synów Judá/ tá iest stroná ku morzu ná zachod. 15 A od południá/ od strony Káriáthiárim wychodźi gránicá ku morzu/ á przychodźi áż do źrzódłá wód Nephtoa. 16 A zstępuie ná część góry/ która pátrzy ná Dolinę synów Ennom : á iest przećiw pułnocnéy stronie / ná ostátniéy częśći Doliny *Ráphaim. A zchodźi w Geennom (to iest w Dolinę Ennom) według boku Jebuzeyczyká ná południe : y przychodźi do źrzódłá Rogel/ 17 przechodząc ku pólnocy y wychodząc do Ensemes/ to iest/ do źrzódłá słonecznego : 18 á przechodźi áż do kopców które są przećiwko wstępowániu Adommim : y schodźi do Abenbóén / to iest / kámieniá Bóéná syná D Ruben : y przechodźi z boku pólnocy ná polá : 19 y zstępuie ná równinę/ y miiá ku pólnocy Bethhágla : y są kończyny iego ku *iezykowi morzá násłońszego od pólnocy ná końcu Jordaná ná południową stronę : 20 Który iest gránicá iego od wschodu / tá iest ośiádłość synów Beniáminowych według gránic iey wokoło/ y według domów ich. 21 A były miástá iego/ Jericho y Bethhágla / y Doliná Kásis. 22 Betharábá y Sámáráim y Bethel/ 23 y Awim y Aphárá y Opherá/ 24 wieś Emoná y Ophni y Gábee / miast dwánaśćie/ y wśi ich. 25 Gábáon y Ráma y Beroth/ 26 y Mespha/ y Kápha-rá/ y Amosá/ 27 y Recem / Járephel y Tárelá/ 28 y Selá / Eleph y Jebus / to iest Jeruzálem/ Gábááth y Káriáth/ miast czternaśćie / y wśi ich. Tá iest ośiádłość synów Beniáminowych według domów ich.

To iest, co dá ią kápłanóm służącym Pánu Bogu.

**Obrzymów.*

**skále ábo wyspie na kształt iezyká.*

Dźiał Beniáminów.

**Gen. 23. d 19.*

ROZDZ. XIX.

1 A Wyszedł lós wtóry synów Simeon według domów ich : á było dźiedźictwo 2 ich w posrzodku ośiádłośći synów Judá : Bersábee y Sabee y Moladá 3 y Hásersual/ 4 Bálá y Asem 4 y Eltholad/ Bethul 5 y Harmá 6 y Siceleg y Bethmárcháboth y Hásersusá 6 y Bethlebáoth y Sárohen : miast trzynaśćie y wśi ich. 7 Ain y Remmon y Athár y Asan : miast czteŕy y wśi ich : 8 wszytkie wśi wokoło tych miast áż do Bááláth/ Beerá Rámathy ku południowéy stronie : To iest dźiedźictwo synów Symeon według rodzáiów ich/ 9 w ośiádłośći y sznurze synów Judá : iż był wietszy. y dla tegoż synowie Symeonowi wźięli ośiádłość w posrzodku dźiedźictwá ich. 10 A padł lós trzeći synów Zábulon według rodzáiów ich : á byłá gránicá dźiedźictwá ich áż do Sárid. 11 A wstępuie od morzá

Dźiał Simeoná.

Dźiał Zábulon.

y Merale / á przychodźi do Debbá-
seth / áż do potoká który iest przećiw
12 Jekonam. ° A wraca sie od Saredá
ku wschodowi do gránic Ceseleth-
thabor: y wychodźi do Dábereth / y
13 wstepuie ku Jáphie. ° A ztámtąd
przechodźi áż do wschodniey strony
Gethhepher y Thákásyn / y wychodźi
14 do Remmon y Amthár y Noá. ° A
B krąży ku północy Hánáthon: á wy-
15 śćia ich są Doliná Jephtahel / ° y Ka-
teth y Náálol y Semeron y Jerala
y *Bethlehem: miast dwánaśćie y
16 wsi ich. ° To iest dźiedźictwo pokole-
nia synów Zábulon / według rodzá-
17 iów ich / miástá y wsi ich. ° Jssáchá-
rowi wyszedł lós czwarty według ro-
18 dzáiów iego. ° á było dźiedźictwo ie-
19 go Jezráel y Kásáloth y Sunem / ° y
Hápháráim y Seon y Anáháráth.
20 ° y Rábboth y Cesion / Abes / ° y Rá-
21 meth y Engánnim y Enháddá / y
22 Bethpheses. ° A przychodźi gránicá
iego áż do Thabor y Sehesim y Beth
sames: á będą kończyny ich Jordan:
23 miast szesnaśćie y wsi ich. ° Tá iest o-
śiádłość synów Jssáchár według ro-
24 dzáiów ich / miástá y wsi ich. ° A padł
lós piąty pokoleniu synów Aser we-
25 dług rodzáiów ich: ° á byłá gránicá
ich Hálkáth / y Cháli / y Beten / y A-
26 xáph / ° y Elmelech / y Amáád / y Mes-
sal: y przychodźi áż do Kármelá mo-
27 rzá / y Sihor y Lábánáth: ° y wraca
sie ku wschodowi Bethdagon: á przy
chodźi áż do Zábulon y Doliny Je-
C phtháel ku północy do Bethemek y
Nehiel. A wychodźi po lewey stronie
28 Kábul / ° y Abran y Rohob / y Hámon /
29 y Kaná / áż do Sidonu wielkiego. ° A
wraca sie do Horma áż do miástá
bárzo obronnégo Tyru / y áż do Ho-
zá: á końce iey będą do morzá z sznu-
30 rá Achzybá: ° A Ammá / y Aphek / y
Rohob: miast dwádźieśćiá y dwie y
31 wsi ich. ° Tá iest ośiádłość synów A-
ser / według rodzáiów ich / y miástá y
32 wsi ich. ° Synów Nephtali szósty
33 lós padł według domów ich: ° y po-
czełá sie gránicá od Helephá / y Elon
y Sáánánim / y Adámi / która iest
Neceb / y Jebnael áż do Lekum: á
34 końce ich áż do Jordanu: ° y wraca sie
gránicá ku zachodowi do Azánothá-
bor / á ztámtąd wychodźi od Hukuki /
y przechodźi do Zábulon ku połu-
dniu / y do Aser ku zachodu / á do Ju-
dá do Jordanu ku wschodowi słoń-
35 cá. ° Miástá bárzo obronné / Asse-
dim / Ser y Emáth / y Rekkáth y Ce-
36 nereth / ° y Edemá / y Arámá / Asor / ° y
37 Cedes / y Edrai / Enhásor / ° y Jeron
38 y Mágdálel / Horem y Betháńáth /
y Bethsames: miast dźiewiętnaśćie
39 y wsi ich. ° Tá iest ośiádłość pokole-
D nia synów Nephtali / według rodzá-
40 iów ich / miástá y wsi ich. ° Pokoleniu
synów Dán według domów ich wy-
41 szedł lós śiódmy: ° á byłá gránicá o-
śiádłośći iego Sará / y Esthaol / y
Hirsemes / to iest / miásto słoneczné.
42 ° Selebin y Aialon / y Jethelá / ° E-
43 lon / y Themná y Akron / ° Elthece /
44 Gebbethon / y Báláath / ° y Jud / y
45 Bane / y Bárách / y Gethremmon
46 ° y Meiárkon / y Arekon / z gránicą /
47 która ku Joppen pátrzy / ° y tym koń-
cem sie zámyka. A wyszli synowie
Dánowi / y walczyli przećiw Lesem / y
wźięli ie / y poráźili ie pászczeką mie-
czá / y pośiedli / y mieszkáli w nim / ná-
zywáiąc imie iego Lesem Dán / od i-
48 mienia Dán oycá swego. ° Tá iest o-
śiádłość pokolenia synów Dán / we-
49 dług rodów ich / miástá y wsi ich. ° A
gdy dokończył lósem dźielić źiemie /
káżdému według pokolenia ich: dáli
synowie Jzráelowi ośiádłość Jozu-
emu synowi Nun w pośrzód śiebie /
50 ° według przykazánia PANSKIE-
GO / miásto którégo żądał Thám-
náth Sárae ná górze Ephraim / y z-
budował miásto / y mieszkał w nim.
51 ° Teć są ośiádłośći któré lósem podźie-
lili Eleázár kápłan / y Jozue syn Nun /
y kśiążętá domów y pokolenia synów
Jzráelowych w Silo przed PA-
NEM v drzwi przybytku świádec-
twá / y podźielili źiemie.

*Drugié Bethlehem było w pokoleniu Iudá.

Dźiał Jssáchár.

Dźiał Aser.

Dźiał Nephthali.

Dźiał Dan

Iozue ośiádłość w pośrzód Izráelá.

51 *W Silo przed Pánem v drzwi przybytku*] Przybytek Páński był położony w Silo / iż to mieysce zdáło sie cudnieysze / y támże niedáleko mieszkał Jozue / który mieyscá tego strzégł / áby sie wszystko záchowáło co świątobliwośći przybytku należáło. A był tám przybytek páński do ostátniégo roku Heli kápłaná / zá którégo czásu Philistinowie poimáli skrzynie / y potym byłá przenieśiona do Betsámet. 1. Król: 6.

Sześć miast do vćieczki ná znáczone dla tych ktorzyby człowieká niechcąc zábili.

Náznáczeie Nu: 35. a 9. Deu: 19 a 2

ROZDZ. XX.

1 Mówił PAN do Jozuegó rzekąc: 2 Mów synóm Jzráelowym á powiedz im: Oddźielćie miástá z biegów / o ktorych chem mówił do was przez rękę Moyżeszá: 3 áby vćiekał do nich ktoby kolwiek duszę zábił niewiedząc: y mógłby vyść z gniewu bliźniego / ktory sie mśći krwie: 4 gdy sie do iednego z tych miast vćiecze: stánie przed brámą mieyską / y będźie mówił stárszym miástá onego to / co go pokaże niewinnym: y ták go przyimą / y dádzą mu mieysce ku mieszkániu. 5 A gdy pomśćićiel krwie gónić go będźie / nie wydádzą w ręce iego: bo niewiedząc zábił bliźniego iego / áni sie pokázuie że przed dwiemá ábo przed trzemá dni był iego nieprzyiaćielem. 6 Y będźie mieszkał w mieśćie onym / áż stánie przed sądem spráwuiąc sie vczynku swego / y áż vmrze kápłan wielki / ktory ná ten czás będźie: tedy sie wróći mężoboycá / y wnidźie do miástá y domu swego z ktorego był vćiekł. 7 Y náznáczyli Cedes w Gálileiey góry Nephtali / y Sichem ná górze Ephraim / y Káriatharbe / to iest Hebron ná górze Judá. 8 A zá Jordanem ku wschodniey stronie Jerichá / náznáczyli Bosor / ktore leży w polney puszczy z pokolenia Ruben / y Rámoth w Gáláád z pokolenia Gad / y Gaulon w Bázán z pokolenia Mánásse. 9 Te miástá náznáczone są wszytkim synóm Jzráelowym / y przychodniom ktorzy mieszkáli miedzy nimi: áby vćiekł do nich ten ktoryby duszę niewiedząc zábił / áby nie vmárł w ręce bliskiego / ktory sie chce pomśćić krwie wylaney / áżby stánął przed ludem / máiąc dáć spráwę o sobie.

Deu: 4 g 43.

ROZDZ. XXI.

Miástá Lewitóm dáne.

1 Przystąpiły Kśiążętá domów Lewi do Eleázárá Kápłaná / y do Jozuégo Syná Nun / y do Kśiążąt rodów wedle káżdego pokolenia synów Jzráelowych: 2 y mówili do nich w Silo źiemie Chánáán / y rzekli: PAN przykazał przez rękę Moyżeszá / áby nam dano miástá dla mieszkánia / y przedmieśćia ich dla chowánia bydłá. 3 Y dáli synowie Jzráelowi z osiádłośći swych / według roskazánia PANSKIEGO miástá y przedmieśćia ich. 4 Y wyszedł lós ná dóm Káád synów Aároná Kápłaná / z pokolenia Judá / y Symeon y Beniámin / miast trzynaśćie: 5 á drugim synóm Káath / to iest Lewitóm ktorzy zbywáli z pokolenia Ephráim y Dán / y od połowice pokolenia Mánásse / miast dźieśięć. 6 Potym synóm Gerson wyszedł lós / áby wźięli od pokolenia Jssáchár y Aser y Nephthali / y pół pokolenia Mánásse w Bázán miast liczbą trzynaśćie. 7 A synóm Meráriego według domów ich z pokolenia Ruben y Gád y Zábulon miast dwánaśćie. 8 Y dáli synowie Jzráelowi Lewitóm miástá y przedmieśćia ich / iáko PAN przykazał przez rękę Moyżeszá / káżdemu lósem oddźieláiąc. 9 A z pokolenia synów Judá y Symeon dał Jozue miástá: ktorych te są imioná: 10 synóm Aaronowym wedle fámiliy Káath Lewitckiego rodu (bo im pierwszy lós wyszedł) 11 Káriátharbe oycá Enák / ktore zowią Hebron / ná górze Judá / y przedmieśćia iego w około. 12 Ale polá y wśi iego / dał był Kálebowi synowi Jephone w osiádłość. 13 Dał tedy synóm Aároná kápłaná Hebron miásto vćieczki / y przedmieśćia iego: y Lobne z przedmieśćiámi swymi: 14 y Jether / y 15 Estemo / y Holon / y Dábir / 16 y Ain / y Jeta / y Bethsames / z ich przedmieśćiámi: miast dźiewięć od pokolenia iáko / sie powiedźiáło / dwoygá. 17 A od pokolenia synów Beniámin / Gábáon / y Gábáe / 18 y Anáthoth y Almon / z przedmieśćiámi swymi: miástá czterzy. 19 Wszystkich społem miast synów Aároná kápłaná / trzynaśćie z przedmieśćiámi swymi. 20 A innym wedle domów synów Káath rodu Lewitckiego

Nu: 35. a 2.

1 Par: 6 a 2.

wys: 14 d 14

Oyczyzná S. Ieremiaszá

21 ckiego dáná iest tá osiádłość. Z pokolenia Ephráim miástá vcieczki/ Sichem z przedmieściámi swymi ná 22 górze Ephráim/ y Gazer/ y Cibsá- 23 im y Bethhoron/ z przedmieściámi C miast czterý. Od pokolenia też Dán/ 24 Eltheko y Gábáthon/ y Aiálon y Gethremmon/ z przedmieściámi ich/ 25 miast czterý. A od połowice pokolenia Mánásse Thánách y Gethremmon z przedmieściámi swymi dwie 26 mieście. Wszystkie dziesięć miast y przedmieściá ich dáné są synóm Kááth niższego stanu. Synóm też 27 Gerson rodu Lewitckiego dał od połowice pokolenia Mánásse/ miástá vcieczki Gaulon w Bázán/ y Bosre z przedmieściámi ich/ dwie mieście. 28 A od pokolenia Jssáchár Cesion y 29 Dábereth/ y Járámoth/ y Engánim/ z przedmieściámi ich/ czterý miástá. 30 A z pokolenia Aser/ Másál y Ab- 31 don/ y Helkáth/ y Rohob/ z przedmie 32 ściámi ich/ miástá czterý. Z pokolenia też Nephtháli miástá vcieczki Cedes w Gálileiéy/ y Hámmoth Dor/ y Kárthán/ z przedmieściámi ich/ 33 trzy miástá. Wszytkich miast domów Gerson/ trzynaście/ z przedmie- 34 ściámi swémi. Synóm lepák Merárý Lewitóm niższég stanu/ według domów ich dano iest od pokolenia 35 Zábulon Jeknám/ y Kárthá/ y Dá- mná/ y Náálol/ miast czterý z ich 36 przedmieściámi. A z pokolenia Ruben zá Jordanem przeciwko Jerychu D miástá vcieczki/ Bosor w pustyni/ Misor/ y Jáser/ y Jethson/ y Mephááth/ miástá czterý z przedmieściámi swémi. A od pokolenia Gád miá- 37 stá vcieczki/ Rámoth w Gáláád/ y Mánáim/ y Hesebon/ y Jázer/ miast 38 czterý z ich przedmieściámi. Wszytkich miast synów Merárý według 39 domów y rodów ich/ dwánaście. A ták wszytkich miast Lewitckich w pośrzodku osiádłości synów Jzráelowych było czterdzieści y osm/ z ich 40 przedmieściámi/ káżdé według domów rozdáné. Y dał PAN Bóg 41 Jzráelowi wszytkę ziemię/ którą był przysiągł dáć oycóm ich: y posiedli ią/ y mieszkáli w niéy. Y dan iest od 42 niego pokóy ná wszystkié wokół narody/ y żaden z nieprzyiaciół nieśmiał sie im sprzeciwić/ ale wszyscy pod ich moc podbici są. Ani iedno słowo 43 które im był obiecał spełnić nie chybiło: ále sie rzeczą wypełniło wszytko.

Którzy nie byli kápłany

Miast Lewitów. 48.

Obietnice Páńskié Jzráelowi z iszczoné.

ROZDZ. XXII.

1 A Tegóż czásu przyzwał JOzue Rubenitów y Gádytów y połowice pokolenia Mánásse/ y rzekł do 2 nich: Vczyniliście wszystko co wam przykazał Moyżesz sługá PANSKI: mnieście też we wszytkim byli posłuszni/ á nie opuściliście bráciéy wászéj przez długi czás/ áż 3 do dniá dzisieyszég/ przestrzegáiąc roskazánia PANA Bogá wászég. Po- 4 niewáż tedy dał PAN Bóg wász/ bráciéy wászéy odpoczynek y pokóy/ iáko był obiecał: wróćcież sie/ á idźcie do przybytków wászych/ y do ziemie osiádłości którą wam dał Mojżesz sługá PANSKI zá Jordanem. Wszákże 5 ták żebyście strzegli pilnie y skutkiem wypełnili przykazánia y zakon który wam przykazał Moyżesz sługá PANSKI/ żebyście miłowáli PANA Bogá wászégo/ á chodzili wszytkimi drogámi iego/ y záchowáli przykazánia B iego/ y dzierżeli sie go/ y służyli ze wszystkiégo sercá y ze wszystkiéy duszé wászéy. Y błogosłáwił im Jozue/ y pu- 6 ścił ie/ którzy sie wróćili do przybytków swoich. A połowicy pokolenia 7 Mánásse dał był Moyżesz osiádłość w Bázán: y przetóż połowicy/ którą ostálá dał Jozue dział miedzy inną bráćią ich zá Jordanem ku zachodnéy stronie. A gdy ie puszczał Jozue 8 do przybytków ich/ y błogosłáwił im/ rzekł do nich: Z wielką máiętnością y bogactwy wracacie sie do siedlisk wászych/ ze śrébrem y złotem/ z miedzią y z żelázem/ y z odzieniem rozmáitym: podzielcież korzyść nieprzyiacielską z bráćią wászą. Y wróćili sie 9 y poszli synowie Ruben/ y synowie Gád/ y pół pokolenia Mánásse od synów Jzráelowych z Silo/ które leży w Chánáán: áby weszli do Gáláád/

Półtrzećiá pokolenia nawracáią sie do domu.

Nu. 32 f 31. wyj. 13. b 8.

ziemie osiádłośći swoiéy/ którą otrzymáli według roſkazánia PANSKIEGO przez reke Moyżéſzá. [10] A gdy przyßli [a]do págorków Jordáńſkich do ziemie Chánáneyſkiéy/ zbudowáli przy Jordanie ołtarz niezmiernie wielki. [11] Co gdy vſłyßéli ſynowie Jzráelowi/ y do nich odnieſli pewni powiedáczé/ że ſynowie Ruben y Gad y pół pokolenia Mánáſſe zbudowáli ołtarz w ziemi Chánáneyſkiéy/ [b]ná págorkách Jordanowych/ przećiwko ſynóm Jzráelowym: [12] zeßli ſie wßyſcy do Silo/ áby ćiągneli y walczyli przećiwko im. [13] A w tym czáſie poſłáli do nich do ziemie Gálááđ Phineeſá ſyná Eleázárá kápłaná/ [14] y dźieśieć Kśiążąt z nim/ po iednému z káżdégo pokolenia. [15] Którzy przyßli do ſynów Ruben y Gad y połowice pokolenia Mánáſſe do ziemie Gálááđ/ y rzékli do nich: [16] To roſkázuie wßytek lud PANSKI: Cóż to ieſt zá przeſtepſtwo? Czemuśćie opuśćili PANA Bogá Jzráelſkiégo zbudowawßy ołtarz świetokradzki/ á od ſłużby iego odſtąpiwßy? [17] Czy máło ná tym macie [c]ześćie zgrzéßyli w Beelphegor/ y áż do dźiśieyßégo dniá zmázá tego grzéchu ná nas trwa/ y śiłá z ludu vpádło. [18] A wyśćie dźiś opuśćili PANA/ á iutro ná wßytkiégo Jzráelá gniéw iego ſrożyć ſie bedźie. [19] Jeſli rozumiécie że nieczyſta ieſt źiemiá osiádłośći wáßéy/ przeprowadzćieß ſie do ziemie w którey ieſt przybytek PANSKI/ á mießkayćie miedzy námi: tylko żebyśćie od PANA/ y od náßéy ſpółecznośći nieodſtąpili zbudowawßy ołtarz mimo ołtarz PANA Bogá náßégo. [20] Jzali [d]Achan ſyn Zare nie przeſtąpił przykazánié PANSKIE/ y ná wßytek lud Jzráelſki gniéw iego przypadł? A on był ieden człowiek/ [e]á boday był ſam zginął w grzéchu ſwoim. [21] Y odpowiedźieli ſynowie Ruben y Gad/ y pół pokolenia Mánáſſe kśiążetóm poſelſtwá Jzráelſkiégo: [22] Namocnieyßy Bóg [f]PAN/ Namocnieyßy Bóg PAN/ ſam wié/ y Jzráel poſpołu zrozumié: ieſli przeſtepſtwá vmyſłem ten ołtarz zeſmy zbudowáli/ niechay nas nie ſtrzeże/ ále nas niechay ſkarze teraz: [23] y ieſliſmy ji tym ſercem vczynili/ ábyſmy cáłopalenia y obiáty y ofiáry zapokoyné nań kłádli/ on niechay ßuka y ſądźi: [24] á nie ráczéy z téy myſli y namowy/ żeſmy mówili: [g]Jutro rzéką ſynowie wáßy ſynóm náßym: Cóż wam y PANV Bogu Jzráelſkiému? [25] Gránice położył PAN miedzy námi y wámi/ o ſynowie Ruben y ſynowie Gad/ Jordan rzéke: á przetóż niemaćie cześći w PANIE. A zá tą przyczyną ſynowie wáßy odwrócą ſyny náßé od boiáźni PANSKIEY. Zdáło ſie nam tedy lepiéy. [26] Y rzékliſmy: Zbuduymy ſobie ołtarz nie ná cáłopalenia/ áni ná ofiárowánié ofiar/ [27] ále ná świádectwo miedzy námi y wámi/ y dźiećmi náßémi á potomſtwem wáßym/ ábyſmy ſłużyli PANV/ á mieli práwo ofiárowáć y cáłopalenia y obiáty y zapokoyné ofiáry: á żadną miárą niemówili [h]iutro ſynowie wáßy ſynóm náßym: [i]Niemaćie wy cząſtki w PANIE. [28] A ieſliby chćieli mówić/ odpowiedzą im: Oto ołtarz PANSKI/ który vczynili oycowie náßy/ nie ná cáłopalenia/ áni ná ofiáre/ ále ná świádectwo náßé y wáßé. [29] Boże nas vchoway tego grzéchu/ żebyſmy odſtąpili od PANA/ y opuśćili ßlády iego/ zbudowawßy ołtarz ná cáłopalenia y obiáty/ y ná ofiárowánié ofiar/ oprócz ołtarzá PANA Bogá náßégo/ który zbudowano przed przybytkiem iego. [30] Co vſłyßawßy Phinees kápłan y kśiążetá poſelſtwá Jzráelowégo/ którzy z nim byli/ vbłagáli ſie: á słowá ſynów Ruben y Gad y pół pokolenia Mánáſſe bárzo wdźiecznie przyieli. [31] Y rzékł Phinees ſyn Eleázárá/ kápłan do nich: Terazeſmy doználi/ że ieſt PAN z námi/ ponieważeśćie wolni od tego przeſtepſtwá/ y wybáwiliśćie ſyny Jzráelowé z reki PANSKIEY. [32] Y wróćił ſie z kśiążety od ſynów Ruben y Gad z ziemie Gálááđ z gránic Chánáneyſkich do ſynów Jzráelowych/ y dał im ſpráwe. [33] Y podobáłá ſie mowá wßytkim którzy ſłyßeli. Y chwalili Bogá ſynowie Jzráelowi/ á nie mówili dáléy/ żeby mieli iśdź przećiwko im/ y walczyć á zgłádźić ziemie ich osiádłośći. [34] Y názwáli ſynowie Ruben/ y ſynowie Gad ołtarz/ który byli zbudowáli: świádectwo náßé/ że PAN ſam ieſt Bóg.

[a] Ná mieyſce Geliloth podle Iordaná. H.

Ołtarz zbudowány bez wiádomośći kápłáńſkiéy.

[b] w Gelilocie podle Iordanu. H.

Wypráwá poſłów do zbudowánégo ołtarzá zá Iordanem.

[c] Nu: 25. a 4. Deu: 4. a 3.

Ołtarz świętokrádzki ieſt, który przećiw ołtarzowi bywa wyſtáwiony nád wolą kápłáńſką.

[d] wyſ: 7. a 1.

[e] A wżdy nie ſam. H.

[f] Bóg Bogów PAN. H.

Spráwuią ſie że nie poſtáwili ołtarzá ná wzgárdę ołtarzá Izráelſkié(go)

[g] Ná potym zá czáſem. Hebra:

[h] Nápotym. Hebr:

[i] Nie maćie nic do PAná. Hebr:

Ołtarz ná świádectwo

ROZ:

ROZDZ. XXIII.

Iozue iuż ſtáry nápomina lud áby ſie nie mießał z pogány á wiáry ſwoiéy y nabożeńſtwá od nich nie pſował.

1 A Gdy przeßedł długi czás / potÿ iáko był PAN dał pokóy Izráelowi / poddawßy wßytkié okoliczné narody / á Jozue iuż był długiégo wieku y bárzo zeßły w lećiéch : 2 przyzwał Jozue wßyſtkiégo Izráelá y ſtárßych / y Kśiążąt y wodzów / miſtrzów[a] / y rzékł do nich : Jam ſie zſtárzał / y iużem ſeszedł w lećiéch : 3 á wy widzicie wßyſtko co vczynił PAN Bóg wáß wßytkim narodóm okolicznym / iáko ſam walczył zá wámi. 4 á że wam iuż teraz lóſem rozdźielił wßytke ziemie od wſchodniéy ſtrony Jordanu áż do morzá wielkiégo / y wiele ieſcze zoſtáwa narodów : 5 PAN Bóg wáß wytráci ie y zniesie od oblicza wáßégo / y posiedzięćie ziemie / iáko wam obiecał. 6 tylko ſie vmacniaycie / á ſtárajćie ſie pilnie ábyśćie ſtrzégli wßytkiégo co ieſt nápiſano w kśięgách zakonu Moyzéßowégo : á nie vſtepowáli od tego áni ná práwo áni ná lewo : 7 ábyśćie wßedßy do Pogánów / którzy miedzy wámi [b]bedą[b] nie przysięgáli w imie bogów ich / y nie ſłużyli im / y niekłániáli ſie im : 8 ále ſtóyćie przy PANV Bogu wáßym : coſćie czynili áż do dniá tego. 9 A tedy zniesie PAN Bóg

[a] Sędźiów. H.

[b] zoſtáli. H.

przed oczymá wáßémi narody wielkié y bárzo mocné / á żaden ſie wam ſprzećiwić nie bedźie mógł. 10 Jeden z was bedźie vganiał tyśiąc meżów nieprzyiaćielſkich : iż PAN Bóg wáß ſam zá wámi bedźie walczył / iáko obiecał. 11 Tylko tego co napilniéy przeſtrzégaycie / ábyśćie miłowáli PANA Bogá wáßégo. 12 A ieſli bedźiećie chćieć do błedów narodów tych którzy miedzy wámi mießkáią przyſtáć / y z nimi ſie mießáć małżeńſtwy y złączáć przyiaćielſtwá : 13 iuż teraz wiédzćie / że ich niewygłádźi PAN przed obliczem wáßym / ále wam bedą dołem y śidłem / y vrázem z boku wáßégo / y kołmi w oczách wáßych / áż was zniesie y wytráci z ziemie téy nalepßéy / którą wam dał. 14 [c]Oto iuż ia dźiś ide w drogę wßyſtkiéy [d]ziemie / á wßyſtkim ſercem vznaćie / iż ze wßytkich ſłów / które PAN zyśćić obiecał y iedno nie chybiło. 15 Przeto iáko ſkutkiem wypełnił co obiecał / y ſczeſliwé rzeczy wßytkié przyßły : ták przywiedźie ná was czymkolwiek złym groźił / áż was zniesie y wytráci z ziemie téy nalepßéy / którą wam dał / 16 dla tego żeśćie przeſtąpili przymiérze PANA Bogá wáßégo / które z wámi poſtánowił / y ſłużyliśćie bogóm cudzym / y kłániáli ſie im / prędko á z pośpiechem powſtánie ná was zápálczywość PANSKA / y znieśieni bedźiećie z téy ziemie bárzo dobréy / którą wam dał.

[c] 3. Król 2 a2

[d] wßyſtkich ludźi.

ROZDZ. XXIIII.

Iozue nápomina ku záchowániu zakonu.

1 A Zebrał Jozue wßyſtkié pokolenia Izráelowé do Sichem / y zezwał ſtárßych / y Kśiążąt / y Sedźiów / y miſtrze : 2 y ſtáneli przed oczymá [e]PANSKIMI : y do ludu ták mówił : To mówi PAN Bóg Izráelów : Zá rzeką mießkáli oycowie wáßy od początku / Tháre oćiec Abráhámów y Náchorów : y ſłużyli bogóm cudzym. 3 [f]Wziąłem tedy oycá wáßégo Abráhámá [g]z gránic Mezopotámiiéy : y przywiódłem do ziemie Chánáán : y rozmnożyłem naśienié iego / 4 [h]y dałem mu Izáaká : [i]á iemu zás dałem Jákobá y Ezáwá. Z których [k]Ezáwowi dałem góre Seir w ośiádłość : á [l]Jákob y ſynowie iego záßli do Aegyptu. 5 Y posłałem [m]Moyzéßá y Aároná / y poráźiłem Aegypt mnogimi znáki y cudámi. 6 Y wywiódłem was y oyce wáßé z Aegyptu / y przyßliśćie do morzá : y gonili Aegyptiánie oyce wáßé z wozmi y z iezdą áż do morzá czérwonégo. 7 A ſynowie Izráelowi wołáli do PANA : który położył [n]ćiemności miedzy wámi y Aegyptciany / y przywiódł ná nie morze y okryło ie : Widźiáły oczy wáßé wßytko com w Aegyptćie vczynił / y mießkáliśćie ná puſczy przez czás długi : 8 y wwiódłem was w ziemie Amorreyczyká / który mießkał zá Jordanem. A [o]gdy wal-

[e] Bogiem. H.

[f] Gen: 11 d26

[g] z Zarzécza. H.

[h] Gen: 21 a 2

[i] Gen: 25 d26

[k] Gen. 36 a 8

[l] Gen: 46 a 6

[m] Exo: 3 c 10. y 12. f 34.

[n] Exo: 14 b 9.

[o] Nu: 21 e 29

czyli przeciwko wam/ dałem ie w rece wáßé/ y posiedliśćie ziemie ich/ y pobiliśćie ie. 9 A powstał Bálák syn Sephor król Moáb/ y walczył przećiw Izráelowi. A posłał y przyzwał Báláámá syná Beor/ áby was przeklinał: 10 á iam go słucháć niechćiał/ ále przećiwnym obyczáiem przezeń błogosłáwiłem wam/ y wybáwiłem was z ręki iego. 11 A przeßliśćie Jordan/ y przyßliśćie do Jerychá. A walczyli ná was mężowie miástá onégo Amorreyczyk/ y Pherezeyczyk/ y Chánáneyczyk/ y Hetheyczyk/ y Gergezeyczyk/ y Heweyczyk/ y Jebuzeyczyk: y dałem ie w rece wáßé. 12 A posłałem przed wámi śierßénie: y wyrzuciłem ie z mieyśc ich/ dwu królów Amorrheyskich/ nie przez miecz/ áni przez łuk twóy. 13 A dałem wam ziemię/ w którey eśćie nie robili/ y miástá którycheśćie nie budowáli/ żebyśćie mießkáli w nich: winnice y oliwnice którycheśćie nie sádzili. 14 Teraz tedy bóyćie sie PANA/ á służćie mu doskonáłym sercem y náprawdziwßym: á zniesćie bogi którym służyli oycowie wáßy w Mezopotámiey/ y w Aegypćie: á służćie PANV. 15 A ieśli sie wam zda źle żebyśćie służyli PANV/ dáią wam obieráć: obierzćie dźiś/ co sie podoba/ komu ráczey służyć maćie/ ieśli bogóm którym służyli oycowie wáßy w Mezopotámiey: czyli bogóm Amorrheyczyków/ w których ziemi mießkaćie: á ia y dóm móy służyć PANV będziemy. 16 A odpowiedźiał lud/ y rzekł: Nie day tego Boże/ ábyśmy opuśćić mieli PANA/ á służyć Bogóm cudzym. 17 PAN Bóg náß ten nas wywiódł sam y oyce náße z ziemie Aegyptskiey/ z domu niewoley: y vczynił przed oczymá náßémi cudá bárzo wielkie/ y strzegł nas po wßytkiey drodze którąśmy chodzili/ y miedzy wßytkimi narody przez któreśmy przeßli. 18 A wyrzucił wßytkie narody/ Amorrheyczyká obywátelá ziemie/ do którey eśmy weßli. Przetóż będziem służyć PANV/ bo on iest Bogiem náßym. 19 A rzekł Jozue do ludu: Nie będziećie mogli służyć PANV: ábowiem Bóg święty/ y mocny záwistnik iest/ áni przepuśći złośćiam y grzechóm wáßym. 20 Jeśli opuśćićie PANA/ á będźiećie służyć bogóm cudzym/ obróći sie y vtrapi was/ y wywróći zátym iáko wam vczynił dobrze. 21 A rzekł lud do Jozuego: Zadną miárą nie będzie ták iáko mówiß/ ále PANV służyć będziemy. 22 A Jozue do ludu: Swiádkámi/ przy wy iesteśćie/ żeśćie sámi sobie obráli PANA/ ábyśćie mu służyli. A odpowiedźieli: Swiádkámi. 23 Teraz tedy/ rzekł/ zniesćie bogi cudze z pośrzodku was/ á nákłońcie sercá wáße ku PANV Bogu Izráelowému. 24 A rzekł lud do Jozuégo: PANV Bogu náßému służyć będziemy/ y będziemy posłußni przykazániu iego. 25 A postánowił Jozue przymierze dniá onégo/ y położył przed ludem przykazánia y sądy w Sichem. 26 Nápisał też wßytkie te słowá w księgách zakonu Páńskiego: y wźiął kámień bárzo wielki/ y położył ji pod debem/ który był w świątnicy Páńskiey: 27 y rzekł do wßégo ludu: Oto ten kámień będzie wam ná świádectwo: że słyßał wßytkie słowá PANSKIE/ które wam mówił: byśćie snać potym niechćieli záprzeć y skłamáć PANV Bogu wáßému. 28 A rospuśćił lud/ káżdégo do ośiádłośći iego. 29 A potym vmárł Jozue syn Nun sługá PANSKI/ máiąc sto y dźieśięć lat: 30 y pogrzébli go ná gránicy ośiádłośći iey w Thámnáthsáre/ które leży ná górze Ephráim/ ná północney stronie góry Gáás. 31 A służył Izráel PANV po wßytkie dni Jozuégo/ y stárßych/ którzy przez długi czás żyli po Jozuem/ y którzy wiedźieli wßytkie spráwy PANSKIE/ które był vczynił w Izráelu. 32 Kośći też Jozephowé/ które byli wźieli synowie Izráelowi z Aegyptu/ pogrzébli w Sichem/ ná cześci polá które był kupił Jákob v synów Hemorá oycá Sichem zá sto młodych owiec/ y było w ośiádłośći synów Jozephowych. 33 Eleázár też syn Aaronów vmárł: y pogrzébli go w Gabááth Phineesá syná iego/ które mu dano ná górze Ephráim.

Marginalia: Nu: 22. 25. — C — wys: 3. d 14 y 6. a 1. y 11. a 1. — wys: 11 d 20 Exo: 23 f 28 Deu: 7 c 20. — 1. Reg: 7 a 3 Tob: 14 c 10. — Zá rzékę. H. — Zá rzékę. H. — E — Oni Bogowie święći. H. — ábo Bóg gniewliwy. H. — F — Bożego. H. — Smierć Iozuego y pogrzeb. — Kośći Iozephowych pogrzeb. Gen: 50 d 25 Ex: 13. d 19. Gen: 33 d 19 — były. H. — Eleázárá kápłaná pogrzeb.

KSIĘGI SĘDZIOW,

Po Zydowsku Sophetim,

שופטים.

ROZDZIAŁ I.

Po śmierći Iozuego Iudás Hetmánem.

1 O śmierći Jozuégo rádźili sie Synowie Jzráelowi PANA mowiąc: Kto póydźie przed námi przećiw Chánáneyczykowi / á bedźie Hetmánem woyny? 2 Y rzékł PAN: Judás póydźie: otom dał źiemie w rece iego. 3 Y rzékł Judás Simeonowi brátu swému: Pódź zémną do działu mego / á walcz przećiw Chánáneyczykowi / że ia też póyde z tobą do działu twego. Y poszedł z nim Simeon. 4 Y wyćiągnął Judás / y dał PAN Chánáneyczyká y Pherezeyczyká w rece ich: y pobili w Bezek dźieśieć tyśiecy mężów. 5 Y nálezli Adonibezeká w Bezek / y walczyli przećiw iemu / y poráźili Chánáneyczyká y Pherezeyczyká. 6 A Adonibezek vćiekł: ktorego dogoniwszy poimáli / obćiąwszy końce rąk y nóg iego. 7 Y rzékł Adonibezek: Siedmdźieśiąt Królów z obćiętémi końcámi rąk y nóg zbiéráli pod stołem moim odrobiny pokármów: iákom czynił / ták mi Bóg oddał / y przywiedli go do Jeruzálem / y tám vmárł. 8 Dobywáiąc tedy synowie Judá Jeruzálem / wźieli ie y poráźili ie páśczeką mieczá / dawszy ná spalenie wszystko miásto. 9 A potym wyszedszy walczyli przećiw Chánáneyczykowi / który mieszkał ná górách / y ná południé / y ná polách. 10 Y wyćiągnąwszy Judás przećiw Chánáneyczykowi który mieszkał w Hebron / (którego imie z stárádawná było Káriáth Arbe) zábił Sesái / y Ahimán y Tholmái: 11 á z ongąd poszedszy ruszył sie ku obywátelóm Dábir / którego imie stáré było Káriáth Sepher / to iest miásto nauk. 12 Y rzékł Káleb: Ktoby dobył Káriáth Sepher / y spustoszył ij / Dam mu Akszę córke moie zá żone. 13 A gdy go dobył Othoniel syn Cenez brát Kálebów mnieyszy dał mu Akszę córke swą zá żone. 14 Która iádąc w drodze vpominał mąż iéy / áby prośiłá v oycá swego pola. Która gdy wzdycháłá śiedząc ná ośle / rzékł iéy Káleb: Cóż ći? 15 A oná odpowiedźiáłá: Day mi błogosłáwieństwo / ponieważeś mi dał suchą źiemie: day y oblaną wodámi. Y dał iéy Káleb mokrą źiemie wyższą y niższą. 16 A synowie Cinesá powinnégo Moyzészowégo wyszli z miástá Palm z synmi Judá w puszczą działu iego / która iest ná południe Arad / y mieszkáli z nim. 17 Y poszedł Judás z Simeonem brátem swym / y poráźili Chánáneyczyká który mieszkał w Sephááð y zábili go: y názwano imie miástá onego / Hormá / to iest / przeklectwo. 18 Wźiął też Judás Gáze z gránicámi iéy / y Askálon y Akkárón / z ich gránicámi. 19 Y był PAN z Judą y pośiadł podgórze: y nie mógł wygłádźić mieszkáiących w dolinie / iż mieli dosyć wozów kośistych. 20 Y dáli Kálebowi Hebron / iáko mówił Moyzész / który wygłádźił z niego trzech synów Enák. 21 Lecz Jebuzeyczyká obywátelá Jeruzálem niewygłádźili synowie Beniámin: y mieszkał Jebuzeyczyk z synmi Beniámin w Jeruzálem áż do dniá dźiśieyszégo. 22 Dóm też Jozephów vdał sie do Bethel / y był PAN z nimi. 23 Bo gdy oblegli miásto / które pierwéy zwano Luzá / 24 vyrzéli człowieká wychodzącégo z miástá / y rzékli do niego: Vkaż nam weszćie do miástá á vczynimy z tobą miłośierdźie. 25 Który gdy im vkazał poráźili miásto páśczeką mieczá / á onégo człowieká y wszytek ród

To iest, Páná Bezeckiégo. H.

Adonibezek król poimány.

Ierozalem dobyli.

Iosu: 15. c 13.

Ietro.

z Ierychá gdźie mieśkáli.

Y zburzyli gi. H.

z kosámi.

ábo wygnał H.

Nu: 14 d 24. Iosu: 15. c 14.

nie wygnáli H.

Po Ierozolimski zamek był w mocy pogan áż do Dawidá.

26 iego puściłi. Który puszczony szedł do F ziemie Hetthym / y zbudował tám miásto / y názwał ie Luza / które ták 27 zową áż do dniá dźisieyszego. Mánásses też nie wygłádźił Bethsan y Thánák ze wśiámi ich / y obywátelów Dor y Jebláám y Mágeddo / ze wśiámi ich / y począł Chánáneyczyk mieszkáć z nimi. 28 Ale potym gdy śie zmocnił Jzráel / vczynił ie holdownikámi / á wygłádźić niechćiał. 29 Ephráim też nie wybił Chánáneyczyká który mieszkał w Gázer / ále mieszkał z nim. 30 Zábulon nie wytráćił obywátelów Cethron y Náálol: ále mieszkał Chánáneyczyk w pośrzodku iego / y stał 31 mu śie holdownikiem. Aser też nie G wygłádźił obywátelów Accho y Sidonu / Aháláb / y Acháśib / y Helbá / y 32 Aphek y Rohob: y mieszkał w pośrzodku Chánáneyczyká obywátelá oney ziemie / áni go zábił. 33 Nephtháli też nie wygłádźił obywátelów Beth sámes y Betlánáth: y mieszkał miedzy Chánáneyczykiem obywátelem ziemie / y byli mu Bethsámitowie y Bethámitowie holdownicy. 34 A ścisnął Amorrheyczyk syny Dánowe ná górze / áni im dał mieyscá áby zeszli ná równinę: 35 y mieszkał ná górze Hares / co śie wykłada skorupiány / w Aiálon y w Salebim. A stałá śie ćięzka ręká domu Jozephowego / y stał mu śie holdownikiem. 36 A byłá gránicá Amorrheyczyká od wstępu Scorpioná / skáłá y wyższe mieyscá.

wygnał. H.
wygnał. H.
wygnáć. H.
wygnał. H.
wygnał. H.
wygnał. H.
przemogłá.

Summá kśiąg Sędźiów.

Té kśiegi po żydowsku שופטים Schophetim ábo Schophtim, á po grecku Κριταὶ / to iest Sędźié ábo Sędźiów / zowią. Bo ták zwano przełożone / przez które Pan Bóg lud Jzráelski rządźił po Moyzeszowey y Jozuégo śmierći. A ták opisuią karánié ludu dla przestępstwá iego / y wybáwienie iego przez Sędźie / które Pan Bóg wzbudzał ná obronę iego / y zwyćięstwá z nieprzyiaćioł otrzymáné. A máią w sobie Historią od śmierći Jozuégo áż do Sámuelá / trzéch set y śiedmnaśćie lat.

ROZDZIAŁ II.

Anyół każe lud iż z pogány przymierzé vczynili.

1 A Wstąpił Anyoł PANSKI z Gálgál ná mieysce płáczących / y rzékł: Wywiodłem was z Aegyptu / y wprowádźiłem do ziemie / o którąm przyśiągł oycóm wászym: y obiecałem żebych nie zgwałćił przymierza mégo z wámi ná wieki / 2 ále ták / żebyśćie nie czynili przymierza z obywátelmi tey ziemie / ále żebyśćie ołtarze ich powywracáli: á niechćieliśćie słucháć głosu mégo: czemużeśćie to vczynili? 3 A przetoż niechćiałem ich wytráćić od oblicza wászégo: żebyśćie mieli nieprzyiaćiele / á bogowie ich byli wam ná vpadek. 4 A gdy mówił Anyół PANSKI té słowá do wszech synów Jzráelowych / podnieśli oni głos 5 B swóy y płákáli. Y názwano imie mieyscu onému: Mieysce płáczących / ábo łez: y ofiárowáli tám ofiáry 6 PANV. Rozpuśćił tedy Jozue lud / y poszli synowie Jzráelowi káżdy do ośiadłośći swéy / áby ią otrzymáli: 7 y służyli PANV przez wszytkié dni iego / y stárszych / którzy po nim przez długi czás żyli / y wiedźieli wszytkié spráwy PANSKIE które czynił 8 z Jzráelem. Y vmárł Jozue syn Nun sługá PANSKI / máiąc sto y 9 dźiesięć lat / y pogrzebli go ná gránicy ośiadłośći iego w Thámnáthsare ná górze Ephraim od północney strony góry Gáász / 10 y wszytek on rodzay zgromádzon iest do oyców swoich. Y powstáli inni którzy nie ználi PANA / y vczynków które czynił 11 z Jzráelem. Y czynili synowie Jzráelowi złé przed oczymá PANSKIMI / y służyli Báálim. 12 Y opuśćili PANA Bogá oyców swoich / który C ie był wywiódł z ziemie Aegyptskiey: y poszli zá bogi cudzémi / y zá bogi onych narodów które mieszkáły około nich / y kłániáli śie im / y ku gniewu 13 pobudźili PANA / opuszczáiąc go / á 14 służąc Báál y Astháróth. Y rozgniewawszy śie PAN ná Jzráelá podał ie w ręce łupieżców / którzy ie poimáli / y przedáli nieprzyiaćiołom / którzy mieszkáli wkoło: áni śie mogli sprzećiwić nieprzyiaćiołom swoim: 15 ále gdźie śie kolwiek chćieli obróćić / tám

Bochim. H. Ios: 14. g 28.

Pomárł. Hebr:

Báál Bábilonski báłwan, ták rzeczony od Belá królá Bábilońskiégo który też zá Bogá był chwalony. A stháróth byłá Iuno. August. q. 16. in Iud.

Rozumiey ná woynę.

Sędzie Bóg postánowił áby ich brónili.

16 tám ręká PANSKA byłá nád nimi / iáko powiedźiał y przysiągł im: y byli bárzo vdręczeni. ¶ Y wzbudźił PAN Sędźie / którzy ich wyzwaláli z rąk pustoszących: ále y tych słucháć niechcieli / 17 ¶ cudzołożąc z bogámi cudzémi / y kłániáiąc sie im. Prędko opuśćili drógę którą chodźili oycowie ich: á słysząc przykazánia PANSKIE / wszytkié rzeczy przećiwné czynili. 18 ¶ A gdy PAN wzbudzał sędźię ^za czásu ich^ / wzruszał sie miłośierdźiém y słuchał wzdychánia vtrapionych y wybáwiał ie z mordérstwá pustoszących. 19 ¶ A potym gdy vmárł sędźia / wrácáli sie / y dáleko gorszé rzeczy czynili oycowie ich / idąc zá cudzémi bogámi / służąc im y kłániáiąc sie im. Nieopuśćili wynalazków swoich / y drógi bárzo twárdéy / którą sie chodźić byli nałożyli. 20 ¶ Y rozgniewáłá sie zapálczywość PANSKA ná Izráelá / y rzékł: Ponieważ ten lud zgwałćił przymierze moie / którém był vczynił z oycy ich / á głosu mégo słucháć wzgárdźił: 21 ¶ y ia nie wygłádzę narodów / które zostáwił Iozue y vmárł: 22 ¶ że przez nie doświadczę Izráelá iesli strzegą drógi PANSKIEY / y chodzą w niéy / iáko strzegli oycowie ich / czyli nié. 23 ¶ A ták zostáwił PAN wszytkié narody té / y niechćiał rychło wywróćić / áni ich dał w rece Iozuemu.

^Tedy Pan bywał z Sędźią po wszytkié dni onégo Sędźiégo, y H.

ROZDZ. III.

Pogáni dla ćwiczenia Izráelczyków zostáwieni. *^kuśił. H.*

1 Te są narody / które PAN zostáwił / áby przez nie ^ćwiczył^ Izráelá / y wszytkich którzy nie wiedźieli o walkách Chánáneyczyków: 2 ¶ áby sie potym náuczyli synowie ich potykáć z nieprzyiaćioły / ^á mieć zwyczay walczenia^: 3 ¶ Pięćioro książąt Philisthyńskich / y wszytkié / Chánáneyczyká / y Sydończyká / y Heweyczyká / który mieszkał ná górze Libánie / od góry Báál Hermon / áż do weśćia Emáth. 4 ¶ Y zostáwił ie / áby przez nie doświádczał Izráelá / iesliby słuchał roskazánia PANSKIEGO / które był przykazał oycóm ich przez rekę Moyzészá / czyli nié. 5 ¶ A ták synowie Izráelowi mieszkáli w pośrzodku Chánáneyczyká / y Hetheyczyká / y Amorrheyczyká / y Pherezeyczyká / y Heweyczyká / y Iebuzeyczyká: 6 ¶ y poymowáli córki ich zá żony / y sámi córki swé synóm ich dawáli / y służyli bogóm ich. 7 ¶ Y czynili złé przed oczymá PANSKIMI / y zápámiętáli Bogá swego / służąc Báálim y Astároth. 8 ¶ Y rozgniewawszy sie PAN ná Izráelá dał ie w rece Chusan Rásáthaim królá Mezopotámskiégo / y służyli mu ośm lat. 9 ¶ Y wołáli do PANA: który im wzbudźił zbáwićielá / y wybáwił ie / to iest / Othonielá Syná Cenez brá- 10 tá Kálebowégo młodszégo: ¶ y był w nim duch PANSKI / y sądźił Izráelá. Y wyiáchał ná woynę / y dał PAN w rece iego Chusán Rásátháim królá Syryyskiégo / y stłumił go. 11 ¶ Y vćichnełá ziemiá czterdźieśći lat / y vmárł Othoniel syn Cenez. 12 ¶ Y przydáli synowie Izráelowi złe czynić przed oczymá PANSKIMI: który zmocnił przećiwko im Eglona królá Moábskiégo: przeto iż złé czynili przed oblicznośćią iego. 13 ¶ Y przyłączył mu syny Ammon / y Amálek: y wyiáchał y poráźił Izráelá / y posiadł Miásto palm. 14 ¶ Y służyli synowie Izráelscy Eglonowi królowi Moáb osmnaśćie lat: 15 ¶ á potym wołáli do PANA: który im wzbudźił zbáwićielá imieniem Aod / syná Gery / syná Iemini / ^który obudwu rąk miásto práwéy vżywał^. Y posłáli synowie Izráelowi przezeń dáry Eglonowi królowi Moábskiému. 16 ¶ Który vczynił sobie miecz obudwu ostrzu / ^máiący w pośrzodku rękoieść^ w zdłuż ná dłoń / y przypásał go pod płaszczem ná práwym boku. 17 ¶ Y przyniósł dáry Eglon królowi Moáb. A był Eglon człowiek bárzo tłusty. 18 ¶ A gdy mu oddał dáry / szedł zá towárzyszmi / którzy z nim byli przyszli. 19 ¶ A wróćiwszy sie zás z Gálgál / gdźie były báłwány / rzékł do królá: słowo táiemné mam do ćiebie o królu. A on róskazał pomilczéć: á gdy wszyscy wyszli / którzy przy nim byli / 20 ¶ wszedł Aod do niego: á śiedźiał ná letniéy sali sam / y rzékł: Słowo Boże mam

^czego przed tym nie vmieli. H.

Małżeństwá z pogány.

Othoniel Sędźia wybáwił lud.

Izráelitowie wróćili sie do báłwánów y w niewolą dáni.

Aod wybáwił lud od nieprzyiaćielá. *^który lewéy ręki miásto práwéy. H.* *^ná łokieć w zdłuż. H.*

do ćiebie. Który wnet powſtał z ſtolice. **21** A ściągnął Aod lewą rękę / y dobył mieczá z práwéy biodry ſwéy / y wráźił ji w brzuch iego / **22** ták mocno że rękoieść weſzłá zá żelázem w ránę / y przetłuſtem ſádłem ściſnęłá ſie. A nie wyiął mieczá / ále ták iáko vderzył / zoſtáwił w ćiele : y wnet przez táiemné mieyſcá nátury rzućił ſie gnóy z brzuchá. **23** Aod lepák záwárſzy bárzo pilnie drzwi ſále / y zámknąwſzy zámkiem / **24** wyſzedł tylem. A ſłudzy królewſcy wſzedſzy / vyźrzeli záwárté drzwi ſále / y rzékli : Podobno ſobie wczás czyni w gmáchu letnim. **25** A náczekawſzy ſie długo áż ſie wſtydźili / á widząc że nikt nie otwarzał / wźięli klucz / y otworzywſzy náleźli páná ſwego ná źiemi leżącégo vmárłym. **26** A Aod gdy ſie oni trwożyli / vciékł / y minął mieyſce bálwánów ˀzkąd ſie był wróćił. **27** A przyſzedł do Seiráth : á nátychmiaſt zátrąbił w trąbę ná górze Ephráim : y poſzli z nim ſynowie Izráelowi / á on ná czele ſzedł. **28** Który rzékł do nich : Póydźcie zá mną : ábowiém dał PAN nieprzyiaćiele náſzé Moábity w rece náſzé. A ſzli zá nim / y vbiegli brody Jordaná / przez które ſie przepráwuią do Moáb : y niedopuśćili nikomu przechodźić : **29** ále poráźili ná on czás Moábitów około dźieśięć tyśiecy wſzytkich dużych y mocnych mężów / żaden z nich vyść nie mógł. **30** A vniżon był Moáb dniá onégo pod ręką Izráelá : y vćichłá źiemiá ośmdźieśiąt lat. **31** Potym był Sámgár ſyn Anáth / który zábił ſześć ſet mężów Philiſthyńſkich ˀlemieſzem : y ten też bronił Izráelá.

> *ˀ H.*

> *Sámgár pobił Philiſtiny lemieſzem.*
> *ˀſtykiém wołowym. H.*

ROZDZ. IIII.

> *Izráelitowie dla grzéchów znowu w niewolą wpádli.*
> *ˀ1Reg:12b9*

1 PRzydáli ſynowie Izráelowi złé czynić przed oczymá PANSKIMI / po śmierći Aodowéy / **2** ˀy dał ie PAN w rece Jabin królá Chánáneyſkiégo / który królował w Aſor : á miał Hetmáná woyſká ſwego / imieniem Siſáre / á ſam mieſzkał w Háróſeth pogáńſkim. **3** A wołáli ſynowie Izráelowi do PANA : bo miał dźiewięć ſet wozów ˀkośiſtych / á przez dwádźieśćiá lat bárzo ie był ściſnął. **4** A byłá Debborá Prorokini żóná Lápidoth / którá ſądźiłá lud czáſu onégo. **5** A śiedźiáłá pod pálmą / którą imieniem iéy zwáno / miedzy Rámá á Bethel ná górze Ephraim : y chodźili do niéy ſynowie Izráelowi ná káżdy ſąd. **6** Którá poſłáłá y przyzwáłá Báráká ſyná Abinóém z Kedes Nephthali : y rzekłá do niego : Przykazałći PAN Bóg Izráelów : Idź / á wiedź woyſko ná góre Thabor / á weźmieſz z ſobą dźieśięć tyśiecy rycérzów z ſynów Nephthali y z ſynów Zábulon : **7** á ia przywiodę do ćiebie / ná mieyſce potoká Ciſon / Siſáre hetmáná woyſká Jabin / y wozy iego / y wſzytek lud : á dam ie w rękę twoię. **8** A rzékł do niéy Bárák : Jeſli póydźieſz zemną / póydę : ieſli nie będźieſz chćiáłá iśdź zemną / nie póydę. **9** Która rzekłá do niego : Póydęć z tobą / ále tegˀ rázu zwyćięztwá nie przypiſzą tobie : bo w niewieśćiéy ręce będźie dan Siſárá. A ták powſtáłá Debborá / y poſzłá z Bárákiem do Kedes. **10** Który przyzwawſzy Zábulon y Nephthali wyiáchał z dźieśiąćią tyśiecy walecznikow / máiąc Debborę w towárzyſtwie ſwym. **11** A Háber Cyneyczyk oddźielił ſie był niekiedy od inſzych Cyneyczyków bráćiéy ſwych / ſynów Hobáb / powinnégo Moyżéſzowégo : y ˀrozbił był namioty áż do doliny / którą zową Sennim / á był podle Kedes. **12** A oznaynmiono Siſárze że wſtąpił Bárák ſyn Abinóém ná górę Thabor / **13** y zebrał dźiewięć ſet ˀkośiſtych wozów / y wſzytko woyſko z Háróſeth pogáńſkiégo do potoká Ciſon. **14** A rzekłá Debborá do Báráká: Wſtań / boć ten ieſt dźień / którégo dał PAN Siſáre w rece twoie : oto on ieſt ſam wódzem twoim. Tedy zſtąpił Bárák z góry Thabor / y dźieśięć tyśiecy walecznikow z nim. **15** A ˀprzeſtráſzył PAN Siſáre y wſzytkie wozy iego / y wſzytek lud páſczeką mieczá przed Bárákiem : ták bárzo / że Siſárá ſkoczywſzy z wozá / pieſzo vćiekał / **16** á Bárák gónił vćiekáiące wozy y woyſko / áż do Háróſeth pogáńſkiégo / y wſzyſtko mnoſtwo nie-

> *ˀábo z koſámi żeláznych H.*

> *Deborá ſądźi Izráelá*

> *Poſyła Báraká ná Siſarę.*

> *ˀpośiadł by źiemię.*

> *ˀżeláznych. H.*

> *ˀPſalm: 82.c10.*

17 przyiacielskié áż do ſczetu poległo. A Siſárá vćiekáiąc przyſzedł do namiotu Jáhel żony Haber Cyneyczyká. Bo był pokóy miedzy Jábin królem Azor/ á domém Haber Cyneyczyká. 18 Wybieżawſzy tedy Jáhel przećiwko Siſárze/ rzekłá do niego: Wnidź do mnie pánie móy: Wnidź/ niebóy ſie. Który gdy wſzedł do iéy namiotu/ y przykryty od niéy płaſczem/ 19 y rzékł do niéy: Day mi proſzę ćie trochę wody/ boć prágnę bárzo. Którá otworzyłá łagwicę mléká/ y dáłá mu pić/ y nákryłá go. 20 D A rzekł Siſárá do niéy: Stóy v drzwi namiotu/ á gdy kto przydźie pytáiąc ćie y rzekąc: Jeſt że tu kto? odpowieſz: Niémáſz nikogo. 21 Wźiełá tedy Jahel żoná Haber gwóźdź namiotowy/ biorąc ſpółem y młot: y wſzedſzy potáiemnie y milczkiem/ przyłożyłá gwóźdź ná ſkroń głowy iego/ y vderzywſzy weń młotem wbiłá w mózg áż do źiemie: który ſpánie z śmierćią złączywſzy vſtał y vmárł. 22 Alić oto Bárák góniąc Siſáre przybiégał: á Jáhel wyſzedſzy przećiw iemu/ rzekłá mu: Pódź/ á vkażęć męża/ którégo ſzukaſz. Który wſzedſzy do niéy/ vyzrzał Siſáre leżącégo martwym/ á gwóźdź wbity w ſkroni iego. 23 Vniżył tedy Bóg dniá onégo Jábin królá Chánáán przed ſynmi Jzráel: 24 którzy codźień ſie wzmagáli/ á mocną reką tłumili Jábin królá Chánáneyſkiégo/ áż go zgłádźili.

Szátą ábo kocem.

Otworzywſzy ſunkę ábo ſkorzáną łágwicę. H.

bo był záſnął y ſpracowan. H.

Iahel niewiáſtá zábiłá Siſarę

ROZDZ. V.

Pieśń Debory y Báraká po zwyćięſtwie.

1 A Spiéwáli Deborá y Bárák ſyn Abinóém dniá onégo/ mówiąc: 2 Którzyśćie dobrowolnie ofiárowáli z Jzráelá duſzę wáſzę ná niebeſpieczeńſtwo/ błogoſłáwćie PANV.

3 Słuchayćie królowie/ bierzćie w vſzy kśiążętá: Jam ieſt/ iam ieſt/ którá PANV záſpiéwam/ śpiéwáć będę PANV Bogu Jzráelowému.

4 PANIE/ gdyś wychodźił z Seir/ á przechodźiłeś przez kráiny Edom źiemiá ſie wzruſzyłá/ á niebioſá y obłoki kropiły wodą.

5 Góry ſpłynęły od oblicza PANSKIEGO/ y Sinái od oblicza PANA Bogá Jzráelowégo.

6 Zá czáſu Sámgár ſyná Anáth/ zá czáſu Jáhel odpoczęły ſzćieżki: á którzy chodźili przez nie ſzli drożkámi zdróżnémi.

żaden ſie nie śmiał puśćić w drogę. H.

7 Vſtáli mocni w Jzráelu/ y vćichneli: áż powſtáłá Deborá/ powſtáłá mátká w Jzráelu.

8 Nowé woyny obrał PAN/ á brámy nieprzyiaćielſkié ſam wywróćił: tarcza y drzewce ieſliby ſie vkazáły we cztérdźieśći tyśiecy Jzráelá.

9 B Serce moie miłuie kśiążętá Jzráelſkié: którzyśćie ſie dobrowolnie wydáli ná niebeſpieczeńſtwá/ błogoſłáwćie PANV.

10 Którzy wśiádaćie ná oſły świetné/ y záśiádaćie ná ſądźiech/ á chodźićie drogą/ mówćie.

11 Gdźie ſie potłukły wozy/ y woyſko nieprzyiaćielſkié zátłumioné ieſt/ tám niechay powiádáią ſpráwiedliwośći PANSKIE/ y łáſkę przećiwko mocnym Jzráelá: tedy zſtąpił lud PANSKI do brám y otrzymał zwierzchność.

H.

12 Powſtań/ powſtań Deboro/ powſtań/ powſtań/ á záczynay pieśń: wſtań Báráku/ á poimay więźnie twoie ſynu Abinóém.

13 Záchowáné ſą oſtátki ludu/ PAN w mocnych ſie potykał.

14 Z Ephráimá wygłádźił ie w Amáleku/ á po nim z Beniáminá przećiwko ludu twemu o Amáleku: z Máchirá kśiążętá wyſzli/ á z Zábuloná którzy wywiedli woyſko ku woiowániu.

Iozue. Saul.

15 Kśiążętá Jſſáchár były z Deborą y w Bárákowé tropy ſzli/ który iákoby z góry y w przepáść w niebeſpieczeńſtwo ſie wdał: rozerwány bedąc Ruben przećiw ſobie/ ludźi wielkiéy myſli nálázło ſie ſprzeczánié.

16 C Czemu mieſzkaſz miedzy dwiemá gránicámi/ ábyś ſłuchał kſzykánié trzód? rozerwány będąc Ruben przećiw ſobie/ ludźi wielkiéy myſli nálázło ſie ſprzeczánié.

17 Gáláád zá Jordanem odpoczywał/ á Dán báwił ſie okretámi: Aſer

mieszkał ná brzegu morskim / á przebywał w porciech.

18 Ale Zábulon y Nephtháli wydáli dusze swé ná śmierć w kráynie Merome.

19 Przyiácháli królowie y walczyli / walczyli królowie Chánáán w Thonách przy wodách Mágeddo / á przećie nic nie odnieśli łupiąc.

20 Z niebá walczono przećiwko im: gwiazdy trwáiąc w rzedźie y w biegu swoim / przećiwko Sisárze walczyły.

21 Potok Cisón niósł trupy ich / potok Kádumim / potok Cisón / podepce duszo moiá duże.

22 Kopytá koniom padáły gdy uciekáli pedem / y gdy spadáli ná szyie co mocnieyszy nieprzyiaciele.

23 Przeklinaycie ziemie Meroz rzékł Anyół PANSKI: złorzeczćie obywátelom iéy / iż nie przyszli ná pomoc PANSKĄ / ná pomoc namocnieyszym iego.

24 Błogosłáwiona miedzy niewiástámi Jáhel żoná Háber Cyneyczyká / y niech będźie błogosłáwiona w namiecie swoim.

D

25 Wody proszącému / mleká dáłá / á w kubku * książąt przyniosłá másłá.

*To iest w piękným ábo kosztownym.

26 Lewą reką śćiągnełá do gwoździá / á práwą do kowálskich młotów / y uderzyłá Sisáre / szukáiąc w głowie mieyscá ránie / y skroń mocno dziuráwiąc.

27 Padł iéy miedzy nogi / ustał y umárł: wálał sie przed iéy nogámi / y leżał bez dusze y nedzny.

28 Oknem wyglądáiąc wyłá mátká iego: y z sale mówiłá: Przecz mieszka wróćić sie wóz iego? czemu leniwo szły nogi poczwórnych iego?

29 Jedná co medrsza nád inné żony iéy / té świekrze słowá odpowiedźiáłá:

30 Podobno teraz dźieli korzyśći / á obiéráią mu co nacudnieyszą białągłowe: száty rozmáitéy máśći Sisárze dáią zá łup / y sprzet rozmáity zbiéráią mu ná ozdobe szyiam.

31 Ták niechay zginą wszyscy nieprzyiaciele twoi PANIE: á którzy cie miłuią / iáko sie iáśni słońce kiedy wschodźi / ták niechay świecą.

32 A byłá w pokoiu ziemiá przez czterdźieśći lat.

ROZDZ. VI.

Izráelczycy dla bálwochwálstwá w moc Mádiánitów podáni.

1 A Uczynili Synowie Izráelowi złé przed oczymá PANSKIMI: który ie dał w reke Mádián przez siedm lat: 2 y byli bárzo od nich uciśnieni. A poczynili sobie iámy y iáskinie w gorách / y mieyscá bárzo obronné ná odpor. 3 A gdy Izráel záśiał / przyieżdżał Mádián y Amálek / y inné wschodnie narody: 4 y u nich rozbiwszy namioty / iáko było w trawie wszytko psowáli / áż do weśćia Gázy: á zgołá nic do żywnośći należącego w Izráelu nie zostawiáli / áni owiec / áni wołów / áni osłów. 5 Bo y sámi y wszytkie trzody ich przyciągáli z namiotámi swymi / á iáko száráńczá wszytkie mieyscá nápełniáłá niezliczona wielkość ludźi y wielbłądów / pustosząc wszytko czego sie dotkneli. 6 A poniżony iest bárzo Izráel przed oczymá Mádián. 7 A wołał do PANA / prosząc pomocy przećiw Mádiánitom. 8 Który posłał do nich meżá proroká / y rzékł: To mówi PAN

Prorok strofuie Izráelá.

B Bóg Izráelów: Jám uczynił żeśćie wyszli z Aegyptu / y wywiódłem was z domu niewoléy / 9 y wybáwiłem z reki Aegyptiánów / y wszytkich nieprzyiaćiół którzy was trapili: y wygnałem ie ná weśćie wásze / y dałem wam ich źiemie. 10 Y rzékłem: Jam PAN Bóg wász / nie bóyćie sie bogów Amorrheyczyków / w których źiemi mieszkaćie. A niechćieliśćie słuchác głosu mego. 11 Y przyszedł Anyół PANSKI / y siedźiał pod debem / który był w Ephrá / y należał do Joáśá oycá * domu * Ezri. A gdy Gedeon syn iego młóćił y czyśćił zboże w práśie / áby uciekł przed Mádiánity / 12 ukazał sie mu Anyół PANSKI / y rzékł: PAN z tobą z meżów namocnieyszy.

* H.

Anyół ukazał sie Gedeonowi.

C 13 Y rzékł mu Gedeon: Prosze móy Pánie / ieśli iest PAN z námi / czemuż nas podkáło to wszytko gdźież są dźiwy iego / które powiádáli oycowie nászy / y mówili: Wywiódł nas PAN z Aegyptu / á teraz opuśćił nas PAN y dał w rece Mádiáńskie. 14 Y weyzrzał nań PAN / y rzékł: Jdź w téy

1.Kró:12.c.11.

mocy

Bóg poſyła Gedeoná áby wybáwił Izráelá

ᵛTyśiąc móy. H.

Ták zwano fámilie dla wielkośći.

mocy twoiéy / á wybáwiß Izráelá z ręki Mádiáńſkiéy: wiedz żem ćie poſłał. 15 Który odpowiedáiąc rzékł: Proße móy Pánie / w czym wybáwię Izráelá / oto dom móy napodleyßy ieſt w Mánáſſe / á ia namnieyßy w domu oycá mego. 16 Y rzékł mu PAN: Ja będę z tobą: y poráźiß Mádiánity iáko iednégo męzá. 17 A on: Jeſlim / przy / nálazł łáſkę przed tobą / day mi znák żeś ty ieſt który mówiß do mnie. 18 Ani odchodź z tąd / áż ſię wrócę do ćiebie / niosąc ofiárę y ofiáruiącći. Który odpowiedźiał: Ja będę czekał przyśćia twégo. D 19 Wßedł tedy Gedeón / y vpiékł koźlątko / y z miáry mąki przáſnégo chlebá / y włożywßy mięſo w koß / ápolewkę mięſną wlawßy w gárniec / przyniósł wßyſtko pod dąb y ofiárował mu. 20 Któremu rzékł Anyół PANSKI: Weźmi mięſo y przáſné chleby / y połóż ná ſkále onéy á poléy polewką. 21 A gdy ták vczynił / ściągnął Anyół PANSKI koniec láſki którą trzymał w ręce / y dotknął mięſá y przáſnych chlebów / y wyſtąpił ogień z ſkáły / y ſtrawił mięſo y przaſniki: á Anioł PANSKI zniknął z oczu iego. 22 A vyźrzawßy Gedeon / że był Anioł PANSKI / rzékł: Ah móy PANIE Boże / iżem widźiał Aniołá PANSKIEGO twarzą w twarz. 23 Y rzékł mu PAN: Pokóy z tobą: nie bóy ſię / nie vmrzeß. 24 Zbudował tedy tám Gedeon ołtarz PANU / y názwał ji / PANSKI pokóy / áż do dniá dźiśieyßégo. E A gdy był ieſzcze w Ephrá ktora ieſt domu Ezri / 25 nocy onéy rzékł PAN do niego: Weźmi byká oycá twégo / á drugiégo byká / śiedmiletnégo / y rozwáliß ołtarz Báálów / który ieſt oycá twégo: á gay który ieſt około ołtarzá wyrąbay: 26 y zbudujeß ołtarz PANU Bogu twému ná wierzchu téy ſkáły / ná ktoréieś pierwéy ofiárę położył: y weźmieß byká wtórégo / y ofiáruieß cáłopalenie / ná ſtóśie drzéw których z gáiu wyśieczeß. 27 Wźiąwßy tedy Gedeon dźieśieć mężów ſłużebników ſwoich / vczynił iáko mu był PAN przykazał. Lecz boiąc ſię domu oycá ſwego y ludźi

ᵛy położę przed tobą. H.

Gedeon ofiáruie ofiárę.

ᵛBoży. H.

Ołtarz który názwał pokóy Páńſki.

Káże mu rozwálić ołtarz Báálów.

miáſtá onégo / niechćiał tego we dnie czynić / ále wßyſtko w nocy odpráwił. 28 A gdy wſtáli ráno ludźie miáſtá onego / vyźrzeli rozwálony ołtarz Báálów / y gay wyrąbány / y byká drugiégo włożonégo ná ołtárz / który ná ten czás był zbudowány. F 29 Y rzékli ieden do drugiég: Kto to vczynił? A gdy ſię dowiádowáli / ktoby to vczynił / powiedźiano: Gedeon ſyn Joás to wßyſtko vczynił. 30 Y rzékli do Joáſá: Wywiedź tu ſyná twego / żeby vmárł: Bo rozwálił ołtarz Báálów / y gay wyrąbał. 31 Którym on odpowiedźiał: Izaśćie wy mśćićiele Báálowi / żebyśćie ſię záſtáwiáli zań? Kto iego przećiwnikiem ieſt niech vmrze / niż dźień iutrzeyßy przyidźie: Jeſli Bóg ieſt / niech ſię pomśći ná tym / który podkopał ołtarz iego. 32 Od onego dniá názwan ieſt Gedeon Jerobaál / przeto / iż rzékł Joás / niech ſię pomśći nád tym Báál / który podkopał ołtarz iego. 33 Wßytek tedy Mádyán y Amálek / y wſchódni narodowie zebráli ſię poſpołu: y przepráwiwßy ſię przez Jordan położyli ſię obozem w dolinie Izráel. 34 A Duch PANSKI oblókł G Gedeoná / który zátrąbiwßy w trąbę / zwołał dóm Abiezer / áby ßedł zá nim. 35 Y poſłał poſły do wßyſtkiégo Mánaſſe / który y ſam ßedł zá nim / y drugié poſły do Aſer y do Zábulon / y do Nephthali / którzy mu záiáchali. 36 Y rzékł Gedeon do Bogá: Jeſli zbáwiß przez rękę moię Izráelá / iákoś powiedźiał / 37 położę to runo wełny ná boiowiſku: ieſli roſá będźie ná ſáméy wełnie / á ná wßytkiéy źiemi ſuchość / będę wiedźiał że przez rękę moię / iákoś rzékł / wyzwoliß Izráelá. 38 Y ſſtáło ſię ták. A wſtawßy w nocy wyćiſnąwßy runo / nápełnił miednicę roſy. 39 Y rzékł záś do Bogá: Niech ſię nie gniewa zapálczywość twa ná mię / ieſli ſię ieſzcze z raz pokußę / ßukáiąc znáku ná runie. Proße niechay ſámo runo ſucho będźie / á wßytká źiemiá zmokłá od roſy. 40 Y vczynił Bóg onéy nocy iáko żądał: y byłá ſuchość ná ſámym runie / á roſá po wßytkiéy źiemi.

Gedeon názwány Ierobáál.

ᵛNiech ſię pomśći Báál ábo walcząc z Báál.

Duch Páńſki Gedeoná oblókł.

Znák Gedeonów ná runie wełny.

18 *Niosąc ofiárę y ofiáruiącći.*] Wßydowſkim miáſto ofiáruiącći / ieſt / y położę przed tobą. Skąd rozumiemy iż nie Aniołowi ofiárował. Ale przez Aniołá Pánu Bogu.

Co y sam Anioł pokazał/ bo nie sobie kazał ofiárowáć/ ále rzekł: weźmi mięso y chléby prásné/ y połóż ná skále oney. Co gdy vczynił/ sktonił Anioł koniec laski y dotknął y wystąpił ogień z skáły. A ták Anioł iáko sługá/ tylko ogień do ofiáry podniecił/ y potym go poznał Gedeon być Aniołem. August: q. 25. in Iudic.

ROZDZ. VII.

Gedeon bráknie żołnierzá.

1 A Ierobáál tedy/ który y Gedeon/ w nocy wstawszy y wszytek lud z nim/ przyciągnął do zrzódłá/ które zową Hárad/ á woysko Mádiáńskié było w dolinie ku północnéy stronie págórku wysokiégo. 2 Y rzekł PAN do Gedeoná: Wielki iest lud z tobą/ áni będzie dan Mádian w ręce iego/ áby sie nie chwalił przećiw mnie Izráel/ y rzekł: *Mocą moią iestem wybáwiony*. 3 Mów do ludu/ á opowiédz gdzie wszyscy vsłyszą: Kto iest boiáźliwy á lękliwy/ niech sie wróci. Y odiácháło z góry Gáláád/ y wróciło sie z ludu dwádzieśćiá y dwá tysiącá mężów/ á tylko dziesięć tysięcy zostáło. 4 B Y rzekł PAN do Gedeoná: Iescze wielki lud iest/ wiedź ie do wody/ á tám ich doświádczę/ á o którymći powiem áby z tobą szedł/ ten niech idzie: któremu isdź zákażę/ niech sie wróci. 5 A gdy przyszedł lud do wody/ rzekł PAN do Gedeoná: Którzy ięzykiem łeptáć będą wodę/ iáko psi zwykli łeptáć/ oddzieliß ie osobno: á którzy vklęknąwszy ná koláná pić będą/ będą ná drugiéy stronie. 6 C Byłá tedy liczbá tych którzy ręką do vst mięcąc/ łeptáli wodę/ trzy stá mężów: á inny wszytek lud pił poklęknąwszy. 7 Y rzekł PAN do Gedeoná: We trzech set mężów którzy łeptáli wodę/ wybáwię was/ y dam w rękę twą Mádián: á inny wszytek lud niech sie wróci ná mieysce swoie. 8 Nábrawszy tedy wedle poczttu strawy y trąb/ roskazał wszytkiému innému mnostwu odyść do przybytków swoich: á sam ze trzemá sty mężów puścił sie ná woyne. A obóz Mádiáński był ná spodku w dolinie. 9 Téyże nocy rzekł PAN do niego: Wstań/ á znidź do obozu: bomći ie dał w rękę twoie. 10 A iesli sie sam isdź boiß/ niechay znidzie z tobą Phárá sługá twóy. 11 A gdy vsłyszyß co mówią/ tedy sie posilą ręce twoie/ y bespieczniéy do obozu nieprzyiacielskiégo znidzieß. Szedł tedy sam y Phárá sługá iego ná część obozu/ gdzie byłá straż zbroynych. 12 D A Mádián y Amálek/ y wszyscy wschodni narodowie pokładszy sie leżeli w dolinie iáko mnostwo ßáráńczy: wielbłądowie też niezliczeni byli/ iáko piasek który leży ná brzegu morskim. 13 A gdy przyszedł Gedeon/ powiádał ktoś towárzyßowi swému sen: y tym sposobem powiedał co widział: Widziałem sen/ y zdáło mi sie iákoby popłomyk ięczmienny toczył sie/ y do obozu Mádián zstępował: á przyszedszy do namiotu/ vderzył weń y wywróćił/ y z ziemią do gruntu porownał. 14 Odpowiedział ten któremu powiádał: Nie iest to nic inßego/ iedno miecz Gedeoná syná Ioásá mężá Izráelskiégo: bo dał *Pan* w ręce iego Mádiáná y wszytek obóz iego. 15 E A vsłyszawszy Gedeon sen/ y wykład iego/ pokłonił sie: y wróćił sie do obozu Izráelskiégo/ y rzekł: Wstáńcie/ bo dał PAN w ręce náße obóz Mádiáński. 16 Y rozdzielił trzy stá mężów ná trzy częśći: y dał im w ręce trąby/ y fláße cze/ á pochodnie w pośrzodku flaß/ 17 y rzekł do nich: Co vyzrzyćie że ia czynić będę/ to czyńcie: wnidę w część obozu/ á co vczynię/ náśláduyćie. 18 Kiedy zábrzmi trąbá w ręce moiéy/ tedy wy też około obozu trąbćie/ á okrzyk czyńcie/ PANU y Gedeonowi. 19 F Y wszedł Gedeon y *trzy stá* mężów którzy byli z nim w część obozu/ gdy sie záczynáłá straż pólnocna/ á pobudziwszy stróże ięli trąbić w trąby/ y tłuc iedne o drugą fláße. 20 A gdy wkoło obozu ná trzech mieyscách trąbili y potłukli fláße/ trzymáli w lewych rękách pochodnie/ á w práwych trąby brzmiące/ y wołáli: Miecz PANSKI y Gedeonów. 21 Stoiąc káżdy ná swym mieyscu wkoło obozu nieprzyiacielskiégo. A ták strwożył sie wszytek obóz/ á wrzeszcząc y wyiąc vćiekli: 22 á przedsie náciéráli trzy stá mężów trąbiąc w trąby. Y wpuścił PAN miecz ná wszytek obóz/ y sámi

Marginalia: *Ręká moiá wybáwiłá mię. H.* — Boiáźliwi Deu: 20. b 1. Mach h: 1. g 56. — Wodę ięzykiem łeptáiący. — Trzy stá mężów ná Mádiániy. — Sen w obozie Mádiánitów wysłucháný od Gedeoná. — *Bóg. H.* — *Sto. H.* — Psa: 82 c 10.

23 się miedzy sobą zábijáli/ y uciekáiąc áż do Bethsethá/ y brzegu Abelmehulá w Tebbáth. A okrzyk uczyniwszy mężowie Izráel z Nephtali y Aser y wszytkiego Mánásse/ gonili Mádián. 24 Y posłał Gedeon posły ná wszytkę górę Ephraim/ mówiąc: Idźcie ná zábieżenie Mádián/ á ubieżcie wody/ áż do Bethberá y Jordanu. Y wołał wszytek Ephraim/ y ubiegł wody/ y Jordan áż do Bethberá. 25 Y poimawszy dwu mężów Mádiáńskich/ Orebá y Zeb/ zábił Orebá ná skále Oreb/ á Zebá ná prásie Zeb. Y gonili Mádián niosąc głowy Oreb y Zeb do Gedeoná zá rzekę Jordan.

Dwoie kśiążąt. H. Psa: 82. c. 12. Isa: 10. c. 26.

ROZDZ. VIII.

Do Gedeoná Ephraim powstáie ná Gedeoná.

1 Rzekli do niego mężowie Ephraim: Co to iest coś chciał uczynić/ żeś nas nie wezwał/ gdyś wyiáchał ná woynę przećiw Mádiánitóm? swárząc się mocno á mało nie gwałt czyniąc. 2 Którym on odpowiedźiał: Cóżem ia mógł tákiego uczynić/ iákośćie wy uczynili? áza nie lepsze iest grono winá Ephráimowe/ niźli zbierańie winá Abiezerowe? 3 W rece wásze Pan podał kśiążętá Mádián/ Oreb y Zeb: Cóżem ia tákiego mógł uczynić/ iákośćie wy uczynili? Co gdy wyrzekł/ ucichł duch ich/ którym się nádymáli przećiw iemu. 4 A gdy przyszedł Gedeon do Jordanu/ przepráwił się przeżeń ze trzemá sty mężów/ którzy z nim byli: á od spracowánia/ uciekáiących gonić nie mogli. 5 Y rzekł do mężów Sokkoth: Dayćie proszę chlebá ludowi który iest ze mną: bo bárzo ustáli: ábyśmy mogli ścigáć Zebee y Sálmáná króle Mádián. 6 Odpowiedźieli przełożeni Sokkoth. Podobno dłoni reku Zebee y Sálmáná są w rece twoiéy/ y dla tego chcesz ábyśmy dáli woysku twemu chlebá? 7 Którym on rzekł: Wiec kiedy da PAN Zebee y Sálmáná w rece moie/ skruszę ćiáłá wásze z ćiernim y ostem pustynie. 8 A wyiáchawszy z onąd przyszedł do Phánuel: y mówił tákież do mężów mieyscá onégo. Którému y ći odpowiedźieli/ iáko odpowiedźieli byli mężowie Sokkoth. 9 Rzekł tedy y im: Gdy się wrócę zwyćiężcą w pokoiu/ rozwálę te wieżę. 10 A Zebee y Sálmáná odpoczywáli ze wszytkim woyskiem swoim. Abowiem piętnaśćie tyśiecy mężów zostáło było ze wszytkich hufów ludźi wschodnich/ á pobito sto y dwádźieśćiá tyśiecy walecznikow dobywáiących mieczá. 11 Y iáchawszy Gedeon drogą tych którzy mieszkáli w namiećiéch/ ná wschodnią stronę Nobe y Jezbáá/ poráźił obóz nieprzyiaćielski/ którzy się byli ubespieczyli á nic się nie obawiáli przećiwnégo. 12 Y ucieklí Zebee y Sálmáná/ których goniąc Gedeon poimał/ wszytko ich woysko rozgromiwszy. 13 A wracáiąc się z woyny przed weszćiem słońcá/ 14 poimał pácholę z mężów Sokkoth: y wypytał się ná nim imion kśiążąt y stárszych Sokkoth/ y nápisał śiedmdźieśiąt y śiedm mężów. 15 Y przyszedł do Sokkoth/ y rzekł im: Owóż Zebee y Sálmáná/ o którésćie mi przymawiáli rzekąc: Podobno rece Zebee y Sálmány są w rekach twoich/ y przeto żądasz/ ábyśmy dáli mężóm którzy się sprácowáli y ustáli chlebá? 16 Wziął tedy stárszé miástá y ćiernie z puszczéy y oset/ y zstárł z nimi y pogruchotał męże Sokkoth. 17 Wieżę też Phánuel wywróćił/ wybiwszy obywátele miástá. 18 Y rzekł do Zebee y do Sálmáná: Jácy byli mężowie/ którésćie pomordowáli ná Thabor? Którzy odpowiedźieli: Tobie podobni/ á ieden z nich iáko syn królewski. 19 Którym on odpowiedźiał: Brácia moi byli/ synowie mátki moiéy. Żywie PAN/ byśćie ie byli żywo záchowáli/ żebych was nie zábił. 20 Y rzekł Getherowi pierworodnému swému: Wstań/ á zábiy ie. Który niedobył mieczá: bo się bał/ iż iescze był pácholećiem. 21 Y rzekli Zebee y Sálmáná: Ty wstań á rzuć się ná nas: bo wedle lat iest śiłá człowiecza. Wstał Gedeon/ y zábił Zebee y Sálmáná/ y wziął stroie y puklę/ którémi szyie wielbłądów królewskich zwykły bydź ozdobioné. 22 Y rzekli wszyscy

H.

Bóg. H.

w Sokkoth niedcą dáć Gedeonowi dile bá.

Abo ie iuż masz w mocy swoiéy. Heb.

Byli w Kárkorze. H.

Osee 10 d 14.

H.

Sokkoth y Phánuel skaránidla niemiłośierdźia.

Ps: 82. c 12.

kli wßyscy mężowie Izráelscy do Gedeoná: Pánuy ty nád námi/ y syn twóy/ y syn syná twegó: gdyżeś nas wybáwił z ręki Mádián. 23 Którym on odpowiedźiał: Nie będę áni będźie pánował nád wámi syn móy: ále PAN nád wámi pánowáć będźie. 24 A rzekł do nich: Jednéy prośby żądam od was: Daycie mi nausznice z korzyśći wáßéy. Bo nausznice złoté Izmáelitowie zwykli byli miewáć: 25 Którzy odpowiedźieli: Bárzo rádźi damy. A rośćiągnąwßy płasz ná ziemi/ miotáli nań nausznice z korzyśći: 26 y byłá wagá prośonych nausznic/ tyśiąc y śiedm set syklów złotá/ oprócz ſtroiów y klenotów/ y ßat ßárłatowych których królowie Mádián zwykli byli vżywáć/ y oprócz háłzbántów złotych wielbłądów. 27 A vczynił z niego Gedeon Ephod/ y położył ji w mieśćie swoim Ephrá. A [a]cudzołożył wßytek Izráel w nim/ y sstáło sie Gedeonowi y wßytkiému domowi iego ná vpad. 28 A znižón był Mádián przed synmi Izráelowymi/ y niemogli wiecéy ßyie podnieść: ále byłá w pokoiu ziemiá przez czterdźieśći lat/ przez które Gedeon rządźił. 29 Szedł tedy Jerobáál syn Joás/ y mießkał w domu swym: 30 á miał śiedmdźieśiąt synów/ którzy poßli z biódr iego: dla tego że miał wiele żon. 31 A nałożnicá iego którą miał w Sichem/ vrodźiłá mu syná imieniem Abimelechá. 32 A vmárł Gedeon syn Joás w stárośći dobréy/ y pogrzebion iest w grobie Joás oycá swego w Ephrá z domu Ezry. 33 A potym iáko vmárł Gedeon/ odwróćili sie synowie Izráelowi/ y cudzołożyli z Báálim. A vczynili przymierze z Báál/ áby im był zá Bogá: 34 áni wspomnieli ná PANA Bogá swego/ który ie wyrwał z rąk wßytkich nieprzyiaćioł ich okolicznych: 35 [b]áni vczynili miłośierdźia nád domem Jerobáál Gedeoná/ według wßego dobrá które był vczynił Izráelowi.

Pánowánié Bogu zoſtáwia.

[a] Báłwochwálstwo płodźili.

Gedeon vmárł.

[b] nieoddawáli dobrodźieystwá domowi Gedeonowemu. Hebr.

ROZDZ. IX.

Poßedł Abimelech syn Jerobáál do Sichem do bráćiéy mátki swéy/ y mówił do nich/ y do wßytkiéy rodźiny domu oycá mátki swéy/ mówiąc: 2 Mówćie do wßytkich [c]mężów Sichem: Co wam lepßégo: żeby pánowáli nád wámi śiedmdźieśiąt mężów/ wßyscy synowie Izráelowi/ czyli áby pánował ieden mąż? á przytym obaczćie/ żem kość wáßá/ y ćiáło wáßé. 3 A mówili bráćia mátki iego o nim do wßech mężów Sichem wßytkié té mowy. y nákłoniło sie serce ich zá Abimelechem/ mówiąc: Brát náß iest. 4 A dáli mu śiedmdźieśiąt funtów śrébrá ze [d]Zboru Báálberyt. Który nápr zyimował sobie zá nie mężów nędzników/ y [e]tułaczów/ y chodźili zá nim. 5 A przyßedł do domu oycá swegó do Ephrá/ y zábił bráćią swą syny Jerobáálowé śiedmdźieśiąt mężów ná iednym kámieniu: y zostáł Joáthán syn Jerobáálów namnieyßy/ y skryto go. 6 A zebráli sie wßyscy mężowie Sichem/ y [f]wßytkié domy miástá Mello: y poßli y vczynili królem Abimelechá podle dębu/ który stał w Sichem. 7 Co gdy powiedźiano Joáthám/ ßedł y stánął ná wierzchu góry Gárizim: y podniowßy głos/ wołał/ y rzekł: Posłuchaycie mie mężowie Sichem/ ták was Bóg niech słucha. 8 Poßły drzewá/ áby pomázáły nád sobą królá: y rzekły oliwie: Roſkázuy nam: 9 Która odpowiedźiáłá: Azá mogę opuśćić tłustość moię/ którey vżywáią y bogowie y ludźie/ á iść/ żebych miedzy drzewy wyniesiona byłá? 10 A rzekły drzewá do Figowego drzewá: Póydź/ á przyimi króleſtwo nád námi. 11 Które im odpowiedźiáło: Azá mogę opuśćić słodkość moię/ y owoce przewdźięczné/ á iśdź ábych miedzy inßémi drzewy było wyniesione? 12 A rzekły drzewá do máćice winnéy: Póydź/ á roſkázuy nam: 13 Która im odpowiedźiáłá: Izali mogę opuśćić wino moie/ które vwesela Bogá y ludźie/ y miedzy inßémi drzewy bydź wyniesiona? 14 A rzekły wßytkié drzewá do [g]rhámnu: Póydź/ á króluy nád námi. 15 Który im odpowiedźiał: Jesli

Abimelech bráćią pobił.

[c] mieszczan.

[d] Báłwánice. Cánáneyczyey zwáli Bogi Báál, to iest, Pan, á do tego przydawáli co dla różnośći, ná przykład Zebub, od much które latáły koło ofiar Phegor od miéyscá ná którym chwalono Báálá. etc.

[f] wßystek dom. H.

Przypowieść Ioáthy która przepowiáda zátrácenié Sichimitów y Abimelechá królá ich.

[g] Rożay ćiernia.

mie

mię prawdziwie królem nad ſobą ſtánowićie/ przydźćieß á odpoczywayćie pod ćieniem moim: á ieſli niechcećie/ niechay wynidźie ogień z rhámnu/ á niech pożrze Cedry Libáńſkié. 16 Teraz tedy/ ieſliśćie práwie y krom grzéchu poſtánowili Abimelechá królem nád wámi/ y ieſliśćie ſię dobrze obeßli z Jerobáálem y z domem iego/ y oddáliśćie mu dobrodźieyſtwá iego/ 17 który walczył zá was/ y duſzę ſwoię dał w niebeſpieczeńſtwo/ ábj was wyrwał z ręki Mádián: 18 Którzyśćie teraz powſtáli ná dóm oycá mego/ y pozábiiáliśćie ſyny iego/ śiedmdźieśiąt mężów ná iednym kámieniu: á vczyniliśćie królem Abimelechá ſyná ſłużebnice iego nád obywátelmi Sichem/ przeto że brátem wáßym ieſt. 19 Jeſli tedy dobrze á krom grzéchu obeßliśćie ſię z Jerobáálem y z domem iego/ weſelćie ſię dźiś z Abimelechá/ y on ſię z was niechay weſeli. 20 Ale ieſli przewrotnie/ niech ogień wynidźie z niego/ á niech zniſzczy obywátele Sichem/ y "miáſteczko Mello': y niech wynidźie ogień z mężów Sichem/ y "z miáſteczká Mello'/ á niech pożrze Abimelechá. 21 Co gdy wyrzékł/ vćiékł/ y poßedł do Berá: y mießkał tám dla boiáźni Abimelechá brátá ſwego. 22 Krolowáł tedy Abimelech nád Izráelem trzy látá. 23 A poſłał PAN duchá złégo miedzy Abimelechá á miedzy obywátele Sichem/ którzy ieli ſię nim brzydźić/ 24 "y niecnotą mordu' śiedmidźieśiąt ſynów Jerobáál/ y wylanié krwie ich "ieli wkłádáć' ná Abimelechá brátá ich/ *y ná inné kśiążętá Sichimów/ którzy mu byli pomogli. 25 A záſádźili ſię nań ná wierzchu gór: á "gdy czekáli przyiázdu iego'/ rozboiem ſię báwili/ biorąc łup z miiáiących/ y powiedźiano Abimelechowi. 26 A przyßedł Gáál ſyn Obed z bráćią ſwą/ y przeßedł do Sichem. Ná którégo przyśćié wźiąwßy ſerce obywátele Sichem/ 27 wyßli ná polá puſtoßąc winnice/ y depcąc winá/ y vczyniwßy śpiewáiących tańce weßli do Zboru Bogá ſwego/ á przy bieśiedźie y kuflách złorzeczyli Abimelechowi. 28 A Gáál ſyn Obed wołał: Cóż ieſt Abimelech/ y co ieſt Sichem/ żebyſmy mu ſłużyli? Izaż nie ieſt ſyn Jerobáálów/ y poſtánowił Hetmánem Zebulá "ſługę ſwego nád mężámi' Emor oycá Sichem? Czemuż mu tedy ſłużyć będźiem? 29 O by kto dał ten lud pod rękę moię/ żebych ſprzątnął Abimelechá. A "rzeczono' Abimelechowi: Zbierz mnoſtwo woyſká/ á przyiédź. 30 "Bo' Zebul przełożony nád miáſtem vſłyßawßy słowá Gáál ſyná Obed/ rozgniewał ſię bárzo/ 31 y poſłał potáiemnie do Abimelechá poſły/ mówiąc: Oto Gáál ſyn Obed przyßedł do Sichem z bráćią ſwą/ y biie ná miáſto przećiw tobie. 32 A ták ruß ſię nocą z ludem który z tobą ieſt/ á zátay ſię w polu: 33 á ráno gdy wſchodźi słońce przypádni ná miáſto. á gdy on wyiedźie ná ćię z ludem ſwoim/ vczyń mu co będźieß mógł. 34 Wſtał tedy Abimelech ze wßytkim woyſkiem ſwym w nocy/ y záſadzkę vczynił podle Sichem "ná cztérech mieyſcách'. 35 A wyßedł Gáál ſyn Obed/ y ſtánął w weśćiu brámy mieyſkiéy. A wſtał Abimelech y wßytko woyſko z nim z mieyſcá záſády. 36 A gdy vyzrzał lud Gáál/ rzékł do Zebulá: Ono lud z gór zſtępuie. Którému on odpowiedźiał: Cienie gór widźiß iákoby głowy ludzkié "á tą omyłką ſię myliß'. 37 A rzékł záśię Gáál: Ono lud wyſtępuie z pośrzodká źiemie/ á ieden huf idźie drógą/ która pátrzy ku dębu. 38 Rzékł mu Zebul: Gdźież teraz gembá twoiá/ którąś mówił? Cóż ieſt Abimelech ábyſmy mu ſłużyli? Izali nie to ieſt lud/ któryś lekce ważył? Wynidźże á walcz przećiw iemu. 39 Tedy wyßedł Gáál/ ná co pátrzył lud Sichem/ y potkał ſię z Abimelechem: 40 który go gonił vćiekáiącégo/ y wpędźił do miáſtá/ y poległo z ſtrony iego bárzo wiele/ áż do brámy mieyſkiéy. 41 A Abimelech mießkał w Rumie: á Zebul/ Gáálá y towárzyße iego wygnał z miáſtá/ áni dopuśćił w nim mießkáć. 42 Názáiutrz tedy wyßedł lud w pole. Co gdy powiedźiano Abimelechowi/ wywiódł woyſko ſwoie/ y rozdźielił ná trzy hufy/ vczyniwßy záſádzki w polu. A widząc iż lud wychodźił z miáſtá/ powſtał y rzućił ſię ná nie/ 43 z hufem ſwoim/ dobywáiąc y leżąc około miáſtá: á dwá hufy błąkáiące ſię po

Margin notes:

"Dóm Mellów. H.

"z domu Mellowégo. H.

Pan poſłał duchá nienawiśći do Sichem dopuſzczáiąc mu czynić nie zgodę.

"áby przyßedł on grzéch zábićiá. H.

"H.

*Który ie był pobił. H.

"H:

Gáál walczy przećiw Abimelechowi.

"Służćieß rá czéy mężom. H.

"mówił przećiw. H.

"Tedy. H.

"cztérmi vfámi. H.

"H.

Abimelech Sichem spustoszył.

45 połu nieprzyiaciele gonili. Ale Abimelech przez cáły on dźień dobywał miástá: które wziął/ pozábiiawszy obywátele iego/ y sámo rozwáliwszy/ 46 ták iż sol ná nim posiał. Co gdy vsłyszeli/ którzy mieszkáli ná wieży Sichimów/ weszli do zboru bogá swego Beryth/ gdźie byli z nim przymierze vczynili/ [H.] y ztąd mieysce imie było wźieło które było bárzo obronne. 47 Abimelech też vsłyszawszy że mężowie wieże Sichimów wspól sie skupili/ 48 wstąpił ná górę Selmon/ ze wszytkim ludem swoim: á pochwyciwszy śiekiere vćiął gáłąś z drzewá/ y włożoną niosąc ná rámieniu/ rzekł do towárzyszów: Co widźićie że ia czynie/ wnet vczyńcie. 49 A ták vbiegáiąc sie nárąbawszy gáłęźi z drzew/ szli zá wodzem. [G] Którzy obłożywszy wieże zápalili: y ták sie sstáło/ że dymem y ogniem tysiąc człowieká zginęło/ mężów pospolu y niewiast/ obywátelów wieże Sichim.

Wieżę Sichem spalił.

50 A Abimelech ruszywszy sie ztámtąd/ przyćiągnął do miásteczká Thebes/ które obtoczywszy obległ woyskiem. 51 A w pośrzód miástá byłá wieżá wysoka/ do którey byli vćiekli pospołu mężowie y niewiásty/ y wszyscy przednieyszy miástá/ záwárszy drzwi bárzo mocno/ á stoiąc ná dáchu wieże po mieyscách obronnych. 52 A przyszedszy Abimelech pod wieżę meżnie wálczył: á przystąpiwszy ku drzwiam/ chćiał ogień záłożyć: 53 álić oto iedná niewiástá/ vłomek kámieniá żárnowégo z wierzchu zrzućiwszy/ vderzyłá w głowę Abimelechowe/ y rozbiłá mózg iego. 54 Który wnet záwołał giermká swego/ y rzekł do niego: Dobądź mieczá swego/ á zábiy mie: áby snać niemówiono/ żem od niewiásty zábit. Który czyniąc dosyć roskazániu/ zábił go. 55 A gdy on vmárł/ wszyscy którzy z nim byli z Izráelá/ wróćili sie do domów swoich. 56 A oddał Bóg Abimelechowi złé/ które był vczynił przećiw oycu swemu/ zábiwszy siedmdźiesiąt bráćiey swoich. 57 Sichimitóm też co byli vczynili oddáło sie/ y przyszło ná nie przeklectwo Joáthámá syná Jerobáálowégo.

Abimelech dobywáiąc Thebes od niewiásty zábit.

2.Król: 11 d21

1Król: 31 b 4. 1Par: 10 a 4.

ROZDZ. X.

Tholá y Iáir sędźionie

1 Po Abimelechu powstał wódz w Izráelu Tholá syn Phuá [Syná Dodowégo. H.] stryiá Abimelechowégo/ mąż z Issáchár/ [A] który mieszkał w Sámir góry Ephraim: 2 y sądźił Izráelá trzy y dwádźieśćiá lat/ y vmárł y pogrzebion w Sámir. 3 Po tym nástąpił Jáir Gáláádczyk/ który sądźił Izráelá dwádźieśćiá y dwie lećie/ 4 máiąc trzydźieśći synów siedzących ná trzydźieśći źrzebcách [ábo mułách] oślic/ y przełożonych [B] nád trzydźieśćią miast/ które od imieniá iego są názwáné Hawoth Jáir/ [H.] to iest miásteczká Jáirowe' aż do dniá dźisieyszégo/ w źiemi Gáláád. 5 A vmárł Jáir/ y pogrzebion iest ná mieyscu które zową Kámon. 6 A synowie Izráelowi do stárych grzéchów przyczyniáiąc nowé/ czynili złé przed oczymá PANSKIMI/ y służyli báłwanóm/ Báálim y Astároth/ y bogóm Syriyskim y Sidońskim y Moábskim/ y synów Ammon y Philistimskim: á opuśćili PANA/ y nie służyli mu. 7 Ná które sie PAN rozgniewawszy/ dał ie w rece Philistynów/ y synów Ammon. 8 A byli vtrapieni y bárzo vćiśnieni przez lat osmnaśćie/ wszyscy którzy mieszkáli zá Jordanem w źiemi Amorrheyczyká/ który iest w Gáláád: 9 ták dalece/ że synowie Ammonowi przepráwiwszy sie przez Jordan/ pustoszyli Judá y Beniámin y Ephraim: y był Izráel zbytnie vtrapiony. 10 A wołáiąc do PANA/ rzekli: Zgrzészyliśmy tobie/ żeśmy opuśćili PANA Bogá nászégo/ á służyliśmy Báálim. 11 Którym rzekł PAN: Azaż nie Ægyptiánie y Amorrheyczyk/ y synowie Ammon y Philistinowie/ 12 Sidończycy też y Amálekitowie y Chánáneyczycy trapili was/ y wołáliśćie do mnie y wyrwałem was z ręki ich? 13 A wżdyśćie mie opuśćili y służyliśćie bogóm cudzym: przeto nie przydam żebych was więcey wybáwił: 14 idźćie á wzywayćie bogów którześćie obráli sobie: oni was niech wybáwią czásu vćisku.

Izráelczycy dla grzéchów podáni Philistinóm.

Wyznawáią grzéch swóy

15 C ᵍ A rzekli synowie Izráelowi do PANA: Zgrzészyliśmy: odday ty nam coć sie kolwiek podoba: tylko nas 16 teraz wybaw. ᵍ A to mówiąc: wszystkie bałwány cudzych bogów z gránic swoich wyrzucili / y służyli PANV 17 Bogu: który sie vżalił nędze ich. ᵍ Synowie tedy Ammon zwoławszy sie w Gáláád rozbili namioty: przeciw którym zebrawszy sie synowie Izráelowi/ 18 położyli sie obozem w Máspha. ᵍ A rzekły Książętá Gáláád káżdy do bliźniégo swego: Kto sie z nas napiérwey pocznie potykáć z syny Ammonowymi/ będzie wódzem ludu Gáláád.

Bóg sie smiłował nád nimi.

ROZDZ. XI.

Iephte wybawia Izráelá od Ammonitów.

1 A Była ná on czás Jephte Gáláádczyk / mąż bárzo mocny á waleczny / syn ᵃnierządnéy niewiásty / który sie vrodził z 2 Gáláád. A miał Gáláád żone / z ktorą miał syny: którzy gdy dorośli/ wygnáli Jephte / mówiąc: Dziedzicem w domu oycá nászégo nie będzieß mógł bydź/boś sie z inszéy mátki národził. 3 ᵍ Przed którymi on vciekáiąc y chroniąc sie/ mieszkał w ziemi Tob: y zgromádzili sie do niego mężowie nędznicy/ y ᵃzbóycy/ y chodzili zá nim 4 iáko zá Książęciem. ᵍ Ná ten czás walczyli synowie Ammon przeciw 5 Izráelowi. ᵍ Którzy gdy bárzo dokuczáli/ posłi stársży z Gáláádu/ áby wzieli sobie ná pomoc Jephte z ziemie 6 Tob. ᵍ A rzekli do niego: Pódź á bądź Książęciem nászym / á walcz przeciw 7 B synóm Ammon. Którym on odpowiedział: ᵃAza nie wy iesteście którzyście mie nie nawidzieli/ y wyrzucili z domu oycá mego / á teraz niewolą 8 przymuszeni przyszliście do mnie? ᵍ A rzekły Książętá Gáláád do Jephtégo: Przetóżeśmy teraz przyszli do ciebie/ábyś iáchał z námi/ y walczył przeciw synom Ammon / á był Książęciem wszystkich którzy mieszkáią w 9 Gáláád. ᵍ Jephte też rzekł im: Jeśliście prawdziwie przyszli do mnie/ ábych walczył zá wámi przeciw synóm Ammon/ á dałby ie PAN w ręce moie: ia bede Książęciem wászym? 10 ᵍ Którzy odpowiedzieli mu: PAN który to słyszy / ten iest pośrzednikiem y świádkiem / że násze obietnice vczy- 11 nimy. ᵍ Jáchał tedy Jephte z Książęty Gáláád / y vczynił go wszytek lud Książęciem swoim. A mówił Jephte 12 wszystkié mowy swé przed PANEM w Máspha. ᵍ A posłał posły do Królá synów Ammon którzyby imieniem iego mówili: Co mnie y tobie iest/żeś przyciągnął przeciwko mnie ábyś pu- 13 C stoszył ziemie moie? ᵍ Którym on odpowiedział: Iż wziął Izráel ziemie moie/kiedy wyszedł z Aegyptu/ od gránic Arnon áż do Jábok y do Jordanu: teraz tedy wróć mi ią z pokoiem. 14 ᵍ Przez które znowu wskazał Jephte/y roskazał im/áby mówili królowi Am- 15 mon: ᵍ To mówi Jephte: Nie wziął Izráel ziemie Moáb / áni ziemie sy- 16 nów Ammon: ᵍ ále kiedy szli z Aegyptu/ chodził przez puszczą áż do morzá czérwonégo / y przyszedł do Ká- 17 des. ᵍ ᵃA posłał posły do Królá Edóm mówiąc: Przepuść mie/ ábych przeszedł przez ziemie twoie. Który niechciał zezwolić ná prosbe iego. Posłał też do Królá Moáb/który mu też przeszcia dozwolić wzgárdził: A 18 ták mieszkał w Kádes/ ᵍ y obszedł z boku ziemie Edóm/ y ziemie Moáb: D y przyszedł ná wschódnią strone ziemie Moáb / y położył sie obozem zá Arnon: ᵃáni chciał wniść zá gránice Moáb: Arnon bowiem iest pogránicze ziemi Moáb. 19 ᵍ Posłał tedy Izráel posły do Sehoná Królá Amorrheyskiégo/ który mieszkał w Hesebon / y rzekli mu: Dopuść ábych przeszedł 20 przez ziemie twoie áż do rzeki. ᵍ Który też wzgárdziwszy słowá Izráelowé/niedopuścił mu przeyść przez gránice swoie: ále niezliczony lud zebrawszy/wyiáchał przeciw iemu do Jássá/y 21 mocno odpór czynił. ᵍ A dał go PAN w ręce Izráelowé ze wszystkim woyskiem iego/który go poráził/y posiadł wszytkę ziemie Amorrheyczyká obywátelá onéy kráiny / 22 ᵍ y wszystkié gránice iego od Arnon áż do Jábok/y od 23 E pustynie áż do Jordaná. ᵍ PAN tedy Bóg Izráelski wywrócił Amor-

ᵃábo káczmarki. H.

ᵃZbóycy.

Ge: 26 f 27.

Nu: 21 c 13.

ᵃNu: 20 c 14

ᵃNu: 21 c 13

rheyczyká / gdy walczył nań lud iego Izráelski: á ty teraz chcesz posieść ziemie iego? 24 Aza to co posiadł Chámos bóg twóy / tobie práwem nie przynależy? A co PAN Bóg nász zwycięzcá otrzymał / ná násze też ośiádłość sie dostánie: 25 *Chybá byś ty był lepszy niżli Bálák syn Sephor Król Moábski: *ábo pokázáć możesz / że sie wádźił z Izráelem / y walczył przećiw iemu / 26 gdy mieszkał w Hesebon y w wioskách iego / y w Aroer / y wśiách iego / ábo we wszytkich miástách nád Iordanem przez trzy stá lat. Czemużeście przez ták długi czás o to vpominánie sie nic nie czynili? 27 A ták nie ia grzeszę przećiwko tobie / ále ty przećiwko mnie źle czynisz / nákázuiąc mi woyny niespráwiedliwe. Niechay sądźi PAN Sędźia tego dniá miedzy Izráelem á miedzy syny Ammon. 28 Y niechćiał Król synów Ammonowych przestáć ná słowiech Iephtégo: które przez posły wskazał. 29 A ták stał sie nád Iephtem Duch PANSKI / á obchodząc Gáláád y Mánássé / Másphá też Gáláád / á stámtąd ciągnąc do synów Ammon / 30 ślubił ślub PANV / mówiąc: Ieśli dasz syny Ammon w ręce moie: 31 Ktokolwiek pierwszy wynidźie ze drzwi domu mego / á zábieży mi wracáiącému sie w pokoiu od synów Ammon / tego ofiáruię cálopalenie PANV. 32 Y przeszedł Iephte do synów Ammon / áby walczył przećiw nim: które PAN dał w ręce iego. 33 Y pobił ie od Aroer / áż gdy przydźiesz do Mennith / dwádźieśćiá miast / y áż do Abel / które iest osádzoné winnicámi / porażką bárzo wielką. Y vniżeni są synowie Ammon od synów Izráelowych. 34 A gdy sie wrácał Iephte do Másphá domu swego / wybiegłá przećiw iemu iedyna córká iego z bebnámi y z tańcy: bo nie miał innych dźieci. 35 Która vyźrzawszy / rozdárł száty swé / y rzékł: Ah mnie córko moiá / oszukáłáś mie / y sámáś oszukána iest / *bom otworzył vstá moie do PANA / á ináczéy vczynić nie będę mógł. 36 Które mu oná odpowiedźiáłá: Oycze móy / ieśliś otworzył vstá twoie do PANA / vczyń mi cokolwiek obiecał gdyżći dał PAN pomstę y zwyćięstwo nád nieprzyiaćioły twymi. 37 Y rzékłá do oycá: To mi tylko vczyń o co proszę: Puść mie / ábych przez dwá mieśiącá obchodźiłá góry á opłákáłá dźiewictwo moie z towárzyszkámi moimi. 38 Któréy on odpowiedźiał: Idź / y puśćił ią ná dwá mieśiącá. A gdy odeszłá z rowiennicámi y towárzyszkámi swymi / płákáłá dźiewictwá swego ná górach. 39 A wypełniwszy dwá mieśiącá / wróćiłá sie do oycá swego / *y vczynił iéy iáko był obiecał / która nie vznáłá męzá. Ztąd że weszło w zwyczay w Izráelu / y obyczáy záchowány iest: 40 że po roku schodzą sie córki Izráelskié ná iedno mieysce / y płaczą córki Iephtégo Gáláádczyká przez cztéry dni.

*Nu: 22. 2.

*Aza sie on nie spiérał. H.

Slub Iephte.

Iephte córká zábiezáłá pierwsza.

*Bom obiecał PANV. Heb.

*Niepodobáłá sie ofiárá Pánu Bogu, ále vmysł y wola ofiáruiącégo. Hier: in T. Tren: 6.

Poraźił Ammonity.

ROZDZ: XII.

1 A Liczoto w Ephraimie wszczął sie tumult: bo przeszedszy ku północy rzekli do Iephtégo: Czemuś idąc ná woynę przećiwko synóm Ammon niechćiałeś nas záwołáć / ábyśmy iácháli z tobą? Przetóż zápalémy dóm twóy. 2 Którym on odpowiedźiał: Miałem ia / y lud móy / spór wielki z synmi Ammon: y wzywałem was ábyśćie mi pomoc dáli / y niechćieliśćie vczynić. 3 Co widząc / *położyłem duszę moię w rękách moich / y przeszedłem do synów Ammon / y dał ie PAN w ręce moie. A cóżem záwinił / ábyśćie przećiwko mnie powstáli ná woynę? 4 Zwoławszy tedy do siebie wszytkié męże Gáláád / walczył przećiwko Ephráimowi: y poráźili mężowie Gáláád Ephraimá / że był rzékł: Zbiegiem iest Gáláád od Ephraimá / y mieszka w pośrzodku Ephraim y Mánássé. 5 Y osiedli Gáláádczykowie brody Iordańskié / przez które sie Ephraim wrácáć miał. A gdy przyszedł do nich z liczby Ephraim / vćiekáiąc / y mówił: Proszę / dopuśććie mi sie przepráwić: mówili mu Gáláádczykowie: Czy *Ephrateyczykeś ty? który

Tumult Ephráimá przećiw Iephte. *Mężowie Ephráimscy zgromádźili sie, y H.

*y z tobą. H.

*ważyłem gárdło moie. Hebr.

*Ephráimiánin.

[6] który gdy mówił: Nie iestem. [f] Pytáli go: Mówże Schibboleth/ [g]co sie wykłáda/ kłos. A on odpowiedał/ Sibboleth: tąż literą kłosu wyráźić niemogąc. A wnet poimawszy go zábiáli v sámego [h]przeprawiánia sie przez Iordan. A poległo w on czás z Ephraim czterdźieśći y dwá tysiącá. [7] Sądźił tedy Iephte Gáláádczyk Izráelá sześć lat/ y vmárł y pogrzebión w mieśćie swym Gáláád. [8] Potym sądźił Izráelá Abesan z Bethlehem: [9] który miał trzydźieśći synów y trzydźieśći córek/ które wydáiąc z domu dał zá mąż/ y téyże liczby synóm swym wźiął żony/ wprowádzáiąc do domu swego. Który śiedm lat sądźił Izráelá: [10] y vmárł/ y pogrzebion w Bethlehem. [11] Po którym nástąpił Ahialon Zábulończyk: y sądźił Izráelá dźieśięć lat: [12] y vmárł/ y pogrzebion iest w Zábulon. [13] Potym sądźił Izráelá Abdon syn Illel Pháráthończyk: który miał czterdźieśći synów/ á trzydźieśći wnuków z nich/ wśiádáiących ná śiedmdźieśiąt źrzebców [i]oślic/ á sądźił Izráelá ośm lat: [14] y vmárł/ y pogrzebion iest w Pháráton źiemie Ephraim/ ná górze Amálek.

[h] ábo v przewozu.
Iephte vmárł.
Abesan sądźi Izráelá.
Ahiálon sędźia.
Abdon.
[i] ábo mułów.

ROZDZ. XIII.

[1] Znowu synowie Izráelowi vczynili złé przed oblicznośćią PANSKĄ: który ie dał w rece Philistynów przez czterdźieśći lat. [2] A był ieden mąż z Sáráá/ y z pokolenia Dán/ imieniem Mánue/ máiący niepłodną żonę. [3] Któréy sie vkazał ányół PANSKI/ y rzekł do niéy: Niepłodnaś iest/ y bez dźiatek: ále poczniesz y porodźisz syná: [4] Strzeżże ábyś nie piłá winá y [e]sycery/ áni iadłá nic nieczystego: [5] ábowiem poczniesz y porodźisz syná/ którégo głowy brzytwá sie niedotknie: bo bedźie [f]názáreyczyk Boży z dźiećińśtwá swego/ y z żywotá mátki/ á on pocznie wybáwiáć Izráelá z ręki Philistynów. [6] Któia gdy przyszłá do męża swego/ rzekłá mu: Mąż Boży przyszedł do mnie/ máiąc twarz ányelską/ strászny bárzo. [g]Którégo gdym pytáłá ktoby był/ y zkądby przyszedł/ y iákimby go imieniem zwano/ niechćiał mi powiedźieć: [7] ále to odpowiedźiał: Oto poczniesz y porodźisz syná: Strzeż ábyś nie piłá winá/ áni sycery/ y nie iádłá czego nieczystego: bo dźiećie bedźie názáreyczyk Boży z dźiećińśtwá swego/ z żywotá mátki swéy/ áż do dniá śmierći swéy. [8] Modlił sie tedy Mánue do PANA/ y rzekł: Proszę/ Pánie/ áby mąż Boży któregoś posłał/ powtóre przyszedł/ y náuczył nas cobyśmy czynić mieli z dźiéćieciem które sie národźi. [9] A wysłuchał PAN modlącég sie Mánue/ y vkazał sie znowu Anyół Boży żenie iego śiedzącéy ná polu. A Mánue mąż iéy nie był z nią. [10] Która vyźrzawszy ányołá/ spieszyłá sie y bieglá do męża swego: y powiedźiáłá mu mówiąc: Oto mi sie vkazał mąż/ któregóm piérwéy widźiáłá. [11] Który wstał y szedł zá żoną swoią/ y przyszedszy do męża/ rzekł mu: Tyżeś iest któryś mówił do niewiásty? A on odpowiedźiał: [12] Jam iest. Któremu Mánue: Kiedy/ przy/ ziśći sie mowá twoiá/ co chcesz áby czyniło dźiećie? ábo czego sie strzedz bedźie miáło? [13] A rzekł ányół PANSKI do Mánuego: od wszego com powiedźiał żenie twoiéy/ [14] niech sie wstrzyma: á cokolwiek sie z winnice rodźi/ niechay nie iada: winá y sycery niech nie pije/ niczego nieczystego niech niepożywa: á com iéy roskazał/ to niechay wypełni y przestrzéga. [15] A rzekł Mánue do Anyołá PANSKIEGO. Proszę ćie [h]ábyś zezwolił ná prośbe moie/ y żebyśmyć vczynili koźlątko z kóz. [16] Któremu odpowiedźiał Anyół: Jeśli mie [i]przymuszasz/ nie bede iadł chlebá twego: ále ieśli chcesz vczynić cáłopalenié/ ofiáruyże ie PANV. A niewiedźiał Mánue że to był Anyół PANSKI. [17] A rzekł do niego: Jákoć imie/ áby ieśli sie spełni słowo twoie/ vczćilismy ćie. [18] Któremu on odpowiedźiał: [k]Przecz sie pytasz o imie moie/ które iest [l]dźiwne? [19] A ták wźiął Mánue koźle z kóz y mokré ofiáry/ y położył ná skále/ ofiáruiąc

Izráelczycy dla grzéchów zniewoleni od Philistinów.
Anyół znowu sie vkazał y powiáda o Sámsonie
Národzenie Sámsoná przepowiedźiáné od Anyołá
[e] nic piiánégo
[f] Odłączony ábo poświęcony.
[g] Alem go nie pytáłá z kąd iest, y imienia swégo nie oznaymił mi. H.
[h] zátrzymamy ćię troche H.
[i] Zátrzymasz H.
[k] Ge: 32 g 29
[l] Táiemné. H.

^a Y vczynił dziwy (Anyół) gdy Mánue. H.

Mánue ofiáruie Bogu.

PANV/ ^a który czyni dziwy: á sam' y żoná iego pátrzyli. [20] A gdy wstępował płomień oltarzá ku niebu/ Anyół PANSKI wstąpił pospołu w płomieniu. Co gdy vyźrzeli Mánue y żoná iego/ vpádli ná twarzy swé ná ziemię/ [21] y wiecéy sie im nie vkazał Anyół PANSKI. Y záraz poznał Mánue że był Anyół PANSKI. [22] Y rzekł do żony swéy: Smiercią pomrzemy/ bośmy widzieli Bogá. [23] Którému żoná odpowiedziáłá: By nas PAN chćiał pobić/ nie przyiąłby był cáłopalenia y mokrych ofiar z ręku nászych/ ániby nam był vkazał tego wszytkiégo/ ániby tego co ma przysdź obiáwił. [24] Porodziłá tedy syná/ y názwáłá imie iego Sámson. Y vrosło dziećię/ y błogosłáwił mu PAN. [25] Y począł Duch PANSKI bydź z nim w obozie Dán miedzy Sáráą/ á miedzy Esthàol.

Vrodził sie Sámson.

ROZDZ. XIIII.

Sámson póymuie żonę.

[1] Zedł tedy Sámson do Thámnáth. Y vyźrzawszy tám niewiáste z córek Philistyńskich/ [2] szedł y powiedział oycu swému y mátce swéy/ mówiąc: Widziałem niewiáste w Thámnáthá z córek Philistyńskich: którą proszę/ żebyście mi wźięli zá żone. [3] Którému rzekli oćiec y mátká iego: Azaż nie masz niewiásty miedzy córkámi bráćiéy twoiéy/ y miedzy wszytkim ludem moim/ że chcesz wźiąć żone v Philistynów/ którzy są nieobrzezáni? Y rzekł Sámson do oycá swego: Te mi weźmi: bo sie podobáłá oczóm moim. [4] A rodźicy iego niewiedźieli/ że rzecz działá sie od PANA/ y szukał przyczyny ná Philistyny: bo ná on czás Philistynowie pánowáli nád Izráelem. [5] Poszedł tedy Sámson z oycem swym y z mátką do Thámnathá.

Sámson Lwá rozdárł.

A gdy przyszli do winnic mieyskich/ vkazał sie młody lew srogi á ryczący/ y zábieżał mu. [6] Lecz przypadł Duch PANSKI ná Sámsoná/ y rozdárł lwá/ iákoby koźle ná sztuki roztárgáiąc/ niemáiąc zgołá nic w ręku/ á tego oycu y mátce niechćiał oznáymić. [7] Y szedł y mówił z niewiástą/ która sie byłá podobáłá oczóm iego. [8] A po kilku dni wracáiąc sie/ áby ią poiął/ zstąpił áby oglądał śćierw lwi/ á oto róy pszczół był w pászczęce lwiéy/ y plastr miodu. [9] Który wźiąwszy w ręce/ iadł ná drodze: y przyszedszy do oycá swego y mátki/ dał im część/ którzy też sámi iedli: á przećie im niechćiał powiedźieć/ że był miód

Pszczoły y miód w pászczęce Lwiéy.

[10] z śćierwu lwiégo wybrał. Przyszedł tedy oćiec iego do niewiásty/ y spráwił ^b Synowi swému Sámsonowi vczte. bo ták ^c młódźieńcy zwykli byli czynić. [11] Gdy tedy go vyźrzeli mieszczánie onégo mieyscá/ dáli mu towárzyszów trzydźieśći żeby znim byli. [12] Którym rzekł Sámson: Zádam wam gadkę: którą ieśli mi zgádniecie przez śiedm dni wesela/ dam wam trzydźieśći ^d prześćieradł/ y trzydźieśći sukien: [13] á ieśli nie bedźiecie mogli zgádnąć: tedy wy mnie dacie trzydźieśći czechłów y trzydźieśći sukien. Którzy mu odpowiedźieli: Zádaygadkę/ że vsłyszymy. [14] Y rzekł im: Z iedzącégo wyszedł pokarm: á z mocnégo wyszłá słodkość. Y niemogli przez trzy dni zgádnąć gadki. [15] A gdy przychodźił śiódmy dźień/ rzekli do żony Sámsonowéy: Pochlebuy mężowi twému/ á námów go żeć powie/ co znáczy gadká/ á ieśli nie bedźiesz chćiáłá vczynić/ zápalimy ćie y z domem oycá twego. Czyliśćie nas przeto prośili ná weselé/ żebyśćie nas złupili? [16] Która łzy v Sámsoná wylewáłá y vskarżáłá sie/ mówiąc: Masz mie w nienawiśći/ á nie miłuiesz: Dla tegóż gadki którąś zádał synóm ludu mego/ niechcesz mi wyłożyć. A on odpowiedźiał: Oycu mému y mátce niechćiałem powiedźieć/ á tobie bede mógł powiedźieć? [17] Przez śiedm tedy dni wesela płakáłá przed nim/ áż dniá śiódmégo gdy mu sie vprzykrzyłá wyłożył/ która wnet powiedźiáłá sąśiádóm swoim. [18] A oni mu rzekli dniá śiódmégo przed zachodem słońcá: Co słodszégo nád miód? á co mocnieyszégo nád lwá? Który rzekł do nich: Byśćie byli nie oráli iáłowicą moią/ nie náleźlibyśćie byli gadki mo-

^b Sámson. H.
^c żony póymuiący.

Gadká Sámsonowá.

^d Abo czechłów.

Zenie wyiáwił gadkę.

19 iéy. Przypadł tedy nań Duch PANSKI/ y szedł do Aszkáloná/ y zábił tám trzydźieśći mężów: których száty wźiąwszy dał tym którzy byli gadkę zgádli. A rozgniewány bárzo szedł do 20 domu oycá swego: á żoná iego szłá zá mężá/ iednégo z przyiaćioł iego y z swátów.

ROZDZ. XV.

Sámson dla odiętéy żony zboże przezliszki związáné popalił.

1 A Po niewielkim czáśie/ gdy nádchodźiły dni pszenicznégo żniwá/ przyszedł Sámson/ chcąc náwiedźić żonę swoię/ y przyniósł iéy koźlę z kóz. A gdy według zwyczáiu chćiał wniść do iéy komory/ zbronił mu oćiec iéy/ 2 mówiąc: Mniémałem że iéy nienáwidźisz/ á przetóm ią wydał zá przyiaćielá twego: ále ma śiostrę/ która młodsza y cudnieysza iest niż oná/ 3 niechci będźie miásto niéy żoną. Któremu Sámson odpowiedźiał: Od tego dniá nie będźie ná mnie winá przećiw Philisthynóm: Bo wam będę złość wyrządzał. 4 A poszedł y poimał trzysthá liszek/ y ogony ich do ogonów przywiązał/ á w pośrzodku przywiązał pochodnię: 5 B które ogniem zápaliwszy/ rospuśćił áby y tám y sám biegáły. Które wnet wbiegły w zboże Philisthyńskié: które zápaliwszy/ y zgromádzoné iuż zboże/ y co iesczę w kłośie stáło pogorzáło/ ták dálece że też y winnice y oliwnice ogień popalił. 6 A rzekli Philisthynowie: Kto to vczynił? Którym powiedźiano: Sámson źieć Thámnátczyká/ że wźiął żonę iego/ y dał drugiému/ to vczynił. A szli Philisthynowie/ y spalili ták niewiástę/ iáko oycá iéy. 7 Którym rzekł Sámson: Acześćie to vczynili/ wszákże iesczę z wás wezmę 8 pomstę á tedy przestánę. A poráźił ie porażką wielką/ ták iż zdumiawszy sie łystę ná biodrze zákłádáli. A poszedszy mieszkał w iáskini skáły Etám. 9 Przyćiągnąwszy tedy Philisthynowie do źiemie Judá/ położyli sie obozem ná mieyscu/ które potym názwano Lechi/ *H. to iest czeluść: gdźie sie 10 ich woysko było rozłożyło/ y rzekli do C nich z pokoleniá Judá: Czemuśćie przyćiągneli ná nas? oni odpowiedźieli: Abyśmy związáli Sámsoná/ przyszliśmy/ y żebyśmy mu oddáli/ co nam wyrządźił. 11 A ták szło trzy tyśiące mężów z Judá do iáskinie skáły Ethám/ y rzekli do Sámsoná: Nie wiesz iż Philisthynowie pánuią nád námi? Czemuś to chćiał vczynić? Którym on rzekł: Jáko mi vczynili/ 12 tákem im vczynił. Przyszliśmy ćię/ pry/ zwiezáć/ y wydáć w ręce Philisthynów. Którym Sámson: Przyśieżćie/ pry/ *H. á przyrzeczćie mi że mię 13 nie zábiiećie. Rzekli: Nie zábiiemy ćię/ ále związánégo wydamy. A związáli go dwiemá nowémi powrozámi/ 14 y wźięli go z skáły Ethám. Który gdy przyszedł do mieyscá Czeluśći/ á Philisthynowie krzycząc/ wybiegli przećiw iemu/ przypadł nań Duch PANSKI: á iáko zwykły ná zápách ogniá lny sie pálić/ ták powrozy którémi był związan rozlećiáły sie y rozwiązáły. 15 D A náleźioną czeluść/ to iest sczękę osłą która leżáłá/ porwawszy/ 16 zábił nią tyśiąc mężów/ y rzekł: Czeluśćią osłą/ sczęką źrzebcá oślic zgłádźiłem ie/ y zábiłem tyśiąc mężów. 17 A gdy tych słów śpiewáiąc dokończył/ 18 porzućił czeluść z ręki/ y názwał imię mieyscá onégo Rámáth Lechi/ *H. co śie wykłáda/ podniesienié czeluśći. 19 A gdy prágnął bárzo/ wołał do PANA/ y rzekł: Tyś dał przez rękę sługi twego/ to wybáwienié bárzo wielkié y zwyćięstwo: á oto od prágnienia vmieram/ y wpádnę w ręce nieobrzezánych. 20 A otworzył PAN trzonowy ząb w czeluśći osłéy/ y wyszły z niego wody. których sie nápiwszy/ ochłodźił duchá/ y pośilił śie. A przetóż názwano ono mieysce: Zrzódło wzywáiącégo z czeluśći/ áż do dniá dźisieyszégo. 21 A sądźił Jzráelá zá dni Philisthynów dwádźieśćiá lat.

Sámson związány wydan iest Philistinóm.

Sczeka osła zábił tyśiąc mężów.

Wodá z czeluśći prágnienie vgásił.

ROZDZ. XVI.

Sámſon wrotá Gázy zániòſł ná górę.

ᶠ Abo káczmarkę. H.

ᵍ Gázeyczycy H.

1 A Szedł też do Gázy / y vyźrzał tám niewiáſtę ᶠnierządnicę y wszedł do niéy. 2 Co gdy vſłyſzeli ᵍPhiliſthynowie / y gruchnęło v nich / że Sámſon wszedł do miáſtá / obtoczyli go / poſtáwiwſzy ſtraż w bramie mieyſkiéy / y tám cáłą noc milczkiem czekáiąc / áby ſkoro dźień wychodzącégo zábili. 3 Ale Sámſon ſpał áż do północy : á ztámtąd powſtawſzy wziął oboie wrótá v bramy z podwoiámi ich y z zamkiem / y włożywſzy ie ná rámioná ſwé zániòſł ná wiérzch góry / która pátrzy ku Hebron.

Dálilá Sámſonowá.

4 Potym rozmiłował ſie niewiáſty która mieſzkálá w Dolinie Sorek / á zwano ią Dálilá. 5 A przyiácháli do niéy książętá Philiſthyńſkié / y rzékli : oſzukay go / á wywiédz ſie od niego / w czym ták wielką moc ma / á iákobyſmy go zwyćiężyć mogli / y związánégo vtrapić. To iesli vczyniſz / damyć káżdy tyśiąc y ſto srébrników. 6 Rzékłá tedy Dálilá do Sámſoná : Powiédz mi / proſzę / w czym ieſt nawiętſza moc twoiá / á co ieſt czymbyś związány wyrwáć ſie nie mógł ? 7 Którey odpowiedźiał Sámſon : Gdyby mię śiedmią powrozów żyliſtych ieſcze nie vſchłych y ieſcze wilgotnych związano / będę ſłábym iáko inni ludźie / 8 y przynioſły do niéy książętá Philiſthyńſkié śiedm powrozów iáko byłá rzékłá / którémi go związáłá / 9 gdy ſie v niéy záſadzká zátáiłá / y w komorze końcá rzeczy czekáłá : A záwołáłá nań : Philiſthynowie nád tobą Sámſon : który rozerwał powrozy / iáko gdyby kto przerwał nić vkręconą z páźdźierzy zgrzébnych / gdy zápách ogniá poczuie / y nie poznano w czymby byłá moc iego.

Dálilá pytá ſie w czym moc Sámſonowá byłá.

10 C A rzékłá do niego Dálilá : Otoś mię oſzukał y nieprawdęś powiedźiał : wżdy teraz powiédz mi / czymby ćię zwiezáć. 11 Którey on odpowiedźiał : Gdyby mię związano nowémi powrozámi / których nigdy nie vżywano / ſłáby będę y innym ludźiom podobny. 12 Którémi znowu Dálilá związáłá go / y záwołáłá : Philiſtynowie nád tobą Sámſonie / w komorze záſádzkę nágotowawſzy / który ták porwał powrozy iáko nići płótná. 13 A rzékłá záś Dálilá do niego : Póki mię zdradzaſz / y kłamſtwo powiádaſz ? Okaż czymbyś miał bydź związány. Którey Sámſon odpowiedźiał : Jeſli śiedm ʰwłosów z głowy moiéy z nićią osnowáną ſplećieſz / á gwoźdź w nie obwiniony wbiieſz w źiemię / ſłábym będę.

ʰ Kędźierzy.

14 Co gdy vczyniłá Dálilá / rzékłá do niego : Philiſthynowie nád tobą Sámſonie. Lecz on wſtawſzy ze ſnu / wyrwał gwóźdź z włoſámi y z oſnowániem. 15 D A rzékłá do niego Dálilá : Jákoż powiádaſz żebyś mię miłował : ponieważ ſerce twoie nie ieſt ze mną ? Trzykroćeś mną ſkłamał / á niechćiałeś powiedźieć / w czym ieſt bárzo wielka moc twoiá. 16 A gdy mu dokuczáłá / y przez wiele dni vſtáwicznie przy nim tkwiáłá / czáſu do odpoczynienia nie dáiąc / vſtáłá duſzá iego / y áż do śmierći ſie ſprácowáłá.

Sámſon zwierzył ſie Dálile mocy ſwéy. ⁱ H.

17 Tedy otwiéráiąc prawdę / rzékł do niéy : Żelázo nigdy nie poſtáło ná głowie moiéy / bom ieſt názáreuſz / ⁱto ieſt / poświęcony Bogu z żywotá mátki moiéy : ieſliby mi głowę ogolono / odéydźie odemnie moc moiá y vſtánę / y będę iáko inni ludźie. 18 E A oná widząc / że iéy wyznał wſzytek vmyſł ſwóy / poſłáłá do książąt Philiſthyńſkich / y roſkazáłá : Przyiedźćie ieſcze raz / boć mi teraz otworzył ſerce ſwoie. Którzy przyiácháli wziąwſzy pieniądze / które byli obiecáli. 19 A oná vſpiłá go ná kolaniéch ſwoich / y położyłá głowę iego ná ſwym łonie. A przyzwáłá bárwiérzá / y ogoliłá śiedm włosów iego / y poczęłá go odpycháć y wygániáć od śiebie : bo nátychmiaſt moc odeſzłá od niego : 20 y rzékłá : Philiſthynowie nád tobą Sámſonie. Który ze ſnu wſtawſzy / rzékł w ſercu ſwoim : Wynidę / iákom przed tym czynił / á otrząſnę ſie : niewiedząc że PAN odſtąpił od niego.

Sámſon poimány ieſt y oślepion

21 Którégo poimawſzy Philiſthynowie / nátychmiaſt mu oczy wyłupili / y wiedli go do Gázy związawſzy łáncuchámi / á zámknąwſzy go w ćiemnicy / żárná obrácáć przymuſili. 22 A iuż włoſy iego podraſtáć poczynáły / 23 á książętá Philiſthyńſkié zeſzły ſie

F byly pospołu żeby ofiárowáły ofiáry wielkie Dágonowi bogu swemu / y weselili sie mówiąc: Dał bóg nász nieprzyiaciela nászego Sámsoná w rece násze. 24 Co też lud widząc chwalił bogá swego/ y tóż mówił: Dał bóg nász nieprzyiaciela nászego w rece násze/ który spustoszył ziemie násze y wielu pobił. 25 A gdy byli dobrey myśli / weseląc sie po biesiádách/náiadszy sie iuż przykazáli áby záwołano Sámsoná / y áby grał przed nimi. Który przywiedziony z ciemnice grał przed nimi/ y postáwili go miedzy dwiemá słupy. 26 Który rzékł pácholeciu/który go prowádził: Puść mie że sie dotkne słupów/ná których stoi wszytek dóm/ á podepre sie ná nich/ y troche odpoczyne. 27 A dóm pełen był mężów y niewiast/ y były tám wszytkie książetá Philisthyńskie / á z dáchu y z sale G około trzech tysiecy oboiey płci pátrzących ná gráiącego Sámsoná. 28 A on wzywáiąc PANA/rzékł: PANIE Boże/ wspómni ná mie/ á przywróć mi teraz piérwszą moc/ Boże móy / ábych sie pomścił nád nieprzyiacioły memi / á zá vtrácenie obu oku iedne pomstę odniosę. 29 A viąwszy obádwá słupy/ ná których stał dóm / ieden z nich prawą reką/ á drugi lewą trzymáiąc / 30 rzékł: Niech vmrze duszá moiá z Philisthynámi. A zátrząsnąwszy mocno słupámi/ vpadł dóm ná wszytkie książetá / y ná inny lud który tám był: y dáleko ich wiecey vmieráiąc / niżli przed tym żywy będąc zábił. 31 A przyszedszy bráciá iego/ y wszytek ród/ wzieli ciáło iego/ y pogrzebli miedzy Sáráá y Esthaol w grobie oycá iego Mánue/ á sądził Izráelá dwádzieściá lat.

Błaznował, śmieszył.

Sámson vmiera z Philistinámi.

ROZDZ. XVII.

O Micháśie y o iego Báłwánie.

1 Ná on czás ieden mąż z góry Ephráim imieniem Michás/ 2 A Który rzékł mátce swéy: Tysiąc y sto srébrników któreś sobie byłá oddzieliłá/ y ná któreś gdym ia słyszał przysiegłá/ oto ia mam/ y są przy mnie. Które oná odpowiedziáłá: błogosłáwiony syn mój PANV. 3 B Wrócił ie tedy mátce swéy która mu byłá rzékłá: Poświeciłám y ślubiłám to srébro PANV/ áby z reki méy przyiął syn móy y vczynił rycine y licine: á teraz oddawam ie tobie. 4 Wrócił ie tedy mátce swéy: która wziełá dwie ście srébrnych/ y dáłá ie złotnikowi/ żeby z nich vczynił rycine y licine/ która byłá w domu Michy/ 5 Który zborek też w nim Bogu odłączył/ y vczynił Ephod y Theráphim/ to iest száte kápláńską/ y báłwány/ y nápełnił reke iednégo z synów 6 C swych/ y był mu kápłanem. Wone dni nie było Królá w Izráelu/ ále káżdy co sie mu zdáło práwégo/ to czynił. 7 Był też drugi młodzieniec z Bethlehem Judy z pokolenia iego: á ten był Lewit/ y mieszkał tám. 8 A wyszedszy z miástá Bethlehem/ chciał gościem bydź gdzieby sobie w czás nalazł. A gdy przyszedł ná góre Ephráim będąc w drodze/ y stąpił troche do domu Michá/ 9 D spytan iest od niego zkądby przyszedł. Który odpowiedział: Jestem Lewit z Bethlehem Judy / á ide/ żebych mieszkał kedy bede mógł/ y gdzieby mi sie zdáło z moim pożytkiem. 10 A rzékł Michás: Mieszkay v mnie/ á bądź mi oycem y kápłanem: á dam ci ná káżdy rok dziesieć srébrników/ y dwie száćie/ y czego do żywności potrzébá. 11 Przyzwolił y mieszkał v człowieká/ y był mu iáko ieden z synów. 12 A nápełnił Michás reke iego/ y miał młodzieńcá kápłanem v siebie / mówiąc: Teraz wiem że mi Bóg vczyni dobrze/ máiącému kápłaná z rodu Lewitckiégo.

Któreć było vkrádźiono,y któreś przeklináłá gdym ia słyszał. H.
Iam ie wźiął. H.

Imienim Bożym zowie Báłwáná iż rozumieli: báł wany bydź prawdźiwe Bogi.

H.
Dał w ręke ofiáry.

Młodźieńcá Lewitę wźiął sobie zá kápłaná.

Srébrnych syklów.

Dał w ręke ofiáry.

1 *Był ná on czás.*] Historia tego Michy/ y które zá nim idą o żenie vmorzonéy/ y o woynie przeciw Beniáminowi/ działy sie przed tym niż Sedziowie byli. Bo oná woyná z Beniáminem byłá iesz̄cze zá żywotá Phinees synowcá Aáronowégo/ iáko iest w Rozd. 20. á Historia Michy stáłá sie ábo záraz po śmierći Jozue/ iesz̄cze przed Sedziámi/ iáko rozumieią nászy Tłumácze/ ábo zá czásu Othonielá który nástąpił po Jozue.

3 *Poświęciłám y ślubiłám to srebro Pánu*] Pánem tu zowie Bałwan swóy Pogáński/ którego zá Bogá chwaliłá/ bo rozumieiąc w nim bydź iáka moc Boska/ mniemáłá że w nim prawdziwego Bogá chwaliłá. Wszydowskim iest ono właśne imie Boże mu/ które zowią

Báłwáná zowie Pánem.

ré zowią Jehowá. które też Żydowie dawáli pod czás Báłwanóm/ ná co sie skárży w Mądrości 14. A temuż to Báłwánowi swému iákoby Bogu prawdziwému/ dáłá tá niewiástá vrobić té Bożki ryté y odléwáné/ które tu pismo zowie Báłwány. v. 5.

ROZDZ. XVIII.

Pokolenié Dan szuka osiádłości

1 A. Oné dni nie było królá w Jzráelu/ á pokolenié Dán szukáło sobie osiádłości/ w któréyby mieszkáło: bo áż do onégo dniá miedzy innémi pokoleńmi nie wzieło było "działu. 2 A ták posłáli synowie Dán/ z pokolenia y domu swego piąci mężów bárzo mocnych z Sáráá y z Esthaol/ áby wyszpiegowáli ziemie y pilnie wypátrzyli: y rzekli im: Jdźcie á wyszpieguycie ziemie. Którzy gdy poszedszy/ przyszli ná góre Ephraim/ y weszli do domu Michy/ odpoczyneli tám: 3 B. A poznawszy głos młodzieńcá Lewity/ y stoiąc w iego gospodzie/ rzekli do niego: Kto cie tu przywiódł? co tu czyniż? dla czegoś tu chciał przyśdź? 4 Który im odpowiedział: To á to mi vczynił Michás/ y náiął mie zá myto/ ábych mu był kápłanem. 5 A prosili go áby sie rádził PANA/ żeby mogli wiedzieć/ iesli szczesliwą drógą szli/ y iesli rzecz miáłá mieć skutek. 6 Który im odpowiedział: Jdźcie w pokoiu: PAN pátrzy ná dróge wásze y ná szćié którym idziecie. 7 Poszedszy tedy piec mężów/ przyszli do Láis: y vyzrzeli lud mieszkáiący w nim bez żadnéy boiáźni/ według zwyczáiu Sydończyków/ bespiecznie y spokoynie/ bo sie im żaden nie sprzeciwił/ y wielkich bogactw/ á dáleko od Sydonu/ y od wszytkich ludzi oddzieleni. 8 C. A wróciwszy sie do bráciéy swéy do Sáráá y Esthaol/ á coby spráwili/ pytáiącym odpowiedzieli: 9 Wstáńcie/ pódźmy do nich/ bośmy widzieli ziemie bárzo bogátą y obfitą: nie zániedbywaycie/ nie przestáycie/ pódźmy á posiądźmy ią/ nie będzie żadnéy prace. 10 Wnidziemy do przespiecznych/ do kráiny bárzo szérokiéy/ á da nam "Pan' mieysce/ ná którym niémász niedostátku żadnéy rzeczy z tych które sie ná ziemi rodzą. 11 Wyiácháli tedy z pokolenia Dán/ to iest/ z Sáráá y z Esthaol sześć set mężów przepasánych bronią woienną/ 12 á szedszy położyli sie w Káriáthiárim Judzkim: które mieysce od onégo czásu/ Obóz Dán imie wzieło: á iest zá Káriáthiárim.

"Rozkmiéy dostáteczni"

"Bég. H.

Idą do mástá Láis.

13 D. Ztámtąd przeszli ná góre Ephraim. A gdy przyszli do domu Michy/ 14 rzekli piec mężów/ którzy piérwéy posłáni byli ná wyszpiegowánié ziemie Láis/ do drugiéy bráciéy swoiéy. Wiécie że w tych domiéch iest Ephod y theráphim/ y rycíná y licíná: pátrzćież "co sie wam podoba'. 15 A troche vstąpiwszy/ weszli do domu młodzieńcá Lewity/ który był w domu Michy/ y pozdrowili go słowy spokoynémi. 16 A sześć set mężów ták iáko byli zbroyni stali przededrzwiámi. 17 E. Lecz oni którzy byli weszli do domu młódzieńcá/ rycine y Ephod y theráphim/ y licine wziąć vsiłowáli/ á kápłan stał przededrzwiámi/ á sześć set mężów mocnych nie dáleko czekáli. 18 Wzieli tedy którzy byli weszli/ rycine/ Ephod y báłwány y licine. Którym rzékł kápłan: Cóż czynicie? 19 Którému odpowiedzieli: Milcz/ á połóż pálec ná vstá twoie: á pódź z námi/ żebyśmy cie mieli zá oycá y kápłaná. Coć lepiéy żebyś był kápłanem w domu iednégo mężá/ czyli w iednym pokoleniu y fámiliéy w Jzráelu? 20 Co gdy vsłyszał/ przyzwolił ná ich powieści/ y wziął Ephod y báłwány y rycine/ y szedł z nimi. 21 Którzy gdy odeszli/ puściwszy przed sobą dziatki y bydło/ y wszytko co było kosztownégo/ 22 y iuż dáleko było od domu Michy: mężowie którzy mieszkáli w domu Michy/ zwoławszy sie gonili ich/ 23 F. y poczeli woáć zá nimi. Którzy obeyzrzawszy sie/ rzékli do Michy: Czego chcesz? Przecz wołasz? 24 który odpowiedział: Bogi moie którém sobie spráwił pobráliście y kápłaná/ y wszytko co mam/ á mówicie: Coć iest? 25 A rzékli mu synowie Dán: Strzeż sie ábyś wiecéy do nas nie mówił/ y nieprzyszli do ciebie mężowie rozgniewáni/ á zginąłbyś sam y z domem twoim. 26 A ták záczetą drógą szli. A widząc Michás/ że są mocnieyszy náden/ wrócił sie do domu swego.

"Co czynić macie. H.

Wzięli od Michy kápłaná z Báłwány.

27 ᵛ A ßeść set mężów wźięli kápłáná/ y coſmy wyßßey powiedźieli: y przyßli do Láis/ do ludu ſpokoynégo y beſpiecznégo/ y poráźili ie páſczeką mieczá: y miáſto ſpalili/ 28 ᵛ á żaden ich zgołá nie rátowáł/ że dáleko mießkáli od Sydonu/ á z żadnémi ludźmi niemieli towárzyſtwá áni ſpráwy żadney. A było miáſto położone w kráinie Rohob/ które znowu zbudowawßy/ mießkáli w nim/ 29 ᵛ dawßy miáſtu imie Dán/ wedle imienia oycá ſwego/ którégo zrodźił Izráel/ które przed tym Láis zwano. 30 ᵛ A poſtáwili ſobie ryćine/ y Ionáthán ſyná Gerſam ſyná Moyzéßowégo/ y ſyny iego kápłany w pokoleniu Dán/ áż do dniá poimánia ſwégo. 31 ᵛ A został v nich báłwan Michów przez wßytek czás/ póki był dom Boży w Silo. Ná on czás nie było królá w Izráelu.

To potym zwano Patreas, y Cęſarea Philippi, ieſt pod górą Libanu, gdźie Ior y Dan źrzódłá złączone vczyniły Iordan.

ROZDZ. XIX.

O Lewićie którégo żoná gwałtem wßetecznikow zámordowána.

1 A
Ył nieiáki mąż Lewit mießkáiący w boku góry Ephraim/ który poiął żone *z Bethlehem Iudy: 2 ᵛ która go opuśćiłá/ y wróćiłá ſie do domu oycá ſwego do Bethlehem/ y mießkáłá v niego cztéry miesiące. 3 ᵛ A ßedł zá nią mąż iey/ chcąc ſie z nią poiednáć/ y łágodnie vżyć/ y zſobą przywiéźdź/ máiąc w towárzyſtwie chłopcá y dwá oſły: która przyiełá go y wwiodłá do domu oycá ſwego. Co gdy vſłyßał Swiekier iego/ vyźrzawßy go/ zábieżał mu z rádośćią/ 4 ᵛ y obłápił go. A mießkał źięć w domu Swiekrá trzy dni iedząc y piiąc znim przyiaćielſkie. 5 B ᵛ A czwartégo dniá wſtawßy w nocy/ chćiał odiácháć. Którégo zátrzymał Swiekier/ y rzekł do niego: Ziedz pierwey troche chlebá/ á pokrzep żołądká/ y ták poiedźieß. 6 ᵛ A śiedźieli zſobą/ y iedli y pili. A rzekł oćiec dźiewki do źięćiá ſwego: Proße ćie zoſtań tu iesżcze przez dźiś/ á bądźmy weſpół dobrey myśli. 7 ᵛ Ale on wſtawßy począł chćieć odiecháć. A Swiekier przedśie vśilnie go wśćigał/ y zátrzymał przy ſobie. 8 ᵛ A gdy było ráno/ gotowáł ſie Lewit w drógę. Którému zás rzekł Swiekier: Proße ćie/ ziedz co troche ˣá pośiliwßy ſie/ áż dniá przybędźie/ potym poiedźieß. A ták iedli zſobą. 9 C ᵛ A wſtał młodźieniec áby iáchał z żoną ſwą y z chłopcem. Którému zás rzekł Swiekier: Obacz żeć ſie iuż dźień chyli ku záchodu/ á wieczór nádchodźi: zoſtań v mnie iesżcze dźiś/ á ſtraw dźień weſoło/ á iutro póydźieß/ ábyś ßedł do domu twego. 10 ᵛ Niechćiał źięć przyzwolić ná mowę iego: ále wnet poiáchał/ y przyßedł przećiw Iebuz/ które inßym imieniem zową Ieruzálem/ wiodąc z ſobą dwá oſły z brzémiony y nałożnicę. 11 ᵛ A iuż byli v Iebuz/ á dźień ſie odmieniał w noc/ y rzekł ſługá do Páná ſwego: Podź proße/ wſtąpwá do miáſtá Iebuzeyczyków á zoſtańmy w nim. 12 ᵛ Którému odpowiedźiał Pan: Nie wſtąpie do miáſtá obcégo narodu/ który nie ieſt z ſynów Izráelowych/ ále przéyde áż do Gábáá: 13 ᵛ á tám przyßedßy/ ſtániemy w nim: ábo wiec w mieśćie Ramá. 14 ᵛ A ták minęli Iebuz y ßli záczętą drógą/ y zäßło im słońce v Gábáá/ które ieſt w pokoleniu Beniámin: 15 D ᵛ y weßli do niego/ áby tám zoſtáli. Gdźie gdy wßedßy/ śiedźieli ná vlicy mieyſkiey/ á żaden ich nie chćiał przyiąć do goſpody. 16 ᵛ Alić oto przyßedł człowiek ſtáry/ wracáiący ſie z polá y od roboty ſwey wieczór który też był z góry Ephráim/ á gośćiem mießkał w Gábáá/ á ludźie onéy kráiny byli ˣſynowie Iemini. 17 ᵛ A podniózßy oczy vyźrzał ſtárzec człowieká śiedzącégo z tłomoczki ſwémi/ ná vlicy miáſtá: y rzekł do niego: Zkąd idźieß: á do kąd idźieß? 18 ᵛ Który mu odpowiedźiał: Wyiácháliſmy z Bethlehem Iudy/ á idźiem do mieyscá náßégo które ieſt w boku góry Ephráim/ z kądeſmy byli wyßli do Bethlehem: á teraz idźiemy do ˣdomu Bożégo/ á żaden nas niechce przyiąć pod dách ſwóy: 19 E ᵛ máiących plewy y śiáno ná obrok oſłóm/ á chléb y wino ná moie/ y ſłużebnice twoiey potrzebę/ y chłopcá który ieſt zemną: niczégo nie potrzebuiemy iedno go-

*Założnicę. H.

ˣY zábáwili go áż do brze zpołudniá. H.

*Beniáminowie.

ˣByl w Silo ná górze Ephráim.

20 ſpody. ° Ktorému ſtárzec odpowiedźiał: Pokóy z tobą niech będźie: ia dam czego potrzebá: tylko proßę żebyś nie ſtał ná vlicy. 21 ° Y wwiódł go do domu ſwego/ y dał oſłóm obrok: á ſkoro vmyli nogi ſwoie/ wźięli ná vczte. 22 ° A gdy oni vżywáli: ᵖ á po vtrudzeniu z drógi/ iedząc y piiąc ciáłá posiláli: przyßli mężowie miáſtá onego ſynowie Beliál (to ieſt ᵃ bez iárzmá) á obſtąpiwßy dóm ſtárców/ we drzwi bić poczęli/ wołáiąc ná Páná domu y mówiąc: Wywiedź męża ktory wßedł do domu twego/ że będziem z nim czynić co chcemy. 23 E ° Y wyßedł do nich ſtárzec/ y rzékł: Niechćieyćie bráćia niechćieyćie czynić tego złégo: bo wßedł człowiek do goſpody moiéy/ á przeſtańcie od tego ßaleńſtwá: 24 ° mam córkę dźiewicę/ á ten człowiek ma nałożnicę/ wywiodę ie do was że ie poniżyćie/ á wáße pſotę wypełnićie/ tylko proßę téy niecnoty przećiw przyrodzeniu z mężem nie czyńćie. 25 ° Niechćieli ſłucháć mowy iego. Co widząc on człowiek/ wywiódł do nich nałożnicę ſwoię/ y dał ią ná ſwą wolą ich: z którą gdy cáłą noc pſotę płodźili/ puśćili ią ráno. 26 ° A niewiáſtá gdy ćiemnośći miiáły/ przyßłá do drzwi domu/ w którym iéy Pan mießkał y tám vpádłá. 27 ° A gdy było ráno/ wſtał człowiek y otworzył drzwi/ áby záczętą drógę ſkończył: á oto nałożnicá iego leżáłá przededrzwiámi rozśćiągnąwßy ręce ná progu. 28 G ° Do ktoréy on mniemáiąc żeby ſpáłá/ mówił: Wſtań/ á idźmy. Ktora gdy nic nie odpowiedźiałá/ obaczywßy że vmárłá: wźiął ią y włożył ná oſłá/ y wróćił ſie do domu ſwego. 29 ° Do ktorégo wßedßy/ porwał miecz/ á ćiáło żony y z kośćiámi iéy/ ná dwánaśćie częśći y ßtuk zrąbawßy/ rozeſłał po wßyſtkich gránicách Izráelſkich. 30 ° Co káżdy vyźrzawßy ſpółem wołáli: Nigdy ſie tákowa rzecz nie ſtáłá w Izráelu od tego dniá ktorégo wyßli oycowie náßy z Aegyptu áż do tego czáſu: Wydajćie wyrok/ á ſpółecznie poſtánowćie co trzebá czynić.

ᵖ H.

ᵃ niezbożni.

Gen. 19. b 5.

Ciáło żony po ßtukách rozeſłał.

Beliál to znáczy.

22 *Synowie Beliál.*] Słowo to Beliál częſto ſie tráfia w piſmie S. Hieronym powiáda iż tóż znáczy co y Przeſtępcá ábo Apoſtátá. Żydowie teraz ináczéy pißą/ Beliiáhál/ ále to nie k rzeczy/ bo Prorocy ták piſáli בליעל Beliál/ co znáczy/ bez iárzmá/ iáko Hoseæ. 1. mówi: co ſie potwierdza 2. Cor. 6. gdźie tákże Apoſtoł S. mówi: Beliál/ y nigdźiey ináczey nie czytamy/ dopiro ći nowi Żydźi ſobie ináczéy wymyśláią: To ſłowo náß Tłumácz łáćiński wykłáda/ Beliál/ ſine iugo, to ieſt bez iárzmá. Lxx. παρανόμων/ to ieſt/ ſynowie przeſtępców/ á podczás też ηοι λοιμοὶ/ to ieſt/ ſynowie záráźliwi. Abo też Apoſtátowie/ iáko máß w przypowieśćiách 6. Y znáczy to ſłowo Beliál/ náprzod Dyabłá/ ktory napierwéy zrzućił iárzmo/ y ſtał ſie Apoſtátą. y ták ſie rozumie co Apoſtoł mówi 2. Cor. 6. Co zá porownánie Chryſtuſá do Beliál/ to ieſt/ do Dyabłá. Potym też wßyſcy inßy grzeßni ktorzy w iárzmie przykazánia Bożego niechcą chodźić/ iáko ſą Heretycy y inßy/ názwáni ſą ſynowie Beliál.

ROZDZ. XX.

1 A Wyßli tedy wßyſcy ſynowie Izráelowi/ y zgromádźiwßy ſie wespół iáko mąż ieden/ od Dán áż do Berſábee y źiemie Gáláád do PANA do Máſphá: 2 ° y wßyſcy ᵇ węgłowie ludu/ y wßytkie pokolenia Izráelowé zeßły ſie do zgromádzenia ludu Bożégo/ cztéry ſtá tyśięcy pießych walecznikow. 3 ° (Ani to táyno było ſynóm Beniámin/ że ſie zeßli ſynowie Izráelowi w Máſphá.) Y ſpytány Lewitá mąż niewiáſty zámordowánéy/ iáko ſie ták wielka złość 4 ſſtáłá/ ° odpowiedźiał: Przyßedłem do Gábáá Beniámin z żoną ſwą y támem ſtánął: 5 ° álić oto ludźie onégo miáſtá obſtąpili w nocy dóm w ktorymem ſtał/ chcąc mię zábić/ á żonę moię nieſłychánną zapálczywośćią wßeteczeńſtwá gwałcąc/ náwet vmárłá. 6 ° Ktorą porwawßy rozśiekałem w ßtuki/ y rozeſłałem częśći po wßytkich gránicách ośiádłośći wáßéy: bo nigdy táka niecnotá/ y ták hániebny grzéch nie ſſtał ſie w Izráelu. 7 ° Jeſteśćie tu wßyſcy ſynowie Izráelowi/ poſtánówćież co czynić maćie. 8 B ° Y ᶜ ſtoiąc wßytek lud/ iáko iednégo człowieká mową odpowiedźiał. Nie wróćimy ſie do przybytków náßych/ áni żaden nie wnidźie do domu ſwe-

Woyná wßytkiégo Izráelá z Beniámity o żonę Lewity vmorzoną.

ᵇ ſtárßy przednieyßy.

ᶜ wſtawßy H.

go: [9] ále to przećiw Gábáá ſpólnie vczyńmy. [10] Niech będą obráni dźieśięć mężów ze ſtá/ ze wßytkich pokoleni Izráelſkich/ á ſto z tyśiącá/ á tyśiąc z dźieśiąći tyśięcy/ żeby znośili żywność woyſku/ y ábyſmy mogli walczyć przećiw Gábáá Beniámin/ á oddáć mu zá niecnotę co záſłużył. [11] A zebrał ſie wßytek Izráel do miáſtá/ iáko ieden człowiek/ iednáką myślą/ y iedną rádą. [12] A poſłáli poſły do wßytkiego pokolenia Beniámin/ coby im mówili: Czemu ſie ták hániebna złość nálázłá miedzy wámi? [13] Wydayćie ludźie z Gábáá/ którzy tę złość popełnili/ áby pomárli/ á było zniesione złé z pośrzodku Izráelá. Którzy niechćieli vſłucháć roſkazánia bráćiey ſwéy ſynów Izráelowych: [14] ále ze wßytkich miaſt/ które w ich dźiale były/ zeßli ſie do Gábáá/ áby im dáli pomoc/ y walczyli ze wßytkim ludem Izráelſkim. [15] A nálázło ſie dwádźieśćiá ᵃy pięć tyśięcy z Beniáminá dobywáiących mieczá/ oprócz obywátelów Gábáá/ [16] których było śiedm ſet mężów duzych/ ták lewą iáko práwą ręką walczących: y ták procámi kámienié nápewną ćiſkáiących/ że y włos mogli vbić/ y żadną miárą ná inną ſtronę raz kámienny ſie nie vnośił. [17] Mężów też Izráelſkich/ oprócz Beniáminá/ nálázło ſie cztéry ſtá tyśięcy dobywáiących mieczów/ y gotowych ku bitwie. [18] Którzy wſtáwßy przyßli do domu Bożégo/ to ieſt do Silo: y rádźili ſie Bogá/ y mówili: Kto będźie w woyſku náßym hetmánem walki przećiw ſynóm Beniámin? Którym odpowiedźiał PAN: Iudás niech będźie hetmánem wáßym. [19] A wnet ſynowie Izráelowi wſtáwßy ráno/ położyli ſie obozem v Gábáá: [20] á ztámtąd wyßedßy ku bitwie przećiw Beniáminowi/ miáſtá dobywáć poczęli. [21] A wypadßy ſynowie Beniámin z Gábáá/ zábili dniá onégo z ſynów Izráelowych dwádźieśćiá y dwá tyśiącá mężów. [22] Znowu ſynowie Izráelowi/ y mocy y liczbie vfáiąc/ ná tymże mieyſcu ná którym ſie piérwéy potykáli/ vßykowáli woyſko: [23] wßákże ták/ że piérwéy ßli y płákáli przed PANEM áż do nocy: y rádźili ſie go/ y mówili: Mamli ieſzcze iśdź ku bitwie przećiw ſynów Beniámin bráćiey moiey/ czyli nié? Którym on odpowiedźiał: Idźćie do nich/ á potykayćie ſie. [24] A gdy ſynowie Izráelowi drugiego dniá wyßli ku potkániu z ſyny Beniáminowymi: [25] wypádli ſynowie Beniámin z brám Gábáá: y potkawßy ſie z nimi ták ßalenie ie mordowáli/ że ośmnaśćie tyśięcy mężów dobywáiących mieczá położyli. [26] Przetóż wßyſcy ſynowie Izráelowi przyßli do domu Bożégo/ á śiedząc płákáli przed PANEM: y pośćili dniá onégo áż do wieczorá/ y ofiárowáli mu cáłopalenia y zápokoyné ofiáry/ [27] y pytáli ſie o ſwym powodzeniu. Ná ten czás byłá tám ſkrzyniá przymiérza Bożégo/ [28] á Phinees ſyn Eleázárá ſyná Aaronowégo był przełożonym domu. Rádźili ſie tedy Páná/ y rzékli: Mamli ieſzcze wyniśdź ná woynę przećiw ſynóm Beniáminowym bráćiey náßéy/ czyli zániecháć? Którym PAN rzékł: Idźćie/ bo iutro dam ie w ręce wáßé. [29] A záſádźili ſynowie Izráelowi záſadzkę około miáſtá Gábáá: [30] y trzeći kroć/ iáko raz y dwá rázy przećiw Beniáminowi woyſko wywiedli. [31] Lecz y ſynowie Beniáminowi śmiele z miáſtá wyćiekli/ y vćiekáiącé przećiwniki opodal gonili/ ták iż ránili z nich iáko piérwßégo y wtórégo dniá/ y śiekli tył dwiemá drógámi podáiącé/ z których iedná bieżáłá do Bethel/ á druga do Gábáá/ y porázili około trzydźieśći mężów: [32] bo mniémáli żeby zwykłym obyczáiem ᵇvſtępowáli. Którzy vćiekánié ßtucznie zmyśláiąc/ námówili ſie áby ich od miáſtá odwiedli/ á iákoby vćiekáiąc ná drógi przerzeczoné náwiedli. [33] A ták wßyſcy ſynowie Izráelowi wſtáwßy z mieyſc ſwoich/ vßykowáli ſie ná mieyſcu które zową Báálthámár. Záſadzká też/ która około miáſtá byłá/ polekku ſie iełá vkázowáć/ [34] y od zachodniéy ſtrony miáſtá wychodźić. Ale y druga dźieśięć tyśięcy mężów ze wßégo Izráelá/ obywátele miáſtá ku bitwie wyzywáli. A zmocniłá ſie bitwá przećiw ſynóm Beniáminowym: á nie wiedźieli że ze wßytkich ſtron nádchodźił ich vpadek. [35] A poráźił ie PAN przed oczymá ſynów Izráelowych/ y zábili

Marginal notes:

Chcą áby im złoczyńce wydano

ᵃY ßeść. H.

C

Izráel czyty ráddzą ſie Páná Bogá o Hetmáná.

Porázeni od Beniáminá.

Znowu ſie ráddzą Bogá y zwyćiężeni.

D

Potrzecié ráddzą ſie Páná, y poráźili Beniáminá.

E

ᵇIch bili. H.

z nich onego dniá dwádzieściá y pięć tyśięcy y sto mężów/ wßytko walecznych y dobywáiących mieczá. [36] A synowie Beniáminowi obaczywßy że im iuż nie równo/ięli vćiekáć. Co vyźrzawßy synowie Izráelowi/dáli im mieysce do vćiekánia/ áby ná gotową zásadzkę wpádli/ktorą v miástá byli zásádźili. [37] ktorzy gdy znagłá z mieysc skrytych powstáli/ á Beniámin tył śiekącym podawał/ weßli do miástá/ y porázili ie páścżeką mieczá. [38] A synowie Izráelscy dáli byli znák tym/ ktoré ná zásadzkách posádźili/ áby wziąwßy miásto ogień zápalili: żeby dym ku górze wstępuiący znáczył że miásto wzięté. [39] Co gdy vyźrzeli synowie Izráelowi w sámym potykániu będący (bo mniemáli synowie Beniáminowi/ żeby vćiekáli y potężniéy gonili/ zábiwßy z woyská ich mężów trzydźieśći/) [40] y widźieli iáko słup dymu z miástá wychodzący: Beniámin też obeyźrzawßy sie/gdy obaczył/ że iuż miásto wzięté á płomień wysoko idźie: [41] ći ktorzy piérwéy wrzkomo vćiekáli/ obroćiwßy twarz/ mocniéy odpiéráli. Co obaczywßy synowie Beniáminowi tył podáli/ [42] y ku drodze pustynie iśdź poczęli/gdźie ich też nieprzyiaciele gonili. Ale y ći/ ktorzy byli miásto zápalili/ záskoczyli im. [43] A ták sie sstáło że ie z obu stron nieprzyiaciele śiekli/ y nie było żadnego odpoczynku vmiéráiącym. Legli y poráženi są ná wschodnią stronę miástá Gábáá. [44] A było tych ktorzy ná tymże mieyscu pobići są ośmnaśćie tyśięcy mężów wßytko duży walecżnicy. [45] Co gdy vyźrzeli ktorzy byli zostáli z Beniámin/ vćiekli ná pustynią/ y ßli do skáły/ ktoréy imię iest Remmon. A w onym vćiekániu tułáiących sie y tám y sám biegáiących/ zábili pięć tyśięcy mężów. A gdy ieszcze dáléy vćiekáli/ gonili ich y zábili ieszcze drugié dwá tyśiącá. [46] A ták sie sstáło/ że wßytkich ktorzy polegli z Beniáminá ná rożnych mieyscách było dwádźieśćiá y pięć tyśięcy walecżników do woyny práwie gotowych. [47] A ták zostáło że wßytkiégo pocztu Beniáminowégo/ ktorzy vyść y vćiec ná puszczą mogli/ ßeść set mężów/y vśiedli ná skále Remmon przez cztéry mieśiące. [48] A wroćiwßy sie synowie Izráelowi/ wßytkié ostátki miástá od ludźi áż do bydląt/ mieczem pobili/ y wßytkié miástá y wśi Beniáminowé źrzący płomień pożárł.

Węgłowie ludu, vrząd mieyski.

[2] *Wßyscy węgłowie ludu*] Po łáćinie Anguli. á po Zydowsku פנות penuth, zowią báßty ktoré przy węgłách muru bywáią budowáné/ ná obronę muru y miástá. Ztąd też przez podobieństwo zowią/ ludźie przednieyßé w mieśćie/ ná ktorych Rzeczpospolita polega. iáko to tu masz/ tákże 1. Krol 14. y Sophon. 3. podczás też y krolestwo pismo S. zowie węgłowym/dla te(go) iż mocné iest y lud zátrzymawa. Hiero: lib. 5. in Isai. c. 19. Ztądże y Pan Christus ná ktorym sie śćiány dwoiákiégo ludu wspiéráią/iest názwány kámieniem węgłowym.

[23] *Mamli ieszcze iśdź ku bitwie*] Izráel zá roskazániem Bożym walczył ná Beniáminá/ á przedśie po dwákroć porážony iest y zginęło do cztérdźiestu tyśięcy Izráelitów. powiáda Hieronym S. iż Pan Bóg to przepuśćił ná pomstę Báłwochwálstwá: bo Dán wprowádźił był do miástá swoiégo Báłwány wziąwßy ie z domu onégo Michy/ wyßéy 18 ver: 18. A ták choćia sie mśćili onégo grzéchu/ o niewiáśće od wßetecżników vmorzona: á wßákże onego báłwochwálstwá nie skaráli/ y owßem iákoby zezwaláli/ dla tego dał moc Pan Bóg nieprzyiaćiołóm nad nimi. Hieron: in Hoseę 10.

woynę spráwiedliwą strácili dwákroć dla báłwochwálstwá.

ROZDZ. XXI.

Sprzyśięgli sie nie dáwáć córek Beniámitóm pozostáłym.

[1] PRzyśięgli też synowie Izráelowi w Máspha/ y rzekli: Zaden z nas nie da synóm Beniáminowym z córek swych żony. [2] A przyßli wßyscy do domu Bożégo do Silo/á śiedząc przed oczymá tego áż do wieczorá/ podnieśli głos/ y wielkim krzykiem ięli płákáć mówiąc: [3] Przecz PANIE Boże Izráelów sstáło sie to złe w ludu twoim/że dźiś iedno pokolenié z nas zniesioné iest? [4] A drugiégo dniá ráno wstawßy zbudowáli ołtarz: y ofiárowáli tám cáłopalenia y zapokoyné ofiáry/ y rzekli: [5] Kto nie ßedł w woysku PAŃSKIM ze wßech pokoleni Izráelowych? Bo sie byli wielką przysięgą záwiązáli/ będąc w Máspha/ że mieli bydź zábići ktorychby niedostawáło. [6] A żalem zięći synowie Izráelowi.

B nád brátem swym Beniáminem/ ieli mówić: Zniesione iest iedno pokolenie z Izráelá/ z kądże wezmą żony? bośmy wßyscy spólecznie przyśięgli/ że my nie damy tym córek náßych. 8 Przetóż rzekli: Kto iest ze wßytkich pokoleni Izráelowych/ który nie przyßedł do PANA do Másphá? álić oto nálezli śie obywátele Jabes Gáláád/ że nie byli w onym woysku. 9 (ná on czás też gdy byli w Silo/ żaden tám z nich nie był nálezióny) 10 Posłáli tedy dźieśięć tyśiecy mężów namocnieyßych/ y przykazáli im: Idźćie á pobiyćie obywátele Jabes Gáláád páßczeką mieczá/ ták żony iáko y dźiatki ich. 11 A to iest co záchowáć maćie: Káżdego meżczyznę/ y niewiásty które vznáły meże/ pobiyćie/ á pánny záchowaycie. 12 A nálazło śie z Jábes Gáláád cztéry stá pánien/ które nie vznáły łożá meżkiego: y przywiedli ie do obozu do Silo w źiemi Chánáneyskiéy. 13 A posłáli posły do synów Beniáminowych którzy byli ná skále Remmon/ y roskazáli im/ áby ie przywiedli w pokoiu. 14 A przyßli synowie Beniáminowi onego czásu/ y dano im żony z córek Jabes Gáláád: ále innych nie náydowáli któréby tyże sposobem wydáli. 15 A lud wßytek Izráelski bárzo żálował/ y pokutę czynił/ zá wygubienie iednego pokolenia z Izráelá. 16 A rzekli stárßy: Cóż vczynimy drugim którzy żon nie wźieli? wßytkie niewiásty Beniáminowe poległy/ 17 á wielkim stárániem/ y niezmierną pilnośćią trzebá nam opátrzyć/ áby nie zginęło iedno pokolenie z Izráelá. 18 Bo córek náßych dáć im niemożemy/ będąc przyśięgą y klątwą obowiązáni/ któráśmy rzekli: Przeklęty ktoby dał z córek swych żone Beniáminowi/ 19 y nárádźili śie y rzekli: Oto iest święto PANSKIE w Silo vroczyste/ które leży ku północy miástá Bethel/ y ná wschodnią stronę drógi/ która z Bethelá idźie ku Sichymie/ á ná południe miásteczká Leboná. 20 A przykazáli synóm Beniáminowym/ y rzekli: Idźćie á skryćie śie w winnicách. 21 A gdy vyźrzyćie że córki Silo do tańcá według zwyczáiu wynidą: wyskoczćie znagłá z winnic/ y vchwyćie z nich káżdy po iedney żenie/ á bieżćie do źiemie Beniámin. 22 A gdy przydą oycowie ich y bráćia y przećiw wam żálowáć śie poczną y práwowáć/ rzeczemy im: Smiłuyćie śie nád nimi: boć ich nie pobráli práwem woiuiących y zwyćięzców: ále gdy prośili áby wźieli/ niedáliśćie/ y z wáßey strony zgrzéßyło śie. 23 A vczynili synowie Beniámin/ iáko im kazano: y wedle liczby swoiéy porwáli sobie z tych które táńcowáły/ po żenie: y ßli do ośiádłośći swych/ buduiąc miástá y mießkáiąc w nich. 24 Synowie też Izráelscy wróćili śie według pokoleni y fámiliy/ do przybytków swoich. W dni one nie było królá w Izráelu: ále káżdy co śie mu zdáło dobrego/ to czynił.

Obywátele Iábes Gáláád wytráceni.

Nu: 31. e 27.

Cztéry stá pánien dáią Beniámitóm.

Pánny w Silo pochwycone.

KSIĘGI RVTH,

Po Zydowsku רות

ROZDZIAŁ I.

Noemi po śmierći męża y synów swych z Moábskiey źiemie wráca śie do Bethlehem z Rutha.

1 A Czásu iednego sędźiego/ gdy Sędźiowie byli przełożonemi/ stał śie głód w źiemi. A ßedł człowiek z Bethlehem Judá/ áby gośćiem był w kráinie Moab z żoną swą/ y ze dwiemá synomá. 2 Sámego zwano Elimelech/ á żone iego Noemi: á dwu synów/ iednego Máhálon/ á drugiego Chelion/ Ephratczykowie z Bethlehem Judá. A wßedßy w kráinę Moábitską/ mießkáli tám. 3 A vmárł Elimelech mąż Noemi: y zostáłá sámá z synámi. 4 Którzy poięli żony Moábitki/ z których iedne zwano Orphá/ á druga Ruth. A mie-

Tę historyią dla tego nawięcey przypisano, ábyśmy wiedźieli naród Páná Chrystusów, który wedle ćiáłá miał być z rodu Dawidowego który poßedł z Ruth.

ßkáli tám dźieśięć lat/ 5 y obá vmárli/ to ieſt/ Mahálon y Chelion: y zoſtáłá niewiáſtá ośierociáłá bez dwu synów/ y bez męžá. 6 A wezbráłá ſię áby ßłá do oyczyzny z obiémá niewiáſtkomá ſwémi z kráiu Moábitſkiég: bo ſłyßáłá że weyźrzał PAN ná lud ſwóy/ y dał im żywność. 7 Wyßłá tedy z mieyſcá gośćiny ſwoiéy/ z obiémá niewiaſtkomá: á będąc iuż w drodze náwrócenia ſię do ziemie Judá/ 8 rzekłá do nich: Jdźćie do domu mátki wáßéy/ niechay vczyni z wámi PAN miłośierdźié/ iákośćie czyniły z nieboſczykámi y zemną. 9 Niechay wam da náléźć odpoczynienié w domiéch mężów których doſtániećie. A pocáłowáłá ie. Które wyniósßy głos iełyh płákáć/ 10 y mówić: Póydźiem z tobą do ludu twoiégo. 11 Którym oná odpowiedźiáłá: Wróććie ſię córki moie/ przécz idźiećie zemną? Azaż ieſzcze mam ſyny w żywoćie moim/ żebyśćie ſię mężów ze mnie ſpodźiéwáć mogły? 12 Wróććie ſię córki moie á idźćie: bom ſię iuż zſtárzáłá/ áni ſię godzę do związku małżeńſkiégo/ choćbych mogłá téy nocy począć y porodźić ſyny/ 13 ieſliby śćie ich czekáć chćiáły ážby podrośli/ y lat młódźieńſtwá doßli/ piérwéy będźiećie bábámi niżli zá mąż póydźiećie. Niechćiéyćie proßę/ córki moie: bo wáßé vtrapienié bárźiéy mię ćiśnie: y wyßłá ręká PANSKA przećiwko mnie. 14 Podniósßy tedy głos zásię iełyh płákáć: Orphá pocáłowáłá Swiekrę y wróćiłá ſię: Ruth zoſtáłá przy Swiekrze ſwéy. 15 Któréy rzekłá Noémi: Oto ſię wróćiłá iątrew twoiá do ludu ſwego/ y do bogów ſwoich/ idź z nią. 16 Która odpowiedźiáłá: Nieprzećiw mi ſię ábych ćię opuśćiłá y odeßłá: bo gdźie ſię kolwiek obróćiß/ póydę: á gdźie będźieß mießkáć/ y ia poſpołu mießkáć będę: Lud twóy/ lud móy: á Bóg twóy/ Bóg móy. 17 Która ćię źiemiá vmárłą przyimie/ ná téy vmrę y támże mieyſce wezmę. To mi niech vczyni PAN/ y to niech przyczyni/ ieſli nie ſámá śmierć mnie y ćiebie rozłączy. 18 Widząc tedy Noémi że vpornym ſercem vmyśliłá Ruth z nią iśdź/ niechćiáłá ſię przećiwić/ áni więcéy rádźić/ żeby ſię do ſwych wróćiłá: 19 y poßły poſpołu/ y przyßły do Bethlehem. Które gdy do miáſtá weßły/ prędka ſię v wßytkich ſławá rozgłośiłá: y mówiły niewiáſty: Táć to ieſt Noémi. 20 Którym rzekłá: Nie zowćie mię Noémi/ (to ieſt/ piękną/) ále mię zowćie Mará (to ieſt/ gorzką) boć mię gorzkośćią bárzo nápełnił wßechmogący. 21 Wyßłám byłá pełna/ á próżną mię przywróćił PAN. Czemuż mię tedy zowiećie Noémi/ którą PAN poniżył/ á wßechmogący vtrapił? 22 Przyßłá tedy Noémi z Ruth Moábitką niewiaſtką ſwą z źiemie gośćiny ſwoiéy/ y wróćiłá ſię do Bethlehem kiedy naprzód ięczmień żęto.

Ten był obyczay iż wdowę bez dźieći póymował ieden powinowáty zmárłégo męžá.

Ruth zoſtáłá przy Noemi śwየkrze ſwéy.

ROZDZ. II.

Ruth ná polu Booza powinnégo ſwégo kłoſy zbiéra.

1 ELImelech mąż miał krewnégo człowieká możnégo y wielkich bogactw/ imieniem Booz. 2 A rzékłá Ruth Moábitká do świekry ſwéy: Jeſli każéß/ póydę ná pole/ á będę zbiéráć kłoſy/ któréby vßły ręku żeńców gdźie kolwiek goſpodarzá ná ſię łáſkáwégo naydę łáſkę. Któréy oná odpowiedźiáłá: Jdź córko moiá. 3 Szłá tedy y zbiéráłá kłoſy zá żeńcámi. A tráfiło ſię że ono pole miáło Páná imieniem Booz/ który był z ródu Elimelech. 4 A oto ſam przychodźił z Bethlehem/ y rzékł do żeńców/ PAN z wámi. Którzy mu odpowiedźieli: Niech ći błogoſłáwi PAN. 5 A rzékł Booz młodźieńcówi który ſtał nád żeńcámi: Czyiá to dźiéwká? 6 A on odpowiedźiał: Tá ieſt Moábitká/ która przyßłá z Noémi/ z kráiu Moábitſkiégo/ 7 y prośiłá áby zbiéráłá kłoſy pozoſtałé idąc w tropy żeńców: á od poránku áż do tąd ſtoi ná polu/ y áni ná máłą chwilę wróćiłá ſię do domu. 8 A rzékł Booz do Ruth: Słuchay córko/ niechodź ná inßé pole ná zbiéránié/ áni odchodź z tego mieyſcá: ále ſię przyłącz do dźiéwek moich/ 9 á gdźie żąć będą/ idź pozad. bom ia przykazał párobkóm moim/ ábyć

Łáſkáwość Boozá przećiw Ruth.

B żaden przykry nie był / y owszem ieśli wprágnieß / idź do łagwie / á piy wody / z których piią y párobcy. 10 ⁊ Która vpadßy ná oblicze swé / y pokłoniwßy sie do ziemie rzékłá do niego: Z kądże to mnie żem nálázłá łáskę w oczu twoich / y raczyß mie znáć niewiáste cudzoziemkę? 11 ⁊ Któréy on odpowiedźiał: Powiedźiano mi wßytko / C coś vczyniłá świekrze twéy po śmierći syná twego / á żeś opuśćiłá rodźice twoie / y źiemię w którejeś sie rodźiłá / y przyßłáś do ludu któregoś przedtym nie znáłá. 12 ⁊ Niechżeć PAN oddá zá vczynek twóy / y zupełną zapłátę weźmi od PANA Bogá Izráelowégo / do któregoś przyßłá / y pod któregoś skrzydłá sie vćiekłá. 13 ⁊ Która zás rzékłá: Nálázłám łáskę w oczu twych pánie móy / któryś mie poćießył / á mówiłeś do sercá służebnice twéy / która nie iestem podobná iednéy z służebnic twoich. 14 ⁊ Y rzékł do niéy Booz: Gdy godźiná iedzenia bedźie / przydź tu / á iédz chléb y omaczay skibkę twoię w occie. A ták śiádłá przy boku żeńców / y ᶜnágromádźiłá sobie prażmá / y iádłá y náiádłá sie / á ostátek wźiełá. 15 ⁊ A ztámtąd wstáłá żeby kłosy wedle obyczáiu zbiéráłá. Y przykazał Booz párobkóm swoim / mówiąc: By też y żąć z wámi chćiáłá / 16 nie brońcie iéy: ⁊ y z wáßych też snopów vmyślnie rzucayćie / y zostáć do D puszczayćie / áby bez wstydu zbiéráłá / á zbiéráiącéy żaden nie łay. 17 ⁊ A ták zbiéráłá ná polu áż do wieczorá: á co názbiéráłá laską wybiwßy y wymłóćiwßy / nálázłá ieczmieniá iákoby miárę Ephy / to iest trzy wiértle. 18 ⁊ Które niosąc wróćiłá sie do miástá y okazáłá świekrze swoiéy: y nád to wyięłá y dáłá iéy zostátków pokármu swégo / którego sie byłá náiádłá. 19 ⁊ Y rzékłá iéy świekrá: Gdźieś dźiśia zbiéráłá / á gdźieś robiłá? niech bedźie błogosłáwion / który sie nád tobą śmiłował. Y powiedźiáłá iéy v kogo robiłá: y imię powiedźiáłá męzá / że go zwano Booz. 20 ⁊ Któréy odpowiedźiáłá Noémi: Niech bedźie błogosłáwiony od PANA / poniewáż też łáskę którą pokázował żywym záchował y vmárłym. Y zásie rzékłá: Krewny náß iest człowiek. 21 ⁊ A Ruth: To mi też / pry / roskazał / żebym sie ták długo przyłączyłá do żeńców iego / áż wßystko zboże pożną. 22 ⁊ Któréy rzékłá świekrá: Lepiéyći / miła córko / żebyś z dźiéwkámi iego wychodźiłá ná żniwo / ábyć sie kto ná cudzym polu nie sprzećiwił. 23 ⁊ A ták przyłączyłá sie do dźiéwek Booz / y ták długo z nimi żęłá / áż ieczmień y pßenicę do gumien schowano.

ᶜPodałiéy. H.

Przykład miłośierdźia vbogim.

ROZDZ. III.

Ruth idźie do Boozá.

1 A Potym gdy sie wróćiłá do świekry swoiéy / vsłyßáłá od niéy: Córko moiá poßukamći odpoczynienia / y opátrzę ábyś sie miáłá dobrze. 2 ⁊ Booz ten / do któregoś sie dźiéwek ná polu przyłączyłá / iest bliski náß / á téy nocy boiowisko ieczmieniu wieie. 3 ⁊ Vmiy sie tedy / námaż sie / y oblecz sie w ochedożnieyße ßáty / idźże do boiowiská / niechay ćie nie widźi człowiek / áż sie náie y nápiie. 4 ⁊ A gdy póydźie spáć / vpátrzże mieysce / ná którym bedźie spał: á przyidźieß y odkryieß płascz / którym sie odźieie od nóg y porzućiß sie / y tám leżeć bedźieß: á on tobie powié cobyś 5 miáłá czynić. 6 ⁊ Która odpowiedźiáłá: Cokolwiek roskażeß vczynię. ⁊ Y B 7 ßłá do boiowiská / y vczyniłá wßytko co iéy byłá świekrá roskazáłá. ⁊ A gdy sie náiadł Booz y nápił / y podweselił sobie / y ßedł spáć przy stogu snopów / przyßłá potáiemnie / y odkrywßy płascz od nóg iego / porzućiłá sie. 8 ⁊ Alić oto iuż o północy zlękł sie człowiek / y strwożył sie: y vyźrzał niewiástę leżącą v nóg swoich / 9 ⁊ y rzékł iéy: Ktoś iest? A oná odpowiedźiáłá: Jam iest Ruth służebnicá twoiá: ᵉrozćiągni płascz twóy ná sługę twoię / boś iest powinowáty. 10 ⁊ A on: Błogosłáwiona / pry / iesteś córko od PANA / y ᵉpiérwße miłośierdźie poslednieyßymeś przewyßyłá: gdyżeś mie C poßłá zá młodźieńcy vbogimi ábo bogátémi. 11 ⁊ A ták nie bóy sie / ále cokolwiek mi rzekniesz / vczynię tobie.

ᵉTo iest, weźmi mię w obronę twoię ábo zá żonę. ᵉPiérwßá miłość, dobroć.

12 Bo wie wßytek lud / ktory mießka miedzy brámámi miástá mego/żeś ty iest cnotliwa niewiástá. ¶ A nie odmawiam żem iest bliskim/ ále iest inßy bliżßy nád mie. 13 ¶ Odpoczyń tey nocy: á gdy bedźie ráno / ieśli ćie bedźie D chćiał zátrzymáć práwem bliskośći / dobrze sie rzecz ſſtáłá / á ieśli on nie zechce/ ia ćiebie bez żadney wątpliwośći przyimie/ żywie PAN. Spi áż do zárániá. 14 ¶ A ták spáłá v nog iego áż do odeßćia nocy. Wstáłá tedy pierwey niż ludźie ieden drugiego poznáć mogli/ y rzekł Booz: Strzeż aby kto nie wiedźiał żeś tu przyßłá. 15 ¶ A znowu: Rozćiągni/ przy/ płaſzcz twoy/ ktorym sie odźiewaß/ trzymayże obiemá rekomá. Ktora gdy rozćiągnełá y trzymáłá / námierzył ßeść korcy iecżmieniá/ y włożył ná nie. Ktore niosąc weszłá do miástá/ 16 ¶ y przyßłá do świekry swoiey. Ktora iey rzekłá: Cożeś spráwiłá corko? A powiedźiáłá iey wßytko co iey vczynił człowiek. 17 ¶ A rzekłá: Oto ßeść korcy iecżmieniá dał mi / y rzekł: Niechce ábyś sie prożno wroćiłá do świekry swoiey. 18 ¶ A rzekłá Noémi: Poczekay corko / áż vyźrzemy co zá koniec rzecz bedźie miáłá / boć nie przestánie człowiek áż spełni co mowił.

ROZDZ. IIII.

Booz bierze Ruth zá żone.

1
[Z]ßedł tedy Booz do brámy / y A śiadł tám. A gdy vyźrzał powinowátego/ o ktorym pierwey mowá byłá/mimo idącego/ rzekł do niego: Zstąp troche á śiądź tu: pomieniwßy go imieniem iego. Ktory zstąpił y vśiadł. 2 ¶ A Booz wźiąwßy dźieśiąći mężow z stárßych miástá/ rzekł do nich: Siądźćie tu. 3 ¶ A gdy oni śiedli/ rzekł do powinowátégo: Część polá brátá náßego Elimelechá przed Noémi/ ktora sie wroćiłá z kráiu Moábitskiég: 4 ¶ com chćiał ábyś słyßał / y żebym ći powiedźiał B przed wßytkimi śiedzącémi y stárßémi z ludu mégo. Jeśli chceß otrzymáć práwem bliskośći: kup/ á otrzymáy: á ieślić sie niepodoba/y to sámo mi powiedz / ábym wiedźiał cobym miał czynić: bo niémáß żadnégo bliskiégo / wyiąwßy ćiebie / ktoryś pierwßym/ á mnie / ktorym iest wtory. 5 A on powiedźiał: Ja pole kupie. ¶ Ktoremu rzekł Booz: Kiedy kupiß pole z reki niewiásty: Ruth też Moábitke/ ktora byłá żoną zmárłégo maß poiąć: ábyś wzbudźił imie bliskiégo twego / w dźiedźictwie iego. 6 ¶ Ktory odpowiedźiał: Odstepuie práwá bliskośći: bo potomstwá domu mégo głádźić niémam. Ty vżyway przywileiu mégo/ ktorégo ia rad zeznawam że niémam. 7 ¶ ᵃA ten był obyczay zdáwná w Jzráelu miedzy powinnymi: że ieśli kiedy ieden drugiému swego práwá vstepował / áby vstepowánié było ważné/ zzuwał człowiek trzewik swoy y dawał ji bliskiému swému: to było świádectwo vstepowániá w Jzráelu. 8 ¶ Rzekł tedy Booz bliskiému swému: Zdeymiże trzewik twoy. Ktory wnet zdiął z nogi swoiey. 9 ¶ A on stárßym y wßému ludowi: G Wy dźiś / przy / iesteśćie świádkámi / żem otrzymał wßytko co było Elimelechowo y Chelionowo y Máhálonowo / zá powzdániém Noémi: 10 ¶ y Ruth Moábitke żone Máhálon / wźiąłem w małżeństwo/ ábych wzbudźił imie zmárłégo w dźiedźictwie iego/ áby imie iego z domu iego y z brácíey y z ludu nie zginełó. Wy mowie iesteśćie tey rzeczy świádkámi. 11 ¶ Odpowiedźiał wßytek lud ktory był w brámie/y stárßy: My iesteśmy świádkámi: Niech vczyni PAN te niewiástę/ ktora wstepuie do domu twego / iáko Ráchel y Lią/ ktore zbudowáły dom Jzráelow: ᵇáby byłá przykłádem cnoty w Ephrátá / ᶜá miáłá sławné imie w Bethlehem: 12 ¶ á niech bedźie dom twoy/ iáko dom Pháres / ktorégo ᵈThámár porodźiłá Judowi/ z nasieniá ktoreć PAN da z tey białeygłowy. 13 ¶ Wźiął tedy Booz Ruth y poiął zá żone / y wßedł do niey: y dał iey PAN że poczełá y porodźiłá syná. 14 ¶ A rzekły niewiásty do Noémi: Błogosłáwiony PAN/ ktory nie dopuśćił żeby vstał potomek domu twego / y żeby imie iego było miánowáné w Jzráelu. 15 ¶ A miáłábyś ktoby ćießył duße twoie / á żywił stá-

ᵃDeut:25 b 7

Booz wźiął Ruth zá żone.

ᵇábyś był. H.
ᶜá miał. H.

ᵈGen:38 g 29.

Ruth porodźiłá syná Obed

16 17 18

rość: bo z niewiastki twoiéy vrodził się która cię miłuie: y iestci dáleko lepsza/ niż gdybyś miáłá siedmi synów. 16 Wziąwszy tedy Noémi dźiécię/ położyłá ie ná łonie swoim/ y mámką y piástunką vrząd odpráwowáłá. 17 A sąśiádki ráduiąc się z nią y mówiąc: Vrodźił się syn Noémi: názwáły imię iego Obed: tenći iest oćiec Izai oycá Dawidowégo. 18 Té są rodzáie Phá-

Rodzay Dawidów.

19 20 21 22 23

res: Phares zrodźił Ezron/ 19 Ezron zrodźił Arám/ Arám zrodźił Aminádáb/ 20 Aminádáb zrodźił Náhásson/ 21 Náhásson zrodźił Sálmon/ 22 Sálmon zrodźił Booz/ Booz zrodźił Obed/ 23 Obed zrodźił Izai/ á Izai zrodźił Dawidá.

1. Par: 2. a 4. y 4. a 1. Mat: 1. a 1.

PIERWSZE KSIĘGI SAMVELOWE,

Które my

PIERWSZE KROLEWSKIE

zowiemy:

Po Zydowsku שמואל א

ROZDZIAŁ I.

Anná Elkanowá żoná długo niepłodna.

1 A

BYł mąż ieden z Rámáthaim Sophim/ z góry Ephráim/ á imię iego Elkáná/ syn Jerohám/ syná Eliu/ syná Thohu/ syná Suph/ *Ephráteyczyk*: 2 y miał dwie żenie/ imię iedney Anná/ á imię drugiéy Phenenná. A miáłá Phenenná syny: ále Anná nie miáłá dźiatek. 3 A *chadzał on mąż z miástá swego ná dni *vstáwione/ áby się kłániał y ofiárowáł PANV zastępów/ do Silo. A tám byli dwá synowie Heli/ Ophni y Phinees kápłani PANSCY. 4 Przyszedł tedy dźień y ofiárowáł Elkáná/ y dał Phenennie żenie swéy y wszystkim synóm iéy y córkóm cześći: 5 á Annie dał cześć iedne *smutny*/ bo Anne miłowáł. Ale PAN zámknął był żywot iéy. 6 Trapiłá ią też przećiwnicá iéy y bárzo frásowáłá ták bárzo że vrągáłá/ iż PAN zámknął

Ephráteyczyká. H. to iest, z Bethléhem.

*Trzy kroć do roku. *Deut: 16.*

Vczćiwszą. H. wyborną.

7 B 8 9 10 11 12 13 C 14

żywot iéy: 7 y ták *czynił ná káżdy rok/ kiedy gdy czás nádszedł chodźili do kośćiołá PANSKIEGO: y ták ią draźniłá/ á oná płakáłá/ y nie iádłá. 8 Rzekł tedy iéy Elkáná mąż iéy: Anno czemu płaczesz? á przecz nie iesz? á prze co się frásuie serce twoie? á zam ia nie lepszy tobie niżli dźieśięć synów? 9 Y wstáłá Anná náiadszy się y nápiwszy w Silo. A gdy Heli kápłan śiedźiał ná stołku przededrzwiámi kośćiołá PANSKIEGO/ 10 będąc Anná gorzkiego sercá/ modliłá się do PANA/ płácząc hoynie: 11 y ślubiłá ślub mówiąc: PANIE zastępów/ ieśli weyźrzawszy weyźrzysz ná vtrapienie służebnice twoiéy/ á wspomnisz ná mię/ á nie zápámiętasz służebnice twoiéy/ á dasz sludze twoiéy płeć męską/ dam go *PANV przez wszystkie dni żywotá iego/ á *brzytwá nie postoi ná głowie iego. 12 Y stáło się gdy oná przedłużáłá modlitwy przed PANEM/ że Heli przypátrowáł się vstam iéy. 13 Ale Anná mówiłá w sercu swoim/ á tylko się vstá iéy ruszáły/ ále głosu iéy z goła słycháć nie było. Mniémał tedy Heli żeby pijána byłá. 14 Y rzekł iéy: Dokądże pijána bę-

Elkáná.

Slub Anny prosząc éy o syná

*Aby mu służył póki żyw będźie. *Będźie żył iáko názáreyczyk.*

dźieß? wytrzeźẃ ſie troche od winá 15 którymeś ſie vpiłá. Odpowiedźiáłá Anná: Nié/ pry/ Pánie móy: bom ia niewiáſtá ieſt bárzo nieſczeſna/ á winá/ y wßelákiéy rzeczy ktora vpoić może nie piłám/ álem wylałá duße moie przed oczymá PANSKIMI. 16 Nie rozumiéy o ſłudze twoiéy/ iáko o iednéy z córek Beliál/ bo z wielkośći boleśći y z frásunku mego mówiłám áż dotąd. 17 Rzékł tedy Heli: Jdź w pokoiu: á Bóg Jzráel niechći da proſbe twoie o którąś go prośiłá. 18 A oná rzekłá: O by nálázłá służebnicá twoiá łáſke w oczách twoich. Y poßłá niewiáſtá w dróge ſwoie/ y iádłá/ á twarz iéy iuż ſie wiecéy rózno nie odmieniáłá. 19 Y wſtáli ráno y pokłonili ſie przed PANEM/ y wróćili ſie/ y przyßli do domu ſwégo do Rámáthá. y poznał Elkaná Anne żone ſwoie/ y wſpomniał ná nie PAN. 20 Y ſtáło ſie po obroćie dni/ poczełá Anná/ y porodźiłá ſyná/ y názwáłá imie iego Sámuel: przeto iż go v PANA żądáłá. 21 Y ßedł mąż iéy Elkáná y wßytek D dóm iego/ áby ofiárował PANV o- 22 fiáre vroczyſtą/ y ßlub ſwóy. Lecz Anná nie ßłá: bo mówiłá meżowi ſwemu: Nie póyde áż ſie oſtáwi dźiéćie y záwiode ie że ſie vkaże przed obliczem PANSKIM/ y zoſtánie tám vſtáwicznie. 23 Y rzékł iéy Elkaná mąż iéy: Czyń coć ſie zda dobrégo/ á zoſtań áż ie oſtáwiß: á proße áby PAN wypełnił słowo ſwoie. A ták zoſtáłá niewiáſtá y karmiłá pierśiámi ſyná ſwégo/ áż go odſádźiłá od mléká. 24 Y przywiodłá go z ſobą gdy go oſtáwiłá ze trzemá cielcámi/ y ze trzemá korcámi mąki/ y z gárncem winá/ y przywiodłá go do domu Páńſkiégo do Silo. A było dźiécie ieſzcze málutkié: 25 y ofiárowáli cielcá/ y przywiedli dźiécie do Heli. 26 Y rzekłá Anná: Proße móy Pánie/ żywie dußá twoiá pánie: iamći to oná niewiáſtá/ którąm ſtáłá przed tobą tu modląc ſie PANV. 27 Otóm dźiécie prośiłá/ y dał mi PAN proſbe moie/ któréyem v niego prośiłá. 28 Przetóż y ia pożyczyłám go PANV ná wßyſtkié dni/ których bedźie pożyczony PANV. Y pokłonili ſie tám PANV. Y Anná modliłá ſie y rzékłá:

Niech náydźie. H.

Anná porodźiłá Sámuelá.

Bo שאל Sáál znáczy żądáć.

który był Bogu obiecał.

z Ephą iedną. H.

Anná ßlub pełniąc Sámuelá ofiáruie.

Summá tych ksiąg.

Té księgi piérwßé y wtóré/ Żydźi Sámuelowémi zowią/ iż w nich poczećié/ národzenié/ y ſpráwy Sámuelowé/ y obránié Saulá ná kroleſtwo/ y ſpráwy iego áż do śmierći ſą opiſáné. A Grékowie y Láćinnicy wßyſtkié czworo ksiąg/ zowią księgámi królewſkimi/ iż iáko w pierwßych ták y w poślednich/ dźieie królów opiſuią.

ROZDZIAŁ II.

Pieśń Anny zá płodność dźiękuiąc.

1 Rozrádowáło ſie ſerce moie w PANV/ y podnióſł ſie róg móy w Bogu moim: A rozßérzyły ſie vſtá moie nád nieprzyiacioły memi: bom ſie vweſeliłá w zbáwiéniu twoim.

Głowá moiá. Heb. w PANV. H.

2 Niémáß świetég iáko ieſt PAN: bo niémáß inßégo oprócz ćiebie: y niémáß mocnégo iáko Bóg náß.

3 Nie przyczyniaycie mówić wynioſłych rzeczy/ chłubiąc ſie: niech odſtąpią od vſt wáßych ſtáré: ábowiém Bóg vmiejetnośći PAN ieſt/ á iemu ſie gotują myśli.

Co vmyślił to vczyni.

4 Łuk mocarzów zwyćiężon ieſt/ á nie mocni ſą mocą przepáſáni.

5 Náſyceni piérwéy/ zá chléb ſie náymowáli: á głodni ſą náſyceni/ áż niepłodna porodźiłá wielu/ á która miáłá wiele ſynów/ zemdláłá.

6 PAN vmarza y ożywia/ dowodźi B do piekłá y odwodźi.

7 PAN vbogiégo czyni y z bogaczá/ poniża y podwyßa.

8 Wzbudza z prochu nedznégo: á z gnoiu podnośi vbogiégo: áby śiedźiał z książęty/ á ſtolice chwały trzymał. Abowiém PANSKIE ſą záwiáſy ziemie/ y ná nich świát záłożył.

ábo ſłupy. H.

9 Nogi świetych ſwoich záchowa: á niezbożnicy vmylkną w ciemnośćiách: bo nie w śile ſwoiéy bedźie ſie zmocniał mąż.

10 PANA bác ſie bedą przećiwnicy iego: á nád nimi bedźie grzmiał C w niebie: PAN bedźie ſądźił gránice ziemie/ y da pánowánié królowi ſwemu/

Od PANA ßárći bedą. H.

Chwałe ábo króleſtwo Meſsiaßá.

y wy-

y wywyśßy róg Chrystusá swoiego. 11 A odßedł Elkáná do Rámáthá do domu swego: á dźiećie było sługą przed oczymá PANV przed obliczem Heli kápłaná.

12 Lecz synowie Heli / synowie Beliál / nieznáiący PANA / 13 áni vrzedu kápłáńskiego do ludu: ále ktokolwiek ofiárował ofiáre / przychodźił sługá kápłáński / gdy wrzáło mięso / y máiący widełki o trzech zębách w ręce swoiéy / 14 y wpuszczał ie w kocieł / ábo w kociełek / ábo w gárniec / ábo w pánewkę: y wßytko co widełkámi podnióśł brał sobie kápłan. ták czynili wßystkiému Izráelowi przychodzącym do Silo. 15 Ieszcze niżli łóy palono / przychodźił sługá kápłáński y mawiał ofiáruiącému: Day mi mięsá / że vwárze kápłanowi: bo nie weżmie od ćiebie mięsá wárzonégo / ále surowé. 16 A mówił mu ofiáruiący: Niechay piérwéy spalą łóy według obyczáiu dźiśia / á weź sobie cokolwiek prágnie duszá twoiá. Który odpowiádáiąc mówił mu. Zadną miárą / teraz bowiém daß / ináczéy gwałtem weżmę. 17 A był grzéch bárzo wielki onych sług przed PANEM: iż odtrącáli ludźie od ofiáry PANSKIEY. 18 A Sámuel posługował przed obliczem PANA / chłopiątko przepásáné Ephod lniánym. 19 A mátká iego czyniłá mu máłą sukienkę / którą przynosiłá pewnych dni gdy przychodźiłá z mężem swoim / áby ofiárowáłá ofiáre vroczystą. 20 A błogosłáwił Heli Elkánie y żenie iego / y rzékł mu: Niechći odda PAN nasienie z téy niewiásty / zá pożyczek / którégoś vżyczył PANV. A poßli ná mieysce swoie. 21 Potym náwiedźił PAN Annę / y poczęłá y porodźiłá trzech synów y dwie córce: á Sámuel chłopiątko wsłáwiło sie v PANA. 22 Ale Heli był bárzo stáry / y słyßał wßytko co czynili synowie iego wßytkiému Izráelowi: y iáko sypiáli z niewiástámi które strzegły v drzwi przybytku: 23 Y rzékł im: Czemu czynićie rzeczy tákowé / które ia słyßę / rzeczy bárzo złé / od wßytkiego ludu? 24 Nie czyńćie synowie moi: bo to nie dobra sławá / którą ia słyßę / że przywodźićie lud PANSKI ku przestępstwu. 25 Ieśli zgrzéßy mąż przećiw mężowi / może mu sie Bóg dáć vbłágáć: ále ieśli mąż zgrzéßy przećiw PANV / kto sie zań będźie modlił? A nie słucháli głosu oycá swego: bo ie PAN chćiał pobić. 26 Lecz młodźieniaßek Sámuel postępował / y rósł / y podobał sie ták Pánu iáko y ludźióm. 27 A przyßedł mąż Boży do Heli / y rzékł do niego: To mówi PAN: Zażem sie nie iáwnie obiáwił domowi oycá twego / gdy byli w Aegypćie w domu Pharáonowym? 28 A obrałem go ze wßech pokoleni Izráelowych sobie zá kápłaná / żeby wstępował do ołtarzá mego / y áby mi zápalał kádźidło / á nośił Ephod przedemną: y dałem domowi oycá twego wßytkie ofiáry synów Izráelowych. 29 Przeczżeśćie nogą odepchnęli ofiáry moie / y dáry moie / którém roskazał áby ofiárowáné były w kośćiele: á wieceyeś vczćił syny swoie niżli mnie / ábyśćie iedli piérwoćiny wßytkich ofiar ludu mo- iego Izráelskiego? 30 Przetóż mówi PAN Bóg Izráelów: Mówiąc rzékłem / żeby dóm twóy / y dóm oycá twego służył przed oczymá moimi áż ná wieki. Ale teraz mówi PAN: Niech to dáleko będźie odemnie / ále ktokolwiek mię wielbić będźie / wielbić go będę: á którzy mną gárdzą / będą zecni. 31 Oto dni przychodzą: y odetnę rámię twoie / y rámię domu oycá twe[go] / iż nie będźie stárcá w domu twoim. 32 A będźieß pátrzyć ná przećiwniká twego w kośćiele / we wßem sczęśćiu Izráelowym: y nie będźie stárcá w domu twoim po wßytkie dni. 33 Wßákże nie wykorzenię do końcá męża z ćiebie od ołtarzá mego: ále áby vstáły oczy twoie / y schłá duszá twoiá: á wielka część domu twego zemrze / gdy do lat mężkich przyidźie. 34 A toć będźie ná znák / co przyidźie ná dwu synów twoich / Ophni y Phinees: Dniá iednégo obádwá vmrą. 35 A wzbudzę sobie kápłaná wiernégo / który według sercá mego y według duße moiéy czynić będźie: y zbuduie mu dóm wierny / y będźie chodźił przed pomázáńcem moim po wßytkie dni. 36 A przyidźie do tego / że ktokolwiek pozostánie w domu twym / przyidźie áby sie zań modlono / á żeby ofiárował pieniądz srébrny /

Grzéch synów Heli.

Sámuel służy przed Pánem.

ná káżdy rok H.

Anná zrodźiłá trzech synów y trzy córki.

które sie schadzáły do H. modląc sie.

Heli karze syny łáskáwie.

Bogu. H.

Heli skárány dla folgowánia synóm.

podeptáli.

Vmyśliłem był.

Godność kápłáństwá na wyższego.

Kápłaná nawyższego.

To sie wypełniło 3. Król: 2. z rzućiwßy Abiatará z kápłáństwá, który był z rodu Heli y Ithámár syná Aaronowégo á wźiąwßy ná to mieysce Sádochá który był z rodu Eleázárá brátá Ithámár.

Sádoch kápłan wierny czásu Sálomoná

mocny, státeczny. H.

Kłániáiąc sie mu dla pieniądzá srébrnégo y dla bochenká chlebá. H.

y bochenek chlebá / y rzekł: Przypuść mię proszę do iedney części kapłańskiey / ábych iadł sztukę chlebá.

ábych mógł żyć.

ROZDZ. III.

1 A ecz młodzieniaszek Samuel służył PANU przed Heli / á słowo PANSKIE było drogie w one dni / nie było widzenia iáwnego. 2 Stáło się tedy dniá niektórego / Heli leżał ná mieyscu swoim / á oczy iego záćmiły się były / y nie mógł widzieć. 3 Niż lámpá Boża byłá zágászona / Sámuel spał w kościele PANSKIM / gdzie byłá skrzyniá Boża. 4 Y záwołał PAN Sámuelá. Który odpowiádáiąc rzekł: Owom ia. 5 Y bieżał do Heli / y rzekł: Owom ia: boś mię wołał. Który rzekł: Nie wołałem: wróć się / á śpi. Y poszedł / á spał. 6 B Y przydał PAN znowu záwołáć Sámuelá. A Sámuel wstawszy szedł do Heli / y rzekł: Owom ia: boś mię wołał. Który odpowiedział: Nie wołałem cię synu mój: wróć się / á śpi. 7 A Sámuel iescze nie znał PANA / áni mu byłá obiáwiona mowá PANSKA. 8 Y przydał PAN / y záwołał iescze Samuelá trzeci kroć. Który wstawszy szedł do Heli / y rzekł: Owom ia / boś mię wołał. Dorozumiał się tedy Heli iż PAN wołał młodzieńcá: 9 y rzekł do Sámuelá: Idź á śpi: á ieśli cię potym záwoła / rzeczesz: Mów PANIE / bo słucha sługá twóy. Y szedł Sámuel / á spał ná mieyscu swoim. 10 Y przyszedł PAN / y stánął: y záwołał / iáko był záwołał powtóre: Sámuel / Sámuel. Y rzekł Sámuel: Mów Pánie / bo słucha sługá twóy. 11 C Y rzekł PAN do Sámuelá: Oto ia czynię słowo w Izráelu / które ktokolwiek vsłyszy / zábrzmią obie vszy iego. 12 Dniá onego wzbudzę przeciw Heli wszytko com mówił ná dóm iego: pocznę y wykonam: 13 Bom mu opowiedział żem miał sądzić dóm iego ná wieki / dla nieprawości / przeto iż wiedział że nieprzystoynie czynili synowie iego / á nie karał ich. 14 Y dla tego przysiągłem domowi Heli / że się nie oczyści nieprawość domu iego ofiárámi y dárámi áż ná wieki. 15 Y spał Sámuel áż do zárania / y otworzył drzwi domu PANSKIEGO. A Sámuel bał się oznaymić widzenia Heli. 16 Wezwał tedy Heli Sámuelá / y rzekł: Sámuelu synu mój? Który odpowiedáiąc rzekł: Owom ia. 17 Y zopytał go: Co iest zá mowá którą mówił Pan do ciebie? Proszę cię nie tay przedemną. D toć niechay Bóg vczyni / y toć niech przyczyni / ieśli zátáisz przedemną mowę ze wszytkich słów które ć są rzeczone. 18 Oznaymił mu tedy Sámuel wszytkie mowy / y nie zátáił przed nim. A on odpowiedział: PAN ci iest: co dobre iest w oczách iego / niechay czyni. 19 Ale Sámuel rósł / á PAN był z nim / y nie vpádło ze wszytkich słów iego ná ziemię. 20 Y poznał wszytek Izráel od Dán áż do Bersábee / że Sámuel był wierny prorok PANSKI. 21 Y przydał PAN że się vkazał w Silo / bo się był obiáwił PAN Sámuelowi w Silo według słowá PANSKIEGO. Y ziściła się mowá Sámuelowá wszemu Izráelowi.

Bóg po trzy kroć woła Sámuelá.
rzadko z kim Pan mawiał.
To iest, ráno bo záwżdy przez cáłą noc gorzáłá lámpá áż do zaránku.
Heli vczy Sámuelá co miał odpowiedzieć Panu wołáiącemu
H.
Bóg przepowiádá káránie Heli zá grzechy synów.
pokáráć.
H.
Iest to sposób przysięgi w piśmie zwyczáyny, bo niewymawiáiąc przeklectwá ták mówili, iáko by rzekł niechay cię Bóg skárze ábo niech mię nieszczęście potka.
Iego przepowiedzenie nie było próżne.
przez słowo Páńskie. H.
Było. H.

ROZDZ. IIII.

1 A Y stáło się w one dni / zebráli się Philisthynowie ná woynę: y wyszedł Izráel przeciwko Philisthynom ku bitwie / y położył się obozem v Kámieniá pomocy. A Philisthynowie przyciągnęli do Aphek. 2 y zszykowáli woysko przeciw Izráelowi. A potkawszy się tył podał Izráel Philistynowi / y pobito w onym potkániu wszędzie po polách / iáko cztéry tysiące mężów. 3 Y wrócił się lud do obozu: y rzekli stárszy z Izráel: Przecz nas dziś PAN poráźił przed Philisthyny? Przynieśmy do siebie z Silo skrzynię przymierza PANSKIEGO / á niech przydzie miedzy nas / że nas wybáwi z ręki nieprzyiaciół

H.
Woyná z Philistiny

Przyniesiona skrzynię do obozu.

4 przyiaciół nászych. ⁴ Posłał tedy lud do Silo / y wźięli ztámtąd skrzynię przymierza PANA zastępów śiedzącego ná Cherubinách: á byli dwá synowie Heli z skrzynią przymierza Bożego / Ophni y Phinees. 5 ⁵ A gdy przyszłá skrzyniá przymierza PANSKIEGO do obozu / krzyczał wszytek Izráel głosem wielkim / y rozlégáło sie po ziemi. 6 ⁶ A vsłyszeli Philisthynowie głos wołánia / y rzekli: Co to zá głos krzyku wielkiego w obozie Hebreyskim? y dowiedźieli sie że skrzyniá PANSKA przyszłá do obozu. 7 ⁷ A zlękli sie Philisthynowie / rzekąc: Przyszedł Bóg do obozu. A wzdycháli / mówiąc: 8 ⁸ Biádaż nam: bo nie byłá táka rádość wczorá y dźiś trzeći dźień. Biádá nam. Kto nas wybáwi z ręki tych bogów ⁺ wysokich? Ci są bogowie / którzy porázili Egypt wszelką plagą / ná puszczy. 9 ⁹ Vmacniaycie sie / á bądźcie mężámi Philisthynowie: ábyśćie nie służyli Hebreyczykom / iáko y oni wam służyli: Vmacniaycie sie / á biycie sie. 10 ¹⁰ Zwiedli tedy bitwę Philisthynowie / y porázon Izráel / y vćiekł káżdy do namiotu swego: y byłá porażká bárzo wielka: y poległo z Izráelá trzydźieśći tysięcy pieszych. 11 ¹¹ A skrzynię Bożą wźięto: y dwá synowie Heli vmárli / Ophni y Phinees. 12 ¹² A bieżąc mąż z Beniámin z woyská / przyszedł do Silo w on dźień / rozdárszy száte / á prochem głowę posypawszy. 13 ¹³ A gdy on przyszedł / Heli śiedźiał ná stołku pátrząc ku drodze. Bo sie serce iego lękáło o skrzynię Bożą. A on mąż skoro wszedł powiedźiał miástu: y płákáło wszytko miásto. 14 ¹⁴ A vsłyszał Heli głos wołánia / y rzekł: Co to zá głos téy trwogi? A on pośpieszył sie y przyszedł / y oznaymił Heli. 15 ¹⁵ Lecz Heli iuż miał dźiewiećdźieśiąt y ośm lat / y oczy iego záćmiły sie były / y nie mógł doyźrzeć. 16 ¹⁶ A rzekł do Heli: Jam iest którym przyszedł z bitwy / y iam którym dźiś vćiekł z woyská. Któremu on rzekł: Cóż sie stáło synu móy? 17 ¹⁷ Odpowiádáiąc on który oznaymiał: Vćiekł / prży / Izráel przed Philisthynmi / y stał sie wielki vpadek w ludu / nád to y dwá synowie twoi vmárli / Ophni y Phinees / y skrzyniá Boża wźięta iest. 18 ¹⁸ A gdy on pomienił skrzynię Bożą / spadł z stołká názad v drzwi / y złamawszy szyię vmárł. Bo był człowiek stáry y letni: á on sądźił Izráelá czterdźieśći lat. 19 ¹⁹ A niewiastká iego / żoná Phineesá byłá brzemienną y bliská porodzenia: y vsłyszawszy nowinę / że wźięta skrzyniá Boża / á iż vmárł świekier iéy / y mąż iéy / náchyliłá sie y porodźiłá: bo przypádły ná nię bóle nagłe. 20 ²⁰ A w sámym momenćie śmierći iéy / rzekły które stały około niéy: Nie bóy sie / boś vrodźiłá syná. Która nieodpowiedźiáłá im / áni obaczyłá. 21 ²¹ A názwáłá dźiećię Ichábod / mówiąc: Odieta iest chwałá od Izráelá / bo wźięta iest skrzyniá Boża / y dla świekrá swego / y dla mężá swego: 22 ²² y rzekłá: Odieta iest chwałá od Izráelá / dla tego że wźięta iest skrzyniá Boża.

⁺ mocnych. H.

Porażono Izráelá.

Skrzynię Bożą wźięto.

Heli złamawszy szyię vmárł.

Ichábod, to iest, niemász chwały ábo gdźież iest chwałá?

ROZDZ. V.

Dagon Philistyński Bałwan przed skrzynią Bożą vpada.

1 A Lecz Philistynowie wźięli skrzynię Bożą / y zánieśli ią od kámieniá pomocy do Azotu. 2 ² A Philistinowie wźięli skrzynię Bożą / y wnieśli ią do Zboru Dagon / y postáwili ią podle Dagoná. 3 ³ A gdy ná świtániu wstáli Azotczánie názáiutrz / oto Dagon leżał twarzą ná ziemi przed skrzynią PANSKĄ / y podnieśli Dagoná y postáwili go zás ná mieyscе iego. 4 ⁴ A zásie ráno názáiutrz wstawszy nálezli Dagoná leżącego twarzą swą ná ziemi przed skrzynią PANSKĄ: á głowá Dágonowá / y obie dłoni rąk iego vćięte były ná progu: 5 B ⁵ á Dagoná sámego tułów został / á był ná swym mieyscu. Dla téy przyczyny ofiárownicy Dagon / y wszyscy którzy w chodzą do Zboru iego / nie depcą ná próg Dagon w Azoćie / áż do dniá dźisieyszego. 6 ⁶ Lecz ręká PANSKA obćiążyłá sie nád Azotczykámi y gubił ie: y záráził ná táiemnym mieyscu zádnice Azotá y gránice iego. ⁺ A wykipiáły wśi y polá w pośrzodku onéy kráiny / y národźiło sie myszy / y stá-

Dla skrzynie Bożey Philistinowie plagą ná zádnicách pokarani. ⁺ H.

ło sie

ło sie wielkie zámieszánie śmierći wielkiey w mieśćie. 7 A widząc mężowie Azotczykowie tákową plagę / rzekli: Niech nie mieszka v nas skrzyniá Bogá Izráelskiego: bo twárda iest ręká iego ná nas / y ná Dagoná Bogá nászego. 8 A postáwszy zebráli wszytkie kśiążętá Philistyńskie do siebie / y rzekli: Co mamy czynić z skrzynią Bogá Izráelowego? [f] A odpowiedzieli Getheyczykowie. Niech obwożą w koło' skrzynię Bogá Izráelskiego. [h] A obwozili wkoło' skrzynię BOgá Izráelskiego. 9 A gdy ią oni obwozili: sstáwáłá sie ręká PANSKA w káżdym mieśćie porážki bárzo wielkiey / y záráżáłá męże káżdégo miástá / od máłégo áż do większégo / [h] y gniły wychodzące zádnice ielitá ich' [p] A nárádzili sie Geteyczycy y poczynili sobie siedzenia skórzáne'. 10 Posłáli tedy skrzynię Bożą do Akkároná. A gdy przyszłá skrzyniá Boża do Akkáron / záwołáli Akkáronczycy / mówiąc: Przywieźli do nas skrzynię Bogá Izráelskiego / áby nas pobiłá y lud nász. 11 Posłáli tedy y zebráli wszystkie Kśiążętá Philistyńskie: którzy rzekli: Puśćcie skrzynię Bogá Izráelowego / á niech sie wróci ná mieysce swoie / á niechay nas nie zábiia y z ludem nászym. 12 Bo był strách śmierći w káżdym mieśćie / y bárzo ćiężka ręká Boża. mężowie też którzy nie pomárli / záráżeni bywáli ná táiemnym mieyscu zádnice: y wstępował krzyk káżdégo miástá do niebá.

[f] Y odpowiedzieli do Gethá niech prowádzą. H.
[h] Y prowádzili. H.
[h] Y mieli táiemné wrzody zadnicé. H.
[p] H.

ROZDZ. VI.

Philistinowie rádzą sie co mieli czynić z skrzynią Bożą.

Wná tedy skrzyniá PANSKA w ziemi Philistińskiey siedm Mieśiecy. 2 A przyzwáli Philistynowie ofiárowników y wieszczków / mówiąc: Co vczynimy z skrzynią PANSKA? Vkażcie nam iáko ią odesłáć mamy ná mieysce iey. 3 Którzy powiedzieli: Jeśli odsyłácie skrzynię Bogá Izráelowego / nie odsyłaycieś iey próżney / ále coście winni / oddaycie iey zá grzéch / á tedy będziecie vzdrowieni: y dowiecie sie [f] przecz nie odstępuie ręká iego od was. 4 Którzy rzekli: A cóż iest co iey zá występek oddáć mamy? A odpowiedzieli oni. 5 Według liczby [h] powiátów' Philistińskich / pięć zádnic złotych spráwcie / y pięć myszy złotych: bo iedná plagá byłá ná was wszystkie y ná Kśiążętá wásze. A vczyńcie podobieństwá zádnic wászych y podobieństwá myszy które pokaziły ziemię wászę / y daćie Bogu Izráelowému chwałę: áza snać odeymie ręke swoie od was / y od bogów wászych / y od ziemie wászey. 6 Czemu ociążaćie sercá wásze / iáko ociążał Aegypt y Pháráo serce swoie? Aza nie potym iáko skárány iest / dopiero wypuśćił ie / y wyszli? 7 Teraz tedy porwićie y vczyńcie wóz ieden nowy: á dwie krówie oćielone / ná które nie kłádziono iárzmá / záprzężcie do wozá / á ćieletá ich pozáwieraycie domá. 8 A weźmiećie skrzynię PANSKĄ y wstáwićie ná wóz / y sztuki złote / któréśćie mu oddáli zá grzéch / wkłádźiećie w skrzynkę ná boku iey: á puśććie ią że póydźie. 9 A pátrzyć będźiećie: á ieśli drogą gránic swych póydźie ku Bethsames: on nam to wielkie złe vczynił: lecz ieśli nie / poznamy że nie iego ręká dotknęłá nas / ále sie z przygody sstáło. 10 Vczynili tedy tym sposobem: á wziąwszy dwie krówie które kármiły ćieletá / záprzęgli ie w wóz / á ćieletá ich zámknęli domá. 11 A wstáwili skrzynię Bożą [p] ná wóz / y skrzynkę która miáłá myszy złote / y [h] podobieństwá' zádnic. 12 Poszły tedy krówy prosto drogą która bieży ku Bethsames / á szły iedną drogą / bieżąc á rycząc / á nie zstąpiły áni w práwo áni w lewo: lecz y Kśiążętá Philistyńskie szły zá nimi áż do gránic Bethsames. 13 A Bethsámczycy żęli pszenicę ná dolinie: á podniózszy oczy swé vyrzeli skrzynię / y vrádowáli sie vyrzawszy. 14 A wóz przyszedł ná pole Jozuégo Bethsámity / y tám stánął. A kámień tám był wielki: y zrąbáli drwá wozu y włożyli krowy ná nie cáłopalenie PANU. 15 A Lewitowie zstáwili skrzynię Bożą / y skrzynkę która byłá przy niey / w którey były

[f] przecz was Pan trapić nie przestawa.
[h] Kśiążąt. H.
Krowy od wozą skrzynię.
[p] PANSKą. H.
[h] Obrázy. H.
Bethsámitowie wzięli skrzynię Bożą.

ſztuki złote / y poſtáwili ná kámieniu wielkim. A mężowie Bethſámitowie ofiárowáli cáłopalenie / y ofiárowáli ofiáry PANU dniá onego. A pięć Kśiążąt Philiſtyńſkich pátrzyli y wrócili ſie do Akkaron tego dniá. A te ſą zádnice złote / ktore oddáli Philiſtynowie zá grzech PANU: Azot iedne / Gázá iedne / Aſzkálon iedne / Geth iedne / Akkáron iedne: A myſzy złote według liczby miaſt Philiſtyńſkich piąci powiátow / od miáſtá murowánego / áż do wśi ktora bez muru byłá / y áż do Abel wielkiego / ná ktorym położyli ſkrzynię PANSKĄ / ktora byłá áż do onego dniá ná polu Jozuego Bethſámczyká. A pobił z mężow Bethſámitczykow / przeto że widzieli ſkrzynię PANSKĄ: y pobił z ludu śiedmdześiąt mężow / y piećdześiąt tyśiecy poſpolſtwá / y płákał lud dla tego / że PAN poráźił poſpolſtwo porażką wielką. A rzekli mężowie Bethſámitczykow: Ktoż śie będzie mogł oſtáć przed oczymá PANA Bogá świętego tego? A do kogoż poydźie od nas? y poſłáli poſły do obywátelow Káriáthiárim mowiąc: Odwiedli Philiſtinowie ſkrzynię PANSKĄ / zſtąpćie á odwieźćie ią do śiebie.

Kśiążąt. H. (kámienia) płáczu wielkiego.

ROZDZ. VII.

Skrzynię odwożą do Abinádábá.

Wyſzli tedy mężowie Káriáthiárim / y odwieźli ſkrzynię PANSKĄ / y wnieśli ią do domu Abinádáb w Gábáá: á Eleázárá ſyná iego poświęćili áby ſtrzegł ſkrzynię PANSKĄ. A ſtáło śie od ktorego dniá byłá ſkrzynia PANSKA w Káriáthiárim / minęło dni wiele (bo iuż był rok dwudźieſty) y odpoczynął wſzyſtek dom Jzráelow zá PANEM. Rzekł tedy Sámuel do wſzyſtkiego domu Jzráelowego mowiąc: Jeſli śie ze wſzytkiego sercá wáſzego náwrácaćie do PANA: wyrzuććieſz bogi cudze z pośrzodku was / Báálim y Aſtároth: á przygotuyćie sercá wáſze PANU / á ſłużćie iemu ſámemu / á wyrwie was z ręki Philiſtynow. Odrzućili tedy ſynowie Jzráelowi Báálim y Aſtároth / y ſłużyli PANU ſámemu. A rzekł Sámuel: Zgromadźćie wſzytkiego Jzráelá do Máſphát / że śie będę modlił zá was do PANA. A zeſzli śie do Máſpháth / y czérpáli wodę y wylewáli przed oczymá PANSKIMI / y pośćili dniá onego / y mowili tám: Zgrzeſzyliſmy PANU. A ſądźił Sámuel ſyny Jzráelowe w Máſpháth. A vſłyſzeli Philiſtynowie że śie zgromádźili ſynowie Jzráelowi w Máſpháth / y przyiácháły Kśiążętá Philiſtyńſkie do Jzráelá. Co gdy vſłyſzeli ſynowie Jzráelowi / zlękli śie przed Philiſtynámi. A rzekli do Sámuelá: Nie przeſtáway zá námi wołáć do PANA Bogá náſzego / áby nas wybáwił z ręki Philiſtynow. A wźiął Sámuel iágnię ſſące iedno / y ofiárował ie cáłopalenie zupełne PANU: A wołał Sámuel do PANA zá Jzráelem / y wyſłuchał go PAN. A ſtáło śie / gdy Sámuel ofiárował cáłopalenie / że Philiſtynowie potkáli śie z Jzráelem: y zágrzmiał PAN grzmotem wielkim dniá onego nád Philiſtynámi / y przeſtráſzył ie / y porążeni ſą od oblicza Jzráel. A wyſzedſzy mężowie Jzráelowi z Máſpháth / gonili Philiſtyny / y bili ie áż do mieyſcá ktore było pod Bethchár. Wźiął tedy Sámuel kámień iedén / y poſtáwił ji miedzy Máſpháth / á miedzy Sen / y názwał imię mieyſcá onego kámień pomocy. A rzekł: Aż póty pomágał nam PAN. A vniżeni ſą Philiſtynowie / áni przydáli więcey żeby przyieżdżáli ná gránice Jzráelſkie: A ſtáłá śie ręká PANSKA ná Philiſtyny po wſzyſtkie dni Sámuelowe. A przywrócone ſą miáſtá Jzráelowi / ktore byli wźięli Philiſtynowie od Jzráelá od Akkáron / áż do Geth / y do gránice ich: y wyſwobodźił Jzráel z ręki Philiſtynow / y był pokoy miedzy Jzráelem y Amorrheyczykiem. A ſądźił też Sámuel Jzráelá po wſzyſtkie dni żywotá ſwego: y chodźił ná káżdy rok / obchodząc Bethel y Gálgálá y Máſphát / y ſądźił Jzráelá ná pomienionych mieyſcách. A wracał śie do Rámáthá: bo tám był dom iego / y tám ſądźił Jzráelá: zbudował też tám ołtarz PANU.

począł śie náwrácáć do PANA.

Deu: 6 c 13. Matt: 4 b 11.

Ná znák pokuty: iákoby rzekli, ták zgińmy, iáko tá wodá, iesli przymierze Boże zgwałćimy.

Philiſtynowie walcżą ná Jzráelá.

Sámuel modli śie zá Jzráelá.

Roſproſzył. H.

Ec: 46 d 21.

Philiſtinowie porążeni ſą modlitwą Sámuelá.

ROZDZ. VIII.

Dla złégo rzadu synów Sámuelowych lud chce mieć królá.

1 Dostáło sie/ gdy sie zstárzał Sámuel/ postánowił syny swé sędźiámi nád Izráelem. 2 A imie syná iego pierworodnégo było Ioél: á imie wtórégo Abia/ sędziów w Bersábee. 3 A nie chodźili synowie iego drógámi iego: ále sie vdáli zá łákomstwem/ y bráli dáry/ y sąd wywrácáli. 4 Przeto zebrawszy sie wszyscy stárszy Izráelowi/ przyszli do Sámuelá do Rámáthá. 5 Y rzekli mu: Otoś sie ty zstárzał/ á synowie twoi nie chodzą drógámi twoimi: postánów nam królá/ áby nas sądźił/ iáko y wszytkie narody máią. 6 Nie podobáłá sie mowá w oczách Sámuelá/ przeto że mówili: Day nam królá/ áby nas sądźił. Y modlił sie Sámuel do PANA. 7 Y rzekł PAN do Sámuelá: Słuchay głosu ludu we wszytkim o coć mówią: boć nie ciebie odrzucili/ ále mnie/ żebych nie królowáł nád nimi. 8 Według wszytkich vczynków swych/ które czynili od dniá którégóm ie wywiódł z Aegyptu/ áż do dniá tego: iáko mnie opuszczáli/ y służyli bogóm cudzym/ tákżeć y tobie czynią. 9 Teraz tedy słuchay głosu ich: áwszákże oświadcz sie przed nimi/ á opowiedz im práwo królá który ma królowáć nád nimi. 10 Rzekł tedy Sámuel wszytkie słowá PANSKIE do ludu/ który był prosił królá v niego/ 11 y rzekł:

°Ose: 13 c 10
w Dź: 3 c 21

Bóg pozwala królá Zydóm.

To będźie práwo królá który ma pánowáć nád wámi: Syny wásze bráć będźie/ y postáwi ie ná wozijech swych/ y vczyni sobie iezdné/ y którzy máią biegáć przed poczwornémi iego/ 12 y poczyni sobie tysiączniki/ y setniki/ y oracze ról swoich/ y żeńce zboża/ y rzemieślniki zbróy y wozów swoich. 13 Córki też wásze vczyni sobie áptékárki/ y w kuchárki/ y piekárki. 14 Polá też wásze y winnice y oliwnice co nalepsze weźmie/ y rozda sługóm swoim. 15 Ale y ze zboża wászego/ y z dochodów winnic dźieśięcinę bráć będźie/ áby dał rzezáńcóm y służebnikóm swoim: 16 sługi tákież wásze y służebnice/ y młodźieńce co lepsze/ y osły bráć będźie/ y obróci ná robotę swoie. 17 Z trzód też wászych będźie brał dźieśięcinę/ á wy będźiećie mu niewolnikámi. 18 Y będźiećie wołáć w on dźień przed obliczem królá wászego/ którégośćie sobie obráli: á nie wysłucha was PAN dniá onégo/ ˣżeśćie sobie prośili królá'. 19 A niechćiał lud vsłucháć głosu Sámuelowégo/ ále rzekli: Inaczéy nic: Król bowiém będźie nád námi. 20 A my też będźiemy iáko wszytkie narody: á będźie nas król nász sądźił/ y będźie wychodźił przed námi/ y będźie wiódł woyny násze ˣzá nas'. 21 Y słuchał Sámuel wszytkich słów ludu/ y mówił ie w vszách PANSKICH. 22 Y rzekł PAN do Sámuelá: Słuchay głosu ich/ á postánów nád nimi królá. Y rzekł Sámuel do mężów Izráelskich: Niech idźie kóżdy do miástá swego.

Práwo królom swyczáyné.

ˣH.

ˣH.

7 *Boć nie ciebie odrzucili, ále mnie, ábym nie królowáł nád nimi.*] Nie żeby zła rzecz byłá mieć królá/ ále dla tego to gáni/ iż Zydowie chćieli koniecznie mieć człowieká królá/ gdyż ná on czás/ sam Bóg był ich królem. Masz o tym Exod: 19. gdźie on lud zowie swoim królestwem kápłáńskim/ nie dla czego inszégo/ iedno iż sam Bóg nád nimi królowáł/ y miał swoie kápłany/ którzy ie według zakonu iego rządźili: Bo kápłani naprzód mężobóystwo sądźili/ Deut: 17. y woyny nie záczynáli/ áż pierwéy spytáli sie Páná Bogá przez kápłany. Ani wódzá sobie ábo Hetmáná nieobieráli/ iedno którégo sam Bóg przez kápłany náznáczył. Ios: 1. Náostátek y łupy woienné według rády kápłáńskiéy dźielili/ y dźieśięciny z nich oddawáli. A iż sie z tákiego rządu zdźieráli Zydowie/ dla tego wielce zgrzészyli/ iáko im to pokázuie Sámuel niżéy 12. ver. 19. Y choćiać Bóg zezwolił ná ich vporné żądánie dáiąc im królá/ wszákże przedśie chcąc/ áby y królowie kápłanóm poddáni byli/ postánowił áby król był pomázány od kápłaná ná królestwo/ áni był żáden królem/ áż pierwéy był pomázány od kápłaná. Nádto kiedy Saul król pierwszy/ vczynił przećiw roskazániu Sámuelá kápłaná nawysszégo/ opowiedźiał mu że miało bydź odięté królestwo od domu iego: ták chćiał Bóg áby król kápłaná słuchał.

ROZDZ. IX.

Saul ſzuka oślic oycá ſwégo.

1 A Był mąż z pokolenia Beniáminowég imieniem Cis ſyn Abiel / ſyná Seror / ſyná Bechoráth / ſyná Aphia / ſyná mężá Jemini / siłą duży. 2 ¶ A miał ſyná imieniem Saulá / wybornégo y dobrégo : y nie było mężá z ſynów Jzráelowych lepſzégo náden / od rámieniá y wysſzéy był wyſzſzy niż wſzytek lud. 3 ¶ A zginęły były oslice Cis oycá Saul : y rzékł Cis do Saulá ſyná ſwego: Weźmi zſobą iednégo z ſłużebników / á wſtawſzy idź y ſzukay oślic. 4 Którzy gdy przeſzli przez góre Ephraim / ¶ y przez ziemię Sáliſá / á nie náleźli / przeſzli też przez ziemię Sálim / á nie było ich : álić y przez ziemię Jeminégo / y nie náleźli. 5 ¶ A gdy przyſzli do ziemie Suph / rzékł Saul do ſługi który był z nim : Pódź á wróćmy ſie / by ſnadź oćiec móy nie zániechał oślic / á o nas ſie nie fráſowáł. 6 ¶ Który mu rzekł: Oto ieſt mąż Boży / w tym mieśćie / człowiek zacny : wſzytko co on mówi / bez wątpliwości ſie sſtawa. teraz tedy pódźmy tám / owa nam powié ᶻo dródze náſzéy dla któréyeſmy przyſzli.

ᶻ ábo drogę náſzę którą iść mamy. H.

7 ¶ Y rzékł Saul do ſługi ſwego : Oto póydziemy : Cóż poniesiemy do B mężá Bożégo ? chlebá nie sſtáło w táiſtrách náſzych : á podárku niemamy / którybyſmy dáli człowiekowi Bożému / áni czego inſzégo. 8 ¶ Sługá zás odpowiedział Saulowi / y rzékł : Oto ſie nálázłá w ręce moiéy czwarta część ſykla ſrébrnégo / daymy człowiekowi Bożému / áby nam oznaymił drógę náſzę. 9 ¶ (Przed tym w Jzráelu ták mawiał káżdy który ſzedł rádzić ſie Bogá : Przydźcie / á póydziem do Widzącégo. Którégo bowiém dziś prorokiem zowią / przed tym zwano Widzącym.) 10 ¶ Y rzékł Saul do ſługi ſwego : Bárzo dobra mowá twoiá / pódź / idźwá. Y poſzli do miáſtá / w którym był mąż Boży. 11 ¶ A gdy wſtępowáli ná górę miáſtá / náleźli dziéwki wychodzące ná czérpánié wody / y rzekli im : A ieſt tu Widzący ? 12 ¶ Któré odpowiádáiąc rzekły im : Tu ieſt : oto przed tobą / ſpieſz ſie teraz : bo dziś przyſzedł do miáſtá / dziś bowiém 13 ieſt ᵛofiárá ludu ná wyżynie. ¶ Wſzedſzy do miáſtá / wnet go záſtániećie piérwéy niż póydzie ieść ná wyżynę : lud bowiém ieść nie będzie áż on przydzie : ponieważ on błogosłáwi ofierze / á zátym iedzą ći którzy ſą wezwáni. A ták teraz wſtąpćie / bo go dziś 14 naydziećie. ¶ Y wſtąpili do miáſtá. A C gdy oni chodźili w pośrzodku miáſtá / vkazał ſie Sámuel wychodząc przećiwko im / áby wſtąpił ná wyżynę. 15 ¶ A PAN obiáwił był vcho Sámuelowe dzień przed tym / niźli Saul 16 przyſzedł / rzekąc: ¶ O téyże godźinie / o któréy teraz ieſt / iutro poſlę do ciebie mężá z ziemie Beniámin / y pomáżeſz go zá wódzá nád ludem moim Jzráelſkim : y wybáwi lud móy z ręki Philiſtynów / bom weyzrzał ná lud móy : przyſzło bowiém wołánié ich do mnie. 17 ¶ A gdy Sámuel weyzrzał ná Saulá / rzékł mu PAN : Oto mąż o którymemći powiedał / ten będzie pánował nád ludem moim. 18 ¶ Y przyſtąpił Saul do Sámuelá wpośrzodku brámy / y rzékł : Vkaż mi / proſzę / gdzie 19 ieſt dóm Widzącégo. ¶ Y odpowiedział Sámuel Saulowi / mówiąc : Jam ieſt widzący / idź przedemną ná wyżynę / ábyśćie iedli zemną dźiśia / á ráno ćię odpráwię : y wſzytko co ieſt 20 w ſercu twoim / oznaymię tobie. ¶ A o oſlice któréś dziś trzeći dzień ſtráćił / nie fráſuy ſie / bo ſie nálázły. A czyież będą co nalepſzé rzeczy Jzráelowé ? Jzali nie twoie / y wſzytkiégo domu oycá twego ? 21 A odpowiedáiąc Saul rzékł: Azam ia nie ieſt ᵛſyn Jemini / z namnieyſzégo pokolenia Jzráelowégo / á ród móy napodleyſzy miedzy wſzytkimi domy pokolenia Beniámin ? Przéczże tedy rzékłeś mi 22 tę mowę ? ¶ Wźiąwſzy tedy Sámuel Saulá y ſługę iego / wwiódł ie ná D ſále / y dał im mieyſce ná przodku tych którzy byli wezwáni : bo ich było o 23 trzydźieśći mężów. ¶ Y rzékł Sámuel kuchárzowi : Day ſztukę którąmći dał y roſkazał / żebyś odłożył oſobno 24 v siebie. ¶ Y podnióſł kucharz ᶻłopátkę ᕀy położył przed Saulem. Y rzékł Sámuel : Oto co zoſtáło / weźmi przed ſię / á iedź : bo vmyślnie dla cie-

ᵛ ábo vczta.

Bóg obiáwił Sámuelowi, áby pomázał Saulá ná króleſtwo. w Dźie: 13. c 21.

Sámuel duchem Bożym poznał Saulá.

ᵛ Beniáminczyk.

Sámuel częſtuie Saulá.

ᶻ ábo moſtek. ᕀ y co było ná niéy. H.

bie schowano / kiedym wezwał ludu. Y iadł Saul z Sámuelem dniá oné- go. 25 Y zeszli z wyżyny do miástá / y mówił z Saulem ná sali: ᵇy posłał Saulowi ná sali / y spał. 26 A gdy ráno wstáli / y iuż dniáło / wezwał Sámuel Saulá ná sali / mówiąc: Wstań / y odpráwię cię / y wstał Saul: y wyszli obá / to iest / on y Sámuel. 27 A gdy schodźili ná końcu miástá / Sámuel rzekł do Saulá: Rzecz słudze że póydźie przed námi / y minie: á ty pozostań troche / żeć opowiém słowo Páńskie.

ᵇ H.

ROZDZ. X.

1 Wziął Sámuel bánkę oliwy / y wylał ná głowe iego / y pocáłował go / y rzekł: Oto cię PAN pomázał zá książę nád dźiedźictwem iego / ᵇy wyzwolisz lud iego z rąk nieprzyiaćioł iego / którzy są około niego. A ten ći znák / że cię Bóg zá książę pomázał. 2 Gdy odéydźiesz dźisia odemnie / naydźiesz dwu mężów v grobu Ráchel / ná granicy Beniámin ᶜw Południe / y rzeką tobie: Nálázły się oślice którycheś chodźił szukáć: á oćiec twóy zániechawszy oślic / trosce się o was / y mówi: Coż vczynię z strony syná mego? 3 A gdy ztámtąd odéydźiesz / y dáléy zaydźiesz / y przyidźiesz ᵈdo debu Thábor / potkáią cię tám trzéy mężowie idący do Bogá do Bethel / ieden niosąc troie koźląt / á drugi trzy bochny chlebá / á iny niosąc flászę winá. 4 A gdy cię pozdrowią / dádząc dwoie chlebá / y weźmiesz z ręki ich. 5 Potym przyidźiesz ná págorek Boży / kedy iest stánowisko Philisthyńskie: á gdy tám wnidźiesz do miástá / potkasz gromáde prorokow zstępuiących z wyżyny / á przed nimi árfá / y beben / y piszczałká / y lutnia / á oni prorokuią. 6 Y przypádnie ná cię Duch PANSKI / y będźiesz prorokował z nimi / y odmienisz się w mężá inného. 7 A ták gdyć się ziszczą te wszytkie znáki: czyń ᵉcokolwiek znaydźie ręká twoiá: bo PAN iest z tobą. 8 Y znidźiesz przedemną do Gálgálu / (bo ia znide do ćiebie) ᶠábyś ofiárował obiáte / y ofiáry zápokoyné: śiedm dni poczekasz áż przyide do ćiebie / y vkażęć co masz czynić. 9 A ták gdy odwróćił rámię swé áby odszedł od Sámuelá / odmienił mu Bóg serce insze / y spełniły się wszytkie znáki dniá onégo. 10 Y przyszli ná págorek przerzéczony / álić oto gromádá proroków przećiwko niemu: y przypadł nań Duch ᵍPáński / y prorokował miedzy nimi. 11 A widząc wszyscy którzy go ználi / wczoráy y dźiś trzeći dźień / że był miedzy prorokámi y prorokował / rzékli ieden do drugiégo: Coż się to stáło synowi Cis? Azaż y Saul miedzy prorokámi? 12 Y odpowiedźiał ieden drugiému / rzékąc: ʰA kto iest oćiec ich? Y ztądże weszło w przypowieść: 13 ⁱAzaż y Saul miedzy proroki? Y przestał prorokowáć / y przyszedł ná wyżyne. 14 Y rzekł stryy Saulów do niego / y do sługi iego: Gdźieśćie chodźili? Oni odpowiedźieli: Szukáć oślic: których gdyśmy nie náleźli / przyszliśmy do Sámuelá: 15 Y rzekł mu stryy iego: Powiedz mi coć mówił Sámuel. 16 A Saul rzekł do stryiá swego: Powiedźiał nam że się nálázły oślice. Lecz o mowie królestwá nie powiedźiał mu / którą mu Sámuel mówił. 17 Potym zezwał Sámuel lud do PANA w Másphá: 18 Y rzekł do synów Izráelowych: To mówi PAN Bóg Izráelów: Jam wywiódł Izráelá z Aegyptu / y wyrwałem was z ręki Aegyptiánów / y z ręki wszytkich królów / którzy was trapili. 19 A wyśćie dźiś porzućili Bogá wászego / który sam wybáwił was ze wszego złego / y z vćisków wászych: y rzekliśćie: ᵏInácżéy nic / ále królá postánów nád námi. Teraz tedy stańćie przed PANEM według pokoleni wászych / y wedle domów. 20 Y przywiódł Sámuel wszytkie pokolenia Izráel / y padł lós pokolenia Beniámin. 21 Y przywiódł pokolenie Beniámin / y rody iego / y padł ród Metriego / y przyszedł áż do Saulá syná Cis: szukáli go tedy / y nie náleźiono go. 22 Y rádźili się potym PANA ieśli miał tám przyśdź. A PAN odpowiedźiał:

Oto się

Marginalia: Saul ná królestwo pomázány. — ᵇ H. — ᶜ w Zelżie: H — ᵈ ná pole. H. — ᵉ Coć do rąk przydźie. Heb — ᶠ abych. H. — Serce Saulowe Bóg odmienił gdy iest ná królestwo od proroká pomázány. — ᵍ Boży. H. — Saul prorokuie. — ʰ A kto rodźi Proroki, ázá nie Bóg. Przypowieść. — ⁱ Niż. 19 d24 — Sámuel strofuie lud proszący o królá — ᵏ wyż. 8. d19. — Królestwo Saulowé lósem potwierdzoné.

Section letters: A, B, C, D.

23 Oto sie skrył ᵃdomá. ᵛ Bieżeli tedy y wźieli go z támtąd: y stánął w pośrzodku ludu / y był wysszy nád wszystek lud od rámion y wysszéy. 24 ᵛ A rzekł Sámuel do wszytkiego ludu: Záiste widźićie kogo PAN obrał / że mu nié masz podobnégo miedzy wszystkim ludem. A záwołał wszytek lud / y rzekł / Niech żywie król. 25 ᵛ A opowiedźiał Sámuel przed ludem práwo królewskié / y spisał ná kśięgách / y położył przed PANEM. A rospuśćił Sámuel wszytek lud / káżdégo do domu iego. 26 ᵛ Lecz y Saul odszedł do domu swego do Gábáá: y szłá z nim cześć woyská / których Bóg ruszył sercá. 27 ᵛ Ale synowie Beliál mówili: Izali nas ten wybáwić może? y wzgárdźili im / á nie przynieśli mu dárów: ále on czynił iákoby nie słyszał.

ᵃ miedzy naczynia. H.

Bóg rusza sercá.

ROZDZ: XI

1 A Stáło sie iákoby po Miesiącu / przyćiągnął Náás Amonitczyk / y począł walczyć przećiw Jábes Gáláád. A rzekli wszyscy mężowie Jábes do Náás: Miéy nas z sobą w przymierzu / á będźiemyć służyć. 2 ᵛ Odpowiedźiał im Náás Amonitczyk: W tym zwámi uczynię przymierze / że wyłupię wszytkim wam práwé oká / á dam was ná pośmiewisko we wszytkim Izráelu. 3 ᵛ A rzekli do niego stársszy Jábes: Pozwól nam śiedm dni / że wypráwiemy posły po wszytkich gránicách Izráelowych: á ieśli nie będźie ktoby nas bronił / wynidźiemy do ćiebie. 4 B ᵛ Przyszli tedy posłowie do Gábáá Saulowégo: y mówili té słowá gdźie lud słyszał / y podniósł wszytek lud swóy głos / y płákał. 5 ᵛ A oto Saul wrácał sie idąc zá wołmi z polá / y rzekł: Co ma lud że płácze? Y powiedźieli mu słowá mężow Jábes. 6 ᵛ A przypadł Duch ᵇPáński ná Saulá / gdy usłyszał té słowá / y rozgniewáłá sie zápálczywość iego bárzo. 7 ᵛ A wźiąwszy obudwu wołów zrąbał w sztuki / y rozesłał po wszytkich C gránicách Izráelskich przez ręce posłów mówiąc: Ktokolwiek niewynidźie y nie póydźie zá Saulem y zá Sámuelem / ták sie stánie wołóm iego. A padł strách PANSKI ná lud / y wyszli iáko mąż ieden. 8 ᵛ A policzył ie w Bezek: y było synów Izráelowych trzy stá tysiecy: á mężów Judá trzy dźieśći tysiecy. 9 ᵛ A rzekli posłóm którzy byli przyszli: Ták powiećie mężóm którzy są w Jábes Gáláád: Jutro będźie wam wybáwienié / gdy sie zágrzeie słońce. A przyszli posłowie y oznaymili mężóm Jábes: którzy sie urádowáli. 10 ᵛ A rzekli: Jutro wynidźiemy do was / á uczynićie nam wszystko co sie wam podoba. 11 D ᵛ A stáło sie gdy dźień iutrzeyszy przyszedł / rozszykował Saul lud ná trzy części: y wtárgnął wpośrzód obozu ᶜwstrážáną / y poráźił Amorrheyczyki áż sie dźień zágrzał: á ostátek sie rozpierzchnął / ták że sie nie zostáło z nich dwá pospołu. 12 ᵛ A rzekł lud do Sámuelá: ᵈKto to co mówił: Izali Saul będźie królował nád námi? Wydayćie męże y pozábiiamy ie. 13 ᵛ A rzekł Saul: Nie będźie nikt zábit dniá tego: bo dźiś PAN uczynił zbáwienié w Izráelu. 14 ᵛ A rzekł Sámuel do ludu / Pódźćie á idźmy do Gálgálá / y odnówmy tám króléstwo. 15 ᵛ A poszedł wszystek lud do Gálgálá / y uczynili tám Saulá Królem przed PANEM w Gálgálá / y ofiárowáli tám ofiáry zápokoyné przed PANEM. A weselił sie tám Saul y wszyscy mężowie Izráelscy bárzo.

ᵃ H.

Náás Amonczyk oblégł Jábes Gáláád.

Woysko Saulowé.

Saul Duchem Pańskim zápalony lud zbiéra na woynę.

ᵇ Boży. H.

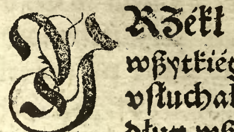
ᶜ ná świtániu.

Poráźił Amonczyki.

ᵈ wyż. 10 d 27.

Odnowienié króléstwá Saulowégo.

ROZDZ. XII.

1 A Rzekł Sámuel do wszytkiego Izráelá: Otóm usłuchał głosu wásszego / we dług wszytkiego cośćie mówili do mnie / y postánowiłem nád wámi Królá. 2 ᵛ A teraz Król ᵃchodźi przed wámi: á iam sie zstárzał y ośiwiałem: lecz synowie moi są z wámi: á ták ᵇktórym obcował przed wámi od młodźieństwá mego áż do dniá tego / otóm tu iest. 3 ᵛ ᶜMówćie o mnie przed PANEM y przed pomázáńcem iego /

Sámuel się ćwia spráwiedliwy.

ᵃ spráwuie was. Heb.

ᵇ którym was spráwował.

ᶜ Ec: 46 d 22

Przykład dobrégo sędźiégo y przełożonégo.

ieslim wziął czyiego wołu ábo osłá: ieslim spotwarzył kogo / ieslim vcisnął kogo / ieslim z ręki czyiéy wziął dar: á wzgárdzę ji dźiś y wrócę wam. 4 ˀY rzékli: Nie potwarzałeś nas/ ániś vcisnął / ániś wziął z ręki czyiéy żadnéy rzeczy. 5 ˀY rzekł do nich: Swiádek iest PAN ná was / y świádek pomázániec iego dniá tego / żeście nic nie náleźli w ręce moiéy. Y rzékli: Swiádek. 6 ˀY rzékł Sámuel do ludu: PAN który vczynił Moyzészá y Aaroná / y wywiódł oyce násze z ziemie Ægyptskiéy. 7 * ˀTeraz tedy stoycie / że się rospieráć będę sądem przeciw wam przed PANEM/ o wszytkié miłosierdźia PANSKIE / które B 8 vczynił z wámi y z oycy wászémi: ˀiáko ᵃJákob wszedł do Aegyptu/ y wołáli oycowie wászy do PANA: y posłał PAN Moyzészá y Aaroná/ y wywiódł oyce wásze z Aegyptu: y posádźił ie ná tym mieyscu. 9 ˀKtórzy zápomnieli PANA Bogá swego/ y dał ie w ręce ᵇSisáry hetmáná woyská Hásor / y w ręce Philistynów / y w ręce królá Moáb/ y walczyli przeciw nim. 10 ˀPotym wołáli do PANA / y mówili: Zgrzeszylismy/ żesmy opuścili PANA / á służylismy Báálim y Astároth: teraz tedy wyrwi nas z ręki nieprzyiaćioł nászych / á będźiemyć służyć. 11 ˀY posłał PAN ᶜJerobáálá y ᵈBádáná/ y Jephtégo/ y Sámuelá/ y wyrwał was z ręki nieprzyiaćioł wászych po okoliczy/ y mieszkáliśćie przespiecznie. 12 ˀA vyźrzawszy że Náás Król synów Ammonowych przyszedł C ná was/ rzékliśćie mi: ᵉŻadnym sposobem: ále król będźie nam roskázował: gdyż PAN Bóg wász królował nád wámi. 13 ˀTeraz tedy oto iest Król wász/ któregośćie obráli y żądáli: oto wam dał PAN Królá. 14 ˀJesli się będźiecie bać PANA / á służyć mu / y słucháć głosu iego / á nie rozdrážnićie vst PANSKICH: będźiecie y wy y Król który wam roskázuie chodząc zá PANEM Bogiem wászym. 15 ˀAle iesli nie będźiecie słucháć głosu PANSKIEGO/ ále rozdrážnicie mó wy iego: będźie ᶠręká PANSKA ná was / y ná oyce wásze. 16 ˀAle y teraz stóyćie: á obáczcie tę rzecz wielką / którą vczyni PAN przed oczymá wászémi. 17 ˀAzaż dźiś nie pszéniczné żniwá? będę wzywał PANA/ á da grómy y deszcze: á poznaćie y vyźrzyćie żeśćie bárzo źle sobie vczynili przed oczymá PANSKIMI/ prosząc nád sobą Królá. 18 ˀY wołał Sámuel do PA D NA/ y dał PAN gromy y deszcze dniá onégo. 19 ˀY zlękł się bárzo wszytek lud PANA y Sámuelá. Y rzékł wszytek lud do Samuelá: Módl się zá sługámi twémi do PANA Bogá twégo/ żebyśmy nie pomárli/ bosmy przydáli do wszytkich grzéchów naszych złość/ żesmy sobie prosili Królá. 20 ˀY rzékł Sámuel do ludu: Nie bóyćie się: Wyśćie vczynili to wszytko złé: wszák że nie odstępuyćie od tyłu PANA/ ále służćie PANV ze wszystkiégo sercá wászégo. 21 ˀA nie vdawaycie się ᵍzá nikczemnośćiámi/ które wam nie pomogą/ áni was wyrwą/ bo nikczemné są. 22 ˀA nie opuści PAN ludu swego dla imienia swego wielkiégo: bo przysiągł PAN vczynić was sobie ludem. 23 ˀA mnie nie day Boże tego się grzechu dopuśćić przeciw PANV/ ábych miał przestáć modlić się zá wámi/ y náuczę was drógi dobréy á prostéy. 24 ˀA ták bóyćie się PANA / á służćie mu w prawdźie y ze wszystkiégo sercá wászégo / bośćie widźieli wielkié rzeczy które czynił miedzy wámi. 25 ˀLecz iesli we złości trwáć będźiećie: y wy y Król wász pospołu zginiećie.

Sámuel strofuie lud że miásto królá Bogá, prosił królá człowieká.

*Y posádźił ie ná tym mieyscu. H.

ᵃGe: 46 a 8.

ᵇSędź: 4. 21.

ᶜSędź: 6 c 14.

ᵈBendáná, to iest syná Dánowégo Sámsoná.

ᵉwys: 8 d 19 y 10. c 19.

ᶠKaźń.

Bóg cudem przywodźi ludźie do vyznánia grzéchów.

ᵍzá báłwánámi.

Sámuel modlić się obiecuie zá lud.

ROZDZ. XIII.

1 A Syn iednégo roku był Saul gdy począł królowáć/ á dwie lećie królował nád Izráelem. 2 ˀY wybrał sobie Saul trzy tysiące z Izráelá: y były przy Saulu dwá tysiącá w Máchmás/ y ná górze Bethel / á tysiąc był z Jonáthą w Gábáá Beniámin/ lecz inszy lud odesłał káżdégo ᵃdo przybytku iego. 3 ˀY pobił Jonáthás straż Philisthyńską która byłá w Gábáá. Co gdy vsłyszeli Philisthynowie / Saul zátrąbił w trąbę po wszytkiéy ziemi/ rzekąc: Niech vsłyszą Hebrzeowie. 4 ˀA wszystek Izráel vsłyszał tę wieść / pobił Saul straż Philisthyń-

Philistinowie porażeni od Saulá y od Ionáty.

ᵃDo domu iego.

ſką: y podniósł ſie Izráel przećiwko Philiſthynóm. Wołał tedy lud zá Saulem w Gálgálá. 5 Philiſtynowie też zgromádźili ſie áby walczyli ná Izráelá / trzydźieśći tyśiecy wozów / y ſześć tyśiecy ieżdnych / á oſtátek ludu poſpolitego ták wiele iáko piaſku który ieſt ná brzegu morſkim bárzo wielki. A wyćiągnąwſzy położyli ſie obozem w Máchmás ná wſchód Betháwen. 6 Co vyźrzawſzy mężowie Izráelſcy że w ćieśniey byli / (bo był lud vtrapiony) pokryli ſie w iáſkiniách / y w ſkrytych mieyſcách / y w ſkáłách też y w iámách y w ſtudniách. 7 A Hebrzeowie przeſzli zá Jordan do ziemie Gad y Gáláád. A gdy ieſcze Saul był w Gálgálá / przelekł ſie wſzytek lud / który ſzedł zá nim. 8 A czekał ſiedm dni według woley Sámuelowey: lecz Sámuel nie przyſzedł do Gálgalu / y rozbieżał ſie lud od niego. 9 Rzekł tedy Saul: Przynieśćie mi cáłopalenie y zapokoyne. A ofiárował cáłopalenie. 10 A gdy ſkończył ofiárowáć cáłopalenie / oto Sámuel przychodźił: y wyſzedł Saul przećiwko iemu / "áby go przywitał". 11 A rzekł do niego Sámuel: Coś vczynił? Odpowiedźiał Saul: Bom widźiał iż ſie lud rozchodźił odemnie / á tyś nie przyſzedł wedle dni namówionych. A Philiſtynowie zgromádźili ſie byli w Máchmás: 12 rzekłem: Teraz zjádą Philiſtynowie do mnie do Gálgálá / á "nie vbłagałem oblicza PANSKIE GO". Potrzebą przyćiśniony / ofiárowałem cáłopalenie. 13 A rzekł Sámuel do Saulá: Głupieś vczynił / ániś ſtrzégł przykazánia PANA Bogá twego / którec przykazał. Czego / byś był nie vczynił / teraz by iuż był PAN nágotował króleſtwo twoie nád Izráelem ná wieki. 14 Ale żadną miárą króleſtwo twoie wiecey nie powſtánie. Szukał ſobie PAN mężá według ſercá ſwego: y roſkazał mu PAN áby był kśiążęćiem nád ludem iego / przeto żeś nie záchował coć PAN roſkazał. 15 A wſtał Sámuel / poſzedł z Gálgálów do Gábáá Beniámin. A inny lud poſzedł zá Saulem przećiwko ludu który walczył ná nie idące z Gálgálá do Gabáá / ná págorku Beniáminowym. A policzył Saul lud który ſie nálazł przy nim / około ſześći ſet mężów. 16 A Saul y Jonáthás ſyn iego / y lud który ſie nálazł z nimi / byli w Gábáá Beniámin: á Philiſtynowie położyli ſie byli w Máchmás. 17 A wyſzli ná łupienie z obozu Philiſtyńſkiego / trzy vfce. Jeden vfiec vdał ſie przećiw drodze Ephrá do ziemie Sual: 18 á drugi ćiągnął drogą Bethoron: á trzeći obróćił ſie ku drodze gránice przyległey do linie Seboim ku puſczy. 19 Ale kowal nie náydował ſie we wſzytkiey ziemi Izráelſkiey. bo opátrzyli byli Philiſtynowie / áby snać Hebreyczycy nie vczynili mieczá ábo oſczepu. 20 Przeto chodźił wſzytek Izráel do Philiſtynów áby záoſtrzał kázdy lemieſz ſwóy / y motykę / y śiekierę / y rydel. 21 A ták zátepiáły były oſtrzá lemieſzów / y motyk / y wideł / y śiekier / áż do "ośc❜ienia / popráwy potrzebuiącego. 22 A gdy przyſzedł dźień bitwy / nie nálazł ſie miecz y oſczep w ręku wſzytkiego ludu / który był z Saulem y z Jonátą / oprócz Saulá y Jonáthy ſyná iego. 23 Wyſzłá tedy ſtraż Philiſtyńſka / áby przeſzłá do Máchmás.

Sámuel Dawidowé króleſtwo przepowiáda.

Saul nie czekáiąc Sámuelá ofiáruie, zá co od Bogá odrzucony.

"wł: áby mu błogoſłáwił. H.

"nie modliłem ſie PANV. H.

Kowalá nie było w Izráel.

"którym woły bodąc pogániáią.

Syn iednégo roku był Saul] To ieſt / iáko Cháldeyſki tłumácz y Hieronym y inſzy wykłádáią: Był niewinny iáko dźiećie iednego roku / y w tákiey niewinnośći zoſtawſzy królem / dwie lećie królował. Drudzy rozumieią ták / iż Saul był iuż rok ná króleſtwie / kiedy ſie to dźiało / to ieſt / gdy króleſtwo iego było w Gálgálá potwierdzone / á dwie lećie królował nád Izráelem / pierwey niźli był porzucony od Bogá / y niż był Dawid obrany ná iego mieyſce. Niżey 16. Alec nowotni tłumácze Heretycy / niechcą wierzyć obiemá wykłádóm / dla tego powiádáią / iáko by te słowá były z falſzowáne / choćia tego żad ną rzeczą dowieść nie mogą: táki oni żądáią fałſz piſmu ś. kiedy ſie im co nie podoba.

ROZDZ. XIIII.

Máiąc nádźieię w pomocy Bożey Ionáthás idźie ná Philiſtiny

1 PRzydáło ſie dniá iednego / że Jonáthás ſyn Saulów rzekł do páchołká giermká ſwego: Pódź / á przeydźmy do ſtraży Philiſtyńſkiey / która ieſt zá onym mieyſcem. A oycu ſwe° tego niepowiedźiał. 2 Lecz Saul mieſzkał ná końcu Gábáá pod Málogránatem / który był w Mágron: á było z nim ludu około ſześći ſet mężów.

3 żów. A Achiás syn Achitobá brátá Ichábodá syná Phineesá/ który poszedł był z Heli kápłaná PANSKIEGO w Silo/ nosił Ephod. Ale y lud niewiedział gdźie był poszedł Jonáthás. 4 A były miedzy górámi/ przez które vsiłował Jonáthás przebydź do strażey Philistyńskiey/ wysokie skáły z obu stron/ á ná sposób zebów skáły/ ztąd y zowąd záwiesiste/ imie iedney Boses/ á drugiey imie Sene/ 5 skálá iedná wyniosłá sie ku północy przeciw Máchmás/ á druga ku południu przeciw Gábáá. 6 Y rzekł Jonáthás do młodźieńcá giermká swego: Pódź/ przeydźiewá do strażey tych nieobrzezáńców: ieśli snadź PAN będźie czynił zá námi: boć nie trudno PANV wybáwić ábo w wielu ábo w trosze. 7 Y rzekł mu giermek iego: Czyń wszytko co sie podoba sercu twemu/ idź kędy chcesz/ á z tobą będę gdźiekolwiek záchcesz. 8 Y rzekł Jonáthás: Oto my idźiemy do tych mężów. 9 A gdy sie im vkażemy/ ieśli ták rzeką do nas: poczekaycie áż przyidźiem do was: stóymy ná swym mieyscu/ á nie chodźmy do nich. 10 A ieśli rzeką: Wstąpćie do nas: wstąpmy: bo ie PAN dał w ręce násze/ to nam będźie zá znák. 11 Y vkazáli sie obá strażey Philistyńskiey: y rzekli Philistynowie: Ono Hebreowie wychodzą z iáskiń/ w których sie byli pokryli. 12 Y mówili mężowie z oney straży do Jonáthy/ y do giermká iego/ y rzekli: Wstąpćie do nas/ á vkażemy wam coś. Y rzekł Jonáthás do giermká swego: Wstąpmy/ pódź zá mną: bo ie PAN dał w ręce Izráelowi. 13 A ták wstępował Jonáthás pnąc sie ná rękách y ná nogách/ y giermek iego zá nim. Tedy iedni padáli przed Jonáthą/ á drugich giermek iego zábiiał idąc zá nim. 14 A byłá pierwsza porażká/ którą poráźił Jonáthás y giermek iego/ około dwudźiestu mężów ná połowicy stáiá/ które zwykło pará wołów ná dźień zoráć. 15 Y stał sie dźiw w obozie/ po polách: ále y wszytek lud strażey ich którzy byli wyiácháli dla łupu/ zdumiał sie/ y strwożyłá sie źiemiá/ y sstał sie iáko dźiw od Bogá. 16 Y wyźrzeli stróżowie Saulowi którzy byli w Gábáá Beniámin/ á ono moc porażonych/ y tám y sám vciekáiących. 17 Y rzekł Saul do ludu który był z nim: Poszukayćie á obacżćie kto li z nas odszedł. A gdy sie dowiádowáli/ náleziono że niemász Jonáthy y giermká iego. 18 Y rzekł Saul do Achiam: Przystaw skrzynię Bożą (bo tám byłá skrzyniá Boża w on dźień z synmi Izráelowymi.) 19 A gdy Saul mówił do kápłaná/ trwogá wielka wszczełá sie w obozie Philistyńskim: y pomáłu sie wzmagáłá/ y głośniey sie rozlegáłá. Y rzekł Saul do kápłaná: Wściągni ręki twoiey. 20 Záwołał tedy Saul y wszytek lud który był z nim/ y przyszli áż ná mieysce bitwy: áno káżdego miecz był obrocón ná towárzyszá iego/ á porażká bárzo wielká. 21 Lecz y Hebreowie/ którzy z Philistynámi byli wczorá/ y dźiś trzeci dźień/ y przyiácháli byli z nimi w obozie/ wróćili sie áby byli z Izráelem/ którzy byli z Saulem y z Jonáthą. 22 Wszyscy też Izráelczycy/ którzy sie byli pokryli ná górze Ephraim/ vsłyszawszy/ że vciekáli Philistynowie/ złączyli sie z swymi w bitwie. Y było z Saulem około dźieśiąći tyśiecy mężów. 23 Y wybáwił PAN dniá onego Izráelá/ á bitwá oná zászłá áż do Betháwen. 24 A mężowie Izráelscy złączyli sie z sobą dniá onego: á Saul poprzyśiągł lud/ mówiąc: Przeklęty mąż któryby iadł chléb áż do wieczorá/ áż sie pomszczę nád nieprzyiácioły mémi. Y nie iadł wszytek lud chlebá: 25 Y wszystko pospolstwo źiemie przyszło do lásá w którym był miód ná polu. 26 Y wszedł lud do lásá/ y vyźrzał miód płynący/ ále żaden nie przytknął ręki do vst swoich/ bo sie bał lud przyśięgi. 27 Ale Jonáthás nie słyszał gdy oćiec iego lud poprzyśięgał: y śćiągnął koniec láski którą miał w ręce/ y omoczył ji w plastrze miodu: y obróćił rękę swą do vst swoich/ y oświećiły sie oczy iego. 28 Y odpowiedáiąc ieden z ludu/ rzekł: Przyśięgą záwiązał lud oćiec twóy/ mówiąc: Przeklęty mąż któryby iadł chléb dźiśia. (á lud był vstał:) 29 Y rzekł Jonáthás: Strwożył oćiec móy źiemię: widźieliśćie sámi że sie oświećiły oczy moie: dla tego żem vkusił trochę miodu tego. 30 Jáko dá-

Marginal notes:

wys: 4 d 21

Vbiór kápłáński názwány Rácionał. Ex: 28.

Zwyćięstwo od Bogá.

Znák Ionáthy od Bogá o zwyćięstwie.

1. Mach: 4. d 30.

Ionáthás gromi Philistyny.

Był strách. H.

y byłá w stráchu Bożym. H.

To iest, porádź sie Bogá ábo weźmi Ephod, ábyś sie porádźił Bogá, o tym masz Exo: 28 v. 15. y niżey. 23.

Zániechay teraz.

H.

Byli vtrapieni głodem. H.

ábo.

Saul száló wiećiał posty poprzyśiągł lud áby nic nie iedli przed zwyćięstwem.

Ionáthás niewiedząc o zákazániu skosztował miodu.

Bo od prace y głodu był bárzo zemdlony, y oczy mu były osłábiały.

leko więcey/ gdyby sie lud był náiadł korzyści nieprzyiaciół swych którą ná lazł: ázaby nie więtsza byłá porażká w Philistynách? 31 Bili tedy dniá onego Philistyny od Máchmás áż do Aiálon. A spracował sie lud bárzo: 32 á obróćiwszy sie do łupów/pobrał owce y woły y cielce/ y rzezáli ná źiemi y iadł lud ze krwią. 33 A powiedźieli Saulowi mówiąc: że lud zgrzészył PANV/iedząc ze krwią. Który rzékł: Zgrzeszyliśćie: przytoczćie do mnie 34 iuż teraz kámień wielki. A rzékł Saul: Rozbieżćie sie miedzy lud/ á rzeczćie im/ áby przywiódł do mnie káżdy wołu swego y báráná zábiyćie ná nim/ á iédzćie/á nie zgrzészyćie PANV/iedząc ze krwią. A ták przywiódł wszytek lud káżdy wołu w rece swoiéy áż do nocy: y zábiiáli tám. 35 A zbudował Saul ołtarz PANV: á tedy naprzód począł budowáć ołtarz PA[o].

36 A rzékł Saul: Przypádnimy ná Philistyny w nocy/ á burzmy ie áż obiáśnieie záránek/ y niezostáwmy z nich mężá. A lud odpowiedźiał: Czyń wszytko co sie zda bydź dobrze w oczách twoich. A rzékł kápłan: Przystąpmy sám do Bogá. 37 A rádźił sie Saul PANA: Mámli gonić Philistyny? Dászli ie w rece Izráelowi? A nie odpowiedźiał mu dniá onégo. 38 A rzékł Saul: Przywiedźcie tu wszytkie węgły ludu: á dowiáduyćie sie/ y pátrzćie przez kogo stał sie grzéch ten dźiś. 39 Żywie PAN zbáwićiel Izráelski iż ieśli przez Jonáthe syná mego sie stał/ bez żadnégo odmienienia vmrze. Náco mu sie żaden ze wszytkiég ludu nie sprzećiwił. 40 A rzékł do wszego Izráelá: Odstąpćie wy ná iedne strone/ á ia z Jonáthą synem moim bede ná drugiéy stronie. A odpowiedźiał lud Saulowi: Co iest dobrégo w oczách twoich vczyń. 41 A rzékł Saul do PANA Bogá Izráelowégo: Pánie Boże Izráelów day znák: Co iest żeś nie odpowiedźiał słudze twému dźiśia? Jeśli ná mnie ábo ná Jonáćie synu moim iest tá nieprawość/day pokazánie: ábo ieśli tá nieprawość iest ná ludu twoim/ day poświącenie. A náleźion iest Jonáthás y Saul/ á lud wyszedł. 42 A rzékł Saul: Rzuććie lós miedzy mną á miedzy Jonáthą synem moim. A padł lós ná Jonáthe. 43 Rzékł Sául do Jonáthy: Powiedz mi coś vczynił. A powiedźiał mu Jonáthás: y rzékł: Kosztuiąc skosztowałem końcem láski która byłá w rece moiéy/ troche miodu/ á oto ia vmieram. 44 A rzékł Saul: To mi niech vczyni Bóg/ y to niech przyczyni/ że śmiercią vmrzesz Jonáthá. 45 A rzékł lud do Saulá: A więc Jonáthás vmrze/ który vczynił zbáwienie to wielkie w Izráelu? To niesłuszna: żywie PAN ieśli spádnie włos z głowy iego ná źiemie/ bo z Bogiem czynił dźiśia. Wybáwił tedy lud Jonáthe/ że nie vmárł. 46 A odiáchał Saul/ á nie gonił Philistynów: á Philistynowie też poszli ná mieysca swoie. 47 A Saul potwiérdźiwszy królestwo nád Izráelem/walczył w około przećiw wszytkim nieprzyiaciołóm iego przećiw Moáb/ y synóm Ammon/y Edom/ y królem Sobá/ y Philistynem/ á gdźieśiekolwiek obróćił/ wygrawał. 48 A zebrawszy woysko poráźił Amáleká/ y wyrwał Izráelá z reki pustoszących go. 49 A synowie Saulowi byli Jonáthás y Jessui/ y Melchisua: á imioná dwu córek iego/ imie piérworodnéy Merob/ á imie młodszéy Michol. 50 A imie żony Saulowéy Achinoám córká Achimáás: á imie hetmáná woyská iego Abner/ syn Ner/ brát stryieczny Saulów. 51 A Cis był oćiec Saulów/ á Ner oćiec Abnerów syn Abielów. 52 A walká przećiw Philistynóm byłá tęga po wszytkie dni Saulowé. Bo kogokolwiek vyźrzał Saul mężá silnego y sposobnégo ná woyne/ przyimował go do śiebie.

Izráel iadł ze krwią przećiw zákazániu.

Sául zbudował ołtarz.

Bogá. H. Radźi sie Páná przećiw Philistinom ále mu Bóg nie odpowiedźiał.

Przełożone Heb: czytay Sędź: 20. a 2.

Saul pyta sie dla czyiego grzéchu Bóg niechćiał odpowiedźieć.

H.
H.

To iest, vkaż nas bydź niewinnymi.
Był wolny od losu.

Jonáthás zgrzészył kosztuiąc miodu dniá zákazánégo od królá.

Saul chce Jonáthe zábić iż zgrzészył posłuszeństwo oycá.

zá pomocą Bożą.

Woyny Saulowé.

Synowie Saulowi.

9 *Ieśli ták mówić będą do nas, poczkayćie áż przyidźiemy do was*] Tákie znáki o przyszłym powodzeniu y szczęśćiu/ były z osobliwégo nádchnienia Bożégo/ y były iákoby niektóre przepowiedzenie o przyszłych rzeczách/ tákie zwykli Prorocy czynić. Jákoż to znáć po sámym skutku/ że to iego tákie dufánie od sámégo Páná Bogá nádchnione było. Tego też mász przykład o onym słudze Abráhámowym. Gen: 24. v. 14. tákże y o Gedeonie Sed 7. Podczás też ludźie/po tákichsi znakach prorokuią sobie o przyszłym szczęśćiu swym/ zá podusczeniem szátáńskim/ który zwykł do zábobonów przywodźić y oszukiwáć, o czym pisze Augustyn święty lib: 12. de Genesi ad literam. Cap: 22.

ROZDZ. XV.

1 A Rzékł Sámuel do Saulá : Mnie posłał PAN ábym cie pomázał ná króleſtwo / nád ludem iego Izráelſkim: á ták teraz ſłuchay głoſu PANSKIEGO: 2 To mówi PAN zaſtepów: Obliczyłem cokolwiek vczynił Amálek Izrálowi/ iáko ſie mu záſtáwił ná drodze gdy wychodził z Aegyptu. 3 Przetóż teraz idź / á pobiy Amáleká / á zburz wßytko iego : nie przepuſczay mu/ áni pożąday niczego z rzeczy iego: ále wybiy od mężá áż do niewiáſty / y dziécie y ſsącégo / wołu y owce / wielbłądá y osłá. 4 Roſkazał tedy Saul ludowi/ y policzył ie iáko báránki: dwie ście tyśiecy pießych/ y dziesieć tyśiecy mężów Judzkich. 5 B A gdy przyciągnął Saul áż do miáſtá Amálek / vczynił záſadzkę przy potoku. 6 Y rzékł Saul Cynæowi: Idźcie / odſtąpcie y wynidźcie od Amálek : ábych ſnadź nie zágárnął cie z nim. boś ty vczynił miłośierdźié ze wßytkimi ſyny Izráelowymi / gdy wychodzili z Aegyptu. Y odſtąpił Cineyczyk z pośrzodku Amálek. 7 Y poráźił Saul Amálek od Hewilá/ áż przyidźieß do Sur / który ieſt ná przećiw Aegyptowi. 8 Y poimał Agágá królá Amálek żywégo: á wßytek lud pobił páſczeką mieczá. 9 Y przepuśćił Saul y lud Agágowi y co lepßym trzodóm owiec y bydłá/ y ßátóm/ y báránóm/ y wßytkim rzeczóm co pieknieyßym / áni chćieli ich wyniſczyć : á cokolwiek było podłégo y nikczemnégo/ to pokáźili. 10 Y sſtáło ſie ſłowo PANSKIE do Sámuelá rzekąc : 11 Zal mi żem vczynił Saulá C królem : bo mie opuśćił/ á ſłowá mégo ſkutkiem nie wypełnił. Y záfráſował ſie Sámuel / y wołał do PANA cáłą noc. 12 A gdy wſtał w nocy Sámuel/ áby ßedł do Saulá ráno : dano znáć Sámuelowi / że Saul przyßedł do Cármelá / y poſtáwił ſobie frámbogę triumphálną/ á wróćiwßy ſie poiáchał y wſtąpił do Gálgálá. Przyßedł tedy Sámuel do Saulá / á Saul ofiárował cáłopalenié PANV z piérwoćin korzyśći / które był przygnał od Amáleká. 13 A gdy przyßedł Sámuel do Saulá/ rzékł do niego Saul : Błogoſłáwionyś ty PANV/ wypełniłem ſłowo PANSKIE. 14 D Y rzékł Sámuel : A cóż to zá wrzaſk trzódy / który brzmi w vßách moich/ y rogátégo bydłá/ który ia ſłyßę? 15 Y rzékł Saul : Z Amálek przygnano ie : bo lud przepuśćił co lepßy owcam y bydłu / áby ie ofiárowano PANV Bogu twemu / á oſtátekeſmy pobili. 16 Y rzékł Sámuel do Saulá : Dopuść mi / á powiémći co mówił PAN do mnie w nocy. Y rzékł mu: Powiédz. 17 Y rzékł Sámuel : Izali gdyś był máły w oczách twoich nie sſtałeś ſie głową nád pokoleńmi Izráelowémi? Y pomázał cie PAN zá królá nád Izráelem/ 18 y poſłał cie PAN w drógę / y rzékł : Idź / á wybiy grzéßniki Amálek / á bedźieß walczył ná nie/ áż ie do ſzczetu wytráćiß. 19 Czemużeś nie ſłuchał głoſu PANSKIEGO : áleś ſie rzućił do korzyśći/ y vczyniłeś złé przed oczymá PANSKIMI? 20 E Y rzékł Saul do Sámuelá : Y owßem vſłuchałem głoſu PANSKIEGO/ y ßedłem w drógę w którą mie PAN poſłał / y przywiódłem Agágá królá Amálek/ y pobiłem Amálek. 21 A lud pobrał z korzyśći owce y woły piérwoćiny tych / które ſą pobité/ áby ie ofiárował PANV Bogu ſwému w Gálgálách. 22 Y rzékł Sámuel: Azaż PAN chce cáłopalenia y ofiar/ á nieráczéy áby ſłuchano głoſu PANSKIE? LEPSZE bowiem ieſt posłußeńſtwo niźli ofiáry : á vſłucháć lepiéy niźli ofiárowáć tłuſtość báránów. 23 Bo iákoby grzéch wießczbiárſtwá ieſt/ przećiwić ſie : á iáko złość báłwochwálſtwá / nie chćieć ſłucháć. Zá to tedy żeś odrzućił mówę PANSKĄ / odrzućił cie PAN/ ábyś nie był Królem. 24 Y rzékł Saul do Sámuelá : Zgrzéßyłem / żem przeſtąpił mowę PANSKĄ y ſłowá twoie / boiąc ſie ludu / y ſłucháiąc głoſu ich. 25 F Ale teraz proßę znoś grzéch móy/ á wróć ſie ze mną że ſie pokłonię PANV. 26 Y rzékł Sámuel do Saulá : Nie wrócę ſie z tobą / boś odrzućił ſłowo PANSKIE/ y odrzućił cie PAN ábyś nie był Królem

Bóg roſkázuie Saulowi áby wygłádźił Amáleká.

Exo: 17 c 3.

Bóg przypomina grzéchy Amáleká po trzy ſtálat y káże ie karáć.

ábo w Telámie. H. ábo z báránki, które kázdy z nich przynośił, áby z nich liczbę wiedźiano, bo ſie ſámych ludźi liczyć nie godźiło.

Byli to potomkowie Iethro ßwagrá Moyzeßowé

Zgrzéßył Saul biorąc łupy Amáleká.

Bóg ſkárży ſie ná Saulá o przeſtępſtwo.

Sámuel modli ſie zá Saulem

mieyſce .H. Triumph Saulów. H.

Sámuel karze Saulá iż nád zákazánié pobrał łupy z Amáleká.

wymówki Saulowé w grzéchu.

Co lepßé.

Ec: 4. d 17. Oſe: 6. b 6. Mat: 9. b 13. y 12: a 3.

POSLVSZENſtwo.

Saul dla nieposłußeńſtwá od Bogá porzucony

wyznawa grzéch ſwóy.

27 nád Izráelem. A obróćił śie Sámuel áby poszedł: á on vchwyćił wierzch płászczá iego / ktory śie też oderwał. 28 A rzekł do niego Sámuel: Oderwał PAN krolestwo Izráelskie dziś od ćiebie / y dał ie bliźniemu twemu lepszemu niżliś ty. 29 A zwyćiężcá w Izráelu nie przepuśći / áni żalem śie nie zmiękczy / bo nie iest człowiekiem / żeby miał żáłowáć. 30 A on rzekł: Zgrzeszyłem: wszákże teraz vczći mie przed stárszymi ludu mego / y przed Izráelem / á wroć śie zemną / ábyś śie pokłonił PANV Bogu twe. 31 Wroćiwszy śie tedy Sámuel szedł zá Saulem: y pokłonił śie Saul PANV. 32 A rzekł Sámuel: Przywiedźćie do mnie Agág krolá Amálek. A przywiedźiono przedeń Agágá bárzo tłustego y drżącego. A rzekł Agág: A tákli rozłącza gorzka śmierć? 33 A rzekł Sámuel: Iáko miecz twoy vczynił że bez dźieći były niewiásty / ták bez dźieći będźie miedzy niewiástámi mátká twoiá. A rozśiekał go w sztuki przed PANEM w Gálgálách. 34 A poszedł Sámuel do Rámáthá: á Saul wstąpił do domu swego do Gábáá. 35 A niewidźiał wiecey Sámuel Saulá áż do dniá śmierći swey: wszákże płákał Sámuel Saulá / że PAN żáłował iż go vczynił Krolem nád Izráelem.

Sámuel rozśiekał Agágá.

przyszedł Agág powaznie. H.

ROZDZ. XVI.

1 A rzekł PAN do Sámuelá: Pokiż płáczesz Saulá / gdyżem go ia odrzućił áby nie krolował nád Izráelem? nápełni rog twoy oliwą / á podź / że ćie poślę do Isái Bethlehemczyká: bom sobie opátrzył Krolá miedzy synmi iego. 2 A rzekł Sámuel: Iákoż mam iść? bo śie dowie Saul / y zábiie mie. A rzekł PAN: Weźmiesz ćielcá z stádá w rece twoiey / y rzeczesz: Przyszedłem ofiárowáć PANV. 3 A wzowiesz Isái ná ofiáre / á ia tobie każe co masz czynić / y pomażesz ktoregoć kolwiek pokaże. 4 Vczynił tedy Sámuel / iáko mu PAN mowił. A przyszedł do Bethlehem / y zdźiwili śie stárszy miástá / zábieżawszy mu y rzekli: Spokoyneli iest przyszćie twoie? 5 A rzekł: Spokoyne. Przyszedłem ofiárowáć PANV / poświęććie śie / á podźćie zemną żebym ofiárował. A ták poświęćił Isái y syny iego / y wezwał ich ná ofiáre. 6 A gdy weszli / vyrzał Eliábá / y rzekł: Izáli przed PANEM iest pomázániec iego? 7 A rzekł PAN do Sámuelá: nie pátrz ná twarz iego / áni ná wysokość wzrostu iego: bom go odrzućił: áni według poyźrzenia człowieczego ia sądze: bo człowiek widźi co śie pokázuie / á PAN pátrzy ná serce. 8 A záwołał Isái Abinádáb / y przywiodł go przed Sámuelá: Ktory rzekł: áni tego PAN obrał. 9 A Isái przywiodł Sámmá / o ktorym rzekł: A tego PAN nie obrał. 10 A ták przywiodł Isái śiedmi synow swoich przed Sámuelá: A rzekł Samuel do Isái. Nie obrał PAN z tych. 11 A rzekł Sámuel do Isái: A iuż to wszyscy synowie? ktory odpowiedźiał: Iescze został máły / y páśie owce. Rzekł Sámuel do Isái: Pośli / á przywiedź go: bo nie śiedźiemy do stołu áż on tu przyidźie. 12 A ták posłał y przywiodł go. A był lisowáty / y wdźięczny ná weyźrzeniu / y piekney twarzy. A rzekł PAN: wstań / pomaż go / boć ten iest. 13 Wźiął tedy Sámuel rog oliwy y pomázał go wpośrzodku bráciey iego: y obrocony iest Duch PANSKI ná Dawidá / od onego dniá / y nápotym: A Sámuel wstawszy poszedł do Rámáthá. 14 A Duch PANSKI odstąpił od Saulá / á miotał go duch zły od PANA. 15 A rzekli sludzy Saulowi do niego: Oto duch Boży zły miece ćie. 16 Niech roskaże PAN nász / á sludzy twoi ktorzy są przed tobą / poszukáią człowieká co by vmiał gráć ná árfie / że gdy ćie nápádnie duch páński zły / zágra ręką swą y lżyyći będźie. 17 A rzekł Saul do slug swoich: Opátrzćież mi tedy kogo dobrze gráiącego / á przywiedźćie go do mnie. 18 A odpowiedáiąc ieden z slugr zekł: Otom widźiał syná Isái Bethlehemitczyká vmieiącego gráć ná árfie / y dużego siłą / y mężá wálecznego y rostropnego w mowie / y mężá gładkiego: á PAN iest z nim.

Sámuelá Bog pośła áby pomázał Dawidá.

Oleyku pomázánia.

ábo zlękli śię. H.

Bog pátrzy ná serce á ludźie ná twarz.

Psa: 7 c 10.

Dawid pomázány ná krolestwo wźiął Duchá Bożego.

Duch zły trapił Saulá.

przepuszczony od Bogá.

Arfisty szukáią dla Saulá.

Boży. H. To iest, od Bogá stworzony ábo przepuszczony.

Dawid zálecony Saulowi.

w sprawách H.

Posłał

19 ᵛ Posłał tedy Saul posły do Jzái / mówiąc: Poſli do mnie Dawidá ſyná twego który ieſt ná páſtwiſkách. 20 ᵛ Wziął tedy Jzái osłá / nálożonégo chlebem / y łagwicę winá y kozle z kóz iedno / y posłał przez rękę Dawidá ſyná ſwego Sáulowi. 21 ᵛ Y przyſzedł Dawid do Saulá / y ſtánął przed nim: á on ſie go bárzo rozmiłował / y był v niego ˇgiermkiem / y posłał Saul do Jzái mówiąc: 22 Niech ſtoi Dawid przed oczymá mymi: bo nálazł łáſkę w oczách moich. 23 ᵛ A ták kiedykolwiek duch páńſki zły porywał Saulá: brał Dawid árfę / y grał ręką ſwą y ochładzał ſie Saul / y lżéy mu bywáło: bo duch zły odchodził od niego.

ˇpáchołkiem co broń zá niem nośił.

Dawid gráiąc ná árfie odręczał duchá złégo od Saulá.

23 *Kiedykolwiek duch Páńſki zły porywał Saulá, brał Dawid Arfę.*] Nie miáłáć téy mocy oná muzyká áby Szátáná wypędzáć miáłá / bo tákie rzeczy niemogą nic przećiw Szátánowi. Ale tylko Dawid oną ſwoią Arfą wdzięcznie gráiąc ćieſzył Saulá / że mu lżéy bywáło w onych boleśćiách / kiedy go Szátan trapił. Abo więc ieśliż Szátáná odpędzał od niego / ponieważ piſmo powiáda iż duch zły odchodził od niego: mogłá co do tego pomagáć niewinność y świątobliwość Dawidowá: Abo ráczéy to ſie działo mocą krzyżá S. którégo figurą byłá Arfá / która też ma kſztałt krzyżá S.

ROZDZ. XVII.

Woyná Philiſtynów z Saulem.

1 A Zebrawſzj Philiſtynowie woyſká ſwé ná walkę / zeſzli ſie do Socho Judá / y położyli ſie obozem miedzy Socho y Azeká / ná gránicách Dommim. 2 ᵛ A Saul y ſynowie Jzráel zebrawſzy ſie przyćiągnęli do doliny Therebinthu / y vſzykowáli woyſko ku bitwie przećiw Philiſtynóm. 3 ᵛ A Philiſtynowie ſtáli ná górze z téy ſtrony / á Jzráelczycy ſtáli ná górze z drugiéy ſtrony / á Doliná byłá miedzy nimi. 4 ᵛ Y wyſzedł mąż ˇbekárt' z obozu Philiſtyńſkiego imieniem Goliath / z Geth wzwyż ná ſześćiu łokiet y piędźi: 5 ᵛ á przyłbicá miedziána ná głowie iego / á w kárácene łuſczáſtą ſie vbierał / á wagá kárácény iego pięć tyśiecy ſyklów miedźi byłá. 6 ᵛ Y nakolánki miedziáne miał ná goleniách: á puklérz miedziány zákrywał rámioná iego. 7 ᵛ A oſczepiſko oſczepu iego było iáko nawóy tkácki: á grot oſczepu iego miał ſześć ſet ſyklow żelázá: á giermek iego ſzedł przed nim. 8 B ᵛ Y ſtánąwſzy wołał ná vſce Jzráelſkié / y mówił im: Czemuśćie wyćiągnęli gotowi ku bitwie? Azam ia nie ieſt Philiſtyn / á wyśćie ſłudzy Saulowi? Obierzćie z śiebie mężá / á niechay wynidźie ná poiedynek. 9 ᵛ Będźieli ſie mógł potkáć zemną / á zábiie mie: będźiemy wáſzy niewolnicy: lecz ieśli ia przemogę y zábiię go: wy będźiećie niewolniki / y będźiećie nam ſłużyć. 10 ᵛ Y mawiał Philiſtyn: Jam dźiś vrągał vſcóm Jzráelſkim: Daycie mi mężá y niech czyni zemną poiedynkiem. 11 ᵛ A vſłyſzawſzy Saul y wſzyſcy Jzráelczycy tákowé mowy Philiſtyńczyká / zdumiéwáli ſie y lękáli bárzo. 12 ᵛ A Dawid był ſyn mężá Ephratheyczyká ˇo którym ˇwyſzéy powiedziano' / z Bethlehem Judá / którému imię było Jzai / który miał ośmi ſynów / á był mąż zá dni Saulowych ſtáry y zeſzły w leciéch miedzy mężámi. 13 ᵛ Y poſzli trzéy ſynowie iego ſtárſzy zá Saulem ná woynę: á imioná trzech ſynów iego którzy poſzli ná woynę: Eliáb pierworodny / á wtóry Abinádáb / á trzeći Sámmá. 14 ᵛ Lecz Dawid był namnieyſzy. Gdy tedy trzey ſtárſzy ſzli zá Saulem / 15 ᵛ odſzedł Dawid / y wróćił ſie od Saulá / áby páśł trzódę oycá ſwego w Bethlehem. 16 ᵛ A Philiſthyńczyk wychadzał ráno y wieczór / y ſtawał przez czterdźieśći dni. 17 ᵛ Rzekł tedy Jzai do Dawidá ſyná ſwego: Weźmi bráćiéy ſwéy ephi prażmá y dźieśięćioro chlebá tego: á bież do obozu do bráćiéy ſwéy / 18 C ᵛ á dźieśięć ſérów tych záńieśieſz do rothmiſtrzá: á náwiedźiſz bráćią ſwą ieśli ſie im dobrze wiedźie: ˇy z którémi ſą vſzykowáni / dowiedz ſie'. 19 ᵛ A Saul y oni / y wſzyſcy ſynowie Jzráelowi / w Dolinie Therebinthu walkę wiedli z Philiſtynámi. 20 ᵛ Wſtał tedy Dawid ráno y poruczył trzódę ſtróżowi: á nábrawſzy ná ſie poſzedł iáko mu był przykazał Jzai. 21 ᵛ Y przyſzedł ˇná mieyſce Mágálá / y do woyſká ˇktóre wyſzedſzy ku

ˇmiedzy obie woyſká. H. mocarz. G. Goliáth wyzywa ná rękę.

ˇH. ˇwyſ: 16 a 1.

Dawid z roſkazánia oycowſkie idźie do woyſká

ˇá záſtáwą ich wykup. H.

ˇdo obozu ˇwoyſko. H.

ßy ku bitwie okrzyk było vczyniło w potykániu. Bo śie był zßykował lud Izráelſki / ále y Philiſtynowie przećiwko byli pogotowiu. 22 Zoſtáwiwßy tedy Dawid rzeczy/ktore był przyniosł pod ręką ſtróżá v tłomokow / bieżał ná mieyſce bitwy/ ᵃy pytał śie ieſli śie ná wßem dobrze powodźiło bráćiey iego. 23 A gdy on ieſzcze rozmawiał z nimi / vkazał śie mąż on ᵇbekárt ᶜwſtępuiący imieniem Goliath / Philiſtyn / z Geth / z obozu Philiſtynow : y gdy mowił tez słowá / słyßał Dawid. 24 A wßyſcy Izráelczycy / gdy vyźrzeli mężá / vćiekli od oblicza iego / boiąc śie go bárzo. 25 Y rzekł ktoś ieden z Izráelczykow : A widźieliżeśćie tego mężá / ktory wychodźi? Wychodźi áby vrągał Izráelowi. Mężá tedy ktoryby go zábił vbogáći krol bogáctwy wielkimi / y da mu corke ſwoie / á dom oycá iego vczyni wolnym od podatkow w Izráelu. 26 Y rzekł Dawid do mężow ktorzy z nim ſtali / mowiąc : Co dádzą mężowi ktory zábiie Philiſtyná tego / á odeymie hánbę od Izráelá? Bo coż to zá Philiſtyńczyk nieobrzezániec / ktory vrągał vſcom ᵈBogá żywiącego? 27 Y powiádał mu lud też mowę / mowiąc : To dádzą mężowi / ktory go zábiie. 28 Co gdy vſłyßał Eliáb brát iego ſtárßy / gdy on mowił z drugimi / rozgniewał śie ná Dawidá / y rzekł : Po coś przyßedł / á czemuś opuśćił trochę owiec onych ná puſzczy? Znam ći ia pychę twoię / y niecnotę ſercá twego : boś przyßedł żebyś widźiał bitwę. 29 Y rzekł Dawid : Cożem vczynił? ᵉázaż to nie ieſt słowo? 30 Y vſtąpił trochę od niego ku drugiemu / y rzekł też mowę. Y odpowiedźiał mu lud słowo iáko y pierwey. 31 Y vſłyßano słowá ktore mowił Dawid / y powiedźiano ie przed oczymá Saul. 32 Do ktorego gdy był przywiedźiony / rzekł mu : Niech nie vpada ſerce niczyie dla tego : Ja ſługá twoy poydę / á potkam śie z Philiſtynem. 33 Y rzekł Saul do Dawidá : Niemożeß śie oprzeć Philiſtynowi temu / áni śie z nim potkáć : boś ty młodźieńczyk / á ten mąż waleczny od młodośći ſwoiey. 34 Y rzekł Dawid do Saulá : ᶠPaſał ſługá twoy trzodę oycá ſwego / á przychodźił lew ábo niedźwiedź y porywał báráná z pośrzodká trzody : 35 y gonitem ie y biłem ie / y wydźierałem z pászczeki ich : á oni rzucáli śie ná mię / y vymowałem gárdło ich / y vdußałem / y zábiiałem ie. 36 Bo y lwá / y niedźwiedźiá zábiłem ia ſługá twoy : á ták będźie y ten Philiſtyńczyk nieobrzezániec / iáko ieden z nich. ᵍTeraz poydę á odeymę hánbę ludu : bo coż to ieſt zá Philiſtyn nieobrzezány? ktory śmiał złorzeczyć woyſku Bogá żywego? 37 Y rzekł Dawid : PAN ktory mię wyrwał ʰz ręki lwá / y z ręki niedźwiedźiá / ten mię wybáwi z ręki Philiſtyná tego. Y rzekł Saul do Dawidá : Idź / á PAN niech z tobą będźie. 38 Y oblokł Saul Dawidá w ßáty ſwoie / y włożył helm miedźiány ná głowę iego / y vbrał go w páncerz. 39 Przypáſawßy tedy Dawid miecz iego ná ßáty ſwoie / iął koßtowáć ieſliby zbroyno mogł chodźić : bo niemiał zwyczáiu. Y rzekł Dawid do Saulá : Niemogę ták chodźić / bo niemam zwyczáiu. Y złożył ie / 40 y wźiął kiy ſwoy / ktory záwße miał w ręku : y obrał ſobie pięć iáſniuśienieczkich kámieni z potoká / y włożył ie w torbę páſterſką ktorą miał przy ſobie / á proce niosł w ręku : y wyßedł przećiw Philiſtynowi. 41 Lecz Philiſtyn ßedł kroczac / y przybliżáiąc śie przećiw Dawidowi / á giermek iego przed nim. 42 A gdy Philiſtyńczyk weyźrzał / y obaczył Dawidá / wzgárdźił im. Bo był młodźieńczyk liſowáty / y piękny ná weyźrzeniu. 43 Y rzekł Philiſtyn do Dawidá : Abom ia pies / że ty idźieß do mnie z kiiem? y przeklinał Philiſtyńczyk Dawidá przez bogi ſwoie. 44 Y rzekł do Dawidá : Chodź ſám á dam ćiáło twoie ptáſtwu powietrznému / y źwierzowi źiemnému. 45 Y rzekł Dawid do Philiſtyná : Ty idźieß do mnie z mieczem / y z oſzczepem / y z puklerzem / lecz ia idę do ćiebie w imię PANA záſtępow / Bogá vſcow Izráelowych / ktorymeś vrągał 46 dźiśia / y da ćię PAN w ręce moie / y zábiię ćię / y zdeymę głowę twoię z ćiebie : á dam dźiś śćierwy woyſká Philiſtyńſkiego ptáſtwu powietrznému y źwierzowi źiemnému : áby wiedźiáłá wßytká źiemiá / iż ieſt Bog w Izráelu. 47 A żeby doznáło wßytko to zgromádzenie / że nie mieczem / áni oſzczepem wybáwia PAN : bo iego ieſt woyná / y poda was w rę-

ce náße

ᵃy przywitał śie z bráćią. H.
ᵇmiędzy obie woyſká. H.
Zapłátá temu ktoby zábił Goliáthá.
ᵈBogow żywych. H.
ᵉiákoby rzekł wßák nic nie czynię iedno mowię.
Dáwid bierze śie ná Goliáthá.
ᶠEc: 47. 21.
Wnádźieię pomocy Bożey Dawid obiecuie ſobie zwyćięſtwo.
ᵍH.
ʰz mocy. H.
Dawid ześwlókßy zbroię idźie ná Goliáthá z kiiem y kámieńmi.
Goliáth złorzeczy Dawidowi
Broń Dawidowá moc Boża.

48 ce náßé. A ták gdy powstał Philistyn/ y przychodził y przybliżał sie przeciw Dawidowi/ pospießył sie Dawid y bieżał ná podkánié przeciw Philistynowi. 49 A śiegnął ręką swą do torby/ y wyiął ieden kámień/ y rzucił z proce/ y wkoło záwiódßy vderzył Philistyná w czoło/ że vtknął kámień w czele iego/ y padł twarzą swą ná ziemię. 50 Y wziął Dawid góre nád Philistynem procą y kámieniem/ y poráziwßy Philistyná/ zábił go. A gdy Dawid mieczá w ręku niémiał/ 51 przybieżał/ y stánął nád Philistynem/ y wziął miecz iego/ y dobył go z poßew iego/ y zábił go/ y vćiął głowę iego. A widząc Philistynowie/ że vmárł z nich namocnieyßy/ vćiekli. 52 A powstawßy mężowie Izráelscy y Judá/ okrzyk vczynili y gonili Philistyny/ áż przyßli do doliny/ y áż do bram Akkáron/ y pádáli ránni z Philistynów po drodze Sáráim áż do Geth/ y áż do Akkáron. 53 A wracáiąc sie synowie Izráelowi z pogoniéy zá Philistyny/ rzućili sie ná obóz ich. 54 A Dawid wziąwßy głowę Philistyná/ przyniósł ią do Jeruzálem: á zbroie iego położył w namiecie swoim. 55 A onégo czásu którégo widział Saul Dawidá idącégo przeciw Philistynowi/ rzékł do Abnerá hetmáná woyská: Z którégo rodu idzie ten młodźieniec Abnerze? Y rzékł Abner: Zywie dußá twoia królu iesli wiém. 56 Y rzékł król: Spytay ty/ czyi to syn ten młodźieńczyk. 57 A gdy sie wracał Dawid/ zábiwßy Philistyná/ wziął go Abner/ y przywiódł ji przed Saulá/ dzierżącégo w ręku głowę Philistynowę. 58 Y rzékł do niego Saul: Z którégoś rodu iest młodźieńcze? Y rzékł Dawid: Syn sługi twego Izai Bethlehemczyká ia iestem.

Poráźił Goliáthá.

Ecc: 4. a 4. 1. Mat: 4 d 30

Philistinowie vćiekáią.

Dawid nieśie głowę Goliáthá.

ROZDZ. XVIII.

1 Osstáło sie gdy skończył mówić do Saulá: dußá Jonáthy spoiłá sie z dußą Dawidá/ y miłował go Jonáthán iáko duße swoie. 2 Y wziął go Saul dniá onégo/ y niedopuśćił mu żeby sie wróćił do domu oycá swego. 3 Y vczynił Jonáthán z Dawidem przymierze: bo go miłował iáko duße swoie. 4 Bo zdiął z siebie Jonáthás ßáte w któréy chodził/ y dał ią Dawidowi/ y innę ßáty swé áż do mieczá y łuká swego/ y áż do pásá rycérskiégo. 5 Wychodził też Dawid do wßytkiégo do czegokolwiek posyłał go Saul/ y rostropnie sie sprawował: y postánowił go Saul nád mężmi woiennymi/ y był wdźięczny w oczu wßytkiégo ludu/ á nawięcéy w oczu sług Saulowych: 6 Lecz gdy sie wracał Dawid zábiwßy Philistyná/ wyßły białégłowy ze wßystkich miast Izráelskich przeciw Saulowi królowi/ śpiewáiąc y táńcuiąc/ z bębnámi wesela y z gęslámi. 7 Y záczynáły białégłowy gráiąc y mówiąc: Poráźił Saul tyśiąc/ á Dawid dźieśięć tyśięcy. 8 Y rozgniewał sie Saul bárzo/ y niepodobáłá sie w oczách iego tá mowá: y rzékł: Dáli Dawidowi dźieśięć tyśięcy/ á mnie dáli tyśiąc: czegóż mu nie dostáie/ iedno tylko królestwá? 9 Krzywémi tedy oczymá Saul pátrzył ná Dawidá od onégo dniá y ná potym. 10 A po drugim dniu popadł duch Boży zły Saulá/ y prorokował w pośrzodku domu swego: á Dawid grał ná árfie ręką swą/ iáko ná káżdy dźień: y dzierżał Saul osczep/ 11 y ćisnął im/ rozumieiąc że mógł przebić Dawidá ku ścienie: y vchylił sie Dawid od oblicza iego drugi raz. 12 Y bał sie Saul Dawidá/ przeto że PAN był z nim/ á od niego odstąpił. 13 Y odprawił go Saul od siebie/ y vczynił go hetmánem nád tyśiącem mężów: y wychadzał y wchadzał przed oczymá ludu. 14 We wßech też drógách swoich Dawid rostropnie sie sprawował/ á PAN był z nim. 15 Widźiał tedy Saul że był bárzo rostropny/ y iął sie go strzédz. 16 Lecz wßytek lud Izráelski y Judá miłował Dawidá: bo on wchodził y wychodził przed nimi. 17 Y rzékł Saul do Dawidá: Oto córká moiá stárßa Merob/ tęć dam zá żonę: tylko bądź mężem mocnym/ á sprawuy woyny PANSKIE. Lecz Saul ták sobie myślił/ mówiąc:

Jonáthás rozmiłował sie Dawidá.

Dawid wßystkim wdźięczny.

Niewiásty zábieżáły Saulowi y Dawidowi z triumphem

Ec: 47. a 1.

Saul nienawidźi Dawidá y chce go zábić.

Prorokowániem też to pismo S. zowie, kiedy kto odßedßy rozumu ledá co mówi. czytay Gen: 20 ver: 7.

y wywodźił ie ná woynę y zás przywodźił, Hebr.

Dawid rostropny od wßystkich vmiłowány.

Był ich sprawcą w rzeczách boiowych. Hebr.

Saul obiecuie córkę Dawidowi ná zdrádę.

*niech od ręki moiéy nie ginie, ále od ręki Philistyńskiéy.

*Niechay ręká moiá nie będźie ná nim/ále niech będźie ná nim ręká Philistyńska. 18 *A rzékł Dawid do Saulá: Ktożem ia/ ábo co zá żywot móy/ ábo co zá ród oycá mégo w Izráelu/ żebym był źięćiem królewskim? 19 *Przyszedł tedy czás kiedy miáłá bydź dána Merob córká Saulowá Dawidowi/ dána iest Hádrielowi Moláthczykowi zá żonę.

Michol obiecána Dawidowi zá żonę

20 *A Michol córká druga Saulowá miłowáłá Dawidá. Co powiedźiano Saulowi/ y miło mu to było. 21 *A rzékł Saul: Dam ią zań/ że mu będźie ná vpad/ á niech będźie nád nim ręká Philistynów. *A rzékł Saul do Dawidá: *We dwu rzeczách będźiesz źięćiem moim dźiśia.

*po drugiéy córce ábo z iednéy ze dwu.

22 *A roskazał Saul sługóm swoim: Mówćie Dawidowi iákobych ia o tym niewiedźiał/ mówiąc: Oto sie podobasz królowi/ y wszyscy słudzy iego miłuią ćie: A ták teraz bądź źięćiem królewskim. 23 *A mówili słudzy Saulowi w vszy Dawidowé wszytkié té słowá. A rzékł Dawid: Czy sie wam máła rzecz widźi bydź źięćiem królewskim? A iam iest mąż vbogi y chudy. 24 *A odnieśli słudzy Saulowi/ mówiąc: Tákié słowá mówił Dawid. 25 *A rzékł Saul: Ták rzeczćie do Dawidá: Nie potrzebuie król ślubin/ iedno tylko sto odrzézków Philistyńskich/ áby sie sstáłá pomstá nád nieprzyiaćioły królewskimi. Lecz Saul myślił podáć Dawidá w ręce Philistynóm.

Saul chce od Dawidá sto obrzézków Philistyńskich.

26 *A gdy odnieśli słudzy iego Dawidowi słowá/ które był rzékł Saul/ spodobáłá sie mowá w oczách Dawidowych/ áby został źięćiem królewskim. 27 *A po kilku dni wstawszy Dawid/ szedł z mężmi którzy pod nim byli/ y pobił z Philistynów dwie śćie mężów/ y przyniósł odrzézki ich/ y odliczył ie królowi/ áby był źięćiem iego. Dał mu tedy Saul Michol córkę swą zá żonę.

Michol żoná Dawidowá.

28 *A baczył Saul/ y zrozumiał że PAN był z Dawidem. Michol też córká Saulowá miłowáłá go. 29 *A Saul tym wiecéy iął sie bać Dawidá: A sstał sie Saul nieprzyiaćielem Dawidowi po wszytkié dni.

Bóg był z Dawidem á Saul był mu nieprzyiaćielem.

30 *A wyćiągnęły Kśiążętá Philistyńskié/ á od początku wyćiągnienia ich/ rostropniéy sobie poczynał Dawid/ nizli wszyscy słudzy Saulowi/ y sstáło sie imię iego bárzo sławné.

ROZDZ. XIX.

Saul kazał zábić Dawidá Ionáthás go przestrzegá.

1 Mówił Saul do Ionáthy syná swego/ y do wszystkich sług swoich/ áby zábili Dawidá. Ale Ionáthás syn Saulów miłował Dawidá bárzo. 2 *A oznaymił Ionáthás Dawidowi/ mówiąc: Szuka Saul oćiec móy zábić ćię: A przetoż strzeż sie proszę ráno/ á zátáiż sie y skryiesz. 3 *A ia wyszedszy stánę podle oycá mego ná polu gdźiekolwiek będźiesz: y ia będę mówił o tobie do oycá mego: á cokolwiek pobaczę/ to oznaymię tobie. 4 *A ták mówił Ionáthás o Dawidźie dobrze do oycá swego Saulá/ y rzékł do niego: Nie grzész Królu przećiwko słudze twemu Dawidowi/ boć nic nie winien/ á spráwy iego są bárzo pożyteczné. 5 *A *położył duszę swą w ręcé swéy/ y zábił Philistyná/ y vczynił PAN zbáwienié wielkié wszému Izráelowi: widźiałeś y byłeś rad. Czemuż tedy grzeszysz przećiw krwi niewinnéy/ zábiiáiąc Dawidá/ *który iest bez winy? 6 *Co gdy vsłyszał Saul/ vbłagány słowy Ionáthy przysiągł: Żywie *Pan/ że nie będźie zábit.

*To iest, odważył gárdło swé.

*ábo bez przyczyny.

Saul przysięgą nie zábiiáć Dawidá.

7 *Wezwał tedy Ionáthás Dawidá/ y oznaymił mu wszytkié te słowá: y przywiódł Ionáthás Dawidá do Saulá/ y był przed nim iáko był wczorá y dźiś trzeći dźień. 8 *Ale woyná záśię sie wszczęłá: y wyćiągnąwszy Dawid/ walczył przećiw Philistynóm: y poráźił ie porażką wielką/ y vćiekli przed obliczym iego.

Dawid poráził Philistyny.

9 *A popadł duch zły PANSKI Saulá/ á śiedźiał w domu swym/ y dźierżał oszczep: á Dawid grał ná árfie ręką swą. 10 *A chćiał Saul przebić Dawidá oszczepem ku śćienie/ ále sie Dawid vmknął przed obliczem Saulá: á oszczep bez vrázu vtknął w śćienie/ á Dawid vćiekł/ y záchował sie nocy onéy.

Saul chćiał przebić Dawidá.

11 *Posłał tedy Saul drábánty swé do domu Dawidowego/ áby go strzegli y był zábit ráno. Co gdy Dawidowi powiedźiáłá Michol żoná iego/ mó-

Zoná Michol Dawidá záchowuie.

wálá od śmierći, spuśćiwszy go oknem.

go/ mówiąc: Jeśli się tey nocy nie schronisz/ iutro vmrzesz: 12 spuśćiłá go oknem: á on vszedł y vćiekł/ y záchowan iest'. 13 A wźiełá Michol podobieństwo człowiecze/ y położyłá ji ná łożu/ á skore śierśćistą kozią położyłá v głowy iego/ y przykryłá ji szátámi. 14 A Saul posłał sługi/ áby porwáli Dawidá: y odpowiedźiano że chorvie. 15 A zásię posłał Saul posły áby oglądáli Dawidá mówiąc: Przynieśćie go do mnie ná łożu/ áby był zábit. 16 A gdy posłowie przyszli/ náleziono podobieństwo ná łożu/ á skórá kozia v głowy iego. 17 A rzekł Saul do Michol: Czemuś mię ták oszukáłá/ y wypuśćiłáś nieprzyiaćielá mego áby vćiekł? A odpowiedźiáłá Michol Saulowi: Iż on mówił mi: Puść mię/ ináczey zábiię ćię. 18 A Dawid vćiekszy záchowan iest/ y przyszedł do Sámuelá do Rámáthá/ y oznaymił mu wszystko co mu vczynił Saul: y poszli on y Sámuel/ y mieszkáli w Náioth. 19 A powiedźiáno Saulowi od mówiących: Oto Dawid w Náioth w Rámáthá. 20 A posłał Saul sługi/ áby porwáli Dawidá: którzy gdy vyźrzeli gromádę Proroków prorokuiących/ y Sámuelá stoiącego nád nimi/ przyszedł też ná nie Duch Páński/ y ieli też sámi [z]prorokowáć. 21 Co gdy powiedźiano Saulowi/ posłał y drugié posłáńce: y oni też prorokowáli. A znowu posłał Saul trzećié posłáńce/ którzy też sámi prorokowáli. A [h]rozgniewány gniewem Saul'/ 22 poszedł też sam do Rámáthá/ y przyszedł áż do studnie wielkiey która iest w Socho/ y spytał się y rzekł: Ná którym miescu są Sámuel y Dawid? A powiedźiano mu: Oto są w Náioth w Rámáthá. 23 A szedł do Náioth w Rámáthá/ y przyszedł też nań Duch Páński/ á szedł idąc y prorokował/ áż przyszedł do Náioth w Rámáthá. 24 A zewlókł też y sam száty swé/ y prorokował z drugimi przed Sámuelem/ y padał [i]nági przez cáły on dźień y noc/ skąd y wyszłá przypowieść: Azaż y Saul miedzy Proroki?

Dawid przyszedł do Sámuelá.

Saulowi słudzy prorokuią między proroki.

[z] Chwalić Bogá.

[h] H.

Saul między proroki prorokuie.

[i] To iest, zewlókł száty królewskié. wys: 10 c 12

ROZDZ. XX.

Dawid vskarża się przed Ionáthą ná Saulá.

Dawid doświadcza sercá Saulowego przez Ionáthę.

1 ALe Dawid vćiekł z Náioth/ która iest w Rámáthá/ y przyszedszy mówił przed Jonáthą: Cóżem vczynił? co zá nieprawość moiá/ á co zá grzéch mòy przećiw oycu twemu/ że szuka dusze moiey? 2 Który mu rzekł: Vchoway Boże/ nie vmrzesz: bo nie vczyni oćiec mòy nic wielkiego ábo máłego/ áż mi pierwey oznáymi: tey tedy tylko mowy oćiec mòy zátáił przede mną: żadną miárą to nie będźie. 3 A zásię przysiągł Dawidowi. A on rzekł: Wié zaiste oćiec twóy/ żem nálazł łáskę w oczu twoich/ y rzecze: Niech o tym niewié Jonáthás/ by się snać nie frásowáł. A owszem żywie PAN/ y żywie duszá twoiá/ że iednym tylko/ że ták rzekę/ stopniem ia y śmierć dźielimy się. 4 A rzekł Jonáthás do Dawidá: Cokolwiek mi rzecze duszá twoiá/ vczynię tobie. 5 A rzekł Dawid do Jonáthy: Oto iutro iest nów Miesiącá/ á ia wedle obyczáiu zwykłem śiedźieć podle królá ábym iadł/ puść mię tedy że się skryię ná polu áż do wieczorá dniá trzećiego. 6 Jeśli pátrząc oćiec twóy będźie się pytał o mnie/ odpowiedz mu: Prośił mię Dawid áby szedł prędko do Bethlehem miástá swégo: bo tám są ofiáry vroczyste wszytkim z pokolenia iego. 7 Jeśli rzecze/ Dobrze: pokóy będźie słudze twemu. ále ieśli się rozgniewa/ wiedz iż się dopełniłá złość iego. 8 A ták vczyń miłośierdźie nád sługą twym: gdyżeś chćiał ábych przymierze PANSKIE/ ia sługá twóy/ z tobą vczynił: ále ieśli iáka nieprawość iest we mnie/ ty mię zábiy/ á do oycá twego nie wodź mię. 9 A rzekł Jonáthás: Boże ćię tego vchoway: áni bowiem bydź może/ żebych/ ieśli pewnie poznam że się dopełniłá złość oycá mego przećiw tobie/ nie oznájmił. 10 A odpowiedźiał Dawid do Jonáthy: Któż mi odnieśie ieśliby ćię snać odpowiedźiał oćiec twóy o mnie co przykro? 11 A rzekł Jonáthás do Dawidá: Pódź á wynidźmy precz w pole. A gdy wyszli obá w pole/ 12 rzekł Jonáthás do Dawidá: PANIE Boże

Przymierze Ionáthy z domem Dawidowym.

Izráelów/ iesli sie wywiém woléy oycá mego iutro ábo po iutrze: á bedzie co dobrégo o Dawidzie/ á nie posle zárázem do ciebie/ á nie oznáymieć/ 13 to niech vczyni PAN Jonácie/ y to niech przyczyni. Ale iesliby złość oycá mego przećie trwáłá przećiw tobie odkryie vcho twoie/ y puśćze cie że póydzieß z pokoiem/ á PAN bedzie z toba/ iáko był z oycem moim. 14 A bedzieli żyw/ vczyniß nádemna miłośierdzie PANSKIE: á iesli vmre/ 15 nie oddaliß miłośierdzia twego od domu mego áż na wieki/ kiedy wykorzeni PAN nieprzyiaćioły Dawidowé káżdégo z ziemie/ niech zgłádzi Jonáthe z domu iego/ á niech PAN ßuka z reki nieprzyiaćiół Dawidowych. 16 D A vczynił JOnáthás przymierze z domem Dawidowym: A ßukał PAN z reki nieprzyiaćiół Dawidá. 17 A przydał Jonáthás przysiadz Dawidowi/ przeto że go miłował: bo iáko duße swoie ták go miłował. 18 A rzekł mu Jonáthás: Jutro iest nów kśieżycá/ á beda sie o tobie pytáć: 19 bo o mieyscu twoim beda sie pytáć áż do dniá trzećiégo. A ták póydzieß prędko/ y przyidzieß ná mieysce gdzie sie kryć maß w dzień którégo sie godzi robić/ á bedzieß śiedział v kámieniá któremu imie Ezel. 20 A ia wystrzele trzy strzały podle niego/ á strzele iákoby ćwicząc sie do célu. 21 Posle też y chłopcá/ mówiąc mu: Jdź á przynieś mi strzały. 22 Jesli rzeke chłopcu: Oto strzały przed toba sa/ wezmi ie: ty przydź do mnie/ bo iest pokóy tobie/ á nic niemáß złego/ żywie PAN. Lecz iesli ták rzeke chłopcu: Oto strzały zá toba sa: idź w pokoiu/ bo cie PAN wypuśćił. 23 A o słowie którésmy mówili ia y ty/ niechay bedzie PAN miedzy mna á toba áż ná wieki. 24 E Skrył sie tedy Dawid ná polu/ y przyßedł nów kśieżycá/ y śiadł król do stołu áby iadł chléb. 25 A gdy vśiadł król ná stolicy swéy/ (według obyczáiu) która byłá przy ścienie/ powstał Jonáthás/ y śiadł Abner z boku Saulowi/ y zostáło prózné mieysce Dawidowé. 26 A nie rzékł Saul nic onégo dniá: bo myslił że mu sie podobno przydáło nie bydź czystym/ áni oczyśćionym. 27 A gdy przyßedł wtóry dzień po nowiu/ zás zostáło prózné mieysce Dawidowé. A rzékł Saul do Jonáthy syná swégo: Czemu nie przyßedł syn Jzai áni wczorá áni dziś iesć? 28 Odpowiedział Jonáthás Saulowi: Prosił mie vśilnie/ áby ßedł do Bethlehem. 29 A rzékł: Puść mie/ bo ofiárá vroczysta iest w mieśćie/ ieden z bráćiéy moiéy wezwał mie: á ták teraz ieslim nálazł łáske w oczu twoich/ póyde prędko á oglądam bráćia moie. Dla téy przyczyny nie przyßedł do stołu królewskié go. 30 F A rozgniewawßy sie Saul ná Jonáthe/ rzékł mu: Synu niewiásty chłopá do siebie ćiągnacéy/ ázá niewiém/ że miłuieß syná Jzai ná háńbe twoie/ y ná háńbe sromotnéy mátki twoiéy? 31 Bo przez wßytek czás/ póki syn Jzai bedzie żył ná ziemi/ nie vmocniß sie ty/ áni królestwo twoie. A ták iuż teraz posli/ á przywiedź go do mnie: bo iest synem śmierći. 32 A odpowiádáiąc Jonáthás Saulowi oycu swemu/ rzékł: Przécz ma vmrzeć/ co vczynił? 33 A porwał Saul oszczep áby go przebił. A zrozumiał Jonáthás że postánowiono było od oycá iego áby zábił Dawidá. 34 Wstał tedy Jonáthás od stołu w gniewie zápalczywośći/ y nie iadł chlebá wtórego dniá nowégo kśieżycá. Bo sie frásował o Dawidá/ dla tego że go był záwstydził oćiec iego. 35 A gdy było ráno/ przyßedł Jonáthás ná pole według woléy Dawidowéy/ y chłopiec máły z nim. 36 A rzékł do chłopcá swégo: Jdź/ á przynieś mi strzały/ które wystrzelam. G A gdy chłopiec bieżał/ wystrzelił drugą strzałe zá chłopcá. 37 Przyßedł tedy chłopiec ná mieysce strzały która był wystrzelił Jonáthás: y záwołał Jonáthás zá chłopcem/ y rzékł: Oto tám dáléy zá toba iest strzałá. 38 A zás záwołał Jonáthás zá chłopiećiem/ mówiąc: Spieß sie rychło/ nie stóy. Tedy pozbiéráło chłopie Jonáthy strzały/ y przyniosło do páná swego: 39 á co sie działo zgołá niewiedział. bo tylko Jonáthás á Dawid rzecz wiedzieli. 40 Dał tedy Jonáthás oreże swé chłopcu/ y rzékł mu: Jdź á zánieś do miástá. 41 A gdy odßedł chłopiec/ wstał Dawid z mieyscá które pátrzyło ná południe: y pad

Marginalia: H. Niech mie Bóg zgłádźi iáko nieprzyiaćielá Dawidowégo iesli zgwałcę przymierzé. (mówiąc) niechże ßuka H. Ionáthás poprzyśięgał Dawidá przez miłość którą go. H. — Gdźieś sie krył onego dniá gdym twoie rzecz spráwowal. H. ábo przydrożnégo. H. Znákiem trzech strzał przestrzégá Dawidá. — Saul pyta sie o Dawidzie. ábo złośliwy, á vporney mátki. H. y sromotney. H. Smierć zasłużył, ábo iest godźien śmierći. Heb. Ionáthę wymawiá iacégo Dawidá chce Saul przebić. Ionáthás po trzy kroć strzéláiąc złuku przestrzéga Dawidá. łuk y strzały.

ßy twarzą ná ziemię / pokłonił ſie trzećikroć: y pocáłowawßy ieden drugiégo / płákáli poſpołu / á wiecéy Dawid. 22 Y rzekł Ionáthás do Dawidá: Idź w pokoiu: cośmy przyśięgli obá ná imię PANSKIE / mówiąc: PAN niech będźie miedzy mną y tobą / y miedzy naśieniem moim y naśieniem twoim áż ná wieki. 23 Y wſtał Dawid y odßedł: ále y Ionáthás wßedł do miáſtá.

Ionáthás z Dawidem rozſtáią ſie.

*świádkiem.

ROZDZ. XXI.

1 A Dawid przyßedł do Nobe do Achimelechá kápłaná: y zdumiał ſie Achimelech / dla tego / że przyßedł Dawid. 2 Y rzekł mu: Czemuś ty ſam á nikogo nie maß z ſobą. Y rzekł Dawid do Achimelechá kápłaná: Król mi przykazał mówę / y rzekł: Zaden niech niewie rzeczy dla którys posłány odemnie y iákiem ći dał przykazánie / o y z ſługámi zmówiłem ſie ná ono y ná ono mieyſce. 3 A ták teraz maßli co do ręku áby z pięćioro chlebá day mi / ábo cokolwiek naydźieß. 4 A odpowiedáiąc kápłan Dawidowi / rzekł mu: Niemam chlebá poſpolitéż do ręki iedno tylko chléb świety: ieśli czyśći ſą ſłużebnicy á zwłaſzczá od niewiaſt? 5 Y odpowiedźiał Dawid kápłanowi / y rzekł mu: Záiſte / ieśli idźie o niewiáſtki: ſtrzymáliſmy ſie od wczoráyßéy y dźiś trzećiéy dniá / kiedyśmy wychodźili y były naczénia ſłużebników świeté / álec tá drógá zmázána ieſt / wßákże y tá dźiśia poświecona będźie w naczéniách. 6 A ták dał mu kápłan chléb poświecony: bo nie było tám chlebá / iedno tylko chleby pokłádné / które były wźięté od oblicznośći PANSKIEY áby położono chleby ćiepłé. 7 A był tám ieden mąż z ſług Saulowych onégo dniá we wnątrz przybytku PANSKIM: á imię iego Doég Idumeyczyk / namożniéyßy z páſterzów Saulowych. 8 G Y rzekł Dawid do Achimelechá: Maßli tu ná dorędźiu oſczep ábo miecz? bo mieczá mego y oręża mego nie wźiąłem z ſobą. bo mowá Królewſka przynaglálá. 9 Y rzekł kápłan: Oto tu miecz Goliathá Philiſtyná / któregoś zábił w Dolinie Therebinthu / uwiniony w płaſzcz zá Ephod / chceßli ten wźiąć weźmi: bo prócz tego niemáß tu innégo. Y rzekł Dawid: Nie maß drugiégo podobnégo ténu / day mi go. 10 Wſtał tedy Dawid / y vćiekł onégo dniá przed Saulem: y przyßedł do Achis Królá Geth. 11 Y rzekli ſłudzy Achis do niego / gdy vyzrzeli Dawidá: Azaż nie ten ieſt Dawid Król ziemie? Azaz nie ténu śpiewano w tańcach / mówiąc: D Poráźił Saul tyśiąc / á Dawid dźieśięć tyśięcy? 12 Y wźiął Dawid mówy oné w ſerce ſwé / y zlękł ſie bárzo od oblicza Achis Królá Geth. 13 Y odmienił vſtá ſwoie przed nimi / y vpadał miedzy rękomá ich: y tłukł ſie o drzwi v fórty / y z ściekáły ſliny iego ná brodę. 14 Y rzekł Achis do ſług ſwoich: Widźieliśćie człowieká ßalonégo: czemuzeście go do mnie przywiedli? 15 Czyli nam ſchodźi ná ßalonych żeśćie przywiedli áby ßálał przedemną? á wiec ten ma wniść do domu mego?

Dawid przyßedł do Achimelechá.

Pokłádny chléb który co tydźień leżał w przybytku Páńſkim áni ſie godźiło go vżywáć tylko kápłanowi y ſynóm iego. Leu: 24

*czyſté.

*nie świeta, nie dla iákiéy ſpráwy świetéy przyięta.

Dawid ie chléb pokłádny. Mat: 12. 23.

*Edomſki. H:

Wźiął miecz Goliáthów.

*H.

*wyſ: 18 b 7. Ecc. 47. 27.

Dawid v królá Achis zmyślá ßaleńſtwo.

*czynił ſie ßalonym. H.

*kréślał ná drzwiách. H.

4 *Niemam chlebá poſpolitégo.*] Niechćiał Achimelech kápłan dáć Dawidowi chlebá pokłádnégo / ku pożywániu / áż pierwéy zrozumiał / ieſli ſie onégo dniá ſtrzymáli od żony. iż ták piſmo S. Leuit. 24. roſkázuie / y niegodźiło ſie tego chlebá pożywáć / tylko ná świetym mieyſcu / wßákże w tákiéy potrzebie godźiło ſie go dáć Dawidowi / by tylko czyſtymi byli. Ták to wyłożył Pan Chryſtus Máth. 12. Skąd dowodźi Hieronim S. iż w kápłaniech náßych ma być vſtáwiczna powśćiągliwość / ponieważ ćiáło Páná Chryſtuſowé przez oné chleby figurowáné / ofiáruią / y pożywáią go / y inßym vſtáwicznie podawáią. Hieron. in C. 1. ad Titum. A ták wielka ieſt śmiáłość nowotnych tłumáczów heretyckich / którzy to wykłádáią ábo o czyſtośći ßat / ábo o worách y inßych naczyniách / w które chléb świety bráć mieli. Bo to ieſt przećiw iáſnemu piſmu / które tu powiáda / iż kápłan nie pytał Dawidá o ßátách áni worách / ále o czyſtośći ſług á zwłaſzczá od niewiaſt: ná co też odpowiedá Dawid to o co go pytano / że ſie ſtrzymáli od niewiaſt / y naczynie ich ábo ćiáło było czyſté / y nád to obiecował że ſie onégo dniá y przez wßyſtkie drógę / czyſto od żon záchowáć mieli. Ták rozumie Hieron. in Tradit. Hebr. in lib. Regum.

Czyſtość kápłáńſka przefigurowána.

Falſſe Heretyckié.

ROZDZ. XXII.

Do Dawidá wszyscy vtrapieni przyszłáia.

1 Wyszedł tedy Dawid zonąd / y vszedł do iáskinie Odollam. Co vsłyszawszy bráćia iego / y wszystek dom oycá iego / przyszli tám do niego. 2 Y zeszli sie do niego wszyscy / ktorzy byli vtrapieni / y ktorzy sie byli zádłużyli / y w gorzkośći sercá : y został ich książęćiem / á było ich przy nim około czterzech set mężow. 3 Y poszedł Dawid zonąd do Másphá / ktora iest Moáb : y rzekł do krolá Moáb : Niechaj pomieszka / proszę / oćiec moy y mátká moiá z wámi / áż sie dowiém co ze mną Bog vczyni.

Vszedł do krolá Moáb.

4 Y zostáwił ie przed obliczem krolá Moáb / y mieszkáli v niego po wszytkie dni ktorych Dawid był ná zamku. 5 Y rzekł Gad prorok do Dawidá : Nie mieszkay ná zamku / iedź á ciągni do ziemie Judá. Y iáchał Dawid y przyszedł do lásá Háreth.

Vpomniony od proroká Gád idźie do źiemie Judskiey.

6 Y vsłyszał Saul / że sie vkazał Dawid y mężowie ktorzy z nim byli. A Saul gdy mieszkał w Gábáá / y był w gáiu ktory iest w Rámá / trzymáiąc oszczep w ręce / á wszyscy słudzy iego stali około niego : 7 rzekł do sług swych / ktorzy przy nim stali: Słuchayćie teraz *a* synowie Jemini *b* : izali wszytkim wam da syn Jzai polá y winnice / y wszystkich was poczyni tysiączniki y setniki : 8 żeśćie sie wszyscy sprzysięgli przećiwko mnie / á niémász tego ktoby mi oznaymił / zwłasczá gdyż y syn moy przymierze vczynił z synem Jzai : Niémász ktoby sie mnie z was vżalił / áni ktoby mi oznaymił : przeto że podburzył syn moy sługę mégo przećiwko mnie / ktory czyha ná mie áż po dziś dzień. 9 A odpowiádáiąc Doég *c* Jdumeyczyk / ktory stał / á był pierwszy miedzy sługámi Saulowymi : Widźiałem / pry / syná Jzai w Nobe v Achimelechá syná Achitob kápłaná : 10 ktory sie rádził zá nim PANA / y dał mu strawy : ále y miecz Goliáthá Philistyńczyká dał mu. 11 Posłał tedy krol áby przyzwano Achimelechá kápłaná syná Achitob / y wszytek dom oycá iego / kápłanow ktorzy byli w Nobe / ktorzy wszyscy przyszli do krolá.

a ábo proszę. H.
b Beniáminitowie.

Saul skárży sie ná sługi że sie z Dawidem z przysięgli.

c Edomski. H. Doég wydał Dawidá.

12 Y rzekł Saul do Achimelechá : Słuchay synu Achitob. A on odpowiedźiał : Owom ia pánie. 13 Y rzekł do niego Saul : Czemuśćie sie sprzysięgli ná mie / ty y syn Jzai / y dałes mu chlebá y miecz / y rádziłes sie zá nim Bogá / áby powstał ná mie zdradą będąc áż do dniá dźisieyszego ? 14 Y odpowiedáiąc Achimelech krolowi / rzekł : A ktoż ze wszech sług twoich wierny iáko Dawid / y źięć krolewski / y idący ná roskazánié twoie / y zacny w domu twoim ? 15 Azam dźiś począł rádźić sie oń Bogá ? Vchoway mie Boże : Niech sie nie domniémawa krol ná sługę swego tákowéy rzeczy / we wszytkim domu oycá mégo : bo niewiedźiał sługá twoy o téy spráwie nic ábo málégo ábo wielkiego.

Achimelech kápłan oskárżony o przechowánié Dawidá.

16 Y rzekł krol : Smierćią vmrzesz Achimelechu ty y wszytek dom oycá twego. 17 Y rzekł krol sługom ktorzy stali około niego : Obroććie sie / á pobiyćie kápłany PANSKIE : bo *d* ręká ich iest z Dawidem : wiedząc że vćiekał á nie oznaymili mi. Lecz niechćieli słudzy krolewscy rąk swoich podnieść ná kápłany PANSKIE. 18 Y rzekł krol Doegowi : Obroć sie ty / á rzuc sie ná kápłany. Y obroćiwszy sie Doég *e* Jdumeyczyk tárgnął sie ná kápłany / y zámordował dniá onégo ośmdźieśiąt y pięć mężow vbránych w ephod lniány.

Saul kápłany dla Dawida pozábiiał.
d máią porozumienié z Dawidem. Hebr.
e Edomski. H.

19 A Nobe miásto kápłáńskié poráźił pásczeką mieczá / mężę / y niewiásty / y dźiatki / y ssące / y wołu / y osłá / y owce pásczeką mieczá.

Nobe miásto spustoszył.

20 Lecz vszedszy ieden syn Achimelechá syná Achitob / ktoremu imie było Abiáthár / vćiekł do Dawidá / 21 y oznaymił mu że Saul pobił kápłany PANSKIE. 22 Y rzekł Dawid Abiátharowi : Wiedźiałem onégo dniá gdy tám był Doég Jdumeyczyk / że pewnie miał powiedźieć Saulowi : Jam iest winien śmierći wszystkich dusz oycá twego. 23 Mieszkay ze mną / nieboy sie : Jesli kto będźie szukał duszę moiey / będźie szukał y dusze twoiéy / y będźiesz przy mnie záchowan.

ROZDZ. XXIII.

Dawid obronił Ceilę od Philistynow.

1 A Powiedźiano Dawidowi/ mówiąc: Oto Philistynowie dobywáią Ceile/ y plon dwiją gumná. 2 Rádźił sie tedy Dawid PANA/ mówiąc: Mamli iść á poráźić té Philistyny? Y rzékł PAN do Dawidá: Idź/ á poráźiß Philistyny/ y Ceile wybáwiß. 3 Y rzekli mężowie którzy byli z Dawidem/ do niego: Oto my tu w Judzkiéy źiemi będąc/ boimy sie: á cóż więcéy iesli póydźiem do Ceile ku woyskóm Philistyńskim? 4 Znowu tedy Dawid rádźił sie PANA. Który odpowiádáiąc/ rzékł mu: Wstań á idź do Ceile/ bo ia dam Philistyny w ręke twoie. 5 Poßedł tedy Dawid/ y mężowie iego do Ceili/ y walczył z Philistyny/ y zápędźił bydłá ich/ y poráźił ie porażką wielką: y wybáwił Dawid mieszczány Ceile. 6 Lecz ná on czás gdy vćiekał Abiáthár syn Achimelechów do Dawidá do Ceile/ przyßedł był máiąc z sobą ephod.

Abiáthár kápłan vćiekáiąc do Dawidá wźiął z sobą Ephod.

7 B Y powiedźiano Saulowi że Dawid wßedł do Ceile: y rzékł Saul: Dał go Bóg w ręce moie/ y záwárty iest wßedßy do miástá/ w którym są bramy y zamki. 8 Y przykazał Saul wßytkiému ludu/ áby ßli ná woyne do Ceile: y oblegli Dawidá y lud iego.

Saul iedźie do Ceile przećiw Dawidowi

9 Czego gdy sie Dawid dowiedźiał/ iż mu Saul potáiemnie złé gotował/ rzékł do Abiáthárá kápłaná: *Przyłóż ephod. 10 Y rzékł Dawid: PANIE Boże Izráelów/ słyßał te wieść sługá twóy/ że Saul gotuie sie przyść do Ceile/ áby zburzył miásto dla mnie. 11 Wydádzáli mnie mężowie Ceili w ręce iego? á przyiedźieli Saul iáko słyßał sługá twóy? PANIE Boże Izráelów oznáymi słudze twému. Y rzékł PAN: Przyiedźie. 12 Y rzékł Dawid: Wydádzáli mie mężowie Ceili y męże którzy ze mną są w ręce Saulowé? Y rzékł PAN: Wydádzą. 13 Wstał tedy Dawid y mężowie iego około ßeśći set/ y wyßedßy z Ceile/ y tu y owdźie sie tułáli niepewni/ y powiedźiano Saulowi/ że vćiékł Dawid z Ceile/ y vßedł:

Dawid rádźi sie Bogá.

**To iest, wdźiéy narámiennik, ábyś sie rádźił Páná.*

14 przetóż zániechał wyiácháć. Á Dawid mießkał ná puszczy po mieyscách mocnych/ y mießkał ná górze puszczy Ziph ná górze ćiemnéy/ wßákże go Saul ßukał po wßytkié dni: y nie dał go Bóg w ręce iego.

Dawid mießka ná puszczy.

15 C Y vyźrzał Dawid że wyßedł Saul ßukáć duße iego. Á Dawid był ná puszczy Ziph w leśie. 16 Y wstał Jonáthás syn Saulów y ßedł do Dawidá do lásá/ y posilił ręce iego w Bogu/ y rzékł mu. 17 Nieboy sie: bo ćie *nie naydźie ręká Saulá oycá mégo/ á ty królowáć będźieß nád Izráelem/ á ia będę wtóry po tobie: lecz y Saul oćiec móy o tym wie.

Jonáthás ćießy Dawidá.

**nie dośięże.*

18 Á ták postánowili obá przymierze przed PANEM: y mießkał Dawid w leśie/ á Jonáthás wróćił sie do domu swego. 19 Y wstąpili Zypheyczycy do Saula w Gábáá/ mówiąc: Azá oto Dawid nie kryie sie v nas po mieyscách bespiecznych lásu ná págórku Háchilá/ która iest po práwéy stronie puszczy? 20 Á ták teraz iáko prágnęłá dußá twoiá żebyś ziáchał/ ziedź/ á náßá będźie podáć go w ręce *królewskié. 21 Y rzékł Saul: Błogosłáwieniśćie wy od PANA/ iżeśćie sie mnie vżalili. 22 Atak idźćie/ proßę/ á gotuyćie pilniéy/ y czyńćie dworniéy/ y wyßpieguyćie mieysce gdźie iest nogá iego/ ábo kto go tám widźiał: *bo myśli o mnie że nań chytrze sie zásadzam.

**niż: 26 a 1. Zypheyczycy wydáią Dawidá.*

**twoie. Heb.*

**bo mi powiedano iż iest bárzo chytry. H.*

23 D Wypátrzćieß á obaczćie wßytkié iámy iego/ w których sie tái: á wróććie sie do mnie ná pewną rzecz/ że póydę z wámi: á choćby sie też skrył w źiemie/ będę go ßukał we wßytkich *tyśiącach Judzkich.

**powiećiech. Bo káżdé pokolenié ná tyśiące było rozdźielone.*

24 A oni wstawßy/ poßli do Ziph przed Saulem: á Dawid y mężowie iego byli ná puszczy Máon ná polách po práwéy Jesimon. 25 Jáchał tedy Saul y towárzyße iego ßukáć go: lecz dano znáć Dawidowi/ y nátychmiast stąpił ná skále/ y mießkał w puszczy Máon: Co gdy vsłyßał Saul/ gónił Dawidá ná puszczy Máon. 26 Y iáchał Saul po boku góry z iednéy strony: á Dawid y mężowie iego byli z boku góry po drugiéy stronie: y iuż był Dawid zwątpił żeby mógł vyść przed obliczem Saul: Á ták Saul y mężowie iego ná kształt wieńcá obtoczyli Dawidá y męże iego/ áby ie poimáli.

Saul obtoczył Dawidá.

Przepuśćił wßy Philiſtyny ná Saulá Bóg wybáwił Dawidá z obleżenia.

27 ¶ A przybieżał poſeł do Saulá mówiąc: Poſpieß śie/ á przyiedź/ bo Philiſtynowie wtárgneli w źiemię. 28 ¶ A ták wróćił śie Saul przeſtawßy gonić Dawidá/ y ćiągnął przećiw Philiſtynóm/ y dla tego názwáli ono mieyſce Skáłą ᵃrozłączáiącą.

ᵃ ábo rozłączenia.

ROZDZ. XXIIII.

Dawid mießka w Engáddi.

1 A WYCiągnął Dawid z ongąd: y mießkał ná mieyſcách beſpiecznych Engáddi. 2 ¶ A gdy śie wróćił Saul od pogoni zá Philiſthyny/ powiedźiano mu/ rzekąc: Oto Dawid ieſt ná puſczy Engáddi.

Saul ßuka Dawidá.

3 ¶ A ták wźiąwßy Saul trzy tyśiące mężów przebránych ze wßytkiego Izráelá/ poßedł ßukáć Dawidá y mężów iego/ y po naprzykrzßych ſkáłách/ po których iedno dźikie kozy mogą chodźić. 4 ¶ A przyćiągnął ku chléwóm owczym/ które śie nátráfiły idącému/ á byłá tám iáſkiniá/ do którey wßedł Saul ná potrzeby przyrodzoné: á Dawid y mężowie iego táili śie we wnetrznéy częśći iáſkini.

Dawid tái śie w iáſkini.

5 ¶ A rzékli ſłudzy Dawidowi do niego: Oto dźień/ o którym PAN mówił do ćie- B bie: Ja dam w ręce twé nieprzyiaćielá twegó/ żebyś mu vczynił iáko śie będźie podobáło w oczách twych. Wſtał tedy Dawid/ y vrznął poćichu kray płaſczá Saulowégo.

Dawid w iáſkini vrznął kray płaſczá Saulowéᵇ. ᵇ To ieſt, ſumnienie ruſzyło. Dawid máiąc w ręku nieprzyiaćielá nie chce go zábić boiąc śie Bogá.

6 ¶ Potym ᵇvderzyło Dawidá serce iego/ przeto że vrznął kray płaſczá Saulowégo. 7 ¶ A rzékł do mężów ſwoich: Niech mi będźie miłośćiw PAN/ żebym nie vczynił téy rzeczy pánu memu pomázáńcowi PANSKIEMV/ żebym miał śćiągnąć náń rękę moię/ ponieważ ieſt pomázániec PANSKI. 8 ¶ A przełomił Dawid męże swé mowámi/ y nie dopuśćił im powſtáć ná Saulá: á Saul wſtawßy z iáſkinie/ ßedł záczętą drógą. 9 ¶ Potym wſtał y Dawid zá nim: á wyßedßy z iáſkinie záwołał zá Saulem/ mówiąc: Pánie móy królu. A obeyzrzał śie Saul názad: á Dawid schyliwßy śie twarzą ku źiemi/ pokłonił śie/

Opowieda miłośierdźié ſwoie nád Saulem.

10 ¶ y rzékł do Saulá: Czemu ſłuchaß słów ludźi mówiących/ Dawid ßuka złego przećiw tobie? 11 ¶ Oto dźiś widźiáły oczy twoie/ że mi ćie PAN dał w rękę moię w iáſkini: y myśliłem C ćie zábić/ álec przepuśćiło oko moie/ bom rzékł: Nie śćiągnę ręki ná páná mego/ bo ieſt pomázániec PANSKI. 12 ¶ A owßem oycze móy/ obácz/ y poznay kray płaſczá twego w ręce moiéy: żeć gdym vrznął koniec płaſczá twego/ niechćiałem śćiągnąć ręki moiéy ná ćię/ Poznay á obácz żeć niemáß w ręce moiéy złośći/ áni nieprawośći/ ánim zgrzéßył przećiw tobie: á ty godźiß ná duße moie/ ábyś ią odiął.

Dawid wkłáda pomſtę ná Páná Bogá.

13 ¶ Niech rozſądźi PAN miedzy mną á tobą/ á niech śie krzywdy moiéy PAN pomśći nád tobą: á ręká moiá niech nie będźie ná tobie. 14 ¶ Jáko y w ſtárey przypowieśći mówią: OD NIEZBOZNYCH wynidźie niezbożność: á ták ręká moiá niech nie będźie ná tobie. 15 ¶ Kogoż przeßláduieß/ królu Izráelſki/ kogo przeßláduieß? Pſá zdechłégo przeßláduieß/ á pchłę iedne. 16 ¶ Niech PAN będźie ſędźim/ á niech rozſądźi miedzy mną á tobą: á niech obaczy y oſądźi ſpráwę moię/ á niech mie wyrwie z ręki twoiéy. 17 ¶ A gdy ſkończył Dawid mówiąc mowy tákié do Saulá/ rzékł Saul: A twóyże to głos Da- D widźie synu móy? y podniósł Saul ſwóy głos y płákał:

Saul zna złość ſwoię á dobroć Dawidá.

18 ¶ y rzékł do Dawidá: Spráwiedliwßyś ty ieſt niżli ia: boś ty mnie oddał dobrze/ á iam tobie złym oddał. 19 ¶ Tyś też dźiś okazał coś mi dobrégo vczynił: iáko mie dał PAN w rękę twoię/ á nie zábiłeś mie. 20 ¶ Bo któż gdy naydźie nieprzyiaćielá ſwego ᶜwypuśći go ná drógę dobrą? Ale PAN niechayći odda nagrodę te zá to coś mi dźiś vczynił.

ᶜ wł: poſle go ná drogę dobrą. Hebr.

21 ¶ A teraz iż wiém/ że pewnie maß królowáć/ y będźieß miał w ręce ſwéy króleſtwo Izráelſkié: 22 ¶ przyśiéż mi przez PANA/ że nie wygłádźiß potomſtwá mego po mnie/ á nie wytráćiß imieniá mego z domu oycá mego. 23 ¶ A przyśiągł Dawid Saulowi. Odßedł tedy Saul do domu ſwego: á Dawid y mężowie iego wſtąpili ná mieyſcá przeſpiecznieyßé.

Przyśiągł Dawid Saulowi.

ROZDZ. XXV.

Smierć Sámuelowá. Ec:46. d 23. Niż: 28. a 3.

Samuel vmárł/ y zebrał sie wßystek Izráel/ y płákáli go/ y pogrzebli go w domu iego w Rámáthá. 2 A powstawßy Dawid poßedł ná puscza Pharán. Lecz mąż niektóry był ná puszczy Máon/ á máietność iego w Kármelu/ á człowiek on bárzo wielki: y miał owiec trzy tyśiące/ y tyśiąc kóz: y tráfiło sie że strzyżono trzódę iego w Kármelu. 3 A imie mężá onego było Nábál: á imie żony iego Abigáil. á byłá to niewiástá bárzo mądra y piękna: ále mąż iéy był nie vżyty bárzo/ zły y złośliwy: á był z narodu Káleb. 4 A gdy vsłyßał Dawid ná puszczy że strzygł Nábál trzódę swoie/ 5 posłał dziesiąci młódzieńców/ y rzekł im: Idźcie do Kármelu/ á przyydźiecie do Nábálá y pozdrówicie go imieniem moim spokoynie. 6 A rzeczecie: Niechay będźie bráciéy moiéy y tobie pokóy/ y domowi twému pokóy/ y wßystkim rzeczam ktoré maß/ niech będźie pokóy. 7 Słyßałem że strzygą pásterze twoi/ ktorzy byli z námi ná puszczy: nigdyśmy im przykrymi nie byli/ y nigdy nie vbyło im nic z trzódy/ przez wßytek czás którego byli z námi w Kármelu. 8 Zopytay sług twoich/ á powiedzą: Przetóż teraz niech naydą służebnicy twoi łáskę w oczu twoich bośmy w dobry dźień przyßli/ cokolwiek naydźie ręká twoiá day służebnikóm twoim/ y synowi twému Dawidowi. 9 A gdy przyßli sludzy Dawidowi/ mówili do Nábálá wßytkié te słowá imieniem Dawidowym: y vmilkneli. 10 A odpowiedáiąc Nábál sługóm Dawidowym rzékł: Co iest Dawid? y co iest Izái? dźiś sie námnożyło sług którzy vciekáią od pánów swoich. 11 Wiec ia weźme chléb móy y wódę moie/ y mięso bydłá którém pobił dla postrzyżników moich/ á dam mężóm/ ktorych niewiem zkąd są? 12 A ták odeßli sludzy Dawidowi drógą swą/ y wróćiwßy sie przyßli y powiedźieli mu wßystkié słowá które był rzékł. 13 Rzékł tedy Dawid sługóm swoim: Przypaß káżdy miecz swóy. A przypásáli wßyscy miecze swoie/ przypásał też y Dawid miecz swóy: y ßli zá Dawidem iákmiarz cztéry stá mężów: á dwieście zostáło przy rzeczách. 14 A powiedźiał Abigáil żenie Nábálowéy ieden sługá iéy/ rzekąc: Oto Dawid przysłał posłáńce z puszczy/ áby błogosłáwili Pánu náßemu/ á niechćeć im pokazał. 15 Ludźie ci dosyć nam dobrzy byli/ y nie przykrzyli sie nam: y nigdy nam nic nie zginęło przez wßytek czás pókiśmy z nimi byli ná puszczy: 16 byli nam miásto muru ták w nocy iáko y we dnie/ po wßystkié dni pokiśmy páśli przy nich trzódy. 17 Przeto obácz á rozmyśl sie co maß vczynić: boć sie dopełniłá złość ná mężá twégo/ y ná dóm twóy/ á on iest syn Beliál/ ták iż żaden nie może z nim mówić. 18 Pospießyłá sie tedy Abigáil/ y wźięłá dwie ście chlebá/ y dwá bukłaki winá y pięći báránów wárzonych/ y pięć miar prażmá/ y sto wiązanek rozynków/ y dwie ście wiązek fig/ y włożyłá ná osły. 19 A rzekłá sługóm swoim: Idźcie przedemną: oto ia poiádę zá wámi: á mężowi swemu Nábálowi nie oznaymiłá. 20 A gdy wśiádłá ná osłá/ y zieżdżáłá z góry: Dawid y mężowie iego zieżdżáli przećiwko niéy: którym oná záiáchałá. 21 A rzékł Dawid: Záprawdę dármom strzegł wßego co ten miał ná puszczy/ y nic nie zginęło ze wßego co do niego należáło/ á oddał mi złé zá dobré. 22 To niech vczyni Bóg nieprzyiaciołóm Dawidowym/ y to niech przyczyni/ ieśli zostáwię do zárániá ze wßego co do niego należy mokrzącego ná ściáne. 23 A gdy Abigáil vyzrzáłá Dawidá/ pospießyłá siey zśiádłá z osłá y pádłá przed Dawidem ná oblicze swoie/ y pokłoniłá sie mu do ziemie/ 24 y pádłá v nóg iego/ y rzekłá: Niech będźie ná mnie tá nieprawość/ móy pánie: proßę niech służebnicá twoiá mówi w vßu twoich: á posłuchay słów sługi twoiéy. 25 Niech nie kłádźie proßę Pan móy Król sercá swégo ná mężá tego niezbożnego Nábálá: boć wedle imienia swego głupi iest/ y głupstwo iest z nim: á ia sługá twoiá nie widźiáłám służebników twoich/ Pá-

Bogáty y możny. Hebr. — *Abigáil mądra y piękna.* — *Nábál nie miłosierny.* — *Ták śie miey dobrze, żebyś y ty y dóm twóy y wßystkié rzeczy twé były w pokoiu. H.* — *Szczęście. Heb.* — *Dawid posłá do Nábálá po strawę.* — *Dźień wesoły którego ludźie hoyni bywáią.* — *co możeß. Hebr.* — *Pyßna odpowiedź Nábálá.* — *wł. wody.*

Dawid będźie mścić sie nád Nábálem. — *Dawid będąc potrzebny przećię cudze niebrał gwałtem.* — *człek niezbożny.* — *ábo funtów* — *Abigáil záieżdża Dawidowi.* — *Dawid áffektem vniesiony.* — *do namnieyßego szczenięciá. Hebr.* — *Abigáil mówi do Dawidá.* — *Nábál, wykłáda sie głupi.*

nie móy

Bóg zácho wał Dawidá iż nie rozlał krwie. *[a] á żebyś sie nie mśćił reką twoią. H.* *[b] to podárze.*

26 nie móy/ któreś posłał. Przeto teraz Pánie móy/ żywie PAN y żywie duszá E twoiá/ który ćie zahámował/ ábyś nie przyszedł ná krew/ y záchował re-ke twoie tobie: á teraz niech będą iáko Nábál nieprzyiaćiele twoi/ y któ-27 rzy szukáią Pánu memu złégo. Przeto przyimi to bł ogosłáwieństwo/ któ-ré przyniosłá sługá twoiá tobie PA-NV mému/ á day sługóm którzy cho-28 dzą zá tobą Pánem moim. Znieś występek służebnice twoiéy: czyniąc bowiem vczyni PAN tobie Pánu mému dóm wierny/ poniewasz walki PANSKIE ty walczysz/ Pánie móy: przetóż niechay sie w tobie złość nie náyduie po wszytkie dni żywotá twé-29 go: Bo iesli kiedy powstánie człowiek prześláduiący ćie/ y szukáiący du-sze twoiéy/ będźie duszá Páná mego strzeżona iákoby w wiązce żywiących v PANA Bogá twego: lecz duszá nieprzyiaćiół twoich będźie obrácána 30 iáko w pędźie y obróćie proce. Gdy tedy vczyni PAN tobie Pánu mému wszytko co dobrego o tobie mówił/ y postánowi ćie Kśiążęćiem nád Izráe-31 lem: nie będźie to tobie ku żáłośći/ áni ku obráżeniu sumnienia páná me-go/ żeś wylał krew niewinną/ ábo żeś sie sam pomśćił: a gdy PAN do-brze vczyni Pánu mému/ wspomnisz ná sługę swoię. A rzekł Dawid do 32 Abigáil: Błogosłáwiony PAN F Bóg Izráelów/ który ćie dźiś posłał przećiwko mnie/ y błogosłáwioná wy-33 mowá twoiá/ y błogosłáwionaś ty/ któraś mie záwśćiągnęłá dźiśia/ żem nie szedł ná krew/ y żebym sie pomśćił 34 reką swą. Bo ináczéy/ żywie PAN Bóg Izráelów/ który mie záwśćią-gnął ábym ći źle nie vczynił: byś mi byłá prędko nie záiáchálá drogi/ nie

[c] á złość sie w tobie. H. *[d] Acżkolwiek ći powstał. H.* *[e] Ale. H.*

Sumnie nie wolne od grzéchu *[f] prózno. H.*

Dawid dziękuie Pánu Bogu że go vchował rozlania krwie.

zostałby był Nábálowi áż do świá-35 tłá ránégo mokrzący ná śćiánę. A ták przyiął Dawid z reki iéy wszytko co mu byłá przywiozłá/ y rzekł iéy: Jedź z pokoiem do domu twego/ o-tom vsłuchał głosu twégo/ y vczći-36 łem osobę twoię. Przyszłá Abigáil do Nábálá: á oto miał vczte w do-mu swoim/ iáko vczte Krolewską/ á serce Nábálowé wesołé: bo był bárzo piian: y nie powiedźiáłá mu słowá 37 máłégo ábo wielkiégo áż do zárániá. G A ná świtániu gdy strawił wino Ná-bál/ powiedźiáłá mu żoná iego te sło-wá/ y obumárło serce iego wewnątrz/ 38 y stał sie iáko kámień. A gdy minęło dźieśieć dni/ zábił PAN Nábálá/ y 39 vmárł. Co gdy vsłyszał Dawid że v-márł Nábál/ rzekł: Błogosłáwiony PAN/ który osądźił spráwę zelżywo-śći moiéy z reki Nábálowéy/ á sługę swego vchował od złégo/ á złość Ná-bálowę oddał PAN ná głowę iego. Posłał tedy Dawid y mówił do Abi-40 gáil/ żeby ią wźiął sobie zá żonę. A przyszli słudzy Dawidowi do Abigá-il do Kármelá/ y mówili do niéy rze-kąc: Dawid posłał nas do ćiebie/ 41 áby ćie wźiął sobie zá żonę. Która powstawszy pokłoniłá sie obliczem do źiemie y rzekłá: Oto służebnicá twoiá niechay będźie sługą/ áby v-42 mywáłá nogi sług Páná mégo. A pospieszyłá sie Abigáil y wśiádłá ná osłá/ y pięć pánien iéy służebnych po-szły z nią/ y iácháłá zá posłáńcy Da-43 widowymi/ y byłá żoną iego. Ale y Achinoám wźiął Dawid z Jezraelá: 44 y były obie żonámi iego. A Saul dał Michol corkę swą żonę Dawidowę Phaltému synowi Láis/ który był z Gallim.

[g] do namniey szego scznię-ćiá. Hebr.

[h] przyiąłem oblicze twoie. Hebr.

Nábál piiány.

Nábálá Bóg zábił.

[i] który sie pomśćił zelżywośći moiéy nád Nábálem. Heb.

Dawid bierze Abigáil zá żonę.

29 *Iákoby w wiązce żywiących*] To iest/ Duszá twoiá będźie záchowána/ iáko Bóg strzeże dusz wybránych swoich/ żowie wiązán-ká/ iż wybráni wszyscy są policzeni/ á żaden z nich nie zginie/ iáko rzeczy związáné niewy-padáią: á zwłaszcza iż tá wiązánká iest ży-wych/ tákże też mówi Hamos 9. v. 6.

ROZDZ. XXVI.

Zypheyczycy wydáią Dawidá.

1 A Przyszli Zipheyczycy do Saulá w Gábáá/ mó-wiąc: Oto sie Dawid kryie ná págórku Háchilá/ który 2 iest przećiw pustyni. A powstał Saul/ y iáchał ná puszczą Ziph/ á z nim trzy tyśiące meżów z wybrá-nych Izráel/ áby szukał Dawidá ná 3 puszczy Ziph. A położył sie obozem Saul w Gábáá Háchilá/ która by-łá przećiwko pustyni ná drodze: á Dawid mieszkał ná puszczy. A wi-

Saul szuka Dawidá.

dząc że przyiáchał Saul zá nim ná puſzczą/ 4 poſłał ßpiegi/ y dowiedźiał ſie że tám przyiáchał zápewné. 5 Y wſtał Dawid potáiemnie/ y przyßedł ná mieyſce gdźie był Saul: á gdy vyźrzał mieyſce ná którym ſpał Saul/ y Abner ſyn Ner/ hetman woyſká iego/ y Sáulá ſpiącégo w namiećie/ á inny lud około niego: 6 rzékł Dawid do Achimelechá Hetheyczyká y do Abiſái ſyná Sárwiéy brátá Joábowégo/ mówiąc: Kto póydźie zemną do Sáulá do obozu? Y rzékł Abiſái: Ja póyde ztobą. 7 Przyßedł tedy Dawid y Abiſái do ludu w nocy/ B y náleźli Sáulá leżącégo y ſpiącégo w namiećie/ á oſczep vtkniony w źiemi v głowy iego: á Abnerá y lud ſpiącé około niego. 8 Y rzékł Abiſái do Dawidá: Zámknął Bóg nieprzyiaćielá twego dźiś w rece twoie: á ták przebiie go teraz oſczepem do źiemie raz/ á drugi raz nie bedźie potrzebá. 9 Y rzékł Dawid do Abiſái: Nie zábiiay go: bo któż wyćiągnie reke ſwą ná pomázáńcá PANSKIEGO/ á nie winien bedźie? 10 Y rzékł Dawid: Żywie PAN/ iż ieſli go PAN nie zábiie/ ábo dźień iego nie przyidźie że vmrze/ ábo ná woyne wyiáchawßy nie zginie: 11 niech mi bedźie miłośćiw PAN/ ábych nie śćiągnął reki moiéy ná pomázáńcá PANSKIEGO. á ták teraz weźmi oſczep/ który ieſt v głowy iego/ y kubek wody/ á odydźmy. 12 Wźiął tedy Dawid oſczep/ y kubek wody/ który był w głowách Saulowych y poßli: á nie było nikogo coby widźiał/ y zrozumiał/ y ocućił ſie/ ále wßyſcy ſpáli/ bo ſen [a] PANSKI przypadł był ná nie. 13 A gdy przeßedł Dawid ná drugą ſtrone y ſtánął ná wierzchu góry z dáleká/ á był wielki plác miedzy nimi/ 14 y záwołał Dawid ná lud y ná Abnerá ſyná Ner/ mówiąc: A nie ozowieß ſie Abnerze? Y odpowiádáiąc Abner/ rzékł: Ktoś ty co wołaß/ á niepokóy czyniß królowi? 15 Y rzékł Dawid do Abnerá: Azaś ty nie mąż? á kto drugi podobny tobie C w Izráelu? przecżżeś tedy nie ſtrzégł páná twego królá? bo przyßedł ieden z ludu żeby zábił królá páná twego. 16 Nie dobrze to rzecz którąś vczynił: żywie PAN/ żeśćie wy [a] ſynowie śmierći/ którzyśćie nie ſtrzegli páná ſwego pomázáńcá PANSKIEGO/ á teraz pátrz gdźie ieſt oſczep królewſki/ y gdźie ieſt kubek wody/ który był w głowách iego. 17 Y poznał Saul głos Dawidów/ y rzékł: A twóyże to głos ſynu móy Dawidźie? Y rzékł Dawid: móy głos/ pánie móy królu. 18 Y rzékł: Dla czego pan móy przeßláduie ſługe ſwego? Com vczynił? ábo co zá złość ieſt w rece moiéy? 19 A ták teraz proße królu Pánie móy/ poſłuchay słów ſługi twego: Jeſli cie PAN D pobudza przećiwko mnie/ [b] niechay powonia ofiáry; ále ieſli ſynowie człowieczy/ przeklęći ſą przed oczymá PANSKIMI/ którzy mie dźiśia wyrzucili/ żebym nie mießkał w dźiedźictwie PANSKIM/ mówiąc: Idź/ ſłuż cudzym bogóm. 20 A teraz niechay [c] nie bedźie wylaná krew moiá ná źiemie przed PANEM: bo wyiáchał król Izráelſki áby ßukał pchły iednéy iáko gonią kuropátwe po górách. 21 Y rzékł Saul: Zgrzéßyłem/ wróć ſie ſynu móy Dawid: boć iuż wiecéy źle czynić nie bede/ poniewaź droga byłá dußá moiá dźiśia w oczách twoich: bo iáwna to żem głupie vczynił/ y nie wiedźiałem bárzo śiłá. 22 Y odpowiádáiąc Dawid/ rzékł: Owo oſczep królewſki: niech przyidźie ieden z ſług królewſkich á weźmie ii. 23 A PAN odda káżdému według ſpráwiedliwośći ſwéy/ y [d] wiáry bo cie dźiś dał PAN w reke moie/ y niechćiałem śćiągnąć reki moiéy ná pomázáńcá PANSKIEGO. 24 A iáko dźiś wielce vważona ieſt dußá twoiá w oczách moich: ták niechay bedźie wielce vważona dußá moiá w oczách PANSKICH/ á niech mie wybáwi ze wßego vćiſku. 25 Rzékł tedy Saul do Dawidá: Błogoſłáwionyś ty ſynu móy Dawidźie/ á [e] iśćie czyniąc czynić bedźieß/ y mogąc przemożeß. Y odßedł Dawid w drogę ſwoie/ á Saul ſie wróćił ná mieyſce ſwoie.

Dawid náßedł ná Saulá ſpiącégo.

Dawid wźiął Saulowi ſpiącemu oſczep y kubek niechcąc go zábić iuż to pon tóre.

[a] *wielki twárdy ábo od Bogá. Hebr:*

Dawid ſkárży ſie ná oſpáłość Hetmáńſką.

[a] *godni śmierći. Hebr.*

Dawid ſpráwuie ſie Saulowi zdáleká.

[b] *niech mu to bedźie przyiemno coczyniß.*

[c] *nie vpádnie H.*

Saul zna grzech ſwóy á miłośierdźie Dawidowe.

[d] *wiernośći.*

Miłośierdźie Dawidowe.

[e] *wykonáß co chceß.*

ROZD. XXVII.

Dawid vćieka do Achis królá.

1 A Rzékł Dawid w sercu swoim: Wpádnę ia kiedyżkolwiekiedného dniá w rece Saulowé: ázaż nie lepiéy że vyde y záchowam sie w ziemi Philistyńskiéy / áby zwątpił Saul á przestał mie szukáć po wszytkich gránicách Izráelskich: schronie sie tedy od ręk iego. 2 Y wstał Dawid y poszedł sam/y sześć set mężów z nim/do Achis 3 syná Máoch królá Geth. Y mieszkał Dawid z Achis w Geth sam y mężowie iego/ mąż y dóm iego/ y Dawid y dwie żenie iego/ Achinoám Iezráelitká/ y Abigáil żoná Nábál Cármelá. 4 Y powiedźiano Saulowi że vćiékł 5 Dawid do Geth / y nieprzydał szukáć go więcéy. Y rzékł Dawid do Achis: Jeslim nálazł łáskę w oczu twoich / niech mi dádzą mieysce w iednym mieśćie tego kráiu / że tám mieszkáć bede: bo czemu mieszka sługá twóy w mieście królewskim ztobą? 6 Y dał mu Achis dniá onégo Siceleg: dla

Miásto Siceleg dáné Dawidowi

której przyczyny dostał sie Siceleg królóm Judzkim/ aż do dniá dźisieyszégo. 7 Y byłá liczbá dni których mieszkał Dawid w kráinie Philistyńskiéy/ 8 cztéry mieśiące. Y wyieżdżał Dawid y mężowie iego / y bráli plony z C Gessury/y Gerzy/y z Amálekitów: bo w tych wśiách mieszkano z stárádáwná w ziemi idącym do Sur áż do 9 ziemie Aegyptskiéy. Y pustoszył Dawid wszytkę ziemię / áni zostáwiał żywégo mężá áni niewiásty: á zábrawszy owce y woły/ y osły/ y wielbłądy / y száty / wrácał sie y przychodźił do A10 chis. Y mówił mu Achis: Ná kogoś vderzył dźiśia? Odpowiádał Dawid: Ku południu Judy / y ku południu Jerámeel / y ku południu 11 Ceni. Nie żywił Dawid mężá áni niewiásty / áni ich przywodźił do Geth / mówiąc: By snadź nie mówili przećiwko nam: To vczynił Dawid: y to miał postánowienie po wszytkie dni których mieszkał w kráinie Philistyńskiéy. Wierzył tedy Achis Dawidowi / mówiąc: Wiele złégo nábroił przećiw ludowi swému Izráelskiému: á ták bedźie mi sługą wiecznym.

Dawid pustoszy ziemię Philistyńską.

ROZD: XXVIII.

Dawid ieźdźie ná woynę z królem Achis.

1 A Y Sstáło sie w oné dni / zebráli Philistynowie woyská swoie/áby sie zgotowáli ná woynę przećiw Izráelowi: y rzékł Achis do Dawidá: Wiedz wiedząc / iż ze mną wyiedźiesz w woysku ty y mężowie twoi. 2 Y rzékł Dawid do Achis: Teraz sie dowiesz co vczyni sługá twóy. Y rzékł Achis do Dawidá: A ia ćie postánowię stróżem głowy 3 moiéy po wszytkie czásy. ᵃ A Sámuél vmárł / y płákał go wszytek Izráel y pogrzebli go w Rámáthá mieśćie iego. A Saul wytráćił czárnoksiężniki y wieszczki z ziemie. 4 A ták zebráli sie Philistynowie y przyćiągnęli/ y położyli sie obozem w Sunam: zebrał też y Saul wszytkiégo Izráelá y przyćiągnął ná Gelboe. 5 Y vyźrzał Saul obozy Philistyńskié / y bał sie / y prze-

ᵃ wyż: 25 a 1. Ec: 46 d 23.

6 B lękło sie serce iego bárzo. Y rádźił sie PANA/y nie odpowiedźiał mu áni przez sny / áni przez kápłany / áni 7 przez proroki. Y rzékł Saul sługóm swym: Szukaycie mi niewiásty máiącéy ᵃpythoná / y póydę do niéy / á wywiem sie przez nię. Y rzekli słudzy iego do niego: Jest niewiástá máiąca pythoná w Endor. 8 A ták odmienił vbiór swóy/y oblókł sie w inné száty / y poszedł sam á dwá mężowie z nim/ y przyszli do niewiásty w nocy / y rzékł iéy: Wróż mi przez pythoná / á 9 wskrześ mi kogoć powiem. Y rzekłá niewiástá do niego: Owo ty wiesz iáko wiele vczynił Saul / y iáko wygolił czárnoksiężniki y wieszczki z ziemie: czemuż tedy kłádźiesz śidło ná duszę 10 moię/ áby mie zábito? Y przysiągł iéy Saul ná PANA / mówiąc: Żywie PAN żeć sie nic złégo nie sstánie 11 dla téy rzeczy. Y rzekłá mu niewiástá: Kogóż ći mam wskrześić? Który rzékł: Wskrześ mi Sámuelá. 12 A gdy vyźrzáłá niewiástá Sámuelá /

ᵃ Duchá wieszczégo. Leu: 20 d 27 Deu: 18. b 11 w Dźie: 16. c 16.

Saul rádźi sie Bogá, niemáiąc odpowiedźi, rádźi sie czárownice.

Sámuel wskrzészony opowiáda Saulowi śmierć y przegráną bitwę.

krzyknęłá wielkim głosem / y rzekłá do Saulá : Czemuś mie zdrádził? Boś ty iest Saul. 13 A rzekł iey król : Nieboy sie : Coś widziáłá? y rzekłá niewiástá do Saulá : Widziáłam bogi wychodzące z ᶻziemie. 14 A rzekł iey : Co zá osobá iego? Która rzekłá: Mąż stáry wystepuie / á ten w płaszcz vbrány. A porozumiał Saul że to był Sámuel / y náchylił sie obliczem do ziemie / y pokłónił sie. 15 A rzekł Sámuel do Saulá: ᵃPrzeczes mi nie dał pokoiu żebych był wskrzeszony? A rzekł Saul : Iestem vćisnion bárzo / bo Philistynowie walczą ná mie / á Bóg odstąpił odemnie / y ᶻniechćiał mie wysłucháć áni w reku prorokow áni przez sny : á przeto przyzwałem ćie / ábyś mi pokazał co mam czynić. 16 A rzekł Sámuel : Cóż mie pytasz / gdyż PAN odstąpił od ćiebie / á przeniósł sie do sprzećiwniká twego? 17 Abowiem vczyni tobie PAN iáko mówił w rece moiey / y vtnie królestwo twoie z reki twoiey / á da ie bliźniemu twemu Dawidowi : 18 boś nie był posłuszny głosu PANSKIEGO / ániś vczynił gniewu zapálczywośći iego ná Amáleku. przeto co ćierpisz vczynił ći PAN dźiś. 19 A da też PAN Izráelá ztobą w rece Philistyńskie / á iutro ᵗty y synowie twoi zemną bedźiećie : Lecz y obóz Izráelski da PAN w rece Philistyńskie. 20 A wnet Saul vpadł iáko długi ná ziemie : bo sie był vlekł słów Sámuelowych / y nie było w nim śiły / bo nie iadł chlebá / przez on wszytek dźień. 21 Weszłá tedy oná niewiástá do Saulá (bo sie był zlakł bárzo) y rzekłá do niego : Oto vsłucháłá niewolnicá twoiá głosu twego / y położyłám dusze moie w rece moiey / y vsłucháłám mów twoich / któreś mówił do mnie. 22 Teraz tedy y ty posłuchay głosu niewolnice twoiey / y położe przed ćie sztuke chlebá / żebyś ziadszy pośilił sie / y mógł iśdź w drógę. 23 Który niechćiał / y rzekł : Nie bede iadł. Lecz go przymusili słudzy iego y niewiástá / y náwet vsłuchawszy głosu ich / wstał z ziemie y vśiadł ná łożu. 24 A oná niewiástá miáłá ćiele karmné w domu / á pospieszyłá sie y zábiłá ie : y wźiąwszy mąki záczyniłá ią / y nápiekłá przaśników / 25 y położyłá przed Saulá y przed sługi iego. Którzy náiadszy sie wstáli y ᶻchodźili one cáłą noc.

ᶻZtąd znáć, iż oycowie święći byli pod ziemią w otchłáni.

ᵃEc: 46. d23

ᶻnie odpowie dá mi więcey H.

Saul dla nieposłuszeństwá odrzucony od Bogá.

ᵗTo iest, vmrzećie ábo będźiećie pod ziemią iáko y ia, choćia po downo nie wszyscy ná ie dnym mieyscu.

Saul przelększy sie słów Sámuelá omdlał

ᶻposzli onéy że nocy. H.

14 *Porozumiał Saul że to był Sámuel.*] Ták pospolićie Doktorowie S. rozumieią / iż to byłá prawdźiwie duszá Sámuelá / Iustinus in Dialogo cum Triphone, Basilius Epist: 80. ad Eustach. Ambrosius in c. 1. Luc. Hier: in 7. Isa. August: de cura pro mortuis C. 15. y Ioseph: lib: 6. Antiq: C: 15. Aleć y pismo iásnie świádczy tu mówiąc : Gdy vyzrzáłá niewiástá Samuelá. A po tym : Rzekł Sámuel do Saulá. A iescze : Porozumiał Saul iż był Sámuel. nie mówiłby / porozumiał / ále mniemał ábo myślił / kiedyby nie było prawdźiwie. Nád to Eccles. 46. chwaląc Sámuelá powiáda iż po śmierći prorokował / y przepowiedział królowi co go potkáć miáło. A wszákże choćia prawdźiwie sie Sámuel święty vkazał tey czárownicy / nie stáło sie to mocą czárów / które żadney mocy ná dusze proroká świetego nie miáły : co z tąd znáć iż Sámuel vprzédził czáry / których iescze byłá oná niewiástá nie dokonáłá / bo y dla tego sie przelekłá / że sie pierwey vkazał / niż go wołáć poczełá. A ták nic w tym áni czáry áni diabelskie sprawy nie mogły / ále iáko kiedy Báláámowi Num: 22. rádzącemu sie czártá / nie czárt ále Bóg odpowiádał / ták też nie ná głos tey czárownice Sámuel sie vkazał / ále Bóg to sam vczynił y Proroká wysłał / áby król niezbożny o swoiey śmierći pewnie wiedźiał. I tráfia sie to / że Bóg dla potrzeby tákiey / wolą swoie tákim ludziom którzy tákim czárom y wróżkom bárzo wierzą / obiawia / bo Pan Bóg czesto ludzkiey złośći ná dobre vżywa.

ROZDZ. XXIX.

1 Zebráły sie tedy wszytkie woyská Philistyńskie do Apheká : ále y Izráel położył sie obozem nád źrzodłem które było w Iezráhel. 2 Lecz Kśiążętá Philistyńskie ćiągnęły stámi y tyśiącámi : á Dawid y mężowie iego byli w ostátecznym vfie z Achis. 3 A rzekły kśiążętá Philistyńskie do Achis : Co to zá Hebreyczycy? A rzekł Achis do kśiążąt Philistynskich : Aza nie znaćie Dawidá / który był sługą Saulá królá Izráelskiego / á iest v mnie przez wiele dni ábo y lat / á nie nayduie w nim nic odedniá którego zbiegł do mnie / áż do tego dniá? 4 A rozgniewáły sie nań kśiążętá Philistyńskie y

Dawid nie walczył przećiw Izráelowi ále odestány z woyská zá opátrznośćią Bożą

ᵃ1. Par: 12. d 19.

rzekły

rzekły mu. Niech sie ten mąż wroći/ á niech siedźi ná swym mieyscu/ ná ktorymeś go postáwił/ á niech z námi nie chodźi ná woynę/ áby nam nie był przećiwnikiem gdy sie potykáć poczniemy: bo iákoż ináczey będźie mogł przyiednáć Páná swego/ iedno głowámi náßémi? 5 Azá to nie on Dawid/ ktoremu śpiewano wtáńcách/ mówiąc: Zábił Saul w tyśiącach swych/ á Dawid w dźieśiąći tyśiecy swoich? 6 A ták wezwał Achis Dawidá/ y rzekł mu: Zywie PAN żeś ty prawy/ y dobry w oczách moich/ *y wyßćie twoie y weßćie twe zemną iest w obozie: y nie nálazłem nic złego w tobie odedniá ktoregoś przyßedł do mnie/ áż do dniá tego: Ale Kśiążętom sie nie podobaß. 7 A ták wroć sie/ á idź w pokoiu/ á nie obrażay oczu kśiążąt Philistyńskich. 8 Y rzekł Dawid do Achisá: Cożem vczynił? y coś nálazł we mnie słudze twym odedniá ktoregom był przed oczymá twymi áż do dniá tego: ábych nie ßedł á walczył przećiw nieprzyiaciołom Królá Páná mego? 9 A odpowiádáiąc Achis rzekł do Dawidá: Wiem iżeś ty dobry w oczách moich/ iáko Anioł Boży: ále kśiążetá Philistyńskie rzekły: Nie poydźie z námi ná woynę. 10 A przeto wstań ráno ty y słudzy páná twego ktorzy przyßli z tobą: á gdy w nocy wstániećie y pocznie świtáć/ idźćie. 11 Wstał tedy Dawid w nocy sam y mężowie iego/ áby ráno wyiácháli/ y wroćili sie do źiemie Philistyńskiey: á Philistynowie ćiągnęli do Jezráhel.

*á podobá mi sie towárzystwo twe w obozie. Hel.

ROZDZ. XXX.

Dawid wroćiwßy sie nálazł Siceleg spalone.

1 (A) GDY przyßli Dawid y mężowie iego do Siceleg dniá trzećiego/ Amálechitowie vderzyli byli z południowey strony ná Siceleg/ y poráźili byli Siceleg/ y zápalili go byli ogniem. 2 Y zábráli w niewolą niewiásty z niego od namnieyßego áż do wielkiego: á nie zábili nikogo/ ále záwiedli z sobą y ßli drogą swoią. 3 Gdy tedy przyßli Dawid y mężowie iego do miástá/ y nálezli ie spalone/ y żony swe/ y syny swe/ y corki w niewolą zábráne. 4 Tedy podnieśli Dawid y lud ktory był z nim głosy swoie/ y płákáli/ áż łzy w nich vstáły. 5 Bo y dwie żenie Dawidowe były w niewolą wźięte/ Achinoám Jezráhelitká/ y Abigáil żoná Nábál Cármelá. 6 (B) Y zá frásowáł sie Dawid bárzo: bo go lud chćiał vkámionowáć/ poniewaž żáłośna byłá dußá káždego mężá dla synow swoich y corek: Y zmocnił sie Dawid w PANU Bogu swoim. 7 Y rzekł do Abiáthár kápłaná syná Achimelechowego: Przybliż do mnie Ephod. Y przybliżył Abiáthár Ephod do Dawidá/ 8 y rádźił sie Dawid PANA/ mowiąc: Mamli gonić tych łotrzykow/ á poimamli ie czyli nie? Y rzekł mu Pan: Goń/ bo bez wątpienia poimaß ie y odbieß plon. 9 (C) A ták poßedł Dawid sam y ßeść set mężow ktorzy z nim byli/ y przyßli áż do potoká Bezor: y sprácowáni niektorzy pozostáli. 10 Ale Dawid gonił sam y czteryſtá mężow: bo ich dwie śćie było pozostáło/ ktorzy sprácowáni nie mogli sie przepráwić przez potok Bezor. 11 Y nálezli mężá Aegyptczyká ná polu y przywiedli go do Dawidá: y dáli mu chlebá áby iadł y pił wode. 12 Ale y vłomek wiązánki fig y dwie wiązce rozynkow. Ktore gdy ziadł/ wroćił sie duch iego/ y pokrzepił sie: bo był nie iadł chlebá áni pił wody trzy dni y trzy nocy. 13 (D) Rzekł mu tedy Dawid: Czyieś ty? ábo skąd? á dokąd idźieß? Ktory rzekł: Chłopiec Aegyptiánin ia iestem służebnik mężá Amálechity: á zostáwił mie Pan moy/ żem sie rozniemogł dźiś trzeći dźień. 14 Bośmy my byli wtárgnęli ná południe do Cerethu/ y przećiw Judá/ y ná południe Kaleb/ y Siceleg spaliliśmy ogniem. 15 Y rzekł mu Dawid: A możeß mie dowieść do tego tám woyská? A on rzekł: Przysież mi przez Bogá/ że mie nie zábieß/ y nie wydaß mie w ręce Páná mego/ á ia ćie dowiodę do tego woyská. Y przyśiągł mu Dawid. 16 Ktory gdy go przywiodł/ álić oni śiedźieli po wßytkiey źiemi/ iedząc y piiąc/ y iáko

Dawid poráćiwßy sie Páná goni Amálechity.

Sługá scho rzały y pozostał, tenże Dawidá náprowádźił ná nieprzyiaćiele.

Pogoniwßy nieprzyiaćioły plon odeymuie.

by swięty dźień święcąc zá wßytek plón/ y korzyść którą byli wźieli z źiemie Philistyńskiey y z źiemie Judskiey. [17] [E] Y bił ie Dawid od wieczorá áż do wieczorá dniá drugiegó/ y nie vßedł żaden z nich/ okróm czterech set mężów młodych/ którzy wśiedli byli ná wielbłądy y vćiekli. [18] A ták odiął Dawid wßytko co byli zábráli Amálekitowie/ y dwie żenie swé odiął. [19] Y nie zginęło nic od máłá do wiela ták z synów iáko z córek y z korzyśći/ y cokolwiek byli zábráli wßytko przywiódł Dawid. [20] Y zábrał wßytkie trzody y stádá y gnał przed sobą/ y rzekli: To iest korzyść Dawidowá. [21] [F] Y przyßedł Dawid do dwu set mężów/ którzy sprácowáni pozostáli byli y nie mogli iść zá Dawidem/ y kazał im był zostáć v potoká Bezor: którzy wyßli przećiw Dawidowi y przećiw ludowi który z nim był. Y przystąpiwßy Dawid do ludu/ pozdrowił ie spokoynie. [22] A odpowiedáiąc káżdy mąż zły y niezbożny z mężów którzy z Dawidem chodźili/ rzekł: Poniewaź nie chodźili z námi/ nie damy im nic z korzyśći którąśmy odieli: ále niech káżdy z nich przestánie ná żenie swéy y ná dźieciách: które wźiąwßy niechay odeydą. [23] Y rzekł Dawid: Nie ták vczynicie bráćia moi z tym co nam PAN dał/ y strzegł nas/ y łotrzyki którzy byli wytárgneli przećiwko nam podał w rece náße. [24] Ani was będźie żaden słuchał w tey mowie/ równy bowiem dźiał będźie idącego ku bitwie y zostáiącégo przy tłomokách/ y iednáko sie podźielą. [25] Y stáło sie to od onéj dniá/ y nápotym postánowiono y vchwalono/ y iáko práwo w Izráelu áż do dniá dźisieyßego. [26] Przyßedł tedy Dawid do Siceleg/ y posłał dáry z korzyśći stárßym Judskim bliskim swoim/ mówiąc: Przyimićie błogosłáwieństwo z korzyśći nieprzyiaciół PANSKICH. [27] Tym którzy byli w Bethel/ y którzy w Rámoth ná południe/ y którzy w Jether/ [28] y którzy w Aroer/ y którzy w Sephámoth/ którzy w Estámo/ [29] y którzy w Ráchál/ y którzy w mieśćiech Jerámeel/ y którzy w mieśćiech Ceni/ [30] y którzy w Hármá/ y którzy przy iezierze Asán/ y którzy w Atách/ [31] y którzy w Hebron/ y innym którzy byli ná tych mieyscách/ gdźie przemießkawał Dawid sam y mężowie iego.

Łupy zá rowno wßystkim dźieli.

Podárze. Dawid obsiła przyiaćioły swoimi łupámi z zdobyczy

ROZDZ. XXXI.

[1] [A] A Philistinowie walczyli przećiw Izráelowi: y vćiekli mężowie Izráelscy przed Philistyny/ y polegli pobići ná górze Gelboe. [2] Y nátárli Philistynowie ná Saulá y ná syny iego/ y zábili Jonáthe y Abinádáb/ y Melchisue syny Saulowé/ [3] y wßytek ćieżar bitwy zwálił sie ná Saulá: y pogonili go mężowie strzelcy/ y zrániony iest bárzo od strzelców. [4] [B] Y rzekł Saul do giermká swego: Dobądź mieczá swego á zábiy mie: áby snać nie przyßli ći nieobrzezáńcy/ á nie zábili mie vrągáiąc mi. Y niechćiał giermek iego: bo był wielką boiáźnią przestráßony. á ták porwał Saul miecz/ y vpadł nań. [5] Co vyzrzawßy giermek iego/ to iest/ że vmárł Saul/ náległ też y sam ná swóy miecz y vmárł z nim. [6] Vmárł tedy Saul y trzey synowie iego/ y giermek iego/ y wßyscy mężowie iego w on dźień pospołu. [7] [C] A widząc mężowie Izráelscy/ którzy mießkáli zá doliną y zá Jordanem/ że vćiekli mężowie Izráelscy á iż vmárł Saul/ y synowie iego/ odbiegli miast swoich y vćiekli: y przyßli Philistynowie/ y mießkáli tám. [8] A gdy było názáiutrz/ przyßli Philistynowie áby odźieráli pobité/ y ználeźli Saulá y trzech synów iego/ leżących ná górze Gelboe. [9] Y vćięli głowę Saulowę/ y zdárli z niego zbroie: y posłáli do źiemie Philistyńskiey wokoło/ áby opowiádano we zborze bałwanów y miedzy ludźmi. [10] Y położyli zbroie iego we zborze Astároth/ á ćiáło iego záwieśili ná murze Bethsán. [11] Co gdy vsłyßeli obywátele Jábes Gáláád/ cokolwiek byli vczynili Philistynowie Saulowi/ [12] wstáli wßyscy mężowie co mocnieyßy/ y ßli cáłą noc/ y wźieli ćiáło Saulowé y ćiáłá synów iego z muru Betsán: y przyßli do Jábes Gáláád/ y spálili ie tám: [13] y wźieli kośći ich/ y pogrzebli w gáiu Jabes y pośćili śiedm dni.

Saul poległ y z syny swémi od Philistynów.

1. Par. 10. a 3

1. Par. 10. b 4 dostugi który zá nim nośił broń iego.

Saul sam śię mieczem dobił Giermek iego tákże śię zábił.

Philistynowie odárßy Saulá z ßat vćięli głowę iego.

2. Król. 2. a 4 Jábes Gáláád ćiáło Saulowé y synów iego odięli, y Pogrzebli Saulá y pośćili śię zá vmárłé

Y pośći-

13 *Y pośćili śiedm dni*] Jáko tu ći pośćili sie zá vmárłé po śmierći Saulá/ tákże y Dawid 2. Krol. 1. płákał y pośćił sie zá Saulá/ y Jonáthe/ y zá inszych pobitych/ y też zá Abnerá 2. Krol. 3. Co choćia sie też zdáli czynić ná znák żáłośći/ wszákże osobliwie też czynili dla poratowánia dusz vmárłych ludźi/ iáko wykłáda Bedá Comment in 1. Regum:

Księgi Wtore SAMVELOWE,

Które my

WTORE KROLEWSKIE

zowiemy.

Po Zydowsku מלכים ב.

ROZDZIAŁ I.

O śmierći Saulá y Jonáthy poseł Dawidowi powiáda.

1 A Y Stáło sie potym iáko vmárł Saul/ że sie Dawid wroćił od porażki Amálekà/ y mieszkał w 2 Sycelegu dwá dni. ² A dniá trzeciego vkazał sie człowiek idący z obozu Saulowego/ rozdárszy odźienie/ á głowę prochem posypawszy. á gdy przyszedł do Dawidá/ padł ná oblicze 3 swoie/ y pokłonił sie. ³ Y rzekł do niego Dawid: Skąd idźiesz? Ktory rzekł do niego: Vćiekłem z obozu Izráel4 skiego. ⁴ Y rzekł do niego Dawid: Co zá słowo ktore sie sstáło? powiedz mi. Ktory rzekł: Vćiekł lud z bitwy y wiele z ludu polégáiąc pomárło: lecz y Saul y Ionáthás syn iego zginęli. 5 ⁵ Y rzekł Dawid do młodźieńcá/ ktory mu powiádał: Skąd wiesz że v6 márł Saul y Ionáthás syn iego? ⁶ Y rzekł młodźieniec/ ktory mu powiádał: Z tráfunku przyszedłem ná gorę Gelboe/ á Saul tkwiał ná oszczepie swoim: á wozy y iezdni przybliżáli sie 7 B kniemu. ⁷ Y obeyrzawszy sie názad/ á vyrzawszy mię záwołał. Ktoremum 8 gdym odpowiedźiał: Owom ia: ⁸ rzekł mi: Ktoś ty? Y rzekłem do nie9 go: Jestem Amálekitá. ⁹ Y rzekł mi: Stań nádemną/ á zábiy mię: bo mię zięły ćięszkośći/ iż ieszcze wszytká duszá 10 moiá we mnie iest. ¹⁰ A stoiąc nád nim/ zábiłem go: bom wiedźiał że iuż żyw być nie mogł po vpadku: y wźiąłem koronę ktora byłá ná głowie iego/ y mánellę z rámieniá iego/ y przyniosłem tu do ćiebie Páná 11 mego. ¹¹ Vchwyćiwszy tedy Dawid száty swoie rozdárł/ y wszyscy mężo12 wie ktorzy z nim byli. ¹² Y żáłowáli y płákáli/ y pośćili sie áż do wieczorá/ dla Saulá y dla Ionáthy syná iego/ y dla ludu PANSKIEGO/ y dla domu Izráelowego/ że polegli mieczem.

Dawid żáłuiąc śmierći Saulá y Ionáthy pośći sie zá vmárłe czytay wyższey 1. Krol. 31. v. 13.

13 ¹³ Y rzekł Dawid do młodźieńcá ktory mu był powiedźiał: Zkądeś ty? Ktory odpowiedźiał: syn człowieká przy14 C chodniá Amálechity iam iest. ¹⁴ Y rzekł do niego Dawid: ᵃCzemuś sie nie bał podnieść ręki twéy ábyś zábił 15 pomázáńcá PANSKIEGO? ¹⁵ Y záwoławszy Dawid iednego z sług swoich/ rzekł: Przystąpiwszy rzuć sie nań: 16 Ktory zábił go y vmárł. ¹⁶ Y rzekł do niego Dawid: ᵇKrew twoiá ná głowę twoię: bo vstá twoie wyrzekły przećiw tobie/ mowiąc: Iam zábił 17 pomázáńcá PANSKIEGO. ¹⁷ Lámentował tedy Dawid lámentem tákowym nád Saulem y nád Ionáthą 18 synem iego/ (¹⁸ Y przykazał áby vczono syny Iudskie łuku/ iáko nápisano w księgach ᶜspráwiedliwych.) Y rzekł: ᵈVważ Izráelu zá te/ ktorzy pomárli ná gorách twoich zránieni. 19 ¹⁹ Zacni twoi o Izráelu ná gorách są

ᵃ Ps. 104. b. 15
ᵇ Sameś sobie winien. Heb.
ᶜ Iázárá. H. to iest, rzemieślá woienného.
ᵈ H. Lámentnt Danidów

nád Saulem y Ionáthą.

20 pobići: iákoć polegli mocarze. Nie powiádaycie w Geth/áni oznaymiaycie po vlicách Aßkalonu: áby sie snać nie rádowáły córki Philistyńskie/ áby sie nie weseliły córki nieobrzezáńców. 21 Góry Gelboe/áni rosá áni descz niech nie pádáią ná was / áni role niech nie będą pierwoćin: bo tám porzucona iest tarcz mocarzów/tarcz Saulowá/ iákoby nie był pomázány oliwą. 22 Od krwie *zábitych*/ od sádłá mocarzów/ strzałá Jonáthy nigdy sie ná zad nie wróćiłá / y miecz Saulów nie wracał sie prożno. 23 Saul y Jonáthás miłośni/ y przyiemni w żywoćie swoim / w śmierci też nie są rozłączeni: prędßy niż orłowie/ mocnieyßy niżli lwi. 24 Córki Izráelskié nád Saulem płáczćie/ który was przyodźiewał w kármázyn w roskoßách/ który dodawał ochędostwá złotégo vbiorom wáßym. 25 Jákoż polegli mocarze w bitwie: Jonáthás ná wyżynách twoich zábit. 26 Żal mi ćie bráćie móy Jonáthá/ śliczny bárzo/ á przyiemnieyßy nád miłość niewieśćią. Jáko mátká miłuie iedynégo syná swégo/ tákem ia ćiebie miłował. 27 Jáko polegli mocarze / á poginęłá broń woienna.

Zránionych H.

Summá tych ksiąg.

Te księgi Zydźi wtóremi Sámuelowemi niesłusznie zowią/ poniewaź spráwy Dawidowé ná królestwie iego / które sie iuż dobrze po śmierći Sámuelowéy dźiały/ opisuie. Oboie te księgi od Sámuelá/ áż do śmierći Dawidowéy / tylko ośmdźieśiat lat w sobie záwykáią. Bo Sámuel z Saulem 40. lat/ Dawid tákże 40. lat pánował.

ROZDZIAŁ. II.

Dawid porádźiwßy sie Páná iedźie do Hebron.

1 A Ták potym rádźił sie Dawid PANA mówiąc: Mamli iácháć do iednéy z miast Judy? A rzékł PAN do niego: Jedź. A rzékł Dawid: Gdźież poiádę? y odpowiedźiał mu: Do Hebron. 2 Jáchał tedy Dawid y dwie żenie iego Achinoám Jezráhelitká / y Abigáil żoná Nábálá Kármelá: 3 lecz y mężé którzy z nim byli wźiął Dawid/káżdégo z domem iego: y mießkáli w miásteczkách Hebron. 4 A przyßli mężowie Judá/ y pomázáli tám Dawidá/ áby królował nád domem Judskim. A powiedźiano Dawidowi/ że mężowie Jabes Gáláád pogrzebli Saulá. 5 Posłał tedy Dawid posły do mężów Jábes Gáláád/y rzékł do nich: Błogosłáwieniśćie wy PANU/którzyśćie vczynili to miłośierdźié nád Pánem wáßym Saulem/ y pogrzebliśćie go. 6 B A teraz ácżci wam PAN odda miłośierdźié y prawdę: wßákże y ia oddam łáskę/dla tego/ żeśćie vczynili to słowo. 7 Niech sie zmacniáią ręce wáßé/ á bądźćie synmi męstwá: bo ácżci vmárł Pan wáß Saul/ wßákże mnie pomázał dóm Judá zá Królá nád sobą. 8 A Abner syn Ner hetman woyská Saulowégo/wźiął Jsbosethá syná Saulowégo/ y obwodźił go po obozie/ 9 y postánowił go królem nád Gáláád/ y nád Gessur / y nád Jezráhelem/ y nád Ephraim / y nád Beniámin / y náde wßytkim Jzráelem. 10 C Czterdźieśći lat miał Jsboseth syn Saulów gdy począł królowáć nád Jzráelem / á dwie lećie królował: á sam tylko dóm Judá stał przy Dawidźie. 11 A byłá liczbá dni / których mießkał Dawid króluiąc w Hebron nád domem Judá/ śiedm lat y sześć mieśiecy. 12 A wyßedł Abner syn Ner/ y słudzy Jsbosethá syná Saulowégo z obozu do Gábáon. 13 Joáb też syn Sárwiiéy y słudzy Dawidowi wyßli y zábieżeli im v stáwu Gábáon. A gdy sie spółem zeßli/ vśiedli przećiw sobie: ći z iednéy strony stáwu/á oni z drugiéy. 14 A rzékł Abner do Joábá: Niech wstáną młódźieńcy á *poigráią* przed námi. A odpowiedźiał Joáb: Niech wstáną. 15 Wstáli tedy / y przeßło ich w liczbie dwánaśćie z Beniámin z strony Jsbosethá syná Saulowégo: á dwánaśćie z sług Dawidowych. 16 A vchwyćiwßy káżdy zá głowę rowienniká swégo / vtopił miecz w boku przećiwnégo / y vpádli pospołu: y názwano imię mieysca onégo: Pole dużych w Gábáon. 17 A záczęłá sie bitwá dosyć ćięzka dniá onégo: y podał tył Abner y mężowie Jzráelscy

Przy. 1. Mach: 2. f 57. Pomázány ná królestwo nád Judą.

Miłośierdźié Iábeńitów nád Saulem.

Syn Saulów Isboset królem nád Izráelem.

Dawid 7. lat w Hebronie nád Iudą królował.

Bitwá międzi woyski Dawidá y Isbosethá.

á niech sie poiedynkiem potykáią.

Abner zwyćiężony vćieka.

zráelſcy przed ſługámi Dawidowymi. [18] A byli tám trzey ſynowie Sárwiiéy/ Joáb y Abiſai y Aſáel: á Aſáel był zawodnik bárzo prędki iáko ieden z Sarn/ które mieſzkáią w leśiéch. [19] Y gónił Aſael Abnerá/ y nie vſtąpił ná práwo áni ná lewo ścigáiąc Abnerá. [20] Y obeyźrzał ſie Abner názad/ y rzékł: A tyś to Aſáelu? Który odpowiedźiał: Jam ieſt. [21] Y rzékł mu Abner: Jdź ná práwą ábo ná lewą ſtronę/ á vchwyć iednégo z młódźieńców y pobierz ſobie łupy z niego. Lecz niechćiał Aſáel opuśćić żeby nań nie náćiérał. [22] Y powtóre rzékł Abner do Aſáelá: Jdź precz/ á nie goń mię/ ábych ćię nie muſiał przebić ku źiemi/ á nie będę mógł podnieść twarzy méy ná Joábá brátá twego. [23] Który niechćiał ſłucháć/ y niechćiał zſtąpić: á ták vderzył go Abner obróćiwſzy oſczep w łono/ y przebił/ y vmárł ná tymże mieyſcu: á wſzyſcy którzy miiáli ono mieyſce gdźie vpadł Aſáel y vmárł/ záſtánawiáli ſie. [24] A gdy gónili Joáb y Abiſai vćiekáiącego Abnerá/ ſłońce záſzło: y przyſzli áż do págórká Kurwodnych/ który ieſt przećiw dolinie drógi puſtynie do Gábáon. [25] Y zebráli ſie ſynowie Beniáminowi do Abnerá: y ſkupieni w ieden huf/ ſtánęli ná wiérzchu iednégo pagórká. [26] Y záwołał Abner ná Joábá/ y rzékł: Jzali áż do wygubienia będźie ſie twóy miecz ſrożył? áza niewieſz że bárzo niebeſpieczna ieſt roſpácz? dokądże nie rzeczeſz ludowi/ áby przeſtał gónić bráciey ſwéy? [27] Y rzékł Joáb: Żywie ˊPanˊ/ ˋbyś był rzékł ránoˊ/ przeſtałby był lud gónić brátá ſwego. [28] A ták zátrąbił Joáb w trąbę/ y ſtánęło wſzytko woyſko/ y nie gónili dáléy Jzráelá/ áni ſie potykáli. [29] A Abner y mężowie iego ſzli polem wſzytkę noc onę: y przepráwili ſie przez Jordan/ á obeyźrzawſzy wſzytek Bethhoron/ przyſzli ˊdo obozuˊ. [30] A Joáb wróćiwſzy ſie Abnerá opuśćiwſzy/ zebrał wſzytek lud: y niedoſtawáło z ſług Dawidowych dźiewiąćinaśćie mężów oprócz Aſáelá. [31] A ſłudzy Dawidowi zábili z Beniáminczyków y z mężów którzy byli z Abnerem trzy ſtá y ſześćdźieśiąt którzy y pomárli. [32] Y wźięli Aſáelá/ y pogrzebli go w grobie oycá iego w Bethlehem: y ſzli cáłą noc Joáb y mężowie którzy byli z nim/ á ná świtániu ſámym przyſzli do Hebron.

Aſáel goniący Abnerem zábit.

ˊBóg. H. ˋbyś był nie mówił. H.

ˊdo Mánáhá imá. H.

ROZDZIAŁ. III.

Tałá ſie tedy długa woyná miedzy domem Saulowym/ á miedzy domem Dawidowym: Dawid poſtępuiąc y záwſze nád śiebie ſámégo mocniéyſzy: á dóm Saulów co dźień vbywáiący. [2] ˊY národźiło ſie ſynów Dawidowi w Hebron: á pierworodny iego był Amnon z Achinoám Jezráhelitki. [3] A po nim Cheleáb z Abigáil żony Nábálá Kármelu: á trzéći Abſálon ſyn Mááchy córki Tholmái królá Geſſur. [4] A czwarty Adoniás/ ſyn Aggith: y piąty Sáphâthia/ ſyn Abitáb. [5] Szóſty też Jethráám z Egle żony Dawidowéy. Ci ſie vrodźili Dawidowi w Hebron. [6] A gdy byłá woyná miedzy domem Saulowym á domem Dawidowym/ Abner ſyn Ner ˋrządźił dóm Saulówˊ. [7] A Saul miał nałożnicę imieniem Reſphę/ córkę Aiá. Y rzékł Jzbozet do Abnerá: [8] Czemuś wſzedł do nałożnice oycá mego? Który rozgniewawſzy ſie bárzo dla ſłów Jzbozetá/ rzékł: Jzalim ia ˊpsią głową ieſt dźiśia przećiw Judá/ który vczynił miłośierdźié nád domem Saulá oycá twégo/ y nád bráćią y bliſkimi iego/ á nie dałem ćię w ręce Dawidowi: á ty nálazłeś we mnie o cobyś mię ſtrofował o niewiáſtę dźiśia? [9] To niech vczyni Bóg Abnerowi/ y to niech mu przyczyni/ ieſli iáko PAN Dawidowi przyśiągł/ ták nie vczynię z nim. [10] Że będźie przenieśiono króleſtwo z domu Saulowégo/ á będźie wynieśión ſtolec Dawidów nád Jzráelem y nád Judą od Dán áż do Berſábei. [11] Y nie mógł mu nic odpowiedźieć: bo ſie go bał. [12] Poſłał tedy Abner poſły do Dawidá o śię rzekąc: Czyiáż ieſt źiemiá? A żeby mówili: Vczyń ze mną przyiaćielſtwo/ á będźie ręká moiá z tobą/ á przywiodę ku tobie wſzyſtkiego Jzráelá. [13] Który rzékł: Bárzo dobrze: ia z tobą vczy-

Woyná domu Dawidowégo y Saulowégo.

ˊ1. Par: 3 a1.

ˋábo mocno bronił domu Saulowégo. H.

Isboſet obráźił ſie ná Abnerá

ˊTo ieſt, ſtárſzym nád pſy, ábo pśiarzem

Abner zbiega do Dawidá od Isboſethá.

nie przyiaćielſtwo: ále iednéy rzeczy proſzę od ciebie / mówiąc: Nie oglądaß oblicza mego / áż mi przywiedźieß Michol córkę Saulowę: ták przyidźieß á oglądaß mię. 14 A poſłał Dawid poſły do Isboſethá ſyná Saulowégo / mówiąc: Wróć żonę moię Michol / którąm ſobie poſlubił ſtem odrzeſków Philiſtyńſkich. 15 A poſłał Isboſet y wźiął ią od męzá iéy Pháltyelá ſyná Láis. 16 A ßedł zá nią mąż iéy / płácząc áż do Báhurim: y rzékł do niego Abner: Idź á wróć ſie. Który ſie wróćił. 17 Wniósł też mowę Abner do ſtárßych Izráelſkich / mówiąc: ᵃTák wczorá iáko y dźiś trzéći dźień ßukáliśćie Dawidá / áby królował nád wámi. 18 Przetóż teraz vczyńćie: ponieważ PAN mówił do Dawidá / rzekąc: Przez rękę ſługi mego Dawidá wybáwię lud móy Izráel z ręki Philiſtynów / y wßytkich nieprzyiaćiół iego. 19 Mówił też Abner y do Beniáminá. A poßedł áby mówił do Dawidá w Hebron wßytko co ſie podobáło Izráelowi y wßytkiému Beniáminowi. 20 A przyßedł do Dawidá do Hebron ze dwudźieſtą męzów: y vczynił Dawid Abnerowi / y męzóm iego którzy z nim byli przyßli / vcztę. 21 A rzékł Abner do Dawidá: Wſtánę / że zgromádzę do ćiebie Páná mego Królá / wßytkiégo Izráelá / á poſtánowię z tobą przymierze / ábyś królował nád wßytkim / iáko żąda dußá twoiá. A gdy Dawid odprowádźił Abnerá / á on odßedł w pokoiu / 22 wnet ſłudzy Dawidowi y Joáb przyßli / pobiwßy zbóyce / z korzyśćią bárzo wielką: lecz Abner nie był z Dawidem w Hebron / bo go iuż był odpráwił / y odiáchał był w pokoiu. 23 A Joáb y wßytko woyſko które z nim było / potym przyßli: dano tedy znáć Joábowi od powiádáiących: ᵇPrzyßedł Abner ſyn Ner do Królá y puśćił go / y odßedł w pokoiu. 24 A wßedł Joáb do Królá y rzékł: Coś vczynił? Oto przyßedł Abner do ćiebie: czemużeś go puśćił / y poßedł y odßedł. 25 Nie wiéß że Abner ſyn Ner ná to przyßedł do ćiebie áby ćię zdrádźił / á żeby wiedźiał ᶜwyßćié twoie y weßćié twoie y dowiedźiał ſie wßyſtkiégo co czyniß? 26 A ták wyßedßy Joáb od Dawidá poſłał poſły zá Abnerem / y wróćił go od ſtudnie Sirá / o czym Dawid nie wiedźiał. 27 A gdy ſie wróćił Abner do Hebron / odwiódł go Joáb oſobno ná śrzód brony / áby z nim mówił ná zdrádźie: y vderzył go tám w łono y vmárł / zá pomſtę krwie Aſáelá brátá ſwego. 28 Co gdy vſłyßał Dawid że ſie iuż ſtáło / rzékł: Czyſtyiem ia y króleſtwo moie v PANA áż ná wieki od ekrwie Abnerá ſyná Ner: 29 A niech przyidźie ná głowę Joáb / y ná wßytek dóm oycá iego: y niech nie vſtáie z domu Joábowégo płynienié naśienia ćierpiący / y trędowáty / y trzymáiący ᵈwrzećiono / y od mieczá vpadáiący / y potrzebuiący chlebá. 30 A ták Joáb y Abizái brát iego zábili Abnerá / dla tego że był zábił Aſáelá brátá ich w Gábáon ná woynie. 31 A rzékł Dawid do Joábá y do wßégo ludu który był z nim: Porozdźiéráyćie ßáty wáßé / á obleczćie ſie w wory / á płáczćie przy pogrzebie Abner. ſam też Król Dawid ßedł zá ćiáłem. 32 A gdy pogrzebli Abnerá w Hebron / podniózł Król Dawid głós ſwóy / y płákał nád grobem Abnerowym: płákał też y wßytek lud. 33 A nárzékáiąc Król y płácząc Abnerá / mówił: Nie ták iáko zwykli vmiéráć ludźie nikczemni / vmárł Abner. 34 Ręce twoie nie były związáné / y nogi twoie nie były pętámi obćiążoné: ále iáko vpadáią przed ſynmi niezbożnymi / tákeś vpadł. A powtarzáiąc wßytek lud płákał nád nim. 35 A gdy przyßedł wßytek lud áby iadł z Dawidem / gdy ieſcze był iáſny dźień / przyśiągł Dawid mówiąc: To mi niech Bóg vczyni / y to niech przyczyni / ieſli przed záchodem ſłońcá vkußę chlebá / ábo czego innégo. 36 A wßyſtek lud ſłyßał / y podobáło ſie im wßytko co czynił Król przed oczymá wßyſtkiégo ludu. 37 A poznáło wßyſtko poſpólſtwo y wßytek Izráel dniá onégo / że nie z napráwy królewſkiéy zábit był Abner ſyn Nerów. 38 Rzékł też Król do ſług ſwoich: Azá nie wiéćie / że hetman á bárzo wielki polégł dźiś w Izráelu? 39 A iam ieſcze ᵉpieſczony y pomázány król: ále ći męzowie ſynowie Sárwiéy ᶠćiężcy mi ſą: niech oddá PAN czyniącému złé według złośći iego.

Dawid vpomina ſie żony ſwoiéy Michol. 1 Król. 18 g 27

ᵃDawnośćie tego prágnęli Abner námawia Izráelithy áby Dawidá przyięli zá królá.

Dawid cże ſtuie Abnerá.

ᵇ3. Król. 2 a 5

ᶜwł. wyßćia twégo y przyßćia twégo. Heb. to ieſt, ſpraw twoich

Joáb zábił Abnerá zdrádą.

Dawid oświadczáiąc ſie przeklina Joábá zá mężobóyſtwo. ᵈprzędący dla vbóſtwá.

Dawid płácże Abnerá y pośći ſie zá vmárłé.

ᵉSłáby ábym mógł tych káráć. ᶠSrożßy ſą nád mię H.

ROZ:

ROZDZ. IIII.

Vslyszał Jzboseth syn Saulów / że Abner legł w Hebronie: y zemdláły rece iego / y wßytek Jzráel był przestráßon. 2 A byli dwá mężowie hetmáni nád zbóycámi w syná Saulowégo / iednému imie Bááná / á imie drugiému Rechab / synowie Remmon Berotczyká z synów Beniáminowych: bo y Beroth policzono w Beniáminie. 3 A vćiekli Berothczycy do Getháim / y byli tám przychodniámi áż do onégo czásu. 4 A Jonáthás syn Saulów miał syná słábégo ná nogi: bo mu pięć lat było kiedy przyßłá wieść o Saulu y o Jonáćie z Jezrahelá: y wziąwßy go mámká iego / vćiekáłá: á gdy sie kwápiłá żeby vćiekłá / vpadł y ostał sie chromym: á miał imie Miphiboseth. 5 Przyßedßy tedy synowie Remmon Berothczyká Rechab y Bááná / weßli gdy nagoretßy dźień do domu Jsbosethá: który spał ná łóżku swym wpołudnie. A odźwiernia domu wyczyśćiáiąc pßenice / zásnełá. 6 A weßli do domu potáiemnie wziąwßy kłosy pßeniczné / y ránili go w łonie / Rechab y Bááná brát iego / y vćiekli. 7 A gdy weßli w dóm / on spał ná łóżku swym w pokoiu / á rániwßy zábili go: y wziąwßy głowe iego / poßli drógą puśćzy przez wßytke noc / 8 y przynieśli głowe Jsbosethá do Dawidá do Hebron: y rzekli do królá: Oto głowá Jsbosethá syná Saulowégo / nieprzyiaćielá twego / który ßukał duße twoiéy: á dał PAN pánu mému królowi pomśtę dźiśia nád Saulem y nád naśieniem iego. 9 A odpowiedáiąc Dawid Rechábowi y Báánowi brátu iego / synom Remmoná Berothczyká rzekł do nich: Żywie PAN który wyrwał duße moie ze wßego vćisku / 10 iż onégo / który mi był powiedźiał / y rzekł był: Vmárł Saul: który mniémiał że mi dobrą nowine przyniósł / poimałem y zábiłem go w Siceleg / któremu było potrzebá dáć zá płáte zá poselstwo: 11 Jakóż dáleko więcéy teraz gdy ludźie niezbożni zábili meżá niewinnégo w domu iego / ná łóżku iego / niemiałbych ßukáć krwie iego z reki wáßéy / á zgłádźić was z źiemie? 12 A przykazał Dawid sługóm swoim y pozábiiáli ie / á obćiąwßy rece y nogi ich záwieśili ie nád stáwem w Hebron: á głowe Jsbosethá wźieli y pogrzebli w grobie Abnerowym w Hebronie.

H.

vpádło im serce.

nád żołniérzmi naiemnymi którzy zwykli ßkodźić.

Syn Ionáthy Miphiboset chromy

O śmierći Saulowéy.

H.

w pośrzodek domu (iákoby) kupowáć pßenicę. H.

Bááná y Recháb zábili Isbosethá syná Saulowégo.

równiny. H.

wyż: 1. b 14.

Który sie spodźiéwał że mu miał dáć H.

Dawid mśći sie krwie Isbosetowéy nád mężobóycámi.

ROZDZIAŁ V.

Przyßły wßytkié pokolenia Jzráelskié do Dawidá do Hebron / mówiąc: Oto my ieśteśmy kość twoiá y ćiáło twoie. 2 Ale y wczorá y onegi gdy Saul był królem nád námi / tyś wywodźił y przywodźił lud Jzráelski: y rzekł PAN do ćiebie: Ty páść bedźieß lud móy Jzráelski / y ty bedźieß wódzem nád Jzráelem. 3 Przyßli też y stárßy Jzráelscy do królá do Hebron / y vczynił znimi król Dawid przymierze w Hebron przed PANEM: y pomázáli Dawidá zá królá nád Jzráelem. 4 Syn trzydźieśtu lat był Dawid gdy począł królowáć / á czterdźieśći lat królował / 5 w Hebronie królował nád Judą śiedm lat y śiedm mieśiecy / á w Jeruzálem królował trzydźieśći y trzy látá nád wßystkim Jzráelem y Judą. 6 A poßedł król y wßyscy meżowie którzy byli znim do Jeruzálem / do Jebuzeyczyká mießkáiącégo w źiemi: A rzeczono iest Dawidowi od nich: Nie wnidźieß sám áż zniesieß ślepé y chromé / mówiącé: Nie wnidźie tu Dawid. 7 A Dawid wźiął zamek Sion / to iest miásto Dawidowé. 8 Bo był obiecał Dawid onégo dniá zapłáte temu któryby zábił Jebuzeyczyká á dośiągł rynien domów / á zniósł ślepé y chromé nienáwidzącé duße Dawidowéy. Dla tego mówią w przypowieśći: Slepy y chromy nie wnidą do kośćiołá. 9 A

1. Par: 11 a 1

Tyś spráwował. Hebr. Dawid znowu pomázány ná królestwo Izráelskié. To iest, nád dźieśięć pokolenia.

3. Król: 2 b 1

Dawid 40 lat królował.

Szydząc mówią, wżdy snáć chromi y ślepi bedą zamku brónić.

Dawid wźiął zamek Sion.

do (tego) domu. H.

Dawid mieszkał w zamku / y nazwał ji miastem Dawidowym : y zbudował wokoło od Mello y wewnątrz. [10] A chodził postępuiąc y rostąc / á PAN Bóg zastępów był z nim. [11] Posłał też Hirám król Tyru posły do Dawidá y drzewá Cedrowé / y rzemieślniki około drzewá / y rzemieślniki około kámieniá do ścian : y zbudowáli dóm Dawidowi. [12] A poznał Dawid że go PAN potwierdził królem nád Izráelem / á iż wywyższył królestwo iego nád ludem swym Izráelskim. [13] Nápóymował tedy sobie Dawid iescze nałożnic y żon z Jeruzálem / przyszedszy z Hebroná : y národziło sie Dawidowi y innych synów y córek : [14] á té są imioná tych / którzy mu sie vrodzili w Jeruzálem : Sámua y Sobáb / y Náthán y Sálomon / [15] y Jebáhár / y Elisua y Nepheg / [16] y Jáphia / y Elisámá y Eliodá / y Eliphálet. [17] Vsłyszeli tedy Philistynowie że pomázano Dawidá zá królá nád Jzráelem : y przyiácháli wszyscy szukáć Dawidá : co gdy vsłyszał Dawid wszedł ná zamek. [18] A Philistynowie przyciągnąwszy rozpostárli sie w dolinie Ráphaim. [19] A rádził sie Dawid PANA / mówiąc : Mamli iść ná Philistyny ? á dászli ie w ręce moie ? A rzekł PAN do Dawidá : Jdź / bo dáiąc dam Philistyny w ręce twoie. [20] Przyszedł tedy Dawid do Báál Phárázim : y poráził ie tám y rzekł : Rozdzielił PAN nieprzyiacielé moie przedemną / iáko sie dzielą wody. Dla tego názwano imię mieysca onego Báál Phárázim. [21] A zostáwili tám rycíny swoie : które pobrał Dawid y mężowie iego. [22] A przydáli iescze Philistynowie áby wyciągneli y rozpostárli sie w dolinie Ráphaim. [23] A Dawid pytał sie PANA : Jeśli mam iść przeciw Philistynóm / á dászli ie w ręce moie ? Który odpowiedział : Niechodź przeciwko im / ále krąż z tyłu / á przyidźiesz do nich z przeciwia gruszek. [24] A gdy vsłyszysz szum idącego ná wierzchu gruszek / tedy dasz bitwę : bo tedy wynidzie PAN przed obliczem twoim / áby poráził woyská Philistyńskié. [25] Vczynił tedy Dawid ták iáko mu PAN roskazał / y poráził Philistyny od Gábáá áż gdy idźiesz do Gezer.

Rádniącemu sie dla królestwá. 1. Par: 14 a 1. — 1. Par: 3 a 1. nád ludem swégo Izráelskiégo. H. — Dawid poráźił Philistyny dwá kroć porádźiwszy sie Bogá. 1. Par: 14. b 10. — Isa: 28 b 21. — ábo rosprószył. iáko rosprószenié wód. Równiná rozdźielenia ábo rosprószenia. — H.

ROZDZ. VI.

[1] A Dawid zebrał zásię potym wszytkié przebrané z Izráelá trzydźieści tysięcy. [2] A wstał Dawid / y poszedł y wszytek lud który był z nim z mężów Judá / áby przywiedli skrzynię Bożą nád którą wzywano imienia PANA zastępów / siedzącégo ná Cherubinách ná niey. [3] A wstáwili skrzynię Bożą ná wóz nowy / y wźieli ią z domu Abinádáb który był w Gábáá : á Ozá y Ahio synowie Abinádábowi / prowádźili wóz nowy. [4] A gdy ią wźieli z domu Abinádábá / który był w Gábáá / strzegący skrzynię Bożéy / Ahio szedł przed skrzynią. [5] A Dawid y wszytek Izráel gráli przed PANEM ná wszelákich drzewách misternie vczynionych / y árfách y skrzypicách / y bebniéch / y gęślách / y cymbalech. [6] A gdy przyszli do Gumná Náchon / wyciągnął Ozá rękę ku skrzyni Bożéy / y zádźierżał ią : bo wierzgáły woły y náchyliły ią były. [7] A rozgniewał sie poruszeniem PAN ná Ozę / y zábił go prze śmiáłość : który tám vmárł przy skrzyni Bożéy. [8] A záfrásował sie Dawid przeto że PAN zábił Ozę / y názwano imię onégo mieysca : Zábićié Ozy / áż do dniá tégo. [9] A zląkł sie Dawid PANA dniá onego / mówiąc : Jákoż w nidźie do mnie skrzynia PANSKA ? [10] A nie chciał prowádźić do siebie skrzynie PANSKIEY do miástá Dawidowégo : ále ią wprowádźił do domu Obededomá Gethéyczyká. [11] A mieszkáłá skrzyniá PANSKA w domu Obededomá Gethéyczyká trzy mieśiące : y błogosłáwił PAN Obededomá / y wszytek dóm iego. [12] A powiedźiano królowi Dawidowi że błogosłáwił PAN Obededomá / y wszytkié rzeczy iego dla skrzynie Bożéy. Poszedł tedy Dawid / y przyprowádźił skrzynię Bożą z domu Obededomá do miástá Dawidowégo z weselem : á było z Dawidem śiedm chorów / y ofiárá ćielcá. [13] A gdy postąpili którzy nieśli

Skrzynię Bożą Dawid od Abinádábá odprowádza. — 1. Król 7 a 1. — Gra Dawid ná instrumentách przed skrzynią Bożą. — Zábity Ozá od Bogá. — Bo sie y Lewitóm nie godźiło dotykáć skrzynie iedno ią nośić ná drążkách Num: 4. — 1 Par: 13. b 11 — Skrzyniá Boża zostáwioná v Obededomá Błogosłáwieństwo domu Obededomá. — 1 Par: 15 d 25 Dawid prowádźi skrzynię ná zamek Sion. — H.

C rzy nieśli ſkrzynię PANSKĄ ſześć kroków: ofiárował wołu y báráná. 14 ˀA Dawid ſkákał ze wſzytkiéy mocy przed PANEM. á był Dawid przepáſány Ephod lnіánym. 15 ˀA Dawid y wſzytek dóm Izráelów prowádzili ſkrzynię Teſtámentu PANSKIEGO z weſelem y z trąbieniem trąby. 16 ˀA gdy ſkrzyniá PANSKA weſzłá do miáſtá Dawidowégo / Michol córká Saulowá wyglądáiąc oknem / vyzrzáłá Królá Dawidá wyſkákuiącégo y táńcuiącégo przed PANEM / y wzgárdziłá go w ſercu ſwoim. 17 ˀA wprowádzili ſkrzynię PANSKĄ y włożyli ią ná mieyſcu ſwym w pośrzódku namiotu / który był iéy rozbił Dawid: y ofiárował Dawid cáłopalenia y zapokóyné ofiáry przed PANEM. 18 ˀA gdy dokonał ofiáruiąc cáłopaloné y zapokoyné / błogoſłáwił ludowi w imię PANA záſtępów. 19 ˀA rozdał D wſzému mnoſtwu Izráelſkiému / ták mężowi iáko niewieście / káżdému bochen chlebá / "y pieczenią wołowégo mięſá iedne / y kołacz w oliwie ſmáżony': y poſzedł wſzytek lud káżdy do domu ſwégo. 20 ˀA wróćił ſię Dawid áby błogoſłáwił domowi ſwému / á wyſzedſzy Michol córká Saulowá przećiw Dawidowi / rzekłá: Jáko chwálebny dziś był Król Izráelſki / odkrywáiąc ſię przed ſłużebnicámi ſług ſwoich / y odkrył ſię / iáko gdyby ſię odkrywał ieden z błaznów. 21 ˀA rzékł Dawid do Michol: Przed PANEM / który mię obrał ráczéy niż oycá twégo y niżli wſzytek dóm iego / y przykazał mi ábych był wodzem nád ludem PANSKIM w Izráelu E y Judą / 22 y bedę podleyſzym niżlim ſię ſtał: y bedę poniżonym w oczách moich: á z ſłużebnicámi / o którycheś mówiłá / chwálebnieyſzym ſię pokażę. 23 ˀPrzetóż Michol córce Saulowéy nie vrodził ſię ſyn áż do dniá śmierći iéy.

Dawid ſkacze gráiąc przed ſkrzynią.

Michol pośmiéwa ſię z Dawidá

Dawid błogoſłáwi ludowi.

"*y ſztukę mięſá.* H. "*y fláſzkę (winá)* H.

Michol ſzydźi z Dawidá.

Dawid nie dba ná wzgárdę Michol.

Michol niepłodną zoſtáłá.

7 *Rozgniewał ſię Pan ná Ozę y zábił go*] Ozá był ſynem Aminádáb Lewity iáko piſze Ioſephus 6. Antiq: C. 2. á nie bedąc kápłanem nie miał ſię ſkrzynie Bożéy dotykáć. Bo ſię áni Lewitóm nie godźiło iéy dotykáć / tylko ią ná drążkách nośić / był ich vrząd / iáko ieſt Num. 4. y 18. A że ſię przećiw zákazániu Bożemu / Ozá ważył dotknąć ſkrzynie / choćia to w potrzebie iáko mu ſię zdáło vczynił / dla tego ſkárány ieſt nagłą śmierćią. Ná przykład wſzyſtkim / áby ſię w vrzędy kápłáńſkie nie wtrącáli / á kápłani áby ſwóy vrząd iáko znawietſzą vczćiwośćią odpráwiáli. Ioſephus lib: 7. Antiq: C. 4.

Ozá czemu vmárł.

ROZDZ. VII.

1 A ALE ſtáło ſię gdy vśiadł król w domu ſwym / á PAN dał mu pokóy zewſząd od wſzytkich nieprzyiaćioł iego / 2 rzékł do Náthána proroká: A widźiſz że ia mieſzkam w domu Cedrowym / á ſkrzyniá Boża położoná ieſt miedzy "ſkórámi? 3 ˀA rzékł Náthan do królá: Wſzyſtko co ieſt w ſercu twoim / idź czyń: bo PAN ieſt z tobą. 4 ˀA ſtáło ſię onéy nocy / á oto mowá PANSKA do Náthána / rzékąc: 5 ˀIdź / á rzécz ſłudze memu Dawidowi: To mówi PAN: Izali ty mnie zbuduieſz dóm ku mieſzkániu? 6 ˀAnim bowiém mieſzkał w domu od onégo dniá którégom wywiódł ſyny Izráelowé z źiemie Aegyptſkiéy / áż do dniá tego: álem chodźił w przybytku y w namiećie. 7 ˀPo wſzyſtkich mieyſcách / którém przeſzedł ze wſzytkimi ſynmi Izráelowymi / ázam mówiąc mówił do iednégo z "pokolenia' Izráelowégo / którémum przykazał "żeby páſł lud móy Izráelſki / mówiąc: Czemuśćie mi nie zbudowáli domu Cedrowégo? 8 ˀA B teraz to powiédz ſłudze memu Dawidowi: To mówi PAN záſtępów: "Jam ćiebie wźiął "z páſzéy' chodzącégo zá trzódámi / ábyś był wódzem nád ludem moim Izráelſkim: 9 ˀy byłem z tobą we wſzytkim gdźieśkolwiek chodźił / y pobiłem wſzytkié nieprzyiaćioły twé od oblicza twégo: y vczyniłemći imię wielkié / wedle imienia wielkich którzy ſą ná źiemi. 10 ˀA poſtánowię mieyſce ludowi memu Izráel / y wſczepię ji / y bedźie mieſzkał "pod nim' / á nie poruſzy ſię wiecéy: y nie przydádzą ſynowie nieprawośći trápić go iáko pierwéy / 11 ˀode dniá którégom poſtánowił ſędźie nád ludem moim Izráelſkim: y damći pokóy odewſzech nieprzyiaćioł twoich ˀA opowiádać PAN / "że dóm vczyni tobie PAN

Dawid zámyśla kośćiół budowáć Bogu. 1. Par: 17. a 1

"*ſkórzánymi oponámi.*

Bóg bróni Dawidowi budowáć kośćiołá.

"*Sędźiego.* H "*rządźić.*

"*z chléwá ábo z owczárnie.* H. "*wys: 1. Król: 16. b 11. Pſ: 77. g 76.*

"*wł: v śiebie* Hebr:

Bóg obiecuie dóm Dawidowi zbudowáć. "*to ieſt że dá potomſtwo które królowáć bedźie.* Hebr.

bie PAN. 12 A gdy ſie wypełnią dni twoie/ á záśnieß z oycy twymi/ wzbudzę naśienie twé po tobie/ które wynidźie z żywotá twégo/ y vmocnię króleſtwo iego. 13 On zbuduie dóm imieniowi memu/ y vtwierdzę ſtolicę króleſtwá iego áż ná wieki. 14 Ja mu będę zá oycá/ á on mnie będźie zá ſyná: który ieſli co źle vczyni/ ſkarzę go rózgą mężów/ y plagámi ſynów człowieczych. 15 Lecz miłośierdźia mego nie odeymę od niego/ iákom odiął od Saulá/ którégom oddalił od oblicza mego. 16 Y będźie wierny dóm twóy/ y króleſtwo twé áż ná wieki przed obliczem twoim/ y ſtolicá twoiá będźie trwáłá záwßę. 17 Według tych wßytkich słów/ y według wßytkiégo widzenia tego/ ták mówił Náthan do Dawidá. 18 Y wßedł król Dawid y ſiedźiał przed PANEM/ y rzekł: Cóżem ia ieſt PANIE Boże/ y co zá dóm móy/ iżeś mię przywiódł áż dotąd? 19 Lecz y to ieſzcze máło ſie bydź zdáło przed oblicznośćią twoią PANIE Boże/ áż też mówiß o domie ſługi twégo ná czás dáleki: bo to ieſt práwo Adomowé/ PANIE Boże. 20 Cóż tedy będźie mógł Dawid przydáć ieſzcze/ áby mówił do ćiebie? ty bowiém znaß ſługę twego PANIE Boże. 21 Dla słowá twégo y według ſercá twego vczyniłeś wßytkie té wielkie rzeczy/ ták żeś oznaymił ſłudze twemu. 22 Dla tego vwielmożonym ieſteś PANIE Boże/ iż niemáß podobnégo tobie/ y niemáß Bogá oprócz ćiebie/ we wßytkim coſmy ſłyßeli w vßy náßé. 23 A którzyż ieſt naród ná źiemi/ iáko lud twóy Jzráelſki/ dla którégo ßedł Bóg/ áby ji ſobie odkupił zá lud/ y vczynił ſobie imię/ á iżby im czynił wielkie rzeczy y ſtráßné ná źiemi/ od obliczá ludu twego/ któryś ſobie wykupił z Aegyptu/ naród y Bogá iego. 24 Abowiém vmocniłeś ſobie twóy lud Jzráelſki zá lud wieczny: á ty PANIE Boże ſtałeś ſie im zá Bogá. 25 Teraz tedy PANIE Boże słowo któréś rzekł ná ſługę twego y ná dóm iego/ wzbudź ná wieki: á vczyń iákoś powiedźiał. 26 Aby wielbioné było imię twoie áż ná wieki/ á żeby mówiono: PAN záſtępów Bóg nád Jzráelem. A dóm ſługi twego Dawidá będźie vmocniony przed PANEM. 27 ponieważ ty PANIE záſtępów Boże Jzráelſki obiáwiłeś vcho ſługi twégo mówiąc: Dóm zbuduię tobie: dla tego nálazł ſługá twóy ſerce ſwoie/ áby ſie modlił tobie tą modlitwą do ćiebie. 28 Teraz tedy PANIE Boże tyś ieſt Bóg/ á słowá twoie będą prawdźiwé: boś mówił do ſługi twego té rzeczy dobré. 29 Poczniß tedy á błogosłáw domowi ſługi twego/ áby był ná wieki przed tobą: boś ty PANIE Boże rzekł/ y błogosłáwieńſtwem twoim będźie vbłogosłáwion dóm ſługi twégo ná wieki.

synowi so ſtáwuie budowánie kośćiołá.
3. Król: 8 b 19
3. Król: 5 a 3.
1. Par: 22. c 10.
Iáko ludźie karzą ſyny ſwoie.
Pſa: 85 a 3.
twégo. H.
ábyś ty królował.
trwáły. H.
iáko teraz ieſt.
Do Zyd: 1 b 3
ábo ſtánął. H. ná modlitwie.
Iżeś mię ták wywyßył.
Dźiękuie Dawid Pánu zá obietnicę.
Ten ieſt obyczay człowieczy: ták ſie zwykli ludźie ſtáráć o ſwé potomſtwo, álbo to ſzcześćié ieſt tylko zacnych ludźi nie mnie chude.
Abo od narodu onego y od Bogów iego, ábo naród Izráelſki, y Bogi, to ieſt, ſędźie y kśiążętá iego.
Aby obietnicę ſwoię Bóg wypełnił proſi Dawid.

ROZDZ. VIII.

1 Sſtáło ſie potym/ poráźił Dawid Philiſthyny/ y vniżył ie y wźiął Dawid vzdę dániey z rąk Philiſthyńſkich. 2 Y porázil Moáb/ y pomierzył ie ßnurem/ równáiąc z źiemią: ále wymierzył dwá ßnury/ ieden ná zábićié/ á drugi ná żywo záchowánié: y zoſtał Moáb Dawidowi ſłużąc pod hołdem. 3 Y poráźił Dawid Adárezerá ſyná Rohob królá Sobá/ gdy wyiechał áby pánował nad rzéką Euphrátem. 4 Y poimawßy Dawid z iego ſtrony tyśiąc y śiedm ſet iezdnych/ á dwádźieśćiá tyśiecy pießych poderznął żyły wßytkich woźników/ á zoſtáwił z nich ſto wozów. 5 Przyćiągnęłá też Syriá Dámáßku áby pomoc dáłá Adárezer królowi Sobá. Y poráźił Dawid z Syriiey dwádźieśćiá y dwá tyśiecy mężów. 6 Y poſtáwił Dáwid żołniérze dla obrony w Syriiey w Dámáßku: y zoſtáłá Syriá Dawidowi ſłużąc pod hołdem: y záchował PAN Dawidá we wßyſtkim do czegokolwiek ſie vdał. 7 Y pobrał Dawid zbroie złoté/ któré mieli ſłudzy Adárezerowi/ y przynióſł ie do Jeruzalem. 8 Y z Bete/ y z Beroth miaſt Adárezer/ wźiął król Dawid miedźi bárzo wiele. 9 Y vſłyßał Thou król Emáth/ że poráźił Dawid wßytkę moc Adárezerowę/ 10 y poſłał Thou Jorámá ſyná

David podbił ſobie Philiſtyny Moabczyki y Edomczyki.
Methegámę H.
1. Par: 18 a 1
áby opánował rzékę Euphrátes.
ábo ſtároſty H.
wßyſtko woyſko. H.

ſwégo

ſwego do królá Dawidá / áby go pozdrowił / ráduiąc ſie y dzięki czynił przeto że zwalczył Adárezerá y poráził go. Bo Thou był nieprzyiacielem Adárezerowi / á w ręce iego były naczynia złoté / y naczynia ſrébrné / y naczynia miedziáné : 11 które też poświecił król Dawid PANV ze ſrébrem y złotem / które był poświecił ode wſzech narodów które podbił / 12 z Syriiéy / z Moáb / y z ſynów Ammonowych / y z Philiſthynów / y z Amáleków / y z korzyści Adárezerá ſyná Rohobá królá Sobá. 13 Vczynił też ſobie Dawid ſławę gdy ſie wrácał wziąwſzy Syrią w Dolinie Żup ſólnych / 14 poráziwſzy ośmnaście tyśiecy : y położył w Idumei ſtraż / y poſtáwił obrone / y ſtáłá ſie wſzytká Idumeá służąca Dawidowi. Y záchował PAN Dawidá we wſzytkim do czegokolwiek ſie obrócił. 15 Y królował Dawid nád wſzytkim Izráelem : czynił też Dawid ſąd y ſpráwiedliwość wſzému ludowi ſwe. 16 A Ioáb ſyn Sárwiiéy był nád woyſkiem / Ioſáphát lepák ſyn Ahilud był Kánclérzem. 17 A Sádok ſyn Achitob / y Achimelech ſyn Abiáthár byli kápłani / á Sáráias piſárzem. A Bánáias ſyn Ioiády nád Ceretty y Phelety : á ſynowie Dawidowi byli kápłany.

w: imiʃ H.

w Edomſkiey ziemi. *Stároſty H.* *Edomſka ziemiá.*

Hetmánem wielkim.

O tych czytay niż: 15. 18 *ábo kſiążęty. H.*

Kśiążętá czemu zowie kápłany.

17 *Synowie Dawidowi byli kápłany*] Żydowſkié ſłowo ieſt כהן Cohen / którym imienim zwano y kśiążętá ábo przednieyſzé Pány y kápłany. Bo té dwá vrzędy bywáły przed tym v Żydów / y v Pogan złączoné. Przetóż tłumácze podczás kápłany zowią kśiążętámi / iáko Cháldeyſki tłumácz Exod: 2. v. 16. podczás też y kśiążętá zowią kápłany / iáko tu Láćiński tłumácz / ſyny Dawidowé zowie Sacerdotes to ieſt kápłany / choćiaż nie byli kápłany tylko kśiążęty przednieyſzymi ná dworze Dawidowym / iáko ie zowie 1. Paral: 18. V nas też w Polſkim ięzyku ieſt coś podobnégo / bo ono imię kśiądz / dáne ieſt y kśiążętom y kápłanóm.

ROZDZ. IX.

Dawid ſynowi Ionáthy wſzytkié polá Saulowé przywraca

1 A Rzekł Dawid: Co mnimaſz / ieſt kto coby zoſtał z domu Saulowégo / że vczynię nád nim miłośierdźié dla Ionáthy ? 2 A był z domu Saulowégo ſługá imieniem Sibá: którégo záwoławſzy król do śiebie / rzékł mu : A tyś ieſt Sibá ? On odpowiedźiał : Iam ieſt ſługá twóy. 3 Y rzékł król : Jeſtże kto ieſcze żyw z domu Saulowégo / że vczynię nád nim miłośierdźié Boże ? Y rzékł Sibá królowi: Jeſt ieſcze ſyn Ionáthy chromy ná nogi. 4 B A gdźież / práwi / ieſt ? A Sibá do królá : Oto / pry / ieſt w domu Máchir ſyná Ammiel w Lodábár. 5 A ták poſłał król Dawid / y wziął go z domu Máchir ſyná Ammielowégo z Lodábár. 6 A gdy przyſzedł Miphiboſeth ſyn Ionáthy / ſyná Saulowégo / do Dawidá / padł ná oblicze ſwé y pokłonił ſie. Y rzékł Dawid : Miphiboſeth : Który odpowiedźiał : Owom ia ſługá twóy. 7 C Y rzékł mu Dawid : Nie bóy ſie / bo czyniąc vczynię nád tobą miłośierdźié dla Ionáthy oycá twego / y wrócę tobie wſzytkié polá Sauiá oycá twego / á ty będźieſz iadł chléb v ſtołu mego záwżdy. 8 Który pokłoniwſzy ſie mu / rzékł : Cóżem ia ieſt ſługá twóy / żeś weyźrzał ná pſá zdechłégo mnie podobnégo ? 9 Y záwołał król Siby ſługi Saulowégo / y rzékł mu : Wſzytko co było Saulowo / y wſzytek dóm iego dałem ſynowi páná twego. 10 D A ták ſpráwuy mu źiemię ięſ ty y ſynowie twoi y ſłużebnicy twoi: á będźieſz wnośił ſynowi páná twego żywność / áby ſie żywił : á Miphiboſeth ſyn páná twego záwżdy będźie iadł chléb v ſtołu mego. A Sibá miał piętnaśćie ſynów / y dwádźieśćiá ſłużebników. 11 Y rzékł Sibá do królá: Jákoś roſkazał pánie móy królu ſłudze twemu / ták vczyni ſługá twóy / á Miphiboſeth będźie iadł v ſtołu mego iáko ieden z ſynów króleẃſkich. 12 A Miphiboſeth miał ſyná máłégo imieniem Michá : A wſzytek ród domu Siby ſłużył Miphiboſethowi. 13 A Miphiboſeth mieſzkał w Jeruzalem : bo z ſtołu króleẃſkiégo záwſze iadał / á był chrom ná obie nodze.

y wſzyſtkiégo domu. H.

Miphiboſethá.

ábo áżeby Miphiboſeth mógł ieść.

ROZDZ. X.

Posłowie Dawidowi zelżeni.

1 A Stało sie záś potym / iż vmárł Król synów Ammon / y królował Hánon syn iego miásto niego. 2 Y rzekł Dawid: Vczynię miłosierdźié z Hánon synem Náás / iáko czynił miłosierdźié oćiec iego zemną. A ták posłał Dawid ćiesząc go przez sługi swé dla śmierći oycá. A gdy przyszli ſłudzy Dawidowi do źiemie synów Ammon / 3 rzekły Kśiążętá synów Ammon do Hánoná páná swégo: Mnimasz że by Dawid dla czći oycá twégo posłał do ciebie ćieszyćiele / á nie dla tego áby wyszpiegował y wypátrował miásto / áby ie zburzył / posłał Dawid sługi swé do ćiebie? 4 A ták wźiął Hánon sługi Dawidowé / y ogolił połowice brody ich / y pourzynał szat ich połowice áż do zádków / y puśćił ie. B 5 Co gdy powiedźiano Dawidowi / posłał przećiwko im: bo oni meżowie byli zelżeni sromotnie bárzo / y roskazał im Dawid / Mieszkayćie w Jerycho / áż vrośćie brodá wászá / á tedy sie wróććie. 6 A widząc synowie Ammon że krzywde vczynili Dawidowi / posłáli / y náieli zá pieniądze Syryczyká Rohob / y Syryczyká Sobá / dwádźieśćiá tyśiecy pieszych / á od królá Maách tyśiąc meżów / y od Istobá dwánaśćie tyśiecy meżów. 7 Co gdy vsłyszał Dawid / posłał Joábá y wszystko woysko rycérzów. 8 A ták wyćiągneli synowie Ammon / y vszykowáli sie przed sámym weśćiem bramy: á Syryczyk Sobá / y Rohob / y Istob / y Maáchá osobno byli w polu. 9 Widząc tedy Joáb że sie nágotowáłá przećiw iemu bitwá / y w oczy y z tyłu: przebrał C ze wszech przebránych Izráelskich y rozszykował woysko przećiw Syryczykóm: 10 á ostátek ludu dał Abisái brátu swému / który vszykował woysko przećiw synóm Ammon. 11 Y rzekł Joáb: Jeśli mie przemogą Syryczycy: bedźiesz mi ná pomoc: á ieśli ćiebie przemogą synowie Ammon pomoge tobie. 12 Bądź meżem mocnym / á biymy sie zá lud nász / y zá miásto Bogá nászego: á PAN vczyni co dobrégo iest w oczách iego. 13 Potkał sie tedy Joáb y lud który z nim był z Syryczyki: którzy wnet przed nim vćiekli. 14 A synowie Ammon vyźrzawszy że vćiekli Syryczycy: vćiekli też y oni przed Abisái / y weszli do miástá: y wróćił sie Joáb od synów Ammon / y przyszedł do Jeruzalem. 15 D Widząc tedy Syryczycy że vpádli przed Izráelem / zebráli sie spólem. 16 Y posłał Adárezer / y wywiódł Syryczyki którzy byli zá rzeką y przywiódł ich woysko: á Sobách hetman woyská Adárezer był przełożony nád nimi. 17 Co gdy oznaymiono Dawidowi zebrał wszystkiego Izráelá / y przepráwił sie przez Jordan / y przyszedł do Helám: y zszykowáli woysko Syryczykowie przećiw Dawidowi / y ztoczyli z nim bitwe. 18 Y vćiekli Syryczycy przed Izráelem / y pobił Dawid z Syryczyków śiedm set wozów / y czterdźieśći tyśiecy iezdnych: y Sobách Hetmáná woyská zábił / który tudźiesz vmárł. 19 A widząc wszyscy Królowie którzy byli ná pomocy Adárezerowi / że byli zwyćiężeni od Izráelá / zlekli sie y vćiekli piećdźiesiąt y ośm tyśiecy przed Izráelem. Y vczynili pokóy z Izráelem / y służyli im y báli sie wiecéy Syryczycy dawáć pomocy synóm Ammon.

Pokażę łáskę nád Hánonem. Heb:

Okazał łáskę oćiec iego nádemną. 1. par: 19 a 2.

niech vczyni. H.

Dawid poráził Ammończyki y Syryczyki.

H.

ROZDZ. XI.

1. Par: 20 a1

Cudzołóstwo Dawidowé z żoną Vryaszową.

1 A Y stáło sie po roku / tego czásu któréż zwykli królowie wyieżdżáć ná woyne: posłał Dawid Joábá / y sługi swé z nim / y wszystkiego Izráelá / y pustoszyli syny Ammon y oblegli Rábbá: á Dawid 2 został w Jeruzalem. Co gdy sie dźiáło / przydáło sie że Dawid wstał z łożá swégo po południu / y przechodźił sie po sali domu królewskiégo: y vyźrzał niewiástę myiącą sie ná przećiwko ná sali swéy / á byłá niewiástá bárzo piekna. 3 Posłał tedy król / y pytał co zá niewiástá byłá. Y dano mu spráwe / że to byłá Bethsábee córká Eliám / żoná Vriaszá Hetheyczyká. 4 Posławszy tedy Dawid posły / wźiął ią.

czásu wieczornégo. H.

ábo po dáchu. H.

Leu: 15 d18
To iest przestały iéy miesięczné iáko bywa tym które płodem záchodzą.

Która gdy weszłá do niego spał z nią: y wnet sie oczyściłá od nieczystości swey: y wróciłá sie do domu swego/ płod poczawszy. A posławszy oznaymiłá Dawidowi/ y rzekłá: Poczełám. 6 A posłał Dawid do Joábá/ mówiąc: Poßli do mnie Vriaßá Hetheyczyká. A posłał Joáb Vriaßá do Dawidá. 7 A przyßedł Vriaß do Dawidá/ y pytał sie Dawid iákoby sie dobrze powodźiło Joáb y ludowi/ y iákoby byłá spráwowána woyná. 8 A rzékł Dawid do Vriaßá: Idź do domu twego/ á vmiy nogi twoie. A wyßedł Vriaß z domu królewskiégo/ y niesiono zá nim potráwy królewskié. 9 A Vriaß spał przededrzwiámi domu królewskiégo z innymi sługámi páná swego/ á nie ßedł do domu swego. 10 A dano znáć Dawidowi od powiádáiących/ nie ßedł Vriaß do domu swego. A rzékł Dawid do Vriaßá: Azaś nie z drógi przyßedł? czemużeś nie ßedł do domu twego? 11 A rzékł Vriaß do Dawidá: Skrzyniá Boża y Izráel y Judá mießkáią w namieciéch/ y pan móy Joáb y sługi páná mego ná źiemi leżą: á iabych miał wniść do domu mego/ ábych iadł y pił/ y spał z żoną moią? przez zdrowié twoie/ y przez zdrowié duße twoiéy nie vczynie téy rzeczy. 12 Rzékł tedy Dawid do Vriaßá: Zostań tu iescze przez dźiś/ á iutro cie odpráwie. Został Vriaß w Jeruzalem dniá onégo y drugiégo. 13 A wezwał go Dawid áby iadł y pił przed nim/ y vpoił go: który wyßedßy wieczór spał ná pościeli swéy z sługámi páná swego/ á do domu swego nie ßedł. 14 Stáło sie tedy ráno/ y nápisał Dawid list do Joábá: y posłał przez rece Vriaßá/ 15 nápisawßy w liście: Postawcie Vriaßá ná czele woyny/ gdźie nateßa bitwá: á opuście go áby zábity zginął. 16 A ták gdy Joáb obległ miásto/ postáwił Vriaßá ná mieyscu gdźie wiedźiał że byli mężowie namocnieyßy. 17 A wyßedßy mężowie z miástá/ walczyli przeciw Joábowi/ y poległo z ludu sług Dawidowych/ y vmárł też Vriaß Hetheyczyk. 18 A ták posłał Joáb/ y oznaymił Dawidowi wßytkié słowá bitwy. 19 A przykazał posłáńcowi/ mówiąc: Gdy dokończyß wßytkiéy mowy o bitwie do królá/ 20 iesli obaczyß że sie gniewa/ y rzecze: Czemuśćie przystepowáli pod mur ábyśćie sie bili? ázaśćie nie wiedźieli że z muru wiele broni spuszczáią z wierzchu? 21 Kto zábił Abimelechá syná Jerobáál? ázá nie niewiástá zrzuciłá nań ßtuke młyńskiégo kámienia z muru y zábiłá go w Thebes? przeczżeśćie do muru przystąpili? rzeczeß: Téż y sługá twóy Vriaß Hetheyczyk poległ. 22 Poßedł tedy posłániec/ y przyßedł y oznaymił Dawidowi wßytko co mu Joáb rozkazał. 23 A rzékł posłániec do Dawidá: Przemogli ná nas mężowie/ y wyßli do nas w pole: á my vderzywßy ná nie goniliśmy ie áż do brámy mieyskiéy. 24 A obrócili strzały strzelcy ná sługi twoie z muru z wierzchu: y pomárło sług królewskich. Lecz y sługá twóy Vriaß Hetheyczyk vmárł. 25 A rzékł Dawid do posłáńcá: Ták powieß Joábowi: Niechaj to sercá nie kaźi: bo rozmáite są przypadki ná woynie/ á teraz tego/ teraz owego miecz zábiia: doday sercá rycérstwu twemu przeciw miástu/ ábyś ie zburzył/ y nápominay ie. 26 A vsłyßáłá żoná Vriaßowa że vmárł mąż iéy Vriaß/ y płákáłá go. 27 A gdy było po żálobie/ posłał Dawid/ y wprowádźił ią do domu swego/ y byłá mu żoną/ y vrodźiłá mu syná: y nie podobáło sie to słowo które był vczynił Dawid/ przed PANEM.

Vryaßá z woyski ẃzywał do żony áby sie cudzołostwo zátáiło.

Vryaß nie chce wniść do żony poki skrzyniá Boża byłá w polu.

Vryaß nie sie list śmierci swey.

Vriaß zábit. Ioáb dla łáski króleẃskiéy grzéßy.

Sędź: 9.g11.

Vriaßowa Dawid wźiął zá żonę.

ROZDZ. XII.

Osłał tedy PAN Náthaná do Dawidá: który gdy przyßedł do niego rzékł mu: Dwá mężowie byli w iednym mieście/ ieden bogáty/ á drugi vbogi. 2 Bogáty miał owiec y wołów bárzo wiele: 3 lecz vbogi zgołá nic niemiał oprócz owce iedney máluczkiéy/ którą był kupił y wychował/ y która zrosłá v niego pospołu z synmi iego/ chléb iego iedząc/ y z kubká iego piiąc/ y ná łonie iego sypiáiąc: y byłá mu iáko córká. 4 A gdy iákiś podróżny przyßedł

Dawid strofowány od Náthána o cudzołostwo sam sie osądźił.

do bogátégo / on niechcąc wziąć z owiec y z wołów ſwoich / áby vczynił vczte gośćiowi onému / który był przyßedł do niego / wziął owce męża vbogiégo / y nágotował ieść człowiekowi który był przyßedł do niego. 5 Y rozgniewány gniewem Dawid ná onégo człowieká bárzo / rzékł do Nátháná: Żywie PAN że ſynem śmierći ieſt mąż / który to vczynił. 6 Owce czworáko nágrodźi / przeto że to słowo vczynił / á nie zfolgował. B 7 Y rzékł Náthán do Dawidá: Tyś ieſt ten człowiek: Ták mówi PAN Bóg Izráelów: Jam ćie pomázał zá królá nád Izráelem / y iam ćie wyrwał z ręki Saulowéy / 8 y dałem tobie dóm páná twego / y żony páná twego do łoná twego / y dałemći dóm Izráelſki y Judzki: á máłoli ná tym / przydamći dáleko więtßé rzeczy. 9 Czemużeś tedy wzgárdźił słowo PANSKIE / ábyś czynił złość przed oczymá memi? C Vriaßá Hetheyczyká zábiłeś mieczem / á żonęś iego wziął ſobie zá żonę / y zámordowałeś go mieczem ſynów Ammon. 10 Przetóż nie odéydźie miecz z domu twego áż ná wieki / tym / żeś mną wzgárdźił / y wziąłeś żonę Vriaßá Hetheyczyká áby twoią żoną byłá. 11 A ták to mówi PAN: Oto ia wzbudzę ná ćie złé z domu twego / á pobiórę żony twé przed oczymá twémi / y dam ie bliźniému twemu / á będźie ſpał z żonámi twémi przed oczymá słońcá tego. 12 Boś ty vczynił potáiemnie: ále ia vczynię to słowo przed oczymá wßyſtkiégo Izráelá / y przed oczymá słońcá. 13 Y rzékł Dawid do Nátháná: Zgrzéßyłem PANV. Y rzékł Náthán do Dawidá: PAN téż przeniósł grzéch twóy: Nie vmrzéß. 14 Wßákóż / iżeś dał przyczynę bluźnienia nieprzyiaćiołóm PANSKIM dla słowá tego: ſyn któryć ſie vrodźił / śmierćią vmrze. 15 Y wróćił ſie Náthán do domu ſwego. PAN téż záráźił niemocą dźiećię / które vrodźiłá żoná Vriaßowá Dawidowi / y zwątpiono o nim. 16 Y prośił Dawid PANA zá dźiećięćiem: y pośćił ſie Dawid poſtem / á wßedßy osobno / leżał ná źiemi. 17 A przyßli ſtárßy domu iego / przymußáiąc go áby wſtał z źiemie: który niechćiał / áni iadł z nimi pokármu. 18 Y ſtáło ſie dniá śiódmégo / że vmárło dźiécie: y báli ſie ſłudzy Dawidowi powiedźiéć mu / że vmárło dźiécie. bo mówili: Oto gdy ieſzcze dźiécie było żywo / mówiliſmy ku niemu / á nie ſłuchał głoſu náßego: iákóż wiecéy / ieſli powiémy / że vmárło dźiécie / będźie ſie trapił? 19 Gdy tedy obaczył Dawid / że ſłudzy iego ßepcą / porozumiał że dźiécie vmárło: E y rzékł do ſług ſwoich: Abo vmárło dźiécie? Którzy mu odpowiedźieli: Vmárło. 20 Wſtał tedy Dawid z źiemie / y vmył ſie / y námázał ſie: y ßáty odmieniwßy / wßedł do domu PANSKIEGO y pokłonił ſie: y przyßedł do domu ſwego / y żądał żeby przed nim położono chléb y iadł. 21 Y rzékli mu ſłudzy iego: Cóż to zá mowá którąś vczynił? dla dźiéćięćiá póki ieſzcze żyło pośćiłeś y płákałeś: á gdy vmárło dźiécie / wſtałeś y iadłeś chléb? 22 Który rzékł: Dla dźiéćięćiá / póki ieſzcze żyło pośćiłem y płákałem: bom mówił: kto wié ieſli ſnadź nie dáruie mi go PAN / y będźie żywo dźiécie? 23 Lecz teraz gdy vmárło / przecz mam pośćić? Izali ie mogę ieſzcze názad wróćić? ia ráczey póydę do niego: á ono nie wróći ſie do mnie. 24 Y ćießył Dawid Bethſábee żonę ſwoię / y wßedßy do niéy ſpał z nią: która vrodźiłá ſyná / y názwał imię iego Sálomon: á PAN go miłował. 25 Y poſłał w ręce Nátháná proroká / y názwał imię iego / Vmiłowány Pánu / tym / że go PAN miłował. 26 Joáb tedy walczył przećiw Rábbáth ſynów Ammon / y dobywał miáſtá królewſkiég. 27 Y poſłał Joáb poſły do Dawidá / G mówiąc: Dobywałem Rábbáth: y trzebá wźiąć Miáſto wód. 28 Przetóż teraz zbierz oſtátek ludu / á obleż miáſto y weźmi ie: by záś / gdybym ia zburzył miáſto / nie przypiſano zwyćięſtwá imieniowi memu. 29 A ták zebrał Dawid wßytek lud / y ciągnął ku Rábbáth / á walczywßy wźiął ią. 30 Y zdiął koronę królá ich z głowy iego / która ważyłá tálent złotá / máiąc kámienie drogié / y włożoná ieſt ná głowę Dawidowę. Lecz y korzyść miáſtá wyniózł bárzo wielką: 31 lud téż iego przywodząc piłámi przećiérał / y ieźdźił po nich wózmi kowánémi: y kordy

To ieſt, godźien śmierći.
Exo: 22 a 2.

Karánie zá cudzołoſtwo.
niż: 16 d 21.
Iáwnie.

Záluie zá grzéch.
Ec: 47. b 13

Po grzéchu odpuſzczonym karánie doczeſné zoſtáło

nocował leżąc. H.

Dźiécię zá które ſie modlił vmárło.

Sálomon ſie vrodźił.

Iedidiach. H.
1. Par: 20 a 1.

Wierność Hetmánſka.

Dawid wźiął miáſto Rábbát

przećinał

przecinał / y przez piec cegielny przewodził: ták czynił wszystkim miástóm synów Ammon: y wrócił sie Dawid y wszytko woysko do Jeruzalem.

11 *O to ia wzbudzę ná cię złe z domu twego*] Jest ten obyczay pisma S. iż to co Bóg ná ko go spráwiedliwie przepuscza / choćia tego sam nie czyni / áni roskázuie / przećie to zowie vczynkiem y spráwą Bożą / iáko to w Historyiey Jobá S. czytamy w Roz: 1. Tákże y tu powiáda o grzéchu Absálomowym / iż go Bóg wzbudził / nie żeby Bóg chćiał áby Absálom grzészył: áleż tego ná skáránie Dawidá nie zábronił / y owszem przepuśćił / co przećie zábronić mógł kiedyby był chćiał: dla tego tu mówi / Oto ia wzbudzę / y nizéy. Ja vczynię słowo przed oczymá Izráelá to iest / przepuszcze. czytay o tym Job: 1.

Bóg dopuscza grzechów ále nie roskázuie

14. *Syn który sie vrodźił vmrze*] Już był Dawid zá grzéch swóy żálował / y iuż mu go był Bóg odpuśćił / iáko mu tu przez Prorokå Nátháná oznaymił: A przećie mu karánia doczesnégo nie odpuśćił / bo skárány iest náprzód śmierćią syná: y choćia Dawid pośćił y leżąc ná źiemi modlił sie / wszákże syná od śmierći wyprośić nie mógł. Tákież karánie było Dawidá o liczenie ludu. 2. Król: 24. v. 12. y karánie Żydów po odpuszczeniu grzéchu zá ćielcá Exod: 32. v. 37. y Num: 14. v. 28. Karánie też Moyżeszá y Aaroná zá niedowiárstwo. Num: 20. v. 12. Z kąd śie dowodźi / że P. Bóg odpuśćiwszy grzéch / y wieczne karánie / doczesnym przećie grzésznika karze.

Karánié doczesné po odpuszczeniu grzéchu.

ROZDZ. XIII.

Kázirodztwo Amnonowe z śiostrą.

1 A Stało sie potym / że Absálomá syná Dawidowégo śiostry / bárzo piękney imieniem Thámár / rozmiłował sie Amnon syn Dawidow / y bárzo szálenie ią miłował / 2 ták / że dla miłośći iéy záchorzał: bo iż byłá pánną / *trudno sie mu zdało żeby miał co nie vczciwego z nią vczynić. 3 A miał Amnon przyiaćielá imieniem Jonádábá syná Semmáá / brátá Dawidowégo / mężá bárzo mądrégo. 4 Który rzékł do niego: Czemu ták bárzo schnieß synu królewski ná káżdy dźień? czemu mi nie oznaymiß? y rzékł mu Amnon: Thámáre śiostrę brátá mego Absalomá miłuię. 5 Którému odpowiedźiał Jonádáb: Vkłádź sie ná łożu twoim / á vczyń sie chorym: á gdy przyidźie oćiec twóy náwiedzáć ćie / rzecz mu: Niech przyidźie / proszę / Thámár śiostrá moiá / żeby mi dáłá ieść y vczyniłá potrawkę żebym iadł z ręki iéy. 6 Vkładł sie tedy Amnon / y wrzkomo chorowáć począł: á gdy przyszedł Król náwiedzáć go / rzékł Amnon do Królá: Proszę niech przyidźie Thámár śiostrá moiá / áby vczyniłá przed oczymá mémi *dwie łyszce polewki y iadłbym z ręki iéy. 7 A ták posłał Dawid do Thámár do domu / mówiąc: Jdź do domu Amnon brátá twégo / á vczyń mu potráwę. 8 A przyszłá Thámár do domu Amnoná brátá swego: á on leżał: która wźiąwszy mąki zámieśáłá: á rospuśćiwszy vwárzyłá polewki przed oczymá iego. 9 A wźiąwszy co vwárzyłá / wylałá y postáwiłá przed nim / y niechćiał ieść: y rzékł Amnon: Każćie precz wszystkim odemnie. A gdy kazano precz wszytkim / 10 rzékł Amnon do Thámár: Nieś potráwę do pokoiu ábych iadł z ręki twoiéy. C Wźiełá tedy Thámár polewki które nágotowáłá y wniosłá do Amnoná brátá swego do pokoiu. 11 A gdy mu ieść podawáłá / vchwićił ią / y rzékł: Chodź / á leż ze mną śiostro moiá. 12 Oná mu odpowiedźiáłá: Nie czyń bráćie móy / nie czyń mi gwałtu / bo sie to nie godźi w Izráelu: nie czyń tegż szaleństwá. 13 Bo ia nie bedę mogłá znieść zelżywośći moiéy / á ty bedźieß iáko ieden z szalonych w Izráelu: ále rácz ey mów do Królá / á nie odmówi mie tobie. 14 Lecz niechćiał vsłucháć prosby iéy / ále przemógszy siłą / zgwałćił ią / y leżał z nią. 15 Y omierźił ią sobie Amnon omierźieniem bárzo wielkim: ták iż więtsze omierźienie było którym ią był omierźił / niźli miłość którą ią piérwéy miłował. Y rzékł iéy Amnon: 16 Wstań á idź. Która mu odpowiedźiáłá: Więtsza to iest złość którą teraz czyniß przećiwko mnie / wygániáiąc mie / niźli tá którąś piérwéy vczynił. Y niechćiał iéy słucháć: 17 ále záwoławszy chłopcá który mu posługował / rzékł: Wyrzuć ią precz odemnie á zámkni drzwi zá nią. 18 Która miá-

*Dla tego iż pánny pod wielką strażą bywáły.

*Ze dwá kłóski ábo kreple. H.

Amnon z wielkiéy miłośći omierźił sobie śiostrę

łá ná ſobie ßáte ᵃdługą: bo w tákich ßátách córki Królewſkie pánny chodźiły. A ták wyrzucił ią precz chłopiec iego/ y záwárł drzwi zá nią. 19 Która poſypawßy głowe ſwą popiołem/ rozdárßy ßáte długą/ y włożywßy rece ná głowe ſwoie/ ßłá idąc á krzycząc. 20 Y rzékł iéy Abſálom brát iéy: Abo Amnon brát twóy ſpał z tobą? ále teraz ſioſtro milcz/ brát twóy ieſt: y nie fráſuy ſercá ſwego o te rzecz. A ták mießkáłá Thámár ſchnąc w domu Abſálomá brátá ſwégo. 21 A gdy té ſłowá vſłyßał Król Dawid/ fráſował ſie bárzo/ ᵇy niechćiał záſmućić duchá Amnoná ſyná ſwego/ bo go miłował/ iż był piérworodny iego. 22 Lecz Abſálom nie mówił do Amnoná áni złégo áni dobrégo: bo nienawidźiał Abſálom Amnoná/ tym/ że zgwałćił Thámár ſioſtre iego. 23 Y ſtáło ſie po dwu lat/ że ſtrzyżono owce Abſálomowé w Báálháſor/ które ieſt pódle Ephráim: y záproſił Abſálom wßytkich ſynów królewſkich/ 24 y przyßedł do Królá/ y rzékł do niego: Oto ſtrzygą owce ſługi twégo: niech próßę przyidźie Król z ſłużebniki ſwymi do ſługi ſwego. 25 Y rzékł Król do Abſálomá: Nié/ ſynu móy/ nie prós ábyſmy wßyſcy iácháli/ y obćiążyli ćie. A gdy mu przynaglał/ á niechćiał iśdź/ błogoſłáwił mu. 26 Y rzékł Abſálom: ᶜJeſli niechceß iácháć: proßę niech przynamniéy iedźie z námi Amnon brát móy. Y rzékł Król do niego: Nie potrzebá żeby iáchał z tobą. 27 Przymuśił go tedy Abſálom/ y poſłał z nim Amnoná y wßyſtkié ſyny Królewſkié. ᵈA Abſálom ſpráwił był vczte/ iáko vczte królewſką. 28 Lecz przykazał był Abſálom ſłużebnikóm ſwoim/ mówiąc: Pilnuycie ᵉkiedy piian bedźie Amnon/ á rzekę wam: ᶠBiyćie go/ y zábiyćie/ nie bóyćie ſie: bom ia ieſt który wam przykázuie: Vmacniaycie ſie/ á bądźcie meżámi mocnymi. 29 Vczynili tedy ſłudzy Abſálomowi nád Amnonem/ iáko im był przykazał Abſálom. Rwſtawßy wßyſcy ſynowie królewſcy/ wśiedli kázdy ná mulice ſwą/ y vciekli. 30 A gdy ieſcze byli w dródze/ przyßłá wieść do Dawidá mówiąc: Pobił Abſálom wßytkié ſyny królewſkié/ y nie zoſtał z nich áni ieden. 31 A ták wſtał Król y rozdárł ßáty ſwoie: y leżał ná źiemi/ y wßyſcy ſłudzy iego/ którzy przy nim ſtali/ rozdárli ßáty ſwoie. 32 A odpowiedáiąc Jonádáb ſyn Semmáá brátá Dawidowégo/ rzékł. Niech nie mniéma pan móy Król żeby wßytkié młodźience ſyny królewſkié pobito: Amnon tylko ſam vmárł/ ᵍbo był położony w vśćiech Abſálomowych/ od dniá którégo zgwałćił Thámáre ſioſtre ieg. 33 Przetóż teraz niech nie przypuſcza Król pan móy do sercá ſwégo ſłowá tego/ mówiąc: Wßyſtkié ſyny królewſkié pobito: poniewaz Amnon tylko vmárł. 34 Y vćiékł Abſálom: Y podnióſł oczy ſwé młódźieniec ſtrzegący ná wieży/ y vyźrzał á oto lud wielki przychodźił drógą zdróżną z boku góry: 35 Y rzékł Jonádáb do Królá: Owo ſynowie królewſcy idą: wedle ſłowá ſługi twégo ták ſie ſtáło. 36 A gdy przeſtał mówić/ vkazáli ſie y ſynowie królewſcy: á wßedßy podnieſli głoſy ſwé y płakáli: lecz y Król y wßyſcy ſłudzy iego plákáli płáczem bárzo wielkim. 37 A Abſálom vćiekßy poßedł do Tholomái ſyná Amiud Królá Geſſur. Żáłował tedy Dawid ſyná ſwego po wßytkié dni. A Abſálom gdy vćiékł/ y przyßedł do Geſſur/ 38 był tám trzy látá. Y ʰprzeſtał Król Dawid przeſládowáć Abſálomá/ przeto że iuż ſie był poćießył z śmierci Amnonowéy.

ᵃ pſtrą, farb rozmáitych.
ᵇ H.
ᶜ H.
ᵈ H.
ᵉ gdy bedźie dobréy myśli H:
ᶠ Biyćie Amnoná, tedy go zábiyćie. H.
Abſálom mſcząc krzywdy śioſtry zábił Amnoná.
Dawid żáłośćiw po śmierći Amnoná.
ᵍ wł: bo to było poſtánowiono w vśćiech Abſálomowych. Hebr.
ʰ prágnął król Dawid widźieć. H.

ROZDZ. XIIII.

Námowa niewiáſty Thekuithy Abſalom przywrócony do łáſki oycowſkiéy.

1 A Porozumiawßy Joáb ſyn Sárwiiéy/ że ſerce królewſkié obróćiło ſie ku Abſálomowi/ 2 poſłał do Thekui/ y wźiął ztámtąd niewiáſtę mądrą/ y rzékł do niéy: Zmyśl iákobyś w żáłobie byłá/ y oblecz ſie w ßáty żáłobné/ á nie pomázuy ſie oléykiem/ żebyś byłá iáko niewiáſtá iuż od dawnégo czáſu żáłuiąca po vmárłym: 3 y wnidźieß do królá/ á bedźieß mówiłá do niego tákié ſłowá. Y położył Joáb ſłowá w vśćiech iéy. 4 Y ták wßedßy niewiáſtá Thekuitká do królá/ pádłá

5 przed nim ná ziemię / y pokłoniłá sie / y rzekłá: Rátuy mię królu. A rzekł król do niey: Co masz zá spráwę? Któ ra odpowiedziáłá: Ah iestem iá niewiástá wdowá: bo mąż móy vmárł. 6 A służebnicá twoiá miáłám dwu synów: którzy zwádzili sie z sobą ná polu / y nie było ktoby ie mógł hámowáć / y ránił ieden drugiego / y zábił go. 7 A oto powstawszy wszytká rodziná przećiw służebnicy twoiey / mówi: Wyday tego / który zábił brátá swego / że go zábiiemy zá duszę brátá iego / którego zábił / y zgłádzimy dziedzicá: y chcą zágásić iskierkę moię która zostáłá / áby nie zostáło mężowi memu imię / áni szczątek ná ziemi. 8 A rzekł król do niewiásty: Idź do domu twego / á iá skażę zá tobą. 9 A rzekłá niewiástá Thekuitká do królá: Ná mię pánie móy królu / niech *nieprawość będźie / y ná dóm oycá mego: á król y stolicá iego niech będą niewinni. 10 A rzekł król: ktoby mówił przećiw tobie / przywiedź go do mnie / á więcey nie przyda / áby ćie dotknął. 11 Która rzekłá: *Niech wspomni król ná PANA Bogá swego / áby sie nie mnożyli bliscy krwie ná pomstę / áby nie zábili syná mego. Który rzekł: Żywie PAN / że nie spádnie z włosów syná twego ná ziemię. 12 Rzekłá tedy niewiástá: Niechay mówi służebnicá twoiá do królá páná mego słowo. A rzekł: Mów. 13 A rzekłá niewiástá: Czemużeś vmyślił tákową rzecz przećiw ludowi Bożemu / y mówił król to słowo / áby zgrzeszył / á nie przywróćił wygnáńcá swego? 14 Wszyscy vmieramy / á iáko wody rozćiekamy sie w ziemię / które sie niewrócą: y *niechce Bóg by miáłá duszá zginąć / ále rozmyśla sie myśląc áby zgołá nie zginął / który iest odrzucony. 15 Teraz tedy przyszłám ábych mówiłá do páná mego królá to słowo przy ludu. A rzekłá służebnicá twoiá: Będę mówiłá do królá / owa vczyni król słowo sługi swoiey. 16 A vsłuchał król żeby wybáwił służebnicę swą z ręki wszytkich / którzy chćieli z dziedzictwá Bożego wygłádźić mnie y syná mego pospołu. 17 A ták niech mówi służebnicá twoiá / áby sie sstáło słowo páná mego królá iáko ofiárá. Bo iáko Anyół Boży / ták iest pan móy król / że áni błogosłáwieniem áni złorzeczeniem nie zrusz sie: ztądże y PAN Bóg twóy iest z tobą. 18 A odpowiádáiąc król / rzekł do niewiásty: Nie tay przede mną słowá o które ćię pytam. A rzekłá mu niewiástá: Mów pánie móy królu. 19 A rzekł król: Izali *ręká Ioábowá z tobą iest w tym wszytkim? Odpowiedziáłá niewiástá / y rzekłá: Przez zdrowie duszę twoiey / pánie móy królu / że áni w lewo áni w prawo iest z tego wszystkiego co mówił pan móy król: slugá bowiem twóy Ioáb / ten mi przykazał / y ten *włożył w vstá służebnice twoiey té wszytkie słowá.* 20 ábych odmieniłá sposób mowy téy / slugá bowiem twóy Ioáb to przykazał: ále ty pánie móy królu iesteś mądry / iáko ma mądrość Anyół Boży / że rozumiesz wszytko ná ziemi. 21 A rzekł król do Ioábá: Otoż *vbłagány vczyniłem słowo twoie: á ták idź / á przywróć młodźieńcá Absálomá. 22 A padszy Ioáb twarzą swą ná ziemię / pokłonił sie / á błogosłáwił królowi: y rzekł Ioáb: Dźisia poznał slugá twóy / żem nálazł łáskę w oczach twoich / pánie móy królu / boś vczynił *mowę slugi twego. 23 Wstał tedy Ioáb / y szedł do Gessur / y przywiódł Absáloma do Ieruzalem. 24 A rzekł król: Niech sie wróci do domu swego / á obliczá mego niechay nie widzi. A wróćił sie Absálom do domu swego / á obliczá królewskiego nie widźiał. 25 A iáko Absálom męzá nie było pięknego we wszytkim Izráelu y ślicznégo bárzo: od stopy nogi áż do wierzchu głowy nie było ná nim żadney zmázy. 26 A gdy strzygł włosy (á raz go w rok strzyżono / bo mu włosy ćieżáły) ważył włosy głowy swéy dwiemá sty syklów wagi pospolitéy. 27 A Absálomowi vrodzili sie trzéy synowie: y córká iedná imieniem Thámár piękney vrody. 28 A mieszkał Absálom w Ieruzalem dwie lećie / á obliczá królewskiego nie widźiał. 29 Posłał tedy do Ioábá / żeby go posłał do królá: który niechćiał przyść do niego. A gdy drugi raz posłał / á on niechćiał przyść do niego / 30 rzekł sługóm swoim: Wiećie rolą Ioábowę podle roley moiey / która ma żniwo ięczmienia: Idźcież

*kaźń tey nieprawośći.

*To iest niech mi przyśięże Hebr.

*Ezech: 18. 32. y 33. c. 11

*To iest, rádá ábo náprawá.

*náuczył mię tego wszytkiego. Hebr. *ábych ták pod pokrywką mówiłá.

*teraz. H.

*rádę, prośbę.

Dawid Absálomowi przepuśćiwszy winę, nie da mu sie widźieć

Włosy Absálomowe.

Absalom zápalitźni wo Ioábowé. ᵇH.

tedy spalćie ji ogniem. Spalili tedy słudzy Absálomowi ono zboże o- G gniem. ᵇ A przyszedszy słudzy Joábowi rozdárszy száty swé/ rzekli: Spalili słudzy Absálomowi sztukę roli o- 31 gniem. ᶠ A wstawszy Joáb przyszedł do Absálomá w dóm iego/ y rzekł: Czemu spalili słudzy twoi zboże moie 32 ogniem? ᶠ Odpowiedział Absálom Joábowi: Słałem do ciebie prosząc ábyś przyszedł do mnie/ żebym ćie posłał do królá/ ábyś mu mówił: Ná cożem przyszedł z Gessur? lepiéyci mi było tám być: á ták proszę niech vyzrzę oblicze królewskie: á iesliż pomni ná niepráwość moie/ niechay mię zá- 33 bije. ᶠ A ták wszedszy Joáb do królá/ powiedział mu wszytko: y wezwano Absálomá/ y wszedł do królá/ y pokłonił sie do źiemie przed nim: y pocáłował król Absálomá.

ROZDZ. XV.

Absalom chcąc być królem podłéhuie ludźióm.

1 A WOTym tedy násprawował sobie Absálom wozów y iezdnych/ y piećdźiesiąt mężów którzy przed nim chodźili. ᶠ A 2 ráno wstawszy Absálom/ stawał przy wejśćiu bramy y káżdego mężá/ który miał sprawę áby szedł do sądu królewskiego/ przyzywał Absálom do siebie/ y mówił: Z któregoś ty miástá? Który odpowiedáiąc mówił: Z iednégo pokolenia Izráelskiego iestem ia sługá twóy. ᶠ A odpowiádał 3 mu Absálom: Zdádzą mi sie mowy twé dobré y spráwiedliwé. Ale nie máš ktoby ćie wysłuchał od Królá wysádzony. A mawiał Absálom: ᶠ 4 Któby mię postánowił sędźiem ná źiemi/ áby do mnie chodźili wszyscy którzy máią sprawę/ y ábym sprawiedliwie sądźił. ᶠ Ale y gdy ku niemu 5 B przystępował człowiek/ áby go pozdrowił: śćiągał rękę swoie/ á viąwszy cáłował go. ᶠ A czynił to wszytkie- 6 mu Izráelowi przychodzącemu ná sąd áby był słuchan od królá/ y podburzał sercá mężów Izráelskich. ᶠ A 7 po ᵃczterdźiestu lat/ rzekł Absálom do Królá Dawidá: Póydę á oddam służby moie którem slubił PANU w 8 Hebron. ᶠ Abowiem ślubuiąc ślubił sługá twóy gdy był w Gessur Syryiéy rzekąc: Jesli mię przywróći PAN do Jeruzálem/ będę ofiárował PA- 9 NU. ᶠ A rzekł mu Król Dawid: Jdź w pokoiu. A wstał y poszedł do He- 10 bron. ᶠ A posłał Absálom szpiegi miedzy wszystkie pokolenia Izráelskie/ mówiąc: Skoro vsłyszyćie trąbienie w 11 trąby/ mówćie: Królował Absálom w Hebron. ᶠ A z Absálomem poszło dwie śćie mężów z Jeruzálem proszonych/ idąc prostym sercem/ á przyczyny zgołá nie wiedząc. ᶠ Przyzwał też 12 C Absálom Achitophel Gilończyká rádnego páná Dawidowego z miástá iego Gilon. A gdy ofiárował ofiáry/ stáło sie zprzysiężenie silné/ á ludu zbiegáiącego sie przybywáło z Absá- 13 lomem. ᶠ Przybiegł tedy poseł do Dawidá/ mówiąc: Wszystkim sercem wszytek Izráel idźie zá Absálomem. 14 ᶠ A rzekł Dawid sługóm swoim/ którzy byli z nim w Jeruzalem: Wstańćie vćiekaymy: bo niewybiegamy sie przed Absálomem: kwápćie sie wynidź/ by snać przyszedszy nie poimał nas/ y nie obálił ná nas vpadku/ y 15 nie pobił miástá pászczeką miecza. ᶠ A rzekli słudzy królewscy do niego: Wszystko cokolwiek przykaże Król/ 16 pan nász/ rádźi vczynimy słudzy twoi. ᶠ A ták wyszedł król/ y wszytek dóm iego pieszo: y zostáwił król dźieśięć niewiast nałożnic dla strażéy domu. 17 D ᶠ A wyszedszy król y wszystek Izráel 18 pieszo/ stánął dáleko od domu: ᶠ á wszyscy słudzy iego szli przy nim/ y roty Cerety y Phelethy y wszyscy Getheyczykowie duży walecznicy/ sześć set mężów/ którzy byli zá nim przyszli 19 z Giethu pieszo szli przed królem. ᶠ A rzekł Król do Ethái Getheyczyká: Przecz idźiesz z námi? wróć sie á mieszkay ᵃz Królem/ boś ty góść/ á wyszedłeś z mieyscá twégo. ᶠ Wczoráś przy- 20 szedł/ á dźiś będźiesz musiał wyniść z námi? á ia póydę ᵃgdźie idź mam: wróć sie á odprowadź z sobą bráćią twoie/ á PAN vczyni z tobą miłosierdźie y prawdę/ ᵇ żeś okazał łáskę y 21 wiárę. ᶠ A odpowiedźiał Ethái królowi

Absalom królem sie vczynił.

Dawid vćieka przed Absalomem.

ᵃOd tego czásu Dawid był pomázány ná królestwo.

ᵃz nowym królem. Ethái náwrócony ná wiárę Żydowską vćieka z Dawidem. ᵃSam niewiem kędy. ᵇH.

lowi mówiąc: Żywie PAN / y żywie król pan mój: iż ná którym kolwiek mieyscu będźiesz Królu pánie mój / choć w śmierći choć w żywoćie / tám będźie sługá twój. 22 A rzekł Dawid Ethái: Pódźże / á przéydźi. A przeszedł Ethái Getheyczyk y wszyscy mężowie którzy z nim byli / y inné mnostwo. 23 A wszyscy płákáli głosem wielkim / y wszytek lud przechodźił społem / Król też przechodźił przez potok Cedron / 24 y wszystek lud szedł ku drodze / która wiedźie ku puszczéy. Szedł też y Sádok kápłan / y wszyscy Lewitowie z nim niosący skrzynię przymierza Bożego / y zstáwili skrzynię Bożą: y wstąpił Abiáthár / áż sie zebrał spełná wszytek lud / który był wyszedł z miástá. 25 A rzekł król do Sádoká: Odnieś skrzynię Bożą do miástá: iesli naydę łáskę w oczách PANSKICH / wróći mie zás / y vkaże mi ią / y przybytek swój. 26 A iesli mi rzecze: Niepodobasz sie: 27 gotówem / niech czyni co dobrégo iest przed nim. A rzekł król do Sádoká kápłaná: O widzący / wróć sie do miástá w pokoiu: y Achimáás syn twój / y Jonáthás syn Abiáthárów dwá synowie wászy / 28 niechay będą z wámi. Oto sie ia 29 skryię w polách puszczéy / áż przyidźie wieść od was dáiąc mi znáć. A ták

odnieśli Sádok y Abiáthár skrzynię 30 Bożą do Jeruzálem: y mieszkáli tám. A Dawid wstępował ná górę Oliwną / wstępuiąc y płácząc / boso idąc / y nákrywszy głowę / lecz y wszytek lud 31 który był z nim / nákrywszy głowę wstępował płácząc. A powiedźiano Dawidowi że też Achitophel był w sprzysiężeniu z Absálomem: y rzekł 32 Dawid: Obróć w głupstwo / proszę PANIE ráde Achitophel. A gdy wstępował Dawid ná wierzch góry / ná któréy sie miał pokłonić pánu / oto potkał sie z nim Chuzai Arácitczyk 33 rozdárszy száte / á máiąc pełno źiemie ná głowie. A rzekł mu Dawid: Je34 sli póydźiesz zemną / będźiesz mi ćiężek: lecz iesli sie do miástá wróćisz / á rzeczesz Absálomowi: Jestem królu sługą twoim: iákom był sługą oycá twe35 go / ták będę sługą twoim: rozprószysz ráde Achitophel. A masz z sobą Sádoká y Abiáthárá kápłany: á káżdé słowo które vsłyszysz z domu królew36 skieg / oznaymisz Sádokowi y Abiáthárowi kápłanóm: A z nimi są dwá synowie ich Achimáás syn Sádoków / y Jonáthás syn Abiáthárów: y pośle37 ćie przez nie do mnie káżdé słowo któré vsłyszyćie. Gdy tedy przyszedł Chuzái Dawidów przyiaćiel do miástá / Absálom też wiáchał do Jeruzálem.

y wszytkié dźieći iego. H.

Cedron, znáczy ćiemny ábo czárny.

Skrzynię Bożą odsyła z kápłany do miástá.

To iest, o proroku któryś sie zwykł Bogá rádźić.

Oto ia zmieszkam. H.

Iáko zwykli w żáłośći czynić.

Modlitwá Dawidowá przećiw Achitophelowi.

Bogu. H.

Chuzai odestány do miástá

wniwecz obróćisz.

18 *Y róty Cerethy y Phelethy*] Té dwie róćie były przebránych żołnierzow / iákoby drábántów / á stróżów ćiáłá królewskiégo / iáko ie zowie Iosephus lib: 7. Antiq: C. 11. Cerethy znáczą zábiiácze / á Phelethy wyrywácze / ábo wybáwiacze / iż Królá ze wszech niebespiecznośći wyrwáć mogli. A Getheyczycy / byli oni sześć set żołnierzów / którzy iescze z przódku byli z Dawidem do Gethy do Achis Królá poszli / y záwżdy z nim mieszkáli y z nim sie wróćili: 1. Krol. 27.

ROZDZ. XVI.

1 A Gdy Dawid przeszedł trochę wierzch góry / vkazał sie Sibá służebnik Miphibozethów przećiwko iey z parą osłów / którzy nałożeni byli dwiemá sty chlebów / y stem wiązánek rozynków / y stem wiązánek fig / y łagwicą winá. 2 A rzekł król do Siby: Ná co to? Odpowiedźiał Sibá: Osłowie dla czeládźi królewskiéy áby ná nie wśiedli: á chléb y figi áby iedli słudzy twoi: á wino áby pił iesliby kto vstał 3 w puszczy. A król: A gdźie iest syn páná twégo? A odpowiedźiał Sibá królowi: Został w Jeruzálem / mówiąc: Dźiśia mi przywróći dóm 4 Izráelów królestwo oycá mego. A rzekł król Sibie: Twoie niech będźie wszytko co było Miphibozethá. A rzekł Sibá: Proszę ábych nálazł łáskę przed tobą / pánie mój Królu. 5 A przyszedł Król Dawid áż do Báhurim: á oto wychodźił ztámtąd mąż z rodu domu Saulowégo / imieniem Semei / syn Ger / y postępował wychodząc / y złorzeczył / 6 y ćiskał kámień ná Dawidá / y ná wszytkié sługi kró

Sybá fałszywie oskárżywszy Miphibozethá otrzymał máiętność iego

niż. 19 c 17.

Abo dźięku iężem nálazł. H.

Semei złorzeczy Dawidowi vćiekáiące mu.

3 Król: 2 b8.

lá Dawidá: á wßytek lud/y wßytko rycerstwo ßli po práwéy y po lewéy stronie Królá. [7] A Semei ták mowił gdy złorzeczył Królowi: Wynidz wynidz mężu krwie á mężu Beliál. [8] Oddał ći PAN wßytkę [a]krew domu Saulowégo: boś śie wdárł ná króleſtwo zań/ y dał PAN króleſtwo w ręce Abſálomá ſyná twégo/ á oto ćię śćiſkáią złośći twé/ boś ieſt [b]człowiek krwi. [9] Y rzékł Abizái ſyn Sárwiiéy Królowi: Czemu złorzeczy ten zdechły pies pánu mému królowi? póydę á vtnę głowę iego. [10] Y rzékł krol: Co mnie y wam ſynowie Sárwiiéy? dayćie mu pokóy áby złorzeczył: ábowiem PAN kazał mu złorzeczyć Dawidowi: á ktoż ieſt ktoby śmiał rzec: Czému ták vczynił? [11] Y rzékł Krol Abizái/ y wßyſtkim ſługóm ſwoim: Oto ſyn móy który wyßedł z żywotá mego [c]ßuka duße moiéy: iáko dáleko więcéy teraz [d]ſyn Iemini? dopuśććie mu że złorzeczy według roſkazánia PANSKIEGO. [12] Ieśli ſnać weyźrzy PAN ná vtrapienié moie/ á odda mi PAN dobrym zá złorzeczenié to dźiśieyßé. [13] Aták Dawid ßedł/ y z nim towárzyße iego drogą. A Semei po wierzchu góry zboku ßedł przećiw iemu złorzecząc y ćiſkáiąc nań kámieńmi/ y ſypiąc ziemią. [14] Przyßedł tedy

król y wßytek lud z nim ſprácowány/ y ochłodźili śie tám. [15] A Abſálom y wßytek lud iego weßli do Ieruzálem/ ále y Achitophel z nim. [16] A gdy przyßedł Chuzai Arácitczyk przyiaciel Dawidów do Abſálomá/ rzékł do niego: [e]Witay Królu/ witay Królu. [17] Któremu rzékł Abſálom: Tákaż to ieſt łáſká twoiá ku przyiaćielowi twému? przecześ nie ßedł z przyiaćielem twoim? [18] Odpowiedźiał Chuzai Abſálomowi: Nie/ bo tego będę ktorégo obrał PAN/ y wßytek ten lud/ y wßytek Izráel: y z tym mießkáć będę. [19] A iż to ieſzcze przydam: Komuż ia ſłużyć będę? áza nie ſynowi krolewſkiému? iákom ſłuchał oycá twégo/ ták będę ſłuchał y ćiebie. [20] Y rzékł Abſálom do Achitophelá: Rádźćieß co czynić mamy. [21] Y rzékł Achitophel do Abſálomá: Wnidź do nałożnic oycá twego/ ktoré zoſtáwił dla ſtraży domu: áby gdy vſłyßy wßytek Izráel/ [f]żeś zelżył oycá twego/ zmocnily śie ręce ich z tobą. [22] A ták [g]rozbili Abſálomowi namiót ná Sali/ y wßedł do nałożnic oycá ſwego przed wßytkim Izráelem. [23] A rádá Achitophelá którą dawał w one dni/ iáko gdyby śie kto rádźił Bogá: ták byłá wßelka rádá Achitophelowá/ y gdy był z Dawidem y gdy był z Abſálomem.

[a] Pomſtę krwie.
[b] mężobóycá.
Ciérpliwie znośi złorzeczenia.
[c] Stoi mi o gárdło. Heb.
[d] Beniáminczyk.
C
D
Chuzái do Abſálomá przyſtał.
Rádá Achitophelá
[f] żeś ſplugáwił twégo oycá. H.
[g] wyż. 12 c 1
Zony Dawidowé zgwałcone.

10 Pan kazał mu áby złorzeczył Dawidowi.] Przepuſzczenie Boże piśmo S. zowie roſkazániem Bożym: iż poſpolićie kto mogąc nie zábroni czego/ rozumiemy iż roſkázał/ choćia nie kazał ále tylko dopuśćił. Ták y tu mowi o Semei/ Pan mu kazał áby złorzeczył/ y niżéy v. 11. Aby złorzeczył według roſkazánia Pánſkiégo/ to ieſt/ według zrządzenia Boſkiégo. Który chce ábym ia ćierpiał/ y dla tego temu Semei áby mi złorzeczył dopuſzcza. Ták że mamy v Ewánieliſtów/ gdźie dopuſzczenie zowie roſkazániem. Matt. 16. Dopuśćił wam opuſzczáć żony. A v Márká ták mówi: Nápiſał wam to przykazánie. Tákże Iſ. 13. v. 3. y 4.

Przepuſzczenie Boże czemu zowie roſkazánim.

ROZDZ. XVII.

[1] Rzékł tedy Achitophel do Abſálomá: Wybiórę ſobie dwánaśćie tyśięcy mężów/ á wſtawßy śćigáć będę Dawidá téy nocy. [2] A przypadßy nań (ponieważ ſprácowány ieſt y vpádłych rąk) poráżę go: á gdy vćiecze wßytek lud/ który ieſt z nim/ zábiię królá opuſzczonégo. [3] Y przywrócę wßytek lud/ iáko śie zwykł ieden człowiek wrácáć: bo iednégo męża ty ßukaß: tedy wßytek lud będźie w pokoiu. [4] Y ſpodobáłá śie rádá iego Abſálomowi/ y wßytkim ſtárßym Izráelowym. [5] Y rzékł Abſálom: Przyzówćie Chuzái Aráchitczyká/ á ſłuchaymy co on też powie. [6] A gdy przyßedł Chuzái do Abſálomá/ rzékł Abſálom do niego: Tąką mowę mówił Achitophel: mamli vczynić czyli nie? co zá rádę dáieß? [7] Y rzékł Chuzái do Abſálomá: Nie dobra to rádá/ którą teraz dał Achitophel. [8] Y przydał ieſzcze Chuzái: Ty znaß oycá twego y męże którzy z nim ſą/ że ſą bárzo mocni/ á [a]gorzkiego ſer

Rádá Achitophelá
A
B
Rádę Achitophelá roſtróſzył Chuzái.
[a] Bárzo rozgniewáni.

cá / iáko gdyby niedźwiedźicá którey pobrano dźieci / ſrożyłá ſie w leśie: lecz y oćiec twóy ieſt mąż waleczny / y *niezmießka z ludem. 9 A podobno ſie teraz kryie w dołách / ábo ná iednym którym chce mieyſcu: á gdy poleże ktokolwiek ieden ná przodku / vſłyßy ktokolwiek vſłyßy y rzecze: ſtáłá ſie porażká w ludu który ßedł zá Abſálomem. 10 Y káżdy namężnieyßy / którego ſerce ieſt iáko lwie / przeleknie ſie: bo wie wßytek lud Izráelſki że mąż mocny ieſt oćiec twoy / y mężni wßyſcy którzy ſą z nim. 11 Ale to ſie mnie widźi dobra rádá: Niech ſie do ciebie zbierze wßytek Izráel od Dan áż do Berſábee / iáko piaſek morſki niezliczony: á ty będźieß w pośrzodku ich. 12 Y przypádniemy nań / ná którymkolwiek mieyſcu náleźion będźie: á okryiemy go iáko zwykłá roſá pádáć ná źiemię: y nie zoſtáwiemy z mężów / którzy z nim ſą / áni iednego. 13 A ieſli wnidźie do którego miáſtá / wßytek Izráel obtoczy miáſto powrozámi / y poćiągniemy ie do potoká / że ſie nie naydźie áni kámyk z niego. 14 Y rzekł Abſálom y wßyſcy mężowie Izráelſcy: Lepßa ieſt rádá Chuzái Aráchiteyczyká / niżli rádá Achitophel: A PANSKIM zrządzeniem rozerwána ieſt rádá Achitophel pożyteczna / áby przywiódł PAN ná Abſálomá **złe. 15 Y rzekł Chuzái Sádokowi y Abiátharowi kápłanóm: Ták á ták rádźił Achitophel Abſálomowi y ſtárßym Izráelſkim: á iam dał táką á táką ráde. 16 Teraz tedy poślićie co rychley á powiedźcie Dawidowi / rzekąc: Nie mießkay tey nocy ná polách puſzczy / ále bez odwłóki przeydźi / by ſnadź nie był pożárt król y wßytek lud który z nim ieſt. 17 A Jonáthás y Achimáás ſtali v ſtudnie Rogelá: ßłá ſłużebnicá y powiedźiáłá im: á oni poßli żeby odnieśli do królá Dawidá poſelſtwo: bo niemogli ſie vkázáć / ábo wniść do miáſtá. 18 Ale obaczył ie niektóry ſłużebnik y powiedźiał Abſálomowi: ále oni co wſkok weßli w dóm iednego człowieká w Báhurim / który miał ſtudnią ná podworzu / y ſpuśćili ſie do niey. 19 A niewiáſtá wźiełá płáchtę y rozćiągnęłá nád wierzchem ſtudnie iákoby ſußąc krupy ięczmienne / y ták ſie rzecz zátáiłá. 20 A gdy przyßli ſłudzy Abſálomowi w dóm do niewiáſty / rzekli: Gdźie ieſt Achimáás y Jonáthás? Y odpowiedźiáłá im niewiáſtá: *Przeßli prędko ſkoſztowawßy troche wody. A ći co ßukáli nie náláżßy wróćili ſie do Jeruzalem. 21 A gdy odeßli / wyleźli oni z ſtudnie / á ßedßy oznaymili Królowi Dawidowi / y rzekli: Wſtańćie / á przepráwćie ſie co rychley przez rzekę / bo táką ráde dał przećiwko wam Achitophel. 22 A ták wſtał Dawid / y wßytek lud który z nim był / y przepráwili ſie przez Jordan áż rozedniáło: y áni ieden nie zoſtał / któryby ſie przez rzekę nie przepráwił. 23 Lecz Achitophel widząc / że ſie nie ſtáłá rádá iego / ośiodłał oſłá ſwego / y wſtał / y iáchał do domu ſwego / y do miáſtá ſwego: á rozpráwiwßy dóm ſwóy obieśił ſie / y pogrzebion ieſt w grobie oycá ſwego. 24 A Dawid przyßedł *do obozu. A Abſálom przepráwił ſie przez Jordan ſam y wßyſcy mężowie Izráelſcy z nim. 25 A Abſálom poſtánowił Amáze miáſto Joábá nád woyſkiem: Amáza zás był ſyn mężá / którego zwano Jetrá z Jezráeli / który wßedł do Abigáil córki Náás śioſtry Sárwiiey / która byłá mátká Joábowá. 26 Y położył ſie obozem Izráel z Abſálomem w źiemi Gáláád. 27 A gdy przyßedł Dawid **do obozu, Sobi ſyn Náás z Rábbáth ſynów Ammon / y Máchir ſyn Amielów z Lodábár / y Berſellái Gáláádczyk z Rogelim / 28 przynieśli Dawidowi pośćiel y kobierce / y naczynia gliniáne / pßenicę y ięczmienia / y mąki / y krup / y bobu / y ßoczewice / y ſmáżoney tátárki. 29 Y miodu y máſłá / owiec y *tłuſtych ćieląt. Y dáli Dawidowi y ludowi który był z nim ku iedzeniu: bo mniemáli żeby lud głodem y prágnieniem był zmorzony ná puſzczy.

Marginalia:

* ábo nieſpi. H.
Rádá Chuzái.
** nieſczęśćie
Chuzái dá ié znáć Dawidowi o rádźie Achitophelá
* Przeßli przez rzekę ábo zá wodę. H.
Achitophel obieśił śię.
* do Máchánáimá. H.
Abſálom goni Dawidá.
** do Máhánáimá. H.
Z opátrznośći Bożey przyniesiono ſtránę Dawidowi
* ſerow krowich. H.

14 *Páńſkim zrządzeniem rozerwána ieſt rádá Achitophel.*] Pan Bóg to ſpráwił / że Chuzái ſłußnemi dowodámi / zbił ráde Achitophelá / áby nią Abſálom pogárdźił / choćia mu dobra byłá: záczym też przeßkodźił / áby Abſálom tego nie dokazał czego żądał. A w tymći ſie ſam Abſálom chcąc oßukał / ſłucháiąc tey rády która mu ßkodźiłá. Wßákże to ná woli Abſálomowey było / tey rády ſłucháć / ábo nieſłucháć / nikt go do teo nie przymußał.

ROZD. XVIII.

Dawid wypráwia lud przećiw Abſálomowi.

1 A Dawid tedy obeyźrzawßy lud ſwóy / poſtánowił nád nimi hetmány y ſetniki / 2 y dał trzecią część ludu pod rękę Joáb / á trzecią część pod rękę Abiſái ſyná Sárwiiéy / brátá Joábowégo / á trzecią część pod rękę Ethái / który był z Geth / y rzékł król do ludu : Wynidę y ia z wámi. 3 A lud odpowiedźiał : Nie wynidźieß : bo choćia vćieczemy / nie wiele im ná nas należéć będźie : choćby też połowicá z nas poległá / nie bárzo dbáć będą : bo ty ieden ieſteś zá dźieśięć tyśięcy policzony / á ták lepiéy że nam będźieß w mieśćie ná pomocy : 4 Do których król rzékł : Co śie wam zda dobrégo / to vczynię. A ták ſtánął król v bramy : á lud wychadzał w vſiech ſwoich po ſtu y po tyśiącu. 5 Y przykazał król Joábowi / y Abiſái / y Ethái / mówiąc : Záchowaycie mi dźiećię Abſálomá. A wßytek lud ſłyßał gdy król roſkázował wßytkim hetmánóm o Abſálomie.

Zákázuie zabiiać Abſálomá

6 A ták wyßedł lud w pole przećiw Izráelowi / y ſtoczyłá śie bitwá w leśie Ephráim. 7 Y porażon tám ieſt lud Izráelſki od woyſká Dawidowégo / y ſtáłá śie porażká wielka dniá onégo / dwudźieſtu tyśięcy. 8 A byłá tám bitwá rozproßona po wßytkiéy źiemi / y dáleko ich więcéy było / których był lás pogubił z ludu / niż tych których miecz pożárł był dniá onégo.

Woyſko Abſálomowé porážoné.

9 Y tráfiło śię że nápadł Abſálom ná ſługi Dawidowé / śiedząc ná mule : á gdy wbieżał muł pod gęſty á wielki dąb / vwiezłá głowá iego ná dębie : á gdy on záwiſł między niebem á między źiemią / muł ná którym śiedźiał przebieżał. 10 Obaczył to ktoś / y oznaymił Joábowi / rzekąc : Widźiałem Abſálomá wiſzącégo ná dębie.

Abſálom ná dębie włoſámi záwiſnął y zabit.

11 Y rzékł Joáb mężowi / który mu był powiedźiał : Jeſliś widźiał / czemużeś go nie przebił do źiemie / á iabymći był dał dźieśięć ſyklów ſrébrnych / y ieden pás rycérſki ? 12 Który rzékł do Joábá : Byś mi odważył w rękę moich tyśiąc ſrébrnych / żadnym obyczaiem nie podnióſłbych ręki moiéy ná ſyná królewſkiégo : bo gdyśmy my ſłyßeli król roſkazał tobie / y Abiſái / y Ethái / mówiąc : Strzeżćie mi dźiećięćiá Abſálomá. 13 Ale bym też był śmiele vczynił "przećiw dußy moiéy / żadną miárą by to królowi táyno bydź nie mogło / y ty byłbyś przećiwko mnie. 14 Y rzékł Joáb : Nie ták iáko ty chceß / ále rzucę śie nań przed tobą. Wźiął tedy trzy oſczepy w rękę ſwoie / y vtopił ie "w ſercu Abſálomowym : á gdy ieſzcze drgał wiſząc ná dębie / 15 przypádło dźieśięć młodźieńcow giermków Joábowych / y vśiekßy zábili go. 16 Y zátrąbił Joáb w trąbę / y zátrzymał lud / żeby nie gónił vćiekáiącégo ludu Izráelſkiég / chcąc zfolgowáć mnoſtwu. 17 Y wźięli Abſálomá y wrzućili go w leśie w dół wielki / y nánośili nań kámieniá kupę bárzo wielką / á wßytek Izráel vćiékł do przybytków ſwoich.

"z niebeſpieczności zdrowia mego.

"to ieſt, wpośrzodku Abſalomá, ábo, w Abſálomie.

Grób Abſálomá.

18 Lecz Abſálom wyſtáwił był ſobie ieſzcze zá żywotá ſwego ſłup / który ieſt ná Dolinie królewſkiéy : bo mówił : Niémam syná / á to będźie pámiątká imieniá meg. Y názwał ſłup imieniem ſwym / y zową ji "Ręká Abſálomá / áż do dniá dźiśieyßégo. 19 A Achimáás ſyn Sádok / rzékł : Pobieżę á opowiem królowi / iż mu PAN vczynił ſąd z ręki nieprzyiaćiół iego. 20 Do którégo rzékł Joáb : Nie będźieß poſłem tego dniá / ále daß znáć inßégo : dźiś niechcę ábyś tę nowinę nośił / bo ſyn królewſki vmárł. 21 Y rzékł Joáb "Chuſy : Idź / á oznaymi królowi cóś widźiał. Pokłónił śie Chuſy Joábowi / y bieżał. 22 A Achimáás ſyn Sádoków znowu rzékł do Joábá : A co wáदźi ieſli ia też zá Chuſim pobieżę ? Y rzékł mu Joáb : Ná co chceß bieżeć ſynu móy ? nie dobrą nowinę przynieśieß. 23 Który odpowiedźiał : Y cóż / ieſli pobieżę ? Y rzékł mu : Bieżże. Bieżąc tedy Achimáás krótßą drógą wybiegł Chuſégo. 24 A Dawid śiedźiał między dwiemá bramámi : á ſtróż który był ná wiérzchu bramy ná murze / podnióżßy oczy vyźrzał człowieká á on ſam bieży. 25 Y záwoławßy powiedźiał królowi / á król rzékł : Jeſli ſam ieden ieſt / dobré ieſt poſelſtwo w vśćiéch iego. A gdy śie on poßpie-

"Mieyſce Abſálomowe. H.

"to ieſt Murzynowi.

Chuſy y Achimáás wybiegáią śię do Dawida znowina o zwyćięſtwie

ßał

26 F ßał/ y przybliżył sie/ wyźrzał ſtróż drugiégo człowieká bieżącégo/ y woláiąc ná wiérzchu/ rzékł: Vkázuie mi sie drugi człowiek/ á on ſam bieży. Y 27 rzékł król: y to dobry poſeł. A ſtróż: Zda mi sie (pry) biég piérwßégo/ iáko biég Achimááſá ſyná Sádokowégo. Y rzékł król: Dobry człowiek ieſt/ 28 y dobrą nowinę nioſąc idźie. A woláiąc Achimáás/ rzékł do królá: Bądź pozdrowion królu. Y pokłoniwßy sie królowi przed nim twarzą do ziemie/ rzékł: Błogosłáwiony PAN Bóg twóy/ który záwárł ludźie którzy podnieśli rece swé przećiw pánu memu królowi. 29 Y rzékł król: Jeſtli pokóy dźiećiećiu Abſálomowi? Y rzékł Achimáás: Widźiałem trwogę wielką/ gdy poſyłał Joáb ſługá twóy/ o królu/ mnie ſługe twego: inßégo nic niewiém. 30 Do którego król: Odſtąp pry/ á ſtóy tu. A gdy on odſtąpił y 31 ſtánął/ vkázał sie Chuſy y przyßedßy rzékł: [h] Dobrą [i] nowinę nioſe pánie móy królu: bo oſądźił zá tobą PAN dźiśia z reki wßyſtkich którzy powſtáli przećiw tobie. 32 Y rzékł król do Chuſego: Jeſtli pokóy dźiećiećiu Abſálomowi? Odpowiedźiał Chuſy: Day ták byli iáko dźiećie nieprzyiaćiele páná mego królá/ y wßyſcy którzy powſtáią przećiw iemu ná złe. 33 Król tedy záſmućiwßy sie wſtąpił ná ſale bramy y płákał. A idąc ták mówił: Synu móy Abſálom/ Abſálom ſynu móy: ktoby mi dał ábych ia vmárł miáſto ćiebie/ Abſálom ſynu móy/ ſynu móy Abſálom.

[h] H.

[i] zdrowli. Hebr.

Dawid płácze Abſálomá. Nizey 19.a.4

ROZDZ. XIX.

1 A Oznaymiono Joábowi że Król płácze y żáłuie ſyná ſwego. 2 Y obróćiło sie zwyćieſtwo w płácz dniá onégo wßytkiemu ludu: bo vsłyßał lud dniá onégo że mówiono: Żáłoſny Król o ſyná ſwego. 3 Y [a] schrániał sie lud onégo dniá wniść do miáſtá/ iáko sie zwykł schrániáć lud porażony y vćiekáiący z bitwy. 4 A król nákrył głowe ſwoie/ y wołał wielkim głoſem: Synu móy Abſálom/ Abſálom ſynu móy. 5 Synu móy. Wßedßy tedy Joáb do Królá w dóm/ rzékł mu: Záwſtydźiłeś dźiś oblicze wßyſtkich ſług twoich/ którzy wybáwili duße twoie/ y duße ſynów twoich/ y córek twoich/ y duße żon twoich/ y duße nałożnic 6 twoich. Miłuieß té którzy ćie nienawidzą/ á nienawidźiß tych którzy ćie miłuią: y pokazałeś dźiś/ że niedbaß o hetmány twoie y o ſługi twoie: B y prawdźiwiem teraz doznał/ iż gdyby Abſálom był żyw/ á my wßyſcy 7 pobići/ tedyby sie podobáło. A ták teraz wſtań á wynidź [b] á vczyń doſyć ſługóm twoim mówiąc do nich: bo przyśięgam ći przez PANA/ że ieśli nie wynidźieß/ nie zoſtánie z tobą ni iedén téy nocy: á będźieć to gorzéy/ niżli wßytko złe/ któreſkolwiek przychadzáło ná ćie od młodośći twoiéy áż 8 do tąd. Wſtał tedy Król y śiadł w bramie: y powiedźiano wßemu ludowi że król śiedźi w bramie: y przyßedł wßytek lud przed królá: lecz Jzráel vćiekł do przybytków ſwoich. 9 Wßytek też lud vbiégał sie we wßytkich pokoleniách Jzráelſkich mówiąc: król wybáwił nas z reki nieprzyiaćiół náßych: on nas wybáwił z reki Philiſtynów: á teraz vćiekł z ziemie przed Abſálomem. 10 Lecz Abſálom którégo śmy pomázáli nád sobą/ vmárł ná woynie: pokiß milczyćie á nie odprowádzaćie królá? 11 A król Dawid poſłał do Sádoká y do Abiáthárá kápłanów rzekąc: Mówćie do ſtárßych Judſkich/ rzekąc: C Przecz náoſtátku przychodźićie ku odprowádzeniu królá do domu iego? (A [k] ſłowo wßytkiégo Jzráelá przyßło było do królá w dóm iego.) 12 Wyśćie brácia moi/ kość moiá y ćiáło moie/ czemuż poślédni odprowadzaćie królá? 13 Amázie też powiedzćie: Azaś ty nie kość moiá y ćiáło moie? To mi niech Bóg vczyni y to niech przyczyni/ ieśli nie hetmánem będźieß v mnie przez wßyſtek czás miáſto Joábá. 14 A ták nákłonił serce wßytkich mężów Judſkich/ iáko iednégo człowieká: y poſłáli do Królá mówiąc: Wróć sie ty y wßyſcy ſłudzy twoi. Y wróćił sie król y przyßedł

áż do

[a] ábo ſkrádał vkrádkiem wchodźił do miáſtá.

Joab ſtrofuie Dawidá, iż płácze Abſálomá.

[b] á mow do ſercá (to ieſt łágodnie) ſługóm twoim. Hebr.

Lud Jzráelſki żáłuie głupſtwá ſwego, iż Abſálomá vczynili krolem

[k] liſty.

ludá odprowadzą królá

áż do Jordanu / á wßytek Judá wyßedł áż do Gálgálá áby záßedł Królowi / y przeprowádźił go przez Jordan. 16 ᵃPośpießył śię też Semei syn Gerá syná Jemini z Báhurim / y wyßedł z mężmi Judskimi przećiwko królowi Dawidowi 17 z tyśiącem mężów z Beniáminá / y Sibá sługá domu Saulowégo : y pietnaśćie synów iego y dwádźieśćiá sług było z nim: y wskoczywßy w Jordan / przed królem 18 ᵇprzebyli brody / áby przewieźli dóm królewski / á czynili wedle roskazánia iego : á Semei syn Gery vpadßy przed królem / gdy śię iuż przepráwił przez Jordan / 19 rzekł do niego : Nie poczytay mi pánie móy nieprawośći / áni pámietay ná krzywdy sługi twégo onégo dniá którégoś wyßedł pánie móy królu z Jeruzálem / áni przypuszczay królu do sercá swego. 20 Znam bowiem sługá twóy grzéch móy : y przetóm dźiś pierwßy przyßedł ze wßytkiégo domu Jozephowégo / y wyßedłem przećiwko pánu mému królowi. 21 A odpowiedáiąc Abizái syn Sárwiiéy / rzekł : A wiec zá té słowá nie będźie zábit Semei że złorzeczył pomázáńcowi PANSKIEMV ? 22 A rzekł Dawid : Co mnie y wam synowie Sárwiiéy ? czemu śię mi dźiś stáiećie przećiwnikiem ? á wiec dźiś zábit będźie mąż z Jzráelá ? ázá niewiem że mie dźiś vczyniono królem nád Jzráelem ? 23 A rzekł król do Semei : Nie vmrzeß. A przyśiągł mu. 24 Miphibozeth też syn Saulów wyiáchał przećiw królowi / nie vmywßy nóg áni ostrzygßy brody : áni ßat swych prał od onego dniá którégo był wyßedł król / áż do dniá którégo śię zás wróćił w pokoiu. 25 A gdy w Jeruzálem zábieżał królowi / rzekł mu król : Czemuś nie ßedł zemną Miphibozeth ? 26 A odpowiedáiąc rzekł : Pánie móy królu / sługá móy ᶜwzgárdźił mię / y rzekłem mu ia sługá twóy / áby mi ośiodłał ośłá / y wśiadßy żebym był iáchał z królem : bóm iest chromy sługá twóy. 27 ᵈNád to y oskárżył mie sługę twégo do ćiebie páná mégo królá : ále ty pánie móy królu iesteś iáko Anioł Boży / czyń cóć śię podobá. 28 Bo nie był dóm oycá mego / iedno winien śmierći pánu mému królowi : á tyś mie sługę swégo posádźił miedzy iedzącymi v stołu twoiégo : á o cóż śię mam spráwiedliwie żáłowáć ? ábo o co mógę dáléy wołáć do królá ? 29 A rzekł mu Król : Cóż wiecéy mowiß ? iuż to pewna cóm rzekł : ty á Sibá podźielćie śię imieniem. 30 A odpowiedźiał Miphibozeth królowi : A wßytko niech weźmie / ponieważ śię wróćił pan móy król w pokoiu do domu swégo. 31 Berzellai też Gáláádczyk wyßedßy z Rogelim / przeprowádźił królá przez Jordan / gotów będąc y zá rzekę z nim iácháć. 32 ᵃA był Berzellay Gáláádczyk bárzo stáry / to iest w ośmdźieśiąt lat / á on dodawał żywnośći królowi gdy mießkał ᵇw obożie / bo był mąż bárzo bogáty. 33 Rzekł tedy król do Berzellái : Poiedź ze mną / ᶜże odpoczniesz bespiecznie ze mną w Jeruzálem 34 A rzekł Berzellai do królá : Wieléż dni lat żywotá mego / ábych miał iácháć z królem do Jeruzálem ? 35 Ośmdźieśiąt lat mi dźiśia : ázá czérstwé są zmysły moie ku rozeznániu słodkiégo ábo gorzkiégo ? ábo vćießyć może sługe twégo iedło y pićie ? ábo słucháć mogę ia sługá twóy dáléy głosów śpiewaków y śpiewaczek ? przeczże sługá twóy ma bydź ćieżek pánu mému królowi ? 36 Poiádę troche sługá twóy od Jordanu z tobą : nie potrzebuie téy ᵈodmiány / 37 ále proßę niech śię wróćę sługá twóy / y vmrę w mieśćie moim / á pogrzebión będę wedla grobu oycá meg y mátki moiéy. Lecz iest sługá twóy ᵉChámáám / ten niech iedźie z tobą / pánie móy królu / á vczyń mu cokolwiekći śię zda dobrégo. 38 A rzekł mu król: niechże zemną iedźie Chámáám / á ia mu vczynię cokolwiek śię tobie podoba / y wßytko czego żądáć będźieß odemnie / vprośiß. 39 A gdy śię wßytek lud y król przez Jordan przepráwił / pocáłował król Berzellai / y ᶠbłogosłáwił mu : á on śię wróćił do mieyscá swégo. 40 Przyćiągnął tedy król do Gálgálá y Chámáám z nim / á wßytek lud Judski przeprowadzał królá / á połowicá tylko byłá z ludu Jzráelskiégo. 41 A ták wßyscy mężowie Jzráelscy zbieżawßy śię do królá rzekli mu : Czemu ćie vkrádli bráćia náßy mężowie Judscy / y

prze-

ᵃ 3.krol.2.b.8.
Semei przeprasza Dawidá.
ᵇ przepráwili prum. H.
Dawid odpuſzcza złorzeczenie Semei.
Miphibozeth zabieżał krolowi.
ᶜ zdrádźił mię. H.
ᵈ wyßey 16. a. 3.

Berzellái odprowadza królá, y niechce nagrody żadney od królá
ᵃ 3.krol.2.b.7
ᵇ wmáhánái mię. H.
ᶜ á bede ćię przy sobie chował. H.
wyßey 17. g 27.
ᵈ nagrody. H.
ᵉ syn moy.
ᶠ pożegnał się z nim.
Jzráel swárzy śię z Judą że idź nie przyzywáli ná odprowadzenie krola.

przeprowádźili Królá y dóm przez Jordan / y wßyſtkie meże Dawidowé z nim. ⁴² Y odpowiedźiał wßelki mąż Judſki do meżów Jzráel: Jż mnie ieſt król bliżßy: czemu ſie oto gniewaß? Azaſmy co ziedli z królá/ ábo nam dáry dano? ⁴³ Y odpowiedźiał mąż Jzráel do meżów Judá/ y rzekł: Dźieśiąćią częśći wietßym ia ieſt v królá/ y wiecéy do mnie Dawid należy niż do ćiebie: czemuś mi krzywde vczynił / y nie dano mi znáć piérwéßmu/ ábym odprowádźił królá mego? ále oſtrzéy odpowiádáli meżowie Judá meżóm Jzráel.

*ábo hárdźiey.

ROZDZ. XX.

Ráfiło ſie też ¹ że tám był mąż Beliál imieniem Sebá / ſyn Bochry *mąż Jeminczyk/ y zátrąbił w trąbe / y rzekł: Niémamy my działu w Dawidźie / áni dźiedźictwá w ſynu Jzái: Wróć ſie Jzráelu do przybytków two ich. ² Y odſtąpił wßytek Jzráel od Dawidá / á przyſtał do Sebá ſyná Bochry: Lecz meżowie Judá zoſtáli przy królu ſwoim od Jordanu áż do Jeruzálem. ³ A gdy przyßedł król do domu ſwego w Jeruzálem/ wźiął dźieśieć niewiaſt nálożnic / które był zoſtáwił dla ſtrażéy domu / y dał ie do zámknienia / dodáiąc im żywnośći: y nie wchodźił do nich / ále były zámknioné áż do dniá śmierći ich/ żyiąc w wdowim ſtánie. ⁴ Y rzekł król do Amázy: Zwołay mi wßytkie meże Judá ná trzeći dźień/ y ty bądź obecny. ⁵ Y poßedł Amázá áby zwołał Jude/ y báwił ſie nád poſtánowienié ⁶ które mu był król poſtánowił. Y rzekł Dawid do Abizái: Teraz nas bárźiéy vtrapi Sebá ſyn Bochry niż Abſálom: á ták weźmi ſługi páná twego/ á ścigay go/ by ſnadź nie nálazł miaſt obronnych / á vßedł nam. ⁷ Wyßli tedy z nim meżowie Joáb / Cerety też y Phelety: y wßyſcy duży wyßli z Jeruzalem áby gonili Sebe ſyná Bochry. ⁸ A gdy oni byli v kámieniá wielkiego który ieſt w Gábáon / Amázá idąc zábieżał im. A Joáb miał ná ſobie ćiáſną ßáte według miáry kßtałtu ſwego / á ná nie przypasał miecz / który wiſiał áż do ledźwi w poßwách / który ſpráwiony málym rußeniem mógł bydź dobyty y vderzyć. ⁹ Rzekł tedy Joáb do Amázy: Witay bráćie móy. *Y iął práwą reką podgárdłek Amázy / iákoby go ¹⁰ cáłuiąc. Lecz Amázá nie obaczył miecza który miał Joáb / który go w bok vderzył y wylał trzewá iego ná źiemie / áni wtóréy rány przydał/ y vmárł. A Joáb y Abizái brát iego gónili Sebe ſyná Bochry. ¹¹ W tym niektórzy meżowie z towárzyßów Joábowych ſtánąwßy nád ćiáłem Amázy/ rzekli: Oto który chćiał bydź miáſto Joábá towárzyßem Dawidowy. ¹² Lecz Amázá pokrwáwiony leżał ná śrzód drógi. Vyźrzał to którys mąż że ſie záſtánáwiał wßytek lud áby go oglądał / y zniósł Amáze z drógi ná pole: y nákrył go odźienim / áby ſie nie záſtánawiáli miiáiący dla niego. ¹³ A ſkoro go zieto z drógi/ miał káżdy mąż idąc zá Joábem ná pogonią Seby ſyná Bochry. ¹⁴ Lecz on przeßedł był przez wßytkie pokoleniá Jzráel do Abelá y Bethmááchá: y wßyſcy meżowie przebráni/ zbiegli ſie do niego. ¹⁵ Przyßli tedy y dobywáli go w Abelu y w Bethmááchá / y obtoczyli ßáńcámi miáſto/ y oblężoné ieſt miáſto: á wßytek lud który był z Joábem vśiłował obálić mury. ¹⁶ Y záwołáłá niewiáſtá mądra z miáſtá: Słuchayćie / ſłuchaycie / rzeczćie Joábowi: Przyſtąp ſie ſám/ á rozmówie ſie z tobą. ¹⁷ Który gdy przyſtąpił do niéy/ rzekłá mu: Tyś ieſt Joáb? A on odpowiedźiał: Ja. Do którego ták rzekłá: Poſłuchay ſłów ſłużebnice twoiéy. Odpowiedźiał: Słucham. ¹⁸ Y záś oná: Mawiano wiec pry w ſtáréy przypowieśći: Którzy ſie pytáią niech ſie pytáią w Abelá: y ták dokonywáli. ¹⁹ Azam ia nie ieſt *która opowiádam prawde w Jzráelu / á ty vśiłuieß wywróćić miáſto / y zburzyć mátke w Jzráelu? Czemu obalaß dźiedźictwo PANSKIE? ²⁰ Odpowiedźiał Joáb: Nie day / nie day mi tego

*Beniáminczyk.

Sebá odwodźi lud od Dawidá.

Dawid ná łożnicé sámknął.

Abizái goni Sebę.

*3. krol. 2. 25

Joáb zdrádliwie zábił Amáze.

Oblégł Joáb Abelá.

*(miáſto) ſpokoyne y wierne. H.

21 go Boże/ nie obalam áni burze. Nie ták sie rzecz ma: ále człowiek z góry Ephráim Sebá syn Bochry przezwiskiem/ podniósł rękę swoie ná królá Dawidá: wydayćie onégo sámégo/ á odćiągniem od miástá. A rzekłá niewiástá do Joábá: Oto głowę iego zrzucą do ćiebie z muru. 22 A ták przyszłá do wszytkiégo ludu/ y mądrze do nich mówiłá: Którzy vćiętą głowę Seby syná Bochry zrzućili do Joábá. á on zátrąbił w trąbę/ y odćiągneli od miástá káżdy do namiotu swego: á Joáb wróćił sie do Jeruzálem do królá. 23 Był tedy Joáb nádewszytkim woyskiem Izráelskim: á Bánáiás syn Joiády nád Ceretheczyki y Phelethczyki: 24 Adurám lepak nád pobory/ á Jozáphát syn Ahilud kánclerzem. 25 A Súwá pisárzem: Sádok zásie y Abiáthár/ kápłani. 26 A Jrá Jáiritczyk był kápłanem Dawidowym.

Głowę Seby zrucono Ioábowi.

wyszey 8. d. 20.

Porządek dworu Dawidowego.

ROZDZ. XXI.

1 STAŁ sie też głód zá dni Dawidowych trzy látá vstáwicznie: y rádził sie Dawid A wyroku PANSKIEo. A rzekł PAN: Dla Saulá y dla domu iego krwáwégo/ iż pobił Gábáonczyki. 2 Tedy záwoławszy król Gábáonczyków/ rzékł do nich: (A Gábáonczycy nie byli z synów Izráelowych/ ále byli ostawki Amorrheyczyków: bo im przysięgli byli synowie Izráelowi/ á Saul chćiał ie wybić z zápálczywośći/ iákoby dla ludu Izráelskiégo y Judskiégo.) 3 Rzékł tedy Dawid do Gábáończyków: Co wam vczynię? á które będźie wáße oczyśćienié/ żebyśćie błogosłáwili dziedzictwu PANSKIEMV? 4 A rzékli mu Gábáonczykowie: Nié mamy sporu o srébro y złoto/ ále przećiw Saulowi y przećiw domowi iego: áni chcemy żeby był zábit człowiek z Izráelá. Do których król rzékł: Cóż tedy chcećie 5 żebych wam vczynił? Którzy odpowiedzieli królowi: Mężá który nas stárł y stłumił niespráwiedliwie/ ták wygłádźić mamy/ żeby áni ieden nie zostáł z rodu iego we wszech gránicách Izráelskich. 6 Niech nam dádzą B śiedmi mężów z synów iego/ że ie vkrzyżuiemy PANV w Gábáá Saulá/ niegdy wybránégo PANSKIEGO. A rzékł król: Ja wydam. 7 A zfolgował Król Miphibozethowi synowi Jonáthy syná Saulowégo/ dla przysięgi PANSKIEY/ która byłá miedzy Dawidem á miedzy Jonáthą 8 synem Saulowym. A ták wziął król dwu synów Resphy córki Aie/ które vrodźiłá Saulowi/ Armoni y Miphibozethá: y pięći synów Michol córki Saulowéy/ które byłá vrodźiłá Hádrielowi synowi Berzellai który był z Molátá/ 9 y dał ie w ręce Gábáonczyków: ktorzy ie vkrzyżowáli ná górze przed PANEM: y legli ći śiedm pospołu zámordowáni w pierwsze dni żniwá/ gdy sie poczynało żniwo ięczmienia. 10 Lecz Resphá córká Aiá wziąwszy włosiennice rospostárłá ią pod sie ná skále od początku żniwá/ áżby ná nie kropiłá wodá z niebá/ y nie dopuśćiłá ich ptakóm drápáć we dnie áni zwierzom w nocy. 11 A powiedziano Dawidowi co G czyniłá Resphá córká Aiá nałożnicá Saulowá. 12 A szedł Dawid y wziął kośći Saulowé y kośći Jonáthy syná iego od mężów Jabes Gáláád/ którzy ie byli vkrádli z vlice Bethsán/ gdźie ie byli záwieśili Philistynowie gdy zábili Sáulá ná Gelboe: 13 y wziął z támtąd kośći Saulowé y kośći Jonáthy syná iego: á zebrawszy kośći onych którzy byli vkrzyżowáni/ 14 pogrzébli ie z kośćiámi Saulá y Jonáthy syná iego w źiemi Beniámin w boku/ w grobie Cis oycá iego: y vczynili wszytko co król roskazał/ y zlutował sie znowu potym Bóg nád źiemią. 15 A byłá zásie woyná Philistynów przećiw Izráelowi/ y iáchał Dawid y sludzy iego z nim y bili sie z Philistyny. A gdy vstawał Dawid/ 16 Jezbibenob/ który był z rodu Arápha/ którégo oszczepu żelázo trzy stá lótów ważyło/ á był nowym mieczem przepásány/ vśiłował zábić Dawidá. 17 Ale go rátował Abisái syn Sárwiiéy/ y

Głod trzyletni iż Saul złamał przymierze Gábáonitom od Israélá vczynione.

Ios.9.c.16.

chcąc ich dziedzictwo przydáć Izráelczykom.

z Saulem y domem. H.

Głod śmiérćią śiedmi synow Saulonych vśmierzony.

ná vbłagánie PANA.

1.krol.18.a.

Byli to śiestrzonkowie Michole od siostry Meroby. 1.krol.18.19. Bo Michol dźieći nie miáłá .2. król.6. 23.

Synowie Saulowi vkrzyżowáni.

abo rośćiągnęłá. H. miásto namiotu dla słońcá.

Bo dla suchośći głod był aż śmierćią tych śiedmi bog vbłagány dał deszcz

Dawid pogrzebł kośći Saulá y Ionáthy.

1.król.31. c. 19.

Cztery znácznê woyn y Dawidowe z Philistyny.

Imię to iest iednego Obrzymá. 1.król 17. .2. 7.

ʳániwßy Philistyná zábił. Przyśięgli tedy mężowie Dawidowi/ mówiąc: Już z námi nie wyiedzieß ná woyne/ ábyś nie zgáśił świece Izráel. 18 Wtora też woyná byłá w Gobie z Philisthyny: tedy zábił Sobocháí z Husáthy/ Sáphá z rodu Aráphá z rodzáiu Obrzymów. 19 Trzeciá też woyná byłá w Gobie z Philistyny/ ná ktorey zábił Bogdan syn Lásu Háftárczyk Bethlehemitczyk Goliathá Getheyczyká/ ktorégo ościepu drzewo było iáko nawóy tkácki. 20 Czwarta woyná byłá w Geth: ná ktorey był mąż wysoki/ ktory miał po sześci pálców v rąk y v nóg/ to iest dwádzieściá y cztery/ á był z rodu Aráphá. 21 A bluźnił Izráelá: á zábił go Jonáthán syn Sámáá brátá Dawidowego. 22 Ci czterzey vrodzili się z Aráphá w Geth/ y vpádli od ręki Dawidowey y sług iego.

ˢ 1. Par. 20 c. 4.

ᵘ Elhanan syn Ioázrego Oregym. H.

ROZDZ. XXII.

Pieśń Dawidá zá wybáwienie od wßech nieprzyiaciół iego

1 Awid zás mówił PANV słowá tey pieśni/ w on dzień/ gdy go wybáwił PAN z ręki wßytkich nieprzyiaciół iego/ y z ręki Saulowey/ y rzekł:

2 PAN skałá moiá/ y śiłá moiá/ y zbáwiciel moy.

3 Bóg mocny moy/ będę w nim vfał: tarcz moiá y róg zbáwienia mego: wywyżßácz moy y vcieczká moiá: zbáwiciel moy/ od nieprawośći wybáwiß mie.

4 Chwálebnégo będę wzywał PANA/ á od nieprzyiaciół moich wybáwión będę.

5 Bo ogárnęły mie skrußenia śmierci: potoki Beliál przestráßyły mie.

6 Powrózy piekielné obtoczyły mie: vprzedziły mie śidłá śmierci.

7 W vtrapieniu moim będę wzywał PANA/ y záwołam do Bogá mego: á wysłucha z kośćiołá swego głos moy/ á wołánié moie przyidzie do vßu iego.

8 Wzrußyłá się y zádrżáłá ziemiá: fundámenty gór zátrzesły się/ y rozbiły/ iż się rozgniewał ná nie.

9 Wystąpił dym z nozdrzy iego/ á ogień z vst iego pożrze: węgle się rozpaliło od niego.

10 Nákłonił niebiós y zstąpił: á mgłá pod nogámi iego.

11 A wśiadł ná Cherubimy y latał: y puśćił się ná skrzydłach wiátrowych.

12 Położył ciemność około śiebie táynikiem: cédząc wody z obłoków niebieskich.

13 Od blásku przed oczymá iego rozpaliło się węgle ogniste.

14 Zágrzmi PAN z niebá/ á Nawyßßy swoy głos wypuśći.

15 Wypuśćił strzały y rozproßył ie: błyskáwice/ y poráził ie.

16 A okazáły się wylania morskie/ y odkryły się fundámenty świátá od fukánia PANSKIEGO/ od tchnienia duchá zápálczywośći iego.

17 Spuśćił z wysokośći/ á vchwyćił mie: y wyrwał mie z wód wielkich.

18 Wybáwił mie od nieprzyiaciela mego bárzo potężnégo/ y od tych ktorzy mie w nienawiśći mieli: bo byli mocnieyßy nád mie.

19 Vprzedził mie w dzień vtrapienia mego y stał się PAN twierdzą moią.

20 A wywiódł mie ná przestrzeństwo: wybáwił mie/ żem się mu vpodobał.

21 Oddá mi PAN według spráwiedliwośći moiey: y według czystośći rąk moich oddá mi.

22 Bom strzegł dróg PANSKICH: y nie czyniłem niezbożnie od Bogá mego.

23 Wßytkie bowiem sądy iego przed oblicznośćią moią: á przykazánia iego nie odrzućiłem od śiebie.

24 A będę doskonáłym z nim: y będę się strzegł nieprawośći moiey.

25 A oddá mi PAN według spráwiedliwośći moiey: y według czystośći rąk moich przed oblicznośćią oczu swych.

26 Z świętym święty będzieß/ á z mocnym/ doskonáły.

27 Z wybránym wybrány będzieß: á z przewrotnym przewrotny się stanieß.

28 A lud vbogi zbáwiß: á oczymá twymi wysokie poniżyß.

Ps. 17. 23.

ᵃ od krzywdy H.

ᵇ niezbożne.

ᶜ Beleiśći.

ᵈ miasto przybytku.

ᵉ z czystym czysty. H.

ᶠ Tak z nim v czyniß iako przewrotność iego zasłużył.

29 Boś ty świécá moiá PANIE: y ty PANIE oświéćiß ćiemnośći moie.

30 Bo przez ćie pobieżę przepáśány: w Bogu moim przeskoczę mur.

31 Bóg / niezmázána dróga iego / słowá PANSKIE ogniem doświad czone: tarczą iest wßytkich w nim vfáiących.

32 Któż iest Bogiem oprócz PANA: á kto mocnym oprócz Bogá náßego?

33 Bóg który mie opásał mocą: y wyrównał doskonáłą drogę moie.

34 Zrównywáiąc nogi moie z ieleńmi/ á ná wyżynách moich stánowiąc mie.

35 Vcząc ręce moie do boiu/ y składáiąc iáko łuk miedziány rámioná moie.

36 Dałeś mi tarcz zbáwienia twego: á ćichość twoiá rozmnożyłá mie.

37 Rozßérzyß kroki moie podemną: y nie osłábieią kostki moie.

38 Będę gónił nieprzyiaćioły moie y skruße: á nie wrócę sie áż ie wytrácę.

39 Wyniszczę ie y połamię/ że nie powstáną: vpádną pod nogámi moimi.

40 Przepásałeś mie mocą ku bitwie: náchyliłeś sprzećiwiáiące mi sie/ pod mie.

41 Nieprzyiaćioły moie obróciłeś mi tyłem: nienawidzących mie y wygubię ie.

42 Będą wołáli/ á nie będźie ktoby wybáwił/ do PANA/ á nie wysłucha ich.

43 Wygládzę ie iáko proch ziemie: iáko błoto ná vlicách zetrę ie y pokruße.

44 Wybáwiß mie od sprzećiwnośći ludu mego: strzedz mie będźieß ná głowę narodów: lud którego nie znam/ służyć mi będźie.

45 Synowie obcy sprzećiwią mi sie/ słuchániem vchá będą mi posłußni.

46 Synowie obcy spłynęli/ y skurczą sie w vćiskách swoich.

47 Żywie PAN/ y błogosłáwiony Bóg mój: y będźie podwyßßon Bóg mocny zbáwienia mego.

48 Boże który mi dáieß pomsty y obáláß narody pod mię.

49 Który mie wywodźiß od nieprzyiaćioł moich/ y od sprzećiwiáiących mi sie podwyßßaß mie: od męża niespráwiedliwego wybáwiß mie.

50 Przetoż będę PANIE wyznáwał miedzy narody: á imieniowi twemu będę śpiewał.

51 Wielmożący wybáwienia królá swego/ y czyniący miłośierdźie pomázáńcowi swemu Dawidowi/ y náśieniu iego ná wieki.

przełomię woysko. H.

Niezmázána iest drógá Bogá mego. Hebr.

Psal. 143 a 1

że też złamię łuk miedziány rámiony memi. H.

vczyniłeś że przedemną vćiekáli.

Skłámáią mi. H. to iest Poddádzą sie. Hebr.

iáko skoro vsłyßą.

Będą sie bać w zámknieniach swoich. H.

Psal. 17. d. 52.

Rzym. 15 b. 9

ROZD. XXIII.

1 TE są słowá Dawidowé ostáteczné. Rzékł Dawid syn Izái: Rzékł mąż którému postánowiono o pomázáńcu Bogá Jákob osobliwy śpiewak Izráelski. 2 Duch PANSKI mówił przez mie/ á mowá iego przez iezyk mój. 3 Rzékł BOG Izráelski ku mnie/ mówił Mocny Izráelski/ Pánuiący nád ludźmi/ spráwiedliwy pánuiący w boiáźni Bożéy. 4 Jáko świátłość zorze/ gdy słońce wschodźi/ ráno bez obłoków świéći/ á iáko dżdżem wypuszcza sie trawá z ziemie. 5 Ani ták wielki iest dóm mój v Bogá/ żeby przymierze wieczné zemną vczynił/ vtwierdzoné we wßem y obwárowáné. Wßytko bowiém zbáwienié moie y wßystká wola: y niémáß niczego z niéy coby nie rosło. 6 A przestępcy iáko ćiernié wyrwáni będą wßyscy: którégo nie biorą ręko má. 7 A iesli sie go kto będźie chćiał dotknąć/ przyzbroi sie żelázem y drzewnem osczepistym/ y ogniem zápaloné zgóráią áż do sczetu. 8 Té imioná mocarzów Dawidowych. Siedzący ná stolicy namędrßy przednieyßy miedzy trzemá/ on iest iáko nasub télnieyßy robaczek w drzewie/ który ośm set poráźił iednym nátárćiem. 9 Po nim Eleázár syn stryiá iego Ahohitczyk miedzy trzemá mocarzámi/ którzy byli z Dawidem gdy vrągáli Philistynom/ y zebráli sie tám byli ku bitwie. 10 A gdy wyćiągnęli mężowie Izráelscy/ ten stał y bił Philistyny áż

Ostátnie słowá Dawidowe po wßytkich Psálmách.

ábo Arfistá.

Psálmy pisał Dawid Duchem S. nádchniony.

o mnie. H.

To iest kto ludźiom roskázuie niech z boiáźnią

Mocarze przednieyßy Dawidowi

1. Par. 11. b. 10

Hádno Há besin. H.

Do dego. H.

vstáłá

vſtáłá ręká iego / y zdrętwiáłá z mie=
czem: y vczynił PAN zbáwienie wiel=
kie dniá onego: y lud ktory był vćiekł/
wroćił ſie zbieráć korzyśći pobitych.
11 A po tym Semmá ſyn Age z Aráry:
y zebráli ſie Philiſtynowie ná ſtáno=
wiſku: było bowiem tám pole pełne
ſocewice. A gdy lud vćiekał przed
12 Philiſtyny/ ſtánął on ná śrzod polá/
y obronił go/ y pobił Philiſtyny/ y v=
13 czynił PAN zbáwienie wielkie. A
przedtym też wyſzli byli trzey/ ktorzy
byli przednieyſzy miedzy trzydźieśćią/
y przyſzli czáſu żniwá do Dawidá/ do
iáſkinie Odollám: á oboz Philiſtyń=
14 ſki leżał w Dolinie Obrzymow. A
Dawid był w zamku: lecz ſtánowi=
ſko Philiſtynow ná ten czás było w
15 Bethlehem. Prágnął tedy Dawid
y rzekł: O by mi ſie kto dał nápić wo=
dy z ſtudnie ktora ieſt w Bethlehem
16 v brámy. A ták wdárli ſie trzey
mocárze w oboz Philiſtyńſki/ y ná=
czérpáli wody z ſtudnie Bethlehem
ktora byłá v brámy/ y przynieśli do
Dawidá: lecz on niechćiał pić/ ále ią
17 ofiárował PANU/ mowiąc: Niech
mi będźie PAN miłośćiw/ żebych
tego nie vczynił: á wiec krew tych ludźi
ktorzy chodźili/ y duſz niebeſpieczeń=
ſtwo mam pić? niechćiał tedy pić. to
18 vczynili trzey námocneyſzy. Abiſái
też brát Joábow ſyn Sárwiiey/ był
przednieyſzym ze trzech: ten ieſt
ktory podniosł oſczep ſwoy ná trzy
ſtá/ ktore pobił/ záwołány miedzy trze
19 má/ y zacnieyſzy miedzy trzemá/ y
był ich Xiążęćiem: lecz trzech pier=
20 wſzych nie doſzedł. A Bánáiás ſyn
Joiády mężá bárzo mocnego wiel=

Dawid prágnąc niechce pić wody, zá ktorą zdrowie ſwoie ſłudzy ważyli

kich ſpraw z Kábſeel: ten zábił [a] dwu
lwow Moábſkich/ y ten ſzedł y zábił
lwá w pośrzodku ſtudnie we dni
21 śnieżne. Ten też zábił mężá Aegypti=
ániná/ mężá godnego podźiwienia/
oſczep w ręce máiącego: á ták ſzedł=
ſzy do niego z laſką/ mocą wydárł o=
ſczep z ręki Aegyptiániná/ y zábił ji
22 oſczepem iego. to vczynił Bánáiás
23 ſyn Joiádow. A ten záwołány
D miedzy trzemá dużymi/ ktorzy byli
miedzy trzydźieśćią ſławnieyſzymi:
wſzákże do trzech nie doſzedł: y vczy=
nił go ſobie Dawid od vchá ſekre=
24 tárzem. Azáel brát Joábow mie=
dzy trzydźieśćią/ Elehánán ſyn [b] ſtry=
25 iá iego z Bethlehem/ Semmá z
26 Hárody/ Eliká z Hárody/ Heles z
Phálty/ Hirá ſyn Akkes z Thekuá/
27 Abiezer z Anáthoth/ Mobonnái z
28 Huſát/ Selmon Ahohitczyk/ Má=
29 hárái Nethophátczyk/ Heleth ſyn
Báánow y ſam Nethophátczyk/ J=
thái ſyn Ribái z Gábáath ſynow
30 Beniámin/ Bánáá Pharáthon=
31 czyk/ Heddái z Potoku Gáás/ Abi=
álbon Arbátczyk/ Azmáueth z Be=
32 romi/ Eliábá z Sáláboni ſyno=
33 wie Jáſſen/ Jonáthán/ Semmá z
Otory/ Aiám ſyn Sárárow Arorit=
34 czyk/ Elipheleth ſyn Aásbái ſyná
Máchátí/ Eliám ſyn Achitophelow
35 Gelonitczyk/ Heſrái z Kármelu/
36 Phárái z Arbi/ Jgáál ſyn Náthá=
37 now z Sobá/ Bonni z Gádi/ Selek
z Ammoni/ Náhárái Berothczyk
38 giermek Joábá ſyná Sárwiiey/ Jrá
39 Jetriczyk/ Gárebi on Jetriczyk/ V=
riás Hetheyczyk/ wſzytkich trzydźie=
śći y ſiedm.

[a] *dwu mocnych iáko lwow. H.*

[b] *Dodow. H.*

ROZD. XXIIII.

1 A Przydáłá zá=
pálczywość PANSKA gniewáć ſie
ná Jzráelá/ y po=
budźił Dawidá
ná nie/ mowiące=
go: Jdź/ policz
2 Jzráelá y Jude. A rzekł krol do Jo=
ábá hetmáná woyſká ſwego: Prze=
bież wſzytkie pokolenia Jzráelſkie od
Dán áż do Berſábei/ á policzćie lud/
3 ábych wiedźiał poczet iego. A rzekł
Joáb krolowi: Niech przymnoży
PAN Bog twoy do ludu twego iá=
ko wielki teraz ieſt/ y záś tyle ſto kroć
niech przyda przed oblicznośćią pá=
ná mego krolá: ále czego chce pan
4 moy krol w tákowey rzeczy? Lecz
przemogłá mowá krolewſka/ y słowá
Joábowe/ y hetmánow woyſká: y
wyſzedł Joáb y hetmáni żołnierzow
od obliczá krolewſkiego/ áby policzy=
5 li lud Jzráelſki. A przepráwiwſzy ſie
przez Jordan przyſzli do Aroer po prá=
wey ſtronie miáſtá/ ktore ieſt w doli=
6 nie Gád: y przez Jázer przeſzli do

1. Par 21.a.1. Dawid kazał lud Jzráelſki policzyć, z dopuſzczenia Bożego, ktory ſię ná Jzráela gniewał.

Gáláád y do ziemie niżßéy Hodsy / y przyßli do lásów Dán. A krążąc podle Sydonu / [7] przeßli blisko murów Tyru / y wßytke ziemie Heweyczyká y Chánáneyczyká / y przyßli ku południu Judy do Bersábee: [8] á przeyźrzawßy wßytke ziemie przybyli po dziewiąći miesiącách y dwudziestu dni do Jeruzalem. [9] A dał Joáb liczbe spisku ludu królowi / y nalázło sie z Jzráelá ᵃosm set tysiecy meżów mocnych mieczá dobywáiących / á z Judy pięć set tysiecy walecznikow. [10] A ᵇvderzyło serce Dawidowé iego / po zliczeniu ludu / y rzékł Dawid do PANA: Zgrzéßyłem bárzo w tym vczynku: ále proße PANIE / ábyś przeniósł nieprawość sługi twego / bóḿći názbyt głupie vczynił. [11] Wstał tedy Dawid ráno / á mowá PANSKA ſtáłá sie do Gád proroká / y Widzącégo Dawidowégo mówiąc: [12] Idź á mów do Dawidá: To mówi PAN: Ze trzechći dáią obieráć / obiérz iedno z tych które bedzieß chćiał ábymći vczynił. [13] A przyßedßy Gád do Dawidá / powiedział mu / rzekąc: Abo przez śiedm lat przyidzie ná ćie głód w ziemi twoiéy: ábo przez trzy miesiące bedzieß vćiekał przed nieprzyiacioły twymi / á oni ćie gonić bedą: ábo wiec przez trzy dni bedzie morowé powietrze w ziemi twoiéy. A ták rozmyśl sie teraz / á obácz co zá mowe mam odpowiedźieć temu który mie posłał. [14] A rzékł Dawid do Gádá: Jestem ściśnión bárzo: ᶜálec lepiey że wpádne w rece PANSKIE (wielkié bowiém są miłosierdzia iego) niżli w rece ludzi. [15] A przepuśćił PAN mór ná Jzráelá / od zárania áż do czásu náznáczonégo / y vmárło z ludu od Dán áż do Bersábee siedmdziesiąt tysiecy meżów. [16] A gdy wyćiągnął reke swą Anioł PANSKI nád Jeruzalem áby ie wytráćił: zlitował sie PAN nád vtrapieniem / y rzékł Aniołowi lud bijącému / Dosyć / teraz záwśćiągni reke twoie. á Anioł PANSKI był podle gumná Areuná Jebuzeyczyká. [17] A rzékł Dawid do PANA / gdy vyźrzał Aniołá bijącégo lud: Jamći iest którym zgrzéßył / iamći źle vczynił: ći którzy są owce co vczynili? Niech sie obróći proße reká twoiá ná mie y ná dóm oycá mego. [18] A przyßedł Gád dniá onégo do Dawidá / y rzékł mu: Idź á zbuduy ołtarz PANV ᵈná boiowisku Areuná Jebuzeyczyká. [19] A ßedł Dawid według mowy Gád / którą mu był PAN przykazał. [20] A pátrząc Areuná obaczył że król y słudzy iego idą do niego: [21] y wyßedßy pokłonił sie królowi twarzą do ziemie / y rzékł: Co zá przyczyná iest że przyßedł król pan móy do sługi swego? Którému rzékł Dawid: ábych kupił v ćiebie ᵉboiowisko / y zbudował ołtarz PANV / y przestało zábijánié które sie ßérzy miedzy ludem. [22] A rzékł Areuná do Dawidá: Niech weźmie y ofiáruie król pan móy / iáko sie mu podoba: maß woły ná cáłopalenié / y wóz y iárzmá wołów ná drwá. [23] Wßytko dał Areuná ᶠkról królowi: y rzékł Areuná do królá: PAN Bóg twóy niechay przyimie ślub twóy. [24] Którému odpowiedáiąc król / rzékł: Nie ᵍiáko ty chceß / ále kupie v ćiebie zá pieniądze / á nie ofiáruie PANV Bogu memu cáłopalenia dármodánégo. A ták kupił Dawid boiowisko y woły zá ʰpiecdźiesiąt syklów srébrá. [25] A zbudował tám Dawid ołtarz PANV / y ofiárował cáłopalenié y zapokoyné PANV. A zlitował sie PAN nád ziemią y záhámowána iest plagá od Jzráelá.

B C D

ᵃNie powiedział Ioáb Dawidowi ná ten czás wßytkiéy liczby, áby śię tym więcéy niepyßnił: ále więtßą kładźie 1. Par. 21.

ᵇzafráſował śię Dawid.

Záłuie Dawid iż liczył lud.

Po odpuszczeniu grzéchu doczeßné karánie, Trzy plági

ᶜ1. Par 21. b. 13. Dan. 13 c 28.

Mór sobie obrał Dawid.

Siedmdźiesiąt tysięcy morem zginęło.

Modlitwá Dawidá w powietrzu.

ᵈábo ná plácu.

Zá ofiárą Dawidá Mór przestał.

ᵉten plác.

ᶠBo Areuná był królem Iebuzeyskim, niżli Dawid dobył zamku Ierozolimskiego.

ᵍ H.

Dawid niebierze dármo co miał Bogu offiárowáć.

ʰZa woły dał 50. á zá boiowisko 600. 1 Par. 23.

1 *Pobudźił Dawidá ná nie*] Co tu powiáda iákoby Bóg pobudźił Dawidá áby lud liczył / to wykłada 1. Paral. 21. pißąc ták: Powstał Szátan przećiw Jzráelowi / y pobudźił Dawidá / áby liczył lud. A ták ten który włáśnie pobudźił Dawidá do grzéchu / nie Bóg ále Diabeł był. wßákże téż to pobudzenié przypisuie Bogu: bo kiedyby był nie dopuśćił / niemogłby tego Szátan vczynić. Ale przepuśćił Bóg / áby do téy pychy wzbudźił Szátan Dawidá / iż to grzechy onégo ludu Jzráelskiégo zásłużyły.

KSIĘGI KROLEWSKIE TRZECIE,

Wedlug Zydów

Piérwszé Malachim, מלכים א.

ROZDZIAŁ I.

Dawidá stárego Abisag zá grzewa.

1 A
KROL Dawid sstárzał sie był/ y miał wiele dni wieku: á gdy go odziewano szátámi/ nie zágrzéwał sie. 2 Rzekli mu tedy słudzy iego: Poszukaymy królowi pánu nászému młodéy pánienki/ y niech *stoi przed królem/ y okrywa go/ y spi ná łonie iego/ á zágrzéwa królá páná nászégo. 3 A ták szukáli pánienki piekney we wszytkich gránicach Izráelskich/ y nálezli Abizág Sunámitkę/ y przywiedli ią do królá. 4 A byłá pánienká bárzo piękna/ y sypiáłá z królem/ y służyłá mu/ ále iéy król nie vznał.

służyłá królowi. Hebr.

5 Lecz Adoniás syn Hággith podnosił sie mówiąc: Ja bede królował. Y násprawowął sobie wozów y iezdnych y piecdziesiąt mężów ktorzyby biegáli przed nim. 6 A nie karał go nigdy ociec iego/ mówiąc: Przeczześ to vczynił? A był y ten bárzo piękny/ *wtóry syn po Absálomie. 7 A B miał zmowe z Joábem synem Sárwiiéy/ y z Abiathárem kápłanem/ którzy pomagáli stronie Adoniásowéy. 8 Lecz Sádok kápłan y Bánáiás syn Joiádi/ y Náthán prorok/ y Semei/ y Réy/ y moc woyská Dawidowégo nie przestawáłá z Adoniásem. 9 A ták nárzezawszy Adoniás báránów y cielców y wszégo bydłá tłustégo v kámieniá Zoheleth/ który był blisko zrzódłá Rogel/ wezwał wszytkich bráciéy swych synów królewskich y wszytkich mężow Judskich sług królewskich. 10 Lecz Náthána proroká/ y Bánáie/ 11 y wszelkich mocarzów/ y Sálomoná brátá swego nie wezwał. Y rzekł Náthán do Bethsábee mátki Sálomonowéy: A słyszałáś że królnie Adoniás syn Hággith/ á pan nász Dawid o tym nie wie? 12 Przetóż teraz pódź/ weźmi ráde odemnie/ á záchoway dusze swoie/ y syná twego Sálomoná. 13 Idź á wnidź do królá Dawidá y rzecz mu: Azażeś nie ty pánie móy królu przysiągł mnie słudze twoiéy rzekąc: Sálomon syn twóy będzie królował po mnie/ y on będzie siedział ná stolicy moiéy? Przeczże tedy królnie Adoniás? 14 A gdy iescze tám będzieś mówić z królem/ ia przyidę zá tobą y dopełnię słów twoich. 15 C A ták weszłá Bethsábee do królá ná pokóy: á król sie był bárzo stárzał/ á Abiság Sunámitká posługowáłá mu. 16 Náchyliłá sie Bethsábee y pokłoniłá sie królowi. Do którey król: Czego/ pry/ chceśz? 17 Która odpowiádáiąc rzekłá: Pánie móy tyś przysiągł przez PANA Bogá twego słudze twoiéy/ Sálomon syn twóy będzie królował po mnie/ y on siedzieć będzie ná stolicy moiéy. 18 A teraz oto Adoniás królnie/ o czym ty królu pánie móy nie wieśz. 19 Nábił wołow y bydłá tłustégo/ y báránów bárzo wiele y wezwał wszytkich synów królewskich/ y Abiáthárá kápłaná y Joábá hetmáná rycérstwá: Lecz Sálomoná sługi twego nie wezwał. 20 Ale iednák pánie móy królu ná cię sie oglądáią oczy wszytkiégo Izráelá/ żebyś im oznaymił kto ma siedzieć ná stolicy twoiéy królu pánie móy po tobie. 21 Y stánie sie gdy záśnie pan móy król z oycy swymi/ *bedziemy ia y Sálomon syn móy grzésznymi. 22 A gdy oná iescze mówiłá z królem/ Náthán prorok przyszedł. 23 Y oznaymili królowi rzekąc: Idzie

Adoniás chce królowáć.

Przeto iemu należało królestwo: wszákże wola Boża byłá áby Sálomon był królem.

Zá rádą Náthána, Bethsabee odnośi królowi iż Adoniás chce królowáć.

Zginiemy omyleni y wzgárdzeni bedziemy iáko winni grzéchu.

Náthán pyta się Dawidá, kto po nim ma być królem.

Náthán prorok. A gdy wszedł przed oczy królewskié y pokłónił sie mu twarzą ku ziemi / 24 D rzekł Náthán: Pánie móy królu tyś rzekł: Adoniás niech króluie po mnie / á ten niechay śiedźi ná stolicy moiéy? 25 Dźiś bowiém szedł y nábił wołów y tłustégo bydłá y báránów wiele / y wezwał wszystkich synów królewskich / y hetmánów / y Abiáthárá kápłaná: á gdy oni iedzą y piią przed nim y mówią: Niech żywie król Adoniás / 26 mnie sługi twego y Sádoká kápłaná / y Bánáie syná Ioiády / y Sálomoná sługi twego nie wezwał. 27 Izali od páná mego królá wyszło to słowo / á nie oznaymiłes mnie słudze twemu kto ma śiedźieć ná stolicy páná mego królá po nim? 28 A odpowiedźiał król Dawid rzekąc: Wzówćie do mnie Bethsábee. Która gdy weszłá przed królá / y stánełá przed nim / 29 przysiągł król y rzekł: Żywie PAN / który wyrwał duszę moię ze wszytkiego vćisku / 30 iż iákomći przysiągł przez PANA Bogá Izráelowégo / rzekąc: Sálomon syn twóy królowáć będźie po mnie / y ten będźie śiedźiał ná stolicy moiéy miásto mnie: ták vczynię dźisia. 31 A spuśćiwszy Bethsábee twarz ku ziemi / E pokłóniłá sie królowi / rzekąc: Niech żywie PAN móy Dawid ná wieki.

Dawid każe Sálomoná pomázáć ná królestwo

32 Rzekł też król Dawid: Wzówćie mi Sádoká kápłaná / y Nátháná proroká / y Bánáie syná Ioiádowégo. Którzy gdy weszli przed królá / 33 rzekł do nich: Weźmićie z sobą sługi páná wászégo / á wsadźćie Sálomoná syná mego ná mulicę moię / y prowadźćie go do Gihon. 34 támże go niech pomáże kápłan Sádok y Náthán prorok zá królá nád Izráelem: y będźiećie trąbić w trąbę / á rzeczećie: Niech żyie król Sálomon. 35 A póydźiećie zá nim / y przyidźie á śiedźie ná stolicy moiéy / á on będźie królował miásto mnie: y iemu roskażę áby był wodzem nád Izráelem y nád Iudą. 36 A odpowiedźiał Bánániás syn Ioiády królowi / mówiąc: Amen. Ták niech mówi PAN Bóg páná mego królá. 37 Iáko był PAN z pánem moim królem / ták niech będźie z Sálomonem / á niech wywyszy stolicę iego nád stolicę królá páná mego Dawidá. 38 Poszedł tedy Náthán prorok y Sádok kápłan / y Bánáiás syn Ioiády / y Cerethy y Phelethy / y wsádźili Sálomoná ná mulicę królá Dawidá / y doprowádźili go do Gihon.

Gihon, źrzodło było nazwane Siloé, gdźie byłá wodá vstáwiczna: tákież królestwá Dawid życzył Sálomonowi vstáwicznégo.

Salomon królem został.

39 A wziąwszy Sádok kápłan róg oliwy z przybytku pomázał Sálomoná: y trąbili w trąbę / y mówił wszytek lud: Niech żyie król Sálomon. 40 F A szedł zá nim wszytek gmin / y lud gráiących ná piszczałkách / y weselących sie weselem wielkim / y brzmiáłá źiemiá od krzyku ich. 41 A vsłyszał Adoniás y wszyscy záproszeni od niego / á biesiádá iuż sie byłá skończyłá: lecz y Ioáb vsłyszawszy głos trąby / rzekł: Co to zá krzyk miástá huczącégo?

byli przestáli ieść. H,

Ionátás dáie znáć Adoniászowi o królowaniu Sálámonowym

42 A gdy on ieszcze mówił / Ionáthás syn Abiáthárá kápłaná przyszedł: którému rzekł Adoniás: Wnidź / boś mąż mocny / y dobrą nowinę niosąc. 43 Odpowiedźiał Ionáthás Adoniásowi: Nié: bo pan nász król Dawid postánowił królem Sálomoná: 44 y posłał z nim kápłaná Sádoká / y Nátháná proroká / y Bánáie syná Ioiády / y Cerethy y Phelethy / y wsádźili go ná mulicę królewską: 45 y pomázáli go kápłan Sádok y Náthán prorok zá królá w Gihon: y poiácháli z támtąd weseląc sie / y zábrzmiáło miásto: ten iest głos któryśćie słyszeli. 46 Lecz y Sálomon śiedźi ná stolicy królestwá. 47 A wszedszy słudzy królewscy błogosłáwili pánu nászému królowi Dawidowi mówiąc: G Niech rozszérzy Bóg imię Sálomonowé nád imię twoie / á niech wielmożną vczyni stolicę iego nád stolicę twoię. 48 A pokłonił sie król ná łożu swoim: y mówił: Błogosłáwiony PAN Bóg Izráelów / który dał dźisia śiedzącégo ná stolicy moiéy / ná co pátrzą oczy moie. 49 Zlękli sie tedy / y wstáli wszyscy którzych był náprosił Adoniás / y poszedł káżdy w drógę swoię.

Adoniás vćiekł do ołtarzá boiąc się królá Sálomoná.

50 A Adoniás boiąc sie Sálomoná / wstał y poszedł / y vchwyćił sie rogu ołtarzá. 51 A powiedźieli Sálomonowi / rzekąc: Oto Adoniás / boiąc sie królá Sálomoná / vchwyćił sie rogu ołtarzá / mówiąc: Niech mi dźiś przysięże król Sálomon / że nie zábiie sługi swego mieczem. 52 Y rzekł Sálomon: Będźieli dobrym mężem / nie spádnie y ieden

włos

włos głowy iego ná ziemie: ále ieſli ſie w nim náydzie co złego / vmrze. [53] Posłał tedy król Sálomon y wywiódł go od ołtarzá: á wßedßy pokłonił ſie królowi Sálomonowi: y rzékł mu Sálomon: Idz do domu ſwego.

Summá kśiąg trzecich.

Té kśięgi Zydzi Piérwßémi królewſkiémi / ále właſniey Grekowie z Láćinniki / Trzećiémi królewſkiémi zowią: które śmierć Dawidá królá / królowánie Sálomoná ſyná iego / y rozdwoienie króleſtwá Zydowſkiego po Sálomonowéy śmierći / ná Judſkié y Izráelſkié / y ſpráwy oboich królów / áż do Jorámá Judſkiégo / y Ochozyaßá Izráelſkiego królá opiſuią.

ROZDZ. II.

Teſtáment Dawidów Sálomonowi zoſtáwiony.

[1] [A] Przybliżyły ſie dni Dawidá áby vmárł / y roſkazał Sálomonowi ſynowi ſwemu / mowiąc: [2] Ja ide w dróge wßytkiéy ziemie: zmacniay ſie / á bądź mężem. [3] Záchoway ſtráży PANA Bogá twego / ábyś chodził drogámi iego / żebyś ſtrzégł Ceremoniy iego y przykazánia iego / y ſądow / y świádectw / iáko nápiſano w zakonie Moyzeßowym: ábyś rozumiał wßytko co czyniß / y do czego ſie iedno obróciß: [4] Aby vtwiérdził PAN mowy ſwoie / które mówił o mnie / rzekąc: Jeſli będą ſtrzédz ſynowie twoi dróg ſwych / y będą chodzić przedemną w prawdźie ze wßytkiégo ſercá ſwego / y ze wßytkiéy duße ſwoiéy / nie będzie odiety mąż z ſtolice Izráelſkiéy.

Zakon Boży chowáć mu każe.
Deut. 17. d. 16.
ábyć ſie powodźiło. H.

[5] Ty też wiéß / co mi vczynił Joáb ſyn Sárwiiéy / co vczynił dwiemá hetmánóm woyſká Izráelſkiego / Abnerowi ſynowi Ner / y Amázie ſynowi Jether: które pozábiiał / y wylał krew woyny w pokoiu / y położył krew bitwy ná páśie rycérſkim ſwoim ktory był około biódr iego / y ná bóćie ſwym ktory był ná nogách iego. [B]

Ioabá Hetmaná każe zábić dla mężoboyſtwá.
2. król. 3. c. 27. 2. król. 20 c. 10.

[6] Vczyniß tedy według mądrośći twéy / á nie doprowádźiß ßedziwośći iego w pokoiu do piekłá. [7] Ale y ſynóm Berzellai Gáláádczyká łáſke oddaß / y będą iádáć v ſtołu twego: bo mi záßli gdym vćiekał przed Abſálomem brátem twoim. [8] Maß też przy ſobie Semei / ſyná Gerá / ſyná Jemini z Báhurim / który mi złorzeczył złorzeczeńſtwem nagorßym / gdy ßedł do Obozu: ále iż mi záßedł gdym ſie przepráwiał przez Jordan / á przyśiągłem mu przez PANA / rzekąc: Nie zábiie ćie mieczem: [9] ty go nie ćiérp żeby był bez karánia. Ale ieſteś mężem mądrym / że będzieß wiedział co mu maß vczynić / y doprowádźiß ßedziwość iego ze krwią do piekłá.

Synom Berzellái wdźięcznosć pokazáć zá poſługę.
2. król 19. f. 13.
2. król 16. b. 5. y 19. d. 19.
Semei złorzecącego dice zabić.
do Máhánáimá. H.

[10] Záſnął tedy Dawid z oycy ſwémi / y pogrzebion ieſt w mieśćie Dawidowym. [11] A dni których królował Dawid nád Izráelem czterdzieśći lat ieſt: w Hebronie królował śiedm lat / á w Jeruzálem trzydzieśći lat y trzy. [12] A Sálomon śiadł ná ſtolicy Dawidá oycá ſwego / y zmocniło ſie króleſtwo iego bárzo.

Dawid vmárł. w Dźie. 2. e. 29 1. Par. 29. f. 23.

[13] A wßedł Adoniás ſyn Häggith do Bethſábee mátki Sálomonowéy. [C] Która mu rzekłá: Spokoyneli ieſt weßćié twoie? [14] Który odpowiedział: Spokoyné. A przydał: Mam nieco mówić ztobą. Którému rzekłá: Mów. [15] A on rzékł: Ty wiéß / iż moie było króleſtwo / y mnie był przełożył wßytek Izráel nád ſobą zá królá: lecz przenieśioné ieſt króleſtwo / y doſtáło ſie brátu mému / bo mu ie PAN náznáczył. [16] Teraz tedy iednéy prośby proße od ćiebie: nie záwſtydzay oblicza mégo. Która rzekłá do niego: Powiédz. [17] A on rzékł: Proße ábyś mówiłá Królowi Sálomonowi (bo tobie nic odmówić nie może) áby mi dał Abiſag Sunámitke zá żone. [18] A rzekłá Bethſábee: Dobrze / ia będę o ćie z królem mówiłá.

Adoniás prośi o Abiſág zá żonę.
nie odmawiay mi tego. Hebr. Tákże y niżey v. 20.

[19] Przyßłá tedy Bethſábee do królá Sálomoná / áby z nim mówiłá zá Adoniaßem: y wſtał król przećiwko niéy / y vkłonił ſie iéy / y śiadł ná ſtolicy ſwoiéy: [D] y poſtánowiono ſtolice mátce królewſkiéy / która śiádłá po práwicy iego. [20] A rzekłá mu: O iedne prosbe máluczką ia ćie proße / nie záwſtydzay oblicza mégo. A rzékł iéy król: Proś mátko moiá: bo mi ſie

Bethſábee mátká przyczyniá się do Sálomoná zá Adoniaßem.

niegodźi

niegodźił/ábym odwróćił oblicze twoie. [21] Ktora rzekłá: Niech bedźie dána Abiság Sunámitká Adoniaszowi bratu twemu zá żone. [22] Odpowiedźiał krol Sálomon/ y rzekł mátce swoiey: Czemu prośiß o Abiság Sunámitkę Adoniaßowi? Proś mu y krolestwá: bo on iest brát moy stárßy niżeli ia/ á ma po sobie Abiáthár kápłaná/ y Ioábá syná Sarwiiey. [23] A ták przyśiągł krol Sálomon ná PANA mowiąc: To mi niech Bog vczyni/ y to niech przyczyni/ że przećiw duszy swey mowił Adoniás słowo to. [24] A teraz żywie PAN/ ktory mie zmocnił/ y posádźił mie ná stolicy Dawidá oycá mego/ y ktory mi vczynił dom iáko rzekł: że dźiś bedźie zábit Adoniás. [25] Y posłał krol Sálomon przez reke Bánáie syná Ioiády/ ktory go zábił/ y vmárł. [26] Abiátharowi też kápłanowi rzekł krol: Idź do Anáthoth do roli twey/ záiste mężemeś śmierći: ále ćie dźiś nie zábiie/ boś nośił skrzynie PANA Bogá przed Dawidem oycem moim/ á wytrwałeś prace we wßytkim/ w czym prácowáł oćiec moy. [27] Wyrzućił tedy Sálomon Abiáthárá/ żeby nie był kápłanem PANSKIM: áby sie spełniło słowo PANSKIE/ ktore mowił ná dom Heli w Silo. [28] Y przyßłá wieść do Ioábá/ że Ioáb przestawał z Adoniaßem/ á nieprzestawał z Sálomonem: á ták vćiekł Ioáb do przybytku PANSKIEGO/ y vchwyćił sie rogu ołtarzá. [29] Y oznaymiono krolowi Sálomonowi/ że vćiekł Ioáb do przybytku PANSKIEGO/ á iest v ołtarzá: y posłał Sálomon Bánáie syná Ioiády/ rzekąc: Idź/ zábiy go. [30] Y przyszedł Bánáiás do przybytku PANSKIEGO/ y rzekł mu: To mowi krol: Wynidź. Ktory rzekł: Nie wynide/ ále tu vmre. Y odniosł Bánáiás krolowi mowe/ mowiąc: Ták mowił Ioáb/ y to mi odpowiedźiał. [31] Y rzekł mu krol: Vczyń że iáko mowił: á zábiy go/ y pogrzeb/ á odeymiesz krew niewinną/ ktorą wylał Ioáb/ odemnie/ y od domu oycá mego. [32] Y odda PAN krew iego ná głowe iego: poniewaź zábił dwu meżow spráwiedliwych y lepszych niżli sam: á zábił ie mieczem/ o czym niewiedźiał oćiec moy Dawid/ Abnerá syná Ner hetmáná woyská Izráelskiego/ y Amázę syná Iether/ hetmáná woyská Iudskiego: [33] y wroći sie krew ich ná głowe Ioáb/ y ná głowe naśienia iego ná wieki. A Dawidowi y potomstwu iego/ y domowi y stolicy iego niech bedźie pokoy áż ná wieki od PANA. [34] A ták szedł Bánáiás syn Ioiády/ y rzućiwszy sie nań/ zábił: y pogrzebion iest w domu swym ná pustyni. [35] Y postánowił krol Bánáie syná Ioiády nád woyskiem miásto niego/ á Sádoká postáwił kápłanem miásto Abiáthárá. [36] Posłał też krol y wezwał Semei/ y rzekł mu: Zbuduy sobie dom w Ieruzálem/ á mieszkay tám: á nie wynidźiesz z támtąd tám y sám. [37] Ale ktoregokolwiek dniá wynidźiesz/ á przeydźiesz przez potok Cedron/ wiedz/ że zábit bedźiesz: krew twoiá bedźie ná głowie twoiey. [38] Y rzekł Semei krolowi: Dobra mowá/ iáko rzekł pan moy krol/ ták vczyni sługá twoy. Y mieszkał Semei w Ieruzálem przez niemáły czás. [39] Y przydáło sie po trzech lećiech że vćiekli słudzy Semei do Achis syná Maácha krolá Geth: y powiedźiano Semei że słudzy iego szli do Geth. [40] Y wstał Semei y ośiodłał osłá swego/ y iáchał do Achis do Geth szukáć sług swoich/ y przywiodł ie z Geth: [41] Y powiedźiano Sálomonowi że ieźdźił Semei do Geth z Ieruzálem/ y wroćił sie. [42] A postawszy wezwał go/ y rzekł mu: Azamći sie nie oświadczył przez PANA/ y opowiádałemći: Ktoregokolwiek dniá wyszedszy poydźiesz tám y sám/ wiedz że vmrzesz? Y odpowiedźiałeś mi: Dobra mowá/ ktorąm słyszał. [43] Przecześ tedy nie strzegł przyśiegi PANSKIEY/ y przykázánia ktoremći był przykazał? [44] Y rzekł krol do Semei: Ty wiesz wszytko złe/ ktorego iest świádome serce twoie/ ktoreś vczynił Dawidowi oycu memu: oddał PAN złość twoie ná głowe twoie. [45] A Krol Sálomon błogosłáwiony y stolicá Dawidowá bedźie vtwierdzona przed PANEM áż ná wieki. [46] Y roskazał krol Bánáiáśowi synowi Ioiády: ktory wyszedszy zábił go y vmárł.

Marginalia: Adoniás prosząc o Abiság zábit. — dał mi potomstwo. Hebr. — Abiáthár zrzucony z kápłanstwá. — godźieneś śmierći. — 1 krol 2 c. 31. — Chociá nie przestawał z Absálomem. H. — Ioab zábit — pomstę krwie. także y niżey v 33. — Sálomon oczyśćia dom swoy od niewinney krwie rozlaney. — 2 krol 3 c. 27. 2 krol 20 c. 9. — hetmánem. — Zákázuie Semei zmiástá wychodźić — Barzo dobrze. — dwá. H. — Semei zábit.

27 *Wyrzućił Sálomon Abiáthárá żeby nie był kápłanem.*] A w stárym zakonie nawyszy Biskup był nad królá/ iáko sie to pokázuie Num:27. y Leuit. 4. Przetoż tu Sálomon/ zezłożył Abiáthárá/ vczynił to nie iáko król/ ále iż był Prorokiem/ ktory miał wykonáć spráwiedliwość y dekret Boży. Przeto też tu przydáie mowiąc: Aby sie wypełniło słowo Páńskie/ ktore wyrzekł ná dom Heli. iáko masz 1. Król. 2. czytay o tym Annotácią 1. Paral. 24.

ROZDZ. III.

1 Twierdziło sie tedy królestwo w ręce Sálomonowéy/ y spowinowáćił sie z Pháráonem królem Ægyptskim: bo poiął córkę iego/ y przyniósł do miástá Dawidowego/ áżby był skończył buduiąc dóm swóy/ y dóm PANSKI/ y mur Jerozolimski w około. A

Sálomon corkę Pháráonowę poiął zá żonę.

2. Par. 1. a 1

2 ^a Wszákoż lud ofiárował ^ná wyżynách: bo nie był zbudowány kośćiół imieniowi PANSKIEMV áż do dniá onégo.

^Po gorách bo to czynieli áż do zbudowánia kośćioła. wszákże Dawid tego nie czynił.

3 ^a A miłował Sálomon PANA/ chodząc w przykazániách Dawidá oycá swego/ wyiąwszy iż ná wyżynách ofiárował/ y zápalał kádźidło.

4 ^a Szedł tedy do Gábáon/ áby tám ofiárował: bo tá byłá wyżyná ^nawiętsza: tysiąc ofiar ná cálopalenié ofiárował Sálomon ná onym ołtarzu w Gábáon.

^nazacnieysza: bo to był ołtarz ktory Moyzesz zbudował.
^ w Gábáonie. H.

5 ^a A vkazał sie PAN * Sálomonowi przez sen w nocy/ mówiąc: Proś czego chceśz żeć dam.

Bóg się vkazał Sálomonowi

6 ^a A rzekł Sálomon. Tyś vczynił z sługą twoim Dawidem oycem moim miłosierdźie wielkié/ iáko chodźił przed oczymá twémi/ w prawdźie y w spráwiedliwośći/ y prostym sercem z tobą: záchowałeś mu miłosierdźie twoie wielkié/ y dałeś mu syná siedzącégo ná stolicy iego/ iáko iest dźisia.

^Ták rozumieią iż Sálomon miał lat dwánáśćie kiedy krolowáć począł Hier. Ep. 131. wszákże krolował lat 40. żeby musiał vmrzeć lat 52. y zostáwił syná lat 41. iáko pisze 1. Par. 13. żeby go vrodźił wrokul 11. co nie iest podobno.

7 ^a A teraz PANIE Boże/ tyś vczynił królem sługę twego miásto Dawidá oycá mego/ á iam iest ^páchole máłé/ á nieznáiące ^wyśćia y weśćia mego. B

^rządźić lud y sámego śiebie. Hebr.

8 ^a A sługá twóy iest w posrzodku ludu ktoryś obrał/ ludu niezliczonégo/ który prze mnostwo nie może bydź policzony/ áni poráchowány.

9 ^a ^A przeto day słudze twemu serce rozumné/ áby mógł twóy lud sądźić/ y rozeznáć miedzy złym á dobrym/ bo ktoż może sądźić lud ten/ lud ten twóy wielki?

Modlitwá Sálomonowá. o mądrość ^2. Par. 1 c. 10.

10 ^a Podobáłá sie tedy mowá przed PANEM/ że Sálomon prosił tákiéy rzeczy.

11 ^a A rzekł PAN Sálomonowi: Żeś słowá tego prosił/ á nie żądałeś sobie dni wiela/ áni bogactw/ ábo ^dusz nieprzyiaćioł twoich: áleś prosił sobie o mądrość dla rozeznánia sądu:

^Gardł.

12 ^a otóżemći vczynił według mowy twoiéy/ y dałemći serce mądré y rozumné/ ták iż żaden przed tobą nie był podobny tobie/ áni po tobie powstánie.

Wysłuchá na modlitwá od Bogá.

13 ^a ^Lecz y to czegoś nie żądał/ dałem tobie/ to iest bogáctwá y sławę/ że żaden z królów nie był podobny tobie ^wszytkich przeszłych czásów. C

^Mądr. 7. b. 11. Math. 6 d. 29.

^po wszytkie dni twoie. H

14 ^a A bedźieszli chodźił drógámi moimi/ y strzegł przykazań moich y vstaw moich/ iáko twóy oyćiec chodźił/ przedłużę dni twoie.

15 ^a Ocućił sie tedy Sálomon/ y porozumiał że był sen: y przyiáchawszy do Jeruzalem/ stánął przed skrzynią przymierza Páńskiégo/ y ofiárował cáłopalenia/ y vczynił ofiáry zápokoyné/ y wielką vcztę ná wszytkié sługi swoie.

16 ^a A przyszły dwie niewieśćie wszetecznice do królá/ y stánęły przed nim/

Sąd Sálomonów nád dwie má nierządnicámi.

17 ^a z ktorych iedná rzekłá: Proszę móy pánie: ia y tá niewiástá mieszkálismy w iednym domu/ y zległám v niéy w komorze.

18 ^a A trzećiego dniá po tym iákom porodźiłá/ zległá też y tá: y byłysmy pospołu/ á żaden inny nie był z námi w domu/ oprócz nas dwoygá.

19 ^a A vmárł syn téy niewiásty w nocy: bo go śpiąc przyległá.

20 ^a A wstawszy o pułnocy/ wźiełá syná mego od boku mnie służebnice twoiéy śpiącéy/ y położyłá go ná łonie swoim: á syná swego który był vmárł położyłá ná łonie moim.

21 ^a A gdym wstáłá ráno chcąc dáć mléká synowi memu/ nálázłám vmárłego: ktoiému przypátruiąc sie pilniéy w iásny dźień/ poznáłám że nie był móy ktorégom porodźiłá. D

22 ^a A odpowiedźiáłá druga niewiástá: Nie iest ták iáko powiádasz/ ále syn twóy vmárł/ á móy żyw. Przećiwnym zás obyczáiem oná mówiłá: Nieprawdę mówisz: bo syn móy żyw/ á syn twóy vmárł. A

ták sie

23 ták ſie ſpiéráły przed królem. ° Tedy król rzékł: Tá mówi/ ſyn móy żyw/ á ſyn twóy vmárł. A tá odpowiáda: Nié/ ále ſyn twóy vmárł/ á móy żyw. 24 ° Y rzékł król: Przynieśćie mi mieczá. A gdy przynieśiono miecz przed królá/ 25 ° Rozdźielćie/ pry/ dźiéćię żywé ná dwie częśći/ á dayćie połowicę iednéy á połowicę drugiéy. 26 ° Y rzekłá niewiáſtá/ któréy ſyn był żywy/ do królá: (bo ſie poruſzyły wnętrznośći iéy nád ſynem ſwoim) Proßę pánie/ dayćie iéy dźiéćię żywé/ á nie zábiiáyćie go. Przećiwnym obyczáiem owá mówiłá: Niech nie będźie áni mnie áni tobie/ ále niech ie rozdźielą. 27 ° Odpowiedźiał król/ y rzékł: Dayćie téy dźiéćię żywé/ á nie zábiiáyćie go: bo tá ieſt mátká iego. 28 ° Y vſłyßał wßyſtek lud Jzráelſki ſąd który król oſądźił/ y bali ſie królá/ widząc że mądrość Boża byłá w nim ku czynieniu ſądu.

Mácierzyńſkie ſerce.

ROZDZ. IIII.

Vrzędnicy y Dwór Sálomonów.

1 A Sálomon był królem króluiąc nád wßytkim Jzráelem: 2 ° á te Xiążętá które miał: Azáriás ſyn Sádoká kápłaná: 3 ° Elihoreph y Ahia ſynowie Siſá piſárze: Jozáphát ſyn Ahilud Kánclérz: 4 ° Bánáiás ſyn Joiády nád woyſkiem: á Sádok y Abiáthár kápłani. 5 ° Azáriás ſyn Náthán "nád témi którzy ſtáli przy królu: Zabud ſyn Náthán kápłan/ przyiaćiel króleẃſki: 6 ° Y Ahizár przełożony nád domem: á Adonirám ſyn Abdi nád pobory. 7 ° Lecz Sálomon miał dwánaśćie przełożonych "nád wßytkim Jzráelem/ ktorzy dodawáli żywnośći królowi y domowi iego: bo ná káżdy Mieśiąc przez rok ieden z nich potrzeb dodawał. 8 ° A te ſą imioná ich: 9 Benhur ná górze Ephráim. ° Bendekár w Mákkes y w Sálebim y w Bethſames y w Elon y w Betháchán. 10 ° Benheſed w Aruboth: iego był Socho/ y wßytká ziemiá Epher. 11 ° Benábinádáb/ którego wßytek "Nepháthdor/ Tháphetę corkę Sálomonowę miał zá żonę. 12 ° Báná ſyn Ahilud rządźił Thánák y Mágeddo y wßytek Bethſán/ ktory ieſt podle Sárthháná pod Jezráhelem: od Bethſán áż do Abelmehulá przećiw Jekmáán. 13 ° Bengáber w Rámot Gálááđ: miał "Auothiáir ſyná Máñáſſego w Gálááđ/ on był nád wßytką kráiną Argob/ która ieſt w Báſán/ nád ßeśćiądźieśiąt miaſt wielkich y murowánych/ ktoré miáły zámykánié miedźiáné. 14 ° Ahinádáb ſyn Addo rządźił w Mánáim. 15 ° Achimáás w Nephtálim/ ále y on miał Bázemáthę córkę Sálomonowę zá żonę. 16 ° Bááná ſyn Huſi w Azer y w Báloth. 17 ° Jozáphát ſyn Phárue w Jſſáchár. 18 ° Semei ſyn Elá w Beniámin. 19 ° Gáber ſyn Vri w ziemi Gálááđ/ w ziemi Sehon królá Amorrheyſkiego/ y Og królá Bázán/ nád wßem co było w onéy ziemi. 20 ° Judá y Jzráel niezliczony/ iáko piaſek morſki w mnoſtwie iedząc y piiąc á weſeląc ſię. 21 ° "A Sálomon mießkał w páńſtwie ſwoim/ máiąc wßytkie króleſtwá/ od "rzeki * ziemie Philiſtyńſkiéy áż do gránice Aegyptſkiéy ktorzy mu nośili dáry/ y ſłużyli mu po wßytkié dni żywotá iego. 22 ° A był obrok Sálomonów/ ná kożdy dźień trzydźieśći korcy czyſtéy mąki y ßeśćdźieśiąt korcy mąki. 23 "Dźieśięć wołów tłuſtych/ á dwádźieśćiá wołów páſtewnych/ y ſto báránów/ oprócz łowu/ ieleni/ ſarn y báwołów/ y ptáſtwá karmnégo. 24 ° Bo on dźierżał wßytkę kráinę ktora byłá zá rzeką/ od Tápháá áż do Gázán/ y wßytkie króle onych kráiów: á miał pokóy ze wßech ſtron wokoło: 25 ° Y mießkał Judá y Jzráel bez wßelkiéy boiáźni/ káżdy pod winną máćicą ſwoią/ y pod figą ſwoią/ od Dán áż do Berſábee po wßytkié dni Sálomonowé. 26 ° "Y miał Sálomon cztérdźieśći tyśięcy żłobów koni do wozów/ á dwánaśćie tyśięcy do iázdy. 27 ° A opátrowáli ie wyßéy pomienieni ſtároſtowie królewſcy: lecz y potrzeby do ſtołu królá Sálomoná z wielką pilnośćią dodawáli czáſu ſwego. 28 ° Jęczmień też y ſłomę dla koni y mułów/ woźili ná mieyſce gdźie był król/ według tego iáko im vſtáwiono. 29 ° Dał też Bóg

"nád ſtároſtámi H. O ktorych niżey v. 7.

"ábo Stároſt.

Imioná ſtároſtów.

"Powiát Dorſki.

"To ieſt, wśi Iáirowé.

"Eccl. 47. c 16.

"Euphraty * áż do. H.

Obrok Sálomonów ná wßytek dwór.

Pokóy zá królá Sálomoná.

"2. Par. 9. f. 25.

Liczbá koni.

Sálomonowi mądrość y rostropność bárzo wielką / y *przestrononość sercá iáko piasek który iest ná brzegu morskim. A przechodźiłá mądrość Sálomonowa mądrość wszytkich ludźi Wschodnich / y Aegyptiánów. A był medrszy nád wszytkie ludźie: medrszy niż Ethán Ezráhitá / y Hemán / y Chálkol / y Dordá synowie Máhol: y był sławny v wszech narodów okolicznych. Mówił też Sálomon trzy tysiące *przypowieśći: á pieśni iego było tysiąc y pięć. Rozpráwiał też *o drzewách od Cedru który iest ná Libanie/áż do hyssopu który wyrasta z śćiány: y *mówił o zwierzetách / y ptakách / y płáźie / y o rybách. A przychodźili ze wszytkich narodów słucháć mądrośći Sálomonowey / y od wszytkich królów źiemskich / którzy słyszeli mądrość iego.

*dowćip ták szeroki. Mądrość y Przypowieśći Sálomoná. Eccl. 47. c. 16. Byli to namędrszy onych czásow

*podobieństw *o przyrodzeniu drzew. *ábo pisał.

ROZDZ. V.

WOsłał też Hirám król Tyru sługi swé do Sálomoná: bo słyszał że go pomázano ná królestwo miásto oycá iego: ábowiem Hirám był przyiaćielem Dawidowi przez wszytek czás. A posłał Sálomon do Hirám/ mówiąc: Ty wiesz *wolą Dawidá oycá mégo: á iż nie mógł budowáć domu imieniowi PANA Bogá swego/ przed walkámi nálegáiącémi w około / áż ie dał PAN pod stopy nóg iego. Lecz teraz dał mi PAN Bóg móy odpoczynienie zewsząd: y niemász *przećiwniká / áni zábiegu złego. *Przetóż myslę zbudowáć kośćiół imieniowi PANA Bogá mego / iáko mówił PAN Dawidowi oycu memu/ rzekąc: Syn twóy którego dam miásto ćiebie ná stolice twoie/ ten zbuduie dóm imieniowi memu. A ták przykaż że mi náwycináią słudzy twoi Cedru z Libanu / á słudzy moi niechay będą z sługámi twymi / á zapłáte sług twoich dam tobie którąkolwiek żądáć bedźiesz: bo wiesz iáko niemász miedzy ludem moim męzá któryby vmiał drzewo wyrebowáć iáko Sydończycy. Gdy tedy vsłyszał Hirám słowá Sálomonowe / vrádował sie bárzo / y rzekł: Błogosłáwiony PAN Bóg dźiśia/ który dał Dawidowi syná bárzo mądrego nád ludem tym wielkim. A posłał Hirám do Sálomoná/ mówiąc: Słyszałem o cokolwiek wskazał do mnie: ia vczynię wszytke wolą twoie około drzewá Cedrowego/y Jodłowego. Słudzy moi złożą ie z Libanu do morzá / á ia złożę ie w tráfty ná morzu/ áż ná mieysce o którym mi dasz znáć/ y przypłáwię ie tám/ á ty ie pobierzesz: y dodasz mi potrzeb / áby byłá dána żywność domowi memu. A ták Hirám dodawał Sálomonowi drzewá Cedrowego / y drzewá Jodłowego / według wszystkiéy woli iego. A Sálomon dawał Hirám dwá dźieśćiá tyśiecy korcy pszenice ná żywność domowi iego / y dwádźieśćiá korcy oliwy naczystszéy: to dawał Sálomon Hirám ná káżdy rok. *Dał też PAN mądrość Sálomonowi/ iáko mu rzekł: y był pokóy miedzy Hirám y Sálomonem / y vczynili obádwá przymierze. A obrał król Sálomon robotniki ze wszégo Izraelá / y było ná trzydźieśći tyśiecy mężów / y posyłał ie ná Liban / dźieśięć tyśiecy ná káżdy mieśiąc ná przemiány / ták że *przez dwá mieśiącá byli w domiéch swoich: á nád tym nákazániem przełożonym był Adonirám. Miał też Sálomon śiedmdźieśiąt tyśiecy tych co nośili brzemioná / á ośmdźieśiąt tyśiecy tych którzy w górze łamáli kámienie: oprócz przełożonych którzy byli nád káżdą robotą liczbą trzech tyśiecy y trzech set / którzy roskázowáli ludźióm y tym co robili. A przykazał król żeby bráli kámienie wielkie / kámienie kosztowne ná fundáment kośćielny / *y quádrowáli ie: które ćiosáli murárze Sálomonowi/ y murárze Hirám: á Gibliowie nágotowáli drzewá y kámienie ná budowánie domu.

Hirám król śle winszowáć Sálámonowi królestwá. *iáko Dawid ociec moy H. *nieprzyiaćioły iego. *wł. szátáná H. *2. król. 7. b 1. Par. 22 c. 10. Sálomon prosi Hirámá o drzewá ná kośćioł.

*wyszey 3. b. 12. *Mieśiące bywáli ná Libanie á. H. Liczbá robotników. *y kamienie ćiosáne. H.

ROZDZ. VI.

1 Stáło sie tedy roku czterzysetnégo y osmdźieśiątégo wyśćia synów Izráelowych z ziemie Aegyptskiey/roku czwartégo mieśiącá Zyiá (ten iest mieśiąc wtóry) krolowánia Sálomonowégo nád Izráelem/ poczęto budowáć dóm PANV. 2 A dóm który budowáł krol Sálomon PANV/miał sześćdźieśiąt łokći wzdłuż/ á dwádźieśćiá łokći w szérz/á trzydźieśći łokći ná zwyż. 3 A przysionek był przed kośćiołem dwádźieśćiá łokiet wzdłuż/według miáry szerokośći kośćiołá: á miał dźieśięć łokiet wszérz przed kośćiołem. 4 Y poczynił w kośćiele okná pochodźiste. 5 Y zbudowáł ná śćienie kośćielnéy gmáchy w około/ ná śćiánách domu koło kośćiołá y koło wyrocznice/ y uczynił pobocznice wokoło. 6 Gmách który niższy był /miał pięć łokiet w szérz/ á śrzedni gmách / sześć łokiet w szérz/ á trzeći gmách miał śiedm łokiet w szérz. Trámy lepak położył w domu około znadworza/ áby nie przylegáły do murów kośćielnych. 7 A gdy dóm budowano/budowano gi z kámienia ćiosánégo y wyrobionego: á młotá y śiekiéry y wszelákiego naczynia żeláznégo nie słycháć było w domu gdy gi budowano. 8 Drzwi śrzedniégo boku ná stronie były domu práwéy reki: á po okrągłym wschodźie wstępowano ná gmách śrzedni/ á z śrzedniégo ná trzeći. 9 Y budowáł dóm y dokończył go: y przykrył dóm połápem Cedrowym. 10 Y zbudowáł pietro ná wszytkim domie/pięć łokiet wzwyż/y pokrył dóm drzewem Cedrowym. 11 Y zstáło sie słowo PANSKIE do Sálomoná/rzekąc. 12 Dóm ten który budujesz/ jesli będźiesz chodźił w przykazániach moich y sądy moie czynić będźiesz/ y záchowasz wszytkie roskazánia moie chodząc w nich: utwierdzę mowę moię tobie/ ktorąm mowił do Dawidá oycá twego. 13 Y bede mieszkał w pośrzodku synów Izráelowych/y nie opuszczę ludu mego Izráelskiego. 14 A ták budowáł Sálomon dóm y dokonał go. 15 Y zbudowáł śćiány domu we wnątrz deskámi Cedrowémi/ óde tłá domu áż do wiérzchu śćian/y áż do stropu okrył śćiány drzewem Cedrowym we wnątrz: á tło domu położył tárćicámi Jodłowémi. 16 Y zbudowáł ná dwudźiestu łokiet w tył/ kośćiołá gmáchy Cedrowe/ode tłá áż ku wiérzchu: y uczynił wnętrzny dóm wyrocznice ná święte świętych. 17 Ale sam kośćioł był ná czterdźieśći łokiet przede drzwiámi wyrocznice. 18 A wszytek dóm we wnątrz był Cedrem opráwiony/máiąc toczenia y fugowánia swé bárzo foremné/ y rzezánia wysádzáiące sie: wszytko Cedrowémi deskámi było okryto: y zgołá żaden kámień nie mógł bydź widźiány w śćienie. 19 Lecz wyrocznice w pośrzodku domu we wnętrznéy stronie był nágotowáł/ áby tám postáwił skrzynię przymierza PANSKIEGO. 20 á wyrocznicá miáłá dwádźieśćiá łokiet wzdłuż/ y dwádźieśćiá łokiet w szérz/ y dwádźieśćiá łokiet w zwyż: y okrył ią. y odźiał szczérym złotem: ále y ołtarz osádźił Cedrem. 21 Dóm też przed wyrocznicą okrył szczyrém złotem/y przybił bláchy gwoźdźiámi złotémi. 22 Y nie było niczego w kośćiele/ czegoby złotem nie okryto: ále y wszytek ołtarz wyrocznice powlókł złotem. 23 Y uczynił w wyrocznicy dwá Cheruby z drzewá oliwnégo/ dźieśięć łokći ná zwyż. 24 Pięć łokći iedno skrzydło Cherubá/ á pięć łokći drugie skrzydło Cherubá: to iest/ dźieśięć łokći máiące od końcá skrzydłá iednégo áż do końcá skrzydłá drugiégo. 25 Dźieśięć też łokći był Cherub drugi/ w równéy mierze/ y robotá iedná byłá we dwu Cherubách/ 26 to iest wysokość Cherubá iednégo/byłá ná dźieśiąći łokći/ y tákże Cherubá drugiégo. 27 Y postáwił Cherubiny w pośrzodku kośćiołá wnętrznég: ále rośćiągáli skrzydłá swe Cherubowie/ y dośięgáło skrzydło iedno śćiány/ á skrzydło Cherubá drugiégo dośięgáło śćiány drugiéy: á drugie skrzydłá w pośrzodku kośćiołá dotykáły sie iedno drugiego. 28 Powlókł też Cheruby złotem. 29 A wszytkie

Marginal notes:

2. Par. 3. a. 1. Budowánie y wyzerunk kośćiołá.

kwietniá. H. Od początku świátá Roku 2963.

ábo kruganek.

wewnątrz przestrzone, á zaworu węższe.

ná kámieniách z muru wypuszczonych y wysádzonych.

w śćienie ná południe.

2. krol. 7. c 17. 1. Par. 22. b. 9.

spełnię obietnice.

futrowáł.

ná zachod słońcá.

ábo świętnicę naświętszą gdźie Pan Bog wyroki ábo odpowiedźi dawał.

Obrázy Cherubinow w kośćiele Sálomonowym.

tkie ściány kośćielné wokoło wyrzezał rozmáitym rzezániem y toczeniem: y poczynił ná nich Cheruby / y pálmy / y kwiáty rozmáité / iákoby sie wydáiącé z ściány y wychodzącé. 30 Lecz y tło domu położył złotem we wnątrz * y zewnątrz. 31 A ná weśćiu wyrocznice vczynił drzwiczki z drzewá oliwnégo / á podwoie były ná pięć gráni. 32 A dwoie drzwi z drzewá oliwnégo: y wyrył ná nich málowánié Cherubim / y figury palm / y rzezánia bárzo wydátné: y powlókł ie złotem: y oprawił złotem ták Cheruby iáko y pálmy / y inné rzeczy. 33 Y vczynił w weśćiu kośćiołá podwoie z drzewá oliwnégo ná cztéry gránie: 34 á dwoie drzwi z drzewá Iodłowégo we wnątrz ku sobie: á oboie drzwi dwoisté były / y społu sie dźierżąc otwieráły sie. 35 Y wyrzezał Cheruby y pálmy / y rzezánia bárzo wydátnie / y powlókł wszytko "bláchámi złotémi robotą gránowitą pod práwidło". 36 Y zbudował śień wnętrzną trzemá rzedomá kámienia ćiosánégo / á iednym rzedem drzewá Cedrowégo. 37 Roku czwartégo iest záłożon dom PANSKI / miesiącá "Ziiá" 38 A roku iedenastégo miesiącá "Bul (ten iest osmy miesiąc) dokonan iest dóm ze wszytką robotą swą / y ze wszytkim naczyniem iego: á budował ji siedm lat.

*W wyrocznicy H.

"złotem, ktoré wyćienczywszy kłádźiono ná rzeźbie H.

"kwietniá H

"October ábo Páźdźiernik

ROZDZ. VII.

Budowánie domu Krolewskiego. Nyżey 9 b 10

1 A dom swóy budował Sálomon trzynaśćie lat / y zupełnie go dokonał. 2 Zbudował też dóm "lásu libanu ná sto łokći w zdłuż / á ná piećdźieśiąt łokći w szérz / á ná trzydźieśći łokći wzwyż: "y cztéry chodniki miedzy słupámi Cedrowémi: bo był wyćiął drzewá Cédrowé ná słupy". 3 A tárcicámi Cedrowémi pokrył wszytek sklep / ktory stał ná czterdźieśći y pięći słupiech. A ieden rząd miał słupów pietnaśćie / 4 ieden przećiw drugiemu postáwionych / 5 y przećiw sobie stoiących / á był równy plác miedzy słupámi / á ná słupiech drzewá ná cztéry gránie we wszem równé. 6 Y przyśionek słupów vczynił piećdźieśiąt łokiet w zdłuż / á trzydźieśći łokiet wszérz: y drugi przyśionek przed wietszym przyśionkiem / y słupy y kápitelle ná słupiech. 7 Vczynił też przyśionek stołeczny / w ktorym iest stolicá sądowa: y przykrył drzewem Cédrowym ode tłá áż do wierzchu. 8 A domek w ktorym śiadał ná sąd / był w pośrzód przyśionká / táką robotą. Zbudował też dóm córce Pháráonowéy / ("ktorą był wźiął zá żone Sálomon) táką robotą iáko y ten przyśionek. 9 Wszytko kámieniem drogim ktoré pod sznur iákiś y miáre ták wewnątrz iá-B ko y zewnątrz przepiłowáné było: od fundámentu / áż do wierzchu śćian / y ze wnątrz áż do śieni wietszéy. 10 A fundámenty z kámienia kosztownégo / z kámienia wielkiégo ná dźieśiąći ábo ná ośmi łokći. 11 A ná wierzchu kámienié kosztowné w rowńéy mierze ćiosáné było / y tákież też z Cedru. 12 A śień wietsza okrągła ze trzech rzedów z kámienia ćiosánégo / á z iednégo rzedu zheblowánégo Cedru: tákże y w śieni domu PANSKIEGO wnętrznéy y w przyśionku domu. 13 Posłał też król Sálomon y wźiął Hirámá z Tyru. 14 Syná niewiásty wdowy z pokolenia Nephtháli / z oycá Tyryczyká / rzemieśniká około miedźi / pełnégo mądrośći / y rozumu / y náuki ná wszelką robotę z miedźi. Ktory gdy przyszedł do królá Sálomoná / spráwił wszytkié roboty iego. 15 Y vrobił C dwá słupy miedźiáné / ieden słup ná ośmnaśćie łokći wzwyż: "á sznur ná dwánaśćie łokiet opásował obádwá słupy". 16 Vczynił też dwie Cápitelle ktoré miano postáwić ná wierzchu słupów / vlané z miedźi: pięć łokiet wzwyż Cápitellum iedno / y pięć łokiet wzwyż Cápitellum drugie: 17 á iáko by ná kształt śieći y łáncuszków społem miedzy sobą dźiwną robotą poplećionych. Obiedwie Cápitellá słupów lané były: śiedm rzedów śiatek ná Cápitellum iednym / á śiedm śiatek ná Cápitellum drugim. 18 Y dokonał słupow y dwu rzedów w około káżdéy śiatki / áby okryły Cápitellá

"Iż był ná mieyscu wesołym iáko lás Libanowy ábo z cedrow Libanowych zbudowány. "ná czterech rzedach słupów Cedrowych: Cieśi też Cedrowe ná słupiech H.

"wyszey 3 a 3 Dom corki Pháráonowey.

Sień dwoiáka przy kośćiele.

Hirám rzemieśnik Sálomonow.

Kształt słupów. "á wzmieśź ná dwánaśćie Ier. 52. c 21.

które były ná wiérzchu málogránatów: tymże ſpoſobem vczynił ná Cápitellum drugim. 19 A Cápitellá które były ná wiérzchu ſłupów / iákoby robotą liliéy vrobioné były w przysionku ná cztéry łokćie. 20 Y záśie inné Cápitellá ná wiérzchu ſłupów / zwiérzchu podług miáry ſłupá przećiw śiatkom: á iábłek gránatowych było dwieśćie rzedów około Cápitellum drugiégo: 21 Y poſtáwił dwá ſłupy w przysionku kościelnym: á poſtáwiwßy ſłup práwy / názwał go imienim "Jachin": tákże poſtáwił ſłup drugi / y názwał imie iego "Booz. 22 A ná wiérzchu ſłupów robote ná kßtałt liliéy poſtáwił: y dokonáłá ſie robotá ſłupów. 23 Vczynił też "morze lane ná dźieśiąći łokiet od brzegu áż do brzegu / okrągłé w około: ná piąći łokiet wyſokość iego / á ßnurek ná trzydźieśći łokiet opáſował ie w około. 24 A "rzezánié pod kráiem obchodźiło ie dźieśiąćią łokći obtaczáiąc morze: dwá rzedy rzezánia złobkowátego lané były. 25 A ſtáło ná dwunaśćie wolech / z których trzéy pátrzáli ná północy / á trzéy ná zachod Słońcá / á trzéy ná południé / á trzéy ná wſchod Słońcá / á morze ná nich zwiérzchu było: których posládki wßytkie ſie we wnątrz kryły. 26 A mieß vmywálnié byłá ná trzy wielkié pálce / á kray iéy / iákoby kray v kubká / á iáko liſt rozwitéy liliiéy: bráło w sie dwá tysiącá wiáder: 27 Y vczynił dźieśiec podſtáwków miedźiánych / kázdy podſtáwek wzdłuż ná cztéry łokćie / á ná cztéry łokćie wßérz / á ná trzy łokćie wzwyß. 28 á ſámá robotá podſtáwków mieyſcy gládka byłá: á rzezánié miedzy ſpoieniem. 29 A miedzy koronkámi y plećieńcámi lwi y woły y Cheruby: y tákże przy ſpoieniu zwiérzchu: á pod lwy y woły / iákoby rzemienié z miedźi wiſzącé. 30 Y cztéry kołá do kázdégo podſtáwku / y ośi miedźiáné: y ná cztérech ſtronách iákoby "rámionká pod vmywálnią vlané ku ſobie weſpół pátrzącé. 31 Brzég też vmywálnie był wewnątrz ná wiérzchu głowy / á co ſie ze wnątrz okázowáło / było ná ieden łokieć wßytko okrągłé / á miáło tákże pułtorá łokćiá: á ná węglách ſłupów były rozliczné rzezánia: á śrzodki miedzy ſłupámi ná cztéry gránié / á nie okrągłé. 32 Cztéry też kołá / które v cztérech rogách podſtáwku były / dźierżáły ſie śiebie pod podſtáwkiem: iedno koło było ná pułtorá łokćiá wyſokié. 33 A kołá tákié były iákié bywáią v wozu: y ośi ich / y ſpice / y dzwoná / y piáſty wßytko lité. 34 Bo y oné cztéry "rámionká ná kázdym węgle podſtáwká iednégo z tegóż podſtáwká vlané y ſpoioné były. 35 A ná wiérzchu podſtáwká byłá okrągłość nieiáka ná puł łokćiá / ták vrobiona / żeby ná nie "vmywálnia mogłá bydź włożona / máiąc rzezánia ſwé y rózné rysia ſámá z śiebie. 36 Wyrzezał też ná deſczkách onych / które były z miedźi y ná węgłách / Cherubimy y lwy y pálmy / iákoby ná podobieńſtwo człowieká ſtoiącégo / że ſie nie wyryté ále przyſtáwioné wokoło widźiáły. 37 Tymże ſpoſobem vczynił dźieśiec podſtáwków iednégo lánia / y miáry / y iednákiégo rzezánia. 38 Ktemu vczynił dźieśiec "vmywádlni miedźiánych: cztérdźieśći "batów bráłá iedná vmywálniá / á byłá ná cztéry łokćie: á kázdą vmywádlnią ná kázdym to ieſt ná dźieśiąćiu podſtáwkách poſtáwił. 39 Y poſtáwił dźieśiec podſtáwków / pięć po práwéy ſtronie kośćiołá / á pięć po lewéy: á morze poſtáwił ná práwéy ſtronie kośćiołá ná wſchód ku południu. 40 Nádźiáłał tedy Hirám kośćiełków y mis y "kropidlnic / y dokonał wßytkiéy roboty królá Sálomoná w kośćiele PANSKIM. 41 Dwá ſłupy / y ßnury Cápitellow nád Cápitellámi ſłupów dwu / y dwie śiatce / żeby okrywáły dwá ßnury / które były ná wiérzchu ſłupów. 42 Y iábłek gránatowych cztéry ſtá ná dwu śiatkách: dwá rzedy iábłek gránatowych ná kázdéy śiatce / ku okryćiu ßnurów Cápitellów / które były ná wiérzchu ſłupów. 43 Y podſtáwków dźieśiec / y vmywádlni dźieśiec ná podſtáwkách. 44 Y morze iedno / y wołów dwánaśćie pod morzem. 45 Y kośćiełki / miſy y kropidlnice / wßytkié naczynia które poczynił Hirám królowi Sálomonowi w domu PANSKIM / z "mośiądzu były. 46 W równinie Jordanu odléwał ie król ná glinianéy ziemi / miedzy So-

chot

Marginal notes (left margin):

"to ieſt, Vtwierdzenie. "to ieſt, w nim moc.

"kośćieł wielki lity. 2 par. 4 a 2. Kßałt morzá lanego.

"Apukle ze ſpodku brzegów opáſowáło ie wokoło dźieśięć ich ná iednym łokćiu. H.

"ſłupki, podpory. To niżey iáśniey opiſuie. v. 35

(Margin letters: D, E, F, G)

Marginal notes (right margin):

"podpory.

"ábo wánná.

Vmywálnic dźieśięć.

"wánien.

"wiáder.

"ábo miednie do mokrych ofiar.

"ábo złotey bárwy.

47 choth á Sárthán. ° A postáwił Sálomon wßytkie naczynia: á dla wielkośći zbytniey nie było wagi miedźi. 48 ° A spráwił Sálomon wßytko naczynie w domu PANSKIM: ołtarz złoty / y stół ná którymby pokłádźiono chleby pokłádne / złoty: 49 ° y lichtarze złote / pieć ná práwey / á pieć ná lewey stronie / przećiwko wyrocznicy z sczérégo złotá: y kwiáty iáko liliowe / y lámpy ná wierzch złote / y nożyczki 50 złote / ° y dzbany / y ᵃhaczki / y kubki / ᵇy możdżerzyki / y kádźilnice z sczérégo złotá: y záwiásy v drzwi domu wnetrznégo świetégo świetych / y drzwi 51 domu kośćielnégo ze złotá były. ° A dokonał wßytkiey roboty którą czynił Sálomon w domu PANSKIM / y wniósł co był poświećił Dawid oćiec iego / srébro y złoto y naczynia / y włożył do skárbu domu PANSKIEGO.

ᵃ árfy. H.
ᵇ y łyżki H.

26 Bráło w śię dwá tyśiącá wiáder]Batus y metreta znáczy po nászému wiádro. Wßákże czytamy 2. Par. 5. v. 10. iż to morze bráło w śię trzy tyśiace wiáder. Aleć to łatwie zgodźić / bo co tu mówi / iż bráło dwá tyśiącá wiáder / rozumieć táko pospolićie wody nálewano choćia nie pełno. A co tám piße iż trzy tyśiące bráło / dáie znáć iżby ták wiele mogło śie wlać kiedyby pełno nálewano.

ROZDZ. VIII.

ᵃ Zebrał Sálomon wßystkie. H. 1. Par. 5. 22

1 Zebráli śie tedy wßyscy Stárßy Izráelscy z Xiążęty pokoleni y przełożeni domów synów Izráelskich do królá Sálomoná w Jeruzálem: áby przenieśli skrzynię przymierza PANSKIEGO z miástá Dawidowégo / to iest z Syonu. 2 ° A sczedł śie do królá Sálomoná wßytek Izráel w mieśiącu ᵇEthánim w vroczysty dźień / 3 ten iest mieśiąc śiódmy. ° A przyßli wßyscy stárßy z Izráelá / y wźieli 4 skrzynię kápłani / ° y nieśli skrzynię PANSKĄ / y ᶜprzybytek przymierza / y wßytkie naczynia ᵈświątnice / które były w przybytku: y nieśli ie kápłani y Lewitowie. 5 ° A król Sálomon / y wßytko mnostwo Izráelskie / które śie było zeßło do niego / ßło z nim przed skrzynią / y ofiárowáli owce y 6 woły bez ßácunku y liczby. ° A wnieśli kápłani skrzynię przymierza PANSKIEGO ná mieysce iey do wyrocznice kośćielney / do świetégo świetych pod skrzydłá Cherubim. 7 ° Bo Cherubowie rośćiągáli skrzydłá nád mieyscem skrzynie y okrywáli skrzy-8 nię / y drążki iey zwierzchu. ° A gdyż wychadzáły drążki / y vkázowáły śie końce ich z świątnice przed wyrocznicą / nie okázowáły śie wiecey ze wnątrz / które też tám były áż do dniá 9 dźiśieyßego. ° A w skrzyni nie było nic inßégo / iedno ᵉdwie tablicy kámienne / które był do niey włożył Moyżeß ná Horeb / gdy PAN vczynił przymierze z synmi Izráelowymi / gdy wy-10 chodźili z źiemie Aegyptskiey. ° A stáło śie / gdy wyßli kápłani z świątnice / obłok nápełnił dóm PANSKI / 11 ° y nie mogli kápłani stać y służyć dla obłoku: bo byłá chwałá PANSKA 12 nápełniłá dóm PANSKI. ° Tedy rzekł Sálomon: ᶠPAN rzekł że miał 13 mießkáć wćmie. ° Buduiąc zbudowałem dóm ná mießkánie tobie / mocną stolice twoie ná wieki. 14 ° A obróćił król oblicze swe / y błogosłáwił wßytkiemu zgromádzeniu Izráelskiemu: bo wßytko zgromádzenie Izráelskie stáło. 15 ° A rzekł Sálomon: Błogosłáwiony PAN Bóg Izráelów / który mówił vsty swémi do Dawidá oycá mego / y w rękách iego wypełnił / rzekąc: 16 ° Ode dniá ktoregom wywiódł lud mój Izráelski z Aegyptu / nie obrałem miástá ze wßech pokoleni Izráelskich żeby był zbudowány dóm y było tám ᵍimie moie: álem obrał Dawidá áby był nád ludem moim Izráelskim. 17 ° ʰA chćiał Dawid oćiec mój budowáć dóm imieniowi PANA Bogá Izráelowégo. 18 ° A rzekł PAN do Dawidá oycá mego: Ześ myślił w sercu swoim budowáć dóm imieniowi memu / dobrześ vczynił / to sámo w sercu 19 rozbieráiąc. ° Wßákże iednák / ty mi domu nie zbuduieß / ále syn twój / który wynidźie z nérek twoich / ten zbuduie 20 dóm imieniowi memu. ° A potwier-

A — B

Skrzyniá Boża do kośćiołá wnieśioná.

ᵇ Wrześniu.

ᶜ namiot kośćielny H. ᵈ ábo świątc. H. Choćia iescze był Sálomon nie dokonczył kośćiołá wßákżego poświącał w ten mieśiąc śiodmy ktory był bárzo vroczysty dla świąt á potym ostátká budowánia y ozdob dokonczył w drugim mieśiącu.

ᵉ Czytay. 2. Par. 5. v. 10. Exo. 34. d. 27. Hebr. 9. a. 4

Obłok nápełnił kośćioł.

ᶠ 2. Par. 6. a. 1.

Modlitwá Sálámonowá. Dźiekuiąc zá zbudowánie kośćiołá.

ᵍ wzywáne, ábo żeby od imienia mego był názwany Domem Bozym. ʰ 2. król. 7 a 5

 dźił

dźił PAN mowe swoie ktorą mowił: y stánąłem miásto Dawidá oycá mego/y vśiadłem ná stolicy Izráelskiey/ iáko PAN powiedźiał: y zbudowałem dóm imieniowi PANA Bogá Izráelowego. [21] A postánowiłem tám mieysce skrzyni/ w ktorey iest przymierze PANSKIE/ ktore postánowił z oycy nászymi/ gdy wyszli z źiemie Aegyptskiey. [22] A stánął Sálomon przed ołtarzem PANSKIM przed oczymá zgromádzenia Izráelskiego/y wyćiągnął rece swe ku niebu. [23] Y rzekł: PANIE Boże Izráelow/ niemász podobnego tobie Bogá ná niebie wzgórę/y ná źiemi nisko: ktory chowász vmowe y miłośierdźie sługóm swym/ ktorzy chodźili przed tobą we wszytkim sercu swoim. [24] Ktorys strzegł słudze twemu Dawidowi oycu memu cos mu powiedźiał: vstys mowił/ á rekomás wykonał/ iáko ten dźień świadczy. [25] Teraz tedy PANIE Boże Izráelow/ záchoway słudze twemu Dawidowi oycu memu/ cos mu powiedźiał mowiąc: [a]Nie bedźie odiety [b] z ćiebie mąż przedemną ktoryby śiedźiał ná stolicy Izráelskiey: wszákże ták ieśli bedą strzedz synowie twoi drógi swey/ żeby chodźili przedemną iákos ty chodźił przed oblicznośćią moią. [26] A teraz PANIE Boże Izráelow niech sie vtwierdzą słowá twoie ktores mowił słudze twemu Dawidowi oycu me[mu]. [27] A wiec mnimáć mamy że prawdźiwie Bóg mieszka ná źiemi? bo ieśli niebo y niebá niebow ćiebie ogárnąć nie mogą/ iákoż dáleko wiecey ten dóm ktorym zbudował? [28] Ale weyzrzy ná modlitwe sługi twego/y ná prośby iego PANIE Boże moy: vsłysz chwałe y modlitwe/ktorą slugá twoy modli sie dźiś przed tobą: [29] áby były oczy twe otworzone nád tym domem wednie y wnocy: nád domem o ktorymes mowił: [c]Bedźie tám imie moie: ábys wysłuchał modlitwe/ ktorą sie modli do ćiebie slugá twoy ná tym mieyscu. [30] Abys wysłuchał prośbe sługi twego y ludu twego Izráelskiego/ [d]oczkolwiek prośić bedą ná tym mieyscu/ á wysłuchasz ná mieyscu mieszkánia twego ná niebie/ á wysłuchawszy bedźiesz miłośćiw. [31] Jesli człowiek zgrzeszy przećiw bliźniemu swemu/ á bedźie miał iáką przyśiege ktorąby był obwiązány: á przyidźie dla przyśiegi przed ołtarz twoy do domu twego: [32] ty wysłuchasz ná niebie á vczynisz y rozsądźisz sługi twoie/ potepiáiąc niepobożnego/ y oddáiąc drógę iego ná głowe iego: á vspráwiedliwiáiąc spráwiedliwego/y oddáiąc mu według spráwiedliwośći iego. [33] Jesliby vćiekł lud twoy Izráelski przed nieprzyiaćielmi swymi (boć bedźie grzeszył przećiw tobie) á czyniąc pokute y wyznawáiąc imieniowi twemu/ przyidą y modlić sie bedą/ y odprászáć ćie w tym domu: [34] wysłuchay ná niebie/ á odpuść grzech ludu twego Izráelskiego/ á przywroć ie do źiemie/ ktorąś dał oycóm ich. [35] Jesli bedźie zámknione niebo/ á nie bedźie dżdżu dla grzechowich: á modląc sie ná tym mieyscu pokute czynić bedą imieniowi twe[mu]/á náwrocą sie od grzechow swoich dla vtrapienia swego: [36] wysłuchay ich ná niebie/á odpuść grzechy sług twoich y ludu twego Izráelskiego: á vkaż im drógę do brą ktorąby chodźili/ á day deszcz ná źiemie twoie/ ktorąś dał ludowi twemu w ośiádłość. [37] Jesli sie záweżmie głod w źiemi/ ábo mor/ ábo skáżone powietrze/ ábo susza/ ábo száráńcza/ ábo rdzá/y vtrapi go nieprzyiaćiel iego obległszy bramy iego/ wszeláka plagá/ wszelka chorobá/ [38] wszelkie przeklectwo y złorzeczeństwo ktoreby przypádło ná wszelkiego człowieká z ludu twego Izráelskiego: ieśliby kto poznał ráne sercá swego/ á rozćiągnął rece swe w tym domu/ [39] ty wysłuchasz w niebie ná mieyscu mieszkánia twego/ á zlitujesz sie/y vczynisz że dasz káżdemu według wszytkich dróg iego/iáko vyzrzysz serce iego. (bo ty sam znasz serce wszytkich synow człowieczych) [40] áby sie ćiebie báli po wszytkie dni ktorych żywią ná źiemi/ ktorąś dał oycóm nászym. [41] Nád to y cudzoźiemiec/ ktory nie iest z ludu twego Izráelskiego/ gdy przyidźie z dálekiey źiemie dla imieniá twego (bo vsłyszą imie twoie wielkie/ y reke twoie mocną/ y rámie twoie wyćiągnione wszedy) [42] gdy tedy przyidźie/ á bedźie sie modlił ná

tym

Margin notes:
Poświacánie kośćiołá ze długą modlitwą y ofiárámi.
[a] z pokolenia twego potomek.
[b] 2. krol. 7. b. 12.
[c] Deut. 12. b. 11.
[d] kiedykolwiek. H.
Przysięgá
Woyná.
Deszcz.
Głod. Powietrze Plagy wszelákie
Cudzoźiemiec.

43 tym mieyscu / [r] ty wysłuchaß ná niebie/ná vtwierdzeniu mießkánia twego/ y vczyniß wßytko o co cie cudzoziemiec bedzie wzywał: áby sie náuczyli wßyscy narodowie ziemscy bać sie imienia twego / iáko twóy lud Izráelski / á żeby doználi [s] że wzywáné iest imie twoie nád tym domem którym zbudował. 44 [t] Jesli wynidzie lud twóy ná woyne przeciw nieprzyiaciółom swym / drogą dokądkolwiek ie posleß: á będą sie modlić przeciw drodze miástá któreś obrał / y ku domowi którym zbudował imieniowi twemu: 45 [v] y wysłuchaß ná niebie modlitwy ich y prosby ich/á [x] vczyniß sąd ich. 46 [y] A iesli zgrzéßą przeciw tobie / (bo niemáß człowieká/ któryby nie grzéßył) y rozgniewawßy sie podaß ie nieprzyiaciołóm ich/y będą zábráni w niewolą do ziemie nieprzyiaciel-skiéy/ dáleko ábo blisko: 47 [z] á będą czynić pokutę w sercu swym ná mieyscu niewoli / á nawróciwßy sie prosiliby cie w niewoléy swéy/mowiąc: Zgrzeßylismy/zlesmy vczynili/ niezbożniesmy sie sprawowáli: 48 [a] á náwróciliby sie do ciebie ze wßytkiego sercá swego/ y ze wßytkiéy duße swéy/ w ziemi nieprzyiacioł swoich / do którey wie-zniámi zábráni są: á modliliby sie tobie ku drodze ziemi swoiéy/którąś dał oycom ich / y miástá któreś obrał / y kościołá którym zbudował imieniowi twému: 49 [b] wysłuchaß ná niebie ná vtwierdzeniu stolice twéy modlitwy ich/ y prosby ich / á [c] vczyniß sąd ich: 50 [d] y miłościw będzieß ludowi twému / który zgrzeßył przeciw tobie y wßytkim nieprawościam ich / którymi wystąpili przeciw tobie: y daß miłosierdzié przed tymi którzy ie w niewoli trzymáią / że sie zmiłuią nád nimi. 51 [e] Bo lud twóy iest y dziedzictwo twoie/ ktoryches wywiódł z ziemie Aegyptskiéy / z pośrzodku piecá żeláznego. 52 [f] Aby były oczy twoié otwárté ná prosbe sługi twego/y ludu twego Izráelskiégo/ y ábyś ie wysłuchał we wßytkim oco cie wzywáć będą. 53 [g] Boś ie ty odłączył sobie zá dziedzictwo ze wßech narodów ziemskich iákoś mówił przez Moyzeßá sługę twégo/kiedyś wywiódł oyce náße z Aegyptu / PANIE Boże. 54 [h] A sstáło sie / gdy dokonał Sálomon / modląc sie PANV/ wßytkiéy modlitwy y prosby téy / wstał od oltarzá PANSKIEGO: bo był ná obie kolenie poklęknął / á rece rościągnął ku niebu. 55 [i] Stánął tedy y błogosłáwił wßytkiemu zgromádzeniu Izráelskiemu głosem wielkim / mowiąc: 56 [k] Błogosłáwiony PAN / który dał odpoczynienié ludowi swemu Izráelskiemu / według wßytkiégo co powiedział: nie vpádło áni iedno słowo ze wßytkiégo dobrá które mówił przez Moyzeßá sługę swego. 57 [l] Niechże PAN Bóg nász będzie z námi/iáko był z oycy náßymi/ nie opuscżáiąc nas áni odrzucáiąc. 58 [m] Ale niech nákłoni sercá náße ku sobie / żebysmy chodzili we wßytkich drogách iego/ á strzegli przykazań iego / y Ceremoniy iego y [n] sądów którekolwiek przykazał oycóm náßym. 59 [o] A té mowy moie/ którémim sie modlił przed PANEM [p] przybliżą sie do PANA' Bogá náßego we dnie y wnocy/ [q] żeby czynił sąd' słudze swemu/ y ludowi swemu Izráelskiemu ná káżdy dzień. 60 [r] Aby wiedzieli wßyscy narodowie ziemscy / że PAN sam iest Bóg / á niemáß dáléy oprócz niego. 61 [s] Serce też náßé niech będzie doskonálé z PANEM Bogiem náßym/ ábysmy chodzili w wyrokách iego / á strzegli przykazań iego / iáko y dniá dzisieyßego. 62 [t] Król tedy y wßytek Izráel z nim/ ofiárowáli ofiáry przed PANEM. 63 [v] A nábił Sálomon ofiar zapokoynych/ które ofiárował PANV/ wołów dwádzieściá y dwá tysiącá/ á owiec sto y dwádzieściá tysiecy:y poświecili kościół PANSKI król y synowie Izráelowi. 64 [x] Onegóż dniá poświecił król srzodek sieni / która byłá przed domem PANSKIM: bo tám ofiárował cáłopalenié y ofiáre / y [y] tłustość zapokoynych: bo ołtarz miedziány/który był przed PANEM / był mnieyßy / y nie mogły sie ná nim zmieścić cáłopalenia y ofiárá y tłustość zapokoynych. 65 [z] Vczynił tedy Sálomon ná on czás święto známienité / y wßytek Izráel z nim / zgromádzenié wielkie od wejściá Emát áż do Rzeki Aegyptskiéy/ przed PANEM Bogiem náßym/

Marginalia:

[s] że to iest dom twoy, ábo kościoł PANSKI. Hebr.

Zwycięstwo.

[x] Vczyń im spráwiedliwość: pomści sie krzywdy ich. Hebr. 2. Par. 6. g. 36. 1. I. d. 8.

Grzeßni pokutuią-cy.

[c] pomści sie krzywdy ich. Hebr.

Błogosłáwi ludowi życząc im boiázni bożey.

[n] ábo praw.

[p] będą przed PANEM. H. áby pámiętał ná mię. [q] czynił dobrze. Heb.

Offiáry przy poświacániu.

[x] Roskazał Biskupowi poświęcić.

[y] ábo łoie.

Swięto poświacánia

Bo przez siedm dni było poświącánie, á przez siedm święto kuczek.

przez ſiedm dni/ y przez ſiedm dni/ to ieſt/ przez cztérnaście dni. 66 A oſmégo dniá rozpuścił lud: którzy błogoſłáwiąc królowi/ poßli do przybytków ſwoich weſeląc ſie/ y z ochotnym ſercem dla wßytkiego dobrá/ które vczynił PAN Dawidowi ſłudze ſwemu y Izráelowi ludowi ſwemu.

*pożegnawßy królá. *wroćili ſie do domów ſwoich.*

ROZDZ. IX.

Bóg ſię powtore vkázuie Sálomonowi.

1 Oſtáło ſie gdy dokończył Sálomon budowánia domu PANSKIEGO/ y domu królewſkiego/ y wßytkiego co żądał y chciał vczynić. 2 Vkazał mu ſie PAN powtóre/ iáko mu ſie był vkazał w Gábáon. 3 Y rzékł PAN do niego: Wyſłuchałem modlitwe twoie y proſbe twoie/ którąś ſie modlił przede mną: poświećiłem dóm ten któryś zbudował/ ábym tám położył imie moie ná wieki/ y będą tám oczy moie y ſerce moie po wßytkie dni. 4 Ty też/ iezli będzieß chodził przede mną/ iáko twóy oćiec chodził/ w proſtośći ſercá y w práwośći: y vczyniß wßytko com ći przykazał/ y záchowaß práwá moie y ſądy moie. 5 postáwię ſtolicę króleſtwá twégo nád Izráelem ná wieki/ iákom mowił Dawidowi oycu twému/ mowiąc: Nie będzie odięty mąż z rodzáiu twégo z ſtolice Izráelſkiéy. 6 Ale ieſli odwróceniem odwróćićie ſie wy y ſynowie wáßy/ nie náſláduiąc mię/ áni ſtrzegąc przykazáń moich y Cęremoniy moich/ którém wam podał. ále poydźiećie y ſłużyc będźiećie bogóm cudzym/ y kłániáć ſie im: 7 znioſę Izráelá z źiemie którąm im dał: y kośćioł/ którym poświęcił imieniowi memu/ odrzucę od oblicza mégo/ y będźie Izráel ná przypowieść y baśń wßytkim narodóm. 8 A ten dóm będźie ná przykład: káżdy który póydźie przezeń/ zdumieie ſie/ y záświßcze/ y rzecze: Przecz ták vczynił PAN źiemi téy y domowi tému? 9 Y odpowiedzą: iż opuśćili PANA Bogá ſwégo/ który wywiódł oyce ich z źiemie Aegyptſkiéy/ y poßli zá Bogi cudzymi/ y kłániáli ſie im/ y ſłużyli im: przeto PAN ná nie przywiódł to wßytko złé. 10 A gdy ſie ſkończyło dwádźieśćiá lat po tym iáko był Sálomon zbudował dwá domy/ to ieſt/ dóm PANSKI y dóm królewſki/ 11 (A Hirám król Tyrſki dodawał Sálomonowi drzewá Cedrowégo y Jodłowégo y złotá wedle wßytkiégo co potrzebował) tedy dał Sálomon Hirám dwádźieśćiá miaſt w źiemi Gálileyſkiéy. 12 Y wyiáchał Hirám z Tyru/ áby oglądał miáſtá które mu dał Sálomon y niepodobáły mu ſie/ 13 y rzékł/ A wiec to ſą miáſtá/ któreś mi dał bráćie? y przezwał ie źiemią Chábub/ áż do dniá tego. 14 Posłał też Hirám do królá Sálomoná ſto y dwádźieśćiá tálentów złotá. 15 Tać ieſt ſummá nakłádów/ którą dał król Sálomon ná budowánie domu PANSKIEGO y domu ſwego/ y Mellá/ y muru Jerozolimſkiégo/ y Heſer y Mágeddo y Gázer. 16 Pháráon król Aegyptſki wyćiągnął y wźiął Gázer y ſpalił ii ogniem: y Chánánéyczyká który mießkał w mieśćie wymordował/ y dał ii zá poſag córce ſwéy żenie Sálomonowéy. 17 A ták zbudował Sálomon Gázer y Bethoron niżßy/ 18 y Bááláth/ y Pálmire w źiemi puſtyniéy. 19 Y wßytkie miáſteczká/ które do niego należáły/ á nie miáły murów/ obmurował/ y miáſtá wozów/ y miáſtá iezdnych/ y comuśiekolwiek podobáło żeby budował w Jeruzálem y ná Libanie/ y we wßytkiéy źiemi władzéy ſwéy. 20 Wßytek lud który był pozoſtał y z Amorrhéyczyków y Hethéyczyków y Pherezéyczyków y Hewéyczyków y z Jebuzéyczyków/ którzy nie ſą z ſynów Izráelowych. 21 tych ſyny/ którzy byli pozoſtáli w źiemi/ to ieſt/ których ſynowie Izráelowi nie mogli wyniſczyć/ vczynił Sálomon hołdownikámi áż po dźiśieyßy dźień. 22 Lecz z ſynów Izráelowych nie poſtánowił Sálomon żadnégo niewolnikiem/ ále byli meżámi walecznymi y ſługámi iego/ y Xiążęty/ y hetmany/ y przełożonymi nád wozámi y nád końmi. 23 A było przełożo-

nych

2. Par. 7. c. 12. wyżßey 3. a 5.

áby zwano ten kośćioł odimieuia moiego, Domem Bożym. ábo żeby tám imienia moiego wzywano

2. krol. 7. b. 12. c. 16.

Deut. 29. d. 24. Ier. 22 c. 8.

2Par. 8 a 1.

Sálomon dáie miáſteczká zá nagrodę Królowi Hirám.

Coż to zá miáſtá H. ktore przezwiſko trwa áż do tego czáſu. poboru ktory vſtáwił H

Chánaneyczyki zhołdował.

ábo iezdnemi. H.

nych nád wßytkimi robotámi Sálomonowémi/ Pánów pięć set pięćdźiesiąt/ ktorzy mieli lud pod sobą y postánowionym robotam roskázowáli. 24 [a] A córká Pháráonowá przeniosłá sie z miástá Dawidowego do domu swego / ktory iey Sálomon był zbudował: tedy zbudował Mello. 25 [b] Ofiárował też Sálomon trzy kroć ná kożdy rok cáłopalenia y zapokoyné ofiáry ná ołtarzu/ ktory był zbudował PANV/ y palił wonnośći przed PANEM: y dokonány iest kośćiół. 26 [c] Nábudował też Sálomon okretów w Aśiongábár/ ktory iest blisko Ailáth ná brzegu mórzá czerwonégo/ w źiemi [a] Idumeyskiey. 27 [d] Wposłał Hirám w onych okrećiech sługi swé męże żeglárskie y morzá świádomé z sługámi Sálomonowymi. 28 [e] Ktorzy gdy przypłyneli do Ophir/ nábráwßy tám złotá cztéry stá y dwádźieśćia tálentów/ przywieźli do królá Sálomoná.

[a] 2. Par. 8. b. 11.

Offiáry Sálámono we trzy kroć do roku.

[a] ábo Edomskiey. H. Okręty po złoto wysyła do Ophir, Teraz to zowią Peru, á bo iest Angolá, ábo Málaká.

ROZDZ. X.

Lecz y królowa Sábá / vsłyßawßy sławę o Sálomonie wimie PANSKIE/ przyiáchálá go doświadczáć w gadkách. 1 [A] 2 [a] A wiáchawßy do Jeruzálem z wielkim pocztem y z bogáctwy/ á wielbłądowie nieśli rzeczy wonne/ y złotá niezmiernie wiele y kámienie drogie/przyßłá do królá Sálomoná/ y mówiłá do niego wßytko co miáłá w sercu swoim. 3 [b] Y náuczył iey Sálomon wßytkich słów ktore żądáłá byłá: nie było mowy ktoraby królowi mogłá bydź táyna: á żeby iey nie odpowiedźiał. 4 [c] A widząc królowa Sabá wßytke mądrość Sálomonowe/ y dóm ktory był zbudował. 5 [d] Y potráwy stołu iego/ y [a] mießkánia sług y porządki służących/ y vbiory ich/ [b] y podczáße [c]. y cáłopalenia ktore ofiárował w domu PANSKIM: nie stawáło iey więcey duchá. 6 [e] Y rzekłá do królá: Prawdźiwać mowá iest/ ktorąm słyßáłá w źiemi moiey [f] o [d] mowách twoich/y o mądrośći twéy: 7 á nie wierzyłám tym ktorzy mi powiádáli/ ażem sámá przyiecháłá / y oglądáłám oczymá swymi/ y doznáłám że mi połowice nie powiedano. wietßá iest mądrość twoiá y spráwy twoie/ niżli sławá ktorąm słyßáłá. [B] 8 [g] Szcześliwi mężowie twoi/y szcześliwi słudzy twoi/ktorzy stoią przed tobą záwße/ á słucháią mądrośći twoiey. 9 [h] Niech będźie PAN Bóg twóy błogosłáwiony/ ktorému sie vpodobał/ y posádźił ćie ná stolicy Izráelskiey/ przeto/ że PAN vmiłował Izráelá ná wieki/ y postánowił ćie królem ábyś czynił sąd y spráwiedliwość. 10 [i] Dáłá tedy królowi sto y dwádźieśćiá tálentów złotá/ y rzeczy wonnych bárzo wiele/ y kámienia drogiégo: nie przyßło nigdy potym ták wiele wonnych rzeczy iáko té ktoré dáłá królowa Sábá [a] królowi Sálomonowi. 11 [k] (Lecz y okręty Hirám / ktoré przynośiły złoto z Ophir/ przywiozły z Ophir drzewá [b] thynowego bárzo wiele / y kámienia drogiégo. 12 [l] Y poczynił król z drzewá thynowégo porecza do domu PANSKIEGO/ y do domu królewskiégo/ y árfy y geśle muzykóm: nie przyniesiono tákiego drzewá thynowégo áni widano áż do dniá dźiśieyßégo.) 13 [m] A król Sálomon dał królowey Sabie wßytko czego chćiáłá / y żądáłá od niego: oprócz tego co iey dobrowolnie dárował / vpominkiem królewskim. Ktora sie wróciłá y odiecháłá do źiemie swéy z sługámi swymi. 14 [C] [n] A byłá wagá złotá / ktoré przychodźiło Sálomonowi ná kożdy rok / ßeść set / ßeśćdźieśiąt y ßeść tálentów złotá: 15 [o] oprócz tego ktoré przynośili mężowie/ktorzy nád dochodámi y nád kupiámi byli / [c] y wßyscy stáré rzeczy/ przedawáiący / y wßyscy królowie Arábscy y Xiążętá źiemie. 16 [p] Vczynił też król Sálomon dwie śćie tarczy ze złotá naczystßégo/ ßeść set syklów złotá dał ná bláchy tarcze iedney. 17 [q] Y trzy stá puklérzów ze złotá [d] doświadczonégo [e]: trzy stá grzywien złotá ieden puklérz okrywáło: y záwieśił ie król w domu lásu Libanu. 18 [r] Vczynił też król Sálomon stolicę z słoniowey kośći wielką: y powlókł ią złotem żółtym bárzo. 19 [s] Ktora miáłá ßeść stopniów: á wierzch stolice był okrągły

Królowa Sabá przyiácháłá studáć mądrośći Sálámonowey.

2. Par. 9. 2. 1. Math. 12. d. 42. Lucae 11. d. 31.

[a] siadánia H.

[b] służbe, nacżynia do picia. c.

[c] bárzo się zdumiáłá.

[d] o rzeczách ál bo spráwách

Dáry dáie Sálámononi

[a] 2. Par. 9. c. 10.

[b] almogginowego. H. iest drzewo ktore inßy przekłádáią Hebanem, á bo bryzelią, ábo koralem.

Dochody Sálomonowe doroczne.

[c] Abo kupcy korzenie przedawáiący. H. Tarce złote.

[d] ciągnionego H.

[e] trzy funty. H.

Stolicá królewska

gly z tylu: á dwie rece z téy ſtrony y z owéy dzierżące śiedzenié/ y dwá lwo wie ſtali przy káżdéy rece. [20] A dwánaście lewków ſtoiących ná ßeśći ſtopniách z tąd y z owąd nie vczyniono táktiéy roboty we wßytkich królestwách. [21] Lecz y wßytkié naczynia z których piiał król Sálomon były złote/ y wßytek ſprzet domu láſu Libanu ze złotá ſczerego: nie było "ſtrébrá/ y nie miano go w iákiéy cenie zá dni Sálomonowych/ [22] bo okrety królewſkie przez morze z okretámi Hirám raz we trzy látá chodziły do Thárſis/ przynoßąc ztámtąd złoto y ſrébro/ y zeby ſłoniowé/ y "koczkodany/ y pawy. [23] A ták vwielmożony ieſt król Sálomon/ nádewßytkié króle ziemſkié bogáctwy y mądrośćią. [24] A wßyſtká ziemiá prágnełá twarzy Sálomonowéy/ áby ſłyßáłá mądrość iego/ którą był

Natzynia złoté.

"rozumiey, między naczyniem złotym.

"ábo małpy.

[25] Bóg dał w ſerce iegó. A przynośił mu káżdy dáry/ naczynia ſrébrne y złote/ ßáty y oręża woienné/ rzeczy téż wonné/ y konie y muły ná káżdy rok. [26] A zebrał Sálomon wozy y iezdné/ y miał tyśiąc y cztéry ſtá wozów/ á dwánaście tyśiecy iezdnych: y rozſádził ie po miáſtách obronnych/ y z królem w Jeruzálem. [27] A "ſpráwił to/ że táki doſtátek ſrébrá był w Jeruzálem/ iáki y kámienia: á cedrów dodał mnoſtwá iáko "ſykomorów/ które po polu roſtą. [28] A wywodzono konie Sálymonowi z Aegyptu y z Koi: Abowiem kupcy królewſcy kupowáli z Koi/ y zá pewné pieniądze przywodzili. [29] A wychodził cug woźników z Aegyptu zá ßeść ſet ſykłów ſrébrá/ á koń zá ſto y piećdźieśiąt. A tym ſpoſobem wßyſcy królowie Hethéyſcy y Syriyſcy "konie przedawáli.

Liczbá wozów y koni

"1. Par. 1. 2 14.

"płonnych fig proſtego drzewá.

"ábo koni doſtawáli.

ROZDZ: XI.

Sálomon od niewiaſt oßalony Bałwany chwali.

[1] A Król SAlomon rozmiłował ſie niewiaſt cudzégo rodu mnogich/ y córki Pháráonowéy/ y Moábitek/ y Ammonitek/ y Idumeitek/ y Sydonitek/ y Hetheiánek/ [2] z narodów/ o których rzékł PAN ſynóm Izráelowym: "Nie wnidziecie do nich/ áni z nich nie wnidą do wáßych: bo pewnie od wrócą ſercá wáßé/ że póydziecie zá ich bogámi. Z témi tedy złączył ſie Sálomon bárzo gorącą miłośćią. [3] A miał żón iáko królowych śiedm ſet/ á nałożnic trzy ſtá: "y odwróciły niewiáſty ſerce iego. [4] A gdy iuż był ſtáry/ ſkáżone ieſt ſerce iego przez niewiáſty/ że ſie puścił zá Bogi cudzemi: y nie było ſerce iegó zupełné z PANEM Bogiem iego/ iáko ſerce Dawidá oycá iego. [5] Ale chwalił Sálomon "Aſthárthe boginią Sydońſką/ y Molochá báłwáná Ammonſkiegó. [6] A vczynił Sálomon/ co ſie niepodobáło przed PANEM/ y niewykonał żeby chodził zá PANEM iáko Dawid oćiec iego. [7] Zbudował tedy Sálomon Zbór Chamos báłwanowi Moáb ná górze która ieſt przećiw

"Deut. 17 d 17. Ecc. 47. c. 21. Ex. 14 b. 16.

"od Bogá

"Aſthárotá Bogá Sidońſkiego. H. Także y wyßey v. 33.

Jeruzálem y Molochowi báłwanowi ſynów Ammon. [8] A tymże ſpoſobem vczynił wßytkim żonam ſwym cudzoziemkam/ które zápalały kádzidło y ofiárowáły bogóm ſwoim. [9] Przetóż ſie PAN rozgniewał ná Sálomoná że ſie odwróciło ſerce iego od PANA Bogá Izráelowégo/ który mu ſie powtóre "vkazał/ [10] y przykazał mu był o tym ſłowie/ áby nie chodził zá bogi cudzymi: á nie ſtrzegł co mu PAN roſkazał. [11] Rzékł tedy PAN Sálomonowi: Ponieważeś "to miał v śiebie/ á nie ſtrzegłeś przymiérza mego y przykazań moich/ którémći roſkazał/ rozrywáiąc rozerwe króleſtwo twoie/ á dam ie ſłudze twemu: [12] "Wßákże zá dni twoich nie vczynie/ dla Dawidá oycá twego: z reki ſyná twego rozérwe ie/ [13] ani wßytkiégo króleſtwá oderwe/ ále pokolenie iedno dam ſynowi twemu/ dla Dawidá ſługi mégo/ y Jeruzálem którém obrał. [14] A wzbudził PAN przećiwniká Sálomonowi/ Adád Idumeyczyká z narodu królewſkiegó który był w Edom. [15] "Bo gdy był Dawid w Idumeiéy/ á Joáb hetman wóyſká iáchał był ſpráwowáć pogrzeb tym którzy byli zábići y pobił wßytke meżczyzne w Idumeiéy. [16] (ßeść bowiém mieśiecy mießkał tám Joáb y wßytek Izráel/ áż wytrácił wßytke

"wyßey 9. 26.

"śie tego grzechu dopuścił

Rozerwániem Króleſtwá zkarány Niżey 12 d 15

Przećiwnik Sálomonów Adád.

"2. Krol 8. d. 14.

17 mężczyzne w Idumeiéy.) ¹ Vćiékł Adád sam y mężowie Idumczykowie z służebnikow oycá iego z nim/ áby wszedł do Aegyptu: á Adád był chłopiec máły.

18 ¹ A wybráwszy sie z Mádian/ przyszli do Phárán/ y wzięli z sobą mężów z Phárán y weszli do Aegyptu do Pháráoná królá Aegyptskiego/ który dał mu dóm y żywność náznáczył/ y ziemie poruczył.

19 ¹ Y nálazł Adád łáskę przed Pháráonem bárzo/ ták iż mu dał zá żone siostrę żony swéy rodzoną Táphnes królowéy.

D

20 ¹ Y vrodziłá mu siostrá Táphnes Genubáth syná/ y wychowáłá go Táphnes w domu Pháráonowym: y mieszkał Genubáth v Pháráoná z synmi iég.

21 ¹ A gdy vsłyszał Adád w Aegyptćie/ iż záśnął Dawid z oycy swymi/ á iż vmárł Ioáb hetman rycérstwá/ rzékł Pháráonowi: Puść mie że póyde do ziemie moiéy.

22 ¹ Y rzékł mu Pháráo: Czegóżci niedostawa v mnie że chcesz iść do ziemie twoiéy? A on odpowiedźiał: Niczegż: ále proszę ćie ábyś mie puśćił.

Rázon przećiwnik Sálomonów.

23 ¹ Pobudźił też nań Bóg przećiwniká Rázoná syná Eliádá/ który był vćiékł od Aderezérá królá Sobá páná swego:

** do śiebie H.*
** hetmánem woyská H.*

24 ¹ y zebrał * przećiw iemu' męże/ y sstał sie * książęćiem nád zbóycámi'/ gdy ie mordował Dawid: y poszli do Dámászku/ y mieszkáli tám/ y vczynili go królem w Dámászku/

25 ¹ y był przećiwnikiem Izráelowi po wszytkie dni Sálomonowé: y to iest złe Adád/ y nienawiść przećiw Izráelowi/ á królował w Siriiéy.

2 Par. 13 a 6
Ieroboám sługá powstał przećiw Sálomonowi.

26 ¹ Ieroboám też syn Nábáth Ephrátéyczyk z Sáredá/ sługá Sálomonów/ którego mátká byłá imieniem Sárwá/ niewiástá wdowá/ podniósł rękę przećiw królowi.

E

27 ¹ A tá iest przyczyná powstánia przećiw iemu/ iż Sálomon zbudował Mello/ y wyrownał przepáść miástá Dawidá oycá swego.

28 ¹ A Ieroboám był mąż mocny y możny: á widząc Sálomon że młodźieniec był dowćipny y spráwny/ vczynił go był przełożonym nád pobory wszytkiego domu Iozeph.

** 2. Par. 10. d. 15.*

29 ¹ * Sstáło sie tedy onégo czásu/ że Ieroboám wyszedł z Ieruzálem/ y nálazł go Ahiás Silonitczyk prorok ná drodze odźiány płaszczem nowym: á było ich tylko dwá ná polu.

Prorok oznaymia Ieroboámowi że ma być królem dźieśiąći pokolenia które názwano Izráelem.

30 ¹ A wziąwszy Ahiás płaszcz swóy nowy/ którym był odźiány/ rozdárł ná dwánaśćie sztuk.

31 ¹ Y rzékł do Ieroboámá: Weźmi sobie dźieśiec sztuk: bo to mowi PAN Bog Izráelów: Oto ia rozedrę królestwo z ręki Sálomonowéy/ á dam tobie dźieśiećioro pokolenia.

F

32 ¹ Lecz iedno pokolenie zostánie mu dla sługi mego Dawidá/ y dla Ieruzálem miástá/ którém obrał ze wszech pokoleni Izráelskich:

** opuśćili á chwalili. H.*
** nie chodźili. H.*
** czynili. H.*

33 ¹ Przeto/ że mie * opuśćił y chwalił' Asthárte boginią Sydońską/ y Chámos bogá Moáb/ y Molochá bogá synów Ammon: á * nie chodźił' drógámi moimi/ żeby * czynił spráwiedliwość przedemną/ y przykazánia moie/ y sądy iáko Dawid oćiec iego.

34 ¹ Ani odéymę wszytkiego królestwá z ręki iego/ ále go zostáwię Książęćiem po wszytkie dni żywotá iego/ dla Dawidá sługi mego/ któregom obrał/ który strzegł mándatów moich/ y przykazań moich.

35 ¹ A wezmę królestwo z ręki syná iego/ á dam tobie dźieśięć pokolenia:

** to iest, Królewskie pokolenie w domu Dawydowym, áby nie zginęło.*

36 ¹ á synowi iego dam iedno pokolenie/ áby zostáłá * świecą Dawidowi słudze memu po wszytkie dni przedemną w mieśćie Ieruzálem/ którém obrał/ áby tám było imie moie.

G

37 ¹ A ćiebie wezmę/ y będźiesz królował nád wszytkim czego żąda duszá twoiá/ y będźiesz królem nád Izráelem.

38 ¹ Iesli tedy będźiesz słuchał wszytkiego coć przykażę/ á będźiesz chodźił drógámi moimi/ á będźiesz czynił co práwo iest przedemną/ strzegąc mándatów moich y przykazán moich/ iáko czynił Dawid sługá mój: będę z tobą/ y zbuduie tobie dóm wierny/ iákom zbudował dóm Dawidowi/ y dam tobie Izráelá:

39 ¹ á vtrapię nasienie Dawidowé dla tego/ wszákże nie po wszytkie dni.

40 ¹ Chćiał tedy Sálomon zábić Ieroboámá: który wstał y vćiékł do Aegyptu do Sesák królá Aegyptskiego/ y był w Aegyptćie áż do śmierći Sálomonowéy.

Sálomon vmárł królowawszy czterdźieśći lat.

41 ¹ A ostátek słów Sálomonowych/ y wszytko co czynił y mądrość iego/ oto wszytko iest opisano w kśięgách słów dni Sálomonowych.

42 ¹ A dni których królował

Sálomon w Jeruzálem nád wszytkim Izráelem / czterdzieści lat iest. 43 ᵛ Y zásnął Sálomon z oycy swymi / y pogrzebion iest w mieśćie Dawidá oycá swego / y królował Roboám syn iego miásto niego.

Sálomoná niewiásty omámiły.

2 *Pewnie że odwrócą sercá wásze że póydźiećie zá ich Bogámi.*] Sálomon nád przykazánie Boże póymuiąc żony pogáńskie przyszedł do tego / co Bóg tákowym przepowiedział: bo zwiedziony od tych żon / chwalił ich Bałwány. A iesliż król ták mądry / máiąc do tego y insze żony z rodu Izráelskiego / przećie przez one żony pogáńskie mógł bydź ták oszálony / że też z k[...] Bogá iey chwalił: tákoż dáleko rychley Kátholicy pobłądzą / którzy ábo heretickie ábo pogáńskie żony póymuią / gdyż nigdy z mądrośćią Sálomonową nie zrownáią.

Confederátia co Sálomonowi nábroiłá.

9 *Rozgniewał sie PAN ná Sálomoná.*] Tu masz wieczny przykład / iáko sie Bóg gniewa o tákie Confederátie / które różnych wiar dopuszczáią w królestwách Chrześćiáńskich. Oto Sálomon kwoli żonóm swoim pogáńskim / dopuśćił przy kośćiele Bożym / insze zbóry pogáńskie stáwiáć do których żony chodziły / y sam Bogá opuśćiwszy Bałwány chwalił / y wszytko królestwo swoie zgorszył. Záczym Pan Bóg rozgniewány rozerwał królestwo iego / y wietszą część dał słudze iego / iedno tylko pokolenie potomstwu Sálomonowému / dla Dawidá oycá iego zostáwiwszy. A Jeroboámá iescze wiecey dla teyże przyczyny skárał / bo y królestwo potomkóm iego odiął / y wszytek dóm iego zniszczał / o czym będźie niżey.

Rozdwoienie Królestwá Sálomonowego od Bogá dla grzechow Sálomonowych.

31 *Oto ia rozedrę królestwo z ręki Sálomonowey*] Rozdwoienie królestwá Sálomonowégo y królowánie Jeroboámá nád dźieśiąćią pokolenia / od Bogá śie sstáło / y sam sobie to Bóg przypisuie niżey 12. v. 24. A wszákże przyczyná tego rozerwánia nie z Bogá byłá / bo nie chćiał Bóg áby Sálomon grzeszył / y áby grzechámi swoimi tákie rozerwánie zásługował / áni tá wola iego byłá áby śie królestwo rozrywáło. Aż kiedy Sálomon dobrowolnie nád roskazánie Boże zgrzészył / chćiał Bóg ná skaránie grzechu iego / áby królestwo rozerwáne było / y áby Jeroboám nád dźieśiąćią pokolenia królował / zostáwiwszy ostátek potomkóm Dawidowym królóm Judskim.

ROZDZ. XII.

Roboám Królem po Sálomonie.

1 A Przyiáchał Roboám do Sichem: bo śie tám był zebrał wszytek Izráel áby go królem vczynili. 2 ᵛ Lecz Jeroboám syn Nábát gdy iescze był w Egipćie zbiegiem od oblicza królá Sálomoná / vsłyszawszy o śmierći iego / wróćił śie z Aegyptu. 3 ᵛ Y posłáli / á wezwáli go: Przyszedł tedy Jeroboám y wszytko zgromádzenie Izráelskie / y mówili do Roboám / rzekąc:

Lud prosi Królá o pofolgowánie w dáni

4 ᵛ Oćiec twóy włożył ná nas bárzo ćiężkie iárzmo: á ták ty teraz vlży troche z roskázowánia oycá twego bárzo twárdégo / y z iárzmá bárzo ćiężkiégo które włożył ná nas / á będźiemyć służyć. 5 B ᵛ Który im rzekł: Idźćie aż do trzećiego dniá / á wróććie śie do mnie. A gdy odszedł lud / 6 ᵛ wszedł król Roboám w rádę z stárszymi / którzy ᵃstáwáli przed Sálomonem oycem iego / póki iescze był żyw / y rzekł: Co mi zá rádę dáiećie żebych odpowiedźiał ludowi temu? 7 ᵛ Którzy mu rzekli: Jesli dźiś posłuszny będźiesz ludowi temu / y posłużysz / y dasz mieysce prośbie ich / á będźiesz do nich mówił łágodné słowá: będąc sługámi po wszytkie dni. 8 ᵛ Który opuśćił rádę stárych / którą mu byli dáli / y rádźił śie młodźieńców którzy z nim wychowáni byli / y stawáli przed nim / 9 ᵛ y rzekł do nich: Co mi zá rádę dáiećie ábych odpowiedźiał ludowi temu / którzy mi mówili: Vlży iárzmá / które oćiec twóy włożył ná nas? 10 ᵛ Y rzekli mu młodźieńcy którzy z nim wychowáni byli. Ták powiesz ludowi temu / którzy mówili do ćiebie / rzekąc: Oćiec twóy obćiążył iárzmo násze / á ty pofolguy nam. Ták rzeczesz do nich: Namnieyszy pálec móy mieższy iest niżli ᵃgrzbiet oycá mego. 11 ᵛ A teraz oćiec móy włożył ná was iárzmo ćiężkie / á ia przyłożę ná iárzmo wásze: oćiec móy chłustał was biczmi / á ia was będę chłustał ᵇbásałykámi. 12 ᵛ Przyszedł tedy Jeroboám y wszytek lud do Roboámá dniá trzećiego / iáko im był król powiedźiał / mówiąc: Wróććie śie do mnie dniá trzećiego. 13 ᵛ Y odpowiedźiał król ludowi srogo / opuśćiwszy rádę stárszych / którą mu byli dáli / 14 ᵛ y mówił do nich według rády młodźieńców / rzekąc: Oćiec móy obćiążył iárzmo wásze / á ia przyłożę do iárzmá wászego: oćiec móy chłustał was biczmi / á ia was chłustáć będę básałykámi. 15 ᵛ Y niepozwolił król ludowi

Rádá stárszych.

ᵃbywáli w rádźie v Sálomoná.

Rádá młodych.

ᵃbiodrá.

ᵇniedźwiadkámi. H. to iest, żelázem ostrym ná koncách opráwionemi ná kształt ogonów niedźwiadkowych.

Król vsłuchawszy rády młodey srogo się stáwi ludowi.

dowi: bo ſie był PAN odwróćił od niego/ áby wzbudźił słowo ſwé/ które był rzékł w rece Achiáßá Silonitczyká do Jeroboámá ſyná Nábát. 16 Widząc tedy lud że ich król niechćiał wysłucháć/ odpowiedźiał mu/ rzekąc: Cóż my zá dźiał mamy w Dawidźie: ábo/ co zá dźiedźictwo w ſynie Jzai: idź do przybytków twoich Jzráelu/ teraz pátrz domu ſwego Dawidźie. Y odßedł Jzráel do przybytków ſwoich. 17 A nád ſynmi Jzráelowymi/ którzykolwiek mießkáli w mieśćiéch Judá/ królował Roboám. 18 Posłał tedy król Roboám Adurámá/ który był nád pobory/ y vkámionował go wßytek lud Jzráelſki/ y vmárł. A Król Roboám corychléy wśiadł ná wóz y vćiékł do Jeruzálem: 19 y odſtąpił Jzráel od domu Dawidowégo áż do dniá dźiśieyßégo. 20 Y sſtáło ſie gdy vsłyßał wßyſtek Jzráel że ſie wróćił Jeroboám/ posłáli y przyzwáli go zgromádźiwßy ſie/ y vczynili go królem nád wßytkim Jzráelem: áni ßedł żaden zá domem Dawidowym/ oprócz ſámégo pokolenia Judá. 21 Y przyiáchał Roboám do Jeruzálem/ y zgromádźił wßytek dom Judſki/ y pokolenié Beniáminowé: ſto y ośm dźieśiąt tyśiecy przebránych meżów rycérſkich/ áby walczyli przeciw domowi Jzráelſkiému/ á przywróćili króleſtwo Roboámowi ſynowi Sálomonowému. 22 Y sſtáło ſie słowo Páńſkié do Semeiá męża Bożégo/ rzekąc: 23 Mów do Roboámá ſyná Sálomonowégo królá Judzkiégo/ y do wßego domu Judzkiégo/ y Beniáminowégo/ y do innégo ludu/ rzekąc: 24 To mówi PAN: Nie chodźćie/ áni walczćie z bráćią ſwą z ſynmi Jzráelowymi: niech ſie wróći mąż do domu ſwego: bo to słowo odemnie ſie sſtáło. Vsłucháli mowy PANSKIEY/ y wróćili ſie z drógi iáko im PAN był przykazał. 25 A Jeroboám zbudował Sichem ná górze Ephraim/ y mießkał tám: á wyßedßy zonąd zbudował Phánuel. 26 Y rzékł Jeroboám w ſercu ſwoim: Teraz ſie wróći króleſtwo do domu Dawidowégo/ 27 ieſli bedźie chodźił ten lud áby czynił ofiáry w domu PANSKIM w Jeruzálem: y obróći ſie ſerce ludu tego do páná ſwego Roboámá królá Judzkiégo/ y zábiią mie/ y wrócą ſie do niego. 28 Y wymyśliwßy ráde vczynił dwá ćielcá złoté/ y rzékł im: Nie chodźćie iuż wiecéy do Jeruzálem: Oto bogowie twoi Jzráelu/ którzy ćie wywiedli z ziemie Aegyptſkiéy. 29 Y postáwił iednégo w Bethel/ á drugiégo w Dán. 30 Y sſtáło ſie to słowo grzéchem: bo chodźił lud kłániáć ſie ćielcowi/ áż do Dán. 31 Y poczynił zbory ná wyżynách/ y ofiárowniki z poślednich ludu/ którzy nie byli z ſynów Lewi. 32 Y vſtáwił dźień vroczyſty mieśiącá ósmégo/ pietnaſtégo dniá mieśiącá/ ná kſztałt święta które obchodzono w pokoleniu Judy. Y wſtepuiąc do ołtarzá/ tákże vczynił w Bethel/ żeby ofiárował ćielcom/ które był poczynił: y poſtánowił w Bethel ofiárowniki wyżyn/ które był poczynił. 33 Y wſtąpił do ołtarzá który był zbudował w Bethel/ pietnaſtégo dniá mieśiącá ósmégo/ który był wymyślił z ſercá ſwego: y vczynił święto vroczyſté ſynóm Jzráelowym/ y wſtąpił do ołtarzá áby zápalił kádźidło.

Wyßey 11. f 31.

Rozdwoienie Króleſtwá.

Roboám Królem nád pokoleniem Iudá.

Adurám poborcá vkámienowány.

Ieroboám Królem nád Izráelem

2 Par. 11 a 2. Rozdz. H.

Bog zákázuie Roboámowi walczyć przećiw Izráelitom

Pirwßy król Izráélſki heretik Ieroboám poczynił złote ćielce y zbory báłwánſkie áby zátrzymał Króleſtwo

Tob. 1. a 5. Exo. 32. b 8

Tu śię poczęło kácerſtwo Izráélá kiedy Ieroboám odſtąpiwßy kośćiołá, Ołtárze y offiárowniki, y świętá fałßywych Bogow, ná kßałt Kośćiołá prawdźiwego Ierozolimſkiégo wymyślił.

Politikowie chcąc przez kácerſtwá, ſwoie Króleſtwá zachowáć, giną y z króleſtwy.

27 *Ieſli będźie chodźił lud áby czynił ofiáry w domu Páńſkim*] Ták poſpolićie czynią ludźie tego świátá/ iż dla zátrzymánia króleſtwá y poſpolitego pokoiu/ odwodzą ludźie od prawdźiwéy wiáry/ y kośćiołá Bożego/ ábo inßym dopuſczáią odwodźić y kácerſtwá rozmáité wprowádzáć/ máiąc też táką wymowkę iáko y ten Jeroboám: Aby króleſtwá nie trácili: wßákże tákowi Polytykowie przez co grzeßą/ przez to też bywáią od Bogá karáni. Bo chcąc przez kácerſtwo y odſczepieńſtwo króleſtwá ſwoie zátrzymáć: przez teß ſámé kácerſtwá/ y króleſtwá vtracáią/ y domy ich królewſkie ſpráwiedliwym ſądem Bożym bywáią wykorzenioné. Co ſie tu sſtáło z tym Jeroboámem ná przykład wßytkim/ tóż y teraz z wielkim żalem ná wielu królách widźiemy. Przetóż lepiéy záwße kośćiołowi Bożemu prawdźiwému y wierze dobréy folgowáć/ niż politiiéy: zá kośćiołem bowiem prawdźiwym y zá wiárą dobrą politia trwáć dłużéy może/ ále zá odſtąpieniem od kośćiołá Bożego/ y Politia zginąć muśi. Dla tegoć powiedźiał Pan Chriſtus: Pierwéy ßukayćie króleſtwá niebieſkiégo y ſpráwiedliwośći iego/ á wßytko wam bedźie przydano. Co gdyby był Jeroboám chował/ dálekoby był ſcześliwiéy królował/ y potwierdźiłby Bóg ſtolicę iego królewſką nád Jzráelem iáko vczynił Dawidowi nád Judą/ iż kośćiół y chwáłę Bożą rozmnażał/ ále tego Jeroboám dla kácerſtwá ſwego nie był godźien.

ROZDZ. XIII.

Heretik Ieroboám ofiáruiący ćielcom sfukan od Proroká.

1 A Ahli oto mąż Boży przyszedł z Judá w mowie PANSKIEY do Bethel/ gdy Jeroboám stał przy ołtarzu y rzucał kádźidło. 2 Y záwołał przećiw ołtarzowi w mowie PANSKIEY/ y rzekł: Ołtarzu/ ołtarzu/ to mówi PAN: *Oto sie syn národźi domowi Dawidowému/ imieniem Jozyiaſz/ á bedźie ná tobie ofiárowáł ofiárowniki wyżyn/ którzy teraz ná tobie kádźidło zápaláią/ y kośći człowiecze bedźie ná tobie palił. 3 Y dał dniá onego znák/ mówiąc: Ten bedźie znák/ który PAN powiedźiał: Oto sie ołtarz rozpádnie/ y wysypie sie popiół który iest w nim. 4 B A gdy vsłyszał król mowe męża Bożego/ którą był záwołał przećiw ołtarzowi w Bethel/ śćiągnął reke swą z ołtarzá/ mówiąc: Poimayćie go. Y vschłá ręká iego/ którą był nań wyćiągnął: y niemógł iéy przyćiągnąć do śiebie. 5 Ołtarz sie też rozpadł/ y wysypał sie popiół z ołtarzá według znáku który był przepowiedźiał mąż Boży słowem PANSKIM. 6 Y rzekł król do męża Bożego: Proś oblicza PANA Bogá twégo/ y módl sie zá mną/ áby mi sie wróćiłá ręká moiá. Y modlił sie mąż Boży obliczu PANSKIEMU/ y wróćiłá sie ręká królewska do niego/ y stáłá sie iáko pierwéy byłá. 7 Y rzekł król do męża Bożego: Pódź zemną do domu ná obiad/ y dam ći vpominki. 8 Y odpowiedźiał mąż Boży królowi: Byś mi dał połowicę domu twego/ nie póyde ztobą/ áni bede iadł chlebá/ áni pił wody ná tym mieyscu: 9 C bo mi ták roskazano słowem PANA roskázuiącego: Nie bedźieſz iadł áni bedźieſz pił wody/ áni sie wróćiſz tą drógą którąś przyszedł. 10 Poszedł tedy inszą drógą/ á niewróćił sie drógą którą był przyszedł do Bethel. 11 A *prorok nieiáki stáry mieszkał w Bethel/ do którego przyszli synowie iego/ y powiedźieli mu wszytkie spráwy które był vczynił mąż Boży onégo dniá w Bethel: y słowá które mówił do 12 królá/ opowiedźieli oycu swemu. Y rzekł im oćiec ich: którą drógą poszedł? vkazáli mu synowie iego drógę którą był poszedł mąż Boży/ który był przyszedł z Judá. 13 Y rzekł synóm swoim: Ośiodłayćie mi osłá. Którzy gdy ośiodłáli/ wśiadł/ 14 D y iáchał zá mężem Bożym/ y nálazł go śiedzącego *pod therebinthem/ y rzekł mu: Tyżeś iest mąż Boży któryś przyszedł z Judá? Odpowiedźiał on: Jam iest. 15 Y rzekł do niego: Pódź zemną do domu/ żebyś iadł chléb. 16 Który rzekł: Nie moge sie wróćić áni iśdź z tobą/ áni bede iadł chlebá/ áni pił wody ná tym mieyscu: 17 bo mówił do mnie PAN słowem PANSKIM rzekąc: Nie bedźieſz iadł tám chlebá áni pił wody/ áni sie wróćiſz drógą którą póydźieſz. 18 Który mu rzekł: Y iam iest prorok podobny tobie: y Anyół mi mówił słowem PANSKIM/ mówiąc: Wróć go zsobą do domu twego/ że zié chlebá y nápiie sie wody. 19 *Zdrádźił go/ y wróćił zsobą: á ták iadł chléb w domu iego/ y pił wode. 20 E A gdy śiedźieli v stołu/ stáło sie słowo PANSKIE do proroká/ który go był wróćił. 21 Y záwołał ná męża Bożego który był przyszedł z Judy/ rzekąc: To mówi PAN: Żeś nie był posłuszen vst PANSKICH/ á nie strzegłeś przykazánia/ któréć przykazał PAN Bóg twóy: 22 y wróćiłeś sie y iadłeś chléb y piłeś wode ná mieyscu ná którymći roskazał/ ábyś nie iadł chlebá áni pił wody/ nie bedźie wnieśioné ćiáło twoie do grobu oyców twoich. 23 A gdy sie náiadł y nápił/ ośiodłał osłá swego prorokowi/ 24 którego był wróćił. Który gdy odiechał/ potkał go lew ná drodze/ y zábił/ y było ćiáło iego porzucone ná drodze: á ośieł stał wedle niego/ á lew stał przy ćiele. 25 A oto mężowie mimo idąc vyzrzeli ćiáło porzucone ná drodze/ y lwá stoiącego przy ćiele: y przyszli y rozgłośili w mieśćie w którym on stáry prorok mieszkał. 26 F Co gdy vsłyszał on prorok/ który go był wróćił z drógi/ rzekł: Mąż Boży iest który nie był posłuszny vstam PANSKIM/ y dał go PAN lwowi/ y złamał go y zábił według słowá PANSKIEGO które mu mówił. 27 Y rzekł

4. król. 13. d. 17. Jozyiaſz król przepowiedźiány. Znák.

Ręká wyćiągniona ná Proroká vschłá y ołtarz sie rospadł.

Zá modlitwą Proroká ręká Ieroboámowi vzdrowioná.

Prorok nie bierze nic od odszczepieńcá y báłwochwalcé.

Fálszywy Prorok ktory prawdźiwego Proroká zdrádźił.

pod debem. H.

skłamał nim. H. Prorok iż vwierzył fálszywemu Prorokowi zábit.

Ciáłá zábitego proroká lew strzeże.

28 do synów swoich: Osiodłayćie mi osłá: Którzy gdy osiodłáli/ y on odiachał/ nálazł ćiáło iego porzucone ná drodze/ á osłá y lwá stoiące przy ćiele: nie iadł lew ćiáłá/ áni obráźił osłá. 29 Wźiął tedy prorok ćiáło mężá Bożego/ y włożył ie ná osłá/ y wróćiwszy sie wniósł do miástá prorocká stárego áby go opłákał. 30 A pochował ćiáło iego w grobie swym/ y płákáli go/ Ach Ach brácie móy. 31 A gdy go opłákáli rzekł do synów swoich: Gdy vmrę/ pogrzebćie mie w grobie G w którym mąż Boży pogrzebion iest: podle kośći iego położćie kośći moie.

Ciáłá proroká swiętego lew strzeże.

32 Bo zápewne przyidźie mowá którą opowiedźiał słowem Páńskim przećiw ołtarzowi który iest w Bethel/ y przećiw wszytkim zborom wyżyn/ które są w mieśćiech Sámáriiey. 33 Po tych słowách nie náwróćił sie Jeroboám od drogi swéy złośćiwéy/ ále przećiwnym obyczáiem náczynił z ná podleyszych ludźi ofiárowników wyżyn: ktokolwiek chćiał/ nápełniał rękę swą y stawał sie ofiárownikiem 34 wyżyn. A dla téy przyczyny zgrzészył dóm Jeroboámów y wywrócon iest/ y wygłádzon z źiemie.

Ieroboám po vpomináníu nie polepszył śię, y ofiárowniki sobie czynił iáko y dźiś Ministry.

ROZDZ. XIIII.

Zoná Ieroboámá pytá śię Ahiaszá co śię stánie z dźiećięćiem chorym.

1 A W Onym czáśie rozniemógł sie Abiá syn Jeroboámów. 2 A rzekł Jeroboám żenie swéy: Wstań/ á odmień száty/ áby ćie nie poznano żeś żoná Jeroboámowá: á idź do Silo/ gdźie iest Ahiás prorok/ który mi powiedźiał żem miał królowáć nád tym ludem. 3 Weźmi też w rękę twą dźieśiećioro chlebá y placek/ y fáskę miodu/ á idź do niego: on tobie bowiem oznáymi co sie stánie dźiećięćiu temu. 4 Vczyniłá żoná Jeroboámowá iáko był rzekł: y wstawszy poszłá do Silo/ y przyszłá do domu Achiászowego: lecz on niemógł widźieć/ bo mu oczy były zászły od stárości. 5 A rzekł PAN do Achiászá: Oto żoná Jeroboámowá wchodźi/ áby sie ciebie rádźiłá o synie swym B który choruie. to á to bedźiesz iéy mówił. Gdy tedy oná wchodźiłá/ y niepokázowáłá sie bydź tą którą byłá/ 6 vsłyszał Achiás słápánie nóg iéy wchodzącéy we drzwi/ y rzekł: Wnidź żono Jeroboámowá: przecz sie inszą czyniż? á iam posłan do ćiebie srogi 7 poseł. Idź á rzecz Jeroboámowi: To mówi PAN Bóg Jzráelów: Jżem ćie wywyższył z pośrzodku ludu/ y dałem ćie wodzem nád ludem 8 moim Jzráelskim: y rozerwałem królestwo domu Dawidowego/ y dałem C ie tobie: á nie byłeś iáko slugá móy Dawid/ który strzegł przykazánia me-

wyszey 11. f. 33.

ábo miodowników. H.

Ieroboámá z potomstwem Bóg groźi śię wygubić dla bałwochwálstwá

go/ y chodźił zá mną ze wszytkiego sercá swego/ czyniąc co sie przed oczymá mémi podobáło: 9 áleś czynił złe nádewszytkie/ którzy przed tobą byli/ y náczyniłeś sobie bogów cudzych y litych/ ábyś mie ku gniewu pobudźił/ 10 á mnieś zárzućił w tył sobie: przetóż oto ia przywiodę złe ná dóm Jeroboámów/ y wytrácę z Jeroboámá mokrzącégo ná śćiánę y zámknionégo/ y ostátecznégo w Jzráelu: y wymiotę ostátki domu Jeroboámowego/ iáko 11 wymiátáią gnóy áż do czystá. Którzy z Jeroboám vmrą w mieśćie/ psi ich zjedzą: á którzy vmrą ná polu/ zjedzą ie ptacy powietrzni: bo PAN 12 powiedźiał. A ták ty wstań/ á idź do domu twego: á w sámym weszćiu nóg 13 twoich w miásto/ vmrze dźiećię/ á D bedźie go płákał wszytek Jzráel/ y pogrzebie/ ten sam bowiem wniesion bedźie z Jeroboám do grobu/ iż sie nád nim nálázłá mowá dobra od PANA Bogá Jzráelowego/ w domu 14 Jeroboám. Lecz postánowi sobie PAN królá nád Jzráelem/ który wytráci dom Jeroboámów tego dniá/ y 15 tego czásu: y porázi PAN Bóg Jzráelá/ iáko sie zwykłá chwiać trzćiná ná wodźie: á wytrwie Jzráelá z źiemie téy dobréy/ którą dał oycóm ich/ y wywieie ie zá Rzekę: bo sobie náczynili gáiów/ áby rozdráźnili PANA. 16 A wyda Pan Jzráelá dla grzéchów Jeroboámowych/ który zgrzészył/ y ku zgrzészeniu przywiódł Jzráelá. 17 Wstáłá tedy żoná Jeroboámowá y poszłá/ y przyszłá do Thersá: á gdy wstępowáłá ná próg domu/ dźié-

Niżey 15. f. 29.

wł: áż do mokrzącego ná śćiánę Hebr.

Euphratę. H.

Syn Ieroboámow Abia vmárł.

18 cie vmárło/ y pogrzebli ie. A płákał go wßyſtek Izráel według mowy PANSKIEY/ ktorą mówił w ręku 19 ſługi ſwego Ahiaſá Prorokâ. A oſtá tek ſłów Jeroboám/ iáko walczył/ y F iáko krolował/ oto nápiſano ieſt w kśięgách ſłów dni krolów Izráel- 20 ſkich. A dni których królował Jeroboám/ dwádźieśćiá y dwie lećie ſą: y záſnął z oycy ſwémi: y królował Nádáb ſyn iego miáſto niego. 21 Lecz Roboám ſyn Sálomonów królował w Judźie. Cztérdźieśći lat y iedno miał Roboám/ gdy począł królowáć: śiedmnaśćie lat królował w Jeruzálem mieśćie/ które obrał PAN/ áby tám położył imie ſwoie/ze wßech po koleni Izráelſkich. A imie mátki iego Náámá Ammánitká. 22 A vczynił Judás złość przed PANEM/ y rozgniewáli go/ nád wßytko co byli vczynili oycowie ich w grzéchách 23 ſwych/ ktoremi grzéßyli. Bo y ći nábudowáli ſobie ołtarzów y bálwánów/ y gáiów ná káżdym págorku wyſokim/ y pod káżdym drzewem gá- 24 łęziſtym: ále y niewieśćiuchowie

Ieroboám vmárł, po nim Królvie Nadáb.
2 Par. 21c 13

áby było wzywáne imię Boże y áby tam był chwalony.

Grzechy Królestwá ludſkiego cżáſu Roboámá.

Sodomczycy

byli w źiemi/ y czynili wßytkie obrzydłośći pogánów/ które ſtárł PAN przed obliczem ſynów Izráelowych. 25 Piątego roku króleſtwá Roboám przyćiągnął Seſák król Aegyp- 26 tſki do Jeruzalem/ y pobrał ſkárby domu PANSKIEGO/ y ſkárby królewſkié/ y wßytko rozßárpał: y tarcze złoté/ które był ſpráwił Sálo- 27 mon: miáſto których poczynił król G Roboám tarcze miedźiáné/ y dał ie w ręce przełożonym tarczników/ y tym którzy ná ſtraży byli przededrzwiámi domu królewſkiégo. 28 A gdy wchodźił król do domu PANSKIEGO/ nośili ie ći którzy mieli vrząd wprzód chodzenia/ á potym odnośili do zbro- 29 iownie tarczników. A oſtátek mów Roboámowych/ y wßytko co czynił/ oto nápiſano w kśięgách mów dni 30 królów Judá. A byłá woyná miedzy Roboám á Jeroboámem po w- 31 ßytkie dni. A záſnął Roboám z oycy ſwémi/ y pogrzebion ieſt znimi w mieśćie Dawidowym: á imie mátki iego Náámá Ammánitká: y królował Abiám ſyn iego miáſto niego.

Seſak król Egypſki złupił kośćioł Panſki
wyßey 10. c 16.

Roboám vmárł.

ROZDZ. XV.

Abia król ludſki, po Roboámie

1 A Oſmnaſtego tedy roku króleſtwá Jeroboámá ſyná Nábát/ królował Abiám nád Judą. 2 Trzy látá królował w Jeruzalem: imie mátki iego Máácha córká Abeſſálom. 3 A chodźił we wßytkich grzechách oycá ſwégo/ które był vczynił przed nim/ áni ſerce iego było doſkonáłe z PANEM Bogiem ſwoim/ iáko ſerce Dawidá oycá 4 iego. Ale dla Dawidá dał mu PAN Bóg iego świecę w Jeruzalem/ áby wzbudźił ſyná iego po nim/ y vtwierdźił Jeruzalem: 5 przeto że czynił B Dawid práwość przed oczymá PANSKIMI/ á nie vſtępował od wßytkiégo co mu był roſkazał po wßytkié dni żywotá ſwego/ wyiąwßy 6 mowę Vriaßá Hethéyczyká. Wßákże iednák byłá woyná miedzy Roboámem/ á Jeroboámem przez wßytek 7 czás żywotá iego. Ale oſtátek mow

2. Par. 13. a. 2.

to ieſt ſyná, ktoryby królował w pokoleniu Iudſkim.

2 król 11 a 4

Abiám/ y wßytko co czynił/ záli to nie ieſt opiſano w kśięgách ſłów dni 8 królów Judá: A byłá woyná miedzy Abiám á miedzy Jeroboámem. A záſnął Abiám z oycy ſwymi/ y pogrzebli go w mieśćie Dawidowym: y królował Aſá ſyn iego miáſto niego. 9 Roku tedy dwudźieſtégo Jeroboámá królá Izráelſkiégo królował Aſá 10 król Judá: á cztérdźieśći y ieden rok królował w Jeruzalem. Imie mátki 11 iego Máácha/ córká Abeſſálom. A czynił Aſá práwość przed oczymá PANSKIMI iáko Dawid oćiec iego: 12 y zniósł niewieśćiuchy z źiemie/ y C wyczyśćił wßytkie plugáſtwá bálwáńſkie/ których byli náczynili oyco- 13 wie iego. Nád to y Máácha mátkę ſwą złożył/ áby nie byłá kśiężną w ofiárách Priapá y w gáiu iego który byłá poświećiłá: y zburzył iáſkinią iego/ y potłukł bálwan naſproſnieyßy/ y ſpalił v potoká Cedron: 14 Ale wyżyn nie zrzućił. Wßákże ſerce Aſá doſkonáłe było z PANEM po wßy- 15 tkie dni iego: y wniósł to co był oćiec iego poświećił y ślubował do

2 Par. 13. a. 1.
Abia król vmárł.
2 Par. 14 a 1.

Aſá król ludſki bogoboyny.

Sodomczyki

ſtárką.
z kśięſtwá złożył, przeto że byłá vczyniłá bálwáná w gáiu. H.

domu

16 domu PANSKIEGO/ śrébro y złoto y naczynia. ⁱ A woyná byłá miedzy Asą y Báásą królem Izráelskim po (2 Par. 16. 21)
17 wszytkie dni ich. ⁱ Przyciągnął też Báásá król Izráelski ná Jude/ y budowáł Ramá/ áby żaden niemógł wynisć ábo wnisć ⁿ z strony Asy˟ królá Judskiégo. (ⁿábo do Asy. H.)
18 ⁱ Wziąwszy tedy Asá wszytko śrébro y złoto/ które było zostáło w skárbiech domu PAN
D SKIEGO y w skárbiech domu królewskie/ y dał ie w rece sług swoich: y posłał do Benádád syná Tábremon syná Hezion/ królá Siriyskiégo/ który mieszkał w Dámászku/ mówiąc: (Woyná z Báásą Królem Izráelskim.)
19 ⁱ Przymierże iest miedzy mną á tobą/ y miedzy oycem moim á oycem twoim: przetomći posłał dáry/ śrébro y złoto: á proszę ábyś przyszedł y zrzucił przymierże/ które masz z Báásą królem Izráelskim/ y żeby odciągnął ode mnie.
20 ⁱ Przyzwoliwszy Benádád królowi Asá/ posłał hetmány woyská swégo ná miástá Izráelskie/ y poráźili Ahion/ y Dán y Abel dóm Máácha y wszytke Cenneroth/ to iest wszytke ziemie Nephtháli.
21 ⁱ Co gdy vsłyszał Báásá/ przestał budowáć Ramá/ y wrócił sie do Thersá.
22 ⁱ A król Asá posłał poselstwo po wszytkiéy ziemi Judskiéy/ mówiąc: Zaden niech
E nie bedźie wymówiony. Y pobráli kámienie z Ramá y drzewo iego/ którym budowáł Báásá/ y zbudowáł z nich krol Asá Gábáá Beniámin y Másphá.
23 ⁱ A ostátek wszytkich mów Asá y wszytkie mestwá iego/ y wszytko co czynił/ y miástá które zbudowáł/ izaliż té nie są nápisáné w księgách słów dni królów Judá? Wszákże czásu stárośći swéy chorowáł ná nogi. (Asá Król Iudski vmárł.) (2 Par. 17. 21)
24 ⁱ Y zásnął z oycy swymi/ y pogrzebion iest z nimi w mieście Dáwidá oycá swégo. Y królowáł Josáphát syn iego miásto niego. (Iosáphát Król Iudski.)
25 ⁱ A Nádáb syn Jeroboám królowáł nád
F Izráelem roku wtórego Asá królá Judskiégo: y królowáł nád Izráelem dwie lećie. (Nádáb Król Izráelski.)
26 ⁱ Y czynił złość przed oczymá PANSKIMI/ y chodźił drógámi oycá swego/ y w grzechách iego/ którémi do grzechu przywiódł Izráelá.
27 ⁱ Ale Báásá syn Achiászá z domu Issáchár był mu ná zdrádźie/ y zábił go w Gebbethon/ które iest miásto Philistynskie: bo Nádáb y wszytek Izráel oblegli byli Gebbethon. (Báásá zábiwszy Nádábá Króluie ponim.)
28 ⁱ Zábił go tedy Báásá roku trzećiégo Asá królá Judskiégo/ y królowáł miásto niego.
29 ⁱ A gdy królowáł/ wymordowáł wszytek dóm Jeroboámów: nie zostáwił y iednéy duszę z naśienia iego/ áż go wygłádźił według słowá PANSKIEGO ˟które mówił w rece sługi swégo Achiászá Silonitczyká/ (Niżey 22. f. 21. Dóm Ieroboámów wygłádzony.) (wyższey 14. c. 10.)
30 ⁱ dla grzechów Jeroboámowych/ którémi grzészył/ y którémi był o grzech przyprawił Izráelá:
G y dla przestepstwá/ którym był rozdráżnił PANA Bogá Izráelowé.
31 ⁱ A ostátek mów Nádáb/ y wszytko co czynił/ izali to nie iest nápisáno w księgách słów dni królów Izráelskich?
32 ⁱ Y byłá wóyná miedzy Asą y Báásą królem Izráelskim po wszytkie dni ich.
33 ⁱ Roku trzećiégo Asá królá Judskiégo królowáł Báásá syn Achiów nád wszytkim Izráelem w Thersá/ dwádźieśćiá y cztéry látá.
34 ⁱ Y czynił złość przed PANEM/ y chodźił w drodze Jeroboámowéy/ y w grzéchách iego/ którémi ku grzészeniu przywiódł Izráelá.

ROZDZ. XVI.

1 ⁱ Ostáłá sie mowá PANSKA
A do Jehu syná Hánáni przećiw Báásá/ mówiąc: (Prorokuie Iehu przećiw Báásie.)
2 ⁱ Dla tego iżem cie wyniósł z prochu/ y postánowiłem cie Xiążęćiem nád ludem moim Izráelskim/ á tyś chodźił drogą Jeroboámową y wpráwiłeś w grzéch lud móy Izráelski/ ábyś mie rozdráżnił w grzechách
3 ich: ⁱ oto ia pożnę poslednie Báásá y poslednie domu iego: á vczynie dóm twóy iáko dóm Jeroboám syná Nábátowégo. (wyższey 15. g. 29.)
4 ⁱ Kto vmrze ˟z Báásá w mieście/ psi go zjedzą: á kto vmrze z niego ná polu zjedzą go ptacy powietrzni. (˟z rodu Báásowégo)
5 ⁱ ˟A ostátek mów Báásá/ y
B cokolwiek czynił/ ⁿy woyny iego˟/ izali nie nápisáno iest w księgách słów
6 dni królow Izráelskich? ⁱ Zásnął tedy (˟2 Par. 16. a. 2.) (ⁿábo, y męstwo iego. H.)

Báásá Król Izráelski vmárł.

Báásá z oycy swémi/ y pogrzebion iest w Thersá: y królował Elá syn iego miásto niego. [7] A gdy w rece Iehu syná Hánáni proroká stáło sie słowo PANSKIE przeciw Báásá / y przeciw domowi iego/ y przeciw wßemu złemu/ które był vczynił przed PANEM / żeby go rozdraźnił [z]spráwámi rąk swoich / áby sie stał iáko dom Ieroboamów: dla téy przyczyny zábił go/ to iest Iehu syná Hánáni proroká.

[z] to iest, bałwánámi. H.

Elá Król Izráelski.

[8] Roku dwudziestégo ßóstégo Asá królá Iudzkiégo/ królował Elá syn Báásá nád Izráelem w Thersá dwie lecie. [9] Y podniósł woyne przeciw niemu sługá iego Zambry/ hetman nád połowicą iezdnych: á Elá był w Thersá pijąc/ y pijány w domu Arsá stárosty Thersá.

Zábinßy Elę Zambry króluie po nim nád Izráelem.

[10] Wpádßy tedy Zambry/ vderzył y zámordował go/ roku dwudziestégo siódmégo Asá królá Iudzkiégo/ y królował miásto niego. [11] A gdy królestwo otrzymał / y vśiadł ná stolicy iego / wybił wßytek dóm Báásá / (y nie zostáwił z niego [z]mokrzącégo ná ściánę) y powinné y przyiacioly iego.

4. król. 9. f. 31.

[z] áni sczenięciá. H.

Zambry wybił dóm Báásy.

[12] Y wygłádził Zambry wßytek dóm Báásá według słowá PANSKIEGO/ które był mówił do Báásá w rece Iehu proroká. [13] Dla wßytkich grzechow Báásá y grzechów Elá syná iego/ którzy grzeßyli y o grzech przyprawili Izráelá/ pobudzáiąc PANA Bogá Izráelowégo [z]nikczemnościámi swymi.

[z] bałwánámi

[14] A ostátek mow Elá / y wßytko co czynił / izali to nie iest nápisano w kśięgách słów dni królów Izráelskich? [15] Roku dwudziestégo siodmégo Asá królá Iudzkiégo: królował Zambry siedm dni w Thersá: á woysko było obległo Gebbethon miásto Philistyńskié. [16] A gdy sie dowiedziáło że Zambry woyne podniósł y zábił królá / vczynił sobie wßytek Izráel królem Amry / który był hetmánem woyská nád Izráelem onégo dniá w obozie.

Wzgárdzony Zambry obrány iest Amry Król Izráelskim

[17] Ociągnął tedy Amry/ y wßytek Izráel z nim od Gebbethon/ y oblegli Thersá. [18] A widząc Zambry [z]że miáło być dobyté miásto [z]wßedł do pálacu / y spalił sie z domem królewskim: y vmárł [19] w grzechách swoich/ którémi grzeßył czyniąc złość przed PANEM / y chodząc w drodze Ieroboám/ y w grzéchu iego/ którym o grzéch przypráwił Izráelá.

[z] że wźięto miásto. H.

Zambry spalił się z domem

[20] A ostátek mow Zámbrégo/ y zdrad iego/ [z]y okrucieństwá/ izali to nie iest opisano w kśięgách słów dni królów Izráelskich?

[z] H.

[21] Rozerwał sie tedy lud Izráelski ná dwie częśći: połowicá ludu bizá zá Thebni synem Gineth żeby go postánowiłá królem: á połowicá zá Amry. [22] Y przemógł lud/ który był zá Amrym / nád ludem który ßedł zá Thebni synem Gineth: y vmárł Thebni / á królował Amry. [23] Roku trzydziestégo piérwßégo Asy królá Iudzkiégo królował Amry nád Izráelem dwánaśćie lat: w Thersie królował ßeść lat.

Sámária Górá

[24] Y kupił góre Sámáriéy v Semerá zá dwá tálenty śrébrá: y zbudował ią / y názwał imie miástá które zbudował / po imieniu Semerá páná góry / Sámárią. [25] A Amry złość czynił przed oczymá PANSKIMI / y spráwował sie niecnotliwie nád wßytkie którzy przed nim byli. [26] Y chodził we wßytkich drógách Ieroboámá syná Nábát / y w grzéchách iego / którémi w grzéch wpráwił Izráelá: áby draźnił PANA Bogá Izráelowégo [z]w nikczemnościách swych.

[z] bałwánámi

[27] A ostátek mow Amrégo / y woyny iego które czynił / izali to nie iest opisano w kśięgách słow dni królow Izráelskich? [28] Y zásnął Amry z oycy swymi/ y pogrzebion iest w Sámáriiéy: y królował Achab syn iego miásto niego.

Achab Król Izráelski po Amry.

A Achab syn Amry królował nád Izráelem roku trzydziestégo ósmégo Asá królá Iudzkiégo. [29] Y królował Achab syn Amry nád Izráelem w Sámáriiéy dwádzieśćiá y dwie lecie. [30] Y czynił Achab syn Amry złość przed oczymá PANSKIMI nádewßytkie / którzy przed nim byli. [31] Y nie dosyć mu było że chodził w grzéchách Ioroboám syná Nábát: nád to poiął żone Iezabel córke Ethbáál królá Sydońskiégo. Y ßedł y służył Báálowi / y kłániał sie mu. [32] Y postáwił ołtarz Báálowi we zborze Báálowym który był zbudował w Sámáriiéy / [33] y násádził gay: y przyczynił Achab w vczynku swym draźniąc PANA Bogá Izráelowégo nádewßytkie króle Izráelskié którzy przed nim byli. [34] Zá czásów

Ios. 6. d 26 Ierichu budow.
[a] to iest, pomárli wszyscy synowie iego od naystárszego, do namłodszego poki ono miásto budował.

iego Hiel z Bethelá zbudował Iericho: [a] ná Abirám pierworodnym swym záłożył ie/ á ná Segubie ostátnim swym postáwił bramy iego: według słowá PANSKIEGO/ które po wiedział w ręce Iozue syná Nun.

ROZD. XVII.

Eliasz przepowie dział głod Achábowi
Eccl. 48. a 1
Iac. 5 d. 17.
[a] áż kiedy ia powiem.

1 A
Rzekł Eliasz Thesbytczyk z obywárzelow Gáláád do Achábá: Zywie PAN Bog Izráelow/ przed ktorégo oblicznością stoię/ iesli będzie przez te látá rosá y deszcz/ iedno według słow vst moich.
2 [a] Y stáło sie słowo PANSKIE do niego/ mowiąc: 3 [a] Odéydź ztąd/ á idź ná wschod słońcá/ y skryy sie w Potoku Kárith/ ktory iest przeciw Iordanowi/
Eliasza krucy karmia.
4 [a] y tám z Potoká pić będźiesz/ á krukom roskazałem áby cie tám żywili. 5 [a] Poszedł tedy y vczynił według słowá PANSKIEGO: á szedszy vsiadł w Potoku Kárith/ ktory iest przeciw Iordanowi. 6 [a] Krucy też przynosili mu chléb y mięso poránu/ tákże chléb y mięso w wieczór/ á pił z Potoká/ 7 [a] á po dniách wyschł potok: bo nie spadł był dészcz ná ziemie. 8 [a] Y stáłá B sie tedy mowá PANSKA do niego/ mowiąc: 9 [a] Wstań á idź do Sárephtá Sydończykow/ y będźiesz tám mieszkał: bom tám roskazał niewieście wdowie áby cie żywiłá.
Luc. 4 d 26 Dwubogiéy ndowy w Sárephtá Eliasz ode słány áby go żywiłá.
10 [a] Wstał y poszedł do Sárephtá. A gdy przyszedł do bramy mieyskiéy/ vkazáłá mu sie niewiástá wdowá zbieráiąca drzewká/ y záwołał iéy/ y rzékł do niéy: Day mi trochę wody w naczyniu/ że sie nápiie. 11 [a] A gdy oná szłá áby przyniosłá/ záwołał zá nią/ mowiąc: Przynieś mi proszę y skibkę chlebá w ręce twoiéy. 12 [a] Ktora odpowiedźiáłá: Zywie PAN Bog twoy że nie mam chlebá/ iedno iáko garść wziąć w sie może mąki w gárncu/ á troszkę oliwy w bańce: oto zbieram dwie drzewnie/ żebym weszłá y vczyniłá go sobie y synowi swemu/ żebyśwá iádłá y pomárłá. 13 [a] Do ktoréy rzékł Eliasz: Nie boy C sie/ ále idź/ á vczyń iákoś rzekłá: wszákże mnie pierwéy vczyń z téy trochy mąki podpłomyk chléb máły/ y przynieś do mnie: á sobie y synowi swemu potym vczynisz. 14 [a] A to mowi PAN Bog Izráélow: Gárniec mąki nie vstánie/ áni bánki oliwy nie vbędźie/ áż do dniá ktorego PAN da dészcz ná ziemie.
Mąki gárniec y bánká oliwy rozmnożone.
15 [a] Ktora poszłá y vczyniłá według słowá Eliaszowégo: y iadł on y oná y dom iéy: 16 [a] [b] y od onégo dniá gárniec mąki nie vstał/ y bánki oliwy nie vbyło według słowá PANSKIEGO/ ktore był rzékł w ręce Eliaszá.
[b] przez czás długi. H.
17 [a] Y stáło sie potym/ rozniemogł sie syn niewiásty gospodyniéy/ á byłá niemoc bárzo ciężka/ ták że w nim tchu nie zostáło.
[a] że skonał.
18 [a] Rzekłá tedy do Eliaszá: Co mnie y tobie mężu D Boży? wszedłeś do mnie ábyś wspomniáné były nieprawośći moie/ á żebyś zábił syná mego: 19 [a] Y rzékł do niéy Eliasz: Day mi syná twego. Y wziął go z iéy łoná/ y niosł go ná sale gdźie sám mieszkał/ y położył ná łożku swoim.
Eliasz modlitwą wskrzesił syná gospodini swey
20 [a] Y wołał do PANA/ y rzékł: PANIE Boże moy/ ieszcześ y wdowę v ktoréy sie ia iákokolwiek żywię vtrápił/ ábyś zábił syná iéy? 21 [a] y rozciągnął sie/ [a] y mierzył sie ná dźiecięciu trzy kroć/ á wołał do PANA/ y rzékł: PANIE Boże moy/ niech sie proszę wroći duszá dźiecięciá tego do wnętrzności iego.
[a] H.
Dusze po śmierći nie giną, poniewaz sie do ćiáłá wracáią.
22 [a] Y wysłuchał PAN głos Eliaszow/ y wroćiłá sie duszá dźiecięciá wen y ożyło. 23 [a] Y wziął Eliász dźiecię/ y zniosł ie z sale ná doł/ y dał mátce iego/ y rzékł iéy: Otoż żywie syn twoy. 24 [a] Y rzekłá niewiástá do Eliaszá: Teraz em w tym doznáłá/ żeś ty iest mąż Boży/ á słowo PANSKIE w vściéch twoich iest prawdźiwé.

ROZD. XVIII.

[a] rzekł Pan. Hebr.

1 A
A Po wielu dni stáło sie słowo PANSKIE/ do Eliaszá roku trzećiego/ mowiąc: Idź á vkaż sie Achábowi/ że dam dészcz ná ziemie.
Eliasz posłan do Achábá áby dészcz oznaimił.
2 [a] Szedł tedy Eliasz áby sie vkazał Achábowi/ á był głod gwałtowny w Sámáriéy. 3 [a] Y záwołał Achab Abdiaszá sprawce domu swégo: á Abdiasz bał sie PANA bár-

4 30. Bo gdy Jezábel mordowáłá proroki PANSKIE/ on wziął sto proroków/ y skrył ie piećdziesiąt y piećdziesiąt w iáskiniách/ y żywił ie chlebem y wodą. 5 Rzekł tedy Acháb do Abdiaßá: Idź w ziemię do wßytkich źrzódeł wodnych: y do wßytkich dolin. ieśli snać będziem mogli náleść trawę/ á żywo záchowáć konie y muły/ á do sczętu bydlętá nie zgynęły. 6 Y podzielili sobie kráiny/ áby ie obeßli/ Acháb ßedł iedną drógą/ B á Abdiaß inną drógą osobno. 7 A gdy był Abdiaß w drodze/ zábieżał mu Eliaß/ który gdy go poznał padł ná oblicze swoie/ y rzekł: A tyżeś to pánie móy/ Eliaßu? 8 Któremu on odpowiedział: Ja. Idź á powiedz pánu twemu: Jest tu Eliaß. 9 A on rzekł: Cóżem zgrzéßył/ że wydáieß mnie sługę twego w rece Acháb/ áby mię zábił? 10 Żywie PAN Bóg twóy iż niemáß narodu ábo królestwá/ gdzieby nie posłał pan móy ßukáiąc cię: á gdy wßyscy odpowiádáli: Niemáß go tu: obwiązał przysięgą każdé królestwo y narod dla tego żeś się nie nálazł. 11 A ty mi teraz mówiß: Idź/ á powiedz pánu twemu: Jest tu Eliaß: 12 A gdy ia odeydę od ciebie/ Duch PANSKI zániesie cię ná mieysce którego ia niewiem: á wßedßy powiem Achábowi/ á nienálazßy cię/ zábiie mię: á sługá twoy boi się PANA od dziecińs twá swego. 13 Azá nie powiedziano tobie pánu memu/ C com vczynił gdy Jezábel mordowáłá proroki PANSKIE/ żem skrył z proroków PANSKICH sto mężów/ piećdziesiąt y piećdziesiąt w iáskiniách/ y żywiłem ie chlebem y wodą? 14 A ty teraz mówiß: Idź á powiedz pánu twemu/ że tu iest Eliaß/ że mię zábiie? 15 Y rzekł Eliaß: Żywie PAN zástępow/ przed którego obliczem stoię/ żę mu się dziś vkáżę. 16 Poßedł tedy Abdiaß przeciwko Achábowi/ y powiedział mu: y ßedł Acháb przeciwko Eliaßowi. 17 Y vyrzawßy go rzekł: A tyżeś to który mięßaß Izráelá? 18 A on rzekł: Nie iam zámięßał Izráelá/ ále ty/ y dóm oycá twég/ ktorzyście opuscili przykazánia PANSKIE/ á poßlisie zá Báálim. 19 Wßákże teraz posli/ á zbierz do mnie wßytkiego Izráelá ná górze Kármelá y proroków Báálowych cztéry stá piećdziesiąt/ y proroków gáiowych cztéry stá/ ktorzy iadáią z stołu Jezábel. 20 Y posłał Acháb do wßytkich synów Izráel/ y zebrał proroki ná górze Kármeli. 21 A przystąpiwßy Eliaß do wßytkiego ludu/ D rzekł: Pokiż będziecie chrámáć ná dwie stronie? Jeśli PAN iest Bogiem/ idźcież zá nim: á ieśli Báál/ idźcie zá nim. Y nieodpowiedział mu lud słowá. 22 Y rzekł záś Eliaß do ludu: Jam został prorok PANSKI sam: á proroków Báálamowych iest cztéry stá y piećdziesiąt mężów. 23 Niech nam dádzą dwu wołów/ á oni niech sobie obiórą wołu iednégo/ á zrąbawßy go w ßtuki niech go ná drwá włożą/ á ogniá niech niepodkłádáią: á ia vczynię wołu drugiégo/ y włożę ná drwá/ á ogniá nie podłożę. 24 Wzywayćieß imión bogów wáßych: á ia będę wzywał imienia PANA mego: á Bóg który wysłucha przez ogień/ ten niech będzie Bogiem. Odpowiedáiąc wßytek lud/ rzekł: Bárzo dobré podánie. 25 Rzekł tedy Eliaß prorokóm Báálowym: Obierzćieß sobie wołu iednégo/ E á vczyńcie pierwéy/ bo was wiecéy: y wzywaycie imión bogów wáßych/ á ogniá nie podkłádaycie. 26 Którzy wziąwßy wołu/ którégo im był dał/ vczynili: y wzywáli imienia Báálowégo od poránku áż do południá/ mowiąc: Báálu/ wysłuchay nas. Y nie było głosu/ áni ktoby odpowiedział: y skakáli przez ołtarz który byli vczynili. 27 A gdy iuż było południe/ násmiewał się z nich Eliaß/ mówiąc: Wołaycie głosem wietßym: bóg bowiém iest/ á podobno gada/ ábo iest w gospodzie/ ábo ná drodze/ ábo wiec spi/ áby się ocucił. 28 Wołáli tedy głosem wielkim/ y rzezáli się według obyczáiu swego nożmi y włoczénkámi/ áż się krwią oblewáli. 29 A gdy minęło południe/ á oni iescze prorokowáli/ gdy był przyßedł czás którego ofiáre zwyczay iest ofiárowáć/ głosu też słycháć nie było/ áni żaden odpowiedał/ áni modlących się słuchał: 30 rzekł Eliaß wßytkiemu ludowi: Pódźcieß do mnie: A gdy lud przystąpił do niego/ ná-

Marginalia:

siedłem y pitiem. Hebr.

Acháb y Abdiaß ßáfarż ßukáią trawy.

ábo potoków. H.

Eliaß zábieżawßy Abdiaßowi, każe się opowiedzieć Achábowi. H

Eliaß strofuie Achábá mężnie.

Nie kápłani ále ludzie niezbożni turbuią królestwá.

O Confederaciiey. Eliaß strofuie ludziż y Bogu y Báálwánom służą, ukázuiąc Bogá Izráelskiégo być prawdziwym Bogiem.

offiáruię.

spuściwßy ogień z niebá.

ofiáruycie.

Ofiárá fálßywych proroków.

Eliaß śmieie się z Bogów fálßywych.

modlili się, wzywáiąc Bogów swoich.

wieczorną.

práwił-

práwił ołtarz PANSKI który był zepsowány. [31] Y wziął dwánaśćie kámieni według liczby pokoleni synów Jákob / do którego sstáło sie słowo PANSKIE / mówiąc: Izráel będźie imie twoie. [32] Y zbudowáł z kámienia ołtarz wimie PANSKIE: y vczynił rów iákoby ná dwie brózdźie około ołtarzá / [33] y vłożył drwá: y po członku zrąbał wołu / y włożył ná drwá / [34] y rzekł: Nápełnicie cztery wiádrá wodą / á wyléyćie ná cáłopalenié / y ná drwá. Y zásie rzekł: Powtórz też to vczyńcie. Którzy gdy powtórze vczynili / rzekł: Jeszcze po trzećié tóż vczyńcie. Y vczynili po trzećié. [35] Y płynęły wody około ołtarzá / áż przekop rowu był pełen. [36] A gdy iuż był czás żeby było ofiárowánié cáłopalenié / przystąpiwszy Eliasz prorok rzekł: PANIE Boże Abráámów y Izááków y Izráelów / pokaż dźiś żeś ty iest Bóg Izráelów / á ia sługá twóy / á wedle roskazánia twégo vczyniłem té wszytkie słowá. [37] Wysłuchay mie PANIE / wysłuchay mie: żeby poznał ten lud żeś ty iest PAN Bóg / y tyś zás náwróćił serce ich. [38] Y spadł ogień PANSKI / y pożarł cáłopalenié / y drwá y kámienié / próch też / y wode która byłá wrowie liżąc. [39] Co gdy vyźrzał wszytek lud / padł ná oblicze swoie / y rzekł: PAN on iest Bogiem / PAN on iest Bogiem. [40] Y rzekł do nich Eliasz: Poymayćie proroki Báálowé / á y ieden z nich niech nie vydźie. Które gdy poymáli / záprowádźił ie Eliasz do potoká Cison / y pobił ie tám. [41] Y rzekł Eliasz do Achábá: Idź / iedz y piy: bo głos wielkiégo desczu iest. [42] Poszedł Acháb ieść y pić / á Eliasz wszedł ná wierzch Kármelá / y náchyliwszy sie ku ziemi włożył twarz swoie miedzy koláná swoie / [43] y rzekł do sługi swego: Wstąp á poyźrzy ku morzu. Który gdy wstąpił / y obeyźrzał / rzekł: Niémász nic. Y zásie rzekł mu: Wracay sie po śiedm kroć. [44] A zá śiódmym rázem: Alić obłoczek máły / iáko stopá człowiecza / występowáłá z morzá. Który rzekł: Idź / á mów Achábowi: Záprzągay wóz twóy / á vieżdżay áby ćie désc nie zástał. [45] A gdy sie obrácał y tám y sám / álić sie niebo záćmiło / y obłoki y wiátr / y stał sie désc wielki. A ták wśiadszy Acháb / iáchał do Jezráhel. [46] A ręká PANSKA sstáłá sie nád Eliaszem / y biodrá przepasawszy bieżał przed Achábem / áż przyszedł do Jezráhel.

Eliasz ołtarz buduie y offiáruie ná nim. Gen.32.f.23 Row w ktory rymby mógł dwá saty, to iest, sześć kwart naśie nia záśiać. H.

Modlitwá Eliaszowá

w Izráelu. H. tyś dopuśćił żo się od stąpili.

Ogień snie bá spuszczony ná ofiárę, pokázuie Bogá Izráelskiégo być prawdźiwym Bogiem

Dysputuie się Eliasz z Ministrámi Heretickimi.

Descz V prosił.

Bog dodał mocy Eliaszowi.

ROZDZ. XIX.

[1] Acháb oznaymił Jezábeli wszytko co był vczynił Eliasz / y iáko pozábiiał wszytkie proroki mieczem. [2] Y posłáłá Jezabel posłáńcá do Eliaszá mówiąc: Co mi niech vczynią bogowie / y to mi niech przyczynią / ieśli iutro o tey godźinie nie położe duszę twéy / iáko duszę iednégo z nich. [3] Vlękł sie tedy Eliasz / á wstawszy poszedł gdźie gokolwiek wola niosłá / y przyszedł do Bersábee Judá / y zostáwił tám sługę swégo. [4] Y szedł w puszczą ieden dźień drógi. A gdy przyszedł / y śiedźiał pod iednym iáłowcem / żądał duszy swéy áby vmárł / y rzekł: Dosyć mam PANIE weźmi duszę moię: bom nie iest lepszy niż oycowie moi. [5] Y porzućił sie y zásnął w ćieniu iáłowcá / á oto Anyół PANSKI tknął go / y rzekł mu: Wstań / á iedz. [6] Obeyźrzał sie / á oto v głowy iego podpłomny chléb y naczynié wody: iadł tedy y pił y zásie zásnął. [7] Y wróćił sie Anyół PANSKI powtóre / y tknął go y rzekł mu: Wstań / iedz / bo iescze dáleką drógę masz. [8] Który wstawszy iadł y pił / y chodźił mocą onégo iedlá czterdźieśći dni y czterdźieśći nocy / áż do góry Bożéy Horeb. [9] A gdy tám przyszedł / mieszkał w iáskini: á oto mowá PANSKA do niego / y rzekł mu: Co tu czyniss Eliaszu? [10] A on odpowiedźiał: Zalem rozżaliłem sie o PANA Bogá zástępów / iż opuśćili przymierze twoie synowie Izráel: ołtarze twoie zepsowáli: proroki twoie mieczem pozábiiáli / zostałem ia sam / y szukáią duszę moiéy áby ią odieli. [11] Y rzekł mu: Wynidź / á stań ná górze przed PANEM: á oto PAN mija / y wiátr wielki y mocny wywracáiący góry y kruszący skáły przed PANEM:

Iezábel prześláduie Eliaszá.

nie weźmę gárdłá twego

Eliasz vćie ka przed Iezabel.

Zada śmierći Eliasz.

Anioł karmi Eliaszá bochenek chlebá.

Post Eliaszow dni 40.

Gdźie zakon iest dány iest to czasie gory Synai.

ábo rzewniwośćią rozrzewniłem śię.

Eliasz vskarża śię, że sam został z proroków.

Znáki przechodzącego Bogá.

ᵃ głos cichy á subtylny. H.

12 nie w wietrze PAN / á po wietrze wzrußenie: nie wzrußeniu PAN / ᵃ á po wzrußeniu ogień: nie w ogniu PAN / á po ogniu ˇßum wiátrku ćichégo. 13 ᵃ Co gdy vsłyßał Eliaß / zákrył oblicze swé płászczem / á wyßedßy stánął we drzwiách iáskinie / á oto głos do niego mówiący: Co tu czyniß Eliaßu? 14 ᵃ A on odpowiedźiał: Zalem rozżaliłem sie o PANA Bogá zastępów: iż opuśćili przymierze twoie synowie Izráel: ołtarze twoie zepsowáli / proroki twoie mieczem pozábiiáli: zostałem ia sam / y ßukáią duße moiey / áby ią odieli. 15 ᵃ Y rzekł PAN do niego: Idź / á wróć sie ná drogę twoie przez pusczą do Dámáßku: á gdy tám przyidźieß / pomażeß Házáelá królem nád Syrią / 16 ᵃ á Jehu syná Námsi pomażeß królem nád Izráelem / á Elizeußá syná Sáphát który iest z Abelmeule / pomażeß prorokiem miásto ćiebie. 17 ᵃ Y będźie ktokolwiek

Rzym 11. á 3.

Bóg każe pomázáć Iehu ná Królestwo y Helizeußá ná proroká.
4. król 9. 21

18 vydźie mieczá Házáel / zábiie go Jehu: á ktokolwiek vydźie mieczá Jehu / zábiie go Elizeuß. ᵃ Y zostáwię sobie w Izráelu ˇsiedm tysięcy mężów / * których koláná nie kłániáły sie przed Báál / y wßytkie vstá które ˇnie chwaliły go / cáłuiąc ręce. 19 ᵃ Poßedßy tedy zonąd Eliaß / nálazł Elizeußá syná Sáphát orzącego dwiemánaśćie ˇiarzm ᵃ wołów / á on miedzy dwánaśćią iarzm wołów orzących ieden był: á gdy przyßedł Eliaß do niego / wrzućił nań swóy płászcz. 20 ᵃ Który wnet opuśćiwßy woły / bieżał zá Eliaßem / y rzekł: Proßę ćie niech pocáłuię oycá mego y mátkę moię / á ták póydę zá tobą. Y rzekł mu: Idź / á wróć sie: ˇbo co było zemnie vczyniłem ći. 21 ᵃ A wróćiwßy sie od niego / wziął parę wołów / y zábił ie / á ˇpługiem wołów / vwárzył mięso / y dał ludowi y iedli / á wstawßy odßedł y ßedł zá Eliaßem y służył mu.

ᵃ Rzym 11. 2. 4
To iest, wiele tyśięcy.
* wßytkie. H
ˇ nie cáłowáli go. H.
Był ten zwyczay iż chwaląc cáłowáli ręce.
ᵃ Par. H.

Elizeuß prorokiem.

ˇ bo cożem ći vczynił. H.

ᵃ ábo drwy z pługu.

Kośćioł zá czásu Eliaßá był znáczny.

18 *Zostáwię sobie w Izráelu śiedm tyśięcy*] Heretykowie ßukáiąc wymówki swégo odsczepieństwá / przywodzą pospolićie ten przykład Heliaßów / dowodząc z niego / niewiém iákiégo swégo skrytégo y táiemnégo kośćiołá / o którym świát nie wiedźiał: áleć sie w tym wielka ich nieumiętność pokázuie. Poniewáż nie mówi tu Bóg o wßytkim ludźie żydowskim / ále tylko o téy częśći ludu która podległá królowi Sámáriiéy. Bo zá czásu Eliaßá królował w Jeruzálem Asá / á po nim Josaphát / królowie bárzo dobrzy / y z nimi lud y kápłani trwáli w prawdźiwym kośćiele: Y przeto gdy mówi: Zostáwię sobie śiedm tyśięcy mężów / przydáie / w Izráelu. Izráelem ná ten czás zwano tych którzy mießkáli pod królem Sámáriiéy / iáko owych pod królem Jerozolimskim / zwano Judá. W tymże to Izráelu było ich śiłá którzy z kośćiołem Jerozolimskim trzymáli / o których mogłći Eliaß nie wiedźieć / ále Bóg o nich wiedźiał / y oni téż o kośćiele Jerozolimskim wiedźieli. Skąd iáwna rzecz iest / że sprośnie Heretycy błądzą / powiádáiąc / iákoby zá czásu Eliaßá kośćiół był w sámym Eliaßu y Helizeußu á w troße kápłanów: gdyż lud Jerozolimski y z królem y z kápłany w iednym zakonie y kośćiele przestawáli. Przetóż tu swégo odsczepieństwá Heretycy wymówki nie znaydą: bo y zá czásu Eliaßá kośćiół był widźiány y znáczny o którym wßyscy wiedźieli: ále kośćiołá terázniéyßych Heretyków przedtym nigdy áni widano áni słychano / dopiéro sie nie dawno ziáwili.

ROZDZ. XX.

Benádád Król Syryiski obległ Sámárią.

ˇ ieżdne. H.

1 A Benádád król Syryiski zebrał wßystko woysko swé / y trzydźieśći y dwá króle z sobą / y ˇkonie y wozy: á przyćiągnąwßy walczył przećiw Sámáriiéy / y obległ ią. 2 ᵃ Y wyprawiwßy posły do Achábá królá Izráelskiego do miástá / 3 ᵃ rzekł: Ták mówi Benádád: Srebro twoie y złoto twoie iest moie: á żony twoie y synowie twoi co nalepßy / moi są. 4 ᵃ Y odpowiedźiał król Izráelski: Według słowá twego pánie móy królu / twóyem iest ia / y wßytko moie. 5 ᵃ Y wróćiwßy sie posłowie / rzekli: To mówi Benádád / ˇktóry nas posłał do ćiebie ᵃ: Srebro twoie y złoto twoie / y żony twoie / y syny twoie daß mi. 6 ᵃ Jutro tedy téyże godźiny poślę sługi moie do ćiebie / y wyßpéráią dóm twóy / y domy sług twoich: y wßytko ˇco sie im podoba ᵃ wezmą w ręce swoie / y pobiorą. 7 ᵃ Y zezwał król Izráelski wßytkich stárßych źiemie / y rzekł: Przypátrzćie sie á obaczćie ˇżeć sie ná nas zásadza / bo posłał do mnie po żony moie y syny / y po srebro y złoto: y nie odmówiłem. 8 ᵃ Y rzekli wßyscy stárßy / y wßytek lud do niego: Nie słuchay / áni mu ze-

Acháb strápiwßy poddáie sie.

ˇ Iżem posłáł do ćiebie mowiąc. H.

ˇ twoie kochánie. H.

ᵃ żeć ten ßuka złego. H. to iest, przyczyny woyny

zwalay

9 zwalay. Odpowiedźiał tedy posłóm Benádádowym: Powiedźćie pánu memu królowi: Wßytko o cos posłał do mnie sługi twego z pierwu/ vczynię: ále téy rzeczy vczynić nie mogę. 10 A wróćiwßy sie posłowie odnieśli mu. Który odesłał y rzékł: To mi niech vczynią bogowie / y to niech przyczynią / iesli zstánie prochu Sámáriiéy gárśćiam wßego ludu który zá mną idźie. 11 A odpowiedáiąc król Izráelski / rzékł: Powiedźćie mu/ [a]Niech sie nie chłubi przepásány rownie iáko odpásány. 12 A sstáło sie gdy vsłyßał Benádád to słowo/ nápiiał sie on y królowie w chłodnikách y rzékł sługóm swoim: Obtoczćie miásto. A obtoczyli ie. 13 A oto ieden prorok przystąpiwßy do Achábá królá Izráelskiégo/ rzékł mu: To mówi PAN: Záiste widźiałes wßytkę te zgráię zbytnią / oto ia dam ią w rękę twoie dźiśia: ábys wiedźiał żem ia iest PAN. 14 A rzékł Acháb: Przez kogo? A rzékł mu: To mówi PAN: Przez pácholetá Kśiążąt Powiátowych. A rzékł: A któż zácznie bitwę? 15 A on rzékł: Ty. Przeliczył tedy pácholetá Kśiążąt Powiátowych: y nálazł pocżet dwieśćie trzydźieśći y dwu: á po nich zliczył lud / wßytkich synów Izráelowych śiedm tyśiecy. 16 A wyßli w południe. A Benádád pił / piány w chłodniku swym/ y królów trzydźieśći y dwá z nim / którzy mu byli ná pomoc przyiácháli. 17 A wyßły pácholetá Kśiążąt powiátowych ná pierwßym czele. Posłał tedy Benádád/ którzy mu powiedźieli/ rzekąc: Mężowie wyßli z Sámáriiéy. 18 A on rzékł: Chociaż o pokóy idą/ poimayćie ie żywo: chociaż áby sie bili/ żywo ie poimayćie. 19 Wyßły tedy pácholetá Kśiążąt powiátowych / á inné woysko ćiągnęło zá nimi: 20 y poráźił káżdy mężá / który ßedł przećiw iemu: y vćiekli Syryczykowie á Izráel ie gonił. Vćiekł też Benádád król Syryiski ná koniu / z iezdnymi swymi. 21 A król Izráelski wyßedßy pobił konie y wozy / y poráźił Syryczyki porażką wielką. 22 (A przyßedßy prorok do królá Izráelskiégo / rzékł mu: Idź / á zmocni sie/ á wiedz/ y obácz co masz czynić: bo ná drugi rok król Syryiski przyćiągnie przećiwko tobie.) 23 A słudzy królá Syryiskiégo/ mówili mu: Bogowie górni/ są bogowie ich / dla tego nas zwyćiężyli: ále lepiéy że z nimi walczyć będźiem w polu/ y pożyiemy ich. 24 Ty tedy vczyń to słowo: Odpraw káżdégo królá z woyská twego/ á postánów hetmány miásto nich: 25 á nápraw pocżet żołnierzów/ którzy polegli z twoich/ y konie według koni pierwßych / y wozy według wozów któreś przed tym miał: y stoczymy bitwę z nimi w polách / y vyźrzyß że ich pożyiemy. Vwierzył rádźie ich/ y vczynił ták. 26 Gdy tedy rok wyßedł / popisał Benádád Syryczyki/ y przyćiągnął do Aphek/ żeby walczył przećiw Izráelowi. 27 A synowie Izráelscy popisáni są / y nábrawßy żywności ćiągnęli náprzećiw / y położyli sie obozem przećiwko im/ iáko dwie máłé stádká kóz: á Syryczykowie nápełnili ziemię. 28 A przyßedßy ieden mąż Boży rzékł do królá Izráelskiégo: To mówi PAN: Iż mówili Syryczykowie/ Bogiem gór iest PAN / á nie iest Bogiem dolin: dam te wßytkę zgráię wielką w rękę twoie/ á poznaćie żem ia iest PAN. 29 A ßykowáli przez śiedm dni ći y owi woyská przećiw sobie/ á śiódmégo dniá stoczyli bytwę: y poráźili synowie Izráelowi z Syryczyków sto tyśiecy pießych iednégo dniá. 30 A którzy pozostáli/ vćiekli do Apheká w miásto: y vpadł mur ná dwádźieśćiá śiedm tyśiecy ludźi/ którzy byli zostáli. A Benádád vćiekßy wßedł do miástá [a]do komory która byłá w komorze. 31 A rzekli mu słudzy iego: Otośmy słycháli że królowie domu Izráelskiégo są miłośierni: á ták włóżmy wory ná biodrá náßé/ y powrózki ná głowy náßé / á wynidźmy do królá Izráelskiégo: Owa żywo zostáwi duße náßé. 32 Opasáli worámi biodrá swé / á powrózki włożyli ná głowy swé/ y przyßli do królá Izráelskiégo/ y rzekli mu: Sługá twóy Benádád/ mówi: Niech żywie proßę ćię dußá moiá. A on rzékł: Jesli iesćze żyw/ brát móy iest. 33 Co wźięli mężowie zá dobry znák: y prędko vchwyćili słowo z vst iego / rzekli: Brát twóy Benádád. A rzékł im: Idźćie / á przywiedźćie go do

mnie.

[a]Niech nie wykrzyka, gdy iesćze nie wygrał.

Bóg przez Proroká obiecuie zwyćięstwo Achábowi.

Benádád poráżony

Benádád znowu walczy przećiw Achábowi.

Benádád drugi raz poráżony dla bluźnierstwá przećiw Bogu.

[a]to iest, do komory skrytéy.

Słudzy Benádád włożywßy powrozy ná ßyię proßą o miłośierdźie.

Achábvczynił z Benádádem miłośierdźie przećiw przykazániu Bożemu.

34 mnie. Wyßedł tedy do niego Benádád / y wźiął go ná swóy wóz. Który rzekł mu: Miástá które wźiął oćiec móy od oycá twego / wrócę: á poczyń sobie "rynki w Dámaßku / iáko poczynił oćiec móy w Sámáryiey / á ia vczyniwßy przymierze / odiádę od ćiebie. Vczynił tedy przymierze y wypuśćił go.

"Rozumiey ná iármárki, ná tárgi y ná wybieránie cłá, w stołecznym mieśćie moim

35 Mąż tedy ieden z synów prorockich rzekł do towárzyßá swego w "mowie PAŃSKIEY: Vderz mie. A on niechćiał vderzyć.

"z roskazánia Páńskiégo.

36 Którému rzekł: Ześ niechćiał słucháć głosu PANSKIEGO / oto odeydźieß odemnie / y zábiie ćie lew. A gdy trochę odßedł od niego / nálazł go lew y zábił.

Prorok strofuie Achábá iż wypuśćił mężá godnégo śmierći.

37 G Ale y drugiégo mężá nálazßy / rzekł mu: Vderz mie. Który go vderzył / y ránił.

38 Poßedł tedy prorok y zábieżał królowi ná drodze / y odmienił oblicze y oczy swé posypániem

39 prochu. A gdy król przemiiał / wołał do królá y rzekł: Sługá twóy wyßedł do bitwy w rzecz: á gdy vćiekł ieden mąż / przywiódł go ktoś do mnie / y rzekł: strzeż mężá tego / którégo ieśli sie wymknie / dußá twoiá będźie zá duße iego / ábo tálent śrebrá odważyß.

40 A gdym sie ia strwożony tám y sám obrácał / znagłá zniknął. Y rzekł król Izráelski do niego: Ten iest sąd twóy / któryś sam wydał.

Achábśię sam osądźił.

41 A on wnet otárł proch z obliczá swego / y poznał go król Izráelski że był z proroków.

42 Który rzekł do niego: To mówi PAN: "Iżeś puśćił mężá godnégo śmierći z ręki twéy / będźie dußá twoiá zá duße iego / á lud twóy zá lud iego.

"niżey 23. f. 58.

Dekret Boży ná te ktorzy złoczyńcóm folguią.

43 Wróćił sie tedy król Izráelski do domu swego / niechcąc słucháć / y z furią przyiáchał do Sámáryiey.

ROZDZ. XXI.

1 A Po tych słowiéch / czásu onégo miał winnice Náboth Jezráelczyk "który był w Jezrahel / podle pálácu Achab królá Sámáryiskiego.

"ábo która byłá. H.

2 Mówił tedy Achab do Nábothá / rzekąc. Day mi winnicę twoię że sobie vczynię ogród ná iárzyny / bo przyległá iest y blisko domu mégo / á dam ći zá nię winnicę lepßą / ábo ieśli rozumieß żeć pożytecznieyß / śrebrá zapłátę zá którą stoi.

Nábothzbrania śię dáć winnice królowi

3 Którému Naboth odpowiedźiał: "Niech mi będźie miłośćiw PAN / żebych ći nie dał dźiedzictwá oyców moich.

"wł: Niech mi PAN miłośćiw będźie żeć nie dam. Hebr

4 B Przyßedł tedy Achab do domu swégo gniewáiąc sie y zgrzytáiąc / o słowo które był rzekł do niego Nábothzábothz Jezráhelczyk / rzekąc: Nie dam dźiedzictwá oyców moich. Y porzućiwßy sie ná łóżku swym / odwróćił twarz swą do śćiány / y nie iadł chlebá.

Achábdla winnice zásmucony.

5 Y weßłá do niego Jezábel żoná iego / y rzekłá mu: Cóż to iest / z kąd sie zásmućiłá dußá twoiá? á czemu chlebá nie iéß?

Niezbożna rocie chá Iezabel.

6 Który odpowiedźiał iéy: Mówiłem Nábothowi Jezráhelczykowi y rzekłem mu: Day mi winnicę twoię wźiąwßy pieniądze: ábo ieśliċ sie podoba dam ći winnicę lepßą zá nię. A on rzekł: Nie dam ći

7 C winnice moiéy. Y rzekłá do niego Jezábel żoná iego: W wielkiéy powadze iesteś / y częśćie spráwuieß królestwo Izráelskie. Wstań / á iedz chléb / á bądź dobréy myśli / ia dam tobie winnicę Nábothá Jezráhelczyká.

8 Nápisáłá tedy list imieniem Achábowym / y zápieczetowáłá ji sygnetem iego / y posłáłá do stárßych / y do przednich którzy byli w mieśćie iego / y mießkáli z Nábothem.

Iezabel nápráwiwßy fálßywe świádki każe vkámionowáć Nábothá.

9 A listu tá byłá summá: Zápowiedźćie post / á posadźćie Nábothá miedzy przednieyßymi z ludu /

10 á nápráwćie dwu mężów synów "Beliál przećiw iemu / y fálßywe świádectwo niech mówią: "Błogosławił Bogá y królá: y wywiedźćie go y vkámionuyćie / y ták niechay vmrze.

"diabelskich ábo niezbożnych.

"To iest, Bluźnił. Hebr.

11 Y vczynili mieszczánie iego stárßy y przedni / którzy mießkáli z nim w mieśćie / iáko im roskazáłá byłá Jezabel / y iáko było nápisano w liśćie / który byłá posłáłá do nich.

12 D Zápowiedźieli post y posádźili Nábothá miedzy przednieyßymi z ludu.

Sąd niesprawiedliwy zná prawy Iezábel

13 A przywiódßy dwu mężów synów "diabelskich / posádźili ie przećiw iemu: á oni práwie iáko mężowie dyabelscy / dáli świádectwo przećiw iemu przed ludem: Błogosławił Nábothá Bogá y królá: prze

"wł. Beliálowych. H.

to wy-

co wywiedli go z miástá/ y kámienmi zábili. [14] A posłáli do Jezabel/ mówiąc: Vkámionowan iest Náboth y vmárł. [15] A sstáło sie gdy vsłyszáłá Jezabel że vkámionowan Náboth/ y vmárł/ rzekłá do Achábá: Wstań/ á posiądź winnice Nábothá Jezráhelczyká/ który niechćiał tobie zezwolić y dáć iey zá pieniądze: boć nie żyw Náboth/ ále vmárł. [16] Co gdy vsłyszał Achab/ to iest/ że Náboth vmárł: wstał y ziezdżał do winnice Náboth Jezráhelczyká/ áby ią posiadł. [17] Stáłá sie tedy mowá PANSKA do Eliaszá Thesbytczyká/ mówiąc: [18] Wstań/ á idź przeciw Achábowi królowi Jzráelskiému/ który iest w Sámáriiey: oto ziezdża do winnice Nábothowey/ áby ią posiadł: [19] A bedźiesz mówił do niego/ rzekąc: To mówi PAN: Zábiłeś/ iescze y posiadłeś. A potym przydasz: To mówi PAN: Ná tym mieyscu ná którym lizáli psi krew Nábothowe/ bedą też lizáć krew twoie. [20] A rzékł Achab do Eliaszá: Azażeś mie nálazł niepryzyiacielem sobie? Który rzékł: Nálazłem/ przeto żeś záprzedány iest/ ábyś złé czynił przed oczymá PANSKIMI. [21] Oto ia przywiode ná cie złé/ á wyżne poślednié twoie/ y wytráce z Achab mokrzącégo ná ściáne y zámknionég/ y ostátniégo w Jzráelu. [22] A dóm twóy dam iáko dóm Jeroboámá syná Nábáth/ y iáko dóm Báásá syná Achiá: Boś czynił/ ábyś mie ku gniewu pobudźił/ y przywiódłeś do grzéchu Jzráelá. [23] Lecz y o Jezabel mówił PAN/ rzekąc: Psi ziedzą Jezabel ná polu Jezráhelskim. [24] Jesli vmrze Achab w mieście/ psi go ziedzą: á iesli vmrze ná polu/ ziedzą go ptacy powietrzni. [25] A ták nie był táki drugi iáko Achab/ który był przedány/ áby czynił złość przed oczymá PANSKIMI: bo go poduszczáłá Jezábel żoná iego/ [26] y sstał sie obrzydłym/ ták dálece/ że chodźił zá báłwány/ których byli náczynili Amorrhéyczykowie/ które wyniszczył PAN przed obliczem synów Jzráel. [27] Gdy tedy vsłyszał Achab té mowy/ rozdárł száty swé/ y okrył włosienicą ciáło swé/ y pościł/ y spał w worze/ y chodźił zwiesiwszy głowe. [28] A sstáłá sie mowá PANSKA do Eliaszá Thesbitczyká/ mówiąc: [29] Azaś nie widźiał vpokorzonégo Achábá przede mną? Poniewaź tedy vkorzył sie dla mnie/ nie przywiode złego zá dni iego/ ále zá dni syná iego przywiode złe domowi iego.

Achab zezwala ná vczynek swoiey Iezabel.

Eliasz karze Achábá dla mężoboystwá.

niżey 22 f 33

niepryzyiaćiel mój. H.

4 Krol. 9 b 8

to iest, wypuszczenie potomstwo twoie.

przepowiáda śmierć Achábá y Iezabel.

wyszszy 15. f. 29.

wyszszey 16 a 3

4. Krol. 9 g 36.

Kto vmrze z domu Achábowego w mieśćie, tego. H.

to iest, wszytek śię ná to vdał.

Achab pokutuie.

pomsty, kaźni.

4. Krol. 9. f. 26.

[13] *Błogosłáwił Náboth Bogá y królá.*] Jest ten obyczay Pismá S. że rzeczy nieuczćiwych y złorzeczenia y bluźniérstw/ ábo nie wymienia iáko ná przykład było wyszszey: To mi niech Bóg vczyni y to przyda 1. Król. 3. v. 17. Abo wiec vczćiwszym słowem wyrzecze/ iáko tu: Błogosłáwił/ to iest/ przeklinał/ ábo złorzeczył/ tákże v Jobá 1.

[25] *Był záprzedány áby czynił złość.*] Záprzedáć znáczy odiąć komu wolność/ á poddáć go w cudzą moc: bo co bywa przedáno/ iest w mocy tego kto kupi. Stąd też to Pismo S. zowie záprzedániem/ gdy kogo Bóg dla grzechów poda/ w vmysł bezrozumny/ áby był niewolnikiem grzechu: iáko sie to często ludźiom złym y zápámietáłym/ spráwiedliwym sądem Bożym dźieie.

Záprzedáć w grzechy co znáczy.

ROZDZ. XXII.

[1] Minęły tedy trzy látá bez woyny miedzy Syrią á Jzráelem. [2] A trzećiégo roku/ przyiáchał Jozáphát król Judzki do królá Jzráelskiégo. [3] (Y rzékł król Jzráelski do sług swoich: Niewiećie że nász iest Rámoth Gáláád á zániedbywamy wźiąć ji z reki królá Syriyskiégo.) [4] A rzékł do Jozáphátá: A poiedźiesz ze mną ná wóyne do Rámoth Gáláád? [5] A rzékł Jozáphát do królá Jzráelskiégo: Jákom ia iest/ ták y ty: lud móy/ á lud twóy/ iedno są/ á iezdni moi/ iezdni twoi. A rzékł Jozáphát do królá Jzráelskiégo: Proszę cie/ spytay sie dźiśia mowy PANSKIEY. [6] Zebrał tedy król Jzráelski proroki/ około cztérech set meżów/ y rzékł do nich: Mamli iść do Rámoth Gáláád ná wóyne czyli zániecháć? Którzy odpowiedźieli: Jédź/ á da ji PAN w rece królewskié. [7] A rzékł Jozáphát: Niemász tu którégo proroká PANSKIEGO/ żebyśmy sie przezeń pytáli? [8] A rzékł

Achab prosi pomocy od Iozáphátá.

Iam iest iedno z tobą. Hebr.

poradź sie PANA. Rádźi sie fałszywych proroków których było 400.

Iozáphath pyta śie o prawdźiwym proroku.

Micheaßá prawdźiwego proroká nienawidźi Acháb.

król Izráelſki do Iozáphátá: Zoſtał mąż ieden / przez którego możem śie pytáć PANA: ále go ia nienawidzę/ iż mi nie prorokuie dobre ále złe / Micheás ſyn Iemlá. Któremu Iozáphát rzekł: Nie mów ták królu. [9] Záwołał tedy król Izráelſki trzebieńcá iednego / y rzekł mu: Rychło przywiedź mi Micheaßá ſyná Iemlá. [10] A król Izráelſki / y Iozáphát król Judſki śiedźieli káżdy ná ſtolicy ſwéy / vbrány w ßáty królewſkié / ná plácu podle bramy Sámáryiſkiéy / á wßyſcy prorocy prorokowáli przed oczymá ich. [11] Vczynił też ſobie Sedeciaß ſyn Chánáánа rogi żelázné / y rzekł: To mówi PAN: Témi przewiéwáć bedźieß Syrią áż ią wyniſczyß. [12] A wßyſcy prorocy tákże prorokowáli / mówiąc: Wyiedź do Rámoth Gáláád / á iedź fortunnie / á da PAN w rece królewſkie. [13] Poſłániec záśie który był ßedł áby wezwał Micheaßá / rzekł do niego / rzekąc: Oto mowy proroków iednémi vſty dobrze królowi tuſzą: niechże też mowá twoiá bedźie im podobna / á mów dobré rzeczy. [14] Któremu rzekł Micheáß: Żywie PAN / iż cokolwiek rzecze PAN / to mówić bede. [15] Przyßedł tedy do królá / y rzekł mu król: Micheaßu / mamyli iácháć do Rámoth Gáláád ná woyne / czyli zánieocháć? Któremu on odpowiedźiał: Wyiedź / á iedź fortunnie / á da ji PAN w rece królewſkie. [16] A rzekł król do niego: Powtoré y potrzećié poprzyśiegam ćie / ábyś mi nie mówił iedno co ieſt prawdá / w imie PANSKIE. [17] A on rzekł: Widźiałem wßytkiego Izráelá roſproßonégo po górách iáko owce nie máiącé páſtérzá. A rzekł PAN: Nie máią ći PANA: niech śie káżdy wróći do domu ſwégo w pokoiu. [18] (Rzekł tedy król Izráelſki do Iozáphátá: Azamći nie powiedźiał / że mi nie prorokuie dobré / ále záwżdy złé.) [19] A on przydáiąc rzekł: Przetóż ſłuchay mowy PANSKIEY: Widźiałem PANA śiedzącégo ná ſtolicy iego / á wßytko woyſko niebieſkie ſtoiącé przy nim po práwéy y po lewéy ſtronie: [20] y rzekł PAN: Kto zwiedźie Achábá królá Izráelſkiégo / że póydźie y vpádnie w Rámoth Gáláád? A mówił ieden tákie słowá á drugi

Rogi proroków fałßywych.

Micheaß prawdźiwy prorok

C

Poprzyśiężony mowi prawdę iż miał być Acháb porážony y zábity.

ináczéy. [21] A Duch wyſtąpił / y ſtánął przed PANEM y rzekł: Ja go zwiode. Któremu rzekł PAN: Przez co? [22] A on rzekł: Póyde á bede duchem kłamliwym w vśćiéch wßytkich proroków iego. A rzekł PAN: Zwiedźieß y przemożeß: Wynidź á vczyń ták. [23] Przetóż teraz oto dał PAN duchá kłamſtwá w vſtá wßytkich proroków twoich / którzy tu ſą / á PAN rzekł złé przećiwko tobie. [24] A przyſtąpił Sedeciaß ſyn Chánáánа / y vderzył Micheaßá w policzek / y rzekł: Mnieß to opuśćił duch PANSKI á tobie mowił? [25] A rzekł Micheaß: Vyźrzyß onégo dniá / kiedy wnidźieß do komory w komorze ábyś śie ſkrył. [26] A rzekł król Izráelſki: Weźmićie Micheaßá / á niech mießka v Amoná ſtároſty mieyſkiégo y v Ioaßá ſyná Amelech / [27] á rzeczćie im: To mówi król: Wſadźćie tégo meżá do ćiemnice / á żywćie go [a]chlebem vtrapienia / á wodą vćiſku / áż śie wróce w pokoiu. [28] A rzekł Micheaß: Jeſli śie wróćiß w pokoiu / nie mowił PAN we mnie / y rzekł: Słuchaycie wßyſcy ludźie. [29] Jáchał tedy król Izráelſki y Iozáphát król Judſki do Rámoth Gáláád. [30] Rzekł tedy król Izráelſki do Iozáphátá: [b]Weźmi zbroie á pódź w bitwe / y obleczi śie w ßáty ſwé. Lecz król Izráelſki odmienił ßáty ſwé / y ßedł w bitwe. [31] A król Syryiſki roſkazał był hetmánom nád wozámi trzydźieſtą y dwiémá / mówiąc: Nie bedźiećie walczyć przećiw nikomu mnieyßému y wietßemu / iedno przećiw ſámemu królowi Izráelſkiému. [32] Gdy tedy vyźrzeli przełożeni wozów Iozáphátá / mniémieli żeby on był król Izráelſki / y nátárßy vderzyli ná niego: y krzyknął Iozáphát. [33] A zrozumieli przełożeni wozów że nie król Izráelſki / y dáli mu pokóy. [34] Lecz mąż niektóry wyćiągnął łuk [c]ná niepewną ſtrzałe puſczáiąc / á z tráfunku poſtrzelił królá Izráelſkiég miedzy płucá á miedzy żołądek. A on rzekł woźnicy ſwému: Obróć reke twą á wywieź mie z woyſká / bociem ćiężko zránion. [35] Stoczona tedy ieſt bitwá onégo dniá / á król Izráelſki ſtał ná woźie ſwym przećiw Syryczykóm / y vmárł wieczór: á krew rány ćiekłá

D

E

Duch Heretićki.

Duch kłamſtwá zwodźi te którzy nienawidzą prawdy.

Micheaßá policzkuią iż prawdę mówił.

[a] to ieſt, królewſkiégo. Kęſem chlebá á trochę wody. H.

Micheaß wſádzony do ćiemnice.

[b] Odmienię śię á ták póydę ku bitwie ty zaś. H.

[c] nie vmyślnie.

Acháb poſtrzelony.

Vmárł.

ná wóz.

36 ná wóz. A wożny wołał po wszytkim woysku/ nizli słońce záſzło/ mówiąc: Káżdy ſie niech wróći do miáſtá y do ziemie ſwéy. 37 A król vmárł/ y przywiezion ieſt do Sámáriiéy/ y pogrzebli królá w Sámáriiéy. 38 A omyto wóz iego w ſadzawce Sámáriyſkiéy/ á pśi lizáli krew iego/ y wódze wymyli/ według słowá PANSKIEGO/ ktoré był rzekł. 39 A oſtátek mów Achábowych y wſzytko co czynił/ y dóm z kośći słoniowéy który zbudował/ y wſzytkich miaſt ktoré pobudował/ izali to nie opiſano ieſt w kśięgách mów dni królów Izráelſkich? 40 Záſnął tedy Acháb z oycy ſwymi/ á Ochozias ſyn iego królował miáſto niego. 41 Joſáphát záś ſyn Aſá począł był królowáć nád Judą czwartégo roku Achábá królá Izráelſkiégo. 42 Trzydzieśći y pięć lat miał kiedy królowáć począł/ á dwádzieśćiá y pięć lat królował w Jeruzálem/ imię mátki iego Azubá córká Sáláď. 43 A chodził wſzytką drogą Aſá oycá ſwégo/ y nie vſtąpił z niéy: y czynił co było práwo przed oczymá PANSKIMI. 44 Wſzákże iednák wyżyn nie odiął: bo ieſcze lud ofiárował/ y palił kádźidło ná wyżynách. 45 A miał Joſáphát pokóy z królem Izráelſkim. 46 A oſtátek słów Joſáphát y ſpráwy iego ktoré czynił/ y woyny/ izali to nie ieſt nápiſano w kśięgách słów dni królów Judſkich? 47 Ale oſtátek niewieśćiuchów ktorzy byli pozoſtáli zá czáſu Aſá oycá iego/ zniósł z ziemie. 48 Ani był ná ten czás król poſtánowiony w Edom. 49 A król Joſáphát vczynił był okręty ná morzu żeby chodziły do Ophir po złoto: á iść nie mogły: bo ſię rozbiły w Aſiongáber. 50 Tedy mowił Ochoziaſz ſyn Achábów do Joſáphátá: Niech idą ſłudzy moi z ſługámi twoimi w okręćiech. A niechćiał Joſáphát. 51 A záſnął Joſáphát z oycy ſwymi/ y pogrzebion ieſt z nimi w mieśćie Dawidá oycá iego: y królował Jorám ſyn iego miáſto niego. 52 A Ochoziaſz ſyn Acháb począł był królowáć nád Izráelem w Sámáriiéy roku ſiedmnaſtégo Joſáphátá królá Judſkiégo/ y królował nád Izráelem dwie lećie. 53 A czynił złość przed oczymá PANSKIMI/ y chodził drogą oycá ſwégo y mátki ſwéy/ y drógą Jeroboámá ſyná Nábáth/ który o grzéch przyprawił Izráelá. 54 Służył też Báálowi y kłániał ſię mu/ y rozdrażnił PANA Bogá Izráelowégo/ według wſzytkiégo co vczynił był oćiec iego.

*wyſzéy 21. c 19.

*y zbroie omyli. H.

Ochoziáſz król Izráelſki. Iozáphath król Iudzki bogoboyny.

*Sodomczyków.

Iozaphath vmárł, náſtąpił Iorám król Iudzki.

Ochoziaſz król złośliwy.

---

61 *Zebrał proroki około cztérech ſet mężów.*] Ze oni cztérzy ſtá prorokow byli fałſzywymi proroki/ y ſam Acháb to wiedział/ bo gdy go ſpytał Jozáphát ieſli był ieſcze iáki inſzy Prorok Páńſki/ odpowiedział/ zoſtał ieden ále go nienawidzę. A ten był Micheaſz. A wſzákże nie idźie zá tym/ áby wſzyſcy Doktorowie Zydowſcy mieli błądźić/ choćia oni cztérzy ſtá fałſzywi w Sámáriiéy będący zbłądźili. Bo nád to było w Judá wiele inſzych prorokow/ á zwłaſczá kápłanów w Jeruzálem/ ktorym to z vrzędu należáło/ áby odpowiádáli ná wſzytkié pytánia około zakonu Bożégo. Deut. 17.

Choć wiele było fałſzywych prorokow wſzákże wiele było práwdziwych w Ieruzálem.

20 *Kto zwiedźie Achábá królá Izráelſkiégo.*] W tym widzeniu opiſuie napierwéy rádę Bożą ktorą miał nie z Anyoły ále ſam z ſobą: potym też poddáńſtwo y poſłuszeńſtwo Anyołow ták złych/ iáko y dobrych: gdyż nic/ áż zá wolą y dopuſczeniem Bożym/ nie mogą czynić: Nád to opiſuie y złą wolą Szátaná przemieniáiącego ſię w Anyołá świátłośći/ ná zwiedźienie ludźi/ kiedy mu dopuſczą. Náoſtátek opiſuie y dopuſczenie ktoré dał Bóg Szátánowi ná ſkaránie Achábá áby go przez oné proroki zwiódł.

22 *Będę duch kłamliwy w vśćiech wſzytkich prorokow iego.*] Tu możeſz obaczyć iáki ieſt duch wſzytkich prorokow Heretyckich/ żeć nie inſzy tylko duch Szátáńſki/ ktory nádyma Miniſtry áby kłamſtwy práwie Szátáńſkimi ludźie od kośćiołá Bożego odwodźili. Dla tegóż ich też Apoſtoł ś. zowie Miniſtrámi Szátáná 2.Cor.11. bo co przećiw kośćiołowi Bożemu vczą/ to z nádchnienia duchá złego máią. Jáko ſam o ſobie piſze Luter. de miſſa angulari, tákże y Zuinglius de ſupplemento Euchariſtiæ.

Duch Miniſtrów Heretyckich.

22 *Zwiedźieſz y przemożeſz.*] Nie roſkazałći tu Bóg áby Szátan zwiódł Achábá/ bo ſam Szátan ofiárował ſię ná to/ y nie ták roſkazánia iáko dopuſczenia potrzebował/ ponieważ ſam z śiebie ieſt do złego prędki. A wſzákże Piſmo S. ták mówi iákoby ſię to z roſkazánia Bożego ſtáło: á to dla tego/ iż Bóg nie tylko dopuśćił/ áby Szátan mówił kłamſtwo przez vſtá fałſzywych prorokow: ále że Achábowi dla iego grzechów nie dał tyle świátłośći/ áby mógł rozeznáć kłamſtwo od prawdy. Co y po dźiś dźień w Heretykách widziemy/ iż iá nego kłamſtwá y nieprawdy rozeznáć nie mogą/ że im Bóg dla ich grzechów świátłośći ſwéy nie dáie/ ktorą niedowiárſtwem ſwym vtráćili.

Bóg dopuſcza Szátánowi zwodźić, ále nie roſkázuie.

KSIĘGI KROLEWSKIE CZWARTE,

Wedlug Zydów,

Malachim wtóré, מלכים ב׳

ROZDZIAL I.

Ochoziáš w chorobie swéy rádzi sie Beelzebubá.

1 A MOáb wykróczył potým przeciw Izráelowi/ iáko vmárł Achab. 2 Y spadł Ochoziaš przez krate z sale swéy/ którą miał w Sámáriiéy/ y rozniemógł sie: y wypráwił posły/ mówiąc do nich: Idźcie/ porádźcie sie Beelzebubá bogá Akkáron/ ieśli żyć moge z téy niemocy moiéy. 3 A Anyół PANSKI rzékł do Eliaszá Thesbytczyká/ mówiąc: Wstań/ á idź przeciwko posłóm królá Sámáriyskiégo/ y będźieš mówił do nich: Azaž niémáš Bogá w Izráelu/ że sie idźiecie rádźić Beelzebubá bogá Akkáron? 4 Przetóż ták mówi PAN: Z łóżká ná któreś wstąpił/ nie zstąpiš/ ále śmiercią vmrzeš. Y poszedł Eliaš.

Eliaš go strofuie.

to iest, pewnie vmrzeš. Hebr.

5 B Y wrócili sie posłowie do Ochoziaszá. Który im rzékł: Czemuśćie sie wrócili? 6 A oni mu odpowiedźieli: Zábieżał nam mąż/ y rzékł do nas: Idźcie á wróććie sie do królá który was posłał/ á powiédźcie mu: To mówi PAN: Izaliż nie było Bogá w Izráelu/ posyłaš rádźić sie Beelzebubá bogá Akkáron? Przeto z łóżká ná któreś wstąpił nie zstąpiš/ ále śmiercią vmrzeš. 7 Który im rzékł: Co zá osobá y odźienie iest tego mężá/ który wam zábieżał/ y mówił té słowá? 8 A oni odpowiedźieli: Mąż kosmáty y pásem skorzánym ná biodrách opásány. Który rzékł: Eliaš Thesbitczyk iest. 9 Y posłał do niego Rotmistrzá piećdźiesiątniká y piećdźiesiąt którzy byli pod nim. Który poszedł do niego: y śiedzącému ná wiérzchu góry/ rzékł: Człowiecze Boży/ król roskazał ábyś zszczedł.

Vbiór Eliašow.

10 A odpowiádáiąc Eliaš rzékł piećdźiesiątnikowi: Jeslim iest człowiek Boży/ niech zstąpi ogień z niebá/ á niech cie pożrze y piećdźiesiąt twoich. C Zstąpił tedy ogień z niebá/ y pożárł go/ y piąćdźiesiąt którzy z nim byli. 11 Y powtóre posłał do nieg Rotmistrzá piećdźiesiątniká drugiégo/ y piąćdźiesiąt z nim. Który rzékł do niego: Człowiecze Boży/ ták mówi król: Pospieš sie/ znidź ná dół. 12 Odpowiádáiąc Eliaš rzékł: Jeslim ia iest człowiek Boży/ niech zstąpi ogień z niebá/ á niech cie pożrze y piąćdźiesiąt twoich. Zstąpił tedy ogień z niebá y pożárł go y piąćdźiesiąt iego.

Eliaš Rotmistrzów dwu ogniem z niebá spalił.

13 Znowu posłał Rotmistrzá piąćdźiesiątniká trzećiégo/ y piąćdźiesiąt którzy z nim byli. Który przyszedszy poklęknął ná kolaná przed Eliaszem/ y prosił go/ y rzékł: Człowiecze Boży/ niechćiéy gárdźić dušą moią/ y duszámi sług twoich którzy są zemną. 14 D Oto ogień zstąpił z niebá/ y pożárł dwu Rotmistrzów piećdźiesiątników pierwszych/ y piećdźiesiąt którzy z nimi byli: ále teraz proše ábyś sie zmiłował nád dušą moią.

proše niech droga będźie dušá moiá, y dušá sług twoich przed oczymá twymi. H.

15 Y rzékł Anyół PANSKI do Eliaszá/ mówiąc: Idź z nim/ nie bóy sie. A ták wstał/ y poszedł z nim do królá/ 16 y rzékł mu: To mówi PAN: Iżeś wysłał posły rádźić sie Beelzebubá bogá Akkáron/ iákoby nie było Bogá w Izráelu/ od którégo byś sie mowy mógł pytáć: przeto z łóżká ná któreś wstąpił nie zstąpiš/ ále śmiercią vmrzeš. 17 Vmárł tedy według mowy PANSKIEY którą mówił Eliaš/ y królował Iorám brát iego miásto niego

Ochozyaš vmárł, po nim Iorám królem Izraelskim.

18 sto niego / roku wtórégo Jorámá syná Jozáphátowégo królá Judzkiégo / niemiał bowiém syná. A ostátek słów Ochoziaszowych / które czynił / ázaż té nie są spisáné w księgách mów dni królów Izráelskich?

Summá tych cwartych ksiąg

Té księgi / Żydzi wtorémi królewskimi názywáią / które opisuią vpadek y zniscżenie królestwá / piérwéy Izráelskiégo / á potym y Judskiégo / dlą przestępstwá y báłwochwálstwá królów ich : poymánié y żegnánié ludu w niewolą / y spustoszenié miástá Jeruzalem / y kościołá iego. A té dwoie księgi od królestwá Sálomonowégo áż do przeniesienia do Bábilonu / zámykáią w sobie czterzystá dwádzieściá y pięć lat.

ROZDZIAŁ II.

Eliaszá pilnuie Elizeusz po wszytkich drogach.

1 A Ostało sie / gdy PAN chciał podnieść Eliaszá z wichrem do niebá : szli Eliasz y Elizeusz z Gálgál. 2 Y rzékł Eliasz do Elizeuszá: Siedź tu / bo mnie PAN posłał áż do Bethel. Któremu rzékł Elizeusz : Żywie PAN y żywie duszá twoiá że sie ciebie nie pusczę. A gdy przyszli do Bethel / 3 wyszli synowie proroccy / którzy byli w Bethel do Elizeuszá / y rzekli mu : A wiészże że dziś PAN weźmie páná twego od ciebie? Który odpowiedział : Y iać wiém : Milczcie. 4 Y rzékł Eliasz do Elizeuszá : Siedź tu / bo mie PAN posłał do Jerichá : A on rzékł : Żywie PAN y żywie duszá twoiá / że sie ciebie nie pusczę. A gdy przyszli do Jerichá / 5 przystąpili synowie proroccy którzy byli w Jerichu do Elizeuszá / y rzekli mu : A wiesz / iż PAN dzisia weźmie páná twego od ciebie? rzékł im : Y iać wiém : Milczcie. 6 Y rzékł mu Eliasz : Siedź tu / bo mie B PAN posłał áż do Jordaná. A on rzékł : Żywie PAN y żywie duszá twoiá / że sie ciebie nie pusczę. A ták szli pospołu obádwá / 7 á pięćdziesiąt mężów z synów prorockich szli zá nimi / którzy y stáneli przeciwko dáleko : á oni obá stali nád Jordanem. 8 Y wziął Eliasz płascz swóy / y zwinął ji / y vdérzył wody / które sie rozstąpiły ná obie stronie / y przeszli obá po suszy. 9 A gdy przeszli / Eliasz rzékł do Elizeuszá : Żądáy czego chcesz ábych ći vczynił / piérwéy niż będę wzięt od ciebie. Y rzékł Elizeusz : Proszę áby sie stał we mnie dwoiáki duch twóy. 10 Który odpowiedział : Trudnéyeś rzeczy prosił : wszákże iesli mie vyźrzysz / C gdy będę wzięt od ciebie / stánieć sie o coś żądał : ále iesli nie vyźrzysz / nie stánie. 11 A gdy szli / á idąc rozmawiáli : álić wóz ognisty / y konie ogniste rozłączyły obudwu : y wstąpił Eliasz przez wicher do niebá / 12 á Elizeusz widział y wołał : Oycze móy / oycze móy / wozie Izráelów y woźnicá iego. Y niewidział go więcéy : á viąwszy száty swé rozdárł ie ná dwie części. 13 Y podniósł płascz Eliaszów który mu był vpadł / á wróciwszy sie stánął ná brzegu Jordanu / 14 á płasczem Eliaszowym / który mu był vpadł / vdérzył wody / á nie rozstąpiły sie : Y rzékł : Gdźież iest Bóg Eliaszów y teraz? Y vdérzył wody / y rozstąpiły sie y tám y sám / y przeszedł Elizeusz. 15 A widząc synowie proroków / którzy byli w Jerichu ná przeciw / rzekli : Odpoczynął duch Eliaszów ná Elizeuszu. A wyszedszy przeciwko niemu / pokłonili sie mu twarzą do ziemie / 16 y rzekli mu : Oto przy sługách twoich iest pięćdziesiąt mężów mocnych / którzy mogą iść y szukáć páná twego / by go snać Duch PANSKI nie pochwycił y nie porzucił ná któréy górze / ábo ná któréy dolinie. A on rzékł : Nie posyłaycie. 17 Y przymusili go / áż zezwolił / y rzékł : Poslicież. Y posłáli pięćdziesiąt mężów : którzy gdy szukáli przez trzy dni / nie náleźli. 18 Y wróćili sie do niego / á on mieszkał w D Jerichu / y rzékł im : Azam wam nie mówił : Nie posyłaycie. 19 Rzekli też mężowie miástá do Elizeuszá : Oto mieszkánié miástá tego iest bárzo dobré / iáko ty sam pánie widzisz : ále wody są bárzo złé / y ziemiá niepłodna. 20 A on rzékł : Przynieście mi naczynié nowé / á włóżcie w nie soli. Które 21 gdy przynieśli / wyszedszy do źrzódłá wód wpuścił w nie soli / y rzékł : To mówi PAN : Vzdrowiłem té wody / y nie będzie więcéy w nich śmierci

zostań tu.

Eliasz płasczem Iordan rozdźielił. Dwoiákiego duchá prosi Elizeusz od Eliaszá.

Sowity ábo tyle dwoie ábo dwie części duchá.

Eliasz wźięty.

1. Mach. 2 c. 58. Eccl. 48. b. 13.

y iezdo. H. Ktoryś stał Izráelowi zá wozy y zá ie zdę broniąc go modlitwą twoią.

H

y on sam? H

Elizeusz płasczem Eliaszowym wody przedźielił.

Szukáią Eliaszá ále go nie ználeźli.

Elizeusz wodę vzdrowił.

nie zdrowa H

bánkę nową H.

áni nie-

22 áni niepłodnośći. ʳ A ták vzdrowioné są wody áż do dniá tego / według słowá Elizeuszowégo które mówił. 23 ʳ Y szedł zonąd do Bethel: á gdy szedł drógą / dźieći máłé wyszły z miástá / y náśmiewáły sie z niego / mówiąc: Wstępuy łysku / wstępuy łysku. 24 ʳ Który gdy sie obeyzrzał / vyzrzał ie / y złorzeczył im w imie PANSKIE: y wyszli dwá niedźwiedźie z lásá / y rozdrapáli z nich czterdźieśći y dwoie dźieći. 25 ʳ Y poszedł zonąd ná górę kármeli / á ztámtąd wrócił sie do Sámáriiey.

Dźieći sy dá z Elizeuszá.

Niedźwiedźie ie rozszárpáli.

ROZDZ. III.

1 A Iorám syn Achábów królował nád Izráelem w Sámáriiey roku ósmnastégo Iozáphátá Królá Judzkiégo. Y królował dwánaśćie lat. 2 ʳ Y vczynił złość przed PANEM / wszákże nie iáko oćiec iego y mátká: wyrzućił bowiem słupy Báálowé / które był poczynił oćiec iego. 3 ʳ Wszákóż tkwiał w grzechách Jeroboámá syná Nábátowégo / który przywiódł w grzech Izráelá / áni ich odstąpił. 4 ʳ A Mesá król Moáb chował wiele bydłá / y płáćił królowi Izráelskiemu sto tyśiecy iágniąt / y sto tyśiecy báránów z wełną ich. 5 ʳ A gdy vmárł Acháb / złamał przymierze które miał z królem Izráelskim. 6 ʳ Wyszedł tedy król Iorám dniá onégo z Sámáriiey / y popisał wszytkiégo Izráelá. 7 ʳ Y posłał do Iozáphátá królá Judzkiégo / mówiąc: Król Moáb odstąpił odemnie / poiedź ze mną przećiw iemu ná woynę. Który odpowiedźiał: Poiádę: Kto móy iest twóy iest: lud móy lud twóy / y konie moie konie twoie. 8 ʳ Y rzekł: Którą drógą poćiągniemy? A on odpowiedźiał: Przez puszczą ᵃIduméyską. 9 ʳ Ciągneli tedy król Izráelski y król Judzki / y król Edomski / y B krążyli drógą śiedmiu dni: á nie było wody dla woyská y dla bydląt które zá nimi szły. 10 ʳ Y rzekł król Izráelski: Ach / Ach / Ach / zgromádźił nas PAN trzech królów / áby wydał w rece Moáb. 11 ʳ Y rzekł Josáphát. Jestli tu prorok PANSKI / żebyśmy ᵇprośili PANA przezeń? y odpowiedźiał ieden z sług królá Izráelskiégo: Jest tu Elizeusz syn Sáphát: który nálewał wody ná rece Eliaszowé. 12 ʳ Y rzekł Josáphát: Jest v niego słowo PANSKIE. Y stąpił do niego król Izráelski y Iozáphát król Judzki y król Edom. 13 ʳ Y rzekł Elizeusz do królá Izráelskiégo: Co mnie y tobie iest? Idź do proroków oycá twego / y mátki twoiey. Y rzekł mu król Izráelski: ᶜCzemu PAN zgromádźił tych trzech królów / áby ie dał w rece Moábskie? 14 ʳ Y rzekł do niego Elizeusz: Żywie PAN zastępów / przed którégo oczymá stoie / iż gdybym sie oblicza Iozáphátá królá Judzkiégo ᵈnie wstydał / niedbałbych o cie / ánibych sie obeyzrzał. 15 ʳ Lecz teG raz przywiedźćie mi ᵉgracza. Y gdy grał gracz ᶠstálá sie nád nim reká PANSKA / y rzekł: 16 ʳ To mówi PAN: Poczyńćie łoże potoku tego doły y doły. ᵍ 17 ʳ Abowiem to mówi PAN: Nie vyzrzyćie wiátru áni deszczu: á łoże to nápełni sie wody / y bedźiećie pić wy / y czeladź wászá / y bydletá wászé. 18 ʳ A máło to iescze w oczách PANSKICH: nád to da też Moáb w rece wászé. 19 ʳ Y zburzyćie wszelkié miásto obronné / y wszelkié miásto wyborné / á wszelkié drzewo pożyteczné porąbićie / y wszytkié źrzódłá wód zátkaćie / y wszelką rolą wyborną kámieniem okryiećie. 20 ʳ Y stáło sie ráno / gdy iest zwyczay ofiárę spráwowáć / álić oto wody przychodźiły drógą Edomską / y nápełniłá sie ziemiá wodámi. 21 ʳ A wszyscy Moábitowie vsłyszawszy iż ćiągneli królowie walczyć przećiwko im / zwołáli wszytkié pásem rycérskim przepasáné po wierzchu / y stáneli ná gránicách. 22 ʳ A wstawszy bárzo ráno / y gdy iuż słońce weszło przećiwko wodom / vyzrzeli Moábitowie náprzećiwko wody czérwoné iáko krew / 23 ʳ y rzekli: Krew D mieczá iest: stoczyli bitwe przećiw sobie królowie y pobići są ieden od drugiégo: teraz bież do korzyśći Moáb. 24 ʳ Y przyszli do obozu Izráelskiégo: á wstawszy Izráel poráźił Moáb: á

Iorám syn Achábow zły.

Mesá król Moábski hołdownik królá Izráelskiego.

ᵃ*abo Edomskę.*

Trzey królowie iádąc przećiw Moáb wody ná puszczy nie máią.

ᵇ*sie porádźili H.*

ᶜ*Nie, bo zgromádźił H.*

ᵈ*sobie nie ważył Hebr.*

ᵉ*Ták śpiewáiąc y chwaląc Bogá, myśli Prorockié były w záchwyceniu.*

ᶠ*ruszyłá go moc PANSKA.*

ᵍ*gęste doły.*

Elizeusz obiecuie wodę y zwyćięstwo.

Moábitowie poráżeni.

25 oni vciekli przed nimi: Przyszli tedy ktorzy byli zwyciężyli/ y poráźili Moábity/ [a] y miástá zburzyli: y wszelką rolą co lepszą/ ciskáiąc káżdy kámienie nápelnili: y wszytkie zrzódłá wód zátkáli: y wszytkie drzewá pożyteczne wyćieli/ ták iż [b] tylko mury gliniáne zostáły: y obtoczone iest miásto od procnikow y po wielkiey częśći zburzone.

26 [c] Co gdy vyzrzał krol Moábski/ to iest/ że nieprzyiaciele przemogli/ wźiął z sobą śiedm set mężów mieczá dobywáiących: áby sie przebili do królá Edom/ áni mogli:

27 [d] Y porwawszy syná swego pierworodnego/ ktory miał krolowáć miásto niego/ ofiárowáł cálopalenie ná murze: y stáło sie zágniewánie wielkie w Izráelu/ y zárazem odćiągneli od niego/ y wróćili sie do ziemie swoiey.

tylko zostáły kámienie iego w murze Hárezethskim. H.

Krol Moábski ofiáruie syná Bogóm.

ROZDZ. IIII.

1 A Niewiástá iedná z żon prorockich wołáłá do Elizeuszá/ mówiąc: Slugá twóy mąż móy vmárł/ á ty wiesz iż slugá twóy był/ boiący sie PANA: á oto przyszedł [e] pożyczálnik áby wźiął dwu synów moich/ zá niewolniki sobie.

2 [f] Ktorey rzekł Elizeusz: Cóż chcesz żebych ći vczynił? Powiedz mi co masz w domu swoim? A oná odpowiedźiáłá: Nie mam służebnicá twoiá nic w domu moim/ iedno troche oliwy/ [g] ktorąbym sie mázáłá.

3 [h] Ktorey rzekł: Idź nápożyczay v wszech sąśiad twoich naczynia prożnego nie máło/

4 [i] á wnidź/ y zámkni drzwi swoie/ gdy będźiesz wewnątrz ty y synowie twoi: náleyże ztámtąd we wszytkie te naczynia: á gdy pełne będą/ weźmiesz.

5 [k] A ták poszłá niewiástá/ y zámknełá drzwi zá sobą/ y zá syny swemi: oni podawáli naczynia/ á oná náléwáłá.

6 [l] A gdy iuż pełne były naczynia/ rzekłá do syná swego: Przynieś mi iescze naczynie. A on odpowiedźiał: Nie mam. Y stánełá oliwá:

7 B [m] Y przyszłá oná/ y powiedźiáłá mężowi Bożému. A on: Idź/ przyprzeday oliwe/ á odday pożyczálnikowi twemu: á ty y synowie twoi żywćie sie ostátkiem.

8 [n] Y przyszedł dźień ieden/ y szedł Elizeusz przez Sunám: á byłá tám niewiástá wielka/ ktora go zátrzymáłá áby iadł chleb: á gdy támtedy często chadzał/ wstępował do niey chlebá ieść.

9 [o] Ktora rzekłá do mężá swego: Widze że to iest mąż Boży świety/ ktory tedy często przechodźi.

10 [p] Vczyńmy mu tedy sále máłą/ á postáwmy mu w niey łóżko y stół/ y krzesło/ y świecznik/ że gdy przyidźie do nas/ będźie tám mieszkał.

11 [q] Przyszedł tedy dźień ieden/ y przyszedszy wstąpił do oney sále/ y odpoczywał tám.

12 [r] Y rzekł do Giezy służebniká swego: Záwołay tey Sunámitki. Gdy iey záwołał/ á oná stánełá przed nim/

13 C [s] rzekł do sługi swego: Mów do niey: Otoś nam pilnie we wszytkim służyłá/ cóż chcesz ábymći vczynił? Mászli iáką potrzebę/ á chcesz abych mówił do królá ábo do hetmá ná woyská. Ktora odpowiedźiáłá: [t] W pośrzodku ludu mégo mieszkam.

14 [u] Y rzekł: Cóż tedy chce że iey vczynie? Y rzekł Giezy: Nie pytay: syná bowiem nie ma/ á mąż iey stáry iest.

15 [x] Kazał tedy/ áby iey záwołał: ktora gdy záwołána byłá y stánełá v drzwi/

16 [y] rzekł do niey: O tym czáśie/ y o tey że godźinie/ iesli Bóg da zdrowie/ będźiesz miáłá w żywoćie syná. A oná odpowiedźiáłá: Niechćiey proszę/ pánie móy/ mężu Boży/ [z] niechćiey kłámáć służebnicy twoiey.

17 [a] Y poczełá niewiástá y porodźiłá syná tegoż czásu y godźiny/ ktorą powiedźiał Elizeusz.

18 [b] Y vrosło dźiećie. A gdy był ieden dźień y wyszedszy szło do oycá swego do żeńców/

19 [c] rzekło oycu swemu: Głowá mie boli/ głowá mie boli. A on rzekł słudze: Weź á doniedź go do mátki iego.

20 D [d] Ktory gdy go wźiął/ y przywiodł do mátki iego położyłá go ná łonie swym aż do południá/ y vmárł.

21 [e] Y weszłá ná górę/ y położyłá go ná łóżku człeká Bożego/ y zámknełá drzwi:

22 á wyszedszy/ [f] záwołáłá mężá swego/ y rzekłá: Pośli proszę cie żenną iednego z sług y oślice/ że pobieże áż do człowieká Bożego/ y wróce sie.

23 [g] Ktory iey rzekł: Dla czegóż idźiesz do niego? Dźiś nie iest nów/ áni Sáb-

Elizeusz v bogiey wdowie oley rozmnożył/ áby długi wypłáćiłá.

lichwiarz.

we dzbánku. H.

Gospodá Elizeuszá v niewiásty bogátey.

To iest, mam dosyć powinnych, ktorzy będą o mię mowić będzieli potrzebá.

Elizeusz gospodyniey niepłodney obiecuie syná.

nie śmieyśie ze mnie, ábo nie omylay mię sługi twoiey.

Syn gospodyniey vmárł/ ktora bieży do Elizeuszá.

áni Sábbath. Oná odpowiedźiáłá: 24 Póydę. A osiodłáłá oslice/ y przykazáłá słudze: Pogániay á spieß sie/ zebyś mi nie mießkał w drodze: á czyń to coć każe. 25 Iácháłá tedy y przyiácháłá do meżá Bożego ná górę Kármeli. A gdy ią vyzrzał mąż Boży sprzećiwia / rzekł do Giezego sługi swego: Oto Sunámitká oná: 26 Idź tedy przećiwko niey / á rzecz iey: Dobrzeli sie powodźi/ meżowi twemu / y synowi twemu? Która odpowiedźiáłá: Dobrze. 27 A gdy przyßłá do meżá Bożego ná górę/ vchwyćiłá sie nóg iego: y przystąpił Giezy áby ią odwiódł od niego. A rzekł człowiek Boży: Day iey pokóy: bo duszá iey w gorzkośći iest / á PAN zátáił przede mną / y nieoznaymił mi. 28 Która mu rzekłá: Azam prosiłá syná v páná mego? ázamći nie mówiłá: Nie śmiey sie ze mnie? 29 á on rzekł do Giezego: Przepaß biodrá twoie / á weźmi laskę moię w rękę twoię / á idź. Jeśli ćie człowiek potka/ nie pozdrawiay go: y ieśli ćie kto pozdrowi / nie odpowiáday mu: y położysz laskę moię ná oblicze dźiećięćiá. 30 A mátká dźiećięćiá rzekłá: Żywie PAN/ y żywie duszá twoiá niepuszczę sie ćiebie. 31 Wstał tedy y poszedł zá nią. A Giezi vprzedźił ie był / y położył był laskę ná obliczu dźiećięćiá/ y nie było głosu áni czucia: y wróćił sie przećiwko niemu/ y powiedźiał mu/ rzekąc: Nie wstáło dźiećię. 32 Wszedł tedy Elizeusz do domu/ á ono dźiećię vmárłe leżáło ná łóżku iego: 33 á wszedszy zámknął drzwi zá sobą y zá dźiećięćiem: y modlił sie do PANA. 34 A wstąpił y położył sie ná dźiećięćiu: y położył vstá swé ná vstá iego / y oczy swé ná oczy iego/ y ręce swé ná ręce iego: y náchylił sie ná nie/ y zágrzało sie ćiáło dźiećięćiá. 35 A on wróćiwszy sie przechodźił sie po domu raz y tám y sám: y wstąpił y położył sie ná nim: y ziéwnęło dźiećię siedm kroć / y oczy otworzyło. 36 A on záwoławszy Giezego/ rzekł mu: Záwołay tey Sunámitki. Która wezwána / weszłá do niego. Który rzekł: Weźmi syná swego. 37 Przyszłá oná/ y vpádłá v nóg iego/ y pokłoniłá sie do ziemie: y wźięłá syná swego/ y wyszłá. 38 A Elizeusz wróćił sie do Gálgal. A głód był w ziemi/ y synowie prorocćy mießkáli przed nim. A rzekł iednemu z sług swoich: Przystaw gárniec wielki/ á vwarz potráwę synom prorockim. 39 A wyszedł ieden ná pole áby zbierał ziołá polne: y nálazł iákoby máćicę winną leśną / y názbierał z niey coloquintid polnych y nápełnił płaszcz swóy / y wróćiwszy sie nákráiał ich w gárniec potráwy: bo niewiedźiał co było. 40 Nálali tedy towárzyszom áby iedli: á gdy skosztowáli warzey / záwołáli mówiąc: Smierć w gárncu / meżu Boży. A niemogli ieść. 41 A on: Przynieśćie / przy / mąki. A gdy przynieśli / wsypał w gárniec/ y rzekł: Náley gromádźie áby iedli. A nie było wiecey żadney gorzkośći w gárncu. 42 A mąż niektóry przyszedł z Báálsálisá/ niosąc meżowi Bożemu chleb pierwoćin / dwádźieśćiá chlebów ieczmiennych / y zboże nowé w bieśádze swoiey. A on rzekł: Day ludowi żeby iadł. 43 A odpowiedźiał mu sługá iego: A wieleż to iest / ábych położył przed sto meżów? Znowu on rzekł: Day ludowi/ żeby iadł/ bo to mówi PAN: Będą ieść y zbędźie. 44 A ták położył przed nie: którzy iedli/ y zbyło / według słowá PANSKIEGO.

ábo, Nie omylay mię H

Elizeusz posyła Giezy z laską áby wskrzesił vmárłego.

ále dźiećię áni mówiło, áni słyszáło. Hebr.

Elizeusz modlitwą wskrzesił vmárłego.

kichnęło. H

ábo znim.

Były to bánie ábo korbásy leśne.

Trucizná. Elizeusz gorzką potráwę osłodźił.

z pierwszego zboża.

dám przed sto. H.

Chléb rozmnożył.

ROZDZIAŁ V.

1 Náámán Hetman królá Syryiskiego/ był mąż wielki v páná swego y w vczćiwośći: przezeń bowiém dał PAN wybáwienie Syryiey: á był mąż meżny y bogáty/ ále trędowáty. 2 A z Syryiey wyszli byli łotrzykowie y poimáli byli z ziemie Izráelskiey dźieweczkę máluczką/ która byłá ná posłudze żony Náámánowey. 3 Która rzekłá do pániey swoiey: Oby to pan móy był v proroká / który iest w Sámáryiey: pewnieby go vzdrowił od trędu który ma. 4 Wszedł tedy Náámán do páná swego / y powiedźiał mu / rzekąc: Ták á ták mówiłá dźieweczká z ziemie Izráelskiey. 5 A rzekł mu król Syryiski: Idź

Náámán trędowáty.

zwyćięstwo.

Dźiewká poimána rádźi Náámánowi.

ski: Idź

ſki: Jédźże á poſle liſt do królá Jzráelſkiégo. Który gdy iáchał y wźiął z ſobą dźieśieć tálentów ſrébrá/ y ßeść tyśiecy złotych/ y dźieśiećioro ßat odmiennych/ [6] przyniósł liſt do królá Jzráelſkiégo/ w té ſłowá: Gdy weźmieß ten liſt/ wiedz iżem poſłał do ciebie Náámáná ſługe mego/ ábyś go vzdrowił/ od trądu iego. [7] A gdy król Jzráelſki liſt przeczytał/ rozdárł ßáty ſwé/ y rzékł: Azam ia ieſt Bóg/ żebych mógł zábić y ożywić/ iż ten poſłał do mnie ábych vzdrowił człowieká od trądu iego? Przypátrzcie śie á obaczćie/ żeć ná mie przyczyn ßuka. [8] Co gdy vſłyßał Elizeuß mąż Boży/ to ieſt/ że król Jzráelſki rozdárł ßáty ſwoie/ poſłał do niego/ mówiąc: Przeczześ rozdárł ßáty ſwé? niech przyiydźie do mnie/ á niech wié że ieſt prorok w Jzráelu. [9] Przyiáchał tedy Náámán z końmi y z wozmi y ſtánął v drzwi domu Elizeußowégo: [10] y wyſłał do niego Elizeuß poſłáńcá/ mówiąc: Jdź/ á omyy śie śiedm kroć w Jordanie/ y wróći śie zdrowié ćiáłu twemu/ y bedźieß oczyśćion. [11] Rozgniewawßy śie Náámán odchodźił/ mówiąc: Mniemiałem że miał wyniść do mnie/ á ſtoiąc wzywáć imienia PANA Bogá ſwego/ y dotknąć reką ſwą mieyſcá trądu/ á vzdrowić mie. [12] Aza nie lepßé ſą Abáná y Phárphár rzeki Dámáßku/ niżli wßyſtkié wody Jzráelſkié/ żebych śie w nich omył/ á był oczyśćion? Gdy tedy śie obrócił/ y odieżdżał gniewáiąc śie/ [13] przyſtąpili do niego ſłudzy iego/ y rzékli mu: Oycze/ choćiáćby był wielką rzecz prorok powiedźiał/ záiſte miałbyś był vczynić/ iáko dáleko wiecéy żeć teraz rzékł: Omyy śie/ á bedźieß oczyśćion? [14] Szedł/ y omył śie w Jordanie śiedm kroć/ według mowy mężá Bożego/ y náprawiło śie ćiáło iego/ iáko ćiáło dźiećięćiá máluczkiégo/ y był oczyśćiony. [15] A wróćiwßy śie do mężá Bożégo ze wßytkim ſwym pocztem/ przyßedł/ y ſtánął przed nim/ y rzékł: Prawdźiwiem doznał że niémáß inégo Bogá ná wßytkiéy ziemi/ iedno tylko w Jzráelu. Proßę tedy ábyś wźiął błogoſłáwieńſtwo od ſługi twego. [16] Lecz on odpowiedźiał: Zywie PAN przed którym ſtoię/ że nie wezmę. A gdy gwałt czynił/ zgołá nie zezwolił. [17] Y rzékł Náámán: Jáko chceß: ále proßę dozwól mi ſłudze twemu/ że z ziemie wezmę brzemię ná dwu mułów: bo ſługá twóy nie bedźie wiecéy czynił cálopalenia áni ofiáry cudzym bogóm/ iedno PANV. [18] A to tylko ieſt o co maß prośić PANA zá ſługą twoim/ gdy wnidźie pan móy do zboru Remmon áby śie kłániał/ á gdy śie on bedźie wſpiérał ná rece moiéy: ieſli śie pokłonię we zborze Remmon gdy śie on pokłoni ná onymże mieyſcu/ áby to PAN mnie ſłudze twemu odpuśćił. [19] Który mu rzékł: Jdź w pokoiu. A ták odiáchał od niego obrawßy czás ziemie. [20] Y rzékł Giezy ſługá mężá BOżégo: Zfolgował pan móy Náámánowi temu Syriyczykowi że nie wźiął od niego co przyniósł: żywie PAN/ że pobieżę zá nim y wezmę co od niego. [21] Y ßedł Giezy zá Náámánem/ którégo gdy on obaczył bieżącégo do śiebie/ ſkoczył z wozá przećiwko niemu/ y rzékł: Dobrzeli śie wßytko wiedźie? [22] A on rzékł: Dobrze. Pan móy poſłał mie do ciebie/ rzékąc: Teraz przyßli do mnie dwá młodźieńcy z góry Ephráim z ſynów prorockich: day im tálent ſrébrá/ y ßáty odmienné dwoiákié. [23] Y rzékł Náámán: Lepiéy żebyś wźiął dwá tálenty. Y przymuśił go/ y záwiązał dwá tálenty ſrébrá we dwá wory/ y dwoiákié ßáty/ y włożył ná dwá pácholki ſwoie/ którzy też nieśli przed nim. [24] A gdy przyßedł iuż w wieczor/ wźiął z reki ich/ y ſchował w domu/ á męże odpráwił/ y poßli. [25] A ſam wßedßy ſtánął przed pánem ſwym. Y rzékł Elizeuß: Zkąd idźieß Giezy? A on odpowiedźiał: Nie chodźił nigdźie ſługá twóy. [26] A on rzékł: Aza ſerce moie nie było przytomné/ kiedy śie wrócił człowiek z wozá ſwego przećiwko tobie? Teraz tedy wźiąłeś ſrébro y wźiąłeś ßáty/ ábyś kupił oliwnice y winnice/ y owce y woły y ſługi y ſłużebnice. [27] Ale y trąd Náámánów przylnie do ćiebie y do naśienia twego áż ná wieki. Y wyßedł od niego trędowáty iáko śnieg.

to ieſt, drożßych odświętnych.

Luk. 4.c27. Náámán omył ſie w Iordanie y vzdrowiony od trądu.

Wyznawa Bogá Israelſkie go.

Vpominek, podárze. Heb

Elizeuß nie bierze vpominków, áby ſie niezdał dárów Bożych przedáwáć.

Ná vczynienie ołtarzá áby ná tey ziemi iáko ná świętéy ofiárował.

áby PAN odpuśćił ſłudze twemu. H.

Zydowſkie ſłowo Chibrát, to ieſt, czáſu ſłußnégo ziemie: inßy przekłádáią, odiáchał ná milę. Czytay Gen. 35. c. 16.

Giezy bierze od Náámáná dáry których Elizeuß nie chćiał.

Giezy dla łákomſtwá trądem zárážony y dźieći iego.

ROZDZ. VI.

Elizeusz sie lázu wypłynąć káże z wody

1 RZekli synowie prorocccy do Elizeuszá: Oto mieysce / ná którym mieszkamy przed tobą / ciásne iest ná nas. 2 Idźmy áż do Jordanu / á niechay weźmie káżdy z lásu po iednym drzewie / że tám sobie zbudujemy mieysce ku mieszkániu. 3 Który rzekł: Idźcie. A rzekł ieden z nich: Pódźże y ty z sługámi twymi. Odpowiedźiał: Ja póydę. 4 A poszedł z nimi. A gdy przyszli do Jordanu / rąbáli drzewo. 5 A przydáło sie / iż gdy ieden rąbał drzewo / spádło żelázo z siekiery w wodę: á on záwołał / y rzekł: Ach / Ach / Ach / pánie móy / y tegom sámego był pożyczył. 6 A rzekł mąż Boży: Gdźie vpádło? A onmu mieysce vkazał. Vćiął tedy drzewno y wpuśćił tám: y wspłynęło żelázo. 7 A rzekł: Weźmiż. Który śćiągnął rękę y wźiął ie.

Rádę królá Syryiskiego wyiáwia.

8 A król Syryiski walczył przećiw Izráelowi / y nárádźił sie z sługámi swymi / rzekąc: Ná tym á ná tym mieyscu połóżmy zásadzki. 9 Posłał tedy mąż Boży do królá Izráelskiego / mówiąc: Strzeż sie ábyś nie przeszedł ná onto mieysce: bo tám Syriánie są ná zásadzce. 10 Posłał tedy król Izráelski ná mieysce / które mu powiedźiał mąż Boży / y vbieżał ie / y ostrzegł sie tám nie raz áni dwá. 11 A zátrwożyło sie serce królá Syryiskiego o tę rzecz: á zwoławszy sług swoich / rzekł im: Przecz mi nie powiećie kto zdraycą moim iest v królá Izráelskiego? 12 A rzekł ieden z służebników iego: Nie / pánie móy królu: ále Elizeusz prorok / który iest w Izráelu / oznáymuie królowi Izráelskiemu wszytkie słowá którekolwiek mówisz ná pokoiu twoim. 13 A rzekł im: Idźcie / á dowiedźcie sie gdźieby był: że poślę á poimam go. A powiedźieli mu / rzekąc: Oto iest w Dothán.

Posłał król Syryiski poimáć Elizeuszá.

14 A ták posłał tám konie y wozy y siłę woyská: którzy gdy przyiácháli wnocy / obroczyli miásto. 15 A wstawszy ráno sługá mężá Bożego / wyszedszy vyzrzał woysko około miástá y konie y wozy: y powiedźiał mu / rzekąc: Ach / ách / ách / pánie móy / co vczyniemy? 16 A on odpowiedźiał: Nie bóy sie: bo więcey ich iest z námi / niżli z nimi.

Elizeuszá broni woysko Anielskie.

17 A gdy sie modlił Elizeusz / mówił: PANIE otwórz oczy tego że vyzrzy. A otworzył PAN oczy służebniká / y vyzrzał / á ono górá pełna koni / y wozów ognistych około Elizeuszá. 18 A nieprzyiaciele szli ku niemu / á Elizeusz modlił sie do PANA mówiąc: Záraź proszę ten lud ślepotą. A záráźił ie PAN / áby nie widźieli według słowá Elizeuszowego.

Syriány oślepił y wprowadza do miástá.

19 A rzekł do nich Elizeusz: Nie táć iest drógá / áni to iest miásto: Pódźćie zá mną / á vkażę wam mężá którego szukaćie. Wwiódł ie tedy do Sámáriiey. 20 A gdy weszli do Sámáriiey / rzekł Elizeusz: PANIE otwórz oczy tych / áby przeyrzeli. A otworzył PAN oczy ich / y vyzrzeli że byli w pośrzodku Sámáriiey. 21 A rzekł król Izráelski do Elizeuszá / vyzrzawszy ie: Mamże ie pobić / oycze móy? 22 A on rzekł: Nie pobiiesz: bos ich nie poymał mieczem y łukiem twoim / ábyś miał pobić: ále połóż chleb y wodę przed nie / áby iedli y pili / y szli do páná swego.

Król Izráelski cześću ie nieprzyiaciołyswé zá roskazániem Elizeuszá.

23 A położono przed nimi potraw wielkie przygotowánie / y iedli y pili / y puśćił ie / y poszli do páná swego: y nie przyszli więcey łotrowie Syryiscy do źiemie Izráelskiey.

Król Syryiski oblégł Sámáriią. Głód wielki w oblężeniu.

24 A stáło sie potym / zebrał Benádád król Syryiski wszytko woysko swe / y wyćiągnął / á oblégł Sámáriią. 25 A był głód wielki w Sámáriiey: y ták długo byłá w oblężeniu / áż przedawano głowę oślą po osmdźieśiąt srébrników / á czwarta część miáry gnoiu gołębiego po pięći srébrników. 26 A gdy król Izráelski szedł po murze / záwołáłá nań iedná niewiástá mówiąc: Rátuy mię pánie móy królu. 27 Który rzekł: Nie rátuie ćię PAN / skąd ćiebie rátowáć mogę? z gumná ábo z prásy? A rzekł do niey król: Czegóż chcesz? Która odpowiedźiáłá:

W oblężeniu mátki dźieci iedzą.

28 Tá niewiástá mówiłá mi: Day syná twego / że go ziemy dźiśia / á syná mego ziemy iutro. 29 A ták vwárzyliśmy syná mego / y ziedliśmy. A rzekłam iey názáiutrz: Day syná twęg że go ziemy. Która skryłá syná swego. 30 Co gdy król vsłyszał / rozdárł szaty

swoie

ſwoie/y ßedł po murze: y widźiał wßy tek lud włośienice ktorą odźiány był ná ćiele od ſpodku. 31 Y rzékł król: To mi niech Bóg vczyni y to niech przyczyni/ ieſli śie zoſtoi głowá Elizeußá ſyná Sáphát dźiśia ná nim. 32 A Elizeuß śiedźiał w domu ſwym/ y ſtárcy śiedźieli z nim. Przeſłał tedy meżá: á piérwéy niż on poſeł przyßedł/ rzékł do ſtárców: A wiećieß/ że ten ſyn *mężobóyce poſłał/ áby vćięto głowe moie? A ták pátrzcie gdy przyidźie poſłániec/ zámknicie drzwi/ á nié daycie mu wniść: bo oto tetnánie nóg páná iego ieſt zá nim. 33 A gdy ieſcze mówił do nich/ vkazał śie poſłániec który ßedł do niego. Y *rzékł: Oto ták wielkié złé od PANA ieſt: Czegóż mam wiecéy czekáć od PANA?

Elizeußa król każe zábić.

**Achábá ktory zábił Nábothá.*

**Rozumiey, Krol ktory wßedł przed poſłáncem ſwoim, odmieniwßy vmyſt o zábićiu proroká.*

ROZDZ. VII.

Rzékł Elizeuß: Słuchaycie słowá PANSKIEGO: To mówi PAN: O tym czáśie iutro bedźie korzec białéy mąki zá ieden *ſtáter/ á dwá korce ięczmieniá zá ieden ſtáter/ w bramie Sámáriyſkiéy. 2 Odpowiádáiąc ieden z kśiążąt/ ná którégo rece król śie wſpiérał/ człowiekowi Bożému rzékł: *By też PAN podźiáłał wypuſty w niebie zaż bedźie mogło bydź co powiádaß? Który rzékł: Vyźrzyß oczymá twymi/ ále z tego ieść nie bedźieß. 3 Byli tedy cztérzey meżowie tredowáći v weßćia bramy: którzy rzékli ieden do drugiégo: Cóż tu chcemy bydź áż pomrzemy? 4 choć że chcemy wniść do miáſtá/ głodem vmrzemy: choć też tu zoſtániemy/ muśiem vmrzeć: pódźćieß tedy/ á zbieżmy do obozu Syriyſkiégo/ ieſli nam zfolgują bedźiem żywi: á ieſli bedą chćieli zábić przećie pomrzemy. 5 Wſtáli tedy wwieczor/ áby ßli do woyſká Syriyſkiégo. A przyßedßy do przodku obozu Syriyſkiégo/ nikogo támże nie náleźli. 6 Abowiém PAN dał był ſłyßeć w obozięch Syriyſkich grzmot wozów y koni/ y woyſká wielkiégo: y rzékli ieden do drugiégo: Oto król Izráelſki náiął zá pieniądze przećiwko nam króle Heteyſkié y Aegyptſkié/ y przyßli ná nas. 7 Wſtáli tedy y vćiekli nocą/ y zoſtáwili namioty ſwé y konie y oſły w obozie/ y vćiekli chcąc tylko duße ſwé záchowáć. 8 Gdy tedy przyßli oni tredowáći ná przodek obozu/ weßli do namiotu iednégo/ y iedli y pili: y nábráli z támtąd śrébrá y złotá y ßat/ y ßli y pokryli: y záśie wróćili śie do drugiégo namiotu/ y z niego tákże nábrawßy pokryli. 9 Y rzékli ieden ku drugiému: Nie dobrze czyniémy: ten dźień bowiém dobréy nowiny ieſt. Jeſli zámilczemy/ á nie bedźiem chćieć powiedźieć áż do zárániá/ bedźiem winni grzéchu: Podźćie idźmy á powiédźmy ná dworze królewſkim. 10 A gdy przyßli do bramy mieyſckiéy/ powiedźieli im/ mówiąc: Szliſmy do obozu Syriyſkiégo á żadnégoſmy tám człowieká nie náleźli/ iedno konie á oſły przywiązáné/ y namioty rozbité. 11 Szli tedy wrotni/ y opowiedźieli w pálacu królá we wnątrz. 12 Który wſtał wnocy/ y rzékł do ſłużebników ſwoich: Powiádam wam co nam vczynili Syriyczykowie: Wiedzą że głód ćierpiémy/ y przetóż wyßli z obozu/ á pokryli śie w polu/ mówiąc: Gdy wynidą z miáſtá/ póymamy ie żywo/ á potym miáſto vbieżeć bedźiem mogli. 13 Y odpowiedźiał ieden z ſłużebników iego: Weźmiemy pieć koni/ które w mieśćie zoſtáły (bo té tylko ſą we wßytkim zgromádzeniu Izráhel/ inné bowiém wßytkié ſtráwioné ſą) á poſławßy bedźiem śie mogli wywiedźieć. 14 Przywiedźiono tedy dwá koniá/ y poſłał król do obozu Syriyſkiégo/ mówiąc: Jdźcie á ſpátrzaycie. 15 Którzy iácháli zá nimi áż do Jordanu: á oto wßytká drógá pełná byłá ßat y naczynia/ które porzucáli Syriyczykowie gdy śie *trwożyli: y wróćiwßy śie poſłowie powiedźieli królowi. 16 Y wyßedßy lud rozchwyćił obóz Syriyſki: y ſtał śie korzec białéy mąki po iednym ſtátérze/ á dwá korce ięczmieniá po ſtátérze iednym/ według słowá PANSKIEGO. 17 A król ono Kiąże/ którégo śie reki wſpiérał po-

Elizeuß głodnym przepowiedźiał obfitość.

**ſykiel. H. zá pułtalárá.*

Niéwierzacy ſłowu Bożemu.

**To ieſt, Choć by PAN nie bo otworzył y ſpuśćił pßenicę y ięczmien iáko ono mánne, tedyby nie mogło być.*

Tredowáći zmawiáią śie zbieżeć do Syriyczyków

PAN Bóg bez mocy ludzkiéy wybáwił Izráelá od oblężenia.

Tredowáći wracáią śie znowu do miáſtá.

**kwápiąc śie H.*

Xiążę nie wierné vtłoczono.

rał/poſtáwił v brámy: którego gmin podeptał w weyśćiu brámy y vmárł / wedle tego / iáko był powiedźiał mąż Boży / gdy był król ſtąpił do niego. 18 ᵍ A ſtáło śie według ſłowá mężá Bożego/ które był rzekł królowi/ kiedy mówił: Dwá korcá ięczmienia będą zá ieden ſtáter / á korzec białey mąki zá ieden ſtáter/ o tymże czáśie iutro w 19 brámie Sámáriiey / ᵍ gdy ono Xiążę odpowiedźiáło było mężowi Bożému / y rzekło: By też PAN vczynił vpuſty w niebie/ ázaż może śie ſtáć co powiádaſz? A rzekł mu: Vyźrzyſz oczymá twémi / ále z tego ieść nie będźieſz. 20 ᵍ Podkáło go tedy iáko było opowiedźiano y podeptał go lud w brámie y vmárł.

ROZDZ. VIII.

ᵃ wyſſey 4. f 35. Elizeuſz opowiáda głod ná śiedm lat, przed ktorym goſpodyni Elizeuſzowá vćieka do Aegyptu.

ᵇ przez śiedm lat. H.

ᶜ cudá. Król ſpráwy Elizeuſzoné ka że ſobie powiádáć.

Goſpodyni Elizeuſzowá wráca ſie do domu y dla Elizeuſzá krol wſzytko iey przywraca.

Benádád pyta się o zdrowiu ſwym Elizeuſzá.

1 A Elizeuſz rzekł do oney niewiáſty/ ᵃ ktorey był ſyná ożywił / mówiąc: Wſtań/ á idź ty y dóm twóy á bądź gośćiem gdźiekolwiek naydźieſz: bo PAN záwołał głodu / y przyidźie ná źiemie przez śiedm lat. 2 ᵍ Która wſtáłá y vczyniłá według ſłowá człowieká Bożégo / á poſzedſzy z domem ſwym byłá gośćiem w źiemi Philiſthyńſkiey ᵇ przez wiele dni. 3 ᵍ A gdy wyſzło śiedm lat / wróćiłá ſie niewiáſtá z źiemie Philiſthyńſkiey: y wyſzłá áby prośiłá królá o dóm ſwóy y o role ſwoie. 4 ᵍ A król rozmawiał z Giezym ſługą mężá Bożégo / mówiąc: Powiáday mi wſzytkie ᶜ zacné rzeczy które czynił Elizeuſz. 5 ᵍ A gdy on powiedał królowi iáko wſkrzeſił vmárłégo/ B vkazałá ſie niewiáſtá/ którey był ſyná ożywił/ wołáiąc do królá o dóm ſwóy y o role ſwoie. A rzekł Giezy: Pánie móy królu / táć to ieſt niewiáſtá / y to ieſt ſyn iey którégo wſkrzeſił Elizeuſz. 6 ᵍ A pytał król niewiáſty: która mu powiedźiáłá. A dał iey król rzezáńcá iednégo / mówiąc: Przywróć iey wſzytko co iey ieſt / y wſzytkie dochody z ról/ od ednia którégo opuśćiłá źiemię áż do tąd. 7 ᵍ Przyſzedł też Elizeuſz do Dámáſzku/ á Benádád król Syryiſki chorował: y powiedźiano mu / mówiąc: Przyſzedł tu mąż Boży. 8 ᵍ A C rzekł król do Házáelá: Weźmi z ſobą dáry / á idź przećiwko mężowi Bożému/ á poradź ſie PANA przezeń/ mówiąc: Będęli mógł wybiegáć ſie z tey niemocy moiey? 9 ᵍ A ták poſzedł Házáel przećiwko niemu / máiąc z ſobą dáry/ y wſzelkie dobrá Dámáſzku brzemioná czterdźieſtu wielbłądów. A ſtánąwſzy przed nim / rzekł: Syn twóy Benádád król Syryiſki poſłał mie do ćiebie/ mówiąc: Będęli mógł ozdrowieć z tey niemocy moiey? 10 ᵍ A rzekł mu Elizeuſz: Idź / rzecz mu: ᵉ Będźieſz zdrów: lecz mi PAN pokazał/ że ᵃ śmierćią vmrzeſz. 11 ᵍ A ſtał z nim / y ſtrwożył ſie / áż do zápłonienia twarzy: y płákał mąż Boży. 12 ᵍ Któremu rzekł Házáel: Czemu pan móy płácze? A on rzekł: Iż wiém co zá złośći poczynisz ſynóm Izráelowym. Miáſtá ich obronné ogniem ſpáliſz/ y młodźience ich mieczem pomorduieſz/ y dźieći ich poroztrącaſz/ á brzemienné porozćináſz. 13 ᵍ A rzekł Házáel: A cóżem ia ſługá twóy/ pies / żebych miał vczynić rzecz ták wielką? A rzekł Elizeuſz: Okazał mi PAN / 14 że ty będźieſz królem Syryiſkim. ᵍ Który odſzedſzy od Elizeuſzá przyſzedł do páná ſwego. Który rzekł do niego: Cóżći powiedźiał Elizeuſz: A on odpowiedźiał: Powiedźiał mi / przyidźieſz do zdrowia. 15 ᵍ A gdy przyſzedł dźień drugi/ wźiął kołdrę/ y nálał wody y rozćiągnął ná obliczu iego: który gdy vmárł/ królował Házáel miáſto niego. 16 ᵍ Roku piątégo Iorámá ſyná Achábá królá Izráelſkiégo / y Iozáphátá królá Iudzkiégo królował Iorám ſyn Iozáphátá królá Iudzkiégo. 17 ᵍ Trzydźieśći mu lat y dwie było gdy począł królowáć/ á ośm lat 18 królował w Ieruzalem. ᵍ A chodźił D drógámi królów Izráelſkich / iáko chodźił dóm Achábów: córká bowiém Achábowá byłá żoná iego: y czynił złość przed oczymá PANSKIMI. 19 ᵍ ᵃ A PAN niechćiał wytráćić Iudy dla Dawidá ſługi ſwego iáko mu był przyrzekł / áby mu dał ᶻ świecę y ſynóm iego po wſzytkie dni. 20 ᵍ Zá czáſów iego odſtąpił Edom/ áby nie był

ᵉ To ieſt, chorobá nie ieſt śmiertelna. ᵃ pewnie vmrze. Hebr. Elizeuſz płácze nád Házáelem

Elizeuſz Házáelowi przepowiáda króleſtwo y okrućieńſtwá iego.

Házáel vduśił Benádádá y królował po nim.

Iorám ſyn Iozáphátów królem Iudzkim.

2.Par.21 b 5

ᵃ 2 Krol 7 c 16

ᶻ iáſność krolewſką.

2.Par.21 b 8. *Edom obrawszy sobie królá odstąpił Iudy.*

pod Judą/ y postánowił sobie królá. 21 ᵃ A przyćiągnął Jorám do Seirá y wszytkie wozy z nim: y wstał w nocy y poraził Edomczyki/ którzy go byli obtoczyli/ y hetmány wozów/ á lud vćiekł do przybytków swoich. 22 ᵇ Odstąpił tedy Edom żeby nie był pod Judą áż do dniá dźiśieyszego. Odstąpiłá tedy y Lobná onego czásu. 23 ᵇ A ostátek mów Jorám y wszystko co czynił/ izali to nie nápisano iest w kśięgách słów dni królów Judzkich? 24 ᵃ A zásnął Jorám z oycy swymi/ y pogrzebion iest z nimi w mieśćie Dawidowym/ y królował Ochozjasz syn iego miásto niego. 25 ᵃ Roku dwunastego Jorámá syná Achábowego królá Jzráelskiego królował Ochozjasz syn Jorámá królá Judzkiego. 26 ᵃ Dwádźieśćiá lat y dwie było Ochozyaszowi gdy począł królowáć/ á ᶜ rok ieden królował w Jeruzalem: imie mátki iego Athália córká Amry królá Jzráelskiego. 27 ᵃ A chodźił drógámi domu Achábowego/ y czynił złość przed PANEM/ iáko dóm Achábów: bo był źięćiem domowi Achábowemu. 28 ᵃ Wyćiągnął też z Joramem synem Achábowym ná woynę przećiw Házáelowi królowi Syryyskiemu do Rámoth Gáláád/ y zránili Syryczykowie Jorámá. 29 ᵃ Który śie wróćił żeby go léczono do Jezráhel/ bo go zránili byli Syryczykowie w Rámoth walczącego przećiw Házáelowi królowi Syryyskiemu. A Ochozjasz syn Jorámów król Judzki/ sstąpił náwiedzáć syná Achábowego w Jezráhelu/ bo tám chorował.

Po śmierći Jorámá Ochozjasz król Judzki. 2Par.22.a1.

ᶜ *Po śmierći oycá swego sam królował rok ieden, á z oycem lat 20. przetoż mu ná ten czás było lat 42.*

ROZDZ. IX.

Iehu pomázány ná królestwo Izráelskie

1 A Elizeusz Prorok záwołał iednégo z synów prorockich/ y rzékł mu: Przepasz biodrá twoie/ á weźmi bańkę oliwy tę w rękę twą/ á idź do Rámoth Gáláád. 2 ᵃ ᵃ A gdy tám przyidźiesz. Vyźrzysz Jehu syná Jozáphátá/ syná Námsi: á wszedszy każesz mu wstáć z pośrzodku bráćiéy iego y wwiedźiesz do wnętrznéy komory. 3 ᵃ A dźierżąc bańkę oliwy wleiesz ná głowę iego/ y rzeczesz: To mówi PAN/ Pomázałem ćię królem nád Jzráelem. A otworzysz drzwi y vćieczesz/ y nie zástánowisz śie tám. 4 ᵃ A ták poszedł młodźieniec páchołe proroká do Rámoth Gáláád/ 5 ᵃ y wszedł tám: á oto hetmánowie woyská śiedźieli/ y rzékł: Mam słowo do ćiebie o hetmánie. A rzékł Jehu: Do kogo z nas wszytkich? A on rzékł: Do ćiebie o hetmánie. 6 ᵃ A wstał/ y wszedł do komory/ á on wylał oliwę ná głowę iego/ y rzékł: To mówi PAN Bóg Jzráelów: Pomázałem ćię królem nád ludem PANSKIM Jzráelem/ 7 ᵃ y wytráćisz dóm Achábá páná twego/ y pomśćcie śie krwie sług moich proroków/ y krwie wszytkich sług PANSKICH 8 ᵃ z ręki Jezabel. 8 ᵃ ᵇ A wytrácę wszytek dóm Achábów: y zábiię z Achab ᶜ mokrzącego ná śćiánę y zámknionégo y ostáteczného w Jzráelu. 9 ᵃ A dam dóm Achábów ᵈ iáko dóm Jerobo ámá syná Nábát/ y iáko dóm ᵉ Báásy syná Ahia. 10 ᵃ Jezabelę też źiedzą psi ná polu Jezráhelskim/ á nie bedźie ktoby ią pogrzebł. A otworzył drzwi y vćiékł. 11 ᵃ A Jehu wyszedł do sług páná swego: którzy mu rzékli: Dobrzeli iest wszytko? Po cóż przyszedł ten szálony do ciebie? Który im rzékł: Znaćie człowieká/ y co mówił. 12 ᵃ A oni odpowiedźieli: Fałszći to/ ále ráczéy nam powiedz. Który im rzékł: To á to mi mówił/ y rzékł: To mówi PAN: Pomázałem ćię królem nád Jzráelem. 13 ᵃ Pośpieszyli śie tedy/ á wziąwszy káżdy płaszcz swóy położyli pod nogi iego ᵃ ná podobieństwo máiestatu/ y zátrąbili w trąbę/ y mówili: Królnie Jehu. 14 ᵃ Sprzyśiągł śie tedy Jehu syn Jozáphátá syná Námsi ná Jorámá/ á Jorám ᵇ był oblégł Rámoth Gáláád/ sam y wszytek Jzráel przećiw Házáelowi królowi Syryyskiemu: 15 ᵃ á wróćił śie był áby śie léczył w Jezráhelu ná rány/ bo go byli zránili Syryczykowie walczącego przećiw Házáelowi królowi Syryyskiemu. A rzékł Jehu: Jeśli śie wam podoba/ niechay żaden zbiég nie wychodźi z miástá/ żeby nie szedł/ á nie o-

ᵃ 3. Krol. 19. d 16.

ᵃ 3. Krol. 21. e. 24. ᵇ nád Iezábelą. Hebr. ᶜ do namnieyszego szczenięćia. Hebr. ᵈ 3. Krol. 15 f 29. ᵉ 3Krol. 16 a 3.

ᵃ *ná nawyższym stopniu* H

ᵇ *trzymał straż w Rámoćie. H. wyższey 8. g. 28.*

16 znaymił w Jezráhelu. A wśiadł y iáchał do Jezráhelá: bo tám chorował Jorám/ á Ochoziaß krol Judzki przyiáchał był/ náwiedzáć Jorámá. 17 Stroż tedy/ ktory stał ná wieży Jezráhelskiéy/ vyźrzał poczet Jehu przyieżdżáiącego/ y rzekł: Widzę ia poczet. A rzekł Jorám: Weźmi woz á posli przećiwko nim/ á niech spyta ten ktory iedźie: Dobrzeli iest wszytko? 18 A ták iáchał ktory był wśiadł ná woz przećiw niemu y rzekł: To mowi krol: Spokoynéli iest wszytko? A rzekł Jehu: Co tobie y pokoiowi? minay/ á iedź zá mną. Powiedźiał też stroż/ rzekąc: Przyiáchał posel do nich/ á nie wraca sie. 19 Posłał też drugi woz z końmi: y przyiáchał do nich y rzekł: To mowi krol: Pokoyli iest? A rzekł Jehu: Co tobie y pokoiowi? miń á iedź zá mną. 20 A powiedźiał stroż rzekąc: Przyiáchał áż do nich/ á nie wraca sie: á iazdá iest iáko by iazdá Jehu syná Námsi/ bo szalenie iedźie. 21 A rzekł Jorám: Záprzęgay woz. y záprzęgli woz iego/ y wyiáchał Jorám krol Izráelski y Ochoziaß krol Judzki/ káżdy ná swym woźie/ y wyiácháli náprzećiwko Jehu/ y náleźli go ná polu Nábotá Jezráhelitczyká. 22 A gdy vyźrzał Jorám Jehu rzekł: A pokoy Jehu? A on odpowiedźiał: Co zá pokoy? Jescze cudzołostwá Jezabel mátki twoiéy y czáry iéy mnogie trwáią. 23 A náwroćił Jorám rękę swą y vćiekáiąc rzekł do Ochoziaszá: Zdrádá Ochoziaszu. 24 A Jehu wyćiągnął łuk ręką/ y postrzelił Jorámá miedzy plecy: y wyszłá strzałá przez serce iego/ y wnet vpadł ná woźie swoim. 25 A rzekł Jehu do Bádácerá hetmáná: Weźmi/ á porzuć go ná roli Nábothá Jezráhelitczyká: bo pámiętam kiedy ia y ty śiedząc ná woźie iácháliśmy zá Achábem oycem tego/ że PAN to brzemie 26 podniosł nań/ mowiąc: Jesli nie zá krew Nábothá y zá krew synow iego/ ktorąm wczorá widźiał/ mowi Pan/ oddam tobie/ ná téy roli/ mowi PAN. A ták teraz weźmi á porzuć go ná roli według słowá PANSKIEGO. 27 A Ochoziaß krol Judzki widząc to/ vćiekał drogą domu ogrodowégo: y gonił go Jehu/ y rzekł: A tego też zábiyćie ná woźie iego. A zránili go ná wstępie Gáuer/ ktory iest v Jebláám: ktory vćiekł do Mágeddá/ y tám vmárł. 28 A słudzy iego włożyli go ná woz iego y wieźli do Jeruzalem: y pogrzebli go w grobie z oycy iego w mieśćie Dawidowym. 29 Roku iedenastégo Jorámá syná Achábowégo/ krolował Ochoziaß nád Judą/ 30 y przyiáchał Jehu do Jezráhelá. A Jezabel vsłyszawszy o wieźdźie iego/ pofárbowáłá oczy swé bielidłem/ y ochedożyłá głowę swoie 31 y spoyzrzáłá oknem ná Jehu wieżdżáiącego w bramę y rzekłá: A możesz bydź pokoy Zambremu/ ktory zábił páná swego? 32 A podniosł Jehu twarz swoie ku oknu/ y rzekł: Ktoraż to iest? A wychylili sie do niego dwá ábo trzéy rzezáńcy. 33 A on im rzekł: Zrzuććie ią ná doł/ y zrzućili ią/ y pokropiłá sie śćiáná krwią/ á kopytá końskie podeptáły ią. 34 A gdy wszedł żeby iadł y pił/ rzekł: Idźćie á ogladayćie przeklętą one/ á pogrzebćie ią: bo iest corká krolewská. 35 A gdy szli áby ią pogrzebli/ nie náleźli iedno trupi łeb á nogi y końce rąk. 36 A wroćiwszy sie powiedźieli mu. A rzekł Jehu: Mowá PANSKA iest ktorą mowił przez sługę swego Eliaszá Tesbytczyká/ rzekąc: Ná roli Jezráhelskiéy zieżdżą psi ćiáło Jezabel/ á 37 będźie ćiáło Jezabel/ iáko gnoy ná źiemi ná roli Jezráhel/ ták iż będą mowić mimo idący: Táż to oná iest Jezabel?

3.Krol. 21. f. 22.

Ochozyaszá królá Judzkiégo zábił.

Czy ná dobre wyszło. 3 Kro.16 c.10.

Kto tám iest ze mną. kto? H.

Iezábel z okná zrzucona psi ziedli iáko był Eliasz przepowiedźiał.

3.Król. 21. f. 23

Iehu królá Izráelskiégo Iorámá zábił.

Mężoboystwá Achábowégo pomstá nád syny.

ROZDZ. X.

1 Acháb miał śiedmdźieśiąt synow w Samáriiéy: Nápisał tedy Jehu listy/ y posłał do Samáryiéy do przełożonych mieysckich/ y do stárszych/ y do tych ktorzy wychowywáli syny Achábowe/ w té słowá: 2 Skoro té listy weźmiećie/ ktorzy maćie syny páná wászego y wozy y konie y miástá mocné/ y oręża/ 3 obierzćie lepszégo/ y tego ktory sie wam spodoba z synow páná wászego/ y tego posadźćie ná stolicy oycá iego/ á bijcie sie o dom

Iehu zábił śiedmdźieśiąt synów Achábowych.

4 páná wáßego. Vlekli sie oni bárzo/ y rzekli: Oto dwá królowie nie mogli sie zostáć przed nim/ á iákoż sie my
5 sprzećiwić bedziem mogli? Postáli tedy przełożeni domu y vrzednicy miástá/ y stárßy/ y wychowywáćiele do Jehu/ mówiąc: Jesteśmy służebnicy twoi/ cokolwiek roskażeß vczyniémy/ áni królá nád sobą stánowiémy/ cokolwiek ći sie podoba/ vczyń.
6 A odpisał im listy powtóre/ rzekąc: Jesliśćie moi/ á mnieśćie posłußni/ weźćieß głowy synów páná wáßego/ á przyiedźćie do mnie iutro téyże godźiny do Jezráhelá. A synów królewskich siedmdźieśiąt meżów chowano v przednieyßych miástá.
B
7 A gdy przyßły listy do nich/ wźieli syny królewskié/ y zábili siedmdźieśiąt meżów/ y włożyli głowy ich w koße y posłáli do niego do Jezráhelá.
8 A przyßedł poseł y oznaymił mu/ rzekąc: Przynieśiono głowy synów królewskich. Który odpowiedźiał: Składźćie ie ná dwie kupie wedle weßćia brámy áż do zárániá.
9 A gdy rozedniáło/ wyßedł/ y stoiąc rzekł do wßytkieg ludu: Sprawiedliwiśćie: iesłim sie ia sprzyśiągł ná páná mego/ y zábiłem go/ któż té wßytkié pobił?
10 Obaczćieß tedy teraz iż nie vpádło z mów PANSKICH ná ziemie/ które mówił PAN ná dóm Achábów/ y vczynił PAN co mówił w rece sługi swego Eliaßá.
11 Pobił tedy Jehu wßytkié/ którzy byli zostáli z do Achábowég w Jezráhelu/ y wßytkié pány ieg/ y znáiomé/ y ofiárowniki/ áż y sczątká po nim nie zostáło.
12 A wstawßy przyiáchał do Sámáriiéy: á gdy przyßedł do domu pásterzkiego ná drodze/
13 ználazł bráćią Ochoziaßá królá Judzkiego/ y rzekł do nich: Coście wy zacz? Którzy odpowiedźieli: Jesteśmy bráćia Ochoziaßowi/ á przyßliśmy náwiedźić zdrowié synów królewskich y synów królowéy.
14 Który rzekł: Poimayćie ie żywé: które gdy poimáli żywé/ pośćináli ie v studnie podle domu/ czterdźieśći y dwu meżów/ y nie zostáwił z nich żadnego.
15 A odiácháwßy zonąd nálazł Jonádáb syná Rechab idącego przećiw sobie y błogosłáwił mu: y rzekł do niego: Jestli serce twoie prosté iáko serce moie z sercem twoim? A rzekł Jonádáb: Jest. Jesli/ práwi/ iest/ day reke twoie. Który dał mu reke swoie. A on go wźiął ná wóz do śiebie.
16 A rzekł do niego: Jedź zemną/ á oglą/day zarzliwość moie o PANA. A wźiąwßy go ná swóy wóz/
D
17 wiózł do Sámáriiéy. A pobił wßytkié którzy byli zostáli z Acháb w Sámáriiéy áż do iednego/ według słowá PANSKIEGO/ które mówił przez Eliaßá.
18 Zgromádźił tedy Jehu wßytek lud/ y rzekł do nich: Acháb chwalił Báálá máło/ ále go ia wiecéy bede chwalił.
19 Teraz tedy wßytkich proroków Báál/ y wßytkich ministrów iego/ y wßytkich ofiárowników iego wzówćie do mnie: niech żadnego nie bedźie któryby nie przyßedł: bo ofiáre mam wielką Báálowi: kogokolwiek nie bedźie dostawáło/ nie bedźie żyw. A to Jehu czynił ná zdrádźie/ áby wytrácił chwalce Báálowé.
E
20 A rzekł: Poświeććie dźień vroczysty Báálowi. A wezwał
21 y posłał ná wßytkié gránice Jzráelskié/ y przyßli wßyscy ministrowie Báál/ nie został áni ieden któryby nie przyßedł. A weßli do zboru Báálowégo/ y nápełnił sie dóm Báálów od końcá áż do końcá.
22 A rzekł tym którzy byli nád ßátámi: Wynieśćie ßáty wßytkim ministróm Báálowym. A wynieśli im ßáty.
23 A wßedßy Jehu y Jonádáb syn Rechab do zboru Báálowégo/ rzekł chwalcóm Báálowym: Przepátrzćie á obaczćie/ by tu snać nie był kto zwámi z sług PANSKICH/ ále żeby tylko sámi byli ministrowie Báálowi.
24 A ták weßli áby czynili ofiáry y cálopalenia: á Jehu nágotował był sobie przed zborem ośmdźieśiąt meżów/ y rzekł im: Ktokolwiek vćiecze z tych ludźi/ które ia przywiódę w rece wáße/ dußá iego bedźie zá duße onégo.
F
25 A sstáło sie/ gdy sie skończyło cálopalenie/ roskazał Jehu żołnierzóm y hetmánóm swym: Wnidźćie á pobiyćie ie/ niech żaden nie vydźie. A pobili ie páśczeką mieczá/ y wyrzućili żołnierze y hetmánowie: A ßli do miástá zboru Báál/
26 y wynieśli Bálwáná ze zboru Báál y spalili/
27 y skruszyli go. Zbór też Báálów skáźili/ y poczynili z niego wychody áż do dniá

3. Krol. 21. g. 29.

nie chybiło.

Czterdźieśći y dwu bráćiéy Ochozyaßowych Iehu zábił.

miłuieß mie ták iáko ia ćiebie.

zápálczywość.

3. Krol. 16. g. 31.

Ministry Báálowe zgromádźa Iehu.

Y zápowiedźieli. H.

myśli w mocy ich vbiory

Wßytkié Ministry Báálowé potráćił.

gárdło iego. Hebr.

Báálów zbor obroćili w wychody.

złemu królowi Iehu zá posługę iż złé ludźie pokarał, Bóg obiecał królestwo do czwartégo pokolenia. Ták Bóg często złym ludźióm posługi płáći zapłátą doczesną. "Niżey 15. c. 12.

dźisieyßégo. 28 Wygłádźił tedy Jehu Báálá z Jzráelá: 29 wßákże od grzéchów Joroboámá syná Nábát/ który do grzéchu przypráwił Jzráelá/ nie odstąpił/ áni opuścił ćielców złotych/ którzy byli w Bethel y w Dán. 30 A rzékł PAN do Jehu: Ponieważeś pilnie czynił co práwo było y podobáło sie w oczách moich/ y wßytko co było w sercu moim vczyniłeś przećiwko domowi Acháb/ "synowie twoi/ áż do czwartégo pokolenia będą śiedźieć ná stolicy Jzráelskiéy. 31 Lecz Jehu nie strzégł żeby chodźił w zakonie PANA Bogá Jzráelowégo ze wßytkiégo sercá swego: bo nie odstąpił od grzéchów Jeroboámá/ który ku grzéchowi przywiódł Jzráelá.

32 W oné dni począł PAN "teskníć nád Jzráelem': y poráźił ie Házáel we wßytkich gránicách Jzráelskich/ 33 od Jordanu ku wschodniéy stronie wßytkę ziemię Gáláád/ y Gád/ y Ruben/ y Mánásse/ od Aroer który iest nád potokiem Arnon/ y Gáláád/ y Bázán. 34 A ostátek słow Jehu/ y wßytko co czynił/ y męstwo iego/ ázaż to nie iest nápisano w księgách słów dni królów Jzráelskich? 35 A zásnął Jehu z oycy swymi/ y pogrzébli go w Sámáriiéy: y królował Joácház syn iego miásto niego. 36 A dni których królował Jehu nád Jzráelem/ dwádźieśćiá y ośm lat iest w Sámáriiéy.

"wykorzenia Izráelá. H. Izraelá Házáel poráźił.

Iehu vmárł á Ioácház po nim króluie.

ROZDZ. XI.

Athália tedy mátká Ochoziaßowa/ vyźrzawßy że syn iéy vmárł/ powstáłá y pobiłá wßytko nasienié królewskie. 2 A wźiąwßy Jozábá córká królá Jorámá/ siostrá Ochoziaßowá/ Joásá syná Ochoziaßowégo/ vkrádłá go z pośrzodku synów królewskich które zábiiano y mámkę iego z łożnice/ y skryłá go od oblicza Athálijéy żeby go nie zábito. 3 A był przy niéy ßeść lat potáiemnie w domu PANSKIM: Lecz Athália królowáłá nád ziemią. 4 "A siódmégo roku posłał Joiádá y wźiąwßy rotmistrze y żołniérze wwiódł do siebie do kośćiołá PANSKIEGO/ y vczynił z nimi przymiérze: á poprzysiągßy ie w domu PANSKIM/ vkazał im syná królewskiégo/ 5 y przykazał im/ mówiąc: Tá iest mowá którą vczynić macie. Trzećia część was niechay wnidźie w Sábáth/ á niech trzyma straż domu królewskiégo. 6 A trzećia część niechay będźie v brámy Sur: á trzećia część v brámy/ która iest zá mieszkániem "tarczników: y będźiećie strzédz straży domu Messá. 7 A dwie częśći z was wßytkich * wychodzących w Sábáth niechay strzegą straży domu PANSKIEGO okolo królá. 8 A obstąpićie go/ máiąc bronie w rękách wáßych: á ktoby wßedł "do zágrodzenia kośćielnégo'/ niech zábit będźie: y będźiećie przy królu "wchodzącym y wychodzącym. 9 A vczynili rotmistrzowie wedle wßytkiego co im roskazał był kápłan Joiádá: y wźiąwßy káżdy męże swé/ którzy wchódźili w Sábáth z onymi którzy mieli odéyść w Sábáth/ przyßli do Joiády kápłaná. 10 Który im dał osczepy y oręże królá Dawidá/ które były w domu PANSKIM. 11 A stáneli káżdy máiąc broni w ręce swéy/ po práwéy stronie kośćiołá áż do lewéy strony ołtarzá/ y kośćiołá/ około królá. 12 A wywiódł syná królewskiégo/ y włożył nań koronę y "świádectwo: y vczynili go królem y pomázáli: á klásk áiąc rękomá/ mowili: Niech żyie król. 13 A Athália vsłyßáłá głos ludu bieżącégo/ y wßedßy do gminu do kośćiołá PANSKIEGO/ 14 vyźrzáłá królá stoiącégo ná máiestácie według obyczáiu/ y śpiéwaki y trąby blisko niego/ y wßytek lud ziemie weselący sie/ y trąbiący w trąby: y rozdárłá odźienié swé/ y záwołáłá: Sprzysiężenié/ sprzysiężenié. 15 A roskazał Joiádá rotmistrzóm którzy byli nád woyskiem y rzékł im: Wywiédźćie ią z zágrodzenia kośćiołá/ á ktokolwiek póydźie zá nią/ niech mieczem zábit będźie. Bo rzékł był kápłan: Niech nie będźie zábita w kośćiele PANSKIM. 16 A włożyli ná nię ręce/ y wypchneli drogą gdźie ko-

2. Par. 22. d. 10. Athália pobiłá wßytkié potomki królewskié oprocz Ioásá.

"2 Par. 23 a 1. Ioiádá nawysßy kápłan kazał zábić Athália która nád práwo królowáłá.

*"żołnierzów którzy strzegli kośćiołá. *odpráwiwßy swoy tydźien w kośćiele.*

"ábo, do wáßégo rzędu. H "gdźie sie kolwiek ruszy. Hebr.

Ioás królem Iudskim. "zakon ábo vbior królewski.

Athália zábita.

nie cho-

nie chodzą / podle pałacu / y tám ią zábito. 17 Vczynił tedy Ioiádá przymierze miedzy PANEM / á miedzy królem / y miedzy ludem : áby był ludem PANSKIM / y miedzy królem á ludem. 18 A wszedł wszytek lud źiemie do zboru Báál / y zepsowáli ołtarze iego / y obrázy duże pokruszyli: Máthá ná też ofiárownika Báál zábili przed ołtarzem. A postáwił kápłan straż w domu PANSKIM. 19 A wźiął rotmistrze [a] y poczty Cerethy y Phelety / y wszytek lud źiemie / y prowádźili królá z domu PANSKIEGO : y przyszli drógą bramy tarczników ná pałac / y śiadł ná stolicy królewskiéy. 20 A weselił sie wszytek lud źiemie / y miásto sie vspokoiło : á Athália zábitá iest mieczem w domu królewskim. 21 A śiedm lat było Ioásowi / gdy począł królowáć.

Przymierze królá Ioásá y ludu z Pánem Bogiem. Máthán Minister Báálow zábity.

[a] y Pány y drábanty. H.

ROZDZ. XII.

1 Roku śiódmego Iehu królował Ioás / y czterdźieśći lat królował w Ieruzálem / imie mátki iego Sebia z Bersábee. 2 A czynił Ioás práwość przed PANEM po wszytkie dni / przez które go vczył Ioiádá kápłan. 3 Wszákże wyżyn nie odiął: bo ieszcze lud ofiárował / y zápalał ná wyżynách kádźidło. 4 A rzekł Ioás do kápłanów wszytkie pieniądze [a] świetych które wniesione bedą do kośćiołá PANSKIEGO od [b] przechodzących / które ofiáruią zá okup duszę / y które dobrowolnie y z dániem sercá swego wnoszą do kośćiołá PANSKIEGO: 5 niechay ie bierą kápłani [c] według porządku swego / á niech opráwuią budowánie kośćielné / iesli vyrzą że co popráwić potrzebá. 6 Aż do dwudźiestégo tedy trzećiégo roku królá Ioásá / nie popráwowáli kápłani budowánia kośćielnégo. 7 A wezwał król Ioás Ioiády wielkiégo kápłaná y kápłanów / mówiąc im: Czemu nie opráwuiećie budowánia kośćielnégo ? nie bierzćież tedy wiecéy pieniedzy [a] według porządku wászégo / ále ie ná popráwę kośćiołá oddaycie. 8 A zákazano kápłanóm wiecéy bráć pieniedzy od ludu / [b] y popráwowáć budowánia domowégo. 9 A wźiął Ioiádá nawyższy kápłan skárbną skrzynię iedne / y vczynił ná wierzchu dźiurę / y postáwił ią przy ołtarzu po práwéy stronie wchodzących do domu PANSKIEGO / y kłádli w nie kápłani / którzy strzegli drzwi / wszytkie pieniądze które przynoszono do kośćiołá PANSKIEGO. 10 A gdy widźieli zbytnie pieniądze w skrzyni / przychodźił pisarz królewski / y nawyższy kápłan / y wysypowáli y liczyli pieniądze / które sie naydowáły w domu PANSKIM. 11 A dawáli ie pod liczbą / y pod wagą w reke tych którzy byli przełożeni nád murárzmi domu PANSKIE°: którzy ie wydawáli ná ćieśle y murárze tym którzy robili w domu PANskim / 12 y którzy budowánia opráwowáli / y ná té którzy kámienie łamáli / y áby kupowáli drzewo / y kámienie które łamano / ták żeby sie wykonálá popráwá domu PANSKIEGO we wszytkim co nakłádu potrzebowáło ná obwárowánie domu. 13 Wszákże nie spráwowano z tychże pieniedzy naczynia do wody do kośćiołá PANSKIEGO / y widełek / y kádźilnic / y trąb / y wszelkiégo naczynia złotégo y srébrnégo z pieniedzy / które wnoszono do kośćiołá PANSKIEGO. 14 Tym bowiem którzy robili / dawano ie áby opráwowány był kośćioł PANSKI: 15 y nie słuchano liczby tych ludźi którzy bráli pieniądze / áby ie rzemieślnikóm rozdawáli / ále ná wiáre nimi szafowáli. 16 Lecz pieniedzy zá wystep / y pieniedzy zá grzechy nie wnośili do kośćiołá PANSKIEGO / bo były kápłáńskie. 17 Przyćiągnął tedy Házáel król Syryiski / y dobywał Geth / y wźiął ji: y [a] obróćił twarz swą áby ćiągnął do Ieruzalem. 18 Przetóż wźiął Ioás król Iudzki wszytkie rzeczy poświecone / które byli poświećili Iozáphát / y Ioram / y Ochoziasz oycowie iego królowie Iudscy / y które był sam ofiárował: y wszytko srébro które sie náleść mogło w skárbiech kośćiołá PANSKIEGO / y w páłacu króle-

Ioás pieniądze z skárbnice kośćielnéy ná popráwę kośćiołá oddáie.

[a] Bogu poświecone. [b] kto przechodził lat 20. dawał puł syklá ábo ortalerá Exod. 30. [c] káżdy od známomé° swe°.

Iż kápłani zániedbáli popráwić kośćiołá, sam król Ioás stára sie

[a] od známomych wászych. H. [b] Y zezwolili kápłani nie bráć. H. [c] żeby nie opráwowáli. H.

[a] vmyślił ćiągnąć do Ieruzálem Hebr. Házáel wźiąwszy pieniądze od Ioásá nie dobywał Ieruzálem.

cu króle-

cu królewskim: y posłał Házáelowi królowi Syriyskiému / y odciągnął od Jeruzalem. [19] A ostátek mów Joásy wßytko co vczynił / izali to nie nápisano iest w kśięgách słów dni królów Judzkich? [20] A powstáli słudzy iego / y sprzysięgli śię miedzy sobą y zábili Joás w domu Mello ná zstępowániu do Sellá. [21] Abowiém Josáchár syn Semaáth y Josábád syn Somer słudzy iego / zábili go / y vmárł: y pogrzebli go z oycy iego w mieśćie Dawidowym: y królował Amáśiás syn iego miásto niego.

Joás zabity od dwu sług własnych.

Náštąpił Amásias król Judzki.

Wyżyny iákié były

Wßákże wyżyn nie odiał.] Wyżyny były też ołtarze osobné ná których ofiárowano Bogu prawdźiwému / zwłaszczá od onégo czásu / którégo przybytek Boży był w Silo / áż do kośćiołá Sálomonowégo. Ci tedy królowie wtym śię omylali / że ie zostáwili: bo które były bálwánom vczynioné té kázili / ále ná których Bogu prawdźiwému ofiárowano / tych niepsowáli: gdyż y té wßytkié mieli wywróćić / bo według roskazánia Bożego Deut. 2. Leuit. 17. ná żadnym mieyscu inßym niegodźiło śię ofiárowáć / iedno ná mieyscu od Bogá náznáczonym / iáki ná ten czás był kośćiół Sálomonów.

Které ofiáruia zá okup duße.] Pieniądze zá okup duße / były które ofiárowano / ilekroć lud był policzony: bo zá kożdégo który był ná woynę popisan od roku dwudźiestégo pierwßégo y dáley / dawano pułsyklá / to iest ort talera. Exo. 20. A ták té pieniądze / y owé też które dobrowolnie ofiárowano / zwano skárbem świętym ábo poświęconym / iż był chowány ná popráwę kośćiołá. 1. Par. 28. v. 12.

Skarb święty w kośćiele.

ROZDZ. XIII.

Joácház król Izráelski zły, podány iest y z ludem w moc królá Syriyskiégo.

[1] Roku dwudźiestégo trzećiégo Joásá syná Ochoziaßá królá Judzkiégo / królował Joácház syn Jehu nád Izráelem w Sámáriiey śiedmnaśćie lat. [2] A czynił złość przed PANEM / y náśládował grzechów Jeroboámá syná Nábát / który ku grzechowi przywiódł Izráelá / y nie odstąpił od nich. [3] A rozgniewáłá śię zápálczywość PANSKA ná Izráelá / y dał ie w ręce Házáelá królá Syriyskiégo / y w ręce Benádád syná Házáelowégo po wßytkié dni. [4] A Joácház modlił śię *obliczu PANSKIEMU: y wysłuchał go PAN: bo widźiał vćiśnienié Izráelá / że ie był śćiśnął król Syriyski: [5] y dał PAN Izráelowi zbáwićielá / y wybáwion iest z ręki królá Syriyskiégo: y mießkáli synowie Izráelscy *w przybytkách swoich *iáko wczorá y dźiś trzećí dźień. [6] Wßákże nie odstąpili od grzechów domu Jeroboámowégo / który przyprawił ku grzechowi Izráelá / ále w nich chodźili: bo y gay został w Sámáriiey. [7] A nie zostáło Joácházowi z ludu iedno piećdźieśiąt iezdnych / á dźieśięć wozów / y dźieśięć tyśięcy pießych: bo ie był wytráćił król Syriyski / y obróćił był iáko proch we młoćbie boiowiská. [8] A ostátek mów Joácház / y wßytko co czynił y męstwo iego / izali to nie nápisano iest w kśięgách mów dni królów Izráelskich? [9] A zásnął Joácház z oycy swymi / y pogrzebli go w Sámáriiey: y królował Joás syn iego miásto niego.

**PANA. Hebr. Zámodlitwą Joácházá królá wybáwieni.*
**w domiech. *w 1. iáko w. czorá y ongi. Hebr.*

Joácház vmárł, nástał Joás król Izráelski.

[10] Roku trzydźiestégo y śiodmégo Joásá królá Judzkiégo królował Joás syn Joácházow nád Izráelem w Sámáriiey ßesnaśćie lat / [11] y czynił złość przed oczymá PANSKIMI: nie odstąpił od wßytkich grzechów Jeroboámá syná Nábát / który ku grzechu przywiódł Izráelá / ále chodźił w nich. [12] A ostátek mów Joásowych / y wßytko co czynił / y męstwo iego / iáko walczył przećiw Amáziaßowi królowi Judzkiému / ázaż tego nie nápisano w kśięgách mów dni królów Izráelskich? [13] A zásnął Joás z oycy swymi: á Jeroboám śiadł ná stolicy iego. Lecz Joás pogrzebion iest w Sámáriiey z królmi Izráelskimi. [14] A Elizeuß chorował niemocą którą też vmárł: y ziáchał do niego Joás król Izráelski / y płákał przed nim / y mówił: Oycze móy / oycze móy / *woźie Izráelski / y woźnico iego. [15] A rzekł mu Elizeuß: Przynieś łuk y strzały. A gdy przyniósł do niego łuk y strzały / [16] rzekł do królá Izráelskiég: Włóż rękę twoię ná łuk. A gdy on włożył rękę swoię / położył Elizeuß ręce swé ná rękách królewskich / [17] y rzekł: Otwórz okno wschodnié. A gdy otworzył / rzekł Elizeuß: Wystrzel strzałę. A wystrzelił. A rzekł Elizeuß:

Po śmierći Joásá Jeroboám król Izráelski, Elizeuß chory przepowiáda iż ie trzy król Joás miał poráźić Syryyczyki.
**To iest obrona modlitwámi swymi.*

Strzałá

*zwyćiestwá nád Syryé.

Strzałá zbáwienia PANSKIEGO/ y strzałá zbáwienia przećiw Syriiéy: y porážiß Syrią w Aphek/ áž ią wyniszczyß. 18 Y rzekł: Weźmi strzały. Który gdy wziął/ záśie mu rzekł: Vderz strzałą źiemię. A gdy vderzył 19 trzy kroć y stánął: rozgniewał śie mąž Boży nań/ y rzekł: Byś był vderzył pięć ábo ßesć ábo śiedm kroć/ poráziłbyś był Syrią áž do zniszczenia: ále teraz trzy kroć tylko ią porážyß. 20 Vmárł tedy Elizeuß/ y pogrzebion iest. A łotrzykowie z Moáb wiecháli w źiemię tegož roku. 21 A niektórzy pogrzebuiąc człowieká/ vyrzreli łotrzyki/ y wrzućili trupá do grobu Elizeußowego. Który skoro śie dotknął kośći Elizeußowych/ ožył czło-

*H.

Elizeuß vmárł.

*Eccl. 28 b 14

Kośći Elizeußowe wskrześiły vmárłego.

22 wiek/ y stánął ná nogi swoie. Házáel 23 tedy król Syryiski vćiskał Izráelá po wßytkie dni Joácházowe. A smiłował śie PAN nád nimi/ y náwróćił śie ku nim/ dla przymierzá swego/ które miał z Abráhámem/ y Izáákiem/ y Jákobem: y niechćiał ich wytráćić/ áni do końcá odrzućić áž 24 do tego czásu. A Házáel król Syryiski vmárł/ y królował Benádád syn 25 iego miásto niego. A Joás syn Joácházów wziął miástá z ręki Benádádá syná Házáelowego/ które był pobrał z ręki Joácházá oycá iego/ práwem woiennym: po trzy kroć go poráził Joás/ y przywróćił miástá Izráelowi.

*przez woyne. H.

ROZDZ. XIIII.

1 A Roku wtorego Joásá syná Joácházowego królá Izráelskiego/ królował Amáziaß syn Joásá królá 2 Judzkiego. Pięć á dwádźieśćiá lat mu było gdy począł królowáć/ á dwádźieśćiá y dźiewięć lat królował w Jeruzálem: imię mátki iego Joádán z Jeruzalem. 3 Y czynił práwość przed PANEM/ wßákże nie iáko Dawid oćiec iego. Wedle wßytkiego co czynił Joás oćiec iego czynił: 4 iedno to tylko že wyžyn nie zniósł: bo iesćze lud ofiárował y palił kádźidło ná wyžynách. 5 A gdy otrzymał królestwo/ potráćił sługi swé/ którzy byli zámordowáli 6 królá oycá iego: Lecz synów onych którzy byli zábili/ nie pobił/ według onego co nápisano w kśięgách zákonu Moyzeßowego/ iáko przykazał PAN mówiąc: Nie pomrą oycowie zá syny/ áni synowie pomrą zá oyce: ále kāždy w grzechu swym vmrze. 7 Ten poráził Edom w Dolinie żup solnych dźieśięć tyśięcy/ y wziął Skále ná woynie/ y názwał imię iéy Jektehel áž do dniá dźiśieyßego. 8 Posłał tedy Amáziaß posły do Joásá syná Joácházá syná Jehu/ królá Izráelskiego mówiąc: Przyiedź á ogladaymy śie. 9 Y odesłał Joás król

Amáziaß król Judzki pobił té którzy oycá iego zábili.

2 Par. 25. 28

*Deut. 24. c. 16. Ezech. 18. c. 20.

*Sele. H.

Amáziaß wyzywa Joásá królá Izráelskiego.

*skoštuymy śie, stoczmy bitwę.

Izráelski do Amáziaßá królá Judzkiego/ mówiąc: Oset Libanu posłał do Cedru który iest ná Libanie/ mówiąc: Day córkę twoię synowi memu zá żonę. Y przeßły zwierzętá leśné które są ná Libanie y podeptáły oset. 10 Porážiwßy przemogłeś Edom y podniosło ćię serce twoie: przestaway ná słowie/ á śiedź w domu twoim: czemu złé wyzywaß/ ábyś vpadł ty y Judás z tobą? 11 Y nie vsłuchał Amáziaß: Y wyćiągnął Joás król Izráelski/ y oglądáli śie on y Amáziaß król Judski w Bethsámes miásteczku Judzkim. 12 Y porážon iest Judá przed Izráelem/ y vćiekli kāždy do przybytku swego. 13 Lecz Amáziaßá królá Judzkiego syná Joásá syná Ochoziaßowego poymał Joás król Izráelski w Bethsámes/ y przywiódł go do Jeruzálem: y przełamał mur Jerozolimski od brámy Ephráim/ áž do brámy narožnéy/ ná cztéry stá łokiet. 14 Y pobrał wßytko złoto y srebro/ y wßytkie naczynia które śie nálázły w domu PANSKIM y w skárbiech królewskich/ y ludźie w zakłádźie/ y 15 wróćił śie do Sámáryiéy. A ostátek słów Joás które czynił y męstwo iego/ którym walczył przećiw Amáziaßowi królowi Judzkiemu izali to nie nápisano iest w kśięgách mów dni 16 królów Judzkich? Y zásnął Joás z oycy swymi/ y pogrzebion iest w Sámáryiéy z królmi Izráelskimi: y kró-

*który iest ná (górze) Libanie. H.

*stoczyli bitwę.

Joás Amáziaßá poymał.

*przyßedł H.

Joás złupił kośćioł Páński.

Joás vmárł po nim królem Izráel-skim zostáł Jeroboám.

lował Jeroboám syn iego miásto niego. [17] A żył Amáziasz syn Joásów król Judzki / potym iáko vmárł Joás syn Joácháſá królá Izráelskiego pietnaście lat. [18] A ostátek mów Amáziaszowych / áza to nie nápisano iest w księgách mów dni królów Judzkich? [19] Y stáło sie nań sprzysiężenie w Jeruzálem: ále on vciekł do Láchis. Y posłáli zá nim do Láchis / y tám go zábili. [20] Y odwieziono go ná koniech y pogrzebion iest w Jeruzalem z oycy swymi w mieście Dawidowym. [21] A lud Judzki wszytek wziął Azáriaszá / który miał szesnaście lat / y vczynili go królem miásto oycá iego Amáziaszá. [22] Ten zbudował Aeláth / y przywrócił ji do Judy / gdy zásnął król z oycy swymi. [23] Roku pietnastego Amáziaszá syná Joásowego królá Judzkiego / królował Jeroboám syn Joásá królá Izráelskiego w Sámáryiey / czterdzieści lat y ieden. [24] Y czynił złe przed PANEM. Nie odstąpił od wszytkich grzechów Jeroboámá syná Nábát / który o grzech przyprawił Izráelá. [25] Ten przywrócił gránice Izráelowe od weszcia do Emáth / áż do morzá pustynie / według mowy PANA Bogá Izráelowego / którą mówił przez sługę swego Jonásá syná Amáthy proroká / który był z Geth / który iest w Opher. [26] Widział bowiem PAN vtrapienie Izráelowe zbytnie gorzkie / á iż wyniszczeni byli áż do zámknionych w ciemnicy y ostátecznych / á nie było któryby dopomógł Izráelowi. [27] Ani mówił PAN żeby miał wygłádzić imie Izráelowe z podniebia / ále ie wybáwił przez rękę Jeroboámá syná Joásowego. [28] A ostátek mow Jeroboámowych / y wszytko co czynił / y męstwo iego którym walczył / y iáko przywrócił Dámászek y Emáth do Judy w Izráelu / áza to nie iest nápisano w księgách mow dni królów Izráelskich? [29] Y zásnął Jeroboám z oycy swymi królmi Izráelskimi / á miásto niego królował Zácháriasz syn iego.

Amáziasz zábit, Azáriasz królem Judzkim. 2Par.26 a1.

Ieroboám król Izráelski.

Opherowego. H. Ion. 1.21.

ták którzy byli zámknieni, iáko y opuszczeni. Hebr. y nie vmyślił był Hebr. z ziemie. Hebr. przeto.

Záchariasz królem Izráelskim po Ieroboámie.

ROZDZ. XV.

[1] Roku dwudziestego y śiódmego Jeroboámá królá Izráelskiego królował Azáriasz syn Amáziaszá królá Judzkiego. [2] Szesnaście mu lat było gdy począł królowáć / á piećdziesiąt y dwie lecie królował w Jeruzalem: imie mátki iey Jechelia z Jeruzalem. [3] Y czynił co sie podobáło przed PANEM / wedle wszytkiey co czynił Amáziasz ociec iey. [4] Wszákże wyżyn nie rozwálił: iesczelud ofiárował y palił kádzidło ná wyżynách. [5] A PAN záráził królá / y był trędowátym áż do dniá śmierci swéy / y mieszkał w domu wolnym osobno / á Joáthán syn królewski rządził páłacem / y sądził lud ziemie. [6] A ostátek mów Azáriaszá y wszytko co czynił / áza to nie nápisano iest w księgách słów dni królów Judzkich? [7] Y zásnął Azáriasz z oycy swymi / y pogrzebli go z przodki iego w mieście Dawidowym / y królował Joáthán syn iego miásto niego. [8] Roku trzydziestego y ósmégo Azáriaszá królá Judzkiego królował Záchariasz syn Jeroboámów nád Izráelem w Sámáryiey sześć miesiecy: [9] á czynił złość przed PANEM / iáko czyniáli oycowie iego / nie odstąpił od grzechów Jeroboámá syná Nábát / który wprawił w grzech Izráelá. [10] Y sprzysiągł sie przeciw iemu Sellum syn Jábes: y ránił go iáwnie y zámordował / y królował miásto niego. [11] A ostátek słów Záchariaszá / ázaż to nie iest nápisano w księgách mów dni królów Izráelskich? [12] Tá iest mowá PANSKA / którą mówił do Jehu / mówiąc: Synowie twoi áż do czwartego pokolenia będą siedzieć ná stolicy Izráelskiey: Y stáło sie ták. [13] Sellum syn Jábes królował roku trzydziestego y dziewiątego Azáriaszá królá Judzkiego: á królował ieden miesiąc w Sámáryiey. [14] Y przyciągnął Mánáhem syn Gády z Thersá: y wiáchał do Sámáryiey / y ránił Sellum syná Jábes w Sámáryiey / y zámordował go / y królował miásto niego. [15] A ostátek słów Sellum y sprzysię-

2Par.26d21. *Azáriasz król trędowáty.* syn iego.

Vmárł Azáriasz álo áthán kró lem Judzkim.

Záchárias król Izráelski zábit.

wl. Toć iest. wyżéy 10.f.30. *Wypełniłá sie obietnicá Iehu*

Sellum król Izráelski zábit

sprzysię-

spizysiężenie iego przez ktore vczynił zasadzkę/ izali to nie nápisano iest w księgách mow dni krolow Izráelskich? 16 Tedy Mánáhem poráził Thápse y wszytkie co w niey byli/ y gránice iey od Thersá/ niechcieli mu bowiem otworzyć: y pobił wszytkie brzemienne iey/ y porozcinał ie. 17 Roku trzydziestego y dziewiątego Azáriaszá krolá Judzkiego krolował Mánáhem syn Gády nád Izráelem dziesięć lat w Sámáriiey. 18 A czynił złość przed PANEM/ nie odstąpił od grzechow Jeroboámá syná Nábát/ ktory ku grzesżeniu przywiodł Izraelá po wszytkie dni iego. 19 Przyieżdżał Phul krol Assyryiski w ziemię/ á Mánáhem dawał Phulowi tysiąc tálentow srebrá/ áby mu był ná pomocy á vmocnił krolestwo iego. 20 A nákazał Mánáhem srebro Izráelowi/ ná wszytkie możne y bogáte/ áby dał krolowi Assyryiskiemu/ piećdziesiąt syklow srebrá ná káżdego/ y wrocił sie krol Assyryiski/ y nie mieszkał w ziemi. 21 A ostátek mow Mánáhem y wszytko co czynił/ ázaż to nie iest nápisano w księgách mow dni krolow Izráelskich? 22 A zásnął Mánáhem z oycy swymi: y krolował Pháceiá syn iego miásto niego. 23 Roku piećdziesiątego Azáriaszá krolá Judzkieg/ krolował Pháceiá syn Mánáhem nád Izráelem w Sámáriiey dwie lecie: 24 y czynił co było złe przed PANEM: nie odstąpił od grzechow Jeroboámá syná Nábát/ ktory ku grzesżeniu przywiodł Izráelá. 25 A sprzysiągł sie nań Phácee syn Romeliaszá/ hetman iego/ y ránił go w Sámáriiey ná wieży domu krolewskiego/ przy Argob y przy Arie/ y z nim piećdziesiąt mężow z synow Gáláádczykow/ y zámordował go/ y krolował miásto niego. 26 A ostátek mow Pháceiá/ y wszytko co czynił/ izali to nie nápisano iest w księgách mow dni krolow Izráelskich? 27 Roku piećdziesiątego y wtorego Azáriaszá krolá Judzkiego krolował Phácee syn Romeliaszow nád Izráelem w Sámáriiey dwádzieściá lat. 28 A czynił co było złe przed PANEM/ nie odstąpił od grzechow Jeroboámá syná Nábát/ ktory o grzech przyprawił Izráelá. 29 Zá dni Pháceaszá krolá Izráelskiego przyciągnął Theglátphálázár krol Assyryiski/ y wziął Aion/ y Abel Dom Mááchá/ y Jánoe y Kedes/ y Asor y Gáláád/ y Gálileę y wszytkę ziemię Nephtáli: y przenioższe do Assyriiey. 30 A Osee syn Ele sprzysiągł sie y zasadzkę vczynił ná Phácee syná Romeliaszá/ y vsiekł go y zábił: y krolował miásto niego dwudziestego roku Joáthámá syná Oziaszowego. 31 A ostátek mow Phácee/ y wszytko co czynił/ ázaż to nie nápisano iest w księgách mow dni krolow Izráelskich? 32 Roku wtorego Phácee syná Romeliaszá krolá Izráelskiego/ krolował Joátham syn Oziaszá krolá Judzkiego. 33 Dwádzieściá y pięć lat miał gdy począł krolowáć/ á szesnaście lat krolował w Jeruzalem/ imię mátki iego Jerusá corká Sádok. 34 A czynił co sie podobáło przed PANEM: wedle wszytkiego co był vczynił Oziasz oćiec iego czynił. 35 Wszákże wyżyn nie zniosł: iescze lud ofiárował y palił kádzenie ná wyżynách: ten zbudował bramę domu PANSKIEGO nawysszą. 36 A ostátek mow Joátham/ y wszytko co czynił/ áza to nie iest nápisano w księgách słow dni krolow Judzkich? 37 W one dni począł PAN ná syłáć ná Jude Rázin krolá Syryiskiego/ y Phácee syná Romeliaszowego. 38 A zásnął Joátham z oycy swymi/ y pogrzebion iest z nimi w mieście Dawidá oycá swego/ y krolował Acház syn iego miásto niego.

Marginalia: Mánáhem krol Izráelski. — H. — Pháceiá krol Izráelski zábit. — ábo Xiążę trzecie od krolá iáko y wyższey. 7. 2. — ábo ná pálacu. H. — Phácee krol Izráelski zábit. — Osee krol Izráelski. — 2 Par. 27 a 1 — Joáthán krol Judzki.

ROZDZ. XVI.

Roku siedmnastego Phácee syná Romeliaszá krolował Acház syn Joátham krolá Judzkiego. 2 Dwádzieściá lat było Achązowi gdy począł krolowáć/ á szesnaście lat krolował w Jeruzalem. Nie czynił co sie podobáło przed oczymá PANA Bogá iego/ iáko Dawid oćiec iego. 3 ále chodził drogą krolow Izráelskich: nád to y syná swego poświecił/ przenosząc przez ogień/ według bałwánow pogáńskich: ktore rozproszył PAN przed synmi Izráelskimi. Ofiá

Marginalia: Acház krol Judzki. — Acház syná swego bałwánom poświęcił przez ogień. — 2 Par. 28 a 1 — przewiodł. H. — według obrzydłości pogánow. H.

4 ſkimi. ⁹ Ofiárował też ofiáry y kádźił ná wyżynách / y ná págórkách / y pod

5 káżdym drzewem gáłęźiſtym. ⁹ ᵃ Tedy przyćiągnął Rázin krol Syryiſki y Pháceé ſyn Romeliaszá krol Jzráelſki do Jeruzalem ná woyne : á gdy oblegli Achazá / niemogli go przemóc.

6 ⁹ Czáſu onégo przywróćił Rázin krol Syryiſki Aile ku Syryiey / y wygnał

B Zydy z Aile : y przyszli Jdumczycy do Aile / y mieszkáli tám áż podźiśdźień.

7 ⁹ A Achaz wypráwił poſły do Theglathphaláſárá krolá Aſſyryiſkiégo / mówiąc : Jam ieſt ſługá twóy y ſyn twóy : przyiedź á wybaw mię z ręki krolá Syryiſkiégo / y z ręki krolá Jzráelſkiégo / ktorzy powſtáli przećiwko

8 mnie. ⁹ A zebrawszy śrebro y złoto / ktoré ſię mogło náleźć w domu PAŃSKIM y w ſkárbie krolewſkim / poſłał krolowi Aſſyryiſkié ᵇ dáry. ⁹ Ktory

9 też zezwolił ná wolą iego : bo przyćiągnął krol Aſſyryiſki do Dámaszku / ᶜ y zburzył ii : y przenióſł obywátele iego do Cyreny á Rásiná zábił. ⁹ Y iáchał krol Achaz przećiw Theglathphaláſárowi krolowi Aſſyryiſkiému do Dámaszku. á gdy vyźrzał ołtarz w Dámaszku / poſłał krol Achaz do Vryaszá kápłaná wizerunk iego / y wyobráżenié według wszelkiéy roboty iég.

10

11 ⁹ Y zbudował Vryasz kápłan ołtarz

C wedle wszytkiég ᵈ co był roſkazał ᵉ krol Achaz z Dámaszku / ták vczynił kápłan Vryasz áż przyiáchał krol Achaz

12 z Dámaszku. ⁹ A gdy przyiáchał krol z Dámaszku / vyźrzał ołtarz / ᶠ y vczynił

13 mu poczćiwość : y wſtąpił y ofiárował cáłopalenia y ofiáre ſwą / ⁹ y ofiárował mokré ofiáry / y wylał krew ofiar zapokóynych / ktoré był ofiárował ná

14 ołtarzu. ⁹ A ołtarz miedźiány / ktory był przed PANEM przenióſł z obliczá kośćiołá / y z mieyſcá ołtarzá / y z mieyſcá kośćiołá PANSKIE ᵍ : á poſtáwił ii przy boku ołtarzá ná pułnocy. ⁹ Przykazał też krol Achaz Vriaszowi kápłanowi / mówiąc : Ná ʰ wielkim ołtarzu

15

D ofiáruy cáłopalénie záránné / y ofiáre wieczórną / y cáłopalenié krolewſkié / y ofiáre iego y cáłopalenié wszego ludu ziemie / y ofiáry ich / y mokré ofiáry ich : y wszelką krew cáłopalénia / y wszelką krew ofiáry ná nim wylewáć będźiesz : lecz ⁱ ołtarz miedźiány będźie gotowy ná wolą moie. ⁹ Vczynił

16

17 tedy Vriasz kápłan wedle wszytkiég co krol Achaz był roſkazał. ⁹ Y odiął krol Achaz podſtáwki ryté y ᵏ vmywálnią ktora ná nich byłá / y morze złożył z wołów miedźiánych / ná ktorych ſtało / á poſtáwił ná tle kámieniem

18 położonym. ⁹ Muſách też Sábátną / ktorą ˡ był ſpráwił w kośćiele : y wchód krolewſki zewnątrz / obróćił w kośćioł PANSKI dla krolá Aſſyryiſkiégo.

19 ⁹ A oſtátek ſłów Achaz ktoré czynił / ázá to nie nápiſano ieſt w kſięgách mów dni krolow Judzkich ? ⁹ Y

20 záſnął Achaz z oycy ſwymi / y pogrzebion ieſt znimi w mieśćie Dawidowym / á Ezechiasz ſyn iego krolował miáſto niego.

ᵃ Iſ. 7. a1. Ieruzálem obległ krol Syryiſki y Izráelſki.

Achaz Krolá Aſſiryiſkiego ná pomoc proſi.

ᶜ y dobył go. H.

ᵈ co był poſłał H.

ᶠ H.

ᵍ Ktorym iż zbudował.

ʰ Sálomonow iáko by rzekł Niechay ná nim żadne ofiáry nie bywáią.

ᵏ wánny.

ˡ było ſpráwiono. H.

Achaz vmárł, Kroluie Ezechiasz.

18 *Muſách też Sábátną.*] Zoſtáwił ſłowo Zydowſkie Muſach / co ſię toż rozumie co y Maſách / to ieſt / Zaſtone ábo Namiot / zá ktorym mieszkáli ſłudzy domu Bożego przez Sábáth / áż odpráwili ſwóy tydźień poſługi. Drudzy powiádáią że to był pulpit / ábo kázálnicá z ktorey kápłani lud vczyli / y zakon czytali. Jnszy przez to ſłowo poſpolićie rozumieią ſkárbnice do ktorey we dni Sobotnie kłádźiono ofiáry krolów ná popráwę kośćiołá. A Rabbi Sálomon mniema że to było mieyſce w przyśionku kośćielnym chodogo nákryté / ná ktorym krol śiadał w Sábáty y w świetá.

ROZDZ. XVII.

1 A ROku dwunaſtego Achazá krolá Judzkiégo / krolował Ozee ſyn Elá w Sámáryiey nád Jzráelem dźiewięć

2 lat. ⁹ Y czynił złé przed PANEM : ále nie iáko krolowie Jzráelſcy ktorzy

3 przed nim byli. ⁹ Ná tego przyćiągnął Sálmánázár / krol Aſſyryiſki / y ſtał ſię Ozee niewolnikiem iego / y oddawał mu dań. ⁹ A gdy krol Aſſyryiſki doznał Ozee że chcąc ſię wybić /

4 poſłał poſły do Suá krolá Aegyptſkiégo / ᵇ áby nie dawał dáni krolowi Aſſyryiſkiému iáko był zwykł ná káżdy rok / oblégł go y związánégo wſádźił do więźienia. ⁹ Y ziezdźił wszytké

5 ziemie iego : y przyiáchawszy do Sá-

Ozee Krol Izráelſki ze wszytkim ludem w nie wolą wźięty.

ᵃ niżey. 18 b Tob: 1. a 2.

ᵇ á nie poſłał H.

[N. żéy 13. b 10.]

6 máriiéy oblégł ją przez trzy látá. A dziewiątégo roku Osee / wziął król Assyriyski Sámárią / y przeniósł Izráelá do Assyriyczyków : y posádził ie w Hálá y w Hábor nád rzeką Gozán / w mieściech Medskich.

7 Sstáło sie bowiém gdy zgrzeszyli synowie Izráelowi PANV Bogu swému / który ie był wywiódł z ziemie Aegyptskiéy z ręki Pháráoná królá Aegyptskiégo / chwalili bogi cudze /

[Kácerstwo Izráelczyków przyczyną spustoszenia y niewoli.]

B

8 y chodzili według obyczáiu narodów / które wytrácił PAN przed oczymá synów Izráelowych / y królów Izráelskich / że tákże byli vczynili.

9 A obrázili synowie Izráelowi słowy nieprawémi PANA Bogá swego: y nábudowáli sobie wyżyn we wszytkich mieściéch swoich / od Wieże strożów áż do miástá obronnégo.

[to iest, ták po wsiách iáko y po mieyściech.]

10 A náczynili sobie słupów / y gáiow ná wszelkim págorku wysokim / y pod wszelkim drzewem gáiowym /

11 y palili kádzenié tám ná ołtarzách obyczáiem narodów / które był przeniósł PAN od oblicza ich : y czynili co nagorsze słowá drażniąc PANA.

12 A służyli plugástwóm / o których im PAN przykazał / áby nie czynili słowá tego.

[bálwánom.]

13 A oświádczył sie PAN w Izráelu y w Judzie przez ręke wszytkich proroków y Widzących / mówiąc : Náwróććie sie od dróg wászych bárzo złych / á strzeżcie przykazań moich y Cęremoniy według wszytkiégo zakonu / którym przykazał oycóm wászym: y iákóm posłał do was w ręce sług moich proroków.

[Ier. 25. 25.]

C

[których.]

14 Którzy niesłucháli / ále zátwárdzili krzczyce swoie / wedle krzczyce oycow swoich / którzy niechćieli bydź posłuszni PANV Bogu swemu.

15 A odrzucili práwá iego / y przymiérze które vczynił z oycy ich / y oświádczánia / którémi oświádczył ie: y poszli zá nikczemnośćiámi / y nikczemnie sie spráwowáli : y násládowáli narodów / którzy byli około nich / o których przykazał im był PAN / áby nie czynili iáko y oni czynili.

[áby znikczemnieli H.]

16 A opuścili wszytkié przykazánia PANA Bogá swego / y vczynili sobie litych dwu cielców / y gáie / y kłániáli sie wszytkiému woysku niebieskiému: y służyli Báálowi /

[wszytkim gwiazdom.]

17 y poświącáli syny swé y córki swé przez ogień : y báwili sie wieszbámi y wróżkámi : y wydáli sie áby czynili złość przed PANEM / áby go drażnili.

[przewodzili H. to iest pálili dźieći swe ku bálwánom.]

18 A rozgniewał sie PAN bárzo ná Izráelá / y zniósł ie od oblicza swego / y niezostáło iedno tylko pokolenié Judá.

19 Ale áni sam Judá nie strzégł przykazánia PANA Bogá swego / ále chodził w błędziéch Izráelskich / które był vczynił.

20 A odrzucił PAN wszytko nasienié Izráelowé / y vtrapił ie / y podał ie w ręce łupieżców / áż ie odrzucił od oblicza swego :

D

21 iuż od onégo czásu / którégo sie oderwał Izráel od domu Dawidowégo / y postánowili sobie królá Jeroboám syná Nábátowégo : Jeroboám bowiém oddzielił Izráelá od PANA / y przywiódł ie do grzechu wielkiégo.

[Bo sie H. 3 Kro. 12 e 19. Ieroboám heretyk iż był przyczyną od sczepienstwá Izráelczyków cokolwiek się złego ná potym dźiało, iemu przypisuie vstáwicznie.]

22 A chodzili synowie Izráelowi we wszytkich grzechách Jeroboámowych które czynił : á nie odstąpili od nich /

23 áż PAN zniósł Izráelá od oblicza swego / iáko był powiedział w ręce wszytkich sług swoich proroków / y przeniesion iest Izráel z ziemie swéy do Assyriiéy / áż do dniá tego.

[Ier. 25. b 9.]

24 A król Assyriyski náwiódł ludzi z Bábylonu / y z Ruthy / y z Awei / y z Emáthu / y z Sephárwáimá: y osádził ie w mieściéch Sámáriyskich miásto synów Izráelskich : którzy posiedli Sámárią y mieszkáli w mieściéch iéy.

[Ná mieysce heretików Izráelskich Bóg posádził pogány.]

25 A gdy tám ięli mieszkáć / nie bali sie PANA : y przepuścił ná nie PAN lwy którzy ie zábiiáli.

[Assyriyczyki mieszkáiące w Sámáriey lwi zábiiáli.]

26 A dano znáć królowi Assyriyskiému / y rzeczono : Narody któreś przeprowádził y posádził w mieściéch Sámáriyskich / nie vmieią praw Bogá ziemie / y przepuścił PAN ná nie lwy / á oto ie morduią / przeto iż nie vmieią chwały Bogá ziemie.

E

[którzy ie. Hebr.]

27 A roskazał król Assyriyski / mówiąc : Záwiedźcie tám iednégo z kápłanów któreśćie ztámtąd więźniámi przywiedli / á niech idzie y mieszka z nimi / y náuczy ich praw Bogá ziemie.

28 Gdy tedy przyszedł ieden z tych kápłanów / którzy byli w niewolą zágnáni z Sámáriiéy / mieszkał w Bethel / y náuczał ie iáko mieli chwálić PANA.

29 A káżdy naród vczynił sobie Bogá swego : y postáwili ie w zborách wysokich / które byli pobudowáli Sámáritowie / naród y naród

w mieściéch

Nabożeństwo Sámáritáńskie, Bogu y bałwanóm służąc.

w mieściéch swych / w których mieszkáli. [30] Mężowie bowiém Bábylońscy vczynili Sochoth Benoth: á mężowie Chutscy vczynili Nergelá: á mężowie z Emáthu vczynili Asimá. [31] Zás Heweiánie vczynili Nebáházá y Thárthaká. A ći którzy byli z Sepharwáimá palili syny swoie w ogniu / Adrámelechowi y Anámelechowi bogóm Sephárwáimskim / [32] á przećie chwalili PANA: A vczynili z napodleyszych kápłany wyżyn / y postánowili ie we zborzech wysokich. [33] A gdy PANA chwalili / bogóm też swoim służyli według obyczáiu narodów / z których ie przeniesiono do Sámáriiéy: [34] áż po dziś dźień trzymáią sie obyczáiu stárego: nie boią sie PANA / áni strzegą Cęremoniy iego / sądów y zákonu y roskazánia / które był przykazał PAN synóm Jákobá / którego názwał Jzráelem: [35] y postánowił był z nimi przymierze / y roskazał im / rzekąc: Nie bóycie sie bogów cudzych / y nie kłániaycie sie im / áni ich chwalcie / y nie ofiáruycie im / [36] ále PANA Bogá wászego / który was wywiódł z ziemie Ægyptskiéy w mocy wielkiéy / y w rámieniu wyciągnionym / tego sie bóycie / y iemu sie kłániaycie / y iemu ofiáruycie. [37] Cęremoniy też y sądów / y zákonu / y przykazania które wam nápisał strzeżcie / ábyście czynili po wszytkié dni: á bogów sie cudzych nie bóycie. [38] A przymierza które vczynił z wámi / nie zápominaycie: áni chwalcie cudzych bogów / [39] ále PANA Bogá wászego sie bóycie / á on was wyrwie z ręki wszytkich nieprzyiaćioł wászych. [40] Lecz oni nie słucháli: ále według obyczáiu swego dawnégo działáli. [41] Byli tedy oni narodowie boiący sie w prawdzie PANA / wszákże przećie y báłwánóm swym służący: bo y synowie ich y wnukowie / iáko czynili oycowie ich / ták czynią y podziś dźień.

kokoś z kurczęty. kurá. kozłá leśnego. psá. osłá. mułá y krowę. niektórzy z nich. H. ábo niektóré z swych. którzy im czynili ofiáry w kościelech ná wyzynách. H.

Gen. 33 f 28

ROZD. XVIII.

Ezechiasz król Judzki, połamał báłwány y wężá miedziánégo.

2. Par. 28 d 27. y 29. 21.

[1] Roku trzećiégo Osee syná Elá królá Jzráelskiégo / królował Ezechiasz syn Acház królá Judzkiégo. [2] Dwádzieśćiá y pięć lat mu było / gdy począł królowáć / á dwádzieśćiá y dziewięć lat królował w Jeruzálem: imię mátki iego Abi córká Zácháriaszowa. [3] A czynił dobrze przed PANEM / według wszytkiégo co czynił Dawid oyćiec iego. [4] Ten rozrzućił wyżyny / y skruszył báłwány / y powyćinał gáie / y połamał wężá miedziánégo / którégo był vczynił Moyżesz: bo áż do onégo czásu synowie Jzráelowi palili mu kádzidło y názwał imię iego Nohestan. [5] W PANV Bogu Jzráelowym pokładał nádzieię / y ták po nim nie było podobnégo iemu ze wszytkich królów Judzkich / lecz áni z tych którzy przed nim byli. [6] A stał przy PANV / y nie odstąpił od tropów iego / y czynił przykazánia iego / które był przykazał PAN Moyżeszowi. [7] Zkąd y PAN był z nim / y we wszytkim do czego sie obróćił mądrze sie spráwował. Wybił sie też z mocy królowi Assyriyskiému / y nie służył mu. [8] Ten poráził Philistyny áż do Gázy / y wszytkié gránice ich / od wieże strożów áż do miástá obronnégo. [9] Roku czwartégo królá Ezechiaszá / który był rok siódmy Ozee syná Elá królá Jzráelskiégo / przyćiągnął Sálmánásár król Assyriyski do Sámáryiéy / y dobywał ji / y wziął. [10] Bo po trzech leciéch / roku szóstégo Ezechiaszá / to iest / roku dziewiątégo Ozee królá Jzráelskiégo / wzięto Sámáryą / [11] y przeniósł król Assyriyski Jzráelá do Assyriyczyków / y posádził ie w Hálá y w Habor rzekách Gozán / w mieściéch Medskich: [12] bo nie słucháli głosu PANA Bogá swego / ále przestąpili przymierze iego: wszytkiégo co roskázał Moyżesz sługá PANSKI / nie słucháli áni czynili. [13] Roku czternastégo królá Ezechiaszá przyćiągnął Sennácherib król Assyriyski ná wszytkié miástá Judy obronné: y wziął ie. [14] Tedy posłał Ezechiasz król Judski posły do królá Assyriyskiégo do Láchis mówiąc: Zgrzeszyłem / odstąp odemnie: á wszytko co ná mie włożysz / poniosę. A ták włożył

ábo, práwość. H.

Zálecenie Ezechiaszá

Num. 21 c 9

Miedźisko, trochá miedźi.

ábo szczęśliwie. H.

to iest, ták wsi iáko y zamki.

wyszéy 17 a 6 Tob. 1 a 2.

Salmánásár wziąwszy Sámária przeniosł Izmáelczyki do Assyriiéy.

2 Par. 32 a 1 Is. 36. 21. Eccl. 48. c. 20.

Sennácherib woiuie Judzką źiemię.

król Assy-

król Assyriyski ná Ezechiaszá królá Judskiego trzy stá tálentów srebrá/ y trzydźieśći tálentów złotá. 15 A dał Ezechiasz wszytko srebro które sie náłázło w domu PANSKIM/ y w skárbiech królewskich. 16 Ná ten czás złamał Ezechias drzwi kośćiołá PANSKIEGO/ y bláchy złotá które był sam przybił y dał ie krolowi Assyriyskiému. 17 A król Assyriyski posłał Tárthán y Rábsáris y Rábsácen z Láchis do królá Ezechiaszá z potężnym woyskiem do Jeruzálem: ktorzy przyćiągnąwszy przyiácháli do Jeruzálem/ y stánęli v rur stáwu wyższego/ który iest ná drodze Roléy fárbierzowéy. 18 A záwołáli królá: y wyszedł do nich Eliákim syn Helciaszá przełożony nád domem/ y Sobná pisarz/ y Joáhe syn Asáphów Kánclérz. 19 A rzékł do nich Rábsáces: Mówćie Ezechiaszowi: Ták mówi król wielki/ król Assyriyski: Co to zá vfánie/ ná którym sie wspieraż? 20 Podobnoś vrádźił/ żebyś sie ku bitwie gotowáł. W kimże vfasz/ że sie śmiesz wybiiáć z mocy? 21 Czyli masz nádźieie w lásce trzćinnéy y złamánéy w Aegyptćie/ którą ieśli sie człowiek podeprze/ złamána wnidźie w rękę iego/ y przekole ią? tákći iest Pháráo król Aegyptski wszytkim ktorzy w nim vfáią. 22 A ieśli mi rzéczećie: W PANV Bogu nászym nádźieie mamy: áza nie ten iest/ którego wyżyny y ołtarze zniósł Ezechiasz: y przykazał Judźie y Jeruzálem: Przed tym ołtarzem kłániáć sie będźiećie w Jeruzálem? 23 Teraz tedy przystáńćie do páná mego królá Assyriyskiego/ y dam wam dwá tyśiącá koni/ á obaczćie możećieli mieć wśiadácze ná nie. 24 A iáko sie możećie oprzeć iednému pánu z namnieyszych sług páná mego? Czyli masz nádźieie w Aegyptćie dla wozów y iezdnych? 25 Azam bez woli PANSKIEY przyćiągnął ná to mieysce/ ábym ie zburzył? PAN mi rzékł: Jédź do téy ziemie/ á spustosz ią. 26 A rzekli Eliákim syn Elciaszów y Sobná/ y Joáhe do Rábsáká: Prośiémy ábyś do nas służebników twoich mówił po Syriácku: bo rozumiémy ten iezyk: á nie mów do nas po Zydowsku/ gdy słyszy lud który iest ná murze. 27 A odpowiedźiał im Rábsáces/ mówiąc: Azaż do páná twégo/ y do ćiebie posłał mie pan mój/ ábych té słowá mówił/ á nie ráczéy do mężów ktorzy śiedzą ná murze/ żeby iedli plugástwá swé/ y pili mocz swóy z wámi? 28 Stánął tedy Rábsáces/ y záwołał głosem wielkim po Zydowsku/ y rzékł: Słuchayćie słów królá wielkiégo królá Assyriyskiégo. 29 To mówi król: Niech was nie zwodźi Ezechiasz: Bo was nie będźie mógł wydrzéć z ręki moiéy: 30 áni wam niech nie dodáie vfnośći w PANV/ mówiąc: Wyrywáiąc wybáwi nas PAN/ y nie będźie dano miásto to w rękę królá Assyriyskiégo. 31 Nie słuchayćie Ezechiaszá. Abowiem mówi król Assyriyski: Vczyńćie ze mną co wam iest pożyteczno/ á wynidźćie do mnie: y będźie ieść káżdy z winnice swéy/ y z figi swéy: y będźiećie pić wode z studźien wászych/ 32 áż przyidę/ y przeniosę was do ziemie/ która iest podobna ziemi wászéy/ do ziemie żyznéy y obfituiącéy winem/ ziemie chlebá y winnic/ ziemie oliw y oliwy y miodu/ y będźiećie żyć á nie pomrzećie. Nie słuchayćież Ezechiaszá/ który was zwodźi/ mówiąc: PAN wybáwi nas. 33 Azaż wybáwili bogowie narodów źiemie swą z ręki królá Assyriyskiégo? 34 Gdźież iest bóg Emáth y Arphád/ gdźie iest bóg Sephárwáim/ Aná y Awá? Jzali wybáwili Sámárią z ręki moiéy? 35 Ktorzyż to są ze wszech bogów źiem ktorzy wyrwáli źiemie swą z ręki moiéy? żeby mógł wyrwáć PAN Jeruzálem z ręki moiéy? 36 Milczał tedy lud á nie odpowiedźiał mu nic: bo wźieli byli roskazánie od królá/ áby mu nie odpowiádáli. 37 A przyszedł Eliákim syn Helkiaszów przełożony nád domem y Sobná pisarz/ y Joáhe syn Asáphów Kánclérz do Ezechiaszá podárszy száty/ y powiedźieli mu słowá Rábsákowe.

Marginalia: D, E, F, G.
ábo obłupił H.
Groźi Ezechiaszowi.
Mowisz tylko słowo vstne, (áno) rády á męstwá ku walce (potrzebá). H.
ábo záręczćie sie Pánu memu. H.
Prośą áby nie mówił bluźnierstwá pospolićie tym ięzykiem dla zgorszenia
Rábsáces bluźnił Bogá.
pewnie nas wybáwi Heb
błogosłáwienstwo H. to iest przymierze.
w któréy do syć chlebá, winá, oliwy.
Nie odpowiádáią ná bluźnierstwá.

ROZDZ. XIX.

Iſ. 37. a. Ezechiáß poſyla do Izáiaßá żáluiąc ſie ná bluźnierſtwá

1 A O Gdy vſłyßał król Ezechiaß / rozdárł ßáty ſwoie/y oblókł ſie w wór y wßedł do domu PANSKIEGO. 2 A poſłał Eliákimá przełożonégo nád domem y Sobnę piſárzá y ſtárßé z kápłanów obleczoné w wory do Jſáiaßá proroká ſyná Amos. 3 Którzy rzékli: Ták mówi Ezechiaß: Dzień vtrapienia y łáiánia/ y bluźniérſtwá dzień ten: przyßli ſynowie áż do porodzenia/ á śiły ᵃnie ma rodzącaᵃ. 4 Jeſli ſnać vſłyßy PAN Bóg twóy wßytkié słowá Rábſákowé/ którégo przyſłał król Aſſyriyſki pan ieg/ áby hánbił Bogá żywégo/ y ſtrofował słowy/ któré ſłyßał PAN Bóg twóy/ y vczyń modlitwę zá oſtátki kthóré ſie nálázły.

ᵃ niemáß ku rodzeniu. H.

5 7Przyßli tedy ſłudzy królá Ezechiaßá do Jzáiaßá. 6 A rzékł im Jzáiaß. To powiécie pánu wáßému: To mówi PAN: Nie bóy ſie słów któréś ſłyßał/ którémi mię bluźnili ſłudzy królá Aſſyriyſkiégo. 7 Oto ia wpuſczę weń duchá/ y vſłyßy nowinę/ y wróći ſie do źiemie ſwoiéy/ y położę go mieczem w źiemi iego. 8 Wróćił ſie tedy Rábſák/ y nálazł królá Aſſyriyſkiégo dobywáiącégo Lobná: vſłyßał bowiém że był odćiągnął od Láchis. 9 A gdy vſłyßał o Tháráku królu Æthyopſkim / powiádáiącé: Oto wyiáchał áby walczył przećiw iemu: ᵇy iáchał przećiw iemuᵇ/ poſłał poſły do Ezechiaßá/ mówiąc: 10 To powiédzćie Ezechiaßowi królowi Judzkiému: Niech ćię nie zwodźi Bóg twóy/ w którym maß vfánié/ áni mów: Nie będźie podáné Jeruzalem w ręce królá Aſſyriyſkiégo. 11 Abowiemeś ty ſam ſłyßał co vczynili królowie Aſſyriyſcy wßytkim źiemiam/ iáko ie ſpuſtoßyli: á więc ty ſam będźieß mógł bydź wybáwion? 12 Aza wybáwili bogowie narodów káżdégo z tych/ które zburzyli oycowie moi/ to ieſt Gozán/ y Hárán/ y Reſeph/ y ſyny Eden którzy byli w Theláſſár? 13 Gdźie ieſt król Emáth / y król Arphád / y król miáſtá Sephárwáim Aná y Awá?

Obiecuie Bóg Ezechiaßowi zwyćięſtwo

ᵇ y wrócił ſie. H.

Bluźnierſtwo Senácheribá.

14 Gdy tedy wźiął Ezechiaß liſt z ręki posłów/ y przeczedł ji/ wſtąpił do domu PANSKIEGO / y rozćiągnął ji przed PANEM / 15 y modlił ſie przed oczymá iego/ mówiąc: PANIE Boże Jzráelów / który śiedźiß ná Cherubim/ tyś ſam ieſt Bóg wßytkich królów źiemie: tyś vczynił niebo y źiemię. 16 Nákłoń vchá twego á vſłyß: otwórz PANIE oczy twoie á weyźrzy: vſłyß wßytkié słowá Sennácheribá/ który przyſłał/ áby ᶜnamᶜ hánbił Bogá żywégo. 17 Prawdźiwieć PANIE królowie Aſſyriyſcy ſpuſtoßyli narody/ y źiemię ᵈwßyſtkichᵈ. 18 A bogi ich wrzućili w ogień: bo nie byli bogowie / ále robotá rąk człowieczych/ z drzewá y z kámieniá / y wygubili ie. 19 Teraz tedy PANIE Boże náß wybaw nas z ręki iego / áby poznáły wßytkié króleſtwá źiemie: Jżeś ty ieſt PAN Bóg ſam. 20 A poſłał Jzáiaß ſyn Amos do Ezechiaßá / rzékąc: To mówi PAN Bóg Jzráelów: O coś ſie modlił do mnie z ſtrony Sennácheribá królá Aſſyriyſkiégo/ ſłyßałem. 21 Tá ieſt mowá / którą mówił PAN o nim: Wzgárdźiłá ᵉćięᵉ/ y śmiáłá śię z ćiebie pánná córká Syońſka: kiwáłá zá tobą głową córká Jerozolimſka. 22 Kogóżeś hánbił y kogoś bluźnił? przećiw komuś głos ſwóy podnośił/ y wynióſłeś ku górze oczy twoie? przećiw świętému Jzráelowému. 23 Przez ręke ſług twych hánbiłeś PANA / y rzekłeś: W mnoſtwie wozów moich wſtąpiłem ná wyſokośći gór / ná wiérzch Libanu/ y wyćiąłem wyſokié Cedry iego / y wyborné iodły iego. A wßedłem áż do gránic iego/ y lás kármelá iego: 24 iam wyrąbił. A wypiłem wody cudze/ y wyſußyłem ſtopámi nóg moich wßytkié ᶠwody zámknionéᶠ. 25 Azaś nie ſłyßał com czynił od początku? ode dni ſtárodawnych ᵍvtworzyłem ji/ á terazem przywiódł: y będą rumy págórków walczących miáſtá obronné. 26 A którzy śiedzą w nich/ podli ręką/ zádrżeli y záwſtydźili ſie/ ſtali ſie iáko śiáno polné/ y iáko źielona trawá ná dáchu/ która vſchłá niżli ſie doſtáłá. 27 Mießkánie twoie/ y wyßćié twoie/ y weßćié twoie/ y drógę twoię iam przedtym poznał/ y popędliwość twoię przećiwko mnie.

Modlitwá Ezechiaßowá o pomoc przećiw bluźniercom.

ᶜ H.

ᵈ ich. H.

Jzáiaß ćießy Ezechiaßá obiecuiąc zwyćięſtwo nád bluźniercámi.

ᵉ o królu Aſſyriyſki. Bo to do niego mowi. Iáko ieſt iáwno z textu Zydowſkiego.

ᶠ przekopy obwárowáne H

ᵍ iákoby rzekł PAN: Moiá to ſpráwá nie twoiá.

28 Szálałeś przeciwko mnie / á pychá twoiá wſtąpiłá do vßu moich. 29 Záłożę tedy kolce zá nozdrze twoie / á wędzidło w gębę twoię / á wrócę cię ná drógę którąś przyßedł. A tobie Ezechiaßu to będźie znák: Jédz tego roku co naydźieß: á drugiégo roku co ſie ſámo rodźi: ále trzeciégo roku śiéyćie y żnićie: ſadźćie winnice 30 y iédźćie owoce ich. A cokolwiek zoſtánie z domu Judá / puśći korzeń na dół / y vczyni owoc ku górze. 31 Z Jeruzálem bowiém wynidą oſtátki / y to co ma być záchowano / z góry Syońſkiéy: zawiſtna miłość PANA 32 zaſtępów vczyni to. Przetóż to mówi PAN o królu Aſſyriyſkim: Nie wnidźie do tego miáſtá / áni wyſtrzeli ná nie ſtrzały / áni go otrzyma tarcza / 33 áni obtoczą go ßańce. Drógą którą przyßedł / wróći ſie: á do tego miáſtá 34 nie wnidźie / mówi PAN. Y obronię to miáſto / y záchowam ie / dla mnie y dla Dawidá ſługi mego. 35 Sſtáło ſie tedy onéy nocy przyßedł Anyół PANSKI / y pobił w obozieéch Aſſyriyſkich ſto ośmdźieśiąt y pięć tyśięcy. A wſtawßy poránu / vyźrzał wßytkie ćiáłá vmárłych: y odćiągnąwßy 36 odiáchał / y wróćił ſie Sennácherib król Aſſyriyſki / y 37 mießkał w Niniwie. A gdy ſie kłániał w kośćiele Nezroch bogu ſwemu / Adrámelech y Sáráſár ſynowie iego / zábili go mieczem y vćiekli do źiemie Armeńſkiéy: y królował Aſarháddon ſyn iego miáſto niego.

wedle moich H. Znák zwyćięſtwá.

ſámorodne (zboże) H. Jákoby rzekł: przez té dwie lećie nic śiać nie będźiećie á przećię będźiećie mieć wychowánie.

Tob. 1. d 21. Eccl. 48 d 28 Iſ. 37. g 36. 1 Mach. 7 f 31. 2 Mach. 8 d 19

Anioł pobił ſto ośmdźieśiąt y pięć tyśięcy.

Tob. 1. d 24

ROZDZ. XX.

1 W One dni rozniemógł ſie Ezechiaß áż ná śmierć: y przyßedł do niego Izáiaß ſyn Amos prorok y rzékł mu: To mówi PAN Bóg: Przykaż domowi twemu / bo vmrzeß ty á nie będźieß 2 żyw. Który obróćił twarz ſwoię ku ścienie / y modlił ſie do PANA / 3 mówiąc: Proßę PANIE wſpomni proßę iákom chodźił przed tobą w prawdźie / y w ſercu doſkonáłym / á czyniłem co ſie przed tobą podobáło. Płákał tedy Ezechias płáczem wielkim. 4 A niźli wyßedł Izáias ná pół śieni / sſtáło ſie ſłowo PANSKIE do 5 niego / mówiąc: Wróć ſie á powiédz Ezechiaßowi wodzowi ludu mego: To mówi PAN Bóg Dawidá oycá twego: Słyßałem modlitwę twoię / y widźiałem łzy twoie: á oto vzdrówiłem ćię / dniá trzećiégo póydźieß 6 do kośćiołá PANSKIEGO. Y przydam do dni twoich piętnaśćie lat: ále y z ręki królá Aſſyriyſkiégo wybáwię ćię / y to miáſto / y obronię to miáſto dla mnie / y dla Dawidá ſługi me7go. Y rzekł Izáiaß: Przynieśćie wiąz ánkę fig. Którą gdy przynieśli / y położyli ná wrzód iego / vzdrowion był 8. A Ezechiaß rzékł był do Izáiaßá: Co zá znák będźie / że mię PAN vzdrowi / á iż trzećiégo dniá póydę do Kośćiołá PANSKIE? 9 Któremu rzékł Izáiaß: Ten będźie znak od PANA / że vczyni PAN mowę którą powiedźiał: Chceß iż ćień poſtąpi dźieśięć liniy / czyli że ſie wróći ná dźieśięć ſtopniów? 10 Odpowiédźiał Ezechiaß: Łácnoć ćieniowi poſtąpić ná dźieśięć liniy: y nie tego ia chcę żeby ſie ſtáło: ále żeby ſie wróćił ná wſtécz 11 dźieśięć ſtopniów. Wzywał tedy Izáias prorok PANA / y wróćił ćień przez linie po których iuż był ſtąpił ná zegárze Achaz ná wſtécz dźie12śięć ſtopniów. Czáſu onégo poſłał Berodách Báládán / ſyn Báládánów król Bábilonſki liſty y dáry do Ezechiaßá / bo ſłyßał iż był zániemógł Ezechiaß. 13 Y był rad Ezechiaß z ich przyśćia / y vkazał im dom wonnych rzeczy / y złoto y ſrébro / y przypráwy wonné rozmáite / oléyki téż / y dóm naczynia ſwego / y wßytko co mógł mieć w ſkárbiéch ſwoich. Nie było czego im nie pokazał Ezechiaß w domu ſwym / y we wßytkiéy władzy ſwéy. 14 Y przyßedł Izáiaß prorok do królá Ezechiaßá / y rzékł mu: Co mówili ći mężowie? ábo zkąd przyiácháli do ćiebie? Którému rzékł Ezechiaß: Z źiemie dálekiéy przyiácháli do mnie / z Bábilonu. 15 A on odpowiedźiał: Cóż widźieli w domu twoim? Rzékł Ezechiaß: Wßy-

2 Par. 32 f 29 Iſa. 38. a 1. Ezechiáßowi Izáiaß śmierć przepowiáda.

Roſpraw dom twoy. Hebr.

ku kośćiołowi.

Modlitwá Ezechiaßá o przedłużenie żywotá.

ábo ná pułmiáſtá. H.

Bóg Ezechiaßowi przedłuża żywotá.

Dla Dawidá Bóg broni miáſtá.

Słońce ſie ná wſtécz wróćiło.

Był ná ten czás dźień godźin 32. Iſa. 39 a 1.

wßyſtkę ſtábę ſwę.

Skárby poſłóm Bábilońſkim vkázuie.

Nie podobáło ſie Bogu okázowánie bogactw.

tko co iest w domu moim widzieli/ niemász czegobych im nie vkazał w skárbiech moich. [16] Tedy rzekł Izáiász Ezechiaszowi: Słuchay słowá PANSKIEGO: [17] Oto dni przyda y pobiorą wszytko co iest w domu twoim/ y co schowáli oycowie twoi/ áż do dniá tego/ do Bábilonu: niezostánie sie nic/ mówi PAN. [18] Ale y z synów twoich którzy wynidą z ciebie/ które zrodźiß wezmą/ y będą rzezáńcámi ná pálacu królá Bábilońskiego. [19] A rzekł Ezechiasz do Izáiaszá: Dobra mowá PANSKA którąś powiedźiał: niech będźie pokóy y prawdá zá dni moich. [20] A ostátek mów Ezechiaszá/ y wszytko męstwo iego/ y iáko vczynił staw y rury/ y przywiódł wode do miástá/ áza tego nie nápisano w księgach mów dni królów Judzkich? [21] Y zásnął Ezechiasz z oycy swymi/ y królował Mánásses syn iego miásto niego.

Isáiasz przepowiáda niewolą Bábilońską.

Niechay czyni P. Bog co iest wolą iego byle był pokoy.

ROZDZ. XXI.

2Par. 33 a 1. Mánásses król Judzki złośliwy.

[1] Dwánaśćie lat miał Mánásses gdy począł królowáć/ á pięćdźieśiąt y pięć lat królował w Jeruzálem: imię mátki iego Hzáphsibá. [2] Y czynił złé przed oczymá PANSKIMI/ według bálwánów narodów/ które wytráćił PAN przed synmi Izráelowymi. [3] Y obróćił sie y pobudował wyżyny które był rozrzućił Ezechiasz/ oćiec iego/ y wystáwił ołtarze Báálowi/ y náczynił gáiów/ iáko był vczynił Acháb król Izráelski/ y kłániał sie wszytkiému woysku niebieskiému/ y służył mu. [4] Y nábudowął ołtarzów w domu PANSKIM/ o którym mówił PAN: W Jeruzálem położe imię moie. [5] Y nábudował ołtarzów wszytkiému woysku niebieskiému we dwu śieniach kośćiołá PANSKIEGO. [6] Y przewiódł syná swego przez ogień: wieszczył też/ y przestrzegał wróżby/ y náczynił pythonów/ y nábnożył wieszczków/ áby czynił złość przed PANEM/ y drażnił go. [7] Postáwił też bałwáná gáiowego/ którég był vczynił/ w kośćiele PANSKIM/ o którym mówił PAN do Dawidá y do Sálomoná syná iego: W tym kośćiele y w Jeruzálem którem wybrał ze wszytkich pokoleni Izráelowych/ położe imię moie ná wieki. [8] A wiecey nie dopuszcze ruszyć sie nodze Izráelá z źiemie/ którąm dał oycom ich: wszákże ieśli będą skutkiem strzédz wszytkiego com im przykazał y wszytkieg zakonu/ który im roskazał Moy- zesz sługá moy. [9] Lecz oni nie słucháli: ále zwiedźieni są od Mánássessá/ áby czynili złość nád narody/ które skruszył PAN od oblicza synów Izráelowych. [10] Y mówił PAN w ręce sług swoich prorokow/ rzekąc: [11] Poniewaz czynił Mánásses król Judzki obrzydłośći té naygorsze/ nád wszytkie które czynili przed nim Amorrheyczykowie/ y przywiódł też lud Judzki ku grzeszenius w plugástwách swoich: [12] Przetoż to mówi PAN Bóg Izráelów: Oto ia przywiode złé ná Jeruzálem y ná Jude: że ktokolwiek vsłyszy/ zádzwonią obie vszy iego. [13] Y wyciągne ná Jeruzálem sznur Sámáriiéy/ y wage domu Acháb y zmáże Jeruzálem/ iáko wiec máżą tablice: á zmázawszy wywróce y cześćiéy powłóke gráfke przez twarz iego. [14] A ostátek dźiedźictwá mego opuszcze/ y dam ji w ręce nieprzyiaciół iego/ y będą ná spustoszeniéy ná łupiestwo wszytkim przećiwnikóm swoim. [15] Przeto że czynili złé przedemną/ y trwáli drażniąc mie/ odedniá którego wyszli oycowie ich z Aegyptu/ áż do dniá tego. [16] Nád to y krwie niewinnéy wylał Mánásses bárzo wiele/ áż nápełnił Jeruzalem po vstá: oprócz grzechów swoich/ którémi ku grzeszeniu przywiódł Jude/ áby czynił złé przed PANEM. [17] A ostátek mów Mánásse/ y wszytko co czynił/ y grzéch iego którym grzeszył/ ázaz tego nie nápisano w księgach mów dni królów Judzkich? [18] Y zásnął Mánásses z oycy swymi/ y pogrzebion iest w ogrodźie domu swego/ w ogrodźie Ozá/ y królował Amon syn iego miásto niego. [19] Dwádźieśćiá y dwie lećie miał Amon/ gdy począł królowáć/ dwie le-

ábo obrzydłośći. H. Bałwochwálstwo n znawia

2Par. 33 a 3

to iest wszytkim gwiazdom.

2Kro. 7 b 10

ći wbrzuchu czártá mieli y z brzuchá odpowiádał

2Kro. 7 d 10 3Krol. 8. b 16

Ioel, Nahum y Malachias. Iere. 15. a 4.

bálwánámi

To iest, iákom w tráćił Samáriąy dom Acháb bow, ták wytrácę y Ieruzalem.

przewrocę ie ná twarz iego. H.

od końcá do końcá. H.

ábo czyniąc H.

Mánásses vmárł. Amon królem Judzkim oycá w złości násláduie

D cie też królował w Jeruzalem: imie mátki iego Messálemeth córká Hárus z Jetebá. 20 A czynił złe przed oczymá PANSKIMI / iáko był vczynił 21 Mánásses ociec iego: A chodził po wßytkiey drodze którą chodził ociec iego: y służył ᶠplugástwóm / którym 22 służył ociec iego / y kłániał sie im. A opuścił PANA Bogá oycow swoich / á nie chodził drogą PANSKĄ / y vczynili nań zásadzkę słudzy iego / y 23 zábili królá w domu iego. A lud ziemie pobił wßytkie którzy sie byli sprzysiegli ná królá Amoná: y vczynili sobie królem Joziaßá syná iego miásto 24 niego. A ostátek mów Amoná które czynił / ázá tego nie nápisano w księ25gách mów dni królów Judá. A pogrzebli go w grobie iego ná ogrodzie Ozá / á Joziaß syn iego królował miásto niego.

ᶠ bałwánóm.

Amon król zábit od sług.

ROZDZ. XXII.

1 Ośm lat było Joziaßowi gdy A począł królowáć / trzydzieści y ieden rok królował w Jeruzalem: imie mátki iego Jdidá / córká Hádáiá z Besekáth. 2 A czynił co sie podobáło przed PANEM / y chodził wßytkimi drógámi Dawidá oycá swego: nie vstąpił 3 ná práwo álbo ná lewo. A roku osmnastego królá Joziaßá / posłał król Sáphán syná Azliá syná Messullám / pisárzá kościołá PANskiego / 4 mówiąc mu: Jdź do Helkiaßá kápłaná wielkiego / áby zebrano pieniądze / które wniesiono do kościołá PANSKIE[GO] / które zebráli odźwiérni kościelni od ludu / 5 y żeby dáné były rzemieślnikóm przez przełożoné domu PANSKIEGO: którzy też niech ie rozdádzą tym co robią w kościele PANSKIM / ná popráwę budowá6nia kościelnego / to iest cieślom y B murárzom / y tym którzy náprawuią co sie skáziło: á żeby nákupiono drzewá y kámienia z mieysc gdzie kámienie łamią / ná popráwę kościołá 7 PANSKIEGO. Wßákże niech im nie dáią pod liczbą srebrá które biorą / ále niech máią w mocy / y pod 8 wiárą. A rzekł Helkiaß kápłan wielki do Sáphán pisárzá: Nálazłem księgi zakonu w domu PANSKIM: y dał Helkiaß księgi Sá9phánowi / który ie czytał. Przyßedł też Sáphán pisarz do królá / y dał mu spráwę o tym co mu był kazał / y rzekł: Zebráli słudzy twoi pieniądze / które sie nálazły w domu PANSKIM: y dáli áby rozdáné były rzemieślnikóm od przełożonych nád robotámi ko10ściołá PANSKIEGO. Powiedział też Sáphán pisarz królowi / mówiąc: Dał mi księgi Helkiaß kápłan. Które gdy czytał Sáphán przed królem / 11 á król vsłyßał słowá ksiąg zakonu 12 PANSKIEGO / rozdárł ßáty swoie. A roskazał Helkiaßowy kápłanowi y Ahikám synowi Sáphán / y Achobor synowi Michá / y Sáphán pisárzowi / y Asáiowi słudze krolewskiému 13 mówiąc: Jdźcie / á porádźcie sie G PANA o mie / y o lud / y o wßytkiego Jude / dla słow ksiąg tych które náleziono: bo wielki gniew PANSKI zápalił sie ná nas / iż niesłucháli oycowie náßy słów tych ksiąg / żeby czyni14li wßytko co nam nápisano. Poßli tedy Helkiaß kápłan / y Ahikám / y Achobor / y Sáphán / y Asáiá / do Holdámy prorokiniey żony Sellum syná Thekui / syná Aráásowego stroża ßat / która mießkáłá w Jeruzalem 15 ᶠná Wtórey: y mowili do niey. A oná im odpowiedziáłá: To mówi PAN Bóg Jzráelów: Powiedźcie 16 mężowi / który was posłał do mnie: To mówi PAN: Oto ia przywiodę D ᵃzłe ná to mieysce / y ná obywátele iego / wßytkie słowá zakonu które czy17tał król Judzki: bo mie opuścili / á ofiárowáli bogóm cudzym / drażniąc mie ᶠwßytkimi vczynkámi rąk swoich: y zápali sie gniew móy ná tym 18 mieyscu y nie bedźie zgáßon. A królowi Judzkiému / który was posłał / ábyście sie rádzili PANA / ták powiećie: To mówi PAN Bóg Jzráelów: Zá to żeś vsłuchał słów ksiąg / 19 á vlękło sie serce twoie / y vkorzyłes sie przed PANEM / vsłyßawßy słowá przeciw mieyscu temu y obywátelóm

Iozias król Ludzki bogoboyny. 2Par. 24. a

Każe popráwiáć ludo[?] náwia kościelnego.

ᵃ ciosánego H

ᶠ ábo, niech nie czynią liczby z pieniędzy. H. ᵃ ponieważ wiernie imi ßáfuią. H.

Księgi zakonu nálezione które był Mánásses zágubił.

Iosyas przelękł sie słów Bożych.

Rádzi sie PANA przez prorokinią o księgách nálezionych.

ᶠ Ná drugiey stronie Miástá. C. w domu nauki.

ᵃ nieszczęście.

ᶠ ábo wßeláką robotą.

iego / to iest że sie máią stáć ná zdumienie / y ná przeklectwo : á rozdárłeś száty swóie / y płakałeś przedemną / á iam vsłyszał / mówi PAN: Przetóż zbiorę cię do oyców twoich / y będźiesz zebran do grobu twego w pokoiu / áby niewidźiáły oczy twoie wszytkieg złego które przywiodę ná to mieysce.

20 *Zbiorę cię do oyców twoich, áby niewidźiáły oczy twoie złego.*] Vmárli stárego zakonu pospolićie nie wiedźieli co sie z żywymi dźiało / bo iescze nie bili w niebie / á przyrodzonym rozumem vmárli nie mogą wiedźieć co sie z námi dźieie / tylko kiedy im Bóg obiáwił. Ani też tákiego mieli stáránia o rzeczách nászych / ány byli przełożonymi kośćioła Bożego. Przetóż ten król Joziás nie widźiał wszytkiego złego które przyszło ná Jeruzálem. Ale teraz święći y w niebie są y wiedzą. Luc. 15. v. 10. y 16. v. 29. 1. Cor. 13. v. 9. Apoc. 5. v. 8. A máią stáránie o kośćiele Bożym. Matth: 24. v. 41. Apoc: 2. v. 26. 2. Pet. 1. v. 5. A ták do nich należy wiedźieć też co sie z námi dźieie.

Vmárli stárego zakonu nie wiedźieli pospolićie o spráwách żywych.

Vmárli nowego zakonu wiedzą.

ROZD. XXIII.

1 Odnieśli królowi co powiedźiáłá. Który posłał : y zebráli sie do niego wszyscy stárszy Judscy y Jerozolimscy. 2 Y wstąpił król do kośćiołá PANSKIEGO / y wszyscy mężowie Judscy / y wszyscy którzy mieszkáli w Jeruzálem z nim / Kápłani y Prorocy / y wszytek lud od máłego áż do wielkiego / y czytał *gdy wszyscy słyszeli wszytkie słowá ksiąg przymierza / które náleziono w domu PANSKIM. 3 Y stánął król *ná stopniu y postánowił przymierze przed PANEM / żeby chodźili zá PANEM / y strzegli przykazań iego y świádectw / y Ceremoniy / że wszytkiego sercá / y ze wszytkiey duszę / á żeby *wznowili słowá przymierza tego / które były nápisáne w onych księgách : A przyzwolił lud ná przymierze. 4 Y przykazał król Helkiaszowi wielkiemu kápłanowi / y kápłanom wtórego rzędu / y odźwiernym / *áby wyrzucili z kośćiołá PANSKIEGO wszytkie naczynia / które było sprawiono Báálowi / *y w gáiu* y *wszytkiemu woysku niebieskiemu / y spalił ie zá Jeruzalem w Dolinie Cedron / á popiół ich zániósł do Bethel. 5 Y wygłádźił wieszczki które byli postánowili królowie Judscy ná ofiárowánie ná wyżynách po mieśćiech Judzkich y około Jeruzalem : y té którzy palili kádzenie Báálowi y słońcu y księżycowi / y dwánaśćie znákom / y wszytkiemu *woysku niebieskiemu. 6 Y kazał wynieść gay z domu PANSKIEGO precz z Jeruzalem w Dolinę Cedron / y spalił ji tám y w proch obroćił / y rozsypał ná groby pospolitego ludu. 7 Zepsował też domki *niewieśćiuchów / które były w domu PANSKIM dla których niewiásty tkáły *iákoby domki gáiu. 8 Y zgromádźił wszytkie kápłany z miast Judzkich : y splugáwił wyżyny gdźie ofiárowáli kápłani od Gábáá áż do Bérsábee : y pokáźił ołtarze bron w weśćiu drzwi Jozue książęćiá miástá / które były po lewéy stronie brámy mieyskiéy. 9 Wszákże *nie wstępowáli ofiárownicy wyżyn do ołtarzá PANSKIEGO w Jeruzalem : ále tylko iádáli przaśniki miedzy bráćią swoią. 10 Splugáwił też Tophet / który iest ná Dolinie syná Ennom : áby żaden *nie poświącał* syná swego ábo córki przez ogień / Molochowi. 11 Zniózł też konie / które byli dáli królowie Judscy / słońcowi / w weśćiu kośćiołá PANSKIEGO podle gmachu Náthánmelech rzezańcá *który był w Pháryrim* : á wozy słońcowe spalił ogniem. 12 Ołtarze też które były ná dáchu sale Acház / które byli vczynili królowie Judscy y ołtarze / które był vczynił Mánásses we dwu śieniách kośćiołá PANSKIEGO / pokáźił król : y bieżał zonąd / y rozpróżył popiół ich w potok Cedron. 13 Wyżyny też które były w Jeruzalem po práwéy stronie góry *obráżenia / *które był zbudował Sálomon król Jzráelski Asthárotowi bálwánowi Sidońskiému / y Chámosowi obráżeniu Moáb / y Melchóm *obrzydłośći synów Ammon splugáwił król. 14 Y pokruszył słupy / y powyćinał gáie / y nápełnił mieyscá ich kośćiámi vmárłych. 15 Nád to y ołtarz / który był w Bethel / y wyżyne którą był vczynił Jeroboám syn Ná-

Margin notes: 2 Par. 34 f 29. Joziasz czyta zakon przed ludem. — *przed wszytkimi. Przymierze czyni z Pánem Bogiem chowáć zakon iego. — *ná stolicy. — *pełnić. — Wyrzuca bałwány. *Eccl. 49 a 3. — *y gáiowi. H. *wszytkim gwiazdom. — Wieszczki — *gwiazdom. — *Sodomczyków. — *opony. H. — Wyżyny. — *Bo dla grzechu odięto im moc ofiárowánia. — *nie przewodźił. — *która byłá w przedmieśćiu. H. — Bałwánskie ołtarze. — *to iest, góry oliwnéy którą ták zowie dla bałwochwálstwá. *3 Kro. 11 b 7. *bałwánowi. — 3 Krol. 13 g 32.

bat / który

bát / który w grzéch wpráwił Jzráelá: y on ołtarz y wyżyne zepsował y spalił / y ſtárł ná proch / y gay też spalił. [16] A obróćiwszy ſie Jozyaſz / vyżrzał tám groby które były ná górze: y posłał y wziął kośći z grobów / y spalił ie ná ołtarzu / y splugáwił ji według słowá PANSKIEGO / które mówił mąż Boży / który był té rzeczy przepowiedział. [17] Y rzekł: Co to zá znák który widzę: Odpowiedźieli mu mieszczánie miástá onéj: Grób ieſt człowieká Bożégo / który przyszedł z Judy y przepowiedźiał té słowá które s vczynił nád ołtarzem Bethel. [18] Y rzekł: Niechayćie go / żaden niech nie rusza kośći iego. Y kośći iego zostáły nie poruszone z kośćiámi proroká / który był przyszedł z Sámáriiéy. [19] Nád to iescze wszytkie zbory wyżyn / które były w mieśćiéch Sámáriyſkich / których byli náczynili królowie Jzráelſcy ku rozdráżnieniu Páná znióſł Jozyaſz: y vczynił im wedle wszytkich vczynków które był vczynił w Bethel. [20] Y pobił wszytkie ofiárowniki wyżyn którzy tám byli nád ołtarzámi: y palił ná nich kośći człowiecze: y wróćił ſie do Jeruzalem. [21] Y przykazał wszytkiému ludowi / mówiąc: Czyńćie Pháze PANV Bogu wászému / wedle tego iáko nápisano w kśięgách przymierza tego. [22] Bo nie było tákie Pháze od dni Sędźiów / którzy sądźili Jzráelá / y po wszytkie dni królów Jzráelſkich / y królów Judzkich / iáko osmnaſtégo roku królá Jozyaszá spráwowano to [23] Pháze PANV / w Jeruzalem. [24] Ale y pythony / y wieszczki / y wyobráżenia bálwánów / y plugáſtwá / y brzydliwośći które były w źiemi Judzkiéy y w Jeruzalem znióſł Jozyaſz: áby vtwierdźił słowá zakonu / które są nápisáne w kśięgách / które nálazł Helkiaſz kápłan w kośćiele PANSKIM. [25] Nie był iemu podobny król przed nim / któryby ſie náwróćił do PANA wszytkim sercem swoim / y wszytką duszą swą / y ze wszytkiéy mocy swéy według wszytkiégo zakonu Moyżeszowégo: áni po nim powstał iemu podobny. [26] Wszákże iednák nie odwróćił ſie PAN od gniewu zapálczywośći swoiéy wielkiéy / którą ſie rozgniewałá zapálczywość iego ná Jude: dla rozdráżnienia / którymi go był rozdráżnił Mánásses. [27] Rzekł tedy PAN: Y Jude też odrzuce od oblicza mego / iákom odrzućił Jzráelá: y porzuce to miáſto / którém obrał / Jeruzalem / y dóm o którym mówił: Będźie tám imie moie. [28] A oſtátek mów Jozyaszá / y wszytko co czynił / ázá to nie nápisáno w kśięgách słów dni królów Judzkich? [29] Zá iego czásów przyćiągnął Pháráo Necháo król Egyptſki przećiw królowi Aſſyryſkiému nád rzekę Euphrátes: y wyiáchał król Jozyaſz przećiw iemu: y zábit ieſt w Mágeddo gdy go vyżrzał. [30] Y przywieźli go sludzy iego vmárlégo z Mágeddo y przynieśli do Jeruzalem / y pogrzebli go w grobie iego. A lud źiemie wziął Joácházá syná Jozyaszowégo / y pomázáli go / y vczynili królem miáſto oycá iego. [31] Dwádźieśćiá y trzy látá miał Joácház gdy począł królowáć / á trzy mieśiące królował w Jeruzalem: imie mátki iego Amital córká Jeremiaszowá z Lobny. [32] Y czynił złość przed PANEM / według wszytkiégo co byli vczynili oycowie iego. [33] Y związał go Pháráo Necháo w Rebli / która ieſt w źiemi Emáth / áby nie królował w Jeruzalem / y włożył winę ná źiemię ſto tálentów śrébrá y tálent złotá. [34] A królem poſtánowił Pháráo Necháo Eliákimá syná Jozyaszowégo / miáſto Jozyaſz á oycá iego: y odmienił imie iego Joákim. Lecz Joácházá wziął / y záwiódł do Egyptu / y tám vmárł. [35] A śrébro y złoto dał Joákim Pháráonowi / nákazał wszy w źiemi pogłówné / áby ie składano według roſkazánia Pháráonowégo: y od káżdégo według przemożenia iego wyćiągał / ták śrébro iáko złoto od ludu źiemie: áby dawał Pháráonowi Necháowi. [36] Dwádźieśćiá y pięć lat miał Joákim gdy począł królowáć: á iedenaśćie lat królował w Jeruzalem: imie mátki iego Zebidá córká Phádáiá z Rumy. [37] Y czynił złość przed PANEM / wedle wszytkiégo co vczynili byli oycowie iego.

Margin notes: Groby y kośći vmárłych popalił. — To bywáły znáki ná grobách z nápiſem. 2.Par.35.21. — Kośći proroká Bożego záchował. — Ofiárowniki bálwochwálſkie pobił. 3.Krol.13.21 — Pascha obchodźie świeto Wielkonocne. — Wielkanoc każe święćić. — Zálecenie królá Joziaszá od onéy wielkich ſákże máſz o Ezechiászu wyższey 18. — Niż.24.22. — 2.Par.35.c. — gdy ſie znim potkał. Iozias zá bity ná woynie. — 2.Par.36.21. Ioáchás król Judzki złośliwy. — Wźięty w niewolą od Pháráoná. — Ioákim król Judzki zły.

ROZD. XXIIII.

Joákim król niewolnikiem królá Bábilońskiego.

1 A Za iego czásów przyćiągnął Nábuchodonozor król Bábiloński/ y zostáł mu sie Joákim niewolnikiem przez trzy látá: á potym wybił sie z mocy iego. 2 A posłał nań PAN łotrzyki Cháldeyskié/ y łotrzyki Syriyskié/ y łotrzyki Moáb/ y łotrzyki synów Ammon: A puścił ie ná Jude/ áby go wytráćili/ *według słowá PANSKIEGO które był rzékł przez sługi swé proroki. 3 A to sstáło sie przez słowo PANSKIE przećiw Judźie/ áby go zniósł przed sobą dla grzechów Manásse wszytkich które czynił: 4 y dla krwie niewinnéy/ którą wylał y nápełnił Jeruzalem krwią niewinnych: y dla téy rzeczy nie chćiał sie PAN dáć vbłagáć. 5 B A ostátek mów Joákimowych y wszytko co czynił/ ázaż to nie nápisano iest w kśięgách mów dni królów Judzkich? 6 y zásnął Joákim z oycy swymi: á Joáchin syn iego królował miásto niego. 7 A dáléy nie przydał król Aegyptski żeby wyszedł z źiemie swoiéy: bo był wźiął król Bábiloński/ od rzeki Aegyptskiéy áż do rzeki Euphrátes wszytko co było królá Aegyptskiego. 8 Ośmnaśćie lat było Joáchinowi gdy począł królowáć/ á trzy mieśiące królował w Jeruzalem: imię mátki iego Nohestá córká Elnáthán z Jeruzalem. 9 A czynił złość przed PANEM według wszytkiego co był vczynił oćiec iego. 10 *W onym czáśie przyćiągnęli słudzy Nábuchodonozorá królá Bábilońskiego do Jeruzalem/ y obtoczoné iest miásto száńcámi. 11 C A przyiáchał Nábuchodonozor król Bábiloński do miástá z służebniki swymi áby go dobywáli. 12 A *wyszedł Joáchin król Judzki do królá Bábilońskiego/ sam y mátká iego/ y słudzy iego/ y Xiążętá iego/ y rzezáńcy iego: y przyiął go król Bábiloński roku ósmego królowánia swego. 13 A wyniósł zonąd wszytkié skárby domu PANSKIEGO/ y skárby domu królewskiego: y potłukł wszytkié naczynia złoté/ które był spráwił król Sálomon Jzráelski w kośćiele PANSKIM *według słowá PANSKIEGO. 14 A przeniósł wszytko z Jeruzalem y wszytkié Xiążętá/ y wszytkié mocarze woyská/ dźieśięć tyśięcy w niewolą y wszelkiego rzemieślniká y obożné/ y nie zostáło nic/ oprócz vbogich z ludźi źiemie. 15 D *Przeniósł też Joáchiná do Bábilonu y mátkę królewską/ y żony królewskié/ y rzezáńce iego: y *sędźie źiemie zábrał w niewolą z Jeruzalem do Bábilonu. 16 A wszytkich mężów mężnych śiedm tyśięcy/ á rzemieślników y obożnych tyśiąc: wszytkié męże mocné y waleczné: y záprowádźił ie król Bábiloński w niewolą do Bábilonu. 17 *A królem vczynił Máthániaszá stryiá iego miásto niego: y dał mu imię Sedekiasz. 18 Dwádźieśćiá lat y rok miał wieku Sedekiasz gdy królowáć począł/ á iedennaśćie lat królował w Jeruzalem: imię mátki iego było Amitál/ córká Jeremiaszowá z Lobny. 19 A czynił złé przed PANEM/ według wszego co czynił Joákim. 20 Bo śie gniewał PAN ná Jeruzalem y ná Jude/ áż ie odrzućił od oblicza swego: y odstąpił Sedekiasz od królá Bábilońskiego.

*wyszéy 23. f 27.

Vmárł Ioákim. Ioáchin król Judzki zły.

*Dan. 1. a 1.

*poddał mu sie. Ieruzalem od Bábilończyków oblężone y zwoiowáne.

*iáko był P. opowiedźiał przez Isáiaszá wyż. 10.

*2. Par. 36 b 10.

*Ezech. 2 a 6

Ioáchin król w niewolą wźięty

*przednieysze źiemiány.

*Ier. 37 a 1. y 52. a 1.

Sedekias król Judzki zły.

ROZD. XXV.

1 A Sstáło sie roku dźiewiątego królestwá iego/ mieśiącá dźieśiątego/ dźieśiątego dniá mieśiącá/ przyćiągnął Nábuchodonozor król Bábiloński/ sam y wszytko woysko iego do Jeruzalem y oblegli ie: y pobudowáli około niego szańce. 2 A zámknioné iest miásto/ y oblężoné áż do iedennastégo roku królá Sedekiaszá/ 3 dźiewiątego dniá mieśiącá/ y zámógł sie głod w mieśćie: y nie było chlebá ludowi źiemie. 4 A przełomiono *miásto: y wszyscy mężowie waleczni vćiekli w nocy drogą brámy która iest między dwoi-

Nábuchodonozor dobywszy Ieruzálem Sedekiaszá poimał y oslepił.

Ier. 39 a 4. y 52. a 4.

*mur mieyski

stym

stym murem y ogrodem krolewskim/ (á Cháldeyczykowie leżeli w koło miástá) Vciekł tedy Sedekiasz drógą która wiedźie ná polá pustynie. 5 [a] A woysko Cháldeyskie goniło krolá y poimáli go ná rowninie Jericho: B á wszyscy żołnierze ktorzy przy nim byli/ rozpierzchneli sie/ y opuśćili go. 6 [b] Poymawszy tedy krolá/ przywiedli do krolá Bábylońskiego do Reblathá/ ktory [c] mowił z nim sąd. 7 [d] A syny Sedekiaszowe przed nim pobił/ y oczy iego wyłupił/ y związał go łáncuchámi/ y przywiodł do Bábylonu. 8 [e] Miesiącá piątego/ śiodmégo dniá miesiącá/ ten iest rok dźiewietnasty krolá Bábylońskiego/ przyiáchał Nábuzárdan hetman woyská sługá krolá Bábylońskiego do Jeruzalem. 9 [f] A spalił dom PANSKI/ y dom krolewski/ y domy Jerozolimskie/ y wszelki 10 dom [g] spalił ogniem. [h] A mury Jero- C zolimskie w około rozwáliło wszytko woysko Cháldeyskie/ ktore było z hetmánem żołnierzow. 11 [i] A ostátek ludu ktory był w mieśćie zostáł/ y zbiegi ktorzy byli zbiegli do krolá Bábylońskiego y inne pospolstwo przeniosł 12 Nábuzárdan hetman woyská. [k] A z vbogich źiemie zostáwił winiarze y 13 oracze. [l] A słupy miedźiáne/ ktore były w kośćiele PANSKIM/ y podstáwki y morze miedźiáne ktore było w domu PANSKIM/ połamáli Cháldeyczycy/ y przenieśli wszytke miedź 14 do Bábylonu. [m] Gárnce też miedźiáne/ y tace/ y widły/ y kubki/ y możdżerzyki/ y wszytko naczynie miedźiáne/ 15 ktorym służono/ pobráli. [n] Ktemu ká- D dźidlnice/ y czásze [o] ktore złote/ złote/ á ktore srebrne/ srebrne/ pobrał hetman 16 woyská/ [p] [q] to iest [r] słupy dwá/ morze iedno y podstáwki ktore był spráwił Sálomon w kośćiele PANSKIM: nie było wagi miedźi wszytkiego na- 17 czynia. [s] [t] Ośmnaśćie łokiet ná wzwyż miał słup ieden: á Capitellum miedźiáne ná sobie trzy łokćie ná wzwyż y śiadká y gránatowe iábłká ná Capitellum słupá/ wszytko miedźiáne: podobne ochedostwo 18 miał tákież słup drugi. [u] Wźiął też hetman woyská Sáráiá kápłaná pierwszégo y Sophoniaszá kápłaná 19 wtorégo/ y trzech [w] odźwiernych. [x] Y

E z miástá rzezánicá iednégo/ ktory był przełożon nád mężámi woiennymi/ y pięć mężow z tych ktorzy stawáli przed krolem/ ktore nálazł w mieśćie/ [y] y Sopherá hetmáná woyská/ ktory ćwiczył nowe żołnierze z ludu źiemie [z]: y sześćdźiesiąt mężow z pospolitégo człeká/ ktore náleźiono było w mie- 20 śćie. [a] Ktore wźiąwszy Nábuzárdan hetman żołnierzow wiodł do krolá 21 Bábylońskiego do Reblathá. [b] Y pobił ie krol Bábyloński/ y zámordowáł ich w Rebláćie w źiemi Emáth: y przeniesion iest Judá z źiemie swéy. 22 [c] Nád ludem lepák ktory zostáł w źiemi Judzkiéy/ ktory był zostáwił Nábuchodonozor krol Bábyloński/ przełożył Godoliaszá syná Ahikám syná 23 Sáphánowég. [d] Co gdy vsłyszeli wszyscy hetmánowie żołnierzcy/ sámi y mężowie ktorzy z nim byli/ to iest/ że F krol Bábyloński postánowił Godoliaszá: przyszli do Godoliaszá do Másphá: Jsmáhel syn Náthániaszá/ y Jehánán syn Káree/ y Sáráiá syn Thánehumeth Netophátczyk/ y Jezonias syn Máácháty/ sámi y towá- 24 rzysze ich. [e] Y przysiągł Godoliasz im y towárzyszom ich/ mowiąc: Nie boyćie sie służyć Cháldeyczykom/ mieszkayćie w źiemi á służćie krolowi Bábylońskiemu/ á będźie wam dobrze. 25 [f] Y stáło sie miesiącá śiodmégo/ przyszedł Jsmáhel syn Náthániaszow syná Elisámá z naśienia krolewskiego/ y dźieśięć mężow z nim: y zábili Godoliaszá ktory też vmárł: ále y Zydy y Cháldeyczyki ktorzy z 26 nim byli w Másphá. [g] Y powstawszy wszytek lud od málego áż do wielkiégo/ y hetmánowie żołnierzow poszli do Ægyptu boiąc sie Cháldeyczykow. 27 [h] Y stáło sie roku trzydźiestégo śiodmégo przeprowádzenia Joáchiná krolá Judzkiégo miesiącá dwunastégo/ dwudźiestég y śiodmégo dniá miesiącá/ podniosł Ewilmerodách krol Bábyloński/ roku ktorégo był począł krolowáć/ głowę Joáchiná kro- 28 lá Judzkiégo z więźienia. [i] Y mowił do niego łáskáwie: y postáwił stolice iego nád stolicą krolow/ ktorzy by- 29 li z nim w Bábylonie. [k] Y odmienił száty iego ktore miał w ćiemnicy/ y iadał chleb záwsze przed obliczem ie-

go/ po

Marginalia (left): [c] srodze strofował. — [f] Psal. 73 a 7. — [g] wielki. H. Spalone Ieruzálem y kośćioł. — [l] Ier. 27 d 19. — [o] ták złote iáko y srebrne, Hebr. — [q] H. — [s] 3 Krol. 7. b 15 Ier. 52. c 17. 2 Par. 3 d 15. — [w] strożow naczynia H.

Marginalia (right): [y] y pisárzá hetmáńskiégo ktory zbieráł lud źiemie. — Godolias przełożony nád ostátkiem ludu zábity. — Joáchin wyprowádzony z ćiemnice.

go/ po wßytkie dni żywotá swego.

30 [a] Obrok mu też náznáczył bez przestánku/ który mu też dawano od królá ná káżdy dźień po wßytkie dni żywotá iego.

Z ksiąg królewskich czego sie vczyć.

W tych księgách królewskich/ Duch S. opisuiąc ták pilnie dźieie y postempkionych królów Żydowskich/ chćiał nas tego náuczyć/ áby káżdy ná oko obaczył/ co iest kośćiół Boży prawdźiwy/ á co iest Synágogá ábo zbor heretycki/ y co sie dźiáło z tymi krolmi którzy w iednym kośćiele Bożym trwáli/ y z tymi też którzy sie vdawáli zá zborem heretyckim/ cożebyś lepiey poiął/ ná te rzeczy osobliwie pámiętay.

Záwżdy ieden był kośćioł Boży

Naprzod iż tá záwżdy wola Boża byłá/ áby ieden zakon był iedná wiárá/ ieden kośćiół y ołtarz y ieden nawyßßy kápłan á przy nim inßi kápłáni których Bóg sobie ná to przez Moyzeßá odłączył/ y potym przez Dawidá przy kośćiele Ierozolimskim osadźił. A którzykolwiek sobie inßy kośćiół y ołtarze y kápłany wymyślali/ wßyscy tákowi zá heretyki odsczepieńce y báłwochwalce byli osądzeni/ y Bóg sie záwżdy ná nie ćieżko gniewał. Czego tu maß przykład ná Ieroboámie pierwßym królu Izráelskim. 3. Krol. 12.

Heretycy są którzy kośćiołá Bożego odstępuią.

Tákżeć y teraz ponieważ tá wola Boża iest/ áby iáko ieden Bóg iest ták też iedná wiárá byłá/ iedné Sákrámentá/ ieden kośćiół od Chrystusá ná Pietrze S. zbudowány/ y iedenże nawyßßy kápłan y pásterz tenże Piotr S. Ioan. 21. który te Káthedrę swoię przy kośćiele Rzymskim postáwił: którzykolwiek inßą sobie wiárę/ inßy kośćiół/ inße pásterze wymyślaią/ Ieroboámá w tym náśláduią y z Ieroboámem heretykámi zostáią.

Początek Heretyctwá skąd.

A iáko ná on czás przyczyná odsczepieństwá y heretictwá Ieroboámowégo nie inßa byłá/ iedno iż pożytkóm swym docżesnym folguiąc/ bał sie królestwá vtráćić/ kiedyby lud do kośćiołá Ierozolimskiego chodźił: tákże y podźiś dźień początek wßytkich kácerstw iest cós doczesnégo y ćielesnégo/ iż ludźi ábo pychá/ ábo łákómstwo/ ábo swawola y roskoß ćielesna vwodźi. Choćiać to oni ináczey fárbuią/ ále rzecz sámá we wßytkich herstách heretyckich pokázuie. To przywiodło zá nászych czásow Lutrá y Cálwiná y niektórych królów/ którzy kośćiołá Bożego odstąpili.

Kácerstwo ma cós podobnégo kośćiołowi Bożemu.

Nád to iáko Ieroboám/ kácerstwo swoie pokrywáiąc/ wymyślił Ceremonie podobne kośćiołowi Ierozolimskiemu/ y náczynił ołtarzów po wyżynách/ ofiar ministrów y świąt/ áby tym podobieństwem ludzie omámieni/ rozumieli sie bydź w kośćiele prawdźiwym/ choćiać heretykámi byli y nic prawdźiwégo nie mieli. Tákći y dźiśia kácerstwá wßytkie máią cós podobnégo kośćiołowi kátolickiemu/ bo y Ewánielią przepowiádáią/ Sákrámentów vżywáią/ Ministry czynią/ wßákże to wßytko falßywe/ bo áni Ewánieliey/ áni Sákrámentów/ áni Prorokow prawdźiwych máią. Są iescze pámiętné Gory y wyżyny Tarnowskie y Pińczowskie/ po których dźisieyßy heretycy biegáli/ nie wiem iákiey Ewánieliey ßukáiąc/ á nie ználawßy rozbieżeć sie muśieli.

Ministrowie v Heretykow iácy.

Iescze Ieroboám sam czynił ministry zborowe nie z pokolenia Lewi/ które sam Bóg sobie obierał/ ále z napodleyßych ludźi/ y kto iedno chćiał káżdemu dopuśćił/ iáko piße 3. Krol. 12. v. 31. y 13. v. 33. Pátrz y dźiśia z iákowych ludźi bywáią Ministrowie/ żeć pospolićie są krawcy/ ßewcy/ náwet ludźie podli y grzechów pełni/ z których sámiß sobie Pánowie Ministry czynią.

Duch Heretycki.

Do tego Duch onych prorokow Ieroboámowych był Duch ßátáński/ który był w vśćiech ich duchem kłamliwym/ fałße swoie vdáiąc zá słowo Boże/ czego Achab z swoim złym doznał 3. Krol. 22. Tenże też duch y przez dźisieyße ministry mowi/ słowem Bożym zowiąc kłamstwá y bluźnierstwá swoie/ przetóć ich Math. 7. fałßywymi proroki/ á Apostoł S. ministrámi ßátáńskimi zowie. 2. Cor. 11. v. 15.

Heretyckí vpor

Przypátrz sie iescze y temu/ iáko Bóg do tych heretyków Izráelskich posyłał proroki wielkie/ Eliaßá/ Elizeußá/ Micheaßá y inßych: á przećie táká ich zátwárdźiáłość y slepotá byłá/ że nic ná słowá y cudá prorockie niedbáli/ y owßem prawdźiwe proroki prześládowáli/ á ládá fałßerzowi wierzyli. Abyś wiedźiał iż tákowy iest vpor heretycki/ iż wolą ládá ministrowi niż wßytkim Doktorom y prorokom kośćiołá Bożego wierzyć.

Ministry Heretyckie záwżdy karano

Ani sie też dźiwuy że podczás ministry heretyckie práwo pospolite karáć każe/ oto tu czytay 3. Krol. 18. iż sam ieden Eliaß swą ręką zábił proroków 450. kiedyby ie ták teraz karał iákoby ná Eliaßá wołáli? Ale ieśli sie to godźiło Eliaßowi/ czemuż by y teraz niemiał vrząd zákázáć ministróm áby ludźi nie zwodźili/ á gdy przestáć niechcą/ czemuby ich niemiano karáć? Tegoć nie może nikt gánić iedno Iezábel/ á którzy z nią przestáią.

Między heretyckimi królámi nie było dobrégo królá. Heretycy y z królestwem zginęli.

Náostátek iest rzecz godna podźiwienia/ iż miedzy tymi wßytkimi królámi heretyckimi poczáwßy od Ieroboámá nie było żadnégo dobrégo królá. Prawda żeć też siłá było w Ieruzálem królów złych którzy nad Iudą królowáli/ wßákże znaydowáli sie niektórzy dobrzy y bogoboyni/ którzy sie rownáli Dawidowi/ ále miedzy Izráelskimi królámi y iednégo dobrégo nie wspomina. Przetóż też pospolićie ći królowie heretyccy złą śmierćią gineli/ psi krew ich lizáli/ y domy ich do scżetu Bóg wygubiał/ że y potomstwá po nich nie zostawáło. Aż do tego przyßło że krole z ludem Izráelskim Bóg w niewolą pogáńską záprzedał/ áni ich od onégo czásu z tey niewoli nigdy nie wywiódł/ y ták to królestwo Izráelskie z onymi heretykámi zginęło.

Kośćioł Boży y zakon iego nigdy nie vstał.

A tym czásem choćia też y króle Ierozolimskie y lud ich rozmáićie Bóg karał/ y miásto y kośćiół dla grzechów ludzkich pustoßyć dopuszczał/ y owßem w niewolą też Bábilońską podał: á wßákże zakon kośćiołá Ierozolimskiégo nigdy nie zginął/ áni kápłani z Aároná y pokolenia Lewi nie vstáli/ y Successia ich nigdy sie nie przerwáłá: y owßem sámo pokolenie Iudá wróćiło sie z niewoli Bábilonskiey z kápłany swoimi/ którzy y kośćiół znowu budowáli y królestwem Iudzkim rządźili: o czym maß Annotácią Gen. 51. Ták Bóg y w poyśrzodku złych mógł y vmiał kośćiół swoy záchowáć. Abyś y teraz nie wątpił iż tenże Bóg heretyckie krolestwá iáko widźiemy w moc pogáńską dáie: ále kośćiół swoy do zámierzonégo czásu to iest do końcá świátá záchowáć vmie y może: y widźiemy to ná oko że oné krolestwá heretyckie poginęły/ á kośćiół przećie Kátolicki trwa y trwáć będźie.

KSIĘ-

KSIĘGI PIERWSZE
ᶻPARALIPOMENON,
Po Zydowſku, דברי הימים
ᵂDibre Haiamim.

ᶻKśięgi rzeczy opuſzczonych.

ᵂSłowá Dniów, to ieſt, Kroniká.

ROZDZIAŁ I.

Gen. 2. b 15. 4. d 23. b 10. *Krótkie wyliczenie rodzáiu Adámowégo, áż do ſynów Ezau y Iákobá. A to dla pewnośći rodzáiu Páná Chriſtuſowego.*

1 DAM / Seth / E-
nos / ᵃKái-
2 nán / Má-
láleel / Já-
red / ᵃHe-
3 noch / Má-
thuſále /
A Lámech /
4 ᵃNoe /
5 Sem / Chám y Jáphet. ᵃSynowie
Jáphet: Gomer y Mágog / y Má-
dái / y Jáwan / Thubál / Moſoch / Thi-
6 rás. ᵃA ſynowie Gomer: Aſcenes / y
7 Riphát / y Thogormá. ᵃA ſynowie
Jáwán: Elizá / y Thárſis / Cethim /
8 y Dodánim. ᵃSynowie Chám: Chus
9 y Meſráim / y Phut / y Chánáán. ᵃA
ſynowie Chus: Sábá / y Hewilá /
Sábbáthá / y Regmá / y Sábbáthá-
chá. A ſynowie Regmo: Sábá / y
10 Dádán. ᵃChus lepak zrodził ᶻNem-
rod: ten począł być możny ná zie-
11 mi. ᵃA Meſráim zrodził Ludim / y
Anánim / y Láábim / y Nephtuim /
12 ᵃPhetruſim też y Káſluim: z których
B wyßli Philiſthymowie / y Káphtori-
13 mowie. ᵃChánáán zás zrodził Sido-
ná pierworodnégo ſwego: Heteyczy-
14 ká też / ᵃy Jebuzeyczyká / y Amorrhey-
15 czyká / y Gergezeyczyká / ᵃy Heweyczy-
ká / y Aráceyczyká / y Sineyczyká. ᵃA-
16 rádiczyká też / y Sámáráyczyká / y
17 Hámátheyczyká. ᵃSinowie Sem:
Ælám / y Aſſur / y Arpháxád / y Lud /
y Arám / y Hus / y Hul / y Gether / y
18 Moſoch. ᵃA Arpháxád zrodził Sá-
19 le / który też zrodził Heber. ᵃA Hebe-
rowi vrodzili ſie dwá ſynowie / imie
iednému Pháleg / iż zá czáſów iego
rozdzielona ieſt ziemiá / á imie brátá
20 iego Jektan. ᵃA Jektan zrodził El-

ᶻGen. 10 b 8

Synowie Chánáán.

Gen 10 d 22 11. b 10.

modád / y Sáleph / y Aſármoth / y
21 Járe / ᵃAdorám też / y Huzal / y De-
22 klá / ᵃHebál też y Abimáel / y Sábá /
23 ᵃy Ophir / y Hewilá / y Jobáb. Ci w-
24 ßyſcy ſynowie Jektán. ᵃSem / Ar-
25 pháxád / Sále / ᵃHeber / Pháleg / Rá-
26 gau / ᵃSerug / Náchor / Tháre / ᵃA-
27 brám / ten ieſt Abráhám. ᵃA ſynowie
28 ᶻAbráhámowi / Jzáák y Jſmáhel. ᵃA
29 té rodzáie ich. Pierworodny ᵂJſmá-
helów. Nábáioth / y Cedar / y Adbe-
30 el / y Mábſán / ᵃy Máſmá / y Dumá /
31 Máſſá / Hádád / y Themá. ᵃJetur /
Náphis / Cedmá. Ci ſą ſynowie J-
32 ſmáhelowi. ᵃA ſynowie Cetury na-
łożnice Abráhámowéy / które poro-
dziłá: Zámrán / Jekſán / Mádán /
C Mádián / Jesbok / y Sue. A ſynowie
Jekſánowi: Sábá / y Dádán. A ſy-
nowie Dádán: Aſſurim / y Látuſim /
33 y Láomim. ᵃSynowie lepák ᶻMá-
dián: Ephá / y Epher / y Henoch / y
Abidá / y Eldáá. Ci wßyſcy ſynowie
34 Cetury. ᵃA zrodził ᵂAbráhám Jzáá-
ká: którégo byli ſynowie: Ezaw / y
35 Jzráel. ᵃSynowie ᶻEzawowi: Eli-
pház / Ráhuel / Jehus / Jhelom / y
36 Kore. ᵃSynowie Elipház: Themán /
Omár / Sephi / Gáthán / Cenéz / Thá-
37 mná / Amálek. ᵃSynowie Ráhuelo-
wi: Náháth / Zárá / Sámmá / Me-
38 zá. ᵃSynowie Seir: Lotán / Sobál /
Sebeon / Aná / Diſon / Eſer / Diſan.
39 ᵃSynowie Lotán: Hory / Homam.
40 A śioſtrá Lotán byłá Thámná. ᵃSy-
nowie Sobál: Alián / y Mánáháth /
y Ebál / Sephi / y Onám. Synowie
Sebeon: Aiá / y Aná. Synowie Aná:
41 Diſon. ᵃSynowie Diſon: Hámrám /
42 y Eſebán / y Jethrán / y Chárán. ᵃSy-
nowie Eſer: Báláán / y Záwán / y
Jákán. Synowie Diſán: Hus / y A-
43 rán. ᵃCi ſą królowie / którzy roſkazo-
wali w ziemi Edom / przedtym niżli

Abráhám.
ᶻGen. 11. d 26
ᵂGen. 25 b 12.

Nałożnicámi zwano żony które poymowáli zá żywotá pierwßéy żony, poki ſie godziło wielożenſtwo, czytay Gen. 25. v. 6.
ᶻGen. 25 a 8.

Izaák.
ᵂGen. 25 e 18

ᶻGen. 36 b 11,
Ezau.

Krolowie Edo...

był król

D był król nád synmi Izráel: Bále syn Beor: á imie miástá iego Denábá. 44 A vmárł Bále/ y królował miásto niego Jobáb syn Záre z Bosrá. 45 A gdy y Jobáb vmárł/ królował miásto niego Husám z ziemie Themánów. 46 Vmárł też y Husám/ á królował miásto niego Adád syn Bádád/ który poráźił Mádián w ziemi Moáb/ á imie miástá iego Auith. 47 A gdy y Adád vmárł/ królował po nim Semlá z Másrek. 48 Ale y Semlá vmárł/ y królował miásto niego Saul z Rohoboth/ który leży nád rzeką. 49 A gdy vmárł Saul/ królował miásto niego Bálánán syn Achobor. 50 Ale y ten vmárł/ y królował miásto niego Adád/ którégo miástá imie było Phau/ á żone iego zwano Meetábel/ córká Mátred/ córki Mezáab. 51 Lecz po śmierci Adád/ książętá miásto królów w Edom bydź poczeli: książe Thámná/ książe Aluá/ książe Jethet/ 52 książe Olibámá/ książe Elá/ książe Phinon/ książe Cenez/ książe Themán/ książe Mábsár/ 53 książe Mágdiel/ książe Hirám. té książętá Edom.

Té księgi Żydowie zowią παραλειπομένων, to iest/ księgi rzeczy opusczonych: iż w sobie máią wiele rzeczy które w księgách królewskich opusczono. Żydowie im tytuł dáią דברי חימים Dibre Haiamim, to iest/ słowá dniów/ ábo rzeczy lat/ to iest/ księgi kronik: iż są krotką summą wszytkiéy historiiéy świetéy/ począwszy od Adámá/ áż do zágnánia Żydów do Bábylonu. Bo v Żydów iedné to są księgi/ które nászy ná dwoie rozdzielili: w piérwszych iest historia áż do Sálomoná/ á w drugich od Sálomoná áż do niewoli Bábylońskiéy.

ROZDZ. II.

Narod Iákobá do Izái oycá Dawidowego.

1 A Synowie Izráélowi: Ruben/ Simeon/ Lewi/ Judá/ Isáchár/ y Zábulon. 2 Dan/ Joseph/ Beniámin/ Nephtáli/ Gad y Aser. 3 Synowie Judowi: Her/ Onan/ y Selá/ ci trzéy vrodzili sie mu z córki Sue Chánánitki. A był Her piérworodny Judy zły przed PANEM. Y zábił go. 4 Lecz Thámár niewiastká iego vrodziłá mu Pháres y Zárá. A ták wszytkich synów Judá pieć. 5 A synowie Pháres Hesron y Hámul. 6 Synowie też Zary Zambri y Ethan y Emán/ y Chálchal téż/ y Dará/ pospołu pieć. 7 Synowie Charmi: Achár/ który strwożył Izráelá/ y zgrzészył kradzieżą rzeczy przeklętych. 8 Synowie Ethán: Azáriasz. 9 A Synowie Hesron którzy sie mu vrodzili: Jerámeel/ y Ram/ y Kálubi. 10 Ale Ram zrodził Amináddáb. B A Amináddáb zrodził Náhásson książe synów Judá. 11 A Náhásson też zrodził Sálmá/ z którégo poszedł Booz. 12 Booz lepak zrodził Obed/ który też zrodził Isái. 13 A Isái zrodził piérworodnégo Eliábá/ wtórégo Amináddábá/ trzeciégo Simáá/ 14 czwartégo Náthánáelá/ piątégo Ráddáiá/ 15 szostégo Asomá/ siódmégo Dawidá. 16 Którégo siostry były Sárwia y Abigáil. C Synowie Sárwiiéy: Abisái/ Joáb/ y Asáel/ trzey. 17 Abigáil zás vrodziłá Amáse/ którégo óciec był Jether Ismáelczyk. 18 A Kaleb syn Hesron wziął żone imieniem Azubá/ z któréy zrodził Jeriothe: á synowie iéy byli/ Jaser y Sobáb y Ardon. 19 A gdy vmárłá Azubá/ poiął Káleb żone Ephráte: która mu vrodziłá Hur. 20 Hur lepak zrodził Vri: á Vri zrodził Bezeleelá. 21 Potym wszedł Hesron do córki Máchirá oycá Gálááad y poiął ią gdy mu było sześćdziesiąt lat: która mu vrodziłá Segubá. 22 Ale y Segub zrodził Jáirá/ á osiadł dwádzieściá y trzy miástá w ziemi Gálááad. 23 Y wziął Gessur y Arán miásteczká Jáir/ y Kanath/ y wsi iego sześćdziesiąt miast/ wszyscy ci synowie Máchirá oycá Gálááad. 24 A gdy vmárł Hesron/ wszedł D Káleb do Ephráthy. Miał też Hesron żone Abią/ która mu vrodziłá Ashurá oycá Thekui: 25 A národzili sie synowie Jerámeelá piérworodnégo Hesron: Ram piérworodny iego/ y Buná y Arám/ y Asom/ y Achia. 26 Poiął też drugą żone Jerámáel/ imieniem Atáre/ która byłá mátká Onám. 27 Ale y synowie Ram piérworodnégo Jerámeel/ byli Moos/ Jámin/ y Achár. 28 A Onám miał syny/ Se-

Gen. 29 g 12. 30 a 5. 35 c d.

Gen. 38 a 3. 46 b 12. Niżéy 4 a 1.

Syny Iudy wylicza bo sie z niego Pan Christus vrodził.

Ios. 7. a 1.

Rut. 4 d 19.

1. Krol. 18 b 16. 16 b 12.

Saruia siostrá Dawidowá.

wszystko to było synów. Ale 70. zgadzáią sie z łácinskim.

Xiążę miástá Thekui.

ny/ Se-

ny / Semei y Jadá. A synowie Semei: 29 Nádáb / y Abisur. ° A imię żony Abisur / Abiháil / która mu vrodźiłá 30 Ahobbaná / y Molidá. ° A synowie Nádábowi byli / Sáled / y Appháim. 31 Lecz Sáled vmárł bez dźiatek. ° A syn Appháimów / Jesy: który Jesy zrodźił Sesán. A Sesán zrodźił Oholái. 32 ° A Synowie Jády brátá Semei: Jether / y Jonáthán. E Lecz y Jether vmárł bez synów. 33 ° A Jonáthán zrodźił Pháleth y Zizá. Ci byli synowie Jerámeel. 34 ° A Sesán nie miał synów ále córki / á służebniká Ægyptiániná imieniem Jeráá. 35 ° A dał mu córke swą zá żonę / która mu vrodźiłá 36 Etheiá. ° A Ethey zrodźił Náthána / 37 á Náthán zrodźił Zábádá. ° Zábád też zrodźił Ophlálá / á Ophlal zro- 38 dźił Obedá / ° Obed zrodźił Jehuá / 39 Jehu zrodźił Azáriaszá / ° Azáriasz zrodźił Hellesá / á Helles zrodźił Elásá / 40 ° Elásá zrodźił Sisámoi / Sisámoy 41 zrodźił Sellum / ° Sellum zrodźił Jkámią / Jkámiá zrodźił Elisámá / 42 ° A synowie Káleb brátá Jerámeelá / Mesá pierworodny iego / ten iest ociec Ziph: ᵃ y synowie Máresá ᵇ oycá 43 Hebron. ° A synowie Hebron: Kore / F y Tháphuá / y Recem / y Sámmá. 44 ° A Sámmá zrodźił Ráhámá oycá Jer- 45 káám / á Recem zrodźił Sámái. ° Syn Sámái / Máon / á Máon ociec Beth- 46 sur. ° A Ephá nałożnicá Káleb vrodźiłá Hárán / y Mosá / y Gezez. A 47 Hárán zrodźił Gezez. ° A synowie Jáháddái / Regom / y Joáthán / y Gesán / y Phálet / y Ephá / y Sááph. 48 ° Nałożnicá Kálebowá Máácha / vrodźiłá Sáber / y Thárána. 49 ° A Sááph ociec Mádmená / zrodźił Sue oycá Máchbená / y oycá Gábáá. A 50 córká Kálebowá byłá Achsá. ° Ci byli G synowie Káleb syná Hur pierworodnego Ephrátá / Sobál ociec Ká- 51 riáthiárim. ° Sálmá ociec Bethle- 52 hem / Háriph ociec Bethgáder. ° A byli synowie Sobálá oycá Káriáthiárim / który doglądał połowice ᶜ odpoczynków ᶜ. 53 ° A z rodu Káriáthiárim / Jetreiowie / y Aphutheiowie / y 54 Semátheiowie / y Másereiowie. ° Z tych wyszli Sáráitowie / y Esthǻolitowie. 55 ° Synowie Sálmy: Bethlehem / y Netopháty / ᵈ Korony do ᵉ Joábowego / á połowicá ᶠ odpoczynku ᶠ 56 Sárái. ° Rodźiny też pisárzów mieszkáiących w Jábes / ᵍ Spiewáiący / y Brzmiący / y W namieciech mieszkáiący ʰ. Ci są Cineowie / którzy poszli od ʰ Ciepłá ʰ oycá domu Recháb.

ᶜ Menuhot H odpoczynki zwano mieysce kędy były groby Pátryárchow.

ᵈ Kśiążętá.
ᵉ Menuhotey H.
ᵍ Ták názwáni, iż vstáwicznie zakon czytáli y pisáli.
ʰ Hámáthá. H.
Zrodźáiu Recháb, co winá niepiiáli. Ier. 35. 26.

ROZDZ. III.

Dawid miał te syny / którzy sie 1 mu vrodźili w Hebron: pierworodnego Amnoná z Achinoám Jezráhelitki / wtórégo Dánielá z Abigáil Kármelitki. 2 ° Trzecięgo Absálomá syná Máácha córki Tholmáiá królá Gessur: czwar- 3 tégo Adoniaszá syná Aggithy / ° piątégo Sápháriaszá z Abitále: szostégo 4 Jethráhámá z ᵃ Egle żony iego. ° A ták sześć mu sie vrodźiło w Hebronie gdźie królował śiedm lat y sześć mieśiecy. A ᵇ trzydźieśći y trzy látá królował w Jeruzalem. 5 ° A w Jeruzalem vrodźili mu sie synowie / Simmáá / y B Sobáb / y Náthán / y Sálomon / cztérzey z Bethsábee córki Amielowey / 6 ° Jebáár też / y Elisámá / ° y Eli- 7 8 pháleth / y Noge / y Nepheg / y Jáphiá / ° y Elisámá / y Eliádá / y Eli- 9 pheleth / dźiewięć: ° ci wszyscy synowie Dawidowi / oprócz synów nało- 10 żnic / á mieli śiostrę Thámár. ° A syn Sálomonów / Roboám / którégo syn Abiá zrodźił Ase. Z tego też zrodźił 11 sie Josápát / ° ociec Jorám: który Jorám zrodźił Ochozyaszá / z którégo 12 poszedł Joás: ° á tego syn Amáziasz zrodźił Azáriaszá. A Joáthán syn Azá- 13 riaszów ° zrodźił Achazá oycá Ezechiaszowégo / z którégo vrodźił sie Má- 14 nássés. ° Ale y Mánásses zrodźił A- 15 moná oycá Joziaszowégo. ° A synowie Joziaszowi byli / pierworodny Johánán / wtóry Joákim / trzeci Sede- 16 ciasz / czwarty Sellum. ° Z Joákim vrodźił sie Jechoniasz / y Sedeciasz. 17 ° Synowie Jechoniaszowi byli / Asir / 18 Sáláthiel / ° Melchirám / Phádáiá / Senneser / y Jecemiá / Sámá / y Ná- 19 dabiá. ° Z Phádáiá poszli Zorobábel /

Rodźay Dawidów w Hebronie, y w Ieruzálem 2 Krol. 3 a 2. To nawięcéy dla rodźáiu Christusowégo wylicza.

ᵃ Tá byłá Michol córká Saulá. ᵇ 2 Krol. 5 c 14

Krolowie ludy od Sálomoná áż do Sedeciaszá.

° Mat. 1 b 18.

y Semei. Zorobabel zrodził Mosollámá / Hánániaszá / y Sálomitę śiostrę ich: Háśábáná też / y Oholá / y Báráchiáná / y Háśádiáná / y Iosábhesedá / pięći. A syn Hánániaszów / Pháltiás oćiec Ieseiászów / którego syn Ráphaiá. tego też syn / Arnán / z którego poszedł Obdiá / którego syn był Secheniasz. Syn Secheniaszów / Semeiá: którego synowie Háttus / y Iegaál / y Báriá / y Náariá / y Sáphát / liczbá sześć. Syn Náariaszów / Elioenái / y Ezechiasz / y Ezrikám / trzy. Synowie Elioenái / Odwiá / y Eliásub / y Pheleiá / y Akkub / y Iohánán / y Dáláiá / y Anáni / śiedm.

ROZDZ. IIII.

Synowie Iudowi: Phárés / Hesron / y Chármi / y Hur / y Sobál. A Ráiá syn Sobálów zrodził Iohathá / z którego poszli Ahumái y Láád. Té rodzáie Sáráthi. To też pokolenie Etám: Iezráhel y Iesemá y Iedebos. A imię śiostry ich Asálelphuni. A Phánuel oćiec Gedor / á Ezer oćiec Hosá / ći są synowie Hur pirworodnégo Ephrátá oycá Bethlehem. Assur lepak oćiec Thekuiéy miał dwie żenie / Háláá y Náárá. A vrodziłá mu Náárá / Oozámá / y Hepherá / y Themáni / y Aháśtári / ći są synowie Náárá. A synowie Háláiéy: Sereth / Isáár / y Ethnán. Kos lepak zrodził Anobá / y Sobobá / y narod Ahárehelá syná Arum. Lecz Iabes był zacnieyszy nád bráćią swą / á mátká iego dáłá mu imię Iabes / mówiąc: Iżem go w boleśći porodziłá. A wzywał Iábes Bogá Izráelskiego / mówiąc: Iesliż błogosłáwiąc błogosłáwić mi bedźiesz / y rozszerzysz granice moie / á ręká twoiá bedźie ze mną / á vczynisz że mie złość nie potłumi. A dał Bóg o co prosił. A Káleb brát Sue zrodził Máchirá / który był oycem Esthon. Esthon lepak zrodził Betrápha / y Phesse y Tehinná oycá miástá Náás: ći są mężowie Rechá. A synowie Cenez: Othoniel y Sáráiá: synowie Ohtonielowi: Háth////áth y Máonáthi. Máonáthi zrodził Ophrá. Asáráiá zrodził Ioábá oycá Doliny rzemieślników: bo tám rzemieślnicy byli. A synowie Káleba syná Iephone: Hir y Elá y Náhám. Synowie też Ele: Cenez. A synowie Iáleleel: Ziph / y Ziphá / Thiriá / y Asráel. A synowie Ezrá: Iether / y Mered y Ephér / y Iálon: A vrodziłá Máriá / y Sámmáiá / y Iesbá oycá Esthámo. Zoná też iego Iudáiá / vrodziłá Iared oycá Gedo / y Heberá oycá Socho / y Ikuthielá oycá Zanoé. A to synowie Bethiéy córki Pháráonowéy / którą był poiął Mered. A synowie żony Odáie śiostry Náhámá oycá Ceilá: Gármi / y Esthám / który był z Máchaty. Synowie też Symonowi: Amnon / y Rinná syn Hánán / y Thilon. A synowie Iesi: Zoheth y Benzoheth. Synowie Sele / syná Iudá / Her / oćiec Lechy / y Láádá oćiec Máreszy / y rodzáie domu robiących około biśioru w domu przysięgi. A który zástánowił słońce / y mężowie Kłamstwá / y Bespieczny / y Rospaláiący / którzy byli książęty w Moáb / y którzy sie wróćili do Láhem / áto słowá stáre. Ci są gárncarze / mieszkáiący w sádźiech / y miedzy płoty / przy królu / około robót iego / y mieszkáli tám. Synowie Symeonowi: Námuel / y Iamin / Iarib / Zará / Saul. Sellum syn iego: Mábsán syn iego / Másmá syn iego. Synowie Másmá: Hámuel syn iego: Záchur syn iego / Semei syn iego. Synów Semei szesnaśćie / á córek sześć: ále bráćia iego nie mieli synów wielie / á wszytek rodzay nie mogł zrównáć z liczbą synów Iudá. A mieszkáli w Bersábee / y Moládá / y Hásársuál / y w Bálá / y w Asom / y w Tholád / y w Báthuel / y w Hormá / y w Siceleg / y w Bethmárchábóth / y w Hásársusim / y w Bethberái / y w Sáárim. Té miástá ich áż do królá Dawidá. Wśi też ich: Etám / y Aén / Remmon / y Thochen / y Asán / miast pięć. y wszytkie wioski ich około tych miast / áż do Báál. To iest mieszkánie ich / y rozdźiał ośiadłośći. Mosobáb też / y Iemlech / y Iosá syn Amáśiaszów / y

Marginalia: Rodzay synów Iudy. wyszszey 2. 4. Gen. 38. a 2. 46. b. 12. — Modlitwá y ślub Iábes. — Księgi. — bo z iego potomstwá byli rzemieślnicy którzy budowáli dóm Boży. — Księże. — Gen. 38. a 5 — A Sbobei H. y Iokim. H. Chezoby, y Ioás, y Sáráph. H. Iáśubi. H. — obywátele Netáimscy y Gederascy H. — Rodzay synów Symeonowych. Gen. 46 b 12 — Mieszkánie ich.

36 Joel/ y Jehu syn Josábiei/ syná Sáráie/ syná Asiel. y Elioenái/ y Jákobá/ y Isuháiá/ y Asáiá/ y Adiel/ y Ismiel/ y Bánáiá. 37 Zizá też syn Sepheiá/ syná Allon/ syná Idáiá/ syná 38 Semri/ syná Sámáiá. Ci są miánowáné książętá w rodźiech ich/ y w domu powinowáctw swoich wielce 39 sie rozmnożyli. A ruszyli sie áby weszli do Gádor/ áż ná wschód słońcá doliny/ y żeby szukáli paszey trzodam 40 swoim. A nálezli pasze obfité y bárzo dobré/ y źiemie szeroką/ y spokoyną/ y rodzáyną/ w którey pierwey mie-

41 szkáli z rodu Chám. Ci tedy przyszli/ którésmy miánowićie wyszéy opisáli/ zá czásu Ezechiaszá królá Judzkiégo: y poráźili namioty ich/ y obywátele które tám nálezli/ y wygłádźili ie áż do dniá dźiśieyszégo: y mieszkáli miásto nich/ iż támże bárzo obfité pa- 42 sze nálezli. Z synów też Simeon szli ná górę Seir meżów pięć set/ máiąc książętá Pháltiaszá/ y Nááriaszá/ y 43 Rápháiaszá/ y Oziel syny Jesi: y wybili ostátki/ które były mogły vyść/ z Amálekitów/ y mieszkáli tám miásto nich/ áż po dźiś dźień.

Chámá wygłádźili synowie Symeonowi.

21 *W domu przyśięgi.*] to iest/ w przybytku ábo w kośćiele Bożym/ około którégo robili. Domem przyśięgi názwány iest táko y przybytkiem przymierza/ iż w nim chowáno nápisáne przymierze które Bóg vczynił/ y przyśięgá która przyśiągł Abráhámowi/ Izáákowi y Jákobowi. Hier in quæst. Hebr. in Paralip.

Dóm przyśięgi kośćioł.

22 *Ale słowá stáré.*] Ták rozumieią Rábbinowie/ iż tá historia/ która tu zowie stárą/ opisána iest w kśięgách Ruth. Bo Elimelech był mąż Noémi/ zá którégo czásu słońce stáneło/ áby sie tym cudem do Bogá náwróćili. Ná co iż niedbáli/ wielki głod ná nie przyszedł/ dla którégo Elimelech vszedł do Moáb/ gdźie do śmierći mieszkał y synowie iego/ áż potym wróćiłá sie Noémi y Ruth do Lehem/ to iest/ do chlebá/ które rzeczono iest Bethlehem/ Dóm chlebá. Hier. in quæst. Hebr. in Paralip.

ROZDZIAŁ V.

1 SYNOwie też Ruben pierworodnégo syná Izráelowégo (ten bowiém był pierworodny iego: ále gdy zgwałćił łoże oycá swego/ dano pierworodztwo iego synóm Jozephá syná Izráelowégo/ á onégo nie poczytano 2 zá pierworodnégo. Lecz Judás który był namocnieyszy miedzy bráćią swą/ z plemienia iego książętá sie rodźiły: 3 ále pierworodztwo było poczytáné Jozephowi. Synowie tedy Ruben pierworodnégo Izráelowégo: Enoch/ y Phállu/ Esron/ y Kármi. 4 Synowie Joel: Sámiá syn iego/ 5 Gog syn iego/ Semei syn iego. Michá syn iego/ Reiá syn iego/ Báál syn 6 iego/ Beerá syn iego/ którégo wźiął w niewolą Thelgáthphálnásár król Assyryiski/ á był książęćiem w poko- 7 leniu Ruben. A bráćia iego/ y wszytek ród iego/ gdy ich policzano według fámiliey ich/ mieli książętá Je- 8 hielá/ y Zácháriaszá. A Bálá syn Azáz/ syná Sámmá/ syná Joel/ ten mieszkał w Aroer áż do Nebá y Be-

Rodzay synów Rubenowych. Gen. 35 d 24. 49. a 4.

Czytay o tym pierworodztwie. Gen. 49 v 3.

Gen. 46 b 9. Exo. 6 c 14. Num. 26 a 5.

9 elmeon. Ná wschodnią też stronę mieszkał áż do weszćia w pusczą/ y do rzéki Euphrátes. Bo wielką liczbę 10 mieli dobytków w źiemi Gáláád. A zá czásów Saulá walczyli z Agareyczykámi y pobili ie/ y mieszkáli miásto nich w ich przybytkách/ ná wszytkiey stronie która pátrzy ná wschód słońcá Gáláád. 11 A synowie Gád mieszkáli przećiwko im w źiemi Bázán/ 12 áż do Selchá. Joél ná przodku/ á Sáphán wtóry: á Jánái y Sáphát 13 w Bázán. A bráćia ich według domów rodzáiów ich/ Michaél y Mosollám/ y Sebei/ y Jorái/ y Jáchán/ 14 y Zie/ y Heber/ śiedm. Ci synowie Abiháil/ syná Huri/ syná Járá/ syná Gáláád/ syná Michaél/ syná Jesesi/ 15 syná Jeddo/ syná Buz. Bráćia też syná Abdiel/ syná Guni książe do- 16 mu w fámiliách ich/ y mieszkáli w Gáláád/ y w Bázán/ y w miásteczkách iey/ y we wszech przedmieśćiách 17 Saron/ áż do gránic. Ci wszyscy byli policzeni zá dni Joáthámá królá Judzkiégo/ y zá dni Jeroboámá królá 18 Izráelskiégo. Synowie Ruben/ y Gád/ y pół pokolenia Mánásse meżowie waleczni/ noszący tarcze y miecze/ y ciągnący łuk/ y wyćwiczeni ku boiowi/ czterdźieśći y cztéry tysiące y

Synowie Gad.

Abi syn Abdielow. H.

Ruben, Gad, Mánásse waleczni.

19 siedm set y sześćdźiesiąt wychodzących ku bitwie. [a] Wiedli woynę przećiw Agáreyczykóm: á Itureyczycy/ y
20 Náphis/ y Nodáb [a] dodáli im pomocy. A przyszli w rece ich Agáreyczycy/ y wszyscy którzy z nimi byli/ bo wzywáli Bogá gdy sie potykáli: y wysłuchał ich przeto iż [b] wierzyli weń. [a] A
21 pobráli wszytko co mieli/ wielbłądów piećdźiesiąt tyśiecy / á owiec dwá kroć sto tyśiecy y piećdźiesiąt tyśiecy/ y osłów dwá tyśiącá / y dusz człowieczych sto tyśiecy.
22 D [a] Wiele też ránnych poległo: bo byłá Páńska woyná. A
23 mieszkáli miásto nich [c] áż do przeniesienia. [a] Synowie też pół pokolenia Mánásse posiedli źiemię od gránic Bázán áż do Báál/ Hermon/ y Sánir/ y góry Hermon/ bo wielka liczbá byłá.
24 [a] A té były kśiążetá domu rodu ich: Epher/ y Iesi/ y Eliel/ y Ezriel/ y Ieremiá/ y Odoiá/ y Iediel mężowie bárzo mocni y możni/ y słáwni wódzowie [d] w fámiliách ich. [a] A
25 opuśćili Bogá oycow swych/ y cudzołożyli z bogámi ludźi źiemie/ które
26 zniósł Bóg przed nimi. [a] A pobudźił Bóg Izráelów duchá Phulá królá Assyryiskiego/ y duchá Thelgáthphálnásárá królá Assur/ y przeniósł Ruben/ y Gád/ y pół pokolenia Mánásse/ y záprowádźił ie do Láhelá/ y do Hábor/ y do Ará/ y rzéki Gozán/ áż do dniá tego.

Modlitwą zwyćięstwo otrzymáli.
[b] vfáli w nim. H.
Zdobycz wielka.
[c] áż ie zábrano w niewolę.
[d] w domiech oycow ich H.
Ruben, Gad, y połowicá Mánásse wźięći w niewolą dla grzechów.

ROZDZ. VI.

1 A SYnowie Lewi: Gerson/ Kááth/ y
2 Merári. [a] Synowie Kááth: Amram/ Iśáár/ Hebron/ y Oziel.
3 [a] Synowie Amrámowi: Aaron/ Moyzesz y Mária. Synowie Aaronowi: Nádáb y Abiu/ Eleázár/ y Ithámár.
4 [a] Eleázár zrodźił Phinees/ á Phinees
5 zrodźił Abisue/ [a] á Abisue záś zrodźił
6 Bokci/ á Bokci zrodźił Ozy. [a] Ozy zrodźił Záráie/ á Záráiás zrodźił Me-
7 ráioth. [a] Meráioth lepak zrodźił Ámáriaszá/ Amáriasz zrodźił Achito-
8 bá. [a] Achitob zrodźił Sádoká/ á Sá-
9 dok zrodźił Achimáásá. [a] Achimáás zrodźił Azáriaszá/ Azáriasz zrodźił
10 Iohánáná/ [a] Iohánán zrodźił Azáriaszá/ [e] tenći iest który kápłáński vrząd odpráwował w domu który zbu-
11 dował Sálomon w Ieruzalem. [a] A Azáriasz zrodźił Amariaszá/ á Amá-
12 riasz zrodźił Achitobá/ [a] Achitob zrodźił Sádoká/ á Sádok zrodźił Sel-
13 lumá. [a] Sellum zrodźił Helkiaszá/ á
14 Helkiasz zrodźił Azáriaszá. [a] Azáriasz
B zrodźił Sáráiaszá/ á Sáráiasz zrodźił
15 Iosedeká. [a] Iosedek lepak wyszedł/ kiedy PAN przeniósł Iude y Ieruzálem przez rece Nábuchodonozorá.
16 [a] A ták synowie Lewi: Gerson/ Ká-
17 áth y Merári. [a] A té imioná synów
18 Gersonowych: Lobni y Semei. [a] Synowie Káátowi: Amrám/ y Iśáár/
19 y Hebron/ y Oziel. [a] Synowie Merárego: Moholi y Musi. A té są rodzáie Lewi / według domów
20 ich. [a] Gersom/ Lobni syn iego/ Iá-
21 háth syn iego / Zámmá syn iego/ [a] Ioáh syn iego / Addo syn iego / Zárá syn iego / Ietrái syn iego.
22 [a] Synowie Káátowi: Aminádáb syn iego/ Kore syn iego/ Asir syn iego/
23 [a] Elkáná syn iego/ Abiásách syn ie-
24 go/ Asir syn iego. [a] Tháháth syn iego/ Vriel syn iego/ Oziasz syn iego/ Saul
25 syn iego. [a] Synowie Elkánowi/ Amásái/ y Achimoth/ [a] y Elkaná: Sy-
26 nowie Elkanowi: Sophái syn iego/
27 Náháth syn iego / [a] Eliab syn iego / Ierohám syn iego/ Elkaná syn iego.
28 [a] Synowie Sámuelowi / pierworo-
29 dni Vasseni/ y Abia. A synowie Me-
C rárego Moholi: Lobni syn iego/ Se-
30 mei syn iego / Oza syn iego / [a] Sámmáá syn iego/ Häggia syn iego/ Asá-
31 iá syn iego. [a] Ci są które postánowił Dawid nád śpiewaki domu PAŃSKIEGO/ od tego czásu gdy tám byłá skrzyniá postáwiona: [a] y słu-
32 żyli przed przybytkiem świádectwá śpiewáiąc/ áż Sálomon zbudował dóm PANSKI w Ieruzálem: á stáli według [f] rzedu swego ná służbie. [a] A
33 którzy [g] stáli z synmi swoiémi ći są / z synów Káátowych / Hemám śpiewak syn Iohelá / syná Sámuelowe-
34 go/ [a] syná Elkáná / syná Ierohá-
35 má/ syná Eliela/ syná Thohu / [a] syná Suph/ syná Elkáná / syná Máhá-
36 thá/ syná Amásái/ [a] syná Elkáná/

Rodzay synów Lewi. Gen. 46 b 18. Niżey 23 b 6.
Aaronásynowie.
[e] Bo ten sie sprzećiwił królowi Ozee który chćiał ofiárowáć w kośćiele Sálomonowym.
[e] Exo. 6 c 17
Gerson.
Kááth.
Merári.
Kántorowie.
[f] obyczáiu H.
[g] służyli.

syná

ſyná Johelá / ſyná Azáriaſzá / ſyná Sophoniaſzá / 37 ° ſyná Tháhátá / ſyná Aſirá / ſyná Abiaſáphá / ſyná Korégo / ſyná Jſáárá / ſyná Káátha / ſyná Lewiégo / ſyná Jzráelowégo. 38 ° A brát iego Aſáph / który ſtał po práwicy iego / Aſáph ſyn Báráchiaſzá / ſyná Sámáá / 39 ° ſyná Micháélowégo / ſyná 40 Báſáiowégo / ſyná Melchie / 41 ° ſyná Athánái / ſyná Zare / ſyná Adái / ° ſyná Ethán / ſyná Zammá / ſyná Semei / 42 ° ſyná Jetho / ſyná Gerſom / ſyná Lewi. 43 ° A ſynowie Merari brácia ich / po lewéy ſtronie / 44 ° Ethán ſyn Kuſi / ſyná Abdi / ſyná Máloch / 45 ° ſyná Háſábie / ſyná Amáſiego / ſyná Helkiégo / 46 ° ſyná Amáſái / ſyná Boni / ſyná Somer / 47 ° ſyná Moholi / ſyná Muſi / ſyná Merari / ſyná Lewi.

Lewitowie

48 ° Brácia też ich Lewitowie / którzy poſtáwieni ſą do wſzelákiéy ſłużby przybytku domu PANSKIEGO. 49 ° Aáron lepak y ſynowie iego zápalili kádzidło ná ołtarzu cáłopalenia / y ná ołtarzu kádzenia / ku wſzytkiéy poſłudze świetégo świetych: á żeby ſie modlili zá Jzráelá / wedle wſzégo co roſkazał Moyżeſz ſługá Boży. 50 ° A ſynowie Aaronowi ci ſą: Eleázár ſyn iego / Phinees ſyn iego / Abiſue ſyn iego / 51 ° Bokci ſyn iego / Ozy ſyn iego / 52 Záráhia ſyn iego / ° Meráioth ſyn iego / Amáriaſz ſyn iego / Achitob ſyn iego / 53 ° Sádok ſyn iego / Achimáás ſyn iego.

Mieſzkánia ſynów Aaronowych.

54 ° A té mieſzkánia ich "po wsiách y gránicách" / to ieſt ſynów Aaronowych / według rodów Kááthitów: bo ſie im były lóſem doſtáły. 55 ° A ták dáli im Hebron w ziemi Judzkiy / y "przedmieścia" iego wokoło: 56 ° á polá mieyſkié y wsi / dáli Kálebowi ſynowi Jephone. 57 ° A ſynóm Aáronowym dáli miáſtá ná vcieczke Hebron y Lobná / y przedmieścia iéy. 58 ° Jether też / y Eſthemo z przedmieściámi ich / 59 ° "Aſán też y Bethſemes y przedmieścia ich. 60 ° A z pokolenia Beniámin / Gábee y przedmieścia iéy / y Almáthe z przedmieściámi iéy / ° y Anáthoth z przedmieściámi ſwymi / wſzytkich miaſt trzynaście / według rodzáiów ich. 61 ° A drugim ſynóm Kááthowym z rodzáiu ſwego / dáli od połowice pokolenia Mánáſſe w oſiádłość miaſt dziesięć. 62 ° A ſynóm Gerſomowym według rodzáiów ich od pokolenia Jſſáchár / y od pokolenia Aſer / y od pokolenia Nephtáli / y od pokolenia Mánáſſe w Bázán miaſt trzynaście. 63 ° A ſynóm záś Merári według rodzáiów ich od pokolenia Ruben / y od pokolenia Gád / y od pokolenia Zábulon / dáli lóſem miaſt dwánaście. 64 ° Dáli też ſynowie Jzráelowi Lewitóm miáſtá y przedmieścia ich: 65 ° á dáli lóſem z pokolenia ſynów Judá / y z pokolenia ſynów Symeon / y z pokolenia ſynów Beniámin té miáſtá / które názwáli imiony ſwémi / 66 ° y tym którzy byli z rodu ſynów Kááth y były "miáſtá w gránicách ich od pokolenia Ephráim. 67 ° A ták dáli im miáſtá do vcieczki / Sichem z przedmieściámi iego ná górze Ephráim / y Gázer z przedmieściámi iego / 68 ° Jekmáe też z przedmieściámi iéy / y Bethoron tákże / 69 ° ktemu Helon z przedmieściámi iego / y Gethremmon tymże ſpoſobem. 70 ° A od połowice pokolenia Mánáſſe / Aner y przedmieścia iego / Báláám y przedmieścia iego: to ieſt tym którzy z rodu ſynów Kááth zoſtáwáli. 71 ° A ſynóm Gerſom od rodu pół pokolenia Mánáſſe / Gaulon w Bázán / y przedmieścia iego / y Aſtháróth z przedmieściámi iego. 72 ° Z pokolenia Jſáchár / Cedes y przedmieścia iego / y Dábereth z przedmieściámi iego / 73 ° Rámoth też y przedmieścia iego / y Anem z przedmieściámi iego. 74 ° A od pokolenia Aſer: Máſál z przedmieściámi iego / y Abdon tákże / 75 ° Hukák też z przedmieściámi iego / y Rohob z przedmieściámi iego. 76 ° A od pokolenia Nephtáli / Cedes w Gálileiéy y przedmieścia iego / Hámon z przedmieściámi iego / y Káriátháim y przedmieścia iego. 77 ° A oſtátkowi ſynóm Merari: z pokolenia Zabulon / Remmono y przedmieścia iego / y Thábor z przedmieściámi iego: 78 ° zá Jordanem też przeciw Jericho ná wſchód ſłońcá Jordaná / od pokolenia Ruben Bozor w puſtyni z przedmieściámi iego / y Jáſſá z przedmieściámi iéy / 79 ° Kádemoth też y przedmieścia iego / y Mepháát z przedmieściámi iego. 80 ° Ktemu y od pokolenia Gád / Rámoth w Gáláád y przedmieścia iego / y Mánáim z przedmieściámi

" po pálacách ich, w gránicách ich. H.

" ábo wygony H. Tákże y niżey wſzędy Ioſ. 21. b 10.

" ále y Helon y Dabir z przedmieściámi ich.

" Ioſ. 21. b 10 *Miáſtá do vcieczki.*

iego/ ále y Hesebon z przedmieściámi iego/ y Iezer z przedmieściámi iego.

ROZDZ. VII.

A Synowie Isáchár: Tholá/ y Phua/ Jásub/ y Simeron/ czterzey. Synowie Thole: Ozy y Ráphaiá/ y Ieriel/ y Iemái/ y Iebsem/ y Sámuel/ przednieyszy wedle domów rodzin swoich. Z rodzáiu Thole mężów walecznych náliczono zá dni Dawidowych dwádzieściá y dwá tysiącá y sześć set. Synowie Ozy: Izráhia/ z którégo poszli/ Michaél/ y Obádia/ y Ioel/ y Iesiá/ pięć/ wszyscy książętá. A z nimi według domów y narodów ich/ przepasáni ná woyne mężów bárzo mocnych trzydzieści y sześć tysięcy/ bo mieli wiele żon y synów. Bráciey też ich według wszech rodzin Issáchár dużych do bitwy/ osmdziesiąt y siedm tysięcy náliczono. Synowie Beniámin: Belá/ y Bechor/ y Iádiel/ trzey. Synowie Bele: Esbon/ y Ozy/ y Oziel/ y Ierimoth/ y Vrái/ pięć książąt domów/ y do boiu bárzo mocnych: á poczet ich dwádzieściá dwá tysiącá y cztérzey á trzydzieści: A synowie Bechorowi: Zámirá/ y Ioás/ y Eliezer/ y Elioénái/ y Amri/ y Ierimoth/ y Abiá/ y Anáthoth/ y Almáth: ci wszyscy synowie Bechor. A náliczono wedle domów ich z książąt rodów ich ná woyne bárzo mocnych dwádzieściá tysięcy y dwieście. A synowie Iádihel: Bálán: A synowie Bálán: Iehus/ y Beniámin/ y Aod/ y Chánáná/ y Zethán/ y Thársis/ y Ahisáhár. ci wszyscy synowie Iádihel/ książętá rodów swych/ mężé bárzo mocni/ siedmnaście tysięcy y dwieście ná woyne wychodzących. Sephám też/ y Hápham synowie Hir: y Hásim synowie Aher. A synowie Nephtháli: Iásiel/ y Guni/ y Ieser/ y Sellum/ synowie Bále. A syn Mánásse: Esriel: á nałożnicá iego Syriánká vrodziłá Máchirá oycá Gáláád. Máchir lepak wziął żony synóm swym Happhim/ y Sáphán: á miał siostrę imieniem Mááche: imię zás wtórégo/ Sálphaád/ y vrodziły się córki Sálpháádowi. Y porodziłá Mááchá żoná Máchir syná/ y názwáłá imię iego Phárés: á imię brátá iego Zárés: á synowie iego/ Vlám/ y Recem. A syn Vlám: Bádán. Ci są synowie Gáláád/ syná Máchir/ syná Mánásse. A siostrá iego królowa vrodziłá mężá pięknégo/ y Abiezerá/ y Moholá. A byli synowie Semidá: Ahin/ y Sechem/ y Lecy/ y Aniám. A synowie Ephráim: Suthálá/ Báred syn iego/ Tháháth syn iego/ Eládá syn iego/ Tháháth syn iego/ tego syn Zábád/ á tego syn Suthálá/ á tego syn Ezer y Elád: pobili ie mężowie Geth obywátele/ iż byli wtárgneli áby byli náiecháli máiętności ich. Przetoż Ephráim ociec ich płákał przez wiele dni/ y przychodzili brácia iego áby go cieszyli. Y wszedł do żony swéy: która poczęłá y porodziłá syná/ y názwał imię iego Beriá/ przeto że się vrodził w vtrapieniu domu iego: A córká iego byłá Sárá/ która zbudowáłá Bethhoron niższy y wyższy/ y Ozensárá. A syn iego Ráphá/ y Reseph/ y Thále/ z którégo poszedł Tháán. który zrodził Láádáná: tego też syn Ammiud/ który zrodził Elisám/ z którégo poszedł Nun/ który miał syná Iozue. A osiádłość ich y mieszkánie Bethel z córkámi iego/ á ná wschód/ Norán/ á ná zachód/ Gázer y córki ie/ áż do Azy z córkámi iego. A podle synów Mánásse/ Bethsán y córki ieg/ Thánách y córki ieg/ Mágeddo y córki iego: Dor y córki ieg: w tych mieszkáli synowie Iozephá syná Izráel. Synowie Aser: Iemná/ y Iesuá/ y Iesui/ y Báriá/ y Sárá siostrá ich. A synowie Báriá: Heber/ y Melchiel: ten iest ociec Bársáith. A Heber zrodził Iephláth/ y Somer/ y Hothám/ y Suá siostre ich. Synowie Iephláth: Phosech/ y Chámáál/ y Asoth: ci synowie Iephlát. A synowie Somer: Ahi/ y Roágá/ y Hábá/ y Arám. A synowie Helem brátá iego: Suphá/ y Iemná/ y Selles/ y Amál. Synowie Suphá: Sue/ Hárnápher/ y Suál/ y Beri/ y Iám-

rá/ Bo-

Rodzay synów Isáchár. Gen.46 b 13

ludzie zacni

Synowie Beniámin Gen.46 c 21

Synowie Nephtáli.

Molecheth Isbeda.

Synowie Ephráim.

dobytki ábo trzody. H.

בריעה Berihah, w utrapieniu.

z miásteczkámi Hebr. Tákże y niżey wszędzie.

Synowie Aser. Gen.46 b 17

37 tá / Bosor / y Hod / y Sámá / y Sálusá / 38 y Jethrán / y Berá. Synowie Jether: Jephone / y Pháspha / y Ará. 39 A synowie Olle: Aree / y Hániel / 40 y Resiá. Ci wßyscy synowie Aser / książętá rodów / przebráni y namocnieyßy wodzowie wodzów: á liczbá ich lat / ku bitwie sposobnych / dwádzieściá y ßeść tysięcy.

*ábo głowy książąt. H.

ROZDZ. VIII.

Rodkay synów Beniáminá y Saulá. Gen. 46 c 21 wyßey 7 b 6.

1 A Beniámin zrodził Bále pierworodnego swego / Asbelá wtórego / Ahárę trzeciego / 2 Nohaá czwartego / y Rápha piątego. 3 A byli synowie Bále / Addár / y Gerá / y Abiud / 4 Abisue też / y Náámán / y Ahóe / 5 y Gerá / y Sephuphán / y Hurám. 6 Ci są synowie Achod / książętá rodów mießkáiących w Gábáá / którzy przeniesieni są do Mánáháth. 7 A Náámán / y Achia / y Gerá ten ie przeprowádził / y zrodził Ozá / y Ahiud. 8 Lecz Sáhárám zrodził w kráinie Moábskiey / odpráwiwßy Husim / y Báre żony swé. 9 A zrodził z Hodes żony swéy Jobábá / y Sebia / y Mosá / y Molchomá / 10 Jehusá / y Sechiá / y Mármá / ci są synowie iego książętá w domiech ich. 11 A Mehusim zrodził Abitob y Elphaál. 12 A synowie Elphaál: Heber y Misáám / y Sámád: ten zbudował Ono / y Lod / y córki iego. 13 Bária lepak y Sámá książętá rodów mießkáiących w Aiálon: ci wygnáli obywátele Geth. 14 y Ahio / y Sesák / y Jerimoth / 15 y Zábádia / y Arod / y Heder / 16 Michaél też / y Jesphá / y Josá synowie Báriá. 17 Y Zábádia / y Mosollám / y Hezeci / y Heber / 18 y Jesámári / y Jezlia / y Jobáb synowie Elphaál / 19 y Jácim / y Zechri / y Zabdi / 20 y Elioénái / y Selethái / y Eliel / 21 y Adáia / y Báráia / y Sámáráth synowie Semei. 22 Y Jesphám / y Heber / y Eliel / 23 y Abdon / y Zechri / y Hánán / 24 y Hánánia / y Elám / y Anáthothia / 25 y Jephdáia / y Phánuel synowie Sesák / 26 y Sámsári / y Sohoria / y Otholia / 27 y Jersia / y Elia / y Zechri / synowie Jerohám. 28 C Ci Pátriárchowie y książętá rodów którzy mießkáli w Jeruzálem. 29 á w Gábáon mießkáli Abigabáon / á imie żony iego Máácha: 30 á syn iego pierworodny Abdon / y Sur / y Cis / y Báál / y Nadáb. 31 Gedor też y Ahio / y Zácher / 32 y Mácelloth: á Mácelloth zrodził Samáá: y mießkáli przeciwko bráciey swoiéy w Jeruzálem z brácią swą. 33 Ner lepak zrodził Cis / á Cis zrodził Saulá. Saul záś zrodził Jonáthaná / y Melchisuá / y Abinádábá / y Esbáálá. 34 A syn Jonáthanów Meribbáál: á Meribbáál spłodził Michá. 35 Synowie Michá: Phiton / y Melech / y Tháráá / y Aház. 36 A Aház zrodził Joádá / á Joádá zrodził Alámáth / y Azmoth / y Zámri: D Zámri lepak zrodził Mosá / 37 á Mosá zrodził Bánáá / którego syn był Ráphá / z którego poßedł Elásá / który zrodził Asel. 38 A Asel miał ßeści synów / tych imion / Ezrikám / Bokru / Jsmáhel / Sária / Obdia / y Hánán: ci wßyscy synowie Asel. 39 A synowie Esek brátá iego: Vlám pierworodny / á Jehus wtóry / á Eliphaleth trzeci. 40 A byli synowie Vlám mężowie bárzo duży y wielką mocą łuk ciągnący: y máiący wiele synów y wnuków / áż do stu y pięćdźiesiąt. Ci wßyscy synowie Beniámin.

Niżey 9 f 35.

A z Husimey zrodził był. H.

1 Kro. 24 g 51 Niżey 9 g 39 Rodkay Saulá.

ROZDZ. IX.

O kápłániech Lewitách y o ich vrzędiech.

1 A Wszystek tedy lud Jzráelski policzon iest: á sum má ich nápisána iest w księgách królów Jzráelskich y Judzkich: á byli przeniesieni do Bábylonu dla przestępstwá swego. 2 Lecz którzy pirwßy mießkáli w osiádłościách w mieściéch swoich: Jzráel y kápłáni y Lewitowie y Náthyneyczykowie. 3 Mießkáli w Jeruzálem z synów Judá / y z synów Beniámin / z synów też Ephráim Mánásse. 4 Othej syn Ammiud syná Amri / syná Omrái / syná Bonni / z synów Pháres syná Judá. 5 A z Silon Asáiá pierworo-

po zwroceniu z niewoley Bábilonskiey. Pátrz Nehem. 11.

6 dny y ſynowie iego. A z ſynów Zare:
Jehuel y bráciá ich / ßeść ßet y dzie-
7 więćdzieśiąt. A z ſynów Beniámin:
Salo ſyn Moſollám / ſyná Odwia/
8 ſyná Aſáná: y Jobániá ſyn Jerohám
9 y Elá ſyn Ozy/ ſyná Mochory: y
Moſollám ſyn Sáphátiaßá ſyná
10 Ráchuel/ſyná Jebániaßá/ y bráciá
ich według domów ich / dziewięć ſet
pięćdzieśiąt y ßeść. Ci wßyſcy kśią-
żętá rodów wedle domów oyców
11 ſwych. Z kápłanów lepak: Jedáiá/
Joiárib / y Jáchin: Azáriaß też ſyn
Helciaßá/ſyná Moholám/ſyná Sá-
dok/ ſyná Máráioth / ſyná Achitob/
12 kápłan wielki domu Bożego. A
Adáias ſyn Jerohám ſyná Pháſſur/
ſyná Melchiaßá y Mááſái ſyn Adi-
el / ſyná Jezrá/ ſyná Moſollám/ ſyná
13 Moſolámith/ſyná Emer bráciéy też
C ich kśiążąt wedle domów ich/ tyśiąc
śiedm ſet y ßeśćdzieśiąt / bárzo mo-
cnych śiłą ku odpráwowániu dźiełá
14 posługi w domu Bożym. A z Le-
witów Semeiá ſyn Háſſub ſyná E-
ſrikám / ſyná Háſebiá z ſynów Me-
15 ráry. Bákbákár też cieślá / y Gá-
lál / y Máthániá ſyn Michá / ſyná
16 Zechri/ ſyná Aſáph. y Obdia ſyn
Semeiaßá / ſyná Gálál/ ſyná Jdi-
thun y Báráhia ſyn Aſá/ſyná Elka-
ná / który mießkał w śieniách Ne-
17 thopháty. A odźwierni: Sellum/y
Akkub / y Thelmon / y Ahimám: y
18 brát ich Sellum / przednieyßy / áż
do onégo czáſu / w bramie królewſkiéy
ná wſchód słońcá / ſtrzegáli ná prze-
19 miány ſwé z ſynów Lewi. A Sellum
ſyn Kore/ſyná Abiáſáph/ ſyná Kore/
D z bráćią ſwą/ y z domem oycá ſwego/
ći ſą Koritowie nád ſpráwą służby/
ſtroże śieni przybytku: á fámilię ich
ná przemiány ſtrzegące weśćia obo-
20 zu PANSKIEGO. A Phinees ſyn
Eleázárów był kśiążęćiem ich przed
21 PANEM. Zácháriaß lepak ſyn
Moſollámá odźwierny drzwi przyby
22 tku świádectwá. Ci wßyſcy wybrá-
ni zá odźwierné v drzwi / dwieśćie y
dwánaśćie: y popiſáni we wśiách
własnych: których poſtánowili Da-
wid y Sámuel Widzący / w wierno-
23 śći ich. Ták ſámé/ iáko y ſyny ich we
drzwiách domu PANSKIEGO / y
w przybytku ná przemiánách ſwoich.
24 Wedle czterech wiátrów byli o-

Heres. H.

We wśiách H.

Phinees Kśiąże nád Kápłany.

Zácharias odźwierni Przybytku.
Vſtáwy Dawidá y Sámuelá około porządku w domu Bożym.

dźwierni: to ieſt ná wſchód / y ná zá-
chód / y ná pułnocy / y ná południe.
25 A bráciá ich mießkáli we wśiách / y
przychodźili ná ſoboty ſwoie od czá-
26 ſu áż do czáſu. Tym czterzem Lewi-
tóm zwierzony był wßytek poczet o-
E dźwiernych / á byli nád gmáchámi y
nád ſkárby domu PANSKIEGO.
27 Około kośćiołá też PANSKIEGO
mießkáli ná ſtrażách ſwych: żeby
czáſu ſwego otwarzáli ráno drzwi.
28 Z tych też rodzáiu byli nád naczy-
niem służby: bo pod liczbą naczynie
y wnoßono y wynoßono. Z tychże y
29 którzy mieli powierzone naczynia
świątnice / mieli w mocy białą mą-
kę / y wino / y oliwę / y kádźidło / y won-
30 ności. A ſynowie kápłanów oleyki z
31 wonnych rzeczy ſpráwowáli. A Má-
tháthiaß Lewit pierworodny Sel-
lum Korit / był przełożony nád témi
rzeczámi które w panwiách ſmáżo-
32 no. A z ſynów Káath bráciéy ich/byli
F nád chleby pokłádnémi / áby záwße
świéże ná káżdą Sobotę gotowáli.
33 Ci ſą kśiążętá śpiewaków wedle do-
mów Lewitów / którzy w gmáchách
mießkáli / áby we dnie y w nocy v-
ſtáwicznie ſwéy posłudze doſyć czy-
34 nili. Głowy Lewitów/wedle domów
ſwych przednieyßy/mießkáli w Jeru-
35 zalem. A w Gábáonie mießkáli oćiec
Gábáon Jehiel/á imię żony iego Má-
36 áchá. Syn pierworodny iego Ab-
don/ y Sur/ y Cis/ y Báál/ y Ner / y
37 Nádáb / Gedor też y Ahio / y Zá-
38 cháriaß / y Mácelloth. A Mácel-
G lot zrodźił Sámáán: ći mießkáli ná-
przećiwko bráciéy ſwéy w Jeruzá-
lem / z bráćią ſwą. A Ner zrodźił
39 Cis: á Cis zrodźił Saulá: á Saul
zrodźił Jonátháná / y Melchiſuá / y
40 Abinádáb/ y Esbáál. A ſyn Joná-
thánów Meribbáál: á Meribbáál
41 zrodźił Michá. Synowie záś Mi-
chá/ Phithon/ y Melech y Tháráá/ y
42 Aház. Aház lepak zrodźił Jare / á
Jará zrodźił Alámáth/ y Aſmoth/ y
43 Zamri/ á Zamri zrodźił Moſá/ Mo-
ſá lepak zrodźił Bánáá: którego ſyn
Ráphaiá / zrodźił Eláſá / z którego
44 poßedł Aſel. A Aſel miał ßeśći ſy-
nów/ témi imiony/ Ezrikám/Bokru/
Jſmáhel / Sáriá/ Obdiá/ y Hánán.
Ci ſą ſynowie Aſel.

Odźwierni Kośćielni

Podſkárbi.

Spiewacy

wyßły 8. c. 29.

wyßły 8. c. 33.

Rod Saulá.

Natyney.

2 *Nátyneyczykowie*] Byli to Gábáonitowie / którzy nośili wodę y drwá do kośćiołá / iáko czytamy Ios. 9. wźięte iest to imię od słowá נתן Náthán / co znáczy / Dał / stąd Nátynei / iákoby / Dárowáni / bo dáni są kápłanom ná posługę kośćielną / pierwey od Iozuégo / potym tu od Dawidá / y przeto te z kápłany liczą. Hieron. in Tradit. Hebr. in Paralip.

נתן.

26 *Nád gmáchámi.*] Grecy y Láćinnicy / Exedras zowią / my gmáchámi: były te gmáchy przy kośćiele / iedné ná chowánie skárbów kośćielnych / á té też pismo zowie Gázophilácia / Ier. 33. y 36. Ioan. 8. Drugie gmáchy były / w których mieszkáli kápłani służąc w kośćiele swóy tydźień. niżey v. 33. y Rozdź. 28. v. 12. A té zwano też Pástophoria 1. Mach. 4. v. 38. y 57.

ROZDZ. X.

Saul walcząc z Philistymy zábit y z synmi. 2 Kro. 31 a 1. ᵃprzed Philistymy. H.

1 A Philisthymowie walczyli przećiw Izráel / A vćiekli mężowie Izráelscy ᵃprzed Pálesthyny / y polegli zránieni ná górze Gelbóé. 2 A gdy sie przybliżáli Philistymowie goniąc Saulá y syny iego / zábili Ionátháná y Abinádábá / y Melchisuá syny Saulowé. 3 A zmocniłá sie bitwá przećiw Saul / y náleźli go strzelcy / y zránili strzałámi. 4 A rzekł Saul do giermká swégo: dobądź mieczá twego / á zábiy mie: áby snadź nie przyszli ći nieobrzezáńcy / á nie śmiáli sie ze mnie. A giermek iego vczynić tego niechćiał / boiáźnią przestrászony: á ták porwał miecz Saul / y padł nań. 5 Co vyźrzawszy giermek iego / to iest / że vmárł Saul / padł też sam ná swóy miecz / y vmárł. 6 A ták zginął Saul y trzey synowie iego / y wszytek dóm iego záraz vpadł. 7 B Co gdy vyźrzeli mężowie Izráelscy / którzy mieszkáli ná polách zućiekáli: á po śmierći Saulowéy y synów iego / opuśćili miástá swé / y rozpierzchneli sie tám y sám: y przyszli Philisthymowie y mieszkáli w nich. 8 A drugiég dniá zwlócząc Philisthymowie łupy z pobitych / náleźli Saulá y syny iego leżące ná górze Gelbóé. 9 A zewlókszy go / y głowę mu vćiąwszy / y zbroię zdiąwszy / posłáli do źiemie swéy / áby go obnoszono y okázowano zborom bálwáńskim / y ludźiom. 10 á zbroię iego poświęćili we zborze bogá swego / á głowę záwiesili we zborze Dágon. 11 Co gdy vsłyszeli mężowie Iábes Gáláád / to iest / wszytko co byli Philisthymowie nád Saulem vczynili / 12 C wstał káżdy z mężów mocnych / y wźieli ćiáłá Saulowé y synów iego: y przynieśli ie do Iábes / y pogrzebli kośći ich pod debem / który był w Iábes / y pośćili śiedm dni. 13 A ták vmárł Saul dla niepráwośći swoich / przeto iż przestąpił ᵇprzykazánie PANSKIE / które był przykazał / á nie záchował go: ále nád to iescze rádźił śie ᶜPythonki / 14 á nie miał nádźieie w PANV. dla czego zábił go / y przeniósł królestwo iego do Dawidá syná Izái.

Saul sam sie dobił.

Philistymowie odárszy Saulá głowę mu odćięli.

Post zá vmárle. Saul czemu zginął. ᵇ1 Krol. 15 a 3 Exod. 17 d 14 1 Kro. 28 b 8. ᶜwieszczki.

ROZDZ. XI.

Dawid pomázány ná królestwo. 2 Kro. 5. a 1. ᵃpowinni y krewni twoi Hebr. ᵇprzed tym. Hebr. ᶜtyś był nászym Hetmánem. Hebr.

1 A Zebrał sie tedy wszystek Izráel do Dawidá w Hebron / mówiąc: Iesteśmy ᵃkość twoiá y ćiáło twoie. 2 ᵇWczorá też y dźiś trzeći dźień / gdy iescze królował Saul / tyś był ktorys wywodźił y wwodźił Izráelá: bo tobie rzekł PAN Bóg twóy: Ty bedźiesz páść lud móy Izráelski / y ty bedźiesz kśiążęćiem nád nim. 3 B Przyszli tedy wszyscy stárszy Izráelscy do królá do Hebron. y vczynił z nimi Dawid przymierze przed PANEM: y pomázáli go zá królá nád Izráelem według słowá PANskiego które powiedźiał w rece Sámuelá. 4 Iáchał też Dawid y wszytek Izráel do Ieruzalem / to iest Iebus / gdźie byli Iebuzeyczycy obywátele źiemie. 5 A mówili którzy mieszkáli w Iebus do Dawidá: Nie wnidźiesz sám. Ale Dawid wźiął zamek Sion / ᵃktóry iest Miástem Dawidowym / 6 y rzekł: káżdy ktoby napierwéy pobił Iebuzéyczyki / ten bedźie kśiążęćiem y hetmánem. Wstąpił tedy pierwszy Ioáb syn Sárwiiéy / y zostáł hetmánem. 7 A Dawid mieszkał ná zamku / y przeto názwano ji Miástem Dawidowym. 8 A zbudował miásto wokoło od Mellá áż wokrąg: á Ioáb ostátek miástá pobudował. 9 A Dawid

Ieruzálem przezwáne Iebus.

Zamek Syon wźiął Dawid. ᵃktóry potym názwano.

pomna-

Poczet rycerzow Dawidowych 2.Krol.23.a 8

Iesbáám.

10 G pomnażał się postępuiąc y rosłąc / á PAN zastępów był z nim. Ci przedniey szy mężów mocnych Dawid/ktorzy mu pomogli áby był krolem nade wszytkim Izráelem / według słowá PANSKIEGO / ktore mowił do Izráelá. 11 A ten poczet mocarzow Dawidowych: Jesbáám syn Háchámoni przednieyszy miedzy trzydzieſtą: ten podnioſł oſczep swoy ná trzy ſtá ránionych iednym rázem. 12 A po nim Eleázár syn stryiá iego Ahohitczyk/ktory był miedzy trzemá potężnymi. 13 Ten był z Dawidem w Phesdomim / gdy się Philisthymowie byli zgromádzili ná ono mieyſce ku bitwie: á było pole oney dziedziny pełne ieczmienia / á lud był vciekł przed obliczem Philistimow. 14 Cistánęli wposrzod polá/y obronili go: á gdy porazili Philisthymy/dał PAN zbáwienie wielkie ludowi swemu. 15 A D przyszli trzey ze trzydzieſtu przednieyszych/ ná skále/ná ktorey był Dawid/ do iáſkinie Odollám / gdy Philistymowie obozem leżeli w Dolinie Ráphaim. 16 A Dawid był ná twierdzy/ á ſtanie Philistymow w Bethlehem. 17 Prágnął tedy Dawid/ y rzekł: O by mi kto dał wody z ſtudnie Bethlehem / ktora ieſt v brámy. 18 A ták ci trzey szli przez posrzod obozu Philistymow/y náczerpneli wody z ſtudnie Bethlehem / ktora byłá v brámy / y przynieśli do Dawidá żeby pił: ktory nie chciał / ále ráczey ofiárował ią PANU / 19 mowiąc: Záchoway Boże E żebym przed oblicznością Bogá mego to miał vczynić / y krew tych mężow pić: bo z niebespieczeństwem dusz swoich przynieśli mi wody. A dla tey przyczyny pić nie chciał. To vczynili trzey bárzo mocni. 20 Abisái też brát Joábow ten był czelnieyszy miedzy trzemá: y ten podnioſł oſczep swoy ná trzy ſtá ránnych: y ten był 21 miedzy trzemá nasłáwnieyszy / y miedzy trzemá wtorymi znákomitszy / y kśiążęciem ich: wszákże onych trzech pierwszych nie doszedł. 22 Bánáiás syn Joiády mężá bárzo mocnego ktory wiele rzeczy dokázował / z Kábseel: ten zábił dwu Aziel Moáb / y tenże zſczedł y zábił lwá w posrzodku ſtudnie czáſu śniegu. 23 Tenże też zábił mężá Aegyptiániná / ktorego wzroſt był ná pięći łokiet / á miał oſczep iáko nawoy tkácki: á ták ſtąpił do niego z laską / y wyrwał oſczep ktory trzymał w ręce/y zábił go oſczepem iego. 24 F To vczynił Bánáiás syn Joiády / ktory był miedzy trzemá mocnymi nasłáwnieyszy / 25 Pierwszy miedzy trzydzieſtą / wszákże áż do onych trzech nie doszedł był: y poſtáwił go Dawid v vchá swego. 26 A w woysku co mocnieyszy mężowie Házáel brát Joábow / y Elchánán syn stryiá iego z Bethlehem/ 27 Sámmoth Aroritczyk / Helles Phálonitczyk. 28 Irá syn Akces Thekuitczyk 29 Abieser Anáthothczyk. Sobbocháy Husatczyk / Iláy Achoitczyk. 30 Máchároy Nethophátczyk. Helet syn Bánná Nethophátczyk. 31 Etháy syn Ribái z Gábááth synow Beniámin/ 32 Bánáiá Pháratonczyk / Hurá z potoku Gáás/Abiel Arbáthczyk/ Azmoth Baurámitczyk/Eliábá Sálábonitczyk. 33 G Synowie Asám Gezonitczyká/Jonáthán syn Sage Arátczyk / 34 Ahiám syn Sáchár Aráritczyk. 35 Eliphál syn Vr / 36 Hepher Mecherátczyk / Ahia Phelonitczyk/ 37 Hesro Kármelitczyk/Náráy syn 38 Azbái / Joel brát Náthan / Mibáhár syn Agárái / 39 Selek Ammonitczyk / Nárááy Berothczyk giermek Joábá syná Sárwiey. 40 Irá Jethreyczyk/ 41 Gáreb Jethreyczyk. Vriasz Hetheyczyk/ 42 Zábád syn Oholi/ Adiná syn Size Rubenitczyk kśiążę Rubenitow/á z nim trzydzieśći. 43 Hánán syn Mááchá / y Josáphát Máthánitczik. 44 Ozia Aſthárotczyk/ Sámmá/ y Jehiel synowie Hothám Arotitczyk / 45 Jedihel syn Sámri / y Johá brát iego Thosáyczyk/ 46 Eliel Máhumitczyk/y Jeribái / y Josáia synowie Elnáem/y Jethmá Moábitczyk/ Eliel/y Obet/y Jásiel z Másobüey.

Marginalia:

tárgnął się z oſczepem swym. *Eleázár.* *Dodow. H.*

zwyćięſtwo.

2Kro 23 b 14

H. Dawid wody, zá ktorą zdrowie swoie ważyli rycerze nie chce pić.

Abisái.

vderzył Kopię.

Bánáias.

zimie. Obrzym zábity od Bánáiásá.

álo Sekretárzem.

Dodow. H.

sługá oręże nośący.

ROZDZ. XII.

Którzy do Dawidá zbiegli gdy vćiekał przed Saulem.

1 LI też przyßli do Dawidá do Siceleg / gdy ieszcze vćiekał przed Saulem synem Cis / którzy byli mężni y wyborni boiownicy / 2 ciągnący łuk / y obiemá rękomá z proce kámienie ćiskáiący / y strzałámi vgadzáiący: z bráćiey Saulowey z Beniáminá. 3 Książę Ahiezer / y Joás synowie Sámáá Gábáthczyká y Jáziel / y Phálet synowie Azmoth / y Báráchá / y Jehu Anáthothczyk. 4 Sámáiás też Gábáonczyk namocnieyßy miedzy trzydźiestą / y nád trzydźiestą. Jeremiaß y Jeheziel / y Johánán / y Jezábád Gáderothczyk. 5 Y Eluzái / y Jerimuth / y Báália / y Sámária / y Sáphátia Háruphitczyk. 6 Elkáná / y Jesiá / y Azáreel / y Jeezer / y Jesbáám z Kárehim: 7 Joélá też / y Zábádiá synowie Jerohámowi z Gedor. 8 Lecz y z Gáddi zbiegli do Dawidá / gdy sie krył ná pusczy / rycérze bárzo mocni / y żołniérze niepospolići noßący tarcz y kopią: twarzy ich iáko lwie twarzy / á prędcy iáko sárny po górách: 9 Ezer przednieyßy / Obdiás wtóry / Eliáb trzeći / 10 Másmáná czwarty / Jeremiaß piąty / 11 Ethy ßósty / Eliel siódmy / 12 Johánán ósmy / Elzebád dźiewiąty / 13 Jeremiaß dźiesiąty / Máchbánáy iedennasty. 14 ci z synów Gád hetmáni woyská: ostátni nád stem żołniérzów był przełożony / á nawiętßy / nád tysiącem. 15 Ci są którzy przeßli Jordan miesiącá piérwßégo / kiedy zwykł wylewáć z brzegów swoich: y wygnáli wßytkié którzy mießkáli w dolinách / ná wschodnią stronę / y ná zachodnią. 16 A przyßli z Beniámin / y z Judá / ná twiérdzą w którey mießkał Dawid. 17 Y wyßedł Dawid przećiwko im / y rzékł: Jesliśćie spokóynie do mnie przyßli ábyśćie mię rátowáli / sérce moie niech sie złączy z wámi: ále ieslisćie mi ná zdrádźie zá nieprzyiaćioły memi / gdyż ia niémam nieprawośći w rękách moich / niech widźi Bóg oyców náßych / á niech sądźi. 18 A duch odźiáł Amásái przednieyßego miedzy trzydźiestą / y rzékł: Twoiśmy o Dawidźie / y z tobą synu Izái: pokóy / pokóy tobie / y pokóy pomocnikóm twoim. bo ćiebie Bóg twóy wspomaga. A ták przyiął ie Dawid / y poczynił ie przełożonymi hufcu. 19 A z Mánásse zbiegli do Dawidá kiedy ciągnął z Philisthymy przećiw Saulowi / áby walczył: y nie potykał sie z nimi. bo náradźiwßy sie książętá Philisthymskié odesłáli go / mówiąc: Z niebespieczeństwem głów náßych wróći sie do páná swego Saulá. 20 Gdy tedy wróćił sie do Siceleg / zbiegli do niego z Mánásse / Ednás / y Jozábád / y Jedihel / y Michaél / y Ednás / y Jozábád / y Eliu / y Sáláthi / przełożeni nád tysiącmi Mánásse. 21 Ci pomagáli Dawidowi przećiw łotrzykóm: bo wßyscy byli mężowie mocni y zostáli hetmány w woysku. 22 Lecz y ná káżdy dźień śćiągáli sie do Dawidá ná pomoc iemu / áż wielki poczet był / iáko woysko Boże. 23 Tá też iest liczbá przednieyßych woyská / którzy przyßli do Dawidá gdy był w Hebron / áby przeniesli króléstwo Saulowé do niego / według słowá PANSKIEGO.

[1 kro. 29 b 4]

Liczbá tych którzy byli z Dawidem gdy go vczynili królem w Hebron.

24 Synów Judá noßących tarcze y kopiie ßeść tysiecy y ośm set / gotowych ku potrzebie. 25 Z synów Simeon mężów mocnych ku bitwie / siedm tysiecy y sto. 26 Z synów Lewi / czterzy tysiące y ßeść set. 27 Joiádá też książę z pokolenia Aaron / á z nim trzy tysiące y siedm set. 28 Sádok też młodźieniec osobliwy / y dóm oycá iego książąt dwádźieśćiá y dwoie. 29 A z synów Beniámin brátów Saulowych / trzy tysiące: bo wielka część ich ieszcze náśládowáłá domu Saulowégo. 30 A z synów Ephráim / dwádźieśćiá tysiecy y ośm set siłą dużych / mężów sławnych w rodźiech ich. 31 A z połowice pokolenia Mánásse / ośmnaśćie tysiecy / którzy káżdy wedle imion swych przyiácháli áby Dawidá królem vczynili. 32 Z synów też Isáchár mężowie vmieietni / którzy ználi káżdé czásy ku roskázowániu coby czynić miał Izráel / książąt dwieśćie: á wßytek ostátek pokolenia / rády ich náśládował. 33 A z Zábulon którzy wychodźili ná woynę / y stawáli w ßyku opátrzeni orężem woiennym / piećdźiesiąt tysiecy przy

[9] Xiążę ich.

ßli ná pomoc/z sercem nie dwoistym. 34 A z Nephtháli kśiążąt tyśiąc: á z nimi vzbroieni tarczą y kopiją trzydźieśći y śiedm tyśięcy. 35 Z Dán też gotowi ku bitwie dwádźieśćiá ośm tyśięcy y ßeść set. 36 A z Aser wychodzących ná woynę y ná czele wyzywáiących czterdźieśći tyśięcy. 37 A z zá Iordaniá z synów Ruben/ y z Gád/ y z połowice pokolenia Mánássé/ opátrzonych orężem woiennym / sto y dwádźieśćiá tyśięcy. 38 Ci wßyscy mężowie waleczni spráwni ku bitwie/ sercem státecznym przyßli do Hebron / áby vczynili królem Dawidá nád wßytkim Izráelem: lecz y wßyscy inni z Izráelá/ iednego sercá byli/ áby Dawid był królem. 39 A byli tám v Dawidá trzy dni iedząc y piiąc: bo im byli nágotowáli bráćia ich. 40 Lecz y ktorzy blisko ich byli áż do Isáchár/ y Zábulon / y Nephtáli / przynośili chléb ná oślech / y ná wielbłądźiech / y ná mulech/ y ná wolech ku iedzeniu: mąkę / figi/ rozynki/ wino/ oliwę/ woły y bárány wielkim dostátkiem. bo byłá rádość w Izráelu.

Summá woyská Dawidowego 322822.

ROZDZ. XIII.

Dawid prowádźi skrzynię Bożą do Ieruzálem

1 A DAWID wßedł w rádę z hetmány/ y z rotmistrzámi/ y ze wßytkimi kśiążęty/ 2 y rzekł do wßytkiego zgromádzenia Izráelskiego: Jeśli sie wam podoba/ á ieśli od PANA Bogá nászego pochodźi mowá ktorą mowię: roześlimy do bráćiey nászey inney po wßytkich kráinách Izráelskich / y do kápłanów y Lewitów / ktorzy mießkáią ᵃpo przedmieśćiách mieysckich/ áby sie do nas zgromádźili/ 3 y zebysmy przeprowádźili skrzynię Bogá nászego do nas: bosmy iey nie ßukáli zá dni Saulowych. 4 A odpowiedźiáło wßytko zgromádzenie áby sie ták sstáło: bo sie mowá wßytkiemu ludowi byłá podobáłá. 5 Zgromádźił tedy Dawid wßytkiego Izráelá / ᵇod Sihor Ægyptskiego/ áż gdy wnidźieß do Emáth/ ᶜáby przyprowádźił skrzynię Bożą z Káriáthiárim. 6 A wstąpił Dawid y wßytek lud Izráelski ᵈná págorek Káriáthiárim/ ktory iest w Iudá / áby ztám tąd przyniośł skrzynię PANA Bogá śiedzącego nád Cherubim / gdźie wzywano iest imię iego. 7 A wstáwili skrzynię Bożą ná woz nowy z domu Abinádáb: á Ozá brat iego prowádźili woz. 8 Lecz Dawid / y wßytek lud Izráelski ᵉgráli przed Bogiem ze wßytkiey mocy / w pieśniách y w cytrách / w árfách / y bebnách/ y cymbałách/ y trąbách. 9 A gdy przyßli ná plác Chidon / śćiągnął Ozá rękę swą / áby zádźierżał skrzynię: bo woł skacząc trochę náchylił ią był. 10 Rozgniewał sie tedy PAN ná Ozę / y zábił go/ dla tego iż sie dotknął skrzynie: y vmárł tám przed ᶠPANEM. 11 Y záfrásował sie Dawid / przeto że PAN ᵍrozdźielił Ozę: y názwał ono mieysce / ʰRozdźielenie Ozy / áż do dniá tego. 12 Y vlekł sie Bogá ná on czás/ mowiąc: Jákoż mogę do śiebie wprowádźić skrzynię Bożą? 13 Y dla tey przyczyny nie przywiozł iey do śiebie/ to iest/ do Miástá Dawid/ ále obroćił do domu Obededom Gethey czyká. 14 Mießkáłá tedy skrzyniá Boża w domu Obededom trzy mieśiące: y błogosłáwił PAN domowi iego / y wßytkiemu co miał.

ᵃ w mieśćiech wygonow swych. H.
ᵇ od Nilusá.
ᶜ 2krol. 6 a 2.
ᵈ do Báálátha w Káriathiárimie. H.
ᵉ rádość wielką pokázowáli.
Ozá dotykáiąc sie skrzynie v márł.
Czytay 2. Kro. 5 b 7
ᶠ Bogiem H.
ᵍ oddźieliwßy duszę od ćiáłá iego.
ʰ Perec Ozá. H.

ROZDZ. XIIII.

Hiram posyła drzewo y rzemieslniki 2 Krol. 5 b 11

1 Y Osłał też Hirám krol Tyrski posły do Dawidá/ y drzewá cedrowe/ y rzemieslniki około śćian y drzewá żeby mu dóm budowáli. 2 Y poznał Dawid iż go PAN vtwierdźił królem nád Izráelem/ á iż królestwo iego było wywyßßone ᵃnád ludem iego Izráelskim. 3 ᵇpoiął też Dawid drugie żony w Jeruzálem: y zrodźił syny y córki. 4 A te imioná tych/ ktorzy sie mu vrodźili w Jeruzálem: Sámuá / y Sobád/ Náthán/ y Sálomon / 5 Jebáhár/ y

ᵃ dla ludu iego Izraelskiego. H.
ᵇ 2Krol. 5 c 13
Synowie Dawidowi

6 hár/ y Elisuá/ y Elipháleth/ Nogá 7 też/ y Nápheg/ y Jáphia/ Elisámá/ 8 y Bááliádá/ y Elipháleth. A usłyszawszy Philisthÿmowie że pomázano Dawidá królem nád wszytkim Izráelem/ wyćiągneli wszyscy áby go szukáli: co gdy vsłyszał Dawid/ wyszedł przećiwko nim. 9 Lecz Philisthymowie przyćiągnąwszy/ rospostárli sie 10 w Dolinie Rápháim/ y rádźił sie Dawid PANA/ mówiąc: Mamliż iść ná Philisthymy/ á podaszli ie w rece moie? A odpowiedźiał mu PAN: Jdź/ á dam ie w reke twoie. 11 A gdy oni ćiągneli do Báálphárásim/ poráźił ie tám Dawid/ y rzekł: Rozerwał Bóg nieprzyiaćioly moie przez reke moie/ iáko sie rozrywáią wody: y dla tego názwano imie mieysca onégo Báálphárásim. 12 A zostáwili tám bogi swé/ które Dawid 13 kazał popalić. Drugi raz też przypádli Philisthymowie/ y rozpostárli sie w Dolinie. 14 A rádźił sie záś Dawid Bogá/ y rzekł mu Bóg: Nie ćiągni zá nimi/ odiedź od nich/ y poćiągniesz przećiwko nim ná przećiwko gruszkam. 15 A gdy vsłyszysz szum idącégo po wierzchu gruszek/ tedy wynidźiesz ku bitwie. Bo wyszedł Bóg przed tobą/ áby poráźił woyská 16 Philisthymskié. Vczynił tedy Dawid iáko mu był Bóg roskazał/ y poráźił woyská Philisthymskié od Gábáon áż do Gázer. 17 A rostawiło sie imie Dawidowé po wszytkich kráinách/ á PAN dał strách iego ná wszytkié narody.

2Krol. 5 c d

Bogá. H. Dwoie zwyćięstwo Dawidowe nád Philistymy.

Doliná Rozerwánia.

spráwił to że był strászny wszytkim.

ROZDZ. XV.

1 OBVdował też sobie domy w mieśćie Dawidowym: y zbudował mieysce skrzyni Bożéy y rozbił 2 iéy namiot. Tedy rzekł Dawid: Nie godźi sie żeby ládá kto nosił skrzynie Bożą iedno Lewitowie które obrał PAN áby ią nosili/ 3 y służyli mu áż ná wieki. A zebrał wszytek lud Izráelski do Jeruzálem/ áby przynieśiono skrzynie Bożą ná mieysce swé/ które iéy był nágotował. 4 Syny też Aaronowé y Lewity. 5 Z synów Kááth Vriel był xiążeciem/ 6 á bráciey iego sto dwádźieśćiá. Z synów Merári/ Asáiá xiążęćiem/ á bráciey iego sto dwádźieśćiá. 7 Z synów Gersom: Joél xiążęćiem/ á bráciey iego 8 sto trzydźieśći. Z synów Elisáphán/ Semeiás xiążęćiem/ á bráciey iego 9 dwieśćie. Z synów Hebron/ Eliel xiążęćiem/ á bráciey iego osmdźieśiąt. 10 Z synów Oziel/ Aminádáb xiążęćiem/ á bráciey iego sto dwánaśćie. 11 A wezwał Dawid Sádoká y Abiáthárá kápłanów/ y Lewitów/ Vrielá/ Asáie/ Johelá/ Semeiá/ Elielá/ y Aminádábá: 12 y rzekł do nich: Wy którzyśćie xiążętá domów Lewitskich/ poświęććie sie z bráćią wászą/ y przynieśćie skrzynie PANA Bogá Izráelskiégo ná mieysce które iéy zgotowáné iest: 13 áby iáko z przod ku(że was nie było) skarał nas PAN/ ták sie y teraz nie stáło gdybyśmy co 14 niesłusznégo czynili. Poświęćili sie tedy kápłani/ y Lewitowie/ áby nieśli 15 skrzynie PANA Bogá Izráelskiégo. A nieśli synowie Lewi skrzynie Bożą/ iáko był roskazał Moyzesz według słowá PANSKIEGO rámionámi swymi ná drążkách. 16 A rzekł Dawid xiążętom Lewitskim/ áby postánowili z bráciey swéy gracze ná instrumenćiech muzyckich/ to iest ná árfách/ y ná skrzypicách/ y cymbalech/ áby sie rozlégał ná wysokośći 17 głos wesela. A postánowili Lewity: Hemám syná Joél/ á z bráciey iego Asáphá syná Bárachiaszowégo: á z synów Merári/ bráciey ich Ethán syná Kassáiowégo. 18 A z nimi bráćią ich: we wtórym rzedźie/ Záchariaszá/ y Bená/ y Jáziela/ y Semirámothá/ y Jáhielá/ y Aniégo/ Eliábá/ y Bánáiászá/ y Máásiaszá/ y Máthátiaszá/ y Eliphálu/ y Máthseniaszá/ y Obethedom/ y Jehiel/ odźwierné. 19 A gracze Hemán/ Asáph/ y Ethám/ ná czymbalech miedźiánych brząkáiący. 20 A Zácháriasz y Oziel/ y Semirámoth/ y Jáhiel/ y Ani/ y Eliáb/ y Máásiás/ y Bánáiás ná árfách tá-iemnice gráli. 21 A Máthátiás/ y Eliphálu/ y Máceniás/ y Obededom/ y Jehiel/ y Ozáziu/ ná cytrách ná

Sámym Lewitom godźi sie skrzynię Bożą nośić.

wys. 13 d 20

Lewitowie poświęceni skrzynię niosą z muzyką.

Num. 4 b 15

Muzyká kośćielna

ábo Lewitowie, H.

ná Hálámoth. H.

ná háślemi-nith lenátſeáh. H.

to ieſt, kiedy zwyćięſtwo iákie otrzymane.

22 octawę gráli zwyćięſką. Choneniaſz lepak kśiążę Lewitów / był nád proroctwem / ku záczynániu pieśni : bo był bárzo mądry. 23 A Báráchiaſz y Elkáná byli odźwiérnymi ſkrzynie. 24 A Sebeniaſz / y Joſáphát / y Náthánáel / y Amáſáy / y Zácháriaſz / y Bánáiás / y Eliezer kápłani / trąbili w trąby przed ſkrzynią Bożą : á Obededom y Jehiás byli odźwiérnymi ſkrzynie : 25 A ták Dawid y wſzytcy ſtárſzy Izráelſcy y hetmáni ſzli áby przynieśli ſkrzynię przymiérza PANSKIEGO z domu Obededom z rádośćią. 26 A gdy Bóg wſpomógł Lewity / którzy nieśli ſkrzynię przymiérza PANSKIEGO / ofiárowáno śiedm byków / y śiedm báránów. 27 A Dawid był obleczon w ſzáty biśiorową / y wſzytcy Lewitowie którzy nieśli ſkrzynię / y śpiéwacy y Choneniaſz przełożony nád proroctwem miedzy śpiéwaki : á Dawid był obleczony w Ephod lniány. 28 A wſzytek Izráel prowádźił ſkrzynię przymiérza PANSKIEGO z weſelem / y z dźwiękiem kornetu y z trąbámi / y z cymbały / y z árfámi / y z cytrámi gráiąc. 29 A gdy przyſzłá ſkrzyniá przymiérza PANSKIEGO áż do miáſtá Dawidowégo / Michol córká Saulowá wyglądáiąc oknem / vyźrzáłá królá Dawidá ſkaczącégo y gráiącégo / y wzgárdźiłá go w ſercu ſwoim.

2 Krol 6 c 12

Weſele wielkie przy odprowádzeniu ſkrzynie. FIGVRA Proceſſiy náſzych z naświętſzym Sákrámentem. Dawid ſkaczacy wzgárdzony od Michol

ROZDZ. XVI.

1 Wrzynieśli tedy ſkrzynię Bożą / y poſtáwili ią w pośrzód namiotu którý iéy był Dawid rozbił : y ofiárowáli cáłopalenia / y zapokoyné przed Bogiem. 2 A gdy dokończył Dawid ofiárowáć cáłopalenia y zapokoynych / błogoſłáwił ludowi w imię PANSKIE. 3 Y rozdał wſzytkim od mężá áż do niewiáſty / káżdému bochen chlebá / y ſztukę pieczeni wołowéy / y biáłą mąkę w oliwie ſmáżoną. 4 Y poſtánowił przed ſkrzynią PANSKĄ z Lewitów którzyby ſłużyli / y wſpomináli ſpráwy iego / y wielbili á chwalili PANA Bogá Izráelowégo : 5 Aſáphá przedniéyſzégo / á wtórégo po nim Zácháriaſzá : á Jahielá y Semirámothá y Jehielá / y Máthátiaſzá / y Eliábá / y Bánáiá / y Obededomá : Jehielá nád inſtrumentámi árfy / y nád ſkrzypicámi : Aſáphá záśię áby ná cymbaléch brząkał. 6 Bánáiás lepak y Jáziel kápłani żeby vſtáwicznie trąbili przed ſkrzynią przymiérza PANSKIEGO. 7 Onégo dniá vczynił Dawid kśiążęćiem ná wyznawánie PANV Aſáphá y bráćią iego.

2 Krol. 2. c 17 Poſtáwiwſzy ſkrzynię błogoſłáwi ludowi.

y fláſzę winá.

Stánowi śpiewaki kośćielne, którzyby Bogá chwalili.

Pieśń Dawidá.
Pſalm. 104.
Iſa. 12. b 4.

8 Wyznawayćie PANV / y wzywayćie imienia iego : oznaymuyćie miedzy narody wynálazki iego.

9 Spiéwayćie mu y gráyćie mu / á opowiádayćie wſzytkié dźiwy iego.

10 Chwalćie imię świeté iego : niech śię weſeli ſerce ſzukáiących PANA.

Chlubćie śię w imieniu świętym iego. H.

11 Szukayćie PANA / y mocy iego : ſzukayćie oblicza iego záwſze.

12 Wſpominayćie dźiwy iego które czynił : cudá iego y ſądy vſt iego.

13 Naśienié Izráelá ſłudzy iego / ſynowie Jákobowi wybráni iego.

14 On PAN Bóg náſz : po wſzytkiéy źiemi ſądy iego.

15 Wſpominayćie wiecznie przymierze iego : mowę którą przykázał ná tyśiąc pokolenia.

16 Którą vczynił z Abráámem : y przyśięgę iego z Izáákiem.

17 Y poſtánowił ią Jákobowi zá przykazánié : á Izráelowi zá przymierze wieczné.

18 Mówiąc : Tobie dam źiemię Chánáán / ſznur dźiedźictwá wáſzégo.

19 Gdy ich byłá liczbá máła / máli y obywátele iéy.

20 Y przeſzli od narodu do narodu / á z króleſtwá do innégo ludu.

21 Nie dopuśćił żadnému potwarzáć ich / ále karał dla nich króle.

22 Nie tykayćie pomázáńców moich / á ná proroki moie nie bądźćie złośliwymi.

23 Spiéwayćie PANV wſzytká źiemio / opowiádayćie ode dniá do dniá zbáwienié iego.

24 Opowiádayćie miedzy narody chwałę iego / miedzy wſzytkimi ludźmi dźiwy iego.

Bo wiel-

25 Bo wielki PAN y bárzo chwalebny / y strászliwy náde wszytkie bogi.
26 Wszytcy bowiém bogowie pogáńscy bálwáni : á PAN niebiosá vczynił.
27 Wyznánie y wielmożność przed nim : moc y wesele ná mieyscu iego.
28 Przynoście PANU / fámilię narodów : przynoście PANU chwałe y pánowánie.
29 Dawaycie PANU chwałe / imieniowi iego / podnieście ofiáre / á przyydźcie przed oblicze iego / y kłániaycie sie PANU w ozdobie świetéy.
30 Niech sie wzruszy od oblicza iego wszytká ziemiá : on bowiém vtwierdził okrąg nieporuszony.
31 Niech sie weselą niebiosá / á niech sie ráduie ziemiá / y niech mówią w narodźiech / PAN królowáł.
32 Niech zágrzmi morze / y nápełnienie iego : niech sie rozweselą polá y wszytko co iest ná nich.
33 Tedy będą chwalić drzewá leśne przed PANEM / iż przyszedł sądźić ziemie.
34 Wyznawaycie PANU / bo dobry / bo ná wieki miłosierdźie iego.
35 A mówcie : Zbaw nas Boże zbáwicielu nász / y zgromadź nas / y wybaw od narodów / ábyśmy wyznawáli świetému imieniowi twemu y
D
ráдowáli sie *w pieśniách twoich.
36 Błogosłáwiony PAN Bóg Izráelów / od wieku áż do wieku : y niech mówi wszytek lud / Amen / *y pieśń PANU.
37 Zostáwił tedy tám przed skrzynią przymierza PANSKIEGO / Asáphá y bráćią iego / áby służyli przed obliczem skrzynie vstáwicznie ná káżdy dźień / y ná przemiány swé.
38 Lecz Obededomá y bráćią ieg sześćdźiesiąt y ośm / y Obededomá syná Idithun / y Hose / vczynił odźwiernymi.
39 A Sádoká kápłanem / y bráćią iego kápłany / przed przybytkiem PANSKIM ná wyżynie która byłá w Gábáon /
40 áby ofiárowáli cáłopalenia PANU ná ołtarzu / cáłopalenia vstáwicznie poránu y w wieczór / według wszytkie go co nápisano iest w zakonie PANSKIM / który przykazał Izráelowi.
41 A po nim Hemáná / y Idithun / y inné wybráné / káżdégo imieniem iego / áby wyznawáli PANU : Iż ná wieki miłosierdźie iego.
42 Heman też y Idithun trąbiący ná trąbiéch / y gráiący ná cymbaléch / y ná wszelákich naczyniách muzyckich / ná śpiewánie Bogu: á syny Idithun poczynił odźwiérnymi.
43 A wróćił sie wszytek lud do domu swego : y Dawid áby też błogosłáwił domowi swemu.

*ábo chwałę woléy. H

*ábo y chwałá Pánu. H.

ROZDZ. XVII.

Dawid chce kościoł budowáć, ále to Bóg Sálámonowi záchował. 2 Krol. 7 a 1.

1 A Gdy mieszkał Dawid w domu swym / rzékł do Náthána proroká: Oto ia mieszkam w domu cedrowym / á skrzyniá przymierza PANSKIEGO iest pod skórámi.
2 A rzékł Náthán do Dawidá: Vczyń wszytko co iest w sercu twoim: ábowiém Bóg iest z tobą.
3 Onéy tedy nocy ssstáłá sie mowá Boża do Náthána / mówiąc:
4 Idź / á powiédz słudze memu Dawidowi: To mówi PAN: Nie będźiesz ty mnie budował domu ku mieszkániu.
5 Abowiémem nie mieszkał w domu od onégo czásu / którégom wywiódł Izráelá / áż do dniá tego : álem záwsze odmieniał mieysca przybytku / y w namiećiem
6 mieszkał ze wszytkim Izráelem. Azam mówił áby iednému z sędźiów Izráelskich (którymem był roskazał / áby pásli lud mój) y rzékłem : Czemuśćie mi nie zbudowáli domu cedrowégo?
7 Teraz tedy ták mówić będźiesz do sługi mego Dawidá : To mówi PAN zastępów : Jam ćiebie wźiął / gdyś po pástwiskách zá trzodą chodźił / ábyś był wodzem ludu mego Izráelskiégo /
8 y byłem z tobą gdźiekolwiekeś chodźił : y wytráćiłem wszytkie nieprzyiaćioły przed tobą / y vczyniłemći imie iáko iednému z wielkich / którzy są sławni ná ziemi.
9 B A dałem mieysce ludowi memu Izráelskiému : *będźie wszczepion / y będźie mieszkał ná nim / á wiecéy nie będźie poruszon : áni ich zetrą synowie niezbożni / iáko ná początku /
10 ode dni którychem dał sędźie ludowi memu Izráelskiému / y poniżyłem wszytkie nieprzyiaćioły twoie. A tákći oznáymuie / *iż tobie PAN

*y wsádźiłem go. H.

*że rozmnoży dóm twóy. Hebr.

Kto Bogu buduie kośćioł, temu Bóg zbuduie dóm, á kto kośćioły rozwala, y iego dóm Bóg rozwáli.

CHRISTVS obiecany który miał kośćioł budowáć.

dóm zbuduie. 11 A gdy wypełniß dni twoie że póydźieß do oycow twoich/ wzbudzę nasienie twoie po tobie/ które będźie z synow twoich: y vtwierdzę królestwo iego. 12 Ten mi zbuduie dóm/ y vtwierdzę stolicę iego áż ná wieki. 13 Ja mu będę oycem/ á on mi będźie synem: á miłośierdźia mego nie odeymę od niego/ iákom odiął od tego który był przed tobą. 14 A postánowię go w domu moim/ y w królestwie moim áż ná wieki: á stolicá iego trwáła będźie ná wieki. 15 Według tych wßytkich słów/ y według wßytkiego widzenia tego mówił Náthán do Dawidá. 16 A gdy przyßedł król Dawid/ y śiadł przed PANEM/ rzekł: Ktożem ia iest PANIE Boże/ y co zá dóm móy/ żeś mi dał tákie rzeczy? 17 Ale y to zdáło śie máło przed oczymá twémi/ przetożeś mówił o domie sługi twego też ná przyßły czás: y vczyniłeś mię známienitym nád wßytkié ludźie/ PANIE Boże. 18 Cóż więcey może przydáć Dawid/ gdyżeś ták vwielbił sługę twego/ y poznałeś go? 19 PANIE dla sługi twego według sercá twego vczyniłeś wßytkę te wielmożność/ y chćiałeś áby znáiomé były té wßytkie wielkié rzeczy. 20 PANIE niémáß podobnégo tobie/ y niémáß innégo Bogá oprocz ćiebie/ według wßytkich o ktorycheśmy słyßeli vßymá náßémi. 21 Bo ktoryż inny iest/ iáko lud twoy Izráelski/ naród ieden ná źiemi/ do ktorego chodźił Bóg/ áby wybáwił/ y vczynił sobie ludem/ y wielkośćią swoią y stráchámi wyrzućił narody przed obliczem iego/ ktory był z Aegyptu wyzwolił? 22 A położyłeś lud twoy Izráelski sobie zá lud áż ná wieki. á ty PANIE zostałeś Bogiem iego. 23 Teraz tedy PANIE mowá ktorąś powiedźiał słudze twemu/ y o domie iego/ niech będźie vtwierdzona ná wieki/ á vczyń iákoś rzekł. 24 A imię twoie niechay trwa y niech będźie vwielbione áż ná wieki: y niech mówią: PAN zastępów Bóg Izráelow/ á dóm Dawidá sługi iego trwáiący przed nim. 25 Ty bowiem PANIE Boże móy odkryłeś vcho sługi twego/ żebyś mu dóm zbudował: y przetoż nálazł sługá twóy vfánie/ żeby śie modlił przed tobą. 26 Teraz tedy PANIE tyś iest Bóg: y mówiłeś do sługi twego ták wielkié dobrodźieystwá. 27 A począłeś błogosłáwić domowi sługi twego/ áby był záwżdy przed tobą: bo gdy ty PANIE błogosłáwiß/ będźie błogosłáwion ná wieki.

Dźiękuie Dawid PANV Bogu, iż mu obiecał dóm zbudowáć wieczny przez Christusá.

według wßego cośmy H.

dla którégo.

o słudze twoim. H.

Prośi áby Bóg obietnicę swoię ziścił.

obiáwiłeś słudze twemu, że rozmnożyß dóm iego. Hebr.

Czemu nie Dawid ále Sálomon budował kośćioł.

5 *Nie mießkałem w do[b] od czásu którégom wywiódł Izráelá.*] Ze wßytkich którzy pánowáli nád Izráelem/ pierwßy Dawid myślił o budowániu kośćiołá/ co dáie znáć. v. 1. bo przybytek Páńſki tylko skorámi był od Moyżeßá nákryty/ wßákże y tego Bog nie dopuśćił Dawidowi/ dla tego iż siłá krwie rozlał/ niżey 28. v. 3. Przeto zostáwił to Sálomonowi który według imienia swego był królem spokoynym: ten zbudował kośćioł iż był figurą Páná Christusá/ który miał zbudowáć kośćioł żywy z ludźi. A ták té słowá/ Nie mießkałem w domu ꝛc. ták śie rozumieią/ iákoby rzekł: Niechce ia kośćiołá dla potrzeby moiey: bo kiedybym go potrzebował/ záraz ná początku kazałbym go był zbudowáć: ále dla táiemnice áby śie znaczyło/ iż Christus miał zbudowáć kośćioł/ dla tego niechćiałem áby áni od tych którzy przed tym byli/ áni od ćiebie był budowány kośćioł/ Ale od królá spokoynégo który iest figurą Christusá. Bo kiedyby nie to było/ tedyéby áni Sálomon nie miał budowáć kośćiołá/ którego przed tym nie było. A ták iáko przed tym kośćioł Sálomonów był figurą kośćiołá/ który Christus miał z ludźi zbudowáć. Ták y teraz kośćioły budowáné są znákiem tego kośćiołá żywégo który iest od Christusá z ludźi zbudowány.

W stárym Zakonie nie záraz wßytkiégo vstáwiono.

Gdźie śie też záraz náucz/ iż y w stárym zakonie Bóg nie záraz wßytkiego postánowił przez Moyżeßá: oto widźiß iż kośćiołá nie budowano áż od dánia zakonu Roku 480. áni też sam Bóg tego budowánia roskazał/ ále śie sam Dawid domyślił/ á Bóg potym pochwalił. A czemuż śie y teraz Heretycy dźiwuią/ iż nie záraz od początku Ewánieliey kośćioły Chrześćiáńskie budowano: gdyż y w onym rozlaniu krwie męczenników świętych przez trzy stá lat nie mieli Chrześćiánie tey wolnośći/ do budowánia kośćiołów iáwnych/ tylko potáiemnie w domách odpráwiáli nabożeństwá swoie: ále skoro dał Pan Bóg pokóy kośćiołowi/ záraz kośćioły budowáć Chrześćiánie poczęli. Y choćia w tym żadnégo roskazánia nie mieli/ wßákże sámá miłość czći y chwały Bożey/ to ná nich iáko y ná Dawidźie wyćisnęłá.

Vstáwy Dawidowe w kośćiele.

A do tego y temu śie tu záraz przypátrz/ iż Dawid siłá w kośćiele onym stárym postánowił czego przed tym zá Moyżeßá áż do Dawidá nie bywáło/ y zowie ie vstáwámi Dawidowémi/ wyżßey 9. v. 22 y te vstáwy wylicza w tych kśięgách/ co możeß czytáiąc obaczyć. A wżdy śie teraz Heretycy dźiwuią iż po Pánu Christuśie siłá Apostołowie y Biskupi dla lepßego porządku w kośćiele postánowili. ieśli śie to godźiło Dawidowi/ á czemużby śie nie miáło godźić Kośćiołowi Bożému/ postánowić to co ku więtßey chwale Bożey y pomocy do zbáwienia ludzkiégo należy: máiąc tákie od samégo Páná Christusá poruczenie/ do ktorégo śie Páweł S. znáiąc/ mówi/ Inne rzeczy gdy przydę postánowię. 1. Cor. xi. v. 34.

ROZD. XVIII.

Woyny Dawidowe z Philistyjnámi. 2.Krol. 8 a 1. miásteczká.

1 A Stało sie potym / że poráźił Dawid Philisthymy/y poniżył ie/y wźiął Geth / y córki iego' z ręki Philisthymów. 2 Y poráźił Moáb/y zstáli sie Moábitowie niewolniki Dawidowymi/ dawáiąc mu dáry.

Moábitowie hołdownicy. ábo dan y hołd. H.

3 Tego czásu poráźił Dawid też Adárezer królá Sobá kráiny Emáth'/ gdy wyiáchał áby rozßerzył páństwo swoie áż do rzeki Euphrates.

w Emáćie. H.

4 Wźiął tedy Dawid tysiąc poczwornych iego / y siedm tysięcy iezdnych/ y dwádźieśćiá tysięcy mężów pießych/ y poderznął żyły wßytkich koni wozowych/wyiąwßy sto poczwornych/ które sobie záchował.

Syria hołduie Dawidowi.

5 B Nádiáchał y Syriyczyk z Dámáßku/ áby rátował Adárezerá królá Sobá: lecz y tego poráźił Dawid dwádźieśćiá y dwá tysięcy mężów. 6 Y osádźił żołnierze w Dámáßku/áby mu też Syria służyłá y dáry dawáłá. Y wspomagał go PAN we wßytkim do czego sie był obróćił.

hołdowáłá.

7 Pobrał też Dawid sáydaki złote/ które mieli słudzy Adárezerowi/y przyniósł ie do Ieruzálem. 8 Ale y z Thebáth/ y z Chun miast Adárezerowych miedźi bárzo wiele/ z którey vczynił Sálomon morze miedźiáne/y słupy/ y naczynie miedźiáne. 9 Co gdy vsłyßał Thou król Hemáth/to iest że Dawid poráźił wßytko woysko Adárezerá królá Sobá.

Tou Król Hemáth prośi od Dawidá pokoiu. áby go pozdrowił spokoynie. H.

10 Posłał Adorámá syná swego do królá Dawidá / áby prośił od niego pokoiu'/y porádował sie z nim że poráźił y zwoiowáł Adárezerá: Bo Thou był nieprzyiaćielem Adárezerowym. 11 Lecz y wßytkie naczynia złote y śrébrne / y miedźiáne poświęćił Dawid król PANV / ze śrébrem y złotem/które był pobrał ze wßech narodów/ták z Idumeiey/y z Moáb/y synów Ammon/ iáko z Philisthymów/y z Amálekitów.

Zdobycz wßytkę Dawid poświęćił Bogu. z Edomá H.

12 C Abisái zás syn Sárwiiey poráźił Edom w Dolinie żup solnych osmnaśćie tysięcy: 13 y osádźił Edom żołnierzem / áby Idumea służyłá Dawidowi: y záchował PAN Dawidá we wßem do czego sie obróćił.

Idumea hołduie Dawidowi.

14 Królował tedy Dawid náde wßytkim Izráelem/ y czynił sąd y spráwiedliwość wßytkiemu ludowi swemu. 15 A Ioáb syn Sárwiiey był nád woyskiem / á Iosáphát syn Ahilud był Kánclérzem. 16 A Sádok syn Achitob y Ahimelech syn Abiáthár kápłani: á Susá pisárzem. 17 Bánáiás też syn Ioiády nád vrzędami Cerethy y Phelety: á synowie Dawidowi/ pierwßy przy ręce królewskiey.

ROZDZ. XIX.

Dawid posyła ćießić Hánoná po śmierći oycá. 2 Krol. 10 a 1. Okáż łáskę Hanonowi. Hebr.

1 A Przydáło sie że vmárł Náás król synów Ammon/y królował syn iego miásto niego. 2 Y rzekł Dawid: Vczynię miłośierdźie nád Hánonem synem Náás: bo mi oćiec iego łáskę pokazał/ y posłał Dawid posły áby go ćießyli z śmierći oycá iego. Którzy gdy przyiácháli do źiemie synów Ammon / áby ćießyli Hánoná / 3 rzekły kśiążętá synów Ammon do Hánoná: Mniemaß ty podobno / żeby Dawid dla poczćiwośći przećiw oycu twemu posłał coby ćie ćießyli: nie baczyß / że dla tego/ áby wyßpiegowáli/y wypátrzyli y wyślédźili źiemię twoię / przyiácháli do ćiebie słudzy iego.

H. Hánon zelżył posły Dawidowe.

4 B Przeto Hánon obłyśił y ogolił sługi Dawidowe / y poürzynał ßáty ich od zádu áż do nóg/ y puśćił ie. 5 Którzy gdy odiácháli / y z tym wskazáli do Dawidá/ posłał przećiwko im (bo byli wielką zelżywość podieli) y roskazał áby mießkáli w Ierychu / ážby vrosłá brodá ich/á tedy żeby sie wróćili. 6 A widząc synowie Ammon/że krzywdę vczynili Dawidowi/ ták Hánon / iáko y inny lud / posłáli tysiąc tálentów śrébrá/ áby sobie náieli z Mesopotámiiey/ y z Syriiey Máácha/ y z Sobá / wozy y iezdne.

Ammonitowie zgromádźili sie z Syryiykámi przećiw Dawidowi.

7 Y náieli dwá y trzydźieśći tysięcy wozów/y królá Máácha z ludem iego. C Którzy przyćiągnąwßy / położyli sie obozem przećiwko Medabá. Synowie też Ammon zebrawßy sie z miast swoich / wyćiągneli ná woynę. 8 Co gdy vsłyßał Dawid/posłał Io-

ſtał Joábá/y wßytko woyſko mężów mocnych: A wyßedßy ſynowie Ammon/zßykowáli ſie v brámy mieyſkiéy: á królowie którzy mu ná pomoc przyiácháli/oſobno w polu ſtáneli. Joáb tedy baczęc/że miał ná ſie woyne y z przodku/y z tyłu/wybrał męże namocnieyßé ze wßytkiégo Jzráelá/y ˇvdał ſie' przećiw Syriyczykowi. A oſtátek ludu dał pod reke Abiſái brátá ſwego/y ˝vdáli ſie' przećiw ſynóm Ammon. Y rzékł: Jeſliby mie przemagał Syriyczyk/ daß mi rátunek: á ieſli ciebie przemágáć bedą ſynowie Ammon/ bedeć ná pomoc. Zmacniay ſie/á meżnie ſobie poczynaymy o lud náß/y o miáſtá Bogá náßégo: á PAN ˇvczyni' co w oczách iego dobré ieſt. Rußył ſie tedy Joáb y lud który był z nim przećiwko Syriyczykowi ku bitwie: y w tył ie obróćił. A ſynowie Ammonowi/vyzrzawßy że tył podał Syriyczyk/vćiekli też ſámi przed Abiſái brátem iego/y wpádli do miáſtá: á Joáb ſie też wróćił do Jeruzalem. A widząc Syriyczyk/iż vpadł przed Jzráelem/wypráwił poſły/y przywiódł Syriyczyká który był zá rzéką: á Sophách hetman żółniérſtwá Adárezer był wódzem ich. Co gdy dano znáć Dawidowi/zebrał wßytkiégo Jzráelá/y przepráwił ſie przez Jordan/y przypadł ná nie/y zßykował ſie przećiwko im/á oni przećiw niemu walczyli. Y vćiékł Syriyczyk przed Jzráelem: y pobił Dawid Syriyczyków śiedm tyśiecy wozów/y czterdźieśći tyśiecy piechoty/y Sophácha hetmáná woyſká. A widząc ſłudzy Adárezer/iż byli od Jzráelá zwyćiężeni/zbiegli do Dawidá/y ſłużyli mu: y niechćiáłá wiecéy Syria dáwáć pomocy ſynóm Ammon.

ˇz ßykował ſie. H.
˝z ßykowáł ſie. H.
ˇábo niech vczyni. H.
Dawid poráźił Syriyczyki.

ROZDZ. XX.

Y Sſtáło ſie po roku/o tym czáśie/gdy królowie zwykli wyieżdżáć ná woyne/zebrał Joáb woyſko/y co mocnieyßé rycérſtwo/y ſpuſtoßył ziemie z ſynów Ammon/y ćiągnął dáléy/y oblégł Rábbá: lecz Dawid mießkał w Jeruzalem/gdy Joáb zburzył Rábbá y ſkáźił ią. Y wźiął Dawid korone ˝Melchóm' z głowy iego/y nálazł w niéy tálent złotá/y kámienié bárzo drogié/ˇy vczynił ſobie z niéy korone': korzyśći też miáſtá wźiął bárzo wiele: á lud który w nim był wywiódł/y kazał ˝po nich włóczyć wózki młodziebné'/y ſánie/y wozy żeláznè/ták że ie rozśiekano y potárto: ták vczynił Dawid wßytkim miáſtóm ſynów Ammon: y wróćił ſie ze wßytkim ludem ſwym do Jeruzalem. ˇPotym záczełá ſie woyná w Gázer przećiw Philiſthynóm: ná któréy poráźił Sobochay Huſáthczyk/Sáphaiá z národu Ráphaim/y poniżył ie. Byłá też druga woyná przećiw Philiſthymóm/ná któréy zábił ˝Bogdan' ſyn Láſu ˇBethlehemczyk' brátá Goliáthá Getheyczyká/ którégo drzewo oſczepu było iáko nawóy tkácki. Ale y druga woyná przypádłá w Geth/ná któréy był człowiek bárzo długi máiący po ßeśći pálców/to ieſt weſpół dwádźieśćiá y czterzy: który też był z pokolenia Ráphá zrodzony. Ten bluźnił Jzráelá: y zábił go Jonáthán ſyn Sámmaá brátá Dawidowégo. Ci ſą ſynowie ˝Ráphá w Geth/którzy vpádli od reki Dawidowéy y ſług ieg.

O trzech ſtarnieyßych noynách Dawidowych.
2Kro. 10 b 7. ii. 2 1.
˝królá ich. H
Koroná Dawidowá.
ˇy byłá ná głowie Dawidowey. H.
Ammonitów vtrapienie.
˝ie pilámi przećieráć H.
ˇ2Kro.21 d 18
Philiſtynowie zwyciężeni.
˝Elchánán H
ˇLáchmiego. H.
Obrzym brát Goliathá zábity
Obrzym máiący pálcy 24.
˝ieſt to imię obrzymá iednego.

ROZDZ. XXI.

A Szátan powſtał ná Jzráelá: y podwiódł Dawidá żeby policzył ˝Jzráelá. Y rzékł Dawid do Joábá/y do przełożonych nád ludem: Jdźćie á obliczćie Jzráelá od Berſábee áż do Dán: á przynieśćie mi liczbe żebych wiedźiał. Y odpowiedźiał Joáb: Niech przyſporzy PAN ludu ſwego ſto kroć wiecéy niżli go ieſt: áza nie wßyſcy pánie moy królu/ſą ſłudzy twoi: przeczże ſie teg dowiáduie pan móy/coby zá grzéch było poczytano Jzráelowi

2Kró. 24 a 1. Nż. 27 e 24.
˝lud Izráelſki.
Dawid zá podußcżeniem Szátáńſkim, każe lud policzyć.

4 człowi: Ale słowo królewskie więcey przemogło/ y wyszedł Joáb/ y obszedł wszytkiego Izráelá/ y wrócił sie do 5 Jeruzálem. A dał Dawidowi liczbe tych które był obszedł: y nálázłá sie wszytká liczbá Izráelá tysiąc tysiecy y sto tysiecy mężów/ dobywáiących mieczá/ á z Judá czterzy stá y siedm6dziesiąt tysiecy walecżników. Bo Lewi y Beniáminá nie liczył: przeto iż Joáb przeżdźieki czynił roskazánie 7 królewskie. A nie podobáło sie Bogu co było roskazono: y skarał Izrá8elá. A rzekł Dawid do Bogá: Zgrzeszyłem wielce żem to vczynił: proszę oddal nieprawość sługi twego bom 9 ći głupie vczynił. A rzekł PAN do B Gádá widzącego Dawidowego/ 10 mówiąc: Idź/ á mów do Dawidá/ y rzecz mu: To mówi PAN: Że trzech rzeczy dáiec obieráć: obierz iedno 11 które bedźiesz chćiał/ y vczynie. A przyszedszy Gád do Dawidá rzekł mu: To mówi PAN: Obierz co chcesz: 12 ábo głód przez trzy látá/ ábo przez trzy miesiące vćiekáć przed nieprzyiacioły twemi/ á niemoc wyść mieczá ich/ ábo że przez trzy dni miecz PANSKI/ y mór bedźie w źiemi/ y Anioł PANSKI zábiiáć we wszytkich gránicách Izráelskich: á ták teraz obacz co mam odpowiedźieć temu który 13 mie posłał. A rzekł Dawid do Gád: Ze wszech stron vćisk mie ćiśnie/ ále mi lepiey wpáść w rece PANSKIE/ bo mnogie są miłośierdźia iego/ niżli 14 w rece człowiecze. Przepuśćił tedy PAN mór ná Izráelá/ y poległo z Izráelá siedmdźiesiąt tysiecy mężów. 15 Posłał też Anioła do Jeruzálem/ áby ie wytráćił: á gdy ie wytrácił/ vyzrzał PAN y zlitował sie nád wielkośćią złego: y roskazał Aniołowi który wytracał: Dosyć iuż/ niech przestánie reká twoiá. A Anioł PANSKI C stał podle boiowiská Ornán Jebuzey 16 czyká. A podniózszy Dawid oczy swé/ vyzrzał Anioła PANSKIEGO stoiącego miedzy niebiem á źiemią/ á do byty miecz w rece iego/ y obrócony ná Jeruzálem. A pádli ták sam iáko stárszy obleczeni we włośiennice/ twarzą 17 ná źiemie. A rzekł Dawid do Bogá: A zam nie ia iest którym roskazał áby lud policzono? Ja którym zgrzeszył: ia którym złé vczynił: tá trzodá co záwinełá? PANIE Boże móy niech śie obróci reká twoiá ná mie/ y ná dóm oycá mego: á lud twóy niech 18 trácon nie bedźie. A Anioł PANSKI przykazał Gádowi áby rzekł Dawidowi/ żeby wstąpił/ y zbudował ołtarz PANV Bogu ná boiowisku 19 Ornan Jebuzeyczyká. Wstąpił tedy Dawid według mowy Gád ktorą mu mówił imieniem PANSKIM. 20 Lecz Ornán gdy weyzrzał wzgóre/ y vyzrzał Anioła/ y czterzey synowie iego z nim/ skryli sie: bo ná ten czás 21 młóćił ná boiowisku pszenice. A ták gdy szedł Dawid do Ornán/ vyzrzał go Ornán/ y wyszedł przećiw iemu z boiowiská/ y pokłónił mu sie twarzą 22 do źiemie. A rzekł mu Dawid: Day mi plác boiowiská twego/ ábych zbudował ná nim ołtarz PANV: ták żebyś wźiął srébrá zá co stoi/ y żeby vstáłá plagá od ludu. 23 A rzekł Ornán do Dawidá: Weźmi/ á niech vczyni D pan móy król cokolwiek mu sie podobá: ále y woły dáie ná cálopalenié/ y wózki ná drwá/ y pszenice ná ofiare: 24 Wszytko z checią dam. A rzekł mu król Dawid: Nie bedźie ták/ ále dam srébro zá co stoi: bo tobie bráć nie mam/ y ták ofiárowáć PANV cálo25palenié dárowné. Dał tedy Dawid Ornán zá mieysce syklów złotá szesć 26 set wagi sprawiedliwéy. A zbudował tám ołtarz PANV y ofiárował cálopalenié y zapokoyné/ y wzywał PANA/ y wysłuchał go w ogniu z 27 niebá ná ołtarz cálopalenia. A roskazał PAN Anyołowi: y obróćił 28 miecz swóy w poszwy. Nátychmiást tedy widząc Dawid że go wysłuchał PAN ná boiowisku Ornán Jebuzey29czyká ofiárował tám ofiáry. A przybytek PANSKI/ który był sprawił Moyżesz ná puszczy/ y ołtarz cálopalenia/ ná on czás był ná wyżynie Gá30báon. A niemógł Dawid iść do ołtarzá/ áby tám prośił Bogá: zbytnim bowiem był strachem przestraszony/ widząc miecz Anyołá PANSKIEGO.

Dawid żáłuie iż kazał liczyć lud.

Prorocká.

Ze trzech plag dáie obieráć Dawidowi.

Dawid obrał sobie powietrze morowé.

Siedmdźiesiąt tysięcy powietrzem pomárło.

kaźni.

Dawid żałuie ludu pomárłego.

ábo w wory.

Aniołka że ofiárowáć cálopálenie áby vstáło powietrze.

Dawid nie bierze dármo áni gwałtem co Bogu ofiáruie.

2 Par. 3 a 1.

spuśćiwszy ogień z niebá.

Pokuta y ofiárámi Dawid Bogá vbłagał.

Exo. 36 a 2

1 *Powstał szátan ná Izráelá.*] Czytay Annotácią 2. Król. 24. v. 1.

12 *Abo głod przez trzy látá*] 2. Król. 24. pisze/ ábo głod przez śiedm lat. Która roz-

 nosć ták

nosć ták ſie zgadza / iż iuż były minely trzy látá głodu: czwarty był ná ten czás/ gdy ſie to dźiáło/ á nád to ieſcze miały bydź trzy látá / gdyby był ſobie ták Dawid obrał: á ták zebrawßy to wßytko vczyni lat śiedm.

ROZDZ. XXII.

Máteria gotuie ná kośćoł.

ᶻná tym pláću Ornáná Iebuzeyczyká.

1 A Rzékł Dawid: Tho ᶻieſt dóm Boży / y to ołtarz ná cáłopalenié Jzráelowi. 2 A przykazał áby zgromádzeni byli wßyscy nowonáwróceni ᵃz ziemie Jzráelſkiéy/ y poſtánowił z nich Kámienniki ná łamánié kámieni/ y ćioſánié / áby był budowány dóm Boży. 3 Zelázá też bárzo wiele ᶻná gwóźdźie do drzwi/ y ná ſpuſczánié y ná ſpaiánié/ nágotował Dawid / y miedźi wagę niezliczoną. 4 Drzewá też cedrowé nie mogły bydź oßácowáné / których Sydończycy y Tyriyczycy náwieźli byli do Dawidá. 5 A rzékł Dawid: Sálomon ſyn móy ieſt dźiećie máluczkie y kocháné / á dóm który chce áby zbudowány był PANV / táki ma bydź żeby był po wßech ziemiách ſławny: á ták nágotuie mu potrzeby. A dla tego przed śmierćią ſwą nágotował wßytkié nakłády. 6 B A záwołał Sálomoná ſyná ſwego: y przykazał mu áby zbudował dóm PANV Bogu Jzráélowému. 7 A rzékł Dawid do Sálomoná: Synu móy/ byłá wola moiá zbudowáć dóm imieniowi PANA Bogá mego / 8 ále sſtáłá ſie mowá PANſka do mnie/ mówiąc: Rozlałeś wiele krwie/ y walczyłeś wiele walek / nie bedźieß mógł budowáć dom imieniowi memu/ ták wiele krwie rozlawßy przedemną: 9 Syn który ſie tobie národźi / bedźie mąż bárzo ᶻſpokoyny: bo go vſpokoie ode wßech nieprzyiaciół iego wokoło: y dla téy przyczyny bedźie zwan ᵃſpokoyny: y dam pokóy y odpoczynienié w Jzráelu po wßytkié dni iego. 10 ᶻOn zbuduie dóm imieniowi C memu/ y on mi bedźie zá ſyná/ á ia mu bede zá oycá: y vtwiérdze ſtolice króleſtwá iego nád Jzráelem ná wieki. 11 Teraz tedy ſynu móy / niech PAN bedźie z tobą/ y niechći ſie ſcześći/ y zbuduy dóm PANV Bogu twemu/ iáko mówił o tobie. 12 Niechći też PAN da roſtropność y ſmyſł / ábyś mógł rządźić Jzráelá/ y ſtrzédz zakonu PANA Bogá twego. 13 Abowiém tedy bedźieß mógł poſtąpić / ieſli bedźieß ſtrzégł przykazań y ſądów które przykazał PAN Moyzéßowi/ áby náuczył Jzráelá: Zmacnayże ſie/ á czyń meżnie / nie bóy ſie/ áni ſie lekay. 14 Oto ia w vboſtwie moim nágotowałem nakłády ná dóm PANſki/ złotá tálentów ſto tyśiecy / á ſrébrá tyśiąc tyśiecy tálentów: á miedźi y żelázá wagi niémáß / bo wielkość przechodźi liczbę: drzewá y kámienia przygotowałem/ ᵃná wßytkié nakłády. 15 D Maß też rzemieſlników bárzo wiele kámienników/ y murárzów/ y rzemieſlników około drzewá y wßelkich rzemióſł do czynienia dźiełá bárzo roſtropnych/ 16 ze złotá/ ze ſrébrá/ y z miedźi/ y z żelázá/ któremu niémáß liczby. A ták wſtań / á czyń/ á bedźie PAN z tobą. 17 Przykazał też Dawid wßytkim kśiążetam Jzráelſkim/ áby pomagáli Sálomonowi ſynowi iego/ mówiąc: 18 Widźićie iż PAN Bóg wáß ieſt z wámi/ y dał wam odpoczynek wokoło/ y dał ᶠwßytkié nieprzyiaćioły wáße w rece wáße/ y poddána ieſt ziemiá przed PANEM y przed ludem iego. 19 Podáyćieß tedy ſercá wáße y duße wáße / ábyśćie ßukáli PANA Bogá wáßego: á wſtańćie y buduyćie Swiątnice PANV Bogu/ áby wnieśiona byłá ſkrzyniá przymiérza PANSKIEGO/ y naczynia Pánu poświecone / do domu / który ſie buduie imieniowi PANSKIEMV.

ᵃcudzoziemce ábo przychodnie. H.

ᶻNá gwoźdźie, ná drzwi do bram. H.

Poleca Sálomonowi budowánie Kośćiołá.

Czemu Dawid niemógł budowáć Kośćiołá.

ᶻ Selomeh.

ᵃSálomon. H

ᶻ2. król. 7. b 18 Do żyd. 1. a. 5. 3. król. 5. a. 3. a 5.

Vpominá nie do ſyná Sálomoná áby ſie bał Páná Bógá.

ᵃá ty krému przyczyniß. H.

ᶠw rece moie obywátele ziemie. H.

ROZDZ. XXIII.

Dawid ſtá rzan ßyśie czyni Królem Sálomoná.

1 A Dawid tedy ſtáry y peten dni / poſtánowił królem Sálomoná ſyná ſwego nád Jzráelem. 2 A zgromádźił wßytkié kśiążetá Jzráelſkié / y kápłany y Lewity. 3 A policzono Lewity ᶻod trzydźieśći lat y wyßéy: y nálázło ſie ich trzydźieśći y ośm tyśiecy

Policzywßy Lewity vrzędy im náznácza.

ᶻ Począwßy od tych którym było trzydźieśći lat.

meżów.

Trzydzieści y ośm tysięty ná służbie Kościelnéy.

mężów. Z tych wybrano y rozłożono ná posługę domu PANSKIEGO dwádzieściá y cztérzy tysiące. A przełożonych y sędziów sześć tysięcy. A odźwiernych cztérzy tysiące: y tákże wiele muzyków gráiących PANU ná instrumenciech które był násprawiał ku gránu. A rozdzielił ie Dawid ná odmiány synów Lewi/ to iest/ Gerson/ y Káath/ y Merári. Synowie Gerson: Leedán/ y Semei. Synowie Leedán: przednieyszy Jáhiel/ y Zethán/ y Joél/ trzéy. Synowie Semei: Sálomith/ y Hosiel/ y Arán/ trzey. ci przednieyszy fámiliy Leedán. A synowie Semeiowi: Leheth/ y Zizá/ y Jaus/ y Báriá: ci synowie Semei czterzey. y był Leheth pierwszy/ Zizá wtóry: lecz Jaus y Báriá nie mieli wiele synów/ y przetóż w iedney fámiliey y w iednym domu byli policzeni. Synowie Káath/ Amrám/ y Isáhár/ Hebron/ y Oziel/ cztérzey. Synowie Amrám: Aaron y Moyzesz. y odłączony iest Aaron áby służył w świętym świętych/ sam y synowie iego ná wieki/ á żeby palił kádzenie PANU/ według obyczáiu swego/ á błogosłáwił imieniowi iego ná wieki. Moyzeszá też męża Bożego synowie policzeni są w pokoleniu Lewi. Synowie Moyzeszowi: Gersom/ y Eliezer. Synowie Gersom: Subuel pierwszy. A synowie Eliezerowi byli: Rohobiá pierwszy: y nie miał Eliezer innych synów. Ale synowie Rohobiá rozmnożyli sie wielce. synowie Isáár: Sálomith pierwszy. Synowie Hebron: Jeriáw pierwszy/ Amáriasz wtóry/ Jáháziel trzeci/ Jekmáám czwarty. Synowie Oziel: Michá pierwszy/ Jesiá wtóry. Synowie Merári: Moholi/ y Muszy. Synowie Moholi: Eleázár/ y Cis. A vmárł Eleázár/ y nie miał synów/ ále córki: y poięli ie synowie Cis bráćia ich. Synowie Musi: Moholi/ y Eder/ y Jerimoth/ trzey. Ci synowie Lewi w rodách y domiech swych/ książętá ná przemiány/ y liczby głów káżdégo zosobná/ którzy odpráwowáli roboty służby domu PANSKIEGO ode dwudziestu lat/ y wyższéy. Mówił bowiem Dawid: Dał PAN Bóg odpoczynienie Izráelowi ludu swemu/ y mieszkánie w Jeruzalem áż ná wieki. A nie będzie vrząd Lewitów żeby wiecéy nosili przybytek/ y wszytko naczynie iego/ ku posługowániu. Według roskázánia też Dawidowég posledniég będzie brána liczbá synów Lewi/ ode dwudziestu lat/ y wyższéy. A będą pod ręką synów Aaronowych ná posługę domu PANSKIEGO/ w sieniách y w gmáchách/ y ná mieyscu oczyśćiánia/ y w świątnicy/ y we wszystkich robotách służby kościołá PANSKIEGO. A kápłani nád chlebem pokłádnym/ y nád obiátą z białéy mąki/ y około kréplów przásnych/ y około panewek/ y około pieczenia/ y nád wszelką wagą y miárą. A Lewitowie żeby stali ráno ku wyznawániu y śpiewániu PANU: tákże też ku wieczorowi: ták przy ofiárowániu cáłopalénia PANSKIEGO/ iáko y w Soboty/ y nowie księżyców/ y w insze vroczyste święta/ według liczby y Ceremoniy káżdéy rzeczy vstáwicznie przed PANEM. A żeby strzegli záchowánia przybytku przymierza/ y obyczáiu świątnice/ y záchowánia synów Aaronowych bráciey swéy/ áby służyli w domu PANSKIM.

ábo ku chwaleniu (Páná) H. — wyższey. 62 — Synówie Gerson. — Iáháth. H. — Jáháth. H. — Kááth. — wyższ: 621. — Do żyd. 5. b. 6. — ábo imieniem iego. H. — Exo. 2. d. 22 18. a. 3.

Liczy drugi raz Lewity od lat dwudziestu. — od syná dwudziestu lat. H. to iest od tych którym było 20. lat. — od syná dwudziestu lat. H — Kápłani do offiar. — y. H. — H. Lewitowie śpiewacy. — ábo rzeczy świętych. H. — wsłużbie domu Páńskiego. H.

ROZD. XXIIII.

Synóm Aaronowym opisuie którym porządkiem służyć mieli w kościele.

Synowie Aaronowi tym sposobem rozdzieleni byli. Synowie Aaronowi: Nádáb y Abiu/ y Eleázár/ y Ithámár. A Nádáb y Abiu vmárli przed oycem swym bez potomstwá: y odpráwował kápłáński vrząd Eleázár/ y Ithámár. A podzielił ie Dawid/ to iest Sádoká z synów Eleázárowych/ y Ahimelechá z synów Ithámárowych/ według przemian ich/ y posługi. A nálázło sie dáleko wiecey synow Eleázárowych w mężách czélnieyszych/ nizli synów Ithámárowych. A rozdzielił im/ to iest

Lewit. 10. a. 1 — Num. 3. a. 4

synóm Eleázárowym/ książąt wedle domów szesnáście: á synóm Ithámárowym wedle fámiliy y domów ich osm. A podźielił obie fámilię miedzy sobą lósámi: bo były książętá świątnice/ y książętá Boży/ ták z synów Eleázárowych/ iáko y z synów Ithámárowych. A rozpisał ie Semeiás syn Náthánáélów pisarz Lewit przed królem y książęty/ y Sádokiem kápłánem/ y Ahimelechem synem Abiáthárowym/ książęty też domów kápłáńskich y Lewitskich: ieden dóm który był nád innémi/ Eleázárowi/ á drugi dóm który miał inné pod sobą/ Ithámárowi. A wyszedł lós pierwszy Joiárib/ wtóry Jedei/ trzeci Hárim/ czwarty Seorim/ piąty Melchiá/ szósty Máimán/ siódmy Akkos/ ósmy Abiá/ dźiewiąty Jesuá/ dźiesiąty Secheniá/ iedenasty Eliásib/ dwánasty Jácim/ trzynasty Hopphá/ czternasty Isbáab/ pietnasty Belgá/ szesnasty Emmer/ siedmnasty Hezir/ osmnasty Aphses/ dźiewietnasty Pheteiá/ dwudźiesty Hezechiel/ dwudźiesty pierwszy Jáchin/ dwudźiesty wtóry Gámul/ dwudźiesty trzeci Dáláiáu/ dwudźiesty czwarty Máázíau. Té ᵃprzemiány ich/ według służby ich/ áby wchodźili do domu PANSKIEGO/ y według ᵃobyczáiu swégo/ pod reką Aaroná oycá ich/ iáko był roskazał PAN Bóg Izráelów. A z synów Lewi którzy byli pozostáli/ z synów Amrám był Subáél: á z synów Subáél/ Jehedeiá. Z synów zás Rohobászá przednieyszy Jesiasz. A Isáárów syn Sálemoth/ á syn Sálemothów Jáháth: á syn iego Jeriau pierwszy/ Amáriasz wtóry/ Jáháziel trzeci/ Jekmáán czwarty. Syn Oziel/ Michá syn Michá Sámir. Brát Michá: Jesiá: á syn Jesiaszów/ Zácháriasz: Synowie Merári: Moholi y Musy. Syn Oziau: Benno. Syn też Merári: Oziau/ y Soám/ y Zácchur/ y Hebri. A syn Moholi: Eleázár/ który nie miał synów. A syn Cis/ Jerámeel. Synowie Musi: Moholi/ Eder/ y Jerimoth. Ci synowie Lewi według domów fámiliy ich. A ci też puścili lósy náprzeciw brátóm swym synóm Aaronowym przed Dawidem królem/ y Sádokiem y Ahimelechem/ y książęty domów kápłáńskich y Lewitckich/ ták wietszy iáko y mnieyszy/ wszytkié lós rownié dźielił.

ᵃábo poczty. H.

ᵃábo porządku. H.

Czemu dwá Nawyszy kápłani zá czásu Dawidá.

2 *Kápłanem był Eleázár y Ithámár*] Według zákonu ieden tylko miał bydź nawyższy kápłan z pokolenia Aaronowego/ wszákże ná ten czás dwáy byli od dwu synów Aaronowych z Eleázárá/ był Sádoch/ á z Ithámáry był Abiáthár/ które też wspomina 2. Król: 15. Przyczyná tego tá byłá/ iż gdy Saul rozgniewawszy sie zábił nawyższego kápłaná Achimelechá z inszymi kápłany/ sam tylko Abiáthár syn Achimelechów vszedł do Dáwidá/ y był ná mieyscu oycá Achimelechá nawyższym kápłanem/. Saul lepak obrał Sádochá z pokolenia tákże Aaronowégo/ áby był náwyższym kápłanem. 1. Król: 22. Wszákże sie to dźiało zá wolą Bożą, który tym pokarał onego Heli/ iż z iego domu niemiał bydź nikt nawyższym kápłanem. 1. Król: 2. Co sie wypełniło ná ten czás gdy Sálomon Abiáthárá syná Heli złożył z vrzedu/ á Sádochá zostáwił. 3. Król: 2. Dawid przećie swégo czásu dopuścił obiemá służyć w kośćiele/ iż będąc Prorokiem wiedźiał iáko był Bóg zágroźił Heli mówiąc: Bedźiesz pátrzyć ná przećiwniká swégo w kośćiele. etć. Co sie ná ten czás stáło kiedy Abiáthár potomek Heli widźiał Sádochá nawyższégo kápłaná szczesliwszégo/ áż też y potym Sálomon Abiáthárá zrzućił/ á Sádochá ná tym vrzedźie zostáwił. Przetóż Dawid ćierpiał obudwu/ áby sie słowu Páńskiému dosyć stáło.

Kápłáńska czystość.

19 *Té przemiány według służby ich*] Ten zwyczay był/ iż kápłani ná przemiány tylko służyli w kośćiele (bo byli rozdźieleni ná dwádźieśćiá y cztéry fámilie) á w tym czásie póki służyli/ nie mieszkáli domá przy żonách/ ále byli pod rządem Aaroná/ ábo nawyższego kápłaná/ przy kośćiele mieszkáiąc áż czás służby ich wyszedł. wyszéy 9. ver: 35. y niżéy v. 28. y 13. Luc: 1. pisząc o Zácháryaszu zowie to ἐφημερία, ordo vicis, to iest/ porządek ná przemiany/ z kąd sie też dowodźi/ iż iesli oni tego czásu którégo służyli w kośćiele wstrzymawáli sie od własnych żon/ iákóż dálekó wiecéy przystoi/ áby kápłáni nászy/ którzy nie ná przemiány ále záwsze w kośćiele służą/ máią żyć w czystośći.

ROZD. XXV.

Rozsadzenie śpiewaków ná przemiány.

Dáwid tedy y przedniey woienni odłączyli ná posługowánié syny Asáph y Hemán y Idithun: ᵃktórzyby prorokowáli/ ná cytrách y ná árfách y ná cymbaléch/ według liczby swoiéy poruczonému sobie vrzedowi służąc. Z synów Asáph Zácchur/ y Joseph y

ᵃProrocz... gráli.

Náthánia/

Náthánia/ y Asárelá synowie Asáph ˣpod reką Asáph prorokuiącego przy królu. 3 A Idithun: synowie Idithun Godoliasz/ Sori/ Jesciasz/ y Hásábiasz/ y Máthathiasz/ sześć pod reką oycá ich Idithun/ który ná cytrze prorokował nád wyznawáiącymi y chwalącymi PANA. 4 Hemán też: synowie Hemán/ Bokciau/ Máthániau/ Oziel/ Subuel/ y Jerimoth/ Hánániasz/ Hánáni/ Eliathá/ Geddelthi y Romemthiezer/ y Jesbákaszá/ Mellothi/ Othir/ Máháziotz/ 5 ci wszyscy synowie Hemán ˣWidzącego królewskiego w rzeczách Bożych/ áby wywyszał ˣróg: y dał Bóg Hemánowi synów cztérnaśćie y trzy córki. 6 Wszyscy pod reką oycá ich rozdźieleni byli ku śpiewániu w kośćiele PANSKIM/ ná cymbalech/ y na árfách/ y ná cytrách ku posługam domu ˣPANSKIEGO' przy królu: to iest/ Asáph/ y Idithun/ y Hemán. 7 A było ich poczcu z bráćią ich/ którzy vczyli pieśni PANSKIEY/ wszyscy mistrzowie/ dwieśćie ośmdźieśiąt y ośm. 8 I miotáli lósy ná przemiány swoie/ zá równo ták więtszy iáko y mnieyszy/ vczony równo nie vczony. 9 I wyszedł pierwszy lós Jozeph/ który był od Asáphá. Wtóry Godoliaszowi/ y synóm iego/ y bráćiéy iego dwunaśćie. 10 Trzeći Záchur: synóm y bráćiéy iego dwunáśćie. 11 Czwarty Isári/ synóm y bráćiey iego dwunaśćie. 12 Piąty Nátániaszowi/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 13 Szosty Bokciau/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 14 Siódmy Izreelá/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 15 Osmy Jesáiaszowi/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 16 Dźiewiąty Máthániaszowi/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 17 Dźieśiąty Semeiaszowi/ synóm y bráćiéy iego dwunáśćie. 18 Jedennasty Azáreel/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 19 Dwunasty Asábiaszowi/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 20 Trzećinasty Subáél/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 21 Cztérnasty Máthathiaszowi/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 22 Pietnasty Jerimoth/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 23 Szesnasty Hánániaszowi/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 24 Siedmnasty Jesbákaszowi/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 25 Osmnasty Hánánia/ synóm y bráćiéy iego dwunáśćie. 26 Dźiewiętnasty Mellothi/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 27 Dwudźiesty Eliáthá/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 28 Dwudźiesty y pierwszy/ Othir/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 29 Dwudźiesty y wtóry Geddelthi/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 30 Dwudźiesty y trzeći Máháziotz/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie. 31 Dwudźiesty y czwarty Romemthiezer/ synóm y bráćiéy iego dwunaśćie.

ˣ Pod mocą, ábo pod sprá wą.

ˣ to iest proroká.

ˣ Moc. Hebr. rozumiey Dawidową.

ˣ Bożego. H.

ROZD. XXVI.

Porządek Odźwiérnych Kośćielnych, których dwu kto miał strzec

ROZDźiały wrótnych: Z korytów Meselimiá/ syn Koré/ z synów Asáph. 2 Synowie Meselimiaszá: Záchariasz pierworodny/ Jadihel wtóry/ Zábádiasz trzeći/ Játhánáel czwarty. 3 Ælám piąty/ Johánán szósty/ Elioenáy śiódmy. 4 A synowie Obededom: Semeiás pierworodny/ Jozábád wtóry/ Joáhá trzeći/ Záchár czwarty/ Náthánael piąty/ 5 Ammiel szósty/ Isáchár śiódmy/ Pholiáthy ósmy: bo mu ˣPAN' błogosłáwił. 6 A Semei synowi iego narodźili sie synowie przełożeni domów swych: bo byli mężowie barzo mocni. 7 Synowie tedy Semeiaszá: Othni/ y Ráphaél/ y Obed/ Elzábád/ bráćia iego mężowie bárzo mocni: Eliu też y Sámáchiasz. 8 Ci wszyscy z synów Obededom: sámi/ y synowie/ y bráćia ich bárzo mocni ku posługowániu/ sześćdźieśiąt y dwá z Obededom. 9 A synowie Meselemiaszá y bráćia ich bárzo duży/ osmnaśćie. 10 A od Hosá/ to iest z synów Meráry: Semri czélnieyszy (ˣbo nie miał pierworódnego/ á przeto' vczynił go oćiec iego przednieyszym.) 11 Helkiasz wtóry/ Tábeliasz trzeći/ Záchariasz czwarty. ći wszyscy synowie y bráćia Hose/ trzynáśćie. 12 Ci są rozdźieleni ná odźwierné/ áby záwsze przełożeni nád strażą/ iáko y bráćia ich służyli w domu PANskim. 13 Puszczono tedy lósy zá równo/ y má-

ˣ Bog. H.

ˣ bo choć nie był pierworodnym. H.

łym y

tym y wielgim / według domów ich do káżdey bramy. [14] Padł tedy lós wschodni Selemiászowi. A Zácháriászowi synowi iego/mężowi bárzo mądrému y vczonému/ lósem sie dostáłá pólnocna stroná. [15] Obededomowi lepak y synóm iego / ná południe/ ná ktorey stronie domu byłá rádá skárbych. [16] Sephim y Hosá ná zachód/ podle bramy ktora wiedzie ku drodze wstepowánia : [17] straż przeciw strażey. A ná wschód Lewitów sześć : á ná pólnocy czterzey ná dzień : ná południe tákże czterzey ná dzień : gdzie byłá rádá / dwá á dwá. [18] W komorách też odzwiernych ná zachod słońcá czterzey ná drodze / á po dwu w komorách. [19] Téc są rozdziały odzwiernich synów Kore y Merári. [20] A Achiás był nád skárbámi domu Bożégo/y naczyniem świetych. [21] Synowie Ledán syná Gersonni:z Ledáná przednieyszy domów / Ledán y Gersonni / Jehieli. [22] Synowie Jehieli: Záthán y Joel bráćia iego nád skárby domu PANSKIEGO. [23] Z Amrámitów y z Isááritów / y z Hebronitów y z Oziehelitów. [24] A Subáel syn Gersom / syná Moyzeszowégo przełożonym nád skárby. [25] Bráćia też iego Eleezer/ ktorego syn Ráhábia / á tego syn Isáiász / y tego syn Jorám/ tego też syn Zechri / y tego syn Selemith. [26] Ten Selmeith y bráćia iego nád skárby świetych/ktore poświećił król Dawid/y książętá domów/ y tysiącznicy/ y setnicy / y hetmáni woyská z woien y z korzyśći bitew / [27] ktore byli poświećili ná popráwę / y sprzet kośćiołá PANSKIEGO. [28] A to wszytko poświećił Sámuel Widzący/ y Saul syn Cis / y Abner syn Ner / y Joáb syn Sárwiiey : wszyscy ktorzy ie byli poświećili przez rekę Selemithá y bráćiey iego. [29] A nád Isááritámi był przełożony Chonenjász y synowie iego ku spráwam znadworza nád Jzráelem / áby ie náuczáli y sądzili. [30] Z Hebronitów lepak Hásábiás y bráćia iego mężowie bárzo mocni/tysiąc y siedm set przełożeni byli nád Jzráelem zá Jordanem ná zachód słońcá we wszytkich spráwách PANskich/ y ku posłudze królewskiey. [31] A Hebronitów przednieyszy był Jeriá według domów y rodzin ich. [32] Czterdźiestégo roku królestwá Dawidowégo policzono ie/ y náleziono mężów bárzo mocnych w Jázer Gáláád/ [33] bráćiey też iego lat duższych / dwá tysiącá y siedm set przełożonych domów. R postáwił ie Dawid król nád Rubeniczyki y Gádczyki / y nád połowicą pokolenia Mánásse ku wszelkiey posłudze Bożey y królewskiey.

naczynia H

Y wszytko co był poświęcił. H.

ROZD. XXVII.

O Hetmániech y stárostách Królowi służących nád dwunaśćia Hufców Iudá.

[1] A Synowie Jzráelowi według liczby ich / przednieyszy z domów tysiącznicy y setnicy y przełożeni/ ktorzy służyli królowi według hufów swoich / wchodzący y wychodzący ná káżdy miesiąc przez rok/ káżdy z nich przełożon był nád cztérzy y dwádzieśćiá tysiecy. [2] Nád pierwszym hufem pierwszégo miesiącá przełożony był Jesboám syn Zábdiel / á pod nim dwádzieśćiá y cztéry tysiące. [3] Z synów Phárés hetman wszytkich hetmánow w woysku miesiącá pierwszégo. [4] Wtórégo miesiącá trzymał huf Dudiá Ahohitczyk / á po nim drugi imieniem Mácelloth / ktory rządził częśc woyská dwudziestu y cztérech tysiecy. [5] Hetman też trzećiégo hufu miesiącá trzećiégo / był Bánáiás syn Joiády kápłan: á w dziale iego dwá dzieśćiá cztérzy tysiące. [6] Tenći iest Bánáiás namocnieyszy miedzy trzydzieśtą / y nád trzydzieśtą/ á nád hufem iego był przełożony Amizábád syn iego. [7] Czwarty miesiącá czwartégo / Azáhel brát Joábów/ y Zábádiász syn iego po nim : á w hufie iego dwádzieśćiá cztéry tysiące. [8] Piąty miesiącá piątégo / hetman Sámáoth Jezeritczyk: á w hufie iego dwádzieśćiá cztéry tysiące. [9] Szósty/miesiącá szóstégo / Hirá syn Accis Thekuitczyk / á w hufie iego cztérzy dwádzieśćiá tysiecy. [10] Siódmy miesiącá siódmégo/ Helles Phállonitczyk z synów Ephráim : á w hufie ieg cztérzy

ábo odmian

Káżdy huff miał. H.

Kápłaná. H

dwádzie-

11 dwádźieśćiá tyśiecy. 'Osmy/ miesiącá ośmégo/ Sobocháy Huśáthczyk z rodu Zárahi: á w huffie iego cztérzy dwádźieśćiá tyśiecy. 12 'Dźiewiąty/ miesiącá dźiewiątego/ Abiezer Anáthothczyk z synów Jemini: á w huffie iego cztérzy dwádźieśćiá tyśiecy. 13 'Dźieśiąty/ miesiącá dźieśiątégo/ Máráy y ten Netopháteczyk z rodu Zárái: á w huffie iego cztérzy dwádźieśćiá tyśiecy. 14 'Jedennasty miesiącá iedenastégo/ Bánáiás Phárátończyk z synów Ephráim: á w huffie iego dwádźieśćiá cztérzy tyśiące. 15 'Dwánasty/ miesiącá dwunastégo/ Holdáy Netopháteczyk/ z rodu Gothoniel: á w huffie iego cztérzy dwádźieśćiá tyśiecy. 16 'A nád pokolenmi Izráelowémi przełożeni byli: nád Rubenity/ kśiążę Eliezer syn Zechri: nád Simeonity/ kśiążę Sáphátiás syn Maáchá. 17 'Nád Lewitámi/ Háśábiás syn Kámuel: nád Aaronitámi/ Sádok: 18 'Nád Judą/ Eliu brát Dawidów/ nád Jsáchár/ Amri syn Michael: 19 'nád Zábulonitámi/ Jesmáiás syn Abdiaszów: nád Nephtálitámi/ Jerimoth syn Oziel: 20 'nád syny Ephráim/ Ozee syn Ozázin: nád połowicą pokolenia Mánásse/ Joél syn Phádáiaszá: 21 'á nád połowicą pokolenia Mánásse w Gáláád/ Jáddo syn Zácháriaszów: á nád Beniáminowym/ Jáśiel syn Abnerów. 22 'A nád Dán/ Ezrihel syn Jerohám: ci kśiążętá synów Izráelowych. 23 'A niechćiał Dawid liczyć ich 'ode dwudźiestu lat' niżéy/ iż był rzékł PAN/ że miał rozmnożyć Izráelá iáko gwiazdy niebieskie. 24 '' Joáb syn Sárwiiéy począł był liczyć/ y niedokonał: że dla tego przypadł był gniew Boży ná Izráelá/ á przetóż nie wwiedźiono liczby tych które było popisano/ w Kroniki Dawidá królá. 25 'Nád skárby zás królewskimi był Azmoth syn Adielów: á nád témi skárby/ które były w mieśćiech y we wśiách/ y w zamkách/ był Jonáthán syn Oziów. 26 'A nád robotámi wieyskimi/ y nád oraczmi którzy spráwowáli ziemię/ był vrzędnikiem Ezri syn Chelub: 27 'A nád spráwcámi winnic/ Semeiás Romáthczyk: á nád piwnicámi winá/ Zábdiás Aphonitczyk. 28 'Bo nád oliwnicámi y nád figámi/ które po polu były/ Báláńan Gederczyk: á nád komorámi oliwy/ Joás. 29 'A nád bydlem które páśiono w Sáron/ przełożonym był Setráy Sárończyk/ á nád woły po dolinách/ Sáphát syn Adli. 30 'nád wielbłądy lepak/ Vbil Jsmáhelczyk: á nád oślámi/ Jádiás Moronáthczyk. 31 'Nád owcámi też Jáziz Agárczyk. Ci wszyscy byli vrzędnicy nád máiętnośćią królá Dawidá. 32 'á Jonáthán lepak stryi Dawidów/ rádnym pánem/ mąż mądry y vczony: ten y Jáhiel syn Háchámoni byli z synmi królewskimi.' 33 Achitophel też rádny pan królewski/ y Chusai Aráchitczyk przyiaćiel królewski. 34 'Po Achitophelu był Joiádá syn Bánáiów/ y Abiáthár. A hetmánem woyská królewskiego był Joáb.

'wyższey 21. a. 2.

Vrzędnicy nád máiętnośćią Dawidową.

Senat Dawidów.

'od syná dwudźiestu lat. H.

ROZD. XXVIII.

1 WOlał tedy Dáwid wszytkie Kśiążętá Izráelskie/ przełożone nád pokolenmi/ y przełożone nád huffámi/ którzy służyli królowi: tyśiączniki też y setniki/ y przełożone nád máiętnośćią y nád ośiádłośćią królewską/ 'y syny swé' 'z trzebáńcámi/ y możne y co meżnieysze wszytkie w woysku/ do Jeruzalem. 2 'A wstawszy król/ y stánąwszy rzekł: Posłuchaycie mie brácia moi/ á ludu móy: Myśliłem ábym zbudował dóm/ w którymby odpoczywáłá skrzynia przymierza PANSKIEGO/ y podnożek Bogá nászego: y zgotowałem wszytko ná budowánie. 3 ' Ale mi Bóg rzékł: 'Nie bedźiesz budował domu imieniowi memu/ przeto iżeś mąż waleczny/ y rozléwałeś krew. 4 'Ale mie obrał PAN Bóg Izráelów ze wszytkiego domu oycá mego/ ábych był królem nád Izráelem ná wieki: bo z pokolenia Judowego obrał Kśiążętá: á z domu Judowego/ dóm oycá mego: á z synów oycá mego podobáło mu sie áby mie obrał królem náde wszytkim Izráelem. 5 ' Ale y z synów moich (bo mi dał PAN wiele synów) obrał Sá

Dawid niemogąc sam kośćioła budowáć nápomina Lud y Sálomoná áby ii zbudowáł.

'ábo y synów iego. H.
'ábo zkomorniki.

'2 Król. 7. b. 13.

Mędr. 9 b. 7.

B lomoná syná mego áby śiedźiał ná
stolicy krolestwá PANSKIEGO
6 nád Izráelem / y rzekł mi: Sálo-
mon syn twóy zbuduie dóm móy / y
śieni moie: bom tego sobie obrał zá
7 syná á ia mu bede zá oycá. A vmo-
cnie krolestwo iego áż ná wieki / ieśli
bedźie trwał w pełnieniu przykazá-
nia mego / y sądów moich / ták iáko y
8 dźiś. Teraz tedy przede wszystkim
zgromádzeniem Izráelskim / gdźie
słyszy Bóg nász / strzeżćie / á szukaycie
wszystkich przykazań PANA Bogá
nászego / ábyśćie pośiedli źiemie do-
brą / y zostáwili ią po sobie synóm wá-
9 szym áż ná wieki. A ty Sálomonie
synu móy / znay Bogá ᵃoycá twego /
á służ mu sercem doskonáłym / y v-
myslem dobrowolnym: bo ᵇwszelá-
kie sercá przegląda PAN / y wszytkie
myśli serc rozumie. Jeśli go szukáć
bedźiesz / naydźiesz: ále ieśli go opu-
10 śćisz / odrzući ćie ná wieki. Teraz te-
dy / poniewaz ćie obrał PAN ábyś
zbudował dóm Swiątnice / zmac-
11 niay sie / á wykonay. A Dawid dał
Sálomonowi synowi swe ᶜopisánie
przyśionká / y kośćiołá / y komór / y sa-
21 le / y pokoiów wnetrznych / y domu
vbłágálnice. A nád to / wszystkich
ktore był vmyślił / śieni / y gmáchów
w około / ná skárby ᵈdomu PAN-
1 SKIEGO / y ná skárby świetych / y
ná rozdźiały kápłanow y Lewitów /
ná wszytkie dźiełá domu PANSKIE-
GO / y ná wszytkie naczynia służby
14 kośćiołá PANSKIEGO. Złotá pod

wagą ná káżdé naczynie do służby.
Srebrá też wage według rozmáito-
15 śći naczynia y robót. Ale y ná lich-
tarze złoté y ná lámpy ich / złoto we-
dług miáry káżdégo lichtarzá y lámp.
Tákże y ná lichtarze srebrné y ná lám-
py ich / według rozmáitéy miáry wa-
16 ge srebrá oddał. Dał też złotá ná
stoły wykłádánia chlebá / według ró-
znośći stołów: tákże też srebro ná
17 drugié stoły srébrné. Ná widełki też
D y ᵉczászé y kádźidlnice ze złotá szczéré-
go / y ᶠná lewki złoté według miáry
wage podźielił ᵍná lewká y lewká.
Tákże też ʰy ná lwy srébrné rózną
18 wage srébrá oddźielił. A ná ołtarz
ná ktorym palą kádźidło dał szczéré
złoto: áby z niego vczyniono podo-
bieństwo wozu Cherubów rośćiągá-
iących skrzydłá / y zástániáiących
skrzynię przymierza PANSKIEGO.
19 Wszytko to práwi / przyszło spisano
reką PANSKĄ do mnie / ábych wy-
rozumiał wszytkę robotę wizerunku.
20 Rzekł też Dawid Sálomonowi sy-
nowi swému: Czyń meżnie / á zmá-
cniay sie / y dźiáłay: nie bóy sie / y nie
lekay sie: bo PAN Bóg móy z tobą
bedźie / y nie opuśći ćie / áni ostáwi /
áż dokonasz wszytkiéy roboty służby
21 domu PANSKIEGO. Oto roz-
dźiały kápłanów y Lewitów do wszel
kiéy służby domu PANSKIEGO
stoią przy tobie / y gotowi są / y vmie-
ią ták książetá iáko lud czynić wszyt-
kie przykazánia twoie.

ᵃ Patris tui.
ᵇ Psal. 7. b. 10
ᶜ wyzerunk. Oddaie wizerunk y máteria ná kośćioł
ᵈ Bóżé. H.
ᵉ na miedni-ce. H.
ᶠ ná czásze. H
ᵍ ná czásze y ná czásze. H.
ʰ ná czásze H

ROZD. XXIX.

Co Dawid y Książetá iego ofiárowáli ná budowánie Kośćiołá.

1 Mówił krol
A Dawid do wszyt-
kiégo zgromádze-
nia: Sálomoná
syná mego iedy-
nego Bog obrał /
ieszcze dźiećiećiem
ymłódziuchnym: bo iest wielkie
dźiéło: nie człowiekowi bowiém go-
2 tuie sie mieszkánie / ále Bogu. A iam
ze wszytkich sił moich nágotował na
kłády ná dóm Bogá mego. Złoto ná
naczynie złoté / á srebro ná srébrné /
miedz ná miedźiáné / żelázo ná żelá-
zné / drzewo ná drzewiáné / y kámienie

onichiny / y iákoby álábástrowé / y ro-
zmáitych máśći / y wszeláki kámień
drogi / y białégo mármuru dostátek
3 wielki: á nád to / ⁱcóm ofiárował
do domu Bogá mego z zdobyczy
moiéy / złoto y srébro dałem ná ko-
śćioł Bogá mego / oprócz tego
4 com nágotował ná dóm świety.
B Trzy tysiące tálentów złotá / ze złotá
Ophir: á śiedm tysiecy tálentów
srébrá naczystszégo ᵏná pozłocenie
5 śćian kośćielnych. A gdźiekolwiek
złotá iest potrzebá / ze złotá / á gdźie-
kolwiek srébrá potrzebá / ze srébrá /
niech sie roboty odpráwuią przez rece
rzemieśl̇ników: á ieśli kto dobrowol-
nie co ofiáruie / niechay dźiś ˡnápeł-

ⁱ z cześći moiéy ku domowi. H.
ᵏ ná opráwienie. H.
ˡ dárámi. Hebr.

ni rekę

ni rekę swoię/ y ofiáruie co chce PANV. 6 Obiecáły tedy Kśiążętá domów/ y przedni pokoleni Jzráelskich/y tyśiącnicy/y setnicy/y przełożeni máietnośći królewskich. 7 A dáli ná robotę domu Bożego złotá tálentów pięć tyśiecy/y dźieśięć tyśiecy czérwonych złotych: śrébrá tálentów dźieśięć tyśiecy/ á miedźi tálentów ośmnaśćie tyśiecy/y żelázá tálentów sto tyśiecy. 8 A v kogokolwiek śię nálázło kámienie[b]/ dáli do skárbu domu PANSKIEGO/ przez rece Jáhielá Gersonczyká. 9 A weselił śię lud/ [c]gdy śluby dobrowolnie ślubowáli: bo cáłym sercem ofiárowáli ie PANV: ále y król Dawid weselił śię weselem wielkim. 10 A błogosłáwił PANV przede wszytkim zebrániem/y mówił: Błogosłáwionyś iest PANIE Boże Jzráelá oycá nászego od wieku do wieku. 11 Twoiá iest PANIE wielmożność/y moc/y sławá/y zwyćięstwo: y tobie chwałá: bo wszystko co iest ná niebie y ná źiemi/ twoie iest: twoie PANIE królestwo/ y tyś iest náde wszytkiémi kśiążęty. 12 Twoie są bogáctwá/ y twoiá iest sławá: ty pánuiesz nád wszytkiémi/ w rece twoiéy móc y możność: w rece twoiéy wielkość/y roskázowánie wszytkich. 13 Teraz tedy Boże nász wyznawamy tobie/ y chwalimy imie twoie sławné. 14 Cóżem ia/ y co iest lud mói/ żebyśmyć mogli to wszytko obiecowáć: twoie iest wszytko: á cośmy z reki twéy wźieli/ dáliśmy tobie. 15 Bośmy [d]gośćie przed tobą y przychodniowie/iáko y wszyscy oycowie nászy. [e]Dni násze iáko cień ná źiemi/ á niemász żadnéy przedłużenia. 16 PANIE Boże nász/ wszytek ten dostátek którysmy zgotowáli ná budowánie domu imieniowi twému świetému/ iest z reki twoiéy/y twoie iest wszytko. 17 Wiem Boże mói/ że serc doświadczasz/ y sczérość miłuiesz: przetóż y ia w sczérośći sercá mego ochotniem ofiárował to wszytko: y twói lud który śię tu nálazł/ widźiałem z wielkim weselem ofiáruiący tobie dáry. 18 PANIE Boże Abráhámá/ y Jzáaká/ y Jzráelá oyców nászych/ záchoway że ná wieki tę wolą sercá ich/á niech záwżdy tá ich myśl trwa ku czći twoiéy. 19 Sálomonowi też synowi memu day serce doskonáłe/ áby strzegł przykazánia twego/ świádectw twych y Ceremoniy twoich/ y czynił wszytko/ y zbudował dóm/ ná którym nakłády zgotował. 20 A przykazał Dawid wszytkié[a] zgromádzeniu: Błogosławćie PANV Bogu nászému: y błogosłáwiło wszytko zgromádzenie PANV Bogu oyców swych: y náchylili śię/ y pokłonili śię Bogu[a]/ á potym królowi. 21 A ofiárowáli ofiáry PANV: á cáłopalenia ofiárowáli názáiutrz/ byków tyśiąc/ báránów tyśiąc/ iágniąt tyśiąc/ z mokrémi ofiárámi ich[b] [c]y ze wszytkim obrzedem hoynie ná wszytkiégo Jzráelá. 22 A iedli y pili przed PANEM onégo dniá z wielkim weselem. A [d]pomázáli po wtóré Sálomoná syná Dawidowégo. A pomázáli go PANV áby był kśiążęćiem/ á Sádoká nawysszym kápłanem. 23 A śiadł Sálomon ná stolicy PANSKIEY zá królá miásto Dawidá oycá swego/ y podobał śię wszytkim: y był mu posłuszny wszytek Jzráel. 24 Lecz y wszytkié kśiążętá y możni/ y wszyscy synowie królá Dawidá dáli rekę/ y poddáni byli Sálomonowi królowi. 25 Vwielmożył tedy PAN Sálomoná nádewszytkim Jzráelem: y dał mu sławę królestwá iákiéy żaden nie miał przed nim król Jzráelski. 26 A ták Dawid syn Jzáiego królował náde wszytkim Jzráelem. 27 A dni których królował nád Jzráelem było czterdźieśći lat: w Hebronie królował śiedm lat: á w Jeruzálem trzydźieśći y trzy látá. 28 A vmárł w stárośći dobréy pełny dni/y bogáctw/ y sławy. A królował Sálomon syn iego miásto niego. 29 [e]A dźieie Dawidá królá piérwsze y ostáteczné nápisáné są w kśiegách Sámuelá widzącégo/y w kśiegách Náthámá proroká/ y w kśiegách Gádá widzącégo: 30 y wszytkiégo królowánia iego y mestwá/y czásów które przeszły zá niego/ ták w Jzráelu/ iáko y we wszech królestwách źiemskich.

Marginalia: [b] drogie. [c] gdy to dobrowolnie ofiárowáli. H. *Modlitwá Dawidowá która Bogu ofiáruie dáry służbné ná budowánie kośćiołá.* [d] ábo pielgrzymowie. [e] Mądr. 2 b 5. [a] PANV. H. [b] z zalewki ich. [c] y ofiar bárzo wielie. H. [d] Koronowáli 3 Król. 1. e 34. *Sálomon powtóre ná królestwo pomázány.* *Vmiera Dawid á Sálomon ponim króluie.* [e] 3 Król. 2 c 11.

KSIĘGI WTORE PARALIPOMENON,

Po Zydowsku, Dibre Haiamim,

דברי הימים ב.

ROZDZIAŁ I.

Ofiárá Sálomonowá n wyżynie Gábáon. 3. krół 3. a 1.

1 Umocnił sie tedy Sálomon syn Dawidów w królestwie swym: á PAN Bóg iego był z nim / y wwielbił go wysoce. 2 A przykazał Sálomon wszytkiemu Izráelowi/ tysiącnikóm y setnikóm / y wodzóm / y sedziom wszytkiego Izráelá/ y przełożonym domów: 3 y szedł ze wszytkim zgromádzeniem ná wyżyne Gábáon/ gdzie był przybytek przymierza Bożego / który spráwił Moyżesz sługá Boży ná pusczy. 4 A skrzynie Bożą przywiódł był Dawid z Káriáthiárim ná mieysce/ które iey był zgotował/ y gdzie iey był rozbił namiót / to iest w Jeruzálem. 5 Ołtarz też miedziány który był vrobił Bezeleel syn Vri/ syná Hur/ był tám przed przybytkiem PANskim: którego też szukał Sálomon y wszytko zgromádzenie. 6 A przystąpił Sálomon do ołtarzá miedziánego przed przybytkiem przymierza PANSKIEGO / y ofiárował ná nim tysiąc ofiar. 7 A oto teyże nocy vkazał sie mu Bóg / mówiąc: Zaday czego chcesz ábych ći dał. 8 A rzekł Sálomon do Bogá: Tyś okazał nád Dawidem oycem moim miłosierdzie wielkie: y postánowiłeś mie królem miásto niego. 9 Teraz tedy PANIE Boże niech sie wypełni słowo twoie/ któreś obiecał Dawidowi oycu memu: boś ty mnie vczynił królem nád ludem twoim wielkim / który iest ták nie przeliczony iáko proch ziemie. 10 Day mi mądrość y vmieietność/ żebym wchodził y wychodził przed ludem twoim: bo któż może ten twóy lud/ który ták wielki iest/ przystoynie sądźić? 11 A rzekł Bóg do Sálomoná: że sie to wiecey sercu twemu podobáło/ á nie prosiłeś bogactw/ y máietności/ y sławy/ áni dusz tych którzy cie nienawidzieli/ ále áni o wiele dni żywotá: áleś prosił mądrości y vmieietności/ ábyś mógł sądźić lud móy nád którymem cie postánowił królem: 12 Mądrość y vmieietność dánáiest tobie: á bogáctwá y máietność y sławe dam ći ták / iż żaden z królów áni przed tobą / áni po tobie bedzie podobien tobie. 13 A ták sie wrócił Sálomon z wyżyny Gábáon do Jeruzálem przed przybytek przymierza / y królował nád Izráelem. 14 A zebrał sobie wozy y ieżdne/ y miał tysiąc y czterzy stá wozów/ y dwánaście tysiecy ieżdnych: y kazał im mieszkáć w miástách poczwórnych wozów / á z królem w Jeruzálem. 15 A dodawał król srébrá y złotá w Jeruzálem iáko kámieni / á cedrów iáko Sikomorów/ których bárzo siłá po polách roście. 16 Przywodzono mu też konie z Ægyptu / y z Koi/ od kupców królewskich/ którzy záieżdżáli y kupowáli/ zá pieniądze/ 17 czterzy wozniki zá sześć set srébrników / á koniá zá sto piecdziesiąt: tákże też że wszytkich królestw Hetheyskich/ y od królów Syriyskich kupowano.

Mówił. H.

to iest, do ołtarzá który był w Gábáonie. Ták żydowie ołtarz zowią yż iest powyszon od ziemie.

Exo. 38. a. 8.

Bóg każe sie prosić Sálomonowi coby chćiał.

łáske wielką. Hebr.

Modlitwá Sálomonowá o mądrość.

Mądr. 9. b. 10.

ábych lud twóy porządnie spráwował. H.

to iest, nie prosiłeś pomsty nád nieprzyaćioły twémi.

3. król. 10. d. 26.

od przybytku. H.

Liczbá wozow y ieznych Sálomonowych.

Płonnych fig.

wszyscy królowie Hetteyscy y Syriyscy przes rece ich (konie) wywodźili. H

Gdźie był przybytek] Przybytek Páński który był zbudował Moyżesz/ był naprzód miásto kośćiołá postáwiony w Sylo. Jos. 18 y támże z skrzynią Bożą stał áż do Heli 1. Krol. 4. Potym skrzynia przeniesiona do Azotu/ á tám ztąd do Betsames 1. Krol. 6. wiec do Káriáthiárim 1. Krol. 7. áż Dawid przeprowádził ią do domu Obededom/ á od niego do Jeruzálem. 1. Par. 15. A przybytek przeniesiony do miástá Nobe 1. Krol. 21 á ztąd do Gábáon. potym Sálomon y przybytek y skrzynie przeniosł do kośćiołá 3. Krol. 8.

ROZ-

ROZDZ. II.

1 A 2 Umyślił Sálomon budowáć dóm Imieniowi PANSKIEMU/ á sobie pałac. ᶠ A náliczył siedmdźieśiąt tyśiecy mężów co ná rámionách nośili/ á osmdźieśiąt tyśiecy tych co kámienie w górách łamáli/ y przystáwów ich trzy tyśiące sześć set. 3 ᶠ ᶠ Posłał też do Hirámá królá Tyrskiego/ mówiąc: Jákoś czynił z Dawidem oycem moim/ y posłałeś mu drzewo cedrowé áby zbudował sobie dóm w ktorym y mieszkał: 4 ᶠ ták też uczyń zemną/ ábym zbudował dóm imieniowi PANA Bogá mego/ ábych ji poświećił ná zápalenie przed nim y kádzenie wonnych rzeczy/ y ná wykłádánie ustáwiczné chlebá/ y ná ofiáry cáłopaloné ráno y wieczór/ w Soboty też y ná nowie mieśiącow/ y w świętá uroczysté PANA Bogá nászego ná wieki/ ktore są przykazáné Jzráelowi. 5 B ᶠ ᶠ Bo dóm' ktory chce budowáć/ wielki iest: ábowiem wielki iest Bóg nász nade wszytkie Bogi. 6 ᶠ Ktoż tedy bedźie mógł przemóc żeby mu dóm godny zbudował ? ieśliż go niebo/ y niebiosá nád niebiosy ogárnąć nie mogą: cożem ia iest/ żebych mu mógł dóm zbudowáć ? ále tylko ná to/ áby przed nim było paloné kádzenie. 7 ᶠ A ták poszli mi człowieká umieietnégo/ ktoryby umiał robić złotem y ze śrébrem/ miedźią/ y z żelázem/ szárłatem/ kármázynem/ y hyácynthem/ y ktoryby umiał ryć rzezánia/ z témi rzemieślniki/ ktoré mam przy sobie w Zydowskiey źiemi y w Jeruzálem/ ktoré Dawid oćiec mój nágotował. 8 ᶠ Ale y drzewá cedrowégo poszli mi/ y iáłowcowégo y sosnowégo z Libanu: bo wiem iż sludzy twoi umieią ᶠ wyrebowáć drzewá z Libanu/ á sludzy moi bedą z sługámi twemi/ 9 ᶠ áby mi co C nawiecey drzewá wygotowáli. bo dóm ktory chce budowáć bárzo wielki iest/ y sławny. 10 ᶠ Nád to robotnikóm ktorzy bedą drzewo wyćináć/ sługom twoim/ dam ná stráwe dwádźieśćiá tyśiecy korcy pszenice/ y korcy ieczmieniá tyleż/ y dwádźieśćiá tyśiecy wiáder winá/ dwádźeśćiá téż tyśiecy miar oliwy. 11 ᶠ A rzekł Hirám krol Tyrski przez list ktory posłał do Sálomoná: Jż PAN lud swóy umiłował/ przeto uczynił ábyś ty nád nim królował. 12 ᶠ A przydał/ mówiąc: Błogosłáwiony PAN Bóg Jzráelski/ ktory stworzył niebo y źiemie/ ktory dał Dawidowi syná mądrégo y umieietnégo/ y zmyślnégo/ y rostropnégo/ áby zbudował dóm PANU y sobie pałac. 13 ᶠ Posłałemći tedy meżá rostropnégo y dobrze umieietnégo/ ᶠ Hirámá oycá mego/ 14 ᶠ syná niewiásty z córek Dán/ ktorégo oćiec był Tyryczyk/ ktory umie robić złotem/ śrébrem/ miedźią y żelázem/ y mármurem/ y drzewem/ szárłatem też y hyácynthem y bisiorem/ y kármázynem: y ktory umie rzezáć wszelákie rzezánie/ y wynáleść mądrze cokolwiek w robocie iest potrzebnégo/ z rzemieślniki twemi/ y z rzemieślniki páná mego Dawidá oycá twego. 15 D ᶠ Pszenice tedy y ieczmień/ y oliwe/ y wino/ ktoréś obiecał pánie mój/ poszli sługóm twoim. 16 ᶠ A my náćieszemy drzewá z Libanu ileć go bedźie potrzebá/ y spuśćiemy ie tráftámi po morzu do Joppe: á twoiá bedźie zwieść ie do Jeruzálem. 17 ᶠ Obliczył tedy Sálomon wszytkie meże ᶠ nowonáwróconé/ ktorzy byli w źiemi Jzráelskiey/ po policzeniu ktoré policzył Dawid oćiec iego/ y nálazło sie ich sto piecdźieśiąt tyśiecy/ y trzy tyśiące sześć set. 18 ᶠ A uczynił z nich siedmdźieśiąt tyśiecy ktorzyby ná rámionách brzemioná nośili/ á osmdźieśiąt tyśiecy ktorzyby kámienie w górách łamáli: á trzy tyśiące y sześć set przystáwów robot ludu.

Robotnicy Sálomonowi. ᶠ 3 król. 5 a 2. *Sálomon śle do Hirám królá po drzewo y rzemieślniki.*

Kośćioł ná palenie kádźidłá y náofiáry Pánu Bogu.

ᶠ *Lecz dóm H... wiedźiał Sálomon iż kośćioł nieogárnie Bogá, á przećiż mu budował kośćioł, y zowiego dómém Bożym. A ták godźiśie budowáć kośćioł Bogu choćia go nie ogárnie.*

ᶠ *ábo ćiosáć.*

Hirám obietuie drzewo Sálomonowi

ᶠ *Który służył Hirámowi oycu memu.*

ᶠ *ábo przychodnie. Liczbá rzemieślnikow*

ROZDZ. III.

1 A Y Pocżął Sálomon budowáć dóm PANSKI w Jeruzálem ná górze Moria/ ktora byłá ukazána Dawidowi oycu iego/ ná mieyscu ktoré zgotował ᶠ Dawid ná boiowisku Ornán Jebuzeyczyká. 2 ᶠ A pocżął budowáć mieśiącá wtorégo/ roku czwartégo królestwá

Budowánie kośćiołá Páńskiego. *O gorze Moria czytay Ge: 22. a. 2.*

ᶠ *3 król. 6 a 1. 2 król. 24. d. 25. 1. Par. 21 d 26*

swego

3 swego. A té są fundámenty które záłożył Sálomon áby zbudowáł dóm Boży/ wzdłuż ná ßeśćdźieśiąt łokiet ᶻmiáry pierwßey/ wßérz dwádźieśćiá łokiet. 4 A sień ná przodku/ która sie rośćiągáłá wzdłuż według miáry ßérokośći domu/ ná dwádźieśćiá łokiet: á wysokość byłá sto dwádźieśćiá łokiet: y ozłoćił ji we wnątrz ſczérym złotem. 5 Dóm też wietßy okrył tablicámi drzewiánémi iodłowémi/ y bláchy złotá ſczérego przybił po wßytkim: á ná nim wyrył pálmy y iákoby łáncußki ᵇ ieden z drugim poplecioné. 6 Położył też tło kośćielné koßtownym mármurem/ ozdobą wielką. 7 A złoto było ᶻnaprzédnieyßé/ z którego bláchámi pobił dóm/ y trámy iego/ y podwoie/ y śćiány/ y drzwi: y wyrył Cherubiny ná śćiánách. 8 Spráwił też dóm świetégo świetych: wzdłuż według ßérokośći domu ná dwádźieśćiá łokiet/ y ßérz tákże ná dwádźieśćiá łokiet/ y okrył ji bláchámi złotémi/ około ßeśći set tálentów. 9 Ale y gwoździe złote poczynił/ ták że káżdy gwóźdź ważył po pięćdźieśiąt syklów: Salé też złotem powlékł. 10 Spráwił też w domu świetégo świetych dwá Cherubim ᵒ roboty ßnicárską/ y okrył ie złotem. 11 Skrzydłá Cherubim ná dwádźieśćiá łokiet sie rośćiągáły/ ták iż iedno skrzydło miáło pięć łokiet/ y dosięgáło śćiány domu: y drugié máiąc pięć łokiet/ dosięgáło skrzydłá Cherub drugiégo. 12 Tákże skrzydło Cherub drugiégo pięć łokiet miáło y dosięgáło śćiány: á skrzydło iego drugié ná pięći łokći dosięgáło skrzydłá Cherub drugiégo. 13 A ták skrzydłá obu Cherubim rozßérzoné były/ y rośćiągáły sie ná dwádźieśćiá łokiet: á sámi stáli prosto ná nogách/ y twarzy ich ku zewnetrznému domowi były obróconé. 14 Spráwił też zasłonę z hyácynthu/ z ßárłatu/ kármazynu y bisioru/ y wyháftowáł ná niey Cherubim. 15 Przede drzwiámi też kośćielnémi dwá słupy/ które trzydźieśći y pięć łokiet miáły wzwyß/ á Cápitellá ich ná pięći łokiet. 16 Którému y iákoby łáncußki w Wyroczniey/ y włożył ie ná Cápitellá słupów: málogránátów też sto: które wprawił miedzy łáncußki. 17 Sámé też słupy postáwił w sieni kośćiołá/ ieden po práwéy/ á drugi po lewéy stronie: ten który był po práwéy stronie názwał ᶻ Iáchin/ á który po lewéy/ ᵐ Booz.

Margin: ᶻ Którą Moyżeß ná puśćzy przybytek mierzył. — B — ᵇ H. — ᶻ z Páruáim H. y G. to iest, z Peru, iáko niektórzy rozumieią. — C — ᵒ ná kßałt dźiatek. H. — D — Math. 26. f. 51. — Ier. 52 f. 20 — ᶻ Vtwierdzenié. ᵐ Moc.

ROZDZ. IIII.

1 Uczynił też Ołtarz miedźiány dwádźieśćiá łokiet wzdłuż/ y dwádźieśćiá łokiet wßérz/ y dźieśięć łokiet wzwyß. 2 Morze też lané ᵗ ná dźieśiąći łokiet od brzegu áż do brzegu/ okrągłé w koło: pięć łokiet miáło wzwyß/ á ßnur ná trzydźieśći łokiet obtaczał okrąg iego. 3 Podobieństwo też wołów było pod nim/ á ná dźieśięć łokiet ze wnątrz nieiákié rzezánia/ iákoby dwiemá rzędy śrzodek morzá obtaczáły. Woły też były lité: 4 á sámo morze ná dwánaśćie wołów postáwioné było/ z których trzéy pátrzáli ku północy/ á drudzy trzéy ku zachodowi/ á trzéy inni ku południu/ á trzéy ostátni ku wschodowi/ máiąc ná sobie morze: á pośládki wołów były we wnątrz pod morzem. 5 A miąßość iego byłá ná dłoń/ á brzeg iego/ był iáko brzeg kubká/ ábo rozwitéy liliéy/ á brało w sie trzy tysiące ᶻ wiáder. 6 Spráwił też dźieśięć wánnien/ y postáwił pięć po práwéy/ á pięć po lewéy stronie/ iżby w nich omywáli wßytko co ná cáłopalenié ofiárowáć mieli: á w morzu kápłani sie omywáli. 7 Spráwił też y dźieśięć lichtarzów złotych ná kßtałt iáko ie było roskazano vczynić/ y postáwił ie w kośćiele/ pięć po práwéy/ á pięć po lewéy stronie. 8 Nád to y stołów dźieśięć: y postáwił ie w kośćiele/ pięć po práwéy/ á pięć po lewéy stronie: stołtéż ᶻ czaß złotych. 9 Zbudowáł też sień kápłáńską/ y pálac wielki: y drzwi v pálacu/ które oprawił miedźią. 10 A morze postáwił po práwéy stronie ku wschodu słońcá ná południe. 11 Poczynił też Hirám kotły/ y widełki y czáßé: y dokończył wßytkiéy roboty domu Bożégo: 12 to iest/ dwá słupy y

Margin: A — Ołtarz złoty. — ᵗ to iest, vmy wálnią ábo wánnę wielką. 3. król 7 d 23 — Morze lité. — B — ᶻ Czytay 3. król 4 v. 26. Wanny. — Lichtarzów dźieśięć. — C — ᶻ ábo miednic — Sień kápłáńska.

Cápitellá/y wierzchy/y iákoby nieiákie siatki/ któreby okrywáły wierzchy nád Cápitellámi. [13] Málogránatów też czterzy stá/ y siatki dwie/ ták iż dwá rzędy málogránatów/ z káżdą sie siatką złączáły/ które okrywáły Cápitellá y wierzchy słupów. [14] Posprawował też podstawki y wánny które włożył ná podstawkách: [15] morze iedno/ wołów też dwánaście [16] pod morzem: y kotły/y wydełki y czásze. Wszytkie naczynia porobił Sálomonowi Hirám ociec tego w domu PANSKIM z miedzi co naczystszey. [17] W kráinie Jordanu odléwał ie król w ziemi iłowátey miedzy Sochot y Sáredáthá. [18] A było mnostwo naczynia niezliczoné/ ták iż wagi miedzi nie wiedziano. [19] Y spráwił Sálomon wszytko naczynie domu Bożego/y ołtarz złoty/y stoły/ á ná nich pokłádné chleby: [20] lichtarze też z lámpámi ich/ áby świećiły przed Wyrocznicą/ według obyczaiu/ z szczérego złotá. [21] Y kwiáty nieiákie/ y lámpy/ y nożyczki złote: wszytko ze złotá szczérego są spráwioné. [22] Puszki też do kádzidłá/ y kádzidlnice/ y czásze/ y możdżerzyki z szczérego złotá. Y drzwi wyryt kościołá wnętrznego/ to iest do świętégo świętych/ y drzwi kościelné ze wnątrz złote. Y tym sposobem dokończyłá sie wszytká robotá/którą spráwił Sálomon w domu PANSKIM.

Którégo Sálomon czcił y ważył iáko oycá.

przed mieyscem naświętszym.

H. ábo do świątnice świętych.

ROZDZIAŁ V.

[1] Nosł tedy Sálomon wszytko co był slubował Dawid ociec iego/ srébro y złoto/ y wszytkie naczynia włożył do skárbu domu Bożégo. [2] Potym zebrał stárszé z Jzráelá/y wszytkie książętá pokolenia/ y głowy domów z synów Jzráelskich do Jeruzalem/ áby przeprowádźili skrzynie przymierza PANSKIEGO z miástá Dawidowégo/ które iest Sion. [3] Przyszli tedy do królá wszytcy mężowie Jzráelscy w święto vroczysté miesiącá śiódmégo. [4] A gdy przyszli wszyscy stárszy Jzráelscy/ nieśli Lewitowie skrzynie/ [5] y wnieśli ią y wszytko zgotowánie przybytku. Y naczynie świątnice/które były w przybytku/nieśli kápłani z Lewitámi. [6] A król Sálomon/y wszytko zgromádzenie Jzráelskie/ y wszytcy którzy byli zgromádzeni przed skrzynie/ ofiárowáli báránty/ y woły/ bez wszelkiey liczby: bo ták wielkie było mnostwo ofiar. [7] Y wnieśli kápłani skrzynie przymierza PANSKIEGO ná mieysce iéy/ to iest do wyrocznice kościelney/ do świętégo świętych/ pod skrzydłá Cherubim: [8] ták iż Cherubim rośćiągáli skrzydłá swé nád mieyscem ná którym byłá postáwiona skrzyniá/ y sáme skrzynie okrywáli z drążkámi iéy. [9] A drążków ná których noszono skrzynie/ iż przydłuższym były końce/ widáć było przed wyrocznicą: á iesli kto máluczko był ze wnątrz/ widźieć ich nie mógł. Byłá tedy tám skrzyniá áż do dniá tego. [10] A w skrzyni nic inszégo nie było/ iedno dwie tablice/które był włożył Moyżesz ná Horeb/ gdy PAN dał zakon synóm Jzráelowym wychodzącym z Ægyptu. [11] A gdy wyszli kápłani z świątnice(bo wszyscy kápłani/którzy sie tám náleźć mogli poświęceni byli: y iescze ná on czás/ przemiány y porządek posług miedzy nimi nie był podźielony) [12] ták Lewitowie iáko y śpiewacy/ to iest y ći którzy pod Asáph byli/ y którzy pod Emán/ y którzy pod Idithun/ synowie y bráćia ich/ obleczeni w száty bisiorowé/ ná cymbalech/ ná árfách/ y ná cytrách gráli/ stoiąc ná wschodnią stronę v ołtarzá/ á przy nich kápłanów sto y dwádźieśćiá trąbiących w trąby. [13] Gdy tedy wszytcy pospołu y ná trąbách y głosem/ y ná cymbalech/ y ná orgánách/ y rozmáići muzycy gráli/ y głos wysoko podnośili/ dźwięk dáleko słycháć było/ták iż gdy poczęli PANA chwalić y mówić: Wyznawayćie PANV iż dobry/ iż ná wieki miłośierdźie iego: dóm Boży nápełnion był obłokiem/ [14] y nie mogli kápłani stać y służyć przede mgłą. Abowiem chwałá PANSKA nápełniłá byłá dóm Boży.

Bogu oddáne. Skárby poslubioné do kośćiołá. 4. Krol. 7. 9. 51. 8. 21.

Skrzynią Bożą wniesiono do kośćiołá.

ná mieysce naświętsze.

Dáley odstąpił.

3. krol. 8. Bo iuż łaská Aaronowe, y manne (o których Páweł s. do żydpisze) zniéy było wyięto, gdy ią przeniesiono.

Chwałá Pańska nápełniłá kośćiół. PANSKI. H. Iásność.

wskrzyni Bożéy.co chowano.

10 *A w skrzyni inszégo nic nie było iedno dwie tablice.*] Páweł S. do Zydów 9. v. 4. zda sie coś przećiwnégo pisáć iákoby w skrzyni nie tylko tablice/ ále też wiádro mánny y laską Aaronowá bydź nitátá. Przetoż to zgadzáiąc rozmáićie rozumieią. Jedni słowá Apostolskié ták wykłádáią: iż to Apostoł rozumie o przybytku Páńskim/w którym byłá skrzyniá/ á w skrzyni tablice/ á przed skrzynią byłá rozgá/iáko pisze Ex.16. y Num 17. bo nigdźiéy nie mówi Moyzesz żeby té rzeczy były w skrzyni tylko przed skrzynią ábo przy skrzyni. Przetoż słów Apostolskich to mo że bydź rozumienie/ w któréy skrzyni/ to iest/ z którą skrzyniá byłá też Mánná y rozgá/ bo przed skrzynią záwżdy leżáły. Ták Anselmus S. in Epist. ad Heb: Drudzy ták rozumieią/ iż laskę y mánnę iuż było wyięto gdy te skrzynie przenoszono zá czásu Sálomoná. Inni też powiádáią choćia zá czásu Sálomoná nie były w skrzyni/ wszákże kiedy to Páweł S. pisał iuż były w skrzyni/co sie stáło ábo kiedy Jeremiasz przed niewolą Bábilońską záchował skrzynię. 1. Mách. 2. Abo gdy kápłáni chcąc lepiéy Mánnę y laskę schowáć włożyli ie do skrzynie.

ROZDZ. VI.

Rzecz Sálomonowá do ludu. *3. król. 8 b 12* *Mieszkánié tobie y miéysce mieszkánia swégo H* ▸ H. *Modlitwá którą Salomon dźiękuie Bogu iż obietnice wypełnił Dawidowi w budowániu kośćiołá.*

1 A Rzekł tedy Sálomon: PAN obiecał że miał mieszkáć we mgle: 2 ᵃ á iam zbudował ᵇ dóm imieniowi iego/ áby tám mieszkał ná wieki. 3 ᶜ A obróćił król oblicze swé/ y błogosłáwił wszytkiému mnostwu Jzráelskiému (bo wszytká rzesza stałá pilnie pátrząc) y rzekł: 4 ᵈ Błogosłáwiony PAN Bóg Jzráelski/ który co mówił Dawidowi oycu memu/ skutkiem wypełnił/ mówiąc: 5 ᵉ Ode dniá ktorégom wywiódł lud móy z ziemie Aegyptskiéy/ nie obrałem miástá ze wszech pokoleni Jzráelskich/ áby w nim zbudowano dóm imieniowi memu: ánim obrał żadnégo innégo męzá/ áby był wódzem ludu mégo Jzráelskiégo: 6 ᶠ álem obrał Jeruzálem/ áby w nim było imię moie: y obrałem Dawidá ábym go postánowił nád ludem moim Jzráelskim. 7 ᵍ A gdy byłá wola Dawidá oycá mego żeby zbudował dóm imieniowi PANA Bogá Jzráelskiégo/ 8 ʰ rzekł PAN do niego: Jż tá byłá wola twoiá/ żebyś zbudował dóm imieniowi memu/ dobrześ wprawdźie vczynił żeś miał táką wolą. 9 ⁱ Ale nie ty zbuduiesz ten dóm/ále syn twóy który wynidźie z biódr twoich/ on zbuduie dóm imieniowi memu. 10 ᵏ Ziśćił tedy PAN mowę swoię/ którą był powiedźiał: á iam powstał ná mieysce Dawidá oycá mego/ y vsiadłem ná stolicy Jzráelskiéy/ iáko PAN powiedźiał/ y zbudowałem dóm imieniowi PANA Bogá Jzráelskiégo. 11 ˡ A postáwiłem wnim skrzynię w któréy iest przymierze PAŃSKIE które vczynił z synmi Jzráelskimi. 12 ᵐ Stánął tedy przed ołtarzem PANSKIM/ przećiwko wszému zgromádzeniu ludu Jzráelskiégo/ y rozćiągnął ręce swé. 13 C ⁿ Bo był Sálomon spráwił podstáwek miedźiány/ y postáwił ji w pośrzód kośćiołá máiący pięć łokiet wzdłuż á pięć łokiet wszérz/ á trzy łokćie wzwyż. A stánął ná nim: á potym poklęknąwszy ná koláná ku wszytkiému mnostwu Jzráelskiému/ y podniósszy ręce ku niebu/ 14 ᵒ rzekł: PANIE Boże Jzráelski/ niemász tobie podobnégo Bogá ná niebie y ná ziemi: który strzeżesz przymierza y miłosierdźiá z sługámi twoimi/ którzy chodzą przed tobą we wszytkim sercu swym: 15 ᵖ któryś ziśćił słudze twému Dawidowi oycu mému cokolwiekeś mowił do niego: y coś był vsty obiecał skutkiemeś wypełnił/ iáko y ninieyszy czás pokázuie. 16 ᑫ Teraz tedy PANIE Boże Jzráelski/ spełni słudze twemu Dawidowi oycu memu/ cokolwiekeś rzekł/ mówiąc: Nie vstánie z ćiebie ʳ mąż przedemną/ któryby siedźiał ná stolicy Jzráelskiéy: wszákże ták iesli strzedz będą synowie twoi dróg swoich/ y będą chodźić w zákonie moim/ iákoś y ty chodźił przedemną. 17 ˢ A teraz PANIE Boże Jzráelski/ niech sie vtwierdźi mowá twoiá którąś powiedźiał słudze twému Dawidowi. 18 ᵗ A wiec to podobna rzecz/ áby mieszkał Bóg z ludźmi ná ziemi? Jesli niebo y niebiosá nád niebiosy ćiebie nie ogárniáią/ iáko dáleko więcéy ten dóm którym zbudował? 19 ᵘ ˣ Ale ná to tylko iest vczyniony/ ábyś weyzrzał ná modlitwę sługi twégo y ná prośbę iego PANIE Boże móy/ á żebyś wysłuchał prośby które wylewa sługá twóy przed tobą: 20 D ʸ ábyś otworzył oczy twé nád domem tym we dnie y wnocy/

2. Mach. 2. b. 8. *Modlitwá Sálomonowá do Bogá áby modlącysie w kośćiele byli wysłuchani.*

ˣ Aták wyrzy H.

Kośćioł dla modlitwy vczyniony.

nád

nád mieyscem ná ktorymes obiecał że miáło bydź wzywáne imie twoie/ 21 ażes miał wysłucháć modlitwe/ktorą sie sługá twoy ná nim modli. A ábys wysłuchał prosby sługi twego/ y ludu twego Izráelskiego. Ktokolwiek sie będźie modlił ná tym mieyscu/ wysłuchay z mieszkánia twego/ to iest z niebios/ á bądź miłośćiw.

Położyć H.

22 Jesliby kto zgrzéßył przećiw bliźniemu swemu/ á przyßedłby gotow przysiąc przećiw iemu/ á obwiązałby sie klątwą przed ołtarzem w tym domu: 23 ty wysłuchaß z niebá/ y vczyniß sąd sług twoich/ták żebys oddał nieprawemu drogę iego ná własną głowę/ á żebys sie zemśćił spráwiedliwego/ oddawáiąc mu według spráwiedliwośći iego.

Przysięgá

á przywiodłby go ná przysięgę, ták iż by muśiał przyśiąc, á przyßłaby przysięgá oná przed ołtarz twoy H.

vspráwiedliwiáiąc. H.

24 Jesliby zwyćiężon był lud twoy Izráelski od nieprzyiaćioł (boć będą grzéßyć przećiw tobie) á náwroćiwßy sie czyniliby pokutę/ y prosiliby imienia twego/ y modlili sie ná tym mieyscu: 25 ty wysłuchaß z niebá/ á bądź miłośćiw grzechowi ludu twego Izráelskiego/ á przywroć ie do ziemie ktorąs im dał y oycom ich.

Wybáwienie od nieprzyiaćioł

Przeto iż zgrzeßyli. H.

26 Jesliby zá zámknieniem niebá descz nie pádał/ dla grzechow ludu/ á odpraßáliby ćie ná tym mieyscu/ y wyznawáli imieniowi twemu/ y náwroćiliby sie od grzechow swoich/gdy ie vtrapiß/ 27 wysłuchay z niebá Pánie/ á odpuść grzechy sługam twoim/ y ludu twego Izráelskiego/ á náucz ich drogi dobréy ktorąby chodźili: á day descz ziemi/ ktorąs dał ná ośiádłość ludowi twe.

Descz.

E

28 Głod iesliby sie záczął w ziemi/y powietrze morowé/rdzá y susza/y ßáráncza/ chrząsczę/ y nieprzyiaćiele iesliby pustoßywßy kráiny oblegli brámy miástá/y wßelka plagá y chorobá iesliby vćisnełá: 29 iesliby kto z ludu twego Izráelskiego modlił sie/ poznawßy karánie y chorobę swoie/ á wyćiągnąłby rece swe w tym domu/ 30 ty wysłuchaß z niebá to iest z wysokiego mießkánia twegó/ á smiluy sie/ y odday káżdému według drog iegó/ktoré wieß że ma w sercu swoim: (ty bowiem sam znaß sercá synow ludzkich.) 31 Aby sie bali ćiebie/ y chodźili drogámi twemi po wßytkie dni ktorych żyią ná ziemi/ ktorąs dał oycom náßym.

Niżey 2 b 8

Głod y powietrze.

F

32 Obcego też ktory nie iest z ludu twego Izráelskiego/ iesliby przyßedł z ziemie dálekiéy/ dla imienia twego wielkiego/ y dla mocnéy reki twoiéy/ y wyćiągnionégo rámienia twego/ á pokłoniłby sie ná tym mieyscu: 33 ty wysłuchaß z niebá mocnego mießkánia twego/ y vczyniß wßytko o co ćie będźie wzywáć on cudzoziemiec: áby poználi wßyscy narodowie ziemie imie twoie/ y báli sie ćiebie/ iáko y lud twoy Izráelski. A żeby poználi iż wzywáne iest imie twe nád tym domem ktorymem zbudował.

Obcy y cudzoziemiec

34 Jesliby lud twoy wyćiągnął ná woyne przećiw nieprzyiaćiołom swym drogą ktorąbys ie posłał/ á kłániáć sie będą tobie ku drodze ná ktoréy to miásto iest/ ktorés obrał/ y dom ktorym zbudował imieniowi twemu: 35 ty wysłuchaß z niebá modlitwy ich y prosby/á pomśći sie.

Ná woynę iádący

36 A iesliby zgrzéßyli przećiw tobie (boć niémaß człowieká ktoryby nie grzeßył) á rozgniewałbys sie ná nie/á podałbys ie nieprzyiaćiołom y záwiedliby ie w niewolą do ziemie dálekiéy/ álbo wiec ktora iest blisko: 37 á náwroćiwßy sie w sercu swym w ziemi do ktoréy w niewolą záwiedzeni byli/ czyniliby pokutę y prosiliby ćie w ziemi niewolstwá swego/ mowiąc: Zgrzéßyliśmy/ niezbożnieśmy czynili/ niespráwiedliwieśmy sie sprawowáli: 38 y náwroćiliby sie do ćiebie we wßytkim sercu swym y we wßytkiéy duszy swéy w ziemi niewoléy swéy/ do ktoréy zágnáni są/ będąc sie kłániáć ku drodze ziemi swéy ktorąs dał oycom ich/y miástá ktorés obrał/ y domu ktorym zbudował imieniowi twemu: 39 ty wysłuchaß z niebá/ to iest z mocnego mießkánia twego prosby ich/á vczyń sąd/ y odpuść ludowi twemu/ choćia grzeßnému:

Grzéśnicy

3. krol 8. c 46. Eccl. 7. c. 21. 1 Ian. 1 d. 8.

G

Poimáńcy.

40 tys bowiem iest Bog moy: niechay/ proßę/ będą otwárté oczy twé/ á vßy twé niech będą gotowé ku słuchániu modlitwy ktora sie dźieie ná tym mieyscu. 41 Teraz tedy powstań PANIE Boże ku odpoczynieniu twemu/ ty y skrzyniá mocy twoiéy: kápłani twoi PANIE Boże niechay będą obleczeni zbáwieniem/ á święći twoi niechay sie w dobrách ráduią: 42 PANIE Boże/ nie odwracay obli-

Aták o Boże moy H. Psal. 131. c 8.

czá pomázáńcá twe. : pámietay ná | miłośierdźia Dawidá ſługi twego.

ROZDZ. VII.

Ogień znie bá pożyra ofiáry.

1 A Gdy dokończył Sálomon modlitwy / ogień zſtąpił z niebá / y pożárł cálopalenia y ofiáry: á "chwáłá PANSKA nápełniłá dóm. 2 "A nie mogli kápłani wnidź do kośćiołá PANſkiego/ przeto iż byłá chwałá PANSKA nápełniłá kośćiół PANSKI. 3 Ale y wßyſcy ſynowie Jzráelſcy widźieli zſtępuiący ogień / y chwałę PANſką ná dóm: y vpadßy twarzą ſwą ná źiemię ná tło "kámieniem położoné / pokłonili ſie y chwalili PANA: Jż dobry/ iż ná wieki miłośierdźié iego. 4 A król y wßytek lud ofiárowáli ofiáry przed PANEM. 5 Król tedy Sálomon zábił ná ofiáre / wołów dwádźieśćiá y dwá tyśiącá/ báránów ſto y dwádźieśćiá tyśiecy: y poświećił dóm Boży/ król y wßytek lud. 6 A kápłani ſtali w vrzedźiech ſwoich: Lewitowie ná inſtrumentách pieśni PANſkich/ ktoré ſpráwił Dáwid król/ku chwaleniu PANA: Jż ná wieki miłośierdźié iego/ "pſálmy Dawidowé gráiąc rekámi ſwémi: á kápłani trąbili przed nimi/ á wßytek lud Jzráelſki ſtał. 7 Poświećił też Sálomon pośrzodek śieni przed kośćiołem PANSKIM: bo tám był ofiárował cálopalenia/ y tłuſtośći zapokoynych ofiar: ábowiém ołtarz miedźiány który był ſpráwił/ nie mógł zdźierżeć cálopalenia/ y ofiar/ y tłuſtośći. 8 Vczynił tedy Salomon onégo czáſu vroczyſté świeto przez śiedm dni/ y wßytek Jzráel z nim / zgromádzenié bárzo wielkié/ od weśćia Emáth / áż do potoká Aegyptſkiego. 9 A vczynił dniá óſmego świeto zgromádzenia / dla tego że poświącał ołtarz przez śiedm dni/ y świeto obchodźił przez śiedm dni. 10 Dniá tedy dwudźieſtégo y trzećiégo mieśiącá śiódmégo rospuśćił lud do przybytków ſwoich / weſelący śie y ráduiący z dobrá które PAN vczynił Dawidowi/ y Sálomonowi/ y ludowi ſwemu Jzráelſkiemu. 11 A dokonał Sálomon domu PANSKIE°/ y domu królewſkieg / y wßytkiego co był vmyślił w ſercu ſwoim/ áby vczynił w domu PANSKIM / y w domu ſwym/ y poścześćiło mu ſie. 12 A vkazał mu ſie PAN wnocy/ y rzekł: Wyſłuchałem modlitwę twoię / y obrałem to mieyſce ſobie zá dóm ofiáry. 13 Jeśli zámknę niebo y déſczby nie ßedł/ y kázałbym y przykazał ßáráńczy áby pożárłá źiemię / y przepuśćiłbym powietrze ná lud móy: 14 á náwróćiwßy ſie lud móy nád którym wzywano ieſt imie moie/ prośiłby mię y ßukał oblicza mego / y pokutowałby zá drógi ſwé złośliwé: y ia wyſłuchám z niebá/ y bede miłośćiw grzechóm ich / y vzdrowie źiemię ich. 15 Oczy też moie bedą otworzoné/ y vßy moie gotowé ku modlitwie tego / który śie bedźie ná tym mieyſcu modlił. 16 Bom obrał y poświećił to mieyſce / áby tám imie moie było ná wieki/ á żeby tám trwáły oczy moie/ y ſerce moie po wßytkié dni. 17 Ty też ieśli bedźieß chodźił przede mną/ iáko chodźił Dáwid oćiec twoy/ á bedźieß czynił wedle wßytkiégo com ći przykazał/ y bedźieß ſtrzégł "ſpráwiedliwośći y ſądów moich: 18 wzbudze ſtolicę króleſtwá twego / iákom obiecał Dawidowi oycu twemu/ mówiąc: Nie bedźie odięty z pokolenia twego mąż/ któryby był kśiążęćiem nád Jzráelem. 19 Ale ieśli ſie odwróćićie / á opuśćićie "ſpráwiedliwośći" moie/ y przykazánia moie któré wam podał / á odßedßy bedźiećie ſłużyć bogóm cudzym / y kłániáć ſie im: 20 wykorzenie was z źiemie moiéy/ którąm wam dał: á ten dóm który poświećił imieniowi memu/ odrzuce od oblicza mego/ y podam ji w "przypowieść/ y ná przykład wßytkim narodóm. 21 A dóm ten bedźie zá przypowieść wßytkim przechodzącym/ y zdumiawßy ſie bedą mówić: Przecz ták vczynił PAN téy źiemi/ y domowi temu? 22 A odpowiedzą: Jż opuśćili PANA Bogá oyców ſwoich/ który ie wywiódł z źiemie Aegyptſkiéy / á chwyćili ſie bogów cudzych/ y kłániáli ſie im y chwalili: przeto "przyßło" ná nie to wßytko złé.

Obłok który znáczył Bogá obecnégo. "2.Mach: 2. c 10.

"H.

Ofiáry Sálomonowé 3. Król: 8. 9. 65.

"Gdy Dawid przez nie chwałę dawał. H.

Poświęcenié ołtarzá.

"Siedm dni kuczek było poświącánié á drugié śiedm dni święto kuczek. 3. król 9 á 1.

Pan wyſłuchał Sálomoná y obiecuie mu o co prośił.

"Który zową od imienia mégo. "zá ſpráwy.

"Vſtaw H.

"Vſtáwy H.

"ábo wpodźiw. H.

"Przywiodł. H.

ROZ:

ROZDZ. VIII.

O miástách od Sálomoná zbudowánych 3. król 9. b. 10

A GDY wyszło dwádźieśćiá lat potym iáko zbudował Sálomon dom PANSKI y dóm swóy: [2] miástá które był dał Hirám Sálomonowi/ pobudował/ y dał tám mieszkánie synóm Izráelskim. [3] Ciągnął też do Emáth Subá y wźiął ią. [4] Y zbudował [a] Pálmirę ná puszczy/ y inné miástá bárzo obronné pobudował w Emáth. [5] Y zbudował Bethoron wyższé/ y Bethoron niższé/ miástá murowáné/ máiącé y brámy y záwory y zamki. [6] Báaláth też y wszytkie miástá mocné/ które były Sálomonowé/ y wszytkie miástá poczwórnych wozów/ y miástá iezdnych. Wszytko co chćiał Sálomon/ y vmyślił/ zbudował w Jeruzálem y w Libanie/ y we wszytkiey źiemi władzy swéy. [7] Wszytek lud który pozostał z Hetheyczyków y z Amorrheyczyków/ y z Pherezeyczyków/ y z Heweyczyków/ y z Jebuzeyczyków/ którzy nie byli z pokolenia Izráelskiégo: [8] z synów tych y z potomków/ których byli niewygubili synowie Izráelscy/ podbił Sálomon ná hołdowniki áż do dniá tego. [9] Ale z synów Izráelskich nie postáwił áby służyli w robotách królewskich: bo oni byli mężowie waleczni/ y przednieyszy hetmáni/ y przełożeni nád wozmi iego/ y nád iezdnymi iego. [10] A wszytkich przełożonych nád woyskiem królá Sálomoná było dwieśćie y piećdźieśiąt/ którzy ćwiczyli lud. [11] A córkę Pháráonowę przeniósł z miástá Dawidowégo do domu który iéy zbudował. Bo mowił krol: Nie będźie mieszkáłá żoná moiá w domu Dawidá królá Izráelskiégo/ przeto iż poświecony iest: bo do niego weszłá skrzyniá PANSKA. [12] Tedy ofiárował Sálomon cáłopalenia PANU ná ołtarzu PANSkim/ który był zbudował przed przysionkiem/ [13] áby ná káżdy dźień ofiárowano ná nim według przykazánia Moyzeszowégo/ w Sábáthy/ y w piérwszé dni miesiącá/ y w dni świeté/ trzy kroć przez rok/ to iest w świeto przásników/ w świeto tegodniów/ y w świeto kuczek. [14] Y postánowił według rozrządzenia Dawidá oycá swego vrzędy kápłanów w posługowániu ich: y Lewity w porządku ich/ áby chwalili y służyli przed kápłany według obrzędu káżdego dniá: y odźwiérné w rozdźiałéch ich przy brámie y brámie: bo ták był przykazał Dawid człowiek Boży. [15] Y nie przestąpili z roskazánia królewskiégo/ ták kápłani iáko y Lewitowie/ ze wszytkiégo co przykazał/ y w strażách skárbów. [16] Wszytkie nakłády miał gotowé Sálomon/ od onégo dniá/ którégo záłożył fundámenty domu PANSKIEGO áż do dniá którégo dokonał. [17] Jáchał tedy Sálomon do Asiongáber/ y do Ailáth/ nád brzegiem morzá czerwonégo który iest w źiemi Edomskiéy. [18] Y posłał mu Hirám przez ręce sług swych okręty/ y żeglarzów świádomych morzá/ y iácháli z sługámi Sálomonowymi do Ophir/ y przywieźli z tam tąd czterzystá y piećdźieśiąt tálentów złotá/ y przynieśli do królá Sálomoná.

[a] Thádmor H

Hołdowniky Sálomoná.

Złoto z Ophir przez morze przywożono.

ROZDZ. IX.

Królowa Sábá przyiácháłá do Sálomoná

KRólowa też Sábá vsłyszawszy sławę Sálomonowę/ przyiácháłá/ áby go w gadkách doświádczáłá/ do Jeruzálem z [a] wielkimi bogáctwy/ y wielbłądy którzy nieśli rzeczy wonné/ y złotá bárzo wiele/ y kámienié drogie. A gdy przyszłá do Sálomoná/ mówiłá z nim wszytko cokolwiek było w sercu iéy. [2] Y wyłożył iéy Sálomon wszytko co żądáłá byłá: y nie było nic czegoby iéy iáśnie nie pokazał. [3] Która gdy vyrzáłá/ to iest mądrość Sálomonowę/ y dóm który był zbudował/ [4] tákże y potráwy stołu iego/ y mieszkánia sług/ y vrzędy dworzánów iego/ y száty ich/ podczászé też y száty ich/ y ofiáry które ofiárował w domu PANSKIM/ [b] nie zstawáło w niéy

[a] Abo z wielkim pocztem H. 3 król. 10. a. 1. Math. 12. d. 42. Luc. 1. d. 31.

[b] Bárdzo śie zdumiáłá.

dusze

duße od zdumienia. [5] A rzékłá do królá: Prawdziwé są słowá/ którém słyßáłá w ziemi swéy "o cnotách'/ y o mądrości twoiéy. [6] A nie wierzyłám powiádáiącym/ ážem sámá przyiácháłá/ y oglądáły oczy moie/ y doznáłám že mi ledwie połowice mądrości twéy powiádano: przeßedłeś słáwe cnotámi twémi. [7] Szcześliwi mężowie twoi/ y szcześliwi słudzy twoi/ którzy stoią przed tobą ná káždy czás/ á słucháią mądrości twoiéy. [8] Niechayže będzie PAN Bóg twóy błogosłáwiony który cię raczył postánowić ná stolicy swéy królem PANA Bogá twego. Iž Bóg miłuie Izráelá/ y chce go záchowáć ná wieki/ przeto cię postánowił królem nád nim/ ábyś czynił sądy y spráwiedliwość. [9] A dáłá królowi sto y dwádzieściá tálentów złotá/ y bárzo wiele rzeczy wonnych/ y kámienia bárzo drogiégo: nie było tákowych rzeczy wonnych/ iáko té/ które królowa Sábá dáłá królowi Sálomonowi. [10] Lecz y słudzy Hirám z sługámi Sálomonowymi przynieśli złotá z Ophir y drzewá "Thyinowégo' y kámienia bárzo drogiégo: [11] Z którégo vczynił król to iest z drzewá Thyinowégo wschody w domu PANSKIM/ y w domu królewskim/ y cytry y árfy śpiewákóm. Nigdy nie widano w ziemi Iudzkiéy drzewá tákowégo. [12] A król Sálomon dał królowéy Sabie wßytko czego chciáłá y czego žądáłá/ á dáleko więcéy niž co byłá do niego przyniosłá: która wróciwßy się iácháłá do ziemie swéy z służebniki swymi. [13] A wagá byłá złota/ które przywożono Sálomonowi ná káždy rok/ ßeść set ßeśćdziesiąt ßeść tálentów złotá: [14] oprocz téy summy/ którą posłowie z rozmáitych narodów/ y kupcy zwykli byli przynáßáć. A wßyscy królowie Arábscy y książętá ziem/ którzy znáßáli złoto y srébro Sálomonowi. [15] Vczynił tedy król Sálomon dwie ście "kopiy' złotych z summy ßeści set czérwonych złotych/ które ná káždą kopiią wychodziły. [16] A tému trzy stá "puklérzów złotych/ z trzech set czérwonych złotych którémi powłaczano káždy puklérz/ y schował ie król "w zbroiowniéy która byłá osádzona gáiem'. [17] Spráwił též król stolice wielką z kości słoniowéy/ y opráwił ią sczérym złotem. [18] Sześć též stopniów po których wstępowano ná stolice/ y podnóžek złoty/ y dwoie porecza z obu stron/ á dwá lwy stoiące v porecza: [19] Ale y innych dwánaście lewków stoiących ná ßéści stopniách z obu stron: nie było tákiéy stolice we wßystkich królestwách. [20] Wßytkie též naczynia stołu królewskié° były złoté/ y naczynia w domu Lásu Libanu ze złotá sczérégo. Bo srébrá ná on czás zá nic nie miáno. [21] Abowiem okręty królewskie chodziły do Thársis z sługámi Hirám/ raz we trzy látá: y przynosili z támtąd złoto y srébro/ y kość słoniową/ y koczkodany y pawy. [22] Vwielmožony tedy iest Sálomon nád wßytkie króle ziemskie prze bogáctwo "y sławe'. [23] A wßyscy królowie ziemscy prágnęli widzieć twarz Sálomonowę/ áby słucháli mądrości którą był dał Bóg w serce iego: [24] y przynosili mu dáry/ naczynia srébrné y złoté/ y ßáty y zbroie/ y rzeczy wonné/ konie y muły ná káždy rok. [25] Miał též Sálomon "czterdzieści tysiecy koni w stáyniách'/ á wozów y iezdnych dwánaście tysiecy/ y postáwił ie w miástách wozów poczwórnych/ y gdźie król był w Ieruzálem. [26] Vžywał též władzy nád wßytkimi królmi od rzeki Euphráty/ áž do ziemie Philisthym skiéy/ y áž do gránice Ægyptskiéy. [27] A dodawał ták wielką obfitość srébrá w Ieruzálem iáko kámienia: á cedrów tákié mnostwo iáko płonnych fig/ które rostą po polách. [28] A przywodzono mu konie z Aegyptu/ y ze wßytkich kráin. [29] A ostátek spraw Sálomonowych piérwßych y poslédnich spisáné są w słowiéch Nátháná proroká/ y w księgách Ahiaßá Silonczyká/ y "w widzeniu "Addo' Widzącégo/ przeciw Ieroboámowi synowi Nábáthowému. [30] A królował Sálomon w Ieruzálem nád wßytkim Izráelem czterdzieści lat. [31] A zásnął z oycy swymi/ y pogrzebli go w Mieście Dawidowym: y królował Roboám syn iego miásto niego.

Margin notes:

"O rzeczách ábo o spráwách twoich. H.

Królá mądrégo dáie Bóg ludowi który miłuie.

Królowa Sabá dáie dáry Sálomonowi.

"Algumimowégo. H. Inßy to zowią korálem Bryzelią/ álbo Hebanem

Sálomon dáie dáry królowéy Sabie.

Wagá złotá przywożonégo ná káždy rok

"Tarcz. H.

"Abo puklérzów. H.

"w domu który był w leśie Libáńskim. H.

"Y w mądrości. H.

"cztéry tysiące stáien koni. H.

Konie y iezdá Sálomonowá

"w proroctwie.

"Iáddá H.

Sálomon vmárł.

ROZ-

Roboam pierwszy następuie y króluie po [illegible]

ROZDZ. X.

Roboám królem. 3. Król: 12 a1.

1 A Jáchał Roboám do Sichem: bo sie tám był zsczedł wßytek Izráel áby go królem postánowił. 2 Co gdy vsłyßał Jeroboám syn Nábáthów/ który był w Aegyptcie (bo tám był vćiekł przed Sálomonem/) wnet sie wróćił. 3 A przyzwáli go/ y przyßedł ze wßytkim ludem Izráelskim: y mówili do Roboámá/ mówiąc: 4 Oćiec twój ćisnął nas bárzo twárdym iárzmem/ ty lżéy roskázuy niż oćiec twój/ który ná nas włożył ćiężką niewolą/ y vlży trochę z ćiężaru/ ábysmyć służyli. 5 Który rzekł: Po trzech dniách wróććie śie do mnie. A gdy lud odßedł/ 6 B rádźił śie król stárßych/ którzy stawáli przed oycem iego Sálomonem póki iesżcze był żyw mówiąc: Co zá ráde dáiećie żebych odpowiedźiał ludowi? 7 Którzy mu rzekli: Jesli sie podobaß ludowi temu/ á zmiekczyß ie słowy łáskáwémi/ będąć służyć przez wßytek czás. 8 Ale on opuśćił ráde stárych/ á z młodymi záczął ráde/ którzy z nim wychowáni byli/ y przy nim byli. 9 A rzekł do nich: *Co sie wam zda? ábo co mam odpowiedźieć ludowi temu który do mnie mówił: Vlży iárzmá/ które ná nas twój oćiec włożył? 10 C A oni odpowiedźieli iáko młodźiency wespołek z nim w roskoßách wychowáni/ y rzekli: Ták powieß ludowi/ którzyć mówił: Oćiec twój obćiążył iárzmo náße ty vlży/ y ták mu odpowieß: Námnieyßy pálec mój mieśßy iest niż biodrá oycá mego. 11 Oćiec mój kładł ná was ćiężkie iárzmo/ á ia więkßy ćiężar przyłożę: Oćiec mój śiekł was biczmi/ á ia was śiec będę *bászylkámi. 12 A ták Jeroboám y wßytek lud przyßli do Roboámá dniá trzećiego/ iáko im był roskazał. 13 A odpowiedźiał król surowie/ opuśćiwßy ráde stárßych. 14 A mówił do nich według woléy młodźieńców: Oćiec mój włożył ná was ćiężkie iárzmo/ które ia ćiężßym vczynię: Oćiec mój śiekł was biczmi/ á ia was będę śiekł *bászylkámi. 15 D A niepozwolił ná prośbę ludu: Bo byłá wola Bożá/ áby sie spełniłá mowá iego/ *którą był rzekł przez rękę Ahiaßá Silończyká do Jeroboámá syná Nábáth. 16 A lud wßytek gdy król surowie mówił/ ták rzekł do niego: *Nie mamy częśći w Dawidźie/ áni dźiedźictwá w synu Izái. Wróć sie Izráelu do przybytków twoich/ á ty pás dóm swój Dawidźie. A odßedł Izráel *do przybytków swoich. 17 A nád syny Izráelskimi którzy mießkáli w mieśćiech Judzkich/ królował Roboám. 18 A posłał Roboám Adurámá/ który był nád pobory/ y vkámionowáli go synowie Izráelscy/ y vmárł: á król Roboám pokwápił sie wśieść ná wóz/ y vćiekł do Jeruzalem. 19 A odstąpił Izráel od domu Dáwidowego áż do dniá tego.

Poddáni proßą o vlżenie ćiężarów y podátków.

Rádá stárych.

*Co wyrádźićie. H.

Rádá młodych.

Opuśćiwßy ráde stárych od powiedźiał surowie poddánym.

*Biczami, żelázem ostrym, ná końcách opráwionemi.

*3. Król: 11. c29.

*Cóż zá dźiał mamy. H.

Rozerwánie króle stwá

*Do domów.

Adurám poborcá vkámionowany.

ROZDZ. XI.

Roboám záhámowány áby nie walczył przećiw Ieroboámowi. 3. Król: 12 f24

1 A Przyiáchał Roboám do Jeruzalem/ y zwołał wßytek dóm Judá y Beniámin/ sto y ośmdźieśiąt tyśiecy przebránych y walecznych/ áby walczył przećiw Izráelowi/ á obróćił królestwo swé do śiebie. 2 A *stáłá sie mowá PANSKA do Semei człowieká Bożego/ mówiąc: 3 Mów do Roboámá syná Sálomonowego królá Judá/ y do wßego Izráelá który iest w Judá y Beniámin: 4 B To mówi PAN: Nie póydźiećie/ áni walczyć będźiećie przećiw bráćiéy wáßéy: niech sie wróći káżdy do domu swego/ bo sie to zá moią wolą stáło. którzy vsłyßawßy słowo PANSKIE/ wróćili sie/ á nie ćiągneli przećiw Jeroboámowi. 5 A mießkał Roboám w Jeruzalem/ y pobudował miástá murowáne w Judá: 6 Y zbudował Bethlehem/ y Etám/ y Thekue/ 7 Bethsur też y Socho/ y Odollám/ 8 ktemu y Geth/ y Máresá/ y Ziph/ 9 ále y Adurám/ y Láchis/ y Azeká/ 10 Sáráá

*Rzekł Pan do Semeia. Hebr:

Póki Ieroboám nie był Heretykiem nie kazał Bóg przećiw niemu walczyć, ále skoro Heretykiem został, walczył przećiw niemu lud Boży, y zwyćiężyli go. niż: 13.

Miástá zbudowáne od Roboámá.

też y Aiálon / y Hebron / które były w Judá / y w Beniámin / miástá bárzo obronné. 11 A gdy ie zámknął murem / postáwił w nich przełożoné / y ßpiklérze ná żywność / to iest / oliwy y winá. 12 Ale y w káżdym mieście vczynił zbroiownie ná tárcze y ná kopiie / y zmocnił ie wielką pilnością / y pánował nád Judą y Beniáminem. 13 A káplani y Lewitowie / którzy byli we wßem Izráelu / przyßli do niego ze wßytkich mieysc swoich / 14 opuściwßy przedmieściá y osiádłości swoie / y przeniózßy sie do Judy y do Jeruzalem: przeto że ie był odrzucił Jeroboám / y potomkowie iego / áby nie odpráwowáli káplánstwá PANSKIEGO. 15 Który postánowił sobie ofiárowniki wyżyn / y czártów / y cielców / które był vczynił. 16 Ale y ze wßytkich pokoleni Izráelskich / którzykolwiek dáli byli serce swé áby ßukáli PANA Bogá Izráelowégo / przyßli do Jeruzalem ofiárowáć ofiáry swé przed PANEM Bogiem oycow swoich. 17 A vmocnili królestwo Judzkié / y vtwierdzili Roboámá syná Sálomonowégo przez trzy látá: bo chodzili drógámi Dawidowémi y Sálomonowémi tylko przez trzy látá. 18 A poiął Roboám żone Máháláth córke Jerimoth / syná Dawidowégo: Abiháil też córke Eliáb syná Izái / 19 która mu vrodziłá syny / Jehus / y Somoriám / y Zoom. 20 Po téy też poiął Máháchá córke Absálom / która mu vrodziłá Abiá / y Ethái / y Zizá / y Sálomith. 21 A miłował Roboám Máácha córke Absálom nád wßytkié żony swé / y założnicé / bo był poiął ośmnaście żón / á nałożnic ßeść dziesiąt: y spłodził ośm á dwádzieściá synów / á ßeśćdziesiąt córek. 22 A postánowił ná pierwßym mieyscu Abiaßá syná Máácha książęciem nád wßytką bráciąiego: bo tego myślił królem vczynić: 23 iż był medrßy y możnieyßy náde wßytkié syny iego / y we wßytkich gránicách Judzkich / y Beniáminowych / y we wßytkich miástách murowánych: y dawał im żywności dostátek / y stárał sie o wiele żón.

Roboám króluie nád Judą y Beniáminem.

Káplani wyprowádzili sie od Heretyków Izraelskich do Ieruzálem.

Ieroboám odrzuciwßy kápłany prawdziwe, náczynił Ministrów.

ROZDZ. XII.

1 GDy było vmocnioné królestwo Roboám y vtwierdzoné / opuścił zakon PANSKI / y wßytek Izráel z nim. 2 A roku piątégo królestwá Roboám przyciągnął Sesák król Ægyptski do Jeruzalem (bo byli zgrzeßyli PANV /) 3 z tysiącem y dwiemá sty wozów / y ßeśćdziesiąt tysiecy iezdnych: á ludzi nie było liczby który był przyciągnął z nim z Ægyptu / to iest / Libiyczycy / Troglodytowie / Æthiopowie. 4 A pobrał miástá obronné w Judzie / y przyciągnął áż do Jeruzalem. 5 A Semeiaß prorok wßedł do Roboámá / y do książąt Judzkich / którzy sie byli zebráli do Jeruzalem / vciekáiąc przed Sesák / y rzékł do nich: To mówi PAN: Wyście mie opuścili / á iam was opuścił w ręce Sesák. 6 A zlękłwßy sie książętá Izráelskié / y król / rzekli: Spráwiedliwy iest PAN. 7 A gdy vyźrzał PAN iż sie vpokorzyli / sstáłá sie mowá PANSKA do Semeiaßá / mówiąc: Ponieważ sie vpokorzyli / nie wytráce ich / y dam im troche rátunku / á nie będzie kápáłá zápálczywość moiá ná Jeruzalem przez ręke Sesák. 8 Wßákoż iednák będą mu służyć / áby wiedzieli różność służby moiéy / y służby królestwá ziemskiégo. 9 A ták odciągnął Sesák król Ægyptski od Jeruzalem / zábrawßy skárby domu PANSKIEGO / y domu królewskiégo / y wßytko z sobą zániósł / y puklérze złoté / których był Sálomon náspráwował: 10 ná których mieysce król spráwił miedziáné / y poruczył ie przełożonym tarczników którzy strzegli sieni páłacu. 11 A gdy wchodził król do domu PANSKIEGO / przychodzili tarcznicy y bráli ie / á zásie ie odnośili do zbroiowni swéy. 12 Wßákoż iż sie vpokorzyli / odwróciłsie od nich gniew PANSKI / y do końcá nie są zgłádzeni: ponieważ y w Judzie nálázły sie dobré vczynki. 13 Zmocnił sie tedy król Roboám w Jeruzalem / y królował: á było mu

Podał Bóg ludę w ręce królá Aegyptskiego iż Bogá opuścili.

Semeiaß prorok strofuie lud z grzéchów.

Vpokorzenié ludu vbłagáło Bogá.

ábo, ále ie wkrótce wybáwię. H.

nie przydzie

Czemu Bóg dáie lud swóy w moc nieprzyiaciełom.

Król Aegyptski złupił kościół.

3. Król. 15. f 21.

czterdzieści

D cztérdźieśći lat y rok gdy królowáć począł / á śiedmnaśćie lat królował w Jeruzalem / w mieśćie które PAN obrał / áby tám potwiérdźił imie swé / ze wszytkich pokoleni Jzráelskich / á imie mátki iego Náámá Ammánitká. [14] A czynił złość / y nie zgotował sercá swego áby szukał PANA. [15] A spráwy Roboám piérwsze y poślednié / wypisáné są w kśięgách Semeiaszá proroká / y Addo Widzącego / á z pilnośćią wyłożone: y walczyli przećiw sobie Roboám y Jeroboám po wszytkie dni. [16] A zásnął Roboám z oycy swémi / y pogrzebion iest w mieśćie Dawid / y królował Abiá syn iego miásto niego.

Roboám vmárł, nástąpił Abia.

ROZDZ. XIII.

[1] A ROku osmnástego królá Jeroboámá / królował Abiá nád Judą. [2] Trzy látá królował w Jeruzalem / á imie mátki iego Michaiá / córká Vriel z Gábáá: y byłá walká miedzy Abią y Jeroboámem. [3] A gdy Abiá stoczył bitwę y miał bárzo waleczne męże y wybránych cztérzy stá tysięcy: Jeroboám zszykował náprzećiw woysko ośm set tysięcy mężów / którzy też wybráni byli / y bárzo mocni ku bitwie. [4] Stánął tedy Abiá ná górze Semeron / która byłá w Ephráim / y rzekł: Słuchay Jeroboámie y wszytek Jzráelu. [5] Azaśćie niewiédźieli / iż PAN Bóg Jzráelski podał króleſtwo Dawidowi nád Jzráelem ná wieki / iemu y synom ie[o] przymierzem soli? [6] A powstał Jeroboám syn Nábáth / sługá Sálomoná syná Dawidowego: y podniósł woynę przećiw Pánu swému. [7] A skupili sie do niego mężowie mkczemni / y [a] synowie Beliál / y przemogli przećiw Roboám synowi Sálomonowému: á Roboám był [b] prostak y lęklíwego sercá / y niemógł sie im oprzéć. [8] A ták wy teraz [c] mówićie że sie możećie oprzéć króleſtwu PANSKIEmu / [d] które trzyma przez syny Dawidowe / á maćie ludu moc wielką / y ćielce złote / które wam vczynił Jeroboám zá bogi. [9] A wyrzućiliśćie [e] kápłany PANSKIE / syny Aaronowe / y Lewity / á poczyniliśćie sobie ofiárowniki iáko wszyscy narodowie ziemscy: ktokolwiek przyidźie / á poświęći ręke swoie / w byku z wołów y w śiedmiu báránów / ostáie sie ofiárownikiem tych którzy nie są bogowie. [10] A [f] PAN Bóg nász iest: którego nie opuszczamy / y kápłani służą PAnu z synów Aaronowych / y Lewitowie są w porządku swoim. [11] cálopalenia też ofiáruią PANV ná káżdy dźień ráno y w wieczór / y wonne kádzenie według roſkazánia zakonu spráwione / y bywáią wykłádáné chleby ná stole przeczystym: y iest v nas lichtarz złoty y lámpy iego / áby ie zápalono záwsze ná wieczór: my bowiém strzeżemy przykazánia PANA Bogá nászego / którégośćie wy opuśćili. [12] Otóż w woysku nászym hetmánem iest Bóg / y kápłani iego / którzy trąbią w trąby / y brzmią przećiwko wam: Synowie Jzráelscy nie walczćie przećiw PANV Bogu oycow wászych: bo nie z pożytkiem wászym. [13] Co gdy on mówił / Jeroboám z tyłu zásadzkę czynił. A stoiąc przećiw nieprzyiaćielowi / niebacząceć Jude obtaczał swym woyskiem. [14] A obeyźrzawszy sie Judás obaczył że nálegáłá bitwá y z przodku y z tylu / y záwołał do PANA: á kápłani poczęli trąbić w trąby. [15] y wszyscy mężowie Judá okrzyk vczynili. A oto gdy oni wołáli / [g] przestrászył Bóg Jeroboámá / y wszytkiego Jzráelá / który stał przećiwko Abiá y Judá. [16] A vćiekli synowie Jzráel przed Judą / y podał ie Bóg w ręce ich. [17] Poráził ie tedy Abiá / y lud iego porażką wielką / y poległo ránnych z Jzráelá [h] pięć kroć sto tysięcy mężów mocnych. [18] A poniżeni byli synowie Jzráelscy ná on czás / á synowie Judzcy zmocnili sie bárzo / przeto iż vfáli w PANV Bogu oycow swoich. [19] A gonił Abiá Jeroboámá vćiekáiącego / y pobrał miástá iego / Bethel y córki iego / y Jesáne z córkámi iego / Ephron też y córki iego /

3. Król. 15. 22

Woyná królá Ierozolimskié[o] przećiw Heretykóm Izráelskim.

Król Abia strofuie Izráelczyki z odſczepieństwá.

[a] To iest, nie skáżonym wiecznym. czytay. Nu: 18. v. 19.

[a] רקים Rákim. Chaldá: ריקא Ráká. Math: 5. 22.

[b] Dźiećię. H.

[c] Vmyśliliśćie sie sprzećiwić

[d] Które iest w ręku synów Dawidowych H. 3. Król: 12. g 31.

Ministrowie v Heretyków iáty.

[f] My iesteśmy (lud) Páná Bogá nászego. H.

Kośćiołá Bożego kápłani.

Hetmánem kośćiołá prawdźiwego Bóg y kápłani.

Modlitwa porázili Izráelskié Heretyki.

[g] Poráźił. H.

Heretyków legło 500000.

20 ki iego: y niemógł wiecey ſie oprzeć Jeroboam zá dni Abiaſowych: któ- 21 rego zábił PAN y vmárł. A ták Abias vmocniwſzy króleſtwo ſwé/ poiął żon czternaście: y zrodził dwá- 22 dzieścià y dwu ſynów/ y ſzesnaście córek. A oſtátek mów Abiá y dróg y ſpraw iego/ opiſáné ſą bárzo pilnie w kſięgách Addo proroká.

*olycżáiów Hebr.

ROZDZ. XIIII.

Aſá Król Iudá bogobayny y ſczęsliwy. 3. Król. 15. b. 8.

1 A Zásnął Abiá z oycy ſwemi/ y pogrzebli go w mieście Dawidowym/ y królował Aſá ſyn iego miáſto niego/ zá którego dni vſpokoiłá ſie 2 ziemiá przez dzieśięć lat. A czynił Aſá co było dobrego y przyiemnégo przed oczymá Bogá ſwego/ y rozwálił ołtarze cudzoziemſkiégo nabożeń- 3 ſtwá/ y wyżyny/ y połamał ſłupy/ y 4 gáie wyrąbał. A roſkazał Judzie áby ſzukał PANA Bogá oyców ſwoich/ á czynił zakon y wſzytkie przykazánia: 5 y zniósł ze wſzytkich miaſt Judá *ołtarze y zbory/ y królował w 6 pokoiu. Pobudował też miáſtá obronné w Judá/ bo był w pokoiu/ á żadné woyny zá czáſu iego nie powſtáły/ gdyż PAN pokóy dawał. 7 A mówił Judzie: Pobuduymy té miáſtá/ á obtoczmy murem/ y vtwierdźmy wieżámi y bramámi/ y zamkámi/ póki od woien wſzytko wolno/ dla B tego żeſmy ſzukáli PANA Bogá oycow nászych/ y dał nam pokóy w około. Budowáli tedy/ á żadnéy przekázy w budowániu nie było. 8 A Aſá miał w woyſku ſwym noſzących tarcz y dzierzyca z Judy trzy kroć ſto tyſiecy/ á z Beniámina tarczników y ſtrzelców po dwá kroć ſto tyſiecy/ y ośmdzieśiąt tyſiecy/ wſzyſcy ci mężowie 9 bárzo mocni. A wyiáchał przećiwko C nim Zárá Æthyopiánin z woyſkiem ſwym/ po dzieśięć kroć ſto tyſiecy/ y z trzemá ſty wozów/ y przyciągnął áż 10 do Máreſá. A Aſá ciągnął przećiw niemu/ y zſzykował woyſko ku potykániu w Dolinie Sephátha/ która 11 ieſt v Máreſá/ y wzywał PANA Bogá/ y rzekł: PANIE niemáſz v ciebie żadnéy różnośći/ ieſli w troſze rátuieſz álbo w wielu: rátuyże nas/ PANIE Boże nász: ábowiém w tobie/ á w imieniu twoim máiąc vfánié/ wyſzliſmy przećiwko mnoſtwu temu. PANIE/ ty ieſteś Bóg nász/ niechże nie przemaga człowiek prze- 12 ćiw tobie. A ták *przeſtráſzył PAN D Æthyopiány przed Aſa y Juda: y v- 13 ciekli Æthyopiánie. A gonił ie Aſá/ y lud który z nim był/ áż do Gerárá: y polegli Æthyopiánie áż do ſczetu/ bo ſtárci ſą z PAN zábiiał/ y woyſko iego walczyło. Nábráli tedy wiele łu- 14 pow/ y zburzyli miáſtá wſzytkie około Gerárá: bo ſtrách wielki był ná wſzytkie przypadł: y ſplundrowáli 15 miáſtá/ y wielką korzyść wynieśli. Ale y obory owiec pokáziwſzy/ zágnáli owiec moc niezliczoną/ y wielbłądów: y wrócili ſie do Jeruzalem.

*wyſzki y bałwány. H.

Pokóy boiącym ſie Pána Bogá.

Woyſko królá Aſá

Woyſko Aetiopſkié.

Modlitwá Aſe o zwyćięſtwo przećiw Aetiopom. 1. Kró: 14. 26.

*Poráźił. H. *Zá Bożą pomocą zwyćiężył*

ROZD. XV.

Azáriaſz prorok przepowiáda iż króleſtwo zrá elſkié Heretickié miáło bydź bez Bogá, kapłaná, y zakonu.

1 A A Zárias ſyn Oded/ gdy ſie w 2 nim ſtał duch BOży/ wyſzedł przećiw Aſá/ y rzekł mu: Słuchayże mię Aſá y wſzytek Judá/ y Beniámin: PAN z wámi/ żeśćie z nim byli. Jeſli go ſzukáć bedźiećie/ naydźiećie: á ieſli go 3 opuśćićie/ opuśći was. A przeminie w Jzráelu dni wiele bez Bogá prá- 4 wdźiwégo/ y bez kápłaná vczyćielá/ y bez zakonu. A gdy ſie náwrócą w vtrapieniu ſwym do PANA Bogá Jzráelſkiégo/ y ſzukáć go będą/ náy- 5 dą go. Ná on czás nie będzie pokoiu wychodzącému y wchodzącému/ ále ſtráchy zewſząd miedzy wſzytkimi 6 obywátelámi ziem: Bo będzie walczył naród przećiwko narodowi/ y B miáſto przećiw miáſtu/ bo ie *PAN zátrwoży wſzelkim vciśnieniem. 7 Wy tedy vmocnićie ſie/ á niechay nie mdle

*Bóg: H.

ią rece

ią rece wáßé : bo bedzie zapłátá v- czynkowi wáßému. ⁸ Co gdy vſłyßał Aſá / to ieſt / słowá y proroctwo Azá- riaßá syná Oded proroká / vmocnion ieſt / y zniósł báłwány ze wßytkiéy zie- mie Iudá y z Beniámin / y z miaſt które był pobrał / góry Ephráim / y ᵇpoświecił' ołtarz PANSKI / który był przed przysionkiem PANSKIM. ⁹ Y zebrał wßytkiego Iudá y Beniá- miná / y przychodnie z nimi z Ephrá- imá / y z Mánáſſe / y z Simeon : bo ich było wiele z Izráelá vciekło do niego / widząc iż z nim był PAN Bóg iego. ¹⁰ A gdy przyßli do Ieruzalem mieśiącá trzeciégo / roku pietnaſtégo króleſtwá Aſá / ¹¹ ofiárowáli PANV dniá onégo z łupów y z korzyści które byli przygnáli / wołów śiedm ſet / á báránów śiedm tysiecy. ¹² Y wßedł ᵇwedług obyczáiu' ku potwierdzeniu przymierza / áby ßukáli PANA Bo- gá oyców swoich ze wßytkiégo sercá / y ze wßytkiéy duße swoiéy. ¹³ A ieśliby kto / práwi / nie ßukał PANA Bogá Izráelſkiégo / ᵃniech vmrze' / od ná- mnieyßégo áż do nawietßégo / od me żá áż do niewiáſty. ¹⁴ Y przysiegli PA- NV głosem wielkim w rádośći / y w brzmieniu trąb / y w głośie kornetów / ¹⁵ wßyscy którzy byli w Iudá / z prze- klinániem : bo ze wßytkiég sercá swe- go przysiegli / á ze wßytką wolą ßu- káli go / y nálezli : y dał im PAN od- poczynienie w około. ¹⁶ Ale y Mááche mátkę Aſy królá zwielkiég złożył páno wánia / przeto że byłá vczyniłá báłwan ᵃPriápów w gáiu : którégo wßytkiég skrußył / y w ßtuki połamawßy spá- lił v potoká Cedron. ¹⁷ A wyżyny zoſtá wioné są w Izráelu : A wßákoż serce Aſá było doskonáłé po wßytkié dni ieg. ¹⁸ Y to co był poślubił oćiec iego / sam / wniósł do domu PANSKIE- GO / śrébro y złoto / y rozmáity sprzet naczynia. ¹⁹ A nie było woyny áż do trzydźieſtégo y piątégo roku króle- ſtwá Aſá.

Margin: Aſá król wyrzućił Báłwány. — ᵇNápráwił H. — 9 C — z Izráelá v ćiekáią od Heretyków do Ieruzálem. — Ofiáry z korzyśći. — ᵇH. — 14 D — ᵃwłá: áby śmiercią v- márł. Heb: Przysięgá ią iż Bogu mieli słu- żyć. — Mátkę z páńſtwá z skłáda dla bałwo chwalſtwá — ᵃabo ſtráßny H. — ᵃPátrz wyż: 3. Król: 15.14

A wiele dni przeminie w Izráelu bez Bogá] Témi słowy chcą dowodźić Heretycy / iż kośćiół Boży vſtáć może / ponieważ y ná on czás vſtał iáko tu dáie znáć. Alić by tégo nie mówili / gdyby pismo rozumieć chćieli. Bo naprzód mówi tu Prorok o onych Heretykach w króleſtwie Izráelſkim / których Ieroboam Heretyk od kośćiołá Ierozolimſkiego odwiódł / bo ći Heretycy byli bez Bogá prawdźiwégo / y bez kápłáná / vczyćielá / y bez zakonu. Y tákowe są y teraz zbory Heretyckié / które y błądzą y vſtáią. Ale śie to nie może rozumieć o kośćiele Ierozolimſkim / y króleſtwie Iudzkim / w którym záwżdy byli prawdźiwi kápłani którzy ználi prawdźiwégo Bogá y zakon iego / y tey wiáry nietráćili w niewoli Bábilonſkiéy / y potym wróćiwßy śie do ziemie tenże zakon y kośćiół zátrzymáli. A ieśli śie to ma o wßytkich żydách rozumieć / tedy o tym czáśie który miał być po przyśćiu Mesiaßá. Teraz bowiem iuż przemineło wiele dni w Izráelu bez Bogá / bez kápłaná / y bez zakonu / iáko było przepowiedziano. Ale ináczey o swym kośćiele Pan Chryſtus przepowiedział / obiecuiąc iż bramy piekielné nigdy go przemoc nie miáły. Máth. 16 y sam ma bydź záwżdy z kośćiołem swoim do skonczenia świátá. Máth. 28.

ROZDZ. XVI.

¹ Roku trzydźieſtégo y ßoſtégo króleſtwá iego / przyćiągnął Báásá król Izráelſki przećiwko Iudźie / y murem ob taczał Rámá / áby żaden niemógł przespiecznie wynidź y wnidź z króleſtwá Aſá. ² A ták Aſá wyniósł śrébro y złoto z ſkárbów domu PANSKIEGO / y z ſkárbów królewſkich / y posłał do Benádád królá Syryſkiégo / który mießkał w Dámáßku / mówiąc : ³ Mam ztobą przymierze : Oćiec też móy z oycem twym wzgodzie mießkáli : przetomći posłał śrébro y złoto / ábyś złamawßy przymierze które maß z Báásá królem Izráelſkim / vczynił áby odiáchał odemnie. ⁴ Czego śie wywiedźiawßy Benádád / posłał hetmány wóyſk swoich do miaſt Izráelſkich : którzy zburzyli Ahion y Dán / y Abelmáim / y wßytkié miáſtá Nephthálim murowáné. ⁵ Co gdy vſłyßał Báásá / przeſtał budowáć Rámá / y zániechał roboty swéy. ⁶ A król Aſá wźiął wßytkiégo Iude / y pobráli kámienie z Rámá / y drzewo które był ná budowánié zgotował Báásá / y zbudował z nich Gá báá / y Máſphá. ⁷ Onégo czáſu przyßedł Hánáni prorok do Aſá królá Iudzkiégo / y rzekł mu : Iześ miał vfá-

Margin: Aſá boiac śie królá Izráelſkié° czyni przymierze z królem Syryſkim. — A — B

Prorok ſtrofuie Aſę iż miał vfánie w cżłowieku niż w Bogu.
ᶠwyż: 14 c 9.

nié w królu Syriyſkim / á nie w PANV Bogu twoim / dla tego vſzło woyſko kroľá Syriyſkiéġ z ręki twéy. 8 ᶠ Azaż nie dáleko więcéy było ᵉÆthyopiánow y Libiyczyków / w wozięch y w iezdnych / y w mnoſtwie bárzo wielkim: które / kiedyś vwierzył PANV / podał w ręce twoie? 9 ᶠ Abowiém ocży PANSKIE pátrzą ná wſzytkę ziemie / y dodawáią mocy tym / którzy weń ſercem doſkonáłym wierzą. A ták głupieś vczynił / y dla tego od tego czáſu powſtáną przećiwko tobie walki. 10 ᶠ A rozgniewány Aſá ᶠná Widzącégo / kazał go wſádźić do więźienia / bo ſie był o to bárzo rozgniewał: y pobił nie máło ludu ná on czás. 11 ᶠ A

ᶠná Próroká

ſpráwy piérwſzé y oſtátnieyſzé Aſá / nápiſáne ſą w kśięgách królów Judá y Jzráel. 12 ᶠ Rozniemógł ſie też Aſá roku trzydźieſtégo y dźiewiątégo króleſtwá ſwego / ná bói nóg bárzo ćiężki / á áni w chorobie ſwéy nie ſzukał PANA / ále więcéy vfał w náuce lékárſkiey. 13 ᶠ A záſnął z oycy ſwymi: y vmárł roku cztérdźieſtégo y piérwſzé go króleſtwá ſwego. 14 ᶠ A pogrzebli go w grobie iego / który był ſobie wykopał w mieśćie Dawidowym: y położyli go ná łożu iego pełnym rzeczy wonnych / y máśći nierządnicych które były háptekárſką robotą ſpráwioné / y ſpálili ná nim zbytnią pompą.

W lékárzách dufał, nie ſzukáiąc Bogá.

ROZDZ. XVII.

Iozáphát król Judſki Bogobóyny.

1 A Jozáphát ſyn iego królował miáſto niego / y zmocnił ſie przećiw Jzráelowi. 2 ᶠ A poſtánowił poczty żołniérzów po wſzytkich miáſtách Judá / które były obtoczoné mury. A obrone rozłożył w źiemi Judá / y w miáſtách Ephráim / które był pobrał Aſá oćiec iego. 3 ᶠ A był PAN z Jozáphátem / iż chodźił w drogách Dawidá oycá ſwego piérwſzych / á nie miał nádźieie w Báálim / 4 ᶠ ále w Bogu oycá ſwego / y poſtępował w przykazániách iego / á nie wedle grzéchów Jzráelſkich. 5 ᶠ A vtwierdźił PAN króleſtwo w ręce iego / y dał wſzytek Judá dáry Jozáphátowi / y przyſzedł ku niezmiernym bogáctwóm / y ku wielkiéy ſławie. 6 ᶠ A gdy ſerce iego wźięło śmiáłość ᶠdla dróg PANSKICH / wyżyny też y gáie zniósł z Judá. 7 ᶠ A roku trzećiégo króleſtwá ſwego / poſłał z kśiążąt ſwych Benháil / Obdiaſzá / y Zácháriaſzá / y Náthánáéłá / y Micheaſzá / áby náuczáli w mieśćiéch Judzkich: 8 ᶠ á z nimi Lewity / Semeiaſzá / y Náthániaſzá / y Zábádiaſzá / Aſáélá też / y Semirámoth / y Jonáthána / y Adoniaſzá / y Thobiaſzá / y Thobádoniaſzá Lewity / y z nimi Elizámá / y Jorán kápłany: 9 ᶠ y náuczáli lud w Judźie / máiąc kśięgi zakonu PANSKIEGO / y obchodźili wſzytkie miáſtá Judzkie y náuczáli lud. 10 ᶠ Stał ſie tedy ſtrách PANSKI ná wſzytkie króleſtwá źiem które były około Judá / áni śmieli walczyć przećiw Jozáphátowi. 11 ᶠ Ale y Philiſzthymowie przynośili Jozáphátowi dáry / y dań ſrébrá: Arábczycy też przygániáli bydła / báránów śiedm tyśiecy y śiedm ſet / y tákże wiele kozłów. 12 ᶠ Vróſł tedy Jozáphát / y vwielmożony ieſt áż ku górze: y pobudował w Judźie ᶠdomy iáko wieże / y miáſtá murowáné. 13 ᶠ A wiele dźieł poczynił w mieśćiéch Judzkich: mężowie też waleczni y duży byli w Jeruzalem / 14 ᶠ których tá liczbá według domów y fámiliy ich: W Judźie hetmánowie woyſká: Ednás kśiążę / á z nim bárzo dużych mężów trzy ſtá tyśiecy. 15 ᶠ Po tym Johánán kśiążę / á z nim dwieśćie y ośmdźieſiąt tyśiecy. 16 ᶠ Po tym też Amáziaſz ſyn Zechry / poświęcony PANV / á z nim dwieśćie tyśiecy mężów mocnych. 17 ᶠ Zá nim ſzedł duży ná potykánie Eliádá / á z nim dźierżących łuk y tarczą dwieśćie tyśiecy. 18 ᶠ Po tym też Jozábád / á z nim ſto y ośmdźieśiąt tyśiecy gotowych żołniérzów. 19 ᶠ Ci wſzyſcy byli przy ręce króléwſkiey / oprócz innych / które był poſtáwił w mieśćiéch murowánych we wſzytkim Judá.

Bogáctwá y ſławá boiącym ſie Bogá.
ᶠw drogách H.
Rozſiłá ná ucżyćiele y kapłany po króleſtwie ſ nim do ludu.
ᶠZamki. H.
Woyſká Iozáphátowé.
ᶠZ ſynów Beniáminowych. H.

ROZD. XVIII.

Iozáphát spowinowácony z Achábowi, pomagá mu woyny.

[1] Był tedy Jozáphát bogáty y sławny bárzo / y spowinowácił sie z Achábem. [2] A po lećiech ziácháł do niego do Sámáriiéy: ná którégo przyiazd nábił Achàb báránów y wołow bárzo wiele/iemu y ludowi który był z nim przyiácháł: y námówił go/áby z nim ciągnął do Rámoth Gáláád. [3] A rzekł Achàb król Izráelski do Jozáphátá królá Judzkiego: Poiedź zemną do Rámoth Gáláád. Któremu on odpowiedźiał: Jáko ia / y ty: iáko lud twóy / ták y lud móy: y bedźiem ztobą ná woynie. [4] Y rzekł Jozáphát do królá Izráelskiego: Proszę ná ten czás porádź sie mowy PANSKIEY: [5] A ták król Izráelski zebrał czterzy stá mężów prorokow/y rzekł do nich: Mamyli iácháć do Rámoth Gáláád ná woyne/ czyli dáć pokóy? A oni: Jédź rzekli/ y poda Bóg w ręce królewską. [6] Y rzekł Jozáphát: Aza tu niémász proroká PANSKIEGO/ [7] abychmy go też spytáli? Y rzekł król Izráelski do Jozáphátá: Jest mąż ieden/od którégo możemy sie pytáć woli PANSKIEY: lecz ia go mam w nienawiśći/bo mi nie prorokuie nic dobrégo/ále złe záwżdy: á iest Micheász syn Jemlá. Y rzekł Jozáphát: Nie mów ták królu. [8] Záwołał tedy król Izráelski iednégo z rzezáńców/ y rzekł mu: Záwołay rychło Micheászá syná Jemlá. [9] A król Izráelski y Jozáphát król Judzki siedźieli obá ná stolicy swéy/obleczeni w száty królewskie. á siedźieli ná plácu v brámy Sámáriiéy/ á wszyscy prorocy prorokowáli przed nimi. [10] A Sedekiász syn Chánáána vczynił sobie rogi żelázne/ y mówił: To mówi PAN: Témi przewieciesz Syryą/ áż ią zetrzesz. [11] Y wszyscy prorocy tákże prorokowáli/y mówili: Jédź do Rámoth Gáláád/ á poszczęśći sie/ y poda ią PAN w ręce królewską. [12] A poseł który był szedł áby záwołał Micheászá/rzekł mu: Oto słowá wszytkich prorokow iednémi vsty dobre opowiádáią królowi: proszę ćie tedy / áby y mowá twoiá od nich nie byłá rozna/ á mow sczęśliwe rzeczy. [13] Któremu Micheász odpowiedźiał: Żywie PAN / że cokolwiek mi rzecze Bóg móy / to mowić bede. [14] Przyszedł tedy do królá/któremu król rzekł: Micheászu/ mamyli iácháć ná woyne do Rámoth Gáláád/czyli niecháć? Któremu on odpowiedźiał: Jédźćie: bo wszytko sie sczęśliwie powiedźie/ y bedą nieprzyiaciele podáni w ręce wásze. [15] Y rzekł król: Powtóre y potrzećie poprzysięgam ćie/ábyś mi nie powiádał/iedno co iest prawdá w imię PANSKIE. [16] A on rzekł: Widźiałem wszytkiego Izráelá rosproszonégo po górach/iáko owce bez pásterzá: y rzekł PAN: Nie máią ci pánow: niech sie káżdy wróći do domu swégo w pokoiu. [17] Y rzekł król Izráelski do Jozáphátá: Azámći nie powiedźiał/ że mi ten nic dobrégo prorokowáć nie miał/ále to co złe iest? [18] A on rzekł: Przetoż słucháyćie słowá PANSKIEGO: Widźiałem PANA siedzącégo ná stolicy iego /y wszytko woysko niebieskie stoiące przy nim/po práwéy y po lewéy stronie. [19] Y rzekł PAN: Kto zwiedźie Achábá królá Izráelskiego/áby iácháł y vpadł do Rámoth Gáláád? [20] A gdy mówił ieden tym sposobem/á drugi innym: wystąpił duch y stánął przed PANEM/y rzekł: Ja go zwiodę. Któremu rzekł PAN: A przez co go zwiedźiesz? [21] A on odpowiedźiał: Wynidę/ á bede kłamliwym duchem w vśćiech wszytkich prorokow iego. Y rzekł PAN: Zwiedźiesz/y przemożesz: wynidź/á vczyń ták. [22] Teraz tedy/oto dał PAN duchá kłamstwá w vstá wszytkich prorokow twoich: á PAN złe mówił o tobie. [23] Y przystąpił Sedekiász/syn Chánáána/y vderzył Micheászá w gębę/ y rzekł: Którąż drogą przeszedł duch PANSKI odemnie/ żeby tobie mówił? [24] Y rzekł Micheász: Ty sam oglądasz dniá onégo/gdy wnidźiesz do komory z komory/ żebyś sie skrył. [25] Y roskazał król Izráelski/ mówiąc: Weźmićie Micheászá/ á wiedźćie go do Amoná stárosty mieyskiégo/ y do Joásá syná *Amelech. [26] y rzeczećie: To mówi król: Wsadźćie tego do ciemnice/ á dawayćie mu

3. król. 22.

**Iam iest iedno z tobą. Hebr:*

Heretyckich proroków czterzy stá.

Iozáphát pytá sie o proroku prawdźiwym.

Micheász prawdźiwy prorok.

Tákći Heretycy chcą áby im to przepowiádano co sie im podoba.

Duch kłamliwy zwodźi Heretiki.

Policzek Micheászów.

Micheász vsadzony.

**To iest króleuskiégo.*

27 troche chlebá y troche wody áż sie wrócę w pokoiu. Y rzekł Micheasz: Jesliś sie wróciß w pokoiu / nie mówił PAN we mnie. Y rzekł: Słuchaycie wßyscy ludźie. 28 Jácháli tedy król Izráelski y Iozáphát król Judzki do Rámoth Gáláád. 29 Y rzekł król Izráelski do Iozáphátá: Odmienię ßáty / y ták póydę ku bitwie: á ty sie vbierz w ßáty twé. Y odmieniwßy król Izráelski ßáty / ßedł ku bitwie. 30 A król Syryiski rostázał był hetmánom iezdy swéy / mówiąc: Nie walczcie przećiwko namnieyßemu ábo przećiwko nawietßému / iedno przećiwko sámému królowi Izráelskiému. 31 A ták vyzrzawßy hetmáni iezdy Iozáphátá / rzekli: Król to Izráelski. Y obskoczyli go bijąc sie: ále on záwołał do PANA / y ratował go / y odwróćił ie od niego. 32 Bo gdy obaczyli hetmáni iezdy / iż nie był król Izráelski / opuśćili go. 33 Y przydáło sie że ieden z ludu strzałę wystrzelił ⁎ná niepewną / y ránił królá Izráelskiego miedzy ßyie á łopátki: á on rzekł woźnicy swemu: Náwróć rekę swą / á wywiez mie z woyská / bom rániony. 34 Y skończyłá sie bitwá dniá onégo: á król Izráelski stał ná woźie swym przećiw Syriánom áż do wieczorá / y vmárł gdy záchodźiło słonce.

Achab odmieniá ßáty chcąc vśćśmierći która mu prorok zágroźił.

⁎Strzałę nie vmyślnie, stre funku postrzelony.

Achab postrzelony.

ROZDZ. XIX.

1 A Iozáphát król Judzki wróćił sie w pokoiu do domu swego do Jeruzalem. 2 Któremu zábieżał Jehu syn Hánáni ⁎Widzący / y rzekł do niego: Dodáieß pomocy niezbożnému / á z témi którzy máią w nienawiśći PANA przyiaźń wiedźieß: á przeto zásłużyłeś był wprawdźie gniew PANSKI: 3 ále vczynki dobré nálázły sie w tobie / przeto żeś zniósł gáie z źiemie Judzkiéy / á zgotowałeś serce swé ábyś ßukał ⁎PANA Bogá ⁎oyców twoich. 4 Mießkał tedy Iozáphát w Jeruzalem: y zás wyiáchał do ludu z Bersábee áż do góry Ephraim / y wróćił ie do PANA Bogá oyców ich. 5 Y postánowił sędźie w źiemi po wßytkich miástách Judzkich obronnych / ná káżdym mieyscu / 6 y przykázuiąc sędźiom: Baczcie (pry) co maćie czynić: bo nie ludzki sąd odpráwuiećie / ále PANSKI: ⁎á cokolwiek osądźićie / ná was sie obáli. 7 Niechay bedźie boiaźń PANSKA z wámi / á wßytko z pilnośćią czyńćie: bo niémaß v PANA Bogá náßego niepráwośći / ⁎áni wzgledu ná osoby / áni chćiwośći dárów. 8 C W Jeruzalem też postánowił Iozáphát Lewity y kápłany / y przełożoné domów z Izráelá / áby sąd y spráwę PANSKĄ sądźili ⁎obywátelóm iego. 9 Y przykazał im mówiąc: Ták czynić bedźiećie w boiaźni PANSKIEY wiernie y doskonałym sercem. 10 ⁎Wßelką spráwę / która przyidźie przed was / bráćiey wáßey którzy mießkáią w mieśćiech swoich / miedzy rodźiną á rodźiną / gdźiekolwiek spór iest o zákonie / o przykazániu / o Ceremoniách / ⁎o vsprawiedliwieniách: vkażćie im / áby nie grzeßyli przećiw PANU / y áby nie przyßedł gniew ná was y ná bráćią wáßę: ták tedy czyniąc nie zgrzeßyćie. 11 A Amáriaß kápłan y Biskup wáß w tych rzeczách które Bogu náleżą bedźie przełożony: á Zábádiaß syn Ismáhelów / który iest książećiem w domu Judzkim / bedźie nád témi spráwámi / które do vrzedu królewskiego przynależą: y maćie ⁎náuczyćiele Lewity przed sobą: Zmacniaycieß sie / y czyńćie z pilnośćią / á PAN bedźie z wámi ⁎w dobrych rzeczách.

⁎Prorok.

Przyiaźń, towárzystwo z Heretikami, nie podobá śie Bogu

⁎H. ⁎H.

Vpominánié do sędźiów.

⁎Aby z wámi był w spráwie sądowey H.

⁎Deu: 10 d 17. Rzym: 2 b 12. Gal: 2. b 6. Eph: 6. b 9. Col: 3. d 25. Act: 10 d 34. 1. Pet: 1 e 17. Madr: 6 b 8. Ecc: 35 b 16.

⁎Y wróćili śie do Ieruzalem H.

Do kápłanów.

Kápłański sąd o zákonie.

⁎O sądźiech. H.

⁎przełożone. H.

⁎ábo z tymi którzy dobrze czynią. H.

1 *Dodáieß pomocy niezbożnému, á z tymi którzy máią w nienawiśći Páná przyiaźń wiedźieß.*] Kiedyby to nie był grzech powinowactwá y przyiaćielstwá wieść z Heretykámi / á czemuby sie Bóg ná Iozáphátá o to gniewał / ták że máło dla tego sámego grzechu Iozáphát nie zginął / by był Pan Bóg ná tego záchowánie nie pámietał: Tegoż przykład maß niżey 25. v. 7.

2 *Zásłużyłeś był w prawdźie gniew Páński, ále vczynki dobré nálázły śie w tobie*] O to ten król święty / swymi dobrymi vczynkámi to sobie v Páná Bogá ziednał / áby go y ná ten czás kiedy wystąpił / do końcá nie opuśćzał / áni go ták iáko zásłużył karał. Z tąd śie pokázuie że przez dobré vczynki człowiek mo-

Powinowáctwo y przyiaźń z Heretyki zła. H.

Vczynki dobré wybawią od karánia.

że vyść wiele karánia które grzechámi záſłużył.

10 *Wßelka ſpráwę ktora przydźie przed nas.*] Tu widźiß iáko iáśnie ten krol rozdźiela vrząd kápłáńſki od vrzędu królewſkiégo: ponieważ ſámym kápłanóm przyznawa ſąd o wątpliwośćiách w zakonie: y przydáie v. 11. kápłany Biſkup w tych rzeczách które Bogu należą: á Zabádiáß nad tymi które do vrzędu królewſkiego. ⁊c. A przećie náßy Heretycy nie tylko świetkiémi vrzędowi ále káżdemu z poſpolſtwá dopuſzcząią ſądźić o wierze y piſmie świetym.

ROZDZ. XX.

Moáb y Ammon walczą ná Iozápháthá.

1 W Otym zebráli ſie ſynowie Moáb/ y ſynowie Ammon/ á z nimi z Ammonitów do Jozápháthá áby walczyli przeciw iemu. 2 Y przyßli poſłowie/ y oznaymili Jozápháthowi/ mówiąc: Przyciągnęło przećiwko tobie mnoſtwo wielkié z tych miaſt które ſą zá morzem/ y z Syriiéy/ á oto leżą w Aſáſónthámár/ które ieſt Engáddi. 3 A Jozáphát boiáźnią przeſtráßony/ vdał ſie wßytek áby proſił PANA: y zápowiedźiał poſt wßytkiému Judá.

Poſt y modlitwa poſpolita o pomoc przećiw nieprzyiaćiołóm.

4 Y zebrał ſie Judás áby ſie modlił PANV: ále y wßyſcy z miaſt ſwoich przyßli áby PANA wzywáli. 5 Y gdy ſtánął Jozáphát wpośrzód zgromádzenia Judá y Jeruzálem w domu PANSKIM przed nową śienią. 6 rzekł: PANIE Boże oyców náßych/ tyś ieſt Bóg ná niebie/ á pánuieß nád wßémi króleſtwy narodow: w ręce twoiéy ieſt moc y możność/ á żaden ſie tobie ſprzećiwić nie może.

Modlitwa Iozaphata krola.

7 Izali nie ty Boże náß ᶠpobiłeś wßytkié obywátele téy źiemie/ przed ludem twoim Izráelſkim/ y dałeś ią naśieniu Abráhámá przyiaćielá twego ná wieki: 8 Y mießkáli w niéy/ y zbudowáli w niéy ᵃświątnice imieniowi twemu/ mówiąc: 9 Jeſliby ná nas przypádło złé/ miecz ſądu/ powietrze/ y głód/ ſtániemy przed domem tym przed oczymá twémi/ w którym wzywano ieſt imię twoie: á będźiem wołáć do ciebie w vćiſkách náßych: y wyſłuchaß/ y wybáwiß. 10 Teraz tedy oto ſynowie Ammon/ y Moáb/ y górá Seir/ ᶠprzez któréś ty nie dopuśćił przeiśdź Izráelowi/ gdy wychodźili z Ægyptu/ ále ie minęli/ y nie wytrácili ich: 11 przećiwnym obyczáiem czynią/ y vśiłuią nas wyrzućić z ośiádłośći/ 12 któréś nam dał. Boże náß/ á więc ich nie ᵃoſądźiß? W nasci iśćie niemáß tákiéy mocy/ żebyſmy ſie mogli tákiému mnoſtwu oprzéć/ które przypádło ná nas. Ale gdyż niewiémy cobyſmy czynić mieli/ tylko to nam zoſtawa/ ábyſmy oczy náßé podnieśli do ciebie. 13 A wßytek lud Judzki ſtał przed PANEM/ z dźiatkámi/ y z żonámi/ y z ſynmi ſwémi. 14 Y był Jáházyel ſyn Zácháriaßá/ ſyná Bánáiaßá/ ſyná Jehiel/ ſyná Máthániego Lewit/ z ſynów Aſáph/ nád którym zſtał ſie Duch PANSKI w pośrzodku gromády/ 15 y rzekł: Słuchaycie wßytek Judá/ y którzy mießkaćie w Jeruzálem/ y ty królu Jozáphát: To wam mówi PAN: Nie bóycie ſie áni ſie lękaycie tego mnoſtwá/ bo to nie wáßá walká/ ále Bożá. 16 Jutro wynidźiećie przećiwko im: bo poydą pagórkiem imieniem Sis/ y naydźiećie ie ná końcu potoká/ który ieſt przećiw puſzczy Jeruel. 17 Nie wy będźiećie/ co ſie będźiećie potykáć: ále tylko śmiele ſtóyćie/ á vyźrzyćie pomoc PANSKĄ nád wámi/ o Judá y Jeruzálem: niebóyćie ſie áni ſie lękaycie: Jutro wynidźiećie przećiwko im/ á PAN będźie z wámi. 18 Jozáphát tedy y lud Judzki/ y wßyſcy obywátele Jeruzálem pádli ná oblicze ſwé ná źiemię przed PANEM/ y pokłonili ſie mu. 19 A Lewitowie z ſynów Káátowych/ y z ſynów Korégo/ chwalili PANA Bogá Izráelſkiégo głoſem wielkim wyſoko. 20 Y gdy ráno wſtáli ciągnęli przez puſzczą Thekue: á gdy wyciągnęli/ ſtoiąc Jozáphát wpośrzód ich/ rzekł: Słuchaycie mię mężowie Judſcy/ y wßyſcy obywátele Jeruzálem: Wierzćie w PANA Bogá wáßégo/ á będźiećie beſpieczni: wierzćie prorokóm iego/ á wßytko ſie ſzczęśliwie powiedźie. 21 ᵃY dał rádę ludowi/ y poſtánowił śpiewaki PANSKIE áby go chwalili ᶠw hufách ſwoich/ y żeby ßli przed woy-

ſkiem/

Margin notes:

ᵃNie ſkarzeß

Przez proroka Bog obiecuie zwycięstwo Iozaphatowi.

ᶠwypędźiłeś. H.

ᵃKośćioł.

ᶠDeu: 2 a 1.

ᵃA poradźiwßy ſie z ludem. H.
ᶠw pięknośći świątośći(ie go) H. to ieſt, w niebie. drudzy wykłádáią wielmożność świątośći.

Psal: 135. 1.

22 E ſtkiem / y zgodnym głoſem mowili: Wyznawaycie PANV iż ná wieki mi łośierdźie iego. ⁷ A gdy záczeli chwáły śpiewáć/obroćił PAN záſadzke ich ná nie sáme / to ieſt synow Ammon / Moáb / y gory Seir / ktorzy byli wyćiągneli áby walczyli przećiw Judzie/ y poráženi ſą.

Spiewáiac chwałę Bogu zwyćiężyli.

23 ⁷ Bo synowie Ammon/ y Moáb/ powſtáli przećiw obywátelom gory Seir/ áby ie pobili y wygłádźili/ á gdy tego ſkutkiem dokazáli / sámi ſie też ná śie obroćiwßy od ſpolnych rázow legli.

Sami ſie nieprzyiaciele biią.

24 ⁷ A Judá gdy przyßedł do ᵃwieże ſtrażnéy ktora patrzy ku puſczy/ vyzrzał z dáleká wßytke kráine iáko ßeroka/ pełną trupow / á iż żaden nie zoſtał ktoby był mogł vść mordu.

ᵃ*Do ſtrażnice: ná mieyſce wyſokie, z ktorego widáć dáleko.*

25 ⁷ Przyßedł tedy Jozáphát / y wßytek lud z nim/ żeby zdźieráli łupy pobitych: y nálezli miedzy trupámi ſprzęt rozmáity / ßáty też y naczynia bárzo koßtowné/ y rozebráli/ ták iż wßytkiego zániéść niemogli/ áni przez trzy dni łupow pozbieráć / dla wielkośći korzyśći.

Korzyśći y łupy odbieráia.

26 ⁷ A dniá czwartégo zebráli ſie w Dolinie ᵇbłogoſłáwienſtwá': bo iż tám błogoſłáwili PANA/názwáli ono mieyſce Doliná ᶠbłogoſłáwienia' / áż do tego czáſu.

Dolinábłogoſławienſtwá.
ᵇ*Beráchá. H.*
ᶠ*Beráchá. H.*

F 27 ⁷ Y wroćił ſie wßytek Judá y obywátele Jeruzálem/y Jozáphát przed nimi do Jeruzálem z rádośćią wielką/ iż im PAN dał poćieche z nieprzyiaćioł ich.

28 ⁷ Y wiácháli do Jeruzálem z árfámi/ y cytrámi/ y z trąbámi/do domu PANSKIEGO.

29 ⁷ Y przypadł ſtrách ᶜPANſki' ná wßytkie króleſtwá ziemie / gdy vſłyßeli iż PAN walczył przećiw nieprzyiaćiołom Jzráelowym.

ᶜ*Boży. H.*

30 ⁷ Y vſpokoiło ſie króleſtwo Jozáphát/y dał mu Bog pokoy wokoło.

31 G ⁷ Krolował tedy Jozáphát nád Judą: á miał trzydźieśći y pięć lat gdy krolowáć począł / á dwádźieśćiá y pięć krolował w Jeruzálem: á imie mátki iego Azubá corká Seláhi.

32 ⁷ Y chodźił drogą Aſy oycá ſwego / y nie vſtąpił z niey/czyniąc co ſłuſznego przed PANEM podobáło.

33 ⁷ A wßákże wyżyny nie zniośł / y iesżcze był lud ᵈnie náproſtował sercá ſwego ku PANV Bogu oycow ſwoich.

ᵈ*ábo nie zgotował. H.*

34 ⁷ A oſtátek ſpraw Jozáphátowych/ pierwßych y poslednich nápiſan ieſt ᵉw ſłowiech' Jehu syná Hánáni / ktore porządnie wpiſał w kśięgi krolow Jzráelſkich.

ᵉ*w ſłowiech Hebr: to ieſt, w dźieiách, ábo w hiſtoryiéy.*

35 ⁷ Potym Jozáphát krol Judzki weßedł w przyiaźń z Ochoziaßem krolem Jzráelſkim / ktorego ſpráwy były bárzo niepobożné.

Ioſáphát z Ochozyaßem wyſtáia okręty do Tárſis.

36 ⁷ Y złożył ſie z nim áby zbudowáli okrety / ktoreby chodźiły do Thárſis/ y náczynili okretow w Aſiongáber.

37 ⁷ A Eliezer syn Dodáu z Máreſy prorokował do Jozáphátá/ mowiąc: Jżeś miał przymierże z Ochoziaßem/potłukł PAN dźieło twoie: y porozbiiáły ſie okrety / y niemogły iśdź do Thárſis.

Przyiaźń z Heretiki nie podoba ſie Bogu y ludźiom ßkodliwa.

ROZDZ. XXI.

Ioſáphát vmárł.

1 Záſnął JOzáphát z oycy ſwémi/ y pogrzebion ieſt z nimi w mieśćie Dawidowym: á Joram syn iego krolował miáſto niego.

Iorámkrolem Iudſkim. 2. Krol: 22. 83.

2 A ⁷ Ktory miał bráćią syny Jozáphátowé/ Azáriaßá/ y Jáhiel /y Zácháriaßá/ y Azáriaßá / y Michäélá / y Sáphátiaßá.wßyſcy ći synowie Jozáphátá krolá Judzkiego.

3 ⁷ Y dał im oćiec ich dárow wiele śrebrá y złotá/ ᶠy dochody' / z miáſty bárzo obronnémi w Judá/á króleſtwo oddał Jorámowi/ przeto iż był pierworodny.

ᶠ*Y rzeczy koßtownych H.*

4 ⁷ Powſtał tedy Jorám ná króleſtwo oycá ſwego / y gdy ſie zmocnił / zábił wßytkié bráty ſwé mieczem / y niektoré z kśiążąt Jzráelſkich.

Iorám bráćią zábił.

5 B ⁷ Trzydźieśći y dwie lećie miał Jorám gdy począł krolowáć: á ośm lat krolował w Jeruzálem.

6 ⁷ Y chodźił drogámi krolow Jzráelſkich/ iáko czynił dom Achábow: bo corká Achábowá byłá żoną iego / y czynił złość przed oczymá PANSKIMI.

Iorámá krolá żoná Hereti cká zwiodłá.

7 ⁷ A PAN niechćiał wytráćić domu Dawidowego / dla przymierza ktore był z nim vczynił: á iż był obiecał że mu miał dáć ᵍświecę'/ y synom iego/ przez wßytek czás.

ᵍ*Iáſność krolewſką.*

8 ⁷ W one dni odſtąpił Edom/ áby nie był poddánym Judzie/ y poſtánowił ſobie krolá.

9 ⁷ Y gdy ſie ruſzył Jorám z hetmány ſwémi/ y ze wßytką iezdą ktora byłá z nim / powſtał w nocy y poráźił Edom/ktory go był obtoczył/ y wßytkie hetmány iezdy iego.

10 ⁷ Wßákoż E.

Edom y Lobná od stąpili od Jorámá królá iż on odstąpił Bogá.

ᵃ Po górách. H.

ᵇ w báłwochwálstwo.

List Heliaszów z Ráiu do Jorámá przepowiádáiąc mu kaźń iż Heretików Izráelskich násládował

ków Edom odstąpił go / áby nie był pod mocą Judy aż do dniá tego. Tego czásu odstąpiłá y Lobná / áby nie byłá pod ręką iego. bo był opuścił 11 C PANA Bogá oycow swoich: ᵃ á nád to náczynił wyżyn ᵃ w mieściech Judzkich / y przywiódł ᵇ w cudzołostwo obywátele Jeruzálem / y Jude w przestępstwo. 12 ᵃ A przynieśiono mu list od Heliaszá proroká / w którym nápisano było: To mówi PAN Bóg Dawidá oycá twego: Jżeś nie chodźił drógámi Jozápháta oycá twego / y drógámi 13 Asá królá Judzkiego / ᵇ áleś chodźił drógą królów Jzráelskich / y przywiódłeś ku cudzołostwu Jude / y obywátele Jeruzálem / násláduiąc cudzołostwá domu Achábowego / nád to pomordowałeś y bráćią twą / dom oycá twego / lepsze nád ćie. 14 ᵇ Oto PAN skarze ćie kaźnią wielką / z ludem twoim / y z syny / y z żonámi twémi / y ze 15 wszytką máietnośćią twoią. ᵇ á ty záchorzeiesz złą niemocą wnetrzá twego / áż wynidą trzewá twoie po máłu 16 ná káżdy dźień. ᵇ Pobudźił tedy PAN ná Jorámá duchá Philisthymow / y Arábczyków / którzy są o gránice z 17 D Æthyopiány. ᵇ y wtárgnęli do źiemie Judzkiey / y spustoszyli ią / y pobráli wszytke máietność / która sie nálazłá w domu królewskim / ktemu syny iego y żony: y nie zostáł mu syn iedno Joáchás który był namłodszy. 18 ᵇ A nád to wszytko záráźił go PAN 19 niemocą wnetrza nieuleczoną. ᵇ A gdy dźień ná dźień nástępowáł / y toczyły sie czásy / wyszły dwie lećie: y ták długą chorobą wysuszony / ták iż też z siebie wnetrzności swé wyrzucał / záraz z chorobą y żywotá pozbył. A vmárł bárzo złą chorobą / y nie vczynił mu lud wedle zwyczáiu spalenia pogrzebu / iáko był vczynił przodkóm iego. 20 ᵃ Trzydźieśći y dwie lećie miał gdy począł krolowáć / á ᵃ ośm lat krolował w Jeruzálem. ᵇ A chodźił nie dobrze ᶜ / y pogrzebli go w mieśćie Dawidowym / wszákże nie w grobie królów.

Król Heretyk choroba nieswyczáyna zárażony.

ᵃ Sam królował 8. lat á z synem 20 lat. ᵇ Y żył bez czći y sławy. H.

Jorám heretyk nie pogrzebion w grobie królów.

12 *Y przynieśiono mu list od Heliaszá.*] Obacz iż Heliasz śiedmlat po swym przenieśieniu ten list posłał z Ráiu / iáko y Rabbinowie żydowscy / n Seder olam 32 znawáią. Bo Heliasz przenieśion był ośmnastego roku krolowánia Josaphátowego / iáko sie 4. krol. 3. v. 11. pokazuie. A Josaphát krolował dwádźieśćiá y pięć lat. 3. krol. 22. v. 42. Ktemu Heliasz w tym liśćie czyni wzmianke zábićia bráćiey krolewskich / które sie nie estáło áż po śmierći Josaphátá. Stąd iáwno iest / iż świeći choć známi nie mieszkáią / mogą wiedźieć co sie známi dźieie y máią stáránie o nas. Nowotni tłumácze powiádáią iż tu Helizeuszá zowie Heliaszem / áleć to są niepotrzebne domysły przećiw pismu świętemu.

Swięći choć známi nie mieszkáią wiedzą co sie známi dźieie.

ROZDZ. XXII.

1 A OBywátele Jeruzálem postánowili królem Ochoziaszá syná iego namnieyszego miásto niego: bo wszystkie stársze / którzy przed nim byli / pobili byli zbóycy Arábscy / którzy byli wtárgnęli do obozu: y królował Ochoziasz syn Jorám królá Judzkiego. 2 ᵇ Czterdźieśći y dwie lećie miał Ochoziasz gdy począł krolowáć / á ᶜ ieden rok krolował w Jeruzálem: á imie mátki iego Athália córká Amri. 3 ᵇ Ale y ten chodźił drogámi domu Achábowego: B bo mátká iego przywiodłá go żeby 4 niezbożnie czynił: ᵇ Czynił tedy złość przed oczymá PANSKIMI iáko dóm Achábów: bo mu oni byli rádą po śmierći oycá iego / ná zginienie iego. 5 ᵇ A chodźił wedle rády ich / y iáchał z Jorámem synem Achábowym królem Jzráelskim ná wóyne przećiw Házáelowi królowi Syryiskiemu do Rámoth Gáláad / y ᵃ zránili ᵃ Jorámá Syriánie. 6 ᵇ Który sie wróćił żeby sie léczył do Jezráhelá: bo wiele ran był odniósł w bitwie námienioney. C Ochoziasz tedy syn Jorámá królá Judá ziáchał náwiedźáć Jorámá syná Achábowego choruiącego w Jezráhel. 7 ᵇ Bo to byłá wolá Boża przećiw Ochoziaszowi / áby iáchał do Jorámá: á gdy przyiáchał y wyiáchał z nim przećiw Jehu synowi Námsi / którego był PAN pomazał áby wytráćił dóm Achábów. 8 ᵇ Gdy tedy Jehu wywracał dóm Acháb / nálazł kśiążętá Judzkie / y syny bráćiey O-

Po Jorámie Ochoziasz król Judski ten że był zwány Joáchás y Azáriás 4. Król. 8 [illegible]

ᵇ Bo z oycem krolował lat 20. á rok po śmierći oycá

Athália heretycká syná swé Ochoziaszá

królá Judskiego zwiodła.

ᵃ Abo poráźili. H.

chozíaszowey

Ochoziaſz król z Heretikámi Izmelſkiemi zginął.

chozyaſzowey/ ktorzy mu ſłużyli/ y zábili ie. Sámego też Ochoziaſzá ſzukáiąc/ poimał kryiącego ſie w Sámáryiey: á przywiedzionego przed ſie zábił: y pogrzebli go przeto że był ſynem Jozáphátá/ ktory ſzukał PANA ze wſzytkiego ſercá ſwego/ áni było wiecey żadney nádźieie by kto miał krolowáć z narodu Ochoziaſzowego. Abowiem Athália mátká iego widząc że vmárł ſyn iey/ powſtáłá y zábiłá wſzytek rod krolewſki domu Jorám. A Jozábet corká krolewſka wzięłá Joás ſyná Ochoziaſzowego/ y vkrádłá go z poſrzod ſynow krolewſkich gdy ie zábiano: y ſkryłá go z mámką iego do gmáchu łożek: á Jozábeth ktora go byłá ſkryłá/ byłá corką krolá Jorám/ żoną Joiády wielkiego kápłaná/ śioſtrá Ochoziaſzá: y przeto go Athália nie zábiłá. A ták był z nimi w domu Bożym ſkryty przez ſześć lat/ w ktorych Athália krolowáłá nád ziemią.

4 Król: 11. a. 4. Athália pobiłá ſyny królewſkié.

Domu Iudy. H.

Ioás ſam záchowány od śmierci.

ROZDZ. XXIII.

Ioás ſyn Ochoziaſzów vczyniony królem.

ROku śiodmego zmocniwſzy ſie Joiádá/ wziął rotmiſtrze/ to ieſt Azáriaſzá ſyná Jeroham y Jſmáhelá ſyná Johánán/ Azáriaſzá też ſyná Obed/ y Mááſyaſzá ſyná Adáiaſzá/ y Elizáphát ſyná Zechri: y vczynił z nimi przymierze. Ktorzy obſzedſzy Judę/ zebráli Lewity ze wſzyſtkich miaſt Judzkich/ y kśiążętá domow Jzráelſkich/ y przyſzli do Jeruzálem. Vczyniło tedy wſzyſtko mnoſtwo przymierze z krolem w domu Bożym: y rzekł do nich Joiádá: Oto ſyn krolewſki będźie krolował/ iáko mowił PAN o ſyniech Dawidowych. Tá tedy ieſt mowá ktorą vczynicie: Trzećia część was ktorzy przychodzą ná Szábát kápłanow y Lewitow y odźwiernych/ będźie w brámách: á trzećia część przy domu krolewſkim: á trzećia v brámy ktorą zową Fundámentu: á wſzytek inny gmin niechay będźie w śieniách domu PANSKIEGO. A żaden inſzy niech nie wchodźi do domu PANSKIEGO/ iedno kápłáni/ y ktorzy ſłużą z Lewitow: ći tylko niechay wchodzą iż ſą poświeceni: ále wſzytek inny gmin niechay ſtrzeże ſtraży PANSKIEY. A Lewitowie niechay obſtąpią krolá máiąc káżdy broń ſwoię: (á ieſli by kto inny wſzedł do kośćiołá/ niechay będźie zábit) á niech będą z krolem y w chodzącym y wychodzącym. Vczynili tedy Lewitowie/ y wſzytek Judá wedle wſzytkiego co był roſkazał Joiádá kápłan wielki: y wziął káżdy z nich męże ktorzy pod nimi byli/ y przychodźili według porządkow Szábáthu/ y z temi ktorzy wypełnili byli Szábáth y wyniść mieli: bo Joiádá kápłan wielki nie dopuśćił był odchodźić pocztow ktore były zwykły co tydźień ſobie náſtępowáć. A dał Joiádá kápłan rotmiſtrzom oſzczepy/ y tárcze/ y puklérze krolá Dawidá/ ktore był poświećił w domu PANSKIM. A poſtánowił wſzytek lud dźierżących puginały od práwey ſtrony kośćiołá áż do lewey ſtrony kośćiołá przed ołtarzem y kośćiołem około krolá. A wywiedli ſyná krolewſkiego/ y włożyli nań korone/ y świádectwo/ y dáli w rece iego dźierżeć zakon y poſtánowili go krolem: pomázał go też Joiádá kápłan wielki y ſynowie iego: y winſzowáli mu/ y rzekli: Niech żyie krol. Co gdy vſłyſzáłá Athália to ieſt głos bieżących y chwalących krolá: weſzłá do ludu do kośćiołá PANSKIEGO. A gdy vyzrzáłá krolá ſtoiącego ná ſtopniu w weśćiu/ á kśiążętá y hufy około niego/ y wſzytek lud ziemie weſelący ſie y trąbiący w trąby/ y gráiący ná rozmáitych inſtrumentách muzyckich/ y głos chwalących: rozdárłá ſzáty ſwe/ y rzekłá: Zdrádá/ zdrádá. A wyſzedſzy Joiádá kápłan wielki do rotmiſtrzow y do hetmánow woyſká rzekł im: Wywiedźcie ią przed kośćioł/ á niech będźie zábita przed kośćiołem mieczem: A roſkazał kápłan żeby nie byłá zábita w domu PANSKIM. A włożyli ná ſzyie iey rece/ á gdy weſzłá w bramę koni domu krolewſkiego tám ią zábili. A Joiádá vczynił przymierze miedzy ſobą/ y wſzytkim

Ktorei odyść mieli.

H.

Y trąbácze. H.

Athalia zabita z roſkazania Biſkupá.

ludem

Zbór Báálów zburzyli.

ludem/y królem/áby był ludem PANSKIM. [17] A ták wßytek lud wßedł do domu Báál y zburzyli ji/ y ołtarze y báłwány iego połamáli: Mátháná też ofiárowniká Báál zábili przed ołtarzmi. [18] A Ioiádá postánowił przełożone w domu PANSKIM pod rękomá kápłanów y Lewitów/ które był Dawid rozrządził w domu PANSKIM: áby ofiárowáli cáłopalénia PANV/ iáko nápisano w zakonie Moyżeßowym/z weselem y zpiesniámi/według rozrządzenia Dawidowego. [19] Postáwił też odźwierne w bramách domu PANSKIEGO/ áby nie wchodził do niego nieczysty we wßelkiey rzeczy. [20] A wziął rotmistrze y meże co mocnieyße/y przełożone ludu/y wßytko pospólstwo ziemie/ y vczynili że wyiáchał król z domu PANSKIEGO/y wiáchał przez pośrzódek bramy wyßßey do domu królewskiego/ y posádzili go ná stolicy królewskiey. [21] A weselił sie wßytek lud ziemie/ y vspokoiło sie miásto: lecz Athália mieczem iest zábita.

ROZDZ. XXIIII.

Ioás póki żył Ioiádá kápłan za kon zádował. 4.Kró: 11 d 21 y 12. a 1.

[1] A Siedm lat było Ioásowi gdy królowáć pocżął: á cztérdźieści lat królował w Ieruzálem: imie mátki iego Sebiá z Bersábee. [2] A czynił co iest dobrego przed PANEM po wßytek czás żywotá Ioiády kápłaná. [3] A Ioiádá wziął mu dwie żenie/ z których spłodził syny y córki. [4] Potym podobáło sie Ioásowi żeby [a] opráwił dóm PANSKI. [5] A zebrał kápłany y Lewity/ y rzekł im: Wynidźcie do miast Iudzkich/á zbieraycie ze wßytkiego Izráelá pieniądze ná popráwe domu Bogá wáßego/ ná káżdy rok/ á rychło to czyńcie. Ale Lewitowie przyniedbálßym czynili. [6] A wezwał król Ioiády przednieyßego/ y rzekł mu: Przecześ sie nie stárał/ żebyś przymusił Lewity żeby wnieśli pieniądze z Iudá y z Ieruzálem/ które są postánowione od Moyżeßá sługi PANSKIEGO/áby ie wnosiło wßytko mnostwo Izráelskie do przybytku świádectwá? [7] Athálią bowiém niezbożna y synowie iey popsowáli dóm Boży/y ze wßytkich rzeczy które były poświecone w kościele PANSKIM/ ozdobili zbór Báálim. [8] Roskazał tedy król y vczyniono skrzynie: y postáwiono ią v bramy domu PANSKIEGO przed kościołem. [9] A obwołano Iudá/ y w Ieruzálem/ áby káżdy przyniósł pieniądze PANV które vstáwił Moyżeß sługá Boży ná wßytkiego Izráelá ná puszczy. [10] A vweselili sie wßytkie książętá/ y wßytek lud: á wßedßy znieśli do skrzynie PANSKIEY/ y włożyli ták że sie nápełniłá. [11] A gdy był czás áby przynieśli skrzynie [b] przed królá [b] przez rece Lewitów/(bo widźieli pieniądze wielkie) wchodźił pisarz królewski/ y którego kápłan pierwßy był postánowił/ y wysypowáli pieniądze które były w skrzyni: á skrzynie odnośili ná swe mieysce: y ták czynili ná káżdy dźień/y zebrano niezliczone pieniądze. [12] Które dáli król y Ioiádá tym którzy byli przełożonymi nád robotámi domu PANSKIEGO: á oni naymowáli zá nie te co kámienie łamáli/ y rzemieślniki káżdey roboty/áby popráwowáli domu PANSKIEGO: rzemieślniki też około żelázá y miedźi/ áby sie podpárło [c] co iuż vpádáć pocżynáło. [13] A czynili ci którzy robili pilnie/ y wyrównawáłá sie blizná murów przez rece ich/ y wystáwili dóm PANSKI iáko był pierwey/y vczynili że stał mocno. [14] A gdy dokonáli wßytkiey roboty/przynieśli ostátek pieniedzy przed królá y Ioiáde/ zá które spráwiono naczynie kościelne ná posługe y ná cáłopalenia/ czáße też/ y inne naczynia złote y srebrne: y ofiárowáne były cáłopalenia w domu PANSKIM vstáwicznie po wßytkie dni Ioiády. [15] A stárzał sie Ioiádá/ pełen dni/y vmárł gdy miał sto y trzydźieści lat. [16] y pogrzebli go w mieście Dawidowym z królmi/ przeto że dobrze vczynił Izráelowi [d] y domowi iego. [17] A gdy vmárł Ioiádá/ weßły książętá Iudzkie/ y pokłoniły sie królowi: który [e] zmiekczony posługámi ich [e] vsłuchał ich. [18] A opuścili kośćiół PANA Bogá oyców swych/y służy-

[a] Abo vmyślił Ioás popráwić. H.

Ioás każe popráwić kościelne go budowánia.

[b] Ex: 30 b 12

[b] przed vrząd królewski H.

[c] Dóm PANSKI. H.

[d] Y Bogu. H.

Po śmierci Ioiády kápłaná Ioás odstąpił zakonu Bożego swiedcżiony odkśiążąt.

[e] H.

 ligáióm

li gáióm/ y rycinóm: y stał sie gniew przećiw Judá y Jeruzálem dla tego grzechu. 19 A posyłał im proroki áby sie náwróćili do PANA/ których oświadczáiących sie oni słucháć niechćieli. 20 Duch tedy Boży odział Zácháriaßá kápłaná syná Joiády/ y stánął przed oczymá ludu/ y rzekł im: To mówi PAN Bóg: Cemu przestępuiećie przykazánié PANSKIE/ co nie bedźie z wáßym pożytkiem/ á opuśćiliśćie PANA/ áby was opuśćił? 21 Którzy zebrawßy sie nań/ ćiskáli kámienié wedle roskazánia królewskiégo/ w śieni domu PANSKIEGO. 22 A nie pámietał Joás król [a]ná miłośierdźié/ które był vczynił Joiádá oćiec iego z nimi/ ále zábił syná iego. który gdy vmierał/ mówił: Niech PAN widźi/ á ßuka. 23 A gdy rok minął/ przyćiągnełoprzećiw niemu woysko Syryiskié/ y przyßło do Judá y Jeruzálem/ y zábiło wßytkié kśiążetá z ludu/ á łupy wßytkié posłáli królowi do Dámáßku. 24 A záprawdę choć bárzo máły poczet Syryiczyków był przyiáchał/ podał PAN w rece ich niezliczoné mnostwo/ przeto iż opuśćili PANA Bogá oyców swoich: Nád Joás też królem sromotnych [s]sądów vżyli. 25 A odiácháwßy zostáwiwßy go w ćieżkich niemocách: y powstáli przećiw niemu słudzy iego/ ná pomstę krwie syná Joiády kápłaná/ y zábili go ná łożku iego/ y vmárł/ y pogrzebli go w mieśćie Dawidowym/ ále nie w grobiech królewskich. 26 Lecz zásádźili sie byli nań/ Zebád syn Semáath Ammánitki/ á Jozábád syn Semárith Moábitki. 27 A synowie iego/ y summá pieniedzy która byłá zebráná zá niego/ y náprawá domu Bożego/ są pilniey spisáné w kśiegách królewskich. y królował Amáziaß syn iego miásto niego.

F G

Zácháriaßá proroká syná Ioiády Ioás kazał zábić.

[a]Mat: 23. d 35.

Woysko Syryiczyków nie wielkié rustoßy lud dę iż Bogá opuśćili.

Okrutieństwá.

Ioás zábity od sług.

Ioás nie pogrzebion w grobie królów.

ROZDZ. XXV.

DWadźieśćiá y pięć lat miał Amáziaß gdy począł królowáć/ á dwádźieśćiá y dźiewięć lat królował w Jeruzálem: imię mátki iego Joáden z Jeruzálem. 2 y czynił dobrze przed oczymá PANSKIMI/ á wßákoż nie doskonáłym sercem. 3 A gdy vyźrzał że mu zmocnioné było królestwo/ pomordował służebniki/ którzy byli zábili królá oycá iego. 4 Ale synów ich nie pobił/ iáko nápisano w kśięgách zakonu Moyżeszowego/ gdźie PAN przykazał/ mówiąc: [f]Nie będą zábići oycowie zá syny/ áni synowie zá oyce swé: ále káżdy w [g]grzechu swoim vmrze. 5 Zgromádźił tedy Amáziaß Jude/ y postánowił ie według domów/ y tyśiącniki/ y setniki po wßytkim Judźie y Beniámin: y policzył od dwudźiestégo roku wyßéy/ y názlazł trzy stá tyśiecy [h]młodźi którzy mogli wynisć ná wóyne y dźierżeć drzewce y tarczą. 6 Zá pieniądze też náiął z Jzráelá sto tyśiecy dużych/ zá sto tálentów śrebrá. 7 A przyßedł do niego człowiek Boży/ y rzekł: O królu/ niechay z tobą woysko Jzráelskié nie wychodźi: bo nie máß PANA z Jzráelem/ áni ze wßytkimi synmi Ephráim. 8 A ieśli mniemaß żeby woyny ná mocy woyská należáły: vczyni Bóg że będźieß od nieprzyiaćioł zwyćiężony. Boska bowiem iest y pomoc/ y w tył obróćić. 9 A rzekł Amáziaß do człowieká Bożego: cóż tedy będźie ze stem tálentów/ którém dał żołnierzóm Jzráelskim? A odpowiedźiał mu człowiek Boży. Ma PAN zkądći może dáć dáleko więcey niżli to. 10 Odłączył tedy Amáziaß woysko które do niego było przyßło z Ephráim/ áby sie wróćiło ná mieysce swé: á oni sie hániebnie ná Jude rozgniewawßy/ wróćili sie do kráiny swoiéy. 11 Lecz Amáziaß śmiele wywiódł lud swóy/ y ćiągnął ná Dolinę Zup/ y poráźił synow Seir dźieśieć tyśiecy. 12 A synowie Judzcy poimáli drugą dźieśięć tyśiecy mężow: y przywiedli ná przykré mieysce iedney skáły/ y zrzućili ie zwierzchu ná ßyie: którzy sie wßyscy porozpukáli. 13 Ale ono woysko które był odesłał Amáziaß/ żeby z nim nie ßło ná woynę rozeßło sie po miástách Judzkich/ od Sámáryiéy áż do Bethoron/ á

A B C D

4Kró: 14 a 2.

Amáziaß królem Judskim.

Amáziaß skarał mężobóyce oycá swégo. Ioása

[f]Deut: 24. c 16. 4Kró: 14 b 6.

[g]*Zá grzéch swóy.* Ese: 18 c 20.

[h]*wybránych H.*

Prorok sie kázuie náymowáć Heretyki Izráelskié ná woynę iż Bóg nie był z nimi.

Amáziaß odesłał heretyki z woyská y zwyćięstwo otrzymał.

zábiwßy

zábiwszy trzy tyśiące/pobráło korzyść wielką. ¹⁴ Amáziasz lepak po porázce Idumeyczyków: á po przynieśieniu bogów synów Seir/postáwił ie sobie zá bogi/ y kłániał sie im/ y palił im kádzenié. ¹⁵ Prze co rozgniewawszy sie PAN ná Amáziaszá/ posłał do niego Proroká/ któryby mu mówił: Przecześ sie kłániał bogóm/ którzy nie wybáwili ludu swego z ręki twoiey? ¹⁶ A gdy to ón mówił/ odpowiedźiał mu: Azażeś ty iest rádą królewską/ daypokóy bych ćie nie zábił. Rodchodząc prorok: Wiem (prý) że vmyślił Bóg zábić ćie żeś to złe vczynił/ á nád to nie vsłuchałeś rády moiey. ¹⁷ Amáziasz tedy król Judá wziąwszy przed sie bárzo złą rádę/ posłał do Joasá syná Joácházá syná Jehu królá Izráelskiego/ mówiąc: Przyiedź/ vyźrzymy sie z sobą. ¹⁸ Ale on odesłał posły/mówiąc: Oset który iest ná Libanie/ posłał do cédru Libanu mówiąc: Day córkę twą synowi memu zá żonę: álić oto beśtie które były w leśie Libanu przeszły y podeptáły oset. ¹⁹ Rzekłeś: Poráziłem Edom: y dla tego śie podnośi w pysze sercé twoie: śiedź w domu twoim/ czemu wyzywasz złé przećiw sobie: ábyś vpadł y ty/y Judá z tobą? ²⁰ Niechćiał słucháć Amáziasz/ przeto iż wola PANSKA byłá áby był wydán w rece nieprzyiaćielskie/ dla bogów Edom. ²¹ Wyiáchał tedy Joás król Izráelski/ y oglądáli śie spółem: á Amáziasz król Judzki był w Bethsames Judy. ²² Y vpadł Judá przed Izráelem/ y vćiekł do przybytków swoich. ²³ A Amáziaszá królá Judzkiego syná Joás syná Joáchás poimał Joás król Izráelski w Bethsames/ y przywiódł do Jeruzálem/ y rozwálił mur iego od brámy Ephráim áż do brámy kątnéy ná czterý stá łokiet. ²⁴ Wszytko też złoto y srébro/ y wszytkie naczynia które był nálazł w domu Bożym/ y v Odededomá/ w skárbiech też domu królewskiego: nád to y syny zakłádné/ záwiódł do Sámáryiey. ²⁵ Y żył Amáziasz syn Joasá król Judzki/ potym iáko vmárł Joás syn Joácházá król Izráelski pietnaśćie lat. ²⁶ A ostátek mów Amázyaszowych/ pierwszych y poślednich/ nápisano w kśięgach królów Judzkich y Izráelskich. Który gdy odstąpił od PANA/ zásadzkę nań vczyniono w Jeruzálem. A gdy vćiekł do Láchis/ posłáli y zábili ji tám. ²⁷ A przyniózszy ná koniách pogrzébli go z oycy iego w mieśćie Dawidowym.

Edomczyków.

Amáziasz báłwány pogáńskié chwali.

Prorok od wodzi Amáziaszá od báłwochwálstwá ále słucháć niechce. H.

Amáziasz wyzywa ná woynę królá Izráelskiego.

ábo do domu

Amáziasz zwyćiężony y poimány.

Amaziasz zábity od swoich.

ROZD. XXVI.

A Lud wszystek Judzki syná iego Ozyaszá/ w szesnaśćiu lat/ postánowił królem miásto Amázyaszá oycá ieg. ² Ten zbudował Ailáth/ y przywróćił ji ku páństwu Judzkiému/ gdy zásnął król z oycy swémi. ³ Szesnaśćie lat miał Ozyasz gdy począł królowáć/ á pięćdźieśiąt y dwie lećie królował w Jeruzálem: imie mátki iego Jechelia z Jeruzálem. ⁴ Y czynił co było dobrégo w oczách PANSKICH/ według wszytkiégo co był vczynił Amázyasz oćiec iego. ⁵ Y szukał Páná zá dni Zácháriaszá rozumieiącégo y widzącégo Bogá: á gdy szukał PANA/ szczęśćił go we wszytkim. ⁶ Náostátek ruszył śie y walczył przećiw Philistymóm/ y zburzył mur Geth/ y mur Jábniey/ y mur Azotu: pobudował też miásteczká w Azoćie y w Philistyim. ⁷ Y pomógł mu Bóg przećiw Philistymóm/ y przećiw Arábczykóm/ którzy mieszkáli w Gurbáál/ y przećiw Ammonitóm. ⁸ Y odważáli Ammonitowie dáry Ozyaszowi/ y rozsławiło sie imie iego áż do weśćia Aegyptu/ prze zwyćięztwá częste. ⁹ Y pobudował Ozyasz wieże w Jeruzálem nád brámą kątu/ y nád brámą doliny/ y inné potymże boku muru/ y vmocnił ie. ¹⁰ Pobudował też wieże ná puszczy/ y powykopywał bárzo wiele studźień: dla tego iż miał bárzo wiele bydłá/ ták po polách iáko y po szérokośći pustynie: miał też winnice y winiarze po górách/ y ná Kármelu: bo był człowiek kocháiący sie w sprawowániu roléy. ¹¹ A było woysko żołnierzów iego/ którzy wychadzáli ná woynę pod ręką Jehielá pisárzá/ y

4. Król. 14. c. 21.

Oziasz króluie nád ludem.

Oziasz królowal lat 52.

Bogá. H.

Nieprzyiaćiele sobie hołdował

Budował siłá y gospodárstwá pilnował.

Woysko porządné.

Maásia Doktorá / y pod ręką Hánániaßá / który był z książąt królewskich. [12] A wßytká liczbá książąt według domów meżów mocnych dwá tysiącá ßeść set. [13] A pod nimi wßytko woysko trzykroć sto tysięcy y siedm tysięcy y pięć set: którzy byli sposobni ná woynę / y bili się zá królem z nieprzyiacioł mi. [14] Zgotował im też Ozyaß / to iest wßytkiému woysku tarcze / y drzewá / y przyłbice / y páncérze / y łuki / y proce ná ciskánié kámienia. [15] Y náczynił w Jeruzálem rozmáitéy strzelby / którą rozłożył po wieżách / y po węgłách murów / áby wypuszczáno strzały / y wielkié kámienie: y wyßło imię iego dáleko / przeto że mu PAN pomagał / y vmocnił go. [16] Ale gdy się zmocnił / podniosło się serce iego ku vpadku iego / y zániedbał PANA Bogá swego: y wßedßy do kośćiołá PANSKIEGO chciał palić kádzidło ná ołtarzu kádzenia. [17] A tudźież zá nim wßedł Azáriaß kápłan / y z nim kápłanów PANSKICH osmdźiesiąt meżów bárzo mocnych / [18] zástáwili się królowi / y rzekli: Nie twóy to vrząd Ozyaßu / ábyś palił kádzidło PANV / ále kápłanów / to iest synów Aaronowych / którzy są poświęceni ku tákowéy posłudze: Wynidź z świątnice / nie lekce poważay: boć to nie będźie poczytano ku sławie od PANA Bogá. [19] Y rozgniewawßy się Ozyaß / trzymáiąc w ręku kádzidlnicę áby palił kádzenié / groźił kápłanóm. Y wnet wystąpił trąd ná czoło iego przed kápłany w domu PANSKIM ná ołtarzu kádzenia. [20] Y weyzrzawßy nań Azáriaß przednieyßy kápłan / y inni wßyscy kápłani obaczyli trąd ná czele iego / y wnet go wygnáli. Ale y sam vlekwßy się / co rychléy wyßedł / przeto że záraz poczuł plagę PANSKĄ. [21] Był tedy Ozyaß król trędowáty áż do dniá śmierći swéy / y mießkał w domu osobnym pełen trądu / dla którégo był wypędzon z domu PANSKIEGO. A Joáthám syn iego rządźił dom królewski / y sądźił lud źiemie. [22] A ostátek mów Ozyaßá pierwßych y poślednich / wypisał Izáiaß syn Amos prorok. [23] Y zásnął Ozyaß z oycy swémi / y pogrzebli go ná polu grobów królewskich / przeto iż był trędowáty: y królował Joáthám syn iego miásto niego.

Woienna broń y strzelbá. *Oziaß król szczęściem pychą wyniesiony vrząd kápłáński sobie przywłaszcza.* *Kápłani záståwiáią się kró:* *loni o swói vrząd kápłáński.* *Król kápłanem się czyniąc trądem zárážony do śmierći.* *4 Król. 15. 5.*

Nie twóy to vrząd Oziaßu.] Jesliż w stárym zakonie nie mógł król odpráwiáć vrzędu kápłáńskié°: iákoż nie dáleko mniey / nie godźi się w nowym testámenćie / kedy vrzędy kápłáńskié są dáleko świętobliwßé y poważnieyßé? [20] Kápłani obaczyli trąd ná czele y wnet go wygnáli.] Oto maß záraz pomstę Bożą nad tym królem który się w kápłáński vrząd wdźierał / bo dla tego trędem do śmierći był zárážony. Przetóż zá rozkazániem kápłańskim których vrząd był trędowátych wyłeczáć Leuit. 13. y ten król pyßny muśiał vstąpić / y królestwo synowi oddáć. A iesli dla trądu ćielesnégo / mógł kápłan królá odsadźić królestwá / czemuby y teraz nie mógł Biskup tegoż vczynić / dla trądu duchownégo / to iest kácerstwá które trąd znaczyło? iáko Augustin vczy in quaest. Euangel. lib. 2. q. 40. á zwłaszczá 1. Cor. 10. Páwel S. piße / że się to wßytko w figurách dźiáło. Tegoż przykład iest wyżßey 23. o Athaliiéy / która dla kácerstwá Biskup Joiadá / y królestwá y żywotá odsadźił.

Król nie ma się wtrącáć w vrząd kápłáński. *Król dla trądu złożony z królestwá od Biskupá nawyżßego.* *Tóż może być dla kácerstwá.*

ROZD: XXVII.

Dwádźieśćiá lat miał Joáthám gdy począł królowáć / á królował ßesnaśćie lat w Jeruzálem: imię mátki iego Jerusá córká Sádok. [2] Y czynił co dobrze było przed PANEM / wedle wßytkiégo co był vczynił Oziaß ociec iego / wyiąwßy że nie wßedł do kośćiołá PANSKIEGO / á lud iescze grzeßył. [3] On zbudował brámę wysoką domu PANSKIEGO / y ná murze Ophel wiele pobudował. [4] Pobudował też miástá ná górách Judzkich / á w leśiéch zámeczki y wieże. [5] On walczył przećiw królowi synów Ammon / y zwyćiężył ie / y dáli mu synowie Ammon ná on czás sto tálentów śrébrá / y dźieśięć tysięcy korcy pßenice / y tákże wiele korcy ięczmienia: to mu dawáli synowie Ammon drugiégo y trzeciégo roku. [6] Y zmocnił się Joáthám przeto iż drógi swé prostował przed PANEM Bogiem swoim. [7] A ostátek mów Joáthám / y wßytkie walki iego y spráwy są nápisáné w księgách

Joáthán król bogobóyny po Oziaßu 4. Król: 15. 32. *Nie násládował oycá w vporze który się czynił kápłanem.* *wieża, która ták zwano dla wysokośći.* *Zwyćiężył Ammonity.* *Tegóż roku. H.*

królow

8 królów Izráelskich y Judzkich. Pięć y dwádźieśćiá lat miał gdy począł królowáć/ á szesnaśćie lat królował w Jeruzálem. 9 Y zásnął Joáthám z oycy swymi/ y pogrzebli go w mieśćie Dawidowym: á Achaz syn iego królował miásto niego.

ROZD. XXVIII.

Achaz królá ludskiego nie zbożność. 4. krol. 16 22

1 We dwudźiestu lat był Achaz gdy królowáć pocżął/ á szesnaśćie lat królował w Jeruzálem: nie czynił dobrze w oczách PANSKICH iáko Dawid oćiec iego: 2 ále chodźił drógámi królów Izráelskich/ ktemu y vlał słupy 3 Báálim. Tenci iest który palił kádzenie w Dolinie Benennom/ y przecżyszczał syny swé w ogniu/ według zwyczáiu pogánów/ które pobił PAN ná przyszćie synów Izráelskich. 4 Ofiárował też/ y wonné kádzenia palił ná wyżynách y ná pagórkách/ y pod każdym drzewem gáłęźistym. 5 Y podał go PAN Bóg iego w ręce królá Syriyskiego/ który go poráźił/ y wźiął wielką korzyść z páństwá iego/ y záwiózł do Dámászku. W ręce też królá Izráelskiego wydány iest/ y porażony porażką wielką. 6 Y pobił Pháccé syn Romeliaszów z Judá sto y dwádźieśćiá tysiecy dniá iednego/ wszytkie męże woienné: przeto iż opuśćili byli PANA Bogá oycow swoich. 7 Tegoż czásu Zechri mąż mocny z Ephráim/ zábił Moáziaszá syná królewskiego/ y Ezrikám przełożonégo domu iego/ ktemu Elkáná wtórégo po królu. 8 Y zábráli synowie Izráelscy z bráćiey swéy dwá kroć sto tysiecy niewiast/ dźieći y dźiéweczek/ y korzyść niezliczoną/ y záwiedli ią do 9 Sámáriiéy. Ná on czás był tám prorok PANSKI imieniem Oded: który zászedszy drógę woysku ciągnącému do Sámáriiéy/ rzekł im: Oto PAN Bóg oycow wászych rozgniewawszy sie ná Judę/ podał ie w ręce wásze/ y pomordowáliśćie ie okrutnie/ ták iż okrućieństwo wásze dośięgło áż do niebá. 10 Nád to syny Judá y Jeruzálem chcećie sobie podbić zá niewolniki y niewolnice: co sie zá dną miárą dziać niéma: bośćie w tym zgrzészyli PANU BOgu wászému. 11 Ale słuchaycie rády moiéy/ á od wiedźćie więźnie któreśćie pobráli z bráćiey wászéy/ bo wielki gniew PANSKI wiśi nád wámi. 12 Stáneli tedy mężowie z książąt synów Ephráim/ Azáriasz syn Johánán/ Báráchiás syn Mosollámoth/ Ezechiás syn Sellum/ y Amázá syn Adáli/ przećiwko 13 onym którzy sie wrácáli z bitwy/ y rzekli im: Nie wwiedźiećie tu więźniów/ ábyśmy nie zgrzészyli PANU. Czemu chcećie przydáwáć do grzéchów nászych/ y do stárych występków przyczyniáć: bo wielki grzéch iest/ y gniew zápálczywośći PANSKIEY wiśi nád Izráelem. 14 Y puśćili mężowie woienni korzyść y wszytko co byli pobráli/ przed książęty y 15 wszytkim mnostwem. Y stáneli mężowie któreśmy wyszszéy miánowáli/ y wźiąwszy więźnie/ y wszytkie którzy nádzy byli/ przyodźiáli z łupów: y odźiawszy ie/ y obuwszy/ y pośiliwszy pokármem y napoiem/ y námázawszy dla spracowánia/ y vczyniwszy około nich stáránie/ którzykolwiek chodźić nie mogli y stárégo ćiáłá byli/ wsádźili ie ná bydlętá/ y przywiedli do Jerichá miástá palm/ do bráćiey ich/ 16 á sámi sie wróćili do Sámáriiéy. Onégo czásu posłał król Achaz do królá Assyriyskiégo/ żądáiąc pomocy. 17 Y przyciągneli Edomczycy/ y poráźili wielu z Judá/ y wźieli wielką korzyść. 18 Philisthymowie też położyli sie po mieśćiech polnych/ y ná południe w Judźie/ y wźieli Bethsámes/ y Aialon/ y Gederoth/ Socho też/ y Thámnán/ y Gámzo ze wśiámi ich/ y mieszkáli w 19 nich. Bo był PAN vniżył Judę/ dla Achazá królá Judzkiego/ przeto iż go obnáżył z pomocy/ á iż był wzgardźił PANA. 20 Y przywiódł nań Thelgáthphálnázárá królá Assyriyskiégo/ który go też vtrapił/ y spustoszył/ gdy mu sie nikt nie opárł. 21 A ták Achaz złupiwszy dom PANSKI/ y dom królów/ y książąt/ dał królowi Assyriyskiému dáry/ á przećie mu nic nie pomogło

Podány w ręce królá Siriyskié

Izráelczykowie pustoszą królestwo Judy.

Prorok strofuie okrućieństwo Izráelá nád więźniámi ludskimi.

Więźnie wolno puszczáią Izráelczycy.

Idumeyczycy.

Judá vtrapiony dla złości Achaz królá.

22 pomogło. [1] Nád to y czásu vćisku swego przyczynił wzgárdy przeciw PANV sam przez sie król Acház / 23 [1] ofiárowáł bogóm Dámáßku zábóycóm swoim ofiáry / y rzekł: Bogowie królów Syryiskich pomagáią im które ia vblagam ofiárámi / á będą zemną: gdyż przeciwnym obyczáiem oni byli mu ná vpadek y wßytkiému Izráelowi. 24 [1] Pobrawßy tedy Acház wßytkié naczynia domu Bożego / y połamawßy / zámknął drzwi kośćiołá Bożego / y náczynił sobie ołtarzów po wßytkich kątiech w Ieruzálem. 25 [1] We wßytkich też miástách Iudzkich nábudowáł ołtarzów dla palenia kádźidłá / y pobudźił ku gniewu PANA Bogá oycow swoich. 26 [1] A ostátek mów iego / y wßytkich spraw iego pierwßych y poślednych / nápisano iest w księgách królów Iudzkich y Izráelskich. 27 [1] Y zásnął Acház z oycy swymi / y pogrzebli go w mieście Ieruzálem: áni go bówiém przyieli do grobów królów Izráelskich. y królował Ezechiaß syn iego miásto niego.

H.

Ofiáruie Acház bałwánóm pogáńskim, czekáiąc od nich pomocy.

PANskiego. H.

H.

Acház vmárł y nie iest pogrzebiony w grobiech królewskich.

ROZDZ. XXIX.

1 Ezechiaß tedy począł królowáć / gdy mu było pięć y dwádźieśćiá lat / á królował dwádźieśćiá y dziewięć lat w Ieruzálem: imię mátki iego Abiá córká Zácháriaßowá. 2 [1] Y czynił co sie podobáło przed oczymá PANskimi / wedle wßytkiégo co był vczynił Dawid oćiec ieg. 3 [1] Ten roku pierwßego y miesiącá pierwßego królestwá swego otworzył wrótá domu PANSKIE° / y náprawił ie. 4 [1] Y przywiódł kápłany y Lewity / y zgromádźił ie ná vlice wschódnią. 5 [1] Y rzekł do nich: Słuchaycie mię Lewitowie / á poświęććie sie / wyczyśćcie dóm PANA Bogá oycow wáßych / á wyrzuććie wßytko plugástwo z świątnice. 6 [1] Zgrzéßyli oycowie náßy / y czynili złość przed oczymá PANA Bogá náßego / opuśćiáiąc go: odwróćili oblicza swoie od przybytku PANSKIEGO / y obroćili sie tylem. 7 [1] Zámknęli drzwi / które były w przyśionku / y pogáśili lámpy / y nie palili kádźidłá áni ofiárowáli cáłopalenia w świątnicy Bogu Izráelskiému. 8 [1] Przetoż sie wzruszyłá zápálczywość PANSKA ná Iudę y ná Ieruzálem / y podał ie wrozruch / y w zgubę / y ná kßykánie / iáko sámi widźićie oczymá wáßémi. 9 [1] Oto oycowie náßy polegli od mieczów / synowie náßy y córki náße y żony záwiedźioné są w niewolą dla tego grzéchu. 10 [1] Teraz tedy podoba mi sie ábyśmy vczynili przymierze z PANEM Bogiem Izráelskim / y odwróći od nas zápálczywość gniewu swego. 11 [1] Synowie moi niezániedbywayćie: was obrał PAN ábyśćie stáli przed nim / y służyli mu / y chwalili go / y palili mu kádźidło. 12 [1] Powstáli tedy Lewitowie: Máháth syn Amázái / y Ioél syn Azáriaßów z synów Káath: A z synów Merári / Cis syn Abdi y Azáriaß syn Iáláleel. A z synów zás Gersom / Ioáh syn Zemmá / y Eden syn Ioáh. 13 [1] Z synów lepak Elisáphán / Sámri y Iáhiel. Z synów też Asáph / Zácháriaß y Máthániaß. 14 [1] A z synów Hemán / Iáhiel y Semei: ále y z synów Idithun / Semeiás y Oziel. 15 [1] Y zebráli bráćią swą / y poświęceni są / y weßli według roskazánia królewskiégo / y roskazánia PANSKIEGO / áby wyczyśćili dóm Boży. 16 [1] Kápłani też wßedßy do kośćiołá PANSKIEGO áby ji poświęcili / wynieśli wßytko plugástwo które we wnątrz náleźli / w śieni domu PANSKIEGO / które wźięli Lewitowie y wynieśli precz do potoká Cedron. 17 [1] A poczęli oczyśćiáć pierwßego dniá miesiącá pierwßego: á ósmégo dniá tegoż miesiącá weßli do śieni kośćiołá PANSKIEGO / y wyczyśćili kośćiół przez osm dni / á ßesnástégo dniá tegoż miesiącá dokonáli co byli poczęli. 18 [1] Weßli też do królá Ezechiaßá / y rzekli mu: Poświęciliśmy wßytek dóm PANSKI / y ołtarz cáłopalénia / y naczynia iego / y stół pokłádny ze wßytkim naczyniem iego:

Ezechiaß król Iudski kośćiół y chwałę Bożą náprawuie. 4. Król. 18 21.

Ezechiaß vkázuie iż dla zániedbáney chwały Bożey byli vtrapieni.

ábo vmyśliłem. H.

Lewitowie wyczyśćiáią kośćiół.

19 ⁹ y wszytek sprzet kościelny / ktory był splugáwił krol Achaz w krolestwie swym / potym iáko wystąpił: á oto wyłożone są wszytkie rzeczy przed ołtarzem PANSKIM. 20 ⁹ A wstawszy ráno krol Ezechiasz / skupił wszystkie książetá miástá / y szedł do domu PANSKIEGO: 21 ⁹ y ofiárowáli społu byków siedm / y báránów siedm / iágniąt siedm / y kozłów siedm zá grzech / zá krolestwo / zá świątnice / zá Jude: y rzekł kápłanóm synóm Aaronowym / áby ofiárowáli ná ołtarzu PANSKIM. 22 ⁹ Zábili tedy byki / á kápłani wzięli krew / y wylali ią ná ołtarz: zábili też bárány / y krew ich ná ołtarz wylali: y ofiárowáli iágnietá / y krew ná ołtarz wylali. 23 ⁹ Przywiedli kozły zá grzech / przed krolem y przed wszytkim mnostwem / y włożyli rece swé ná nie. 24 ⁹ A ofiárowáli ie kápłani / á krwią ich kropili przed ołtarzem ná oczyscienié wszytkiego ludu Jzráelskiego: bo zá wszytkiego Jzráelá roskazał był krol áby cálopalenié było / y zá grzech. 25 ⁹ Postánowił też Lewity w domu PANSKIM / z cymbały / y árfámi / y cytrámi / według rozrządzenia Dawidá królá y Gádá Widzącego / y Nátháná prorokᾱ: bo było PANSKIE roskazánié przez *reke prorokow iego. 26 ⁹ A stánęli Lewitowie dzierżąc instrumentá Dawidowé á kápłani z trąby. 27 ⁹ A roskazał Ezechiasz áby ofiárowáli cálopalenia ná ołtarzu: á gdy ofiárowano cálopalénia / poczęli śpiewáć chwały PANU / y trąbić w trąby / y gráć ná rozmáitych instrumenciéch / ktoré był Dawid krol Jzráelski nágotował. 28 ⁹ A gdy sie wszytko zgromádzenié klániáło / śpiewacy y ci ktorzy dzierżeli trąby czynili swóy vrząd / áż sie dokończyło cálopalenié. 29 ⁹ A gdy sie skończyłá ofiárá / schylił sie krol y wszyscy ktorzy z nim byli / y pokłon vczynili. 30 ⁹ A roskazał Ezechiasz y książetá Lewitóm / áby chwalili PANA *mowy Dawidowémi / y Asáphá widzącégo: ktorzy go chwalili z wielkim weselem / y przyklęknąwszy pokłonili sie: 31 ⁹ A Ezechiasz to też przydał: *Nápełniliście rece swé PANU: przystąpcie á ofiáruycie ofiáry y chwały w domu PANSKIM. A ták ofiárowáło wszytko mnostwo ofiáry y chwały / y cálopalénia sercem nabożnym. 32 ⁹ A liczbá cálopalénia ktoré ofiárowáło mnostwo tá byłá: byków siedmdziesiąt / báránów sto / iágniąt dwie ście. 33 ⁹ A poświecili PANU wołów sześć set / á owiec trzy tysiące. 34 ⁹ Lecz kápłanów máło było / y nie mogli nádążyć áby łupili skóry cálopalénia: dla tegoż Lewitowie brácia ich pomogli im áż sie sprawá dokończyłá / y kápłani sie poświecili: bo Lewitowie táciey szym obrzedem bywáią poświącáni niżli kápłani. 35 ⁹ Było tedy cálopalénia bárzo wiele / tłustości zapokóynych / y ofiar mokrych do cálopalenia: y skończyłá sie służbá domu PANskiego. 36 ⁹ A weselił sie Ezechiasz y wszytek lud dla tego że sie wykonáłá służbá Páńska. Podobáło sie bowiem żeby sie to z prędká stáło.

Ezechiasz krol idzie z książęty do kościołá y ofiáruie zá grzechy.

Spiéwáią chwałę Bogu.

*H.

*Psálmámi.

*Poświeciliście.

Liczbá ofiar.

ROZD. XXX.

1 ROzesłał też Ezechiasz do wszytkiego Jzráelá y Judy: y pisał listy do Ephraim / y do Mánásse / áby przyszli do domu PANSKIEGO do Jeruzálem / y czynili Pháse PANU Bogu Jzráelskiému. 2 ⁹ A náradziwszy sie krol y książetá y wszytko zgromádzenié w Jeruzálem / postánowili żeby czynili *Pháse miesiącá wtórégo. 3 ⁹ niemogli bowiém byli czynić czásu swego / że kápłani ile ich było potrzebá / nie byli poświeceni / y lud iescze nie był zgromádzony do Jeruzálem. 4 ⁹ A podobáłá sie mowá krolowi y wszystkiému mnostwu. 5 ⁹ A postánowili áby posłáli posły do wszystkiego Jzráelá / od Bersábee áż do Dán / áby przyszli y czynili Phase PANU Bogu Jzráelskiému w Jeruzálem: *bo ich wiele nie czyniło było iáko zakonem roskázano iest. 6 ⁹ A bieżeli posłowie z listy z roskazánia krolewskiego y książąt iego / do wszytkiego Jzráelá y Judy / wedle tego iáko był krol roskazał opowiádáiąc: Synowie Jzráelscy ná wróćcie sie do PANA Bogá Abráhámowégo

Pásche iáko obchodził Ezechiasz.

*Pásche, iáko v naswiąto wielkonocné.

*Bo iuż dawno nie obchodzili. H.

Przez listy y posty wspomina Izraelá áby sie náwrócili do Bogá.

hámowego y Izáákowego y Izráelowego: y wróci sie do ostátków które vßły ręki królá Assyryiskiego. 7 Nie bądźcie iáko oycowie wáßy/ y brácia/ którzy odstąpili od PANA Bogá oyców swoich/ który ie podał ná zátrácenie/ iáko sámi widźicie. 8 Nie zátwardzayćie kárków wáßych/ iáko oycowie wáßy: dayćie ręce PANV/ á przydźcie do świątnice iego/ ktorą poświęcił ná wieki: Służcie PANV Bogu oyców wáßych/ á odwróci sie od was gniew zapálczywośći iego. 9 Bo ieśli sie wy náwróćićie do PANA: brácia wáßy y synowie będą mieć miłosierdźie v pánów swoich/ którzy ie wniewolą pobráli/ y wrócą sie do tey źiemie: bo dobrotliwy y miłośierny iest PAN Bóg wáß/ y nie odwróci oblicza swego od was/ ieśli sie do niego náwróćićie. 10 A ták posłowie bieżeli wskok od miástá do miástá przez źiemię Ephraim y Mánáßę/ áż do Zábulon: á oni sie náśmiewáli y szydźili z nich. 11 Wßákże niektorzy mężowie z Aser/ y z Mánáße/ y z Zábulon °przestáwáiąc ná rádźie°/ przyßli do Ieruzálem. 12 A w Iudźie stálá sie ręká páńska/ żeby im dáłá serce iedno/ áby czynili wedle roskázánia królewskiego/ y książąt/ słowo PANSKIE. 13 Y zebráło sie do Ieruzálem ludźi wiele/ ábý obchodźili święto przaśników mieśiącá wtórego: 14 Y powstawßy pokáźili ołtarze/ które były w Ieruzálem/ y wßytkie ná których palono kádzenie báłwánom wyrzućiwßy/ wrzućili do potoká Cedron. 15 A ofiárowáli Pháse czternástego dniá mieśiącá wtórego/ Kápłáni też y Lewitowie nákoniec poświęćiwßy sie ofiárowáli cáłopalenia w domu PANSKIM: 16 y stáneli w swym porządku według °rozrządzenia y zákonu Moyżeßá człowieká bożego: á kápłáni bráli krew ná wylewánie z ręku Lewitów. 17 Przeto że

Heretycy Izráelscy náśmiewáia sie zwpominánia Ezechiaßowego.

°Vkorzywßy sie. H.

Lud w królestwie Iudskim przyimuie słowo Boże.

Zgromádzáią sie ná święcenie Páschi.

°Zwyczáiu. H.

wielka moc ludźi nie byłá poświęconá: y dla tego Lewitowie ofiárowáli Pháse °tym° którzy nie mogli przyśdź do tego/ áby poświęceni byli PANV. 18 Wielka też część z ludu z Ephraim y z Mánáße/ y z Issáchár/ y z Zábulon/ która nie byłá poświęconá/ iádłá Pháse/ nie według tego iáko opisáno iest: y modlił sie zá nie Ezechiaß/ mówiąc: PAN dobry będźie miłośćiw 19 wßytkim/ którzy we wßytkim sercu szukáią PANA Bogá oyców swoich: á niepoczyta im że nie dokończą sa poświęceni. 20 Którego wysłuchał PAN/ y vbłágan iest ludowi. 21 Y obchodźili synowie Izráelscy którzy sie náleźli w Ieruzálem/ święto przaśników przez śiedm dni/ z weselem wielkim chwaląc PANA ná káżdy dźień: Lewitowie też y kápłáni ná instrumenćiech/ które ich vrzędowi należáły. 22 Y mówił Ezechiaß °do sercá° wßytkich Lewitów którzy mieli dobre rozumienie o PANV: y iedli przez śiedm dni świętá/ ofiáruiąc ofiáry zápokoynych/ y chwaląc PANA Bogá oyców swoich. 23 Y vpodobáło sie wßytkiemu zgromádzeniu/ áby święćili iesczé drugie śiedm dni: co też vczynili z wielką rádośćią. 24 Bo Ezechiaß król Iudzki dał był zgromádzeniu tyśiąc °byków° y śiedm tyśiecy owiec: á książętá dáły były ludowi tyśiąc byków/ á owiec dźieśięć tyśięcy: poświęćiło sie tedy kápłánów wielkie mnostwo. 25 Y rozweseliło sie wßytko zgromádzenie Iudzkie/ ták kápłánów y Lewitów/ iáko y wßytkiego mnostwá/ które było przyßło z Izráelá: °nowonáwróconych° też z źiemie Izráelskiey/ y mießkáiących w Iudźie. 26 Y stáło sie wielkie święto w Ieruzálem/ iákie od dni Sálomoná syná Dawidowe° królá Izráelskie° w oný mieśćie nie było. 27 Y wstáli kápłáni y Lewitowie błogosłáwiąc ludowi: y wysłuchan iest głos ich: y przyßłá modlitwá do mießkánia świętego niebieskiego.

°Zá té. H.

Ezechiaß modli sie zá té którzy nie bedąc poświęceni iedli Pháse.

°wl. do sercá. Hebr.

°ábo ćielców. H.

°ábo y przychodniów. H.

Nowonáwróceni z Izráelá do kośćiołá Ierozolimskiego.

ROZDZ. XXXI.

Ezechiaß ludowi z Heretików náwróconemu kápłány dáie.

1 A Gdy sie to porządnie odpráwiło/ wyßedł wßystek Izráel/ który sie náydował w mieśćiech Iudzkich/ y połamáli báłwány/ y wyrąbáli gáie/ y popsowáli wyżyny/ y ołtarze pokáźili/ nietylko ze wßytkiego Iudá/ y Beniámin/ ále y z Ephráim też y Mánáße/ áż do sczętu wywróćili: y wróćili sie wßyscy synowie Izráel do ośiádłośći y miast swoich. 2 A Ezechiaß postánowił hufy kápłánów y Lewi-

tów / według rozdziałów ich / káżdégo ná ſwym włáſnym vrzedzie / to ieſt / ták kápłanów iáko y Lewitów do cáłopalenia / y zápokoynych: áby służyli / y wyznawáli / y śpiewáli w bramách obozu PANSKIEGO. (3) A powinność królewſka byłá / żebj z włáſnéy máietnośći iego ofiárowáné było cáłopalenié poránu záwżdy y wwieczór / w Szábbáthy też / y w pierwßé dni mieśiącow / y w inné świetá / iáko nápiſano w zakonie ieſt Moyzeßowym. (4) Roſkazał też ludowi mießkáiących w Jeruzálem / áby dawáli cześći kápłanom y Lewitom / áby mogli pilnowáć zakonu PANSKIEGO. (5) Co gdy ſie rozgłośiło w vßu poſpólſtwá / ſynowie Jzráelſcy ofiárowáli bárzo wiele pierwoćin zboża / winá / y oliwy / miodu też / y wßytkiégo co rodzi ziemiá dziesiećiny ofiárowáli. (6) Ale y ſynowie Jzráel y Judá / którzy mießkáli w mieśćiéch Judzkich / ofiárowáli dziesiećiny wołów y owiec / y dziesiećiny świetych które byli poślubili PANV Bogu ſwemu: á znióßßy to wßytko / náczynili ſtogów bárzo wiele. (7) Mieśiącá trzećiégo poczeli zákłádáć fundámenty ſtogów / á dokończyli ich mieśiącá śiódmégo. (8) A gdy weßli Ezechiaß y kśiążetá iego / oglądáli ſtogi / y błogoſłáwili PANV y ludowi Jzráel. (9) Y ſpytał Ezechiaß kápłanów y Lewitów / czemuby ták leżáły ſtogi? (10) Odpowiedział mu Azáriaß kápłan pierwßy z pokolenia Sádok / mówiąc: Odtąd iáko poczęły bydź ofiárowáné pierwoćiny w domu PANSKIM / iedliſmy / y byliſmy náſyceni: y zoſtáło bárzo wiele / przeto iż błogoſłáwił PAN ludowi ſwemu: á oſtátków to mnoſtwo ieſt które widziß. (11) Roſkazał tedy Ezechiaß / áby ſpráwiono ßpichlérze w domu PANſkim. które gdy ſpráwiono / (12) wniesiono ták pierwoćiny iáko y dziesiećinj / y cokolwiek bjli poślubili / wiernie. A nád onémi rzeczámi był przełożony Choneniaß Lewit / y Semei brát iego / wtóry / (13) po którym Jáhiel / y Azáriaß / y Nábáth / y Aſáel / y Jerimoth / Jozábád też / y Eliel / y Jeſmáchiaß / y Mahát / y Bánáiaß / vrzednicy pod reką Choneniaßá / y Semeiá brátá iego / z roſkazánia Ezechiaßá królá / y Azáriaßá nawysßégo kápłaná domu Bożégo / do których wßytko należáło. (14) Kóre lepak ſyn Jemná Lewit y odźwierny wſchodniéy bramy nád témi rzeczámi był przełożony / które dobrowolnie ofiárowano PANV / y nád pierwoćinámi / y nád poświeconémi do świetégo świetych. (15) A pod pieczą iego / Edem y Beniámin / Jeſue y Semeiaß / Amáriaß też / y Secheniaß w mieśćiéch kápłáńſkich / áby wiernie rozdawáli bráćiéy ſwoiéy cześći mnieyßjm / y wietßym. (16) Wyiąwßy mezczyzny we trzech lećiéch y wysßéy / wßytkim którzy wchodzili do kośćiołá PANSKIEGO / y czego iedno było potrzebá ná káżdy dzień w służbie / y w záchowániu według rozdziałów ich. (17) Kapłanóm według domów / á Lewitóm ode dwudzieſtégo roku y wysßéy według rzedów y vfców / (18) y wßyſtkié ich mnoſtwu / ták żonam iáko y dziećióm ich / oboiéy płći / obrók wiernie dawano z tego co było poświecono. (19) Ale y ſynów Aaronowych po rolách y przedmieśćiách miáſtá káżdég byli rozłożeni meżowie / którzyby rozdawáli działy wßytkiéy płci meſkiéy z kápłanów y Lewitów. (20) Vczynił tedy Ezechiaß wßyſtko coſmy powiedzieli po wßytkim Judzie: y czynił to co było dobrégo y práwégo y prawdziwégo przed PANEM Bogiem ſwoim (21) we wßytkiéy ſpráwie posługi domu PANSKIEGO według zakonu y Cæremoniy chcąc ßukáć Bogá ſwego ze wßytkiégo ſercá ſwego / y vczynił / y powodziło mu ſie.

Marginalia: ábo czynili dzięki. — ábo nádánié królewſkié było. — PANSKIM H. — Dźieśięćin kápłanom wielkość. — Ofiar. — ábo, té ofiáry. H. — ábo, y temu ludowi, który pozoſtał. H. — Ofiáry. — H. — Bogu. H. — Do świątnice naświetßey. — Obrok dzienny káżdégo dniá. H. — ἐφημερία ordo vicis. Luc: 1. — Spráwował ſie cnotliwie, á pobożnie.

ROZD. XXXII.

Sennácherib chce dobywáć Ieruzálem.

(1) Wo czym / y po tákowéy prawdzie / przyćiągnął Seńácherib król Aſſyriyſki / y wtárgnąwßy w Jude oblégł miáſtá obronné / chcąc ich dobyć. (2) Co widząc Ezechiaß / to ieſt / iż przyćiągnął Sennácherib / á iż wßytká moc woyny obróćiłá ſie ná Jeruzálem / (3) náradziwßy ſie z kśiążety y z meżámi mocnymi / áby zátkáli początki zrzódeł / które były zá miáſtem / á gdy ſie to

4. Król: 18. c 13. Iſa: 36. 21. Ecc: 48 c 20

[4] wßytkich zdánié poſtánowiło/ zebrał wielki lud/ y zá tkáli wßytkie zrzódłá y ſtruge/ która płynełá w poſrzodku ziemie/ mówiąc: Aby nie przyßli królowie Aſſyriyſcy/ y nie náleźli doſtátku wody. [5] Pobudowáł też z pilnośćią czyniąc wßytek mur który był obálony/ y wieże wywiódł ná wierzchu/ y zewnątrz drugi mur/ y náprawił Mello w mieśćie Dawidowym/ y náſpráwiał wßelákiego oręża y tarczy: [6] y poſtánowił hetmány walecznikow w woyſku/ y zezwał wßytkich ná plác brámy mieyſkiey/ y mówił do ſercá ich/ mówiąc: [7] Meżnie czyńcie á zmacniaycie ſie: nieboycie ſie/ áni ſie lekaycie królá Aſſyriyſkiégo/ áni wßytkiégo mnoſtwá które z nim ieſt: bo dáleko wiecey ich z námi ieſt niżli z nim. [8] Z nim bowiém ieſt rámie cieleſné: z námi PAN Bóg náß/ który ieſt pomocnikiem náßym/ y walczy zá nas. A zmocnił ſie lud tákimi ſłowy Ezechiaßá królá Judzkiég. [9] Co gdy ſie ſtáło/ poſłał Sennácherib król Aſſyriyſki ſłużebniki ſwé do Jeruzálem (bo ſam ze wßytkim woyſkiem leżał pod Láchis/) do Ezechiaßá królá Judzkiégo/ y do wßytkiég ludu/ który był w mieśćie/ mówiąc: [10] To mówi Sennácherib król Aſſyriyſki: W kim máiąc vfánie śiedźićie obleżeni w Jeruzálem? [11] Izali was nie zwodźi Ezechiaß/ áby was pomorzył głodem y prágnieniém/ twierdząc/ iż PAN Bóg wáß wybáwi was z ręki królá Aſſyriyſkiégo? [12] Aza nie ten ieſt Ezechiaß/ który popſował wyżyny ieg y ołtarze/ y przykazał Judźie y Jeruzálem/ mówiąc: Przed iednym ołtarzem będźiećie ſie kłániáć/ y ná nim kádzenié pálić będźiećie? [13] Azaż nie wiećie com ia vczynił/ y oycowie moi/ wßytkim narodóm ziemſkim? Izali przemogli bogowie narodów y wßytkich ziem wybáwić ziemie ſwoie z ręki moiey? [14] Który ieſt ze wßytkich bogów narodów/ które zwoiowáli oycowie moi/ coby był mógł wyrwáć lud ſwóy z ręki moiey/ áby też was Bóg wáß mógł wyrwáć z ręki tey? [15] Niech was tedy nie zwodźi Ezechiaß/ áni próżną namową niech nie oßukiwa/ áni mu wierzćie. Bo ieſli żaden Bóg wßytkich narodów y króleſtw nie mógł wybáwić ludu ſwego z ręki moiey/ y z ręki oycow moich/ pogotowiu áni BOG wáß będźie was mógł wyrwáć z ręki moiey. [16] Ale y wiele innych rzeczy mówili ſłużebnicy iego przećiw PANV Bogu/ y przećiw Ezechiaßowi ſłudze iego. [17] Nápiſał też liſty pełné bluźnierſtwá przećiw PANV Bogu Izráelſkiému/ y mówił przećiwko niemu: Jáko bogowie inych narodów niemogli wybáwić ludu ſwego z ręki moiey: ták y Bóg Ezechiaßów nie będźie mógł wyrwáć ludu ſwego z ręki tey. [18] Nádto ieſzcze y głoſem wielkim ięzykiem Żydowſkim ná lud który śiedźiał ná murzéch Jerozolimſkich wrzeſczał/ áby ie przeſtráßył/ y miáſto wźiął. [19] A mówił przećiw Bogu Jeruzálem/ iáko przećiw bogóm narodów źiemſkich/ robocie rąk ludzkich. [20] Modlili ſie tedy Ezechias król y Izáiaß ſyn Amos Prorok/ przećiw temu bluźnierſtwu/ y krzyczeli áż do niebá. [21] A poſłał PAN Anyołá/ który pobił wßelkiégo mężá mocnégo y walecznika y hetmaná woyſká królá Aſſyriyſkiégo: A wróćił ſie ze ſromotą do ziemie ſwoiey. [22] A gdy wßedł do domu Bogá ſwego/ ſynowie którzy wyßli byli z żywotá iego/ zábili go mieczem. A wybáwił PAN Ezechiaßá y obywátele Jerozolimſkie z ręki Sennácherib królá Aſſyriyſkiég/ y z ręki wßytkich/ y dał im odpoczynek w około. [23] Wiele też przynośili obiáty y ofiáry PANV do Jeruzálem/ y dáry Ezechiaßowi królowi Judzkiému: który wywyßßon był potym przede wßytkimi narody. [24] W oné dni rozniemógł ſie Ezechiaß áż ná śmierć/ y modlił ſie PANV/ y wyſłuchał go/ á dał mu znák. [25] Ale nie wedle dobrodźieyſtw które był wźiął oddał: bo ſie wyniosło ſerce iego/ y ſtał ſie gniew przećiwko iemu/ y przećiw Judźie y Jeruzálem. [26] A vpokorzył ſie potym dla tego że ſie było wyniosło ſerce iego/ ták ſam/ iáko y obywátele Jerozolimſcy: y przetoż nie przyßedł ná nie gniew PANSKI zá dni Ezechiaßowych. [27] A Ezechiaß był bogáty/ y bárzo záwołány/ y zebrał ſobie bárzo wiele ſkárbów/ śrébrá y złotá/ y kámienia drogiégo/ rzeczy

Mello byłá vlicá podle muru Syon.

Ezechiaß zgotowawßy ſie ná woynę vpomina áby dufáli Bogu.

Moc ćieleſna.

Senácherib przez poſły odwraca lud od Bogá.

Bluźnierſtwo Sennácheribá.

modlitwá Ezechiaßá y Izáiaßá

Anyoł pobił Aſſiriyczyki. Tob: 1. d. 22:

Sennácherib od ſynów zábity.

Ezechiaß záchorzał. 4 Król: 20. 21 Iſa: 38. 21.

Przeto że vkazał Bábilończykóm ſkarby ſwé o czym maß 4. Król: 20.

Bogáctwá Ezechiaßowé.

wonnych

28 wonnych/ y oręża wszelákiego/ y naczynia kosztownego. Komory też zboża/ winá y oliwy/ y żłoby ná wszeláki bydlętá/ y obozy dla bydlá. 29 A miástá sobie pobudował: bo miał trzody owiec y bydlá niezliczone/ dlatego że mu był dał Pan máiętność bárzo wielką. 30 Tenci iest Ezechiasz/ który zátkał wyższe zrzodło wod Gihon/ á odwrocił ie dolem ná zachod słońcá miástá Dawidowego: we wszytkich spráwách swoich czynił szczęśliwie co chćiał. 31 Wszákoż w poselstwie kśiążąt Bábilońskich/ ktorzy byli posłáni do niego/ áby go pytáli o cud ktory sie był zstał ná źiemi/ opuśćił go Bog/ áby był kuszon/ á żeby sie okazáło wszytko co było w sercu iego. 32 A ostátek mow Ezechiaszowych/ y miłośierdźia iego/ nápisáne są w Widzeniu Izáiaszá syná Amos proroká/ y w kśięgách krolow Judzkich y Izráelskich. 33 A zásnął Ezechiasz z oycy swemi/ y pogrzebli go nád groby synow Dawidowych/ y czynił mu pogrzeb wszytek Judá y wszyscy obywátele Jeruzálem/ á Mánásses syn iego krolował miásto niego.

Bog. H. / *Rozumie o słońcu ktore sie było názad wroćiło.* / *Ezechiasz vmárł.*

ROZD. XXXIII.

1 DWAdźieśćiá lat miał Mánásses/ gdy krolowáć począł/ á pięćdźieśiąt y pięć lat krolował w Jeruzálem. 2 A czynił złość przed PANEM według obrzydłośći pogánow/ ktore był PAN wyrzućił przed syny Izráelskimi: 3 y obroćiwszy sie pobudował wyżyny/ ktore był obálił Ezechiasz oćiec iego: y zbudował ołtarze Báálim y náczynił gáiow/ y kłaniał sie wszytkiemu woysku niebieskiemu/ y służył mu. 4 Zbudował też ołtarze w domu PANSKIM/ o ktorym powiedźiał PAN: W Jeruzálem będźie imię moie ná wieki. 5 A zbudował ie wszytkiemu woysku niebieskiemu we dwu śieniách domu PANSKIEGO. 6 A przewodźił syny swe przez ogień w Dolinie Benennom: przystrzegał snow/ bawił sie wieszbą/ czárnoksięskim naukam służył/ miał przy sobie czárnokśiężniki y czárowniki: y wiele złego pobroił przed PANEM/ áby go draznił. 7 Postánowił też báłwáná rytego/ y litego w domu Bożym/ o ktorym Bog mowił do Dawidá/ y do Sálomoná syná iego/ mowiąc: W tym domu y w Jeruzálem/ ktorem obrał ze wszystkich pokoleni Izráelskich/ położę imię moie ná wieki. 8 A nie dopuszczę ruszyć sie nodze Izráelá/ z źiemie ktorąm dał oycom ich: wszákże ták/ ieśli przestrzegáć będą y czynić com im roskazał/ y wszytek zakon y ceremonie y sądy/ przez rękę Moyzeszowę. 9 Mánásses tedy zwiodł Jude y obywátele Jeruzálem/ że czynili złość nád wszytkie narody/ ktore był PAN wyrzućił od oblicza synow Izráel. 10 A mowił PAN do niego y do ludu iego/ ále dbáć niechćieli. 11 Przetoż náwiodł ná nie hetmány woyská krolá Assyryiskiego: y poymáli Mánásse y związánego łáncuchámi y pętámi/ záwiedli do Bábilonu. 12 Ktory gdy był vćiśniony/ modlił sie PANV Bogu swemu/ y czynił pokutę bárzo przed Bogiem oycow swoich. 13 A prośił go/ y modlił sie pilnie: y wysłuchał modlitwę iego/ y przywroćił go do Jeruzálem ná krolestwo iego: y poznał Mánásses iż PAN sam iest Bogiem. 14 Potym zmurował mur przed miástem Dawidowym ná zachod słońcá Gihon w dolinie/ od weśćia rybney bramy w około áż do Ophel/ y podniosł go bárzo: y postánowił hetmány woyská we wszytkich miástách obronnych Judá: 15 y zniosł bogi cudze/ y báłwáná z domu PANSKIEGO y w Jeruzálem/ y wyrzućił wszytkie przed miásto. 16 Zátym náprawił ołtarz PANSKI/ ofiárował ofiáry/ y zapokoyne/ y chwałe: y roskazał Judźie áby służył PANV Bogu Izráelskiemu. 17 A wszákoż iescze lud ofiárował ná wyżynách PANV Bogu swemu. 18 A ostátek spraw Mánássego/ y modlitwá iego do Bogá swego/ słowá też widzących ktorzy mowili do niego w imię PANA Bogá Izráelskiego/ zámykáią sie w mowách krolow Izráelskich. 19 Modlitwá też iego/ y wysłuchánie/ y wszytkie grzechy y w-

Mánásses krol po Ezechiaszu 3ły. 4.Kro:21.2.2.

2.Kro:7.b.10

To iest, wszytkimi gwiazdom. Hebr.

Syná Ennonowego w Gehennon, skąd názwána Gehenná. Czásow. H.

3.Kro:8.b.17

Przez proroki. / *Mánásses poymány do Bábilonu. Pokutá Mánássesa krolá. Vpokorzył sie. H.*

D zgárdá/mieyscá też ná ktorych zbudo- wał wyżyny/ y poczynił gáie y słupy/ przed tym niżli pokutę czynił nápisáné są w mowách Hozá. [20] Zásnął tedy Mánásses z oycy swémi/ y pogrzébli go w domu swoim: y królował Amon syn iego miásto niego. [21] Dwádzieściá y dwie lećie miał Amon gdy począł królowáć/ á dwie lećie królował w Jeruzálem. [22] y czynił złe przed oczymá PANSKIMI/ iáko był vczynił Mánásses oćiec iego: y wszytkim bálwánóm/ktorych był náczynił Mánásses/ ofiárował y służył. [23] A nie wstydźił się oblicza PANSKIEGO/ iáko się wstydał Mánásses oćiec iego: y dáleko wiecey zgrzeszył. [24] A sprzysiągszy się przećiwiemu sludzy iego/zábili go w iego domu. [25] A ostátek nnostwá ludu pobiwszy te ktorzy byli Amoná zábili/ postánowił królem Jozyasza syná iego miásto niego.

Vmárł Mánásses Amon król po nim.

Nie vpokorzył się przed PANEM, iáko się był v korzył. H. Amon król zábity w domu.

ROZD. XXXIIII.

4.Król:22.21. Iozjás król bogobojny psuie Bálwány.

[1] A Ośm lat miał Jozyasz/ gdy królowáć począł/ á trzydźieśći y iedén rok królował w Jeruzálem. [2] A czynił co było dobrégo przed oczymá PANSKIMI/ y chodźił drógámi Dawidá oycá swégo/ nie vstępował áni ná práwo áni ná lewo. [3] A ósmégo roku królestwá swego/ będąc ieszcze dźiećięćiem/ począł szukáć Bogá oycá swego Dawidá: á we dwánastym roku iáko był począł królowáć/ oczyśćił Jude y Jeruzálem od wyżyn/ y gáiów/y bálwánów y rycin. [4] A pokázili przed nim ołtarze Báálim: y potłukli bálwány które ná nich postáwioné były: gáie też y rycíny wyrąbał y pokruszył: á po grobiéch onych ktorzy im zwykli byli ofiárowáć sztuki rozmiotał. [5] Nád to y kośći kápłanów popalił ná ołtarzách Bálwáńskich/y oczyśćił Jude y Jeruzálem. [6] Ale y w mieśćiech Mánásse/ y Ephráim/ y Simeon/ áż do Nephtáli wszytko po wywrácał. [7] A rozwáliwszy ołtarze/y gáie/y rycíny w kęsy pokruszywszy/ y wszytkie zbory zbórzywszy/ze wszytkiéy źiemi Izráelskiéy/ wróćił się do Jeruzálem. [8] Ośmnastégo tedy roku królestwá swego/ oczyśćiwszy iuż źiemie/ y kośćiół PANSKI/posłał Sáphán syná Ezeliaszowégo/y Máásiaszá przełożonégo miástá/y Johá syná Joácház Káncléřzá áby opráwili dóm PANA Bogá swego. [9] Ktorzy przyszli do Helciaszá kápłaná wielkiégo: á wziąwszy od niego pieniądze/ które były wniesioné do domu PANskiégo/y które byli zebráli Lewitowie y odźwierni z Mánásse/y z Ephráim/ y wszytkich ostátków Izráelá/ od wszytkiégo też Judy y Beniámin/y obywátelów Jeruzálem/ [10] podáli w rece tych ktorzy byli nád robotniki w domu PANSKIM/ áby kośćiół náprawowáli/ y co było watłégo popráwowáli. [11] A oni ie dáli rzemieslnikóm/ y murarzóm/áby nákupili kámieniá z kámiennych gór/y drzewá ná spaiánie budowánia/ y ná pietrá domów/ które byli popsowáli królowie Judzcy. [12] Ktorzy wiernie wszytko spráwowáli. A nád robotnikámi byli przełożonymi/ Jáháth y Abdiás z synów Meráry/ Zácháriasz y Mosollám z synów Káháth/ ktorzy przynaglali robocie: y wszyscy Lewitowie vmieiący gráć ná instrumentách muzyckich. [13] A nád temi ktorzy ná rozmáyte potrzeby brzemioná nośili/byli pisárze y mistrzowie z Lewitów odźwierni. [14] A gdy wynośili pieniądze które były wniesioné do kośćiołá PANSKIEGO/ nálazł Helciasz kápłan księgi zakonu PANSKIEGO przez rękę Moyzészá. [15] Y rzékł do Sáphán pisárzá: Nálazłem księgi zakonu w domu PANSKIM: y dał mu ie. [16] A on wniósł księge do królá/y powiedźiał mu mówiąc: Wszytko coś poruczył w rękę sług twoich/ oto się wykonywa. [17] Srébro które się nálázło w domu PANSKIM zlali: y dáné iest przełożonym nád rzemieslniki/ y rozmáité roboty czyniącymi. [18] Nád to dał mi Helciasz kápłan te księgi. Które gdy czytał przy obecnośći królewskiéy á on vsłyszał słowá zakonu/ rozdárł száty swé. [19] [20] Y roskazał Helciaszowi/ y Ahikám synowi Sáphán/y Abdon synowi Michá/ Sáphán też pisárzowi/ y

Kośćiół náprawuie

Y oddáli mu H. Bożégo. H.

Lewitowie. H. y H.

Księgi zakonu w skárbie ná leźioné

Iozjasz słysząc zakon Boży przelągł się.

ᵃá rzecźcie sie Pánu o mię y o ten. H.

21 Asááßowi ſłudze królewſkiému/ mówiąc: ᵃIdźcie/ á modlcie ſie PANV zá mię/ y zá oſtátek Izráel/ y Judá/ dla wßytkich mow tych ksiąg które náleźiono: bo wielka zápálczywość PANSKA kropi ná nas/ przeto iż oycowie náßy nie ſtrzegli słów PANSKICH/ áby czynili wßytko co ieſt nápiſano w tych księgách.

E

22 ᵃSzedł tedy Helciaß/ y ći ktorzy weſpół od królá byli poſłáni/ do Oldy prorokiniéy/ żony Sellum/ ſyná Thekuáth/ ſyná Háſrá ſtróżá ßat: która mießkáłá w Jeruzálem ᵃná Wtórey: y mówili do niéy słowá któreſmy wyßßéy powiedźieli.

Rácżi ſie prorokiniéy.
ᵃná drugiéy ſtronie miáſtá.

23 ᵃA oná im odpowiedźiáłá: To mówi PAN Bóg Izráelſki: Powiedźcie meżowi który was do mnie poſłał: 24 ᵃTo mówi PAN: Oto ia przywiodę złe ná to mieyſce/ y ná obywátele iego/ y wßytkié przeklectwa które ſą nápiſáné w księgách tych/ które czytáli przed królem Judzkim. 25 ᵃIż mie opuśćili/ y ofiárowáli Bogóm cudzym/ áby mnie poruſzyli ku gniewowi we wßytkich vczynkách rąk ſwoich: przetoż będźie kropiłá zápálczywość moiá ná to mieyſce/ y nie będźie vgáßona.

F

26 ᵃA królowi Judzkiému/ który was poſłał ᵃprośić PANA/ ták powiédźcie: To mówi PAN Bóg Izráelſki: Ponieważeś ſłuchał słow ksiąg/ 27 ᵃy zmiękczyło ſie ſerce twoie/ y vpokorzyłeś ſie przed oczymá Bogá/ dla tego/ co rzeczono ieſt przećiw mieyſcu temu/ y obywátelóm Jerozolimſkim/ y ᵃzáwſtydźiwßy ſie oblicza mego/ rozdárłeś ßáty ſwé/ y płákałeś przedemną: iam téż wyſłuchał ćiebie/ mówi PAN.

ᵃPytáć ſie. H.
ᵃVniżyłeś ſie przedemną. H.

28 ᵃJuż ćie bowiém zbiorę do oyców twoich/ á będźieß wnieſion do grobu twego w pokoiu: y nie oglądáią oczy twoie wßytko złé/ które ia przywiodę ná to mieyſce/ y ná obywátele iego. Odnieśli tedy królowi wßytko co mówiłá.

29 ᵃA on zebráwßy wßytkie ſtárßé Judy y Jeruzálem/ 30 ᵃßedł do domu PANSKIEGO/ y poſpołu wßyſcy meżowie Judá/ y obywátele Jerozolimſcy/ kápłani y Lewitowie/ y wßytek lud od namnieyßego áż do nawietßego. Którzy gdy ſłucháli w domu PANSKIM/ czytał król wßytkié słowá ksiąg.

G

4. Krół. 23. 21
Czyta zákon Boży przed wßyſtkim ludem.

31 ᵃA ſtoiąc ná ſwéy ſtolicy/ vczynił przymierze przed PANEM/ żeby chodźił zá nim/ y ſtrzegł przykazánia/ y świádectw/ y ᵃvſpráwiedliwienia iego/ że wßytkiego ſercá ſwego/ y że wßytkiéy duße ſwéy/ y czynił co nápiſano w księgách onych które czytał.

ᵃVſtaw ie. H.

32 ᵃPoprzyśiągł téż o to/ wßytkié którzy ſie nálezli w Jeruzálem/ y w Beniámin: y vczynili obywátele Jerozolimſcy według przymierza PANA Bogá oyców ſwoich.

33 ᵃZnióſł tedy Joziaß wßytkié obrzydłośći ze wßytkich kráin ſynów Izráelſkich: y ſpráwił/ że wßyscy którzy byli zoſtáli w Izráel/ ſłużyli PANV Bogu ſwemu. Po wßytkié dni iego nie odſtąpili od PANA Bogá oyców ſwoich.

ROZD. XXXV.

Joziaß obchodźi Pásche iáko v nas Wielkanoc. 4. Krół. 23. c 21.

1 Vczynił Joziaß w Jeruzálem Pháſe PANV/ które ofiárowano czternáſtégo dniá księżycá piérwßégo.

A

2 ᵃY poſtánowił kápłany ná ich vrzedźiéch/ y nápominał ie áby ſłużyli w domu PANSKIM.

3 ᵃLewitómteż/ przez których nauke wßyſtek Izráel poświącał ſie PANV/ mówił: Poſtawćie ſkrzynię w świątnicy kośćiołá/ który zbudował Sálomon ſyn Dawidów/ król Izráelſki: bo iéy iuż wiecéy nośić nie będźiecie: ále teraz ſłużćie PANV Bogu wáßému/ y ludowi iego Izráelſkiému.

4 ᵃA nágotuyćie ſie według domów y rodzáiów wáßych w rozdźiałach káżdégo/ iáko roſkazał Dawid król Izráelſki/ y opiſał Sálomon ſyn iego.

5 ᵃA ſłużćie w świątnicy/ według domów y vſców Lewitckich/ 6 ᵃá pośw←ćiwßy ſie/ ofiáruyćie Pháſe: przygotuyćie téż brácią wáße/ áby mogli czynić według słowá które mówił PAN przez rekę Moyzéßá.

7 ᵃNád to dał Joziaß wßytkiému ludowi/ który ſie tám był nálazł ná święto Pháſe bá-

ránków y kozląt z trzód / y innégo drobu trzydzieści tyśiecy / wołów też trzéy tyśiące / to wßytko z máietnośći królewſkiéy. [8] kśiążetá też iego co dobrowolnie ßlubili byli / ofiárowáli ták ludowi / iáko kápłanóm y Lewitóm. A Helciaß y Záchariaß y Jáhiel przełożeni domu Bożégo / dáli kápłanóm ná czynienié Pháſe / drobu iednégo z drugim dwá tyśiącá y ßeść ſet / y wołów trzy ſtá. [9] A Choneniaß / y Semeiaß / Náthánáel też brácia iego / y Házábias y Jehiel y Jozábát kśiążetá Lewitów / dáli drugim Lewitóm ná świecénié Pháſe pieć tyśiecy drobu / á wołów pieć ſet. [10] A zgotowáłá ſie posługá / y ſtáneli kápłani ná vrzedzie ſwoim: Lewitowie też w vſcách / według roſkázánia królewſkiégo. [11] A "ofiárowano" Pháſe: y kropili kápłani krew rekámi ſwymi / á Lewitowie dárli ſkóry cáłopalenia: [12] y "oddzielili ie" áby dáli według domów y fámiliy káżdégo / y áby były ofiárowáné PANu iáko nápiſano w kśiegách Moyżéßowych: y z woły też tákież vczynili. [13] A piekli "Pháſe v ogniá / wedle tego iáko w zakonie nápiſano: "á ofiáry zapokóyné" wárzyli w kotléch / y w panwiách / y w gárcách / y rozdáli ſpießno / wßytkiému poſpólſtwu: [14] á ſobie y kápłanom potym gotowáli: bo kápłani około ofiar cáłopalonych y około tłuſtości byli zábáwieni áż do nocy: przetóż Lewitowie ſobie y kápłanóm ſynóm Aaronowym ná oſtátku gotowáli. [15] A śpiéwacy ſynowie Aſáph ſtali w ſwoim rzedzie / według roſkazánia Dawidá / y Aſáph / y Hemán / y Jdithun prorokówkrólewſkich: á oddźwierni v káżdych wrót pilnowáli / ták iż y namniéy nie odſtąpili od posługi: przetóż brácia ich Lewitowie gotowáli im pokármy. [16] wßytká tedy służbá PANSKA porządnie wykonáłá ſie dniá onégo / áby czynili Phaſe / y ofiárowáli cáłopalenia ná ołtárzu PANSKIM / według roſkazánia królá Joziaßá. [17] A vczynili ſynowie Jzráelſcy / ktorzy ſie tám nálezli / Pháſe czáſu onégo / y święto przaſników / przez śiedm dni. [18] Nie było "Pháſe temu podobné w Jzráelu ode dni Sámuelá proroká: ále áni zaden ze wßech królów Jzráelſkich nie vczynił Pháſe iáko Joziaß / "kápłanóm y Lewitóm / y wßyſtkiému Judźie y Jzráelowi" / który ſie był nálazł / y mießkáiącym w Jeruzálem. [19] Oſmnaſtégo roku króleſtwá Joziaßowégo obchodzono to Pháſe. [20] Potym gdy náprawił Joziaß kośćiół / przyciągnął Nechao król Ægyptſki ná Chárkámis nád Euphrateſem / y wyciągnął przećiwko iemu Joziaß. [21] Ale on posławßy do niego posły ſwé / rzékł: Co mnie y tobie ieſt królu Judzki? nie przećiw tobie dźiś ciągne / ále walczę przećiwko innému domowi / do którégo mi Bóg corychléy iácháć kazał: przeſtań czynić przećiw Bogu który zemną ieſt / by ćie nie zábił. [22] Niechćiał Jozyaß wróćić ſie / ále nágotował przećiw iemu bitwę / áni przeſtał ná mowách Nechào z vſt Bożych: ále ćiągnął áby ſie potkał ná polu Mágeddo. [23] "A támże ránion od ſtrzelców / rzékł ſłużebnikóm ſwoim: Wyprowadźćie mie zbitwy / bom ieſt bárzo ránion. [24] Którzy go przeniesli zwozu ná drugi wóz który ßedł zá nim po królewſku / y przywieźli go do Jeruzálem / y vmárł / y pogrzebion w grobie oyców ſwoich: y płákał go wßytek lud Judzki y Jerozolimſki. [25] A nawiecéy Jerémiaß / którégo wßyſcy śpiéwacy y śpiéwaczki áż y po dźiśieyßy dźień lámenty nád Joziaßem powtarzáią: y iákoby práwem weßło w Jzráelu: Oto nápiſano w lámentáciách. [26] A oſtátek mów Joziaßowych / y miłośierdźia iego / które ſą przykazáné zakonem PANSKIM / [27] vczynki też iego y przednié y oſtáteczné / nápiſáné ſą w kśięgách królow Judzkich y Jzráelſkich.

ábo rzezá li báránki ná Pháſe.

"Odzieli cáłopalenia. H.

"Báránki.

"á rzeczy poświęcone. H.

"Páſchá.

"ábo, y kápłani y Lewitowie, y wßytek Iudá, y Iſráel. H.

Potkawßy ſie z królem Aegyptſkim zábit.

"Zac. 12 d 11.

Płácze go wßyſtek lud.

ROZ. XXXVI.

4. Kráł. 23. f 20.

[1] Wziął tedy lud ziemie Joácházá ſyná Jozyaßowégo / y poſtánowił królem miáſto oycá iego w Jeruzálem. [2] Dwádźieśćiá y trzy látá było Joácházowi gdy królowáć począł / á trzy mieśiące królował w Jeruzálem. [3] A złożył go król Ægyptſki przyiácháwßy do Jeruzálem / y záłożył winę ná źiemie ſto talentów śrébrá / y

Ioáchas królwźięty do Aegyptu.

ᵛMat: 1. b 14

Ioákim królem Iudskim. Ioákim zá wiedźiony do Bábilonu.

4 talent złotá. ᵛ Y postánowił miásto niego królem ᵛEliakimá brátá iego nád Judą y Jeruzálem: y odmienił imie iego Joákim/ á sámego Joáchazá wziął z sobą/ y záwiodł do Aegyptu. 5 ᵛ Pięć á dwádzieściá lat miał Joákim gdy królowáć począł/ á iedenaście lat królował w Jeruzálem: y czynił złość przed PANEM Bogiem swoim. 6 ᵛ Przećiwko temu wyciągnął Nábuchodonozor król Cháldeyski/ á związawszy go láncuchámi/ záwiódł do Bábilonu. 7 ᵛ Do którego przeniósł y naczynia domu PANSKIEGO/ y postáwił ie we zborze swoim. 8 ᵛ A ostátek słów Joákim/ y obrzydłości iego które czynił/ y co sie w nim náláзło/ zámyka sie w księgách królów Judzkich y Izráelskich. Y królował miásto niego Joáchin syn iego.

Ioachin król do Bábilonu záprowádzony.

9 ᵛ W ośmi lećiech był Joáchin gdy począł królowáć/ á trzy miesiące y dziesięć dni królował w Jeruzálem/ á czynił złe przed oczymá PANSKIMI. 10 ᵛ A gdy rok wychodził/ posłał król Nábuchodonozor którzy go przywiedli do Bábylonu/ zábrawszy záraz co nadroższe naczynia domu PANSKIEGO: ᵛA królem postánowił Sedeciaszá stryiá iego/ nád Judą y nád Jeruzálem.

ᵛ4. Król: 24. d 15. Ier. 37. a 1.

Sedeciasz król Iudzki.

11 ᵛ Dwádzieściá lat y rok było Sedeciaszowi gdy królowáć począł/ á iedenaście lat królował w Jeruzálem. 12 ᵛ Y czynił złość w oczách PANA Bogá swego/ ᵛáni sie wstydźił oblicza Jeremiaszá proroká mówiącego do niego z vst PANSKICH. 13 ᵛ Odstąpił też od królá Nábuchodonozorá/ który go był poprzysiągł przez Bogá: y zátwárdźił kárk swoy y serce/ áby sie nienáwróćił do PANA Bogá Izráelskiego. 14 ᵛ Lecz y wszyscy książętá kápłáńskie/ y lud wykroczyli niezbożnie/ według wszytkich obrzydłości narodów/ y splugáwili dom PANSKI/ który był sobie poświęćił w Jeruzálem. 15 ᵛ A PAN Bóg oycow ich posyłał do nich przez ręke posłów swych ᵛw nocy wstáiąc'/ y codźień vpomináiąc: dla tego że folgował ludowi y mieszkániu swemu.

ᵛáni sie vpokorył ná vpominánie.

ᵛwczesno wstáiąc. Hebr.

Bóg śle posły do ludu, z których oni szydzą.

16 ᵛ Ale oni szydźili z posłów Bożych/ y lekce sobie ważyli mowy iego/ y nágrawáli proroki/ áż przyszłá zápálczywość PANSKA ná lud iego/ y żadnego vleczenia nie było. 17 ᵛ Abowiem przywiódł ná nie królá Cháldeyskiego/ y pomordował młodźieńce ich mieczem w domu świątnice swoiey: nie zlitował sie nád młodźieńcem/ y pánienką/ y stárcem/ áni nád zgrzybiáłym náwet: ále wszytkie podał w ręce iego. 18 ᵛ y wszytko naczynie domu ᵛPáńskiego' ták wietsze iáko mnieysze/ y skárby kościelne y królewskie/ y książęce przeniósł do Bábilonu. 19 ᵛ Spalili nieprzyiaćiele dom Boży/ y zburzyli mur Jerozolimski/ wszytkie ᵛwieże' popalili/ y co iedno było kosztownego/ obálili. 20 ᵛ Jeśli kto był mieczá vszedł/ zágnány do Bábylonu służył królowi y synom iego/ áż roskázował król Perski. 21 ᵛ Y áż sie wypełniłá mowá PANSKA z vst Jeremiaszowych/ y áżby odświećiłá ziemiá szábbáthy swoie. Bo przez wszytkie dni spustoszenia ᵛświećiłá szábbáth/ áż sie dokonáło śiedmdźieśiąt lat. 22 ᵛ ᵛA roku pierwszego Cirusá królá Perskiego/ áby sie wypełniło słowo PANSKIE/ które był rzekł przez vstá Jeremiaszowe/ wzbudźił PAN duchá Cyrusá królá Perskiego: który kazał wołáć po wszystkim królestwie swym/ y przez pismo/ mówiąc: 23 ᵛ Ták mowi Cyrus król Perski: Wszytkie królestwá ziemskie dał mi PAN Bóg niebieski: á ten mi przykazał ábych mu zbudował dom w Jeruzálem/ które iest w Zydowstwie: kto z was iest we wszystkim ludu iego/ niech PAN Bóg iego z nim będźie/ á niech idźie.

Ieruzalem spustoszone.

ᵛBożego. H.

ᵛábo pálace. H.

Niewola Bábilońska.

ᵛábo szábbátowáłá, to iest, odpoczywáłá ziemia będąc pustą.

ᵛIer: 25. c 12. 1. Esd: 1. a 1.

Cyrus król Perski wolno puśćił lud po 70. lat.

KSIĘGI PIERWSZE ESDRASZOWE.

ROZDZIAŁ I.

Cyrus z nádchnienia Bożégo odsyła lud do Ieruzalem, áby kośćiół budowáli.
Iere: 25 c 12 y 29. c 10. 1. Par: 36. d 22.
kazał obwoláć.

[1] ROKU pierwszégo Cyrusá królá Perskiégo/ áby sie wypełniło słowo PANSKIE z vst Ieremiaszowych/ wzbudził PAN duchá Cyrusá królá Perskiégo: y puśćił głos po wszytkim królestwie swym/ y ná piśmie/ rzekąc: [2] To mówi Cyrus król Perski: wszytkié królestwá ziemskié dał mi PAN Bóg niebieski/ y ten mi roskazał ábych mu zbudował dóm w Ieruzálem/ które iest w Zydowstwie. [3] Kto iest miedzy wámi ze wszytkiégo ludu iego? Niechay będźie z nimi PAN Bog iego. Niech idźie do Ieruzalem/ które iest w Zydowstwie/ á niech buduie dóm PANA Bogá Izráelskiégo/ (onci iest Bog) który iest w Ieruzálem. [4] A wszyscy inni po wszytkich mieyscách/ gdźiekolwiek mieszkáią/ niech go pod pomagáią mężowie z mieyscá swego/ srébrem y złotem/ y máietnośćią/ y bydłem/ oprócz co dobrowolnie ofiáruią kośćiołowi Bożému/ który iest w Ieruzálem. [5] A powstáli przedniéyszy z oycow/ z Iudy/ y z Beniámin/ y kápłani y Lewitowie/ y wszelki którégo Bóg duchá wzbudził/ áby szli budowáć kośćiół PANSKI/ który był w Ieruzálem. [6] A wszyscy którzy byli w okolicy/ wspomogli ręce ich naczyniem srébrnym y złotym/ máietnośćią y bydłem/ sprzętem/ oprócz tego co z dobréy woley ofiárowáli byli. [7] Król też Cyrus wyniósł naczynia kośćiołá PANSKIEGO/ które był pobrał Nabuchodonozor z Ieruzálem/ y położył ie był we zborze Bogá swego. [8] A Cyrus król Perski wyniósł ie przez ręce Mithridátá syná Gázábár/ y odliczył ie Sássábásár kśiążęćiu Iudzkiému. [9] A tá iest liczbá ich: Czasz złotych trzydźieśći/ czasz srébrnych tysiąc/ nożów dwádźieśćiá y dźiewięć: [10] kubków złotych trzydźieśći/ kubków srébrnych drugich czterzy stá y dźieśięć: inszégo naczynia tysiąc. [11] Wszytkiégo naczynia złotégo y srébrnégo pięć tysięcy y czterzy stá: wszytko wźiął Sássábásár z témi którzy wyszli z przeprowádzenia Bábylońskiégo do Ieruzálem.

Wracáią sie do budowania kośćiołá, których Bóg sercá wzbudził.
Zápomogli sie. Hebr.

Cyrus wraca naczynia kośćielné które był zábrał Nábuchodonozor.
Podskárbiégo. H.
Tak był názwán Zorobabel.
ábo, miednic. H.

Summá tych ksiąg Ezdraszowych.

Co to był zá Ezdrász/ który té kśięgi pisał/ spráwić sie możesz z siódmego tych ksiąg rozdźiału. ver: 1. 6. y 11. kędy on rodzay swóy opisuie/ y pisarzem ábo Doktorem biegłym w zakonie Moyżeszowym sam sie zowie. W tych tedy kśięgach wrócenié synów Izráelskich z Bábylonu/ y z Persiey do Ieruzálem wypisuie. A odtąd sie formá Rzeczypospolitéy Zydowskiéy po trzeći kroć odmieniłá. Naprzód bowiém Moyżesz iáko zakonodawcá Rzeczpospolitą Zydowską postánowił/ á czego sam dla śmierći do skutku niemógł przywieść/ to Iozue dokończył. Po nich byli Sędźiowie/ ći nie byli własnie królámi áni pany/ tylko różnicé miedzy ludźmi vznawáli y vspakaiáli. Dopiéro po tych nástáli królowie/ zá których też vpádło królestwo Zydowskié. Po Sędźiach y królách/ y po onéy niewoléy Bábylońskiéy/ przyszedł rząd ná Biskupy y kápłany. czytay Gen. 51.

ROZDZ. II.

Liczbá z niewoléy wypuszczonych.
3. Esd: 7 b 6.

[1] SYNOwie kráiny ći są/ którzy wyszli z poimánia/ które był przeniósł Nábuchodonozor król Bábyloński do Bábylonu/ y wróćili sie do Ieruzálem y Iudy/ káżdy do miástá swégo. [2] Którzy przyszli z Zorobabelem/ Iozue/ Nehemiá/ Sáráiá/ Ráhelaiá/ Márdochay/ Belsán/ Mesphár/ Begway/ Rehum/ Bááná. Poczet mężów ludu Izráelskiégo: [3] Synów Phároś/ dwá tysiącá sto siedmdźieśiąt dwá. [4] Synów Sephátiá/ trzy

5 ſtá siedmdziesiąt dwá. Synów A-
reá / siedm ſet siedmdziesiąt y pięć.
6 Synów Pháháth Moáb / ſynów Jo-
zue: Joáb / dwá tysiącá ośm ſet dwá
7 naście. Synów Ælám / tysiąc dwie-
8 ście pięcdziesiąt cztérzey. Synów
Zethuá / dziewięć ſet cztérdzieści pięć.
9 Synów Záchái / siedm ſet ßeſcdzie-
10 siąt. Synów Báni / ßeſć ſet cztér-
11 dzieści dwá. Synów Bebái / ßeſć
ſet dwádzieściá trzey. Synów Az-
12 gád / tysiąc dwieście dwádzieściá
13 dwá. Synów Adonikám / ßeſć ſet
14 ßeſcdziesiąt ßeſć. Synów Begwái /
15 dwá tysiącá pięcdziesiąt ßeſć. Sy-
nów Adin / cztérzy ſtá pięcdziesiąt
16 cztérzey. Synów Ather / którzy byli
z Ezechiaßá / dziewięcdziesiąt ośm.
17 Synów Bezái / trzy ſtá dwádzieściá
18 trzey. Synów Jorá / ſto dwánaście.
B Synów Háſum / dwieście dwádzie-
19 ściá trzey. Synów Gebbár / dzie-
20 więcdziesiąt pięć. Synów Behtle-
21 hem / ſto dwádzieściá trzey. Mężów
22 Netuphá / pięcdziesiąt y ßeſć. Me-
23 żów Anáthoth / ſto dwádzieściá y
ośm. Synów Azmáweth / cztérdzie-
24 ści dwá. Synów Káriáthiárim / Ce-
25 phirá / y Beroth / siedm ſet cztérdzie-
ści trzey. Synów Rámáth / y Gá-
26 báá / ßeſć ſet dwádzieściá ieden. Me-
27 żów Máchmá / ſto dwádzieściá dwá.
Mężów Bethel / y Háy / dwieście
28 dwádzieściá trzey. Synów Nebo /
29 pięcdziesiąt dwá. Synów Megbis /
30 ſto pięcdziesiąt ßeſć. Synów Æ-
31 lám drugiégo / tysiąc dwieście pięć-
dziesiąt cztérzey. Synów Hár / trzy
32 ſtá dwádzieścia. Synów Lod Há-
33 did / y Ono / siedm ſet dwádzieściá
pięć. Synów Jericho / trzyſtá cztér-
34 dzieści pięć. Synów Senáá / trzy
35 tysiące ßeſć ſet trzydzieści. Kápła-
36 nów: Synów Jádáiá w domu Jo-
zue / dziewięć ſet siedmdziesiąt trzey.
Synów Emmer / tysiąc pięcdziesiąt
37 dwá. Synów Pheshur / tysiąc dwie
38 ście cztérdzieści siedm. Synów Há-
39 rim / tysiąc siedmnaście. Lewitów:
40 Synów Jozue / y Cedmihel / ſynów
Odowiaßá / siedmdziesiąt cztérzey.
Spiéwaków: Synów Aſáph / ſto
41 dwádzieściá ośm. Synowie wró-
42 tnych: Synowie Sellum / ſynowie
C Ater / ſynowie Telmon / ſynowie Ak-
kub / ſynowie Hátitá / ſynowie Sobái
wßytkich ſto trzydzieści dziewięć.
43 Náthineiczycy: Synowie Sihá / ſy-
nowie Háſuphá / ſynowie Tábbáoth /
44 ſynowie Ceros / ſynowie Siáá / ſyno-
45 wie Phádon / ſynowie Lebáná / ſy-
46 nowie Hágábá / ſynowie Akkub / ſy-
nowie Hágáb / ſynowie Semlái / ſy-
47 nowie Hánán / ſynowie Gáddel / ſy-
48 nowie Gáher / ſynowie Rááiá / ſyno-
wie Ráſin / ſynowie Nekodá / ſyno-
49 wie Gázám / ſynowie Azá / ſynowie
50 Pháſeá / ſynowie Beſee / ſynowie A-
ſená / ſynowie Munim / ſynowie Ne-
51 phuſim / ſynowie Bákbuk / ſynowie
52 Hákuphá / ſynowie Hárhur / ſyno-
wie Besluth / ſynowie Máhidá / ſy-
53 nowie Hárſá / ſynowie Berkos / ſy-
54 nowie Siſárá / ſynowie Themá / ſy-
55 nowie Náſiá / ſynowie Hátiphá / ſy-
nowie ſług Sálomonowych / ſynowie
Sotái / ſynowie Sophereth / ſynowie
56 Phárudá / ſynowie Jálá / ſynowie
57 Derkon / ſynowie Geddel / ſynowie
Sáphátiá / ſynowie Hátil / ſynowie
Phochereth / którzy byli z Aſebáim /
58 ſynowie Ami / wßytkich Náthinei-
czyków / y ſynów ſług Sálomono-
wych / trzyſtá dziewięcdziesiąt dwá.
59 A ci którzy wyßli z Thelmálá / Thel-
hárſá / Cherub / y Adon / y Emer: y
niemogli pokázáć domów oyców
ſwoich / y naśienia ſwego / ieſli z Jzrá-
60 elá byli. Synów Dáláiá / ſynów To-
biá / ſynów Nekodá / ßeſć ſet pięcdzie-
61 siąt dwá. A ſynow kápłáńſkich:
Synowie Hobiá / ſynowie Akkos / ſy-
D nowie Berzellái / który poiął z córek
Berzellái Gáláádczyká żonę / y prze-
62 zwano go ich imieniem: Ci ßukáli
piſmá rodu ſwego / y nienáleźli / y wy-
63 rzuceni ſą z kápłáńſtwá. A rzékł
im Atherſátá / áby nie iedli z świeté-
go świętych / áżby powſtał kápłan
64 vczony y doſkonáły. Wßytko mno-
ſtwo iáko ieden cztérdzieści dwá ty-
65 siącá trzy ſtá ßeſcdziesiąt: oprócz
ſług ich y ſłużebnic / których było
siedm tysięcy trzy ſtá trzydzieści
siedm: á między nimi śpiéwaków y
66 ſpiéwaczek dwieście. Koni ich siedm
ſet trzydzieści ßeſć: mułów ich / dwie
67 ście cztérdzieści pięć: wielbłądów
ich / cztérzy ſtá trzydzieści pięć: oſłów
ich / ßeſć tysięcy siedm ſet dwádzie-

ábo odźwiernych.

To ieſt, podczáßy, á rozumié Nehemiaßá.

z Vrim y z Tummim. H.

śćiá. A z przednieyszych oyców/ gdy wchodźili do kośćiołá PANSKIE° ktory iest w Ieruzálem/ dobrowolnie ofiárowáli ná dom Boży áby ji postáwili ná mieyscu iego. 69 Według przemożenia swego dáli nakład ná budowánie/ złotá czérwonych złotych sześćdźiesiąt tyśiecy y tyśiąc/ śrébrá grzywien pięć tyśiecy/ y sto szat kápłáńskich. 70 Mieszkáli tedy kápłani y Lewitowie/ y z ludu/ y śpiéwacy/ y wrótni/ y Náthinczycy w mieśćiech swych/ y wszytek Izráel w mieśćiech swych.

ROZDZ. III.

Iosue y Zorobabel budują ołtarz miesiącá septembrá.

1 Iuż był przyszedł miesiąc siódmy/ á synowie Izráelowi byli w mieśćiech swoich: zgromádźił sie tedy wszytek lud [f]iáko mąż ieden do Ieruzálem. 2 A powstał Iozue syn Iosedek/ y bráćia iego kápłani/ y Zorobabel syn Sáláthiel/ y bráćia iego/ y zbudowáli ołtarz Bogu Izráelowému/ áby ná nim ofiárowáli cáłopalenia/ iáko nápisano w zákonie Moyzeszá mężá Bożego. 3 A ołtarz Boży postáwili [f]ná podstawkách iego/ gdy ich narodowie okolicznych źiem odstrászáli/ y ofiárowáli ná nim cáłopalenié PANV poránu y wwieczór. 4 A vczynili świeto kuczek/ iáko nápisáno iest/ y cáłopalenié ná káżdy dźień porządnie według przykazánia/ robote dniá w dźień iéy. 5 A potym cáłopalenié vstáwiczné/ ták w piérwszé dni miesiącá/ iáko y we wszytkié vroczysté świetá PANSKIE/ któré były poświecone/ y we wszytkich w ktorych z checi był ofiárowány dar PANV. 6 Od piérwszégo dniá miesiącá siódmégo poczeli ofiárowáć cáłopalenié PANV: á kośćiół Boży iesczé nie był záłożony. 7 A dáli pieniądze [f]kámiennikóm y murárzóm: stráwe też y picié y oliwe Sydończykóm y Tyryczykóm/ áby prowádźili drzewo Cédrowé z Libanu do morzá Ioppe wedle tego iáko im był Cyrus król Perski przykazał. 8 A roku wtórégo przyszćia ich do kośćiołá Bożégo do Ieruzálem/ miesiącá wtórég/ záczeli Zorobabel syn Sáláthiel y Iozue syn Iosedek y inni z bráćiey ich kápłani y Lewitowie/ y wszyscy którzyby przyszli z poymánia do Ieruzálem/ y postánowili Lewity od dwudźiestu lat y wyszéy/ áby przynaglali robocie PANSKIEY. 9 A stánął Iozue/ y synowie ieg/ y bráćia iego Cedmihel/ y synowie iego/ y synowie Iudá/ [f]iáko mąż ieden/ áby przypilowáli tych którzy robili [f]w kośćiele Bożym: synowie Henádád/ y synowie ich/ y bráćia ich Lewitowie. 10 Gdy tedy záłożyli murárze kośćiół PANSKI/ stáneli kápłani w vbierze swoim/ z trąbámi: á Lewitowie synowie Asáph z cymbałámi/ áby chwalili Bogá [f]przez rece Dawidá królá Izráelskiégo. 11 A śpiéwáli pieśni y wyznáwánié PANV: Iż dobry/ iż ná wieki miłośierdźié ieg nád Izráelem. Wszytek też lud krzyczał krzykiem wielkim/ chwaląc PANA z tego iż był záłożon kośćiół PANSKI. 12 Mnodzy też z kápłanów y z Lewitów/ y przednieyszy oyców/ y stárcowie ktorzy widźieli kośćiół piérwszy gdy był záłożony/ y ten kośćiół przed oczymá swémi/ płákáli głosem wielkim: á mnódzy krzycząc w rádośći/ głos podnośili. 13 A niemógł żaden poznáć głosu krzyczenia weselących sie y głosu płáczu ludu: ábowiém lud społecznie krzyczał głosem wielkim/ y głos dáleko było słyszéć.

Marginalia: [f]wszyscy do iednégo Heb. — [f]ná których był zá czásu Sálomoná. — *Swięto kuczek święca.* — [f]Którzy kámienie ciosáli. — *Kośćiół budują.* — [f]Społem, ábo áż do iednégo. Hebr. — [f]około kośćiołá. — *Dźiękuią Pánu Bogu záłożywszy fundámentá kośćielné.* — [f]To iest, śpiewáiąc psálmy iego.

ROZDZ. IIII.

Budowánie kośćiołá przeszkodzono.

1 Vsłyszeli nieprzyiaciele Iudy y Beniámin/ iż [f]synowie poimánia budowáli kośćiół PANV Bogu Izráelowému: 2 y przystąpiwszy do Zorobabelá y do przednieyszych oyców/ rzekli im: Niech budujemy zwámi/ bo ták iáko y wy szukamy Bogá wászég: otosmy ofiárowáli ofiáry odedni Asor Hádádán królá Assur/ który nas tu záprowádźił. 3 A rzekł im Zorobabel y Iosue/ y inszy przednieyszy oycowie Izráelscy: Niemożecie wy z námi budo-

[f]Co przyszli z niewoléy.

wáć

wáć domu Bogu náßému / ále my tylko sámi zbuduiemy PANV Bogu náßému / iáko nam roſkazał Cyrus król Perſki. 4 Sſtáło ſie tedy / że lud ziemie "przeßkadzał rękam ludu Judſkiégo / y przekażał im w budowániu. 5 A náieli przećiwko nim "ráyce / áby roſpróßyli ráde ich po wßyſtkié dni Cyruſá królá Perſkiégo / y áż do króleſtwá Dáriußá królá Perſkiégo. 6 A zá króleſtwá Aſſuerá / ná początku króleſtwá iego / nápiſáli ſkárgę ná obywátele Judzkié y Jerozolimſkié. 7 A zá dni Artáxerxá piſał "Beſelám' Mithridát / y Tábeel / y inni "którzy w rádźie ich byli' / do Artáxerxá królá Perſkiégo / á liſt ſkárgi nápiſány był po Syriyſku / y czytano ji ięzykiem Siriyſkim. 8 Reum "Beelteem' / y Samſáy piſarz nápiſáli liſt "ieden o Jeruzálem / do Artáxerxá królá tákowy. 9 Reum "Beelteem' / y Sámſay piſarz / "y inné rády ich' / Dyneyczycy / Apharſáthachowie / Terphálczycy / Apharſeyczycy / Erchuęyczycy / Bábylończycy / Suſánechowie / Diewiowie / y Ælámitowie / 10 y inni z narodów / które przenióſł Aſenáphár wielki y ſławny / y kazał im mießkáć w mieśćiéch Sámáriyſkich / y w inych zarzécznych kráinách "w pokoiu': 11 (ten ieſt wypis liſtu który posłáli do niego) Artáxerxowi królowi / ſłudzy twoi / mężowie ktorzy zá Rzéką "zdrowia życzą'. 12 Niech będźie wiádomo krolowi / iż Żydowie / ktorzy wyßli od ciebie do nas / przyßli do Jeruzálem miáſtá odpórnégo / y złégo / ktoré buduią wywodząc mury iego / y śćiány opráwuiąc. 13 Teraz tedy niech będźie wiádomo królowi / iż ieſli ono miáſto będźie zbudowáné / á mury iego nápráwioné będą: podatku / y clá / y dochodów rocznych nie dádzą / y áż do krolów tá ßkodá przyidźie. 14 A my pámiętáiąc ná ſól którąſmy ná pálacu królewſkim iadáli / á iż pátrząc ná krolewſkié vrázy / zá rzecz niesłußną mamy / przetoſmy posłáli y oznaymili królowi / 15 ábyś poßukał w kśięgách hiſtoriy oyców two ich / á naydźieß nápiſano w kronikách / y dowiéß ſie / iż ono miáſto / miáſto odpórné ieſt / á królom y ziemiam ßkodliwé / y woyny powſtáią w nim od dawnych dni: przeco y miáſto sámé zburzoné ieſt. 16 Opowiádamy my królowi / iż ieſli ono miáſto będźie zbudowáné / á mury iego będą náprawioné / dźierżáwy zá rzéką mieć nie będźieß. 17 Słowo posłał król do Reum "Beelteem' / y Sámſái piſárzá / y do innych "którzy w rádźie ich byli obywátelów Sámáriiéy / y innym zá rzéką / "życząc zdrowia y pokoiu'. 18 "Skárgá którąśćie posłáli do nas / 19 iáwnie ieſt czytána przedemną. A roſkazałem y ßukano / y náleziono że to miáſto zdawná królom ſie przećiwia / y rozruchy y walki w nim powſtawáią. 20 Bo y królowie mocni byli w Jeruzálem / którzy y pánowáli nád wßelką kráiną / która ieſt zá Rzéką: dań téż / clá y dochody biéráli. 21 Przetóż teraz ſłuchayćie wyroku: Brońcie támtym mężom / áby támto miáſto nie było budowáné / áż ieſliby podobno odemnie roſkazano było. 22 Pátrzćie ábyśćie tego niedbále nie czynili / y złé przećiw królom polckku nie roſło. 23 A ták kopia wyroku Artáxerxá królá czytáná ieſt przed Reumem Beelteem / y Sámſái piſárzem y rádą ich: y iácháli wſkok do Jeruzálem do Żydów / y zábronili im rámieniem y mocą. 24 Zániechána ieſt tedy robotá domu "Páńſkiégo' w Jeruzálem / y nie budowano áż do roku wtórégo króleſtwá Dáriuſá królá Perſkiégo.

Psowalſerce. Hebr.
którzy im to zrażáli áby nie budowáli
ábo wpokoiu. H.
Towárzyße ich. H.
Liſt oſkárżáiący Żydy do Artáxerxá.
Kánclérz H.
ábo piérwſy.
Kánclérz H.
ábo y inni ich towárzyße. H.
Y Cheeneth czycy. H.
y Cheeneth czycy. H.
Kánclérzowi. H.
ich towárzyßóm. H.
w Szélámie y w Cheećie. H.
ábo liſt któryśćie. H.
Bożégo. H.

ROZDZ. V.

Aggeus Prorok / y Zácháriaß ſyn Addo prorokowáli prorokuiąc do Żydów / którzy w Żydoſtwie y w Jeruzálem / w imie Bogá Izráelſkiégo. 2 Tedy powſtáli Zorobabel ſyn Sáláthiel / y Jozue ſyn Joſedek / y poczęli budowáć kośćiół Boży w Jeruzálem / á znimi prorocy Boży pomagáiący im. 3 W ten czás przyßedł do nich Tháthánáy / który był kśiążęciem zá Rzéką / y Sthárbuzánay / y "rádzce' ich: y ták im mówili: Kto wam "rádźił

Zá nápomnienim Aggeußá y Zácháriaßá budu ią kośćiół
Chcą znowu przeßkodźić budowánié kośćiołá.
ábo towárzyße. H.
roſkazał H.

zebyśćie ten dóm budowáli y mury 4 iego náprawowáli? ⁸ Ná cosmy im odpowiedźieli / co zá imioná były ludźi ktorzy byli przyczyną onego budowánia. 5 ⁸ A oko Bogá ich było nád B stárszymi Zydowskimi / y zahámowáć ich nie mogli. Az zdáło sie áby rzecz do Dáriuszá byłá odniesiona / á ná ten czás áby dosyć vczynili / przećiw onemu oskarżeniu. 6 ⁸ Kopia listu / ktory posłał Tháthnay kśiążę kráiny zá Rzeką / y Sthárbuzánay / y ᵃradzce iego Arphásáchczyczy / ktorzy byli zá Rzeką / do Dáriuszá krolá. 7 ⁸ Mowá ktorą mu byli posłáli / ták byłá nápisána: Dáriuszowi krolowi pokoy wszeláki. 8 Niech będźie wiádomo krolowi / żesmy ieźdźili do Zydowskiey kráiny / do domu Bogá wielkiego / ktory z kámienia ᵇnieciosánego ᵇ budują / y drzewo w śćiány kłádą: á te robotę pilno wywodzą / y rośćie w reku ich. 9 ⁸ A ták pytalismy stárszych onych / y tákesmy im rzekli: Kto wam dał moc ábyśćie ten dóm budowáli / y mury te náprawowáli? 10 ⁸ Ale y imion C ich pytáliśmy od nich / ábysmyć oznaymili: y wypisáliśmy imioná tych mężow / ktorzy są miedzy nimi przednieyszy. 11 ⁸ A oni nam odpowiedźieli témi słowy: My iestesmy słudzy Bogá niebá y ziemie / y budujemy kośćioł / ktory był zbudowány przed tą wielą lat / y ktory był krol Izráelski wielki 12 zbudował y wywiodł. ⁸ A gdy oycowie náßy wzruszyli ku gniewu Bogá niebieskiego / dał ie w rece Nábuchodonozorá krolá Bábilońskiego Chálдeyczyká / dóm też ten zburzył / y lud iego przeniosł do Bábilonu. 13 ⁸ A pierwszego roku Cyrusá krolá Bábilońskiego / Cyrus krol dał wyrok / áby ten dóm Boży zbudowano. 14 ⁸ Bo y naczynia kośćiołá Bożego złoté y srébrné / ktoré był Nábuchodonozor wybrał z kośćiołá D ktory był w Jeruzálem / y zániosł ie był do zboru Bábilońskiego: wyniosł krol Cyrus ze zboru Bábilońskiego / y dano ie mieniákiému Sássábásárowi / ktorego też kśiążęćiem postánowił. 15 ⁸ y rzekł mu: Weźmi te naczynia / á idź / á położ ie w kośćiele ktory iest w Jeruzálem / á dóm Boży niech będźie zbudowány ná mieyscu 16 swoim. ⁸ Ná ten czás tedy on ᶜSássábásár przyszedł y założył fundámenty kośćiołá Bożego w Jeruzálem / y od onégo czásu áż do tąd budúie sie / á iescze nie iest skończony. 17 ⁸ Teraz tedy iesli sie zda rzecz dobra krolowi / niech szukáią w Bibliothece krolewskiey ktora iest w Bábilonie / iesli krol Cyrus roskazał budowáć dóm Boży w Jeruzálem / á wolą krolewską w tey rzeczy niechay do nas posle.

ᵃ Towárzysze. H.

List do Dáriuszá krolá, pytáiąc sie o budowániu kośćiołá.

ᵇ Mármurowégo. H.

ᶜ Zorobabel.

ROZDZ. VI.

1 A DARIus tedy krol roskazał y szukáli w Bibliothece kśiąg ktoré były chowáné w Bábilonie / ⁸ y 2 náleźiono w Ekbatánie / ktory iest zamek w Medeńskiey kráinie kśiegi iedné / y táka pámięć byłá w nich nápisána. Roku pierwszego Cyrusá krolá: Cyrus krol dał wyrok / áby dóm Boży był zbudowan / ktory iest w Jeruzálem / ná mieyscu gdźieby ofiáry ofiárowano / á żeby záłożyli grunty ktoreby znośiły wysz sześćdźiesiąt łokiet / á szerz / sześćdźiesiąt łokiet / 3 ⁸ trzy rzędy z kámieni ᵈnieciosánych / y tákież rzędy z drzewá nowégo ᵈ. á nakłády z domu krolewskiego dáné będą. 4 ⁸ Ale y naczynia kośćiołá Bożego złoté y srébrné / ktoré był Nábuchodonozor wyniosł z kośćiołá Jerozolimskiego / á zániosł ie był do Bábilonu / niech wrocone będą / y odniesioné do kośćiołá do Jeruzalem ná mieysce swoie / ktoré też położoné są w kośćiele Bożym. 5 ⁸ Teraz tedy Tháthánái kśiążę kráiny / ktoré iest zá rzeką Sthárbuzánái / y rayce wászy Aphársácheowie / 6 ktorzyśćie zá rzeką / odstąpćie od nich B dáleko / á dopusććie żeby był budowan kośćioł tám ten Boży od kśiążęćia Zydow y od stárszych ich / áby dom Boży tám ten zbudowáli ná swym 7 mieyscu. ⁸ Alem y ia roskazał coby mieli czynić tám ći stárszy Zydowscy / áby był zbudowan dom Boży to iest áby z skrzynie krolewskiey to iest z poborow ktoré dawáią z kráiny zá Rzeką pil-

Dáriusz potwierdźił dekret Cyrusow o budowániu kośćiołá.

ᵈ Mármurowich, á iedná ći áná. H.

ką/ pilnie nakłády dawano tym mężom áby ſie robocie nieprzeßkadzáło. 9 ° A bedzieli potrzebá / y cielce y iágnietá y kozletá ná cáłopalenie Bogu niebieſkiému/ zboże / ſól / wino/ y oliwe / ᵃwedług porządku' kápłanów którzy ſą w Ieruzálem / niech im dawáią ná káżdy dzień / ᵇáby w czym ſkárgá nie byłá. 10 ° A niechay ofiáruią ofiáry Bogu niebieſkiému / y niech proßą zá zdrowie królewſkie y ſynów iego. 11 ° Odemnie tedy dekret ieſt vczyniony. Aby káżdy człowiek / ktoryby odmienił to roſkazánie / było wzieto drzewo z domu iego/y było wyſtáwioné/ y był przybit ná nim / á dóm iego ᶜáby był poſpolity'. 12 ° A Bóg ktory chćiał áby tám mießkáło imie ſwoie/ ᵈniech rozpróßy wßytkie króleſtwá' y lud/ ktoryby ściągnął reke ſwoie áby ſie ſprzećiwił/á rozwálił ten tám dóm Boży ktory ieſt w Ieruzálem. Ja Dárius poſtánowiłem wyrok / ktory chce áby ſie z pilnośćią wypełnił. 13 ° Thátánay tedy kśiążę kráiny zá Rzeką/ y Sthárbuzánay / y ᵉrádá iego/ wedle tego iáko był roſkazał Dárius król/z pilnośćią ták wykonáli. 14 ° A ſtárßy żydowſcy budowáli/y powodziło ſie im według proroctwá Aggeußá proroká/y Zácháriaßá ſyná Addo: y budowáli y wyſtáwili/zá roſkazániém Bogá Izráelowégo / y zá roſkazániém Cyruſá / y Dáriußá/ y 15 Artáxerxá królów Perſkich. ° Y dokonáli tego domu Bożégo áż do trzećiego dniá mieśiącá Adár / który ieſt rók ßóſty króleſtwá Dáriußá królá. 16 ° Y vczynili ſynowie Izráelowi kápłani y Lewitowie/ y inni z ſynów przeprowádzenia poświącánie domu 17 Bożégo z rádośćią. ° Y ofiárowáli ná poświecenie domu Bożégo ćielców ſto/ báránów dwieśćie/ báránków czterzy ſtá/ kozłów od kóz zá grzéch wßytkiégo Izráelá dwánaśćie / według liczby pokoleni Izráelſkich. 18 ° Y poſtánowili kápłany w rzedziech ich/ y Lewity w przemiánách ſwoich nád ſłużbą Bożą w Ieruzálem/iáko nápiſano ᶠw kśiegách Moyżéßowych. 19 ° Y vczynili ſynowie Izráelſcy przeprowádzenia Páſche czternaſtégo dniá kśieżycá pierwßégo. 20 ° Bo ſie byli oczyśćili kápłani y Lewitowie iáko ieden: wßyſcy czyśći ná ofiárowánie Páſchy wßytkim ſynóm przeprowádzenia / y bráciey ſwéy kápłanóm/y ſobie. 21 ° Y iedli ſynowie Izráelſcy / którzy ſie byli wrócili z przeprowádzenia/ y wßyſcy którzy ſie byli odłączyli od plugáſtwá narodów ziemſkich ku nim / żeby ßukáli PANA Bogá Izráelſkiégo. 22 ° Y vczynili świeto przaśników przez śiedm dni z weſelem/bo ie był vweſelił PAN/ y obrócił był ſerce królá Aſſur ku nim/ áby pomagał rekóm ich w budowániu domu PANA Bogá Izráelowégo.

ᵃ ábo, ná ſłowo. H.
ᵇ bez wßego omießkánia. H.
ᶜ áby był w wychód obrócony. H.
ᵈ niech zátráći kożdégo królá. H.
ᵉ towárzyße. H.

Poświącánie kośćiołá.

ᶠ Num: 3b6. y 8. b 9.

Wielkanoc święcą.

ROZDZ. VII.

1 NPO tych słowiéch zá króleſtwá Artáxerxá królá Perſkiégo / Ezdráß ſyn Sáráji/ſyná Azáriaßá / ſyná Helciaßá/ 2 ° ſyná Sellum/ ſyná Sádok/ſyná 3 Achitob/ ° ſyná Amáriaßá/ſyná Azá-4 riaßá / ſyná Máráioth / ° ſyná Zárá-5 hiaßá / ſyná Ozi / ſyná Bokci / ° ſyná Abiſue/ ſyná Phinees/ ſyná Eleázár/ ſyná Aaroná kápłaná od początku. 6 ° Ten Ezdráß wyßedł z Bábylonu/ á ᵃten piſarz' predki w zakonie Moyżéßowym/ który dał PAN Bóg Izráelowi: y dał mu król / ᵇwedług reki PANA Bogá iego nád nim/wßytke 7 prośbe iego. ° Y wyßło z ſynów Izráel / y z ſynów kápłáńſkich / y z ſynów Lewickich/y z śpiewaków/y z odźwiérnych/ y z Náthyneyczyków do Ieruzálem/roku śiódmégo Artáxerxá 8 królá. ° Y przyßli do Ieruzálem mieśiącá piątégo / ten ieſt śiódmy rok królewſki. 9 ° Bo pierwßégo dniá mieśiącá pierwßégo począł wychodźić z Bábylonu/ á pierwßégo dniá mieśiącá piątégo przyßedł do Ieruzalem / ᶜwedług reki Bogá iego dobréy nád 10 nim. ° Bo Ezdráß przygotował ſerce ſwé áby ßukał zakonu PANSKIEGO / y czynił y náuczał w Izráelu przykazánia y ſądu. ° A wypis liſtu wyroku ten ieſt / który dał król Artáxerxes Ezdráßowi kápłanowi/ ᵈpiſárzowi vczonému w mowiéch y w przykazániách PANSKICH y w Cere-

Ezdráß wyrokiem królá Artaxerxá z towárzyſtwem ćiągnie do Ieruzálem.

ᵃ ábo, Doktór

ᵇ Zá łáſką y pomocą Páńſką. Hebr.

ᶜ Zá pomocą Bogá iego która przy nim byłá. Hebr.

Ezdráß Doktór w zakonie.

ᵈ ábo Doktorowi.

moniách

Dekret Artáxerxá królá.

12 moniách iego w Izráelu. Artáxerxes król królów Ezdraszowi kápłanowi/ piſárzowi práwá Bogá niebieſkiégo wielce vczonému zdrowia. 13 Odemnie dekret wyszedł/ áby komukolwiekby ſie podobáło w króleſtwie moim z ludu Izráelſkiégo/ y z kápłanów iego/ y z Lewitów iśdź do Jeruzálem/ szedł ztobą. 14 Abowiémes poſłan od królá y od śiedmi rádnych pánów iego/ ábyś náwiedźił Zydowſką ziemię y Jeruzálem w zákonie Bogá twego/ który ieſt w ręku twoich: 15 á żebyś nióſł ſrébro/ y złoto/ które król y rádá iego dobrowolnie ofiárowáli Bogu Izráelowému/ którégo przybytek ieſt w Jeruzálem. 16 A wszytko ſrébro y złoto którebyśkolwiek ná lazł we wszytkiéy ziemi Bábylońſkiéy/ y ludby chćiał ofiárowáć/ y z kápłanów coby dobrowolnie ofiárowáli domowi Bogá ſwego/ który ieſt w Jeruzálem/ 17 przeſpiecznie weźmi/ y z tych pieniędzy z pilnośćią nákup C cielców/ báránów/ báránków/ y obiát y mokrych ofiar ich/ á ofiáruy ie ná ołtarzu kośćiołá Bogá wászégo/ który ieſt w Jeruzálem. 18 Ale y ieſli co tobie y bráciéy twéy będźie ſie podobáło z oſtátká ſrébrá y złotá vczynić/ według woli Bogá wászégo/ czyńcie. 19 Naczynié téż/ które tobie dáią dla służby domu Bogá twego/ odday przed oblicznośćią Bogá w Jeruzálem. 20 Ale y inné rzeczy którychby było potrzebá w dóm Bogá twego/ ilekolwiek będźie potrzebá ábyś nałożył/ będźie dano z ſkárbu y pieniędzy króleſkich/ 21 y odemnie: Ja król Artáxerxes poſtánowiłem y dałem dekret wszytkim ſtrożóm ſkrzyni poſpolitéy/ którzy ſą zá rzeką/ czegokolwiek od was żądáć będźie Ezdrasz kápłan/ piſarz zakonu Bogá niebieſkiégo/ ábyśćie bez omieszkánia dáli 22 áż do ſtá tálentów ſrébrá/ y áż do ſtá korcy pszenice/ y áż do ſtá batów winá/ y do ſtá batów oliwy/ á ſoli bez miáry. 23 Wszytko co należy do obrzędu Bogá niebieſkiégo/ niech będźie oddano z pilnośćią w domu Bogá niebieſkiégo: D by ſie snadź nie rozgniewał ná króleſtwo królá/ y ſynów iego. 24 Wam téż oznáymuiemy o wszytkich kápłaniéch y Lewitách/ y śpiéwakách/ y odźwiérnych/ Náthyneiczykách y sługách domu Bogá tego/ żebyśćie nie mieli mocy cłá/ dáni/ y rocznégo obroku wkłádáć ná nie. 25 A ty Ezdraszu według mądrośći Bogá twego/ która ieſt[a] w ręce twoiéy/ poſtánów ſędźie y vrzędniki/ żeby ſądźili wszytkiému ludowi/ który ieſt zá rzéką/ to ieſt/ tym którzy znáią zakon Bogá twego/ ále y nieumieietné beſpiecznie náuczáyćie. 26 A wszelki któryby nie pełnił zakonu Bogá twego/ y zakonu króleſkiégo pilnie/ będźie o nim ſąd/ ábo ná śmierć/ ábo ná wygnánié/ ábo ná ſkaránié ná máietnośći iego/ ábo wiec ná więźienié. 27 Błogoſłáwiony PAN Bog oyców nászych/ który to dał w ſerce króleſkié/ áby wſtawił dóm PANSKI/ który ieſt w Jeruzálem/ 28 [b] á ku mnie ſkłonił miłośierdźié ſwé przed królem y rádą iego/ y wszytkimi możnémi kśiążęty króleſkimi: á ia vmocniony ręką PANA Bogá mego/ która byłá nádemną/ zgromádźiłem z Izráelá przednieysze którzyby szli zemną.

[a] w tobie.

Dźiękuie Bogu Esdrasz.

[b] á mnie dał łáſkę. H.

ROZDZ. VIII.

Liczbá tych którzy z Ezdraszem ciągnęli do Ierusalem

1 A TI tedy ſą przednieyszy domów/ y ród onych którzy wyszli zemną zá królowánia Artáxerxá królá z Bábylonu. 2 Z ſynow Phinees/ Gerſom. Z ſynow Jthámár/ Dániel. Z ſynów Dawidowych/ Háttus. 3 Z ſynow Sechemiaszowych ſynow Phároś/ Zácháriasz: á z nim náliczono mężów ſto pięćdźieśiąt. 4 Z ſynow Pháháth Moáb Elioénáy ſyn Zárehet/ á z nim dwieśćie mężów. 5 Z ſynow Sechemiaszowych ſyn Ezechiel/ á z nim trzy ſtá mężów. 6 Z ſynów Adán/ Abed ſyn Jonáthán/ á z nim pięćdźieśiąt mężów. 7 Z ſynów Alám/ Jſáiasz ſyn Atháliaszów/ á z nim śiedmdźieśiąt mężów. 8 Z ſynow Sáphátiaszowych/ Zebedia ſyn Michaél/ á z nim ośmdźieśiąt mężów. 9 B Z ſynów Joáb/ Obedia ſyn Jáhiel/ á z nim dwie śćie o-

[10] ... śimnaście mężów. [10] Z ſynów Selomith/ ſyn Joſphiów/ á z nim ſto ßeść dźieśiąt mężów. [11] Z ſynów Bebái/ Zácháriaß ſyn Bebái/ á z nim dwádźieśćiá ośim mężów. [12] Z ſynów Azgád/ Johánán ſyn Ekctan/ á z nim ſto y dźieśięć mężów. [13] Z ſynów Adonikám którzy byli oſtáteczni/ á té imioná ich: Elipheleth/ y Jehiel/ y Sámáiás/ á z nimi ßeśćdźieśiąt mężów. [14] Z ſynów Begui/ Vthay/ y Záchur/ á z nimi śiedmdźieśiąt mężów. [15] A zgromádźiłem ie do rzéki ktora wchodźi do Ahàwá/ y mießkáliſmy tám trzy dni: y ßukałem miedzy ludem y kápłany/ ſynów Lewi/ y nienálazłem tám. [16] A ták poſłałem *Eliezer y Ariel*/ y Semeiaßá/ y Elnáthán/ y Járib/ y drugiégo Elnáthán y Náthán/ y Zácháriaßá/ y Moſollam/ przełożoné/ y Joiárib/ y Elnáthán medrce. [C]

do Eliezerá; y do Arielá, etc.

[17] A poſłałem ich do Eddo/ ktory ieſt piérwßy ná mieyſcu Cháſphiiéy/ y włożyłem w vſtá ich słowá ktoréby mówili do Eddo y do bráciéy iego Náthyneyczykow/ ná mieyſcu Cháſphiiéy/ áby nam przywiedli ſługi domu Bogá náßégo. [18] A przywiedli nam/ przez reke Bogá náßégo dobrą nád námi/ mężá náuczonég/ z ſynów Moholi ſyná Lewi ſyná Jzráel/ y Sárábiaßá y ſyny iego/ y bráciéy iego ośmnaście/ [D] [19] y Háſábiaßá/ á z nim Jſáiaßá ſynów Merári/ y bráciéy iego/ y ſynów iego dwádźieśćiá: [20] y z Náthyneyczyków/ które był dał Dawid y kśiążetá ná poſługi Lewitom/ Náthyneyczyków dwie ście dwádźieśćiá: wßyſcy ci imiony ſwemi byli miánowáni. [21] A zápowiedźiałem tám poſt v rzéki Ahàwá/ ábyſmy ſie dręczyli przed Pánem Bogiem náßym/ á prośili od niego drógi proſtéy ſobie y ſynom náßym/ y wßytkiéy máietnośći náßéy. [22] Bom ſie wſtydał prośić v królá pomocy y iezdnych/ którzyby nas brónili od nieprzyiaćielá ná drodze: boſmy mówili królowi: Reká Bogá náßégo ieſt nád wßytkimi/ ktorzy go ßukáią w dobroći: á pánowánié iego y moc iego y zapálczywość/ nád wßytkimi którzy go opuſczáią. [23] A pośćiliſmy y prośiliſmy Bogá náßégo o to/ y powiodło ſie nam ſcześliwie. [E]

Zápowiedźian ßy poſt proßa Bogá o ſczęśliwą drógę.

[24] A odłączyłem z kśiążąt kápłáńſkich dwánaśćie/ Sárábiaßá y Háſábiaßá/ á z nimi z bráciéy ich dźieśięć. [25] A odważyłem im ſrébro y złoto/ y naczynié pośwjecone domu Bogá náßégo/ które był ofiárowáł król y rády iego/ y kśiążetá iego/ y wßytek Jzráel z tych którzy ſie byli nálezli: [26] y odważyłem w ich reku ſrébrá tálentów ßeść ſet piećdźieśiąt/ y ſto naczynia ſrébrnégo/ złotá ſto talentów: [27] á czaß złotych dwádźieśćiá/ które miáły po tyśiąc czérwonych złotych/ á naczynia miedźi iáſnéy bárzo dobréy dwoie/ piekné iáko złoto. [F] [28] A rzékłem im: Wyśćie świeci PANSCY/ y naczynié świeté/ y ſrébro y złoto które dobrowolnie ieſt ofiárowáné PANV Bogu oyców wáßych. [29] Czuyćieß á ſtrzeżćie/ áż odważyćie przed kśiążety Kápłanów y Lewitów/ y przed kśiążety domów Jzráelſkich w Jeruzálem/ do ſkárbu domu PANSKIEGO. [30] A wźieli kápłani y Lewitowie wage ſrébrá y złotá y naczynia/ żeby odnieśli do Jeruzálem do domu Bogá náßégo. [31] A ták rußyliſmy ſie od rzéki Ahàwá dwunaſtégo dniá kśieżycá piérwßégo/ ábyſmy ßli do Jeruzalem: á reká Bogá náßégo byłá nád námi/ y wybáwił nas z reki nieprzyiaćielá y czyháiącégo ná drodze. [32] A przyßliſmy do Jeruzálem/ y mießkáliſmy tám trzy dni. [33] A czwartégo dniá odważono ſrébro y złoto/ y naczynié w domu Bogá náßég przez reke Meremoth ſyná Vryaßá kápłaná/ á z nim Eleázár ſyn Phineeſów/ á z nimi Jozábed ſyn Jozuégo y Noádáiá ſyn Bennoi Lewitowie/ [G] [34] według liczby y wagi wßytkich rzeczy: y ſpiſano wßytkę wagę czáſu onégo. [35] Ale y którzy byli przyßli z poimánia/ ſynowie przeprowádzenia/ ofiárowáli cáłopalenia Bogu Jzráelowému/ ćielców dwánaśćie/ zá wßytek lud Jzráelſki/ báránów dźiewiećdźieśiąt ßeść/ báránków śiedmdźieśiąt śiedm/ kozłów zá grzéch dwánaśćie: wßytko ná cáłopalenié PANV/ [36] A wyroki królewſkié oddáli Pánom którzy byli od oczu królewſkich y kśiążetam zá rzéką/ y wywyßyli lud y dom Boży.

ROZ:

ROZDZ. IX.

Ezdrasz żáluie się ná lud iż małżeństwá z pogány złączali.

1 Gdy się to odpráwiło/ przystąpili do mnie przełożeni/ mówiąc: Nie odłączył się lud Izráelski/ kápłani y Lewitowie od narodów ziem y od obrzydłości ich/ to iest od Chánáneyczyká y Hetheyczyká/ y Pherezeyczyká/ y Iebuzeyczyká/ y Ammonitów/ y Moábitów/ y Ægypciánów/ y Amorrheyczyków: 2 bo zpoymowáli córki ich sobie y synóm swym: y pomieszáli násienie święte z ludźmi ziem: reká też książąt/ y urzędu w tym przestępstwie pierwsza byłá. 3 A gdym usłyszał tę rzecz/ rozdárłem płascz mój y suknią/ y rwałem włosy ná głowie moiey y brodzie/ y siedziałem smutny. 4 y zeszli się do mnie wszyscy którzy się bali słowá Bogá Izráelowego/ dla przestępstwá tych którzy się byli z niewoley wrócili: á iam siedział smutny áż do ofiáry wieczorney: 5 á w ofiáre wieczorną wstałem z utrapienia mego/ á rozdárszy płascz y suknią/ po klęknąłem ná koláná moie/ y rozciągnąłem ręce swé ku PANU Bogu memu/ 6 y rzekłem: Boże mój/ wstydźi mię á sromam się podnieść oblicze moie do ciebie: bo nieprawości násze rozmnożyły się nád głowę nászę/ y grzéchy násze urosły áż do niebá/ 7 od dni oyców nászych: lecz y my sámi zgrzészyliśmy ciężko áż do dniá tego: á przez nieprawości násze wydániśmy sámi/ y królowie nászy y kápłani nászy w ręce królów ziemskich/ y pod miecz/ y w niewolą/ y ná łup/ y ná záwstydzenie twarzy/ iáko y dniá tego. 8 A teraz iákoby troche y ná máły czás sstáłá się prosbá nászá u PA*NA* Bogá nászego/ żeby nam zostáwiono ostátek/ y dány był kołek ná mieyscu iego świętym y oświecił oczy násze Bóg nász/ á dał nam troche żywotá w niewolstwie nászym: 9 bośmy niewolnicy/ á w niewoley nászey nie opuścił nas Bóg nász/ ále nákłonił ná nas miłosierdzie przed królem Perskim/ áby nam dał żywot/ y wywyższył dóm Bogá nászego/ y zbudowáł spustoszenia iego/ y dał nam płot w Judzie y w Jeruzálem. 10 A teraz co rzeczemy Boże nász potym? bośmy opuścili przykazánia twoie/ 11 któreś roskazał w ręce sług twoich proroków mówiąc: Ziemiá do ktorey wy wchodzicie ábyście ią posiedli/ ziemiá plugáwa iest według plugástwá narodów y inszych ziem/ y obrzydłości onych którzy ią nápełnili od brzégu áż do brzégu w splugáwieniu swym. 12 Teraz tedy córek wászych nie daycie synóm ich/ y córek ich nie bierzcie synóm wászym/ y nie szukaycie pokoiu ich/ y szczęścia ich áż do wieku: ábyście byli umocnieni/ y pożywáli dóbr ziemie/ żebyście dziedzice mieli syny wásze áż ná wieki. 13 A po wszytkim co przyszło ná nas dla uczynków nászych złych/ y dla grzéchu nászego wielkiego/ żeś ty Boże nász wybáwił nas z nieprawości nászey/ y dałeś nam zbáwienie iáko iest dźiś/ 14 ábyśmy się nie wracáli/ y nie gwałcili przykazánia twego/ y nie wstempowáli w małżeństwá/ z narody tych obrzydłości. Izaliś się rozgniewał ná nas áż do zginienia żebyś nam nie zostáwił ostátków ná wybáwienie? 15 PANIE Boże Izráelów tyś iest spráwiedliwy: żeśmy zostáli którzy byśmy byli wybáwieni/ iáko dniá tego. Otośmy przed tobą w przewinieniu nászym. bo nie może się ostáć przed tobą dla tego.

Modlitwá Ezdrá szá nyzna wáiącgrzéchy swoie y ludu.

mieszkánie státeczne. — *dał nam náleść łáskę.* — *mury, ogrodzenie.* — Deu: 7. 23.

ROZDZ. X.

Grzéchy swé y ludzkie. Lud pokutuiący żony obcego narodu odrzuca.

1 Ak tedy gdy się modlił Ezdrász/ y gdy wzywał płácząc/ y leżał przed kościołem BOżym: zebráło się do niego z Izráelczyków zgromádzenie bárzo wielkie mężów y niewiast y dzieci/ y płákał lud płáczem wielkim. 2 Y odpowiedział Sechenias syn Jehiel/ z synów Ælám/ y rzekł Ezdraszowi: Myśmy wystąpili przeciw Bogu nászemu/ y spóymowáliśmy żony obce z ludu ziemie: á teraz ieśli iest zá to pokutá w Izráelu/ 3 uczyńmy przymierze z PA-

z strony tego nádzieiá. H.

NEM Bogiem náßym / że porzuci-
my wßytkié żony/y té którzy z tych sie
vrodźili / według woléy Páńskiéy y
tych którzy sie boią przykazánia P A-
N A Bogá náßégo : niechay bedźie
4 według zakonu. Wstańże : ná ćie na
leży stánowić / á my bedźiem ztobą :
5 zmocni sie / á czyń. Wstał tedy Es-
drąß / y poprzysiągł książetá káplań-
skié/y Lewitskié/ y wßytkiégo Izráe-
lá / żeby vczynili wedle tego słowá / y
6 przysiegli. A wstał Esdraß / przed
domem Bożym / y ßedł do komory
Iohánáná syná Eliásib y wßedł
tám/ chlebá nie iadł/ y wody nie pił :
bo żáłował przestepstwa tych którzy
7 sie byli z niewoli wróćili. A pusczono
głos w Iudźie y w Ieruzálem do wßy
B tkich synów przeprowádzenia/áby sie
8 zgromádźili do Ieruzálem: á wßel-
ki którzyby nie przyßedł zá trzy dni/ we
dług vrádzenia książąt y stárßych /
bedźie wźieta wßytká máietność ie-
go / y sam bedźie wyrzucon z gromá-
9 dy przeprowádzenia. Zeßli sie tedy
wßyscy meżowie Iudzcy y Beniámi-
nowi do Ieruzálem zá trzy dni / ten
iest miesiąc dźiewiąty/dwudźiestégo
dniá miesiącá: y siedźiał wßytek lud
ná plácu domu Bożégo / drżąc dla
10 grzéchu y dla dżdżów. A wstał Es-
drąß kápłan/y rzékł do nich : Wyśćie
wystąpili/y spóymowáliśćie żony ob-
cé/ ábyśćie przydáli do grzéchu Izrá-
11 el. A teraz dayćie wyznánié PANV
Bogu oyców wáßych / á vczyńćie v-
podobánié iego/á odłączćie sie od na
12 rodów źiemie/y od żon obcych. A
odpowiedźiáło wßytko zgromádze-
nié / y rzekło głosem wielkim : We-
dług słowá twego do nas/ták sie nie-
13 chay sstánie. Ale iednák iż lud wiel-
ki iest / y czás dżdżysty / á niemożemy
stać ná dworze/ á spráwá nie iest ie-
dnégo dniá álbo dwu (bosmy bárzo
14 zgrzéßyli w téy mowie) niechay be-
dą postánowieni przełożeni we wßy-
tkim zgromádzeniu:á wßyscy w mie-
C śćiech náßych / którzy poięli żony ob-
cé/ niech przychodzą ná czás postáno
wiony / á z nimi stárßy po mieśćie y
mieśćie/y sedźiowie iego/áż sie odwró
ći gniew Bogá náßégo od nas dla
15 tego grzéchu. Ionáthán tedy syn A-
záhel / y Iáziá syn Thekue / byli ná

to wysádzeni : á Mesollám y Sebe-
16 thay Lewit pomagáli im: y vczyni-
li ták synowie przeniesienia. A poßli
Esdraß kápłan / y meżowie przełoże-
ni fámiliy do domów oyców swoich/
y wßyscy po imionách swoich. A zá-
siedli piérwßégo dniá miesiącá dźie-
17 siątégo / áby sie o rzeczy pytáli. A
odpráwili sie wßyscy meżowie/ którzy
byli poięli żony obcé / áż do piérwßé-
18 go dniá miesiącá piérwßégo. A ná-
leźli sie z synów kápłáńskich / którzy
byli poięli żony obcé / z synów Iozue
syná Iosedek / y bráćia iego / Máá-
19 siá/y Eliezer/ y Iárib/y Godoliá. A
dáli rece swé że mieli odrzućić żony
swé / á zá występ swóy báráná z o-
20 wiec ofiárowáć. A z synów Emmer/
21 Hánáni / y Zebediá. A z synów Há-
rim / Máásiá / y Eliá / y Semeiá / y
22 Iehiel / y Oziaß. A z synów Phes-
hur / Eliónay / Máásiá / Ismáél /
Náthánáél / Iozábed / y Elásá. A
23 z synów Lewitów/ Iozábed / y Se-
D mei / y Celáiá (ten iest Kálito) Phá-
24 táiá / Iudá / y Eliezer. A z śpiéwa-
ków/ Eliásib. A z odźwiérnych/Sel-
25 lum/ y Telem / y Vri. A z Izráelá/ z
synów Pháros / Remeiá / y Ieziá / y
Melchiá / y Miámin / y Eliezer / y
26 Melchiá / y Báneá. A z synów Æ-
lám/ Máthániá/ Záchariaß/y Iehi-
27 el/ y Abdy / y Ierimoth/ y Eliá. A z
synów Zethuá / Elióenay / Eliásib /
Máthániá / y Ierimuth / y Zábád /
28 y Azizá. A z synów Bebái / Iohá-
29 nán/ Hánániá/ Zábbay/ Athálay. A
z synów Báni / Mosollám / y Mel-
luch/ y Adáiá/ Iásub/ y Sáál/y Rá-
30 moth. A z synów Pháháth Moáb /
Edná / y Chálál/ Bánáiás/ y Máá-
siás/ Máthániás/Beseleel/Bennui/
31 y Mánásse. A z synów Herem/ Eli-
ezer/ Iozue/Melchiás/Semeiás/Si
32 meon / Beniámin / Máloch / Sá-
33 máriás. A z synów Hásom/Máthá-
nay / Máthátha / Zábád / Eliphe-
34 leth/ Bermay/ Mánásse/ Semei. Z
synów Báni / Mááddi / Amrám / y
35 Vel/ Báneás/ y Bádáiás/ Cheliau/
36 Vániá/Márimuth/y Eliásib/ Má-
37 tháníás/ Máthánay/ y Iási/ y Bá-
38 ni/ y Bennuy/ Semei/ y Sálmiás /
39 y Náthán/ y Adáiás / y Mechnede-
40 bay/ Sesay/ Sáray/ Ezrel/ y Sele-
41

Ci co przyßli z niewoléy.

Liczbá tych którzy żony pogáńskie póymowáli.

miah / Semeria / Sellum / Amária / 43 Joseph. Z synów Nebo / Jehiel / Máthāthiás / Zábád / Zábiná / Jeddu / y Joél / y Bánáiá. 44 Ci wßyscy wzięli byli żony obce / á były z nich niewiásty które były porodziły syny.

KSIĘGI NEHEMIASZOWE,
Które téż zowią
ESDRASZOWE WTORE.

ROZDZIAŁ I.

1 Słowá Nehemiaßá syná Helchiaßowego. A sstáło sie księżycá Cháslew / roku dwudźiestégo / á iam był ná zamku Susis. 2 A przyßedł Hánáni ieden z bráciey moiey / on y mężowie z Judy: y pytałem ich o Zydźiech / którzy zostáli y żywi byli z więzienia / y o Jeruzálem. 3 Y powiedźieli mi: którzy zostáli / y zostáwieni są z więzienia / tám w kráinie są w wielkim vtrapieniu y w zelżywości: á mur Jerozolimski rozwálon iest / y brámy iego ogniem są spálone. 4 A gdym vsłyßał tákie słowá / vsiadłem y płákałem / y żałowałem przez wiele dni / pośćiłem y modliłem sie przed obliczem Bogá niebieskiégo. 5 Y rzekłem: Proßę PANIE Boże niebieski / mocny / wielki y strászliwy / który strzeżeß przymierzá y miłośierdźia z temi którzy ćie miłuią y strzegą przykazánia twego: 6 niechay będą vßy twoie słucháiące / á oczy twoie otworzone / ábyś vsłyßał modlitwę służebniká twego / którą sie ia dźiś modlę przed tobą / w nocy y we dnie / zá synmi Izráelskimi / sługámi twémi: y wyznawam grzéchy synów Izráelskich / którymi zgrzéßyli tobie: ia y dóm oycá mego zgrzéßyliśmy / 7 márnośćią iesteśmy zwiedźieni / á nie strzegliśmy przykazánia twego / y ceremoniy / y sądów któreś przykazał Moyzeßowi słudze twe[mu]. 8 Wspomni ná słowo / któreś roskazał Moyzeßowi słudze twému / mówiąc: Gdy występićie / ia rosprosßę was miedzy narody: 9 á iesli sie nawroćićie do mnie / á bedźiećie strzédz przykazánia mego / y czynić ie: choćiabyśćie byli zágnáni ná koniec niebá / z támtąd zgromádzę was / y przywiodę ná mieysce którém obrał áby tám przebywáło imię moie. 10 A oni słudzy twoi / y lud twóy / któreś odkupił mocą twą wielką / y ręką twą mocną. 11 Proßę PAnie / niech będźie vcho twé nákłonioné ná modlitwę sługi twegó / y modlitwę sług twoich / którzy sie chcą bać imienia twegó: á zdarz dźiś słudze twému / y day mu miłośierdźié pod mężem tym: bom ia był podczáßym królewskim.

Cháslew iest miesiąc dźiewiąty, część listopádá, á część grudniá zástępuiący.

Nehemiaß podnáßy królá Artáxerxá prosi Bogá zá swóy lud vtrapiony

A te Księgi Zydźi z Esdraßowymi pierwßymi wiedne księgy złączáią. w których iest historia o zbudowániu znowu muru Jerozolimskiego / przez Nehemiaßá / który był postan iáko książe od boku królewskiego na zbudowánié miástá Jeruzálem. Zowią y te księgi Esdraßowymi / iż obóie te księgi w Zydowskim zá iedne są / które v Greków y Láćinników ná dwoie rozdźielono / iż w pierwßych dźieie Esdraßowe / á w drugich Nehemiaßowé / są opisané.

ROZDZ. II.

a Nisan miesiąc piérwszy część Márcá, á część kwietniá zástępuiący.

Nehemiasz otrzymawszy listy od Artáxerxá iedźie do Jeruzálem.

[1] Stáło sie miesiącá ^aNisán/ roku dwudziestego Artáxerxá królá: y wino było przed nim/ y wziąłem wino y podałem królowi: á byłem iáko mdły przed obliczem iego. [2] A rzekł mi król: Czemu iest smetna twarz twoiá/ gdyż cie chorym nie widzę? niedármo to/ ále niewiem co złego iest w sercu twoim. A zlękłem sie bárzo y názbyt: [3] y rzekłem królowi: Królu/ żyw ná wieki: iáko niéma bydź smetna twarz moiá/ gdyż miásto/ dóm grobów oycá mego/ opuszczoné iest: á bramy iego ogniem są popaloné? [4] A rzekł mi król: Czegóż żądasz? A prosiłem Bogá niebieskiégo/ [5] y rzekłem do królá: Jeśli sie zda rzecz dobra królowi/ á ieśli sie podoba sługá twóy przed obliczem twoim/ ábyś mie posłał do żydowskiéy ziemie do miástá grobu oycá mego/ y bede ie budował. [6] A rzekł mi król/ y królowa/ która śiedźiáłá podle niego. Aż do którégo czásu bedźie drógá twoiá/ á kiedy sie wróćisz? A podobáło sie przed obliczem królewskim/ y posłał mie: y náznáczyłem mu czás/ [7] y rzekłem królowi: Jeśli sie zda rzecz dobra królowi/ niech mi da listy do kśiążąt kráiny zá Rzeką/ áby mie przeprowádźili áżbym przyszedł do żydowskiéy ziemie: [8] y list do Asáphá strożá lásów królewskich/ áby mi dał drzewá/ żebych mógł przykryć bramy wieże domu y mury mieyskié/ y dóm do którégo wnidę. A dał mi król wedle reki Bogá mego dobréy zemną. [9] A przyszedłem do kśiążąt kráiny zá Rzeką/ y oddałem im listy królewskié. A król posłał był zemną rotmistrze nád żołniérzmi y iezdné. [10] A vsłyszeli Sánábállát Horonitczyk/ y Tobiasz sługá Ammánitczyk/ y zásmućili sie frásunkiem wielkim/ iż przyszedł człowiek który szukał szczęścia synów Jzráelskich. [11] A przyiáchałem do Jeruzálem/ y byłem tám przez trzy dni/ [12] y wstałem w nocy ia y trochá mężów ze mną/ á nie oznaymiłem nikomu/ co był podał Bóg do sercá mego/ ábym vczynił w Jeruzálem: y bydlećiá nie było ze mną/ iedno bydle ná którymem śiedźiał. [13] A wyszedłem przez bramę doliny w nocy/ przed źrzódło smokowé/ y do bramy gnoiowéy/ y ogledowałem mur Jerozolimski rozwálony/ y bramy iego ogniem spaloné. [14] A przeszedłem do bramy źrzódłá/ y do rur królewskich/ y nie było mieyscá bydlećiu ná którymem śiedźiał żeby przeszło. [15] A szedłem przez potok w nocy/ y ogledowałem mur/ á wróćiwszy sie przyszedłem do bramy doliny/ y wróćiłem sie. [16] A vrzędnicy nie wiedźieli gdźiem był odiáchał/ ábo cobym ia czynił: ále y żydóm y kápłanóm y przednieyszym/ y vrzędnikóm/ y innym którzy robili/ nicem nie oznaymił áż do onégo mieyscá. [17] A rzekłem im: Wy wiećie vćiśnienié w którym iesteśmy: iż Jeruzálem iest opuszczoné/ á bramy iego ogniem są popaloné: ^bpódźćie á pobuduymy mury Jerozolimskié/ á nie bądźmy iuż wiecéy hánbą. [18] A oznaymiłem im rekę Bogá meg że byłá dobra zemną/ y słowá królewskié które mi mówił: y rzekłem: Wstańmy/ á buduymy. A zmocniły sie rece ich w dobrym. [19] A Sánábállát Horonitczyk/ y Tobiasz sługá Ammonitczyk/ y Gosem Arábczyk/ vsłyszeli y szydźili z nas/ y wzgárdźili y rzekli: Cóż to zá rzecz którą czynićie? ábo przećiw królowi sie buntuiećie? [20] A odpowiedźiałem im y rzekłem do nich: Bóg niebieski ten nam pomaga/ á mysmy słudzy iego: wstańmy á buduymy: á wy nie maćie częśći y práwá/ y pámiątki w Jeruzálem.

Nehemiasz oględuie mury rozwáloné.

b Aták.

ROZDZ. III.

Wyliczánié tych którzy mury Jerozolimskié budowáli.

[1] Y powstał Eliásib Kápłan wielki/ y bráćia iego kápłani/ y zbudowáli bramę trzódy: ći ią poświećili/ y wrotá iéy postáwili: á poświećili ią áż do wieże stu łokiet/ áż do wieże Hánáneel. [2] A podle niego budowáli mężowie Jerichá: á wedle niego budował Zachur syn Amri: [3] á bramę rybną budowáli

synowie Asnáá : oni ią przykryli/ y postáwili wrotá iéy / y zamki y zawory. A wedle tych budował Márimuth syn Vryaszá syná Akkus. [4] A podle niego budował Mosollam syn Bárácháiaszá syná Meszezebel : á podle nich budował Sádok syn Báááná : [5] podle tych budowáli Thekuithczycy : ále zacnieyszy miedzy nimi nie podłożyli szyy swoich pod robotę páná swego. [6] A stárą bramę budował Joiádá syn Pháséa/ y Mosollam syn Besodia : oni ią przykryli/ y postáwili wrotá iéy/ y zamki y zawory : [7] á podle nich budowáli Meltiás Gábáończyk/ y Jádon Merouathczyk/ mężowie z Gábáon y Másphá / zá kśiąże które było w kráinie zá rzéką. [8] Podle niego budował Eziel syn Aráiá złotnik: á podle niego budował Anánias syn Aptékárzów : y zostáwili Jeruzálem áż do muru vlice szérszéy. [9] A podle tego budował Ráphaiá syn Hur/ przełożony vlice Jerozolimskiéy. [10] A podle niego pobudował Jedáiá syn Háromáph przeciw domowi swému : á podle niego budował Háttus syn Háseboniászá. [11] Połowice vlice budował Melchiás syn Herem / y Hásub syn Pháhát Moáb/ y wieżę pieców. [12] A podle niego budował Sellum syn Alohes / przełożony nád połowicą vlice Jerozolimskiéy / sam y córki iego. [13] A bramę doliny zbudował Hánon / y obywátele Zánoe : ci ią zbudowáli / y stánowili wrotá iéy / y zamki/ y zawory/ y tysiąc łokieć muru áż do bramy gnoiowéy. [14] A bramę gnoiową budował Melchias syn Recháb/ przełożony vlice Bethácháran: on ią zbudował/ y postánowił wrotá iéy y zamki/ y zawory. [15] A bramę zródłá zbudował Sellum syn Cholhozá przełożony "wsi' Másphá: on ią zbudował/ y przykrył/ y postáwił wrotá iéy/ y zamki/ y zawory/ y mury sádzáwki Siloé ku ogrodu królewskiému/ y áż do wschodu/ który zstępuie do miástá Dawidowégo. [16] Po nim budował Nehemias syn Asbok/ przełożony nád połowicą vlice Bethsur/ áż przeciwko grobowi Dawidowé/ y áż do stáwu który z wielką pracą zbudowány iest/ y áż do domu mocnych. [17] Po nim budowáli Lewitowie / Rehum syn Benni : á po nim budował Hásebias przełożony nád połowicą vlice Ceile / ná swéy vlicy. [18] Po nim budowáli bráciá ich/ Báway syn Henádád / przełożony nád połowicą Ceile. [19] A podle niego budował Azer syn Josue/ przełożony nád Másphá / miáre wtórą przeciw "wstępowániu ku mocnieyszému rogu'. [20] Po nim "ná górze' budował Báruch syn Zácháiów miáre wtórą/ od kątá áż do wrót domu Eliasibá kápłaná wielkiégo. [21] Po nim budował Merimuth syn Vryaszá syná Hákkus/ "miáre wtórą ode drzwi domu Eliasib/ póki sie rozściągał dom Eliasib. [22] A po nim budowáli kápłáni mężowie z pól Jordanu. [23] A po nim budował Beniámin y Hásub przeciw domowi swému : á po nim budował Azáriasz syn Máásiaszá/ syná Anániaszá náprzeciw domowi swému. [24] Po nim budował Bennuy syn Henádád/ miáre wtórą od domu Azáriaszowégo/ áż do zátoczenia/ y áż do kątá. [25] Phálel syn Oziego budował przeciw zátoczeniu y wieży/ która wychodzi z wyższégo domu królewskiégo / to iest / w sieni ciemnice : po nim Phádáiá syn Phátos. [26] A Náthineyczycy mieszkáli "w Ophel'/ áż náprzeciw bramie wodnéy ná wschód słońcá / y wieży która wychodziłá. [27] Po nim budowáli Thekuitczycy miáre wtórą náprzeciwko / od wieże wielkiéy y wychodzącéy áż do muru kościelnégo. [28] A wzgórę od bramy końskiéy budowáli kápłani kożdy przeciw domowi swému. [29] Po nich budował Sádok syn Emmer przeciw domowi swému. A po nim budował Semáiá syn Secheniaszów / stróż bramy wschodniéy. [30] Po nim budował Hánánia syn Selemiaszów / y Hánun syn Seleph szósty / miáre wtórą : po nim budował Mosollam syn Bárácháiaszów/ przeciwko "skárbnicy swoiéy'. [31] Po nim budował Melchiasz syn złotniczy / áż do domu Náthineyczyków/ y wioteż przedáiących przeciw bramie sądowéy/ y áż do sále narożnéy. [32] A miedzy salą narożną "w bramie' trzody budowáli złotnicy y kupcy.

"strony. H.

"Schowániu przypraw woiennych w kącie. H.

"Zápaliwszy sie. H.

"ábo wymiar wtóry. Tákże y niżéy 20. 24. 27. 30. H.

H.

"ná zamku. H.

"mieszkániu swemu. H.

"áż do bramy. H.

ROZDZ. IIII.

Pogánie chcą przeszkodźić budowánie Ieruzálem

1 A Y ſtáło ſie gdy vſłyszał Sánábállát żeſmy budowáli mur/ rozgniewał ſie bárzo: á wzruszywszy ſie názbyt/ nayygrawał Zydy/ 2 y mówił przed bráćią ſwą y przed zgromádzeniem Sámáritanów: Co Zydowie niedołężni dźiáłáią? Izali im dopuszczą narodowie? Izali będą ofiárowáć/ y zá ieden dźień dokonáią? Azá będą mogli nábudowáć kámieniá z gromad prochu/ które zgorzáło? 3 Ale y Tobiasz Ammánitczyk bliſki iego mówił: Niechay buduią: ieśli przyidźie liszká/ *przeſkoczy mur ich kámienny. 4 Vſłysz Boże nász/ żeſmy ſie ſſtáli wzgárdzonymi/ obróć vrągánie ná głowę ich/ á day ie ná wzgárdę w źiemi niewoléy. 5 Nie pokrywáy nieprawośći ich/ á grzéch ich niechay przed tobą zgłádzon nie będźie: że ſie násmiewáli z buduiących. 6 A ták budowáliſmy mur/ y złączyliſmy wszytek áż do połowice: y pobudźiło ſie ſerce ludu ku robieniu. 7 Y ſtáło ſie gdy vſłyszał Sánábállát y Tobiás/ y Arábczycy/ y Ammánitczycy/ y Azotczycy/ że byłá wyrównána bliźná muru Ieruzálem/ á że ſie poczynáły rozwáliny záwiéráć/ rozgniewáli ſie názbyt. 8 Y *zgromádźili ſie wszyſcy pospołu/ áby táchali y walczyli ná Ieruzálem/ y zásádźili ſie ná zdrádzie. 9 Y modliliſmy ſie do Bogá nászégo/ y poſtáwiliſmy ſtraż *ná murze/ we dnie y w nocy przećiwko im. 10 Y rzekł Iudas: Zwątlałá śiłá noszącégo/ á źiemie ieſt bárzo wiele/ y my nie będźiem mogli budowáć muru. 11 Y rzekli nieprzyiaciele nászy: Niechay nie wiedzą/ y niech im tayno będźie/ áż przyidźiemy w pośrzód ich/ y pobiiemy ie/ y vczyniemy 12 że przeſtánie robotá. Y ſtáło ſie/ gdy C Zydowie przychodźili/ którzy mieszkáli podle nich/ y opowiedáli nam dźieśięć kroć ze wszytkich mieyſc z których byli przyszli do nas: 13 poſtáwiłem ná mieyſcu zá murem w około lud w ſpráwie z mieczmi ſwymi/ z oszczepy/ 14 y z łuki. Y opátrzyłem/ y wſtałem/ y rzekłem do przednieyszych y vrzedników/ y do oſtátká ludu pospolitégo: Niebóyćie ſie od obliczá ich. Pámiętayćie ná Páná wielkiégo y ſtrásznégo/ á walczćie o bráćią wászę/ o ſyny wászé/ y córki/ y o żony/ y o domy wászé. 15 Y ſtáło ſie gdy vſłyszeli nieprzyiaciele nászy że nam dano znáć/ rozproszył Bóg ráde ich. Y wróćiliſmy ſie wszyſcy do murów/ káżdy do roboty 16 ſwéy. Y ſtáło ſie od onégo dniá/ połowicá młodźieńców robiłá/ á połowicá byłá gotowa ku bitwie/ y oszczepy/ y tarcze/ y łuki/ y páncérze/ á kśiążetá zá nimi we wszytkim domu Iu17 dzkim. Y buduiących ná murze/ y D noszących brzemioná/ y nákłádáiących: iedną ręką robił/ á drugą miecz 18 trzymał: bo káżdy z buduiących miał miecz przypáſány ná biodrá ſwoie. Y budowáli y trąbili w trąbę po19 dle mnie. Y rzekłem do przednieyszych/ y do vrzedników/ y do oſtátká pospólſtwá: Wielka robotá y szerokа/ á myſmy ſie roſtrzeláli po murze 20 dáleko ieden od drugiégo: ná mieyſcu ná którymkolwiek vſłyszyćie głos trąby/ tám ſie zbiegayćie do nas: Bóg 21 nász będźie walczył zá nas. A my ſámi róbmy: á połowicá nas *niech trzyma oszczepy od wſtępu zorze/ áż 22 gwiazdy wſchodźić będą. Onégo też czáſu/ mówiłem do ludu: káżdy z ſługą ſwym *niech mieszka w pośrzód Ieruzálem/ *á miéymy przemiány przez noc y przez dźień ná robotę. 23 A ia/ y bráćia moi/ y ſludzy moi/ y ſtróże którzy byli zá mną/ nie zwłóczyliſmy szat nászych/ káżdy tylko zwłóczył ſie do omycia.

Modlitwá Nehemiaszá przećiw nieprzyiaćielóm.

Zbroyni buduią mury Ieruzálem.

*Obáli. H.

*Sprzyśięgli ſie. H.

*nád ſwemi. H.

*niech ſtoi z oszczepy.

*ábo niech nocuie. H. *ábyſmy mieli w nocy ſtraż, á we dnie żebyſmy robili. H.

ROZDZ. V.

Lud vtrápiony głośem pozáſtáwiał máiętność

1 A Wſczęło ſie wielkié wołánie ludźi y żon ich przećiw 2 Zydóm bráćiéy ſwoiéy. Y byli co ták mówili: Synów ná szych y córek nászych ieſt bárzo wiele: nábierzmy zá zapłáte ich zbożа/ á 3 iedzmy y żyimy. Y byli co mówili: Polá násze y winnice y domy násze po záſtáwiaymy/ á nábierzmy zbożá/ w 4 głodźie. A drudzy mówili: *Pożycz-

*nápożyczáliſmy. H.

To iest, chociażmy iednégo rodu wſákże bogáci opátruią ſyny ſwoie nie náſze.

my pieniedzy ná podatki królewſkié/ á daymy polá náſzé y winnice: ⁵ á teraz ᵃiáko ciáłá bráciéy náſzéy/ ták ſą ciáłá náſze: á iáko ſynowie ich/ ták y ſynowie náſzy. oto my dawamy w niewolą ſyny náſzé y córki náſzé/á z córek náſzych ſą niewolnicámi/ á nie mamy ſkądby mogły bydź wykupioné/ y polá náſzé y winnice náſzé inni trzymáią. ⁶ A rogniewałem ſie bárzo/ gdym vſłyſzał wołánie ich wedle słów tych: ⁷ y myśliło ſerce moie zemną: y zfukałem przedniéy vrząd/ y rzekłem im: A wiec káżdy z was lichwe wyciągacie od bráciéy ſwéy? y zebrałem przeciw nim zgromádzenié wielkié/ ⁸ y rzekłem im: My/ ᵇiáko wiécie/ wykupiliſmy brácią náſze żydy/ którzy byli pogánóm záprzedáni/ według przemożenia náſzégo: wiec wy téż przedawáć bedźiecie brácią wáſze/ y odkupowáć ie bedźiem? A vmilkneli/ á nie náleźli coby odpowiedźieli: ⁹ A rzekłem do nich: Nie dobra to rzecz którą czynicie: czemu nie w boiáźni Bogá náſzégo chodźićie: áby nam nie vrągáli pogáni nieprzyiaciele náſzy? ¹⁰ A ia/ y brácia moi/ y ſłudzy moi/ pożyczyliſmy wielóm pieniedzy y zbożá: Nie vpominaymyż ſie w obec wſzyſcy tego/ dług dárvymy który nam winno. ¹¹ Wróćcie im dźiś polá ich/ y winnice ich/ y oliwnice ich/ y domy ich: y owſzem y ſetną cześć pieniedzy/ zboża y oliwy/ którąśćie zwykli od nich wyciągáć/ ᶜdayćie zá nie. ¹² A rzekli: Wrócimy/ á nic od nich wyciągáć nie bedźiemy: y ták vczynimy/ iáko mówiſz. A przyzwałem kápłanów/ y poprzyſiągłem ie/ áby vczynili wedle tego cóm był rzekł. ¹³ Nád to wytrząſnąłem zánádrze moie/ y rzekłem: Ták niechay Bóg wytrząśnie wſzelkiégo meżá którzyby doſyć nie vczynił słowu temu/ z domu iego y z prace iego/ ták niech wytrząśnion y wypróżnion bedźie. A rzekło wſzytko zgromádzenié: Amen. y chwalili Bogá. Vczynił tedy lud iáko było rzeczono. ¹⁴ A od onéģ dnia/ któréģ mi król przykazał/ ábym był kśiążęciem w ziemi Judzkiéy/ od roku dwudźieſtégo áż do roku trzydźieſtégo wtórégo Artáxerxá królá/ przez dwánaśćie lat/ ia y brácia moi nie iedliſmy rocznégo obroku/ które kśiążetam dáwáć powinno. ¹⁵ A piérwſzé kśiążetá co przedemną były/ obciążáli lud/ y bráli od nich w chlebie y w winie y w pieniądzach ná káżdy dźień ſyklów czterdźieśći: y słudzy ich tłumili lud. Alem ia ták nieczynił dla boiáźni Bożéy: ¹⁶ ále owſzem około murów budowałem/ y rolim nie kupił/ y wſzyſcy służebnicy moi ná robote zgromádzeni byli. ¹⁷ Żydowie téż y vrzedników ſto y piećdźieſiąt meżów/ y którzy do nas przychodźili od narodów które około nas ſą/ v ſtołu mego byli. ¹⁸ A gotowano mi ná káżdy dźień wołu iednégo/ báránów ſześć wybornych/ oprócz ptáſtwá/ á wdźieśieć dni winá rozmáité/ y wiele innych rzeczy dawałem: nád to y rocznégo obroku kśieſtwá mego nie domagałem ſie: bo lud był bárzo zvbożony. ¹⁹ Pomniże ná mie Boże móy ᵈku dobrému/ wedle wſzytkiégo com vczynił ludowi temu.

Nehemiaſz lichwy zákázuie. ᵇ *H.* ᶜ *H.*

Nehemiaſz nie biorze obroków nie chcąc trapić ludu á ſam ieſzcze im dáie.

ᵈ ábo czym dobrym.

ROZDZ. VI.

Sſtało śie/ gdy vſłyſzał Sánábállát y Tobiáſz y Goſſem Arábczyk/ y inni nieprzyiaćiele náſzy/ żem ia zbudował mur/ á nie zoſtawało w nim żadnéy rozwáliny/ (á do onégo czáſu wrot niepoſtáwiłem był w brámách) ² Posłáli Sánábállát y Goſſem do mnie/ mówiąc: Przyiydźi ᵃá vczyńmy miedzy ſobą przymiérze we wśiách ná polu Ono. A oni myślili żeby mi co złeģ vczynili. ³ A ták posłałem do nich posły/ mówiąc: Czynie wielką robote y ziáchác nie moge/ áby ſie ſnadź nie zániechálá/ gdybym iáchał y przybył do was. ⁴ A posyłáli do mnie cztérzy kroć wedle teģ słowá/ odpowiedźiałem im wedle mowy piérwſzéy. ⁵ A posłał do mnie Sánábállát wedle słowá piérwſzégo piąty kroć ſługe ſwego/ y miał liſt w rece ſwéy ták nápiſány: ⁶ Jeſt ten posłuch miedzy ludźmi/ co téż y Goſſem powiedźiał/

Znowu chcą przeſzkadzáć budowániu Ieruzálem.

ᵃ á ziedźmy ſie. H.

Liſt do Nehemiaſzá.

że ty y Żydowie myślicie się z mocy wybić / y dla tego muruieß mur / y chceß się podnieść królem nád nimi: 7 dla ktorey przyczyny postánowiłeś y proroki ktorzyby o tobie opowiádáli w Jeruzálem/mówiąc: Jest król w Żydowskiey ziemi. Vsłyßy król te słowá: á przetoż teraz przyiedź / ábyśmy się społecznie náradźili. 8 A posłałem do nich/mówiąc: Nie stało się wedle słów tych ktore ty mówiß / z serca bowiem twego ty to wymyślaß. 9 Bo ci wßyscy stráßyli nas myśląc że miały przestáć rece náße od roboty / y mielismy zániechác: Dla ktorey przyczyny bárźiey vmacniałem rece moie. 10 A wßedłem w dom Semáiá syná Dáláiaßá syná Methábeel táiemnie. Ktory mi rzekł: Rozmówmy się miedzy sobą w domu Bożym w pośrzod kośćiołá / á zámknimy drzwi kośćielne: bo przydą áby ćie zábili / y w nocy przyidą áby ćie zábili. 11 A rzekłem: Izali kto mnie podobny vćieka? A ktoż iáko ia wnidźie do kośćiołá / á bedźie żyw? Nie wnide? 12 A rozumiałem że go Bóg nie posłał / ále iákoby prorokuiąc mówił do mnie / y Tobiaß y Sánáballat náieli go byli. 13 Bo był wziął pieniądze / ábych się vlęknąwßy czynił y grzeßył / á żeby mieli co złeg czymby mi vrągáli. 14 ᵃPomni ná mie Pánie dla Tobiaßáy Sánáballátá / wedlug vczynków ich tákowych: ále y ᵇná Noádiaßá proroká y innych proroków / ktorzy mie stráßyli. 15 A mur dokonány był dwudźiestego y piątego dniá mieśiącá ᶜElul / zá piecdźieśiąt y zá dwá dni. 16 Stało się tedy / gdy vsłyßeli wßyscy nieprzyiaćiele náßy / że się polekáli wßyscy narodowie ktorzy byli około nas / y vpádli sámi w sobie ᵈ/ y poználi że od Bogá stáłá się tá spráwá. 17 Ale y dni onych wiele listów od przednich Żydów posyłáne były do Tobiaßá / y od Tobiaßá przychodźiły do nich. 18 Bo ich wiele w Żydowstwie było máiących przysięge iego / iż był źieciem Secheniaßá syná Area / á Johánán syn iego poiął był corke Mosollám syná Bárachiaßowego. 19 Ale y chwalili go przede mną / y słowá moie odnośili mu: á Tobiaß posyłał listy áby mie stráßył.

Nehemiaß nie dał śie od roboty odstráßyć fałßywym prorokóm.

ᵃPomni Boże mey Tobiaßowi y Sánábállátowi. H.

ᵇNoádiiey Prorokiniey. H.

ᶜSierpniá, y cześcią wrześniá.

ᵈw oczách swoich Heb.

ROZDZ. VII.

1 Gdy mur zbudowány był / y postáwiłem wrotá / y policzyłem wrótne / y spiewaki y Lewity: 2 roskazałem Hánáni brátu memu / y Hánániaßowi ᵉkśiążeciu domu z Jeruzálem (bo ón się zdał iáko mąż wierny / y boiący się Bogá wiecey niż drudzy.) 3 A rzekłem im: Niechay bram Jerozolimskich nie otwarzáią áż do ciepłá słonecznego. A gdy iescze stały zámknione brámy y zátáráśowane: y postánowiłem straż z obywátelów Jerozolimskich / káżdego ná odmiány swoie / y káżdego przećiw domowi iego. 4 A miásto było bárzo ßerokie y wielkie / á lud w pośrzodku iegó máły / y domy nie były pobudowáne. 5 A Bóg podał do sercá mego / y zebrałem przednieyße / y vrzedniki y lud pospolity / ábych ie policzył: y nálazłem kśiegi liczby onych ktorzy byli pierwey przyßli / y nálazło się w nich nápisano. 6 Ci synowie kráiny / ktorzy wyßli z poymánia przeprowádzonych / ktore był przeniosł Nábuchodonozor / król Bábiloński / y wróćili się do Jeruzálem / y do Żydowskiey ziemie / káżdy do miástá sweg. 7 Ktorzy przyßli y z Zorobabelem / Josue / Nehemiaß / Azáriaß / Raámiaß / Náhámáni / Márdocheuß / Belsám / Mesphárath / Begoáy / Nahum / Baáná. Liczbá meżow ludu Izráelskiego: 8 Synów Pháros dwá tyśiącá sto siedmdźieśiąt dwá. 9 Synów Sáphátiá trzy stá siedmdźieśiąt dwá: 10 Synów Area ßesć set piećdźieśiąt dwá: 11 Synów Pháhátmoab z synów Jozuego y Joábá dwá tyśiącá ośm set ośmnaśćie: 12 Synów Ælám / tyśiąc dwie śćie piecdźieśiąt czterzey: 13 Synów Zethua / ośm set czterdźieśći piec: 14 Synów Záchái / śiedm set ßeśćdźieśiąt: 15 Synów Bánnui / ßesć set czterdźieśći ośm: 16 Synów Bebái / ßesć set dwádźie-

Zbudowawßy mur straż przystáwiáią.

ᵉábo stárośćie zamku Ierozolimskiego. H.

Liczbá ludu ktory śie wróćił z niewoley.

17 ściá osm: Synów Azgád / dwá tysiącá trzy stá dwádieściá dwá: 18 Synów Adonikám / ßeść set ßeśćdziesiąt siedm: 19 Synów Begwai / dwá tysiącá ßeśćdziesiąt siedm: 20 Synów Adin / ßeść set piećdziesiąt piec: 21 Synów Ater syná Hezeciaßowégo / dziewiećdziesiąt osm: 22 Synów Hásem / trzy stá dwádzieściá osm: 23 Synów Besai / trzy stá dwádzieściá cztérzey: 24 Synów Háreph / sto dwánaście: 25 Synów Gábáon / dziewiećdziesiąt piec: 26 Synów Bethlehem / y Netuphá / sto osmdziesiąt osm: 27 Mężów Anáthoth / sto dwádzieściá osm: 28 Mężów Betházmoth / cztérdzieści dwá: 29 Mężów Káriáthiárym / Cephirá / y Beroth / siedm set cztérdzieści trzey. 30 Mężów Rámá y Gábá / ßeść set dwádzieściá ieden. 31 D Mężów Máchmás / sto dwádzieściá dwá. 32 Mężów Bethel y Hay / sto dwádzieściá trzey. 33 Mężów Nebo drugiégo piećdziesiąt dwá. 34 Mężów Aelam drugiégo / tysiąc dwie ście piećdziesiąt cztérzey. 35 Synów Hárem / trzy stá dwádzieściá. 36 Synów Jericho / trzy stá czterdzieści piec. 37 Synów Lod / Hádid / y Ono / siedm set dwádzieściá ieden. 38 Synów Senáá / trzy tysiące dziewieć set trzydzieści. 39 Kápłanów: Synów Jdáiá w domu Josue / dziewieć set siedmdziesiąt trzey. 40 Synów Emmer / tysiąc piećdziesiąt dwá. 41 Synów Pháshur / tysiąc dwieście cztérdzieści siedm. 42 Synów Arem / tysiąc siedmnaście. 43 Lewitów: Synów Josuégo / y Cedmihel synów 44 Odwiaßá / siedmdziesiąt cztérzey. Spiéwaków: 45 Synów Asáph / sto czterdzieści osm. 46 Wrótnych / Synów Sellum / synów Ater / synów Telmon / E synów Akkub / synów Hátitá / synów Sobái / sto trzydzieści osm. 47 Náthyneyczycy / synowie Sohá / synowie Hásuphá / synowie Tebbáoth / 48 synowie Ceros / synowie Siáá / synowie Phádon / synowie Lebaná / synowie Hágábá / synowie Selmái / 49 synowie Hánán / synowie Geddel / synowie Gáber / 50 synowie Rááia / synowie Rásin / 51 synowie Nekodá / synowie Gezem / 52 synowie Azá / synowie Pháséa / synowie Besai / synowie Munim / synowie Nephussym / 53 synowie Bákbuk / synowie Hákuphá / synowie Hárhur / 54 synowie Besloth / synowie Máhidá / synowie Hársá / 55 synowie Berkos / synowie Sisárá / synowie Themát / 56 synowie Násia / synowie Hátiphá / 57 synowie sług Sálomonowych / synowie Sothái / synowie Sophereth / synowie Pháridá / 58 synowie Jáhálá / synowie Dárkon / synowie Jeddel / 59 synowie Sáphátia / synowie Háttil / synowie Phochereth / który poßedł z Sebáim syná Ammon. 60 Wßytkich Náthyneyczyków y synów sług Sálomonowych / trzy stá dziewiećdziesiąt dwá. 61 A ci są / którzy wyßli z Thelmelá / z Thelhársá / Cherub / Addon / y Emmer: á niemogli pokázáć domów oyców swoich / y nasienia swégo / iesliże z Jzráelá byli. 62 Synów Dáláia / synów Tobia / synów Nekodá / ßeść set czterdzieści dwá. 63 A z Kápłanów / synowie Hábia / synowie Akkos / synowie Bersellái który poiął z F corek Bersellái Gáláádczyká żone y przezwány był ich imieniem. 64 Ci ßukáli pismá swégo / w liczbie / y nie náléźli: y wyrzuceni są z kápłáństwá. 65 A rzékł im Athersáthá / áby nie iedli z świetégo świetych / áżby stánął kápłan vczony y ćwiczony. 66 Wßytko mnostwo iáko mąż ieden cztérdzieści dwá tysiące trzy stá ßeśćdziesiąt / 67 oprócz sług y służebnic ich / których było siedm tysiecy trzy stá trzydzieści siedm / á miedzy nimi spiewaków y spiewaczek dwie ście cztérdzieści piec. 68 Koni ich / siedm set trzydzieści ßeść / mułów ich / dwie ście cztérdzieści piec: 69 wielbłądów ich / cztérzy stá trzydzieści piec: osłów / ßeść tysiecy siedm set dwádzieściá.

Do tąd powiáda sie co było w księgách nápisano: od tąd prowádźi sie historia Nehemiaßowá.

70 A niektórzy z książąt domów dáli ná robote. Athersáthá dał do skárbu / G złotá tysiąc drachm / cząß piećdziesiąt / ßat kápłáńskich / piec set trzydzieści. 71 A z książąt domów dáli do skárbu ná robote / złotá drachm dwádzieściá tysiecy / á srébrá grzywien dwá tysiącá dwie ście. 72 A co dał ostátek ludu złotá drachm dwádzieściá tysiecy / á srébrá grzywien

z Vrim y z Tummim. H.

Nehemiaß.

dwá

73 dwá tyśiącá/á ßat kápláńſkich ßeść-dźieśiąt śiedm. ° A kápláni y Lewitowie y wrótni/ y ſpiéwacy y inné pospólſtwo/y Náthyneyczycy/ y wßytek Izráel mießkáli w mieśćiéch ſwoich.

ROZDZ. VIII.

Ezdraß zgromádźi wßy lud czyta im zakon.

1 Przyßedł był mieśiąc śiódmy: á ſynowie Izráelowi byli w mieśćiéch ſwoich. A zebrał śie wßytek A lud iáko mąż ieden/ ná plác/ który ieſt przed wodną bramą/ y rzekli Esdraßowi piſárzowi/áby przyniósł kśięgi zakonu Moyżéßowégo/ który był przykazał PAN Izráelowi. 2 ° Przyniósł tedy Esdraß kápłan zakon przed zgromádzeniém mężów y niewiaſt/ y wßytkich którzy rozumieć mogli/ piérwßéẏ dniá mieśiącá śiódmégo. 3 ° A czytał ná nim iáwnie ná plácu/ który był przed wodną bramą/ od poránku áż do południá/przed oczymá mężów y niewiaſt/ y mądrych: á vßy wßyſtkiégo ludu ^a^ byly náſtáwioné ku kśięgam. 4 ° A ſtánął Esdraß piſarz ná ſtopniu drzewiánym/który był vczynił ná mówienié/á podle niego ſtáneli B Máthathiaß y Semeia/ y Ania/ y Vrya/ y Helcia/ y Maaśia / po práwéy ſtronie iego: á po lewéy/ Phádaiá / Miſáel/ y Melchia / y Háſum / y Hásbádáná / Záchária y Moſollam. 5 ° A otworzył Esdraß kśięgi przed wßyſtkim ludem: bo ſtał wyżßy nád wßytkim ludem:á gdy ie otworzył/powſtał wßytek lud. 6 ° A błogosłáwił Esdraß PANU ^b^ Bogu wielkiému: y odpowiedźiał wßytek lud/ Amen/ amen: podnoßąc ręce ſwoie. A náchylili śie y kłániáli śie ^b^ Bogu twarzámi ná źiemię. 7 ° A Josue / y Báni / y Serebia / Jámin / Akkub / Sephtay / Odia / Maaśia / Celitá / Azáriaß / Jozábel / Hánán / Phálaiá / Lewitowie ^c^ czynili pomilczenié miedzy ludem ku ſłuchániu zakonu: á lud ſtánął ná ſwym mieyſcu. 8 ° A czytáli w kśięgách zakonu bożégo / wyráźliwie / y iáśnie ku wyrozumieniu: y rozumieli gdy czytano. 9 ° A Nehemias (ten ieſt Athersáthá) y Esdraß kápłan y piſarz / y C Lewitowie ^d^ wykłádáiący / wßytkiému ludowi: Dźień poświęcony ieſt PANU Bogu náßému/ nieſmęććiéż śię áni płáczćie. Bo płákał wßytek lud / gdy ſłuchał słów zakonu. 10 ° A rzékł im: Idźćiéż / iédźćie rzeczy tłuſté/ y piyćie ſłodycz / á poſyłayćie częśći tym którzy ſobie nie nágotowáli: bo święty PANU dźień ieſt / á nie bądźćie ſmutni/weſelé bowiém PAN SKIE ieſt moc ^e^ náßá. 11 ° A Lewitowie czynili pomilczenié miedzy wßytkim ludem / mówiąc: Milczćie / bo dźień święty ieſt / á nie żáłuyćie. 12 ° Odßedł tedy wßytek lud áby iadł y pił / y poſyłał częśći / y czynił wielkié weſelé: iż wyrozumieli słowá których náuczył ich był. 13 ° A drugiégo dniá zebráli śię przedniéyßy domów wßytkiégo ludu / Kápłáni y Lewitowie do Esdraßá piſárzá / áby im wykłádał słowá zakonu. 14 ° A náleźli nápiſano w zakonie / że PAN roſkazał w ręce Moyżéßá / áby ſynowie Izráelſcy mießkáli w kuczkách w dźień vroczyſty mieśiącá śiódmégo: 15 ° á iżby opowiádáli y rozgłáßáli po wßyſtkich mieśćiéch ich / y w Jeruzálem / mówiąc: Wynidźćie ná górę / á przynieśćie gáłęźia oliwnégo/y gáłęźia drzewá naipięknieyßégo/ gáłązek mirtu / y gáłęźia pálmowégo / y gáłęźia drzewá gáiowégo / áby śię náczyniło kuczek / iáko ieſt nápiſano. 16 ° A wyßedł lud / y przynieśli. A poczynili ſobie kuczki káżdy ná domie ſwoim / y w śieniách ſwoich / y w śieniách domu bożégo / y ná plácu wodnéy bramy / y ná plácu bramy Ephraim. 17 ° Vczyniło tedy wßytko zgromádzenié tych / którzy śię byli wróćili z poymánia/kuczki / y mießkáli w kuczkách: bo nie vczynili byli ták ſynowie Izráelſcy od dni Jozuego ſyná Nun / áż do dniá onégo. A było weſelé bárzo wielkié. 18 ° A ná kśięgách zakonu Bożégo czytał ná káżdy dźień od piérwßéẏ dniá áż do dniá oſtáteczného: y czynili święto przez śiedm dni/ á dniá ósmégo zgromádzenié według obrzędu.

^a^ *z pilnośćią ſłucháli słowá kśiąg onych.*

^b^ PANU. *H.*

^c^ *Abo nápominali lud áby pilnie ſłucháli. H.*

^d^ *Którzy nápominali lud ku pilnemu ſłuchaniu. H.*

^e^ *wśßá. H.*

Obchodźa święto kuczek.

ROZDZ. IX.

1 Dnia dwudziestégo czwartégo tego miesiącá zeszli sie synowie Izráelscy / w poście / y w worzéch / á ziemiá ná nich. 2 Y odłączyło sie nasienie synów Izráelowych od wszelkiégo syná obcégo: y stáneli y wyznawáli grzéchy swoie / y nieprawości oycow swoich. 3 Y podnieśli sie áby stali: y czytáli ná księgách zakonu PANA Bogá swego / cztérzy kroć przez dźień / y cztérzy kroć sie spowiádáli / y kłániáli sie PANV Bogu swemu. 4 A powstáli ná stopniu Lewitów / Jozue / y Báni / y Cedmihel / Sábániá / Bonni / Sárebiás / Báni / y Chánáni: y wołáli głosem wielkim do PANA Bogá swego. 5 Y mówili Lewitowie / Jozue / y Cedmihel / Bonni / Hásebniá / Serebiá / Odáiá / Sebniá / Pháthábiá: Wstańcie / błogosławcie PANV Bogu wászemu od wieku áż do wieku: á niech błogosławią imieniowi chwały twoiéy wysokiému / we wszelákim błogosłáwieństwie y chwale. 6 Tyś sam PANIE ieden / tyś vczynił niebo / y niebo niebiós / y wszytko woysko ich / ziemię y wszytko co iest ná niéy / morzá y wszytko co w nich iest: y ty żywiß to wszytko / á woysko niebieskié tobie sie kłánia. 7 Tyś sam PANIE BOZE / któryś wybrał Abrámá / á wywiódłeś go z ogniá Cháldeyskiégo / á dałeś mu imię Abráhám. 8 Y nálazłeś serce iego wierné przed tobą: y vczyniłeś z nim przymierze żebyś mu dał ziemię Chánáneyczyká / Hetheyczyká / y Amorrheyczyká / y Pherezeyczyká / y Jebuzeyczyká / y Gergezeyczyká / ábyś dał násieniu iego / y ziściłeś słowá twé / żeś iest spráwiedliwy. 9 Y widziałeś vtrapienié oyców nászych w Egiptcie: y wysłuchałeś wołánie ich nád morzem czérwonym. 10 Y dałeś znáki y cudá ná Pharáonie y ná wszytkich sługách iego / y ná wszytkim ludu ziemie iego / boś poznał że hárdźie przeciwko nim czynili: y vczyniłeś sobie imię / iáko y dźiś. 11 Y rozdźieliłeś morze przed nimi / y przeszli przez pośrzodek morzá po suszy: á przenásládowce ich wrzuciłeś w głębokość / iáko kámień w wody gwałtowné. 12 Y byłeś wódzem ich we dnie w słupie obłokowym / á w nocy w słupie ognistym / áby widźieli drógę po któréy szli. 13 Sstąpiłeś też ná górę Sinái / y mówiłeś z nimi z niebá / y dałeś im sądy práwé / y zakon prawdy / Ceremonię / y przykazánia dobré: 14 y szábáth poświecony twóy pokazałeś im / y przykazánia / y Ceremonię / y zakon przykazałeś im w ręce Moyżészá sługi twego. 15 Chléb też z niebá dałeś im w głodźie ich / y wywiódłeś im wodę z skały gdy prágneli: y rzekłeś im áby weszli / á posiedli ziemię ná którąś podniósł rękę swą / ábyś im podał. 16 A oni y oycowie nászy hárdźie czynili / y zátwárdźili kárki swé / y nie słucháli roskazánia twego. 17 Y niechćieli słucháć / áni wspomnieli ná dźiwy twoie / któreś im był vczynił. Y zátwárdźili kárki swoie / y dáli głowę / áby sie wróćili wniewolą swą iáko by przez vpór. Ale ty Boże miłościwy / łáskáwy á miłośierny / nieskwápliwy / y wielkiégo zlitowánia / nie opuściłeś ich. 18 Y iesżcze choć sobie spráwili cielcá vlanégo / y mówili: Tenći iest Bóg twóy / który cię wywiódł z Egyptu: y dopuścili sie wielkich bluźnierstw: 19 A ty w wielkich miłośierdźiách twych nie opuściłeś ich ná puszczy: słup obłoku nie odstąpił od nich we dnie / áby ie prowádźił w drodze: y słup ogniá w nocy / żeby im vkazał drógę którąby iśdź mieli. 20 Y duchá twego dobrégo dałeś któryby ie vczył / y mánny twoiéy nie odiąłeś od vst ich / y wodę dałeś im w prágnieniu. 21 Przez czterdźieśći lat żywiłeś ie ná puszczy / y ná niczym im nieschodźiło: száty ich nie zwiotszáły / y nogi ich nie nátárły sie. 22 Y dałeś im królestwá y narody / y podźieliłeś im lósy / y posiedli ziemię Sehon / y ziemię królá Hesebon / y ziemię Og królá Bázán. 23 Y rozmnożyłeś syny ich / iáko gwiazdy niebieskié: y przywiódłeś ie do ziemie o któréy powiedźiałeś był oycóm ich áby weszli y posiedli. 24 Y przyszli synowie / y posiedli ziemię: y poniżyłeś przed nimi obywá-

Marginalia: Lud żony cudzoziemskié porzuca. — Ci którzy byli z narodu Izráelskiégo. — Spowiedź. — ná stániu swoim. — ábo czytano im. — wyznawáli grzéchy swé. — Chwała P. Bogá wyliczáiąc dobrodźieystwá iego. — Gwiazdy y Anyoły. — z Vrá. H. Gen. 11. d 11 — To iest, którąś im pod przysięgą obiecał. Heb. — Niewdźięczność y grzéchy ludu. — To iest, obráli sobie wódzá.

tele

tele ziemie Chánáneyczyki/ y podałes ie w rece ich y króle ich/ y narody ziemie/ áby im vczynili iáko sie im podobáło. 25 Pobráli tedy miástá obronné/ y ziemie tłustą/ y posiedli domy pełné wßytkich dóbr: studnie od innych spráwione/ winnice y oliwnice/ y drzew rodzaynych siłá: y iedli y byli násyceni/ y otyli/ y mieli dostátek roskoßy z dobroći twéy wielkiéy. 26 A ćiebie wzrußyli ku gniewu/ y odstąpili od ćiebie/ y zárzućili w tył swóy zakon twóy: y proroki twoie pobili/ którzy ie oświádczáli/ áby sie ku tobie náwróćili: y dopuszczáli sie bluźnierstwá wielkiégo. 27 Y podałes ie w rekę nieprzyiaciołóm/ y vtrapili ie. A czásu vtrapienia swego wołáli do ćiebie/ á ty wysłuchałes z niebá/ á podług wielkich politowánia twoich dałes im wybáwićiele/ którzyby ie wybáwili z reki nieprzyiaćiół ich. 28 Y gdy odpoczyneli/ wróćili sie áby złość czynili przed oczymá twémi: y opuśćiłes ie F w rece nieprzyiaćioł ich/ y posiedli ie. Y náwróćili sie y wołáli do ćiebie/ á ty wysłuchałes z niebá/ y wybáwiłes ie w miłosierdźiách twoich przez wiele czásów. 29 Y oświádczałes ie áby sie náwróćili do zakonu twego. Ale oni hárdźie czynili/ y nie słucháli roskazánia twego/ y grzeßyli przećiw sądóm twoim/ które vczyni człowiek y bedźie w nich żył: y dáli rámie odchodzącé/ y zátwárdźili kárk swóy/ á nie słucháli. 30 Y przedłużyłes nád nimi wiele lat/ y oświádczyłes ie w duchu twym przez rekę proroków twoich: y niesłucháli: y podałes ie w rekę narodóm ziemskim. 31 Ale w miłosierdźiách twoich wielkich nie dałes ich ná wytrácenié/ ánis ich opuśćił: bo Bóg zlitowánia y łáskáwy ty iestes. 32 Teraz tedy Boże náß wielki/ mocny/ y stráßliwy/ strzegący przymierza y miłosierdźia/ *nie odwracay od oblicza twego/ wßytkiégo vtrapienia które náiazło nas/ króle náßé/ y kśiążetá G náßé/ y kápłany náßé/ y proroki náßé/ y oyce náßé/ y wßytek lud twóy/ ode dni królá Assur/ áż do dniá tego. 33 Y ty spráwiedliwy iestes we wßytkim co przyßło ná nas: bos prawdę vczynił/ á myśmy niezbożnie czynili. 34 Królowie náßy/ kśiążetá náßé/ kápłani náßy/ y oycowie náßy/ nie pełnili zakonu twego/ áni słucháli roskazánia twego/ y świádectw twoich/ któres oświádczał przećiwko im. 35 Y oni w królestwách swoich/ y w dobroći twoiéy wielkiéy/ którąs im był dał/ y w ziemi bárzo ßerokiéy y tłustéy/ którąs był dał w oczách ich/ nie służyli tobie/ áni sie odwróćili od zabaw swych złośliwych. 36 Oto my sámi dźiś niewolnikámi iestesmy: y ziemiá którąs dał oycóm náßym/ áby iedli chléb iéy/ y które są dobrá iéy/ y my sámi iestesmy w niéy niewolnikámi. 37 Y vrodzáie iéy mnożą sie królóm/ któres postánowił nád námi dla grzéchów náßych/ y pánuią nád ćiáły náßémi/ y nád bydlety náßémi według woli swéy/ y iestesmy w wielkim vćiśnieniu. 38 W tym tedy wßytkim my sámi czyniemy przymierze/ y pißemy/ y pieczetuią kśiążetá náßé/ Lewitowie náßy/ y kápłani náßy.

*nie zaniedbaway. H.

Przymierze z Pánem Bogiem czynią.

ROZDZ. X.

1 PIeczetarze byli Nehemias A Athersáthá syn Háchelai y Sedeciaß/ 2 Sáráiaß/ Azáriáß/ Jeremiaß/ 3 Pheshur/ Amáriaß/ Melchiaß/ 4 Háttus/ Sebenia/ Melluch/ 5 Hárem/ Merimuth/ Obdiás/ 6 Dániel/ Genthon/ Báruch/ 7 Mosollám/ Abia/ Miámin/ 8 Máázia/ Belgay/ Semeiáś ći kápłani. 9 A Lewitowie/ Jozue syn Azániaßów Bennui z synów Henádád/ Cedmiel/ 10 y brácia ich/ Sebenia/ Odáiá/ Celitá/ Phálaiá/ Hánán/ 11 Michá/ Rochob/ Hásebia/ 12 Záchur/ Serebia/ Sábánia/ 13 Odáiá/ Báni/ Bánimu/ 14 Przednieyßy ludu Pháros/ Pháhátmoáb/ Aelám/ Zethu/ Báni/ 15 Bonni Azgád/ Bebái/ 16 Adonia/ Begoay/ Adin/ 17 Ater/ Hezecia/ Azur/ 18 Odáiá/ Házum/ Besái/ 19 Háreph/ Anáthoth/ Nebái/ 20 Megphiás/ Mosollám/ Házir/ 21 Mesizabel/ Sádok/ Jedduá/ 22 Pheltia/ Hánán/ Anáiá/ 23 Osee/ Hánánia/ Hásub/ 24 Allohes/ Phálea/ Sobek/ 25 Rehum/ Hásebná/ Máásia

ábo pieczęći przyłożyli. Którzy sie podpisáli ná przymierze.

sia/ 26 Echáiá/ Hánán/ Anán/ 27 Melluch/ Hárán/ Báháná: 28 y ostátek z ludu/ kápłani Lewitowie/ oddźwiérni/ y śpiéwacy/ Náthyneyczykowie y wszyscy którzyście sie odłączyli z narodów ziem/ do zakonu Bożeg/ żony ich y synowie ich/ y córki ich. 29 Wszyscy którzy mogli rozumieć/ ślubuiąc zá bráty swé/ przedni ich/ y którzy przychodźili obiecowáć y przyśiegáć żeby chodźili w zakonie Bożym/ który był dał w ręce Moyzészá sługi Bożego/ żeby czynili/ y strzegli wszytkié przykazánia PANA Bogá nászégo/ y sądy iego y Cęremonie iego: 30 á żebyśmy nie dawáli córek nászych ludowi źiemie/ y córek ich żebyśmy nie bráli synóm nászym. 31 Ludźie też źiemie którzy wnoszą rzeczy przedáyné/ y wszytko do potrzeby w dźień Sobotni żeby przedawáli/ nie będźiem bráć od nich w Sábáth y w dźień poświęcony. A roku śiódmég zániechamy/ y wyćiągánia wszelkiéy ręki. 32 A postánowiemy nád sobą vstáwy że będźiem dáwáć trzećią część sykla ná rok ná potrzébę domu Bogá nászégo/ 33 ná chleby pokłádné/ y ná ofiárę wieczną/ y ná cáłopalenié wieczné w Sábáthy/ w piérwsze dni miesiącá w świętá vroczysté/ y w poświęconé/ y zá grzéch: áby sie modlono zá Izráelá/ y ná wszelką potrzebę domu Bogá nászégo. 34 Puśćiliśmy tedy lósy miedzy kápłány y Lewity/ y pospólstwo/ noszenié drzéw/ áby ie wnoszono w dóm Bogá nászégo według domow oyców nászych/ wedle czásów od czásow roku áż do roku/ áby gorzáły ná ołtarzu PANA Bogá nászégo/ iáko nápisano w zakonie Moyzészowym: 35 y ábyśmy przynośili piérworoctwá źiemie nászéy/ y piérwoćiny wszelkiégo owocu/ wszelkiégo drzewá od roku do roku w domu PANSKIM: 36 y piérworoctwá synów nászych y bydł nászych/ iáko nápisano iest w zakonie/ y piérworoctwá skotu nászég/ y owiec nászych/ áby były ofiárowáné w domu Bogá nászégo/ kápłanóm którzy służą w domu Bogá nászégo: 37 y piérwoćiny pokármów nászych/ y mokrych ofiár nászych y owocé wszelkiégo drzéwá/ zbieránia też win/ y oliwy przyniésiem kápłanóm do skárbnice Bogá nászégo/ y dźieśiątą część źiemie nászéy Lewitóm. Sámi Lewitowie będą bráć dźieśięciny ze wszystkich miást robót nászych. 38 A kápłan syn Aaronow/ będźie w dźieśięcinách Lewitów/ á Lewitowie dźieśiątą część dźieśięciny swoiéy będą ofiárowáć w domu Bogá nászégo/ do skárbnice w dom skárbów. 39 Bo do skárbnice będą nośić synowie Izráelscy/ y synowie Lewi piérwoćiny zbożá/ winá y oliwy: y tám będą naczynia poświęcone/ y kápłani y śpiéwacy/ y oddźwiérni/ y słudzy/ á nie opuśćiémy domu Bogá nászégo.

ábo przyzwaláli zbráćią swą. H. Co obiecáli y ślubowáli w przymierzu swégo Heb.

To iest, roku śiódmégo nie będźiem śiać, ále co zostáwimy vbogim co źiemiá tego roku sámá vrodźi, á nád to długów zádnych wyćiągáć nie mamy.

ábo dla vbłagánia Bogá. H.

H.

ROZDZ. XI.

Przednieyszy ludu mieszkáli w Jeruzálem/ á ostátek pospólstwá puśćił lós/ áby wybráli iedne część z dźieśiąći którzyby mieli mieszkáć w Jeruzálem mieśćie świętym/ á dźiewięć częśći w mieśćiech. 2 A lud błogosłáwił wszytkim mężóm którzy sie dobrowolnie ofiárowáli byli/ áby mieszkáli w Jeruzálem. 3 Ci są tedy przednieyszy kráiny/ którzy mieszkáli w Jeruzálem/ y w mieśćiech Judzkich. A mieszkał káždy w ośiádłośći swéy/ w mieśćiech swych/ Izráel/ kápłani/ Lewitowie/ Náthyneyczycy/ y synowie sług Sálomonowych. 4 A w Jeruzálem mieszkáli z synów Judá/ y z synów Beniámin. Z synow Judá/ Athájás syn Aziám/ syná Zácháriászowégo/ syná Amáriászowégo/ syná Sáphátiászowégo/ syná Máláleel: z synów Pháres/ 5 Máásiá syn Báruch/ syn Cholhozá/ syn Háziá/ syn Adáiá/ syn Joiárib/ syn Zácháriászów/ syn Silonitów: 6 ci wszyscy synowie Pháres którzy mieszkáli w Jeruzálem/ czterzy stá szesćdźieśiąt ośm mężów mocnych. 7 A ći są synowie Beniámin: Sellum syn Mosollám/ syn Joéd/ syn Phádáiá/ syn Koláiá/ syn Másiá/ syn Etheel/ syn Isáiá/ 8 á po nim Gebbái/ Sellái/ dźiewięć set dwádźieśćiá ośm. 9 y Joél syn Zechri przełożony nád nimi

Iżby z nich káždy dźieśiąty mieszkał. Którzy po nápráwieniu Jeruzálem mieszkáli w nim y w innych mieśćiech Judzkich.

ábo syn Báruchá syná Cholhozowégo, syná Házyowégo etc. H.

ábo syná Joedá, syná Phádáiá. etc. H.

mi/ á Judá ſyn Senuá/ nád miáſtem wtóry. 10 A z káplanów/ Jdáiá ſyn Joárib/ Jáchin/ 11 Sáráiá ſyn ʷHelciaßów/ ſyn Moſollám/ ſyn Sádok/ ſyn Meráioth/ ſyn Achitob/ przełożony domu Bożégo/ 12 á bráciéy ich którzy odpráwowáli roboty kościelné/ ośm ſet dwádzieściá dwá. A Adáiá ſyn Jerohám/ ſyn Pheleliá/ ſyn Amſi/ ſyn Zácháriaßów/ ſyn Pheſhur/ ſyn Melchiaßów/ 13 y brácia iego przednieyßy oyców/ dwieście cztérdzieści dwá. A Amáſſay ſyn Azreel/ ſyn Aházi/ ſyn Moſollámoth/ ſyn Emmer/ 14 y bráciéy ich ludzi bárzo potężnych ſto dwádzieściá ośm/ á przełożony ich Zábdiel ſyn ˢmożnychˢ. 15 A z Lewitów/ Semeiá ſyn Háſub/ ſyn Azárikám/ ſyn Háſábiá/ ſyn Boni/ 16 y Sábáthay/ y Jozábed/ nád wßytkimi robotámi które były z dworu w domu Bożym od przednieyßych Lewitów. 17 A Máthániá ſyn Michá/ ſyn Zebedei/ ſyn Aſáph/ przednieyßy ku chwaleniu/ y ku wyznawániu ná modlitwie/ á Bekbeciá wtóry z bráciéy iego/ y Abdá ſyn Sámuá/ ſyn Gálál/ ſyn Jdithum. 18 Wßytkich Lewitów w mieście świętym dwieście ośmdźieſiąt cztérzej. 19 A odźwiérni/ Akkub Telmon/ y brácia ich/ którzy ſtrzegli drzwi/ ſto ſiedmdźieſiąt dwá. 20 A drudzy z Jzráelá kápłani y Lewitowie we wßytkich miáſtách Judzkich káżdy w oſiádłości ſwoiéy. 21 A Náthyneyczycy/ którzy mießkáli ʷw Ophelʷ/ y Siáhá/ y Gáſphá z Náthyneyczyków. 22 A przełożony nád Lewitámi w Jeruzálem/ Azzy ſyn Báni/ ſyn Háſábiaßów/ ſyn Máthániaßów/ ſyn Michaßów. Z ſynów Aſáph/ śpiéwacy ná poſługe doᵛ Bożéᵒ. 23 Bo roſkazánié królewſkié o nich było/ y porządek miedzy śpiéwaki ná káżdy dźień/ 24 y Pháthábiá ſyn Meſezebel/ z ſynów Zárá ſyná Judá/ ˢw ręce królewſkiéyˢ/ wedle wßelkiégo ſłowá ludu/ 25 y w domiéch po wßytkich kráinách ich z ſynów Judá mießkáli w Káriáthárbe/ y w córkách iéy: y w Dibon/ y w córkách iego: y w Kábſeel/ y we wsiách iego/ 26 y w Jeſue/ y w Moládá/ y w Bethphálețh/ 27 y w Háſerſuál/ y w Berſábee/ y w córkách iéy/ 28 y w Siceleg/ y w Mochoná/ y w córkách iéy/ 29 y w Remmon/ y w Sáráá/ y w Jerimuth 30 Zánoá/ Odollám/ y we wsiách iéy/ Láchis/ y polách iego/ y Aſecá/ y w córkách iéy. A mießkáli w Berſábee/ áż do doliny Ennom. 31 A ſynowie Beniámin od Gebá/ Mechmás/ y Hái/ y Bethel/ y córek iego: 32 Anáthoth/ Nob/ Ananiá/ 33 Aſor/ Rámá/ Getháim/ 34 Hádid/ Seboim/ y Nebálláth/ 35 Lod/ y Ono/ Dolinie rzemieſlników. 36 A z Lewitów części Judy y Beniámin.

ʷábo Helciaßá ſyná Moſollámowégo, ſyná Sádokowégo etc. H. Tákże y niż: v. 12. 13 15. y 17.

ˢGedolimów. H.

ʷNá zamku. H.

ˢwł: był ręką królewſką Hebr:

ROZDZ. XII.

1 KAPłani y Lewitowie którzy przyßli z Zorobabelem ſynem Sáláthiel y Joſue: ći ſą Sáráia/ Jeremiaß/ Esdrás/ 2 Amária/ Melluch/ Hattus/ 3 Sebeniás/ Rehum/ Merimuth/ 4 Addo/ Genthon/ Abia/ 5 Miámin/ Mádia/ Belga/ 6 Semeia/ y Joiárib/ Jdáia/ 7 Sellum/ Amok/ Helciaß/ Jdáia. Ci przednieyßy káplanów/ y brácia ich zá dni Joſueg. 8 A Lewitowie/ Jeſua/ Bennui/ Cedmihel/ Sárebia/ Judá/ Máthániás/ nád pieśniámi/ ſámi y brácia ich: 9 y Bekbecia y Hánni/ y brácia ich/ káżdy w ſwym vrzędźie. 10 Joſue lepak zrodźił Joácim/ á Joácim zrodźił Eliaſib/ á Eliaſib zrodźił Joiádá/ 11 á Joiádá zrodźił Jonáthán/ á Jonáthán zrodźił Jeddoá. 12 A zá dni Joácim byli kápłani y przednieyßy domów: Sáráiowégo/ Máráiá: Jeremiaßowego/ Hánánia: 13 Eſdráßowégo Moſollám: Amáriaßowégo/ Johánán: 14 Milicho Jonáthán: Sebeniaßowég/ Joſeph: 15 Hárám/ Edná: Máráioth/ Helci: 16 Adáiaßowégo/ Zácháriaß: Genthon/ Moſollám: 17 Abiaßowégo/ Zechri: Miamin y Moádiaßowégo Phelti: 18 Belgowégo/ Sámmua: Semáiaßowégo/ Jonáthán: 19 Joiárib/ Máthánái: Jodáiáßowégo/ Azzi: 20 Sellái/ Celái: Amok/ Heber: 21 Helciaßowégo Háſebia: Jdáiaßo-

22 wégo / Náthánáel. [?] Lewitowie zá dni Eliásib y Ioiádá / y Iohánán / y B Ieddoá popiſáni przełożeni domów / á kápłani w króleſtwie Dáriuſzá Per= 23 ſi. [?] Synowie Lewi przełożeni do= mów nápiſáni w kſięgách ſłów dni / y áż do dni Ionáthán ſyná Eliáſib. 24 [?] A czélnieyſzy Lewitów / Háſebiá / Serebiá / y Ioſue ſyn Cedmiel: y brá= ciá ich według odmián ſwoich / áby chwalili y wyznawáli według roſká= zánia Dawidá mężá Bożégo / á żeby 25 ſtrzegli rowni porządkiem. [?] Má= thániá / y Bekbeciá / Obediá / Moſol= lám / Telmon / Akkub ſtróżowie 26 bram y ſieni przed bramámy. [?] Ci zá dni Ioácim ſyná Ioſue ſyná Ioſe= dek / y zá dni Nehemiaſzá kſiążęciá / y 27 Esdráſzá kápłaná á piſárzá. [?] A ná poświącániu muru Ierozolimſkié= go zwołano Lewity ze wſzyſtkich mieyſc ich / áby ie przywiedziono do Ieruzálem / y czynili poświącánie y weſelé w dźięk czynieniu y śpiéwániu / 28 y cymbałách / árfách / y cytrách. [?] Y zebráni ſą [a]ſynowie śpiéwaków z pól około Ieruzálem / y ze wśi Nethuphá= 29 ti / [?] y z domu Gálgál / y z powiátów Gebá y Azmáueth: bo ſobie wśi ná= budowáli śpiéwacy około Ieruzá= 30 lem. [?] Y oczyśćili ſię kápłani y Lewi= C towie / á oczyśćili lud y bramy y mur. 31 [?] A ná mur roſkazałem wniść przed= nieyſzym z Iudy / y poſtáwiłem dwá wielkié chory chwalących. Y ſzli ku práwéy ſtronie po murze do bramy 32 gnoiu. [?] Y ſzedł zá námi Oſáiaſz / y po= 33 łowicá kſiążąt Iudá / [?] y Azáriaſz / Esdrás y Moſollám / Iudá y Ben= 34 iámin / y Semeiá y Ieremiaſz. [?] A z synów kápłáńſkich z trąbámi / Zá= cháriaſz ſyn Ionáthán ſyn Semeiá= ſzów / ſyn Máthániaſzów / ſyn Michá= 35 iaſzów / ſyn Zechur / ſyn Aſáph / [?] y brá= ciá iego Semeiá / y Azáreel / Málálay / Gálálay / Máay / Náthánáel / y Iu= dás / y Hánáni / z inſtrumenty śpiéwá= niá Dawidá mężá Bożégo: á Esdrás piſarz przed nimi ná bramie Zrzódłá. 36 [?] A przećiwko nim wſtąpili po wſcho= dźie miáſtá Dawidowégo ná wſtem= pie muru nád dom Dawidów / y áż do bramy wodnéy ná wſchód ſłońcá. 37 [?] A drugi chór dźięki oddawáiących ſzedł przećiwko / á ia zá nim y połowi= cá ludu ná murze y ná wieży piecowéy 38 áż do muru naſzérſzéy / [?] y ná bramie E= phráim / y ná bramie ſtáréy / y ná bra= mie rybnéy / y wieży Hánáneel / y wieży Emáth / y áż do bramy trzody: y ſtá= neli w bramie ſtraży: [?] y ſtánely dwá 39 chóry chwalących w domu Bożym / y ia / y połowicá vrzedników ze mną. 40 [?] A kápłani / Eliáchim / Mááſiá / D Miámin / Michea / Elioenáy / Zá= 41 cháriá / Hánániá z trąbámi: [?] y Má= áſiá / y Semeiá / y Eleázár / y Azzy / y Iohánán / y Melchiá / y Ælám / y Ezer. A głośno śpiéwáli śpiéwacy / 42 y Iezráiá przełożony / [?] y ofiárowáli o= négo dniá ofiáry wielkié / y weſelili ſię: bo ie był Bóg rozweſelił weſelem wielkim. Ale y żony ich y dźieći weſeli= ły ſię / y było dáleko ſłyſzéć weſelé Ie= 43 rozolimſkié. [?] Policzyli też onégo dniá męże nád ſkárbnicámi ſkárbu do o= fiar mokrych y do pirwoćin / y do dźie= śięćin / áby przez nie wnośili przełożeni mieyſcy w ozdobie dźięk czynienia / ká= płany y Lewity: bo ſię vweſelił Iu= dá w kápłaniéch y w Lewitách ſto= 44 iących. [?] Y ſtrzegli ſtraży Bogá ſwe= go / y ſtraży oczyśćiánia / y śpiéwacy y odźwierni według roſkazánia Da= widowégo y Sálomoná ſyná iego: 45 [?] bo zá dni Dawidá y Aſáphá od po= czątku byli poſtánowieni przednie= ſzy nád śpiéwaki / w pieśni chwalą= 46 cych / y wyznawáiących Bogu. [?] A wſzytek Izráel zá dni Zorobabelá y zá dni Nehemiaſzá dawáli częśći śpiéwakóm y odźwiérnym ná kàżdy dźień / [b]y poświecáli Lewity / á Le= witowie poświącáli ſyny Aaronowé.

[a] To ieſt śpié= wacy. Hebr.

[b] To ieſt, dawáli Lewitóm dźieśięćiny Bogu poświę= coné, á Lewi= towie ſynóm Aaronowym. Abo do zgro= mádzenia. H.

ROZDZ. XIII.

Czytánie zakon.

1 A Dniá onégo czytano ná kſięgách MOyzéſzo= wych gdy lud ſłuchał / y ná= leziono w nich nápiſano: że Ammonitczyk y Moábczyk nie má= 2 ią wchodźić do kośćiołá bożégo áż ná wieki: [?] przeto iż nie záſzli ſynom Izrá= elſkim z chlebem y z wodą: y náieli przećiwko im Báláámá / áby ie przekli= nał: y obróćił Bóg náſz przeklectwo 3 w błogoſłáwieńſtwo. [?] Y ſtáło ſię gdy vſłyſzeli zakon / odłączyli wſzelkiégo

cudzo=

4 go cudzoziemcá od Izráelá. ⁷ A nád tym był Eliásib kápłan/ który był przełożonym w skárbnicy domu Bogá nászego/ y bliski Tobiaszów. 5 ⁷ Vczynił tedy sobie skárbnice wielką/ y tám byli przed nim odkłádáiący dáry/ y kádzidło/ y naczynia/ y dziesięciny zbożá/ winá y oliwy/ częśći Lewitów y śpiewaków/ ᵃ y pierwociny kápłáńskie. 6 ⁷ A przy tym wszytkim nie byłem w Jeruzálem: bo roku trzydziestego wtórego Artáxerxá królá Bábylońskiego przyszedłem do królá/ á ná końcu dni prosiłem królá. 7 ⁷ A przyiechałem do Jeruzálem/ y wyrozumiałem złość którą był vczynił Eliásib Tobiaszowi/ że mu zbudował skarb w śieniách domu Bożego. 8 ⁷ A zdáłá mi śie rzecz bárzo zła. B A wyrzuciłem naczynia domu Tobiaszowego precz z skárbnice. 9 ⁷ A roskazałem/ y oczyśćili skárbnice/ y wniosłem zás tám naczynia domu 10 Bożego/ ofiáre/ y kádzidło. ⁷ A dowiedziałem śie/ iż częśći Lewitów nie były dáne: iż káżdy vćiekł z Lewitów y z śpiewaków/ y z tych którzy posługowáli. 11 ⁷ Miałem spráwe przećiwko vrzędnikóm/ y rzekłem: czemuśmy opuśćili dóm Boży? A zgromádziłem ie/ y kazał stać ná mieyscách ich. 12 ⁷ A wszytek Judá przyniósł dziesięciny zbożá/ winá y oliwy do spichlérzów. 13 ⁷ A postánowiliśmy nád spichlérzmi Selemiaszá kápłaná/ y Sádoká pisárzá/ y Phádáiá z Lewitów/ á przy nich Hánán syná Záchur/ syná Máthániaszowego/ bo ich doznano bydź wiernymi/ y im zwierzone są częśći bráćiey ich. 14 ⁷ Pomni ná mię Boże móy dla tego/ á nie wymázuy litośći moich/ którem czynił w domu Bogá mego/ y w obrzędách iego. 15 ⁷ W one dni widziałem w Judá tłoczące prásy w Szábbáth/ y noszące kopy/ y kłádące ná osły wino/ y iágody winné y figi/ y wszelkie brzemie/ y wnoszące do Jeruzálem w dzień Sobotni. A oświadczyłem śie/ áby w dzień którego 16 śie przedawáć godźi/ przedawáli. ⁷ A Tyryczycy mieszkáli w nim przywożący ryby/ y wszelkie rzeczy przedáyné: y C przedawáli w Szábáthy synom Judzkim w Jeruzálem. 17 ⁷ A z fukałem przełożoné Judá/ y rzekłem im: Co to zá zła rzecz/ którą wy czynićie/ y gwałćićie 18 dzień sobotni? ⁷ Izali nie to czynili oycowie nászy/ y Bóg nász przywiódł ná nas to wszytko złe/ y ná to miásto? A wy przyczyniaćie gniewu 19 ná Izráelá/ gwałcąc Szábbáth. ⁷ A stáło śie/ ᵇ gdy odpoczynęły bramy Jerozolimskie w dzień Sobotni/ rzekłem y zámknęli wrotá: y roskazałem żeby ich nie otwarzano/ áż po Szábbáćie: y z sług moich postánowiłem v bram/ áby żaden nie wnośił brzemion w dzień Sobotni. 20 ⁷ A zostáli kupcy y przedáiący wszelkie rzeczy przedáyné przed Jeruzálem raz y dwá. 21 ⁷ A oświadczyłem śie przed nimi/ y rzekłem im: Przecz leżyćie przećiwko murowi? ieśli to drugi raz vczynićie/ puszcze ná was ręke. A ták od onego czásu nie przychodźili w szábbáth. 22 ⁷ Rzekłem też Lewitóm áby śie oczyśćili/ y przyszli áby strzegli bram/ y poświęćili dzień Sobotni: á ták y zá to pómni ná mię Boże móy/ á odpuść mi według mnostwá miłośierdzia twego. D 23 ⁷ Ale y onych dni vyźrzałem Zydy póymuiące żony Azotki/ Ammonitki/ y Moábitki. 24 ⁷ A synowie ich napoły po Azotcku mówili/ y nieumieli mówić po Zydowsku/ y mówili według ięzyká narodu y narodu. 25 ⁷ A zfukałem ie y przeklinałem: y biłem z nich męże/ y obłysiłem ie/ y poprzyśiągłem przez Bogá/ áby niedawáli córek swych synom ich/ y nie bráli córek ich synom swym y sámym sobie/ 26 mówiąc: ⁷ Azaż nie dla tákowey rzeczy zgrzészył Sálomon król Izráelski? á záiste miedzy mnogimi narody nie było mu królá podobnego: y był miły Bogu swemu/ y vczynił go Bóg królem nád wszytkim Izráelem: y tego tedy niewiásty cudzoziemskie przywiodły ku grzéchowi. 27 ⁷ A wiec y my nieposłuszni będźiem czynić wszytkę złość wielką tę/ ábyśmy grzészyli przećiwko Bogu nászemu/ y póymowáli żony cudzoziemskie? 28 ⁷ A z synów Joiádá syná Eliásib kápłaná wielkiego/ był źięćiem Sánábállát Horończyká/ którégom wygnał od śiebie. 29 ⁷ Pómni pánie Boże móy/ przećiw tym/ którzy plugáwią kápłáństwo/ y práwo kápłáńskie y Lewitckie. 30 ⁷ A ták oczyśćiłem ie od wszytkich obcych/ y postánowiłem porządki kápłanów

ᵃ Ofiáry.

ᵇ Gdy iuż ćiemno było w bramách Ierozolimskich przed Szábbáthem. H.

Sábbát pilniey chowáć roská zuia.

 kapłanów

31 płanów y lewitów / káżdégo w ſłużbie ſwéy. ° y ná dawánie drew czáſów vſtáwionych / y ná piérwocíny: pomni ná mie Boże mój / ku dobrému ⁿAmen.

ⁿ H.

KSIĘGI TOBIASZOWE.

ROZDZIAŁ. I.

1 Tobiaß z pokolenia y z miáſtá Nephtháli / (które ieſt ná wyſßych mieyſcách Gálileiéy nád Náásſon / zá drógą która wiedzie ku zachodowi / po lewéy máiąc miáſto Sephet) 2 ° ᵃgdy był poimán zá dni Sálmánázárá królá Aſſyriyſkiégo / iednák w poimániu będąc drógi prawdy nie odſtąpił / 3 ° ták iż wßytkiégo co mógł mieć / ná káżdy dzień bráciéy weſpół poimánéy którzy byli z iego rodu / vdziélał. 4 ° A chocia był młódßy ze wßytkich w pokoleniu Nephtháli / wßákże nic dziecinnégo w ſpráwie nie czynił. 5 ° Náoſtátek gdy wßyſcy chodzili do cielców złotych / ᵇktóré był ſpráwił Jeroboám król Jzráelſki: ten ſam chronił ſie towárzyſtwá wßytkich: 6 ° ále chodził do Jeruzálem do kośćiołá Páńſkiégo / y tám ſie kłániał Pánu Bogu Jzráelowému / wßytkié piérworodztwá ſwé / y dzieśięćiny ſwé wiernie ofiáruiąc / 7 ° ták iż trzeciégo roku nowo náwróconym y przychodniom wßytkę dzieśięćinę dawał. 8 ° Té rzeczy y inné tym podobné według zakonu Bożégo / dziécięćiem będąc záchowywał. 9 ° A gdy ſie ſſtał mężem / poiął żonę Annę z pokolenia ſwego / y zrodził z niéy ſyná / dáiąc mu imię ſwé 10 ° którégo náuczył z dziećińſtwá bać ſie Páná Bogá / y wſtrzymáć ſie od wßelkiégo grzéchu. 11 ° A ták gdy przez poimánié / przyßedł z żoną ſwą y z ſynem do miáſtá Niniwen ze wßytkim pokoleniem ſwoim / 12 ° (gdy wßyſcy pożywáli z pokármów pogáńſkich) on ſtrzégł duſzé ſwéy / y nigdy ſie ich pokarmámi nie ſplugáwił. 13 ° A iż pomniał ná Páná ze wßytkiégo ſercá ſwego / dał mu Bog łáſkę przed oczymá Sálmánázárá królá / 14 ° y dał mu wolność iść gdziebykolwiek chćiał máiąc wolność czynić cobykolwiek chćiał. 15 ° Chodził tedy do wßytkich którzy w poimániu byli / y dawał im nápominánia zbáwienné. 16 ° A gdy przyßedł do Ráges miáſtá Medczyków / á z tych rzeczy którémi był vczczony od królá / miał dźieśięć tálentów ſrébrá. 17 ° y gdy w wielkim zgromádzeniu narodu ſwego widział Gábelá potrzébnégo / który był z pokolenia iego / dał mu ná cyrográph ſrébrá pomienioną wagę. 18 ° A po niemáłym czáśie / po śmierći królá Sálmánázárá / gdy królował ſyn iego Sennácherib miáſto niego / y ſyny Jzráelſkié miał w nienawiśći w oczách ſwych. 19 ° Tobiaß ná káżdy dzień obchodził wßytek naród ſwóy / y ćießył ie / y vdziélał káżdému / ile mógł z máietnośći ſwoiéy: 20 ° łáknącé żywił / y nágim odźienié dawał / á vmárłym y zábitym pogrzéb z pilnośći ſpráwował. 21 ° ᶜNákoniec gdy ſie król Sennácherib wróćił / vćiekßy z Zydowſkiéy źiemie przed porażką / którą był około niego vczynił Bóg dla bluźnierſtwá iego / á rozgniewány zábiiał wielu z ſynów Jzráelſkich / 22 Tobiaß pogrzebał ćiáłá ich. ° Ale gdy oznaymiono królowi / kazał go zábić / 23 y zábrał wßyſtkę máietność iego. ° A Tobiaß z ſynem ſwoim y z żoną vćiekßy krył ſie ᵈnági / bo go wiele ich miłowáło. 24 ° ᵉLecz po czterdźieśći y 25 pięći dni zábili królá ſynowie ieg°: ° y wróćił ſie Tobiaß do domu ſwego / y wrócono mu wßytkę máietność iego.

ᵃ 4.Krók.17. 23.y 18 b 9.

Tobiaß w wierze ſtáteczny.

Miłośierny.

Strzeże ſie báłwochwálſtwá

ᵇ 3.Kró.12 f 28

Syná wychowánie.

Máłáſkę v królá.

Pożycza pieniędzy bez lichwy potrzebnemu.

Miłość ie go ku bráciey.

ᶜ 4Kró:19 g 35 Ecc: 48 d 24

Pogrzebia vmárłé.

ᵈ *Ze wßyſtkiéy máietności złupiony.*

ᵉ Iſa:37 g 38. 2Mach:8 c 19 2Par: 32 c 21

Ksiąg Tobiaßowych / Judith / Mądrośći / Syrách y dwoygá Máchábeyſkich / teraz żydowſkim ięzykiem nie naydujemy / przeto ie Zydźi poślednieyßy y Heretycy z nimi w regeſtrze ksiąg świętych nie liczą / y niektórzy z Doktorów (póki dekretem kośćiołá ś. nie by-

ły wyświadczoné) zá podeyźrzáné ábo wątpliwé mieli. Ale iuż teraz wątpić ſie nie godźi/ że ſą teyże wagi iáko y inné kśięgi zakonu ſtárégo. Poniewaź y ná Concilium Kárthágińſkim Trzećim/ y ná Trydeńtſkim/ y od Innocenciuſá pierwßégo/ y od Gelázıußá też pierwßégo/ y od Auguſtyná ś. od Iſidorá/ od Káſſiodorá/ y od Rábáná/ w iednym pocżćie z inſzemi kśięgámi świętémi ſą policzoné. A oſobliwie Tobiaßowé kśięgi/ od Kálixtá pierwßégo Papieżá/ od Cypriáná ś. od Ambrożégo ś. od Báziliuſá ś. y od Auguſtyná ś. máią zacné świádectwá: w których kśięgách żywot y obyczáie Tobiaßowé mamy opiſáné/ ábyſmy z nich obyczáie ſwoie nápráwiáć mogli/ á gdy ná nas co przećiwnégo przyidźie/ od boiáźni Bogá nieodſtępowáli/ ále ſie od niego wſpomożenia ſpodźiewáli. Żył Tobiáß zá czáſu Sálmánázárá y Sennácheribá królów Aſſyriyſkich/ zá pánowania Ezechiaßá królá Iudzkiégo/ którégo czáſu dźieśięćioro pokolenié Izráelſkié w niewolą z Sámáriiey ná Medſkié góry záprowádzono/ ſto y trzydźieśći lat przed zburzeniem miáſtá Ieruzálem/ y przed záwiedźieniem oſtatká Zydów do Bábilonu.

ROZDZ. II.

Prośi ná obiad ludźi bogoboynych.

1 APOTym gdy było święto Páńſkié/ y ſpráwiono obiad dobry w domu Tobiaßowym/ 2 rzékł ſynowi ſwemu: Idź/ á przywiedź kilku z náßégo pokolenia boiących ſie Bogá/ áby vżywáli z námi. 3 A gdy poßedł/ wróćiwßy ſie powiedźiał mu/ że ieden z ſynów Izráelſkich zábity leżał ná vlicy. A nátychmiáſt wyſkoczywßy z śiedzenia ſwégo opuśćiwßy obiad/ ná czczo przybieżał do ćiáłá: 4 á wźiąwßy ie zánióſł do domu ſwégo potáiemnie/ áby po záßciu ſłońcá oſtrożnie ie pochował.

Wſtáie od obiádu dla pogrzebu.

5 A ſkrywßy ćiáło/ iadł chléb z żáłośćią y ze drżeniem/ 6 wſpominaiąc oné ſłowá/ ktoré mówił Pan przez Amos proroká: Swiętá wáßé obrócą ſie w płácz y w żáłość. 7 A gdy ſłońce záßło/ 8 poßedł y pogrzébł go. A wßyſcy bliſcy iégo ſtrofowáli go/ mówiąc: Iuż ćię dla téy przyczyny kazano zábić/ y záledwieś vßedł ſkazánia ná śmierć/ á znowu grzebieß vmárłé? 9 Ale Tobiaß wiecéy ſie boiąc Bogá niżli królá/ porywał ćiáłá zábitych/ y krył w domu ſwym/ á o północy ie grzébł. 10 A tráfiło ſie że iednégo dniá będąc ſpracowány z pogrzebu/ przyßedßy do domu ſwégo/ porzućił ſie podle śćiány y záſnął/ 11 á z gniazdá iáſkółczégo/ gdy ſpał/ gorący gnóy vpadł ná oczy iego/ y ſtał ſie ślepym. 12 A te pokuſę dla tego BOG nań przepuśćił/ żeby potomkóm był dan przykład ćierpliwośći iego/ iáko Iobá świętégo. 13 Bo gdyż z młodośći ſwéy záwżdy ſie Bogá bał/ y ſtrzégł przykazánia iego/ nie záſmućił ſie przećiw Bogu że plagá ślepoty podkáłá go. 14 ále nie porußony trwał w boiáźni Bożéy/ dźiękuiąc Bogu przez wßytkié dni żywotá ſwégo. 15 Bo iáko świętému Iobowi vrągáli królowie/ ták y temu powinni y krewni iego/ náśmiewáli ſie z żywotá iégo/ mówiąc: 16 Gdźież ieſt nádźieiá twoiá/ dla któréyś iáłmużny y pogrzeby czynił? 17 Ale Tobiaß ſtrofował ie mówiąc: 18 Nie mówćie ták/ bo ieſteſmy ſynowie świętych/ y żywotá onégo czekamy/ który Bóg da tym/ którzy wiáry ſwéy nigdy nie odmieniáią od niego. 19 A Anná żoná iego chadzáłá co dźień ná tkácką robotę/ á z prácé rąk ſwoich pożywienié którégo nábydź mogłá przynośiłá. 20 Zkąd ſtáło ſie/ że doſtawßy koźlęcia kóz przynioſłá do domu. 21 Którégo gdy mąż iéy głos wrzeſzczącégo vſłyßał rzékł: Pátrzćie by ſnadź krádźioné nie było/ wróććie ie Pánóm ſwoim: bo ſie nam niegodźi/ álbo ieść co z krádźieży/ álbo ſie dotykáć. 22 Ná to żoná iego rozgniewawßy ſie odpowiedźiáłá: iáwnieć próżna ſtáłá ſie nádźieiá twoiá/ y iáłmużny twoie teraz ſie okazáły. 23 A témi y inßémi tákimi ſłowy vrągáłá mu.

Amos: 8. c. 10. 1. Mach: 1. d. 14.

Strofowány od przyiaćiół.

wyſ: 1. d. 23. Przećię dobrze czynić nie przeſtáie.

Slepotá doświádczony.

H.

Przyiaćiele Iobowi byli królowie iáko y ſam Iob.

Druga pokuſá.

Státeczność Tobiaßowá.

Deu: 22. a. 1. Niewinność Tobiaßowá.

Iob. 2. c. 9.

Trzećia pokuſá.

ROZDZ. III.

Modlitwá Tobiaßowá.

1 WEſtchnął tedy Tobiaß/ y pocżął ſie modlić z płáczem/ 2 mówiąc: Spráwiedliwyś ieſt PANIE/ y wßyſtkié ſądy twoie ſą ſpráwiedliwé/ y wßyſtkié drogi twoie/ miłośierdźié/ y prawdá/ y ſąd. 3 A teraz Pánie wſpomni ná mię/ á nie mśći ſie zá grzéchy moie/ áni pámiętay ná wyſtępki moie/ ábo rodźiców moich. 4 Boćeſmy nie

De: 28. c. 13.

záchowáli przykazánia twego / przetożeśmy wydáni ná łup / y w niewolstwo / y ná śmierć / y ná obmówisko / y ná pośmiech wßytkim narodóm / miedzy ktoréś nas rospróßył. 5 A teraz Pánie / wielkié sądy twoie / iżeśmy nie czynili według przykazánia twego / y nie chodźiliśmy szczérze przed tobą. 6 A teraz Pánie uczyń zemną według woléy twoiéy / á roskaż w pokoiu wziąć duchá mego: bo mi dáleko lépiéy umrzeć / niżli żyć. 7 Tegóż tedy dniá przydáło sie / iż Sárá córká Ráguelowá w Rágés mieście Medskim / y oná usłyßáłá urągánie od iednéy służebnice oycá swego. 8 Bo byłá wydána zá siedm mężów / á czárt imieniem Asmodeus pomordował ie / skoro do niéy weßli. 9 Gdy tedy karáłá dźiewkę zá iéy winę / odpowiedźiáłá iéy / mówiąc: Bodayżeśmy wiecéy nie oglądáli syná áni córki z ciebie ná źiemi / morderko mężów twoich. 10 Czyli y mnie chceß zábić / iákoś iuż zábiłá siedmi mężów? Ná té słowá poßłá do zwierzchniéy komory domu swego: á przez trzy dni y trzy nocy nie iádłá áni piłá: 11 ále trwáiąc ná modlitwie / z płáczem prośiłá Bogá / áby ią od tego urągánia wybáwił. 12 Y stáło sie dniá trzeciégo / gdy kończyłá modlitwę blogosłáwiąc Páná / 13 rzekłá: Blogosłáwioné iest imię twoie Boże oyców nászych: który gdy sie rozgniewaß / miłośierdźié uczyniß / á czásu utrapienia grzéchy odpuszczaß tym którzy cie wzywáią. 14 Do ciebie Pánie oblicze moie obrácam / 15 do ciebie podnaßam oczy moie. Proßę Pánie / ábyś mie od zwiąszku tego urągánia wybáwił / ábo mie wiec wyrwał z ziemie. 16 Ty wieß Pánie / żem ci nigdy nie żądáłá mężá / y czystą záchowáłám duße moie od wßelákiéy pożądliwośći. 17 Nigdym sie z igráiącymi nie mießáłá / ánim społecznośći miáłá z tymi / którzy w lekkośći chodzą. 18 Lecz mężá z boiáźnią twoią / á nie z pożądliwośćią moią / przyzwoliłám poiąć. 19 Y ábom ia ich niegodną byłá / ábo oni podobno mnie byli niegodni: żeś mie podobno innému mężowi záchował. 20 bo nie iest w mo- 21 cy człowieczéy rádá twoiá. Lecz to zá pewną ma kożdy który cie chwali / iż żywot iego / iesliby był w doświádczeniu / koronowan będźie: á iesliby był w utrapieniu / wybáwion będźie: á iesliby był w karániu / ku miłosierdźiu twemu wolno mu przyśdź będźie. 22 Nie kocháß sie bowiem w náßym zátráceniu: bo po niepogodźie / pogodę czyniß: á po płáczu y żałobie poćieszenié wléwaß. 23 niechayże imię twoie Boże Izráelski będźie blogosłáwioné ná wieki. 24 Tegóż czásu oboygá modlitwy wysłucháné są przed oczymá chwały Bogá naywyßßego. 25 Y posłan iest Anioł Páński święty Ráphaél / áby ich oboie uzdrowił / których modlitwy iednéż czásu przed oczymá Páńskimi były przełożoné.

Sará córká Ráguelowá utrapioná.

w Ekbáthánie. G.

Modlitwá y post ućiecská w utrapieniu.

Modlitwá Sary.

Niewinność y czystość iey.

H.

Rádá Boża nie iest w mocy człowieczéy.

Modlitwy obu wysłucháné.

ROZDZ. IIII.

1 GDy tedy Tobiaß mniemał że modlitwá iego byłá wysłuchána że by umrzeć mógł / wezwał do siebie Tobiaßá syná swego / 2 y rzekł mu: Słuchay synu mój słów ust moich / á załóż ie iáko fundáment w sercu twoim. 3 Gdy Bóg weźmie duße moie / pogrzeb ciáło moie: á miéy w uczćiwośći mátkę twoię po wßytkié dni żywotá iéy: 4 bo pámiętáć maß / które y iáko wielkié niebespieczeństwá ćierpiáłá dla ciebie w swym żywoćie. 5 A gdy y oná wypełni czás żywotá swego / po- 6 grzeb ią podle mnie. A przez wßytkié dni żywotá twego miéy ná pámięci Bogá: á strzeż sie / byś kiedy ná grzéch nie przyzwolił / á nie przestąpił przykazánia Páná Bogá náßego. 7 Czyń iáłmużnę z máietnośći twoich / á nie odwracay obliczá twego od żadnego ubogiego: bo ták będźie / że áni od ciebie nie odwróci sie oblicze Páńskie. 8 Jáko będźieß mógł ták bądź miłośierny. 9 Będźießli miał wiele / hoynie daway: iesli máło będźieß miał / y máło z chućią udźieláć usiłuy. 10 Ták bowiem skárbiß sobie zapłátę dobrą ná dźień potrzeby. 11 Bo iáłmużná od wßelkiégo grzéchu y od śmierći wybáwia / á nie do-

Testáment Tobiaßów

Ecc:7 c 19.

Exo:20 b 12

pámiętay ná Páná Bogá náßego. G.

Luc:14 c 13. Prou:3 b 9. Ecc:4 a 1. y 14 b 11. Ecc:35 a 4.

według máiętności twoiey czyń iáłmużnę. G.

chowaß sobie do skárbu. Ecc:29 c 13

pusci

12 puści duszy iśdź do ciemności. ᵃ Jálmużná wielka vfnością będzie przed C nawyższym Bogiem wszytkim którzy ia czynią. ᵇ 13 Strzeżże sie pilnie / synu mój / wszelákiego porubstwá / á oprócz żony swéy nigdy o grzéchu nie wiedz. 14 ᶜ Pyszę nigdy w myśli twoiéy / áni w słowie twoim pánowáć nie dopusczay. ᶜ Bo od niéy początek wźięło wszytko zátrácenié. 15 ᵈ Ktokolwiekći będźie co robił / nátychmiast mu odday zapłáte / á zarobek naiemniká twego niech v ciebie żadnym sposobem nie zostáie. 16 ᵉ Czegobyś nienáwidźiał / ábyć kto inny czynił / pátrz ábyś ty kiedy drugiému nie czynił. 17 ᵉ Chlebá twego z łáknącymi y z vbogimi pożywáy / á szátámi twemi nágie przyodźieway. 18 ᶠ Chléb twóy y wino twoie stáw ná pogrzebie spráwiedliwégo / D á nie iédz go áni piy z grzésznikámi. 19 ᵍ Rády záwżdy od mądrégo szukay. 20 ʰ Błogosław Bogá ná káżdy czás: á proś go áby drógi twoie prostował / á wszytkie rády twoie niech w nim 21 przebywáią. ⁱ Oznaymuięć też / synu mój / żem dał dźieśięć tálentów srébrá / gdyś iescze był dźiećinką / Gábelowi w Ráges mieśćie Medskim / y 22 cyrograph iego mam v śiebie: ᵏ á przeto popytay śie iákobyś mógł do niego przyśdź / y wźiąć od niego pomienioną wage srébrá / á wróćić mu 23 cyrográph iego. ˡ Niebóy śie synu mój: ᵐ vbogięć wprawdźie żywot wiedźiemy / ále wiele dobrégo mieć będźiemy / ieśli śie będźiem bać Bogá / á odstąpimy od wszelákiego grzéchu / y będźiem dobrze czynić.

ᵃ wielkim dárem. G. ᵇ 1. The: 4 a3 ᶜ Gen: 3. a5. ᵈ Leu: 19. c13 Deu: 24 c14 Mat: 7. b 12. ᵉ Luc: 14 c24 ᵐ Rzym: 8 d17 Vbóstwo z boiáźnią Bożą.

18 *Chléb twóy y wino twoie staw ná pogrzebie spráwiedliwégo.*] Tego mieyscá tákie iest v Doktorów ś. rozumienié: Nágotuy vczte y wezmi vbogich wiernych / áby oni wźiąwszy iáłmużnię / modlili śie zá dusze vmárłégo. Ztąd bowiém vrósł zwyczay dawny w Kośćiele Bożym / że przyiaćiele vmárłégo czynią stypy / y karmią vbogié y kápłany / áby śie modlili zá dusze vmárłégo. Chryso. Homi. 32. in Matth. A ták fałszywy iest wykład Haeretyków / którzy przez grób ábo pogrzéb rozumieią vstá vbogiégo spráwiedliwégo / iákoby rzékł: Połóż chléb twóy w vśćiéch spráwiedliwégo áby nie vmárł głodem. To mówie iest fałszywy wykład: bo nigdy pismo ś. vst spráwiedliwégo nie zowie grobem / ále grzesznégo od którégo wychodzą śmierdzącé grzéchy. Nád to iż Tobiasz w tymże Rozdźiale / szerokimi słowy zálećił vbogié żywé / á potym przyszedł do zálecenia vmárłych / iáko tu káżdy czytáć może.

11 *Iálmużná od wszelkiégo grzechu y od śmierći wybáwia.*] Jáłmużny ácz bez pokuty niémáią téy mocy áby grzechy odpuszczáły / wszákże iż gotuią człowieká do pokuty / y iednáią grzésznemu łáske do powstánia z grzéchów / iáko masz przykład w Dźieiách 10. á nád to iż po odpuszczeniu grzéchu / przez prawdźiwą pokutę / iáłmużny dosyć czynią y wypłacáią zá karánié doczesné / które człowiek powinien znośić po odpuszczeniu grzéchu / dla tego pismo ś. mówi / iż iáłmużna wybáwia od grzéchu / y gładźi grzechy. Co śie ma záwżdy rozumieć o iáłmużnie złączonéy z prawdźiwą pokutą.

ROZDZ. V.

1 A Odpowiedźiał tedy Tobiasz oycu swému / y rzékł: Wszystko coś mi roskazał oycze vczynię. 2 Ale niewiem iáko mam dochodźić tych pieniedzy: ón mnie nie zna áni ia onégo: cóż mu zá znák dam? Ale áni drógi / którą tám chodzą / nigdym nie świádom. 3 Odpowiedźiał mu tedy oćiec iego / y rzékł: Mamći v śiebie cyrográph iego / który skoro mu vkażesz / nátychmiast odda. 4 Ale idź teraz á poszukay sobie iákiego człowieká wiernégo / któryby szedł z tobą zá pewną zapłatą swą / ábyś pokim iescze żyw odebrał ie. 5 ᵃ Wyszedszy tedy Tobiasz / nálazł młoB dźieńcá świetnégo / stoiącégo przepá6 sánym / y iákoby gotowym ná chodzenié. ᵇ A nie wiedząc żeby był Anyół Bożý / pozdrowił go / y rzékł: Zkąd ćie 7 mamy dobry młodźieńcze? A ón odpowiedźiał: Z synów Izráelskich. A rzékł mu Tobiasz: A wiesz drógę która 8 wiedźie do kráiny Medskiéy? Które mu odpowiedźiał: Wiém / y częstom chadzał po iéy wszytkich drógách / y mieszkałem v Gábelá brátá nászégo / który mieszka w Ráges mieśćie Medskim / które leży ná górze Ekbatánis. 9 Któremu Tobiasz rzékł: Proszę poczekay mie / áż to sámo powiém oycu mé10 mu. Tedy wszedszy Tobiasz / oznaymił to wszytko oycu swé. Czemu zdźiwi-

Ráphael Anyół dice być towárzyszem w drodze Tobiaszowi. ᵇ z którégoś narodu?

Wprowádzon do oycá.

wßy ſie ociec prośił áby wßedł do niego. [11] A ták wßedßy pozdrowił go y rzékł: Niechći záwżdy będźie weſelé. [12] Y rzékł Tobiaß: Co zá weſelé mi będźie / który w ćiemnośći śiedzę / á świátłośći niebieſkiéy nie widzę? [13] Któremu rzékł młodźieniec: Bądź ſercá mężnégo / bliſko tęż że od Bogá vzdrowion będźieß. [14] Rzékł mu tedy Tobiaß: Możeßli ty dowiéśc ſyná mego do Gábelá do Ráges miáſtá Medſkiég / á gdy ſie wróćiß / oddamći twą zapłátę. [15] Y rzékł mu Anyół: Ja go dowiódę / y zás przywiódę do ćiebie. [16] Któremu Tobiaß odpowiedźiał: Proßę ćię powiedz mi z którégoś ty domu ábo pokolenia. [17] Rzékł mu Ráphael Anyół: Pytaß ſie o narodźie naiemnikowym / czyli o ſámym naiemniku / któryby ßedł z ſynem twoim? [18] Ale ábym ćię nie fráſowáł / ia ieſtem Azáriaß ſyn Anániaßá wielkiégo. [19] Odpowiedźiał Tobiaß: Z wielkiégoś ty rodu. Ale proßę nie gniewáy ſie / żem ſie chćiał dowiedźiéć rodu twég. [20] A Anyół rzékł mu: Ja zdrowégo záwiódę / y zás zdrowégo tobie przywiódę ſyna twego. [21] A Tobiaß odpowiádáiąc rzékł: Idźćież ſczeſliwie / á Bóg niechay będźie w drodze wáßéy / y Anyół iego niechay z wámi idźie. [22] Wßytko tedy nágotowáwßy co mieli nieść w drodze / pożegnał Tobiaß oycá ſwego y mátkę ſwoię / y poßli obá ſpołu. [23] A gdy wyßli / poczęłá mátká iego płákáć y mówić: Podporę ſtárośći naßéy odiąłeś / y odeſłałeś od nás. [24] Boday nigdy nie były té pieniądze / po któreś go posłał. [25] Bośmy doſyć mieli ná vboſtwie náßym / żeſmy to ſobie mogli zá bogáctwá poczytáć żeśmy pátrzyli ná ſyná náßég. [26] Y rzékł iéy Tobiaß: Nie płácz / zdrów dóydźie ſyn náß / y zdrow ſie wróći do nas / y oglądáią go oczy twoie. [27] Bo wierzę iż Anyół Boży dobry poprowádźi go / y dobrze ſpráwi wßytko / co ſie dźieie około niego / ták iż z rádośćią wróći ſie do nas. [28] Ná té słowá przeſtáłá mátká płákáć / y vmilkłá.

Tobiaß z Anyołem ßedł w drogę. *Niż: 10 a 4.

ROZDZ. VI.

Tobiaß wybáwion przez Anyołá od ryby.

[1] TOBiaß poßedł / y pies zá nim bieżał / á pierwßym noclegiem zoſtał przy rzece Tygris. [2] Y wyßedł áby vmył nogi ſwé / á oto rybá okrutna wyßłá áby go pożárłá. [3] Której zlęknąwßy ſie Tobiaß / krzyknął wielkim głoſem / mówiąc: Pánie *rzuca ſie ná mię. [4] Y rzékł mu Anyół: Vchwyć ią zá ſkrzele / á ćiągni ią do śiebie. Co gdy vczynił / wyćiągnął ią ná ſuſzą / y iełá ſie miotáć przed nogámi iego. [5] Tedy mu rzékł Anyół: Rozpłátay tę rybę / á ſerce iéy / y żółć / y wątrobę ſchoway ſobie: bo té rzeczy ſą potrzebné do lékarſtw pożytecznie. [6] Co gdy vczynił / vpiékł mięſo iéy / y wźięli z ſobą ná drogę: oſtátek náſolili / coby im doſtáło áżby przyßli *do Ráges miáſtá Medzkiégo. [7] Spytał tedy Tobiaß Anyołá / y rzékł mu: Proßę ćię bráćie Azáriáßu / żebyś mi powiedźiał co zá lékárſtwo będą miały té rzeczy które ś z ryby ſchowáć kazał? [8] A odpowiádáiąc Anyół / rzékł mu: Sercá tego cząſtkę / ieſli włożyß ná węgle / dym iego odpądza wßelákié czárty / choć od mężá / choć od niewiáſty / ták iż więcéy do nich nie przyſtąpią. [9] A żółć pomaga ná pomázánié oczu w którychby było bielmo / y będą vzdrowioné. [10] Y rzékł mu Tobiaß: Gdźie chcéß ábyſmy ſtáli? [11] Y odpowiádáiąc Anyół / rzékł: Jeſt tu imieniem Ráguel mąż / powinowáty z pokolenia twego / á ten ma córkę imieniem Sarę / ále áni mężczyzny áni dźiéwki żadnéy nie ma inßéy oprócz iéy: [12] Twoiá ma być wßytká máiętność iéy / y maß ią ty poiąć zá żonę. [13] A ták żąday iéy v oycá iéy / á da ią tobie zá żonę. [14] Odpowiedźiał tedy Tobiaß / y rzékł: Słyßę że byłá wydána zá śiedmi mężów / á pomárli: álem y to ſłyßał / że ie czárt zámordował. [15] Otóż ſie boię / by ſnadź y mnie ſie to nie ſtáło: á gdyżem ieſt iedynak v rodźiców moich / bych nie wpráwił ſtárośći ich z żáłośćią do piekłá. [16] Rzékł mu tedy Anyół Ráphael: Poſłuchay mię / á pokażęć którzy to ſą nád którymi

*Pozrzeć mię.

*Do Ekbáthany. G. Lekárſtwo z ſercá z żółci, y z wątroby rybiéy.

*Num: 27. a 8. y 36 a 8. Anyół mi Tobiaßowi żonę.

W małżeństwo iáko wstępowáć.

czárt przemóc może. Ci bowiém którzy w małżeństwo ták wstępuią / że Bogá od śiebie y od sercá swego wyrzucáią / á swéy lubośći ták dosyć czynią / iáko koń y muł / którzy rozumu nie máią : nád tymi czárt ma moc. Ale gdy ią ty póymiesz / wszedszy do łożnice / wstrzymayże sie od niéy przez trzy dni / á niczym sie innym iedno modlitwámi z nią nie będźiesz zábáwiał. A téyże nocy / zápaliwszy wątroby rybiéy / będźie odpędzono czártostwo. A drugiéy nocy w złączenié świętych pátriárchów przypuszczon będźiesz. A trzećiéy nocy błogosłáwieństwá dostąpisz / áby sie z was synowie zdrowi rodźili. Lecz po trzećiéy nocy weźmiesz pánnę z boiáźnią Páńską / więcéy chęćią dźiatek / niżli lubością zięty / żebyś w naśieniu Abráhámowym błogosłáwieństwá w syniech dostąpił.

ROZDZ. VII.

Ráguel przyimuie Tobiaszá.

Weszli do Ráguelá / y przyiął ie Ráguel z rádośćią. A przypátruiąc sie Ráguel Tobiaszowi / rzekł Annie żenie swéy : Iáko podobny iest ten młodźieniec ćiotecznému brátu mému ? A gdy to wymówił / rzekł : Zkądeśćie młodźieńcy / bráćia nászy ? A oni rzekli: Jesteśmy z pokolenia Nephtali / z niewoléy Niniwe. A rzekł im Ráguel: A znaćie Tobiaszá brátá mégo? Którzy rzekli : Znamy. A gdy wiele dobrégo o nim mówił / rzekł ányoł do Ráguelá : Tobiasz o którym pytasz / iest oćiec tego. A rzućił sie Ráguel y pocáłował go z płáczem : y płácząc nád szyią iego / rzekł : Miéy błogosłáwieństwo synu móy / boś iest syn dobrégo á cnotliwégo męża. A Anná żoná iego / y Sará córká ich płákáły. A gdy sie rozmówili / roskazał Ráguel skopu zábić / y nágotowáć vczte. A gdy ich prośił áby śiedli do obiádu / rzekł Tobiasz : Ja tu dźiś iesdź áni pić nie będę / áż piérwéy potwierdźisz prośbę moię / á obiecasz mi dáć zá żonę Sarę córkę twoię.

Tobiasz żąda Sary w małżeństwo.

Które słowo Ráguel vsłyszawszy / zlękł sie wiedząc co sie przydáło onym śiedmi mężóm / którzy byli weszli do niéy : y począł sie báć / by sie y temu tákież nie stáło: á gdy sie oćiągał / á żadnéy odpowiedźi niedawał proszącému / rzekł mu ányoł : Nieboy sie dáć iéy zá tego / bo temu boiącému sie Bogá ma sie dostáć zá żonę córká twoiá : y dla tegż iéy inszy mieć niemógł. Rzekł tedy Ráguel : Niewątpię / że Bóg modlitwy y łzy moie przed oczy swé przypuśćił. A wierzę że dla tego sprawił to / żeśćie przyszli do mnie / żeby sie tá złączyłá z rodem swym / według zakonu Moyżeszowégo: á teraz nie niewątp że ią dam tobie.

Nu. 36 b

Sará dána Tobiaszowi.

A viąwszy práwą rękę córki swéy / w práwą rękę Tobiaszowi podał / mówiąc: Bóg Abráhámów / y Bóg Izaaków / y Bóg Jákobów niech będźie z wámi / y ten was niechay złączy / y niech wypełni błogosłáwieństwo swoie nád wámi. A wziąwszy kártę vczynili zápis małżeństwá. A potym vżywáli błogosławiąc Bogá.

Gody z chwałą Bożą.

A przyzwał Ráguel do śiebie Anny żony swoiéy / y roskazał iéy áby nágotowáłá drugą komorę. A wwiodłá do niéy Sarę córkę swoię / y płákáłá. A rzekłá iéy: Bądź mężnégo sercá córko moiá : Pan niebieski niechći da weselé zá teskince / którąś ćierpiáłá.

ROZDZ. VIII.

Gdy sie náwieczerzáli / wprowádźili młodźieńcá do niéy. A pámiętáiąc Tobiasz ná mowy ányołowé / wyiął z torby swéy kęs wątroby / y włożył ią ná węgle żywé. Ráphaél tedy ányoł poymał czártá / y przywiązał go ná puszczy wyższégo Ægyptu.

Modlitwá w łożnicy.

Tobiasz tedy nápominał pánnę / y rzekł iéy : Saro wstań / á módlmy sie Bogu / dźiś y iutro / y drugié iutro : bo przez té trzy nocy z Bogiem sie złączamy / á po trzećiéy nocy będźiem w małżeństwie

nászym

5 náßym. Bosmy synowie świętych/ á niemożem sie ták złączáć iáko narodowie/ którzy nieznáią Bogá. 6 A wstawßy pospołu/ pilnie sie oboie wespół modlili/ áby im zdrowié było dáné. 7 A rzékł Tobiaß: Pánie Boże oycców náßych/ niech ćie błogosłáwią niebiosá y ziemie/ y morze/ y zrzódłá/ y rzéki/ y wßytkié stworzenia twoie/ które w nich są. 8 *Tyś stworzył Adámá z mułu ziemie/ y dałeś mu pomoc Hewę. 9 A teraz Pánie ty wiéß/ żeć nie dla zbytku biorę siostrę moię zá żonę/ ále tylko dla miłości potomstwá/ w którymby było błogosłáwioné imię twoie ná wieki wieków. 10 Sará téż mówiłá: Smiłuy sie nád námi Pánie/ smiłuy sie nád námi/ y niech sie oboie stárzeiemy pospołu zdrowo. 11 A stáło sie około pienia kurów/ kazał Ráguel záwoláć sług swoich/ y ßli z nim pospołu áby grób wykopáli. 12 Bo mówił: By mu sie snadź tákież nie przydáło iáko y onym drugim siedmióm mężóm/ którzy weßli do niéy. 13 A gdy dół zgotowáli/ wróciwßy sie Ráguel do żony swéy/ rzékł iéy. 14 Pośli iedne z dziéwek twoich/ á niech spátrzy iesli vmárł/ ábych go pogrzébł piérwéy niż rozednieie. 15 A oná posłálá iedne z dziéwek swych. która wßedßy do komory/ nálázłá ie 16 żywé y zdrowé/ śpiące z sobą. A wróciwßy sie powiedziálá dobrą nowine: y błogosłáwili Pána/ to iest/ Ráguel y Anná żoná iego. 17 A rzekli: Błogosłáwimy ćie Pánie Boże Izráelski/ że sie nie sstáło iákośmy mniemieli. 18 Boś vczynił z námi miłosierdzié twoie/ y wygnałeś od nas nieprzyiaćielá który nas prześládował. 19 A smiłowałeś sie nád dwiemá iedynaki. Dayże im Pánie áby cie zupełniéy błogosłáwili/ y ofiárę tobie chwały twéy y zdrowia swego ofiárowáli: áby poználi wßyscy narodowie/ iżeś ty iest Bóg sam ná wßytkiéy ziemi. 20 A w...t roskazał sługom swym Ráguel żeby zásypáli dół/ który byli vczynili/ piérwéy niż rozedniáło. 21 A żenie swéy rzékł/ áby nágotowáłá vczte/ y nárządziłá wßytko czego ná stráwę trzebá było podrożnym. 22 Kazał téż zábić dwie iáłowice tłusté/ y cztérzy bárány/ y spráwić wesele ná wßytkié sąsiády swoie/ y ná wßytkié przyiacioły. 23 A poprzysiągł Ráguel Tobiaßá/ żeby dwie niedzieli zmießkał v niego. 24 A że wßytkiégo co dzierżał Ráguel połowice dał Tobiaßowi/ y vczynił zapis/ żeby połowicá która zostawáłá po ich śmierci ná Tobiaßá spádłá.

*Gen. 2. b 7.

Małżeństwo dla płodu nie dla zbytku.

Modlitwá Ráguelowá.

ROZDZ. IX.

Anyół do Gábelá idzie z cyrographem po pieniądze.

1 WEzwał tedy Tobiaß Anyółá do siebie/ któregó rozumiał bydź człowiekiem/ y rzékł mu: Azáriáßu brácie/ proßę 2 ábyś posłuchał słów moich. Bych ći sie sam dał zá sługę/ nie będę dosyć godny opátrzności twoiéy. 3 Wßákże proßę cie żebyś wziął sobie bydletá ábo sługi/ y ßedł do Gábelá do Ráges miástá Medskiego/ y oddał mu cyrograph iego/ á odebrał od niego pieniądze y prosił go áby przybył ná wesele moie. 4 Bo sam wiéß/ że oćiec móy dni liczy: á iesli omießkam iednym dniem więcéy/ záfrásuie sie dußá iego. 5 A iście téż widziß iáko mie poprzysiągł Ráguel/ którégo poprzysiężenia wzgárdzić nie mogę. 6 Ráphael tedy wziąwßy cztérzéch sługRáguelowych y dwá wielbłądy/ poßedł do Ráges Miástá Medskiégo: á nálazßy Gábelá/ oddał mu cyrograph iego/ y odebrał od niego wßytkié pieniądze. 7 A oznaymił mu o Tobiaßu synu Tobiaßowym wßytko co sie sstáło: y przywiódł go z sobą ná wesele. 8 A gdy wßedł do domu Ráguelowégo/ nálazł Tobiaßá zá stołem siedzącégo: y przyskoczywßy/ pocáłowáli ieden drugiégo: y płákał Gábelus/ á błogosłáwił Páná Bogá/ 9 y rzékł: Niech ći błogosłáwi Bóg Izráelski/ boś iest syn bárzo dobrégo męża y spráwiedliwégo/ y bogobóynégo/ y iáłmużny czyniącégo. 10 A niech będzie mówioné błogosłáwienié nád żoną twoią/

y nád

11 y nád rodźicy wáſzymi: [y] y ábyśćie oglądáli ſyny wáſze / y ſyny ſynów wáſzych/ áż do trzeciego y czwartego pokolenia: y [t] naśienie wáſze niech będźie błogoſłáwione od Bogá Izráelſkiego/ który króluie ná wieki wieków. 12 [y] A gdy wſzyſcy rzékli Amen/ śiedli do vczty: ále y weſele małżeńſkie z boiáźnią Bożą ſpráwowáli.

[t] Potomſtwo. Hebr.

Gody z boiáźnią Bożą.

ROZDZ. X.

1 A Gdy śie długo zábáwiał Tobiaſz dla weſelá/ fráſował śie óćiec iego Tobiaſz/ mówiąc: Co mniémaſz czemu nieſzka ſyn mój / ábo czemu go tám zátrzymáno? 2 [y] Co mniémaſz/ podobno Gábelus vmárł / á nikt mu nie odda pieniedzy? 3 [y] Y iął śie bárzo fráſowáć ſam y Anná żoná iego z nim: y poczęli oboie ſpółem płákáć: przeto iż śie ſyn ich ná dźień náznáczony do nich nie wróćił. 4 [y] Płákáłá tedy mátká iego nieutulonémi łzámi/ y mówiłá: B Ach áchći mnie ſynu mój / ná coſmy ćie posłáli iść w cudzy kráy / świátłość oczu náſzych/ podporę ſtárośći náſzéy/ poćiechę żywotá náſzego/ nádźieię potomſtwá náſzego. 5 [y] Máiąc w tobie ſámym wſzytko weſpół / nie mieliſmy ćie puſzczáć od śiebie. 6 [y] Który mówił Tobiaſz: Milcz/ á nie fráſuy śie / zdrówći ieſt ſyn náſz: doſyć wierny ieſt ón mąż z którymeſmy go posłáli. 7 [y] Lecz oná żadnym obyczáiem nie mogłá być pośćieſzoná / ále ná káżdy dźień wybiegáiąc wyglądáłá / y obchodźiłá wſzytkie drógi/ przez które nádźieiá śie pokázowáłá że śie miał wróćić/ áby go / ieſli można rzecz / z dáleká przychodzącego vyzrzáłá. 8 C [y] A Ráguel záś mówił do źięćia ſwego: Zoſtań tu / á ia poślę posłáńcá o zdrowiu twoim / do Tobiaſzá oycá twego. 9 [y] Któremu Tobiaſz rzékł: Ja wiém że óćiec mój y mátká moiá dni teraz liczą / y duch ich fráſuie śie w nich. 10 [y] A gdy wielą słów Ráguel prośił Tobiaſzá/ á ón go żadnym ſpoſobem ſłucháć niechćiał / dał mu Sare / y połowicę wſzytkiéy máietnośći ſwoiéy/ w ſługách/ w ſłużebnicách / w bydle/ w wielbłądách/ w krowách / y pieniedzy wiele: y puśćił go od śiebie zdrowégo y weſolégo/ 11 [y] mówiąc: Anyół Páńſki święty niechay będźie ná drodze wáſzéy / á niech was zdrowé doprowádźi / á żebyśćie náleźli wſzytko dobré około rodźiców wáſzych/ á żeby oglądáły oczy moie ſyny wáſze pierwéy niżli vmrę. 12 [y] A wźiąwſzy rodźicy córkę ſwą/ 13 pocáłowáli ią / y puśćili w drógę: [y] Vpomináiąc ią áby czćiłá świekry / miłowáłá męża / rządźiłá czeladź / dóm ſpráwowáłá/ á ſámá śiebie záchowáłá bez przygány.

Fráſuią śie oćiec y mátká o ſyná

Ráguel odpráwuie Tobiaſzá.

Vrząd dobréy żony

ROZDZ. XI.

1 A Gdy śie wrácáli / przyſzli do Chárán / który ieſt w pół drógi ku Niniwe / iedennaſtéy dniá. 2 [y] y rzékł Anjół: Tobiaſzu brácie / wieſz iákoś zoſtáwił oycá ſwego. 3 [y] A ták ieſlić śie podoba/ pódźmy naprzód / á połekku niech zá námi czeladź idźie poſpołu z żoną twoią/ y z dobytkiem. 4 [y] A gdy śie to podobáło żeby ſzli/ rzékł Ráphaél do Tobiaſzá: Weźmi z ſobą z żółći rybiéy/ bo będźie potrzebna. Wźiął tedy Tobiaſz z onéy żółći/ y poſzli. 5 [y] A Anná śiadáłá przy drodze ná káżdy dźień ná wierzchu góry / ſkąd mogłá widźieć zdáleká. 6 [y] A gdy z onégoż mieyſcá wyglądáłá przyśćia iego/ vyzrzáłá zdáleká/ y nátychmiaſt poznáłá przychodzącego ſyná ſwég/ y bieżawſzy powie B dźiáłá mężowi ſwému / rzekąc: Oto ſyn twój idźie. 7 [y] Y rzékł Ráphaél do Tobiaſzá: Ale ſkoro wnidźieſz do domu twego / nátychmiaſt pokłoń śie pánu Bogu twému/ á podźiękowawſzy mu / przyſtąp do oycá ſwégo/ y pocáłuy go. 8 [y] Y wnet pomaż oczy iego tą żółćią rybią którą z ſobą nieśieſz/ bo wiedz iż śie nátychmiaſt otworzą oczy iéy/ y vyzrzy óćiec twój

Tobiaſz z Anyołem wprzód idźie.

świátłość

światłość niebieską/ y vrăduie się gdy cię vyźrzy. [9] Tedy przybieżał naprzód pies/ który był przy nim w drodze/ á iáko poseł przyszedszy/ rădował się márgániem ogoná swego. [10] A powstawszy ślepy ociec iego/ iął potykáiąc się bieżeć: á dawszy ręke słudze/ wybieżał przećiwko synowi swemu. [11] A podiąwszy pocáłował go/ z żoną swoią/ y poczęli oboie płákáć od rádośći. [12] A pokłoniwszy się Bogu y podźiękowawszy/ vśiedli. [13] Tedy Tobiasz wźiąwszy żołći rybiey/ pomázał oczy oycá swego. [14] A poczekał iákoby około puł godźiny/ y poczęło bielmo z oczu iego schodźić/ iáko błonká iáieczna. [15] Którą viąwszy Tobiasz/ śćiągnął z oczu iego/ y nátychmiast wzrok wźiął. [16] A chwalili Bogá/ to iest on/ y żoná iego/ y wszyscy/ którzy go ználi. [17] A mówił Tobiasz: Błogosłáwię ćię pánie Boże Izráelski/ iżeś ty mnie skarał/ y tyś mie vzdrowił/ á oto ia widzę Tobiaszá syná mego. [18] Weszłá też po siedmiu dni Sará żoná iego/ y wszytká czeladź zdrowo/ y bydło/ y wielbłądowie/ y pieniedzy żeninych śiłá: ále y one pieniądze które był odebrał od Gábelá: [19] A powiedźiał rodźicóm swym wszytkie dobrodźieystwá Boże/ które przećiw niemu vczynił przez człowieká/ który go prowádźił. [20] A przyszli Achior y Nábáth ciotecżni brácia Tobiaszowi/ weseląc się do Tobiaszá/ y rádując się z nim ze wszytkiego dobrá/ które przećiw niemu Bóg był pokazał: [21] A przez śiedm dni vżywáiąc weselili się wszyscy z rádośćią wielką.

Przywitánie. — *Dźięki Bogu.* — *Tobiasz przeyzrzawszy Bogu dźiękuie.*

ROZDZ. XII.

[1] Tedy wezwał do śiebie Tobiasz syná swégo/ y rzekł mu: Co możemy dáć mężowi temu świętému/ który z tobą przyszedł? [2] Odpowiádáiąc Tobiasz/ rzekł oycu swemu: Oycze co mu zá zapłátę damy/ ábo co może bydź godnego dobrodźieystw iego? [3] Mnie prowádźił y przyprowádźił zdrowego/ pieniądze od Gábelá on odebrał/ żonę on mi zjednał/ y czártá od niey on záhámował/ rádość rodźicóm iey vczynił/ mnie sámego od pożárćia ryby wybáwił/ tobie też vczynił że widźisz świátłość niebieską/ y wszego dobrá iesteśmy nápełnieni przezeń: Cóż mu zá to możemy dáć słusznego? [4] Ale proszę ćię oycze mój/ żebyś go prośił/ ieśli snadź będźie raczył połowicę wszytkiego co przyniesiono sobie wźiąć. [5] A przyzwawszy go/ to iest ociec y z synem/ odwiedli go ná stronę/ y poczęli prośić/ żeby raczył zá dobre przyiąć połowicę wszytkiego co przynieśli. [6] Tedy im powiedźiał potáiemnie: Błogosławćie Bogá niebieskiego/ á przed wszytkimi żywiącymi wyznawaycie mu/ bo vczynił nád wámi miłosierdźie swoie. [7] Abowiem táiemnicę królewską táić dobrze iest: ále sprawy boskie obiawiáć y wyznawáć poczćiwa rzecz iest. [8] Dobra iest modlitwá z postem/ y z iáłmużną więcey nizli skárby złota chowáć: [9] ábowiem iáłmużná od śmierći wybawia/ y oná iest która oczyśćia grzechy/ y czyni że się náyduie miłośierdźie y żywot wieczny. [10] A ći którzy czynią grzech y niepráwość/ są nieprzyiaćiele duszę swoiey. [11] Obiáwiam wám tedy prawdę/ y nie zátáię przed wámi táiemney mowy. [12] Gdyś się modliwał z płáczem/ y pogrzebáłeś vmárłe/ y zostáwiałeś obiad twóy: á kryłeś vmárłe przez dźień w domu twoim/ á w nocyś ie pogrzebał: iam ofiárował twoie modlitwe pánu. [13] A [a] iżeś był przyiemny Bogu/ potrzebá było áby ćię pokusá doświadczyłá. [14] A teraz posłał mie pan ábych ćię vzdrowił/ y Sarę żonę syná twégo od czártá wybáwił. [15] Jam iest bowiem Ráphäel Anioł/ ieden z śiedmi którzy [b] stoiémy przed pánem. [16] A gdy to vsłyszeli/ strwożyli się/ y drżąc pádli ná źiemię ná oblicze swoie. [17] A rzekł im Anioł: Pokóy wam/ nie boycie się. [18] Abowiem gdym był z wámi/ byłem z woley Bożey: tegoż błogosławćie/ y śpiewaycie mu. [19] Zdálemći się poprawdźie z wámi ieść y pić: ále ia pokármu niewidźiánégo/ y napoiu który od ludźi ogladan bydź nie może/ vżywam. [20] A ták

Syn wylicza dobrodźieystwá Ráphäelowe przed oycem. — *Anyół się oznáymuie.* — *Modlitwá z postemy z iáłmużną iáko pożyteczna.* — [a] *Iż ćię Bóg vmiłował.* — *Pokusá potrzebna.* — [b] *Służymy Pánu. Hebr.*

czás iest ábych sie wróćił do tego który mie posłał: á wy błogosłáwćie Bogá/ á opowiádaycie wszytkie dziwy iego. 21 A gdy to wymówił/ zniknął z oczu ich/ y więcéy go widźieć nie 22 mogli. Tedy vpadszy ná oblicze przez trzy godźiny błogosłáwili Bogá: á powstawszy opowiádáli wszytkie dziwy iego.

8 *Dobra iest modlitwá z postem.*] Tu iáwnie mówi/ iż post iest pomocny modlitwie/ przetoż Chrisost. Hom. 1. in Gen. powiáda/ iż post iest duszy miásto skrzydeł/ áby sie mogłá wzgórę wznosić/ y niebieskie rzeczy rozmyśláć. tákże y Athánásius lib. de Virginit. y Básilius orat. 1. de Ieiun.

12 *Iam ofiárował modlitwę twoię Pánu.*] Tu masz iáwne słowá przećiw Heretykóm/ którzy powiádáią/ iż nikt niemoże ofiárowáć modlitw nászych Bogu/ tylko Pan Chrystus/ co iest iáwnie przećiw pismu ś. które o tym powiáda/ iż Anyeli násze modlitwy ofiáruią. tóż ma Jan ś. Apo: 8. Dan: 10. Ps: 90. Mat: 18.

ROZDZ. XIII.

Tobiasz dźiękuie Pánu B.

1 A Stárszy Tobiasz otworzywszy vstá swé/ błogosłáwił Páná/ y rzékł: Wielkiś iest Pánie ná wieki/ y ná wszytkie 2 wieki królestwo twoie: *ábowiém ty karzesz/ y zbawiasz/ przywodźisz do piekłá/ y zás wywodźisz: y niémász 3 któryby vszedł ręki twoiéy. Wyznawaycie Pánu synowie Izráel/ á w o- 4 czách narodów chwalćie go: ábowiém was dla tego rozprószył miedzy narody/ które go nieznáią/ ábyśćie wy opowiádáli dźiwy iego/ y przywiedli ie do wiádomośći/ że niémász inszego Bogá wszechmocnégo oprócz 5 niego. Onci nas pokarał dla nieprá- wośći nászéy: y on nas zbáwi dla mi- 6 łośierdźia swego. Pátrzćież tedy co z námi vczynił/ á z boiáźnią/ y ze drżeniém wyznawaycie mu/ á królá wieków wywyssZaycie w vczynkách wá- 7 szych. A ia w źiemi niewolstwá moiégo wyznawáć mu będę/ że okazał máiestat swóy nád grzésznym ludem. 8 Náwróććie sie tedy grzésznicy/ á czyńćie spráwiedliwość przed Bogiem/ wierząc że vczyni z wámi mi- 9 łośierdźie swoie. A ia y duszá moiá 10 będźiem sie w nim weselić. Błogosławćie Páná wszyscy wybráni iego: obchódźćie dni wesela/ y wyznaway- 11 ćie mu. Jeruzálem miásto Boże/ skarał ćie Pan dla vczynków rąk 12 twoich. Wyznaway Pánu w dobrách twoich/ á błogosław Bogá wieków/ żeby zás zbudował w tobie przybytek swóy/ á przyzwał zás do ciebie wszytkié więźnie/ y żebyś sie weselił ná wszytkie wieki wieków. 13 Będźiesz sie świećić iásną świátłośćią/ y wszytkié gránice źiemskié będą sie tobie kłániáć. Narodowie z dáleká przyidą do ćiebie: y dáry przynosząc/ będą sie w tobie kłániáć Pánu/ á źiemię twoię zá poświęcenié mieć będą. 14 Abowiém imienia wielkiégo będą 15 w tobie wzywáć. Przeklęći będą którzyby ćie wzgárdźili: á potępieni będą wszyscy którzyby ćie bluźnili: y błogosłáwieni będą którzy ćie zbu- 16 duią. A ty sie weselić będźiesz z synów twoich/ bo wszyscy będą błogosłáwieni/ y będą do Páná zgromá- 17 dzeni. Błogosłáwieni wszyscy którzy ćie miłuią/ y którzy sie weselą 18 z pokoiu twego. Duszo moiá błogosław PANA/ ábowiém wybáwił Jeruzálem miásto swé od wszech 19 vćisków iego/ Pan Bóg nász. Błogosłáwiony będę/ ieśli będźie sczątek nasienia mégo/ áby pátrzył ná świet- 20 ność miástá Jeruzálem. Bramy Jerozolimskié z Sáphiru y Smáragdu będą zbudowáné/ y z kámieniá drogiégo wszytek okrąg murów iego. 21 Kámieniem białym y czystym wszytkié vlice iego będą położoné: á po vlicách iego będą śpiewáć Alleluia. 22 Błogosłáwiony Pan który ie wywyższył/ á niech będźie królestwo iego ná wiek wieków nád nim/ Amen.

Proroctwo o náwróceniu Zydów z niewoléy.

Marginalia: A, B, C, D; *Deu: 32. f. 39. 1. Kró: 2. 26. Mądr: 16. a. 13; *wiecznégo; Isa: 60. 25; *Apo: 21. c. 18.

ROZDZ. XIIII.

Tobiaßá oycá śmierć.

1 Skończyły ſie mowy Tobiaßowé. A Tobiaß po oświeceniu ſwoim żył czterdźieści y dwie lecie/ y widźiał ſyny wnuków ſwoich. 2 ᵛ Wypełniwßy tedy ſto dwie lecie/ pogrzebion ieſt vczćiwie w Niniwé. 3 ᵛ pięćdźieśiąt bowiém y ßeść lat máiąc/ wzrok ſtráćił: á w ßeśćidźieśiąt lat záś wźiął. 4 ᵛ A oſtátek żywotá iego był w weſelu/ y z dobrym pomnożeniém boiáźni Bożéy poſtępował w pokoiu. 5 ᵛ A w godźinę śmierći ſwéy przyzwał do śiebie Tobiaßá ſyná ſwego/ y śiedm młodźieńców ſynów iego wnuków ſwoich/ y rzékł im: 6 ᵛ Bliſko będźie ᵃzginienié Niniwe: bo nie vpádło słowo Páńſkié: ᵇá brácia náßy którzy ſą rozproßeni z ziemie Izráelſkiéy/ wrócą ſie do niéy. 7 ᵛ y wßytká puſta ziemiá iéy nápełni ſie/ á dom boży który w niéy ſpalono/ záśię zbudowány będźie: y tám ſie wrócą wßyſcy którzy ſie Bogá boią: 8 ᵛ y opuſczą pogáni báłwány ſwoie/ y przydą do Ieruzálem/ y będą w nim mießkáć/ 9 ᵛ y będą ſie w nim weſelić wßyſcy królowie ziemie/ kłániáiąc ſie królowi Izráelſkiému. 10 ᵛ Słuchayćie tedy ſynowie moi oycá wáßégo: Służćie Pánu wprawdźie/ á ſtáraycie ſie żebyśćie to czynili co mu ſie podoba: 11 ᵛ y ſynóm wáßym przykażćie/ áby czynili ſpráwiedliwośći y iáłmużny: żeby pámiętáli ná Bogá/ y błogosłáwili go ná káżdy czás wprawdźie/ y ze wßytkiéy śiły ſwoiéy. 12 ᵛ Teraz tedy ſynowie ſłuchayćie mię/ á nie mießkayćie tu: ále którégokolwiek dniá pogrzebiećie mátkę wáßę w iednym grobie podle mnie/ odtąd vproſtuyćie kroki wáßé/ ábyśćie wyßli ztąd: 13 ᵛ bo widzę iż niepráwość iego vczyni mu koniec. 14 ᵛ Y ſtáło ſie po śmierći mátki ſwéy/ Tobiaß wyßedł z Niniwé z żoną ſwą/ y z ſynámi/ y z ſynámi ſynów/ y wróćił ſie do świekrów ſwoich. 15 ᵛ Y nálazł ie zdrowé w ſtárośći dobréy: y miał pieczą o nich/ y on záwárł oczy ich: y on wźiął wßytko dźiedźictwo domu Ráguelowégo: y oglądał piąté pokolenié/ ſyny ſynów ſwoich. 16 ᵛ A wypełniwßy dźiewięćdźieśiąt dźiewięć lat w boiáźni páńſkiéy/ z weſelim go pogrzebli. 17 ᵛ A wßytek ród iego/ y wßytko pokolenié iego trwáło w świętym żywocie y w świętym obcowániu/ ták iż byli przyiemni/ ták Bogu iáko y ludźióm/ y wßytkim mießkáiącym ná ziemi.

Prorokuie przy śmierći o zburzeniu Niniwe.
ᵃ Zburzenié.
ᵇ 1 Eſdr. 3 b 8.
Nápominánie ku ſłużbie Bożéy.
Tobiaß młodßy wráca ſie do świekrów.

KSIĘGI IVDITH.

ROZDZIAŁ I.

Nábuchodonozor zwyćiężywßy Arpháxádá królá wielkiégo chce inßé króleſtwá zhołdowáć.

1 ARpháxád tedy król Medzki podbił był pod moc ſwoie wiele narodów/ y on zbudował miáſto bárzo możné/ które náżwał Ekbátánis/ 2 ᵛ z kámieniá kwádratowégo y ćioſánégo: wywiódł mury iego wßérz ná śiedmdźieśiąt łokći/ á ná zwyß ná trzydźieśći/ á wieże iego wywiódł wzgóre ná ſto łokći. 3 ᵛ A w kwádraćie ich obie ſtronie ná dwádźieśćiá ſtóp ſie rozćiągáły: y poſtáwił bramy iego według wielkośći wież: 4 ᵛ y chłubił ſie iáko możny w mocy woyſká ſwego/ y w chwale poczwórnych ſwoich. 5 ᵛ Roku tedy dwunaſtégo króleſtwá iego: Nábuchodonozor król Aſſyriyſki/ który krolował w Niniwe mieśćie wielkim/ walczył przećiwko Arpháxád/ y zwyćiężył go 6 ᵛ ná polu wielkim/ które zową Rágau/ nád Ephráteſem y Tygrem/ y Iádáſoem/ ná polu Erioch królá Elików. 7 ᵛ Tedy ſie wyniósło króſtwo Nábuchodonozorowé/ y podniosło ſie ſerce iego: y posłał do wßytkich/ którzy mießkáli w Ciliciiéy y w Damáßku/ y w Libanie/ 8 ᵛ y do narodów którzy ſą w Kármelu/ y w Cedár

y do obywátelów Gáliley skich ná wielkim polu Esdrelon/ y do wszytkich którzy byli w Sámáryiey/ y zá rzeką Jordanem áż do Jeruzálem/ y wszytkiey ziemie Jesse/ áż przyidzieß do gránic Æthyopskich. Do tych wszytkich posłał posły Nábuchodonozor król Assyryiski: którzy wszyscy iedną myślą odmówili/ y z niczym ie odpráwili/ á bez vczćiwości odrzućili. Tedy rozgniewawszy sie król Nábuchodonozor ná one wszytke ziemie/ przysiągł przez stolice y przez królestwo swé/ że sie miał bronić od wszytkich kráin tych.

z sprzećiwili sie mu.

Té księgi iáko Hieronym ś. świádczy/ od zacnego onégo Synodu Nicenskiego pierwszégo/miedzy innemi księgámi świetémi sa policzone. A nie wspomináiąc innych/w Argumenćie ksiąg Tobiaszowych pomienionych/ Iunius Africanus y Isidorus przed tysiącem lat świádcza/ iż ie Kośćioł ś. ma zá Boskie księgi. O czásie którego sie tá historia dźiáłá/ rożné sa rożnych mnimánia: miedzy którémi to sie zdá napewnieysze. Iż to było ná ten czás kiedy Xerxes syn Dáriuszá w Bábylonie królował: á nawyższym kápłanem Zydowskim był Joácim/ iáko piße Rozdź. 15. Ten Joácim był syn Jozue ábo Jesu/ á ten zás był synem Josedeká/ który z onym Zorobábelem wywiodł lud z Bábylonu do Zydostwá. 1. Esdr. 3. ver. 2. y 8. Tenże Joácim zrodził Eliásibá kápłana/ Nehem 12. O tymże też Joácimie piße Iosephus, iż kiedy królował Xerxes syn Dáriuszá był Biskupem w Jeruzálem Joácim syn Jozue. lib. 11. Antiq. C. 5. A ták dźiáło sie to po niewoley Bábylonskiey/ około lat piąćidźiesiąt.

ROZDZIAŁ II.

ROku trzynástégo Nábuchodonozorá królá/ dwudźiestégo y wtóreg dniá miesiącá pierwszégo stáło sie słowo w domu Nábuchodonozorá królá Assyryiczyków żeby sie bronił. Y zezwał wszytkie stárszé/ y wszytkié hetmány y rycérstwo swé/ y miał z nimi táiemnice rády swéy: y powiedźiał że ná tym iest myśl iego/ áby wszytke ziemie podbił pod moc swoie. Która powieść gdy sie podobáłá wszytkim/wezwał król Nábuchodonozor Holofernesá hetmáná rycérstwá swego/ y rzekł mu: Wyćiągni przećiw wszelkiému królestwu zachodu słońcá/ á osobliwie przećiwko tym którzy wzgárdźili roskazániem moim. Nie przepuśći oko twoie żadnému królestwu/á káżdé miásto obronné podbiieß mi. Tedy Holofernes wezwał hetmánów y przełożonych siły Assyryiskiey/ y policzył meże ná wypráwe/ iáko mu krol roskazał/ sto y dwádźieśćiá tysiecy pieszych walecznych/ á iezdnych strzelców dwánaśćie tysiecy. Y wszytkiému woysku swemu kazał ćiągnąć naprzód w mnostwie wielbłądów niezliczonych/z témi rzeczámi/ którychby woysku obficie dostawáło: wołów też stádá/ y trzódy owiec którym liczby nie było. Zboża ze wszytkiey Syryiey kedy ćiągnąć miał nágotowáć kazał. A złotá y srébrá z domu królewskiego nábrał bárzo wiele. Y wyiáchał sam y wszytko woysko z poczwornymi/ y z iezdnymi/ y z strzelcy/ którzy okryli wierzch ziemie iáko száráncza. A gdy przeiáchał gránice Assyryiskié/ przyćiągnął ku wielkim górám Ange/ które są po lewéy stronie Cylićiey: y doszedł káżdégo zameczku ich/ y odźierżał káżdą twierdzą. Y dobył miástá známienitégo Melothy/ y złupił wszytkié syny Thársys/ y syny Jsmáhel/ którzy byli przećiw puszczy/ y ná południe ziemie Cellon. Y przepráwił sie przez Euphrátesá/ y przyćiągnął do Mezopotámiey: y zburzył wszytkié miástá wysokié które tám były/ od potoku Mámbre áż przyidźieß do morzá: y opánował gránice ich od Cylićiey/ áż do gránic Jáphet/ które są ná południe. Y zábrał wszytkié syny Mádián/ y złupił wszytkié bogáctwá ich/ y wszytkié którzy sie mu sprzećiwili páśćeką mieczá pobił. A potym ziáchał ná polá Dámászku we dni żniwá/ y zápalił wszytko zboże/ á wszytkié drzewá y winnice wyćiąć kazał: y przypadł strách iego ná wszytkié mieszkáiącé ná źiemi.

Była o tym rádá, ábo, wyszedł dekret.

Nábuchodonozor posiła Holofernę áby wszytkié królestwá podbił pod moc iego.

ROZDZ. III.

[1] [A] WOsłáli tedy posły swé wßytkich miást y powiátów królowie y książętá/ to iest z Syriiéy Mezopotámiiéy/ y z Syriiéy Sobá/ y Libiiéy/ y Ciliciiéy: którzy przyiáchawßy do Holoferná/ mówili: [2] ᵃ Niech przestánie gniew twóy przeciwko nam: Bo lepiéy iest żebysmy żywi służyli Nábuchodonozorowi królowi wielkiému/ á tobie sie poddáli/ niżlibysmy pomárwßy z náßym zátráceniem/ sámi niewólstwá náßégo ßkodę ćierpieli. [3] ᵃ Káżdé miásto náßé/ y wßytkie dzierżáwy/ y wßytkié góry y págorki/ [B] y polá/ y stádá wołów/ y trzódy owiec y kóz/ y koni y wielbłądów/ y wßytkié máietności náßé/ y domy *przed oczymá twémi są: [4] ᵃ niechay wßytko co náßé iest pod práwem twoim będzie. [5] ᵃ My y synowie náßy iestesmy słudzy twoi. [6] Przyiedź nam spokóyny Pan/ á vżyway służby náßéy iákoć sie podoba. [7] ᵃ Ziáchał tedy z gór z iezdnymi z mocą wielką/ y opánował wßelkié miásto/ y wßelkiégo mießkáiącégo w ziemi. [8] [C] ᵃ A że wßystkich miast wziął sobie męże mocné ku pomocy/ y wybráné ku bitwie. [9] ᵃ Y przypadł ták wielki strách ná oné kráiny/ iż wßystkich miast obywátele przedni stárßy y poważni wespółek z pospólstwem wychodźili przećiw niemu gdy przyieżdżał/ [10] ᵃ przyimuiąc go z wieńcámi y z pochodniámi/ táncuiąc y gráiąc ná bębniéch y ná piszczałkách. [11] ᵃ Wßákże y to czyniąc/ okrucieństwá sercá iego vskromić nie mogli: [12] ᵃ bo y miástá ich pokáźił/ [13] y gáie ich wyrąbał. ᵃ Bo mu był przykazał król Nábuchodonozor/ [D] żeby wytrácił wßytkié bogi źiemskié przeto/ áby ón sám był zwan bogiem od tych narodów/ któréby mógł Holofernes mocą swoią podbić. [14] ᵃ A przeiáchawßy przez wßytkę Syrią Sobál/ y wßytkę Apámeą/ y wßytkę Mesopotámią/ przyćiągnął do Idumeyczyków do ziemie Gábáá. [15] ᵃ Y pobrał miástá ich/ y mießkał tám przez trzydźieśći dni/ zá które dni kazał sie sćiągnąć wßytkiému woysku siły swéy.

Miástá sie poddáią Holofernowi.

**Są w mocy twoiey Heb.*

Holofernes nie folguie y tym którzy sie dobrowolnie poddáią.

ROZDZ. IIII.

[1] [A] VSłyszawßy to tedy synowie Izráelscy/ którzy mießkáli w ziemi Judzkiéy/ vlękli sie przed obliczem iego bárzo. [2] ᵃ Strách y drżenié przeieło smysły ich/ by tego nie vczynił miástu Jeruzálem y kośćiołowi Páńskié[o]/ co vczynił innym miástóm y zborom ich. [3] ᵃ Y rozesłáli po wßytkiéy Sámáriiéy wokół áż do Jericho/ y zásiedli wßytkié wierzchy gór: [4] ᵃ y miásteczká swé obtoczyli mury/ y zgromádźili zbożá ná przygotowánié do woyny. [5] ᵃ Eliákim też kápłan pisał do wßytkich/ [B] którzy byli przećiw Ezdrelon/ który leży przećiw polu wielkiému podle Dotháin/ y do wßytkich przez które przeiazd mógł bydź: [6] ᵃ áby osádźili wstępy ná góry/ przez któréby mogłá bydź drógá do Jeruzálem/ á żeby tám strzegli/ gdźieby ćiásna drógá mogłá bydź miedzy górámi. [7] ᵃ Y vczynili synowie Izráelscy/ wedle tego iáko im był postánowił kápłan Páński Eliachim. [8] ᵃ Y wołał wßytek lud do PANA z wielkim vśiłowániém/ y korzyli dusze swé posty y modlitwámi/ sámi y niewiásty ich. [9] ᵃ Y kápłani oblekli sie we włósienice/ y niemówiątká położyli ná ziemie przed obliczem kośćiołá Páńskiégo/ y ołtarz Páński przykryli włósienicą. [10] ᵃ Y wołáli do Páná Bogá Izráelskiégo iednomyślnie/ [C] áby nie były dáné ná łup dźiatki ich/ á żony ich ná rozdźielenié/ y miástá ich ná spustoßenié/ á świątośći ich ná splugáwienié/ y nie stáły sie pośmiéwiskiem pogánóm. [11] ᵃ Eliachim tedy kápłan PANski wielki/ obchodźił wßytkiégo Izráelá/ y mówił do nich/ [12] ᵃ rzekąc: Wiedźćie iż Pan wysłucha prośby wáße/ ieśliże trwáiąc potrwaćie w pośćiech y w modlitwách przed obliczem Páńskim. [13] ᵃ Pámiętayćie ná Moyzeßá sługę Páńskiég[o]/

Izráelitowie boiąc sie Holoferná chcą sie bronić y zá nápomnieniem Eliachimá kápłaná wzywáią Páná B.

Przygotowánie ná woynę.

Modlitwá vstáwiczna y z postem w vtrapieniu y w niebespiéczeństwie.

Exo: 17 d 12 Amálekowie modlitwą zwyciężeni.

który Amáleká vfáiącégo w mocy y w możności swéy/y w woysku swym/ y w tarczách swoich / y w woziech swoich / y w ieżdnych swoich / nie żelázem woiuiąc/ále prosbámi święténi modląc się poráźił: [14] ták będą wszyscy nieprzyiaciele Izráel / ieśli będziecie trwáć ná tym vczynku któryście záczęli. [15] Ná to tedy vpominánie iego prosząc Páná/trwáli przed oblicznością Páńską / [16] ták iż y ci którzy ofiárowáli Pánu cáłopalenié / przepasawszy się włosienicami ofiárowáli ofiáry Pánu / á popiół był ná głowách ich. [17] A że wszytkiégo sercá swego wszyscy prosili Bogá/áby náwiedźił lud swóy Izráelski.

ROZDZ. V.

Holofernes gniewa się ná Izmáelczyki iż mu się nie poddáli.

[1] A Oznaymiono Holofernesowi hetmánowi woyská Assyriyskiég/ iż synowie Izráelscy gotowáli się ná odpór/y zámknęli drógi przez góry: [2] y zapálczywością zbytnią zápálił się w gniewie wielkim / y wezwał wszytkich książąt Moáb/y hetmánów Ammon/[3] y rzekł im: Powiedźcie mi co to iest zá lud / który się osádźił ná górach: ábo któré / y iákie / y iáko wielkie są miástá ich: co też iest zá moc ich / ábo iáko ich wiele iest: ábo co zá król woyská ich: [4] á czemu nád wszytkié inné którzy mieszkáią ná wschód słońcá / ci nas wzgárdźili/ y nie wyszli przećiwko nam/áby nas w pokoiu przyięli? [5] Achior tedy hetman wszystkich synów Ammon/ odpowiádáiąc/rzekł: Jeśli raczysz słucháć pánie móy / powiém prawdę w oczách twoich o tym ludu/ który ná górách mieszka/ á słowo kłamliwé nie wynidźie z vst moich. [6] Lud ten iest z narodu Chálđeyskiégo. [7] B Ten przedtym mieszkał w Mezopotámiiéy / że niechćieli násládowáć Bogów oyców swoich / którzy byli w źiemi Chálđeyskiéy. [8] Odstąpiwszy tedy ceremoniy oyców swoich / które w mnostwie Bogów były/ [9] iednégo Bogá niebieskiégo chwalili / który im też przykazał áby ztámtąd wyszli / á mieszkáli w Chárán. A gdy głód ogárnął wszytke źiemie / szli do Egyptu / y tám przez czterzy stá lat ták się rozmnożyli / że niemogło bydź woysko ich policzoné. [10] A gdy ie obciążał król Egyptski / á w budowániu miast swoich gliną y cegłą zniewolił ie: wołáli do páná swego/y karał wszytke źiemie Egyptską rozmáytémi plagámi. [11] A gdy ie Egyptczyánie wyrzućili od siebie / á plagá od nich vstáłá / y zás ie chćieli poymáć / y do swoiéy niewoli záwróćić: [12] gdy ći vćiekáli/ Bóg niebá otworzył morze / ták iż ztąd y zowąd wody iáko mur stánęły/á ći suchą nogą/po dnie morskim idąc przechodźili. [13] Ná którym mieysću gdy ich niezliczoné woysko Egyptiánów goniło / ták wodą okryté iest: że áni ieden nie został / któryby co się sstáło potomkóm opowiedźiał. [14] A wyszedszy z morzá czérwonégo / pośiedli pustynie góry Siná / w których nigdy człowiek mieszkáć niemógł / áni syn człowieczy odpoczywał. [15] C Tám zdroie gorzkie sstáły się im słodkié ku piciu/á przez czter dźieśći lat żywnosć z niebá dostáli. [16] Gdźiekolwiek weszli bez łuku y strzały/y bez tarcze y mieczá/Bóg ich walczył zá nie/y zwyciężył. [17] A nie był żaden któryby oburzył się przećiw ludowi temu/iedno gdy odstąpił od chwały páná Bogá swego. [18] A ilekroć oprócz sámégo Bogá swego / innégo chwalili: wydáni są ná łup / y pod miecz/y ná pośmiéch. [19] A ilekroć pokutowáli/ iż odstąpili od chwały páná Bogá swego/ dał im Bóg niebieski moc ku sprzećiwieniu. [20] Nákoniec królá Chánánęyskiégo / y Jebuzęyskiégo / y Pherezęyskiégo / y Hethęyskiégo / y Hewęyskiégo / y Amorręyskiégo/y wszytkie mocarze w Hezebon porážili/y źiemie y miástá ich sámi ośiedli: [21] y póki ieno nie grzészyli przed obliczem Bogá swego/dobrze się znimi dźiało: ábowiém Bóg ich nienawidźi nieprawośći. [22] Bo y przed témi láty/ gdy odstąpili od téy drógi/ którą im był Bóg dał áby nią chodźili / wytráceni są bitwámi od wiela narodów/y siłá ich zábrano w niewolą do

Achior powiáda Holofernowi wszytko co Bóg czynił z ludem Izraelskim.

Ge: 11 d 31.

Ge: 12. a 1.

Ge: 46 a 2.

Ex: 14. a 1.

Ex: 14 g 29.

[23] ziemie nie swoiéy. A niedawno náwróciwszy sie do páná Bogá swego / zgromádźili sie z rozprószenia którym byli rozprószeni/ y przyszli ná té wszytkié góry/ y znowu zás trzymáią Ieruzálem/ gdźie iest swiątnicá* ich. [24] Teraz tedy móy Pánie/ dowiáduy sie/ iesli iest iáka nieprawość ich przed oczymá Bogá ich / ciągnimy do nich/ bo ie poddáiąc podda Bóg ich tobie: y będą podbići pod iárzmo mocy twoiéy. [25] Ale iesli niémász obrażenia ludu tego przed Bogiem swoim / nie będźiem sie im mogli sprzećiwić: ábowiém Bóg ich będźie ich bronił: y będźiem ná pośmiéwisko wszystkiéy [26] ziemi. Y stáło sie/ gdy przestał mówić Achior té słowá / rozgniewáli sie wszyscy przednieyszy Holofernesowi / y myslili go zábić / mówiąc ieden do drugiégo: [27] Któż to iest który powiáda żeby sie synowie Izráelscy mogli sprzećiwić królowi Nábuchodonozorowi/ y woyskóm iego/ ludźie nie zbroyni y bez mocy / y bez vmieietności náuki woiennéy? [28] Aby tedy poznał Achior iż nas zdradza/ poiédźmy ná góry: á gdy poymáni będą mocarze ich/ tedy z nimisz mieczem przebit będźie: [29] żeby káżdy naród wiedźiał/ iż Nábuchodonozor iest bogiem ziemie / á oprócz niego niémász inszégo.

*ábo kośćiół ich.

ROZDZIAŁ VI.

Holofernes każe wydáć Zydóm Achiorá iż Bogá ich wyznawał.

[1] YSstáło sie / gdy przestáli mówić / rozgniewawszy sie bárzo Holofernes / rzekł do Achiorá: [2] Ponieważeś nam prorokował / mówiąc / iż naród Izráelski ma obronę od Bogá swego: ábyching okazał iż niémász bogá iedno Nábuchodonozor: [3] gdy ie wszytkié pobiiemy iáko iednego człowieká / tedy y ty z nimi od mieczá Assyryyskiég zginiesz/ á wszytek lud Izráelski z tobą będźie do szczętu wytrácony: á [4] doznasz iż Nábuchodonozor iest pánem wszytkiéy ziemie: y náten czás miecz rycérstwá mego przeydźie przez boki twoie / á przebity pádniesz miedzy ránnymi ludu Izráelskiégo/ á więcéy nie odetchniesz áż będźiesz zgłádzon z nimi. [5] Ale iesli rozumiesz proroctwo twé bydź prawdźiwé / niechayże nie vpada twarz twoiá/ á bládość która iest ná obliczu twoim/ niech odéydźie od ćiebie/ iesli mniemasz że sie té słowá moie ziśćić nie mogą. [6] Ale żebyś poznał że ćie to z nimi potka / oto od téy godźiny do ich ludu będźiesz przyłączony / że gdy oni słuszné karánié mieczá mego odniosą / ty pospolu z nimi karánié podéymiesz. [7] Kazał tedy Holofernes sługóm swoim poimáć Achiorá/ y záprowádźić go do Bethuliiéy/ y podáć go w ręce synóm Izráelskim. [8] Y wźiąwszy go słudzy Holofernesowi / iácháli przez polá: ále gdy sie do gór przybliżyli/ wyszli przećiwko im procnicy. [9] A oni vstąpiwszy z boku góry/ przywiązáli Achiorá do drzewá zá ręce y zá nogi/ y ták powrozmi związánégo zostáwili go / y wróćili sie do páná swego. [10] A synowie Izráelscy/ wyszedszy z Bethuliiéy/ przyszli do niég: którego rozwiązawszy przywiedli do Bethuliiéy/ á postáwiwszy go w pośrzodku ludu/ pytáli go coby było że go Assyriyczykowie przywiązánégo ostáwili. [11] W oné dni były tám kśiążętá/ Oziasz syn Michá/ z pokolenia Simeon/ y Chármi / który y Gothoniel. [12] W pośrzódku tedy stárszych/ y przed oczymá wszytkich powiádał Achior wszytko co sam mówił spytány od Holofernesá: y iáko lud Holofernesów chćiał go dla tego słowá zábić: [13] á iáko sam Holofernes rozgniewawszy sie roskazał go dla tego Izráelczykóm wydáć/ áby zwyćiężywszy syny Izráel / tedy y sámégo Achiorá rozlicznémi mękámi kazał zámordowáć / dla tego iż mówił: Bóg niebieski iest obrońcą ich. [14] Y gdy* Achior to wszytko wypowiedźiał / wszytek lud vpadł ná oblicze / kłániáiąc sie Pánu/ á spólecznym lámentowániem y płáczem iednomyślnie modlitwy swé Pánu wylewáli / [15] mówiąc: Pánie Boże niebá y ziemie / pátrzay ná pychę ich/ á weyzrzy ná vniżenié nászé/ y poyzrzy ná oblicze swiętych twoich / á okaż że nie opuszczasz vfáiących w tobie: á vfáiącé w sobie/ y chlubiące sie w mocy swéy

Achior do drzewá przywiązány, á od Izráelczyków rozwiązány.

*wyż. 5 b 12.

Modlitwá Izráelitów.

poniżasz.

16 poniżaß. Skończywßy tedy płácz/y modlitwie ludu przez cáły dzień koniec vczyniwßy/ cießyli Achiorá/ mówiąc: 17 Bóg oyców náßych którégoś ty moc opowiádał/ ten tobie da te nagrode/ że ty ráczéy oglądaß ich zátrácenié. 18 A gdy Pan Bóg náß da te wolność sługam swoim/ niechay będźie y ztobą BOG w pośrzódku nas: ábyś/ iákoć sie będźie podobáło ze wßytkimi swymi/ ták obcował z námi. 19 Oziaß tedy/ dokończywßy rády przyiął go do dómu swego/ y spráwił mu wieczerzą wielką. 20 A wezwawßy wßytkich stárßych/ społu dokonawßy postu/ wźieli posilenié. 21 A potym zwołány iest wßytek lud/ y modlili sie przez cáłą noc w kościele/ prosząc wspomożenia od Bogá Izráelskiégo.

Modlitwá przez cáłą noc w kościele

ROZDZ. VII.

Holofernes ćiągnie przećiw Bethuliiéy.

1 A Holofernes drugiégo dniá rostkazał woyskom swoim áby ćiągnęły przećiw Bethuliiéy. 2 A było pießych żołnierzów sto y dwádźieśćiá tyśiecy/ á iezdnych dwá y dwádźieśćiá tyśiecy/ oprócz gotowośći onych mężów które byłá zábráłá niewola/ y byli záwiedzeni z kráin/ y z miast wßytkiéy młodźiéy. 3 Wßyscy przygotowáli sie pospółu ná woyne przećiwko synóm Izráelskim/ y ćiągnęli po kráiu góry áż ná wierzch który pátrzy ná Dotháin od mieyscá które zowią Belmá/ áż do Chelmon/ który iest przećiw Esdrelon. 4 A synowie Izráelscy skoro vyźrzeli wielkość ich porzućili sie ná źiemie/ sypiąc popiół ná głowy swoie/ iednostáynie sie modląc/ áby Bóg Izráelski miłośierdźié swoie pokazał nád ludem swoim.

Izráelitowie proßą pomocy od Bogá.

5 A wyiąwßy oręże swé woienné/ záśiedli po mieyscách które do ćiásnéy drógi wiodą miedzy górámi: y strzegli ich cáły dźień y noc. 6 A Holofernes gdy obieżdżał około/ nálazł że źrzódło które wćiekáło w ich rury od strony południowéy zá miástem było: y kazał przecinác rury ich.

Holofernes wodę odéymuie Izráelitóm

7 Wßákże były nie dáleko od muru źrzódłá/ z których widano że vkradkiem czérpáli wodę/ więcéy ku ochłodzeniu/ niżli ku pićiu. 8 Ale synowie Ammon y Moáb przyßli do Holofernesá mówiąc: Synowie Izráelscy nie w osczepie áni w strzale vfáią/ ále ich góry bronią/ á ogrodźiły ie págórki ná przykrych mieyscách posádzoné. 9 Abyś ie tedy mógł zwyćiężyć bez stoczenia bitwy/ postaw stróże v źrzódeł/ áby nie czérpáli z nich wody/ y bez mieczá pobiieß ie/ ábo więc zemdleni podádzą miásto swé/ o którym rozumieią/ iż ná górze leży/ że nie może być zwyćiężoné. 10 Y podobáły sie té słowá przed Holofernesem/ y przed żołnierzámi iego/ y rozsádźił w koło po stu/ przy káżdym źrzódle. 11 A gdy tę straż przez dwádźieśćiá dni trzymano/ wyprożniły sie cystérny y zebránia wód wßytkim którzy mießkáli w Bethuliiéy/ ták iż nie było w mieśćie z kądby sie mogli násyćić/ y iednégo dniá: bo pod miárką ludźióm wody ná káżdy dźień vdźiélano.

Mieszczánie ścisnieni chcą Bethulią podáć.

12 Zebrawßy sie tedy do Oziaßá wßyscy mężowie y niewiásty/ młodźieńcy y dźieci/ wßyscy społu/ iednym głosem/ 13 rzékli: Niech osądźi Bóg miedzy tobą á miedzy námi/ żeś przećiwko nam źle vczynił/ niechcąc mówić spokoynie z Assyriyczyki/ y przeto nas Bóg záprzedał w ręce ich.

Exo. 5. d 21.

14 Y dla tego niémáß ktoby rátował/ gdyż vpadamy przed ich oczymá w prágnieniu y zgubie wielkiéy. 15 Y teraz zbierzcie wßytkié którzy są w mieśćie/ że sie wßyscy dobrowolnie poddamy ludowi Holofernesowému. 16 Bo lepiéy iest ábyśmy więźniámi chwalili Páná żywiąc/ niżli mamy pomrzéć/ á być wzgárdą wßelkiému ćiáłu/ gdybyśmy pátrzyli ná żony náßé/ y dźiatki náßé vmiéráiące przed oczymá náßémi. 17 Oświadczamy sie dźiś niebem y źiemią/ y Bogiem oyców náßych/ który sie mśći nád námi według grzéchów náßych/ ábyśćie iuż podáli miásto w ręke rycérstwá Holofernesowégo/ á niech będźie koniec náß krótki pásczeką mieczá/ który sie przewłóczy w schnieniu prágnienia. 18 Y gdy to rzékli/ stał sie płácz y krzyk wielki w zgromádzeniu od wßytkich/ y przez

Modlitwá potężna z płáczemy z wyznawánim grzéchów. *Ps. 105. 26*

wiele godzin iednym głosem wołáli do Bogá/ mówiąc: [19] Zgrzészyliśmy z oycy nászymi/ niespráwiedliwieśmy czynili/ złośćeśmy popełnili. [20] ty/ żeś iest dobrotliwy/ smiłuy sie nád námi/ álbo biczem twoim pomści sie złośći nászych/ á nie wydaway wyznawáiących cie/ ludowi który cie nie zna. [21] Aby nie mówili miedzy pogány: [22] Gdźież iest Bóg ich? A gdy sprácowáni tym wołániém/ y zmordowáni tym płáczem/ vćichneli/ [23] powstawszy Ozyasz/ oblawszy sie łzámi/ rzekł: Dobrego sercá bądźćie brácia/ á przez te pięć dni poczekaymy od Páná miłośierdźia. [24] Bo podobno gniew swóy vtnie/ y da sławe imieniowi swému. [25] A ieśli po piąći dni nie przyidźie pomoc/ vczyniémy té słowá któreśćie mówili.

Do piąci dni odnióśa podánie miástá

ROZDZ. VIII.

Iudith wdowá bogoboyna.

[1] A Sstáło sie gdy vsłyszáłá té słowá Judyth wdowá/ która byłá córká Merári/ syná Idox/ syná Joseph/ syná Ozyaszowégo/ syná Elái/ syná Jámnor/ syná Gedeon/ syná Ráphaim/ syná Achitob/ syná Melchiaszowégo/ syná Enán/ syná Náthániaszowégo/ syná Sálathiel/ syná Symeon/ syná Ruben: [2] á mąż iéy był Mánásses/ który vmárł we dni żniwá ieczmiennégo: [3] bo stał nád tymi którzy snopy wiązáli ná polu/ y przyszło vpalenié ná głowe iego/ y vmárł w Bethuliéy mieśćie swoim/ y tám pogrzébion iest z oycy swémi. [4] A byłá Judyth pozostáłá iego wdową iuż trzy látá y sześć miesięcy. [5] A ná górze domu swego vczyniłá sobie táiemną komore/ w ktoréy z dźiewkámi swémi zámknąwszy sie mieszkáłá: [6] á máiąc ná biodrách swych włośiennice/ pośćiłá po wszytkié dni żywotá swégo/ oprócz Szábbáthów/ y pierwszych dni miesiącá/ y świąt domu Izráelskiégo. [7] A byłá bárzo piękna ná weyzrzeniu/ któréy był mąż iéy zostáwił wiele bogáctw/ y czeládźi wiele y máietnośći/ stad wołów/ y trzod owiec pełné. [8] A byłá tá miedzy wszytkiémi nasławnieysza/ bo sie bałá Páná bárzo/ áni był ktoby o niéy mówił słowá złé.

Iudith strofuie kápłany iż zámierzyli czás do piąci dni.

[9] Tá tedy vsłyszawszy iż Ozyasz obiecał/ że po piątym dniu miał podáć miásto/ posłáłá do stárszych Chábri y Chármi. [10] B Y przyszli do niéy/ y rzekłá im: Co to zá słowo/ ná które pozwolił Ozyasz/ żeby podał miásto Assyryyczykóm ieśli wam zá pięć dni nie przyidźie pomoc: [11] A cóżeśćie wy są/ którzy kuśićie Páná? [12] Nie iest to mowá któraby ku miłośierdźiu skłániáłá/ ále rácżéy która gniew pobudza/ y zápalczywość wznieca. [13] Zámierzyliśćie wy czás smiłowániu Páńskiému/ á według woléy wászéy dźiéńśćie mu złożyli. [14] Ale iż Pan iest ćierpliwy/ y zá to pokutuymy/ á odpuszczenia iego łzy wyléwáiąc żądaymy: [15] Boć nie ták Bóg będźie groźił iáko człowiek/ áni iáko syn człowieczy zápali sie ku gniewu. [16] Y przetóż vkórzmy mu dusze násze/ á będąc w duchu vniżonym służąc mu/ [17] mówmy płácząc Pánu/ áby według woléy swoiéy ták vczynił z námi miłośierdźié swoie: iż iáko sie serce násze dla pychy ich strwożyło/ ták też ábyśmy sie mogli chlubić z vniżenia nászego: [18] gdyżeśmy nie násládowáli grzéchów oyców nászych/ którzy opuśćili Bogá swego/ y chwalili obcé bogi: [19] dla którégo grzechu dáni są pod miecz/ y ná łup/ y ná háńbe nieprzyiaćiołom swoim: ále my innégo Bogá nie znamy oprócz niego. [20] Czekaymy pokornie poćiechy iego: á będźie szukał krwie nászéy z vtrapienia nieprzyiaćioł nászych: y poniży wszytkié narody/ G którékolwiek powstáią przećiwko nam/ y vczyni ie bezecźi Pan Bóg nász. [21] A teraz brácia/ poniewaz wy iesteśćie stárszy miedzy ludem Bożym/ y ná was záwisłá duszá ich/ wymową wászą sercá ich podnieśćie/ áby pámietáli/ że byli kuszeni oycowie nászy/ áby byli doświádczeni/ ieśli prawdźiwie chwalili Bogá swego. [22] Pámietáć máią/ iáko był kuszon oćiec nász Abrahám/ y przez wiele vćiskow doświadczony/ stał sie przyiaćielem Bożym. [23] Ták Izaák/ ták Jákob/ ták Moyzesz/ y wszyscy którzy sie Bogu podobáli/

Przyiaćiele Boży po kuszámi by li doświádczeni. *Ge: 22. 21*

przez wiele kłopotów przeszli wierni. [2] A oni którzy pokuszenia z bojaźnią Pańską nie przyimowáli / y swą niecierpliwość / y vrągánie szemrániá swego wyrzekli przeciw Pánu / [2] wytráceni są od wytrácicielá / y od wężów poginęli. [26 D] A ták y my nie mśćimy sie zá to co ćierpiémy / [27] ále przyczytáiąc to grzechom nászym / wierzmy / iż te vtrapienia są mnieysze kazni Páńskié / którémi iáko sługi karáni iesteśmy ku popráwie / á nie ku zátráceniu nászemu. [28] A rzekli iéy Oziasz y stársy: Wszytko coś mówiłá prawdá iest / y niémász żadnéy przygány w mowiéch twoich: [29] Przetóż teraz módl sie zá námi / boś iest niewiástá święta y bogoboyna. [30] A rzekłá im Judith: Iáko to com mówić mogłá znaćie że Boże iest: [31] ták cóm vczynić vmyśliłá doświádczćie ieśli od Bogá iest / á módlcie sie áby Bóg mocną vczynił ráde moie. [32] Bedźiećie wy téy nocy stáć v bramy / á ia wynide z Abrą moią: á módlcie sie / áby iákośćie rzekli w piąci dniách Pan weyźrzał ná lud swóy Izráelski. [33] A wy niechce żebyśćie sie pytáli o spráwie moiéy: y áż wam dam znáć / niech sie nie dźieie nic inszego iedno modlitwá zá mie do Páná Bogá nászego. [34] A rzekł do niey Oziasz kśiążę Judzkie: Idź w pokoiu / á Pan niech bedźie z tobą ná pomstę nieprzyiaciół nászych. A wróćiwszy sie odeszli.

Którzy sie pokusom snyćięży ć dáli źle poginęli. 1. Cor. 10 b9

*Służebnicą

ROZDZ. IX.

[1] Którzy gdy odeszli / weszłá Judith do modlitewnice swoiéy: á oblokwszy sie w włósienice / násypáłá popiołu ná głowe swoie / y vpadszy przed Pánem / wołáłá do Páná / mówiąc: [2] Pánie Boże oycá mego Simeoná / któryś mu dał miecz obrone od cudzoziemców / którzy byli gwałtownicy w splugáwieniu swoim / y odkryli łono pánieńskie ku zelżywośći: [3] y dałeś niewiásty ich ná łup / á córki ich w niewolą: y wszytek plon w dźiał sługam twoim / którzy sie zápalili zápálczywośćią twoią: wspomóż proszę ćie Pánie Boże moy mnie wdowe. [4 B] Boś ty spráwił piérwsze rzeczy / á iedné po drugich vmyśliłeś / á coś sam chćiał / to sie sstáło. [5] Wszytkie bowiém drógi twoie gotowé są / á sądy twoie położyłeś w swoiéy opátrznośći. [6] Weyźrzysz teraz ná obozy Assyryyskié / iákoś ná on czás raczył weyźrzéć ná obozy Ægyptskié / kiedy zá sługámi twymi zbroyni bieżeli / vfáiąc w poczwornych y w iezdźie swoiéy / y w wielkośći rycérstwá. [7] Aleś weyźrzał ná obozy ich / á ćiemnośći spráćowáły ie. [8] Nogi ich dźierżáłá przepáść / á wody ie okryły. [9] Ták niech sie y ći sstáną Pánie / którzy vfáią w [C] mnostwie swoim / y w woziéch swoich / y w dzrewcách / y w tarczách / y w strzałách swoich / y w osczepách sie chłubią: [10] á nie wiedzą żeś ty sam iest Bóg nász / który kruszysz woyny od początku / á Pan iest imie tobie. [11] Podnieś rámie twoie / iáko od początku / á rostrąć moc ich mocą twoią: niech vpádnie moc ich w gniewie twoim / którzy sie obiecuią zgwałćić świątośći twé / y splugáwić przybytek imieniá twego / y strąćić mieczem swym róg ołtarzá twégo. [12] Vczyn Pánie / áby iego włásnym mieczem pychá iego byłá vćiętá: [13] Niech poimán bedźie śidłem oczu swoich ná mnie / á porážiż go vstámi łágodnośći moiéy. [14] Day mi w sercu stałość / ábym go wzgárdźiłá: y moc / ábym go wywróćiłá. [15 D] Bo to bedźie pámiątká imieniá twego / gdy go niewieśćia reká zráźi. [16] Bo nie w mnostwie iest moc twoiá Pánie / áni w śiłách końskich iest wola twoiá / áni sie pysżni od początku podobáli tobie: ále pokornych á ćichych záwżdy ć sie modlitwá podobáłá. [17] Boże niebiós / stworzyćielu wód / y Pánie wszégo stworzeniá / wysłuchay że mie nedznice proszącą / y vfáiącą w miłośierdźiu twoim. [18] Pomni Pánie ná przymierze twoie / á day słowá w vstá moie / y w sercu mym ráde vmocni / áby dóm twóy w świątośći swéy został: [19] A wszyscy narodowie poználi żeś ty iest Bóg / á oprócz ćiebie niemász innégo.

Modlitwá z pokutą.

*Ge: 34 d29

*Ex: 14. b9.

*Sedź: 4. d21 y 5. d26.

ROZ:

ROZDZ. X.

1 A Stáło sie gdy przestáłá wołáć do Páná/ wstáłá z mieyscá ná którym leżáłá padszy przed Pánem. 2 Y záwołáłá [a] Abry swéy/ á sczedszy do domu swego złożyłá z siebie włósienice/ y zewlekłá sie z szat wdowstwá swego/ 3 y omyłá ciáło swé/ y pomázáłá sie oleykiem wybornym/ á ochedożyłá włosy głowy swéy/ y włożyłá koronke ná głowe swą/ y oblokłá sie w száty wesela swego/ obułá téż pántofle/ y wzięłá práwniczki/ y lilie/ y naussnice/ y pierścionki/ y vbráłá sie we wszytkié swé stroie. 4 Któréy téż Pan dodał ozdoby/ ponieważ ten wszytek stróy nie z wszeteczeństwá/ ále z cnoty pochodził: przeto téż Pan tę w niéy piękność rozmnożył/ áby sie oczám wszytkich zdálá nieporownánéy piękności. 5 B Y ták włożywszy ná Abrę swą flászkę winá/ y bańkę oliwy/ y krup/ y fig/ y chlebá/ y sérá/ poszłá. 6 A gdy przyszły do brámy mieyskiéy/ nálázły czekáiącégo Ozyaszá/ y stárszé miástá. 7 Którzy gdy ią vyźrzeli/ zdumiawszy sie dziwowáli sie bárzo iéy piękności. 8 Wszákże nic iéy nie pytáiąc/ wypuścili ią/ mówiąc: Bóg oycow nászych niechay ci da łáskę/ y wszytkę rádę sercá twego mocą swą niech potwierdzi/ áby sie z ciebie chlubiło Jeruzálem/ á żeby imię twoie było w poczcie świętych/ y spráwiedliwych. 9 Y rzekli ci którzy tám byli wszyscy iednym głosem: Niech sie stánie/ niech sie stánie. 10 A Judith modląc sie pánu/ przeszłá przez brámy sámá y Abrá iéy.

11 C Y stáło sie/ gdy zstępowáłá z góry o wschodzie słońcá/ zábieżeli iéy szpiegowie Assyriyscy/ y poymáli ią mówiąc: Zkąd idzieß? ábo dokąd idzieß? 12 Która odpowiedziáłá: Córká iestem Hebreyczyków/ dla tegom ia vciekłá od oblicza ich/ bom poznáłá iż ná to ma przyśdź/ że wam będą podáni ná łup/ przeto że wzgárdziwszy wámi/ niechcieli sie dobrowolnie poddáć/ áby byli nálezli przed oczymá wászémi miłosierdzié. 13 Z téy przyczyny myśliłám z sobą/ mówiąc: Póydę przed osobę książęciá Holofernesá/ że mu oznaymię ich táiemnice/ y okażę mu którym przystępem mógłby ie otrzymáć/ ták żeby y ieden mąż nie vpadł z woyská iego. 14 A gdy vsłyszeli oni mężowie słowá iéy/ przypátrowáli sie twarzy iéy/ y było w oczu ich zdumienié/ bo sie piękności iéy bárzo dziwowáli. 15 Y rzekli do niéy: Záchowáłáś duszę swą/ żeś táką rádę nálázłá/ ábyś zeszłá do páná nászégo. 16 A to wiedz/ że gdy stánieß przed oczymá iego/ vczynić dobrze/ á będzieß D bárzo wdzięczna w sercu iego. Y wiedli ią do namiotu Holofernesowégo opowiádáiąc ią. 17 A gdy weszłá przed oblicze iego/ nátychmiast poyman iest oczymá swémi Holofernes. 18 Y rzekli do niego słudzy iego: y któżby gárdził ludem Hebreyczyków/ którzy ták piękné białégłowy máią/ ábyśmy dla nich przeciwko im słusznie walczyć niemieli? 19 Widząc tedy Judith Holofernesá siedzącégo pod namiotkiem/ który był z szárłátu/ y złotem y smáragdem/ y kámieńmi drogimi háftowány. 20 A gdy mu w twarz weyźrzáłá/ pokłoniłá sie mu vpadszy ná ziemię. Y podnieśli ią słudzy Holofernowi/ ná roskazánié páná swego.

[a] Służebnice.

Judith vbrawszy sie wychodzi z miástá z dziéwką.

Przywiedziona do Holofernesá.

ROZDZ. XI.

1 A Olofernes tedy rzékł iéy: Bądź dobrégo sercá/ á nie lękay sie ná sercu twoim: bociem ia nigdy nic złego nie vczynił mężowi/ ktory chciał służyć Nabuchodonozorowi krolowi. 2 A lud twóy/ by mną był nie wzgárdził/ nie podniósłbym był oszczepá swégo przeciwko niemu. 3 Ale teraz powiedz mi dla któréy przyczyny odeszłáś od nich: y vpodobáłoć sie ábyś do nas przyszłá? 4 Rzékłá k niemu Judith: Przyimi słowá służebnice twoiéy/ bo ieśli będzieß násládował słów służebnice twoiéy/ [b] vczyni Pan rzecz doskonáłą z tobą. 5 [c] Żywie bowiém Nábuchodonozor król ziemie/ y żywie moc iego

Holofernes Iudith przyimuie

[b] Dać Pan zupełné zwycięstwo.

[c] To iest, świádczę królem Náb:, y tobą. Hebra:

którá ieſt w tobie ná ſkaránié wßytkich duß błądzących: że nie tylko ludzie ie[v] przez ćie ſłużą/ále y zwierzetá polné ſą mu poſłußné. [6] Bo ſłynie dzielnosć rozumu twegő v wßech narodów/ y powiédziano wßytkiému świátu/ iżeś ty ſam dobry y możny we wßytkim kroleſtwie iegő/ y kárá twoiá rozgłoßona ieſt po wßyſtkich kráinách. [7] A to nie tayna co mówił Achior/ y to widzą coś mu vczynić kazał. [8] Bo wiádoma/ że Bóg náß ták obrážon ieſt grzéchámi/ że wſkazał przez proroki ſwé do ludu/ iż go wydáć ma dla grzéchów iego. [9] A iż wiedzą ſynowie Izráelſcy że obrázili Bogá ſwego/ ſtrách twóy nád nimi ieſt. [10] Nád to y głód przypadł ná nie/ á prze ſuchosć wody iuż miedzy vmárłymi ſą policzeni. [11] Nákoniec to ſtánowią/ żeby pobili bydło ſwoié/ á pili kréw iegő: [12] y świeconé rzeczy Páná Bogá ſwegő/ których ſie Bóg dotykáć zákazał/ w zbożu/ w winie/ y w oliwie/ té vmyślili wydáć/ y chcą ſtrawić/ którychby ſie áni dotykáć rekomá nie mieli: Otóż że to czynią/ pewna rzecz że będą wydáni ná ſtrácenié. [13] Co ia ſłużebnicá twoiá obaczywßy/ vciekłám od nich/ y poſłał mie Pan [14] ábych ći té rzeczy oznaymiłá. Abowiém ia ſłużebnica twoiá ſłuże Bogu téż y teraz v ćiebie: y bede wychadzáłá ſługá twoiá/ á bede ſie modliłá Bogu/ [15] y powié mi kiedy im ma oddáć zá grzéch ich/ á przyßedßy opowiémci: ták iż ia ćiebie przywiode przez pośrzódek Jeruzálem/ y będzieß miał wßytek lud Izráelſki iáko owce któré nie máią páſterzá/ á nie záſczeknie ni ieden pies ná ćie: [16] bo mi powiedziano z przeyźrzenia Boſkiégo. [17] A iż ſie Bóg rozgniewał ná nie/ to ſámo poſłána ieſtem ábymći opowie dziáłá. [18] A podobáły ſie té wßytkié słowá przed Holofernesem y przed ſługámi iego/ y dziwowáli ſie mądrości iéy/ y mówili ieden ku drugiému. [19] Niémáß tákiéy niewiáſty ná świecie/ w poyźrzeniu/ w piekności/ y w mądrości słów. [20] A rzékł do niéy Holofernes: Dobrze vczynił Bóg/ który ćie poſłał przed ludem/ ábyś go ty wydáłá w rece náßé: [21] á iż dobra ieſt obietnicá twoiá/ ieſli mi to Bóg twóy vczyni/ będzie y Bogiem moim/ y ty w domu Nábuchodonozorowym będzieß wielką/ y imie twoie będzie ſłynęło po wßytkiéy ziemi.

*Ludzi.

ROZDZ. XII.

[1] Kazał tedy iéy wniść gdzie były złożoné ſkárby iego/ y kazał iéy tám mießkáć/ y náznáczył co iéy miano dáwáć z ſtołu iego. [2] Któremu Judith odpowiedziáłá/ y rzekłá: Teraz nie bede mogłá pożywáć tych rzeczy któreś mi dáwáć roſkazał/ by ná mie nie przyßło obráženié: á z tegő/ com z ſobą przyniosłá bede iádłá. [3] Któréy rzékł Holofernes: A ieſlić nie ſtánie tegő coś z ſobą przyniosłá/ cóżći vczynimy? [4] A rzekłá Judith: Żywie dußá twoiá Pánie móy/ że nie ſtrawi tego wßytkiégo ſłużebnicá twoiá/ áż vczyni Bóg przez rece moie to com vmyśliłá. A wwiedli ią ſłudzy iego do namiotu do którégo kazał/ [5] A prosiłá gdy wchodziłá/ áby iéy dano wolnosć w nocy y przededniem wychodzić ná modlitwe/ y modlić ſie Pánu. [6] A roſkazał komornikóm ſwoim żeby iáko ſie iéy podoba wychodziłá y wchodziłá/ áby chwaliłá BOgá ſwego przez trzy dni. [7] A wychodziłá w nocy ná doline Bethuliéy/ y omywáłá ſie we źrzódle wody. [8] A ſkoro wyßłá modliłá ſie Pánu Bogu Izráelſkiému/ áby proſtował dróge iéy ku wyzwoleniu ludu ſwégo. [9] A wßedßy mießkáłá w namiecie czyſtą/ áż pod wieczór bráłá pokarm ſwóy. [10] A ſtáło ſie czwartégo dniá/ że Holofernes ſpráwił wieczerzą ſługam ſwym/ y rzékł do Wágáá rzezáńcá ſwegő: Idź á námawiay te Żydówke żeby dobrowolnie z nami przyzwoliłá mießkáć. [11] Bo to ſromotá v Aſſyriánów/ gdyby niewiáſtá pośmiéwáłá ſie z meżá/ czyniąc áby vßłá nie vznána od niego. [12] Tedy wßedł Wágáo do Judith/ y rzékł: Niech ſie nie wſtydzi dobra* dziewczká wniść do páná mego/

Dozwaláia Judiciė vżywáć ſwych potraw y wychodzić z obozu ná modlitwę

*ábo piękna. G.

áby byłá vczoná przed obliczem iego/áby iádłá z nim/y piłá wino w weselu. ¹³ Ktoremu Judith odpowiedźiáłá: A cożem ia iest/ ábych sie miáłá sprzećiwić pánu memu? ¹⁴ Wszytko co bedźie przed oczymá iego dobrego y nalepszego vczynię. A co sie iemu bedźie podobáło/ to mnie bedźie nalepszego po wszytkie dni żywotá mego. ¹⁵ Y wstáłá/ y vbráłá sie w száty swé/ á wszedszy stánełá przed obliczem iego. ¹⁶ A serce Holofernésowé zádrżáło/ bo był zapalon pożądliwośćią iéy. ¹⁷ Y rzekł do niéy Holofernes: Piy teraz/ á śiądź z weselem/ boś łáskę przedemną nálázłá. ¹⁸ Y rzekłá Judith: Bede piłá pánie/ bo dźiś iest vwielbiona duszá moiá nád wszytkie dni moie. ¹⁹ Y wźiełá y iádłá y piłá przed nim/to co iéy byłá nágotowáłá dźiewkà iéy. Y sstał sie Holofernes bárzo wesoły ku niéy/ y pił bárzo wiele winá/ iáko wiele nigdy nie pił zá żywotá swego.

ROZDZ. XIII.

Judith vćiąwszy głowę Holofernesowi piiánemu, wraca sie do swoich.

¹ A Gdy był wieczór/ pokwápili sie słudzy iego do gospód swoich/y zámknął drzwi Vágáo pokoiu y poszedł. ² A wszyscy byli zmocowáni od winá: ³ á sámá Judith byłá w pokoiu. ⁴ Lecz Holofernes leżał ná łożu/vśpiony od zbytniégo vpićia. ⁵ Y rzekłá Judith dźiewce swéy/ żeby stáłá przed pokoiem y strzegłá. ⁶ Y stánełá Judith v łożá modląc sie z płáczem/ á poćichu ruszániem vst/ ⁷ mówiąc: Posil mie Pánie Boże Jzráelski/ á weyzrzy téy godźiny ná vczynki rąk moich/żebyś iákoś obiecał wywyższył miásto twoie Jeruzálem:á żebych to spráwiłá com wierząc że przez ćie może bydź vczyniono/ vmyśliłá. ⁸ A gdy to wyrzekłá/ przystąpiłá do słupá/który był w głowách łożká iego/ y kórd który vwiązány ná nim wisiał/ odwiązáłá. ⁹ A gdy go dobyłá/ vięłá zá włosy głowy iego/ y rzekłá: Posil mie Pánie Boże téy godźiny. ¹⁰ Y vderzyłá dwá kroć w szyie iego/ y vćiełá mu głowę/ y zdiełá z słupów namiotek iego/ y zepchnełá ćiáło iego bez głowy. ¹¹ A po máléy chwili wyszłá/ y podáłá głowę Holofernesá słudze swéy/y kazáłá żeby ią włożyłá w torbę swą. ¹² Y wyszły dwie/według zwyczáiu swego/iákoby ná modlitwę/ y przeszły przez obóz/ á krążąc około doliny/przyszły do brámy mieyskiéy. ¹³ Y rzekłá Judith z dáleká straży murów: Otwórzćie brámy/ bo známi iest Bóg/ który vczynił moc w Jzráelu. ¹⁴ Y sstáło sie gdy vsłyszeli mężowie głos iéy/ wezwáli stárszych z miástá. ¹⁵ Y zbiegli sie do niéy wszyscy od namnieyszégo áż do nawietszégo: bo sie spodźiewáli że sie iuż wróćić nie miáłá. ¹⁶ Y rozświećiwszy świéce/ skupili sie około niéy wszyscy: á oná wstąpiwszy ná wyższé mieysce roskazáłá áby pomilczenié vczynili. A gdy wszyscy vmilkneli/ ¹⁷ rzekłá Judith: Chwalćie Páná Bogá nászégo/ który nie opuśćił vfáiących w sobie: ¹⁸ á we mnie służebnicy swéy wypełnił miłośierdźié swoie/ któré obiecał domowi Jzráel: y zábił ręką moią nieprzyiaćielá ludu swego téy nocy. ¹⁹ Y wyiąwszy z torby głowę Holofernesowę/ vkazáłá im/ mówiąc: Oto głowá Holofernesá hetmáná woyská Assyryiskiego/y oto namiotek iego w którym leżał w piiáństwie swoim/gdźie go ręką niewieśćią zábił Pan Bóg nász. ²⁰ A żywie sam Pan/że mie strzegł Anioł iego/ y ztąd idącą/ y tám mieszkáiącą/ y ztámtąd sie tu wracáiącą/ y nie dopuśćił Pan splugáwić mnie służebnice swoiéy/ ále bez zmázy grzéchu przywróćił mie wam ráduiącą sie w zwyćięstwie iego/ w vsśćiu moim/y w wybáwieniu wászym. ²¹ Wyznawayćie mu wszyscy/ że dobry/ że ná wieki miłośierdźié iego. ²² A pokłoniwszy sie wszyscy Pánu/ rzekli do niéy: Vbłogosłáwił ćie Pan w mocy swoiéy/ iż przez ćie wniwecz obróćił nieprzyiaćioły násze. ²³ A Oziasz/ kśiążę ludu Jzráelskiégo/rzekł do niéy: Błogosłáwionaś ty córko od Páná Bogá wysokiégo náde wszytkie niewiásty ná ziemi. ²⁴ Błogosłáwiony Pan/ który stworzył niebo y ziemię/który ćie obróćił ná rány głowy hetmáná nieprzyiaćioł

Psal. 105. a 1. y 106. a 1.

iaćioł

25 iaciół nászych: ᵛ bo ták dziś imie twoie vwielbił/ że nie odéydzie chwałá twoiá z vst ludzi/ktorzy będą pámiętáć ná moc Páńską wiecznie: dla ktorych nieprzepuściłáś duszy twéy/ dla vcisku y vtrapienia narodu twego: áleś zábieżáłá vpadkowi przed oczymá Bogá nászégo. ᵛ A rzekł wszytek
26 lud: Niech sie sstánie: niech sie sstá-
27 nie. ᵛ A Achior przyzwány przyszedł/y rzekłá mu Judith: BOG Jzráelski ktoremuś ty dał świádectwo/ że sie mści nád nieprzyiacioły swémi/ ten głowe wszech niewiernikow vciął téy
28 nocy reką moią. ᵛ A żebyś doznał iż ták iest/ oto głowá Holofernesowá/ ktory wzgárdą hárdośći swéy wzgárdził Bogá Jzráelskiégo/ y tobie groził śmiercią/ mowiąc: Gdy będzie poimán lud Jzráelski/ każe przebić
29 mieczem boki twoie. ᵛ A widząc Achior głowe Holofernesowe/ omdléwáiąc od stráchu/ vpadł ná ziemie ná
30 twarz swoie/y siliłá sie duszá iego. ᵛ A potym gdy k sobie przyszedszy ochłodzony był/ vpadł v nog iéy/ y pokłonił sie iéy/y rzekł: ᵛ Błogosłáwionáś
31 ty od Bogá twego we wszytkim przybytku Jákob: bo w káżdym narodzie ktory vsłyszy imie twoie/ będzie vwielbion Bog Jzráelski dla ciebie.

ROZDZ. XIIII.

1 Rzekłá Judith/ do wszytkiégo ludu: Słuchaycie mie bráćia: záwieśćie te głowe ná murze
2 nászym: ᵛ A bedzie gdy wznidzie słońce/ weźmi káżdy z was broń swoie/ á wybieżcie pedem: nie żebyśćie mieli zbieżeć ná doł/ áleiáko ná nié náciéráiąc.
3 ᵛ Tedy szpiegowie musi bydź że pobieżą obudźić hetmáná swego ku bitwie.
4 ᵛ A gdy rotmistrze ich przybieżą do namiotu Holofernesowégo/y nayda go bez głowy we krwi swéy vkálonego/przypádnie ná nie strách.
5 ᵛ A gdy obaczyćie żeć vćiekáią/ bieżćie po nich bespiecznie/bo ie Pan zetrze pod
6 nogámi wászémi. ᵛ Tedy Achior widząc moc ktorą vczynił Bog Jzráelski/ opuśćiwszy obyczáie pogáńskie/ vwierzył Bogu/ y obrzezał ciáło odrzézku swego/y przyłączony iest do ludu Jzráelskiégo/ y wszytko potomstwo rodzáiu iego áż do dniá dźisieyszégo.
7 ᵛ A wnet skoro sie rozedniło/ wywieśili głowe Holofernesá z muru/y wziął káżdy mąż broń swą/y wypádli z wielkim trząskiem y wrzaskiem.
8 ᵛ Co vyrzawszy szpiegowie/ przybiegli do namiotu Holofernesowégo.
9 ᵛ A ći ktorzy w namiećie byli/ przychadzáiąc/ á przed weśćiem pokoiu gruchocąc żeby ocknął/ stucznie niepokoy czynili/ ábynie od budzących/ ále od trząskáiących Holofer-
10 nes ocknął. ᵛ Bo żaden nieśmiał pokoiu mocy Assyriyskiy kołácąc ábo
11 wchodząc otwiéráć. ᵛ Ale gdy przyszli hetmáni/ y tysiącnicy/ y wszyscy przełożeni woyská krolá Assyriyskiég/
12 rzekli komornikom. ᵛ Wnidźćie/ á obudźćie go/ bo myszy wyszedszy z iam swoich śmieią nas wyzywáć ku bi-
13 twie. ᵛ Tedy Vágáo wszedszy do pokoiu iego/ stánął przed zasłoną/y klásnął rekomá swémi: bo mniémiał że
14 by spał z Judith. ᵛ Ale gdy żadnégo ruszánia leżącégo nie słyszał/ przystąpił przybliżáiąc sie do zasłony/ á podniozszy ią/ y vyrzawszy trupá bez głowy Holofernesowégo/ we krwi swéy vwalánégo ná ziemi leżącégo/ krzyknął głosem wielkim z płáczem/y
15 rozdárł odźienie swoie. ᵛ A wszedszy do namiotu Judith/ nie nálazł iéy:
16 y wybiegł z pokoiu do ludu/ ᵛ y rzekł: Jedná Zydowská niewiástá vczyniłá zámieszánie w domu krolá Nábuchodonozorá: bo oto Holofernes leży ná ziemi/ á głowy iego niémász ná
17 nim: ᵛ Co gdy vsłyszeli książetá siły Assyriyskiy/ rozdárli wszyscy száty swé/y nieznośny strách y drżenié przypádło ná nié/y strwożyły sie sercá ich
18 bárzo. ᵛ A sstał sie krzyk niewymowny w pośrzod obozu ich.

Głowę Holofernesowę ná murze záwieszáią.

Achior vwierzywszy w Bogá obrzezuie sie.

ROZDZ. XV.

Izráelczyey goniá vćiekáiące Asiryány.

1 A GDy wßyſtko woyſko vſłyßáło że Holofernes ſćięty / odpadł od nich y rozum y rádá / á ſámym drżeniém y ſtráchem zrußeni / wźieli ſobie vćieczkę ná pomoc: 2 ták iż żaden z ſwym bliżnim nie mówił / ále zwieśiwßy łeb / wßytkiégo odbieżawßy / ſpießyli ſie vyść Zydów / o których ſłyßeli że ná nie zbroyno ßli / vćiekáiąc drógámi po polách / y ßćieżkámi po págorkách. 3 Widząc tedy ſynowie Izráelowi że vćiekáią / bieżeli zá nimi: y zbiegli vderzywßy w trąby / y krzycząc zá nimi. 4 B A iż Aſſyriánie nie wkupie / oślep vćiekáli: á ſynowie Izráelowi w iednym huffie bieżąc zá nimi / mgli wßytkié których náléźć mogli. 5 Posłał tedy Ozyaß poſły do wßyſtkich miaſt y kráin Izráelſkich. 6 Káżda tedy kráiná y káżdé miáſto wybráną młódź zbroyną posłáło zá nimi / y gónili ie páśćzeką miecza / áż przybiegli do końcá gránic ſwoich. 7 A inni którzy byli w Bethuliéy weßli do obozu Aſſyriyſkiégo / y korzyść którą byli Aſſyryánie vćiekáiąc odbiegli zábráli / y

Łupy Aſsiriyſkié bioráa.

8 obćiążyli ſie bárzo. 9 A ći którzy zwyćiezcy wróćili ſie do Bethuliéy / wßytko co ich było / przynieśli z ſobą / ták iż nie było liczby w bydle y dobytkách / y wßytkich ruchomych rzeczách ich: C że od namnieyßégo áż do nawietßégo / wßyſcy ſie zbogáćili z łupów ich. 9 A Ioáchim nawyżßy kápłan z Ierużálem przyiechał do Bethuliéy ze wßytkimi ſtárßymi ſwémi / áby Iudith oglądał. 10 Która gdy wyßłá do niego / błogoſłáwili ią wßyſcy iednym głoſem / mówiąc: Tyś ſłáwą Ieruzálem / tyś weſelé Izráelſkié / tyś cześć ludu náßego: 11 żeś ſobie poczęłá mężnie / y zmocnioné ieſt ſerce twoie / przeto żeś czyſtość vmiłowáłá / á po mężu ſwoim D inßégoś nie vznáłá: przeto y ręká páńſka pośiliłá ćie / y dla tego będźieß błogoſłáwiona ná wieki. 12 A rzekł wßytek lud: Niech ſie ſtánie / niech ſie ſtánie. 13 A przez trzydźieśći dni záledwie zebrał łupy Aſſyriyſkié lud Izráelſki. 14 A wßytkie rzeczy / które poználi że były Holofernesowé własné / dáli Iudith / we złoćie / w ſrébrze / w ßátách / w kámieniu drogim / y we wßytkim ſprzęcie / y dano iéy wßytko od ludu. 15 A wßyſcy ludźie weſelili ſie z niewiáſtámi / y z pánnámi / y z młodźieńcy / ná inſtrumentách y árfách.

Kápłan wielki Iudicie błogoſłáwi.

ROZDZ. XVI.

Pieśń Iudithy zá zwyćięſtwo.

1 A SPiewáłá tedy Iudith tę pieśń Pánu / mówiąc: 2 Záczynaycie PANV ná bębniéch / śpiéwaycie Pánu ná cymbaléch / śpiéwaycie mu Pſalm nowy / wywyßaycie y wzywaycie imienia iego.

3 Pan krußący woyny / Pan ieſt imie iemu.

Który wygrawa bitwy.

4 Który położył obóz ſwóy w pośrzód ludu ſwego / áby nas wyrwał z ręki wßytkich nieprzyiaćiół náßych.

5 Przyćiągnął Aſſur z gór od Północy / w wielkośći mocy ſwéy: któregó mnoſtwo záſtáwiło potoki / á konie ich okryły doliny.

6 Mówił że miał wypalić gránice moie / á młodźieńce moie wybić mieczem / niemowiętá moie dáć ná łup / y pánny w niewolą.

7 A Pan wßechmogący záßkodźił mu / y dał go w ręce niewieśćie / y poráźił go.

8 Bo mocarz ich nie poległ od młodźieńców / áni go zábili ſynowie Titán / B áni wyſocy obrzymowie záſtáwili mu ſie: ále Iudithá córká Merári zwątliłá go pięknośćią twarzy ſwoiéy.

9 Zwlekłá ſie bowiém z ßat wdowſtwá / y oblokłá ſie w ßáty weſelá ná rozrádowánié ſynów Izráelſkich.

10 Pomázáłá oblicze ſwé oleykiem / y śćiągnęłá kędźiórki ſwé koronką / wźięłá ßáte nową / áby go zdrádźiłá.

11 Pátynki iéy vchwyćiły oczy iego / pięknoſć iéy poymáłá duße iego / vćięłá kordem ßyie iego.

12 Vlękli ſie Perſowie ſtáłośći iéy / y Medowie śmiáłośći iéy.

13 Tedy záwyły woyſká Aſſyriyſkié /

gdy się vkazáli poniżeni moi/ schnąc ód prágnienia.

14 Synowie dziewczyn pokłoli ie/ á iáko chłopietá vciekáiące pobili ie: poginęli w bitwie od oblicza Páná Bogá mego.

15 Pieśń śpiewaymy Pánu/ Pieśń nową śpiewaymy Bogu nászemu.

16 Adonái Pánie wielkiś ty/ y przesłáwny w mocy twoiey/ y którego żaden zwyciężyć nie może.

17 Tobie niech służy wszelkie twe stworzenie: bos rzekł y sstáły się: posłałeś duchá twego/ y stworzone są/ y niemász ktoby się sprzeciwił głosowi twemu.

*Gen: 1. Psal: 32 b 9.

18 Góry z gruntu się poruszą z wodámi: skáły iáko wosk rozpłyną się przed obliczem twoim.

19 A którzy się ciebie boią/ wielcy będą v ciebie ná wszytkim.

20 Biádá narodowi ná naród móy powstáiącemu: bo Pan wszechmogący będzie się mścił nád nimi/ w dzień sądu náwiedźi ie.

21 Bo da ogień y robaki ná ciáłá ich/ áby byli paleni/ y czuli áż ná wieki.

22 A stáło się potym/ wszytek lud po zwycięstwie przyszedł do Ieruzálem pokłonić się Pánu: y wnet skoro się oczyścili ofiárowáli wszyscy cáłopalenia/ y śluby y obietnice swoie.

Po zwycięstwie idą do Ieruzálem dźiękowáć Pánu Bogu.

23 A Iudith wszytkie naczynia woienne Holofernesá które iey dał lud/ y namiotek który sámá wźięłá z łożká iego/ ofiárowáłá ná *dar zápámiętánia.

**Anáthemá znáczy też dar który Bogu ofiáruią bo się tákich dárów nie go dźiło ná co inszego obracáć*

24 A lud był wesół wedle oblicza świetych/ y przez trzy miesiące weselé tego zwycięstwá z Iudith obchodzono.

25 A po owych dniách wróćił się káżdy do domu swégo/ á Iudith stáłá się wielką w Bethulijey/ y byłá nasłáwnieyszą wszystkiey źiemi Izráelskiey.

26 Byłá też do cnoty czystość przyłączoná/ ták iż nieuznáłá mężá po wszystkie dni żywotá swégo/ iáko vmárł mąż iey Mánásses.

27 A wychadzáłá w świetá z wielką chwałą.

28 A mieszkáłá w domu mężá swégo sto y pięć lat/ y puśćiłá wolną Abrę swoie y vmárłá/ y pogrzebioná iest z mężem swym w Bethulijey.

Vmárłá Iudith.

29 A płákał iey wszystek lud przez siedm dni.

30 A przez wszytek czás żywotá iey/ nie był ktoryby czynił niepokóy Izráelowi/ y po śmierći iey przez wiele lat.

31 A dzień świetá zwycięstwá tego v Żydów w poczet dni świetych przyiet iest/ y święcą ji Żydźi od onégo czásu áż do dniá dźisieyszégo.

Swięto ná pámiątkę zwycięstwá.

KSIĘGI ESTHER.

ROZDZIAŁ I.

Król Aswerus gody królewskie spráwuie.

1 Za dni Aswerusá/ który pánował od Indiiey áż do Æthyopiey nád stem dwiemádźiesty y siedmią kráin/

A

2 gdy siedźiał ná stolicy królestwá swego/ *Susán miásto królestwá iego początkiem było.

**Która byłá w Susán mieście główným. H.*

3 Trzećiego tedy roku pánowánia swego/ spráwił wielką vczte wszystkim książetóm y służebnikóm swoim/ námożnieyszym z Persów y názacnieyszym z Medów/ y stárostóm kráin przed sobą.

4 áby okazał bogáctwá chwały królestwá swego/ y wielkość á chlubę możności swéy/ przez długi czás/ to iest przez sto y ośmdźiesiąt dni.

5 A gdy się dni vczty dokończyły/ wezwał wszytkiégludu który się nálazł w Susán/ od nawietszégo áż do námnieyszégo: y kazał przez siedm dni vczte nágotowáć w weszćiu ogródu *y gáiu/ który królewską ozdobą y reką był sczépiony.

6 A wisiáły po wszytkich stronách opony białé/ y źielone/ y hiácyntowé/ záwieszone ná sznurách bisiorowych/ y szárłatnych/ które były przez *kolcá kości słoniowéy przewleczone/ y ná słupiéch mármurowych záwieszone. Łożká też złoté y srebrné rozłożone były ná tle smárágdowym y mármurowym kámieniem położonym/ które dźiwną rozmáitością málowánie zdobiło.

B

**Pálacu królewskiego. H.*

**Srebrné. H.*

7 A którzy byli ná-

proßeni/ pili z kubków złotych / y ná inßych y inßych naczyniách wnoßono potráwy. Winá też/ ták iáko wielmożności królewskiey przystało/ dostátkiem á co nalepßego nálewano.
8 A niebył ktoby niechcących do picia przymußał: ále iáko był król postánowił przystáwuiąc do stołów po iednému z książąt swoich / áby káżdy brał coby chćiał.
9 Vasthi też królowa spráwiłá vczte prze białe głowy ná pálacu/ gdźie król Asswerus mießkáć był zwykł.
10 A ták dniá śiódmégo/ gdy sobie król podweselił á po zbytnim piciu zágrzał sie winem / roskazał Maumam y Bázáthá/ y Hárboná/ y Bagáthá/ y Abgáthá/ y Zethár/ y Chárchás/ śiedmi rzezáńcóm/
11 którzy przed oczymá iego służyli/ áby wwiedli królową Vasthi przed królá/ włożywßy ná głowę iey koronę/ áby okazał wßytkim ludźióm y książętóm piękność iey / bo bárzo piękna byłá.
12 Która zbraniáłá sie / y ná królewskié roskazánié/ ktoré był przez rzezáńcá wskazał/ przyść niechćiáłá. Prze co król rozgniewány / y wielką popędliwośćią zápalony /
13 spytał medrców którzy według zwyczáiu królewskiego záwżdy przy nim byli / y zá ich rádą wßytko czynił / którzy vmieli vstáwy y práwá przodków:
14 (á byli pierwßy y nabliżßy / Chársená y Sethár / y Admáthá / y Thársis/ y Mares/ y Márséná/ y Mámuchán/ śiedm książąt Perskich y Medskich/ którzy pátrzáli ná oblicze królewskié/ y pierwßy po nim zwykli byli śiádáć:)
15 któremu wyrokowi Wásthi królowa podległá / która roskazánia Asswerusá królá / ktoré przez rzezáńce wskazał/ vczynić niechćiáłá.
16 A odpowiedźiał Mámuchán co król słyßał y książetá: Nie tylko królá obráźiłá królowa Vásthi / ále y wßystkie narody y książetá/ ktoré są po wßytkich źiemiách królá Asswerusá.
17 Bo wynidźie mowá królowey do wßystkich niewiast/ że wzgárdzą męże swé/ y rzeką: Król Asswerus kazał áby królowa Vásthi weßłá do niego / á oná niechćiáłá.
18 A tym przykłádem wßystkie żony książąt Perskich y Medskich lekce sobie będą ważyć mężów roskazánia. Przetóż słußny iest królewski gniew.
19 Jeslić sie podoba / niech wynidźie wyrok od oblicza twego / á niech będźie nápisan wedle práwá Persów y Medów / którego sie przestępowáć nie godźi / áby żadną miárą więcey Vásthi do królá nie wchodźiłá/ ále królestwo iey inßa/ która iest lepßa niż oná / otrzymáłá.
20 A to po wßytkim pánstwie (ktoré iest bárzo ßerokié) źiem twoich niech będźie obwołano/ y wßystkie żony ták wielkich iáko y máłych niech wyrządzáią cześć małżonkóm swoim.
21 Podobáłá sie rádá iego królowi y książetóm: y vczynił król według rády Mámuchán /
22 y rozesłał listy po wßech źiemiách królestwá swego / áby káżdy narod słyßeć y czytáć mógł/ róznémi iezyki y pismy / że mężowie są przednieyßymi y stárßymi w domiéch swoich: y żeby to po wßech narodách obwołano.

Margin: Vásthi królowa, iż do królá przyść nie chćiáłá, z królestwá złożoná. Od winá. H. — bywáli przy królu. á trzymáli pierwßé mieysce w królestwie.

Tych ksiąg nie tylko pierwßé dźieśieć Rozdźiałów / ktoré po Zydowsku mamy / ále y śiedm Rozdźiałów ostátnich / których teraz po Zydowsku nié mamy / zá pewné słowo Boże máią być przyimowáné / iáko o tym świadczą Concilia/ y oycowie stárzy. Co Bellárminus ßeroko opisuie / który też dowodźi/ że ten Asswerus małżonek Esther / inßy być nie mógł iedno Artáxerxes / którego Longimanem zwano.

ROZDZ. II.

1 A. Gdy sie ták stáło / gdy sie vśmierzył gniew królá Asswerusá / wspómniał ná Vásthi/ y co byłá vczyniłá/ ábo co vćierpiáłá:
2 Rzekli dworzánie królewscy y służebnicy iego: Niech ßukáią królowi dźiewczek pánienek y nadobnych/
3 y niech roześlą którzyby wypátrzyli po wßystkich kráinách dźiewczki piękné y pánny: y niech ie przywiodą do miástá Susan/ y oddádzą ie do domu białych głów pod rękę Egeiá rzezáńcá / który iest hochmistrzem y stróżem białychgłów królewskich / y niech wezmą ochędóstwá

Margin: Szukáią pánnien królowi, Esther mu sie podoba, y zostáie królową.

białogłowskie / y inne rzeczy do potrzeby. 4 A ktoraby się ze wszytkich oczom krolewskim podobała / ta niech krolnie miasto Vasthi. Podobała się mowa krolowi / y tak iako byli podali vczynić roskazał. 5 Był mąż Zydowin w mieście Susan / imieniem Mardocheus / syn Iair / syna Semei / syna Cis / z pokolenia Iemini / 6 ktory był przeniesiony z Ieruzalem na on czas / gdy Nabuchodonozor krol Babyloński / przeniosł był Iechoniasza krola Iudzkiego: 7 ktory wychował corkę brata swego Edisse / ktorą drugim imieniem zwano Esther: y obudwu rodzicow straciła / była piękna barzo y wdzięczney twarzy. A po śmierci oycá y matki iey / przywłaszczył ią sobie Mardocheusz za corkę. 8 A gdy się rozgłosiło krolewskie roskazanie / a według roskazania iego wiele pieknych panien do Susan przywodzono / y Egeiowi rzezańcowi oddawano: Esther też miedzy innemi pannami oddano mu / aby była chowana w poczcie białychgłow: 9 Ktora się iemu spodobała / y nalazła łaskę w oczach iego. Y roskazał rzezańcowi aby iey dano coprędzey ochędostwo białogłowskie / y dał iey część iey / y siedm panienek co napięknieyszych z domu krolewskiego / y tak one iako y służebne panny iey / przybrał y ozdobił. 10 Ktora niechciała mu oznaymić narodu y oyczyzny swoiey: bo iey był kazał Mardocheusz / aby o tey rzeczy zgoła milczała: 11 ktory przechadzał się co dzień przed sienią domu / w ktorym wybrane panny chowano / starając się o zdrowiu Esther / y chcąc wiedzieć coby się z nią działo. 12 A gdy przyszedł czas każdey porządkiem panienki / żeby wchodziły do krola / wszytko wykonawszy co do ochędostwa białogłowskiego przynależało / miesiąc się dwanasty toczył / wszatże tak / że przez sześć miesiecy mazały się oleykiem z mirry / a przez drugie sześć barwiczek y rzeczy wonnych vżywały. 13 A wchodząc do krola / o cokolwiek prosiły do ochędostwa należącego brały: y iako się im podobało vbrawszy się z domu fraucymeru przechodziły do łożnice krolewskiey. 14 A ktora weszła wieczor / rano zas wychodziła / y ztamtąd do wtorego domu odprowadzona była / ktory był pod ręką Susagazy rzezańca / ktory był nad nałożnicami krolewskimi przełożony: a niemiała wolności wrocić się wiecey do krola, ażby krol chciał / a mianowicie iey przyść roskazał. 15 A gdy przeminął czas porządkiem przychodził dzień ktorego Ester corka Abihail brata Mardocheuszowego / ktorą był sobie wziął za corkę / miała wniść do krola: ktora nie szukała strojow białogłowskich / ale cokolwiek chciał Egeusz rzezaniec stroż panien / to iey dał na ochędostwo: Bo była barzo piękna / a niewymowną cudnością oczam wszytkich zdała się wdzięczną y miłą. 16 Wiedziona tedy iest do pokoiu krola Assweruza miesiąca dziesiątego / ktory zowią Tebeth / siodmego roku krolestwa iego. 17 Y vmiłował ią krol więcey / niż wszytkie niewiasty / a miała przed nim łaskę y miłosierdzie nad wszytkie białegłowy / y włożył na głowe iey korone krolestwa / y vczynił że krolowała na mieyscu Vasthi. 18 Y roskazał nagotować vczte barzo wielką / prze wszytkie książęta y służebniki swoie / na poiecie y na wesele Esther. Y dał odpoczynienie wszystkim ziemiam / y rozdawał dary według wielmożności książęcey: 19 A gdy powtore szukano y zbierano panny / Mardocheusz siadał v drzwi krolewskich: 20 a Esther iescze była nie oznaymiła oyczyzny y narodu swego / według roskazania iego. Bo cokolwiek on roskazał / strzegła Esther: y tak wszytko czyniła iako na on czas zwykła była / gdy ią malutką wychowywał. 21 Tego tedy czasu / gdy Mardocheusz siedział v drzwi krolewskich / rozgniewali się Bagathan y Thares dwa rzezańcy krolewscy / ktorzy byli odźwiernymi / a v pierwszeg progu pałacu siadali: y chcieli się targnąć na krola y zabić go. 22 Co nie było tayno Mardocheuszowi / y wnet oznaymił krolowey Esther: a ona krolowi imieniem Mardocheusza / ktory do niey rzecz był doniosł. 23 Dowiadowano się / y naleziono / y obieszono obu na szubienicy. Y podano to do historyey y w kroniki wpisano przed krolem.

Marginal notes: 4. Król. 24. d 15. Nie: 11. b 4. — B — C — Pod mocą. — Ten miesiąc iest grudzień. — D — Odpuścił podatek. Heb. — Mardocheusz nye dáie krolewskie zdrayce.

ROZDZ. III.

Przed Amánem sam Márdocheusz niechce klękáć.

[1] A Potym król Aswerus wywyższył Amáná syná Amáthy / który był z rodu Agág: y wystáwił stolice iego náde wszytkie książętá które miał. [2] A wszyscy słudzy królewscy / którzy we drzwiách pálácu byli / klękáli y kłániáli sie Amánowi / bo im ták był Pan roskazał. sam Márdocheusz nie klękał / áni mu sie kłániał. [3] Którému rzekli słudzy królewscy / którzy przede drzwiámi pálacu siadáli: Przecz mimo insze nie záchowuiesz przykazánia królewskiégo? [4] A gdy to często mawiáli / á on słucháć niechciał / powiedzieli Amánowi / chcąc wiedzieć / będzieli trwał w przedsięwzięciu: bo im był powiedział / że był Zydem. [5] Co gdy vsłyszał Amán / y sámą rzeczą doznał / że Márdocheusz nie klękał przed nim / áni mu sie kłániał / rozgniewał sie bárzo. [6] B A zá nic sobie nie miał ná iednégo Márdocheuszá puścić ręce swé / bo był vsłyszał / że był narodu żydowskiégo / y ráczey chciał wytrácić wszytek naród żydów / którzy byli w królestwie Asswerusowym.

Amán vprosił v królá áby wszytkie Zydy wszędy pobito.

[7] Miesiącá pierwszégo (który zowią Nisán) roku dwunastégo królestwá Asswerusowégo / rzucono lós w bánie / który po Hebreysku zowią Phur / przed Amánem / którégoby dniá / y którégo miesiącá naród Zydowski miał bydź wygubiony / y wyszedł księżyc dwánasty / który zowią Adár. [8] A rzekł Amán królowi Asswerusowi: Jest lud po wszytkich kráinách królestwá twego rozpróżony / y sam od siebie rózny / C nowych praw y ceremoniy vżywáiący / nád to y królewskim roskazániem gárdzący. A wiesz bárzo dobrze że nie iest pożyteczno królestwu twoiemu / áby sie miał rospuszczáć przez swą wolą. [9] Jeslić sie podoba / wyday wyrok / áby zginął / á dziesięć tysięcy tálentów odważę podskárbim skárbu twego. a. [10] Zdiął tedy król sygnet / którégo vżywał / z ręki swéy / y dał go Amánowi synowi Amádáthy z narodu Agág / nieprzyiacielowi Zydowskiému / [11] y rzekł do niego: Srébro które mi obiecuiesz niech twoie będzie / z ludem czyń coć sie podoba. [12] A przyzwano pisárzów królewskich / pierwszégo miesiącá Nisán / trzynastégo dniá tegóż D miesiącá: y nápisano iest iáko był roskazał Amán / do wszytkich książąt królewskich / y sędziów kráin / y rozmáitych narodów / áby káżdy naród czytáć mógł / y *słyszeć mógł / według rozności iezyków / imieniem królá Aswerusá: á listy zápieczętowáné sygnetem iego / [13] rozesłano przez posły królewskie do wszytkich ziem / áby pobito y wygłádzono wszytkie Zydy / od dziecięciá áż do stárcá / dziatki y niewiásty iednégo dniá / to iest trzynastégo / miesiącá dwunastégo / który zowią Adár / á máiętność ich áby rozszárpáli. [14] A summá listów tá byłá / áby wszytkie kráiny wiedziáły / á nágotowáły sie ná dzień przerzeczony. [15] Spieszyli sie posłowie / których było posłano / áby roskazánie królewskie wypełnili. A natychmiast w Susán przybito wyrok / gdy król y Amán biesiádowáli / á wszyscy Zydowie / którzy byli w mieście płákáli.

*rozumieć.

ROZDZ. IIII.

Márdocheusz oznáymuie królowey srogi wyrok królewski ná Zydy.

[1] A Co gdy vsłyszał Márdocheusz rozdárł száty swé / y oblókł sie w wór / posypawszy głowę popiołem: y ná vlicy w pośrzód miástá krzyczał wielkim głosem / okázuiąc gorzkość sercá swego / [2] y z tym krzykiem áż do drzwi pálacu idąc. Bo sie nie godziło obleczonému w wór wniść ná dwór królewski. [3] Po wszytkich też kráinách / miásteczkách y mieyscách / do których okrutny wyrok królewski był przyszedł / byłá niezmierna żálość v Zydów / post / krzyk / y płácz / y wiele ich miásto pościeli woru y popiołu vżywáło. [4] A wszły pánny służebné Esther y rzezáńcy / y oznaymili iéy. Co vsłyszawszy zlękłá sie: y posłáłá száte áby go / zdiąwszy wór / vbráli: którą przyiąć niechciał. [5] A zá

wolawszy

wolawßy Athách rzezánicá / którégo iéy był krol dał zá ſłużebniká / roſkazálá mu áby ßedł do Márdocheußá / á dowiedział ſie od niego przeczby to czynił. [6] A wyßedßy Athách / ßedł do Márdocheußá ſtoiącégo ná vlicy mieyſckiéy / przede drzwiámi pálacu. [7] Który mu powiedział wßytko co ſie działo / iáko Amán obiecał że miał wnieść ſrébro do ſkárbów królewſkich zá Zydów wytrácenié. [8] A kopią téż wyroku który był przybit w Suſán dał mu / áby królowéy vkazał / y nápominał ią / áby weßlá do królá / y proſilá go zá ludem ſwoim. [9] Wróciwßy ſie Athách / powiedział Esther wßytko / co był Márdocheuß rzékł. [10] Która mu odpowiedźiálá / y kazálá żeby powiedział Márdocheußowi. [11] Wßyſcy ſłużebnicy królewſcy / y wßytkié kráiny / które pod mocą iego ſą / wiedzą / iż ieſliby / chocia mężczyzná choć białaglowá / nie będąc wezwáni do śieni we wnętrznéy królewſkiéy wßedł / bez żadnéy odwłoki ma bydź zábit / chybáby król laſkę złotą k niemu ściągnął ná znák łáſki / tożby ták mógł żyw zoſtáć. Jákoż tedy ia mam wniść do królá / któram iuż trzydzieści dni nie ieſt wezwáná do niego? [12] Co gdy vſłyßał Márdocheuß / [13] záśię wſkazał do Esther mówiąc: Nie mnimay ábyś tylko duſzę twoię wyzwolilá mimo wßytkié Zydy / iżeś ieſt w domu królewſkim: [14] bo ieſli teraz milczeć będzieß / innym ſpoſobem będą wybáwieni Zydźi: á ty / y dóm oycá twego zginiećie. A kto wié / ieśliś nie dla tego doſtąpilá króleſtwá / ᶻábyś ná táki czás zgotowána byłá? [15] Znowu Esther do Márdocheußá té słowá wſkazálá: [16] Jdź / á zbiérz wßytkié Zydy które w Suſán naydzieß / ᵃá módlcie ſie zá mną. Nie iédzcie áni piycie przez trzy dni y przez trzy nocy: á ia tákież będę ſie pośćić z ſłużebnicámi ſwémi / á tedy wnidę do królá / czyniąc przećiw práwu / nie będąc wezwána / y wydáiąc ſie ná śmierć y niebeſpieczność. [17] Szedł tedy Márdocheuß / y vczynił wßyſtko co mu byłá Esther roſkazálá.

ᶻábyś ie w téy potrzebie wſpomogłá.

ᵃá pośćcie ſie zá mię. H. Esther przykázuie Zydóm modlitwę z poſtem.

ROZDZ. V.

Esther wßedßy do królá prośi go ná vcztę z Amanem.

[1] A Trzećiego dniá obłożłá ſie Esther w vbiór królewſki / y ſtánęłá w śieni domu królewſkiégo / która byłá we wnątrz przećiw pokoiowi królewſkiému: á on śiedział ná ſtolicy ſwéy w ſali ſądowéy w pálacu przećiwko drzwiam domu. [2] A gdy vyźrzał Esther królową ſtoiącą / ſpodobálá ſie oczam iego / y wyćiągnął ku niéy laſkę złotą którą trzymał w ręce. A oná przyſtąpiwßy pocáłowálá koniec laſki iego. [3] A rzékł do niéy król: Czego chceß Esther królowa? co zá prośbá twoiá? byś téż y o połowicę króleſtwá prośilá / będzieć dano. [4] A oná odpowiedźiálá: Jeſli ſie królowi podoba / proßę żebyś dziś przyßedł do mnie / y Amán z tobą / ná vcztę którąm nágotowálá. [5] A wnet król rzékł: Wzówćie co rychléy Amáná / áby doſyć vczynił woléy Esther. Przyßli tedy król y Amán ná vcztę / którą im królowa byłá zgotowálá. [6] A rzékł król do niéy / nápiwßy ſie doſtátkiem winá: Czego żądaß ábyć dano? á o co prośiß? byś téż o pół króleſtwá mego prośilá / vprośiß. [7] Któremu Esther odpowiedźiálá: Zadánié moie y prośbá tá ieſt: [8] Jeſlim nálázłá łáſkę przed obliczem królewſkim / á ieſli ſie królowi podoba żeby mi dał o co żądam / y prośbę moię wypełnił: niech przyidzie król y Amán ná vcztę którąm im zgotowálá / á iutro otworzę królowi wolą moię. [9] A ták wyßedł Amán onégo dniá weſoły y ochotny. A gdy vyźrzał Márdocheußá śiedzącégo przede drzwiámi pálacu / iż nie tylko nie wſtał ku niemu / ále áni ſie rußył z mieyſcá śiedzenia ſwego / roziadł ſie okrutnie: [10] y nie pokázuiąc gniewu / wróciwßy ſie do domu ſwego / wezwał do śiebie przyiaćioł ſwych / y Záres żonę ſwoię: [11] y przełożył im wielkość bogactw ſwoich / y gromádę ſynów / y z iák wielką chwałą wywyßył go król nád wßytkié książętá y ſługi ſwoie. [12] A potym rzékł: Królowa

Amán rozgniewał ſie ná Márdocheußá że mu ſie nie kłániał.

też Esther żadnego innego nie wezwálá ná vczte z królem/ iedno mnie: v którey też iutro z królem obiedwáć mam. [13] A choć to wszytko mam/ zdámi sie iákobych nic niemiał/ póki bede pátrzył ná Márdocheuszá Zydá siedzącego przede drzwiámi królewskimi. [14] I odpowiedzieli mu Záres żoná iego y inni przyiaciele: Raz nágotowáć wysokie drzewá máiące wzwysz piecdziesiąt łokći/ á ráno mów królowi/ áby ná nim Márdocheusz był obieszon/ y ták poydziesz z królem ná vczte wesoły. Spodobáłá mu sie rádá/ y kazał nágotowáć wysoką szubienice.

Ámán Márdocheuszowi szubienice gotuie.

ROZDZ. VI.

[1] Onéy nocy król spáć nie mógł/ y kazał sobie przynieść historiej kroniki przeszłych czásow. Które gdy przed nim czytano [2] przyszło do onégo mieysca gdzie było nápisano iáko Márdocheusz oznaymił zdrádę Bágáthán y Thares rzezáńców/ którzy królá Assweruszá zábić chćieli. [3] Co król vsłyszawszy/ rzekł: Co zá czći y nagrody zá te wierność dostąpił Márdocheusz? Odpowiedzieli mu dworzánie y słudzy iego: Zadney zgolá nagrody nie odniosł. [4] I wnet król rzekł: Kto iest w sieni? Bo Ámán wszedł był do sieni we wnetrzney domu królewskiego/ áby námienił królowi/ y kazał obieśić Márdocheuszá ná szubienicy która mu byłá nágotowána. [5] Odpowiedzieli służebnicy: Ámán stoi w sieni. I rzekł król: Niech wnidzie. [6] A gdy wszedł/ rzekł k niemu: Co ma bydź vczyniono mężowi/ którego król chce vczćić? A Ámán mysląc w sercu swoim/ y rozumieiąc że król nikogo innego niechćiał vczćić oprocz niego/ [7] odpowiedział: Człowiek którego król chce vczćić [8] ma bydź obleczon w száty królewskie/ y wsádzon ná koniá który pod śiodłem królewskim chodzi/ y wziąć korone królewską ná głowe swą/ [9] á pierwszy z książąt y pánów królewskich niech dzierży koniá iego/ á po vlicy mieyskiéy idąc niech woła y mówi: Ták vczon bedzie/ którego kolwiek bedzie chćiał król vczćić. [10] I rzekł mu król: Pospiesz sie/ á wziąwszy száte y koniá/ vczyń iákoś powiedział Márdocheuszowi Zydowi/ który śiedzi przede drzwiámi pálacu. Strzeż ábyś nic z tego coś mówił nie opuścił. [11] A ták wziął Ámán száte królewską y koniá/ y vbránégo Márdocheuszá ná vlicy mieyskiéy/ y wsádzonégo ná koniá/ vprzedząc/ y wołał. Téy czći godzien iest/ kogokolwiek bedzie chćiał król vczćić. [12] I wróćił sie Márdocheusz do drzwi pálacu: á Ámán pokwápił sie iść do domu swego záluiąc y okrywszy głowe. [13] I powiedział Zares żenie swéy/ y przyiaciołóm wszytko co mu sie przydáło. Którému odpowiedzieli mędrcy/ które miał w rádzie/ y żoná iego: Iesliż Márdocheusz iest z naśienia Zydowskiego/ przed ktorymes począł vpádáć: nie bedziesz mu sie mógł oprzeć/ ále vpádniesz przed oczymá ie°. [14] Gdy iescze oni mówili/ przyszli rzezáńcy królewscy/ y przymuśili że co rychléy szedł ná vczte która byłá królowa zgotowáłá.

Król czytáiąc kroniki ználazł wierność Márdocheuszá.

Ámán muśi czćić Márdocheuszá.

ROZDZ. VII.

[1] Ták wszedł król y Ámán ábypili z królową. [2] I rzekł iéy król tóż drugiego dniá/ gdy sie był winem zágrzał. Cóż iest zá prosbá twoiá Esther/ ábyć byłá daná? y co chcesz áby sie sstáło? A byś też prosiłá pół królestwá mego/ vprosisz. [3] Którému oná odpowiedziáłá: Ieslizem nálázłá łáskę w oczách twoich o królu/ y ieslić sie podoba/ dáruy mie duszą moią *o którą proszę*/ y ludem moim *zá którym sie przyczyniam*. [4] Abowiem wydáni iestesmy ia y lud móy/ ábysmy byli skruszeni/ wybići y ábysmy zginęli. A day Boże ábysmy byli záprzedáni zá niewolniki y zá niewolnice: znosné by

Królowá o się y o naród swóy prosząc, ná Ámá ná skárży

*zá prosbę moię. H. *zá żądánie moie. H.

B śné by złé było/ y milczáłábym wzdycháiąc/ á teraz nieprzyiaciel náß ieſt którégo okrucieńſtwo ściąga ſię ná królá. 5 A odpowiádáiąc król Aſſwerus rzékł: Któż to ieſt/ y iákiéy mocy/ 6 żeby to śmiał czynić? A rzékłá Eſther: Sprzećiwnik y nieprzyiaćiél náß niecnotliwy ten ieſt Amán. Co ón vſłyßawßy záraz ſię zdumiał/ królewſkiéy twarzy y królowéy nie mogąc znośić. 7 A król rozgniewawßy ſię wſtał y z mieyſcá vczty/ y ßedł do C ogrodá drzewy oſádzonégo. Amán też wſtał áby prośił Eſther królowéy o duſzę ſwoię/ bo zrozumiał że mu nieſczęśćié od królá zgotowáné było. 8 Który gdy ſię wróćił z ogrodá gáymi oſádzonégo/ y wßedł ná mieyſce vczty/ nálazł Amán/ á on vpadł ná D łożko ná którym leżáłá Eſther/ y rzékł: y królową chce zgwałćić przy mnie w domu moim! Jeſcze nie wyßło było słowo z vſt królewſkich/ á wnet zákryli twarz iego. 9 A rzékł Hárboná ieden z rzezáńców/ którzy ſtali ná służbie królewſkiéy. Oto drzewo które był nágotował Márdocheußowi/ który mówił zá królem/ ſtoi w domu Amánowym máiące wzwyß pięćdźieśiąt łokiet. Któremu król rzékł: Obieśćie go ná nim. 10 obießono tedy Amáná ná ßubienicy którą był zgotował Márdocheußowi/ y vſpokoił ſię gniéw królewſki.

Amáná król obieśić każe ná ßubienicy która Márdocheußowi gotował.

ROZDZ. VIII.

Márdocheuß od królá wywyßßony.

1 Dniá onego dał król Aſſwerus Eſther Królowéy dom Amáná nieprzyiaciela żydowſkiégo/ y Már- A docheuß wßedł przed oblicze królewſkié: bo mu byłá przyznáłá Eſther że iéy był ſtryiem. 2 A wziął król pierśćień/ który był kazał wziąć od Amáná/ y dał Márdocheußowi. A Eſther poſtánowiłá Márdocheußá nád domem [a]ſwoim.

[a] Amánowym. H.

3 A ná tym nieprzeſtáiąc/ vpádłá do nóg królewſkich/ y płákálá/ y mówiąc do niego prośiłá/ áby złość Amáná Agágitczyká y wymyſły iego niecnotliwé/ które był wymyślił przećiw Żydóm/ roſkazał wniwecz obróćić. 4 A on według zwyczáiu ściągnął ręką ſceptrum złoté/ którym ſię łáſki znák pokázował/ á oná wſtawßy ſtánęłá 5 przed nim/ y rzekłá: Jeſli ſię podoba królowi/ á ieſlim nálázłá łáſkę przed oczymá iego/ á prośbá moiá nie B zda mu ſię przećiwna/ proßę/ áby nowémi liſty ſtáré liſty Amáná zdrayce y nieprzyiaćielá Żydów/ w których roſkazał ie wytráćić we wßytkich ziemiách królewſkich káſſowáné były. 6 Bo iákóż będę mogłá znośić zábiiánié y mordowánié narodu moiégo? 7 A odpowiedział król Aſſwerus Eſtherze królowéy y Márdocheußowi Żydowi: Dóm Amánów dałem Eſther/ á ſámégo kazałem záwieśić ná ßubienicy/ iż śmiał rękę ściągnąć ná Żydy. 8 A ták nápißćie Żydom iáko ſię wam podoba/ imieniem królewſkim/ zápieczętowawßy liſty ſygnetem moim. Bo ten był obyczay/ iż liſtóm które imieniem królewſkim poſyłano/ á ſygnetem iego zápieczętowano/ żaden ſię nieśmiał ſprzećiwić. 9 A záwoławßy piſárzów y podpiſków królewſkich (á był czás mieśiącá trzećiégo/ który zowią Syban) dwudźieſtégo y trzećiégo dniá iego nápiſano liſty/ iáko był chćiał Márdocheuß/ C do Żydów y do kśiążąt/ y do Oekonomów/ y Sędziów/ którzy byli przełożeni we ſtu y dwudźieſtu y śiedmi ziemiách od Indiiéy áż do Æthyopiiéy: kráinie y kráinie/ narodowi y narodowi wedle ięzyków y piſem ich: y Żydóm iáko czytáć mogli y słucháć. 10 A té liſty które poſyłano imieniem królewſkim/ ſygnetem iego zápieczętowáné ſą y rozeſłáné przez prędkié poſły: którzyby po wßytkich ziemiách biegáiąc oné pierwßé liſty nowémi poſelſtwy vprzédzili: 11 którym król roſkazał áby ßli do Żydów w káżdym mieśćie/ y kázáli ſię im zgromádźić/ áby ſię záſtáwili zá duße ſwé/ á wßytkié ſwé nieprzyiaćioły/ z żónámi z dźiećmi/ y ze wßytkimi domy pobili y wygłádźili/ y korzyśći ich pobráli. 12 A náznáczon ieſt po wßytkich ziemiách ieden dźień pomſty/ to ieſt/ trzynaſty 13 mieśiącá dwunaſtégo Adár. A ſummá liſtu tá byłá/ áby we wßytkich zie-

Liſty pośießné Żydóm wypráwuie.

miách y narodách które były pod páństwem Asswerusá królá / wiádomo było / iż Żydowie byli gotowi mśćić sie nád nieprzyiaćioły swémi. [14] A bieżeli podwodnicy prędcy poselstwá noßąc / á wyrok królewski rozbito w Susán. [15] A Márdocheuß wychodząc z pálácu y od oczu królewskich / świećił sie w ßátách królewskich / to iest w hiácyntowych / y w białych: noßąc ná głowie korone złotą / y odziany płáscem iedwabnym y ßárłatowym. A wßytko miásto weseliło sie y rádowáło. [16] A Żydóm nowa świátłość zdáłá sie wschodźić / wesele / cześć / y tańce. [17] A wßytkich narodów / miast y kráin / gdźiekolwiek mándaty królewskie przychodźiły / dźiwné rádośći / biesiády / y vczty / y święto: ták iż mnodzy inßégo narodu y sekty / ná wiáre y ceremonie przystawáli: Bo był ná wßytkie przypadł wielki strách imienia żydowskiégo.

ROZDZIAŁ IX.

Żydzi zábiiáią przećiwniki swoie.

[1] DWunaste tedy miesiącá / którysmy wyßéy powiedźieli / że Adár zowią / trzynastégo dniá / kiedy wßystkim Żydóm zátrácenie gotowano / á nieprzyiaćiele krwie ich prágneli / zá odmiáną sczęśćia / Żydowie poczeli bráć górę / y mśćić sie nád nieprzyiaćioły swémi. [2] A zebráli sie po wßytkich miástách y miásteczkách y mieyscách / áby wyćiągneli rękę ná nieprzyiaćioły y prześládowniki swoie. A żaden sie nieśmiał sprzećiwić / dla tegó że strách wielkośći ich przeráźił był wßystkie narody. [3] Bo y Sędźiowie kráin / y książętá / y Oekonomowie / y wßyscy dignitarze / którzy nád káżdym mieyscem y spráwą przełożeni byli / wywyßáli Żydy / boiąc sie Márdocheußá: [4] o którym dowiedźieli sie że był przednieyßy ná pálácu / á iż wiele mógł: sławá też imienia iegó codźień rosłá / y było iéy pełno w vśćiech wßytkich ludźi. [5] A ták pobili Żydowie nieprzyiaćioły swé porażką wielką / y pozábiiáli ie / oddawáiąc im co im byli gotowi vczynić: [6] ták bárzo / że też w Susan pięć set mężów zábili / oprócz dźieśiąći synów Amáná Agágeyczyká nieprzyiaćielá Żydowskiégo / których té są imioná: [7] Phársándathá / y Delphon / y Esphathá / [8] y Phoráthá / y Adália / y Aridathá / [9] y Phermestá / y Arisay / y Ariday / y Iezáthá. [10] które pobiwßy / łupów z máiętności ich tykáć sie niechćieli. [11] A nátychmiast liczbę onych których pobito w Susan do królá przyniesiono. [12] Który rzékł królowéy: W mieśćie Susan zábili Żydowie pięć set mężów y inych dźieśiąći synów Amánowych: iáko wielki mórd mniémaß / oni czynią we wßytkich kráinách? Czegóż więcéy prosiß / á co chceß ábych kazał vczynić? [13] Któremu oná odpowiedźiáłá: Jeślić sie królowi podobá / niechby dano moc Żydóm / áby iáko dźiś vczynili w Susan / ták y iutro vczynili: á dźieśięć synów Amánowych / áby ná ßubienicách záwießono. [14] A roskazał król áby sie ták sstáło. A wnet w Susan rozbito wyrok / y dźieśiąći synów Amánowych obießono. [15] A gdy sie zebráli Żydźi czternastégo dniá miesiącá Adár / zábito w Susán trzy stá mężów: áni máiętność ich nie byłá od nich rozßárpána. [16] Ale y po wßystkich źiemiách / które były pod mocą królewską / zástáwowáli sie Żydowie zá swé duße pobiwßy nieprzyiaćioły prześládówce swoie: ták bárzo / że doßło siedmdźieśiąt y pięć tysięcy zábitych / á żaden sie niczego nietknął z ich máiętnośći. [17] A dźień trzynasty miesiącá Adár był v wßytkich pierwßy zábiiánia / á czternastégo dniá zábiiáć przestáli: który postánowili áby był vroczysty / áby weń nápotym záwżdy biesiády y wesela y vczty spráwowáli. [18] Ale ći którzy w mieśćie Susán zábiiáli / trzynastégo y czternastégo dniá tegóż miesiącá zábiiániem sie zábáwiáli: á piętnastégo dniá zábiiáć przestáli. A przetóż tenże dźień vroczysty postánowili ná vczty y ná wesele. [19] Ci lepák Żydowie którzy w miásteczkách niemurowánych y po wśiách mießkáli / czternasty dźień miesiącá

Święto vroczyste ná pámiątkę wybáwienia.

Adár ná bieśiády y ná wesela postánowili / ták áby sie weń rádowáli / y sláli cześći vczty y potraw ieden drugiému. [20] Spisał tedy Márdocheuß to wßytko / y listámi zámknąwßy / rozesłał do Zydów / ktorzy po wßytkich kráinách królewskich mießkáli / ták blisko leżących / iáko odległych: [21] áby czternasty y pietnasty dźień miesiącá Adár zá świetá przyieli / á ná kożdy rok záwße vroczystą czćią obchodźili: [22] iż w té dni pomścili sie Zydźi nád nieprzyiaćioły swémi / á płácz y smętek obróciły sie im w rádość y w wesélé: á żeby té dni obchodźili z bieśiádámi y z weselem / y posyłáli ieden drugiému cześći potraw / y vbogim dáry dawáli. [23] A przyieli Zydowie w vroczysty obrząd wßystko co ná on czás czynić poczęli / y co Márdocheuß przez listy czynić roskazał. [24] Abowiém Amán syn Amádáthy z pokolenia Agág / nieprzyiaćiél y przećiwnik Zydowski / myślił złość przećiwko im / áby ie był pobił y zgłádźił: y miotał Phur / który náßym iezykiem wykłáda sie lós. [25] A potym weßłá Esther do królá prosząc áby vsiłowánie iego / listy królewskimi wniwecz obrocone było: á złość którą przećiw Zydom myślił / obróciłá sie ná głowe iego. náwet y sámégo / y syny iego / ná ßubienicy obiesili. [26] A od onégo czásu té dni názwano Phurim / to iest / lósow: przeto iż Phur / to iest / lós / w bánie był wrzucony. A wßytko co sie dźiało / w liśćie / to iest / w tych kśięgách zámyka sie: [27] y co vćiérpieli / y co nápotym odmieniono / przyieli ná sie Zydźi y ná naśienié swoie / y ná wßytkié ktorzy ná wiáre ich przystáć chćieli: áby sie żadnému niegodźiło tych dwu dni bez świecenia strawić / [a] o których pismo świádczy / y pewné czásy wyciągáią rok po roku vstáwicznie. [28] Téć są dni których zápámietánié żadné nigdy nie zgłádźi / y w káżdym wieku wßytkié kráiny po wßem świećie obchodźić będą: y niémáß żadnégo miástá w którymby dni Phurim / to iest lósow / nie były od Zydów świeconé / y od ich potomków / którzy są ná té ceremonie obwiązáni. [29] A nápisáli Esther królowa córká Abihail y Márdocheuß Zydowin iescze drugi list / áby ze wßeláką pilnośćią ten dźień vstánowiony był zá święty ná potomné czásy. [30] A posłáli do wßytkich Zydów którzy mießkáli we stu y dwudźiestu y śiedmi kráinách Aswerusá królá / áby mieli pokóy / y przyimowáli prawdę / [31] záchowywáiąc dni lósow / á czásu swego z rádośćią obchodząc: iáko Márdocheuß z Esther postánowili / á oni chowáć obiecáli / y sámi y z potomstwem swoim / posty y [b] wołánia / y dni lósow / [32] y wßytko co sie w historiiéy tych kśiąg / które zowią Esther / zámyká.

[a] według pismá ich, y według czásu ich. H.

[b] do Bogá ná modlitwie.

ROZDZ. X.

Sławá y możność Aswerusá królá.

[1] A Król Aswerus vczynił hołdowné / wßystké ziemie / y wßytkié wyspy morskié. [2] którégo moc y pánowánié y zacność / y wywyßßenié / którym wywyßßył Márdocheußá / nápisáné są w kśięgách Medskich y Perskich: [3] y iáko Márdocheuß z narodu Zydowskiégo / był wtórym po królu Aswerusie: y wielki v Zydów / á wdźięcznym ludowi bráciéy swéy / stáráiąc sie o dobré ludu swego / y mówiąc to co należáło ku pokoiowi narodu swego.

Słowá Hieronymá S.

Co iest w kśięgách Zydowskich, wierniem przełożył. Lecz to co potym idźie, nálazłem nápisáné w Edicyiey pospolitéy, które iezykiem Greckim y literámi Greckimi są wydáné: á tám ná koncu kśiąg ten Rozdźiał był nápisány: który według obyczáiu náßego obelem, to iest, rożenkiem esmy náznáczyli.

Sen Márdocheußów y wykład iego.

[4] A rzekł Márdocheuß: Od Bogáć sie to stáło. [5] Wspomniałem ná sen którym widźiał / tóż znáczący: á nic sie z niego nie odmieniło. [6] Máłé źrzódło / które vrosło w rzekę / y obróciło sie w świátłość y w słońce / y w wody wielkie sie rozlało: iest Esther / którą król wziął zá żonę / y chćiał áby byłá królową. [7] A dwá smokowie: iestem ia y Amán. [8] Narodowie którzy sie byli zebráli: ći są którzy chćieli zgłádźić imie Zydowskié. [9] A naród móy /

iest

ieſt lud Izráelſki/ który wołał do Páná/ y záchował Pan lud ſwóy: y wybáwił nas ode wßytkiego złego: y vczynił znáki wielkie y dziwy miedzy narody. 10 A roſkazał áby dwá lóſy były/ ieden ludu Bożego/ á drugi wßytkich narodów. 11 A przyßły obá lóſy ná dźień złożony od onego czáſu przed Bogiem wßem narodóm: 12 y wſpómniał Pan ná lud ſwóy/ y ſmilował ſie nád ſwym dziedźictwem. 13 A będą obchodzone te dni w mieśiącu Adár/ czternáſtego y pietnáſtego dniá tegoż mieśiącá/ że wßytką pilnośćią y z weſelem ludu w iedne gromádę zebránego/ ná wßytkie nápotym rodzáie ludu Izráelſkiego.

ROZDZ. XI.

O liśćie tey hiſtoriey do Ieruzálem przynieśionym

1 ROku czwartégo zá królowánia PTolomeuſá y Kleopátry/ Doſitheus/ który ſie mienił bydź kápłanem y z rodu Lewitckiego/ y Ptolomeus ſyn iego przynieśli ten liſt *Phurim/ który powiedźieli że przełożył Lyſimáchus ſyn Ptolomeuſów w Jeruzálem.

*Lóſów.

Ten też początek był w Edycyiey poſpolitey, którego niemáß w Żydowſkim áni v żadnego przekłádáczá. (Słowá Hieronymá S.)

2 Roku wtórego zá królowánia Artáxerxá wielkiego/ pierwßego dniá kśieżycá Niſán/ widźiał ſen Márdocheuß ſyná Jáir/ ſyná Sémei/ ſyná Cis/ z pokolenia Beniámin: 3 człowiek Żydowin/ który mießkał w mieśćie Suſis/ mąż zacny/ y miedzy pierwßymi dworu królewſkiego. 4 A był z tey liczby *więźniów/ które był przeniósł Nábuchodonozor król Bábilońſki z Jeruzálem/ z Jekoniaßem królem Judzkim: 5 A ſen ieg był ten: Vkazáły ſie głoſy y burzenia/ y grzmienia/ y trześienia źiemie/ y zámießánie wielkie ná źiemi: 6 álić oto dwá wielcy ſmokowie/ y gotowi potkáć ſie z ſobą. 7 Ná których wołánie wzrußyły ſie wßytkie narody áby walczyły przećiw narodowi ſpráwiedliwych. 8 A był ón dźień ćiemnośći y niebeſpieczeńſtwá/ vtrapienia y vćiſku/ y okrutny ſtrách ná źiemi. 9 A zátrwożył ſie narod ſpráwiedliwych/ boiąc ſie złego ſwego/ y gotowy ná śmierć. 10 A wołáli do Bogá: á gdy oni krzyczeli/ zrzódło máłe vroſło rzeką wielką/ y rozlało ſie wielką wodą. 11 Swiátłość y słońce weßło/ y poniżeni byli powyßeni/ y pożárli zacne. 12 Co gdy vyźrzał Márdocheuß/ y wſtał z łożá/ myślił coby chćiał Bóg vczynić: y wbił ſobie w ſerce/ chcąc wiedźieć coby ſen znáczył.

*4. Król: 24. d 15. wyſ: 2. a 6.

ROZDZ. XII.

O zbuntowániu dwu komorników przez Márdocheußá królóm obiáwionym wyſ: 2. d 21. y 6. a 2.

1 NA ón czás mießkał ná dworze królewſkim/ z Bágáthá y z Tháá rzezáncámi królewſkimi/ którzy byli oddźwiernymi páłacu. 2 A gdy wyrozumiał myśli ich/ y ſtáránia ich pilnie wypátrzył/ doßedł iż ſie chćieli tárgnąć ná królá Artáxerxá/ y dał o tym znáć królowi. 3 Który obudwu dawßy ná probe/ gdy ſie przyználi/ kazał wieść ná śmierć. 4 A król to co ſie ſtáło/ w kroniki wpiſał: ále y Márdocheuß pámiątkę rzeczy wypiſał. 5 A roſkazał mu król áby mießkał ná páłacu/ dawßy mu dáry zá odnieśienie. 6 A Amán ſyn Amádáth Bugeyczyk był náſłáwnieyßy przed królem/ y chćiał záßkodźić Márdocheußowi/ y narodowi iego/ dla dwu rzezáńców królewſkich którzy byli ſtráceni.

Póty przedmowá: A co zátym idźie, ná onym mieyſcu było położono, gdźie nápiſano w kśięgách, A rozchwyćili dobrá y máietnośći ich. *coſmy w Edycyiey náleźli. A Kopia liſtu tá byłá.* (Słowá Hieronymá S.)

ROZDZ. XIII.

Wyrok królewſki przećiw Zydóm.

1 KROL wielki Artáxerxes / od Indiiey áż do A Æthyopiiey / ſto dwádzieśćiá y śiedm kráin przełożonym y kśiążetóm / którzy ſą pod iego pánowániem/zdrowia. 2 Gdyż nád bárzo wielą narodów pánuię / y wßytkiem świát podbił pod moc ſwoię/niechćiałem iednák źle vżywáć wielkośći mocy / ále łáſkáwośćią y łágodnośćią ſpráwowáć poddáné / áby bez żadnégo ſtráchu żywot ſpokóynie wiódąc / pokoiu którégo wßyſcy ludźie prágną zázywáli. 3 Ale gdym ſie pytał Rad moich iákoby ſie to wypełnić mogło / ieden z nich który mądrośćią y wiernośćią inné przechodźił / y był po krolu wtóry / imieniem Amán / 4 oznaymił mi że ieſt lud po wßytkim świe- B ćie rozproßony / który nowych praw vżywa / y przećiwko wßech narodów zwyczáiowi czyniąc / królewſkim roſkazániém gárdźi / y zgodę wßech narodów ſwoią niezgodą tárga. 5 Czego gdyśmy ſie dowiedźieli / widząc że ieden naród odporny / przećiwko wßému rodzáiowi ludzkiému przewrotnych praw vżywa / á náßému ſie roſkazániu ſprzećiwia / á pokóy y zgodę 6 kráin nam poddánych tárga / 7 roſkazáliſmy áby którékolwiek Amán (który nád wßytkimi kráinámi ieſt przełożony / y wtóry po królu / y którégo ná mieyſcu oycá cźćiémy) pokaże / z żonámi y z dźiećmi od nieprzyiaćiół ſwych byli wygłádzeni / á żeby ſie ich żaden nieużálował / cztérnaſtég dniá dwánaſtégo mieśiącá Adár roku ni- 7 nieyßégo: 7 áby złośćiwi ludźie iednégo dniá ſtąpiwßy do piekłá / przywróćili królestwu náßému pokóy który byli zgwałćili.

Dotad kopia liſtu: A co zá tym idźie, nálazłem ná onym mieyſcu nápiſano, gdźie czytamy.

Słowá Hieronymowé.

A ták ßedßy Márdocheuß vczynił G wßyſtko co mu Eſther roſkazálá.

Wßákże tego niémáß w żydowſkim, áni zgołá v żadnégo przekłádácza.

Modlitwá Márdocheußá.

8 A Márdocheuß modlił ſie Pánu / pámiętáiąc ná wßytkie ſpráwy iego / 9 y rzekł: Pánie / Pánie / królu wßechmogący / bo w mocy twoiéy wßytko ieſt położono / y niémáß ktoby ſie mógł woli twéy ſprzećiwić / ieśli 10 będźieß chćiał záchowáć Izráel. 10 Tyś ſtworzył niebo y źiemię / y cokolwiek 11 ſie okręgiem niebieſkim zámyka. 11 Pánem wßytkich ieſteś / y niémáß ktoby ſie ſprzećiwił máieſtatowi twému. 12 12 Wßytko znaß / y wiéß żem áni z py- D chy / áni ze wzgárdy / áni z iákiéy chćiwośći prágnienia to vczynił / żem ſie nie kłániał Amánowi napyßnieyßému. 13 (Dla záchowánia bowiém ludu Izráelſkiég gotówbych był y ſtopy nóg 14 ieg cálowáć.) 14 álem ſie bał ábym cźći Bogá mego nie przenióſł ná człowieká / á żebych ſie nikomu nie kłániał / 15 oprócz Bogá mego. 15 A teraz Pánie królu / Boże Abráhámów / zmiłuy ſie nád ludem twym / boć nas chcą nieprzyiaćiele náßy wytráćić / y dźiedźictwo twoie wygubić. 16 Nie wzgárdzay cząſtki twoiéy / którąś ſobie wy- 17 kupił z Ægyptu. 17 Wyſłuchay proſbę moię / á bądź miłośćiw dźiałowi y ßnurkowi twému / á obróć żáłobę náßę w weſelé / ábyśmy żywi będąc / chwálili imię twoie Pánie / á nie zámykay vſt o tobie śpiéwáiących. 18 18 Wßytek też Izráel tákimże ſercem y modlitwą wołał do Páná / przeto iż nád nimi pewna śmierć wiśiáłá.

---

14 *Alem ſie bał ábym cźći Bogá mego nie przenióſł ná człowieká.* Z tych słów możem zrozumieć / iż Amán człowiekiem będąc / podnióſł ſie w pychę y chćiał bydź zá Bogá chwalony / iáko to v pogan nie trudno było. Przetóż Márdocheuß / niechćiał mu ſie kłániáć / áby mu tym kłániániem co Boſkiego nie przyznawał / záczymby y ſwóy zakon zelżył. Bo ináczey kiedyby był chćiał po nim vcźćiwośći y kłánianiá tákiego iákié poſpolićie ludźióm zacnym y cnotliwym czyniémy / gotów był Márdocheuß y ſtopy nóg iego / iáko ſámże powiáda / cáłowáć. A ták źle heretycy té słowá przywodzą / przećiw vcźćiwośći świętych / bo oni tego niechcą po nas / ábyśmy ie zá Bogi chwalili / ále im tylko vcźćiwość przyſtoyną y powinną iáko ludźióm świętym wyrządzamy.

Vcćiwość świętym iáka,

ROZDZ. XIIII.

Modlitwá Esthero wyzwolenie ludu swe(go).

1 A Esther też królowa vciekłá sie do Páná/ boiąc sie niebespieczeństwá/ które nádchodziło. 2 A zewlókwszy sie z odzienia królewskiego/ płáczu y żáłobie przystoyné száty wzięłá/ á miásto rozlicznych oleyków/popiołem y gnoiem głowę nápełnilá/ y ćiáło swé postámi poniżyłá/ y wszytkie mieyscá ná których przedtym zwykłá bywáć wesołá/tárgániem włosów nápełnilá. 3 Y prosiłá Páná Bogá Izráelskiég/mowiąc: Pánie móy/któryś sam iest królem nászym/ wspomoż mię opuszczoną/ á która oprócz ćiebie żadnego innego pomocniká nie ma. 4 Niebespieczeństwo moie iest w ręku moich. 5 Słyszáłám od oycá ᶻmego/ żeś ty Pánie wziął Izráelá zewszech B narodów/ á oyce násze ze wszytkich pozad przodków ich/ ábyś posiadł dziedzictwo wieczné/ y vczyniłeś im iákoś rzekł. 6 Zgrzeszyliśmy przed oczymá twémi/ y przetoś nas dał w ręce nieprzyiaćiół nászych: 7 bośmy służyli bogóm ich. Spráwiedliwyś iest Pánie. 8 Lecz teraz nie máią ná tym dosyć/ że nas ćiężką niewolą śćiskáią/ ále siłe rąk swoich mocy bálwáńskiey przypisuiąc/ 9 chcą odmienić obietnice twoie/ y wytráćić dziedzictwo twoie/ y záwrzeć vstá chwalących ćię/ y zgásić sławę kośćiołá y ołtarzá twego/ 10 áby otworzyli vstá pogánów/ á chwalili możność bálwánow/ y wielbili ćielesnégo królá ná wieki. 11 C Nie daway że ᵃPánie sceptrum twego tym którzy nie są/ by sie nie śmiali ná vpadek nász: ále obróć ráde ich ná nie/á tego który sie począł srożyć ná nas/ zátráć. 12 Wspomni Pánie/ á vkaż sie nam czásu vćisku nászego/ á day mi śmiáłość Pánie królu Bogów/y wszytkiey mocy. 13 Day mowę ozdobną w vstá moie ᶜprzed oczymá lwá/á obróć serce iego ku nienawiśći nieprzyiaćielá nászego/ áby y on zginął/y inni którzy sie z nim zgadzáią. 14 A nas wybaw ręką twoią/ á wspomóż mię/ żadney inny pomocy nie máiącey/iedno ćiebie Pánie/ który masz wiádomość wszytkich rzeczy/ 15 y wiesz że wnienawiśći mam chwałę grzesznych/ á iż mię mierźi łóże nieobrzezáńców/ y káżdégo obcégo. 16 Ty wiesz potrzebę moie/ żeć sie brzydzę ᵈznákiem pychy y chwały moiey/ D która iest ná głowie moiey/ we dni okazowánia mego/ á żeć mię mierźi iáko szmát mieśiecznéy niewiásty/á żeć iey nie noszę ᵉw dźień milczenia mego. 17 Y żem też nie iadáłá v stołu Amánowego/ áni mi sie podobáłá vczta królewská/ ánim piłá winá mokrych ofiar. 18 Y nigdy sie nie weseliłá służebnicá twoiá od tego czásu iákom tu záwiedźiona/ áż do dniá dźiśieyszego/ iedno w tobie Pánie Boże Abráhámów. 19 Boże mocny náde wszytkie wysłuchay głos tych którzy żadney inney nádźieie nie máią/ á wybaw nas z rąk złośliwych/ y wyrwi mię z boiáźni moiey.

ᵇIest tudźieś przedemną iáko to co mam w ręku Heb. Deu: 4 c 7 d

ᵃKrólestwá twégo bálwánóm.

ᶜprzed królem.

ᵈKorona królewská.

ᵉgdy nie bywam z królem.

11 *Nie daway sceptrum twego tym którzy nie są.*] to iest Bálwanóm/ bo Bálwan nic nie iest/ iáko też mówi Apostoł 1. Cor. 8 á choćia máteria Bálwaná iest cokolwiek/ wszá kże sam Bálwan nic nie iest/bo to znáczy czego niemász/znáczy bogi fálszywe iákowych niemász/ á ták prawdźiwie nic nie znáczy y nic nie iest. A tymći są rozne obrázy od Bálwánów/ iż obrázy własnie znáczą y wyrážáią to co iest ábo było/ á przetoć są własnym wyráženiem y znákiem rzeczy pewnych y tych które własnie są: á bálwány znáczą rzeczy nie pewné y których niemász.

ROZDZ. XV.

Słowá Hieronymowé.

Tom też názl przydano w Edycijey pospolitéy.

Weśćie Esthery do królá śćiey opisáné.

1 A Roskazał iey (bez pochyby) áby weszłá do królá/ y przyczyniłá sie zá ludem swym/ y zá oyczyzną swoią. 2 Pámiętay (práwi) ná dni vniżenia twego/ iákoś wychowána ná rękách moich: bo Amán wtóry po królu mówił przećiwko nam ᶠná śmierć: 3 ty wzyway Páná/ y mów królowi o nas/ y wybaw nas od śmierći.

Tákże y to co zá tym idźie.

Słowa Hieronymowé.

4 A dniá trzećiego złożyłá z śiebie száty ᵍvbioru swego/ y odźianá iest chwałą swoią. 5 B A gdy sie świećiłá w odźieniu królewskim/ y wzywáłá

ᶠáby nas zátráćił.

ᵍżałobné. G.

6 wßytkich rządzce y zbáwicielá Bogá/ wzięłá z sobą dwie służebnice: 7 y ná iedney sie wspierálá/ iákoby od roskoßy y od wielkiey ciálá subtélności sámá sobą władáć nie mogłá: 8 á druga pánná ßłá zá pánią/ wlecząca sie po ziemi ßáte niosąc. 9 A oná sámá różąną bárwą ná twarzy rozláną/ y wdzięcznémi á iásnémi oczymá/ smutné serce swé y zbytnią boiáźnią ściśnioné pokrywálá. 10 Wßedßy tedy porządnie przez wßytkie drzwi/ stánęłá przed królem/ gdzie on siedział ná stolicy królestwá swego/ obleczony w ßáty królewskie/ y świecący sie od złotá y od drógiego kámienia/ á był srogiego weyzrzenia. A gdy podniósł oblicze swé/ y pałáiącémi oczymá zápálczywość sercá swego pokazał/ vpádłá królowa/ y zbladßy omdlálá/ głowe ná pánience służebney położyłá. 11 Y odmienił Bóg serce królewskie w łáskáwość/ y wnet vlękßy sie o nię/ skoczył z stolice/ á trzymáiąc ią swémi rękomá/ ążby przyßłá k sobie/ témi iey słowy pobłażał: 12 Cóżci Esther? 13 iaciem iest brát twóy/ nieboy sie. Nie vmrzeß: bo nie ná cie ále ná inné 14 wßytkie to práwo vczyniono. 15 Przystąp tedy á dotkni sie sceptru. A gdy oná milczálá/ wziął złoté berło/ y położył ná iey ßyiey/ y pocáłował ią/ y rzekł: 16 Przécz mi nie mówiß? A oná odpowiedziálá: Vyzrzálam cie pánie iáko Anyolá Bożego/ y strwożyło sie serce moie dla boiáźni ozdoby twoiey. 17 Abowiemeś bárzo dziwny pánie/ á oblicze twoie iest pełné wdzięczności. 18 A gdy mówiłá zásie vpádłá/ y ledwie nie vmárłá. 19 A król sie fráſował/ y wßyscy służebnicy iego ciesżyli ią.

ROZDZ. XVI.

Copia listu królá Artáxerxá/ który zá Zydy do wßytkich kráin królestwá swego rozesłał: którego też w księgách Zydowskich niemaß.

Słowá Hieronymá S.

1 KRól wielki Artáxerxes od Indiiey áż do Æthyopiiey/ sto dwádzieściá y siedmi ziem/ książętam y przełożonym/ którzy są posłußni náßego roskazánia/ 2 zdrowia życzy. 3 Wiele ludzi dobroci pánów/ y czći którą im wyrządzili/ źle ná pyche vżywáli: 4 y nie tylko poddáné królewskie zágubić vsiłuią/ ále czći którą im dano nie znosząc/ ná onéż którzy dáli o zdrádzie myslą. 5 A máło ná tym máią/ że nie dziękuią zá dobrodzieystwá/ y gwałcą práwo łáski im pokazáney/ ále też mniémáią/ że dekretu Bogá/ który wßytko widzi/ vysdź mogą. Y ták dálece w ßáleństwo záßli/ że tektórzy vrzędów sobie zwierzonych pilnie przestrzégáią/ y ták sie ná wßem spráwuią/ áby byli godni wßytkich pochwalenia/ kłamstwy táiemnémi wywróćić vsiłuią: 6 gdy vßy páńskie prosté/ á z swego przyrodzenia inné ßácuiącé/ chytrą zdrádą oßukiwáią. 7 Która rzecz y z stárych historiy dowodzi sie/ y z tego co sie ná káżdy dzień dzieie/ iáko złym niektórych ludzi podusczániem/ chęci królewskie bywáią nákázoné. 8 Przetóż potrzebá obmyśláć pokóy wßytkich kráin. 9 A nie maćie mniémáć/ iesli różné rzeczy roskázuiemy/ żeby to z lekkości myśli náßey pochodziło/ ále że według sposobu y potrzeby czásu/ iáko wyciąga pożytek rzeczy pospolitéy/ wyroki wydawamy. 10 A żebyście to co mówiémy iásniey zrozumieli: Amán syn Amádáthy/ sercem y rodem Mácedończyk/ y od krwie Perskiey dáleki/ y náße dobrotliwość okrućieństwem swym mážący/ obcym będąc od nas iest przyięty: 11 y doznał przećiw sobie ták wielkiey ludzkości/ że go oycem náßym zwano/ y kłániáli sie mu wßyscy wtóremu po królu: 12 który sie w ták wielką nádętość pychy podniósł/ że sie o to stárał/ áby nas y królestwá y duchá zzbáwił. 13 Abowiém Márdochęußá/ zá którego wiernością y dobrodzieystwem żywiemy/ y towárzyßke królestwá náßego Esther/ że wßytkim narodem ich/ no-

wémi iákimiś á niesłycháńémi chytrośćiámi żądał ná śmierć: [14] to myśląc / áby oné pobiwszy / zásadzki czynił ná opuśćiáłość násze / y królestwo Perskié do Máccedonów przeniósł. [15] A my od naniecnotliwszégo ze wszech / ludźi Zydy ná śmierć skazáné / w żadnéy zgołá winie nie náleźlismy / ále przećiwnym obyczáiem praw spráwiedliwych vżywáiących / [16] y synámi nawysszégo y nawiętszégo / y záwsze żywiącégo BOGA / zá którégo dobrodźieystwem / y oycóm nászym y nam królestwo iest dáné / y áż po dźiś dźień záchowáné. [17] Przetóż oné listy / które on był nászym imieniem rozesłał / wiedzćie bydź kássowáné. [18] Dla którey złośći / przed bramámi tego miástá / to iest Suzán / y sam który knowáł / y wszytek ród iego ná szubienicách wiśi: niemy / ále Bóg oddał mu co zásłużył. [19] A wyrok ten / który teraz ślemy / po wszytkich miástách niech będźie

D záwieszony / żeby wolno było Zydóm vżywáć praw swoich. [20] którym máćie dopomágáć / áby oné którzy sie ná bićie ich gotowáli mogli pobić / trzynastégo dniá miesiącá dwunastégo / który zowią Adár. [21] Abowiem ten dźień smutku y żáłość Bóg wszechmogący odmienił im w rádość. [22] Ztądże y wy miedzy innémi świety ten dźień policzayćie / y obchodźćie ii ze wszelką rádośćią / áby y nápotym wiedźiano / [23] że wszyscy którzy Persam wiernie służą / godną zá wierność swą zapłáte odnoszą: á którzy królestwu ich ná zdrádźie są / giną dla złośći. [24] A wszelka kráiná y miásto / któreby niechćiáło bydź vczestnikiem tego świetá / niech mieczem y ogniem zginie / y niech ták będźie wygłádzoné / żeby nie tylko ludźióm / ále y bestiam drógi przez nie ná wieki nie było / ná przikład wzgárdy y nieposłuszeństwá.

KSIĘGI IOB.

ROZDZIAŁ I.

[1] Mąż był w źiemi Hus / imieniem Job / á był to mąż [a] szczéry y prosty / y boiący sie Bogá / A odstępuiący od złego. [2] Y vrodźiło mu sie śiedm synów á trzy córki. [3] A máietność iego byłá / śiedm tyśiecy owiec / y trzy tyśiące wielbłądów / pięć set też [b] iarzm wołów / y pięć set oślic / y czeládźi bárzo wiele: y był to mąż [c] wielki miedzy wszytkimi wschodnimi. [4] Y chadzáli synowie iego / y spráwowáli vczty wedle domow kázdy dniá swego. Y posławszy wzywáli trzech śióstr swoich / áby z nimi iadáły y piły. [5] A gdy sie w koło obeszły dni biesiády / posyłał do nich Job / y poświącał ie / á wstáwszy ráno / ofiárowáł cáłopalenia zá kázdégo z nich. bo mówił: By snadź nie zgrzeszyli synowie moi / á [d] nie błogosłáwili Bogu w sercách swoich. Ták czynił Job po wszytkié dni. [6] A niektórégo dniá gdy przyszli synowie B Boży áby stáli przed PANEM / był też miedzy nimi y szátán. [7] Któremu rzekł PAN: Zkąd idźiesz? który odpowiedáiąc rzekł: Zkrążyłem źiemie / y schodźiłem ią. [8] Y rzekł PAN do niego: A baczyłżeś Jobá sługe mego / że mu niémász ná źiemi podobnégo / człowiek szczéry / y prosty / á boiący sie Bogá / y odstępuiący od złego? [9] Którému szátan odpowiádáiąc rzekł: Azá sie Job dármo Bogá boi? [10] Azażeś go ty nie ogrodźił / y dóm iego / y wszytkie máietność wokoło zewsząd: błogosłáwiłeś vczynkóm rąk iego / y dobytek iego rozróśł sie ná źiemi? [11] Ale śćiągni troche reke twoie / á dotkni wszytkiego co ma / ieslić w oczy [e] błogosłáwić nie będźie. [12] Y rzekł PAN do szátáná: Oto wszytko co ma iest w rece twoiéy: iedno ná niego nie śćiągay reki twéy. Y odszedł száthan od oblicza PANskiego. [13] A gdy C dniá iednégo synowie y córki iego iedli y pili wino w domu brátá swego piér-

[a] ábo doskonáły á cnotliwy H.

[b] par.

[c] więtszy ze wszech H. bo był królem.

Iob modli sie zá syny cześtuiącé sie.

[d] To iest, nie złorzeczyli Bogu, ábo nie bluźnili Bogá Hebr.

Száthan bez dopuszczenia Bożégo nie może szkodźić Iobowi.

[e] To iest, złorzeczyć Heb.

14 worodnégo/ przybieżał poseł do Jobá/ktoryby powiedział: Woły oráły/ 15 á oślice pásiono podle nich/ y przypádli Sábeyczycy y zábráli wßytko/ y czeladź mieczem pozábiiáli/ y vßedłem ia sam ábych ći oznaymił. 16 A gdy ten iesċze mówił/ przyßedł drugi y rzekł: Ogień Boży spadł z niebá/ y vderzywßy ná owce y sługi spalił ie/ y wybiegałem sie ia sam/ ábym ći oznaymił. 17 Ale gdy y ten iesċze mówił/ przyßedł inny/ y rzekł: Cháldeyczycy vczynili trzy hufy y rzućili sie ná wielbłądy/ y zábráli ie/ y pácholki pozábiiáli mieczem: á tylkom ia sam vćiekł ábych ći oznaymił. 18 Jesċze ten mówił/ áli drugi wßedł/ y rzekł: Gdy synowie twoi y córki iedli y pili wino w domu brátá swego pierworodné- 19 go/ znagłá wiátr gwałtowny przypadł od strony pustynie/ y zátrząsł czterémá węgłámi domu/ ktory obáliwßy sie przytłukł dźieći twoie y pomárły/ y wybiegałem sie ia sam ábych ći oznaymił. 20 Tedy Job wstał/ y rozdárł ßáty swoie/ y ogoliwßy głowe vpadßy ná źiemie pokłonił sie/ 21 y rzekł: Nágom wyßedł z żywotá mátki moiéy/ y nágo sie tám wrócę: PAN dał/ PAN odiął: iáko sie Pánu vpodobáło/ ták sie stáło: niech będźie imię PANSKIE błogosłáwioné. 22 W tym wßytkim nie zgrzeßył Job vsty swemi/ y nic głupiégo nie wyrzekł przećiw Bogu.

Tego Jobá ś. wspomina Ezechiel 14. ve. 14. y Tobiaß 2. ver. 12. y Jákub Apostoł w liśćie Rozdź. 5. ver. 11. Nie był ten z Hebreyskiégo rodu/ ále Pogáńskiego/ iáko niektórzy mniémáią z pokolenia Ezáw: bo Gen. 36. między potomki Ezáwá policzony iest Jobab/ iákoby piąty od Abrahámá/ á tenże iáko mniémáią był Job. y dla tegóż podobno że był potomkiem Ezáw/ Żydźi tych ksiąg nie przyimowáli. Wßákże od kośćiołá Bożego/ záwße były zá pismo świeté przyiété/ które to księgi opisuią żywot Jobá świetégo/ á osobliwie ćierpliwość iego/ ktoréy ćierpliwośći Bóg doświádczáiąc/ przepuśćił ná niego wßytko/ w czym pospolićie ćierpliwość náßá kuszona bywa/ ná máietnośći/ ná dźiećiách/ ná zdrowiu/ ná przyiaćiołách/ ná sławie. Zá czym przyßedł do rozmowy z przyiaćioły swymi/ zadawáiąc to sobie: Czemu sie złym sczęśći ná świećie/ á dobrzy pospolićie siłá ćierpią. która dysputácya byłá záwżdy y iest trudna: przeto też y té księgi są przytrudnieyßé ku wyrozumieniu. Bo znáć był wielkim phylosophem/ to iest/ biegły w rzeczách przyrodzonych/ od których przykłády bierze. A do tego iż są wierßámi nápisáné/ y przeto bárzo węzłowátémi słowy rzecz wyrażáią/ które też często mogą sie rozmáićie wykłádáć.

ROZDZIAŁ II.

1 Wstáło sie/ gdy niektórego dniá przyßli synowie Boży/ y stáli przed PANEM/ przyßedł też ßáthan między nie: y stał przed oczymá iego/ 2 że PAN rzekł do ßáthána/ Zkąd idźieß? który odpowiádáiąc rzekł: Zkrążyłem źiemię/ y schodźiłem ią. 3 Y rzekł PAN do ßátána: A przypátrzyłżeś sie słudze memu Jobowi/ że mu niémáß podobnég ná źiemi/ mąż sczéry/ y prosty/ á boiący sie Bogá/ y odstępuiący od złégo/ á iesċze záchowáiący niewinność: á tyś mię pobudźił przećiw iemu/ żebym go trapił bez przyczyny. 4 Któremu ßáthan odpowiádáiąc rzekł: Skórę zá skórę/ y wßytko co ma człowiek/ da zá duße 5 swoie: ále śćiągni rękę twoię/ á dotkni kośći iego y ćiáłá/ á tedy vyźrzyß 6 żeć w oczy błogosłáwić będźie. Y rzekł PAN do ßáthána: Oto w ręce twoiéy iest/ á wßákóż záchoway duße 7 iego. Wyßedßy tedy ßáthan od oblicza PANA/ záráźił Jobá wrzodem bárzo złym/ od stopy nogi áż do wierz- 8 chu głowy iego: który rope skrobał 9 skorupą siedząc ná gnoiu. Y rzekłá mu żoná iego: A iesczeż trwaß w prostoćie twoiéy? Błogosław Bo- 10 gu/ á vmrzy. Który rzekł do niéy: Jáko iedná z niewiast ßalonych rzekłáś: Jeślismy przyieli dobrá z ręki Bożéy/ złego czemubysmy przyimowáć nie mieli? W tym wßytkim Job 11 nie zgrzeßył vsty swémi. Vsłyßawßy tedy trzey przyiaćiele Jobowi wßytko złé które nań przypádło/ przyßli káżdy z mieysca swego/ Eliphás Themánnitczyk/ y Báldád Suhitczyk/ y Sophár Náámáthczyk. Bo sie byli zmówili/ żeby pospołu przyßedßy náwiedźili go y ćießyli. 12 A podnió-

Marginal notes:

Woły y oślice zábráli Sábeyczycy.

Owce spálił ogień z niebá.

Wielbłądy zábráli Cháldeyczycy.

Dźieci dóm od wiátru obálony przytłukł.

Ciérpliwość Iobá w vtrapieniu. H.

Ecc. 5:c 14 1.Ti: 6. 7. 7. H.

Argument tych ksiąg Iobowych.

Száthan prośi dopusżenia ná Iobá.

Szátan záraźił Iobá wrzodem.

To iest, skórę cudzą zá skórę swoię, Cháldeyski przełożył człon[e]k zá człon[e]k, (rękę zá głowę)

w popiele. H.

Zoná vraga Iobowi.

To iest, náłay Bogu. iáko y wyss: Roz: 1. v. 5. y 11.

Przyiaćiele náwiedźáią Iobá áby go ćießyli.

wßy zdáleká oczy ſwé/ nie poználi go/ y zákrzyknąwßy płákáli/ á rozdárwßy ßáty ſwé/ ſypáli proch ná głowy ſwé ku niebu. ¹³ Y ſiedzieli z nim ná ziemi ſiedm dni y ſiedm nocy/ á żaden do niego ſłowá nie mówił: bo widzieli że boleść byłá gwałtowna.

³ *A tyś mię pobudźił przećiw iemu, żebym go trapił.*] Sobie Bóg przypiſuie ono vtrápienié Jobá/ choćiáć nie Bóg trapił/ ále tylko dopuśćił. Abowiém Bóg nie pobudzał ßáthána ná Jobá/ ále tylko gdy prośił áby go mógł trapić/ dopuśćił Bóg rzekąc: Oto wßytko co ma/ w ręku twoich ieſt. Ani potrzebá było pobudzáć ßáthána/ ábo mu roſkázowáć/ áby człowieká świętego dręczył. Sam bowiém ßáthan nienawidźiał Jobá/ y wßytkiéy ſwéy mocy chćiał ná nim doświádczyć: wßákże temu ßkodźić nie mógł/ iedno áż Bóg dopuśćił/ y to iáko wiele y iáko długo/ y ná czym Bóg dopuśćił/ dla tego wßytko to vtrapienié ráczéy Bogu niż ßátánowi przypiſuie. Bo y ſam Job mówi: Pan dał/ Pan odiął. y ßátan Bogu mówi: wyćiągni rękę/ á dotkni wßytkiégo co ma. Gdźie Bogu przypiſuie piſmo ś. té ſpráwy/ których nie ſam czyni/ tylko dla ſłuſznych przyczyn dopuſzcza áby były.

Piſmo ś. czemu Bogu przypiſuie náße vtrapienia.

ROZDZ. III.

¹ Otym Job otworzył vſtá ſwé/ y ᵃzłorzeczył dniowi ſwé ᵇ/ y mówił: ³ ᶜ Niech zginie dźień/ którégom ſię vrodźił/ y noc w którą rzeczono: Począł ſię człowiek.

⁴ Dźień on niech ſię obróći w ćiemność/ niech ſię o nim nie pyta Bóg z wyſoká/ y niech nie będzie oświecon świátłośćią.

⁵ Niech go záćmią ćiemnośći/ y ćień ᵈśmierći/ niech go ośiedźie mrok/ á niech będźie ogárnion gorzkośćią.

⁶ Noc one ćiemny wicher niech ośiedźie/ niech nie idźie w liczbę dni rocznych/ y niech nie będźie policzona w mieśiącach.

⁷ Noc oná niech nie będźie opuśćiáła/ áni ᵉchwały godna:

⁸ Niech iéy złorzeczą którzy złorzeczą dniowi/ którzy ſą gotowi ᶠwzruſzyć Lewiáthan:

⁹ Niech ſię záćmią gwiazdy mrokiem iéy: niechay czeka świátłá á nie oglądá/ áni weßćia wſtawáiącéy zorze:

¹⁰ Jż nie záwárłá drzwi żywotá który mię noſił/ áni odięłá złego od oczu moich.

¹¹ Czemum w żywoćie nie vmárł/ wyßedßy z żywotá wnet nie zginął?

¹² Przecz przyięty ná koláná? Czemu kármiony pierśiámi?

¹³ Teraz bowiem ſpiąc milczałbym/ y odpoczywałbym ſnem moim:

¹⁴ Z królmi y ᵍrádámi ziemie/ którzy ſobie ʰbudują puſtynie.

¹⁵ Abo z kśiążęty którzy máią złoto/ y nápełniáią domy ſwé śrébrem.

¹⁶ Abo iáko martwy płód ſkryty/ nie byłbych/ ábo którzy poczęći nie oglądáli świátłośći.

¹⁷ ⁱTám niezbożnicy przeſtáli od trwogi/ y tám odpoczynęli ſpracowáni śiłą.

¹⁸ Y niegdy ſpółem zwiazáni bez przykrośći/ ᵏnie vſłyßeli głoſu wyćiegáczá.

¹⁹ ˡMáły y wielki tám ſą/ y niewolnik wolen od páná ſwego.

²⁰ Przecz nędznému dána ieſt świátłość/ á żywot tym którzy ſą w gorzkośći duße?

²¹ Którzy czekáią śmierći/ á nieprzychodźi: iáko wykopywáiący ſkarb.

²² Y bárzo ſię weſelą gdy náydą grób.

²³ ᵐMężowi którégo drógá ſkryta ieſt/ y ogárnął go Bóg ćiemnośćiámi.

²⁴ Piérwéy niżli iém/ wzdycham: á iáko wzbiéráiącé wody/ ták ryczenié moie.

²⁵ Bo ⁿſtrách którégom ſię lękał/ przyßedł ná mię/ á czegom ſię obawiał/ przydáło ſię.

²⁶ ᵒAzam mimo ſię nie puſzczał? zażem nie milczał? zażem nie był ſpokoyny? á przyßło ná mię ᵖzágniewánié.

ᵃ vſkarżał ſię ábo nazwał nieſczęśliwym, bo przeklectwo znáczy nieſczęśćié, iáko błogoſłáwieńſtwo ſczęśćié. ᶜ Bodayby był nie był. Ier: 20 d 14.

ᵈ Iż śmierć ćiemność przynosi, zowie iá ćieniem śmierci.

ᵉ ábo weſela. H.

ᶠ ábo wzruſzáć płácz ſwoy. H.

ᵍ z Pány ziemſkimi. ʰ puſté mieyſcá budują.

ⁱ w śmierći ábo w grobie.

ᵏ Iáko ſię dźieie z niewolnikámi którzy związánimi ſą robić. ˡ Tám ſię zrównáią máły z wielkim.

ᵐ Rozumiéy przecz dány ieſt żywot mężowi.

ⁿ Tegom ſię bał.

ᵒ Nie byłem beſpieczny, á nim ſię vſpokoił, ánim odpoczywał. H. ᵖ boiaźń. H.

¹ *Złorzeczył dniowi ſwemu.*] Vſkárża ſię Job ná nędze y nieſczęśćie ſwoie/ którego vſkarżánia tá ſumná ieſt/ iżby był ſobie życzył/ ábo ſię nigdy nie rodźić/ ábo vrodźiwßy ſię prze-

Swięti národzenié swoie czemu przeklináią?

sie prędko vmrzeć/ ztądże vrosłá disputácia miedzy Jobem y przyiacioły/ nad vtrapieniem iego.

3 *Niech zginie dźień, którégom sie vrodźił.*] Ludźie świeci dźień swego národzenia/ nie dla niećierpliwości iákiéy/ ále dla grzéchu pierworodnégo w którym sie rodźimy opłákuią: iáko to tu Job czyni/ tákże y Hieremiasz Rozdź. 20. Abráhám też nie dźień národzenia syná swégo/ ále dźień odsádzenia od piersi czćił. Gen. 21. Y kośćiół Boży národzenié świętych z weselem święći/ nie tu którym sie ná świát národźili/ ále gdy przez śmierć doczesną przechodzą do żywotá wiecznégo/ y zowie to/ natale, to iest/ národzenié. Poganie którzy grzéchu pierworodnégo nieználi/ z wielką pompą czćili dźień národzenia swégo/ á zwłasczá Pánowie y krolowie/ Gen: 40. Pharáo Mat: 14. Herod y inszy.

8 *Którzy gotowi są wzruszyć Lewiathán*] To iest/ ná morzu żegluiący/ którzy kiedy toną/ przeklináiąc on dźień którégo w okręt weszli/ gotuią sie wzruszyć przećiw sobie Lewiátan/ to iest wielorybá/ którégo strawą będą. Inszy przekłádáią Lewiáthán/ to iest/ płácz swóy/ wszákże y Żydowska/ y Grécka y Láćińska wulgatá ma Lewiáthán.

ROZDZ. IIII.

Summá disputácijéy ieśliże też Iob dla grzéchów był vtrapiony czyli dla inszéy przyczyny, którą áż sam Bóg rozwiązał w Rozdź: 38.

1 A Odpowiádáiąc Eliphás Themánitczyk rzékł:

2 Jeśli poczniemy mowić do ćiebie/ podobnoć nie miło będźie/ ále vmysłoną mowę kto zátrzymáć może?

Eliphás chce vkazáć że Iobá Bóg zá grzéchy karał.

3 Otoś ich wiele vczył/ y potwierdzałeś ręce spracowáné.

4 Chwieiącé sie vmacniáły twé mowy/ á koláná drżącé posiláłeś

5 A teraz przyszłá ná ćię plagá/ y vstałeś: dotknęłá ćię y strwożyłeś sie.

6 B ᵃGdźież iest boiaźń twoiá/ mocność twoiá/ ćierpliwość twoiá/ y doskonałość dróg twoich?

ᵃAza boiaźń twoiá nie byłá dla nádźieie twoiéy, á dla oczekawánia twé? H.

7 Wspomni/ proszę ćię/ kto kiedy niewinny zginął/ ábo kiedy prości zgłádzeni są?

8 Y owszem widźiałem té ᶻktórzy czynią nieprawość'/ y sieią ᵃboleści/ y żną ie/

Naprzód iż sie ták pospolićie tráfia że grzészné karze.
ᶻktórzy orzą złości. H.
ᵃprzewrotności H.

9 Że zá dmuchnieniem Bożym zginęli/ y duchem gniewu iego zniszczeli.

10 Ryk lwi/ y głos lwice/ y zęby lwich sczeniąt skruszoné są.

11 Tigris zginął/ iż nie miał łupu/ y C sczenietá lwié rozprószyły sie.

12 Ale do mnie rzeczoné iest słowo skryté/ á iákoby vkradkiem przyięło vcho moie żyły szeptánia iego.

13 ᶻW okropności' widzenia nocnégo/ gdy sen ná ludźie zwykł przypádáć.

ᶻw rozmyślániu. H.

14 Ziął mie strách y drżenié/ y wszytkié kości moie przestrászoné są.

15 A gdy ᵃduch szedł przy bytności moiéy/ wstáły włosy ćiáłá mego.

ᵃAbo Anyół.

16 Stánął ktoś/ którégom twarzy nieznał/ wyobráženié przed oczymá memi/ ᶻy słyszałem głos iáko wiátru ćichégo'.

ᶻA w milczeniu słyszałem głos (tákowy) H.

17 Aza człowiek ᵃBogu przyrownány będźie vspráwiedliwion'/ ábo D mąż będźie czystszy niż stworzyćiel iego?

ᵃbędźie spráwiedliwszy niżli Bóg H. To mu duch obiáwił, iż Bóg spráwiedliwszy niż człowiek, á ták spráwiedliwie karze, bo y w Anyołách nálazł grzéch.

18 Oto ći którzy mu służą/ nie są stáli/ y w Anyołách swoich nálazł nieprawość:

19 Jákoż dáleko więcéy ći którzy mieszkáią w domiéch gliniánych/ którzy máią grunt źiemny/ będą iáko od molá zepsowáni?

20 Od poránku áż do wieczorá będą wyćięći/ á iż żaden nie rozumié/ ná wieki zginą.

21 ᵃA którzy zostáną/ odieći będą z nich': pomrą/ á nie w mądrości.

ᵃIzali zacności ich nie poszłá z nimi. H.

Ludźie święcy posądzáią święté.

7 *Wspomni kto kiedy niewinny zginął*] Ten iest obyczay ludźi tego świátá/ iż kiedy kogo Pan Bóg nieszczęśćiem náwiedza y karze/ tego też pospolićie zá nagrzésznieyszégo máią/ y grzéchóm to iego przypisują/ źle o iego sumnieniu y cnoćie trzymáiąc: gdyż Pan Bóg swoich nie tylko dla grzéchów karze y náwiedza/ ále też dla doświadczenia y zasługi więtszéy/ iáko Jobá/ Tobiaszá y inszych. Przetoż Job zá tą przyczyną/ áby sie z niego nie gorszyli/ máiąc sumnienié dobre/ vkázuie swoie niewinność/ iż to niewinnie ćierpiał: á oné przyiaćiele/ iż go źle w tym posądzáli strofuie: y ztąd vrosłá miedzy nimi tá dysputácia o opátrzności Bożey. Job dowodźi tego iż Bóg y niewinné ná tym świećie trapi/ przećiw temu mówią iego przyiaćiele. A wszákże tenże Job nie spuszczáiąc sie ná swoie niewinność/ przećie to zeznawa przed Pánem Bogiem/ iż godźien był iescze więtszégo karánia zá grzéchy swoie: niżéy 7. v. 20. y 13. v. 26. y 14. v. 16. bo święći y zá máłe grzéchy wiele ćierpią y pokutuią. Y iest ten obyczay ludźi dobrych iż wszelákié karánié y náwiedzenié Boże swym grzéchóm przypisuią.

ROZDZ. V.

Eliphás vrąga Iobowi w zywániem świętych y dowiéść chce iż karánié wßeląkié zá grzéchy bywá.

1 A Wołayże tedy / ieśli iest kto / być odpowiedźiał / á obróć śie do którégo z świętych. 2 Záiste gniew zábiia głupiég / á zawiść vmarza ᶻmálutkiégoᶻ.

ᶻniebácznégo H.

3 Jam widźiał głupiégo mocnie wkorzenionégo / y wnetem złorzeczył ᵕozdobieᵕ iego.

ᵕmieszkániu ozdobnemu. H.

4 Dáleko będą synowie iego od zbáwienia / y stárci będą w brámie / y nie będźie ktoby wyrwał.

5 Którégo żniwo głodny zie / á sámégo porwie zbroyny / á prágnący będą pić bogáctwá iego.

6 ᶻᵕ Nić śie ná źiemi bez przyczyny nie dźieie / á z ziemie nie wschodźi bolésć.

ᶻBo nie z prochu wychodźi niepráwość (to iest karánié.) H.

7 B Człowiek śie rodźi ná prácą / ᵕá ptak ná latánieᵕ.

ᵕá iskry w zgórę latáią. H.

8 Przetóż ia będę prośił ᶻPánáᶻ / á v Bogá przełożę mowę moie:

ᶻBogá.

Vpomina Iobá áby od Bogá pomocy żądał, który sam może ratowáć niosie.

9 Który czyni wielkié rzeczy y nie wybadáné / y dźiwné bez liczby:

10 Który dawa descz ná ziemię / y polewa wodámi wßytkié rzeczy:

11 Który pokorné kłádźie wysoko / á smętné wywyßßa zdrowiem.

12 Który rozprásza myśli złośliwych / áby rece ich niemogły dokonáć co były poczęły.

Złych rádę Bóg wywraca. 2Cor: 3 d 19

13 C Który chwyta mądré w ich chytrośći / á rádę przewrótnych rozsypuie.

14 We dnie wbieżą w ciemnośći / á iákoby wnocy ták będą mácáć w południe.

15 Ale záchowa vbogiégo od mieczá vst ich / á z ręki gwałtowniká niedostátecznégo.

16 Y będźie nádźieią vbogiému / á niepráwość stuli gębę swoię.

17 Błogosłáwiony człowiek którégo Bóg karze: karánia tedy PAńskiégo nie odrzucay:

Karánié Boże iest pożyteczné.

18 Bo ón zránia y léczy: vderza y ręce iego vzdrowią.

19 W sześciu vćiskow wybáwi ćie / á w śiódmym nie tknie ćie złé.

20 Wybáwi ćie od śmierći czásu głodu / á ná woynie z ręki mieczá.

21 Oblicza ięzyká zákryt będźieß / y nie vlęknieß śie nieszczęśćia gdy przyydźie.

Ięzyk zły biczem dobrych.

D 22 Będźieß śie śmiał w spustoßeniu y w głodźie / y nie będźieß śie bał źwierząt ziemskich.

23 Ale ᶻz kámieńmi pól przymierze twoie / á bestie ziemné spokoyne będą.

ᶻTo iest, nie obráźi ćię żaden kámień. H.

24 Y poznaß że ma pokóy przybytek twóy / á náwiedzáiąc ozdobę twoię nie zgrzéßyß.

25 Doznaß też iż rozliczné będźie naśienié twoie / y potomstwo twé iáko ziele ziemie.

26 Wnidźieß w dostátku do grobu / iáko wnoßą kopę pßenice czásu swégo.

27 Oto iákośmy tego doßli / tákći iest: co vsłyßawßy vmysłem rozbiéray.

1 *A obróć śie do którégo z świętych*] Swiętymi tu zowie Anyoły iáko przetłumáczyli LXX. czytáiąc ἀγγέλων ἁγίων: y ták Augustyn święty wykłada in Annota. in Iob. o których też mówił wyßéy 4. v. 18. y niżey 15. v. 15. y 33. v. 23. A choćia tu tych słów nie sam Job mówi ále Elipház przyiaćiel iego: wßákże to pokázuią iásnie / iż ná ón czás był zwyczay wzywáć ná pomoc Anyołów świętych.

ROZDZ. VI.

ᶻAbo gniéw, lub nárzekánié moie H.

Iob pokázuie iż wiecéy ćierpi niż zásłużył grzéchámi swemi.

1 A Job odpowiádáiąc / rzékł: 2 Day Boże ᶻáby grzéchy moie którymi gniéw zásłużył / y nędzá którą ćierpię / były włożoné ná wagę.

3 Jáko piasek morzki táby śie ćiężßa vkazáłá: ztądże y słowá moié pełné są boleśći.

4 Abowiem strzały páńskié we mnie są / których gniéw wypił duchá mégo / á stráchy páńskié walczą przećiwko mnie.

5 Izali ᵕbędźie ryczał leśny ośieł gdy ma trawę? ábo wół będźie ryczał gdy stánie v pełnégo żłobu?

ᵕAza śie kto skárży kiedy go nie dolégá?

6 Abo możeli bydź iedźioná rzecz niesmáczna / która nie iest osolona? ᶻábo

á bo ieſli ſmák w biał-ku żółtká? H.

*ábo może kto ſkoſztowáć co ſkoſztowáné śmierć przynosi?

7 Czego ſie przedtym dotknąć nie chćiáłá duſzá moiá/ teraz dla vćiſku ieſt pokármem moim.

8 Ktoby dał áby ſie ſſtáłá prosbá moiá/ á iżby mi Bóg dał czego oczekawam.

Iżby mię chćiał Bóg zetrzeć. H.

9 A który począł/tenby mię zſtárł: rozpuśćił rękę ſwoię y wyćiąłby mię:

10 A żeby mi to było zá poćiechę/iż trapiąc mię boleśćią niefolgował/ánim ſie ſprzećiwiał mowam świętego.

Co bowiém zá moc moiá żebych 11 wytrwał: ábo co zá koniec móy/ ábym ćierpliwie ſie ſpráwował:

Ani moc kámienna moc moiá/ 12 ni ćiáło moie ieſt miedźiáné.

Oto niémáſz mnie pomocy we 13 mnie/y powinowáći też moi odſtąpili odemnie.

C Który odéymuie od przyiaćielá 14 ſwego miłosiérdźie/ boiaźń Páńſką opuſcza.

Bráćia moi minęli mię/ iáko po- 15 tok który prędko bieży po niżinách.

Który bywa metny od lodu, y od śniegu bywa zákryty.

Którzy ſie boią śrzonu/ przypá- 16 dnie śnieg ná nie.

Gdy śćieką. H.

Czáſu którego rozpróſzeni będą/ 17 záginą: á ſkoro ſie zágrzeie/ rozpłyną ſie z mieyſcá ſwego.

18 Powikłáły ſie ſzćieżki kroków ich: będą próżno chodźić/ y záginą.

19 Obaczćie ſzćieżki Themá/ drógi Sábá/ á poczekaycie trochę.

Abo, iż wnich nádźie ię mieli. H.

tám. H.

20 Záwſtydźili ſie/ iżem miał nádźieię: przyſzli też áż do mnie/ á wſtydem okryli ſie.

A wyśćie teraz podobni temu potokowi. H.

21 Teraześćie przyſzli: á teraz widząc ſkaránie moie boićie ſie.

22 Azam mówił: Przynieśćie mi y z máietnośći wáſzéy podáruyćie mię:

23 D Abo/ Wybawćie mię z ręki nieprzyiaćielſkiéy/ y z ręki mocarzów wyrwićie mię:

24 Náuczćie mię/á ia będę milczał: á ieſlim podobno czego nieumiał náuczćie mię.

O iáko mocne ſą ſłowá prawdźiwé, H.

25 Czemuśćie vwłóczyli mowam prawdy/ gdyż niémáſz żadnéy z was któryby mię mógł ſtrofowáć:

26 Ná łáiánie tylko mowę ſtroićie/ á ná wiátr ſłowá wypuſczaćie.

27 Ná śiérotę ſie tárgaćie/y ſkáraćie ſie wywróćić przyiaćielá wáſzég.

28 Wſzákóż iednák cośćie záczęli konayćie: nádſtawćie vchá/ á obaczćie ieſli kłámam.

29 Odpowiédźćie/proſzę/ bez ſwaru: á mówiąc to co ieſt ſpráwiedliwo/ oſądźćie.

30 A nie naydźiećie w ięzyku moim nieprawośći/ áni w vſtách moich głupſtwo będźie brzmiáło.

ROZDZ. VII.

Zywotá człowieczego opiſánie. Zywot ſmiéczny nic nie ieſt iedno pracá, pokórymśmierć tu dźieie: y dla tego potrzebá rychło pokutowáć.

1 A Bojowánie ieſt żywot człowieczy ná źiemi: á iáko dni naiemnicze dni iego.

2 Jáko niewolnik prágnie ćieniá/y iáko naiemnik czeka końcá prace ſwoiéy:

3 Tákem y ia miał mieśiące próżné/ y nocy prácowité obliczałem ſobie.

4 Jeſli záſnę/rzekę: kiedyż wſtánę: A záśie będę czekał wieczorá/ y będę nápełnion boleśći áż do mroku.

5 Ciáło moie obleczoné ieſt zgniłośćią y plugáſtwem prochu/ ſkórá moiá zeſchłá/y pomarſczyłá ſie.

6 Dni moie przeminęły prędzéy niżli tkacz płótno obrzyna/ y wytrawioné ſą bez żadnéy nádźieie.

niżli czołnek ſkácze H.

7 Wſpómni iż żywot móy wiátrem ieſt: y oko moie niewróći ſie áby widźiáło dobrá.

8 Ani mię oglądá wzrok człowieczy: oczy twoie ná mię/ á nie będźie mię.

9 Jáko niſczeie obłok y przemiia: ták który zſtąpi do piekłá/ nie wynidźie:

10 Ani ſie wróći więcéy do domu ſwego/ áni go dáléy pozna mieyſce iego.

11 C Przetóż y ia nie zfolguię vſtam moim/mówić będę w vdręczeniu duchá mégo: będę ſie rozmawiał z gorzkośćią duſze moiéy.

12 A zażem ia ieſt morze/ ábo wieloryb/ żeś mię obtoczył ćiemnicą:

13 Jeſli rzekę: Pociéſzy mię łóżko moie/ y vlży mi ſie gdy będę z ſobą mówił ná pośćieli moiéy:

Będźieſz

14 Będźieß mię strаßył przez sny / y przez widzenia stráchem strześieß.

15 A przetóż duβá moiá obrálá [r]obießenie á śmierć kośći moie.

[r] życzyłbym sobie raczey śmierć gwałtowną.

16 Zwątpiłem / iuż więcey żyć nie będę: Przepuść mi / boć nic nie są dni D moie.

17 Cóż iest człowiek iż go wielmożyß? ábo co przykłádaß ku niemu serce twoie?

18 Náwiédzaß go ráno [s] y nátychmiast doświadczaß go:

[s] á ná káżdą chwilę. H.

19 Dokądże mi nieprzepuśćiß / áni dopuśćiß mi ábym przełknął ślinę moię?

20 Zgrzéßyłem / [t] cóśći vczynię o stróżu ludźi: czemuś mię postáwił przećiwnym tobie / y stałem sie ćiężek sam sobie?

[t] iákożći dość vczynię.

21 Przecz niezgládźiß grzéchu méğ / y czemu nie odéymuieß niepráwośći moiey? oto teraz w prochu záśnę: á iesli mie ráno poßukaß / nie będźie mię.

ROZDZ. VIII.

Báldád nápomina Iobá do wyznánia grzéchów y do pokuty

1 A Odpowiádáiąc Báldád Suhites / rzékł:

2 Y pokądże tákowé rzeczy mówić będźieß / á duch rozliczny mowy vst twoich?

3 Aza Bóg podchodźi sąd? ábo wßechmogący wywraca spráwiedliwość?

4 Chóciaż synowie twoi zgrzéßyli iemu / [u] y opuśćił ie w ręce niepráwośći ich.

[u] wł: y opuśćił ie w ręce ich niepráwośći Hebr.

5 Wßákże ty iesli ráno wstánieß do Bogá / á będźieß sie modlił wßechmocnému:

Naprzód przypominátąc mu szęśćié pokutuiących.

6 B Jesli czystym y prostym będźieß chodźił / záraz ocući ku tobie / y spokoyné vczyni mießkánie spráwiedliwośći twoiéy.

7 Ták dálece iż iesli początki twoie były máłé / y ostátki twoie rozmnożą sie wielce.

8 Pytay sie bowiém stárégo wieku / y dowiáduy sie pilnie pámięći oyców.

9 ([x] Wczoráyßy bowiém iesteśmy / y niewiémy że dni náßé / ná źiemi są iáko cień.)

[x] Ps: 143 a 4. Naz: 14. a 2.

10 A oni ćię náuczą: będąc mówić / y z sercá swego wypuszczą wymowy.

11 C Aza sie może źielenić śitowie bez wilgotnośći? ábo rogożie vróść bez wody?

Vkázuiąc mu nieszęśćié obłudnych.

12 Gdy iescze iest w kwiéćiu / áni go ręką vrwą / przed wßytkim źielem vsycha.

13 Ták drógi wßytkich którzy zápomináią Bogá / y nádźiciá obłudniká zginie:

14 [y] Nieupodoba mu sie głupstwo iego / á iáko páiecza śiátká vfánié iego.

[y] Nádźieiá ie go będźie wyćięta. H.

15 Będźie sie podpiérał domu swego á nieostoi sie: będźie ji podpiérał / á nie powstánie:

16 Zda sie wilgotnym niżli wznidźie słońce / [z] á ná wschodźie iego [a] wynidźie látorostká iego.

[z] á w ogrodźie iego. H.

17 D [b] Ná gromádźie kámieniá zágeśći sie korzenié iego / y miedzy kámieńmi mießkáć będźie.

[b] Abo, nád zródłem. H. To iest, ták sie w korzeni iákoby był kámieniem obmurowány, iákoby go tám nigdy nie było.

18 Jesli go pożrze z mieyscá swego / záprzy sie go / y rzecze: Nieznam ćię.

19 Abowiém to iest wesélé drógi iego / áby zás z źiemie inni sie puścili.

20 Bóg nieodrzući prostégo / áni poda ręki złośnikóm:

21 Aż sie nápełnią śmiéchu vstá twoie / á wárgi twé wykrzykánia.

22 Którzy ćię máią w nienawiśći / obleczeni będą wstydem / y przybytek niezbożnych nie będźie.

ROZDZ. IX.

Vkázuie Iob iż spráwiedliwość człowiecza nic nie iest, iesli z spráwiedliwośćią Bożą będźie porownána, gdyż z Bogiem nigdy zrownáć nie może.

1 Y Odpowiadáiąc Iob / rzékł:

2 A Prawdźiwie wiém iż ták iest / á iż nie będźie vspráwiedliwion człowiek przyrownány Bogu.

3 Będźieli sie z nim chćiał spiéráć / nie będźie mu mógł odpowiédźieć iednégo zá tysiąc.

4 Mądry iest sercem / y mocny siłą: kto sie mu sprzećiwił á miał pokóy?

5 Który przeniósł góry / á nie wiedźieli ći które wywróćił w zápalczywośći

wości swoiéy.

6 ᶠ Który wzrusza źiemię z mieyscá iéy/ y slupy iéy wstrzęsáią się.

7 ᶠ Który przykázuie słońcu/ y nie wschodźi: y gwiazdy zámyka iáko pod pieczęcią:

8 ᶠ Który rośćiąga niebiosá sam/ y chodźi po wáłách morskich.

9 ᶠ Który czyni Wóz niebieski/ Kosy/ y Báby/ y gwiazdy południowé.

10 ᶠ Który dźiáła wielkié rzeczy y nieogárnioné/ y dźiwy/ którym niémász

B liczby.

11 ᶠ Jesli przyydźie do mnie/ nie vyźrzę go: iesli odéydźie/ nie zrozumiem.

12 ᶠ ᵉJesli spyta nagle/ któż mu odpowie? ábo kto rzéc może: Przecz ták czynisz?

13 ᶠ Bóg/ którégo gniewowi żaden się oprzeć nie może/ y pod którym się zgináią ᶠktórzy noszą okrąg.

14 ᶠ Jákoż tedy wielki iestem/ ábych mu odpowiádał/ á mówił słowy mémi z nim?

15 ᶠ Który choćbych miał co spráwiedliwégo/ nie odpowiem/ ále sędźiégo mego prośić będę.

16 ᶠ A gdy mię wysłucha wzywáiącégo/ nie wierzę żeby słyszał głos mój.

17 ᶠ W wichrze bowiém zetrze mię/ y rozmnoży rány moie y bez przyczyny.

18 ᶠ Nie dopuszcza odpoczynąć duchowi memu/ y nápełnia mię gorzkośćiámi.

19 ᶠ Jesli kto pyta o moc/ namocniey

C szy iest: iesli o práwość sądu/ żaden nie śmié zámnąć dáć świádectwá.

20 ᶠ Będęli się chćiał vspráwiedliwić/ vstá moie potępią mię: iesli się niewinnym pokażę/ dowiedźie żem nieprawym.

21 ᶠ Choćbym też był prostym/ tego sámégo nie będźie wiedźieć duszá moiá/ y będę sobie teskníł z żywotem moim.

22 ᶠ ᵃJedno iest com mówił/ y niewinnégo y niezbożnégo on zniszcza.

23 ᶠ Jesli biczuie/ raz niech zábiie/ á z kaźni niewinnych niech się nie śmieie.

24 ᶠ Ziemiá dáná iest w ręce niezbożniká/ oblicze sędźiów iéy zákrywa/ á iesli nie on iest/ któż tedy iest?

25 ᶠ Dni moie prędszé były niż zawodnik: vćiekły á nie widźiáły dobrá.

26 ᶠ Minęły iáko łodźie iábłká niosące/ iáko orzeł lecący do żéru.

27 ᶠ Gdy rzekę: Nie będę ták mówił: ᵇodmieniam twarz moię/ á boleśćią

D dręczon bywam.

28 ᶠ Obawiałem się wszytkich ᶜvczynków moich/ wiedząc że nie przepuszczasz grzészącemu.

29 ᶠ ᵈA iesli y ták niezbożny iestem/ czemużem próżno prácował?

30 ᶠ Jesli omyty będę iáko śnieżną wodą/ y iskniályby się iáko naczystszé ręce moie:

31 ᶠ ᵉPrzecię w plugástwie omoczysz mię/ y będą się mną brzydźić száty moie.

32 ᶠ Bo nie człowiekowi który mnie podobny iest odpowiádáć będę: áni któryby zárówno ze mną v sądu mógł być słuchan.

33 ᶠ Niémász ktoby obudwu mógł káráć/ y położyć rękę swą ná obu.

34 ᶠ Niech odéymie odemnie laskę swoię/ á strách iego niech mię nie straszy.

35 ᶠ Będę mówił/ á nie będę się go bał: bo boiąc się áni odpowiádáć mogę.

ᵉ Jesli porwie któż ono przywróci? H.

ᶠ wł: którzy świát noszą.

Niąd sam siebie nie ma vspráwiedliwiáć.

ᵃ Jedná rzecz iest dla tegom rzekł. H.

ᵇ Opuszczę gniew mój, á zmocnię się. H.

ᶜ boleśći. H.

ᵈ A iesli y ták iáko niezbożny karan będę.

ᵉ Przecię ták mię káráć będźiesz iáko zmázánégo grzéchem.

---

21 *A choćbych też był prostym, tego nie będźie wiedźiáłá duszá moiá.*] We wszytkich tych księgách Job święty/ powiáda się być niewinnym y spráwiedliwym/ bo żadnégo ćiężkiégo grzéchu nieczuł ná się/ y mówi iż nie dla grzechów swoich był trapiony ták ćiężko: Ale przećie nie twierdźi/ iákoby miał pewnie wiedźieć/ iż pewnie był spráwiedliwym w oczách Bożych/ y owszem powiáda że się bał/ iákoż prawdźiwie się bał/ áby go snać ináczéy Bóg nie osądźił/ niż on sam śiebie sądźił: dla tegó y niżéy v. 28 mowi: Obáwiałem się wszech vczynków moich. A toć iest własnie przećiw dźiśieyszym Heretykóm/ którzy z wielką pychą to o sobie twierdzą/ iż są spráwiedliwymi/ nie obawiáią się nic sądów Bożych/ co iest iáśnie przećiw nauce Jobá świętégo/ który w nádźiei swoiéy záwżdy boiaźń záchował.

ROZDZ. X.

Iob sie lámentuie ná swe v trapienie, wywiáduiąc sie od Bogá przyczyny iego: gdyż áni grzéchu do śiebie czuie áni Bogu niewiádomośći przypisáć może.

1 A Ckni sobie duszá moiá w żywoćie moim: pusczę przećiw sobie mowę moię/ będę mówił w gorzkośći duszé moiéy.

2 Rzeknę Bogu: Niepotępiay mię: pokaż mi przyczę' mię ták sądziss.

3 Azá sie dobrze tobie widźi/ żebyś mię potwarzył y vćiśnął mnie robotę rąk twoich/ á rádę niezbożników wspomagał?

4 Azá ty masz oczy ćielesné: ábo iáko widźi człowiek/ y ty widźieć będźiesz?

5 B Izáli iáko dni człowiecze dni twoie/ á látá twoie są iáko czásy ludzkie?

6 Zebyś sie miał pytáć o nieprawośći moiéy/ y dowiádowáć sie o grzéchu moim?

7 A żebyś wiedźiał żem nic niepobożnégo nie czynił/ gdyż niémász żadnégo któryby mógł wyrwáć z ręki twoiéy?

8 Ręce twoie vczyniły mię/ y vtworzyły mię wszytkiégo wokoło: A ták mię nagle stráczasz?

9 Wspómni proszę/ że iáko błoto vczyniłeś mię/ y w proch mię obróćisz.

10 Azá nie iáko mléko doiłeś mię/ á iáko sér vtworzyłeś mię?

11 Skórą y mięsem oblókłeś mię: C kośćiámi y żyłámi pospináłeś mię:

12 Zywot y miłośierdźié dałeś mi/ á náwiedzenié twoie strzegło duchá mego.

13 Acz to kryiesz w sercu twoim/ wszákże wiém iż wszytko pámiętasz.

14 Ieślim zgrzészył/ á ná godźinę przepuśćiłes mi: przecz że mi niedopuśćisz czystym bydź ᵃod nieprawośći moiéy?

ᵃTo iest, od karánia zá nieprawośći.

15 A ieśliż będę niezbożnym/ biádá mnie iest: á ieślim spráwiedliwym/ niepodniosę głowy/ násycon vtrapięnia y nędze.

16 A dla pychy/ iáko lwicę vłápisz mię/ á wróćiwszy sie dźiwnie mię męczysz.

17 Wznawiasz przećiwko mnie świádki twoie/ y rozmnażasz gniéw twóy przećiw mnie/ á męki walczą ná mię.

18 D Czemuś mię wywiódł z żywotá/ który bodaybym był zniszczał/ żeby mię oko nie widźiáło.

19 Byłbym iákobych nie był/ z żywotá przenieśiony do grobu.

20 Izáli trochá dni moich nie skończy sie w krótce? puść mię tedy/ ᵇże troche opłácze boleść moię.

ᵇżé troche ochłodźié. H.

21 Piérwéy niż póydę/ y nie wróce sie/ do źiemie ćiemnéy/ y okrytéy mgłą śmierći.

Opisánie śmierći.

22 Ziemie nędze y ćiemnośći/ kędy ćień śmierći/ y niémász rządu/ ále wieczny strách przebywa.

ROZDZ. XI.

Sophár twierdźi że Iob dla grzéchów iest skarány: á iż Bóg iest nieogárniony, wszákże pokutuiącym miłośierny.

1 A Odpowiádáiąc Sophár Náámátczyk/ rzékł:

2 Czyli który wiele mówi nie będźie słuchał? ábo mąż wielomowny będźie vspráwiedliwiony?

3 ᶜTobie sámemu ᶜbędą milczeć ludźie/ á gdy sie z innych náśmieiesz/ żaden ćię ᵈnie przegada?

ᶜNá twoie plotki. H. ᵈábo, nie zawstydźi. H.

4 Mówiłeś bowiém: Czysta iest mowá moiá/ y iestem czysty przed oczymá twémi.

5 Ale day Boże by z tobą Bóg mówił/ y otworzył vstá swé tobie.

6 B Abyć okazał táiemnice mądrośći/ á iż rozmáity iest zakon iego/ ábyś zrozumiał że ćię ᵉdáleko ná mnieyszé rzeczy wyćiąga/ niżli zásługuie nieprawość twoiá.

ᵉzábacżył Bóg dla nieprawośći twoiéy. H.

7 Podobno ślády Boże ogárniesz y prawie doskonále Wszechmocnégo znaydźiesz?

Bogá nieogárnionym bydź vkázuie.

8 Wyższy iest niż niebo/ á cóż vczynisz? głębszy niżli piekło/ á zkądże poznasz?

9 Dłuższa niżli źiemiá miárá iego/ á szérsza niż morze.

10 Ieśli wszytko wywróći/ ábo w iedno śćiśnie/ kto sie mu sprzećiwi?

11 C On bowiém zna próżność człowieczą/ á widząc nieprawość/ ázá nie bacży?

12 Mąż próżny podnośi sie w pyche/

che/ á iáko źrzébie oſłá leśnégo mni-ma że ſie v odźił wolnym.

13 ᵃ A tyś vmocnił ſerce twé/ y wyćiągnałeś ku niemu rece twoie.

14 Ieśli nieprawość ktora ieſt w rece twéy oddaliß od śiebie/ á niezoſtánie nieſpráwiedliwość w przybytku twoim:

15 Tedy bedźieß mógł podnieść oblicze twoie bez zmázy/ y bedźieß ſtały/ y nie bedźieß ſie bał.

16 D Zápomniß też nedze/ iáko ná wody które vpłynęły wſpominác bedźieß.

17 A iáko iáſność południowa wznidźie tobie pod wieczor: á gdy ſie bedźieß mnimał bydź zniſczonym/ wznidźieß iáko iutrzenká.

18 A bedźieß miał vfánie przełożywßy przed ſie nádźieie/ á wkopány beſpiecznie ſpáć bedźieß.

19 Odpoczywáć bedźieß/ á nie bedźie ktoby cie ſtráßył: y będą prośić oblicza twego mnodzy.

20 ᵇ A oczy niezbożników vſtáną/ y vćieczká od nich zginie/ á nádźieiá ich obrzydliwość duße.

ᵃ Ieśli ty zgotuieß ſerce twoie, á wyćiągnieß. H.

Bóg pokutuiącym miłośierny

ᵇ Leu: 26 21.

Szcześćie człowieká ſpráwiedliwégo.

ROZDZ. XII.

Iob dowodźi iż nie potrzebá aby Bóg znowu táiemnice mądrośći y możnośći ſwéy obiáwiał, ponieważ to wßyſcy znáią z rzeczy ſtworzonych.

Iob odpowiádáiąc rzekł:

2 A ᵃ Toście wy tedy ſámi ludźie/ á z wámi vmrze mądrość?

3 ᵇ Téżći ia mam ſerce iáko y wy/ ánim ieſt podleyßy nißli wy: bo ktoż tégo nie wié co wy wiécie?

4 ᶜ Ten z którégo ſie náśmiéwa przyiaciél tego iáko ze mnie/ bedźie wzywał Bogá y wyſłuchawa go: náśmiéwáią ſie bowiém z proſtoty ſpráwiedliwégo.

ᵇ Niż: 20 22.

ᶜ Pro: 14 22.

5 ᵈ Kágániec wzgárdzony w myślách bogátych/ nágotowány ná czás zámierzony.

ᵈ Spráwiedliwy.

6 Pełne ſą przybytki zbóycow/ á śmiele Bogá wzruſzáią/ gdyż on dał wßytko w rece ich.

7 B Jednák pytay ſie bydłá/ y náuczy cie: y ptáſtwá niebieſkiégo/ y okáże.

8 Mów do ziemie/ á odpowié tobie/ y będąc powiádáć ryby morſkié.

9 Ktoż nie wié/ że to wßytko reká PANSKA vczyniłá?

10 W którégo rece dußá wßelkiéy rzeczy żywéy/ y duch wßelkiégo ciáłá człowieczégo.

11 ᶠ Azaż nie vcho ſłów rozſądza: á podniebienié ſmáku iedzącégo?

Opiſánié możnośći y mądrośći Bożéy.

ᶠ Niż: 34 23.

C

12 W ſtárych ieſt mądrość/ á w długim wieku roſtropność.

13 V niego ieſt mądrość y moc/ on ma ráde y rozumienié.

14 ᵃ Ieśli zepſuie/ nikogo niémáß ktoby zbudował: ieśli człowieká zámknie/ niémáß nikogo coby otworzył.

ᵃ Iſa: 22 f 28. Apoc: 3 b 7.

15 Ieśli zátrzyma wody/ wßytko wyſchnie: á ieśli ie wypuśći/ wywrócą ziemie.

16 V niego ieſt moc y mądrość: ón zna y zwodzącégo/ y tego którégo zwodzą.

W mocy Bożéy ſzcześćie ludzkié.

17 Przywodźi porádnki ku głupiému końcowi/ y ſędźie ku głupſtwu.

18 Pás króleẃſki rozwiezuie/ y biodrá ich powrozem przepáſuie.

19 Prowádźi ᵇ kápłany beze czći/ á przedniéyßé pány podwraca:

ᵇ Abo, kśiążetá ná złupienié. H.

20 D Odmieniáiąc vſtá prawdźiwych/ y náuke ſtárych odéymuiąc.

21 Wyléwa wzgárde ná kśiążetá/ tych którzy byli porłumieni/ lżéy czyniąc.

22 Który głębokie rzeczy odkrywa z ćiemnośći/ y wywodźi ná świátłość cién śmierci.

23 Który rozmnaża narody y tráći ie/ á wywrócone w cále zás poſtánawia.

24 Który odmienia ſerce kśiążąt ludu ziemie/ y zwodźi ie/ że prózno chodzą gdźie niémáß drógi.

25 Mácáć będą iáko w ćiemnośći á nie w świátłośći: y vczyni że będą błądźić iáko piiáni.

20 *Odmieniáiąc vſtá prawdźiwych.*] Nie odmienia Bóg vſt prawdźiwych kłamáiąc: ále abo dopuſzczáiąc/ áby oßukáni byli/ ábo wiec vſtá mądrych rádnych zámykáiąc/ áby im prawdy niemówili.

24 *Odmienia ſercá Kśiążąt y zwodźi ie.*] Nie ták też Bóg odmienia ſercá Kśiążąt/ áby z dobrych czynił złé/ ábo im co fałßywégo nádchnął: ále dáie im iáką inßą myśl ábo ráde nieźłą/ która im przeßkodźi do przedśięwźięcia/ áby ták oßukáni byli/ gdy tégo nie doſtąpią co chćieli. iáko ieſt przykład ná Abſalomie/ który vſłuchał Chuſai/ zániechawßy rady Achitophelá. Czytay 2 Król 17. v. 14.

Vkazawßy Iob iż wié táiemnice Bożé, przećię śię ich nie boiat, gdá z Bogiem o nie winności swoiéy.

ROZDZ. XIII.

1 A To wßytko to widźiáło oko moie/y słyßáło vcho moie/y zrozumiałem káżdą rzecz. 2 Wedle wiádomości wáßéy/ y ia wiém: y nie iestem niżli wy podleyßym. 3 A wßákóż do wßechmocnégo mówić bede/ chce śie z Bogiem gádáć. 4 Piérwéy pokazawßy żeśćie wy budownicy kłamstwá/ y náßládownicy náuk przewrotnych. 5 A byśćie byli lepiéy milczeli/ żeby was było miano zá mądré. 6 B Słuchayćież tedy strofowánia mego/á rozsądek vst moich pilnie obaczayćie. 7 Azaż BOG potrzebuie wáßégo kłamstwá/ żebyśćie zá nim mówili zdrády? 8 Czyli śie ná osobe iego oglądaćie/ á miásto Bogá sądźić vsiłuiećie? 9 Abo mu śie podobáć bedźie/ którému nic tayno bydź niemoże? ábo bedźie ośukan iáko człowiek wáßémi zdrádámi? 10 On was strofowáć bedźie/ bo śie w skrytośći oglądaćie ná osobe iego. 11 Wnet skoro śie rußy zátrwoży was/ á strách iego przypádnie ná was. 12 Pámiątká wáßá przypodobiona bedźie popiołowi/y obrócą śie w błoto ßyie wáßé. 13 Pomilczćie troche/że bede mówił co mi kolwiek ná myśl przyidźie. 14 Czemuż tárgam ćiáło swé zebámi moiémi/ á dußę swą noßę w rękách moich? 15 By mie też zábił/ w nim vfáć bede: á wßákóż drógi moie przed obliczem iego strofowáć bede. 16 A on bedźie zbáwićielem moim: bo nie przyidźie przed oblicze iego żaden obłudnik. 17 Słuchayćie mowy moiéy/ á gádki przyimuyćie w vßy swoie. 18 Jeśli bede sądzon/ wiém że mie nayda spráwiedliwym. 19 Kto iest coby śie dał sądźić ze mną? niech przyidźie: przécz milcząc niszczeie? 20 Dwu tylko rzeczy nie czyń mi/ á tedy śie przed obliczem twoim nie skryie: 21 Ręke twoie oddal odemnie: á strách twóy niech mie nie stráßy. 22 Wzów mie/ á ia odpowiém tobie: ábo wiec mówić bede/ á ty mi odpowiáday. 23 D Jáko wiele mam nieprawośći y grzéchów/ złośći moie y występki vkaż mi. 24 Przécz kryieß oblicze twoie/y mnimaß mie bydź nieprzyiaćielem twoim? 25 Przećiw listkowi/ który wiátr porywa/ pokázuieß moc swoie/ źdźbło suché gonis? 26 Pißeß bowiém przećiwko mnie gorzkośći/ y chceß mie zniszczyć grzéchámi młodośći moiéy. 27 Włożyłeś w peto nogi moié/ y strzegłeś wßytkich śćieżek moich/ y ßládóm nóg moich przypátrowałeś śie. 28 Który iáko zgniła rzecz zniszczéć mam/ á iáko ßátá którą mole iedzą.

Uwagi marginesowe: ábo rospráwowáć. á prawdźiwieśćie wy. H. wßyscyśćie lékárze próżni H. — Strofuie przyiaćioły że go niewinnie posądźáli. — To iest, że względem iego od prawdy odstępuiećie. Hebr. áza powagá iego nie vstráßa was? H. — ábo ćiáłá. H. — To iest, żywot swóy wydáie ná niebespieczeństwo Hebr. Náćieiá człowieká dobrégo. — á co odpowiádam H. — Oto teraz spráwiłem sąd H. — Grzéchóm młodośći swéy przypisuie káranie swoie.

ROZDZ XIIII.

Zywot człowieczy opisuie.

1 A Człowiek vrodzony z niewiásty/ żywiąc przez czás krótki nápełnion bywa wielą nedz. 2 Który wychodźi iáko kwiát/ y skrußony bywa/ á vćieka iáko dźień/ y nigdy nie trwa w tymże stanie. 3 A maß zá godną rzecz ná tákowégo otwarzáć oczy twoie/y przywodźić go z sobą do sądu? 4 Któż może czystym vczynić/ który śie począł z naśienia nieczystégo? izali nie ty który sam iesteś? 5 Krótkié są dni człowieczé/ liczbá mieśiąców iego v ćiebie iest: zámierzyłeś gránicé iego/ które nie bedą mogły bydź przestąpioné. 6 B Odstąp máiutko od niego/ áby odpoczynął/ áż przyidźie pożądány/ iáko naiemniká dźień iego. 7 Drzewo ma nádźieie: ieśli vćieté

wyś: 8. b 9. Ps: 143. 24. — Ps: 50. 24. — ni ieden H.

bedźie

będźie/ zás bywa źielone/ á gáłąſki iego puſzczáią ſie.

8 ° Jeśli ſie ſtárzeie w źiemi korzeń iego/ y w prochu obumrze pień iego.

9 ° Ná zapách wody puśći ſie/ y rozpuśći gáłęźie iáko gdy napierwey było wſádzone.

10 ° A człowiek gdy vmrze/ y obnáżony y ſtráwiony/ proßę kedy ieſt?

11 ° Jáko gdyby wody wyßły z morzá/ á rzeká vſtawßy wyſchłá:

12 C ° Ták człowiek gdy vmrze/ niepowſtánie/ ˣaż ſie zetrze niebo/ nie ocući ſie áni powſtánie ze ſnu ſwego.

13 ° Ktoby mi to dał/ ábyś mię zákrył w piekle/ y zátáił mię/ áżby przeminełá zapálczywość twoiá/ y náznáczył mi czás w którymbyś ná mię wſpómniał?

14 ° Co mniémaß vmárły człowiek znowu żyć będźie/ po wßytkie dni których teraz żołduie/ czekam áż przyydźie odmienienie moie.

15 ° Záwołaß mię/ á ia odpowiem tobie/ dźiełowi rąk twoich podaß práwice.

16 ° Tyś wprawdźie kroki moie policzył/ ále przepuść grzéchóm moim.

17 D ° Zápieczetowałeś iáko w worku przeſtepſtwá moie/ ˣáleś vléczył nieprawość moię.

18 ° Góra vpadßy rozſypuie ſie/ á ſkáłá przenosi ſie z mieyſcá ſwego.

19 ° Wody wydrażáią kámienie/ á powodźią z nienagłá źiemiá ſie pſuie: ˣwiec też tákież człowieká zátrácIß.

20 ° Vmocniłeś go máluczko/ áby wiecznie przeminął: odmieniß twarz iego/ y ˣwypuśćiß go.

21 ° Bądź zacni będą ſynowie iego/ bądź też niezacni/ niezrozumie.

22 ° A wßákoż ćiáło iego ˣpóki żyw boléć będźie/ á dußá iego nád ſámym ſobą płákáć będźie.

---

4 *Któż może czyſtym vczynić, który ſie począł z naśienia nieczyſtégo.*] Ták ma Vulgátá łáćińſka: á Lxx. tłumácze też przełożyli: τίς γὰρ καθαρὸς ἔσαι ἀπὸ ῥύπου, ἀλλ' οὐθ' εἷς ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Abowiem kto będźie czyſtym od zmázy? ále áni ieden/ choć y ná ieden dźień żywot iego ná źiemi. y ták ſtarzy Doktorowie czytáli. vide Bellarm. Skąd znáć iż słowá żydowſkié záwżdy rozumiano o grzéchu pierworodnym/ w którym ſie rodzimy. Bo w żydowſkim słowo od słowa ták ieſt: Kto vczyni czyſtym z nieczyſtego? Ni ieden. Słowo żydowſkié מטמא/ właſnie znáczy/ z nieczyſtégo ábo od nieczyſtégo/ á dla lepßégo wyrozumienia/ łáćińſki tłumácz przyłożył/ naśienia/ áby ſie właſnie znaczyło to co słowá żydowſkié znáczą. co ieſzcze znáczniéy wyráżyli Lxx. A ták to ieſt pewny dowód o grzechu pierworodnym/ którym od poczećia zmázány bywa rodzay náß: iáko y Dawid ś. wyznawa/ *Pſ. 50.*

13 *Abyś mię zákrył w piekle.*] Żydowſkié słowo שאול ßeol/ Lxx. tłumácze wßędźie przekładáią ᾅδην. Hieronym ś. infernum, Cháldeyſki gehennam, á my z nimi Piekło. y nigdy żaden tłumácz nie przełożył/ grobem. Dopiero ći nowotni heretyccy tłumácze/ á zwłaſzczá Nowokrzczeńcy dźiwnie w tym fałßuią piſmo: bo to słowo żydowſkié/ ßeol/ poſpolićie przekłádáią grobem/ podczás iám y/ podczás też śmierćią/ choćia iáko żywo tak nigdy nie przekłádano. A przećie rádzi nie rádzi iáko tákie mieyſca w piśmie ś. gdźie mußą ßeol przekłádáć Piekło/ iáko maß w Mądrośći 1. ver. 14. tákże 17. ver. 12. Zkąd możeß ich fałßé poznáć/ że oni wykładáią iáko ſie im podoba/ o prawdę y słowo Boże niedbáiąc. Ale y to maß wiedźieć/ iż nie záwżdy Piekło/ znáczy ono mieyſce potępionych/ ále znaczy też wßyſtkie mieyſcá pod źiemią/ gdźie duße bywáią zátrzymawáne do czáſu/ czytay Gen. 37. ver. 35.

21 *Choć zacni będą ſynowie iego nie zrozumié*] To ieſt/ vmárli przyrodzonym rozumem/ niewiedzą co ſie dźieie z żywymi: iáko też áni żywi wiedzą co ſie dźieie z którym vmárłym. Wßákże święći/ którzy Páná Bogá po śmierći widzą/ wßytko w nim widzą y wiedzą/ co im przynależy wiedźieć.

ROZDZ. XV.

1 A ODpowiádáiąc Eliphás Themánczyk/ rzekł:

2 ° Izali mądry odpowié ˣiákoby ná wiátr mówiąc/ y nápełni ˣgorącośćią żołądek ſwóy?

3 ° ˣStrofuieß słowy tego który nie ieſt rowny tobie/ y mówiß co tobie nie pomaga.

4 ° Ileż ćiebie ieſt/ wypróżniłeś boiaźń/ y odiąłeś prosby przed Bogiem.

5 ° Náuczyłá bowiem nieprawość twoiá vſtá twoie/ y náśláduieß ięzyká bluźniących.

6 ° Potępią ćie vſtá twoie: á nie ia/ y wárgi twoie odpowiedzą tobie.

7 ° Izaliś ſie ty pierwßy człowiek národźił/ y przed págórkámiś vtworzon?

8 ° Izaliś słyßał ráde Bożą/ ˣá mądrość iego niżßa będźie niżli ty?

9 ° Cóż vmieß czegobyśmy nie vmieli? co rozumieß czegobyśmy niewie-

Margin notes:

* To ieſt, ná wieki póki ſtoi niebo.
O zmartwychwſtániu prorokuie.
Grzech pierworodny.
Piekło co znáczy.
Eliphás ſtrofuie Iobá, iż ſobie mądrość y ſpráwiedliwość przypiſuie.
ˣ vmieiętność wiátru H.
ˣ wiátrem wſchodowym H.
ˣ Izali przewodźić będźie słowem niepotrzebnym,
ˣ Pro: 5 d 21.
ˣ á ty przyczyniaß do nieprawośći moiéy H.
ˣ á ty oczekiwánié człowiecze gubiß H.
ˣ wyrzućiß. H.
ˣ ná nim H.
y mowámi nie pożytecznémi? H.
ˣ Y przyciągnąłeś k ſobie mądrość H.

dzieli?

Ec: 18. b 8.

10 B ^b ^c A ſzedźiwi y dawni ſą miedzy námi / dáleko ſtárſzy niż oycowie twoi.

11 ^d ^c Aza wielka rzecz ieſt áby cie Bóg pocieſzył' ? ále ſłowá twoie przewrotné tego bronią.

^c Izali zá máłe maſz pocieſzenia Boſkiẽ. H.

12 ^e Czemuż cie podnośi ſerce twoie / ^f á iákoby wielkié rzeczy myśląc / zdumiáłé maſz oczy' ?

^f á czemu mrugáią oczy twoie H.

13 ^g Czemu ſie nádyma przećiw Bogu duch twóy / że wypuſzczaſz z vſt twoich tákowé mowy ?

14 ^h Cóż ieſt człowiek żeby miał bydź niepokalánym / á żeby ſie vkazał ſpráwiedliwym národzony z niewiáſty ?

15 ^i ^k Oto miedzy świetymi iego żaden nie odmienny' / y niebioſá nie ſą czyſté przed oczymá iego.

^k Oto w świętych ſwoich nie nálazł prawdy. H. wyż: 4. d 18.

16 ^l Iáko dáleko wiecéy obrzydły y nie pożyteczny człowiek / który iáko wode pije nieprawość ?

17 C ^m Okażeć / poſłuchay mie / cóm widźiał toć powiem.

18 ^n ^o Mądrzy wyznawáią y nie táią oyców ſwych'.

^o To ieſt, co mądrzy oznaymiáli, á nie táili (podawſzy) od oyców ſwoich. H.

19 ^p Którym ſámym dána ieſt źiemiá / á obcy nie przeſzedł przez nie.

20 ^q Po wſzyſtkié dni niezbożnik ^r ſie pyſzni' / á lat okrućieńſtwá iego / nie ieſt pewna liczbá.

^r Sam ſie męczy. H.

21 ^s Szum ſtráchu záwżdy w vſzach iego : á choć ieſt pokóy / on ſie záwſzé zdrády obawia.

Opiſuie przeklęctwo niezbożnych y obłudnych

22 ^t Nie wierzy áby ſie mógł wróćić z ćiemnośći do świátłá / oglądáiąc ſie zewſząd ná miecz.

23 ^u Gdy ſie ruſzy ku nábyćiu chlebá / wié iż nágotowan ieſt w rece iego dźień ćiemnośći.

24 ^x Stráſzyć go bedźie fráſunek / á vćiſk obtoczy go wálem / iáko królá który ſie gotuie ku bitwie.

25 ^y Wyćiągnął bowiem ná Bogá reke ſwoie / y zmocnił ſie ná wſzechmocnégo.

26 ^z Bieżał przećiwko niemu wyćiągnąwſzy ſzyie / y tłuſtym kárkiem vzbroił ſie.

27 D ^a Okryłá tłuſtość twarz ieg / á z boków iego ſádło wiśi.

28 ^b Mieſzkał w miáſtách opuśćiáłych / y w domiéch puſtych / które ſie w mogiły obróćiły.

29 ^c Nie zbogáći ſie / áni bedźie trwáłá máietność iego / ^d áni puśći w źiemie korzenia ſwego'.

^d áni ſie rozſzerzy w źiemi doſkonáłość ich. H.

30 ^e Nie wynidźie z ćiemnośći : płomień vſuſzy gáłeźie iego / y znieſion bedźie duchem vſt iego.

31 ^f Nie ^g bedźie wierzył próżno błedem zmamiony / żeby którą zapłátą miał bydź odkupiony'.

^g nie wierzy ſie bydź w niemocznośći kto błądźi : ále nikczemność bedźie zapłátą iego H.

32 ^h Niżli ſie dni iego wypełnią / zginie : ^i y rece iego vſchną'.

^i á látoroſl iego vſchnie. H.

33 ^k Záráżoné bedźie iáko winnicá w pierwſzym kwiećiu grono iego / y iáko oliwá zrucáiąca kwiát ſwóy.

34 ^l Bo zgromádzenié obłudniká niepłodné / y ogień pożrze domy tych którzy rádźi biorą dáry.

35 ^m Począł ^n boleść y vrodźił nieprawość / á żywot iego gotuie zdrády.

Iſa: 59. a 4. Pſa: 7. d 15. ^n ábo trud H.

ROZDZ. XVI.

Iob wzruſzony przymówkámi przyiaćiół, opłákuie nędze ſwoie, pokázuiąc iż nie dla nieprawośći ćierpi.

1 A Odpowiádáiąc Iob rzekł :

2 ^a Słyſzałem czeſto rzeczy tákowé : ćieſzyćiele przykrzy ieſteśćie wy wſzyſcy.

3 ^b A bedząż mieć koniec ſłowá wiátrowé ? ^c ábo co ieſt przykro' ieſlibyś mówił ?

^c ábo coć pomoże. H.

4 ^d Mógłem y ia podobné wam rzeczy mówić : ále day Boże by byłá duſzá wáſzá miáſto duſze moiéy :

5 ^e Ćieſzyłbym y ia was mowámi / ^f y kiwałbym głową moią nád wámi :

^f ná znák vlitowánia.

6 ^g Pośiłałbych was vſty ſwémi / y ruſzałbym wárgámi ſwémi iákoby folguiąc wam.

7 B ^h Ale cóż mam czynić ? Bedeli mówił / nieukoi ſie boleść moiá : á ieſli bede milczał / nie odeydźie odemnie.

8 ^i A teraz ścisnełá mie boleść moiá / y wniwecz ſie obróćiły wſzytkié członki moie.

9 ^k Marzczki moie świadczą przećiwko mnie / á powſtawa fałſz mówiący przećiw twarzy moiéy / ſprzećiwiáiąc mi ſie.

10 ^l Zebrał zápálczywość ſwą ná mie / á grożąc mi zgrzytał ná mie zebámi ſwémi : nieprzyiaćiel móy ſtráſzliwémi oczymá pátrzał ná mie.

11 ^m Otworzyli ná mie vſtá ſwoie / á wymawiáiąc bili twarz moie / ^n náſyćili ſie

^n Społem ſie ná mię zebráli. H.

ćiáł śie mąk moich.

12 Zámknął mie Bóg v niepráwego/ y wydał mie w ręce niezbożnych.

13 Ja on kiedyś bogáty/ znagłá stár tyiestem/ viął mie zá szyię/ złamał mie/ y postáwił mie sobie iáko zá cél.

14 Obtoczył mie włoczniámi swémi/ zránił biodrá moie/ nieprzepuśćił/ y wytoczył ná żiemię wnetrzności moie.

15 Pośiekł mie ráną ná ránę/ rzućił śie ná mie iáko obrzym.

16 Vszyłem wór ná skórę moię/ y okryłem popiołem ćiáło moie.

17 Oblicze moie spuchnęło od płáczu/ á powieki moie záćmiły śie.

18 Tom ćierpiał bez niepráwośći ręki moiéy/ gdyżem miał czyste ku Bogu prosby.

19 Ziemio nie okryway krwie moiéy/ y niech w tobie nie náyduie mieysca gdżieby śie miáło kryć wołánie moie.

20 Abowiem oto w niebie świádek móy/ á wiádek móy ná wysokośćiách.

21 Wielomowni przyiaciele moi/ do Bogá kropi oko moie.

22 A Boże day ták był sądzon mąż z Bogiem/ iáko bywa sądzon syn człowieczy z towárzyszem swoim.

23 Bo oto krótkie látá miiáią/ á idę śćieżką którą śie nie wróce.

Róg móy H. to iest, głowę moię.

ROZDZ. XVII.

Iob vtrapiony ćierpliwie czeka Boskiego wspomożenia.

1 A DVCh móy vmnieyszy śie/ dni moie śie skrócą/ á tylko mi grób zostáie.

skáżił śie H.
śię skróćiły. H.

2 Nie zgrzeszyłem/ á w gorzkośćiách mieszka oko moie.

Záprawdę kłamliwi są ze mną H.

3 Wybaw mie Pánie/ y postaw mie wedle śiebie/ á czyiążkolwiek ręká niech walczy przećiwko mnie.

połóż proszę á day mi rękoymię, któryby mi ná to dał rękę. H.

4 Serce ich oddaliłeś od kárnośći/ przetóż nie będą podwyższeni.

5 B Łup obiecuie towárzyszóm/ á oczy synów iego vstáną.

6 Położył mie iáko ná przypowieść ludzką/ y iestem ná przykład przed nimi.

7 Záćmiło śie od rozgniewánia oko moie/ á członki moie iáko wniwecz obróćiły śie.

8 C Zdumieią śie spráwiedliwi nád tym/ á niewinny ná obłudnego powstánie.

9 Y będżie trzymał spráwiedliwy drógę swoię/ á czysty rękomá przyczyni mocy.

10 Wy tedy wszyscy náwróććie śie/ y przyydźcie/ y nie nayde miedzy wámi żadnego mądrego.

11 Dni moie przeminęły/ myśli moie rozerwáne są/ trapiąc serce moie:

12 Noc obróćiły w dźień/ á po ćiemnośćiách zás spodźiewam śie świátłośći.

Świátło bliskie przed ćiemnośćią. H.

13 D Jeśli czekáć będę/ piekło iest domem moim/ y w ćiemnośćiách vsłałem łóżko moie.

ábo grób.

14 Rzekłem zgniłośći: oycem moim iesteś: mátką moią y śiostrą moią robakóm.

15 Gdźież tedy teraz iest oczekawánie moie/ á ćierpliwość moię kto obaczywa?

nádźieiá moiá.

16 Do naygłębszego piekłá z stąpią wszytkie rzeczy moie: cóż mniemasz że zawżdy tám będę miał odpoczynienie?

ROZDZ. XVIII.

Báldád strofuiąc Iobá iż ich rády nie słucha, vylicza przeklęctwá y skaránia ludźi niezbożnych.

1 A Odpowiádáiąc Báldád Suchitczyk/ rzekł:

2 A dokądże słowá miotáć będżie ćie? Wyrozumiyćie pierwey/ toż mówmy.

3 Czemu poczytáni iesteśmy iáko bydło/ y stáliśmy śie smrodliwymi przed wámi?

4 Który tráćisz duszę swą w zápálczywośći twoiéy/ ázá dla ćiebie będżie opuszczona żiemiá/ y przenioszą śie skáły z mieyscá swego?

5 Azá świátło niezbożnego niezágáśnie/ áni śie będżie świećił płomień ogniá iego?

6 B Swiátłość záćmi śie w przybytku iego/ y świecá która nád nim iest/ zágáśnie.

7 Sćiśnione będą kroki śiły iego/

8 á obáli go rádá iego.
ᵗ Vwikłał bowiém w śieći nogi swoie/ ᶻá w okách iéy' chodźi.

9 ᵗ Poimána będźie w śidle stopá iego/ ᵃy rozpali śię prágnienié przećiw iemu'.

10 ᵗ Skryta iest w źiemi łápicá iego/ á sámołówká iego ná śćieżce.

11 ᵗ Zewsząd go stráßyć będą strá-
C chy/ y wwichláią nogi iego.

12 ᵗ Niech śię vmnieyßy od głodu ᵃmoc iego/ zmorzenié niech przypádnie ná ᶻkośći iego.

13 ᵗ Niechay pożrze piękność skóry iego/ niech strawi rámioná iego ᵃpiérworodná śmierć.

14 ᵗ Niech wyrwána będźie z przybytku iego vfność iego/ ᶻá niech po nim depce iáko krol zginienié'.

15 ᵗ Niech mießkáią w przybytku iego ᶻtowárzyße onégo który nie iest'/ niech potrzęsą w przybytku iego śiárká.

16 ᵗ Ze spodku korzenié iego niech v-
D schnie/ á zwiérzchu niech będźie potárte ᵃżniwo iego'.

17 ᵗ ᶻPámiątká iego niechay zginie z źiemie/ á imie iego niech nie będźie wspominánié po vlicách.

18 ᵗ Wypędźi go z świátłośći do ćiemnośći/ y z świátá go przenieśie.

19 ᵗ Nie będźie nasienia iego áni pokolenia w ludu iego/ áni żadnego sczątku ᵃw kráinách' iego.

20 ᵗ Náde dniem iego zdumieią śię ostátni/ á ná piérwßé przypádnie strách.

21 ᵗ Té są tedy przybytki niezbożnégo/ y to mieysce tego który nie zna Bogá.

ᵃ ábo, vplątány w niey H.
ᶻ Y poima go zbóycá H.
ᵃ To iest, dźieći iego Hebr.
ᶻ kość iego H. to iest żonę iego. Hebr.
ᵃ niemoc śmiertelna.
ᶻ á przywiedźie go do krolá strachów. H
ᶻ ábo nie swoy H.
ᵃ ábo gałąski iego. H.
ᶻ Pro: 2 d 22
ᵃ w mießkaniách. H.

ROZDZ. XIX.

Iob będąc od wßystkich opuszczony ćießy śię przyßłym z martwych wstánim.

1
A Odpowiádáiąc Iob/ rzékł:

2 ᵗ Dokądże trápićie duße moie/ y przećieráćie mie mowámi?

3 ᵗ Oto dźieśiećkroć záwstydzaćie mie/ y niewstydźićie śię tłumiąc mie.

4 ᵗ Bo áczem niewiedźiał/ ze mną będźie niewiádomość moiá.

5 ᵗ Ale wy wspynaćie śię przećiwko mnie/ y strofuiećie mie zelżywośćiámi moimi.

6 ᵗ Wżdy teraz rozumieyćie/ ᶻżeć mie Bóg nie równym sądem vtrapił/ y biczámi swémi opásał mie'.

7 ᵗ Oto woláć będę ćierpiąc gwałt/ á żaden nie vsłyßy: krzyczeć będę/ á niémaß ktoby sądźił.

8 ᵗ ᶻDrógę moię ogrodźił/ y przeyśc
B nie mogę/ á ná śćießce moiéy ćiemnośći położył.

9 ᵗ Złupił mie z sławy moiéy/ y zjął ᵃkorone z głowy moiéy.

10 ᵗ Popsował mie ze wßąd/ y giné/ á iáko wyrwánému drzewu odiął nádźieie moie.

11 ᵗ Rozgniewáłá śię ná mie zápálczywość iego/ y ták mie miał iáko nieprzyiaćielá swego.

12 ᵗ Pospołu przyßli zbóycy iego/ y vczynili sobie drógę przez mie/ y oblegli przybytek móy wkoło.

13 ᵗ Bráćią moią oddalił ode mnie/ á znáiomi moi iáko obcy odeßli odemnie.

14 ᵗ Opuśćili mie bliscy moi: á ći którzy mie ználi zápámiętáli mie.

15 ᵗ Komornicy domu mego/ y służebnice moie mieli mie iáko obce/ y by-
C łem w oczách ich iáko cudzy.

16 ᵗ Wołałem sługi mego/ á nie odpowiedźiał/ vsty własnémi prosiłem go.

17 ᵗ Tchem moim brzydźiłá śię żoná moiá/ y modliłem śię/ ᶻsynóm' żywotá mego.

18 ᵗ ᵃGłupi też gárdźili mną/ á gdym od nich odßedł/ vwłaczáli mi.

19 ᵗ Brzydźili śię mną/ niegdy porádnicy moi/ y kogóm nabárźiey miłował/ brzydźił śię mną.

20 ᵗ Do skóry moiéy po strawionym ćiele/ przyschłá kość moiá: á zostáły tylko wárgi około zębów moich.

21 ᵗ Smiłuyćie śię nádemną/ smiłuyćie śię nádemną/ áby wżdy wy przyiaćiele moi: boć mie ręká Páńska dotknęłá.

22 ᵗ Czemu mie prześláduiećie iáko Bóg/ ᶻy náiadaćie śię mięsá mego'?

23 ᵗ Ktoby mi to dał áby nápisáné były mowy moie? ktoby mi to dał
D żeby ie wyrysowano ná kśięgách?

24 ᵗ Rylcem żeláznym/ y ná bláße ołowiánéy/ ábo ᵃdłótem' wyryto ná skále?

ᶻ żeć mię Bóg vywróćił, y śiećią swoią obtoczył mię. H.
ᵃ abo wieniec
ᶻ Abo iéy przez syny H.
ᵃ abo młódźieńcy H.
ᶻ a mięsa mégo naieść śię nie możećie. H.
ᵃ na wieczné czasy. H.

ᵗ Wiém

O zmartwychwstániu proroknie.

25 ° Wiém bowiém iż odkupiciel móy żywie/ á w dźień ostáteczny powstánę z ziemie:
26 ° A zás obleczon będę w skórę moię/ y w ćiele moim oglądam Bogá mego.
27 ° Którégo vyźrzéć mam ia iśty/ y oczy moie oglądáią/ á nie inny: schowána iest tá nádźieiá moiá w zánádrzu moim.
28 ° Czemuż tedy teraz mówićie: Przesládnymy go/ á korzeń słowá naydźmy przećiwko niemu?
29 ° Vćiékayćie tedy od oblicza mieczá/ bo zemśćićiel niepráwośći iest miecz: á wiédźćie że iest sąd.

24 *Abo dłotem wyryto ná skále.*] Ták máią lepsze exemplarze Láćińskie/ Celte, to iest dłotem/bo Celtes znáczy dłoto którym ná kámieniu ryią. A ták co w inszych exemplarzách iest certe, sstáło sie omyłká pisárzów. áko y wiele inszych słów które teraz popráwioné są. Bo ś. Hieronym ták rozumiał/ że słowo Zydowskie צלה znáczy celte to iest dłoto. Paraphrasis Cháldeyska ma / ná wieki/ bo choćia słowá tego w Zydowskim niémász/ wszákże to chce rzec Iob ś. áby słowá wyryté dłotem ná skále/trwáły ná wieki.

ROZDZ. XX.

Sophár vkázuie iż szczęśćiénie złośnych krótkié iest, á złośći ich wrychle máią koniec.

1 A Odpowiádáiąc Sophár Náhámátczyk rzékł:
2 ° Dla tego myśli moie rozliczné nástępuią iedná zá drugą / á myśl sie rozrywá.
3 ° Nauki która mię strofuieß słucháć będę/á duch wyrozumienia mego odpowie mi.
4 °*To wiem od początku/od tąd iáko osádzon iest człowiek ná ziemi.
5 °Ze chwałá niezbożnych krótka iest/ á wesélé obłudniká iáko mgnienie oká
6 ° Jeśli wstąpi áż do niebá pychá iego / á głowá iego tykáć sie będźie obłoków:
7 ° Jáko gnóy nákońcu zginie/á którzy nań pátrzyli/ rzeką: Gdźież iest?
8 B Jáko sen odlatáiący ználeźion nie będźie/przeminie iáko widzenie nocné.
9 °Oko które go widźiáło/nie vyźrzy: áni nań wiecéy pátrzyć będźie mieysce iego.
10 ° Synowie iego będą stárci vbóstwem / á rece iego ⁺oddádzą mu boleść iego⁺.
11 ° Kośći iego ⁺będą nápełnioné⁺ wystepków młodośći iego / y z nim w prochu spáć będą.
12 ° Bo gdy słodka będźie złość w vśćiéch iego / skryie ią pod iezyk swóy.
13 ° Z folguie iéy/ y nie opuśći iéy/ y będźie ią táił w gárdle swoim.
14 ° Chléb iego w żywoćie iego obróći sie w żółć ⁺żmiiową⁺ we wnątrz.
15 Bogáctwá które pożárł zwróći/á z brzuchá iego Bóg ie wyćiągnie.
16 °Głowę żmiiową ssáć będźie/y zábiie go iezyk iáßczórcy.
17 C ° (Niech nie ogląda źrzódeł rzéki/ strumieniów miodu y másłá.)
18 Będźie karan zá wszytko co dźiáłał / á przećie nie zniszczeie: według mnostwá wynálazków swoich ták też ćierpiéć będźie.
19 ° Bo łamiąc obnáżył vbogié: dóm wydárł/ á nie budowáł go.
20 °*Ani sie násyćił brzuch iego: á gdy będźie miał czego żądał / ⁺otrzymáć nie będźie mógł⁺.
21 ° Nie zostáło z iedłá iego/ y przeto ⁺nic nie zostánie z dobr iego.
22 ° Gdy sie násyći/ śćiśnion będźie/ będźie sie pocił / y wszeláka boleść przypádnie nań.
23 °⁺Boday sie nátkał brzuch iegó/⁺áby nań wypuśćił⁺ gniew zápálczywośći swéy/y dżdżył nań woyne swoie.
24 D ° Będźie vćiekał przed bronią żelázną/ á wpadnie ná łuk miedźiány.
25 ° Wyćiągniony y wychodzący z po śrzéw swoich / á błyskáiący sie w gorzkośći swoiéy: póydą y przyidą nań ⁺strászliwi⁺.
26 ° Wszytkié ćiemnośći skryté są w táynikách iego: pożrze go ogień który go niepodniećáią/ będźie trapion zostáwiony w przybytku swoim.
27 °Odkryią niebiosá niepráwośći iego/ á ziemiá powstánie przećiw iemu.
28 ° ⁺Odkryty będźie wynik domu iego/śćiągniony będźie w dźień zapálczywośći Bożéy.
29 °Tenci iest dźiał człowieká niezbożnego od Bogá/ y dźiedźictwo słów iego od Páná.

⁺A wieß to. H.
⁺wrácáć będą co wyłupiły. H. ⁺nápełniły sie. H.
⁺ábo pádáiące wą tákże y wnet niżéy.
Ecc: 5. c 9.
⁺nie vydźie. H.
⁺nie rozmnoży sie dobro ie8o. H.
⁺abo gdy sie napełni H. ⁺wypuśći nań H. ⁺Y spuśći H.
⁺abo strachy. H.
⁺Rod iego będźie nieszczęśliwy.

ROZDZ. XXI.

1 A Odpowiádájąc Iob/ rzékł:

2 Słuchaycie proszę mów moich/ *á czyńcie po kute*.

3 Znoście mię/ á ia mówić będę/ á po moich słowách/ będzieli sie zdáło/ śmieycie sie.

4 Izali przećiwko człowiekowi iest gadánie moie/ ábych sie słusznie smućić niemiał?

5 Pátrzćie ná mię/ y zdumieycie sie/ á włóżćie pálec ná vstá wáſze:

6 A ia gdy wspómnię lękam sie/ á wstrząſa drżenie ćiáło moie.

7 Przecżże tedy niepobożni żywią/ *podnieśieni ſą*/ y zmocnieni bogáctwy?

8 Nasienie ich trwa przed nimi/ bliſkich gromádá/ y wnuków przed ich oczymá.

9 B Domy ich przespieczné ſą y spokoyné/ y niemaſz rózgi bożéy nád nimi.

10 Krowá ich poczełá á nie poroniłá: iáłowicá sie oćieliłá/ á płodu swego nie ſtradáłá.

11 Wychodzą dźiatki ich iáko trzódy/ á máluczkié ich igráiąc ſkaczą.

12 Trzymáią bęben y árfę/ y weselą sie/ przy głośie muzyki.

13 Prowádzą *w dobrách dni swoie/ á wemgnieniu oká do piekłá zſtępuią.

14 Którzy mówili Bogu: Idź precz od nas/ y wiádomośći dróg twoich nie chcemy.

15 *Któż iest wſzechmogący/ żebyſmy mu służyli? á co nam pomoże choćbyſmy sie mu modlili?

16 Wſzákże iż nie ſą w ręce ich dobrá ich/ rádá niezbożnych niechay będźie dálecko odemnie.

17 C Ilekroć świécá niezbożników zgáſnie/ y przydźie ná nié powódź/ y rozdźieli boleśći zapálczywośći swoiéy.

18 Będą iáko plewy przed wiátrem/ y iáko pérz który wicher rozwiéwa.

19 Záchowa ſynóm iego boleść oycowſką: á gdy oddá/ tedy pozna.

20 Vyźrzą oczy iego zábićié swé/ á z zapálczywośći wſzechmogącégo pić będźie.

21 Bo co do niego należy o domie iego po nim? choćby liczbá mieśiąców iego byłá ná poły vkrócona?

22 Azá Bogá będźie kto vczył rozumu/ który wysokié ſądźi?

23 Ten vmiéra duży y zdrowy/ bogáty y ſczęśliwy.

24 Wnętrzności iego ſą pełné ſádłá/ á kośći iego nápiły sie ſpiku.

25 A drugi vmiéra w gorzkośći duſze bez żadnéy máiętności.

26 D A przedśie pospołu w prochu spáć będą/ á robacy okryią ie.

27 Záiſté wiém myśli wáſzé/ y wyroki nieprawé przećiwko mnie.

28 Bo mówićie: Gdźie iest dom kśiążęcy? á gdźie przybytki niezbożnych ludźi.

29 Zopytayćie kogożkolwiek z podróżnych/ *á doznaćie że on też to rozumié*.

30 Iż ná dźień zátrácenia chowáią złégo/ á ná dźień zapálczywośći wiedźion będźie.

31 Któż będźie ſtrofował przednim drógę iego? á co czynił kto mu oddá?

32 On do grobów wiedźión będźie/ á w gromádźie vmárłych *czuć będźie.

33 *Słodki był piaſkowi Cocytu*/ á zá sobą wſzelkiego człowieká poćiągnie/ á przed sobą niezliczoné.

34 Iákoż tedy ćieſzyćie mię próżno/ gdyż wáſzá odpowiedź pokazáłá sie bydź przećiwna prawdźie.

Marginalia: *Abo, á będźie to poćieſzenim wáſzym. H. — Iob broniąc swéy niewinnośći dowodźi iż wiele złych ſą ęśliwie żyią, á do brym nie ſzęśliwie sie powodźi. — *Ier: 12. a 1. Abac: 1. a 3. — *ſtárzeią sie. H. — *w roskoſzách — *Mal. 3 d 14. — H. — H. — *bo sie znáków ich nie záprzyćie H — *to iest, mieſzkáć będźie. *Słodkié mu były bryły potoká (ábo doliny) H. to iest, grobu w którym leży

33 *Słodki był piaſkowi Cocytu*] Cocytus, rzéká iest w Arkádiiéy/ wychodźi z rzéki Styx rzeczonéy/ od Poétów názwána rzéká piekielna/ iż w nię ćiałá vmárłych rzucano áby ie trawiłá. Kłádźie tu vulgatus, ſpeciem pro genere: bo w żydowſkim iest/ נחל Nakal, potok/ y rozumié sie mieyſce grobów/ któré pospolićie bywáło nád rzékámi. A ták to chce rzec: Miło mu bydź w grobie/ iż tám nic złégo nieucżuie.

ROZDZ. XXII.

1 A Odpowiádáiąc Eliphás Themánitczyk/ rzékł:

2 *Izali człowiek może bydź przyrównan Bogu/ choćby był náuki doſkonáłéy?

3 Co zá pożytek Bogu ieśli sprawiedliwym będźieſz? ábo co mu dáieſz ieśli będźie niepokalána drógá twoiá?

4 Azá boiąc sie ſtrofowáć ćie będźie

Marginalia: *Będźie pożyteczny Bogu, iáko ſobie pożyteczny ieſt mądry? H. — Eliphás chce dowieść iż Iob zá grzéchy á zwłaſzczá nie miłośierdźié ieſt karány.

dźie/ y przyydźie ztobą ná ſąd?

5 A nie dla złośći twoiéy wielkiéy/ y nieſkończonych nieprawośći twoich?

6 Wźiąłeś bowiém záſtáwe bráćiéy twéy bez przyczyny/ á nágie odźiéráłeś z odźienia.

7 Nie podałeś wody ſprácowánému/ á głodné odéymowałeś chléb.

8 W mocy rámienia twego dźierżałeś źiemie/ á mocnieyſzym będąc otrzymowałeś ią.

9 Wdowy puśćiłeś prozné/ á rámioná śiérot podruzgotałeś.

10 Przetoż ogárniony ieſteś śidłámi/ y trwoży ćie ſtrách nagły.

11 A mniémałeś żeś nie miał oględáć ćiemnośći/ áni vćiśnion być gwałtem wód wzbiéráiących.

12 Aza niemyſliſz iż Bóg wyſzy ieſt niż niebo/ y nád wiérzch gwiazd wywyſzſza śie?

13 A mówiſz: A coż Bóg wié? y iákoby przez mgłe ſądźi.

14 Obłoki táynikiem iego/ áni śie rzeczam náſzym przypátruie/ á około záwias niebieſkich przechodźi śie.

15 Izáliſz śćieżki wieków chceſz ſtrzédz/ ktorą deptáli mężowie złośćiwi?

16 Którzy ſą znieśieni przed ſwym czáſem/ á rzéká grunty ich wywróćiłá:

17 Którzy mówili Bogu: Idź precz od nas: á iákoby nie mogł nic vczynić Wſzechmogący/ ważyli go:

18 Gdyż on był nápełnił domy ich dobrámi: których zdánie dáleko niech będźie odemnie.

19 Vyźrzą ſpráwiedliwi/ y weſelić śie będą/ á niewinny będźie im vrągał.

20 Aza niepodćiété ieſt podnieśienié ich/ á oſtátki ich ogién pożárł?

21 Zezwól mu tedy y miéy pokóy/ á przez to będźieſz miał pożytki naylepſzé.

22 Przyimi z vſt iego zakón/ á połóż mowy iego w sercu twoim.

23 Jeſli śie náwróćiſz do Wſzechmocnégo/ zbudowan będźieſz/ y oddaliſz nieprawość od przybytku twego.

24 Da zá źiemię krzemién/ á zá krzemién ſtrumienié złoté.

25 A będźie Wſzechmogący przećiwko nieprzyiaćiołóm twoim/ y ſrébrá nágromádzą tobie.

26 Tedy w Wſzechmocnym roſkoſzáni opływáć będźieſz/ y podnieśieſz ku Bogu oblicze twoie.

27 Będźieſz go prośił/ y wyſłucha ćie/ y śluby twoie oddaſz.

28 Poſtánowiſz rzecz y ſtánie śie tobie/ á po drogách twoich będźie świećić świátłość.

29 Bo kto śie poniży/ będźie w ſławie: á kto ſpuśći oczy/ ten zbáwion będźie.

30 Niewinny zbáwion będźie/ á zbáwion będźie w czyſtośći rąk ſwoich.

Marginalia: Co przed potopem były. — Potop. — Pſal: 106. d 42. — Rozumié Sodomę y Gomorę. — Nákłádźieſz téż iáko piaſku złotá, á iáko kámienia rzecznégo złotá Ophirſkiégo. H. — Obronę twoię. H. — Pro: 29 d 23 — wyzwoli wyſpę. H.

2 *Izáli człowiek może być przyrównan Bogu,*] Słowá żydowſkié rozmáićie tu inſzy tłumaczą/ á to dla tego iż téż słowá żydowſkié wątpliwé ſą/ y rózne rzeczy znaczą/ Láćiński tłumacz rzecz ktorą żydowſkié słowá znáczyć mogą/ iáśnie y do wyrozumienia wyłożył. Także téż y ná inſzych mieyſcách rozumiey/ gdy śie ná kráiách co ináczey kłádźie.

ROZDZ. XXIII.

Iob wyznawa że śie záwſze bał mocy y wyrokuſedźiego, á żył ſpráwiedliwie.

1 A Odpowiádáiąc JOb rzekł:

2 Teraz téż w gorzkośći ieſt mowá moiá/ y reká karánia mego oćiężáłá nád wzdychánié moie.

3 Ktoby mi dał ábych poznał y náláżł go y przyſzedł áż do ſtolice iego?

4 Przełożę przed nim ſąd/ á vſtá moie nápełnię łáiániem.

5 Abych śie dowiedźiał ſłów ktoré by mi odpowiedźiał y wyrozumiał co mi będźie mówił.

6 Niechce áby śie ze mną ſpiérał wielką mocą/ áni żeby mie przytłoczył ćiężkośćią wielkośći ſwéy.

7 Niech przełoży ſpráwiedliwość przećiwko mnie/ á ſąd móy niech dóydźie do zwyćieſtwá.

8 Poydę li ná wſchód ſłońcá/ nie widáć go: iéſli ná zachód/ nie zrozumiem go.

9 Jeſli ná lewo/ cóż vczynię? nie vchwycę go: ieſli śie obrócę w práwo/ nie vyźrzę go.

10 A on lepak wié drógę moię/ y doświadczył mie iáko złotá/ ktoré przez ogién

Marginalia: Izáli wielką mocą będźie śie ſpiérał ze mną? Nié: y owſzem ſám mi doda (śiły) H. — Tám by ſpráwiedliwy gadał z nim, á wybáwił bych śie wiecznie od ſędźiégo mégo. H. — To ieſt, ná połnocy. — ábo, gdy on co czyni. H. — To ieſt, ná południe. — I śli mię z probuie iáko złoto wyydę. H.

ogién

ogień przechodzi.

11 Zá ßladem iego ßłá nogá moiá/ strzegłem drogi iego/ y nie zstępowałem z niey.

12 Od przykazánia vst iego nie odstępowałem/ á wzánádrzu moim skryłem słowá vst iego.

13 Sam on bowiem iest/ á żaden nie może odwróćić myśli iego: á duszá iego czegokolwiek chćiáłá/ to czynił.

14 Gdy wypełni nádemną wolą swoię/ y wiele innych rzeczy tákowych ma pogotowiu.

15 A dla tegom zátrwożon iest od oblicza iego/ á pátrząc náń iestem zięty boiáźnią.

16 Bog zmiekczył serce moie/ á Wßechmogący zátrwożył mną.

17 Bom nie zginął dla nád chodzących ciemnośći/ áni zákrył mrok oblicza mego.

Abo, on wypełnia. H.

Abo, przed ćiemnośćią. H.

ROZD. XXIIII.

Przecz. H.

Ludzkie nieprawośći á niezbożny ch potępienié opisuie

1 Wßechmocnégo nie są zákryté czásy: á któ rzy go znáią nie wiedzą dni iego.

2 Jedni gránice przenieśli/ rozebráli trzódy y páśli ie.

3 Osłá śierót zágnáli/ y wźięli w zastáwie wołu wdowy.

4 Wywróćili dróge vbogich/ y vćiśneli spólem ćiché ziemie.

5 Drudzy iáko dzicy osłowie ná puszczy wychodzą ná dźiełko swoie: czuiąc ná łup/ gotuią chléb dźieciam.

6 Rolą nie swoie pożynáią: á winnice tego którégo gwałtem vćiśneli obiéráią.

7 Ludźie nágie wypuszczáią/ wźiąwßy ßáty/ którzy nie máią odzieży ná źimnie:

8 Których dżdże górné poléwáią: á niemáiąc okryćia oblápiáią kámienié.

w skáłách sie kryią.

9 Gwałt vczynili odźieráiąc śieroty/ á vbogie pospólstwo złupili.

á z vbogiégo ciążą bráli. H.

10 Nágim y bez odźienia chodzącym/ y łáknącym wźięli kłosy.

11 Miedzy kopámi ich południowáli/ którzy wytłoczywßy prásy prágną.

miedzy murámi ich oliwę wyćiskáli H.

12 Męże z miast do płáczu przywiedli/ y duszá zránionych krzyczáłá/ á Bóg nie puśći bez karánia.

nie zábránia ich vczynków. H.

13 Oni byli przećiwni świátłośći/ nie wiedźieli drogiéy/ áni sie wróćili śćieżkámi iéy.

áni śiedzą ná śćieżkách iego. H.

14 Co naraniéy wstawa mężobóycá/ zábiia nedznégo y vbogiégo: á w nocy będźie iáko złodźiey.

15 Oko cudzołożniká strzeże ćiemnośći/ mówiąc: Nie vyźrzy mie oko: y zákryie oblicze swoie.

16 Podkopywa w ciemnośći domy/ iáko sie były zá dniá zmówili/ y nie ználi świátłá.

17 Jeśli sie prędko pokaże zorza/ máią ią zá cień śmierći: y ták w ćiemnośći iáko w iásnośći chodzą.

Ieśliże kto pozna, stráchy są ćieniá śmierći. H.

18 Lekczeyßy iest niż wiérzch wody: niech będźie przeklętá część iego ná ziemi/ y niech nie chodźi po dródze winnic.

19 Niech przéydźie do wielkiégo gorącá z wod śnieżnych/ á grzéch iego áż do piekłá.

Iáko suchość y znóy poryváią wody śnieżné, ták piekło tékto rzy grzéßyli. H.

20 Niech go zápámięta miłośierdźié: słodkość iego robacy: niech nie będźie wspominániu/ ále niech skruszon będźie iáko drzewo nieużyteczné.

nieprawość H.

21 Abowiem spásł niepłodną/ któ ra nie rodźi/ á wdowie dobrze nie czynił.

22 Sćiągnął mocné w mocy swoiéy: á gdy wstánie/ nie będźie wierzył żywotowi swému.

23 Dał mu Bóg miéysce do pokuty/ á on go źle vżywa ná pychę: á oczy iego są ná drogách iego.

24 Podnieśieni są ná chwilę/ á nie ostoią sie/ y poniżeni będą iáko wßytkié rzeczy/ y będą zniesieni/ á iáko wiérzchy kłosów stárci będą.

25 Co ieśliż ták nie iest/ któż może ná mie dowieźdź żebym skłamał/ y położyć przed Bogiem słowá moie?

y wniwecz obróćić. H.

ROZDZ. XXV.

Báldád dowodźi iż żaden nie iest czysty Bogu przyrownány.

1 A Odpowiádáiąc Báldád Suchytczyk rzékł: 2 Moc y strách v onégo iest / ktory czyni zgode ná wysokośćiách swoich. 3 Izali iest liczbá żołnierzów iego? y nád kim nie wznidźie świátło iego? 4 Izali v spráwiedliwion bydź może człowiek przyrownány Bogu / ábo sie czystym okázáć vrodzony z niewiásty? 5 Oto y kśieżyc nie świéći / y gwiazdy nie są czysté przed oczymá iego. 6 Jáko dáleko wiecéy człowiek / zgniłość / y syn człowieczy robak?

ROZD. XXVI.

Iob strofuiąc Báldádá, á opisuie wielmożność Boską nie wypowiedźiánę.

1 A Odpowiádáiąc JOb / rzékł: 2 Czyimżeśćie pomocnikiem? á za nie słábé? y podpiéraż rámie tego ktory nie iest mocny? 3 B Komuś dał rádę? podobno onému ktory nie ma mądrośći / á rostropność swą okazałeś wielką. 4 Jákoś chćiał vczyć? á za nie onégo ktory vczynił tchnienié. 5 Oto Obrzymowie wzdycháią pod wodámi / y ći ktorzy mieszkáią z nimi. 6 Nágie iest piekło przed nim / y niémász żadnéy nakrywki v zátrácenia. 7 Ktory rozśćiąga Pułnocny kray C ná próżnym mieyscu / y záwiésza źiemie ná niczym. 8 Ktory záwiezuie wody w obłokách swoich / áby záraz nie wypádły ná doł. 9 Ktory trzyma twarz stolice swéy / á rozśćiąga nád nią mgłe swoie. 10 Obtoczył gránice wodam / áż sie skończą świátło y ciemności. 11 Słupy niebieskié trzęsą sie / y lękáią sie ná kiwnienié iego. 12 Mocą iego nagle sie morzá zebráły / á rostropność iego poráźiłá hárdégo. 13 Duch iego przystroił niebiosá / á zá spráwą ręki iego wywiedźion iest wąż záwiły. 14 Oto / to poczęśći mówiło sie z dróg iego: á gdyżesmy ledwie máłą krople mowy iego słyszeli / ktoż będźie mógł pátrzyć ná grób wielkośći iego?

á czyiż duszá wyszłá od ćiebie? Martwé rzeczy tworzą sie pod wodámi y té ktoré. H.

á nie puka sie obłok pod nimi. H.

rozdźieliło sie morze H.

á ręká iego stworzyłá wężá skrzętnégo H.

ROZD. XXVII.

Státeczność Iobowá w száczętéy sprawiedliwośći.

1 A WZRZDał też JOb / wziąwszy przypowieść swą y rzékł: 2 Żywie Bóg / ktory odiął sąd mój / y Wszechmocny ktory do gorzkośći przywiódł duszę moie. 3 Że póki sstáie tchu we mnie / y duchá Bożégo w nozdrzách moich. 4 Nie będą mówić vstá moie nieprawość / áni ięzyk mój będźie rozmyślał kłamstwo. 5 Nie day tego Boże ábych was miał zá spráwiedliwé / áż vstánę / nie odstąpię od niewinnośći moiéy. 6 Vspráwiedliwienia mego ktoregom sie iął trzymáć / nie pusczę sie: B bo mie niewinuie serce moie we wszytkim żywoćie moim. 7 Nieprzyiaćiel mój niech będźie iáko niezbożnik: á sprzećiwnik mój / iáko złośnik. 8 Co bowiem zá nádźieiá iest obłudniká iesli łákomie wydźiéra / á Bóg nie wybáwia dusze iego? 9 Izali Bóg vsłyszy wołánié iego / gdy nań przyidźie vćisk? 10 Abo sie będźie mógł w Wszechmocnym kocháć / y wzywáć Bogá ná káżdy czás? 11 Náuczę was przez rękę Bożą co ma Wszechmocny / y nie zátáię? 12 Oto wy wszyscy wiećie / á czemuż bez przyczyny mówićie próżné rzeczy? 12 Tá iest część człowieká niezbożnégo v Bogá / y dźiedźictwo gwał-

gdy Bóg porwie H.

co iest w ręce Bożéy y H.

Złé niezbożnych ludźi dokonánié.

townikow

towników/ktore od Wßechmocnego wezmą.

14 Iesli sie rozmnożą synowie iego / pod mieczem będą/ á wnukowie iego nienáiedzą sie chlebá.

15 Ktorzy zostáną z niego/będą pogrzebieni w zátráceniu / á wdowy iego plákáć nie będą.

16 Choćby nánosił srébrá iáko ziemie/y ßat náspráwował iáko błotá:

17 Náspráwuiec wprawdźie/ále sprawiedliwy oblóczyć sie w nie będźie: á niewinny srébro dźielić będźie.

18 Zbudował dóm swóy iáko mól/y iáko stroż kuczkę vczynił.

19 D Bogáty gdy záśnie / nic z sobą nie weźmie: otworzy oczy swé / á nic nienaydźie.

Ps. 48. d18

20 Vymie go niedostátek iáko wodá/ w nocy przypádnie nań burza.

strách. H.

21 Pochwyći go wiátr pálący y znieśie/y iáko wicher porwie go z mieyscá swego.

22 A spuśći nań / y nie przepuśći: z reki iego vćiekáiąc vćiekáć będźie.

23 Sćiśnie nád nim rece swoie / y będźie kßykał nád nim / pátrząc ná mieysce iego.

Będźie klaskał. H. z mieyscá swego. H.

ROZD. XXVIII.

Mądrośći początek z kąd.

1 A Ma srébro pocżątki żył swoich: y złoto ma mieysce gdźie ie spuszczáią.

2 Żelázo z ziemie biorą: á kámień od gorącośći rospuszczony w miedź sie obraca.

3 Zámierzył czás ćiemnośćiam / y koniec wßech rzeczy ón vpátruie/ kámień też mroku/y ćień śmierći.

Koniec. H.

kámienie náz ktoréy zá kryté.

4 Rozdźiela strumień od ludu pielgrzymuiącego/ tych ktorych zápomniáłá nogá niedostátecznego człowieká/y bezdrożnych.

Czyni że w zbiéra potok przed podróżnym á gdy wyschnie potok, zápomináią wody ktora sie byłá wyniosłá y płynęłá wyżßey niźli człowiek. H.

5 Ziemiá z ktoréy sie rodźił chléb ná swym mieyscu / od ogniá podwrócona iest.

6 Mieysce Sáphiru kámienie iego/á brzły iego złoto.

7 Sćieżki ptak nie widźiał / áni ná nie poyzrzało oko Sempowe.

8 Nie deptáli iéy synowie krámárscy/ áni przeßłá po niéy lwicá.

ábo pyßnych ábo lwów. H.

9 B Ná krzemień śćiągnął rekę swoie/wywróćił z korzenia góry.

10 W skáłách wykował strumienie/y wßelką rzecz drogą widźiáło oko iego.

11 Głębokośći też rzék wybádał/y rzeczy táiemné ná świátłość wywiódł.

12 A mądrość gdźie bywa náleźioná/y ktoré iest mieysce rozumu?

13 Niewie człowiek ceny iéy/áni bywa náleźioná w źiemi rozkoßnie żyiących.

H.

14 Otchłán mówi: Niemáß iéy we mnie: á morze powiáda: Niemáß iéy zemną.

15 Nie dádzą złotá sczérego zá nie/ áni odważą srébrá zá odmiánę iéy.

Mądr. 7. 29

16 Nie będźie porownána z nákrápiánémi fárbámi Indyskimi/ áni z kámieniem Sárdonychem nadrożßym/ ábo z Sáphirem.

ze złotem Ofirskim. H.

17 C Nie zrówna z nią złoto áni krysztal/ áni będą zámienioné zá nie náczynia złoté.

18 Wysokié y wyniosłé rzeczy nie będą spomienioné ku przyrownániu iéy: ále wyciągána bywa mądrość z skrytośći.

Korale y drogie kámienie. H.

19 Nie zrówna z nią Topázius z Æthyopiiéy/áni iéy przyrownáią do naczystßéy fárby.

Złoto. H.

20 Zkądże tedy mądrość pochodźi/y ktoré iest mieysce rozumu?

21 D Skryta iest od oczu wßytkich żywiących/ ptacy też niebiescy nie wiedzą o niéy.

22 Zátrácenié y śmierć rzékły: Vßymá náßémi słyßeliśmy sławę iéy.

23 Bog rozumié drógę iéy/ y ón wié mieysce iéy.

24 On bowiém widźi kráie świátá: y ná wßytko / co iest pod niebiem / pátrzy.

25 Ktory vczynił wiátróm wagę / y wody záwieśił pod miárą.

26 Gdy stánowił dżdżom práwá / y drógę ná wálnośćiam ßumiącym.

Błyskániu gromowemu. H.

27 Tedy ią widźiał y opowiedźiał/ y nágotował y wyßládował.

28 A rzékł człowiekowi: Oto boiaźń Páńska / tá iest mądrość: á wiárowáć sie złego rozum.

Wspominájąc prześlé szczęśćie y dobré uczynki swé, pokázuie że nie dla grzéchów ćierpi.

ROZD. XXIX.

1 A WRZnđał też Job biorąc przypowieść swą / y rzékł:

2 ¶ Ktoby mi to dał / ábych był wedle dawnych miesiącow / wedle dni których mie Bóg strzégł:

3 ¶ Gdy świéćiłá świécá iego nád głową moią / á przy świetle iego chodźiłem w ćiemnośći:

4 ¶ Jákom był zá dni młodośći moiéy / gdy potáiemnie Bóg był w przybytku moim:

5 ¶ Gdy Wszechmocny był ze mną / á około mnie dźieći moie:

6 ¶ Gdym vmywał ᵃnogi moie mástem / á skáłá wylewáłá mi zrzódłá oliwy:

ᵃ drogi H. To iest, tákem go wiele miał żem mógł nogi vmywáć mástem.

7 B ¶ Gdym wychodźił do brámy mieyskiéy / á ná vlicy gotowano mi stolice:

8 ¶ Widźieli mie młodźieńcy y kryli sie: á stárcy powstawszy stali.

9 ¶ Xiążętá przestawáli mówić / y kłádły pálec ná vstá swoie.

10 ¶ Przełożeni głos swóy hámowáli / á iezyk ich przylégał do ich podniebienia.

11 ¶ Vcho słucháiące błogosłáwiło mie / á oko widzące świádectwo mi dawáło.

12 ¶ Przeto żem wybáwiał vbogiégo krzyczącégo / y śierotę która nie miáłá pomocniká.

13 C ¶ Błogosłáwieństwo tego który miał zginąć ná mie przychodźiło / á serce wdowy ćieszyłem.

14 ¶ Obłóczyłem sie w sprawiedliwość: y przyodźiéwałem sie iáko szátą y koroną / sądem moim.

15 ¶ Byłem okiem slepému / á nogą chromému.

16 ¶ Byłem oycem vbogich: á spráwy któréyem nie wiedźiał / pilniem sie wywiádował.

17 ¶ Kruszyłem sczęki przewrotniká / á z zębów iego wydźiérałem korzyść.

18 ¶ A mówiłem: W gniazdku moim vmrę / á iáko ᵇpálmá rozmnożę dni.

ᵇ Piasek. H.

19 ¶ Korzéń móy otworzon iest podle wody / á rossá będźie trwáć w żećiu moim.

20 D ¶ Sławá moiá záwżdy sie odnawiáć będźie / á łuk móy w ręce moiéy będźie sie popráwiał.

21 ¶ Którzy mnie słucháli czekáli wyroku / á pilnie słucháiąc milczeli ná rádę moię.

22 ¶ Nie śmieli nic przydawáć do słów moich / y ná nie kropiłá wymowá moiá.

23 ¶ Oczekawáli mie iáko deszczu / á vstá swé otwarzáli iáko ná deszcz pozdny.

24 ¶ Jeslim kiedy sie vśmiéchał do nich / nie wierzyli / á świátłość twarzy moiéy nie pádáłá ná ziemię.

25 ¶ Jeslim chćiał iść do nich / śiadałem piérwszy: á chocem śiedźiał iáko król wokoło stoiącym w woysku / byłem przećie poćieszyćielem smutnych.

Iáko był od ludźi podłych pogárdzony Iob opisuie.

ROZD. XXX.

1 A ATeraz śmieią sie ze mnie młodszy wlećiéch / których oyców nie rozumiałem godnych kłáść z psy trzódy moiéy.

2 ¶ Których moc rąk v mnie zá nic nie byłá / y zdáli sie sámégo żywotá bydź niegodni.

3 ¶ Od niedostátku y od głodu niepłodni / którzy ᶜgryźli ná puszczy / zábrudzeni od nędze y mizeriéy.

ᶜ ábo, vćiekáli ná puszczą. H.

4 ¶ A iadáli chwast / y skóry drzéw / y korzenie iálowcowé było ich pokármem.

5 ¶ ᵈKtórzy ná dolinách to porywáiąc / gdy co náleźli / do niego z wołániem bieżeli.

ᵈ Z pośrzodku ludźi wygániano ie, wołano ná nie iáko ná złodźieiá H.

6 ¶ W pustych łożách potoków mieszkáli / y w iámách ziemnych / álbo ná drzastwie.

7 B ¶ ᵉKtórzy miedzy tákowymi sie weselili / y pod ćierniem bydź zá roskosz sobie mieli.

ᵉ miedzy chrósty ryczeli, pod ćiernie sie zbiéráli. H.

8 ¶ Synowie głupich y podłych / y ná ziemi zgołá sie nievkazuiący.

9 ¶ Teraz obróćiłem sie w piosnkę ich / y sstałem sie im przypowieśćią.

10 Brzydzą się mną / á dáleko ode mnie vćiekáią / y niewſtydzą ſię plwáć ná oblicze moie.

11 Sáydak bowiém ſwóy otworzył / y vtrapił mię / y włożył wędźidło w vſtá moie.

12 Po práwéy ſtronie wſchodu powſtáły wnet nędze moie: podwróćili nogi moie / y śćiſnęli iáko wálnymi ścieżkámi ſwémi.

powſtáią młodźieńcy. H.

13 Rozkopáli drógi moie / zaſadzki ná mię czynili y przemogli / á nie był ktoby dał pomoc.

14 C Jákoby przebiwſzy mur / y otworzywſzy drzwi przypádli ná mię / y ſtoczyli ſię ná nędze moie.

15 Wniwecz ieſtem obrócony: odiąłeś iáko wiátr pożądánie moie: y iáko obłok przeminęło zdrowie moie.

Obróćiły ſię ná mię ſtráchy, gónili iáko wiátr powolną duſzę moię. H.

16 A teraz we mnie ſámym wiednie duſzá moiá / y opánowáły mię dni vtrapienia.

17 W nocy wiercą boleśći kość moie: á ći którzy mię iedzą nie ſpią.

á pulſy (ábo żyły) moie nie vſpokoią ſię. H.

18 Od mnoſtwá ich káźi ſię odźienié moie / y iáko oboyczykiem ſzáty opáſáli mię.

dla wielkiéy moc(?)i. H.

19 Jeſtem przyrownan błotu / y ſtałem ſię podobnym pérzowi / y popiołowi.

wrzućił mię we błoto. H.

20 Wołam do ćiebie / á nie wyſłuchawaſz mię: ſtoię / á nie pátrzyſz ná mię.

21 Odmieniłeś mi ſię w okrutnégo / á w twárdośći ręki twoiéy ſprzećiwiaſz mi ſię.

22 Podnióſłeś mię / y iáko ná wietrze poſtáwiwſzy / vderzyłeś mię duże o źiemię.

23 Wiém że mię podaſz śmierći / gdźie ieſt poſtánowiony dom wſzelkiému żywiącému.

24 Wſzákoż nie ku wyniſczeniu ich śćiągaſz rękę twoię: á ieśli vpádną / ſam zbáwiſz.

nie do grobu śćiągnie (Bóg) ręki ie(?) ſkruſzeniu ſwego, będą wołáć. H.

25 Płákałem kiedyś nád onym który był vtrapiony / y vżáliłá ſię duſzá moiá vbogiégo.

26 Czekałem dobrá / á przyſzło ná mię złé: czekałem świátłośći / y wypádły ćiemnośći.

27 Wnętrznośći moie wezwrzáły bez żadnégo odpoczynku / vbieżáły mię dni vtrapienia.

28 Chodźiłem żáłoſny bez zapálczywośći / powſtawſzy w gromádźie wołałem.

Sczérniawſzy oprócz vpalenia. H.

29 Byłem brátem ſmoków / y towárzyſzem ſtruśów.

30 Sczérniáłá ſkórá moiá ná mnie / y kośći moie wyſchły od vpalenia.

31 Arfá moiá obróćiłá ſię w żáłobę / y organy moie w głos płáczących.

ROZD. XXXI.

Iob niewinność żywotá ſwego ſzczéréy opiſuie.

1 A (W)Czyniłem przymierze z oczymá ſwémi / ábych áni pomyſlał o pánnie.

2 Bo coby zá cząſtkę ze mną miał Bóg z wiérzchu / á dźiedźictwo Wſzechmocny z wyſokośći?

3 Azaż nie ieſt zátrácenie złośnikowi / á oddalenie czyniącym nieſpráwiedliwość?

4 Azaż on nie vpátruie dróg moich / y nie liczy wſzytkich kroków moich?

5 Jeſliżem chodźił w márnośći / y kwápiłá ſię ná zdrádę nogá moiá:

6 Niech mię zważy ná wadze ſpráwiedliwy / y niechay Bóg pozna proſtotę moię.

ábo doſkonáłość.

7 Jeſliż krok mój vſtąpił z drógi / y ieſli zá oczymá mémi chodźiło ſerce moie / y ieſli do rąk moich przylgnęłá zmázá.

8 Niechay śieię / á inſzy niechay ié: á naród mój niech będźie wykorzenion.

9 Jeśli ieſt zwiedźione ſerce moie dla niewiáſty / y ieſlim był ná zdrádźie v drzwi przyiaćielá mego.

10 B Niech będźie żoná moiá nierządnicą innégo / y niech ſię inni nád nią ſchiláią.

11 Abowiém to ieſt wielki grzéch / y niepráwość nawiętſza.

12 Jeſt ogień áż do zguby pożéráiący / y wſzytkie rodzáie wykorzeniáiący.

13 Jeſlim zbrániał ſię dáć ſądźić z ſługą moim ábo z ſłużebnicą / gdy ſię práwowáli ze mną.

14 Bo cobym czynił / gdy Bóg ná ſąd powſtánie: á gdy ſpyta / co mu odpowiém?

15 Azaż nie w żywoćie vczynił mię który y onégo ſpráwił / y vtworzył mię w żywoćie ieden?

16 Jeſlim odmówił vbogim czego chćieli / y oczém wdowinym kazałem

odwłaczałem proſby wdowie Heb.

lem czekáć:

17 [a] Ieslim iádał ſztukę moię ſam/ á nie iádłá śierotá z niéy:

18 [b] (Bo od dźiećiństwá mego rosło ze mną vżalenié: y z żywotá mátki moiéy wyſzło ze mną.)

19 [c] Ieslim gárdźił gináięcym przeto że niemiał ſuknie/ y vbogim bez odźienia:

20 C [d] Ieſli mi nie błogosłáwiły boki iego/ y od wełny owiec moich zágrzał ſie.

21 [e] Ieslim podniósł ná śierotę rękę moię/ choćiam widźiał żem był wyſzym [f] w bramie.

22 [g] Niech odpádnie rámię moie od ſtáwu ſwego/ á ręká moiá niech ſie połamie z kośćiámi ſwemi.

23 [h] Záwſze bowiém iáko wałów nádetych nádemną bałem ſie Bogá/ y niemógłem znośić ćiężaru iego.

24 [i] Ieslim rozumiał złoto bydź siłą moią: á ſczérému złotu rzekłem: vfánie moie.

25 [k] Ieslim ſie kochał dla wiela bogáctw moich/ á że bárzo wiele nálázłá ręká moiá.

26 [l] Ieslim widźiał słońce [m] gdy ſie świéćiło/ y kśiężyc iáſno idący:

27 [n] [o] A rádowáło ſie w táiemnośći ſerce moie/ y [p] cáłowałem rękę moię vſty mémi:

28 [q] Co ieſt niepráwość nawietſza/ y záprzenié przećiw Bogu nawyżſzé[r].

29 [s] Ieslim ſie rádował z vpadku te-

go który mie nienawidźiał/ y wesełilem ſie że go nieſcześćié potkáło.

30 D [t] Bom nie wydawał ku grzéſzeniu gárdłá mégo/ ábym żądał przeklináiąc duſzę iego.

31 [v] Ieſli nie mówili [x] mężowie przybytku mego: ktoby dał z mięsá iego/ ábyſmy ſie náſyćili?

32 [y] Przed domem nie ſtał przychodźień/ drzwi moie podróżnému otworzoné były.

33 [z] Ieslim zákrywał grzéch mó iáko człowiek/ y kryłem w zánádrzu moim niepráwość moię.

34 [a] Ieslim ſie vlękł zgráie wielkiéy: y vſtráſzyłá mie wzgárdá bliſkich: [b] á nie rádſzym milczał/ ánim wychodźił ze drzwi.

35 [c] Ktoby mi dał ſłucháczá/ áby żądzą moię ſłyſzał wſzechmogący: á kśięgi nápiſał ten który ſądźi?

36 [d] Abych ie noſił ná rámieniu ſwoim/ á włożył ie ná ſie iáko wieniec.

37 [e] Ná káżdym kroku moim będę ie czytał/ y iáko kśiążęćiu będę ie ofiárował.

38 [f] Ieſli przećiwko mnie [g] źiemiá mo iá wołá/ á z nią zagony iéy płáczą.

39 [h] Ieslim owoce iéy iadł bez pieniędzy/ y trapiłem duſzę oráczów iéy.

40 [i] Miáſto pſzenice niech mi ſie rodźi oset/ á miáſto ięczmieniá [k] ćiérnie[l].

Skończyły ſie słowá Iobowé.

Marginalia: [f] ná ſądźie. Hebr. — [m] ábym ie chwalił. — [o] dáło ſie zwieść w táiemnośći ſerce moie. H. — [r] To ieſt, ieslim ſie pyſznił z vczynków moich. — [x] domowi moi Hebr. — [b] żebych milczał, H. — [g] nie ſłuſznie ią trzymáiąc ábo robotnikóm nie płácąc. — [k] Kąkól H.

ROZD. XXXII.

1 A Zániecháli ći trzey mężowie od powiádáć Iobowi/ że ſie ſobie zdał bydź ſpráwiedliwym.

2 [a] A obruſzył ſie y rozgniewał ſie bárzo Eliu ſyn Báráchel Buzytczyk/ z rodu Rám: á rozgniewał ſie ná Iobá/ przeto że ſie ſpráwiedliwym bydź powiádał przed Bogiem.

3 [b] A ná przyiaćioły iego rozgniewał ſie dla tego/ że nie nálezli ſłuſznéy odpowiedźi/ ále tylko potępiáli Iobá.

4 [c] A ták Eliu oczekawał Iobá mówiącégo/ przeto iż ſtárſzy byli którzy mówili.

5 B [d] A gdy obaczył że trzey odpowiedźieć niemogli/ rozgniewał ſie bárzo.

6 [e] A odpowiádáiąc Eliu ſyn Báráchel Buzytczyk/ rzekł: Ieſtem młodſzy láty/ á wyśćie ſtárſzy/ przeto zwieſiwſzy głowę wſtydźiłem ſie oznáymić wam zdánia mego.

7 [f] Bom ſie ſpodźiewał że dłużſzy wiek mówi/ á mnoſtwo lat náucza mądrośći

8 [g] Ale/ iáko widzę/ Duch ieſt w ludźiách/ á nátchnienié Wſzechmocnégo dáie rozum.

9 [h] Nie ſą mądrzy długo wieczni/ ani ſtárſzy rozumieią ſądu.

10 C [i] Przetóż będę mówił: Słuchayćie mie/ okażę wam ia też mądrość ſwoię.

11 [k] Czekałem bowiém mów wáſzych/ ſłuchałem roſtropność wáſzę/ póki-

Marginalia: Eliu Iobowi y przyiaćiołóm iego głupſtwo przyczyta chlubiąc ſie z mądrośći.

ście sie śpieráli mowámi:

12 ᵃA pókim rozumiał żeście co mówili / vważałem: ále iáko widzę niémász ktoby mógł strofowáć Iobá / y ktoby z was odpowiedział ná słowá iego.

13 ᵃByśćie snadź nie rzekli: Náleźliśmy mądrość / Bóg go porzućił nie człowiek.

14 ᵃNic mi nie mówił / á ia nie według mów wászych będę mu odpowiádał.

15 ᵃZlękli sie áni więcéy nie odpowiádáli / y ᵇodieli od siebie wymowy.

16 D ᵃGdyżem tedy czekał / á nie mówili: stánęli / á więcéy nie odpowiádáli.

17 ᵃOdpowiém ia też część moię / y vkáżę vmiejętność moię.

18 ᵃBom iest pełen słów / y śćiska mie duch żywotá mego.

19 ᵃOto brzuch móy iáko moszcz bez oddechu / który łagwice nowé rozsádza.

20 ᵃBędę mówił á wytchnę máluczko: otworzę wárgi moie / y odpowiém.

21 ᵃNie będę miał względu ná osobę mężá / ᵇá Bogá z człowiekiem rownáć nie będę.

22 ᵃBo niewiém iáko długo trwáć będę / á iesli mie w rychle weźmie Stworzyćiel móy.

ᵇprzestáli mówić.

ᵇá człowieko wi titułów wyliczáć nie będę, bo nie vmiem titułowáć, gdyż mie wrychle. H.

ROZD. XXXIII.

Eliu chce przekonáć Iobá vkázuiąc mu w czym zgrzészył.

1 A SŁVchay tedy Iobie wymów moich / á przyimi do vszu wszystkie mowy moie.

2 ᵃOtom otworzył vstá moie / niech mówi ięzyk móy w podniebieniu moim.

3 ᵃZ szczérego sercá mego mowy moie / á czysté zdánié wárgi moie mówić będą.

4 ᵃDuch Boży vczynił mie / y nátchnienié Wszechmocnégo ożywiło mie.

5 ᵃMożeszli / odpowiédz mi / á stáń przećiwko twarzy moiéy.

6 ᵃOto / y mnie iáko y ciebie Bóg vczynił / y z tegóż błotá iam też iest vtworzon.

7 ᵃWszákże ᵇdziw' móy niechay cie nie strászy / á ᶜwymowá' moiá niechći nie będźie ćięszka.

8 ᵃMówiłeś tedy w vszy moie / y słyszałem głos słów twoich.

9 ᵃJestem ia czysty y bez grzéchu: niepokaląny / y niémász we mnie nieprawośći.

10 B ᵃJż wynálazł ná mie żáłoby / przetóż miał mie zá nieprzyiaćielá sobie.

11 ᵃWsádźił w pętá nogi moie / przestrzégał wszytkich śćieżek moich.

12 ᵃTo tedy iest wczymeś nie iest vspráwiedliwiony: odpowiemći / że więtszy iest Bóg niżli człowiek.

13 ᵃSpieraszsie przećiwko niemu / żeć nie ná wszytkie słowá odpowiedział?

14 ᵃRazći mówi Bóg / á drugi raz tegóż niepowtarza.

15 ᵃPrzez sen w widzeniu nocnym / gdy przypada twárdy sen ná ludźie / y śpią ná łóżku.

16 C ᵃTedy ᵇotwarza vszy' mężów / á ćwicząc ie náucza kárnośći.

17 ᵃAby odwiódł człowieká od tego co czyni / y wybáwił go od pychy.

18 ᵃWyrywáiąc duszę iego od skáżenia: á żywot iego áby nie przyszedł ná miecz.

19 ᵃKarze też boleśćią ná łożu / y wszystkie kośći iego wysusza.

20 ᵃBrzydki mu sie sstáie w żywoćie iego chléb: y duszą iego iédło piérwéy pożądáné.

21 ᵃWyschnie ćiáło iego / y kośći które okryté były / odkryią sie.

22 ᵃPrzybliżyłá sie ku skáżeniu duszá iego / á żywot iego do śmiertelnych.

23 ᵃBędźieli ᵇzań Anyół mowik' ieden z tysiecy / áby opowiedział człowieczą spráwiedliwość:

24 ᵃSmiłuie sie nád nim / y rzecze: Wybaw go / áby nie zstąpił do skáżenia: nálazłem wczym mu mam bydź miłośćiw.

25 ᵃᵇWyniszczało' ćiáło iego od karánia / niech sie wróći' do dni młodźieństwá swégo.

26 ᵃBędźie sie modlił Bogu / y vbłagány mu będźie: y oglądá oblicze iego z weselem / y oddá człowiekowi spráwiedliwość iego.

ᵇstrách. H. ᶜReká H.

Iáko Bóg do człowieká mówi áby go náuczył, skarał, y w łáskę przyiął ᵇObiáwia tá iemnice. Hebr.

ᵇAbo, przy nim ányół wymowny. H.

ᵇOdmłodnieie ćiáło iego iáko dźiećięcé wróći sie. H.

27 [a] Weyźrzy ná ludźie/y rzecze: Zgrzéßyłem/y prawdźiwiem wykróczył/ [a] á iákom był godźien nie odniósłem'.
28 [b] Wybáwił duße [b] swoie' áby nie szłá ná zátrácenié/ ále żywiąc świátłość widźiáłá.
29 Oto wßytko to Bóg spráwuie po trzy kroć ná káżdym.
30 Aby odwiódł duße ich od skáżenia/ á oświecił świátłością żywiących.
31 Obaczże Iobie/ á słuchay mie/ á milcz gdy ia mówie.
32 A ieśli maß co mówić odpowiedz mi/ mów: bo chcę ábyś sie okazał spráwiedliwym.
33 Ale ieśli nie maß/ słuchayże mie: milcz/ á náucze cie mądrości.

á nie pomogło mi. H.

moię. H.

ROZD. XXXIIII.

1 A Odpráwuiąc tedy Eliu/ też y to mówił:
2 Słuchaycie mądrzy słów moich/ á náuczeni po słuchaycie mie:
3 [c] Vcho bowiém słów doświadcza/ á gárdło smákowániem iedło rozeznawa.
4 Sąd obierzmy sobie/ á obaczmy miedzy sobą co iest lepßego.
5 Iż Iob mówił: Iestem spráwiedliwym/ á Bóg wywrócił sąd móy.
6 [d] W sądzeniu moim bowiém kłamstwo iest: gwałtowna strzałá moiá' bez żadnego grzéchu.
7 Któryż iest mąż iáko Iob/ który pije wyrągánie iáko wode?
8 Który chodźi z czyniącymi niepráwość/y nákłáda z mężámi niezbożnymi?
9 Rzekł bowiém: [e] Nie będźie sie podobał mąż Bogu/ choćiaby z nim bieżał'.
10 Dla tego mężowie rozumni słuchaycie mie: Vchoway Boże áby miáłá bydź w Bogu niezbożność/ á w Wßechmocnym niepráwość.
11 B Bo dźiełó człowiecze odda mu: á według drógi káżdégo odpłáci im.
12 Záprawdę bowiém Bóg nie potępi bez przyczyny/áni Wßechmocny wywróci sądu.
13 Kogoż inßego przełożył nád ziemią/ ábo kogo postáwił nád świátem który stworzył?
14 Ieśli obróci kniému serce swoie/ duchá iego y dech k sobie poćiągnie.
15 Vstánie záraz wßelkie ćiáło/ y człowiek w popiół sie náwróci.
16 A ták ieśli maß rozum/ słuchay co sie mówi/ á przyimuy w vßy głos wymowy moiéy.
17 Azaż który nie miłuie sądu/ [f] vzdrowion bydź' może? á iákóż ty onégo który spráwiedliwy iest ták potępiaß?
18 Który mówi królowi: [g] zbiegu': który zowie książętá niezbożnémi:
19 Który niema względu ná osoby książąt: áni zna [h] tyránná/ gdy sie prawuie z vbogim: bo wßyscy są dźiełem rąk iego.
20 Nagle vmrą/ á o pół nocy strwożą sie ludźie/y przéydą/ y zniosą gwałtowniká bez ręki.
21 C Oczy bowiém iego nád drogámi człowieczémi/ y wßystkie kroki ich obacza.
22 Niémáß ćiemności/ y niémáß ćienia śmierći/ áby sie tám skryli którzy broią złości.
23 Ani bowiém więcéy iest w mocy człowieczéy/ żeby przyßedł do Bogá ná sąd.
24 Zetrze wielu/y bez liczby/ á inßé postáwi miásto nich.
25 Zna bowiém vczynki ich: y przetóż przywiedźie noc/ y będą potárći.
26 Iáko niezbożniki poráźił ie ná mieyscu widzących.
27 [i] Którzy iákoby ná vrząd' odstąpili od niego/ y wßytkich dróg iego zrozumieć niechćieli.
28 Aby przywiedli do niego wołánie vbogiégo/ á żeby słyßał głos vbogich.
29 D Bo gdy on da pokóy/ któż iest coby potępił? gdy zákryie oblicze/ któż nań pátrzyć będźie [k] y ná narody y ná wßytkie ludźie?
30 Który czyni áby królował człowiek obłudny/dla grzéchów ludu.
31 Iżem ia tedy mówił do Bogá/ tobie też nie zábronię.

Eliu dowa li spráwiedliwość sądu Bożé go który wßystko wie y może.

Mąd: 12 b 11

to iest, kłamstwo to iest co wy o mnie są dźićie: nie vleczona iest rána moiá.

Nie pomoże człowiekowi choćby z Bogiem chodźił. H. to iest, choćby Bogu służył.

Pánowáć. H.

Beliálu. H.

bogátégo H. Deu: 10 d17 2 Par: 19 b7. Mądr: 6 b8. Ec: 35. b16. Rzym: 2. b11 Gal: 6. b6. Eph: 6. b9. Col: 3 d26. Act: 10 e34. 1Pet. 1. c17.

Dla tego iż H.

Abo, ták od narodu, iáko y od człowieká. H. *Złégo królá y złyvrząd, złemu ludowi Bóg dáie.*

 Ieślim

32 Jeslim zbłądził/ ty mię náucz: ieslim nieprawie mowił/ wiecéy nie przydam.

33 ᵃ Aza iéy Bóg od ciebie pożąda/ żeć sie nie podobáłá? tyś bowiém począł mówić/ á nie ia: ále iesli wiesz co lepszégo mów.

ᵃ Aza od ciebie iest co on spráwuie żeś wzgárdził rozsądkiem iego, y ty obiéraß co chceß, á nie ia. H.

34 Mężowie rozumni niech mówią do mnie/ á mądry mąż niechay mię słucha.

35 A Job głupié mówił/ y słowá iego nie pokázuią náuki.

36 Oycze móy/ niech będzie probowan Job áż do końcá: ᵇ nie przestaway od człowieká nieprawości.

ᵇ dla odpowiedzi zá ludźmi nieprawymi. H.

37 Bo przydáie do grzéchów swoich bluźnierstwo/ miedzy nami tym czásem niechay ściśnion będzie: á tedy niech ná sąd wyzowie Bogá mówámi swémi.

30 *Który czyni áby królowáł człowiek obłudny.*] Tu widźiß że y złym Pan Bóg dáie pánowánie nád ludem swoim/ wßákże tym nie pochwala ich grzéchów y złości. Bo nie dáie Bóg złym królestwá y páństwá áby go źle vżywáli: Ale áby zá tą dobrocią Boską náwróćili sie od grzéchów/ iáko vczy Hieronym in Isai. 45. Abo żeby niektóre ich dobré vczynki tym tu płácił ná świećie/ Augustin lib. 5. de ciuit. c. 15. ábo też że to ludźie zásługuią grzéchámi swemi áby tákié Pány mieli. Augustin lib. 5. de ciuit. cap. 19.

ROZD. XXXV.

Nie Bogu ále człowiekowi, y pobożność pomaga y niezbożność ßkodźi.

1 Eliu tedy to zás mowił:

2 Azać sie słuszna widźi myśl twoiá/ żeś mówił: Jestem spráwiedliwszy niżli Bóg?

3 Boś powiedźiał: ᶜ Nie podoba sie tobie co iest prawégo: ábo ᵈ co tobie pomoże iesli ia zgrzéßę?

ᶜ Nie pomoże. H.
ᵈ Co zá pożytek mieć będę z grzéchu mégo? H.

4 A ták ia odpowiem mowam twoim/ y przyiaciołóm twoim z tobą.

5 Poyźrzy w niebo á obácz/ y przypátrz sie powietrzu że wyżsé nád cię.

6 Jesli zgrzéßyß/ cóż mu záßkodźiß: á iesli sie rozmnożą nieprawości twoie/ cóż vczyniß przeciwko niemu?

7 A iesli spráwiedliwie czynić będźieß/ cóż mu dáruieß/ ábo co z ręki twoiéy weźmie?

8 Człowiekowi który tobie podobny iest záßkodźi bezbożność twoiá/ á syná człowieczégo wspomoże spráwiedliwość twoiá.

9 Dla mnostwá potwarców wołáć będą/ y będą nárzekáć dla mocy rámieniá okrutników.

10 A nie rzékł: Gdźież iest Bóg który mię vczynił/ który dał ᵉ pieśni w nocy?

ᵉ Rádość w vtrapieniu.

11 Który nas vczy wiecéy nád bydletá źiemskié/ y nád ptástwo niebieskié cwyczy nas.

12 Tám wołáć będą/ á nie wysłucha/ dla pychy złych.

13 ᶠ Nie próżno tedy Bóg wysłucha/ y Wßechmocny w káżdégo spráwę weyźrzy.

ᶠ Lecz to iest kłamstwo że by Bóg nie miał wysłucháć, á wßechmogący ná to nie weyrzeć. H.

14 A kiedy rzeczeß: Nie baczy: sądź sie przed nim/ á poczekay go.

15 Teraz bowiém nie vżywa zápálczywości swoiéy/ áni sie bárzo mści złości.

16 A ták Job prożno otwarza vstá swé/ y bez vmieiętności rozmnaża słowá.

ROZD. XXXVI.

Pokázuie przecz Bóg náwiedza y karze.

1 Przydawáiąc też Eliu to mówił:

2 Poczekay mię máło/ y okażęć: bo ieszcze mam co o Bogá mówić.

3 Powtórzę vmieiętność moię od początku/ á dowiodę iż stworzyćiel móy iest spráwiedliwy.

4 Bo záiste bez kłamstwá mowy moie/ y doskonáła vmieiętność pokaże sie tobie.

5 Bóg możnych nie odrzuca/ ponieważ y sam iest możny.

6 Ale nie zbáwia niezbożnych/ á sąd vbogim dawa.

7 Nie odwróći od spráwiedliwégo oczu swoich/ ᵍ y króle ná stolicy sadza ná wieki/ á oni bywáią wywyßßeni.

ᵍ y z królmi ie. H.

8 A iesli będą w okowách/ y związáni powrozámi vbóstwá.

9 Pokaże im vczynki ich/ y złości ich/ ʰ że byli gwałtownicy.

ʰ że sie zámogły. H.

10 Odsłoni też vcho ich áby karał: y bedzie mówił áby sie náwrócili od niepráwości.

Obiáwi im. Hebr.

11 Jesli vsłucháią y strzédz bedą/ wypełnią dni swoie w dobrách / y látá swoie w sławie:

12 Ale iesli nieusłucháią / przéydą przez miecz / y bedą zniszczeni w głupstwie.

13 Obłudni y chytrzy wzruszáią gniéw Boży / áni wołáć bedą gdy ich powiążą.

14 Vmrze w záburzeniu duszá ich / y żywot ich miedzy niewieściuchámi.

w młodości. H.

15 Wyrwie vbogiégo z vćisku iego/ y odkryie w kłopocie vcho iego.

obiáwi mu (przyczynę) Hebr.

16 A ták wybáwi cię z dziury ciásnéy bárzo széroko/ y która nie ma pod sobą fundámentu: á odpoczynienié stołu twego bedzie pełné tłustości.

żadnéy ćiesni H.

17 Spráwá twoiá iáko niezbożnégo osądzona iest/ spráwe y sąd odniesiesz

18 Niechayże cie tedy gniéw niezwyciężą / ábyś kogo vćisnął: áni mnostwo dárów niech cie nie náchyla.

19 Złóż wielkość swą bez kłopotu/ y wszytkié duże w mocy.

20 Nie przewłaczay nocy/ áby wstąpili ludzie miásto nich.

Nie frásuy sie w nocy, iáko wstępuią narody z mieysca swégo. H.

21 Strzéż ábyś nieustąpił ku niepráwości: bośtéy począł násládowáć po nedzy.

bośtę obrał dla vtrapienia H.

22 Oto Bóg wysoki w mocy swoiéy/ á żaden mu nie iest podobny miedzy zakonodawcámi.

23 Kto sie bedzie mógł wybádáć drógi iego? ábo kto mu rzéc może: Vczyniłeś niepráwość?

24 Pomni że nieznasz spráwy iego/ o któréy śpiéwáli meżowie.

ábyś ważył spráwę iego. H.

25 Wszyscy ludzie go widzą / káżdy pátrzy z dáleká.

ią. H.

26 Oto Bóg wielki / przewyższáiący vmieietność násze: liczbá lat iego nieoszácowána.

27 Który odéymuie krople dżdżowé/ á wyléwa gwałtowné dżdżé ná kształt wirów.

28 Które z obłoków płyną / które okrywáią wszytkié rzeczy z wiérzchu:

29 Jesli bedzie chciał rozciągnąć obłoki iáko namiot swóy.

30 A błyskáć świátłem swoim zwiérzchu/ y brzégi morskié okryie.

31 Bo przez té sądzi narody / y dáie pokarm wiele ludziom.

Obfity H.

32 W rekách kryie świátłość/ y każe iéy áby zásie przyszłá.

33 Powiáda o niéy przyiacielowi swemu / że ośiádłość iego iest/ á żeby mógł przyśdź do niéy.

ROZ. XXXVII.

1 A to zlekło sie serce moie/ y zruszyło sie z mieyscá swego.

Z dziwnych spraw Bożych pokázuie mądrość, możność, spráwiedliwość y nie wybádáné sądy iego.

2 Słuchayćie słuchánia wstráchu głosu iego / y dźwieku z vst iego wychodzącégo.

3 Pod wszytkié niebiosá on przegląda/ á świátłość iego nád gránicámi ziemie.

4 Zá nim dźwiek ryczeć bedzie / zágrzmi głosem wielkości swéy / á nie bedzie doścignióny/ gdy vsłyszan bedzie głos iego.

á nie omieszka w nich. H.

5 Zágrzmi Bóg głosem swym dziwnie / który czyni rzeczy wielkié á nie wybádáné.

6 Który każe śniegowi áby spadał ná ziemie / y dżdżóm zimy y gwałtownému dżdżowi mocy swoiéy.

7 Który ná rece wszystkich ludzi znáczy/ áby káżdy znał spráwy swoie.

8 Wnidzie zwiérz do iámy / y w legowisku swoim mieszkáć bedzie.

9 Od gwiazd południowych wynidzie burza/ á od Wozu niebieskiégo zimno.

z północy.

10 Gdy Bóg wieie / zśiada sie lód/ y zásie széroko sie rozléwáią wody.

11 Zboże prágnie obłoków/ á obłoki rospuszczáią świátło swoie.

Też dla odwilżenia (ziemie) prácuie obłok, y zasrozpędza obłok świátłem swym. H.

12 Które obchodzą w koło / gdziekolwiek ie wola spráwuiącégo wiedzie/ ku wszytkiému/ co im każe ná okregu ziemie:

13 Chocia w iednym pokoleniu / chocia w ziemi swoiéy / choć ná którym kolwiek mieyscu miłosierdzia swego náleśći e roskaże.

Chocia dla skarania, chocia dla pożytku ziemie swéy, chocia dla dobrodzieystwá które przynosi. H.

14 Słuchay tego Jobie: stóy / á przypátruy sie dziwnym spráwóm Bożym.

15 Izali wiész kiedy Bóg dżdżom

przykazał / áby okazáły świátłość obłoków iego ?

16 ᵃ Izali znaß ścieżki obłoków ᵃwielkie / y doskonáłe vmieietności ?

17 ᵃ Aza odzienie twoie nie iest ciepłe / gdy przewiewa ziemie wiátr z południá ?

18 ᵃ Podobnoś ty z nim budował niebiosá które są bárzo mocné iákoby z miedzi vláné.

19 D ᵃ Vkaż nam co mu rzec mamy / bośmy ogárnieni ciemnością.

20 ᵃ Któż mu powie co mówie ? choćby też mówił człowiek / będzie pożárty.

21 ᵃ Ale teraz nie widzą ᵇświátłości : zpredká powietrze zśiedzie się w obłoki / á wiátr przechodząc z pedźi ie.

22 ᵃ Z północy ᶜzłoto przychodźi / ᵈá od Bogá boiáźliwé chwalenie.

23 ᵃ Godnégo náleść nie możemy : wielki mocą / y sądem / y spráwiedliwością / á wysłowion bydź nie może.

24 ᵃ Dla tegóż będą się go bać mężowie / á nie będą śmieć pátrzyć wßyscy którzy się sobie zdádzą mądrymi.

ᵃ y cudá doskonáłego w naukách H.

ᵇ świátłá świécącego ná obłokách, á wiátr wieie y wyczyśćia ie. H.
ᶜ To iest, pogoda czysta iáko złoto.
ᵈ od Bogá stráßnégo chwałá. H.
ᵉ (przeto) też nie trapi. H.

ROZ. XXXVIII.

Mówi Bóg do Iobá vkázuiąc mu możność swoię z dźiwnych spraw które czynił od początku.

1 A Odpowiádáiąc PAN Iobowi z wichru / rzekł:

2 ᵃ Któż to iest który ᵃwikle wyroki słowy nie rozstropnémi ?

3 ᵃ Przepaß iáko mąż biodrá twoie : będę cię pytał / á odpowiáday mi.

4 ᵃ Gdźieś był gdym zákłádał fundámenty ziemie ? powiedz mi iesli maß rozum.

5 ᵃ Kto założył miáry iéy / iesli wiéß : ábo kto nád nią ßnur rozściągał ?

6 ᵃ Ná czym podstáwki iéy są vgruntowáné ? ábo kto założył kámień iéy narożny ?

7 ᵃ Gdy mię chwaliły wespół gwiazdy zaránné / y śpiewáli wßyscy synowie Boży ?

8 ᵃ Kto zámknął drzwiámi morze / gdy się wyrywáło iákoby z żywotá wychodząc:

9 ᵃ Gdym kładł obłok ßáte iego / y mrokiem iáko pieluchámi dźiecinnémi obwiiał ?

10 ᵃ Obtoczyłem ie gránicámi mémi / y przyprawiłem zawore y drzwi:

11 B ᵃ Y rzekłem : Aż póty przyidźieß / á dáli nie postąpiß / y tu rozbuieß nádęte wáły twoie.

12 ᵃ Azaś ty po národzeniu twoim roskazał świtániu / y vkazałeś zorzy mieysce iéy ?

13 ᵃ ᵇY trzymałeś strząsáiąc kończyny ziemie / ᶜy wytrząsnąłeś z niéy niepobożné ?

14 ᵃ Będźie przywrócona iáko błoto pieczęć / y będźie stálá iáko odzienie :

15 ᵃ Odieta będźie od niezbożników świátłość ich / y rámię wysokié złamáné będźie.

16 ᵃ Azaś wßedł do głębokośći morskich / y przechodźiłeś się po dnie przepáśći ?

17 ᵃ Azać otworzoné są bramy śmierći / y widźiałeś drzwi ciemné ?

18 ᵃ Azaś oglądał ßérokość ziemie ? powiedz mi / iesli wiéß wßytko /

19 ᵃ Ná ktoréy drodze świátłość mießka / á ciemnośći które iest mieysce:

20 ᵃ Abyś przywiódł káżdé ku końcowi swemu / á wyrozumiał ścieżki domu iego.

21 C ᵃ Wiedźiałeśli ná on czás żeś się miał vrodźić ? á znałeśli liczbę dni twoich ?

22 ᵃ Izaliś wßedł do skárbu śniegu / ábo skárby grádu oglądał ?

23 ᵃ Którem nágotował ná czás ᵈnieprzyiaciela / ná dźień bitwy y walki.

24 ᵃ Którą drogą rozchodźi się świátło / dźieli się gorącość ná ziemi ?

25 ᵃ Kto dał bieg bárzo gwałtownému dżdżowi / y drogę grzmiącému gromowi /

26 ᵃ Aby ßedł déśćz ná ziemię / bez człowieká ná puśćzy / gdźie żaden człowiek nie mießka /

27 ᵃ Aby nápełnił bezdrożną y pustą / á wywiódł trawę zieloną ?

28 ᵃ Kto iest oycem dżdżá ? ábo kto zrodźił krople rosy ?

29 ᵃ Z czyiego żywotá wyßedł lód ? á mróz z niebá kto spłodźił ?

30 D ᵃ Wody twárdnieią iáko kámień / y śćina się wiérzch przepáśći.

31 ᵃ Izali będźieß mógł złączyć iásné gwiazdy Báby / ábo okrąg Wozu niebieskiégo będźieß mógł rozerwáć ?

ᵃ záćmia rádę. H.

ᵇ áby ogárnęłá. H.
ᶜ y wypędźiłá H.

ᵈ ábo vćisku. H.

32 Izali wywodźiß Jutrzenke czáśu swego / á źwiérzecéy gwiazdźie nád synámi ziemskimi wstáwáć każeß?

ábo wóz (niebieski) z synmi iego wypuściß H.

33 Izali wiéß porządek niebá / y postáwiß sposób iego ná ziemi?

34 Izali podniesieß głos twóy do obłoká / á gwałt wód okryie cie?

35 Izali wypuściß łyskáwicé y póydą / á wróciwßy sie rzeką tobie: Owosmy?

36 Kto włożył we wnętrzności człowiecze mądrość? ábo kto dał kurowi rozumność?

Sercu zrozumienié H.

37 Kto wysłowi sposób niebiós / á hármoniiéy niebieskiéy / kto każe vsnąć?

á co sie leie z niebá kto vspokoi? H.

38 Gdy sie sypał proch ná ziemie / y bryły sie zlépiáły?

39 Izali vłápiß lwicy pokarm / y duße sczeniąt iéy nápełniß?

40 Gdy leżą w łożkách / á w iáskiniách záśadzáią sie?

41 Kto gotuie krukowi iédło iego / gdy dźieci iego wołáią do Bogá / tułáiąc sie / że nie máią pokármu?

Ps: 146 b 9.

ROZD. XXXIX.

CudáBożé które pokazał w zwierzętách.

1 A Izali wiéß czás porodzenia dźikich kóz ná skáłách / ábos widźiał gdy łánie rodzą?

2 Rozliczyłeś miesiące poczęcia ich / y wiedźiałeś czás rodzenia ich?

3 Skurczáią sie ná płód y rodzą / y ryk wypuszczáią.

á boleśći swé. H.

4 Oddźieláią sie dźieci ich / y idą ná paßą: wychodzą / y niewracáią sie do nich.

Tyią potym. H.

5 Kto wypuścił osłá dźikiégo wolno / á petá iego kto rozwiązał?

6 Którémum dał dom ná puszczy / y mießkánié iego w słonéy ziemi.

7 B Gárdźi zgráią mieyską / nie słucha głosu wyciegácza.

8 Pátrzy po górách páśtwi swoiéy / y wßelkié zieleniejącé wyßukiwa.

9 Izali rhynoceros / będźie chćiał tobie służyć / ábo zmießka v żłobu twego?

Inßy to zowią iednorożcem.

10 Izali vwiążeß rhynocerotá ná oránié lécem twoim? ábo będźie łamał skiby dolin zá tobą?

11 A za będźieß miał vfánié w wielkiéy mocy iego / y zostáwiß mu roboty twoie?

12 Izali mu wierzyć będźieß żeć wróci nasienié twoie / y gumno twoie zgromádźi?

13 Pióro strusowé podobné iest piórom herodioná y iástrzębowym.

Paw sie skrzydłámi rádował, ázaś piérzé y puch dał strusowi? H.

14 Gdy zostáwia iáycá swoie ná ziemi / ty ie podobno w piasku zágrzeieß?

á w piasku ie zágrzéwa. H.

15 Zápomina że ie nogá podeptáć może / ábo źwiérz polny zetrzéć.

16 C Zátwardza sie przećiw dźiećiam swoim / iákoby nie iego były / próżno prácował gdyż żadna boiaźń nieprzymußáłá.

á iákoby prózna byłá praca rodzenia iego, ták iest bez boiáźni. H.

17 Bo mu Bóg odiął mądrość / y nie dał wyrozumienia.

18 Gdy czás przyjdźie / skrzydłá ku górze podnosi: śmieie sie z koniá y z ieźdzcá iego.

19 Izali dáß koniowi moc / á obtoczyß ßyi iego rzánié?

20 Izali go spędźiß iáko ßáráńczą? sławá nozdrzy iego strách.

21 Kopie ziemie kopytem / wyskákuie śmiele: bieży przećiw zbroynym.

22 Gárdźi stráchem / ání vstępuie mieczowi.

nie lęka śie. H.

23 Nád nim chrześćić będźie sáydak / błyskáć sie będźie drzéwce y tarcza.

24 Pałáiąc á rzáiąc żrze ziemie / ání vważa że brzmi głos trąby.

25 Gdy vsłyßy trąbę / mówi wah / zdáleká czuie woyne / nápominánié hetmánów / y krzyk woyská.

wł: mówi Heiách. H.

26 D Izali twą mądrością obrásta piérzem iástrząb / rozßérzáiąc skrzydłá swé ná południé?

27 Aza ná roskazánié twé wzbiie sie orzeł / y ná wysokich mieyscách położy gniazdo swoie?

28 Ná opokách mießka / y ná przykrych krzemieniách przebywa / y ná nieprzystępnych skáłách.

29 Ztámtąd vpátruie pokarm / á zdáleká oczy iego widzą.

30 Dźieci iego lizáć będą krew: á gdźiekolwiek będźie śćierw / wnet przybywa.

31 Y przydał PAN / y rzékł do Jobá:

32 [y] Izali [a] kto się spiera z Bogiem / tak się łatwie vspokaia [z]? wzdyć kto strofuie Bogá / ma mu odpowiádáć.

33 [y] A Job odpowiádáiąc PANV rzekł:

34 [y] [b] Którym lekce mówił [y] / cóż mogę odpowiedźiéć? rękę moię włożę ná vstá moie.

35 [y] [c] Jednem rzecz mówił / którey bodáyem był nie mowił: y drugą / do którey więcey nieprzydam.

*spieráć się z wszechmocnym iesteś wieczniě? H.

*nikczemny. H.

*Razem mówił, ále nie odpowiem, y dwá k roć, ále.

ROZDZ. XL.

1 A — Odpowiádáiąc PAN Jobowi z wichru / rzekł:

2 [y] Przepasz iáko mąż biodrá swé: będę ćię pytał: á powiedz mi.

3 [y] Izali wniwecz obróćisz sąd móy / y potępisz mię / ábyś się ty vspráwiedliwił?

4 [y] A ieśli masz rámię iáko Bóg / á ieśli grzmisz głosem podobnym.

5 [y] Oblecz się w ozdobę / y wynieś się wzgórę / y bądź chwalebnym / y oblecz się w piękné száty.

6 [y] Rospróß hárdé w zapálczywośći twoiey / á weyźrzawszy ná wszelkiego hárdégo / poniż.

7 B [y] Weyźrzy ná wszytkié pyszné / á zelży ie / y zetrzy niezbożniká ná mieyscu ich.

8 [y] Zákryi ie w prochu pospołu / á oblicza ich ponurz w dół.

9 [y] A ia przyznam że ćię może zbáwić práwicá twoiá.

10 [y] Oto Behemoth [a] / którégom vczynił ztobą / będźie iadł śiáno iáko woł:

11 [y] Moc iego w biodrách iego / á śiłá iego w pępku brzuchá iego.

12 [y] Rusza ogonem swym iáko cedrem / żyły iąder iego są powikłáné.

13 [y] Kośći iego iáko piszczele miedźiáné / chrzęstki iego iáko bláchy żelázné.

14 [y] On iest [b] początkiem dróg Bożych / który go vczynił / przyłożył miecz swóy.

C 15 [y] Temu góry trawę rodzą: wszytkié bestye polné gráć tám będą.

16 [y] Pod ćieniem sypia / w táyniku trzćiny / y ná mieyscách wilgotnych.

17 [y] Zákrywáią ćienie ćień iego / ogárną go wierzby potoku.

18 [y] Oto wypije rzekę / á nie zádźiwi się: á ma nádźieię że się Jordan wleie w gębę iego.

19 [y] Oczymá swemi [a] iáko wędą [b] bierze ji / á [c] ná palách przekole nozdrze swoie.

20 [y] Aza będźiesz mógł wyćiągnąć [d] Lewiáthána wędą / á powrozem vwiążesz ięzyk iego?

21 D [y] Izali záwleczesz obrączkę przez nozdrzá iego / ábo tarnim przekolesz czeluść iego?

22 [y] [e] Izali rozmnoży do ćiebie prosby / ábo będźie ztobą mówił łágodnie?

23 [y] Izali vczyni przymierze ztobą / y weźmiesz go zá sługę wiecznégo?

24 [y] Aza náigráwáć go będźiesz iáko ptászká / ábo ji vwiążesz dźiewkam twoim?

25 [y] Zrąbáią go przyiaćiele / rozdźielą go kupcy?

26 [y] Izali nápełnisz niewody skórą iego / ábo wiersza rybną / głową iego?

27 [y] Włóż nań rękę twoię: wspomni ná bitwę / á więcey nieprzydaway mówić.

28 [y] Oto nádźieiá iego omyli go / [f] á przed oczymá wszytkich strácon będźie.

*Siły człowiecze nic zrownáią z mocą Bożą.

*Zwierz którégo my Słoniem zowiemy. Moc Bożą w Behemoćie y Leviáthánie.

*przednieyszy miedzy zwierzęty które Bóg stworzył. Hebr.

*H. *ábo, ná zawádách H.

*wielorybá.

*wł. Izali rozmnoży do ćiebie prośby? Hebr.

*Izali też vyźrzawszy go káždy pada? H.

ROZDZ. XLI.

1 A — Nie iáko okrutny obudźe go [a]: bo któż się może sprzećiwić twárzy moiey?

2 [y] Kto mi dałpierwey / żebych mu oddał? wszytko co iest pod niebem / moie iest.

3 [y] [b] Nie przepuszczę mu / y słowam możnym / y ku prośbam nástroionym [c].

4 [y] Któż odkryie wierzch odźienia iego / á w posrzodek gęby iego kto wnidźie?

5 [y] Wrotá pászczeki iego kto otworzy? w koło zębów iego strách.

6 [y] Ciáło iego iáko tarcze lané / spoione

*Niemász ták śmiáłégo żeby ji obudźił. H.

*nie zámilczę członków iego, y żył ie y wdźięczności stanu iego H.

Złość Behemothá opisánawe dług członków twárdośći y pychy iego.

ioné łuſkámi przyćiſkáiącémi ſie.

7 Jedná z drugą ſie ſpaia/ á áni wiátr wchodźi przez nie.

8 Jedná do drugiéy przylnie/ á trzymáiąc ſie śiebie żadnym ſpoſobem nie bedą rozdźielone.

9 Kichánie iego bláſk ogniowy/ á oczy iego iáko powieki zaránia.

10 Z vſt iego lámpy wychodzą/ iáko pochodnie ogniá zápaloné.

11 Znozdrzy iego wychodźi dym/ iáko gárncá podpalonégo wrzącégo.

12 Dech iego wegle zápala/ á płomień z vſt iego wychodźi.

13 W ſzyi iego bedźie nieſzkálá moc/ á nie doſtátek "przed obliczem iego chodźi.

14 Członki ćiáłá iego ſpaiáią ſie ſpółu: "wypuśći nań piorůny á ná inné ſie mieyſce nie vnioſą.

15 Serce iego zátwárdnieie iáko kámień/ "y zbije ſie iáko kowálſka nákowálnia."

16 "Gdy ſie podnieśie zlekną ſie ányołowie / á przeſtrászeni czyśćić ſie bedą.

17 Gdy ſie go imie miecz/ oſtáć ſie nie bedźie mógł áni oſczép/ áni páncérz.

18 Poczytáć bowiém bedą zá żelázo/ źie plewy/ á miédź zá ſpróchniáłé drewno.

19 Nie zápłoſzy go ſtrzelec / we źdźbło mu ſie obróćiły kámienie proce

20 Młot iáko źdźbło poczytáć bedźie/ y śmiać ſie bedźie z miecącégo drzéwcem.

21 Pod nim bedą "prómienie ſłoneczné/ y náśćiele ſobie złotá iáko błotá.

22 Vczyni że bedźie wrzáłá głebokość morzá iáko gárniec/ y vczyni iáko gdy máśći kipią.

23 Zá nim świećić bedźie śćieżká/ bedźie mu ſie zdálá głebokość iáko by ośiwiáłá.

24 Niémáſz ná źiemi mocy/ którąby ſie mu przyrównáć mogłá/ który vczyniony ieſt áby ſie nikogo nie bał.

25 "Wſzyſtko wyſokié widźi/ on ieſt królem "nád wſzemi ſynmi pychy.

"Przed nim rozbyia ſie prácá. H.

"Zupełność ieſt wnich á nie rozchwieie ſie. H.
"á zupełné iáko żárná ſpodnie. H.
"wielkośći iego lekáią ſie mocni. H.

"Oſtre ſkorupy, śćiele ſobie oſtre rzeczy ná błoćié. H.

"wſzemi inémi zwierzámi gárdźi.
"nád rybámi wielkimi.

ROZDZ. XLII.

1 A Job odpowiádáiąc PANV/ rzekł:

2 Wiém iż wſzytko możeſz/ á nie ieſtći żadna myśl táyna.

3 Któż ieſt táki co tái ráde bez vmieietnośći? "przetóm nie mądrze mówił/ y to co nád miáre przechodźiło wiádomość moię".

4 Słuchay/ y iá bede mówił: ſpytam ćie á odpowiédz mi.

5 Słuchem vchá ſłyſzałem ćie/ á teraz oko moie widźi ćie.

6 Przetóż ſam śiebie winuię/ y czynię pokute w pérzu y w popiele.

7 A gdy PAN odmówił té słowá do Jobá/ rzekł do Elipházá Themánitczyká: Rozgniewáłá ſie zápálczywość moiá ná ćie/ y ná dwá przyiaćioły twoie/ iżeśćie nie mówili przedemną práwie/ iáko Job ſługá móy.

8 A ták weźmiyćie ſobie śiedm byków y śiedm báránów/ á idźćie do ſługi mego Jobá/ á ofiáruyćie cáłopalenié zá śiebie: á Job ſługá móy bedźie ſie zá was modlił: oblicze iego "przyimie/ áby wam głupſtwo nie było poczytáné: bośćie nie mówili práwie ku mnie iáko Job ſługá móy.

9 Poſzli tedy Elipház Themánitczyk/ y Báldád Suhitczyk/ y Sophár Náámátytczyk/ y vczynili iáko był PAN do nich mówił/ y przyiął PAN oblicze Jobowé.

10 Náwróćił ſie też PAN ná pokute Jobowe/ gdy ſie on modlił zá przyiaćioły ſwoie.

11 Y przyczynił PAN wſzego cokolwiek miał Job "we dwóy naſób.

12 A bráćia iego/ wſzyſcy przyſzli do niego y wſzytkie śioſtry iego/ y wſzyſcy którzy go przed tym ználi/ y iedli znim chleb wdomu iego/ y "kiwáli nád nim głową/ y ćieſzyli go zewſzego złégo które nań był PAN przepuśćił: y dáli mu káżdy "owce iedne/ y nauſznice złotą iedne.

13 A PAN błogoſłáwił poſlednim Jobowym więcéy niżli początkowi iego. Y miał czternaśćie tyśiecy owiec y ſześć tyśiecy wielbłądów/ y tyśiąc iarzm wołów y tyśiąc oſlic.

14 Miał też śiedm ſynów y trzy corki.

Job zna grzéch ſwoy y pokutuie.

"Przeto powiadałem, á nie rozumiałem dźiwów nad mię, ani wiem. H.

Przyiaćioły Jobowé Bóg ſtrofuie.

Job módli ſie zá przyiaćioły.

Jobówi Bóg wſzytko we dwóy naſob przywróćił.

"żáłowáli go. Hebr.

"ábo, złoty ieden. H. ná znák poddáńſtwá.

Y dał

ᵃzemimach ᵃ H. ᵇKaſiach. H. ᶜKeren haphuh. H. Cornu ſtibij.

13 ᵃ Y dał imię iednéy ᵃDzień ᵃ/á drugiéy imię ᵇRáſsia ᵇ/ á trzećiéy imię ᶜRóg bárwiczki.

14 ᵇ Y nienálázły ſie niewiáſty ták piekné / iáko córki Jobowé/we wſzytkiéy ziemi: y dał im oćiec ich dziedzictwo miedzy bráćią ich.

15 ᶜ A Job żył potym ſto y czterdzieśći lat/y widział ſyny ſwé y ſyny ſynów ſwoich áż do czwartégo pokolenia/ y vmárł będąc ſtáry y pełen dni.

A czynię pokutę w prochu y w popiele.] Pátrz iż pokutá nie tylko ma mieć vpámietánié od grzéchów. Ale téż żáłość y zwiérzchné karánié / które bywa z wnetrznégo náwróceniá: dla te° lepiéy zowiem pokutą/ á Láćinicy Pœnitentia, niż Heretycy/ którzy to káiániem iákimśi odpráwuią / niechcąc nic ćierpieć zá grzéchy.

KSIĘGI PSALMOW.

PSALM I.

Iż ludźie pobożni ſą ſczęśliwi, á niepobożni mizerni y nieſczęśliwi.

ᵃnie naśládował rády.

1 Błogosłáwiony mąż/ który ᵃnie chodźił w rádźie niezbożnych / y ná drodze grzéſznych nie ſtał/ y ná ſtolicy zaráźliwości nie śiedźiał.

A

2 ᵇ Ale w zakonie PANSKIM ᵇwola iego ᵇ/ á w zakonie iego będźie rozmyślał wednie y wnocy.

ᵇroſkoſz kochanié iego. H. Ioſ: 1. 8.

3 ᶜ Y będźie iáko drzewo które wſádzoné ieſt nád ſćiekániem wód/ które ſwóy owoc da czáſu ſwego.

ᶜBo będźie ábo zaiſté będźie táki. Hebr. Iere: 17. 8.

4 ᵈ A liśćié iego nie opádnie: y wſzytko cokolwiek czynić będźie / poſczęśći ſie.

Rzym: 8. 28.

5 ᵉ Nie ták niezbożni/ ᶠnie ták ᶠ: ále ᵍiáko proch ᵍ/ który rozmiáta wiátr ʰzwiérzchu ziemie ʰ.

ᶠ H. ᵍ iako plewa. H. ʰ H.

6 ᵉ Przetóż nie powſtáną niezbożnicy ná ſądźie: áni grzéſznicy w zebrániu ſpráwiedliwych.

ᶠ Abowiem ⁱzna PAN drógę ſpráwiedliwych ⁱ: á drógá niepobożnych zginie.

ⁱPodoba ſie Bogu żywot y poſtępki ludźi ſprawiedliwych.

Mąż miáſto człowieká.

1 *Błogosłáwiony mąż.*] Acz Greckié y Láćinſkié kśięgi máią: Błogosłáwiony mąż: ále tu/iáko y na wielu innych mieyſcách słowo Zydowſkié איש Iſz, nie tylko mężá / ále wſzelkiégo człowieká/ ták mężczyzne iáko y białągłowe/ ták mężá / iáko y młodźieńcá / y páchole známionuie. Jáko y ondźie: Błogosłáwiony mąż który ſie Bogá boi. Bo to błogosłáwieńſtwo zgołá wſzytkim ludźiom należy. Acz podobno dla tégo nápiſano: Błogosłáwiony mąż: iż mężnie ſobie muśi poczynáć (ſtrzegąc ſie złego á czyniąc dobrze) káżdy kto chce bydź ſczęśliwym y błogosłáwionym.

Pſal: 111. 1. Pſal: 36. 27.

Trzy ſtopnie do złégo y dobrégo.

1 *Który nie chodźił.*] Tu maſz trzy ſtópnie do złego. Piérwſzy/ vsłucháć złéy rády / y zgrzeſzyć. Wtory ieſzcze gorſzy / w grzechu trwáć. Trzeći nagorſzy á práwie dyabelſki/ drugich téż nauką przewrotną y złym przykłádem / do grzechu przywodźić. Przećiwné tym ſtopnie ſą do dobrégo. Piérwſzy/ słucháć rády dobrych y pobożnych ludźi. Wtóry/ ćwiczyć ſie y trwáć w dobrych vczynkách. Trzeći/ drugich téż wieźć do wſzego dobrégo/ nauką y przykłádem dobrym. Mogłoby ſie ták iáśniéy przełożyć: Błogosłáwiony to człowiek/ który nie chodźi/ y nie ſtoi/ y nie śiáda: ále w zakonie Páńſkim rozmyśla. ꝛć.

Stolica zaráźliwośći, ieſt

1 *Ná ſtolicy zaráźliwośći.*] Po Láćinie mamy/ In cathedra peſtilentiæ, ná ſtolicy záráźliwośći/to ieſt záráźliwéy. Bo to Hebráiſm. Lecz po Grecku ieſt/ λοιμῶν, id eſt, peſtium ſeu peſtilentium, to ieſt/ ludźi záráźliwych: á po Zydowſku לצים letſim, to ieſt náśmiewców: iácy ſą wſyſcy Heretycy/którzy fałſzywą nauką y złémi przykłády ludźie záráżáią / y z rzeczy świętych y Boſkich ſie náśmiewáią / á práwie z nich ſzydzą. Kto tedy chce bydź ſczęśliwy y błogosłáwiony: ten ſie ma tych trzech ſtopniow do złego wiárowáć: á przećiwnych ſtopniow dobrego náśládowáć: iáko niżéy w wierſzu wtorym vczy.

nauká przewrotna. 2. Pet: 3. Iud: 3. v. 18.

2 *wola iego.*] Ten ſie Bogu podoba/ któremu ſie téż Pan Bóg podoba. Aug. in Pſal. 32.

Kto ſie Bogu podoba.

2 *A w zakonie iego będźie rozmyślał.*] Jákoby gi y vmiał y pełnił. Ták iáko ná inſzym mieyſcu tego dołożono: Będźieſz/ práwi/ w zakonie Páńſkim rozmyślał wednie y wnocy: ábyś wypełnił y czynił to wſzytko co w nim nápiſano.

Rozmyśláć w zakonie páńſkim iako mamy. Ioſu: 1. 8.

3 *Cokolwiek czynić będźie.*] To ieſt/ cokolwiek pocznie on człowiek / poſczęśći ſie. Bo miłuiącym Páná Bogá wſzytko dopomaga ku dobrému.

Rzym: 8. 28.

5 *Przetóż nie powſtáną.*] Rozumiéy z ſpráwiedliwymi/ od których będą odłączeni: Abo nie zoſtoią ſie ná ſądźie. Bo słowo Zydowſkié יקמו iakummu, ták ſie téż rozumieć może:

Ze ſie próżno niewierni przećiw królestwu Christuſowemu buntuią.

PSALM II.

1 Czemu ſie wzburzyli pogáni / á ludźie rozmyśláli próżne rzeczy?

A 2 Stáneli weſpół królowie ziemſcy / á kśiążętá zeſzli ſie w gromádę przećiw Pánu / y przećiw Christuſowi iego.

3 Potárgaymy związki ich: y zrzućmy z ſiebie iárzmo ich.

4 B Który mieſzka w niebieśiech náśmieie ſie z nich: á Pan ſzydźić z nich będźie.

5 Tedy będźie mówił do nich w gniewie ſwoim / y w zápálczywośći ſwéy potrwoży ie.

6 A iam ieſt poſtánowion królem od niego nád Sionem górą święta iego / opowiádáiąc przykazánie iego.

7 PAN rzekł do mnie: Tyś ieſt ſynem moim / iam ćiebie dźiś zrodźił.

8 C Zádáy odemnie / y dámći pogány dźiedźictwo twoie / á ośiádłość twą kráie ziemie.

9 Będźieſz ie rządźił / láſką żelázną á iáko naczynie gárncżárſkie pokruſzyſz ie.

10 A teraz królowie rozumieyćie: ćwiczćie ſie ktorzy ſądźićie ziemię.

11 Służćie PANU w boiáźni: á ráduyćie ſie mu ze drżeniem.

12 Chwyććie ſie náuki / by ſie kiedy nie rozgniewał Pan: y niepogineliśćie z drógi ſpráwiedliwéy.

13 Gdyby ſie w krótce zápalił gniew iego / Błogoſłáwieni wſzyſcy którzy w nim vfáią.

Pánſki G. / rádźili ſie. H. / pomázáńcowi, Meſiaſzowi. H. / Dźie: 4. 12. / powrozy álbo ſidłá. H. / H. / przeſtráſzy ie. H. / Dźie: 13. 33. Zyd: 1. 5. y 5. 5. / G. / ábo karzćie ſie. H. / Obiá. 2. 27. y 19. 15. / wſzyſcy. G. / H. / H. / H.

1 Pogáni, á ludźie] Słowo Zydowſkie גוים Goim, Pogány poſpolićie / á לאמים leummim, ná tym mieyſcu lud wierny Zydowſki znáczy / iáko ſámi Apoſtołowie wykłádáią / mówiąc: zgromádźili ſie prawdźiwie w mieśćie tym / przećiw świętemu Synowi twemu Jezuſowi / którégoś pomázał / Herod y Pontſki Piłat / y z pogány y z ludźmi Jzráelſkimi. Pogáni tedy / były Rzymiánie ktorzy Christuſá vkrzyżowáli: lud Jzráelſki / który go wydał: Królowie / Herod / y Piłat namieſtnik Ceſárſki: kśiążętá / Arcykápłani / Doktorowie / Pháryzeuſzowie / y Stárſzy z ludu.

Pogáni y Zydowie przećiw Chryſtuſowi. Dźie: 4. 27.

3 Związki ich] To ieſt / zakon Páńſki / y Christuſá iego.

6 A iam ieſt poſtánowion] Niektorzy ták z Zydowſkiego przekłádáią: A ia poſtánowiłem królá mego. Lecz lepiey śiedmdźieśiąt Tłumáczów przełożyli / ták iáko ieſt w tekście Greckim y Láćińſkim: iáko Genebrárdus dobrze pokázuie. A nád Sionem górą świętą iego / rozumiey w kośćiele iego świętym.

Genebr: in Pſal:

7 Iam ćiebie dźiś zrodźił] Acz ſie to rozumieć może y o docześnym národzeniu Páná Jezuſowym: Dźie. 13. 33. Zyd: 5. 5. Euthim: ále właśniey rozumieć ſie ma o onym wiecznym: iż w oney wiecznośći niemáſz áni przeſzłego áni przyſzłego czáſu / ále wieczne Dźiś: iż co wieczne ieſt / to záwſze ieſt. Zyd: 1. 5. Auguſt: in Pſal. 2. Nie ták właśnie Chryzoſtom y Hilárius rozumieią to o zmartwychwſtániu páná Christuſowym / iż w Dźieiách nápiſano / że Bóg wſkrześił páná Jezuſá / iáko w Pſálmie wtórym nápiſano: Tyś ieſt ſynem moim / iam ćiebie dźiś zrodźił. Abowiem wſkrzeſzenie ná onym mieyſcu / nie zgołá znáczy zmartwychwſtánie / ále ráczey wzbudzenie / ná świát poſłánie / y z żywotá pánieńſkiego wywiedźienie. Jáko y ono: Prorokę wzbudźi wam Pan / Dźie. 3. 22. y 7. 37. Y wzbudźił im Dáwidá królá. Dźie: 13. 22.

Národzenie wieczne y doczeſne Páná Iezuſowo. / Dźie: 13. 33.

8 Kráie ziemie.] To táſne proroctwo że kośćioł Chriſtuſów miał być niepokátny ábo nieznáiomy / tákie ſą wſzytkie zbory heretyckie: ále Kátholicki / powſzechny / po wſzytkim świećie rozſzérzony / y miedzy wſzyſtkimi narody widomy y znáiomy. Mátt: 24. 14. Luk: 24. 47. Rzym: 1. 5. Pſal: 18. 7. Pſal: 21. 28. Przetóż ſie próżno ćieſzą haeretycy málą ſwą gromadką.

Kośćiół Chriſtuſów iáko ſzeroki y powſzechny.

11 Służćie Pánu w boiáźni.] Jákoż Królowie máią pánu ſłużyć z boiáźnią: iedno świętą ſrogośćią zákázuiąc tego / y karząc to / co ſie dźieie przećiw woléy y roſkazániu páńſkiemu. Bo ináczéy ſłuży Pánu król / ile ieſt człowiekiem: á ináczéy / ile ieſt królem. Auguſ. Epiſt: 50.

Królowie iáko Pánu ſłużą.

11 A ráduyćie ſie mu ze drżeniem.] Czemu ze drżeniem? Iż kto mniema że ſtoi / ma ſie báć áby nie vpadł. Auguſt: in Pſal. 51. Bo nietylko do ſtárégo / ále y do nowégo Teſtámentu należy: Abyſmy Pánu ſłużyli z boiáźnią / á rádowáli mu ſie ze drżeniem. Auguſt: de ſancta virginitate cap: 38.

Przećiw pewnośći zbáwienia haeretyckiey. 1. Cor: 10. Phil: 2.

12 Chwyććie ſie náuki] W Zydowſkim tekśćie ſtoi / נשקו בר Naſzku bar. Co ácz różni różnie wykłádáią / ále poſpolićie / Pocáłuyćie Syná: to ieſt / Przyimićie go zá Páná / Czyńćie mu pokłon cáłowániem ręki iego / ná znák poddáńſtwá y poſłuſzeńſtwá. Lecz niemożem ináczéy Chriſtuſá przyiąć zá Królá y zá Meſyaſzá / iedno przyiąwſzy wiárę y nauke iego. Przetóż dobrze przełożyli śiedmdźieśiąt tłumáczów témi słowy: Przyimićie náukę (Chriſtuſowa.) Bo ták y Cháldeyſki Tłumácz przełożył / Recipite doctrinam. A ztąd mamy kilká dowodów prawdźiwego boſtwá Chriſtuſowégo / przećiw Zydóm / Arianóm / y Sámoſatenóm. Bo oto Chriſtus Meſſyaſz ieſt Syn Boży / któremu ſie máią kłániáć wſzyſcy królowie. Oto / ná które ſie on gniewa / ći pewnie záginą. Oto ći którzy w nim vfáią / będą zbáwieni. A ták Meſſyaſz ieſt Bóg prawdźiwy. Bo ſam Bóg prawdźiwy ma władzą żywotá y śmierći. y w ſamym Bogu práwym vfáć piſmo każe. Bo przeklęty ieſt który vfa w człowiecze / á błogoſłáwiony który vfa w Bogu.

Pocáłowáć Syná, ieſt przyiąć náukę Chriſtuſowę. / Boſtwo Páná Chriſtuſowé. / 1. Krol: 2. 6. Ier: 17. 5. 7.

1 Którzy w nim ufáią] Obacz / iż tu / y w tych kśięgách częſto błogoſłáwieńſtwo / to ieſt vſpráwiedliwienie y zbáwienie / nadźiei przypiſuią: które w liśćiech Páwłowych wierze / á gdźie indźie / miłośći bywa przypiſáne. Abowiem Dawid wynośi nádźieię / iż do wiernych mówi

Nie ſámá wiárá, ále y nádźieiá y miłość vſpráwiedliwiá y zbawia. Rzym. 3. 22. Luc. 7. 47.

nych mówi : którym nádzieiá iest potrzebna w tych przygodách świetckich/ku dostąpieniu obietnic Pánskich y błogosłáwieństwá. Páwel záśie wiárę záleca / iż rzecz miał ábo do niewiernych/ ábo do wiernych nowo náwróconych/ których chćiał pociągnąć do wiáry / iáko do fundámentu inszych cnót Boskich. Gdyż tedy y wierze y nádziei tóż błogosłáwieństwo iest przypisáne : tedyć to znák pewny/ że sámá wiárá bez nádzieie y miłośći/ áni vbłogosłáwić / áni ták wielkich dóbr sobie przywłasczyć niemoże. Ktemu/ iż nádzieiá iest do zbáwienia potrzebna/ále z wiárą y z miłośćią złączona. Nákoniec/ że te wszytkie trzy cnoty są spół przyczyny/y pospołu sie schodzą do iednego skutku łaski / vspráwiedliwienia y zbáwienia : ále czásem iedney/ czásem drugiey wedle mieyscá y potrzeby/ od nas wyćiągáią.

PSALM, III.

1 *Psalm Dawidowi, gdy vćiekał przed Absolomem synem swoim.*

Prośi Bogá á by go od woyská nieprzyiacioł wybáwił może sie y o Chrystusie rozumieć.

2 PANIE/ "przecz sie rozmnożyli co mie trapią ? wiele ich powstáią przećiwko mnie.

"Cóż sie. H. 2. Król. 15. 14

A

3 Wiele ich mówią ′ duszy moiey : Niéma ten "zbáwienia w BOgu ′swoim′. *

*′mnie álbo o mnie Hebr. "rátunku od Bogá. ′ H. *Selach. H.*

4 Ano ty PANIE ′iesteś′ obrońcá móy/chwałá moiá/ y podwyższáiący głowe moie.

′ H. Ian 2. d 22.

5 Głosem moim wołałem do PANA : y wysłuchał mie z góry świetey swoiey. *

Selach H.

6 Iam spał y twárdóm zásnął : ′y′ wstałem/ bo PAN obroni mie.

′ G.

7 Nie bede sie bał "tysiecy′ ludu około mnie leżącego : powstań PANIE/ wybaw mie Boże móy.

"dziesiećtysiecy. G. H.

8 Boś ′ty, pobił wszytkie sprzećiwiáiące mi sie bez przyczyny : pokruszyłeś zeby grzésznikow.

′ G.

9 PANSKIE iest wybáwienie : ′á′ nád ludem twoim błogosłáwieństwo twoie. *

*′ H. *Selach. H.*

1 *Psalm Dawidówi.*] W Greckim stoi / τῷ δαβίδ, to iest Dawidowi/rozumiey/ dány/ nadchniony/ ábo objáwiony od Duchá S. Tákże y niżey wszedy w tytule tych psálmów przekłádamy : choćby sie z Zydowskiego przekłádáć mogło / Psálm Dawidow. Ale iż nász przekład Láćiński z Greckiego Lxx. poszedł/ przeto go w słowách wątpliwych (iáko to iest Láćińskie/ Psalmus Dauid) ráczey niż Zydowskiego (ácz y to iest wątpliwe) nászládowáć wámy.

Psálm Dawidowi.

3 *W Bogu swoim*] Ná końcu tego wiérszá trzećiego w Zydowskim texćie położono słowo סלה Selach, które w tym Psálmie trzykroć sie naydzie/ á we wszytkim Psálterzu siedmdźiesiąt kroć y raz : á trzykroć w pieśni Habákukowey. A to znáczy / podnieśienie głosu w śpiewániu/ y podnieśienie myśli y sercá/abo westchnienie ku Bogu/ iáko Rábbi Kimhi rozumie y wykłada. Bo snać pochodźi od słowá סלל Salal, co znáczy podnośić. Cháldeyski tłumácz y Hieronym ś. przekłádáią to słowo/ Záwsze/ ábo Ná wieki. Rabbi Abrahám wykłada ie/ Ták iest/ Záiste/ Zápewne/ Záprawde. Grekowie ie po więtszey części omiiáią/iáko nic nieznáczące/ ále tylko do Muzyki náleżące/ á czásem ie διάψαλμα przekładáią/ to iest/ przerwánie pieśni/ ábo niiáko odmiáne śpiewánia. Łáćinnicy zgołá ie opuszczáią. My ie iednák wszedy ná brzégu położymy.

Selah co známionuie.

Habá. 3.

4 *Ano ty Pánie iesteś obrońcá móy.*] Ták sie wszedy w tych księgách przekłada / Susceptor, obrońcá ábo wspomożyćiel / iż po Grecku stoi ἀντιλήπτωρ, á po Zydowsku מגן Magen, to iest/ tarcza/ ábo obroná moiá. Iáko y niżey/ Suscepit me, wspomógł/ abo obronił mie. Y ták te słowá we wszytkim Psálterzu wykładáć sie máią Genebrardus, y inni.

Susceptor obrońcá.

Suscepit, obronił. v. 6.

5 *Z gory świetey swoiey.*] Tá gorá iestći kośćioł Kátolicki/ oprocz którego wołáć możemy/ ále wysłucháni bydź niemożemy. Augu. in Psal. 44.

Oprócz kośćiołá Katholickiego nikt nie bedźiewysłuchan.

6 *Iam spał y twárdóm zásnął*] To iest/ byłem bespieczny/spałem ná obie vszy : bo mam obrońce Páná/ Hebráis. Rozumieiąc to o Dawidźie. Ale ten wiérsz stárzy Doktorowie/ o śmierći y zmartwychwstániu Páná Chrystusowym/ którego figura był Dawid/ dobrze wykładáią. Z Zydowskiego teraz ták gi tłumácza. Iam leżał/ y spałem : ocućiłem sie/ bo PAN podeprze mie : Tákże y po Grecku/ in futuro, obroni mie. Ale w tym máła rozność.

Iustin: in Dial: cum Triph: August: Arno. Smierć, y zmartwychwstánie Páná Chrystusowe.

8 *Boś ty pobił, bez przyczyny.*] Te słowá z Zydowskiego ták sie dźiś przekłádáią : Boś ty vderzył po czeluśći : to iest/ dałeś policzek przećiwnikóm moim. Aleć dobrze Lxx. pierwszy tłumácze przełożyli / iáko Genebrardus pokázuie. Bo tu לחי lechi, miásto לחינם lechinam, położono / per Apocopen poeticam. A חנם chinam znáczy / dármo / bez przyczyny. Abo Lxx. czytáli להו lahau, miásto/ לחי lechi iáko sie domyśla Iánsenius.

Lxx. przekład dobry. 1. Mo: 29. 15. 2 Mo: 21. 11. Przy: 1. 17.

9 *Páńskie iest wybáwienie.*] Pan iest dawcá zbáwienia y wszego błogosłáwieństwá.

PSALM. IIII.

1 *′Ná koniec′ w pieśniách, Psalm Dawidowi.*

Nieprzyiaćioły vpomina á by służyli Bogu, á pomocy prośi. ′álbo zwyćiezcy. H.

2 KIedym wzywał / wysłuchał mie Bóg spráwiedliwośći moiey / w vćiśnieniu "rozprzestrzeniłeś mi.

A

Smiluy sie nádemną / á wysłuchay modlitwe moie.

"ábo, rozszerzyłeś mi (serce)

3 Synowie ′człowieczy′ pokiż ćiezkiego sercá ? "przecz′ miłuiecie márność/ y szukaćie kłamstwá ? *

*′rycérscy ábo zacni. H. "H. *Selach. H.*

4 Wiedźćież iż dźiwnym vczynił PAN świętego sweǵ/ wysłucha mie PAN gdy záwołam do niego.

5 Gniewaycie sie á nie grzeszćie: co mówićie w sercách wászych/ ná łożkách wászych żáluyćie.

6 Ofiáruyćie ofiáre spráwiedliwośći/ á vfayćie w PANU/ wiele ich mówią: ktoż nam okazał dobrá:

7 B Náznámionowána iest nád námi świátłość oblicza twego PANIE: dałeś weselé w sercu moim.

8 Od vrodzáiu zbożá/ winá/ y oliwy swéy rozmnożeni są.

9 W pokoiu pospołu będę spał/ y odpoczywał/

10 Bo ty PANIE osobliwie w nádźieiey postánowiłeś mie.

*H. mówićie ábo rozmyślayćie w sercu wászym, ná łożku wászym á milczćie. *Seláh. H. Eph: 4.26. okaże G. da oglądáć. H.*

od czásu, którego zboże ich y wino ich iest rozmnożoné H. H. pospołu z nimi choć z nieprzyjaćioły. Sam bespiecznie dałeś mi mieszkáć. H.

Ná koniec,] Po Żydowsku למנצח Lamnatseach. Które słowo Lxx. wszędy przekłádáią, εἰς τὸ τέλος. In finem, to iest/ Ná koniec. Co sie dwoiáko rozumieć może. Abo Ná koniec/ to iest ná wieki/ do końcá/ iáko y ná wielu mieyscách w Psalmiech: Vt quid Deus repulisti in finem, לנצח Lanetsach. Y niżey/ Irritat aduersarius nomen tuum in finem. Albo ráczey ná koniec/ lub ku końcowi. to iest/ ná cześć Pánu Chrystusowi/ który iest końcem zakonu/ y skończyćielem śmierći y grzechu/ który zgłádźił: iáko Hieronym ś. Augustyn/ y Remigius/ y inni stárzy Doktorowie wykłádáią. Hieronym ś. to Żydowskie słowo Lamnatsech, przekłáda/ Victori ábo Vincenti, to iest Zwyćiężcy/ ábo zwyćiężyćielowi/ rozumiey/ Pánu Chrystusowi. Aquilá te przełożył po Grecku/ τῷ νικοποιῷ/ spráwcy zwyćięstwá/ to iest Chrystusowi: według onego co nápisano: A Bogu chwałá/ który nam dał zwyćięstwo przez Páná nászego Jezusá Christusá. Cháldeyski tłumacz przekłáda te/ Ku chwaleniu/ Ad laudandum. Wiem iż teraz Vatablus, Genebrardus, Eugubinus, Iansenius, y inni pospolićie wykłádáią Victori, przednieyszemu muzykowi (ku śpiewániu) przy Neginoćie (naczyniu muzyckim.) Który wykład nie od ś. Hieronymá/ ani Origenesá/ áni od żadnego Doktorá stárego: ále od Rábbi Dawidá Kimhi wyczerpnęli. Ale przypátrzywszy sie tymże słowam v Hábákuká Proroká: Deducet me, למנצח בנגינותי Lamnatseach benginoth, Victori in Psalmis canentem, to iest/ Poprowádźi mie zwyćiężcy w pieśniách śpiewáiącego: iásnie sie pokázuie/ że Lamnatseach, ma sie wykłádáć Zwyćiężcy: á nie/ przednieyszemu śpiewakowi/ y benginoth, w pieśniách w Psálmiech/ ábo w Hymnách/ á nie/ ná Neginoćie/ muzyckim instrumenćie. O czym szerzey Ribera in Habac. 3. A ták prosty á własny wykład tych tytułów iest ten: Iż te Psalmy Duchem ś. są nápisáné/ áby ná koniec/ to iest/ áż ná wieki/ były śpiewáné: ku końcowi/ ábo zwyćiężcy/ to iest ku cżći y chwale Pánu Chrystusowi/ który iest końcem zakonu/ á zwyćiężcą Szátáná/ grzechu y śmierći.

Kiedym wzywał.] Inni z Żydowskiego ták to przekłádáią: Gdy ćie wzywam/ wysłuchay mie Boże spráwiedliwośći moiey: to iest/ ty ktoryś iest dawcą y świádek spráwiedliwośći y niewinnośći moiey.

Pókiż bedźiećie ćiężkie° sercá:] Miásto tych słów w Żydow: teraz stoi/ כבודי לכלמה kebodi liclimma, to iest/ Pókiż stawá moiá niesławá (będźie?) iákoby rzekł: Pókiż będźiećie łżyć sławe moie? Ale podobieństwo/ że to mieysce iest od pisárzów nieco odmienioné. Bo Lxx. czytáli כבדי לב למה kebude leb lamma: z inszémi punktámi/ rozdźieliwszy ostátnie słowá: á iedne litere ב Beth miásto כ Kaph czytáiąc. Co znáczy/ pókiż (będźiećie) ćiężkiego sercá? O czym szérzey Genebrardus y Bellar.

Dźiwnym uczynił PAN świętego swego.] To iest dźiwnie vczáł (po Żydow: odłączył) mnie Dawidá y Chrystusá swego.

Gniewaycie sie.] Niektorzy z Żydowskiego przekłádáią/ Drżyćie/ álbo/ Lękayćie sie: ale dáleko lepiey Lxx. przełożyli/ Gniewayćie sie/ co też słowo רגז Ragaz známionuie. Iáko to mieysce przywodźi Páweł święty.

Náznámionowána iest.] Dwoiákie dobrá od Bogá/ duszné y ćielesné. Lepiey czytáli Lxx. נסה Nissa, Náznámionowána iest/ á niżli teraz czytáią נשא Nesa, to iest/ Podnieś. Boby było pytánie bez odpowiedźi/ y dwieby sie litersze radicales odmienić musiały. O czym szérzey czytay Genebrardum.

Y oliwy swéy.] To słowo (y oliwy) od Siedmdźiesiąt Duchem prorockim iest przydáné/ dla táiemnice. Iż Pan Bóg nie tylko daie pszenice y wino/ materia Sákrámentu naświętszego ćiáłá y krwie Páńskiey/ ále y oliwe/ ábo krzyżmo/ którego wielkie iest vżywánie w świętych Sákrámenćiech/ krztu/ bierzmowánia/ y ostátecznego pomázánia. Iáko świádczy Dionisius Areop. y Arnobius. A te wszytkie rzeczy/ gdy są porządnie poświecone/ tedy ludźie wierni bywáią rozmnożeni/ y duchownémi dobrámi pomnożeni w kośćiele powszechnym. Arnobius to mieysce ták wykłáda: Od onego czásu którégosmy wźięli pszenice w ćiele/ wino we krwi/ oliwe w krzyżmie/ ofiáruiąc pokoy/ tesmy rzeczy przyjęli.

Rozmnożeni są.] Rozumiey/ ći którzy zemną w tobie vfáią. Acz to inni o nieprzyiaćiołách Dawidowych y ludźiách ćielesnych rozumieią. Czytay tu Iansenium.

W pokoiu.] Wiárá práwa o Bożkiey opátrznośći/ nádźieia y dobré sumnienie/ dobrze sie wyspáć dopuszczáią.

Psal: 73. 1. Psal: 73. 10. 1. Cor: 15.57 Hab: 3. 19.

Lamnatseach, w tysiącach co znáczy. Lxx. przekład dobry. Geneb: in psal. Bellar conc: prima de verbo Dei. Lxx. Przekład lepszy. Eph. 4. 26. Máteryei Sákrámentów świętych. Dion: in Ecc: hier: Arnob: in Psalm:

PSALM. V.

Ná koniec; zá te która dźiedźictwá dostępuie, Psalm Dawidowi.

1 A 2 SŁowá moie przyimi vszy PANIE: wyrozumiey wołánié moie.

3 Pilnie słuchay głosu modlitwy moiey/ Królu mój y Boże mój.

4 Bo do ćiebie modlić sie będę: PANIE ráno wysłuchasz głos mój.

5 Ráno będę stał przed tobą/ y vyrzę: abowiem nie Bóg chcący nie- práwośći

zwyćiężcy zá dźiedźictwá Hiero. G. Rozmyślánie H.

wołánia mégo. H. Modlitwá ráno nabożnym zwyczáyna. przygotuię sie tobie. H. Iáko Bogowie pogáńscy

Obacz iáko sie Bóg złośliwymi brzydźi.

ᵃH.

ᵇkrwie prágnącym mężobóycą.

ᶜw drodze spráwiedliwośći.

ᵈmoim drógę twoię. H. C.

prawość ty iesteś.

6 Ani mieszkáć będźie przy tobie złośnik: áni sie ostoią niespráwiedliwi przed oczymá twémi.

7 Nienawidźiß wßytkich/ którzy broią niepráwość: zátráciß ᵃwßytkie którzy mówią kłamstwo.

8 Mężem ᵇkrwáwym y zdrádliwym brzydźi sie PAN: á ia w mnostwie miłośierdźia twégo/

Wnidę do dómu twego: pokłonię sie ku kośćiołowi twemu świętému w boiáźni twoiéy.

9 PANIE prowádź mię ᶜw spráwiedliwośći twoiéy: dla nieprzyiaćioł moich prostuy przed obliczem ᵈtwoim drógę moię.

10 Abowiém niémáß w vśćiéch ich prawdy: serce ich iest ᵉmárne.

11 Grób otwárty gárdło ich/ ięzyki swymi zdrádliwie poczynáli/ osądź ie Boże.

Niechay vpádną ᶠod myśli swoich/ wedle mnostwá niezbożnośći ich/ wypędź ie/ bo ćię rozdrażnili ᵍPánie.

12 A niech sie rozweselą ʰwßyscy/ którzy nádźieię máią w tobie: ná wieki rádowáć sie będą/ y ⁱbędźieß mießkał w nich.

A będą sie ᵏchlubić w tobie ˡwßyscy/ którzy miłuią imię twoie: ᵐ ábowiém ty będźieß błogosłáwił spráwiedliwému.

13 PANIE/ iáko tarczą dobréy wolé twéy obtoczyłeś nas.

ᵉzdradliwé. H.

Nav. 13. 5.

ᶠOd rad. H. Rzym. 3. 13.

ᵍsprzećiwili sie tobie. H.

ʰH.

ⁱG.

ᵏBo ty Hebr. okryieß ie, abo, obronisz ie. H.

ˡdziwnie we sobie. H.

ᵐH.

---

1 *Zá tę która dźiedźictwá dostępuie.*] Zá tę/ rozumiéy zá cérkiew świętą/ zá kośćioł Kátolicki/ ábo y zá káżdą duszę wierną/ która dźiedźictwá zbáwienia dostąpić ma. Po Zydowsku iest אל הנחילות el hannechiloth: co iedni zá instrument muzycki máią: á drudzy rozmáićie wykłádáią. Lecz lepiéy Lxx. y z Hieronymem ś. a radice נחל Nachal co znáczy hæreditauit, dźiedźictwá dostąpił.

5 *Y vyźrze.*] Greckie dźiśieysze exemplarze tu obłędnie máią/ ἐπόψεις με, á vyźrzyß mię: gdźie miáły mieć ἐπόψομαι, á vyźrzę/ przypátrzę sie: iáko y Euthymius świádczy że niektóre kśięgi máią.

Czemu Bóg dopuszcza złégo, którego niechce.

5 *Niechcący niepráwośći.*] Abo który nie chceß złośći. Bóg niechce áby złe było ábo sie dźiáło ná świećie/ ále ie tylko dopuszcza/ áby człowiek wolnośći swéy przyrodzonéy nie tráćił: á ktemu/ iż Bóg y ze złego wiele dobrégo wywiezdź y wyćisnąć vmie y może: iáko z prześládowánia okrutników ćierpliwość męczenników/ z vporu heretyków/ doświádczenie wiáry Kátolików.

8 *Pokłonię sie ku kośćiołowi*] To iest/ w kośćiele/ ábo kośćiołowi/ ábo też ku kośćiołowi/ iáko Dániel czynił w cudzéy źiemi: który sie modlił otworzywßy okná mießkánia swego przećiwko miástu Ieruzalem. Abo przed przybytkiem przymierza/ do którégo sámi kápłani wchodźili/ á inni ludźie w śieni sie modlili.

Dan. 6. 10.

11 *wypędźie.*] Testowá/ y tym podobné/ w tych cáłych kśięgách/ którymi sie zda że Prorok żąda y prośi pomsty nád nieprzyiaćioły swymi/ nie są klątwy ábo przeklinánia: ále Proroctwá y przepowiedzenia/ że ich to pewnie potka. Euthym: August.

Dawid nie przeklina, ale prorokuie.

12 *Imię twoie.*] Imię Boże niekiedy znáczy máiestat/ możność/ y inße włásnośći Boże/ á niekiedy sámego Bogá.

Imię Boże co.

PSALM. VI.

ᵃabo zwyćięzcy. H.

ᵇwys. Psal. 4.

Prośi Bogá áby go od choroby y od grzéchu uzdrowił. Psalm. 37.

1 ᵃ*Ná koniec ᵇw pieśniách, Psalm Dawidowi ná oktáwę.*

2 A PANIE, nie w zápálczywośći twéy strofuy mię/ áni w gniewie twoim karz mię.

3 Zmiłuy sie nádemną PANIE/ bomći ᶜchory: vzdrów mię PANIE boć ᵈstrwożone są ᵉkośći moie.

4 A duszá moiá ᶠstrwożoná iest bárzo: ále ty PANIE pókiż?

5 B Nawróć sie PANIE/ ᵍá wyrwi duszę moię: zbaw mię dla miłośierdźia twego.

6 Abowiém w śmierći niémáß ʰktoby ná ćię pámiętał: ⁱá w piekle ktoć wyznáwáć będźie?

7 Prácowałem w płáczu moim/ będę omywał ná káżdą noc łóżko moie: łzámi moiemi będę polewał pośćiel swoię.

8 Strwożyło sie od zápálczywośći oko moie: ᵏstárzałem sie ˡmiędzy wßytkimi nieprzyiaćioły mémi.

9 Odstąpćie odemnie wßyscy którzy niepráwość czynićie: ábowiém wysłuchał PAN głos płáczu moiego.

10 Wysłuchał PAN prosbę moię/ PAN modlitwę moię przyiął.

11 Niech sie záwstydzą/ y ᵐwielce ⁿzátrwożą wßyscy nieprzyiaćiele moi: ᵒniech sie nawrócą ᵖy záwstydzą bárzo prędko.

ᶜSłaby. H.

ᵈprzestrászoné są. H.

ᵉprzestrászona. H.

ᶠH.

ᵍG.

ʰpámięći o tobie. H.

ⁱH.

Isa. 38. 18.

Práwa pokutá z żalem y z skruchą serdeczną.

ᵏStarzały sie. H.

Obrzydzenie grzéchu, y odstąpienie złégo towárzystwá. Mat. 7. 23. y 25. 41. Luc. 13. 27.

ˡG.

ᵐprzestraszeni. H.

ⁿniech tył podadzą.

Oktawa Szeminith.

1 *Ná oktawę.*] Zydźi przez oktawę שמינית Szeminith, rozumieią instrument o ośmi stro-

nach

nách/ przy którym ten Psalm miał bydź śpiéwány. Ale náßy rozumieią ośmy dźień ostatecznégo sądu/ że w tym Psalmie pokutuiący człowiek prośi áby mógł vysdź gniewu ostátniégo sądu.

Czyśćiec.

1 *Pánie nie w zápalczywośći twoiey.*] Augustyn y Grzegorz ś. Strofowánié w zápalczywośći/ rozumieią o mękách piekielnych/ á karánié w gniewie/ o mękách czyśćowych. Pátrz niżey/ Psal. 37. 1.

5 *Zbaw mie.*] Rozumiey/ od grzéchu/ y od choroby: od śmierći duszney y ćielesney.

6 *Abowiém w śmierći niemáß.*] To iest po śmierći/ ábo miedzy vmárłymi/ niemáß ktoby ćie wspominał przed żywymi. Jákoby rzékł: Nie vmárli będą ćie chwalić Pánie/ ále my co żywiemy. Żydowscy Rábinowie wykłádáią to o sámych ćiáłách/ á nie o wßytkim człowiecze/ poniewaz duszá nigdy nie vmiéra. Jákoby rzékł: Ludźie vmárli/ ábo ćiáłá zmárté ná ćie nie pámiętáią/ áni ćiebie chwalą. Bo nie máią zmysłu/ nierzkąc rozumu/ poniewaz nie żyią. Wßákże śię to y o ludźiách potępionych rozumieć może: które tákież nie chwalą Bogá (iáko czynią duße świętych w niebie) ále go owßem vstáwicznie bluźnią. Czego wnet dokłáda mówiąc: A w piekle któż ćie chwalić będźie?

Vmárli iáko nie chwalą Páná. Psa: 113. 17.

PSALM VII.

ᵃDawidowi. G.

1 *Psalm ᵃDawidów, który śpiewał Pánu zá słowá Chusy syná Iemini.*

Prośi Bogá áby go od Saulá y nieprzyiaćiół uchował. 2. Krół: 16.

2 PAnie Boże móy w tobiem nádźieię położył: wybaw mie od wßytkich prześládowcow moich/ y wyzwól mie.

ᵇßárpáiąc: á nie (byłby) ktoby (ią) wybáwił H.
ᶜczym mię potwarzáią.

3 By kiedy nie porwał iáko lew duße moiey/ ᵇgdy niemáß ktoby odkupił/ áni ktoby wybáwił.

4 PANIE Boże móy/ ieslim ᶜto vczynił/ iesli iest niepráwość w rękách moich:

ᵈPokóy ze mną máiącemu, y vćisnąłem nieprzyiaćielá mégo bez przyczyny. H.
ᵉzłupiony, obnáżony.

5 Jeslim oddał ᵈoddawáiącym mi złé/ niech vpádnie słusznie przed nieprzyiaćioły moimi ᵉpróżny.

ᶠSeláh H.

6 Niechay prześláduie nieprzyiaćiel duße moie/ y niech poima/ y podepce ná źiemi żywot móy/ á sławę moię niechay w proch obróći.ᶠ

ᵍH. G.
ʰdla gniewów. H.
ⁱH.
ᵏSąd któryś H.

7 Powstań PANIE w gniewie twoim ᵍy wynieś śię ʰná gránicách nieprzyiaćiół moich.

8 Y powstań ⁱPánie Boże móy ᵏw przykazániu któreś roskazał: á zgromádzenié narodów obstąpi ćie.

ˡná stolicę twoię sądową.
ᵐbędźie sądźił H. G.

9 Y dla tego wróć śię ˡná wysokość: ᵐPAN ᵐsądźi narody.

B Sądź mie PANIE według spráwiedliwośći moiey/ y według niewinnośći moiey ná mnie.

ⁿNiech śię skończy G. H. 1. Par: 28.
ᵒbádaß, wywiáduieß śię. 1. Krol: 28. 9

10 ⁿZginie złość grzésznikow/ á prosto poprowádźiß spráwiedliwégo ᵒbádáiący śię serc y nérek ᵖBoże.

ᵖo Boże spráwiedliwy, pomoc moiá. H.
ᵠy G. H.

11 Spráwiedliwa ᵖpomoc moiá od Páná/ który zbáwia práwych sercem.

12 Bóg sędźia spráwiedliwy/ ᵠmocny/ y ćierpliwy: zaż śię gniewa ná káżdy dźień?

13 Jesli śię nie náwróćićie/ mieczá swego dobędźie: łuk swóy náćiągnął y nágotował ji.

ʳstrzały śmiertelné.
ˢábo rzeczámi ogniſtémi, ábo, ná spalenié Hier.

14 Y nałożył ná nim ʳnaczynié śmierći/ strzały swé ˢpaláiącémi spráwił.

Isa: 59. 4. Iob 15. 35
ᵗKłamstwo. H.

15 Oto rodźił niespráwiedliwość: począł boleść/ y vrodźił ᵗniepráwość.

ᵘwpádnie. G.

16 Dół otworzył y wykopał ji: y ᵘwpadł w dół który vczynił.

ˣKtórą człowiekowi dobremu gotował.

17 Obróći śię ˣboleść iego ná głowę iego: á ná wiérzch głowy iego/ niepráwość iego spádnie.

18 Będę wyznawał Pánu według spráwiedliwośći iego: y będę śpiéwał imieniowi PANA nawyßßégo.

Sigaion.

Psalm.] Po Żydowsku שגיון Sigaion, kochánie ábo roskoß: pieśń od roskoßy názwána. Bo śię ták ćießył w swoim vtrapieniu.

Chus kogo znáczy. 2. Król: 16.

1 *Chusy syná Ieminowégo.*] Abo Chusá Beniáminczyká. Chus znaczy Murzyná/ ták Saulá nieznácznie názywa iáko człowieká czárnégo y złośliwégo. Acz to drudzy o Semeim wykłádáią.

8 *Boże móy.*] Teraz w Żydowskim czytáią/ אלי elai, to iest/ do mnie. Lecz Lxx. czytáli אלי Eli, to iest/ Boże móy: téß litery/ ále z inßémi punktámi.

8 *W przykazániu któreś roskazał.*] Rozumiey Sędźióm/ áby spráwiedliwie sądźili/ á niewinnych bronili.

Iáką spráwiedliwość Dawid sobie przypisuie.

9 *Sądź mie Pánie według spráwiedliwośći moiey.*] Nie przypisuieć sobie zgołá wßytkiey spráwiedliwośći: ále tylko te/ że od tych którym nic nie był winien/ wiele ćierpieć musiał. Mówi tedy o spráwiedliwośći swéy przećiw Saulowi/ którégo niwczym nigdy nie obráźił: á nie o spráwiedliwośći przećiw Pánu Bogu/ przed którym wßyscy iesteśmy grzeszni y niespráwiedliwi. Ták to mieysce Grékowie wykłádáią.

Psalm: 33. 3

El imię Boże co znáczy.

12 *Mocny y ćierpliwy.*] W Żydowskim iedno słowo אל El, miásto tych dwu iest położoné/ które iest imie Boże/ a mocnégo y ćierpliwégo znáczy. Przetóż inni ták to wßytko przekłádáią: Y Bóg gniewáiący śię ná káżdy dźień. Lecz Lxx. przydáli to słowko Zaż/ ábo Izali/ áby okazáli/ że to mieysce per interrogationem ma bydź rozumiáné.

13 *Iesli śię nie náwróćićie.*] Ile ćie grzéßącégo/ ábyś śię náwróćił/ czeka dobroć litośćiwégo Bogá: tyle przećiwko tobie/ iesli śię nie náwróćiß/ tegóż sędźiégo karánié postąpi. Chrysostomus.

Haeretykowie. są naczynié śmierci.

14 Naczynié śmierci.] Naczynié śmierci od Bogá zgotowáne/ są heretykowie: ktorzy złym vmysłem pismo czytáiąc/ muszą ie też złé rozumieć. Augu: in Psal: 7.

PSALM VIII.

1 *Nákoniec ᵃzá práły Psalm Dawidowi.*

wielmożność Boża wysłáwiá. Psalm iest prorokuiący o Chrystusie.

ᵃná Githicie H. to iest, ná instrumenćie muzyckim, który ma forme prásy. G.

2 PAnie Pánie nász/ iákoż dziwné ᵇiest ᶜimie twoie po wszytkiéy ziemi. A Abowiém wyniosłá sie wielmożność twoiá nád niebiosá.

3 Z vst niemówiątek y ssących/ ᵈvczyniłeś doskonáłą chwałe dla nieprzyiaciół twoich/ ábyś zepsował nieprzyiaciełá y mściciełá.

4 Abowiém ogladam niebiosá ᵉtwoie/ dziełá pálców twoich: księżyc y gwiazdy ktoréś ᶠty fundował.

5 Cóż iest człowiek iże nań pámietász: ábo syn człowieczy iże go ᵍnáwiedzász:

6 Vczyniłeś go máło co mnieyszym od Aniołów / chwałą y czcią vkoronowałeś go: 7 y postánowiłeś go nád B dziełámi rąk twoich.

8 Podałeś wszytko pod nogi iego / owce y woły wszytkié: nád to y zwierzetá polné.

9 Ptástwo niebieskié/ y ryby morskié/ ʰktoré sie przechodzą po ścieżkách morskich.

10 PANIE Pánie nász / iákoż dziwné ⁱiest imie twoie po wszytkiey ziemi.

Mat: 21. Ephes: 1. 22. Zyd: 2. 7. 1. Cor: 15. 27. Mat: 21. 11.
ᵇSławá możności, dobroći y maiestatu twego.
ᵉvgruntowałeś moc. H.
ᶠG.
ⁱG.
ᵍopátruiesz.
Zyd: 2. 7.
1. Moy: 1. 28.
ʰy cokolwiek sie przechadza. H.
1. Cor: 15. 27. Eph: 1. 22.
ⁱG.

2 *Pánie Pánie nász.*] Po Zydowsku אדנינו יהוה Iehoua Adonenu, to iest/ Pánie Pánowie nászy. Czym iest wyrażona táiemnica trzech person boskich/ to iest Troyce naświetszey.

Troycá S. wyrażona.

3 *Z vst niemówiątek.*] To sie wypełniło y w onych dziatkách w kościele Chrystusá chwalących: y w Apostolech prostych.

wypełnienié tego proroctwá.

6 *Od Aniołów.*] Tak to właśnie Siedmdziesiąt wyłożyli/ tak tłumacz Chaldeyski/ ták Rábbi Móses in More, ták Rábbi Kimhi / y niemal wszyscy Zydowie/ y sam Páweł ś. słowo אלהים Elohim, (ktoré indziéy Bogá ábo bogi znaczy) ná tym mieyscu przekłádáią. A dáleko lepiey/ niżli ći co wykłádáią/ Od Bogá: gdyż człowiek nie máło co / ále niezmiernie iest mnieyszy/ niżli Bóg stworzyciel iego.

Lxx. przekład lepszy.
Mat: 21. 11. Mat: 11. 25. 1. Cor: 1. 21.

8 *Poddałeś wszytko*] Pánu Chrystusowi wszytko iest poddano. Wyznáni Ephe: 1. 22. Wszelkié ciáło. Ioan. 17. 2. A ći co są pod ziemią. Phil. 2 10. Wszytkié narody / y kraie swiátá. Psal. 2. 8. Wszytkié księstwá y zwierzchności ná niebie. Ephes. 1. 21. 1. Pet: 3. 22. Tak iż niemász nic czego mu poddano nie było. Zyd. 2. 8. Oprócz tego który mu wszytko poddał 1. Cor. 15. 28. A to według człowieczeństwá iego: Bo według bostwá cokolwiek ma Oćiec/ to ma spolnie y Syn.

Do Zyd: 2. 7.
Pánu Chrystusowi wszytko iest poddano.
Ian 16. 15.

PSALM IX.

1 *ᵃNá koniec zá táiemnicé synowskié, Psalm Dawidowi.*

ᵃábo zwyciężcy H ábo, ku chwaleniu. C. wys: Psal: 4.

2 BEde wyznawał PANIE ze wszytkiégo sercá mego: bede opowiádał wszytkié dziwy twoie.

A 3 Rozweselé sie y rozrádu ie sie w tobie: ᵇbede spiéwał imieniowi twemu Nawyższy.

ᵇBede grał ná harfie.

4 Gdy nieprzyiaciel móy obróći sie ná wstecz: ᶜosłábieią y poginą przed oblicznością twoią.

ᶜvpadną. H.

5 Boś vczynił sąd móy y spráwe moie: zásiádłeś ná stolicy który sądzisz ᵈspráwiedliwość.

ᵈspráwiedliwie Hebr.

6 Zgromiłeś narody / ᵉy zginął niezbożny: wygłádziłeś imie ᶠich ná wieki y ná wieki wieków.

ᵉzatráciłeś niezbożnégo H.
ᶠiego. G.

7 ᵍNieprzyiacielskié miecze vstáły nákoniec: y zburzyłeś ʰich miástá.

ᵍO nieprzyaćielu dokónáły sie spustoszenia na wieki. H.
ʰH. G.

8 Zginełá z trzaskiem ⁱpamiątká ich ᵏá PAN trwa ná wieki.

ⁱznimi. H.

9 B Nágotował ná sąd stolice swą: ˡy on bedźie sądził okrąg ziemie w práwości/ osądzi narody w spráwiedliwości.

ˡBo on, Hebr.

10 Y stał sie PAN vćieczką vbogiému: pomocnikiem w potrzebách / w vcisku.

11 Y niech vfáią w tobie ktorzy znáią imie twoie: ábowiém nie opuściłeś ᵐszukáiących ćie PANIE.

ᵐwzywáiących

12 Spiéwaycie PANV / który mieszka ná Sionie: opowiádaycie miedzy narody spráwy iego.

13 C Abowiém mszczący sie krwie ich wspominał: ⁿnie zápomniał vbogich wołánia.

ⁿna vćiśnione.

14 Smiłuy sie nádemną PANIE: weyzrzy ná ᵒvniżenie moie od nieprzyiaciół moich.

ᵒvtrapienie. H.

15 Który mie podwyższasz od bram śmierći / ábych opowiádał wszytkié chwały twoie w bramách córki Sionskiéy.

16 ᵖBede sie weselił w zbáwieniu

ᵖBedziem sie weselić. G.

twoim

ᵃpotonęli w dole który. H.

ᵇw śieci téy którą. H.

ᶜIeſt H.

ᵈz pomſty któ rą vczynił.

*Higgáion Selach. H.

twoim: ᵃpowięźli pogánie w zátrácéniu/ ktoré przyprawili.

ᵇW śidle tym/ktoré byli ſkryćié zá ſtáwili/ vwięzłá nogá ich.

17 Poznány ᶜbędźie PAN ᵈſądy czyniąc: w vczynkách rąk ſwoich poymány ieſt grzéßnik.*

18 Niech ſie grzéßnicy obrócą do piekłá/ wßyſcy narodowie którzy zápominaią Bogá.

ᵃnadźieia.

19 Bo nie do końcá będźie zápomnion vbogi: ᵃćierpliwość vbogich niezginie do końcá.

ᵇprzed tobą. Hebr.

20 Powſtań PANIE niech ſie nie znácnia człowiek: niech będą ſądzeni narodowie ᵇprzed oblicznośią twoią*:

*Selach.

21 Poſtaw PANIE zakonodawcę nád nimi: áby wiedźieli narodowie/ iż ludźmi ſą.*

PSALM X. *wedle Zydów.*

ᵃopuſzczaß, kryieß ſie. H.

ᵇtrapi ſie, ábo, trapi vbogiégo. H.

ᶜni ch bęcą.

ᵈabo, chlubi ſie H.

ᵉłakomy. H.

1 Czemuś PANIE odſtąpił dáleko/ A ᵃprzeglądaß w potrzebách/w vćiſku:

2 Gdy ſie pyßni niezbożnik/ ᵇzápala ſie vbogi: ᶜbywáią vśidleni w rádách które wymyślaią.

3 Abowiem ᵈpochwalon bywa grzéßnik w żądzách duſzy ſwéy: á ᵉnie ſpráwiedliwy bywa błogoſłáwion.

ᶠhar'ośći ſwéy.

4 Rozgniewał PANA grzéßnik/ według wielkośći ᶠgniewu ſwego nie będźie ßukał.

5 Niémáß Bogá przed oblicznośćią iego: ſplugáwioné ſą dróg iego ná káżdy czás.

ᵍDaleko ſądy twoie od oczu iego. H. Hier.

ʰwßytkié nie przyiaćioły ſwé dmuchnieniem poráża. H.

ⁱH.

Halmuth Laben co znaczy.

B ᵍBywáią odięté ſądy twoie od oblicznośći iego: ʰnád wßytkimi nieprzyiaćioły ſwymi będźie pánował.

6 ⁱMówił bowiém w ſercu ſwoim: Nie będę poruſzon od wieku do wieku/ bez złego.

Niż: 13. 3. Rzym: 3. 14.

ᵃvćiſky y vtrapienié H. którymi trapi niewinnégo.

ᵇwe wśiách. H.

7 Którego vſtá pełné ſą złorzeczeńſtwá y gorzkośći y zdrády: pod ięzykiem iego ᵃpracá y boléść.

8 Siedźi ná zdrádźie ᵇz bogátymi w ſkrzytośćiách/áby zábił niewinnégo.

9 Oczy iego vpátruią vbogiégo: táiſie ná zdrádźie w ſkrytym mieyſcu/iáko lew w iámie ſwoiéy.

C Záſtáwia śidłá áby vchwyćił vbogiégo: áby połápił vbogiégo/ gdy go ᶜprzyćiągnie.

ᶜćiągnie do śieni ſwoiéy. H.

10 W śidle ſwoim poniży go/ ſchyli ſie y pádnie gdy opánuie vbogié.

11 Rzékł bowiém w ſercu ſwoim: Zápómniał Bóg/ odwróćił oblicze ſwé áby niewidźiał ᵈdo końcá.

ᵈNá wieki. H

12 Powſtań PANIE Boże/ niech ſie podnieśie ręká twoiá: nie zápominay vbogich.

ᵉbluźnił. H. Hier.

ᶠrozumiéy, Bóg ſię wßych niecnot.

ᵍgo. H.

13 Dla czego niezbożnik ᵉrozdraźnił, D Bogá? bo mówił w ſercu ſwym: Nie będźieć ſie ᶠpytał.

14 Widźiß/ (bo ty ná boléść y ná vtrapienié pátrzyß) ábyś ᵍie podał w ręce twoie.

ʰtyś był. G.

Tobie zoſtáwiony ieſt vbogi: śierocie ʰty będźieß pomocnikiem.

ⁱTo ieſt, zginie grzéßnik y z grzéchem ſwoim.

ᵏKról: G.

15 Skruß rámie grzéßniká y złośniká: ⁱbędą ßukáć grzéchy iego/ á nie naydą.

16 PAN ᵏbędźie królował wiecznie/ y ná wieki wieków: wyginięcie Pogá nie z ziemie iego.

ᵃwyſłuchałeś Pánie G.

ᵇRozumiéy ná modlitwę y ná łáſkę Bożą.

ᶜtrapić ich człowiek z ziemie. H.

17 Żądzą vbogich ᵃwyſłuchał PAN: ᵇprzygotowánié ſercá ich vſłyßáło vcho twoie.

18 Abyś vczynił ſąd śierocie y chudźinie/ áby ſie wiecey nie ważył ᶜwielmożyć człowiek ná ziemi.

---

1 *Zá táiemnice Synowskie.*] Dobrze ták Lxx. przełożyli/ czytáiąc iednym słowem עלמות halmuth, iáko téż Rabbi Selomo/ Rabbi Kimhi Aquila y Theodotio czytáli. Lecz w niektórych kśięgách nayduią ſie dwie słowie על-מות hal-Muth, co ſtárzy Żydowie/Cháldeyſki/ Simmáchus y Hieronym wykłádáią/ Super morte filij, Nád śmierćią syná: przez Syná/ Chriſtuſá rozumieiąc. Drudzy wykłádáią/ Super Muthlaben, przy inſtrumenćie ták názwánym. A drudzy/ ná nocie pieśni Muthlaben.

4 *Gdy nieprzyiaćiel.*] Drudzy z Żydowſkiégo ták to przekłádáią/ in præterito: Gdyż nieprzyiaćiele moi tył podáli/ y pomdleli y poginęli od oblicznośći twoiéy.

Bramy. Córka Siońſka.

W bramách córki Sionskiéy.] To ieſt/ w nawiętßym zgromádzeniu ludu. Bo w bramách ná on czás bywáły poſpolité ſądy. Córka záś Siońſka/ zowie miáſto Siońſkie to ieſt Ieruzálem. Bo Żydźi/lud/ y miáſto zowią córką/iákoby płód mieyſcá.

17 *Poymány ieſt grzéßnik.*] Po tym wierßu przydano w Żydowſkim té dwie słowie הגיון סלה Higgaion Selach: to ieſt/ Rozmyślánie ná wieki. Abo/ rzecz to godna wieczného rozmyślánia. Acz to inni ináczéy wykłádáią.

18 *Niech śie grzéßnicy obrócą do piekłá.*] Y to mówi z prágnienia ſpráwiedliwośći/ á nie z chćiwośći pomſty. Tu y sámi Żydowie שאול Szeol., wykłádáią Gehenną/ piekłem/ á nie grobem/iáko heretícy. A Tálmudiſtowie mówią/ iż przeto ná końcu tego słowá litere

Szeol znáczy piekło.

ה he przy-

nie przydano/ dawáiąc znáć/ iż nie tylko sstąpią do piekłá/ to iest do Gehenny/ ále práwie do niższego piekłá/ ábo ná dno piekielne.

Postaw Pánie zakonodawcę.] Przez tego zakonodawcę Augustin y Hieronym ś. Antichristá/ Euthymius záśie y Theodoretus/ (á lepiey) Christá Páná rozumieią. Drudzy słowo Zydowskie מורה Morach, strách ábo bojaźń przekładáią/ iáko y Hieronym ś. Które Lxx. zakonodawcą ábo mistrzem dobrze przełożyli.

Psalm dźiesiąty wedle Zydów.] Rozumiey Zydów nowych/ á nie onych stárych. Bo przed trzemisty lat ten rozdźiał iescze nie był pewny. Czytay tu Genebrárdá.

Abowiem pochwalon bywa.] Te dwá wierßé Hieronym ś. ták z Zydowskiego przełożył: Abowiem chwali niezbożnik żądzą duße swoiey / á łákomy pobłażáiąc sobie bluznił Páná. Niezbożnik według wielkośći zápalczywośći swéy nie bedźie go ßukał: y niemáß Bogá. etc. Jnni iescze ináczey przekładáią. Y przetoż nász wykład pewnieyßy.

PSALM X.

á v Zydów 11.

Ná koniec, Psalm Dawidowi.

1 W PANV ia vfam: iákoż mówićie [a] duszy moiéy [b] vcieksy/ ná górę iáko [c] wrobel?

2 Bo oto grzeßnicy náciągneli łuk/ [d] nágotowáli strzały [e] swé w sáydaku/ áby postrzeláli w ciemnośći práwych sercem.

3 Abowiem coś był spráwił/ skáźili: [f] spráwiedliwy [g] lepak co vczynił?

4 PAN w kośćiele swym świętym/ [h] PAN w niebie stolicá iego.

5 Oczy iego [i] ná vbogiego pátrzą: powieki iego [k] pytáią synów ludzkich.

6 PAN [l] pyta spráwiedliwego: y niezbożnego: Lecz kto miłuie niepráwość: [m] ma w nienawiśći duße swoie.

7 Wyleie iáko descz ná grzeßniki śidłá: ogień y śiárká y wiátr nawálnośći/ [n] cześć kubká ich.

8 Abowiem spráwiedliwy PAN [o] y spráwiedliwość miłuie: práwość widźiáło oblicze iego.

Bo oto grzeßnicy náciągneli łuk] Łuk Heretyków iest pismo ś. Bo ie oni ćielesnie wykładáiąc/ iádowite strzały wypuszczáią August. ná to mieysce.

Oblicze iego] W Zydowskim stoi פניו panemo, to iest oblicza ich: rozumiey/ Oycá/ Syná/ y Duchá S. Bo tu iest wyráżona táiemnicá Troyce przenáświetszey. Jáko y Rabbin Japhet/ którego wspomina Aben Ezra/ powiedźiał: że sie tu pokázuie oná táiemnicá którą Abráhám dał znáć témi słowy: Wyprowadźili mie Bogowie (to iest trzy boskié persony) z domu oycá mego. Bo słowo od słowá wykłada sie: Prostość ábo sczérość widźiáły oblicza ich/ to iest/ persony ich. po Grecku τὰ πρόσωπα. Które słowá/ פנים Panim, Zydowskie/ πρόσωπον Greckie/ á persona Láćińskie/ stąd potym ná Boskié osoby przenieśiono.

PSALM XI.

á v Zydów 12.

Ná koniec [a] ná oktawe, Psalm Dawidowi.

2 Zbaw mie PANIE/ bo vstał [b] święty: bo vmnieyßyły sie prawdy od synów ludzkich.

3 [c] Márné rzeczy mówili káżdy do bliźniego swego: [d] wárgi zdrádliwé w sercu y sercu mówili. +

4 Niech [e] zátráći PAN wßelkié vstá zdrádliwé/ [f] y iezyk hárdzie mówiący.

5 Którzy mówili: [g] iezyk nász vwielmożemy/ vstá násze zá námi są/ któż iest Pánem náßym?

6 Dla nedze niedostátecznych/ y dla wzdychánia vbogich teraz powstánę/ mówi PAN.

[h] Postáwie wzbáwieniu: śmiele bede poczynał w nim.

7 Słowá PANSKIE/ słowá czysté: śrebro w ogniu doświadczoné/ probowáné ziemi śiedmkroć przeczyśćioné.

8 Ty PANIE záchowaß [i] nas: y bedźieß nas strzegł od rodzáiu tego ná wieki.

9 W okolo niezbożnicy chodzą: [k] według wysokośći twéy vczyniłeś możné syny człowiecze.

W sercu y sercu mowili.] Abo dwoistym sercem. Z Zydowskiego własnie/ W sercu y w sercu/ ábo ráczey sercem y sercem wowią: co znáczy/ dwoistym sercem. Jest to Hebráism. iáko y on: Człowiek y człowiek sie w nim národźił/ to iest wiele ludźi sie w nim národźiło.

Postáwie w zbáwieniu.] Ten wierß ták rozmáićie z Zydowskiego przekłádáią/ iákoby nic pewnego nie mieli: Przetoż sie lepiéy przekłádu Lxx. trzymáć/ y Vulgaty Láćińskiey.

Marginalia (left): Zakonodawcá który. — Nowi Zydowie porozrywáli Psalmy. — Pokázuie iż ktorzy Bogu ufáią bespieczni są á niezbożni zginą. — [a] mnie Hebr. [b] przeleć. H. [c] ptaßek. H. [d] przyłożył strzały swé ná ćiećiwę. H. [e] H. [f] Fundámenty są rozkopáné. H. [g] H. [h] Páńska stolicá iest w niebie. Hebr. [i] H. G. — Łuk Hæretycki iest pismo święte. — Tróycá S. — [a] pátrz tytułu Psalmu 6. [b] cnotliwego. H. [c] ábo, nie máß prawdźiwych. H. [d] kłamstwo. H. [e] vstá mowy. złe G [f] wytnie H. [g] H G. [h] známi. H. mamy pogotowiu. ábo, iezykámi náßymi przemożemy. H.

Marginalia (right): Abac: 2.20 [h] H. — [i] doświadczáią. H. [k] doświadcza probuie. H. [l] tego nienawidźi duszá iego. H. — [m] toć iest ich dźiedźictwo y zapłátá. — 1. Moy. 20.13. — [h] wybawięgo — Przy: 30.5. — [i] ie. H. — [k] gdy sie wynoßą nikczemnośći Synów człowieczych. H:

PSALM XII.

v Zydów 13.

Ná koniec Psalm Dawidowi.

Bogá prośi áby go od nieprzyiaćielá bronił záczymby śpiewáł chwałe iemu.

1 A Dokądże PANIE zápomniß mie do końcá: dokąd odwrácaß oblicze swé odemnie:

2 Dokąd bede rozbierał rády w duśy moiéy / frásunek w sercu moim przez dźień:

3 4 Pokiż bedźie sie podnośił nieprzyiaćiél móy nádemną: weyźrzy/ á wysłuchay mie PANIE Boże móy.

5 Oświeć oczy moie / bym kiedy nie záśnął w śmierći: by kiedy nie rzékł nieprzyiaćiél móy: Przemogłem go.

6 Którzy mie trapią / będą rádźi ieśli sie záchwieie Ale ia vfam w miłośierdźiu twoim.

Rozráduie sie serce moie w zbáwieniu twoim: bede śpiewał PANV / który mi dobrá dał: y bede grał imieniowi Páná nawyßßego.

ná wieki H. zákrywaß. H. we dnie y wnocy. G. H. G.

który mi dał wiele dobrégo H. ná instrumentách muzyckich.

PSALM XIII.

v Zydów 14.

Ná koniec, Psalm Dawidowi.

Iż niezbożnych iest wßędy pełno, przeto żąda przyśćia Christusowé. Isa: 88. 58. Niż: 52. 1.

1 A Rzékł głupi w sercu swoim: Niémáß Bogá. Popsowáli sie/y obrzydliwémi sie sstáli w zabáwách swoich: niémáß ktoby czynił dobrze niémáß áż do iednégo.

Owoce bezbożnośći. G H. G.

2 PAN z niebá poyźrzał ná syny człowiecze / áby oglądał ieśli iest rozumieiący ábo ßukáiący Bogá.

Rzym: 3. 10.

3 Wßyscy odstąpili/pospołu stáli sie niepożytecznymi: niémáß ktoby dobrze czynił/ niémáß áż do iednégo.

wysß: 5. 11. brzydliwemi H. y iedné H. H G. Rzym. 3. 13.

Gróby otwárty iest gárdło ich: iezykámi swémi zdrádliwie poczynáli/ iad żmijowy pod ich wárgami.

Których vstá pełné są złorzeczenia y gorzkośći: prędkié nogi ich ná wylanié krwie.

Skrußenié y nieszcześćié ná drógách ich/ á drógi pokoiu nie poználi: niémáß boiáźni Bożéy przed ich oczymá.

4 Izali nie poznáią wßyscy którzy czynią nieprawość/ którzy pożyráią lud móy iáko pokarm chlebá:

5 PANA nie wzywáli/tám drżeli od boiáźni/ gdźie nie było stráchu.

6 Abowiem Pan iest w narodźie spráwiedliwym/ráde vbogiégo zesromoćiliśćie: iż PAN iest nádźieią ieg.

7 Któż da z Sionu zbáwienie Izráelskié: gdy oddali PAN niewolą ludu swego/rozweseli sie Iákob y rozráduie sie Izráel.

Niż: 39. 4. którymi ludźie trapią. wys: 9. 26. Rzym: 3. 14. Isa: 59. 8. Niż: 5. 1. Iż Pan Bóg odda káżdemu według vczynków iego H. Bóg. H. ále. G. Day Boże. Hebr. ábo zbáwićielá Izráelskiego. H.

1 Niemáß Bogá] Po Zydowsku Elohima, to iest/Bogá sędźiego któryby ludzkié grzéchy widźiał y karał.

3 Gárdło ich] Tych trzech wierßów niémáß teraz áni w Zydowskim áni w Greckim texcie: ále w Láćińskim przydané są z Pawłá ś. który iáko Hieronim ś. mowi/ z rozmáitych mieysc pismá ś. to świádectwo złożył. Abowiem pierwßy wiersz iest z Psálmu 5. v. 11. y Psal. 139. v. 4. Wtory/z Psálmu 9. v. 7. y Isai. 59. 7. ábo z Przypowieśći 1. 16. Trzeći / z tegóż mieyscá Isáiaßowego/ y z Psálmu 35 v. 2.

Trzy wierße w Láćińskim przydáné. Rzym: 3. 13.

PSALM XIIII.

v Zydów 15.

** Psalm Dawidowi.*

Ze ludźie do brzy máią w źiemi świetéy á bo w niebie przebywáć

1 A PANIE któż bedźie mieszkał w przybytku twoim: ábo kto odpocznie ná górze twoiéy świetéy:

2 Który chodźi bez zmázy y czyni spráwiedliwość.

3 Który mówi prawde w sercu swoim/ który nie czyni zdrády iezykiem swoim:

Ani vczynił bliźniému swemu złégo/ y zelżywośći nie przyiął przeciw bliźnim swoim.

4 B Wniwecz obrócony iest w oczách iego złośliwy: á boiących sie PANA wysławia:

5 Który przyśięga bliźniemu swe/ á niezdradza: który pieniedzy swych nie dał ná lichwe / y dárów ná niewinné nie przyimuie.

Kto to czyni / nie bedźie poruszon ná wieki.

** Nákoniec. G. H. ábo nie vwláczá. H. ábo nie ćierpi. H. ßánuie.*

2 Który chodźi bez zmázy] Nie sámá tedy wiárá czyni przystep do niebá: ále y vczynki dobré.

5 Który przyśięga bliźniému swemu, á niezdradza.) Miásto tych słów Rábinowie té słowá máią: Który przyśięga áby sie trapił/ábo pośćił/ á nie odmienia. Iáko y Hieronym ś. y Cháldeyski Tłumácz przełożył. Skąd to mamy/ że posty

Vczynki do zbáwienia potrzebné. Posty poślubioné wypełniáć potrzebá.

posty / pielgrzymstwá / biczowánia / y inné vtrapienia ćiáłá / możemy pożytecznie slubowáć / á slubiwszy / winnismy ie wypełniáć.

PSALM XV.

v Zydów 16.

Tytułu napis sámému Dawidowi.

1 A Zachoway mie Pánie / bom nádzieie miał w tobie.

2 Rzekłem PANV: Tys iest Bogiem moim / ábowiem dóbr moich niepotrzebuiesz.

3 Swietym / którzy są ná ziemi iego / dziwné vczynił wszytkie chęci moie ku nim.

4 Rozmnożyły sie niemocy ich: potym sie kwápili.

Nie bede zgromadzał schadzek ich zekrwi: y nie bede wspominał imion ich vsty mémi.

5 PAN cząstká dziedzictwá mego / y kielichá mego: tys iest / który mi przywróćisz dziedzictwo moie.

6 Sznury przypádły mi ná osobliwych: ábowiém dziedzictwo moie iest mi známienité.

7 B Bede błogosłáwił PANA / który mi dał rozum: ktemu áż do nocy ćwiczyły mie nérki moie.

8 Miałem PANA záwsze przed oczymá swémi: bo mi iest po práwicy / ábych nie był poruszony.

9 Przetóż sie vweseliło serce moie / y rozrádował sie iezyk móy: nád to y ćiáło moie w nádziei odpoczywáć bedźie.

10 Abowiém nie zostáwisz dusze moiey w piekle: áni dasz swietému twému oglądáć skáżenia.

Oznaymiłes mi drógi żywotá / nápełnisz mie weselem z obliczem twoim: roskoszy ná práwicy twéy áż do końcá.

Prosi Bogá áby go iáko mi łosnik dobrich á nieprzyiaciel złych záchował.
Boże. H.
H.
H.
grzéchy ábo bałwány ludźi niezbożnych.
ábo rádę, ábych tákié dziedzictwo obrał. Dźie: 2. 25.
to iest rozum y żądze moie.
gotów do pomocy. Heb. 8. Dźie: 2. 25
bespiecznie. H.
Dźie: 2. 31. y 13. 35.
násycenie rádośći, iest z obliczem twoim. H.

1 *Tytułu napis*] Po Zydowsku מכתם Michtham, to iest kleynot. Abo według Hieronimá s. Pokornego y prostégo Dawidá.

2 *Dóbr moich niepotrzebuiesz.*] Abo / Nie iest mi dobrze bez ćiebie. Hiero: Pan Bóg rzeczy nászych / bogactw / máietnośći / ofiar / dárów / y modlitw / y owszem y zasług á dobrych vczynków nászych (choćia sie w nich kocha / y rad ie widźi / y zapłáte zá nie dáie) nic niepotrzebuie: ále my ich sámi bárzo potrzebuiemy / którym są wielce pomocné.

3 *Swietym*] Ten wiérsz troche ináczéy w Greckim texćie stoi / w té słowá: Swietym którzy są ná ziemi iego / dziwné vczynił Pan wszytkié chęći swoie w nich. Lecz Zydowskie iáko y násze máią / Wszytkié chęći moie. Rozumiéy / że Pan Christus / opuśćiwszy swieté którzy ná niebie byli / sstąpił do tych co byli ná ziemi / y wszytkié chęći swe dziwnie ku nim obróćił y skłonił.

4 *Nie bede zgromadzał.*] To iest / Nie bede ia vczestnikiem áni towárzyszem ofiar ich krwáwych.

9 *Iezyk móy.*] Miásto Iezyk móy / z Zydowskiego teraz przekładáią / Chwała moiá. Lecz sámi Apostołowie / w Dźie: 2. 25. iezyk czytáią.

10 *Nie zostáwisz dusze moiey w piekle.*] Bo Pan Christus według dusze po śmierći zstąpił do piekłá: osobliwie ná ono mieysce które Ewányelia zowie Łonem Abráhámowym / áby rozwiązał piekielné boleśći / y wybáwił z támtąd Oyców swietych dusze. Przetóż śmiele Augustyn S. mówi / że to iest náuká Apostolska / isz duszá Páná Christusowá prawdziwie zstąpiłá do piekłá. Y ná drugim mieyscu to twiérdźi / Isz żaden / chybá niewierny / nie przy tego / że Pan Christus był rzeczywiśćie w piekle. Záczym idźie / isz Kálwinistowie / którzy tego przą / są nie Ewányelikámi / ále niewiernikámi / y fałszérzmi Ewányeliiéy: Że té słowá które siedmdźiesiąt tłumáczów włásnie przełożyli / y które Piotr s. w Dźieiách tákże przywiódł / y Łukasz S. nápisał: Nie zostáwisz dusze moiéy w piekle: té oni ták sprosnie wywróćili / Nie zostáwisz trupá mégo / ábo ćiáłá mégo w grobie: choćia áni נפש Nephes słowo Zydowskié / áni ψυχή Greckié / áni Anima Łáćińskié / nie znáczy nic inszégo / iedno dusze. Y שאול Scheol Zydowskié (zwłasczá ná tym mieyscu) y ᾅδης Greckié / y infernus Łáćińskié / nie znáczy iedno piekło. Lecz Nowanyelikowie ináczéy Czyśćá y limbum patrum záprzéć nie mogli / iedno záprzawszy sie tego ártykułu wiáry / Zstąpił do piekłá: y zfałszowawszy słowá Prorockié y Apostolskie / Nie zostáwisz dusze moiéy w piekle. A tu obácz nie tylko zstąpienie do piekłá Páná Christusowé / ále y zmartwychwstánié / y w niebowstąpienié / y śiedzenié ná práwicy ták dawno przepowiedziáné. Zmartwychwstánié / onémi słowy: Oznaymiłes mi drógi żywotá. Wniebowstąpienie témi: Nápełnisz mie weselem z oblicza twego. A śiedzenié ná práwicy témi: Roskoszy ná práwicy twéy są áż ná wieki.

Michtham *co znáczy.*
Bóg dobrá nászego niepotrzebuie.
Miłość ku ludźiom Páná Christusowá.
Christus prawdźiwie stąpił do piekłá. Luc: 16. 22. Dźie: 2. 24. Aug: epi: 57 & epi: 99.
Kálwinistowie są nie Ewánielicy, ále niewiernicy. Dźie: 2. 31.
Proroctwá iásné o Páńskim zmartwychwstániu, y wniebowstąpieniu.

PSALM XVI.

v Zydów 17.

Modlitwá Dawidowi.

1 A Wysłuchay PANIE spráwiedliwość moie: słuchay pilnie prosby moiéy.

Przyiymi w vszy modlitwe moie / nie zdrádliwémi vstámi.

2 Od oblicznośći twoiéy sąd móy niech wynidźie: oczy twé niech doyrzą spráwiedliwośći.

Prośi áby od przećiwników był obroniony, pokazując iż acz sie nieprzyiaćiołom szcześći na tym świećie, ale sie on ćieszy nadźieią chwały wieczney.
spráwiedliwą prosbę. H.
prawo moie moię. G.

Spro-

3 Sprobowałeś sercá mégo/ y náwiedziłeś w nocy: doświadczyłeś mie ogniem/ á nie nálázłá sie we mnie nieprawość.

4 Aby nie mówiły vstá moie vczynków ludzkich: dla słów vst twoich/ iam przestrzégał dróg twárdych.

5 B Vmocni kroki moie ná ścieszkách twoich: áby sie nie chwiały stopy moie.

6 Jam wołał/ iżeś mie wysłuchał Boże: nákłoń mi vchá twego/ á wysłuchay słowá moie.

7 Pokaż dziwné miłośierdźié twoie/ który zbáwiasz nádźieie máiące w tobie.

8 Od przećiwiáiących sie práwicy twoiéy strzeż mie* iáko źrzenice oká.

9 C Pod ćieniem skrzydeł twoich obroń mie: od oblicza niezbożnych którzy mie vtrapili.

10 Nieprzyiaciele moi dusze moie ogárneli: tłustość swoie záwárli: vstá ich mówiły hárdość.

11 Porzućiwszy mie teraz mie obtoczyli: oczy swé násádźili spuścić ku źiemi.

12 Przyieli mie iáko lew gotowy do łupu: y iáko sczenie lwie mieszkáiące w támie.

13 D Powstań Pánie / vprzédź go y przekin go: wyrwi dusze moie od niezbożnégo/ miecz twóy od nieprzyiaciół ręki twoiéy.

14 PANIE odłącz ie od trochy ludźi z źiemie zá żywotá ich: z skrytych rzeczy twoich nápełnion iest brzuch ich. Násyceni są synmi: y ostátki swoie zostáwili málym dziećióm swoim.

15 A ia w spráwiedliwośći pokáżę sie przed obliczem twoim: násycon bede gdy sie ókáże chwałá twoiá.

Marginalia: * H. G. / Iam sie strzégł dróg zbóyeckich. H. / Iż mię wysłuchywáß. / Pánie. G. / od obliczności niezbożnych. Hebr. / Ogień vtrapienia. / wytuczyli sie. / kroki násze teraz. H. / podobieństwo iego H. / sie, ie. G. / ábo, mieczem twoim. H. Euthim. / od możnych ná świećie, á bo od spráwie dliwych. / máią dosyć synów. / dźiedźictwo. G. / oglądam oblicze twoie. H. / gdy sie ocuce pięknośćią twoią. H.

3 Doświadczyłeś mie ogniem.] Rozumniéy/ ogniem vtrapienia. Bo co złotu iest ogień/ to dobrym rzeczy przećiwné.

4 Vczynków ludzkich.] To iest/ złych/ ćielesnych. Jákoby rzékł: Nietylko m złe nie czynił/ ále áni mówił.

13 Od niezbożnégo, miecz twóy.] Drudzy ták z Zydowskiego przekłádáią: Wyrwi dusze moie od niezbożnégo (który iest) mieczem twoim: y od nieprzyiaciół (którzy są) ręką twoią. Pánie/ od ludźi temu świátu oddánych/ których dźiał iest w (tym) żywoćie/ których brzuch skrytymi skárby twémi nápełniasz. Wszákże lepiéy w texćie.

PSALM XVII.

v Zydów 18.

1 *Nákoniec, słudze PANSKIEMV Dawidowi, który mówił PANV słowá pieśni téy, w dźień gdy go wyrwał PAN z ręki wszytkich nieprzyiaciół iego, y z ręki Saulowéy, y rzékł.*

2 Będe ćie miłował Pánie/ mocy moiá: PAN

3 twierdza moiá/ y vćieczká moiá/ y wybáwićiel móy.

A Bóg móy wspomożyćiel móy / y w nim bede nádźieie miał.

Zástępcá móy/ y róg zbáwienia mégo/ y obrońcá móy.

4 Chwaląc bede wzywał PANA: y bedę wybáwion od nieprzyiaćiół moich.

5 Ogárnely mie boleśći śmierći: y strumienié nieprawośći zátrwożyły mie.

6 Boleśći piekielné obtoczyly mie: vprzedźiły mie śidłá śmierći.

7 W vtrapieniu moim wzywałem PANA/ y wołałem do Bogá moie: A wysłuchał głos móy z kośćiołá swego świetégo: y wołánie moie przed oblicznośćią iego/ weszło w vszy iego.

8 Wzruszyłá sie / y zádrżáłá źiemiá: fundámenty gór zátrwożyły sie/ y poruszyły sie / iż sie rozgniewał ná nie.*

9 Szedł ku górze dym w gniewie iego: y ogień sie zápalił od oblicza iego: wegle sie rozpaliło od niego.

10 Náklonił niebiós / y zstąpił: y mgłá pod nogámi iego.

11 A wstąpił ná Cherubiny/ y latał: latał ná skrzydłách wiátrowych.

12 B A położył ćiemność táyníkiem swoim/ około nieg namiot iego: ćiemna wodá w obłokách powietrznych.

13 Przed bláskiem w oczách iego rozeszły sie obłoki/ grad y wegle ognisté.

14 A zágrzmiał PAN z niebá / á nawysszy swóy głos wypuśćił: grad y wegle ognisté.

15 A wypuśćił strzały swé/ y rozproszył ie: rozmnożył błyskáwicé y strwożył ie.

Marginalia: 2.Krol. 22.2 / Zyd: 2. 13. / moc zbáwienna moiá / ábo, chwalebnégo. H. / H. / wnidźie G. / Bóg. G. / zápali. G. / Cherubinowie są przednieyszy Anyołowie Boży / G. / G.

16 Y okazáły ſie zrzódłá wód/ y odkryły ſie fundámenty okręgu źiemie: Od fukánia twego PANIE/ od tchnienia duchá gniewu twego.

17 Spuśćił z wyſokośći/ á wźiął mie: y wyiął mie z wód wielkich.

18 "Wyrwał' mie od nieprzyiaćiół moich bárzo mocnych/ y od tych którzy mie wnienawiśći mieli: "ábowiém zmocnili ſie nádemną'.

19 Y przedźiáli mie w dźień vtrapienia mégo: y PAN ſtał ſie "obrońcą moim'.

20 Y wywiódł mie ná przeſtrzeńſtwo: "zbáwił' mie/ iż "mie chciał'

21 "Y' odda mi PAN/ według ſpráwiedliwośći moiéy/ y według czyſtośći rąk moich odda mi.

22 Abowiémem ſtrzégł dróg PANSKICH/ ánim czynił niezbożnie przećiw Bogu mému.

23 Bo wſzytkié ſądy iego przed oblicznośćią moią: á "ſpráwiedliwośći iego nie odrzućiłem od śiebie.

24 Y "bede' niepokalánym z nim: y bede ſie ſtrzégł' od nieprawośći moiéy.

25 Y odda mi PAN według ſpráwiedliwośći moiéy: y według czyſtośći rąk moich/ przed oblicznośćią oczu iego.

26 Z świętym święty bedźieſz: á z mężem niewinnym niewinny bedźieſz.

27 Y "z wybránym' wybrány bedźieſz: á z przewrotnym przewrotny ſie ſtánieſz.

28 Bo ty lud "vniżony zbáwiſz: á oczy pyſznych poniżyſz.

29 Bo "ty rozświécaſz' pochodnią moię "PANIE: Boże moy oświeć' ćiemnośći moie.

30 Abowiém przez ćie "bede wyrwan z pokuſy': á w Bogu moim "przeſtąpie' mur.

31 "Bóg móy niezmázána drógá iego': słowá PANSKIE ogniem wypláwioné: obrońcą ieſt wſzytkich máiących nádźieie w ſobie.

32 Bo któż Bogiem oprócz PANA? ábo który Bog oprocz Bogá naſzégo?

33 Bóg który mie "opáſał' mocą: y położył nie pokaláną droge moie.

34 Który pokrzepił nogi moie iáko ielenié/ y ná wyſokich mieyſcách ſtánowiąc mie.

35 Który vczy rece moie do boiu: y vczyniłeś/ iáko łuk miedźiány/ rámioná moie.

36 Y dałeś mi "obrone' zbáwienia "twego'/ á práwicá twoiá broniłá mie': A kaźń twoiá popráwiłá mie "do końcá: y náuká twoia tá mie náuczy'.

37 Rozſzérzyłeś kroki moie podemną: y nie oſłábiáły nogi moie.

38 Bede gónił nieprzyiaćioły moie/ y poymam ie: y niewróce ſie áż ich nie ſtánie.

39 Połamie ie/ y nie bedą mogli ſtáć: vpádną pod nogámi mémi.

40 Y opáſałeś mie mocą ná woyne: "y' przetknąłeś powſtáiącé przećiwko mnie/ pod mie.

41 Y nieprzyiaćiół moich podałeś mi tył: y nienawidzącé mie potráćiłeś.

42 Wołáli/ á nie był ktoby ie wybáwił/ do PANA: ánich wyſłuchał.

43 Y ſkruſze ie/ iáko proch przed wiátrem: iáko błoto ná vlicy "wygládze' ie.

44 Wyrwieſz mie z przećiwnośći ludu: poſtánowiſz mie głową narodów.

45 Lud/ którégom nieznał ſłużył mi: ná vſłyſzenié vchá' był mi poſłuſzny.

46 Synowie obcy ſkłámáli mi/ ſynowie obcy záſtárzáli ſie/ "y vchrámowáli z dróg ſwoich'.

47 Żywie PAN/ y błogoſłáwiony Bóg "móy'/ y niech bedźie podwyſzſzón Bóg zbáwienia mégo.

48 Boże który mi dáieſz "pomſty/ y poddáieſz pod mie narody: wybáwićielu móy od nieprzyiaćioł moich "gniewliwych'.

49 Y od powſtáiących ná mie wywyſzſzyſz mie: od mężá nieſpráwiedliwégo wyrwieſz mie.

50 Przetoż bedeć wyznawał miedzy narody PANIE: á imieniowi twému pieśń záſpiéwam.

51 Czyniący wielkié wybáwienié królá "ſwego'/ y czyniący miłośierdźié pomázáńcowi ſwému Dawidowi y naśieniu iego áż ná wieki.

Marginal notes: "wybáwi G. / "Iż (byli) mocnieyſzy nád mie. H. / "obroną moią. G. / "wybáwi G. / "vmiłował. H. / "H. / "vſt w roſkazania. / "Byłem y ſtrzégłem ſie. H. / "z ſczyrym, z czyſtym, z dobrym. H. / "znedzony, vtrapiony. H. / "rozświéćiſz. G. / "Pánie Boże móy oświéćiſz G. / "przeł mie woyſko. H. / "przeſkoczę H. / "niezmázána ieſt drógá Bogá mégo. Hebr: / "opáſuie G. / "tarczę. H. / "H. G. / "H. / "H. G. / "podepcę. C. H. / "y báli ſie w zámknieniách ſwoich H. / "G. / "moc pomśćić ſie krzywdy moiéy. / "H. / "G. / "G.

Pretkirátunek Páńſki. 8 Wzruſzyłá śie.] Opiſuie iáko predko y z iákim trzaſkiem przyſzedł Pan Bóg na rátunek iemu/ z trześieniem źiemie/ z obłoki ze dżdżem/ z błyſkániem/ z gromy/ z grády/ y z inſzemi ſtrzałámi ſwémi: których vżywáć zwykł na przeſtraſzenie/ ábo y ná zátracenie ludźi.

ludźi.

21 *Według ſpráwiedliwośći moiéy.*] Obacz/ iż świeći ſpráwiedliwość ſwoie / którą od Bogá wźieli/allegują: y czyſtość ſobie z dáru Bożégo przypiſują : y według cnych ſwoich ſpraw/ odpłáty ſie od ſpráwiedliwégo Bogá ſłuſznie ſpodźiewáią.

Swięći ſpráwiedliwość ſobie przypiſuię.

26 *Z świętym święty będźieſz.*] Ku Bogu to mówi. Bo tákim ieſt człowiek przećiw Bogu: tákim też Bóg będźie przećiw iemu.

32 *Bo któż ieſt Bogiem.*] W tym wierſzu mamy cztéry imioná Boże: z których iedno ieſt tákoby własné יהוה Iehouach ábo Iehueh : A drugie trzy appellatiua אלוה Eloach, Sędźia/ צור Tſur, Opoká ábo twórcá/ אלוהנו Elohenu, Bogowie ábo Sędźiowie náſzy. To ieſt / Oćiec/Syn/ y Duch ś. z których káżdy ieſt Bóg y Sędzia náſz.

Cztéry imioná Boże w iednym wierſzu.

Który uczy.] Iż dobry żołnierz vmié ſie dobrze potykáć/ y nieprzyiaćiela ſwe° pożyć/ Bogu to ma ſámemu przypiſowáć. A te słowá: Y vczyniłeś mi iáko łuk miedźiány rámioná moie : teraz z Zydowſkiégo ták przekłádáią: Zezłamie łuk miedźiány rámiony memi.

Bóg dáie śiłę żołniérzowi.

44 *Poſtánowiſz mię głową narodów.*] To proroctwo więcey Chryſtuſowi / niżli Dawidowi ſłuży.

Chriſtus głową narodów.

46 *Synowie obcy.*) Abo ſynowie cudzego. to ieſt/złego łożá/wyrodkowie: á rozumie Zydy / którzy Chryſtuſowi wiáry dáć niechćieli.

PSALM. XVIII.

v Zydów 19.

Ná koniec, Pſalm Dawidowi.

Iż Bogá łácno poznáć ták z ſtworzenia niebiós, iáko z zakonu iego. Proſi potym áby mu Bóg grzéchy odpuśćił. Ieſt to Pſalm oſobliwy przećiwko tym którzy o Bogu máło abo nic nie trzymáią.

1 2 A Niebioſá rozpowiádáią chwałę Bożą/ á dźiełá rąk iego oznáymuie vtwierdzenie.

3 Dźień dniowi opowiáda słowo : á noc nocy okázuie znáiomość.

4 Niémáſz iezyków áni mow/któréby nie ſłyſzáły głoſów ich.

5 Ná wſzytkę źiemię ʺwyſzedł głos ichʹ: y ná kończyny okręgu źiemie słowá ich.

ʺwyſzłá liniá ábo prawidło ich, H. Rzym: 10.18.

6 ʺW Słońcu poſtáwił przybytek ſwóyʹ: ʺ á ono iáko oblubieniec wychodzący z łożnice ſwoiéy.

ʺSłoncowi poſtawił przybytek ná nich, H. to ieſt, ná niebioſach. Luk: 24. 46.

7 ʺRozweſeliło ſięʹ iáko obrzym ná bieżenie w drógę/ʺ od kráiu niebá wyśćie iego.

ʺRozweſeli ſię, H. G. ʺG.

B A náwrót iego áż ná kray ʺ iego : á niémáſz ktoby ſie mógł záktyć od gorącośći iego.

8 Zakon PANSKI niepokaláný náwrácáiący duſze: świádectwo PANSKIE wierné/dáiącé mądrość ʺmálutkimʹ.

Matt: 11. 26.

ʺ nieumieiętnym, H.

9 Spráwiedliwośći PANSKIE práwé/ vweſeláiące ſercá : przykazánie PANSKIE iáſné / oświécáiącé oczy.

10 Boiaźń PANSKA ʺświętaʹ/trwáiąca ná wieki wieków : sądy PANSKIE prawdźiwé/vſpráwiedliwioné ʺſámé w ſobieʹ.

ʺczyſta, G.H.

ʺpoſpołu, H. G.

11 Pożądliwſzé nád złoto y nád mnogié kámienie drogié : y słodſzé nád miód y plaſtr miodowy.

12 Abowiém ſługá twóy ſtrzeże ich / w przeſtrzegániu ich odpłátá wielka.

Zapłátá wielka zá dobré uczynki.

C 13 Wyſtępki któż rozumié ? od ſkrytych moich oczyść mię: y od ʺcudzychʹ sfolguy ſłudze twemu.

ʺzuchwalſtw H.

14 Ieśli nádemną pánowáć nie będą/ tedy niepokalánym będę : y będę oczyśćion od grzéchu nawiętſzégo.

15 Y będą ſie podobáć wymowy vſt moich : y rozmyślánie ſercá mégo przed oblicznośćią twoią ʺzáwſzeʹ.

ʺH.

PANIE wſpomożycielu móy / y odkupićielu móy.

4 *Któréby niesłyſzáły mowy ich.*] To ieſt/ Któréby pátrząc ná niebioſá/nie miał przyść ku poznániu Bogá co ie ſtworzył. Drudzy ták wykłádáią: Nie ſąć te mowy niebios/ dniow y nocy táyné/żeby nie miáły być ſłyſzéné głoſy ich : y owſzem iáśnie Bogá pokázuią y wyſtawiáią.

Niebioſa Bogá pokazuią.

5 *Ná wſzytkę źiemię wyſzedł głos ich*] Te słowá Páweł ś. o kazániu Apoſtolſkim wykłáda y przywodźi. Przetóż kośćioł prawdźiwy nikomu tayny być nie może. Iáko y Pan w Ewánieliiey mówi : Nie może ſie zátáić miáſto ná górze zbudowáné. Y dla tegóż w tymże Pſalmie wnet przydano : Iż w słońcu poſtáwił przybytek ſwóy/ to ieſt/w świetle y ná iáwi. Auguſt. conta lit. Petil. lib. 2. cap. 32.

Kośćioł Chriſtuſów iawny, a nietayny. Rzym: 10. 18. Matt. 5.

6 *W Słoncu poſtawił przybytek ſwoy.*) To ieſt w świetle y ná iáśniey. Przybytek iego ieſt ćiáło iego : przybytek iego ieſt kośćioł iego : w słońcu poſtáwion ieſt : nie w nocy/ ále we dnie. Auguſt. in Epiſt. Ioan. tract. 2.

Kośćioł iawny y widomy.

7 *Od kráiu niebá.*] To ieſt / słońce wſchodźi ná iednym kráiu niebá/á ná drugim záchodźi.

14 *Ieśli nádemną pánowáć nie będą.*] Rozumiey / ſkryté y cudze grzechy / y źli przełożeni. Z Zydowſkiégo teraz przekłádáią/ Niech nádemną nie pánuią.

PSALM XIX.

v Zydów 20.

Modlitwá ábo winſzowánie zá królem pobożnym idącym na woynę, aby go Bóg ſczęśćił.

Ná koniec Pſalm Dawidowi.

1 2 Niechay ćię wyſłucha PAN A wdźień vtrapienia : niechay ćię obroni imię Bogá Iákobowégo.

3 Niechći ześle pomoc z świątnice : á z Syonu niechay ćię broni.

4 Niechay pómni ná wſzelką ofiárę

twoie: á cálopalenié twoie niech tłuſté bedzie.*

5 Niechayći da według ſercá twegó: y wſzelką ráde twoie "niech potwierdźi".

6 B Rozweſelimy ſie w zbáwieniu twoim: á w imie Bogá náſzego "wielmożnymi ſie ſtániemy".

7 Niechay wypełni PAN wſzyſtkié proſby twoie: terazem poznał iż PAN zbáwił pomázáńcá ſwego.

Wyſłucha go z niebá świetégo ſwego: "zbáwienié w śiłách práwice iego".

8 Jedni w woźiéch / á drudzy w koniéch: ále my imienia PANA Bogá náſzégo wzywáć bedźiemy.

Oni powiązáni ſą/y polegli: á myśmy powſtáli y podnieśieniſmy.

9 PANIE zbaw królá: y wyſłuchay nas w dźień / w który cie wzywáć bedźiemy.

*Selach.

*niech wypełni, H. G.

*chorągiew podnieśiemy, H. triumphowáć bedźiemy.

*w mocy zbáwienney práwice ſwoiey, H.

4 Niech tłuſté bedźie.] To ieſt / niech ią zá tłuſtą przyimie. Drudzy wykłádáią/Niech ią ná popiół ſpali / ábo obroći.

10 Pánie zbaw królá.] Niektórzy ták z Zydowſkiego wykłádáią: Pánie zbaw (nas). Król niech wyſłucha nas w dźień w który wzywáć bedźiemy. Ták y Cháldeyſki tłumacz/ Słowo Boże / (obácz táiemnice o ſynu Bożym) odkup nas: Królu mocny przyymi proſbe náſze w dźień wzywánia náſzego.

Wzywánie ſyná Bożego.

PSALM XX.

v Zydów 21.

Ná koniec, Pſalm Dawidowi.

1 2 A PANIE w mocy twoiéy rozweſeli ſie król: á w zbáwieniu twoim rozrádnie ſie wielce.

3 "Zadánié ſercá iego dałeś mu: á w woléy vſt iego nie omyliłeś go.*

4 Boś go vprzedźił błogoſłáwieńſtwy "ſłodkośći": włożyłeś ná głowe iego korone z kámieniá drogiégo.

5 B Zywotá proſił v ćiebie: y dałeś mu przedłużenié dni ná wieki y ná wieki wieków.

6 Wielka ieſt chwała iego w zbáwieniu twoim: ſławe y wielką ozdobe nań włożyſz.

7 Abowiém dáſz go ná błogoſłáwieńſtwo ná wieki wieków: rozweſeliſz go w rádośći obliczem twoim.

8 Bo król nádźieie ma w PANV: á w miłośierdźiu Nawyſzégo nie bedźie poruſzony.

9 Niech znaydą reke twoie wſzyſcy nieprzyiaćiele twoi: práwicá twa niech naydźie wſzytkié / którzy cie w nienawiśći máią.

10 *Położyſz ie iáko piec ogniſty czáſu "twarzy twoiéy": PAN w gniewie ſwoim zátrwoży ie y pożrze ie ogień.

11 Owoc ich z źiemie wygubiſz: á naśienié ich z ſynów ludzkich.

12 Abowiém "obróćili ná cie złośći": myślili rády / których vtwierdźić nie mogli.

13 Abowiém "obróćiſz ie w tył": w oſtátkách twoich przygotuieſz twarzy ich.

14 Podnieś ſie PANIE w mocy twoiéy: bedźiem śpiewáć y wyſławiáć możnośći twoie.

Dźiękuie Bogu Oycu, że Chriſtuſá królá wielką chwałą vcźcił: á iż ku końcowi potráći nieprzyiaćioły iego.

"Czego prágnęło ſerce iego, *Selach. H.

*dobrośi, H.

Zmartwywſtánie páná Chriſtuſowo.

1. Moy. 22.18

*Abowiém, G.

"gniewu twego, H.

*wkłádáli ná ćię złé rzeczy H.

*rozpłoſzyſz ie że tył podádzą.

1. Moy 22.18.

7 Dáſz go ná błogoſłáwienſtwo.] Aby nie tylko ſam był błogoſłáwionym: ále áby też innym ludźiom był wſzelákiégo błogoſłáwieńſtwá ſprawcą y przyczyną. W Greckim iednák ſtoi: Abowiem dáſz mu błogoſłáwieńſtwo.

13 W oſtátkách twoich przygotuieſz twarzy ich.] To ieſt / Y tych które zoſtáwiſz po ták wielkiéy porażce / tych twarzy zgotuieſz ná ſtrzały. Zydowſki dźiśieyſzy text trochę ináczey: Ciećiwy twoie obróćiſz ná twarzy ich. Wſzákże wſzytko to ku onemu ćiągnie: A oſtátek ich w twarzy poſtrzelaſz.

w Chriſtuśie iáko wſzyſcy błogoſłáwieni.

PSALM. XXI.

v Zydów 22.

Ná koniec, zá przyiećié poránné, Pſalm Dawidowi.

1 2 A BOże Boże móy wéyrzy ná mię: czemuś mię opuśćił? dáleko od zbáwienia mego ſłowá grzéchów moich.

3 Boże móy "bede wołał we dnie/ á nie wyſłuchaſz: y wnocy á nie ku głupſtwu mnie.

4 A ty mieſzkaſz "w świątnicy chwáło Izráelſka.

5 W tobie nádźieie mieli oycowie náſzy: nádźieie mieli y wybáwiłeś ie.

Chriſtus ná krzyżu Bogá oycá proſi, wylicząiąc męki ſwé áby go nieopuſczał, obiecuiąc rozſławić chwałe iego: zgodźi ſie zeń pſalm bárzo choruiącym.

Mat: 27.46. *abo wołam,

"w niebie.

6 Do ciebie wołáli y zbáwieni są: w tobie nádźieię mieli/ á nie są "záwstydzeni.

"Ten bywa záwstydzony który nie otrzyma tego o co prośi.

7 A iam iest robak á nie człowiek: pośmiéwisko ludzkie y wzgárdá pospólstwá.

Mat: 27. 39. y 43.

8 Wszyscy którzy mie widźieli/ náśmiéwáli sie ze mnie: "mówili vsty' y kiwáli głową.

"rozdźiéwiáli wárgi H. mówili bluźniérstwá.

9 Nádźieię miał w PANV/niechay go wyrwie: niechay zbáwi/ponieważ chce go.

10 B Albowiém tyś iest/ któryś mie wyćiągnął z żywotá: nádźieio moiá od pierśi mátki moiéy.

11 'Ná ćie porzucony iestem z żywotá: od żywotá mátki moiéy tyś iest Bogiem moim: 'nie odstępuy ode mnie.

12 Albowiém vtrapienié bliskie iest: bo niémász ktoby rátował.

13 Obtoczyli mie "ćielcy mnodzy/byscy tłuśći oblegli mie.

"Zydźi y żołniérze którzy Páná poymáli, zuchwáli á srodzy.

14 Otworzyli ná mie gębę swą: iáko lew porywáiący y ryczący.

15 Wylaném iest iáko wodá: y rozsypáły sie wszytkié kośći moie.

Sstáło sie serce moie iáko wosk topniejący wpośrzód żywotá mego.

16 Wyschłá iáko skorupá śiłá moiá/ á iezyk móy "przyschł do podniébienia mego: y obróćiłeś mie w próch śmierći.

"Od prágnienia.

17 C Albowiém obstąpili mie psi' "mnodzy': zbór złośników oblégł mie.

"H.

Przebodli ręce moie y nogi moie:

18 'policzyli wszytkié kośći moie.

Mat: 27. 31. Ian 19. 23.

A oni przypátrowáli sie y pátrzyli ná mie:

19 'rozdźielili sobie száty moie/ á o suknią moie lós miotáli.

20 Ale ty PANIE "nie oddalay ode mnie wspomożenia twego: weyźrzy ná obronę moię'.

"nie oddalay sie mocnośći moiá ná wspomożenié moie pośpiesz sie. H.

21 Wyrwy od mieczá/ Boże/ duszę moię: á z ręki psiéy iedynaczkę moię.

22 Wybaw mie z pászczeki lwiéy: á od rogów Jednorożcowych vniżenié moię.

23 Będę opowiedał imię twé "bráćiéy moiéy/ w pośrzód kośćiołá będę ćię chwalił.

"Apostołóm, Zyd: 2. 12.

24 Co sie PANA boićie/ chwalćie go: wszytko naśienié Jákobowé wysłáwiaycie go.

25 Niech sie go boi wszytko naśienié Izráelskie: 'ábowiem nie wzgárdził/ áni odrzućił prosby vbogiégo.

Ani odwróćił oblicza swego ode mnie: á gdym wołał do niego/ wysłuchał mie.

26 D "V ćiebie chwałá moiá w kośćiele wielkim: śluby moie oddam przed oczymá boiacych sie iego.

"O tobie H. od ćiebie. G.

27 Będą iedli vbodzy y náiedzą sie: y będą chwalić PANA którzy go szukáią: będą żyć sercá ich ná wieki wieków.

28 Wspomioną y náwrócą sie do PANA wszytkié kráie ziemie:

Náwrócenié Pogánów. Kośćioł Kátholicki.

X będą sie kłániáć przed oblicznośćią iego wszytkié fámilie pogáńskie.

29 Abowiém PANSKIE "iest' królestwo: y ón "będźie pánowal' nád pogány.

"G. "pánuie G.

30 Jedli y kłániáli sie wszyscy "tłuśći ziemscy: przed oblicznośćią iego będą "pádáć' wszyscy którzy zstępuią w ziemię.

"potentáći, kśiążętá. "śią kłániáć. H.

31 A duszá moiá iemu "będźie żyłá': y naśienie moie będźie mu służyć.

"żywie G.

32 'Będźie "opowiádan' PANV rodzay przyszły: y będą opowiádáć niebiosá spráwiedliwość iego ludowi ktory sie národźi/ który vczynił" Pan.

"przypisan lub przyliczón. H. "H.

---

1 *Zá przyięćie poránné.*] Páná Chrystusowé. To iest/ iáko Christá Páná Zydowie ráno w dźień vmęczenia iego przyięli y częstowáli. Abo ráczéy: O wspomożenie ránné. Bo wzywa Bogá o pomoc/ którą vprośił ráno zmartwychwstawszy. Z Zydowskiégo wykłádáią/ o łaniéy zorze: Chrystusá łánią zowiąc/ którégo Zydzi iáko srodzy zwierzowie męczyli od poránku. Przetoż w tym Psálmie psy/ lwy/ y iednorożce wspomina.

Ten Psálm prorokuie o męce Páná Chrystusowéy.

2 *Weyźrzy ná mię.*] Tych słow w Zydowskim texćie niémász. Bo ie Lxx. przydáli dla dopełnienia sentencyiéy: Ale w Zydowskim są oné słowá/ których Pan ná krzyżu vżywáć raczył: אלי אלי למה עזבתני Eli Eli lamach hazab thani: Boże móy Boże móy/ czemuś mię opuśćił?

Mat: 27. 46.

2 *Dáleko od zbáwienia mego.*] To iest/ Nic mi nie pomagáią prośby zá grzechy ludzkié/ którem ią przyiął zá swoie. Z Zydowskiégo teraz miásto/ Słowá grzechów moich/ przekłádáią: Słowá ryczenia ábo ryku mego. Lecz Lxx. miásto שאג Szaag ryczenie/ czytali שאג Szaga, grzéch ábo błąd/ per Methathesim poeticam.

3 *Będę wołał.*] Abo wołam. Nie dla głupstwá mego/ to iest/ nie zá moie/ ále zá ludzkié grzechy: z Zydowskiégo: A nigdy nie milczę.

7 *A iam iest robak.*] Euthimius dáie trzy piękne przyczyny (ácz máło temu mieyscu służące) przecz Pan Christus przyrownan iest

Przecz Pan Chrystus robakiem názwány.

robakowi. Piérwßa/iż iáko robak rodźi ſie ze dżdżu á z ziemie: ták Pan Chriſtus moca niebieſką národźił ſie z pánny. Druga/iż iáko robakámi/zákrywßy w nich wede/ryby chwytáią: ták przez człowieczenſtwo Chriſtuſowé poiman ieſt on wieloryb ſtráßny Lewiáthán/ to ieſt Szátan/ dla táiącego ſie w nim boſtwá Chriſtuſowego. Trzećia/ iż iáko robak choćia miekuczki/ nátwárdße drzewá przegryza y przewierca: Ták Pan Chriſtus/ choćia poſtáwą mdły y wzgárdzony/nieprzyiaćielá rodzáiu ludzkiego zátráćił.

13 *Wylanem ieſt iáko wodá.*] W Greckim ták czytamy: Iáko wodá wylały ſie y rozſypáły ſie wßytkie kośći moie. A ſłußnie mówi/ wylanem ieſt iáko wodá. Bo ná krzyżu wypłyneła z Páná wßytká krew y wodá.

18 *Przebodli rece moie.*] Tu w Zydowſkim dwoiákie ieſt czytánie: Jedno prawdźiwe/ כארו Kaaru ábo Karu, to ieſt/przebili ábo przebodli: iáko y Lxx. (y Hieronim ś.) czytáli/ y przełożeli ὤρυξαν A drugie podrzucone/ כארי Kaari, to ieſt/ iáko lew. To pośledniey ße teraz obieráią Zydźi/áby ták iáſnego świádectwá vkrzyżowánia Páńſkiego zmknąć mogli. Lecz y ſtárzy Rabinowie piérwßé czytánie wſpomináią/ y nie tylko ſtáré Pſalterze/ále y wiele nowych Zydowſkich ták máią.

26 *W kośćiele wielkim.*] Któryż to ieſt/ bráćia/ kośćiół wielki? Izali máła cząſtká okregu ziemſkiego ieſt kośćiół wielki? Kośćiół wielki ieſt wßytek świát. A ty mówiß/ iże w ſámey Afryce (w ſámych Niemcách) zoſtał kośćiół Boży. Auguſtyn ś. ná to mieyſce.

26 *Sluby moie oddam.*] Któreż to ſą śluby Páná Chriſtuſowe? Jeſt ofiárá która ofiárował Bogu. Wiećie táka ofiárá? Znáią wierni śluby które oddáie przed tymi którzy ſie go boią. Rozumieiąc ofiáre ołtarzna Ciáłá y Krwie Páńſkiey. Auguſtyn ś. ná to mieyſce.

30 *Iedli y kłániáli ſie.*] Bo żaden ćiáłá Páńſkiego nie pożywa/ któryby mu piérwey pokłonu nie vczynił A ták y bogacze ſą przywiedźieni do ſtołu Páńſkiego/ y pożywáią ćiáłá y krwie iego: ále ſie tylko kłániáią/ á nienáiedáią ſie (iáko vbodzy iedzą y náiadáią ſie) iż nie náßláduią Páná. Bo iedząc vbogiégo/ niechcą bydź vbodzy. Auguſt. Epiſt. 120. ad Honorat. cap. 27.

30 *Którzy ſtępuią w źiemię.*] To ieſt śmiertelni ludźie/ ábo vbodzy/ ábo iuż zmárli. O których Philip. 2. 10.

31 *A duſzá moiá iemu bedźie żyłá.*] Drudzy to z Zydowſkiégo ták przekłádáią: Iż duße ſwoiey nie żywił: rozumiey Pan Chriſtus: iż nie wątpił położyc duße ſwéy dla odkupienia rodzáiu ludzkiego.

Iáſné proroctwo o páńſkim vkrzyżowániu.

Kośćiół wielki ieſt kośćiół powßechny.

Ofiárá vſtáwiczna páná Chriſtuſowá.

Pokłon przed Sákramentem ćiáłá páńſkiego.

PSALM XXII.

v Zydów 23.

Pſalm Dawidowi.

1 A PAn [a]mie rzadźi/ á niczym mi ſchodźić nie bedźie: [b] ná mieyſcu paſtwy tám mie poſádźił.

2 Nád wodą poſilenia wychował mie: [c] duße moie náwróćił.

3 Prowádźił mie [d] śćieżkámi ſpráwiedliwośći/ dla imienia ſwego.

4 Bo choćbym też chodźił w pośrzód ćienia śmierći/ nie bede ſie bał złego: bowiémes ty ieſt ze mną.

Laſká twoiá/ y kiy twóy: té mie ćießyły.

5 B Nágotowałeś przed oczymá mémi ſtół/ náprzećiwko tym którzy mie trapią.

Vtłuśćiłeś [e] oleykiem głowe moie: á kielich [f] móy vpoiáiący iák koſztowny ieſt!

6 Y miłośierdźié twoie póydźie zá mną po wßytkié dni żywotá moiégo.

Y ábym mießkał [g] wdomu PANSKIM/ ná przedłużenié dni.

[a] ieſt páſterzem moim, H, G. Iſa. 40. 11. Iere. 23. 5. Ez. 34. 11. 22. Ioan. 10. 11. 1. Pet: 2. 25. y 53.

[d] ćiáſné drógą przykazánia ſwego, Auguſt.

Pokutá.

[e] krzyżmem ś. ná krzćie y ná bierzmowániu.

[f] twóy G.

[g] w króleſtwie niebieſkim.

2 *Nád wodą poſilenia.*] Przez te wode Auguſtyn ś. rozumie wode chrztu ś. Jnni zás łáſke poćiechy Duchá ś.

3 *Dla imienia ſwego.*] To ieſt/ dla ſámégo śiebie: gdyż piérwßé vſpráwiedliwienie ſámey łáſce Bożey bywa przypiſáné.

5 *Nágotowałeś przed oczymá mémi ſtół.*] Rozumiéy ſtół ćiáłá y krwie Páńſkiey. Bo wnet niżey o kielichu mówi. Cipr. Epiſt. 63.

5 *A kielich móy.*] Jnni ták z Zydowſkiégo przekłádáią: Y kielich móy ieſt opływáiący. Nád to y dobroć y miłośierdźie twoie póydźie zá mną etc.

6 *Y ábym mießkał.*] Niektórzy té ſłowá z Zydowſkie° ták wykłádáią: Y wróce ſie do domu Páńſkiego. Ale ći mieli wiedźieć/ że tu שב Szab, położono ieſt miáſto ישב Iaſzab, co znáczy mießkał. per Aphæreſim poeticam.

Wodá ochłody.

Stół Sákrámentu ćiáłá páńſkiégo.

PSALM XXIII.

v Zydów 24.

W dźień piérwßy po Sobócie

Pſalm Dawidowi.

1 A PANSKA ieſt źiemiá/ y [a] nápełnienié iéy: okrąg źiemie/ y wßyſcy/ którzy mießkáią ná nim.

2 [b] Bo° go on nád morzámi vgruntował: y nád rzékámi nágotował go.

3 Któż wſtąpi ná góre PANSKĄ/ [c] ábo kto bedźie ſtał ná świetym mieyſcu iego?

4 Niewinnych rąk á czyſtégo sercá który nie wźiął ná márność duße ſwoiéy/ áni przyśiegał [d] ná zdrádźie [e] bliźniému ſwému.

Iż Bóg wßytkiéy źiemi roſkazuie: a iż na górę niebieſką niewinni ludźie wſtąpią, ponieważ Chriſtus drzwi do nieba otworzył.

[a] wßytko co ieſt w niéy y ná niéy. 1. Cor: 10. 26 Pſal: 49. 12.

[b] H.

[c] y, H.

[d] zdradliwie, H. Mat. 5. 8.

5 Ten weźmie błogosłáwieństwo od PANA: y miłosierdźie od Bogá zbáwiciela swego.

6 Ten iest narod szukáiących go/ szukáiących oblicza Bogá Iákobowego.*

7 Podnieśćie książetá bramy wásze/ y podnośćie sie bramy wieczné: y wnidźie krol chwały.

8 Ktoryż to iest krol chwały? PAN mocny y możny: PAN możny ná walce.

9 Podnieśćież książetá bramy wásze/ y podnośćie sie bramy wieczné: y wnidźie krol chwały.

10 Ktoryż to iest krol chwały? PAN zastępow tenci iest krol chwały.*

*sprawiedliwość. H. — Páná. G. — *Selach. — ná ktorey Szátáná śmierć, piekło, y grzech zwyćiężył. — ábo wóysk. — *Selach.

---

1 *W dźień pierwszy po Sobocie.*] To iest w Niedźielę. Te słowá Lxx. przydáli/ iż ábo w Niedźiele ten Psalm śpiewano: ábo iż w nim iest táiemnicá o zmartwychstániu y o wniebowstąpieniu Páná Christusowym.

4 *Nie wziął ná márność*] Ten prózno duszę wziął od Bogá/ ktory ábo nie zna Bogá/ ábo mu nie służy/ ábo źle mu służąc nie przyidźie tám dokąd iest stworzony.

5 *Y miłosierdźie od Bogá.*] Po Żydowsku stoi spráwiedliwość/ á po Grecku Iałmużná. Ták vmyślnie śiedmdźiesiąt Tłumácze przełożyli/ przećiw Pelágiánom. Bo tá spráwiedliwość/ ktorą Pan oddáie sługom swym zapłáte zá ich vczynki dobré/ nie iest sámá spráwiedliwość/ ále y miłosierdźie/ ktorym ich dobré vczynki miłośćiwie przyimuie y oddáruie. Przetoż Páweł mowi: Iż łáská Boża iest żywot wieczny. A Augustin ś. Iż Pan Bóg swoie dáry w nas koronuie: gdyż y zasługi násze nie mogą bydź żadné bez łáski iego.

7 *Podnieśćie książetá*] Rozmowá Aniołow przy wniebowstąpieniu Páńskim. Po Żydowsku: Podnieśćie o bramy/ głowy wásze. Tákże y niżey v. 9.

Kto prózno wziął duszę. — Spráwiedliwość nie bez miłośierdźia. Rzym: 6. 23. — Proroctwo o wniebowstąpieniu páńskim.

PSALM XXIIII.

v Żydów 25.

Ná koniec, Psalm Dawidowi.

1 A Do ćiebie PANIE podniosłem duszę moie: Boże moy w tobie vfam/ niech sie nie záwstydzę.*

2 Niech sie nie śmieią ze mnie nieprzyiaciele moi: ábowiem wszyscy/ ktorzy ćie czekáią/ nie będą záwstydzeni.

3 Niech będą záwstydzeni wszyscy nieprawość czyniący bez przyczyny.

4 Drogi twoie okaż mi PANIE: á śćieżek twoich náucz mie.

5 Prowadź mie w prawdźie twoiey/ á náucz mie: boś ty iest Bóg zbáwićiel moy/ y ćiebiem oczekawał przez wszytek dźień.

6 Wspomni ná miłośierdźie twoie PANIE/ y ná smiłowánia twoie/ ktoré są od wieku.

7 B Grzechow młodośći moiey/ y niewiádomośći moich nie rácz pámiętáć.

Według miłośierdźia twego pomni ná mie ty: dla dobroći twéy PANIE.

8 Słodki y prawy PAN: przetoż dá zakon występnym ná drodze.

9 Poprowádźi ciché w rozsądku: náuczy skromné dróg swoich.

10 Wszytkie drogi PANSKIE/ miłośierdźie y prawdá/ szukáiącym testámentu iego y świádectw iego.

11 C Dla imienia twego PANIE bedźiesz miłośćiw grzéchowi moiemu: bo go śilá.

12 Ktoryż iest człowiek co sie boi PANA? zakon vstáwił mu ná drodze/ ktorą obrał.

13 Duszá iego w dobrach przemieszkawáć będźie: á naśienie iego odźiedźiczy źiemię.

14 Podporá iest PAN boiącym sie go: y testáment iego áby im był oznaymiony.

15 Oczy moie záwsze ku PANV: ábowiem on wyrwie z śidłá nogi moie.

16 Weyzrzyi ná mie/ á smiłuy sie nádemną: bom ia iest iedyny y vbogi.

17 Vdreczenia sercá mego rozmnożyly sie: wyrwi mie z potrzeb moich.

18 Weyzrzy ná vniżenie moie/ y ná pracą moię: á odpuść wszytkie grzéchy moie.

19 D Pátrz ná nieprzyiaćioły moie/ boć sie rozmnożyli/ á nienawiśćią niesprawiedliwą nienawidźieli mie.

20 Strzeż duszę moiey/ á wyrwi mie: niech sie nie záwstydzę/ bom miał nádźieię w tobie.

21 Niewinni y prawi przystáli do mnie: iżem czekał ná ćię.

22 Wybaw Boże Izráelá/ ze wszystkich vćisków iego.

Prośi áby od grzéchu będąc oczyśćiony, ták sam iáko y lud mógł bydź od niebespieczeństwa wybáwiony. — H. G. — ná wieki. G. — ktorzy ćię skromnie znośzą: ábo ktorzy w tobie vfáią. — G. — prózno. H. — w tobiem nádźieię miał — Miłośierdźia prośi. — występków. H. — Dobry H. — náuczy grzéśniki H. — strzegącym H. — y będź G — Pożytek boiáźni bożey. — náuczy go drógi H. — Táiemnicá páńska H. rozumiéy bywa obiáwiona — oznaymi im G. — nędzny, vtrapiony H. — z vćisków, H. — vtrapienié, H. — 19 Ioan. 15 25. — Niewinność y szczerość niech mię strzegą H.

Pſalmus al phabeticus

1 Do ćiebie Pánie.] Piérwße litery wierßow tego Pſalmu w Zydowſkim nápiſáné ſą porządkiem obiecádłá: á to dla zacnośći rzeczy w nim zámknionéy / y dla ſnádnieyßego pámietánia. Jáko y Pſalm 33. 36. 110. 111. 118. y 144.

Prawdá, dwie rzeczy znáczy.

5 W prawdźie twoiéy] Obácz iże tu prawdá znáczy prawdziwą náukę y wiárę: á wnet niżéy / w dźieśiątym wierßu tegóż Pſalmu / znáczy wierność ábo iśćienie: kiedy ſie to ſtánie co kto komu obiecuie. Co po wßytkim piśmie ná wielu mieyſcách náydźieß.

Miłośierdźié y prawdá.

10 Wßytkie drógi Pánskie.] To ieſt / Wßytkie ſpráwy Páńſkie ſą pełne miłośierdźia y prawdy iego / ktore wßedy á wßedy pokázuie. Miłośierdźie iego dármo dobrodźieyſtwo obiecuie: á prawdá iego obietnice pełni / y dobrodźieyſtwo obiecáné dáie.

Przywileie boiących ſie Bogá.

12 Który ż ieſt człek co ſie boi Páná.] Pięćiorákié ſczęśćié tych którzy ſie Bogá boią / opiſuie. Piérwße / iż ſam Bóg ieſt ich náuczyćielem. v. 12. Drugie: iż duße ich dobrámi duchownémi by wáią nápełnioné. v. 13 Trzećié: iż potomſtwo ich będźie błogoſłáwioné. v. 13. Czwarté: że Bóg ieſt ich podporą y obrońcą. v. 14. Piąté: że im oznáymuie wolą y słowo ſwoie. v. 14.

12 Ná drodze którą obrał.] Rozumiéy / ábo którą ſobie człowiek obrał: ábo którą ſam Bóg człowiekowi obrał.

PSALM XXV.

á v Zydów 26.

Ná koniec Pſalm Dawidowi.

Prośi aby go niewinnégo niekładł w poczet złośliwych, przećiw potwarcóm y prześladowcom. H. G

1 A Sądź mie PANIE / ponieważem ia chodźił w niewinnośći moiéy: á w PANV nádźieię máiąc / nie oſłábieię.

2 Probuy mie PANIE / y doświádcz mie: wypal nérki moie y ſerce moie.

iáko złotnik w piecu złoto ábo ſrebro.

3 Abowiém miłośierdźié twoie przed oczymá mémi ieſt: y vkochałem ſie w prawdźie twoiéy.

chodźiłem, H.

4 Nie śiedźiałem ze zborem márnośći: á z czyniącymi beſpráwia wchodźić nie będę.

5 Miałem w nienawiśći zbór złośliwych / á z niepobożnymi nie záśiędę.

B 6 Vmyię miedzy niewinnymi ręce moie: y obéydę ołtarz twóy PANIE.

7 Abych słyßał głos chwały: á opowiedał wßytkié dźiwy twoie.

dał ſłyßeć H.

8 PANIE vmiłowałem ochedóſtwo domu twego: y mieyſce mießkánia chwały twoiéy.

mießkánie, H.
przybytku, H. G.

9 Nie zátrácay z niezbożnymi Boże duße moiéy: á z mężmi krwáwymi żywotá mego.

H. G.

C 10 V których w ręku ſą nieprawośći: práwicá ich pełna ieſt podárków.

G.

11 A iam chodźił w niewinnośći moiéy: odkup mie / á ſmiłuy ſie nádemną.

12 Nogá moiá ſtáłá ná drodze proſtéy: w kośćiełéch będę ćie chwalił PANIE.

w zgromádzeniách.

Przećiw odſzczepieńcóm.

4 Nie śiedźiałem.] Dawid ze złymi nie obcował: wßákże ſobie inßégo kośćiołá nie budował: (iáko zwykli czynić heretycy) ále w tymże kośćiele z nimi mießkał. Augu. cont: epiſt. Parmen. lib 3. cap. 4. A tu obácz / iáko ſie trzebá ſtrzedz złego towárzyſtwá.

PSALM XXVI.

v Zydów 27.

Pſalm Dawidowi, pierwéy niżli był pomázány.

Pokázuie ſie być beſpiecznym, byle w domu Bożym, to ieſt w kośćiele trwał.

1 A PAN oświecenié moie / y zbáwienié moie / kogóż ſie będę bał?

H.
świátłość moiá, H.
zbáwićiel móy, G.

PAN obrońcá żywotá mego / kogóż ſie będę lękał?

2 Gdy ſie przybliżáią ná mie ßkódnicy / áby żárli ćiáło moie.

Którzy mie trapią nieprzyiáćiele moi: ſámi zemdleli y vpádli.

3 Choćby ſtánęły przećiwko mnie woyſká / nie będźie ſie bało ſerce moie.

Choćby powſtáłá przećiwko mnie bitwá / w tym ia nádźieię pokłádáć będę.

Iedna rzecz napotrzebnieyßa.

B 4 O iedné prośiłem PANA / téy ßukáć będę: ábych mießkał w domu PANSKIM po wßytkié dni żywotá mego.

Abych pátrzył ná roſkoß PANSKĄ / y náwiédzał kośćioł iego.

5 Abowiém ſkrył mie w przybytku ſwoim: we dni złé obronił mie w ſkrytośći przybytku ſwego.

6 Ná ſkále wywyßył mie: á teraz wywyßył głowę moię nád nieprzyiaćioły mémi.

oto, G.

C Obßedłem y ofiárowałem w przybytku iego ofiárę krzykliwą: będę ſpiéwał / y Pſálmy grał PANV.

7 Wyſłuchay PANIE głos móy / którym wołam do ćiebie: ſmiłuy ſie nádemną / á wyſłuchay mie.

H.

8 Tobie rzekło ſerce moie / ßukáło ćię oblicze moie: obliczá twego PANIE ßukáć będę.

pana ßukáł będę, G.

Nie od-

Nie kryi, H.

Nie odwracay oblicza twego ode mnie: nie odstępuy w gniewie od sługi twego.

Bądź pomocnikiem moim: nie opuszczay mie, ani mie wzgardzay Boże zbawicielu móy.

Abowiém ociec móy y mátká moiá opuścili mie: ále PAN przyiął mie.

Náucz mie Pánie drógi twoiéy, H.

Zakon mi vstaw PANIE w drodze twoiéy: y prowadź mie prostą ścieżką dla nieprzyiaciół moich.

Nie podaway mie ná duſze trapiących mie: abowiém powstáli przeciwko mnie świádkowie fałszywi, y skłámáłá nieprawość sobie.

y mówiący krzywdę ábo kłamstwo, H.

Wierzę iż oglądam dobrá PANSKIE w ziemi żywiących.

Bych był nie wierzył H.

Oczekaway PANA, mężnie czyń: y niech sie zmocni serce twoie, á czekay ná PANA.

Pana trzeba czekáć ćierpliwością. Niż: 30. 25.

Pan iest świátłością y zbáwieniem.

Pan oświecenié moie.] Pan iest świátłem swoich, odpadzáiąc od nich błędów ciemności, á zbáwieniem, rátuiąc ich w potrzebach.

Pożytek mieszkánia w kośćiele kátholickim.

Abowiém skrył mie.] Pożytek mieszkánia w kośćiele prawdziwym Páná Chrystusowym, osobliwa opieka y obroná Páńska, iákiéy nie máią ći którzy nie są w kośćiele Kátholickim. Przetóż sie żaden od niego niechay nie wyłącza do przeklętych sekt kácérskich y odszczepieńskich.

Obszedłem] Z Zydowskiégo ták przekłádáią, wierſze mieszáiąc: Nád nieprzyiacioły memi, którzy są w okolicy moiéy: y ofiáruię w przybytku iego, etc.

Ofiárá krzykliwa.

Ofiarę krzykliwą] To iest, z głośnym śpiéwánim y trąbienim. po Grecku: Ofiárę chwały y wesołości.

Dobrowolność ludzka społem z łáską bożą robi. Aug: trac. 4. in epi: Ioa. 1.Cor:15.10.

Bądź pomocnikiem moim.] Jeśli mówisz: Bądź pomocnikiem moim, tedy wżdy co czyniſz. Bo ieśli ty nic nie czyniſz, á iákóżći on pomaga? To Augustyn ś. pokázuiąc, że y wola, abo wolność ludzka społem robi z łáską miłego Bogá. Jáko y Páweł ś. mówi: Nie ia, ále łáska Boża zemną.

PSALM XXVII.

v Zydów 28.

Psalm sámému Dawidowi.

Dawidów, H.

ábo wołam.

to iest, odpowiedz łáską we ná prośbę moię.

O ciebie PANIE będę wołał, BOŻE móy nie milcz przedemną: ábyś kiedy nie milczał przedemną, y stałbym sie podobny zstępuiącym do dołu.

H.

Wysłuchay Pánie głos prośby moiéy gdy sie modlę tobie: gdy podnoszę ręce swé ku kośćiołowi twemu świętému.

ná śmierć.

Nie pociągay mie pospołu z grzésznikámi: y z czyniącymi nieprawość nie zátrácay mie.

Którzy mówią pokóy z bliźnim swoim: á złość w sercách ich.

Day im według vczynków ich, y według złości wymysłów ich.

Według spraw ręku ich odday im: odday im zapłátę ich.

Abowiém nie zrozumieli spraw PANSKICH, y vczynków rąk iego: zepsuieſz ie, á nie zbuduieſz ich.

Niech będźie pochwalony.

Błogosłáwiony PAN: bo wysłuchał głos prośby moiéy.

PAN pomocnik móy, y obrońcá móy: w nim nádźieię pokłádáło serce moie, y rátowány iestem.

pieśnią moią, H.

Y zákwitnęło znowu ćiáło moie: á z woléy moiéy wyznáwáć mu będę.

siłą H.

PAN mocą ludu swego: y obrońcą zbáwienia pomázáńcá swego.

H. G.

pás ie, H.

Zbaw lud twóy Pánie, á błogosław dźiedźictwu twoiemu: y rządź ie, y wywysſzay ie áż ná wieki.

Proroctwo o zmartwychwstániu páńskim.

Y zákwitnęło znowu ćiáło moie.] W Zydowskim miásto tych słów mamy: Y rozweseliło sie serce moie. Lecz Lxx. słowá nieco odmienili, máiąc wzgląd ad sensum, y ná táiemnicę Páńskiégo zmartwychwstánia. Bo to iest proroctwo o zmartwychwstániu Páná Chrystusowym.

PSALM XXVIII.

v Zydów 29.

Psalm Dawidowi, przy dokonczeniu przybytku.

Nápomina wiernych ku oddániu chwały Bogu. Iest to proroctwo o náwróceniu pogan.

H.

H.

ná ofiárę.

Rzynoście PANV synowie Boży: przynoście Pánu syny báránié.

moc H.

Przynoście PANV chwałę y cześć, przynoście PANV chwałę imieniowi iego: kłániayćie sie PANV w śieni świętéy iego.

to iest, w kośćiele iego.

chwały H. G. to iest, chwalebny.

Głos PANSKI nád wodámi, Bóg máiestatu zágrzmiał: PAN nád wodámi wielkimi.

Głos PANSKI w mocy: głos PANSKI w wielmożności.

Głos PANSKI łamiący cedry: y połamie PAN cedry Libáńskié.

6 A podrobi ie iáko ćiele Libáńſkié: á vmiłowány iáko ſyn Jednorożców.
7 Głos PANSKI rozmiátáiący płomień ognisty: 8 ᵉgłos PANSKI zátrząsáiący puſczą: y poruſzy PAN puſtynią Kádes.
9 Głos PANSKI przygotuiący łánie / y odkryie ᶠgęſtwy: á w kośćiele iego wſzyſcy chwałę ᵍdádzą.
C 10 PAN ʰczyni że potop trwa: á będźie śiedźiał PAN król ná wieki.
11 PAN mocy ludowi ſwemu doda: PAN błogosłáwić będźie ludowi ſwemu / w pokoiu.

ᶠgęſtě láſy, H. G.
ᵍdáią, H. G.
ʰśiedźiał ná potopie.

Pſalm ná przećiw burzam y gromóm.

1 *Pſalm Dawidowi*] Tego Pſalmu vżyć możeſz zá modlitwę przećiwko burzam y gromom. A duchownie gi rozumieiąc: Słowo Páńſkié / pyſzné á wynioſłé ludźie przez Ewánielią przełomiło / bałwány y bogi pogáńſkié wywróćiło / tyránnow okrućieńſtwo zbiło / pogány zwoiowáło / puſtynie Sáráceńſkié poruſzyło / boiáźliwé zmocniło / chrzeſt wprowádźiło / iáko niegdy potop / na wſzyſtkich oczyśćienié.

Kiedy ten pſalm złożon 1. Kron. 15. 2

1 *Przy dokonczeniu przybytku.*] Nápis Láćińſki y Grécki pokázuie / iż Dawid ten Pſalm śpiewał: ábo kiedy przybytku Páńſkiégo (który był ſkrzyni páńſkiéy zgotował) dokonczył: ábo kiedy ſkrzynie Páńſką do niego prowádźił: opiſuiąc dźiwné táiemnicé przyſzłégo przybytku / to ieſt kośćiołá Chryſtuſowego / który on przybytek figurował.

Przekład lxx dobry.

1 *Przynośćie Pánu ſyny báránie*] Tego puł wierſzá w Żydowſkim textćie niémaſz / ále iż słowo אלים Elim, dwie rzeczy známionuie / Bogi / y bárány: przetoż Lxx. oboie rzecz dwoim wykłádem dobrze wyráźili.

3 *Głos Pánski.*] Głos páńſki ieſt piorun / ábo grom: ábo słowo iego.

5 *Cedry Libánskié.*] Libanus ieſt górá w źiemi świętéy / gdźie moc ieſt oſobliwych Cedrów / y innych wyſokich a mocnych drzew.

Liban górá.

6 *A umiłowány.*] Rozumiéy / ábo lud Izráelſki / ábo ráczéy Chryſtus Meſſyaſz (ieſt niezwyćiężony) iáko Jednorożec. Acz to z Żydowſkié° teraz tak przekłádáią: y czyni że ſkaczą iáko ćielec / Liban y Sárion (góry) iáko Jednorożec. Ależ dobrze Lxx. przełożyli / iáko Genebrardus pokázuie.

Vmiłowány.

8 *Puſtynią Kádes*] Kádes wielka puſcza Sáráceńſka y Arábſka (która też zowią deſertum Pharan, & deſertum Sin) gdźie Żydzi błądźili przez czterdźieśći lat.

Puſcza Kádeſka. 1. Mo. 20. 1. 4. Mo. 13. 27 4. Mo. 3. 36.

9 *Przygotuiący łánie,*] Rozumiéy do porodzenia. Bo iż łánie z wielką trudnośćią rodzą / więc w przelęknienie gromu do łátwieyſzego porodzenia barzo im pomaga.

Grómłaniom do porodzenia pomaga.

PSALM XXIX.

á v Żydów 30.

Dźiękuie Bogu z choroby powſtawſzy.

1 *Pſalm pieśni, ná poświącániu ᵃ domu Dawidowégo.*

ᵃ*ſwego króleẘſkiégo ábo przybytku á domu bożégo*
ᵇ*wynioſł, H.*

2 WYwyſzáć ćię będę PANIE żeś mię ᵇprzyiął: A á nie dał poćiechy nieprzyiaćiołóm moim nádemną.
3 PANIE Boże móy wołałem do ćiebie y vzdrowiłeś mię.
4 PANIE wywiódłeś z piekłá duſzę moię: ᶜwybáwiłeś mię od zſtępuiących do dołu.

ᶜ*to ieſt, záchowałeś mię śmierći.*

5 Spiéwayćie PANV święći iego: á wyznawayćie pámiątce świątobliwośći iego.
6 ᵈBo gniéw w zapálczywośći iego: á żywot ná woléy iego.

ᵈ*Boć bárzo krótki (ieſt) gniéw iego, H*

B Do wieczorá będźie trwał płácz: á do poránku weſele.

Na świećie płácz y weſele ná przemiány.

7 A iam rzékł w doſtátku moim: nie będę poruſzony ná wieki.
8 PANIE / według woléy twoiéy / ᵉdałeś moc ozdobie moiéy.

ᵉ*vtwierdźiłeś byłkróleſtwo moie.*

C Odwróćiłeś oblicze ſwe ode mnie y ſſtałem ſię zátrwożonym.
9 Do ćiebie PANIE wołáć będę / y do ᶠBogá mego ᵍ modlić ſię będę.
10 Coż zá pożytek ʰwe krwi moiéy / gdy zſtępuię ⁱ do ſkáżenia?

ᶠ*PANA, H.*
ʰ*żywotá mégo, ieſlibych zſtąpił.*

Izali próch wyznáwáćći będźie: ábo opowiádáć będźie prawdę twoię?
11 ᵏVſłyſzał PAN / y ſmiłował ſię nádemną: PAN ſię zſtał ˡ pomocnikiem moim.

ᵏ*Vſłyſz Pánie, y ſmiłuy ſię ná demną Pánie bądź. H.*

12 Odmieniłeś mi płácz móy w weſelé: zdárłeś wór móy / á oblókłeś mię weſelem:

Zmartwychwſtániepáńskié.

ᵐAby tobie śpiéwáłá chwałá moiá / ⁿá nie żáłował: PANIE Boże móy ná wieki wyznawáćći będę.

ᵐ*Przeto będźie, H.*
ⁿ*á nie będźie milczeć, H.*

PSALM. XXX.

v Żydów 31.

Prośi pomocy ná nieprzyiaćiele w ſwym niebeſpieczenſtwie. Niż. 70. 2.

1 *Ná koniec, Pſalm Dawidowi ᵒ ná záchwycenié.*

ᵒ*H. C.*

2 W Tobiem PANIE nádźieię miał / niech nie będę záwſtydzon ná wieki: w ſprawiedliwośći twoiéy wybaw mię.*

**y wyrwi mię, G.*

3 Nákłoń ku mnie vchá twego / poſpieſz ſię ábyś mię wyrwał.
Bądź mi Bogiem obrońcą / y domem vćieczki / ábyś mię zbáwił.
4 Albowiem moc moiá y vćieczká

moiá

moiá iesteś ty: á dla imienia twego poprowádźiß mie/ y wychowaß mie.

5 Wywiedźieß mie z śidłá tego/ które mi zákryli: bos ty iest obrončá móy.*

6 W rece twé polécam duchá me go: odkupiłes mie PANIE Boże prawdy.

7 Miałes w nienawiśći przyſtrze gáiącé márnośći ná dáremno.

A iam w PANV nádźieie miał:

8 bede sie weselił/ y rádował w miło śierdźiu twoim.

B Abowiémes weyzrzał ná vniże nié moie/ wybáwiłes z potrzéb duße moie.

9 Anis mie zámknął w rekách nie przyiaćielſkich: postáwiłes ná miey ſcu przeſtronym nogi moie.

10 Smiluy sie nádemną PANIE/ bom iest vtrapiony: zátrwożyło sie w gniewie oko moie/ dußá moiá/ y wnetrze moie.

11 Abowiém vstał w boleśći żywot móy/ y látá moie w wzdychániu.

Zemdláłá w vboſtwie śiłá moiá: y kośći moie ſtrwożoné są.

12 Nád wßytkié nieprzyiaćioły moie stáłem sie pośmiewiſkiem y ſąśiá dóm moim bárzo: y ſtráchem znáio mym moim.

C Ktorzy mie widźieli precz odemnie vćiekli: iestem zápomniony z sercá

13 iáko vmárły.

Sstałem sie iáko naczynié ſtrá coné: bom słyßał łáiánié mnogich

14 mießkáiących w okolicy:

W tym gdy sie ſchodźili ſpółem przećiwko mnie/ odiąć duße moie ná mawiáli sie.

15 A iam w tobie nádźieie miał PA NIE: rzékłem/ Tyś ieſt Bogiem mo

16 im: w reku twoich lósy moie.

Wyrwi mie z reki nieprzyiaćiół moich/ y od przeßláduiących mie.

17 Oświeć twarz twoie nád ſługą

18 twoim/ zbaw mie w miłośierdźiu twoim: PANIE niech nie bede zá wſtydzon/ ábowiém wzywałem ćie.

Niech sie záwſtydzą niezbożnicy/ y niech bedą prowádzeni do piekłá:

19 niech zániemieią vſtá zdrádliwé/

Ktoré mówią niepráwość przećiw ſpráwiedliwému w pyße y w powié rániu.

20 Iákoż wielkié mnoſtwo słodko śći twéy Pánie/ ktorąś zákrył bo

D iącym sie ćiebie.

Spráwiłes tym/ którzy nádźieie máią w tobie/ przed oblicznośćią ſy nów ludzkich.

21 Zákryieß ie w zakryćiu oblicza twe go od zámießánia ludzkiégo.

Záſłoniß ie w namiećie twoim od przećiwienſtwá iezyków.

22 Błogosłáwiony PAN: że dźiwnie okazał miłośierdźié swe nád emną w mieśćie obronnym.

23 A iam mówił w zdumieniu vmy ſłu mego/ iestem odrzucon od obli cznośći oczu twoich.

Przetoś wysłuchał głos modli twy moiéy/ gdym wołał do ćiebie.

24 Miłuyćie PANA wßyscy świeći iegó: ábowiém PAN bedźie ßukał prawdy/ y odda obfićie czyniącym pyche.

25 Meżnie czyńćie/ á niech sie posi li serce wáße/ wßyscy którzy nádźieie maćie w PANV.

Margin notes: dla ćiebie sá mégo, — ná mie ábo dla mnie, — Pánie G. — polécę G. Luk: 23. 46. — to ieſt praw dźiwy, Hebr. — Miałem H. — ná nedzę ná vtrapie nié, H. — od żalu. — dla niepra wośći (mo iéy) H. — boiaźń mię obstąpiłá, H. — Vkaż łáſká wą twarz ſłu dze twemu. — dobroći, H. — H. — iáwnieprzed wßytkimi. — ná pokoiu ſwoim. — H. G. — G. — w vlęknie niu, ábo w v ćiekániu mo im, H. — G. H. — od ćiebie, Hebr. — H. — ßuká, G. broni praw dźiwych, H. — á on, H.

PSALM XXXI.

v Zydów 32.

Sámému Dawidowi wyrozumienia.

1 A Błogosłáwieni ktorych odpuscżoné są niepráwo śći: y których zákryté są grzéchy.

2 Błogosłáwiony mąż/ ktoré PAN niepoczytał grzéchu/ áni ieſt w du chu iego zdrádá.

3 Iżem milczał záſtárzáły sie kośći moie/ gdym wołał cáły dźień.

4 Bo wednie y wnocy oćieżáłá náde mną reká twoiá: náwróćiłem sie w nedzy moiéy gdy tkwi ćiérznie.*

5 Grzéch móy oznaymiłem tobie: á nieſpráwiedliwośći moiéy nie kry

B łem.

Rzékłem/ wyznam przećiwko ſo bie nieſpráwiedliwość moie PANV: á tyś odpuśćił niezbożność grzéchu mégo.*

6 Dla tego bedźie sie modlił do ćie bie wßelki świety/ czáśu pogodnégo.

Wßákże w potopie wód mno gich/ do niego sie nie przybliżą.

7 Tyś ieſt vćieczká moiá/ od vtra

Margin notes: 13 błogosłá wieni któ rym Bóg grzéchy od puśćił. Rzym: 4. 7. — H. — zgłádzoné, — niepoczyta, G. — w vśćiech, G: — od bólu. — Selach, H. — G. — Iſa: 65. 24. — sercá, G. — Selach. — Záprawdę, H.

pienia które mie ogárnęło: "rádości moiá wyrwi mie od tych którzy mie oblegli."*

Głos Boży.

8 Dam tobie rozum / y náucżę ćie ná drodze téy/ którą póydźiesz: vmocnię nád tobą oczy moie.

9 Nie bądźcież iáko koń y muł/ którzy niemáią rozumu.

D Vzdą y wędzidłem ściśni czeluśći tych/ którzy sie nie przybliżáią do ćiebie.

10 Siłá bicżów ná grzéßniká: á máiącégo nádźieie w PANV miłośierdźié ogárnie.

11 Weselćie sie w PANV y "ráduyćie sie spráwiedliwi: á "chlubćie sie wßyscy práwégo sercá.

"uł: od rádo śći wyskákuy ćie.
"wesoło śpiewayćie.

Maskil co znáczy.

1 *Wyrozumienia.*] Po Żydowsku משכיל Maskil: Co rozmáićie wykłádáią: Wyrozumienié/ nauká Dawidowá / ábo náucżáiąca/ to iest/ Pieśń nauki pełna. Jnni mówią/ że to było imie instrumentu muzyckiégo / ábo pocżątek pieśni / ná którey note miał bydź ten Psalm śpiéwány. Po Grecku iest συνέσεως, to iest rozumu/ ábo wyrozumienia/ in genitiuo casu.

Pan Bóg grzéchy náśé prawdźiwie gładźi, á nie pokrywa ich.

1 *Y których zákryte są grzéchy.*] To iest/ iáko Augustyn ś. wykłáda/ których grzéchów Bóg więcéy nie pámięta. Pokryté są/ mówi/ zgłádzoné są. Nie ták rozumiey co powiedział/ grzéchy pokryté są / iákoby tám iescze były/ y żyły: ale iż ich Bóg więcéy nie widźi áni karze/ áni pomni. August. in Psal. 32. Źle tedy Heretycy to mieysce rozumieią/ vcząc: iákoby nam Pan Bóg grzéchów prawdźiwie nie odpuscżał / áni ich zgołá gładźił: Ale ie tylko pokrywał/ y zá grzéchy ich nie poczytał.

3 *Iżem milczał*] Iżem sie o odpuscżenié grzéchów mych nie stárał.

Lxx przekład dobry.

4 *Náwróćiłem sie w nędzy moiéy.*] W Greckim troszkę iáśniéy czytamy: ἐστράφην εἰς ταλαιπωρίαν, ἐν τῷ ἐμπαγῆναί μοι ἄκανθαν. To iest/ Obróćiłem sie w nędze / gdy tkwiáłá we mnie ćirznia: To iest/ iáko wykłáda Ewthimius / skoro we mnie vtknęło to ćirznie grzéchu/ wnet wßystko sczęśćie moie obróćiło sie w nędze. Z Żydowskiégo teraz ták to przekłádáią: Obróćiłá sie wilgotność moiá w susze letnie. Lecz Lxx. dobrze przełożyli/ gdyż לשדי leszadi, może sie też przełożyć w spustoszeniu moim / to iest w nędzy moiéy/ iáko y Hieronim ś. przełożył. A בחרבוני bechar bone znáczy też / w bodźieniách / in confixionibus, Miásto lepak קיץ Kaits, co znáczy Láto/ czytáli קוץ Kots, co znáczy ćirznie.

Pan prędki do odpuszczenia.

5 *Rzekłem wyznam*] Jescże sie nie spowiáda / ále tylko obiecuie sie spowiádáć / á Bóg mu wnet odpuśćił. Jescże spowiedź iego nie przyszłá do vst iego: głos iego iescże nie był w vśćiech iego: ále vcho Boże iuż było w sercu iego. Augustyn ná to mieysce.

6 *Wßelki święty.*] Bo y święty nie iest bez grzechu/ przynamniéy powszedniego.

6 *W potopie wod mnogich do niego sie nie przybliżą*] To iest/ w niebespieczeństwie wielkiego vtrapienia/ spráwiedliwégo człowieká té plagi nie dośięgną.

Lxx przekład dobry.

9 *Vzdą y wędzidłem.*] Z Żydowskiégo teraz przekłádáią: Vzdą y wędźidłem gębá ich ma bydź śćiśniona/ áby sie nie przybliżyli do ćiebie. Alec lepiéy Lxx. przełożyli/ iáko y Hieronym święty/ y Oycowie wßyscy ták záwsze czytáli/ y słowá Żydowskié/ choć iáko teraz są/ bárdzo dobrze ták mogą bydź przełożoné.

PSALM XXXII.

v Żydów 33.

"Psalm Dawidowi.

"H.

1 A Weselćie sie spráwiedliwi w PANV: "práwym przystoi chwałá.

"ábo sczyrym przystoi páná Bogá chwalić. Wżywa po bożnych áby chwalili Bogá z iego wßechmocności y do brotliwości.

2 Wyznawayćie PANV ná cytrze: grayćie mu ná instrumenćie o dźieśiąći stronách.

3 Spiewayćie mu pieśń nową/ dobrze mu grayćie w krzycżeniu.

4 Abowiém práwé iest słowo PANSKIE/ y wßytkié spráwy iego w wierności.

5 Miłuie "miłośierdźié y sąd: miłośierdzia PANSKIEGO pełna iest źiemiá.

"spráwiedliwości. H.

6 B Słowem PANSKIM niebiosá "vtwierdzoné są: á duchem vst iego wßytká "moc ich.

"vczynioné H.
"woysko H. to iest, ozdobá.

7 Zgromadzáiąc "iáko w skórzánym worze' wody morzkié: kłádąc "w skárby przepáśći.

"iáko (ná) kupę, H.
"w głębokich y ćiemnych dźiurách ziemie.

8 Niech sie boi PANA wßytká źiemiá: á przed nim niech sie "wzruszą" wßyscy mieszkáiący ná świećie.

"lękáią, H.

9 Abowiém on rzékł/ y vczynioné są: on roskazał/ á stworzoné są.

1. Moy. 1. 23. Iudit. 16. 17.

10 PAN rozprásza rády narodów: á wniwecz obraca myśli ludzkié/ "y odmiáta rády kśiążęcé.

Rady ludzkie próżne.
"H.

11 C A rádá PANSKA trwa ná wieki: myśli sercá iego / od narodu do narodu.

Rady Boskié.

12 Błogosłáwiony naród / którego iest PAN / Bóg iego: lud / który obrał zá dźiedźictwo sobie.

Który lud błogosłáwiony.

13 Poyźrzał PAN z niebá: vyźrzał wßytkié syny ludzkié.

14 Z nágotowánego mieszkánia swego poyźrzał ná wßytkié/ którzy mieszkáią ná źiemi.

15 Który vformował "káżdé z osobná sercá

"sam H.

serca ich: który rozumie wszytkie ich spráwy.

16 Niebywa wybáwión król przez wielką moc: á obrzym nie będzie wybáwion wielkością siły swoiey.

17 Omylny koń ku wybáwieniu: á w obfitości mocy swoiey nie będzie wybáwion.

18 Oto oczy PANSKIE nád boiącymi sie go: y nád tymi / którzy nádzieię máią w miłosierdziu iego.

19 Aby wyrwał od śmierci dusze ich: y żywił ie w głodzie.

20 Duszá nászá znosi PANA: bo iest pomocnikiem y obrońcą nászym.

21 Abowiem w nim sie rozweseli serce násze: á w imieniu świętym iego mielismy nádzieię.

22 Niechay będzie miłosierdzie twoie PANIE nád námi / iákosmy nádzieię w mieli tobie.

wysłá, H. Człowiek nie ma ufáć mocy swoiey. niewybáwi H. Sam siebie, ábo ieżdżcá swego. G.

Tróyca święta wyrázona.

Zyd. 12. 9. 4.Mo:16.22. Psa:138. 15. y 16.

ufa w pánu H.

Przeto ich H.

6 Słowem Pánskim niebiosá.] Bóg w Troycy iedyny / Oćiec / Słowo y Duch ś. iest stworzyćiel niebá y ziemie. Y tu masz wszytkie trzy Boskie persony wyrázone / to iest / Troyce świętą.

15 Który uformował serca ich.] Abo stworzył dusze ich. prze co też Oycem dusz ábo duchów iest názwány. Bo rodzicy nie rodzą dusz / ále tylko ćiáłá. Acz Bóg y serca y wszytkie inne członki / ták wewnętrzne iáko y zewnętrzne / formuie y kształtuie. Jáko niżey mówi: Kość moie uczyniłeś w skrytości. Niedoskonáłość moie widziáły oczy twoie.

18 Oto oczy Pánskie.] Stáránie Páńskie o ludziách pobożnych.

PSALM XXXIII.

v Zydów 34.

1 *Dawidowi, kiedy odmienił twarz swoie, przed Abimelechem, y opuścił go, y odszedł.*

2 א A Będę błogosłáwił PANA ná káżdy czás / záwżdy chwałá iego w uściech moich.

3 ב W PANV sie chlubić będzie duszá moiá: niechay słyszą ciszy / á niech sie weselą.

4 ג Wielbćie PANA zemną: á wywyszszaymy imię iego spólecznie.

5 ד Szukałem PANA y wysłuchał mie: y ze wszech vtrapienia moich wyrwał mie.

6 ה Przystąpćie do niego / á oświecaycie sie: á oblicza wásze nie będą záwstydzone.

7 B ו Ten vbogi wołał / á PAN go wysłuchał: y ze wszytkich vćisków iego wybáwił go.

8 ז Wpuści ányoł PANski w około boiących sie go: y wyrwie ie.

9 ח Skosztuyćie / á obáczćie iż słodki iest PAN: błogosłáwiony mąż który wnim mą nádzieię.

10 ט Bóyćie sie PANA wszyscy świeći iego: bo niemász niedostátku boiącym sie go.

11 י Bogacze niedostátek ćierpieli y łákneli: lecz szukáiącym PANA ná żadnym dobrym nie będzie schodziło.

12 כ Pódźćie sám synowie / słuchayćie mie: boiáźni PANskiey náucze was.

13 C ל Który iest człowiek który chce żywotá: prágnie dni dobrych widzieć.

14 מ Strzeż iezyká twego od złego / á vstá twoie niech nie mówią zdrády.

15 נ Odwróć sie od złego / á czyń dobrze: szukay pokoiu á ścigay go.

16 ס Oczy PANSKIE nád spráwiedliwymi: á vszy iego ná prosby ich.

17 ע A twarz PANska nád czyniącymi złe: áby wygłádził z ziemie pámiątkę ich.

18 D פ Wołáli spráwiedliwi / á PAN ie wysłuchał: y ze wszech vćisków ich wyswobodził ie.

19 צ Bliski iest PAN tym / którzy są vtrapionego serca: y zbáwi pokorne w duchu.

20 ק Mnogie vćiski spráwiedliwych: á z tych wszytkich PAN ie wybáwi.

21 ר Strzeże PAN wszystkich kości ich: iedná z nich sie nie skruszy.

22 ש Smierć grzesznikow naygorsza á którzy nie nawidzą spráwiedliwego / zgrzeszą.

23 ת PAN odkupi dusze sług swoich: á nie zgrzeszą wszyscy którzy w nim nádzieię máią.

1. Król: 21. Y tego psalmu wiersze v Zydów początkiem sie porządkiem obiecá dłá, pátrz wyssey psalmu 24.

Sam siebie y innych nápomina ku nabożenstwu y chwale bożey.

Sam to o sobie mówi, zowiąc sie ubogim. obronę swoię. obozem leży, H. y G. dobry H. G. Mat: 18. 10.

Lwowie, H. Luk: 1. 53.

Christus ćiáło swéná wie

1. Pet. 3. 10.

To iest, kto chce mieć żywot, ten niech strzeże iezyka swego.

gniew páński. Syr. 15. 21. Zyd: 4. 15. Mat. 10. 30. Luk. 12. 7.

skruszonego, H.

H.

Vmorzy nie zbożniká złość (iego) H. spustoszeie, H. niespustoszeie, H.

ozerzy nosił wrękách swo ich.

1 Kiedy odmienił twarz swoie.] Odmienił twarz swoie Pan nász Jezus Christus / kiedy odmienił ofiáry stárego zakonu / w ofiáre nowego: Kiedy odiął ofiáry według obrzędu Aaronowe

du Aaronowégo / á vstáwił ofiáre ćiáłá y krwie swoiéy / według obrzedu Melchisede-chowégo. A ná ten czás nosił sie Pan Chrystus w rekách swoich / kiedy mowił: Toć iest ćiáło moie. Bo nosił ćiáło swe w rekách swoich. Y opuśćił lud Zydowski (ktory stoiąc mocno przy ofierze według obrzedu Aaronowé / niechćiał przyiąć téy ofiáry podług obrzedu Melchisedechowégo) y poszedł do Pogánów / ktorzy weń vwierzyli. Augustin ná ten Psalm conc. prima.

8 *W puśći anyół Panski.*] Anyół stróż káżdégo wiernégo.

21 *Strzeże wszytkich kośći ich.*] To iest wszytkich członków ich. Gdyż y włosy ich są policzone á żaden niespádnie bez woli Oycá niebieskiégo.

Anyołowie stroże. Mat. 10. 30. Luc. 12. 7.

PSALM XXXIIII.

v Zydów 35.

Sámému Dawidowi.

1 Sądź PANIE szkodzące mie / zwalcz walczące przećiwko mnie.

Nieprzyiaćielom Bożym skaránia, á sobie wybáwienia prośi.

A

2 Porwi broń y tarczą: á powstań mi ná pomoc.

3 Dobądź mieczá / y záwrzy *przećiwko tym / co mie prześláduią: rzecz duszy moiéy: Jam iest zbáwieniém twoim.

*drógę.

4 Niech bedą záwstydzeni y zesromoceni *szukáiący duszé moiéy.

Niż: 39. 15. y 69. 3. *ktorzy mi o zdrowie stoią

Niech sie cofną ná zad / y niech bedą zelżeni / myślący mi złé.

5 Niechay bedą iáko *proch' przed wiátrem: á Anyół PAnski niechay ie vćiśnie.

*plewá, H.

6 Niech bedźie drógá ich ćiemnośćią y slizawką: á Anyół PAnski niechay ich goni.

7 Abowiem bez przyczyny *kryli ná mie zátráceniá śidłá swego': niesłusznie *vragáli' duszy moiéy.

*zástáwiáli ná mie śidłá áby mie strá ćili. *vkopáli dół. H.

B

8 Niechayże *nań przyidźie śidło / o ktorym niewie / *á vłowienie / ktoré zákrył' / niechay go poyma: y niechay w onóż śidło wpádnie.

*ná nieprzyiaćiela mego. *a śieć iego ktorą zákrył H.

9 A duszá moiá rozráduie sie w PANU: y vkocha sie w zbáwieniu iego.

10 Wszytkie *kośći moie rzekną: PANIE / *ktoż podobien tobie?

*członki. *Panie, G.

Wyrywáiąc chudzine z reki mocnieyszych nádeń: niedostátecznégo y vbogiégo od drapieżców iego.

11 Powstawszy świádkowie fałszywi / pytáli mie / czegom niewiedźiał.

12 Oddawáli mi złé zá dobré *niepłodność duszy moiéy'.

*chcąc mie pozbáwić duszé moiéy.

13 A ia / *gdy mi sie przykrzyli' / obłoczyłem sie w włośienice.

*gdy oni chorowáli, H.

C

*Rozżyłem postem duszé moie: á modlitwá moiá *do nádrá mego sie náwróći.

*Trapiłem H *do mnie sie náwróći, w móy sie pożytek obróći.

14 Jáko bliźniemu y iáko brátu nászému tákem dogadzał: iáko záluiący y smecący sie / tákem sie korzył.

15 Y weselili sie *przećiwko mnie / y schadzáli sie: zgromádźiły sie ná mie *bicze' / á niewiedźiałem.

*w nieszczęśćiu moim, H *ábo biczownicy, H.

16 Rozerwáli sie / á nie żáłowáli / kuśili mie / szydźili zemnie szyderstwem / zgrzytáli ná mie żebomá swymi.

17 PANIE kiedyż weyzrzysz? *przywróć duszé moie od złośći ich / ode lwów iedynaczke moie.

*zbaw, wyrwi.

18 Bedeć wyznawał w kośćiele wielkim / miedzy ludem ogromnym bede ćie wysławiał.

19 Niech sie nie weselą zemnie ktorzy mi sie niespráwiedliwie sprzećiwiáią: ktorzy mie dármo w nienawiśći máią / á *mrugáią oczymá.

Ioan: 15. 25.

20 Bo zemną w prawdźie spokoynie mówili: á *w gniewie *źiemskim mówiąc' / zdrády myślili.

*szydząc ze mnie, *w zámieszániu ludźi źiemskich. G.

21 Y rozdárli ná mie geby swoie: mówiąc: *Ehey Ehey oglądáłyć oczy násze.

*ábo, Ha. Ha

22 *Widźiałeś PANIE / nie milcz: Pánie nie odchodź odemnie.

*ich złość.

23 Powstań / á pilnuy sadu mego: Boże móy / y Pánie móy / spráwy moiéy.

D

24 Sądź mie według spráwiedliwośći twoiéy PANIE Boże móy: á niech sie nie weselą nádemną.

25 Niechay nie mówią wsercách swoich: *Ehey Ehey duszy nászéy: y niech nie mówią: pożárliśmy go.

*Błogo, błogo.

26 Niech bedą záwstydzeni y pohánbieni społem / ći ktorzy sie weselą ze złego moiego.

Niechay bedą obleczeni w hánbe y w sromote / ći ktorzy *wielkié rzeczy mówią przećiwko mnie.

*wielkié rzeczy mówić, iest bluźnić, y hárdźie mówić, Hebr.

27 Niech sie ráduią y weselą ktorzy chcą spráwiedliwośći moiéy: y niech mówią záwżdy: Niechay bedźie vwielbiony PAN / ktorzy prágną *pokoiu' sludze iego.

*wszego dobrego, Hebr.

28 A iezyk móy bedźie rozmyślał spráwiedliwość twoie / cáły dźień chwałe twoie.

A Anioł

Zadánie pomſty od Bogá nád złymi, iáké nie złé.

5 A Anyół Panski niechay ie ućiśnie.) Te iákoby przeklectwá/ y żadánié pomſty od Bogá nád złosliwymi/ które ſie w Pſalmiech nie raz nayduią/ wiedz Chrześćiáńſki bráćie/ że nie ſą złé: ponieważ nie z nienawiśći/ ále z gorącégo miłośći afektu pochodzą. Bo ten ieſt obyczay świętych ludźi/ że pomſty z nieprzyiaćiół/ dla dwu przyczyn proſzą. Abo żeby przez to docześné karánié/ ći którzy ſą przeyźrzáni do niebá/ náwróćili ſie ode złego ku dobremu: Abo żeby ći którzy máią bydź potępieni/ pomárli/ á przeſtáli grzeſzyć: áby ták mnieyſzą mękę mieli w piekle: kedy káżdy według záſług ſwoich/ więtſzą ábo mnieyſzą mękę ćierpieć będźie. Nád to świeći/ gdy ták złośniki iákoby przeklinaią/ tedy to czynią nie życząc im złego/ ále prorokuiąc/ y opowiadáiąc im to złé/ które w duchu widzą że ie pewnie potka: áby gdy ſie to ſpełni co przepowiádáli/ obaczyli ludźie/ że to nie z przygody ćierpią/ ále z pewney rády y woli Bożéy.

13 Korzyłem poſtem duſze moie.] Ludźie ſpráwiedliwi/ kiedy v Páná Bogá co vprośić chćieli/ tedy ſie poſtem trapili. Jáko Dawid mówi: Trapiłem poſtem duſze moie. Bo y zbáwićiel który poſtu nie potrzebowáł/ wſzákże pośćił/ aby nam dał przykład. A ták nikt nie wątpi/ że poſty ſą pomocné. Aug. quæſt. vet: & noui Teſt. quæſt. 120.

Poſty pomocné do vprośenia. Matt. 4. 2.

18 W kośćiele wielkim.] Kośćiół powſzechny ieſt kośćiół wielki: á bożnica Żydowſka máła/ y zbór Herctycki.

20 Bo acz zemną ſpokoynie mowili] Teraz to ináczéy przekłádáią: Abowiem niepokóy mówią. Lecz Lxx. miáſto לא lo, nie czytáli לי li, mnie/ ábo zemną. Abo tylko ſens przełożyli.

Lxx. przekład dobry.

PSALM. XXXV.

v Żydów 36.

Ná koniec, ſłudze Páńſkiému ſámému Dawidowi.

*Dźiwnie ſie ćierpliwośći y dobrośći boſkiéy nad złémi: *Vmyślił. wyſ. 13. 3.*

1 2 A Rzekł nieſpráwiedliwy/ áby grzéſzył/ ſam w ſobie: niemáſz boiáźni Bożéy przed oczymá iego.

3 Abowiem zdrádliwie czynił przed oblicznośćią iego: *áby ſie *nálázłá niepráwość iego do nienawidzenia.

*Bożą. *rozmnożyłá *áby nalazł niepráwość ſwoię, y miał w nienawiśći. G.*

4 Słowá vſt iego niepráwość y zdrádá: niechćiał rozumieć aby dobrze czynił.

5 Niepráwość rozmyślał ná łożu ſwoim/ ſtał przy wſzelkiéy drodze niedobréy/ á złośći nie miał w nienawiśći.

6 PANIE *w niebie miłośierdźié twoie: á prawdá twoiá áż do obłokow.

toć áż do niebá doſięgá miłość: że to ćierpiſz.

7 Spráwiedliwość twoiá iáko góry Bożé: ſądy twoie *przepáść wielka.

Góry Boże.

Ludźie y bydlętá zbáwiſz PANIE.

niepoięté, niedośćigłé.

8 B *iákoś rozmnożył miłośierdźié twoie Boże.

A *ſynowie człowieczy *w záſłonie ſkrzydeł twoich nádźieię mieć będą.

**ludźie. *w ćieniu H*

9 C Będą vpoieni hoynośćią domu twego: y ſtrumieniem rozkoſzy twoiéy nápoiſz ie.

10 Abowiém v ćiebie ieſt zdróy żywotá: á w świátłośći twoiéy oglądamy świátłość.

Przez świátłość chwały Bogá widźieć mamy.

11 Rozćiągni miłośierdźié twoie nád tymi którzy ćie znáią: y ſpráwiedliwość twoie nád tymi którzy ſą práwégo ſercá.

12 Niech mie nie nádchodźi nogá pychy: á ręká grzéſznégo niech mie nie poruſza.

13 *Támi vpádli *którzy czynią niepráwość: wygnáni ſą/ áni ſie mogli oſtáć.

**Do piekłá. *wyſyſy, G*

2 Rzekł nieſpráwiedliwy] Słowá ták ſie máią ordinowáć: Rzekł nieſpráwiedliwy ſam w ſobie/ áby grzéſzył. Bo to Hiſterologia. Z Żydowſkiego teraz przekładáią: Mówi złość niezbożnégo w pośrzód ſercá mego/ że niémáſz boiáźni Bożey przed oczymá iego.

7 Iáko góry Boże] To ieſt/ nawiętſze y nawyſſze. Bo Żydowie rzeczy wielkie/ Bożemi zową.

10 A w świátłośći twoiéy oglądamy świátłość.] To ieſt/ przez twé oświécenie/ oglądamy świátłość oblicza twego: zá pomocą świátłośći chwały/ którą nas y oświéćiſz/ oglądamy świátłość one nieſtworzoną/ to ieſt ćiebie ſámégo. Bo świátło náſze przyrodzoné nie ieſt doſtáteczné/ áby przez nie duſzá do iáſnégo widzenia Bogá mogłá bydź podnieśioná. Jáko y słońce nie może bydź widziáné/ iedno przez właſné świátło ſwoie.

PSALM. XXXVI.

v Żydów 37.

Pſalm ſámemu Dawidowi.

Nie mamy odſtępowáć pobożnośći, przeto iż ſie złym powodźi.

1 א A Nie obruſzay ſie dla złośliwych: áni zayźrzy czyniącym niepráwość.

2 Abowiém iáko trawá prędko vwiędną: á iáko liśćie źiela wnet opádną.

3 ב Miéy nádźieię w PANV/ á czyń dobrze: *y mieſzkay ná ziemi *á będźieſz ſie karmił iéy bogáctwy.

**ábo, mieſzkáć będźieſz. *á páś wiárę H.*

4 Rochay ſie w PANV: y da tobie

prośby sercá twego.

5 Obiaw PANV drógę twoię / á miéy nádźieię w nim : á ón vczyni.

6 Y wywiedźie iáko świátłość spráwiedliwość twoię : á sąd twóy iáko południé:

7 bądź poddány PANV / á módl śie mu.

Nie obrußay śie dla tego / któremu śie szczęśći ná drodze iego : dla człowieká czyniącéǵ nieſpráwiedliwośći.

8 Przestań gniewu / á opuść zápálczywość: nie obrußay śie ábyś miał źle czynić.

9 Abowiém którzy źle czynią / będą wykorzenieni : lecz znoßący PANA / ći odźiedźiczą źiemię.

10 A ieszcze máło / ázći nie będźie złośniká: y będźieß ßukał mieyscá iego / á nie naydźieß.

B

11 Ale ćiſy odźiedźiczą źiemię / y kocháć śie będą w wielkośći pokoiu.

12 Będźie podſtrzégał złośnik spráwiedliwégo / y będźie nań zgrzytał zębomá swymi.

13 Ale PAN będźie śie śmiał z niego: ábowiém vpátruie że przydźie dźień iego.

14 Mieczá dobyli grzéßnicy / náciągneli łuk swóy.

Aby poráźili vbogiégo y niedostátecznégo: áby pozámordowáli ludźie práwégo sercá.

15 Miecz ich niech wnidźie w sercá ich: á łuk ich niech śie złamie.

16 Lepßa ieſt trochá spráwiedliwé / niźli wielkie bogáctwá grzéßnych.

17 Abowiém rámioná grzéßników połamią śie / á spráwiedliwé PAN potwierdza.

18 Zna PAN dni niepokalánych : á dźiedźictwo ich ná wieki będźie.

19 Nie będą záwstydzeni we zły czás:

20 y we dni głodu będą násyceni: ábowiém grzéßnicy záginą.

C

A nieprzyiaćiele PANSCY / ktoro będą vczczeni y wynieśieni : vstáwáiąc / iáko dym vstáną.

21 Będźie pożyczał grzéßnik / á nie zápłáći: ále spráwiedliwy smiluie śie y da.

22 Abowiém błogosłáwiący go odźiedźiczą źiemię : ále złorzeczący mu záginą.

23 Przed PANEM postempki człowiecze będą prostowáné : y drógi iego zechce.

24 Gdy śie powáli / nie ſtłucze śie: bo PAN podkłada rękę swoię.

25 Byłem młodym y ſtárzałem śie: á nie widźiałem spráwiedliwégo opuſzczonégo / áni naśienia iego ßukáiącégo chlebá.

26 Cáły dźień czyni miłośierdźie y pożycza : á naśienie iego w błogosłáwieńſtwie będźie.

27 Odſtąp od złego á czyń dobrze : á mießkay ná wieki wieku.

28 Abowiém PAN miłuie sąd / á nie opuśći świętych swoich : ná wieki będą záchowáni.

Nieſpráwiedliwi będą pokaráni : y naśienié niezbożnych záginie.

29 Spráwiedliwi lepak odźiedźiczą źiemię: y będą mießkáli ná wieki wieku ná niéy.

30 Vstá spráwiedliwég będą rozmyśláć mądrość: á ięzyk iego będźie mówił sąd.

D

31 Zakon Bogá iego w sercu iego: á nie będą przerzucone kroki iego.

32 Wypátruie grzéßnik spráwiedliwégo : y ßuka go vmorzyć.

33 A PAN nie oſtáwi go w rękách iego: y nie potępi go gdy będźie osądzon od niego.

34 Czekay PANA / y ſtrzeż drógi iego: á wywyßy ćię / że odźiedźiczyß źiemię : vyźrzyß gdy niezbożni poginą.

35 Widźiałem niezbożniká wyniosłégo / y podnieśionégo iáko cedry Libáńſkie.

36 A minąłem álić go iuż niémáß : y ßukałem go / á nie ználázło śie mieysce iego.

37 Przestrzégay niewinnośći / á doglądáy spráwiedliwośći / ábowiem są oſtátki człowiekowi spokoynému.

38 Lecz nieſpráwiedliwi pospołu poginą : oſtátki niezbożników zginą.

39 A zbáwienié spráwiedliwych od PANA : y obrońcą ich czáſu vtrapienia.

40 A wspomoże ich PAN y wybáwi ie : y wyrwie ie od złośników / y zbáwi ie : iż w nim nádźieię mieli.

Spuść ná Páná, H. spráwy twoie. vczyni iáſną y okazáłą cnotę twoię. á czekay nań, H. wyćięći. H. oczekawáiący, H. Mat. 5. 4. H. moc, możność, włádza. Szczęśći, drógi, G. doskonáłych H. iáko łóy iágniecy spaleni będą, y z dymem vſtáną, H. vſtáli, G. Pożycza, H. G. iáłmużny. błogosłáwieni od nie, H Bogá. á przekléći od niego. H. Vczynki do wiáry potrzebné.

iáłmużny. ábo mießkáć będźieß to ieſt, enoty. H. spráwiedliwość. Przy: 31. 26. Iſa: 51. 7. Ledwiem przeminął. H. potomſtwo, puśćizná, máiętnośći.

Miéy nádźieię w Pánu.] Obacz / iż nie tylko vfáć każe wPánu / ále y dobrze czynić.

We zły czas.] Czáſu potrzeby Pan swych nie opuſzcza.

Y drogi

23 Y drógi iego zechce.] To iest/ Rodźą sie w żyćiu/ w obyczáiách/ y w postępkách iego. Hebraism.

37 Są ostatki spokoynému.] To iest / człowiek spokoyny będźie miał potomstwo / puśćizne y máietnośći.

Szczęśćie spokoynégo.

PSALM XXXVII.

v Zydów 38.

Psalm Dawidowi ná rozpámiętánie, o Sobocie.

Prośi Bogá áby go choru iącégo odprzyiaćiół zániedbánégo, á od nieprzyiaćiół vtrapionégo wspomógł. ᵇH. Psalm: 1.

1 Pánie nie w zápálczywośći twoiéy strofuy mie/ áni w gniewie twoim karz mie.

2 Abowiem ᶜstrzały twoie vtkněły we mnie: y zmocniłeś nádemną rękę twoię.

ᶜkaźni zá grzéchy.

3 Niémász zdrowia w ćiele moim / od oblicza gniewu twego: niémász pokoiu kośćióm moim od oblicza grzéchów mioch.

Szkody grzéchowé.

4 Abowiem nieprawośći moie przewyszszyły głowę moię: á iáko brzemię ćiężkié obćiężáły ná mnie.

5 Pogniły y pospowáły sie blizny moie / od oblicza głupstwá moiego.

6 Znędzniałem / y skurczyłem sie ᵈáż do końcá: cáły dźień chodźiłem zásmucony.

ᵈbárzo, H.

7 Abowiem biodrá moie nápełnioné są ᵉnáigrawánia: á niémász zdrowia w ćiele moim.

ᵉzápalenia ábo choroby sromotnéy. H.

8 Jestem strapiony y bárzo vniżony: ryczałem od wzdychánia sercá mego.

9 Pánie/ ᶠprzed tobą wszelka żądość moiá: y wzdychánie moie przed tobą nie iest skryté.

ᶠiáwnać iest.

10 Serce moie strwożoné iest / opuśćiłá mie śiłá moiá: á iásnośći oczu moich y téy niémász przy mnie.

11 Przyiaćiele moi / y blisey moi ná przećiwko ᵍmnie przybliżyli sie/ y stáneli.

12 A ktorzy przy mnie byli / zdáleká stáneli: ʰ á gwałt czynili ktorzy szukáli duszę moiéy.

ᵍránie moiéy stali, H.

A ktorzy mi szukáli złego / mówili márnośći: á zdrády cáły dźień wymyśláli.

13 A ia iáko głuchy nie słyszałem: á iáko niemy nie otwieráiący vst swoich.

Tákiéy ćierpliwośći potrzebá prawdźiwie zá grzéchy pokutuiącému.

14 Y stałem sie iáko człowiek niesłyszący: y niemáiący ⁱodporów w vściech swoich.

ⁱodpowiedźi.

15 Abowiem w tobiem PANIE nádźieie miał: ty ᵏnie wysłuchasz PANIE Boże móy.

ᵏH.

16 Bom ˡmówił: by sie kiedy nie weselili náde mną nieprzyiaćiele moi: y gdy szwánkuią nogi moie/ przećiwko mnie wielkie rzeczy mówili.

ˡo tem prośił zá grzéchy trzeba co ćierpieć.

17 Bom ia ná bicze ᵐgotów iest / y ból móy przed oblicznośćią moią iest záwżdy.

ᵐábo, zgotowány, H.

18 Abowiem nieprawość moie oznaymię: y będę myślił zá grzéch móy.

Spowiedź y z przygotowániem.

19 Lecz nieprzyiaćiele moi żywią / y zmocnili sie ⁿnádemną: y rozmnożyli sie/ ktorzy mie nienawidzą niesprawiedliwie.

ⁿH.

20 Ktorzy oddawáią złé zá dobré/ vwłaczáli mi/ iżem násládował dobroći.

21 Nie opuszczay mie PANIE Boże móy/ nie odstępuy ode mnie:

22 Bądź gotów ná rátunek móy / Pánie ᵒBoże zbáwienia mego.

ᵒH. G.

2 Pánie nie w zápalczywośći twoiéy.] To iest iáko Augustin ś. wykłada: Niech nie będę miedzy onymi/ ktorym ma być rzeć: Idźćie przeklęći w ogień wieczny. Ani mie karz w gniewie twoim: ále mie oczyść w tym żywoćie: y tákim mie vczyń/ żebym (po śmierći) nie potrzebował ogniá czyśćowé: dla onych ktorzy zbáwieni będą / wszákże ták iáko przez ogień. Czemu: iedno iż tu budowáli ná fundámenćie drzewo / śiáno/ słomę. Bo gdyby złoto / śrebro/ y drogié kámienie byli budowáli / tedyby od obojego ogniá bespieczni byli: nie tylko od onégo wiecznégo/ ktory ná wieki będźie męczył ludźie potępioné: ále y od tego / ktory będźie czyśćił te ktorzy będą przez ogień zbáwieni. Bo ták nápisano / Iż sam będźie zbáwion/ ále przećie ták iáko przez ogień. A iż rzeczono: Będźie zbáwion/ lekce sobie ludźie ón ogień wážą. Ale obácz / iż ácz będą zbáwieni przez ogień / wszákże ón ogień ćięższy będźie / niżli to wszytko co człowiek może ćierpieć w tym żywoćie. etc. Augu. in Psalm. 37.

Augustyn o dwoiákim ogniu, piekielnym y czyśćowym. Augustyn ná to mieysce. 1. Cor. 3. 15.

Támże.

6 Pogniły blizny moie.] Ztąd widźimy / iż trudnieysze iest vzdrowienie grzéch powtarzáiącego.

Recidiwá gorsza.

19 Y będę myślił zá grzéch móy.] To iest/ Będę czynił z pilnośćią to wszytko / cokolwiek czynić potrzebá ná omyćie y vzdrowienie grzéchu moiego: będę płáczem omywał/ y iálmużnámi odkupował grzéchy. Augustin ná ten Psalm.

Grzéchów iáko zbywáć.

PSALM XXXVIII.

v Zydów 39.

1 *Ná koniec, sámemu Idithun, pieśń "Dawidowá".*

2 A Rzekłem / Bede strzégł drog moich : ábym nie zgrzeſzył iezykiem moim. Záłożyłem straż vstom moim / gdy stał grzeſznik przeciwko mnie.

3 Zániemiałem y vniżyłem sie/ y "zámilczałem dobrych/ y bol moy odnowił sie.

4 B Zágrzáło sie ſerce moie we mnie/ á w rozmyślániu moim rospalił sie ogień.

5 Rzekłem iezykiem moim/ Oznaymi mi PANIE koniec móy. A "liczbe" dni moich która iest / ábym wiedział "czego mi niedostáie.

6 Otoś "pomierné" vczynił dni moie/ á bytność moiá iáko nic przed tobą. Záprawde wßytká márność/ wßelki człowiek żywiący.*

7 Záiśté "w obrázie" przechodzi człowiek/ ále y prózno trwoży sobą: ſkárbi/ á niewié komu to zbierze.

8 A teraz ktoréż iest oczekiwánie moie? "izáli nie Pan? y "bytność moiá v ciebie iest.

9 C Od wßytkich niepráwości moich wyrwi mie / ná pośmiech głupiemu "dałeś mie".

10 Zániemiałem / y nie otworzyłem vst moich/ boś ty vczynił: "odeymi odemnie plagi twoie.

12 "Od mocy reki twoiéy iam vstał "wstrofowániu"/ dla niepráwości karałeś człowieká.

D A vczyniłeś że wyschłá iáko "pájąk" duſzá iego/ záiśté "próżno sie trwoży wßelki człowiek*

13 Wysłuchay modlitwe moie PANIE/ y prośbe moie/ przyimi w vßy łzy moie. Nie milcz / bom ia iest przychodzień v ciebie y podrożny/ iáko wßyscy oycowie moi.

14 Folguy mi/ ábym sie ochłodził piérwéy niżli odéydę/ á wiecéy nie bede.

W vdręczeniu milczenié odrzuciwßy, prosi áby mu oznaymił krótkość żywotá.
"Dawidowi, G.
"Vmyśliłem strzédz.
"nie mówiłem ani złe áni dobrze.
"miáre, H.
"poki ieſcze żyć mam, H.
"krótkié ná dłoni, H.
*Selach. H.
"iáko cień, H
"H.
"nádźieiá, H.
"niedaway mi, H.
"Od rázów.
"fukániém H
"mól, H.
"márnośé iest, H. G.
*Selach, H.

1 Sámemu Idithun.] Idithun był ieden ze dwunaście śpiewaków Dawidowych.

Idithun kto był.

PSALM XXXIX.

v Zydów 40.

1 *Ná koniec Psalm, sámemu Dawidowi.*

2 A Oczekáiąc czekałem PANA/ y skłonił sie ku mnie. A wysłuchał prośby moie/ y wywiódł mie z dołu nedzy / y z błotá iłu.

3 A postáwił ná ſkále nogi moie/ y náprostował kroki moie.

4 A wpuścił nową "pieśń w vstá moie/ "hymn Bogu náßému. Vyźrzą mnodzy/ y bedą sie bać/ y bedą mieć nádźieie w PANV.

5 Błogosłáwiony mąż/ którégo nádźieiá iest imie PANSKIE/ á nie oglądał sie ná márności y ná ſzaleństwá omylné.

6 Wieléś vczynił ty PANIE Boże móy cudów twoich / á w myślách twoich nie iest ktoby był podobien tobie.

B Opowiádałem y mówiłem / rozmnożyli sie nád liczbe.

7 Ofiáry y obiáty niechćiałeś/ á "vßy vczyniłeś mi doskonálé.

8 Cáłopalenia y zá grzéch nie żądałeś/

9 "tedym rzekł: oto ide.

10 W summie ksiąg nápisano o mnie "ábych czynił wolą twoie/ Boże móy prágnąłem/ y zakon twóy w pośrzod ſercá mégo.

Opowiádałem spráwiedliwość "twoie" w kościele "wielkim"/ "oto warg moich nie bede hámował: PANIE tyś wiedział".

11 Spráwiedliwości twoiéy nie ſkryłem w ſercu moim / prawde twoie y zbáwienié twé opowiádałem.

C Nie táiłem miłosierdzia twégo/ y prawdy twoiéy przed zgromádzeniem wielkim.

12 A ty PANIE nie oddalay ſmiłowánia twégo odemnie/ miłosierdzié twoie y prawdá twoiá záwżdy mie "broniły.

13 Abowiem obtoczyły mie złé/ ktorym niemáß liczby/ poimáły mie "niepráwości moie y nie mógłem przeyzrzéć. Rozmnożyły sie nád włosy głowy moiéy/ y ſerce moie opuściło mie.

"Chętliwie z wielką żądzą.
"dźiek czynienia.
"chwałe, H.
"ciáło, G. Zyd: 10.5.
"H. G.
"powßechnym.
"oto ty pánie wieß, żećiem nie záwściągał vst swoich.
"strzédz bedą, ábo niech strzegą, H.
"kaźni zá niepráwości.

"Niechći

14 [a]Niechći sie podoba PANIE ábyś mie wyrwał / PANIE ku rátunku memu [b]weyźrzy.
15 Niechay będą záwstydzeni y zesromoceni spólem / ktorzy szukáią duszę moiey / áby ią odięli.
D Niech sie obrócą ná wstecz / á niech sie záwstydzą / ktorzy mi życzą złego.
16 Niechay odnioszą nátychmiast żel żywość swą / ktorzy mi mówią [c]Ehey / Ehey.
17 Niech sie rozráduią y wweselą w tobie wszyscy ktorzy cie szukáią / y niech mówią záwżdy / Niechay będzie vwielbiony PAN / ktorzy miłuią [d]zbáwienié twoie.
18 Ja lepak iestem żebrak y vbogi: PAN stára sie o mie.
Pomocnikiem moim y obrońcą moim iesteś ty / Boże móy nie omieszkiwayże.

[a] Racżże mię Pánie wybáwić, [b] pośpiesz sie H. Niż: 69. 2. wyśś: 34. 4.
[c] ráduiąc sie z nieszczęścia moiego.
[d] ábo Iezusá zbáwiciela twego.

6 *Opowiadałem y mówiłem.*] Rozumiey / myśli twoie / ábo cudá twoie: Lecz ich ták iest wiele / że ich wyliczyć nie mogę. Drudzy ták o Pánu Chrystusie wykłádáią: Opowiádałem y rozgłaszałem Ewánielią twoię: y vwierzyło wielkie mnostwo ludźi.
7 *Ofiary niechćiałeś.*] Aleś mi vszy / to iest ćiáło człowiecze (per Synecdochen, iáko y Lxx. przełożyli / y Páweł ś. wykłáda) przygotował: rozumiey w żywoćie Pánny błogosłáwioney. Słowá to są Páná Chrystusowe / ktoremi przepowiáda / że miáły vstáć ofiáry zakonu stárego / á ná ich mieysce miáłá nástąpić ofiárá ćiáłá iego naświętszego. Bo iáko Augustyn ś. to mieysce wykłáda: Miásto onych wszytkich ofiar stárego testámentu / ćiáło iego teraz ofiáruią / y pożywáiącym rozdawáią. Rábinowie to ináczey wykłádáią: Aleś mi vszy otworzył: czuż / ábych ćie słuchał / y czynił wolą twoie. Lecz v nas ważnieyszy bydź ma wykład Apostolski / á niżli Zydowski.
9 *W summie kśiąg.*] To iest w summie pisiná ś. ábo we wszytkim pismie / w cáłych kśięgách stárego zakonu. Bo summá Moyżeszá y Prorokow / iest Pan Chrystus. W Zydowskim stoi במגלת ספר bimgillath sepher: in volumine libri, w zwitku kśiąg: iż stárzy swoie kśięgi zwijáli / ábo około láski obwijáli / iáko y teraz Zydźi zakon w swych bożnicách. Augustyn ś. wykłáda: In capite libri: Ná początku kśiąg / to iest Psalmów / nápisano iest o Chrystusie w pierwszym Psalmie. A Hieronym ś. Ná początku kśiąg pierwszych Moyżeszowych / że tám też o Chrystusie iest nápisano / że przezeń wszytko iest stworzono. Lecz pierwszy wykład iest włásnieyszy: iáko sie z Zydowskiego y z Gréckiego słowá pokázuie.
11 *Przed zgromadzeniem wielkim.*] Kośćiół Chrystusow iest kośćiół wielki / zgromadzenié wielkie / á nie máłe stadko.

Ciáło páńskié miásto ofiar stárych, teraz ofiáruią. Zyd: 10. 5.
Aug. epi. 3. ad Volusia. & in psa. 39
In capite libri.
Kośćiół Chrystusów wielki

PSALM, XL.

vZydów 41.

1 *Nákoniec Psalm sámemu Dawidowi.*

2 Błogosłáwiony ktory ma baczenié ná potrzebnégo y ná vbogiego / w A dźień zły wybáwi go PAN.
3 PAN niechay go záchowa / y ożywi go / y niech go vczyni błogosłáwionym ná źiemi / y niechay go nie wydáie [e]duszy nieprzyiaciół iego.
4 PAN go niech wspomoże ná łożu niemocy iego / wszytkę pośćiel iego sprzewracałeś w chorobie iego.
5 Jam rzekł: PANIE / smiłuy sie nádemną / vzdrów duszę moie / bom grzeszył tobie.
6 Nieprzyiaćiele moi mówili mi źle / B kiedyż vmrze á zginie imię iego?
7 A ieśli w chodźił áby [f]vyźrzał: márności mówił / serce iego zgromádźiło nieprawość sobie.
8 [g]Wychodźił precz / y mówił [g] pospołu.
Przećiwko mnie szeptáli wszyscy nieprzyiaćiele moi / przećiwko mnie myślili mi źle.
9 Słowo niesprawiedliwé postánowili przećiwko mnie / zali ktory śpi wiecey nie powstánie?
10 Abowiem człowiek pokoiu mégo / ktorémum vfał / ktory iadał chléb móy / wielkié vczynił nádemną podeszćié.
11 Ale ty PANIE smiłuy sie nádemną / y [h]wzbudź mie / á oddam im.
C
12 W tymem poznał [i]iżeś mie chćiał / że sie nie będźie weselił nieprzyiaćiel móy nádemną.
13 A mnieś dla niewinnośći przyiął / y vtwierdźiłeś mie przed oblicznośćią twoią ná wieki.
14 Błogosłáwiony PAN Bóg Izráelski od wieku / y áż do wieku: Niech sie stánie / Niech sie stánie.

Modli sie zá tymi ktorzy dobrze czynią vbogim y vtrapionym, y sam zá sie, ktorému gdy chorzał nieprzyiaciele śmierći życzyli.
[e] w ręce, G.
[f] náwiedźił, H.
[g] A wyszedszy precz, drugim to opowiádał.
Ioan: 13. 18.
[h] day mi powstać z łożá ábo z grobu. Dźie: 1. 16.
[i] iżeś sie kochał wemnie Hebr.

4 *Sprzewracałeś*] To iest / Sameś mu Pánie łożko słał / áby miekcey leżał: ábo / odmieniłeś we zdrowie chorobe iego.
9 *Słowo niesprawiedliwé postanowili.*] Abo / rzecz złośliwą záwárli przećiwko mnie. Z Zydowskiego inni przekłádáią: (mówiąc)

Rzecz zárázliwa przylnelá do niego: á który zległ / iuż wiecey nie powstánie.

10 Człowiek pokoiu mego] To iest / przyiaciel móy. Hebraism. Co o Iudaszu sam Pan wyłożyć raczył.

14 Niech sie stanie.] Ták w Zydowskim stoi, Amen y Amen: to iest / Stań sie / stań sie. ábo / Niech ták bedzie. A tu Zydowie kończą pierwsze księgi Psalmów / táko y potym drugie zá temiż słowy / kedy stoi ná końcu / Amen y Amen. Alec niemász Psalmów iedno iedne księgi. Iáko świadczą Apostołowie / y Hilarius / Hieronymus / y Augustin ś.

Koniec pierwszych księg Psalmów, według Zydów. Dzie: 1. 20. Hil. in prologo Psalm. Hieron. in prolo. psal.

PSALM XLI.

v Zydów 42.

Ná koniec, wyrozumienie synóm Kore.

Cieszy sie ná swym wyznaniu Bogiem y nádzieią przywrócenia do oyczyzny.

1 2 A Iáko prágnie Ielen do źrzódł wodnych: ták prágnie duszá moiá do ciebie Boże.

3 Prágnelá duszá moiá do Bogá / mocnégo / żywégo: kiedyż przyide á okaże sie przed obliczem Bożym?

4 Były mi łzy moie zá chléb wednie y w nocy: gdy mi mówią co dzién: Kedyż iest Bóg twóy?

5 Ná tom wspominał / y wylałem ná sie dusze moie: że przyide ná miey sce przybytku dziwnégo / áż do domu B Bożégo:

Z głosem wesela / y wyznawánia głosu goduiącégo.

6 Czemużes smutna duszo moiá? y czemu mie trwożysz?

7 C Miey nádzieie w Bogu / bo mu iescze wyznáwáć bede: zbáwienié twarzy moiéy / y Bóg móy.

We mnie sámym zátrwożyłá sie duszá moiá: przeto bede ná cie pámietał z ziemie Iordanu y Hermonium od góry máluczkiéy.

8 Przepáść przepáści przyzywa / ná głos vpustow twoich.

Wszytkie wysokie wáły twoie / y nawálności twoie ná mie sie stoczyły.

9 We dnie PAN roskazał miłosierdzie swoie: á w nocy pieśń iego.

10 D Przy mnie modlitwá Bogu żywota mego. Rzekę Bogu: Iesteś moy obrońcá.

Przeczżes mie zápomniał? y czemu smutno chodze / gdy mie trapi nieprzyiaciel?

11 Gdy sie łamią kości moie / vrągáli mi którzy mie drecza nieprzyiaciele moi:

12 Gdy mi mówią ná káżdy dzién: Kedyż iest Bóg twóy? czemus iest smutna duszo moiá? y czemu mie trwożysz?

Miey nádzieie w Bogu / bo mu iescze wyznáwác bede / zbáwienié twarzy moiéy / y Bóg móy.

Vcieszyłem sie wielce, Hebr. wrócę sie do Ieruzálem. Abo, kedy usłł głos wesela y śpiéwánié ludzi ofiar vżywáiących. Niż: 42. 5. G. Boże móy, H. Iedná nedzá drugą sobą ciągnie. ábo zemnę, H. H. H.

3 Do Bogá mocnégo żywégo] Ztąd Grékowie one pieśnkę wzieli / Swiety Boże / Swiety mocny / Swiety nieśmiertelny / smiluy sie nád námi. Iáko pisze Euthimius. Bo przez żywégo znaczy sie nieśmiertelny. A iż fortem me fontem czytáć mamy / Gréckie y Zydowskie słowo / iásnie pokázuie. Bo Lxx. słowo אל El / nie tylko Bogiem / ále Bogiem mocnym przełożyli.

8 Vpustów twoich] Z obłoków / z których táko z vpustów ábo z rur / wielkie descze spuszcząią.

Swiety Boże, S mocny, S. nieśmiertelny.

PSALM. XLII.

v Zydów 43.

Psalm Dawidowi.

Prosi Bogá, áby go z wygnánia do Ieruzálem przywrócił: áby mógł czesto chodzić do kościołá.

1 A Sądź mie Boże / á rozeznay spráwe moie od narodu nie świetégo / od człowieká niespráwiedliwégo y zdrádliwégo wyrwi mie.

2 Bo ty iesteś Bóg moc moiá: czemus mie odrzucił? czemu smutny chodze / gdy mie trapi nieprzyiaciel?

3 Wyśli światłość twoie y prawde twoie: té mie poprowádziły y przyprowádziły ná góre świetą twoie y do przybytków twoich.

4 B Y wynide do ołtarzá Bożégo: do Bogá / który vwesela młodość moie.

5 6 Bedeć wyznawał ná cytrze / Boże / Boże móy? czemus smutna duszo moiá? á czemu mie trwożysz?

Miey nádzieie w Bogu / ábowiem mu iescze wyznáwác bede: zbáwienié oblicza mego y Bóg móy.

H. G. w żałobie, H. poprowádzą y przyprowádzą, H. rádości y wesela mego, H. G.

Skárżą śie pobożni, że ich Pan Bóg nie ták iáko przodków ich broni: że dla wiáry od niezbożnych śiłá ćierpią.

PSALM XLIII.

v Zydów 44.

Ná koniec, Synóm Kore ku wyrozumieniu.

1 2 A BOże/ vßyrmá náßémi słyßeliśmy/ oycowie náßy nam powiádáli. Spráwę ktorąś vczyniłwe dni ich/ ʺy we dni starodáwné.

ʺH. G.

3 Ręká twoiá pogány wytráćiłá/ y ʺwszczépiłeś oné: vdręczyłeś narody/ y wygnałeś ie.

ʺosádźiłeś oyce náßé.

4 Ani bowiém mieczem swym posiedli żiemie/ y ʺrámie ich nie wybáwiło ich.

ʺmoc, śiłá.

Ale práwicá twoiá/ y rámie twoie/ y ʺoświécenié oblicza twégo/ żeś ie vpodobał sobie.

ʺłáskáwa twarz twoiá.

5 Ty sam iesteś król móy/ y Bóg móy/ który ʺroskázuieß wybáwienié Jákobowé.

ʺspráwuieß.

6 B Przez ćie nieprzyiacioły náße rogiem ʺrozrzućimy/ á w imie twoie ʺwzgárdźimy powstáiącé przećiwko nam.

ʺpobodźiemy, perážimy. ʺpodepcemy. H.

7 Abowiém nie w łuku moim nádźieie mieć bede/ á miecz móy nie wybáwi mie.

8 ʺWybáwiłeś bowiém nas od trapiących nas/ á máiącé nas w nienawiśći záwstydźiłeś.

ʺAle ty nas wybawiaß.

9 W Bogu chlubić śie bedźiem przez cáły dźień/ á w imie twé wyznawáć bedźiem ná wieki*.

ʺSelach, H.

10 A teraz odegnałeś y záwstydźiłeś nas/ á nie bedźieß wychodźił ʺBoże w śiłách náßych.

ʺH.

11 Odwróciłeś nas wstécz od nieprzyiaćioł náßych/ á ktorzy nas w nienawiśći máią rozßárpywáli sobie

12 Podałeś nas iáko owce ná iedzę/ y miedzy pogány rozpróßyłeś nas.

13 Przedałeś lud twoy nizáco/ á nie było mnostwo ʺw zamiánie ich.

ʺzá nas, G.

14 C Dałeś nas ná wzgárdę sąśiádóm náßym/ ná ßydérstwo y ná pośmiech tym/ ktorzy są w okolicy náßéy.

15 Vczyniłeś nas przysłowiem miedzy pogány/ ʺkiwániém głowy miedzy ludźmi.

ʺnaśmiewiskiem.

16 ʺCáły dźień wstyd móy przedemną iest/ á záwstydzenié oblicza mégo okryło mie.

ʺNá káżdy dźień, H.

17 ʺOd głosu łżącégo y obmawiáiącégo/ od oblicza nieprzyiaćielá y prześláduiącégo.

ʺAbo dla głosu.

18 To wßytko przyßło ná nas/ á nie zápomnieliśmy ćie/ y ʺnie czyniliśmy niespráwiedliwie w testámenćie twoim.

ʺniezápomnieliśmy przymierza twego.

19 A nie cofnęło śie ná zad serce náße á nie odwroćiłeś śćieżek náßych od drogi twoiéy.

20 Boś nas poniżył ná mieyscu vtrapienia/ y okrył nas ćień śmierći.

21 D Jeśliśmy zápomnieli imienia Bogá náßégo/ y ieśliśmy podnośili ręce náßé do Bogá cudzégo.

22 Izali śie Bóg ʺo tym nie bedźie pytał? gdyż on wié skrytośći sercá.

ʺtego niepomśći.

Bo nas dla ćiebie morduią ná káżdy dźień/ poczytáni iesteśmy iáko owce ná rzéź.

Rzym: 8. 36.

23 Powstań/ czemu spiß Pánie? powstań á nie odrzucay do końcá.

24 Czemu oblicze twoie ʺodwrácaß? zápomináß vbóstwá náßégo y vtrapienia náßégo?

ʺzákrywaß. H.

25 Abowiem poniżona iest w prochu dußá náßá/ przylgnął do żiemie brzuch náß.

26 Powstań ʺPánie/ rátuy nas: á odkup nas dla ʺimienia twégo.

ʺH. ʺmiłośierdźia, H.

23 Powstań, czemu spiß Pánie.] Nie rozumiéy żeby Bóg kiedy spał/ o ktorym nápisano: Iż śie nigdy nie zdrzymie áni vśnie ten ktory strzeże Izráelá: ále iż śie zda/ iákoby spał tym ktoré opuszcza: Hier. lib. 3. comment. in cap. 14. Hieremiæ.

Pan Bóg nigdy nie spi, choć śie zda żeby spał. Psal. 120. 4.

Pieśń godowna wysławiáiąca znaki, dáry, y złączenié Christusá y kośćioła iego.

PSALM XLIIII.

v Zydów 45.

Ná koniec, dla tych ktorzy będą odmienieni synóm Kore, ku wyrozumieniu, pieśń dla miłégo.

1 2 A WYdáło serce moie ʺsłowo dobré/ ʺopowiádam ia czyny moie krolowi.

ʺábo, rzecz dobrą. ʺśpiéwam

Jezyk móy pióro pisárzá/ predko piszącégo.

wiérsz ktorem vczynił ku czći Mesyaszowi.

3 Pięknieyßy vrodą nád syny człowiecze/ rozlałá śie wdźiecznosć po wárgách twoich/ dla tego ćie błogosłáwił Bóg ná wieki.

4 Przypaß miecz twój ná biodrze two

ie/ namocnieyszy.

5 Z ślicznością twoią y z pięknością twoią *' náciągni / fortunnie postępuy y króluy.

B Dla prawdy y cichośći y spráwiedliwośći/ y "poprowádzi cie dziwnie práwicá twoiá.

6 Strzały twoie ostré (narody pod cie vpádną) w sercá nieprzyiaciół 'królewskich.

7 Stolicá twoiá Boże ná wieki wieków/laská práwośći/laská krolestwá twégo.

8 Vmiłowałeś spráwiedliwość/ á nienawidziałeś niepráwośći/ przeto cie pomázał Boże Bóg twóy oleykiem wesela nád vczestniki twoie.

9 Mirrhá y Staktá y Kássia z szat twoich/ z domów słoniowych/ z których "ci roskosz vczyniły' ' córki królewskié 'w poczciwośći twoiéy'.

10 C Stánełá "królowa' po práwicy twoiéy w vbierze złotym: obtoczona rozmáitośćią.

11 Słuchay córko á patrz/ y nákłoń vchá twégo: á zápomni narodu twégo/ y domu oycá twégo.

12 A bedzie pożądał król śliczności twoiéy/ ábowiem on iest Pan ᵛBóg' twóy/ y 'bedą' sie mu kłániáć.

13 A "córki Tyru' z vpominkámi obliczu twemu bedą sie modlić/ᵛwszyscy' bogáci z ludzi.

14 Wszytká chwałá téy córki królewskiéy we wnątrz/ 'w bramách złotych/ ' vbrána rozmáitośćiámi.

15 D Przywiodą krolowi pánny zá nią: przyniosą do ciebie bliskié iéy.

16 Przyniosą ie z weselem y z rádośćią: przywiodą ie do kośćiołá królewskiégo.

17 Miásto oyców twoich národziłoć sie synów: postánowisz ie kśiążęty ná de wszytką ziemią.

18 'Bedą' wspominać imie twoie: ná wszytkié rodzáie y rodzáie.

Dla tego narodowié bedąć wyznáwáć wiecznie/ y ná wieki wieku.

*y, G. H. 'łuk twóy ábo siły twoie. "dokażesz dziwnych rzeczy práwicą twoią. 'twoich. Zyd: 1. 8. Tu Christusá páná iásnie Bogiem zowie: iáko y w wierszu który zátym idzie. "cie rozweselíły, H. 'miedzy vczciwémi twém, H. "małżonká, H ᵛH. ᵛH. G. 'bedzieß, H. G. "córká też Tyrska, H. G. ᵛH. 'z háftowánégo złotá szátá iéy, w vbiorách wyszywánych, H. Do królá to mówi. "Bede, H. G.

1 *Pieśn dla miłego*] Ták według Zydów/ iáko y według Chrześćiánow/ ten Psalm o Messiaszu mowi. Bo siłá rzeczy w nim nie mogą przystoieć Sálomonowi: iáko to/ iż ten o którym tu rzecz/ Bogiem kilká kroć iest názwány. Stolicá twoia o Boże trwa ná wieki. Dla tégo cie pomázał o Boże Bóg twóy. Bo tak y Augustin y Hieronim ś. czytáć y wykłádáć każą: O Boże Synu/ Bóg twóy/ to iest Oćiec. Abowiem on iest Pán Bóg twóy/ y bedą sie mu kłoniáć. Nád to/ iż synowie iego mieli bydź vczynieni kśiążęty nádewszytką ziemią. A nákoniec/ iż Páwéł ś. o Christuśie gi iáwnie wykłáda.

3 *Piekniey szy iesteś vrodą*] Chwały Christusowé: I. Od vrody y pięknośći. II. od wymowy y nauki Ewánieliey ś. III. od mestwá ná woynie. IIII. od zwyćięstwá z grzechu/śmierći/ szátáná/ báłwánów/ y báłwochwalców. V. od máiestatu persony y krolestwá iego. VI. od spráwiedliwośći/ y innych cnot wielkiému kśiążęćiu właśnych. VII. od wiecznośći królestwá iego. VIII. y od wonnośći szat iego.

8 *Pomázał cie Boże Bóg twóy*] Oto masz Troyce świetą/ dosyć iáśnie wyrázoną. Bo Christusá Bogá/ pomázał Bóg/ Oćiec iego/ oleykiem wesela/ to iest Duchem ś. abo pomázanim Duchá ś. áby był królem y kapłanem naszym.

10 *Stánełá królowa.*] Chwały oblubienice Páná Christusowéy/ to iest kośćiołá iego. I. Od mieyscá/ że stoi ná práwicy królewskiéy. II. od vbioru kosztownégo y rozmáitego. III. od pięknośći. IIII. od wnetrznéy ozdoby. V. od fraucymeru pánien mądrych. VI y od płodnośći.

14 *Stroiem rozmáitym.*] To iest rozmáitémi stany/ obyczáymi y ceremoniámi: którémi sie wzbudza y mnoży nabożeństwo/ á kośćioł sie zdobi Augustin. ad Cassul epist. 86. A ná to co rzeką ći/ którzy rozmáitym stanóm y ceremoniam w kośćiele przyganiáią?

17 *Miásto oyców twoich.*] To iest/ ná mieysce Apostołów/ nástáną Biskupi ich námiestnicy/ któré Bóg postánowił kśiążęty po wszytkiey ziemi. August. Hieron Euthim.

Ten psalm nie o Sálomonie, ále o Messiaszu mówi. ver. 7. ver. 8. ver. 12. Do Zyd: 1. 8. Chwały Christusowé. ver. 4. y 6. ver. 6. ver: 5. 7. y 9. ver. 5. y 8. ver. 7. ver. 9. Tróycá przenaświętsza. Luk. 4. 18. Chwały oblubienice Christusowéy. ver. 12. ver. 13. ver 15. ver. 17. Stróy rozmáitych Ceremoniy kośćielnych. Biskupi kśiążętá.

PSALM XLV.

v Zydów 46.

1 *Ná koniec, synóm Kore, zá táiemnice, Psalm.*

2 A Bóg nász vćieczką y mocą: pomocnikiem w vćiskách 'które "nálázły nas' bárzo.

3 Przetoż sie bać nie bedźiem gdy sie poruszy ziemiá: y przeniosą sie góry 'w serce morzá.

4 Szumiáły/ y zámąciły sie wódy ich/ zátrzesły sie góry przed siłą iego. *

5 Bystrość rzéki rozwesela miásto Boże: "poświecił przybytek swóy Naywyższy'.

6 B Bóg w pośrzódku iego/ nie bedzie poruszoné: rátuie go Bóg ráno ná świtániu.

7 Potrwożyli sie narodowie/ y náchyliły sie królestwá: dał 'głos swóy*/

Ze miásto Boże ábo kośćiół zá obroną bożą, od nieprzyiaćiół iest bespieczny. 'náleźion iest, H. "nádeszły. 'w pośrzodek morzá. Heb. *Selach. "świeté mieszkánia nawyższégo, H. 'głos gromu, ábo przepowiedánia słowá Bożégo.

poruszyłá

poruszyłá ziemią.

8 PAN zastępów z námi: Bog Jákobów obrońcą nászym.* — *Nawyższy, G. *Selach, H.

9 Pódźcie á oglądaycie spráwy ˀPANſkié/ iákie vczynił cudá ná ziemi: 10 ˀodiąwszy woyny áż do kráiów ziemie. — ˀBoże, G.

Skruszy łuk/ y zdruzgoce oręże: y ˀtarcze˒ ogniem popali. — *wozy, H.

11 Vspokóycie sie á obaczćie/ żećiem ia iest Bóg: bede podwyższon miedzy narody/ y bede podwyższon ná ziemi.

12 PAN zastępów z námi: Bóg Jákobow obrońcą nászym*. — *Selach, H.

PSALM XLVI.

v Zydów 47.

Ná koniec, prze syny Kore Psalm.

Wszytkie narody pobudza ku chwaleniu Bogá: przeto że pan Chrystus wstąpiwszy do nieba rozszerzył chwałę swą.

1 2 A Wszyscy narodowie kláſkaycie rękomá: wykrzykaycie Bogu głosem wesela.

3 Abowiem PAN wysoki/ straszny: król wielki náde wszytką ziemią.

4 Podbił ludźie pod nas: y narody pod nogi násze. — *Nawrócenie pogánow.*

5 Obrał nam dźiedzictwo ˀswoie˒: pięknosć Jákobowe/ którą vmiłował.* — ˀnásze, H. sobie, G.

6 Wstąpił Bóg z wesołym śpiewániem: á PAN ˀz głosem trąby. — ˀz głośnym trąbieniem. 2. król. 6. 15.

7 B Spiewayćież Bogu nászemu/ spiewayćie: spiewayćie królowi nászemu/ śpiewayćie.

8 Abowiem królem wszytkiey ziemie Bóg: śpiewayćież mądrze.

9 ˀBędźie˒ królował Bóg nád narody: Bóg śiedźi ná stolicy swéy świetéy. — ˀH. G. Siedzenie na prawicy

10 Książętá narodów zgromádźili sie z Bogiem Abráhámowym: ábowiem Bogowie mocni ziemie/ są bárzo wywyższéni. — *Nawrócenie królów y książąt do Chrystusa.*

5 Piękność Iákobowe.] To iest/ syny Abráhámowe y Jákobowe przez wiáre.

6 Wstąpił Bog.] Proroctwo o wniebowstąpieniu Páná Chrystusowym/ ktory iest Bóg y człowiek prawdźiwy.

10 Abowiem Bogowie mocni ziemie.] Nász tłumacz Láćiński muśiał czytáć w Greckim Lxx. οἱ θεοὶ, Bogowie: gdźie dźiś czytamy τοῦ θεοῦ, Bogá/ ábo Boży. Pierwsze czytánie zda sie być lepsze. Bo sie z nim y Zydowskie zgadza/ ieśli w לאלהים elohim pierwszą literą ל znáczy nominatiuum casum Emphaticé iáko indźie często. Jákoby rzekł: Jż Bogowie mocni/ ábo tarcze y obrońce ziemie/ bárzo są wywyższeni w tym zwyćięstwie świątem. Oycá Syná y Duchá ś. pismo Bogámi názywa/ nie względem istności/ która w nich iedna iest: ále względem person/ ábo osob/ które są trzy istotnie y rozdźielnie. A przetoż w Zydowskim nie stoi in plurali/ są wywyższeni: ále in singulari/ iest wywyższony. Iż ći trzey iedno są. — *Tróycá przenaświętsza.*

PSALM XLVII.

v Zydów 48.

Psalm pienia, synów Kore, wtorego dniá Sábbáthu.

Znamienite opisanie kośćioła Chrystusowego pod figurą miásta Ierozolimskiego

1 2 A Wielki PAN, y chwálebny bárzo w mieśćie Bogá nászego/ ná górze świętéy iego.

3 ˀFunduie sie˒ z rádośćią wszytkiey ziemie górá Sion/ strony pólnocné/ miásto królá wielkiego. — ˀBudnie sie z fundámentów.

4 Bóg ˀw domiéch iego˒ˀbedźie˒ poznány/ kiedy ie obroni. — ˀw płacach H. G. ˀiest, G.

5 Abowiem oto królowie ˀziemscy˒ zgromádźili sie: zeszli sie wespół. — ˀH.

6 Ci vyźrzawszy ták zdźiwili sie/ 7 zátrwożyli sie/ wzruszyli sie: ˀdrżenie ie popádło.

8 Tám boleśći iáko rodzącéy: ˀwiátrem gwałtownym pokruszysz okręty Társis.

9 B Jákosmy słyszeli/ tákesmy widźieli w mieśćie PANA zastępów/ w mieśćie Bogá nászego: Bóg ie vgruntował ná wieki.* — *Selách, H.

10 ˀPrzyieliśmy˒ Boże miłośierdźie twoie/ w pósrzód ˀkośćio˒á˒ twego. — ˀVważyliśmy, H. ˀluau, G.

11 Jáko imie twoie Boże/ ták y chwała twoiá ná końce ziemie: spráwiedliwośći pełná iest práwicá twoiá.

12 Niech sie weseli górá Sion/ á niech sie rozrádują ˀcórki Judzkie/ dla sądów twoich ˀPánie˒. — ˀmiástá Iudzkiéy ziemie, to iest, kośćioły wiernych. ˀH.

13 Obstąpćie Sion/ á obeymićie ie: opowiádayćie ná wieżách iego˒. — ˀpoliczcie wieże iego. H

14 Włóżćie sercá wásze ˀw moc iego: á rozłożćie domy iego/ ábyśćie opowiádáli ˀw drugim pokoleniu. — ˀmury iego, H. ˀnarodowi potomnému.

15 Zeć ten iest Bóg/ ˀBóg˒ nász ná wieki/ y ná wiek wieku: on nas bedźie rządźił ná wieki. — ˀH.

2 *W mieście Bogá nászego.*] To iest/ w kośćiele swym świetym/ powszechnym/ y widomym. August.

3 *Funduie sie z rádośćią wszytkiéy ziemie.*] Z Zydowskiégo: Piekne mieysce/ ábo kráiná rádość wszytkiéy ziemie.

4 *Kiedy ie wspomoże.*] Abo/ ná wspomożenie/ y ná obronę iego/ że ie wspomaga. H.

9 *Bóg ie ugruntował na wiek.*] Ale podobno to miásto (ten kośćiół powszechny) które świát trzymáło/ kiedykolwiek bedzie wywrócone? Boże vchoway ták rozumieć. Bóg ie fundował y vmocnił ná wieki. A ieśliż ie Bóg fundował ná wieki./ cóż sie boisz áby fundáment nie vpadł? Augustyn ś. ná to mieysce.

Kośćiół Christusów niezwyćiężony.

1 Tim. 3. 15.

PSALM XLVIII.

v Zydów 49.

Ná koniec, synóm Kore Psalm.

Iż bogáctwá przećiw śmierći y piekłu nic niepomogą, od których sámá spráwiedliwość człowieká wybáwia.

1 2 A Słuchaycie tego wszyscy narodowie: bierzcie w vszy którzy mieszkacie ná świecie.

3 Wszyscy synowie ziemie/ y synowie człowieczy/ pospólu w iedno bogáty y vbogi.

4 Vstá moie będą mówiły mądrość: á rozmyślánie sercá mego rostropność.

5 Nákłonie do przypowieści vchá mego: otworze ná árfie gadke moie.

Psal. 77. 2. Matt. 13. 35.

6 Czemu sie mam bać we zły dźień? niepráwość "piety moiey ogárnie mie.

"ábo drógi, to iest, vczynków moich.

7 Którzy vfáią w mocy swoiey? y chlubią sie w mnostwie bogactw swoich.

8 B Brát nie odkupuie/ odkupi człowiek: nie da Bogu vblagánia swego.

9 Y zapłaty odkupienia dusze swoiey: "y bedzie prácował ná wieki/ y bedzie żył iescze do końcá.

"Abo, ták: A choćby prácował do końca, izali bedźie żył áż ná wieki?

10 Nie oglada zginienia/ gdy vyźrzy mądré vmieráiące/ pospolu niemądry y głupi zginą.

11 Y zostáwią obcym máietności swoie: á groby ich domámi ich ná wieki.

12 Przybytkámi ich od narodu do narodu: názywáli imioná swé w źiemiách "swoich".

"H. G

13 C A człowiek gdy we czći był/ nie rozumiał: przyrownány iest bydletóm bezrozumnym/ y stał sie im podobny.

14 Tá "drógá ich pogorszenié im: á potym w vściech swych będą * mieć vpodobánié.

*"Ten sposób żyćia, Hebr. *Selach. H.*

15 Jáko owce/ w piekle są położeni: śmierć ie trawić bedzie.

Y będą pánowáć spráwiedliwi nád nimi "ráno: á rátunek ich stárzeie sie w piekle/ "po sławie ich".

*"prędko ábo w przyszłym żywoćie. "Stráćili sławę swoie, G *Selach. H.*

16 Wszákoż Bog odkupi dusze moie z reki piekielnéy/ gdy mie przyimie. *

17 D Nie bóy sie gdy sie zbogáci człowiek: y gdy sie rozmnoży sławá domu iego.

18 Abowiem gdy zginie/ "nie weźmie wszytkiego": áni zstąpi z nim sławá iego.

"nic z sobą nie weźmie, Hebr. Iob 27. 19.

19 Bo duszá iego "bedzie zá żywotá iego błogosłáwiona: bedzieć wyznawał gdy mu dobrze vczynisz.

"bedźie záżywáłá szczęśćia.

20 Y idzie áż "do rodzáiu oyców swoich: y áż ná wieki nie vyźrzy świátłości.

"do piekłá, gdźie są przodkowie iego, których náśládował.

21 Człowiek/ gdy we czći był/ nie rozumiał: przyrownan iest bydletóm nierozumnym/ y stał sie im podobny.

---

3 *Wszyscy synowie ziemie*] Po Zydowsku ták słowo od słowá: Ták synowie człowieczy/ ábo Adámowi: iáko y synowie meżcy. Bo אדם Adam po Zydowsku znáczy człowieká podłego/ á iákoby ziemskiégo/ á איש Isch lepak meżá ábo człowieká zacnégo y záwołánégo. Przetośmy tu od własności słów Láćinskich/ dla iáśnieyszégo rzeczy wyráženia nieco odstąpili.

Synowie człowieczy, y synowie meżcy.

4 *Vstá moie będą mówiły mądrość*] W rozmyślániu dniá śmierći y sadu przyszłégo prawdźiwa mądrość y rostropność zależy/ któréy wszytkich vżyć w tym Psalmie obiecuie.

W czym práwa mądrość zależy.

6 *Czemu sie mam bać*] Táć iest przypowieść ábo gadká/ którą obiecował/ dosyć w sobie trudna. Którą iedni ták wykładáią: Czemu sie mam bać czásu przećiwnégo/ kiedy mie niepráwość nieprzyiaćioł moich zewsząd ogárnie? Drudzy ták/ á lepiéy: Czemu sie ia dopuśćić mam/ abych sie bał w ón strászny dźień sadu Bożego? czemu dla zbierániá docześnych máietnośći/ mam sie dopuśćić/ áby niepráwość moiá/ którą inné ćisnę/ miáłá mie ogárnąć y potepić dniá onego? Trzeći ták: Czego sie mam bać w dźień sadny/ iedno grzéchów á niepráwośći moich które zá mną poydą? Jákoby rzékł: Nie mamy sie bać niczego iedno grzéchów.

Gadká Dawidowá.

7 *Y chlubią sie w wielkich bogáctwách.*] Jákoby rzékł/ Niech tego słucháią. Márné bogáctwá bydź pokázuie/ iż nimi od śmierći żaden áni sam siebie áni drugiego nie wykupi

Márność bogactw.

12 *Przybytkámi ich bedą*] Abo pałace ich trwáią od narodu do narodu. To iest: Buduią kosztowné zamki y pałace/ y názywáią ie imiony swymi.

14 *A potym bedący*] To iest/ á przećie ich potomkowie chwalą/ ábo śie z niey przechwaláią.

16 *Wszákóż Bóg odkupi duszę moię*] Z drugiéy strony pobożnych ludźi szczęście opisuie. Które słowá Rabuenaki Rábbin Zydowski ták wykłada: Jákoby rzekł: Nie poyde do piekłá: á ieśli tám poyde dla grzéchu mojego/ ón mie iednák wykupi z miłośierdźia swego po niektórym czáśie: bo mie do śiebie przyimie. Bo y Zydzi wierzą że czyśćiec iest/ z którego dusze mogą bydź wybáwioné.

Czyśćiec.

PSALM XLIX.

v Zydów 50.

Ze P. Christus ná sądźie zbawi ludźie nie té ktorzy mu bydło ofiárowáli, ale ktorzy spráwiedliwie y pobożnie żyli.

1 *Psalm Asáphowi.*

A Bog nád Bogi PAN mowił: y przyzwał źiemię. Od słońcá wschodu áż do zachodu: [a] z Sionu pięknosć ozdoby iego.

2

3 Bóg iáwnie przyydźie: Bóg nász á nie bedźie milczał.

Ogień przed oblicznośćią iego [b] rozpali śie: á około niego wicher wielki.

4 Przyzowie [c] niebá z wierzchu: y źiemię/ áby rozsądźił lud swóy.

5 Zgromadźćie mu święté iego: ktorzy rozrządzáią testáment iego w ofiárách.

6 Y bedą opowiádáły niebiosá spráwiedliwość iego: iż Bóg iest Sedźią.[+]

B

7 Słuchay ludu móy/ á mowić bede: Izráelu á oświadczę: Bóg Bóg twoy ia iestem.

8 Nie bede ćie karał z ofiar twoich: á cáłopalenia twoie są przed oczymá mémi záwżdy.

9 Nie bede brał z domu twego ćielców: áni z trzód twoich kozłów.

10 Abowiem moie są wszytkie zwierzetá leśné/ bydłá po gorách y [d] woły.

11 Znam wszystkie ptástwá [e] niebieskie: y pięknosć polá [f] ziemną iest.

[a] pożrzé, popali, H.

[b] to iest mieszkánów niebieskich y źiemskich.

[+] Selach. H.

Bóg to mówi.

[d] ábo, tyśiące H.

[e] górné, H.

[f] i. ſt w mocy moiéy, Hebr.

12 Jeśli bede łáknął/ nie bedeć mówił: bo móy iest okrąg źiemie/ y [g] nápełnienié iego.

13 Izali bede iadł mięso wołowe: ábo krew kozłową bede pił?

14 Ofiáruy Bogu ofiáre chwały: á odday Nawyższému śluby twoie.

15 A wzyway mie w dźień vtrapienia: wyrwę ćie/ á czćić mie bedźiesz.

16 Ale grzesznikowi rzekł Bóg: Czemu ty opowiádasz spráwiedliwośći moie/ y bierzesz Testáment móy w vstá twoie?

17 Ano ty masz w nienawiśći kárność: y zárzućiłes mowe moie ná zad.

18 Jeśliś widźiał złodźieiá/ biegałes z nim/ á z cudzołożniki miałes swóy skład.

19 Vstá twoie były pełne złośći: á ięzyk twóy plótł zdrády.

D

20 Siedząc mawiałes przećiw brátu twemu: y dawałes wzgorszenié przećiw synowi mátki twoiéy. [h] Tos czynił/ á milczałem.

21 Mnimiałes niespráwiedliwie/ że bede tobie podobny: bede ćie strofował/ y stáwie przed oczy twoie.

22 Rozumieyćież to [i] ktorzy zápominaćie Bogá: [k] by kiedy nieporwał/ á nie bedźie ktoby wydárł.

23 [l] Ofiárá chwały vczći mie: y tám drógá/ ktorą mu okaże zbáwienié [m] Boże.

[g] wyss: 23. t. wszytko co w nim y ná nim.

[h] chwalić, G.

[i] iuż, H. G. [k] bym, H.

[l] Kto ofiáruie chwałę, ten mie vczći, H. [m] moie, G.

3 *Ogień przed nim pożeráć bedźie*] Jeśli nie prágniesz widźieć oblicza Bożégo/ tedy śie wżdy boy ogniá piekielnégo: niech ćie przestrászą męki/ ieśli ćie zapłáty nie ruszáią. Rozkochasz śie w grzéchách twoich/ y w roskoszach ćiáłá twego: to ná śie słomę zgromádzasz: áleć przyydźie ogień. Ogień przed nim pożeráć bedźie/ á ogień wieczny y nieugaszony. Augustin ná to mieysce.

Boiaźń ogniá piekielnégo.

4 *Przyzowie niebá z wierzchu*] Niebá/ to iest wszytkich świętych doskonáłych/ ktorzy z nim sądźić bedą: przyzowie ich áby vśiedli na stolicách/ y sądźili z nim dwánaśćie pokolenia Izráelskie. Augustin na to mieysce.

Swięći z pánem Christusem sądźić bedą. Matt: 19. 26

5 *Ktorzy rozrządzáią testáment iego*] To iest/ ktorzy vczynili przymierze z nim około ofiar czynienia: H. ábo ktorzy woleli czynić posłuszeństwo/ á niżli ofiáry.

14 *Ofiáruy Bogu ofiáre chwały*] Zydowskie słowo תודה Thoda, nie tylko ofiáre y chwałe/ ále y spowiedź známionuie. Przetóż to mieysce Rabbinowie o spowiedźi wykłádáią: Ofiáruy/ práwi/ Bogu ofiáre spowiedźi: to iest vznay grzéchy swé y spowieday śie ich Bogu/ á ón ći ie odpuśći. Ale nászy rozumieią o ofierze chwały: Chwal Bogá á dźiękuy mu. A Chryzostom s. o ofierze włásney nowégo testámentu ćiáłá y krwie Páńskiéy/ ktora ná mieysce wszytkich ofiar stárégo testámentu nástąpiłá/ to mieysce wykłada.

Ofiárá spowiedźi y chwały.

Ofiárá Mszy S.

16 *Ale grzésznikowi rzekł Bóg*] Origenes ná ten wiersz záwárszy kśiegi z kazánia poszedł/ płacząc y lámentuiąc/ wspomniawszy że w Alexándryiéy gwałtem prześládowánia przymuszony kilká ziarn kádźidłá Pogáńskim bogóm ofiárował: ták iż słucháćze wszyscy vżaliwszy śię go/ pospołu z nim płákáli.

Pokutá Origenesowá.

Ephih.

Epiph. in hæresi Origenistarum.

23 *Ofiárá chwały vczći mię.*] To Augustyn ś. wykłada o ofierze świetey oltarzney nowego testámentu/ gdy tak pisze: Tey ofiáry ćiało y krew przed przyśćiem Chrystusowym przez figury ofiar stárego zakonu obiecowano: a w mece Chrystusowey przez same prawde oddawano: á po w niebowstąpieniu Chrystusowym przez Sakrament pámiątki obchodzą. Aug. cont. Faust lib. 20. cap. 21. ná końcu.

Ofiárá Mßey S.

PSALM L.

v Zydów 51.

1 *Ná koniec, Psalm Dawidów, [a] gdy przyßedł do niego prorok Náthán, kiedy był wßedł do Bethsábeiey.*

2 A Smiłuy śie nádemną Boże/ wedłyg [b]wielkiego miłośierdźia swego.

3 A według mnostwá litośći twoich/ zgładź nieprawość moię.

4 Jesżcze wiecey omyy mie od nieprawośći moiey: y od grzéchu moiego oczyść mie.

5 Abowiem ia znam nieprawość moie: y grzéch móy iest záwżdy przećiwko mnie.

6 Tobiem sámému [*] zgrzéßył/ y vczyniłem złość przed tobą/ ábyś sie vspráwiedliwił w mowách twoich/ á [c]zwyćiężył gdy ćie posądzáią.

7 Oto bowiem/ w nieprawośćiách iestem poczęty: á w grzéchách poczęłá mie mátká moiá.

8 Oto bowiem vmiłowałeś [d]prawdę/ niewiádomé y skryté rzeczy mądrośći twoiey obiáwiłeś mi.

9 Pokropiß mie Hyzopem/ á bede oczyśćiony: omyieß mie/ á bede nád śnieg wybielony.

10 [e]Słuchowi memu dáß [f]rádość y wesele: y rozráduią sie kośći [g]poniżone.

11 Odwróć oblicze twoie od grzéchow moich: á zgładź wßytkie nieprawośći moie.

12 C Serce czyste stwórz we mnie Boże: y Duchá [h]práwego[i] odnów we wnetrznośćiách moich.

13 Nie odrzucay mie od oblicza twego: y Duchá świetég twego nie bierz odemnie.

14 Przywróć mi rádość [k]zbáwienia twoiego[l]/ y Duchem przednieyßym potwierdź mie.

15 Bede náucżał nieprawé [m]dróg twoich: á niezbożni do ćiebie sie náwrócą.

16 Wybaw mie [n]ze krwi Boże/ Boże zbáwienia mego: á iezyk móy z rádośćią bedźie wysławiał spráwiedliwość twoie.

17 Pánie otworzyß wárgi moie: á vstá moie opowiádáć bedą chwałe twoie.

18 D Abowiem gdybyś był chćiał ofiáry/ wżdybych był dał: w cálopalonych nie bedźieß sie kochał.

19 Ofiárá Bogu duch strapiony: sercá skruszonego y vniżonego [o]Boże nie wzgárdźiß[p].

20 Vczyń dobrze [q]Pánie[r] Sionowi w dobrey woli twoiey: [s]áby sie zbudowáły[t] mury Jeruzálem.

21 Tedy przyimieß [u]ofiáre[v] spráwiedliwośći/ obiáty/ y cálopalenia: tedy nákłádą ná ołtarz twóy ćielców.

2. król: 12. Pilnie prośi o grzéchów odpuszczenie y o przywrócenie S. Duchá.
[b] *H.*
Rzym: 3. 4.
[*] *tobie, H.*
[c] *był oczyśćion, H*
Iob. 14. 4.
Iob. 14. 4.
[d] *prawdźiwą spowiedź y pokutę, Euthi.*
[e] *omoczonym we krwi Páná Christusowey.*
3. Moy. 14.
4. Moy. 19.
[f] *Dáß mi vsłyßeć, H. G. miásto, Day mi vsłyßeć.*
[g] *któreś pokruszył. H.*
[h] *stałego, státecznego, H. Hier:*
[k] *Iezusá twoiego H. Hier.*
[m] *przykazánia twego.*
[n] *od grzéchów zwłaszczá od mężobóystwá y od cudzołożstwá które gómśie dopuśćił.*
[o] *Bóg nie wzgárdźi, G.*
[q] *H.*
[s] *á niech sie buduią, G.*
[u] *ofiáry, H.*

4 *Iesżcze wiecey omyy mie*] Ztąd mamy/ że przez grzéch niektáké mákuły y zmazy ná duszy zostáią/ á iż nie záraz/ przez prosté grzésniká pokutuiącego do Bogá náwrócenie/ bywa doskonáłe grzechów odpuszczenie y vleczenie: ále iesżcze zostáią po odpuszczeniu grzéchu/ niektáre ostátki/ które czyśćić y leczyć potrzebá.

Mákuły grzéchowé y po odpuszczeniu.

5 *Grzéch móy iest záwżdy przedemną*] Wstąp ná trybunał sercá twego/ á tám bądź swym sedzią. niech ćie trapi bojaźń/ niech wymknie spowiedź. Rzecz Bogu twemu: Abowiem ia znam nieprawość moie/ á grzech móy iest záwżdy przedemną. Który był zá tobą/ niech bedźie przed tobą/ á gdy stánie przed tobą/ niech bedźie káran od ćiebie/ ábyś ty sam potym od Bogá sedźiego nie był stáwion przed sobą/ á nie nálazł byś gdźiebyś mógł vćiec od ćiebie. August. lib. 50 Homel. hom. 2

Sámi śie karzmy, by nas Bóg niekarał

Práwa pokutá.

6 *Tobie sámemu zgrzéßyłem.*] Kiedy ták pokutuieß/ że će gorzko smákuie ná duszy/ coć pierwey słodko było w żywoćie/ á coć pierwey lubowáło ná ćiele/ to ćie teraz dręczy ná sercu/ tám dopiero dobrze wzdychaß do Bogá/ y mowiß: Tobiem sámemu zgrzéßył/ y vczyniłem złość przed tobą. Abo/ iáko w Zydowskim wyráźniey stoi: przed oczymá twémi. August: serm. 7. de tempore.

6 *Abyś sie vspráwiedliwił.*] To iest/ omyy mie/ ocżyść mie/ ábyś sie okazał bydź wiernym w obietnicách twoich o grzechów od puszczeniu/ y spráwiedliwym w sądzeniu.

7 *Oto bowiem w nieprawośćiach*] Co to iest/ że mówi Dawid iż sie począł w nieprawośći? iedno iż nieprawość á grzéch pierworodny ćiągnie sie ná wßytkié od Adámá. Bo y sam obowiązek śmierći zrosł sie z tąż nieprawośćią. Zaden sie nie rodźi iedno ćiągnąc winę y karánie/ ćiągnąc zasługe męki y karánia. August: ná to mieysce. W Zydowskim

Wßyscy śie w grzéchu pierworodnym rodzą. Rzym: 5. 12.

texcie ſtoi / W nieprawośći y w grzéchu/ in ſingulari. Lecz dobrze Lxx. przełożyli: Iż grzéch pierworodny ácz ieden ieſt/ ále ſkutkiem záwiéra w ſobie wßytkie grzéchy y nieprawośći. Actu eſt vnum, potentia multa.

Odpuſzczenié grzéchów ſkryté.

8 *Niewiádome a ſkryte rzeczy obiawiłeś mi*] Które rzeczy ſkryté? które niewiádomé? Jeno iż Bóg y tákim przepuſzcza. Nic nie ieſt ták ſkryté y ták niepewnégo. Ná te niepewność Niniwithowie pokute czynili. Bo mówili diſputuiąc z ſobą: Kto wié ieſli ſie Bóg nie ſmiłuie/ y nie odmieni ſentencyiéy ſwoiéy? Niepewna to byłá gdy mówili/ kto wié? Auguſtin ná to mieyſce.

Ion. 3. 9.

Tróycá S.

12 *Y Ducha prawégo.*] W tych trzech wiérßách Prorok trzech Duchów wſpomina. Duchá przedniéyßégo/ to ieſt Oycá / iż od niego ieſt Syn/ á nie on od Syná. Duchá prawégo to ieſt Syná/ że mu wßyſtek ſąd Oćiec zlećił/ y Duchá świetégo który od Oycá y od Syná pochodzi. Którzy ácz imiony y perſonámi rożni ſą/ ále iſtność ieſt wßyſtkich iedna. Hiero. in cap. 4. ad Galat.

Ioan. 5. 22.

19 *Ofiara Bogu duch ſtrapiony.*] Bywáią ludźie oczyśćieni y ofiárą ſercá ſkrußonego/ od tego o którym rzeczono/ Ofiara Bogu wdzieczna ieſt Duch vtrapiony/ ſercá ſkrußonego y vniżonégo ty Boże nie wzgardziß. Auguſt. cont. Creſcent. Gram. lib. 2. cap. 12.

Ofiárá ſercá ſkrußonégo człowieká oczyśćia.

21 *Ofiáre ſprawiedliwośći.*] Ofiárá ſpráwiedliwośći ieſt ſámá ſpráwiedliwość ábo vczynki dobré/ świeté/ ſpráwiedliwé/ które pobożni ludźie Bogu ofiáruią / które pod zakonem nie dokońca były Bogu wdzieczné / ále pod czáſem łáſki/ dla Chryſtuſá y przez Chriſtuſá/ ſą mu bárzo miłé y przyiemné. Możeß też rozumiéć przez ofiáre ſpráwiedliwośći/ ofiáre vſpráwiedliwiáiącą/ to ieſt ofiáre ołtarzną Mßéy S. Bo iáko Żydowie Bogiem ſpráwiedliwośći zowią Bogá vſpráwiedliwiáiącégo/ ták tymże ſpoſobem ofiárą ſpráwiedliwośći zowią ofiáre nie tylko wſobie ſpráwiedliwą, ále téż nas vſpráwiedliwiáiącą y wléwáiącą w nas Duchá S. ſprawce wßelkiéy ſpráwiedliwośći/ iáką ieſt Mßa ś.

Ofiárá ſpráwiedliwośći.

Ofiárá Mßéy S.

Pſal: 4. 2.

PSALM LI.

v Zydów 52.

1 *Ná koniec, wyrozumienié Dawidowi °kiedy przyßedł Doeg Idumeyczyk, y oznaymił Saulowi,* 2 *przyßedł Dawid w dóm Achimelechá. 1. Król. 22.*

Ten Doeg ieſt téż figurą heretyków oſkarżáiących kápłany niewinné °O mocarzu? miłośierdźié Boże cáły dźień, H. Hier.

3 A CO ſie przechwalaß ze złośći ʺktóryś ieſt śilny w nieprawośći?

Cáły dźień ʹ°nieſpráwiedliwość myślił iezyk twóy/ 4 iáko brzytwá oſtra czyniłeś zdrádę.

5 Vmiłowałeś złość nád dobroć / nieprawość wiecéy niż mówić ſpráwiedliwość*.

**Selach, H.*

6 Vmiłowałeś wßytkié ſłowá ʺzátrácenia/ ʺiezyku zdrádliwy.

ʺktóré kápłánóm Bożym przyniosły zátrácenié. ʺiezyk, G.

7 Przetóż cie Bóg zniſczy do końcá/ B wyrwie ćie/ y wypedźi ćie z przybytku ʺtwégo / y korzeń twóy z ziemie żywiących*

*ʺH. *Selach. H.*

8 Vyźrzą ſpráwiedliwi y będą ſie bać/ y nád nim będą ſie śmiać/ y rzeką: otóżci człowiek / który niekładł Bogá pomocnikiem ſwoim.

9 Ale vfał w mnoſtwie bogactw ſwoich/ y przemógł w márnośći ſwoiéy.

10 A ia iáko oliwá ʺrodzáyna w domu Bożym/ miałem nádzieie w miC łośierdźiu Bożym/ ná wieki y ná wiek wieku.

ʺźielona, H.

11 Będęć wyznawał ná wieki/ żeś vczynił: y będę ʺoczekawał imienia twégo/ bo dobré ieſt przed oblicznośćią świętych twoich.

ʺnádźieię miał w imieniu twoim.

PSALM LII.

v Zydów 53.

1 *Ná koniec, ná ʺMáeleth wyrozumienia Dawidowi.*

ʺMáeleth był inſtrument Muzycki żáłobny. ʺácz tego iáſnié ſłowy nie wyznawa, Auguſt.

Pſal. 13. 1. 4. Eſd. 8. 58.

A RZEKł głupi ʺw ſercu ſwoim: Niémáß Bogá.

2 Popſowáli ſie, y obrzydłemi ſie ſtáli w nieprawośćiách/ niémáß ktoby dobrze czynił.

3 Bóg z niebá poyżrzał ná ſyny człowiecze/ áby oglądał/ ieſli ieſt znáiący ábo ßukáiący Bogá.

4 Wßyſcy odſtąpili / poſpołu ſtáli ſie niepożytecznymi/ niémáß ktoby dobrze czynił/ ʺniémáß áż do iednégo.

Rzym: 3. 12.

5 B Izáli ʺnie poznáią ʺwßyſcy ktorzy czynią nieprawość/ ktorzy pożyráią lud móy iáko pokarm?

ʺRozumiéy, w téy gromádźie niezbożnych. ʺże Bóg odda káżdému według záſługi iego.

6 ʺBogá nie wzywáli / tám drżeli od boiáźni/ gdźie nie było ſtráchu.

ʺH. ʺPáná, G.

Abowiém BOG rozſypał kośći ʺtych którzy ſie ludźióm podobáią/ pohánbieni ſą/ bo ie Bóg wzgárdźił.

ʺtego który ćię oblégł, H.

7 ʺKtóż da z Sionu ʺzbáwienié Izráel gdy Bóg náwróći poimánié/ rozráduie ſie Jákob / y rozweſeli ſie Izráel.

ʺDay Boże, Hebr. ʺábo zbáwićielá Izráelſkiégo.

PSALM LIII.

v Zydów 54.

1 *Ná koniec, w wiérßách wyrozumienia Dawidowi, kiedy przyßli Zypheiánie, y rzekli do Saulá : áza śie v nas Dawid nie zátáił? 1. kró. 23. 19. y 26. 1.*

2 A

3 Boże, w imię twoie zbaw mię, á w mocy twoiéy sądź mię.

4 Boże wysłuchay modlitwę moię : przyimi w vßy słowá vst moich.

5 Abowiém obcy powstáli przećiwko mnie : á mocarze ßukáli duße moiéy, á niekłádli Bogá przed oczymá swémi.*

6 B Bo oto Bóg mię podpomaga, á Pan iest obrońcą duße moiéy.

7 Odwroć złe ná nieprzyiaćiele moie, á zátráć ie według prawdy twoiéy.

8 Dobrowolnie będę ofiárował tobie, y będę wyznawał imieniowi twému PANIE, ábowiem dobré iest.

9 Boże wßelkiégo vtrapienia wyrwáles mię, á oko moie wzgárdźiło nieprzyiaćioły moie.

Marginalia: dla imienia twego: dla ćiebie: ábo przez imię twé y przez moc twoię. vczyń mi spráwiedliwość, H. — H. — *Selach. H. — H. — H. — Obróći, H. G — H.

PSALM LIIII.

v Zydów 55.

1 *Ná koniec, w wiérßách wyrozumienia Dawidowi.*

2 A Wysłuchay Boże modlitwę moię, á nie wzgárdzay prosby moiéy: weyźrzy ná mię á wysłuchay mię.

3 Zásmućiłem śię w ćwiczeniu moim: y zátrwożyłem śię :

4 dla głosu nieprzyiaćielá, y dla vćiśnienia grzéßniká.

Abowiém zwaláli ná mię nieprawośći : á w gniewie przykrzyli mi śię.

5 Serce moie zátrwożyło śię we mnie : á strách śmierći przypadł ná mię.

6 Boiaźń y drżenié przyßły ná mię : y okryły mię ciemnośći.

7 B A rzekłem: kto mi da skrzydłá iáko gołębice, á będę látał, y odpoczywał?

8 Oto oddaliłem śię vćiekáiąc : y mießkałem ná pustyni.*

9 Czekałem onégo który mię wybáwił od lękliwośći duchá, y od nawálnośći.

10 Zrzuć Pánie, * rozdźiel ich ięzyki : bom widźiał nieprawość, y spór w mieśćie.

11 We dnie y w nocy obtoczy ie po murách iego nieprawość : á obćiążenié w pośrzód iego, y niespráwiedliwość.*

12 A nie vstálá ná vlicách iego lichwá, y zdrádá.

13 Abowiém, by mi był złorzeczył nie przyiaćiel mój : wzdybych był wytrwał.

A by był ten, który mię nienáwidźiał, przećiwko mnie wielkié rzeczy mówił : snadź bych śie był skrył przed nim.

14 C Ale ty człowiecze iednomyślny wódzu mój, y znáiomy mój :

15 Któryś pospołu zemną iádał słodkié pokármy: w domu Bożym chodźiliśmy w zgodźie.

16 Niechay śmierć przyidźie ná nie : á niechay żywo zstąpią do piekłá.

Bo złośći w mießkániách ich : w pośrzódku ich.

17 Ja lepak do Bogá wołałem, á PAN wybáwi mię.

18 W wieczór y ráno, y w południe będę opowiádał, y wysławiał, y wysłucha głos mój.

19 Odkupi w pokoiu duße moię od tych, którzy mi śię sprzećiwiáią : ábowiém miedzy wielą byli zemną.

20 D Wysłucha Bóg, y vniży ie, który iest przed wieki.*

21 Bo niémáß im odmiány, y nie báli śię Bogá : wyćiągnął rękę swoię w oddawániu.

22 Pokaláli testáment iego: oddźielili śię od gniewu twarzy iego, y sprzećiwiło śię serce ich.

Gládßé są mowy iego nád oliwę : á oné są strzały.

23 Wrzuć ná PANA stáránié twoie, á on ćię wychowa : nie dopuśći ná wieki záchwiania spráwiedliwe.

24 Ale ty Boże záwiedźieß ie w studnią zátrácenia.

Mężowie krwáwi y zdrádliwi nie doydą do połowice dni swoich: lecz ia nádźieię będę miał w tobie Pánie.

Marginalia: Prośi Bogá, ábygo od fałßywych á obłudnych przyiaćiół wybáwił. — Asáphowi, G. — Vskarżałem śię ná modlitwie moiéy, H. — przećiwili, H. — o bych to miał skrzydłá, Hebr. — *Selach, H. — Bogá, G. — G. — á, G. — rozruch, H. — przewrotnośći w pośrzodku iego, H. — H. G — Jákoby rzekł: śmiałeś mi to vczynić. — z którymem ia wdźięcznie znaßał táiemné rády moie, H. — woláć będę H. — wysłuchał, G. — Czas do modlitwy. Dan. 6. 10. — *Selach, H. — nic śie niepo práwuią. — niebali śie gniewu twarzy iego. — Matt. 6. 25. — ćiężar twóy ábo brzemię twoie, H. Luc. 12. 22. 1. Pet. 5. 7. — Mordérze. — H

7 *A bo le lat k*] To ścieśniey ták przełożyć może. Kto mi da skrzydłá/ żebych gdźie wieciał á odpocżynał? Otobych dáleko gdźie vćiekł/ y mieszkałbych ná puszczy. Czekałbych ná tego który mie dotychmiá ßt wybawił. Acż miásto tych słow ostátnich teraz w Zydowskim ták máia: Pospießyłbym śie/ ábych vßedł wiátru gwałtownego.

13 *Abowiem by mi był.*] Dawid ná Achitophelá/ á Pan Chrystus na Judaßa temi śie słowy skarży.

19 *Ktorzy mi sie sprzeciwiáia*] Którzy śie ku mnie przybliżáia. Hebr. To iest/ którzy mie náieżdżáia y z bliża biia na mie.

Abowiém miedzy wielą byli zemną] Abo/ wiele ich było zemną/ iáko Elizeuß mowił: Wiecéy ich iest znami/ niźli znimi/ O Anyołach to rozumieiąc/ iáko Rabbin Kimhi wykłáda. Jnni z Zydowskiego tak przekłádáią: Abowiem wiele ich było przećiwko mnie. Augustin ś. zaś czyta: Abowiém w wielu rzeczách byli zemną/ y o Heretykách to wykłada/ mowiąc: Nie odmieniamyć w was tego w czym śie zgadzacie z námi/ bo w wielu rzeczach iesteśćie známi/ ále nápráwuiemy to w czym esćie nie známi: y to chcemy żebyśćie wzieli/ czego niemaćie tám gdźie iesteśćie. Z námi iesteśćie wechrzćie/ w skłádźie Apostolskim/ y winßych Pańskich Sákrámenćiech: ále w duchu iedności/ y w zwiąsce pokoiu/ á nawet w sámym kośćiele Katholickim/ nie iesteśćie z námi. Ktho iesli weźmiećie/ tedy nie tedy wam przybedźie/ ále tedy wam pomoże do zbáwienia to co maćie z námi. August. epist. 48. ad Vincentium Rogatianum.

Zákże y ver. 22. Anyołowie stróże. 4.Król:6. 16.

Heretycy w wielu rzeczách są známi.

20 *Który iest przed wiek*] Tu Zydowie kłáda ono swoie Selach. Zkąd znáć/ że tu dobrze náßy koniec wierszá czynią/ á nie dobrze Zydowie dziśieyßy puł wierszá. Bo Selach/ który iest znak ábo potwierdzenia/ ábo głosu odmienienia/ ábo iákiegoś zdumienia y záwołánia/ nie kłáda iedno ná końcách wierszá iáko iest rzecz iásna przez te wßytkie Psalmy. Pátrz Psalmu 3. v. 3.

Lepsze rozdźiały wierßów według Lxx. niżli według Zydów.

21 *Wyćiągnął reke swoie*] Z Zydowskiego ták dźiś przekłádáią. Puśćił reke swą (złośnik) ná spokoyne swoie: z gwałćił przymierze swe.

22 *Oddźielili śie od gniewu twarzy iego.*] To z Zydowskiego teraz przekłádáią: Miekcéyße niż másło (były słowá) vst iego: lecz woyná w sercu iego. Ale Lxx. lepiey. iáko Genebrardus pokazuie.

Lxx. przekład lepßy.

PSALM LV.

v Zydów 56.

1 *Ná koniec, zá lud, który śie stał od świetych oddalony, Dawidowi ná napis tytułu, kiedy go Philisthymowie poimáli w Get.*

1.Król:21. 12.

2 Smiluy śie nádemną Boże/ boć mie podeptał A człowiek: przez cáły dźień náieżdżáiąc vtrapił mie.

3 Podeptáli mie nieprzyiaćiele moi cáły dźień; ábowiém wiele walczących przećiwko mnie.

4 Od wysokośći dniá vlęknę śie: ia lepak w tobie nádźieię mieć bede.

5 B [a]W Bogu [b]wysławiáć bede [c]mowy moie/ w Bogum nádźieie miał: nie bede śie bał co mi vczyni [d]ćiáło.

6 Cáły dźień słowy mémi brzydźili śie przećiwko mnie wßytkie myśli ich ná złe.

7 Będą [e]mießkáć/ y kryć śie/ sámi stóp moich będą ßlákowáć.

8 Jáko czekáli ná duße moie/ [f]zá nic ie zbáwiß: w gniewie narody pokrußyß.

9 Boże/ [g][h]żywot mój [i]obiáwiłem tobie: położyłeś łzy moie przed oblicznośćią twoią.

10 Jákoś w obietnicy twoiéy: tedy podadzą tył nieprzyiaćiele moi:

W którykolwiek dźień bede ćie wzywał: otom poznał [k]że Bogiem moim iesteś.

11 W Bogu bede chwalił [l]słowo/ w PANV bede chwalił [m]mowe: miałem nádźieie w Bogu/ nie bede śie lekał co mi vczyni człowiek.

12 We mnie [n]są [o]Boże śluby twoie [p]które oddam chwały tobie.

13 Abowiemeś wyrwał duße moie od śmierći/ [q]á nogi moie od vpadku: [r]ábych śie podobał przed Bogiem w świátłośći żywiących.

[a] Achis y sługi iego.

[b] Zá Bożą pomocą, Hebr. [c] to iest, słowá ábo obietnice i go do mnie. [d] człowiek śmiertelny. [e] zbieráć śie.

[f] wygnánie, vćiekánie moie, H.

[k] że Bóg iest zá mną, H.

[l] cokolwiek mi śie stánie [m] obietnice.

[n] H. G.

[p] H.

[q] oczy moie od łez, G. [r] ábych chodźił. H.

Wykład Titułu.

1 *Zá lud który śie stał*] Ten tytuł z Zydowskiego roznáćie przekładáią. Jedni ták: Zwyćieżcy/ o gołebicy niemey/ abo zá gołebicę niemą/ w dálekich (stronách) Dawidow kleynot. Drudzy záś ináczey. Hieronym ś. ták: Zwyćieżcy zá gołebice niemą/ że dáleko odßedł Dawid pokorny y prosty. A Cháldáyski tłumácz: Ku chwaleniu/ zá kośćiół który iest przyrownan gołebicy milczącey.

3 *Od wysokośći dniá*] To iest/ nawyßych á co dźiennych niebespieczeństw vlęknę. Ten wierß ináczey dźielą Zydźi y Grékowie. Zydźi ták: Abowiem wiele iest walczących przećiwko mnie/ o Wysoki/ ábo Nawyßy. Dnia które śie vlęknę/ ia w tobie vfáć bede. Grékowie ták: Abowiem wiele iest walczących przećiwko mnie z wysokośći. We dnie śie nie vlęknę/ y owßem w tobie vfáć bede. Acż też y inné Gréckie ták máią/ iáko náße Łáćińskie: tu wierß poczynáiąc: Ab altitudine diei timebo.

Ab altitudine diei timebo.

12 *We mnie są Boże śluby twoie*] To iest/ w sercu moim/ ábo w pámięći moiéy są śluby/ którémći vczynił.

PSALM LVI.

v Zydów 57.

1 *Ná koniec, "Nie zátrácay", Dawidowi zá napis titulu, gdy vćiekał przed Saulem do iáskiniey. 2. Król: 2. 1. y 24. 4*

"To iest', ná tę pieśn, któ ra sie ták poczyna : Nie zátrácay.

2 A SMiluy sie nádemną Boże/ smiluy sie nádemną: ábowiém w tobie vfa duszá moiá. A w ćieniu skrzydeł twoich nádźieie mieć bede/ áż nieprawość przeminie.

3 Bede wołał do Bogá naywysszégo/ Bogá który mi dobrze vczynił.

4 B Posłał z "niebá/ y wybáwił mie: dał ná pohánbienié którzy mie deptáli*.

"ányoły, ábo pomoc.

**Selach, H.*

5 Zesłał Bóg miłosierdźié swoie/ y prawde swoie/ "y wyrwał dusze moie z posrzodku sczeniąt lwich/ spalem strwożony.

Synowie ludzcy zeby ich "oręże' y strzały: á ich iezyk miecz ostry.

"oszczepy, H.

6 Wywyssz sie Boże nád niebiosá/ á po wszytkiéy ziemi chwálá twoiá.

7 C Zástáwili sidło ná nogi moie/ y "náchylili dusze moie. Wykopáli dół przed obliczem moim/ á wpádli weń.*

"do sidłá, ábo ponizyli.

**Selach, H. Nie: 107. 1*

8 Gotowe serce moie Boże gotowé serce moie: bede spiéwał y grał."

"w chwale moiéy/ G.

9 Powstań "chwało moiá/ powstań hárfo y cytro/ wstáne ná switániu.

"duszo moiá

Ioan: 2. 22

10 D Bedeć wyznawał miedzy ludem Pánie/ á bede tobie grał miedzy narody.

11 Abowiém wywysszoné iest áż do niebiós miłosierdźié twoie/ y áż pod obłoki prawdá twoiá.

12 Podwysz sie nád niebiosá Boże/ á po wszytkiéy ziemi chwálá twoiá.

Wykład tytułu.

1 *Ná koniec, nie zátrácay.*] Ten tytuł Hieronym ták przełożył: Zwyćiężcy/ ábyś nie zátrácał Dawidá pokornégo y prostégo. A Cháldeyski tłumácz/ ku chwaleniu/ zá przykrość/ czásu którégo rzékł Dawid/ Nie zátrácay/ ábo nie káz. zć.

3 *Bógá który mi dobrze vczynił.*] Który mie wybáwił od Saulá/ szukáiącégo mie po łamách y iáskiniách górnych. Co iáko Bóg vczynił/ Cháldeyski przekłádácz ták wyraził/ Do Bogá/ który roskazał páiąkowi/ áby vczynił siatke w drzwiách iáskinie/ ná obrone moie.

Iáko Bóg Dawidá w iáskini wybáwił.

PSALM LVII.

v Zydów 58.

1 *Ná koniec, nie zátracay, Dawidowi ná napis tytulu.*

2 A Jesliż wżdy po prawdźie spráwiedliwość mówićie/ sądźcież spráwiedliwie synowie człowieczy.

Ze niepobożni źle zginą, á dobrzy odniosą zapłáte áby sie okazáłá opatrzność y spráwiedliwość Bożá.

3 Abowiém w sercu działaćie nieprawości/ ná ziemi rece wásze plotą niespráwiedliwości.

4 Odłączyli sie grzésznicy skoro z żywotá: pobłądźili skoro z żywotá/ mówili kłamstwo.

Moc piérworodnégo grzéchu pokázuie sie we złych, iescze w pieluchach.

5 Jad máią ná podobieństwo wezá/ iáko żmiie głuchéy y zátuláiącéy vszy swoie.

6 Która nie vsłyszy głosu záklináiących/ y czárownika záklináiącégo mądrze.

7 B Bóg pokruszy zeby ich w vściéch ich/ zeby trzonowé lwów połamie PAN.

8 Wniwecz sie obrócą iáko wodá zbiégáiąca/ "náciągnał łuk swóy áż zemdleią.

"Bóg ná nie.

9 Jáko "wosk"/ który płynie zniesieni bedą/ "przypadł zwiérzchu ogień/ y nie vyrzeli słońcá".

"ślimak, H. "ábo ták, iáko martwy płód, nie oglądáiąc słońcá, H.

10 Piérwéy niżli ćiérznie wásze poczuło tarny: iáko żywé ták ie w gniewie pożrze.

11 Bedźie sie weselił spráwiedliwy kiedy vyrzy pomste/ "rece' swé vmyie we krwi grzésznika.

"nogi, H.

12 A rzecze człowiek/ iesli wżdy iest pożytek spráwiedliwému/ przedsiec iest Bóg który "ie' sądźi ná ziemi.

"H.

---

4 *Pobłądzili skoro z żywotá.*] Abo zbłądźili od żywotá. W żywoćie ábo w brzuchu kośćiołá mieszka prawdá. Ktokolwiek od tego żywotá kośćielnégo iest oddźielony/ ten musi fałsz mówić. Musi rzeke mówić fałsz y kłamstwo/ ten który ábo sie w tym żywoćie nie poczał/ ábo którégo poczetégo mátká wyrzućiłá. Augustin, ná to miéysce Psalmu.

Kto nie iest w kośćiele, ten muśi fałsz mówić.

10 *Piérwéy niżli ćirznie wásze poczuie tarny.*] To iest/ według przekłádu Hieronymá ś. y innych z Zydowskiego: Antequam crescant spinæ vestræ in rhamnum. Piérwéy niżli ćirznie wásze wyrośćie w tarny/ ábo w drzewo ćirzniowé lub głogowé. Jákoby rzékł: Piérwéy niżli złość y przewrotność wásza swéy miáry dorośćie/ zginiećie predko smiercią.

Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum.

Drudzy to ták z Zydowſkiégo przekłádáią: Piérwéy niżli gárce wáßé poczuią ćirznie/ to ieſt/ ćiepło od ogniá ćirzniowégo: Iż słowo Zydowſkié סיר Sir, znáczy y ćirznie y gárnce. Aleć piérwßy wykład lepßy y poſpolitßy ieſt.

PSALM LVIII.

v Zydów 59.

1 *Ná koniec, nie zátrácay, Dawidowi ná napis tytułu, kiedy posłał Saul y ſtrzegł domu iego, żeby go zábił.*

1. Kró: 19. 11.

2 Wyrwy mie od nieprzyiaćiół moich Boże mój: y od powſtawáiących przećiwko mnie wybaw mie.

G. H.

3 Wyrwi mie od tych którzy broią nieprawość: y od mężów krwáwych wybaw mie.

krwie rozlewców.

4 Boć oto vłowili duße moie: rzućili ſie ná mie możni.

záſádźili ſie ná, H.

5 Ani nieprawość moiá / áni grzéch mój PANIE: bez nieprawości biegałem y proſtom poſtepował.

6 Powſtań / ábyś mi zábieżał / y obácz: á ty PANIE Boże záſtepów / Boże Izráelſki:

Vday ſie ná náwiedzenié wßech narodów: nie miéy lutości nád wßyſtkimi / którzy broią nieprawość.*

*Selach, H.

7 Náwrócą ſie ku wieczorowi: y bedą mrzeć głód iáko pſi / y bedą chodzić około miáſtá.

8 Oto bedą mówić vſty ſwémi / á miecz w vśćiéch ich: bo któż ſłyßał?

Rozumiéy, kedy ieſt Dawid, ábyſmy go vłápili.

9 A ty PANIE náśmieieß ſie z nich / wniwecz obróćiß wßytkié narody.

10 Moc moie v ćiebie ſtrzédz bede: ábowiém Boże ieſteś obrońcá mój:

11 Bóg mój / miłosierdzié iego vprzedzi mie.

12 Bóg pokaże mi nád nieprzyiaćioły mémi: nie zábiiay ich / by kiedy nie zápomnieli ludzie moi.

pomſte.

zakonu twego, G.

Roſpróß ie mocą twoią / y zrzuć ie / obrońcá mój Pánie:

13 Grzéch vſt ich / mowe wárg ich: á niech bedą poimáni w hárdości ſwoiéy.

14 A dla złorzeczeńſtwá y kłamſtwá

15 bedą opowiedzeni ná ſtrácenié: w gniewie zátrácenia y nie bedźie ich.

które mówię, H.

A doznáią iż Bóg bedźie pánował Jákobowi / y kráióm źiemie.*

*Selach. H.

Náwrócą ſie ku wieczorowi / y bedą mrzeć głód iáko pſi / y bedą chodźić około miáſtá.

16 Ciż rozbieżą ſie ku iedzeniu: á ieſli ſie nie náiedzą / bedą ßemrác.

ále póy ſpáć nie iedząc, H.

17 Ale ia bede śpiéwał moc twoie / y bede z rádością wychwalał ráno miłosierdzié twoie.

Boś ſie ſtał obrońcą moim / y vćieczką moią w dźień vtrapienia mego.

Pomocniku mój / tobie bede śpiéwał / iżeś ty Boże obrońcá mój: Bóg mój / miłosierdzié moie.

Náwrócą ſie ku wieczorowi.] Proroctwo o niewoléy / vćiſku / y o náwróceniu Zydów ná oſtátku.

Nie zábijay ich.] Proroctwo o Zydźiech / iż nie mieli bydź wytráceni: ále po wßytkim świećie roſproßeni ná pámiątke ſprawiedliwości Bożey / y ná przeſtroge wiernym.

Náwrócenié Zydów przed dniem ſądnym. Czemu Zydźi ſą rozpróßeni. Rzym: 11.26 Oze: 3. 5.

PSALM LIX.

v Zydów 60.

1 *Ná koniec, zá tymi którzy bedą odmieni ná napis tytułu, ſámému Dawidowi ná náuke: kiedy ſpalił Meſopotámią Syriyską, y Sobál: y wróćił ſie Ioáb y poráźił Idumæa w dolinie Zup Solnych, dwánaśćie tyśiecy.*

2. Król: 8. 1. y 10. 7. 1. Kron: 18. 1.

3 Boże / odrzućiłeś nas / y ſkáziłeś nas: rozgniewałeś ſie / y ſmiłowałeś ſie nád námi.

Lud Boży prosi wſpomożenia ná woynie przećiw nieprzyiaćiołóm.

4 Wzrußyłeś źiemie / y zátrwożyłeś ią: vlecz ſkrußenia iéy / bo ſie záchwiała.

5 Okazałeś ludowi twemu ćiężkości: nápoiłeś nas winem żáłości.

6 Dałeś znák boiącym ſie ćiebie: áby vćiekáli od oblicza łuku.*

*Selach, H.

Aby byli wybáwieni mili twoi:

7 wybaw práwicą twoią / á wyſłuchay mie.

8 Bóg mówił w świątnicy ſwoiéy / rozweſele ſie / y bede dźielił Sychime / y doline namiotów pomierze.

Succot, to ieſt, Arábczyków.

9 Móyći ieſt Gáláád / y mój Mánáſſes: y Ephráim moc głowy moiéy.

10 Judá król mój: Moáb gárniec nádźieie moiéy.

C Nád Idumeą rozćiągnę bót mój: mnie cudzoziemcy są poddáni.

11 Któż mie doprowádźi do miástá obronnégo? kto mie doprowádźi áż do Idumeiéy?

12 Izali nie ty Boże któryś nas odrzucił/ y nie wynidźiesz Boże z woyski náßémi?

13 Day nam rátunek z vtrapienia: boć omylny rátunek człowieczy.

W Bogu vczynimy siłę: á on wniwecz obróći trapiącé nas.

*zakonodawcá, H.

*będę ią deptał bótem moim, iáko mi poddáno.

*Philistymcowie, H.

Wykłády tytułu.

1 Ná koniec, zá tymi którzy będą odmienieni.] Hieronym ś. ták przełożył: Zwyćiężcy/ zá lilie/ świádectwo pokornégo y doskonáłégo Dawidá ku náuczániu. A Cháldeyski tłumacz: Ku chwaleniu/ zá staré świádectwo/ wizerunk przez rękę Dawidową ku náuczániu.

Obietnice bożkiéy śie vpomina.

8 Bóg mówił w świątnicy.] To iest/ Boże/ tyś nam obiecał w domu świętym twoim że śiny nie tylko kráie náße spokoynie trzymáć mieli/ ale też cudzé kráie/ zwłaszczá Arábią y Idumeą pod moc swoię podbić: Które iednák dźiś nas ćisną y w niewoli trzymáią.

Rozmáići poddáni Dawidowi y Chrystusowi.

10 Moáb gárniec nádźieie moiéy.] Albo vmywánia mégo. H. To iest/ będźie niewolnikiem moim/ którégo śię spodźiewam dostáć/ y vżywáć go miásto gárncá do kuchni/ do napodleyßych postug. A obacz/ iż iáko miedzy tymi ludźmi które tu wspomina Dawidowemu królestwu poddáné/ iedni dobrowolnie Dawidá zá królá przyięli: iáko naprzód pokolenié Judá/ á potym też inné pokolenia Izráelskie. A drudzy poniewolnie Dawidowi muśieli być poddáni/ służąc mu y hołdując/ iáko Moabitowie/ Philistymowie/ y Idumeyczykowie. Ták też w królestwie Páná Chrystusowym/ są czworacy ludźie. Jedni Chrześćiánie/ którzy Chrystusá Páná przyięli dobrowolnie zá królá swoiégo/ figurowáni przez dwanaśćie pokolenia Izráelskié. Drudzy heretycy/ przez Moábity przeznáczeni/ którzy byli z rodu Abráhámowégo. Trzeći są Pogánie/ przez Philistyny wyrażeni: którzy żadney krewnośći z Izráelskim ludem nie mieli: y przetoż obcymi są názwáni. Po czwarte są Żydźi/ przez Idumeyczyki figurowáni. Którzy wßyscy rádźi nie rádźi muszą być poddáni Pánu Chrystusowi/ którému dána iest wßystká moc od Oycá.

Matt. 28.18.

PSALM LX.

v Żydów 61.

Ná koniec, w pieśniách Dawidowi.

Pátrz tytułu Psalmu 4.

Prośi áby go Bóg z wygnánia do oyczyzny przywróćił á żeby mu dał długi żywot ná królestwie.

1

2 A Wysłuchay Boże prośbę moię/ słuchay modlitwy moiéy.

3 Od kończyn źiemie wołałem do ćiebie: gdy śię frásowáło serce moie/ ná skále wywyßyłeś mie.

4 Prowádźiłeś mie: bos śię sstał nádźieią moią: wieżą mocną od nieprzyiaćielá.

5 Będę mießkał w przybytku twoim ná wieki: zásczycon będę pod zasłoną skrzydeł twoich.*

6 B Bo ty Boże móy wysłuchałeś modlitwę moię: dałeś dźiedźictwo boiącym śię imienia twego.

7 Dni ná dni królewskié przyczyniß: látá iego áż do dniá narodu y narodu.

8 Mießka ná wieki przed oblicznośćią Bożą: miłośierdźia y prawdy iego kto będźie ßukał?

9 Ták będę psalm śpiewał imieniowi twemu ná wieki wieku: ábym oddał ßluby moie ode dniá do dniá.

*Selach, H.

*ćiebie, H. Proroctwo o wiecznym królestwie P. Chrystusowym.

*miłośierdźie y prawdy ná gotuy, któré by go strzegły, H.

Kośćiół Chrystusów nie w iednym kráiu źiemie. Matt. 7.24.

3 Od kończyn źiemie.] Abyś nie mniemał że kośćiół który iest ná skále/ miał być tylko w iedney częśći źiemie: á nie ßerzyć śię áż do kráiów źiemie: słuchay głosu iego z Psálmu wzdychaiącégo/ miedzy doległośćiámi pielgrzymowánia swe°. Bo ták mówi: Od kończyn źiemie wołałem do ćiebie/ gdy było vtrapioné serce moie/ wywyßyłeś mie ná skále. Aug. contr. lit. Petil. lib. 2. cap. 108.

PSALM LXI.

v Żydów 62.

Ná koniec, prze Idithuná, Psalm Dawidowi

*Pátrz tytułu Psal. 38.

Że mu pod obroną Bożą nieprzyiaćiel nic nie vczyni.

*skálá moiá, H.

*ná mię.

1

2 A Izali Bogu nie będźie poddána dußá moiá? bo od niego zbáwienié moie.

3 Bo y on Bóg móy/ y zbáwićiel móy/ obrońcá móy/ nie záchwieie śię wiecéy.

4 Dokądże náćieraćie ná człowieká: zábiiaćie wy wßyscy/ iákoby śćiáná byłá pochylona/ y płot wywrócony?

5 Záprawdę podeyźrzliwość moię myślili oddalić: biegałem z prágnieniem: vsty swémi błogosłáwili/ á sercem swym złorzeczyli.*

6 Wßákże dußo moiá Bogu bądź poddána: boć od niego ćierpliwość moiá.

7 Bo on Bóg móy y zbáwićiel móy:

*będźiećie zábiiáć, H.

*vmiłowáli kłamstwo, H.

*Selach. H.

*nádźieiá, H.

*skálá moiá, H.

móy: pomocnik móy "niewyprowádze sie".

8 W Bogu zbáwienie moie/ y chwałá moiá: "Bóg "pomocy moiéy" y nádźieiá moiá "iest" w Bogu.

9 Miéycie nádźieie w nim wszelkié zgromádzenié ludźi: wyléwaycie przed nim sercá wásze: Bog pomocnik nász "ná wieki".

10 Záprawdę omylni są synowie człowieczy/ kłamliwi synowie ludzcy w wagách: áby oszukiwáli sámi z márności spólnie.

11 Nie miéycie nádźieie w nieprawośći/ y drapieżstwá nie pożądaycie: ieśli wam przybedźie máietnośći/ nieprzykłádayćież sercá.

12 Raz rzekł Bóg/ "tém dwie rzeczy słyszał/ iż moc iest Boża/ 13 "á tobie Pánie miłosierdźie: bo ty oddasz káżdému według vczynków iego.

*niezáchwieię sie, H. / *skálá, H. / *pomocnik móy. / *H. G. / *G. / *Selach, H.

Matt. 16.27. / Rzym. 2. 6. / 1. Cor. 3. 8. / Gal. 6. 5. / *dwákroćiem to słyszał. H.

---

10 W wagách.] To iest/ z Żydowskiégo. Ták iż gdyby ie pospołu wszytkié ná wage włożono/ tedy beda lżeyszymi niż sama prożność. Drudzy ták wykłádáia: Ták iż też bliźnie swé zdradzáia ná wagách: á sámi sa z márnośći pospołu wszyscy. Ale piérwszy wykład zda sie bydź włásnieyszy.

12 Raz rzekł Bóg.] Rozumiéy/ státecznie y nieodmiennie. Jáko nápisano: Raz mowi Bóg/ á powtoré tego nie powtarza. A rzekł one słowa: Jamći iest Pan Bog twóy/ mocny/ zawistny w miłośći/ karzacy nieprawość oycow w synićch do trzećiego y czwartego pokolenia/ tych ktorzy mie nienawidza: y czyniacy miłosierdźie na tysiace/ tym ktorzy mie miłuia/ y strzega przykazania mego. Ktorémi słowy Pan iásnie opisuie możność/ y miłosierdźie/ y spráwiedliwość swoie/ że káżdemu odda według zasług y vczynków iego.

Ludźie lżeyszy niźli sáma márność. / Słowo Boże nie odmienné. / Iob. 33. 14. / 2. Moy. 20. 5

PSALM LXII.

v Zydów 63.

1 *"Psalm Dawidowi, gdy był ná puszczy "Idumeyskiey" 1. król. 22. 5.*

2 Boże Boże móy/ do ćie bie czuie ná świtániu. A Prágnełá ćie duszá moiá/ iáko rozmáićie tobie ćiáło moie.

3 W źiemi pustéy y niedrożnéy/ y bez wodnéy/ iáko "w świątnicy" stáwiłem sie przed toba: ábych widźiał moc twoie y chwałe twoie.

4 Iż lepszé iest miłosierdźié twoie niżli żywoty: wárgi moie beda ćiebie chwálić.

5 Ták ćie błogosłáwić bede zá żywotá mego: á w imie twoie bede podnosił rece moie.

6 Jáko sádłem y tłustośćia niech bedźie "nápełniona duszá moiá: á wárgámi weselośći beda wychwaláć vstá moie.

7 Jeślim ná ćie pámietał ná łóżu moim: rano "bede rozmyślał" o tobie: boś był pomocnikiem moim.

8 A w zasłonie skrzydeł twoich rozráduie sie: 9 "przylgnełá duszá moiá do ćiebie: broniłá mie práwicá twoiá.

10 A oni próżno szukáli dusze moiéy: 11 wnida w niskośći źiemie/ "beda podáni w rece mieczá/ cześciámi "liszek beda.

12 Ale król bedźie sie weselił w Bogu: y chłubić sie beda wszyscy ktorzy nań przysiegáia: bo zátkáné są vstá mówiacych nieprawośći.

*Ná koniec, G. / *ludzkiéy, H. G. / Ná wygnániu ćiesży sie chwaląc Bogá y dźiekuiąc mu, spodźiewáiąc sie vybáwienia / *w kośćiele. / *łáską twą. / *rozmyśláłem, G. / *źwierzom.

---

5 A W imie twoie.] To iest dla imienia twego/ dla ćiebie/ dla sławy/ wielkośći y możnośći twoiéy. Bo to wszystko znaczy imie Boże.

12 Ktorzy nań przysiegáią.] Ktorzy nie przez báłwány Pogáńskié/ ále przez Bogá przysiegáia/ gdy tego potrzebá. Bo przysiega spráwnie (to iest prawdźiwie/ spráwiedliwie/ y z dobrym rozmysłem/ ábo y z porada) vczyniona: nie tylko grzechem nie iest/ ále owszem iest cześć y chwałá Boża.

Imię Boże. / Przysięgá ktora chwalebna. Iere. 4. 2.

PSALM LXIII.

v Zydów 64.

1 *Ná koniec, Psalm Dawidowi.*

2 Wysłuchay Boże prośbe moie gdy sie modle: A od stráchu nieprzyiaćielá wybaw "dusze moie".

3 "Obroniłeś mie" od zboru złośników: od "mnostwá" dźiáłáiacych nieprawość.

4 "Bo" záostrzyli iáko miecz iezyki swoie: náćiagneli łuk "rzecz gorzką"/ 5 "áby wskrytośćiách strzeláli ná niepokalánégo.

6 Zprzedká nań strzeláć beda/ á nie beda sie bać: vtwierdźili sobie mowe złośliwą.

*żywot móy, H. / *Obroń mie, G. / *skryi mie, H. / *zbuntowánia, H. / *Ktorzy, H. G. / *ábo, słowo gorzkié, H. / Przećiw zdradam y potwarzam, prośi wspomożenia.

Námawiáli sie żeby zákryli sidłá: mówili: Któż ie obaczy?

7 Szukáli nieprawości: vstáli szukáiąc szukániem.

B 8 Przystąpi człowiek do sercá głębokiego: á Bóg wywyższon będzie.

9 Strzałki máluczkich sstały sie ránych: ? y pomdláły przećiwko nim ich ięzyki.

10 Strwożyli sie wszyscy którzy ie widźieli: ? y bał sie wszelki człowiek.

Y opowiádáli ʳspráwy Boże: y vczynki iego rozumieli.

11 Będźie sie weselił spráwiedliwy w PANV / y będźie w nim nádźieię miał: y będą pochwaleni wszyscy sercá prawego.

ʳsądy, złych karánie.

8 Przystąpi człowiek do sercá głębokiego.] To iest / do myśli chytrych y głębokich. Będźie wymyślał człowiek chytre á głębokie rády: ále Bóg który ie rosproszy / będźie wywyższony y pochwalony. W Greckim stoi: Przystąpi człowiek y serce głębokie. Massoretowie ten y wyższy y niższy wiersz dziwnie zátrudnili: iáko Genebrar. pokázuie: Przetoż lepiey ná nászym tekśćie przestáć.

Bóg chytre rády ludzkie rozprasza.

PSALM LXIIII.

v Zydów 65.

1 *Ná koniec, Psalm Dawidowi. ʳPieśń Ieremiaszá, y Ezechielá, ludu przeprowádzenia, kiedy poczeli iść w drogę.*

ʳH.

Ze Bóg iest godźien chwały dla iego dobrotliwośći.

2 A TOBIe przystoi pieśń Boże w Sionie: y tobie oddádzą ślub ʳw Ieruzálem.

ʳH.

3 Wysłuchay modlitwę ʳmoię: do ćiebie ʳwszelkie ćiáło przyidźie.

ʳH. ʳwszelki człowiek.

4 ʳSłowá niezbożników wźięły górę nád námi: ʳá nieprawośćiam nászym ty będźiesz miłośćiw.

ʳspráwy, grozby, bluźnierstwá. ʳH.

5 Błogosłáwiony / którégoś obrał y przyiął: będźie mieszkał w sieniách twoich.

Będźiem nápełnieni dobrámi domu twego: świety iest kośćiół twóy / ? dźiwny w spráwiedliwośći.

6 B Wysłuchay nas Boże zbáwićielu nász / nádźieio wszytkich kráiow źiemie / y ʳná morzu dáleko.

ʳná wyspách morskich.

7 Który ʳgotuiesz góry mocą swoią / przepasány możnośćią: ? który zábu8 rzasz ʳgłębokość morską / szum nawálnośći iego. *

ʳábo, vtwierdzasz, H. ʳvśmierzasz, H. ʳKto wytrzyma? G.

9 Zátrwożą sie narodowie / ? y będą sie bać którzy mieszkáią ná kráiách dla ʳznáków twoich: kráie rána y wieczóru vćieszysz.

ʳcudów.

10 G Náwiedźiłeś źiemię y nápoiłeś ią: rozmáićie vbogáćiłeś ią.

Rzeká Boża pełna iest wody: zgotowałeś żywność ʳich: bo ták iest zgotowánie iéy.

ʳludźi.

11 ʳBrózdy iéy nápóy / rozmnóż iéy vrodzáie: z kropel iéy rozweseli sie ʳrodząca.

ʳZagony, G H. ʳábo, to co sie z niéy rodźi.

12 ʳBłogosłáwić będźiesz ʳokręgowi roku z dobrotliwośći twoiéy: á polá twoie będą pełne obfitośći.

ʳKoronuiesz rok dobrámi twémi, H. ʳvrodzáiowi.

13 Stłuśćieią ozdoby pustynie: á rádośćią págórki przepaszą sie.

14 ʳPrzyodźieni są baráni owiec: á doliny będą obfitowáć zbożem: będą wykrzykáć y pieśń śpiewáć.

ʳOkryią sie polá stádámi, H. To iest, da P. Bóg odźienia y żywnośći dosyć.

2 W Sionie] To iest w kośćiele powszechnym: oprócz którego ani Bogá przystoynie chwalą / áni żaden ślub nie iest Bogu przyiemny.

W sámym kośćiele powszechnym chwałá Bogu przyiemna.

Rzeká Boża pełna iest] To iest / nápełniłeś rzeki wodámi / ábyś żywność ludźióm nagotował: bo tym sposobem czynisz źiemię do rodzáiu sposobną.

PSALM LXV.

v Zydów 66.

1 *Ná koniec, pieśń Psálmu ʳZmartwychwstánia.*

ʳH.

2 A WYkrzykaycie ʳBOgu wszytká źiemio / ʳPsalm śpieway ćie imieniowi iego: daycie cześć chwale iego.

ʳPánu, G. ʳSelach. H.

Wzywa wszystkich ku chwale. Boga zá dobrodźieystwa iego.

3 Mówćie Bogu: iáko strászne są spráwy twoie ʳPánie dla wielkośći mocy twoiéy będą kłámáć przed tobą nieprzyiaćiele twoi.

ʳG. H.

4 Wszytká źiemiá niechayći sie kłánia / y niechay ći śpiewa: niech psalm śpiewa imieniowi twému. *

Chodźćie / á oglądayćie dźiełá Boże: strászny w rádách nád syny człowieczymi.

ʳKtóry obróćił morze w suchą źiemię: przez rzekę przeýdą nogą:

ʳH.

ʼtám ſie bedziem weſelili', w nim.

7 Ktory pánuie w mocy ſwéy ná wieki/ oczy iego ná narody pátrzą: ktorzy drážnią/ niech ſie sámi w ſobie nie wynoſzą. *

*Seláh, H.

8 Błogoſłáwćie narodowie Bogá náſzégo: á daycie ſłyſzeć głos chwały iego.

9 Który położył do żywotá duſze ʼmoie': y nie dał ná záchwiánié nóg ʼmoich'.

ʼnáſze, H. ʼnáſzych, H.

10 Abowiemeś doświadczył nas/ Boże: wypláwiłeś nas ogniem/ iáko pláwią śrébro.

11 Przywiódłeś nas w śidło/ nákłádłeś vćiſków ná grzbiety náſze: 12 wſádziłeś ludzie ná głowy náſze.

C Przeſzliſmy przez ogién y przez wode: y wywiódłeś nas ná ochłode.

13 Wnidę do domu twego z cáłopaleniem: oddamći śluby moie/ 14 ktoré wyráziły wárgi moie.

Co kto ślubił, to winien wypełnić.

Y wymowiły vſtá moie/ w vćiſku moim.

15 *Cáłopalénia tłuſté ofiáruie tobie/ ʼz kádzeniem báranów': ofiáruię ci woły z kozłámi. *

*ábo, bárány z kádzeniém G. *Selach, H.

16 Chodźcie/ ſłuchayćie wſzyſcy ktorzy ſie Bogá boicie: á bede powiádał iáko wielkie rzeczy vczynił duſzy moiéy.

17 Do niegom vſty mémi wołał/ y wywyſzałem iezykiem moim.

18 Ieſlim pátrzał ná niepráwość w sercu moim/ nie wyſłucha Pan.

19 Przetoć wyſłuchał Bóg/ y był pilen głoſu modlitwy moiéy.

20 Błogoſłáwiony Bóg/ ktory nie odrzucił modlitwy moiéy/ y miłośierdzia ſwego odemnie.

Psalm Zmartwychwſtánia.

1 *Zmartwychwſtánia*] To słowo/ Zmartwychwſtánia/ przydáne ieſt od Lxx. dla táiemnice. Bo ten Pſalm ieſt prorokuiący o świáta odnowieniu/ o náwróceniu pogan/ y o męczennikách.

Co to zá Hebraiſm: Będą klámáć przed tobą nieprzyiáćiele twoi.

3 *Będą klámáć przed tobą*] To ieſt/ poddádzą ſie tobie nieprzyiáćiele twoi. Hebraiſmus. Iákoby rzekł: Nieprzyiáćiele twoi/ ktorzy fálſzywe Bogi chwalą/ wielkością cudów twoich przeſtráſzeni/ będą zmyślác prawdziwe nabożeńſtwo/ będą ſie vdawáć zá chwalce prawdziwégo Bogá: będą ſie tobie klámáć y pod moc twoię choć poniewolnie ſie poddawáć. A ták klámáć ná tym mieyſcu/ y ná innych podobnych w piśmie świętym/ znáczy niewolnicze z boiáźnią y z ſtráchem poddáńſtwo: iż ktorzy tákim ſpoſobem ſą poddáni/ wiele zwykli klámáć z boiáźni/ przed tymi ktorym ſłużą.

Klámáć.

12 *Przeſzliſmy przez ogién y przez wode*] Origenes y Ambroży ś. przez te wode/ chrzeſt: á przez ogién/ czyśćiec rozumieią. Tu práwi/ przez wode/ á tám przez ogién: przez wode/ áby grzéchy omyté były: á przez ogién/ áby były ſpaloné.

Czyśćiec. Orig. ho. 25 in Num. Amb. in pſ. 36. & Ier. 3. in pſal. 118.

15 *Ofiáruię ći woły*] Tu w Zydowſkim ſtoi אעשה ehese, vczynię/ miáſto ofiáruię: iáko y ná wielu innych mieyſcach.

Czynić miáſto ofiárowáć

18 *Nie wyſłucha Pan*] W Gréckim ſtoi: Niech mie Pan nie wyſłucha. Może ſie y ták rozumieć: Bym ſie był złym vczynkiem/ abo ze złym ſumnieniem modlił: nie wyſłuchałby mie Pan.

PSALM LXVI.

v Zydów 67.

Prośi Bogá áby ſie dał wſzytkim poznáć. Proroctwo o rozmnożeniu kośćiołá.

1 *Ná koniec, w Hymnách, Pſalm pienia Dawidowi.*

2 Niech śie nád námi Bóg śmiłuie/ y błogoſłáwi nam: niech rozświéci oblicze ſwé nád námi/ ʼá zlituie ſie nád námi. *

A

ʼ H. *Selach, H.

3 Zebyſmy poználi ná ziemi drógę twoię: miedzy wſzemi narody zbáwienié twoie.

4 Niechći ʼwyznawáią ludzie/ Boże: niechći wyznawáią wſzyſcy ludzie.

ʼábo chwalą

5 Niech ſie ráduią y weſelą narodowie: iż ſądziſz ʼludzie ſpráwiedliwie/ narody ná ziemi ʼſpráwuieſz'. *

*będźieſz ſądził. H. G. ʼſpráwowáć będźieſz. *Selach, H.

6 Niechći wyznawáią ludzie Boże: niechći wyznawáią wſzyſcy ludzie: 7 ʼziemiá dáłá ſwóy owoc.

B Niech nas błogoſłáwi Bóg/ Bóg 8 náſz/ ʼniech nas błogoſłáwi Bóg: á niech ſie go boią wſzytkié kráie ziemie.

Tróycá przenáświętſza. Iſa. 7. 14. Baruch. 3. 38

8 *Niechże nas błogoſłáwi Bóg*] Oto máſz dosyć iáśnie wyrázoną przenáświętſzą Troyce/ Bogá Oycá/ Bogá ſyná/ (ktorégo oſobliwie zowie Bogiem náſzym/ Emánuelem/ iż nam ieſt dány/ y nam ſie národził człowiekiem/ y z ludźmi obcowáł) y Bogá Duchá ś. ktorych przećie iáko ieſt iedno Boſtwo/ ták też y iedno błogoſłáwieńſtwo. Podobné temu ieſt y ono mieyſce: Słuchay Izráelu/ Bóg/ Bóg náſz/ Bóg ieden ieſt.

5. Moy. 6. 4

PSALM LXVII.

v Zydów 68.

Ná koniec, Psalm pieśni sámemu Dawidowi.

Modlitwá kościołá Bożego przeciwko, nieprzyiaciołóm. Iest pieśń triumphuiąca z szczęśliwych postępków kościołá bożego

2 A NIECH powstánie Bog / á niech sie rozpróßą nieprzyiaciele iego / á niech vćiekáią którzy go nienawidzą od oblicza iego.

3 Iáko vstáie dym/niechay vstáną: iáko sie wosk rozplywa ᵃod ogniá'/ ták niechay zginą grzeßnicy od oblicza Bożego.

4 A spráwiedliwi niechay ᶠvżywáią'/ y weselą sie przed oczymá Bożémi: y niech roskoßuią w rádośći.

5 Spiewáycie Bogu / Psalm spiewáycie imieniowi iego: ᵃczyńcie drógę temu' / który wstąpił ᶠná zachód': Pan imie iego.

Ráduycie sie przed obliczem iego / ᵃzátrwożą sie od oblicza iego'/ ᶠ

6 oycá śierot/y sędziego wdów.

7 Bóg ná mieyscu swym świetym: ᵃBóg który czyni że mießkáią iednych obyczáiów w domu:

Który wywodzi więźnie ᵃw mocy / tákże y té co obrażáią/ którzy mießkáią w grobiech'.

8 Boże / gdyś wychodził przed ludem twym/gdyś chodził po puszczy.*

9 Ziemiá sie trzęsłá/ niebiosá też kropiły od oblicza Bogá Sinái / od oblicza Bogá Izráel.

10 B Descz dobrowolny oddzieliß' Boże dziedzictwu twoiemu/ y zemdlálo/ á tyś ie posilił.

11 Zwierzętá twoie będą mießkáły ᶠw nim: nágotowałeś z słodkośći twéy ᵃvbogiému/ Boże.

12 Pan da słowo przepowiádáiącym Ewánieliią/ mocą wielką.

13 Król zastępów vmyłowánégo ᵃvmiłowánégo: ᵃ y' pięknośći domu rozdzieláć korzyśći.

14 Choćbyśćie spáli w pośrzodku lósów/ pióra gołębice posrzébrzonéy/ á tył grzbietu iego żółći sie iáko złoto.

15 Gdy niebieski rozsądza króle w nim/ będą wybieleni iáko śnieg ná Selmon: górá Boża/ górá tłusta.

16 Górá obfita/ górá tłusta: ᶠ ᶠco sie przypátruiećie górom zśiádłym?

17 Górá / ná któréy sie Bogu podobá mießkáć: ábowiem PAN będźie mießkał ná wieki.

18 Wóz Boży dźiesięćią tyśiecy rozmáity/tyśiące ᵃweselących sie'/ Pan miedzy nimi ná Synái/ w świątnicy.

19 C Wstąpiłeś ná wysokość / poymáłeś poymáné: nábrałeś dárów w ludźiach.

Też y ᶠniewierzące/ áby Pan Bóg *mießkał.

20 Błogosłáwiony Pan ná káżdy dźień/ szczęśliwą ᶠvczyni drógę nam' Bóg zbáwienia náßégo.*

21 Bóg náß Bogiem zbáwiáiącym. y PANSKIE / Páńskie ᶠwyßćie z śmierći.

22 ᵃWßákże' Bóg potłucze głowy nieprzyiaciół swoich: wierzch włosu/ którzy chodzą w występkách swoich.

23 Rzekł Pan: Náwrócę ᶠz Bázán: náwrócę w głębokość morską.

24 Aby sie omoczyłá nogá twoiá we krwi / y ięzyk psów twoich z nieprzyiaciół w téyże.

25 Widźieli ᵃpostępowánia twoie Boże / postępowánia Bogá mego: królá * moiego' / który iest w świątnicy.

26 Vprzedźili książętá złączeni z śpiewáiącymi/ w pośrzódku młodźiuchnych bębenniczek.

27 W kośćiele błogosławćie Bogu/ Pánu ᶠz źródeł Izráelskich.

28 D Tám Beniámin młodźiuchny / w záchwyceniu ᵃmyśli:

Książętá Judá wodzowie ich: książętá Zábulon / y książętá Nephtáli.

29 Przykaż Boże mocy twoiéy: vmocni to Boże / coś w nas spráwił.

30 Od kośćiołá twego w Ieruzálem: tobie krolowie ofiáruią dáry.

31 Pogroź zwierzę trzćinné / zgromádzenie byków miedzy krowámi narodów: ᵃáby wypchneli ᶠté którzy są doświadczeni iáko srébro'.

Rozpróß narody które woien chcą: ᶠ przyidą posłowie z Ægyptu:

32 Murzyńska ziemiá vprzedźi z rękámi swémi do Bogá.

33 Królestwá ziemskie / śpiewáyćie Bogu/gráyćie Pánu.*

34 ᵃ Gráyćie Bogu' / ᶠ który wstąpił ná niebo nád nieby/ ná wschód słońcá.

Marginalia:

ᵃod obliczá ognia, H. G. L. ále to Heb.

ᶠsie ráduią, G.

ᵃwywyższáyćie tego, H. ᶠábo, ná nawyższé niebo, H. ᵃH.

ᵃz okow: ále odporni mießkáią ná suchéy ziemi. H 1. Pet: 3. y 4

*Selach, H. ᶠspuśćiły rosse y mánne, 2. Moy: 19. y 20. ᵃábo obfity, lub pożądány spuśćiß.

ᶠw dżiedźictwie twoim. ᵃludowi twému.

ᵃG. ᵃG.

ᶠprzecz wyskákuiećie góry wysokie? H.

ᵃányołów, H obfituiących, G. Eph. 4. 8.

ᶠpoymáneś.

*błogosłáwiony, G.

ᶠobdárzy nas dárámi, H. *Selach, H.

ᶠPáńska iest wyrwáć od śmierći. ᵃZáprawdę, H.

ᶠz niewoléy Oga, królá Bázáńskiego.

ᵃspráwy y zwyćięstwá ᵃG.

ᶠz narodu Izráelskiego. ᵃG.

ᵃáby przed tobą padáli y srébro zá dań ofiárowáli, H ᶠApostoły y męczenniki.

*Selach, H. ᵃH. G

gromowi á-bo słowu swe-mu.

35 Oto da głosowi swemu głos mocy: 36 dayćie chwałę Bogu nád Izráelem / wielmożność iego / á moc iego w obłokách.

Dziwny Bóg w świętych swoich / Bóg Izráelski / ten da moc y śiłę ludowi swemu / błogosłáwiony Bóg.

Kośćiół Boży y tytuły iego. Do Zyd. 12. 22. Gal. 4. 20.

6 *Bóg ná mieyscu swym świętym.*] Przez to mieysce święte / Zydźi rozumieią Jeruzálem / ábo górę Sion: Nászy Jeruzálem tákże / lecz nie ono ziemskie / ále duchowne / wedle wykłádu Páwłá ś. to iest / Kośćiół Boży / którému w tym Psálmie rozmáite tytuły dáie: zowiąc ji świętym mieyscem Bożym / domem / dźiedźictwem / górą tłustą / górą obfitą / wozem Bożym / tyśiącmi weselących sie / świętym / kośćiołmi / kośćiołem Bożym w Jeruzálem: nákoniec świątynią / ábo świętym przybytkiem Bożym.

Zgodá kośćioła Bożego. Dźie: 4. 32. 1. Kor. 14. 33.

7 *Ze mieszkáią ludźie iednych obyczáiów w domu.*] To iest / w domu Kośćiołá iego mieszkáią ludźie iedney wiáry y iednych obyczáiów / μονοτρόποι: których serce iest iedno y iedná duszá. Abowiem Bóg nie iest Bogiem sekt ábo rozerwánia / ále Bogiem pokoiu: którego heretycy nie máią. Z Zydowskie° ták dźiś przekłádáią: Bóg rozmnaża dóm Jedynaków.

Christus z piekłá niektóre przedtym niewierne wywiódł. 1. Pet. 3. 20. 1. Pet. 4. 6.

7 *Który wywodźi więźnie.*] Skutek przyszćiá ná świát Páná Chrystusowégo / y zstąpienie do piekłá: z którégo nie tylko spráwiedliwe / ále też niektóre przedtym niewierne / y co go obrażáli / wywiódł. táko masz niżey w. 19. y v Piotrá ś. Tym którzy byli w ćiemnicy / duchóm ábo duszam przepowiedał / którzy kiedyś byli niewiernymi. Y ná drugim mieyscu: Przetoć y vmárłym Ewánielią przepowiádano.

Rex virtutum dilecti, dilecti.

13 *Król zastępów*] To iest / Tenże Pan y król zastępow namilszégo ludu ábo syná swégo / da też pięknému Domowi swemu / to iest / Kośćiołowi / y ludowi swemu domowému zwyćięstwo / áby dźielił korzyśći nieprzyiaćiół swoich. Z Zydowskiégo teraz ták wykłádáią: Królowie zastępów vćiekli / vćiekli / á mieszkáiąca w domu dźieliłá korzyśći.

To iest, spáć ábo leżeć miedzy łosámi.

14 *Chocbyśćie spáli wpośrzodku łosów.*] To mieysce iedni ták wykłádáią: Byśćie byli w ták wielkim niebespieczeństwie iáko są więźniowie / o które ći co ie poimáli / łosy puszczáią / ieśli ie záchowáć czyli potráćić máią: tedy przećie wymdźiećie ze czćią y z sławą wáżą. Drudzy zás ták: Kiedy zwyćiężywszy nieprzyiaćioły wásze wszytkie / odpocżyniećie káżdy w dźiale swoim / y w cząstce dźiedźictwá swego / które nań łosem przypádnie / tedy bedźiećie ták świetni / iáko skrzydłá gołębice. A inni z Zydowskiégo ták przekłádáią: Byśćie też leżeli miedzy gárncámi ábo kotłámi / ták żeby was iuż smażono ábo pieczono. Abo: Byśćie ták byli czarni iáko ći co miedzy czarnémi gárncy legáią: tedy przećie bedźiećie wyzwoleni y wybieleni iáko skrzydłá gołębicé / które sie świecą iáko srebro y złoto. August. ś. przez te łósy / ábo cześći / rozumie dwá testámenty: ábo rzeczy dwoie dźiedźictwo: żywotá doczesnégo y żywotá wiecznégo.

15 *Gdy niebieski rozsądza.*] Zydowie tenże wiérsz ták wykłádáią: Gdy Pan niebieski osádźił y rospłoszył króle pogáńskie w obiecáney źiemi: tedy ći którzy w niey zostáli / byli wybieleni iáko śnieg. Ale nászy lepiey to o Christusie y kośćiele iego ták rozumieią: Gdy P. niebieski osádźił y postánowił króle y pásterze w dźiedźictwie ábo kośćiele swym świętym / coby ij rządźili / tedy ći którzy w nim mieszkáią / są wybieleni iáko śnieg.

Christus kośćiół swóy pásterzmi opátrzył. Eph. 4. 11.

19 *Wstąpiłeś ná wysokość.*] To mieysce o Bogu Izráelskim nápisáne / Páweł ś. wykłáda o Chrystusie. Zkąd to idźie / że P. Christus iest Bóg Izráelski.

Christus iest Bogiem Izráelskim. Eph: 4. 8.

19 *Nábrał eś dárów w ludźiách.*] Zebyś ie ludźióm rozdał. Przetoż Páweł ś. ták to wykłáda. Dałeś dáry ludźióm. Może sie y ták rozumieć / Nábráłeś dárów z ludźi / którzyć sie poddáli y vwierzyli w ćie / ále przez to / żeś im ty pierwey dał dáry łáski swoiey.

Christus iáko wźiął y dał dáry ludźióm Eph. 4. 8.

26 *Vprzedźili książętá.*] To iest / zeszli sie przednieyszy śpiewacy y muzykowie oboiey płći / ku wyśpiewániu y wysławiániu zwyćięstw y triumphów twoich.

28 *Beniámin młodźiuchny.*] Augustin ś. y inni to rozumieią o Páwle ś. który był z pokolenia Beniáminowégo / y był záchwycon do trzećiégo niebá.

Páweł S. 1. Cor: 12. 2.

28 *Książętá Iudá.*] Apostołowie Jákub y Jan / synowie Zebedeuszowi: Jákub / Judás / Symon / y bráćia ich byli z pokolenia Judá: A Piotr / Andrzey / Philip / Thomasz y inni z pokolenia Nephtálim.

Apostołowie z którégo pokolenia.

31 *Pogróm źwierzę trzćinné.*] To iest / Tyránny kośćioł twoy prześláduiące. Z Zydowskiégo / poczet kopiynikow.

Zwierz trzćinny.

31 *Zgromádzenie byków, miedzy krowámi narodów.*] Zgromádzenie byków / to iest Heretyków pysznych á vpornych / miedzy krowámi narodów / to iest / miedzy duszámi zwiedźionémi / które łácno przyzwaláią bykóm / zwodźićielóm. August. in Psalm: 106. Y ná drugim mieyscu: Wiele rzeczy / mówi / táiły sie w pismiech. lecz gdy nástáli Heretycy / y poruszyli Kośćiół Boży / tedy sie otworzyły te rzeczy / które sie w pismiech táiły / y rozumiána iest wola Boża. Przetoż rzeczono w Psálmie: Zgromádzenie byków miedzy krowámi narodow / áby wytráceni byli / to iest aby sie pokazáli ći / którzy są doświádczeni iáko srebro w ogniu / August. in Psalm. 54.

Heretycy iáko bycy.

Wzbudzáią kátoliki. 1. Cor. 11. 19.

36 *W świętych swoich.*] To iest w świątyniách / ábo w świętych przybytkách swoich. iáko sie z Zydowskiégo pokázuie / to iest w kośćielech swych świętych. Aczkolwiek y ludźie święći są też przybytkámi y kośćioły Bożymi.

Dźiwny Bóg w świętych swoich.

PSALM LXVIII.

v Zydów 69.

Vskarża sie, że dla rozmnożenia chwały bożéy wiele ćierpi.

1 *Ná koniec, zá te, którzy bedą odmienieni, Dawidowi.*

2 A Wybaw mie BOże: boć weszły wody aż do dusze moiey.

3 Vgnąłem w błoćie głebokośći / y dniá niémász.

Przyszedlem ná głebokość morską: á nawálność mie ponurzyłá.

vćiski. H.

4 Spracowałem sie wołáiąc / ochrapiało

piáło gárdło moie: vstáły oczy moie/ "gdy mam nádzieię w Bogu moim.

"od poglądánia do Bogá moiégo, H.

5 Rozmnożyli się nád włosy głowy moiéy/ ktorzy mie máią w nienawiści bez przyczyny.

Zmocnili się ktorzy mie niespráwiedliwie prześládowáli/ nieprzyiaciele moi: czegom nie wydárł/ tedym płácił.

6 Boże "ty znasz głupstwo moie: á występki moie nie są tobie táyné.

"ty wiesz ieslim ia iest głupi, ábo iesli iáki występek iest we mnie.

7 Niech nie będą záwstydzeni dla mnie ci ktorzy cie oczekiwáią Pánie/ PANIE zastępów.

Niech nie będą pohánbieni dla mnie/ ktorzy cie szukáią Boże Izráelski.

8 Bom dla ciebie znaszał vrągánie: zelżywość okrywáłá oblicze moie.

Ioan. 2. 17. Rzym: 15. 3.

9 Ostałem się obcym bráciéy moiéy/ y cudzoziemcem synóm mátki moiéy.

B

10 Bo mie "záwisna miłość domu twego gryzłá': á vrągánia vrągáiących tobie/ spádły ná mie.

"ábo, żal domu twego zjadł mie.

11 I okryłem w poście dusze moie/ y stáło mi się vrągániem.

Post Páná Christusów y kuszenié ná puszczy. Hilarius.

12 I oblókłem miásto száty włosień: y stałem się im "przypowieścią.

"naśmiewiskiém.

13 Mówili przeciwko mnie/ "ktorzy siedzieli w bramie: y śpiewáli przeciw mnie ktorzy pili wino.

"przednieyszy sędźiowie Arcykápłani y doktorowie żydowscy.

14 Ale ia modlitwe moie do ciebie PANIE: czás vpodobánia/ Boże.

W wielkości miłosierdzia twego wysłuchay mie: w prawdzie zbáwienia twego.

15 Wyrwi mie z błotá/ ábych nie vlgnął: wybaw mie od tych ktorzy mie nienawidzą/ y z głębokości wod.

16 Niech mie nie zátapia nawálność wody/ áni mie niech nie pożyra głębokość: áni "niech nie záwiera nádemną studniá wierzchu swego.

"nie zostáwiay dusze moiéy w piekle.

17 Wysłuchay mie PANIE/ bo łáskáwé iest miłosierdzié twoie: według mnostwá litości twoich weyźrzy ná mie.

18 A nie odwracay oblicza twego od sługi swego: bom iest w vtrapieniu/ prędko wysłuchay mie.

19 Przybliż się ku duszy moiéy/ á wybaw ią: dla nieprzyiaciół moich wyrwi mie.

C

20 Ty znasz pohánbienié moie y zelżywość moie/ y wstyd mój.

21 Przed oczymá twémi są wszyscy ktorzy mie trapią: "vrągánia y nędze czekáło "serce moie'.

"vrągánie stárło serce moie, y byłem żáłościw H.

"duszá moiá, G.

I czekałem ktoby się spółem smęcił/ á nie było/ y ktoby pocieszył/ á niem nálazłem.

22 I dáli żółć ná pokarm mój: á w prágnieniu moim nápawáli mie octem.

Matt 27. 40. Mar. 15. 36.

23 Niechay będzie stół ich przed nimi sidłem: y ná zapłáty/ y ná vpadek.

Rzym: 11. 9.

24 Niech się záćmią/ oczy ich/ áby nie widzieli: "á grzbietu ich záwżdy náchylay'.

"á biodrá ich niech się záwżdy chwieią, H.

25 Wyléy ná nie gniew twój: y zápálczywość gniewu twego niech ie ogárnie.

26 Mieszkánié ich niech się stánie pusté: á w przybytkách ich niechay nie będzie ktoby mieszkał.

To się ná Zydziech wszytko wypełniło. Dzie: 1. 20. Spustoszenie miástá Ierozolimskiego.

27 Bo ktorégoś ty zránił prześládowáli: á ná boleści ran moich náddawáli.

28 Przydayże nieprawość ku nieprawości ich: á niech nie wchodzą do spráwiedliwości twoiéy.

D

29 Niechay będą wymázáni z ksiąg żywiących: á niech z spráwiedliwémi nie będą wpisáni.

30 Jamci iest vbogi y zboláły: zbáwienié twoie Boże "wspomogło mie'.

"niech mie wspomoże, G

31 Będę chwalił imie Boże pieśnią: y wielbić go będę chwałą.

32 A przyiemniéy będzie PANV niżli młodé ciele/ ktorému rogi y kopytá podrastáią.

33 Niech widzą vbodzy/ á niech się weselą: szukaycie Bogá/ á będzie "żyłá duszá wászá'.

"żyło serce wásze, H.

34 Abowiem PAN wysłuchał vbogich: á więzniámi swémi nie wzgárdził.

35 Niechay go chwalą niebiosá/ y ziemiá: morze/ y wszytek płaz ná nich.

36 Abowiem Bog zbáwi "Sion: y będą zbudowáné miástá Judá.

"kościół swóy S. á pówszechny.

I będą tám mieszkáć/ y dostáną iéy dziedzictwem.

37 I nasienié sług "iego' otrzymáią: á ktorzy miłuią imie "iego'/ będą w niéy mieszkáć.

"twoich, G. "twoie, G.

5 Czegom nie wydárł] Christus naniewinnieyszy zá cudze grzéchy cierpieć raczył: płácąc Adámowe y naszedługi. ktoré przeto w Psálmie swémi názywa. Ten ktory grze-

Christus niewinny zá nas zápłácił. Isa. 53. 5.

1. Pet. 2. 24. y 3. 18. Psa. 21. 2.

2.Kor. 5. 21. Rzym. 8. 3. *Christus iáko dla nas y dla Bogá ćierpiał.*

chu nie znał/ zá nas karánie zá grzéch podiał/ ábyśmy my przezeń sstáli sie przed Bogiem spráwiedliwymi. Z grzéchu grzéch potepił.

8 *Bom dla ćiebie znaszał vrągánie*] Naydziemy w piśmie ś. iż Pan Christus y dla nas / y dla Bogá ćierpiał. Dla nas / wzgledem woléy Bogá Oycá / który chćiał áby ón dla nas y dla naszégo zbáwienia ćierpiał. A dla Bogá záśie / wzgledem Zydów/ którzy go przeto mieli w nienáwiśći / iż chwałe Bożą rozmnażał/ á złośći ich karał / y czynił to co mu oćiec polećił.

Pismo S. heretykóm iest śidłem.

23 *Niechay bedźie stoł ich śidłem*] Stoł pismá ś. y náuki niebieskiéy Zydóm y herétykóm iest śidłem/ którym y sámi śiebie y inne ludźie trácą. Hilarius.

Iáko Bóg grzéchámi karze grzéchy.

28 *Przydayże nieprawość ku nieprawośći ich.*] Bóg czásem grzéchámi karze grzéchy/ nie wléwáiąc złośći w sercá ludzkie / ále odeymuiąc im spráwiedliwie łáskę y insze śrzodki ábo pomocy do spráwiedliwośći/ bez których ták sie źli ludźie do Bogá nawróćić / iáko ptacy bez skrzydeł wzgóre wzlećieć mogą. Jákoby rzékł: Dopuść im dobrowolnie vpáść w nieprawość z nieprawośći / á niech nie będą vczestnikámi vspráwiedliwienia z wiáry / którą wzgárdzili / vfáiąc spráwiedliwośći swéy zakonnéy.

Rzym: 10. 3.

PSALM. LXIX.

v Zydów 70.

Ná koniec, Psalm Dawidowi, ná pámiątkę, że go Bóg wybáwił.

Sobie y dobrym wspomożenia, á przećiwnikom pohańbienia prośi.

1 BOże weyźrzy ku wspomożeniu memu : PANIE pośpiesz sie ku rátunku memu.

2 A 3 Niechay będą záwstydzeni y pohánbieni/ ᵃktórzy szukáią duszé moiéy.

ᵃktórzy mie chcą zábić.

4 Niech sie obrócą ná wstécz/á niech sie záwstydzą / którzy mi chcą złego.

Niech sie nátychmiast obrócą wstydáć sie/ którzy mi mówią/ Ehey Ehey.

5 Niech sie weselą y ráduią w tobie wszyscy którzy cie szukáią / á niech záwżdy mówią : Niechay vwielbion będźie Pan: którzy miłuią ᵇzbáwienie twoie.

ᵇábo, Iezusá zbáwićielá, H.

6 A iam iest vbogi y żebrak : Boże wspomóż mie.

Pomocnikiem moim y wybáwićielem iesteś ty moim PANIE / nie mieszkayże.

PSALM. LXX.

v Zydów 71.

Psalm Dawidowi, synów Ionádábowych, y pierwszych więźniów.

wys: 30. 2. W śweystá rośći przećiw przećiwnikom wspomożenia prośi.

1 W Tobiem PANIE / nádźieie miał / niech mie nie będe pohánbion ná wieki : ᵃw spráwiedliwośći twoiéy wybaw mie/ y wyrwi mie.

2 A Nákłoń ku mnie vchá twego / á zbaw mie.

3 Bądź ᵇmi Bogiem obrońcą / y mieyscem obronnym : ábyś mie zbáwił.

ᵇmocną skálą, H.

ᶜG.

Abowiem twierdza moiá / y vćieczká moiá iesteś ty.

4 Boże móy wyrwi mie z ręki grzészniká / ᶜy z ręki przećiw zakonowi czyniącégo y niespráwiedliwégo.

5 Abowiem tyś iest ćierpliwość moiá PANIE : Pánie nádźieio moiá od młodośći moiéy.

6 B Przez ćiem iest vmocniony skoro z żywotá : z żywotá mátki moiéy ᵈtyś iest obrońcą moim.

ᵈtyś mie wyćiągnął, H.

7 O tobie śpiewánié moie záwżdy : iáko dźiwowiskó sstałem sie mnogim : á ty ᵉpomocnik mocny.

ᵉnádźieiá moiá mocna, H.

8 Niechay będą nápełnioné vstá moie chwałą/ ábych śpiewał sławe twoie/ cáły dźień wielmożność twoie.

ᶠchwałę twoię, ná káżdy dźień sławę twoię, H.

9 Nie odrzucay mie czásu stárośći : gdy vstánie śiłá moiá / nie opuszczay mie.

10 Abowiem mówili nieprzyiaćiele moi przećiwko mnie: á którzy strzegli ná duszę moie / ráde vczynili spółem.

11 Mówiąc : Bóg go opuśćił : gońćie á poymayćie go/ boć niémász ktoby wyrwał.

12 Boże nie oddalay sie ode mnie : Boże móy poyźrzy ku pomocy moiéy.

13 C Niech będą záwstydzeni y niech vstáną vwłaczáiący duszy moiéy : niech będą okryći zelżywośćią y wstydem którzy mi szukáią złego.

14 A ia záwżdy nádźieie mieć będe : y przyczynie nád wszytkę chwałę twoie.

15 Vstá moie opowiádáć będą spráwiedliwość twoię/cáły dźień zbáwienié twoie.

16 ᵍJżem w piśmie ia nie biegły : wnide ʰw możnośći Páńskie : PANIE będe wspominał spráwiedliwość ćiebie sámego.

ᵍBo niewiém liczby (dobrodźieystw twoich,) H. ʰw mocy páńskiéy, G.

17 Boże/vczyłeś mie z młodośći moiéy:

iéy: y áż do tąd będę opowiádał cudá twoie.

18 Y áż do stárości y śedziwości: Boże nie opuszczay mię.

Aż opowiem ramię twé wszelkiému narodowi / który ma przyść.

19 Moc twoie y spráwiedliwość twoię Boże / áż do wysokości / wielkié rzeczy któreś vczynił: Boże / któż podobien tobie?

20 Jáko wielkié vkazałeś mi / vciski mnogie y złe: á nawróciwszy się ożywiłeś mię / y z przepáści ziemskich zásię wywiodłeś mię.

21 Rozmnożyłeś wielmożność twoię: á náwróciwszy się pocieszyłeś mię.

22 Bo y ia wysłáwiáć będę tobie ná naczyniu pieśni prawdę twoię: Boże będę grał ná cytrze / święty Izráelski.

23 Rozráduią się wárgi moie / kiedyć będę śpiewał: y duszá moiá / którąś wykupił.

24 Ale y ięzyk móy cáły dźień będźie rozmyślał spráwiedliwość twoię: kiedy záwstydzeni / y zelżeni będą którzy mi szukáli złego.

Margin: moźność twą. — to iest, zásię Hebr. iáko y wnet niżéy, ver. 21. — G. — mówy, H.

4 Pánie Pánie] Tu יהוה Iehouach, ma punkty imienia Elohim, iáko y niżéy v. 16. iż złączone iest z imieniem Adonai. Aby nie musiał rzec dwá kroć Adonai. O czym w masz wyższéy szérzéy.

Margin: Ze יהוה mamy wyrażáć imieniem Adonai.

10 Iáko wielkie] Proroctwo o męce y o zmartwychwstániu Páná Chrystusowym.

PSALM. LXXI.

v Żydów 72.

Psalm ná Sálomoná.

1 2 A BOże day sąd twóy królowi: á spráwiedliwość twoię synowi królewskiému.

Aby sądźił lud twóy w spráwiedliwości / á vbogié twé w rozsądku.

3 Niechay przyimą góry pokóy ludowi: á pagórki spráwiedliwość.

4 Będźie sądźił vbogié z ludu / y wybáwi syny vbogich: á vniży potwarcę.

5 Y będźie trwał z słońcem / y przed księżycem / ná pokolenié y pokolenié.

6 B Znidźie iáko deszcz ná runo: á iáko krople ná ziemię kápiące.

7 Wznidźie zá dni iego spráwiedliwość / y obfitość pokoiu áż zginie miesiąc.

8 Y będźie pánował od morzá áż do morzá: y od rzeki áż do kráiów okręgu ziemie.

9 Przed nim będą pádáć Murzynowie: á nieprzyiaciele iego ziemię lizáć będą.

10 Królowie Társis y wyspy / przyniosą dáry: królowie Arábscy y Sábá przywiozą vpominki.

11 Y będą mu się kłániáć wszyscy królowie ziemscy: wszyscy narodowie będą mu służyć:

12 Abowiem wybáwi vbogiégo: ták możnégo y nędznégo / który niemiał pomocniká.

13 Przepuści vbogiému y niedostátecznému: á dusze vbogich zbáwi.

14 Z lichwy y niepráwości wykupi dusze ich: á imię ich vczciwé przed nim.

15 A będźie żył / y dádzą mu z złotá Arábskiego / y będą się záwsze kłániáć dla niego: cáły dźień będą go błogosłáwić.

16 C Y będźie vtwierdzenié ná ziemi ná wierzchu gór: podniesie się nád Libán vrodzay iego: y roskwitnie się z miástá iáko zioła polné.

17 Niechay będźie imię iego ná wieki błogosłáwioné: przed słońcem trwa imię iego.

Y będą w nim błogosłáwioné wszytkié pokolenia ziemskié: wszyscy narodowie wielbić go będą.

18 Błogosłáwiony PAN Bóg Izráelski / który sam czyni dziwy.

19 Y błogosłáwioné imię máiestatu iego ná wieki: y będźie nápełniona máiestatem iego wszytká ziemiá. Stań się stań się.

20 Skończyły się Pieśni Dawidá syná Iessego.

Margin: Ze króleſtwo Páná Chrystusowé miáło bydź spráwiedliwé, szérokié y szczęśliwé, prorokuie. — H. — ná Chrystusá Páná którégo Sálomon figurował. — przyniosą, H — krzywdźićiela. — póki będźie słońce y księżyc. — wyrośćie, H — Króleſtwo Chrystusowo po wszéświećie roszérzone iest kośćiół kátolicki. — Isa: 60, 6. Mat. 2, 11. — H. — zmiłuy się nád vbogim. — iego, G. — v nich, G. — ábo, przez niego modlić. G. — G. — vczynił, G. — Chrystus sędźia wszystkich. Ian 5, 22. — Przełożeni biorą od Bogá dáry dla poddánych.

1 Boże day sąd twóy królowi.] Bo Oćiec nikogo nie sądźi: ále wszytek sąd powzdał Synowi aby wszyscy cześćili Syná ták iáko y Oycá. Hier. in cap. 3. Malachiæ.

3 Niech przyimą góry pokoy.] Góry sąć dusze wysokié, á pagórki są máłe dusze: lecz dla

Rzym: 1. 17.
Psal: 75. 5.

tego góry przyimuią pokóy/ áby págórki mogły przyiąć spráwiedliwość. A cóż to iest zá spráwiedliwość którą przyimuią góry/ iedno Wiárá? Bo spráwiedliwy z wiáry żywie. Leczby mnieysze dusze nie przyimowáły wiáry/ gdyby więtsze dusze/ które gorámi są nazwáne/ od sámey mądrości nie były oświecone/ áby mogły máluczkim podáwáć to/ co máluczcy poiąć mogą. August. tract. 1. in Ioannem.

4 *Będzie sądził vbogie z ludu*] To iest/ będzie czynił spráwiedliwość vbogim ludziom.

Pánieństwo Pánny Máryiey.

6 *Znidzie iáko deszcz ná runo.*] Dwoie podobieństwo nienáruszonego pánieństwa Pánny Máryiey. Zstąpił Pan Christus w żywot pánieński nieznacznie/ y bez skazy: iáko deszcz ná wełnę/ ábo ná ziemię zwykł zstępowáć. Euthym.

W czym królowie służą Christusowi y kościołowi iego.
Rzym: 13. 2.

11 *Y będą mu się kłániáć*] Stąd Augustyn ś. dowodzi/ że słusznie kośćioł w karániu heretyków vżywa mocy Cesárzów y królów/ którą mu Bóg y obiecał y dał. Kiedy/ prawi/ Cesárze prawdę trzymáią/ tedy zá tąż prawdą przećiw błędowi dekrety feruią: które ktokolwiek wzgárdzi/ sam sobie nábywa potępienia. Bo y między ludźmi kaźń podeymuie/ y przed Bogiem wymówki nie będzie miał: który tego co mu sámá prawdá przez serce królewskie kazáłá/ czynić niechćiał. August. epist. 161. ad Donatist.

15 *Y będą się zawsze kłániáć dla niego.*] Wszytkie modlitwy dzieią się przez Chrystusá/ y przez imię iego.

Ofiárá Mszey S. prorokowána.

16 *Będzie vtwierdzenie ná ziemi.* To iest (iáko teraz z Zydowskiego przekłádáią.) Z garśći pszenice/ choćia y ná wierzchu gór pośianey/ będzie táki vrodzay/ że się wysokośćią zrowna z Cedrowémy drzewámi/ które są ná gorze Libanie. Lecz to mieysce stárzy Rábinowie Zydowscy o ofierze Chrześćiáńskiey zá czásow Messyaszowych/ ták wykłádáli: Będzie פסת בר Pisath bar. to iest placek pszeniczny ná ziemi/ ná głowie gór/ to iest kapłanów. Targum Ionáthæ ták: Będzie ofiárá chlebowa ná ziemi/ ná głowie kapłanów. A Rábin Mose Háddarsan przydáie/ że to iest ofiárá Melchisedechowá/ który był kápłanem Bogá naywyższego.

1. Mo. 14. 18

Koniec wtórey częśći Psálmów.

19 *Zstań się, zstań się.*] Pátrz wys: Psal: 40. 41. A tu Zydzi kończą wtore księgi Psálmów.

20 *Skończyły się Pieśni.*] Nie ták rozumiey/ żeby insze Psálmy/ które potym idą/ nie były Dawidowe: ále iż ten Psálm był Dawidów ostátni: y iákoby zá testament Sálomonowi synowi zostáwiony/ áby mu wiárę y czekánie Mesiaszá zálećił.

PSALM LXXII.

v Zydów 73.

Psalm Asáphowi.

"Záiste, H. Iż się złym szczęśći, ztąd się dobrzy gorszyć niemáią/ ponieważ ná końcu káżdy weźmie swą zápłátę.

"szczęśćie, Hebr.

1 A ⁿIáko dobry Bóg Izráelczykom/ tym którzy są prostégo sercá.

2 Ale moie nogi máło się nie potknęły: máło nie szwánkowáły kroki moie.

3 Izem był ruszon záwiśćią przećiw złośnikóm: widząc "pokóy grzésznych.

4 Abowiem niémász względu ná śmierć ich: áni przedłużenia w vtrapieniu ich.

"Nie prácuią iáko ini ludźie.

5 "W pracy ludzkiey nie są: y z ludźmi nie będą karáni.

6 A przetoż ie pychá zięłá: okryli się nieprawośćią y niezbożnośćią swoią.

"Wypukły im oczy od tłustośći, H.

7 "Wystąpiłá iákoby z tłustośći nieprawość ich': puśćili się zá żądzámi sercá.

8 B Myślili y mówili złość: nieprawość ku górze mówili.

"ábo, przećiw niebu.

9 Podnieśli "w niebo vstá swoie: á ich ięzyk przechodził po ziemi.

"zá nimi.

10 A przetoż lud móy obróći się "tu: y dni pełné naydą się między nimi.

11 A mówili: Iákoż wie Bóg? á iestli wiádomość ná wysokośći?

12 Oto ći grzésznicy/ á obfituiący ná świećie/ otrzymáli bogáctwá.

"pomyśliłem.

13 A "rzekłem: Tomći tedy próżno vspráwiedliwiał serce swe/ y omywáłem między niewinnymi ręce moie.

14 A byłem biczowan cáły dźień/ á karánie moie ráno.

15 Ieślim mówił/ ták mówić będę: otom rodzay synów twoich potępił.

16 C Myśliłem ábych to zrozumiał: praca to przede mną.

"do domu Bożego, ábo, w táiemnice Boże.

17 Aż wnidę "do świątynie Bożey: y zrozumiem ich dokończenie.

"ná śliskich mieyscách postáwiłeś ie, H

18 Bo záprawdę "dla zdrad/ nágotowáłeś im: zrućiłeś ie gdy się podnośili.

19 Iákoż spustoszeli: nátychmiast vstáli/ zginęli dla nieprawośći swoiey.

"H. "pámiątkę ich.

20 Iáko sen vstawáiących Pánie: w mieśćie "twym' "obraz ich wniwecz obróćisz.

"głupi, H.

21 Bo się zápaliło serce moie/ y odmieniły się nérki moie: "y iam "wniwecz obrócony'/ á nie wiedziałem.

22 23 D Iáko bydlę zstałem się v ćiebie: á ia záwsze z tobą.

"w rádźie twoiey. G. H

24 Viąłeś mię zá prawą rękę moię: á "według woley twoiey' prowádziłeś mię/ y przyiąłeś mię z chwałą.

25 Bo cóż ia mam w niebie/ ábo czegom chćiał ná ziemi oprócz ćiebie?

26 Vstáło ćiáło moie y serce moie. Boże sercá mego/ y częśći moiá Boże/ ná wieki.

27 Bo oto którzy się oddaláią od ćie-

bie/ zginą: [a]zátráciłeś wßytkie/ którzy cudzołożą od ciebie.

28 Ale mnie dobrze ieſt trwáć przy Bogu: [b]pokłádáć [c]w Pánu Bogu nádźieie moie.

Abych opowiádał wßytkie [d]chwały twoie: [e]w bramách [f]corki Siońſkiéy.

[a] zátráćiſz, H.
[b] położyłem, H.
[d] ſpráwy, H.
[f] miáſtá Ieruzálem, Heb.

---

1 Pſalm Aſáphowi.] Aſáph był oſobliwy muzyk zá Dawidá królá. 1. Król. 6. y 26.

4 Niémáß wzgledu ná śmierć.] Abo/ nie myślą o śmierći ſwéy. Hieron. Inni wykłádáią: Nie ćierpią wielkich boleśći przy śmierći/ lekuchno á ſpokoynie vmieráią.

4 Ani przedłużenia w utrapieniu] Abo nie czuią ćieżkośći w chorobie y w vtrapieniu/ y przy ſáméy śmierci. Abo máią gotową pomoc w ſwym vtrapieniu.

10 Y dni pełné.] Iákoby rzekł: Dla tego ſie bárzo fráſuie lud móy/ iż ſie ták wßytko nie zbożnym powodźi. Drudzy ták ten wierß wykłádáią: Przeto ſie lud móy obráca zá niezbożnymi/ iż ſie náyduie drugi żywot miedzy nimi: to ieſt/ że widzą/ iż niepobożni poſpolićie długo żywią ná świećie.

20 Iáko ſen uſtawáiących] Tákié ieſt ſcześćié docześne ludźi złych/ iáki ieſt ſen ludźi obudzonych. Bo iáko ſie táknącému śni żeby iadł/ á kiedy ſie ocući głodnym ſie náyduie: á iáko ſie śni prágnącému że pije/ á gdy ſie ocući przećie ieſzcze prágnie: Ták też y tym właśnie ſie przygadza/ że ocućiwßy ſie po śmierći nic v ſiebie nie náyduią z tego co niniemali/ że ná świećie mieli.

23 Iáko bydle ſtałem ſie v ćiebie.] Auguſtyn ś. wolność ábo ſwobodę ludzką bydlećiu/ á łáſkę Bożą iezdzcowi który ná nim iezdźi przyrownywa: y ták nákoniec zamyká. Iż áni łáſká bez wolnośći ludzkiéy/ áni wolność bez łáſki/ człowieká do zbáwienia nie przywodźi. A Hieronim ś. ták to wykłáda/ że to Chryſtus mówi. : Iżem ſie ſtał iáko bydlećiem v ćiebie/ Boże oycze/ noßąc ná ſobie grzechy ludzkié: á iam przećie zawßé ieſt z tobą: Boś ty ieſt we mnie/ á ia w tobie.

24 Viąłeś mie zá práwą rękę] Trzymał Bóg Oćiec zá rękę Syná do piekłá ſtępuiącégo: prowádźił według woléy ſwéy zmartwychwſtáiącego: przyiął chwálebnie do niebá ſie wrácáiącégo.

Aſáph.
Pſal: 75.
Scześćié doczeſné iáko ſen. Iſa. 29. 8.
Wolność ludzka ſpół z łáſką bożą. Hipog. contra Pelag. lib. 3. Ian 10. 38.
Zſtąpienie do piekłá, zmartwychwſtánié, y wniebowſtąpi nie páńſkié.

PSALM LXXIII.

v Zydów 74.

1 *Wyrozumienia Aſáphowi.*

A Wrzecżżeś BOże odegnał do końcá: rozgniewáłá ſie zapálczywość twoiá ná owce páſtwiſká twego?

2 Wſpomni ná zgromádzenié twoie/ któreś poſiadł od początku.

Odkupiłeś/ [a]pręt dźiedźictwá twego/ górá Sion ná któréyeś mießkał.

3 Podnieś rece twoie [b]ná pychy ich ná koniec: iáko wiele nábroił nieprzyiaciél w świątnicy.

4 A [c]chlubili ſie/ którzy ćie nienawidzą: w poſrzodku [d]świętá vroczyſtégo twego.

5 Położyli znáki ſwoie znáki: á niepoználi iáko ná wyśćiu ná wierzch.

6 Iáko w leśie drzew śiekierámi [e]wyrąbowáli drzwi iego poſpołu: toporem y oſkárdem obáiiii ie.

7 Zápálili ogniem świątnice twą: ná źiemi ſplugáwili przybytek imieniá twego.

8 Mówili w sercu ſwoim rodzay ich poſpołu: [f]vczyńmy że vſtáną wßytkie świętá Boże z ziemie.

9 Znáków nąßych niewidźieliſmy: iuż niémáß proroká: y iuż nas więcéy nie pozna.

10 Dokądże Boże/ nieprzyiaciél vrągáć będźie? [g]drażni przećiwnik imie twé do końcá?

11 Czemuż odwrácaß rękę twoie: y práwicę twoię z poſrzodku zánádrzá twego do końcá?

C 12 Ale Bóg król náß przed wieki: ſpráwił zbáwienié w poſrzodku źiemie.

13 Tyś [h]vtwierdźił mocą twoią morze/ pokrußyłeś głowy ſmoków w wodách.

14 Tyś potárł [i]głowy ſmokowé/ dałeś go ná pokarm [k]ludźióm Murzyńſkim.

15 Tyś przerwał zrzódłá y potoki/ tyś wyſußył rzeki Ethán.

16 Twóyći ieſt dźień/ y twoiá ieſt noc/ tyś vdźiáłał [l]zorzę y ſłońce.

17 Tyś vczynił wßytkie gránice źiemie/ láto y wioſnę tyś ie ſpráwił.

18 Pámietay ná to/ nieprzyiaciél vrągał PANV/ á lud bezrozumny [m]drażnił imie twoie.

D 19 Niepodaway beſtyiom [n]duß wyznawáiących tobie/ y duß vbogich twoich nie zápominay do końcá.

20 Weyzrzy ná teſtáment twóy/ ábowiém nápełnieni ſą napodleyßy ná źiemi domów nieprawośći.

21 Niech ſie nie wráca nędznik zaw-

Skárży ſie ná ſpuſtoßenié kośćiołá y ludu bożégo, proßąc aby Bóg ſwoich wſpomógł. przećiw Turkóm, heretykom y Antychriſtowi.

[a] część dźiedźiczną twoię.
[b] ná ſpuſtoßenié ich ná wieki, H.
[c] ryczeli ábo huczeli, H.
[d] ábo, bożnic twoich. H.
[e] miáſtá y kośćiołá.
4. król. 25. 9
[f] popaliliwßy tkie kośćioły Boże, H.
[g] bluźnił, H.
Luk. 1. 70.
[h] ábo rozdźielił, H.
[i] Pháráonowe y woyſká iego.
[k] źwierzowi ná puſczy mieſzkáiącé. H.
[l] świátłość, H. G.
[m] bluźnił, H.
[n] duſze ſynogárlice twoiéy, H.

ſtydzony/ vbogi á niedoſtáteczny bedą chwalić imie twoie.

22 Powſtań Boże/ rozſądź ſpráwe twoie: pomni ná pohánbienia twoie/ té które ſie dzieią od glupiégo cáły dzień.

23 Nie zápominay głoſów [a]nieprzyiaciół twoich: pychá tych/ którzy ćie nienawidzą/ ku górze idzie záwßc.

[a] ſług, G.

Niewola Bábilońſka. 4. Kro: 24. 14.

7 *Zápalili ogniem.*] To ſie sſtáło według hiſtoriéy/ kiedy Nábuchodonozor zábrał Zydy w niewolą do Bábilonu. Abo kiedy Titus z Weſpázyanem zburzyli do gruntu miáſto Jeruzálem. Hieron.

Chriſtus iáko nam zbáwienié ſpráwił.

9 *Y iuż nas wiecéy nie pozna.*] Abo nie zna/ rozumiéy żaden Prorok/ ábo y ſam Bóg.

12 *Spráwił zbáwienié.*] Pan Chryſtus Bóg y król náß przedwieczny ná krzyżu zawießony ſpráwił nam zbáwienié w pośrzodku ziemie/ to ieſt przed wßytkimi ludźmi/ ábo w Jeruzálem/ które ieſt w pośrzodku ziemie Au. y Hier.

13 *Pokrußyłeś głowy ſmoków.*] To ieſt/ Egyptczyków / którzy nas iáko ſmokowie chćieli pożrzeć.

PSALM LXXIIII.

v Zydów 75.

1 *Ná koniec, [a]Nie zátrácay. Pſalm pieśni Aſáphowi.*

[a] Ná note pieśni która ſie ták poczyná, Nie zátrácay.

2 A Wyznawáćći bedziemy Boże/ wyznawáć bedziemy/ y wzywáć imieniá twe°

Vpomina aby ſie bali ſądu Bożé°

3 Opowiádáć bedziemy dziwné ſpráwy twoie/ [b]gdy wezmę czás: ia [c]ſpráwiedliwośći ſądzić bede.

[c] ábo, ſpráwiedliwie.

4 Roztopiłá ſie ziemiá/ y wßyſcy którzy mießkáią ná niéy / iam vmocnił filary iéy.*

*Selach, H.

5 Mówiłem [d]nieprawym: Nie czyńcie niepráwośći / á wyſtepnym / nie podnośćie rogu.

[d] szalonym, Nieszáléyćie, H.

6 Nie podnośćie ku górze rogu wáßégo / niemówćie [e]przećiw Bogu niepráwośći.

[e] ßyię twárdą, H.

7 B Bo áni od wſchodu/ áni odzachodu / áni [f]od puſtych gór / ábowiém Bóg ieſt ſedziá.

[f] od południa.

8 Tego poniża á owégo podwyßa/ bo w rece PANSKIEY ieſt kielich winá ſczérégo/ [g]pełen zmießánia.

[g] ábo, trucizny, H.

9 Y náchylił z tego [h]w ów/ wßákże drożdże iego nie wylały ſie / bedą pić wßyſcy grzéßnicy ziemie.

Et inclinauit ex hoc, in hoc.

10 A ia [i]bede opowiádał ná wieki/ bede śpiewał Bogu Jákobowému.

[i] bede ſie weſelił, G.

11 Y wßytkie rogi grzéßników połamie/ á rogi ſpráwiedliwégo bedą wywyßoné.

---

5 *Mówiłem niepráwym.*] Summá kazánia Páná Chriſtuſowégo.

9 *Y náchylił z tego w ów.*] To ieſt/ nálał z iednégo kubká w drugi: ábo/ podał pić z niego to temu/ to owemu. Hieronym S. ták to wykłáda: Y náchylił z tego w ów: to ieſt/ miłośierdziem roſtwarza y moderuie ſpráwiedliwość/ á ſpráwiedliwośćią záś miłośierdźié. Hieron. in cap. 3. Malach.

PSALM LXXV.

v Zydów 76.

Wzywa ludźi ku chwaleniu Bogá, zá vſtáwiczną łáſkę y pomoc iego.

1 *Ná koniec, w Hymnách, Pſalm Aſaphowi, pieśń [a]ná Aſsiriyczyki.*

[a] H.

2 A Znáiomy Bóg w Judzie/ w Jzráelu wielkié imie iego.

3 Y [b]sſtáło ſie w pokoiu mieyſce iego / y mießkánié iego ná Sionie.

[b] w Salem (ábo w Ieruzálem) ieſt przybytek iego, H

4 Tám połamał [c]mocnośći łuków/ tarczą/ miecz/ y woyne.*

[c] ogniſté ſtrzały. H.

*Selach, H.

5 Ty oświecáiący dziwnie z gór wiekuiſtych/

6 [d]ſtrwożyli ſie wßyſcy głupiégo sercá.

[d] złupieni ſą (ábo zgłupili) wßyſcy śmiáłégo sercá, H.

B Záſneli ſnem ſwoim/ á nic nie náleźli bogacze w rekách ſwoich.

7 Od fukánia twégo Boże Jákob/ drzymáli ći co wśiádáli ná konie.

8 Tyś ieſt ſtráßliwy/ á któż ſie sprzećiwi tobie? [e]od tąd gniew twóy.

[e] ábo, od wieku (ieſt) gniéw twóy, H.

9 Z niebá dałeś ſłyßeć [f]ſąd/ ziemiá zádrżáłá y zámilkłá.

[f] pomſtę.

10 C Gdy powſtawał Bóg ná ſąd/ áby wybáwił wßyſtkié ciché ziemie.*

*Selach. H.

11 Bo [g]myśl człowiecza bedźie wyznawáłá tobie/ á oſtátki [h]myśli bedąc świeto świećić.

[g] zapálczywość człowiecza, H.

[h] zapálczywośći záwśćiągnieß, H.

12 Sluby czyńćie/ á oddawayćie PANV Bogu wáßému / wßyſcy [i]którzy około niego przynaßaćie dáry.

[i] którzyśćie około niego, przynaßayćie dáry ſtráßnému, H.

13 Stráßliwému / á temu/ który odeymuie duchá kśiążetóm/ ſtráßnému v królów ziemſkich.

Ktory kościół prawdziwy.

2 *Znáiomy Bóg.*] W sámym kośćiele pow̃śzechnym/ ktory śie począł z Zydów / Bogá prawdziwie znáią y chwalą. W ktorym też sámym iest pokoy y zgodá.

Sluby czynić rzecz pożyteczna.

12 *Sluby czyńćie, á oddaway ćie ie.*] Abowiem káżdemu ślubuiącemu Bogu / á oddáiącému to co ślubił / sam też Pan Bóg odda zapłáte krolestwá niebieskiego / ktora obiecał. Augustinus de fide ad Petrum cap. 3. A o tych lepak ktorzy ślub vczyniwszy nie wypełnili go / Páweł święty mówi iż potępienié máią / że pierwszą wiáre wniwecz obróćili. A cóż to iest/ pierwszą wiáre w niwecz obróćili? Slubili/ prawi/ á nie oddáli/ ślubu nie spełnili. August. in hunc locum. A obacz/ iż pismo ś. ślubów nie tylko nie zákazuie/ ale ie owszem czynić roskázuie.

Sluby łamáć rzecz bárzo śkodliwa. 1.Tim: 5. 12.

PSALM LXXVI.

v Zydów 77.

**Pátrz tytułu Psal: 38.*

1 *Ná koniec, *prze Idithuná, Psalm Asaphowi.*

Niż: 141. 1. Skárży śie że iest rozmáićie vćiśniony. Iednák Bogá chwali z dziwnych spraw iego.

2 A Głosem moim wołałem do Páná/ głosem moim do Bogá/ y wysłuchał mie.

3 W dźień vtrapienia mégo szukałem Bogá / rękámi mémi w nocy ku niemu/ á nie iestem omylon.

Niechćiáłá śie dáć poćieszyć duszá moiá / ᵒwspomniałem ná Bogá/ y kochałem śie/ ⁻y' rozmyślałem / y vstał duch móy.*

*⁻G. *Selach, H. ˢNie spáły nic w nocy.*

4 5 ˢVprzédzały stráże nocné' oczy moie/ trwożyłem śie/ á nie mówiłem.

6 Rozmyślałem dni stárodawné/ y roki wieczné miałem ná pámięći.

**wspominałem ná śpiéwánié moie, H. ˢoczyśćiłem ⁻G.*

7 B Y *rozważałem' w nocy w sercu moim / y ćwiczyłem śie / y ˢvmiátałem duchá moiégo.

8 Izali ná wieki ⁻Bóg' odrzući? czyli nie przyda áby iescze był łáskaw?

9 Czyli do końcá odetnie miłośierdźié swoie/*od rodzáiu áż do rodzáiu?

**y vstánie słowo (poćieszenia iego) H.*

10 Czyli Bóg zápámięta smiłowáć śie? ábo w gniewie swym zátrzyma litośći swoie? *

**Selach, H.*

11 Y rzekłem: Terazem począł/ tá iest odmiáná práwice Nawyższégo.

12 C Wspominałem ná spráwy PANskié/ bo będę pámiętał ná dziwy twoie od początku.

13 Y będę rozmyślał o wszytkich spráwách twoich / y będę śie ćwiczył w *wynálazkách twoich.

**rádách, ábo vczynkách. ˢspráwy twoie.*

14 Boże / w świątośći ˢdrógá twoiá' / ktoryż Bóg wielki iáko Bóg nász? ᵒtyś iest Bóg ktory dziwy czynisz.

15 16 Oznaymiłeś między narody moc twoie/ odkupiłeś rámieniem twoim lud twóy/ syny Jákob y Jozeph.*

**Selach, H.*

17 Vyzrzáły ćię *wody/ Boże/ vyzrzáły ćię wody / y vlękły śie/ y wzruszyły śie przepáśći.

**ná prześćiu morzá czerwonégo.*

18 D Wielkość szumu wód: obłoki głos wypuśćiły.

Ale y ˢstrzały twoie ᵒprzechodzą ᵒgłos gromu twégo ná koło.

ˢgromy, piorony.

19 Błyskáwice twoie okrąg źiemie oświecáły/ wzruszyłá śie y zátrzęsłá źiemiá.

20 Ná *morzu drogá twoiá'/ y śćieżki twoie ná wodách wielkich / á ˢśládów twoich znáć nie będźie.

21 Prowádźiłeś lud twóy iáko owce/ *przez rękę Moyżeszá y Aaroná.

**prowádźiłeś lud swóy przez morze. ˢbo śie morze wnet záśię záwárło. *przez posługę, Hebr. 2.Mo 14.19.*

PSALM LXXVII.

v Zydów 78.

Wyrozumienia Asáphowi

Spráwy Boże nád Zydy okazáné od wyśćia z Aegyptu áż do swoich czásów opisuie. wys: 48: 5. Matt. 13. 35.

1 A Słuchaycie ludu móy zakónu mégo: nákłońcie vchá swego ku słowom vst moich.

2 Otworzę w podobieństwách vstá moie: będę powiádał *gádki od początku.

**powieśći.*

Jáko wielkiesmy rzeczy słyszeli y poználi: y oycowie nászy powiádáli nam.

4 *Nie zátáiły śie' przed syny ich / w drugim narodźie.

**Nie zátáimy (ich) H.*

Powiádáiąc chwały PANSKIE/ y mocy iego: y cudá iego ktoré czynił.

5 Y wzbudźił *świádectwo w Jákobie: á zakon położył w Izráelu.

*Piérwszé dobrodźieystwo zakonu podánie. *zakon á świádectwo są iedno.*

6 Jáko wielkié rzeczy roskazał oycóm nászym/ áby ie oznáymili synom swoim: áby wiedźiał rodzay drugi.

Synowie ktorzy śie národzą y powstáną y będą ie powiádáć synóm swoim.

7 Zeby pokłádáli w Bogu nádźieię swoię / á nie zápomináli spraw Bożych: y pytáli śie o mándaćiech iego.

8 Aby nie byli iáko oycowie ich: naród zły y drażniący.

II. dobrodźieystwo vpornych skaránie.

Naród ktory nie prostował sercá swego: y nie był wiernym Bogu duch iego.

9 B Synowie Ephrem 'náciągáiący y spuszczáiący łuk: podáli tył w dźień woyny.

10 Nie strzegli testámentu Bożego: y niechćieli chodźić w zakonie iego.

11 A zápámietáli dobrodźieystw iego/ y cudów iego które im vkazał.

12 Przed oycy ich czynił dziwy w źiemi Aegyptskiey ná polu Táneyskim.

13 Rozerwał morze y przeprowádźił ie: y zástáwił wody "iáko w skórzánym worze.

14 A prowádźił ie w obłoku we dnie: á przez cáłą noc w rozświeceniu ogniá.

15 Rozszczépił 'skále ná puszczy/ y nápoił ie: iáko w wielkiey głębokośći.

16 A wywiódł wode z opoki: y prowádźił wody iáko z rzeki.

17 A przydáli iescze grzészyć przećiw iemu: wzruszyli ku gniewu Naywyszszego ná mieyscu bezwodnym.

18 A kuśili Bogá w sercách swoich: prosząc pokarmu/ "duszam swoim.

19 A mówili źle o Bogu rzekli: Izali Bóg może stół zgotowáć ná puszczy?

20 C Bo vderzył w skále/ y wypłynęły wody: y strumienie wezbráły. Izali y chleb będźie mógł dáć/ ábo nagotowáć 'stół ludowi swemu?

21 Przetóż vsłyszał PAN/ y "odłożył/ y ogień zápalił sie przećiw Iákobowi/ y gniew powstał przećiw Izráelowi.

22 Bo nie wierzyli w Bogá/ áni mieli nádźieie w zbáwieniu iego.

23 A roskazał obłokóm zwierzchu/ y otworzył fórty niebieskie.

24 A dżdżył im mánne ku iedzeniu: y dał im 'chleb niebieski.

25 Chlebá ányelskiego pożywał człowiek: posłał im pokarmów dostátkiem.

26 Przeniósł wiátr "południowy z nieba/ y przywiódł mocą swą wiátr z zachodu.

27 A spuśćił ná nie mięso iáko proch: á iáko piasek morski ptástwo skrzydláste.

28 A vpádło w posrzód ich obozu: około ich namiotów.

29 A iedli y náiedli sie bárzo/ y vczynił dosyć ich chćiwośći: 'nie byli omyleni w żądzy swoiey.

30 Iescze pokarmy ich były w gębiech ich/ "á gniew Boży zstąpił ná nie.

D 31 A pobił tłuscze ich: á wybór Izráelczyków 'spętał.

32 W tym wszytkim iescze grzészyli/ y nie wierzyli cudóm iego.

33 A vstáły w márnośći dni ich/ y látá ich z prędkośćią.

34 Gdy ie zábijał/ szukáli go: y wracáli sie/ y rániuczko chodźili do niego.

35 A wspomnieli że Bóg iest ich pomocnikiem/ á Bóg wysoki iest ich odkupićielem.

36 A 'miłowáli go vsty swémi/ á ięzykiem swym kłamáli mu:

37 A serce ich nie było proste ku niemu: áni byli wiernymi w testámenćie iego.*

38 A on iest miłośierny/ "y miłośćiw będźie grzéchóm ich/ y nie zátráci ich. A wiele czynił áby odwrácał gniew swóy: y nie zápalił wszytkiego gniewu swego.

39 A pámietał że byli ćiáłem: wiátr idący/ á niewracáiący sie.

40 E Iáko często drażnili go ná puszczy/ do gniewu pobudzáli go ná mieyscách bezwodnych:

41 A wróćili sie y kuśili bogá: y 'drażnili świętego Izráelskiego.

42 Nie pámietáli ná rękę iego/ w dźień w który ie odkupił z ręki "trapiącego:

43 Iáko pokázował w Aegypćie znáki swoie/ y cudá swé ná polu Táneyskim.

44 A przemienił w krew rzéki ich/ y 'déscze ich/ áby nie pili.

45 Puśćił ná nie rozmáitą muchę y kąsáłá ie/ y żábę y wygubiłá ie.

46 A dał ich owoce chrząszczóm/ y robotę ich szárańczey.

47 A poráźił grádem winnice ich/ á morwy ich mrozem.

48 A podał grádowi bydło ich: á máiętnośći ich 'ogniowi.

49 Puśćił ná nie gniew zapálczywośći swoiey: popędliwość y rozgniewánie/ y vtrapienie: przepuszczenia przez ányoły złe.

50 Vczynił drógę szćieszce gniewu swego: nie wypuśćił dusz ich od śmierći: y bydło ich w śmierci záwárł.

51 F A pobił wszytkie pierworodne w źiemi Aegyptskiey: pierwiastki wszytkich prac ich w przybytkách "Cham.

'zbroyni y strzéláiący z łuku, H.
III. wyprowádzenie z niewoli Aegyptskiey.
IV. Morzá przedźielenie.
2. Mo: 14.21
"iáko ná kupie, H.
2.Mo: 17. 6.
V. wedne w błok przećiw gorącości á w nocy ogień vkázuiący drógę.
Ps:104. 38.
VI. wodá z skáły.
'skáły, H. bo to dwákroć było.
"sobie ábo chćiwośćiam swoim.
4. Mo. 20.11
4. Mo. 11. 1.
'mięsá, H.
"rozgniewał sie bárzo, H.
4. Moy. 11 2.
VII. dobrodźieystwo, Mánná.
'pszenicę niebieską, H to iest, z powietrza.
2. Mo. 16. 4.
4. Mo: 11. 7.
"wschodowy, H.
Ian. 6. 31.
1. Cor. 10.3.
VIII. dobrodźieystwo, przepiórki.
4.Mo. 11 31.
4.Mo. 11. 33.

'poráźił, H.
Bo zá 40. lat ná puszczy poginęli wszyscy.
"błagáli go, H. pochlebowáli mu.
*Tu Zydźi kłádą połowicę Psałterzá.
"H.
'ográniczáli ábo ráczey krzyżowáli, H.
"Pháráoná.
Pierwsza plagá. 2.Mo. 7.20.
2.Mo.8.6.24
'źródłá, H.
IIII. II. III.
VIII. 2.Mo: 10. 15.
VII. 2. Mo. 9.25
2.Mo. 9.25.
'piorunowi, H.
IX. plagá.
V. VI. plagá 2.Mo. 12.29.
X. plagá. "to iest/ Aegypczyków potomków Chámowych.

52 A odiął lud swóy iáko owce: y pro wádźił ie iáko stádo ná puszczy.

53 A prowádźił ie w nádźiei/ y niebáli sie: á nieprzyiacioły ich okryło morze.

54 A przywiódł ie "ná górę poświecę nia swégo/ górę ktoréy dostáłá prá wicá iego.

55 A wyrzućił przed nimi pogány: y lósem rozdźielił im sznurem pomiáru. A dał mieszkánia w przybytkách ich pokoleniam Jzráelskim.

56 A kusili y obráźili Bogá wysokié go/ y nie strzegli świádectw iego.

57 A odwróćili sie/ á nie záchowáli v mowy: iáko y oycowie ich: wywróći li sie iáko łuk opáczny.

58 Ku gniewu go wzruszyli ná swych págórkách: á rycinámi swémi pobu dźili go ku zápálczywośći.

59 Vsłyszał Bóg/ "y wzgárdźił"/ y w niwecz obróćił bárzo lud Jzráelski.

60 A odrzućił przybytek Sylo/ przyby G tek swój: kedy mieszkał miedzy ludźmi

61 A podał "moc ich w niewolą: y piękność ich w rece nieprzyiaćielskié.

62 A dał pod miecz lud swóy/ y wzgár dźił dźiedźictwo swoie.

63 Młodźieńce ich ogień pożárł: á pánien ich nie płákano.

64 Kápłani ich od mieczá polegli: á wdowy ich "niechodźiły w żáłobie.

65 A ocućił sie Pan iáko ze snu: iáko mocarz "vpiwszy sie winem".

66 A záráźił nieprzyiacioły swé ná po śládkách: dał im hánbe wieczną.

67 A odrzućił namiot Jozephów: y nie obrał pokolenia Ephráim.

68 Ale obrał pokolenié Judy/ górę Sion którą vmiłował.

69 A zbudował "iáko Jednorożców" świątnice swoie ná ziemi: którą v gruntował ná wieki.

70 A obrał Dawidá sługe swego/ y wźiął go od trzód owiec/ od kotnych owiec wźiął go.

71 Aby pásł Jákobá "sługe iego/ y Jzráelá dźiedźictwo iego:

72 A pásł ie w niewinnośći sercá swe go: á w rostropnośći rąk swoich prowádźił ie.

Wylicza in né dobrodźiey stwa Boże Izráelczykom vczynioné.

2. Mo: 14. 27

"*ná górzystą źiemię żydowską poświę coną sobie.*

Ios: 13. 8.

"*y rozgniewał sie,* H.

1. kró: 4. 2.

Ier: 7. 12.

"*Archę, ábo skrzynię Bożą która byłá mocą y ozdobą ich.*

"*wykrzykáiący od winá,* H.

1. król: 16.

5. Moy. 31.

"*iáko nawyższé páłace,* H.

1. Tim. 3.

"*lud iego,* H

7 Zeby pokłádáli w Bogu.] Summá y cél zakonu/ ábysmy Bogá poználi/ y chwalili go/ báli sie go/ vfáli mu/ y posłuszni byli.

40 Iáko często drażnili go ná puszczy.] Dźie śieć kroć przynamniéy sprzećiwili sie Zydźi Pánu Bogu ná puszczy/ w piérwszych dwu le ćiech. Naprzód/ a v morzá czérwonego. Po wtóré/ b dla niedostátku wody w Márze. Po trzećié ná puszczy Syn/ c dla mánny. Poczwar té/ d gdy mánne chowáli ná záiutrz. Popiaté/ gdy ią e zbiéráli w Szábát/ nád zákazánié. Po szósté/ w Ráphidim f v wód przećiwieństwá. Po śiódmé/ w Horebie/ g kiedy vláli ćielcá. Po ósmé w Taberze/ h kedy wątpili iesliby prawdźiwie był Bóg. Po dźiewiaté/ v gro bów pożądliwośći/ i kiedy żądáli mięsá. Ná koniec po dźieśiaté/ dla spráwy szpiegiérzów/ k że iuż (mówi Pan) k dźieśięć kroć nie słucháli głosu mego.

45 Rozmáitą muchę.] κυνόμυιαν włáśnie psié muchy znáczy. Lecz słowo Zydowskié ערב Harob, wszelákié muchy známionuie/ co my zowiem owad. A przetoż Hieronym S. nie κυνόμυιαν psié muchy/ ále κοινόμυιαν, to iest pospolité ábo wszelákie muchy/ po Gréc ku czytáć káże/ y ták czytáią w lepszych exem plarzách Láćińskich.

Summá y cél zakonu. Dźieśięćkroć sie Zydźi ná puszczy Bogu sprzećiwili.

a 2. Mo. 14. 11. 12.

b 2. Mo. 15. 24

c 2. Mo. 16. 2.

d *Támże, ver:* 10.

e *Támże, ver:* 27.

f 4. Mo. 20. 2.

g 2. Mo. 31. 1.

h 2. Mo. 17.

i 4. Mo. 11. 4

k 4. Mo. 14. 22.

Hieron: ad Sumiam & Fretellam.

PSALM LXXVIII.

v Zydów 79.

Psalm Asáphowi.

I

A Oże/ przyszli pogánie ná dźiedźictwo twoie/ z plugáwili kośćiół twóy ś. obróćili Jeruzálem "w bu dkę ná chowánié iábłek".

2 Porzućili trupy sług twoich/ ná stráwe ptakóm powietrznym/ ćiáłá świetych twoich zwiérzetóm ziem skim.

3 Rozlali krew ich iáko wode około Jeruzálem/ á niebył ktoby pogrzebł.

4 Sstálismy sie pohánbieniem v są śiad nászych: śmiechowiskiem y igrzy skiem v tych/ którzy są w okolicy ná széy.

B

5 Dokądże PANIE gniewáć sie bę dźiesz do końcá: rozpali sie iáko ogień zápálczywość twoiá?

6 Wyléy gniéw twóy ná pogány/ którzy cie nie znáią: y ná królestwá/ które imieniá twego nie wzywáły.

7 Abowiem pożárli Jákobá: y "miey sce" iego spustoszyli.

8 Nie wspominay stárych nieprá C wośći nászych: niech nas rychło v przédzą litośći twoie: bosmy sie sstá li bárzo vbogimi.

9 Wspomożyż nas Boże zbáwićie lu nász: á dla słáwy imieniá twego "Pánie" wybaw nas: á bądź miło-

Lud opłákuie kośćiół y miá stá zgwałcone, y pobićia swoich, prosząc áby to pogánóm oddał

"*w gruzy, ábo w gromády kámieniá,* H.

Ier. 10. 25.

"*mieszkánié,* H.

Isa. 64. 9.

"H.

ściw grzéchóm nászym dla imienia twego.

10 Aby snadź nie mówili miedzy pogány: kedyż iest Bóg ich? "á niech znáczna bedźie nád pogány / przed oczymá nászémi

11 Pomstá krwie slug twoich / która iest wylána: niech przyidźie przed oblicznosć twoie wzdychánie spętánych.

D Według wielmożnośći rámienia twego záchoway syny 'pomordowánych'.

12 A odday sąśiádóm nászym śiedmiorako do ich łoná: vrągánie ich / którym vrągáli tobie PANIE.

13 A my twóy lud y owce pástwiská twego / bedźiemyć wyznawáć ná wieki.

Od rodzáiu do rodzáiu bedźiem opowiádáć chwałe twoie.

* H.

'ábo, nas ná śmierć skazánych, H.

9 Wspomożyß nas, Boże zbáwićielu nász.] Kiedy wspomożenia prośi / tedy y wdźięczen łáski / y nie odeymuie wolnośći ludzkiéy. Bo kto wspomagan bywa / ten też sam przez sie cokolwiek czyni. August. ná to mieysce.

Wolność ludzka pospolu z łáską bożą

PSALM LXXIX.

v Zydów 80.

Ná koniec, dla tych którzy będą odmienieni, świádectw Asáphowi, Psalm. *

Lud od nieprzyiaćiół vćiśniony wspomożenia prosi

*Zá Asyryiczyká, G. "páśieß, H. G.

1 Który rządźiß Izráel / 2 A posłuchay: który prowádźiß iáko owce Iozeph.

3 Który śiedźiß ná Cherubinách / 'okaż sie' "przed Ephráimem / Beniáminem / y Mánásem.

Wzbudź możnosć twoie / á przydź / ábyś nas wybáwił.

4 Boże náwróć nas: á vkaż oblicze twoie / y bedźiemy zbáwieni.

5 PANIE Boże zastepow / dokądże sie bedźiesz gniewał ná modlitwe "slugi twego?

6 B Bedźiesz nas karmił chlebem płáczu: á bedźiesz nápawał nas łzámi miárą?

7 Wystáwiłeś nas ná przećiwienstwo sąśiádóm nászym: á nieprzyiaćiele nászy násmiewáli sie z nas.

8 Boże zastepów náwróćże nas: y okaż oblicze twoie / á bedźiem zbáwieni.

9 Przeniozłeś "winnice z Ægyptu: wygnałeś pogány y násádźiłeś ią.

10 Byłeś przewodnikiem w drodze przed nią: wsádźiłeś korzenie iéy / y nápełniłá źiemie.

11 Okrył ćień iéy góry: á drzewká iéy Cédry Boże.

12 Rospuśćiłá látorośłki swé áż do morzá: á gáłąski swé áż do 'rzeki.

13 Przeczżeś rozwálił płot iéy: y obiérá ią ią wszyscy którzy mimo idą drogą?

14 Rozkopał ią dźiki wieprz z lásá: á iedyniec spáśł ią.

15 Boże zastepow náwróćże sie: *weyźrzy z niebá / á obacz y nawiedź te winnice.

16 A napraw te którą sczépiłá práwicá twoiá: y "ná syná człowieczégo / któregoś sobie zmocnił.

17 D Spalona ogniem y 'roskopána' / od łáiánia oblicza twego "poginą.

18 Niech bedźie reká twoiá nád mężem práwice twoiéy: y nád synem człowieczym / któregoś sobie zmocnił.

19 A nie odstepuiem od ciebie: ożywiß nas / á bedźiemy wzywáć imienia twego.

20 PANIE Boże zastepów náwróć nas: y okaż nam oblicze twoie / á bedźiem zbáwieni.

'ábo, oświeć śie, H. "przed ludem twoim.

"slug twoich G.

*pod wielką miárą, H. to iest obfitémi.

*lud twóy wybrány.

'Euphraty.

*proße, H.

"nád lud twóy ábo ná Chrystusá páná. 'wyrąbána, H. "twoi, ábo ich nieprzyiaćiele.

4 8 20 Boże náwróć nas] Ten wierß trzy kroć w tym Psálmie powtorzony / známionuie wzywánie przenaświetßey Troyce: Boże / Boże zastepów / Pánie Boże zastepów náwróćże nas. A obacz nadobny postepek: Prośi na przód / áby sie náwróćił: potym áby łáskáwą twarz Bożą oglądał: á ná koniec zbáwienie odźierżał.

9 Przenioząłeś winnice z AEgyptu] Często w piśmie ś. imieniem winnice názwan iest lud Boży: á barzo przystoynie. Naprzód iż winnicá ßerzey niż inne drzewá gáłeźie swé rozćiąga. Druga / iż owoc obfitßy y słodßy przynośi. Trzećia / iż wietßéy prace potrzebuie w wypráwiániu / ieśli oracz chce z niey mieć obfity pożytek: czym sie znáczy wielka pilnosć y stáránie Boże które czym około ludu swego / áby owoc dobrych vczynkow / iemu wdźiecznieyßy niżli żadne wino z siebie wydawał. Na koniec / iż iáko w winnicy są látorośle owoc dáiące / które oracz czyśći / áby obfitßy owoc przyniosły / są też niepożyteczné / które odćina: tak miedzy ludem Bożym y w kośćiele tego są dobrzy y źli pospolu.

11 Cédry Boże] To iest / iáko nawyßße drzewá Cédrowe. Bo Zydzi rzeczy nawietßé y nawys-

Wzywánie Tróyce S.

Kośćiół "ze winnicy iest przyrownány. Isa. 5. 7. Mat. 21. 1. y 24. 33.

Rzeczy nawietßé y nawyßßé Boże.

nawyſſzé Bożymi zowią.

Nád mężem práwice twoiey] To ieſt nád Izráelem/ ábo nád Chriſtuſem którégoś záwſze bronił práwicą twoią. Chaldayſki tłumácz/ Auguſtin. y Arnobius, o Chriſtuſie ten wierſz wykłádáią.

Rzeczy nawietſzé y nawyſzé Boże. — *Mąż práwice bożey.*

PSALM LXXX.

v Zydów 81.

Ná koniec, zá práſy, Pſalm ſámému Aſáphowi.

1 RAduyćie ſie BOgu "pomocnikowi náſzému': wykrzykayćie Bogu Jákobowému.

3 Weźmićie Pſalm / á podayćie beben / wdźięczną árfę z cytrą.

4 Trąbćie ná nowiu w trąbę / w dźień zacny vroczyſtégo świetá "wáſzégo".

5 Abowiem ieſt roſkazánié w Izráelu/ y wyrók Bogu Jákobowému.

6 Poſtánowił to "ná świádectwo' w Jozeph / gdy wychodźił z źiemie Ægyptſkiéy / ſłyſzał iezyk którégo nie vmiał.

7 Wybáwił od brzemion rámioná iego: recciego ſłużyły koſzem.

8 Wzywałeś mie w vćiſku / á wybáwiłem ćie: wyſłuchałem ćie w táyniku "burzy/ doświadczałem ćie nád wodámi "ſwaru".*

9 Słuchay ludu mó y á oświadczę ſie ná ćie: Izráelu ieśli mie vſłuchaſz/

10 nie bedźie w tobie Bogá "nowégo/ y nie bedźieſz chwalił Bogá cudzégo.

11 Bomći ia ieſt PAN Bóg twóy/ którym ćie wywiódł z źiemie Ægiptſkiéy: "rozſzérz vſtá twoie / á nápełnię' ie.

12 Ale ſłuchał lud mó y głoſu mego: á Izráel niedbał ná mie.

13 A puśćiłem ie zá żądzámi ſerc ich/ póydą w wynálazkách ſwoich.

14 By był lud mó y ſłuchał mie: by był Izráel chodźił drógámi moiémi.

15 Snać bym był łácno poniżył nieprzyiaćioły ich: á ná trapiącé ie obróćiłbym był rekę ſwoie.

16 Nieprzyiaćiele PANſcy "ſkłamáli mu/ y bedźie czás ich ná wieki.

17 A nákarmił ie tłuſtośćią zbożą: y náſyćił ie miodem z opoki.

moc náſzey H — *Wzywa ludźi ná obchodzenié świąt obiecuiąc łáſkę bożą, ieśli go bedą poſłuſzni.* — *"náſzégo, H.* — *ná pámiątke 1. Mo: 41. 29* — *2. Mo: 17. 5. Bog to mówi.* — *"w Aegypćie. Meribá, H. abo przećiwieńſtwá. *Selach, H. "obcégo, H. 2. Mo: 22. 2* — *To ieſt, ocz iedno prośić bedźieſz, toczynię, Hebr. Dźie: 14. 16. Bár: 3. 13.* — *To ieſt, poddáliby ſie im byli, Hebr. pátrz Pſal: 85. 3.*

Wybáwił od brzemion rámioná iego.] Wſpomina dobrodźieyſtwá wybáwienia z niewoléy Aegyptſkiey.

Rozſzerz vſtá moie.] Arnobius ſtáry Doktór ták to wykłáda: Słuchayćie Zydowie: Jamći ieſt Pan Bóg wáſz którégośćie vkrzyżowáli / on Bóg którym was wywiódł z Aegyptu. Wſzákże otwórzćie vſtá ſwe / á ia ie nápełnie. Jeſli chcećie vyść śmierći/ którąśćie záſłużyli/ tedy pićie krew którąśćie przelali. Arnobius in hunc locum.

A puśćiłem ie] To ieſt nawietſze Boſkie skaránie / o którym Páwel ś. Dopuśći kto aby biegli gdźie ſie im podoba: iáko okret bez ſteru / iáko konia ſzalonégo bez vzdy: kto ieſt w plugáſtwie/ niech ieſcze plugáwieie.

Chriſtus Bóg Izráelſki. Krew páńſką piią w S. Sákrámenćie. — *Nawietſzé ſkaránie kogo bóg opuśći Rzym: 1. 26. Obiá: 22. 11.*

PSALM LXXXI.

v Zydów 82.

Pſalm Aſáphowi.

1 BOg ſtánał wzgromádzeniu "Bogów: á w poſrzodku Bogi ſądźi.

2 Dokądże nieſpráwiedliwość ſądźićie: á oſoby grzéſzników przyimuiećie.*

3 Czyńćie ſpráwiedliwość vbogiému y śierocie: ſtrapionégo y vbogiégo vſpráwiedliwiayćie.

4 Wyrwićie vbogiégo: á nedznégo z reki niezbożnégo wyzwólćie.

5 Nie vmieli áni rozumieli: chodzą w ćiemnośćiách: "záchwieią ſie wſzytkié grunty źiemie.

6 Jam rzékł: Jeſteśćie Bogowie/ y ſynowie nawyſſzégo wſzyſcy.

7 A wy pomrzećie iáko ludźie / á iáko ieden z kśiążąt vpádniećie.

8 Powſtań Boże / ſądź źiemie: bo ty odźiedźiczyſz wſzytkié narody.

Nieſpráwiedliwym ſędźiom grozi zátráceniem — *"Sędźiów namieſtników Bożych.* — *Selach, H.* — *Przy: 24. 11.* — *Sam ſobie odpowieda. "Bo gdźie ſędźiowie nieczynią vrzedu ſwe", tám ſie wſzytko mieſza. Ian 10. 34.*

PSALM LXXXII.

v Zydów 83.

Pieśń Pſálmu Aſáphowi.

1 BOże/ "któż bedźie podobien tobie?" nie zámilczay/ áni ſie błagay Boże.

3 Bo oto nieprzyiaćiele twoi okrzyk vczynili: á którzy ćie nienawidzą/ wyniesli głowe.

4 Przećiw ludowi twemu ráde złośliwą wymyslili: y ſpikneli ſie przećiw

Przećiw nieprzyiaćiołom kośćioła Bożégo. — *Abo, niech milczenié nie bedźie tobie, H.*

świe-

świętym twoim.

5 Mówili: Pódźcie á wytráćmy ie *znarodu/ á niech nie wspomináią więcey imienia Izráelskiego.

6 Bo sie spiknęli iednym vmysłem/ B spólu przeciw tobie przymierze postánowili/ 7 namioty Idumeyczyków y Izmáelitowie.

8 Moábitowie/y Agárenowie/ Gebálczycy/y Ammonitowie/y Amálekitowie: cudzoziemcy/z obywátelmi Tyru.

9 Ale y Assur przyszedł znimi: przyszli ná pomoc synóm Lotowym.*

10 Vczyń im iáko Mádián y Sysárze: iáko Jábin v potoku Cisson.

11 Poginęli w Endor/ sstáli sie iáko C gnóy ná ziemi.

12 Day hetmány ich/ iáko Oreb/ y Zeb/ y Zebee y Sálmáná.

13 Wszytkie książętá ich/ którzy mówili: Posiądźmy dziedzictwem świątnice Bożą.

14 Boże móy połóż ie iáko koło: y iáko źdźbło przed wiátrem.

15 Iáko ogień/ który pali lás: y iáko płomień który pali góry.

16 Ták ie gónić będźiesz nawálnośćią D twoią: y zátrwożysz ie w gniewie twoim.

17 Nápełni twarzy ich sromotą: y szukáć będą imienia twego/ PANIE.

18 Niechay sie záwstydzą/ y strwożą ná wiek wieków: y niech będą pohańbieni/ y niech záginą.

19 A niech poznáią że imię tobie PAN: tyś sam naywyższym ná wszytkiey ziemi.

*áby żaden nie został z ich narodu.

*Sáracenowie, z których Máhomet pośedł prorok Turecki.

*Philistymowie, H.

*Moábitomy Ammonitom.

*Selach. H.

Sędź: 7. 22.

Sędź: 4. 15.

Sędź: 7. 25.

Sędź: 8. 21.

19 Imię tobie PAN.] יהוה iest włáśne á niewymowne imię Boże: które pospolićie Iehouah czytáią: ále Genebrardus Ieheue nie Iehoua czytáć każe. lib. 1. de Trinitate.

יהוה włáśne imię Boże.

PSALM LXXXIII.

v Zydów 84.

1 *Ná koniec, zá prásy, synóm Korego, Psalm.*

2 TAko miłe przybytki twoie PANIE zastępów: A żąda y vstáie duszá moiá do páláców PANSKICH.

3 Serce moie y ćiáło moie rozweseliły sie w Bogu żywym.

4 Bo y wróbl nálazł sobie domek/ y B Synogárlicá gniazdo sobie: gdźieby położyłá ptászętá swoie. Ołtarze twoie PANIE zastępów: królu móy/ y Boże móy.

5 Błogosławieni/ którzy mieszkáią w domu twoim Pánie: ná wieki wieków będą ćie chwalić.*

6 Błogosławiony mąż/ którego rátunek iest od ćiebie: rozłożył wstepowánia w sercu swoim: 7 w pádole płáczu/ ná mieyscu/ które zgotowáł.

8 Abowiem da błogosłáwieństwo zakonodawcá: póydą z mocy do mocy/ oglądáią Bogá nád Bogi w Sionie.

9 PANIE Boże zastępów wysłuchay modlitwę moie: Vsłysz Boże Jakobów.*

10 Obrońco nász BOże weyzrzy: á weyzrzy ná oblicze Christusá twoiego.

11 Abowiem lepszy iest ieden dźień w G pálacách twoich: niż tysiące.

Obrałem bydź napodleyszym w domu Bogá moiego: niżli mieszkáć w przybytkách niezbożnych.

12 Abowiem *miłosierdźie y prawdę miłuie Bóg: PAN da łáskę y chwałę.

Nie odeymie dóbr tym/ którzy w niewinnośći chodzą: PANIE zastępów/ Błogosłáwiony człowiek który w tobie ma nádźieię.

Będąc ná wygnániu wzdychádo kośćiołá, áby mógł w nim Bogá chwalić. Zgodźi sie ten psalm wzdycháiącym do niebá.

*iáskółká, H.

*Abo, przy ołtarzách twoich, przy kośćiele twoim.

*Selach. H.

*którego ty wspomagasz.

*do kośćiołá twego ná górze położonégo, ábo ráczey do niebá.

*náuczyćiel nász P. Christus.

*Selach, H.

*PAN. H.

*iest słońcem y tarczą (ná-szą) H.

6 Rozłożył wstepowánia] To mieysce z Zydowskiego rozni roznie przekłádáią. Ale dáleko lepiey od Lxx. ná Gréckie/ á z nich ná Láćińskie ták iest przełożono/ iáko w texćie. O czym szerzey Genebrardus.

7 Które zgotował] Bo grzéchem swym ray vtráćił: á tu został w tym pádole płáczu.

12 Pan da łáskę y chwałę] Bóg miłuie miłośierdźie y prawdę: y przetoż dáie łáskę y chwałę. Łáskę z miłośierdźia/ á chwałę z obietnice. Ktorą łáskę/ ieno o którey Páweł ś. mówi: Z łáski Bożey iestem to co iestem: któ-ra chwałę/iedno o którey tenże mówi: Zgotowána mi iest koroná spráwiedliwośći: Augustin ś. ná to mieysce.

Iáko Pan dáie łáskę y chwałę.

1. Kor: 15. 10

2. Tim: 4. 8.

PSALM LXXXIIII.

v Zydów 85.

Ná koniec, synóm Kore, Psalm.

1 Vblogosłáwiłeś PANIE ziemię twoię: przywróciłeś poymánie Jákob.

3 Odpuściłeś nieprawość ludu twego: pokryłeś wszytkie grzéchy ich.

4 Vśmierzyłeś twóy wszytek gniew: odwróciłeś się od gniewu popędliwości twoiey.

5 Náwróć nas Boże zbáwicielu nász: á oddal gniew swóy od nas.

6 Izali ná wieki będzieß się ná nas gniewał? ábo rosciągnieß gniew twóy od rodzáiu do rodzáiu?

7 Boże ty náwróciwszy się ożywiß nas: á lud twóy rozweseli się w tobie.

8 Okaż nam PANIE miłosierdzie twoie: á day nam zbáwienie twoie.

9 Będę słuchał co we mnie będzie mówił PAN Bóg: bo będzie mówił pokóy nád ludem swoim.

Y nád świętymi swymi / y nád tymi którzy się do sercá náwrácáią.

10 Záiste blisko zbáwienie iego tym którzy się go boią: áby mieszkáłá chwałá w ziemi nászey.

11 Miłosierdzie y prawdá potkáły się z sobą: spráwiedliwość y pokóy pocáłowáły się.

12 Prawdá wyrosłá z ziemie: á spráwiedliwość z niebá poyzrzáłá.

13 Abowiem PAN pokaże dobrotliwość: á ziemia nászá wyda swóy owoc.

14 Spráwiedliwość przed nim chodzić będzie: y położy ná drodze kroki swoie.

Vlubiłeś, ábo vraczyłeś, H. G.

Prosi áby tym które z niewoli Bábilońskiey wybáwił, do końca raczył bydź miłościw, Christusáim posławszy.

zali nie, H. zásię, Hebr.

Iezusá zbáwicielá nászego.

Christus pan pokóy sumnienia y poiednánia z Bogiem.

Vspráwiedliwieni przez wiárę będą Bogu posłuszni: y będą czynić wolą świętą iego.

9 *Którzy się do sercá náwrácáią*] Którzy serce swé ku niemu obrácáią. G. A nie obrócą się do głupstwá. H.

10 *Aby mieszkáłá chwałá*] To iest Christus Pan / który iest chwałą Bożą: ábo iásnością Boskiego máiestatu.

11 *Miłosierdzie y prawdá*] To iest / Bóg się smitował nád námi / y ziścił nam to co był obiecał. Wylicza pożytki przyszcia Páná Christusowe ná świát / przez ktorésmy otrzymáli od Bogá miłosierdzie y poznánie prawdy: y który nas z niespráwiedliwych vczynił spráwiedliwé / y poiednał z Bogiem.

Drudzy ták rozumieią: Miłosierdzie Boże / á prawdá / to iest sczérość ábo dobroć ludzka spólem się złączyły: tákże spráwiedliwość ludzka á pokóy Boży pocáłowáły się. Bo miłosierdzie Boże záwsze iest z tymi / którzy się go boią: á pokóy iest owoc spráwiedliwości.

12 *Prawdá wyrosłá z ziemie*] To iest / Christus się z Pánny národził / áby spráwiedliwość wyzrzáłá z niebá: to iest aby ludzie byli przezeń vspráwiedliwieni. Augustinus. A Irenæus wykłada to y o národzeniu z Pánny / y o zmartwychwstániu z grobu Páná Christusowym.

Christus chwałá Bożá.

Zyd: 1. 3. Pożytki wcielenia Páná Christusowe.

Luk: 1. 50. Izá: 31. 17.

Prawdá wyrosłá z ziemie August. in hunc locum. Iren. lib. 3. cap. 5.

PSALM LXXXV.

v Zydów 86.

Modlitwá sámemu Dawidowi.

1 Nákłoń PANIE vchá twégo / á wysłuchay mię / bomći ia iest nędzny y vbogi.

2 Strzeż duszę moiey / bom święty iest / zbaw sługę twégo / Boże móy / nádzieię máiącégo w tobie.

3 Smiłuy się nádemną PANIE / bom do ciebie wołał cáły dzień / 4 rozwesel duszę sługi twégo / bom ku tobie Pánie podniosł duszę moię.

5 Abowiemes ty Pánie słodki / y cichy: y wielce miłosierny ku wszytkim którzy cię wzywáią.

6 Wysłuchay PANIE modlitwę moię / á przypilnuy głosu prosby moiey.

7 W dzień vcisku mégo wołałem do ciebie / boś wysłuchał mię.

8 Niemász tobie podobnégo między Bogi Pánie / y niemász według vczynków twoich.

9 Wszyscy narodowie którékolwiek stworzył / przydą á pokłonią się przed tobą Pánie / y będą sławić imię twoie.

10 Abowiemes ty wielki / y czyniący cudá / ty iesteś Bóg sam.

11 Prowadź mię PANIE drógą twoią / á niechay chodzę w prawdzie twoiey / niech się weseli serce moie áby się báło imienia twégo.

12 Wyznáwáć ci będę Pánie Boże móy / ze wszytkiégo sercá mégo / á będę wysławiał imię twé ná wieki.

13 Bo miłosierdzie twoie wielkie iest nádemną / y wyrwałeś duszę moię z niższego piekłá.

14 Boże / niepráwi powstáli ná mię á zgromádzenie mocarzów szukáło duszę moiey / y nie kładli ciebie przed

Prosi Bogá áby go od nieprzyiacioł bronił, obiecuiąc że mu się wszytkie narody będą kłániáć.

G. dobry, y vżyty, H. Ioel, 2. 13.

Náucz mię Pánie drógi twoiey, H. ábo, ziednoczą, H.

pyszni, H.

oczymá swémi.

15 A ty Pánie / Bóg litośćiwy y miłośćiwy/ ćierpliwy/ y wielce miłośierny/ y prawdźiwy.

16 Weyźrzy ná mie / á smiluy sie nádemną/ day ᶠpánowánié twoie' słudze twemu / á zbaw syná służebnice twoiéy.

17 ᵍVczyń zemną znák ku dobrému'/ áby vyźrzeli ći ktorzy mie nienawidzą á byli záwstydzeni / iżeś ty PANIE rátował mie/ y poćieszyłeś mie.

ᶠ moie twoie, H.

ᵍ Okaż mi znák dobrotliwośći twoiéy, H.

Przyczyny dla których chce być wysłuchány. ver. 1. ver. 2. Támże. ver. 3. ver. 5. Własnośći boże.

1 Bomći ia iest nędzny.] Prośi / áby był wysłuchan / dla wiela przyczyn. Naprzód / iż od wszytkich ludźi iest opuszczon. Druga / iż mu iest przez wiáre poświecony / ábo iż weń wierzy. Trzećia / iż w nim vfa. Czwarta / iż go wzywa. Piąta á ostátnia / dla dobroći y miłośierdźia iego / że mu iest własna smiłowáć sie á odpuszczáć.

5 Abowiemeś ty Pánie słodki.] Trzy tu przednieysze własnośći Boże wspomina. Jedná / że iest słodki / dobry / dobrotliwy / ku wszytkim ktorzy go wzywáią. Druga / że iest ćichym / vżytym / y łácnym do przepuszczenia. Trzećia / że iest wielce miłośiernym / ták ná grzechów odpuszczenie / iáko y ná czynienié wszelákich dobrodźieystw.

11 W prawdźie twoiéy.] To iest w prawdźiwéy religiiéy y náuce twoiéy.

13 Z niższego piekłá.] To sie może rozumieć o zstąpieniu do piekłów Páná Chrystusowym. A obácz / iż iest iedno niższé / á drugié wyższé piekło. Niższé iest mieysce ludźi potępionych / á wyższé czyśćiec. Jáko y Augustin ś. ná to mieysce pisząc pokázuie.

15 A ty Pánie, Bóg.] Drugié tytuły ábo własnośći Boże / wyięté z onégo mieyscá 2. Moy. 34. ver. 6. gdźie ich iest trzynaśćie / ktore Zydźi Middoth, to iest własnośćiámi zowią.

16 Syná służebnice twoiéy.] Pánny Máryiéy. Arnob. Abo kośćiołá / ktory iest y sługą y oblubienicą Páńską.

Piekło wyższé y niższé.

Czyśćiec.

Własnośći boże.

Służebnicá páńska.

PSALM LXXXVI.

v Zydów 87.

Synóm Kore Psalm pienia.

1 FUndámenty ʰiego ná górách świetych/ 2 ⁱ miłuie PAN bramy Sion nádewszystkié przybytki Jákob.

A 3 Sławné rzeczy powiedziano o tobie/ miásto Boże.*

4 Wspomnie ᵏná Ráháb'/ y ná Bábylon/ ktorzy mie znáią. Oto ˡcudzoziemcy' y Tyr/ y lud murzyński/ ći tám byli.

5 Izali Sionowi mówić nie będą/ człowiek y człowiek národźił sie w nim/ á sam ji nawyższy vgruntował.

6 PAN ᵐwypowié'/ w pismách narodów y kśiążąt/ ⁿtych ktorzy w nim byli'.*

7 Jáko weselących sie wszytkich mieszkánié iest w tobie.

Prorokuie iż miásto Sion, to iest kośćioł miał być bárzo chwálebny.

ʰ Ieruzálem miástá ábo kośćiołá bożego.

*Selach, H.

ᵏ ná Aegypt.

ˡ Philistymowie, H.

ᵐ policzy, H.

ⁿ ten (lud) sie w nim národźił, H.

*Selach. H.

4 Ci tám byli.] Tám / to iest w Sionie / ábo w kośćiele przez duchowné odrodzenié: Zydowskié ták máią: Ten sie tám národźił: Jákoby rzekł: Wszytkié sie narody tám zgromádzą / iż sie tám Bóg národźił.

5 Izali Sionowi mówić nie będą?] Po Gréku ták stoi: Mátká Sion mówić będźie. Bo czytáią μήτηρ, miásto μήτι: ále źle / iáko Hieronym ś. pokázuie.

5 Człowiek y człowiek.] Abo / mąż y mąż / z Zydowskiégo ten y ow. Hebraism. To iest / wiele zacnych ludźi w nim sie národźiło / rozumiey przez odrodzenié z wody y z Duchá ś. Drudzy wykłádáią: Człowiek y człowiek / to iest / Zyd y Pogánin: oboy lud / Zydowski y Pogáński / národźił sie w nim przez chrzest y przez wiáre. Augustin ś. Hieronym / y inni Doktorowie o Pánu Chrystuśie to ták wykłádáią: Izali Sionowi wypowié ktory człowiek? że sie w nim táki człowiek národźił / ktory gi sam fundował / Nawyższy: to iest Chrystus Bóg y człowiek prawdźiwy.

W Gréckim texćie omyłká.

Człowiek y człowiek.

Christus nawyższy fundował Ieruzálem.

PSALM LXXXVII.

v Zydów 88.

Pienié Psalmu synóm Kore, ná koniec, ná ᵒMáelećie, ku odpowiádániu, wyrozumienia Emáná ᵖEsrábity'.

2 PANIE Boże zbáwienia mégo / wdniem wołał y wnocy przed tobą.

A 3 Niechay modlitwá moiá przyidźie przed oblicznosć twoie/ nákłoń vchá twégo ku prośbie moiéy:

4 Abowiém duszá moiá nápełnioná iest złym / á żywot móy przybliżył sie ᑫdo piekłá'.

5 Poczytano mie z zstępuiącymi do dołu / zstałem sie iáko człowiek ʳbez pomocy' / ˢmiedzy vmárłymi' wolny.

6 Jáko zránieni ktorzy śpią w grobiéch / ná ktoré wiecéy nie pámietasz / y oni ᵗz ręki twéy' wyrzuceni są.

7 ᵘWsádźili mie' w dół głębszy / do ćiemnośći y do ćieniá śmierći.

B 8 Zmocnił sie gniéw twóy nádemną / y przywiodłeś ná mie wszystkié nawálnośći twoie.*

ᵒ Máelet był instrument Muzycki żáłobny.

ᵖ Izráelity, G.

Od nieprzyiaćiół vtrapiony, od przyiaćiół opuszczony, Bożkié go wspomożenia czeka. Służy chorym y vtrapionym.

ᑫ do śmierći.

ʳ bez mocy, H.

ˢ od spraw tego świátá.

ᵗ z opieki twéy.

ᵘ Wrzućiłeś mie, H.

*Selach, H.

Oddaliłeś odemnie znáiomé moie/ vczynili mie obrzydzeniem sobie.

Jestem podan/ y niewychodźiłem [f] oczy moie zemdláły dla nedze.

10 Wołałem ktobie PANIE cáły dźień / wyćiągałem do ćiebie rece moie.

11 Izali vmárłym cudá czynić bedźiesz: [g] ábo lékárze wſkrzéſzą/ y wyznawáć ći bedą?*

C

12 Izali kto w grobie bedźie opowiádał miłosierdźie twoie/ y prawdé twoie w zginieniu?

13 Izali poznáné bedą w ćiemnośćiach cudá twoie/ á ſpráwiedliwość twoiá [h] w źiemi zápámietánia?

14 A iam PANIE wołał ku tobie/ á modlitwá moiá vprzédźi ćie ráno.

15 Przeczże PANIE odrzucasz modlitwe moie/ odwracasz oblicze twé ode mnie?

16 Jamći ieſt vbogi / y w pracách od młodośći moiéy/ [i] á bedąc wywyſzony/ ieſtem poniżony / y zátrwożony.

D

17 Ná mie ſie przenioſły gniewy twoie/ á ſtráchy twoie [k] zátrwożyły mie.

18 Ogárnely mie cáły dźień iáko wodá/ obtoczyły mie ſpółem.

19 Oddaliłeś odemnie przyiaćielá y bliſkiego/ y [l] znáiomé moie dla nedze.

[f] ábo vmárli powſtáną, H. *Selach, H.

[h] w piekle.

[i] duſze moie, H. G.

[k] znośiłem ſtráchy twoie, y wątpię ábo trwożę ſie, H. [k] zátráćiły, H.

[l] ábo znáiomi moi w ćiemnośći ſą, H

6 Miedzy umárłymi wolny.] To nawłaſniéy przyſtoi Pánu Chryſtuſowi / ktory zſtąpił do piekłá iáko zwyćieżcá / nie iáko winowáycá: y rozwiązał boleśći piekielné. Przetoż Auguſtyn ś. Euthymius/ y inni/ poſpolićie to o Pánu Chryſtuśie wykłádáią: iż on ſam był wolny miedzy vmárłymi/ máiąc moc záśie wziąć duſze ſwoie: ábo iż związkámi piekielnémi zátrzyman bydź nie mógł.

Chriſtus ſam miedzy vmárłymi wolny.

Dźie: 2. 24. Ian 10. 18. Pſal: 15. 10.

PSALM LXXXVIII.

v Zydów 89.

Wyrozumienia Etháná [a] Eſráhitskiégo.

1 Miłośierdźia [b] PANſkie ná wieki wyſpiéwywáć bede.

2 Od narodu do narodu prawdé twoie vſty mémi opowiádáć bede.

A

3 Abowiemeś mówił / miłośierdźié wiecznie zbudowáné bedźie [c] ná niebieśiéch / prawdá twoiá bedźie w nich zgotowána.

4 POſtánowiłem teſtáment móy [d] wybránym moim/ przyśiągłem Dáwidowi ſłudze memu/ [e] że áż ná wieki [f] zgotuie nasienié twoie.

5 Y zbuduie od rodzáiu do rodzáiu ſtolice twoie.*

6 Bedą wyznawáć niebioſá cudá twoie PANIE/ y prawdé twoie w zgromádzeniu świetych.

7 Abowiém któż [g] ná oblokách PANV zrownány bedźie? podobny bedźie [h] Bogu [i] miedzy ſyny Bożémi?

8 Bóg / który ieſt [k] wielbion w rádźie świetych/ wielki y ſtráſzliwy nádewſzytkie którzy ſą około niego.

B

9 PANIE Boże záſtepów któż podobien tobie? możnyś ieſt Pánie/ á prawdá twoiá około ćiebie.

10 Ty pánuieſz nád mocą morſką/ á wzruſzenié nawálnośći iego ty vśmiérzaſz.

11 Tyś poniżył [l] pyſznégo / iáko zránionégo/ mocą rámieniá twégo roſpróſzyłeś nieprzyiaćioły twoie.

12 Twoieć ſą niebioſá / y twoiá téż ieſt źiemiá / tyś vgruntował okrąg źiemie y nápełnienié iéy / [m] tyś ſtworzył północną ſtrone y [n] morze.

13 Tabór y Hermon w imieniu twym rádowáć ſie bedą / [o] twoie rámie z mocą.

14 Niech ſie zmocni reká twoiá / y niech ſie wynieśie práwicá twoiá /

15 [p] ſpráwiedliwość y ſąd [q] przygotowánié ſtolice twoiéy.

16 Miłośierdźié y prawdá vprzédzą oblicze twoie/ [r] błogosłáwiony lud który vmié weſołé śpiéwánié.

17 PANIE/ chodźić bedą w iáſnośći oblicza twégo / [s] á w imieniu twoim bedą ſie weſelić cáły dźień/ y w ſpráwiedliwośći twoiéy bedą podwyſzéni.

18 Abowiém ty ieſteś chwałá mocy ich/ á w vpodobániu twoim wywyſzyſz ſie [t] róg náſz.

19 Bo PANSKA ieſt [u] náſzá obroná/ y świetégo Izráel królá náſzégo.

20 W on czás mówiłeś w widzeniu do [x] świetych ſwoich y rzekłeś: położyłem wſpomożenié w mocnym/ y wywyſzyłem wybránégo z ludu mo iégo.

21 Nálazłem Dawidá ſługe mégo/ pomázałem go oleykiem świetym moim.

[a] Izráelitſkiégo, G. [b] twoie Pánie, G.

Wyſtawia páńſkié miłośierdźia. Potym ſie ſkárży, iż po tákich obietnicách Chriſtus ſie nie záwił. [c] áby ſie nigdy niezmieniło.

[d] z Abráhámem z Izáákiem, y z Iákobem. [f] zmocnie, vtwierdze, H.

*Selach. H.

[g] ábo, ná niebie, H. [h] PANV, G. H. [i] miedzy ányoły y świetymi. [k] ſtráſzny, H.

Znáki y przykłády wielkiéy mocy Bożéy.

[l] Pháráoná, ábo ſzátáná.

[n] południe.

[q] vtwierdzenié̄m, H, Hie.

[r] ná chwałe twoię.

[t] moc ábo ſławá náſzá, Hebr.

[u] G.

[x] ſynów, G.

H. 1. król: 16. 1. 12. Dźie: 13. 22.

Bo mu

Dzie. 13. 22.

22 Bo mu ręká moiá będźie pomagáłá/ y poſili go rámię moie.

23 Nic nieżyſcze ná nim nieprzyiaćiel: y ſyn niepráwośći nieprzyda ſzkodźić mu.

24 Y wyśiekę przed nim nieprzyiaćioły iego/ y vczynię że tył podádzą ći/ ktorzy go máią w nienawiśći.

ᵃmoc/ zwierzchność/ króleſtwo.

25 A prawdá moiá/ y miłośierdźie moie z nim/ á w imię moie ᵃróg iego będźie podwyſzony.

ᵇRozćiągnę pánowánie iego od morzá áż do rzek oſtátnich.

26 Y ᵇpoſtáwię ná morzu rękę iego/ y ná rzékách práwicę iego.

27 On mię będźie wzywał: Oycem moim ieſteś ty/ Bogiem moim/ y obrońcą zbáwienia mego.

28 A ia go pierworodnym vczynię/ wyższym nád króle ziemſkie.

29 Záchowam mu ná wieki miłośierdźie moie/ y teſtáment móy wierny iemu.

ᶜiáko czáſy niebá/ póki trwáć będźie niebo.

30 E Y położę ná wiek wieku naśienie iego/ á ſtolicę iego ᶜiáko dni niebieſkie.

31 A ieſli ſynowie iego opuſczą zakon móy/ á wſądźiech moich chodźić nie będą:

32 Jeſli zgwałcą ſpráwiedliwośći moie/ á nie będą ſtrzédz przykazánia mego:

33 Náwiedzę przeſtępſtwá ich rózgą: á grzéchy ich biczmi.

ᵈod nich/ G.

34 A miłośierdźia mego nie oddalę ᵈod niego: y nie záſzkodzę w prawdźie moiéy.

35 Ani zgwałcę teſtámentu moiego/ á co wychodźi z vſt moich nie odmienię.

ᵉto ieſt/ król Meſyaſz iáko ſámiſz Zydowie wykłádáią. 2. kró: 7. 16.

36 Razem przyśiągł w świętym moim/ ieſli ſkłamam Dawidowi: ᵉnaśienie iego będźie trwáć ná wieki.

37 A ſtolicá iego iáko ſłońce przed oczymá mémi/ y iáko pełny kśiężyc ná wieki/ y świádek wierny ná niebie.*

**Selach. H.*

ᶠrozgniewałeś ſie ná pomázáńcá twego/ H.

38 F A przedśie odrzućiłeś y wzgárdźiłeś/ ᶠodwlókłeś Chriſtuſá twoiego.

ᵍkoronę/ H.

39 Wywróćiłeś teſtáment ſługi twego/ zgwałćiłeś ná źiemi ᵍpoświęcenie iego.

ʰpołamałeś obrony iego/ H.

40 Popſowałeś wſzytkie płoty iego/ ʰvczyniłeś obrone iego ſtráchem.

41 Szárpáli go wſzyſcy idący drógą/ ſtał ſie pośmiewiſkiem v ſąśiádów ſwoich.

42 Wywyſzyłeś práwicę tłumiących go: vweſeliłeś wſzytkie nieprzyiaćioły iego.

ⁱStępiłeś oſtrze mieczá iego/ H.

43 ⁱOdiąłeś pomoc mieczowi iego/ á nie rátowałeś go ná woynie.

ᵏkrólewſką ozdobę.

44 Zepſowałeś ᵏochędożenie iego/ á ſtolicę iego vderzyłeś o ziemię.

ˡábo/ młodośći/ H.

45 Vkróćiłeś dni ˡczáſu iego: oblałeś go wſtydem.*

**Selach/ H.*

ᵐbędźieſz ſie krył/ H.

46 Dokądże PANIE ᵐodwrácaſz ſie do końcá: zápali ſie gniew twóy iáko ogień:

ⁿwiekmóy/ H trwáłość moiá.

47 Wſpomni co zá ⁿbytność moiá/ bo ázaś próżno ſtworzył wſzytkie ſyny człowiecze:

ᵒnie vmárł Hebr.

ᵖz mocy.

48 G Któryż ieſt człowiek który żyć będźie á ᵒnie oglądá śmierći/ wyrwie duſzę ſwą ᵖz ręki piekielnéy:*

**Selach/ H.*

2. kró: 7. 11.

49 Gdźież ſą PANIE ſtáré miłośierdźia twoie/ iákoś przyśiągł Dawidowi w prawdźie twoiéy:

ᵠw ſercu.

50 Wſpomni Pánie ná zelżywość ſług twoich/ (którąm zádźierżał ᵠw zánádrzu moim) od wiela narodów.

ʳodrzucenié ábo nierychłé przyśćie Chriſtuſá twoiego H.

51 Którą vrągáli nieprzyiaćiele twoi Pánie/ którą vrągáli ʳodmienienié pomázáńcá twego.

52 Błogoſłáwiony PAN ná wieki: Stań ſie/ stań ſie.

Tu Zydowie kończą trzećie kśięgi pſálmów.

---

3 Abowiémeś mówił.] Ten wierſz Gréckie y Zydowſkie kśięgi troſzkę ináczéy dźielą: á to tym ſpoſobem: Abowiémeś mówił/ że miłośierdźie twoie będźie wiecznie vtwiérdzoné: ná niebieśiéch prawdá twoiá będźie zmocniona.

Morze znáczy południe wę ſtronę.

13 Tyś ſtworzył pómnocną ſtronę. Właſnie pómnocy y morze. Bo Zydowie/ morze ábo morſką ſtronę/ zowią ſtroną południową/ która ieſt ná południe: iż morze vmárłé y czérwoné máią ná południe. Tymże ſpoſobem Thabor y Hermon góry/ znáczą wſchód y záchód/ ábo wſchodnią y záchodnią ſtrónę: Bo Thabor górá ieſt w ziemi świętéy ná záchod/ á Hermon ná wſchód ſłońcá.

Królowie pomázáni.

21 Pomázałem go oléykiem.] Nie tylko kápłany y proroki/ ále y króle pomázowano oleykiem poświęconym: áby y królowie ználi/ że ſą namieſtnikámi y ſługámi królá onego/ który właſnie ieſt pomázániec/ to ieſt Chryſtus Meſſyaſz.

1. Moy: 9. 14.

38 Y świádek wierny ná niebie.] To ieſt/ iáko tęczá/ która ieſt świádkiem wiernym łáſki Bożéy ná niebie.

Czyśćiec.

49 Wyrwie duſzę ſwą z ręki piekielnéy.] To mieyſce Rábuenáki Rábbin Zydowſki wykłáda o czyśću (Bo y Zydźi wierzą że czyśćiec ieſt:) Muśi/ práwi/ człowiek przyśdź do piekłá/ dla oſkrobánia y oczyśćienia przeſtępſtwá które czynił/ áż będźie oczyśćion/ y wſtąpi ná mieyſce odpoczynienia ſwego.

PSALM LXXXIX.

v Zydów 90.

1 *Modlitwá Moyżeszá człowieká Bożego.*

A PAnie ͣstałeś śię vćieczką nam/ ᵇod rodzáiu do rodzáiu.

2 Piérwéy niżli stánęły góry/ ábo źiemiá y świát był stworzony/ od wieku y áż do wieku tyiesteś ᶜBóg.

3 Nie obrácay w poniżenie człowieká/ y rzekłeś: Náwrácayćie śię synowie człowieczy.

4 Abowiém tyśiąc lat przed oczymá twymi/ iáko dźień wczoráyszy/ który przeminął.

5 A ᵈstraż nocna/ ᵉco zá nic nie stoi/ ich látá będą.

6 B Ráno iáko trawá niech przeminie ráno niech kwitnie/ y przeminie: w wieczór ᶠniech vpádnie/ stwárdnieie y vschnie.

7 Bosmy vstáli w gniewie twoim/ y iestesmy strwożeni w zapálczywośći twoiéy.

8 Położyłeś niepráwośći násze przed oczymá swymi/ ᵍwiek nász przed iásnośćią oblicza twégo.

9 Abowiém wszytkie dni násze vstáły/ y vstáliśmy w gniewie twoim.

10 Látá násze iáko páięczyná ʰbędą poczytáne/ ⁱdni żywotá nászego ᵏw nich śiedmdźieśiąt lat.

C A iesli w możnośćiách/ ośmdźieśiąt lat/ ˡá nád to co więcéy/ prácá y boleść.

Abowiém ᵐłáskáwość nádeszłá/ y będźiem karáni.

11 Ktoż wié możność gniewu twégo: y przed boiáźnią twoią/ gniew twoy ⁿpoliczyć?

12 Práwicę twoię ták vczyń znáiomą á wyćwiczonégo sercá w mądrośći.

13 Náwróćże śię PANIE/ dokądże: á day śię vbłágáć sługom twoim.

14 D ᵒNápełnieniśmy ráno miłośierdźia twégo/ y rozrádowáliśmy śię/ y kocháliśmy śię po wszytkie dni násze.

15 ᵖWeseliliśmy śię zá dni/ w których nas vniżył zá látá/ któréśmy widźieli złe.

16 Weyzrzyże ná sługi swoie y ná dźiełá swoie/ á prowadź syny ich.

17 A niech będźie iásność PANA Bogá nászego nád námi/ á spráwy rąk nászych ᑫprostuy nád námi/ y dźieło rąk nászych prostuy.

ᵃábo, tyś był. ᵇprzez wszytkie rodzáie. ᶜG. Ze krótki żywot człowieczy, prośi Bogá áby był miłośćiw ludowi swemu, y spráwy ich szczęśćił, á to przez Christu sá. ᵈktóra tylko trzy godźiny trwa ᵉb, w pokoiu, H. ᵍbłędy násze, H.

ʰstrawiliśmy iako mowę, H ⁱsostrawione. Syr: 18. 2. ˡá nawiętsza część tego, H. G. ᵐprędko przeminą, y wylatamy, H. Hier. ᵒNásze nas ráno, H. ᵖNiech sie weselimy, H. ᑫvtwierdzay H.

1 Moyżeszá człowieká Bożego.] Ci którzy trzymáią że wszytkie Psalmy są Dawidowe/ mówią/ że dla tego ten tytuł ma ten Psalm/ iż śie tákież modlił Moyżesz ná puszczy zá lud Izráelski.

PSALM XC.

v Zydów 91.

ᵃ*Chwałá pienia Dawidowi.*

1 A KTo mieszka w wspomożeniu nawyższégo/ w obronie Bogá niebieskiégo będźie przebywał.

2 Rzecze PANV: Obrońcá mój y vćieczká moiá iesteś ty Bóg mój/ w nim będę miał nádźieię.

3 Abowiem ón mię ᵇwyrwał z śidłá ᶜłowiących/ y ᵈod przykrégo słowá.

4 Plecámi swémi okryie ćię: á pod skrzydłámi iego nádźieię mieć będźiesz.

5 Tarczą ogárnie ćię prawdá iego nie vlękniesz śię od stráchu nocnégo.

6 Od strzały lecącéy we dnie/ ᵉod spráwy chodzącéy w ćiemnośći: od naiázdu y od czártá ᶠpołudniowégo.

7 Pádnie po boku twoim tyśiąc/ á dźieśięć tyśięcy po práwéy stronie twoiéy: á ku tobie śię nie przybliży.

8 Záiste oczymá twymi oglądasz: y vyzrzysz odpłátę grzésznikow.

9 B Abowiem ty PANIE iesteś nádźieiá moiá: postáwiłeś Nawyższégo vćieczką twoią.

10 Nie przystąpi do ćiebie złe: y nie przybliży śię ᵍbicz do przybytku twégo.

11 Abowiem Anyołom swoim ʰroskazał o tobie: áby ćię strzegli ná wszytkich drogách twoich.

12 Ná ręku będą ćię nośić: byś snać nie obráźił o kámień nogi twoiéy.

13 C Po żmiiéy/ y po bázyliszku chodźić będźiesz: y podepcesz lwá y smoká.

14 Iż we mnie nádźieię miał/ wybáwię go: obronię go/ że poznał imię moie.

15 Będźie wołał ku mnie/ á ia go wysłucham: z nim iestem w vćisku: wyrwę

ᵃH. Kto ma pomocniká Bogá, ten bespieczen będźie pod obroną iego. Ten może rzec Pánu. ᵇwyrwie, H. G. ᶜnieprzyiaćiel widomych y niewidomych. ᵈod powietrza skodliwégo. H. ᵉáni powietrza záráżáiącégo w ćiemnośći: áni zátrácenia škodzącégo w południ H ᶠktóry kuśi w południe.

ᵍplagá. ʰroskaże, H. G. Mat: 4. 6. Luk: 4. 10.

Pan Bóg to mówi.

16 go y vwielbię go. Długością dniów ⁿnápelnię go: á okáżę mu zbáwienié moie.

ⁿnásym świe ćie, ána onym okáżę mu zbáwienié moie.

5 Nie vlekniesz sie stráchu nocnégo] Jákoby rzékł: Cokolwiek ćie może potkáć złego/ lub w nocy/ lub we dnie: lub zdrádą/ lub iáwnie/ nicći nie záſzkodźi. Bo cztéry niebespie czeństwá wylicza: dwoie nocne/ á drugie dwoie dźienne.

Iż Bóg iest godźien chwały: á iż złé tráci, dobré zbawia.

PSALM XCI.

v Zydów 92.

Psálm pienia, ná dźień Sobotni.

1 Dobrze iest wyznawáć 2 A PANV: y śpiéwáć imieniowi twemu Nawysſzy.

ᵖOpowiedáć, H. ⁿná káżdy wieczór.

3 ᵖAby było opowiádáné ráno miłośierdźié twoie: y prawdá twoiá ⁿprzez noc.

4 Ná instrumenćie o dźieśiąći stronách/ ná árfie/ z śpiéwániem ná cytrze.

5 B Boś mie vćieszył PANIE w stworzeniu twoim: y będę sie rádował w vczynkách rąk twoich.

Niż: 110. 2.

6 O iáko wielmożné są PANIE spráwy twoie: názbyt głębokie ostáły sie myśli twoie.

7 Mąż bezrozumny nie pozna: á głupi nie zrozumié tego.

8 Gdy grzéſznicy wyrosłą iáko tráwá: y ᵖokáżą sie wſzyscy/ którzy nieprawość czynią.

ᵖrozkwitną sie, H.

9 Aby zginęli ná wiek wieku: ᵖá ty Nawysſzy ná wieki PANIE.

10 Abowiem oto nieprzyiaćiele twoi PANIE/ bo oto nieprzyiaćiele twoi zginą: y będą rozprozſzeni wſzyscy/ którzy czynią nieprawość.

11 C A będźie wywysſzon róg mój iáko iednorożców: ⁿá stárość moiá ᵖobfitym miłośierdźiem.

ⁿbędę pomázan oliwą źielong, H. ᵖtłustą oliwą, G.

12 A wzgárdźiło oko moie nieprzyiaćioły moie: á o powstáiących ná mie złośnikách vsłyszy vcho moie.

13 Sprawiedliwy/ iáko pálmá rozkwitnie: 14 iáko drzewo Cedrowe ná Libanie rozmnoży sie.

15 Wsádzeni w domu PANSKIM/ rozkwitną sie w źiemiách ᵖdomu Bogá nászego.

ᵖG.

16 Jescze sie rozmnożą w kwitniącéy stárośći: y dobrze zdrowi będą/ ᵖáby opowiádáli:

Iż práwy PAN Bóg nász: á nieprawośći w nim niémász.

15 Y dobrze zdrowi będą] Słowo Gréckie εὐπαθοῦντες, co Láćiński przełożył ad verbum: bene patientes, znáczy po Grécku/ dobrze zdrowé/ ábo dobrze sie máiącé.

Bene patientes.

Wysławia zakon y królestwo pana Chrystusowé. ᵖH.

PSALM XCII.

v Zydów 93.

ᵖChwałá pienia sámemu Dawidowi, przed Sobotą, kiedy źiemiá iest fundowána.

1 A PAN królował oblókł sie ᵖw ozdobę: oblókł sie PAN mocą y przepásał sie.

ᵖw wielmożność, H.

Abowiem vmocnił okrąg świátá/ który sie nie poruszy.

2 Zgotowána stolicá twoiá od onégo czásu: ty iesteś od wieku.

3 Podniosły rzeki/ PANIE: podniosły rzeki głos swój.

4 B Podniosły rzeki nawálnośći swoie/ ᵖod szumu wód wielkich.

ᵖábo, więcéy niżli szumy, H.

Dźiwné nawálnośći morskie: dźiwny ná wysokośćiách PAN.

5 Swiádectwá twoie okázáły sie bydź bárzo wiáry godné: domowi twemu PANIE przystoi świątobliwość ⁿná długość dni.

ⁿná wieki.

1 Oblókł sie w ozdobę] To iest/ wźiął obfitą chwałę y moc. Bo w Zydowskim/ oblec sie w co/ znáczy mieć tego wielki dostátek. Jáko y ono v Páwłá ś. oblec sie w Christusá.

Oblec sie w co. Rzym: 13. 14.

3 Podniosły rzeki głos swój] To iest/ wiele tyránnów y narodów biło ná łodkę Páná Christusowę: ále nic nie przemogli. Bo mocnieyszy iest ten który ią spráwuie.

Kośćiół niezwyćiężony.

PSALM XCIII.

v Zydów 94.

ᵖPsálm sámemu Dawidowi, ná czwarty dźień Szábáthu.

ᵖH.

1 A Bóg pomsty PAN: Bóg pomsty wolno poczynał.

ᵖBoże pomsty Pánie, Boże pomsty vkaż sie, H.

Proſi aby pysſné y nie zbożné skarał.

2 Wywysz sie który sądźisz źiemię: od day zapłátę pysſnym.

3 Dokądże grzéſznicy PANIE: dokąd grzéſznicy będą sie chlubić?

Będą świegotáć/ y mówić nieprawośći

wośći: będą mówić wßyścy ktorzy broią nieſprawiedliwość?

5 Lud twoy PANIE poniżyli/ y dźiedźictwo twoie vtrapili.

6 Wdowę y przychodnia zábili: y śierotý pomordowáli.

Przećiw nie wierzącym o boskiey o pátrznośći.

7 Y mowili: Nie vyźrzy Pan: áni zrozumie Bog Iákob.

B 8 Zrozumieyćież głupi miedzy ludźmi: á bezrozumni mieyćie kiedy rozum.

Bog wßytko słyßy y widźi.

9 Ktory wśćzepił vcho/ nie vsłyßy? ábo ktory vformował oko/ nie vyźrzy?

10 Ktory ſtrofuie narody/ zaż nie będźie karał? ktory vczy człowieká mądrośći?

11 PAN zna myśli człowiecze/ że są márne.

12 Błogosłáwiony człowiek/ ktorego ty PANIE wyćwiczyß: á náuczyß go zakonu ſwego.

pokoy dał. H.

13 Abyś mu *vlżył* ode złych dni: áż wykopáią doł grzeßnikowi.

C 14 Boć nie odrzući PAN ludu ſwego: á dźiedźictwá ſwego nie opuśći.

15 *Aż ſie ſpráwiedliwość w ſąd obroći: á ktorzy *przy niey* wßyścy ktorzy ſą ſercá práwego.

*Aż ſie ſtánie ſąd ſpráwiedliwy. *zá nią, H.*

16 Ktoż mi powſtánie przećiw złośnikom? *ábo* kto przy mnie ſtánie przećiw czyniącymi niepráwość?

H.

17 Iedno że mie PAN wſpomogł: máłoby byłá dußá moiá nie mießkáłá w piekle.

18 Ieśliḿ mowił/ záchwiáłá ſie nogá moiá: miłośierdźie twoie PA- D NIE wſpomagáło mie.

19 Według mnoſtwá boleśći moich w ſercu moim: *twoie poćiechy vweſeliły duße moie.

20 Izali dźierży ſie ćiebie ſtolicá niepráwośći: ktory tworzyß pracą w przykazániu?

21 *Zásádzą ſie ná duße ſpráwiedliwego: á krew niewinną potępią.

Czyháć, ábo dybáć będą.

22 Y ſtał mi ſie PAN vćieczką: á Bog moy obroną nádźieie moiey.

23 Y odda im niepráwość ich: á *we złośći ich* wytráći ie: wytráći ie PAN Bog *náß*.

według złośći, G. *G.*

20 Ktory tworzyß pracą w przykazániu] To ieſt/ ktory ſtánowiß trudne práwá: ktory każeß przykazánie twoie chowáć z wielką pracą. Bo to do Bogá mowi. Inni z Zydowſkiego ták wykłádáią: Ktora (ſtolicá) ſtánowi krzywdę miáſto práwá?

PSALM XCIIII.
v Zydow 95.

Chwałá pienia, ſámemu Dawidowi.

*Vpomina áby Chriſtuſá Bogá chwálili, ták dla ſtárego dobrodźieyſtwá ſtworzenia, iáko y dla wćielenia iego. *H.*

1 A Wodźćie/ ráduymy ſie PANV: śpiewaymy Bogu zbáwićielowi náßę*:

2 Vprzedźmy oblicze iego z wyznawániem: á *pſalmámi* śpiewaymy mu.

pieśniámi.

3 Abowiem Bog wielki PAN: y krol wielki *náde wßemi Bogi*.

nádewßytką źiemią, G

4 Bo w ręce iego ſą wßytkie kráie źiemie: y gor wysokośći iego ſą.

5 Bo iego ieſt morze/ á on ie vczynił: á ſuchą vtworzyły ręce iego.

6 Podźćie/ pokłońmy ſie/ y vpadaymy/ y *płáczmy* przed PANEM

7 ktory nas ſtworzył: *ábowiem on ieſt *Pánem* Bogiem náßym.

klękaymy, H. *G.*

A my ludem páſtwiſká iego/ y B owcámi ręki.

8 Dźiś ieśli głos iego vsłyßyćie: *nie zátwárdzayćież ſerc wáßych:

Zyd: 3. 7.

9 Iáko w drażnieniu wedle dniá kußenia ná puſczy: kedy mie kuśili oycowie wáßy/ doświádczáli mie/ y vyźrzeli vczynki moie.

10 Czterdźieśći lat gniewałem ſie ná ten narod: y rzekłem/ *záwße* ći błądzą ſercem.

3. Mo: 14. 34 *H.*

11 A ći nie poználi drog moich: *iákom* przyśiągł w gniewie moim/ ieśli wnidą do pokoiu mego.

Zyd: 4. 3. *ktorymem, H.*

Chriſtus Bog wielki. Izráelſki. Zyd: 3. y 4. 1. kor: 10. 4. 9

1 Podźćie ráduymy ſie Pá*] W tym Pſalmie/ Pan/ Bog/ zbáwićiel/ Bog wielki/ krol wielki/ ktorego ieſt źiemia/ morze etc. ieſtći Pan Chriſtus: ktory lud Izráelſki wywiodł z Aegyptu/ y ná puſczy kußące/ ßemrzące/ y niewierzące zátráćił.

8 Nie zátwárdzayćież ſerc] Abyś niemniemał że ludźie nic nie czynią w ſwoim náwroceniu/ przez ſwobodę ábo dobrowolność ſwoię/ dla tego w Pſalmie mowi: Nie zátwárdzayćie ſercá wáßego. Auguſtin.

Człowiek powinien ſerce ſwe przygotowáć. Iud: ver: 5.

PSALM XCV.

v Zydów 96.

Pienie ſamému Dawidowi, kiedy budowano dóm po náwróceniu z niewoléy.

1 A Spiewaycie PANV pieśń nową: śpiewaycie PANV wßytká ziemio.

Pobudza wßytko ſtworzenié ku wyſławiániu Chriſtuſá páná, który ma wßytkie ſprá wiedliwie ſądźić. H.

2 Spiewaycie PANV/ á błogoſławcie imieniowi iego: opowiádaycie od dniá do dniá zbáwienié iego.

H. G. — *ábo, wybáwienié, które on nam ſpráwił: ábo, Iezuſá zbáwiciela, H.*

3 Opowiádaycie miedzy narody chwałe iego/ miedzy wßytkimi ludźmi dziwy iego.

4 Iż wielki PAN/ y bárzo chwálebny: ſtráßliwy ieſt nádé wßytkié Bogi.

5 Abowiem wßyſcy Bogowie pogáńſcy czárći: ále PAN niebioſá vczynił.

nic nie ſą, H

6 Wyznawánié y piekność przed oblicznoścą iego: świątość y wielmożność w świątobliwośći iego.

To ieſt, wßytkié rzeczy v niego ſą chwały y piekności pełné. — *moc, H.*

7 Przynoście PANV pokolenia pogáńſkié: przynoście Pánu cześć y chwałe/

8 przynoście PANV chwałe imieniowi iego.

pſa: 28. 1. 2.

B Bierzćie ofiáry/ á wchodźcie do śieni iego:

9 kłániaycie ſie PANV w śieni świetéy iego.

Niech ſie wzruſzy od obliczności iego wßyſtká ziemiá:

lęka, H.

10 C powiádaycie miedzy narody/ iż PAN królował.

Abowiem náprawił okrąg ziemie/ który ſie niepoturßy: będzie ludźie ſądźił w ſpráwiedliwośći.

przez Chriſtuſá Páná: vmocnił, vtwierdźił, H.

11 Niech ſie weſelą niebioſá/ á niech ſie ráduie ziemiá/ niech ſie wzruſzy morze/ y pełność iego/

12 rozráduią ſie polá/ y wßytko co ieſt ná nich.

Tedy ſkakáć będą wßytkié drzewá leśné

13 przed PANEM/ że przyſzedł/ bo przyſzedł ſądźić ziemie.

Będźie ſądźił świát w ſpráwiedliwośći/ á narody według prawdy ſwoiéy.

---

1 *Spiewaycie Pánu.*] Spiewaycie PANV, trzykroć położoné/ Troyce perſon w iednym boſtwie znáczy. Euthim.

Tróycá S.

7 *Przynoście Panu.*] Proroctwo o náwróceniu Pogánów. Trzy kroć wſpomina Páná/ dla táiemnice Tróyce przenaświetßey.

Tróycá S.

8 *Bierzćie ofiary.*] Abo dáry: Słowo Zydowſkié מנחה Mincha, nie znáczy ofiáry z bydła/ ále ofiáry z chlebá/ winá/ oleiu/ y rzeczy podobnych. Skąd znáć/ że tu Prorok przymierza do chrześćiáńſkiéy ofiáry/ która bywa z chlebá y winá/ poświeconégo w ćiáło y krew Páńſką: która ſamá w nowym teſtámenćie náſtąpiłá ná mieyſce wßytkich ofiar zakonnych.

Ofiárá Chrześćiáńſka.

10 *Iż Pan królował.*] Siedmdźieśiąt tłumácze ták to mieyſce z Zydowſkiégo byli przełożyli/ iż Pan króleſtwo otrzymał z drzewá/ ábo ná drzewie. Iáko świádczą ſtárzy Doktorowie/ Iuſtinus, Lactantius, Tertullianus, Arnobius, Auguſtinus, Caſsiodorus, Theodulphus, Pſaltérz Rzymſki/ y inni. Teraz tych słów w náßych kśięgách nie máß: iż ie ábo Zydźi wymázali/ iáko ś. Iuſtinus męczennik mniema: ábo którzy inni/ chcąc pokázáć że tego w texćie Zydowſkim nie było. Ale to ſłußnie oni śiedmdźieśiąt/ nie iáko prośći tłumácze/ ále iáko prorocy Duchem ś. oświećeni vczynili/ że niektóré mieyſcá obiáśnili y ßerzéy wyłożyli. Iáko y tu/ dáiąc znáć/ iż Pan Chryſtus prawdźiwy Bóg y prawdźiwy człowiek miał przez śmierć ná drzewie krzyżowym podiętą/ króleſtwo otrzymáć.

Pan króleſtwo otrzymał z drzewá krzyżowégo.

Iuſtin: in Dial. contra Tripho.

PSALM XCVI.

v Zydów 97.

Temu Dawidowi, kiedy ziemiá iego byłá przywrócona.

1 A PAN króluie niech ſie ráduie ziemiá/ niech ſie weſelą wyſpy mnogié.

Ludźi y Anyołów przyzywa ku chwaleniu Chriſtuſá: który ná oſtátnim przyśćiu ſwym bałwochwálce záwſtydźi, á wierné oświéći.

2 Obłok y mgłá około niego/ ſpráwiedliwość y ſąd náprawienié ſtolice iego.

2. Piotr: 3. 2. Theſ: 1.

3 Ogień przed nim vprzedźi/ y zápali w około nieprzyiaćioły iego.

4 Oświećiły błyſkáwice iego okrąg ziemie/ vyrzáłá/ y zádrżáłá ziemiá.

5 Góry ſie iáko woſk rozpłynęły/ przed obliczem PANSKIM/ przed obliczem Páná wßytká ziemiá.

wßytkiey ziemie, H. G.

6 B Oznaymiły niebioſá ſpráwiedliwość iego/ y oglądáli wßyſcy ludźie chwałe iego.

ſpuſzczáiąc ognie y grád.

7 Niech będą záwſtydzeni wßyſcy/ którzy ſłużą rycinom/ y którzy ſie chlubią w bálwánach ſwoich.

2. Mo. 20. 4. 3. Mo: 26. 1. — *G.*

Kłániaycie ſie mu wßyſcy ányołowie iego/

5. Mo. 5. 8. Zyd. 1. 6.

8 vſłyßáł/ y vweſelił ſie Sion.

Y rozrádowáły ſie córki Iudſkié/ dla ſądów twoich PANIE.

miáſtá.

9 Abowiem tyś PAN naywyßßy ná dewßytką ziemią/ bárzoś wywyßßony nade wßytkié Bogi.

10 Którzy miłuiecie PANA/ mieyćież złość wnienawiśći/ ſtrzeże Pán

Amos 5. 15. Rzym: 12. 9. — *H.*

duß świetych swoich/ wyrwie ie z ręki grzesznika.

11 Swiátłość weszłá spráwiedliwému/ á wesele ludziom práwego sercá.

12 Weselćie sie spráwiedliwi w PANV/ á wysławiayćie pámiątkę świątobliwośći iego.

Christus Iehoua. 1 Pan króluie.] Przez PANA Iehowe w tym Psálmie/ Christus sie rozumie. iáko Apostoł wykłada.

Christus iest Bóg Izráelski Do Zyd: 1. 6. 8 Kłániayćie sie mu wßyscy Anyołowie.] To mieysce o Bogu Izráelskim nápisáne/ Páweł ś. wykłada o Christusie: gdy dowodzi iż Pan Christus iest więtßy y zacnieyßy nád ányoły: poniewaz według tego Psálmu aniołom roską zuią/ áby sie kłániáli Pánu Christusowi. Zkąd to idzie/ że Pan Christus iest Bogiem Izráelskim. to iest/ tymże Bogiem co y Oćiec.

PSALM XCVII.

v Zydów 98.

Psalm sámemu Dawidowi.

Wzywa wßytkich ku chwaleniu Christusá, który sie okazał, y sądźić będźie.

1 A Spiewayćie PANV pieśń nową/ bo ᵃvczynił dziwy. Zbáwiłá sobie ᵇpráwicá iego/ y rámie świete iego.

2 Obiáwił PAN ᶜzbawienie swoie/ przed oczymá pogánów oznaymił spráwiedliwość swoie.

3 Wspomniał ná miłosierdźie swoie/ y ná prawde swą domowi Izráel. Oglądáły wßytkie kráie ziemie ᵈzbáwienie Bogá nászego.

4 Wykrzykayćie ᵉPANV wßytká ziemio/ śpiewayćie á weselćie sie/ y grayćie.

5 Grayćie PANV ná Citrze/ ná Citrze y z głosem Psálmu/ ᶠná puzanách/ 6 B y ná kornetách głośnych. Wykrzykayćie przed oblicznośćią królá PANA/

7 ᵍ ʰniech sie wzruszy morze/ y pełność iego/ okrąg ziemie/ y mieszkáiący ná nim.

8 Rzeki będą klaskáć rękomá/ góry spółem będą sie weselić przed oblicznośćią PANską: ⁱ bo przyszedł ᵏsądźić ziemie.

9 Będźie ˡsądził świát ᵐw spráwiedliwośći/ á narody ⁿw práwośći.

ᵃPAN. G.
ᵇwßechmocność własna iego, która sam śiebie w zbudźił zmartwych.
ᶜktóre nágotował: ábo Iezusá zbáwićielá, H. Isa. 52. 10. y 63. 8.
ᵈábo Iezusá zbáwićielá.
ᵉBogu, G.
ᵍniech zágrzmi, H.
ⁱiż idźie, G.
ᵏrządźić, Hebr.
ˡrządźił.
ᵐspráwiedliwie.
ⁿwedług práwá.

PSALM XCVIII.

v Zydów 99.

ᵃ*Psalm sámemu Dawidowi.*ᵃ

1 A PAN królował ᵇniech sie gniewáią narodowie: który śiedzi ná Cherubinách: niech sie trzesie ziemiá.

2 PAN wielki ná Sionie/ y wywyßßony nád wßytkie narody.

3 Niech wyznawáią imieniowi twemu wielkiemu: ábowiem strászne y świete iest:

4 ᶜ á ᵈcześć królewska sąd miłuie. Tyś nágotował prostowánia/ tyś vczynił sąd y spráwiedliwość w Iákob.

5 Wywyßßayćie PANA Bogá nászego: á kłániayćie sie podnożkowi nóg iego/ bo świety iest.

6 B Moyżesz y Aaron miedzy kápłany iego: á Sámuel miedzy tymi/ którzy wzywáią imienia iego. Wzywáli PANA/ á on ich wysłuchywał:

7 ᵉ w słupie obłokowym mawiał do nich. Strzegli świádectw iego/ y przykazánia które im podał.

8 PANIE Boże nász tyś ie wysłuchawał: Boże tyś im ᶠbył miłośćiw/ y mszczący sie wßytkich ᵍwynálázków ich.

9 Wywyßßayćie PANA Bogá nászego/ y kłániayćie sie górze świetey iego: ábowiem świety PAN Bóg nász.

ᵃH.
ᵇábo, niechay drżą. H.
ᵈmáiestat królewski, H. to iest, twóy. Wysławia Christusá iáko pana, y innych pobudzá, aby go wzywáli y stopy iego cáłowáli, przykłádem Moyżeszá, Aaroná, y Samuelá.
Kłániáć sie mamy ćiáłu páńskiému w S. Sákrámenćie. Isa: 66. 1.
ᶠábo przepuszczał, H.
ᵍpotwarzy y szemránia ich ábo przećiwko im.

5 Kłániayćie sie podnożkowi nóg iego. [Przez podnożek nóg Páńskich/ Cháldeyski tłumácz/ kośćioł/ á Rábinowie skrzynie przymierza rozumieią: Nászy ćiáło Páńskie w ś. Sákrámenćie. Augustyn ś. Podnożek/ práwi/ nóg Páńskich iest ziemiá: á ziemiá ćiáło Páná Christusowe wźięte z ziemie/ to iest z ćiáłá Pánny Máriiey: które ćiáło nam ku pożywániu ná zbáwienie dáć raczył. Lecz żaden ćiáłá tego nie pożywa/ áż sie mu pierwey pokłoni. Ták tedy nie tylko nie grzeszymy kłániáiąc sie ćiáłu iego: ále owszem grzeszylibyśmy nie kłániáiąc sie mu. Augustyn ná to mieysce. Tákże Ambroży ś. de fide, y Cyril. lib. 3. in Ioan. y Hieronim ś. in Psalm.

PSALM XCIX.

v Zydów 100.

Psalm ná wyznawánie.

1 Wykrzykaycie ᵃBOgu wßytká ziemio: służcie PANV z weselem.

2 Wchodźcie ᵇprzed oblicznosć iego/ z rádośćią.

3 Wiedźcie iż PAN sam iest Bóg: *on nas vczynił/ á nie my sámi śiebie.

ᵃLudu iego ʸ y owce páſtwiſká iego: ᶻ wchodźcie w bramy iego w wyznawániu/ ᶻdo śieni iego z pieśniámi wyznawaycie mu.

4 Chwalćie imie iego/ ᵃ boć ᶻſłodki ieſt PAN: ná wieki miłośierdźie iego/ y áż od rodzáiu do rodzáiu prawdá iego.

Ku chwaleniu Bogá wßytkich nápomina, prorokuiąc o náwroceniu pogan.
ᵃPANV. H
ᶻdo kośćiołá iego.
*náß, G.
ᵃA myſmy ludie, G. H.
ᶻTrzy śieni były w kośćiele, kápłanów, mężczyzn y białychgłów.
ᵃdobry, H. G.

PSALM C.

v Zydów 101.

Psalm sámému Dawidowi.

1 Miłośierdźie y sąd będe śpiewał tobie PANIE. Będe śpiewał/ ᵃ á będe

2 rozumiał ná drodze niepokaláney kiedy przyidźieß do mnie. Chodźiłem w niewinnośći sercá mego/ w pośrzódku domu mego.

3 Nie kładłem przed oczy swé niespráwiedliwéy rzeczy: czyniącé przewrotnośći miałem w nienawiśći.

4 Nie przyſtało ku mnie ᵃ ſerce złośliwé: odſtępuiącego ᶻodemnie złośniká nie znałem.

5 Który vwłacza potáiemnie bliźniemu swemu/ tegóm ᵃprześládował.

Z człowiekiem pyſnégo oká/ á ᶻnie násyconégo ᵃ sercá/ z tymem nie iadał.

6 ᵃOczy moie ná wierné ná ziemi/ áby śiadáli zemną: chodzący drógą niepokaláną/ ten mi służył.

7 Nie będźie mießkał w pośrzód domu mego/ który czyni ᶻpyche: który mówi ᵃnieprawośći ᵃ/ nie miał ſczęśćia w oczách moich.

8 ᶻRáno trácilem wßytkié grzeßniki w ziemi: ábym wykorzenił z miástá PANSKIEGO wßytkié czyniącé nieprawość.

Zywotá swego przeßłego spráwę dáie Bogu, wyſtáwiáiąc łáskę iego. Ieſt tu wizerunk króla pobożnego.
Zydowie to wykłádáią ná przyßły czás: Będę chodźił. Nie będę kładł przed oczy, y ták wßyſtko potym.
ᵃod żyćia wßego pobożne.
ᵃzátrácał. H
ᶻnádętego, H
ᵃRadem widział wierné Hebr.
ᶻzdrádę, H.
ᵃkłamſtwo, H.
ᶻZ wielką prędkośćią y pilnośćią.

4 Odſtępuiącego odemnie złośniká nie znałem] Stąd śie pokázuie/ że pobożny Pan/ iáko y Dawid/ nie ma mieć społecznośći z niezbożnymi/ y z heretykámi: á dáleko mniey ma te forytowáć.

5 Który uwłacza] Pochlébcé y obmówcé dworowé/ czći prągnącé y nienásyconé ludźie opisuie: iákich ná dworze swym Dawid znośić niechćiał.

Powinność przeł żonych

PSALM. CI.

v Zydów 102.

1 *Modlitwá ᵃvbogiégo, kiedy iest w vćisku, á wylewa przed Pánem prosbę swoie.*

2 PANIE wysłuchay modlitwe moie: á wołánie moie niech do ćiebie przyidźie.

3 ᵃNie odwrácay oblicza twego odemnie: którégokolwiek dniá ieſtem vćiśniony/ nákłoń ku mnie vchá twego.

Którégokolwiek dniá wzywáć ćie będe/ prędko wysłuchay mie.

4 Abowiem vſtáły iáko dym dni moie: á kośći moie ᶻiáko ſkwárczki wyſchły.

5 Zwiądłem iáko śiáno/ y wyſchło serce moie/ ᵃiżem zápomniał pożywáć chlebá mégo.

6 Dla głosu wzdychánia moiégo/ przyschły kośći moie do ćiáłá mégo.

7 Sſtałem śie podobnym Pelikanowi ná puſczy/ y sſtałem śie iáko ᶻkruk nocny w puſtkách.

8 Nie spałem/ y sſtałem śie iáko ᵃwróbl sam ieden ná dáchu.

9 Przez cáły dźień vrągáli mi nieprzyiaćiele moi/ á ći ᶻktórzy mie chwalili/ przećiwko mnie przyśięgáli.

10 Bom popiół iáko chléb iadał/ á pićie moie mießałem z płáczem.

11 Dla gniewu y popędliwośći twoiéy/ ábowiém podnióſzy roztrąćiłeś mie.

12 Dni moie zeßły iáko ćień/ á iam vſchł iáko śiáno.

13 Ale ty PANIE trwaß ná wieki/ á pámiątká twoiá od rodzáiu do rodzáiu

ᵃutrapionégo, H.
ᵃNiezákrywáy, H.
ᶻiáko ogniſko wygorzáły, H
ᵃáżem.
ᶻábo puhacz.
ᵃptáßek, H.
ᶻobłudni przyiaciele.

Typo-

14 C Ty powſtawßy ſmiłuieß ſie nád Sionem/ boć czás ſmiłowánia nád nim/ bo przyßedł czás.

15 Abowiém vpodobáło ſie ſługóm twoim kámienié iego/ á vżalą ſie ziemie iego.

16 A bedą ſie narody bały ᵃimienia twégo PANIE/ y wßyſcy królowie ziemſcy chwały twoiéy.

ᵃimienia páńſkiégo, G.

17 Abowiém PAN ᵇpobudował Sion/ y okaże ſie w chwale ſwoiéy.

ᵇpobuduie, G

18 Weyźrzał ná modlitwe ponizonych/ y nie wzgárdził ich proſbą.

19 Niech to nápißą ᶜrodzáiowi potomnému/ á lud który bedzie ſtworzony/ bedzie Páná chwalił.

ᶜábo, dla rodzáiu potomnégo.

20 Abowiém weyźrzał z wyſokiéy świątnice ſwoiéy/ PAN z niebá ná ziemie poyźrzał.

21 Aby wyſłuchał wzdychánia wieżniów/ áby rozwiązał ſyny pomordowánych.

22 D Aby wyſławiano imie PANSKIE ná Sionie/ y chwałe iego w Jeruzálem.

23 Gdy ſie narodowie zbiorą ᵈw iedno/ ᵉy królowie áby ſłużyli PANV.

ᵈdo iednégo kośćiołá Chriſtuſowégo. ᵉy króleſtwá H

24 ᶠOdpowiedział mu w drodze mocy ſwoiéy: krótkość dni moich ᵍobiaw mi.

ᶠVtrapił w drodze śiłe moię, y vkróćił dni moich, H. Ale lepiéy w texćie. ᵍRzekł, H.

25 Nie bierz mie w połowicy dni moich/ látá twoie od wieku do wieku.

26 Tyś ʰPánie ná początku ziemie vgruntował/ á dźiełá rąk twoich ſą niebioſá.

ʰH. Hebr. 1. 14. Trwałość kośćioła pána Chriſtuſowégo.

27 Oné poginą/ ále ty zoſtáieß/ y wßytkié iáko ßátá zwietßéią.

28 A iáko odzienié odmieniß ie/ y odmienią ſie/ ále ty tenżeś ieſt/ y látá twoie nie vſtáną.

29 Synowie ſług twoich mießkáć bedą/ á naśienié ich ⁱná wieki bedzie ſcześliwie prowádzoné.

ⁱprzed tobą bedźie vtwierdzoné. H.

Pelikan.

7 Sſtałem ſie podobnym Pelikanowi.] Pelikan ieſt ptak w Aegyptcie mießkáiący w puſczách nád rzéką Nylem: który ſwé dźieći od weżów pobité/ zrániwßy ſobie boki/ krwią ſwoią ożywia. Hieron: ad Præſidium.

Królowie Chrześćiáńſcy ſłußnie heretyki karzą.

23 Y królowie áby służyli Pánu.] Auguſtyn ś. do héretyków mówi témi ſłowy. Tego was ſerce boli/ y ná to ſie ſkárżyćie/ że y Céſárzowie przećiw héretykóm czynią conſtitucye: Ale obáczćie/ iż ſie w tym pełni to co nápiſano: A królowie ábo króleſtwá áby ſłużyły Pánu. To Auguſtyn ś.

Chriſtus ſtworzyćiel świátá. Do Zyd: 1. 14 Ian 1. 3. 10.

26 Tyś Pánie ná początku.] Té ſłowá o Pánu Chryſtuśie przywodzi Páweł ś. pokázuiąc boſtwo/ wieczność/ y wßechmocność iego. Skąd znáć że Pan Chryſtus ieſt ſtworzyćielem świátá: bo wßytko przezeń ieſt vczyniono.

PSALM CII.

v Zydów 103.

Sámemu Dawidowi.

Samégo śiebie y anyoły y wßytkié rzeczy pobudza ku wysławianiu dobrodźieyſtw Bożych.

1 A BLogoſław dußo moiá PANV/ y wßytko co we mnie ieſt/ imieniowi świetému iego.

2 Błogoſław dußo moiá PANV/ á nie zápámietyway wßytkich dobrodźieyſtw iego.

Wyliczánié dobrodźieyſtw panſkich.

3 Który miłośćiwie odpuſcza wßytkié nieprawości twoie/ który vzdrawia wßytkié choroby twoie.

4 Który odkupuie żywot twóy od zátrácenia/ który cie ᵃkoronuie miłośierdzim y litośćiámi.

ᵃzewſząd obtacza.

5 Który nápełnia dobrámi ᵇżądzą twoie/ odnowi ſie iáko orłowa młodość twoiá.

ᵇvſtá twoie, H.

6 Czyniący miłośierdźié PAN/ y ᶜſąd wßytkim krzywde ćiérpiącym.

ᶜſpráwiedliwość.

7 B Oznaymił ᵈdrógi ſwé Moyzéßowi y ᵉwolą ſwoię ſynóm Jzráelſkim.

ᵈſłowo ſwé, przykazánié ſwoie. ᵉſprawy ſwé H.

8 Litośćiwy y miłośćiwy PAN/ długo czekáiący/ á wielce miłośierny.

3.Mo: 14. 18

9 Nie ná wieki ſie ᶠgniewáć bedzie/ áni wiecznie grozić bedzie.

ᶠſwárzyć, H.

10 Nie według grzéchów náßych vczynił nam/ áni według nieprawośći náßych oddał nam.

11 Abowiém według wyſokośći niebá od ziemie vtwierdził miłośierdźié ſwoie/ nád tymi którzy ſie go boią.

12 Jáko dáleko ieſt wſchód od zachodu/ dáleko oddalił od nas nieprawośći náßé.

13 Jáko lituie oćiec ſynów ſwoich/ zlitował ſie PAN nád tymi którzy ſie go boią/ boć on zna ᵍvtworzenié náßé.

ᵍábo, vlepienié náßé, to ieſt krewkość nátury náßéy.

14 C Wſpomniał iżechmy proch/ człowiek/ iáko trawá dni iego: iáko kwiát polny/ ták okwitnie.

15 Abowiém ʰpowienie wiátr nań/ y nie oſtoi ſie/ y wiecéy nie pozna mieyſcá ſwégo.

ʰábo, gdy duſzá wynidźie z niego: tedy wnet vſtánie

16 Ale miłośierdźié PANSKIE od

wieku

wieku y áż do wieku/ nád tymi którzy sie go boią.

Vspráwiedliwienié z wiáry y z uczynków.

18 D A spráwiedliwość iego ná syny synów/ [c]tych którzy chowáią testáment iego.

A pámiętáią ná przykazánia iego/ áby ie pełnili.

[c]vtwiérdźił, H.

19 PAN ná niebie [c]przygotował stolicę swoię/ á królestwo iego nád wszemi [d]pánowáć będzie.

[d]pánuie, G.

20 Błogosławćie PANV wszyscy ányołowie iego możni w śile/ którzy czynićie słowo iego ná vsłyszenié głosu mów iego.

21 Błogosławćie PANV wszystkié woyská iego/ sludzy iego/ którzy czynićie wolą iego.

22 Błogosławćie PANV wszystkié vczynki iego / ná wszelkim mieyscu pánowánia iego / błogosław duszo moiá PANV.

Błogosławćie Páná trzykroć położoné, táiemnicę Tróyce S. znaczy.

Dobrodźieystwá páńskié. 2. Cor. 4.16

3 [a]Który miłośćiwie odpuscza.] Wylicza rozmáité Boskié dobrodźieystwá. Naprzód grzéchów odpuszczenié. II. Zdrowie duszné y ćielesné III. Wybáwienié z niebespiecznośći. IIII. Wysłuchánié. V. Czérstwość w stárośći. Który miłośćiwie odpuscza wszytkié niepráwośći twoie : to sie ná chrzćie dźieie. Potym wnet przydáie: Który vzdrawia wszelkié choroby twoie. co sie dźieie codźiennémi postępkámi / gdy sie ten obraz odnawia przez pokute. O czym Apostoł powiedźiał: Choćiaż sie nász zwiérzchny człowiek psuie: ále sie wnetrzny odnawia dźień ode dniá. August. de Trinit. lib. 14. cap. 17.

Własnośći Boże. 2. Mo.34. 6

8 Pan litośćiwy y miłośćiwy.] Téć są własnośći ábo názwiská Bożé/ które Moyzészowi ná górze Sinái były obiáwioné. Z których poznáć áffekt ábo serce Bożé ku nam nędznym ludźióm.

15 Człowiek iáko trawá dni iego.] To iest/ człowiecze dni są iáko trawá. Hebraism.

PSALM CIII.

v Zydów 104.

Sámému Dawidowi.

Páná Bogá chwali strony stworzenia y opátrznośći iego.

1 A BLogosław duszo moiá PANV/ PANIE Boże mói bárzoś sie wielmożny okazał.

[a]Obłókłeś sie w wyznánié y ozdobę/ [b]odźiany świátłośćią iáko szátą.

[a]To iest, pełeneś chwały y ozdoby, Heb. o którym wyszszéy psal: 92. 1.

2 Który rozćiągasz niebo iáko [c]skórę/ [d]który okrywasz wodámi wiérzch iego.

[b]oponę, ábo namiot, H.

3 Który kłádźiesz obłoki [e]wstępem twoim/ który chodźisz ná skrzydłach wiátrowych.

[e]miásto wozá swego, H.

4 Który czynisz [a]ányoły twoie duchy/ [b]y sługi twoie ogień pałący.

[a]postámi swemi wiátry, á sługámi swemi ogień páłáiący, H.

5 Któryś vgruntował ziemie [c]ná iéy stałośći nie náchyli sie ná wiek wieku.

[c]ná podstáw ku iéy, H.

6 Głębokośći iáko szátá odźienié iéy/ [d]nád górámi stáną wody.

[d]iáko było w potopie zá Noégo.

7 Ná fukánié twoie vćieką/ vlękną sie głosu gromu twégo.

8 Podnoszą sie góry / y zniżáią polá ná mieysce/ któreś im záłożył.

9 B Zámierzyłeś krés/ [e]którégo nie przestąpią/ áni sie wrócą okryć ziemie.

[e]wodam.

10 Który wypusczasz źrzódłá po dolinách/ pośrzodkiem miedzy górámi popłyną wody.

11 Będą pić wszytkié zwiérzętá polné/ osłowie dźicy [a]czekáć będą w prágnieniu swoim.

[a]vgaszáią (imi) prágnienié swoie, H.

12 Nád nimi mieszkáć będą ptasz kowie powietrzni/ [b]z pośrzódká skał wydádzą głosy.

[b]miedzy gáłązkámi, H.

13 Który pokrapiasz góry z wysokośći swoich / z owocu spraw twoich násyći sie ziemiá.

14 Który czynisz że śiáno rośćie bydłu/ á źiołá ná posługe człowieczą.

15 Abyś wywiódł chléb z źiemie / [c]á wino rozweseliło serce człowiecze.

Aby vweselił oblicze oliwą/ á chléb serce człowiecze potwiérdźił.

16 [d]Násycáią sie [e]drzewá polné y Cedry Libanu których násádźił/ [f]tám sie [g]wróble gnieźdźić będą.

[d]dżdżámi sie poléwáią y obczérstwiáią.

[e]drzewá PANSKIE, H. to iest, wysokié.

17 [h]Herodioná gniazdo iest wódzem ich/ [i]góry wysokié [k]ielenióm / opoki vćieczká [l]iéżóm.

[g]ptacy, H.

[h]Boćianowi domem iedliná, H.

18

19 C Vczynił kśiężyc dla czásów/ słońce [m]poznáło zachód swóy.

[k]dźikim kozóm, H.

[l]królikom, ábo záiącom, G.

[m]niechybi wschodu y zachodu swego.

20 Przywiódłeś ciemność/ y sstáłá sie noc/ w nie przechodźić będą wszytkié zwiérzętá leśné.

21 Szczenietá lwié ryczącé/ áby porwáły / y szukáły od Bogá pokármu sobie.

22 Wzeszło słońce/ y [n]zgromádźili sie/ y w iámách swoich położą sie.

[n]Zwiérzowie we dnie ludźióm vstępuią y kryią sie.

23 Wynidźie człowiek ná robotę swoię/ y ná spráwy swoie áż do wieczorá.

24 Jáko wielmożné są PANIE vczynki twoie/ wszytkoś w mądrośći vczynił/ nápełniona iest ziemiá osiádłośćią

ścią twoią.

25 To morze wielkié/ y ßérokié ᶜod⸗nogámi/ tám płazy których niémáß liczby. Zwiérzętá máłé z wielkimi/ ᵈtám

26 okręty pływáć będą.
ᵉSmok ten któregoś ſtworzył ku náigrániu iemu.

27 Wßytkié ná ćię czekáią/ ábyś im

D dał pokarm czáſu ſwégo.

28 Gdy im ty daß/ będą zbiéráć/ gdy otworzyß rękę ᶠtwoię/ wßytkié ſię do brem nápełnią.

29 Ale ᵍgdy ty odwróćiß oblicze zá⸗trwożą ſię/ odéymieß duchá ich/ y v⸗ſtáną/ y w proch ſię ſwóy obrócą.

30 Wypuśćiß duchá twégo/ á będą ſtworzoné/ y odnowiß oblicze ziemie.

31 Niechayże chwałá PANSKA bę⸗dźie ná wieki/ będźie ſię PAN weſelił w vczynkách ſwoich.

32 Który pátrzy ná źiemię/ y czyni że drży/ ʰktóry tyka gór y kurzą ſię.

33 Będę śpiéwał PANV zá żywotá mégo/ będę grał Bogu memu póki mię ſtawa.

34 Niech mu będźie wdźięczna wy⸗mowá moiá/ á ia ſię ⁱroſkocham w PANV.

35 ᵏNiechay vſtáną grzéßnicy z źie⸗mie/ á złośnicy ták/ że ich nie będźie/ błogoſław dußo moiá PANV.

ᶜG.
ᵈWieloryb, Lewiáthan, H.
ᶠG.
ᵍgdy ie opuśćiß.
ʰgromem, ábo trzęśieniem źiemie. Niż: 145. 2.
ⁱbędę weſelił H.
ᵏzginą, H.

---

6 *Głębokość iáko ßátá ieſt odźienié iéy.*] Drudzy to o piérwßym ſtworzeniu źiemie y wody ták wykłádáią: Okryłeś był źiemię głębokośćią wód iáko ßátą/ á wody ſtały nád górámi: Ale ná fukánié twoie wody v⸗ćiekły/ vlękły ſię głoſu twégo. Tedy wyſtą⸗piły góry/ á ſtąpiły polá/ ná mieyſce któreś im záłożył.

15 *A chléb ſerce człowiecze potwiérdźił.*] Nic ták duße pożywáiącégo nie pośila y v⸗macnia/ iáko chléb żywotá: o którym nápi⸗ſano: A chléb potwiérdza ſerce człowiecze. Hier in cap. 4. Ezechiel.

20 *Y ſtáłá ſię noc.*] Zaden choćia od piér⸗wßych grzéchów vſpráwiedliwiony/ niechay ſię nie chłubi iákoby zupełnie był vbeſpieczo⸗ny/ póki ieſt w tym żywoćie. Niech ſię nie py⸗ßni źiemiá y popiół/ póki tá noc nie przemi⸗nie/ w którey ſię przechodzą wßytkié zwiérzę⸗tá leśné/ y lwiętá ná łup ryczącé. Auguſt. lib. 50. homil. hom. 50. cap. 5.

Ziemiá ná początku byłá wodą okryta.
Ian, 6. 58: Skutek nawiętßégo Sákrámentu.
Przećiw heretyckiéy beſpieczności.

PSALM CIIII.

v Zydów 105.

ᵃ*Alleluia.*

1 Wyznawaycie PANV/ y wzywaycie imienia ie⸗go/ opowiádaycie mię⸗dzy pogány ſpráwy iego.

A

2 Spiéwaycie mu/ y graycie mu: o⸗znaymiaycie wßytkié dźiwy iego.

3 Chłubćie ſię w imieniu świętym iego: niech ſię weſeli ſerce ßukáią⸗cych PANA.

4 Szukaycie PANA/ ᵇá bądźcie vmocnieni: ßukaycie ᶜoblicza iego záwße.

5 Pámiętaycie ná dźiwy iego/ które vczynił: ná cudá iego/ y ᵈſądy vſt iego.

6 Naśienié Abráhámowé/ ſłudzy ie⸗go: ſynowie Jákobowi/ wybráni ieg.

7 Onći PAN Bóg náß: po wßy⸗tkiéy źiemi ᵉſądy iego.

8 Pámiętał wiecznie ná teſtáment ſwóy: ná ſłowo które przykazał ná tyśiąc narodów.

9 Które poſtánowił z Abráhámem: y ná przyśięgę ſwą z Izáákiem.

10 A poſtánowił ią Jákobowi ᶠzá przykazánie: á Izráelowi zá teſtá⸗ment wieczny.

11 Mówiąc: Tobie dam źiemię Chá⸗náán/ ßnur dźiedzictwá wáßégo.

12 Gdy byli w máłéy liczbie bárzo

B trochá y obywátele ich.

13 A przechodźili ᵍod narodu do na⸗rodu/ y z króleſtwá do innégo ludu.

14 Nie dopuśćił im krzywdy czynić człowiekowi: y pokarał dla nich kró⸗le.

15 Nie tykaycie pomázáńców moich: á ná proroki moie nie bądźcie zło⸗śliwemi.

16 A záwołał głodu ná źiemię: y ʰſkrußył wßytko pośilenié chlebá.

17 Poſłał przed nimi mężá: zá nie⸗wolniká przedan ieſt Jozeph.

18 Poniżyli w pętách nogi iego: że⸗

19 lázo przeßło duße iego/ ⁱáż przyßło ſłowo iego.

ᵏMowienié PANSKIE zápaliło

20 go: ˡpóſłał król/ y rozwiązał go: pan ludu y wypuśćił go.

21 Poſtánowił go pánem domu ſwe⸗go: y kſiążęćiem wßytkiéy dźierżáwy ſwoiéy.

22 Aby ᵐćwiczył kſiążętá iego ⁿiáko śiebie ſámégo: á ſtárce iego mądro⸗

ᵃHallelu-iah H. To ieſt, Chwalćie Bogá z weſelem y z śpiéwániém. 1. Cor: 16.8. Iſa: 12. 4. Wzywa ludźi ku chwaleniu Bogá, który ie záchował, y do źiemie obiecánéy przywiódł.
ᵇy mocy iego, H
ᶜłáſki, ábo obecnośći, ábo y Chriſtuſá.
ᵈprzykazánia ábo kaźnie.
ᵉznáki wßechmocnośći, mądrośći y dobroći iego.
1. Mo: 22. 16
ᶠzá vſtáwę, H.
Chánáneyſkiéy.
ᵍz iednéy źiemie do drugiéy.
1. Kron: 16. 22
2. Kro. 1. 14.
ʰwßytkę żywność odiął, Hebr.
1. Mo. 37. 36.
1 Mo. 39. 20
ᵏDał mu Bóg duchá wykłádánia ſnów. 1. Mo. 41. 14.
ⁿwiązał, H.
ᵐpo ſwéy woli, H.

ści náuczył.

23 C A wszedł Izráel do Aegyptu: y Jákob był obywátelem w ziemi Chám.

24 A rozmnożył lud swóy bárzo: y zmocnił ji nád nieprzyiacioły iego.

25 Odmienił serce ich áby nienawidźieli ludu iego: y czynili zdrády nád sługámi iego.

26 Posłał Moyżeszá sługe swego: Aaroná którego obrał.

27 Położył w nich słowá znáków swoich: y cudów w ziemi Chám.

28 Puśćił ciemności y záćmił: y nie vprzykrzył słów swoich.

29 Obróćił wody ich w krew: á ryby ich pomorzył.

30 Zrodźiłá ziemiá ich żáby/ w pokoiách królów ich.

31 Roskazał/ y przyszłá rozmáita muchá: y inszyce we wszytkich gránicách ich.

32 Vczynił dżdże ich grádem: y ogień pálący ná ich ziemi.

33 A potłukł winnice ich y figi ich: y pokruszył drzewá w ich gránicách.

34 Rzekł/ y przyszłá száráńcza/ y chrząszcz/ któremu nie było liczby.

35 D A poiadł wszytke trawe w ich ziemi: y poiadł wszytek owoc ziemie ich.

36 A pobił wszytkie pierworodne w ziemi ich: pierwiastki wszelkiey prace ich:

37 A wyprowádźił ie ze srebrem y złotem: á nie był miedzy ich pokoleniem chory.

38 Rádował sie Aegypt z wyszćia ich: bo był przyszedł ná nie strách ich.

39 Rozćiągnął obłok ná okryćie ich: á ogień áby im świećił wnocy.

40 Żądáli y przyleciáłá przepiórká: y chlebem niebieskim násyćił ie.

41 Rozszczépił opoke/ y wypłynęły wody: płynęły rzeki ná suszy.

42 Abowiem pámiętał ná słowo święte swoie/ które miał do Abráhámá sługi swego.

43 A wywiódł lud swóy z weselem/ á wybráne swé z rádośćią.

44 A dał im kráiny pogánów: á roboty narodów posiedli.

45 Aby przystrzégáli vspráwiedliwienia iego/ y o zakonie iego sie bádáli.

Marginalia: 1. Mo. 46. 6. 2. Mo. 1. 7. Dźie: 7. 17. Jákob z syny swémi. ziemiá Chámowá iest ziemiá Aegypska, iż tám mieszkáli Chámowi potomkowie. 2. Mo. 3. 10. y 4. 29. 2. Mo. 7. 10. IX. plagá. iż sie sprzeciwili słowóm iego, G. 2. Mo. 10. 21. 2. Mo. 7. 20 I. plagá. 2. Mo. 8. 6. II. plagá. 2. Mo. 8. 24 y 9. 23. III. y IIII. plagá. przyszedł owad, H. ábo komory ábo wszy, H. VII plagá. 2. Mo. 10. 12. VIII. plagá. Roskazał P. X. plagá. 2. Moy. 12. 29. 35. 2. Moy. 13. 21 miásto námiotu. Psal. 77. 14. 1. Kor. 10. 1. 2. Mo. 16. 13. 3. Mo. 20. 1 1. Mo. 17. 7. Iosu. 3. 17. Niż: 110. 6. ná obietnicę którą vczynił Abráhámowi. vstaw, H. á zakon iego záchowywáli, H.

19 Aż przyszło słowo iego] To iest/ dekret Boży o wybáwieniu iego: ábo áż przyszedł czás którego sie spełniło słowo Jozephowe do bráćiey o swym wywyższeniu.

PSALM CV.

v Zydów 106.

Alleluia.

1 A Wyznawaycie PANV boć dobry: bo ná wieki miłośierdźie iego.

2 Któż wysłowi możnośći PANSKIE: da w posłuch wszytkie chwały iego?

3 Błogosłáwieni którzy strzegą sądu: á czynią spráwiedliwość ná káżdy czás.

4 Wspomni ná nas PANIE/ wypodobániu ludu twego: náwiedź nas przez zbáwienie twoie.

5 Abyśmy oglądáli dobrá wybránych twoich/ y rozweselili sie weselem ludu twego: ábyś był pochwalon z dźiedźictwem twoim.

6 Zgrzészyliśmy z oycy nászymi: niespráwiedliwie śmy czynili/ nieprawość popełnili.

7 B Oycowie nászy w Aegypćie nie zrozumieli dźiwów twoich: nie pámiętáli ná wielkość miłośierdźia twego. A drażnili gdy wstepowáli w morze/ w morze czérwone.

8 A wybáwił ie dla imienia swego: áby okazał możność swoie.

9 A sfukał morze czérwone y wyschnęło: y przewiódł ie przez głębokośći iáko przez puszczą.

10 A wybáwił ie z ręki tych którzy ich nienawidźieli: y wykupił ie z ręki nieprzyiaciel skiey.

11 A okryłá wodá té którzy ich ciążyli: ieden z nich niezostał.

12 A vwierzyli słowóm iego: y wysłáwiáli chwałe iego.

13 Prędko odpráwili: zápomnieli vczynków iego/ á nie czekáli rády iego.

14 C A byli zjęci chćiwośćią ná puszczy: y kusili Bogá ná mieyscu bezwodnym.

15 A dał im prośbe ich: y przepuśćił

Marginalia: Hellelu-iáh H. wys: psal. 104. Iudit: 13. 21. Syr. 43. 38. W niewoli będąc y grzéchy swé wyznawáią á o wybáwienie prośi. cnotliwie żywią. Modlitwá niewolników. przez Chrystusá zbáwićielá. Iudit 7. 19. Pierwszy grzéch. ná brzegu morzá, H. sam dla śiebie. 2. Mo. 14. 22 Aegypćiánów y królá ich Pháráoná. 2. Mo. 14. 27. vstáli. II. grzéch. 2. Mo. 17. 2. 3. Mo. 11. 31

násycenié ná duße ich.

III. grzéch. *kápłaná.*

16 Y rozdraznili Moyzeßá w obozie: Aaroná świetégo PANSKIEGO.

3. Mo. 16. 32.

17 Otworzyłá sie ziemiá / y pożárłá Dátháná: y okryłá zbór Abironów.

18 Y zápalił sie ogień w ich zborze: płomień popalił grzéßniki.

IIII. grzéch *ábo, litému* *2. Mo. 32. 4.*

19 Y vczynili cielcá przy Horeb: y kłániáli sie rycinie.

Bogá, swę ozdobę.

20 Y przemienili chwałe swą w podobieństwo cielcá iedzącégo trawe.

21 Zápomnieli Bogá który ie zbáwił: który czynił wielkié rzeczy w Ægypcie/

22 dziwy w ziemi Chám / stráßné rzeczy na czérwonym morzu.

2. Mo. 32. 10

23 Y rzékł że ie miał wytrácić: by był (D) Moyzéß wybrány iego nie zástáwił sie w przełomieniu przed oczymá iegó.

V. grzéch.

Aby był odwróćił gniéw iego/ żeby ich nie wytrácał:

24 y zá nic sobie niemieli ziemie pożądliwéy.

obiecánéy.

25 Nie wierzyli słowu iego / y ßemráli w namiotách swoich: nie słucháli głosu PANSKIEGO.

3. Mo. 14. 32

26 Y podnióſł ręke swoie ná nie: áby ie położył ná pusczy.

27 A żeby porzućił naśienié ich miedzy narody: y rospróßył ie po ziemiách.

VI. grzéch. *nie Bogu żywému, ále báłwánóm nieżywym.*

28 Y poświećili sie Beel Phegorowi: y iedli ofiáry vmárłych.

Bogá. *sstáłá sie w nich więtßa plagá, H.*

29 Y wzrußyli go ku gniewu wynálazkámi swémi: (E) y sstał sie w nich więtßy vpadek.

30 Y stánął Phinees / y vbłagał / y przestáłá porażká:

3. Mo: 25. 7.

31 Y poczytano mu ku spráwiedliwośći/ od narodu do narodu áż náwieki.

VII grzéch *ábo swaru, Meryba, H.* *3. Mo. 20. 10*

32 Y wzrußyli go ku gniewu v wód sprzećiwieństwá: y vtrapiony był

33 Moyzéß dla nich: że rozdraznili duchá iego.

mówił nie-

34 Y wyráził vsty swymi: nie wygłádzili pogánów / o które im był Pan rzékł.

bácznie vsty swémi.

IX. grzéch.

35 Y pomiéßáli sie z pogány / y náuczyli sie vczynków ich:

36 y służyli rycinóm ich / y sstáło sie im ná vpad.

X. grzéch.

37 Y ofiárowáli syny swoie / y córki (F) swoie czártóm.

38 Y wyléwáli krew niewinną / krew synów swoich / y córek swoich: które ofiárowáli rycinam Chánánéyskim.

Y splugáwioná byłá ziemiá krwiámi/

39 y zeßpecona ich vczynkámi: y cudzołożyli w wynálazkách swoich.

odstąpiwſy od Bogá, á przystąpiwſy do báłwánów.

40 Y rozgniewał sie PAN zapálczywośćią przećiw ludowi swemu: y obrzydził sobie dziedzictwo swoie.

41 Y podał ie w ręce pogánóm: y pánowáli nád nimi ktorzy ie mieli w nienawiśći.

42 Y ćiążyli ie nieprzyiaćiele ich/ y byli vniżeni pod rękámi ich:

43 często ie wybáwiał:

Ale oni do gniewu go przywodźili rádámi swymi: y poniżeni byli dla niepráwośći swoich.

44 Y widźiał kiedy byli vćiśnieni: y wysłuchał ich modlitwe.

5. Mo. 39. 1.

45 Y wspomniał ná testáment swóy: y żal mu było według wielkośći miłośierdźia swego.

46 Y dał ie ná miłośierdźié / przed oczymá wßytkich / ktorzy ie byli poimáli.

47 Wybáwże nas PANIE Boże náß á zgromadź nas z narodów.

z pogánów, H. G.

Abyśmy wyznawáli imieniowi twemu świetému: á chłubili sie w chwale twoiéy.

48 Błogosłáwiony PAN Bóg Izráelski od wieku áż ná wieki: á niechay rzecze wßytek lud / Sstań sie sstań sie.

H.

Tu Zydźi kończą czwarté księgi psálmów.

4 *Wspomni ná nas*] W Zydowskim stoi/ in singulari. Wspómniß ná mie / Náwiedź mie / Abych ogladał / A rozweselił sie. Ale iż to iest modlitwá wiela wieźniów / przeto dobrze Lxx. przełożyli / in plurali, iákoby ich wielé / á nie ieden to mówił.

Saturitas. Suchoty, ábo mór.

15 *Y przepuśćił násycenie*] Abo mór / iáko Rábbinowie Zydowscy wykładáią. Lxx. przełożyli πλησμονὴν saturitatem, siue nauseam, to iest sytość / ábo ráczéy niestráwność / ábo przyiádłość / człowieká susząca. A ná duße ich / to iest / Ná nié. Bo sie ták ten Hebraism rozumie.

In confractione.

23 *W przełomieniu*] Podobieństwo od dobywánia zamków. Jákoby rzékł: Już był Bóg iáko mur przełomił / y iuż miał wnijść ná ich zátracenie: by był Moyzeß w onéyże dźiurze nie stanął / by sie był mocno nie zástáwił / ná pohámowánie gniewu Bożégo. Augustin ś. wykłada: In confractione, qua erant illi feriendi, w pladze która oni mieli być vderzeni. Bo po Grécku stoi ἐν τῇ θραύσει in quassatione & vulneratione, w porażce / y w ránieniu / które iuż miáło przyjść ná nié.

31 *Y poczytano mu ku spráwiedliwośći*] Jáko o wierze Abráhámowéy rzeczono / Iż vwierzył Abráhám Bogu / y poczytano mu to ku spráwiedliwośći: Ták tu o vczynku y cnoćie Phineesowéy / że sie pomśćił krzywdy Bożéy nád wßetecznikámi: nápisano / że mu to poczytano ku spráwiedliwośći. Zkąd znáć że nie sámá wiárá / ále y vczynki są pomocné y pożyteczné do vspráwiedliwienia.

Vspráwiedliwienié vczynkom przypisáné. Rzym. 4. 3.

PSALM CVI.

v Zydów 107.

ᵃ*Alleluia*ᵃ.

1 A Wyznawaycie PANV / bo dobry iest: bo ná wieki miłosierdzie iego.

2 Niech powiedzą którzy są od PANA odkupieni: które wykupił z reki nieprzyiacielskiey: y z kráiów zgromádził ie.

3 Ze wschodu słońcá / y z zachodu / z północy / y ᵇod morzá.

4 Błądzili po puszczy ná mieyscu bez wodnym: ᶜy nie náydowáli drógi do miástá w którymby mieszkáliᶜ.

5 Láknącymi y prágnącymi: duszá ich w nich vstawáłá.

6 Y wołáli do PANA gdy vciśnieni byli / y wyrwał ie z ich potrzéb.

7 Y nawiódł ie ná prostą dróge / áby szli do miástá w którymby mieszkáli.

8 Niechayże wyznawáią PANV miłosierdzia iego / y cudá iego synóm ludzkim.

9 Bo násycił dusze głodną / á dusze láknącą dobrámi nápełnił.

10 Siedzącé w ciemnościách y w cieniu śmierci / więźnie w niedostátku / y w żelezie.

11 Bo sie sprzeciwiáli słowóm Bożym / y ráde Nawyższégo rozdraźnili.

12 Y vniżoné było w prácéy serce ich: vpádli / á nie był ktoby ich rátował.

13 B Y wołáli do PANA gdy vtrapieni byli / y wybáwił ie z ich potrzéb.

14 Y wywiódł ie z ciemności / y z cieniá śmierci / y okowy ich połamał.

15 Niechayże wyznawáią PANV miłosierdzia iego / y cudá iego synóm ludzkim.

16 Przeto że skruszył drzwi miedziáné / y połamał zapory żelázné.

17 Wybáwił ie z drógi ich niepráwości / bo dla niespráwiedliwości swoich byli poniżeni.

18 Wszeláki pokármem brzydziłá sie duszá ich: y przybliżyli sie áż do bram śmierci.

19 Y wołáli do PANA gdy vciśnieni byli: y wybáwił ie z ich potrzéb.

20 Zesłał słowo swoie / y vzdrowił ie: y wyrwał ie od ich zginienia.

21 Niechże wyznawáią PANV miłosierdzia iego: y cudá iego synóm ludzkim.

22 A niech ofiáruią ofiáre chwały: y niech opowiádáią vczynki iego z weselém.

23 Którzy zstepuią ná morze w okrećiéch / y máią spráwy po wodách wielkich.

24 Ci widzieli dzieła PANSKIE / y dziwy iego ná głebinie.

25 Rzekł / y powstał wiátr burzliwy: y podniosły sie nawálności ᵈiego.

26 Wstepuią áż do niebá / y zstepuią áż do przepáści: duszá ich schła we złéy przygodzie.

27 Strwożyli sie / y zátaczáli sie iáko piiáni: y ᵉwszytká ich mądrość pożárta iestᵉ.

28 Y wołáli do PANA gdy byli vciśnieni: y wywiódł ie z ich potrzéb.

29 Y obróćił burze iego w ćiszą: y vspokoiły sie nawálności iego.

30 Y vrádowáli sie że vćichły: y przyprowádził ie do portu woléy ich.

31 Niech wyznawáią PANV miłosierdzia iego: y cudá iego synóm ludzkim.

32 Y niech go wywyższáią w zgromádzeniu ludzi: á ná stolicy stárców niech go chwalą.

33 Obróćił rzeki ᶠw puszczą / á potoki wód w suszą.

34 D Ziemie rodzáyną ᵍwsłoné poláᵍ: dla złości tych którzy w niéy mieszkáią.

35 Obróćił pustynią w iezioró wodné: á ziemie bezwodną w strumienié wodné.

36 Y osádził tám láknącé: y záłożyli miásto ku mieszkániu.

37 Y posiali polá / y násádzili winnice: y vczynily pożytek vrodzáiu.

38 Y błogosłáwił im / y bárzo sie rozmnożyli: y bydłá ich nie vmnieyszył.

39 Y ʰmáło ich zostáło: y vdreczeni są / od vtrapienia złego / y od boleści.

40 Wylána iest wzgárdá ná przełożoné / y dopuścił że błądzili ná bezdróżnym mieyscu / á nie ná drodze.

41 Y wspomógł vbogiégo z niedostátku: y vczynił iáko owce fámilie.

42 Vyrzą spráwiedliwi / y weselić sie będą: á wszelka niepráwość zátka vstá swoie.

43 Któż mądry á strzédz będzie tego: á wyrozumié miłosierdzia Páńskie:

ᵃHálelu-iáh H.

Iudit 13. 20. Bogá chwalić każe, który z trudności y niebespieczeństw wybáwia.

ᵇz południá, Hebr. wysszéy psal. 88. 12.

Pierwsze dobrodzieystwo błędnym pokazáné.

ᶜáni drógi, áni miástá żadnégo. H.

II. dobrodzieystwo więźniom pokazáné.

III. dobrodzieystwo chorych uzdrowienié

Matt. 8. 13. Luk. 7. 10.

IIII. dobrodzieystwo żeglarzom uczynioné.

ᵈmorskié.

ᵉże im rozumu nie stáie.

V. ᶠw ziemię suchą. ᵍw niepłodną.

ʰdla grzechów ich.

Iob 22. 19.

Wiérszów powtarzánie, á czemu.

6 *Y wołáli do Páná.*] Ten szósty wiérsz powtarza Prorok niżéy ná trzech mieyscách v. 13. 19. y 28. A to prze to/ iż we wszelákich nie bespieczeństwách / iedenże iest sposob wyszćia z nich/ to iest wołánié do Páná: rozumiey/ pokutá y żal zá grzechy z gorącą modlitwą. Ták że téż wiérsz ósmy powtarza niżéy ná drugich trzech mieyscách/ to iest / v. 15. 21. y 31. iż tákież iedná iest w káżdym wybáwieniu przyczyná chwały y dźiek. czynienia/ to iest/ łáská y miłośierdźié Boże.

Christus do piekłá zstąpił. Hila. in Ps. 135. Amb. de mysterio Paschæ.

16 *Skruszył drzwi miedźiáné.*] To mieysce stárzy Doktorowie/ á ná imie Hilárius/ y Ambroży ś. rozumieią o sstąpieniu Páńskim do piekłá/ y wybáwieniu stámtąd oyców o-nych świętych: A to czynią wykłádem duchownym: Bo wedle litery/ mówi Prorok o wybáwieniu Żydów z niewoli Aegyptskiéy.

33 *Obróći rzeki w pusczą.*] Inné dobrodźieystwá y sądy Páńskié/ że dáie dostátek y vbóstwo: vrodzay y nieurodzay: stawe y niestawe.

Bóg dáie ná wzgárdę przełożoné.

40 *Wylana iest wzgárdá.*] W Łáćińskim czytáć mamy / Effusa est contemptio, wzgárdá/ nie contentio, spór. Bo po Grecku iest ἐξουδένωσις, á po Żydowsku בוז Buz, co wzgárde ábo despekt znáczy. Wylewa tedy Pan Bóg wzgárdę ná przełożoné: áby ći którzy Bogá wzgárdźili/ sámi téż wzgárdzeni byli. Hyeron.

PSALM CVII.

v Żydów 108.

1 *Pienié Psálmu sámému Dawidowi.*

wyż: 56. 8. ᵃH.

2 Gotowé serce moie Boże/ ᵃgotowé serce moie: bede śpiewał/ y grał ᵇw chwale moiéy.

ᵇz duse moiéy, ábo w szczęśćiu moim. ᶜH. ᵈduszo moiá. Kośćiół boży prośi Bogá, áby mu dał szczęśćié przećiw nie przyiaćiołóm. Iest psalm prorokuiący.

A 3 ᶜPowstań ᵈchwało moiá/ powstań árfo y cytro/ wstánę ná świtániu.

4 Będęć wyznawał miedzy ludem PANIE: á bede tobie śpiewał miedzy narody.

5 Abowiem wielkié iest nád niebiosá miłośierdźié twoie: y áż pod obłoki prawdá twoiá.

6 Wywyssże sie nád niebiosá Boże/ á 7 po wszytkiéy źiemi chwałá twoiá: á-B by byli wybáwieni vmiłowáni twoi.

Wybáw práwicą twoią/ á wysłuchay mie: ᶠBóg ᵍmówił w świątnicy swoiéy:

ᵍábo, obiecał przez świątość swoię.

8 Rozweselę sie/ y bede dźielił Sichyme/ y doline ʰNamiotów pomierze.

ʰSuccoth. H.

9 Móy iest Gáláád/ y móy Mánásses: y Ephraim obroná głowy moiéy.

10 Iudá ⁱkról móy: ᵏMoáb gárniec ˡnádźieie moiéy.

ⁱZ akonodáwcá, H. ˡvmywánia mégo, H. ᵐbede ię deptał bótem moim, iákomi poddáne. ⁿPhilistimowie, H.

Ná Idumeą ᵐrośćiągne bót móy: mnie ⁿcudzoźiemcy ostáli sie przyiaćioły.

11 Któż mie doprowádźi do miástá obronnégo: kto mie doprowádźi áż do Idumęiéy:

12 Izali nie ty Boże/ któryś nas odrzućił: y nie wynidźiesz Boże z woyski nászémi:

13 Day nam rátunek w vtrapieniu: boć omylné wybáwienié człowiecze.

14 Bogu vczynimy moc: á on wniwecz obróći nieprzyiaćioły násze.

Heretycy wierzą to czego niewidźieli, przą tego co widzą. Augustin.

6 *Wywyssże sie Boże.*] Prosze obácźćie iákié szaleństwo ćierpią Heretycy. Oni odćięći od społeczności kośćiołá Christusowégo/ y cześć trzymáiący / á wszytko vtracáiący / niechcą mieć społeczności ze wszytkim świátem/ po którym sie rozlałá chwałá Christusowá. Lecz my Kátholicy/ iesteśmy ná wszytkiéy źiemi / iż że wszytką źiemią społeczność mamy/ gdźie kolwiek sie rozlałá chwałá Christusowá. Bo widźimy iż sie iuż ono proroctwo spełniło: Wywyssżył sie nád niebiosá Pan Bóg nász/ á po wszytkiéy źiemi iest chwałá iego. O Heretyckié szaleństwo/ wierzysz zémną to czego niewidźisz/ á przysz tego co widźisz: Wierzysz iż Pan Christus iest nád niebiosá podwysszony/ czegośmy nie widźieli: á przysz tego że chwałá iego iest po wszytkim świećie rozserzona co widźimy: August. in Psal. 56.

10 *Iudá król móy.*] Abo/ Z pokolenia Iudá iest król móy Pan Christus.

PSALM CVIII.

v Żydów 109.

Iest prorokuiący przećiw ko tym którzy Christusá ábo dobrá iego kośćielné wydawáią. ᵃábo, chwało moiá, H.

1 Boże ᵃchwały moiéy/ 2 nie zámilczay: boć vstá grzésznika y zdrayce przećiwko mnie sie otworzyły.

A 3 Mówili przećiwko mnie iezykiem ᵇzdrádliwym/ y ogárneli mie mowámi nienawistnémi: y walczyli ná mie bez przyczyny.

ᵇklamliwym H:

4 Miásto tego co mie miłowáć mieli vwłaczáli mi: á iam sie ᶜmodlił.

Modlitwá lékárstwo ná nienawiśći y potwarze ludzkié. ᶜzá nie, ábo do ciebie. ᵈokrutniká któryby go trapił.

5 Y oddawáli mi złym zá dobré: á nienawiśćią zá miłość moie.

6 Postaw że nád nim ᵈgrzésznika: á dyabeł niech stoi po práwicy iego.

7 Gdy go sądzą/ niech wynidźie potępiony: á modlitwá iego niech sie w grzéch obróći.

Dni

*przełożeństwo, H. Iob 17. 12. Dźie: 1. 20.

8 Dni iego niechay będą krótkie: á *biskupstwo iego* niechay weźmie inny.

9 B Synowie iego niech będą śierotámi: á żoná iego wdową.

10 Niech śie tułáiący przenoszą synowie iego / á niech żebrzą: y niech będą wyrzuceni z mieszkánia swego.

11 Niech szpéruie lichwiarz wszytkę máietność iego: á niech rozchwycą obcy prace iego.

12 Niechay niéma pomocniká: á niech nie będźie ktoby śie zlitował nád śirotámi iego.

13 Dźieci iego niech będą zniszczoné / w iednym rodźie niech zginie imie iego.

14 Niech przyidźie ná pámięć przed oczymá Páńskimi nieprawość oycow iego: á grzéch mátki iego niechay nie będźie zgłádzony.

15 Niechay będą przed PANEM záwzdy: á niech wyginie z źiemie pámiątká ich: * przeto że nie pámiętał czynić miłośierdźia.

17 C A prześládował człowieká niedostátecznégo y żebraká: á skruszonégo ná sercu / áby go zámordował.

18 A umiłował przeklectwo / y przyidźie nań: y niechciał błogosłáwieństwá / á będźie oddaloné od niego.

A oblókł śie w przeklectwo iáko w száte: y weszło iáko wodá we wnętrznośći iego / á iáko oliwá w kośći iego.

19 Niechże mu będźie iáko odźienié którym śie okrywa: y iáko pás / którym śie záwżdy opásuie.

20 To dźiéło tych / którzy mi u PANA uwłaczáią: y którzy źle mówią *przećiw duszy moiéy.

21 A ty PANIE / Pánie / uczyń ze mną dla imienia twego: ábowiem *słodkié iest miłośierdźié twoie.

22 Wyzwól mię / bom ia iest ubogi y nędzny: y serce me we mnie iest *utrapioné*.

23 Przeminąłem iáko cień / kiedy schodźi: y *iestem strząśniony* iáko szárańczá.

24 Kolaná moie zemdláły od postu: á ćiáło moie *odmieniło śie od oleiu*.

25 D A ia zstałem śie u nich naśmiewiskiem: pátrzáli ná mię / y kiwali głowámi swymi.

26 Wspomożże mię PANIE Boże móy: zbaw mię według miłośierdźia swego.

27 A niech poznáią / że to ręká twoiá: á żeś ty PANIE uczynił ią.

28 Oni będą złorzeczyć / á ty rácz błogosłáwić: którzy powstáią przećiwko mnie niech będą záwstydzeni / á slugá twóy będźie śie weselił.

29 Niechay będą ći którzy mi uwłóczą sromotą obleczeni: á niech śie przyodźieią iáko dwoistym płászczem zelżywośćią swoią.

30 Będę bárzo wyznawał PANU ustymi mymi: á w pośrzód wiela chwalić go będę.

31 Iż on stánął *po práwéy stronie* ubogiego: áby wybáwił od prześládowcow duszę moię.

*przećiwko mnie, Hebr.

*dobré, dobrotliwé, H.

*zránioné, H

*opadłem.

*wyschło z tłustośći, H.

*ná pomoc, Hebr.

Dyabeł y szátan co znáczy.

6 *A Diabeł*] To iest potwarcá: po Żydowsku szátan / to iest sprzećiwnik któryby nań skarżył. Acz to było proroctwo o Iudaszu / którego szátan opętał y ośiadł.

24 Odmieniło śie od oleiu.] To iest od używánia potraw z oleiem. Bo y Żydźi nie iadáli mięsá w posty / y w pokućie. Daniel. 10. y 3.

Heretycy gorszy niżli Żydźi.

PSALM CIX.

u Żydów 110.

Psalm Dawidowi.

Proroctwie, iż Christus ná práwicy oycowskiéy uśiędźie, królestwo z IerUzálem zácząć kápłáństwo Melchisedechowé wiecznie spráwowáć, y iáko zwyćiężcá po wszystkim świećie miał pánowáć. Mat. 22. 42. Zyd: 1. 13. y 10. 13. 1. Cor: 15. 25. *w dźień zmartwychwstánia y wniebowstąpienia twego.

1 A Rzekł PAN Pánu memu: śiedź po práwicy moiéy.

Aż położę nieprzyiacioły twoie / podnożkiém nóg twoich.

2 Laskę mocy twoiéy wypuśći PAN z Sionu: pánuy w pośrzód nieprzyiaćioł twoich.

3 Przy tobie przodkowánié *w dźień możnośći twoiéy w iásnośćiách świątośći: z żywotá przed iutrzenką zrodźiłem ćię.

4 Przyśiągł PAN / á nie będźie mu żal: ty iesteś kápłanem ná wieki / według porządku Melchisedechowégo.

5 B Pan *po práwicy twoiéy / poráźił w dźień gniewu swégo króle.

6 Będźie sądźił narody / *nápełni upáśći: potłucze głowy wielu ná źiemi.

7 *Z strumienia ná drodze pić będźie: dla tego wywyższy głowę.

Zyd: 5. 6. y 7. 17. Ian 12. 34.

*iest twóy pomocnik, Heb.

*rozmnoży upáśći, ábo ná pełni wszytko trupámi, H.

*To iest, wiele ućierpi w tym żywoćie. Phil: 2. Zyd: 2.

Siedźieć ná práwicy.

1 Rzekł Pan Pánu memu.] Pan/ Bóg Oćiec/ rzekł Pánu memu/ Pánu Chrystusowi. A śiedźieć ná práwicy Oycowskiey/ iest być rownym Bogu Oycu. Co sie własnie rozumie o człowieczeństwie Páná Chrystusowym/ ták od Bogá vczczonym y wynieśionym/ nie w sámym sobie/ ále w osobie Syná Bożego.

Sceptrum Christusowe.

2 Laske mocy twoiey.] To iest/ sceptrum twoie mocne/ władza twa krolewska: Rozumiey/ zakon nowy Ewánieliey ś. August: de ciuit. Dei lib. 17. cap. 17.

3 Przy tobie przodkowánie.] W Zydowskim teraz czytáią: Lud twoy przyidźie tobie z dobrey woley. Ale Lxx. lepiey przełożyli.

Národzenie przed wieki Páná Christusowe.

3 Z żywotá przed iutrzenką zrodźiłem ćie.] Siedmdźieśiąt tłumáczow ták to mieysce wiernie á duchem prorockim przełożyli/ ku objáśnieniu táiemnice bostwá Chrystusowego/ y przedwiecznego národzenia iego. Bo acz sie w Zydowskim zdádzą być insze słowá: ále przedśie tenże sens ábo rozumienie podáią: Z żywotá od zorze tobie (iest) rosá młodośći twoiey. To iest z żywotá moiego á z istnośći moiey: od zorze/ to iest/ od onego czásu gdy iutrzenká ktora iest gwiazdá zorze/ iest stworzona: ty masz rose ábo kwiát młodośći twoiey: To iest/ tyś iuż był w kwiećie ábo w piękności młodośći/ tyś mie iuż roskoszował. Gdym ia zorze ábo iutrzenke tworzył/ tyś iuż grał przedemną czásu káżdego/ iużeś sie był národźił z moią roskoszą wielką. Lecz iesli Pan Chrystus iuż był w kwiećie młodośći/ kiedy gwiazdy były stworzone: tedyć sie iuż był národźił. Przetoż iedno sie rozumieć ma przez to/ co w Zydowskim czytamy: Z żywotá od zorze tobie rosá (to iest kwiát) młodośći twoiey: iáko y przez to co siedmdźieśiąt tłumáczow

Przy: 8. 30.

śniey przełożyli: Z żywotá przed iutrzenką zrodźiłem ćie. Czym sie wyraża ono proroctwo Micheaszowe: A wyśćie iego od dni wiecznośći. O czym szerzey Epiphanius contra hæresim 65. pag. 295. A ták Pan Chrystus przed iutrzenką/ to iest przed stworzeniem od wieku vrodzon iest z żywotá Oycowskiego/ to iest/ istnośći własney iego/ y przetoż iest społwieczny y społistny z Oycem. August. Hieron. y Arnobius in hunc psalmum.

Mich: 5. 2.

4 Według porządku Melchisedechowego.] Ten porządek w tym należy (iáko Hieronym ś. dowodźi / z świádectwá/ y z wykłádow onych nastárszych oycow/ Irenæuszá/ Hippolitá / Eusebiuszá / ták Césarieńskiego iáko y Emeseńskiego/ Apollináriuszá y Eustátiuszá) iż Melchisedech nie ofiárował krwáwych ofiar/ ále prosta á czysta chlebá y winá ofiárą Páná Chrystusow Sákráment figurował. Co też Cyprian ś. męczennik wyznawa temi słowy: Według porządku Melchisedechowego. Ktory porządek ten iest/ z ofiáry oney pochodzący y z tąd zstępujący / że Melchisedech był kápłanem Bogá Nawysszego/ że chleb y wino ofiárował / że Abráhámowi błogosławił. Bo ktoryż więcey iest kápłanem Bogá Nawysszego / iáko Pan nász Jesus Chrystus: ktory ofiáre Bogu Oycu ofiárował / y ofiárował też istą/ ktorą Melchisedech przed tym ofiárował: to iest chleb y wino/ zwłaszcza ćiáło y krew swoie. Arnobius tákże: Chrystus przez Sákráment chlebá y winá/ stał sie kápłanem ná wieki/ według obrzędu Melchisedechowego: ktory chleb y wino sam z kápłanow ofiárował / kiedy sie Abráhám zwyćiężcá z woyny wracał.

Porządek Melchisedechow w czym zależy.
Hier. in ep: ad Euagri.
Ofiárá Melchisedekowá, chleb y wino.
Cyp: lib. 2. epist: 5. ad Cęcilium.
Christus pod osobą chlebá y winá ofiárował, według porządku Melchisedechowego.
Arnob. in hunc Psal.
1. Mo. 14. 18

PSALM CX.

v Zydów III.

Alleluia.

Páná Bogá chwali, że ták wiele dobrego vczynił kośćiołowi.

א 1 A Będę wyznawał PANIE wszystkim sercem moim: ב [a] w rádźie spráwiedliwych / y w zgromádzeniu.

[a] ták w táiemney rádźie spráwiedliwych, iáko y w zgromádzeniu pospólstwá.

2 ג Wielkie spráwy PANSKIE / doświádczone we wszytkim vpodobániu iego.

3 ה Wyznánie y wielmożność dźieło iego: ו á spráwiedliwość iego trwa ná wieki wiekow.

4 ז Vczynił pámiątke dźiwow swoich ח miłośierny á litośćiwy PAN:

5 ט [b] dał [c] pokarm tym ktorzy sie go boią.

[c] Zydom mánne, á Chrześćiánom Sákráment ołtarzny.

6 י Pámiętáć będźie wiecznie ná testáment swoy: כ moc vczynkow swoich [d] oznaymi ludowi swemu.

[d] oznaymił, H. G.

7 B ל Aby im dał dźiedźictwo pogánow: מ vczynki rąk iego prawdá y sąd.

wys: 104. 44

8 נ Pewne są wszytkie przykazánia iego: ס vtwierdzone ná wieki wieczne/ ע vczynione w prawdźie y w práwośći.

9 פ Posłał [e] odkupienie ludowi swemu: צ postánowił ná wieki testáment swoy.

[e] Zydom z Aegiptu, á nam od grzechu, śmierći y piekłá.

10 ק Swięte y strászne imie iego: [f] ר początek mądrośći boiaźń PANSKA.

Przy. 1. 7. y 9. 17.
Syr: 1. 16.
Iob 28. 28.
[f] To iest, w boiáźni páńskiey, y w záchowániu przykazánia iego.

ש Wyrozumienie dobre wszystkim ktorzy [g] ie czynią: ת [h] chwałá iego trwa ná wiek wieku.

[h] chwałá páńska.

7 Vczynki rąk iego prawdá y sąd.] To iest/ vczynki iego są naprawdźiwsze y naspráwiedliwsze: ábo miłośierdźia y spráwiedliwośći pełne. Chrysost.

PSALM. CXI.

v Zydów 112.

Alleluia, [i] náwrócenia Aggæuszá y Zácháriaszá.

Y ten Psalm porządkiem liter obiecádłá żydowskiego iest nápisány [i] H.

Ze ludźie pobożni á miłośierni są błogosławieni, á niezbożni będą pohąbieni.

1 A א Błogosławiony mąż/ ktory sie boi PANA: ב w przykazániu iego będźie sie kochał wielce.

2 ג Możne ná źiemi będźie naśienie iego: ד [k] narod prawych będźie błogosławiony.

[k] ábo wiek, H. G.

ה Sławá

3 ה Sławá y bogáctwá w domu iego: ו á spráwiedliwość iego trwa ná wiek wieków.

4 ז Weszłá w ciemnościach świátłość práwym: ח miłościwy/ miłosierny y spráwiedliwy.

5 ט ᵃDobry człowiek który się zlituie y pożycza/ ᵇbędzie miárkowáł mowy swé z rozsądkiem: כ bo ná wieki nie będzie poruszon.

ᵃdobry, vcieszny, błogosłáwiony. ᵇmiárkuie: ábo rzeczy swé rozdawa z baczeniem, H.

6 ל W wieczney pámiątce będzie spráwiedliwy: מ nie będzie się bał posłuchu złego.

7 נ Gotowé serce iego nádzieię mieć w Pánu: ס vmocnioné iest serce iego: ᵃnie poruszy się/ y áż wzgárdzi nieprzyiacioły swymi.

ᵃnie vlęknie się, H. G.

8 ע ᵃRozproszył/ dał vbogim/ פ spráwiedliwość iego trwa ná wiek wieku: צ ᵇróg iego wywyższy się w chwale.

ᵃRozśiewa y dáie. ᵇsławá.

9 ק Grzesznik vyźrzy y będzie się gniewał/ ש będzie zgrzytał zębomá swymi/ á będzie schnął: ת żądza niezbożnych záginie.

Przywileie człowieká bogoboynego. Matt: 6. 33.

1 Błogosłáwiony.] Człowiek bogoboyny wszelákim/ práwi/ dobrámi będzie obdárzony: dusznemi/ ćielesnemi/ zwierzchnemi/ doczesnemi/ y wiecznemi: Bo y tu ma łáskę Bożą w tym żywoćie/ y będzie miał chwałę wieczną w niebie. á toć iest co Pan obiecuie: Szukayćie w przód króléstwá Bożégo y spráwiedliwośći iego/ á té wszytkié rzeczy będą wam przydáné.

Pożytki boiáźni bożéy.

2 Możné ná źiemi.] Opisuie pożytki boiáźni Bożéy. Piérwszy/ że możné ná źiemi będźie potomstwo iego. Wtóry/ iż naród práwych będźie błogosłáwiony. Trzeći/ że sławá y bogáctwá będą w domu iego. Czwarty/ że spráwiedliwość iego trwa ná wieki. Piąty/ że w ćiemnośći wschodźi świátłość práwych.

Pożytki miłośierdźia y iálmużn.

5 Roskoszny człowiek.] Pożytki miłośierdźia y iálmużn. Piérwszy/ że ná wieki nie będźie poruszon. Wtóry/ że będźie wieczna pámiątká iego. Trzeći/ nie będźie śię bał posłuchu złégo. Czwarty/ iż serce iego vfa w Pánu y iest w nim vmocnioné. Piąty/ iż spráwiedliwość iego trwa ná wieki.

PSALM CXII.

v Zydów 113.

Alleluia.

Każe chwalić Páná który choć iest wysoki, ma staránie o tych niskich rzeczách.

1 A Chwalcie dźieći PANA: chwalcie imię PANSKIE.

2 Niechay będźie imię PANSKIE błogosłáwioné/ od tąd y áż ná wieki.

Matt. 1. 11.

3 Od wschodu słońcá áż do zachodu/ chwalebné imię PANSKIE.

4 Wysoki nád wszytkié narody PAN ᵃá nád niobiosá chwałá iego.

ᵃH. G.

5 Któż iáko PAN Bóg nasz/ który mieszka ná wysokośći/

6 á ná niskié rzeczy pátrzy ná niebie y ná źiemi?

7 B Podnoszący ᵃz źiemie nędznégo: á z gnoiu wywyższáiąc vbogiégo.

ᵃz prochu.

8 Aby go posádźił z kśiążęty/ z kśiążęty ludu swégo.

9 Który czyni iż niepłodna mieszka w domu: mátká synów wesoła.

9 Który czyni iż niepłodna mieszka w domu.] To iest/ który niepłodną żonę/ płodną czyni/ dóm iéy dźiatkámi rozmnaża/ y płodem ią vwesela. Hebraism. Iáko Anne mátkę Sámuelowę/ Ráchelę/ Rebekę/ Elżbietę/ y inné.

PSALM CXIII.

v Zydów 114.

Alleluia.

Wspomina cudá páńskie w wyprowádzeniu Zydów z Aegyptu pokazáné, y prośi áby chwały swoiéy bronił. 2: Mo. 13. 3.

1 A Gdy wychodźił lud Izráelski z Aegyptu: dóm Iákobów z ludu pogáńskiégo.

2 Stał śię lud Judski ᵃpoświęceniém iego: Izráel moc iego.

ᵃludem świętym, dźierżáwą świętą.

3 Morze vyźrzáło y vćiekło: Iordan wróćił śię názad.

4 Góry skákáły iáko baráni: á págórki iáko iągnietá?

5 Cóżći śię stáło morze żeś vćiekło/ y tobie Iordanie żeś śię ná zad wróćił?

6 Góry wyskoczyłyśćie iáko baráni? á págórki iáko iągnietá?

7 Od oblicza Páńskiégo zádrżáłá źiemiá/ od oblicza Bogá Iákobowégo.

8 Który obróćił opokę w wodnéiezioro: á skáłę w źrzodłá wodné.

Psalm 115. *według Zydów.*

1 B Nie nam PANIE/ nie nam: ále imieniowi twemu day chwałę.

2 Dla miłośierdźia twego/ y dla prawdy twoiéy: áby snádź nie rzekli pogáni: Gdźież ᵃiest Bóg ich?

ᵃteraz, H. Niż: 134. 15. Mądr: 15.15.

3 Ano Bóg nasz ná niebie: wszytko cokolwiek chćiał vczynił.

4 Bałwány pogáńskié śrebro y zło-

to/robotá rąk człowieczych.

5 Vstá máią á nie mówią: oczy máią á nie vyźrzą.

6 Vßy máią á nie vsłyßą: nozdrze máią/ á nie powoniáią.

7 G Rece máią/á nie będą mácáć: nogi máią/á nie będą chodźić: áni ʺwołáć' będą gárdłem swoim.

ʺmówią, H. G.

8 Niech im podobni będą którzy ie czynią: y wßyscy którzy w nich vfáią.

9 ᵛDóm Izráelski nádźieie miał w PANV: pomocnikiem ich y obrońcą ich iest.

ᵛIzráelu vfay, H.

10 Dóm Aaronów ʺnádźieie miał w PANV: pomocnikiem ich y obrońcą ich iest.

ʺniechay vfa H.

11 Którzy sie boią PANA ᵛnádźieie mieli' w PANV: pomocnikiem ich y obrońcą ich iest.

ᵛNiech vfáią H.

12 PAN pámiętał ná nas: y błogosłáwił nam.

13 Błogosłáwił domowi Izráelskiemu: błogosłáwił domowi Aaronowemu.

Błogosłáwił ʺwßytkim' którzy sie boią PANA: máłym z więtßymi.

ʺświetekim y duchownym. ᵛtym, G.

14 Niech przyczyni PAN ná was: ná was y ná syny wáße.

15 D Błogosłáwieni wy ᵛod PANA'/ który stworzył niebo y źiemie.

ᵛPánu, H.

16 Niebo nád niebiosy PANV: á źiemie dał synóm człowieczym.

Bar. 2. 17.

17 Nie vmárli będą ćie chwalić PANIE: áni wßyscy którzy sstępuią do piekłá.

18 Ale my/ ʺktórzysmy żywi'/ ᵛbłogosłáwiémy' Pánu/od tego czásu aż ná wieki.

ʺH. ᵛbędźiemy błogosłáwić, H. G.

7 Psalm 115 według Zydów.] Tu pospolićie Zydźi nowy Psalm záczynáią/ wßákże nie wßyscy. Bo Rabbi D. Kimhi czyni go iednym iáko y my/ y powiáda że lepße księgi ták ie złączáią.

Báłwochwálstwo w czym zależy.

8 Którzy w nich vfáią.] Pokázuie w czym własnie zależy grzech báłwochwálstwá: to iest/ nie w czynieniu ryćiny/ ábo obrázów/ áni w pátrzeniu: ále w wierzeniu w nie/w ofiár czynieniu/ y we wzywániu ich. Co y w Moyzeßowych księgách iásnie wyrázono. Bo co indźie nápisano: Nie czyń sobie ryćiny áni żadnego podobieństwá/nie kłániay sie im/ ani chwały dawáy: to ták ná drugim mieyscu wyłożono: Nie czyń (ná to) ábyś sie im kłániał. Bo y sam Bóg kazał vczynić weszá miedźiánego/ y Cherubiny/ ále nie ná to/ áby ie zá Bogi chwalono. Tertulian: lib. 2. cont: Marcion. To przećiw nowowiernikóm dźisieyßym/ którzy miedzy báłwány/ á obrázy świetymi/ różnośći nie wiedzą/ ábo wiedźieć niechcą.

Obrázy nie zákazáné.

3. Mo. 26. 1. 2. Mo. 20. 4 2. Mo. 25. 18 4. Mo. 21. 8.

PSALM CXIIII.

v Zydów 116.

Alleluia.

Modli sie záraz y dziekuie, że z wielkich niebespieczności był wyrwány. Ten psalm Zydowie ná dwá psalmy dzielą. Modlitwá nalepsze lekárstwo w smutku y w vćisku.

1 A Rozmiłowałem sie/ iż wysłucha PAN głos modlitwy moiey.

2 Abowiem náklonił vchá swego ku mnie: á we dni moie bede wzywał.

3 Ogárnęły mie boleśći śmiertelné: á niebespieczeństwá piekielné potkáły mie.

4 Nálazłem vćisk y boleść: ᵛy wzywałem imienia PANSKIEGO.

5 B O PANIE/ wybaw duße moie: miłośćiwy PAN/y spráwiedliwy/ á Bóg náß iest litośćiwy.

6 PAN strzeże ᵛmáluczkich: ʺvniżyłem sie/a wybáwił mie.

ᵛprostaczków ʺbyłem vćiśniony. H.

7 Náwróć sie dußo moiá do odpocżynienia twego: ábowiemći PAN dobrze vczynił.

8 Bo wyrwał duße moie od śmierći/ oczy moie od płáczu/ nogi moie od vpadku.

9 ᵛBede sie podobał Pánu/w kráinie żywiących'.

ᵛBedę chodźił przed pánem ná źiemi żywiących. H.

PSALM CXV.

Alleluia.

Iesżcże dziekuie Bogu, który go wybáwił.

10 A Wierzyłem/ przeto żem mówił: á ia poniżon iestem bárzo.

Sercem wierzyć trzebá, á vsty wyznawáć. Rzym: 10: 2. Cor. 4. 13.

11 Jam rzekł ᵛw záchwyceniu moim': káżdy człowiek kłamcá.

Rzym: 3. 4. ᵛw bóiáźni w vćiekániu H.

12 Cóż oddam PANV zá wßytko co mi dobrze vczynił?

13 Kielich zbáwienia ʺwezmę': á imienia PANSKIEGO wzywáć bede.

ʺábo podniose, H.

14 Szluby moie PANV oddam przede wßytkim ludem iego: ᵛdroga przed oblicznośćią PANSKĄ śmierć świętych iego.

16 B ʺO PANIE/ bom ia' slugá twóy: iam slugá twóy/y syn służebnice twoiey.

ʺproße Pánie, iam, H. G.

17 Potárgałeś petá moie: ᵛtobie ofiáruię ofiáre chwały/ á imienia

PAN-

PANSKIEGO wzywáć będę.
18 Szluby moie PANU oddam ᵃprzed
19 oczymá wszytkiego ludu iego: ᵇ w sieniách domu PANSKIEGO / w posrzódku ciebie o Jeruzálem.

ᵃprzededrzwiámi przy-bytku, przed którym były śienie.

13 *Kielich zbáwienia wezmę.*] Przez ten kielich Zydźi rozumieią kubek winá / który przy ofiárách y kołácyách swoich / pierwey ofiárowáli Bogu / á potym wypijáli / dźiekuiąc zá dobrodźieystwá wźięte od niego. Naszy rozumieią kielich krwie Páńskiey który bywa bran ku ofiárowániu ná Mszey ś. nie tylko ná pámiątkę nászego przez mękę Páńską zbáwienia y ná dźiękowánie zá nie / ále też dla uczesnictwá y dostąpienia tegoż zbáwienia. Przetoż nie ták własnie drudzy rozumieią kielich męczeństwá y utrapienia. Jákoby rzekł: Chętliwie á ochotnie przyimę / cokolwiek ná mię Pan Bóg przepuśći.

Kielich zbáwienny, krwie páńskiey.

PSALM CXVI.

u Zydów 117.

Wzywa wszytkich narodów ku chwaleniu Bogá, że im dał Christusá. Rzym: 15. 11. Ian 12. 34.

1 A Chwalćie PANA wszyscy pogáni: chwalćie go wszyscy narodowie.
2 Bo sie ᶜumocniło nád námi miłośierdźie iego: á prawdá PANSKA ᵈtrwa ná wieki.

ᶜrozmnożyło H. ᵈH.

PSALM CXVII.

u Zydów 118.

Dźiękuie kośćiół, że po wielkich trudnośćiách doczekał sie zbáwienia y Christusá.

1 A Wyznawaycie PANA bo dobry: bo ná wieki miłośierdźie iego.
2 Niechay teraz mówi Jzráel / ᵃ że dobry ᵇ: bo ná wieki miłośierdźie iego.
3 Niechay teraz mówi dóm Aaronów: ᵇ że ná wieki miłośierdźie iego.
4 Niechay teraz mówią którzy sie boią PANA: że ná wieki miłośierdźie iego.
5 Z ućisku wzywałem PANA: y wysłuchał mię ná przestrzeństwie ᶜPan ᵈ.
6 PAN ᵉpomocnikiem moim: nie będę sie bał coby mi uczynił człowiek.
7 PAN pomocnikiem moim: á ia ᶠwzgárdzę nieprzyiacioły moie.
8 B Lepiey iest ufáć w PANU / niżli ufáć w człowieku.
9 Lepiey iest mieć nádźieię w PANU / niżli mieć nádźieię w kśiążetách.
10 Wszyscy narodowie obtoczyli mię: á ᵍw imię PANSKIE pomśćiłem sie nád nimi.
11 Obstąpiwszy ogárneli mię: á w imię PANSKIE pomśćiłem sie nád nimi.
12 Obstąpili mię iáko pszczoły / y ʰrozpalili sie iáko ogień w ćiérzniu: á w imię PANSKIE pomśćiłem sie nád nimi.
13 Potrącony wywróćiłem sie / ábym upadł: á PAN wspomógł mię.
14 Moc moiá y ⁱchwałá moiá PAN: y sstał mi sie zbáwieniem.
15 C Głos wesela y ᵏzbáwienia w przybytkách spráwiedliwych.
16 Práwicá PANSKA uczyniłá moc: práwicá PANSKA ˡwywyszyłá mię ᵐ: práwicá PANSKA dokazáłá mocy.
17 Nie umrę / ále będę żył: y będę opowiádał spráwy Páńskie.
18 ⁿKarząc karał mię Pan: á nie zdał mię ná śmierć.
19 Otwórzćie mi bramy spráwiedliwośći / wszedszy w nie będę Pánu wyznawał: ᵒ tá bramá PANSKA /
20 spráwiedliwi przez nię będą chodźić.
21 Będęć wyznawał ześ mię wysłuchał: y sstałeś mi sie zbáwieniem.
22 Kámień który odrzućili buduiący: ten sie sstał głową węgłá.
23 D Od PANA sie to sstáło: á iest dźiwno w oczách nászych.
24 Ten iest dźień / który uczynił PAN: ráduymy sie y weselmy sie weń.
O PANIE zbaw ᵖmię ᵠ: o PANIE zdarz dobrze: ʳ błogosłáwiony
25 który przychodźi w imię PANSKIE.
26 Błogosłáwilismy wam z domu PANSKIEGO: ˢ Bóg PAN y ośwjećił nas.
27 Postánówćie dźień uroczysty w gęstwie / áż do rogu ołtarzá.
28 Bóg mój iesteś ty / y wyznawáć ći będę: Bóg mój iesteś ty: y wywyszáć ćię będę.
ᵗBędęć wyznawał iżeś mię wysłuchał: y sstałeś mi sie zbáwieniem.
29 Wyznawaycie PANU bo dobry: bo ná wieki miłośierdźie iego.

Marginalia (left): ᵃH. ᵇże dobry (iest) G. ᶜG. ᵈH. Zyd: 13. 6. ᵍzá pomocą páńską. ʰzgáśli, H. 2. Mo: 15. 2. ⁱpieśń, H.

Marginalia (right): ᵏdźięk czynienia zá zbáwienie. ˡwysoka / H. ⁿznácznym karániem. Głos ludu. Matt. 21. 42. Luk. 20. 17. Dźie: 4. 11. Rzym: 9. 33. 1. Petr: 2. 7. Isa: 28. 16. ᵖH. G. Głos kápłáński. Głos królewski. ᵗH.

Wimie

Tróycá S. — 11 *W imie Pańskie.*] Trzykroć té słowá powtarza/ iż spráwy Tróyce naświetszéy są nierozdzielné/ y pospołu są záwsze.

Proroctwo o Pánu Christusie. — 16 *Práwicá.*] Y té słowá trzykroć powtórzoné/ wyrážáią táiemnice Tróyce przenáświetszéy. Iákoby rzekł: Moc Bogá Oycá/ moc Bogá Syná/ y moc Duchá S.

22 *Kámień który odrzucili.*] Proroctwo o Christusie vmeczonym/ y głowá kościołá po zmartwychwstániu vczynionym.

25 *Zbaw mie.*] Tego słowá/ Mie/ áni w Zydowskim/ áni w Greckim Psalterzu niemász.

Hosánná. — 25 *O Pánie zdarz oobrze.*] הושיעה נא Hosianna, á contracte Hosanna. Toć iest witánie ludu w Ewányeliiey/ y prosbá zá zdrowié królá Messiaszá. Hosanna Synowi Dawidowemu/ to iest: Zbaw prośę Syná Dawidowégo/ Błogosłáwiony który przychodźi w imie Páńskie/ Hosánna ná wysokośći: To iest/ Zbaw go prośę Pánie/ ty któryś iest ná wysokośći/ któryś iest w niebiesiech.

Mat. 21. 9.

Swiętá z má iem ábo z rózczkámi. Mat. 21. 8. — 27 *Postánówćie dźień vroczysty w gęstwie*] To iest/ z zielonymi rózszkámi táko w świeto Namiotów/ przystróyćie miásto y kośćioł. Co sie wypełniło w przyiáchániu Páná Christusowym ná oślicy do miástá Ieruzálem/ kiedy nosząc rózszki oliwné y pálmowé śpiewáli też słowá: Hosánna, Błogosłáwiony który przychodźi w imie Páńskie. Teraz z Zydowskiego ták to wykłádáią: Vwiążćie świeto (to iest ofiáre ná świeto) powrozámi/ áż do rogów ołtarzá.

PSALM CXVIII.

v Zydów 119.

Alleluia.

א Aleph.

Wystáwia zakon, słowo, y przykazánie Boże, pro sząc o wyrozumienié y záchowánié iego. Ten psalm według liter żydowskich iest roz dźielony, á káżda litera ma ośm wiér sów.

1 A Błogosłáwieni [a]nie pokaláni w drodze[a]: którzy chodzą w zakonie PANSKIM.

2 Błogosłáwieni/ którzy [b]sie pilno pytáią o świádectwách iego: szukáią go ze wszytkiégo sercá.

3 [c]Niechodźili bowiem w drógách iego: którzy nieprawość czynią.

4 Tyś roskazał/ áby przykazánia twe go strzeżono bárzo.

5 Day Boże áby sie prostowáły drógi moie/ ku strzeżeniu vspráwiedliwienia twoich.

6 Tedy sie nie záwstydzę/ gdy weyźrzę we wszytkié roskazánia twoie.

7 Wyznáwáć ći bede w prostośći sercá: przeto żem sie náuczył sądów [d]spráwiedliwośći twoiéy[d].

8 [e]Spráwiedliwośći twoich bede strzédz: nieopuszczay mie do końcá.

ב Beth.

9 B Czymże popráwia młody człowiek [f]drógi swoiéy[f]? gdy záchowa mowy twoie.

10 Ze wszytkiégo sercá mego szukałem ćiebie: [g]nie odpądzay mie[g] od mándatów twoich.

11 W sercu moim skryłem słowá twoie: ábych nie grzészył tobie.

12 Błogosłáwionyś iest PANIE: náucz mie spráwiedliwośći twoich.

13 Wárgámi moimi opowiádałem wszytkié sądy vst twoich.

14 Kochałem sie w drodze świádectw twoich/ iáko we wszytkich bogáctwách.

15 Bede sie ćwiczył w roskazániach twoich: y przypátrzę sie drógam twoim.

16 [h]Bede rozmyślał w spráwiedliwośćiách twoich[h]: nie zápomnię mów twoich.

ג Gimel.

17 C Vczyń dobrze słudze twemu/ [i]ożyw mie[i]. á bede strzégł mów twoich.

18 Odsłoń oczy moie: á przypátrzę sie dziwóm zakonu twégo.

19 Iestem ia gośćiem ná źiemi: nie kryi przedemną mándatów twoich.

20 Prágnełá duszá moiá zadáć [k]spráwiedliwośći[k] twoich ná káżdy czás.

21 Zgromiłeś pyszné: przeklęći którzy odstępuią od mándatów twoich.

22 Oddal odemnie pohánbienié y wzgárde: bom [l]sie bádał o świádectwách twoich[l].

23 Bo y książętá śiadáły/ y przećiwko mnie mówiły: ále slugá twóy ćwiczył sie w spráwiedliwośćiách twoich.

24 Bo y świádectwá twoie są [m]rozmyślánié moie: y [n]spráwiedliwośći twoie rádą moią.

ד Daleth.

25 D Przylnełá [o]do źiemie[o] duszá moiá: ożyw mie według słowá twego.

26 Drógi moie rozpowiedźiałem/ y wysłuchałeś mie: náucz mie spráwiedliwośći twoich.

27 Náucz mie drógi [p]spráwiedliwośći[p] twoich: á [q]bede sie ćwiczył[q] w cudách twoich.

28 [r]Drzymáłá[r] duszá moiá od tesknice: pośil mie [s]w słowiech twoich[s].

29 Drógę nieprawośći oddal odemnie: [t]á w zakonie twoim smiłuy sie náde-

Marginalia:

[a] To iest náuká. [a] doskonáli w niniejszym żywoćie.
[b] strzegą świádectw, H.
[c] Bo nie czynią złe, ći którzy chodzą drógámi iego, H.
[d] spráwiedliwych twoich Hebr.
[e] Vstaw, H. y ták potym wszędy.
[f] To iest, Dom obyczáiów swoich.
[g] niedáy mi zábłądźić, H.
[h] Bede sie kochał w vstáwách twoich, H.
[i] To iest, Zupełność. ábych żył, H.
[k] sądów, G.
[l] strzégł świádectw twoich H.
[m] roskoszy, ábo kochánia, H.
[n] H.
[o] To iest, Tablic. do prochu, H.
[p] mándatów, H.
[q] bede rozmyślał, H.
[r] Rozpłynełá sie, H.
[s] według słowá twego, H
[t] á twóy zakon dáruy mi H.

nádemną.

30 Obrałem drógę prawdy: nie zápomniałem sądów twoich.

31 Przystałem do sądów twoich PANIE: nie záwstydzay mie.

32 ᵃBieżałem drógą mándatów twoich/ ᵇgdyś rozszérzył ᶜserce moie.

ה ᵃHe.

33 E Postaw mi zakon PANIE dróge spráwiedliwości twoich: á bede iéy ᵃszukał záwsze.

34 Day mi zrozumienié/ á bede sie bádał zakonu twego: y bede go strzégł ze wszytkiégo sercá mego.

35 Prowadź mie ścieżką mándatów twoich: bom iéy prágnął.

36 Nákłoń serce moie ku świádectwóm twoim: á nie ku łákomstwu.

37 Odwróć oczy moie áby nie pátrzáły ná próżnosć: ożyw mie w dródze twoiéy.

38 H Potwiérdź słudze twemu wyrok twóy/ ᵃw boiáźni twoiéy.

39 Odetni pohanbienié moie/ którégóm sie obawiał: ábowiem sądy twoié ᵃwcieszné.

40 Otom pożądał mándatów twoich: ożyw mie w spráwiedliwości twoiéy.

ו ᵃVau.

41 F A Niech ná mie przyidzie/PANIE/ miłosierdzié twoie: zbáwienié twoie według wyroku twego.

42 A odpowiem tym którzy mi vrągáią słowo: iżem nádzieię miał w słowiéch twoich.

43 A nie odeymuy nigdy z vst moich słowá prawdy: gdyżem bárzo nádzieię miał ᵃw sądziéch twoich.

44 A bede strzégł zakonu twego záwżdy: ná wieki y ná wieki wieku.

45 A ᵃchodziłem ná przestrzeństwie: iżem pilnie szukał przykazánia twego.

46 A ᵃmówiłem o świádectwách twoich przed oczymá królów: ᵇá nie wstydziłem sie.

47 A ᵃrozmyslałem w przykazániách twoich/ którém * vmiłował.

48 A ᵃpodniósłem rece swé ku mándatóm twoim/ którém vmiłował: y ᵇćwiczyłem sie w spráwiedliwościách twoich.

ז ᵃZain.

49 G Pomni ᵃná słowo twoie słudze twemu/ w którymeś mi nádzieię vczynił.

50 ᵃTo mie cieszyło w vtrapieniu moim: bo wyrok twóy ożywił mie.

51 Pyszni bárzo ᵃniespráwiedliwie czynili: á nie odstąpiłem od zakonu twego.

52 Pámietałem PANIE ná sądy twoie od wieku: y vcieszyłem sie.

53 ᵃMdłosć mie zdymowáłá/ dla grzésznikow opuszczáiących zakon twóy.

54 ᵃPieśniámi były mi vstáwy twoie/ ná mieyscu pielgrzymowánia mego.

55 Pámietałem wnocy ná imie twoie PANIE: y strzegłem zakonu twego.

56 To mi sie stáło: iżem pilnie szukał ᵃspráwiedliwości twoich.

ח ᵃHeth.

57 H Cząstká moiá PANIE/ obiecałem strzedz zakonu twego.

58 Prosiłem oblicza twego ze wszytkiégo sercá mego: smiłuy sie nádemną według mowy twoiéy.

59 Rozmyslałem drógi ᵃmoie: á obrácałem nogi moie ku świádectwóm twoim.

60 ᵃJestem gotów/ á nie strwożyłem sie: ábych strzégł mándatów twoich.

61 ᵃPowrozy grzésznikow vplótły mie: á nieprzepomniałem zakonu twego.

62 Wstawałem o pół nocy/ ábych ci wyznawał dla sądów ᵃspráwiedliwości twoiéy.

63 ᵃVczestnikiem ia iestem wszytkich którzy sie boią ciebie: y strzegą przykazánia twego.

64 Miłosierdzia twego Pánie pełná iest ziemia: náucz mie spráwiedliwości twoich.

ט ᵃTeth.

I Vczyniłeś łáskę z sługą twoim PANIE: według słowá twoiego.

65 Náucz mie dobroci/ ᵃy kárności/ y vmieietności: bom vwierzył mándatóm twoim.

66

67 Piérwéy nizlim był vniżon/ iam wykroczył: ᵃdla tego strzegłem wyroku twego.

68 Dobryżeś ty: ᵃá według dobrotliwości twéy náucz mie spráwiedliwości twoiéy.

Marginalia: ᵃPobieżał, H. ᵇgdy rozszérzysz, H. ᶜTo iest, Tá. ᵃstrzégł, H. ᵃábych sie bał ciebie, H. ᵃdobré, H. ᵃTo iest, Y. ᵃw obietnicách. ᵃábo bede chodził, H. ᵃbede mówił: á niezáwstydze sie, H. ᵃbede sie kochał. *bárzo, G. ᵃbede stigał, H. ᵇbede sie ćwiczył, H. ᵃTo iest, Tá. ᵃná obietnice, Abo, spełni słowo swoie. ᵃTo słowo, tá obietnicá. ᵃsie śmiali z mnie, H. ᵃOmdléwałem nád grzésznikámi. ᵃśpiéwałem sobie. ᵃprzykazánia twego, H ᵃTo iest, Zywot. ᵃcząść dziedzicznа moiá. ᵃtwoie, G. ᵃspieszyłem sie á nieomieszkałem strzédz, H. Hier. ᵃAbo, Hufce złosników złupiły mie, H. ᵃspráwiedliwych twoich Hebr. ᵃábo, Towárzyszem, H. ᵃTo iest, Dobré. ᵃG. ᵃále teraz, H. ᵃy dobrotliwy, H.

Náplętli przećiwko mnie kłamſtwá pyſni, H
bedę ſtrzégł H.
Otyło iáko łoiem, H.
kochał ſie, H
iżem był vtrapiony, H.

69 Rozmnożyłá ſie nádemną nieprawość pyßnych : á ia ze wßytkięǵ ſercá bedę ſie bádał mándatów twoich.

70 Zśiádło ſie iáko mléko ſerce ich : á iam rozmyślał w zakonie twoim.

71 Dobrze ná mie / iżeś mię vniżył: ábych ſie náuczył ſpráwiedliwośći twoich.

72 Lepßy mi ieſt zakon vſt twoich / niżli tyśiące złotá y ſrébrá.

ו Iod.

To ieſt, Początek.
Duſzę ſtworzyły, á ćiáło vlepiły iáko glinę.

73 K RĘce twoie vczyniły mię / y vlepiły mię: day mi rozum / á náuczę ſie mándatów twoich.

74 Którzy ſie ćiebie boią vyźrzą mię / y rozweſelą ſie : iżem bárzo nádźieię miał w ſłowiéch twoich.

w obietnicách twoich.

75 Poznałem PANIE że ſpráwiedliwość ſądy twoie: á w prawdźie twoiéy vniżyleś mię.

76 Niechay będźie miłośierdźié twoie áby mię ćießyło : według wyroku twego ſłudze twemu.

obietnice twoiéy.

77 Niechay ná mię przyidą litośći twoie / á będę żył : bo zakon twóy ieſt rozmyślánié moie.

kochánié, H

78 Niechay będą záwſtydzeni hárdźi / bo nieſłußnie nieſpráwiedliwość nádemną czynili : á ia będę ſie ćwiczył w mándatách twoich.

79 Niech ſie obrócą do mnie którzy ſie boią ćiebie : y którzy znáią świádectwá twoie.

80 Niech będźie ſerce moie niepokaláné w ſpráwiedliwośćiách twoich : ábym ſie nie záwſtydźił.

doſkonáłé w vſtáwách, H.

כ Caph.

To ieſt, Dłoń

81 L VStáłá dußá moiá prágnąc zbáwienia twego : y miałem nádźieię bárzo w ſłowie twoim.

w obietnicy twoiéy.

82 Vſtáły oczy moie czekáiąc obietnice twoiéy : mówiąc : kiedyż mię poćießyß?

83 Bom ſie ſtał iáko łagiew ſkórzána ná mroźie : nie zápomniałem ſpráwiedliwośći twoich.

która ſiezſtępuie y kurczy od mrozu.
ábo w dymie, H.

84 Wieléż ieſt dni ſługi twego? kiedyż vczyniß z prześládowników moich ſpráwiedliwość?

Długóż ieſzcze w téy nędzy będę?

85 Powiádáli mi złośnicy baśni: ále nie iáko twóy zakon.

Pokopáli mi hárdźi doły, nie według zakonu twégo, H.

86 Wßytkié przykazánia twoie prawdá : prześládowáli mię nieſpráwiedliwie / rátuy mię.

87 Bez máłá mię nie dokończyli ná ziemi : á ia nie opuſzczałem mándatów twoich.

88 Według miłośierdźia twego ożyw mię : á będę ſtrzégł świádectw vſt twoich.

ל Lamed.

To ieſt, Náuká.

89 M NA wieki PANIE / ſłowo twoie trwa ná niebie.

90 Do rodzáiu y rodzáiu prawdá twoiá: vgruntowałeś źiemię y trwa.

91 Zrządzeniem twoim dźień trwa : ábowiem tobie wßytko ſłuży.

92 Iedno że zakon twóy ieſt rozmyślániem moim : tedybych był zginął w vtiſzeniu ſwoim.

kochániém, H.

93 Ná wieki nie przepomnię ſpráwiedliwośći twoich : boś mię przez nie ożywił.

przykazánia twego, H

94 Twóyćiem ia / zbawże mię: boćiem ßukał ſpráwiedliwośći twoich.

95 Ná mię czekáli złośnicy áby mię zátráćili : zrozumiałem świádectwá twoie.

96 Wßelkiéy doſkonáłośći widźiałem koniec : bárzo ßérokié przykazánié twoie.

מ Mem.

To ieſt, Z nich.

97 N IAkom ſie rozmiłował zakonu twego Pánie : cáły dźień ieſt rozmyślániem moim.

H.

98 Nád nieprzyiaćioły moie mądrymeś mię vczynił przykazániem twoim: bo wiecznie ieſt zemną.

99 Nád wßytkié vczyćiele moie zrozumiałem : bo świádectwá twoie ſą rozmyślánié moie.

100 Nád ſtárce zrozumiałem: iżem ſię dowiádował mándatów twoich.

101 Od wßelákiéy złéy drógi hámowałem nogi moie : ábych ſtrzégł ſłów twoich.

102 Nie odſtępowałem od ſądów twoich: boś ty mnie zakon vſtáwił.

náuczył H.

103 Iáko wdźięczné podniebieniu memu ſłowá twoie : nád miód vſtam moim.

104 Z przykazánia twego zrozumiałem : przetóżem miał w nienawiśći wßelką drógę nieprawośći.

נ Nun.

To ieſt, Wieczné.

105 POchodnia nogóm moim ſłowo

zakon twóy G.

twoie/y świátłość ścieżkam moim.

106 Przysiągłem y postánowiłem strzedz sądów spráwiedliwości twoiey.

107 Jestem zewszad vniżony PANIE: ożyw mie według słowá twego.

108 Dobrowolné [a]vst moich przyimi wdzięcznie PANIE: á naucz mie sądów twoich.

109 Dusza moiá záwżdy [b]w rękách moich: y nie zápomniałem zakonu twego.

110 Zástáwiáli grzesznicy sidło ná mie: y nie zábłądziłem od mándatów twoich.

111 Dostałem dziedzictwem świádectw twoich ná wieki: bo są rádościa sercá mego.

112 Nákłoniłem sercá swego/ ábych czynił spráwiedliwości twoie ná wieki dla odpłáty.

ס [c]Sámech.

113 Złośniki miałem w nienawiści: y P rozmiłowałem sie zakonu twego.

114 Pomocnik y obrónicá mój iesteś ty: á iam bárzo nádzieie miał w słowie twoim.

115 Odstąpćie odemnie złośnicy: á [d]bede sie wywiádował mándatów Bogá mego.

116 [e]Broń mie według wyroku twego [f]/ [g]y niechay żywię: á nie záwstydzay mie [h]w oczekiwániu moim.

117 Wspomóż mie á zbáwion bede: y [i]bede rozmyslał w spráwiedliwościách twoich záwżdy.

118 [k]Wzgárdziłeś [l]wszytkié odstepuiące od sądów twoich: [m]bo niepráwa myśl ich.

119 [n]Poczytałem zá przestepce wszytkié grzeszniki ziemie: przetożem vmiłował świádectwá twoie.

120 [o]Przebiy boiáznią twoią [p]ciáło moie: bom sie bał sądów twoich.

ע [a]Ain.

121 Czyniłem sąd y spráwiedliwość: nie day mie potwarcóm moim.

Q 122 [b]Przyimi sługę twego [c]ku dobremu: niech mie nie potwarzáią hárdzi.

123 Oczy moie vstały prágnąc zbáwienia twego: y wyroków spráwiedliwości twoiey.

124 Vczyń z sługą twym według miłosierdzia twego: á náucz mie spráwiedliwości twoich.

125 Sługáciem ia twóy: day mi rozumienie/ ábych vmiał świádectwá twoie.

126 Czás [d]czynić [e]PANIE: rozmiotáli zakon twóy.

127 Przetożem vmiłował mándaty twoie/ nád złoto/ y nád topázion.

128 Dla tegoż [f]według wszytkich mándatów twoich spráwowałem sie: wszelką drogę niepráwą miałem w nienawiści.

פ [g]Phe.

129 Dziwné świádectwá twoie: prze R tóż [h]sie ich wywiádowáłá duszá moiá.

130 Wykład słów twoich oświeca: y dáie wyrozumienie [i]málutkim.

131 Otworzyłem vstá moie/y wziąłem w sie duchá: iżem prágnął przykazánia twego.

132 Weyzrzyś ná mie/ á smiłuy sie nádemną: według sądu miłuiących imie twoie.

133 Kroki moie prostuy według słowá twego: á niech nádemną żadna niespráwiedliwość nie pánuie.

134 Wykup mie od potwarzy ludzi: y bede strzegł mándatów twoich.

135 Oblicze twé rozświeć nád sługą twoim: á náucz mie spráwiedliwości twoich.

136 Strumienie łez wypuściły oczy moie: [k]iż nie strzegły [l]zakonu twego.

צ [m]Tsáde.

137 S Spráwiedliwyś iest PANIE: y sąd twóy práwy.

138 Przykazałeś spráwiedliwość świádectwá twoie/y prawdę [n]twoie bárzo.

139 Wysuszyłá mie [o]zapálczywość moiá: iż zápomnieli słów twoich nieprzyiaciele moi.

140 [p]Ogniste bárzo słowo twoie: á sługá twóy rozmiłował sie go.

141 Młodzieniászkiem iestem ia/ y wzgárdzony: niezápomniałem [q]spráwiedliwości twoich.

142 Spráwiedliwość twoiá spráwiedliwość ná wieki: á zakon twóy prawdá.

143 Vćisk y vtrapienie ogárnęły mie: mándaty twoie są [r]rozmyslánim moim.

Marginal notes (left): [a] ábo ofiáry. [b] To iest, w niebespieczeństwie, Hebr. W Gréckim iest, w rękách twoich: ále źle. Hier. [c] To iest, Wspomożenie. [d] bede strzegł, H. [e] Potwierdź mie według słowá twego, H. [f] á żyw mie G. [g] w nádziei moiey, H. [i] bede sie kochał w vstáwách, H. [k] Podeptałeś H. [l] od vstaw, H [m] bo kłamliwa iest chytrość ich, H. [n] Iáko żużel odrzuciłeś, H [o] Drżało od boiáźni twéy H. [a] To iest, źrzódło ábo oko. [b] Słodkim sie stań studze twemu, H.

Marginal notes (right): [d] źle pokáráć [e] Pánu, H.G. [f] wszytkié mándaty twé miałem zá práwé, H. [g] To iest, Vstá [h] strzegłá ich, H. [i] prostaczkom pokornym. [k] iżem nie strzegł, G. [l] To iest, Spráwiedliwość. [n] H. C. [o] ábo, żal móy. Wyschłem od żalu. [p] Ogniem wyczyszczoné. [q] przykazań H. [r] kochániem, H.

144 Spráwiedliwość świádectwá twoie ná wieki: day mi rozum á żyć będę.

ק Koph.

145 T Wołałem ze wszytkiego sercá mego/ wysłuchay mie PANIE: bede sie dowiádował spráwiedliwości twoich.

To iest, Wezwánie. — bede strzegł vstaw twoich H.

146 Wołałem k tobie/ zbaw mie: ábych strzegł mándatów twoich.

147 Vprzedziłem bárzo ráno/ y wołałem: iżem bárzo nádzieie miał w słowiech twoich.

świtánie, H. — w obietnicách. H. G.

148 Vprzedzáły oczy moie do ciebie ná świtániu: ábych rozmyślał słowá twoie.

straże, H.

149 Vsłysz głos móy PANIE/ według miłosierdzia twego: á według sądu twégo ożywiay mie.

H. G.

150 Przybliżyli sie prześládownicy moi ku nieprawości: á oddalili sie od zakonu twégo.

151 Blisko/ś ty iest PANIE: á wszytkie drógi twoie prawdá.

przykazánia, H.

152 Z początku poznałem świádectwá twoie: że ná wieki vgruntowałeś ie.

ר Resz.

153 V Obacz vniżenie moie/ á wyrwi mie: bociem nie zápomniał zakonu twégo.

To iest, Głowá. — vtrapienie, H.

154 Osądź sąd móy/ á odkup mie: dla słowá twégo ożyw mie.

spráwe moie, H. — Broń práwá mego.

155 Dáleko od grzésznikow zbáwienie: bo spráwiedliwości twoich nie szukáli.

156 Litości twoie mnogie PANIE: ożyw mie według sądu twégo.

157 Wiele tych ktorzy mie prześládują/ y trapią mie: nie vchyliłem sie od świádectw twoich.

158 Widziałem przestepce á schnąłem: że nie strzegli wyrokow twoich.

od żalu.

159 Obacz żem vmiłował mándaty twoie PANIE: ożyw mie według miłosierdzia twégo.

160 Początek słów twoich prawdá: ná wieki wszytkie sądy spráwiedliwości twoiéy.

ábo summá.

ש Szin.

161 X Książetá prześládowáły mie niewinnie: á słów twoich bało sie serce moie.

To iest, Ząb.

162 Będe sie ia weselił w wyrokách twoich: iáko ktory nálazł korzyści wielé.

163 Nienawidziałem nieprawości/ y brzydziłem sie: á zakon twóy vmiłowałem.

kłamstwá, H.

164 Siedmkroć przez dzień chwałem tobie dawał/ dla sądów spráwiedliwości twoiéy.

spráwiedliwych twoich Hebr.

165 Pokoy wielki ty ktorzy zakon twóy miłuią: á nie máią obráżenia.

166 Oczekawałem zbáwienia twégo PANIE: á mándatym twoie vmiłował.

167 Strzegłá duszá moiá świádectw twoich: y miłowáłá ie bárzo.

168 Chowałem mándaty twoie/ y świádectwá twoie: bo wszytkie drógi moie przed oczymá twémi.

są tobie iáwné, Hebr.

ת Thau.

169 Y Niechay sie przybliży PANIE/ przed cie prosbá moiá: według słowá twégo day mi zrozumienie.

To iest, Znák. — wołánie moie, H.

170 Niechay modlitwá moiá wnidzie przed obliczność twoie: wyrwi mie według mowy twoiéy.

171 Będą wydawáć wárgi moie chwałe: gdy mie náuczysz spráwiedliwości twoich.

172 Będzie opowiádał iezyk móy wyroki twoie: bo wszytkie mándaty twoie práwość.

173 Niech będzie reką twoiá áby mie zbáwiłá: bom obrał mándaty twoie.

174 Prágnąłem zbáwienia twégo PANIE: á zakon twóy iest rozmyślánie moie.

kochánie, H.

175 Będzie żyć duszá moiá/ y będzie cie chwalić: á sądy twé pomagáć mi będą.

176 Zbłądziłem iáko owcá ktora zginęłá: szukay sługi twégo/ bom nie zápomniał przykazánia twégo.

znaydź sługę.

Wykład obiecádłá Żydowskiego z Hieronymá S. — Hier: ep: ad Paulam Vrbicam.

1 *Błogosłáwieni niepokaláni*] Te pierwsze ośm wierszów poczynáią sie od litery Aleph: y tákże drugie od drugich liter porządkiem żydowskiego obiecádłá: ktore Hieronym ś. ták wykłáda: I. Aleph, Beth, Gimel, Daleth, Náuká domu/ zupełność tablic. Iż náuká kośćiołá/ ktory iest dóm Boży/ naydźie sie w boskich kśiąg zupełnośći. II. He, Vau, zain, Heth, ista & hæc vita. Ten á ten żywot. Bo ktoryż inszy może bydź żywot/ bez vmieietności pismá? przez ktore y sam Chrystus bywa poznan/ ktory iest żywot wierzących. III. Teth, Iod, Dobry początek. Bo choćbysmy teraz vmieli wszytko co nápisano: wszákże po

1. Cor: 13. 9. 2.

cześći znamy/ y po cześći prorokuiemy / y teraz przez zwierćiadło y pod zasłoną widzimy. Lecz gdy zásłużymy bydź z Chrystusem/ y bedziemy ányołom podobni / tedy ksiąg náuká vstánie: á tedy vyźrzymy twarzą w twarz. Dobry początek iáki iest. IV. Caph, Lamed, Reká náuki / ábo sercá. Rece obieráią sie w vczynku / á serce y náuká/ w rozumieniu. Bo nic czynić nie możemy / áż sie piérwéy co czynić mamy/ náuczymy. V. Mem, Nun, Samech, Z nich wieczna pomoc. To iest z pismá ś. wieczné pomocy dostáiemy. VI. Ain, Phe, Sade, Zrzódło ábo oko iest spráwiedliwośći. Wedle tego cosmy w czwartéy liczbie wyłożyli. VII. Coph, Res, Szin, Thau. Wezwánie głowy / zebów znáki. Przez zeby głos znákomity bywa wypusczány: á w tych znákách do głowy wszech rzeczy / która iest Pan Chrystus przychodzimy / przez którégo y wiecznégo królestwá dostepuiemy.

1Cor: 13, 9. 2.

5 *Vspráwiedliwienia twoich.*] Przykazánia Páńskié spráwiedliwośćią ábo vspráwiedliwieniámi/ *τὰ δικαιώματα*, zowie/ iż vspráwiedliwiáią té którzy ie chowáią. Acz w Zydowskim miásto tego słowá / wszedy stoi חקים Hukkim, ábo חקות Hukkoth, co znáczy státuty ábo vstáwy.

Przykazánia Páńskié vspráwiedliwiáią.

Iák: 2. 24.

18 *Odsłoń oczy moie.*] Obácz/ iż do zrozumienia táiemnic pismá ś. trzebá łáski y pomocy Bożéy. 2. Petr. 1. 19. y 3. 16.

33 *Záwsze.*] Abo do końcá/ ábo dla odpłáty / iáko wykłáda AbbenEzrá. Bo tóż tu iest słowo עקב hekeb, które niżey ver. 112. propter retributionem, dla odpłáty.

34 *Day mi zrozumienié*] Z tego mieyscá mamy/ że pismo ś. iest trudné/ á iż ie nie ládá kto zrozumieć y wykłádáć może. Bo iesli ták wielki Prorok wyznáwa / że go bez pomocy Páńskiéy/ y bez Duchá ś. oświécenia/ wyrozumieć nie mógł: iákaż pychá iest dzisieyszych heretyków / którzy sobie rozumienié pismá ś. hárdzie przywłasczáć śmieią: gdyż áni wiáry prawdziwéy / áni Duchá Bożégo nie máią: Hieron. in epist. ad Paulinum.

Pismo S. bez pomocy Páńskiéy zrozumiáné bydź niemoże.

105 *Pochodniá nogóm moim.*] Acz to własnie Prorok o przykazániach Páńskich mowi / które człowieká dziwnie oświécáią/ vkázuiąc mu prostą drógę do niebá: wszákże y o wszytkim słowie Bożym y o piśmie ś. rzec sie może / iż są pochodnią y świátłośćią: nie żeby łácné y nie trudné były / ále iż kiedy ie kto zrozumié/ tedy rozum iego oświécáią.

Słowo Páńskié iest iáko świécá, lubo pochodnia.

112 *Ná wieki, dla odpłáty.*] Abo dla wiecznéy odpłáty/ iáko Hieronim ś. przełożył/ y Rábbinowie niektórzy Zydowscy wykłádáią: dáleko lepiéy niż ći nowi: Ná wieki áż do końcá. Bo rzekszy ná wieki/ próżno sie przydawa áż do końcá. A słowo Zydowskié עקב Hekeb, ácz własnie znáczy koniec: ále też znáczy zapłáte/ iż zapłátá iest końcem roboty: Jáko ná tym mieyscu / y ná onym: W strzeżeniu przykazánia twego iest zapłátá wielká. רב עקב Hekeb rab:

Dla zapłáty wiecznéy możem dobrze czynić.

Psal: 18. 12

164 *Siedm kroć przez dźień chwaliłem tobie dawał.*] Jáko w stárym zakonie/ ták y w nowym od czásów Apostolskich / pewné czásy do modlitwy są náznáczoné: á osobliwie śiedm czásów ábo godzin: Jutrznia / Primá / Tertiá/ Sextá/ Noná/ Nieszpór y Kompletá. Ták y Dawid śiedm kroć sie ná dźień modlił. Wstawał ná modlitwe o północy/ y o świtániu/ modlił sie ráno/ w wieczor y w południe. Ták Hieronym ś. o klasztorách pánieńskich pisząc/ które Paulá ś. byłá fundowáłá/ świádczy: że w nich pánny zakonné poránu / godziny szóstéy/ dziewiątéy / w wieczor/ y o północy porządnie Psálterz śpiewáły.

Siedm czásów do modlitwy náznáczonych.

Psá: 118. 62.
Psal: 54. 18.
Epi: 27.
cap: 10.

PSALM CXIX.

v Zydów 120.

Pieśń stopniów.

1 A Wołałem do PANA/ gdym był vtrapiony: y wysłuchał mie.

2 PANIE wyzwól dusze moie od vst ᵃniepráwych: y od iezyká zdrádliwégo.

Prosi kośćiół áby od złorzeczących pogan y heretików był wybáwiony.

ᵃkłamliwych H.

Ten Psalm y po nim 14. zowią, stopniów, ábo w stepowánia. Iż są modli-twy o wstepowániu do Ieruzálem, to iest, o wybáwieniu z niewoléy.

3 Coć może bydź dano/ ábo coć może bydź przyłożono do iezyká zdrádliwégo?

4 Strzały mocarzowé ostré / z weglem pustoszącym.

5 B Ach mnie / że sie mieszkánié moie przedłużyło: mieszkałem ᵇz obywátelmi Cedar: ᶜ długo przebywáłá duszá moiá.

6

7 Z tymi którzy nienawidzą pokoiu / ᶜbyłem spokoyny: gdym mówił z nimi / prześládowáli mie ᵈ bez przyczyny.

ᵇw namieśćiech z Cédáreny. H. G.

ᵈH.

1 *Pieśń stopniów.*] Przecz ten Psalm y iné czternaśćie zá nim idacé ten tytuł máią / niémász nic pewnégo. Jedni mówią/ iż ták są názwané/ od wstepowánia y podnoszenia głosu / iż bárzo wysoko miáły bydź śpiewáné. Drudzy przeto / iż były śpiewáné ná pietnaśćie stopniách kośćielnych. Trzeći nieco grzeczniéy/ od wstepowánia y wracánia sie z niewóléy y wygnánia. Bo té wszytkié Psálmy są modlitwy y pociechy o wstepowániu ábo y o wybáwieniu z niewoléy ludu Zydowskiégo. Nászy dla tego powiádáią bydź názwáné pieśni stopniów ábo wstepowánia / iż są iáko stopnie którémi do Bogá wstepuiemy. Z których piérwszy iest vtrapienié. Wtóry/ Wzglądánié do Bogá. III. Wesele z społeczności. IV. Wzywánié. V. Dziek czynienie. VI. Vfność VII. Ciérpliwość / y oczekiwánié Boskiégo wybáwienia. VIII. Łáská Boża. IX. Boiaźń Páńská. X. Meczeństwo. XI. Grzéchów wyrzeczenié. XII. Pokora. XIII. Prágnienié przyszćia Chrystusowégo. XIIII. Zgodá y miłość. XV. Vstáwiczné błogosłáwienié Bogá.

Pieśni stopniów ábo w stepowánia przécz ták názwáné.

Stopnie do niebá.

4 *Strzały mocarzowé.*] Dwoiáko to mieysce rozumieią. Abo/ który iezyk iest iáko strzały ostry. Abo / zapłátá twoiá beda strzały ostré y wegle ogniste: ábo iáko w Zydowskim stoi / Wegle iáłowcowé: które powiádáią że iest nagoretsze. Jáko y nász text rozumieć sie może/ cum carbonibus desolatoriis, *ἐρημικοῖς*, z weglem drzew ná pustyni sie rodzących.

Carbones desolatorij.

Ze kośćiół wſżedy ieſt beſpieczny, bo go ſam Pan ſtrzeże. 2Krό: 20.17.

PSALM CXX.

v Zydów 121.

Pieśn ſtopniów.

1 A WOdnośiłem oczy moie ná góry: ſkąd mi przyidźie pomoc.

2 Pomoc moiá od PANA/ który ſtworzył niebo y źiemię.

Sam to do śiebie mówi ćieſząc ſię.

3 Niech nie da záchwiać ſię nodze twoiéy: y niech ſię nie zdrzymie który ćię ſtrzeże.

4 Oto ſię nie zdrzymie áni záśnie/ który ſtrzeże Izráelá.

5 B PAN ćię ſtrzeże/ PAN ᵃobroná twoiá: po práwéy rece twoiéy.

ᵃ ábo zaſłoná. H.

6 Nie vpali ćię słońce we dnie: áni mieśiąc w nocy.

7 PAN ćię ſtrzeże ode wſzego złego: ᵇPan' niech ſtrzeże duſze twoiéy.

8 PAN niech ſtrzeże ᶜweśćia twego y wyśćia twego/ od tąd y áż ná wieki.

ᵇ H. ᶜ wſzytkich ſpraw ábo obcowánia twé go. Hebr.

Wzywánie świętych.

1 Podnośiłem oczy moie ná góry.] Góry ſą ludźie y ánjołowie święći/ iáko wykłáda Auguſtyn ś. ná ten Pſalm/ y ſzérzéy tract. 1. in Ioan & lib. 1. de Paſtoribus cap. 8. A ták oczy nas Prorok ś. ſwym przykłádem/ podnośić oczy náſzé ku górám/ to ieſt ku świętym/ y od nich czekáć wſpomożenia: ále żebyſmy wiedźieli/ iż od nich mámy wſpomożenia czekáć nie iáko od Bogá/ ále iáko od przyczyńców: przeto wnet przydano: Pomoc moiá ieſt od Páná/ który ſtworzył niebo y źiemię.

Chwali kośćiół od zgody pobożności, y ſpráwiedliwośći, y modli ſie zá nim.

PSALM CXXI.

v Zydów 122.

Pieśn ſtopniów.

1 A WEſeliłem ſię ᵃz tego co mi powiedźiano': pόydźiemy do domu PANſkiego.

ᵃ z tymi którzy mi mówili. H. ᵇ w bramách. H.

2 Stawáły nogi náſzé ᵇw śieniách' twoich Ieruzálem.

3 Ieruzálem które ſię buduie iáko miáſto: którego ᶜvczeſtnictwo ᵈſpołeczné.

ᶜ ábomieſzkánié. ᵈ Iednoſtáyné zgodné, wſzytkim równé. ᵉ do kośćiołá.

4 Bo tám wſtępowáły pokolenia/ pokolenia Páńſkié: ᵉśwядectwo' Izráel/ ku wyznawániu imieniu PANSKIEMV.

5 Bo tám poſtáwioné ſą ſtolice ná ſąd: ſtolice ᶠw domu Dawidowym'.

ᶠ domu Dawidowégo. H.

6 B Proście co ieſt ku pokoiowi Ieruzálem: á doſtátek tym którzy ćię ᵍmiłuią.

ᵍ o Ieruzálem

7 Niechay będźie pokóy ʰw mocy twoiéy': á doſtátek w báſztách twoich.

ʰ w woyſcze ábo w obrenie twoiéy.

8 Dla bráćiéy moiéy y bliźnich moich: mówiłem pokóy o tobie.

9 Dla domu PANA Bogá náſzégo: ſzukałem dobrá tobie.

Chwały kośćiołá Bożégo

3 Ieruzálem które ſię buduie] Przyczyny dla których ſię weſelił z nowiny nawróćenia do Ieruzalem: y chwały miáſtá Bożégo: od zgody y iednośći od pobożnośći y nábożeńſtwá/ y od trybunałów ná rozwiązánie quæſtiy o religiey/ y ná czynienie káżdemu ſpráwiedliwośći.

Kośćiół ſię do Bogá vćieka będąc od złych ſpotwarzony.

PSALM CXXII.

v Zydów 123.

Pieśń Stopniów.

1 A KV tobie podnośiłem oczy moie: który mieſzkaſz w niebieśiech.

2 Oto iáko oczy ſług w rękách pánów ſwoich: Iáko ᵃoczy ſłużebnice w rękách pániéy ſwoiéy: ták oczy náſzé do PANA Bogá náſzégo/ áż ſię ſmiłuie nád námi.

ᵃ Iáko ſłudzy wſzytkié pátrzą z ręki Pánów ſwoich, ták też my od ćiebie.

3 Smiłuy ſię nád námi PANIE/ ſmiłuy ſię nád námi: boſmyé bárzo nápełnieni wzgárdy.

4 Bo ieſt bárzo nápełniona duſzá náſzá pośmiewiſkiem bogátych/ y wzgárdą pyſznych.

Dźiękuie kośćiół że z niebeſpieczeńſtwá ieſt wybáwion. *Dawidowa.

PSALM CXXIII.

v Zydów 124.

*Pieśń Stopniów.**

1 A IEdno że PAN był z námi/

2 niech teraz powie Izráel: iedno że PAN był z námi.

3 Gdy ná nas ludźie powſtáli/ ᵃſnadźby' nas byli żywo pożárli.

ᵃ tedyby. H.

4 Gdy ſię gniewáłá zapálczywość ich przećiwko nam/ ᵇſnadźby' nas byłá wodá zátopiłá.

ᵇ tedyby. H.

Stru-

5 B Strumień przeszłá duszá nászá/ ᵛ ᵛsnadźby' byłá przeszłá duszá nászá wode nie przebytą.

6 Błogosłáwiony PAN/ ktory nas nie dał w záchwycenie zebóm ich.

7 Duszá nászá iáko ᶻwróbl'/ wyrwána iest z sidłá łowiących.

Sidło sie potárgáło/ á mysmy wybáwieni.

8 Wspomożenie násze ᵛw imieniu PANSKIM'/ ktory stworzył niebo y ziemie.

ᵛtedyby, H.
ᶻptászek. H.
ᵛod Páná H.

5 Strumień.] Przez strumień y wode nieprzebytą/ rozumie wielkie niebespieczeństwá.

Ze kośćiół ymiesczánie iego są nabespieczniey szy á niezbogni záginą.

PSALM. CXXIIII.

v Zydów 125.

Pieśń stopniów.

1 A Ktorzy vfáią w PANV/ iáko górá Sion: nieporuszy sie ná wieki który mieszka ᵛ w Jeruzálem.

2 Góry około ᶻniego: á PAN około ludu swego/ od tąd y áż ná wieki.

3 Bo ᵛnie zostáwi PAN laski grzészników nád dziedzictwem spráwiedliwych: áby spráwiedliwi nie ściągneli reki swéy ku niespráwiedliwośći.

4 Czyń dobrze PANIE dobrym/ y tym ktorzy są práwego sercá.

5 Ale te ktorzy vstepuią zá obwiąſkámi/* ᶻpowiedzie PAN z dziáłáiącymi nieprawość: pokóy nád Izráelem.

ᶻmiástá Ieruzálem.
ᵛniedopuśći, áby niezbożni długo pánowáli nád pobożnymi.
*Swymi G.
ᵛná zátrácenie.

Prosi kośćiół áby z niewoléy był wybáwion, á to przez Christusá.
ᶻiáko ći którym sie śni.

PSALM CXXV.

v Zydów 126.

Pieśń Stopniów.

1 A Gdy PAN náwróćił niewolą Sion/ ᶻstáliśmy sie iáko poćieszeni.

2 Tedy sie nápełniły weselem vstá násze/ á iezyk nász rádośćią.

Tedy mówić będą miedzy narody: Wielmożne rzeczy vczynił PAN z nimi.

3 Wielmożne rzeczy PAN vczynił z námi: stáliśmy sie weseli.

4 Náwróćże PANIE poymánie násze/ ᵛiáko strumień ná południe.

5 Ktorzy sieią ze łzámi/ będą żąć z rádośćią.

6 Idąc szli y płákáli/ rozśiewáiąc nasienia swoie.

Ale wrácáiąc sie przyidą z weselem/ niosąc snopy swoie.

ᵛCo nam ták wdźięczno będźie, iáko są wdźięczne strumienie suchéy źiemi w południe.

ᵛG.
Ze áni domu áni miástá vstrzedz, áni dźiatek mieć żaden nie może oprócz łáski y pomocy Bożéy.
ᵛG.
ᵛG.
ᵛG.

PSALM CXXVI.

v Zydów 127.

Pieśń stopniów ᵛ Sálomoná,

1 A Jeśli PAN niezbuduie domu/ próżno prácowáli/ ktorzy ᵛji buduią.

Jeśli PAN nie będźie strzégł miástá/ próżno czuie ktory ᵛgo strzeże.

2 Próżno maćie przededniem wstáwáć/ wstáńćie skoro vśiądźiećie/ ktorzy pożywaćie chlebá ᶻboleśći.

3 Gdy da miłym swym spánie/ ᵛ ᵛoto dźiedzictwo PANskie/ synowie/ zapłátá/ ᶻowoc żywotá.

4 Jáko strzały w reku mocarzá/ ták ᵛsynówie vtrapionych.

5 Błogosłáwiony człowiek ᶻktóry nápełnił żądzą swoie z nich: ᵛnie záwstydźi sie kiedy będźie mowił'/ z nieprzyiaćiółmi swymi ᶻw bramie.

ᶻz wielką prácą nábytégo.
ᵛBo to Pan przydawa wiernym swym. Mat. 6. 33.
ᶻrozmnożenie bydłá.
ᵛbędą stáremu oycu ku pomocy.
ᶻktóry dóm swóy ma pełen synów do brze wychowánych.
ᵛnie záwstydzą sie gdy będą mieć sprawy. H. G.
ᶻná Trybunale ná iáwnym sądźie.

Heretycy próżno prácuią.

1 Prożno.] Zydowie y Heretycy buduią y czuią/ ále prożno: iż Pan nie buduie áni czuie z nimi. Lecz wy Katholicy bespiecznie buduyćie. Bo Pan z wámi buduie, &c. Arnob. in hunc Psalm.

Surgite, postquam sederitis.

2 Wstáńćie skoro vśiądźiećie.] Abo choć byśćie vśiądszy ábo vkłádszy sie záśie wnet powstáli: choćbyśćie nigdy nie odpoczyneli. Z Euthymiuszá Greczyna znáć/ że Lxx. byli przełożyli ἐγείρεσθε surgere, powstáć/ á nie ἐγείρεσθε surgite, wstáńćie: iáko teraz czytamy. Bo y w Zydowskim nie stoi קומו kumu, surgite, ále קום kum, surgere. Wszákże ieśli sie chcemy textu nászégo trzymáć/ tedy ták rozumieć muśimy/ że to iest Ironia, że to mowi iáko ná szyderstwo: Surgite post quam sederitis, wstáńćie skoro vśiądźiećie: ábo ráczéy skoro sie vkłádźiećie. Jákoby rzekł: Wszák vyrzyćie ieśli wam to co pomoże/ bez pomocy Páńskiéy. A z drugiéy strony dobrzy y pobożni ludźie ták kiedy śpiąc y bez prace/ będą mieć wszytko dobrze.

PSALM CXXVII.

v Zydów 128.

Pieśń Stopniów.

Ze y ná tym świećie Pan błogosłáwi swym którzy sie go boią.

1 A Błogosłáwieni wszyscy ktorzy sie boią PANA: ktorzy chodzą drógámi iego.

2 Prace [a]ták twoich że pożywáć będźiesz: szczęśliwyś iest/ y dobrze sie mieć będźiesz.

[a] Owoców. G.

3 Zoná twoiá iáko winna máćicá/ płodna w kąćiech domu twego. Synowie twoi iáko látorośli oliwné około stołu twego.

4 Oto ták vbłogosłáwion będźie człowiek/ ktory sie boi PANA.

5 Niechżeć błogosłáwi PAN z Sionu: y oglądáy dobrá Jeruzálem po wszytkié dni żywotá twego.

6 Y oglądáy syny synów twoich/ pokóy nád Jzráelem.

PSALM CXXVIII.

v Zydów 129.

Pieśń stopniów.

Dźiękuie kośćiół że pod obroną Bożą záwsze iest bespieczny, prosząc áby nie przyiaćiele iego byli porázeni.

1 A Często walczyli ná mię od młodośći moiéy: niech teraz powié Jzráel:

2 Często walczyli ná mię od młodośći moiéy: wszákże mię nie przemogli.

3 [a]Ná grzbiećie moim budowáli grzéśznicy: przedłużáli niepráwość swoię[b].

[a] ná grzbiećie moim oráli oracze, przedłużyli zagony swoie. H.

[b] powrozy H.

4 PAN spráwiedliwy vćiął [b]szyie grzéśzników: [a]niech będą záwstydzeni y ná zad obróceni wszyscy/

5 ktorzy Sion máią w nienawiśći.

6 B Niech będą iáko trawá ná dáchu: ktora piérwéy vschłá niżeli ią wyrwą.

7 Ktorą nie nápełnił ręki swoiéy ktory żnie: áni łoná swego ten ktory snopy zbiéra.

8 Y nie rzekli ktorzy mimo szli: Błogosłáwieństwo PANskié nád wámi: błogosłáwilichmy wam w imię PANSKIE.

8 *Y nie rzekli.*] Jáko innym żeńcóm pospolićie mówią. Abo / nie tylko ći niech będą przeklęći ktorzy máią w nienawiśći Sion/ ále y ći ktorzy mu nie błogosłáwią.

PSALM CXXIX.

v Zydów 130.

Pieśń stopniów.

Grzéchów odpuszczenia z wielką żądzą prosi, obiecuiąc odkupienié przez Christusá.

1 A Z głębokośći wołałem k tobie PANIE: [a]Pánie wysłuchay głos móy.

2 Niech będą vszy twoie nákłonioné/ ná głos modlitwy moiéy.

3 Jeśli [a]będźiesz obaczał niepráwośći pánie: Pánie ktoż wydźierży?

[a] pilnie rozbiérał y rostrząsał iáko sędźia.

4 Abowiém v ćiebie iest vbłagánié: y dla zakonu twego czekałem ćię PANIE.

5 Czekáłá duszá moiá [a]ná słowo iego/ nádźieie miáłá duszá moiá w Pánu.

[a] Obietnice iego.

6 Od stráżéy poránnéy/ áż do nocy/ niechay nádźieie ma Jzráel w PANV.

7 Bo v PANA miłośierdźié: y obfité v niego odkupienié.

8 A on odkupi Jzráelá/ ze wszytkich niepráwośći iego.

4 *Y dla zakonu twego.*] Z Zydowskiego teraz przekłádáią/ y dla boiáźni twoiéy. to iest áby sie ćiebie báno. Ale Lxx. lepiéy czytáli תורה Thora, dlá zakonu twego: Jáko też podobno było w Greckim νόμου. Lecz teraz obłędnie w Greckim stoi ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος, miásto τοῦ νόμου, to iest dla imienia twego/ miásto/ dla zakonu twego.

PSALM CXXX.

v Zydów 131.

Pieśń stopniów Dawidowá.

Pokorę y skromność swoię, Bogu przekłáda y ofiáruie H.

1 A PANIE/ nie wyniosło sie serce moie: áni sie wywyższyły oczy moie. Anim chodźił w rzeczách wielkich áni w dźiwnych nád mię.

2 [a]Jeślim nie pokornie rozumiał/ álem wywyższał duszę moię. Jáko dźiećiątko ostáwioné v mátki swoiéy: ták odpłátá ná duszy moiéy.

[a] Jeslim nie był ták pokorny, iáko dźiećię od piersi odsádzoné ku mátce swoiéy

3 Niechayże Jzráel nádźieie ma w PANV od tąd áż ná wieki.

PSALM CXXXI.

v Zydów 132.

Pieśń stopniów.

1 A Pomni PANIE ná Dawidá / y ⸗ná wßytke cichość iego.

2 ʺIáko przysiągł PANV / ślubował ślub Bogu Iákobowému.

3 Jeśli wnidę do przybytku domu mego / ieśli wstąpię ná łoże postánia mego :

4 Jeśli przypuśczę sen ná oczy moie / y drzymánié ná powieki moie.

5 B ⁺A odpoczynek ná skronie moiéy' : áż naydę mieysce ⸗PANV / przybytek Bogu Iákob.

6 Otośmy o nim słyßeli w Ephraćie: náleźliśmy ji ná polách leśnych.

7 Wnidźiemy do przybytku iego : kłániáć sie będźiemy ʺná mieyscu gdźie stały nogi iego.

8 Powstań PANIE do odpoczynienia twego / ty y skrzyniá ⸗poświecenia twego'.

9 Kápłani twoi niech sie oblóką w spráwiedliwość : á ʺświeci twoi' ⸗nie-chay sie weselą'.

10 C Dla Dawidá sługi twego / ⸗nieodwrácay oblicza ʺChristusá twoiego.

11 Przysiągł PAN Dawidowi prawdę / á nie odmieni iéy : ⸗z owocu żywotá twęğ posádzę ná stolicy twoiéj.

12 Jeśli synowie twoi strzédz będą testámentu mego : y świádectw moich tych których ich náucze.

A synowie ich áż ná wieki będą siedźieć ná stolicy twoiéy.

13 D Abowiém PAN obrał Sion : obrał ji ná mießkánié sobie.

14 To odpoczynienié moie ná wieki wieków : tu mießkáć będę bom ie obrał.

15 ʺWdowę iego' błogosławiąc vbłogosławię : vbogié iego násycę chlebem.

16 Kápłany iego przyobloke zbáwieniem : á święci iego weselem weselić sie będą.

17 Tám wyniosę ʺróg Dawidowi / zgotowałem pochodnią Christusowi memu.

18 Nieprzyiaćioły iego przyoblókę wstydem : á nád nim sie roskwitnie ⸗poświecenié moie'.

Wierni Bogá proßą, áby pámiętaiąc ná Dawidá y ná ślub iego, mießkał w Sionie, y zesłał Christusá obiecánégo. ⸗Ná wßytk° vtrapienié H. ʺktóry H. 2. Kró: 7. 12

⁺H. ⸗kośćiołowi Páńskiemu.

2Kron:6. 41. ʺpodnożkowi nóg iego. H. ⸗mocy twoiéy H. ʺLewitowie tobie poświęceni. ⸗niech śpiéwáią y gráią ná różnych instrumenćiéch. 2. Kró 7. 12.

⸗nie záwstydzay. ʺpomázáńcá Sálomoná, ábo ráczéy Christá P. ⸗potomká twégo Christusá.

ʺżywność iego. H. G.

ʺmoc, máiestat królewski. Luc: 1. 69. Mat: 3. 1.

⸗Koroná iego H.

1 *Pomni Pánie ná Dawidá*] Słowá to są Sálomoná / Bogá proßącégo przez zasługi Dawidá oycá swego / iuż vmárłego (iáko y niżéy : Dla Dawidá sługi twego nie odwracay oblicza pomázáńcá twego.) Co sie pokázuie z 2. Kroni. 6. Przeto też w 3. Krol. 15. nápisano : Iż dla Dawidá dał mu Pan Bóg iego syná w Jeruzálem : przeto iż Dawid dobrze sie spráwował przed oczymá Páńskimi. Przetóż y my tákże słußnie Páná Bogá prośimy / przez przyczyny y zasługi świętych.

15 *Wdowę iego błogosłáwiąc*] Gréckie księgi niektóré máią χήραν, to iest wdowę: ále dźiśieyßé czytáią θήραν / to iest myślistwo / ábo żywność: iáko y Zydowskié צידה Tsedah: Zywność iego błogosłáwiąc będę błogosłáwił. Láćiński nász pierwßé słowo czytał / y ták przełożył viduam, miásto victum. Iáko y Augustyn ś. y inni stárzy Doktorowie czytáli.

17 *Zgotowałem pochodnią Christusowi.*] Abo świátłość y chwałę P. Chrystusowi. Abo Dawidowi Potomká Chrystá Páná / który iest świátłość práwa. Chrysostom y Cyrillus przez te pochodnią Ianá ś. Chrzćićielá rozumieią.

Przez zasługi świętych Páná Bogá dobrze prośimy.

Viduam, pro victum

Pochodnia.

PSALM CXXXII.

v Zydów 133.

Pieśń stopniów ⁺Dawid'.

1 Oto iáko dobra / á iáko wdźięczna rzecz mießkáć bráćiéy spółem.

2 Iáko oleiek ⁺ná głowie który spływa ná brodę / brodę Aaronowę.

3 Który spływa ʺná kráie odźienia iego : ⸗iáko rosá Hermon / która zstępuie ná górę Sion.

Abowiém ⸗tám przykazał PAN błogosłáwieństwo / y żywot áż ná wieki.

⁺H Zę zgodá kośćielna iest bárzo wdźięczna, y od Bogá błogosłáwiona

⁺nalepßy. H.

ʺábo ná bramy.

⸗ná mieyscu zgody miłośći y iedności.

1 *Oto iáko dobra*] Té słowá Psálmu / tá wdźięczna melodia / ták w śpiéwániu / iáko y wrozumieniu / klásztorów národźiłá. Tym głosem wzbudźili sie bráćia / którzy spółem mießkáć pożądáli. Ten wiérß był ich trąbą / zábrzmiał po świećie / á którzy byli pierwéy rozdźieleni / zgromádźili sie społu. Augustyn ná ten Psalm.

2 *Iako oleiek*] Ten oleiek iest osobliwa łáská / którą biorąći / którzy przykłádem Apostolskim przedawáią wßytkié máietnośći swé / y rózdáią vbogim. Aug. contra lit. Petiliani lib. 2. cap. 104.

Zywot zakonniczy zálecony.

Przywiléy zakonniczy. Mat: 19. 27.

PSALM CXXXIII.

v Zydów 134.

Pieśń stopniów.

1 Oto teraz błogosławcie PANA/ wszyscy słudzy PANSCY.

Którzy stoicie w domu PANSKIM/ [H] w sieniach domu Bogá náſzego.

2 Wnocy podnoście rece wáſze [a] ku świątnicy/ á błogosławcie PANA.

Niechay cie błogosławi PAN z Sionu/który stworzył niebo y ziemie.

[H] Kościół sług Bożych ku chwaleniu Bogá nápomina.

[H] [a] ku niebu ábo ku mieyſcu w kościelenz świętemu.

PSALM CXXXIIII.

v Zydów 135.

Alleluia.

1 A Chwalcie imie PANSKIE/ chwalcie słudzy PANA.

2 Którzy stoicie w domu PANSKIM/ w sieniach domu Bogá náſzego.

3 Chwalcie Páná/ bo dobry PAN: śpieway cie imieniowi iego/ [b] bo wdzieczne.

4 Abowiem [c] Jákobá obrał sobie Pan: Izráelá zá ośiádłość swoie.

5 Bomci ia doznał iż wielki iest PAN/ á [d] Bóg náſz náde wſzemi bogi.

6 B Wſzytko co iedno chciał PAN/ vczynił ná niebie/ ná ziemi/ ná morzu/ y we wſzytkich przepáściách.

7 Który wywodzi obłoki z kończyn ziemie: łyskáwice ná deſcz vczynił.

8 Który wywodzi wiátry [e] z skárbów swoich: [f] który pobił pierworodne Aegyptskie od człowieká áż do bydlećiá.

9 Y posłał znáki y cudá w pośrzód ciebie Aegyptcie: ná Pháráoná/ y ná wſzytkie sługi iego.

10 Który poráził wiele narodów: y pozábiiał króle mocné.

11 Sehoná królá Amorreyczyków/ y Ogá królá Bázán/ y wſzytkie królestwá Chánáán.

12 Y dał ziemie ich w dziedzictwo/ w dziedzictwo ludowi swemu Izráel.

13 C PANIE/ imie twoie ná wieki: [G] PANIE [g]/ pámiątká twoiá do narodu y narodu.

14 Bo PAN [h] bedzie sądził lud swóy: á da sie vprosić sługóm swoim.

15 Bálwány pogáńskie śrébro y złoto/ robotá rąk ludzkich.

16 Vstá máią á nie bedą mówić: oczy máią á nie vyrzą.

17 D Vſzy máią/ á nie vsłyſzą: bo niémáſz tchnienia w vściech ich.

18 Niech im podobni bedą/ którzy ie czynią: y wſzyscy którzy w nich vfáią.

19 Domie Izráelski błogosławcie PANV: Domie Aaron błogosławcie PANV.

20 Domie Lewi błogosławcie PANV: którzy sie boicie PANA/ błogosławcie PANV.

21 Błogosławiony PAN z Sionu/ który mieſzka w Jeruzálem.

Wzywa lud dźi ku chwaleniu Bogá że lud swóy wielkimi do brodźieystwy obdárzył.

[b] ábo, bo to iest rzecz wdźięczna. H

[c] potomstwo Iákobowe.

[d] Pan G.

Ier: 10. 13. y 51. 16. Ian 3. 8. 2 Mo: 12. 29.

[e] z mieysc y z początków táiemnych

Iosu: 12. 1. 7. 4. Mo: 21. 24. 33. Iosu: 13. 7.

[G]

[h] vczyni spráwiedliwość ludowi swemu, y smiłuie sie nád sługámi swémi.

wys: 113. 4. Pátrz wyſsz: Psal: 113. Mądr: 15. 15.

Lyskáwice ná deſcz] To iest/ ná znák deſczu. Bo zá błyſkániem pospolicie deſcz nádchodzi. Abo/ błyskáwice miedzy dżdżem/ lub pospólu ze dżdżem czyni: Co iest dżiw niemáły/ że z obłoków dżdżowych wyskákuie ogień: Abo wiec/ błyskáwice w deſcz obraca.

Lyskáwice ze dżdżem cud niemáły.

PSALM CXXXV.

v Zydów 136.

Alleluia.

1 A Wyznawaycie PANV/ bo dobry: [i] bo ná wieki miłosierdźie iego.

2 Wyznawaycie BOgu nád Bogi: bo ná wieki miłosierdźie iego.

3 Wyznawaycie Pánu nád Pány: bo ná wieki miłosierdźie iego.

4 Który sam czyni wielkie dźiwy: bo ná wieki miłosierdźie iego.

5 Który [k] vczynił niebiosá z rozumem: bo ná wieki miłosierdźie iego.

6 Który vtwierdźił ziemie nád wodámi: bo ná wieki miłosierdźie iego.

7 Który vczynił świátłá wielkie: bo ná wieki miłosierdźie iego.

8 B Słońce áby pánowáło we dnie: bo ná wieki miłosierdźie iego.

9 Miesiąc y gwiazdy/ áby pánowáły nocy: bo ná wieki miłosierdźie iego.

10 Który pobił Aegypt z ich pierworodnymi: bo ná wieki miłosierdźie iego.

[i] Té słowá w kázdym wierſzu w drugim chorze odpowiádał y powtarzał lud pospolity ábo Lewitowie, iáko v nas w Litániách po wtarzáią one módl sie zá námi. Pobudza ludźiku wysławiániu Bogá dla iego dobrodźieystw.

[k] rościągnął. H. 1. Moy: 1. 1.

11 Który wywiódł Izráelá z pośrzódku ich: bo ná wieki miłośierdźie iego.
12 Ręką mocną y rámieniem wysokim: bo ná wieki miłośierdźie iego.
13 Który rozdźielił morze czerwone *ná rozdźiały: bo ná wieki miłośierdźie iego.
14 A przeprowádźił lud Izráelski przez pośrzódek iego: bo ná wieki miłośierdźie iego.
15 C A zrzućił Pháráoná y woysko iego w morze czerwone: bo ná wieki miłośierdźie iego.
16 Który przeprowádźił lud swóy przez puszczą: bo ná wieki miłośierdźie iego.
17 Który poráźił króle wielkie: bo ná wieki miłośierdźie iego.
18 A pobił króle możne: bo ná wieki miłośierdźie iego.
19 Sehoná królá Amorrhęyczyków: bo ná wieki miłośierdźie iego.
20 A Ogá królá Bázán: bo ná wieki miłośierdźie iego.
21 A dał źiemię ich w dźiedźictwo: bo ná wieki miłośierdźie iego.
22 D W dźiedźictwo Izráelowi słudze swemu: bo ná wieki miłośierdźie iego.
23 Abowiem *w vniżeniu' nászym pámiętał ná nas: bo ná wieki miłośierdźie iego.
24 A odkupił nas od nieprzyiaćiół nászych: bo ná wieki miłośierdźie iego.
25 Który dáie pokarm wszelkiemu ćiáłu: bo ná wieki miłośierdźie iego.
26 Wyznawayćie Bogá niebá: bo ná wieki miłośierdźie iego.
*Wyznawayćie Pánu nád Pány': bo ná wieki iest miłośierdźie iego.

*Ná dwánaśćie częśći, áby kożdé pokolenié miáło swą osobną drógę, dla przeyśćia. Ták Zydowie máią w swoich trádicyách y Epiphánius hæresi 64. contra Origenem.
2Mo: 14,28.
4Mo: 21. 24.
4.Mo: 21. 33.
Ios. 13. 7.
*w vtrapieniu. H.
*H. G.

26 *Wyznawayćie Pánu nád Pány*] Abo Pánu Pánów. Ten wierśz ácz go w Zydowskim áni w Gréckim texćie niemász/ wszákże dobrze iest z wierszá trzećiego powtórzony: ábyśmy obaczyli iż te wszytkie dobrodźieystwá stąd pochodzą/ że Bóg iest Pánem wszech rzeczy który ie stworzył/ y który ie mocą swoią trzyma y záchowuie.

PSALM CXXXVI.

v Zydów 137.

Psalm Dawidowi, *Ieremiaszá.*

Więźnie płáczący sobie wybáwienia. Służy do niebá wzdycháiącym.

1 A Nád rzekámi Bábilońskiey źiemie/támeśmy śiedźieli y płákáli: gdyśmy wspomináli ná Sion.
2 Ná wierzbách w pośrzód *iey/ powieszáliśmy *muzyckie naczynia' násze.
3 Bo nas tám pytáli którzy nas w niewolą zágnáli/ o słowách pieśni.
A którzy nas záwiedli: śpieważćie nam pieśń z pieśni Sionskich.
4 Jákoż mamy śpiewáć pieśń PANSKA w cudzéy źiemi?
5 Jeśli ćię zápomnię Jeruzálem/ *niech zápomniána będźie práwicá moiá.
6 B Niechay *przyschnie ięzyk móy do podniebienia mego/ ieśliby m ná ćię nie pomniał:
Jeśliby m nie pokładał Jeruzálem/ ná początku wesela mego.
7 Pomni PANIE ná syny Edom/ w dźień Jeruzálem:
Którzy mówią: spustośćie/ spustośćie áż do gruntu w nim.
8 Córko Bábilońska *nędznico': błogosłáwiony który tobie odda nagrodę twoię/ którąś nam zádźiáłálá.
9 Błogosłáwiony/ który pochwyći/ y roztrąći dźiećći twé o opokę.

*przez, ábo, dla Iere mia szá. G.
*źiemie Bábi lońskiéy.
*arfy. H.
*niechay práwicá moiá zápomni gráć ná árfie.
*ábych niemógł śpiewáć
*zburzona. H. to iest, która masz być zburzona przez Dáriuszá Medskiégo y Cyrusá Perskiégo królá.

PSALM CXXXVII.

v Zydów 138.

Sámemu Dawidowi.

Obiecuie Bogá zá łáskę iego chwalić.

1 A Będę PANIE wyznawał ze wszytkiég sercá mego: *żeś wysłuchał *słów vst moich'.
2 Przed oblicznośćią Anyołów będę śpiewał: *będę śię kłániał *ku kośćiołowi twemu świętému'/ y będę wyznawał imieniowi twoiemu.
Dla miłośierdźia twego y dla prawdy twoiéy: boś vwielbił náde wszytko święté imię twoie.*
3 W którykolwiek dźień wzywáć ćię będę/ wysłuchay mię: rozmnożysz *moc w duszy moiéy.
4 Niechći *wyznawáią' PANIE wszyscy królowie źiemscy: bo słyszeli *wszytkie' słowá vst twoich.
5 B A niech śpiewáią *ná drógách PANSKICH': iż wielka iest chwałá PANSKA.
6 Abowiem wysoki PAN: á ná niskie

*H.
*wszytkich G.
*w kośćiele twoim świętym. H.
*y wyroki twoie. H.
*mię ná duszy moiéy mocą twoią. G.
*ábo wysławiáią.
*H.
*to iest, drógi y rády dźiwné Páńskie

ſkie pátrzy: á wyſokie z dáleká po- znawa.

7 Jeſlibym chodźił w pośrzódku v- trapienia / ożywiſz mię: á ná gniew nieprzyiaćiół moich wyćiągnąłeś rę- kę twoię: y zbáwilá mię práwicá twoiá.

8 PAN [a]oddá zá mię: PANIE mi- łośierdźie twoie ná wieki: dźiełá rąk twoich [b]nie wzgardzay.

[a] Pomśći ſię krzywdy mo- iéy.
[b] nie opuſz- czay. H.

---

2 Przed oblicznośćią Anyołów] Abo przed Anyoły / po Zydowſku אלהים Elochim, to ieſt Bogów. Ale ná tym mieyſcu / iáko y w Pſal- mie 8. to ſłowo Anyoły znáczy / iáko y Abben- Ezrá Rábbin Zydowſki vczy. Przetóż nie do- brze Kimchi / drugi Rábbin / wykłada bogi / to ieſt ſędźie y vrzędniki. Bo y Apoſtół vczy / że y Anyołowie bywáią przy modlitwách náſzych: Ma / práwi / niewiáſtá / gdy ſię mo- dli / mieć nákrytą głowę / dla wſtydu / y dla Anyołów: to ieſt / áby Anyołów obecnych nie obráziłá. Bo Anyołowie ſą świádkowie y przyſtáwowie ſpraw náſzych / zwłaſzczá w ko- śćiele y w godźiny modlitw.

1. Cor. 11. 10.
Eccl. 5. 5.

PSALM CXXXVIII.

v Zydów 139.

Ná koniec, Pſalm Dawidowi *

Opiſuie dźi- wną opátrz- ność Bożą przećiw lu- dźiom z ży- wotá mátek ich.
* Zácháriá- ſóm w roſpro- ſzeniu. H.
[a] H.

1 A PANIE doświadczyłeś mię / y doznałeś [a]mię: tyś doznał śiedzenia mego / y wſtawánia mego.

2 Wyrozumiałeś myśli moie z dále- ká: wyſzládowałeś ſćieżkę moię y

3 ſznur móy.

4 A przewiedźiałeś wſzytkie drógi moie: bo niémáſz [c]mowy w ięzyku moim.

[c] zdrády G. δόλος, miá- ſto λόγος.

5 Oto PANIE / tyś poznał wſzytkie rzeczy / naoſtátnieyſze y dawné: tyś mię vtworzył / y położyłeś ná mnie rękę ſwoię.

6 Dźiwna ſię ſtáłá [d]znáiomość twoiá z ſtrony mnie: zmocnilá ſię / y nie będę mógł do niéy.

[d] To ieſt, oná mądrość któ- rąś ty mnie ſtworzył dźiw nieyſza ieſt niżbym ią po iąć mógł.

7 Dokąd póydę od duchá twego? á kędy vciekę od oblicza twego?

8 Jeśli wſtąpię do niebá / támeś ty B ieſt: ieśli zſtąpię do piekłá / támeś ieſt.

Amos 9. 2.

9 Jeśli wezmę [e]ſkrzydłá moie ráno / á będę mieſzkał ná końcu morzá.

[e] ſkrzydłá zo- rze. H.

10 A tám mię doprowádźi ręká two- iá: y trzymáć mię będźie práwicá twoiá.

11 A rzekłem: Owa podobno ćiemno- śći zákryią mię: y noc oświecenie mo- ie / w roſkoſzách moich.

12 Abowiém ćiemność nie záćimia tobie / á noc iáko dźień będźie oświe- cona: iáko ćiemność iéy / ták y świá- tłość iego.

13 C Abowiém [f]tyś poſiadł nérki mo- ie: [g]przyiąłeś mię z żywotá mátki mo- iéy.

[f] ábo, tyieś świádómmo- ich wnętrz- nośći.
[g] okryłeś mię w żywoćie. H.

14 Wyznawáć ći będę / [h]iżeś ſię ſtrá- ſzliwie vwielbił: dźiwné ſpráwy two- ie / á duſzá moiá zna bárzo.

[h] żeś mię dźi- wnie ſtwo- rzył. H.

15 Nie zátáiłá ſię żadna kość moiá przed tobą [i]którąś vczynił w ſkryto- śći: y [k]iſtność moiá w niſkośćiách źiemie.

[i] gdym był vczynion. H.
[k] To ieſt, w ży woćie mátki moiéy iáko w iákiéy ćiem- néy iámie źiemſkiéy.

16 Niedoſkonáłość moię widźiáły o- czy twoie: y w kśięgách twoich wſzy- tkie będą nápiſáné: dni będą kſztał- towáné: á żaden z nich.

17 A v mnie [l]w wielkiéy vczćiwośći ſą Boże przyiaćiele twoi: bárzo ſię zmocniło ich pánowánie.

[l] drogié ſą my śli twoie Bo- że. H. Ale lepiéy w texćie.

18 Będę ie liczył / y rozmnożą ſię nád piaſek: powſtałem / [m]á ieſczem ieſt z tobą.

[m] bo myśl mo- iá záwſze ieſt o tobie.

19 D Jeśli Boże pobiieſz grzéſzniki: mę- żowie krwáwi odſtąpćie odemnie.

20 Bo mówićie w myśli: weźmą [n]próżno miáſtá twoie.

[n] bo ie im wy drzemy, bo ie pobiiemy.

21 Izalim nie miał w nienawiśći tych / którzy ćię nienawidzą PANIE? y nieſchnąłem nád nieprzyiaćioły twymi?

22 Doſkonáłą nienawiśćią nienawi- dźiałem ich: y ſtáli mi ſię nieprzyia- ćioły.

23 Doświadcz mię Boże / á znay ſerce moie: probuy mię / á poznay [o]ſćieżki moie.

[o] myśli moie.

24 A obacz / ieśli drógá nieprawośći we mnie ieſt: y prowadź mię [p]drógą wiekuiſtą.

[p] drógą przy- kázánia twé- go, która wie dźie do żywo tá wiecznégo

---

3 Y Sznur móy.] Gdźie my mamy Et funicu- lum meum, tám w Zydowſkim ieſt ורבעי ve- ribhi, & accubationem vel accubitum meum, y legowiſko ábo leżenie moie. Bo chcąc poká- záć Prorok / że Pan Bóg zna zwierzchnie wſzy tkie ſpráwy náſze / tedy wylicza cztery ſtany ćiáłá / w których ſię wſzytkie ſpráwy zámyká- ią / to ieſt / śiedzenie / ſtanie / chodzenie / y leże- nie. Po Grecku ieſt σχοῖνον, co dwie rzeczy znáczy / iáko Suidas vczy / funiculum, powro- zek ábo ſznur pomierny: á zátym dział ábo dźiedźictwo: y rogożą ábo łóżko z powroz-

Et funicu- lum meum inueſtigaſti

kow

kow ábo rogożéy vczynioné. Według piérwszégo rozumieć mamy/ leżenié ábo odpoczywánie w dziedzictwie moim: Ale według wtorégo/ toż włásnie iest co y w Żydowskim/ tożko ábo legowisko moie.

Pan Bóg iáko iest wszędy

7 Dokąd póydę od duchá twego.] Pokázuie/ iż Pan Bóg nie tylko iest w niebie/ ále wszędy obecnośćią/ możnośćią/ y istnośćią swoią. Obecnośćią/ iż wszytko wszędy iásnie widźi. Możnośćią/ iż wszytko wszędy opátruie/ rządźi/ y spráwuie. A istnośćią lepak/ iż istność ábo bytność iego iest niezmierzona y nápełniáiąca wszytko/ ták iż on iest iákoby duszá wszego świátá: y ták iáko duszá iest wszytká we wszytkim ciele/ y wszytká w káżdym członku ćiáłá.

Bogu wszytko iáwno.

11 Y noc oświecenie moie.] Ale y noc mie wyda/ y oświeći tobie/ y vczyni iáwne wszytkie spráwy y rozkoszy moie/ ktorem w iéy ćiemnośćiách zákrzyć chćiał y zátáić. Iákoby rzekł: Y nocné roskoszy moie będą tobie iáwné.

16 Niedoskonáłość moie.] To iest/ gdym iescze był płodem záczętym á niedoskonałym w żywoćie máćierzyńskim.

16 Y w księgách twoich.] Możemy y ták wyłożyć y rozumieć to mieysce: Acz w księgách znáiomośći twoiéy wszyscy ludźie będą popisani/ y ći ktorzy iescze ná káżdy dźień będą formowáni y kształtowáni w żywotách máćierzyńskich: á żaden z nich nie będźie/ ktoryby w księgách twoich nie miał bydź wpisány: to iest ktoryby tobie niebył znáiomy: Wszákże przyiaćiele twoi osobliwie tą wiádomośćią y pámiątką twoią vczczeni bywáią. Iákoby rzekł: Acz wszytkié ludźie znasz/ ále nie wszytkich iednáko miłuiesz y czćisz.

PSALM CXXXIX.

v Zydów 140.

Ná koniec, Psalm Dawidowi.

Bogá prośi áby go od złośliwych wybáwił á oné pokarał.

1 WYrwi mie PANIE od 2 A człowieká złégo: od mężá złośliwégo wyrwi mie.

3 Ktorzy myślili niepráwośći w sercu: cáły dźień stáwiáli bitwy.

4 Zaostrzyli ięzyki swé iáko wężowé/ iad żmiiow pod ich wárgámi.*

wys: 5. 11. y 13. 3. Rzym: 3. 13. *Selach. H.

5 Záchoway mie PANIE od ręki grzésznika: ᵃá od ludźi niespráwiedliwych wyrwi mie.

ᵃG. H. ᵇpowálić mię

Ktorzy myślili ᵇwywrocić kroki moie: ᶜzákryli pyszni śidłá ná mie.

6 Y powrozy rozćiągnęli ná śidło: *zástáwili mi przy ścieżce ᵈobraze.

ᶜnogam moim, G. ᵈsámołówkę.

7 Rzekłem PANV/ tyś iest Bóg móy: wysłuchay PANIE głos prośby moiéy.

8 B PANIE/ Pánie/ mocy zbáwienia mégo: ᵃzástoniłeś głowę moię w dźień woyny.

ᵃzástániasz, H. ᵇábo, ná wolą grzésznikowę, H.

9 Nie poday mie PANIE/ ᵇnád wolą moię/ grzésznikowi: myślili przećiwko mnie/ nie opuszczay mie/ by się snadź nie podnieśli.*

*Selach. H.

10 Głowá oblężenia ich/ y praca warg ich okryie ie.

11 Będą ná nie pádáć węgle/ wrzućisz ie w ogień: ᶜw nędzách nie wytrwáią.

ᶜnędzy nie powstáną.

12 Człowiek ᵈięzyczny nie będźie ᵉposzczęśćion ná ziemi: człowieká niespráwiedliwégo złości vłowią ná zátrácenie.

ᵈklamcá, potwarcá, złomówcá. ᵉvtwierdzon H.

13 Poznałem że PAN vczyni spráwiedliwość vbogiemu: y pomstę nędznemu.

14 Ale spráwiedliwi będą wyznawáć imieniowi twemu: á práwi ᶠbędą mieszkáć z obliczem twoim.

ᶠbędą záwsze pátrzáć ná oblicze twoie.

Hæretycy przy drodze śidłá zástáwiáią.

6 Zástáwili mi przy ścieżce] Przetóż y Heretycy pod imieniem Páná Chrystusowym/ przy ścieżce śidłá zástáwiáią: áby ten kto mnima że stąpa po drodze/ ktora iest Christus/ stąpał też po śidłách ich/ ktore y száleństwo w domu Bożym wymyślili. Hier in cap. 9. Oseæ.

10 Głowá oblężenia ich] To iest/ naprzednieysze ich zdrády/ kłamstwá/ y potwarze z pracą wymyślone/ zátrácą ie. Z Żydowskiégo tak przekłádáią: Głowe oblegáiących mie/ vtrapienie vst iego niechay go okryie.

PSALM CXL.

v Zydów 141.

Psalm Dawidowi

Prośi áby w utrapieniu był ćierpliwy y od przećiwników obroniony.

1 A PAnie/ wołałem do ćiebie/ wysłuchay mie: posłuchay głosu mégo/ gdy wołáć będę k tobie.

2 Niech idźie modlitwá moiá/ iáko kádzenié/ przed oblicznosć twoie: á podnoszenié rąk moich/ ofiárá wieczorna.

3 Postaw PANIE straż vstóm moim: á drzwi osádzoné ᵃwárgóm moim.

ᵃokoło warg moich, G.

4 Nie náchylay sercá mégo ku ᵇsłowóm złośliwym/ ku wymawiániu wymówek w grzéchách.

ᵇábo, rzeczam H.

ᶜZ ludźmi broiącymi niepráwość: á nie będę społkował z wybornymi ich.

ᶜIáko czynią ludźie broiący niepráwość.

5 Będźie mie karał spráwiedliwy miłośiernie/ y będźie mie strofował: lecz oleiek złośniká niechay nie tłuśći

głowy

glowy moiey.

6 Bo iescze y modlitwá moiá w podobániu ich: zginęli przy kámieniu sędziowie ich.

B

7 Vsłyszą słowá moie iż przemogły: iáko skibá roley wyrwána iest ná ziemię.

Rozsypáne są kośći náfze podle piekłá: bo ku tobie PANIE/ Pánie oczy moie: w tobiem nádzieię miał/ nie odeymuy dufze moiey.

9 Strzeż mie od śidłá ktore ná mię zástáwili: y od obrázy tych ktorzy broią złośći.

10 Wpádną w śiatkę iego złośnicy: osobnom ia áż przeminę.

4 Ku wymawiániu wymowek.] Jáko Adam ná Jewę/ á Jewá ná wężá winę swą skłádáłá. Euthim. Ale rácżey ábych grzech swoy vznał/ y spowiádał sie go/ iáko Dawid.

Marginalia: śladki sie, H. G. · iáko gdy orácz kráie ziemię, H. Hier: G. · ich, G. · Wymowki w grzechách. 2. krol: 12. · złośnicy pospołu/ áż ia przeminę, H.

PSALM CXLI.

v Zydow 142.

1 *Wyrozumienia Dawidowi, gdy był w iáskini modlitwá.*

2 Głosem moim wołałem do PANA: głosem moim modliłem sie PANV.

A

3 Wylewam przed oblicznośćią iego prośbę moię: á vtrapienie moie przed nim opowiádam.

4 Gdy we mnie duch moy vstawał/ á tyś znał śćieżki moie.

Ná tey drodze ktorąm chodźił/ zákryli śidło ná mię.

5 Oglądałem sie ná práwą stronę: á baczyłem/ y niebył ktoby mię poznał.

B

Zginęłá mi vćieczká: á nie iest ktoby sie pytał o dufzy moiey.

6 Wołałem k tobie PANIE/ rzekłem: Tyś iest nádźieiá moiá/ cząstká moiá w źiemi żywiących.

7 Wysłuchay prośbę moię: bomći vniżony bárzo.

Wybaw mie od prześládowcow moich: boć sie zmocnili nádemną.

8 Wywiedź z ćiemnice dufzę moię/ ku wyznawániu imieniowi twemu: ná mię czekáią spráwiedliwi/ áż mi nágrodźiß.

Marginalia: modląc sie, G. 1. krol: 24. wys. 76. 1. · Abo, wylewałem y opowiádałem. · ná pomoc. · o zdrowie moie. · vtrapiony H. · vczyniß dobrze.

PSALM. CXLII.

v Zydow 143.

1 *Psalm Dawidowi, gdy go prześládował Absalom Syn iego.*

A

PANIE/ wysłuchay modlitwę moię: przyimi w vszy prośbę moię: w prawdźie twey/ wysłuchay mię w spráwiedliwośći twoiey.

2 A nie wchodź do sądu z sługą twoim: ábowiem nie vspráwiedliwi sie przed tobą żaden żywiący.

3 Abowiem prześládował nieprzyiaćiel dufzę moię: poniżył ná źiemi żywot moy.

Posádźił mię w ćiemnych mieyscách/ iáko zdawná pomárłe: y zfrásował sie o mię duch moy: serce moie we mnie sie strwożyło.

4

5 Pámiętałem ná dni stáre/ rozmyślałem o wßytkich spráwách twoich y vczynki rąk twoich rozbiérałem.

B

6 Wyćiągnąłem ku tobie ręce swoie: dufzá moiá iáko źiemiá bez wody tobie.*

7 Wysłuchayże mię prędko PANIE: duch moy vstał.

Nie odwracay oblicza twego odemnie: y będę podobnym zstępuiącym do dołu.

8 Day mi vsłyßeć ráno miłośierdźie twoie: bom w tobie nádźieię miał.

C

Vkaż mi drogę ktorąbych miał chodźić: bom ku tobie podnośił dufzę moię.

9 Wyrwi mię od nieprzyiaćioł moich PANIE/ do ćiebiem sie vćiekł:

10 náucz mię czynić wolą twoię: ábowiem tyś iest Bogiem moim.

Duch twoy dobry poprowádźi mię do źiemie práwey:

11 dla imienia twego PANIE/ ożywiß mię w spráwiedliwośći twoiey.

Wywiedźieß z vtrapienia dufzę moię:

12 á zmiłośierdźia twego wytráćiß nieprzyiaćioły moie.

Y zágubiß wßytkie ktorzy dręczą dufzę moię: boćiem ia sługą twoy.

2 Nie vspráwiedliwi sie przed tobą żaden.] Acz kolwiek ludźie spráwiedliwi/ są przed Bogiem

Marginalia: H. 2. krol: 17. · vdérzył o źiemię, H. · Człowiek iáko iest, y nie · Selach, H. · do grobu, ábo do piekłá. · prędko, co narychley. · Bog iest náuczyćielem, á Duch S. przewodnikiem ku ćespobożnych prawdy, H.

iest spráwiedliwy. Hier: ep: ad Ctesifontem. Grego: in hunc psal. Iob 25.

giem prawdźiwie vspráwiedliwieni/ iáko inne pisma iásnie świadczą: wszákże y to prawdá/ co tu Prorok mowi/ iż przed Bogiem nie vspráwiedliwi sie żaden człowiek: á to przeto/ iż żaden nie iest ktoryby nie miał grzéchow powszednich/ (iáko Hieronym y Grzegorz s. wykłádáią) z ktoremi przecie może bydź człowiek spráwiedliwym. Ktemu żaden nie może bydź vspráwiedliwiony przed Bogiem/ to iest/ iesli bedźie Bogu przyrownany. Bo ták wysoka iest spráwiedliwość Boska/ że względem iéy/ wszytká spráwiedliwość ludzka y ányelska zda sie bydź niespráwiedliwością. iáko świeczka ná słońcu zápalona/ nie zda sie świećić/ ále ráczey záćmiáć. Ták Arnobius, Hieronym. Hilarius y Euthym.

PSALM CXLIII.

v Zydow 144.

Psalm Dawidowi, [a] przećiw Goliatowi.

[a] H.

1 A Blogosłáwiony PAN Bog moy/ ktory vczy ręce moie ná bitwę: á pálce moie ná woynę.

Zgodźi sie krolom przećiwnieprzyiaćiołom.

2 Miłośierdźie moie y vćieczká moiá: wspomożyćiel moy/ y wybáwićiel moy.

Obrońcá moy/ y w nim em nádźieie miał: ktory poddawa lud moy pod mie.

3 B PANIE/ coż iest człowiek/ [b] żeś mu sie oznaymił? ábo syn człowieczy/ że go sobie ważysz?

[b] że go znasz, H.

4 Człowiek podobny stał sie márności: dni iego iáko ćień [c] przemiiáią.

Iob 8. 9. y 14. 2. [c] przemiiáiący, H.

5 PANIE/ nákłoń niebios [d] twoich/ á zstąp: dotkni gor/ á zákurzą sie.

[d] G.

6 Záblyśni błyskáwicą/ á [e] rozprószysz ie: wypuść strzały twoie/ á [f] zátrwożysz ie.

[e] rozprosz, H. [f] rostrącz ie, H.

7 Spuść rękę twoię z wysokośći: wyrwi mie/ á wybaw mie z wod wielkich/ y z ręki synow obcych.

8 C Ktorych vstá mowiły nikczemność: á práwicá ich/ práwicá [g] niepráwośći.

[g] omylna, H.

9 Boże/ pieśń nową záśpiewam tobie: ná árfie [*] o dźiesiąći stronach gráć tobie będę.

[*] y ná instrumenćie, H.

10 Ktory dáiesz zbáwienie krolom: ktoryś odkupił Dawidá sługę twego:

11 [i] od mieczá złego wyrwi mie.

A wybaw mie z ręki synow obcych: ktorych vstá mowiły nikczemność: á práwicá ich/ práwicá [i] niepráwośći.

[i] omylna, H.

12 Ktorych synowie iáko nowe szczepki w młodośći swoiéy.

Corki ich przystroione: y zewsząd ozdobione ná ksztalt kośćiołá.

13 D Spiżárnie ich pełne/ iedno po drugim wydáiące.

14 Owce ich płodne/ wielkimi trzodámi wychodzące: y woły ich tłuste.

Niémász obálenia w płociech/ áni przeyśćia: áni wołánia po ich vlicách.

15 Błogosłáwionym názwáli lud ktory to ma: błogosłáwiony lud/ ktorego PAN Bog iego.

Iáko sie Bog ludźiom oznáymuie. Do Zyd: 1. 1.

3 *Żeś mu sie oznaymił.*] Sam przez sie/ przez ányoły/ przez proroki/ przez Syna/ przez Apostoły/ przez pismá/ przez widzenia/ pokázowánia/ y nátchnienia.

Lxx przekład lepszy.

12 *Ktorych synowie.*] Lxx. to wszytko ták przełożyli/ iákoby to ziemskie szczęśćie ludźi niezbożnych było: co wiecey przystoi nowemu zakonowi. Lecz w Zydowskim to co sie tu o szczęśćiu ziemskim mowi/ przypisuie sie ludowi Bożému. Przetoż y Hieronym s. ták przełożył: Vt sint filii nostri sicut nouellæ plantationes: Aby były synowie nászy/ iáko młode szczepki: Corki násze/ spiżárnie násze y owce násze/ ꝛc. Co dobrze przystoi stárému zakonowi/ w ktorym tákie dobrá pobożnym obiecowano. Acz Genebrardus pokazuie/ że to są słowá niezbożnych ludźi (o ktorych w przeszłym wierszu 11. mowiących nikczemnośći y chlubiących sie z doczesnych máietnośći: Synowie/ práwi/ nászy iáko nowe szczepki/ corki násze/ ꝛc. Co Lxx. dobrze zrozumiawszy/ słusznie ták przełożyli/ iáko w nászym texcie.

12 *Ná ksztalt kośćiołá.*] Rozumiéy drogimi kleynoty/ y wielkim misterstwem ochędożonego. Z Zydowskiégo ten wiersz teraz przekłádáią: Corki násze iáko węgły wyrysowáne/ obyczáiem kośćiołá/ ábo pálacu.

PSALM CXLIIII.

v Zydow 145.

Chwałá sámemu Dawidowi.

Y tego Psálmu pierwsze litery wierszow porządkiem obiecá dłá Zydowskiégo są spisáne.

1 א A Wywyższáć ćie będę Boże: krolu moy: y będę błogosłáwił imię twoie ná wieki y ná wieki wieku.

2 ב Ná káżdy dźień będę ćie błogosłáwił: y będę chwalił imię twe ná wieki y ná wieki wieku.

Wystáwia Bogá iáko królá dobrégo, miłośiernégo, y wszytko rządzącégo.

3 ג Wielki PAN/ y bárzo chwálebny: á wielkośći iego niémász końcá.

4 ד Narod y narod będźie chwalił vczynki twoie: y moc twoię będą oznaymowáć.

5 Wielmożność świątobliwośći twéy opowiádáć będą: á dźiwne spráwy twé wysławiáć będą.

6 A moc strásznych spraw twoich ogłaszáć będą: á wielkość twoię będą opowiádáć.

B

7 Pámiątkę obfitéy [a]słodkośći twoiéy wydawáć będą: á z spráwiedliwośći twoiéy będą śię weselić.

8 Litośćiwy y miłośćiwy PAN: ćierpliwy/ á wielce miłośierny.

9 [b]Słodki PAN wszytkim: á litośći iego nád wszytkie vczynki iego.

10 Niechći PANIE wyznawáią/ wszytkie spráwy twoie: á święći twoi niech ćię błogosłáwią.

11 Sławę królestwá twego będą opowiádáć: á o możnośći twoiéy mówić będą:

12 Aby oznaymili synóm człowieczym możność twoię: y chwałę [c]wielmożnośći królestwá twego.

C

13 Królestwo twe królestwo wszytkich wieków: á pánowánie twoie we wszelkim rodzáiu y rodzáiu.

[d]Wierny PAN we wszytkich słowiéch swoich: á święty we wszech spráwách swoich.

14 Podnośi PAN wszytkich którzy vpadáią: á podnośi wszytkie powálone.

15 Oczy wszytkich nádźieię máią w tobie Pánie: á ty dáiesz pokarm ich czásu słusznego.

16 Otwarzasz ty rękę swoię: á nápełniasz wszelkie zwierzę [e]błogosłáwieństwém.

17 Spráwiedliwy PAN we wszytkich drogách swoich: á [f]święty we wszech spráwách swoich.

D

18 Blisko iest PAN wszytkim którzy go wzywáią: wszytkim którzy go wzywáią w prawdźie.

19 Vczyni wolą tych którzy śię go boią: y prośbę ich wysłucha y zbáwi ie.

20 Strzeże PAN wszytkich którzy go miłuią: á wszytkie grzeszniki wytráci.

21 Chwałę PANSKĄ wysławiáć będą vstá moie: á wszelkie ćiáło niechay błogosłáwi imię święte iego ná wieki y ná wieki wieków.

[a] dobroći, H. G.
[b] Dobry, H. G.
[c] wielmożnégo królestwá Hebr.
[d] H.
[e] do wolëy, H pośileniém, G
[f] miłośierny, H.

Lxx. cáły wierß przydáli.

13 *Wierny Pan.*] Tegó wierszá w Zydowskim texćie niémász/ ále go Lxx. przydáli/ iż nie dostawáło wierszá/ któryby śię poczynał od litery נ Nun, A ták vczynili ii podobny wierszowi ośmnastému/ odmieniwszy צדיק tsadik, iustus, w נאמן Neeman, fidelis., wierny/ a viis, in verbis: áby Psalm był zupełny/ táko też wyższéy vczynili/ w Psalmie 36. v. 31. Bo iáko Hieronim ś. pisze: Septuaginta addiderunt aliqua, vel ob decoris gratiam, vel ob Spiritus sancti authoritatem. Lxx. tłumáczów przydáli nieco/ ábo dla więtszéy ozdoby/ ábo dla mocy duchá ś. którégo mieli.

Którzy Páná nie wzywáią w prawdźie. 1.

18 *Którzy go wzywáią w prawdźie.*] Nie wzywáią Páná w prawdźie. Naprzód ći/ którzy go nie sercem wzywáią/ ále tylko vsty. 2. Powtore ći/ którzy wiáry dobréy nie máią/ iáko Zydźi/ Pogánie/ Heretycy. 3. Potrzećie/ którzy złym sumnieniem/ y z vmysłem trwánia przećie w grzechu/ Bogá wzywáią: bo tych serce nie iest ku Bogu proste. 4. Poczwarte/ którzy bez vfnośći/ y wątpliwym vmysłem Bogá wzywáią: Bo y ći o mocy dobroći Bożkiéy nie dobrze trzymáią. 5. Nákoniec którzy bárźiéy prágną docześnych á niźli duchownych rzeczy. O których Iákub ś. Prośćie/ práwi/ á nie vpraszaćie/ przeto iż źle prośćie/ ábyśćie to trawili ná pożądliwośćiách wászych. Bo y tych serce nie iest ku Bogu proste/ y dla tegóż nie wzywáią w prawdźie. Iák: 4. 3.

PSALM CXLV.

v Zydów 146.

Alleluia, [g]Aggeuszá y Zácháriaszá.

1 Chwal dusza moiá PANA: 2 będę chwalił PANA zá żywotá mego: będę śpiewał Bogu mému poki mię ostawa.

A

3 Nie vfayćie w kśiążętách/ [h] [i]w synách człowieczych: w których niémász zbáwienia.

4 Wynidźie duch iego/ á obróći śię w źiemię swoię: w ten dźień zginą wszytkie myśli ich.

5 Błogosłáwiony którégo Bóg Iákob pomocnikiem: nádźieiá iego w 6 PANV Bogu iego: [k]który stworzył niebo y źiemię/ morze y wszytko co w nich iest

7 Który strzeże prawdy ná wieki: czyni spráwiedliwość vkrzywdzonÿ: dáie pokarm łáknącym.

B

8 PAN rozwiezuie spętáné: [l]PAN oświeca slepé.

PAN wzwodźi vpádłé: PAN miłuie spráwiedliwé.

9 PAN strzeże przychodniów/ śieroty y wdowę wspomoże: á drógi grzesznikow zágubi.

[g] H.
[h] Ze nie w ludźiách, ále w Bogu dufáć potrzebá.
[i] w synu człowieczym, w którym, H.
[k] Dźie: 14. 15
[l] Obiá: 14. 7.

10 Będzie PAN królował ná wieki: Bóg twóy Sionie ná pokolenie y pokolenie.

Duszá nieśmiertelna.

4 *Wynidźie duch iego.*] Duch wychodźi z ćiáłá/ bo duszá nie vmiera/ będąc nieśmiertelna. A po śmierći vstáną wszytkie myśli ludzkie: to iest wszytkie przemysły o tych świeckich á doczesnych rzeczách. Nie żeby ludźie po śmierći nic wiecey nie myślili/ nie żyli/ ábo nic o nas y o sobie nie wiedźieli/ iáko sektarze bluźnią. Gdyż Bog nie iest Bogiem vmárłych ále żywych. Matt: 22.32.

PSALM CXLVI.

v Zydów 147.

Alleluia.

Chwalić pána każe dla iego opátrznośći.

1 A Chwalćie PANA/ [a]bo dobry iest Psalm: Bogu nászému niech będźie wdźięczna y ozdobna chwałá[a].

[a] bo dobrze iest śpiewáć Bogu nászé[a], iż wdźięczna (iest) ozdobna chwałá, H.

2 PAN buduiący Jeruzálem/ rozprószenia Jzráelá zgromádźi.

3 Który vzdrawia skruszone ná sercu: y záwiezuie ich rány.

4 Który liczy mnostwo gwiazd/ y im wszytkim imioná dáie. 4.Esd. 16.57

5 Wielki PAN nász/ y wielka moc iego: á mądrośći iego niémász liczby.

6 Podnośi PAN ćiché: á grzészniki poniża áż ná źiemię.

7 Záczynayćież PANU z wyznawániem: grayćie Bogu nászému ná cytrze.

B 8 Który okrywa niebo obłokámi: y źiemi deszcz gotuie.

9 Który czyni że rośćie trawá po górách/ [b] y ziołá [b] dla posługi ludzkiey[b]. Iob 39. 3.

[b] H. [b] áby miáło żywność bydło, ludziom służące.

10 Który dáie bydłu żywność iego/ y kruczętóm wzywáiącym go.

11 Nie kocha sie w śile końskiey: áni w goleniách męskich ma vpodobánie.

12 Kocha sie PAN w tych którzy sie go boią: y w tych którzy nádźieie máią w miłośierdźiu iego.

Kruczętá iáko Pan Bóg karmi.

9 *Kruczętóm wzywáiącym.*] Kruczętá z białe są kiedy sie narodzą/ przeto ie rodźicy zgołá opuszczáią. Ták tedy opuszczonym/ y wrzeszczącym od głodu/ Bóg muchy posyła/ które im w gebe wlatáią/ y tymi sie żywią. Ták Rábinowie z Iobá Rodz. 38. N. Chryzostom s. tegoż im poświadcza/ tylko to przydawszy/ że krucy z wrodzonego swego okrućieństwá dźiatki opuszcáią.

PSALM CXLVII.

Alleluia.

Iescze napomina kośćiół, ku chwaleniu Bogá, że go opátrzył ták doczesnémi, iáko yduchownémi dobry.

12 A Chwal Jeruzálem PANA: chwal Sionie Bogá twego.

13 Abowiem vmocnił zawory bram twoich: błogosłáwił synóm twym w tobie.

14 [c] Który vczynił gránice twoie pokóy[c]: y násyca ćie nawyborniey szy zbożem.

[c] Który ćię ogránicżył pokoiem.

15 Który pusczá [d] słowo swé ná źiemię: bárzo prędko bieży mowá iego.

[d] roskázuie.

16 B Który dawa śnieg iáko wełnę: á [e] mgłę rozsypuie iáko popiół.

[e] szron, H.

17 Spuscza [f] lód swóy iáko bréły: kto sie ostoi przed źimnem iego?

[f] grad lodowy iáko kryształ

18 [g] Pośle słowo swoie/ á rostopi ie: wienie wiátr iego/ á pocieką wody.

[g] Roskáże.

19 Który oznaymuie słowo swé Jákobowi: [h] spráwiedliwośći[h] y sądy swoie Jzráelowi.

[h] vstáwy, H.

20 Nie vczynił ták żadnému narodowi: y nie obiáwił im sądów swoich. Alleluia.

PSALM CXLVIII.

Alleluia.

Wszystko stworzenie ku chwaleniu Bogá pobudzá.

1 A Chwalćie PANA ná niebieśiech: chwalćie go ná wysokośći.

Chwalćie go wszyscy

2 Anyołowie iego: chwalćie go wszytkie woyská iego.

3 Chwalćie go słońce y miesiącu: chwalćie go wszytkie [i] gwiazdy y świátłośći[i]. Dan: 3. 58.

[i] wszytkie gwiazdy iásné, H.

4 Chwalćie go niebiosá nád niebiosy: y wody które są ná niebie/ [k] niech imię PANSKIE chwalą. Dan: 3. 59.

5 [l] Abowiem on rzekł y vczynioné są[l]: on roskazał y stworzoné są.

[k] [l] H.

B 6 Postánowił ie ná wieki y ná wiek wieku: vstáwę dał y nie przeminie.

7 Chwalćie PANA ná źiemi: [m] smokowie y wszytkie [n] przepáśći.

[m] wieloryby bowie. [n] głębokośći morskié.

8 Ogniu/ grádźie/ śniegu/ [o] ledźie/ y wietrze gwałtowny: które czynią słowo iego:

[o] páro, H.

9 Góry y wßytkié págorki: drzewá owoc dáiące/ y wßytkie [s]Cedry.

[s] drzewá do budowánia wysokié.

10 Zwiérzetá/ y wßytko bydło: rzeczy płazáiące/ y ptastwo skrzydláste.

11 Królowie ziemscy/ y wßyscy narodowie: książetá/ y wßyscy sędziowie ziemscy.

12 Młodziency y pánienki/ stárzy y młodzi/ niech imie PANSKIE chwalą: [t] bo wywyßyło sie imie iego sámego.

13 Wyznánie iego ná niebie y ná ziemi: [t] y [v] wywyßył [x] róg ludu swego.

[v] wywyßy, G. [x] moc.

14 Chwałá wßytkim świetym iego: synóm Izráelskim/ ludowi przybliżáiącému sie do niego. [G] Alleluia.

4 *Wody które są ná niebie.*] To iest/ nád obłoki/ które pismo niebem pospolićie zowie. Acz to niektórzy rozumieią o niebie wodnym ábo krysztalowym/ które mówią że iest pod nawyßym niebem.

Wody ná niebie.

10 *Rzeczy płazáiące.*] Serpentes, rozumieią sie ták ryby pływáiące w wodzie/ iáko y gádziny czołgáiące sie po ziemi.

PSALM CXLIX.

Alleluia.

Królowi Chrystusowi śpiewáć káže, iž on swoie zbáwi, y da zwyćięstwo

1 A SPIEwayćie PANU pieśń nową: chwáłá iego w zgromádzeniu świetych.

2 Niech sie weseli Izráel w tym który go stworzył: á synowie Sionscy niech sie ráduią w królu swoim.

3 Niechay imie iego chwalą [a] w śpiewániu społecznym: ná bebnie y ná árfie niechay mu gráią.

[a] ábo, ná piszałce.

4 Bo sie kocha PAN w ludu swoim: y podwyßy ćiché [b] ku zbáwieniu.

[b] w zbáwieniu, G.

5 Rozweselą sie świeći w chwale: rozráduią sie w łożnicách swoich.

6 B [c] Wysłáwiánia Bogá w gárdlech ich: á miecze z obu stron ostré w rękách ich.

[c] ábo, Wywysłánia.

7 Aby czynili pomstę nád pogány: skáránie miedzy narody.

8 Aby powiązáli króle ich petámi: á ßlachte ich okowámi żeláznémi.

9 Aby vczynili o nich práwo nápisáné: Tác [d] iest chwałá wßytkim świetym iego. [G] Alleluiá.

[d] będźie, G.

2 *W tym który go stworzył.*] W Zydowskim tu iest znácznie wyrázona táiemnicá Troyce przenaświetßey. Bo ták to mieysce w Zydowskim czytamy: W stworzyćielach swoich. Iáko y v Iobá w 32. Kedy Bóg stworzyćiele moi. Y v Izáia: 54. 5. Iż bedzie pánowáł nád tobą stworzyćiele twoi/ Pan zástepów. Y záśie 44. 1. To mówi Pan/ Stworzyćiele twoi. y 14. Pan stworzyćiele twoi. Czym znáć pismo ś. dáie/ iż w Bostwie iest więcey osób niżli iedná.

Tróycá S.

PSALM CL.

Alleluia.

1 A CHWALcie [a] Páná [b] w świetych iego: chwalćie go [c] ná vtwierdzeniu mocy iego.

[a] Bogá, G. H [b] ná rozpostrzeniu.

2 Chwalćie go w możnośćiách iego: chwalćie go według mnostwá wielkośći iego.

3 B Chwalćie go głosem trąby: chwalćie go ná árfie y ná cytrze.

4 Chwalćie go ná bebnie y ná piszałce: chwalćie go ná strunách y ná orgániech.

5 Chwalćie go ná cymbalech głośnych: chwalćie go ná cymbalech krzykliwych:

6 [d] [e] wßelki duch niechay Páná chwali. [G] Alleluiá.

[e] ábo, cokolwiek tchnie. [G]

Wßelákiego duchá ku chwaleniu Bogá, wßeláką muzyką nápomina.

1 *W świetych iego.*] Hieronym ś. z Zydowskiego wykłáda/ w świetym iego. Drudzy/ w świątnicy iego. A Fælix y inni/ w świątybliwośći iego. Grækowie o ludźiách świetych zgodnie wykłádáią. Co nie iest Zydowskiemu przekłádowi przećiwno. Bo y w ludźiách świetych pokázuie sie świetobliwość Boża/ y świeći są osobliwie świątnicámi ábo przybytkámi Bożémi/ który w nich mießka. y może sie Zydowskié ták rozumieć: Chwalćie Páná we wßytkich tych rzeczách które duchem iego są poświecone, miedzy które mi pewna iest że ludźie świeći przodek trzymáią.

W iákich świetych Bogá chwalić mamy.

3 *Chwalćie go ná árfie y ná cytrze.*] Ztąd widźimy/ że śiegodźi orgán/ y rozmáitych instrumentów muzyckich w kośćiele ku chwale Bożéy/ y ku wzbudzeniu serc ludzkich do nabożeństwá y do weselá duchownego/ vżywáć.

Orgány y muzyki w kośćiele záléconé.

KSIĘGI PRZYPOWIESCI,

które Zydzi משלי "Misle názywáią.

"To iest, podobieństwá.

ROZDZIAŁ I.

Pożytek Przypowieśći.

1 RZYpowieśći Sálomoná / syná Dawidowégo / królá Izráelskié°. 2 °Dla náwykniénia mądrośći y ćwiczenia: dla wyrozumienia słów rostropnych: 3 ° y dla przyięćia ćwiczenia náuki / spráwiedliwośći / y sądu / y práwośći: 4 dla podánia máluczkim biegłośći / młodému vmieiętnośći y rozumu. 5 ° * Słucháiąc mądry / mędrßym będźie: á rozumny "rządy otrzyma. 6 ° Wyrozumié przypowieść y wykład / słowá mądrych y gadki ich. 7 ° Boiaźń PANSKA początek mądrośći. Mądrośćią y náuką głupi gárdzą. 8 ° Słuchay synu móy ćwiczenia oycá twegó / á nie opuszczay zakonu mátki twoiéy: 9 ° áby byłá przydána "łáská głowie twoiéy / á łáńcuch ßyi twoiéy. 10 ° Synu móy / iesliby ćie necili grzeßnicy / nie 11 przyzwalay im. ° Jesliby rzekli: Pódź z námi / zásadźmy sie ná krew / zákryimy sidłá ná niewinnégo bez przyczyny: 12 ° pożrzémy go iáko piekło żywégo / á "cálégo iáko zstępuiącégo w 13 dół. ° Wßelką máietność drogą naydźiemy / nápełniemy domy náße korzyśćią. 14 ° "Puść lós z námi / mießek ieden niech będźie wßytkich nas. 15 ° Synu móy / nie chodź z nimi / powśćiągni nogę twoię od ßćieżek ich. 16 ° Abowiem nogi ich bieżą ku złému / y kwápią sie áby krew przelali. 17 ° Ano próżno zárzucáią śieć przed oczymá skrzydlástych. 18 ° Oni też przećiw krwi swoiéy zásadzáią sie / y czynią zdrády przećiw dußam swoim. 19 ° Ták ßćieżki wßelkiégo łákomégo duße máietnych odéymuią. 20 ° Mądrość przed domy opowiáda / ná vlicách swóy głos wypuscza. 21 ° W głównieyßych gromádách woła / we drzwiách bram mieyskich wydáie słowá swé mówiąc: 22 ° Dokądże máluczcy będźiećie miłowáć dźiećiń
stwo / á głupi rzeczy im ßkodliwych żądáć będą / á nierostropni nienáwidźieć vmieiętnośći? 23 ° Náwróććie sie ná karánié moie: oto "wynioṡę wam duchá mego / y okażę wam słowá moie. 24 ° Jzem wołálá á niechćieliśćie: wyćiągáłám rękę moię / á nie był ktoby poyźrzał. 25 ° Wzgárdźiliśćie wßelką rádą moią / á káránia moich 26 zániedbáliśćie. ° Ja sie też śmiać będę w wáßym zátráceniu / y urągáć będę gdy to ná was przyidźie czegośćie sie bali. 27 ° Gdy przypádnie nagłé nieszczęśćié / y zginienié iáko burza przypádnie: kiedy przyidźie ná was vtrápienié y vćisk: 28 ° Tedy mię wzywáć będą / á niewysłucham: ráno wstáną á 29 nie naydą mię: ° dla tego że mieli w nienawiśći kárność / á boiáźni PAN
30 SKIEY nie przyięli: ° áni przestawáli ná rádźie moiéy / y vwłóczyli wßelkiému karániu memu. 31 ° A ták będą ieść owocé "drógi swoiéy / y násyçą sie rádámi swémi. 32 ° odwróceníé máluczkich zámorduie ie: á szczęśćié głupców zátráći ie. 33 ° Ale kto mię vsłucha bez boiáźni będźie odpoczywał / y záżyie obfitośći odiąwßy boiáźń złégo.

*Abowiem tego, G. "porad dostá tnie, H.

Boiáźń boża.

Słucháć rodźiców.

"koroná łáski, G.

Strzédź sie złégo towárzystwá.

"práwégo, H.

"złóż sie z námi.

Mądrość do śiebie wßytkich woła.

Stáry zwyczay proroków, kázánie czynić po ulicách.

"wyleię, H. Isa. 65. b 31. y 64. a 4. Ier: 7. c 13.

Gárdzącym groźi zátráceniem.

"spraw swoich.

"Summárych ksiąg.

Iż té troie księgi / Przypowieśći / Ecclesiastes, y Pieśń nád Pieśniámi / są królá Sálomoná / wßyscy sie ná to zgádzáią. O których to powiáda Hieronym s. iż w Przypowieśćiách iákoby syny y dźieći vczy / y często miánuie syny. Ecclesiastes męża doroslégo vczy / áby znał márność świátá. Náostátek w Pieśni swéy vczy iáko iuż doskonáły człowiek będąc / prágnąć ma widźieć Oblubienicá duße swoiéy Páná Chrystusá.

Názwał té księgi Przypowieśćiámi / iż to Przypowieśćiámi zowiemy / kiedy sie co mówi pod podobieństwy / których tu nawięcéy w tych księgách Sálomon vżywa / iáko też y Pan Christus w Ewányeliiéy często mówi / bo táka náuká y łacwie sie rozumié y dłużéy sie pámięta. I tu obacz iż miedzy pisárzmi Zydowskimi / piérwßy był Sálomon / który swym księgom dał tytuł od imienia swégo / którégo też potym y Prorocy násládowáli / Izáiaß / Hieremiaß / etc. iż to należáło do vpewnienia ksiąg świętych.

ROZDZIAŁ II.

Mądrości trzebá żądáć y od páná Bogá prośić.

1 ynu móy/ ieſli przyimieß mowy moie/ á przykázánia moie ſkryieß przy ſobie/ 2 áby ſłuchało mądrośći vcho twoie: nákłoń ſercá ſwego ku poznániu roſtropnośći. 3 Bo ieſli wzowieß mądrośći/ y nákłóniß ſerce twé roſtropnośći: 4 ieſli iéy ßukáć bedźieß iáko pieniedzy/ á iáko ſkárbów dokopaß ſie iéy: 5 tedy wyrozumieß boiaźń PANSKĄ y vmieietność Bożą nay dźieß: 6 Bo PAN dawa mądrość: á z vſt iego roſtropność y vmieietność. 7 Strzédz bedźie práwych zbáwienia/ y obroni chodzących w proſtośći/ 8 záchowuiąc ßćieżki ſpráwiedliwośći/ y dróg świetych przeſtrzegáiąc. 9 Tedy wyrozumieß ſpráwiedliwość/ y ſąd/ y práwość/ y wßelką ßćieżke dobrą. 10 Jeſli wnidźie mądrość do ſercá twego/ á vmieietność ſpodoba ſie duſzy twoiéy: 11 rádá ſtrzédz ćie bedźie/ á roſtropność záchowa ćie/ 12 ábyś był wyrwan z drogi złéy/ y od człowieká który mówi przewrotność: 13 którzy opuſzczáią droge proſtą/ á chodzą drógámi ćiemnémi: 14 którzy ſie weſelą źle vczyniwßy/ á rádują ſie w rzeczách nagorßych: 15 których drógi przewrotné ſą/ y poſtepki ich bezecné. 16 Abyś był wyrwány od cudzéy niewiáſty/ y od obcéy/ która gládźi mowy ſwoie/ 17 y opuſzcza wodzá młodośći ſwoiéy/ y zápomniáłá przymiérza Bogá ſwego. 18 Abowiém dóm iéy náchylił ſie do śmierći/ y ßćieżki iéy do piekłá. 19 Wßyſcy którzy wchodzą do niéy niewrócą ſie/ y niechwycą ſie ßćieżki żywotá. 20 Abyś chodźił drógą dobrą/ y ſtrzégł ſpráwiedliwych ßćieżek. 21 Bo którzy ſą práwi bedą mießkáć ná ziemi/ á proſći trwáć bedą ná niéy. 22 Ale niezbożni bedą z ziemie wytráceni: á którzy czynią nieſpráwiedliwie/ bedą z niéy zniesieni.

Nábyćiem mądrośći iáko wiele dobrégo przynośi

1.

2. *to ieſt, męża ſwego.*

3. *doſkonáli, H Iob 18. d 17.*

ROZDZIAŁ III.

Mądrość przedłuża żywot.

1 ynu móy/ nie zápominay zakonu mego/ á przykazań moich niech ſtrzeże ſerce twoie. 2 Przedłużenia bowiem dni y lat żywota y pokoiu przydádzą tobie. 3 Miłośierdźié y prawdá/ niech ćie nie opuſzczáią: obwiń ie około ßyie twoiéy/ y nápiß ná tablicách ſercá twego: 4 á naydźieß łáſke/ y rozum dobry v Bogá y v ludźi. 5 Miéy vfność w PANV ze wßytkiégo ſercá ſwego/ á nie polégay ná roſtropnośći twoiéy. 6 Ná wßytkich drógách twoich myśl o nim/ á on wyproſtuie ßćieżki twoie. 7 Nie bądź ſam v śiebie mądrym: bóy ſie BOGA/ á odſtąp od złego: 8 zdrowié bowiem bedźie żywotowi twemu/ á odwilżenié kośćiom twoim. 9 Czći PANA z máietnośći twoiéy/ á z piérwiaſtek wßelkiégo zboża twego daway mu: 10 á nápełnią ſie gumná twoie obfitośćią/ y práſy twé winem opływáć bedą. 11 Karánia PANſkiégo ſynu móy nie odrzucay: áni vſtaway gdy od niego karan bywaß. 12 Bo kogo Pan miłuie/ karze: á iáko ociec w ſynie kocha ſie. 13 Błogosłáwiony człowiek który nálazł mądrość/ y który obfituie w roſtropnośći: 14 lepßé ieſt nábyćié iéy niżli kupiectwo ſrébrá y złotá piérwßégo y naczyſtßégo owoc iéy. 15 Drożßa ieſt nád wßytkié bogáctwá: á wßytkié rzeczy które bywáią pożądáné/ niemogą iéy bydź przyrownáné. 16 Przedłużenié dni ná práwicy iéy/ á ná lewicy iéy bogáctwá y ſławá. 17 Drógi iéy drógi piekné/ y wßytkié ßćieżki iéy ſpokoyné. 18 Drzewem żywot ieſt tym którzyby ſie iéy chwyćili: y błogosłáwiony/ który ią otrzyma. 19 PAN mądrośćią vgruntował źiémie/ roſtropnośćią niebioſá vtwiérdźił. 20 Mądrośćią iego wyniknely głebokośći/ y obłoki zśiadáią ſie w roſe. 21 Synu móy niech té rzeczy nieſchodzą z oczu twoich: ſtrzéż zakonu y rády: 22 y bedźie żywotem duſzy twoiéy/ y łáſką ßyi twoiéy. 23 Tedy póydźieß śmiele drógą twoią/ y nogá twoiá nie potknie ſie: 24 ieſli záſnieß nie zlekniß ſie:

Iako ſie ma mieć człowiek przećiw Bogu.

1.

2. *w oczách twoich, H. Rzym: 12. d 16.*

3.

4. *Tob: 4. b 7. Luk: 14. c 13. Do Zyd: 12. b 15.*

5.

Apoc: 3. d 19

á bije káżdégo ſyná, które przyimuie, G. Błogosłáwienſtwo mądrégo.

bedźieß

bedźieß odpoczywał/ y bedźie wdźieczny sen twóy: nie vlekníeß śie stráchu nagłego / áni przypadáiących ná ćie mocy niezbożników. PAN bowiem bedźie przy boku twoim/ y bedźie strzegł nogi twoiey áby ćie nie poymano. Nie broń dobrze czynić temu który może: ieśli możeß/ y sam dobrze czyń. Nie mow przyiaćielowi twemu: Jdź/ á wróć śie: iutro ć dam: gdy możeß záraz dáć. Nie myśl przyiaćielowi twemu złego/ gdy on w tobie dufność ma. Nie wadź śie z człowiekiem bez przyczyny/ gdy on tobie nic złego nie vczynił. Nie zayrzy człowiekowi nieſpráwiedliwému/ áni náśláduy dróg iego: bo obrzydłością PANV iest káżdy násmiewcá/ á z prostymi rozmowá iego. Vbóstwo od PANA w domu niezbożnego: lecz mieszkánia spráwiedliwych bedą błogosłáwioné. On śie náśmieie z naśmiewców/ á ćichym da łáskę. Sławe mądrzy ośięgną: głupich wywyßßenie zelżywość.

Iako śie ma człowiek mieć przećiw bliźniemu. 1. 2. 3.

*Psal: 36. a 1 Przecz złośliwych nie mamy náśládowáć. 1. *przewrotni, H. *przeklectwo, H. 2. 3. *Pan śie sprzećiwia pyßnym, á pokornym dáie łáskę, G. 4.

ROZDZ. IIII.

SLVchaycie synowie nauki oycowskiey/ á pilnuyćie ábyśćie vmieli rostropność. Dar dobry dam wam/ nie opuſczayćie zakonu mego. Bo y ia byłem synem v oycá mego/ młodźiuchnym/ y iedynaczkiem przed mátką moią: y náuczał mie/ y mówił: Niech przyimie słowá moie serce twoie: strzeż przykazań moich/ á bedźieß żył. Ośiągni mądrość/ ośiągni rostropność: nie zápominay/ áni śie odchylay od słów vst moich. Nie opuſczay iey/ á bedźie ćie strzegłá: miłuy ią/ á záchowa ćie. Początek mądrośći/ ośiągni mądrość/ á we wßelkiey ośiádłośći twoiey nábyway rostropnośći. Vchwyć śie iey/ y wywyßßy ćie: bedźieß wsławion od niey/ gdy ią obłápiß. da ná głowę twoie pomnożenie łáski/ y koroną ozdobną nákryie ćie. Słuchay synu móy á przyimi słowá moie/ ábyć śie rozmnożyły látá żywotá. Dróge mądrośći vkaże tobie/ poprowádzę ćie ßćieżkámi práwośći: którémi gdy póydźieß/ nie bedą śćiśnioné kroki twoie/ á biezac nie bedźieß miał obrázy. Trzymay śie nauki/ nie puſczay śie iey/ strzeż iey/ bo oná iest żywotem twoim. niekochay śie w ßćieżkach niezbożników/ áni sobie vpodobay drógi złośników. Vćiekay od niey/ áni chodź po niey: odchyl śie/ á opuść ią: nie śpią bowiem áż co złego zbroią: y nie mogą spáć áż kogo podéydą. iedzą chleb niezbożnośći/ y wino niepráwośći piią. A ßćieżká spráwiedliwych/ iáko iásna świátłość wschodźi y rośćie áż do doskonáłego dniá. Dróga niezbożnych ćiemna/ nie wiedzą gdźie vpádną. Synu móy słuchay powieśći moich/ á ná wymowy moie nákłoń vchá twego: niech nie odchodzą od oczu twoich choway ie w pośrzód sercá twego. żywotem bowiem są tym którzy ie náyduią: á zdrowiem wßelkiému ćiáłu. Wßeláką strażą strzeż sercá twego: bo z niego żywot pochodźi. Oddal od śiebie vstá przewrotné/ á wárgi vwłaczáiącé niechay bedą dáleko od ćiebie. Oczy twoie niechay prosto pátrzą/ á powieki twé niech vprzédzáią kroki twoie. Prostuy ßćieżki nogóm twoim/ á wßytkié drógi twoie + bedą zmocnioné. Nie vstepuy ná práwo áni ná lewo: odwróć nogę twoie od złego. Bo drógi które są po práwey stronie/ zna Pán: á przewrotné są które są po lewey stronie. A on prosté vczyni biegi twoie/ á drógi twoie w pokoiu poprowádźi.

Bo náuk dobrą, H. Salomon swym przykładem każe ßukáć mądrośći.

Pożytki mądrośći.

Dróga mądrośći.

*Abowiem, H. G. *niespráwiedliwie nabyty. *z drapieztwá.

Iako maß strzédz. 1. Serce. 2. Vsta. 3. Oczy. 4. Nogi. *niech, H. H.

ROZDZIAŁ V.

SYnu móy/ bądź pilen mądrośći moiey/ á ku rostropnośći moiey nákłoń vchá twego/ ábyś strzegł myśli/ á wárgi twé náukę záchowáły. Nie słuchay chytrośći niewieśćiey. plastr bowiem miodu ćiekący wárgi nierządnice/ á gárdło iey gládße niż oliwá: Lecz ostátnié rzeczy iey gorzkié iáko piołun/ y ostré iáko miecz

*dobrey, G. H. Każe śie strzédz nierządnice.

5 o dwu ostrzu. [6] Nogi iéy zstępuią do śmierci/ á kroki iéy przechodzą do piekłá. [6] Po ścieżce żywotá nie chodzą/ błędné są kroki iéy y nie wyśládowáné. [7] Teraz tedy synu móy słuchay mie/ á nie odstępuy od słów vst moich. [8] Oddal od niéy drógę twoie/ á nie przybliżay się ku drzwiam domu iéy. [9] Abyś nie dał obcym czći twoiéy: [10] á lat twoich [a]okrutnému. [10] By snadź nie násyćili obcy siły twoiéy/ á práce twé nie były w cudzym domu: [11] y ábyś nie wzdychał ná ostátku/ kiedy zniszczysz mięsá twoie/y ćiáło twoie/ y rzeczeß: [12] Czemużem się ia brzydźił náuką/ á serce moie nie przestáło ná karániu: [13] ániм słuchał głosu vczących mię/ á náuczyćielóm nie náchyliłem vchá mego: [14] Bez máłá byłem w káżdéy złości w pośrzódku zgromádzenia y zboru. [15] Piy wodę z cisterny twoiéy/ y wody płynącé studnice twoiéy. [16] Niech ściekáią źrzódłá twoie z domu/ á ná vlicách wody twé rozdźieláy. [17] Miéy ie sam/ á obcy niech nie będą vczesnikámi twémi. [18] Niech będźie zdróy twóy błogosłáwiony/ á weseł się z żoną młodości twoiéy: [19] łáni namilßą/ y ielonek nawdźięcznieyßy: [b]pierśi iéy niech ćię vpaiáią ná káżdy czás/ á w miłości iéy kochay się vstáwicznie. [20] Czemu się daß synu móy zwodźić obcéy/ y odpoczywaß ná łonie cudzéy? [21] [c]Pan pátrza ná drógi człowiecze/ y wßytkie kroki iego vpátruie. [22] [d]Nieprawości iego poimáią niezbożniká/ á powrozámi grzéchów swych związan bywa. [23] On vmrze: przeto że nie miał ćwiczenia/ á w wielkości głupstwá swego oßukan będźie.

Abyś y słáwy y zdrowia y maiętności nie utráćił.

Miłuy włásną żonę, y naniéy przestaway.

[b]miłośći, H

A od obcéy ućiekay.
[c]Iob 31. 24.

[d]Iob 34. c 21.

ROZDZ. VI.

1 Synu móy/ ieślibyś ręczył zá przyiaćielá twego/ vwiązáłeś v obcégo rękę twoię/ [2] vsidliłeś się słowy vst twoich/ y poymáneś własnémi mowámi. [3] Vczyńże tedy co mówię synu móy/ á wyzwól się sam: boś wpadł w ręce bliźniego twego. Biegay/ śpieß się/ wzbudź przyiaćielá twego. [4] Nie daway snu oczóm twoim/ y niech nie drzymią powieki twoie. [5] Wyrwi się iáko sárná z ręki/ y iáko ptak z ręki ptáśniká. [6] Idź do mrówki o leniwcze/ á przypátruy się drógam iéy/ á vcz się mądrości: [7] która nie máiąc wodzá/ áni [e]náuczyćielá/ áni przełożonégo/ [8] gotuie lecie pokarm sobie/ y zgromadza we żniwá coby iádłá. [9] A dokądże leniwcze spáć będźieß: kiedy powstánieß ze snu swego? [10] Máło pośpiß/ máło podrzymieß/ máło złożyß ręce ku spániu: [11] y przyidźie ná ćię iáko podrożny niedostátek/ á vbostwo iáko mąż zbroyny. [f]Lecz ieśli będźieß nie leniwym/ przyidźie iáko źrzódło żniwo twoie/ á niedostátek dáleko vćiecze od ćiebie. [12] Człowiek [g]odstępcá/ mąż nie vżyteczny/ chodźi z przewrotnémi vsty/ [13] mruga oczymá/ [14] poćiera nogą/ pálcem mówi/ [14] złym sercem myśli złość/ á ná káżdy czás swary rozśiéwa. [15] Temu nagle przyidźie zátrácenie iego/ y zárázem stárt będźie/ áni będźie więcéy mieć lékárstwá. [16] Sześć rzeczy są których nienawidźi PAN/ á śiódmą brzydźi się dußá iego: [17] Oczu wyniosłych/ ięzyká kłamliwégo/ ręku przeléwáiących krew niewinną/ [18] sercá wymyśláiącégo myśli złośliwé/ nogi prędkich ná bieżenie ku złému/ [19] świádká fálßywégo który mówi kłamstwo/ y tego/ który śieie rostérki miedzy brácią. [20] Záchowuy synu móy przykazánia oycá twego/ á nie opuszczay zakonu mátki twoiéy. [21] Vwiąż ie záwße v sercá twego/ y obwiń koło ßyie twoiéy. [22] Gdy będźieß chodźił/ niechay idą z tobą: gdy będźieß spał/ niech ćię strzegą: á gdy się ocućiß/ rozmawiay z nimi. [23] Bo przykazánié pochodnia iest/ á zakon świátłość/ y drógá do żywotá/ kárność ćwiczenia. [24] Aby ćię strzegły od złéy niewiásty/ y od łágodnégo ięzyká obcéy. [25] Niechay nie pożąda piękności iéy serce twoie/ áni się day poimáć mrugániu iéy. [26] Céná bowiém nierządnice ledwie záieden chleb stoi: á niewiástá drogą dußę mężową póymuie. [27] Izali człowiek może skryć ogień w zánádrzu swoim/ áby nie gorzáły ßáty iego? [28] ábo chodźić po rozpalonym węglu/ áby się nie opárzyły nogi iego? [29] Ták ten który wnidźie

Rękoymia ma się stáráć áby był wyzwolony.

Lenistwo zgánioné przykładem mrówki.

[e]Niż: 24. d 33.

[f]H.

Odszczepieńca opisanie.
[g]Belial niezbożny, H.

Siedm ćiężkich grzéchów.

Zgánienié nierządu.
1.
2.
Zgánienié cudzołóstwá.
1.

30 do żony bliźniego swego / nie będzie czysty kiedy sie iey dotknie. Nie wielkać iest winá / kiedy kto vkrádnie: bo krádnie / áby duszę łáknącą násyćił: 31 gdy go też záſtáną nágrodźi śiedmioráko / y wyda wszytkę máiętność 32 domu swego. Ale kto cudzołożnik iest / prze niedostátek serca stráći duszę swoię. 33 Zelżywość y sromotę zgromadza sobie / á hańbá iego nie będzie 34 zgłádzona. Bo zawiśći á miłość y zapálczywość mężowa nie przepuśći 35 w dźień pomsty. y nie da sie vżyć niczyiéy prosbie / y nie przyimie zá odkupienie nawięcéy dárów.

mądrośći. — 2. — 3.

ROZDZ. VII.

Vpomina młodźieńcá áby sie mądrośći rozmiłowáł á strzégł przykazánia.

1 SYNV móy / strzeż słów moich / á przykazánia moie záchoway v siebie. 2 Synu strzeż przykazań moich / á będźiesz żyw / y zakonu mego / iáko źrzenice oká A twego. 3 Przywiąż ji ná pálcach twoich / nápisz ji ná tablicách sercá twego. 4 Rzecz mądrośći: śiostrá moiá iesteś: á rostropność názyway przyiaćiołką swoią: 5 áby ćię strzegłá od obcéy niewiásty / y od cudzéy / która słowá swoie łágodnémi czyni. 6 Bom oknem domu swego przez kratę wyglądał / 7 y vyźrzałem máluczkié / obaczyłem głupiégo młodźieńcá / 8 który szedł przez vlice przy kąćie / á wedle drógi domu iéy / B poszedł 9 z mierzkiem / pod wieczór / w ćiemnośći nocnéy / y w mroku. 10 A oto wyszłá przećiw iemu niewiástá w vbiérze wszetecznym / gotowa ná łowienié dusz / 11 świegotliwa y błędna / niespokoyna / y nie mogąc ostáć sie w domu swym / 12 ná nogách swoich / to przed domem / to ná vlicách / to przy kąćiéch / zásadzkę czyniąc. 13 A vigwszy młodźieńcá pocáłowáłá / á nie wstydliwą twarzą 14 pochlébuie mówiąc: Szlubiłám oC fiáry zá zdrowie / dźisiam oddáłá 15 śluby moie / przetóżem wyszłá przećiw tobie / prágnąc ćie widźiéć / y nálázłam. 16 vsznurowáłám powrózkámi łóżko moie / vsłáłám ie kobiércámi 17 wzorzystémi z Aegyptu. Potrzesłám pośćiel moię mirrą / y áloésem / y cy18námonem. Pódźże vpiymy sie piersiámi / y nákochaymy sie w pożądánym obłápiániu / áż do białego dniá. 19 bo niémász mężá w domu iego / iá20chał w dáleką drógę. Wźiął z sobą worek pieniędzy: w pełniéy kśiężycá 21 ma sie wróćić do domu swego. Vśidliłá go rozmáitą mową / y łágodno- D śćią vst przyćiągnęłá go. 22 Wnet poszedł zá nią / iáko wół gdy go ná rzeź wiodą / y iáko báran poskákuiący / á niewiedząc że do powrozá głupiégo 23 ćiągną / áż przebije strzałá wątrobę iego: iáko gdyby ptak spieszył sie do śidłá / á nie wie że idźie o niebespieczeństwo duszę iego. 24 Teraz tedy synu móy słuchay mie / á bądź pilen słów 25 vst moich. Niechay sie nie vnośi zá drógámi iéy serce twoie / y nie day sie 26 zdrádzáć ścieżkam iéy. wielu bowiem zrániwszy powáliłá / y namocnieysszy od niéy są pozábijani. 27 Drógá do piekłá dóm iéy / przechodząca áż do gmáchów śmierći.

Przykład iáko nierządnice zwodzą głupié młódźieńce.

ROZDZ. VIII.

Mądrość ludźi do śiebie zwoływa.

1 ZAli mądrość nie woła / á rostropność nie podawa głosu swego? 2 Ná wierzchách y wysokich górách przy drodze / w posrzódku A dróg stoiąc / 3 przy bramách miey- sckich y w sámych drzwiách mówi / 4 rzekąc: O ludźie do was wołam / á głos móy ku synóm człowieczym. 5 Zrozumieyćież máluccy chytrość / á 6 głupcy obaczayćie sie. Słuchayćie / bo o wielkich rzecach mówić będę / y otworzą sie vstá moie / áby opowiádáły práwośći. 7 Prawdę rozmyśláć będźie gárdło moie / á wárgi moie będą sie brzydźić niezbożnośćią. 8 Sprawiedliwé są wszytkié powieśći moie / niémász w nich nic krzywégo áni przewrotnégo. 9 Proste są rozumnym / y práwé nayduiącym vmieiętność. 10 Przyimićie ćwiczenié moie / á nie pie- B niądze: vmieiętność ráczéy niż złoto

obié-

Mądrość ſie záleca rozmáićie.

11 obiérayćie. Lepßa ieſt bowiem mądrość nád wßeláķie nadrożße rzeczy: y wßytko co może bydź pożądáné/nie może iéy bydź przyrownáné. 12 Ja mądrość mießkam w rádźie / á przy myślách ćwiczonych bywam. 13 Boiaźń PANSKA nienawidźi złości: pychę y hárdośćią/ y drógę złą/ y vſty dwuiezycznémi brzydze sie. 14 Moiá ieſt rádá y práwość/moiá ieſt roſtropność/moie ieſt męſtwo. 15 Przezemie krolowie królują/y práwoſtawcy ſtánowią ſpráwiedliwość. 16 Przez mie kśiążętá pánuią / y mocarze ſkázuią ſpráwiedliwie. 17 Ja miluię tych ktorzy mie miłuią: á ktorzy ráno czuią do mnie/ naydą mie. 18 Przy mnie ſą bogáctwá y ſławá / pyßné máietnośći y ſpráwiedliwość. 19 Lepßy bowiem ieſt owoc móy niż złoto y kámienié drógié: á vrodzáie moie niż śrébro wyborné. 20 Ná drógách ſpráwiedliwośći chodzę/ w poſrzodku śćieżek ſądowych: 21 ábych vbogáciłá té ktorzy mie miłuią/ y ſkárby ich ábym nápełniłá.

Mądrość ieſt Bogu ſpółwieczna. Ecc.24.c.14

22 PAN mie pośiągł ná początku dróg ſwoich/ piérwey niżli co czynił z początku. 23 Od wiekum ieſt zrządzoná/ y zſtárodawná piérwéy niżli ſie ziemiá sſtáłá. 24 Jeſcze nie było przepáśći / á iam iuż poczętá byłá: áni ieſcze zrzodłá wod były wynikneły: 25 áni ieſcze góry ciężką wielkośćią były ſtánęły. przed págorkámi iam ſie rodźiłá. 26 Jeſcze był źiemie nie vczynił / áni rzék/ áni zawiás okręgu źiemie. 27 Gdy gotował niebioſá/ támem ia byłá: gdy pewnym porządkiem y kołem otaczał przepáśći. 28 gdy niebioſá vtwierdzał wzgórę / y ważył zrzódłá wod. 29 gdy zákłádał morzowi gránice iego / á vſtáwę dawał wodom áby nie przeſtępowáły gránic ſwoich: kiedy záwießał fundámenty źiemie.

Mądrość z Bogiem wßytko skłáda.

30 Z nimem byłá wßytko ſkłádáiąc: y kocháłám ſie ná káżdy dźień: 31 igráiąc przed nim ná káżdy czás / 32 igráiąc ná okręgu źiemie: á kochánie moie bydź z ſynmi człowieczymi. 33 Teraz tedy ſynowie ſłuchayćie mie: Błogoſłáwieni ktorzy ſtrzegą dróg moich. 34 Słuchayćie ćwiczenia / a bądźćie mądrymi: á nie odrzucayćie go.

Szukaiący mądrośći błogosłáwieni.

35 Błogoſłáwiony człowiek ktory mie ſłucha: y ktory czuie v drzwi moich ná káżdy dźień/ y pilnuie v podwoiów drzwi moich. 36 Kto mie naydźie/naydźie żywot/y wyczérpnie zbáwienié od PANA. 37 ále kto przećiw mnie zgrzéßy: obráźi duße ſwoie. Wßyſcy ktorzy mie nienawidzą/ kocháią ſie w śmierći.

Przedwieczność ſyná Bożego.

22 *Pan mie pośiągł ná początku dróg ſwoich*] Tu maß iáſné piſmo / o Przedwiecznym rodzeniu ſyna Bożego. Bo Sálomon chcąc zálećić ludźióm ćwiczenié w mądrośći y náuce/ vdał ſie ná opiſánié mądrośći nieſtworzonéy/ale przed wieki z Bogá vrodzoney. A ták opiſuie naprzód iéy Przedwieczność/ wyrażáiąc ią ſłowy rozmáitemi: Ná początku/ Przed tym niż co vczynił/Od wieku/Zdawná/ Niż ziemiá ſie sſtáłá. To wßytko znáczy Przedwiecznosć téy Mądrośći vrodzonéy z Bogá: áby zá tákim opiſániem nikt o iéy Przedwiecznośći nie wątpił. A ieſcze dla lepßéy pewnośći przypiſuie iéy to/ iż przez nię ſą wßytkié rzeczy ſtworzoné/mówiąc: Gdy zákłádał grunty ziemie/ z nimem byłá wßytko zákładaiąc. Potym opiſuie téy mądrośći rodzenié mowiąc: Przed wßytkimi págorkámi byłám vrodzona. Czego nie możem ináczéy rozumieć iedno o prawdźiwym przedwiecznym rodzeniu / bo tu ſámá tá mądrość pokazuie/ iáko była przed wieki. Zeć nie ináczéy iedno iż była rodzona przed wieki. y dla tego tych słow vżywa / Byłám poczęta/ Byłám rodzona : aby dáłá znáć iż właśnie rodzona byłá / poniewaź przy poczęćiu y rodzeniu/rzeczy żywiącé ſie rodzą. A tá mądrość ták vrodzona ieſt ſynem Bożym / iáko ią zowie niżey 30. v. 4. Co wßytko nikomu inßemu według piſmá ś. nie ſłuży / tylko ſámému Pánu Chryſtuſowi/ prawdźiwemu y przedwiecznému ſynowi Bożému. Naprzód iż ták to wykłada Ewánieliſtá ś. Łukaß w Rozdź. 11. v. 49. zowiąc Paná Chriſtuſa mądrośćią Bożą / y zá tednoż to v Ewánieliſtów / Chriſtus mowi/ Mądrość mowi. Potym y Páweł ś. 1. kor. 1. v. 24. zowie go Mądrośćią Bożą. A ták nie ßukáiąc inßych wykłádów / według piſmá ś. Pan Chriſtus iáko prawdźiwa mądrość Bożą/ przed wieki ſie mądrośćią vrodźił / y ieſt przedwiecznym ſynem Bożym. Lxx. Tłumácze oné ſłowa/ Pan mie pośiągł/ ták przekładáią / Pan mie ſtworzył. Co tu tákże znáczy iáko y pośiągł ábo vrodźił: bo żydowſkie ſłowo קנה kona / znáczy otrzymał ábo pośiągł/ y vżywa go piſmo o pośiągnieniu przez vrodzenié. Gen. 3. v. 1. przetóż Łáćińſka vulgatá właśnie przekłada / Poſſedit, Pośiągł. A Tłumácze Lxx. w Greckim vżywáią ſłowá / ſtworzył / iż w piśmie ś. to ſłowo ſtworzyć/ podczás znáczy vczynić co z niczego / Gen. 1. podczás vrodźić / iáko tu ná tym mieyſcu. bo zaraz potym piſmo wykłada / że ſie to ma rozumieć o rodzeniu / vżywáiąc onych ſłów / Poczęta y rodzona byłám. tákże y Eccleſ. 24. v. 5. o czym támże czytay. Ták té ſłowa o Pánu Chriſtuśie iáko o wćieloné́y Mądrośći Bożéy wykłádáią wßyſcy ſtárzy Doktorowie świeći. Clemens Romanus lib. 5. Conſtit Apoſtolic. c. 19. Concilium Hiſpalenſe 2. c. 13. Athanaſius ſermo. 3. contra Arianos. Cyrillus Alexandrinus lib. 5. Theſau. c. 4. Chriſoſt. ſermo. de ſſ. Trinit. Hieronym. lib. 2. in Mich. y ad Epheſ. 2. Auguſtin. ſerm. 58. de ver-

bis Domini. & lib. 1. de s. Trinita. c. 12. Hilarius lib. 12. de Trinit. Ambros. 1. de fide c. 7.

Przygotowánie do łáski Bożey iest od Bogá.

35 *Y wyczerpnie zbáwienie od Páná*] Té słowá Lxx. Tłumácze ták przekładáią. Zgotowána bywa wola od Páná. Bo Zydowskie słowá mogą sie dwoiáko wykłádáć/ wszákóż iednákież ich wyrozumienie. Doktorowie stárzy często przywodzą té słowá ták iáko 70. przełożyli/ y Augustin/ y Concilium Arausicanum, y Prosper, y Fulgentius y inszy/ ták ie połáćinie przywodzą/ Præparatur voluntas a Domino, przećiw Heretikóm Pelágianóm/ którzy powiádáli/ że sie może człowiek przygotowáć do łáski Bożéy bez iego pomocy/ co iest iáśnie przećiw pismu ś. które tu mowi/ że przygotowánie násze iest od Bogá. Abo iáko teraz czytamy/ wyczérpnie zbáwienié od Páná.

ROZDZ. IX.

Mądrość dóm sobie zbudowawszy, wszytkich do śie bie wabi.

1 A Mądrość zbudowáłá sobie dóm/ wyćiosáłá śiedm filarów. 2 Ofiárowáłá ofiáry swoie/ rozstworzyłá wino/ y stół swóy wystáwiłá. 3 Posłáłá dźiewki swé (áby przyzwáły) ná zamek y ná mury mieyskie: 4 Jesli kto iest máluczkim/ niechay przydźie do mnie. 5 A głupcóm B mówiłá: Pódźcie/ pożywaycie chlebá mégo/ y piyćie wino/ któré wam rozstworzyłá. 6 Opuśććie dźiećińistwo á żyyćie/ y chodźćie drogámi rostropnośći. 7 Kto vczy naśmiewce/ sam sobie krzywdę czyni: á kto strofuie niezbożniká/ zmázę sobie rodźi. 8 Nie karz naśmiewce/ áby ćie nie miał w nienawiśći: karz mądrego/ á będźie ćie miłował. 9 C Day mądremu powód/ á przyczyni mu sie mądrośći: náuczay spráwiedliwégo/ á pokwápi sie wźiąć. 10 Początek mądrośći boiaźń PANSKA: á vmiećiętność świętych rostropność. 11 Bo przez mie rozmnożą sie dni twoie/ y przyczynią sie tobie látá żywotá. 12 Jesli będźiesz mądrym/ sam sobie będźiesz: á będźieszli naśmiewcą/ sam złé poniesiesz. 13 Niewiástá głupia y wrzaskliwa/ y pełna D łudárstwá/ á nic zgołá nie vmieiąca/ 14 śiedźi we drzwiách domu swégo ná stołku/ ná wysszym mieyscu w mieśćie/ 15 áby wołáłá mimoiáiących drógą/ á idących drógą swoią. 16 Kto iest máluczki niechay zstąpi do mnie. A głupcowi rzekłá: 17 Wody krádźioné słodsze są/ á chléb kryiomy smácznieyszy. 18 A nie wiedźiał że tám są ᵃobrzymowie/ y w głębokośćiách piekielnych gośćie iéy.

Złośnik á naśmiewcá karánia nie przyimuie, á mądry przyimuie.

Niewiástá głupia y wrzaskliwa

9 Mądr: 1. a 7 Psa. 110. d 10 Ecc: 1. b 16.

ᵃ czárći.

Ofiárá ćiáłá y krwie Christusowéy pod osobą chlebá y winá.

1 *Mądrość zbudowáłá sobie dóm.*] O tym Cyprian ś. ták pisze lib. 2. Epist: 2. Przez Sálomoná duch ś. wizerunk Páńskiéy ofiáry przeznáczył/ ofiárowánéy ofiáry y chlebá y winá. Ale y ołtarzá y Apostołów wzmiankę czyni. Augustin też lib 17. de ciuit: Cap. 20. wszytko to pismo o nászéy ofierze ćiáłá y krwie Páńskiéy ná ołtarzu wykłáda. Tákże przed nimi rozumiał Zydowski Rábbi Sámuel opusculo de Aduentu Mesiæ C. 20.

Przypowiesci Sálomonowé.

ROZDZIAŁ X.

Syn mądry y głupi.

1 Mądry syn rozwesela oycá: á syn głupi smętkiem iest mátce swoiéy. 2 Nic niepomogą skárby niezbożnośći/ lecz spráwiedliwość wybáwi od śmierći. 3 Nie vdręczy Pan głodem dusze A spráwiedliwégo: á ᵃzásadki niezbożnych wywróći. 4 Vbóztwo spráwiłá ręká leniwa: ále ręká mocnych bogáctwá gotuie. Kto sie wspiera ná kłamstwách/ ten pásie wiátry: á tenże też ściga latáiącé ptáki. 5 Kto zbiera we żniwá/ syn mądry iest: ále kto spi lećie/ syn poháńbienia. 6 Błogosłáwieństwo Páńskié nád głową spráwiedliwégo: á niepráwość vstá bezbożnych pokrywa. 7 Pámiątká spráwiedliwégo z chwałą/ ále imię niezbożnych zginie. B 8 Mądry sercem przyimuie przykazánia/ głupi ᵇbywa bit wárgámi. 9 Kto chodźi w prostośći/ bespiecznie chodźi: Lecz kto wywráca drógi swé/ wyiáwion będźie. 10 Kto ᶜmruga okiem/ przyniesie żal: ᵈá głupi wárgámi będźie bit. 11 Zrzódło żywotá/ vstá spráwiedliwégo: á vstá niezbożnych niepráwość pokrywáią. 12 Nienawiść wzbudza swary: á

Skárby niezbożné.

ᵃ ábo, máiętność, H. żywot, G.

Leniſtwo.

Kłamstwo.

Zniwá.

Błogosłáwieństwo.

Pámiątká.

ᵇ ábo, głupi wárgámi, to iest, głupié mówiący będźie bit, H.

Prostość.

Ecc: 27. c 25

ᶜ obłudnie zmyśla przyiaćielstwo.

ᵈ kto głupié mówi.

Vstá spráwiedliwé.

Nienawiść.

wszy-

wßytkie występki/ miłość pokrywa.

13 W uściech mądrego náyduie sie mądrość/ á kiy ná grzbiecie tego ktorému nie staie sercá.

14 Mądrzy táią vmieietność: lecz vstá glupiég są bliskie pohańbienia.

15 Máietność bogátego/ miásto mocy iego: boiaźń vbogich niedostátek ich.

16 Robotá spráwiedliwégo ku żywotowi: ále vrodzay niezbożnégo ku grzéchowi.

17 Drogá do żywotá/ strzegącému ćwiczenia: lecz kto opuszcza kárność/ błądzi.

18 Wárgi kłamliwé táią w sobie nienawiść: kto mówi potwarz/ glupi iest.

19 W wielomownośći nie będzie bez grzéchu: lecz kto miárkuie wárgi swé bárzo rostropny iest.

20 Srébro wyborné/ iezyk spráwiedliwégo: ále serce niezbożnych zá nic nie stoi.

21 Wárgi spráwiedliwégo náuczáią wielu: lecz którzy nie vmieietni są/ w niedostátku sercá pomrą.

22 Błogosłáwieństwo PANSKIE czyni bogátymi/ áni sie przyłączy do nich vtrapienié.

23 Glupi iákoby śmiéchem czyni niecnote: ále mądrośćią iest mężowi bácznosć.

24 Czego sie boi niezbożnik/ przydzie náń: żądánie ich spráwiedliwym będzie dano.

25 Jáko chmurá przechodząca prze minie niezbożnik: lecz spráwiedliwy iáko fundáment wieczny.

26 Jáko ocet zębóm/ á dym oczóm/ ták leniwy tym którzy go posłáli.

27 Boiaźń PANSKA dni przyczyni: á látá niezbożnych będą vkrócone.

28 Oczekawánie spráwiedliwych wesélé: lecz nádzieiá niezbożnych zginie.

29 Moc prostégo drógá Páńska: á strách tym którzy źle czynią.

30 Spráwiedliwy ná wieki poruszon nie będzie: á niezbożnicy mieszkáć nie będą ná ziemi.

31 Vstá spráwiedliwégo zrodzą mądrość: iezyk przewrotnych zginie.

32 Wárgi spráwiedliwégo vpátruią wdzieczności: á vstá bezbożnych przewrotności.

Marginalia: 1.Pet:4. b 8. 1.Co:13. b 4 — stárcie, H. G. — Máietność — Robotá. — Abo, idźie do żywotá strzegący ćwiczenia, H. — Potwarz. — Wielomówność. — Iezyk spráwiedliwégo — Bogáty kto? — Smiéch glupiego. — Boiaźń złych. — Niedostátek — Leniwy. — Látá dobrych y złych. — Nádzieiá. — Strách złych. — Iezyk. — co sie Bogu y ludźiom podoba.

ROZDZ. XI.

1 Agá zdrádliwa/ brzydliwość iest v PANA: á gwicht spráwiedliwy/ wola iego.

2 GDzie będzie pychá/ tám będzie y hánbá: á gdzie iest pokorá/ tám y mądrość.

3 Prostotá spráwiedliwych poprowádzi ie: á podeszcie fałszérzów spustoszy ie.

4 Nie pomogą bogáctwá w dźień pomsty: ále spráwiedliwość wybáwi od śmierci.

5 Spráwiedliwość prostégo náprostuie drógę iego: á niezbożnik vpádnie w swoiéy niezbożności.

6 Spráwiedliwość práwych wyzwoli ie: á niespráwiedliwi w zasádkách swoich poimáni będą.

7 Gdy vmrze człowiek niezbożny/ vstánie wszytká nádzieiá: y oczekawánie frásowliwych zginie.

8 Spráwiedliwy z vćisku wyrwan iest: á miásto niego niezbożnik będzie dány.

9 Obludnik/ vsty zdradza przyiaciela swégo: ále spráwiedliwi vmieietnośćią będą wybáwieni.

10 W szczęśćiu spráwiedliwych będzie sie rádowáło miásto: á w zátráceniu niezbożnych będzie pochwałá.

11 Błogosłáwieństwem spráwiedliwych wywyższy sie miásto: á vsty niezbożnych wywróci sie.

12 Kto gárdzi przyiaćielem swoim/ potrzebuiący sercá iest: á człowiek rozumny milczy.

13 Kto zdrádliwie chodzi/ obiawia táiemnice: ále kto wiernégo sercá/ tái tego czego mu sie przyiaćiel zwierzył.

14 Gdzie niemász rządzce/ lud vpádnie: á zdrowié gdzie wiele rády.

15 Złym vtrapion będzie/ któryręczy zá obcégo: lecz kto sie strzeże sidel/ bespieczen będzie.

16 Niewiástá wdzięczna dostąpi sławy: á mocarze będą mieć bogáctwá.

Marginalia: Wagá spráwiedliwa. — Pychá. — Prostotá. — Bogáctwá — Spráwiedliwość. — Smierć niezbożnych. nieprawych H. — Obłudnik. — Spráwiedliwy. — Przyiaćiel. obiáwiáiące niedostátki iego. — Táiemnica. — Rada. rády, H. — Rękoymia. rękoymstwá, H. — Niewiasta dobra.

Dobrze

Miłosierny.
17 C Dobrze czyni duszy swéy człowiek miłosierny: á który okrutnym iest/ odrzuca y krewné.
Bezbożność
18 Bezbożnik czyni dźiełko nie trwáłe: á śieiącému spráwiedliwość/ zápłátá wierna.
Láskawość. ᵃspráwiedliwość, H.
19 ᵃLáskáwość gotuie żywot: á náśládowánié złych śmierć.
Serce przewrotné.
20 D Brzydliwé PANU serce przewrotné: á vpodobánié iego w tych którzy w prostośći chodzą.
ᵇChoćby śie źli spiknęli miedzy sobą nie będą bez winy.
21 ᵇRęká w rękę nie vydźie zły karánia: ále naśienié spráwiedliwych záchowané będźie.
Niewiástá piękna.
22 Kolce złoté w pysku v świnie/ niewiástá piękna á głupia.
23 Żądza spráwiedliwych wszelka dobra iest: oczekawánié niezbożników zapálczywość.
Iáłmużna.
24 Jedni vdźiéláią włásnych/ á bogátszymi śie ostawáią/ á drudzy wydźiéráią nie swoie/ á záwsze są w niedostátku.
ᶜCzłowiek do broćliwy, H.
25 ᶜDuszá która błogosłáwi vtyie: á kto vpaia y sam też vpoion będźie.
Kryć zboża
26 Kto kryie zboże/ przeklnie go pospólstwo: lecz błogosłáwieństwo nád głową przedawáiących.
27 Dobrze wstáie ráno który szuka do brá/ ále kto szuka złośći/ zátłumi go.
Vfánié w bogactwach
28 Kto vfa w bogáctwách swoich/ vpádnie: á spráwiedliwi iáko źielony list zákwitną.
Marnotráwstwo. ᵈrozprasza do brá swé.
29 Kto ᵈmiésza dóm swóy/ odźiedźiczy wiátry: á kto głupi iest/ będźie służył mądrému.
30 Owoc spráwiedliwégo drzewo żywotá: á ᵉkto przyimuie dusze/ mądry iest.
ᵉzyskuie dusze, ábo ludźie vczy. ᶠ1. Pet: 4. d 12 ᵍledwie zbáwion będźie niezbożnik, á grzészńik kędy śie zostánie? G.
31 ᶠJeśliż spráwiedliwy ᵍná źiemi odnośi: iáko dáleko więcéy niezbożny y grzészny?

ROZDZ. XII.

Karność miłuiący.
1 A Kto miłuie kárność/ miłuie vmieietność: ále kto nienawidźi strofowánia/ głupi iest.
2 Kto dobry iest wyczérpnie łáskę v Páná: ále kto vfa w myślách swoich/ ᵃniezbożnie czyni.
ᵃábo, tego (Bóg) potępi
3 Nie zmocni śie człowiek z niezbożnośći: á korzeń spráwiedliwych nie będźie poruszony.
Niewiástá. ᵇstáteczna, H. ᶜpoczćiwośćią.
4 Niewiástá ᵇpilna/ iest ᶜkoroną męzowi swemu: á zgniłość w kośćiách iego/ która czyni rzeczy godné sromoty.
Myśli.
5 Myśli spráwiedliwych sądy: á rády niezbożnych zdrádliwé.
Słowá.
6 Słowá niezbożników czyháią ná krew: vstá spráwiedliwych wybawiáią ie.
Dom spráwiedliwych
7 B Obróć niezbożné á nie będźie ich: á dóm spráwiedliwych stać będźie.
Náuka.
8 Z náuki swoiéy mąż będźie poznány: ále kto iest nikczemny á głupi/ wzgárdźie podleże.
Chłubiący śie. ᵈEcc: 10. d 30 ᵉto iest, folguie y dogadza bydłu swemu.
9 ᵈLepszy iest vbogi máiąc swą potrzebę: niżli chlubliwy który potrzebuie chlebá.
10 Zna spráwiedliwy ᵉdusze bydłá swégo: á wnętrznośći niezbożnych okrutné.
Próżnowánié. ᶠEc: 20. d 30
11 ᶠKto spráwuie źiemię swoię/ będźie násycon chlebem: ále kto śie próżnowánim báwi nagłupszy iest.
Piiáństwo. ᵍH. ʰw potomstwie.
ᵍKto wesoły iest w zásiadániu ná winie/ ʰw zamkách swoich zostáwi sromotę.
12 Żądza niezbożniká zmocnienié niecnotliwych: lecz korzeń spráwiedliwych rość będźie.
Vstá.
13 Dla vst przewrotnych przybliża śie vpad złośliwému: lecz spráwiedliwy vydźie vćisku.
14 C Z owocu vst swoich káżdy będźie nápełnion dobrámi: á według vczynków rąk iego będźie mu oddano.
Głupi.
15 Drógá głupiégo prosta w oczách iego: lecz kto mądry iest słucha porády.
16 Głupi nátychmiast gniew swóy pokázuie: lecz kto krzywdę pokrywa/ chytry iest.
Swiadek.
17 Który/ co wié mówi świádek iest spráwiedliwy: ále który kłama/ iest świádek zdrádliwy.
ⁱIest kto mawia słowá iáko sztychy mieczowé, H.
18 ⁱJest który obiecuie/ á iáko mieczem sumnienia kłóty bywa: á ięzyk mądrych iest zdrowié.
ᵏięzyk kłamliwy nstánie, H.
19 Wárgá prawdy trwáła będźie ná wieki/ á ᵏkto iest świádek nagły/ ten stroi ięzyk kłamstwá.
Zdrada.
20 Zdrádá w sercu myślących złośći:

ále którzy rádzą cpokoiu idzie zá nimi wesele.

Przygody. 21 Nie záfrásuie spráwiedliwégo cokolwiek nań przypádnie: lecz niezbożnicy będą pełni złégo.

Kłamcá. 22 Brzydkością są PANU wárgi kłamliwé: á którzy sie wiernie obchodzą/ podobáią mu sie.

D

Táienie. 23 Człowiek chytry tái vmieietność: á serce głupich wywoływa głupstwo

24 Ręká mocnych pánowáć będzie: á która leniwa iest/ pod hołdem będzie.

Smutek. 25 Smutek w sercu mężá poniży go: á powieścią dobrą vweselon bywa.

Szkodá dla przyiaciela. 26 Kto nieważy szkody dla przyiaciela/ iest spráwiedliwy: lecz drógá niezbożnych zdrádzi ie.

27 Nie naydzie zysku [a]zdrádliwy: á máietność [b]człowieká będzie céná złotá.

[a] leniwy. [b] pilnégo.

28 Ná ścieżce spráwiedliwości/ żywot: á drógá zdrożna wiedzie do śmierci.

ROZDZ. XIII.

Syn mądry. 1 A SYN mądry/ nauká oycowská: á który iest náśmiéwcá/ nie słucha kiedy go stro fuią.

Straż ięzyká. 2 Z owocu vst swoich człowiek będzie násycon dobrámi: ále duszá przestępców [c]złośliwa.

[c] ábo, niepráwością H. będzie násycona.

3 Kto strzeże vst swoich/ strzeże dusze swoiéy: lecz kto nierozmyślny iest ku mówieniu/ poczuie szkody.

4 Chce y nie chce leniwiec: á duszá robiących vtyie.

5 Słowem kłamliwym będzie sie brzydził spráwiedliwy: lecz niezbożnik záwstydza y záwstydzon będzie.

6 Spráwiedliwość strzeże drógi niewinnégo: lecz niezbożność podchodzi grzésznika.

Bogacz vbogi. 7 B Iest iákoby bogáty choć nic niema: á iest iákoby vbogi/ choć ma wiele bogactw.

8 Okup dusze mężá/ bogáctwá iego: lecz vbogi [d]nie odnosi łáiánia.

[d] to iest, nie słowy ále sámą rzeczą karan bywa.

Swiecá niezbożnych. 9 Swiátłość spráwiedliwych vwesela: ále świécá niezbożnych zágásnie.

Pyszni swarliwi. 10 Miedzy pysznymi záwsze są swary/ á którzy wszytko czynią z porádą/ rządzą sie mądrością.

Máietność prędka. 11 Máiętność prędko nábyta vmnieyszy sie: á która połekku bywa ręką zgromádzona/ rozmnoży sie.

Nádzieiá z odwłoką. 12 Nádzieiá która sie odwłóczy/ trapi dusze: drzéwo żywotá pożądanie wypełnioné.

13 C [e]Kto vwłacza rzeczy iákiéy/ sam sie ná przyszły czás obowiezuie: á kto sie boi przykazánia/ w pokoiu będzie mieszkał.

[e] Kto sobie lekce waży przykázánie, H.

[f]Dusze zdrádliwé błądzą w grzéchách: ále spráwiedliwi są miłosierni/ y lituią sie.

[f] H.

14 Zakon mądrégo zdróy żywotá: áby odwodził od vpadku śmierci.

15 Nauká dobra da łáske/ ná drodze gárdzących przepáść.

Porádá. 16 Chytry czyni wszytko zdrádą/ ále kto głupi iest/ pokázuie głupstwo.

17 Poseł niezbożnégo wpádnie we złé: ále poseł wierny zdrowie.

Cwiczenie. 18 Nędzá y sromotá temu/ który opuscza ćwiczenié: á kto słucha karzącégo/ wsławion będzie.

19 D Zadza ieśli sie spełni/ roskoszuie dusze: brzydzą sie głupi témi/ którzy sie strzegą złego.

Z mądrym chodzić. 20 Kto chodzi z mądrym/ mądrym będzie: przyiaciel głupich/ stánie sie podobny.

21 Grzészniki goni nieszczęście: á spráwiedliwym nágrodzi sie dobrem.

Dziedzicy. 22 Dobry zostáwuie dziedzicámi syny y wnuki/ y chowáią ná spráwiedliwégo máietność grzésznégo.

23 Obfita żywność ná nowinách oyców: ále innym bywáią zbiéráné [g]bez rozsądku.

[g] niespráwiedliwie, H.

Rózdze nie folgowáć. 24 Kto folguie rózdze/ nie nawidzi syná swego: lecz kto go miłuie/ vstáwnie ćwiczy.

Brzuch. 25 Spráwiedliwy ié y násyca dusze swoie: lecz brzuch niezbożnych nie násycony.

ROZDZ XIIII.

Niewiasta mądra. Iob 12. 24.

1 Mądra niewiásta buduie dóm swóy: á głupia y zbudowány rękomá zepsuie.

A

2 Chodzący prostą drógą y boiący sie Bogá wzgárdzon bywa od tego/ktory bezecną drógą chodźi.

ᵃPANA, H.

3 W vściech głupiego ᵇkiy pychy: lecz wárgi mądrych strzegą ich.

ᵇzá pyszne słowá karány będźie.

4 Kedy niemász wołów ᶜżłób prózny iest/ á gdźie wiele zboża/ tám iest iáwna moc wołu.

ᶜstodoła prózna, H.

5 Swiádek prawdźiwy nie kłáma: lecz nie prawde powiáda świádek zdrádliwy.

Swiádek.

6 Szuka naśmiewcá mądrośći/ á nie náyduie: náuká rostropnych łácna.

Naśmiewca.

7 Idź przećiw mężowi głupiému/ á nie zna warg mądrośći.

8 Mądrość chytrégo iest rozumieć dróge swoie: á nieopátrzność głupich obłędna.

9 Glupi będźie sie śmiał z grzéchu: á miedzy spráwiedliwymi będźie mieszkálá láská.

Smiéch głupich.

10 Serce ktoré zna gorzkość duśe swoiéy/ do wesela iego nie przymieśa sie obcy.

Sam człowiek wié co go boli, y co go vwesela.

B

11 Dóm niezbożnych zgłádzon będźie: lecz przybytki spráwiedliwych zákwitną.

Dóm niezbożnych.

12 Jest drógá ktora sie zda człowiekowi spráwiedliwa: ále koniec iéy prowádźi do śmierći.

Niż: 26. v. 25 Dróga omylna.

13 Smiéch będźie zmiészan z żáłośćią: á koniec wesela smutek posiada.

Koniec wesela.

14 ᵈDrógámi swymi násycon będźie głupi: á nád nim będźie mąż dobry.

ᵈObyczáymi.

15 Prostak wierzy káżdému słowu: chytry rozważa kroki swoie.

Prostak.

ᵉSyn zdrádliwy nie będźie miał nic dobrégo: ále słudze mądrému poszczęśćią sie spráwy/ y wyprostuie sie drógá iego.

ᵉH. Syn zdradliwy.

16 Mądry boi sie/ y odstępuie od złego: głupi przeskákuie á dufa.

Dufánie głupich.

17 Niećierpliwy czynić będźie głupstwo: á mąż chytry przemierzły iest.

C

Niećierpliwy.

18 Máluczcy posiedą głupstwo: á opátrzni ᶠbędą czekáć vmieietnośći.

ᶠábo, prágną vmieietnośći

19 Będą ᵍleżeć źli przed dobrymi: á niezbożnicy v drzwi spráwiedliwych.

ᵍsie kłániáć, H.

20 Vbogi y bliźniému swemu omierzły będźie: ále bogátych iest przyiaćioł wiele.

Przyiaćiele bogatych.

21 Kto gárdźi bliźnim swoim/ grzészy: ále kto ma litość nád vbogim/ błogosłáwiony będźie.

Wzgarda bliźniego.

ʰKto wierzy w Páná/miłośierdźie miłuie.

ʰH. G. Miłośierdźie.

22 Błądzą ktorzy źle czynią: miłośierdźié y prawdá gotuią dobrá.

23 Ze wszelkiéy roboty będźie dostátek: ále gdźie słów wiele/ tám często niedostátek.

Słów wiele

24 Koroná mądrych bogáctwá ich: ⁱszáleństwo głupich nierostropność.

ⁱniemáią sie czym zálećáć tylko głupstwem.

25 Wybawia duśe świádek prawdźiwy: á zdrádliwy kłamstwá mówi.

Swiadek.

26 W boiáźni PANSKIEY vfánie mocy: y synowie iego nádźieie mieć będą.

Boiaźń Bożá.

27 Boiaźń PANSKA zdróy żywotá: áby vszli vpadku śmierći.

D

28 W wielkośći ludu godność królewska: á w trosze ludźi zelżywość kśiążęćiá.

Królewska godność.

29 Kto iest ćierpliwy/ wielką sie mądrośćią rządźi: á kto nie ćierpliwy iest/ wywyssza swé głupstwo.

Ćierpliwy.

30 Zywot ćiáłá/ zdrowie sercá: sprochnienié kośći/ zazdrość.

Zazdrość. Niż: 17. 25.

31 Kto czyni krzywde vbogiému/ vraga stworzyćielowi iego: á czći go/ kto ma smiłowánié nád vbogim.

Krzywda vbogiégo.

32 Dla złośći swéy niezbożnik ᵏwygnány będźie: ále spráwiedliwy nádźieie ma przy śmierći swóiéy.

ᵏod widzenia Bogá.

33 W sercu rostropnégo odpoczywa mądrość: y wszelkié nieuczoné wyćwiczy.

34 Spráwiedliwość wywyssza naród: ále grzéch czyni ludźie mizernymi.

Grzéch.

35 Sługá rostropny wdźięczny iest królowi: niepożyteczny gniew iego odniesie.

Sługa rostropny.

ROZDZ. XV.

Odpowiedź łágodna. Niż: 25. c 15

1 A Odpowiedź łágodna vśmiérza gniéw: ále mowá przykra pobudza.

zapálczywość. Ięzyk mądrégo.

2 Iezyk mądrych zdobi vmieiętność: vstá glupich wywiéráią glupstwo.

Oczy Boże.

3 Ná káżdym mieyscu oczy PANSKIE / wypátruią dobré y złé.

Ięzyk. zdrowy, H.

4 Iezyk łágodny / drzewo żywotá: á który nie mierny iest / zetrze duchá

5 Glupi śmieie sie z strofowánia oycá swego: lecz kto strzeże kárności / chytrszy będzie.

H.

W obfitéy spráwiedliwości moc iest nawiętsza: á myśli niezbożnych będą wykorzenioné.

Moc domu spráwiedliwégo. ábo, dostátek wielki, H

6 Dóm spráwiedliwégo moc wielka: á w dochodźiéch niezbożnégo zámieszánie.

nie ták, H.

7 B Wárgi mądrych siać będą vmieiętność: serce glupich ináksze będźie.

Ofiáry niezbożnych. Ecc: 34. e 21

8 Ofiáry niezbożnych obrzydłé PANV: modlitwy spráwiedliwych przyiemné.

9 Obrzydłość iest PANV dróga niezbożnégo: który idźie zá spráwiedliwością / iest vmilowány od niego.

Kárność. H.

10 Náuká zła opuszczáiącému dróge żywotá: kto nienawidźi kárności / vmrze.

Boguwszytko wiadomo.

11 Piekło y zátrácenié przed PANEM: iáko dáleko więcéy sercá synów człowieczych?

ábo, naśmiéwcá.

12 Zárázliwy nie miłuie tego / kto go karze: y do mądrych nie idźie.

Serce wesołé. Niż: 17. d 22

13 Serce wesołé rozwesela oblicze: w frásunku sercá duch vpada.

14 Serce mądrégo szuka náuki: á vstá glupich karmią sie nieumieiętnością.

Myśl bespieczna. wesołé serce H.

15 Wszytkié dni vbogiégo złé: myśl bespieczna iáko vstáwiczné gody.

Przestawáć na male. z kłopotem, H.

16 Lepsza iest trochá z boiaźnią PANSKĄ: niż wielkie skárby á nie násycáiącé.

Vczty.

17 C Lepiéy iest bydź proszonym ná iárzyne z miłością: niż ná ciele tłusté z nienawiścią.

Gniewliwy y swadliwy

18 Mąż gniewliwy pobudza swáry: który cierpliwy iest / vśmiérza wzbudzoné.

zdá sie im. rowna H.

19 Dróga leniwych iáko płot ciérniowy: dróga spráwiedliwych bez obrázy.

Syn mądry.

20 Syn mądry vwesela oycá: á glupi człowiek gárdźi matką swoią.

21 Glupstwo weselé glupiému: á mąż mądry prostuie kroki swoie.

Radá.

22 Rozpraszáią sie myśli / kedy nié máß rády: ále gdźie iest wiele rodzących / vtwiérdzáią sie.

23 Weseli sie człowiek w zdániu vst swoich: á mowá czásu swego rzeczoná iest bárzo dobra.

24 Szcieżká żywotá nád vmieiętnym: áby sie vchronil piekłá nagłębszégo.

Dom pysznych.

25 D Dóm pysznych PAN wywróći: á gránice wdów potwiérdza.

H. G.

26 Obrzydłość PANV myśli złé: á czystá mowá napięknieysza potwiérdzona będźie od niego.

Vpominki.

27 Niesza dóm swóy który łákomstwá násláduie: á kto nienawidźi dárów / będźie żył.

H. Wiárá y miłośierdźié. Niż: 16. a 6.

Przez miłośierdźié y wiáre bywáią oczyściáné grzéchy: á przez boiaźń Páńską wszelki odstępuie od złégo.

Posłuszeństwo.

28 Serce spráwiedliwégo rozmyśla posłuszeństwo: vstá niezbożnych opływáią złością.

Modlitwy.

29 Dáleko iest PAN od niezbożnych: á modlitwy spráwiedliwych wysłucha.

Sławá.

30 Swiátłość oczu vwesela dusze: á dobra sławá czyni tłusté kośći.

obżywiáiących, zbáwiennych. Kárność.

31 Vcho które słucha kárności żywotá: w pośrzódku mądrych mieszkáć będźie.

32 Kto odrzuca kárność / wzgardza duszę swoie: ále kto przyimuie karánie / pánem iest sercá.

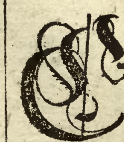
Boiaźń y pokorá.

33 Boiaźń PANSKA ćwiczenié mądrości: á sławę vprzedza pokorá.

ROZDZ. XVI.

By nalepiéy człowiek vmyślił co ma mówić, iescze trzebá bożéy pomocy, áby

1 A

Człowiecza iest dusze przygotowáć: á PANSKA rządźić iezykiem.

mógł dobrze wymówić. Bóg uważa duchy.

2 Wszytkié drógi człowieczé są iáwné przed oczymá iego: PAN iest który vważa duchy.

Porucz, H. vtwiérdzoné, H.

3 Obiaw PANV vczynki twoié / będą wyprostowáné myśli twoie.

Pan

Wßytko dla Bogá. "ná dźień pomsty. "choćby miał wiele towárzyßów z sobą sprzyśięgłych "H.

4 Pan wßytko vdźiáłał sam dla śiebie: też y niezbożniká "ná zły dźień.

5 Obrzydły iest PANV káżdy pyßny: "by też reká do reki byłá/ nie vchodźi karánia.

"Początek drógi dobrey/ czynić spráwiedliwość: y wdźięcznieyßa Bogu niżli ofiáry ofiárowáć.

Miłośierdźie. wys:15. d 27.

6 Miłośierdźiem y prawdą nieprawość bywa odkupiona: á w boiáźni PANSKIEY strzegą sie złégo.

"do zgody z nim.

7 Gdy sie podobáią PANV drógi człowiecze: tedy y nieprzyiacioły iego przywiedźie "do pokoiu.

Máłé y wielkié dochody.

8 Lepßa iest trochá z spráwiedliwośćią: niżli wielkié dochody z nieprawośćią.

Z rozmysłem czynić

9 Serce człowiecze rozrządza drógi swoie: ále PANSKA iest prostowáć kroki iego.

Dekretá y sądy królewskié. Sądy Boże.

10 Proroctwo w wárgách królewskich: w sądźie nie błądzą vstá iego.

11 Wagá y ßalá iest sąd PANSKI: á vczynki iego wßytkié gwichty w worku.

Spráwiedliwość.

12 Obrzydliwi królowi którzy źle czynią: bo spráwiedliwośćią vmacnia sie stolicá.

13 Vpodobánié królewskié wárgi spráwiedliwé: kto mówi dobrze/ będźie vmiłowan.

Gniew królewski.

14 Gniew królewski posłowie śmierći: á mąż mądry vbłaga ji.

Láská królewska. "długo oczekawáy.

15 W wesołośći twarzy królewskiey żywot: á łáská ieg iáko "déßcz pozny.

Mądrość droga.

16 Nábyway mądrośći/ bo lepßa iest nád złoto: y nábyway rostropnośći/ bo drożßa iest nád srébro.

Straż duße.

17 Sźćieżká spráwiedliwych odchyla sie od złégo: stróż duße swéy strzeże drógi swoiéy.

Pychá znákiem upadku. Pokora.

18 Przed zginieniem vprzedza pychá: á przed vpadkiem duch sie wynosi.

19 Lepiey iest korzyć sie z ćichymi: niżli dźielić korzyśći z pyßnymi.

"w rzeczy. Rostropność y wdźięczność w mowie.

20 Ćwiczony "w słowie naydźie dobrá: á który ma nádźieie w PANV błogosłáwiony iest.

21 Który iest mądrégo sercá/ będźie názwány rozumnym: á kto wdźięczney wymowy/ więcey odniesie.

22 Zdróy żywotá náuká tego kto ią ma: á náuká głupich ßaleństwo.

23 Serce mądrégo wyćwiczy vstá iego: á wárgam iego przyda wdźięcznośći.

24 Plástr miodu słowá ozdobné/ słodkość dußy/ zdrowié kośćióm.

Chłuba omylna. wys: 14. 12.

25 Jest drógá która sie zda człowiekowi práwa: á koniec iey prowádźi do śmierći.

"potrzebá pokármu. "wynáyduie.

26 Dußá robiącégo robi sobie/ bo go przymußáią "vstá iego.

27 Mąż niezbożny "wykopuie złość: á ná wárgách ieg ogień sie rozpala.

Swiegotliwy.

28 Człowiek przewrotny wszczyna zwády/ á świegotliwy rozłącza książętá.

Zwadźca.

29 Mąż złośćiwy nući bliźniégo swego: y prowádźi go drógą nie dobrą.

30 Kto zápátrzywßy sie myśli przewrotnośći/ gryząc wárgi swoie dokázuie złośći.

Szedźiwość

31 Wieniec godnośći ßedźiwość/ która sie nayduie w drógách spráwiedliwośći.

Ciérpliwy.

32 Lepßy iest ciérpliwy niżli mąż mocny: á który pánuie sercu swému/ niż ten co miást dobywa.

Lósy Bóg stosuie.

33 Lósy do łoná rzucáią: ále od PANA bywáią nástroioné.

Wolność człowieczéy woli.

1 *Człowiecza iest duße przygotowáć*] To iest/ ná woléy to człowieczéy/ przygotowáć duße do powśćiągánia iezyká/ vmyśliwßy sobie nie mówić nic nieporządnégo: wßákże Boska rzecz iest swą pomocą ták rządźić iezyk aby nic nieprzystoynégo nie mówił: ponieważ iáko Jakub ś. c. 3. mówi/ Kto nie obráźi słowem/ ten doskonáłym iest. Przetóż Augustin ś. lib. 2. ad Bonifacium c. 5. vczy/ iż w téy sententiéy y w drugiéy/ v. 9. záleca Liberum arbitrium, ábo wolność woléy náßéy. A wßákże przytym y łáskę Bożą vprzedzáiącą y pomagáiącą człowiekowi.

Czemu źli po tępieni są stworzeni.

4 *Pan wßytko vdźiáłał dla śiebie, też y niezbożnika na zły dźień.*] To nie ináczey sie rozumié/ iedno iż Bóg który stworzył wßytko ná chwałę swoie/ y té też o których wiedźiał/ iż mieli bydź niezbożnymi/ przećie ie stworzył/ áby skárawßy ié iáko zásłużą/ spráwiedliwość iego chwałę miáłá. A przeto nie mamy mówić/ żeby Bóg miał kogo ná wieczné zátrácenié stworzyć/ ponieważ on té o których wiedźiał/ iż dla swych grzéchów/ nie z woléy Bożéy/ mieli bydź potępieni/ stworzył dla chwały swoiéy. Y to iest co tu Sálomon mówi: Pan wßytko vdźiáłał dla śiebie/ y niezbożniká ná zły dźień (idącégo) dla śiebie/ to iest/ ná chwałę swoie vczynił: áby iáko mówi o Pháráonie Exo. 9. v. 16.) ná nich okazał moc swoie/ y żeby było opowiádáné imię iego po wßytkiéy źiemi/ Rzym. 9. v. 17.

Odkupienié y dósyćczynienié zá grzéchy.

6 *Miłośierdźiem y prawdą nieprawość bywa odkupiona.*] Oto tu maß słowo odkupienia/ które tóż znáczy co y dosyć vczynienié/ którégo przą heretycy. Gdyż nie mniey przynależy do spráwiedliwośći dosyć vczynienié: á iesli możemy náßémi vczynkámi odkupić grzéchy náßé/ możem też y dosyć vczynić zá

grzéchy/ to iest/ zá karánie którégesmy powinni zá grzéchy. Wszákże sie to wszytko rozumie/ iż y odkupienia y dosyć vczynienia násze/ nie i- naczéy ważné są/ tylko przez męke y zásługi Páná Christusá.

ROZDZ. XVII.

1 Lepszy iest kes chlebá suchégo z weselem/ niżli dóm pełen ofiar z swarem. *z pokoiem, H.

2 Sługá rostropny będzie pánował nád synmi głupimi: á miedzy bráćią będzie dźielił dźiedźictwo. *Sługá rostropny. Eccao. d 28*

3 Iáko w ogniu probuią srébro/ á złoto w piecu/ ták PAN probuie sercá. *Bóg próbuie.*

4 Złośnik posłuszen iest iezykowi złośliwému: á zdrádliwy słucha warg kłamliwych.

5 Kto gárdźi vbogim/ łży stworzyćielá iego: á kto sie ráduie z vpadku drugiégo/ nie vydźie karánia. *Gárdzący ubogim. wys 14. d 31.*

6 Wieńcem stárych są synowie synów: á chwałá synów/ oycowie ich. *Ozdoba stárych.*

7 Nieprzystoią głupiemu słowá poważné: áni książęćiu vstá kłamliwé.

8 Kámień drogi nawdźięcznieyszy/ oczekiwánie czekáiącego: gdźie sie kolwiek obráca mądrze rozumié. *Czekánie madré. áby go dostąpił.*

9 Kto tái grzéch/ szuka przyiáźni: kto ináksze̋mi słowy powtarza/ rozłącza złączoné. *táiący grzéchy. wyiáwia.*

10 Więcéy waży vpominánie v rostropnégo/ niżli sto plag v głupiégo. *Vpominánie.*

11 Zły człowiek záwsze swaru szuka: ále ányoł okrutny będźie wysłan przeciw iemu. *Swarliwy. ábo, poseł.*

12 Lepiéy iest potkáć sie z niedźwiedźicą/ kiedy iéy dźieci wezmą: niżli z głupim vfáiącym w głupstwie swoim. *Głupi ufáiący w głupstwie.*

13 Kto oddáie złé zá dobré/ nie wynidźie złé z domu iego. *Złé zá dobré. Rzy:12. d 17 1. Pet:3. b 9.*

14 Kto spuszcza wode/ początkiem iest swarów/ y niżli odniesie lekkość/ odstępuie sądu. *zátrzymána, która potym zbytnie wyléwa.*

15 Kto vspráwiedliwia niezbożnégo/ y kto potępia spráwiedliwégo/ obádwá są obrzydłymi PANV. *Vspráwiedliwianie złégo. Isa: 5. e 23.*

16 Cóż pomoże głupiemu że ma bogáctwá: poniewasz mądrośći kupić nie może. *Głupiému niepomogą bogáctwá.*

Kto dóm swóy wysoko podnośi/ szuka obálenia: á kto sie chroni náuki/ we złé wpádnie. *H. Dom wysoko podnoszący.*

17 Ná káżdy czás miłuie kto iest przyiaćielem: á brát doznan bywa w vtrapieniu. *Przyiaćiel.*

18 Głupi człowiek kláskáć będźie rękomá/ gdy záręczy zá przyiaćielá swégo. *weseli sie nie myśląc o niebespieczeństwie.*

19 Kto myśli o rostérkách/ miłuie swary: á kto podnośi drzwi/ vpadku szuka. *wynośi dóm swóy.*

20 Kto iest przewrotnégo sercá/ nie naydźie dobrá: á kto wywraca iezyk/ we złé wpádnie. *iest przewrotnégo iezyká*

21 Głupi sie vrodźił ná sromote swoie/ ále áni oćiec głupiégo będźie miał poćiechy.

22 Serce wesołé czyni wiek kwitnący: duch smutny wysusza kośći. *wys:15. b 13. Serce wesołé y smutné. dobré zdrowié, H.*

23 Dar z zanádrza niezbożnik bierze/ áby wywróćił sćieszki sądowé. *Przedáro- wánie sądu.*

24 Ná twarzy rostropnégo świéći sie mądrość: oczy głupich ná kończynách ziemie. *Oczy głupiégo wszędy.*

25 Syn głupi gniewem oycowi: á zá łośćią mátce która go porodźiłá. *Ecc:2. c 14. y 8. a 1. Syn głupi.*

26 Nie dobrze iest vszkodźić spráwiedliwégo: áni bić przełożonégo/ który dobrze sądźi. *Sędźiégo spráwiedliwégo niegánić.*

27 Kto miárkuie mowy swé/ iest vczony y mądry: á drogiégo duchá mąż ćwiczony. *to iest, który sie zswémi słowy droży, niemówiąc skwápliwie ledá czego, ten iest drogiégo duchá.*

28 A głupi ieśli milczy/ będźie mian zá mądrégo: á ieśli stuli vstá swé/ zá rostropnégo.

ROZD. XVIII.

1 Rzyczyn szuka kto sie chce z przyiaćielem rozstáć: ná káżdy czás vrągánia godźien będźie. *Rozstánie z przyiaćielé.*

2 Nie przyimuie głupi słów rostropnośći: chybábyś to powiádał co ma w sercu swoim. *Nieukarany*

3 Niezbożnik gdy przydźie w głębokość grzéchów/ zá nic sobie niéma: ále zá nim idźie háńbá y sromotá. *Sumnienié utraconé.*

4 Wodá głęboka słowá z vst męża: potok wyléwáiący zdróy mądrośći. *mądry głęboko y széroko mówi.*

5 Miéć wzgląd ná osobe niezbożnégo/ nie iest rzecz dobra ábyś vstąpił *Wzgląd ná złégo.*

Swary. | Vstá głupié | Dwuieżyczny.

od prawdy sądu.

6 B Wárgi głupiégo wdawáią się w swary: á vstá ieg wzbudzáią rostérki.

7 Vstá głupiégo zá zginieniém iego: á wárgi ieg vpadkiem duszy iego.

8 Słowá dwuiezycznégo iákoby prosté: á oné przerażáią áż do sámych wnetrznośći żywotá.

ᵃH. Leniwy łaknie.

ᵃLeniwégo poraża boiaźń: á dusze niewieściuchów będą łáknąć.

9 Kto niedbáły y leniwy iest w robo ćie swoiéy/ brátem iest rozpraszáiącégo roboty swoie.

Moc spráwiedliwé. | Moc bogatégo.

10 Wieżá namocnieysza imie PANSKIE: do niego bieży spráwiedliwy á będźie wywyższon.

11 Máietność bogátégo miásto mocy iego: y iáko mur mocny obtaczáiący go.

Pychá ná upadek. ᵃvprzédza pokorá, H.

12 Przed vpadkiem podnośi się serce człowiecze: y przed sławą ᵃbywa vniżoné.

Wysłucháć przed odpowiedźią. Ecc: 11. a 8.

13 Kto piérwéy odpowiáda niżli wysłucha/ pokázuie się bydź głupim y pohánbienia godnym.

Gniewliwy

14 G Duch mezá podpiéra mdłość iego: ále duchá do gniewu łácnégo kto będźie mógł znośić?

Słucháć.

15 Serce rostropnégo otrzyma vmieietność: á vcho mądrych szuka wiádomośći.

Vpominki przystep czynią.

16 Dar człowieczy rozprzestrzenia drógę ieg/ y czyni mu mieysce przed książęty.

Oskarżáć się.

17 Spráwiedliwy/ napiérwéy sam ná się żáluie: przydźie przyiaćiel iego/ y doświadczáć go będźie.

Łósy.

18 Lós vśmiérza zwády/ y miedzy możnymi też rozsądek czyni.

Brat brata wspomaga.

19 Brát który bywa w spomagan od brátá/ iáko miásto mocné/ á sądy iáko záwory miast.

Owoc vst.

20 D Z owocu vst mezá nápełni się brzuch iego: á vrodzáie warg iego násycą go.

21 Smierć y żywot w rece iezyká: którzy ii miłuią/ będą ieść owoce iego.

Zóna dobra y zła.

22 Kto nálazł żone dobrą/ nálazł rzecz dobrą: y wyczérpnie poćiechę od PANA.

ᵃH.

ᵃKto wygania żone dobrą/ wygania rzecz dobrą: ále kto trzyma cudzołożnicę/ głupi iest y niezbożny.

Mowa vbogiégo. ᵃpokornie.

23 Człowiek vbogi ᵃz prosbámi mówi: ále bogáty surowie odpowiáda.

Mąż przyiaćielski.

24 Mąż przyiaćielski do towárzystwá/ wiekszym przyiaćielem będźie niżli brát.

ROZDZ. XIX.

Vbogi szczéry. ᵃH. et G.

1 A Lepszy iest vbogi który chodźi w prostoćie swéy: niżli ᵃbogáty warg przewrotnych y głupi.

Nieumieietność. ᵃzgrzészy, H.

2 GDźie niémász vmieietnóśći duszę/ niemász dobrá: á kto prędkich iest nóg/ ᵃpotknie się.

Szemránie przećiw Bogu.

3 Głupstwo człowiecze wywraca drógę iego: á ná Bogá wré sercem swym.

Bogáctwá przyiaćioł przyczynia ią.

4 Bogáctwá przyczyniáią wielé przyiaćioł: lecz od vbogiégo y ći którzé miał odstepuią.

Dan: 3. g. 61. Swiadek fałeszny.

5 Swiádek fałeszny nie vydźie karánia: á kto mówi kłamstwá/ nie vćiecze.

Przyiaćiele kupieni.

6 B Wielé tych którzy czczą osobę możnégo/ y są przyiaćiołmi dáry dáiącégo.

Brat ubogi.

7 Bráćia człowieká vbogiégo nienawidzą go: á ktemu y przyiaćiele dáleko odstąpili od niego.

Na słowiech się sądzący.

8 Kto się tylko ná słowiech sádźi/ nic nie będźie miał: ᵃ lecz kto ma rozum/ miłuie duszę swoię/ á strzegący rostropnośći naydźie dobrá.

9 Swiádek fałeszny nie vydźie karánia: á kto mówi kłamstwá zginie.

ᵃá dáleko mniéy, H.

10 Nie przystoi głupiému roskosz: ᵃáni sludze pánowáć nád książęty.

ᵃRostropność H. Nauka ćierpliwośćią doświadczona.

11 ᵃNáuká mezá po ćiérpliwośći bywa doznána: á cześć iego iest miiáć nieprawość.

Gniew y łaska królewska.

12 Iáko ryk lwi/ ták y gniew królewski: á iáko rosá ná trawie/ ták też wesołá twarz iego.

Swarliwa niewiasta.

13 Záłość oycowá syn głupi: á dách vstáwicznie kapáiący/ swarliwa niewiástá.

Zóna rostropna od Bogá.

14 G Dóm y máietnośći dáné bywáią od rodźiców: ále żoná rostropna własnie od sámégo PANA.

Lenistwo.

15 Lenistwo przynośi ospáłość: á duszá niedbáła będźie łáknelá.

Strzeż przykazania.

16 Kto ſtrzeże przykazánia/ ſtrzeże duße ſwoiéy: lecz kto zániedbawa dróġi ſwéy/ vmorzón będźie.

Iáłmużná. *Pożycza, H*

17 "Ná lichwę dáie' PANV kto ma litość nád vbogim: y nagrodę iego odda mu.

póki náđzie iá o nim. H. *Cwiczenié ſyná.*

18 Cwicz ſyná twégo "nierozpáczay': á ku zábićiu iego nieprzykłáday duße twoiéy.

19 Kto nie ćierpliwy ieſt/ ßkodę popádnie: á gdy wydrze/drugié przyda.

Słuchánié rády.

20 Słuchay porády/ á przyimuy ćwiczenié: ábyś był mądrym ná oſtátku twoim.

"rádá, H.

21 Wiele myśli w ſercu mężá: á "wola' PANSKA trwáć będźie.

D

22 Człowiek potrzebny ieſt miłośierny: á lepßy ieſt vbogi niż "mąż kłamliwy.

iż bogáty mówi nie mam, choćia ma.

Boiaźń pánſka.

23 Boiaźń PANSKA do żywotá: w obfitośći mießkáć będźie bez náwiedzenia złégo.

Leniſtwo.

24 Kryie leniwy rękę ſwą pod pachy/ áni ią do vſt ſwoich przykłáda.

Kárność. Niż: 21.b 11.

25 Gdy zarażliwégo vbiieß/ głupi mędrßym będźie: á ieſli ſkarzeß mądrégo/ zrozumié kárność.

Rodźiców niecczący.

26 Kto fráſuie oycá/ á wypądza mátkę/bezecny ieſt y nieſczęśliwy.

27 Nie przeſtaway ſynu ſłucháć náuki/ á vmiéy ſłowá vmieiętnośći.

Swiádek niepráwy.

28 Swiádek niepráwy śmieie ſie z ſądu: á vſtá niezbożnych żrzą niepráwość.

"karánié. *Naśmiewcy*

29 Nágotowano pośmiéwcóm "ſądy/y młoty biiącé ćiálóm głupich.

ROZDZ. XX.

Piiánſtwo.

1 ROZPVſtna rzecz wino/y zwádliwé piiáńſtwo: ktokolwiek ſie w nich kocha/nie będźie mądrym.

A

Obrażáiący królá.

2 Iáko ryk lwi/ ták y ſtrách królewſki: kto go drażni/ grzéßy przećiw dußy ſwoiéy.

Odſtępowáć zwady

3 Poczćiwość ieſt człowiekowi który ſie odłącza od zwády: á wßyſcy głupi wdawáią ſie w ſwary.

Dla zimna nierobiący.

4 Dla zimná leniwiec oráć niechćiał: przetóż będźie żebrał lećie/ á nie dádzą mu.

5 Iáko wodá głęboka/ ták rádá w ſercu mężá: ále człowiek mądry wyczérpnie ią.

6 Wiele ludźi miłośiernymi zową: ále mężá wiernégo kto naydźie?

7 Spráwiedliwy/który chodźi w proſtoćie ſwoiéy/ błogoſłáwioné po ſobie ſyny zoſtáwi.

Król ná ſtolicy. *"ocżymá ſwémi, H.*

8 Król który śiedźi ná ſtolicy ſądowéy/ rozpraßa wßytko złé "poyźrzeniem ſwoim'.

B

Niechłubić ſie z czyſté ſercá 2. Ioa: 1. a 1 2.kró:8.e 46

9 Któż może mówić: czyſté ieſt ſerce moie/ ieſtem prózen grzéchu?

Waga nie iednaka.

10 Wagá y wagá/ miárá y miárá: oboie obrzydłé ieſt v Bogá.

Dźiećię znáć po zabawach.

11 Po zabáwách iego poznáć dźiećię: ieſli czyſté y práwé ſą vczynki iego.

"ſmyſły Bóg dał ná dobré vżywánié.

12 "Vcho ſłucháiącé/ á oko widzącé/ PAN oboie vczynił.

Nie kocháć ſie w ſpániu

13 Nie kochay ſie wſpániu/ áby ćię vbóſtwo nieśćiſnęło: otwórz oczy ſwoie/ á náiédz ſie chlebá.

"káżdy kupuiący gáni co kupuie.

14 "Złé ieſt/ złé ieſt/ mówi káżdy kupuiący': á odßedßy tedy ſie będźie chwalił.

C

15 Ieſt złoto/y obfitość pereł/ y náczynié drogié vſtá vmieiętnośći.

"Niż:27.c 13 Rękoymię-mu fanty. *"poćiągay go.*

16 "Weźmi ſuknią tego/ który ręczył zá obcégo: á zá obcé "weźmi fánt od niego.

Chléb wykłamany.

17 Słodki ieſt człowiekowi chléb kłamſtwá: á potym nápełnią ſie piaſkiem vſtá iego.

Rząd.

18 Myśli porádámi ſie vtwiérdzáią: á rządem máią bydź ſpráwowáné woyny.

Obiawiaiący taiemnice.

19 Z tym/ który obiáwia táiemnice/ á chodźi zdrádliwie á rozwodźi wárgi ſwé: nie miéy towárzyſtwá.

"ſławá, iáſność, żywot. Exo:21.c 16. Leui:20.b 9 Matt:15. a 4

20 Kto złorzeczy oycu ſwemu y mátce: "pochodnia iego zgáśnie wpośrzód ćiemnośći.

Dźiedźictwo prędko nabyté.

21 Dźiedźictwo/do którégo ſie z przodku kwápią/ná końcu błogoſłáwieńſtwá mieć nie będźie.

"Pomśćzę ſie G. Rzym:12. d 17 1.Pet: 3. b 19.

22 Nie mów: "Oddam złość: czekay ná PANA á wybáwi ćię.

D

"nie iednáka

23 Brzydliwość ieſt v PANA "wagá y wagá: ßalá zdrádliwa nie ieſt dobra.

24 Od PANA bywáią proſtowáné kroki mężá: á któryż z ludźi może zrozumieć drógę ſwoię?

Pożyráć rzeczy poświęconé.

25 Vpadek ieſt człowiekowi pożrzéć świeté: á ßlubiwßy odmienić.

26 Król mądry rozprądza niezbożniki: y obráca ná nie koło.

27 Duch człowieczy iest pochodnia PANSKA/ która wypátruie wszytkie skrytości wnętrzné.

28 Miłosierdźie y prawdá strzégą królá: á łáskáwośćią vmacnia śie stolicá iego.

29 Wesele młodych/ moc ich: y ozdobá stárych śedźiwość.

30 Sinosć rány otrze złości: y rázy wewnętrznośćiách brzuchá.

Marginalia: otrzyma z nich zwyćięstwo. Duszá oświecona od Bogá zna sámá śie bie. Król miłośierny. Poczćiwość H. iest lekárstwem złe H.

9 Kto może mówić czyste iest serce moie.] W Żydowskim ták własnie iest/ Ktoż rzecze/ oczyśćiłem serce moie/ y ochedożyłem od grzéchu mego. Wszákże iednoż rozumienie iest z tym iáko Lxx. tłumácze/ y Hieronim ś. przełożyli. Bo to pewna byłá v Żydów/ iż oczyśćić nikt nie mógł od grzechu/ tylko sam Pan Bóg. Job 14. Psalm. 50. Már. 2. Luk. 5. A ták oczyśćiłem serce moie/ toż znaczy/ czyste iest serce moie. A wyrozumienie tych słów to własnie iest: Iż niemász nikogo/ choćby żadnego ná śie grzechu nie czuł/ któryby śie nie miał słusznie o swoię spráwiedliwość y niewinność przed Pánem Bogiem lękáć.

Marginalia: Nigdśie nie ma vspráwiedliwiáć przed Bogiem.

ROZDZ: XXI.

1 A. JAKO rozdźiały wód/ ták serce królewskie w rece PANSKIEY: kędy iedno chce/ náchyli go.

2 Wszelka drógá człowiecza zda mu śie bydź práwa: ále PAN vważa sercá.

3 Czynić miłośierdźie y spráwiedliwość wiecéy śie PANV podoba/ niźli ofiáry.

4 Wynoszenie oczu iest rozszérzenie sercá/ świecá niezbożnych grzéch.

5 Myśli dużég/ záwsze w dostátku: lecz káżdy leniwy záwsze iest w niedostátku.

6 Którzy zbiéra skárby iezykiem kłamliwym/ niczemny y szalony iest/ y w pádnie w śidłá śmierći.

7 Drapieztwá niezbożnych zrzuca ie/ iż niechćieli czynić sądu.

8 Przewrótna drógá człowiecza/ dáleka iest: ále kto czysty iest/ sczéra spráwá iego.

9 B Lepiéy iest śiedźieć w kąćie domu: niźli z żoną swarliwą/ á w domu spółecznym.

10 Duszá niezbożnégo żąda złégo: nie zlituie śie nád bliźnim swoim.

11 Skarawszy záráźliwégo mędrszy bedźie prostak: á ieśli násláduie mądrégo/ przyimie nauke.

12 Myśli spráwiedliwy o domu niezbożnégo/ áby odćiągnął niezbożné od złégo.

13 Kto zátula vszy swé ná wołánie vbogiégo/ bedźie y sam wołał/ á nie wysłucháią go.

14 Dar potáiemnie dány gáśi gniewy: á vpominek wzánádrzu/ rozgniewánie wielkie.

15 C Rádość spráwiedliwému iest czynić sąd: á strách dźiáłáiącym niepráwość.

16 Człowiek który zbłądźi z drógi nauki/ we zbórze obrzymów mieszkáć bedźie.

17 Kto śie kocha w vżywániu/ w niedostátku bedźie: kto miłuie wino y tłusté kąski/ nie zbogáći śie.

18 Niezbożny bedźie dan zá spráwiedliwégo: á niepráwy zá práwé.

19 Lepiéy iest mieszkáć w ziemi pustéy/ niźli z żoną swarliwą á gniewliwą.

20 Skarb pożądány/ y wonny oleiek w mieszkániu spráwiedliwégo: á glupi człowiek rozleie go.

21 Kto náśláduie spráwiedliwośći y miłośierdźia: naydźie żywot/ spráwiedliwość y chwałe.

22 Miásto mocnych vbiégł mądry/ y zepsował moc vfánia ich.

23 D Kto strzeże vst swoich/ y iezyká swégo: strzeże od vćisków dusze swoiéy.

24 Hárdégo y pysznégo zowią nieuczonym: który w gniewie pysznie śie spráwuie.

25 Pożądliwośći zábiiáią leniwégo: ábowiem niechćiáł y nic robić rece iego.

26 Przez cáły dźień prágnie y pożąda: á kto spráwiedliwy iest/ dáie bez przestánku.

27 Ofiáry niezbożnych brzydliwé: iż śie ofiáruią z grzéchu.

28 Swiádek kłamliwy zginie: mąż posłuszny bedźie mówił zwyćięstwo.

29 Człowiek niezbożny niewstydliwie zátwárdza twarz swoię: ále kto práwy iest/ popráwia drógi swoiéy.

Marginalia (left): Serce królewskie w rece páńskiey któré może prowádźić gdźie chce. Miłośierdźie. nádętość. pilnégo. Skarbiący niespráwiedliwie. Drapieztwo. od dobrégo. Żoná swarliwa. choćby przestronym. Karanie. Staranie o bliźnim. Zatulaiący uszy przed ubogim. Dary potáiemné.

Marginalia (right): Wesele dobrégo. zakonu Bożégo. vmárłych odpoczywáć, H. Vżywanie. Żoná gniewliwa. Ecc: 25. c 22 Nż 25. d 24 mądrégo, H. Marnotrawstwo. śćiga, H. strzeż ięzyka. szydérzem, H. Leniwy. Ofiary z grzechu. Posłuszny. Ksale, H. Vpór.

30 Niémász mądrości / niémász ᵃrostropności / niémász rády przećiw PANU.

Koniá gotują ná dźień bitwy: ále PAN dáie ᵇwybáwienié.

ᵃrozumu. ᵇzwyćięztwo

ROZD. XXII.

1 A Lepszé iest imie dobré / niż wielkié bogáctwá ᵃláská nád srébro y złoto.

2 Bogáty y vbogi ᵇpotkáli sie: obudwu PAN iest stworzyćielem.

3 ᶜSmyslny obaczy złé / y skrył sie: prostak minął y popadł szkode.

4 Koniec skromności boiaźń PAŃSKA / bogáctwo y chwałá y żywot.

5 ᵈOręża y miecze ná drodze przewrotnégo: á stróż duszé swéy dáleko odstepuie od nich.

6 ᵉPrzypowieść iest: Młodźieniec wedle drógi swéy / choćby sie zstárzał / nie odstąpi od niéy.

7 Bogáty vbogim roskázuie / á kto v kogo pożycza / sługą iest tego który mu pożyczył.

8 Kto śieie nieprawość / bedźie żął niesczeście: y ᶠláską gniewu swego znisczeie.

9 B Kto skłonny iest ku miłośierdźiu / błogosłáwion bedźie: bo chlebá swégo dał vbogiému.

ᵍZwyćięstwá y czći dostánie kto dáry dáie: á dusze odéymuie tych co ie biorą.

10 Wypądź ʰnaśmiewce / á wynidźie z nim swar: y vstáną práwá y potwarzy.

11 Kto miłuie czystość serdeczną / dla wdźieczności vst swoich / bedźie miał przyiaćielem królá.

12 Oczy PANSKIE strzegą vmiejetności: á słowá niepráwégo bywáią wywrócone.

13 Mówi leniwiec: Lew iest ná dworze / w pośrzód vlic zábit bede.

14 Vstá cudzéy są dołem głebokim: ná kogo sie PAN gniewa / wpádnie weń.

15 C Głupstwo przywiązáné iest do sercá dźiećiecégo: ále rózgá karánia wypedźi ie.

16 Kto ⁱpotwarza vbogiégo / áby przyspożył máietności sobie: da sam bogátszému / y bedźie nedze klepał.

17 Nákłoń vchá twego / á słuchay słów mądrych: á serce swoie przykłóż do náuki moiéy.

18 ᵏKtorać piekna bedźie / gdy ią záchowasz wsercu swoim / y rozpłynie sie po wárgách twoich.

19 Aby było w PANU vfánié twoie: y przetożemći ią dźiś pokazał.

20 Otómći ią ˡtroiáko opisał w myslách y w náuce: 21 ᵐábymći okazał stálość y powieśći prawdźiwé: ábyś z nich odpowiádał tym którzy ćie posłáli.

22 D Nie czyń bezpráwia vbogiému / iż vbogi iest: áni niscz nedzniká ⁿw brámie: 23 ᵒábowiém PAN bedźie sądźił spráwy iego: y przebiie tych którzy przebili dusze iego.

24 Nie bądź przyiaćielem człowiekowi gniewliwému: áni chodź z mężem zápálczywym: 25 ᵖbyś snadź nie przywykł śćieżkóm iego / á wźiął zgorszenié dusze twoiéy.

26 Nie byway miedzy témi którzy rece dáią / y którzy sie czynią rekoymiámi zá długi. 27 ᵠBo ieśli niémász zkąd wróćić / czemuć nie ma wźiąć przykryćié z łóżká twego?

28 Nie przestepuy gránic stárych / które záłożyli oycowie twoi.

29 Widźiałeś mężá biegłégo w sprawách swoich? przed królmi stać bedźie / á nie bedźie przed podłymi.

Imie dobré. ᵃábo, przyiemność. H. Eccl: 7. a 2. ᵇábo, są przećiwni sobie. H. Ostrożność ᶜChytry. Pożytek pokory. ᵈCiérnie y śidłá, H. ᵉH. Nałóg z młodośći. Pożyczanie. Zniwo złych. ᶠmocą. Miłośierny Ecc:31. c 28. ᵍH. Dary odmieniáią ludźie. ʰszydérzá. Czystość, ábo szczyrość iedna królá. Náuki prawdźiwéy Bóg strzeże, złe wygubia. Leniwiec.

Vstá cudzéy żóny. Rózgá dźiećieciu. ⁱvćiska. Potwarzáiący vbogiégo. Mądrości słuchać potrzebá. ˡrozmáićie. Bezprawie vbogiému. ⁿv sądu. Przyiaćiel gniewliwé. Rekoymia. Gránic stárych nieprzestepowáć. Rączy w sprawách swych.

ROZD. XXIII.

1 A Gdy śiedźiesz ábyś iadł z Kśiążećiem / pilnie obacz co położono przed tobą: 2 ᵃy połóż nóż w gárdle twoim / ieśliż 3 iednák masz w mocy dusze twoie. Nie pożąday pokármów tego w którym iest chleb kłamstwá.

4 ᵇNie prácuy ábyś sie zbogáćił: ále záłóż miáre opátrzności twoiéy.

5 Nie podnoś oczu twoich ná bogáctwá / których mieć nie możesz: bo vczynią sobie skrzydłá iákoby orłowé / y vlecą do niebá.

Iáko ieść z Kśiążećiem. ᵃto iest, ták sie powściągni od obżárstwá, iákobyś miał nóż w gárdle. ᵇpotráwy omylné. Miárą opátrzności.

Nie

Nie iaday z zazdrościwym.

6 Nie iaday z człowiekiem zazdrościwym / y nie prágni pokármów iego: 7 bo ná kształt wieszczká y práktykarzá / domniémawa sie czego nie wié. Jédz á piy / rzecze tobie: á myśl iego nie iest ztobą.

8 Pokármy któréś iadł zrzućiß: y vtráćiß wdźieczné słowá twoie.

Sierót nie uciskáć.

9 Nie mów w vszách głupich: bo wzgárdzą náukę wymowy twoiéy.

10 B Nie tykay gránic máłych dźiatek: á nie wchodź ná rolą śierot.

Bóg powinny śierót których broni.

11 Bo powinny ich mocny iest: á on będźie sądźił przećiw tobie spráwy ich.

12 Niech wnidźie do ćwiczenia serce twoie: á vszy twoie do słów vmieietności.

Dźieci karáć. wyż: 13. d 24 Ecc: 30. 21.

13 Nie odéymuy od dźiéćięćiá kárności: bo iesli go vbiieß rózgą nie vmrze.

14 Ty go vbiieß rózgą: á duße iego z piekłá wybáwiß.

15 Synu móy / będźieli mądré serce twoie / będźieć sie ztobą rádowáło serce moie: 16 y będą sie weselić nérki moie / gdy będą dobrze mówić vstá twoie.

Strzedź sie grzésznikow. Niż: 24. a 1. przy skonániu.

17 Niech nie zayźrzy grzéßnym serce twoie: ále w boiáźni PANSKIEY trway przez cáły dźień: 18 Bo będźieß miał nádźieie ná końcu / á oczekawánie twé nie będźie odieté.

19 Słuchay synu móy / á bądź mądry: á prostuy ná drodze duße twoie.

Strzedź sie piiániców.

20 C Nie byway ná biesiádách piiániców: áni ná kołácyiách tych którzy mięso ná iedzenie znaßáią: 21 bo którzy sie piiáństwem báwią y którzy sie skłádáią / zniszczeią: á w łátách chodźić będźie ospáłość.

Rodźice czćić.

22 Słuchay oycá twego który ćie zrodźił: á nie gárdźi gdy sie zstárzeie mátká twoiá.

23 Kupuy prawdę á nie przedaway mądrośći / y náuki / y vmieietnośći.

24 Ráduie sie bárzo oćiec spráwiedliwégo: który zrodźił mądrégo / weselić sie będźie z niego.

25 Niech sie weseli oćiec twóy y mátká twoiá: á niech sie ráduie która cie vrodźiłá.

26 Day mi synu móy serce twoie: á oczy twoie niech strzegą dróg moich.

Strzedź sie nierządnice

27 Bo dół głęboki iest nierządnicá: á studnia ciásna / cudza.

28 Czyha ná drodze iako zbóycá / á które vyźrzy nieopátrznie / zábiie.

Piiáństwo. czérwonośt oczu, H.

29 Komu biádá? czyiemu oycu biádá? komu swary? komu doly? komu bez przyczyny rány? komu płynienié oczu?

D 30 Izali nie tym / którzy záśiadáią ná winie / á báwią sie kubków wytrząsániem?

31 Nie pátrz ná wino gdy sie rumieni / gdy sie roziáśni w sklenicy bárwá iego: łágodnie wchodźi: 32 ále ná końcu vkąsi iáko wąż / á iáko żmiiá iad rozpuśći.

33 Oczy twé będą pátrzyć ná cudzé: á serce twé będźie mówić przewrotnośći.

34 A będźieß iáko śpiący ná śrzód morzá / y iáko vśpiony stérnik gdy stér stráći: y rzecześ: Bili mie ále mie nie boláło: ćiągneli mie / á nie czułem: kiedyż ocucę: y záśię wino náydę?

ROZDZ. XXIIII.

Nie náśládowáć złych: wyż: 23. d 17

1 A Nie náßláduy ludźi złych / áni żąday bydź z nimi: 2 ábowiem serce ich myśli o drapieztwie / á vstá ich mówią zdrády.

Mądrość buduie dóm

3 Mądrośćią będźie budowány dóm: á rostropnośćią vmocnion będźie.

4 Vmieietnośćią nápełniáią sie spiżárnie wszelákiéy máietnośći / kosztownéy y piękney.

5 Człowiek mądry mocny iest: á mąż vczony śilny y potężny.

6 Bo spráwą záczyna sie woyná / á będźie zdrowié kedy wiele rády iest.

7 Wysoka głupiému mądrość / nie otworzy w brámie vst swoich.

Myśl zła. ábo, złośliwym H. niecnotą. Obmówcá. Wątpliwość. Wybawiać

8 Kto myśli źle czynić / głupim ná zwan będźie.

9 Myśl głupiégo iest grzéch: á bzydliwośćią ludzką obmówcá.

10 Jeśli zwątpiß spracowány wdźień vćisku / vmnieyßy sie śiłá twoiá.

11 Wybawiay té które ná śmierć wio

ućiśnione. Psal: 81. a 1.

dą: á które ćiągną ná stracenie/ wyzwáláć nieprzestaway.

12 Jesli rzeczesz: Niemam zto śiły: ktory pátrzy ná serce on rozumie/ á B stróża duse twéy nic nie omyli: y odda człowiekowi według vczynków iego.

Nauki używać iako miodu.

13 Iédz miód synu mój/bo dobry iest: y piastr násłodszy gárdłu twoiému.

14 Tákżeć vmieietność mądrośći duszy twoiéy: którą gdy naydźiesz/ będźiesz miał nádźieię ná ostátku/á nádźieiá twoiá nie zginie.

Nie zdradźáć.

15 Nie czyń zdrády/ y nie szukay niezbożnośći w domu spráwiedliwégo/y nie psuy pokoiu iego.

Dobry vpadszy powstanie. Vpad nieprzyiaćiela.

16 Bo śiedmkroć vpádnie spráwiedliwy/ y powstánie: lecz niezbożni we złé vpádną.

17 Gdy vpádnie nieprzyiaćiel twóy/ nie wesel sie/ á z vpadku iego niech sie nie ráduie serce twoie: áby nie 18 vyźrzał PAN/ á miałciby zá złé/ y od- C wróćiłby gniew swóy od niego.

19 Nie sprzeczay sie ze złymi/ áni zayźrzy niezbożnym: [a] bo źli nie máią 20 nádźieie ná potym/ á [b] świecá niezbożnych zágáśnie.

[a] stawá, szczęśćie.

Obmówcy.

21 Bóy sie PANA synu mój/y królá: 22 á z obmowcámi nie mieszay sie: [c] bo nátychmiast powstánie zátrácenié ich/ á vpadek obudwu kto wie?

Y to téż [d] dla mądrych.

[d] ábo, od mądrych rozumiéy, iest podano ábo nápisano.

23 Mieć wzgląd ná osobę v sądu nie iest rzecz dobra.

Sądźić spráwiedliwie. Leu:19. d 15 Deu:1. c 17. y 16. d 19. Ecc. 42. a 1.

24 Ktorzy mówią niezbożnému: Iestes spráwiedliwy: będą ie ludźie przeklinać/ y brzydźić sie nimi będą pokolenia.

25 Którzy go karzą będą chwaleni: przyidźie ná nie błogosłáwieństwo.

26 Wárgi pocáłuie/ który odpowiáda słowá dobré.

27 Gotuy ná dworze dźiełó twoie/ y spráwuy pilnie rolą twoie: ábyś potym dom twóy budował.

28 Nie bądź świádkiem niepotrzebnie przeciw bliźniému twemu: y nie D zdradzay nikogo wárgámi twémi.

Niepochlébowáć.

29 Nie mów: Iáko mi vczynił/ ták mu vczynię: [e] oddam káżdému według vczynku iego.

Złego zá złé nie oddawáć. wyś:20. d 23

30 Szedłem przez pole człowieká leniwégo/y przez winnice męzá głupiégo: [f] áno wszędy zárosło pokrzywámi/y ćiérnie pokryło grunt iego/y rozwálił sie płot kámienny.

Rola leniwégo.

31

32 Co vyźrzawszy schowałem do sercá swego/á z przykłádu náuczyłem sie 33 rozumu.

34 Máło/rzekę/pospisz/máło podrzymiesz/troche rece złożysz ku odpoczywániu:[g] áż ći przyidźie iáko poseł vbóstwo/ á żebráctwo iáko mąż zbroyny.

Leniwému, śpiącému, vbóstwo.

Vpada spráwiedliwy śiedm kroć.

16 *Siedmkroć ná dźień upádnie spráwiedliwy y powstánie.*] To iest/ Jlekroć vpádnie/ powstánie/ bo go Pan nie opuśći. Bo tá liczbá/ śiedmkroć/ w pismie ś. znáczy wszeláką którąkolwiek liczbę/ iáko też masz Máth. 19. v. 22. wszákże to nie rozumie sie o grzechách śmiertelnych/ ále ábo o powszednich grzéchách iáko to Augustyn y Hieronim ś. wykłádáią: ábo o vpadkách w szkody y w vtrapienia iákié doczesne/ iáko też wykłáda Augustyn lib. 11. de Ciuit. c. 31.

ROZDZ. XXV.

A Té przypowieśći Sálomonowé/które wypisáli [a] mężowie Ezechiaszá królá Iudzkiégo.

[a] studzy.

Cześć Boża y królewska.

2 Cześć Boża iest táić [b] słowo/ á cześć królewska wywiádowáć sie [c] powieśći.

[b] rzeczy.

Serce królewskié.

3 Niebo wysoko á źiemiá nisko: á serce królewskié iest niewybádáné.

4 Odéym zużelice od srébrá/ á wynidźie naczynie czysté.

5 Odéym [d] niezbożność od obliczności królewskiéy/á vmocni sie spráwiedliwośćią stolicá iego.

6 Nie popisuy sie zacnośćią przed królem/ á ná mieyscu wielmożnych nie stáway.

Niepowyższáć sie.

7 Bo lepiéy iżći rzeką: wstąp wyszéy/ á niżbyś miał bydź vniżon przed kśiążęćiem.

8 Co widźiáły oczy twoie/ tego wnet B nie powiáday w swarze: byś zás potym popráwić tego niemógł/ gdybyś zełżył przyiaćielá swego.

Nie łży nikogo.

9 Spráwuy rzecz twą z przyiaćielem twoim: y táiemnice obcému nie od- 10 krywáy: [e] by sie snadź nie nátrząsał z ćiebie vsłyszawszy/ y nie przestałći ná

Táiemnice swé choway.

oczy wyrzucáć.

Láská á przyiácielstwo wolnym czynią / które sobie chowáy / byś nie był ná pośmiech.

11 Jábłká złote w srebrnych łóżkách / kto mówi słowo swego czásu.

12 Náusznicá złota / y perłá lśniąca / który strofuie mądrego / y vcho posłuszne.

13 Jáko zimno śnieżne we żniwá / ták posłániec wierny temu który go posłał / duszy iego vspokoienie spráwuie.

14 Obłok / y wiátr / y deszcz zá niemi nie idzie / mąż wychwaláiący sie / á obietnic nie pełniący.

15 C Cierpliwością będzie książę vbłagáne / á iezyk miekki złamie zátwárdzenie.

16 Miódeś ználazł / iedz ile potrzebá: byś snadź obiadszy sie go nie zrzucił.

17 Powściągni noge twoie z domu bliźniego twego / by kiedy będąc syt nie miał cie w nienawiści.

18 Oszczepem / y mieczem / y strzałą ostrą człowiek / który mówi przeciw bliźniemu swemu fałszywe świádectwo.

19 Ząb spróchniáły y nogá sprácowána / który ma nádzieie w niewiernym

20 w dzień vćisku: y vtraca płászcz w dzień zimná.

Ocet w sáletrze / który śpiewa pieśni sercu złemu.

Jáko mól odzieniu / á robak drzewu / ták smutek mężá szkodzi sercu.

21 D Jeśli łáknie nieprzyiaciel twóy / nákarm go: ieśli prágnie day mu sie wody nápić.

22 Bo wegle ogniste zgromádzisz ná głowe iego / á PAN ci to nágrodzi.

23 Wiátr pólnocny rospądza deszcz: á oblicze smutne iezyk vwłaczáiący.

24 Lepiey siedzieć w kącie domu / niżli z żoną swarliwą w domu spólecznym.

25 Zimna wodá duszy prágnącey / á poselstwo dobre z ziemie dálekiey.

26 Zrzódło nogą zámącone / y zdróy zápsowány / spráwiedliwy przed niezbożnikiem vpadáiący.

27 Jáko temu który ie wiele miódu / nie iest zdrowo / ták kto sie wiele bádá o máiestácie / będzie zátłumion od chwały.

28 Jáko miásto otworzyste á bez murów: ták człowiek / który w mowie nie może záwściągnąć duchá swego.

Marginalia: H. Przyiácielstwo chowáć. / słowo rzeczone, H. / Posłániec wierny. / nie pełniący obietnic, iest iáko obłok bez dżdżu. / Miekki iezyk. / Miárá we wszytkim. / Rządki gość milszy / Fałszywe świádectwo. / rfność, H. Nádzieiá prozna. iáko który. smutnemu. / H. / Nieprzyiácielowi dobrze czyn. Rzym:12.b20 / Iezyk uwłaczáiący. Zona swarliwa. wys: 21. b 9. ábo, przestronym. wdzięczna (iest) G. Nowiny dobre. / Spráwiedliwy grzeszący iest źrzódło zámieszáne nogą. Bádánie zbytnie o rzeczách boskich Ecc:3. c 22. Wielomowny. H.

ROZD. XXVI.

1 A Jáko śnieg lecie á deszcz we żniwá / ták nieprzystoi glupie chwálá.

2 Jáko ptak gdzie indzie przelatáiący / y wróbl kędy chce bieżący / ták przeklectwo bez przyczyny wymówione ná kogo przyidzie.

3 Bicz ná koniá á ogłów ná osłá / á kiy ná grzbiet glupiego.

4 Nie odpowiáday glupiemu według glupstwá iego / ábyś nie był iemu podobny.

5 Odpowiedz glupiemu według glupstwá iego / áby sie sobie nie zdał bydź mądrym.

6 Chromy ná nogi y nieprawość piiący / kto posyła słowá przez posłá glupiego.

7 Jáko chromy próżno ma cudne golenie / ták nieprzystoyna iest przypowieść w vściech glupiego.

B 8 Jáko kto rzuca kámień ná gromáde Merkuriuszowe / ták kto wyrządza poczciwość glupiemu.

9 Jáko gdyby ciernie vrosło w rece piiánego / ták przypowieść w vściech glupiego.

10 Sąd czyni koniec spráwóm: á kto glupiemu roskaże milczenie / gniew vśmierza.

11 Jáko pies który sie zwraca do zwrócenia swego / ták glupi który powtarza glupstwo swoie.

12 Widziałeś człowieká który sie sobie zda bydź mądrym / wiekszą náden nádzieie będzie miał glupi.

13 Mówi leniwiec / Lew iest ná drodze y Lwicá ná drógách.

14 Jáko drzwi obracáią sie ná zawiásách swoich / ták leniwiec ná łóżku swoim.

15 C Kryie leniwiec reke pod pachy swoie / á z pracą ie podnosi do gęby swoiey.

16 Leniwiec zda sie sobie medrszy / niżli

Marginalia: Chwałá glupiemu. / cześć. / Przeklectwo. / to iest, wróci sie ná te który ie wymówił, iáko ptak nálatáwszy sie do gniazdá swego sie wráca. / glupie nie odpowiádáć glupie. / odpowiádáć iáko zásłużył glupstwem swoim. / szkodę. [H. / ábo, rzeczy, Poseł glupi. Przypowieść glupiego. / Poczciwość glupiemu. kámienie położone ná znák drógi zwano Merkuriuszem. Iáko piány ciernziem sie ráni, ták glupi pismem świętym. / Powtarzánie grzechu. 1.Pet:2.d 22 Mądry w oczách swoich. Leniwiec. / wys:19. d 24

zli ſiedm meżów mądrze mówiących.

Wdawáć ſie w ſwary

17 Jáko gdy kto pſá vłápi zá vßy/ ták kto nie ćierpliwy mimo idźie á wdáie ſie w ſwary drugiégo.

18 Jáko ieſt winny ten który wypuſcza ſtrzały y włócznie ná zábićié: [y] ták człowiek który zdrádliwie ßkodźi przyiaćielowi ſwemu: á gdy go doznáią/ mówi: żem żártem vczynił.

Szkodzący przyiaćielowi.

20 Gdy nieſtánie drew/ zgáśnie ogień: gdźie niémáß podſczuwáczá/ vſtáną zwády.

Podſczuwacz.

21 Jáko węglé martwé do rozpalonych/ y iáko drwá do ogniá/ "ták człowiek gniewliwy ſwary pobudza."

Gniewliwy
"wys:15. c18

22 Słowá podſczuwáczá iákoby proſté/ á oné przerażáią áż do wnętrznośći żywotá.

D

23 Jáko gdybyś naczynié gliniáné ſrébrem nieczyſtym chćiał ozdobić/ ták wárgi nádeté ze złym ſercem złożoné.

Wárgi nádeté.

24 Po mowie ſwéy bywa poznan nieprzyiaćiel/ kiedy w ſercu rozmyśla zdrády.

Nieprzyiaćiel.

25 [y] Gdy "ſpuśći głos ſwóy nie wierz mu: bo "ſiedm złośći ſą w ſercu iego.

"pokornie mówi.
"wiele.

26 Kto pokrywa nienawiść zdrádliwie/ tego złość będźie odkryta przed rádą.

Pokrywáiący nienawiść.

27 Kto kopa dół wpádnie weń/ á kto toczy kámień obróći ſie nań.

Kopáiący dół.

28 Język kłamliwy nie miłuie prawdy: á vſtá śliſkié czynią zatrácenié.

Język kłamliwy.

ROZD. XXVII.

Niechłubić ſie z przyßłych rzeczy.

1 A NIE chlub ſie dniém iutrzeyßym: niewiedząc co przyßły dźień przynieſie.

Nie chwal ſie ſam.

2 Niech ćie chwali cudzy/ á nie vſtá twoie: obcy/ á nie wárgi twoie.

Gniew głupiego.
Ecc:22. b 17

3 Ciężkić ieſt kámień y ważny piaſek/ ále gniew głupiégo nád oboie ćięższy.

4 Gniew nie ma miłośierdźia/ áni nagła zapálczywość/ á popędliwość w zruſzonégo duchá kto będźie mógł zſtrzymáć?

Karánie iáwné.

5 Lepßé ieſt iáwné karánié/ niż miłość táiemna.

Rány miłuiącégo.

6 Lepßé ſą rány od miłuiącégo/ niż zdrádliwé cáłowánia od nienawidzącégo.

"Człowiek náſycony y miodem wzgárdźi.
Iob 6. b 7.

7 "Dußá náſycona podepce plaſtr miodu: á dußá głodna y gorzkié przyimie zá ſłodkié.

Nieſtátek.

8 B Jáko ptak przenoßąc ſie z gniazdá ſwégo/ ták człowiek który opuſcza mieyſce ſwoie.

Rády dobré.

9 Oléykámi y rozmáitą wonią vweſela ſie ſerce: á dobrémi rádami od przyiaćielá/ dußá ſie ćießy.

Przyiaćiel ſtáry.

10 Przyiaćielá twégo/ y przyiaćielá oycá twégo nie opuſczay/ á w dóm brátá twégo nie wchódź w dźień kłopotu twégo.

Sąśiad bliſki.

Lepßy ieſt ſąśiad bliſki/ niżli brát dáleki.

11 Vcz ſie mądrośći ſynu móy/ á vweſélay ſerce moie: ábyś mógł vrągáiącému odpowiedźieć mowę.

12 "Smyślny vyźrzawßy złé ſkrył ſie: máluczcy miiáiąc podieli ßkodę.

"Chytry.

13 C Weżmi ſuknią tego który ręczył zá obcégo: á zá inné weżmi fánt od niego.

Ręczący zá obcégo.
wys:20. c16

14 Kto błogoſłáwi bliźniemu ſwemu "wielkim głoſem/ ráno wſtawßy będźie podobny złorzeczącému.

Zbytnie záléc ánié.
"nieprzyſtoynie, y nie czáſu ſwego.

15 Dách przez który kápie w dźień zimny/ á niewiáſtá ſwarliwa ſą podobni ſobie:

Zona ſwarliwa.
wys:19. b 13.

16 [y] kto ią trzyma/ iákoby kto wiátr trzymał/ y "oliwy práwice ſwéy wołáć będźie.

"to ieſt, iáko kiedy kto chce oliwę w ręku zátrzymáć, wyćiecze mu, ták niewiáſty ſwarliwéy nie záhámuie.

17 Żelázo oſtrzy ſie żelázem/ á człowiek záoſtrza oblicze przyiaćielá ſwégo.

18 Kto ſtrzeże drzewá figowégo/ będźie iadł owoc iego/ á kto ſtrzeże Páná ſwégo/ vczczon będźie.

19 Jáko w wodźie pokázuią ſie twarze pátrzáiących/ ták ſercá człowiecze iáwné ſą mądrym.

20 Piekło y zátrácenié nie bywáią nigdy nápełnioné: ták y oczy człowiecze nie náſyconé.

Piekło nienáſyconé.
Ecc:14. b 10

21 Jáko probuią ſrébro w ogniu/ á złoto w piecu: ták człowiek bywa probowány vſty chwalącégo.

Próbá ná człowieká, vſtá chwaláce.
wys: 17. a 3.

D "Serce złośnikowé wynáyduie złośći: á ſerce dobré ßuka vmieiętnośći.

"H.

22 Chocbyś ſtłukł głupiégo w ſtępie iáko krupy/ biiąc zwierzchu ſtąporem: nie będźie odieté od niego głupſtwo iego.

Głupi ſtłuczony.

23 Pilnie poznaway twarz bydłá twoiégo: á miéy ſtáránié o trzódách

Pilność páſterska.

ʸ y koroná (nie trwa) ná wieki, H.

24 twoich: ʸBo nie záwße będzieß miał moc: ᶻále koroná będzie dána od narodu do narodu.

25 Otworzyły ſie łąki / y vkazáły ſie trawy zielone / y zebrano śiáná z gór.

ᵃ 1.Tim:6. b 8

26 ᵃOwce ná ßáty twoie / á kozłowie ná zapłáte polá.

Przeſtáwáć ná ſwym.

27 Miey doſyć ná kozim mléku ku żywności twoiéy / y ná potrzeby domu twoiégo / y ná pożywienié ſłużebnicóm twoim.

ROZD. XXVIII.

Boiaźń złych, beſpiecżeńſtwo dobrych. ᶻbeſpieczny.

1 A Ućieka niezbożny choć go nikt nie goni: ále ſpráwiedliwy iáko lew śmiáły / ᶻbez boiáźni będźie.

ᵃ ábo, odmieniáią ſie część to książętá.

2 Dla grzéchów ziemie ᵃwiele książąt iéy / á dla mądrości człowieká / y wiádomości tego co ſie mówi przedłuży ſie żywot książęciu.

Vbogi krzywdzący ubogiego.

3 Człowiek vbogi potwarzáiący vbogié / ieſt podobien dżdżowi gwałtownému / który głód przynosi.

4 Którzy odſtępują zakonu / chwalą niezbożnégo: którzy go ſtrzegą / zápaláią ſie przeciw niemu.

Pámięć ſądu.

5 Źli ᶻ ludzie nie myslą o ſądzie: á którzy ßukáią PANA / obáczywáią wßytko.

Vbogi ſczéry. Mąd: 19. 21

6 Lepßy ieſt vbogi chodzący w proſtości ſwey: á niżli bogáty w drógách przewrotnych.

Obżerce nie karmić.

7 B Kto ſtrzeże zakonu / ſyn mądry ieſt / ále który karmi obżérce / záwſtydza oycá ſwego.

Zbiéránia lichwiarzów przychodzą ná ſczodré, którzyie vbogim wracáią

8 Kto zbiéra bogáctwá z lichwy y z płátu: zbiéra ie ſczodrému ná vbogié.

Niesłucháiący zakonu

9 Kto odwraca vßy ſwé áby nie ſłuchał zakonu / modlitwá iego obrzydła będzie.

Zwodźićiel

10 Kto záwodzi ſpráwiedliwé ná złą drógę / w vpadku ſwym zginie: á prości posiędą dobrá iego.

ᵃ Nieprzypiſuy mądrości ſwoiéy bogactw, bo śiłá mądrych ieſt vbogich.

11 ᵃCzłowiek bogáty zda ſie ſobie mądry: ále vbogi roſtropny doświadczy go.

12 C Gdy ſie ráduią ſpráwiedliwi / wielka ieſt ſławá: gdy króluią niezbożni ſą vpadki ludzi.

Pokrywáiący złości ſwé.

13 Kto pokrywa złości ſwé / poſczęścion nie będzie: lecz kto ſie ſpowiáda / á opuści ie / miłosierdzié otrzyma.

Boiąc ſie záwße.

14 Błogoſłáwiony człowiek / który ſie záwße boi: á który ieſt twárdégo ſercá / we złé vpádnie.

Pan niezbożny iáko lew.

15 Lew ryczący y Niedźwiedź łáknący: Pan niezbożny nád vbogim ludem.

Książę nie mądré.

16 Książę niemáiące roſtropności / wielu vciśnie przez potwarz: á kto nienawidzi łákomſtwá / dni iego będą przedłużoné.

Potwarcá.

17 Człowieká / który potwarza krew duße / by też do grobu vciékł / nikt nie dzierży.

Proſtość.

18 Kto chodzi w proſtości / zbáwion będzie: kto przewrotnémi drógámi idzie / raz vpádnie.

wyſſ: 12. 11. Ec: 20. d 30. wys: 13. b 11. y 20. c 21.

19 Kto ſpráwuie rolą ſwą / náié ſie chlebá: lecz kto ſie próżnowániem báwi / będzie ſyt vbóſtwá.

Prędkié zbogácenié. ᶻnie vydźie karánia, Heb

20 Mąż wierny wielce chwalon będzie / lecz kto ſie prędko chce zbogácić / ᶻnie będzie bez winy.

wys: 24. 21. ʳH.

21 Kto ma wzgląd ʳv ſądu ná oſobę / nie dobrze czyni / ten y dla kęſá chlebá odſtępuie prawdy.

22 D Człowiek który ſie prędko chce zbogácić / á innym zayźrzy / niewié iż nań przyidzie niedoſtátek.

23 Kto ſtrofuie człowieká / więtßą potym łáſkę naydzie v niego / niżli ten który łágodnym ięzykiem zwodzi.

Krádnący oycá ſwego ᵃdobrá ſwé rozpraſzáiącégo, H.

24 Kto bierze co v oycá ſwego ábo v mátki / á mówi że to nie grzéch / ieſt towárzyßem ᵃmężobóycé.

Nadętość. ᶻwytuczon, H.

25 Kto ſie chłubi y ßérzy / wſczyna zwády: lecz kto ma nádzieię w PANV / ᶻvzdrowion będzie.

26 Kto vfa w ſercu ſwoim / głupi ieſt: ále kto mądrze ſobie poſtępuie / ten zbáwion będzie.

Dáć ubogiému.

27 Kto dáie vbogiému / nie zubożeie: kto gárdzi proßącym / będzie niedoſtátek ćierpiał.

28 Gdy powſtáią niezbożnicy / tedy ſie kryią ludzie: gdy oni zginą / mnożyć ſie będą ſpráwiedliwi.

13 Kto pokrywa złości ſwé, poſczęścion nie będzie: lecz kto ſie ſpowiada] Tu doſyć iáſnie

Wyznánié y ſpowiédź grzéchów.

śnie mówi o spowiedźi która bywa człowie-kowi/ á nie sámému tylko Bogu. Bo przed Bogiem żaden grzéchu nie zátái/ ále przed ludźmi/ ábo dla wstydu/ ábo dla inszych przy-czyn/ śiłá ich swoie grzéchy tái. A kto táki iest/ nie może bydź náprostowány: bo kto te-go náprostuie którego grzéchów nie wie? A nawięcéy témi słowy strofuie té/ którzy vpo-mnieni o grzéchy swoie/ nie chcą ich znáć/ ále ie pokrywáią y prząą śie. Num.5.v.7.

ROZD. XXIX.

Niesłuchá-iący karzą-cego.

1 A Człowiekowi/ który karzącego twárdym kárkiem wzgárdza/ nagłé zginienié nań przyidźie/ á nie przyidźie ku zdro-wiu.

Rozmnożenié spráwiedliwych.

2 Kiedy śie mnożą spráwiedliwi/ bę-dźie śie rádowáło pospólstwo: gdy niezbożni władzą wezmą/ wzdycháć będźie lud.

Miłość mą-drośći. ᵃLuc.15. c.13

3 Człowiek który miłuie mądrość/ vwesela oycá swego/ ále który chowa ᵃwszeteczné niewiásty/ vtráci máie-tność.

Król spráwiedliwy. ᵇktóry bierze dáry.

4 Król spráwiedliwy wynośi ziemię: mąż ᵇłákomy wywróći ią.

Przyiaćiel pochlébuiący. Grzéſzący.

5 Człowiek który łágodnémi á obłu-dnémi słowy mówi przyiaćielowi swému/ śieć zástáwia ná nogi iego.

ᶜżyczy sprá-wie.

6 Grzéſzącego mężá niespráwiedli-wégo vwikle śidło: á spráwiedliwy chwalić y weselić śie będźie.

7 B Zna spráwiedliwy spráwę vbo-gich/ niezbożny nie rozumié vmieie-tnośći.

ᵈnaśmiéwcy H.

8 Ludźie ᵈzárázliwi rozpraſzáią miá-sto: á mądrzy gniew odwracáią.

Wadźić śie z głupim.

9 Człowiek mądry będźieli śie z głu-pim práwował/ choć śie gniewa/ choć śie śmieie/ nie naydźie pokoiu.

Mężowie krwawi.

10 Mężowie krwáwi nienawidzą pro-stégo: ále spráwiedliwi ſzukáią duſze iego.

Zwierzáiący śie ná-zbyt.

11 Wſzytkiégo duchá swego pokázu-ie głupi: mądry odkłada y chowa nápotym.

Pan kłamli-wy.

12 Pan który rad słucha słów kłam-liwych/ wſzytkié sługi ma niezbożné.

Vbogi y bo-gaty od Bo-gá.

13 Vbogi/ á ten który pożycza zábie-żeli sobie: obudwu PAN oświéca.

Król sprá-wiedliwy.

14 Król który sądźi ᵉwedług prawdy vbogié: stolicá iego będźie ná wieki vtwierdzona.

Dźiéćie swowolné.

15 C Rózgá y karánie dáie mądrość: ále dźiéćie pusczoné ná swą wolą zá-wstydza mátkę swoię.

Złych roz-mnożenié.

16 Gdy śie mnożą niezbożni/ mnożyć śie będą złośći: á spráwiedliwi vy-źrzą ich vpadek.

Ćwicz syná.

17 Ćwicz syná twego/ á ochłodźi ćię/ y da kochánie duszy twoiéy.

Káznodźie-ie.

18 ᶠGdy vstánie proroctwo/ rozpró-ſzy śie lud: á kto strzeże zakonu/ iest błogosłáwiony.

19 Niewolnik nie może bydź słowy vkarány: bo rozumié co mówiſz/ á odpowiádáć nie chce.

Prędki do mówienia. ᵍlepsza iest o głupim ná-dźieiá/ niźli o nim.

20 Widźiałeś człowieká prędkiego do mówienia? ᵍwięcéy śie trzebá głu-pstwá spodźiewáć/ niż vkarániá iego.

Roskoſznie chowáiący sługi.

21 Kto w roskoſzy z młodu chowa sługę swego: potym go dozna krną-brnégo.

Gniewliwy ʰczęsto grzé-ſzy, H. Pyſzny. Iob 22. d 29

22 D Człowiek gniewliwy wzbudza zwá-dy: á kto iest prędki do gniewu ʰbę-dźie ku zgrzéſzeniu skłonnieyſzy.

23 Zá pyſznym chodźi vniżenié: á po-kornégo duchem ogárnie chwalá.

Spółki ze złodźieiem. ⁱzdrowie swo-ie. ᵏzłodźieiá

24 Kto spółkuie ze złodźieiem/ ma w nienawiśći ⁱduſzę swoię: słuchá po-przyśięgáiącego/ á nie wydáie.ᵏ

Boiący śie człowieká.

25 Kto śie boi człowieká/ prędko vpá-dnie: kto ma nádźieię w PANV/ podniesion będźie.

Zabiegáiący łaski. ˡszczęśćie.

26 Wiele ſzukáią twarzy Páńskiéy: á od PANA wychodźi ˡsąd káżdégo.

Złych z do-brymi nie-zgodá.

27 Brzydzą śie spráwiedliwi mężem niezbożnym: á niezbożni brzydzą śie tymi/ którzy są ná prostéy drodze.

ᵐSyn strzegący słowá/ vydźie zá-trácenia. ᵐH. G.

ROZD. XXX.

ᵃAgurá syná Iáchégo, H.

1 A Słowá Zgromadzáiącégo syná Zwracáiącégo. Widzenié które powiádał mąż ᵇz którym Bóg iest/ y który Bogiem z nim mieſzkáiącym vmocniony rzékł.

ᵇIthielowi, y Vchálowi, H

Człowiek Bogu bliski ma śię zá głupiégo.

2 Iestem naygłupſzy miedzy mężá-mi/ y mądrośći człowieczéy niemáſz we mnie.

3 Nie náuczyłem śie mądrośći/ á nie

náwykłem vmiejętności świetych.

4 Ktoż wſtąpił do niebá y zſtąpił? kto zátrzymał wiátr w rękach ſwoich? kto záwiązał wody iáko w ßácie? kto záłożył wßytkie kończyny źiemie? które ieſt imie iego? y które imie ſyná iego/ ieſli wieß?

5 Wßelka mowá Boża ogniſta/ tarcza ieſt máiącym nádźieie w nim: 6 [v] nieprzydaway nic do słów iego/ áby cie nieprzekonał y nie nálazł kłamcą.

7 Dwu rzeczy prośiłem v ćiebie/ nie odmawiay mi pókim żyw.

B 8 Márność/ y słowá kłamliwé oddal odemnie. Zebráctwá y bogáctwá nie daway mi: day tylko potrzeby do żywności moiéy: 9 [r] bych ſnadź náſycony nie był przywiedźiony do záprzenia/ y rzékł: Ktoż ieſt PAN? ábo vbóſtwem przyćiśniony/ nie iął ſie kráść/ y fałßywie nieprzyśięgał przez imie Bogá mégo.

10 [s] Nie oſkarżay ſługi do Páná iego/ áby ćie ſnadź nieprzeklinał/ y vpadłbyś.

11 Rodzay/ który oycu ſwemu złorzeczy/ y który mátce ſwéy nie błogosłáwi.

12 Rodzay/ który ſie ſobie zda bydź czyſty/ á przećie nie omył ſie z plugáſtwá ſwégo.

13 Rodzay/ który ma wyniosłé oczy/ á powieki ku górze obróconé.

14 Rodzay/ który ma miáſto zebów miecze/ á żuie trzonowémi ſwémi/ áby wyiadł nędzniki z źiemie/ á vbogié z ludźi.

15 Piiawká ma dwie córce mówiące: Przynieś/ przynieś.

C Trzy rzeczy ſą nie náſyconé/ á czwarta która nigdy nie rzecze/ Doſyć.

16 Piekło/ [t] łono białogłowſkié/ y źiemiá/ która ſie nie náſyca wodą/ á ogień nigdy nie mówi/ Doſyć.

17 Oko/ które vrąga oycu/ y które gárdźi rodzenim mátki ſwoiéy/ niech wykluią krucy od potoków/ y niech ie wyiedzą orłetá.

18 Trzy rzeczy ſą v mnie trudné/ á czwartéy zgołá niewiém.

19 Drógi orłowéy ná powietrzu/ drógi wężowéy ná ſkále/ drógi okrętu w pośrzód morzá/ á drógi mężá [u] w młodośći.

20 Tákaż ieſt y drógá cudzołożącéy niewiáſty/ która zjádłá/ y vćiéráiąc vſtá ſwoie/ mówi: Nie vczyniłám nic złego.

21 Pod trzemá rzeczámi drży źiemiá/ á czwartéy znieść nie może.

22 Pod ſługą kiedy króluie: pod głupim kiedy ſie náie chlebá: 23 [x] pod nienawiſtną niewiáſtą kiedy zá mąż poßłá: á pod ſłużebnicą kiedy ſie zſtánie dźiedźiczką po Pániéy ſwoiéy.

24 Cztéry rzeczy ſą máluczkié ná źiemi/ á oné ſą medrßé nád medrce.

D 25 Mrówki/ lud ſłáby/ który gotuie we żniwá żywność ſobie: 26 [y] Záiączek/ gmin nie duży/ który czyni ſobie w ſkáłach łożyſko ſwoie: 27 [y] Száráńcza/ królá niéma/ á wßytká hufcámi ſwémi wychodźi. 28 [z] Páiąk/ rękomá ſie wſpiéra/ á mießka w pálácach królewſkich.

29 Trzy rzeczy ſą które dobrze chodzą: á czwarta która ſczeſliwie kroczy.

30 Lew namocnieyßy miedzy źwierzęty/ niczyiego ſie potkánia nie zlęknie: 31 [v] Kur [a] máiący biodrá podkaſáné: y [b] báran: á y królá niemáß/ któryby mu ſie ſprzećiwił.

32 Jeſt który ſie głupim pokazał/ ſkoro wzgórę ieſt wynieśiony: bo by był rozumiał/ zátuliłby był ręką vſtá ſwoie.

33 A kto mocno śćiſka wymioná/ chcąc wydoić mléko/ ten wyćiſka máſło: á kto bárzo nos wyćiéra/ wyćiſka krew/ á kto wzbudza gniewy/ wywodźi niezgody.

Sprawy Boże nieogarnione. — Bóg ma ſyná. czytay Rozdź. 8. v. 22. — Słowá Boże czyſte. — [v] Pſal. 18 c 31. Deut. 4. a 2 y 12 d. 32. — Dwu rzeczy prośi od Bogá. — [s] nieſłuſznie. Nie oſkarżay ſługi niewinnie. — Rodzáie przeklęte. Niewierni. — Zydźi. — Heretycy. — Zli Chrześćiánie. — Łákómſtwo. — [t] ábo ćiáſność żywotá. — Oko urągáiące oycu. — Persony w Bóſtwie różné.

Trzy rzeczy trudne. — [u] ná pánnie. albo z pánną H. — Pod trzemá drżą źiemiá. — [x] bogátym. — Cztéry rzeczy máluczkie namedrße. — [y] ábo, małpá, H. bo żydowſkié słowo ieſt wątpliwé. — Trzy po wagnie chodzący. — [z] to ieſt, nie czyśćiony. [a] ábo koźieł, H. G. — Głupi wywyßony. — Od máłych rzeczy przychodźi do wietßych.

4 *Które ieſt imie iego y które imie ſyná iego.*] Tu maß iáſné piſmo/ iż w Boſtwie naświetßym ieſt różność perſon Boſkich/ ponieważ tu wſpomina miánowićie ſyná Bożego/ y dáie znáć iż do onego czáſu niewiele ich wiedźiáło/ żeby Bóg miał bydź Oycem y ſyná mieć/ iáko też y ſam Pan Chriſtus wyznawa mówiąc. Oycze oznaymiłem imie twoie ludźióm/ to ieſt/ żeś ty ieſt oycem. Ioan: 17. v. 6. Czego onych czáſów było nie oznaymiono. Zydowie y z nimi Nowokrzczeńcy wywracáią té słowá ſwémi wykłádámi/ powiádáiąc iż tu Sálomon pyta ſie o człowieku tákim/ któryby do niebá wſtąpił/ y potym z niebá zſtąpił/ ábo któryby wiátry zátrzymał y wody zgromádźił/ chcąc wiedźieć ktoby to táki był/ y którégoby ſyná miał. Aleć to iáſné fałßowánié piſmá. bo tu Sálomon iáſnie dáie znáć iż áni miedzy ludźmi/ áni miedzy ányoły/ niemáß nikogo ktoby to mógł vczynić/ wßákże ieſt ten który to wßytko vczynił/ Bóg/ którégo imieniá niewiedźiano áni ſyná iego. To ſie po

 kazáć

karać może z inszych mieysc pisma ś. gdźie takowe pytania opisuie/ iako masz Isa: 40. v. 12. Eccl: 1. v. 2. Iob 38: v. 8. gdźie sie iawnie o Bogu pyta/ iako y tu na tym mieyscu.

6 Nie przydaway nic do słów iego. Iżákázuie tu przydawánia którėby słowo Boże psowáło / iákoby rzekł/ zupełnie y doskonále chowáy / co ia roskázuie. To dáie znáć/ kiedy dáléy mówi : by ćie niepzzekonał y nienálazł kłamcą. Bo nie może bydź názwan kłamcą y fałszerzem/ który máiąc moc od Bogá stánowi Ceremonie/ które sie nie sprzećiwiáia pismu/ o czym masz przedtym: Ale on iest kłamca y fałszerzem/ który psuie słowa Boże ábo przykázánia/ według zdánia swégo. Iáko kiedy kto kśięgi które od kośćiołá Bożego zá słowo Boże przyięte odrzucá / ábo słowá które wyrązuie y wykłada iáko chce: ábo też Sákrámentów vmnieysza : w czym Heretykowie bárzo grzeszą/ gdy kśięgi niektóre słowá Bożego y pięć Sákrámentów odrzucáią/ co iest właśnie kłamstwo y fałszowánie. Czytay Deut: 4. v. 2.

Kto przydáie do Pismá.

ROZDZ. XXXI.

1 *Słowá Lámuelá królá. Widzenie*
A *którym go ćwiczyłá mátká iego.*

2 Cóż miły mói/ cóż ⁾miły żywotá mego/ cóż ⁾miły ⁾żądánia me⁰?

3 Nie daway nie wiástóm máietności twoiéy / y ⁾bogactw twoich ná zniszczenie królów.

4 Nie daway królóm / o Lámuelu/ nie daway królóm winá: bo tám niémász żadnéy táiemnice/ gdźie pánuie

5 opilstwo / ⁾ by snadź nie pili y niezápomnieli sądów/ á nie odmienili spráwy synów vbogiégo.

6 Daway ćie sycery smętnym : á winá tym których serce iest w gorzkośći :

7 ⁾ niech piią y zápámiętáią nędze swoiéy/ á boleśći swoiéy wiecéy niech niewspominaią.

8 Otworz vstá swé ⁾niemému / y spráwam wszytkich synów mijáiących :

9 ⁾ otworz vstá twoie / skaż co iest spráwiedliwégo/ á sądź nędznégo y vbogiégo.

10 Niewiástke mężną któż znaydźie?
B dáleko y ⁾od ostátecznych gránic cé ná iéy.

11 Vfa w niéy serce męża iéy / á korzyśći nie będźie potrzebował.

12 Odda mu dobrym/ á nie złym / po wszytkie dni żywotá swoiégo.

13 Szukáłá wełny y lnu/ y robiłá ⁾dowćipem rąk swoich⁾.

14 Stáłá sie iáko okręt kupiecki/ zdáleká przywożąca żywność swoie.

15 A w nocy wstawáłá/ y dáłá korzyść domownikóm swoim y ⁾pokármy⁾ służebnicam swoim.

16 Oglądáłá rolą / y kupiłá ią/ z pożytku rąk swoich násádźiłá winnice.

17 Przepasáłá mocą biodrá swoie y zmocniłá rámioná swoie.

18 Skosztowáłá/ y vyrzáłá że dobré iest kupiectwo iéy/ nie zgáśnie w nocy kágániec iéy.

19 Ręke swą śćiągnęłá do ⁾mocnych rzeczy⁾ : á pálce iéy vięły wrzećiono.

20 Rękę swą otworzyłá vbogiému/ á dłonie swé śćiągnęłá ku niedostátecznému.

21 Nie będźie sie bałá domowi swému zimná śnieżnégo : bo wszyscy domownicy iéy máią po dwu sukniách.

22 ⁾Obićie spráwiłá sobie/ bisiór y szkárłat odźienie iéy.

23 Znáczny iest mąż iéy w rádźie/ gdy vśiedźie miedzy stárszymi źiemie.

24 ⁾Rąbek vrobiłá/ y przedáłá/ y pospodáłá Chánáneyczykowi⁾.

25 Moc y ochędóstwo vbiór iéy : y śmiać sie będźie czásu potomnégo.

26 Vstá swé otwarza mądrośći/ á zákon miłośierdźia ná ięzyku iéy.

27 Vpátrowáłá śćieżki domu swego/ á chlebá próżnuiąc nie iádłá.

28 Powstáli synowie iéy/ y szczęśliwą stawili/ mąż iéy/ y chwalił ią.

29 Wiele córek zebráło bogáctwá/ tyś przewyższyłá wszytkie.

30 Omylna wdźięczność/ y márna iest piękność : niewiástá boiąca sie Bogá tá będźie chwalona.

31 Dayćie iéy z owoców ręku iéy : á niech ią chwalą ⁾w bramách⁾ vczynki iéy.

⁾synu.
⁾którégom v Bogá vprośiłá.
⁾dróg twoich, H. Nie dawáć niewiástom máietnośći Ani królóm winá.
Mów zá sirotámi.
⁾który o się mówić nie śmié, ábo nie może.
⁾nád perly, H. Chwałá mężnéy niewiásty.
⁾chętliwie rękomá swemi, H.
⁾roboty, G.
⁾kądźiele, H.
⁾Kobierce, H wzorzysté.
⁾ábo, rántuchy.
⁾w zgromádzeniách ludzi.

EKKLESIASTES, który Zydowie zowią קהלת Koheleth.

ROZDZIAŁ I.

Káznodźieie to iest Sálomonáe.

1 A Słowá [a]Ekklesiástá/ syná Dawidowego/ królá Jerozolimskiego. 2 Márność nád márnośćiámi/ rzekł Ekklesiástes: márność nád márnośćiámi/ y wszytko márność. 3 Co więcey ma człowiek ze wszytkiey prace swey/ którą sie prácuie pod słońcem? 4 Rodzay przemiia/ y rodzay nádchodźi: á źiemiá ná wieki stoi. 5 B Słońce wschodźi y záchodźi/ y wraca sie do mieyscá swego: y tám znowu wszedszy/ 6 krąży przez południe/ y skłania sie ku północy: przechodząc wszytko wokoło idźie wiátr/ y náwraca sie do okręgów swoich. 7 Wszytkie rzéki wchodzą do morzá/ á morze nie wylewa: do mieyscá z którego wyszły rzéki/ wrácáią sie áby znowu ciekły. 8 Wszytkie rzeczy trudné/ nie może ich człowiek wymowić. Nie násyca sie oko widzenim/ áni sie vcho nápełnia słyszenim. 9 Cóż iest co było? tóż co potym będźie. Cóż iest co sie sstáło? tóż co sie sstánie. 10 Nie C niemász nowego pod słońcem: y nie może nikt mówić: Oto to iest nowé: iuż bowiem vprzedźiło w wiekách które były przed námi. 11 Niemász pámięći pierwszych rzeczy/ ále áni tych które potym będą/ nie będźie pámiątki v tych/ którzy ná końcu będą. 12 Ja Ekklesiástes byłem królem Izráelskim w Jeruzálem/ 13 y vmyśliłem w sercu moim szukáć y dowiádowáć sie mądrze o wszytkim co sie dźieie pod słońcem. (Tę zabáwkę nagorszą dał Bóg synóm człowieczym/ áby sie ią báwili.) 14 D Widźiałem wszytko co sie dźieie pod słońcem: á oto wszytko márność y vtrapienié duchá. 15 Przewrotni z ćięszkośćią bywáią náprawieni/ á głupich iest poczet nieprzeliczony. 16 Mówiłem w sercu moim/ rzekąc: Otóm sie sstał wielkim/ y przeszedłem mądrośćią wszytkié którzy przedemną byli w Jeruzálem: á serce moie widźiáło wiele rzeczy mądrze/ y náuczyłem sie. 17 Y vdałem serce moie ábych poznał mądrość y vmieietność/ y błędy/ y głupstwo: y doznałem że y w tych iest praca y vtrapienié duchá. 18 Tym że w wielkiey mądrośći wiele iest kłopotu: á kto przyczynia vmieietnośći/ przyczynia y pracey.

Márnośći opisuie.

Nic nowégo pod słońcem.

Wszytkich rzeczy wybádánie trudné.

[a] ábo, prózność.

ROZDZIAŁ II.

1 A Mowiłem ia w sercu moim: Póydę á rospuszczę sie w rozkoszach/ y będę záżywał dobrá. Y widźiałem/ że y to iest márność. 2 Smiech poczytałem zá błąd: á do wesela rzekłem: Co sie dármo zwodźisz? 3 Myśliłem w sercu swoim ábych záwśćiągnął od winá ćiáło moie/ ábych serce swé przeniósł ku mądrośći/ á vchronił sie głupstwá: ážbych obaczył coby było pożyteczné go synóm ludzkim: coby czynić potrzebá pod słońcem/ przez wszytkie dni żywotá ich. 4 Rozwielmożyłem dźiełá moie: nábudowałem sobie domów/ y násádźiłem winnic. 5 Náczyniłem ogrodów y sádów/ y náśczepiłem w nich drzew rodzáiu wszelákiego. 6 Y nábudowałem sobie stáwów/ dla odwilżánia lásów drzew rodząćych. 7 B Nábyłem sobie sług y służebnic/ y miałem czeladź wielką: stádá też/ y wielkié trzody owiec náde-

W dostátku roskoszy, y bogactw, w budowániu, y w pracey około nich iest prózność y utrapienié sercá.

wßytkie ktorzy przedemną byli w Jeruzálem. [8] Zgromádźiłem sobie śrebro y złoto/ y máiętnośći krolow y kráin: spráwiłem sobie śpiewaki y śpiewaczki/ y rozkoßy synow człowieczych/ kubki y czáße ná służbę do nálewánia winá*. [9] Y przeßedłem bogáctwy wßytkie/ ktorzy przedemną byli w Jeruzálem: mądrość też zostáłá zemną. [10] Y wßytko/ czego żądáły oczy moie/ niebroniłem im: ánim odmawiał sercu mému/ áby nie miáło vżywáć wßelákiey rozkoßy/ y kocháć sie w tym/ com był zgotował: á miałem to za cząstkę swoie/ gdy bych zażył prace swoiey. [11] A gdym sie obroćił ku wßytkim dźiełom/ ktorych náczyniły ręce moie: y ku robotam/ w ktorychem sie prożno poćił: obaczyłem we wßytkich márność y vdręczenié myśli/ á iż nic nie trwa pod słońcem. [12] Przeßedłem ábych oglądał mądrość y glupstwá y ßaleństwá. (coż iest/ rzekłem/ człowiek/ áby mogł náśládowáć krolá stworce swego?) [13] Y obaczyłem iż ták dálece mądrość przechodźi glupstwo/ iáko rozna iest świátłość od ćiemnośći. [14] *Mądrego oczy są w głowie iego: glupi w ćiemnośći chodźi: y poznałem iż iednákié iest obu dokończenié. [15] Y rzekłem w sercu swym. Ieslić iedno będźie y glupiego y moie dokończénié/ coż mi pomoże żem sie wiecey o mądrość stárał? y rozmawiáiąc z sercem swoim/ obaczyłem że y to iest márność. [16] Nie będźie bowiem pámięći ták mądrego iáko y glupiego ná wieki/ á potomné czásy zápomnieniem wßytko zárowno potryią: vmiera vczony/ tákże iáko nievczony. [17] A dla tegoż omierzł mi żywot moy/ widząc że wßytko złe iest pod słońcem/ y wßytko iest márność y vtrapienié duchá. [18] Brzydźiłem sie záś wßytką pracą moią/ ktorąm pilnie prácował pod słońcem: gdyż mam mieć dźiedźicá po sobie/ [19] o ktorym niewiém iesli mądry ábo glupi będźie/ y ma pánowáć w pracách moich/ w ktorychem sie poćił/ y kłopotałem sie. á iestże co ták márnego? [20] A przetożem przestał/ y odmowiło serce moie wiecey prácowáć pod słońcem. [21] Bo gdy drugi prácuie w mądrośći y vmieiętnośći/ y w pilnym stárániu człowiekowi proznuiącému zostáwuie nábyćié: y to tedy márność y nieszczęśćié wielkié. [22] Bo coż zá pożytek człowiekowi ze wßytkiey prace iego/ y z vdręczenia duchá/ ktorym sie męczył pod słońcem? [23] Wßytkie dni iego boleśći y nędze są pełné/ áni w nocy sercem odpoczywa: wiec y to nie iest márność? [24] Izali nie lepiey iest ieść y pić/ y okázáć dußy swey dobrá z pracey swoiey? y toć iest z ręki Bożey. [25] Ktoż ták vżywáć/ y rozkoßy zázywáć będźie iáko ia? [26] Człowiekowi/ ktory iest dobry przed oczymá iego dał Bog mądrość/ y náukę y weselé: lecz grzesznému dał frásunek y zbytnią pracą/ áby przyczyniał y zbierał/ á potym dał temu ktory sie Bogu vpodobał: wßákże y to iest márność/ y prozné myśli vtrapienié.

Marginalia: *wybráné biáłégłowy á pienny, H. — *zá dźiał moy. — *Mądry, iest ná wßem oppátrzny. Nii: 8. a 1. Przy: 17. d 24 — *zginienié. — *ześćie. — Márność iest robić ná dźiedźicá o ktorym niewieß iáki będźie. — Powśćiągliwość od winá.

[3] Abych záwśćiągnął od winá ćiáło moie] Inßy ták wykłádáią: Abych przyćiągnął do winá ćiáło moie. Bo iż słowá Zydowskié wątpliwé są/ mogą sie rozmáićie wykłádáć/ to iest/ ábo winem/ ábo do winá/ ábo od winá. Wßákże sámá rzecz pokázuie/ iż ma być od winá/ á nie do winá/ iáko chcą Heretycy/ bo przydáie záraz mowiąc: Abych serce swé przenioſł ku mądrośći/ dla tego vmyślił powśćiągáć od winá/ ćiáło swoie.

ROZDZ. III.

Ze wßytkie rzeczy czásu swego przychodzą y odchodzą.

[1] Wßystkié rzeczy máią czás/ á swym zámierzonym biegem przemiia wßytko pod słońcem. [2] Czás rodzenia/ y czás vmieránia/ czás szczepienia/ y czás wyrywánia tego co szczepiono. [3] Czás zábiiánia/ y czás léczenia/ czás rozwálánia/ y czás budowánia. [4] Czás płákánia/ y czás śmiania. Czás nárzekánia/ y czás táncowánia. [5] Czás rozrzucánia kámieni/ y czás zbieránia. Czás obłápiánia/ y czás oddalánia sie od obłápiánia. [6] Czás nábywánia/ y czás vtrácánia. Czás chowánia/ y czás odrzucánia. [7] Czás dárćia/ y czás sszywánia. Czás milczenia/ y czás mowienia. [8] Czás miłowánia/ y czás nienáwidzenia. [9] Czás woyny/ y czás pokoiu. [10] Coż wiecey ma człowiek

wiek z prace swéy? Widźiałem vdręczenié które dał Bóg synóm człowieczym/ áby sie ćiągneli w nim. Wszytko vczynił dobrze czásu swego/ á świát podał rozbiéraniu ich/ áby nie nálazł człowiek spráwy którą vczynił Bóg od początku áż do końcá. Y poznałem że niémász nic lepszégo/ iáko weselić sie/ á czynić dobrze zá żywotá swego. Káżdy bowiem człowiek który ié y piie/ y widźi dobrá z prace swoiéy/ to dar Boży iest. Doznałem iże wszytkié spráwy które Bóg vczynił/ trwáią ná wieki: nie możemy im nic przydáć áni viąć/ które Bóg vczynił/ áby sie go bano. Co iuż było/ to y teraz iest: co będźie/ iuż było. á Bóg odnawia co przeminęło. Widźiałem pod słońcem ná mieyscu sądu/ niezbożność: á ná mieyscu spráwidliwośći/ niepráwość. Y rzékłem w sercu swoim: Spráwiedliwégo y niezbożnég Bóg sądźić będźie/ y czás káżdéy rzeczy tedy będźie. Rzékłem w sercu synóm ludzkim/ áby ich Bóg doświadczył/ y vkazał że są bestiam podobni. Przetoż iednákié iest dokończenié człowieká y bydląt/ y równy stan oboygá: iáko vmiéra człowiek/ ták y oné vmiéráią: y iednáko tchną wszytkié/ y nie ma człowiek nic więcéy nád bydlę: wszytko podległo márnośći/ y wszytko idźie ná iedno mieysce. Z źiemie są vczynioné/ y w źiemię sie iednáko obracáią. Któż wié iesli duch synów Adámowych wstępuie wzgórę/ á iesli duch bydlęcy sstępuie ná doł? Y obaczyłem iż nic lepszégo/ iedno weselić sie człowiekowi w vczynkách swych/ á iż to iest dźiał iego. Bo któż go przywiedźie/ iżby poznał to co po nim będźie?

piękně, ábo pięknie, H. — *ábo náprawuie, H. pyta sie o tym.* — *rozumiéy o śmierći ćielesnéy.*

Dusza nieśmiertelna. 21 Któż wié iesli duch synów Adámowych wstępuie wzgórę.] Mówi tu Sálomon w personie głupich ludźi/ którzy widząc/ iż iednáko ludźie giną iáko y bydletá/ ledwo wierzą áby duszá miáłá bydź nieśmiertelna. Jákoby ták rzékł: A wieleż tákowych iest/ którzyby myślili/ iż duch człowieczy idźie do Bogá/ áby od niego był sądzony/ á duch bydlęcy idźie ná doł/ to iest obraca sie w źiemię/ z któréy wźięty iest. Bo iż to dobrze Sálomon wiedźiał y nie wątpił o tym/ czytamy niżey 12. v. 7. gdźie iásnémi słowy wyznawa: Iż duch człowieczy wráca sie do Bogá który go dał.

ROZDZ. IIII.

Obróćiłem śie do innych rzeczy/ y vyźrzałem potwarzy które sie dźieią pod słońcem/ y łzy niewinnych á żadnégo poćieszyćielá/ y nie mogą sie sprzećiwić gwałtowi ich/ nie máiąc żadnégo pomocniká. A chwaliłem więcéy vmárłé niżli żywé: á miałem zá szczęśliwego nád obudwu/ który sie iesce nie národźił/ áni wiedźiał złeg/ które sie dźieie pod słońcem. Jescze przypátrzałem sie wszelákim pracam ludzkim/ y zabiegi obaczyłem że podległy iest zazdrośći ludzkiéy: y w tym tedy márność iest/ y praca zbyteczna. Głupi skłáda ręce swoie/ á ié ćiáło swoie/ mówiąc: Lepsza iest iedná garść spokoiem: niż obie ręce pełné z pracą y z vdręczeniem myśli. Przypátruiąc sie nálazłem y drugą márność pod słońcem. Jest ieden/ á nie ma drugiégo/ áni syná áni brátá: ázwdy prácowáć nie przestáie/ á nie mogą sie násyćić bogáctwem oczy iego: y iné myśli/ mówiąc: Komuż prácuie/ á pozbawiam dusze moie dóbr? W tym téż iest márność y złé vdręczenié. Lepiéy tedy dwiemá bydź spółem/ niż iednému: ábowiem máią pożytek z swego towárzystwá: iesli ieden vpádnie/ drugi go podeprze. Biádá sámému: bo iesli vpádnie/ nie ma ktoby go podniósł. Jesli dwá spać będą/ zágrzeie sie ieden od drugiégo: ieden iáko sie zágrzeie? Jesli téż kto przemoże iednégo/ dwá sie mu zástáwiáią/ sznur troisty nie łácno sie przerywa. Lepszé iest páchole vbogié á mądré: niżli król stáry á głupi/ który nie vmié opátrzyć ná przyszły czás. Ze czásem drugi z więźienia y z okow wychodźi ná królestwo: á drugi vrodźiwszy sie królem/ zostawa żebrakiem. Widźiałem wszytkié żywiącé pod słońcem/ chodzącé z młodźien

Márność żywotá teo pokázuie z niewinnych ućiśnienia. — Dowćip zá zdrośći podległy. *trawi.* Głupi w prożnowániu żyie. — Niemáiąc potomká, skárby zbiera. — *nieużywam nic dobrégo.* Pożytek towárzystwá. — Królów y królestw márność. — *służącé młodźieńcowi wtórému.*

dzieńcem wtorym / który ma náſtáć 16 po nim. Niezliczona liczbá ieſt ludzi wßytkich którzy byli "przed nim: á którzy potym bedą nie bedą ſie weſelić z niego. Ale y to márność / y vtrapienie duchá. 17 Strzeż nogi twoiéy gdy idzieß do domu Bożégo / á przybliżyß ſie ábyś ſłuchał. Dáleko bowiém lepſzé ieſt poſłußeńſtwo / niżli ofiáry głupich / którzy nie wiedzą co złégo czynią.

"przed królem, y iego ſynem.

Lepße ieſt posłußenſtwo. 1:król:15.e22 Oſee 6. a6

ROZDZ. V.

O Bogu y opátrznośći iego niemamy nic niebácznie mówić.

1 A NIE mów nic nie rozmyślnie / á niech nie bedzie ſerce twé predkie ná wymowienié słowá przed Bogiem. Bóg bowiém ná niebie / á ty ná ziemi: przeto niech bedzie słów twoich máło. 2 Zá wielkim ſtárániém ſny idą / á w wielomowſtwie głupſtwo ſie naydzie. 3 Jeſliś co ślubił Bogu / nie omießkayże spełnić: Abowiém nie podoba ſie mu niewierna á głupia obietnicá / ále cokolwiek ślubiß / odday. 4 B A dáleko lepiéy ieſt nie ślubowáć / niżli po ślubie obietnic nie ſpełnić. 5 Nie daway vſtóm twoim ábyś o grzéch przypráwił ciáło twoie / áni mów przed ányołem: Niémáß "opátrznośći / by ſnać Bóg rozgniewawßy ſie ná mowe twoie / nie rozpróßył wßytkich ſpraw rąk twoich. 6 Gdzie wiele ſnów / wiele márnośći / y mowy nie zliczoné. Ale ty Bogá ſie bóy.

Sluby pełnić.

"wiádomośći

7 Jeſli vyżrzyß potwarzy ná vbogié ludzi / y gwałtowné sądy / y wywrócenié ſpráwiedliwośći w kráinie / nie dziwuyże ſie tákowéy ſpráwie: Bo nád wyſokiégo ieſt wyßßy drugi / á nád té ieſcze ſą drudzy zwiérzchnieyßy / 8 á nád té ieſcze wßytkiéy ziemi król roſkázuie "ſłużącéy. 9 C Łákomy nie náſyci ſie pieniedzy / á kto miłuie bogáctwá / nie weżmie z nich pożytku: przetóż y to ieſt márność. 10 Gdzie ieſt wiele máietnośći / wiele y tych którzy ie trawią. A cóż zá pożytek Pánu z tego / iedno iż widzi bogáctwá oczymá ſwémi? 11 Wdzieczny ieſt ſen robiącému / choćia máło / choćia wiele zié: lecz náſycenié bogátégo ſpáć mu nie dopuſcza. 12 Jeſt y druga niemoc bárzo zła / którąm widział pod słońcem: bogáctwá záchowáné ná złé Páná ſwégo. 13 Giną bowiém w złym vtrapieniu / vrodził ſyná / który bedzie w wielkim vbóſtwie. 14 "Jáko wyßedł nági z żywotá mátki ſwéy / ták ſie wróći: á nic nie weżmie z ſobą z prace ſwoiéy. 15 D Żáłoſna zgołá niemoc iáko przyßedł / ták ſie wróći: Cóż tedy mu pomoże że ná wiátr prácował? 16 po wßytkié dni żywotá ſwégo iadał w ciemnośći y w fráſunku wielkim / y w kłopocie / y ſmutku. 17 Przetóż to zdáło mi ſie bydź dobré / áby człowiek iadł y pił / y vżywał weſela z prace ſwéy którą ſam prácował pod słońcem / w liczbie dni żywotá ſwégo / które mu Bóg dał: y to ieſt dział iego. 18 A káżdému człowiekowi / któremu Bóg dał bogáctwá y máietnośći / y moc mu dał áby iadł z nich / y vżywał cząſtki ſwoiéy / y weſelił ſie z pracéy ſwoiéy: toć ieſt dar Boży. 19 Bo nie wiele bedzie pámietał dni żywotá ſwégo / iż Bóg zábáwił roſkoßámi ſerce iego.

Niedziwowáć ſie vbogich vćiſnieniu / gdyż nieſpráwiedliwi máią ſedziégo.

"to ieſt, która mu ſłuży. Mizerny żywot łákomégo.

Bogácz podczás zbiéra pieniądze ná ſwé złé. Iob 20.c20. "Iob 1. d 21. 1.Tim.6.b7

ROZDZ. VI.

Nedzna ieſt márność łákomégo, który áni w potrzebie nieśmié vżywáć dobrá nábytégo.

1 A IEſt y drugie złé którém widział pod słońcem / á iśćie czeſté v ludzi. 2 Mąż któremu BOG dał bogáctwá / y máietnośći / y ſławe / y nie ſchodzi niwczym dußy iego we wßytkim czego iedno żąda: lecz mu Bóg nie dał téy mocy áby pożywał z tego / ále człowiek obcy ono pożrze. Toć ieſt márność y nedzá wielká. 3 B Jeſliby kto ſpłodził ſto ſynów / y żyłby wiele lat / y miałby wiele dni wieku / á dußá by iego nie vżyłá dobrá máietnośći ſwoiéy / y niemiałby pogrzebu: o tym ia powiádam / iż lepßy ieſt martwy płod niżli on. 4 Abowiém próżno przyßedł / y idzie do ciemnośći / y zápámietániem zgłádzoné bedzie imie iego.

Nie

5 Nie widźiał słońcá/ áni poznał ró- 6 znośći dobrégo y złégo. A chocby żył przez dwá tyśiącá lat á nie záżył dobrá: ázaż nie do iednégo mieyscá wszytko idźie? 7 Wszytká praca człowiecza w vśćiech iego: lecz duszá iego nie bedźie násycona. 8 Cóż ma więcéy mądry nád głupiégo? á co vbogi? iedno áby tám szedł gdźie iest 9 żywot. Lepiéy iest widźieć to czegoś żądał/ niżli prágnąć czego nie znasz. Aleć y to márność/ y dumá duchá. 10 Który ma bydź/ iuż názwano iest imie iego/ y wiedzą że iest człowiek/ y nie może práwowáć śie v sądu z mocnieyszym nádeń. 11 Wiele iest słów/ y wielką w gadániu máią prózność.

wszyscy idą. dla vst, H. chuć, ábo chćiwość.

ROZDZ. VII.

Marność iest szukać rzeczy wyższych nadśie

1 Cóż potrzebá człowiekowi szukáć rzeczy więtszych nád śie/ gdyż niewie co mu iest pożyteczno w żywocie iego/ w liczbie dniów pielgrzymowánia iego/ y w czáśie który iáko ćień przemiia? Abo kto mu oznaymić może co bedźie po nim pod słońcem? 2 Lepsze iest imie dobré niżli máśći drogié: y dźień śmierći niżli národzenia. 3 Lepiéy iść do domu żałobnégo/ niżli do domu godownég: Bo w onym przypomina śie koniec wszytkich ludźi/ á człowiek żywiący rozmyśla co ná potym bedźie. 4 Lepszy iest gniew niżli śmiech: Bo przez smutek twarzy popráwuie śie vmysł przestepnégo. 5 Serce mądrych gdźie smutek iest: á serce głupich kedy weselé. 6 Lepiéy iest dáć śie káráć mądrému: niżli dáć śie oszukáć pochlebstwámi głupich. 7 Bo iáki trzask ćiernia pod kotłem goráiącego: táki śmiech głupiégo: ále y to márność. 8 Potwarz fráśuie mądrégo/ y stráći moc sercá iego. 9 Lepszy iest koniec modlitwy niż początek. Lepszy iest ćierpliwy niż chełpliwy. 10 Nie bądź ku zágniewániu prędki: Bo gniew w zánádrzu głupiégo odpoczywa. 11 Niemów: Co mniemasz zá przyczyná iest/ że pierwsze czásy lepsze były/ niżli teraz są? bo głupie iest tákowe pytánie. 12 Pożytecznieysza iest mądrość z bogáctwem/ y więcéy pomaga tym którzy widzą słońce. 13 Jáko bowiem bróni mądrość/ ták też bróniią pieniądze: lecz to ma nádzwysz vmieietność y mądrość/ że dáią żywot temu który ie ma. 14 Przypátrz śie spráwam Bożym/ iż żaden nie może 15 popráwić/ którégo on wzgárdźi. W dźień dobry záżyway dobrá/ á strzeż śie dniá złégo. Bo iáko ten/ ták y on vczynił Bóg/ áby nie nálazł człowiek przećiw iemu żałob spráwiedliwych. 16 Tom też widźiał zá dni márnośći moiéy: Spráwiedliwy ginie w spráwiedliwośći swoiéy: á niezbożny długo żyie we złośći swoiéy. 17 Nie bądź názbyt spráwiedliwym áni mądrym więcéy niż potrzebá: ábyś nie zgłupiał. 18 Nie czyn bárzo niezbożnie: áni bądź głupim/ ábyś nie vmárł czásu nie swego. 19 Dobrze iest wspomágáć spráwiedliwég/ ále y od niego nie odćiągay ręki twoiéy: bo kto śie Bogá boi/ nic nie zániedbawa. 20 Mądrość więcéy vmacnia mądrégo/ niżli dźieśięć kśiążąt którzy są w mieśćie. 21 Niemász bowiem spráwiedliwégo ná źiemi/ któryby czynił dobrze/ á nie grzészył. 22 Ale y do wszytkich powieśći które śie mówią: nie przykłáday sercá twego: ábyś snadź nie vsłyszał sługi twego złorzeczącégo tobie. 23 Wie bowiém sumnienié twoie/ 24 żeś y ty często złorzeczył drugim. Wszytkiegom doświadczał mądrośćią: mówiłem: Bede mądrym: á oná dáléy odstąpiłá odemnie. 25 Dáleko więcéy niżli byłá: y głeboka głebiá/ kto ią naydźie? 26 Obeyrzałem wszytko myślą moią/ ábych wiedźiał y vważał/ y szukał mądrośći y rozumu: á izbych poznał niezbożność głupiégo/ y błąd nie rozumnych: 27 y doznałem iż niewiásta gorszeysza iest niżli śmierć/ która iest śidłem łowców/ á serce iéy niewód/ rece iéy są petá. Kto śie Bogu podoba/ wybiéga śie od niéy: ále kto grzészny iest/ bedźie od niéy poimań. 28 Otóm tego doznał (rzekł Ekklesiastes) iednégo po drugim/ ábych nálazł pewną rzecz. 29 któ-

Co raczéy obierać. Przy:22.a1.

frásunek. przez záfrásowánie twarzy.

Pośledniey sze czásy gorsze.

Mądrość z bogáctwy lepsza.

czásu wesołégo bądź wesoł.

Zbytnie vsprawiedliwienie.

Wspomagáiąc iedné go, nie opuszczay drugiego.

Wszyscy grzészą. 3.kró:8.e46 2.Par:6.g36 Przy:20.b9

Wiele trzeba przeglądáć.

Niebespieczné towarzystwo z niewiastą. sieći, H.

réy ieſcze ſzuka duſzá moiá / á nie nálazłem. Męzá iednégo práwégo z tyſiącá: lecz niewiáſty ze wſzech nienálazłem. 30 ⁎ Tylkóm to nálazł / że Bóg vczynił człowieká práwégo / á on ſie ſam wdał w niezliczoné gádki. Któż táki ieſt iáko mądry ? á kto vmié rozwiązánié ſłowá ?

Człowiek od Bogá prostym ſtworzony.

21 Niémáſz ſpráwiedliwégo któryby czynił dobrze á nie zgrzeſzył.] Nie ták tu mówi Medrzec / iáko Heretycy rozumieią / żeby człowiek ſpráwiedliwy záwżdy grzeſzyć miał / kiedy co dobrégo czyni: ále iż niémáſz żadnégo ták ſpráwiedliwégo / któryby záwżdy dobrze czynił / poniewáż wſzyſcy podczás grzéſzą według onégo w Przypowieśćiách 24. Siedmkroć vpada ſpráwiedliwy 1. Ian. 1. v. 8. 9. 10.

Spráwiedliwi podczás grzéſzą.

30 Bóg vczynił człowieká práwégo.] Aby kto nie rzékł / że nas Bóg złymi vczynił / dla tego vpomina iż nas dobrymi ſtworzył: Ale złe vżywał wolnośći ſwoiéy / y chcąc vpadł w grzéch. Przetóż nie náturę náſzę winowáć mámy którą Bóg ſtworzył dobrą: ále grzéch náſz przez który ſtaliſmy ſie złymi. Hier. comment. in 7. Eccleſiaſt.

Bóg człowieká dobrym vczynił.

ROZDZ. VIII.

Mąd: 2. c 14

1 A Mądrość człowieká świéći ſie ná twarzy iego / ⁎ á námocnieyſzy zmieni oblicze iego. 2 ⁎ Ia ſtrzegę vſt królewſkich / y przykazánia przysięgi Bożéy. 3 ⁎ Nie ſkwápiay ſie odyść od oblicznośći iego / áni trway we złym vczynku: bo wſzytko / co chce vczyni: 4 ⁎ A mowá iego pełna ieſt mocy / áni mu żaden rzec może: Przecz ták czyniſz? 5 ⁎ Kto ſtrzeże przykazánia / nie vzna nic złégo. Czás y odpowiedź rozumié ſerce mądrégo. 6 ⁎ Káżdéy ſpráwie ieſt czás y pogodá / á wielkié człowiecze vtrapienié: 7 B ⁎ Bo niewié przeſzłych / á przyſzłych od żadnégo ſie poſłá nie dowié? 8 ⁎ Nie ieſt w człowieczéy mocy zábrónić duchá / áni ma mocy w dźień śmierći / áni mu dopuśći odpoczynąć gdy nádchodźi woyná / áni zbáwi niezbożnosć niezbożnégo. 9 ⁎ Wſzytko to obaczyłem / y vdałem ſerce ſwé ná wſzytkié vczynki / które ſie dźieią pod ſłońcem. Czáſem pánuie człowiek nád człowiekiem / ná ſwé złé. 10 ⁎ Widźiałem niezbożné pogrzebioné / którzy ieſcze póki żyli / ná mieyſcu świętym byli / y chwalono ie w mieśćie / iáko w vczynkách ſpráwiedliwé. Ale y to márnosć ieſt. 11 ⁎ Bo iż nie rychło C wydáią dekret przećiwko złym / bez żadnéy boiáźni ſynowie człowieczy broią złośći. 12 ⁎ Wſzákże grzéſznik ztąd że ſtokroć złość czyni / á ćierpliwie go czekáią: iam poznał / iż tym dobrze będźie / którzy ſie Bogá boią / którzy ſie wſtydzą twarzy iego. 13 ⁎ Nie ieſt dobrze niezbożnému / y dni iego nie przedłużáią ſie: ále niech przemiiáią iáko ćień którzy ſie nie boią oblicza PANSKIEGO. 14 ⁎ Ieſt y druga márnosć / która ſie dźieie ná źiemi / D ſą ſpráwiedliwi / którym ſie źle wiedźie / iákoby vczynki niezbożnych vczynili: y ſą niezbożni / którzy ſą ták beſpieczni / iákoby mieli vczynki ſpráwiedliwych. Lecz y to mam zá nawiętſzą márnosć. 15 ⁎ Chwaliłem tedy weſelé że niémáſz nic lepſzégo człowiekowi pod ſłońcem / iedno ieść y pić / á weſelić ſie / á iż to tylko z ſobą weźmie z prácéy ſwéy we dniách żywotá ſwego / które mu Bog dał pod ſłońcem. 16 ⁎ Y vdałem ſerce ſwé ábym poznał mądrość / y rozumiał zábáwienié które ieſt ná źiemi: ieſt człowiek / któremu we dnie y w nocy ſen ná oczách nie poſtoi. 17 ⁎ Y zrozumiałem / iż wſzytkich vczynków Bożych żadnéy przyczyny ználeść człowiek nie może / które ſie dźieią pod ſłońcem: á im wiecéy prácuie ſzukáiąc / tym mniéy náyduie: choćby też mówił mądry / że wié / nie będźie mógł náleść.

Niemoże ſie vchronić śmierći.

Cierpliwośćią Bożą, źli ſie gorſzą.

Dobrym ſie źle dźieie, á złym dobrze.

Spraw Bożych przyczyny bádáć ſie nie mamy.

ROZDZ. IX.

Zaden niewié ieſliieſt godźien miłośći bożéy

1 A Wſzytkom to rozważał w ſercu ſwoim / ábych pilnie zrozumiał: ſą ſpráwiedliwi y mądrzy / á vczynki ich ſą w ręce Bożéy: á przećię niewié człowiek ieſli ieſt miłośći / czyli nienawiśći godźién: 2 ⁎ ále wſzytkié rzeczy ná przyſzły czás záchowáné ſą niepewné / przeto że wſzytko iednáko przychodźi ná ſpráwiedliwégo y niezbożnégo / ná do

brégo

brégo y ná złégo/ná czystégo y nieczystégo/ná czyniącégo ofiáry/y gárdzącégo imi. Jáko dobry/ták y grzéßny: iáko krzywoprzysiężcá/ták y ten który prawdziwie przysięga. 3 To iest nagorßa ze wßytkiégo co sie dzieie pod B słońcem/że sie iednáko ze wßytkimi dzieie. prze co y sercá synów człowieczych nápełnią sie złości y wzgárdy w swym żywocie/á potym doprowádzeni będą do piekłá. 4 Niémáß żadnégo któryby záwße żył/y któryby o tym nádzieię miał: lepßy iest pies żywy/á niżli lew zdechły. 5 Bo żywiący wiedzą iż vmrzeć máią: lecz vmárli *nic więcéy niewiedzą/áni dáléy máią *zapłáty: gdyż pámiątká ich przyßłá wzápámiętánie. 6 Miłość też y nienawiść/y zazdrości pospołu zginęły/áni máią części ná tym świecie/y w vczynku który sie dzieie pod słońcem. 7 Idźże tedy/á iédz chléb swóy z weselem/á piy wino swé z rádością: bo C sie vczynki twoie Bogu podobáią. 8 Ná káżdy czás niech będą *białé ßáty twoie/á oleiek niechay nie schodźi z głowy twoiéy. 9 Záżyway żywotá z żoną którą miłuieß/po wßytkié dni żywotá niestáteczności twoiéy/któréć dáné są pod słońcem przez wßytek czás márności twoiéy: bo to iest dział w żywocie y w pracéy twéy/którą prácuieß pod słońcem. 10 Cokol wiek czynić może ręká twoiá/vstáwicznie czyń: bo áni spráwy/áni rozumu/áni mądrości/áni vmiejętności nie będzie w piekle/gdzie sie ty kwápiß. 11 Obróciłem sie ku drugiému/y widziałem pod słońcem/iż áni prędkich iest biég/áni mężnych woyná/áni mądrych chléb/áni vczonych bogáctwá/áni smysłnych łáská: ále czás y trefunek iest we wßytkim. 12 Nie wié człowiek końcá swego: ále iáko ryby łowią wędą/y iáko ptaká sidłem imáią: ták też ludzie bywáią poimáni we zły czás/gdy ná nie nagle przypádnie. 13 Widziałem też y tę mądrość pod słońcem/y doznałem że iest wielka: 14 Miásto máłé/y máło w nim mężów: przyciągnął przeciwko niemu D krol wielki/y obiégł ie/y pobudował ßańce w około/y dokonáło sie obleżenié. 15 Y nálazł sie w nim mąż vbogi á mądry/y wybáwił miásto mądrością swą: á żaden nie wspomniał potym ná onégo człowieká vbogiégo. 16 Y mówiłem ia/iż lepßa iest mądrość/niżli moc: czemuż tedy mądrość vbogiégo wzgárdzona iest/y słowo iego nie słuchano? 17 Słów mądrych słucháią w milczeniu/więcéy niż wołánia książęcégo miedzy głupiémi. 18 Lepßa iest mądrość niż oręże woienné: á *ktoby w iednym zgrzéßył/wiele dobrégo stráci.

Potym krótkim żywocie nie będzie czásu zasługi.

*coby im służyło ku popráwie żywotá.

*to iest, nie mogą więcéy zásługowáć zapłáty.

*świétné, ochędożné.

Teraz ustáwicznie robić potrzebá.

Mądrość lepßa niż mężstwo.

Mądrość w ubogim nie iest poważona.

*ieden grzéßnik vtráci wiele dobrégo.

---

1 *Niewié człowiek iesli iest miłości, czyli nienawiści godzien.*) Dobrze tłumácz Łáciński té słowá z Zydowskiégo przełożył/nie ták słowá licząc/iáko rzecz sáme wyrażáiąc: bo Zydowski text ták ma: Miłości y nienawiści nie iest wiedzący człowiek/ále wßytko przed obliczem ich. Których słów tákié iest wyrozumienié powiáda Hieronym ś. Nalazłem spráwiedliwych vczynki być w ręku/á wßákże iesli od Bogá są vmiłowáni/teraz wiedzieć nie mogą: ále ná potym wiedzieć będą/y przed obliczem ich wßytko/to iest/vprzedza ich/gdy zéydą z tego świátá/wiádomość tych rzeczy. To ś. Hieronym/którégo wyrozumienia nie mógł lepiéy wyráźić tłumacz iáko témi słowy: Niewié człowiek iesli iest miłości/czyli nienawiści godzien. A mówi to o spráwiedliwych/bo źli mogą wiedzieć iż są w nienawiści.

Spráwiedliwy niewié iesli iest w miłości bożéy.

5 *Vmárli nic więcéy niewiedzą, áni dáléy máią więcéy zapłáty.*] Mówi tu Mędrzec o dobrách doczesnych tego żywotá/y náucza iż vmárli niewiedzą/co sie z témi rzeczámi które tu zostáwili dzieie/áni ich mogą sámi vżywáć/iedząc/piiąc/áni iáłmużny dáć/etc. Przeto przydáie: Ani máią częśći ná tym świecie: Idźże á iedz z weselem. To mówi iż iuż po śmierći nie mogą tego zażyć/áni żadnéy zapłáty nowéy zásłużyć. Wßákże nie idzie zá tym/ábyśmy ich nie mogli rátowáć modlitwámi y iáłmużnámi náßémi/bo to czynił Tobiaß/Dawid/Máchabæuß/y inßy. Y choćia vmárli niewiedzą przyrodzonym obyczáiem co czynią żywi: wßákże święći którzy Bogá widzą/wiedzą co im należy wiedzieć. Przeto fałßywie tych słów vżywáią hæretycy przećiw czyścowi/y wzywániu świętych.

Vmárli dóbr doczesnych po śmierći nie mogą vżyć.

10 *Ani spráwy, áni rozumu, áni mądrości, áni umiejętności nie będzie w piekle.*] Nie możem tego mówić áby w drugim żywocie po śmierći/nie miáło sie nic czynić áni wiedzieć/gdyż v Luk. 16. czytamy o onym bogaczu/który widział Łázárzá ná łonie Abráhámowym/y naprzód sam zá sie/potym zá bráćią prośił Abráhámá: Támże y Abráhám wiedział co czynił tu w żywoćie bogacz. A ták mówi tu Sálomon o vczynkách które mogą co zásłużyć y vprośić/iákoby rzekł/póki smy żywi/możemy co dobrégo zásłużyć: ále po śmierći/áni grzéßyć/áni co zásłużyć dobrégo nie możemy. ták to wykłáda ś. Hieronym. Y nie mówi tu tylko o piekle potępionych/ále zgołá o wßelákim piekle/w którym iedno duße bywáią/iáko tenże Hieronym ś. wykłáda/Comment. in Eccl.

Po śmierći nie możemy nic zásłużyć.

ROZDZ. X.

[1] Muchy zdychájące psują wonną wdzięczność drogiégo oléyku. Drożſza ieſt mądrość / y ſławá / máłé y ná czás ſzaleńſtwo. [2] Serce mądrégo po práwéy ſtronie iego / á ſerce głupiégo po lewéy ſtronie iego. [3] Ale y w drodze kiedy głupi chodźi / ſam będąc ſzalonym / wſzytkié ma zá głupie. [4] Jeſli duch pánuiącégo wſtąpi ná ćie / nie opuſczay mieyſcá twego: Abowiém léczenie uczyni że przeſtáną grzéchy wielkié. [5] Jeſt złość którąm widźiał pod słońcem / iákoby zá obłądzeniem wychodząca od obliczności kśiążęćia. [6] Głupiégo poſádzonégo ná godności wyſokiéy / á bogáté ná dole śiedzące. [7] Widźiałem ſługi ná koniech / á kśiążętá chodzące po źiemi iáko ſługi. [8] Kto dół kopa / wpádnie weń: á kto rozrzuca płot / wąż go ukąśi. [9] Kto przenośi kámienie / ſprácuie ſie nimi: á kto rąba drwá / będźie ránion od nich. [10] Jeſli ſie przytępi żelázo / á to nie iáko piérwéy / ále ſtępione będźie / z wielką pracą náoſtrzoné będźie: á po dowćipie przychodźi mądrość. [11] Gdyby ukąśił wąż po ćichu / nic nie ma mniéy nádeń który potáiemnie uwłóczy. [12] Słowá uſt mądrégo wdźięczność / á wárgi głupiégo zrzucą go. [13] Początek słów iego głupſtwo: á oſtátek uſt iego błąd wielki. [14] Głupi rozmnaża słowá. Niewie człowiek co przed nim było: á co po nim będźie / kto mu oznaymić może? [15] Praca głupich utrapi ie / którzy nie umieią iśdź do miáſtá. [16] Biádá tobie źiemio / któréy król ieſt dźiéćiećiem / y któréy kśiążętá ráno iadáią. [17] Szczęśliwa źiemiá / która ma królá zacnégo / y któréy kśiążętá iedzą czáſu ſłuſznégo / dla pośilenia / á nie dla zbytku. [18] Dla lenistwá pochyláią ſie dáchy / á dla ſłábych rąk będźie przećiekał dóm. [19] Ná śmiéch czynią chléb / á wino żeby záżywáli żywi: á pieniądzam wſzytko ieſt poſłuſzno. [20] W myśli twoiéy nie uwłaczay królowi / á w ſkrytości pokoiu twego / nie łay bogátému: bo y ptacy powietrzni głos twóy zánioſą / á który ma ſkrzydłá oznaymi powieść.

ROZDZ. XI.

[1] Rzucay chléb twóy ná wody ćiekące: bo po długim czáśie nayźdźieſz ji. [2] Day część śiedmi / y ośmi: bo niewieſz co zá złé będźie ná źiemi. [3] Jeſli ſie nápełnią obłoki / wyléią déſzcz ná źiemię. Jeſli upádnie drzewo ná południe álbo ná pułnocy / ná którymkolwiek mieyſcu upádnie / tám będźie. [4] Kto ſie ná wiátr ogląda / nigdy śiać nie będźie: á kto ſie przypátruie obłokom / nigdy żąć nie będźie. [5] Jáko niewieſz która ieſt drógá duchá / y iáko ſie zraſtáią kośći w żywoćie brzemiennéy: ták nie wieſz ſpraw Bożych / który ieſt twórcą wſzytkiégo. [6] Poránu śiéy naśienie twoie: á wwieczór niech nie odpoczywa ręká twoiá: bo niewieſz któré lepiéy wznidźie / to ábo ono / y ieſli oboie ſpołem / lepſzé będźie. [7] Wdźięczné świátło / y miła rzecz ieſt oczóm widźieć słońce. [8] Jeſliby przez wiele lat żyw był człowiek / á w tych wſzytkich ſie weſelił / ma pámiętáć ná czás ćiemny / y ná długié dni: które kiedy przyidą / przeſzłé rzeczy pokażą ſie márnośćią. [9] Weſelże ſie tedy młodźieńcze w młodośći twoiéy / á niech záżyie dobrégo ſerce twé we dni młodośći twoiéy / y chodź drógámi ſercá twego / y według weyźrzenia oczu twoich: ále wiedz / iż zá to wſzytko przywiedźie ćie BOG ná ſąd. [10] Oddal gniéw od ſercá twego / y odrzuć złość od ćiáłá twego. Bo młodość y roſkoſz ſą rzeczy márné.

Marginalia: Iáko muchy etc. ták człéká drogiégo przewyżſza mądrość y ſławę, máłé ſzaleńſtwo (pſuie) H. — Różność mądrégo od głupiégo. — Pokuſám duchá mocnégo ſprzeći wiáć ſie mamy. — ćichość. — Głupi y ſługá wynieſiony. — Przyp. 26. d 27. Ecc. 27. d 29. — Dowćipoſtrzyć. — á nie przyoſtrzyſz oſtrza iego, H. — Obmówcá potáiemny. — Król dźiéćię. Pánowie iadáiący ráno. — opilſtwá, H. — ábo, niedbáłych. — To ieſt, dla weſela czynią potráwy. — Królowi nieuwłaczay, áni bogátému. — Rozdaway chléb ſwóy ubogim ludźiom. — to ieſt, mnogim, ábo y wſzyſkim. — Ugadzenie człowieká ... śmierći ... — Część zbáwionych, część ieſt potępionych. — Pámiętáć ná przyſzły ſąd.

[3] Ieſli upádnie drzewo ná południe, ábo ná pułnocy] Témi słowy to naprzód pokázuie Sálomon / iż nie wſzyſcy będą zbáwieni: ále niektórzy będą zbáwieni / co znáczy południe / niektórzy będą potępieni / co znáczy pułnocy. Nád to ś. Hieronym y inſzy ztąd dowodzą / iż człowiek nie będźie mógł odmienić ſie po śmierći / ále tákowym będźie záwżdy / iákim

go śmierć

go śmierć zástánie/ bo iuż z dobrego nie będźie zły/ áni ze złego dobry. A wszákże ztąd nie máią nic hæretycy przećiw czyścowi/ bo iáko ná on czás gdy to Sálomon pisał/ wszyscy którzy byli zátrzymáni w otchłániách/ ábo ná łonie Abráhámowym/ byli ná południe/ iż byli ná drodze zbáwienney/ choćia iescze nie byli w niebie: ták y teraz którzykolwiek są w czyścu/ są ná południe/ bo są pewni zbáwienia swego. A ták y teraz iáko vpádnie/ ábo ná południe/ ábo ná pólnocy/ ták zostánie/ odmienić sie nie może. Hieron. in Eccles. Bernar. serm. 49. ex paruis.

ROZD. XII.

W młodości mieć Bogá przed oczyma pierwey niż przydźie stárość.

1 A omni ná stworzyćielá twego/ zá dni młodośći twoiey/ póki nie przydźie czás vdręczenia/ y nie nádeydą látá/ o których mówić będźiesz: Nie podobáią mi sie. 2 [a]Póki sie nie záćmi słońce y świátło/ y księżyc/ y gwiazdy/ y póki sie nie wrócą po dżdżu obłoki. 3 B Kiedy sie poruszą [b]strózowie domowi/ y záchwieią sie [c]duży mężowie: y próznowáć będą [d]mielące w máłey liczbie/ y záćmią sie [e]pátrzące przez dźiury. 4 A záwrą [f]wrotá ná vlice/ w poniżeniu głosu mielącey/ y powstáną ná głos [g]ptászy/ y ogłuszeią wszytkie córki [h]śpiewánia. 5 Będą sie też bać mieysc wysokich/ y będą sie lękáć ná drodze/ [i]zákwitnie drzewo migdałowé/ vtyie száráńcza/ á rozproszą sie [k]kappáry: bo póydźie człowiek [l]do domu wiecznośći swey/ y będą chodźić po vlicách płączący. 6 Póki sie nie przerwie sznur srébrny/ á skurczy sie czépek złoty/ y stłucze sie wiádro nád zdroiem/ y złamie sie koło nád studnią/ 7 C y wróci sie proch do ziemie swey z którey był/ á duch wróci sie do Bogá który go dał. 8 Márność nád márnośćiámi/ rzékł Ekklesiástes/ y wszytko márność. 9 A [m]Ekklesiástes będąc namędrszy/ náuczał lud/ y powiedźiał co był vczynił: á wywiedźiawszy sie złożył wiele przypowieśći. 10 D Szukał słów pożytecznych/ y spisał mowy ná prawdźie y pełné prawdy. 11 Słowá mądrych są iáko ośćienié/ y iáko gwoźdźie głęboko wbité/ które przez rádę mistrzów dáné są od pástérzá iednego. 12 Nád to synu móy więcey sie nie pytay/ czynienia wiele ksiąg niemász końcá: á częsté myślenié iest ćiáłá vtrapienié. 13 [n]Końcá mówienia wszyscy społem słuchaymy/ Bogá sie bóy/ á strzeż przykazánia iego: bo to iest wszelki człowiek: 14 wszytko co sie dźieie przywiedźie Bóg ná sąd/ zá káżdy występek lub dobry lub zły ono będźie.

[a]Póki nie vtráćisz wzroku.
[b]ręce.
[c]nogi.
[d]zęby.
[e]oczy.
[f]vstá.
[g]kurów.
[h]vszy.
[i]głowá osiwieie.
[k]chuć ku iedzeniu.
[l]do grobu.
Wszytko márność.
[m]Ekklesiástes rozumiey Sálomon.
[n]Słyszałeś koniec wszytkich rzeczy. Strzeż przykazánia Bożego.

Opisuie stárego człowieká.

1 *Pomni ná stworzyćielá twego zá dni młodośći.*] Opisuie tu Sálomon stárość człowieczą pod rozmáitémi podobieństwy. Naprzód słońce y świátłość/ znáczy rozum: Mieśiąc y gwiazdy/ są myśli y insze siły duszné/ które sie w stárym záćmią. Deszcz iest płácz/ obłok iest smutek bez płáczu ábo łez/ które w stárym wysycháią. Strożowie domu/ to iest/ ćiáłá/ są ręce y rámioná/ które w stárym drżą. Mężowie namocnieyszy są goleni które sie w stárym chwieią. Prózné mielące/ są szczęki y zęby/ które sie lekko rucháią: widzący przez dźiury/ są oczy/ które są ćiemné w stárych. Drzwi są powieki które stáry zámyka ná vlicy/ niemogąc pátrzyć ná słońce. Ptak iest kur śpiewáiący w nocy/ którego słucháiąc stáry wstáie przede dniem dla tęskności. Córki śpiewánia są vszy/ które głuszeią w stárym. Boią sie stárzy góry y wysokich mieysc dla słábych nóg. Kwitnie Migdałowé drzewo/ to iest głowá stárego bieleie od śiwizny. Vtyie száráńcza/ który w młodośći iest chudy y prędki iáko száráńcza/ potym brzuch iego oćięże ie tłustośćią. Vstáną w stárym y żądze ćielesné które sie zápaláią iedzeniem káppárów. Powrózek srébrny/ iest biały iákoby sznurek idący od mozgu przez grzbiet/ który sie przerywá przy śmierći. Czepek złoty/ iest błonká okrywáiąca mózg/ názwána Pia mater, która gdy sie przy śmierći skurczy/ smysły vstáią. Wiádro iest komorká żółći. Zrzódło iest serce od którego żywot: gdy sie komorka żółći przerwie/ záraża zrzódło żywotá to iest serce. Ztądże gorzkość śmierći rozléwa sie po ćiele. Koło iest wątrobá/ Studnia żołądek. bo wątrobá bierze żywność od żołądká/ która ożywia ćiáło. Przeto zepsowawszy koło wątroby nád studnią żołądku/ ćiáło vstáie y gnie y w proch sie rozsypuie. A ták przed tym pámiętay ná stworzyćielá twego.

Nieśmiertelność duszę.

7 *A duch wróći sie do Bogá.*] Tu masz iż sam Pan Bóg stwarza dusze człowiecza: á nád to masz iásné słowá pismá ś. o nieśmiertelnośći dusze człowieczey/ ponieważ tu mówi iż ćiáło wróći sie do ziemie/ á duch do Bogá który go dał. A przećie Nowokrzczeńcy śmieią dusze morzyć/ powiádáiąc iż duch człowieczy skoro go wytchnie záraz ginie/ czego nigdźiey w pismie nie wyczytáli. Ale iesliż Nowokrzczeńcy ták są bezduszni/ my z pismem sie zgadzáiąc mówimy/ iż ćiáło do ziemie/ á duch do Bogá sie wrácá/ od którego ná wyobráżenie iegoż stworzony będąc nie vmiera.

PIESN NAD PIESNIAMI SALOMONA,

która po Zydowsku שיר השירים Sir Háśirim zowią.

ROZDZIAŁ. I.

KOSCIOL do Christusá oblubienicá swégo.

1 A Jechmie pocáłuie pocáłowániem vst swoich: bo lepßé są piersi twé nád wino. 2 wonáiącé oleykámi nawybornieyßémi. Oleiek wylany imie twoie: dla tego pánienki vmiłowáły ćie. 3 Pociągni mie: zá tobą pobieżemi do wonnośći oleyków twoich. Wprowádźił mie król do pokoiów swoich: rozrádujem sie y rozweselemy w tobie/ pámietáiąc ná piersi twoie nád wino: práwi miluią ćie. 4 B Czarnaćiem ále piekna córki Jerozolimskie: iáko námioty Cedár/ iáko skóry Sálomonowé. 5 Nie pátrzayćie ná mie żem iest śmiáda/ bo mie opaliło słońce: synowie mátki moiéy walczyli przećiwko mnie/ postáwili mie strożem w winnicách: winnice moiéy nie strzégłám. 6 Oznaymiże mi którégo miluie dußá moiá/ kedy pásieß/ kedy odpoczywaß w południé: ábych sie nie poczełá błąkáć zá trzódámi towarzyßów twoich. 7 Jesli sie nie znaß/ o napiekniéyßa miedzy niewiástámi/ wynidź á idź zá stádem trzód/ á pás koźletá twoie przy budkách pásterskich. 8 C Jéźdźie moiéy w woziéch Pháráonowych przyrównałem ćie przyiaciołko moiá. 9 Piekné są iágody licá twego iáko Synogárlice: ßyiá twoiá iáko kleynoty. 10 Łáncußki złoté vczynimy tobie srébrem nakrapiáné. 11 Kiedy król był ná pokoiu swoim/ spikánárd móy wydał wonnosc swoie. 12 Snopek mirrhy iest mi miły móy/ miedzy pierśiámi moiémi mießkáć bedźie. 13 Grono Cypru mi miły móy/ 14 w winnicách Engáddy. Otós ty piekna przyiáciołká moiá/ otós ty iest piekna: oczy twoie iáko gołebice. 15 Otoś ty iest piekny miły móy/ y wdźieczny. Łóżko náßé kwiécia pełné: bálki domów náßych Cedrowé/ stropy náßé Cyprysowé.

a miłości, H — *b H.* — *c miłości, H.*

CHRISTus do kościołá oblubienice swoiéy. — *d miedzy łáncußkámi, H.* — KOSCIOL — CHRISTus — KOS. — *e ábo stropy.*

Tá pieśń wßytká iest duchowna/ pełna nieogárnionéy miłośći Chrystusowéy przećiw kośćiołowi oblubienicy swéy/ y wzáiem téż oblubienice przećiw Chrystusowi oblubieńcowi. Bo tá iest mądrość Duchá świetégo/ áby pokazał z iáką miłośćią przez wćielenié swoie/ kośćiół oblubienice swéy sobie przyłączył/ dobrze przed tym niż sie to sstáło/ chćiał áby táka Pieśń o tym duchownym małżeństwie byłá nápisána. Co sie łatwie kázdy może domyślić: bo co mówi o oblubienicy swéy/ to żadnéy inßéy służyć nie może/ tylko oblubienicy Chrystusowéy/ kośćiołowi iego świetému/ w którym iż naprzedniéyßa iest błogosłáwiona Mátká iego/ dlá tego siłá słów téż tu do niéy napiérwey należy: y tym sensem ich kośćiół ś. czesto vżywa/ iáko y innych z Przypowieśći/ y z Ekklesiástiká/ które o mądrośći nápisáné są.

ROZDZ. II.

CHRISTus

1 A Ja kwiát polny y lilia pádolna. 2 Jáko lilia miedzy ciérniem: ták przyiaćiółká moiá miedzy córkámi. 3 Jáko iáblon miedzy drzewem leśnym: ták miły móy miedzy synámi. Pod ćieniem iegó którégóm prágnełá/ siedźiáłám: á owoc iego słodki gárdłu memu. 4 Wprowádźił mie do piwnice winnéy/ rozrządźił we mnie miłość: 5 Obłóżćie mie kwiéćiem/ osypćie mie iábłki: boć mdleie od miłośći. 6 Lewa

KOS.

CHR. B 7 8 9 10 C 11 12

ręká iego pod głową moią: á práwicá iego obłápi mię. Poprzysięgam was córki Jerozolimſkie przez sárny y przez ielenie pólné / ábyśćie nie budźiły / áni ocućić dawáły miłéy moiéy / dokąd sámá nie zechce. Głos miłégo mego: oto ten idźie ſkacząc po górách / przeſkákuiąc págórki. Podobny ieſt miły móy sárnie y ielonkowi. Oto on ſtoi zá ściáną nászą / poglądáiąc okny / pátrząiąc przez kraty. Oto miły móy mówi ku mnie: wſtań śpiesz ſię przyiaćiołko moiá / gołębico moiá / piekna moiá / á przyidź. Boć iuż zimá minęłá / deszcz przeszedł / y przeſtał. Vkazáły ſię kwiatki po źiemi nászéy / przyszedł czás winnic obrzynánia: głos synogarlice słyszan ieſt

13 14 D 15 16

w źiemi nászéy. Figá wypuśćiłá niedoyrzáłe figi ſwoie: Winnice kwitnące wydáły wonność ſwoie: Wſtań przyiaćiołko moiá / piekna moiá / á przyidź. Gołębico moiá / w roſpádlinách ſkálnych / w máclochu párkanu / vkaż mi oblicze twoie / niechay głos twóy zábrzmi w vszách moich: ábowiem głos twóy wdźięczny / á oblicze twoie piękné. Poymayćie nam liszki máłe które pſuią winnice: bo winnicá nászá zákwitłá. Miły móy [a] mnie / á ia iemu [a] / który ſię páśie miedzy liliámi. Poki dźień nie nádydźie / á nie przeminą ćienie. Wróć ſię: bądź podobien miły móy sárnie / y ielonkowi ná górách Bether.

[a] ieſt móy, á ia iego.

ROZDZ. III.

KOS. 1 A 2 3 B 4 5 C

NA łóżku moim w nocy szukałám tego którego miłuie duszá moiá: szukałám go / á nie nálazłám. Wſtánę / á obieżę miáſto: po vlicách y po rynkách szukáć będę którego miłuie duszá moiá: szukałám go á nie nálazłám. Ználeźli mię ſtróżowie którzy ſtrzegą miáſtá: Zaliśćie widźieli którégo miłuie duszá moiá? Máluczko odszedszy od nich / nálazłám tego którégo miłuie duszá moiá: poymáłám go y nie puszczę go / áż go wprowádzę do domu mátki moiéy / y do komory rodźićielki moiéy. Poprzysięgam was córki Jerozolimſkie / przez sárny / y ielenie polné / ábyśćie nie budźiły áni

6 7 8 9 D 10 11

ocućić dawáły miłéy / dokąd sámá niezechce. Któraż to ieſt / która wſtępuie przez puſzczą iáko promień dymu z wonnych rzeczy mirrhy y kádźidłá / y káżdégo prochu áptekárſkiego? Oto łoże Sálomonowé sześćdźieśiąt mężnych obſtąpiło / z namężnieyszych Izráel. wszyscy trzymáiąc miecze / y bárzo ćwiczeni ku bitwie: káżdégo miecz przy boku iego / dla ſtráchów nocnych. Lektykę vczynił sobie król Sálomon z drzewá Libáńſkiego: Filary iéy poczynił srébrné / [b] poręcze złote / podniebienie szárłatowé: srzodek iey násłan miłośćią dla córek Jerozolimſkich. Wynidźćie á oglądayćie córki Siońſkie królá Sálomoná / w koronie / którą go vkoronowáłá mátká iego / w dźień [c] zrękowin iego / y w dźień weselá sercá iego.

CHRI:

[b] á ſtrych, ábo páwiment złoty, H.

[c] ábo ślubu.

ROZDZ. IIII.

CHR. 1 A 2

JAkożeś pięknа przyiaćiołko moiá / o iákożeś piękna? oczy twoie gołębié / oprócz tego / co ſię we wnątrz tái. Włoſy twoie iáko ſtádá kóz / które zſtąpiły z góry Gáláád. Zęby twoie iáko trzody owiec poſtrzyżonych / które

3 B 4 5

wyszły z kąpieli káżda máiąc po dwoy gu iágniąt / á niepłodney niémász miedzy nimi. Jáko tkánicá kármázynowa wárgi twoie: á wymowá twoiá wdźięczna. Jáko vłómek iábłká gránatowégo / ták iágody twoie / oprócz tego co ſię we wnątrz tái. Jáko wieżá Dawidowá szyiá twoiá / która zbudowano z obronámi: tyśiąc tarcz wiszą ná niéy / wszytká broń mocarzów. Dwie pierśi twoie / iáko dwoie bliźniątek v sárny / które ſię pá

 śmie-

6 ſą miedzy liliámi/ ʸ póki dźień nie nádéydźie/ á nie náchylą ſie ćienie/ póydę do góry mirrhy/ y do págórku kádźidłá. ʸ Wßytká ieſteś piekna 7 przyiaćiółko moiá/ á niémáß w tobie 8 zmázy. ʸ Pódźże z Libanu oblubieni co moiá/ pódź z Libanu/ pódź: be C dźieß koronowána z wiérzchu Amá ná/ z wiérzchu Sánirá/ y Hermoná/ ᶻz łożysk lwich / z gór Rysiów. 9 ʸ Zránilás ſerce moie/ śioſtro moiá oblubienico/ zránilás ſerce moie ie dnym okiem twoim/ y iednym ᵃwło 10 sem' ßyie twoiéy. ʸ Iáko piekné ſą ᵇpierśi' twoie śioſtro moiá oblubie nico ? pieknieyßé ſą pierśi twé niż wi no/ á wonność oleyków twoich niż 11 wßytkié wonnośći. ʸ Plaſtr miodu pływący wárgi twoie oblubienico/ miód y mléko pod ięzykiem twoim: á wonność ßat twoich / iáko won 12 ność kádźidłá. ʸ Ogród zámkniony śioſtrá moiá oblubienicá/ ogród zám 13 kniony/ zdroy zápieczetowány. ʸ Szczé D py twoie ſad málogránatów/ z owo cámi ᶜiáblek' ᵈCyprißu' z Nárdem. 14 ʸ Spikánárd y ßáfran/ ᵉkáſsia y Cy námon/ ze wßemi drzewy Libáńſkié mi/ mirrhá y áloes/ ze wßemi prze dnieyßémi ᶠoleykámi. ʸ Zdroy ogro 15 dów: ſtudnia wód żywych/ któré pły ną ᵍpędem z Libanu. ʸ Wſtań wie 16 trze pólnocny/ á przyidź wietrze z po łudnia/ przewiéy ogród móy/ á niech płyną wonnośći iego.

ᶻz legowiſk.
ᵃłáncużkiem H.
ᵇmiłośći, H.
ᶜſłodkimi, H.
ᵈábo Kámfory, H.
ᵉábo cukier.
ᶠwonnośćiámi.
ᵍprędko.

ROZDZ. V.

1 Jech przyidźie miły móy do ogrodá ſwégo / á niech ię owoce ʰiá błek' iego. ʸ Przyßedłem do ogrodá mégo śioſtro A moiá oblubienico / zebrałem mirrhę moię z wonnémi ziołámi mémi: iá dłem plaſtr z miodem moim / piłem wino moie z mlékiem moim/ iedzćież przyiaćiele y piyćie á popiyćie ſie na 2 miłßy. ʸ Ia ſpie / á ſerce mé czuie: głos miłégo mégo kołácącégo: O B twórz mi śioſtro moiá / przyiaćiółko moiá/ gołebico moiá / niepokalána moiá: boć głowá moiá pełna ieſt ro ſy/ á kędźierzé moie kropli nocnych. 3 ʸ Zwlokłám ſuknie moie / iákóż ią o bléc mam ? vmyłám nogi moie / iá 4 kóż ie zmázáć mam ? ʸ Miły móy śćiągnął rękę ſwoie dźiurą/ á żywot 5 móy zádrżał ná dotknienié iego. ʸ W ſtáłám ábym otworzyłá milému me mu: ręce moie kápáły mirrhą/ á pál ce moie były pełné mirrhy co nawy 6 bornieyßéy. ʸ Zawore drzwi moich otworzyłám milému memu: ále on był odßedł y minął. Duſzá moiá ro ztopiłá ſie gdy mówił: ßukáłám / á nie nálázłám go/ wołáłám/ á nie od 7 powiedźiał mi: ʸ Náleźli mie ſtró C żowie co chodzą po mieśćie: vbili mię/ y zránili mie: wźieli płaſcz móy 8 ze mnie ſtróżowie murów. ʸ Poprzy śiegam was córki Ieruzolimſkié/ ie śli naydźiećie miłégo mégo / ábyśćie mu oznaymiły/ iż mdleię od miłośći. 9 ʸ Iákiż ieſt miły twóy nád miłégo/ o napięknieyßa miedzy niewiáſtámi ? iákiż ieſt miły twóy nád miłégo/ żeś 10 nas ták poprzyśiegłá ? ʸ Miły móy ieſt biały y rumiány/ wybrány z tyśią 11 ców. ʸ Głowá iego złoto nalepßé: włoſy iego iáko látoroſli pálmowé/ 12 czarné iáko kruk. ʸ Oczy iego iáko go łębicé nád ſtrumieniami wód/ któré ſą w mléku wymyté/ y śiedzą nád potoki 13 napełnieyßémi. ʸ Policzki iego iáko grządki wonnych ziół / náſádzoné od Aptekárzów. Wárgi iego lilia/ ká piące mirrhę przednią. ʸ Ręce iego 14 ⁱvtoczoné' złoté / pełné Hiácyntów. D Brzuch iego z kośći ſłoniowéy / oſá dzony ßáfirámi. ʸ Goleńie iego ſłu 15 py mármurowé/ któré poſtáwiono ná podſtáwkách złotych / ozdobá iego iáko Liban wyborny iáko cedry. ʸ Gár 16 dło iego naſłodßé/ á wßyſtek pożą dliwy: tákić ieſt miły móy/ á ten ieſt przyiaćiel móy/ córki Ieruzolimſkié. ʸ Gdźież poßedł miły twóy / o napie 17 knieyßa miedzy niewiáſtámi ? gdźie ſie obróćił miły twóy ? á bedźiem go z tobą ßukáć.

ʰábo, ſłodkośći.
CHR.
KOS.
CHR.
KOS.
PANNY.
KOS.
ⁱábo, obrocone
PANNY.

KOS.

ROZDZ. VI.

1 A Miły móy stąpił do ogrodá swego / do grządki wonnych zioł / áby sie pásł w ogrodźiech / á lilie zbierał. 2 Ja miłe mu mému / á mnie miły móy / który sie páśie miedzy liliámi.

CHR. Piekna5 iest przyiacioł ko moiá / wdźieczna / y ozdobna iáko Jeruzálem: ogromna iáko woyská vszykowánie porządné. 4 B Odwróć oczy twé odemnie / boć té vczyniły żem vleciał. Włosy twoie iáko trzódá kóz / które sie vkazáły z Gáláád. 5 Zeby twoie iáko trzódá owiec / które wyszły z kąpieli / wszytkie máiącé po dwoygu iágniątek / á niepłodnéy niémász miedzy nimi. 6 Jáko skórká iábłká gránatowégo / ták iágody twoie / 7 oprócz táiemnych twoich. Szesćdźiesiąt iest królewskich żon / á ośmdźiesiąt nałożnic / á pánien niémász liczby. 8 Jedná iest gołębicá moiá / doskonáła moiá / iedynaczká iest mátki swoiéy / wybrána rodźicielki swoiéy. C Widźiáły ią inné córki / y zá naszcześliwszą wysłáwiáły / królewskié żony y nałożnice y chwaliły ią. 9 Któraż to iest / która idźie iáko zorzá powstáiąca / piekna iáko księżyc / wybrána iáko słońce / ogromna iáko woyská vszykowánie porządné?

KOS. 10 D Stąpiłem do ogrodá orzechowégo / ábym oglądał iábłká ná dolinách / y obaczył iesli zákwitłá winnicá / á iesli zrodźiły iábłká gránatowé. 11 Niewiedźiałám: duszá moiá zátrwożyłá mie dla wozów Aminádábowych.

CHR. 12 Náwróć sie / náwróć *Sulámitko: náwróć sie / náwróć sie / ábyśmy ná cie pátrzyli.

*Ierozolimiánko.

ROZDZ. VII.

*ábo, tańce obozów. PANNY.

1 A Coż vyźrzysz ná Sulámitce / iedno *vfy woienné? Jákoż są piekné kroki twoie wtrzewikách córko książeciá: stáwy vdów twoich są iáko záwieszenia / vrobioné reką rzemieśnika. 2 *Pępek twóy iáko czászá toczona / która nigdy nie iest bez napoiu. B Brzuch twóy iáko bróg pszenice osádzony liliámi. 3 Dwie pierśi twoie iáko dwoie máłych bliźniąt sárnich. 4 Szyiá twoiá iáko wieżá z kośći słoniowych. Oczy twoie iáko sadzawki w Hezebonie / ktoré są przy bramie *Córki mnostwá. Nos twóy iáko wieżá Libáńska / która pátrzy ku Dámászkowi. 5 Głowá twoiá iáko Kármel: á wárkocze głowy twoiéy iáko szárłat królewski zwi- 6 niony ná céwki. Jákożeś piekna / y iáko wdźieczna namilsza / w roskoszách? 7 Twóy wzrost podobny iest pálmie / á pierśi twoie gronam winnym. 8 C Rzekłem wstąpię ná pálmę / y vchwycę owoce iéy / á będą pierśi twoie iáko groná winnice: á wonność vst twoich iáko iábłek. 9 D Gárdło twoie iáko nalepszé wino / godné miłému mému ku piciu / wárgam też y zębam iego ku smákowániu.

*okrągła.

*Báth-rábbimskiéy, H.

KOS. 10 Ja miłému memu / á do mnie *żądza iego. 11 Przydź miły móy / wynidźmy ná pole / mieszkaymy we wśiách. 12 Ráno wstaymy do winnic / oglądaymy iesli kwitnie winnicá / iesli kwiećie záwiezuie sie w owoc / iesli kwitną iábłká gránatowé: tám tobie dám *pierśi moie. 13 Mándrágory dáły wonność. W bramách nászych wszelákié iábłká: nowé y stáré / miły móy / záchowáłám tobie.

*obrócenié.

*miłośći, H.

KOS.

ROZDZ. VIII.

A Któż mi da ćiebie brátá mego ssącégo pierśi mátki moiéy / ábych ćie ná lázłá ná dworze / y cáłowáłá ćie / á iużby mie żaden nie wzgárdźił? 2 Poymam ćie / y w prowádzę do domu mátki moiéy / tám mie będźiesz vczył / á dam ći pełną z winá przypráwnég / y moszczu z iábłek gránatowych moich. 3 Lewicá iego pod głową moią: á práwicá iego obłápi mie.

CHR. 4 Poprzyśiegam was córki Jerozolimskié / nie obudzayćież / áni daway ćie ocućić miłéy / poki sámá nie zách-

PAN.
CHR.

5 ce. (Któraż to ieſt która wſtepuie
B z puſczéy / opływáiąca roſkoßámi/
podpárßy ſie miłégo ſwego :) Pod
iábłoniowym drzéwem wzbudźiłem
cie : tám náruſzona ieſt mátká two-
iá / tám zgwałcona ieſt rodźićielká
6 twoiá. Przyłóż mie/ iáko pieczeć do
ſercá twégo / iáko pieczeć do rámie-
niá tweḡ: bo mocna ieſt iáko śmierć
miłość / twárda iáko piekło ʺrzewli-
wość/ ʺpochodnie iéy pochodnie o-
7 gniá y płomieniów. Wody mnogié
C nie mogły vgáśić miłośći/ y rzeki nie
zátopią iéy/ choćby człowiek dał wßy-
tke máietność domu ſwego zá mi-
8 łość/ wzgárdźi ią iáko nic. Sioſtrá
náßá máła/ y pierśi nie ma/ cóż vczy-
niémy śieſtrze náßéy/ w dźień w który

ʺzawiſtna miłość.
ʺwęgle.

KOS.

9 będą mówić do niéy. Jeſliż ieſt
mur/ zbuduymyß ná niem ʺbáßty ſré-
brné : ieſli ieſt drzwiámi / ſpóymy ie
10 deſkámi cédrowémi. Jaciem ieſt
D mur/ á pierśi moie iáko wieżá/ od ką-
dem byłá v niego iáko pokóy náydu-
11 iąca. Winnicę miał ʺſpokoyny ʺw
onéy która ma ludźie : poruczył ią
ſtrożóm : mąż przynośi zá owoc iéy
12 tyśiąc ſrébrników. Winnicá moiá
przedemną ieſt. Tyśiąc ʺtwoich ſpo-
koynych / á dwieśćie tym którzy ſtrze-
13 gą owoców iéy. Która przebywaß
w ogrodźiech / przyiaćiele ſłucháią:
14 day mi vſłyßeć głos twóy. Vćiekay
miły móy / á bądź podobny ſárnie/ y
ielonkowi ná górách ziół wonnych.

ʺpáłac ſrébrny.
KOS.
CHR.
ʺSálomon. H.
ʺw Báál-hámonie, H.
(ſrébrników)
ʺtobie Sálomonie. H.
KOS.

KSIĘGI MĄDROSCI.

ʺMądrość Sálomonowá, G

ROZDZIAŁ I.

Sędźiowie máią bydź ſpráwiedliwi.
ʺmądrość, G.
ʺrządźićie.

1 MILuyćie ʺſpráwiedliwość / którzy ʺſądźićie źiemie. Rozumiéyćie o PANV w
A dobroći / á w proſtośći ſercá ßukaycie go: 2 gdyż od tych bywa nálezion / którzy go nie kußą : á tym ſie okázuie / którzy máią wiárę w nim. 3 Przewrotné bowiém myśli odłączáią od Bogá/ á moc doświádczona karze głupie. 4 Abowiém
B w złośćiwą duße nie wnidźie mądrość/ áni będźie mießkáć w ćiele grzéchóm poddánym. 5 Duch bowiém świety kárnośći vćiecze przed obłudnośćią / y oddali ſie od myśli / które ſą bez rozumu/ y záfráſowány będźie od nádchodzącéy nieprawośći. 6 Duch bowiém mądrośći ieſt dobrotliwy : y nie wyzwoli złorzeczącégo od vſt ſwoich : ʺbo nérek iego świádek ieſt Bóg / y ſercá iego bádácz ieſt prawdźiwy / y ſłuchácz iezyká iego. 7 Gdyż Duch Páńſki ʺnápełnił okrąg

Bóg ſie dáie znaleźć tym którzy go proſtym ſercem ßukáią
2.Par:12. a 2
Duch Boży nie mießka w grzéßnych.
Gal: 6. c 22
ʺIer:17.b 10.
ʺábo, nápełnia.
Iſa: 6. a 3.
Wyświadczenié tych ksiąg.

źiemie : á to / co wßytko ma w ſobie/
8 ʺma wiádomość głoſu. Dla tegóż kto nieprawość mówi / nie może ſie
9 zátáić/ áni go minie ſąd karzący. W myślách bowiém niezbożnégo bádánie będźie: á mów iego ſłuch do Bogá przyydźie/ ná ſkaránié nieprawośći
10 iego. Abowiém vcho ʺzárzliwośći
C ſłucha wßytkiégo/ á ʺzgiełk ßemrá-
11 nia nie zátái ſie. Strzeżćież ſie tedy ßemránia / które nic nie pomaga/ á od obmówiſká wśćiągayćie iezyká: Bo mowá pokątna dármo nie póydźie : á vſtá które kłamáią / zábiiáią
12 duße. Nie żądayćie śmierći w błędźie żywotá wáßégo/ áni nábywayćie zginienia przez ſpráwy rąk wáßych.
13 Gdyż BOG śmierći nie vczynił : áni ſie weſeli w zátrácéniu żywych.
14 Stworzył bowiém áby było wßytko / y zdrowé vczynił rodzáie okręgu źiemie : y niémáß w nich iádu zátrácenia / áni króleſtwá piekielnégo ná
15 źiemi. Spráwiedliwość bowiém
16 wieczna ieſt y nieśmiertelna. Ale niezbożnicy rekámi y ſłowy przywabili ʺią : á mniemáiąc ią bydź przyiaćiołką ʺzeßli / y przymiérze z nią vczynili : gdyż godni ſą áby byli z ſtrony iéy.

ʺrozumié co kto mówi.
Duch Boży nápełniaw wßytko, y nic ſie przed nim zátáić niemoże.
ʺgórliwé.
ʺwrzaſk.
Szemrániem obmawiániem, y kłamſtwē brzydźić ſie potrzebá.
ʺEze: 18. 9. 32.
Bóg wßytko ſtworzył áby żyłonie ná śmierć.
ʺśmierć.
ʺvſchły, G.
Smierć grzéßni ſobie ná rządźili.

Tym Ksiegóm Mądrośći dáią świádectwo ſtáre Concilia y Oycowie świeći / iż ſą piſmem świetym. Concil: Sardicenſe Epiſtola ad omnes Epiſcopos, iáko piße The-

od:

od: lib. 2. Epist. c. 8. Concil: Tolet: 11. Cap. 1. Dionysius Areopagita c. 4. Diuin. Nom: Cyprianus lib. de habit: virginum. Cyrillus lib: 2. in Iulian: August: ś. dowodzi tego lib. 1. de prædest. c. 14. Y twierdzą wszyscy że té Xięgi są Sálomonowé iáko znáć z Rozdz. 9. v. 7. y 8. w tym tylko iest różność / iż niektórzy rozumieią / choćiáż sáme sententie są Sálomonowe / wszákże ich nie sam Sálomon w Księgi zebrał / ále kto inszy po nim zebrawszy księgi vczynił / ták Hieronym præfatione in lib. Salomonis. August. Retract. lib. 2. c. 4. Tych Xiąg słów vżywa Páweł ś. Hebr: 1. v. 3. Colos. 1. v. 15.

13 *Bóg śmierći nie uczynił*] Aczkolwiek Bóg vmarza y ożywia / iáko mówi 1. Krol. 2. wszákżeby Bóg tego nie vczynił / kiedyby w pierwszym rodźicu wszytek rodzay ludzki śmierći nie zásłużył. Ale iż śmierć iest włásny skutek grzéchu / dla tego grzéch iest przyczyną śmierći / y grzéch ią vczynił nie Bóg. toż mówi niżey 2. ver. 24.

Smierć iest skutek grzéchu.

ROZDZIAŁ II.

1 MOWILi bowiém / [f]rozmyśláiąc nie dobrze v śiebie. Krotki á teskliwy iest czás żywotá nászégo / y niémász ochłody [g]ná końcu człowieczym / y niémász ktoby był poznány że śie z piekłá wróćił. 2 Bo z niczegośmy śie národźili / y potym będźiemy iákoby nás nie było: bo dym iest duch w nozdrzách nászych: á mowá iskrá ná poruszenié sercá nászégo: 3 która gdy zgáśnie / popiołem będźie ćiáło násze / á duch rozwienie śie iáko miękkié powietrze / y przeminie żywot nász iáko szlad obłoku / y rozeydźie śie iáko mgłá / która rospędzona iest od promieniów słonecznych / y od gorącośći iego obćiążona. 4 A imię násze zá czásem będźie zápámiętáné / y żaden nie będźie miał w pámięći vczynków nászych. 5 [h]Bo przemiiánié ćienia / iest czás nász / á niémász náwroćenia skończenia nászégo: gdyż iest zápieczętowáné / á żaden śie nie wraca. 6 [i]Pódźćież tedy / á vżywaymy dóbr ninieyszych / á zażywaymy rzeczy stworzonych [k]prędko iáko w młodośći. 7 Winem drogim / y oléykámi śie nápełniaymy / á niech nás nie miia kwiát czásu. 8 Chodźmy w wieńcách różánych póki nie vwiędną: [l]żadna łąká niech nie będźie / któréyby nie miáłá przéyzdź rospustnosć nászá. 9 Zaden z nas niech prózen nie będźie rospusty nászéy: wszędźie zostáwuymy znáki roskoszy: gdyż to iest cząstká nászá / y ten iest dźiał. 10 Vćiśnimy vbogiégo spráwiedliwégo / á nie przepuszczaymy wdowie / áni śie stárcá wstydaymy szedźiwośći długiégo wieku. 11 A moc nászá niech będźie zá práwo spráwiedliwośći: co bowiém mocy nie ma / niepożyteczné śie nayduie. 12 Zásadźmy śie tedy ná spráwiedliwégo / gdyż nam iest niepożyteczny / y przećiwnym iest spráwam nászym / y wymiáta nam grzéchy przećiw zakonowi / y rozgłasza ná nas grzéchy żyćia nászégo. 13 [a]Obiecuie iż ma znáiomość Bogá / y názywa śie [b]synem Bożym. 14 [c]Sstał śie nam ku strofowániu myśli nászych. 15 Ciężko nam y nań pátrzáć / gdyż rózny iest żywot iego od innych / y odmienioné są drógi iego. 16 Jáko [d]plotki poczytáni iesteśmy od niego / y strzeże śie dróg nászych iáko plugástwá / y przekłáda skończenié spráwiedliwych / y chłubi śie iż Bogá ma oycem. 17 Spátrzmyż tedy ieśli mowy iego są prawdźiwé / á doświádczmy co nań potym przyydźie / [e]á dowiemy śie / iákié będźie dokonánié iego. 18 Bo ieśli [f]iest prawdźiwy syn Boży / obroni go / y wybáwi z rąk nieprzyiaćielskich. 19 Potwarzą y mękámi wybadaymy go / ábyśmy doználi skromnośći iego / y doświádczyli ćierpliwośći iego. 20 Skażmy go ná śmierć co nasromotnieyszą: będźie bowiém nań wzgląd z mów iego. 21 To myślili / y pobłądźili: záślepiłá ie bowiém złość ich. 22 A nie poználi táiemnic Bożych / áni śie spodźiewáli zápłáty spráwiedliwośći / áni rozsądzáli dusz świętych [g]poczćiwośći. 23 [h]Gdyż Bóg stworzył człowieká nieskáżitelnégo / y vczynił go ná wyobráżenié podobieństwá swego. 24 A z nienawiśći dyabelskiéy weszłá śmierć ná okrąg źiemie. 25 A násláduią go / którzy są z strony [i]iego.

[f] rozbieráiąc

[g] ná śmierć. *Słowá niezbożnych o koncu żywotá.* Iob 7. a 1. 14 a 1. 1. Cor: 15. d 32.

[h] 1. Par: 19. d 15.

[i] Isa. 22. b 13. 56. d 12.

[k] ábo, ochotnie. *O rospustách żywotá ninieyszégo.*

[l] G.

Zli niemogą znośić pobożnégo.

[a] Math: 27. e 42. [b] ábo sługą, G [c] Ioa: 7. a 7.

[d] zá bękárty G.

[e] G. Psa: 21. a 9. Ier. 11. d 19. [f] ten spráwiedliwy iest, G

Dusze nieśmiertelné. [g] zapłáty, G. [h] Gen: 1. d 24 2. b 7.

Smierć od szátáná. Ecc: 17. a 1. [i] szátáná.

Człowiek był ćiáłá nieskáżitelnégo.

23 *Bóg stworzył człowieká nieskáżitelnégo.*] Gréckié iest ἐπ' ἀφθαρσίᾳ / to iest / w nieskáżitelnośći. A ták z pismá ś. to pewna iest / iż inákszy był człowiek stworzony niż śie teraz

rodźimy

rodzimy. bo go Pan Bóg ſtworzył nieſkáżitelnego według ćiáłá / y przeto mu / zágroźił śmierćią gdzieby tego przykazánie przeſtápił / którego iż nieprzyſtrzegał / ſkárány ieſt śmierćią.

ROZDZ. III.

1 A Duſze ſpráwiedliwych ſą w rece Bożey / á nie tknie ſie ich męká śmierći. 2 Zdáło ſie oczóm głupich że vmárli: poczytáne ieſt vtrapieniem dokończenie ich / 3 y drógá która od nas ieſt zátráceniem: lecz oni ſą w pokoiu. 4 A choć przed ludźmi męki ćierpieli / nádzieiá ich pełna ieſt nieśmiertelności. 5 Ná máłe bywßy vtrapieni / ná wielu będą dobrze ſpoſobieni: bo ich Bóg doświadczał / y nálazł ie godne bydź ſiebie. 6 Iáko złoto w piecu probował ich / y iáko ofiáre cáłopalenia przyiął ie / á czáſu ſwego będzie wzgląd ná nie. 7 B Swiećić ſie będą ſpráwiedliwi / y iáko iſkry miedzy trzćiną biegáć będą. 8 Będą ſądzić narody / y panowáć nád ludem / á będzie Pan nád nimi królował ná wieki. 9 Którzy w nim vfáią / zrozumieią prawdę: á wierni w miłości przeſtáną z nim: gdyż dar y pokóy ieſt wybránym iego. 10 Lecz niezbożni wedle tego co myślili / karánie mieć będą / którzy zániedbáli ſpráwiedliwego / y Páná odſtąpili. 11 Mądrość bowiem y kárność / kto odrzucá / nieſczeſny ieſt: y próżna ieſt nádzieiá ich / y prace bez pożytku / y ſpráwy ich niepożyteczne. 12 C Niewiáſty ich głupie ſą / á ſynowie ich niecnotliwi. 13 Przeklęty narod ich / iż ſczeſliwa ieſt niepłodna y niepokalána / która nie vznáłá łożá w grzechu: będzie miáłá pożytek w náwiedzeniu duß świętych. 14 D A trzebieniec / który rękámi ſwemi nie czynił nieprawości / áni myślił przećiw Bogu złego: bo mu dádzą wybrány dar wiáry / y dział w kośćiele Bożym naprzyiemnieyßy. 15 Dobrych bowiem prac chwalebny ieſt pożytek / y który nie vpádnie korzeń mądrości. 16 Ale ſynowie cudzołożników w zniſczeniu będą / y od złego łożá naſienie będzie wygłádzone. 17 A choćby też długiego żywotá byli / zá nic będą poczytáni / á ſtárość ich oſtátnia bezecźći będzie. 18 A ieſli prędzey pomrą / nádzieie mieć nie będą / áni w dźień rozeznawánia rozmowy. 19 Złoſliwego bowiem narodu ſrogie ſą dokończenia.

O ſczęściu ſpráwiedliwych, którzy od złych wzgárdzeni od Bogá po kuſámi probowáni bywáią.

ſobie godnemi.

ábo, ná ſłomie. Mat.13. f 43. 1.Cor.6.a 2.

O nieſcze-

ſćiu niezbożnych.

ábo, ſpráwiedliwośći. G.

Zapłátáczy ſłości.

Iſa.56. a 4. G.

wierności.

Karánie cudzołożników.

pociechy, παραμυθίαν.

Duße ſpráwiedliwych ſą w rece Bożey.] Oto świeći y ſpráwiedliwi ludźie których po śmierći wzywamy żywi ſą / bo przydáie / Ani ſie ich śmierć dotknie. A iákoż Heretycy śmieią mówić / iż pomárli / ábo práwi z dußą y z ćiáłem zginęli ábo záſnęli áż do ſądnego dniá áni nas ſłyßeć mogą. Ale kto ták mówi / názwány ieſt tu w piſmie ś. głupim y ſzalonym / bo wßyſcy báczni y rozumni ludźie / záwżdy ſie ná to zgadzáli / iż duße po śmierći żyią / oprócz trochy głupich / których oczóm zdádzá ſie vmieráć.

Swięći po śmierći żyią.

Sczęśliwa ieſt niepłodna y nie pókalána.] Że te słowá rozumieć ſie máią o czyſtości dobrowolney / piße ś. Hieronym. Bo wßyſtkim tákim niepłodnym y niepokalánym piſmo ś. tu obiecuie / zá ich wierność pewną y oſobną zapłáte / zowiąc to / wybrány dar wiáry y dział w kośćiele Bożym. Co Theologowie zowią / Aureolam virginitatis, to ieſt / Korone pánieńſtwá.

Czyſtość dobrowolna.

ROZD. IIII.

1 A Iáko piękny ieſt czyſty rodzay z iáſnośćią: nie śmiertelna ieſt bowiem pámiątká iego: gdyż y v Bogá znáioma ieſt y v ludźi. 2 Gdy przytomna ieſt / náśláduią iey: y prágną iey gdy odeydźie: y ná wieki koronowána triumphuie / niepokalánego boiowánia zápłáte wygrawáiąc. 3 Lecz rozmnożone niezbożnych mnoſtwo nie będzie pożyteczne: y cudzołożne ſczepy nie puſczą korzenia głęboko áni záłożą gruntu ſtátecznego. 4 B A choć zá czáſu ná gáłęźiách pąkowie puſczą / ſłábo wſádzone / będą od wiátru wzruſzone / y od gwałtownych wiátrów będą wykorzenione. 5 Bo ſie połamią gáłęzie

Lepßa ieſt niepłodność z cnotą, G.

Czyſty narod w wielu rzeczách ieſt od cudzołożnego rożny.

Ier.17.b 4. Mat.7. c 27.

źié niedoſzłé/ á owoc ich niepożyteczny/ y ćierpki ku iedzeniu/ y niczemu ſie nie godzący. 6 Że ſtoſliwégo bowiém ſpánia ſynowie/ którzy ſie rodzą/ ſą świádkámi złośći przećiwko rodźicóm/ w wypytániu ich. 7 Ale ſpráwiedliwy ieſli śmierćią będźie vprzédzony "w ochłodzeniu będźie". 8 Stárość bowiém poczćiwa ieſt niedługo wieczna/ áni liczbą lat poráchowána: 9 Ale ſzedźiwośćią ieſt roſtropność człowiecza/ á wiek ſtárośći/ żywot niepokalány. 10 Podobáiąc ſie Bogu ſtał ſie vmiłowánym/ y żyiąc miedzy grzéſznikámi/ przenieſion ieſt. 11 Pochwycon ieſt áby złość nie odmieniłá vmyſłu iego/ ábo obłudność áby nie oſzukáłá duſze iego. 12 Zmámienié bowiém márnośći zaćimia dobré rzeczy/ á nieſtáteczność pożądliwośći wywráca vmyſł bez złośći. 13 Stawſzy ſie zá krótki czás doſkonáłym/ przeżył czáſów wiele. 14 Podobáłá ſie bowiém Bogu duſzá iego: dla tego pokwápił ſie wywieźdź go z pośrzód niepráwośći: á ludźie widźieli á nie rozumieli/ áni kłádli w sercá tákich rzeczy. 15 Gdy łáſká Boża y miłośierdźié ieſt ku świętym iego/ y wzgląd ná wybráné ie°. 16 A potępia ſpráwiedliwy vmárły żywé niepobożné: á młodość prędzéy ſkończona/ długi żywot nieſpráwiedliwé°. 17 Vyźrzą bowiém koniec mądrégo/ y nie zrozumieią co o nim myślił Bóg/ y dla czego obroną go opátrzył Pan. 18 Vyźrzą y wzgárdzą "go" á z nich Pan náśmiewáć ſie będźie. 19 y będą potym vpadáiący bezecźći/ y w zelżeniu miedzy vmárłymi ná wieki: bo ie roſtrąći "nádeté bez głoſu y z gruntu ie wzruſzy/ y áż do wierzchu ſpuſtoſzeni będą: y będą wzdycháć/ y pámiątká ich zginie. 20 Przyidą do ráchowánia grzéchów ſwoich boiáźliwi/ y ſtroſowáć ich będą z przećiwia niepráwośći ich.

Smierć predka dobré°

"w pokoiu zoſtánie, G. Iáka ſtárość czći godna.

Do Żyd: 11. 25.

Spráwiedliwi czemu predko vmiéráią.

Rożny koniec złych y dobrych.

"G.

"ná ſzyię zrzuconé y zádußoné, G.

ROZDZIAŁ V.

1 Edy ſtáną ſpráwiedliwi z wielką "ſtałośćią/ przećiwko tym którzy ie ćiſnęli/ y którzy prace ich odieli. 2 Vyźrzawſzy będą zátrwożeni boiáźnią ſtráſzliwą/ y zdumiewáć ſie będą w prędkośći nieſpodźiewánégo zbáwienia/ 3 mówiąc sámi w ſobie/ pokutę czyniąc/ y dla vćiſku duchá wzdycháiąc: Ćić to ſą/ którésmy niekiedy mieli zá pośmiéch y zá przyſłowie vrągánia. 4 "My głupi/ mieliſmy żywot ich zá ſzaleńſtwo/ y zá sromotné ich dokończenié. 5 Oto iáko policzeni ſą miedzy ſyny Bożé/ y miedzy świętymi dźiał ich ieſt. 6 A ták zbłądźiliſmy z drógi prawdźiwéy/ y nie świećiłá nam iáſność ſpráwiedliwośći/ y słońce "rozumienia nie weſzło nam. 7 Náprácowáliſmy ſie ná drodze niepráwośći y zátrácénia/ y chodźiliſmy drógámi trudnémi/ á drógi Páńſkiéy nieználiſmy. 8 Cóż nam pomogłá pychá/ ábo chlubá bogactw co nam przyniosłá? 9 Przeminęło ono wſzytko iáko ćień/ y iáko 10 "poſeł przebiegáiący/ y iáko okręt który przechodźi przez burzącą ſie wodę/ którégo/ gdy przéydźie/ ſzlad ſie nálésć nie może/ áni ſcieżká dná iego miedzy nawáłnośćiámi: 11 ábo iáko ptak który leći przez powietrze/ którégo drógi żaden znák nie znáyduie ſie/ ále tylko ſzum ſkrzydeł/ biiący w lekki wiátr/ y rozbiiáiący gwałtem po wietrze drógi: ruſzáiąc ſkrzydłámi przelećiał/ á potym żadnégo znáku nie znáć drógi iego. 12 ábo iáko ſtrzałá wypuſczona do célu pewnégo: rozbité powietrze wnet ſie záſie zbieżáło/ ták iż nieznáć przeſzćia iéy. 13 Tákżeć y my národźiwſzy ſie/ wneteſmy bydź przeſtáli/ á cnoty żadnégo znáku nie mogliſmy po ſobie pokázáć: áleſmy zniſczéli we złośći náſzéy. 14 "Tákieć rzeczy mówili w piekle ći/ którzy zgrzéſzyli. 15 Bo nádźieiá niezbożnégo ieſt iáko pérz który wiátr porywa/ y iáko ćienka piáná/ którą wicher rozpędza/ y iáko dym który wiátr rozwiéwa/ y iáko pámiątká gośćiá iednégo dniá przemiiáiącégo. 16 Ale ſpráwiedliwi ná wieki żyć będą/ á ich v Páná ieſt zapłátá/ y ſtáránié o nich v Naywyſzſzégo. 17 Przetóż doſtąpią króleſtwá zacnégo/ y korony piękné z ręki Páńſkiéy:

"ábo, śmiáłośćią, vfnośćią, y beſpiecznośćią, G.

Niezbożni dźiwuią ſie chwale ſpráwiedliwych

"wys: 3. 22.

Płácz ą ná ſwą nędzę.

"ſpráwiedliwośći, G.

"1. Par: 29. c. 15. wys: 2. 25.

"ábo, poſelſtwo, ábo wieść przemiiáiąca, G.

Złych dobré mienie bárzo krótkié.

"G.

Nádźieiá złych prózna. Przy. 10. d 28 11. a 7. Pſal: 1. b 5.

Spráwiedliwych weſele wieczné.

gdyż

gdyż práwicą swą ſzczyćić ich będźie/ y rámieniem swym świętym obróni ie. 18 Weźmie zá wſzelákie vzbroienié zápálczywość iego/ y przyzbroi ſtworzenie ná pomſtę nieprzyiaćiół. 19 Oblecze miásto pleſzcz spráwiedliwość/ á miásto przyłbice weźmie ſąd pewny. 20 Weźmie tarczą niezwyćiężoną práwość. 21 á záoſtrzy srogi gniew miásto oſczepu/ y będźie znim walczył okrąg świátá przećiw ſzalonym. 22 Polecą prosto ſtrzały łyskáwic/ á iáko od dobrze náćiągnionégo łuku z obłoków wypuſzczoné będą/ y do mieyscá pewnégo vgodzą. 23 A do opoczyſtégo gniewu grády wielkié wypuſzczoné będą/ obórzy sie ná nie wodá morzka/ y rzéki gwałtownie zbiégáć sie będą. 24 Przećiwko im ſtánie wiátr mocny/ y iáko wicher rozwieie ie: y obróći w puſtynią wſzytkę ziemię niepráwość ich: á złość wywróći ſtolicę Mocarzów.

Vzbroienié Boże ná ſąd Psal: 17. Eph: 6. b 13.

mieczá, G.

ROZDZ. VI.

Królów y Sędźiów vpomina áby sie trzymáli mądrośći y spráwiedliwośći.

1 A Lepſza ieſt mądrość niżli siły: y mąż rostropny niżli mocny. 2 Słuchayćież przeto Królowie y rozumieyćie: náuczćie sie sędźiowie kończyn ziemie. 3 Nádſtawćie vſzu wy którzy władniećie ludem y podobaćie sie sobie z wielkośći narodów: 4 gdyż dána ieſt wam władza od Páná y moc od Naywyſzſzégo/ który sie pytáć będźie o vczynkách wáſzych/ y myśli bádáć sie będźie: 5 że będąc sługámi króleſtwá iego/ nie ſądźiliśćie spráwiedliwie/ ániśćie ſtrzegli práwá spráwiedliwośći/ ániśćie chodźili według woléy Bożéy. 6 Stráſznie á prędko vkaże sie wam: bo nasrożſzy ſąd będźie tym którzy ſą przełożeni. 7 B Bo máły otrzyma miłosierdźié/ ále mocarze mocnie męki ćierpieć będą. 8 Nie będźie bowiem dbał ná żadnégo osobę Bóg/ áni sie zlęknie żadnégo wielkośći: gdyż on vczynił máłégo y wielkiégo/ y iednáko o wſzytkié pieczą ma. 9 Ale nád mocnieyſzym mocnieyſza męká wisi. 10 Do was tedy królowie ſą té mowy moie: ábyśćie sie náuczyli mądrośći/ á nie wyſtępowáli. 11 Którzy bowiem będą ſtrzeż spráwiedliwośći spráwiedliwie/ będą vspráwiedliwieni: á którzy sie tego náuczą/ naydą co odp owiedźiéć. 12 Pożądayćież tedy powieśći moich: miłuyćie ie/ á będźiećie mieć náukę. 13 C Znáć ieſt/ y która nigdy nie więdnieie mądrość/ y łatwie bywa obaczona od tych którzy ią miłuią/ y náleźiona od tych którzy iéy ſzukáią. 14 Vprzedza którzy iéy pożądáią/ áby sie im pierwéy okazáłá. 15 Kto do niéy ráno wſtánie/ nie będźie prácował: bo ią naydźie śiedzącą v drzwi swoich. 16 Myślić tedy o niéy ieſt doskonáłá roſtropność/ á kto dla niéy czuć będźie/ rychło bespiecznym będźie. 17 Bo té którzy iéy ſą godni/ ſámá obchodźi ſzukáiąc/ y ná drógách wesoło sie im pokázuie/ y zábiéga im we wſzelkim obmyślániu. 18 Początek bowiem iéy ieſt naprawdźiwſzé pożądánié vmieiętnośći. 19 Stáránié tedy o vmieiętność/ ieſt miłość: á miłość ieſt záchowánié praw iéy: á záchowánié praw ieſt vpewnienié nieskáżytelnośći: 20 á nieskáżytelność czyni bliskim Bogu. 21 D Pożądánié tedy mądrośći przywodźi do wiecznégo króleſtwá. 22 Przetóż ieśli sie kochaćie w ſtolicách y w sceptrách/ o królowie ludu/ miłuyćie mądrość/ ábyśćie ná wieki królowáli: 23 miłuyćie świátło mądrośći wſzyscy którzyśćie ſą nád ludem przełożeni. 24 A co ieſt mądrość/ y iáko sie poczęłá powiem: á nie zátáię przed wámi táiemnic Bożych/ ále od początku národzenia wyśláduię/ y położę ná świátle wiádomość iéy/ á nie opuſzczę prawdy: 25 áni z tym który wysechł od nienawiśći póydę w drógę: gdyż táki człek nie będźie vczeſtnikiem mądrośći. 26 A mnoſtwo mądrych ieſt zdrowie okręgu ziemie: á król mądry ieſt vgruntowánié ludu. 27 Przetóż przyimićie náukę przez powieśći moie/ á będźie wam pożyteczno.

Rzym:13. a 1

G. Niespráwiedliwi przełożeni, ćięszko będą karáni.

máli godni ſą odpuſzczenia. G.

Deu:10. d 17 2. Par:19. b 7 Ecc. 35. b 16 Rzym: 2. b 11 Gal: 2. b 6. Eph. 6. b 9. Col: 3. d 25 Dźie:10. e 34

czym sie broníé.

Mądrość łácno náléźć tym którzy iéy ſzukáią.

niepokaláné́go żywotá

G.

Król mądry utwierdzenié ludu.

ROZDZ. VII.

Jedno iest wßystkich weßćie do żywotá, y podobnéże ßćie. Iob 10. a 10.

1 Jestemći ia też śmiertelny człowiek / podobny wßytkim y z rodzáiu ziemskiego / onego który był pierwßy stworzon / y w żywocie mátki byłem vkßtałtowan ćiáłem / 2 przez dźieśięć mieśięcy zśiadłem sie we krwi / z naśienia człowieczego / y z lubośći [a]ze spániem sie schodzącey. 3 A ia narodźiwßy sie wźiąłem oddech pospolity / y wypadłem ná źiemię tákże vczynioną / y pierwßy głos podobny wßytkim wypuśćiłem płácząc: 4 wychowanem iest w powiciu y w pracach wielkich: 5 Żaden bowiem z królów niemiał inßego początku rodzenia. 6 Jedno tedy iest wßytkich weßćie do żywotá / y iednákie zeßćie. 7 A dla tegom żądał / á dána mi iest rostropność: y wzywałem / y przyßedł ná mię duch mądrośći: 8 y przełożyłem ią nád królestwá y nád stolice / y bogáctwá zá nicem nie miał w zgledem iey: 9 ánim iey przyrownał drogiego kámieniá: gdyż wßytko złoto iey przyrownáne iest trochá piasku / á iáko błoto bedźie poczytáne śrebro przećiwko niey. 10 Nád zdrowie y piekność vmiłowałem ią / y vmyśliłem mieć ią miásto świátłośći / gdyż świátło iey nigdy nie zgáśnie. 11 A przyßły mi pospołu z nią wßystki dobrá y [b]niezliczona poczćiwość przez ręce iey. 12 y rozrádowałem sie we wßystkich: bo przedemną ßłá tá mądrość / á nie wiedźiałem iż oná iest mátką tych wßystkich. 13 Którey em sie bez obłudnośći náuczył / y vżyczam bez zazdrośći / á nie kryię [c]poczćiwośći iey. 14 Nieprzebrány bowiem skarb iest ludźiom którego którzy vżywáli / zstáli sie vczestnikámi boskiego przyiaćielstwá / dla dárów vmieietnośći záleceni. 15 A mnie dał Bóg mówić wedle myśli / y myślić rzeczy godne tych które mi dá-

ią / 16 gdyż on iest wódzem mądrośći / y poprawcą mądrych: w ręce bowiem iego y my / y mowy náße / y wßelka mądrość / y rzemiosł vmieietność y ćwiczenie. 17 On bowiem dał mi tych rzeczy które są / prawdźiwą wiádomość: ábych wiedźiał rozrządzenie okręgu źiemie / y mocy żywiołów / 18 początek y dokończenie y srzodek czásów / przemian odmiennośći / y odmiány czásów / 19 roczne biegi y rozrządzenie gwiazd / 20 przyrodzenie zwierząt / y gniewy bestiy / moc wiátrów y myśli ludzkie / różnośći [d]drzewek y mocy korzenia / 21 y którekolwiek są skryte y niewiádome náuczyłem sie / wßytkich bowiem rzeczy robotnicá náuczyłá mię mądrość. 22 Jest bowiem w niey duch rozumienia / świety / iedyny / rozmáity / subtelny / wymowny / żártki / niepokaláný / pewny / słodki / miłuiący dobré / ostry / którego nic nie hámuie / dobrze czyniący / 23 ludzki / łáskáwy / státeczny / nie omylny / przespieczny / máiący wßeláką moc / wßytko przepátruiący / y który wßytkie duchy przenika / rozumny / czysty / subtelny. 24 Nád wßytkie bowiem rzeczy które sie ruszáią / predßa iest mądrość: á dośięga wßędy dla swoiey czystośći. 25 Párá bowiem iest mocy Bożey / y wypłynienie iákieś iásnośći Bogá wßechmogącego szczérey przetoż nic plugáwego ná nię nie przypada. 26 Jásnośćią iest bowiem wiecznéy świátłośći y zwierćiádłem bez zmázy Boskiego Máiestatu / y wyobráženiem dobroći iego. 27 A będąc iedyna / wßytko może: y w sobie trwáiąc wßytko odnawia / y przez [e]narody / w dusze świeté sie przenosi / przyiaćioły Boże y proroki postánawia. 28 Żadnego bowiem Bóg nie miłuie / iedno tego który z mądrośćią przebywa. 29 Jest bowiem oná ślicznieyßa niż słońce / y nád wßytek porządek gwiazd świátłośći przyrownána náy duie sie bydź pierwßą. 30 Po oney bowiem nástawa noc: ále mądrośći nie zwycięża złość.

Marginalia: A, B, C, D. [a] która z spánia przychodźi. Iob. 1. c. 21. 1. Tim. 6. Przetoż ná de wßytko ma bydź obroná mądrość. Iob. 28. c. 15. Przy. 8. b. 11. [b] 1. król 3. b. 13. Math. 6. d. 33. Która wßytko dobré przynośi. [b] nie zliczoné bogáctwá. [c] bogactw G. [d] ziół. G. Mądrość ma Duchá rozumienia rozmáytego. Mądrość dźiwnie chwali. [e] Do żyd. 1. a. 3.

Boztwá Chrystusowego opisánie.

26 *Jásność iest świátłośći wieczney.*] Téż niemal słowy Páweł ś. do Żydów 1. v. 3. o Pánu Chrystusie mówi / czytay tám Annotácia: tákże go zowie obrázem Bogá niewidźiálnego. Colos: 1. v. 15. Z tąd też y Concilium Sardicense in Epist: ad omnes Episcopos, iáko piße Theodoret: lib: 2. Hist: c. 8. dowodźi / iż syn Boży iest stworzyćielem wßystkich rzeczy / y prawdźiwym Bogiem.

ROZDZ. VIII.

1 DOsięga tedy od końcá áż do końcá mocnie / y *rozrządza wszystko wdźięcznie. 2 Tem vmiłował / y szukałem iéy od młodośći moiéy / y stárałem się wziąć ią sobie zá oblubienicę / y sstałem się miłośnikiem cudnośći iéy. 3 Objáśnia szláchetność swoię / máiąc *wespół życié z Bogiem: ále y Pan wszech rzeczy vmiłował ią. 4 Náuczyćielką bowiém iest vmieiętnośći Bożéy / y obiérzyćielką spraw iego. 5 A ieśli bogáctwá bywáią pożądáné w żywoćie / cóż nád mądrość bogátszego / która spráwuie wszytko? 6 A ieśliż rostropność robi: któż tych wszytkich rzeczy które są iest lepszy rzemieślnik nád nię? 7 A ieśli spráwiedliwość miłuie kto: prace téy máią wielkié cnoty: bo márnośći y rostropnośći vczy / y spráwiedliwośći / y mocy / nád które nic nie iest ludźióm w żywoćie pożytecznieyszégo. 8 A ieśli kto pożąda wielkiéy vmieiętnośći / wié przeszłé rzeczy / y o przyszłych zdánié wydawa / wié chytrośći mów y rozwiązánié gadek / znáki y cudá wié pierwéy niżli będą / y przypadki czásów y wieków. 9 Przetóż vmyśliłem ią sobie przywieźdź ná życié wespół: wiedząc że się zemną porozumiéwáć będźie w dobrych rzeczách / y będźie rozmowá myśli y tesknice moiéy. 10 Dla téy będę miał sławę w pospólstwie / y cześć v stárszych młodźieniec / 11 y będę ználeźion dowćipnym v sądu / y przed oczymá mocarzów będę w podźiwieniu / y osoby xiążęcé będą mi się dźiwowáć. 12 Mnie milczącégo czekáć będą / y ná mnie mówiącégo pátrzyć będą / á gdy będę dłużéy rozmawiał / vstá swé ręką zátulą. 13 Nád to / przez nię otrzymam nieśmiertelność / y wieczną pámiątkę zostáwię tym którzy po mnie będą. 14 Będę rządźił ludźie / á narody będą mi poddáné. 15 Będą się mnie bać słucháiąc mie królowie strászni: między wielkośćią ludu pokażę się dobrym / á ná woynie mocnym. 16 Wszedszy do domu mego odpocznę z nią: nie ma bowiém przykrośći towárzystwo iéy / áni tesknośći spólné życié z nią / ále rádość y wesélé. 17 To v siebie rozmyśláiąc y wspomináiąc w sercu moim / gdyż nieśmiertelność iest w spowinowáceniu z mądrośćią / 18 á w przyiaćielstwie iéy kochánié dobré / á w pracách ręku iéy poczćiwość bez vstánia / á w ćwiczeniu się w rozmowie z nią rostropność / y zacność w spółkowániu mów iéy: obchodźiłem szukáiąc ábych ią sobie wźiął. 19 A byłem dźiécięćiem dowćipnym / y dostáłá mi się duszá dobra. 20 A gdym był iescze lepszym / przyszedłem do ćiáłá niepokalánégo. 21 A zrozumiawszy żem ináczéy nie mógł bydź powśćiągliwy / áż by Bóg dał / y to sámo było mądrośći / wiedźieć czyy to iest dar: szedłem do Páná y prośiłem go / y rzekłem ze wszytkich wnętrznośći moich.

*spráwuie.

*życie spółu.

Gdyż zá mądrośćią przychodzą wszytkié dobra od ludźi pożądané, przeto się o nię naywięcey stáráć y Bogá o nię prośić mamy.

Bóg sam daie powśćiągliwość.

Wolność człowiecza.

1 *A wszytko wdźięcznie rozrządza.*] Augustyn ś. lib. 7. de ciuit. C. 30. ztąd wywodźi / iż Pan Bóg ták wszytko co stworzył rządźi / że przećie káżda rzecz według swéy nátury się rusza y czyni. A ták gdyż człowiek rozumny záraz ná początku wźiął wolną władzą wolé swoiéy: tedyć Bóg ták ludźie według opátrzności swéy rządźi / że przećie wolnośći przyrodzonéy człowiekowi nie odéymuie.

Możem żyć w czystośći zá pomocą bożą.

21 *Zem ináczéy nie mógł bydź powśćiągliwy, áżby to Bóg dał.*] Powśćiągliwy / po Grecku / ἐγκρατής, które słowo nietylko znáczy powśćiągliwégo od nieczystośći / ále też od wszelkiégo grzéchu / iáko też Augustyn ś. wykłáda / lib. 10. Confess. C. 24. A wtymći zależy nawiętsza mądrość / o którą też prośi. Przetóż iáko to ná woléy człowieczéy / áby się wstrzymał od wszelákiégo grzéchu / zá pomocą Bożą: ták y to áby kto żył w czystośći / ná woli iest człowieczéy / Matth. 19. v. 12. Wszákże pokus zwyćiężyć nie możemy / tylko zá pomocą łáski Bożéy / którą sobie modlitwámi / y postámi / y wszelákimi dobrémi spráwámi vprászamy. A rozumié się to o wszelákiéy powśćiągliwośći / ták pánieńskiéy / iáko y wdowiéy / y małżeńskiéy: bo y ći nie mogą mieć sobie przystoynéy powśćiągliwośći / bez osobliwéy łáski Bożéy. 1. Cor. 7. v. 7.

ROZDZ. IX.

2. król. 3. b 9. Modlitwa Mądrcowá z uznaniem ſwéy niepotężności o mądrość. ⁿ G.

1 A OZE oyców ⁿmoich / y Pánie miłośierdźia/ któryś vczynił wßytko ſłowem ſwoim/ ᵃ á mądrośćią twą poſtánowiłeś człowiecká / áby pánował nád 3 ſtworzeniem / któreś ty vczynił/ ᵃ áby rządźił okrąg źiemie ᵒw práwośći y ſpráwiedliwośći/ á ſądźił ſąd w vproſtowániu ſercá : ᵃ 4 dayże mi mądrość ſiedzącą przy ſtolicy twoiéy / á nie odrzucay mie od ſłużebników twoich : 5 B ᵃ ᵉgdyżem ia ieſt ſługá twóy y ſyn ſłużebnicé twoiéy / człowiek mdły y krótkiégo wieku / á mnieyßy niżlibych mógł zrozumieć ſądy y práwá. 6 ᵃ Bo choćby też kto był doſkonáły miedzy ſynmi człowieczymi/ ieſli nie bedźie w nim mądrość twoiá/ zá nic nie bedźie poczytány. 7 ᵃ Tyś mie obrał królem ludowi twemu/y ſędźiem ſynów twoich 8 y córek : ᵃ y kazałeś mi budowáć kośćioł ná górze twéy świetéy/ á w mieśćie mießkánia twego ołtarz ná podobieńſtwo przybytku twego świetégo/ któryś zgotował od początku: ᵃ ᵉá 9 C z tobą mądrość twoiá/ która zna ſpráwy twoie / która też byłá przytomna ná on czás/ gdyś okrąg źiemie czynił/ y ᶻwiedźiáłá co ſie podobáło oczóm twoim/ y co ieſt proſtégo w przykazániach twoich. 10 ᵃ Zeßlijże ią z świetych niebiós twoich / y z ſtolice wielkośći twoiéy/ áby zemną byłá y zemną prácowáłá / ábych wiedźiał co ieſt przyiemnégo v ciebie : 11 ᵃ Bo oná wßytko wié y rozumié/ á poprowádźi mie ſkromnie w ſpráwách moich/ y bedźie mie 12 ſtrzegłá w mocy ſwoiéy. ᵃ A bedą przyiemné ſpráwy moie / y bede lud twóy rządźił ſpráwiedliwie/ y bede godnym 13 ſtolic oycá moiégo. ᵃ ᶻ Bo któryż człowiek bedźie mógł wiedźieć ráde Bożą: ábo kto ſie domyślić bedźie mógł 14 D coby chćiał Bóg : ᵃ Gdyż myśli ludzkié ſą boiáźliwé/ y niepewné opátrz- 15 nośći náßé. ᵃ Bo ćiáło które ſie kázi obćiąża duße / á ᵒźiemſkié mießkánié 16 tłumi vmyſł ᶻwiele myślący. ᵃ A z trudnośćią ſie domyślamy rzeczy które ſą ná źiemi / y co mamy ᵒprzed oczymá z pracą nayduiemy. A które w 17 niebie ſą kto doścignie: ᵃ A ráde twoie kto pozna / ieſli ty nie dáß mądrośći/ á nie ſpuśćiß duchá twego świe- 18 tégo z wyſokośći : ᵃ A ták byłyby náproſtowáné śćieżki tych którzy ſą ná źiemi/ á ludźie náuczyliby ſie tego coć 19 ſie podoba. ᵃ Bo przez mądrość vzdrowieni ſą którzykolwiek ſie tobie Pánie podobáli od początku.

ᶻ wié, G.

ᵃ w chwale, ábo w iáſnośći, G w máieſtáćie.

ᶻ Iſa: 40. d 13. Rzym: 11. d 14. 1. Cor: 2. d 16. Mądrość człowiecza niepewna.

ᵒ ten źiemſki przybytek, G ᶻ pełny ſtáránia, G.

ᵒ w ręku, G.

ᵒ w świątobliwośći, G.

ᵉ Pſa. 115. b 16

Ztąd znáć iż to ſą kśięgi Salomonowé. 1. Par: 28. b 4. 5. 2. Par. 1. b 9.

ᵉ Przy: 8. c 22. d 27. Ian 1. a 1.

ROZDZ. X.

Gen. 1. d 22. ⁿ G. Záléca mądrość iż oná záchowáłá y od złego wybáwiłá Adamá, Noégo. Gen. 7. b 6.

1 A Ać onégo/ który pierwßy vczynion ieſt ⁿod Bogá / oćiec okręgu źiemie / gdy ſam był ſtworzony/ záchowáłá : 2 ᵃ y od iego vpadku wyzwoliłá / y dáłá mu moc pánowánia nád wßytkimi rzeczámi. 3 ᵃ Od téy odſtąpiwßy nieſpráwiedliwy w gniewie ſwoim / przez gniew bráterſkiégo mężoboyſtwá zginął. 4 ᵃ Dla którégo gdy wodá wygłádźáłá źiemie / mądrość powtóre náprawiłá / przez wzgárdzoné drzewo ſpráwiedliwégo rządząc. 5 ᵃ Tá też y w przyśiężeniu złośći gdy ſie narody ſpiknely/ znáłá ſpráwiedliwégo/ y záchowáłá Bogu nienágánionégo/ y w miłośierdźiu ku ſynowi mocnégo záchowáłá. 6 B ᵃ Tá ſpráwiedliwégo od ginących niezbożnych vćiekáiącégo wybáwiłá / gdy ogień zſtąpił ná pięć 7 miaſt : ᵃ którym ná świádectwo złośći / ſtoi ſpuſtoßáła kurząca ſie źiemiá/ y niepewnégo czáſu máiącé owocé drzewá/ y ſłup ſólny ſtoiący ná pá- 8 miątkę duße niewierney. ᵃ Mądrość bowiém miáiący/ nie tylko w tym vpádli że nie poználi dobrá / ále y głupſtwá ſwego zoſtáwili ludźióm pámiątkę/ iż w tym w czym zgrzéßyli áni zátáić ſie nie mogli. 9 ᵃ Ale mądrość té którzy ią w vczćiwośći máią z bo- 10 leśći wybáwiłá. ᵃ Tá vćiekáiącégo przed gniewem bráterſkim ſpráwiedliwégo drógámi proſtémi prowádźiłá/ y vkazáłá mu króleſtwo Bożé/ y dáłá mu poznánié świetych: vczćiłá go w pracách / y nápełniłá prace

Abrahama. Gen: 11. a 2.

Lotá. Gen: 19. c 17

Iakobá. Gen: 28. a 5. b 10.

[11] iego. [12] W zdrádźie oßukawáiących go/ byłá przy nim/ y vczćiłá go. Záchowáłá go od nieprzyiaćiół/ y obroniłá go od zwodźićielów: y mężnie boiowánie wyſtáwiłá mu áby zwyćiężył/ y poznał że náde wßytko mocnieyßa ieſt mądrość. [13] Tá ſpráwiedliwégo záprzedánégo nie opuśćiłá/ ále go od grzéßnych wybáwiłá/ y zſtąpiłá z nim do dołu/ [14] y w więźieniu go nie opuśćiłá áż mu przyniosłá ſceptrum króleſtwá/ y moc przećiwko tym/ którzy go tłumili: y pokazáłá kłamcé którzy go lżyli/ y dáłá mu ſławę wieczną. [15] Tá lud ſpráwiedliwy y nienágánione potomſtwo wybáwiłá od narodów którzy go ćiemiężyli.

łákomſtwem vćiśnion, G.

Iozepha. Gen:37.f26

od grzéchu, G

w Dźie. 7. b 9. Gen:41.f40

Exo:1. b 11.

[16] Weßłá w duſzę ſługi Bożégo/ y ſtánął przećiw ſrogim królóm przez cudá y znáki. [17] Y oddáłá ſpráwiedliwym prace ich/ y prowádźiłá ie dźiwną drógą/ y byłá im we dnie miáſto zaſłony/ á w nocy miáſto świátłości gwiazd: [18] przepráwiłá ie przez morze czérwoné/ y przeprowádźiłá ie przez wielką wodę. [19] Lecz nieprzyiaćioły ich potopiłá w morzu/ y wyrzućiłá ie z głębokośći piekielnéy. A przetoż ſpráwiedliwi odnieśli łupy niezbożnych/ [20] á twoie święté imię Pánie śpiéwáli/ y zwyćięzką rękę twą iednoſtáynie wychwaláli. [21] Bo mądrość otworzyłá vſtá niemych/ á ięzyki niemówiątek wymowné vczyniłá.

Moyżeßa, przezktórégo Izraelczyki wywiodła z Aegyptu, przez czérwoné morze, potopiwßy Aegyptiány. Exo:14.c22 Pſa:77.b14

Exo:15.a1.

ROZDZ. XI.

[1] WYpráwiłá ſpráwy ich przez ręce proroká świętégo. [2] ßli drógą po puſzczách/ w których nie mießkano: á ná mieyſcách puſtych budy záſadzáli. [3] Stáneli przećiwko nieprzyiaćiołóm y pomśćili ſię nád nieprzyiaćioły. [4] Prágnęli y wzywáli ćiebie/ y dáná im ieſt wodá z wyſokiéy ſkáły/ y vśmierzenie prágnienia z twárdégo kámienia. [5] Przez co bowiém ćierpieli męki ich nieprzyiaćiele (dla niedoſtátku picia ſwego/ y w tym gdy obfitowáli ſynowie Izráelſcy weſelili ſię) [6] przez téż rzeczy gdy im ná nich ſchodźiło/ dobrze ſię im dźiáło. [7] Bo miáſto źrzódłá rzéki vſtáwicznie płynącéy/ dałeś nieſpráwiedliwym krew ludzką. [8] Których gdy vbywáło/ ná ſkáránie dźiatek zábitych/ dałeś obfitą wodę niespodźiéwánie: [9] pokázuiąc przez prágnienie które ná on czás było/ iákoś wywyßał ſwoie/ á zábiiał ich przećiwniki. [10] Gdy bowiém byli doświádczáni/ (y záiſte z miłośierdźiem káránie odnoßąc) poználi iáko w gniewie oſądzeni niezbożni męki ćierpieli. [11] Tycheś iáko Oćiec vpomináiąc doświádczył/ á onych iáko ſrogi król męcząc potępił. [12] Niebytni bowiém y obecni iednáko byli męczeni. [13] Dwoiáka bowiém ich zieła byłá teſknicá/ y wzdychánie z wſpominániem przeßłych rzeczy. [14] Gdy bowiém ſłyßeli że przez ich męki dobrze ſię z nimi dźiáło/ wſpomnieli ná Páná/ dźiwuiąc ſię przy końcu wyśćia. [15] Z którégo ſię bowiém czáſu wyrzucenia nieſpráwiedliwégo porzuconégo pośmiéwáli/ temu ſię náoſtátek dźiwowáli/ nie iednákie z ſpráwiedliwémi prágnienie máiąc. [16] Lecz zá ßaloné myśli złośći ich/ że niektórzy zwiedźieni węże nieme y inné beſtyie nikczemné chwálili/ przepuśćiłeś ná nie mnoſtwo niemych źwierząt ná pokáránie: [17] áby wiedźieli iż przez co kto grzéßy/ przez toż karan bywa. [18] Nie było bowiém niepodobno wßechmocnéy ręce twoiéy/ która z niewidźiánéy máteriiéy okrąg źiemie ſtworzyłá/ przepuśćić ná nie mnoſtwo niedźwiedźi/ ábo śmiáłych lwów/ [19] ábo iákié nowo národzoné á nieznáiomé beſtye pełné ſrogośći/ ábo páre ognißą parzkáiącé/ ábo dymny ſmród wypuſzczáiącé/ ábo ſtráßné ſkry z oczu wyſtrzéláiącé: [20] które nietylko obráżenim ſwoim mogły ie zátráćić: ále téż weyźrzenim od ſtráchu zágubić. [21] Ale y oprócz tych iednym tchnieniem mogli bydź pobići/ prześládowáni od ſámych vczynków ſwych/ á rozproßeni duchem mocy twoiéy: [22] Aleś ty wßytko pod miárą y liczbą y wagą rozrządźił. [23] Wielka moc bowiém tobie ſáménu zbywáłá záwße: á śile rámioná twego kto ſię ſprzećiwi? [23] Abowiém iáko namnieyßé ziarnko ná wa-

Mądrość ſyny Izraelſkie przez puſzczą prowadziła, zwyćiężywßy ich nieprzyiaćiele y dawßy im wode z ſkały, a pokarawßy rozmaitemi plagami bałwochwalce Exo:16.a1. 17.c17. Nu:20.b11

to ieſt, przez niedoſtátek wody.

że im dał Bóg doſtátek wody ná puſczy.

Niż.12.c24

Leu:26.d22 Niż.16.a1. Ier:8.c17. *Bóg długo znośi grzéßniki, które mógł bynatychmiaſt wygładźić.*

dze/ ták ieſt przed tobą okrąg ziemie: á iáko kropká roſy poránnéy/ która vpada ná ziemie. 24 Ale ty máß litość nád wßytkimi/ gdyż wßytko możeß/ á przebaczaß grzechow ludzkich ᵃdla pokuty. 25 Miluieß bowiém wßyſtko co ieſt/ y nic nie máß w nienawiśći z tego coś vczynił/ boś nic nie poſtánowił ábo vczynił máiąc w nienawiśći. 26 A iákożby co mogło trwáć kiedybyś był niechćiał: ábo coby mogło bydź záchowano: czegobyś ty nie miánował? 27 A przepuſczaß wßytkim: gdyż twoie ſą Pánie/ który duße miluieß.

ᵃáby pokutowáli.

ROZD. XII.

1 A Jáko dobry y słodki ieſt Pánie/ duch twóy we wßytkich? 2 A przetóż té/ którzy wyſtępuią/ po kęſu karzeß: y w czym grzéßą/ vpominaß y mówiß do nich: áby opuśćiwßy złość/ wierzyli w ćię Pánie. 3 ᵇOné bowiém zſtáradawné mießkáńce w ziemi świetéy twoiéy/ 4 któréś miał w nienawiśći/ gdyż obrzydłé tobie vczynki czynili/ przez czarnodźieyſtwá y ofiáry złośliwé/ 5 y ſynów ſwych bez miłośierdźia zábiiáczé/ y pożeráczé ᶜwnetrznośći ludzkich/ y żárłoki krwie z pośrzódku táiemnice twoiéy/ 6 y przyczyńcé rodźice duß niepoiátowánych/ chćiałeś wytráćić przez rece oycow nászych: 7 áby godną ſług Bożych odnieśli gośćine ziemie/ która tobie namilßa ieſt. 8 Aleś y tym iáko ludźióm przepuśćił/ á posłałeś vprzedzáczé przed woyſkiem twym ſierßenié/ áby ie po lekku wytráćili. 9 B Nie przeto żebyś nie mógł ná woynie poddáć niezbożné ſpráwiedliwym/ ábo przez ſrogié beſtiie/ ábo też ſrogim słowem záraz wytráćić: 10 ᵈále poczęśći ſądząc/ dawałeś mieyſce do pokuty/ wiedząc iż zły ieſt naród ich/ y wrodzona złość ich/ á iż myśl ich ᵉnie mogłá ſie odmienić ná wieki. 11 Naśieniem bowiém byli przeklętym z początku: á nie boiąc ſie nikogo/ dawałeś ich grzéchóm odpuſczenié. 12 Bo któż tobie rzecze: Coś vczynił? Abo kto ſie záſtáwi ſądowi twoiému? Abo/ kto przed oczy twoie przyydźie zemśćićiél niezbożnych ludźi? Abo/ kto tobie przyczyta/ ieſli zginą narody/ któréś ty vczynił? 13 Bo niémáß inßégo Bogá oprócz ćiebie/ ᶠktóry máß ſtáránié o wßytkich/ ábyś pokazał/ iż nie ſądźiß nieſpráwiedliwie ſądu. 14 Ani król/ áni okrutnik przed oblicznośćią twoią/ nie będźie ſie pytał o tych/ któréś zátráćił. 15 Gdyżeś tedy ſpráwiedliwy/ wßytko ſpráwiedliwie ſpráwuieß: tego też który nie ma bydź karány/ potępić/ nieprzyſtoyną rzecz mocy twoiéy bydź rozumieß. 16 C Moc bowiém twoiá ieſt początkiem ſpráwiedliwośći: A przeto żeś ieſt Pánem wßytkich/ zwykłeś wßytkim przepuſczáć. 17 Moc bowiém pokázuieß ty o którym nie wierzą/ żeś ieſt doſkonáły w mocy/ y tych którzy ćię nie znáią śmiáłość karzeß. 18 Ale ty ᵍPánie mocy/ ſądźiß ʰz ćichośćią/ á z wielką folgą nas rządźiß: bo máß pogotowiu moc kiedy chceß. 19 A náuczyłeś lud twóy przez tákié ſpráwy/ gdyż ſpráwiedliwym potrzebá bydź y ludzkim: y vczyniłeś dobrą nádźieie ſynom twoim/ gdyż ⁱſądząc dawaß mieyſce w grzéchách do pokuty. 20 Jeſli bowiém nieprzyiaćioły ſług twoich/ y winnych śmierci karałeś z táką pilnośćią/ dáiąc czás y mieyſce przez któréby od złośći ſwéy odmienić ſie mogli: 21 z iákże wielką pilnośćią ſądźiłeś ſyny twoie/ których oycóm dałeś przyśięgi y vmowy obietnic dobrych? 22 D Gdy tedy nas karzeß/ nieprzyiaćioły nászé rozmáićie chłuſtaß/ ábyśmy dobroć twoie rozmyślali vważáiąc: á gdy nas ſądzą/ miłośierdźia ſie twego ſpodźiewáli. 23 Ztądże y onym którzy zá żywotá ſwego głupie á nieſpráwiedliwie żyli/ przez té rzeczy które chwalili/ zádałeś wielkié męki. 24 Abowiém ᵏw obłędnéy dródze dłużéy błądźili/ máiąc zá bogi té/ które miedzy źwiérzęty ſą napodleyßé/ dźiecek głupich obyczáiem ˡżywiąc. 25 A przetóż iáko nierozumnym dźiećióm dałeś karánié ná pośmiéwiſko. 26 Lecz którzy ſie niepolepßyli/ pośmiéwiſki y karániém doználi godnégo

Z iáką łáſkáwośćią y ćierpliwośćią karał Bóg grzéßniki ziemie świętéy obywátele, nie záráżem ich wygładzáiąc.

ᵇDeut 9 a 3.12.d.29.18. b. 12.

ᶜmięſo.

Bóg wßytkié narody, żadnému krzywdy, nieczyniąc zátráćić mógł.

ᵈExo.23.d.o

ᵉnie miáłá. G będąc zátwárdzona w grzéchách.

Bóg nikomu ſie nieſpráwuie.

ᶠ1. Pet. 5. b 7

ᵍpánuiący nád mocą.

ʰábo, ſpráwiedliwie, G.

ⁱG.

Bóg dáie czás do pokuty, áby táku nieprzyiaćiołóm łáſkáwośćią, wybránym ſwym o ſobie y o ſwéy dobroći nádźieie dobrą uczynił, y oné od grzéchów odćiągnął.

27 dnégo sądu bożégo. ᵛ Bo o co sie gniewáli ciérpiąc/ przez té rzeczy które zá bogi mieli/ przez to gdy wytráceni byli/ widząc onégo którégo nie gdy przeli sie znáć/ poználi go prawdziwym Bogiem: przeco też y koniec potępienia ich przyszedł ná nie.

ROZDZ. XIII.

1 A ᵃLudzie wszyscy są nikczemni* w których niemász znáiomości Bożéy: y z tych rzeczy dobrych które widzą/ niemogli zrozumieć tego który iest: áni przypátruiąc sie spráwam/ obaczyli ktoby był spráwcą. 2 ᵛ Ale ábo ogién/ ábo wiátr/ ábo predkié powietrze/ ábo obrot gwiazd/ ábo gwałtowną wodę/ ábo słońce y xsiężyc/ zá spráwce okręgu ziemie Bogi mieli. 3 ᵛ Z których piękności kocháiąc sie/ ieśliże Bogámi bydź mniemáli: niechże wiedzą/ iáko nád nie piękniey szy iest pánuiący nád nimi. Gdyż spráwcá *piękności to wszystko stworzył. 4 ᵛ Abo ieśli sie mocy y spráwam ich dziwowáli/ niech rozumieią z nich/ iż mocnieyszy iest ten/ który ie vczynił; 5 ᵛ z wielkości bowiém ozdoby y stworzenia/ iáśnie stworzyciél tych rzeczy poznány bydź może. 6 B ᵛ Wszákże ci mnieyszą przygánę máią: bo y ci podobno błądzą/ Bogá szukáiąc y chcąc ználeźć. 7 ᵛ Bo gdy sie obiéráią w spráwach iego/ bádáią sie: y zápewné máią/ że dobré są rzeczy które widzą. 8 ᵛ Wszákże zásie y tym niéma bydź odpuszczono. 9 ᵛ Bo ieśli ták wiele vmiéć mogli/ iż świát mogli rozumem ogárnąć: iákoż Páná iego nie łácniey nálesli? 10 ᵛ Ale nieszczęsni są/ y ᵛmiedzy vmárłymi iest nádzieiá ich/ którzy Bogámi názwáli dziełá rąk ludzkich/ złoto y srébro/ wymysł rzemięsłá/ y podobieństwá zwierząt/ ábo kámień niepożyteczny/ robotę ręki stárodawnéy. 11 C ᵛ Abo ieśli który rzemieśnik cieślá z lásá wyciął drzewo ᶻprosté/ á wszytkę skórę z niego misternie oberznął/ y vżywáiąc rzemięsłá swégo z pilnością vrobiłby naczynie pożyteczné/ ná posługę żywotá: 12 ᵛ á ostátków oney roboty vżywałby do gotowánia potraw/ 13 ᵛ á co zostáło z nich/ co sie ninacz niegodzi/ drzewo krzywé y sękow pełné wyrzezałby z pilnością/ gdyby mu łácno było/ y według náuki rzemięsłá swego vformowałby ji/ y podobny vczynił wyobrażeniu człowieczému/ 14 ᵛ ábo którému z zwierząt by ie przysposobił postrzychnąwszy minią/ y vczyniwszy rumiáną bárwiczką fárbę iego/ y wszelką mákułę która w nim iest zámázawszy: 15 D y vczyniłby mu godné mieszkánie y ná ścienie ie postáwiwszy/ y żelázem vtwierdziwszy/ 16 ᵛ by snać nie spádło/ opátrzyłby ie: gdyż wie że sie rátowáć nie może: bo iest obrázem/ á trzebá mu pomocy. 17 ᵛ A o máiętność/ y zá syny swé/ y o gody ᵛmodląc sie pytá: Nie wstydzi sie mówić z tym który iest bez duszę: 18 ᵛ A o zdrowie prosi niemocnégo/ á o żywot prosi vmárłégo/ y wzywa ná pomoc niepożytecznégo: 19 ᵛ A o drógę prosi tego który chodzić niemoże: y o nábywánie/ y o spráwy/ y o wszytkich rzeczy powodzenié prosi tego/ który ná wszytkim iest nie pożyteczny.

*Abowiém, G.
Rzym. 1. b 18.
*z przyrodzenia.
Marni y nikczemni są ci którzy Bogá y stworzenia iego niepoznawszy, samo stworzenié zá Bogá chwalili.
*piérwszy, G.
Stworzyciél przez stworzenia ma bydź pognány.
*ábo, w rzeczach vmárłych.
Iesczé glu-
pszy, który robotę rzemieśniczą Bogiem ná żywáią, pytáiąc sie od niežywégo Bałwana przyszłych rzeczy.
*do rzezánia snádné, G. Isa. 44. b 9. Ier. 10. a 3.
*śluby czyniąc pytá sie

ROZD. XIIII.

1 A Ás drugi myśląc żeglowáć/ á po srogich nawálnościach poczynáiąc pływáć/ wzywa drzéwá słábszégo/ niż drzewo które go niesie. 2 ᵛ Bo to wymyśliłá chćiwość nábywánia/ á rzemieśnik mądrością swą zbudował: 3 ᵛ A twoiá oycze opátrzność rządzi/ boś dał y ᶻná morze drógę/ á miedzy nawálnościámi ścieżkę bespieczną. 4 ᵛ pokázuiąc iżeś mocen iest ze wszytkiéj wybáwić/ choćby sie kto bez vmieietności puścił ná morze. 5 ᵛ Ale áby spráwy mądrości twoiéy nie były prózné: przetóż też ludzie máłému drzewu zwierzáią sie dusz swoich/ á przebywáiąc morze przez okręt są záchowáni: 6 ᵛ Ale y z początku gdy ginęli pyszni o-

Pożyteczné należienie okrętu.
*Exo. 14. d 22.
*Ge. 6. b 4. 7. b 7.

brzy-

brzymowie/ nádzieiá świátá vciekszy sie do okretu/ zostáwiłá świátu nasienie rodzenia który reką twą był spráwowány. 7 Błogosłáwioné bowiém iest drzewo/ przez które sie dzieie spráwiedliwość. 8 Ale bálwan który reką bywa vrobiony/ przeklety iest y sam y ten/ który ji vczynił: bo ten vrobił/ á on bedąc skáżitelnym/ Bogiem iest názwány. 9 A Bóg zá równo nienawidźi niezbożniká y niezbożność iego. 10 Bo y robotá pospołu z rzemieślnikiem/ meki ciérpieć bedźie. 11 Y przetóż ná bálwány pogáńskié nie bedźie wzgledu: bo stworzenié Bożé ku nienawiśći iest vczynioné/ y ku pokusie duszóm ludzkim/ y ku sámołówce nóg ludźi głupich. 12 Początek bowiém cudzołożenia iest wymyślenié bálwánów/ á wynáleźienié ich skáżeniém żywotá iest. 13 Gdyż áni były z początku/ áni będą trwáć ná wieki. 14 Zbytnia bowiém tá márność ludzka weszła ná świát: y dla tego krótki sie koniec ich nálazł. 15 Ciężkim bowiém żalem bolejąc oćiec/ predko sobie syná wźietégo vczynił obraz: y onégo który ná ten czás iáko człowiek był vmárł/ teraz począł iáko Bogá chwalić/ y miedzy sługámi swémi obchody y ofiáry postánowił. 16 Potym zá czásem/ gdy sie zły zwyczay zámógł/ ten błąd iáko práwo záchowány iest/ y z roskazánia tyrannów/ chwalono wymysły. 17 A tych których w oczy ludźie czćić nie mogli/ przeto że dáleko byli/ przyniózszy figure ich zdáleká/ iásny obraz królá/ którégo vczćić chćieli/ spráwili/ áby niebytnému/ iáko obecnému vsilnie służyli. 18 A pomogłá ku chwaleniu tych y tym/ którzy nie wiedźieli/ osobliwa pilność rzemieślniká. 19 On bowiém chcąc sie przypodobáć temu który go w moc wźiął/ vsiłował rzemiesłem swym/ áby iáko nalepiéy 20 podobieństwo wyráźił. A mnóstwo ludźi piekności robotý vwiedźioné/ tego/ który przed tym iáko człowiek był czczony/ teraz zá Bogá mieli. 21 A toć było żywotá ludzkiégo oszukánié: iż ábo żądzy/ ábo królóm ludźie służąc/ imie/ które żadnéy rzeczy niéma bydź przywłaszczoné/ dáli ie kámieniom y drzewóm. 22 Y nie dosyć ná tym było że pobłądźili około znáiomośći Bożéy/ ále też żyiąc w wielkim boiu nieumieietnośći/ ták rozliczné y ták wielkié złośći pokoiem názywáią. 23 Bo ábo syny swé ofiáruiąc/ ábo ofiáry táiemné spráwuiąc/ ábo szaleństwá pełné czuynośći obchodząc/ 24 áni życia/ áni małżeństwá czystégo iuż nie záchowuią/ ále ieden drugiégo z nienawiśći zábiia/ ábo cudzołożąc zásmuca. 25 Y wszytko sie pomiészáło/ krew/ mężobóystwo/ złodźieystwo y obłudność/ skáżenié/ y niewiárá/ záburzenié y krzywoprzysiestwo/ trwogá miedzy dobrymi/ 26 zápámietánié Bogá/ zplugáwienié dusz/ przyrodzenia odmienienié/ niestáteczność małżeństwá/ nierządność cudzołoztwá y niewstydliwośći. 27 Niegodnych miánowánia bowiém/ bálwánów chwalenié/ wszytkiégo złégo iest przyczyną/ y początkiem y dokończeniem. 28 Bo álbo będąc dobréy myśli száleią/ ábo więc fałsze prorokuią/ ábo niespráwiedliwie żywią/ ábo skwápliwie krzywoprzysięgáią. 29 Vfáiąc bowiém w bálwániéch które są bez dusze/ źle przysięgáiąc/ niespodźiewáią sie áby im szkodźić miáło. 30 Oboie przeto ná nie słusznie przyidźie/ gdyż źle o Bogu rozumieli/ pátrząc bálwánów/ y niespráwiedliwie przysięgáli/ zdrádliwie gárdząc spráwiedliwośćią. 31 Nie tych bowiém moc przez które przysięgáią/ ále grzészących kaźń záwżdy chodźi po przestepstwie niespráwiedliwych.

Bo wymyślenié Bálwánów.] Tu masz opisáno/ co Pismo S. zowie Bálwánem/ iż nie co inszégo/ iedno rzecz ábo stworzenie tákié/ które ludźie mieli zá Bogá: to włáśnie iest Idolum ábo Bálwan. Bo pogánie stworzenia zá bogi chwalili/ iedni vmárłé ludźie iáko tu pisze ver: 20. Drudzy też y czárty którzy bráli imioná ludźi zmárłych/ y w onych rzezánych bálwánach mieszkáli. Deut: 32. Psal: 95. 1. Cor: 10. A drudzy insze stworzenia/ słońce/ miesiąc/ gwiazdy/ źwierzetá/ etc. iáko tu mówi/ iż imie Boże dáli kámieniom y drzewóm. V nas chrześćian nic tákiego niemász: bo żadnégo stworzenia zá Bogá niechwalimy: dla tego też niemász w kośćiele Bożym Bálwánów/ iáko nas niewstydliwie Heretycy potwarzáią.

Marginalia:

to iest, Noe Pátryárchá.

iáko iest krzyż páński, szubienicá, y okręt Noégo. Bałwā przeklety iest, y z tym który gi czyni. Psal: 113. Baru: 6. a 3.

złoto, srébro kámienie, y drzewo, áby ie Bóg miał w nienawiśći.

Co zá począ tek y postępek był bałwánów y bałwochwálstwá.

Ceremonię.

ábo, nędzy, ábo tyrańs twu, G.

imię Boże.

Które z złośći z bałwochwálstwá poszły.

Deut: 18. b 10.

biesiády nocné, G.

Bałwan co iest.

Y to był początek wszelkiégo bałwochwálstwá.

ROZDZ. XV.

1 A Le ty BOże náß wdźięczny ieſteś y prawdźiwy/ ćierpliwy y rozrządzáiący wßyſtko miłośierdźiem. 2 Bo ieſli zgrzéßymy/ ieſteſmy twoi/ znáiąc wielkość twoię: ᶠá ieſli nie zgrzéßymy/ wiémy żeſmy ſą v ćiebie poczytáni. 3 Ciebie bowiém znáć/ ieſt doſkonáła ſpráwiedliwość: á zrozumieć ʰſpráwiedliwość y moc twoię ieſt korzeń nieśmiertelnośći. 4 Nie záwiódł nas bowiém w błąd ludzi wymyſł złego miſterſtwá: áni ćień málowánia/ praca niepożyteczna: wyobrázenié ryté zrozmáitémi fárbámi. 5 Ná którégo weyzrzenié głupiému czyni pożądliwość/ y miłuie obrázu vmárłégo wyrázenié bez duße. 6 miłośnicy złych rzeczy/ godni ſą áby w tákowych nádźieię mieli/ y którzy ie czynią/ y którzy miłuią/ y którzy chwalą. 7 ʰAle y gárncarz miękką źiemię gniotąc/ prácowićie káżdé naczynié lepi B ku vżywániu náßému: y z téyże gliny lepi naczynia któré ſą czyſté do vżywánia/ y tákże któré tym ſą przećiwné: á tego naczynia iákié ieſt vżywánié rozſądza gárncarz. 8 A z próżną pracą Bogá z tegóż błotá lepi/ ten który máło przedtym ieſt vlepion z źiemie/ y pochwili wraca ſie w to zkąd wźięty ieſt/ gdy od niego będą ſie vpomináć długu duße którą miał. 9 Ale ſtáránié iego ieſt/ nie ᶠiż będźie prácował: áni że krótki ieſt żywot iego: ále ſie przećiwi złotnikom y ſrébrnikóm: ále y náśláduie ʰmiedźienników/ y ma to ſobie zá cześć: iż lepi 10 C rzeczy nikczemné. ʰPopiół bowiém ieſt ſerce iego/ á nádźieiá iego podléyßa niż źiemiá/ á żywot iego nikczemnieyßy niż błoto: 11 gdyż niepoznał który go vlepił/ y który weń nátchnął duße która dźiała/ y nádchnął weń duchá żywiącégo. 12 Ale y poczytáli zá igrzyſko żywot náß/ á obcowánié żywotá dla zyſku ſpráwioné/ á iż potrzebá zkądkolwiek y ze złego nábywáć. 13 Ten bowiém wié/ iż nád inné wßytkié grzéßy/ który z máteriiéy źiemſkiéy wątłé naczynié y ryćiny czyni. 14 Wßyſcy bowiém głupi y nieſzczęśliwi náder niż dußá pyßnégo/ ſą nieprzyiáćiele ludu twego/ y pánuiący 15 nád nim: Gdyż wßytkié bálwány pogáńſkié zá Bogi mieli/ ᶠktóré áni D oczu vżywáią ku widzeniu: áni nozdrzy ku bräniu wśie wiátru: áni vßu ku ſłuchániu: áni pálców v rąk ku dotykániu: ále y nogi ich leniwé ku chodzeniu: 16 człowiek ie bowiém vczynił: á który ma vżyczonégo duchá/ ten ie vlepił. Zaden bowiém człowiek Bogá ſobie podobnégo vczynić nie 17 może. Bo śmiertelnym będąc/ martwégo czyni rękomá złośćiwémi. Lepßy bowiém ieſt ſam nád té którym ſłuży: bo on przećie żył (choćia był 18 śmiertelny) á ći nigdy. Ale y zwierzętóm nanędznieyßym ſłużą: bo nie máiącé ſmyſłów tym przyrownáné/ 19 ſą nád nie gorßé. Ale áni weyzrzeniem może kto z tych źwierząt co dobrégo widźieć: lecz oddaloné ſą od chwały Bożéy y błogosłáwieńſtwá iego.

Margin notes:

ᶠlecz grzéßyé nie bedźiemy wieckęc, G. Głos wiernych záléćáiących słodkość y miłośierdźie Boże, które go łáską od bałwochwalstwá byli záchowáni.

ʰG.

ʰχαλκοπλάστας.

ʰG.

ᶠPſa:113. b 4 134. c 13.

ʰAbowiém, G. Rzym:9. d 21. Smieie ſie z tych, którzy bałwány czynią, ábo ie chwalą.

ᶠábo, że vmrzéć ma, G.

ROZDZ. XVI.

1 A DLA tych/ y przez tý podobné rzeczy ſłußnie vćierpieli męki/ y przez mnoſtwo źwierząt ſą wytrá- 2 ceni. Zá któré męki dobrześ vczynił ludowi twemu/ ᶠktóryś dałeś pożądánié kochánia ich nowy ſmák/ ná gotowawßyim po- 3 karm przepiórki. áby oni żądáiąc pokármu/ przeto co im pokazano y posłáno/ y od potrzebnéy chući byli odwróceni. A ći ná máły czás niedoſtátek vćierpiawßy nowéy pokármu pożywá- 4 li. Potrzebá bowiém było/ áby ná oné którzy vżywáli okrućieńſtwá/ nie vchronioné przyßło zátrácenié: á tym to tylko okázáć iáko ſprzećiwnicy ich 5 byli tráceni. ʰBo gdy ſie ná nie sroga popędliwość beſtiy oburzyłá/ ginęli od kąſánia wężów ßkodliwych. 6 ále nie ná wieki trwał gniéw twóy/ ále dla pokaránia ná máły czás byli zátrwo-

Margin notes:

Gdy Aegyptiánie dla bałwochwálſtwá wźięli ſwą zapłátę: tedy Zydom dał Bóg nowy pokarm ᶠNu:11. 9. 31.

ʰNu: 21. b 6. Zydowie będąc też potroße ſkarani kąſánie wężów

zátrwo-

wystawiwszy węża miedziáne[o] byli uzdrowieni.

[p] Exo:10. a 4 8. f 24. Lecz niezbo żniśmierćią poginęli od śáráńczéy, od much, y od ogniá z grádem zmieszánego.

[q] Deut: 32. f 39. 1 król: 5. a 6. Tob. 13. a 2.

[r] Exo: 9. c 28

zátrwożeni/ máiąc znák zbáwienia áby pámietáli roskazánie zakonu twégo. 7 B [q] Który sie bowiem náwrócił/ nie przez to był vzdrowion ná co pátrzał/ 8 ále przez ćie wszytkich zbáwićielá: [r] A wtymes pokazał nieprzyiaćiołom nászym/ iżes ty iest/ który wybáwiasz 9 od wszego złego. [s] [p] Bo oné kąsánie száráńczéy y much zábiiáło/ y nie nálázło sie lekárstwo duszy ich/ iż byli godni áby od tákich byli wytráceni. 10 [t] Ale synów twoich nie przemogły áni zęby smoków iádowitych: bo miłosierdźie twoie nádszedszy/ vzdrawiáło ie. 11 [v] Abowiem byli pobudzeni ku pámietániu ná słowá twoie/ y prędko byli vzdrawiáni: by snadź vpadszy w głębokie zápámietánie/ niemogli wiecéy vżywáć twego dobrodźieystwá. 12 [x] Abowiem áni źiołá/ áni plastry vzdrowiły ich: ále twoiá mowá 13 Pánie/ktora vzdrawia wszytko. [q] Tyś iest bowiem Pánie/ który żywot y śmierć masz w swéy mocy/ y przywodźisz do bram śmierći/ y wywodźisz: 14 C [y] Ale człowiek ácz ze złości zábiie/ á gdy wynidźie duch/ nie wróći sie áni 15 przywróći dusze która iest odięta. [z] ále vyść ręki twoiéy iest rzecz niepodobna. 16 [a] [r] Bo którzy przeli że ćie nie ználi niezbożni/ mocą rámieniá twego byli karáni/ nowémi wodámi/ y grády/ y dżdżámi prześládowánie ćierpiąc/ y 17 ogniem zniszczeni. [b] A co dźiwnieysza/ nád wodą/ która wszytko gáśi/ wiecéy ogień przemagał: bo sie mśći świát 18 spráwiedliwych. [c] Niekiedy bowiem vćiszał sie ogień/ áby nie palił zwierząt/ które były ná złośniki puszczone: ále áby oni widząc obaczyli/ iż zá są- 19 dem bożym ćierpią vdręczenie. [d] Niekiedy zás ogień rozpalał sie nád siłę 20 zewsząd w wodźie/ áby ziemie złośliwéy rodzay wytrácił. [e] Zá co kármiłeś lud swóy pokármem Anielskim/ y dałeś im z niebá bez prace chleb gotowy/ máiący w sobie wszytkie rozkoszy/ y słodkość wszelákiego smaku. 21 [f] Istność bowiem twoiá pokázowáłá słodkość twą która masz ku synom: á służąc woléy káżdego/ obracáłá sie w co kto chćiał. 22 D [g] Snieg lepak y lód moc ogniową zádźierżawáły y nieroztapiáły sie/ áby zrozumieli/ iż pożytki nieprzyiaćielskie wygadzał ogień gorąiący błyskáiąc sie przez 23 dżdże y przez grády. [h] A tenże zásie áby sie żywili spráwiedliwi/ y mocy 24 swéy zábaczył. [i] Stworzenie bowiem tobie stworzyćielowi vsługuiąc/ zápala sie ku męce ná niespráwiedliwé: á vćisza sie ku okazániu dobrodźiey- 25 stwá tym którzy w tobie vfáią. [k] Przetoż y ná on czás we wszytko sie odmieniáiąc vsługowáło łásce twéy/ która wszytko obżywia/ kwoli tym/ którzy 26 od ciebie żądáli/ [l] áby zrozumieli synowie twoi/ któreś vmiłował Pánie/ iż nie vrodzáiu pożytki nákarmiáią ludźie: ále mowá twoiá te záchowywa którzy w ćie vwierzą. 27 [m] Bo co od ogniá nie mogło bydź strawiono/ wnet od máluczkiégo promieniá słonecznégo zágrzawszy sie rostopiło: 28 [n] áby wszem wiádomo było/ że potrzebá vprzedźić słońce ku błogosławieniu ćiebie/ á gdy wschodźi świátłość/ 29 modlić sie do ćiebie. [o] Niewdźięcznégo bowiem nádźieiá rostopi sie iáko lód z źimy/ y rozpłynie sie sie iáko zbytnia wodá.

A lud Boży tym czásem był manną nákarmiony y pośilon. Exo: 6. c 14. Nu. 11. b 7. Ps. 77. c 25. Ioa. 6. d 31.

ROZDZ. XVII.

[a] G.

[b] G. Aegyptiánie przez trzy dni byli w wielkiéy ćiemności, z nie wymownym strách, y boiá źnia.

1 A Wielkie bowiém są sądy twoie[a] Pánie/ y niewymowné[b] słowá twoie: dla tego dusze nieumieiętné poblądźiły. 2 [c] Gdy bowiém niezbożnicy mniemáią/ żeby pánowáć mogli nád narodem świętym: związkáni ćiemnośći y długiéy nocy spętáni/ zámknieni pod dáchy/ od wieczney opátrzności wygnáni leżeli. 3 [d] A gdy mniemáią żeby sie w táiemnych grzéchách zátáić mieli/ ćiemną zasłoną zápámietánia rozproszeni są ćieżko przestrászeni/ y z wielkim podźiwieniem strwożeni. 4 [e] Ani bowiém iáskinia która ie záchowywáłá strzegłá bez boiáźni: bo szum zstępuiący trwożył ie/ y osoby strászliwé vkázuiące sie/ lękánia 5 im dodawáły. [f] A żadna moc ogniá/ świátłości im dawáć nie mogłá: áni iásné gwiazd płomienie nie mogły o-

Exo: 10 f 23.

[c] pokusámi.

świéćić onéy strášnéy nocy. [6] A vkázował sie im nagły ogién / stráchu pełen / y boiáźnią onéy twarzy/ któréy nie widźieli / przeráżeni / mniémáli bydź coś gorßégo to co widźieli : [7] R okazáły sie obłudności náuki czárnoksiezkiéy y chełpliwości mądrości ská ránié z zelżywością. [8] Ci bowiém którzy obiecowáli stráchy y trwogi odegnáć od duße záchorzáłéy/ ći z pośmiéwiskiem pełni stráchu mdleli. [9] Bo choćia ich nic strášnégo nie trwożyło : przechodzeniem zwiérząt y kßykánim wężów przestráßeni / ginieli ze drżeniem : przząc sie że nie widźieli powietrza którégo żadnym obyczáiem nikt sie vchrónić niemoże. [10] Gdy bowiém złość iest rzecz lekliwa/ dáie świádectwo potępienia : bo záwße sie srogich rzeczy spodźiéwa sumnieniem zá trwożona. [11] Nic bowiém boiaźń iest iedno wydánié pomocy od rozumu pochodzących. [12] A gdy iescze we wnątrz mnieyßé iest oczekiwánié/ zá większą sobie poczyta niewiádomość téy przyczyny/ która męke zádáie. [13] A oni którzy przez noc prawdźiwie nieznośną y z nanižßych y nagłębßych piekłów nádchodzącą/ tymże snem vspieni/ [14] czásem boiáźnią dźiwów bywáli trwożeni/ czásem odstąpieniem duße omdléwáli/ bo nagły á niespodźiéwány stràch był przypadł ná nie. [15] Potym iesli który z nich vpadł/ był zádźierżan w więźieniu bez żelázá zámkniony. [16] Bo chociaż który oracz/ ábo pástérz/ ábo rolnéy prace robotnik nápolu był záchwycony/ ćiérpiał niewolą przed którą vćiéc niemógł. [17] Jednÿ bowiém wßyscy łáncuchem ćiemności związáni byli. Chocia wiátr ßumiący/ ábo miedzy gęstym gálężim drzéw wdźięczny głos ptáßy/ ábo gwałt wody bárzo zbiégáiącéy/ [18] ábo ogromny trzask wálących sie skał/ ábo igráiących zwiérząt bieg nie doyżrzány/ ábo głos srogi zwiérząt ryczących/ ábo głos od gór nawysßych sie odbiiáiący/ czynił że od stráchu omdléwáli. [19] Wßytek bowiém okrąg źiemie iásną świátłością był oświécony/ y wnieprzekáżonych robotách trwał. [20] á nád onymi sámymi wisiáłá ćiężka noc/ obraz ćiemności/ które ná nie przypáść miáły. A ták sámi sobie byli ćiężßymi niż ćiemności.

Exo: 7. d 22. 8. b 7.

właſnym świádectwem bywa potępiona, G.

ROZD. XVIII.

LE świętym twoim wielka byłá świátłość : á głos onych wprawdźie słyßeli/ ále osoby nie widźieli á iż tego sámi nie ćiérpieli/ wielbili ćie : [2] á którzy piérwéy byli obráżeni/ że nie byli trapieni/ dźiękowáli : á żeby byłá różność łáski prosili. [3] Dla tego słup ognisty goráiący mieli przewodnikiem nieznáioméy drógi/ y nie ßkodliwé słońce dla dobréy gospody dałeś im. [4] Bo oni godni byli bydź bez świátłości/ y ćiérpiéć więźienié ciemności/ którzy wzámknieniu chowáli syny twé/ przez które wieczna świátłość zakonu poczynáłá bydź świátu podána. [5] Gdy vmyslili spráwiedliwych pomordowáć dźiatki : y gdy ieden syn był wyrzucony/ y wybáwiony/ ná skaránié ich odiąłeś mnostwo synów/ y w gwałtownéy wodźie pospołuś ie potráćił. [6] Oná bowiém noc byłá przed tym oycóm náßym oznaymiona/ áby wiedząc prawdźiwie którym przysięgam vwierzyli/ spokoynieyßégo vmysłu byli. [7] A odniósł lud twóy zdrowié w prawdźie spráwiedliwych á zginienié niespráwiedliwych. [8] Bo iákoś obráźił nieprzyiacioły/ tákeś y nas przyzwawßy vwielbił. [9] Potáiemnie bowiém ofiáry spráwowáli spráwiedliwi synowie ludźi dobrych/ y zakon spráwiedliwy w zgodźie stánowili : y dobré y złé iednáko odniosą spráwiedliwi oyców iuż śpiéwáiąc chwały. [10] A brzmiał niezgodliwy krzyk nieprzyiaciół/ y było słyßáné żáłosné ná rzékánié nád dźiatkámi które opłákiwano. [11] A iednákże kaźnią sługá z Pánem vtrapion był/ y człowiek pospolity zá równo z królem ćiérpiał. [12] Jednáko tedy wßyscy iednákże śmierćią mieli vmárłych liczbę niezliczoną : bo y do pogrzebowánia nie było dostátku żywych : gdyż w iednym oká mgnieniu co przednieyßy naród ich záginął. [13] Bo wßytkiemu nie

Exo:10. f 23 Żydźi przećie świátłość mieli, y zá wódzą słup ognisty.

Exo:14. e24 Psa:77. b 14. 104. d 39.

Exo:1. c16 2. a 3.

Exo:14. f 27

G.

ábo, wspomniawßy, G

Anyół wßytkié pierworodné Aegyptskié zabiiał.

Exo: 12. d 30.

wierząc dla czárów / ná ten czás dopiéro gdy było zginienié pierworodnych / wyznawáli ie ludem bydź Bożym. 14 C Gdy bowiém wszytko było w spokoynym milczeniu / á noc w swym biegu puł drógi miáłá / 15 wszechmocné słowo twoie z niebá z stolice królewskiéy / srogi walecznik / wposrzodek stráconéy ziemie przyskoczyło / 16 ostry miecz niosący nie omylné roskazánié twoie / á stoiąc wszytko nápełniło śmiercią / á dosiegáło áż do niebá stoiąc ná ziemi. 17 Tedy nátychmiast widzenia złych snów zátrwożyło ie y nádeszły stráchy niespodziéwáné. 18 A ieden tám drugi sám leżący ná poły vmárły / pokázował przyczyne śmierci dla któréy vmiérał. 19 Widzenia bowiém które ie trwożyły o to przed tym vpomináły / áby nie poginęli / nie wiedząc przécz złé ciérpieli. 20 Dotknęło też ná on czás y spráwiedliwych doświádczenié śmierci / y stáłá sie w pospólstwie porażká ná puszczy: ále gniéw twóy nie długo trwał. 21 D Pospiészáiąc sie bowiém człowiek niewinny prosić zá lud / wynioszy tarczą służby swéy modlitwe / y z kádzenim prosbe swą ofiáruiąc / zástáwił sie rozgniewániu y vczynił koniec nędzy / pokázuiąc że był sługą twoim. 22 A zwyciężył zámieszánia ciáłá nie mocą áni mocą zbroie / ále słowem tego który ie trapił / podbił / wspomináiąc przysięgi oyców y Testáment. 23 Bo gdy iuż vmárli kupámi iedni ná drugié padáli / w posrzodku sie zástáwił / y odciął gwałt / y przerwał one która do żywych wiodłá dróge. 24 [a]Bo ná szácie długiéy którą miał / był wszytek okrąg świátá / y zacné spráwy oyców ná cztérech rzędách kámieni wyryté były / á máiestat twóy ná koronie głowy iego był wyrázony. 25 Tymci vstąpił [b]który trácił / y tych sie rzeczy vlękł. Abowiém ná sámym doświádczeniu gniewu dosyć było.

Zydzi w rozruchu Korego gniéw Boży wzbudzáią, ále w posrzodku ogniá wybáwieni są, gdy Aaron kádzidło ofiárował y modlił sie zá nimi. Num: 16.

[a]Exo:28.b 6

[b]*Anyół.*

ROZDZ. XIX.

Aegyptiánie góniący Zydy potonęli w morzu, muchámi y żábámi pierwéy utrapieni. Exo: 14. 25.

1 A Ale ná niezbożniki gniéw bez miłosierdziá áż do końcá przypadł. Bo przewiedział y przyszłé rzeczy ich: 2 bo gdy sámi dopuścili áby sie wyprowádzili / y z wielką pilnością ie przed sobą wysłáli / gonili ie / żalem zięci. 3 [c]Abowiém máiąc iescze żal w rękách y nárzékáiąc przy grobiéch vmárłych / wzięli przed sie inną ráde głupią: y które z prosbą byli wypędzili / tych iáko zbiegów gonili: 4 słuszna bowiém potrzebá ku temu ich końcowi ciągnęłá: y zápámiętawáli tego co sie z nimi działo / áby czego nie dostawáło mękóm karánié dołożyło. 5 á żeby lud twóy dziwnie przeszedł / á oni nową śmierć náleźli. 6 B Wszelkié bowiém stworzenié w swym rodzáiu znowu sie przetwarzáło / służąc roskazániu twemu / áby dzieci twoie bez obrázy były záchowáné. 7 Bo obłok zástániał obóz ich / á z wody która pierwéy byłá / vkazáłá sie sucha ziemiá / á ná czérwonym morzu drógá bez przekázy / y zielloné pole z zbytniéy głębokości. 8 Przez które przeszedł wszytek lud / którys okrywał ręką swoią / pátrząc ná dziwy y cudá twoie. 9 Jáko bowiém konie spásli pokarm / y weselili sie iáko iágniętá / wychwaláiąc ciebie Pánie którys ie wybáwił. 10 Jescze bowiém pámiętáli ná oné rzeczy / które sie dziáły w ich mieszkániu / iáko miásto rodzáiu zwiérząt wydáłá ziemiá muchy / á rzéká miásto ryb wielkość żab wypuściłá. 11 [d]A ná ostátek widzieli nowy rodzay ptástwá / gdy poruszeni chciwością / 12 pożądáli potraw vżywánia. Bo ná pociechę chciwości / przylećiáły im od morzá przepiórki: y vtrápienia przyszły ná grzészniki / nie bez tych / G które sie pierwéy [e]dziáły znáków przez gwałtowné pioruny: spráwiedliwie bowiém ciérpieli wedle złości swoich. 13 Abowiém brzydliwszą nieludzkość okázowáli / niektórzy nieznáiomych gości nie przyiymowáli / á drudzy dobré goście w niewolą wprawowáli: 14 A nie tylko to: ále iescze inszy wzgląd ich był: bo oni nie rádzi cudzoziemców przyiymowáli: 15 A którzy z weselem tych przyięli / którzy iednychże z nimi praw vżywáli / okrutnémi boleściámi 16 vtrápili. A byli ślepotą zárázeni:

[c]*Nád Egipcyány.*

[d]Exo:16. e 13 Nu: 11. g 31. *Gdy Zydowie pożądáné mięso otrzymáli, niezbożni y nieludzcy ślepotą byli zárázeni.*

[e]*nád Sodomczyki.*

iáko oni we drzwiách spráwiedliwé-go/kiedy ogárnieni nagłą ciemnością ʃukał káżdy przeʃćia drzwi swoich. [17] Żywioły bowiém gdy ʃie iedné w drugié odmieniáią/ iáko ná árfie odmieniáią ʃie głoʃy/ á wßytkié swóy dźwięk záchowuią: co ʃie z ſámégo przypátrowánia pewnie obaczyć może. [18] Ziemſkié bowiém rzeczy odmieniáły ʃie w wodné/ á którékolwiek były pływáiącé/ wyláziły ná ziemię. [19] Ogień przemagał w wodźie nád moc swoię/ á wodá zápomináłá przyrodzenia gáßącégo. [20] Płomienié przeciwnym obyczáiem/ zwiérząt ſkáżitelnych po nich chodzących mięſu nic nie ßkodźiły/ áni roztapiáły onégo dobrégo pokármu/ który ʃie łácno iáko lód roztapiał. We wßytkich bowiém rzeczách vwielmożyłeś Pánie lud twóy/ y vczćiłeś á nie wzgárdźiłeś káżdégo czáſu/ y ná káżdym mieyſcu przy nich ſtoiąc.

Stworzenié Bogu ſłuży w utrapieniu złych á usługowániu dobrym

NA EKKLESIASTIKA
IEZVSA SYNA SYRACH,
Przedmowá.

Wiela y wielkich rzeczy mądrość ieſt nam przez zakon y proroki/ y inné którzy ich náśládowáli/ pokazána: w czym Izráelczyki chwalić muśiem dla náuki y mądrośći: bo potrzebá áby nie tylko ſámi mówiący vczeni byli/ ále też y obcy żeby y mówiąc y piſząc vczonymi bydź mogli. Dźiad móy Iezus/ vdawßy ʃie więcéy ná pilné czytánie zakonu y proroków/ y innych kśiąg które nam ſą od przodków náßych podáné: chćiał też y ſam piſáć nieco z tych rzeczy/ które do náuki y mądrośći należą: áby ći którzy ʃie chcą vczyć/ y zſtawßy ʃie w nich biegłymi/ im dáléy tym więcéy sercá przykłádáli y potwierdzáli ʃie ku żyćiu zakonnému. A przetóż was nápominam/ ábyśćie z wdźięcznośćią y z pilnośćią czytáli/ y odpuśćili w tym w czym ʃie zdamy idąc zá obrázem mądrośći vſtępowáć w ſkłádániu słów. Bo nie táką moc máią słowá Żydowſkié/ kiedy ſą ná inßy ięzyk przełożoné. A nie tylko té/ ále y ſam zakon y prorocy/ y inné kśięgi nie máłą różność máią/ gdy swym włáſnym ięzykiem wysłowioné bywáią. Bo trzydźieſtégo y oſmégo roku zá czáſów Ptolomeußá Euergetá królá/ przyßedßy do Ægyptu/ y mießkáiąc tám długo/ nálazłem tám kśięgi zoſtáwioné nie máłéy y nieoſtátniéy náuki. Zdáło mi ʃie tedy zá rzecz dobrą y potrzebną ábym y ſam iáktéy pilnośći y práce przyłożył/ w przetłumáczeniu téy kśięgi: y wielką czuynośćią przywiódłem náukę w tym czáſie do tych rzeczy/ które do końcá wiodą/ kśięgę te podáć/ y tym którzy chcą sercá przyłożyć/ y náuczyć ʃie/ iáko trzebá ćwiczyć ʃie w obyczáiách/ tym którzy wedle zakonu Páńſkiego poſtánowili żywot prowádźić.

ECCLESIASTICVS.

To iest, náuczáiący obyczáiów.

ROZDZIAŁ I.

1 Wszelka mądrość od PAná Bogá iest / y z nim záwße byłá y iest przed wieki. 2 Piasek morski / y krople dżdżowé / y dni wieków / kto przeliczył? Wysokość niebiós / y ßérokość ziemie / y głębokość przepáści / kto zmiérzył? 3 Mądrość Bożą vprzédzáiącą wßytko / kto wyßlákował? 4 Piérwßa ze wßytkich stworzona iest mądrość / á rozum rostropności od wieku. 5 Zdróy mądrości słowo Bożé ná wysokości / á drógi iéy przykazánia wieczné. 6 Korzeń mądrości komuż obiáwion iest? y chytrości iéy kto zrozumiał? 7 Náuká mądrości komuż odkryta y okazána iest? á rozmnożenié dróg iéy kto poznał? 8 Jeden iest nawyßßy stworzyciel wßechmogący / y król możny / á bárzo stráßny / siedzący ná stolicy swoiéy / y pánuiący Bóg. 9 Ten ią stworzył w Duchu świętym / y widział / y rozliczył / y rozmierzył. 10 A rozlał ią po wßytkich spráwách swoich / y ná wßytko ciáło podług datku swego / y vżyczył iéy miłuiącym go. 11 Boiaźń Páńska chwałá y chełpienié y rádość y koroná wesela. 12 Boiaźń Páńska vcießy serce / y da rádość y wesele / y długi żywot. 13 Temu kto się Páná boi / będzie się dobrze dziáło ná ostátku / á w dzień śmierci swéy będzie błogosłáwiony. 14 Miłość Bogá mądrość poczciwa. 15 á którym się pokaże w widzeniu / miłuią ią vyźrzawßy / y poznawßy zacność iéy. 16 Początek mądrości boiaźń Páńska / y z wiernymi w żywocie iest społu stworzona / á z wybránymi niewiástámi chodzi / y z spráwiedliwymi á z wiernymi bywa 17 poznána. Boiaźń Páńska vmieiętné nabożeństwo. 18 Nabożeństwo strzédz będzie y vspráwiedliwi serce / 19 rostkoß y weselé da. Temu kto się Bogá boi dobrze się powiedzie / á we dni konánia iego błogosłáwion będzie. 20 Zupełność mądrości iest / bać się Bogá / 21 y od owoców iéy násycenié. Wßytek dóm iego owocámi nápełni / á komory iego skárby swémi. 22 Boiaźń Páńska koroná mądrości nápełniáiąc pokóy / y owoc zbáwienny. 23 y widział y rozliczył ią / á oboie są dáry Bożé. 24 Náukę y wyrozumienié rostropności mądrość podzieláć będzie: y chwałę dzierżących ią podwyßßa. 25 Korzeń mądrości iest / bać się Páná: á gáłązki iéy długowieczné. 26 W skárbiéch mądrości rozum y vmieiętné nabożeństwo: ále grzéßnym obrzydła mądrość. 27 Boiaźń Páńska wypędza grzéch: 28 bo kto bez boiáźni iest / nie będzie mógł bydź vspráwiedliwiony: bo zápálczywość śmiáłości iego / iest wywrócenięm iego. 29 Aż do czásu zniesie ćiérpliwy / á 30 potym oddánié wdzięczności. Dobry rozum áż do czásu zátái słowá swoie / á vstá wiela ludzi będą wysłáwiáć mądrość iego. 31 W skárbiéch mądrości okazánié náuki: 32 ále grzéßnému brzydka chwałá Boża. 33 Synu pożądáiąc mądrości / záchoway spráwiedliwość / á Bóg da ią tobie. 34 Mądrość bowiém y vmieiętność boiaźń Boża: y co mu się podoba / wiárá y ćichość / 35 y nápełni skárby iego. 36 Niewątp w boiáźni Páńskiéy: á nie przystępuy do niego sercem dwoistym. 37 Nie bądź pokrytym przed obliczem ludzkim / á nie gorß się wárgámi twémi. 38 Bądź ich pilen / ábyś snadź nie vpadł / y nie przywiódł zelżenia dußy twoiéy: 39 y áby nie odkrył Bóg táiemnic twoich / á nie zrzućił ćię w pośrzód zgromádzenia: 40 żeś obłudnie przystąpił do Páná / á serce twé iest pełné zdrády y fałßu.

Té księgi wymázuią Hæretycy z Żydámi z Reiestru ksiąg świętych / iż z nich wiárá Kátholicka ma świádectwá o náuce swéy. A wßákże iuż dawno są od kośćiołá Bożégo y oyców ś. wyświádczoné / y przyięté zá słowo Bożé. Bo y Concilium Kárthágińskie trzećie / ná którym był Augustyn ś. y potym Trydeńtskié policza ie między księgi świeté.

Margin notes: A, B, C, D. Początek mądrości od Bogá. G. G. G. Chwałá boiáźni Bożéy y ná bożeństwá. G. Przypo: 1, 7. Psal: 110. d10. G. G. G. pobożność. G. przykazánia. G. G. ábo, nie bądź przećiwny boiáźni. G. ábo, do niéy G. nie podnoś sie sam. G. G. nie prawdźiwie. G.

ROZDZIAŁ II.

Nápominánié ku ćierpliwośći w pokusach y státeczności. G.

1 A SYnu przystępuiąc do służby Bożey/ stóy w spráwiedliwośći y w boiáźni/ á przygotuy duszę swą ná pokuszę. 2 Poniż serce twé/ á ćierp: nákłoń vchá twego/ á przyimuy słowá rozumné/ á niestwápiay sie czásu przećiwnego. 3 Znoś oczekiwánié Boże: złącz sie z Bogiem á trway/ áby vrósł ná końcu żywot twóy. 4 Wszytko co ná ćie przyidźie/ przyimuy: á w boleśći trway/ á w vniżeniu twoim miey ćierpliwość: 5 bo złoto y śrébro ogniem bywa probowáné: á ludźie przyiemni w piecu vtrapienia. 6 B Wierz Bogu/ á on ćie wydźwignie/ y prostuy drogę twoię/ á miey nádźieie w nim. Záchoway boiaźń iego/ á stárzey sie w nim. 7 Którzy sie Páná boićie/ czekaycie miłośierdźia iego: á nie odstępuyćie od niego ábyśćie nie vpádli. 8 Którzy sie Páná Boićie: wierzćie mu: á nie zginie zapłátá wászá. 9 Którzy sie Páná boićie/ miéyćie nádźieie w nim: á przyidźie wam w kochánié miłośierdźié. 10 Którzy sie Páná boićie/ miłuyćie go/ á będą ośwyecone sercá wásze. 11 Przypátrzćie sie synowie narodóm ludzkim/ á wiedźćie iż żaden nie był záwstydzon/ 12 C który w Pánu nádźieie miał. Bo kto trwał w roskazániu iego á był opuszczony? ábo kto wzywał go á wzgárdźił im? 13 Gdyż dobrotliwy y miłośierny iest Bóg/ y odpuśći grzéchy w dźień vtrapienia: y obrońcą iest wszytkim którzy go w prawdźie szukáią. 14 Biádá człowiekowi dwoiákiego sercá y vstam złośliwym/ y rękam źle czyniącym/ y grzesznikowi/ który po źiemi chodźi dwiemá drogámi. 15 Biádá tym którzy są vpádłego sercá którzy nie wierzą Bogu: á przetoż téż nie będą mieli obrony od nie(go). 16 Biádá tym którzy vtráćili ćierpliwość/ y którzy opuśćili drogi proste y vdáli sie krzywémi drogámi. 17 A cóż ći vczynią kiedy pocznie wglądáć Pan? 18 D Którzy sie boią Páná/ nie będą niewierni słowu iego/ á którzy go miłuią/ będą strzédz drogi iego. 19 Którzy sie boią Páná/ będą sie pytáć o tym co mu sie podoba/ á którzy go miłuią/ będą nápełnieni zakonu iego. 20 Którzy sie boią Páná/ przygotuią sercá swé/ á przed oczymá iego poświęcą duszę swoie. 21 Którzy sie Páná boią/ strzégą przykazánia iego/ y ćierpliwość mieć będą áż do weyrzenia iego/ 22 mówiąc: Jeśli pokutowáć nie będźiemy/ wpádniem w ręce Páńskié á nie w ręce ludzkié. 23 Bo według wielkośći iego/ ták y miłośierdźié iego z nim iest.

Marginalia: Matt. 4. a 1. 1. Tim. 6. c 12. — Prostuy, G. — G. — ábo, nie lękay sie. — G. — Mad. 3. a 6. — Ku wierze y nádźiei. — G. — G. — Ku miłośći Bożey. — Psal. 30. a 1. — w boiáźni, G. — 1. Krol. 18. — Skutki boiáźni bożey. — vpokorzą, G. — G.

ROZDZ. III.

Cześć y miłość rodźicom powinna.

1 A SYnowie mądrośći/ zgromádzenié spráwiedliwych/ á rodzay ich posłuszeństwo y miłość. 2 Wyroku oycowskiégo słuchayćie synowie/ y ták czyńćie ábyśćie zbáwieni byli. 3 Bóg bowiém oycá w syniech vczćił/ y práwo máćierzyńskié wyciągáiąc/ vtwierdźił nád syny. 4 Kto miłuie Bogá vprośi odpuszczenié grzéchów/ y powśćiągnie sie od nich/ á ná modlitwie powszedniey wysłuchan będźie. 5 A iáko który skárbi/ ták y kto ma w 6 vczćiwośći mátkę swą. Kto czći oycá swego/ doczeka poćiechy z dźiatek/ á w dźień modlitwy swéy wysłuchan 7 B będźie. Kto czći oycá swego/ będźie długo żyw: á kto iest posłuszen oycá/ 8 ochłodźi mátkę. Kto sie boi Páná/ ten czći rodźice/ y iáko Pánóm służyć będźie tym/ którzy go porodźili. 9 Vczynkiem y mową y wszelką ćierpliwośćią czći oycá twego/ 10 áby ná ćię przyszło błogosłáwieństwo od niego/ á błogosłáwieństwo iego áby áż do 11 końcá trwáło. Błogosłáwieństwo oycowskié vtwierdza domy dźiatek: á przeklectwo máćierzyńskié wywráca fundámenty. 12 Nie chlub sie z zelżywośći oycá twego: bo nie iest tobie ku sławie zelżywość iego. 13 Sławá bowiém człowiecza z vczćiwośći oycá iego/ á sromotá synowska oćiec bezczći. 14 Synu wspomagay stárość oycá twego/ á nie zásmucay 15 go zá żywotá iego: á iesli ná bacze-

Marginalia: G. — Kto czći oycá, G. — ábo, zbiera. — Zapłátá tym którzy czczą rodźice. — Rzecz. Exo. 20. c 12. Deu. 5. b 16. Mat. 15. a 4. Mar. 7. b 10. Gen. 24. d 27. — G. — Abowiém, G.

niu vſtánie/ odpuść: á nie wzgárdzay go w śile twoiey: bo ᵛmiłośierdźie oycu pokazáne nie przyidźie w zápámiętánie. 16 Abowiem zá ᶻgrzech mátczyn będźiec oddano dobro/ y będźiec budowano w ſpráwiedliwośći/ 17 á czáſu vtrapienia wſpomnią ná ćie/ á iáko lod w pogodze rozplyną ſie grzechy twoie. 18 O iáko złą ſławę ma/ ktory opuſzcza oycá: á przeklęty ieſt od Bogá ktory drážni mátkę. 19 Synu/ rzeczy twe odpráwuy w ćichośći/ á będźieſz miłowan nád chwałe ludzką. 20 Im ieſt więtſzy/ pokorniey ſie we wſzytkim záchoway/ y naydźieſz łáſkę przed Bogiem. 21 Bo wielka moc Bogá ſámego/ á od pokornych vczcżon bywa. 22 Wyſſzych rzeczy nád ćie nie pytay ſie/ á mocnieyſzych nád ćie nie báday ſie: ále coć Bog roſkazał to rozmyslay záwżdy/ á w wielu vczynkách iego nie bądź dworny. 23 Bo nie potrzebá tobie ábyś ſkryte rzeczy oczymá twemi vpátrował. 24 W rzeczách niepotrzebnych nie zábawiay ſie rozmáićie/ á w wielu vczynkách iego nie będźieſz dworny. 25 Wiele rzeczy bowiem tobie nád rozum ludzki ſą pokazáne. 26 Wiele też ludźi omyliło ich domniemánie/ y myśli ich w prozności zátrzymało. 27 Serce ᶻtwárde źle ſie náoſtátek będźie miáło: á kto miłuie niebeſpieczeńſtwo/ w nim zginie. 28 Serce ᵛktore chodźi dwiemá drogámi/ nie będźie miáło ſczęśćia/ á człowiek złego sercá potknie ſie ná nich. 29 Serce ᶻzłośliwe będźie obćiążone boleśćiámi: á grzeſznik do grzeſzenia przyda. 30 Zbor pyſznych nie będźie miał zdrowia/ ſczep bowiem grzechu roſkorzeni ſie w nich/ á nie będźie zrozumian. 31 Serce mądrego bywa poznáne w mądrośći/ á vcho dobre ſłucháć będźie mądrośći ze wſzyſtką pilnośćią. 32 Mądre ſerce y rozumne wſtrzyma ſie od grzechow/ á w vczynkách ſpráwiedliwośći będźie miáło ſczęśćie. 33 ᵛOgień gorąiący gáśi wodá: á iáłmużná ᶻgrzechom ſie przećiwia. 34 A Bog ieſt opiekunem tego ktory nágradza łáſkę: pámięta nań ná potym/ á czáſu vpadku ſwego naydźie pokrzepienie.

Margin notes: ᵛdobrodźieyſtwo. ᶻſkromnie od śiebie znieśiony, ábo zá grzech, ktorymeś nieraz obráźił mátkę ſwoię. Cichość. Pokorá. Phil. 2. a 3. ᵛPrzyp: 15. d 28. Bádánia tá iemnic Bożych ſtrzeż ſie. Przyp: 25. Rzym: 11. G. ᶻerce twárde. ᵛwe złym vporne. G. ᵛktore chce dwiemá pánom ſłużyć. ᶻtwárde, G. Zbor pyſznych. Serce mądre. G. ᵛDan: 4. c 24. ᶻgrzechy gládźi, á Bog ktory łáſką nágradza, G.

ROZD. IIII.

Synu/ nie odeymuy iáłmużny vbogiemu/ á oczu twoich nie odwracay od vbogiego. 2 ᵛNie wzgárdzay duſze łáknącey: y nie drážni vbogiego w niedoſtátku iego. 3 Nie trap ſercá człowieká niedoſtátecznego/ á nie odwłaczay datku vćiśnionemu. 4 Nie odrzucay proſby vtrapionego/ á nie odwrácay oblicza twego od potrzebnącego. 5 Nie odwrácay oczu twoich od vbogiego ᵛdla gniewu: á nie dopuſzczay proſzącym z tylu ćie przeklináć: 6 Bo tego ktory ćie w gorzkośći duſze przeklina/ modlitwá wyſłucháná będźie: á wyſłucha go ten ktory go ſtworzył. 7 Zgromádzeniu ᵛvbogich ſtaw ſie łáſkáwym/ á ſtárſzemu poniżay duſze twoie/ á przełożonemu nákłoń głowę ſwoię. 8 Nákłoń vbogiemu bez ſmutku vchá twego/ y odday dług twoy/ á odpowiedz mu ſpokoynie w ćichośći. 9 Wybaw tego ktory krzywdę ćierpi z ręki pyſznego/ ᶻá nie kwáśno znoś ná duſzy twoiey. 10 Ná ſądźie bądź miłośierny/ śierotom iáko oćiec/ á mátce ich miáſto męża: 11 A będźieſz ty iáko ſyn Nawyſſzego po ſłuſzny/ y ſmiłuie ſie nád tobą wiecey niżli mátká. 12 Mądrość ſynom ſwym wdycha żywot/ y wſpomaga tych ktorzy iey ſzukáią/ y wprzod poydźie w drodze ſpráwiedliwośći. 13 A kto ią miłuie/ miłuie żywot: á ktorzyby czuli do niey/ ᵛośiegną ſłodkość iey. 14 Ktorzy ią otrzymáią odźiedźiczą żywot: á gdźie wnidźie/ Bog będźie błogoſłáwić. 15 Ktorzy iey ſłużą/ będą poſłuſzni świętego: á tych ktorzy ią miłuią/ Bog miłuie. 16 Kto iey ſłucha/ będźie ſądźił narody: á ktory ná nie pátrzy/ beſpiecznie mieſzkáć będźie. 17 ieſli iey vwierzy odźiedźiczy ią/ y będą w potwierdzeniu potomkowie iego: 18 bo w doświádczániu z nim chodźi/ á naprzod go obiera. 19 Strách y boiaźń y doświádczenie náwiedźie nań: y vtrapi go vtrapieniem

Margin notes: Vczynki miłośierne zálecone. Tob: 4. b 7. ᵛNiezáſmucay, G. G. ᵛábyś go nie rozgniewał. G. G. G. ᶻá nie bądź boiáźliwy broniąc go, G. G. G. Pożytki mądrośći. G. ᵛbędą weſelem nápełnieni, G. ᶻſławę, G. λατρεύοντες. G.

niem náuki ſwéy: áż go doświadczy w myślách iego: y vwierzy duſzy iego. 20 Y vmocni go/ y dróge proſtą przywiedźie do niego/ y vweſeli go/ 21 y odkryie mu táiemnice ſwoie/ y ſkárbić bedźie nád nim vmieietność 22 y rozumienié ſpráwiedliwości. Ale ieſli ſie obłądźi/ opuści go/ y poda go 23 w rece nieprzyiaćielá iego. Synu 24 pilnuy czáſu á ſtrzeż ſie złégo. Nie wſtyday ſie mówić prawdy/ zá duſze twoie. 25 Bo ieſt wſtyd przywodzący grzéch/ á ieſt wſtyd przywodzący ſławe y łáſke. 26 Nie miéy względu ná oſobe przećiw oſobie twoiéy/ áni ná 27 kłamſtwo/ przećiw duſzy twoiéy. Nie wſtydź ſie bliźniégo twégo w vpadku iego: 28 áni záwściągay ſłowá czáſu zbáwiennégo: nie kryy mądrości 29 twéy w ozdobie ſwéy. Bo mądrość poznána bywa z iezyká/ á ſmyſł y vmieietność/ y náuká/ z mowy roſtropnégo/ y ſtáteczność z vczynków ſpráwiedliwych. 30 Nie ſprzećiwiay ſie słowu prawdziwému żadnym obyczáiem: y ſromay ſie kłamſtwá nie vmieietności twoiéy. 31 Nie wſtyday ſie ſpowiádáć grzéchów twoich/ á nie poddaway ſie káżdému człowiekowi zá grzéch. 32 Nie ſprzećiwiay ſie obliczu możnégo/ á nie vſiłuy przećiw byſtrości rzéki. 33 Zá ſpráwiedliwością boiuy zá duſze twoie/ y biy ſie o prawde áż do śmierći: á Bóg zá ćie zwalczy nieprzyiaćioły twoie. 34 Nie bądź predkim w iezyku twoim/ á niepożytecznym y niedbáłym w vczynkách twoich. 35 Nie bądź iáko lew w domu twym/ wywráćáiąc domowniki twoie/ á obćiążáiąc poddáné tobie. 36 Niech nie bedźie reká twoiá wyćiągniona ku bránijú/ á ſkurczona ku dawániu.

Margin notes: G. — przydźie proſto, G. — G. — vpadku, G. — Czás. — G. — Wſtyd. — ábyś nie zgrzéſzył. przećiw duſzy ſwoiéy. — gdy ieſt nádzieiá pomocy zbáwiennéy. — Prawda. — Spowiedź grzéchów. — ábo, do grzéchu. — Obroná ſpráwiedliwości. — dla záchowánia duſze. — Nie obćiążáć poddánych. — Łakomſtwo.

31 *Nie wſtyday ſie ſpowiádáć grzéchów twoich.*] Vpomina do záchowánia zwyczáiu zákonnégo/ który táki był/ iż wſzyſcy grzéchy ſwoie zá które miano ofiárowáć/ powinni byli wyznáwáć y wymieniáć ze wſzytkimi okolicznośćiámi. O czym ſą świádectwá Rábinów. Galati: li: 10. c. 3. Ale y tu medrzec to dáie znáć/ bo ſie człowiek nie boi wſtydu kiedy ſie ſámemu Pánu Bogu ſpowiáda. Ale kiedy człowiekowi ma powiádáć káżdy grzéch zoſobná/ tám ſie dopiéro wſtydźi. Czytay téż Num: 5. v. 1. y Leuit. 5. Przypowieś: 28. v. 13.

Margin note: Spowiedź grzéchów.

ROZDZIAŁ. V.

1 NIE pátrz ná máietności nieſpráwiedliwé/ á nie mów/ mam doſyć żywności: boć nic nie pomoże czáſu pomſty y vtrapienia. 2 Nie náſláduy w mocy twéy żądzy ſercá twégo: 3 á nie mów/ iákom przemógł: ábo kto mie podbiie zá vczynki moie? Abowiém Bóg mſcząc ſie mśćić ſie bedźie. 4 Nie mów/ zgrzéſzyłem/ á cóż mi ſie złégo ſtáło? Abowiém Naywyſzy ieſt ćierpliwy oddawácz. 5 Zá odpuſzczony grzéch nie bądź bez boiáźni/ áni przykłáday grzéchu do grzéchu. 6 A nie mów/ Miłośierdźié Páńſkié wielkié ieſt/ śmiłuie ſie nád mnoſtwem grzéchów moich. 7 Miłośierdźié bowiém y gniéw predko przybliżáią ſie od niego/ á ná grzéſzniki pátrzy gniéw iego. 8 Nie omieſzkaway náwróćić ſie do Páná/ á nie odkłáday 9 odednia do dniá/ nagle bowiém przyidźie gniéw iego/ á czáſu pomſty 10 zágubi ćie. Nie fráſuy ſie o bogáctwá nieſpráwiedliwé: boć nie pomogą wdźień vtrapienia y pomſty. 11 Nie chwiéy ſie od káżdégo wiátru/ y nie káżdą drógą chodź: bo ták doświadczon bywa káżdy grzéſznik rozdwoionégo iezyká. 12 Bądź ſtáteczny w drodze Páńſkiéy/ y wprawdźie vmyſłu twégo/ y w vmieietności: á niech ćie náſláduie ſłowo pokoiu y ſpráwiedliwości. 13 Bądź ćichy ku ſłuchániu ſłowá/ ábyś wyrozumiał: á z mądrośćią daway odpowiédź prawdźiwą. 14 Jeſli máſz rozum/ odpowiáday bliźniemu: á ieſli nié/ niech bedźie reká twoiá ná vſtách twoich: by ćie nie podchwycono w nieobácznym ſłowie/ á byłbyś záwſtydzon. 15 Cześć y chwałá w mowie roſtropnégo: lecz iezyk niebácznégo ieſt vpadek iego. 16 Niechay ćie nie zową obmówcą/ á iezykiem twoim niedáy ſie poimáć y záwſtydzáć. 17 Bo nád złodźiciem ieſt ſromotá y żáłość/ á ná

Margin notes: Nie vfáć w bogáctwách. — ſkarze. — W grzéchách ſie nie chlubić. — przy: 10. a 4. — ná grzéſznikách odpoczywa, G. — Przy: 11. d. 28 — Chćiwość. Nieſtátek. — ćierpliwy. Słucháć y odpowiádáć. — G. Obmówcá. — nie zdradzay, G. — G.

człowieká dwoistégo iezyká złé potepienié : á na obmówce nienawiść y 18 nieprzyiaźń y sromotá. ° Vspráwiedliwiay iednáko máłégo y wielkiégo.

Heretycka dumá.

5 *Zá odpuszczony grzéch nie bądź bez boiáźni*] To pismo dziwnie kole Heretyki dzisieysze. Bo oni własnie są tákowi iż vch wyćwiczy się wiárą spráwiedliwości Páná Chrystusowéy/ żadnéy ná potym boiáźni nie máią. A choćia przydáią grzéch do grzéchu/ przećie tuszą sobie iż zbáwienia nie vtrácą/ których szaleństwo y tu strofuie/ y przed tym Ekklesiástes 8. v. 14. Przygániáią przeto tłumáczowi iż miał przełożyć/ zá odpuszczenié/ nie zá odpuszczony. Ale się tym nie obronią : bo iákożkolwiek przełożysz/ choćia zá odpuszczenié grzéchu/ choćia zá odpuszczony grzéch/ iednákie przećie tych słów iest wyrozumienié y iáwny ich fałsz strofuią.

ROZDZ. VI.

Dwoisty ięzyk.

1 NIE sstaway się bliźniemu z przyiacielá nieprzyiacielem : złą sławe bowiém y sromote zły człowiek odziedziczy/ y wszelki grzészník zazdrościwy y dwoistégo iezyká. 2 ° Nie wynoś się w myśli dusze twoiéy iáko byk : áby snadź nie byłá zrážona moc twoiá przez głupstwo/ 3 ° á nie pożárłá liścia twego/ y potráciłá owocu twego / á zostałbyś iáko drzewo suché ná pusczy. 4 ° Duszá bowiém złośćiwa zátráci tego kto ią ma/ y podáie go pociecha nieprzyiaciołóm/ "y przywiedźie w dział niezbożników'. 5 ° Wdźięczné słowo rozmnaża przyiacioły "y vbłaga nieprzyiaciele': á iezyk wymowny w dobrym człowiecze obfituie. 6 ° Miéy wiele życzliwych/á od porády miéy iednégo z tysiącá. 7 ° Jeśli nábywasz przyiacielá/ przez doświádczenié go nábyway/ á nie łácno mu wiérz. 8 ° Bo iest przyiaciél według czásu swego/ á nie wytrwa w dźień vtrapienia. 9 ° A iest przyiaciél który się obraca do nieprzyiáźni: y iest "przyiaciél' który nienawiść y swar y hánbe obiáwi. 10 ° A iest przyiaciél towárzysz stołu/ y nie zetrwa czásu potrzeby. 11 ° Przyiaciél iesli wytrwa státecznie/ bedźie tobie iáko rowiennik/ á miedzy domowniki twemi bespiecznie sobie poczynáć bedźie : 12 ° Jeśli się vniży przećiw tobie/ á skryie się przed tobą/ iednomyślną bedźiesz miał przyiaźń dobrą. 13 ° Odłącz się od nieprzyiaciół twoich / á bądź ostrożny z przyiacioły twémi. 14 ° Wierny przyiaciél iest mocna obroná/ á kto go nálazł/ skarb nálazł. 15 ° Wiernému przyiacielowi niémasz porownánia/ y niémasz godnéy wagi złotá y srébrá przećiw dobroći wiáry iego. 16 ° Przyiaciél wierny lékárstwo żywotá y nieśmiertelność : á którzy się boią Páná/ náydą go. 17 ° Kto się Bogá boi/ równie bedźie miał przyiacielstwo dobré : bo iákim on iest/ tákim bedźie y przyiaciél iego. 18 ° Synu od młodości twoiéy przyimuy náuke/ á naydźiesz mądrość áż do szedziwości.

Chęć do náuki y mądrości.

19 ° Jáko ten/ który orze y sieie/ przychodź do niéy/ á czekay dobrych iéy owoców. 20 ° Niewiele się bowiém spracuiesz robiąc około niéy/ á rychło bedźiesz vżywał pożytków iéy. 21 ° Jáko przykra zbytnie iest mądrość nieumieietnym ludźióm/ y nie wytrwa w niéy głupi. 22 ° Jáko moc kámienia bedźie w nich doświádczenié/ á bez omieszkánia odrzucą ią. 23 ° Mądrość bowiém náuki iest wedle imienia swego/ y nie iest wielóm znáioma : "á którym iest znáioma/ trwa áż do widzenia bożégo'. 24 ° Słuchay synu/ á przyimi ráde rozumu/ á nie odrzucay rády moiéy. 25 ° Poday noge twoie w petá iéy/ y szyie twoie do łáncuchá iéy : 26 ° Podłoż rámie twoie/ á noś ią/ á niechći się nie przykrzą zwiąski iéy. 27 ° Ze wszytkiégo vmysłu twego przychodź do niéy/ á ze wszytkiéy mocy twéy strzeż dróg iéy. 28 ° Szukay iéy á oznaymi się tobie/ á dostawszy nieopuszczay iéy : 29 ° Bo náostátek naydźiesz w niéy odpoczynienié/ á obrócić się w kochánié. 30 ° A bedą tobie petá iéy obroną mocną/ y stałym fundámentem : á łáncuchy iéy szátą chwały. 31 ° bo vbiór "żywotá' iest w niéy/ á zwiąski iéy záwieszenié "zbáwienné'. 32 ° W száte chwały oblieczesz ią/ á korone rádości włożysz ná się. 33 ° Synu bedźieszli mie słuchał/ náuczysz się: á iesli przyłożysz myśli twéy/ mądrym bedźiesz. 34 ° Jeśli nákłonisz vchá twego/ póymiesz náuke/ á ieslić

Rzym: 12. c 16. Phil: 2. a 3.

"G. Mowá łágodna. "G.

Przyiaciele rozmáyci

"G.

"G.

"złoty, G.

"kosztowné, G.

Ooo iij mło

miło będzie ſłucháć / mądrym zoſtániesz. 35 Stáway w gromádźie ſtárców roſtropnych / á przyłączay ſie z sercá mądrości ich: ábyś wszelką powieść Boską ſłyszeć mógł / á przypowieści chwały godné ábyć táyné nie były. 36 A vyźrzyszli mądrégo / porań ſie do niego / á nogá twoiá niechay trze progi drzwi iego. 37 Myśl twoie miéy w przykazániu Bożym / y w mándaciech iego nabárźiéy bądź vſtáwiczny: á on tobie da serce / y pożądánié mądrości będzie dano tobie.

ROZDZ. VII.

1 Nie czyń złych rzeczy á nie imą ſie ciebie. 2 Odſtąp od niepráwnégo / á odſtąpią złé od ciebie. 3 Synu nie śiéy złości ná zagoniech nieſpráwiedliwości / á nie będzieſz ich żął śiedmioráko. 4 Nie proś zwierzchności od Páná / áni zacnéy ſtolice od królá. 5 Nie czyń ſie ſpráwiedliwym przed Bogiem / bo poznawcá sercá on ieſt: á przed królem niechćiéy bydź widźian mądrym. 6 Nie ſtáray ſie ábyś był ſędzią / áżbyś mógł mocą przełomić niepráwości: byś ſie ſnáć nie vląkł osoby możnéy / y nie vczynił z gorszenia w ſpráwiedliwości twoiéy. 7 Nie grzéſz przećiwko mnoſtwu miáſtá / áni ſie wdaway miedzy lud / 8 áni wiąż dwoiákich grzéchów: bo y zá ieden wolen nie będzieſz. 9 Nie bądź boiáźliwym ná vmyśle twoim: 10 modlić ſie y iáłmużny czynić nie opuſzczay. 11 Nie mów: zá wielkością dárów moich weyzrzy Bóg / á gdy będę ofiárował Bogu Naywyższému: przyimie dáry moie. 12 Nie naśmiéway ſie z człowieká w gorzkości duſze: bo ieſt który vniża / y podwyższa Bóg wszytko widzący. 13 Nie órz kłamſtwá przećiw brátu twe: áni przećiw przyiacielowi ták czyń. 14 Niechćiéy kłamáć wszelákim kłamſtwem: bo vſtáwiczność iego nie ieſt dobra. 15 Nie bądź wielomownym w gromádźie ſtárych / á nie powtarzay ſłów ná modlitwie twoiéy. 16 Nie miéy w nienawiści robót prácowitych / áni ſpráwowánia roléy poſtánowionégo od naywyższégo. 17 Nie licz ſie w gromády niekárnych. 18 Pámiętay ná gniéw że nie omieszka. 19 Vniżay bárzo duchá twego: bo pomſtá ćiáłá złośliwégo ogień y robak. 20 Nie wykrácay ná przećiwko przyiaćielowi odwłaczáiącému pieniądze / áni brátá namilszégo dla złotá nie wzgárdzay. 21 Nie odłączay ſie od żony mądréy y dobréy / któréyeś doſtał w boiáźni Páńſkiéy: bo wdźięczność iéy wſtydliwości nád złoto. 22 Nie obrázay czeládniká wiernie prácuiącégo / áni naiemniká wydáwáiącégo duſze ſwą. 23 Sługá mądry niechci będźie mił iáko duſzá twoiá: nie omylay go w wolności / y nie zoſtáwuy go w vboſtwie. 24 Maſz dobytek: przyglądayże go: á ieſli ieſt pożyteczny / niech trwa v ćiebie. 25 Maſz syny: ćwicz ie / á náchylay ich z dziecińſtwá ich. 26 Maſz córki / ſtrzeżże ćiáłá ich / á nie okázuy im weſołéy twarzy. 27 Wyday córkę / á wielką rzecz ſpráwiſz / á day ią zá człowieká roſtropnégo. 28 Jeſli maſz żonę według duſze twoiéy / nie porzucay iéy: á nie zwierzay ſie téy któréy nienawidźiſz. 29 Ze wszytkiégo sercá twego czći oycá twego / á nie zápominay ſtękánia mátki twoiéy. 30 Pomni żebyś ſie był nie národźił: by nie przez nie: y oddaway im iáko y oni tobie. 31 Ze wszytkiéy duſze twoiéy bóy ſie Páná / á kápłany iego miéy zá święté. 32 Ze wszytkiéy siły twoiéy miłuy tego który ćię vczynił / á ſług iego nie opuſzczay. 33 Czći Bogá ze wszytkiéy duſze twoiéy / y czći kápłany / á oczyśćiay ſie rámiony. 34 Daway im cześć iákoć roſkazano pierwiaſtek / y oczyśćienia / á zá niedbáłości twoie oczyść ſie z niewielą. 35 Dar łopátek twoich / y ofiárę poświecenia ofiáruieſz Pánu / y pierwiaſtki rzeczy świętych: 36 A vbogiému ściągni rękę twoię / áby ſie wykonáło vbłagánié y błogosłáwieńſtwo twoie. 37 Wdźięczność datku przed oczymá v káżdégo żywiącégo / á vmárłému nie zábrániay łáſki. 38 Nie zániechiway płáczących ćieszyć / á z płáczącymi chodź. 39 Nie leń ſie náwiedźić

choré,

Marginal notes: Niż: 8. a 9. — G. — Złoczyńſtwo zgánioné. — G. — ᵃ wynijąc doſyć pożędliwościam ćieleſnym. — Czci práźgnienie. — Vſpráwiedliwiánia. — Pſa: 142. a 2. Ecc: 7. c 17. Iob: 9. a 1. — przełożonym. — Vrzędu domagánie. — powtarzáiąc. — Niż: 12. a 1. — A po zgrzéſzeniu, G — vpádłégo sercá námodliwie. G. — Naśmiéwcá 1. Kró: 2. b 4. — G. — ku dobrému G. — to ieſt, pilno ſie módl, ábyć nie potrzebá było słów powtarzáć. — Złé towárzyſtwo. — Gniéw boży — G. — Pſal: 1. a 2. — Nie odmieniay przyiaćielá choć dla wielkiéy rzeczy, G. — Goſpodarzom náuki. — G. — G. — Nie trap, G — Leu: 19. c 13. — Robotnik y sługá. — Bydłę. — Synowie. — ſyie, G. — Corki. — 1. Cor: 7. — Tob: 4. a 3. — Cześć Bogu y kápłanom powinna. — Deu: 12. c 18 — G. — ofiárę łopátek. — Leu: 2. a 1. Nu: 18. b 15. — G. — G. — Vmárłym łáská. — G. — Płácz, G. — Ro: 12. c 16 — Mat: 25. c 36.

choréqo: bo z tąd w miłości bedźieß vtwierdzony. We wßytkich spráwách twoich pámietay ná ostátnie rzeczy twoie/ á ná wieki nie zgrzéßyß.

bedźieß vmiłowan, G. od Bogá y ludźi.

Ostátnie rzeczy.

ROZDZ. VIII.

NIE wadź śie z człowiekiem możnym / byś snadź nie wpadł w rece iego. Nie spieray śie z człowiekiem bogátym / by snadź przeciw tobie práwem nie czynił. bo mnogich zátráciło złoto y srébro: y áż do serc królewskich przebyło/ y wywróciło ie. Nie swarz śie z człowiekiem iezycznym / á nie przykłáday drew ná ogień iego. Nie obcuy z nieumieietnym człowiekiem / áby źle nie mówił o rodzáiu twoim. Nie wzgárdzay człowieká który śie odwraca od grzéchu / áni mu vrągay / pomni żeśmy wßyscy godni karánia. Nie gardź człowiekiem w stárości iego: bo y z nas śie zstárzeią. Nie ráduy śie z śmierći nieprzyiaciela twego: wiedząc że wßyscy vmiéramy/ á do wesela przyść niechcemy. Nie lekce waż powieśći stárców mądrych / á w przypowieśćiách ich baw śie. Bo śie od nich náuczyß mądrości y náuki rozumu y służyć pánóm bez przygány. Nie puszczay mimo śie powieśći stárßych: bo śie oni náuczyli od oyców swoich: bo od nich náuczyß śie rozumu/ y dáwáć odpowiedź czásu potrzeby. Nie rozpalay wegla grzéßników karząc ie/ y nie zápalay śie płomieniem ogniá grzéchów ich. Nie sprzećiwiay śie człowiekowi potwarnému/ áby nie śiadł iáko nieprzyiaćiel przećiw vstam twoim. Nie pożyczay człowiekowi nád ćie możnieyßému: á iesli pożyczyß/ miéy zá rzecz strácona. Nie recz nád przemożenie twoie: á iesliś reczył/ obmyslay iákobyś miał zápłáćić. Nie sądź przećiw sędźiemu: ponieważ według spráwiedliwości sądźi. Nie chodź w drógę z człowiekiem śmiáłym/ by snadź nie zwálił złości swoich ná ćie: bo on idźie według woléy swoiéy/ á wespół z iego ßaleństwem zginieß. Nie bedźieß śie wádźił z gniewliwym / á z śmiáłym nie chodź ná puszczą: bo iáko nic w oczách iego iest krew/ á gdźie niémáß rátunku zábiie ćie. Z głupimi nie miéy rády: ábowiém nie może śie im podobáć ieno co im miło. Przed obcym nie miéy rády: bo nie wieß co vrodźi. Nie káżdému człowiekowi otwarzay sercá twego: bydź snadź nie oddał łáską fałßywą/ á nie ßkálował ćie.

Nie wałcz, nie práwuy śie.
Mat. 5. e 25
áby ćię nie przeważył, G ná sędźie pieniądzmi.
Niż. 31. a 6.
swáwym.
Nie igray, ábo nie żártuy, G.
nie vrągay grzéßnému.
Gal: 6. a 1.
2. Co: 2. b 6.
Nie gardź stárym.
Leu: 19. g 36
G.
ná poćiechę nieprzyiaćiołom.
Powieśći stárßych słucháć.

Nie drażni.
G.
áby ćię nie podchwyćił zdrádliwie w powieśći twoiéy.
Nie pożyczay możnym.
Niż: 29. a 4.
spráwiedliwie sądzącému.
Gen: 4. b 8.
Zuchwáłych śie strzeż.
czyni, G.
Przy: 22. d 24.
á z nim, G.
mężobóystwá.
niemogą zátáić słowá, G
nieobiáwiay táiemnice, G
G.

ROZDZ. IX.

NIE miéy w podeyźrzeniu niewiásty żoná twego/ áby nie okázáłá nád tobą złości náuki złéy. Nie daway niewieśćie mocy nád duszą twą / áby nie wstąpiłá ná śiłe twoie / y byłbyś záwstydzony. Nie pátrz ná niewiástę wielochćiwą / byś snadź nie wpadł w śidłá iéy. Z tanecznicą nie bądź vstáwiczny/ áni iéy słuchay/ byś snać nie zginął iéy potężnością. Nie pátrz ná pánnę/ ábyś śie niezgorßył z iéy piekności. Nie day duße twoiéy niwczym wßetecznicam: ábyś śie nie zágubił y dźiedźictwá twego. Nie pogląday po vlicách miástá / áni śie przebiegay po rynkách iego. Odwróć oblicze twoie od niewiásty pieknie vbránéy/ á nie przypátruy śie cudzéy piekności / wiele ludźi zginęło dla piekności niewieśćiéy: á z tąd śie pożądliwość zápala iáko ogień. Káżda niewiástá która iest nierządna / iáko gnóy ná drodze podeptána bedźie. Piekności cudzéy niewiásty wiele dźiwuiąc śie zstáli śie złośliwémi / bo rozmowá z nią iáko ogień śie rozpala. Z cudzą niewiástą zgołá nie śiaday / áni siedź z nią podpárwßy śie łokćia: áni z nią spoźywiedź ná winie / by śie snadź nie skłoniło ku niéy serce twoie/ á vpadłbyś w zátrácenie przez krew twoie. Nie opuszczay stárego przyiaćiela: bowiém nowy nie bedźie mu podobny. No-

Żone iáko rządźić.
czárownicéy.
Strzeż śie niewiast.
z śpiewaczką, G.
chytrośćiámi, G.
ábo, nierwiodł iéy piękności.
Gen: 6. a 2.
Prou: 5. a 2.
G

Mat: 5. e 28.
Gen: 34. c 2.
2. Kró: 11. a 4 y 13. a 1.
gładkiéy.
G.
nie skłáday śie z nią ná wino, G.
ábo grzéchem twoim.
Stáry przyiaćiel lepßy

wé wino przyiaciel nowy: podstárzeie / á z roskoszą pić ie bedźieß. Nie zayzrzy chwały y bogactw złośliwému: bo nie wieß które ma bydź wyrócenie iego. Nie kochay sie w krzywdźie niespráwiedliwych / wiedząc / że áż do piekłá nie bedźie sie podobał niezbożny. Dáleko bądź od człowieká który ma moc zábić / á nie bedźieß sie obáwiał boiáźni śmierći. A ieśli przystánieß do niego / nie dopuszczay sie niczego / bydź snadź nie odiął żywotá twego. Wiedz o pospolitośći śmierći: bo przez pośrzodek śideł bedźieß chodźił / á po zbroiách ludźi boleiących bedźieß sie przechodźił. Wedle możnośći twéy wáruy sie od bliźniego twego / á z mądrymi y rostropnymi miéway spráwy. Ludźie spráwiedliwé miéway v stołu swego / á w boiáźni Páńskiéy niech bedźie chlubá twoiá / á w rozumie niechći bedźie mysl o Bogu / á wßytká rozmowá twoiá o przykazániu Nawyßßego. Z reki rzemieślników robote chwalić bedą / á przełożonégo nád ludem z mądrośći mowy iego / á słowo z rostropnośći stárßych. Stráßny iest w mieśćie swym człowiek iezyczny / á niebáczny w mowie obrzydły bedźie.

Syr. 9.a4. 2. król. 15.a10 — *G.* — *po sczyćiech miéyskich. G.* — *Do stołu spráwiedliwé bráć.* — *G.*

ROZDZ. X.

Edźia mądry bedźie sądźił lud swóy / á przełożeństwo rostropnégo stałé bedźie. Jáki iest sędźia ludu / tácy też słudzy iego: á táki przełożony miástá / tácy y mieszkáiący w nim. Król nieumieietny potráći lud swóy: á miástá osádzoné bedą rostropnośćią mądrych. W rece Bożéy władza nád źiemią: y pożytecznégo spráwce wzbudźi nád nią ná czás. W rece Bożéy scześćie człowiecze / á ná osobe człowieká vczonégo włoży sławe iego. Nie pámietay káżdéy krzywdy bliźniego / á nie czyń nic w spráwách krzywdy. Omierzła iest pychá przed Bogiem y przed ludźmi / y brzydliwa wßelka niespráwiedliwość narodów / Królestwo bywa przenaßáné od narodu do narodu / dla niespráwiedliwośći y krzywd / y potwarzy / y rozmáitych zdrad. A nád łákomégo nic niémáß gorßégo. Przecz że sie pyßni źiemiá y popiół? Nic nie iest złośćiwßégo iáko miłowáć pieniądze. bo ten y duße swą ma przedayną: gdyż w żywoćie swoim wyrzućił wnetrznośći swoie. Wßytkich mocarzów krótki żywot. Długa niemoc obćiąża lékárzá. Krótką niemoc odćina lékarz: ták y król dźiś iest / á iutro vmrze. Bo kiedy człowiek vmrze / odźiedźiczy weże y bestye y robaki. Początek pychy człowieczéy odstąpić od Bogá. bo od tego który go vczynił odstąpiło serce iego. bo pychá iest początkiem grzéchu káżdégo: kto sie iéy trzymáć bedźie / pełen bedźie przeklectwá / á nákoniec go wywróći. Przeto Pan pohánbia zbory złych ludźi / y zepsował ie do końcá. Stolice kśiążąt pyßnych wywróćił Bóg / á ná ich mieysce pokorné posádźił. Korzenie pyßnych narodów vsußył Bóg / á wsczépił pokorné z tychże narodów. Ziemie narodów wywróćił Pan / y wytráćił ie áż do gruntu: wysußył z nich y wytráćił ie / y wygłádźił pámiątke ich z źiemie. Pámiątke pyßnych wytráćił Bóg / y zostáwił pámiątke pokornych vmysłem. Nie iest stworzona dla ludźi pychá: áni gniew dla narodu niewieśćiég. Nasienie ludźi to vczoné bedźie / które sie Bogá boi / á to nasienie bezecżci bedźie / które przestepuie Páńskie przykazánie. Miedzy bráćią rządźcá ich we czći: á którzy sie boią Páná / bedą w oczách iego. Chlubá bogátych / poczćiwych / y vbogich / iest boiáźń Bożą: Nie gardź człowiekiem spráwiedliwym vbogim / áni sobie waż człowieká grzéßnég bogátégo. Wielki y sędźia y możny iest w vczćiwośći: á z nich niémáß wietßégo nád tego który sie Bogá boi. Niewolnikowi mądrému wolni służyć bedą: á mąż rostropny y ćwiczony nie bedźie ßemrał strofowány: á nieuk nie bedźie vczony. Nie wynoś sie w czynieniu roboty twoiéy: áni sie oćiągay

náucza. G. — *Przy. 29b12* — *Pan.* — *Przełożony dobry y zły 3. król. 12b13* — *Leui. 19c.17* — *Zgánienie pychy.* — *Da. 4.c.14.* — *Łákomstwo.* — *Pychy początek.* — *brzydkośći. G.* — *wyrwał. G* — *G.* — *Nasienie uczoné.* — *Przy. 17.a2. 2. król. 12c13* — *G.*

30 czásu niedostátku. Lepszy iest co robi/ á ma dosyć wszytkiego: niż co 31 sie pyszni á nie ma y chlebá. Synu w cichośći záchoway duszę twoię/ á miey ią w vczćiwośći według godnośći iey. 32 Grzeszącego przećiw duszy swoiey kto vspráwiedliwi? á kto vczći nie czczącego duszę swoiey? 33 Vbogi dla swey náuki y boiáźni wsłáwion bywa: á iest człowiek ktorego czczą dla máietnośći iego. 34 A kto iest wsłáwion w vbostwie/ iáko dáleko więcey w bogáctwie: lecz kto iest wsłáwion dla máietnośći/ niech sie vbostwá boi.

ROZDZ. XI.

1 A Mądrość vniżonęg wywyższy głowę iego: y w pośrzodku wielkich Pánow posádźi go. 2 Nie chwal człowieká z piękności iego/ áni gardź człowiekiem dla osoby iego/ 3 máluczka iest pszczołá miedzy latáiącymi/ á przodek słod kości ma owoc iey. 4 Nie chlub sie ni gdy w odźieniu/ áni sie wynoś w dźień poczćiwośći twoiey: bo dźiwne są spráwy sámego Nawyższego/ á chwalebne y skryte y niewidome są vczynki iego. 5 Wiele okrutnikow śiádło ná stolicy/ á ten o ktorym nic nie myślono/ odniosł korone. 6 Wiele możnych gwałtownie są śćiśnieni/ á zacni ludźie dáni są w ręce innych. 7 Nie gań niko pierwey niż sie wywieß/ á wywiedźiawszy sie strofuy spráwiedliwie. 8 Pierwey niż wysłuchaß nie odpowiáday słowá: á w pośrzodku mow nie wtrącay sie. 9 B Nie wadź sie o to co ćie nie dolega: á nie postáway w sądźie grzesznikow. 10 Synu nie zábawiay sie wielą spraw á ieśli będźieß bogátym/ nie będźieß wolny od występku: bo ieśli ścigáć będźieß/ nie doścignieß: á chocbyś wybiezał/ nie wybiegaß sie. 11 Jest człowiek prácuiący y śpieszący sie y bolejący niezbożnik/ á tym więcey sie nie zbogáći. 12 Jest człowiek leniwy/ rátunku potrzebuiący ná śile bárźiey schodzący/ á dosyć vbostwá máiący: á oko Boskie weyrzáło nań ku dobremu/ 13 y podniosł go od vniżenia iego/ y podwyższył głowę iego: y dźiwowáli mu sie wiele/ y dáli cześć Bo. 14 Dobre y złe/ żywot y śmierć/ vbostwo y bogáctwá/ od Páná pochodzą. 15 Mądrość y náuká/ y vmieiętność zakonu v Bogá/ Miłość y drogi dobre od niego. 16 Grzesznikom błąd y ćiemnośći wrodzone są: á ktorzy sie ráduią we złych rzeczách/ stárzeią sie we złośći. 17 Dar Boży trwa spráwiedliwym/ á pomnożenie powodźić sie będźie ná wieki. 18 C Jest ktory sie bogáći skąpo żyiąc/ á tá iest cześć zapłáty iego/ 19 w tym co mowi: Nálazłem sobie odpoczynienie/ á teraz będę sam vżywał dobrá mego: 20 á niewie że czás przeminie/ á śmierć sie przybliża/ y wszytko innym zostáwi/ y vmrze. 21 Trway w postánowieniu twoim/ á rozmawiay o nim/ y sstárzey sie w vczynku przykazań tobie dánych. 22 Nie trway w vczynkách grzesznikow. A vfay Bogu/ á mieszkay ná mieyscu twoim. 23 Bo łácno iest w oczách Boskich nátychmiast vczćić vbogiego. 24 Błogosłáwienie Boże prędkie iest ku zapłáćie pobożnego/ á w krotkim czáśie postępek iego pożytek czyni. 25 Nie mow: Coż po mnie/ á coż od tąd będźie dobrego? 26 Nie mow: Mam dostátek: á coż mi sie od tąd przyda złego? 27 W dźień dobrego/ nie zápominay złego/ á w dźień złego nie zápominay dobrego. 28 Bo łácno iest przed Bogiem w dźień śmierći zápłáćić káżdemu według drog iego. 29 Złość godźiny przynośi zápámiętánie zbytku wielkiego: á przy skończeniu człowieczym odkryćie vczynkow iego. 30 Nie chwal przed śmierćią żadnego człowieká: bo w synach swych poznan bywa mąż. 31 Nie káżdego człowieká wprowadzay do domu swego: bo wiele iest chytrośći zdrádliwego. 32 Jáko bowiem wypuszczáią smrod wnętrznośći śmierdzących ludźi/ y iáko kuropátwę wprowadzáią w klatkę/ y iáko sárnę w śidło: ták y serce pysznych ludźi/ y iáko stroż widzący vpadek bliźniego swego. 33 Dobre bowiem

Marginal notes: Przy:12.b 9 vbogi pyszny. — wymowi. — G. — lecz kto iest bezecźći w bogáctwach, dáleko więcey byłby bezecźći w vbostwie. G. — Gen:41. a 4. Dan. 6. a 3. Ioan:7. c 18. — dobrych vczynkow, G. — Skąpy. Luk:12: c 19. — G. — Nie pysżń sie z ubioru. — cźći w Dźie: 12. d 21. — G. — G. — G. — miedzy ludź mi. G. — Nie dźiwuy sie sprawam, G. — pilnuy roboty swoiey, G. — G. — Szczęśćie odmienne. 1. krol: 5. f 28 Eph: 6. b 7. Nie skwápiay sie gáńić. — G. — Przy:18.c 13 Nie wtrącay sie. — Zabáwy rozmáite. — 1 Ti.6.b 9. — Pámiętay ná złe y ná dobre. Nie:18.d 25 — Sąd osobliwy przy śmierći káżdego. Smierć siłá wyiawia. — zow błogosłáwionym. G. — Przy:10. c 23 Iob 42. c 10. — G. — Rátunek od Bogá. — Strzeż sie chytrego. — G. — ábo, niewiast brzemiennych. — G. — G. — Iob 1. c 21. Wszytko dobre od Bogá.

wiém rzeczy we złé obracáiąc zákłáda zdrády/ á w rzeczách wybránych włoży zmáze. [34] Od iedney iskierki rozżarza sie ogień/ y od iednégo zdrádliwégo mnoży sie krew: á człowiek grzéßny godźi ná krew. [45] Strzeż sie záráźliwégo: bowiém knuie złości/ by snać ná ćie nie przywiódł pośmiewiská ná wieki. [46] Przypuść do śiebie cudzoźiemcá/ y wywróći ćie w wichrze/ y oddali ćie od twégo włásnégo.

G.

Po śmierći pan Bóg gotowym płáći.

[28] Látno iest przed Pánem Bogiem w dźień śmierći zápłáćić káżdemu.] Jesli ná on czás kiedy to Ekklesiásticus mówił/ ták ludźie rozumieli/ iż po śmierći Pan Bóg dawał zapłáte y odpoczynienie tákie/ iákie onégo czásu bydź mogło: iáko dáleko więcey teraz kiedy iuż Pan Chrystus otworzył swoim wybránym niebo/ mamy wierzyć iż iuż są w niebie y Páná Bogá widzą/ bo to ich zapłátá po śmierći/ czego figurą byłá. Num: 35. iż po śmierći kápłaná nawyższégo/ wszyscy wygnáńscy wracáli sie do oyczyzny. W czym iednák dźisieysi Heretycy błądzą/ którzy przed świętymi niebo zámykáią.

ROZDZ. XII.

Komu dobrze czynić.

[1] [A] Jesli vczyniß dobrze/ wiedz komu vczyniß/ y będźie wielka łáská w dobrách twoich/ [2] Czyń dobrze spráwiedliwému/ á odniesieß zapłáte wielką/ ieśli nie od niego/ pewnie od Páná. [3] Bo nie dobrze sie dźieie temu/ który vstáwiczny iest we złośćiách/ y który iáłmużny nie dáie: ponieważ y nawyßßy ma w nienawiśći grzéßné/ á smilował sie nád pokutuiącymi. [4] Daway miłośiernému/ á nie wspomagay grzéßniká. A niezbożnym y grzéßnikom odda pomstę/ záchowuiąc ie ná dźień pomsty. [5] Daway dobrému/ á nie wspomagay grzéßniká. [6] Czyń pokornému dobrze/ á nie daway niepobożnému: zákaż mu dáwáć chlebá/ áby przezeń niebył mocnieyßy nád ćię: bo tyle dwoie złego odniesieß [7] [B] zá wßytko dobré któreś mu vczynił: bo y Nawyßßy nienawidźi złośników/ y niezbożnym odda pomstę. [8] Nie poznáć będźie przyiaćielá czásu sczęśliwégo/ áni sie zátái nieprzyiaćiel czásu przećiwnégo. [9] W sczęśćiu mężá/ nieprzyiaćiele iego w smutku/ á w nieszczęśćiu iego przyiaćiel poznan iest. [10] Nie wierz ná wieki nieprzyiaćielowi twemu: bo iáko miedź rdzewieie złość iego: [11] á choćby vpokorzony skurczywßy sie chodźił/ miey sie ty ná pieczy/ á strzeż sie go. [12] Nie stawiay go podle śiebie/ á niech nie śiedźi ná prawicy twoiey/ by snadź obróćiwßy sie do [C] mieyscá twego nie ßukał stolcá twego: á náostátek poznałbyś słowá moie/ y záfrásowałbyś sie z powieśći moich. [13] Któż sie zlituie nád záklinaczem którégo wąż vkąsi/ y nád wßytkimi którzy sie ku źwierzóm przystępuią? Tákże y nád tym/ który towárzyßy ze złym człowiekiem/ á vwikłał sie w grzéchách iego. [14] Ná iedne godźine będźie trwał przy tobie/ ále ieśli sie pochyliß nie dotrwa. [15] [D] Łágodnie mówi wárgámi swémi nieprzyiaćiel/ á w sercu swym godźi iákoby ćie w dół wtrąćił. [16] Płácze oczymá swémi nieprzyiaćiel: ále ieśli tráfi ná czás/ nie násyći sie krwie: [17] á ieśli ćie potka co złego/ naydźieß go tám pierwßé. [18] Oczymá swemi płácze nieprzyiaćiel/ á wrzkomo rátuiąc będźie podkopywał stopy twoie. [19] Głową swą będźie chwiał/ y klaskał ręką/ á wiele ßepcąc odmieni oblicze swoie.

G.

Gal. 6. b 10

Gdyć sie do brze wodźi, żal bywa nie przyiaćiołom.

y przyiaćiel odstępuie, G. Nie ufay nigdy nieprzyiaćielowi.

Ier: 41. b 6.

od rádośći.

Złym nie dáwáć.

[5] Day dobrému á nie wspomagay grzéßniká.] Nie mówi tu o iáłmużnie/ która dáią vbogiému/ ále o inßych vczynnośćiách/ które kto czyni przyiaćielowi/ chociá też niepotrzebnie/ bo ták przed tym mówi: Jesli vczyniß dobrze wiedz komu vczyniß. A ták zákaz nie dáwáć złym/ kiedy niepotrzebuią/ ábo kiedy lepßy też potrzebuie/ á nie możeß obiemá dáć: ábo kiedy złym ná złé dáieß/ iáko wiec dźiś dáią/ błaznóm/ żártkóm/ pochlebcóm/ nierządnicóm. Abo wiec zákázuie iáłmużny dáć grzéßnému/ tym imieniem iż grzéßny iest/ ále iż człowiekiem iest nie zákázuie.

ROZDZ. XIII.

1 KTo ſie ſmoły dotknie/ pomáże ſie od niéy: á kto ma z pyßnym towárzyſtwo/ oblecze ſie w pyche. 2 Brzemie ná ſie kłádzie kto z poczciwßym nád ſie ſpołknie: á bogátßemu nád cie nie bądź towárzyßem. 3 Co zá towárzyſtwo ma kocieł z gárncem? bo kiedy wſie vdérzą/ ſtłucze ſie. 4 Bogáty nieſpráwiedliwie vczynił/ y bedzie zgrzytał zeboma/ á vbogi obráżony milczéć bedzie. 5 Jeſli bedzieß dawał/ przyimie cie ále ieſli nie bedzieß miał/ opuśći cie. 6 Jeſli maß/ bedzie vżywał z tobą/ y wytrawi cie/ á nie bedzie cie żałował. 7 Jeſli mu cie bedzie potrzebá/ podéydzie cie/ á vśmiécháiąc ſie/ bedzieć nádzieie czynił powiádáiąc ći dobré/ y rzecze: A czegoć potrzebá? 8 A záwſtydzi cie potráwámi ſwymi/ áż cie wyniſczy po drugié y po trzecié: á náoſtátek náśmieie ſie z ciebie: á potym widząc opuśći cie/ á bedzie chwiał głową przećiw tobie. 9 Vkórz ſie Bogu/ á czekay rąkiego. 10 Strzéż ſie/ ábyś zwiedziony w głupſtwo nie był poniżony. 11 Nie vniżay ſie w mądrości twoiéy/ byś vniżywßy ſie nie był zwiedzion w głupſtwo. 12 Wezwány od możnieyßégo/ odéydzi: bo cie od tąd wiecéy wzywáć bedzie. 13 Nie vprzykrzay ſie/ ábyś odrzucon nie był: á bądź dálcko od niego/ ábyś nie przyßedł w zapámietánié. 14 Nie zwyczáy ſie zárowno z nim mówić: áni wierz mnogim powieśćióm iego/ bo z długiéy rozmowy bedzie cie doświádczał/ á vśmiécháiąc ſie bedzie cie pytał o táiemnicách twoich. 15 Nie miłośierny vmyſł iego bedzie záchowywał słowá twoie: á nie opuśći áby cie trápić y do wiezienia dáć nie miał. 16 Strzéż ſie á pilnuy tego co ſłyßyß: bo chodziß z vpadkiem twoim. 17 A ſłucháiąc tego iáko we śnie/ pátrz y czuy. 18 Przez wßytek żywot twóy miłuy Bogá/ y wzywáy go ku zbáwieniu twemu. 19 Káżdé źwiérze miłuie ſobie podobné/ ták y káżdy człowiek bliźniego ſwégo. 20 Wßelkié ćiáło przyłączy ſie ku podobnému ſobie/ á wßelki człowiek przyłączy ſie do podobnégo ſobie. 21 Jeſli kiedy wilk z owcą ſpołkowáć bedzie/ ták grzéßnik z ſpráwiedliwy. 22 Co zá ſpołkowánie świetému człowiekowi z pſem? ábo co zá cześć bogátému z vbogim? 23 Ośieł leśny ieſt łowem lwowi ná puſczy: ták páſtwiſkiem bogaczów ſą vbodzy. 24 A iáko pyßnému obrzydła ieſt pokorá: ták y vbogi obrzydłość bogátému. 25 Bogacz pochylony bywa rátowány od przyiaćioł ſwoich: á nedznik gdy vpádnie/ y od znáiomych bywa wypedzony. 26 Bogacz gdy oßukány bedzie/ ma wiele pomocników: hárdzie mówił y vſpráwiedliwili go: 27 nedznik oßukány ieſt nád to/ ieſcze nań fukáią: mówił roſtropnie/ á mieyſcá mu nie dano: 28 Mówił bogacz á wßyſcy vmilkli/ y wywyßą áż pod obłoki słowá iego. 29 Vbogi mówił: y mówią: Ktoż to ieſt? á ieſli ſie podtknie wywrócą go. 30 Dobrać ieſt máietność/ kto nie ma grzéchu ná ſumnieniu: á złé vboſtwo w vśćiéch złośniká. 31 Serce człowiecze odmienia twarz iego/ bądź ku dobrému/ bądź ku złému. 32 Szlad ſercá dobrég/ y oblicze dobré/ z trudná y z pracą naydzieß.

Z pyßnym nie mieć towárzyſtwá.

Deut. 7. a 2.

z możniéyßym. G.

Ani z bogátym.

obiecuiąc.

G.

nie czyń nie z vniżeniem co by było przećiw dobrému baczeniu.

Ani z możnieyßymi.

wymów ſie.

od możnieyßégo.

Podobny z podobnym.

2. Cor. 6. c. 14.

wężowi, G.

zgodá, G.

Nie zgodzi ſie vbogi z bogátym.

G.

którzy dla niego ßemrzą y bluźnią.

to ieſt.

ROZD. XIIII.

1 BLOGOſłáwiony náż który ſie nie podtknął w słowie vſt ſwoich/ y nie ieſt trapion fráſunkiem grzéchu. 2 Szczeſliwy który nie miał ſmutku ná vmyśle ſwoim/ y nie vtrácił nádzieie ſwoiey. 3 Człowiek chćiwy y ſkąpy próżno ma bogáctwá/ á człowiekowi zazdrośćiwému ná co złoto? 4 Kto zbiéra nie ſłußnie/ od duße ſwéy innym zbiéra: á w dobrách iego inßy zbytku vżywáć bedzie. 5 Kto ſobie ieſt złym/ komuż innému dobrym bedzie? y dobrá ſwégo z poćiechą nie záżywie. 6 Kto ſam ſobie zayźrzy/ nic nádeń nie ieſt gorßégo/ y tá ieſt zapłátá złośći iego:

Szczeſcie dobrégo ſumnienia. Niż. 19. c. 16.

którégo nie potępia ſumnienié ie.

Nedzá ſkąpégo.

łákomému.

roſkoſzowáć, G.

7 iego: y ieśli co dobrze vczyni/ niewiádomie/ á niechcąc czyni: á náo- 8 státek pokázuie złość swoie. Złośli- B wé iest oko zazdrośćiwégo/ y odwrácáiącé twarz/ y gárdzącé duszą swo- 9 ią. Nie násycone oko chćiwégo cześćią niespráwiedliwośći: nie násyći sie áż wyniszczy susząc duszę swoie. 10 Oko złé do złégo: á nie náié sie chlebá/ ále niedostáteczné y smutné będźie v stołu swégo. 11 Synu ieśli masz/ czyń sam sobie dobrze/ á o- 12 fiáruy Bogu godné ofiáry. Pámiętáy żeć śmierć nie omieszka/ á iżći iest okazan testáment piekielny: testáment bowiém tego świátá/ śmier- 13 cią vmrze. Przede śmiercią czyń dobrze przyiaćielowi twemu/ á według przemożenia twégo śćiągáiąc 14 daway vbogiemu. Nie vtracay dniá dobrégo/ á cząstká dobrégo dá- 15 ru niechay ćie nie miiá. Izali inszym C nie zostáwisz boleśći y prace twoiéy 16 ná rozdźiał lósu? Daway y bierz/ á vspráwiedliwiay duszę swoie. 17 Przed śmiercią twą czyń dobrze: bo w piekle nie naydźiesz pokármu. 18 Wszelkié ćiáło zwiotszeie iáko śiáno: y iáko liśćié kwitnącé ná drze- 19 wie źielonym/ iedno rośćie/ á drugié opada: ták rodzay ćiáłá y krwie/ ieden zchodźi/ á drugi nástawa: 20 Káżdé dźiełó skáźitelné nákoniec vstánie: á który ie czyni póydźie z nim. 21 A wszelkié dźiełó osobliwé będźie vspráwiedliwioné/ á kto ie czyni bę- 22 dźie vczczon przez nie. Błogosłáwiony mąż który trwáć będźie w mądrośći/ y który w spráwiedliwośći swéy rozmyśláć będźie/ á w vmyśle vważáć będźie opátrzność Bożą. 23 D Który rozmyśla drógę iéy w sercu swoim/ á táiemnice iéy zrozumiewáiąc/ idąc zá nią iákoby śláduiący/ á 24 ná drógách iey stoiący. Który wgląda przez okná iéy/ y v drzwi iey słu- 25 cha: który odpoczywa v domu iéy/ á wbiwszy gwóźdź w śćiány iéy/ postáwi domek swóy pod ręką iey: y w domku iego będą odpoczywáć dobrá 26 ná wieki: Postáwi syny swé pod przykryćiem iéy/ y będźie mieszkał 27 pod iéy gáłąskámi. będźie obronion od vpalenia pod dáchem iéy/ á w chwale iéy będźie odpoczywał.

Marginalia: Łákomégo. / Żywot swóy. / Szczodrobliwość záléconá. / G. / Wys: 4. 21. Tob. 4. b 7. Luk: 16. b 9. / Poświęć, G. / G. / Isa: 40. b 7. Luc: 1. b 10. / Szátá, G. / G. / Psa: 1. a 2. Błogosłáwiony kto mądrość miłuie. / Mądrośći. / Przy niéy. / G.

ROZD. XV.

1 A KTO sie Bogá boi/ będźie czynił dobrze: á kto sie trzyma spráwiedliwośći/ dostánie 2 iéy/ y zábieży mu iáko vczćiwa mátká/ á iáko żoná pánna poieta przyimie go. 3 Nákarmi go chlebem żywotá/ y rozumienia/ á wodą mądrośći zbáwienney nápoi go: y vmocni sie w nim/ y nie pochyli sie: 4 y zátrzyma go y nie záwstydźi sie/ y wywyższy go v bliźnich iego: 5 y w pośrzód kośćiołá otworzy vstá iego/ y nápełni go duchem mądrośći y rozumienia/ y szátą chwały przyodźieie 6 B go. Weselé y rádość będźie skárbiłá nád nim: y imienia wiecznégo dźiedźicem go vczyni. 7 ludźie glupi nie dostáną iéy/ á báczni ludźie zábieżą iéy: glupi ludźie nieoglądáią iéy/ bo 8 dáleko iest od pychy y zdrády. Ludźie kłamliwi nie wspominią iéy/ á ludźie prawdźiwi naydą sie v niéy/ y szczęśćié mieć będą áż do oglądánia Bo- 9 C gá. Nie iest piękna chwała w vśćiech złośliwégo/ ábowiém od 10 Bogá posłá mądrość/ bo przy mądrośći Bożéy stać będźie chwałá/ y rozmnoży sie w vśćiech wiernégo/ á pá- 11 nuiący da mu ią. Nie mów: przez Bogá nie iest przy mnie: bo czego 12 on nienawidźi/ nie czyń. Nie mów: On mie w błąd wpráwił: bo mu nie 13 potrzebá niezbożnych ludźi. Wszelkiéy obrzydliwośći błędu Pan nienawidźi/ y nie będźie sie podobáłá boiącym sie go. 14 Bóg od początku stworzył człowieká/ y ostáwił go w ręce rá- 15 dy iego. Przydał mándaty y przy- 16 kazánia swoie: ieśli będźiesz chćiał mándaty záchowáć/ záchowáią ćie/ 17 y ná wieki wiáre miłą trzymáć. Po- D łożył przed ćie wodę y ogień: do cze- 18 go chcesz śćiągni rękę twoię. Przed człowiekiem żywot y śmierć/ dobré y złé: co sie mu podoba będźie mu da- 19 no: Iż wielka mądrość Boża/ á silny iest w mocy/ widzący wszytkié

Marginalia: Owoce mądrośći. / G. / G. / Ioa: 4. b 10. G. / Abo zebránia. G. / Abo koroną. G. / G. / G. / Wdźięczna. / Bo nie iest od Páná posłány, G. / G. / Dobroć ábo cnotá. Bóg nie iest przyczyną grzéchu. / Wolność woléy człowieczéy. G. / Mat: 19. c 17. Swawola człowiecza przyczyną grzéchu. Ier: 21. b 7.

*Psa:33. c 10 Heb. 4. c 10

20 bez przestánku. *Oczy Páńskie ku tym ktorzy sie go boią/ á on zna wszel 21 ką spráwę człowieczą. *Nikomu nie roskazał źle czynić/ y nie dał żadnému 22 czásu dla grzészenia: *ábowiém nie prágnie mnostwá synów nie wiernych y niepożytecznych.

*ábo, wolności, G.

Ná Bogá nie zganiay grzéchu twego.

11 Nie mów: *przez Bogá nie iest przy mnie.*] Dáie znáć Duch ś. temi słowy/ iż nikt niemoże grzéchu swoiégo zganiáć ná Páná Bogá/ iákoby on był tego przyczyną/ że sie grzéchów nie wystrzegamy. Temuż ono mieysce podobné iest/ Oseæ 13. zgubá twoiá z ciebie iest ꝛc. A ták iáwnie przeciw temu pismu ś. mówią Heretycy dźiśieyszy/ ucząc iż Bóg iest przyczyną grzéchów nászych/ bo to iest ćiężkie bluźnierstwo przeciwné słowu Bożemu/ iáko tu czytáć możesz.

Wolność woléy ludzkiéy.

15 *Y ostáwił go w ręce rády iego.*] To iest/ dał mu wolną władzą y wolność obiéránia to ábo owo/ to własnie iest consilium ábo rádá/ co Theologowie zowią/ liberum arbitrium. Gdźie iáśnie Duch ś. uczy/ co to iest/ liberum arbitrium, ábo wolna władza/ gdy mówi/ iż człowiek może ieśli chce záchowáć zakon/ y nie záchowáć ieśli niechce. A zedwu rzeczy przećiwnych/ może iedne obráć/ Ogień ábo wode/ złé ábo dobré/ żywot ábo śmierć. y táka iest wolność w człowieku/ y chćieć y nie chćieć/ to ábo owo obráć. Ták człowieká Pan Bóg od początku stworzył/ y ták go z tymże y teraz zostáwił. A iest to pismo przeciw Heretykom dźiśieyszym ták iásné/ że też wykłádu nie potrzebuią.

21 *Nikomu nie roskazał źle czynić.*] O to masz pismo przećiw Heretykóm uczacym/ iż Bóg iest przyczyną grzéchów/ bo tu Duch ś. mówi iż Bóg nie roskázuie grzéchów/ á zátym áni iest przyczyną grzechu żadnym sposobem.

Bóg nie iest przyczyną grzéchu.

ROZDZ. XVI.

Márna poćiechá ze złych synów.

1 A Nie ráduy sie ze złośliwych synów ieśli sie mnożą: áni sie kochay w nich/ ieśli niémász w nich boiáźni 2 Bożéy. *Nie ufay zdrowiu ich/ áni pátrz ná *roboty ich*.

*mnostwo, G.

3 *Lepszy bowiém iest ieden boiący sie Bogá/ niżli tysiąc synów niezbożnych. 4 *A lepiéy iest umrzeć bez potomstwá/ niżli zostáwić syny niepo5bożné. *Przez iednégo rostropnégo miásto będźie osádzoné/ pokolenié 6 niepobożnych spustoszeie. *Wiele tákowych rzeczy widźiáło oko moie/ á potężnieysze niż te słyszáło ucho mo7ie. *We zborze grzészących zápali sie ogień/ á w narodźie niewiernym zá8pali sie gniéw. *Nie uprośili odpuszczenia grzéchów swoich stárodawni obrzymowie/ ktorzy skáżeni są że ufá9li w śiłách swoich: *y nie przepuśćił gośćinie Lotowéy/ y obrzydźił ie dla 10 pychy słowá ich. *Nie smiłował sie B *nád nimi/ lud wszytek wytrácáiąc*/ 11 y wynoszącégo sie w grzéchách swoich. *A iáko sześć kroć sto tysiecy *pieszych/ ktorzy sie byli zgromádźili w uporze sercá swego: A ieśliby ieden był twárdéy krzczycc/ dźiwby był 12 kiedy by był uszedł. *Miłośierdźie bowiém y gniéw iest u niego. Możné 13 ubłagánié y gniéw wylewáiący: *wedle miłośierdźia iego ták karánié iego/ sądźi człowieká według spraw 14 iego. *Nie uydźie grzésznik z drapieżstwem/ y nie omieszka ćierpliwość miłośierdźie czyniącégo. *Wszelkie *miłośierdźie uczyni mieysce *káżdému według zasługi uczynków iego/ *y według *rostropności 16 pielgrzymowánia iego*. *Nie mów: C Skryie sie przed Bogiem/ á z wyso17kośći kto ná mie wspomni? *Miedzy ludem wielkim nie poznáią mie: bo cóż iest *duszá moiá miedzy ták nie 18 zliczonem stworzeniem? *Oto niebo y niebá niebiós/ głębokość y wszytká źiemiá/ y wszytko co w nich iest/ poruszą sie przed oblicznośćią iegó/ *gó19ry spólu y pagórki y fundámenty źiemie/ gdy ná nie Bóg poyźrzy zátrzą20są sie od strachu. *A w tym wszytkim serce głupié iest: *á on rozumié 21 wszelkie serce*: *á drógi iego któ rozumem póymie? y wicher ktorégo 22 áni oko ludzkié nie doyźrzy. *Bo nawiecéy spraw iego w skrytośći: ále uczynki spráwiedliwośći iego kto wymowi ábo kto zniesie? Zrządzenié bowiém dáleko iest od niektórych/ á wywiádowánié wszytkich ná doko23nániu iest. *Kto iest máłégo baczeD nia/ myśli prożnośći/ á mąż nie rozumny y błedny/ myśli głupié rzeczy. 24 *Słuchay mie synu móy/ á ucz sie nauki rozumu/ á słowá moie uważay 25 w sercu twoim: *á powiem náukę z uważeniem/ y będę sie stárał mądrość wypowiedźiéć: á słowá moie uważay w sercu twoim: y powiem z

*ábo, iáłmużná, G.
*Rzym:2. a 6
*G: *zasługi.
Przed Bogiém nikt sie nie skrije.
*osobá.

*Niż.21. b 10 Gniéw Boży ná złé. *Gen:6. a 4

*nád ludem zátráconym, G.
*Nu:14. c 20 y 26. f 51.
*Zydów ná puszczy.

*G.

Zasługi do brych uczynków.

Boskié sprá wy dźiwné.

vważeniem duchá mocy/ które położył Bóg w vczynkách swoich od początku/ y oznaymnie wprawdzie vmiejętność jego. [26] Z rozsądkiem Bożym spráwy jego od początku/ á od stworzenia ich rozrządził częśći ich/ y przełożeństwá ich/ według rodzáiów ich. [27] Ozdobił spráwy [a]ich' ná wieki/ áni [28] łáknęły áni prácowáły/ áni przestáły od spraw swoich. [29] Żaden [b]bliskiego sobie nie vćiśnie áż ná wieki. [30] [c]Nie bądź nieposłußny' słowu jego. [31] Potym Bóg poyźrzał ná źiemię/ y nápełnił ją dobrámi swémi. [32] Duszá wßelákiey żywiącego [d]oznaymiłá przed oblicznością jey/ y w nię zásię obróćenie ich.

[a] swé, G.

[b] to jest, drugiego.

[c] Nie bądź nieposłußné, G.

[d] okryłá wierzch źiemie.

---

[15] Według zasługi vczynków jego.] Przymawiáią Heretycy Vulgaćie iż przydano słowo/ Meritum, to jest zasługi/ którego iáko oni powiádáią niemász w Greckim. Juźći ták jest/ żeć te słowá meritum niemász w greckim/ bo to jest łáćińskie. Ale w Greckim jest insze greckie które tóż wáży/ bo jest κατὰ ἔργα/ á żaden ktory jedno co rozumie w Greckim/ nie záprzy tego/ iż κατὰ ἔργα znáczy/ po łáćinie/ pro meritis operum, to jest według zasługi vczynków.

Zasługi vczynków.

ROZDZ. XVII.

Gen:1. d 24. Stworzenie człowieká.

[1] A Bóg stworzył z źiemie człowieká/ á według obrázu swego vczynił go. [2] A zásię obróćił go w nię/ y ná kształt swóy przyodźiał go mocą. [3] Liczbę dni y czás dał mu/ y dał mu moc nád témi rzeczámi które są ná źiemi. [4] Położył strách jego náde wßytkim ćiáłem/ y pánował nád źwierzem y nád ptástwem: [5] [e]Stworzył z niego pomoc jemu podobną: y dał im rádę y język/ y oczy/ y vszy/ y serce ku myśleniu y nauką rozumu nápełnił je. [6] Stworzył w nich vmiejętność duszną/ rozumem nápełnił sercá ich/ y złe y dobre vkazał im. [7] Przyłożył oko swé do sercá ich/ áby im okazał wielmożność spraw swoich/ [8] áby chwalili imię święté: y chlubili się w cudách jego/ áby opowiádáli wielmożnośći spraw jego. [9] Przydał im vmiejętność/ y zakon żywotá dał im zá dźiedźictwo. [10] Vczynił z nimi przymierze wieczné/ y vkazał im spráwiedliwość y sądy swoie. [11] A wielmożność chwały jego widźiáło oko ich/ á vszy ich słyßáły cześć głosu jego/ y rzékł im: Strzeżćie się wßelkiey nieprawośći. [12] A káżdému z osobná dał roskazánie o bliźnim swoim. [13] Drógi ich záwżdy są przed nim/ nie są zákryté przed oczymá jego. [14] [f]Nád káżdym narodem postánowił przełożonégo/ [15] á Izráel został się jáwną częśćią Bożą. [16] A wßytkie spráwy ich iáko słońce przed oblicznośćią Bożą: á oczy jego bez przestánku pátrzą ná ich drógi. [17] [g]Nie zátáiły się przymierza przez złośći ich/ á wßytkie niepráwośći ich przed oblicznośćią Bożą. [18] [h]Jáłmużná męża iáko [i]pieczęć [k]v niego/ á vczynność człowieká záchowa iáko źrzenicę: [19] [l]á potym powstánie/ y odda im zapłátę/ káżdému ná głowę jego/ [m]y obróći ná głębsze częśći źiemie'. [20] Ale pokutuiącym dał drógę spráwiedliwośći/ y vtwierdźił vstáiące w ćierpieniu/ [n]y náznáczył im dźiał prawdy'. [21] Náwróć się ku Pánu/ á opuść grzéchy twoie: [22] Módl się przed oblicznośćią Páńską/ á vmnieyßay obráżenia. [23] Náwróć się do Páná/ á odwróć się od niespráwiedliwośći twoiey/ á bárzo nienawidź obrzydłośći: [24] [o]á poznay spráwiedliwośći y sądy Boże/ á stóy w dźiale postánowienia/ y w modlitwie Bogá nawyßßégo. [25] Idź w strony wieku świętégo/ [p]z żywiącymi y dáiącymi wyznánie Bogu'. [26] Nie mießkay w błędźie niezbożnych/ przede śmierćią wyznaway: od vmárłégo [q]iáko nic'/ ginie wyznánie. [27] Będźieß wyznawał żywiący: żywy y zdrowy będźieß wyznawał y chwalił Bogá/ y będźieß się chlubił w miłośierdźiu jego. [28] Jáko wielkié jest miłośierdźié Páńskié/ á litość jego nád tymi którzy się do niego náwracáią. [29] Wßytko bowiem nie może być w ludźiách/ gdyż nie jest nieśmiertelny syn człowieczy/ á w prózności złośći się podobáły. [30] Co iáśnieyßégo nád słońce? y to [r]vstánie: ábo co gorßégo [s]nád to co' wymyśliło ćiáło y krew? y to będźie karano. [31] Moc wysokośći niebá ono przeglądá: á wßyscy ludźie źiemiá y popiół.

[e] Gen:2. b 7. y 5. a 1.

Dáry dáné człowiekowi.

[f] Rzym:13. a 2

[g] Nie skáźiły się.

[h] Nia:29. b 16

[i] v Bogá.

[k] zapłatá ich nie zginie iáko rzecz zápieczętowána.

[l] Mat:25. c 35

[m] G.

[n] G.

Pokutuy pókiś zdrów.

[o] G.

[p] Psa: 6. a 6. Isa: 38. d 19.

[q] iáko od tego którégo niemász, G.

[r] vstawa, G.

[s] G.

ROZDZ. XVIII.

Gen: 1. 21. Chwaliwiel możné ſpráwy boskié.

1 A Tóry żywie ná wieki/ wßytko wobec ſtworzył. Bóg ſam vſpráwiedliwion będźie / á trwa ná wieki król niezwyciężony. 2 Któż ſprostá wypowiedźieć ſpráwy iego? 3 Kto bowiém doſćignie zacnych vczynków iego? 4 A moc wielkośći iego kto wyſłowi? ábo kto ſie będźie ważył wypowiedźieć miłośierdźié iego? 5 Nie podobna viąć áni przydáć/ áni wybádáć wielmożnośći Bożych. 6 Gdy człowiek ſkończy/ dopiéro pocznie: á gdy przeſtánie/ ᶠwątpliwym ieſzcze będźie. 7 Cóż ieſt człowiek / ábo co zá pożytek iego? á B ᵍco ieſt dobrégo ábo co złégo od niego? 8 ʰLiczbá dni człowieczych nawiecéy ſto lat: iáko kropia wody morſkiéy poczytáné ſą / y iáko piaſek piaſku/ ták trochá lat przećiw dniowi wieku. 9 Dla tegóż ćiérpliwy ieſt Bóg z nimi / y wyléwa ná nie miłośierdźié ſwoie. 10 Widźiał dumę sercá ich / że zła ieſt / y poznał ⁱwywrócenié ich/ iż hániebné ieſt. 11 Przetoż wypełnił zlitowánié ſwé nád nimi / y vkazał im drógę práwośći. 12 Miłośierdźié człowieczé ku bliźniemu ſwemu: ále miłośierdźié Bożé ná wßelkié ᵏciáło. 13 Który ma miłośierdźié náucza y ćwiczy iáko páſtérz trzódę ſwoię. 14. Miłośćiw ieſt temu który przyimuie náukę miłośierdźia/ á który kwápi ſie do ſądów iego. 15 Synu w dobrym nie vſkarżay ſie / á we wßelkim datku nie záſmucay złym ſłowem. 16 Izali roſá nie ochłodźi gorącośći? tákże y ſłowo lepßé niż datek. 17 Azaż oto ſłowo nie nád dobry datek? lecz oboie przy człowieku ˡvſpráwiedliwionym. 18 C Głupi oſtrze ná oczy wyrzucáć będźie: á datek nie wyćwiczonégo wyſußa oczy. 19 Przed ſądem gotuy ſpráwiedliwość ſobie / á piérwéy niż co mówiß náucz ſie. 20 Przed chorobą vżyway lékárſtwá / ᵐá przed ſądem pytay ſam śiebie / á ⁿprzed oblicznośćią Bożą naydźieß ſmiłowánié. 21 Przed chorobą ᵒvkórz ſie / á czáſu niemocy pokázuy náwrócenié twoie. 22 ᵖNie zátrudniay ſie ᵠábyś ſie záwße modlić nie miał / á nie wſtydź ſie áż do śmierći vſpráwiedliwiáć ſie: bo zapłátá Boża trwa ná wieki. 23 Przed modlitwą przygotuy duße twoie: á nie bądź iáko człowiek który Bogá kuśi. 24 ʳPámiętay ná gniéw w dźień dokonánia y ná czás odpłáty w odwrócieniu twarzy. 25 ˢPomni ná vbóſtwo czáſu obfitośći/ á ná potrzeby vbóſtwá w dźień bogactw. 26 D Odmieni ſie czás od poránku áż do wieczorá / á to wßytko prędkié przed oczymá Bożémi. 27 Człowiek mądry we wßytkich rzeczách obáwiáć ſie będźie / á we dni złośći będźie ſie ſtrzégł ᵗgnuſnośći. 28 Wßelki dowćipny poznawa mądrość/ y tego który ią naydźie wyſtáwiáć będźie. 29 Roſtropni w ſłowiéch y sámi mądrze ſie ſpráwowáli/ ᵘy zrozumieli prawdę y ſpráwiedliwość/ y wléwáli przypowieśći y ſądy. 30 ᵛNie chodź zá pożądliwośćiámi twémi / á odwracay ſie od ſwéy woléy. 31 Jeſli pozwoliß dußy twoiéy żądze iéy/ wyſtáwi ćię ná rádość nieprzyiaćiołóm twoim. 32 Nie kochay ſie w gromádźie áni w troſze: bo vſtáwiczné ſą wyſtępki ich. 33 Nie ſtaway ſie chudym ſprzećiwiáiąc ſie z pożyczek / á niémáß nic w mießku: bo zoſtánieß ʷzayźrzącym żywotowi twemu.

Marginal notes:

ᶠábo, ieſcze mu niedoſtánie.
ᵍco złégo ábo dobrégo Bogu vczynić może.
Látá człowiecze máłe.
ⁱábo ſkończenié.
Miłośierdźie Boże.
ᵏſtworzenie żywé.
ˡtáſkáwym, ábo ſczodrym.
Pámiętáć ná dźień ſądny.
ᵐ1. Cor: 11. d 28.
ⁿw godźinę náwiedzenia G.
ᵒdręcz ſie poſtem, G.
ᵖLuk: 18. a 1. 1. The: 5. d 17
ᵠwczás ſłubu wypełnić á nie odwłaczay áż do śmierći polepßenia twego, G.
ʳwys: 7. b 18
ˢwys: 11. c 27
Odmienné ſczęście.
ᵗgrzéchu, G.
ᵘG.
ᵛRzym: 6. b 13. y 13. d 14.
Częſtowánié z pożyczków.
ʷzdraycą.
Vſpráwiedliwiánie ma być áż do śmierći.

22 *A nie wſtydź ſie do śmierći vſpráwiedliwiáć ſie.*] Vpomina tu Mędrzec / ábyſmy vſtáwiczną modlitwą ſpráwiedliwośći ſobie przyczyniáli. Heretycy ſłowo Gréckié μείνῃς ták przekłádáią: Nieodwłaczay polepßenia twego. Aby ták to piſmo należáło do piérwßégo vſpráwiedliwienia/ á nie do wtórégo. Ale ſłowo to Gréckié może ſie téż przełożyć ták: Nieprzeſtáy. co tóż ieſt iáko y ono / Nie wſtydź ſie. Bo té ſłowá znáczą poſtępek w ſpráwiedliwośći / á nie początek. Jakoby rzékł/ niechay ćię wſtyd nie odwodźi od ſpráwiedliwośći którąś záczął/ według onégo w Obiáw: 22. Kto ſpráwiedliwy ieſt/ niech będźie ſpráwiedliwßy. Zgadzáią ſie z tym ſłowá które vprzédzáią o vſtáwiczney modlitwie/ co właſnie ſłuży tym / którzy poſtępuią w ſpráwiedliwośći ráczéy niż grzéßącym. Tákże y drugié ſłowá po nich/ o zapłáćie wieczney/ która téż poſtępuiącym w cnotách ſłuży. Acz ſłowo gréckie εὐχῇ wolą heretycy przekłádáć ſlubem niż modlitwą. Ale y to nie ſłußnie czynią/ bo to ſłowo właśnie znáczy modlitwę.

ROZDZ. XIX.

O pilstwo y nierząd.

1 A Obotnik opiły nie zbogáci się: á kto gárdzi máłemi rzeczámi / po máłu vpádnie. 2 ᵃ ᵇ Wino y niewiásty zwodzą mądré y wytkną rostropné: 3 ᶜ á kto się przyłącza ku nierządnicam/będźie nie cnotá: zgniłość y robacy odźiedźiczą go / y będźie wyniesion ná przykład więtszy / ᵈ y będźie wyięta z liczby duszá iego. 4 ᵉ Kto rychło wierzy iest lekkiego sercá / y vmnieyszon będźie / y nád to będźie mian zá tego / który grzeszy przećiw duszy swoiéy. 5 ᶠ Kto się weseli z nieprawośći/karan będźie: ᵍ á kto nienawidźi karánia / vmnieyszy mu się żywotá: á kto nienawidźi wielomowności / gási złość. 6 B ʰ Kto grzeszy przećiw duszy swoiéy / będźie pokutowáł / á kto się kocha we złośći/karan będźie. 7 Nie powtarzay słową złego y przykrégo / á nicći nie vbędźie. 8 Przyiaćielowi y nieprzyiaćielowi nie oznaymuy vmysłu swego/ á iesli masz grzéch/ nie odkryway. 9 bo będźie ćię słuchał/ y będźie się strzégł ćiebie / y iákoby broniąc grzéchu/ będźie ćię nienawidźiał / y ták będźie przy tobie záwżdy. 10 Słyszałeś słowo przećiw bliźniemu twemu/ niech záraz vmrze w tobie / vfáiąc że się nie rozpuknieß od niego. 11 Od słową rodząc pracuie głupi / iáko stękánie rodzenia dźiećięćiá. 12 Strzałá która vtknełá w biedrze ćiáłá / ták słowo w sercu głupiégo. 13 Strofuy przyiaćielá/by snadź nie zrozumiał y rzékł: Nie vczyniłem: ábo iesli vczynił áby drugi raz nie czynił. 14 Strofuy bliźniégo ᵏ by snadź nie rzékł: á iesli rzékł / by snadź nie powtórzył. 15 Strofuy przyiaćielá / bo często bywa występek. 16 C á nie wierz káżdéy powieśći. Iest co się potyka w ięzyku / ále nie z vmysłu. 17 ˡ Któż iest bowiém któryby nie zgrzeszył ięzykiem swoim? strofuy bliźniégo piérwey niż grozić będźiesz. 18 A day mieysce boiáźni nawysszégo: bo wszytká mądrość boiaźń Boża / á w niéy bać się Bogá/ á we wszelkiéy mądrośći wykonánié zakonu. 19 A náuká złośći nie iest mądrość: y myśl grzésznych nie iest rostropność. 20 Iest złość á w niéy przeklectwo: y iest głupi któremu schodźi ná mądrośći. 21 Lepszy iest człowiek bogobojny któremu schodźi ná mądrośći y niedostáie rozumu/ niżli który ma dosyć rozumu á przestępuie zakon Nawysszégo. 22 Iest chytrość osobliwa / á nie spráwiedliwa. 23 D Nie iest który wypuszcza słowo pewné powiádáiąc prawdę. Iest który się złośliwie korzy / á wnętrzności iego są pełné zdrády: 24 ᵐ á iest który się názbyt zniża od wielkiéy pokory: y iest który skłánia oblicze swé/ y czyni/ iákoby nie widźiał czego niewiedźiano: 25 á iesli słábość sił grzeszyć mu nie dopuśći/iesli czás naydźie źle czynienia / vczyni źle. 26 Z weyźrzeniá poznáć mężá/ á od potkánia obliczá poznáć rostropnégo. 27 Vbiór ćiáłá/ y oscżérzánié zębów w śmiéchu / y chód człowieczy/ wydawáią go. 28 Iest skaranié fałszywé w gniewie sromocącégo: y iest sąd który się nie zda bydź dobrym: y iest milczący á ten iest rostropny.

Marginalia: ᵃ Gen:19.g.33. 3.Król.11.a.1. — ᶜ G. — ᵉ Ios:22 e.11. Przećiw obmówcóm. — ʰ G. — Słów ćudzych nie odnośić. — Strofowánie pryiaćielskié. Levit:19 d.17 Mat 18.b.15. Luc:17.a.3. — ᵏ bo podobno. — ˡ Iac: 3. a.2. — Pokorá zmyślona. — ᵐ G.

ROZD. XX.

O karániu.

1 A Iáko lepiéy iest skáráć / niżli się gniewáć/ á wyznawáiącému z prośbą nie przekázáć. 2 Zapálczywość trzebieńcá zgwałći pánnę: ták który przez gwałt odpráwuie sąd niespráwiedliwy. 3 O iáko dobra rzecz iest/gdy skarány pokázuie żal: bo ták vydźieß grzéchu dobrowolnégo. 4 Iest milczący który nayduie się mądrym: y iest obrzydły który płochy iest ku mówieniu. 5 Iest milczący y nie ma rozumu do mówienia: 6 á iest milczący który wié czás przystoyny. 7 Człowiek mądry będźie milczał áż do czásu słusznégo: ále wszeteczny y głupi nie będą pátrzáć czásu. 8 B Kto wiele słów vżywa/ ᵃ obráżi duszę swoię: á kto sobie moc przywłaszcza niesłusznie/ będźie w nienawiśći. 9 Iest powodzenié we złych rzeczách mężowi niekárnému: á iest ná-

Marginalia: O milczącym y wielomównym. — ᵃ obrzydły iest. G.

leżienié

O datku mądrego.

10 leżienie ku ßkodźie. Jest datek który nie iest pożyteczny: á iest datek którégo dwoiáka nagrodá. 11 Jest dla chwały vmnieyßenie/ y iest który podniesie głowe z vniżenia. 12 Jest co wiele zá máło kupuie/ á śiedmioráko ie wracáiący. 13 Mądry w słowiéch czyni sámégo śiebie przyiemnym: á wdźięczności głupich wylané będą.

O datku głupiégo.

14 Datek od głupiégo nie będźie pożyteczny: ábowiém oczy iego śiedmiorákié są. 15 da máło/ á wiele wymówi: á otworzenié vst iego iest zápalenié. 16 Dźiś pożyczy kto á iutro sie vpomina: obrzydły iest człowiek tákowy. 17 Głupi nie będźie miał przyiaciela/ y nie będźie łáską dobrzy iego. 18 Bo którzy iedzą chléb iego/ fałßywy iezyk máią: iáko wiele kroć á iáko wiele ich będą sie śmiać z niego. 19 Bo áni tym co miał mieć/ dobrze ßáfuie/ tákże y tym czego mieć nie miał. 20 Vpad fałßywégo iezyká iáko gdy kto ná tło spádnie: ták złośników vpadek prędko przydźie. 21 Człowiek niewdźięczny iáko bayká próżna w vśćiech nieuków vstáwiczna będźie. 22 Z vst głupiégo nie iest przyiemna przypowieść: bo iéy nie powiáda czásu swe-

pożytku. Przyiaciele chlebowi.

Zły ßáfunek.

záchowáć. co miał przywróćić.

23 go. Jest który nie może dla niedostátku grzéßyć/ á w swym vpokoieniu będźie pobudzan. 24 Jest co dla wstydu vtráći duße swoie/ y dla nieopátrznéy osoby stráći ią: á folguiąc cudzéy osobie/ stráći sám śiebie. 25 Jest który dla wstydu obiecuie przyiaćielowi/ á nábył go sobie nieprzyiaćielem dármo. 26 Zełżywość bárzo zła w człowieczé kłamstwo/ á w vśćiech nieumieietnych będźie vstáwiczné. 27 Lepßy złodźiey niż mąż vstáwicznie kłamáiący: á obá odźiedźiczą zátrácenié. D 28 Obyczáie ludźi kłamliwych są bezecné/ á sromotá ich iest z nimi bez przestánku. 29 Mądry słowy swémi pokaże sam śiebie/ á człowiek rostropny spodoba śie pánom. 30 Kto spráwuie źiemie swoie wyniesie wysoko bróg zboża: á kto czyni spráwiedliwość/ ten powyßon będźie: á kto śie podoba pánom/ vydźie nieprawości. 31 Dáry y vpominki záślepiáią oczy sędźiom: á iáko niemy w vśćiech záwśćiąga karánia ich. 32 Mądrość zátáiona á skarb niewidźiany/ co zá pożytek z obóygá? 33 Lepßy iest który tái głupstwo swé/ niż człowiek który kryie mądrość swoie.

ábo, ná osobności. Niewstydźić śie dobrze czynić. Dla wstydu nie obiecowáć.

bez potrzeby. Kłamstwo.

Vpominki záślepiáią. mądrym, G.

ROZDZ. XXI.

Każe śie strzédz grzéchów.

1 SYNV ieśliś zgrzéßył/ nie przydawaj drugi raz/ ále y zá dawné prośbą áby ći były odpuszczoné. A 2 Vćiekay przed grzéchy iáko przed wężem: á ieśli śie do nich przystąpiß vkąsą ćie. 3 Zęby lwie zęby ich/ zábiiáiące duße człowiecze. 4 Wßelki grzéch iest iáko miecz z obu strón śiekący/ ránie iego niémáß vleczenia. 5 Fukánia y krzywdy wniwecz obrócą máietność: á dóm który bárzo bogáty iest/ będźie zniśczon pychą: ták máietność pyßnégo wykorzeniona będźie. 6 Modlitwá z vst vbogiégo przydźie áż do vßu iego/ á sąd prędko przydźie nań. 7 Kto nie nawidźi karánia/ znák iest złośliwégo: á kto śie Bogá boi/ náwróći śie do sercá swégo. 8 Możny w śmiáłym iezyku/ dáleko słynie: á mądry wie że

ὀδήξεταί σε

Pychá niśczy domy.

Bogá.

stoi ná drodze, G.

9 bywa omylon od niego. Kto buduie dóm swóy cudzym nakłádem iáko który zbiéra kámienié swoie źimie. B 10 Zbór grzéßących kupá zgrzebi/ á dokonánié ich płomień ognisty. 11 Drógá grzéßących kámieniem vbrukowána: á ná końcu ich piekło y ciemnośći y męki. 12 Kto strzeże spráwiedliwośći/ obéymie zrozumienié iéy. 13 Doskonáłość boiáźni Bożéy mądrość y rozum. 14 Nie będźie náuczon który nie iest mądry w dobrym. 15 A iest mądrość która obfituie we złośći: á niémáß rozumu gdźie iest gorzkość. 16 Náuká mądrégo iáko powódź wzbierze/ á rádá iego trwa iáko zrzódło żywotá. 17 Serce głupiégo iáko naczynié stłuczoné: á żadnéy mądrośći nie zádźierży. 18 Słowo mądré któré kolwiek vsłyßy vmieietny pochwali y iescze przyda do niego: vsłyßał rozkoßnik y nie podoba mu śie/ y zárzući ie w tył swóy. C 19 Powieść głupiégo iáko tłomok w drodze/ bo w vśćiech rostropnégo náydźie śie przyiemność.

ze źle nábytych.

buduie.

zakonu páńskiégo, G.

chytry, G. chytrość, G

Mądry y dobry. Serce głupiégo.

Powieść głupiégo.

20 Vst mądrégo szukáią w zgromádzeniu/ á słowá iego vważáć bedą w sercách swoich. 21 Jáko dóm zniszczony/ ták mądrość glupiemu: á náuká nievmieietnégo [a]niewymówioné słowá. 22 Petá ná nogách náuká glupiemu/ á iáko okowy rąk ná práwéy rece. 23 Szalony śmieiąc sie głos swóy podnosi: D á człowiek mądry záledwie milczkiem sie vśmiéchác bedźie. 24 Złoté ochedoztwo náuká mądrému/ á iáko rámiennik ná práwém rámieniu. 25 Nogá glupiégo łácna w dóm bliźniégo: ále człowiek świádomy wstydźi sie osoby możnégo. 26 Glupi przez okno pátrzyć bedźie do domu: ále mąż ćwiczony stać bedźie ná dworze. 27 Glupstwo człowieczé słucháć przezedrzwi/ á mądrému bedźie zá ćiężką sromotę. 28 Vstá nieopátrznych mówić bedą glupié rzeczy: á słowá mądrych ná wadze bedą rozważoné. 29 W vśćiéch glupich sercá ich/ á w sercu mądrych vstá ich. 30 Gdy niezbożny przeklina szátáná/ sam przeklina duszę swoię. 31 Obmówcá splugáwi duszę swoię/ y v wszytkich bedźie w nienawiśći: á kto z nim przebywa też przemierzłym bedźie: [b]milczący á báczny vczczon bedźie.

[a] ábo, niebáczné.
Náuká glupiego.
Smiéch glupiego.
Nogá glupiego.
Vstá glupich.
Obmówcá.
[b] G.

ROZD. XXII.

1 A Kamieniem vbłoconym leniwiec iest vkámionowan[a]/ á wszyscy bedą [b]mówić ku wzgárdźie iego. 2 [c]Gnoiem wołowym leniwy iest vkámionowány: á káżdy kto sie go dotknie/ otrząśnie rece. 3 Sromotá oycowska iest z syná zle wychowánégo: á córká w vmnieyszeniu bedźie. 4 Córká mądra dziedźictwo mężowi swemu: bo która lekkość czyni/ bywa ku zelżywośći oycu. 5 Oycá y mężá záwstydza bespieczna ([d]y nád niezbożné mnieysza nie bedźie) á od obu bedźie [e]nie vczczona. 6 Muzyká w żálobie/ powieść nie wedle czásu: karánié y náuká [f]ná káżdy czás [g]mądrość. 7 Kto vczy glupiégo/ iáko kto skorupy zlépia. 8 Kto powiáda słowo nie słucháiącému/ iáko który budźi śpiącégo z twárdégo snu. 9 Z śpiącym gada który powiáda mądrość glupiemu: á ná końcu powieśći mówi: [h]Któż to iest? 10 Płácz nád vmárłym/ bo vstáłá świátłość iego: y nád glupim płácz/ bo rozum vstáie. 11 Máło płácz nád vmárłym/ ábowiém odpoczynął 12 [i]bo niecnotliwégo niecnotliwy żywot nád śmierć glupiégo. 13 Żáłobá po vmárłym przez śiedm dni/ ále po glupim y niezbożnym po wszytkié dni żywotá ich. 14 Z glupim nie wiele mów/ B á z niemądrym niechodź. 15 Strzeż sie go/ ábyś trudnośći nie miał/ á nie bedźiesz zplugáwion grzéchem iego. 16 Odstąp od niego/ á naydźiesz pokóy/ y nie bedźiesz vtrapion glupstwem iego. 17 Nád słowo co ćiężyć bedźie? á które insze imie iemu iedno glupi? 18 piasek/ y sól/ y bryłę żelázá łácniéy iest nieść/ niż człowieká nieostropnégo/ y glupiégo/ y niezbożnégo. 19 Wiązánié drzewiáné spoioné ná fundámenćie budowánia nie rozerwie sie: ták y serce vmocnioné rozmyślániém rády. 20 mysl mądrégo ná káżdy czás boiáźnią nie bedźie skáżona. 21 C Jáko koły ná wysokim mieyscu/ y wapno bez nakłádu/ nie ostoią sie położoné 22 przećiw wiátru: ták y serce lekliwé w myśli glupiégo nie ostoi sie przećiw gwałtowi stráchu. 23 Jáko serce lekliwé w myśli glupiégo/ ná káżdy czás nie bedźie sie báło: ták y ten który w przykazániu Bożym trwa vstáwicznie. 24 Kto kole oko/ wywodźi łzy/ á kto bodźie serce/ [k]pokázuie czućié. 25 Kto ćiska kámieniem ná ptaki/ spedźi ie: ták y który [l]łáie przyiaćielowi/ 26 rozrywa przyiaźń. Choćbyś dobył mieczá na przyiaćielá/ nie rozpaczay: 27 bo iest nawrót. Ná przyiaćielá/ ieśli otworzysz vstá przykré/ nie bóy sie/ bo iest poiednánié: wyiąwszy przymówki/ y wyrzucánié ná oczy y pychę/ y obiáwienié táiemnice/ y [m]ráne zdrádliwą: dla tych wszytkich odbieży przyiaćiél. 28 Záchoway wiárę z przyiaćielem w vbóstwie iego/ ábyś sie y w szczęśćiu iego weselił. 29 Czásu vćisku iego trway mu wiernym/ ábyś w dźiedźictwie iego był spół dźiedźicem. 30 Przed ogniem z kominá/ párá y dym

[a] Kámieniowi poplugáwionému leniwiec iest podobny, G.
[b] krzykáć, G.
[c] łáynu wołowému leniwy iest podobny, G.
Syn zle wychowány.
Córká bespieczna.
[d] G.
[e] wzgárdzona.
Muzyká.
[f] czásu swego, G.
[g] mądrośći należy, G.
Vczący glupiego.
[h] Cóż, G.
[i] ále żywot szalonégo gorszy iest niżli śmierć, G.
[k] pobudza boleśći.
[l] przymawia.
O záchowániu przyiaćielstwá.
[m] vránienié, ábo vkrzywdzenié.

ogni-

ogniſty w zgóre idźie / ták y przedekrwią złorzeczeńſtwá / y potwarzy y grozby. 31 Pozdrawiáć przyiacielá nie bede ſie wſtydźił / nie ſkryie ſie przed nim : á ieſli mi ſie co złégo przezeń 32 przyda / zćiérpie. Káżdy kto vſłyſzy / bedźie ſie go ſtrzégł. 33 Ktoż da ſtraż vſtóm moim / á pieczec pewną ná wárgi moie / ábym nie vpadł dla nich / á iezyk mòy żeby mie nie zátrácił ?

*Brónić, G.

ROZDZ. XXIII.

1 A Pánie Oycze / y pánuiący żywotowi memu / nie opuſczay mie w rádźie ich / y nie dopuſczaj mi dla nich vpáść. 2 Ktoż włoży ná myśli moie karánie / á ná ſerce moie nauke mądrośći / áby nieumieietnośćiam ich nie folgowáno mnie / á nie pokazáły ſie grzéchy ich / 3 y áby ſie nie rozrosły niewiádomośći moie / y nie rozmnożyły ſie wyſtepki moie / á grzéchy moie nie obfitowáły / y ábych nie vpadł przed oczymá przećiwników moich / á nie rádował ſie nádemną nieprzyiaćiél mòy ? 4 Pánie oycze / y Boże żywotá mego / 5 nie opuſczay mie wmyśli ich. Podwyſzénia oczu moich nie daway mi / y wſzelką żądzą odwróć odemnie. 6 Oddal odemnie pożądliwość brzuchá / y pożądliwośći nierządu niech mie nie ogárną / á duſzy niewſtydliwéy y nie báczné y nie podaway mie. 7 Słuchaycie ſynowie nauki o vśćiéch : y kto iéy ſtrzédz bedźie / nie zginie vſty áni ſie obráźi vczynkámi złémi. 8 W próżnośći ſwéy vłowion bywa złośnik / á pyſzny y złorzeczący obráźi ſie przez nie. 9 B Przyſiegániu niech nie przywykáią vſtá twoie / bo wiele vpáśći w nim. 10 A miánowánié Bogá niech nie bedźie vſtáwiczné w vśćiéch twoich / y do miánowánia świetych nie przymiéſzaway ſie : ábowiém nie bedźieſz bez obrázy od nich. 11 Bo iáko niewolnik czeſto meczony / nie ieſt bez śinośći : ták wſzelki przyśiegáiący y wſpomináiący w cále od grzéchów nie bedźie oczyśćion. 12 Mąż czeſto przyśiegáiący bedźie pełen nieprawośći / á nie wynidźie z domu iego karánié. 13 A ieſli nie ſpełni / winá iego ná nim zoſtánie : á ieſli nie vzna / dwoiáko grzéſzy. 14 A ieſli próżno przyśiągł / nie bedźie wolen : bo dóm iego nápełni ſie pomſtą. 15 Jeſt y ina mowá przećiwna / ku śmierći / boday ſie nie nálázłá w ośiádłośći Jákobowéy. 16 Bo od miłośiernych wſzytko to bedźie oddalono / á w grzéchách wáláć ſie nie bedą. 17 Nieobyczáyné y mowie niechay nie przywykáią vſtá twoie : ábowiem w niéy ieſt ſłowo grzéchu. 18 Pámietay ná oycá y ná mátke twoie / bo w pośrzódku pánów ſtoiſz. 19 By ſnadź ćiebie Bóg przed oczymá ich nie zápámietał / ábyś od zwyczáiu twego zgłupiawſzy lekkośći nie ćiérpiał / á wolał byś ſie był nie národźił / y przeklinał byś dźień národzenia ſwégo. 20 C Człowiek który przywykł ſłowom vrągánia / przez wſzytki dni ſwoie / nie bedźie wyćwiczon. 21 Dwá rodzáie obfituią w grzéchách / á trzeći przywodźi gniéw y zátrácenié. 22 Duſzá gorąca iáko ogień pałáiący / nie bedźie vgáſzona áż co połknie : á człowiek 23 złośliwy w vśćiéch ćiáłá ſwego nie przeſtánie áż ogień podpali. 24 Człowiekowi nieczyſtému káżdy chléb ieſt ſłodki / niezpráćuie ſie przeſtepuiąc áż do końcá. 25 Káżdy człowiek który wyſtepuie z łożá ſwego / wzgárdzáiący duſze ſwoie / y mowiący : Któż mie widźi ? 26 Ciemnośći ogárneły mie / á śćiány mie okryły / á żaden mie nie widźi : kogóż ſie obawiam ? grzéchów moich nie bedźie pámietał Nawyſzy. 27 A nie rozumié / iż wſzytko widźi oko iego / ábowiém wypądza od niego boiaźń Bożą / táka boiaźń człowieká / y oczy człowieczé boiące ſie go : 28 á nie baczy iż oczy Páńſkié dáleko ſą iáſnieyſzé nád ſłońce / wypátruiące wſzytkié drógi człowieczé / y głebokość przepáśći / y ná ludzkié ſercá pátrzáiące ná ſkryté ſtrony. 29 D Abowiém Pánu Bogu piérwéy niżli były ſtworzoné wſzytkié rzéczy znáiomé ſą : tákże y po dokończeniu ná wſzytko pátrza. 30 Ten ná vlicách mieyſckich pomſte odnieśie / á iáko zrzébiec końſki gonion bedźie / á gdźie ſie nie ſpodźieie bedźie poimán. 31 A

Modlitwá o powśćiągliwość iezyká y pożądliwośći.
*w ſkłonnośći warg moich.
*myśli y ſercá mego, G. moiéy.
*G.
*o iezyku.
Oſobliwa náuká o używániu iezyki.
*W głupſtwie ſwym, G.
*G.
*plagá.
*to ieſt, bluźniérſtwo.
*nieoducży ſie.
Przećiw łákómſtwu y cudzołoſtwu.
*łákomego.
*dogore. G.
*nieczyſty wćiele ſwoim G.
*żądzy.
*nie rządny.
*cudzołożnik
*człowieká tylko.
*Cudzołożnik.
*G.

bedzie sromotą wßytkim dla tego / iż 32 nie rozumiał boiáźni Páńskiey. Ták y niewiástá káżda która opuſcza męża swego / y ſtánowi dziedzictwo z cudzégo małżeńſtwá: 33 naprzód bowiém byłá niewierna w zakonie Nawyßßégo: potym zgrzéßyłá przeciw mężowi swému: potrzecie przez cudzołoſtwo nierząd popełniłá / á z innég męża dzieci podrzuciłá. 34 Tá bedzie wywiedziona do zgromádzenia / á o ſy- 35 nách iey dozór ſie wczyni. Nie rozkorzenią ſie dziatki iey / á gáłąſki iey 36 nie dádzą owocu. Zoſtáwi pámiątke swą ná przeklectwo / á sromotá iey 37 nie bedzie zgłádzona: Y poznáią którzy pozoſtáli / iż nie ieſt nic lepßégo iáko boiáźń Boża: á nic wdzięcznieyßégo iáko pilnowáć roſkazánia 38 Páńſkiego: Wielka ieſt chwałá náßládowáć Páná: bo przedłużenie żywotá bedzie wzięte od niego.

Cudzołożnicá iáko ćiężko grzéßy. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

ieſt bydź przy iſtym do niego, G.

ROZD. XXIIII.

1 A Mądrość záleci duße swoie / á w Bogu bedzie wczczona / á w pośrzód ludu swégo bedzie ſie chlubiłá. 2 Y w kościeléch Nawyßßégo otworzy wſtá swé / á przed oczymá woyſká iego bedzie ſie chlubiłá / 3 á w pośrzód ludu swégo bedzie wywyßßona / á w zupełności świętey bedzie w podziwieniu / 4 á w wielkości wybránych bedzie miáłá chwałę / á miedzy błogosłáwionymi bedzie błogosłáwiona / mówiąc: 5 Jam wyßłá z vſt Nawyßßég / pierworodna przed wßytkim ſtworzenim: 6 Jam ſpráwiłá ná niebie áby wſchodziłá świátłość nieuſtáiąca / á iáko 7 mgłá okryłám wßytkę ziemię: Jam mießkáłá ná wyſokości / á ſtolec móy 8 ná ſłupie obłokowym. Sámám obeßłá okrąg niebiós / y przeniknęłám głębokość przepáści / chodziłám 9 po wáléch morſkich / y ſtáłám ná wßelkiey ziemi / y miedzy wßelkim lu- 10 dem / y w káżdym narodzie miáłám 11 przodek: á wßytkich wyſokich y niſkich sercá mocąm podeptáłá: á w tym wßytkim ßukáłám odpoczynku / y w dziedzictwie Páńſkim mießkáć 12 bede. Tedy przykazał y rzékł mi ſtworzyciel wßech rzeczy: á który mie ſtworzył odpoczynął w przybytku 13 moim / y rzékł mi: Mießkay w Jákobie / á w Jzráelu weźmi dziedictwo / á miedzy wybránymi memi rozpuść 14 B korzenie. Od początku y przed wieki ieſtem ſtworzona / y áż do przyßłégo wieku nie vſtáne / á w mießkániu 15 świętym ſłużyłám przed nim. Y tá- kem w Sionie ieſt vtwierdzona / á w mieście świętym tákżem odpoczywá- 16 łá / á w Jeruzálem władza moiá / y roſkorzeniłám ſie w zacnym narodzie / y w dziale Bogá mégo dziedzictwo iego / á w pełności świętych zá- 17 dzierżenie moie. Wyniesionám w zgórę iáko drzewo Cédrowé ná Libanie / y iáko Cypris ná górze Sio- 18 nie. Wywyßßyłám ſie iáko pálmá w Kádes / y iáko ſczępienie różey 19 w Jerychu: Jáko piękna oliwá ná polu / á iáko Jawór ieſtem powyß- 20 ßona nád wodą ná vlicach. Jáko cynámon y bálſam woniáiący wydáłám wonność / iáko mirrhá wyborna dáłám ſłodkość wonności: 21 á iáko ſtoráx / y gálbán / y vngulá / y guttá / y iáko kádzidło nienárzniowé nápełniłám wonnością mießkánié moie / y iáko bálſam niemießány 22 wonność moiá. Ja iáko terebint rozściągnęłám gáłęzie moie / á gáłę- 23 zié moie czci y łáſki. Ja iáko winné C drzewo wypuściłám wdzięczną wonność / á kwiátki moie owocem czci y 24 vczciwości. Ja mátká pięknéy miłości y bogoboyności / y vznánia y ſwiętéy 25 dzięcie świętey. We mnie wßelka łáſká drógi y prawdy / we mnie wßyt- 26 ká nádzieiá żywotá y cnoty. Przéydźcie do mnie wßyſcy którzy mnie prágniecie / y nárédzcie ſie owoców mo- 27 ich: Abowiém duch móy ſłodßy nád miód / á dziedzictwo moie nád 28 miód y pláſtr miodu: Pámiątká 29 moiá ná rodzáie wieków. Którzy mie iedzą / ieſcze łáknąć bedą: á którzy mie piią / ieſcze prágnąć bedą. 30 Kto mie ſłucha nie bedzie záwſtydzon: á którzy przez mie ſpráwuią / 31 nie zgrzéßą. Którzy mie obiáśniáią / bedą mieć żywot wieczny. 32 To

Mądrość ſámá śiebie chwali.

ſámá śiebie, Hebr.

G.

wzgromádzeniu.

G.

Z początku ſwego y z mocy ſwéy.

G.

dał odpoczynąć námiotowi mému. G.

w przybytku, G.

Hermonie, G.

w Kádeśie, ábo w Engáddźie, G.

G.

z nienárznionégo drzewá przednieyßé.

modrzew.

ábo dobréy, G.

G.

Z rozmáitych dobrodźieyſtw ludźióm uczynionych.

G.

wßytko

wßytko kśiegi żywotá y ᵃtestáment nawyżßégo / y poznánie prawdy. ᵛ 33 Zakon roskazał Moyżeß w przykazániu spráwiedliwośći/ zá dźiedźictwo domowi Jakobowému/ y obietnice 34 Izráelowi: ᵛ Postánowił Dawidowi sludze swému wzbudźić z niego królá namocnieyßégo / á ná stolicy 35 máiestatu śiedzącego ná wieki. ᵛ Który obfićie wylewa iáko Phison mądrość / á iáko Tygrys czásu ᵃnowych zbóż. ᵛ 36 Który iáko Euphrates nápelnia rozum : który zbiera iáko 37 Jordan we żniwá. ᵛ Który wydawa náukę iáko świátłość / á stáwia iáko 38 Gehon czásu zbierániá winá. ᵛ Który ią sam pierwßy poznał doskonale/ 39 á mdleyßy nie doścignie iéy : ᵛ Bo D nád morze obfitowáło zrozumienie iéy / á rádá iéy nád przepáść wielka.

40 ᵛ Ja mądrość wylałam rzéki. ᵛ 41 Jam iáko przekop wody niezmierny z rzékiiam iáko rów rzéki/ á iáko rury wywiedźienie wyßlám z ráiu. ᵛ 42 Rzekłam: polcie ogród móy sczepienia/ y nápoie owoc łąki moiéy. ᵛ 43 A oto sstał mi się przekop pełny/ á rzéká moiá podobna morzu. ᵛ 44 Bo náukę iáko świtánie oświecam wßytkim / y opowiém ią áż w dálekie strony. ᵛ 45 ᵇPrzeniknę wßytkie niżßé częśći źiemie / á oglądam wßytkie śpiącé/ y oświecę wßytkie vfáiącé w Pánu. ᵛ 46 Jeszcze wyleię náukę iáko proroctwo / y zostáwię ią ßukáiącym mądrośći / á nie przestánę w rodzáiu ich áż do wieku świętégo. ᵛ 47 Obaczćie żem ci nie sam sobie prácował / ále wßytkim ßukáiącym prawdy.

ᵃ przymierze.

14 *Od początku y przed wieki stworzona iestem.*] Acz tu mówi o przedwieczney mądrośći/ że stworzona iest / wßákże áby się kto ná tym niemylił/ rozumieiąc ią bydź z niczego stworzoną/ troche przed tym ver: 5. mówi / że iest rodzona przed wßystkim stworzeniém / y stworzyłá wßytko. A ták niemoże tego nikt rzéc/ áby mądrość Boża/ byłá własnie stworzona. Bo to słowo stworzyć/ w piśmie S. nie iednáko znáczy: podczás znáczy z niczego co vczynić / iáko Gen: 1. Podczás znáczy rodzenie ábo odrodzenie. Ephes: 2. ver: 10. y 4. ver: 24. Psa: 50. ver: 12. Jáko tedy tám ná tych mieyscách/ nie záraz rozumiémy o stworzeniu własnym y prawdźiwym/ dla inßych słów przyłączonych: ták y tu v Sálomoná z inßych słów przydánych rozumiémy/ iż tu przez stworzenie rozumieć mamy rodzenie y początek mądrośći/ iákoby rzekł: Od początku y przed wieki vrodzona iestem.

45 *Przeniknę wßytkie niżßé częśći źiemie.*] Tego wierßá Gréckie kśięgi teraz niemáią: wßákże niewątpimy iż przed tym był / y ztąd to tłumácz łáćiński wźiął. A ták obiecuie tu mądrość oná przedwieczna / iż nietylko miáłá oświećić ten okrąg źiemie/ ále téż y do piekłów przeniknąć. Co się wypełniło ná ten czás / kiedy Pan Christus zstąpiwßy do piekłów/ swą obecnośćią oświećił vmarłé spráwiedliwé/ y ich duße z sobą wyprowádźił. To się rozumié o tych/ którzy mieli nádźieię w pánie/ iáko téż przydaie : á nie o tych którzy są potępieni ná wieki.

ROZD. XXV.

1 A E trzech rzeczách vpodobáło się duchowi memu/ które się podobáią przed Bogiem y przed ludźmi : ᵛ 2 Zgodá bráćiéy/ á miłość ᵃbliskich/ á mąż y niewiástá dobrze się z sobą zgadzáiący. ᵛ 3 Trzech rodzáiów nienawidźi dußá moiá/ á ćieżko mi bárzo ná duße ich : ᵛ 4 Vbogiego pyßnego : bogacza kłamliwégo : á stárcá ᵇgłupiégo' y bez 5 rozumnégo. ᵛ Czegoś w młodośći swéy nie zgromádźił/ iáko w swéy stá6rośći naydźieß? ᵛ Jáko piękny ßedźiwośći rozsądek / á stárcóm wiedźieć 7 rádę! ᵛ Jáko piękna sstárzáłym mą8drość/ á sławnym rozum y rádá! ᵛ Korоná stárych wielka wiádomość / á 9 sławá ich boiaźń Boża. ᵛ Dźiewięć B rzeczy sercu nie podeyrzánych wielcem ważył/ á dźiesiątą opowiém lu10dźióm iezykiem. ᵛ Człowiek który zá żywotá ma poćiechę z dźiatek/ á widźi vpadek nieprzyiaćiół swoich. 11 ᵛ Sczesliwy który mießka z rostropną żoną/ á który się nie potknął iezykiem swoim/ y który nie służył niegodnym siebie. ᵛ 12 Sczesliwy który ná-lazł ᵃprzyiaćielá wiernégo'/ y który opowiáda spráwiedliwość vßóm słu13cháiącym. ᵛ O iáko wielki który ná-lazł mądrość ᵇy vmieietność : ále nie 14 iest nád boiącégo się Páná. ᵛ boiaźń Boża wyniosłá się nádewßystko : 15 ᵛ Błogosławiony człowiek ᶜktóremu dárowano iest/ áby miał boiaźń Bo-

Naylepße rzeczy.

ᵃ miedzy sąśiády.

Nagorßé rzeczy.

ᵇ niedorozumiałá, G.

Stárym przyſtoi mądrość.

Dźiewięć rzeczy chwalebnych bez podeyrzenia.

ᵃ rostropność, G.

ᵇ G.

ᶜ które dano iest dar boiáźni bożéy.

zą: kto ią otrzyma / komuż przyrównan bedzie? 16 Boiaźń Boża początek miłości iego: ále wiáry początek ma być przyłączon do niéy. 17 Wſzelka ráná ſmutek ſerdeczny ieſt: á G wſzelka złość / złość niewieścia. 18 y wſzelką ráne y nie ráne znieſie ſerdeczną: 19 y wſzelką złość y nie złość niewieścią: 20 y wſzelkié vtrapienié y nie vtrapienié nienawidzących: 21 y káżdą pomſtę y nie pomſtę nieprzyiacielſką. 22 Niémáſz głowy gorſzéy nád głowe wężową / y niémáſz gniewu nád gniew niewieści. 23 Mieſzkáć ze lwem y ze ſmokiem bedzie ſie podobáło ráczéy niż mieſzkáć ze złą niewiáſtą. 24 Złość niewieścia odmienia oblicze iéy: y záſlépia twarz ſwą iáko niedźwiedź: y vkázuie iáko wór. Miedzy bliſkimi 25 ſwémi zápłákał mąż iéy / á vſłyſzawſzy weſtchnął máło. 26 Máła ieſt káżda złość przeciw złości niewieściéy: dział grzéſznikow niech ná nie 27 przypádnie. Jáko wſtepowánié piaſczyſté D nogóm ſtárego / ták niewiáſtá świegotliwa człowiekowi ſpokoynému. 28 Nie pátrz ná piekność niewieścią / á nie pożąday niewiáſty dla piekności. 29 Niewieści gniew y nie vczciwość y záwſtydzenié wielkié. 30 Niewiáſtá ieſli ma przodek / ieſt przeciwna meżowi ſwemu. 31 Serce poniżoné y twarz ſmutna / y ráná ſerdeczna zła niewiáſtá. 32 Słábé rece / y zemdláłé koláná / żoná która nie błogosławi meżá ſwégo. 33 Od niewiáſty ſſtał ſie początek grzéchu / y przez nie wſzyſcy vmiéramy. 34 Nie daway wodzie twéy wyſzcia by namniéy / á niewieście złéy wolności wychodzenia. 35 Jeſli nie bedzie chodziłá pod reką twoią / zelży cie przed oczymá nieprzyiaciół. 36 Odetni ią od ciáłá twégo / áby cie záwżdy źle nie vżywáłá.

O złości niewieściey

ᵃ to ieſt, wſzytko złé łátwiéy znośić niż złość niewiáſty złey.

ᵇ nieprzyiacielſki, G.

ᶜ niech ſię grzeſznikom zá

dział doſtánie.

ſromotá wielka.

władzą.

nie wſpomagá.

dla niey.

pod poſłuſzeńſtwem twoim.

G.

G.

ćierpliwośći twoiéy.

ROZD. XXVI.

O dobréy żenie.

1 A Niewiáſty dobréy błogosłáwiony mąż: bo liczbá lat iego dwoiáka. 2 Niewiáſtá mocna rozweſela meżá ſwego / y látá żywotá iego w pokoiu wypełni. 3 Dobry dział żoná dobra / w dziale boiących ſie Bogá bedzie dána meżowi zá vczynki dobré: 4 A bogátégo y vbogiégo ſerce dobré / ná káżdy czás twarz ich weſoła. 5 Trzech ſie rzeczy lekáło ſerce moie / á czwartéy bała ſie twarz moiá: 6 nieſławy mieyſkiéy: y wzruſzenia poſpólſtwá: potwarzy kłamliwéy / co wſzytko cieżſzé niżli śmierć. 7 8 Boléść ſerdeczna y zła niewiáſtá złego mniémánia o meżu. 9 w niewieście niewierzącéy meżowi / bicz iezyká przed wſzytkimi powiadáiący. 10 Jáko iárzmo wołów B które ſie chwieie / ták y zła niewiáſtá: kto ią trzyma / iákoby trzymał niedźwiadká. 11 Niewiáſtá opiła gniew wielki: á zelżywość y ſzkárádość iéy nie bedzie zákryta. 12 Nieczyſtość niewiáſty w podnióſłych oczách y w po13wieckách iéy bedzie poznána. Nád córką nieodwracáiącą ſie poſtáw ſtraż: by vpátrzywſzy czáſu nie vżyła ſwéy woléy. 14 Strzeż ſie wſzelkiéy niewſtydliwości oczu iéy / á nie dziwuy ſie ieſli cie zániedba. 15 Jáko podróżny prágnący v zdroiu otworzy vſtá / y z káżdéy wody bliſkiéy bedzie piłá / y v káżdégo kołu vśiedzie / y przeciw káżdéy ſtrzale otworzy ſáydak áż v ſtánie. 16 Wdzieczność żony pilnéy vcieſzy meża ſwego / y wytuczy kości iego. C 17 Wyćwiczenié iéy ieſt dar Boży. 18 Żoná roſtropna á milcząca / niémáſz frymárku ná duſze wyćwiczoną. 19 Láſká nád láſke żoná świeta / y ſromieźliwa: 20 A niémáſz wagi któraby godna byłá duſze wſtrzemieźliwéy. 21 Jáko ſłońce wſchodzącé świátu ná wyſokości Bożéy: ták piekność dobréy żony ku ochedoſtwu domu iéy. 22 Swiécá świécąca ná lichtarzu świetym / á piekność twarzy w leciéch ſtátecznych. 23 Słupy złoté ná podſtáwkách śrébrnych: y nogi mocné ná ſtopách ſtáteczné niewiáſty. 24 Fundámenty wieczné ná ſkále mocnéy / á przykazánié Bożé w ſercu niewiáſty świetéy. 25 We dwu rzeczách záfráſowáło ſie ſerce moie / á w trzecim gniew mi

ᵃ i go, G. to ieſt, przyiáźń mu żywotá tyle drugié

ᵇ pilna, robotna.

ᶜ w doſtátku.

G.

O złéy żenie.

ᵃ rozſtárgnioné

ᵇ vchwyćił.

ᶜ y nie tái ſzkárádośći ſwoiéy.

Straż nád córką.

Chwáłá żony dobréy.

wierna, G.

iéy, G.

które rády domá mieſzká ią.

przyſzedł

26 przyßedł: Mąż waleczny vſtáiący od vbóſtwá/ y mąż mądry wzgárdzony: 27 á który od ſpráwiedliwośći vſtępuie do grzechu: Bóg ná miecz go nágotował. 28 Dwie mi ſie rzeczy trudné á niebeſpieczné widzą: trudno ſie kupiec wyzuć może z wyſtępku: á káczmarz nie będźie vſpráwiedliwiony od grzéchów vſtnych.

Kupiec y Káczmarz.

G.

ROZD. XXVII.

Kupiectwo niebeſpieczné.

od Bogá y od przykazánia iego.

1 A DLa vbóſtwá wieleich zgrzéßyło: á kto ſie chce zbogáćić/ odwraca oko ſwé. 2 Jáko w pośrzódku ſpoienia kámieni kół ſie w biia/ ták y miedzy przedawániem y kupowániem śćiśnie ſie grzéch. 3 Będźie ſkárt grzéch poſpólu z grzéßnikiem. 4 Jeſli ſie nie będźieß w boiáźni Páńſkiey vſtáwicznie trzymał/ prędko będźie dóm twóy wywrócony. 5 Jáko w prześiéwániu rzeßotá zoſtánie proch: ták vtrapienié człowiecze w myśli iego. 6 Naczynia gárncárſkiégo piec doświadcza/ á ludźie ſpráwiedliwé pokuſá vtrapienia. 7 Jáko praca około drzéwá pokázuie owoc iego: ták ſłowo rozmyſlné/ ſerce człowiecze. 8 Przed mową nie chwal mężá: bo to ieſt ludźi doświádczenié. 9 Jeſli będźieß náśládował ſpráwiedliwośći/ doſtąpiß iéy/ y obleczeß ią iáko długą ßátę poczćiwą: y będźieß mießkał z nią y będźie ćię brónilá ná wieki/ á w dźień vznánia naydźieß vmocnienié. 10 B Ptacy zlatáią ſie ku ſobie podobnym/ á prawdá wróći ſie do tych którzy ią czynią. 11 Lew dybie ná źwiérzę záwße/ ták grzéchy ná czyniącé nieprawośći. 12 Człowiek święty w mądrośći trwa/ iáko ſłońce: bo głupi odmienia ſie iáko kśiężyc. 13 W pośrzodku niemądrych záchoway ſłowo czáſowi: ále miedzy bácznymi vſtáwicznie byway. 14 Powieść grzéßących przykra/ á śmiéch ich w roſkoßách grzéchu. 15 Mowá częſto przyśięgáiąca czyni że włosy wſtáią ná głowie: á nievczćiwość iego zátkánie vßu. 16 Krwie rozlanié w ſwarze pyßnych: á przeklinánié ich ćiężkié ku ſłuchániu. 17 Kto odkrywa táiemnice przyiaćielſkié/ tráći wiárę/ y nie naydźie przyiaćielá po myśli ſwéy. 18 Miłuy bliźniégo/ á złącz ſie z nim wiárą. 19 A ieſli odkryieß táiemnice iego/ niedośćigznieß go. 20 Jáko bowiem człowiek który tráći przyiaćielá ſwego: ták y ten który tráći przyiaźń bliźniégo ſwégo. 21 A iáko kto ptaká z ręki ſwéy vpuśći/ tákeś vpuśćił przyiaćielá ſwego/ á nie vchwyćiß go. 22 nie śćigay go/ boć dáleko ieſt: bowiem vćiekł iáko ſárná z śidłá: bo zrániona ieſt duſzá iego. 23 Już go wiecéy nie będźieß mógł zwiezáć: Z złorzeczeńſtwá ieſt poiednánié: 24 ále obiáwiáć táiemnice przyiaćielſkié/ ieſt roſpácz duße nieſcześliwéy. 25 Kto okiem mruga knuie złośći/ á żaden go nie odrzući: 26 Przed oczymá twymi oſłodźi vſtá ſwoie/ y będźie ſie dźiwował powieśćiam twoim: ále ná końcu wywróći vſtá ſwoie/ á w ſłowiéch twych vczyni obrázę. 27 Wiele rzeczy mam w nienawiśći/ ále nie zrownałem z tym/ y Pan będźie go nienáwidźiał. 28 Kto kámień rzuca ku górze/ ná głowę iego pádnie: á raz zdrádliwy zdraycy roſzérzy ránę. 29 A kto dół kopa/ weń wpádnie: á kto zákłáda kámień bliźniému/ oń ſie obráźi: á kto ná drugiégo śidło ſtáwia zginie w nim. 30 Kto czyni złą rádę/ obáli ſie nań: á nie obaczy zkąd mu przychodźi. 31 Náigránié y vrągánié pyßnych/ á pomſtá iáko lew czyháć będźie ná niego. 32 Sidłem giną którzy ſie ćieſzą z vpadku ſpráwiedliwych: á boléść zniſczy ie piérwéy niżli pomrą. 33 Gniéw y zápálczywość oboie ſą obrzydłé: á człowiek grzéßny będźie ie miał w ſobie.

śćiſka ſie.

ſtátecznie.

ábo otręby.

Vtrapienié.

Po mowie znáć człowieká.

Sprawiedliwość.

G.

w dźień ſądny.

ſpráwiedliwość.

Powieść człowieká świętégo ieſt vſtáwiczna mądrość, G.

G.

głupich, G.

Przyśięgá częſta.

Przećiw tym którzy táiemnice przyiaćielſkié wydawáią.

bądź mu wiernym.

Bo iáko kto ſtráći nieprzyiaćielá ſwego ták ty ſtráćiß przyiaćielá ſwego, G

bo rána może być záwiązána y poſwarek, G.

zmyśla ſie być przyiaćielem.

á kto go kolwiek zna chróni ſie go, G.

Przećiw obłudnym przyiaćielom y zdraycom.

G.

złe, G.

dybáć.

ROZD. XXVIII.

O odpuszczániu krzywdy.

1 A KTO śie chce mśćić/ naydźie od Páná pomśtę/ á grzéchy iego chowáiąc chowáć będźie. 2 Odpuść bliźniemu twemu który ćię szkodźi/ á tedy tobie proszącému grzéchy rozwiązáné będą. 3 Człowiek ná człowieká trzyma gniew/ á od Bogá szuka vzdrowienia. 4 Nád człowiekiem podobnym sobie niéma miłośierdźia/ á zá grzéchy swoie prośi? 5 Sam będący ciáłem/ záchowuie gniew: á prośi od Bogá smiłowánia? któż śie będźie modlił zá grzéchy iego? 6 Pámiętay ná ostáteczné rzeczy á przestań wieźdź nieprzyiáźni. 7 Abowiém skáżá y śmierć wiszą w przykazániu iego. 8 Pomni ná boiaźń Páńską/ á nie gniewáy śie ná bliźniégo. 9 Pomni ná zakon Nawysszégo/ á nieważ sobie niebáczności bliźniégo. 10 Pohámuy śie od zwády/ á vmnieyszysz grzéchów: 11 Bo człowiek gniewliwy zápala zwádę/ á mąż grzeszny zámiésza miedzy przyiaćioły/ á miedzy té którzy pokóy máią/ wrzući nieprzyiaźń. B 12 Abowiém według drew leśnych/ ták śie ogień rozpala/ á według mocy człowieczéy ták zapálczywość iego będźie/ á według bogactw swych podnieśie gniew swóy. 13 Swar prędki zápala ogień/ á zwádá skwápliwa wyléwa krew: á iezyk poświadczáiący przywodźi śmierć. 14 Jeśli ná iskrę dmuchać będźiesz/ rozpali śie iáko ogień: á iesli ná nie pluniesz/ zágáśnie: oboie z vst pochodźi. 15 Obmówcá y dwuiezyczny przeklęty: bo wielu zámiésza pokóy máiących. 16 C Jezyk trzeći wzruszył mnogie y rozegnał ie z narodu do narodu. 17 miástá murowáné bogaczów pokáźił/ y domy mocarzów wywróćił. 18 Siły narodów podćinał/ á lud mocny rozerwał. 19 Jezyk trzeći mężné niewiásty wygnał/ y pozbáwił ie prac ich. 20 Kto śie nań ogląda/ nie naydźie pokoiu/ áni będźie miał przyiaćielá ná którymby polégał. 21 Raz od bicza czyni śiność: ále raz od iezyká pokruszy kośći. 22 Wiele ich legło pászczeką miecza: ále nie ták iáko którzy poginęli od iezyká swégo. 23 Szczęśliwy który iest obroniony od iezyká złégo/ y kto nie przeszedł w popędliwośći iego/ y który nie ćiągnął iárzmá iego/ áni był związan związkámi iego: 24 iárzmo bowiém iego iest iárzmo żelázné: á związká iego związká miedźiána iest. 25 Śmierć iego śmierć nagorsza/ pożyteczniejsze piekło niżli on. 26 Trwáłość iego nie będźie trwáłá/ ále otrzyma drógi niespráwiedliwych: á płomieniem swoim nie spali spráwiedliwych. D 27 Którzy Bogá opuszczáią wpádną nań/ y rozpali śie ná nie/ y nie będźie zágászon: á będźie puszczon ná nie iáko lew/ y iáko Ryś obráźi ie. 28 Ogródź ćiernim vszy twoie/ nie słuchay iezyká złośliwégo/ á vstóm twoim vczyń drzwi y zamki. 29 Złoto twoie y srébro twoie zléy/ á słowom twoim vdźiáłay wagę/ á vstóm twoim wędźidłá proste: 30 á strzeż śie ábyś snadź nie podknął śie iezykiem/ á żebyś nie vpadł przed oczymá nieprzyiaćiół zásadzáiących śie ná ćię/ á byłby vpad twóy nie vléczony ná śmierć.

Margin notes: śmiertelnym. G. — przykazánia. G. — potwarzy, G. — O grzéchách iezyká. G. — G. — stan vmárłych. — Nie będźie pánował nád pobożnymi, którzy płomieniem iego nie będą spaleni, G. — G. — G.

ROZD. XXIX.

O pożyczkách.

1 A KTO czyni miłośierdźie/ pożycza bliźniému swemu: á kto przemaga ręką/ chowa przykazánie. 2 Pożyczay bliźniemu twemu czásu potrzeby iego: á záśie oddaway też bliźniemu czásu swégo. 3 Vtwierdzay słowo/ á obchodź śie z nim wiernie: á ná káżdy czás naydźiesz coć potrzebá. 4 Mnodzy rzecz pożyczoną poczytáli zá rzecz nálezioną/ y czynili przykrość tym którzy ie rátowáli. 5 Póki nie wezmą cáłuią ręce dáiącégo/ á w obiecowániu głos swóy vniżáią: 6 ále czásu oddánia będźie prośił o czás/ y będźie mówił słowá teskn ice y szemránia/ y będźie śie skárżył ná czás: 7 á iesli będźie mógł oddáć/ będźie śie oćiągał/ ledwie połowice iśćizny odda/ y będźie

Margin notes: nie śćiska ręki. — to czegoś pożyczył. — pokornie mówią.

od pożyczálniká swego.

to policzał zá rzecz náleźioną. A ieśli nie/ zbáwi go pieniedzy iego/ y bedźie go miał nieprzyiaćielem bez przyczyny: y łáiániem y złorzeczeństwem odda mu/ á miásto czći y dobrodźieystwá odda mu potwarzą. Wiele ich nie pożyczáli/ nie ze złośći/ ále sie báli áby nie byli oszukáni bez przyczyny. A wszákoż nád człowiekiem pokornym bądź sercá mężnieyszego/ á nie wlecz go dla iálmużny. Dla przykazánia wspomoż vbogiego: á dla niedostátku iego nie opuszczay go próżnego. Vtráć pieniądze dla brátá y przyiaćielá twego: á nie kryy ich pod kámieniem ná strácenie. Położ skarb twóy w przykazániach Nawysszego/ á bedźieć pożytecznieyszy niżli złoto. Zámkni iálmużnę w sercu vbogiego/ á tá ćie wyprośi ode wszego złego. Bárźiey niżli tarcz mocarzá/ y niżli włocznia przećiwko nieprzyiaćielowi twemu bedźie walczyłá. Człowiek dobry reczy zá bliźniego swego: á ktory wstyd strácił opuśći go. Nie zápominay łáski rekoymiego: ábowiem dał zá ćie dusze swoie. Przed rekoymiem vćieka grzésznik y nie czysty. Dobrá rekoymie przypisuie sobie grzésznik: á niewdźięcznego sercá człowiek opuszcza tego ktory go wybáwił. Mąż reczy zá bliźniego swego: á gdy stráći wstyd/ bedźie opuszczon od niego. Rekoiemstwo złé/ pogubiło wiele tych co sie im dobrze powodźi/ y zruszyło ie iáko nawálnośći morskié. Ludźie możné obroćiwszy w koło z domu wypedźiło/ y tułáli sie miedzy cudzémi narody. Grzésznik przestepuiący przykazánie Páńskie wpádnie we złé rekoiemstwo: á kto vśiłuie wiele spráwowáć/ wpádnie w sąd. Podpomagay bliźniego wedlug możnośći twoiey/ á strzeż sie ábyś nie vpadł. Przednieysze potrzeby żywotá człowieczégo/ wodá/ y chléb/ y odźienie/ y dóm/ ku okryćiu skárádośći. Lepsze iest życié vbogiego pod dáchem z desczek/ niż kosztowné potráwy w gośćinie bez domu. Máło zá wiele niechći sie podoba/ á nie vsłyszysz vragánia tułánia sie. Nedzny żywot przenośić sie z domu do domu/ y gdźie bedźie komorą mieszkał/ nie pocznie sobie bespiecznie/ áni geby otworzy. Bedźiesz przyimował gośćia y karmił/ y nápawał niewdźięczné: á nád to słów przykrych słucháć bedźie. Chodź sám komorniku/ á przykryy stół: á co masz pogotowiu/ nákarm inszé. Vstąp dla poczćiwośći przyiaćioł moich: dla potrzeby domu mégo mam brátá gośćiá. Ciężko to człowiekowi máiącému rozum: łáiánié dla domu/ á vragánié pożyczáiącego.

ábo vbogim ćierpliwym. G. *ábo pożyczku.* *sásuy skárbem twoim wedlug przykazánia. G.* *w łonie abo w zánádrzu.* *iálmużná.* *O rekoiemstwie.* *G.* *szkodliwé, niebáczné.* *G.* *ábo w zwády.* *Potrzeby żywotá.* *Komorą mieszkáć.* *narzekánie.*

ROZDZ. XXX.

Kto miłuie syná swégo/ vstáwicznie go bicżem wzbiera/ áby sie ćieszył ná swym ostátku á nie mácał drzwi sąśiedzkich. Kto ćwiczy syná swégo/ bedźie chwalon z niego: á miedzy domowymi bedźie sie z nieg chlubił. Kto náucza syná swégo/ czyni zazdrość nieprzyiaćielowi/ á miedzy przyiaćioły bedźie sie z niego chelpił. Vmárł oćiec iego/ á iákoby nie vmárł: bo po sobie zostáwił podobnégo sobie. Widźiał zá żywotá swégo/ y miał poćieche z niego: á vmieráiąc nie záfrásował sie/ áni sie záwstydźił przed nieprzyiaćioły. Abowiém zostáwił obrońce domu przećiw nieprzyiaćiołom/ á przyiaćiołóm oddawáiącégo dobrodźieystwá. Dla dusz synowskich bedźie obwiezował rány swé/ á ná káżdy głos zátrwożą sie wnetrznośći iego. Koń nieobieżdżony stáie sie twárdousty/ á syn rozpustny stánie sie nieuiety. Pieść syná á przestrászy ćie: igray z nim/ á zásmući ćie. Nie śmiey sie z nim: ábyś nie żáłował/ á ná ostátku z ćierpną zeby twoie. Nie daway mu swéywoléy zá młodu/ á nie lekce sobie waż myśli iego. Náchylay szyie iego zá młodośći/ á obiiay boki iego póki iest dźiećieciem: by snadź nie zátwardniał/ y nie stał ći sie nieposłusznym/ á bedźiesz miał żáłość serdeczną. Ćwicz syná swégo/ y prácuy o-

O wychowániu dźiatek. *G.* *G.* *nie zgrzytał zeboma. G.*

koło niego/ ábys sie nie obráził o szkárádość iego. [14] Lepszy iest vbogi zdrowy/ á mocny w siłách/ niż bogacz słáby/ y vtrapieniem skarány. [15] Zdrowié duszné y w świętobliwości spráwiedliwości/ lepszé iest nád wszelkié złoto y srébro: á ciáło [a]dużé nád niezmierne bogáctwá. [16] Niémász bogáctwá nád bogáctwo zdrowia cielesnégo/ y niémász vciechy nád wesołé sercá. [17] Lepsza iest śmierć niżli gorzki żywot/ y odpoczynienié wieczné niżli niemoc długa. [18] Dobré niepospolité v gemby zámknionéy/ iáko nożenia potraw stáwioné około grobu. [19] Co pomoże ofiárá báłwánowi: bo áni iesć będzie áni woniáć? [20] Ták którégo Bog prześláduie/ odnoszący zapłátę nieprawości: [21] pátrzący oczymá y wzdycháiący/ by trzébieniec obłápiáiący pánnę y wzdycháiący. [22] Nie podaway w smętek sercá twégo/ áni sámégo siebie trap rádą twoią. [23] Weselé sercá toć iest żywot człowieczy/ [b]y skarb świątobliwości nieprzebrány: á weselé mężá iest długi wiek. [24] [c]Smiłuy sie nád duszą swoią podobáiąc sie Bogu/ á wstrzymay sie: zgromadzay serce swé w świątobliwości iego/ y odpędzay frásunek dáleko od siebie. [25] Bo wielé ludzi smutek pobił/ á niémász w nim pożytku. [26] Zazdrość á gniew vmniéyszáią dni/ á zbytnie stáránie stárość przed czásem przywiedzie. [27] Serce iásné wesołé też iest przy potráwách: bo potráwy iego z pilnością gotuią.

O zdrowiu cielesnym.

[a] mocné.

O smutku y wesołym sercu.

[b] G.

[c] Miłuy zdrowie swé, á cieszy serce swoie, G.

ROZDZ. XXXI.

Zbytność około bogactw wysuszy ciáło: á zbytnié myślenié około nich odéymie sen. [2] [a]Myślenié o przeyźrzeniu odwraca smysł/ á ciężka chorobá [b]trzeźwią czyni duszę. [3] Prácował bogacz w zbierániu máiętności/ á w odpoczynieniu swoim będzie nápełnion dobrámi swémi. [4] Prácował sie vbogi w niedostátku żywności/ á nákoniec nędznym sie stáie. [5] Kto miłuie złoto/ [c]nie będzie bez winy: á kto szuka [d]skáźitelności/ będzie iéy nápełnion. [6] Wiele ludzi dáni są ná vpadek dla złotá/ y dla pięknośći iego stáło sie ich zátrácenié. [7] Drzewo obráženiá iest złoto [e]ofiáruiących: [f]biadá tym ktorzy zá nim gonią/ á káżdy głupi zginie przez nie. [8] Szczęśliwy bogacz który iest náleźion bez zmázy/ y który zá złotem nie biegał/ áni vfał w pieniądzách y w skárbiéch. [9] Kto ż iest táki/ á będziem go chwálić? ábowiém vczynił dziwy [g]w żywocie swoim. [10] Kto iest w tym doświádczony/ á iest doskonáły/ będzie miał chwałę wieczną: który mógł zgrzészyć/ á nie zgrzészył: źle czynić á nie czynił. [11] A przetoż vtwierdzoné są dobrá iego [h]w Pánu/ á iáłmużny iego będzie wysłáwiáło wszytko zgromádzenié [i]świętych. [12] vsiádłeś zá stołem wielkim/ nie rozdziéwiay piérwszy nád nim gęby twoiéy. [13] Nie mow ták: Wiele iest co ná nim iest. [14] Pámiętay że iest złé oko [k]złośliwé. [15] Co gorszégo stworzono iest nád oko? przeto ná káżde weyźrzenié swé płákáć będzie. gdy pátrzy/ [16] [l]nie ściągay ręki twéy [m]piérwszy/ ábyś sie nie sromał zelżony zázdrością. [17] Nie obciążay sie ná vczcie. [18] Rzeczy bliźniégo swego [n]zrozumiéy z sámégo siebie: [19] Pożyway iáko człowiek [o]skromny tych rzeczy które przed cię kłádą/ ábyś wiele iedząc nie był mian w nienawiści. [20] Piérwéy przestań dla dobrych obyczáiow: á nie bądź zbytnim/ ábyś snadź nie obráził. [21] A ieśliś między wielą vsiádł/ nie ściągay piérwéy niż oni ręki twoiéy/ [p]áni piérwéy chciéy pić. [22] Jáko dosyć iest człowiekowi ćwiczonému trochá winá/ á śpiąc nie będziesz styskował od niego/ [q]áni poczuiesz boleści. [23] [r]Czucié/ kolerá/ y gryźienié mężowi głupiemu: [24] á w miernym człowieku sen zdrowy: będzie spał áż do zaránia/ á duszá iego z nim sie kocháć będzie. [25] A ieśli będziesz przymuszon wiele ieść/ wstań z pośrzodku/ zwróć: á vżyć sie/ [s]y nie przypráwisz o niemoc ciáłá swego. [26] Słuchay mię synu á nie gardź mną: á ná ostátku naydziesz słowá moie. [27] Bądź raczy w káżdéy spráwie twoiéy/ á nie przyidzie

Zbytnie stáránie o bogáctwách gáni.

[a] Czuyna prácá spáć niedopuszcza, G.

[b] sen odéymuie, G.

[c] nie vydźie karánia.

[d] skáźitelnych rzeczy.

[e] którzy ie zá Bogá chwalą.

[f] G.

[g] między ludem, G.

[h] G.

[i] G.

O obyczáiach przy stole.

[k] zazdrościwé, rozumiéy gospodárskié.

[l] gospodarz.

[m] G.

[n] co tobie nie miło, tego nie czyń drugiému.

[o] G.

[p] G.

[r] niewyspánie.

[s] G.

ná cię

28 ná cie żadna chorobá. Chlebodawce błogosłáwić będą wárgi wielu / á świádectwo prawdy iego wierne. 29 Przećiw skąpému w chlebie będźie ßemráło miásto / á świádectwo złośći iego prawdźiwé iest. 30 Którzy rádźi piią wino / nie pobudzay / bo wino D wielu zátráciło. 31 Ogień doświádcza wpráwy twárdégo: ták wino do vpu bądź pite sercá pyßnych pokaże. 32 Ktorzym stoi zá żywot / wino w trzeźwośći: iesliże miernie piieß będźieß trzeźwi. 33 Cóż iest zá żywot tego / 34 którego vmnieyßa wino? Coż odéymuie żywot? śmierć. 35 Wino dla vweselenia stworzoné iest / á nie dla 36 piiáństwá z początku. Rádość duße y sercá / wino miernie pite. 37 Zdrowié iest duße y ćiáłá / mierné picie. 38 Wino zbytnié pite / czyni záiątrzenié y 39 gniew / y wiele vpadków. Gorzkość 40 duße / wino zbytnie pite. Smiáłość piiáństwá nieopátrznégo obráżenié / vmnieyßáiąca sił / y zádáiąca rány. 41 Nie strofuy bliźniego przy biesiedźie winá / áni lekce go waż przy dobréy myśli iego: nie mów mu słów sromotnych: á nie nalégay mu vpomináiąc sie.

Miernie pić wino.

nie czyn sie rownym w pełniániu winá. G.

G.

ábo ktorzy nie piią winá. G.

G.

G.

przećiwiáiąc mu sie, G.

ROZD. XXXII.

Co przy stole ma czynić przełożony stáry y młody.

1 A Przełożonym cie vczyniono / nie wynoś sie: bądź miedzy nimi iáko ieden z nich. 2 Stáray sie o nie / á ták siądź / á odpráwiwßy wßytko stáránie swé / siądź do stołu: 3 ábyś sie weselił dla nich y wziął wieniec ozdobę łáski / y dostał vraczenia od towárzystwá. 4 Mów stárßy: boć 5 przystoi pierwßé słowo z wielkim baczeniem / á nie przeßkadzay muzyce. 6 Gdźie niémáß słuchánia / nie wyléway mowy / á nie wynoś sie w mądrośći twoiéy gdy czás nie potemu. 7 Kámyszczek kárbunkulus w kleynoćie złotym: á hármonia Muzyków przy biesiedźie winá. 8 Jáko B w robocie złotéy sygnet iest Smárágdowy: ták melodia śpiéwaków przy wdźięcznym á miernym winie. 9 Słuchay milcząc / á dla vczćiwo- 10 śći przybędźie dobréy łáski. Młodźiencze mów záledwie wrzeczy twoiéy. 11 Jesli cie dwá kroć zopytáią / niech będźie krótka odpowiedź twoiá. 12 W wielu rzeczách bądź iákobyś nie wiedźiał / á słuchay milcząc / tudźieß y pytáiąc. 13 Miedzy Pány nie bądź śmiáły: á gdźie są stárzy / nie wiele mów. 14 Przed grádem vprzédźi błysk ánié: á przed sromieźliwośćią vprzédźi wdźieczność: á dla vczćiwośći przybędźieć dobréy łáski. 15 A w godźinę wstánia / nie baw sie: C ále pierwßy bież do domu swego y 16 tám sie zábáwiay / y tám gray / y czyń pomyślenia twoie / á nie wgrzéchách y w pyßnych słowiéch: 17 A z tego wßytkiégo błogosław Páná ktory cie stworzył: y ktory cie nápaia wßytkiégo 18 dobrá swego. Kto sie boi Páná / przyimie naukę iego: á którzy go ßukáią ráno / naydą błogosłáwieństwo. 19 Kto ßuka zakonu / będźie im nápełnion / á kto zdrádliwie czyni / obráźi 20 sie oń. Którzy sie boią Páná / nayda sąd spráwiedliwy / á spráwiedliwo- 21 śći iáko świátłość zápalą. Człowiek D grzéßny będźie sie chronił karánia / á wedle woléy swéy naydźie przykłády: 22 Mąż porády nie zárzuci wyrozumienié: obcy y pyßny nie vleknie sie 23 stráchu: A potym iáko vczynił sam przez sie bez porády / swymi téż wynálazkámi karan będźie. 24 Synu nic nie czyń bez rády / á po vczynku 25 nie będźieß żáłował. Drógą vpáśći nie chodź / á nie obráźiß sie o kámienié: nie zwiérzay sie prácowitéy drodze / byś nie vczynił dußy twéy obrázy: 26 y od synów twoich miéy sie ná pieczy. 27 W káżdéy spráwie twoiéy wiárą wiérz dußy twoiéy: bo to iest 28 záchowánié przykazań. Kto wierzy Bogu / strzeże przykazánia: á kto w nim vfa / nie będźie vmnieyßon.

G.

ábo nie przerywáy.

G.

κεφαλαιωσον

gromem. G.

Pożytki strzegących Bożego przykazánia.

obłudnik. G

cnoty.

złośćiwy.

Dobrze sie porádźić.

G.

nie vfay gládkiéy drodze. G.

G.

ROZD. XXXIII.

Bóiący się Bogá y mądry.

1 A Boiącego się Páná nie podkáią złe: ále go Bóg w pokusie záchowa[a] y wybáwi od złego[a]. 2 Mądry nie ma w nienawiści przykazánia y spráwiedliwości/ y nie rozbiie się iáko okręt w nawáłności. 3 Człowiek rostropny[b] wierzy zakonowi Bożému[b]/ á zakon mu wierny. 4 Kto pytánie obiáśnia/ nágotuie słowo/ á ták będąc proszony będzie słuchan/ y záchowa náukę/ y dopiéro odpowie. 5 Wnętrzności glupiégo iáko koło v wozá: á myślenié iego iáko oś która się obráca. 6 Stádnik ták y przyiaciel naśmiewcá/ pod káżdym który ná nim siedzi rza. 7 Czemu dzień[c] przewyższa dzień/ y świátłość tákże świátłość: y ieden rok drugi: od słońcá? 8 Rozdzielone są vmieiętnością Páńską przez vczynioné słońce y strzegącé roskazánia. 9 B Y odmienił czásy y świętá ich/ á w nie święcieli dni świeté ná godziny. 10 Z tych wywyższył y[d] wsławił Bóg/ á z nich włożył w liczbę dni. A wszyscy ludźie z ziemie á z prochu/ z kąd Adam iest stworzony. 11 W wielkości vmieiętności Pan ie rozdzielił/ á drógi ich odmienił. 12 Z nich błogosłáwił y wywyższył: y z nich poświęcił y przywłaszczył sobie: Y z nich przeklął y vniżył y wywrócił[e] dla ich odłączenia[e]. 13 Iáko gliná gárnczarzá w 14 ręku iego/ czynić z niéy y lepić: wszytkie[f] drógi iego są według woléy iego: ták człowiek w ręku tego który go vczynił/ y odda mu według zdánia swégo. 15 Przeciwko złému dobré/ á przeciwko śmierci żywot: ták y przeciwko mężowi spráwiedliwému grzésznik.[g] Y ták pátrz ná wszytkie spráwy nawyższégo/ dwoie á dwoie á iedno przeciw iednému. 16 Y ia naposlednieyszy ocućiłem się/ á iáko ten który zbiéra winné iágody po tych co wino zebráli. 17 C W błogosłáwieństwie Bożym y sámem miał nádzieię: á iáko ten który zbiéra wino/ napełniłem prásę. 18 Obaczcież żeciem nie sobie sámému prácował/ ále wszytkim szukáiącym vmieiętności. 19 Słuchayćież mię Wielmożni/[h] y wszyscy ludźie/ á przełożeni kościołá bierzćie w vszy. 20 Synowi y niewieście/ brátu y przyiacielowi nie day mocy nád sobą zá żywotá: á ośiádłości twoiéy nie puszczay drugiému: bydź snadź żal nie było/ y żebyś nie musiał o nie prośić. 21 Pókiś iescze żyw y tchniesz/ niechay 22 cię nie odmieni żadné ćiáło. Bo lepiéy iest áby v ćiebie synowie twoi prośili/ niżlibyś ty miał pátrzáć w ręce synów twoich. 23 We wszytkich spráwách twych miéy sam zwierzchność. 24 Nie czyń zmázy słáwie twoiéy. W dzień skończenia żywotá twego/ á czásuześćiá twego rozdziel dziedzictwo twoie. 25 D Obrók y kiy y brzemię osłowi: chléb y karánié/ y robotá niewolnikowi. 26 Prácuie w kárności/ á szuka odpoczynąć. Puść mu wolno ręce/ á szuka wolności. 27 Járzmo y lec szyie twárdą kieruią:[i] á niewolniká náchyláią roboty vstáwiczné[i]. 28 Słudze złośliwému męki y pętá: pośli go ná robotę/ áby nie próżnował: 29 Bo wielkiéy złości náuczyło prożnowánié. 30 Postáwiay go ná robocie/ bo mu ták przystoi: A ieśliby nie słuchał/ náchyl go pętámi. A nie przewodź zbytnie nád wszelkim ćiáłem: wszákże bez rozsądku nie czyń nic ćiężkiégo. 31 Ieśli masz sługę[k] wiernégo[k]/ niechci będźie iáko duszá twoiá/ iáko brátá ták go szánuy/ boś go we krwi dusze dostał. 32 Ieśli go obráźisz nie winnie/ vćiecze: á ieśli powstawszy odeydźie/ kogożbyś miał szukáć/ y ná którey drodze go szukáć/ nie wiesz.

[a] G.
[b] wiernie się w zakonie obiera. G.
[c] iest zacnieyszy niż drugi.
O przeyrzeniu y odrzuceniu.
[d] poświęcił. G
[e] z stanów ich G.
[f] dzieła.
[g] á pobożny złośćiwemu G.
[h] G.
Nie spuszczay máiętności do śmierci.
Iáko się sługámi obchodźić.
[i] G.
[k] chłopu.
[k] G.

ROZD. XXXIIII.

O márności snów.

1 A Różna nádzieiá y kłamstwo mężowi głupiému/ y sny wynoszą nie 2 rostropné. Iáko który chwyta ćień y wiátr goni/ ták y który wiárę dáie snóm kłamliwym. 3 To wedle tego/ widzenié snów/ przed obliczem człowieczym 4 podobieństwo człowiecze. Od nieczystégo co będźie oczyśćiono: á od kłamce co prawdźiwégo będźie po- 5 wiedźiano? Wieszczby obłędné/ y

wróżki kłamliwe/ á sny złe czyniących márność są. 9 A iáko rodzącą prácuiącey/ serce twoie fántázyę ćierpi. Chybá ieśliby od Nawyższego zesłáne było náwiedzenie/ nie przykłáday do nich sercá twego: 7 Bo wielu wbłąd sny wpráwiły/ y wypádli máiący w nich nádzieię. 8 Bez kłamstwá będźie wykonano słowo zakonu/ á mądrość w vśćiech prawdźiwego będźie wyrównána. 9 Kto nie iest "kuszony/ cóż wie? Mąż wielu rzeczy świádomy wiele myślić będźie: á kto sie wiele náuczył/ będźie wypowiádał mądrość. 10 Kto nie iest świádom/ máło wie: á który w wielu bywał/ rozmnaża złość. 11 Kto nie iest doświádczony/ cóż vmie? kto wędrował/ będźie obfitował w złośći. 12 Wielem rzeczy obaczył błąkáiąc sie/ y rozmáite mów obyczáie/ * 13 kilkákroć byłem w niebespieczeństwie áż do śmierći/ dla tych rzeczy: wybáwion iestem z łáski Bożey. 14 "Duch boiących sie Bogá bywa szukan/ y zá weyzrzeniem iego będźie błogosłáwion. 15 Bo nádźieia ich/ w ich zbáwićielu/ "á oczy Boskie nád tymi którzy go miłuią. 16 Kto sie Páná boi/ nic sie nie lęka/ áni sie bać będźie: bo on iest nádźieią iego. 17 Kto sie Páná boi/ błogosłáwiona iest duszá iego. 18 Ná kogóż pátrzy/ y kto iest vmocnienie iego? 19 Oczy Páńskie nád tymi którzy sie go "boią: obroń cá mocy/ vmocnienie siły/ zasłoná od vpalenia/ y chłodnik w południe. 20 Wyprożenie od obrażenia/ á rátunek vpadku/ wywyższáiący duszę/ y oświecáiący oczy/ dáiący zdrowie y żywot y błogosłáwienie. 21 Ofiárá ofiáruiącego z rzeczy źle nábytych splugáwiona iest/ á nie są przyiemne "pośmiewiská niespráwiedliwych: 22 sam Pan tym którzy go ćierpliwie znoszą w drodze prawdy y spráwiedliwośći. 23 Dáry niezbożnych nie podobáią sie Naywyższemu: áni pátrzy ná ofiáry ludźi niespráwiedliwych/ áni będźie vbłagan mnostwem ofiar ich zá grzechy. 24 Kto ofiáruie ofiárę z máietnośći vbogich/ "iáko który rzeże syná ku ofierze przed oczymá oycá iego. 25 Chléb niedostátecznych żywot vbogich iest: kto go odeymuie/ człowiek krwáwy iest. 26 Kto odeymuie chléb z potu/ iáko który zábiia bliźniego swego. 27 Kto wylewa krew/ á kto zdrádę czyni nayemnikowi/ bráćia są. 28 Jeden buduiący á drugi psuiący/ cóż w zysku máią iedno prace? 29 Jeden modlący sie/ á drugi przeklináiący: któregóż głosu Bóg wysłucha? 30 Który sie omywa od vmárłego/ á zás sie go dotyka: cóż pomaga omywánie iego? 31 Ták człowiek który sie pośći zá grzéchy swoie/ á znowu sie ich dopuszcza/ co sobie pomaga vniżáiąc sie? modlitwę iego kto wysłucha?

"doświadczony. Doświadczánie siłá człowieká náuczy.
*á więcey rozumiem niż mogę powiedźieć. G. "będźie żył duch tych którzy sie Bogá boią. G. "G.
"go miłuią G
"dáry. G. O ofiárách złych ludźi.
"G.

ROZD. XXXV.

Które ofiáry są Bogu miłe.

1 A Kto záchowywa zakon/ rozmnaża ofiáry. 2 Ofiárá zbáwienna iest strzedz przykazánia/ "y odstępowáć od wszelákiey nieprawośći. 3 Odstąpić od niespráwiedliwośći iest ofiárowáć vbłagánie ofiáry zá nieprawośći: y prosbá zá grzéchy. 4 Oddá łáskę kto ofiáruie pszeniczną mąkę: á kto czyni miłosierdźie/ ofiáruie ofiárę. 5 Podoba sie pánu odstąpić od złośći/ á "modlitwá zá grzéchy odstąpić od niespráwiedliwośći. 6 Nie vkażesz sie przed oczymá páńskimi prózen: 7 Bo to wszystko dźieie sie dla 8 przykazánia Bożego. Ofiárá spráwiedliwego tłusty czyni ołtarz/ y wonnośćią wdźięczną iest przed oczymá Nawyższego. 9 B Ofiárá spráwiedliwego iest przyiemna/ á pámiątki iey Pan nie zábaczy. 10 Dobrym vmysłem oddaway chwałę Bogu: á nie vmnieyszay pierwiástek rąk twoich. 11 W káżdym datku wesołą czyń twarz twoię/ á z rádośćią "poświecay dźieśieciny twoie. 12 Day Nawyższému według datku iego/ á dobrym okiem/ czyń nábyćie rąk twoich. 13 Bo Pan iest nadgrodźcą/ á tyle śiedmioro odda tobie. 14 Nie ofiáruy dárów nákáżonych: boć ich nie przyimie. 15 A nie pátrz ná ofiárę niespráwiedliwą: bo Pan iest Sędźią/ á niemász v niego zacnośći osoby. 16 Nie będźie miał względu Pan ná osobę przećiw vbo-

"G.
"Ofiárá oczyśćiáiąca. G.
"oddaway.

giému: y wysłucha prosbę obrážonégo. [17] Nie wzgárdźi modlitwámi śiéroty/ áni wdowy/ ieśliby wylałá mowę wzdychánia. [18] Izali łzy wdowy niespływáią ná twarz/ á krzyk iéy przećiw temu który ie wywodźi? [19] Abowiém z twarzy wstępuią áż do niebá/ á Pan wysłucháiący nie będźie śię w nich kochał. [20] Kto Bogá chwali z kochániem/ będźie przyięt/ á modlitwá iego przybliży śię áż do obłoków. [21] Modlitwá korzącégo śię przenienie obłoki: áni będźie poćieszona áż śię przybliży/ á nie odéydźie áż Nawyższy weyźrzy. [22] A Pan nie odwlecze/ (D) ále będźie sądźił spráwiedliwy y vczyni sąd/ á namocnieyszy nie będźie miał nád nimi ćierpliwośći áby pokruszył grzbiet ich: [23] y vczyni pomstę nád pogány/ áż wygládźi mnostwo pysznych: y pokruszy sceptrá niespráwiedliwych. [24] Aż odda ludźiom według spraw ich/ y według vczynków człowieká/ y według dumy ie. [25] Aż osądźi sąd ludu swego y vćieszy spráwiedliwé miłośierdźiém swoim. [26] Piękné miłośierdźie Boże czásu vtrapienia/ iáko obłok dżdżowy czásu suchośći.

Marginal notes: wyćiska. G. — kérzo rad. — Modlitwá która bywa wysłuchána. — pokorné G. ábo, vtrapionégo. — krzywdę czyniących, G. — pánowánié.

ROZ. XXXVI.

[1] (A) Smiłuy śię nád námi Boże wszystkiégo stworzenia/ á weyźrzy ná nas/ y vkaż nam świátłość smiłowánia twégo: [2] A przepuść strách twóy ná pogány/ którzy ćię nie szukáli/ áby poználi iż niémász Bogá iedno ty/ y żeby opowiádáli wielmożné spráwy twoie. Podnieś rękę twą ná obcé narody/ [3] áby oglądáli moc twoię. [4] Bo iáko's przed oczymá ich poświęcony był w nas/ ták przed oczymá nászémi będźiesz vwielbiony w nich. [5] Aby ćię poználi/ iáko y myśmy poználi/ iż niémász Bogá oprócz ćiebie Pánie. [6] Wznów znáki/ y odmień cudá. [7] Vwielb rękę y práwé rámię. [8] Wzbudź zapálczywość á wyléy gniew. [9] Zgładź przećiwniká/ [10] á vtrap nieprzyiaćielá. Pospiesz śię z czásem á pomni ná skończenié/ áby wysławiano dźiwné spráwy twoie. [11] (B) Gniewem płomieniá niech będźie pożárt: który vchodźi/ á którzy lud twóy szkodzą/ niech náydą zginienié. [12] Zetrzy głowę kśiążąt nieprzyiaćielskich/ mówiących: niémász żadnégo oprócz nas. [13] Zgromadź wszytkié pokolenia Iákob: áby poználi iż niémász Bogá oprócz ćiebie/ y wysławiáli wielmożné spráwy twoie: á odźiedźiczysz ie iáko od początku. [14] Smiłuy śię nád ludem twoim/ nád którym wzywáné iest imię twoie: y nád Izráelem/ któregoś zrównał z piérworodnym twoim. [15] Smiłuy śię nád miástem świątobliwośći twoiéy Ieruzálem/ nád miástem odpoczynienia twégo. [16] Nápełń Sion niewymownémi słowy twémi/ á lud twóy chwałą twoią. [17] (C) Wyday świádectwo tym którzy od początku są stworzeniem twoim/ á wzbudź opowiádánia które mówili w imię twé piérwszy prorocy. [18] Day zapłátę tym którzy ćię oczekawáią áby śię nálezli prawdźiwi prorocy twoi/ á wysłuchay prośby sług twoich. [19] Według błogosłáwieństwá Aaronowégo nád ludem twoim/ á prostuy nas ná drógę spráwiedliwośći: y niech wiedzą wszyscy którzy mieszkáią ná źiemi iżeś ty iest Bóg pátrzący ná wieki. [20] Wszelką potráwę będźie iadł brzuch/ á iest pokarm nád pokarm lepszy. [21] Gębá kosztuie pokármu zwierzyny/ á sercé mądré słów kłamliwych. [22] Złośliwé serce záda smutek: á człowiek ćwiczony sprzećiwi śię mu. [23] (D) Wszelkiégo mężczyznę przyimie niewiástá: á iest córká lepsza nád córkę. [24] Piękność niewieśćia rozwesela twarz mężá swégo/ á nád wszelką żądzą przywodźi chęć. [25] Ieśli iest ięzyk léczenia/ iest y vlżenia y smiłowánia/ mąż iéy nie iest iáko syn owie ludzcy. [26] Kto ma żonę dobrą/ záczyna ośiádłość: pomoc wedle niego iest/ y filar iáko odpoczynienié. [27] gdźie niémász płotu/ rozszárpáią ośiádłość/ á gdźie niewiásty niémász/ wzdycha potrzebuiący. [28] Któż wierzy temu który gniazdá niéma/ y który skłánia śię gdźiekolwiek zámierzknie/ iáko podkasány zbóycá/ który biega od miástá do miástá?

Marginal notes: Modlitwá w utrapieniu. G. — G. — ná przyśćie, G. — G. — które iest ná zwáné imieniem twoim, G. — świętym twoim. — ábo, zacnémi obietnicámi. — G. — G. — O obiéraniu żony. — zá mężá. — G. — G.

ROZ. XXXVII.

O obiéraniu przyiaćiół.

1 A KAżdy przyiaćiél rzecze: y iam złączył przyiaćielstwo: ále iest przyiaćiél imieniem tylko przyiaćiél. 2 Izali smutek nie trwa áż do śmierći? á towárzysz y przyiaćiél obróćą sie do nieprzyiáźni. 3 O dumo niecnotliwa/ z kądześ sie wźięłá/ ábyś złośćią y zdrádą swą okryłá źiemię? 4 Towárzysz weseli sie z przyiaćielem w vćiechách/ á czáśu vtrapienia będźie przećiwnym. 5 Towárzysz żáłuie z przyiaćielem dla brzuchá/ y weźmie tarcz przećiw nieprzyiaćielowi. 6 Nie zápámiętyway w myśli twéy przyiaćielá swego/ áni go przepominay w bogáctwách twoich.

Kogo sie rádźić.

7 Nie rádź sie tego ktoryć iest ná zdrádę/ á tay ráde o tych którzyć zayźrzą. 8 Wszelki porádnik dáie ráde: ále iest porádnik sam sobie. 9 B Od porádniká strzeż duszę twoiéy/ piérwéy wiédz co ma zá potrzebę: bo y sam o sobie myślić będźie: 10 áby snadź nie wetknął kołu w źiemię/ y rzékłby tobie: 11 Dobrać iest drógá twoiá/ á stałby ná przećiwko pátrząc iákoć sie powodźić będźie. 12 Z człowiekiem nienabożnym mów o świątobliwośći/ á z niespráwiedliwym o spráwiedliwośći/ á z niewiástą o téy która iéy zayźrzy: z bojáźliwym o woynie: z kupcem o przewiezieniu/ z kupuiącym o przedániu/ z mężem zadrośćiwym o dźięk czynieniu/ 13 z niezbożnym o pobożnośći/ z niepoczćiwym o poczćiwośći/ z robotnikiem rólnym o wszelkiéy roboćie/ 14 z naiemnikiem dorocznym o dokończeniu roku/ z niewolnikiem leniwym o wielkiéy robocie: nie słuchay tych we wszelkiéy rádźie. 15 Ale z mężem świętym bądź vstáwicznym/ któregokolwiek poznasz iż záchowywa 16 C boiaźń Bożą/ którego duszá iest według dusze twoiéy: á który sie vżáli ćiebie gdy sie potkniesz w ćiemnośći: 17 Serce/ dobréy rády przystaw do śiebie: bo nád nie niémász nic droższego. 18 Duszá mężá świętego/ prawdźiwiéy podczás powie/ niżli śiedm stróżów śiedzących ná wysokim mieyscu ná straż. 19 A w tym wszytkim prós Nawyższég áby spráwował w prawdźie dróge twoie. 20 Przed wszelkim vczynkiem słowo prawdźiwé niech przed tobą idźie/ á przed káżdą spráwą ráda státeczna. 21 Słowo złé odmieni serce: z którego czterzy częśći pochodzą/ dobré y złé/ żywot y śmierć: á Pánem nád nimi vstáwicznym iest ięzyk. 22 Jest człowiek rostropny/ który wiele innych vczy/ á duszy swoiéy iest niepożyteczny. Mąż vczony wielu náuczył/ á duszy swéy iest wdźięczny. 23 Kto wykrętnie mówi/ obrzydły iest: ná wszytkim mu schodźić będźie. 24 Nie iest mu dána łáská od Páná: iż żadnéy mądrośći w sobie nie ma. 25 Jest mądry duszy swéy mądry/ á owoc rostropnośći iego D chwalebny. 26 Mąż mądry náucza lud swóy/ á owoce rostropnośći iego są wierné: 27 Mąż mądry będźie nápełnion błogosłáwieństwy/ á którzy go vyźrzą chwalić będą. 28 Żywot mężá pod liczbą dni: ále dni Izráelowé są niezliczoné. 29 Mądry miedzy ludem odźiedźiczy cześć/ á imię iego ná wieki żyć będźie. 30 Synu zá żywotá twego doświádczay dusze twoiéy/ á iesli będźie zła nie daway iéy swéy woléy. 31 Bo nie wszytkie rzeczy są káżdému pożyteczné/ y nie káżdéy duszy wszytko sie podoba. 32 Nie bądź chćiwy ná káżdych godźiéch/ á nie wydaway sie ná wszelką potráwę: 33 Bo z wiela pokármów będźie chorobá/ á chćiwość przybliży sie áż do kolery. 34 Dla obżárstwá wiele ich pomárło: á kto mierny iest/ przyczyni żywotá.

O mądrym.

Obżárstwo szkodliwé.

Marginal notes: przykazánia G. / który iest tá kięgá: vmysłu iáko ty. G. / G. / G. / G. / rzeczy. / ábo, kto sie vdáie zá mądrégo w powieśćiách, G. / wywyższa, G. / rádźić, G. / nie puśćił ná ćię losá, G próbuiąc iákoć sie powiedźie. / á co iéy szkodliwégo nie daway iéy, G. / nie káżdé. / ná káżdym vżywániu.

ROZ. XXXVIII.

O częśći lékárzom powinnéy.

1 A CZći lékárzá dla potrzeby: ábowiém go Nawyższy stworzył. 2 Bo od Bogá iest wszelkie lékárstwo/ á od 3 królá weźmie podárzenie. Náuká lékárzowá podwyższy głowę ie/ á przed 4 obliczem wielkich pánów chwalon będźie. Nawyższy stworzył lékárstwá z źiemie/ á człowiek mądry nie będźie 5 sie nimi brzydźił. Izali od drzewá 6 nie osłodzona iest gorzka wodá? Aby moc ich byłá od ludźi poznána.

Exo: 15. d25.

lékárstwo, G. iego.

A dał ludziom vmiejętność Nawyższy / aby był vczon w dziwach swoich. 7 Temi lecząc vśmierzy boleść / y Aptekarz vczyni lekárstwá słodkie / y máści zdrowe vczyni / y nie będzie koncá pracam iego. 8 Bo pokoy Boży po wierzchu ziemie. 9 Synu w chorobie twoiey nie opuszczay sámę się bić / ále proś Páná / á on cię vzdrowi. 10 Odwróć się od grzechu á prostuy ręce: y od wszelkiego występku oczyść serce twoie. 11 Day wdzięczność y pámiątkę przedniey mąki / á vczyń tłustą ofiárę: á day mieysce lekárzowi: 12 ábowiem go Pan stworzył: á niech nie odchodzi od ciebie / boć prace iego są potrzebne. 13 Abowiem iest czás kiedy w ręce ich wpádniesz: 14 á oni Páná prosić będą / áby spráwił ich vlżenie y zdrowie dla vrzędu ich. 15 Kto zgrzészy przed oczymá tego który go stworzył / wpádnie w ręce lekárskie. 16 Synu nád vmárłym wyleway łzy: á poczni płákáć iákobyś co okrutnego ćierpiał / á podług rozsądku przykryi ćiáło ieg / á niezániedbaway pogrzebu iego. 17 A dla obmówiská płácz gorzko nád nim przez ieden dzień / á ćieś się dla smętku. 18 A czyń pogrzeb według godnośći iego przez ieden dzień / ábo dwá dla obmówiská. 19 Bo od smętku prędko przypada śmierć y pokrywa siłę / á smutek serdeczny skurcza szyię. 20 W odwróceniu trwa smętek / á żywność niedostátecznego wedle sercá iego. 21 Nie podaway sercá twego w smętek / ále ii odpądzay od siebie: á pámiętay ná rzeczy ostáteczne / 22 niezápominay bo niemász náwrócenia: y temu nic nie pomożesz / á sam sobie zászkodzisz. 23 Pámiętay ná osądzenie moie: bo tákże będzie y twoie: mnie wczorá á dziś tobie. 24 W odpoczynieniu vmárłego day odpocząć pámiątce iego / á ćieś go przy wyśćiu duchá iego.

25 Mądrość náuczonego w czáśie wolnym: á kto mniey ma zabaw mądrości nábędzie. 26 Co zá mądrośćią nápełnion będzie / który pług dzierży / y który się chełpi w styku / ościeniem woły pogania y obiera się przy robocie ich / á rozmowá iego o cieletách? 27 Serce swoie vda ná wywrácánie brózd / á stáránie iego około kármienia krów. 28 Ták káżdy rzemieślnik y cieślá / który noc iáko dzień trawi / y który sygnety ryte rzeże / á vstáwiczność iego czyni rozmáite málowánie: serce swoie ná podobieństwo málowánia wyda / y czuynośćią swą robotę wyprawi. 29 Tákże kowal siedząc przy nákowádlni / y przypátruiący się robocie żelázney: Párá ogniská vpali ćiáło iego / á biedzi się z gorącem od kámieniá. 30 Głos młotá odnawia vcho iego / á ná wizerunk naczynia oko ieg. 31 Serce swe vda ná odpráwienie robót / á czuynośćią swą ozdobi ku doskonáłości. 32 Ták gárncarz siedząc nád robotą swoią / obrácáiąc koło nogámi swemi / który záwsze iest w pieczołowániu dla swey roboty / á pod liczbą iest wszytká praca ieg. 33 Vprawi glinę rękámi swemi / á przed nogámi swemi zgniecie twárdość tey. 34 Serce swe vda áby wykonał polewánie / á czuynośćią swą wychędoży piec. 35 Ci wszyscy nádzieię mieli w ręku swych / á káżdy w swym rzemieśle mądry iest. 36 Bez tych wszystkich nie budnie się miásto: 37 y nie będą mieszkáć áni się przechodzić: y do zgromádzenia nie przeskoczą. 38 Ná stolcu sędziego nie vsiędą / y stánowienia sądowego nie zrozumieią / áni iáwnie okażą náuki y rozsądku / y w przypowieściach nie będą nálezieni: 39 ále stworzenie świeckie potwierdzą: á żądánie ich około roboty rzemieślá przychyláiąc vmysł swóy / á pytáiąc się o zakonie Nawyższego.

Margin notes: Vlżywa. / Zdrowie od Bogá iest w tych lekárstwách ziemnych. / Iáko się w chorobie zá chowáć. / Lekárzów. / Lekárze ábo káplani. / Vmárłych iáko żáłowáć. / á ćieś się nád nim po wyśćiu duchá iego. G. / Którzy do mądrośći są ábo nie są sposobni / Przećiw ministrom heretyckim.

ROZD. XXXIX.

Iáko mądrośći dostáią.

Mądrośći wszech stárodawnych pytáć się będzie mądry / y będzie się báwił proroctwámi. 2 Powieśći mężów záwołánych będzie záchowywał / á subtelnośći przypowieśći wespół doścignie. 3 Cáiemnic przypowieśći bádáć się będzie / á w skrytych podobieństwách obieráć się będzie. 4 W pośrzodku wielkich panów będzie służył / á przed oczymá stárosty okázáłym będzie. 5 Do ziemie narodów cudzoziemskich przeydzie / bo miedzy ludźmi dobrego

Margin note: vczyć się od innych.

6 y złégo skosztuie. Obróći serce swé áby wstawał ráno do Páná który go stworzył / á przed oczymá Nawysszé- 7 go modlić sie bedźie. Vstá swé otworzy ná modlitwie / y zá grzéchy swoie 8 modlić sie bedźie. Bo ieśli Pan wielki bedźie chćiał / nápełni go duchem 9 zrozumienia: á on iáko déscze wydá z śiebie wymowy mądrośći iego: á bedźie Pánu wyznawał w modli- 10 twie: á on wyprostuie ráde y vmie- B ietność iego / y bedźie rozmyslał o tá- 11 iemnicách iego. On iáwnie okaże vmiejetność náuki iego / á bedźie sie chlubił zakonem testámentu Páńskié- 12 go. Mnodzy będą chwalić mądrość ie / y áż ná wieki nie bedźie wy- 13 mázána: A nie vstánie pámiątká iego / y o imieniu iego pytáć sie będą 14 od narodu do narodu. Mądrość iego narodowie wysłáwiáć będą / á kośćiół chwałę iego opowiádáć bedźie. 15 Jeśli wytrwa zostáwi sławę wiecey niż tysiąc: á ieśli odpocznie / bedźie 16 mu to pożyteczno. Jescze sie rozmyślę ábych opowiedźiał: ábowiém iáko szaleństwem iestem nápełnio- 17 ny. Głosem mówi: Słuchaycie mie bośkié owoce / á iáko róża wsádzona nád strumieniem wód owoc 18 czyńćie. Wydaycie z śiebie wdźięczną 19 wonność iáko kádźidło. Wypuszczaycie kwiatki iáko lilia / á dawaycie wonność / y wypuszczaycie látorośli wdźięczné: á śpiéwaycie chwały y błogosławćie Páná w spráwách ie- 20 go. Oddawaycie imieniowi iego wielmożność / á wyznawaycie mu głosem vst wászych y piesniámi vstnémi / y ná árfách: á ták mówić bedźiećie w wyznawániu: 21 Wszytkié spráwy 22 Páńskié bárzo dobré. Ná słowo C iego stánełá wodá iáko kupá: á ná mowę vst iego iáko naczynia wód: 23 ábowiém w roskazániu iego dźieie sie vpodobánie / á niémász vmnieyszénia w wybáwieniu iego. 24 Spráwy wszelkiégo ćiáłá przed nim á nie iest nic zákrytégo oczóm iego. 25 Od wieku áż do wieku przepátruie / á niémász nic dźiwnego przed oblicznośćią ieg. 26 Nie godźi sie mówić: Cóż to iest / ábo ná co to iest: wszytkiégo bowiém czásu swego szukáć będą. 27 Błogosłáwieństwo iego iáko rzéká wylało. 28 Jáko powódź nápoiłá źiemie / ták gniew iego odźiedźiczy pogány / którzy go nie szukáli. 29 Jáko obróćił wody w suchość / y vschłá źiemiá: á dróġi iego drógam ich prosté są: ták złośnikóm obrażeniem w gniewie ie- 30 go. Dobré rzeczy dobrym są stworzoné od początku: ták złośnikóm do- 31 bré y złé. Przodek rzeczy potrzebnych żywotowi człowieczému / wodá / ogień y żelázo / sól / mléko / y chléb pszeniczny / y miód / y grono winá / y oliwá y szá- 32 ty. Te wszytkié rzeczy świętym w do- D bré: ták niezbożnym y grzésznym we 33 złé sie obrócą. Są duchowie którzy ku pomśćie stworzeni są / y w zapálczywośći swoiéy zmocnili meczenia swo- 34 ie: Czásu dokonánia moc wyléią / y zapálczywość tego który ie stworzył 35 vsmierzą. Ogień / grad / głód y śmierć / wszystko to iest ná pomstę 36 stworzono: żeby bestiy y niedźwiadkowie y wężowie / y miecz czyniący pomstę nád niezbożnymi / ná wytrácenié. 37 Weselić sie będą w roskazániu iego / á ná źiemi ná potrzebę pogotowiu będą / á czásu swego nie przestąpią słowá. 38 Dla tego y od początku iestem vtwiérdzony / y národźiłem / y námyslił / y zostáwiłem ná pi- 39 śmie. Wszytkié spráwy Páńskié dobré / á wszelkiéy potrzeby dodá czásu 40 swego. Niegodźi sie mówić: To iest gorszé niż ono: bo wszytko czásu swe- 41 go bedźie pochwalono. A teraz zupełnym sercem y vsty chwalćie y błogosławćie imie Páńskié.

Marginal notes: Pożytki mądrośći. — Bożą. — zgromádzenié. — vmrze. — iáko miesiąc pod pełnią. G. — G. — synowie święći. G. — Każe chwalić Bogá z uczynków iego. — ludźiom pobożnym. G. — G. — ábo przednieyszé potrzeby té są. G. — Potrzeby do żywotá człowieczégo.

ROZDZ. XL.

1 A WIelka zabáwá iest stworzoná wszystkim ludźióm / á iárzmo ćiężkié ná syny Adámowé / od dniá wyśćia z 2 żywotá mátki ich / áż do dnia pogrzebienia w mátkę wszytkich. 3 Myśli ich y boiáźni serdeczné / wynálazki oczekawánia / á dźień skończenia: od śiedzącego ná stolicy chwalebnéy / áż do poniżonego ná źiemi y w popiele. 4 Od tego który vżywa hyacintu / y nośi korone / áż do tego który sie okrywa surowym płótnem: Zapálczy-

Marginal notes: przykrość, niepokóy. — O nędzy żywotá ludzkiégo.

wość/ zawiść/ rozruch/ wątpliwość y boiaźń śmierci/ gniew trwáły/ y swar/ y czásu odpoczynienia ná łożu nocny sen : odmieniáią wiádomość iego. Málo co iákoby nic w odpoczynieniu/ á potym we śnie/ iáko w dźień straży. Zátrwożon iest w widzeniu sercá swégo/ iáko który wybiegał sie w dźień bitwy. Czásu wybáwienia swégo powstał y dziwuiąc sie ze strachu żadnégo niemász. Ze wszelkim ciáłem od człowieká áż do bydlęciá : á nád grzésznikámi siedm kroć. Nád to śmierć/ krew/ zwádá y miecz/ gwałty/ głód/ skruszenié y plagi : Wszystko to ná niespráwiedliwé stworzono/ y dla nich sstał sie potop. Wszystko co iest z ziemie/ w ziemie sie obróci : á wszytkié wody do morzá sie wrócą. Wszelkié podárowánié y niespráwiedliwość będźie wygládzoná/ á wiárá ná wieki trwáć będźie : Máietności niespráwiedliwych iáko rzéká wyschną/ á iáko wielki grom we dżdżu zágrzmią. Gdy ręce swé otwiérá weselić sie będźie : tákżeć przestępnicy do szczętu vschną. Wnukowie niezbożnych nie rozmnożą gáłęzi/ y korzenié nieczysté ná wiérzchu skáły trzeszczą. Nád káżdą wodą zieloność y nád brzegiém rzéki/ przed wszelką trawą wyrwána będźie. Láská iáko Ray w błogosłáwieństwách/ á miłosierdźié trwá ná wieki. Żywot robotniká przestawáiącégo ná swym/ osłodnieie/ á w nim skarb naydźiesz. Synowie y budowánie miástá potwiérdźi sławę : á nád to niewiástá niepokaláná będźie przełożoná. Wino y muzyká rozweseláią serce : á nád oboie miłość mądrości. Piszczałki y árfá wdźięczną melodyą czynią/ á nád oboie iezyk wdźięczny. Przyiemności y piękności będźie żądáło oko twoie/ á nád to zielonégo siewu. Przyiaciél y towárzysz czásu swégo sie zchodzą : á nád oboiem niewiástá z mężem. Bráciá ná porátowánié czásu vtrapienia á nád nie miłosierdźié wybáwi. Złoto y srébro iest stánowienie nóg : á nád oboie podoba sie rádá. Bogáctwá y siły wywyższáią serce : á nád nie boiaźń Páńska. W boiáźni Páńskiey niemász niedostátku/ y niepotrzebá w niéy szukáć wspomożenia. Boiaźń Páńska iáko Ray błogosłáwieństwá/ y nád wszytkę chwałę ozdobiono ią. Synu/ czásu żywotá twégo nie żebray/ bo lepiey iest vmrzéć niżli żebráć. Człowiek który ná cudzy stół pátrza/ nie iest żywot iego w obmyślániu żywności/ bo karmi duszę swoię pokármy cudzémi. Ale mąż vczony y ćwiczony strzeże sie tego. W vściech niepátrznégo osłodnieie żebránina : ále w brzuchu iego ogień gorząc będźie.

vmysł. — gdy mu sie śni że iuż iest wybáwion. — (rozumiey to sie dźicie) — iáko y. — póty trwa. — grzésnicy. — iáłmużná.

Co ráczey obiérác. — ἐπαιτεῖν Strzeż sie żebrániny. — niewstydliwégo, G. — głód.

ROZDZ. XLI.

Śmierći iákóż iest gorzka pámięć o tobie człowiekowi pokóy máiącé w dobrách swoich : człowiekowi spokoyné/ którégo drógi we wszytkim szczęśliwé są/ y który iescze może ieść. O śmierći dobry iest sąd twóy człowiekowi niedostátecznému/ y którému ná siłách schodźi. W leciéch zeszłému/ y który o wszytko sie frásuie : niemáiącému nádźieie/ który ciérpliwość tráci : Nie lękay sie sądu śmierci. Pámiętay co przed tobą było/ y co po tobie będźie : ten sąd od Páná wszelkiému ciáłu : A cóżći przybędźie nád to co sie podobáło Nawyższému : choć dźiesięć/ choćia sto/ choćia tysiąc lat. Bo w pieklé niemász skárgi ná żywot. Synámi obrzydliwości sstawáią sie synowie grzeszników/ y którzy mieszkáią podle domów niepobożników. Dźiedźictwo synów ludźi grzesznych zginie/ á z nasieniem ich vstáwiczność pohánbienia. Ná niepobożnégo oycá skárżą sie synowie: bo dla niego są w pohánbieniu. Biádá wam ludźie niezbożni ktorzyśćie opuścili zakon Páná Nawyższégo. Bo iesli sie národźićie/ w przeklectwie sie národźićie : á iesli vmrzećie/ w przeklectwie będźie dźiał wász. Wszytko co iest z ziemie/ w ziemie sie obróci : ták złośnicy z przeklectwá ná zginienié. Żal człowieczy nád ciáłem ich/ á imie niezbo-

O śmierći. — A iákóż sie masz zbraniáć tego, G.

to iest, po śmierći nie będźie sie nikt skárżył iákrótko żył. — Niezbożnych złá słáwá y po śmierći. — ku przeklectwu, G.

15 znych bedzie zglądzoné. 16 C Stáray sie o dobrą sláwe: bo tá dłużéy trwáć bedzie tobie niż tysiąc skárbów drogich y wielkich. 16 Dobrégo żywotá poczet dni: á dobra sláwá trwáć bedzie ná wieki. 17 Záchowaycie synowie kárność [a]w pokoiu. Mądrość bowiém zákryta á skarb niewidziány/ cóż zá pożytek oboygá? 18 Lepßy iest człowiek który tái glupstwo swoie/ niżli człowiek który kryie mądrość swoie. 19 A przetóż wstydaycie sie w tym 20 co pochodzi z vst moich. Bo nie iest rzecz dobra we wßytkim sie sromáć: y nie wßytkim sie wßytko podoba co sie wiernie dzieie. 21 Sromaycie sie nieczystoty dla oycá y mátki: á kłamstwá przed przełożonym y mężnym: 22 D występku przed książeciem y sedziem: przesprawia przed zgromádzeniem y pospólstwem: 23 Niesprawiedliwości przed towárzyßem y przyiacielem: 24 złodzieystwá dla miey scá ná którym mießkaß/ dla prawdy Bożéy y testámentu: wspierania sie łokciem ná chlebie/ y zelżywości [b]wydawánie y odbieránie. 25 Milczenia przed pozdrawiáiącymi: pátrzánia ná niewiáste nierządną/ y odwrócénia twarzy od powinnég. 26 Nie odwrácaj twarzy od bliźniégo twég/ y od odéymowánia części/ á nie wracánia. 27 Nie pátrz ná cudzą żone/ y nie gábáy służebnice iego/ áni stóy v łożá iéy. 28 Przed przyiacioły [c]słów vrągánia: á gdy daß/ nie wymiátay ná oczy.

[a] ábo spokoynie.

Czego sie wstydzić mamy.

[b] ábo, w liczby oddawániu.

[c] wstydź sie.

ROZDZ. XLII.

1 NIE Powtarzay mowy którąś słyßał/ w obiáwieniu mowy táiemnéy: á prawdziwie bedzieß bez záwstydzenia/ y A znaydzieß łáske przed oczymá wßech ludzi. 2 Tego wßytkiégo niewstyday sie/ áni miey wzgledu ná osobe/ ábyś miał zgrzéßyć: z Zakonu Nawyßßég y testámentu y [d]sądu/ żebyś miał vsprawiedliwić niezbożnégo. 3 Nie wstyday sie słowá towárzyßów y podróżnych ludzi/ działu dziedzictwá 4 miedzy powinowátymi: pomiérzánia wagi y gwichtów/ nábycia wiela 5 y trochy: popsowánia przedawánia y kupców/ czestégo karánia synów: y czeládnikowi złému bok skrwáwić. 6 Ná złą niewiáste dobra iest pieczeć: 7 Gdzie iest wiele rąk/ zámykay/ y cokolwiek wydaß/ policz y zważ/ á co wydaß y weźmieß wßystko nápiß/ 8 Karánia człeká niemądrégo y głupiégo [e]y stárców których młodzi sądzą: B y bedzieß we wßytkim wyćwiczony/ y przyiemny przed oczymá wßytkich żywiących. 9 Córká iest táiemna czuyność oycowska: á stáránie o niéy spáć mu niedopuscza: by snadź lat w młodości swéy nie przeßłá: á z mężem mießkáiąc obrzydłą sie nie 10 stálá: by kiedy w pánieństwie swy zmázána nie byłá/ á w domu oycowskim brzemienną nie zostálá: by snadź z mężem mießkáiąc nie wystąpiłá/ ábo wiec niepłodną nie zostálá. 11 Nád córką niesromieźliwą postánów pilną straż: áby kiedy nie vczyniłá żebyś przyßedł w pośmiéwisko nieprzyiaciołóm: dla obmówiská C w mieście y zárzucánia pospólstwá/ y áby cie nie záwstydziłá w gromádzie ludu. 12 Nie zápátrzay sie ná piekność żadnégo człowieká/ á nie zásiaday miedzy niewiástámi. 13 Bo z ßat mól pochodzi/ á z niewiásty złość meżowá. 14 [f]Lepßa bowiém iest [g]złość mezka/ niż niewiástá dobrze czyniąca/ y niewiástá záwstydzáiąca ná zelżywości. 15 Bede tedy przypominał sprawy pánskie/ á com widział opowiém. Przez mowy Páńskié dziełá iego. 16 Słońce oświécáiącé ná wßytko pátrzy/ á chwały páńskiéy pełné iest dzieło iego. 17 Izali Pan nie kazał [h]świetym swoim opowiádáć wßytkié cudá iego które wßechmocny Pan vgruntował/ áby były vmocnioné w chwale iego? 18 D Głebokości y sercá człowieczégo doßedł/ y chytré rády ich wyrozumiał. 19 Abowiém Pan vmié wßytke vmieietność/ y weyźrzał ná znák wieku/ oznáymuiąc rzeczy które przeßły y które przyśdź máią/ ßláki táiemnic odkrywáiąc. 20 Nie iest mu táyna żadna myśl/ y żadna powieść nie iest przed nim skryta. 21 Wielmożné sprawy mądrości swéy przyozdobił ten/

Czego sie nie wstydzić.

[d] skazánie.

[e] rozumiey, niewstyday sie.

O zgrzéßeniu córki.

[f] G.

[g] ábo, srogość. Mniéy ßkodzi towárzystwo z złym meżczyzną, niż z dobrą niewiástą.

O chwałách Bożych

[h] wiernym.

który iest przed wieki/ y aż ná wieki/ 22 áni mu się nic nie przyczyniło/ áni mu vbywa/ áni potrzebuie rády żádnego. 23 Jáko są pożądáné wßytkie spráwy iego/ y iáko iskierká są té które się widźieć godźi? 24 Wßytkie té rzeczy żywią y trwáią ná wieki/ y wßytkié są mu posłußné w káżdéy potrzebie. 25 Wßytko dwoiste/ iedno przeciw iednemu/ á nie vczynił nic nie dostátecznego. 26 Káżdéy rzeczy dobroć vtwierdźił. A któż się násyci przypátruiąc się chwale iego?

coby niemiáło swégo przeciwnégo.

ROZDZ. XLIII.

Chwali Bogá z stworzenia iego.

1 A TWierdzenie wysokości/ piękność iego iest/ á śliczność niebá w widzeniu chwały. *Niebo.* *Słonce.* 2 Słońce gdy ie widáć/ opowiáda gdy wschodźi/ dźiwné naczynie dźieło Nawyżßégo. 3 W południe pali źiemię/ á przed gorącością iego kto się ostoi? 4 Piecá strzegący w dźiełách rospalonych: we troy násob słońce rozpala góry: wypuszczáiąc promienie ogniste/ á błyszcząc promieńmi swémi záślepia oczy. 5 Wielki Pan który ie stworzył/ y ná słowá iego pospießył się w drodze. 6 *Kśiężyc.* A kśiężyc we wßytkim czáśu swego/ okazánié czásów/ y znák wieków. 7 Od kśiężycá znák dniá świętego/ świátło które 8 rego vbywa od pełniéy. Miesiąc wedle imienia iego iest/ y rosnący dźiwnie do pełniéy. 9 *Gwiazdy.* Naczynie woyská ná wysokośći/ ná vtwierdzeniu niebieskim świeci się ozdobnie. 10 B Piękność niebá/ iásność gwiazd/ świát oświecáiący Pan ná wysokości. 11 Ná słowá świętego stoią wedle rozsądku/ á nie vstáną ná straży swoiéy. 12 *Tecza.* Pátrz ná tęczę/ á błogosław tego który ią stworzył: bárzo iest piękna w iásnośći swoiéy. 13 Obtoczyłá niebo okrążeniem świátłośći swoiéy/ ręce Naywyżßégo wyciągnęły ią. 14 *Snieg.* Roskazániem swym śnieg przyspießył/ á pokwápia się wypuszczáć błyskánia sądu swego. 15 *Łyskáwice.* Przetóż skárby są otworzoné/ y wylećiáły obłoki iáko ptacy. 16 *Grad.* Wielmożnośćią swą záłożył obłoki/ y połamáły się kámienie grádowé. 17 Ná iego weyżrzenie zátrząsną się góry/ á wiátr południowy wiać będźie ná wolą iego. 18 *Grom.* Głos grómu iego vderzy w źiemię/ nawáłność pólnocna/ 19 *Snieg.* y zgromádzenie wiátru: á iáko ptástwo zlatáiące ku vśiedźieniu/ spuszcza śnieg: á iáko ßáráńcza spadáiąca spádnienie iego: 20 C Piękności biáłośći iego oko się dźiwowáć będźie/ á serce zdumiewáć się przed deszczem iego. 21 *Szron.* Mróz wysypie ná źiemię iáko sól/ y gdy zmárznie będźie iáko wierzchołki ostu. 22 *Lod.* Zimny wiátr z pólnocy wiał/ y śćiął się lód z wody nád wßytkim zgromádzeniem wód odpoczynie/ y iáko páncerz wewlecze się ná wody: 23 y pożrze góry y powárzy puszczę/ y źieloność iáko ogniem posußy. 24 Lékárstwo ná wßytko/ w pokwápieniu obłoku: y rosá nádchodząca od ćiepłá nádchodzącégo vniży go. *mrozy lod.* 25 *Morze.* Ná słowo iego vćichł wiátr/ á pomyśleniem swym vćißył głębokość/ y vgruntował Pan ná niéy wyspy. 26 Którzy ieżdżą po morzu niech powiádáią o niebespieczeństwách iego: á słysząc vßámi nászémi będźiem 27 się dźiwowáć. Tám známienité spráwy y dźiwné: rozmáité rodzáie zwierząt/ y wßelkiego bydłá/ y stworzenie wielorybów. 28 D Przezeń vtwierdzony iest koniec biegu/ y mową iego 29 wßytkie rzeczy są złożoné. Wiele będźiem mówić/ á vstániemy w słowiéch: á summá mów: on iest we wßytkim. *wßytko. G.* 30 Wysławiáiąc dokądże przemożemy? Bo on wßechmogący nád wßytkimi spráwámi swémi. 31 Stráßliwy Pan y bárzo wielki/ y dźiwna moc iego. 32 Wysławiaycie Páná im nawięcéy możećie: bo iescze przewyßßy/ y dźiwna wielmożność iego. 33 Błogosławiąc Páná/ wywyßaycie go ile będźiecie mogli: bo więtßy iest náde wßelką chwałę. 34 Wywyßáiąc go nápełniaycie się mocą/ nie vstawaycie/ bo nie ogárniećie. 35 Któż go vyźrzy y wypowie? á kto go wychwali iáko iest od początku? *G.* 36 Wiele rzeczy skrytych/ więtßych niżli té: bośmy máło widźieli spraw iego. 37 A Pan stworzył wßytko/ á pobożnie żyiącym dał mądrość.

ROZ-

Chwali oyce święte naprzód wſzytkie wobec.

ROZD. XLIIII.

1 A WSLAwiaymy męże chwalebné y oyce náße w rodzáiu ſwoim. 2 Wielką chwałe vczynił Pan wielmożnością ſwą od wieku. 3 Pánuiącé we władzách ſwych ludzie wielkiéy mocy/ y mądrością ſwą obdárzeni/ pokázuiący w piſmách prorockich zacność prorocką. 4 y roſkázuiący ludowi czáſu ſwégo y mocą roſtropności ludziom naświętſzé słowá. 5 Vmieiętnością ſwą wynáydowáli ″śpiéwánia Muzyckié/ y wiérße piſmá wykłádáli.

″iáko Dawid.

6 Ludzie bogáci w mocy/ ſtáráiący ſie o poczćiwość domá ſpokoynie mießkáiący. 7 Ci wßyſcy w rodzáiách narodu ſwégo ſławe otrzymáli/ á zá dni ſwoich byli w pochwaleniu: 8 Którzy ſie z nich národzili zoſtáwili imie/ áby opowiádano chwały ich. 9 A ſą których niemáß pámiątki: ″zginęli iáko ći/ których nie było: y národzili ſie iákoby ſie nie rodzili: y ſynowie ich znimi. 10 B Ale oni ſą ludzie miłosierdzia/ których pobożności nie vſtáły. 11 Z naśieniem ich trwáią dobrá/ 12 dziedzictwo święté wnukowie ich/ á w teſtámenćie trwáło naśienié ich. 13 A ſynowie ich dla nich trwáią áż ná wieki: 14 naśienié ich y ſławá ich nie będzie opuſczona. 15 Ciáłá ich ſą w pokoiu pogrzebioné/ á ſławá ich żywie ná pokolenié y pokolenié. Mądrość ich niech powiádáią narodowie/ á chwałe ich niech opowiáda kościół. 16 C Henoch podobał ſie Bogu/ y przenieśion ieſt ″do Ráiu″ áby dał pokute narodóm. 17 Noe nálezion ieſt doſkonáłym/ ſpráwiedliwym/ á czáſu rozgniewánia ſtał ſie ″poiednániem″. 18 A przetóż zoſtáwion ieſt oſtátek ziemi/ kiedy przyßedł potop. 19 Przymiérzé wieczné ſtáło ſie z nim żeby niemogło bydź zgłádzoné potopem wßelkié ćiáło. 20 Abráhám wielki oćiec mnoztwá narodów/ y nie ieſt mu nálezion podobien w ſławie: który záchował zakon Nawyßégo/ á był z nim w przymiérzu. 21 Ná ćiele iego przymiérzé ſtánowił: nálezion był wiernym w pokußeniu. 22 D przetóż pod przyśięgą dał mu chwałe w národzie iego/ że miał ſie rozmnożyć iáko kupá ziemie/ 23 á iż iáko gwiazdy miał wywyßyć naśienié iego/ á dáć im dziedzictwo od morzá do morzá/ y od rzéki áż do kráiów ziemie. 24 Tákże y z Izáákiem vczynił dla Abráhámá oycá iego. 25 Błogosłáwieńſtwo wßytkich narodów dał mu Pan/ y przymiérzé potwiérdził ná głowie Jákobowéy. 26 Poznał go w błogosłáwieńſtwách ſwoich/ y dał mu dziedzictwo y rozdzielił iego część ná dwoienaśćie pokolenia. 27 A záchował ″mu ludzie miłosierné/ którzy nálezli″ łáſkę w oczách wßelkiégo ćiáłá.

Káżdégo z oſobná chwali.

Henoch.

″G.

Noe.

″odkupieniem.

Abráhám.

Izáák.

Jákob.

″męża miłosiernégo który nálazł, G.

Enoch ſpodobał ſie Pánu Bogu.] Że tu medrzec mówi o ſámym Enochu iáko też niżéy 48. o Eliaßu/ á nie okim inßym/ znáczy ſie z tych słów które przydáie: áby dał wzór pokuty narodóm/ który przenieśion ieſt do Ráiu: bo dla tego ieſt przenieśion/ áby potym przyßedł pokute opowiádáć. Gdzie też maß wiedzieć iż w Gréckim niemáß tych słów/ do Ráiu/ wßákże we wßytkich Láćińſkich ieſt/ przeto o nich wątpić niemożemy/ ázwłaſzczá iż tá wulgátá Láćińſka ieſt od kośćiołá Bożégo dekretem zálécona.

Moyżéß.

ROZDZ. XLV.

1 A MIŁY Bogu y ludziom Moyżéß którégo pámiątká ieſt w błogosłáwieńſtwie. 2 Podobnym go vczynił ″świętym w chwale/ y vczynił go wielkim przez ſtrách nieprzyiaciół/ y ná iego słowá dziwy vśmiérzył. 3 Vczynił go zacnym przed oczymá królów/ y dał mu roſkazánié przed ludem ſwoim/ y vkazał mu chwałe ſwoie. 4 ″Vczynił go świętym″ w wierze y w ćichośći iego/ y wybrał go ze wßelkiégo ćiáłá. 5 ″Abowiém ſłuchał go y głoſu iego″/ y wwiódł go w obłok/ 6 y podał mu oblicznie przykazánia/ y zakon żywotá y vmieiętności áby náuczył Jákobá przymiérza iego/ á Izráelá práwá iego. 7 Wywyßył Aaroná brátá iego y iemu podobnégo z pokolenia Lewi.

″z Pátriárchámi.

″Poświęćił go, G.

″Dał mu ſie ſłyſzeć z głoſem ſwoim, G

Aaron.

8 Vczynił z nim przymierze wieczné/ y poruczył mu vrząd kápláński miedzy ludem/ y vbłogosłáwił go w chwale/ 9 y opásał go pásem chwały/ y przyoblókł go szátą chwały/ y vkoronował go w naczyniách mocy. 10 Száte B długą y vbránié/ y narámiennik nań włożył/ y obtoczył go w koło dzwonkámi złotémi gestémi/ 11 áby dawáły dźwiek w chodzeniu iego/ áby brząkánie ich słychané było w kośćiele ná pámiątkę synóm narodu iego/ 12 świetą szátę złotem y hyácintem y szárłatem robotę háftowáną/ mężá mądrégo/ sądem y prawdą ozdobionégo: 13 kreconégo kármázynu robotę rzemieslniczą/ kámieńmi drogimi/ rzezánémi w oprawie złotéy/ y robotą sznicárską rytémi/ ná pámiątkę według liczby pokolenia Izráelskiégo. 14 Koroná złota ná czapce iego wyryta/ známieniem świątośći y chwałą poczćiwośći/ dźiéło siły y pożądánia oczu ochędożné. 15 Ták piekné przed nim nie były tákié rzeczy áż do początku. 16 Zaden obcy nie oblóczył sie w nie/ ále tylko sámi synowie iego/ y wnukowie iego/ przez wszytek czás. 17 Ofiáry iego były paloné o- C gniém ná káżdy dźiéń. 18 Nápełnił Moyzész rece iego y pomázał go oleykiem świetym. 19 Stáło mu sie ná przymierze wieczné/ y naśieniu iego iáko dni wieczné/ áby spráwowáli vrząd kápláński/ y mieli vrząd chwálenia/ y błogosłáwili ludowi w imie iego. 20 Tego obrał ze wszech żyiących áby ofiárował ofiáry Bogu/ kádzenie y dobrą wonność na pámiątkę ku vbłagániu zá lud swóy. 21 Y dał mu moc w przykazániu swoim w stánowieniu sądów/ áby náuczał świádectw Jákobá/ y dawał światłość w zakonie iego Izráelowi. 22 Iż przećiwko niemu powstáli obcy/ á przez zazdrość ogárneli go ludźie ná puszczy/ którzy stáli przy Dáthán y Abiron/ y zbuntowánié Korégo z gniewem. 23 Vyźrzał Pan Bóg/ á nie podobáło mu sie/ y w popedliwośći gniewu są potráceni. 24 Vczynił im dźiwy y potráćił ie płomieniem ognistym. 25 A Aaronowi przydał chwały/ y dał mu dźiedźictwo/ piérwiástki zbożá z źiemie oddźielił mu. 26 Przy- D gotował im [a] naprzód chlebá ná násycenié/ bo y ofiar Páńskich pożywáć bedą/ które mu dał y naśieniu iego. 27 Ale ná źiemi ludźi nie bedźie dźiedźiczył/ y działu niéma w narodźie: ábowiém on iest działem iego y dźiedźictwem. 28 Phinees syn Eleázárów/ iest trzeći w chwale/ násláduiący go w boiáźni Páńskiéy: áby sie zástáwił w sromoćie ludu: dla dobroći y ochoty dusze swoiéy/ podobał sie Bogu zá Izráelem. 29 Przetóż stánowił z nim przymierze pokoiu/ áby był przełożonym nád świetymi y nád ludem iego/ áby przy nim y naśieniu iego zostáłá godność kápláńska ná wieki. 30 A przymierze z Dawidem królem synem Jesse z pokolenia Judá/ dźiedźictwo iemu y potomstwu iego: áby [b] dawał mądrość w serce násze/ á żeby lud iego był spráwiedliwie [c] sądzon/ áby dobrá ich nie były wygłádzoné/ á chwałe ich ná lud ich wieczną vczynił.

[a] ábo, z piérwiástek.

Phinees.

[b] przez kápłany.

[c] przez króle.

ROZDZ. XLVI.

1 Mężny ná woynie [a] Jezus Nawe' który nástąpił po Moyzészu/ ná proroctwo/ który był wielki [b] według imienia swego/ 2 nawietszy ku wybáwieniu wybránych bożych/ woiuiąc nieprzyiaćioły powstáiącé/ áby ośiegnał dźiedźictwo Izráelá. 3 Jákiéy dostał chwały podnosząc rece swoie/ y rzucáiąc przećiw miástam miecze? 4 Któż przed nim ták sie sprzećiwił? bo nieprzyiaćioły sam Pan podał. 5 Izáli ná rozgniewánié iego nie záhámowáné iest słońce/ á dźień ieden stał sie iáko dwá? 6 Wzywał Nawyższego/ gdy go zewsząd nieprzyiaćiele vćiskáli/ á wielki y świety Bóg wysłuchał go przez kámienié grádowé mocy bárzo gwałtownéy. 7 Vderzył ná lud nieprzyiaćielski/ á ná zstepowániu pobił przećiwniki/ 8 áby narodowie poználi moc iego: iż nie łácno iest walczyć przećiwko Bogu. B A szedł z tyłu moca-

[a] Iozue syn Nunów, H.

[b] bo Iezus ábo Iosue, znáczy zbáwićielá.

[c] był posłuszen mocnégo Páná.

mocarzá : á zá dni Moyzéßowych miłośierdźie vczynił on y Káleb syn Jephoné / stoiąc przećiw nieprzyiaćielowi y niedopuſczáiąc grzéßyć ludowi/ y przełámuiąc ßemránie złośliwé. A ći dwá z ßeśći kroć stá tyśiecy pießych wybáwieni są od niebeſpieczeńſtwá / áby byli wprowádzeni do dźiedźictwá/ do źiemie/ która opływa mlékiem y miodem. A dał Pan sámému Kálebowi moc/ y áż do stárośći trwáłá w nim śiłá / áby wſtąpił ná wysokie mieysce źiemie/ á potomſtwo iego otrzymáło dźiedźictwo : áby widźieli wßyſcy synowie Izráelscy/ iż dobrze bydź posłußnym Bogu świętému. A sędźiowie/ káżdy swym imieniem / których serce nie było skáżoné : którzy śie nie odwróćili od Páná/ áby pámiątká ich byłá w błogosłáwieńſtwie/ á kośći ich kwitnęły z mieysca swégo/ á imie ich áby trwáło ná wieki / zostáiąc ná synach ich świętych mężow chwałá. Vmiłowány od Páná Bogá swego Sámuel prorok páński/ odnowił páńſtwo/ á nád ludem iego kśiążętá pomázował. W zakonie páńſkim sądźił zgromádzenie/ y weyźrzał Bóg ná Iákobá/ y z wiernośći swoiéy był doświádczony prorokiem. A doznan ieſt w słowiech swoich wiernym / iż widźiał Bogá świátłośći : y wzywał Páná wßechmocnégo / gdy go ze wßąd vćiſkáli nieprzyiaćiele iego przez ofiáre báránká niepokalánégo. A zágrzmiał z niebá Pan/ y dał głos swóy słyßeć z wielkim gromem : y poráźił kśiążętá Tyriyczyków / y wßytkie hetmány Philistymów : á przed czásem skończenia żywotá swego y wieku / oświádczał śie przed Bogiem y pomázáńcem / iż pieniedzy y áż do obuwia od żadnégo ćiáłá nie wźiął/ y niewinował go człowiek. A potym zásnął y oznaymił królowi y vkazał mu koniec żywotá iego / y podniósł głos swóy z źiemie prorokuiąc/ że złośći ludzkie miáły bydź wygłádzone.

ROZD. XLVII.

Otym powſtał Náthán prorok zá dni Dawidowych. A iáko tłustość odłączona od mięsá / ták Dawid od synów Izráelſkich. Ze lwámi grał iáko z báránki / á z niedźwiedźmi tákże czynił iáko z iágnięty owiec w młodośći swéy. Izali nie zábił Obrzymá/ y odiął pohánbienie od ludu? Gdy rękę swą podniósł/ kámieniem z proce strąćił chlubę Goliatowe : bo wzywał Páná wßechmocnégo / y dał práwicy iego / áby zgłádźił człowieká mocnégo ná woynie/ y podwyßył róg ludu swego. Ták w dźieśiąćiu tyśiecy wysławiał go / y wychwalał go w błogosłáwieńſtwách páńſkich: ofiáruiąc mu korone chwały: bo skruszył nieprzyiácioły zewßąd / y wykorzenił Philistimy przećiwniki áż po dźiśieyßy dźień/ zstárł róg ich áż ná wieki. W káżdéy sprawie dawał wyznawánie świętému y Nawyßßému słowy chwały. Ze wßytkiégo sercá swego chwalił páná/ y miłował Bogá który go stworzył : y dał mu moc przećiw nieprzyiáciołom. A postánowił śpiewáki przed ołtarzem/ y ná głosy ich vczynił wdźięczną muzykę. A dał ozdobę świętam / y ozdobił czásy áż do skończenia żywotá swe° / áby chwalili święté imie páńſkie/ y wysławiáli ráno świętobliwość Bożą. Pan oczyśćił grzechy iego / y wywyßył ná wieki róg iego : y dał mu przymierze króleſtwá / y stolicę chwały w Izráelu. Po nim nástał syn mądry/ y dla niego obálił wßytkę moc nieprzyiaćielską. Sálomon pánował we dni pokoiu / któremu Bóg poddał wßytkie nieprzyiaćioły/ áby zbudował dom w imie iego/ á iżby mu nágotował świątnicę ná wieki. Iákożeś śie sstał vczonym w młodośći twoiéy : y nápełnionés mądrośći iáko rzéká / y źiemie odkryłá duszá twoiá. A nápełniłeś podobieńſtwámi gadki : do wysep dáleko śię rozsławiło imie twoie/ y vmiłowány iesteś w pokoiu twoim/ dla pieśni y przypowieśći / y podobieńſtw / y wykłádów/ dźiwowáły śię źiemie/ á dla imienia páná Bogá / którego prze-

Káleb. Sędźiowie. Sámuel. Dawid. lud. Psálmámi. zgłádźił, G. Pan.

20 zwiſko ieſt Bóg Izráel. Názbiéráłeś złotá iáko moſiądzu/ á nágromádziłeś ſrébrá iáko ołowu: 21 y ſkłoniłeś biodrá twoie do niewiaſt/ y miałeś ſwą wolą w ciele twoim: 22 vczyniłeś zmáze ſławie ſwoiéy/ y ſplugáwiłeś naśienié twoie/ przywodząc gniéw ná dźieći twoie/ y wzbudzáiąc głupſtwo twoie/ 23 ábyś vczynił króleſtwo rozdwoioné/ y żeby z Ephráim roſkázowáło pánowánié ćieżkié. 24 A Bóg niezániecha miłośierdźia ſwego/ y niezepſuie áni zgłádźi ſpraw ſwoich/ áni wygubi z korzenia wnuków wybránégo ſwego: y nie ſkáźi naśienia tego/ który miłuie Páná. 25 Ale dał Jákobowi oſtátki/ á Dawidowi z tegoż pokolenia. 26 y miał koniec Sálomon z oycy ſwemi/ 27 y zoſtáwił po ſobie głupſtwo ludu z naśienia ſwego. 28 Y málégo baczenia Roboámá/ który ſwą rádą lud odwróćił: 29 y Jeroboámá ſyná Nábátowégo/ który w grzéch wpráwił Izráelá/ á podał Ephráimowi drógę do grzéchu/ y bárzo wiele grzéchów ich wylało: 30 bárzo ich oddaliły od ich źiemie. 31 Y wynáydował wſzytkié złości/ áż ná nie przyſzłá pomſtá/ y wyzwoliłá ie od wſzytkich grzéchów.

ROZD. XLVIII.

Eliaſz.

1 Powſtał Eliaſz prorok/ iáko ogień/ á słowo iego iáko pochodnia gorzáło. 2 Który przywiódł nánie głód/ y drażniących go zazdrośćią ſwą máło zoſtáło/ bo nie mogli znośić przykazánia Páńſkiégo. 3 Słowem Páńſkim zátrzymał niebo/ y trzy kroć z niebá zrzućił ogień. 4 Ták wielkiéy chwały Eliaſz doſtąpił z cudów ſwoich. A któż ſie może ták pochwalić rownie tobie? 5 Któryś wzbudźił vmárłégo z piekłá z dźiału śmierći słowem Páńſkim. 6 Któryś zrzućił króle ná zginienié/ y łatwieś moc ich przełomił/ y chełpliwé złożá ich. 7 Który słyſzyſz ná Sinái ſąd/ á ná Horebie ſądy pomſty. 8 Który pomázuieſz króle ná karánié/ y proroki czyniſz náſtepuiącé po tobie. 9 Który ieſteś wźięt w wichrze ogniá/ ná woźie koni ognistych. 10 Któryś ieſt opiſan w ſądźiéch czáſów/ że maſz vbłagáć gniew Páńſki: ziednáć ſercá oycowſkiégo z ſynem/ y nápráwić pokolenia Jákob. 11 Błogosłáwieni ſą którzy ćie widźieli/ á przyiaćielſtwem twoim ſą ozdobieni. 12 bo my żywotem żywiémy tylko/ ále po śmierći nie będźie tákié imie náſzé. 13 A ták Eliaſz wichrem był okryty/ á duchem iego Elizeuſz był nápełnion. zá dni ſwoich nie bał ſie kśiążęćiá/ á żaden go mocą nie zwyćiężył. 14 Ani go zwyćiężyło słowo żadné/ á ćiáło iego vmárłé prorokowáło. 15 Zá żywotá ſwego czynił dźiwy/ y przy śmierći cudá czynił. 16 W tym wſzytkim lud nie pokutował/ áni odſtąpili od grzéchów ſwoich: áż ſą wyrzuceni z źiemie ſwoiéy/ y rozproſzeni ſą po wſzytkiéy źiemi: 17 Y zoſtáłá máła trochá ludu y kśiążę w domu Dawidowym. 18 Niektórzy z nich czynili co ſie Bogu podobáło: ále drudzy wiele ſie grzéchów dopuśćili.

Margin notes: G. — áby déscz nie pádał. — G. — z ſtolic ich. — y Máláchiaſzá proroká. — G. — Elizeuſz.

Ezechiaſz.

19 Ezechiaſz obronné vczynił miáſto ſwé/ y przywiódł wodę w pośrzód niego/ y wykował żelázem ſkále/ y zbudował ſtudnié dla wody. 20 Zá iego dni przyćiągnął Sennácherib y poſłał Rápſáká/ y podnióſł rękę ſwą przećiwko nim/ y przećiwko ſynowi wynióſł rękę ſwoie/ y pyſzny ſie ſtał dla mocy ſwoiéy. 21 Tedy wzruſzoné ſą ſercá y rece ich: y boleśćią były ogárnieni/ iáko niewiáſty prácuiącé przy rodzeniu. 22 Y wzywáli Páná miłośiernéz/ y wyćiągnąwſzy rece ſwé/ podnośili ku niebu: á święty P. Bóg prędko głoſu ich wysłuchał. 23 Nie pámiętał ná grzéchy ich/ y nie podał ich nieprzyiaćiołóm ich/ ále ie oczyśćił w ręku Izáiaſzá świętégo proroká. 24 Poráźił woyſká Aſſyriyſkié/ y ſtárł ie Anyoł Páńſki. 25 Bo Ezechiaſz czynił co ſie Bogu podobáło/ á ſtátecznie chodźił drógą Dawidá oycá ſwego/ którą mu roſkazał Izáiaſz prorok wielki y wierny przed oczymá Bożémi. 26 Zá iego dni słońce ná zad ſie wróćiło/ y przyczynił żywotá królowi. 27 Wielkim duchem przeyźrzał poślednieyſzé rzeczy/ y płáczącé w Sionie poćieſzył. 28 Pokazał áż ná wieki przyſzłé rzeczy/ y ſkryté piérwéy niż ſie ſtáły.

Margin notes: G. — wybáwił, G. — Izáiaſz.

ROZD. XLIX.

Jozyaszowá pámiątká iáko przypráwá wonnośći vczyniona od áptékárzá. W wśiech kaźdych iáko miód osłodnieie pámiątká iego / y iáko muzyká ná biesiedźie winá. Ten iest od Bogá zrządzony ná pokutę ludu / y obrzydłé złośći zniósł. A obróćił ku Pánu serce swoie / á zá dni grzésznikow zmocnił pobożność. Oprócz Dawidá / á Ezechiaszá / y Oziaszá / wszyscy sie grzechu dopuśćili: bo opuśćili zakon Nawyższego królowie Judzcy / y boiaźń Bożą wzgárdźili. Bo królestwo swé dáli inszym / á chwałę swą narodowi postronnému. Spalili wybráné miásto świątobliwośći / vlice iego spustoszáté vczynili według proroctwá Jeremiaszowégo. Abowiém źle czestowáli tego / który z żywotá mátki był poświecon prorokiem / áby wywrácał / y wyrywał / y tráćił / y zásie budował y odnawiał. Ezechiel który widźiał widzenié chwały / którą mu okazał ná woźie Cherubim. Bo przypominał nieprzyiaćioły przez déścz / á iż dobrze czynić miano tym którzy pokazáli drógi prosté. A dwunaśćie proroków kośći niech zákwitną z mieysc swoich: bo potwierdźili Jákób / y odkupili go w mocnéy wierze. Jákoż mamy wysłáwiáć Zorobabelá? Bo y on iáko sygnet ná práwéy rece. Ták y Jezusá syná Josedek / którzy zá swych dni dóm budowáli / y wynieśli kośćiół święty Pánu nágotowány ná chwałę wieczną. A Nehemiasz w pámięći długiego czásu / który nam mury obálone wywiódł / y wystáwił brámy y z zaworámi / który domy násze wystáwił. Zaden sie ná źiemi nie národźił iáko Henoch / bo y ten iest wźięt z źiemie. Ani iáko Jozeph / który sie człowiekiem národźił / książęćiem bráćiéy / vtwierdzeniem ludu / rządźcą bráćiéy / vmocnieniem narodu: y kośći iego náwiedzone były / á po śmierći prorokowáły. Seth y Sem chwały v ludźi dostąpili. A nád wszelką duszę w stworzeniu Adam.

Marginalia: Iozyasz. — zacny. dla náwrocenia. — G. — Ieremiasz. — Ezechiel. — 12. Proroków. — záchował. — Zorobabel. — G. — przenieśioné z Aegyptu.

ROZDZ. L.

Symon syn Oniaszów kápłan wielki / który zá żywotá swego dom podpárł / á zá dni swych kośćiół vmocnił. Kośćiołá też wysokość od niego iest vgruntowána / dwoiste budowánie y wysokie śćiány kośćiołá. Zá iego dni wyniknęły studnice wód / á iáko morze nápełnione są zbytnie. Który miał pieczą o ludu swoim / y wybáwił ji od zátracenia. Który przemógł rozprzestrzenić miásto / który dostąpił chwały w obcowániu z ludźmi: y rozszérzył wejśćie do domu y do śieni. Jáko gwiazdá iutrzenna miedzy mgłámi / á iáko pełny księżyc we dni swoie świeći: á iáko słońce iásne / ták on świećił w kośćiele Bożym. Jáko tęczá iáśnieiąca sie pieknie miedzy iásnémi obłokámi: iáko kwiát róźéy we dni Wiosny: y iáko lilie które są nád ćiekącą wodą / y iáko kádźidłowa páchnąca we dni letnié. Jáko ogień błyskáiący sie / y kádźidło gorąiące w ogniu. Jáko naczynie ze złotá zupełné / wszelkim drogim kámieniem ozdobioné. Jáko oliwá rodząca / y Cyprys podnoszący się wysoko / gdy brał ná sie świętną száte / á vbiérał sie w zupełność powagi. A gdy wstepował do ołtarzá świętego / vczynił chwałą święty vbiór. A biorąc częśći z rąk kápłáńskich / á sam stoiąc przy ołtarzu: á około niego zgromádzenié bráćiéy: iáko szczépienie Cedru ná górze Libánie / ták około niego stáli iáko gáłęźie pálmowé / y wszyscy synowie Aaronowé w chwale swoiéy. A ofiárá Páńska w ręku ich / przed wszytkim zgromádzeniem Izráelskim: y wykonywáiąc posługe ná ołtarzu / áby rozmnożył ofiáre królá Nawyszego: ściągnął rękę swą ku mokrym ofiárom / y ofiárował ze krwi iágody. Wylał ná fundáment ołtarzá wonność Boską Nawyższému książęćiu. Tedy Aaronowi synowie zá-

Marginalia: Chwáli Symoná kápłaná nawyższego. — Bożego.

 krzy-

krzykneli/ ná trąbach kutych zátrąbili/ y dáli słyszeć głos wielki ná pámiątkę ᶜprzed Bogiem. ¹⁹ Tedy wszystek lud pospołu pośpieszyli się y vpádli ná oblicze swé ná ziemi/ áby chwalili Páná Bogá swego/ y oddáli modlitwy wszechmocnému Bogu Nawyższému. ²⁰ A śpiewácy wystáwiáli głosy swémi/ y w wielkim domu był wielki dźwięk wdzięczności pełny. ²¹ A prosił lud Páná Nawyższego w modlitwie/ áż się dokonáłá chwałá Páńska/ y dokończyli służby swoiéy. ²² Tedy zstępuiąc/ podniósł rece swé ná wszytko zgromádzenie synów Izráelowych/ ᵈáby dał Bogu chwałę/ vsty swémi/ y chlubił się imieniem iego: ²³ y powtórzył modlitwę swoię/ chcąc ᵉpokázáć moc Bożą. ²⁴ A teraz módlcie się Bogu wszytkich rzeczy/ który vczynił wielkie rzeczy po wszytkiéy ziemi/ który rozmnożył dni násze z żywotá mátki nászéy/ y obszedł się z námi według miłosierdźiá swego: ²⁵ Niechże nam da wesele serdeczne/ y áby był pokóy zá dni nászych w Izráelu/ ná wieczne dni: ²⁶ áby wierzył Izráel/ że z námi iest miłosierdźie Boże/ áby nas wybáwił zá dni nászych. ²⁷ Dwá narody ma w nienawiśći duszá moiá: á trzeci nie iest narodem którego nienawidzę: ²⁸ ktorzy siedzą ᶠná górze Seir/ y Philisthymy/ y lud głupi/ ᵍktóry mieszka w Sichimiéch. ²⁹ W tych księgách náukę mądrośći y vmieiętności spisał Iezus syn Siráchów Ierozolimczyk/ który odnowił mądrość z sercá swego. ³⁰ Błogosłáwiony który się w tych dobrach obiera: kto ie kłádźie w serce swé/ będźie záwsze mądrym. ³¹ Bo ieśli to czynić będźie/ zgodźi się ku wszému: bo świátłość Boża śćieżká iego iest.

ᶜBogu.
ᵈbłogosłáwiąc lud, G.
ᵉzeznáć.
ᶠto iest, Idumeyczyki.
ᵍSámáritáński.

D

ROZDZ. LI.

Modlitwá Iezusá syná Syráchowégo.

¹ Wyznawáć ći będę Pánie królu/ y będę ćię chwalił Bogá zbáwićielá mego. ² Będę wyznawał imię twoie: boś mi się stał pomocnikiem y obrońcą/ ³ y záchowałeś ćiáło moie od zginienia/ od śidłá ięzyká złośliwego/ y od vst sprawuiących kłamstwo/ y stałeś mi się pomocnikiem przed oczymá sprzećiwników. ⁴ y wybáwiłeś mię według wielkośći miłosierdźiá imienia twego/ od ryczących nágotowánych do żeru/ ⁵ z rąk szukáiących duszę moiéy/ y z bram vtrapienia które mię ogárnęły: ⁶ od vćisku płomieniá który mię ogárnął/ á w pośrzód ogniá niem vpalikem się: ⁷ z głębokości brzuchá piekielnego/ y od ięzyká splugáwionego/ y od słowá kłamliwego/ od królá niezbożnego/ y od ięzyká niesprawiedliwego: ⁸ będźie chwaliłá áż do śmierci duszá moiá Páná/ ⁹ á żywot mój przybliżał się ná dół do piekłá. ¹⁰ Obtoczyli mię zewsząd/ á nie był nikt coby był rátował. Oglądowałem się ná rátunek ludźi/ á nie było go. ¹¹ Wspominałem ná miłosierdźie twoie Pánie y ná spráwę twoię/ ¹² które są od wieku. Bo wyrywasz czekáiących ná ćię Pánie/ y wybáwiasz ie z rąk Pogáńskich. ¹³ Wywyższyłeś ná ziemi ʰmieszkánie moie: y o spłynienie od śmierci prosiłem. ¹⁴ Wzywałem Páná/ Oycá ⁱPáná mego/ áby mię nie opuszczał w dźień vtrapienia mego/ y czásu pysznych/ bez pomocy. ¹⁵ Będę chwalił vstáwicznie imię twoie/ y będę ie wysławiał w wyznániu/ y wysłuchána iest modlitwá moiá. ¹⁶ A záchowałeś mię od zginienia/ y z czásu złego wyrwałeś mię. ¹⁷ Przetoż będę wyznawał/ y będę chwalił y błogosławił imię PAŃskie. ¹⁸ Gdym iescze był młodźieniászkiem niżlim począł błądźić/ przez modlitwę swą szukałem iáwnie mądrośći. ¹⁹ Przed kośćiołem prosiłem o nię/ y áż do końcá szukáć iéy będę. A zákwitnęłá iáko skorozrzáłá iágodá winna/ ²⁰ rozweseliło się w niéy serce moie. Nogá moiá chodźiłá prostą drogą/ szukałem iéy z młodośći moiéy. ²¹ Nákłoniłem troche vchá mego/ y przyiąłem ią/ ²² ználazłem w sobie wielką mądrość: y vczyniłem w niéy wielki postępek.

A B C

ʰdom mój.
ⁱCHRYstusá.

23 Bede dawal chwałe dáiącému mi mądrość. 24 Bom v siebie postánowil / ábym ią czynił: prágnąłem zápálczywie dobrégo / á nie bede záwstydzon. 25 Biédziłá sie duszá moiá około niéy / y byłem vtwiérdzon czyniąc ią. 26 Podniósłem rece swe ku górze / y opłákałem głupstwo *iéy. 27 Vdałem dusze moie ku niéy / y nálazłem ią w vznániu. 28 Posiadłem serce z nią od początku / á dla tegóż nie bede opuszczon. 29 Zywot móy poruszył sie szukáiąc iéy: á przetóż dostáne dobréy osiádłości. 30 Pan mi dał iezyk zapłáte moie / y nim go bede chwalił. 31 Przybliżcież sie ku mnie ludzie nie vmieietni / á zgrómadzcie sie do domu

*duszé.

32 nauki. Przecżże sie iescze ociągacie? á co ktemu mówicie? dusze wásze bárzo *prágną. 33 Otworzyłem vstá moie / y powiedziałem: Nábywaycie sobie bez srébrá. 34 á szyie wásze poddaycie pod iárzmo / á duszá wászá niech kárność przyimuie: bo náprzedce náleść ią możecie. 35 Obaczcie oczymá wászémi / żeciem málo prácowal / á dostałem sobie wielkiégo odpoczynienia. 36 Nabywaycie nauki z wielką liczbą srébrá / á osiągnicie z nią wiele złotá. 37 Niechay sie duszá wászá rozrádnie w miłosierdziu iego / á nie záwstydzicie sie w chwale iego. 38 Spráwuycie dzieło wásze przed czásem / á da wam zapłáte wásze czásu swego.

*wyschłé są

PROROCTWO IZAIASZOWE.

ROZDZIAŁ I.

1 Idzenié IZAiaszá syná Amos / które widział nád Judą y Jeruzálem zá dni Oziaszá / JOáthaná / Achásá / y Ezechiaszá królów Judzkich. 2 Słuchaycie niebiosá / á weźmi w vszy ziemio / ábowiém PAN mówił. Wychowałem syny y wywyszyłem: á oni mie wzgárdzili. 3 Poznał wół páná swego / y osieł złób páná swego: á Izráel mie nie poznał / á lud móy nie zrozumiał. 4 Biádá narodowi grzésznému / ludowi nieprawością obciążonému / nasieniu złému / synóm złośliwym: opuścili PANA / bluźnili świetégo Izráelowégo / odwrócili sie wstecz. 5 Ná czymże was mam wiecéy karáć / którzy przyczyniácie przestepstwá? káżda *głowá chora / á káżdé serce żáłosné. 6 Od stopy nogi áż do wiérzchu głowy nié mász w nim *zdrowia: ráná y sinosć *y spuchły raz / nie iest záwiązány / áni lékárstwem opátrzony / áni oliwą zmiekczony. 7 *Ziemiá wászá spustoszona / miástá wászé ogniem popaloné: kráine wásze przed wámi cudzoziemcy pożéráią / y spustoszeie iáko wzburzeniu nieprzyiacielskim. 8 A zostánie sie *córká Siońska iáko chłodnik w winnicy / á iáko budká w ogrodzie ogórkowym / y iáko miástá które burzą. 9 By nam był PAN zastepów nie zostáwił *nasienia: bylibychmy *iáko Sodomá / y stálibyśmy sie Gomorze podobni. 10 Słuchaycie słowá PANskiégo książetá Sodomskié / weźcie w vszy zakon Bogá nászégo ludu Gomorski. 11 *Coż mi po mnostwie ofiar wászych / mówi PAN? Pełénem całopalenia báránów / y łoiu tłustégo bydłá / y krwie cielców / y iągniąt / y kozłów *niechciałem. 12 *Gdyście przychodzili przed oczy moie / kto tego *szukał z rąk wászych / ábyście *chodzili po sienách moich?

*To iest, Proroctwo, ábo obiáwienié.

Skárży sie ná niewdźięczność ludzką: oświadcza sie niebem ná które nie pámiętáli, y ziemią którą miłowáli.

*H.

*głową są przełożeni,

serce vczeni y mądrzy.

*cáłość, H.

*y zgniéła ráná, H.

*Niż: 5. b 6.

*Ieruzálem miásto.

Rzym. 9. f 29

*trechy ostátku, H.

*Gen: 19. c 24.

*Ier: 6. e 29 Amos 5. f 22

*niechce, Heb

*Gdy przychodźićie, H.

*żądał.

*deptáli sieni moie, H.

Gániswiercʒchnie ofiáry ktore sie dzieią bez cnót y nabożenstwá wnetrznego.

13 D ᵛ Nie ofiáruyćież wiecey ofiáry próżno: kádzenie iest mi obrzydłością. Nowiu miesiącá / y Szábbáthu / y innych świąt / nie śćierpie / niepráwe są zbory wáſze: ᵛ Nowi wáſzych / y vroczystych świąt wáſzych nienawidźi duſzá moiá / ſtáły mi sie przykre / zmordowałem sie znoſząc. ᵛ A gdy wyćiągniećie rece wáſze / odwróce oczy moie od was: á gdy rozmnożyćie modlitwe / nie wysłucham: ᶻ bo rece wáſze pełne są krwie. ᵛ ᵃ Omyyćie sie / czystymi bądźćie / odeymćie złość myśli wáſzych od oczu moich: przeſtáńćie źle czynić: ᵛ vczćie sie dobrze czynić: ſukaycie sądu / wſpomagaycie vćiśnionego / czyńćie spráwiedliwość śierocie / brońćie wdowy. ᵛ A przyydźćie / á ſtrofuyćie mie / mówi PAN: Choćby były grzéchy wáſze iáko ſzárłat / iáko śnieg wybieleią: y choćby były czérwone iáko kármázyn ᵉ / będą białe iáko wełná. ᵛ Jeśli záchcećie / á posłuchaćie mie / dobr ziemie pożywáć będźiećie. ᵛ Ale ieśli niezechcećie / á mnie ku gniewowi przywiedźiećie: miecz was pożrze / bo vstá PANſkie mówiły. ᵛ Jáko sie ſtáło nierządnicą miáſto wierne / pełne sądu: spráwiedliwość mieſzkáłá w nim / á teraz mężobóyce. ᵛ Srébro twoie obróćiło sie w żużelice: wino twoie zmieſzáło sie z wodą. ᵛ Książętá twoie niewierne / towárzyſze złodźieyscy: wſzyscy miłuią dáry / á idą zá nagrodą. ᵛ Śierotćie nie czynią spráwiedliwośći: á spráwá wdowia nie przychodźi przed nie. ᵛ Przeto mówi PAN Bóg záſtepów mocny Izráelski: Ach poćieſze sie nád nieprzyiaćiołmi swemi / á pomſcze sie nád przećiwnikami memi. ᵛ Y obróce reke swoie ná ćie / y wypale do czystá żużelice twoie / y odpedze wſzytke cyne twoie. ᵛ Y przywróce sędźie twoie iáko przed tym byli / á ráyce twoie iáko z ſtárádawná: potym będźieſz názwano Miáſtem ᶠ spráwiedliwego / miáſtem wiernym. ᵛ Sion w sądźie odkupione będźie / ᵍ y przywiodą ie zás w spráwiedliwośći. ᵛ A zetrze złośniki y grzeſzniki społem: á którzy PANA opuśćili będą wyniſczeni. ᵛ Bo będą pohánbieni od bálwánów którym ofiárowáli: y będźiećie sie wſtydźić zá ʰ ogrody ktoreśćie byli obráli: ᵛ gdy będźiećie iáko dąb którego liśćie opádło / y iáko ogród bez wody. ᵛ Y będźie ⁱ moc wáſzá / iáko perz z zgrzebi / ᵏ á dźieło wáſze / iáko iſkrá: y zápali sie oboie pospołu / á nie będźie ktoby zágáśił.

14 · 15 · 16 · 17 E · 18 · 19 · 20 · 21 · 22 · F 23 · 24 · 25 · 26 · 27 · 28 · 29 · 30 · 31

ᶻ Niż: 59. a 1.
ᵃ 1. Pe: 3. d 11. Pokutuiącym odpuſczenie, niepokutuiącym zátrácenie.
ᵉ ábo, czérwiec.
Opłákuie grzéchy Ieruzálem ᵇ náuká z błędy, á cnotá zmieſzáłá sie z grzéchy.
Argument ná Izáiaſzá.
ᵛ Ier: 5. g 28. Ná złe Sędźie.
Pomśćiwſzy sie nád złémi, obiecuie napráwę Ieruzálem.
ᶠ ábo, spráwiedliwośći, H.
ᵍ á náwróceniem iego, H.
ʰ ábo, gáie.
ⁱ to iest, bálwány wáſze, ktorym vfaćie, Hebr.
ᵏ á kto ie vdźiáłał, H.

Izáiaſz w Jeruzálem w domu zacnym vrodzony / támże (przed tym niżli dźieśiećioro pokolenie Izráelskie w niewolą zágnáne było) prorokowáł: á zá pánowánia królá Mánasseſſá / piłą ná dwoie przetárty / żywotá dokonał: y po grzebiony był pod debem Rogelowym / podle potoká który król Ezechiaſz záſypáć kazał. Ten iáko Hieronym ś. mówi / słuſzniey Ewányelistą / á niżli prorokiem może być názwány. Bo wſzytkie táiemnice o Christuśie / y o kośćiele iego ták iáśnie wyráźił / że śie nie zdá o przyſzłych rzeczách prorokowáć / ále o przeſzłych pisáć Historyią. Nád to grómi przełożone y lud Żydowski / y o królestwie Judskim y Izráelskim wiele przyſzłych rzeczy opowiáda.

15 Rece wáſze pełne są krwie.] Częſto w piśmie ś. grzéchy zowią krwią. Psal: 5. Psa: 50. Oseæ 4. Przyczyná tego iest / iż pożywánie krwie było v Żydów brzydkie y zákazáne / przeto y Apostołowie zákázowáli pogánóm krwie pożywáć / áby sie mogli z Żydámi złączyć. w Dźieiách 15. Nád to krew mieśieczney niewiásty zá nieczystą mieli. Zách: 13. Isá: 46. Dla tych dwu przyczyn krew v Żydów byłá brzydká / y dla tego krwią zowią grzéchy / ktoremi sie wſzyscy brzydźić máią iáko nieczystemi.

Krew znáczy grzéchy.

ROZDZ. II.

Mich: 4. a 1. Prorokuie o przyśćiu Christusowym przez którego kośćioł dom Boży iest zbudowány.

1 A · 2

Słowo które widźiał Izáiaſz syn Amos / nád Judą y Jeruzálem. ᵛ Y będźie w oſtáteczne dni przygotowánagórá domu PANSKIEGO ná wierzchu gór / y wywyſſy sie nád págórki / á popłyną do niey wſzyscy narodowie. ᵛ Póydą też wiele ludźi / y rzekną: Chodźćie á wſtąpmy ná górę PANSKĄ / y do domu Bogá Jákobowego / á náuczy nas dróg swoich / y będźiemy chodźić śćieżkámi iego / bo z Sionu wynidźie ᵃ zakon / á słowo PANSKIE z Jeruzálem. ᵛ Y będźie sądźił narody / y będźie ſtrofowáł ludźi wiele: y przekuią miecze swe ná lemieſze / á włocznie swe ná śierpy: nie podniesie mieczá naród przećiw narodowi: áni sie będą wiecey ćwi-

3 · 4

O náwróceniu pogan do kośćiołá.
ᵃ zakon Ewányeliey świętey.

[a] rozumiéy, báłwochwálſkich grzéchów.
[b] ábo, więcéy niż ludźie ná wſchód ſłońcá, H.
[c] to ieſt, báwili ſie cudzémi náukámi, ábo ſodomią płodźili.

O porzuceniu Zydów dla grzéchów.

5 czyć ku bitwie. [5] Domie Jákobów pódźćie / á chodźmy w świátłości B PANSKIEY. [6] Abowiém porzuciłeś twóy lud / dom Jákobów / iż [a] pełni ſą [b] iáko przedtym / y mieli wieſczki iáko Philiſtymowie / [c] á dźieći ſie cudzych ieli. [7] Nápełniona ieſt źiemiá ſrébrá y złotá: y niémáß końcá ſkárbóm iego: y nápełniłá ſie źiemiá iego koni / y niémáß liczby poczwornych iego. [8] Y nápełniłá ſie źiemiá iego báłwánów: kłániáli ſie dźiełu rąk ſwoich / które vczyniły pálce ich. [9] Y kłániał ſie człowiek / y vniżał ſie mąż: przetóż nieodpuſzczay im. [10] Wnidź do ſkały / á ſkriy ſie w wykopánéy źiemi przed obliczem ſtráchu PANSKIE y przed iáſnością máieſtatu iego. [11] Oczy wyniosłé człowiecze zniżoné ſą / y náchylona będźie wyſokość mężów: á ſam PAN wywyßßy ſie w on dźień.

Pomſtá Boża nád pyßnymi.

[12] Bo dźień PANA zaſtępów ná káżdégo pyßnégo y wyſokiégo / y ná káżdégo hárdégo: y zniżon będźie: [13] Y ná wßytkié cedry Libanu wyſokié y wyniosłé / y ná wßytkié dęby Báſán: [14] Y ná wßytkié góry wyſokié / y ná wßytkié págorki wyniosłé: [15] Y ná káżdą wieżę wyſoką / y ná káżdy mur o D bronny: [16] y ná wßytkié okręty Thárſis / y ná wßytko co ieſt piękné ku widzeniu. [17] Y będźie náchylona wyniosłość ludźi / y vniżona będźie wyſokość mężów / á ſam PAN wywyßßy ſie w on dźień: [18] á báłwány doſczętká będą pokruſzoné: [19] y wnidą do iáſkiń ſkálnych / y do przepáści źiemie przed obliczem ſtráchu PANSKIEGO / y przed chwałą máieſtatu iego / gdy powſtánie áby karał źiemię. [20] W on dźień porzuci człowiek báłwány ſrébrá ſwego / y wyobrażenia złotá ſwego / które był ſobie ſpráwił áby ſie im kłániał / kręty y nietoperze. [21] Y wnidźie w roſpádliny ſkálné / y w máclochy kámienné przed obliczem ſtráchu PANA / y przed chwałą máieſtatu iego / gdy powſtánie áby karał źiemię. [22] A ták miéycie pokóy z człowiekiem / którego dech ieſt w nozdrzách iego / bo poczytan ieſt on zá wyſokiégo.

Oſe.10. b 8. Luc.23. d 30. Apo.9. d 17.

Nieobrażáć ſie pokorą Chriſtuſową.

Czás Ewányeliéy we dni oſtáteczné.

2 *Y będźie w oſtáteczné dni*] W piſmie ś. czás ten nowégo teſtámentu / częſto zowią oſtáteczným / ták máß Gen: 49. Mich: 4. Dan: 2. 1. Ioan: 2. 1. Cor. 10. A to może być dla tego / ábo iż tego czáſu dány ieſt zakon Ewányeliéy / który ieſt oſtáteczny / bo po nim inßégo nie czekamy: Abo iż tego czáſu wypełniáią ſie wßytkié proroctwá y obietnice Boże. Abo iż rozdźieliwßy wßytek czás ná kilká wieków / ten wiek ieſt oſtáteczny / który acz dłużßy ieſt / wßákże ieden ieſt / bo nie będźie w nim znáczney odmiány / ále trwáć będźie kośćiół w iednákim rządźie áż do końcá. Przetóż y ten czás zowią wieczorem. Origenes Homil: 8. in Ioſ: Athanaſ: Epiſt: ad Antioch: Ciryl: Alexand: in Epiſt: ad Orientales. Nád to trzebá wiedźieć iż té słowá prorockié / Y będźie w oſtáteczné dni / częſto ſie ták rozumieią / iákoby rzekł: Y będźie po tych czáśiech / ábo / Y będźie w przyßłych czáśiech. A nawięcéy ták mówią / kiedy przepowiádáią co ſie ma nieprędko potym dźiać / ták / że może on czás názwáć oſtáteczným względem przeßłégo / chociá zgołá nie ieſt oſtáteczny. Jáko Piotr ś. w Dźie. 2. przywodząc słowá proroká Joelá / mówi / Y będźie w oſtáteczné dni / wyleię duchá moiégo / chociá v proroká Joel 2. ták ſtoi: Y będźie potym / wyleię. etc.

Górá páńſka kośćiół.

2 *Będźie przygotowana górá domu Páńſkiégo*] Górę domu Páńſkiégo Doktorowie rozumieią kośćiół Páná Chryſtuſów. Chriſoſt: in Iſai. & in Demonſtratione, Quod Chriſtus ſit Deus. y Cyrillus y Procopius in Iſai. Origenes lib: 5. contra Celſum. Bo górá domu Páńſkiégo záwżdy w piſmie znáczy Górę Sion / ábo Górę Morią / to ieſt / tę część Sionu ná któréy był kośćiół Sálomonów zbudowány. 2. Par: 33. 1 Mach: 4. Táż Górá nazwána ieſt Górą Páńſką / iż kośćiół Páńſki był ná niey. Pſal. 47. Madr: 9. Iſa: 30. Przetez Górę Sion / poſpolićie prorocy znáczą kośćiół Páná Chryſtuſów. Pſal: 2. Iſa. 4. y 28. bo iż ná téy górze był kośćiół / który był figurą kośćiołá Chriſtuſowégo / dla tego piſmo ś. mówi / iż tę górę Bog miłował y ná niéy mießkał Pſal: 77. Pſal: 67. co wßytko więcey ſłuży kośćiołowi Chriſtuſowemu. Y ſłußnie kośćiół Páná Chriſtuſów zowie Górą. Naprzód iż ieſt niedobyty y nie zwyćiężony / y nie przemogą przećiw niemu wßytkié ßturmowánia heretyckie / ták Chriſoſt. in Iſai 2. Dáie drugą przyczynę Cyrillus / iż kośćiół Chriſtuſow ieſt wyſoki nad wßytkié inßé / y łatwie go od zborow kácérſkich rozeznáć: ieſt znáczny y świétny / áby wßyſcy wiedźieli gdźie náuká y słowo Boże prawdziwé: ieſt widomy y wyſtáwiony / żeby káżdy wiedźiał gdźie prawdźiwéy wiáry ßukáć y ſłucháć ma. A ná oſtátek zowie tę górę przygotowaną: á w Zydowſkim נכון to ieſt / vmocniona y vtwierdzona / bo nie vpádnie kośćiół / iáko ſynágogá Zydowſka / gdyż brámy piekielné nie przemogą przećiw niemu.

22 *Poczytan ieſt zá wyſokiégo*] Vpomina Zydy áby Chriſtuſá nie obrażáli / który chociá człowiekiem ieſt / y tákże tchnąc żyie iáko y my tchniemy y żyiemy: wßákże iż Bogiem ieſt / ma być poczytány zá wyſokiégo. Wiedząc Zydowie / iż to proroctwo ieſt o Chriſtuśie / słowá Zydowſkiégo במה Bama / które rozmáité rzeczy znáczy / wykład podleyßy obieráią / niechcąc nic godnégo o Chriſtuśie w którégo nie wierzą mówić: y przeto gdźie naß tłumácz Łaćiński kładźie / Poczytan ieſt zá wyſo

kiégo/ Zydźi ináczéy przekłádáią: A zá co go poczytáią? to iest/ iákoby zá nic. Tegoż wykłádu trzymáią śię Nowokrzczeńcy/ wßákże iż słowo Zydowskié wątpliwé iest/ y znáczy podczás/ Wysokiégo/ á podczás/ A w czym?

słußnie wykład zacnieyßy ma bydź dány Christusowi/ ktorégośmy powinni chwalić z Chrześciány/ á nie gánić z Zydámi y Heretykámi. Ták Hieronym/ y Origenes in Isai.

ROZDZ. III.

1 A Bowiém oto pánuiący PAN zastępów odéymie z Jeruzálem y z Judy *dużégo y mocnégo wßelkié pośilenié chlebá/ y wßelkié pośilenié wody: 2 mocnégo y mężá wálecznégo/ sędźiégo y proroká/ y wieszczká y stárcá: 3 Kápitáná nád pięćiądźiesiąt/ y vczćiwą osobę/ y ráyce/ y mądrégo budowniká/ y rostropnégo *w mowách táiemnych. 4 A dam dźieći zá kśiążętáich/ *á niewieśćiuchowie pánowáć im będą. 5 A obórzy śię lud/ *mąż ná mężá/ y káżdy ná bliźniégo swego: powstánie chłopię ná stárcá/ á wzgárdzony ná vczćiwégo. 6 Bo vymie mąż brátá swego/ domowniká oycá swego: Maß odźienié/ bądź kśiążęćiem nášym/ á vpadek ten pod ręką twoią. 7 *Odpowie dniá onégo/ mówiąc: *Nie iestem lékarz/ y w domu moim niémáß chlebá/ áni odźienia: nie stánowćie mię kśiążęćiem nád ludem. 8 Bo śię wáli Jeruzálem/ á Judas vpadł: iż język ich y wynálázki ich przećiw PANV/ áby drážnili oczy máiestatu iego. 9 *Poznánié obliczá ich odpowiedźiáło im: á grzéch swóy iáko Sodomá opowiádáli/ á nie táili: biádá dußy ich/ *bo im oddano złośći. 10 Powiedźćie spráwiedliwému że dobrze/ iż owocow wynálazków swoich pożywáć będźie. 11 Biádá bezbożnému ná złe: ábowiém odpłátá rąk iego stánie mu śię: 12 *Lud móy wyćiągácze iego złupili/ á niewiásty pánowáły nád nimi. C Ludu móy którzy ćię błogosłáwionym zowią/ ći ćię zwodzą/ á drógę chodu twego roskopuią. 13 Stoi PAN ná sąd/ á stoi áby sądźił narody. 14 PAN ná sąd przyidźie z stárßymi ludu swego/ y z kśiążęty iego: bośćie wy spásli winnicę/ á to zdźiér vbogiégo w domu wáßym. 15 Czemu ćiśniećie lud móy/ á obliczá vbogich mielećie/ mówi PAN Bóg zastępów? 16 A rzekł PAN: Przeto że śię wyniósły córki Sionskié/ á chodźiły wyćiągnąwßy ßyie/ y pomrugáiąc oczymá chodźiły/ y pięśáły/ chodźiły nogámi swémi/ y *postáwnym krokiem postępowáły: 17 D Obłyśi PAN wiérzch głowy córek Sionskich/ á PAN *włosy ich obnáży. 18 Onégo dniá odéymie PAN ozdobę trzewików/ *y knáfliki/ y łáńcuchy/ y noßenia/ 19 y mánelle/ 20 y bieretki/ y przedźielnice/ y nágolenice/ y łáńcußki/ y tábłußká woniáiące/ y naußnice/ 21 y pierśćionki/ y drogié kámienié ná czele wiszące/ 22 y ßáty odmienne/ y płásczyki/ y rántußki/ y ßpilki/ 23 y zwierćiádłá/ y rąbeczki/ y bramki/ y letniki. 24 A będźie miásto wdźięczney woniey/ smród/ á miásto pasá/ powrózek/ á miásto kędźierzáwych włosów/ łyśiná/ á miásto koßulki/ włośienicá. 25 Co pięknieyßy też mężowie twoi od mieczá polegą/ á mocarze twoi w bitwie. 26 A zásmęcą śię y płákáć będą bramy iego/ y spustoßoné ná źiemi vśiędźie.

*ábo dużość y moc. H.

Zburzenie Ierozolimskié y Zydowskié dla zábićia Meßyaßá, y inßych złośći.

*wymowę. H.

*pácholętá H

*ieden ná drugiego. Hebr.

*ábo, przyśięże H.

*nie mogę zá bieżeć vpadkowi.

*ztwarzy ich poznác czym są.

*bo oddáli sámi sobie złość H.

Spráwiedliwému zawżdy dobrze.

*ludu mego vtrapićiele są dźieci. H.

Pochlebni zwodźićiele zawodzą lud.

Niewiast roskoßnych y stroynych karánie.

*y nogámi swémi brząkáły. H. to iest, trzewikámi ze zwoneczki.

*sromotę ich. H.

*y czepce. H.

10 Owocu wynálazków swoich pożywáć będźie.] Wynálazkámi zowie pismo wßytkié rády/ y myśli/ y spráwy ludzkié/ ták złe iáko y dobre. O dobrych maß Izai. 12. ver. 4. o złych maß Sophon. 3. ver. 11. Tu v Izáiaßá rozumie o dobrych spráwách/ bo ćießy spráwiedliwégo/ iż z spraw swoich dobrych ma mieć poćiechę.

ROZDZ. IIII.

1 A Vchwycą śiedm niewiast mężá iednégo w on dźień/ mówiąc: Chléb swóy ieść będźiemy/ y odźieniem swym przyodźiewáć śię będźiemy/ tylko *niech będźie miánowáné imię twoie nád námi/ zéymi sromotę nášę. 2 W on dźień będźie *Płód Páński w wielmożnośći y chwale/ á owoc źiemie wyniosły/ y rádość tym którzy będą zbáwieni

Wytrácę nie mężów, áż y wdowy nie mogły dostáć mężów.

*niech śię zowią mężem nášym. Hebr

*Meßiaß.

Obietnicá Chrystusáy łáski iego w kośćiele Chrześćiáńskim. *w kśięgách żywotá.* *ábo, Gdy omyie, H.*

3 wieni z Jzráelá. Y będźie: Wszelki który śię zostánie w Sion / y kto śię ostoi w Jeruzálem / świętym go názową / káżdégo który iest nápisány w żywoćie w Jeruzálem. 4 Jeśli omyie PAN plugástwá córek Sion / á krew Jeruzálem omyie z pośrzódku ięy / w duchu sądu / y w duchu zápalenia: 5 y stworzy PAN nád wszytkim mieyscem góry Sion / y gdźie wzywány był / obłok we dnie / á dym y świátło ogniá pałáiącégo w nocy / bo nád káżdą sławą nákryćié. 6 Y będźie przybytek ná zasłonę we dnie od gorącá / á ná vbespieczenié y ná skryćié od wichru y od deszczu.

nád káżdym mieyscem, ábo synem ták vsławionym będźie obrona Páńska.

ROZDZ. V.

Pod figurą winnice odrzucenié Żydów opowiáda. *ábo, miłégo, Ier. 2. d 21. Mat. 21. d 33*

1 A Zaśpiewam Miłému mému piosnkę stryiecznégo brátá mégo / winnicy ie°. Winnicá vczyniona iest miłému mému ná rogu synie oliwy. 2 Y ogrodźił ią / y wybrał z niéy kámienié / y násádźił ią wyborną / y zbudował wieżę w pośrzódku iéy / y spráwił práse w niéy / y czekał áby zrodźiłá iágody winné / álić zrodźiłá ágrest. 3 A ták teraz obywátele Jerozolimscy / y mężowie Judzcy / rozsądźćie miedzy mną á winnicą moią. 4 Co iest com więcéy miał czynić winnicy moiéy / á nie B vczyniłem iéy: czyli iżem czekał áby zrodźiłá iágody winné / á zrodźiłá ágrest? 5 A teraz vkáżę wam co ia vczynię winnicy moiéy: Rozbiorę płot iéy / y będźie ná rozchwycenié: rozerwę párkan iéy y będźie ná podeptánié. 6 Y zostáwię ią pustą: nie będą iéy obrzezywáć / áni kopáć: y porośćie tarniem y ćiérzniem: á obłokom przykáżę / áby ná nię dżdżu nie spuszczáły. 7 Bo winnicá PANA zastępów iest dóm Jzráelski: á mąż Judá / rodzay iego rozkoszny: y czekałem żeby czynił sąd / álić niepráwość: á krzyk miásto spráwiedliwośći. 8 Biádá którzy przyłączaćie dóm do domu / á rolą do roli przyczyniaćie / áż do gránice mieyscá: izali wy sámi mieszkáć będźiećie w pośrzód źiemie? 9 W vszách moich to iest / mówi PAN zastępów. C Jeśliż wiele domów wielkich y ozdobnych nie będą spustoszoné bez obywátelá. 10 Abowiem dźieśięć stáiań winnice vczynią łagwicę iedne / á trzy dźieśięći korcy nasienia dádzą trzy korce. 11 Biádá którzy wstáiećie ráno ábyśćie śię opilstwem báwili / y pili áż do wieczorá / ábyśćie śię winem rozpálili. 12 Cytrá / y lutnia / y beben / y piszczałká / y wino ná bieśiádách wászych: á ná spráwę PAńską nie pátrzyćie / y vczynków rąk ięy niebaczyćie. 13 Przetóż w niewolą záwiedźion iest lud móy / iż nie miał vmieietnośći: y zacni z niego pozdycháli od głodu / á pospólstwo iego wyschło od prágnienia. 14 Przetoć rozszérzyło piekło dusze swoie / y rozdźiewiło pászczękę swą D bez żadnégo końcá: y zstąpią mocarze iego / y pospólstwo iego / y zacni á sławni iego do niego. 15 Y náchylony będźie człowiek / y znižon będźie mąż / á oczy podwyższonych będą spuszczoné. 16 A PAN zastępów wywyższy śię w sądźie / y Bóg święty pośwjęći śię w spráwiedliwośći. 17 Y będą páść báránki według porządku ich / á pustynie vrodzay obróconé / będą ieść przychodniowie. 18 Biádá którzy ćiągniećie niepráwość powrózkámi márnośći / á grzéch iáko powróz wozowy. 19 Którzy mówićie: E Niech śię spieszy / á niech rychło przyidźie vczynek iego / ábyśmy oglądáli: niech śię przybliży / á niech przyidźie rádá świętégo Jzráelskiégo / á dowiémy śię iéy. 20 Biádá którzy názywaćie złé dobrym / á dobré złym: pokłádáiąc ćiemność zá świátłość / á świátłość zá ćiemność: pokłádáiąc gorzkié zá słodkié / á słodkié zá gorzkié. 21 Biádá którzyśćie mądrymi w oczách wászych / á sámi przed sobą rostropnymi. 22 Biádá którzyśćie mocnymi ná pićié winá / á mężni dużymi ku miészániu opilstwá. 23 Którzy vspráwiedliwiaćie niezbożnégo zá podárki / á spráwiedliwość spráwiedliwégo odeymuiećie od niego. 24 Przetóż iáko pożéra pázdźierze iężyk ogniowy / á wypala gorącość płomieniowa: ták F korzeń ich iáko pérz będźie / á płód ich iáko próch ku górze póydźie. Bo odrzućili

ábo, płonné wino.

ábo, czemu gdym czekał, H.

w żydowskim pieknie śie tu słowá rymuią: Mispat, Mispach: Cedakah, Cehaka. *że mieyscá niemász (vbogiému) H.*

Grzéchy winnice páńskiéy. *Łákomstwo* *Piiáństwo.*

Muzyká y bieśiády. *Nieumieiętność rzeczy boskich* *Piekło pożyráiące wielu. Przy: 30. c 16* *ábo, nád obyczay, H.* *obyczáiu swego, H.* *tłustych, H.* *iáko powrozy z rozmáitych nići płotą, ták grzésni grzéchy do grzéchów przydawáią.* *Náśmiewánie Proroków.* *Mądrość przewrotna* *ábo, nálewáią ná miészánié napoiow vpaiáiących, H.* *Niespráwiedliwość dla podárków.* *mieczwy, H.*

rzućili zakon PANA zastępów/ á wyrok świetégo Izráelowégo bluźnili. 25 ᵖ Dla tego zápálczywość PAńska rozgniewáłá sie ná lud iego/ y wyćiągnął nań rękę swoię/ y poráźił ji: y wzruszyły sie góry/ y były trupy ich iáko gnóy po vlicách. W tym wszytkim ᵃ nie odwróćiłá sie zápálczywość iego/ ále iescze ręká iego wyćiągniona. 26 ᵖ A podnieśie chorągiew miedzy narody odległé/ y świśnie nań z kończyn źiemie: á oto śpieszny prędko przyydźie. 27 ᵖ Niémász vstawáiącégo/ áni sprácowánégo miedzy nim: nie będźie drzémał áni spał/ áni będźie rospásány pás biódr iego/ áni sie rozerwie rzemyk bótów iego. G 28 ᵖ Strzały iego ostré/ y wszytkie łuki iego náciągnioné. Kopytá koni iego iáko krzemień á kolá iego iáko gwałt burze. 29 ᵖ Ryk iego iáko lwá/ będźie ryczał iáko lwie szczenietá/ y będźie zgrzytał/ á będźie łup trzymał: á obéymie/ á nie będźie ktoby wyrwał. 30 ᵖ A záhumi nad nim dniá onégo iáko szum morski: poyźrzemy ná źiemię á oto ćiemnośći vćisku/ y świátłość záćmiłá sie ᵇ we mgle iego.

ᵃ nie przestał.

ᵇ ábo, ná obłokách, lub ná niebieśiéch.

5 *Piosnkę stryiecznégo brátá mego*] Żydowskie słowo דודי Dodhi, znáczy stryiá ábo stryiecznégo/ znáczy też y miłégo iáko iest Can. 2. A ták tu zowie Christusá Miłym/ iż go miłował: Stryiecznym iż sie miał národźić z naśienia Abráhámowégo y z tegóż pokolenia z Izáiászem. Bo Izáiász był brátem Królá Amáziászá/ z pokolenia Judy/ z tegoż pokolenia Christus sie nárorodźił.

5 *Ná rogu synie oliwy.*] Jest to Hebráism קרן Keren, Róg/ znáczy wysokość ábo też królestwo/ męzność/ y siłę: iákoby rzékł: Ná źiemi królewskiey/ wysokiéy ábo mocnéy. Iż Róg królestwo znáczy/ mász 1. Król. 16. v. 1. y 13. 3. Król. 1. v. 39. Męzność y siłę znáczy Psalm. 148. v. 14. Psalm. 131. v. 17. Syn oliwy/ znáczy oliwę/ która pospolićie znáczy obfitość y tłustość źiemie/ iákoby rzékł/ Ná págorku tłustym/ rozumiey/ źiemie Żydowską. A ták tych słów to iest wyrozumienie: Winnicá násczepiona iest Christusowi miłemu moiemu/ ná mieyscu królewskim/ wysokim y tłustym. Gdźie sie zaraz náucz/ iż w Żydowskim ięzyku/ to imię syn/ rozmáité rzeczy znáczy. A pospolićie kiedy do niego insze słowo/ in genitiuo casu, przydádzą: tedy znáczy tóż co ono słowo przydané/ iáko tu ná przykład/ syn oliwy/ to iest/ oliwá: syn człowieczy/ to iest/ człowiek: syny vbogich/ to iest/ vbogie. Okrom kiedy imię oycá przydáią/ tedy właśnie ma bydź rozumiano/ iáko ná przykład/ synowie Izráelá/ syn Dawidá. Ale kiedy słowo przydáne znáczy karanié ábo zapłátę/ ma sie wykłádáć przez słowo/ Godźien/ iáko gdy mówi syn śmierći/ to iest/ godźien śmierći/ syn gniewu/ to iest/ godźien gniewu/ syn pokoiu/ to iest/ godźien pokoiu. etc.

Syn w pismie co znáczy.

ROZDZ. VI.

Widzenie Bogá w Troycy iedynégo.

1 A ROku którégo vmárł Król Oziász/ widźiałem PANA śiedzącégo ná stolicy wysokiéy y wynioſłéj: ᵃ á to co pod nim było/ nápełniáło ᵇ kośćiół: 2 ᵖ Seráphim stáli nád nim: sześć skrzydeł miał ieden/ á sześć skrydeł drugi: dwiemá zákrywáli oblicze ᶜ iego: á dwiemá zákrywáli nogi ᵈ iego/ á dwiemá latáli. 3 B ᵖ A wołáli ieden do drugiégo/ y mówili Swiety/ święty/ święty PAN Bóg zastępów/ pełna iest wszytká źiemiá chwały iego. 4 ᵖ A poruszyły sie náproźniki z záwiásámi od głosu wołáiącégo/ á dóm nápełnion iest dymem. 5 A rzekłem: Biádasz mnie/ ᵉ iżem milczał/ bo mąż máiący wárgi plugáwé/ ia iestem/ y w pośrzodku ludu plugáwé wárgi máiącégo ia mieszkam/ á królá PANA zastępów widźiałem oczymá swymi. 6 C ᵖ A przyleciał do mnie ieden z Seráphim/ á w ręce iego kámyk/ który był wźiął klesczámi z oltarzá. 7 ᵖ A dotknął sie vst moich/ y rzékł: Oto sie to dotknęło warg twoich/ y odéydźie nieprawość twoiá/ á grzech twóy będźie oczyśćiony. 8 ᵖ A vsłyszałem głos PANA mówiącégo: kogo poślę? á kto nam póydźie? y rzekłem: Owo ia/ pośli mię ᵖ A rzékł: Idź/ á powiesz ludowi temu: 9 Słuchaycie słucháiąc/ á nie rozumiéycie: ᶠ y oglądaycie widzenié á nie poznaycie. 10 ᵖ Záslep serce ludu tego/ á vszy iego obćiąż: y oczy iego záwrzy: áby snadź nie widźiał oczymá swymi/ y vszymá swymi nie słyszał/ á sercem swym nie rozumiał/ á náwróćilby sie/ y vzdrowiłbym go. 11 ᵖ A rzekłem: dokądże Pánie? A rzékł: áż będą spustoszoné miástá bez obywátelá/ á domy bez człowieká/ á źiemiá zostánie spustoszona. 12 ᵖ A dáleko zápędźi PAN ludźie/ y ᵍ rozmnoży sie tá która byłá pu-

ᵃ á podołki iego nápełniáły, H.
ᵇ ábo, wedle niego, H.
ᶜ ábo, swoie, H.
ᵈ ábo, swoie, H.
Apoc: 4 b 8.

ᵉ zginąłem, Hebr.

ᵖ węgl rospalony, H. G. ἄνθραξ.

Vstá Izáiászowé oczyśćioné ná przepowiádánie słowá Bożégo

ᶠ y pátrząc pátrzćie, H.
Mat: 13. b 14
Mar: 4. b 12.
Luc. 8. b 10.
Ioa: 12. f 40.
Act: 28. f 26.
Rzym: 11. b 8.

ᵍ ábo, rozmnoża sie dni spustoszenia, H.

*to ieſt, dzieſiąć królów, ábo dzieśiąta część ludu.
*ná wyćięćie H.

13 ſtá wpośrzód ziemie. A ieſcze wniéy dzieſiecina: á wróci ſie/ y bedzie ná pokazánie iáko terebint/ iáko dąb któ-ry rozpuſcza gáłęźie ſwoie: naśienie świeté bedzie to co bedzie ſtało w niéy.

*rozpuſzczaiąćie, H.

Táiemnicá Troyce naświętſzey obiáwiona Izáiaſzowi.

1 *Widźiałem Páná śiedzącégo ná ſtolicy.*] To widzenié wykłáda Jan ś. miánowićie o Pánu Chriſtuśie/ Ioan. 12 v. 4 ták piſząc. Té rzeczy powiedźiał Izáiaſz/ gdy widźiał chwałe iego y mówił o nim. Gdźie ſłowá / Té/ iego/ y o nim/ śćiągáią ſie właſnie do Páná Chriſtuſá/ o którym támże przedtym mówił/ iáko to z ſłów Ewányeliiéy káżdy obáczyć może. Przetóż ponieważ tu Izáiaſz powiáda/ iż widźiał chwałe Páná záſtepów/ á Jan ś. wykłáda/ iż tá chwałá byłá Páná Chriſtuſowá / dwu rzeczy ſie z tąd vczymy. Naprzód iż Pan Chriſtus był iſtotnie przed Izáiaſzem Prorokiem: przytym y tego/ że Pan Chriſtus ieſt prawdźiwym Bogiem Izráelſkim y Pánem záſtepów: á to wſzytko nie z náſzégo ále z wykłádu Janá ś. mamy. Bo gdy Ewányeliſtá mówi/ iż widźiał Izáiaſz chwałe Páná Chriſtuſową/ którą Izáiaſz powiáda być chwałe Páná záſtepów/ ázaż nie iáſnie pokázuie/ iż Pan Chriſtus ieſt Pánem záſtepów/ którégo ná on czás Anyołowie chwalili? Nád to doſyć iáſnie Izáiaſz powiada którą to chwałe rozumie/ gdy piſze: Mówili świety ś. ś. Pan Bóg záſtepów/ pełná ieſt wſzytká ziemia chwały iego. Gdźie/ wyráźnie mówią Anyeli o téy chwale którą iuż miał ná ten czás/ y ziemiá iéy byłá pełna. A ták Pan Chryſtus ieſt onym Pánem Bogiem záſtepów / którégo chwały pełna byłá y ieſt y bedźie wſzytká ziemiá.

W tymże ieſcze widzeniu widźiał téż Izáiaſz Duchá ś. ták powiada Páwel ś. w Dźiei. 28. v. 25. gdźie twierdźi / iż co Pan záſtepow śiedzący ná ſtolicy mowił do Izáiaſzá / to ná ten czás Duch ś. mówił / co niewiernicy/ záprzeć niemogąc/ rádźi nierádźi zeznawáią.

A ták wtym widzeniu ſwoim Izáiaſz widźiał Tróyce przenaświetſzą. bo tu widźiał iednégo Bogá śiedzącégo we trzech oſobách ták iáko niekiedy Abráhám trzech widźiał á iednégo chwalił Gen. 18. Co ſie z tąd naprzod pokázuie / iż gdyby tu był nie widźiał Troyce przenaświetſzéy / nigdyby tego Jan ś. Synowi Bożému/ Ani Apoſtół Duchowi ś. nie przypiſowáli. Ale iż Oćiec/ Syn y Duch ś. ieden ieſt Bóg / dla tego im iedne chwałe/ Izáiaſz/ y Ewányeliſtá /y Apoſtół przypiſuią. Dla tego y Seraphimowie po trzykroć mówią święty/ święty/ święty/ iż Bogá w Tróycy iedynégo chwalili/ Oycá Syná y Duchá ś. iáko świadczą Jan ś. y Páwel ś. A nie dla tego áby ſie tym powtarzániem pokázáłá godność Bozka/ bo tego nie mówi Jan ś. áni Páwel ś. ále Heretycy ſobie wymyſláią. Ná oſtatek iż tu Bóg o ſobie iáko o wielu mówi v. 8. Kogo poſle/ á kto nam poydźie? mówiąc to do Syná y Duchá ś. według wykłádu Ewánieliſty y Apoſtołá / znák wielki ieſt iż tu Izáiaſz widźiał Bogá w Troycy iedynégo/ ponieważ tu ieden mówi / á mówi iáko o wielu perſonách / iáko kiedy mówił : Vczyńmy człowieká. O czym maſz Gen. 1. v. 26.

6 *A w rece iego kámyk.*] Zydowſkié ſłowo רצפה, Ritſpach, znáczy y kámyk y wagl rozpalony. Lxx. przełożyli ἄνθραξ to ieſt/ Carbunculus, który dla wielkiéy iáſności zda ſie być ognistym.

10 *Záślep ſerce ludu tego.*] Lxx. tłumácze/ ták to przełożyli : Záślepioné ieſt ábo zátyło ſerce ludu tego/ á vſzymá ćieżko ſłyſzeli/ y oczy ſwé záſmurzyli ꝛć. y témiż ſłowy Mátthæuſz ś. przywodźi to piſmo Máth: 13. v. 15. Bo oni tłumácze Lxx. z inſzémi punktámi czytáli/ niż teraz Zydowie czytáią: á do tego iż ſerce onego ludu ná on czás iuż było zátyło / y vſzy zátuloné y oczy záślepioné/ bo im mówi: Słucháiąc ſłucháyćie á nie rozumieyćie: iż widźiał ie być ták záślepioné dla grzéchów / że choćia ſłucháli/ nie mieli rozumieć. A ták nie roſkázuie tu Bóg / áni ſie o to Prorok modli / áby ich oślepił/ bo iuż ślepymi byli: ále dáie przyczyne czemu zrozumieć nie mieli: Dla tego iż ślepymi byli. Co ſie ieſcze lepiéy zá czáſu Páná Chryſtuſowégo pokázáło. Jáko lepak Bóg oślepia y zátwárdza/ maſz o tym do Rzym. 9. v. 18. y Máth. 13. v. 15.

ROZD. VII.

Obleżono Ieruzálem.

1 Stáło ſie zá dni Achàz ſyná Joáthán/ ſyná Ozyaſzá królá Judſkiégo / przyciągnął Ráſin król Syriyſki/ y Pháceaſz ſyn Romeliaſzá król Izráelſki/ do Jeruzálem/ áby walczyli przećiwko niemu / y nie mogli go zwalczyć. 2 Y dáli znáć domowi Dawidowému/ rzekąc: Odpoczełá Syria ná Ephráimie: y poruſzyło ſie ſerce iego/ y ſerce ludu iego / iáko ſie wzruſzáią drzewá leśné od wiátru. 3 Y rzekł PAN do Izáiaſzá. Wynidź przećiw Acházowi/ ty y który pozoſtał Jáſub ſyn twóy/ do końcá rur ſadzáwki wyſſzéy ná drodze roléy fárbiérzowéy. 4 Y rzeczeſz do niego : Pátrz ábyś milczał: nieboy ſie / á ſerce twoie niechay ſie nie leka dwu ogonów tych głowien kurzących ſie popędliwośćią gniewu Raſyná królá Syriyſkiégo / y ſyná Romeliaſzá : 5 że ſie nárádźiłá przećiw tobie ná złé Syria/ Ephráim/ y ſyn Romeliaſzá/ mówiąc : 6 Ciągnimy do Judy/ á wzbudźmy go/ y oderwiemy go do nas / y poſtánówmy królá w pośrzodku iéy ſyná Tábeel. 7 To mówi PAN Bóg: Nie ſtánie ſie áni to bedźie: 8 ále głowá Syri-

*Seár, Iáſub, H.

*ábyś był ſpokoyny, Hebr.

Obiecuie Bóg wybáwienie Acháſowi.

iéy Dámáßek/ á głową Dámáßku Ráſyn: á ieſzcze ßeśćdzieſiąt y pieć lat/ y przeſtánie Ephráim być lu- dem: 9 á głową Ephráimową Sámária/ á głową Sámáriiéy ſyn Romeliaßá. Jeſli wierzyć nie będziećie/ "nie oſtoićie ſie'. 10 A przydał PAN mówić do Acház/ rzekąc: 11 Proś ſobie znáku od PANA Bogá twégo w głębokość piekielną/ ábo ná wyſokość wzgórę. 12 A rzékł Acház: Nie będę prośił/ y nie będę kuśił PANA. 13 A rzékł: Słuchayćież tedy domie Dawidów: Aza wam ná tym máło że ſie vprzykrzaćie ludźióm/ iż ſie też vprzykrzaćie Bogu moiemu? 14 C Przetóż da wam ſam PAN známie. OTO Pánná pocznie y porodźi ſyná/ y názową imie iego Emánuel. 15 Másło y miód ieść będźie/ áby vmiał odrzucáć złé/ y obiéráć dobré. 16 Bo piérwéy niż będźie vmiáło dźiećie odrzućić złé/ y obráć dobré: będźie opuſzczona źiemiá/ którą ſie ty brzydźiß dla dwu królów iéy. 17 Przywiedźie PAN ná ćie y ná lud twóy/ y ná dóm oycá twégo dni/ iákié nie przychodźiły ode dni odſtąpienia Ephráim od Judy 18 "z królem Aſsiriyſkim'. A będźie dniá onégo: Swiśnie PAN ná "muche która ieſt ná końcu rzék Ægyptſkich/ y ná pſzczołę która ieſt w źiemi Aſſur/ 19 y przyidą/ y będą odpoczywáć wßyſcy nád potoki dolin/ y w roſpádlinach ſkał/ y we wßyſtkich chróśćinách/ y po wßytkich iámách. 20 D "Onégo dniá ogoli PAN brzytwą náietą témi którzy ſą zá rzéką/ królem Aſsiriyſkim/ "głowę/ y włoſy ná nogách/ y wßytkę brodę. 21 A będźie dniá onégo: Będźie chował człowiek krowę z bydłá/ y dwie owce: 22 á prze obfitość mléká będźie iadł másło: bo másło y miód będźie iadł káżdy który ſie zoſtánie w pośrzód źiemie. 23 A będźie dniá onégo: káżdé mieyſce ná którym będźie tyśiąc winnych máćic zá tyśiąc ſrébrników/ że ſie w ćiérnié y w tarnié obrócą. 24 Z ſtrzałámi á z łukiem będą tám w chodźić: bo tarny y ćiérnié będą po wßytkiéy źiemi. 25 A wßytkié góry/ które motyką będą kopáné/ nie przyidźie tám ſtrách ćiérnia y tarnia/ y będą ná páſtwiſko wołu/ y ná podeptánié bydłá.

"ieſli nie vwierzyćie, nie zrozumiećie. Ták 70. przełożyli.

Proroctwo o poczęćiu y porodzeniu páná Iezuſowym z pánny Máriiéy. Mat: 1. d 23. Luc: 1: c 31.

"ábo, (toieſt) królá Aſſyriyſkiégo, H.

"muchę. zowie Aegyptczyki, iż ich wiele było. A pſzczołą Aſſyriyczyki, iż mocnieyſzy byli.

"przez głowę y brodę, rozumié królá y pány, á przez nogi, lud poſpolity.

"dla boiáźni wężów.

Poczęćie páná Chriſtuſá z Pánny.

14 *O to Pánná pocznie y porodźi ſyná.*] Wiemy to y od Anyołá/ Luc: 1 v:31. y od Ewányeliſty Mátheuſzá ś. Math: 1. v: 23. iż to proroctwo właśnie ſłuży Pánu Chriſtuſowi który ſie z pánny vrodźił. Y dowodźi tego przećiw Zydóm Hieronym. ś. in Tradi: Hebr. in Geneſim, y lib: 1. contra Iouinianum, & in Comment: in 7. cap. Iſai. iż Zydowſkié słowo עלמה Alma, nie tylko Pánnę/ ále więcéy ieſzcze niż Pánnę/ to ieſt/ Pánnę w pilnéy ſtráży chowáną/ y od ludźi niewidáną znáczy. bo wźięté ieſt to imie od słowá עלם Alam, to ieſt/ ſkryć/ przetóż znáczy iákoby Pánnę zámknioną y ſkrytą. Ani w piśmie ś. ináczéy tego słowá vżywáią tylko zá Pánnę/ Gen. 24. Rebeká Pánná piękna y nie vznána od mężá. tákże Márya śioſtrá Moyzéßowá Exo. 2. v. 8. która ná ten czás miáłá ośm ábo dziewięć lat/ názwána ieſt Alma. tákże y Pro. 30. v. 19. A nád to do tego słowá Alma. przydána tu ieſt litérá ה He, Halma, co znáczy naczyſtßą Pánnę. Náoſtátek y 70. Tłumáczéy Cháldeyſka Páráphráſis ták przełożyli/ Pánná. Przećie Zydowie zádáią iż to Prorok mówił o żenie Królá Acház/ która mu vrodźiłá Syná Ezechiaßá/ który miał wielkié zwyćięſtwá y wybáwił lud z niewoléy. Ale ſie y z téy Zydowſkiéy ślepoty Hieronym ś. śmieie: bo Ezechiaß przynamniéy dźiewięć lat przed tym ſie vrodźił/ niż to Izáiaß prorokował/ iáko ſie tego łácwie doráchuie 4. Król. 16. y 18. A iákóż to miał dáć zá znák co ſie iuż było ſtáło? A ieſli rzeką iż tego poczęćia y národzenia Páná Chryſtuſowégo z Pánny/ niemógł dáć zá znák Acházowi/ gdyż tego Acház widźieć nie miał/ bo ſie to niemal w ośm ſet lat po Acházie ſtáło. Odpowiáda ná to ś. Chryſoſtom/ że nie Acházowi dáie tén znák/ ále domowi Dawidowému/ z którégo ſie miał Pan Chryſtus národźić. Acz piérwéy dał Acházowi ná wolą/ áby ſobie obierał znák iákiby chćiał/ ná potwiérdzénié tego że mu Bóg miał dáć pomoc ná Aſſyriyczyki. wßákże iż tym wzgárdźił/ przeto Prorok zániechawßy go dáie wietßy znák/ nie Acházowi ále Domowi Dawidowému/ że miał Bóg wybáwić lud ſwóy/ nie od Królá Aſſyriyſkiégo/ ále od grzéchu y niewoliéy ßátáńſkiéy. Czemuż tedy od Anyołá názwany ieſt Jezus nie Emánuel/ iáko go ten prorok zowie? odpowiedźieli ná to Doktorowie dawno/ Iuſtinus qq. ad Orthodoxos 131. Tertuli: aduerſus Iudæos, & lib: 3. contra Marcionem Chriſoſt: lib: de Incarnat. c. 2. ták piſząc/ iż prorok tu nie powiáda iákim imieniem miał być zwány Pan Chriſtus/ ále ráczéy/ czym miał być właśnie wedle nátury. Bo prawdźiwie ieſt Emánuel/ to ieſt/ z nami Bóg/ iż słowo ſtáło ſie ćiáłem/ dla tegóż iedno ieſt/ Jezus y Emánuel: bo że z námi Bóg ieſt/ tedyć Bóg ieſt zbáwićielem náßym/ co też znáczy imie Jezus/ iáko też niżéy 9. v. 6. piße/ iż miał być názwány Dźiwnym/ rádnym. etc. nie żeby ták wiele właſnych imion miał mieć/ ále iż ták wiele rzeczy w nim miáło być. A ták nikomu inßemu to proroctwo nie ſłuży/ tylko P. Chriſtuſowi/ gdyż niémáß kroby ſie ták cudownie począł y národźił/ tylko on ſam/ y nikt nie może być názwány Emánuel tylko Pan Chriſtus. Heretycy pomagáiąc Zydóm po-

wiádáią iż tu prorok pokázuie pewną białogłowę/ ktora bedąc przed tym Pánną/ potym poczęłá y porodźiłá nie corkę ále syná. Alećći iáwnie fałszuią słowá prorockie. Bo cożby to zá znák był/ kiedyby tá ktora byłá Pánną/ á potym zmężá poczęłá y porodźiłá: Nád to Mátheusz ś. iásnie mowi/ iż to przepowiedźiano iest od Izáiaszá/ że Pánná trwáiąc Pánną począć miáłá y porodźić/ y przywodźi te słowá Izáiaszá/ áby wyświadczył poczećie Páná Christusá z Duchá świętego/ czytay o tym wiecey Math: 1. v. 23.

ROZDZ. VIII.

Przepowiáda spustosze nie źiemie Iudzkiey przez królá Asyriyskie go, y potym wybáwienie przez Emánuelá.

1 A Rzekł PAN do mnie: Weźmi sobie kśiegi wielkie á nápisz ná nich pismem człowieczym: Prędko łupy zdźieray/ rychło bierz korzyśći. 2 A wźiąłem do siebie świádki wierne/ Vriaszá kápłaná/ y Zácháriaszá syná Bárachiaszá: 3 y przystąpiłem do prorokiniey/ y poczełá y porodźiłá syná. A rzekł PAN do mnie: Názow imie iego/ Pośpiesz sie łupy zdźieráć: kwáp sie bráć korzyśći. 4 Abowiem pierwey niżli dźiećie będźie vmiáło miánowáć oycá swego y mátkę swoię/ będźie pobrána moc Dámászku/ y łupy Sámáriyskie przed królem Assiriyskim. 5 A przyczynił PAN ieszcze mowić do mnie/ rzekąc: 6 Zá to iż ten lud wzgárdźił wody Siloe ktore płyną ćicho/ á przyiął ráczey Rasin y syná Romeliaszá/ 7 przetoż oto Pan przywiedźie ná nie wody rzeczne gwałtowne y mnogie/ królá Assiriyskiego/ y wszystkę chwałę iego: y wstąpi ná B wszystkie strumienie iego/ y poplynie nád wszytkimi brzegámi iego/ 8 y poćiecze przez Iudę/ wzbieráiąc/ y idąc áż do szyie przyidźie. A będźie wyćiągnienie skrzydeł iego nápełniáiąc szerokość źiemie twoiey o Emánuelu. 9 Zgromadźćie sie narodowie/ á bądźćie zwyćiężeni/ á słuchayćie wszytkie dálekie źiemie: zmacniayćie sie/ á bądźćie zwyćiężeni/ przepasźćie sie á bądźćie zwyćiężeni. 10 Wnidźćie w rádę/ á będźie rozerwána: mowćie słowo/ á nie stánie sie: bo z námi Bog. 11 Abowiem to PAN mowi do mnie: C Iáko mocną reką wyćwiczył mie/ ábych nie chodźił drogą ludu tego/ 12 mowiąc: Nie mowćie/ sprzyśiężenie: bo wszytko co ten lud mowi/ iest sprzyśiężenie: á postráchu iego nie stráchayćie sie áni sie lękayćie. 13 PANA zástępow tegż święććie/ ten stráchem wászym y ten boiáźnią wászą. 14 A będźie wam poświęceniem. A kámieniem obráżenia y opoką zgorszenia dwiemá domom Izráelskim/ śidłem y vpadkiem obywátelom Ieruzolimskim. 15 A obráżą sie z nich bárzo wiele/ y powálą sie/ y zstárći będą/ 16 y vśidleni będą/ y poimáni będą. Záwiąż świádectwo/ zápieczętuy zakon miedzy vczniámi moimi. 17 A czekáć będę PANA/ ktory zákrył D oblicze swe od domu Iákobowego/ y poczekam go. 18 Oto ia y dźieci moie/ ktore mi dał PAN ná známie/ y ná cud w Izráelu od PANA zástępow/ ktory mieszka ná gorze Sion. 19 A gdy rzeką do was: pytayćie sie Pythonow y wieszczkow/ ktorzy márkocą w czárowániu swoim: Aza narod nie będźie sie pytał v Bogá swego o żywe od vmárłych? 20 Do zakonu ráczey y do świádectwá. A ieśli nie rzeką według słowá tego/ nie będą mieć iutrzenney świátłośći. 21 A przeydźie przez nie/ powáli sie/ y łáknąć będźie: á gdy będźie łáknął/ będźie sie gniewał/ y będźie przeklinał królá swego y Bogá swego/ á będźie wzgorę poglądał. 22 A ná źiemię pátrzyć będźie/ á oto vćisk y ćiemność rozerwánie y ściśnienie/ y mrok śćiągáiący/ á nie będźie mogł odlećieć z vćisku swego.

Márginesy: 4 máiętność. 6 krolestwo Iudy było spokoyne iáko wody ćicho ćiekące. 9 á będźćie zstárći, ábo pokruszćie sie, H. Tákże y niżey dwákroć. 12 nie sprzyśięgayćie sie przećiw krolowi. 14 Christus miał być żydom dla ich niewiernośći kámieniem obráżenia, y opoką zgorszenia. Luk: 2. c 34. Rzym: 9. g 32 1. Pet: 2. b 6. 16 áż do przyśćia Christusowego, ktory to vczniom otworzył. 18 Słowá są Christusowe, ktore wykłáda Páweł S. do żydow 2. bo y Christus y Apostołowie wielezná kow czynili, y dáni są ná przykład wszytkim. 19 swego? izali zá żywe (pytáią sie) od vmárłych? H.

Christus kámień obráżenia.

14 A kámieniem obráżenia y opoką zgorszenia.] Ten kámień obráżenia/ o ktorym też tu mowi że iest Pánem zástępow/ Simon ś. v Luk: 2. wykłáda o Christusie. Tákże Páweł ś. Rzym: 9. y Piotr ś. 1. Pet: 2. 3 kad káżdy obaczyć może/ iż Christus przed tym ieszcze niż sie człowiekiem národźił/ był kámieniem obráżenia Zydom. Ale potym stawszy sie człowiekiem dálko wiecey był opoką zgorszenia/ dla podłey nátury człowieczey y śmierći krzyżowey.

ROZDZ. IX.

*Gdy záczął Christus opowiádáć Ewányelią. *od grzéchów.

Prorokuie o náwróceniu pogá przez opowiádánie Ewányeliiéy.

1 A WJérwßéy czásu vlżenié sie stáło ziemi Zábulon/ y ziemi Nephthálim: á náostátek obćiążona iest drógá morſka zá Jordanem w Gálileiéy Pogáńſkiéy. 2 Lud który chodźił w ćiemnośći/ vyźrzał świátłość wielką: mießkáiącym w kráinie ćieniá śmierći/ świátłość im weßłá. 3 Rozmnożyłeś naród/ á nie vczyniłeś wielkiégo weselá. Będą sie weselić przed tobą/ iáko ći którzy sie weselą we żniwá/ iáko sie ráduią zwyćięzcy dostawßy korzyśći/ gdy sie dźielą łupy. 4 Abowiém iárzmo ćiężaru iego/ y láskę rámieniá iego/ sceptr wyćięgáczá iego/ zwyćiężyłeś iáko w dźień Mádián. 5 Bo wßelkié gwałtowné złupienié z trwogą/ y odźienié we krwi vwaláné/ będźie ná ſpalenié/ y ſtráwą ogniá. 6 Abowiém MALVCZKI NARODZIL sie nam/ y ſyn iest nam dány/ y ſtáło sie pánowánié ná rámieniu iego: y názową imię iego/ B Przedźiwny/ rádny/ Bóg/ mocny/ oćiec przyßłégo wieku/ kśiążę pokoiu. 7 Rozmnożoné będźie páńſtwo iego/ á pokoiu nie będźie końcá: ná ſtolicy Dawidowéy y ná króleſtwie iego siedźieć będźie: áby ie vtwiérdźił y vmocnił w ſądźie y w ſpráwiedliwośći/ odtąd y áż ná wieki: Zawiſna miłość PANA zastępów vczyni to.

*Bo ich wiele odſtąpi od wiáry.

*grzéchu y czártá.

*złamałeś, H Sędź: 7. f 22.

*Dźiećiątko παιδίον O národzeniu Páná Chriſtuſowym y pánowániu iego.

*wiecznośći, H.

8 Słowo posłał PAN do Jákobá/ y pádło w Jzráelu. 9 A będźie wiedźiał wßytek lud Ephráim/ y mießkáiący w Sámáriiéy/ w pyßé y w wyniosłośći sercá mówiąc: 10 Cegły vpádły/ ále kwádrátowym kámieniem budowáć będźiemy: płonné figi porąbáli/ ále Cedry odmienimy. 11 A podnieśie PAN nieprzyiaciele Rázyn nań/ á przeciwniki iego w trwogę obróći: C 12 Syrią od wſchodu/ á Philiſtymy od zachodu: y pożrą Jzráelá cáłą gębą. W tym wßytkim nie odwróćiłá sie zapálczywość iego/ ále iescze ręká iego wyćiągniona: 13 y lud nie náwróćił sie do tego który go karał/ á PANA zastępów nie ßukáli. 14 A zgubi PAN od Jzráelá głowę y ogon/ nákrzywiáiącégo y záwśćiągáiącégo dniá iednégo. 15 Stárzec y poczćiwy/ ten iest głową: á prorok náuczáiący kłamſtwá/ ten iest ogonem. 16 A będą ći którzy pobłażáią ludowi temu/ zwodźićielmi: á ći którym pobłażáią ná ßyie zrzuconymi. 17 Dla tego z młodźieńców iego nie będźie sie Pan weselił: á nie smiłuie sie nád śierotámi y nád wdowámi iego: bo wßelki iest obłudnikiem y złośnikiem/ á káżdé vſtá mówiły głupſtwo. W tym wßytkim nie odwróćiłá sie zapálczywość iego/ ále iescze ręká iego wyćiągniona. 18 Bo sie zápaliłá iáko ogień niezbożność/ tarn y ćiérznie żrzéć będźie: á zápali sie w gęſtwie lásu/ y będźie sie kręćiłá wynieśieniem dymu. 19 Dla gniewu PANA zastępów ſtrwożyłá sie źiemiá/ y będźie lud iáko ſtráwą ogniá: mąż brátu ſwemu nie sfolguie. 20 A vſtąpi ná práwą ſtronę/ á łáknąć będźie: y ieść będźie ná lewéy/ á nie náié sie: káżdy mięso rámieniá ſwego żrzéć będźie: Mánáſſes Ephráimá/ á Ephráim Mánáſſeſſá/ 21 ći ſpołem ná Judę. W tym wßytkim nie odwróćiłá sie zapálczywość iego/ ále iescze ręká iego wyćiągniona.

O wygubieniu dźieśiąći pokolenia Jzráelſkich.

*nie vſtał.

*gáłęź y sitowie, H. Głowá y ogon.

*podnieśie sie iáko sie dym podnośi. *záćmiłá sie, H.

*ieden drugiému, Hebr.

Mesiaß Bóg y człowiek.

6 *Máluczki národźił sie nam.*] Té słowá stárzy Rábbinowie/ zgodnie o Mesśiaßu wykłádáią/ y Paraphrasis Chaldaica tákże rozumie y mianuie Mesśiaßá: á dowodzą ztąd/ iż Mesśiaß miał bydź Bogiem y człowiekiem: ponieważ go tu Jzáiaß zowie Bogiem: ták o tym piße ieden stáry Rábbin/ którégo zowią Rabbenu Haccados, to iest/ Mistrz nász ś. w kśięgách/ Gale Razeya, to iest/ Táiemnic obiáwienié. A ták co teraz poślednieyßy Zydźi y hæretycy z nimi przećiw temu mówią/ czynią to iáko hæretycy którzy y pismá ś. y Doktorów ſwoich odstępuią. Ale co sie trzebá Zydóm dźiwowáć/ gdyż y Luter w Bibliiéy ſwoiéy Niemieckiéy to słowo/ Bóg/ opuśćił/ niechcąc iáko y Zydowie Páná Chryſtuſá zwáć Bogiem/ ták wiernie ći pismo ś. tłumáczą. A wßákże Jzáiaß przećiwko tym wßytkim wyznawa iáśnie táiemnice wiáry náßéy: Bo Pan Chryſtus národźił sie Máluczkim z pánny Máriiéy/ y ſtáło sie pánowánié ná rámieniu iego/ gdy ná krzyżu vmárßy zmartwychwſtał. Zowie go y Dźiwnym/ dla dźiwnégo poczęćia y národzenia iego/ y dla dźiwnych cudów które czynił. Rádny też iest/ iż w nim są skárby mądrośći/ y dobrze rádźi o zbáwieniu náßym. Jest y Bogiem/ iż iest iednéy istnośći z Bogiem Oycem. bo słowo Zy-

dowſkie אל, El, znáczy pospolicie Bogá z istnośći. Jeszcze Mocnym iest/ bo mocno wytrwał práce/ y zwyćięstwo otrzymał. Oćiec przyszłego wieku/ iż nam krolestwo niebieskie otworzył. Książe pokoiu/ iż nam Bogá Oycá przyiednał/ y wszytkim sczęśćiem obdárzył.

ROZDZ. X.

Przećiw práwómnie zbożnym y ućiskáiącom ubogich.

1 A Biádá ktorzy vstáwuią práwá niezbożne: y piszący/ niespráwiedliwość nápisáli: 2 áby vćiśneli ná sądzie vbogie/ y gwałt vczynili spráwie pońiżonych ludu mego: áby były wdowy łupem ich/ á śieroty áby odziéráli. 3 Coż vczynićie w dźień náwiedzenia/ y vtrápienia zdáleká przychodzącego? do czyiego sie rátunku vćieczećie? y gdźie zostáwićie sławe wászę/ 4 ábyśćie sie nie zgárbili pod okowámi/ á z pobitymi żebyśćie nie vpádli? W tym wszytkim nie odwróćiłá sie zapálczywość iego/ ále ieszcze reká iego wyćiągniona.

Królá Assyriyskiego Senácherybá ná Zydy przepuśćił.

5 Biádá Assurowi/ rózgá gniewu mego/ y kiy on iest/ w rece ich rozgniewánié moie. 6 Do narodu zdrádliwégo posle ii: á ná lud zapálczywośći moiéy roskaże mu/ áby pobrał B łupy/ y rozchwytał korzyśći/ y vczynił go podeptánym iáko błoto ná vlicách. 7 Lecz on nie ták bedźie mniemał/ y serce iego nie ták bedźie rozumiáło: ále serce iego bedźie ná zstárćie/ y ná wytrácenié niemáło narodów. 8 Bo rzecze: Azá książetá moie pospołu królmi nie są? 9 Azá nie iáko Chárkámis/ ták Kálano: á iáko Arphád/ ták y Emáth? áza nie iáko Dámászek/ ták y Sámáriá? 10 Jáko nálázłá reká moiá królestwá bálwánskie/ ták y bálwány ich z Jeruzálem y z Sámáriiéy. 11 Jzali iákom vczynił C Sámáriiéy y bálwánóm iéy/ nie tákże vczynie Jeruzálem y bálwánóm iego?

Assyriyczyki których użył ná skaránie Zydów, pokarał dla ich pychy. 4. kró:19. g 35 Niá: 37. g 36

12 Y bedźie: gdy wykona Pan wszytkie spráwy swoie ná górze Sion y w Jeruzálem: náwiedzę owoc wielmożnego sercá królá Assur/ y sławe wysokośći oczu iego. 13 Abowiem rzekł: Mocą reki moiéy vczyniłem/ y mądrośćią moią wyrozumiałem: y odiąłem gránice narodom/ y złupiłem ᶠksiążetá ich/ y stárgnąłem iáko mocny ʰwysoko śiedzące. 14 Y nálázłá reká moiá iáko gniazdo ᶠsiłe narodów: á iáko zbiéráią iáycá które są opuszczoné/ tákem ia zebrał wszytke źiemie: á nie było ktoby ruszył piórem/ 15 y gebe otworzył/ y zá wárczał. 16 Jzali sie bedźie przechwálác śiekierá przećiw temu kto nią rąba? ábo sie podD wyższy piłá przećiw temu który nią trze? iáko gdyby sie podnośiłá rózgá ná tego który ią podnośi/ y gdyby sie podnośił kiy/ który ᶦwżdy iest drzewno. 16 Dla tegoześle pámiątący PAN zastepów ná ᵏtłusczę iego suchoty/ á pod sławą iego rospaloné bedźie gorzáło iáko zápalenié ogniá. 17 Y bedźie świátłość Jzráelowa ᶦw ogniu/ á Swięty iego ᵐw płomieniu: y bedźie spalono y pożárto ćiérznie iego y tarnie dniá iednego. 18 A sławá lásu iego/ E y ⁿKármelá iego od dusze áż do ćiáłá zniszczona bedźie/ y bedźie tułáczem od stráchu. 19 Ostátek też drzewá lásu iego dla trochy policzon bedźie/ y dźiecie ᵒie popisze. 20 Y bedźie dniá onego: nieprzyczyni ostátek Jzráelá/ y ći którzy sie wybiegáli z domu Jákobowégo/ polégáć ná tym który ie biie: ále polégáć bedźie ná PANIE świetym Jzráelowym w prawdźie. 21 Ostátek sie náwróći/ ostátek mówie Jákobá do Bogá mocnégo. 22 Bo choćby było ludu twego Jzráelu iáko piasku morskiégo/ ostátek náwróći sie z niego/ dokonánié skrócone wyleie spráwiedliwość. 23 Bo dokonánié y skrócenié vczyni PAN Bóg zastepów w F pośrzódku wszytkiéy źiemi. 24 Przetóż/ to mówi PAN Bóg zastepów: Nie boy sie ludu móy obywátelu Sion Assurá: rózgą vbiie ćie/ á láskę swą podnieśie ná ćie ná drodze Ægyptskiéy. 25 Bo ieszcze máłeczko y troche/ á skończy sie rozgniewánié y zapálczywość moiá ᵖnád złośćią ich. 26 Y wzbudźi nań PAN zastepów bicz/ ná kształt porážki Mádián/ ná skále Oreb/ y rozgę swą ná morzu/ y podnieśie ią ná drodze Ægyptskiéy. 27 Y bedźie dniá onego: zięté bedźie brzeG mie iego z rámieniá twego/ y iárzmo iego z szyie twoiéy/ y zgniie iárzmo od oliwy. 28 Przyidźie ná Aiath/ przeydźie do Mágron/ v Máchmás porzući

ᶠskárby ich, H.
ʰobywátele, H.
ᶠábo, máiętność, H.
ᶦnie iest drzewo, H.
ᵏprzednie ludźi.
ᶦogniem, H.
ᵐpłomieniem, H.
ⁿpól vrodzáynych y roskosznych.
ᵒżołnierze Senácheribá vćiekáiące.
Ostátek Zydów náwróćiwszy sie bedźie zbáwion. Rom.9. f 27 Niá: 11. ć 11.
ᵖná wyglądzenié ich, H Niá:37. g 36 Sedź:7. g 15.
O pisuie miástá, przez które przeszedł Senácherib.

náczynie swoie. 29 Przebiegli wlot: Gábá mieszkánie násze: zdumiáłá sie Rámá/ Gábááth Saulowe vćiekło. 30 Wykrzykay głosem twoim córko Gálim / pilnuy Láisá / vbożuchna Anáthoth. 31 Przeprowádziłá sie Medemená: obywátele Gábim zmacniayćie sie. 32 Jescze dzień iest że mogą stáć w Nobie: bedzie potrząsał ręką swoią ku górze córki Sion/ págórkowi Jeruzálem. 33 Oto pánuiący PAN zástepów stłucze łágwice w stráchu / á wysokiego wzrostu wyćieći bedą / á wyniesli bedą poniżeni. 34 A obálone bedą gęstwy lásu żelázem: y Liban z wysokimi vpádnie.

Przeszli bród, w Gábie (iáko) w gospodzie nocowáli, H.

zbiegli sie, H.

oćiesze gáłęźie, H. Stłucze Assyriyczyki iáko łągwice.

ROZDZ. XI.

1 Wynidzie rósczká z korzenia Jessego/ á kwiát z korzenia iego wyrośćie. 2 A odpocznie ná nim Duch PANSKI/ duch mądrośći y rozumu / duch rády y mocy/ duch vmieietnośći / y bogoboyności. 3 A nápelni go duch boiáźni PANSKIEY: nie według widzenia oczu sądźić bedzie / áni według słyszenia vszu strofowáć bedzie: 4 ále bedzie sądźił w spráwiedliwośći vbogie: y bedzie strofował w práwośći zá ćichymi ná źiemi: y vbiie źiemie rózgą vst swoich / á duchem warg swoich zábiie niezbożniká. 5 A bedzie spráwiedliwość pásem biodr iego: á wiárá opasániem nerek iego. 6 Bedzie mieszkał wilk z iágnięćiem/ á pard z koźlęćiem legáć bedzie: ćiele y lew y owcá pospolu mieszkáć bedą/ á dźiećię máłe pędźić ie bedźie. 7 Ciele y niedźwiedź bedą sie páść społem legáć bedą dźieći ich: á lew iáko wół plewy bedzie iadał. 8 A bedzie grało dźiećiątko od pierśi nád dźiurą źmiiową: á odchowáne dźiećię do iámy bázyliszkowey wpuśći rękę swoie. 9 Nie bedą szkodźić áni zábiiáć po wszytkiey górze świętey moiey: bo nápełnioná iest źiemiá znáiomośći PANSKIEY / iáko wody morskie pokrywáiące. 10 Onego dniá korzeń Jesse/ który stoi ná znák narodów/ iemu sie narodowie modlić bedą/ y bedzie grób iego sławny. 11 A bedzie dniá onego: Przyłoży Pan powtóre rękę swą áby posiadł ostátek ludu swego/ który pozostáwion bedzie od Assyriyczyków y od Ægyptu / y od Phetros / y od Aethyopiiey/ y od Ælám/ y od Sennáár/ y od Emáth/ y od wysep morskich. 12 A podniesie chorągiew miedzy narody / y zgromádźi wygnáńce Jzráelowe/ y rozproszone Judzkie zbierze od czterzech stron źiemie. 13 A zniesiona bedzie zawiść Ephráim/ á nieprzyiaćiele Judzcy zágimą: Ephráim bedzie záyźrzał Judźie / á Judás nie bedzie walczył przećiw Ephráim. 14 A polecą ná rámioná Philistynów przez morze/ społem złupią syny Wschodowe: Jdumeą y Moáb przykazánie rąk ich/ á synowie Ammon posłuszni bedą. 15 A spustoszy PAN iezyk morza Ægyptskiego / y podniesie rękę swą ná rzekę w mocy duchá swego: y rozbiie ią ná śiedm odnóg / ták iż przeydą przez nie w bótiech. 16 A bedzie drógá pozostáłému ludowi memu / który zostáwion bedzie od Assyriyczyków: iáko byłá Jzráelowi w on dźień którego wyszedł z źiemie Ægyptskiey.

látorośl, H. Dźie: 13. d 23.

Proroctwo o národzeniu páná Christusowym z Iesse y o królestwie iego.

ábo przewodźić.

1. The: 2. c 8

ábo, prawdá, H.

Niż. 65. d 25

Pod podobieństwem dáie znáć, iż zá przyśćiem Christusá ludźie okrutni y dźicy mieli sie náuczyć ludzkich obyczáiów y społem w pokoiu mieszkáć.

Rzy. 15. c 12.

o nim sie narodowie pytáć bedą, H.

Grób páná Christusów odpoczynienie iego sławne, H.

Nawrócenie ostátká żydów.

O wierze pogan w páná Christusá.

to iest, ná zachód słońcá, Hebr.

wpuszczenie, H.

skáłę, ábo odnogę, H.

to iest, wszędźie bedą mogli przejść Apostołowie, bo nie bedzie coby im przeszkadzało.

1 *Wynidzie roszczká z korzenia Iesse, á kwiát]* Ták to z Żydowskiego przełożyli 70. tłumácze/ á z nimi y Hieron: ś. powiádáiąc/ iż rózgá znáczy Pánnę Máryią/ á kwiát Páná Christusá. Czego figurą byłá rozgá Aaronowá która zákwitnęłá Num. 17. Jnszy ták wykładáią: wynidzie pręt z korzenia Jesse/ á látorośl z korzenia iego wystąpi: przez pręt y látorośl Christusá rozumieiąc / to iest / iż miał wynijść z pokolenia Jesse/ który miał mieć pręt ábo sceptrum królewskie. Wszákże iákożkolwiek przełożymy/ iednákoż znáczy Páná Christusá y Pánnę Máryią/ która z tegoż korzenia wyszłá. Od słowá Żydowskiego נצר Netser, to iest kwiát/ názwány iest/ iáko niektórzy rozumieią / Pan Christus Nazaræus. Math. 2. v. 23. Bo choćia go Żydźi ták zwáli od miástá Nazareth, w którym sie wychował/ wszákże Ewánielistá pisze iż to od proroków iest przepowiedźiano/ iáko tu masz v Jzáiaszá iásnie. A nád to / choć Nazareth w Żydowskim piszą litera צ Sade, nie litera ז zain, to iest / nie S ále Z litere. á tu Jzáiasz pisze Nazaræus, litera S, stáło sie to iż Grécy łatwie odmieniáią litere S ná Z. A do tego z tytułu krzyżowego iáwno iest/ iż miásto po Żydowsku zwano Nátsareth / y ztąd Christus Nátsareus: ále Grécy y Láćinnicy dla snádnieyszego wymowienia názwáli Nazareth,

Pan Christus Nazaræus.

reth, ſtądże Nazaræus.

10 *Y będźie grôb iego sławny*] Piſze Hieronym ś. iż ſłowo Żydowſkie מנחתו Menuhatho, znáczy odpocznienie/ iákiego życzymy vmárłym/ iákoby rzékł; Będźie śmierć iego ſławna. bo Meſsiaß ácz miał vmrzeć/ wßákże też miał ożyć na wieki. Przetoż dla lepßego zrozumienia to odpocznienie inßym ſłowem ále tož znáczącym / Grobem názwał.

ROZD. XII.

Pieśń dźiękczynienia ſłuſznie zá odkupienie páná Chriſtuſowe.

1 A Rzeczeß dniá onego: Wyznawáć ći będę Pánie żeś ſię rozgniewał ná mię / odwróćiłá ſię zapálczywość twoiá/ y poćießyłeś mię. 2 ᵃOto Bóg zbáwićiel móy/ śmiele czynić będę/ á nie zlęknę ſię/ bo moc moiá / y chwałá moiá 3 B PAN/ y ſtał mi ſię zbáwieniem. ᵇBędźiećie czérpáć wody z rádośćią ze zdroiów zbáwićielowych: 4 ᶜy rzeczećie w on dźień/ wyznawayćie PANU/ y wzywayćie imienia iego: oznáymuyćie miedzy narody wynálazki iego: pámiętayćie że wyſokie ieſt imię iego. 5 ᵈŚpiéwayćie PANU / bo wielmożnie vczynił: ᵉopowiádayćie to po wßytkiéy ziemi. 6 ᶠwykrzykay á chwal mießkánie Sion: bo wielki w pośrzód ćiebie ᵍświęty Izráelſki.

ᵃExo:15. a 2 Pſa:117. c 14

ᵉábo, wiádomo to, H.

ᵍChriſtus świety nád świętymi.

1 *Wyznawáć ći będę Pánie.*] Skończywßy Izáiaß proroctwo które był w Rozdźiale 7. począł/ o przyśćiu Meſsiaßá y odkupieniu narodu ludzkiego/ tu nápiſał pieśń która wzbudza wßytkie áby dźiękowáli Pánu Bogu zá odkupienie. Oto powiáda/ Bog zbáwićiel móy/ (to ieſt/ Jezus móy) bo moc moiá y chwáłá moiá PAN/ w Żydowſkim nie ieſt Pan / ále יה יהוה Iah Iehouach, to ieſt/ Bóg Boży/ ábo Bóg z bogá/ bo Iah znáczy Bogá. Y ſtał mi ſię zbáwieniem / możeß też przełożyć Jezuſem. Będźiećie czérpáć wody / to ieſt dáry łáſki y miłośći/ y nabożeńſtwá. Ze zdroiów zbáwićielowych/ to ieſt ze krwie y z záſług Chriſtuſowych/ y z Sákrámentow iego. Wyznawayćie Pánu (w Żydowſkim יהוה Iehouach) y wzywayćie imienia iego. etc. A ták w téy pieśni iáſnie mówi prorok / iż Meſsiaß y odkupićiel miał bydź Bogiem z iſtnośći/ ábowiém tu Bogá z iſtnośći zowie zbáwićielem/ y powiáda że ſię ſtał zbáwieniem/ y z iego zrzódeł czérpáć mamy wody zbáwienia: y dokłáda/ iż te wynálazki iego/ że ſię Bóg z iſtnośći zſtał odkupićielem náßym/ miáły bydź opowiádáne po wßytkiéy ziemi: y o tymże mówi iż w pośrzód nas wielki święty Izráelſki miał mießkáć. Co ſię po národzeniu iego wypełniło/ á potym y teraz po wniebowſtąpieniu mießka miedzy námi w naświętßym Sákrámenćie.

Iezus Bóg z Bogá.

ROZDZ. XIII.

1 A Brzemię Bábylonu/ które widźiał Izáiaß ſyn Amos. 2 ᵇNá górze ᶜćiemnéy pod nieśćie chorągiew / podwyżćie głos/ ᵈpodnieśćie rękę/ á niechay wnidą w bramy ᵉkśiążętá. 3 ᶠJam rozkazał ᵍpoświęconym moim / y przyzwałem mocarze moie w gniewie moim / ráduiące ſię w ſławie moiéy. 4 ᵍGłos zgráie ná górách / iáko geſtégo ludu: głos dźwięku królów / narodów zgromádzonych: PAN zaſtępów ʰprzykazał rycerſtwu woienném/ 5 ⁱprzychodzącému z ziemie dálekiéy/ ᵏz kończyn niebá: PAN y naczynia zápálczywośći iego / áby zburzył wßytkę ziemię. 6 ˡWyyćie/ bo blisko ieſt dźień PANSKI: iáko ſpuſtoßenie od páná przyidźie. 7 ᵐDla tego wßytkie ręce oſłábieią / á káżde ſerce ludzkie 8 B ſtruchleie / ⁿy ſkrußy ſię. Gryżienia boleśći źéymą / iáko rodzącą boleć będą: kożdy bliźniému swému dźiwowáć ſię będźie / licá opálone obliczá ich. 9 ᵒOto dźień PANSKI przyidźie okrutny/ y pełen rozgniewánia y gniewu y zápálczywośći / áby obróćił ziemię w puſtynię / á grzéßniki iéy áby ſtárł z niéy. 10 ᵖBo gwiazdy niebieſkie/ ᵠy iáſność ich nie rozpuſzczą świátłá ſwego: zácmiło ſię ſłońce ná wſchodźie ſwym/ y kśiężyc nie záświéći świátłem ſwoim. 11 Y náwiedzę złośći świátá/ á przećiw niezbożnym nieprá wość ich: y vczynię że vſtánie pychá ʳniewiernych/ á hárdość mocarzów poniżę. 12 ˢDrożßy będźie mąż niżli złoto / á człowiek niżli naczyſtßé złoto. 13 C ᵗDla tego niebem zátrząſnę: y poruſzy ſię źiemiá z mieyſcá ſwego/ dla zágniewánia PANA zaſtępów/ y dla 14 dniá gniewu zápálczywośći iego. ᵘY będźie iáko ſárná vćiekáiąca / y iáko

ᵃTo ieſt, ćiężkié proroctwo ná Bábylon, które ſię tu zburzenie opowiáda.
ᶜábo, wyſokiéy, H.

ᵈprzećiwko nim, H.
ᵉkśiążąt, H.
ᶠzgotowánym żołnierzom.

ʰpopiſuie woyſko ku bitwie H.
ᵏod końcá źiemie gdźie ſię zda dotykáć niebá.

ᵖEze:32. b 7 Ioel 3. c 15. Mat:24. c 25 Mar:13. c 24
ᵠábo, y pláne ty ich, H.
Taki ſpoſób mowy znáczy wielkie utrapienie.
ʳhárdych, H.
ˢBo rzadki będźie mąż, przeto drogi.

owcá: á nie będźie ktoby zgromádźił: káżdy ſie obróći do ludu ſwego / y káżdy do źiemie ſwéy vćiecze. [15] Wßelki którégo naydą/zábit będźie: y wßelki który nádéydźie / od mieczá polęże. [16] *Dźiatki ich poroztrącáią przed ich oczymá: domy ich ſplóndruią/ á żony ich pogwałcą. [17] Oto ia pobudzę ná nie Medy / którzy nie będą ſrébrá ßukáć/ áni dbáć o złoto. [18] Ale ſtrzałámi dźiatki poſtrzeláią/á nád "karmiącémi żywotámi nie zlituią ſie / y ſynóm oko ich nie sfolguie. [19] A będźie Bábilon on záwołány w króleſtwách / zacny pychą Cháldéyczyków: iáko Pan wywróćił *Sodomę y Gomorrhę. [20] Nie będą w nim mießkáć áż do końcá/ y nieoſádzą go "áż do narodu y narodu: áni tám rozbiie namiotów Arábczyk/ áni páſtérze tám odpoczywáć będą. [21] Ale ſie tám będą chowáć zwiérzowie / y nápełnią ſie domy ich ſmokámi: y mießkáć tám będą ſtruſowie/ á *koßmaczowie tám ſkakáć będą: [22] y będą ſie ozywáć ſowy w domiéch iego / á "Syreny we zborách *roſkoßnych.

*Pſa:136.b 9

"dźieciöm w żywoćie, Hie.

*Ge 19 c 24

"to ieſt, przez wiele rodzáiów: bo nigdy potym Bábilon nie był ták zbudowány.

*ſátyrowie, ábo czárći.

"ſmokowie, H.

*Wenery.

ROZDZ XIIII.

O wybáwieniu Żydów z niewoli Bábilońſkiéy, y o zniſczeniu Bábilończyków y Philiſtinów

[1] BLiſko ieſt że przyydźie czás iego / á dni iego nie odwloką ſie. Abowiém zlituie ſie PAN nád Jákobem/ y obierze ieſzcze z Jzráelá/ y da im odpocząć ná źiemi ich: przyłączy ſie do nich przychodźień / y przyſtánie do domu Jákobowégo. [2] A będą ie trzymáć narody/ y przywiodą ie ná mieyſce ich: y pośiedźie ie dom Jzráelſki ná źiemi PANſkiéy zá ſługi y zá ſłużebnice: y będą imáć té którzy ie imáli/ y podbiią wyćiegácze ſwoie. [3] A będźie dniá onégo: gdy tobie *Bóg da odpoczynienié od pracy twoiéy/ y od drżenia twego/ y od niewoli ćiężkiéy/ w którejeś był przed tym: [4] weźmieß tę przypowieść przećiw królowi Bábilońſkiému/ y rzeczeß: Jákóż vſtał "wyćiegácz/ vſtał pobór*? [5] Złamał PAN kiy niezbożnych / laſkę pánuiących/ [6] biiącégo ludźie w zágniewániu *plagą nieuzdrowioną/ podbiiáiącégo narody w zápálczywośći prześláduiącégo okrutnie. [7] Odpoczynęłá y vmilkłá wßytká źiemiá / vrádowáłá ſie y vweſeliłá: [8] iodły też rozweſeliły ſie nád tobą / y cédry Libáńſkié: od tąd iákoś záſnął / niewyćiągnie którýby nas podćiął. [9] "Piekło zeſpodku ruſzyło ſie ná podkánié przyśćia twego/ wzbudźiło ć *obrzymy. Wßyſcy kśiążętá źiemſcy powſtáli z ſtolic ſwoich/ wßytkié kśiążętá narodów. [10] Wßyſcy odpowiedzą/ y rzeką tobie: A tyś zránion ieſt iáko y my / ſtałeś ſie nam podobny. [11] Stárgniona ieſt do piekłá pychá twoiá / *vpadł trup twóy: pod tobą pośćielą molá / á przykryćié twoie będą robacy. [12] Jákożeś ſpadł z niebá "Lucyferze/ *któryś ráno wſchodźił? vpadłeś ná źiemię/ któryś "zrániał narody? [13] Któryś mówił w ſercu twoim: Wſtąpię ná niebo/ nád gwiazdy Boże wywyßę ſtolicę moię: vśiędę ná górze *teſtámentu / ná ſtronách północnych. [14] Wſtąpię ná wyſokość obłoków/ będę podobny Nawyżßému. [15] Wßákże áż do piekłá ſtárgnion będźieß w głębokość dołu. [16] Którzy ćię vyźrzą przychylą ſie k tobie/ y przypátrowáć ći ſie będą: A onże to mąż który trwożył źiemią/ który zátrząſnął króleſtwy/ [17] który obróćił świát w puſtynią / y miáſtá iego rozwálił/ więźniom ſwoim nie otworzył ćiemnice? [18] Wßyſcy królowie narodów záſnęli w ſłáwie/ "mąż w domu ſwoim. [19] A tyś wyrzucony z grobu twego/ iáko látorośl nie pożyteczna/ *ſplugáwionyś y vwinion yś z tymi którzy ſą mieczem pobići/ y zſtąpili do dná dołu iáko trup zgniły. [20] Nie będźieß miał towárzyſtwá áni z nimi w pogrzebie: boś ty źiemię twoię pokáźił / tyś lud ſwóy pomordował / nie będźie zwano ná wieki naśienie złośliwych. [21] Zgotuyćie ſyny iego ná zábićié dla nieprawośći oyców ich: Nie powſtáną / áni odźiedźiczą źiemie/ áni nápełnią świátá miáſtámi. [22] A powſtánę ná nie/ mówi PAN záſtępów: y zátrácę imię Bábilonu/ y ſzczątek / "y płód / y naród / mówi PAN. [23] A vczynię ią dźierżáwą ieżá/ y káłużámi wód: y wymiotę ią miotłą

*PAN, H.
Náśmiewáią ſie Żydźi z Nábuchodonozorá.

"vtrapićiél, H
*złotá? H.

*ábo, bićim bez przeſtánku, H.

"Gdy zwyćiężony ná woynie zſtępował do piekłá, zábieżeli mu drudzy z piekłá.
*ábo, vmárłe namocnieyßé H.

*dźwięk arf twoich, H.

"ábo, Iutrzenko, co ſie y o Nábuchodonozorze, y o kśiążęćiu czártowſkim rozumieć może.
*ſynu zorze, H.
"wątlił, H.
*Sion, gdźie tablice zakonu dano.

"káżdy. Hebr.

*mierźiona iáko ßátá tych, H.

"y ſyná, y wnuká, H.

rozsypánia, H. Pod przysię gą obiecuie zgłádźić Se nácheribá y Assyryiczyki.

wyćiéráiąc/ mówi PAN zástępów. 24 Przysiągł PAN zástępów/ mówiąc: Jeśli nie ták będźie iákom vmyślił: y iákom w myśli rozbiérał/ ták się stánie: 25 Że zetrę Assyryiczyká w źiemi moiéy/ á ná górách moich podepcę go: y odéydźie od nich iárzmo iego/ á brzemię iego z rámienia iego z iété będźie. 26 Tá rádá którąm vmyślił ná wszytkę źiemię/ y tá iest ręká wyćiągniona ná wszytkie narody. 27 Bo PAN zástępów postánowił: á ktoż będźie mógł zwątlić? y ręká iego wyćiągniona: á ktoż ią odwróći? 28 Roku którego vmárł król 29 Achás stálo się to brzemię: Nie

było to proroctwo, Heb.

weseł się ty wszytká źiemio Philistymská/ że złamána iest rózgá tego ktory ćię bił: bo z korzenia wężowego wynidźie bázyliszek/ á naśienie iego pożeráiące ptaká. 30 A będą się páść pierworodni nędznych/ á vbodzy beśpiecznie odpoczywáć będą: y wygubię głodem korzeń twóy/ y sczątki twé wybiie. 31 Záwyy bramo/ wołay miásto: porażona iest Philistęá wszytká: bo od pułnocy dym przyidźie/ á niémász ktoby vszedł przed hufem iego. 32 A co odpowiedzą posłóm narodu? Bo PAN záłożył Sion á w [illegible] nádźieię mieć będą vbodzy ludu iego.

Wyniszczył Ezechiasz Philistymy, iż utrapili lude. 2. Parr. 28. *wąż ognisty á látáiący, H* *Basiliszek był Ezechiasz syn Achá zá, ten się pomśćił nad Philisty ny.*

ROZDZ. XV.

Proroctwo ćiężkié ná Moábá. *(y) spustoszon, H.* *(ir Moáb, (y) spustoszon H.* *ábo, do zboru, który był ná zamku Dibon, H.* *ná / Nabo mieśćiem.*

1 Brzemię Moáb. Bo w nocy zburzon iest Ar Moáb/ vmilkł: bo w nocy zburzon iest mur Moáb/ vmilkł. 2 Wstąpił dom/ y Dibon/ ná wyżyny płákáć nád Nábo/ y nád Medábá/ Moáb záwyie ná káżdéy głowie iego łysiná/ y káżda brodá będźie ogolona. 3 Ná rozstániách iego oblekli się w wory: ná dáchách iego y ná vlicách iego/ wszelkié wyćié sstąpiło ná płácz. 4 Będźie wołáć Hesebon y Eleále/ áż w Jásá vsłyszan iest głos ich. dla tego gotowi Moáb wyć będą: duszá iego wyć będźie sobie. 5 Serce moie do Moáb wołáć będźie/ zawory iego áż do Segor iálowice trzećioletnéy: bo wstępem Luith płácząc wstępowáć będźie/ á ná drodze Oronaim wołánie skruszenia podniosą. 6 Bo wody Nemrim spustoszoné będą/ że vschłá trawá/ vstał vrodzay/ źieloność wszelaka zginęłá. 7 Według wielkośći vczynków y náwiedzenié ich: do potoká wierzbowégo powiodą ie. 8 Bo obeszło wołánié gránice Moáb/ áż do Gálim wyćié iego/ y áż do studnie Elim krzyk iego. 9 Bo wody Dibon nápełniły się krwie: ábowiem położę ná Dibon przydatki tym którzyby vszli lwá z Moáb/ y ostátkom źiemie.

ábo zbiegowie iego, H. *krzyk iáko w porażce.* *to iest, skaránie ich.* *Euphrates rzéká.* *Dimońskié, H.* *ná Dimonie H.*

ROZDZ. XVI.

Poślićie, H *H.* *Prosi o sestánie Mesiaszá, który sie miał národźić z Ruth Moábitki, á przytym Moábitów dla pychy y okrucieństwá spustoszenié szérzey opisuie.* *młocek, ábo skaźcá, H.* *pustoszyćiel, H.*

1 Eśli/ Pánie báránká pánuiącégo źiemi/ z skáły pustynie do góry córki Siońskiéy. 2 A będźie: iáko ptak vćiekáiący/ y ptaszętá z gniazdá wylatáiące/ ták będą córki Moáb w przeprawiániu Arnon. 3 wnidź w rádę/ zbierz gromádę: połóż iáko noc ćień twóy w południe: pokryy vćiekáiące/ á tułáiących się nie wydaway. 4 Będą v ćiebie mieszkáć wygnáńcy moi. Moábie bądź ich táy nikiem przed pustoszyćielem: bo się dokonał proch/ skończył się nędznik/ vstał który podeptywał źiemię. 5 A zgotowána będźie w miłośierdźiu stolicá/ á śiedźie ná niéy w prawdźie w przybytku Dawidowym/ sądzący y szukáiący sądu/ y oddáiący prędko co iest spráwiedliwégo. 6 Słyszeliśmy pychę Moáb/ pyszny iest bárzo: pychá iego y hárdość iego y zágniewánié iego więtszé niż moc iego. 7 Dla tegż záwyie Moáb do Moábá/ wszytek wyć będźie: tym którzy się weselą z murów z cegły vpalonéy/ powiádáyćie plagi ich. 8 Abowiem przedmieśćia Hesebon spustoszoné są/ á winnice Sábámá pánowie Pogáńscy wyćięli: látorośli ięg áż do Jazerá zászły/ błąkáli się po puszczy/ látorośli ięg opuszczoné są/ przeszli morze. 9 Dla tego płákáć będę w płáczu Jazer

chlubią.

winni-

winnice Sábámá: vpoie ćie łzą moią/ Hesebonie y Elealu: bo ná zbiéránié win twoie/ y ná żniwo twoie okrzyk tłoczących przypadł. [10] A odieté bedźie weselé y rádość "z Kármelá/ y w winnicách nie bedźie śie weselił áni wykrzykał. winá w práśie nie bedźie deptał ten który był zwykł deptáć: odiąłem głos depcących. [11 D] Dla tego "brzuch mói nád Moábem iáko cytrá brzmieć bedźie/ á wnetrznośći moie "nád murem z "wypaloney cegły. [12] A bedźie: Gdy śie pokaże o co prácował Moáb ná wyżynách swoich/ wnidźie do świątnice swoiey áby śie modlił/ á nie bedźie "mógł. [13] To słowo które mówił PAN do Moáb od onégo czásu: [14] á teraz rzékł PAN/ mówiąc: Przez trzy látá/ iáko látá naiemnicze/ odieta bedźie sławá Moáb nád wszytkim ludem wielkim/ á zostánie máły y lichy/ y "niewielki.

"z polá obfitégo.

"wnętrzności moie.

"nád Cir-Haresem, H.

"bydź wybáwiony.

"nie mocny, H.

---

[1] Zeszli Pánie báránká pánuiącégo.] Żydowie to wykłádáią o báránkách które Moábitowie dawáli królowi Izráelskiemu. Ale Hieronym ś. y inszy Doktorowie/ wykłádáią to o Christuśie którégo Izáiasz żądał. W przeszłym bowiém Rozdźiale opowiedźiał spustoszenié Moábitów/ á teraz prośi Bogá/ áby nie wszytkich zgłádzał/ wiedząc iż Christus miał śie národźić z Dawidá/ któré° rodzay był z Ruth Moábitki. Bo Ruth poiął Booz z którégo śie vrodźił Obed/ á z tego Iesse oćiec Dawidów/ z tychże naśienia Christus. Skáłá pustynie/ było miásto Moábitów/ gdźie śie vrodźiłá Ruth. Górá córki Siońskiéy iest Ieruzálem/ któré znáczy kośćiół. A ták gdy mówi Izáiasz/ Pośli Pánie Báránká etc. iákoby rzékł: Nie wygłádzay Pánie Moábitów do końcá/ z których rodu ma śie národźić Christus. Pośli tego który iáko báránek niewinny/ zá nas ofiárowány/ nas wykupi/ tenże iest pánuiący źiemi: pośli go z skáły pustynie z miástá Moábitów/ ná górę Sion/ to iest do kośćiołá/ etc.

ROZD. XVII.

"Proroctwo ná Dámászek. Prorokuie przećiw Dámászkowi y przećiw dźieśiąćiom pokoleniom które śie z nim przymiérzem złączyły.

[1 A] "Brzemie Dámászkowé. Oto Dámászek przestánie bydź miástem/ á bedźie iáko gromádá kámienia po obáleniu. [2] Opusczoné miástá Aroer bedą dla trzód/ y bedą tám légáć/ á nie bedźie ktoby płoszał. [3] y vstánie pomoc od Ephráimá/ y królestwo od Dámászku: á ostátki Syriiéy bedą iáko sławá synów Izráelowych: mówi PAN zastępów. [4] A bedźie w on dźień: vmnieyszona bedźie sławá Iákobowá/ á tłustość ćiáłá iego wychudnie. [5 B] A bedźie iáko ten który zbiéra we żniwo co zostawa: á rámie iego kłosy zbiéráć bedźie: y bedźie iáko szukáiący kłosów w dolinie Ráphaim. [6] A zostánie w nim iáko grono winá/ y iáko ná otrześioney oliwie dwie ábo trzy oliwki ná wiérzchu gáłęźi/ ábo cztéry ábo pieć "ná wiérzchu iego owocu iego/ mówi PAN Bóg Izráelów. [7] W on dźień nákłoni śie człowiek do stworzyćielá swego/ y oczy iego ku świetému Izráelowému poglądáć bedą: [8] á nie przykłoni śie do ołtarzów które vdźiáłáły rece iego: á ná to co vczyniły pálce iego nie poyźrzy/ ná gáie y ná zbory. [9 C] W on dźień bedą miástá mocy iego pozostáwioné iáko pługi/ y zboża które pozostáły przed synmi Izráelskimi/ y bedźiesz pustą/ [10] iżeś zápomniáłá Bogá zbáwićielá twégo/ á nie wspomniáłás ná mocnégo pomocniká twégo: przetoż sczépić bedźiesz sczépienié "wierné/ "y bedźiesz śiáłá naśienié obcé. [11] W dźień sczépienia twégo płonné wino/ á "ráno náśienié twé zákwitnie: odieté iest żniwo w dźień dźiedźictwá/ á bedźie ćiężko żáłowáć. [12 D] Biádá zgrái narodów mnogich/ iáko mnostwo morzá szumiącégo: á zgiełk gminu iáko szum wód wielkich. [13] Zászumieią narodowie iáko szum wód wzbiéráiących: y sfuka ii/ y vćiecze dáleko: y bedźie porwány iáko proch ná górách przed wiátrem/ y iáko wicher przed wiátrem. [14] Czásu wieczornégo/ áli oto trwogá: á ráno y nie ostoi śie: tenći iest dźiał onych którzy nas pustoszyli/ y lós którzy nas dárli.

"ábo, ná wiérzchách iéy rodzáyných.

"nie wierné. G.

"chocia rychło zákwitnie, przedśię nie bedźie co iéść.

Prorokuie przeciw Aegyptiánom, y o náwróceniu dálekich narodów do Christusá.

ROZDZ. XVIII.

1 A Biádá ziemi cymbałowi skrzydeł / która iest zá rzekámi Aetyopskimi / 2 która sle ná morze posły / w naczyniu z pápirowe° drzéwká po wodách. Idźćie ányołowie predcy do narodu rozerwá néǵ y rozszárpánéǵ / do ludu strászneǵ / "po którym niémász innégo" / do narodu czekáiącéǵ y podeptánégo / któreǵ ziemie rzeki rozerwáły : 3 B wszyscy obywátele świátá / którzy mieszkaćie ná ziemi / gdy podniosą chorągiew ná górách / vyźrzyćie / y dźwiek trąby vsłyszyćie. 4 Bo to mówi PAN do mnie : Vspokoie sie / á pátrzyć bede ná mieyscu moim / iáko świátło w południe iásné iest / á iáko obłok rosisty we żniwá. 5 C Bo przed żniwem wszytek okwitnął / y niedozrzáła doskonáłość rodźić bedźie / y oberzną gáłąski iego sierpámi : á co zostánie / bedźie obrzezáné y obité. 6 A ostáwioné bedą pospólu ptástwu górnému / y bestyam ziemie : á przez wszytko láto bedą ná nim ptacy / y wszytkié bestyie ziemie ná nim zimowáć bedą. 7 Ná on czás przyniesion bedźie dar PANV zastepów od ludu oderwánégo y rostárgánégo : od ludu strásznégo / po którym nie był inny / od ludu czekáiącégo / czekáiącégo y podeptánégo / którégo ziemie rozerwáły rzeki / ná mieysce imienia PANA zastepów góre Sion.

"zonąd iáko był, y dáley, H.

Niektórzy to wykłádáią proroctwo o náwróceniu Indów y Nowégo świátá.

1 *Biádá ziemi cymbałowi skrzydeł.*] To iest / biádá Aegyptowi / który ma skrzydłá ábo woyská / iáko cymbały brzmiące. Inni przekłádáią ták: Biádá ziemi która okretów skrzydłástych / to iest z żaglámi / vżywa. Inni iesz cze ták : Biádá ziemi ćieniowi skrzydeł / ábo ćień czyniący skrzydły : to iest która pod ćieniem skrzydeł swoich inné chce okrywáć : Albo która záćiniáią żagle iáko skrzydłá.

2 *W naczyniu z pápirowégo drzewká.*] Iest drzéwo názwáné Pápirus / które rośćie v Aegyptu nád rzeką Nilus : z tego drzéwá czynią naczynia w których iezdżą po morzu. Plinius lib. 13. c. 11.

ROZDZ. XIX.

"Proroctwo ná Aegypt. Skaránie Aegyptian szérzey opisuie y potym náwrócenie ich do Christusá.

1 A "Brzemie Aegyptu" : Oto PAN wśiedźie ná obłok lekki / y wnidźie do Aegyptu / y poruszą sie báłwany Aegyptskie od oblicza iego / y serce Aegyptskie zemdleie w nim. 2 Y spuszcze Aegypczyki z Aegypczykámi : y bedźie walczył "mąż z brátem swoim" / y mąż z przyiaćielem swoim / miásto z miástem / króleſtwo z króleſtwem. 3 Y rozerwie sie duch Aegyptcki we wnetrznośćiách iego / á ráde iego ná dół zrzuce : y bedą sie pytáć báłwanów swych y wieszczków swych / y Pithonów / y wróżków. 4 Y podam Aegypt w rece pánów okrutnych / á król mocny bedźie pánował nád nimi / mówi PAN Bóg zastepów. 5 Y wyschnie wodá z morzá / á rzeká vstánie y wyschnie. 6 B Y vstáną rzeki : zniszczeią y powysycháią "potoki przekopów. 7 Trzćiná y sitowie powiednie : "obnaży sie łożysko potokowé od stoku swego" / y káždé záśiánié wilgotné oschnie / zwiednie y nie bedźie. 8 Y zásmecą sie rybitwi / y płákáć bedą wszyscy którzy miecą do rzeki wede / á ći którzy rozćiągáią śiećé po wodźie / zemdleią. 9 Záwstydzą sie ći którzy robili len / którzy czosáli y tkáli "subtelné rzeczy". 10 Y bedą "wilgotné iego ostábiále" / wszyscy którzy czynili sadzawki ná łowienié ryb. 11 Głupié kśiążetá Táneyskie / mądrzy raycy Pháráonowi dáli ráde niemądrą : iákóż rzeczećie Pháráonowi : synem ia mądrych / synem królów stárodawnych ? 12 Gdźież teraz są medrcowie twoi ? niechći oznaymią y okażą co vmyslił PAN zastepów o Aegyptćie. 13 Zglupiáły kśiążetá Táneyskie / vschły kśiążetá Mempheyskie / zwiedli Aegypt "wegiel ludów iego. 14 C PAN námieszał w pośrzodku iego duchá wichrowátégo : y záwiedli w błąd Aegypt w kázdéy spráwie iego / iáko błądźi piiány y zwracáiący. 15 Y nie bedźie w Aegyptćie vczynku / "któryby vczynił głowe y ogon / nákrzywiáiący y wśćiągáiący.

"ieden z drugim, Hebr.

"potoki Aegyptskié.

"Łąki nád rzeką, nád brzegiem rzéki, H.

"śiéći, H.

"śiéći e° porwáné, H.

"główné to miásto Aegyptckié

Mądrość ludzka przećiw Bogu nic niemoże

"to iest, przednieyszy miedzy ludem iego, Hebr.

"któryby czyniła głowá ábo ogon, gáłąś y sitowie H. to iest, ták

gáią-

wietszy iáko y mnieyszy, ták mocny iáko y słáby.

Náwrócenie Aegyptyánów do Christusá.

przednieyszych.

żydowskim prawdźiwego Bogá wyznawáiąc.

Ołtarz nowégo zakonu.

znák krzyżá S.

16 gáiący. W on dźień będźie Aegypt iáko niewiásty/ y zdumieią sie/ á będą sie bać od poruszenia ręki PANA zastępów/ którą on będźie ruszał nád nim. 17 Y będźie źiemiá Judzka Aegyptowi strachem: káżdy kto ią wspomni/ będźie sie lekał rády PANA zastępów/ którą on nań vmyslił. 18 W on dźień będźie pięć miast w źiemi Aegyptskiey/ które będą mówić iezykiem Chánáneyskim/ y przysięgáć przez PANA zastępów: iedno będą zwáć Miástem słonecznym. 19 W on dźień będźie ołtarz PANSKI w pośrzód źiemie Aegyptskiey/ á słup PANSKI podle gránice iego 20 będźie ná znák y ná świádectwo PANV zastępów w źiemi Aegyptskiey. Bo wołáć będą do PANA przed trapiącym/ y pośle im zbáwićielá y obrońcę który ie wybá- D wi. 21 Y poznáią PANA w Aegyptćie/ y poznáią Aegyptiánie PANA w on dźień/ y będą go czćić ofiárámi y dárámi: y będą slubowáć sluby PANV/ y oddádzą. 22 Y skarze PAN Aegypt karániem/ y vzdrowi ji y náwrócą sie do PANA/ y da sie im vbłagáć/ y vlęczy ie. 23 W on dźień będźie drógá z Aegyptu do Assyriyczyków/ y wnidźie Assyriyczyk do Aegyptu/ á Aegyptczyk do Assyriyczyków/ y będą służyć Aegyptiánie Assurowi. 24 W on dźień będźie Izráel trzećim Aegyptianowi y Assyrianowi: błogosłáwieństwem w pośrzód źiemie/ 25 którą błogosłáwił PAN zastępów/ mówiąc: Błogosłáwiony lud mój Aegyptski/ á vczynek rąk moich Assyriyczykowie: á dźiedźictwo moie Izráel.

w przyjśćiu wiáry Christusowey.

Assyriyczyk H.

Ofiárá y ołtarz nowégo zakonu przepowiedźiány.

21 *Poznáią AEgyptianie Páná w on dźień y będą go czćić ofiárámi*] Eusebius lib. 1. Demonstr. Euangel. c. 6. y Hieronym ś. ztąd dowodzą iż zakon iest przenieśiony/ ponieważ kápłáństwo z ofiárámi iest przenieśioné/ bo y v Aegyptianów/ to iest/ Pogan/ ofiáry Bogu prawdźiwému ofiáruią. Y nie może mówić Heretyk/ że to mówi o ofiárách duchownych: gdyż ná tymże mieyscu wspomina ołtarz Páński/ ná mieyscu widźianym postáwiony: W on dźień/ mówi/ będźie ołtarz Páński w pośrzód źiemie Aegyptskiey. A do ofiar duchownych/ które sercem tylko bywáią/ nie trzebá ołtarzá zwierschnégo widomégo/ tylko do ofiar zwierzchnich. Ani też to mówi o ołtarzu stárégo zakonu/ ponieważ tám nie mógł bydź ołtarz tylko w Jeruzálem/ á tu prorokuie iż miał bydź w Aegyptćie. Tertul. lib. contra Iudæos c. 5.

ROZDZ. XX.

O zábrániu w niewolą Aegyptiánów y Aetyopiánów od Assyriyczyków, które opisuie 4. król. 18.

1 A ROku którego wszedł Thárthan do Azotu/ gdy go był posłał Sárgon król Assyriyski/ y walczył przećiw Azotowi/ y do był go: 2 ná on czás mówił PAN w ręce Izáiaszá syná Amos/ rzekąc: Idź á rozwiąż wór z biódr twoich/ á z zuy bóty twé z nóg twoich. Y vczynił ták/ chodząc nágo y boso. 3 B Y rzekł PAN: Jáko chodźił sługá mój Izáiasz nági y bosy/ trzech lat znák y cud będźie nád Aegyptem y nád Aetyopią: 4 ták zápędźi król Assyriyski poymánie Aegyptské/ y przeprowádzenié Aethyopské młodych y stárych nágié y bosé z odkrytémi poślądkámi ná hánbę Aegyptowi. 5 Y zlękną sie á wstydáć sie będą zá Aetyopią nádźieie swoie/ y zá Aegypt chwałę swoie. 6 Y rzecze obywátel wyspu tego w on dźień: Oto tá byłá nádźieiá nászá/ do którycheśmy sie vćiekli o pomoc/ áby nas wybáwili od królá Assyriyskiég: á iákoż my będźiemy vyść mogli?

trzy látá ná znák y ná dziw. H.

młodé y stáré. H.

ROZDZ. XXI.

Proroctwo ná puszczą morską.

Zburzenie Bábilonu przez Medy y Persy.

1 A PRzemie pustynié morskiey. Jáko wichry z połud niá pochodzą/ od puszczy ćiągnie z źiemie strásznéy. 2 Widzenie srogié iest mi oznaymioné: kto iest niedowiárkiem/ niewiernie czyni: á który iest pustoszyćielem/ pustoszy. Wyćiągni Aelám/ obleż Medźie: vspokoiłem wszelkié wzdychánié iego. 3 Dla tego nápełniły biodrá moie boleśći/ vćisk ogárnął mię iáko vćisk rodzącéy: vpádłem vsłyszawszy/ strwożyłem sie vyźrzawszy. 4 Zemdláło serce

burzyćiel burzy, á pustoszyćiel pustoszy, H.

moie/

B moie/ zdumiałem ſie dla ćiemnośći: Bábilon miły mój / położony mi ieſt ná podźiw. 5 Przygotuy ſtół/ wyglądáy ná wieży iedzących y piiących: wſtawayćie kśiążetá / pochwyććie tarcz. 6 Bo to mi rzékł Pan: Idź á poſtaw ſtróżá / á cokolwiek vyźrzy / niech opowié. 7 A vyźrzał wóz dwu iezdnych/ iádącego ná oſle/ y iádącego na wielbłądźie: y przypátrował ſie pilnie czeſtym weyźrzeniem. 8 A záwołał lew: Ná ſtrażnicy Páńſkiéy / ia ieſtem / ſtoiąc vſtáwicznie we dnie: y ná ſtraży moiéy iam ieſt/ 9 ſtoiąc po wßytkié nocy. Ono ten C idźie wśiádáiący wóz dwu iezdnych/ y opowiedźiał á rzékł: Vpadł/ vpadł Bábilon/ á wßytkié ryćiny bogów iego pokruszone ſą ná źiemię. 10 Młódźbo moiá/ y ſynowie boiowiſká mego' com ſłyßał od PANA zaſtepów Bogá Izráelowego/ opowiedźiałem wam. 11 Brzemie Dumy' woła ná mie z Seir: Stróżu co z nocy? 12 ſtróżu co z nocy? Rzékł ſtróż: Przyßło zaránié y noc: ieſli pytaćie/ pytayćie: náwróććie ſie/ przyydźćie. 13 Brzemie w Arábiiéy'. Wleśie ná wieczór' ſpáć bedźiećie/ ná ßćieżkách Dedánim. 14 Zábieżawßy prágnącému przynieśćie wody/ którzy mießkaćie wźiemi ná południe/ zchlebem zábieżćie vćiekáiącému. 15 Bo D przed mieczmi vćiekli/ przed mieczem nálégáiącym/ przed łukiem nápietym/ przed ćieżką bitwą: 16 bo to mówi PAN do mnie: Jeſcze zá ieden rok/ iáko zá rok naiemniká/ y vſtánie wßytká ſławá Cedár. 17 A oſtátek pocztu ſtrzelców mocnych ſynów Cedár vmnieyßon bedźie: bo PAN Bóg Izráelów mówił.

ſtrách mię zdiął, noc pożądáną obróćił mi w lękánie, H.
ábo, iedz y piy, H.
to ieſt ná wyſokim mieyſcu zkąd dáleko widźieć może
Hab: 2. a 1.
Ier: 51. a 1. Apo: 14. b 8.
Proroctwo ná Dume.
Dumy, wołá ná mię, H.
Proroctwo ná Arábię.
ábo w Arábiiéy, H.

10 *Synowie boiowiská.*] Jeſt to obyczay mowy Żydowſkiéy/ ſynowie boiowiſká/ to ieſt/ zboże ábo plewy które ná boiowiſku młóca/ bo to ſłowo / ſyn / v Żydów rozmáićie ſie rozumie/ o czym maß wyßßey. 5: v. 1.

11 *Stróżu co z nocy*] Jákoby rzékł/ Stróżu co ſie dźieie? coś tám widźiał? ábo która godźiná w noc? Ná to Prorok iáko ſtróż odpowiáda / iż nie długo noc minie / ále choćia dźień nádeydźie / tedy ſie im vtrapienia nie vmnieyßy: á ták iáko w nocy ták y wednie nie vyda karánia.

ROZDZ. XXII.

1 A Brzemie doliny widzenia'. Cóż ſie też tobie dźieie/ żeś y ty wßytko wſtąpiło ná dáchy? 2 krzyku pełné miáſto ludnié/ miáſto weſolé: pobići twoi nie pobići mieczem/ áni pomárli ná woynie. 3 Wßytkié kśiążetá twoie vćiekły ſpółem / y twárdo' ſą powiązáni: wßyſcy którzy ſą náleźieni/ powiązáni ſą ſpółem/ dáleko poućiekáli. 4 Dla B tego rzékł: Odſtąpćie odemnie/ gorzko płákáć bede: nie ſtáraycie ſie' ábyśćie mie ćießyli z ſtrony ſpuſtoßenia córki ludu mégo. 5 Bo dźień zábiiánia' y podeptánia / y płaczów PANV Bogu' zaſtepów wdolinie widzenia dobywáiący muru/ y wielmożny ná górze'. 6 Aelám też wźiął ſáydak / wóz człowieká iezdnego / y ściánę obnáżyłá tarcz. 7 A bedą wyborné doliny twoie pełné poczwórnych / á iezdni poſtánowią ſtánowiſká ſwé v brámy. 8 A odkryta bedźie zaſłoná Judſka / á oglądaß w on dźień zbroiownią domu gáiowego. 9 C y połamánia miáſtá Dáwidowego vyźrzyćie / bo ſie zágeśćiły: y zgromádźiliśćie wody ſtáwu niżßego/ 10 á domy Jerozolimſkié policzyliśćie/ y pokáźiliśćie domy ná obronienié muru. 11 A vczyniliśćie przekop miedzy dwiemá mury ná wode ſtáwu ſtárégo: á nie oglądáliśćie ſie ná tego który ji był vczynił / y ná ſprawce iego zdáleká nie pátrzyliśćie. 12 A záwoła PAN Bóg zaſtepów w on dźień ku płáczu y ku nárzékániu/ ku obłyśieniu/ y ku przepaſániu worem: 13 D á oto rádość y weſelé / zábiiáć ćielce y zárzynáć bárány/ ieść mieſo á pić wino: Jédzmy á piymy: bo iutro pomrzemy. 14 A ziáwił ſie w vßach moich głos PANA zaſtepów: ieſli bedźie tá nieprawość odpuſczoná wam áż pomrzećie/ mówi PAN Bóg zaſtepów: 15 To mówi PAN Bóg zaſtepów: Idź/ wnidź do tego który mießka wprzybytku'/ do Sobny przełożonego kośćielnego' / y rzecześ do

Proroctwo ná dolinę widzenia, to ieſt ná Ieruzálem
O ſpuſtoßeniu Ieruzálem przez Nábuchodonozorá.
od ſtrzelców H.
nie kwápćie ſie, H.
od PANA Bogá, H.
y wołánie do góry, H.
y Cir obnáży tarcze, H.
Mad: 2. b 6. 1. Co: 15. d 32
do podſkárbiego tego, H
domu, H.

16 niego? ᵃCo ty tu/ ᵃábo iákoby czym tu? żeś tu sobie wykował grób/ wyćiosałeś ná wysokośći pámiątkę pilnie/ w skále przybytek sobie. 17 ᵇOto PAN da ćie zánieść/ iáko zánośzą ᵇkurá/ y iáko odźienie ták ćie podnieśie. 18 ᶜKoronuiąc vkoronuie ćie vdręczeniem/ iáko pilę zárzući ćie do źiemie szerokiey y przestroney: tam vmrzesz/ 19 y tám będźie wóz sławy twoiey/ 20 háńbá domu páná twego. ᵈA wypędze ćie z stánowiská twego/ y z vrzędu twego złożę ćie. 21 ᵉA będźie dniá onego: Przyzowę sługi mego Eliácimá syná Helciaszá/ ᵉyoblokę go wszáte twoie/ y pásem twoim zmocnię go/ á władzą twoię dam w rękę iego: y będźie iáko oćiec obywátelom Jerozolimskim/ y domowi Judzkiemu. 22 ᶠA dam klucz domu Dawidowego ná rámię iego: y otworzy/ á nie będźie ktoby zámknął: y zámknie/ á nie będźie ktoby otworzył. 23 ᶠA wbiie ji iáko kołek ná mieyscu ᵍwiernym/ y będźie stolicą sławy domowi oycá swego. 24 ʰA záwieszą ná nim wszytkę sławę domu oycá iego/ ʰnaczynia rozmáitego/ wszelákie naczynie máłe/ od naczynia kubków áż do wszego naczynia muzyków. 25 ⁱW on dźień mówi PAN zastępów: Będźie wyięt kołek który był wbity ná mieyscu ⁱwiernym: y złamány będźie/ y vpádnie/ y zginie co ná nim wisiáło: bo PAN powiedźiał.

Marginalia: ᵃá kogo tu masz? H. — ᵇmężá, H. — ᶜTrzeźiąc po toczyćie potoczeniem, H. — Złożenie Sobny z vrzędu, á wezwanie Eliacimá na iego mieysce. — E — F — ᵍpewnym, H. — ʰsynowie y wnukowie, H — G — ⁱpewnym, H. — Apo: 3. b 7. Iob: 12. b 14.

22 Y dam klucz domu Dawidowego.] Jásne iest proroctwo o Christuśie który ma klucz Dawidów/ iáko pisze Jan ś. Apoc: 3. A przy tym pięknie Izáiasz opisuie przenieśienie kápłáństwá stárego zakonu ná Páná Christusá/ który też iest Eliacim/ to iest/ syn z martwych wstánia. Cyrillus lib: 2. in Isa. Hiero: lib: 7. in Isai.

23 Y wbiie ii iáko kołek na mieyscu wiernym.] A to Christusowi służy/ według wykłádu Hieronymá ś. y inszych. Które słowá iáśniey przełożyli 70. postánowię go kśiążęćiem ná mieyscu wiernym. A ták kołek ten ná którym co záwieszáią/ znáczy Christusá/ ná którym sie wszyscy wierni wieszáią/ y bez którego vpáść by muśieli.

Marginalia: Przenieśienie kápłáństwá ná Páná Christusá. — Kołek co znáczy.

ROZD. XXIII.

1 Brzemię Tyru. Wyyćie okręty ᵃmorskie: bo zburzony iest dóm zkąd byli zwykli przychodźić: z źiemie Cethim obiáwiono im iest. 2 ᵇMilczćie którzy mieszkaćie ná wyspie: kupcy Sydońscy przepráwiáiący sie przez morze/ nápełnili ćie. 3 ᶜNá wodách mnogich naśienie Nilu/ żniwo rzeczne zboże iego/ stał sie kupiectwem narodów. 4 ᵈZáwstydź sie Sydonie: bo mówi morze: moc morska rzekąc: Nie prácowáłam rodząc ánim vrodźiłá/ y nie wychowáłam młodźieńców/ ánim do lat dorosłych dochowáłá pánien. 5 ᵉGdy vsłyszą w Aegyptćie/ będą żáłowáć gdy vsłyszą o Tyrze: 6 ᶠᶠPrzewieźćie sie przez morzá/ wyyćie którzy mieszkaćie ná wyspie: 7 ᵍizali to nie iest ᵍwásze/ które sie chlubiło zdáwná z stárożytnośći swoiey? powiodą ie nogi iey w gośćinę cudzą. 8 ʰKto to vmyslił o Tyrze niegdy vkoronowánym/ którego kupcy/ kśiążętá/ kramárze iego sławni ná źiemi? 9 ⁱPAN zastępów vmyslił to/ áby śćiągnął pychę wszelkiey sławy/ á ku zelżywośći przywiódł wszytkie zacne ná źiemi. 10 ᵏIdź przez źiemię twoię iáko rzeká córko ᵏmorska/ niemász ᵏpásá dáley. 11 ˡRękę swą wyćiągnął ná morze/ zátrwożył królestwá/ PAN roskazał przećiw Chánáán/ áby stárł mocarze iego/ 12 ᵐy rzekł: Nie przydasz więcey ábyś sie chlubiłá/ potwarz ćierpiąca ᵐpánno córko Sydońska: powstawszy przepraw sie do Cethim/ y tám też nie będźiesz miáłá odpoczynku. 13 ⁿOto źiemiá Cháldeyska/ tákowy lud nie był/ Assur záłożył ią: w niewolą zágnáli mocarze iego/ podkopáli domy iego/ obroćili ią w gruz. 14 ᵒWyyćie okręty morskie/ bo zburzona iest moc wásza. 15 ᵖA będźie w on dźień: W zápámiętániu będźiesz o Tyrze przez śiedmdźieśiąt lat/ iáko dni królá iednego: á po śiedmdźieśiąt lat będźie Tyrowi iáko pieśń nierządnice. 16 ᵠWeźmi cytrę/ obeydźi miásto/ nierządnico zápomniona: gray dobrze/ często powtarzay pieśń/ áby pámiątká o tobie byłá. 17 ʳA będźie po śiedmidźieśiąt lat: Náwiedźi PAN Tyr/ y przywie-

Marginalia: ᵃábo, Thársiskie, H. — Proroctwo przećiw Tyrowi, który po śiedmidźieśiąt lat od zburzeniá miał być náprawiony, á potym sie náwróćić do Christusá Páná. — ᶠZáiedźćie do Thársesá, H. — ᵍrozumiey miásto. — ᵏmocy, H. — ᵐvtrapiona. — A — B — C

bedzie zás hándlowáł.

18 wiedzie ji do mytá iego: y bedzie zás nierząd płodził ze wszystkimi królestwy ziemskimi ná ziemi. A bedą kupiectwá iego y mytá iego poświęcone PANV: nie bedą schowáne áni odłożone: bo tym którzy mieszkáią przed PANEM / bedzie kupiectwo iego/ áby iedli do sytości/ y przyodziewáli sie áż do stárości.

przez istmu żny, po náwróceniu do wiáry.

ROZD. XXIIII.

Skaránie wszystkiégo świátá dla grzéchow, wszákże to drudzy rozumieią o spustoszeniu Ierusalem przez Titusay Wespezyaná, iż nie przyięło Christusá.

Ose:4.b8.

1 A Oto PAN rozproszy ziemię y obnaży ią / y vtrapi obliczę iéy / y rozproszy obywátele iéy. 2 A bedzie iáko lud / ták y kápłan: á iáko sługá/ ták y Pan iego: iáko służebnicá / ták y páni iéy: iáko kupuiący/ták y ten który przedáie/ iáko pożyczáiący ták y ten który bierze na pożyczánié: iáko który sie vpomina/ták który dłużen. 3 Rozproszeniem rozproszoná bedzie ziemiá / á dzapiestwem zdrapiezona bedzie. Bo PAN mowił to słowo. 4 Płákáłá y zeszłá ziemiá y zemdláłá: zszedł świát/zemdláłá wyniosłość narodu ziemie. 5 A ziemiá splugáwiona iest od obywátelów swoich: iż przestąpili zakon/ odmienili práwo / złamáli przymierze wieczné. 6 B Dla tego przeklectwo pożrze ziemię / á bedą grzészyć obywátele iéy: y przeto bedą szaléć spráwuiący ią / á máło ludzi zostánie. 7 Płákáło winá zbieránie/záchorzáło winné drzewo / wzdycháli wszyscy którzy byli wesołégo sercá. 8 Vstáło wesélé bebnów / vstáło wykrzykánié ráduiących sie / vmilkłá wdzięczność cytry. 9 Nie bedą sie nápiiáć winá z śpiéwániem: gorzki bedzie napoy piiącym go. 10 Zstárté iest miásto próżności/ zámkniono káżdy dom że nikt nie wchodzi. 11 Wolánié bedzie o wino po vlicach: opuszczoné iest wszelkie wesélé: przeniosło sie weselé ziemie. 12 Zostáło w mieście spustoszenié/ á 13 vpadek záwáli bramy. Bo to bedzie w pośrzód ziemie / w pośrzodku narodow: iáko gdyby troche oliwek które zostáły otrzęsiono z oliwnégo drzewá: y groná winné/gdy sie dokoná obiéránié winá. 14 C Ci podniosą głos swoy y chwalić bedą: gdy bedzie PAN vwielbiony/wykrzykną od morzá. 15 Dla tego w náukach stawcie PANA: ná wyspach morskich imie PANA Bogá Izráelowégo. 16 Z kráiu ziemie słyszeliśmy chwały / słáwę spráwiedliwégo. Y rzékłem: Táiemnicá moiá mnie/ táiemnicá moiá mnie / biádá mnie: występnicy wystąpili / á wykroczeniem występnikow wystąpili. 17 Strách/ y dół/ y sidło nád tobą/ktoryś mieszkániem ziemie. 18 A bedzie: Kto vciecze przed głosem stráchu / wpádnie w doł: á kto sie wypráwi z dołu / poyman bedzie sidłem: bo sie vpusty z wysokości otworzyły/ y zátrząsną sie fundamenty ziemie. 19 D Łamániem połamie sie ziemiá / skruszeniem skruszy sie ziemiá / 20 poruszeniem poruszy sie ziemiá iáko piiány / y bedzie zdieta iáko budká iednéy nocy: y obciąży ią nieprawość iéy / y vpádnie/ á nie przyda zeby powstáłá. 21 A bedzie: W on dzień náwiedzi PAN woysko niebieskie ná wysokości / y króle ziemskie którzy są ná ziemi. 22 A zgromádzą sie zgromadzeniem iednégo snopká do dołu / y bedą tám zámknieni w ciemnicy/á po wielu dni náwiedzeni bedą. 23 A záwstydzi sie księżyc y záwstydzi sie słońce gdy bedzie krolowáł PAN zastepów ná górze Sion / y w Jeruzalem / á przed oczymá stárcow swoich vwielbion bedzie.

ábo, kryczec, H.
od záchodu słońcá, Hebr.
ábo w dolinách, H.
Christusá.
to iest, Táiemnice téy o Christusie á to ich wie.
Ier:48 g44
okná, 6.
H.
więźniów, H.
á bedą spustoszeni, H.
zgorzeią, H.

ROZD. XXV.

1 A PANIE Bóg móy ty iesteś/ wywyższáć cie bede/ y wyznáwáć imieniowi twé mu: iżeś vczynił dziwy myśli stárodáwné wierné/ Amen. 2 Bowiémeś obrócił miásto w mogiłę / miásto mocné w rozwáliny / dom cudzoziemcow: aby nie było miástem/ á żeby go ná wieki nie zbudowano. 3 Dla tego cie bedzie chwalił lud mocny / miásto narodow dużych ciebie sie bac bedzie. 4 Iżeś sie stał mocą v bogie-

ábo, rády, H Dźięku ac Pánogu zá strany i ... powiá

da zburzenie synágogi żydowskiey, á podnyszenie koscioła Chrześciáńskiego.

bogiemu/ mocą nedznikowi w vdręczeniu iego: nádźieią od wichru/ chłodnikiem od gorącá/ bo duch mocarzów iáko wicher biiący w śćiáne.

zasłonę, H. *ná suszy, H.*

5 B ¶ Jáko gorącość w prágnieniu/ trwogę cudzych vniżyß: á iáko gorącością pod obłokiem paląca potomstwo mocarzów vsußyß.

6 ¶ Y vczyni PAN zastepów ná wßytkie narody ná téy górze vczte z rzeczy tłustych/ vczte zbierániá winá/ z tłustych rzeczy ßpik w sobie máiących/ z zebrániá winá wystałego.

7 C ¶ Y zrzuci ná téy górze oblicze związki záwiązánéy ná wßytkie ludźie/ y płótno które záczął ná wßytkie narody.

8 ¶ Zrzuci śmierć ná wieki: y odéymie PAN Bóg łzę z káżdégo oblicza/ y pohánbienie ludu swégo zéymie ze wßytkiéy ziemie: bo PAN mówił:

9 ¶ y rzecze dniá onego: Oto Bóg náß ten/ czekáliśmy nań/ y zbáwił nas: ten PAN/ czekáliśmy go/ rozrádujem sie y rozweselem sie w zbáwieniu iego.

10 ¶ Bo odpocznie reká PANSKA ná téy górze: á Moáb bedźie pod nim młócon iáko trą plewy wozem.

11 ¶ Y wyciągnie rece swé pod nim/ iáko wyciąga ten który pływie ku pływániu: y zniży sławe iego z potłuczenim rąk iego.

12 ¶ Y obrony wysokich murów twych vpádną/ y zniżone bedą/ y zściągnione ná ziemie áż do prochu.

oblicze nákryćia, którym sie nákryli wszyscy ludźie, y zasłonę którą sie zasłonili. Apo:7. d 17 y 21. b 4.

CHRISTus Bóg którégośmy czekáli, śmierć zwyciężył.

w gnoiu, H. *z łokćiámi rąk swoich, H.*

Christus Bóg przedwieczny

O to Bóg náß ten, czekáliśmy nań.] Tu iáśnie mówi Izáiaß o Bostwie Christusowym. Co ábyś rozumiał máß wiedźieć: iż Prorok opowiedźiawßy spustoßenie Jeruzálem/ które sie stało przez Tytusá y Vespásianá/ y przepowiedźiawßy wezwánie pogan/ y postánowienie kośćiołá Christusowégo/ przydał potym mówiąc: Y vczyni Pan zastepów ná wßystkie narody ná téy górze/ (gdźie ostátnią wieczerzą z vczniámi czynił/ y Duchá ś. zesłał/ y gdźie vćierpiawßy nas odkupił) vczte rzeczy tłustych/ ꝛc. (to iest pokarmów nie ćielesnych ále duchownych. Przydáie: Y zrzući ná téy górze oblicze zwiąski ꝛc. To iest/ grzéchy którym wßyscy podlegli. Zrzući śmierć ná wieki: Bo Christus zwyćiężył śmierć iáko to wykłada Páwel ś. 1. Cor. 15. v. 54. Theodoret. in Isai. Athanasius de Incarnat. verbi. Tertuli. lib. de Resurect. Y odeymie Pan Bóg/ łzę z káżdégo oblicza/ to iest/ żesmy przestáć mieli płákáć ná niewolą ßátáńską/ z którey iuż nas wybáwił. Po tym wßytkim przydáie/ y rzecze dniá onégo (rozumiey kośćioł ná one vczte záproßony) Oto Bóg náß ten/ czekáliśmy nań y zbáwił nas: ten Pan (w Zydowskim יהוה Iehouach) czekáliśmy go ꝛc. Z tego wßytkiégo táki iest dowód: Co tu prorok mówi o vczćie/ y o zgłádzeniu grzéchu y o zwyćiężeniu śmierći áż ná wieki ná górze Jeruzálem/ nie komu inßému służy tylko Messiaßowi/ co y Zydźi y Herετycy zeznáć muszą: Jeśli tedy lud od niego ná te vczte wezwány mówić będźie: Oto Elohim ábo Bóg náß ten czekáliśmi nań/ y zbáwił nas. Ten Iehouach ábo Pan/ czekáliśmy go ꝛc. Tedyć Messiaß miał bydź Bogiem z istnośći/ y człowiekiem/ który według człowieczeństwá mógł bydź pálcem vkazány/ y oczymá ćielesnemi widźiány/ iáko to słowo/ Ten/ dwá rázy powtórzone/ y Bogá vkázuiące/ iáśnie wyraża.

ROZD. XXVI.

Pieśń zá wywyższenie, rozszerzenie, y vmocnienie kośćiołá chrześćiáńskiégo.

1 A W On dźień bedą śpiewáć te pieśń w źiemi Judzkiéy.

2 ¶ Miásto mocy nászéy Sion zbáwiciel/ bedźie w nim położony mur y przedmurze.

3 ¶ Otwórzćie bramy/ á niech wnidźie naród spráwiedliwy strzegący prawdy.

4 ¶ Stáry błąd odszedł: záchowaß pokóy: pokóy/ bośmy w tobie nádźieie mieli.

5 ¶ Mieliśćie nádźieie w PANU ná wieki wieczne/ w PANU Bogu mocnym ná wieki.

6 ¶ Bo zniży mieszkáiące ná wysokośći/ miásto wywyßßone poniży. Poniży ie áż ná ziemie/ zściągnie ie áż do prochu.

7 ¶ Podepce ie nogá/ nogi vbogiégo/ kroki nedzników.

B ¶ Sćieżká spráwiedliwégo prostá iest/ prostá drógá spráwiedliwégo ná chodzenie.

8 ¶ A ná ścieżce sądów twoich PANIE czekáliśmy ná ćie: imie twoie y pámiątká twoiá w żądzy duße.

9 ¶ Duszá moiá żądáłá ćie w nocy: ále y duchem moim we wnetrznośćiách moich z rána bede czuł do ćiebie. Gdy vczyniß sądy twoie ná ziemi/ spráwiedliwośći sie náuczą obywátele świátá.

10 ¶ Smiłuymy sie nád niezbożnym/ á nie náwyknie spráwiedliwośći: w ziemi świetych nieprawość czynił/ y nie oglądá chwały PANskiéy.

czásu Ewángeliey S. *to iest, Christus iest moc nászá.* *kośćiołá Christusowé*

Jeruzálem ábo Rzym. *Christusowé y Apostolskié.* *zrána ćie szukáć bedę.* *70. tłumácze ták: niech zginie złośliwy, áby nie widźiał chwały Bożéy.*

11 [a]PANIE niech sie wywyższy ręká twoiá / á niechay nie widzą: niech wyźrzą á záwstydzą sie záwiśni ludźie: á ogień niech pożrze nieprzyiacioły twoie.

12 [a]PANIE [b]daß nam pokóy: bo wszytkie vczynki nászé spráwiłeś nam.

C 13 [a]PANIE Boże nász / opánowáli nas pánowie oprócz ćiebie / tylko w tobie niechay pámiętamy ná imie twoie.

14 [a][b]Vmieráiący niech nie żyią / obrzymowie niech nie powstáią: dla tego náwiedźiłeś y zniszczyłeś ie / y skruszyłeś wszytkę pámiątkę ich.

15 [a]Folgowałeś narodowi PANIE / folgowáłeś narodowi: izaliś iest vwielbion? oddaliłeś wszytkie gránice źiemie.

16 [a]PANIE w vćisku szukáli ćie / [b]w vtrapieniu szemránia náuká twoiá im[c].

17 [a]Iáko która poczyna / gdy sie przybliża ku rodzeniu / boleiąc woła w boleśćiách swych: tákeśmy sie stáli [a]od obliczá twego PANIE.

18 [a]Poczęliśmy / y iákobyśmy prácowáli rodząc / y porodźiliśmy duchá: zbáwienia nie spráwowáliśmy ná źiemi / przetoż nie vpádli obywátele [b]źiemie[c].

D 19 [a]Żyć będą vmárli twoi / pobići moi powstáną / ocuććie sie á [b]chwalćie którzy mieszkaćie w prochu: bo rossá swiátłośći rossá [c]twoiá / [d]á źiemie obrzymów śćiągnieß do vpadku.

20 [a]Idź ludu móy / wnidź do komór twoich / zámkni drzwi twoie zá sobą / skryi sie ná máły czás ná chwilkę / áż przeminie zágniewánie.

21 [a]Bo oto PAN wynidźie z mieyscá swego / áby náwiedźił nieprawość obywátelá źiemie przećiw niemu: y od kryie źiemiá krew swoie / á nie zákryie dáley pobitych swoich.

Marginalia: [a]zrządźiß, H. — [a]Vmárli, nie będą żyć, vmárli, nie powstáną, H. — [a]wylewáliśmo dżdżu czásu karánia twego. H. — [a]dla gniewu twego. — [a]ábo, świátá H. — [a]śpiewayćie. — [a]ábo, źielna. [b]á źiemiá wyrzući vmárłé H.

6 *Podepce ie nogá, nogi ubogiego*] To iest / nogi Chrystusowe podeptáły miásto Ieruzálem. A co przydáie / Kroki nędznikow / rozumie Apostoły. Ták Hieronym in Isa: y Cyrillus lib. 3. in Isai.

12 *Wßytkie uczynki nászé spráwiłeś nam*] Rozumie sie to / ábo o karániu / ábo o cudách Boskich / nie o vczynkách ludzkich / które pochodzą z woley człowieczey / łáská Boża obdárzoney. Hieronym ś. rozumie o karániu / iákoby rzekł: Daß pokóy Pánie / ábowiem wszytkie plagi które ćierpiemy / od ćiebie są: bo nas posiedli pánowie prócz ćiebie. Z tym zgadza sie wykład Lxx. tłumáczów: Day pokóy Pánie / boś nam wszytko oddał. Cyrillus rozumie przez vczynki cudá ábo dobrodźieystwá Boże. Iákożkolwiek wyłożyß / tedy tu heretyk nic nie ma przećiw wolney woley człowieczey / którą zowiemy liberum arbit.

ROZD. XXVII.

Pod osobą Lewiáthá ná wielorybá, przepowiáda wypędzenie sßátáná z świátá: przepowiádánie Ewányeliey, y náwrócenie pogan do Chrystusá.

1 W On dźień náwiedźi PAN mieczem swoim twárdym / y wielkim á mocnym / Lewiáthána węża záwore / y Lewiáthána węża pokrzywionego / y zábiie wielorybá który iest w morzu.

A 2 [a]W on dźień winnicá szczérego winá będźie sobie śpiewáć.

3 [a]Ia PAN który iey strzegę / znagłá ią poczęstuię: áby snadź nie było náwiedzenie przećiw niey / we dnie y w nocy strzegę iey.

4 [a]Rozgniewánia niemász v mnie: kto mie vczyni ćierniem y tarniem w bitwie: póydę po niey / podpalę ią zárázem.

5 [a]Czyli ráczey zátrzyma moc moie / vczyni mi pokóy / pokóy mi vczyni.

6 [a][b]Którzy wchodzą pedem do Iákobá / zákwitnie y rodźić będźie Izráel / y nápełnią świát [c]nasieniem[d].

7 [a]Izali według plagi onego który ji biie / vbił go? ábo iáko zábił zábité iego / ták zábit iest?

8 [a]W mierze przećiwko mierze / gdy odrzucona będźie / osądźiß ią: rozmyślał w duchu swym twárdym w dźień gorącośći.

9 [a]Przeto dla tego będźie odpuszczona nieprawość domowi Iákobowému: á ten wszytek owoc / áby odiet był grzech iego / gdy położy wszytkie kámienie ołtarzá / iáko kámienie popiołu pokruszone: nie ostoią sie gáie y zbory.

C 10 [a]Bo miásto obronné spustoszeie / piękné będźie opuszczoné / y zostáwioné iáko pustynia: tám sie będźie paśł ćielec / y tám legáć będźie / y spáśie wierzchołki iego.

11 [a][b]W suchośći żniwá iego będą pokruszoné / niewiásty przychodzące [c]á vczące ią: bo nieiest lud mądry / przeto nie zlituie sie nád nim / który go vczy-

Marginalia: *Apostołowie.* — [b]Przydą dni gdy sie roskorzeni Iákob, H. — [c]owocem, H. — [b]Gdy poschną látorośli iego będą pokruszoné, H. — [c]popalą ie, H

12 vczynił: á który go stworzył/ nie przepuści mu. Y bedzie: W on dźień pobiie PAN od łożyská rzéki/ áż do potoku Ægyptskiego/ á wy sie zgromádźićie ieden y ieden synowie Izráelowi. 13 Y bedzie: W on dźień zátrąbią w trąbę wielką/ y przyidą którzy byli poginęli z ziemie Assyriyskiéy/ y którzy byli wygnáńcy w ziemi Ægyptskiéy/ y będą sie kłániáć PANV ná górze swiętéy w Jeruzálem.

*Euphraty.

Przepowiádánie Ezáiaszowe. Imioná szátáná.

1 Lewiátháná węża, zawore.] Zowie tu szátáná rozmáitémi słowy/ Lewiáthán/ iż iáko Wieloryb biega po morzu/ ták szátán po świećie; wężem/ dla iádu y chytrości; zaworą/ dla wielkości y okrućieństwá: pokrzywionégo/ dla zdrády y oszukánia. Ten szátan iest zwyćiężony przez Chrystusá/ iáko tu opisuie Izáiasz.

wányelişéy.

ROZD. XXVIII.

1 Biádá koronie pychy/ piiánym Ephráim/ y kwiátowi opádáiącému/ sławie rádości iego/ którzy byli ná wierzchu doliny bárzo tłustéy/ błądzący od winá. 2 Oto duży á mocny Pan iáko nawálność grádu: wicher druzgocący/ iáko bystrość wód gwałtownych wyléwáiących y wypuszczonych ná ziemię przestroną. 3 Nogámi podeptána bedzie koroná pychy piiánych Ephráim. 4 Y bedzie kwiát opádáiący sławy rádości iego/ który iest ná wierzchu doliny tłustych/ iáko skorożrzáły owoc przed doyzrzáłością iesieni: który obaczywszy pátrzący/ skoro w rękę weźmie zie go. 5 W on dźień bedzie PAN zastępów koroną chwały/ y wieńcem wesela ostátkowi ludu swégo: 6 y duchem sądu siedzącému ná sądźie/ y mocą wracáiącym sie z woyny do bramy. 7 Lecz y ći od winá nieználi/ á od piiáństwá pobłądźili: kápłan y prorok niewiedźieli od piiáństwá/ zátonęli w winie/ pobłądźili w piiáństwie/ nieználi widzącégo/ nie vmieli sądu. 8 Bo wszytkie stoły są pełné wrácánia y plugástwá/ ták iż niémász więcéy mieyscá. 9 Kogoż náuczy vmieietności? á komu da zrozumiéć co słyszał? ostáwionym od mléká/ odsádzonym od piersi. 10 Abowiém roskaz/ zás roskaz/ roskaz/ zás roskaz/ czekay zás czekay/ czekay zás czekay/ troche tám/ troche tám. 11 Bo mówieniem warg/ á ięzykiem inszym bedzie mówił do ludu tego. 12 Którému rzékł: To iest odpoczynienié moie/ posilćie spracowánégo/ y to iest ochłodá moiá: á niechćieli słucháć. 13 Y bedzie im słowo PAŃskie: Roskaz/ zás roskaz/ roskaz/ zás roskaz/ czekay zás czekay/ czekay zás czekay/ troche tám/ troche tám: że póydą á pádną wznák/ y będą pokruszeni/ y vsidleni y poimáni. 14 A przeto słuchaycie słowá PAŃskiego mężowie naśmiéwcy/ którzy pánuiećie nád ludem moim/ który iest w Jeruzálem. 15 Abowiemeśćie mówili: Postánowilismy przymierze z śmierćią/ á z piekłem vczynilismy vmowę. Kiedy bicz gwałtowny przechodźić bedźie/ nie przyidźie ná nas/ bosmy położyli kłamstwo nádźieią nászą/ y nákrylismy sie kłamstwem. 16 Przeto to mówi PAN Bóg: Oto ia zákłádam w fundámenćiech Sion kámień/ kámień doświádczony/ węgielny/ kosztowny/ ná fundámenćie fundowány/ kto vwierzy niech sie niekwápi. 17 Y położę pod wagą sąd/ á spráwiedliwość pod miárą: y wymiecie grad nádźieię kłamstwá: y przykrycié/ wody zálewą. 18 Y bedzie zgłádzoné przymierze wásze z śmierćią/ á wászá vmowá z piekłem nie ostoi sie: bicz gwałtowny gdy przyidźie/ bedźiećie podeptánim iego. 19 Kiedykolwiek przeydźie/ zábierze was: bo ráno o świtániu przeydźie we dnie y w nocy/ á sámo tylko vtrapienié da wyrozumienié słuchowi. 20 Bo zwężyło sie łoże/ ták iż drugi spádnie: á kołdrá wąska obu nákryć nie może. 21 Bo iáko ná górze rozdźiałów PAN stánie: iáko w dolinie/ która iest w Gábáon zágniewa sie: áby vczynił vczynek swóy/ obcy vczynek swóy/ áby dźiáłał dźieło swé/ obce iest dźieło iego od niego. 22 A teraz nienáśmiéwayćie sie/ by snadź nie były ściśnioné związki wásze/ bom słyszał od PANA

Gniéw pánski ná Izráelczyki pysné y opiłé.

(dźień) mocny á gwałtowny od Páná, H.

wł: widzący, Hebr.

vgániáiącym bitwę aż do bramy H.

Przećiw kápłanom opiłym y nieumieietnym.

ábo, zábłądźili w widzeniu, potkáli sie w sądźie, H.

(są iáko dźieći) ostáwioné H.

(iáko dźiećiam, trzebá im dawáć) roskazánie po roskazániu, wirsz po wirszu, troche tám, troche tám, H.

blekotliwémi wárgámi, H.

Przećiwko tym którzy sie śmieią z słów y gróźb prorockich.

Przećiw nie boiącym sie piekłá y śmierći.

Christus kámieńmę głowy.
Psa: 117. d 22
Mat: 2. d 41
1. Pet: 2. a 6.
Rzy: 9. g 33.
1. Cor: 9.

nie bedźie záwstydzon, G.

że tylko sam przestrách przywiedźie was ku wyrozumieniu tego coście słyszeli, H.

Bedźiećie ściśnieni.

ná górze Perásimié, H.

Ios: 10.

Niewłasna iest rzecz Bogu karáć, ále smiłowáć sie.

Bogá

Bogá zastępów dokonánie y vkrócenie ná wszytkę ziemię. 23 Bierzćie w vszy/ á posłuchaycie głosu mego/ pilnuycie á posłuchaycie powieśći moiey. 24 Izali cáły dźień będźie oracz orał áby śiał/ będźie przewrácał y brónował ziemię swoię? 25 Izali zrównawszy wierzch iey/ nie będźie śiał czárnuchy/ y kminu nie roztrześie/ y nie náśieie pszenice porządkiem/ y ięczmieniu/ y prosá/ y wyki mieyscy swémi? 26 Y wyćwiczy ji w sądźie/ 27 Bóg iego náuczy ij. Bo nie pilámi młóćic będą czárnuchy/ áni koło wozowé po kminie obrácáć śie będźie: ále laską będźie wybita czárnuchá/ á kmin kijem. 28 A ^a chléb mléć będą: wszákóż nie ná wieki ten który młóći będźie go młóćił/ áni go będźie trzéć koło wozowé/ áni ij pokruszy páznokćiámi swémi. 29 A to od PANA Bogá zastępów wyszło/ áby dźiwną vczynił rádę/ á vwielmożył spráwiedliwość.

Bóg iáko oracz czyni dla owocu, rozmáićie z człowiekiem postępuiąc.

^a pszenicę.

16 Oto ia záłożę w fundámenćiech Sion kámień. Ten kámień iest Christus/ ták Páweł ś. wykłáda Rom 9. v. 33. 1. Petr. 2. Cypr: lib. 2. aduersus Iudæos c. 16. Euseb. Cæsar: lib. 1. Demonstr: c. 5. August. in Psal: 94. & in Psal: 3. zowie Christusá kámieniem/ iż on iest fundámentem kośćiołá świętego 1. Cor. 3. Y iest kámieniem węgłowym złączáiący dwie śćienie/ to iest/ Żydy y Pogány.

16 Kto vwierzy niech śie nie kwapi.] To iest niechay nie mniema że to rychło ma być/ ále niech czeka. Dla tego Lxx. ták przełożyli: Kto vwierzy nie będźie záwstydzon.

Christus kámień węgłowy.

ROZD. XXIX.

1 Biádá ^a Ariel/ Ariel miásto którégo dobył Dawid: przydan iest rok do roku: ^b święta vroczyste przeminęły. 2 Y oblęgę Arielá/ á będźie smętny y żáłosny/ y będźie mi iáko Ariel. 3 Y otoczę iáko krąg w koło ćiebie/ y vsypę przećiw tobie wał/ y básty poczynię ná obleżenie twoie. 4 Poniżon będźiesz/ z ziemie będźiesz mówić/ y z ziemie będźie słyszána mowá twoiá: y będźie iáko Pithoná z ziemie głos twóy/ á z piasku powieść twoiá szeptáć będźie. 5 Y będźie iáko proch drobny mnóstwo rozmiátáiących ćię: á iáko pérz miiáiący zgráiá tych którzy przećiw tobie przemogli: 6 á będźie nagle z strzaskiem. Od PANA zastępów náwiedźion będźie/ grómem y trzęśieniem ziemie/ y głosem wielkim wichru y burze/ y płomieniá ogniá pożéráiącégo: 7 Y będźie iáko sen widzenia nocnégo zgráiá wszech narodów/ którzy walczyli ná Arielá/ y wszyscy którzy boiowáli/ y oblegli/ y przemogli przećiwko niemu. 8 A iáko śie śni głodnému á on ié/ á gdy śie ocući/ czcza iest duszá iego: á iáko śie śni prágnącému á on pije/ á gdy śie ocknie/ sprácowány iescze prágnie/ á duszá iego czcza iest: ták będźie zgráiá wszech narodów którzy walczyli przećiw górze Sion. 9 Zdumieycie śie á zádźiwuycie śie/ chwieycie śie á cholebćie śie: vpiycie śie/ á nie winem: taczaycie śie/ á nie od opilstwá. 10 Bo wam dał pić PAN duchá snu twárdégo/ záwrze oczy wásze/ proroki y książętá wásze/ którzy widáią widzenia/ nákryie. 11 Y będźie wam widzenie wszech iáko słowá ksiąg zápieczętowánych/ które gdy dádzą vmieiącému pismo/ rzeką: Czytay to: y odpowie: Nie mogę/ bo są zápieczętowáné. 12 Y dádzą księgi temu który pismá nie vmie/ y rzeką mu: Czytay: á odpowie: Nie vmiem pismá. 13 Y rzékł Pan: ^c Ponieważ ten lud przybliża śie ku mnie vsty swémi/ á czći mię wárgámi swémi/ ále serce iego dáleko iest odemnie/ y báli śie mnie roskazánim ludzkim y náukámi. 14 Przetóż oto ia przydam/ że vczynię podźiwienie ludowi temu cudem wielkim y dźiwnym/ bo ^d zginie mądrość od mądrych iego/ y rozum rostropnych iego skryie śie. 15 ^e Biádá którzyśćie sercá głębokiégo/ żebyśćie kryli przed PANEM rádę: których vczynki są w ciemnośći/ y mówią: Któż nas widźi/ á kto wié o nas? 16 Przewrotna iest tá myśl wászá: iáko gdyby gliná myśliłá przećiw gárncarzowi/ ábo rzekłá robotá temu kto ią vrobił: Nie vrobiłeś mię: á vlepie-

^a to iest, lwie Boży: Ták zowie miásto Ieruzálem, ábo kośćiół iego, że kiedyś bárzo mocné były.
^b vstáné báránny, ábo ofiáry. H.
O zburzeniu miástá Ieruzálem przez Nábuchodonozorá, które opisuie 4. król. 19.

Dla ślepoty Żydzi nierozumieli słów prorockich.

Księgi pismá S. Żydóm zápieczętowáné.

^c Mat: 15. a 8. Mar: 7. b 6.
Roskazánie ludzkie które nie z Bożey mocy bywa.

^d 1. Cor: 1. c 19.

^e Ab. 1: 1. c 8.
Przećiwko tym, którzy śie spráwiedliwymi czynią y grzechów swych nie znáią.

Ewányelia od żydów pyſznych do pogan przenieśiona.

nie lepiarzowi ſwe[v]: Nie rozumieſz.
17 F [q] Azáż ieſzcze zá máły y krótki czás nie obróći ſie Liban w Chármel/ á Chármel zá lás poczytan będźie?
18 [r] Y uſłyſzą dniá onego głuſzy słowá kśiąg/ á z ćiemnośći y z mroku oczy ślepych pátrzyć będą.
19 [s] A ćiſzy przydádzą w PANV weſela/ y vbodzy ludźie rozrádują ſie w świętym Izráelowym:
20 [t] bo vſtał który przemagał/ zniſzczon ieſt naśmiewcá/ y wyćięći ſą wſzyſcy którzy czuyni byli do niepráwośći.
21 [v] Którzy ku grzechowi przywodźili człowieká słowem/ y podchodźili w bramie ſtrofuiącégo/ [x]y odchyláli ſie dáremnie od ſpráwiedliwégo.
22 [y] Przetoż to mówi PAN do domu Jákobowégo/ który odkupił Abráhámá: Nie teraz záwſtydźi ſie Jákob/ áni ſie teraz oblicze iego zápłónie:
23 ále gdy vyźrzy ſyny ſwé/ dźiéło rąk moich/ w pośrzód śiebie świecącé imie moie/ y świećić będą świętego Jákobowégo/ á Bogá Izráelowégo opowiedáć/
24 [z]y poznáią błądzący duchem rozum/ á ſzemrácze náuczą ſie zakonu.

[x] y wniwecz obrácáli bez przyczyny, H

Piſmo S. Żydóm y heretykóm zápieczętowáné.

11 *Y będźie wam widzenie iako słowa kśiąg zapieczętowanych.*] Opiſuie tu niewiernych żydów ślepote/ w którą przez grzéchy ſwoie wpádli: iż do tego czáſu piſmo święté czytáiąc/ nigdy go zrozumieć nie mogą: tóż o nich mówi Páweł ś. 1. Cor. 3. Tóż rozumiey y o Heretykach którzy ſie tákże piſmem chlubią iáko y Żydowie: ále mogąc go czytáć y mówić y śpiewáć/ wſzákże iż klucza Duchá ś. y kośćiołá iego nie máią/ nigdy go bez kośćiołá Bożego nie zrozumieią/ y może ſie o nich powiedźieć/ że im ſą kśiegi zápieczętowáné.

Które ieſt roſkazánie ludzkié.

13 *Bali ſie mnie roskazanim ludzkim y naukami*] W Żydowſkim słowo od słowá ták ma: Byłá boiaźń ich ku mnie roſkazánim ludzkim náuczona. Co Lxx. tłumácze dla lepſzégo wyrozumienia ták przełożyli: Próżno mie chwalą vcząc nauk y vſtaw ludzkich. Témiż słowy Mattheuſz ś. c. 15. v. 9. przywodźi. Gdźie maſz wiedźieć iż w piſmie ś. zowią roſkazániem ludzkim/ nie káżdé roſkazánie od ludźi vczynioné: ále té tylko któré włáſnie ieſt ludzkié/ któré áni z roſkazánia Bożégo/ áni z nádchnienia iego/ áni z mocy y poruczenia iego ieſt vſtáwioné. A té dwoiákié ſą: bo iedné ſą przećiwné Bożému przykazániu/ á drugié ſą próżné y niepotrzebné. To káżdy obaczy z piſmá gdźie wſpomina té roſkazánia ludzkié iáko tu v Izáiaſzá/ tákże Máth. 15 b. 9. Már. 7. a 6. Coloſ. 2. c. 22. 1. Tim. 4. a 7. Tit. 1. d. 14. wſzákże roſkazánia kośćielnégo nigdźiey piſmo ś. nie zowie roſkazániem ludzkim/ gdyż nie ludzkié włáſnie ieſt/ ále mocą od Bogá wźiętą od ludźi roſkazáné wedle onego słowá/ kto was ſłucha mnie ſłucha. O czym czytay Máth. 15. b. 9.

ROZDZ. XXX.

Grozi pomſtą Żydóm, którzy nie do Bogá ále do królá Aegyptskiégo vciekáli ſie o pomoc przećiw Aſſyryiczykóm, á słowem bożym gárdźili.

1 A Biádá ſynowie zbieżowie/ mówi PAN ábyśćie czynili ráde/ á nie ze mnie: y ábyśćie záczynáli płótno/ ále nie z duchá mégo/ ábyśćie przyczyniáli grzéchu do grzéchu:
2 [a] którzy chodźićie áby śćie z ſtąpili do Aegyptu/ á nie pytáliśćie ſie vſt moich/ nádźiewáiąc ſie pomocy od mocy Pháráonowéy: y máiąc vfánie w ćieniu Aegyptowym.
3 [b] Y będźie wam moc Pháráonowá ku záwſtydzeniu/ á vfność ćieniu Aegyptu ku zelżywośći.
4 Bo były w Tánes kśiążętá twoie/ á poſłowie twoi/ áż do Hánes przyſzli.
5 [c] Wſzyſcy záwſtydźili ſie dla ludu/ który im nie mógł być pożyteczny: nie byli im ku pomocy/ áni ku iákiemu pożytkowi/ ále ku záwſtydzeniu/ y ku zelżywośći.

[d] Proroctwo ná bydło południowéy ſtrony.

6 B [d] Brzemię bydłá południowégo w źiemi vtrapienia y vćiſku/ lwicá y lew z nich/ żmiiá y bázyliſzek latáiący którzy noſzą ná grzbietách dobytków bogáctwá ſwé/ y ná gárbie wielbłądów ſkárby ſwé do ludu/ który im nic będźie mógł być pomocen.
7 [e] Bo Aegypt dáremnie y próżno pomágáć będźie: dla tegom ná to wołał: [f]pychá tylko ieſt/ przeſtań.
8 A teraz ſzedſzy nápiſz mu ná bukſzpanie/ y ná kśięgách pilnie to wyryſuy/ y będźie ná dźień oſtáteczny ná świádectwo áż ná wieki/
9 bo lud ieſt ku gniewu pobudzáiący/ y ſynowie kłamliwi/ ſynowie niechcący ſłucháć zakonu [g]Bożégo:
10 [h] Którzy mówią widzącym/ Nie widźćie: á pátrzącym/ Nie vpátruyćie nam tego co práwo ieſt: mówćie [i]co ſie nam podoba/ vpátruyćie nam błędy.
11 C [k] Odéymćie odemnie drógę/ odchylćie odemnie ściéżkę: [l]niech vſtánie od oblicza náſzégo święty Izráelów.
12 [m] Przetóż ták mówi święty Izráelów: zá to żeśćie wzgárdźili to słowo/ á vfáliśćie w potwarzy y [n]w trwodze/ y polégáliśćie ná tym:
13 [o] dla tego będźie wam tá niepráwość iáko przerwá vpádła/

[f] moc ich będźie w śiedzeniu ſpokoynym, H.

[g] PANſkiégo, H.

Przećiw zá kágiącym mówić prawdy.

[i] wdźięczné rzeczy.

[n] w przewrotnośći, H.

y o którey ſie pytáią w murze wyſokim/ bo nagle/gdy ſie nie ſpodziewáią/przydzie polamánie iego. 14 A ſkrußy ſie/ táko ſie krußy bánká gárnczárſka/ ſkrußeniem gwaltownym : y nie naydzie ſie z ßtuczek iey ſkorupá/ w którey by mógl przynieść węglik z ogniá/ ábo nábráć troche wody z zdolu. 15 Bo to mówi PAN Bóg świety Izráelów : Jeſli ſie náwróćićie á vſpokoićie ſie/ zbáwieni bedźiećie : w milczeniu y w nádźiei bedzie moc wáßá/ niechćieliśćie. 16 y rzekliśćie : Nie/ále ſie do koni vćieczemy : przetóż vćiekáć bedźiecie. A ná predkie wśiedźiemy : przetóż predßy bedą ći którzy was gonić bedą. 17 Tyśiąc człowieká od oblicza ſtráchu iednego/ á od oblicza ſtráchu pięći vćieczećie : áż ſie zoſtániećie iáko máßt okretowy ná wierzchu góry/ á iáko znák ná págorku. 18 A przeto czeka PAN áby ſie ſmilowál nád wámi : y dla tego wywyßon bedźie odpuſzcząiąc wam : bo Bóg ſądu PAN : błogoſłáwieni wßyſcy którzy nań czekáią. 19 Abowiem lud Sionſki bedźie mießkał w Jeruzálem : płácząc nie bedźieß płákał/ ſmiłuiący ſmiluie ſie nád tobą : ná głos wołánia twégo ſkoro vſłyßy odpowie tobie. 20 A da wam Pan chléb ściſły/ y wode krótką : á nie dopuśći odlećieć od ćiebie wiecey náuczyćielowi twemu : y oczy twoie pátrzyć bedą ná miſtrzá twégo. 21 y vßy twoie vſłyßą ſłowá z tylu nápominájącego : Táć ieſt drógá/ chodźćie po niey : á nie vſtepuyćie áni ná práwo/áni ná lewo. 22 A poßpećiß bláchy rycin ſrébrá twégo/ y ßáty liciny złotá twégo : y rozpróßyß ie iáko plugáwość mieśiecznéy niewiáſty. Rzeczeß mu : wynidź : 23 y bedźie dan déſcz naśieniu twemu/gdźiekolwiek pośieieß ná źiemi : á chléb z vrodzáiów źiemie bedźie obfity/ y tłuſty/ bedźie ſie páſł ná dźiedźinie twoiey dniá onégo báránek przeſtrono/ 24 á woły twoie y źrzébietá oſłów/ którémi ſpráwuią źiemie/ pomießány obrok bez plew ieść bedą/iáko ná gumnie wywiany ieſt. 25 A bedą ná káżdéy górze wyſokiey/ y ná káżdym págorku podnioſłym ſtrumienie wód bieżących w dźień pobicia wielu/ gdy vpádną wieże/ 26 y bedźie świátłość kśieżycowa iáko świátłość ſłoneczna : á świátłość ſłoneczna bedźie w śiedmiór naſób iáko świátłość śiedmi dni/ w dźień któręg záwiąże PAN ráne ludu ſwégo/ á potłuczenie zbićia iego zléczy. 27 Oto imie Páńſkie przychodźi z dáleká/ gorąiąca zapálczywość iego/ y ćieżka ku znoßeniu : wárgi iego nápełniły ſie zágniewánia/ á iezyk iego iáko ogień pożéráiący. 28 Duch iego iáko rzéká záléwáiąca áż do puł ßyie/ná wytrácenie narodów wniwecz/ y wedźidło obłedności które było ná czeluśćiách ludów. 29 bedźie wam pieśń iáko noc poświeconégo świetá/ y weſelé ſerdeczné iáko który idźie y z piſczałką áby wßedł ná góre PANſką do mocnégo Izráelowégo. 30 A da ſłyßeć PAN ſławe głoſu ſwégo/ á ſtrách rámieniá ſwégo vkąże w pogróżce zapálczywośći/ y w płomieniu ogniá pożéráiącégo/ roztrąci wichrem y kámieniem grádowym. 31 Bo głoſu PANſkiégo zlęknie ſie Aſſur łaſką vderzony. 32 A bedźie przeßćie łáſki vgruntowáné/ któréy każe PAN odpoczynąć ná nim/ z bebnámi y z cytrámi/á woynámi przednieyßémi zwalczy ie. 33 Bo nágotowan ieſt od wczoráyßégo dniá Topheth/ od królá zgotowány/głeboki/ y rozßérzony. Podniáta iego ogień/ y drew wielé : poddymánie PANſkie iáko rzéká śiárki podpaláiąca ji.

Dufánie w ućiekániu.

Obiecuie miłośierdźie nawróconym.

chotia do czáſu vtrapi, wßákże nie długo wybáwi.

Chriſtus Doktor kośćiołá vſtáwiczny.

obrok ze wßelákiégo zboża zmießány bez plew, Hie.

to ieſt, bedą dni weſołé.

Opiſanie piekła, do którégo poſłani pogánie niewierni.

20 A nie dopuśći odlećieć od ćiebie wiecey náuczyćielowi twemu.] Miedzy inßemi imionny prorocy zowią też Chriſtuſá Náuczyćielem ábo Miſtrzem ábo Doktorem/ Jáko też maß Joel. 2. y ſamże ſie zowie Máth: 23. Ale tu oſobliwie zowie go Doktorem/ iákoby rzékł/ záwżdy z tobą bedźie Doktór twóy Chriſtus/ y nie odlećí od ćiebie bo ćie záwżdy bedźie vczył przez náuczyćiele ná które oczymá pátrzyć bedźieß. Jákoż tedy Heretycy śmieią mówić żeby Pan Chriſtus miał kiedy ták opuśćić kośćiół ſwóy/ żeby zoſtał bez náuczyćielów prawdźiwych y zbłądźić miał : Azáż to nie ieſt iáſnie przećiw tey obietnicy Bożey : Inácżey mówi Apoſtół ś. Epheſ: 4. dał Doktory/ páſtérze// áż do ſkończenia świátá. A ták nigdy kośćiół Chriſtuſow nie był áni bedźie bez prawdźiwych Doktorów/ których Chriſtus Nawyßy Doktór dáie.

33 Od wczoráyßégo dniá Topheth.] To ieſt/ zdawná zgotowáné ieſt piekło. Topheth/ ieſt mieyſce blizu Jeruzálem/ w dolinie názwáney Hennom/ z ſtądże rzeczona ieſt Gehenna, (bo Ge, Żydowſkie znáczy doline) gdźie rodzicy

palili

pálili dźieći Báłwánóm. Jer: 7. znáczy w piśmie piekło. Dwá ſą ludźie potępieni/ ktorzy vstáwicznie gorąią w ogniu piekielnym.

ROZD. XXXI.

Dufáiącym w pomocy ludzkiey opowiáda zátrácenie.

1 A Biádá ktorzy zſtępuią do Aegyptu o pomoc/ nádźieię máiąc w koniech/ á máiąc vfánie w poczworznych/ że ich wiele/ y w iezdnych/ że bárzo mocni: á nie vfáli w świetym Izráelowym/ á PANA nie ſzukáli. 2 B Ale on mądry przywiodł złe/ á słów swych nie odiął: y powſtánie przećiw domowi złośćiwych/ y przećiw rátunkóm broiących niepráwość. 3 Aegypt człowiek á nie Bóg/ y konie ich ćiáło á nie duch: á PAN złoży ręke swoię/ y powáli się pomocnik/ y vpádnie ktoremu dáią pomoc/ y spólem wſzyscy będą zniſzczeni. 4 Bo to mówi PAN do mnie. Jáko gdyby ryczał lew y ſczenię lwie nád C vłowem swoim/ gdy mu zábieży gromádá páſterzów nie zleknie sie głosów ich/ y nie będźie sie ſtráchał mnoſtwá ich: ták zſtąpi PAN zaſtępów áby walczył ná górze Sion/ y ná págórku iey. 5 Jáko ptacy latáiący/ ták nákryie PAN zaſtępów Jeruzálem/ broniąc y wybáwiáiąc/ przechodząc y zbáwiáiąc. 6 Náwróććie się iákośćie byli ná głębią odeſzli synowie Izráelscy. 7 D Abowiem w on dźień odrzući mąż báłwány śrébrá swego/ y báłwány złotá swego/ ktorych wam náczyniły ręce wáſze ná grzech. 8 Y vpádnie Aſſur od mieczá nie meſkiego/ á miecz nie człowieczy pożrze go/ y będźie vćiekał nie przed mieczem: á młodźieńcy iego hołdowniki będą: 9 á moc iego od ſtráchu przeydźie/ y będą sie lękáć vćiekáiąc kśiążętá iego: rzekł PAN: ktorego ogień ieſt ná Sionie/ á piec iego ieſt w Jeruzálem.

ROZD. XXXII.

O królestwie pánáá Christusowym.

1 A To w spráwiedliwośći król będźie królował/ á kśiążętá w sądźie przełożeni będą. 2 Y będźie mąż iáko ktory się kryie przed wiátrem/ á tái się przed burzą: iáko ſtrumienie wód w prágnieniu/ y ćień ſkáły wysokiey w źiemi puſtey. 3 Nie zácmią się oczy widzących/ y vſzy słucháiących pilnie słucháć będą. 4 A serce głupich zrozumie vmieietność: y ięzyk záiąkáiących się/ będźie prędko y iáśnie mówił. 5 Nie będą więcey zwáć tego ktory głupi ieſt kśiążęćiem: áni zdrádliwego nie będą zwáć więtſzym: 6 B bo głupi głupie rzeczy mówić będźie/ á serce iego czynić będźie niepráwość/ áby wykonał obłudność/ á mówił do PANA zdrádliwie/ y wyniſczył duſze łáknącego/ 7 á odiął napóy prágnącemu. Zdrádliwego naczynia złośćiwe ſą: bo on myśli náſtroił/ áby zátráćił ćiché mową nieprawdziwą/ gdy vbogi mówił sąd. 8 Ale kśiążę o tych rzeczách ktoré kśiążęćiu przyſtoią myślić będźie/ á sam itád wódzámi ſtáć będźie. 9 Niewiáſty bogáté powſtańćie/ á słucháyćie głosu mego: córki beſpieczné bierzćie w vſzy powieśći moie. 10 Bo po dniách y po roku wy beſpieczné trwożyć się będźiećie: bo vſtáło zbiéránie winá/ zbiéránie więcey nie przyidźie. 11 Zdumieyćie się bogáté/ zátrwożćie się beſpieczné: zwleczćie się á wſtydáyćie się/ przepáſzćie biodrá wáſze. 12 Nád piersiámi nárzekayćie/ nád polámi rozkoſznémi/ nád winnicą płodną. 13 Ná źiemie ludu mego ćiernie y tarn wyſtąpi: iákoż więcey ná wſzytkié domy wesela miáſtá rádującego się? 14 Bo dóm ieſt opuſzczony/ mnoſtwo miáſtá zoſtáwioné: ćiemność y mácánie ſtáło się nád iáſkiniámi áż ná wieki/ rádość leśnych osłów/ páſtwiſká ſtad/ 15 C áż będźie ná nas wylan duch z wysokośći/ á będźie puſzcza Chármelem/ á Chármel będźie zá lás poczytan. 16 Y będźie sąd mieſzkał ná puſtyni/ á spráwiedliwość ná Chármelu osiędźie. 17 Y będźie dźiełó spráwiedliwośći pokóy/ á spráwowánie spráwiedliwośći milczenie y beſpieczność áż ná wieki. 18 A

Marginal notes: w puſtyni, H. — pogan. — Ano ſzczodry o ſzczodro — w szczodrobliwośćiách rádźi: á łákomy dla szczodrobliwośći powſtánie, H. — Miáſtá. — O spuſtoſzeniu Żydow. — dla niedoſtátku mléká niewieśćiego. — dla nieurodzáiu pól przedtym obfitych. — kośćioł. — zamek y báſztá ſtáły się H. — O szczęśćiu wiernych Christusowych. — płodnym polem.

ᵃ ábo, w mieszkániu spokoynym, H.

bedźie lud móy śiedźiał ᵃ w pieknośći pokoiu / y w przybytkách dufności / y w odpoczynieniu bogátym. ¹⁹ A grad ná źieżdżániu do lásá / y poniżeniem bedźie poniżoné miásto. ²⁰ Błogosłáwieni którzy śieiećie ná wszelákich ᵃ wodách / ᵇ wypuszczáiąc noge wołu y osłá.

ᵃ mieysćach wodnistych. ᵇ ná role wásze.

ROZD. XXXIII.

Prorokuie przećiw Senácherybowi o wybáwieniu Zydów, á rázem dáie znáć o zwyćięstwie Chrystusowym przećiw szátánowi.

¹ Biádá który łupisz / áza y sam złupion nie bedźiesz ? y który ᵃ gárdźisz / áza y sam ᵇ wzgárdzony nie bedźiesz ? gdy dokonasz łupienia / złupion bedźiesz : gdy sprácowawszy sie przestániesz ᵃ gárdźić / wzgárdzon bedźiesz. ² PANIE smiłuy sie nád námi : bosmy ᵇ ćie czekáli: bądź ᶜ rámieniem nászym ᵈ z poránku / á zbáwieniem nászym czásu vtrapienia. ³ Przed głosem ᵉ Anyołá pouciekáły narody / y przed podwyższeniem twoim rozpierschneli sie pogáni. ⁴ A bedą zbieráć korzyśći wásze / iáko zbieráią chrząszcze / iáko gdy nimi doły bywáią nápełnioné. ⁵ Vwielbion iest PAN / iż mieszkał ná wysokośći: nápełnił Sion sądem y spráwiedliwośćią. ⁶ A bedźie wiárá zá czásów twoich : bogáctwá zbáwienia mądrość y vmiietność : boiazń PANA tá iest skárbem iego. ⁷ Oto ᵃ widzący bedą wołáć ná vlicy / ᵇ Anyołowie pokoiu gorzko płákáć bedą. ⁸ Spustoszáły drógi / vstał ᶜ chodzący przez śćieżki: złamáné iest przymierze / odrzućił miástá / zá nic niemiał ludźi. ⁹ Płákała y zemdlałá źiemiá : záwstydzon iest Liban y ᵃ záplugáwion / y sstał sie Saron iáko pustynia : y zátrząsnął sie Bázán y Kármel. ¹⁰ Teraz powstánę / mówi PAN : teraz sie wywyższę / teraz sie wyniosę. ¹¹ Poczniećie pałánie / porodźićie słomę: duch wász iáko ogień pożrze was. ¹² A bedą narodowie iáko popiół po spaleniu / ćiérznie zebráné ogniem spaloné bedźie. ¹³ Słuchayćie którzyśćie dáleko / com vczynił / á bliscy poznayćie moc moię. ¹⁴ Zlękli sie ná Sionie grzésznicy / ośiadł strách obłudniki / któż z was bedźie mógł mieszkáć z ogniem pożeráiącym : kto z was zmieszka z paleniem wiecznym? ¹⁵ ᵃ Kto chodźi w spráwiedliwośćiách / á mówi prawdę / który porzuca łákomstwo z potwarzy / á otrząsa rece swe od wszelkiego podárku : który zátyka vszy swe áby nie słuchał krwie / á zámruża oczy swe áby nie pátrzał ná złe. ¹⁶ Ten ná wysokośći mieszkáć bedźie / zamki kámienné wysokość iego : chléb mu dano / wody iego wierné są. ¹⁷ Królá w pieknośći iego oglądáią oczy ᵃ iego / vyzrzą źiemię dáleką. ¹⁸ Serce twoie rozmyśláć bedźie o stráchu : ᵇ gdźież iest vczony ? gdźie słowá zakonné vważáiący ? gdźie náuczyćiel málutkich ? ¹⁹ Ludu niewstydliwégo nie vyzrzysz / ludu ᶜ wysokiéy mowy : ták żebyś niemógł rozumieć wymowy iezyká iego / w którym żadnéy mądrośći niemász. ²⁰ Póyźrzy ná Sion miásto vroczystégo święta nászégo : oczy twoie vyzrzą Ieruzálem / mieszkánié bogáté / Namiot który zadnym sposobem przenieśion bydź nie może / áni kołki iego bedą wyiete ná wieki / y wszytkié powrózki iego nie bedą porwáné : ²¹ bo tylko tám wielmożny iest PAN nász : mieysce rzeki strumienié szerokié y przestroné: nie póydźie po nim okret żeglarzów / áni Galerá wielka przeyédźie przezeń. ²² Abowiem PAN sedźia nász / PAN zakonodawcá nász / PAN król nász: on nas zbáwi. ²³ Osłábiáły powrózki twoie / á nie przemogą : ták bedźie mászt twóy / że nie bedźiesz mógł chorągwie rośćiągnąć. Tedy bedą podźieloné łupy korzyśći wielkiéy / chromi rozchwycą łupy. ²⁴ A nie rzecze ᵈ sąsiad : Záchorzałem : od ludu który mieszka w nim / bedźie odieta nieprawość.

ᵃ zdradzasz. H ᵇ zdrádzonym H.
ᵃ zdradzáć, zdrádzon, H ᵇ tobie vfáli, H. ᶜ obronę, Heb ᵈ ná káżdy dźień, Heb. ᵉ gromonu, H.
ᵃ posłowie ich H. ᵇ Posłowie do Senácherybá o pokóy płákáć bedą. ᶜ podróżny.
ᵃ wyrąban, H.
Którzy Bogá oglądáią. ᵃ Psal. 14. 22.
ᵃ twoie, H.
ᵇ 1. Cor. 1. c 10
ᶜ głębokiéy, to iest, dálekiéy y nierozumiánéy.
ᵈ obywátel, H

Opiſuie utrapienie wielkie narodów przez królá Nábuchodonozorá, á nawiecéy Idumeyczyków: w czym ieſt oznáczenie ſądu Bożego oſtátecznégo.

ROZD. XXXIIII.

PRzyſtąpćie narodowie / y ſłuchaycie / á ludźie pilnie ſłuchaycie: niech ſłucha ziemiá / y pełność iéy / świát y wſzytek rodzay iego. 2 Bo rozgniewánie PANSKIE ná wſzytkie narody / á zápálczywość ná wſzytko woyſko ich: pobił ie y dał ná zábićie. 3 Pobići ich bedą wyrzuceni / á z trupów ich wynidźie ſmród: zſpłyną góry ode krwie ich. 4 Y zſpłynie wſzytko woyſko niebieſkie / á niebioſá bedą zwinioné iáko kśięgi: y wſzytko woyſko ich opádnie / iáko opada liſt z winnice y z figi. 5 Abowiem vpił ſie ná niebie / miecz móy / oto ná Idumeą zſtąpi y ná lud pobićia mego ná ſąd. 6 Miecz PANSKI nápełnił ſie krwie / y vtłuśćił ſie od łoiu / ode krwie [a]báránów y [b]kozłów / ode krwie [c]tłuſtych báránów: bo ofiárá PANSKA w Boſra / á pobićie wielkie w ziemi Edom. 7 Y zſtąpią iednorożcowie z nimi / y bycy z mocarzmi: vpoi ſie ziemiá krwią ich / y piaſek ich tukiem tłuſtych. 8 Bo dźień pomſty PANSKIEY / rok odpłáty ſądu Sion. 9 Y obrócą ſie potoki iego w ſmołę / á proch iego w śiárkę: y bedźie ziemiá iego ſmołą gorąiącą. 10 W nocy y we dnie nie zágáśnie / vſtáwicznie bedźie wyſtępował dym iego / od narodu do narodu ſpuſtoſzon bedźie / ná wieki wieczné nie bedźie ktoby ſzedł przezeń. 11 Ale ii pośiedźie bąk y ież / Ibá y kruk bedą w nim mieſzkáć / y wyćiągną nań ſznur / áby wniwecz był obrócon / y prawidło ná ſpuſtoſzenie. 12 Sláchćicy iego tám nie bedą: królá ráczéy wołáć bedą / á wſzytkie kśiążętá iego wniwecz ſie obrócą. 13 Y wznidą w domiéch iego ćiernie / y pokrzywy / y oſet po murzéch iego: y bedźie legowiſkiem ſmoków / y páſtwiſkiem ſtruśów. 14 Y zábieżą [a]czárci dźikim mężom / y koſmacz bedźie wołał ieden ná drugiégo: tám legáłá iedzá / y názláłá ſobie pokóy. 15 Tám miał iáme ież / y wychował ieżetá / y okopał y wychował w ćieniu iego: tám ſie zleciáły kánie iedná do drugiéy. 16 Szukaycie pilnie w kśięgách PANſkich / á czytaycie: ni iedney rzeczy z nich nie vbyło / ieden drugiégo nie ſzukał: bo co z vſt moich pochodźi / on roſkazał / y duch iego ſam to zebrał. 17 Tenże też rzucił im lós / á ręká iego podźieliłá ią im pod miárą: áż ná wieki pośiedą ią / od pokolenia y pokolenia mieſzkáć w nim bedą.

[a]poſpólſtwá. [b]kśiążąt. [c]bogátych.

[a]dźikie źwierzętá, H.

O ſzcześćiu y poćieſze tych którzy vwierzą w Chriſtuſá.

ROZD. XXXV.

ROzrádnie ſie puſta y bezdróżna / y rozweſeli ſie puſtynia / y zákwitnie iáko liliá. 2 rodząc rodźić bedźie / y rozráduie ſie weſeląc ſie y chwaląc: chwałá Libánu dána ieſt iéy / ozdobá Kármelá y Saron: oni vyźrzą chwałę Páńſką y ozdobę Bogá náſzego. 3 Zmocnićie rece opádłé / á koláná zemdlałé poſilćie. 4 Rzeczćie boiáźliwym: Zmocnićie ſie á nie bóyćie ſie: oto Bóg wáſz przywiedźie pomſtę odpłácenia: Bóg ſam przyidźie / y zbáwi was. 5 Tedy ſie otworzą oczy ślepych / y vſzy głuchych bedą otworzoné. 6 Tedy wyſkoczy chromy iáko ieleń / y otworzony bedźie iezyk niemych: bo wyniknęły wody ná puſczy / y potoki w puſtyni. 7 A która byłá ſucha / bedźie iezyorem: y prágnąca zrzódłámi wód. 8 W legowiſkách w których piérwéy ſmokowie przebywáli / wznidźie zieloność trzćiny y sitowia. 9 Y bedźie tám ſcieżká y drógá / y názowią ią drógą świętą: nie póydźie po niéy nie czyſty: á tá wam bedźie proſta drógá / ták izby głupi nie błądźili po niéy. Nie bedźie tám lwá / y zły źwierz nie bedźie chodźił po niéy / áni ſie tám znaydźie: y póydą którzy bedą wybáwieni. 10 A wykupieni od PANA náwrócą ſie / y przyidą ná Sion z wychwalániem: á weſelé wieczné ná głowie ich: rádość y weſelé otrzymáią / á vćiecze boleść y wzdychánie.

Meſſyaſz Bóg zbáwićiel.

Znáki przyśćia Bożé° ná świát. Math: 13.

Sam Bóg przyszedł y stał się człowiekiem.

4 *Bóg sam przyidźie y zbáwi nas.*] Opisuiąc Izáiasz z iákim weselem Pogánie mieli przyiąć wiárę Messiaszá: ná więtszą pociechę powiáda/ iż Bóg sam miał przyść/ y iáko prawdźiwy Messiasz nas zbáwić: którego też własnie té są znáki iáko ie tu opisuie/ y sámże Pan Christus sobie przywłaszcza Máth. 11. Y nigdy ich okrom Christusá nie czynił/ áni ich Żydowie od kogo inszégo/ tylko od Messiaszá niemogą czekáć/ gdyż áni przed Izáiászem/ áni po nim/ żaden z proroków tákich znáków nie czynił. A iż tu sám Bóg obiecał sie przyść y być Messiaszem nászym ztąd sie dowodźi. Naprzód to słowo Bóg Elohim, nikogo inszégo tu nieznáczy tylko Bogá prawdźiwégo. A słowo przydáné/ sam/ znáczy iż Bóg sam z istnośći w personie swéy/ á nie przez kogo inszégo miał przyść/ y przeto támże mówi: Vyźrzą chwałę Páńską y ozdobę Bogá nászégo. Ták to rozumieią Athanas. lib. de Incarnat. verbi. Et lib. de Humanitate assumpta pisze: Nie poseł iáki ále Bóg sam przyszedł: Cyprian: lib. 2. contra Iudæos c. 7. Irrenæus lib. 3. c. 22. Euse. lib. 6. de Demonstr. c. 21.

A ieśliby kto chćiał przekłádáć słowo Żydowskié Hu, to iest Ten/ nie Sam: Tedy mawiedźieć iż mamy wykłády stáré/ y Lxx. tłumácze ták przełożyli/ Sam Bóg: A podobno y ći przed tym lepiéy vmieli po Żydowsku niż teráźnieyszy Heretycy. Wszákże mimo to/ y ten wykład rzeczy sámey nie odmieni/ bo choćia rzeczemy/ Sam Bóg przyidźie/ ábo/ Ten Bóg przyidźie/ tedy przećie vkázuie tego Bogá który miał przyść w osobie swéy/ ponieważ y/ Ten/ osobę znáczy. A iż o Bogu Izráelskim mówił/ dla tego vkázuie/ iż Ten Bóg Izráelski/ á nie kto inszy miásto niego miał przyść. A ták prozno sie tych słowek Żydowskich Heretycy chwytáią. Alec áni tego mogą wykłádáć o przyszćiu przez łáskę/ ábo dáry Boże do nas: bo to iest przećiw pismu ś. W którym to iáśnie znayduiemy/ iż kedy sie Bóg obiecuie przyść y bydź Messiaszem y Zbáwićielem nászym/ mówi záwżdy o personie swéy/ á nie o łásce ábo mocy swéy: obiecuiąc przyszćie to swoie nie przez Anyołá áni Proroká iákiégo/ ále sam w osobie swoiéy. Y ztąd iest zwyczay w pismie ś. iż od tego przyszćia w osobie Boskiéy/ zowie Messiaszá Przychodzącym/ ábo który przyść ma. Gen. 49. b. 10. Habac. 2. a. 3. Psalm. 117. d. 26. A osobliwie Math. 11. Tyś iest który masz przyść? gdźie sie pytáią o przyszćiu zbáwićielá nie przez łáskę/ ále o przyszćiu w osobie. A Pan Christus odpowiáda też témi słowy Izáiaszá/ gdźie sie sam Bóg Izráelski obiecał przyść sam w osobie swéy/ y dáie tego przyszćia swego widomégo znáki ćielesné y widźiáné. A ták nie trzebá nam inszégo wykłádu szukáć/ ponieważ mamy wykład sámégo Paná Christusá. Czytay też Hábak. 2. v. 3.

ROZD. XXXVI.

Senácherib posyła Rábsáká do Ezechiaszá áby sie mu podał. 4. Krol. 18. c. 33. 2. Par. 32. a

1 A STAło sie czternastégo roku królá Ezechiaszá/ przyćiągnął Senácherib król Assyryiski ná wszytkié obronné miástá Judzkié/ y pobrał ie. 2 Y posłał król Assyryiski Rábsáká z Láchis do Jeruzálem/ do królá Ezechiaszá z woyskiem wielkim: y stánął v rury stáwu wysszégo ná drodze Polá fárbierzowégo. 3 Y wyszedł do niego Eliácym syn Helcyaszów/ który był nád domem/ y Sobná pisarz/ y Joáhe syn Asáphów káncle rz. 4 Y rzékł do nich Rábsák: Powiédzćie Ezechiaszowi: To mówi król wielki/ król Assyryiski. Co to iest zá vfność któréy vfasz? 5 ábo zá którą rádą ábo mocą gotuiesz sie sprzećiwić? w kimże vfasz żeś odstał odemnie? 6 Oto vfasz w téy lásce trzćinianéy złamanéy/ w Aegyptćie: którą ieśli sie człek podeprze/ wnidźie w rękę iego/ y przebodźie ią: ták Pharáo król Aegyptski wszytkim którzy w nim vfáią. 7 A ieśli mi odpowiesz: W PANV Bogu nászym vfamy: ázaż nie on iest którégo wyżyny y ołtarze zniósł Ezechiasz/ y mówił Judźie y Jeruzalem: Przed tym ołtarzem kłániáć sie będźiećie? 8 A ták teraz poday sie Pánu memu królowi Assyryiskiému/ á damći dwá tysiącá koni/ á nie będźiesz mógł dodáć z ludu twego/ coby wśiedli ná nié. 9 A iákóż będźiesz mógł znieść twarz sędźiaká mieyscá iednégo ze sług mnieyszych Páná mego? A ieśli vfasz w Aegyptćie w poczwórnych y wieźdnych: 10 á teraz ázam [a] bez PANA przyćiągnął do téy źiemie/ ábych ią zburzył? PAN rzékł do mnie: Ciągni ná tę źiemię/ á zburz ią. 11 Y rzékł Eliácym/ y Sobná/ y Joáhe do Rábsáká: Mów do sług twoich ięzykiem Syryiskim/ bo rozumiémy: á nie mów z námi po Żydowsku/ w vszy ludu który iest ná murze. 12 Y rzékł do nich Rábsák: Aza do Páná twego y do ćiebie posłał mię Pan móy ábych mówił té wszytkié słowá: á nie ráczéy do mężów którzy śiedzą ná murze áby iédli łáyná swé/ á pili mocz nóg swoich z wámi? 13 Y stánął Rábsák/ y wołał głosem wielkim/ po Żydowsku/ y rzékł: Słuchayćie słów królá wielkiégo/ królá Assyryiskiégo. 14 To mówi król: Niechay was niezwodźi Ezechiasz: bo was

[a] bez woli PANSkiéy, Hebr.

H.

15 nie będzie mógł wybáwić. 15 A niech wam Ezechiaſz nie dodáie vfności w PANV/ mówiąc: Wyrwie y wybáwi nas PAN/ nie będzie dano to miáſto w rękę królá Aſſyriyſkiégo: 16 Nie ſłuchaycie Ezechiaſzá: bo to mówi król Aſſyriyſki: Vczyńcie ze mną błogoſłáwieńſtwo/ á wynidźcie do mnie/ á iédzcie káżdy winnice ſwą/ y káżdy figę ſwą: y piyćie káżdy wodę z cyſtérny ſwéy: 17 áż przyiádę y wezmę was do ziemie która ieſt iáko ziemiá wáſzá/ do ziemie zbożá y winá/ ziemie chlebá y winnic. 18 A niech was nie mąći Ezechiaſz/ mówiąc/ PAN wybáwi nas. Aza wybáwili bogowie narodów káżdy ziemie ſwoie z ręki królá Aſſyriyſkié? 19 Gdzie ieſt Bóg Emáth y Arphád: gdzie ieſt Bóg Sephárwáim? áza wybáwili Sámárią z ręki moiéy? 20 A który ieſt ze wſzech bogów tych ziem/ któryby wydárł ziemię ſwą z ręki moiéy/ żeby miał PAN wydrzéć Jeruzálem z ręki moiéy? 21 Y milczeli y nie odpowiedzieli mu słowá. Bo król roſkazał był mówiąc: Nie odpowiádaycie mu. 22 Y wſzedł Eliácym ſyn Helciaſzów który był nád domem/ y Sobná piſarz/ y Joáhe ſyn Aſáph kánclérz do Ezechiaſzá/ podárſzy ſzáty: y powiedzieli mu słowá Rábſákowé.

pokóy, ábo przymiérze, to ieſt, poddáyćie ſie.

Bluźnierſtwo Senácheribá.

ROZ. XXXVII.

Izáiaſz ćieſzy Ezechiaſzá.

1 A Sſtáło ſie gdy vſłyſzał król Ezechiaſz/ rozdárł ſzáty ſwé/ y obléкł ſie w wór/ y ſzedł do domu PANSKIEGO. 2 Y posłał Eliacimá który był nád domem/ y Sobnę piſárzá/ y ſtárſzé kápłany/ obleczoné w wory/ do Izáiaſzá ſyná Amos proroká. 3 Y rzékli do niego. To mówi Ezechiaſz: Dźień vtrapienia y łáiánia/ y bluźnienia/ dźień ten: bo doſzły dziatki áż do porodzenia/ á niémáſz śiły ku rodzeniu. 4 Owa vſłyſzy PAN Bóg twóy słowá Rábſáká/ którégo posłał król Aſſyriyſki pan iego ná bluźnienié Bogá żywégo/ y ná vrągánié słowy/ które słyſzał PAN Bóg twóy. A ták podnieś modlitwę zá oſtátkiem/ który ſie nayduie. 5 Y przyſzli ſłudzy królá Ezechiaſzá do Izáiaſzá. 6 Y rzékł im Izáiaſz: To powiećie pánu wáſzému: To mówi PAN: Nie bóy ſie słów któréś słyſzał/ którémi bluźnili ſłudzy królá Aſſyriyſkiég. 7 Oto mu ia dam duchá y vſłyſzy poſelſtwo/ y wróci ſie do ziemie ſwéy: y ſpráwię że zginie od mieczá w ziemi ſwoiéy. 8 Y wrócił ſie Rábſák/ nálazł królá Aſſyriyſkiégo walczącégo ná Lobne. Bo słyſzał iże był wyiáchał z Láchis. 9 Y vſłyſzał o Tháráku królu Ætyopſkim/ powiádáiącé: wyćiągnął áby walczył przećiw tobie. Co gdy vſłyſzał/ wysłał posły do Ezechiaſzá rzékąc. 10 To powiédzcie Ezechiaſzowi królowi Judzkiému/ mówiąc: Niech ćię nie zwodzi Bóg twóy w którym ty vfaſz/ rzékąc. Nie będzie dano Jeruzálem w ręce królá Aſſyriyſkiégo. 11 Otoś ty słyſzał wſzytko co poczynili królowie Aſſyriyſcy wſzem ziemiam które wywróćili/ á ty będzieſz mógł bydź wybáwion? 12 Aza bogowie narodów wybáwili onych które wywróćili oycowie moi/ Gozám/ y Hárám/ y Reſeph/ y ſyny Eden/ którzy byli w Táláſſár: 13 Gdzie ieſt król Emáth/ y król Arphád/ y król miáſtá Sephárwáim/ Aná y Awá: 14 y wziął Ezechiaſz liſty z ręki posłowéy y czytał ie: y wſtąpił do domu PANSKIEGO/ y rozpoſtárł ie przed PANEM. 15 Y modlił ſie Ezechiaſz do PANA 16 mówiąc: PANIE záſtępów Boże Izráelſki/ który śiedziſz ná Cherubim/ tyś ieſt Bóg ſam wſzyſtkich króleſtw ziemſkich/ tyś ſtworzył niebo y ziemię. 17 Nákłoń PANIE vchá twego/ á ſłuchay: otwórz PANIE oczy twoie/ á weyźrzy/ y vſłyſz wſzytkié słowá Senácheribowé/ które posłał bluźnić Bogá żywégo. 18 Abowiem prawdziwieć PANIE ſpuſtoſzyli królowie Aſſyriyſcy ziemie y kráiny ich/ 19 y bogi ich wrzućili w ogień: bo nie byli bogowie/ ále robotá rąk człowieczych/ drzewno á kámień: y pokruſzyli ie. 20 A teraz PANIE Boże náſz/ wybaw nas z ręki iego: y niech poznáią wſzytkié króleſtwá ziemie iżeś ty ieſt ſam PANEM. 21 Y posłał Izáiaſz ſyn Amos

Bluźniérſtwo Senácheribá.

Modlitwá Ezechiaſzá królá do Bogá.

Bóg wysłuchał modlitwy.

do Ezechiaszá/ mówiąc: To mówi PAN Bóg Izráelów: Ocoś mie prosił z strony Sennácherybá królá Assyriyskiego/ [22] to iest słowo które PAN mówił o nim: Wzgárdziłá cie y śmiáłá sie z ciebie pánná córká Siońska: kiwáłá głową zá tobą córká Ierozolimska. [23] Komuś łáiał/ á kogoś bluźnił/ y ná kogoś podnióśł głos y wynióśłeś wysokość oczu twoich? Ná świetego Izráelowego. [24] W rece sług twoich vrągałeś PANV/ y mowiłeś: W mnostwie poczwórnych moich wstąpiłem ia ná wysokość gór/ wierzchy Libanu: y wytne wysokie cedry iego/ y wyborne iodły iego/ y wnidę ná sáme wysokość wierzchu iego/ do lásá Kármelu iego. [25] Iam wykopał y pił wode/ y wysuszyłem stopą nogi moiey wszytkie potoki przekopow. [26] Azaś nie słyszał com mu zdawná vczynił: ode dni starodawnych iam to stworzył: y terazem przywiódł: y stáło sie ná wykorzenienie págorków społecznie walczących/ y miast obronnych. [27] Obywátele ich skurczywszy reke zádrżeli/ y zátrwożyli sie: stáli sie iáko śiáno polné/ y trawá pástwiská/ y ziele ná dáchu/ które pierwey vwiędło niżli dóyzrzáło. [28] Mieszkánie twoie/ y wyszćie twoie y weszćie twoie poznałem/ y szaleństwo twoie przećiwko mnie. [29] Gdyś szálał przećiwko mnie/ pychá twoiá przyszłá do vszu moich: przetóż w práwie kółko w nozdrze twoie/ y wedzidło w gebe twoie/ y odwiode cie ná drógę ktorąś przyszedł. [30] A ty ten bedźiesz miał znák. Jedz tego roku co sie sámo rodzi/ y drugiego roku owocow pożyway: á trzeciego roku śieycie y żnicie/ y sadźcie winnice/ y iedzcie owoc ich. [31] A pusci to co bedzie záchowano z domu Iudá/ y co pozostáło korzeń ná dół/ y vczyni owoc ná wierzchu. [32] Abowiem z Ieruzálem wynidą ostátki/ á zbáwienie z góry Sion: żarliwość PANA zastępów vczyni to. [33] Przetóż to mówi PAN o królu Assyriyskim: Nie wnidźie do tego miástá/ áni tám wystrzeli strzały/ áni go záprzątnie tarczą/ áni vsypie koło niego wału. [34] Drógą którą przyszedł/ tąż sie wróci/ á do tego miástá nie wnidźie/ mówi PAN: [35] y obronie to miásto/ ábym ie záchował dla mnie/ y dla Dawidá sługi mego. [36] A wyszedł Anyół PANSKI/ y pobił w obozięch Assyriyskich sto osmdźiesiąt y pieć tysiecy. y wstáli ráno/ á oto wszyscy trupowie martwych. [37] A odćiągnął y odiáchał/ y wróćił sie Sennácherib król Assyriyski/ y mieszkał w Niniwe. [38] A stáło sie gdy sie kłániał w kośćiele Nesrochowi bogu swému/ Adrámelech/ y Sárásár synowie iego zábili ji mieczem: y vćiekli do ziemie Arárát/ y królował Asárhaddon syn iego miásto niego.

téż sámorodné, H.

Woyskosennácheribowé od Anyołá porázoné, y sam od synów zábit.

Zasługi vmárłych żywym pożyteczné.

35 *Y dla Dawidá sługi mego*] Widźisz tu iż zasługi vmárłych/ są żywym pożyteczné. A czemuż ich czćić y wzywáć niemamy á zwłaszczá teraz kiedy iuż z Bogiem królu ią/ gdyż tu iáśnie Bóg mówi iż dla vmárłych chce żywym dobrze czynić? Hieronym. 2. contra Pelagianos Dialog. Chrisost. Hom. 3. in Epist. ad Philip. Awżdy Heretycy śmieią mówić iż vmárli nic nie pomogą żywym. Tákći oni czytáiąc pismo nie widzą.

ROZ. XXXVIII.

Ezechiaszowi ná śmierć choruiącému, pietnaśćie lat żywotá Bóg przyczynił. 4. król: 1. 2. Pa: 32. f 40

[1] ONé dni záchorzał Ezechiasz ná śmierć/ y wszedł do niego Izáiasz syn Amos prorok/ y rzekł mu: To mówi PAN: Rozpraw dóm twóy/ bo ty vmrzesz/ á nie zostániesz żyw. [2] Y obróćił Ezechiasz oblicze swé ku śćienie y modlił sie do PANA/ [3] y rzekł: Proszę PANIE/ wspomni proszę iákom chodził przed tobą w prawdźie/ y w sercu doskonáłym/ á czyniłem co iest dobrego przed oczymá twémi: y płákał Ezechiasz płáczem wielkim. [4] A stáło sie słowo PANskie do Izáiaszá mówiąc. [5] Idź á powiedz Ezechiaszowi: To mówi PAN Bóg Dawidá Oycá twego: Słyszałem modlitwe twoie/ y widźiałem łzy twoie: otóż ia przyczynie nád dni twoie pietnaśćie lat: [6] y z reki królá Assyriyskiego wyrwe cie y to miásto/ y obronie ie. [7] A ten bedźiesz miał znák od PANA/ że vczyni PAN to słowo

Modlitwá Ezechiaszá o przedłużenie żywotá.

Słońce wráca sie názad ná znak Ezechiaszowi.

8 B które mówił: [r] Oto ia wrócę cień liniy/ po których zeszłá ná zegárze Acházowym / ná słońcu dziesięcią liniy názad. A wróciło się słońce dziesięcią liniy po stopniách przez które było zstąpiło.

Pieśń Ezechiaszowá dziekuiąc zá zdrowie.

9 [s] Pismo Ezechiaszá królá Judzkiego / gdy był záchorzał y ozdrowiał z niemocy swoiey. [t] Jam rzekł w połowicy dni moich póydę do bram piekielnych.

10 [u] [a]Szukałem ostátká lat moich.

[a] Pozbyłem.

11 [x] rzekłem: nie vyźrzę Páná Bogá ná ziemi żywiących.

Nie oglądam wiecey człowieká/ [b] y obywátelá pokoiu.

[b] z obywátelmi świátá, H

12 [y] Wiek mój przeminął/ y zwinion iest odemnie iáko namiotek pásterski:

C Przerzniony iest iáko od tkaczá żywot mój: gdym iescze záczynał przerznął mie/ od zaránia áż do wieczorá dokonasz mie.

13 [z] Miałem nadzieię áż do zaránia/ iáko lew ták połamał wszytkie kości moie:

Od zaránia áż do wieczorá dokonasz mie: iáko młode iáskółcze / ták bedę szczebiotał / á bedę stekał iáko gołębicá:

14 Zemdláły oczy moie / poglądáiąc ku górze:

PANIE gwałt ćierpię/odpowiedz zá mie: [a] Cóż rzekę ábo co mi odpowie/ gdyż sam vczynił? Bedęć rozmyślał wszytkie látá moie/w gorzkości duszę moiey.

15

16 D [b] Pánie iesli ták żywią/ y ták żywot duchá mego / pokarzesz mie/ y ożywisz mie.

17 [c] Oto w pokoiu gorzkość moiá nagorzsczeysza:

Aleś ty wyrwał dusze moie áby nie zginełá / zárzuciłeś w tył twóy wszytkie grzechy moie.

18 [d] Abowiem nie piekło wyznawáć ci bedzie / áni śmierć chwalić cie bedzie: nie bedą czekáć którzy w dół wstępuią prawdy twoiey.

19 [e] Żywy/ żywy/ ten ci wyznawáć bedzie / iáko y ia dzisia: ociec synóm bedzie opowiádał prawdę twoię.

20 [f] PANIE záchoway mie: á Psálmy násze śpiewáć bedziemy w domu PANskim/ po wszytkie dni żywotá nászego.

21 [g] A kazał Izáiasz áby wzięto bryłę fig/ y przyłożono plastr ná ránę/ y żeby był vzdrowion. [h] y rzekł Ezechiasz. Co zá znák bedzie że wstąpię do domu PANSKIEGO.

22

Aczfigi nie bárzo były ná wrzod zdrowe, wszákże y w tym P. Bóg pokazał cudo.

ROZD. XXXIX.

Ezechiasz przyimuie posły z dárámi od królá Bábilońskiego.

1 A W on czás posłał Merodách Báládán syn Báládánów król Bábiloński listy y dáry do Ezechiaszá: bo słyszał że był záchorzał y ozdrowiał.

2 [a] A był im rad Ezechiasz / y vkazał im gmách [c] ziół drogich [d] / y śrebrá y złotá/ y wonnych rzeczy/ y oleyków bárzo dobrych/ y wszytkie gmáchy [e] sprzętu swego/ y wszytko co się naydowáło w skárbiech iego. Nie było słowá którégoby im nie okazał Ezechiasz w domu swoim/ y we wszey władzy swey.

[c] ábo, rzeczy kosztowniey-szych, H.

[d] Skarby im pokázuie.

[e] ábo, zbroie swey, H.

3 [b] A wszedł Izáiasz prorok do Ezechiaszá królá/ y rzekł mu/ Co mówili ci mężowie/ á zkąd przyszli do ciebie? y rzekł Ezechiasz: Z ziemie dálekiey przyszli do mnie z Bábilonu.

Izaiasz strofuie Ezechiaszá o skárby pokázáne posłom.

4 C [c] A rzekł: Cóż widzieli w domu twoim? y rzekł Ezechiasz: wszytko co iest w domu moim widzieli: nie było rzeczy któreybych im nie okazał w skárbiech moich.

5 [d] A rzekł Izáiasz do Ezechiaszá: Słuchay słowá PANA zastępów.

6 D [e] Oto przyidą dni/ y wezmą wszytko co iest w domu twoim / y czego náskárbili oycowie twoi/ áż do tego dniá/ do Bábilonu: nic nie zostánie/ mówi PAN.

7 [f] A synów twoich którzy wynidą z ciebie/ które spłodzisz/ wezmą y bedą rzezáńcámi ná pálacu królá Bábilońskiego.

8 [g] A rzekł Ezechiasz do Izáiaszá: Dobre słowo PANskie które mówił/ y rzekł: Tylko niech bedzie pokóy y prawdá [h] zá dni moich.

[h] Co mi Bóg obiecał.

ROZDZ. XL.

1 A Jeßcie ſie/ cießcie/ ludu móy/ mówi Bóg wáß. 2 Mówćie do ſercá Jeruzálem/ á przyzwićie go: bo ſie ſkończyłá złość iego/ odpuſczona ieſt nieprawość iego: wzięło z ręki PANSKIEY dwoiáko zá wßytkie grzéchy ſwoie. 3 Głos wołáiącégo ná puſczy: Gotuyćie drógę PANSKĄ/ proſté czyńcie ná puſczy ſćieżki Bogá náßégo. 4 Káżda doliná będźie podnieſiona/ á káżda górá y págorek będźie poniżony: y będą krzywé proſtémi/ á oſtré drógámi gládkiémi. 5 A obiáwi ſie chwałá PANSKA/ y vyźrzy wßelkié ciáło ſpółem/ że vſtá PANSKIE mówiły. 6 Głos mówiącégo: Wołay. A rzékłem: Co będę wołał? Wßelkié ciáło trawá/ á wßelka chwałá iego iáko kwiát polny. 7 vſchłá trawá/ y opadł kwiát: bo duch PANSKI wionął náń. Prawdźiwie lud ieſt trawá. 8 Vſchłá trawá y opadł kwiát: lecz słowo Páná náßégo trwa ná wieki. 9 Wſtąp ná górę wyſoką ty/ który opowiádaß Ewányelią Sionowi: podnieś mocno głos twóy/ który Ewányelią opowiádaß Jeruzálem: Podnoś/ niebóy ſie. Rzecz miáſtóm Judzkim: 10 Oto Bóg wáß: Oto PAN Bóg w mocy przyydźie/ á rámię iego pánowáć będźie: Oto zapłátá iego z nim/ á ſpráwá iego przed nim. 11 Jáko páſtérz trzódę ſwą páść będźie: rámieniem ſwym zgromádźi báránki/ á ná łonie ſwym podnieśie: kotné ſam nośić będźie. 12 Kto zmierzył garśćią wody/ á niebioſá piędzą zważył? Kto záwieśił trzemi pálcy wielkość źiemie/ y zważył ná wadze góry/ á págórki ná ßalách? 13 Kto pomagał duchowi PANSKIEMV? ábo kto był ráycą iego/ á vkazał mu? 14 Z kim wßedł w rádę y wpráwił go/ y náuczył go ſćieżki ſpráwiedliwośći/ y wyćwiczył go w vmieiętnośći/ á drógę roſtropnośći vkazał mu? 15 Oto narodowie iáko kroplá wiádrá/

Proroctwo o przyyśćiu Janá Chrzćićielá y Chriſtuſá páná
ábo pomyśli: to ieſt, to co będźie miło Ierozolimie, Hebr.
ábo, woyná, H.
Mat: 3. a 3. Mar: 1. a 3. Luc: 3. a 4 Ioa: 1. c 25
Ec: 14. c 18. Iac: 1. b 10. 1. Pet: 1. d 24
ábo, wiátr.
Bogá, H.
Bóg obiecuie ſie przyyść y być páſtérzem.
Ioa: 10. b 11. Eze: 34 f 25 y 37. f 24.
zmierzył miárą piaſek H.
Ro: 11 d 34 1. Co: 2. d 16 Sap: 9. c 13.
Chriſtus Bóg Izráelſki.

D á iáko źiarnko ná ßalách/ poczytáné ſą: oto wyſpy iáko proch máluczki. 16 Y Liban niedoſtátczy ku podpalániu/ á bydłá iego niedoſtánie ná cáłopalenié. 17 Wßyſcy narodowie iákoby nie byli/ ták ſą przed nim: á iáko nic y próżność poczytáni ſą iemu. 18 Komuż tedy podobnym vczyniliśćie Bogá/ ábo co mu zá obraz poſtáwićie? 19 Aza nie odlał ryćiny rzemieſlnik? ábo złotnik złotem ji vformował/ y bláchámi ſrébrnémi ſrébrnik? 20 Mocné drzewno á niepróchniáłé obrał: rzemieſlnik mądry pátrzy iákoby poſtáwił báłwáná któryby ſie nieporußył. 21 Izali niewiećie? ázaśćie nie ſłyßeli? áza wam z przodku nie powiedźiano? ázaśćie nie zrozumieli fundámentów źiemie? 22 Który śiedźi ná okręgu źiemie/ á obywátele iéy ſą iáko ßáráńcza: który rozśćiąga niebioſá iáko nic/ á rozßérza ie iáko námiot ná mießkánié. 23 Który dáie támnych rzeczy wybádácze iákoby nie byli/ ſędźie źiemſkié iáko czczą rzecz vczynił. 24 A wprawdźie áni wſczépieni/ áni wśiani/ áni wkorzeniony w źiemi pień ich. Znagłá wionął ná nie y vſchły/ á wicher iáko źdźbło wynieśie ie. 25 A do kogóż przypodobáliśćie mię y zrównáli/ mówi święty? 26 Podnieśćie ku górze oczy wáßé/ á obácżćie kto to ſtworzył: który wywodźi w poczćie woyſko ich/ á wßytkich po imieniu zowie: prze mnoſtwo śiły y mocy y możnośći iego/ y iedno niezoſtáło. 27 G Przéczże mówiß Jákobie/ y powiádaß Jzráelu: Zákryta ieſt drógá moiá przed PANEM/ á ſąd móy minął przed Bogiem moim? 28 Izali niewiéß/ ábos nieſłyßał? Bóg wieczny PAN/ który ſtworzył kráie źiemie: nie vſtánie áni ſie ſprácuie/ y niémáß dośćignienia mądrośći iego. 29 Który dodawa ſprácowánému śiły: á tym których niémáß/ moc y śiłę rozmnaża. 30 Vſtáną pácholetá y vprácuią ſie/ á młódźiency we mdłośći vpádną. 31 A którzy máią nádźieię w PANV odmienią śiłę/ wezmą piórá iáko orłowie/ pobieżą á nie vprácuią ſie/ chodźić będą/ á nie vſtáną.

względem iego.
Dźie: 17. f 29
vczynićie, H.
Strofowánie báłwochwálſtwá y pychy ludzkiéy.
ábo, iáko płótno, H.
kśiążętá wniwecz obraca, H.
Philozophy.
áza mi co ieſt podobné ábo równé?
gwiazdy ná niebie.
Przećiw tym którzy wątpią o opátrznośći Bożey.
w których niémáß mocy, H.
odnowią.

3 *Gotuyćie drogę páńską.*] Tu widźiß/ iż on którému drógę gotował Jan S. ieſt Bóg

Izráelſki. Tákże máß Malach. 3. Luc. 1. v. 17. Ale wßyſcy Ewánieliſtowie świádczą / że Jan ś. wedle piſmá prorockiégo / Pánu Chryſtuſowi drógę gotowáł / Math. 3. v. 3. Mar. 1. v. 4. Lu. 1. v. 76. Ioan 1. v. 23. Temu bowiém drógę gotowáł / który przyßedł ná zbáwienie świátá á ten ieſt Pan Chryſtus. A ták Pan Chryſtus ieſt Bogiem Izráelſkim. Co ieſcze wyráźniéy opiſuiąc Izáiaß / káże wßytkim káznodzieióm wołáć / iż Meſsiaß który miał przyśdź ieſt Bogiem: Oto / mówi / Bóg náß: Oto Pan Bóg w mocy przyiydzie. Y potym zowie go páſterzem náßym. Y náoſtátek przydáie: Kto záwieśił trzemá pálcy ziemię / á zważył ná wadze góry / 2c. iákoby rzékł / Bóg będąc tákim ſtworzyćielem / á wżdy dla człowieká człowiekiem zoſtáć raczył.

18 *Komuż tedy podobnym uczyniliście Bogá, ábo co mu zá obraz poſtáwićie.*] Smieie ſię tu z báłwochwálców / którzy ſobie báłwány czynili / y drewno zá Bogá chwalili: gdyż żadna rzecz ſtworzona nie może bydź równie podobna Bogu. y przeto żadné ſtworzenie nie ma bydź chwaloné zá Bogá: bo to ieſt báłwochwálſtwo.

ROZDZ. XLI.

1 Niech milczą ku mnie wyſpy / á narody niech odmienią śiłę: niech przyſtąpią á tedy niech mówią / ſpółem przyſtąpmy do ſądu. 2 Kto zbudźił od wſchodu słońcá ſpráwiedliwégo / wezwał go áby ßedł zá nim? podá przed nim narody y króle odźierży: da iáko proch mieczowi iego / iáko źdźbło od wiátru porwáné łukowi iego. 3 Będźie ie gonił / przéydźie w pokoiu / ßcieżká ſię nie vkaże ná nogách iego. 4 Któż to ſpráwił y vczynił / wzywáiący rodzáiów od początku? Ja PAN / pierwßy y oſtáteczny / ia ieſtem. 5 Vyźrzáły wyſpy á zlękły ſię / kończyny ziemie zdumiáły ſię / przybliżyły ſię y przyſtąpiły. 6 Káżdy bliżniégo ſwégo rátuie / y brátu ſwému rzecze: Zmacniay ſię. 7 Zmacniał miedźiennik biiący młotem tego / który kował ná ten czás / mówiąc: Do lutowánia to dobré: y zmocnił ie gwoździámi / áby ſię nie rußáło. 8 A ty Izráelu ſługo móy / Jákobie którégom obrał / naśienié Abráhámá przyiaćielá mégo: 9 w którymem ćię vchwyćił z kończyn ziemie: y z dálekiéy ſtrony wezwałem ćię / y rzekłem ći: Sługás ty móy / obrałem ćię / y nie odrzućiłem ćię. 10 Nie bóy ſię / bom ia ieſt z tobą: nie vchylay ſię bom ia Bogiem twoim: zmocniłem ćię y rátowałem ćię / y podiełá ćię práwicá ſpráwiedliwéy mego. 11 Oto záwſtydzą ſię y záſromáią wßyſcy którzy walczą przećiw tobie: będą iákoby nie byli / y wyginą meżowie którzy ſię ſprzećiwiáią tobie. 12 Szukáć ich będźieß / á nie naydźieß / mężów odpornych tobie: będą iákoby nie byli: á iáko zniſczenié / ludźie którzy walczą ná ćię. 13 Bom ia PAN Bóg twóy / który trzymam rękę twoię / á mówię tobie: Nie bóy ſię / iam ćiebie wſpomógł. 14 Nie bóy ſię robaku Jákobie / którzyśćie pomárli z Izráelá: iam ćię rátował / mówi PAN / á odkupićiél twóy świety Izráelów. 15 Jam ćię położył iáko wóz młócący nowy / który ma zęby trzące: będźieß młóćił góry / y potrzeß: y págorki iáko w proch obróćiß. 16 Będźieß ie wiał / á wiátr pochwyći / y wicher rozmiece ie: á ty ſię rozrádu ieß w PANIE / rozweſeliß ſię w świętym Izráelowym. 17 Nędznicy á vbodzy ßukáią wody á niémáß iéy: ięzyk ich vſechł od prágnienia. Ja PAN wyſłucham ich / Bóg Izráelów nie opuſczę ich. 18 Otworzę ná wyſokich págorkách rzéki / á wpośrzód pól źrzodłá: obrócę puſczą w ieziorá wodné: á ziemię bezdróżną w źrzódłá wód. 19 Dam ná puſtyni cédry / ſośnią y mirt / y drzéwo oliwné: poſtáwię w puſtyni iodłę / wiąs / y bukßpan poſpołu: 20 áby vyźrzeli á doználi y vważyli á wyrozumieli ſpółem że to ręká PANſka vczyniłá / á święty Izráelów ſtworzył to. 21 Przełóżćie rzecz wáßę / mówi PAN / przynieśćie ieſli co mocnégo maćie / rzékł król Jákobów. 22 Niech przyſtąpią / á niech nam oznaymią wßytko co ma przyść: pierwße rzeczy które były opowiédzćie: á przyłożymy ſerce náßé / y będźiem wiedźieć oſtátnié rzeczy ich / á co przyść ma powiédzćie nam. 23 Oznaymićie co ma przyść ná potym / á doznamy żeśćie wy bogowie: vczyńćie też dobrze ábo źle / ieſli możecie: á mówmy y obaczmy ſpółem. 24 Oto wy ieſteśćie zniſczégo / y ſpráwá wáßá z tego co nie ieſt: brzydkość ieſt co was obrał. 25 Wzbudźiłem z półno-

Marginal notes:

przedemną.
odnowią.
Práwuie ſię Pan z báłwochwálcami okázuiąc możność ſwą á nikczemność báłwanów.
podał mu, Hebr.
nád królmi pánowáć będźie, H.
Niż. 44. a 6. y 48. b 12. Apoc. 1. d 18 y 22. c 13.
Ćießy dobré obiecuiąc pomoc Bożą.
bom ćię, H.
ábo, nie lękay ſię, H.
ſpráwiedliwośći moiéy H.
przez drzewá rozumié ludźie ſpráwiedliwé.
obaczymy.

cy/á przyjdzie ze wchsodu słońcá: będzie wzywał imienia mego/y przywiedzie vrząd iáko błoto/y iáko lepiarz depcący glinę. [26] Kto oznaymił z pierwu ábyśmy wiedzieli: y z początku ábyśmy rzekli: Jesteś spráwiedliwy: nie: G máß áni ktoby oznaymił/ áni ktoby przepowiedział/ áni ktoby słuchał powieści wáßych. [27] Pierwßy ku Sion rzecze: Oto są/á Jeruzálem dam ewánielistę. [28] A widziałem y nie było áni z tych żadnego ktoby wßedł wráde/ á zopytány słowo odpowiedział. [29] Oto wßyscy niespráwiedliwi/ á nikczemné vczynki ich: wiátr á prozność bálwány ich.

opowiedáiącego wdźięczną nowinę.

ROZDZ. XLII.

Matt. 12. b 18. Słowá Bogá Oycá o Christusie synu swym y o spráwách iego.

[1] A Oto sługá mói/ przyimę go: wybrány mói/ vpodobáłá sobie w nim dußá moiá: dałem duchá mego nań/ sąd narodóm wyda. [2] Nie będzie wołał/ áni będzie miał względu ná osoby/ áni będzie słyßan głos iego ná vlicy. [3] Trzćiny nálomionéy nie skrußy/ á lnu kurzącego sie nie zágási: w prawdzie wywiedzie sąd. [4] Nie będzie smutnym áni záburzonym/ áż postánowi ná ziemi sąd/á zakonu iego wyspy czekáć będą. [5] To mówi PAN Bóg/ który stworzył niebiosá/ y rozpostárł ie: który vmocnił ziemię/ y co sie rodzi z niéy: który dáie tchnienie ludowi/ który iest ná niéy/y duchá depcącym po niéy. [6] B Ja PAN wezwałem ćie w spráwiedliwośći/ y viąłem rękę twą/ á záchowałem ćie: y dałem ćie zá przymierze ludu/ zá świátłość narodóm: [7] ábyś otworzył oczy ślepych/ á wywiódł więźniá z zámknienia/ z domu ćiemnice śiedzące w ćiemnośći. [8] Ja PAN/ to iest imię moie: chwały moiéy nie dam inßému/ á chwały moiéy rycinóm. [9] Które były pierwße rzeczy o to przyßły: nowé też ia opowiádam. Pierwéy niżli sie sstáną dam ie wam słyßéć. [10] Spiewaycie PANU pieśń nową/ chwałá iego od kończyn ziemie: którzy sie puszczaćie ná morze/y nápełnienie iego/ wyspy y obywátele ich. [11] Niech sie podniesie pustynia/y miástá iéy: w domiech będzie mießkáć Cédár: chwalćie obywátele skáły/ z wierzchu gór wołáć będą. [12] Będą dáwáć Pánu sławę/ á chwałę iego ná wyspách będą opowiádáć. [13] PAN iáko mocarz wynidzie/ iáko mąż waleczny pobudzi gorliwość: będzie krzyczał y wołał: nád nieprzyiaćioły swémi zmocni sie. [14] C Milczałem záwżdy/ vmilkłem/byłem ćierpliwym/ iáko rodząca mówić będę/ rozpróßę y połknę zárázem. [15] Pustę vczynię góry y págórki/ y wßytkę trawę ich posußę: y obróce rzeki w wyspy/ á iezioră wysußę. [16] A przywiodę ślepé ná drógę/ któréy nie wiedzą/y śćieżkámi których nie ználi vczynię że chodźić będą: vczynię przed nimi ćiemność świátłośćią/ á krzywé prostymi: té słowá vczyniłem im/á nie opuśćiłem ich. [17] Cofnęli sie ná zad: niech sie záwstydzą wstydem którzy vfáią w rycinie/ którzy mówią licinie: Wyśćie bogowie náßy. [18] Głußy słuchayćie/á ślepi pátrzćie ábyśćie widzieli. [19] Któż ślepy iedno sługá mói: y głuchy iedno do ktorégom posłał posły moie: kto ślepy iedno który iest záprzedány? á kto ślepy iedno sługá PAŃski: [20] Który widźiß wiele rzeczy/ izali nie będźieß strzegł: który máß otworzoné vßy/ áza nie vsłyßyß: [21] A PAN chćiał áby go poświećił/ y vwielmożył zakon/ y wywyßył. [22] D Ale on lud rozßárpány y spustoßony: sidlem młodzieńców wßyscy/ y pokryto ie w ćiemnicách: stali sie ná złupienie/ á niémáß ktoby wyrwał/ ná rozchwycenie/ á niémáß ktoby rzékł: Wróć. [23] Któż iest między wámi coby tego słuchał/ ktoby pilnował á przysłuchawał przyßłych rzeczy: Któż dał ná rozstárgnienie Jákobá/ á Jzráelá pustoßącym: izali nie PAN sam [24] któremuśmy z grzeßyli: A niechćieli drógámi iego chodźić/ y nie słucháli zakonu iego. [25] A wylał nań rozgniewánie zapálczywośći swoiéy/ y mocną woynę/ y wypalił go wkoło/á nie poznał: y podpalił go/ á nie zrozumiał.

To iest, nikogo nie obráźi y owßem napodleyßé ráżnie.

Słowá do Christusá.

niż. 49. b 6

niż. 48. b 11. Chwały swoiéy Bóg nikomu nie dáie.

oznaymię ie wam.

zwyćięztwo otrzyma.

przełożony, H.

vsidláia w iáskiniách wßytek, H.

niedbał ná to.

8 *Chwały moiey nie dam inszemu.*] Kiedyby Christus nie był Bogiem / czemuż go Bóg chwalić kazał do Zyd. 1. Psal. 95. chwalcie go wszyscy Aniołowie iego? Azażby Bóg nie był przeciwny sobie / rzeczy przeciwne rozkazuiąc?

ROZZ. XLIII.

Lud wierny vbespiecza y rozmnożenie iego obiecuie, pokazuiąc sie być Bogiem prawdziwym.

1 A Teraz to mówi PAN który cie stworzył Iákobie / y który cie vtworzył Izráelu: Nie bóy sie / bom cie odkupił / y názwałem cie imieniem twoim: móyeś ty: 2 Gdy póydzieśż przez wody / z tobą bede / á rzeki cie nie okryią: gdy bedzieśż chodził w ogniu / nie spárzyśż sie: y płomień nie bedzie gorzał ná tobie. 3 Bom ia PAN Bóg twóy swiety Izráelów / zbáwiciel twóy / dałem Ægypt vbłagánie twoie. Ætyopią y Sábá zá cie. 4 Od tąd iákoś sie zstał czći godnym w oczách moich y chwalebnym: iam cie vmiłował / y dam ludzie zá cie / y narody zá duszę twoie. 5 Nie bóy sie / bom ia iest z tobą: Od wschodu przyprowádze nasienie twoie / á od Zachodu zgromádze cie. 6 Rzeke pólnocnéy stronie / Day / á Południowéy / Nie hámuy: przynieś syny moie z dáleká / á córki moie z kończyn ziemie. 7 A káżdégo który wzywa imienia mégo / ku chwale moiey stworzyłem go / vformowałem go / y vczyniłem go. 8 Wyprowadź lud ślepy á máiący oczy / głuchy á máiący vszy: 9 Wszyscy narodowie zgromádzili sie spółem / y zebráły sie pokolenia. Któż miedzy wámi opowie to / á da nam słyszeć piérwsze rzeczy / niechay dádzą świádki swé / niech bedą vspráwiedliwieni / niech słyszą y rzeką: Prawdá żywie.

Wezwánie Pogan do wiáry.

B 10 Wyście świádkowie moi / mówi PAN / y sługá móy którégom obrał: ábyście wiedzieli / y wierzyli mi / á wyrozumieli żem ia iest sam. Przedemną nie iest vtworzony Bóg / y po mnie nie bedzie. 11 a Jam iest / iam iest PAN / á niémaśż oprócz mnie zbáwiciela. 12 Jam opowiedział y zbáwił / oznaymiłem á nie było miedzy wámi cudzégo / wyście świádkowie moi / 13 mówi PAN / á ia Bóg. A od początku ia sam / y niémaśż ktoby z reki moiéy wyrwał: vdziáłam / á kto to odwróci? 14 To mówi PAN odkupiciel wáśż / swiety Izráelów: Dla was posłałem do Bábilonu y oderwałem wszytkie zawory / y Cháldeyczyki / którzy sie chlubili w okretách swoich: 15 Ja PAN swiety wáśż / stworzyciel Izráelów / król wáśż. 16 C To mówi PAN który dał po morzu dróge / á ścieżke po bystrych wodách. 17 Który wywiódł poczwórné y koniá: woysko y mocnégo / pospołu zásneli / áni powstáną: stárci są iáko len / y pogásli. 18 Nie wspominaycie piérwszych rzeczy / y stárádawnym nie przypátruycie sie. 19 b Oto ia czynie nowé rzeczy / á teraz wznidą / wżdy ie poznacie: położe na puszczy dróge / á rzeki ná bezdróżnym. 20 Chwalić mie bedzie zwierz polny / smokowie y strusowie: iżem dał wody ná puszczy / rzeki ná bezdróżnym / ábych dał napóy ludowi memu / wybránému memu. 21 Lud ten vtworzyłem sobie / chwałe moie bedzie opowiádał. 22 Nie wzywałeś mie Jákobie / y nie prácowałeś dla mnie Izráelu. 23 D Nie ofiárowałeś mi báráná c cáłopalenia twégo / y ofiárámi twémi nie vczciłeś mie: nie kazałemci służyć obiátą / ánimci pracey zádawał w kádzidle. 24 Nie kupiłeś mi zá śrébro zieła wonnégo / á łoiem ofiar twoich nie nápoiłeś mie. A przecie vczyniłeś żem d służył dla grzéchów twoich / zádałeś mi pracą w nieprawościách twoich. 25 Jam iest / iam iest sam który zgładzam nieprawości twoie dla mnie / á grzéchów twoich nie wspomnie. 26 Przywiedź mie ná pámiec / á sądźmy sie spólu: powiedz iesli co masz ábyś vspráwiedliwił. 27 Ociec twóy piérwszy zgrzészył / á e tłumácze twoi wykroczyli przeciwko mnie. 28 A f splugáwiłem książetá swieté / dałem ná wytrácenie Jákobá / á Izráelá ná bluźnienie.

Obietnicá nowych do broćiey stw Bożych w kośćiele Chrześćiáńskim.

b 2. Cor. 5. d. 17. Apoc. 21. b. 5.

c ná cáłopalenie.

d toiest, wziąwszy ná się postáć służebniczą ćierpiałem zá grzechy twoie.

e Moyzesz y Aaron, ábo, Przełożeni.

f odrzućiłem iáko plugáwe.

a Ose. 13 b 4.

Bóg zgładza grzéchy przez káplany.

25 *Ia sam który zgładzam nieprawośći twoie.*] Bóg sam swoią własną mocą nie od kogo inszégo wzięta / odpuszcza grzéchy: wszákże też Bogu wolno było téy mocy ludziom vżyczyć:

przeto

Przeto który rzékł/ Jám iest sam który zgłádzam nieprawości/ Tenże rzékł/ komu odpuśćićie/ będźie odpuszczono rć. Co właśnie kápłanóm iáko sługóm Bożym należy/ którzy przez Sákrámentá święté od Páná Christusá vstáwioné grzéchy odpuszczáią. A ták dwo iáka iest moc odpuszczánia grzéchów: Jedná iest Nawyssza Boska/ który ni od kogo nie bierze: Druga iest poruczona y vżyczona od Bogá/ iáka máią kápłani: Masz o tym Math: 9. v. 8. Luc: 5. v. 24. Ioan: 20. v. 23.

ROZD. XLIIII.

Proroctwo o chrzćie.

1 A
A Teraz słuchay Jákobie sługo móy/ y Izráelu którégom obrał: 2 To mówi PAN który ćie vczynił y stworzył z żywotá pomocnik twóy: Nie bóy sie sługo móy Jákobie/ y náypráwszy którégom obrał. 3 Bo wyleie wody ná prágnącą/ á strumienie ná suchą: wyleie duchá mégo ná nasienie twoie/ á błogosłáwieństwo moie ná naród twóy. 4 A będą róść miedzy ziołámi/ iáko wierzby przy wodách ćiekących. 5 Ten rzecze: PAN skim ia iest/ á on będzie wzywał w imię Jákobá/ á ten nápisze ręką swą: PANV y imieniem Izráelowym będzie przypodobány.

iestem PANSKI.

Możność Boską swoie, á báłwánów nikczemność pokázuie.

6 To mówi PAN król Izráelów/ y odkupićiel iego PAN zastępów: Jam pierwszy y iam ostáteczny/ á oprócz mnie niémász Bogá. 7 Któż mnie podobny? niech sie da słyszeć/ y opowié/ á niech mi porządek wypowié/ od onégo czásu iákom postánowił lud "stárádawny": przyszłé rzeczy y które máią bydź niech im oznaymią.

ábo, ná świećie.

8 Nie bóyćie sie áni sie trwóżcie: od onégo czásu dałemći słyszeć: y oznaymiłem: wyśćie świádkowie moi. izali iest Bóg oprócz mnie/ y twórcá którégobym ia nieznał? 9 Tworzyćiele báłwáná wszyscy nic nie są/ á namilszé rzeczy ich B nic im nie pomogą. sámi są świádkámi ich/ że nie widzą/ áni rozumieią/ áby byli pohánbieni. 10 Kto vtworzył Bogá/ y ryćinę vlał ninacz nie pożyteczną? 11 Oto wszyscy vczesnicy iego będą pohánbieni: bo są rzemieślnicy z ludźi: zéydą sie wszyscy/ stáną y zlękną sie/ y záwstydzą sie spółem. 12 Slósarz piłą robił: w węglu y w młotách vtworzył ią/ y robił rámieniem mocy swoiéy/ łáknąć będźie áż zemdleie/ nie będźie pił wody/ á vstánie. 13 Rzemieślnik około drzewá rośćiąga sznur/ y vksztáłtował ią héblem/ vczynił ią według węgielnice/ á pod cyrkiel vtoczył ią/ y vczynił obraz męski/ iáko pięknégo człowieká mieszkáiącégo w domu. 14 Nárąbił cedrów/ wźiął iedlinę y dąb/ który stał miedzy drzewy leśnémi: wsádźił sosnę którą déscz rozmnożył. 15 A C przygodźiłá sie ludźióm ná ognisko: wźiął z "nich y vgrzał sie/ y podpalił/ y nápiékł chlebá/ á z ostátká vrobił Bogá/ y pokłonił sie: vdźiáłał ryćinę/ y klękał przed nią.

z tego to drzewá.

16 Połowicę drzewá spalił w ogniu/ á przy połowicy iego mięsá sie náiadł/ "vwárzył y iárzynę/ y náiadł sie/ y rozgrzał sie/ y rzékł: Ach toćiem sie rozgrzał/ widźiałem ogień.

vpiékł pieczenię, H.

17 A z ostátká iego vczynił sobie Bogá y ryćinę/ klęka przed nią/ y kłánia sie iéy/ y modli sie mówiąc: Wybaw mię/ boś ty iest Bóg móy. 18 Nie wiedźieli/ áni zrozumieli: bo zámydlone są oczy ich/ áby nie widźieli/ á żeby sercem nie zrozumieli. 19 Nie rozmyśláią w myśli swoiéy/ áni vznawáią/ áni sie czuią/ áby rzekli: Połowicem go spalił w ogniu/ y nápiékłem ná węglu iego chlebá/ náwárzyłem mięsá y iadłem/ á z ostátká iego báłwan vczynię? przed 20 klocem drzewá klękáć będę? Część D go iest popiołem/ serce głupié kłániáło sie mu/ á nie wybáwi dusze swéy áni rzecze: Podobno "kłamstwo 21 iest w práwicy moiéy. Pomni ná to Jákobie/ y Izráelu/ boś ty iest sługá móy/ vtworzyłem ćię/ sługá móy iesteś ty Izráelu/ nie zápominay mię.

to iest, próżnom prácował, robiąc báłwána.

22 Zgłádźiłem iáko obłok niepráwości twoie/ á iáko mgłę grzéchy twoie: náwróćże sie ku mnie/ bom ćię odkupił. 23 "Chwalćie" niebiosá/ bo PAN miłosierdźié vczynił: wykrzykaycie kończyny źiemie/ brzmićie góry chwaleniem/ leśie y wszelkié drzewo iego: bo odkupił PAN Jákobá/ á "Izráel" chełpić sie będźie. 24 To mówi PAN odkupićiel twóy/ y twórcá twóy z żywotá: Jam iest PAN/ czyniący wszytko/ rośćiągáiący niebiosá sam/

Wykrzykayćie, H.

w Izráelu, H.

stán o-

ſtanowiący ziemię / á nikt zemną: 25 ᵃWniwecz obracáiący známioná práktykárzów / á wieſzczki w ßaleńſtwo obracáiący. ktory obracam mądre ná wſtecz: á vmieietnoſć ich głupią czynię. 26 ᵃWzbudzam ſłowo ſługi ſwégo / á ráde poſłów ſwoich wykonywam. ktory mowię Ieruzálem: będą mießkáć w tobie / á miáſtom Iudzkim: Będziecie zbudowáné: á ſpuſtoßenia iéy wzbudzę. 27 Ktory mowię głębinie: wyſchni / y rzeki twoie wyſußę. 28 Ktory mowię Cyruſowi: Ieſteś páſtérz moy / y wßytkę wolą moię wykonaß. Ktory mowię Ieruzálem: Będzieß zbudowány: á kośćiołowi / Będzieß záłożony.

ᵃpotwiérdzám.

Tytuł Boży

6 Ia piérwßy y oſtáteczny.] Ten tytuł właſny ieſt Pánu Bogu / ktorego też vżywa wyßßéy 4. v. 4. y niżéy 48. v. 12. y iáśnie mowi: iż on ſam ieſt piérwßy y oſtátni / ktory tytuł znáczy wiecznoſć sámemu Bogu właſnie ſłużąca / iákoby rzékł: Ia ieſtem z początku przed wßytkimi rzeczámi / y końcá mieć nie mogę. Tenże tytuł sámemu Bogu ſłużący / przywłaſczył ſobie Pan Chriſtus. Apoc: 1. v. 18. y 2. v. 8. y 22. v. 12. odpowiádáią Hereticy iż P. Chriſtus inßym względem ieſt názwány piérwßy y oſtátni niżli Bóg. Alec tego względu y przydatku w piſmie ś. niemáß: bo ten tytuł tákże ieſt dány Pánu Chriſtuſowi iáko y Bogu / y iáko Bóg zá właſné imię tego vżywa bez przydatku / tákże y Chriſtus / czemuż oni té względy do piſmá przydáią? Ani też pokażą w piſmie żeby to imię co inßégo znáczyło tylko Przedwiecznoſć.

ROZDZ. XLV.

1 To mówi PAN pomázáńcowi memu Cyruſowi / ktoregom viął práwice / ábych podbił przed nim narody / ᵇá grzbiety krolów obroćił / y otworzył przed nim wrotá / á bramy nie będą zámknioné. A 2 Ia przed tobą poydę / y záwołáné ná ziemi poniżę / wrotá miedziáné ſkrußę / y záwory żelázné połamię. 3 A dam ci ſkárby ſkryté / y táiemnośći ſkrytych rzeczy: ábyś wiedział żem ia PAN / ktory miánuię imię twoie / Bóg Izráelów. 4 Dla Iákobá ſługi mego / á Izráelá wybránégo mego / y názwałem ćię imieniem twoim: ᶜprzypodobałem ćię / á nie poznałeś mię. 5 Ia PAN / á niemáß więcey / oprocz mnie niemáß Bogá: przepáſałem ćię / á nie poznałeś mię: 6 áby wiedzieli ći ktorzy od wſchodu ſłońcá / y ktorzy od zachodu / że niemáß oprocz mnie: Ia PAN / á niemáß inego. 7 tworzący świátłoſć y tworzący ciemnośći / czyniący pokoy y ſtwarzáiący ᵈzłoſć / ia PAN czyniący to wßytko. B 8 Spuśććie roſſę niebioſá z zwiérzchu / á obłoki niech ſpuſczą ze dżdżem ſpráwiedliwégo / niech ſię otworzy ziemiá / y zrodzi zbáwićielá: á ſpráwiedliwoſć niechay wznidzie ſpołem: ia PAN ſtworzyłem go. 9 Biádá ktory ſię ſpiéra z twórcą ſwoim / ſkorupá z naczyniá gliniánégo ziemie: ᵉIzali rzecze gliná gárncárzowi ſwemu: Co czyniß? á robotá twoiá ᶠbez ręku ieſt? 10 Biádá kto mowi oycowi: Co płodziß? á niewieśćie: Co rodziß? 11 To mowi PAN świety Izráelów twórcá iego: Pytayćie mię o przyßłé rzeczy / o ſyniech moich / y o ſpráwie rąk moich roſkażćie mi. 12 Iam vczynił ziemię / y człowieká ná niéy iam ſtworzył: ręce moie rozćiągnęły niebioſá / y wßému woyſku ich ᵍroſkazałem. 13 Iam go wzbudził ku ſpráwiedliwośći / y wßytkié drogi iego vproſtuię: on zbuduie miáſto moie / y więźnie moie wypuśći / nie zá okup / áni zá dáry / mowi PAN Bóg záſtępów. C 14 To mowi PAN: ʰPráca Ægyptſka y kupiectwo Æthyopſkié / y Sábáim mężowie wyſocy do ciebie przeydą / y twoi będą: zá tobą chodzić będą / okowáni w okowy poydą / y tobie ſię kłániáć y modlić będą: Tylko w tobie ieſt Bóg / á niemáß ⁱoprocz ciebie Bogá. 15 Záprawdę tyś ieſt Bóg zkryty / Bóg Izráelów zbáwićiel. 16 Záwſtydzili ſię y záſromáli wßyſcy: ſpołem poßli ná zelżywoſć budownicy ᵏbłędów. 17 Izráel zbáwion ieſt w PANV zbáwieniem wiecznym: nie záwſtydzićie ſię / áni ſię záſromaćie áż ná wiek wieku. 18 Bo to mowi PAN / ktory ſtworzył niebioſá (ſam Bóg ktory vtworzył ziemię y vczynił ią / ſam twórcá iéy: nie poprożnicy ią

ᵇá biodrá królów zemdlił. H.

Proroctwo o Cyruśie y o zwyćięſtwách iego A yż Cyrus król był figurą Chriſtuſá, o iego przyśćiu zá ras proroku ie y o wybáwieniu narodu ludzkiégo.

ᶜto ieſt, ábyś był figurą Chriſtuſá.

ᵈábo złé. to ieſt przepußczáiący plagi rozmáyté.

Prośi prorok imieniem ſynágogi Zydowſkiéy áby ſyn Boży zſtąpił z niebá w żywot Pánny Maryiéy, áby zbáwił narod ludzki.

Nieſprzeczáć ſię z Bogiém.

ᵉRzym: 9 d 20 Ier: 8. a 6.

ᶠnikczemna.

ᵍábo, roſkázuię.

ʰbogáctwá prácą nábyte

Módlitwá pogan ná wroconych do Chriſtuſá Bogá.

ⁱbo iedno ieſt boſtwo.

ᵏbáłwánów. Hebr.

stworzył/ dla mießkánia vtworzył ią) Ja PAN / á niémáß innégo. 19 Nie w táiemności mówiłem ná mieyscu ziemie ćiemnym: nie mówiłem nasieniu Jákobowému: Próżno mie ßukayćie / ia PAN mówiący spráwiedliwość / powiádáiący práwość. 20 Zbierzćie sie á przydźćie / y przystąpćie spółem którzyśćie zbáwieni z narodów: niewiedzieli którzy podnoßą drewno rzezánia swego / á modlą sie Bogu niezbáwiáiącému. 21 Opowiádayćie á przydźćie / y poradźćie sie spółem / kto to dał słyßeć od początku / od onégo czásu to przepowiedział? izali nie ia PAN/ á niémáß wiecéy Bogá okrom mnie? Bogá spráwiedliwégo/ y zbáwiáiącégo niemáß oprócz mnie. 22 Náwróććie sie ku mnie/ á bedźiećie zbáwioné wßytkié kráie ziemie: bom ia Bóg/ á niémáß innégo. 23 Przysiągłem sam przez sie / wynidźie z vst moich słowo spráwiedliwośći / á niewróći sie: 24 *że sie mnie kłániáć bedźie wßelkié koláno/ y káżdy iezyk przysiegáć. 25 A ták w PANIE/ rzecze/ moie są spráwiedliwośći y roskázowánié: do niego przydą / y záwstydzą sie wßyscy którzy mu sie sprzećiwiáią. 26 W PANV bedźie vspráwiedliwioné / y przechwaláć sie bedźie wßytko nasienié Izráelowé.

D

*Rzym. 14. b. 11. Phil. 2. b. 10

Christus Bóg przedwieczny

14 *Tylko w tobie iest Bóg, á niémáß oprócz ćiebie Bogá.*] Znáczné iest to świádectwo pismá ś. ktoré pokázuie / iż Syn tákże iest Bogiem / iáko y Oćiec / y iáko Bóg prawdźiwy má bydź chwalony. Bo naprzód prorok powiedźiał. To mówi Pan: Abysmy rozumieli / iż nie mówił tego prorok do Bogá / ále Bóg Oćiec do Chrystusá: który troßke przed tym rzékł do tegóż Messyaßá: Póydą do ćiebie / y tobie sie kłániáć y modlić będą. Y przydáie iáko Lxx. tłumácze przełożyli: Iż tylko w tobie iest Bóg / á niémáß oprócz ćiebie Bogá. Słowá też / W tobie iest Bóg / własnie Pánu Chrystusowi służą / iż Bóg Oćiec iest w Synie / iáko to wyłożył Ambrosius li. de fide C. 2. Epipha. contra hereses C. 57. y w Chrystusowym człowieczeństwie iest Boska persona / iáko piße Epiphanius támże / y Cyrillus in lib. 1. in Ioan. C. 15. A owo słowko / Tylko / znáczy że w sámym Chrystuśie iest Bóg osobą swoią złączony / bo w inßych ludźiách iest przez łáske / ále w Chrystuśie iest ćielesnie Colos. 2. v. 9. to iest istotnie osobą swoią ziednoczony / gdy Bóg ostał sie człowiekiem. Słußnie też y to rzeczono Synowi: Niémaß Bogá oprócz ćiebie. A to dla iednéy nátury / bo y Oćiec nie iest Bóg bez Syná / y nie iest inßym Bogiem od Syná / iáko wyłożył Nazianzenus orat. 42. y Hieron. in Isa. który też przydáie / iż słußnie Páná Chrystusá zowie Bogiem zákrytym / á to dla táiemnice wćielenia iego. Bo Pan Christus iest on Bóg który sie okazał w ćiele / iáko Gréckié exemplarze máią. 1. Tim. 3. ver. 16. Jest onym żywotem / który był v Oycá y okazał sie nam. 1. Ioan. 1. v. 2. Jest onym słowem które było v Bogá / y było Bogiem / á potym ostáło sie ćiáłem / Ioan. 1. co nic inßégo nie iest / iedno że Pan Chrystus onym iest Bogiem zákrytym w ćiele / iáko go tu Bóg Oćiec zowie. Zowie tu iescze Messyaßá / Bogiem Izráelskim zbáwićielem / co sie znáczy / Jezus / który iest zbáwićielem Izráelskim / w Dźiei. 13. v. 23. y ták to wykłáda Tertul. contra Praxeam, C. 13. Eusebius lib. 5. Demonstrat. Euangel. C. 6. Hilarius lib. 4. de Trinit. który też piße iż Páweł ś. naśládował Izaiaßá / gdy mówi 2. Cor. 9. v. 19. Był Bóg w Chrystuśie świat sobie iednaiąc / y Coloss. 2. v. 9. W nim mießka wßystká zupełność Bostwá ćielesnie. Fáłßuią té słowá prorockié Żydowie y z nimi Nowokrzczeńcy / powiádáiąc / że to rzeczono iest do Jeruzálem, y dla teo słowá / Ciebie / Tobie / czynią Feminini generis. Ale to są żydowskié wymysły / którzy to punktámi swemi odmienili. Żydowie bowiem Mássáictowie dopiéro we czterzy stá śiedmdźieśiąt y kilká lat po národzeniu Páńskim / przydáli punkty do pismá według woli swéy / á ná złość Chrześciánóm / słowá o Bostwie Chrystusowym zepsowáć chćieli. Wßákże to y przedtym czytáli in Masculino genere, nie tylko Hieronym ś. ále y Żydowskich Rábinow wiele / z których niektórzy to o Cyruśie wykłádáli. Aleć y rzecz sámá to wyświádcza: bo oné słowá / Prawdźiwie / tyś iest Bóg zákryty / Bóg Izráelski / żadnym sposobem Jeruzálem nie służą / chybaby kto chćiał Jeruzałem názwáć Bogiem. Ani mogą bydź per exclamationem do Bogá Oycá obrócone / poniewaź té słowá z pierwßémi do iednéy modlitwy należą / którą mamy mowić do Chrystusá / iáko też tu Hieronym ś. dowodźi. Aleć heretycy wolą z Żydámi przestáwáć przećiw Pánu Chrystusowi / niż z kośćiołem Bożym pismo ś. wykłádáć.

24 *Ze sie mnie kłániáć bedźie wßelkié koláno.*] Té słowá iáko Izáiaß ś. piße / Bóg Izráelski mówił: á Páweł ś. do Rzym. 14. v. 11. piße iż to mówił Pan Chrystus. A ták z náuki Páwłá ś. Chrystus iest Bogiem Izráelskim / y ma bydź chwalony zá Bogá onégo iedynégo Izráelskiégo / który to sobie á nikomu inßému obiecował pod przysięgą / iż mu sie miáło wßytkié koláno kłániáć. iáko prawdźiwému Bogu Izráelskiému. Przetóż iásna iest bezbożność heretyków / którzy niechcą Páná Chrystusá zá Bogá Izráelskiégo chwalić / bo to czynią przećiw iásnému pismu ś.

Opowiáda zepsowánie bałwánów Bábilońskich przez Cyruśá: á po wßytkim świećie przez Christuśá.

ROZD. XLVI.

1 A Zlámán iest Bel/ skrußon iest Nabo: sstáły sie báłwany ich bestiam y bydletóm/ brzemioná wáßé ciężkiey wagi áż do zmordowánia. 2 Spráchniáły y skrußyły sie spólem: nie mogły zbáwić noßącego/ á dußá ich w niewolą póydźie. 3 B Słuchaycie mie domie Jákobów/ y wßytek ostátku domu Izráelowego/ wy których nosi żywot móy/ których piástuie łono moie. 4 Aż do stárości ia sam/ y áż do śedźiwośći ia nosić będę: iam vczynił/ ia też poniosę: ia piástowáć będę y zbáwię. 5 Komużćie mie przyrownáli y przypodobáli/ y przymierzyli y podobnym vczynili? 6 Którzy znośićie złoto z worká/ á srebro ná ßáli wážycie: náymuiąc złotniká áby vczynił Bogá/ y vpadáią y kłániáią śie.

Których nośe skorośćie wyßli z żywotá, które piástuie skorośćie wyßli z brzuchá, H.

7 C Noßą go ná rámionách dźwigáiąc y stawiáiąc ná mieyscu iego: y będźie stał/ á nie ruży śie z mieyscá swego: ále gdy záwołáią do niego/ nie vsłyßy: nie wybáwi ich z vtrapienia. 8 Pomnicie ná to/ á wstydayćie śie: náwróććie śie przestępnicy do sercá. 9 Pomnicie ná pierwßy wiek/ żeṁci ia iest Bóg/ á niémáß wiecéy Bogá/ y niémáß mnie podobnégo. 10 D Ktory opowiádam zpierwu ostátnią rzecz: á z początku to co śie ieszcze nie sstáło/ mówiąc: Rádá moiá stáć będźie/ y sstánie śie wßytká wolá moiá: 11 Ktory wzywam ze wschodu słońcá ptaká/ á z dálekiey źiemie mężá woley moiey. y rzékłem/ á przywiodę to: vtworzyłem/ á vczynię to. 12 Słuchayćie mie twárdego sercá/ którzyśćie dáleko od spráwiedliwośći. 13 Przybliżyłem spráwiedliwość moię/ nie oddali śie/ á zbáwienié moie nie omießká. Dam ná Sionie zbáwienié/ á w Izráelu sławę moię.

Bar:6. b 23

Cyruśá kwápiącego śie.

ábo, vmyśliłem, H.

Zniśczenie Bábilonu opowiáda dla pychy, okrućieństwá y czárów iego.

ROZD. XLVII.

1 A Zstąp/ vśiądź w prochu pánno córko Bábilońska/ śiedź ná źiemi: niéma stolice córká Cháldeyska/ bo ćie iuż wiecéy nie będą zwáć pieszczoną y kochánką. 2 Weźmi żarná/ á miel mąkę/ obnaż sromotę twoię/ odkryi plécy/ okaż goleni/ brni y przez rzeki. 3 Odkryie śie sromotá twoiá/ á będźie widźiána háńbá twoiá: pomstę wezmę/ á nie záståwi mi śie człowiek. 4 Odkupićiel náß/ PAN zastępów imię iego/ święty Izráelów. 5 Siedź milcząc/ á wnidź w ciemnośći córko Cháldeyska: bo ćie nie będą wiecéy zwáć Pánią królestw. 6 B Rozgniewałem śie ná lud móy/ splugáwiłem dźiedźictwo moie/ y dałem ie w rece twoie/ nie okazáłáś im miłośierdźia/ ná stárcá obćiążáłáś brzemię twoie bárzo: 7 y mówiłáś: ná wieki będę pánią: nie przypuśćiłáś tego do sercá twego: ániś wspomniáłá ná ostáteczné rzeczy twoie. 8 A ták teraz słuchay tego rozkoßnico/ y mießkáiąca

Nah.3.b5.

żaden, Heb.

przeniózßy ie miedzy plugáwé báłwochwálce. Niemiłośierdźie.

C bespiecznie/ która mówiß w sercu twoim: Ja iestem/ á oprócz mnie niémáß wiecéy: nie będę śiedźiéć wdową áni vznam niepłodnośći. 9 Przyidą ná ćie té dwie rzeczy nagle dniá iednégo/ niepłodność y wdowstwo. Wßystko przyßło ná ćie dla mnostwá czárów twoich/ y dla wielkiéy zátwárdzenia czárowników twoich. 10 A vfáłáś złośći twéy/ y mówiłáś: Niémáß ktoby mie widźiał/ vmieietność twoiá y mądrość tá ćie zdrádźiłá. y mówiłáś w sercu twoim: Jam iest/ á oprócz mnie niémáß inßéy. 11 D Przyidźie na ćie złé/ á nie zwieß zkąd śie weźmie/ y przypádnie ná ćie vćisk którégo nie będźieß mogłá zmyć: przyidźie ná ćie nagła nędzá/ ktorey nie zwieß. 12 Stańże z czárowniki twémi/ y z mnostwem czárów twoich/ w którycheś śie prácowáłá od młodośći twoiey/ ieśliċ snadź co pomoże/ ábo ieśli możeß bydź silnieyßą. 13 Vstáłáś w mnostwie rad twoich/ niechże stáną á zbáwią ćie/ práktykarze niebiescy/ którzy pátrzáli ná gwiazdy y ráchowáli kśieżyce/ áby z nich opowiádáli co ná ćie miáło przyść. 14 Oto śie sstáli iáko słomá/ ogień ie popa-

Apo:18.b7.

niż:51.f19.

Nikt mie nie widźi. Vmieietność y mądrość oßukawa pyßnych.

Ná práktykarze.

15 liſ: nie wybáwią duſze ſwéy z ręki płomienia / niémáß węgla przy którymby ſie ogrzali / áni kominá áby przy nim śiedźieli. Tákći ſie ſtáło w czymeśkolwiek prácowáłá. kupcy twoi od młodośći twoiéy káżdy zbłądźił ná drodze ſwoiéy / niémáß ktoby ćie wybáwił.

ROZD. XLVIII.

1 SŁucháyćie tego domie Jákobów / którzy ſie názywaćie imieniem Jzráelowym / y wyßliśćie ᶻzwód Judzkich / którzy przyśięgaćie przez imie PANSKIE / á Bogá Jzráelſkiego wſpominaćie nie w prawdźie / áni wſpráwiedliwośći. 2 Bo od miáſtá świętego názwani ſą / á ná Bogu Jzráelowym vmocnieni ſą: PAN zaſtępów imie iego. 3 Pierwßé rzeczy oznáymiłem od onego czáſu / y z vſt moich wyßły / y dałem ie ſłyßeć: nagle vczyniłem / y przyßły. 4 Bom wiedźiał żeś ty twárdy / y żyłá żelázna ßyiá twoiá / á czoło twoie miedźiáné. 5 Opowiedźiałemći zdáwnu: piérwéy niżli przyßło oznáymiłemći / ábyś śnadź nierzekł: Báłwány moie to vczyniły / á ryćiny moie y liciny roſkazáły to. 6 Coś ſłyßał / obacz wßytko: á wy ázaśćie opowiádáli: dałemći ſłyßeć nowiny od onégo czáſu / y záchowano ieſt czego niewieß. 7 Teraz ſtworzoné ſą / á nie od onégo czáſu y przededniem á nieſłycháłeś ich / ábyś śnadź nie rzekł: O tom ia wiedźiał o nich. 8 Aniś ſłyßał / áni wiedźiał / áni od onéą czáſu otworzoné ieſt vcho twoie: wiém bowiem iż wyſtępuiąc wyſtąpiß / y przeſtępnikiem z żywotá názwałem ćie. 9 Dla imienia mego oddale zapálczywość moie: ᵃá chwałą móią okiełznam ćie / ábyś niezáginął. 10 O to wypławiłem ćie / ále nie iáko śrébro / obrałem ćie w piecu vboſtwá. 11 Dla mnie / dla mnie vczynię ábych niebył bluźnion: á chwały moiéy niedam innému. 12 Słuchay mie Jákobie / y Jzráelu / ᵇktórego ia wołam: ᶜJam ſam / iam piérwßy / y iam oſtáteczny. 13 Ręká też moiá záłożyłá źiemię / á práwicá moiá rozmierzyłá niebioſá: ia ich záwołam / y ſtáną ſpołem. 14 Zbierzćie ſie wy wßyſcy / á ſłucháyćie: kto znich opowiedźiał to: PAN go vmiłowáł / vczyni wolą ſwą w Bábilonie / á rámię ſwoie w Chaldéyczykách. 15 Ja ia mówiłem y záwołałem go: przywiodłem go / y zdárzyłá ſie drogá iego. 16 Przyſtąpćie do mnie á ſłucháyćie tego: nie z początku w táiemnośći mówiłem: od czáſu niżli ſie ſtáło / byłem tám: y teraz PAN Bóg poſłał mie y duch iego. 17 To mówi PAN odkupićiel twoy święty Jzráelów: Ja PAN Bóg twóy który ćie vcze pożytecznych rzeczy: y ſpráwuięćię ná drodze którą idźieß. 18 O byżeś był pilen przykázań moich: ſtałby ſie był pokóy twóy iáko rzeká / á ſpráwiedliwość twoiá iáko wáły morſkie. 19 Y byłoby naśienie twoie iáko piáſek / á płód żywotá twegą iáko kámyſzki iego: nie zginełoby było / ániby było ſtárté imie iegą od oblicza méą. 20 ᵈWynidzćie z Bábilonu / vćiekayćie od Cháldeyczykow. głoſem weſołym oznáymuyćie: roſławiayćie to / y rozność to áż ná kráie źiemie. Mówćie: ᵉOdkupił PAN ſługę ſwego Jákobá. 21 Nieprágneli ná puſczy / gdy ie wywodźił: ᶠwode z ſkály wywiódł im / y rośćiął opokę / y wypłynely wody. Niémáß pokoiu niezbożnym / mówi PAN.

A, B, C, D

ᶻz naśienia Iudy
Strofuie nie wdźięczność Żydów pokázuiąc że on ſam ieſt Bogiem prawdźiwym.
ᵃá dla chwáły moiéy odwloką gniéw móy przećiw tobie, H.
Táiemnicá Tróyce naświętſzey.
ᶜwys. 42. b 8
ᵇnázwány odemnie, H.
ᶜwys. 41. a 4 y 44. a 6.
Táiemnicá Tróyce naświętßéy.
Posłánie ſyná Bożego.
ᵈIer: 32. a 6.
ᵉExo: 17. b 6. Nu: 20. b 12
ᶠniż: 57. d 21.

16 A teraz Pan Bóg posłał mie y duch iego.] Tu iáko mówi Hieronim ś. krótkimi słowy pokazał táiemnice Bogá w Troycy iedynégo / y w ćieleniu Syná Bożégo. Bo té słowá mówi Bóg / co ſie pokázuie zprzeßłych słów gdy mówi / Jam piérwßy y iam oſtáteczny. y przydáie: Od onégo czáſu niżli ſie ſtáło byłem tám. to ieſt / niżli ſie zſtáło niebo y źiemiá. Azátym mówi: Y teraz Pan Bóg poſłał mie. Co ſie też ináczey nie może rozumieć / iedno iż tenże Bóg mówi który piérwße słowá mówił: A ták tu maß trzech. Naprzód ieſt ten który ſie powiáda bydź poſłanym / y tenże ſie zowie Pánem Bogiem / który vczynił niebo y źiemię / y ieſt piérwßy y oſtáteczny. Potym ieſt ten który poſłał / á tego też zowie Pánem Bogiem. Jeſt iesczę y Duch iego / który iż Bogá poſłał / ma bydź y ſam Bogiem / bo też y ná inßym mieyſcu zeznawa Pan Chriſtus / iż ieſt poſłány od Oycá Jan 8. y od Duchá ś. Luk. 4. Przetoż té słowá ináczéy ſie rozumieć nie mogą iedno o Bogu w Troycy iedynym.

Tákto wykłáda Origenes lib. 1. contra Celſum. Euſebius lib. 5. Demoſtr: c. 6. Chriſoſt. de ſancto & adorando ſpiritu. Ambroſius lib. 2. de fide c. 4. Hier. y Cyrillus in Iſaiam. Auguſt. lib. 20. de Ciuit. c. vltimo.

ROZDZ. XLIX.

Chriſtus mówi do kośćiołá ſwego z pogan zgromádzonégo. *vczynił. niż. 51. c 16.*

1 Słuchaycie wyſpy / á pilnuycie narodowie z dáleká: PAN z żywotá powołał mie / z żywotá mátki moiéy wſpomniał ná imie moie. 2 Y położył vſtá moie iáko miecz oſtry: pod ćieniem ręki ſwéy zákrył mie / y położył mie iáko ſtrzałę wyborną: w ſáydaku ſwym ſkrył mie. 3 Y rzékł mi: Sługá móy ieſteś ty Izráelu / bo ſie w tobie chłubić będę. 4 A iam rzékł: Próżnom prácował / bez przyczyny / y poprożnicy ſtráwiłem śiłę moie: przetóż ſąd móy z PANem / á ſpráwá moiá z Bogiem moim. 5 A teraz mówi PAN / który mie vtworzył z żywotá ſługą ſobie / ábych náwróćił Iákobá k niemu / á Izráel nie zbierze ſie: y ieſtem wſtáwion przed oczymá PANſkimi / á Bóg móy ſtał ſie mocą moią. 6 Y rzékł: Máło ná tym ábyś mi był ſługą ná wzbudzenié pokoleń Iákobowych / y ná náwrócenié drożdży Izráelowych. Oto dałem ćie ná świátłość narodów / ábyś był zbáwieniem moim áż do kończyn ziemie. 7 To mówi PAN odkupićiel Izráelów / święty iego do wzgárdzonéy duſze / do mierźionégo narodu: do niewolniká pánuiących: Królowie oglądáią / á powſtáną kśiążętá / y kłániáć ſie będą dla PANA / iż wierny ieſt / y dla świętégo Izráelowégo / który ćie wybrał. 8 To mówi PAN: Czáſu vpodobánégo wyſłuchałem ćie / á w dźień zbáwienia rátowałem ćie: y záchowałem ćie / á dałem ćie zá przymierze ludowi / ábyś wzbudźił źiemię / á ośiadł dźiedźictwá rozproſzoné. 9 Ábyś mówił tym którzy ſą w więźieniu: Wynidźćie: á tym którzy w ćiemnośći: Okażćie ſie. Będą ſie páść przy drógách / á po wſzech rowninách páſtwiſká ich. 10 Nie będą łáknąć áni prágnąć / y nie záráźi gorącość y słońce: bo który litość ma nád nimi / będźie ie ſpráwował / á nád zdroiámi wodnémi nápawáć ie będźie. 11 Y położę wſzytkié góry moie że będą drógą / á ſćieżki moie będą podwyſzoné. 12 Oto ći z dáleká przyydą / á oto oni z północy y od morzá / á ći z źiemie od południa. 13 Chwalćie niebioſá / á ráduy ſie źiemio: śpiewayćie góry chwałę: bo poćieſzył PAN lud ſwóy / á ſmiluie ſie nád vbogimi ſwémi. 14 A Sion mówił: opuśćił mie PAN / á Pan zápomniał mie. 15 Izáli może zápomnieć niewiáſtá niemowlęćiá ſwego / áby ſie nie zlitowáłá nád ſynem żywotá ſwego? á choćby oná zápomniáłá / wſzákże ia nie zápomnię ćiebie. 16 Oto ná rękách moich nápiſałem ćię / mury twoie záwżdy przed oczymá mémi. 17 Przyſzli budownicy twoi: którzy ćię kázą y rozwaláią / wynidą od ćiebie. 18 Podnieś w około oczy twoie / á obácz: wſzyſcy ći zebráli ſie / przyſzli do ćiebie: żywę ia / mówi PAN / że tymi wſzytkimi iáko vbiorem przybran będźieſz / y obłożyſz ſie nimi iáko oblubienicá. 19 Bo zburzenia twoie y ſpuſtoſzenia twoie / y źiemiá wywrócenia twego teraz ćiáſné będą / prze obywátele / á dáleko będą odpędzeni którzy ćie pożyráli. 20 Ieſzcze rzekną do vſzu twoich ſynóm niepłodnośći twoiéy: Ciáſné mi ieſt mieyſce / vczyń mi płácu ábym mieſzkał. 21 Y rzeczeſz w ſercu twoim: któż mi tych národźił? iam niepłodną y nie rodzącą / zágnána y w więźieniu: á té kto wychował? ia opuſczona y ſámá / á ći kędy byli? 22 To mówi PAN Bóg: oto wznioſę ná narody rękę moię / á do ludźi podnioſę chorągiew moię. A przynioſą ſyny twoie ná ręku / y córki twoie ná rámionách ponioſą. 23 Y będą królowie piáſtuny twémi / á królowe mámkámi twémi: twarz ná źiemię ſpuśćiwſzy kłániáć ći ſie będą / á proch nóg twoich lizáć będą. A poznaſz żem ia PAN / którégo ſie nie záwſtydzą ći którzy nań czekáią. 24 Izáli odięta będźie od mocnégo korzyść? ábo co mocarz poymał / wybáwiono być może? 25 Bo ták mówi PAN: Záiſté y korzyść rycérzowi odięta będźie / y co wźiął mocarz wybáwiono będźie. A té którzy ćie ſądźili ia ſądźić będę / y ſyny twoie ia

Chriſtus ſługą dla poſtáći ſłużebniczéy, y Izráelitą iż ieſt z Izráelá.

Dźie: 13. g 47. wys: 42. b 6.

plugáwych oſtátków, ſpuſtoſzenia Izráelowégo, H.

Chriſtus zbáwieniem pogan których náwrócenié opowiáda.

2. Cor: 6. a 2. Czas przyśćia Chriſtuſowégo od Bogá náznáczony.

Apo: 7. d 16

z zachodu, Hebr.

Wykrzykayćie, H.

Chriſtus obiecuie kośćiołowi ſwe wielkość pogan náwróconych.

niż: 60. a 4.

ſynowie śierotſtwá twego, H.

zkąd ſie wźięli? H.

królowie świetcy poddáni kośćiołowi Chriſtuſowe.

cáłowánié nóg przepowiáda.

26 zbáwię. ^ y nákarmię nieprzyiacioły twoie ciáły ich/á iáko mosczem/vpiią sie krwią swoią: y dozna wszelkie ciáło żem ia iest PAN wybawiáiący cie/ y odkupiciel twóy mocny Jákobów.

ROZDZ. L.

Żydźi odrzuceni od Bogá, iż nieprzyięli Christusá.

1 COmówi PAN: Co to zá list rozwodny mátki wászéy/ którymem ią opuscił: ábo któryż iest pożyczálnik móy/ któremum was záprzedał: otośćie záprzedáni dla nieprawośći wászych/ á dla złośći wászych opuśćiłem mátke wászę. 2 ^ Bo przyszedłem/á nie było męża: wzywałem/ á nie było ktoby słyszał. ^ izali skrócona y máluczka sie stáłá reká moiá/ żebych nie mógł wykupić: czyli niémasz we mnie mocy ku wybáwieniu: Oto fukiem moim osusze morze/á rzeki wysusze. Zgniią ryby bez wody/ y wyzdycháią z prágnienia. 3 ^ Obloke niebiosá ciemnośćiámi/wór vczynię przykryćie ich. 4 ^ PAN *mi dał iezyk wyćwiczony/ ábych vmiał ^ podpiéráć onégo/ który iest spracowány/ słowem. Wzbudza ráno/ ráno mi wzbudza vcho/ ábym słuchał iáko mistrzá. 5 ^ PAN Bóg otworzył mi vcho/ á ia sie nie sprzećiwiam: nie vdał sie ná wstecz. 6 ^ Ciáło moie dałem biiącym/ á policzki moie sczypiącym: twarzy moiéy nie odwróćiłem od łáiących/ y pluiących ná mię. 7 ^ PAN Bóg wspomożyćiel móy/ przetóm sie nie záwstydźił: Przetożem postáwił twarz moię iáko nátwárdszą skáłę/ y wiem że sie nie záwstydzę. 8 ^ Blisko iest który mię vsprawiedliwia/ któż mi sie sprzećiwi: stańmy spółem/ kto iest Adwersárzem moim: niech ku mnie przystąpi. 9 ^ Oto PAN Bóg pomocnik móy/ któż iest ktoby mię potępił: Oto wszyscy potárci będą iáko szátá/ mól ie zgryzie. 10 ^ Kto miedzy wámi boiący sie PANA/ ^ słucháiący głosu sługi iégo: kto chodźił w ćiemnośćiách/ á niéma świátłá/ niech ma nádźieię w imieniu PANSKIM/ á niech sie spuśći ná Bogá swego. 11 ^ Oto wy wszyscy podżegáiący ogień/ opasáni płomieniem/ chodźćież ^ w świátłośći ogniá wászégo/ y w płomieniach któreśćie rozpálili: z reki moiéy sstáło sie to wam/ w boleśćiách spáć będźiećie.

^ niż: 59. a 1.

**Bóg, H. Christus wymowny*

^ czásu przystoynégo (mówić) słowo, H

Christus posłuszny.

Mat: 26. g 67 Christus policzkowány y vplwány.

^ Rzym: 8. f 33 Christus niewinny, y zwycięzcá.

^ niech słucha H.

Nieprzyiáćiołóm Christusowym pokutuiącym odpuszczenie obiecuie.

^ po ognisku, H.

ROZDZ. LI.

Ciesży wierné obiecuiąc rozszerzenié kośćiołá chrześćiáńskiégo.

1 SLuchayćie mię którzy násláduiećie co sprawiedliwégo iest/ á szukáćie PANA: pátrzayćie ná skáłę z któréyeśćie wyćięci/ y ná iámę dołu/ skądeśćie odćięci. 2 ^ Pátrzćie ná Abráhámá oycá wászégo/ y ná Sare która was porodźiłá: żem iego iednégo wezwał/ y błogosłáwiłem mu/ y rozmnożyłem go. 3 ^ A ták PAN poćieszy Sion/ y poćieszy wszytkie rozwáliny iego: y vczyni puszczą iego ^ iáko rozkoszy/ á pustynią iego iáko ogród PANSKI. Wesele y rádość náydźie sie w nim/ dźięk czynienié y głos chwały. 4 ^ Pilnuyćie mię ludu móy/ á pokolenie moie słuchayćie mię: bo zakon odemnie wynidźie/ á sąd móy ná świátłość narodów odpoczywáć będźie. 5 ^ ^ Blisko iest sprawiedliwy móy/ wyszedł zbáwićiel móy/ á rámioná moie narody sądźić będą: mnie wyspy czekáć będą/ á rámienia mego oczekiwáć będą. 6 ^ Podnieśćie ku niebu oczy wásze/ á poyźrzyćie pod źiemię ná dół: bo niebiosá iáko dym rozpłyną sie/ á źiemiá iáko szátá zwiotszeie/ y obywátele iéy iáko tézáginą: ^ Ale zbáwienié moie ná wieki będźie/ á sprawiedliwość moiá nie vstánie. 7 ^ Słuchayćie mię którzy znaćie sprawiedliwość. Ludu móy zakon móy w sercu ich: nie bóyćie sie vrągánia człowieczégo/ á bluźnierstwá ich nie lekayćie sie. 8 ^ Bo iáko szátę/ ták ie robak pożrze: á iáko wełnę ták ie mól pogryźie: ále zbáwienié moie ná wieki będźie/ á sprawiedliwość moiá ^ ná narody narodów. 9 ^ Powstań/ powstań

^ ábo, iáko ray, H.

Christus oczekowánie narodów.

^ Psa: 36. c 39

Christusá wzywa któ

stań/ oblécz sie w moc rámię PANSKIE: powstań iáko zá dni dawnych/ rodzáiów wieków. Izális nie ty pobiło pyßnego/ zránilos smoká? 10 Izális nie ty wysußyło morze/ wode glebokości gwałtownéy: któryś vczynił glebokość morską drogą/ áby przeßli wybáwieni? 11 A teraz którzy są odkupieni od PANA/ náwrócą sie/ y przydą do Sion chwaląc/ á wesele wieczne ná głowách ich/ rádość y wesele trzymáć będą: vciecze ból y wzdychánie. 12 Ja/ ia sam pocießę was: któżeś ty/ ábyś sie miał bać człowieká śmiertelnégo/ ábo syná człowieczégo/ który iáko trawá ták vwiednie? 13 A zápomniałeś PANA stworzyciela twego/ który rozciągnął niebiosá/ y záłożył ziemię: á lękałeś sie vstáwicznie przez wßytek dźień od oblicza zápálczywości onégo który cie trapił/ y nágotował był ná zátrácenie: gdźież teraz iest zápálczywość trapiącégo? 14 Prędko przydźie idący ku otworzeniu/ á nie wytráciß do sczetu/ y nie vstánie chléb iego. 15 A iam iest PAN Bóg twóy/ który záburzam morze/ że sie nádymáią wáły iego: PAN zastępów imię moie. 16 Włożyłem słowá moie w vstá twoie/ á ćieniem ręki moiéy zákryłem cie/ ábyś násádźił niebiosá/ y záłożył ziemię: y ábyś rzekł Sionowi: Lud móy iesteś ty. 17 Podnieś sie/ podnieś sie/ powstań Jeruzálem/ któreś piło z ręki PANSKIEY kielich gniewu iego: áż do dná kieliché vspienia nápiłoś sie y wypiłoś áż do drożdży. 18 Niémáß ktoby ji podpárł ze wßech synów które spłodźiło: y niémáß ktoby vjął rękę iego ze wßech synów które wychowáło. 19 Dwie rzeczy są które cie potkáły: któż sie vżali nád tobą? spustoßenie/ y zburzenie/ y głód/ y miecz/ któż cie pocießy? 20 Synowie twoi porzuceni są/ leżeli ná rogách wßech vlic/ iáko oryx vsidlony: pełni gniewu PANSKIEGO/ łáiánia Bogá twego. 21 A przetoż słuchay tego vbożuchná/ á piiána nie od winá. 22 To mówi pánuiący twóy PAN/ á Bóg twóy/ który będźie walczył zá lud swóy: Oto wźiąłem z ręki twéy kielich vspienia/ dno kieliché gniewu mégo/ nie przydaß ábyś go wiecéy piłá. 23 A dam ji w ręce tych/ którzy cie poniżyli/ y mówili duszy twéy: Náchyl sie/ że przeydźiem: y położyłáś ćiáło swé iáko ziemię/ y iáko dróge przechodzącym.

re° rámię niem Bożym zowie. Pháráoná y z ziemią iego Ægyptską. Exo: 14. c 21. Którymześ ty, H. czás áby więźień był rozwiązan, áby nie vmárł w dole, á nie vstałby, H. wys: 49. a 2. ábo, prowádźił, H. wys: 47. b 9. dróg. insy to Zubrem zowią. w śieći, H. ábo, vtrápiona, H. drożdże, H. ábo, vlice, H.

ROZDZ. LII.

1 Owstań/ powstań/ oblecz sie w moc twoię Sionie/ oblecz ßáty ochedóztwá twégo Jeruzálem miásto świetégo: bo nie przydą wiecéy áby przeßedł przez cie nieobrzezániec y nieczysty. 2 Otrząśni sie z prochu/ wstań á siądź Jeruzálem: rozwiąż zwiąski ßyie twoiéy poimána córko Sion. 3 Bo to mówi PAN: Dármoście záprzedáni/ á bez śrébrá będźiecie wykupieni. 4 Bo to mówi PAN Bóg: Do Ægyptu záßedł lud móy z początku/ áby tám był obywátelem: á Assur bez żadnéy przyczyny potwarzył ji. 5 A teraz co ia tu mam czynić/ mówi PAN/ ponieważ zábran iest lud móy dármo? Pánuiący nád nim niespráwiedliwie sie obchodzą/ mówi PAN/ á vstáwicznie przez wßytek dźień imię moie bluźnią. 6 Przeto pozna lud móy imię moie w on dźień: bo ia sam który mówił/ owom iest. 7 O iáko piękne ná gorách nogi opowiádáiącégo y rozsławiáiącégo pokóy: opowiádáiącégo dobre/ rozsławiáiącégo zbáwienie/ mówiącégo Sionowi: Będźie królował bóg twóy. 8 Głos strożów twoich: wznieśli głos/ społem chwalić będą: bo okiem w oko vyźrzą gdy PAN náwróći Sion. 9 Weselćie sie á chwalćie społem pustki Jeruzálem/ bo PAN vćießył lud swóy/ odkupił Jeruzálem. 10 Zgotował PAN rámię święte swoie przed oczymá wßech narodów: y vyźrzą wßytkie kończyny ziemie zbáwienie Bogá nászégo. 11 Odstąpćie/ odstąpćie/ wynidźćie z támtąd/ nieczystégo sie nie dotykáyćie: wynidźćie z pośrzodku iego/ oczyśćcie sie którzy nośicie naczynia PANSKIE. 12 Bo nie z trząskiem wynidźiecie/ áni vćiekáiąc kwápić sie

ábo, święte, H. Mówi prorok do wiernych oczekawáiących Christusá: opowiádáiąc bliskie przyßćie iego y z nim wiele dobrégo. Ge 46 a 6. Nábuchodonozor król Chaldeyski y Assyryiski. A ten znáczył ßátáná. vkrzywdźił, H. Rzy: 2. d 24. Ier 36. d 20. Ro: 10. c 15. Nah: 1. d 15. Dźiwuie sie prorok Christusowi przepowiádáiącému ná świecie Ewánieliią: tákże y Apostolom iego. ábo, wyglądáczow. Obnáżył, H. Psa: 97. a 3. 2. Co: 6. d 17.

bedźiećie: bo póydźie przed wámi PAN/ y zgromádźi was Bóg Izráelow. 13 ᵍOto wyrozumié ſługá móy/ wywyſßy ſie/ y wynieſie/ y wyſoki bedźie bárzo. 14 ʳIáko ſie zdumieli nád tobą mnodzy/ ták nie poczeſna bedźie miedzy ludźmi oſobá iego/ á poſtáwá iego miedzy ſynmi człowieczymi. 15 ˢTen pokropi mnogié narody/ nád nim záhámuią królowie vſtá ſwoie: ᵗbo ktorym o nim nie powiedźiano/ widźieli/ á ktorzy nie ſłycháli/ oglądáli.

ᵗRzym. 15. e21

Christus Bóg przedwieczny

6 ¹á ſam którym mówił owom ieſt.] Oto Bóg ktory przed tym mówił przez proroki/ ktorego lud Izráelſki chwalił/ obiecował ſie przyſdź obecnie w perſónie ſwoiéy. Co ſie ná ten czás wypełniło/ kiedy przez wćielenié w oſobie ſwéy Bóg ſstał ſie człowiekiem/ y Meſſiaßem náßym. A że tu o téy obecnośći w oſobie ſwéy przez wćielenié mowi/ znáć to z tych słów ktore przydáie/ záraz bowiém prorok iákoby widźiał Bogá po górách Żydowſkich chodzącégo mowi. O iako piękné nogi ná górach opowiádáiącego ⁊c. Vyźrzą wßytkié kończyny źiemie zbáwienié Bogá náßégo. Ták to vważáią Chriſoſt: Homil: 5. in Marc: Cyrillus lib. de incarnat: c. 2. Euſebius lib. 6 Demonſt: c. 24. Tertul: lib. 4. contra Marcionem c. 13.

ROZD. LIII.

1 A Kto vwierzył ᵃſłuchowi náßému? á rámię PANſkié komu ieſt odkryté? 2 ᵇA wyſtąpi iáko látoroſl przed nim/ á iáko korzeń z źiemie prágnącéy: niéma kráſy áni pięknośći: y widźieliſmy go/ á nie było nacz poyźrzéć/ ᶜy pożądáliſmy go: 3 ᵈ ᵉWzgárdzonégo y napodleyßégo z meżow mężá boleśći/ y znáiącégo niemoc: á iákoby záſłoniona twarz iego/ y wzgárdzona: z kąd áni ſmy go mieli zacz. 4 ᶠ ᵍPrawdźiwie choroby náßé on noſił/ á boleśći náßé on odnoſił: á myſmy go poczytáli iáko trędowátégo/ á od Bogá vbitégo y vniżonégo. 5 ʰ ⁱLecz on zránion ieſt zá nieprawośći náßé/ zſtárt ieſt zá złośći náßé: ᵏkárność pokoiu náßégo ná nim/ á ſinośćią iego ieſteſmy vzdrowieni. 6 ˡWßyſcy my iáko owce pobłądźiliſmy/ káżdy ná ſwą dróge vſtąpił: á PAN włożył nań nieprawość wßytkich nas. 7 C ᵐ ⁿOfiárowan ieſt iż ſam chciał/ á ᵒnie otworzył vſt ſwoich: iáko owcá ná zábićié wiedźion bedźie/ á iáko báránek przed ſtrzygącym go zámilknie/ á nie otworzy vſt ſwoich. 8 ᵖ ᑫZ vćiſku y z sądu wźięty ieſt/ rodzay iego kto wypowié? bo wyćięt ieſt z źiemie żywiących: dlá złośći ludu mégo vbiłem go. 9 ʳ ˢA da niezbożné zá pogrzéb/ á bogátégo zá śmierć ſwoie: ᵗprzeto iż nieprawośći nie vczynił/ áni zdrády było w vśćiech iego. 10 ᵘA PAN chćiał go zetrzéć w niemocy: Jeſli położy zá grzéch duße ſwoie/ vyźrzy naſienié długo wieczné: á wola PANſka w ręce iego powiedźie ſie. 11 ˣZá to że prácowáłá dußá iego/ vyźrzy y náſyći ſie: D vmiéiętnośćią ſwoią vſpráwiedliwi on ſpráwiedliwy ſługá móy wielu/ á nieprawośći ich on ponieſie. 12 ʸPrzetóż oddźiele mu bárzo wielu/ á korzyśći ᶻmocarzów dźielić bedźie: po niewaz wydał ná śmierć duße ſwoie/ ᵃá z złośnikámi ieſt policzon: á on grzéchy mnogich odnióſł/ á zá przeſtępce ſie modlił.

Ioa. 12. f 38. Rzym: 10. d16 ᵃtemu co od nas ſłyßy.

Prorotſtwo o męce P. Chriſtuſowéy zá grzechy náßé podiętéy.

ᶜábo, żebyſmy go żądáli (widźieć) H

ᵉMar: 9. b 12

ᵍMat: 8. c 17

ⁱ1. Co: 15. a 3.

ᵏto ieſt, ſkarány ieſt ábyſmy pokóy mieli.

ⁿZátłumion był y vtrapion, H.

ᵒMat: 26. f63 Dźie: 8. f 32.

ᑫZ więźienia H.

ˢY położył z niezbożnymi grób iego, H.

ᵗ1. Pet: 2. d22 1. Ioan: 3. a 5.

ᶻz mocarzmi, H.

ᵃMar: 15. c 28 Luc: 22. d37

Męká y śmierć Chriſtuſá opowiedźiána.

2 Widźieliſmy go á nie było nacz pátrzyć.] Wßytkié té słowá prorockié ták iáſné ſą o męce y śmierći Páná Chriſtuſowéy/ przećiw Żydóm y Pogánóm/ iż ráczéy ſie zda być Izáiaß Ewányeliſtą niż prorokiem/ iáko o nim piße Auguſtin lib. 1. de conſenſu Euangeliſt: cap: 31. y 18. de ciuit: c. 29. Chriſoſt. in Demonſtr. quod Chriſtus ſit Deus. Iuſtinus in colloquio Triphonis. y wßyſcy inßy.

Rodzay Páná Chriſtuſów.

8 Rodzay iego kto wypowie] Acz ten rodzay niektórzy wykłádáią/ o rodzáiu tych ludźi/ których nie zliczona moc miáłá vwierzyć w Páná Chriſtuſá: wßákże poſpolity ieſt wykład Doktorów ś. którzy to rozumieią o przedwiecznym rodzáiu ſyná Bożégo: ábo téż o rodzáiu iego z naczyſtßey Pánny/ bo oboie rodzenié ieſt nie wypowiedźiané. Przetóż y Jan ś. opiſuiąc przedwieczné rodzenié ſyná Bożégo/ na to pytánié Izáiaßá ś. ták odpowiáda: Jednorodzony który ieſt ná łonie Oycá/ ten wypowiedźiał. Hiero: in Iſai.

ROZDZ. LIIII.

O powołániu pogan y zbudowániu kośćiołá z drogié kámienia. Luk:23.d 29. Gal:4.d 27.

1 Chwal niepłodna która nie rodźiß: spiéway chwale á krzycz któraś nie rodźiłá: bo więcéy ſynów opuſczonéy nižli onéy którá ma mężá/ mówi PAN. 2 Rozprzeſtrzeń mieyſce namiotu twé go/ á ſkóry przybytków twych rozśćiągni/ nie folguy: vczyń długié powrózki twoie/ á kołki twoie vmocni. 3 Bo ná práwo y ná lewo przebiieß ſie/ á naśienié twoie odźiedźiczy narody/ y w miáſtách ſpuſtoſzonych mießkáć będźie. 4 Nie bóy ſie/ bo nie będźieß zelżoná/ áni ſie záſromaß: bo ćie nie będźie wſtyd/ ponieważ zelżywośći młodośći twéy zápomniß/ y ná ſromote wdówſtwá twégo/ więcéy nie wſpomniß. 5 Bo będźie "nád tobą pánował który ćie ſtworzył/ "PAN záſtępów imie iego: y odkupićiél twóy świety Izráelow/ Bogiem wßytkiéy źiemie "názwan będźie. 6 Bo iáko niewiáſte opuſczoną/ á żáłoſną ná duſzy wezwał ćie PAN/ y żone z młodośći odrzuconą/ mówi Bóg twóy. 7 Ná máłą chwile troche opuśćiłem ćie/ á litośćiámi wielkimi zgromádze ćie. 8 Ná máły czás rozgniewánia zákryłem oblicze moie máluczko od ćiebie/ á miłośierdźiem wiecznym ſmiłowałem ſie nád tobą: rzékł odkupićiél PAN twóy. 9 Jáko "zá dni Noégo to mi ieſt/ któremum przyśiągł że nie przywiodę więcéy wód Noégo ná źiemie: tákem przyśiągł że ſie niemam ná ćie gniewáć/ áni tobie łáiáć. 10 Abowiém góry ſie poruſzą/ á págórki trząść ſie będą: lecz miłośierdźié moie nie odſtąpi od ćiebie/ y przymiérzé pokoiu mégo nie záchwieie ſie: rzékł miłośćiwy twóy PAN. 11 Vbożuchna od burze rozbita/ bez żadnéy poćiechy. Oto ia poſádze "porządnie kámienie twoie/ á záłożę ćie ná ſzáfirách. 12 Y vczynię "z iáſpiſu báſzty twoie: á brámy twoie z kámieniá rytégo/ á wßytkié gránice twoie z kámienia roſkoſznégo. 13 Wßytkié ſyny twoie "vczonémi od PANA: á mnoſtwo pokoiu ſynóm twoim. 14 Y w ſpráwiedliwośći záłożona będźieß: odſtąp dáleko od "potwarzy/ bo ſie báć nie będźieß: y od ſtráchu/ bo ſie nie przybliży ku tobie. 15 Oto ſąśiad przydźie/ który nie był z emną/ przychodźień niegdy twóy przyłączy ſie k tobie. 16 Otom ia ſtworzył kowálá poddymáiącégo węglé w ogniu/ y wyymuiącégo naczynié ná robote ſwoie/ y iam ſtworzył "zábiiáczá ku wytrácenia. 17 Káżdé naczynié które ieſt vtworzoné ná ćie/ nie zdárzy ſie: á káżdy ięzyk któryć ſie ſprzećiwi ná ſądźie/ oſądźiß. To ieſt/ dźiedźictwo ſług PANſkich: y ſpráwiedliwość ich "v mnie/ mówi PAN.

"mężem twoim ſtworzyćiél twóy, H.
"Luk. 1. e 32.
"to ieſt, Chriſtuſá poznáią być Bogiem.
"wody, H. Gen:9. b 15.
"ná kárbunkulúśiech H. Znaczy to doskonáłość cnót chrześćiáńskich.
"z pereł okná twoie, H.
"bo wiárá ieſt dar od ſámego Bogá. Ioa: 6. e 45.
"krzywdy,
"puſtoſzyćielá H.
"odemnie ieſt H.

ROZDZ. LV.

Wzywáiąc wßytkich do wiáry, obfitość dobr duchownych obiecuie.

1 Wszyscy prágnący pódźćie do wód/ y którzy nie maćie "śrébrá/ kwápćie ſie/ kupuyćie/ á iédźćie: chodźćie/ kupuyćie bez śrébrá/ y bez żadnéy zámiány/ wino y mléko. 2 Przécz odważaćie śrébro nie zá chléb/ á "prace wáſze nie zá náſycenié? Słuchayćie ſłucháiąc mie/ á iédźćie dobro/ á roſkoſzowáć będźie w tłuſtośći duſzá wáſzá. 3 Nákłońćie vchá ſwégo/ á przydźćie do mnie: ſłuchayćie/ á żyć będźie duſzá wáſzá: y vczynię z wámi przymiérze wieczné/ miłośierdźia Dawidowé "wierné. 4 Otom "go dał świádkiem narodóm/ wódzem y náuczyćielem narodóm. 5 Oto naród którégoś nie znał/ powołaß: á narody które ćie nie znáły pobieżą do ćiebie/ dla PANA Bogá twego/ y świętégo Izráelowégo/ że ćie vwielbił. 6 Szukayćie PANA póki nálezion być może: wzywayćie go póki ieſt bliſko. 7 Niech opuśći złośnik dróge ſwoie/ á mąż niepráwy myśli ſwé/ y niech ſie náwróći do PANA/ á ſmiłuie ſie nád nim: y do Bogá náſzégo/ bo hoyny ieſt ku odpuſczeniu. 8 Abowiem myśli moie nie myśli wáſzé/ áni drógi wáſzé drógi moie/ mówi PAN. 9 Bo iáko podnieſioné ſą niebioſá od źiemie/

"pieniądzy.
"czemu tego ſzukaćie co was nie náſyći.
"pewne, mocne.
"CHRIſtuſá.

mie/ ták podnieśione ſą drógi moie od dróg wáſzych y myśli moie od myśli wáſzych. ¹⁰ A iáko zſtępuie déſcz y śnieg z niebá/ á tám ſie więcey nie wraca/ ále nápaia ziemię/ y námacza ią/ y czyni że rodźi/ y dawa naśienie śieiącému/ y chléb iedzącému. ¹¹ Ták będźie słowo moie/ które wynidźie z vſt moich: nie wróći ſie do mnie próżné/ ále vczyni cokolwiekem chćiał/ y zdárzy ſie mu w tym ná com ie posłał. ¹² Bo w weſelu wynidźiećie/ á w pokoiu doprowádzeni będźiećie: góry y págórki będą śpiéwáć przed wámi chwałę/ á wſzytkie drzewá pólné rękomá kláſkáć będą. ¹³ Miáſto głogu wyrośćie iodłá/ á miáſto pokrzywy wyrośćie mirt: y będźie PAN miánowány ná znák wieczny/ który nie będźie zgłádzony.

ROZDZ. LVI.

Nápominánie ku dobrym uczynkóm. Mądr. 2. a 1.

¹ Tomowi PAN: strzeżćie ſądu/ á czyńćie ſpráwiedliwość: bo bliſko ieſt zbáwienie moie áby przyſzło/ y ſpráwiedliwość moiá áby ſie obiáwiłá. ² Błogosłáwiony mąż który to czyni/ y ſyn człowieczy który ſie tego chwyći: który strzeże ſábbátu/ áby go nie zmázał/ który strzeże rąk ſwoich áby nie czynił nic złego. ³ A niech nie mówi ᵃſyn przychodniów/ który przyſtał do PANA/ mówiąc: Odłączeniem oddźielił mię PAN od ludu ſwégo. Niech téż nie mówi trzebieniec: Otom ia drzewo vſchłé. ⁴ Bo ták mówi PAN trzebieńcóm: którzy będą strzédz ſábbátów moich/ á obiórą com ia chćiał/ y záchowáią przymierze moie: ⁵ dam im w domu moim y w murzech moich mieyſce/ y imię lepſzé nád ſyny y córki: imię wieczné dam im/ które nie záginie. ⁶ A ſyny ᵇprzychodniowé którzy przyſtáli do PANA/ áby go chwalili/ y miłowáli imię iego żeby mu byli ſługami: káżdégo strzegącégo ſábbátu áby go nie zmázał/ y trzymáiącégo przymierze moie: ⁷ Przywiodę ie ná gorę świętą moię/ y vweſelę ie w domu modlitwy moiéy: cáłopalenia ich y ofiáry ich będą mi przyiemné ná ołtarzu moim: bo ᶜdóm mój domem modlitwy názwan będźie wſzem narodóm. ⁸ Mówi PAN Bóg/ który zgromadza rozpróſzoné ludu Izráelá: Jeſzcze zgromádzę k niemu zgromádzoné iego. ⁹ Wſzyſtkie zwiérzętá polné przydźćie ná pożárćie/ wſzytek zwiérz leśny. ¹⁰ Strożowie iego ślepi wſzyſcy/ nie vmieli wſzyſcy: pśi niemi ſczékáć nie mogący/ którzy widzą próżné rzeczy/ śpią/ á śny miłuią. ¹¹ A pśi nie wſtydliwi nie ználi náſycenia: ſámi páſtérze nie vmieli wyrozumienia: wſzytcy ná ſwą drógę vſtąpili/ káżdy zá ſwym łákomſtwem/ od nawyſzégo áż do oſtátniégo. ¹² Pódźćie/ nábierzmy winá/ á napełnimy ſie: y będźie iáko dźiś ták y iutro/ y dáleko więcéy.

ᵃobcy. O trzebieńcách duchownych.

ᵇobce.

ᶜMat. 21. b 13. Mar. 13. c 17. Luc. 19. g 46

Czytay v Ieremiaſzá 8. v. 10.

Przećiw złym páſtérzóm.

Czyſtość ma zapłatę oſobną.

3 Niech nie mówi trzebieniec otom ia drzewo vſchłé] To mówi o ludźiách którzy z ſwéy dobréy woli żyią w czyſtośći/ obiecuiąc im za to zapłatę/ ták to rozumie Hieronim/ y Cyryllus in Isai. Augustin. lib. de s. virginitate c. 24 Basilius lib. de virginit. Ambrosius in exhortat. ad virgines. Godnieyſzy/ bowiem ſą chwały y zapłaty którzy to z własnéy woli czynią/ niż co to máią z nátury. y dla tego przydáie: A obiorą com ia chćiał. Dáiąc znąc/ iż tego nieroſkázuie/ ále ná wolą dáie káżdému kto chce ſobie táki żywot powściągliwy y czyſty obráć/ wolno mu. A nád to obiecuie tu wſzytkim tákim oſobną zapłatę/ imię wieczné/ to ieſt/ cześć y mieyſce przednieyſze w chwale ſwéy ná wieki. Co iáśnie przećiw dźiśieyſzym Heretykom/ nieprzyiaćiołom czyſtośći bije.

ROZDZ. LVII.

Spráwiedliwych dobré dokonánie.

¹ Spráwiedliwy ginie/ á niemáſz ktoby vważył w ſercu ſwoim: y mężowie miłośierni zchodzą/ iż niemáſz ktoby rozumiał: bo od oblicza złośći zebran ieſt ſpráwiedliwy. ² Niechay przidźie pokóy/ niech odpoczywa ná łóżku ſwoim/ który chodźił w proſtośći ſwoiéy. ³ A wy przyſtąpćie ſám ſynowie ᵃwróżki: naśienie cudzołożniká y wſzetecznice. ⁴ Z kogośćie ſie nágrawáli? ná kogośćie gębę rozdźieráli/ á wywieſzáli iezyk/ ázaśćie nie wy ſynowie złośliwi/ naśienie kłamliwé? ⁵ któ-

ᵃczárownice. Niezbożnych karze gárzucáiąc im wiele grzéchów.

5 ᵃ którzy sie cieszycie z bogów pod káżdym drzewem gáłęzistym/ofiáruiąc dźieci w potokách pod wyniosłémi skálámi. 6 ᵃ W stronách potoku dźiał twóy/ten iest lós twóy: y onym lałás mokrą ofiárę/ ofiárowáłás obiátę: wiecz sie o to gniewáć nie bede? 7 ᵃ Ná górze wysokiéy y podniosłéy postáwiłás łoże twoie/ y támieś wstępowáłá ofiárowáć ofiáry. 8 ᵃ A zá drzwiámi y zá podwoiem kłádłás ᵇ pámiątkę twoie: boś sie podle mnie odkryłá/y przypuściłás cudzołożniká: rozszérzyłás łoże twoie/ y postánowiłás z nimi przymiérze: vmiłowáłás pościel ich ᶜ ręką otworzoną. 9 ᵃ Y przystroiłás sie królowi máścią/ y rozmnożyłás oléyki twoie. Posyłáłás posły twé dáleko/ y poniżonas iest áż do piekłá. 10 ᵃ Mnostwem drógi twoiéy sprácowałás sie: nie rzekłás: Odpocznę: żywot ręki twéy nálázłás/ dla tegoś nie prosiłá. 11 ᵃ O cóż frásuiąc sie bałás sie: żeś skłamáłá/á ná mieś nie pomniáłá y nie myśliłás w sercu twoim? 12 iá milczę/á iákobych nie widźiał y zápomniáłás mie. ᵃ Ja opowiem spráwiedliwość twoię/ y vczynki twoie 13 nie pomogą tobie. ᵃ Gdy wołáć będźiesz/ niech cie wybáwią ᵉ zebráni twoi: á wszytkie oné wiátr zánieśie/ pochwyci powietrze: Ale kto vfá we mnie odźiedźiczy źiemię/ y pośiędźie 14 górę świętą moię. ᵃ Y rzekę: ᶠ Czyńcie drógę/ vprzątnicie drógę/ vstąpcie z ścieżki/znieście záwády z drógi ludu 15 mego. ᵃ Bo ták mówi Wysoki/ y wyniosły mieszkáiący w wieczności: á ᵍ świete imię iego ná wysokości y w świątiniéy ʰ mieszkáiący/ á z skruszonym y z vniżonym duchem: áby ożywił duchá zniżonych/ á żeby ożywił 16 duchá skruszonych. ᵃ Bo nie ná wieki swárzyć sie bede/ áni sie áż do końcá gniewáć bede: ponieważ duch od oblicza mego wynidźie y ⁱ tchnienia ia 17 vczynię. ᵃ Dla niepráwości łákomstwá iego rozgniewałem sie/ y vbiłem go: skryłem od ciebie twarz moię/ y rozgniewałem sie/ y poszedł tuláiąc 18 sie ná drógę sercá swego. ᵃ Widźiałem drógi iego/ y vzdrowiłem go/ y zásiem go przywiódł/ y wróciłem po- 19 ciechy iemu/ y płáczącym iego. ᵃ Stworzyłem owoc wárg pokóy/ pokóy temu który iest dáleko/ y który blizu/ mó- 20 wi PAN/ y vzdrowiłem go. ᵃ Lecz niezbożnicy są iáko morze záburzoné/ które sie vspokoić nie może/ y wyléwáią wáły iego ᵏ ná podeptánie y 21 ná błoto. ᵃ ˡ Niémász pokoiu niezbożnikom/ mowi PAN BOG.

ᵇ Ábo, káżenie swoie, H.

ᶜ ábo, ná káżdym mieyscu któréś bá czyłá, H.

ᵉ żołniérze któréś zebráłá.

ᶠ niż.62.d 10

ᵍ ábo, świety, H.

ʰ ábo, mieszkam, H.

ⁱ ábo, dusze, H

ᵏ ábo, ná kał, H.

ˡ wys:48.d22

ROZD. LVIII.

1 A **W**Ołay/nieprzestáway/ iáko trąbá wynoś głos swóy: á opowiáday ludowi mému złości ich/ á domowi Jákobowému grzéchy ich. 2 ᵃ Bo mie odedniá do dniá szukáią/ y chcą znáć drógi moie: iákoby naród który spráwiedliwość czynił/ á sądu Bogá swego nie opuścił: pytáią mie o sądźiéch spráwiedliwości: chcą sie do Bogá 3 przybliżyć. ᵃ Przeczżesmy pościli á nie weyzrzałeś: poniżyliśmy dusze násze/ á nie wiedźiałeś? Oto w dźień postu wászego nayduie sie wola wászá/ á wszytkie dłużniki wászé pociągácie. 4 B ᵃ Oto sie ná swáry y ná zwády pośćicie/ á biiecie pięścią niezbożnie. Nie pośćcie iáko áż do tego dniá/ áby słyszano głos wász ná wysokości. 5 ᵃ ᵇ Izali táki iest post którym obrał/ przez dźień trápić człowiekowi duszę swoię? izali zákrzywić ᶜ iáko obręcz głowę swoię/ á wór y popiół pośćieláć? izali to názowiesz postem/ y 6 dniem przyiemnym PANV? ᵃ Izali nie to iest rácżey post którym obrał? rozwiąż zwiąski niezbożności/ rozwiąż brzémioná ćiężącé/ wypuść niewolą vćiśnioné wolno/ á wszelákié brzemię 7 C rozerwi. ᵃ Vłam łáknącemu chlebá twego/ á vbogié y tuláiącé sie wprowadź do domu twego: gdy vyrzysz 8 nágiego/ przyodźiy go/ á nie gardź ᵈ ćiáłem twoim. ᵃ Tedy wyniknie iáko záránie świátłość twoiá/ á zdrowie twoie rychléy wznidźie: y póydźie przed obliczem twoim spráwiedliwość twoiá/ á chwałá PANska zbie- 9 rze cie. ᵃ Tedy wzywáć będźiesz/ á PAN wysłucha/ záwołasz/ á rzecze: Owom iá. ieśli odéymiesz z posrzodku siebie

Każe wołáć ná grzéchy.

Iáki post iest pánu Bogu wdźięczny y płatny v niego.

ᵇ Zac:7.b 5.

ᶜ ábo, iáko śitowie, H.

Miłośierné uczynki przy pośćie

ᵃ Eze.11.b16 Mat.25.c35.

ᵈ bliźniemi, powinnémi twemi, Hebr.

[a] iárzmo, ábo ciężar. H. [b] nieprawość. H.

[a] łáńcuch/ á przestániesz wyciągáć pálcá/ y mówić [b] co nie iest pożyteczno.

10 [c] Gdy wyleiesz łáknącému duszę twoię/ á duszę vtrapioną násyćisz: wznidźie w ciemnośći świátłość twoiá/ á ciemnośći twoie będą iáko południe.

[c] poprowádźi ćię PAN, H.

11 A [c] da PAN odpoczynienie záwżdy/ y nápełni iásnośćią duszę twoię/ D á kośći twoie wyzwoli: y będźiesz iáko ogród wilgotny/ y iáko zdrόy wodny/ którego wody nie vstáną.

[d] niż. 61. a 4.

12 [d] A będą budowáné przez ćie pustki wieków: fundámentj rodu y rodu wywiedźiesz: y będźiesz názwan budownikiem płotów odwracáiący śćieżki ná odpoczynienie.

13 [e] Jeśli odwroćisz od Szábbátu nogę twoię/ od czynienia wolą twoię w dźień święty móy/ á názowiesz Szábbát roskosznym y świętym PANskim chwálebnym/ á vczćisz ij nie czyniąc dróg twoich áni sie náydźie wola twoiá/ żebyś [f] miał mówić mowę:

Swiętá iáko święćić.

[f] nie mówiły słowá, H.

14 [g] Tedy sie będźiesz roskoszował w PANV/ y wyniosę ćie ná wysokośći źiemie/ y nákarmię ćie dźiedźictwem Jákobá oycá twego. bo vstá PANskié mówiły.

Post táki dobry.

5 Izali táki iest post którym obrał. J. Niepodoba sie Pánu Bogu post/ który tylko ćiáło trapi wstrzymawáć sie od pokármów ćielesnych: ále kiedy kto trapiąc ćiáło postem powśćiąga sie od grzechu y pełni wolą Bożą/ táki post przyiemny iest Pánu Bogu. Przetóż nietrzebá wątpić że wolą Bożą iest/ áby ludźie trapili postem ćiáło swoie/ O czym masz Leuit. 16. y 23. Num. 29. A ieśli kto pośćącz sie/ od grzechu sie niewstrzyma/ tego post nie iest Bogu przyiemny/ iż dobrą rzecz źle odprawuie.

ROZDZ. LIX.

Grzechy są przyczyną że Bóg nie wybawia, y nie wysłucha. Num. 11. c 23 wys: 50. a 2.

1 A Oto nie vkróćiłá sie ręká PANská/ áby nie mogłá zbáwić/ áni sie obćiążyło vcho iego/ áby nie vsłyszáło.

2 [a] Lecz nieprawośći wásze rozdźieliły miedzy wámi á miedzy Bogiem wászym: á grzéchy wásze zákryły oblicze iego od was/ áby nie wysłuchał.

[a] wys. 1. d 15.

3 [b] Bo [c] ręce wásze są krwią zmázáné/ y pálce wásze nieprawośćią: wárgi wásze mówiły kłamstwo/ á iezyk wász nieprawość świegoce.

4 [d] Niémász [e] ktoby wzywał sprawiedliwośći/ áni ktoby sądźił prawdźiwie: ále vfáią w niczym/ á mówią próżnośći: [f] poczęli prace/ á vrodźili nieprawość.

[e] ktoby wołał zá sprawiedliwośćią, H.

[f] Iob 15. d 35.

5 [g] Jáycá żmiiowé przełupili/ á płóćien páięczych nátkáli: kto będźie iadł iaycá ich/ vmrze: áco sie wylęgło/ wykluie sie w bázyliszká.

6 [h] Płótná ich nie zgodzą sie ná száte/ áni sie nákryią robotámi swemi: B roboty ich roboty niepożyteczné: á spráwá nieprawośći w ręku ich.

[g] Przy: 1. b 16. Rzym: 3. c 15.

7 [g] Nogi ich bieżą ná złe/ y spieszą sie áby wylály krew niewinną: myśli ich myśli niepożyteczné/ spustoszenie y skruszenie ná śćieżkách ich.

8 [h] Drógi pokoiu nie ználi/ y niémász sądu w trokách ich/ śćieżki ich pokrzywiły sie im: káżdy kto po nich chodźi/ nie zna pokoiu.

Grzechy są przyczyną ślepoty nászey.

9 [i] Dla tego oddalił sie sąd od nas/ y nie imie sie nas sprawiedliwość: czekáliśmy świátłośći/ álić oto ćiemność: iásnośći/ á we ćmie chodźili.

10 [k] Mácáliśmy śćiány iáko ślepi/ á iáko bez oczu tykáliśmy sie: potykáliśmy sie w południe iáko we ćmie: w mroku iáko vmárli.

11 [l] Będźiem wszyscy ryczéć iáko niedźwiedźie: á iáko C gołębie stekáiąc stekáć będźiemy: czekáliśmy sądu/ á niémász go/ zbáwienia/ á oddaliło sie od nas.

Wyznawá nie grzechów.

12 [m] Bo sie rozmnożyły nieprawośći násze przed tobą/ á grzéchy násze odpowiedźiáły nam: bo złośći násze [n] známi są/ y poználiśmy nieprawośći násze/

[n] są nam znáiomé, Hebr.

[o] grzészyliśmy y kłamáli, H.

13 [o] grzészyć y kłamáć przećiw PANV: y odwróćiliśmy sie ábyśmy nie szli zá Bogiem nászym/ żebyśmy mówili potwarz y przewrotność: poczęliśmy y mówiliśmy z sercá słowá kłamstwá.

14 [p] A obróćił sie opák sąd/ á sprawiedliwość z dáleká stáneła: bo sie powáliłá ná vlicy prawdá/ á prawość nie mogłá wniśdź.

15 [q] A przyszłá prawdá w zápámiętánie: á kto odstąpił od złośći/ złupion iest: y widźiał PAN/ á złe sie zdáło w oczách iego/ że nie było sądu.

16 D [r] A widźiał że niémász męzá: y trwożył sobą/ że nie było ktoby zábieżał: y [s] zbáwił sobie rámię swoie/ á sprawiedliwość iego tá go potwierdźiłá.

[s] wybáwił go rámieniem, ábo ręką swoią.

17 [t] Obłókł sie w sprawiedliwość iáko w

[t] Eph: 6. c 17 1. The: 5. b 8.

iáko w páncérz/ á helm zbáwienia ná głowie iego: oblókł ſie w ßáty pomſty/ á odźiał ſie iáko płaſczem źárliwośći. 18 Jáko ná pomſte/ iáko ná oddánié zágniewánia nieprzyiaćiołóm ſwoim/ y nagrode przećiwnikóm ſwoim: wyſpóm w zaiem oddá. 19 A będą ſie bać/ ktorzy od zachodu/ imienia PAnſkiego: á ktorzy od wſchodu ſłońcá/ ſławy iego: gdy przydźie iáko rzeká gwałtowna ktorą duch PANſki pędźi. 20 A przydźie Sionowi odkupićiel/ y tym ktorzy ſie wracáią od niepráwośći w Jákobie/ mówi PAN. 21 To przymierze moie z nimi/ mówi PAN: Duch móy ktory ieſt ná tobie/ y słowá moie ktorem położył w vśćiech twoich/ nie odſtąpią od vſt twoich/ y od vſt naśienia twego/ y od vſt naśienia naśienia twego/ mówi PAN/ od tąd y áż ná wieki.

Rzym: 11. d 26.

Duch Boży y prawdá, y słowo ie° w vśćiech kośćiołá Chriſtuſowégo záwße.

ROZDZ. LX.

CHRISTus. O rozmnożeniu y wielkiéy ſławie kośćiołá Chriſtuſowégo.

WStań/ oświeć ſie Jeruzálem: bo przyßłá świátłość twoiá/ á ſłáwá PANſka weßłá nád tobą. 2 Bo oto ćiemnośći okryią źiemię/ y mrok narody: ále nád tobą wznidźie PAN/ á ſłáwá iego nád tobą/ widźiána będźie. 3 A będą chodźić narodowie w świátłośći twoiéy/ á królowie w iáśności weśćia twoiégo. 4 Podnieś w około oczy twoie/ á oglądaj: ći wßyſcy zgromádźili ſie/ przyßli do ćiebie: ſynowie twoi zdáleká przyidą/ á corki twoie zboku powſtáną. 5 Tedy oglądaß/ y opływáć będźieß: zádźiwi ſie y rozßérzy ſie ſerce twoie/ gdy ſie obróći ku tobie zgráiá morſka/ moc pogánów przyidźie do ćiebie. 6 Obfitość wielbłądów okryie ćie/ wielbłądowie prędcy Mádián y Ephá: wßyſcy z Sáby przyidą/ złoto y kádźidło przynoſząc/ á chwałę PANU opowiádáiąc. 7 Wßytek dobytek Cédár zgromádźi ſie k tobie/ bárani Nábáioth ſłużyć będą tobie: będą ofiárowáni ná vbłagálnym ołtárzu moim/ á dóm máieſtatu mégo wſławię. 8 Ktorzyż to ſą co iáko obłoki latáią/ á iáko gołębie do okien ſwoich? 9 Bo mnie wyſpy czekáią/ y okręty morſkie ná początku: ábych przyprowádźił ſyny twé zdáleká: ſrébro ich y złoto ich z nimi imieniowi PANA Bogá twég/ y świętému Jzráelowému/ bo ćię wſławił. 10 A pobudują ſynowie obcych mury twoie/ á królowie ich ſłużyć będą tobie: bo w rozgniewániu moim vbiłem ćie/ á w poiednániu moim ſmiłowałem ſie nád tobą.

wyſ. 49. e 28

v boku (twego) wychowáią ſie, H.

Znácz yprędkość náwrácáiących ſie do kośćiołá.

ábo, Thárſis H.

w vpodobániu, H.

11 A będą otworzone brámy twoie vſtáwicznie: we dnie y w nocy nie będą zámkniooné/ áby noßono do ćiebie moc narodów/ y króle ich áby przywiedźiono. 12 Bo naród y króleſtwo ktoré by tobie nie ſłużyło/ zginie: á narodowie puſtoßenim ſpuſtoßeni będą. 13 Sławá Libanu do ćiebie przydźie/ iodłá y bukßpan/ y ſośná ſpółkiem/ ná ozdobienié mieyſcá świętobliwośći moiéy/ á mieyſce nóg moich vwielbię. 14 A przydą do ćiebie kłániáiąc ſie ſynowie tych ktorzy ćie trapili: y będą ſie kłániáć ſtopam nóg twoich wßyſcy ktorzyć vwłóczyli: y názową ćie Miáſtem PANſkim/ Sionem świętego Jzráelſkiego. 15 Zá to coś opuſczona y w nienawiśći byłá/ á nie było ktoby przez ćie chodźił: wyſtáwię ćie ná pyche wieków/ y ná weſelé od pokolenia do pokolenia. 16 y będźieß ſſáć mleko narodów/ á pierśiámi królewſkimi karmiona będźieß: y poznaß żem ia PAN zbáwiáiący ćiebie/ y odkupićiel twóy/ mocarz Jákobów. 17 Miáſto miedźi nánioſe złotá/ á miáſto żelázá nánioſe ſrébrá: á miáſto drzéwá/ miedźi: á miáſto kámieni/ żelázá: y położę náwiedzenié twoie pokóy/ á przełożoné twoie ſpráwiedliwość. 18 Nie vſłyßą wiecéy niepráwośći w źiemi twoiéy/ ſpuſtoßenia y plóndrowánia w gránicách twoich: á zbáwienié ośiedźie mury twoie/ á twoie brámy chwálenié. 19 Nie będźie v ćiebie wiecéy ſłónce świátłośćią we dnie/ áni iáſnośćią księżycá oświéći ćie: ále będźie tobie PAN świátłośćią wieczną/ y Bóg twóy ná chwałę twoię. 20 Nie zaydźie wiecéy ſłónce twoie/ y nie vmnieyßy ſie księżyc twóy: bo PAN będźie to-

Brámy kośćiołá Chriſtuſowégo.

Apoc: 21. g 25.

Króleſtwo ktoré nie ſłuży kośćiołowi Chriſtuſowému, zginie.

Nieprzyiaćiele ſwoie kośćiół Chriſtuſow náwróćił.

vczynię ćię wielmożną y weſołą wiecznie, Hebr.

Bogáctwá kośćiołá Chriſtuſowégo od królów.

miáſto vrzędników twoich, H.

á miáſto przełożonych twoich, H.

chwałá Bożá.

Apoc: 21. g 23. y 22. a 5.

bie

bie świátłością wieczną/ y dokonáią się dni smutku twego. 21 A lud twóy wszyscy spráwiedliwi ná wieki odziedziczą ziemię/ płód szczepienia mego/ vczynek rąk moich ku wsławieniu. 22 Namnieyszy rozmnoży się w tysiąc/ á málutki w naród namocnieyszy: ia PAN czásu swego prędko to vczynię.

ROZD. LXI.

Christus postány ná opowiádánie Ewányeliiey, ták to o sobie wykłáda, Luk: 4. c 18.

1 A DVch PANSKI ná mnie/ przeto że mię PAN pomázał: posłał mię ábych oznaymił cichym/ ábych léczył skruszoné sercem/ y opowiedział więźniom wyzwolenié/ á zámkniónym otwárcié: 2 Abych opowiádał rok vbłagálny PANV/ y dźień pomsty Bogá nászego: ábych ćieszył wszytkié płáczącé: 3 B ábych położył płáczącym Sion/ y dał im wieniec miásto popiołu/ oleiek wesela miásto żáłoby/ płaszcz chwały miásto duchá żáłości: y bedą názwáni w niéy mocarze spráwiedliwości/ szczépieniem PANskim dla wsławienia. 4 Y zbuduią pustki od wieku/ y obálenia dawné wywiodą/ y náprawią miástá pusté/ rozwáloné od narodu do narodu. 5 Y stać bedą cudzy á páść bydło wásze: á synowie obcych bedą oraczmi/ y winiarzmi wászymi. 6 Lecz wy kápłany PANskimi názwáni bedźiećie/ słudzy Bogá nászego/ mówić wam bedą: Moc narodow ieść bedźiećie/ y w sławie ich pysznić się bedźiećie. 7 C Miásto záwstydzenia wászego dwoiákiégo/ y zápłonienia/ bedą chwalić dział ich: przeto w ziemi swéy posiędą tylé dwoie/ weselé wieczné mieć bedą. 8 Bo ia PAN który miłuię sąd/ á mam w nienawiśći łupieztwo w cáłopaleniu: á dam dźiéło ich w prawdźie/ y przymiérze wieczné im postánowię. 9 Y poznáią w narodźiéch nasienié ich/ y potomstwo ich w pośrzodku ludźi: wszyscy którzy ie vyźrzą poznáią ie/ że ći są násieniem ktoremu PAN błogosłáwił. 10 D Weseląc się bede się weselił w PANV/ y rozráduie się duszá moiá w Bogu moim: iż mię oblókł w száty zbáwienia/ y vbiorem spráwiedliwości odźiał mię/ iáko oblubieńcá ozdobionégo koroną/ y iáko oblubienicę vbráną kléynotámi iéy. 11 Bo iáko ziemiá dáie vrodzay swóy/ á iáko ogród rodźi nasienié swé: ták PAN Bóg zrodźi spráwiedliwość y chwałę przedewszemi narody.

Mat: 5. a 5.

ábo, ozdobę, H.

wyż: 58. d 12

Zacność kápłanów nowégo zákonu.

ábo będą się rádowáć z działu swego H.

ábo, mocné, Hebr.

Kośćiół iásny y widźiány.

8 Przymiérze wieczné im postánowię] Ten Rozdźiał wyłożył Pan Christus Luk: 4. o przyszćiu swoim y o kośćiele: gdźie vważay iásne słowá Boże/ iáko trwáły/ iásny/ y widomy/ y wieczny miał bydź kośćiół Páná Christusow/ ták że káżdy weyźrzawszy miał póznáć iż to iest nasienié ktoremu Bóg błogosłáwił. A to iest własnie przećiw Heretykóm dźiśieyszym/ ktorzy się chlubią kośćiołem iákimsi pokatnym/ nietrwáłym/ y nie widźiánym. August: lib. 18. de ciuit. c. 32.

ROZD. LXII.

Oprzyszćiu P. Christusowym, y nawroceniu pogan

1 A DLa Sionu nie zámilczę/ á dla Jeruzálem nie vspokoię się/ áż wynidźie iáko iásność spráwiedliwy iego/ á zbáwićiel iego iáko kágániec zápali się. 2 Y vyźrzą narodowie spráwiedliwégo twégo: y wszyscy krolowie zacnégo twégo: y názową ćię imieniem nowym/ które vstá PANskié miánowáć bedą. 3 Y bedźiesz koroną chwały w ręce PANskiéy/ y koroną królestwá w ręce Bogá twégo. 4 B Nie bedą ćię wiecéy zwáć opuszczoną/ y ziemiá twoiá nie bedźie wiecéy zwána spustoszona: ále ćię bedą zwáć/ wola moiá w niéy/ á ziemiá twoiá osádzoną/ bo się PANV vpodobáło w tobie/ á wźiemi twoiéy mieszkáć bedą. 5 Bo bedźie mieszkał młódźieniec z pánną/ y mieszkáć bedą w tobie synowie twoi. A bedźie się weselił oblubieniec z oblubienice/ y bedźie się weselił z ćiebie Bóg twóy. 6 Ná mu-

ábo, spráwiedliwość, H.

ábo, zbáwienie, H.

to iest, kośćiołem Christusowym.

Bo iáko póymuie młódźieniec pánnę, ták póymą ćiebie, H.

A iako się weseli, H.

ták się bedźie, H.

rzéch

rzéch twoich Jeruzálem postáwiłem stroże/ cáły dźień y cáłą noc ná wieki nie vmilkną. Którzy wspominacie 7 PANA/ nie milczcie/ á nie daway cie mu milczenia/ áż vmocni/ y áż postáwi Jeruzálem chwałą ná źiemi. 8 Przyśiągł PAN ná práwicę swoię/ y ná rámię mocy swéy: ieśli dam pszenicę twoię więcéy ná pokarm nieprzyiaciołom twoim/ ieśli będą pić synowie obcy wino twoie/ ná któreś prácowáło. 9 Bo którzy ie zbieráią/ ieść ie będą/ y chwalić PANA: y którzy ie znoszą/ pić będą w śieniách świętych 10 D moich. Przechodźcie/ przechodźcie przez bramy/ zgotuycie dróge ludowi/ równaycie dróge/ zbieraycie kámienie/ á podnieście chorągiew ná 11 narody. Oto PAN dał słyszeć ná kończynách źiemie. mówćie córce Sion: Oto zbáwićiel twóy idźie/ oto zapłátá iego z nim/ á dźiało iego przed 12 nim. Y názową ie ludem świętym/ odkupionémi od PANA. A ciebie názową/ szukánym miástem/ á nie opuszczonym.

Doktory y pásterze.

odpoczynienia.

wys. 57. d 15.

Mat: 21. a 5. Zach: 9. b 9.

ROZDZ. LXIII.

1 A Tóż to iest/ który idźie z Edom w fárbowánych száciech z Bosry: ten piękny w száćie swoiéy/ idący w mnostwie mocy swoiey? Ja który mówię spráwiedliwość/ á iestem obrońcą ná zbáwienie. 2 Czemuż tedy czérwoné iest odźienié twoie/ á száty twoie iáko tłoczących w práśie? 3 Samem tłoczył práse/ á z narodów niémász męzá zemną: tłoczyłem ie w zápálczywośći moiéy/ y podeptałem ie w gniewie moim/ y pryskáłá krew ich ná száty moie/ y splugáłem wszytkié odźienia moie. 4 Bo dźień pomsty w sercu moim/ rok odkupienia mego przyszedł. 5 Oglądowałem sie/ á nie było pomocniká: szukáłem/ á nie było kto by rátował: y zbáwiło mi rámię moie/ á rozgniewánie moie to mie wspomogło. 6 B Y podeptałem narody zapálczywośći moiéy/ y vpoiłem ie w rozgniewániu moim/ y zrzućiłem moc ich ná źiemie. 7 Miłośierdźia PAńskié wspominác bede/ chwałe PAńską zá wszytko co nam PAN oddał: y zá mnostwo dobrá domowi Izráelowému/ które im dał według łáskáwośći swéy/ á według wielkośći miłośierdźia swego. 8 Y rzekł: Wszákże iednák lud to móy/ synowie nieprzący sie: y sstał sie im zbáwićielem. 9 C W káżdym vćisku ich nie był vćiśniony/ y ányół oblicza iego zbáwił ie: w miłośći swéy y w łáskáwośći swéy on ie odkupił/ y nośił ie/ y podwysszył ie po wszytkié dni wieku. 10 Ale oni ku gniewu pobudźili y vtrapili duchá świętego iego/ y obróćił sie im w nieprzyiaćielá/ y sam ie zwoiował. 11 Y wspomniał ná dni wieku Moyzeszowę/ y ludu swego: Gdźie iest który ie wywiódł z morzá/ z pásterzmi trzódy swoiéy? gdźie iest który położył w pośrzodku ieg duchá świętego swego? 12 który wywiódł zá práwicę Moyzészá rámieniem máiestatu swego: który przećiął wody przed nimi/ áby sobie vczynił imię wieczné? 13 Który ie wywiódł przez głębokośći/ iáko koniá w puszczy niesswánkuiącégo. 14 Jáko bydłę ná polu stępuiącé/ duch PAńśki był przewodnikiem iego/ tákes przywiódł lud twóy ábys sobie vczynił imię sławné. 15 D Poyźrzy z niebá/ á obacz z mieszkánia twego świętego/ y chwały twoiéy: gdźie iest żarzliwość twoiá/ y moc twoiá/ mnostwo wnętrznośći twoich/ y litośći twoich? záhámowáły sie odemnie. 16 Boś ty oćiec nász/ á Abráhám o nas nie wiedźiał/ y Izráel nie znał nas: tyś PANIE oćiec nász/ odkupićiel nász/ od wieku imię twoie. 17 Czemuś nam PANIE dopuśćił błądźić z dróg twoich? Zátwárdźiłeś serce násze ábyśmy śie ciebie nie bali? náwroć śie dla sług twoich/ dla pokolenia dźiedźictwá twego. 18 Jáko nic pośiedli lud twóy święty: nieprzyiaćiele nászy podeptáli świątnicę twoię. 19 Stáliśmy śie iáko ná początku/ gdyś nie pánował nád námi/ áni wzywano imienia twego nád námi.

w czérwonych, H. W niebowstąpienie P. Christusowé opisuie z podźiwieniem ányołów: z Edom, to iest, z źiemie, z Bosri, to iest, z Ieruzálem, abo z vtrapienia.

węki yśmierći,

Apo 19 c 11

ábo, odkupionych moich, H.

zbáwiłomię Hebr.

Wspomina dobrodźieystwá Boże nád Izráelem.

ábo, záiste, H.

Swięći iáko o nas niewiedzą

ábo, świątośći, H.

Exo: 14. e 29.

Deut. 26. d 15. Baru. 2. d 16

niemá nas zá syny żeśmy ćiebie opuśćili.

16 Abráhám o nas niewiedźiał.] To iest/ nie znał nas zá syny: żeśmy my od Bogá odstąpili/

pili/ Abráhám sie też nieznał do nas dla grzéchów nászych. Jáko też rzecze Pan do potępionych: Nieznam was. że ich nie będzie znał zá swoie wybráne. Ták to wykłáda Hieronym S. Przydáie też Augustyn S. iż ieśże ná on czás przed przyśćiem páná Christusá / święći nie byli w niebie y Bogá nie widźieli / przeto też mogli niewiedźieć o potomkách żywiących / gdyż przyrodzonym rozumem / vmárli wiedźieć niemogą co czynią żywi/ tylko co im pan Bóg obiáwi/ ábo co w pánu Bogu widzą. Ale teraz święći będąc w niebie/ widzą Bogá/ y wszytko co im należy wiedźieć/ widzą: przetoż wiedzą spráwy y modlitwy żywiących. Augu: lib. de cura pro mortuis c. 13.

17 *Czemuś nam dopuśćił błądźić z dróg twoich, zátwárdźiłeś serce násze.*] Ták pismo ś. według zwyczáiu swego mówi/ iż kiedy ludźie dla grzéchów swoich nie są godni dla łáski Bożéy ktoraby ie oświećiłá y zmiękczyłá / Pan Bóg dopuszcza im błądźić / y sercá ich grzéchámi zátwárdźić: wszákże Bóg nie iest przyczyną grzéchu y zátwárdzenia / ale człowiek sam/ ktory grzéchámi swemi łáskę Bożą vtraca. Czytay też/ Exod: 10. ver: 20.

Zátwárdzenie y ślepotá z kąd?

ROZD. LXIIII.

Témi słowy znáczy prorok iáko prágnął áby Bóg pokazał wszechmocność swoię wybáwiwszy naród ludzki przez przyśćie Christusowé.

1 A Byś rozdárł niebiosá/ y zstąpił: od oblicza twego góryby spłynęły. 2 Jáko wypalenié ogniá vschłyby/ wodyby gorzáły ogniem/ áby znáiomé było imię twoie nieprzyiaćiołóm twoim: od oblicza twego trwożyłyby sie narody. 3 Gdy vczyniż dźiwy/ nie wytrwamy: zstąpiłeś/ á od oblicza twego góry spłynęły. 4 B Od wieku nie słycháli/ áni do vszu ich doszło: oko nie widźiáło Boże bez ćiebie/ coś nágotowáł oczekawáiącym ćiebie. 5 Zábieżałeś weselącému sie / á czyniącému spráwiedliwość: ná drógách twoich będą ćie wspominać: otoś sie ty rozgniewał/ y zgrzészylismy: wnichesmy záwsze trwáli/ á będziem zbáwieni. 6 Y stálismy sie iáko nieczysty wszytcy my/ á iáko szmát miesięczney niewiásty wszytkié spráwiedliwośći násze: y opádálismy wszytcy iáko liśćie/ á nieprawośći násze iáko wiatr zniosły nas. 7 Niémász ktoby wzywał imienia twego/ ktoby powstał y trzymał ćiebie: zákryłeś twarz twoię od nas/ y roztráćiłeś nas w ręce nieprawośći nászéy. 8 A teraz PANIE tyś iest oćiec nász / á mysmy błoto: y tyś twórcá nász/ á dźiełó rąk twoich wszyscy my. 9 Nie gniewáy sie PANIE bárzo / á nie pomni więcéy nieprawośći nászéy: oto weyzrzy/ mysmy wszyscy twóy lud. 10 D Miásto świętég twego osstáło sie pusté / Sion pustynią zostáł/ Jeruzálem opuśćiáło. 11 Dóm poświęcenia nászégo/ y chwały nászéy/ gdźie ćie chwalili oycowie nászy/ sstał sie pogorzeliskiem ogniá/ y wszytkie kochánia násze obrócuły sie w rozwáliny. 12 Izali nád tym záhámniesz sie PANIE/ zámilczysz y vtrapisz nas bárzo?

1.Co:2.b 9

to iest, w grzéchách ále przez miłosierdźie będźiem zbáwieni.

splugáwiony, H. Wygnawá grzechy á o wybáwie nie prosi.

Psa:78.b 9.

ábo, świątośći twoiéy, H.

ábo, świąty nie nászéy, H.

6 *A iáko szmát miesięczney niewiásty wszytki spráwiedliwośći násze*] Téstową Heretycy vstáwicznie w gebie máią / chcąc zgánić święté y spráwiedliwé vczynki chrześćiáńskie. Alec bárzo wielką w tym ślepotę swoię pokázuią dla tych przyczyn. Naprzód iż tu Izáiasz nie mówi o spráwiedliwych ludźiách/ ále o ludźiách bezbożnych/ dla ktorych Jeruzálem miáło bydź podané królowi Babilońskiému. Bo ták prorok wyszéy troche mowił: Otoś sie ty rozgniewał y zgrzészylismy. y potym przydáie/ Niémász ktoby wzywał imienia twego. A ták mówi tu w osobie złych ludźi. A choćiaż tu mówi prorok iákoby o wszytkich ludźiách: tedy to iest obyczay pismá ś. iż mówiąc o niektórych/ wszytkim przymawia: ták masz Gen. 6. wszelkie ćiáło zepsowáło drógę swoię/ á wżdy Noe był spráwiedliwy. O czym szerzéy pisze Augustin. lib. de vnitate Ecclesiæ c. 12. Druga przyczyná/ choćiaby Izáiasz mówił o wszytkich ludźiách/ wszákże sie to niema rozumieć ná wszelki czás/ ále tylko onégo czásu kiedy ie Bóg podał w niewolą Babilońską. Ale nie idźie zá tym/ iesli iednégo czásu wszytek lud był zły/ áby ták záwżdy złymi byli. Náostátek nie mówi tu Izáiasz o wszytkich vczynkách/ iákoby wszytkié miáły bydź grzéchem/ Ale tylko o tych vczynkách w ktorych oni spráwiedliwośći swoie pokładáli/ iáko były ofiáry/ świętá/ y insze zwierzchné nabożeństwá: Té iż oni złym sercem y nieprzystoynie czynili/ słusznie ie plugáwymi zowie: o iákich też masz wyszéy 1. v. 13. wszákże choćia one Żydowskie nabożeństwá dla ich grzéchów nie były Bogu przyiemné/ nie idźie zá tym áby wszytkié vczynki dobré y spráwiedliwé miáły bydź złé: bo y tego tu Izáiasz nie mówi/ y iest przećiw pismu ś. ktoré wszędźie záleca vczynki dobré. o czym masz w tymże Rozdźiale v. 5.

Spráwiedliwośći które są plugáwé.

ROZDZ. LXV.

Pogánów náwrócenie á Zydów odrzucenie. Rzy. 10. d 20.

1 A Szukáli mie którzy sie pierwey nie pytáli/ nálezli którzy mie nie szukáli/ rzekłem: Owom ia/ owom ia do narodu/ 2 który nie wzywał imienia mego. Rościągałem rece moie przez wszytek dźień do ludu niewiernego/ który chodźi drógą nie dobrą zá myslámi swemi. 3 Lud który mie ku gniewu przywodźi przed obliczem moim záwzdy: którzy ofiáry czynią w ogrodźiech/ y ofiáruią ná cegłách. 4 Którzy mieszkáią w grobiech/ á w zborách bałwáńskich sypiáią: którzy iedzą świnie mieso/ á polewká obrzydła w naczyniách ich. 5 Którzy mówią: Odstąp ode mnie/ nie przystepuy do mnie/ boś mie czysty iest: ći będą dymem w zápálczywośći moiey: ogniem goráiącym przez cały dźień. 6 Oto nápisano iest przede mną: nie zámilcze/ ále oddam/ 7 y odpłáce ná łono ich nieprawośći wásze/ y nieprawośći oycow wászych społem/ mowi PAN/ którzy ofiárowáli ná górách y ná págórkách vrągáli mie: y odmierze spráwe ich pierwszą do łoná ich. 8 To mowi PAN: Jáko gdyby náleziono ziárno w gronie winá/ y rzeczonoby: Nie psuy go/ bo błogosłáwieństwo iest: ták vczynie dla sług moich/ że nie zátrace wszytkiego. 9 B A wywiodę z Jákobá nasienie/ á z Judy dźierżáwce gór moich: y odźiedźiczą ią wybráni moi/ á słudzy moi będą tám mieszkáć. 10 A będą polá chlewámi trzód/ á doliná Achor legowiskiem bydłá ludowi memu/ którzy mie szukáli. 11 A wy którzyśćie opuśćili PANA/ którzyśćie zápomnieli góry świętey moiey/ którzy stawiaćie stół Fortunie/ y ofiáruiećie ná nim. 12 Policze was mieczem/ á wszyscy w porażce vpádniećie: przeto iżem wołał/ á nie odpowiedźieliśćie: mówiłem á nie słucháliśćie/ y czyniliśćie złość w oczu moich/ á czegom 13 ia niechćiał obráliśćie. Przeto to mowi PAN Bóg: Oto słudzy moi ieść będą/ á wy łáknąc będźiećie: oto słudzy moi pić będą/ á wy vprágniećie: 14 C Oto słudzy moi weselić sie będą/ á wy sie záwstydźićie: Oto słudzy moi wykrzykáć będą od rádośći serdeczney/ á wy będźiećie wołáć od boleśći sercá/ y od skruszenia duchá wyć będźiećie. 15 A zostáwićie imie swe ná przysięge wybránym moim: y zábiie ćie PAN Bóg/ á sługi swe názowie 16 inszym imieniem. W którym kto błogosłáwiony iest ná źiemi/ będźie błogosłáwion w Bogu Amen: A kto przysięga ná źiemi/ będźie przysięgał w Bogu Amen: iż zápomnione są pierwsze vćiski/ iże zákryte są 17 od oczu moich. Bo oto ia tworze niebiosá nowe y źiemie nową/ á nie będą w pámięći rzeczy pierwsze/ 18 áni przydą ná myśl. Ale sie będźiećie weselić y rádowáć áż ná wieki z tego co ia tworze: bo oto ia tworze Jeruzálem rádośćią/ á lud iego weselem. 19 D A rádowáć sie będę w Jeruzálem/ y weselić sie będę w ludu moim/ áni słycháć będźie w nim więcey głosu płáczu/ y głosu wołánia. 20 Nie będźie tám więcey niemówiątká dniów/ y stárcá któryby nie wypełnił dni swoich: bo dźiećie stoletne vmrze/ á grzesznik stoletny przeklęty będźie. 21 A pobudują domy/ y będą mieszkáć/ y násádzą winnice/ 22 á będą ieść owoce ich. Nie będą budowáć á inszy będźie mieszkał: nie będą sádźić á inszy będźie iadł: bo iáko dni drzewá będą dni ludu mego/ 23 á vczynki rąk ich stárzeią sie. Wybráni moi nie będą robić prózno/ áni będą rodźić w zátrwożeniu: bo nasienie błogosłáwionych PANskich 24 są/ y wnukowie ich z nimi. A będźie pierwey niż záwołáią ia wysłucham: iesżcze oni mówić będą á ia vsłysze. 25 Wilk y báránek będą sie páść społem/ lew y wół będą ieść plewy: y wężowi proch chlebem iego: nie będą szkodźić áni zábiiáć ná wszytkiey górze świętey moiey/ mowi PAN.

Marginalia: ábo, do ludu H. — chcąc wiedźieć co od vmárłych. — mosca, H. — błogosłáwieństwo iest w nim, H. — Synowie Jákobá duchowni. — dam im mieszkánie szczerokie y pożyteczne. — Groźi niewiernym. — Przy. 1. c 24. Jer. 7. c 23. niż. 66. b 4. — Wesele wiernych á karánie niewiernych. — ná przeklinánie, H. — Chrześćiány — prawdźiwym, H. — prawdźiwym, H. Apoc. 21. a 1. Christus wszytko w kośćiele swym odnowił, nowi Apostołowie, nowy lud, nowe ceremonie, nowy zakon. — bo wszytko z weselem ćierpią dla páná Christusá. — Rozum doskonały y mądrość sprawiedliwych chrześćian. — Psa. 31. b 5. wyż. 11. a 6. Zgodá y pokoy kośćiołá Christusowego.

ROZD. LXVI.

Odrzucenie ofiar stárégo zakonu. Dźie:7. f 49.

1 A TO mówi PAN: Niebo stolicą moią / á ziemiá podnóżkiem nóg moich: co to zá DOm ktory mi zbuduiecie / á co to zá mieysce odpoczywánia mégo? 2 Wßytko to ręká moiá vczyniłá / y wßytko to sstáło sie/ mówi PAN. ále ná kogóż weyzrzę/ iedno ná vbożuchnégo y ná skrußonégo duchem/ á drżącego ná słowá moie? 3 Kto ofiáruie wołu/ iáko ktoby zábił człowieká: Kto zábiia bydlę / iákoby psu mózg wyiął: kto ofiáruie obiáte / iákoby B krew świnią ofiárował: kto wspomina kádźidło / iákoby też báłwánowi błogosłáwił. To wßytko obráli ná drógách swoich / á w brzydliwośćiách swych kocháłá sie duszá ich. 4 Przetóż y ia obiórę nágrawánia ich / á czego sie bali to przywiodę ná nie: ponieważ wołałem / á nie był ktoby odpowiedźiał: mówiłem / á nie słucháli: y czynili złość w oczu moich/ á czegom niechćiał obiéráli. 5 Słucháycie słowá PANSKIEGO ktorzy drżyćie ná słowo iego: mówili bráćia wáßy nienawidzący was / y wyganiáiący dla imieniá mégo: niech będźie PAN wsłáwion á vyźrzemy w weselu wáßym: ále sie ći záwstydzą. 6 Głos ludu z miástá/ głos z kośćio C łá/ głos PANA oddáwáiącego zápłátę nieprzyiaćiołóm swym. 7 Piérwéy niżli rodźiłá/ porodźiłá: Piérwéy niżli przyßedł czás porodzenia iéy/ vrodźiłá *mężczyznę. 8 Ktoż kiedy słychał táką rzecz: á kto widźiał temu podobną: izali rodźić będźie ziemiá zá ieden dźień? ábo sie splodźi naród záraz em iż rodźiłá y porodźiłá Sion syny swoie? 9 Izali ia / ktory czynię że inßy rodzą/ rodźić nie będę/ mówi PAN? Izali ia / ktory innym dáię rodzenié/ niepłodnym będę/ mówi PAN Bóg twóy? 10 Weselćie sie z Jeruzálem/ á ráduyćie sie w nim wßyscy ktorzy ie miłuiećie: weselćie sie z nim weselem wßyscy ktorzy sie smęćićie dla niego. 11 ábyśćie ssáli/ y násyćili sie pierśiámi poćiechy iego: ábyśćie D doili/ y roskoßámi opływáli ze wßelákiéy chwały iéy. 12 Bo to mówi PAN: Oto ia obrócę ná nie iáko rzékę pokoiu/ á iáko strumień zálewáiący chwałę narodów/ ktorą ssáć będźiećie: przy pierśiách was poniosą/ á ná kolánách będą sie z wámi pieśćić. 13 Jáko gdy kogo mátká pieśći/ ták was ćießyć będę/ á w Jeruzálem vćießeni będźiećie. 14 Vyźrzyćie/ y rozweseli sie serce wáße/ á kośći wáße iáko trawá zákwitną/ y poznána będźie ręká PANska sługám iego/ y rozgniewa sie ná nieprzyiaćioły swoie. 15 Bo oto PAN w ogniu przydźie/ á E iáko wicher poczwórné iego: oddáwáć w zágniewániu zápálczywość swoie/ á łáiánié swé w płomieniu ogniá. 16 Bo ogniem PAN rozsądzáć będźie/ á mieczem swym wßelkié ćiáło/ y námnoży sie pobitych od PANA/ 17 ktorzy sie poświącáli/ y zá czysté sie mieli w ogrodách zá drzwiámi we wnątrz/ ktorzy iedli świnié mięso/ y obrzydłośći/ y myß: spólem zniszczeni 18 będą/ mówi PAN. A ia *vczynki ich/ F y myśli ich: idę ábych zebrał ze wßytkimi narody y iezykámi/ y przydą á oglądáią chwałę moię. 19 Y włożę ná nie *známię/ y poślę z tych ktorzy záchowáni będą/ do narodów ná morze/ do Afryki/ y do Lidiiéy ciągnących strzały: do Włoch y do Greciiéy/ do wysep dáleko/ do tych ktorzy nie słyßeli o mnie/ y nie widźieli chwały moiéy/ y opowiedzą chwałę moię 20 pogánóm. Y przywiodą wßytkę bráćią wáßę ze wßech narodów w dáry PANV/ ná koniech y ná poczwornych/ y ná lektykách/ y ná mu G łéch/ y ná kárách ná górę świętą moię Jeruzálem/ mówi PAN: iáko gdyby przynieśli synowie Izráelowi dar w naczyniu czystym do domu PAN 21 skiégo. Y nábiorę z nich kápłanów 22 y Lewitów/ mówi PAN: Bo iáko niebiosá nowé/ y ziemiá nowa/ ktoré ia czynię/ że stoią przedemną/ mówi PAN: ták będźie stać naśienié wáßé/ 23 y imię wáßé. Y będźie *mieśiąc z mieśiącá/ y ßábbát z ßábbátu: przyidźie wßelkié ćiáło áby sie kłániáło przed 24 obliczem moim/ mówi PAN. Y wynidą/ á vyźrzą trupy mężów / ktorzy wystąpili przećiwko mnie: *robak ich

Pokóy w kośćiele Christusowym.

Dźień sądny.

O národzeniu Christusowym.
*to iest, Piérwéy niż znák iáki był porodzenia.
*Christusá.
*ábo, iest vrodzona, H.

O płodnośći y sławie kośćiołá Christusowégo. Wzywa wierné do wesela.

*wiém wszynki.

Wezwánie pogan do kośćioła przez Apostoły.
*krzyżá świętégo.

Kápłani kośćiołá Christusowégo.

*(że) od mieśiącá do mieśiącá, á od ßábbáthu do ßábbáthu będźie przychodźić, H.
*Bo, H.

nie zdechnie/ á ogień ich nie zágáśnie: y będą áż do sytości widzenia wszemu ciáłu.

*ábo, obrzydzeniem, lub naśmiewiskiem.

*Kápłani nowego zakonu

21 Y nábiorę z nich kápłanów y Lewitów.] Té słowá Hieronym ś. wykłáda o kápłaniéch nowego Testámentu / powiádáiąc iż gdy Izáiasz prorokuie mówiąc/ Nábiorę z nich kápłanów. dla tego to obiecuie/ że w nowym Testámencie nie mieli się rodzić kápłani/ z iedney fámiliey/ ták o przed tym w stárym zakonie z pokolenia Lewi y Aaroná: ále mieli bydź obieráni ze wszytkich narodów y ludzi. Co y teraz widziemy że się ták działo y dzieie w kośćiele Bożym.

PROROCTWO IEREMIASZOWE.

ROZDZIAŁ I.

Ieremiaszá posyła Bóg opowiádáć spustoszenie Ierozolimy.

1 A SŁOWÁ Ieremiaszá syná Helcyaszowego/ z kápłanów / którzy byli w Anáthoth / w ziemi Beniámin. 2 Które słowo PANSKIE stáło się do niego zá dni Joziaszá syná Amon królá Judzkiego/ trzynastego roku królestwá iego. 3 A stáło się zá dni Joákimá syná Joziaszowego królá Judzkiego áż do skończenia iedennastego roku Sedeciaszá syná Joziaszá królá Judzkiego/ áż do przeprowádzenia Jeruzálem/ miesiącá piątego. 4 Y stáło się słowo PANskie do mnie / mówiąc: 5 Pierwey niżlim cię vtworzył w żywocie / B znałem cię: y pierwey niżeliś wyszedł z żywotá / poświęciłem cię / y prorokiem miedzy narody dałem cię. 6 Y rzekłem: *A a a PANIE Boże: oto nie vmiem mówić / bom ia iest dziecię. 7 Y rzekł PAN do mnie: Nie mów: Jestem dziecię: bo ná wszytko ná co cię posłe póydzieß/ y wszytko cokolwiek ći roskaże mówić będzieß. 8 Nie bóy się oblicza ich: bom ia z tobą iest / ábym cię wybáwił / mówi PAN. 9 Y wyciągnął PAN rękę swą/ y dotknął się vst moich: y rzekł PAN do mnie: Otom dał słowá mo ie w vstá twoie: 10 Otom cię dziś po C stánowił nád narodámi y nád królestwy/ *ábyś wykorzenił/ y káził/ y wytrácał / y rozwalał/ y budował y sádził. 11 Y stáło się słowo PANskie do mnie mówiąc. Co ty widziß Jeremiaszu? y rzekłem: Laskę *czuiącą ia widzę. 12 Y rzekł PAN do mnie: Dobrześ widział: bo ia *czuć będę nád słowem moim ábym ie wypełnił. 13 Y stáło się słowo PANskie powtóre do mnie / mówiąc. Co ty widziß? y rzekłem: Gárniec *podpalony ia widzę/ á oblicze iego od Północy. 14 Y rzekł PAN do mnie: *Od Północy otworzy się złe ná wszytkie obywátele ziemie. 15 Bo oto ia zwołam wszytkie rodzáie królestw północnych / mówi D PAN: y przyidą y postáwią káżdy stolicę swą w weściu bram Jerozolimskich/ y ná wszytkich murách iego wokoło/ y ná wszytkich miástách Judzkich. 16 Y *będę mówić sądy moie z nimi/ o wszeláką złość ich / którzy mię opuścili á ofiárowáli bogóm obcym/ y kłániáli się robocie rąk swoich. 17 A ták ty przepász biodrá twoie / á wstań/ y mów do nich wszytko co ia każę tobie. Nie bóy się oblicza ich: *bo ia vczynię że się nie zlękniesz twarzy 18 ich: *Abowiem ia vczyniłem cię dziś miástem obronnym/ y słupem żelázným/ y murem miedziánym ná wszytkiey ziemi/ królóm Juda / kśiążętóm iego y kápłanóm y ludowi ziemie. 19 Y będą walczyć ná cię/ á nie przemogą: bom ia z tobą iest/ mówi PAN/ ábych cię wybáwił.

*Ah, áh, H.

*niż: 18. a 7

Laská czuiąca.

*ábo, migdałową, ábo śpiesząca się, H. to iest, gotową bić.

*ábo, pośpieszę się z słowem, H.

Garniec wrzący.

*ábo, wrzący H.

*z Bábilonu który iest ku północy. Niż: 4. b 6

*to iest, wydam wyrok móy ná nie, Hebr.

*ábych ćię nie zátrácił przed obliczem ich, H. *niż: 6. g 27.

Ieremiasz kto był.

Ieremiasz z wiośki Anáthoth trzy mile od Jeruzálem / z rodu kápłáńskiego/ iescze w żywoćie mátki swoiey od Bogá poświęcony/ y ná prorokowánie wezwány/ záraz w dziecińs

śtwie swoim pocżął prorokowáć. A prorokował przez lat 41. w ziemi Judzkiéy/ zá czásu piąci królów/ Joziaszá/ Joácházá/ Joácimá/ Joácimá y Sedeciaszá. Po tym záprowádzeniu ludu do Bábilonu/ prorokował też w Aegyptcie gdźie go z sobą záprowádźił ostátek ludu/ którzy do Aegyptu nád roskazánie Boże vćiekli 4. Krol. 22. 23. 24. 25. y támże od nich vkámionowány vmárł/ y pogrzebion iest ná onym mieyscu gdźie piérwéy król Phárá/ on mieszkał. A iż odegnawszy modlitwą swą od oné° mieyscá/ Aegiptiány od kąsánia Aspidów wyzwolił/ przeto mu tám Aegyptiánie z wielkim nabożeństwem cześć wyrządzáią. Ten spustoszenié miástá Jeruzálem/ y źiemie Judzkiéy/ nie tylko w duchu widźiał y przepowiedźiał/ ále oczymá ćielesnémi oglądał/ y lámenty y nárzekániem czworákim opłákał. Żył Jeremiasz we stu y piąćidźieśiąt lat po Izáiaszu.

ROZDZIAŁ II.

1 A Y Stało sie słowo PANskié do mnie/ mówiąc: 2 Idź á wołay do vszu Jeruzálem/ mówiąc/ To mówi PAN: Wspomniałem ná ćię/ ^a litując młodośći twoiéy/ y miłośći ^b zrękowánia twego/ gdyś chodźiłá zá mną ná puszczy/ w źiemi któréy nie śieią. 3 Swięty Jzráel PANV/ piérwoćiny zbożá iego/ wszytcy którzy go pożéráią/ grzeszą: złé przydźie ná nie/ mówi PAN. 4 Słuchaycie słowá PANskiégo domie Jákob/ y wszytkie rodzáie domu Jzráelowégo. 5 to mówi PAN: ^c Co zá niepráwość náleźli we mnie oycowie wászy/ iż sie oddálili odemnie/ á chodźili ^d zá nikczemnośćią/ y stáli sie nikczemnymi? 6 A nie mówili: Gdźie iest PAN/ który nas wywiódł z źiemie Aegiptskiéy/ który nas prowádźił przez puszczą/ przez źiemie niemieszkálną y bezdrożną/ przez źiemie prágnienia y ^e obraz' śmierći: przez źiemie w któréy nie chodźił mąż/ áni mieszkał człowiek? 7 A wprowádźiłem B was do źiemie ^f Kármelu/ ábyśćie iedli owoc iéy/ y co nalepszégo iéy: á wszedszy splugáwiliśćie źiemię moię/ y dźiedźictwo moie vczyniliśćie obrzydłośćią. 8 Kápłani nie rzekli/ gdźie iest PAN: á vmieiący zákon nie ználi mie/ y pásterze wykraczáli przećiwko mnie: á prorocy prorokowáli ^g przez Báálá/ y chodźili zá bálwány. 9 Przetoż iescze będę sie z wámi práwował/ mówi PAN/ y z syny wászymi będę sie spiérał. 10 Przeydźćie do C wyspów ^h Cetym á obacżćie: y do ^i Cedár poslićie/ á przypátrzćie sie pilnie y obacżćie/ ieśli sie co tákowégo stáło. 11 Jeśli naród odmienił bogi swoie/ á záiste oni nie są bogowie: á lud móy odmienił chwałę swą w ^k bálwáná. 12 Zdumieyćie sie niebiosá nád tym/ ^l á brámy iéy spustoszćie sie' bárzo/ mówi PAN. 13 Bo dwie złośći vczynił lud móy: Mnie opuśćił źrzódło wody żywéy/ á vkopáli sobie cystérny/ cystérny rozwáloné/ które nie mogą wody zátrzymáć. 14 Jzali niewolnik iest Jzráel/ ábo z niewolnika domá vrodzony? czemuż sie tedy stał łupem? 15 Nań ryczéli lwowie/ y wydáli głos swóy/ obróćili źiemię iego w pustynią: miástá iego spaloné są/ á niémász ktoby w nich mieszkał. 16 Synowie też Memphis y Jáphnes ^m zD skołożyli ćie áż do wiérzchu głowy'. 17 Jzali sie to nie stáło tobie żeś opuśćiłá PANA Bogá twego onégo czásu/ którégo ćie prowádźił drógą? 18 A teraz czego chcesz ná drodze Aegyptskiéy żebyś piłá wodę ^n metną? á co masz z drógą Assyryczyków ábyś piłá wodę ^o rzeki? 19 Skarze ćie złość twoiá/ á odwróccenié twoie zfuka ćie. Wiedz á obácz/ że zła á gorzka iest rzecz żeś ty opuśćiłá PANA Bogá twego/ á iż niémász boiáźni moiéy v ćiebie/ mówi PAN Bóg zastępów. 20 Od wieku ^p złamałáś iárzmo moie/ rozerwáłáś zwiąski moie'/ y mówiłáś: Nie będę służyłá. Abowiém ^q ná káżdym págorku wysokim/ y pod káżdym drzewem gáłęźistym pokłádáłáś sie ty nierządnico. 21 A iam ćie násádźił E winnicą wyborną/ wszytko násienié práwé: iákożeś mi sie tedy odmieniłá ^r w niepráwé/ winnico obca? 22 Choćbyś sie wymyłá sáletrą/ y námnożyłábyś sobie źielá ^s borith/ splugáwionáś iest w niepráwośći twéy przedemną/ mówi PAN Bóg. 23 Jáko mówisz: Nie splugáwiłam sie/ zá Báálim nie chodźiłam? obácz drógi twoie w dolinie/ wiedz coś czyniłá: wielbłądźicá prędka wypráwuiąca drógi swoie. 24 Dźika oślicá przywykła puszczéy/ wchęći duszé swéy przyćiągnełá

Przypominá im dobrodźieystwá Boże.

^a y ná miłośierdźie, H. ^b to iest, gdym ćię wźiął zá oblubienicę.

^c Mich: 6. a 3

^d zá bálwány.

^e ábo, ćień, H.

^f obfitéy.

Kápłanów niedbáłość.

^g w imię Báálá.

Wyrzuca im grzechy.

^h Greckié.

^i kráiná Arábska.

Odmiáná wiáry.

^k Bogá.

^l á zádrżyćie, y zátrwóżćie sie, H.

Kácerstwá, y odszczepieństwo.

^m tłukłą sobie głowę, H.

^n Nilową, H.

^o Euphratéy.

Wolność.

^p złamałem iárzmo twoie rozerwałem zwiąski twoie, H.

^q to iest, bálwány s chwaliłá po górách y gáiách. Niż: 3. b 6. Jsa: 5. a 1. Mat: 21. d 33

^r w gáłęźie winnice obcéy, H.

^s borith iest źiele do wymywánia brudu sposobné, iáko v nas mydło.

wiátr "miłości swoiéy': żaden iéy nie odwróci: wszyscy którzy iéy szukáią nie vstáną: [25] "w chorobie iéy miesiecznéy' náydą ią. Pohámuy noge twą od nágości/ y gárdło twé od vprágnienia. A rzekłás: Zwątpiłám/ nie vczynie: bom sie rozmiłowáłá cudzych/ y zá nimi póyde. [26] Jáko wstyd złodzieiá gdy go zástáną: ták sie záwstydzili dóm Izráelski sámi y królowie ich/ książetá/ y kápłani/ y prorocy ich/ [27] którzy mówią drzewnu: Tyś iest óciec móy: á kámieniowi: Tyś mie vrodził: "Obrócili ku mnie tył á nie oblicze: á czásu vtrapienia swego mówić będą: Powstań/ á wybaw nas. [28] Gdzież są bogowie twoi/ którycheś náczynił sobie? niechay wstáną á rátują cie czásu vtrapienia twego: bo "według liczby miast twoich byli bogowie twoi/ Judo. [29] Co sie zemną práwem spiérác chcecie? wszyscyście mie opuścili/ mówi PAN. [30] Próżnóm karał syny wásze/ karánia nie przyieli: pożárł miecz wász proroki wásze/ iáko lew pustoszący [31] "naród wász. Pátrzcie' słowá PANskiégo: Izali puszczą ostałem sie Izráelowi/ ábo ziemią "zámiérzkłą? Czemuż tedy mówił lud móy: "Odeszlismy'/ nie przyydziem wiecéy do ciebie? [32] Izali zápomni pánná vbioru swego/ ábo oblubienicá koszulki swoiéy? á lud móy zápomniał mie przez dni niezliczoné. [33] Przécz vsiłuiesz okázáć że iest dobra drógá twoiá ku szukániu miłości/ któraś iescze y złości twych náuczáłá dróg twoich/ [34] y "ná skrzydłách' twoich/ nálázłá sie krew dusz vbogich y niewinnych? "nie w doléchem ci ich nálazł'/ ále we wszytkich "którém wyszéy wspomniał'. [35] A rzekłás: Jestem ia "bez grzéchu y' niewinna/ á przeto niech sie odwróci zapálczywość twoiá odemnie. Oto sie ia práwem bede rospiérał ztobą/ przeto żeś mówiłá: Nie zgrzészyłám. [36] "Jákożeś sie sstáłá bárzo podłą'/ powtarzáiąc drógi twoie? á od Ægyptu bedziesz záwstydzona/ iákoś záwstydzona od Assurá. [37] Bo y od tego wynidziesz/ á "rece twé będą ná głowie twoiéy: bo PAN zátárł vfność twoie/ á nie bedziesz mieć nic scześliwégo w niéy.

"trefunku swego, H. "ábo, w miesiącu iéy, to iest, gdy brzemienna chodźi.
Zwątpienie o poprawie.
"Niż: 31. f. 33
"Niż: 11. c. 13.
Karánie prózné.
"o narodźie pátrzcie, H.

"która nie ma słońcá.
"Mamy pánà H.
Zápomnienié Bogá.
Wymówki w grzéchach.
"ná kráiách sukien, H.
"nie w podkopániu nálázłá, H.
"H.
"H.
"Przécz sie przechodźisz często, H.
"od smutku y od żalu.

[23] *Wielbłądźicá predka*] Po łáćinie/ Cursor leuis, iż ták pospolićie/ kto predko biega/ bywa zwány Cursor, wszákże słowo Zydowskié własnie znáczy wielbłądźice/ iáko ie przełożył Hieronym/ Izá. 60. v. 6. A ták sam Hieronym swoie tłumáczenié wykłada in Ierem.

[24] *Dźika oślicá.*] Jest to źwiérze predkié iż łatwie oddycha/ iákoby rzekł: Jáko oślicá dźika nábráwszy w śie wiátru pożądánego/ y predko bieży y nigdy iéy nie pohámuie/ ták ty nie dasz sie w grzéchách hámowáć/ etc.

ROZDZ. III.

[1] Owią pospolićie: Jesli opuśći mąż żone swoie/ á odszedszy od niego/ póydzie za innégo meżá/ izali sie wiecéy do niéy wróci? izali nie zmázána y nie splugáwiona bedzie oná "niewiástá'? á ty cudzołożyłás z wielą gámratów: wszákże wróć sie do mnie/ mówi PAN/ "á ia ciebie przyime'. [2] Podnieś oczy twé "ná prost'/ á obacz gdźiebyś sie nie pokładáłá: śiadáłás ná drógách/ czekáiąc ná nie iáko zbóycá ná puszczy: y splugáwiłás ziemie wszeteczeństwy twémi/ y złośćiámi twémi. [3] Przeto záhámowáné są kro-ple déśczów/ y dżdżu "poznégo nie było: sstáłoć sie czoło wszetecznéy niewiásty/ [4] niechćiáłás sie sromáć. A ták przynamniéy od tegczásu názyway mie: Oćiec móy/ książe pánieństwá mégo ty iesteś: [5] Izali sie ná wieki gniewáć bedziesz/ ábo trwáć do końcá? Otoś mówiłá/ y czyniłás złośći "y mogłás'. [6] A rzékł PAN do mnie zá dni Joziaszá królá: "izaliś widźiał co vczyniłá odwrótnicá Izráel? chodźiłá sobie ná káżdą góre wysoką/ y pod káżdé drzewo gáłeziste/ y tám cudzołożyłá. [7] A rzékłem gdy to wszytko vczyniłá: do mnie sie wróć: á nie wróćiłá sie/ A vyźrzáłá przestepnicá śiostrá iéy Judá/ [8] iż przeto że cudzołożyłá odwrótnicá Izráel/ opuśćiłem ią/ y dałem iéy list rozwodny/ á nie bałá sie przestepnicá śiostrá iéy

Wzywa do pokuty przykłádem cudzołożnice.
"ziemiá? H.
"H.
"ná wysokié (mieyscá) H.
Przećiw tym którzy są chćiwi do nowych wiar y kácérztw.

"ná wiosnę, Hebr.
"ábo, ileś mogłá.
"wyż: 2. d 20 Izraelką zowie dziesiećioro pokolenie: á ludą dwoie pokolenie, v których potomstwo Dawidowé królowáło w Ieruzálem.

Iudá/ ále poszłá/ y cudzołożyłá też y oná. [9] A łácnośćią cudzołoztwá swégo splugáwiłá ziemię/ y cudzołożyłá z kámieniem y z drzewnem. [10] A w tym wszytkim/ nie wróćiłá śie do mnie przestępnicá śiostrá iéy Iudá/ że wszytkiégo sercá swégo/ ále w kłamstwie/ mówi PAN. [11] Y rzékł PAN do mnie: ᵃ v spráwiedliwiłá duszę swą odwrótnicá Izráel/ względem przestępnice Iudy. [12] Idź á wołay słowá té ku pół nocy/ á rzeczesz: náwróć śie odwrótnico Izráel/ mówi PAN/ á ᵇ nie odwrócę oblicza mégo od was: bom ia ᶜ święty iest/ mówi PAN/ á nie będę śie gniewał ná wieki. [13] Wszákże vznay nieprawość twoię/ żeś przećiw PANV Bogu twemu wystąpiłá/ y rozstrzéláłáś drógi twoie obcym pod káżdym drzewem gáłęźistym/ á głosu mégo nie słucháłáś/ mówi PAN. [14] Náwróććie śie synowie ᵈ náwrácáiące śie/ mówi PAN: bom ia mężem wászym: á wezmę was iednégo z miástá/ á dwu z rodzáiu/ y wprowádzę was do Sionu. [15] Y dam wam pásterze według sercá mégo/ y będą was páść vmieiętnośćią/ y náuką. [16] A gdy śie rozmnożyćie/ y rozrodźićie śie ná źiemi w oné dni: mówi PAN/ nie będą wiecéy mówić: Skrzyniá przymierza PAńskiégo/ áni przyidźie ná myśl/ áni będą iéy wspominác áni náwiédzáć/ áni iéy będźie wiecéy. [17] Czásu onégo będą zwáć Ieruzálem stolicą PAńską/ y zbiorą śie do niéy wszyscy narodowie w imię PAńskié do Ieruzálem/ á nie póydą zá złośćią sercá swégo niecnotliwégo. [18] W oné dni póydźie dóm Iudzki do domu Izráelskiégo/ y przyidą społem z źiemie północnéy/ do źiemie którąm dał oycóm wászym. [19] A iam rzékł: ᵉ Iákoż ćię położę zá syny/ á dam ći źiemię pożądáną/ dźiedźictwo zacné/ woyská narodów? y rzékłem: Będźiesz mię zwáć oycem/ á zá mną chodźić nie przestániesz. [20] Ale iáko gdyby wzgárdźiłá niewiástá miłośniká swégo/ ták mię wzgárdźił dóm Izráelski/ mówi PAN. [21] Głos ᶠ ná drógách słyszan iest/ płácz y krzyk synów Izráelowych/ że nieprawą vczynili drógę swoię/ zápomnieli PANA Bogá swégo. [22] Náwróććie śie synowie ᵍ náwrácáiące śie/ á z lécze odwróćenia wásze. Owo my przyszlismy do ćiebie: boś ty iest PAN Bóg nász. [23] Prawdźiwie kłamliwé były págórki/ y mnóstwo gór: záisté w PANV Bogu nászym zbáwienié Izráelowé. [24] ʰ Wstyd poiadł prace oyców nászych od młodośći ná széy/ trzody ich/ y stádá ich/ ſ ny ich/ y córki ich. [25] Będźiem spáć w sromoćie nászéy/ y okryie nas zelżywość ná szá: boszmy zgrzészyli PANV Bogu nászému/ my y oycowie nászy/ od młodośći nászéy áż do dniá tego: á nie słucháliśmy głosu PANA Bogá nászégo.

ᵃ mniéy grzészyłá względem Iudy.

ᵇ nie obálę gniewu mégo ná was, H. ᶜ miłośierny, H.

ᵈ przećiwni. H

Obietnicá o CHRIstuśie y o kośćiele y o pásterzách nowé go Testámentu.

Kośćiół P. Christusów.

ᵉ Iákoć ie wiele rozmnożę w syny, H.

ᶠ ná wysokich (miéyscách) H.

ᵍ przećiwni, zuchwáli, H. Modlitwá pokutuiących.

ʰ Sprawy godné wstydu.

---

5 *A ty cudzołożyłáś z wielą gámratów.*] Iest ten obyczay pismá ś. iż o miástách y królestwách mówi iáko o mężách abo niewiástách. Przetóż kiedy ie z báłwochwálstwá károze/ zowie ie nierządnicámi y cudzołożnicámi: kiedy śie vpomina v nich wierności powinnéy/ przyrownа ie do poślubionéy żony/ iáko tu masz w tym Rozdźiale. A kiedy też chce rozżarzyć miłość Bożą przećiw miástu ábo królestwu któremu/ zowie ie Panną. Abo też kiedy piękność y bogáctwá y roskoszy miast chce opisáć/ zowie tákże Panną. Isa: 37. 47. Ier: 18. Amos 5.

Miástá pismo S. zowie niewiástámi y pánnámi.

ROZDZ. IIII.

[1] Iesli śie wróćisz Izráelu/ mówi PAN/ do mnie śie náwróćieśli odéymiesz obrzydliwośći twoie od oblicza mégo/ nieporuszysz śie. [2] Y będźiesz przyśięgáć: Żywie PAN/ w prawdźie/ y w sądźie/ y w spráwiedliwośći: y będą ᵃ go błogosłáwić narodowie/ y ᵇ iego będą chwálić. [3] Bo to mówi PAN ᶜ mężowi Iudzkiemu y Ierozolimskiemu: Rozkopayćie sobie nowinę/ á nie śiéyćie ná ćiérznu: [4] Obrzeżćie śie PANV/ á odéymićie odrzezki serc wászych mężowie Iudá y obywátele Ieruzálem/ áby snać nie wyszło iáko ogień rozgniewánié moie/ á zápaliłoby śie/ y nie byłby ktoby vgásił/ dla złośći myśli wászych. [5] Opowiádayćie w Iudá/ á w Ieruzálem dayćie słyszeć: mówćie/ á trąbćie w trąbę w źiemi: wołayćie mocno/ á mówćie: Zbieráyćie śie/ á wnidźmy do miast

Prawdźiwé náwróćenié w czym.

Przyśięgá iáka ma być.

ᵃ śie w nim, H ᵇ śie w nim przechwaláć, H.

ᶜ mężóm Iudzkim, Hebr.

Odnowienié y obrzezánié duchowné.

Opowiádá spustoszenié Iudy.

6 obronnych. Podnieście chorągiew ná Sionie/ zmacniayćie śie/ nie postawayćie: bo ia przywiodę złe z pólnocy/ y skruszenie wielkie. 7 Wylazł lew z legowiská swégo/ á łupiezcá narodów podnióśł śie: wyszedł z mieyscá swégo/ áby obróćił źiemię twoię w pustynią/ miástá twoie będą zburzone/ zostawszy bez obywátelá. 8 Dla tego przepászćie śie włośienicámi/ płáczćie á krzyczćie: iż śie nie odwróćił gniew zapálczywośći PANskiéy od nas. 9 A będźie dniá onégo/ mówi PAN: Zginie serce królewskie/ y serce książąt: y zdumieią śie kápłani/ á prorocy śie zlękną. 10 A rzekłem áh/ áh/ áh PANIE Boże/ á wieceś oszukał ten lud y Jeruzálem mówiąc/ Pokóy wam będźie: á oto miecz przeszedł áż do dusze. 11 Onégo czásu będą mówić ludowi temu y Jeruzálem: Wiátr pálący ná drógách/ które są ná puszczy drógi córki ludu moiégo/ nie dla wywiánia/ y dla wyczyśćiánia. 12 Duch pełny z tych przydźie mi: á teraz ia będę mówił sądy moie z nimi. 13 Oto iáko obłok wznidźie/ á iáko burza wozy iego: prędsze niż orłowie konie iego: biádá nam żeśmy zburzeni. 14 Omyy ze złośći serce twé Jeruzálem/ ábyś było zbáwione: póki ż będą trwáć w tobie myśli szkodliwé? 15 Bo głos opowiádáiącégo od Dán y oznáymuiącégo bálwáná z góry Ephráim. 16 Powiedźćie narodóm: Oto słyszano w Jeruzálem/ że strózowie przychodzą z źiemie dálekiéy/ á wydáią głos swóy ná miástá Judzkie. 17 Jáko strózowie pól byli nád nim w około: bo mię ku gniewu przywiodło/ mówi PAN. 18 Drógi twoie y myśli twoie vczyniły to tobie: tá złość twoiá/ iż gorzka/ bo dotknęłá sercá twégo. 19 Brzuch móy/ brzuch móy boli mię/ smysły sercá mégo strwożyły śie we mnie: nie zámilczę/ bo głos trąby słyszáłá duszá moiá/ krzyk bitwy. 20 Skruszenie ná skruszenie przyzywáne iest/ y spustoszona iest wszytká źiemiá: nagle spustoszone są przybytki moie/ nagle skóry moie. 21 Póki ż widźieć będę vćiekáiącégo/ słucháć będę głosu trąby? 22 Bo głupi lud móy nie poznał mię: synowie nie mądrzy są á nie rozumni: mądrzy są áby źle czynili/ ále dobrze czynić nie vmieli. 23 Patrzyłem ná źiemię/ á oto ccza byłá y nikczemna: y ná niebo/ á nie było ná nim świátłośći. 24 Pátrzyłem ná góry/ á oto śie chwiáły/ y wszytkie págórki zátrwożone są. 25 Patrzyłem/ á nie było człowieká/ y wszytko ptástwo niebieskie odlećiáło. 26 Pátrzyłem/ á oto Chármel spustoszáły: y wszytkie miástá iego zburzone są od oblicza PANskiégo/ y od oblicza gniewu zapálczywośći iego. 27 Bo to mówi PAN: spustoszona będźie wszytká źiemiá/ wszákże przećię dokończenia nie vczynię. 28 Płákáć będźie źiemiá/ y zásmucą śie niebiosá zwierzchu: przeto żem mówił/ myśliłem/ á nie żal mi było/ ánim śie odwróćił od tego. 29 Od głosu iezdnégo y wypuszczáiącégo strzałę/ vćiekło wszytko miásto: wbiegli ná mieyscá wysokie/ y wstąpili ná skáły: wszytkie miástá są opuszczone/ y nie mieszka w nich człowiek. 30 A ty zbruzona co vczynisz? gdy śie obleczesz w szárłat/ gdy śie ozdobisz kleynotem złotym/ y vmáluiesz bielidłem oczy twoie/ próżno śie vstroisz: wzgárdźili ćię miłośnicy twoi/ duszę twéy szukáć będą. 31 Bom słyszał głos iáko rodzącéy/ vćiski iáko pierworodzącéy: Głos córki Sionskiéy nápoły vmárłéy/ y rozśćiągáiącéy rece swoie: biádá mnie że vstáłá duszá moiá dla pobitych.

Marginalia: ná znák woyny. — wys: 1. 614. — Nábuchodonozor. — od was, H. — ná wysokośćiách, H. — do Jeruzálem. — Wiátr gwałtownieyszy niż to, H. — nieprawość nędze, H. — Med. 1. b 35. — Wnętrznośći. — Záłuie spustoszenia ludu. — namioty. — chorągiew, H. — przeráżyné pole spustoszá to. — nie dokończáiéy zburzę. — zdrowia.

ROZDZ. V.

Szuka człowieká spráwiedliwé.

1 Biezćie drógi JERuzálem/ á pátrzćie y przypátruyćie śie/ y szukayćie po vlicách iego/ ieśli naydźie ćie mężá czyniącégo sąd y szukáiącégo prawdy: á będę mu miłośćiw. 2 A choćby też rzekli: Żywie PAN: y to kłamliwie przyśięgáć będą. 3 PANIE oczy twoie pátrzáią ná wiárę: vbiłeś ie/ á nie bolelí: stárłeś ie/ á niechćieli przyiąć karánia: zátwárdźili oblicza swé nád opokę/ á niechćieli śie wróćić. 4 A iam rzekł: Podobno nędzni są/ á głupi/

Marginalia: fizáli nie, H. — ábo, ná prawdę, H.

nie zná-

nie znáią drógi PANskiéy/ sądu Bogá swego. 5 A ták poydę do czelnieyszych/ y będę im mówił: bo oni poználi drógę PANską/ sąd Bogá swego. á oto iescze ci więcéy społem złamáli iárzmo/ potárgáli zwiąski. 6 Przetóż ie pobił lew z lásá/ wilk [a] z wieczorá zbórzył ie/ párd czuyny nád miásty ich: káżdy który z nich wynidzie poimán będzie: bo sie rozmnożyły przestępstwá ich/ zámogły sie odwrócénia ich. 7 Dla czegoż będę mógł być miłościw tobie? synowie twoi opuścili mię/ y przysięgáią przez té którzy nie są Bogámi: nákarmiłem ie/ á cudzołożyli/ y w domu wszetecznice nierząd płodźili. 8 Końmi wasniwémi/ y stádnikámi sstáli sie: káżdy rżał do żony bliźniégo swego. 9 A wiec o to nie náwiedzę/ mówi PAN? á nád tákim narodem nie pomści sie duszá moiá? 10 Wstąpćie ná mury iéy á rozwaláyćie/ á dokonánia nie czyńćie: znieśćie látorośli iéy/ bo nie są PANskié. 11 Bo wystąpienim wystąpił przećiwko mnie dóm Izráelski/ y dóm Judzki mówi PAN. 12 Záprzeli sie PANA/ y mówili: Niémász go/ áni przydźie ná nas złé: mieczá y głodu nie vyźrzemy. 13 Prorocy ná wiátr mówili/ á odpowiedźi w nich nie było: przetóż to sie im sstánie. 14 To mówi PAN Bóg zastępów: Ponieważeście mówili to słowo: oto ia dáię słowá moie w vstá twoie zá ogień/ á lud ten zá drwá/ y pożrze ie. 15 Oto ia przywiodę ná was naród zdáleká/ domie Izráelów/ mówi PAN: narod duży/ naród stárodawny/ narod którego ięzyká vmieć nie będźiesz/ áni zrozumiész co mówi. 16 Sáydak iego iáko grób otwárty/ wszyscy meżni. 17 Y zié vrodzáie twoie/ y chléb twóy/ pożrze syny twoie/ y córki twoie: poié trzódy twoie y stádá twoie/ poié winnice twoie y figę twoie: y zburzy mieczem obronné miástá twoie/ w którycheś ty vfał. 18 A wszákóż we dni oné/ mówi PAN/ nie dam was zbórzyć do końcá. 19 A iesli rzeczecie: Czemuż nam vczynił PAN Bóg nász to wszytko? rzeczesz do nich: Jákoście mię opuśćili/ á służyliście Bogu cudzému w ziemi wászéy: ták będźiecie cudzym służyć w ziemi nie wászéy. 20 Oznaymicie to domowi Jákobowému/ y dayćie słyszeć w Judźie/ mówiąc: 21 Słuchay ludu głupi/ który niémász sercá: którzy máiąc oczy nie widźicie/ y vszy/ á nie słyszycie. 22 A wiec sie mnie bać nie będźiecie/ mówi PAN/ á przed obliczem moim nie będźiecie żałowáć? którym położył piasek gránicą morzką/ roskazánie wieczné/ które nie przeminie: y poruszy sie á nie przemogą: y wzburzą sie wáły iego á nie przeydą go. 23 Lecz ludu tego stáło sie serce niewierné y drażniące: odstąpili y odeszli. 24 Y nie mówili w sercu swoim: Bóymy sie PANA Bogá nászégo/ który nam dáie deszcz ránny y pozdny czásu swego/ który nám strzeże zupełności żniwá rocznégo. 25 Nieprawości wászé odwróciły to/ á grzéchy wászé záhámowáły dobro od was. 26 Bo sie náleźli miedzy ludem moim niezbożnicy/ dybiący iáko ptásznicy/ zástáwiáiący pomki y śidłá ná poimánié ludźi. 27 Jáko klatká pełna ptaków/ ták domy ich pełné zdrády/ dla tego vrośli y zbogáćieli. 28 Potyli y stłuścieli/ y przestąpili słowá moie złośćiwie. Spráwy wdowy nie sądźili/ spráwy śieroty nie prostowáli/ á sądu vbogich nie sądźili. 29 A wiec o to nie náwiedzę mówi PAN? ábo nád tákim narodem nie pomści sie duszá moiá? 30 Zdumienié y dziwy stały sie ná ziemi. 31 Prorocy prorokowáli kłamstwo/ á kápłani przykláskowáli rękomá swémi/ á lud móy vmiłował tákié rzeczy: cóż sie tedy sstánie ná ostátku iego?

Marginalia: ábo, spustoszy, H. — Eze: 22. c 11. Wszeteczeństwo. — nie skarze, Hebr. — ále do końcá nie zborzcie. — filarzyki, H. — fałsz. — Boży. — Naród cudzy ná Izráelá. — pożyráiący. — Nie. 16. b 10 — Slepotá. — Niewdźięczność. — w iesieni y ná wiosnę, Hebr. — Zdrády. — przeszli spráwy złégo (człowieká) H. Wdow y śirot krzywdy. Isa. 1. f 23. Zach. 7. c 10. — ábo, bráli dáry. H.

ROZDZ. VI.

1 ZMocnicie sie synowie Beniámin w pośrzodku Jeruzálem/ á w Thekuá trąbcie wtrąbę/ á ná Bethákárem podnieśćie proporzec/ bo złé vkázało sie z Północy/ y zburzenié wielkié. 2 Piękney y roskoszney przyrownałem córkę Sionską. 3 Do niéy przydą pásterze y trzódy ich: rozbili ná niéy namioty w około: káżdy będźie pásł té którzy są pod ręką iego. 4 Poświęććie ná nie woyne: wstańćie/ á wstąpmy w

Marginalia: Abo, Vćiekayćie, H. — z pośrzodku H. — wieś iest bli za Ieruzálem — Każe sie gotowáć ná woyne. — ábo, nágotuyćie, H.

my w południe: biádá nam że się náchylił dźień/że się sstáły dłuższe cienie w wieczór. 5 Wstáńćie/ á wstąpmy w nocy/ á rozwalmy domy iey. 6 Bo to mówi PAN zastępów: Porąbayćie drzewo iey/ á vsypćie wał około Jeruzalem: toć iest miásto náwiedzenia: wszytká potwarz w pośrzodku iego. 7 Jáko cistérná zimną czyni wodę swoię: ták zimną vczyniło złość swoię: nieprawość y spustoszenie słyszeć będźie w nim przedemną záwsze/niemoc y bićie. 8 Ćwicz się Jeruzalem/ áby snadź nie odstąpiłá duszá moiá od ćiebie: ábych ćię snadź nie położył pustą źiemią ku mieszkániu niesposobną. 9 To mówi PAN zastępów: Aż do groná pozbieráią/ iáko ná winnicy/ ostátek Jzráelá: obróć rękę twoię iáko zbieráiący wino do koszá. 10 Komu mówić będę á kogo oświádczáć będę áby słuchał? oto nieobrzezáné vszy ich/ á słucháć nie mogą: otóż słowo PANskie sstáło się im ná háńbę/y nie przyimą go. 11 A przeto pełenem zapálczywośći PANskiey/ vpracowałem się znosząc: wyliy ná dźiećie/ ná vlicy/ y ná rádę młodych spółem: bo mąż z żoną poiman będźie/ stáry z pełnym dni. 12 A spádną domy ich ná insze/ polá y żony spółem: bo wyćiągnę rękę moię ná obywátele źiemie/ mówi PAN. 13 Ponieważ od namnieyszego áż do nawiętszego wszyscy się vdáli zá łákomstwem: y od proroká áż do kápłaná wszyscy czynią zdrádę. 14 y léczyły skáze córki ludu mego zlekkośćią/ mówiąc: Pokóy pokóy/ áno nie było pokoiu. 15 Záwstydźili się/ iż obrzydłość czynili: ábo ráczey wstydem się nie wstydźili/y sromáć się nie vmieli przeto vpádną miedzy pádáiącymi: czásu náwiedzenia ich powalą się/ mówi PAN. 16 To mówi PAN: stáńćie przy drógách/ y pátrzćie/ á pytayćie się o śćieżkách stárych/ktoraby byłá drógá dobra/ y chodźćie nią/ á naydźiećie ochłodę duszom wászym. A mówili: Nie póydźiemy. 17 A postánowiłem nád wámi stróże. Słuchayćie głosu trąby. A mówili: Nie będźiemy słucháć. 18 Przeto posłuchayćie narodowie/ á poznay gromádo iáko wielkie rzeczy iá im vczynię. 19 Słuchaj źiemio: Oto iá przywiodę złe ná ten lud/ owoc myśli ich/ że słów moich nie słucháli/ á zakon móy porzućili. 20 Ná co mi kádźidło z Sáby przynośićie/ y źiele wdźięczney woniey z źiemie dálekiey? cálopalénia wásze nie są przyiemne/ y ofiáry wásze nie podobáły mi się. 21 Przeto to mówi PAN: Oto iá przepuszczę ná ten lud vpáść/ y będą się powáláć ná nich oycowie/ y synowie spółem/ sąsiad y bliski poginą. 22 To mówi PAN: Oto lud idźie z źiemie północney: á naród wielki powstánie z kráiów źiemie. 23 Strzałę y tarczą pochwyći: okrutny iest/ á nie zlituie się. głos iego zászumi iáko morze/á ná koniе wsiędą/ gotowi iáko mąż ku bitwie/ przećiw tobie córko Sionska. 24 Słyszeliśmy wieść o nim/ osłábiały ręce násze/ vćisk poimał nas/ boleśći iáko rodzącą. 25 Nie wychodźćie ná polá/ y w drógę nie chodźćie: bo miecz nieprzyiaćielski strách w okolicy. 26 Córko ludu mego przepasz się włośienicą/ y posyp się popiołem: żal iedynaká vczyń sobie/ płácz gorzki: bo nátychmiást przyidźie burzyćiel ná nas. 27 Probierzem mocnym dáłem ćię w ludu moim: á będźiesz wiedźiał/ y doznasz dróg ich. 28 Wszyscy ći książętá przestępuiący/ chodzący zdrádliwie/ miedź y żelázo: wszyscy się popsowáli. 29 Vstał miech/ w ogniu zgorzał ołów/ próżno zléwácz zléwał/ bo złośći ich nie są wypłáwione. 30 Srébrem złym názówćie ie: bo ie PAN porzućił.

Margin notes: H. | vćiśnienie v bogich. | Oziębłość. | studnia wylewa, H. | ták (ono) wylewa, H. | Słowá Bożego wzgárdá. | ábych ią wylał, H. | ze zgrzibiáłym. | Isa:56. d 11. Niż: 8. d 10. Łakomstwo | Izali się záwstydźili, H. | y owszem, H Niewstyd. | Stárych śćieżek każe się trzymáć, to iest, stárożytney wiáry y obyczáiów. | Mat:11. d 29 | Isa: 1. d 11. Ofiáry odrzuca dla grzéchów. | Luk: 11. Grozi przyśćiem Bábilończyków. | Abo básztą mocną, H.

ROZDZ. VII.

1 Słowo które się sstáło do Jeremiaszá od PANA/ mówiąc: 2 Stań w bramie domu PANskiég/ á powiéday tám to słowo/y mów: Słuchayćie słowá Pánskiég wszytek Judá/ktorzy wchodźićie przez té brámy/ábyśćie się kłániáli PANV. 3 To mówi PAN zastępów/ Bóg Jzráelów: Dobrze czyńćie drógi wásze y spráwy wásze: á będę mieszkał z wámi ná tym miéyscu. 4 Nie vfayćie w słowiéch kłamliwych

Margin notes: Spustoszeniem kośćiołá grozi, vpominaiąc, áby przy kośćielnych obrzędách stáli się o dobre uczynki.

wych mówiąc: kościół PANski/ kościół PANski/ kościół to PANski iest. 5 Bo ieśli dobrze náprostuiecie drógi wáße y spráwy wáße: ieśli czynić będziecie sąd miedzy mężem á miedzy bliźnym iego/ 6 przychodnią y śieroty y wdowy nie spotwarzyćie áni krwie nie winnéy nie rozlieiecie ná tym mieyscu/ á zá cudzymi bogámi ná swé złé nie póydźiecie: 7 mieszkáć będę z wámi ná tym mieyscu: w ziemi którąm dał oycóm wáßym/ od wieku y áż do wieku. 8 Oto wy vfacie sobie w mówiech kłamstwá/ które wam nie pomogą: 9 kráść/ zábiiáć/ cudzołożyć/ przysięgáć fálßywie/ ofiárowáć Báálóm/ y chodźić zá Bogámi cudzymi/ których nie znacie. 10 A przyszliście á stánęliście przedemną w tym domu/ w którym wzywano imienia mego/ y rzékliście: Wybáwieniśmy żeśmy czynili té wßytkie brzydliwośći. 11 A wiec iáskinią zboyców ostał sie ten dóm/ w którym wzywano imienia mego przed oczymá wáßémi? ia/ ia/ iestem: iam widźiał/ mówi PAN. 12 Idźcie do mieyscá mego do Sylo/ gdźie mieszkáło imie moie z pirwu: á oglądaycie com vczynił iemu/ dla złości ludu mego Izráelskiego. 13 A teraz ponieważeście czynili wßytkie té vczynki/ mówi PAN/ á mówiłem do was ráno wstáiąc/ y mówiąc/ á nie słucháliście: y wołałem was/ á nie odpowiedźieliście: 14 vczynię domowi temu/ w którym wzywano imienia mego/ y w którym wy vfacie/ y mieyscu którém dał wam/ y oycóm wáßym/ iákom vczynił Silo. 15 A odrzucę was od oblicza mego/ iákom odrzucił wßytkę bráćią wáßę/ wßytko nasienie Ephráim. 16 A ták ty nie módl sie zá tym ludem áni przyimuy zá nim chwały y modły/ áni mi sie zástáwiay: bo cie nie wysłucham. 17 Azá nie widźiß co ći dźiáłáią w mieśćiech Judzkich/ y po vlicách Jeruzálem? 18 Synowie zbéráią drwá/ á oycowie podniecáią ogień/ á niewiásty zákrapiáią smalcem/ áby czynili płácki królowéy niebieskiéy/ y áby ofiárowáli bogóm cudzym/ á mnie ku gniewu wzruszyli. 19 Izali mnie ku gniewu wzruszáią/ mówi PAN? ázá nie sámi siebie/ ná záwstydzenié twarzy swéy? 20 Przetóż to mówi PAN Bóg: Oto zápálczywość moiá y rozgniewánié moie zléwa sie ná to mieysce/ ná ludzie y ná bydło/ y ná drzewo polné/ y ná owoce ziemie: y zápali sie y nie vgáśi sie. 21 To mówi PAN zastępów/ Bóg Izráelski: Cáłopalenia wáße przydaycie do ofiar wáßych/ á iedzcie mięso. 22 Bom nie mówił z oycy wáßymi/ y nie roskazałem im onégo dniá któregom ie wywiódł z ziemie Aegyptskiéy o słowie cáłopalenia y ofiar. 23 Alem to słowo przykazał im mówiąc: Słuchaycie głosu mego/ á będę wam Bogiem/ á wy będźiecie mi ludem: á chodźcie káżdy drógą którąm wam przykazał/ áby wam dobrze było. 24 A nie słucháli/ áni náchylili vchá swego: ále odeszli w woléy y w przewrotności sercá swego złégo. y vdáli sie ná zad/ á nie w przód/ 25 ode dniá którégo wyszli oycowie ich z ziemie Aegyptskiéy áż do dniá tego. A posłałem do was wßytkié sługi moie proroki co dźień wstáiąc ráno y posyłáiąc: 26 A nie słucháli mie/ áni nákłonili vchá swego: ále zátwárdźili kárk swóy/ y gorzéy czynili niżli oycowie ich. 27 A będźieß mówił do nich wßytkié té słowá/ á nie vsłucháią ćie: y będźieß ich wołał/ á nie ozowią sie. 28 A rzéczeß do nich: Ten iest naród/ który nie słuchał głosu PANA Bogá swego/ áni przyiął karánia: zginęłá wiárá/ y odiętá iest od vst ich. 29 Ostrzyż włosy twoie y zá rzuć/ á weźmi ná prost' nárzekánié: bo odrzućił PAN y ostáwił rodzay zápálczywości swoiéy. 30 Bo czynili synowie Judzcy złość w oczách moich/ mówi PAN. Nákłádli obrzydzenia swego do domu/ w którym wzywano imienia mego/ áby ji splugáwili: 31 y zbudowáli wyżyny Topheth/ które iest w dolinie syná Ennom/ áby palili syny swé y córki swé w ogniu: czegóm nie roskazał/ ánim pomyślał w sercu swoim. 32 Przeto oto dni przyidą/ mówi PAN/ y nie będą więcéy zwáć Topheth Doliną syná Ennom/ ále Doliną mordérstwá: y będą pogrzébáć w Topheth/ ponieważ nie będźie mieyscá. 33 A będźie ściérw ludu tego pokármem ptástwu powietrznému/ y zwiérzowi ziemskiému: á nie będźie ktoby odegnał. 34 A vczynię/ że vstánie w mieśćiech Judzkich y ná

vlicách

Spráwiedliwość człowiekowi z bliźnim iego, Hebr.

Vfánie w grzéchach.

Mat:21.b 13 Mar:11.c 17. Luc:19.g 46

Tám napiérwéy skrzynia Boża stałá, Iosue 18.

Wzgarda proroków.

Przy:1.c 24 Isa: 65. b 11. 1. król: 4. a 2 b 10.

to iest, dźieśięcioro pokolenia Izráelowé.

abo, psálmu, H.

áni mię proś, H. Niż:14. b 11.

rozczyniáią ćiásto, H.

to iest, przedniejszéy gwiaździe, słoncowi, ábo kśiężycowi.

Ofiary odrzuca dla grzéchów ludzkich: wßakże mu sie zawżdy podobały, kiedy ie z dobrym sercem ofiarowali. Czytay Isa. 1.

Vstawiczné posyłánie proroków.

Niż:16. c 12

ábo, prawdá, H.

podnieś ná wysokośći, H.

Topheth wykłáda sie beben, iż gdy dźieći Molochowi w ogniu palili, tedy w beben bili, áby głosu dźiećinné nie słyßano.

ábo, który iest w Gebenhinnie, á krócéy w Gehennie: od któréy potym piekło iest názwáné.

Eze:26.c 13

vlicách Jeruzálem głos wesela y głos rádośći/głos oblubieńcá y głos oblubienice: bo ziemiá będźie ná spustoszenié.

Nie gáni pismo kośćiołów.

4 *Nie vfayćie wsłowiéch kłamliwych mowiąc, kośćioł Páński.*] Strofuie tymi słowy Zydy/ iż dufáiąc w onym budowániu kośćielnym y świątobliwośći iego/ rozumieli/ że niemiáło przyść ná nie karánie/ ktorym prorocy grozili dla ich grzéchów. A wszákże nie gáni tu áni zákázuie budowánia kośćiołów/ iáko pospolićie Heretycy słowá prorockié fałszuiąc/ przećiw kośćiołóm zwykli wołáć: bo choćiáć prorok strofuie zbytnié dufánie w budowániu kośćiołá y zwierzchnych obrzędach iego/ á zwłasczá kiedy ludźie żywégo dusz swoich kośćiołá zániedbywáią: przećie nie dla tego nie mamy budowáć kośćiołów ná cześć Pánu Bogu y pámiątke świętych iego: ále owszem iáko wnętrzny ták y zwierzchny kośćioł zdobić powinnismy.

Ani zwierzchnośći kośćiołá Christusowégo.

A dáleko więtszy fałsz Heretycki w tym sie pokázuie/ kiedy tychże słów vżywáią przećiw zwierzchnośći kośćiołá Páná Christusowégo y przećiw kátedrze Apostolskiéy. Bo gdy my sie sczyćiemy kośćiołem Páná Christusowym y kátedrą iego/ tedyć to czynimy dla obietnice Páná Christusowéy ktory rzekł: Tyś iest Opoká/ á ná téy Opoce zbuduię kośćioł móy: y bramy piekielné nie przemogą przećiw niemu. y często obiecuie kośćiołowi swému státeczné w prawdźie y w wierze dotrwánié áż do skończenia świátá. A ták my dufáiąc y wierząc słowóm y obietnicóm Páná Christusowym/ słusznie sie záwżdy kośćiołem y kátedrą iego sczyćić mamy/ y mówić z Pánem Christusem: Kto kośćiołá nie słucha/ iest iáko pogánin. Y z Apostołem/ Kośćioł iest filarem y vtwierdzeniem prawdy. 1. Tim. 3. v. 15. A Heretycy wielki gwałt pismu czynią/ wywracáiąc słowá Boże przećiw sámému P. Christusowi y kośćiołowi iego.

16 *Nie módl sie zá tym ludem*] Obiáwił to Bóg prorokowi/ áby gdy modlitw iego nie wysłuchał/ nie przypisował tego grzéchóm swoim/ ále ráczéy złośći onégo ludu/ zá ktory nie każe mu sie modlić iż tego nie byli godni. Chrisost. Hom. 44. in Genes.

18 *Krolowéy niebieskiéy*] To iest Księżycowi. Trafia sie często w pismie iż gwiazdy ná niebie zowie woyskiem niebieskim. Deut. 17. 4. Krol. 16. y 21. 2. Par. 33. y indźie. A to dla tego iż gwiazdy ná niebie są rozłożoné porządnie iáko woysko. A księżyc nád tą wielkośćią gwiazd zda sie bydź wódzem. y przeto od pogáństwá był zwány/ królową niebieską.

Księżyc królową, á gwiazdy woyskiem zowie.

ROZDZ. VIII.

1 A ZAsu onégo/ mówi PAN: Wyrzucą kośći królów Judzkich/ y kośći książąt ich/ y kośći kápłanów/ y kośći proroków/ y kośći tych ktorzy mieszkáli w Jeruzálem z grobów ich: 2 y wyłożą ie ná słońce/ y ná księżyc/ y ná wszytko woysko niebieskié/ ktoré miłowáli/ y ktorym służyli/ y zá ktorymi chodźili/ y ktorych szukáli/ y kłániáli sie im: nie pozbiéráią ich/ áni pogrzebą: iáko gnóy po ziemi będą. 3 Y obiorą ráczéy śmierć niżli żywot wszyscy ktorzy sie zostáną z plemieniá tego złośćiwégo/ po wszytkich mieyscách ktoré pozostáły/ ná ktorem ie wyrzućił/ mówi PAN zastępów. 4 B Y rzeczesz do nich/ To mówi PAN: Izali ten kto sie powála nie powstánie: á kto sie odwróćił/ zaś sie nie náwróći? 5 Czemuż sie tedy odwróćił ten lud w Jeruzálem odwróceniem spórnym? Chwyćili sie kłamstwá/ á niechćieli sie náwróćić. 6 C Pilnowałem y słuchałem/ żaden co dobrégo iest nie mówi: niémász żadnégo ktoryby zá grzéch swóy pokutował/ mówiąc: Cóżem vczynił? Wszyscy sie obróćili do biegu swego/ iáko koń bieżący pędem ku potkániu. 7 Kániá ná powietrzu poználá czás swóy: sinogárlicá y iáskółká y boćian strzegły czásu przyśćia swego: á lud móy nie poznał sądu PAŃskiégo. 8 Jákóż mówićie: Mądrzysmy my/ y zakon PAŃski iest v nas? Zaprawdę pióro kłamliwé pisárzów czyniło kłamstwo. 9 Záwstydźili sie mądrzy/ przestrászeni y poimáni są: bo słowo PAŃskié porzućili/ á żadnéy mądrośći w nich niémász. 10 D Przeto dam żony ich cudzoziemcóm/ polá ich dźiedzicóm: bo od namnieyszégo áż do nawiętszégo wszyscy zá łákomstwem idą/ od proroká áż do kápłaná wszyscy czynią kłamstwo. 11 Y léczyli skáżę córki ludu mego ku zelżywośći/ mówiąc: Pokóy/ pokóy: gdy nie było pokoiu. 12 Záwstydźili sie/ bo obrzydłość czynili: ábo ráczéy záwstydzeniem nie záwstydźili sie/ y sromáć sie nie vmieli: przeto vpádną miedzy vpádáiącémi/ czásu náwiedzenia swego powálą sie/ mówi PAN. 13 Zbiéráiąc zbierzę ie mówi PAN: niémász iágody ná winnym drzewie/ niémász też fig ná fidze: list opadł/ y dałem im co przeminęło.

Groźi wyrzucaniem kośći z grobów.

Vpór w grzéchach.

Czasu przyśćia Pańskiego nie znáią.

Fałszywé wykłády pisma S.

Isa: 56. d 11 wys: 6. c 13.

Niewstyd.

glądząc wygłádzę ie, H. á (com) im dał, to odeszło od nich, H.

ło'.

14 ło. ᵛ Czemu śiedźiémy? zidźćie śie/ á wnidźmy do miáſtá obronnégo: á milczmy tám: bo PAN Bóg náß milczeć nam kazał: y nápoił nas wodą żółći/ boſmy zgrzéßyli PANU.

Nadźieia próżna. (ᵃ Niż:14.d 19)

15 ᵛ ᵃ Czekáliſmy pokoiu/ á nie było dobrá: czáſu vleczenia/ álić oto trwogá.

16 F ᵛ Od Dáná ſłyßano rzánie koni iego/ od głoſu rzánia walecznych iego poruſzyłá śie wßytká źiemiá. y przyßli/ y pożárli źiemię/ y nápełnienie iéy: miáſto y mießkáiące w nim.

Groźi woyskiem Nabuchodonozora który miał przyść przez miáſto Dan.

17 ᵛ Bo oto ia puſczę ná was węże bázyliſzki/ ná które niémáß záklinánia/ y pokąſáią was/ mówi PAN.

18 ᵛ Boléść moiá nád boléść/ we mnie ſerce moie záłoſné.

19 ᵛ Oto głos wołánia córki ludu mego z źiemie dálekiéy: Izali PANA niémáß ná Sionie/ ábo królá iego niémáß ná nim? Czemuż mie tedy wzruſzyli ku gniewowi rycinámi ſwémi/ y próżnośćiámi obcémi?

20 ᵛ Minęło żniwo/ dokonáło śie láto/ á myſmy nie wybáwieni.

21 ᵛ Dla ſkruſzenia córki ludu mego ſkruſzonym ieſt y záſmucony/ zdumienie mie zięło.

22 ᵛ Izali ᵃ żywice niémáß w Gáláád? ábo tám niémáß lékárzá? Czemuż tedy nie zágoiłá śie blizná córki ludu mojego?

ᵃ ábo dryakwie, lub bálſamu.

10 *Od proroká áż do kápłaná wßyſcy czynią kłamſtwo.*] Co tu y gdźie indźiéy prorok mówi przećiw prorokóm y kápłanóm ſtárégo zakonu/ to też heretycy wywrácáią przećiw kápłanóm y Doktoróm kośćiołá Páná Chryſtuſowégo/ wczym śie ich y wielka złość y nieumieietność pokáżuie/ gdyż kośćiół Páná Chryſtuſów y kápłáni iego máią wietße obietnice niż oná Synágogá Żydowſká. Bo nie powiedźiano tego o tym tám Żydowſkim/ co o kośćiele ſwoim Pan Chryſtus mówi/ Mátt. 18. Y brámy piekielné nie przemogą przećiw niemu. áni co Apoſtoł mówi: 1. Tim. 3. Iż kośćiół ieſt filárem y vtwierdzeniem prawdy. Ani to o Káiphaßu nápiſano/ co o ś. Pietrze mówi Luc. 22. Prośiłem zá tobą/ áby nie vſtawáłá wiárá twoiá. A przećie heretycy śmieią równáć kośćiół Chryſtuſów y Piotrá ś. z Káiphaßámi y Pháryzeußámi. Alec áni w ſtárym zakonie czytamy/ żeby kiedy wßyſcy prorocy y kápłáni mieli błądźić y nieprawdę mówić: bo chociá śie prorok ná wßytkié ſkárży/ tedy to ieſt obyczay piſmá ś. iż dla niektórych złych/ wßyſcy bywáią ſtrofowáni/ iáko to wywodźi Auguſtyn ś. lib. de vnit. Eccleſ. C. 12. iákoż y ſámá rzecz to pokázuie/ bo Ieremiaß mówiąc té ſłowá/ był dobrym prorokiem y prawdę mówił. A co wietßa/ y piſmo ś. chociá śie często ſkárży ná złé páſtérze y fałßywé proroki/ przećie każe śie o zakonie pytáć od kápłanów/ y przykázuie to czynić co oni każą Deut. 17. v. 8. A ták nie wßyſcy y ná on czás błądźili. A ieſliż onego czáſu Bóg záchowáł prawdę przy kośćiele ſwoim/ dáleko więcéy godźi śie to wierzyć o kośćiele Páná Chryſtoſowym/ máiąc ták iáſné y pewné obietnice iego.

Kośćiół páná Chriſtuſów nie błądźi.

16 *Od Dáná ſłyßano rzánie koni iego.*] Dán/ nie rozumie ſyná Iákobowégo/ ábo pokolenia iego/ ále ieſt imię miáſtá/ które było ná gránicách źiemie obiecánéy ná pułnocy. A iż Nábuchodonozor przez nie miał woyſko prowádźić ná Izráelá/ mówi: Od Dáná ſłyßano rzánie koni. Hieron. in Ierem. 8. wßákże per allegoriam o Antichryśćie to wykłáda Irenæus lib. 5. C. 30. bo tego figurą był Nábuchodonozor y woyſko iego. Ale ztąd nie może śie pokázáć według litery/ żeby Antichryſt miał śie w tym mieśćie vrodźić.

ROZDZ. IX.

1 A KTo da głowie moiéy wodę/ á oczom moim źródło łez? y będę płákał we dnie y w nocy pobitych córki ludu mégo.

Płácze prorok nad grzéchami ludzkimi.

2 ᵛ Kto mie da ná puſczy goſpodę podróżników/ y opuſczę lud mój/ y odeydę od nich? bo wßyſcy ſą cudzołożnicy/ zbór przeſtępników.

3 ᵛ Y náciągnęli iężyk ſwóy iáko łuk kłamſtwá y nie prawdy: zmocnili śie ná źiemi/ bo ze złośći od złośći wychodźili/ á mnie nie poználi/ mówi PAN.

Kłamſtwá.

4 B ᵛ Káżdy niech śie ſtrzeże bliźniégo ſwégo/ á niech nie vfa káżdému brátu ſwému: bo káżdy brát podchodząc pobéydźie/ á káżdy ᵃ przyiaćiel zdrádliwie poſtępowáć będźie.

Obłudność y zdrády.

ᵃ ábo, bliźni, H.

5 ᵛ ᵇ Y mąż z brátá ſwego śmiać śie będźie/ á prawdy nie będą mówić: bo náuczyli iężyk ſwóy mówić kłamſtwo: ᶜ ſtáráli śie áby źle czynili.

ᵇ też oſzukiwa brátá, H.

ᶜ ábo, ſpracowáli śie źle czyniąc, H.

6 ᵛ Mießkánie twoie w pośrzodku zdrády: dla zdrády niechćieli mie poznáć/ mówi PAN.

7 ᵛ Przeto to mówi PAN zastępów: Oto ia ſpłáwię/ y ſprobuię ich: bo cóż innégo mam czynić od oblicza córki ludu mego?

8 C ᵛ ᵃ Strzałá rániąca iężyk ich/ zdrádę mówił: vſty ſwémi pokóy z przyiaćielem ſwym mówi: á potáiemnie zákłáda nań śidłá.

ᵃ Pſa:27. a 3. iężyki zdradliwé.

9 ᵛ A więc dla tego niená wiedzę mówi PAN? ábo nád tákim narodem nie pomśći śie duſzá moiá?

10 ᵛ Nád górámi wezmę płácz y lámént/ y nád pięknymi puſczéy nárze-

kánie: bo spalone są/ dla tego że niemász mężá przechodzącego: y nie słyszeli głosu ᶠdzierżawce: od ptástwá powietrznego/ áż do bydłá/ przenieśli sie y odeszli. ¹¹ A obrócę Jeruzálem wgromády piasku/ y wlegowiská smoków: á miástá Judskie dam ná spustoszenie/ ták iż nie będzie obywátelá. ¹² Kto iest mąż mądry/ którYby to wyrozumiał/ y do którego było słowo vst PANskich/ áby to opowiádał/ dla czego zginęłá ziemiá/ y spalona iest iáko pustynia/ dla tego że niemász ktoby przechodził? ¹³ y rzekł PAN: Iż opuścili zakon mój/ ktorym im dał: á nie słucháli głosu mego/ y niechodzili w nim: ¹⁴ á chodzili zá nieprawością sercá swego/ y zá Báálim: czego sie náuczyli od oycow swoich. ¹⁵ Przetoż to mówi PAN zástępów/ Bóg Izráelski: ᵉOto ia nákarmię ten lud piołynem/ y nápoię ie wodą żółci. ¹⁶ A rozproszę ie miedzy narody/ których nie ználi sámi y oycowie ich: á poślę zá nimi miecz/ áż będą wytráceni. ¹⁷ To mówi PAN zástępów Bóg Izráelski: Przypátrzcie sie/ á przyzowcie nárzekálnic/ y niech przydą: y do tych które mądre są/ pośłicie/ á niech sie pospieszą: ¹⁸ niech sie pokwápią/ á vczynią nád námi lament: niech wylewáią oczy násze łzy/ á powieki násze niech opływáią wodą. ¹⁹ Bo głos lámentu słyszan iest z Sionu: Jákosmy zburzeni y záwstydzeni bárzo: bosmy opuścili ziemię: bo rozrzucone są mieszkánia násze. ²⁰ A ták słuchaycie niewiásty słowá PANskiego: á niech przyimą vszy wásze mowę vst iego: y náuczaycie córek wászych lámentu: á káżda bliską swoię nárzekánia. ²¹ bo wlázłá śmierć okny nászemi/ weszłá do domów nászych/ áby wytráciłá dzieci z vlice/ á młodzieńce z rynków. ²² Mów: To mówi PAN: A poleże trup człowieczy iáko gnóy po polu/ y iáko siáno zá żnącym/ á niemász ktoby zbierał. ²³ ᶠTo mówi PAN: Niech sie nie chłubi mądry w mądrości swéy/ y niech sie nie chlubi mężny w męstwie swym/ y niech sie nie chlubi bogáty w bogáctwie swoim: ²⁴ ále sie niech w tym chłubi/ który sie chlubi że vmie y zna mie/ żem ia iest PAN/ który czynię miłosierdzie/ y sąd/ y spráwiedliwość ná ziemi: bo mi sie to podoba/ mówi PAN. ²⁵ Oto dni przychodzą/ mówi PAN: á náwiedzę káżdego który ma obrzezány odrzezek/ ²⁶ Ægipt/ y Jude/ y Edom/ y syny Ammonowe/ y Moábá/ y wszytkie ᵍktórzy są podstrzyżeni ná długi włos mieszkáiący ná puszczy: bo wszytkie narody máią odrzezek/ á wszytek dóm Izráelów nie obrzezáni są sercem.

Margin: ᶠdobytków. H. — Ieruzálem czemu spustoszone. — ᵉniż:23.e 15. — Wzywa ich Bóg do płaczu. — ᶠ1.Cor.1. d 31. 2. Cor. 10. d 17. Nie chłubić sie w mądrości áni w siłách. Tylko w znaiomości Bogá. — Nieobrzezáne serce.

26 Którzy są postrzyżeni ná włos długi.] Zwykli Pogánie niektórzy dla bałwánów swoich/ włosy pewnym sposobem strzyc y golić sie/ y włosy zdobić/ których też Żydowie nád zákazánie Boże násládowáli/ o czym masz Leuit. 19. y. 21. y to tu w Żydách strofuie Prorok/ nie żeby to rzecz sámá w sobie zła byłá włosy nosić/ ále iż z tym sposobem czynili/ to iest/ dla szátáná któremu sie tym záchowáć chcieli. iáko pisze o tym Theodoret. q 28. in Leuit. wszákże godzi sie włosy y strzyc y golić dla inszych przyczyn/ iáko masz Ezech. 5. Num 6. w Dzie. 21. czytay Ezech. 44.

Margin: Włosy nosić y strzyc godzi sie.

ROZDZ. X.

¹ Słuchaycie słowá które mówił PAN ná was domie Izráelski. ² To mówi PAN: Wedle ᶠdróg Pogáńskich nie vczcie sie/ á známion niebieskich nie bóycie sie/ których sie boią Pogáni: ³ boć vstáwy narodów próżne są: bo drzéwo z lásá wyrąbiłá robotá ręki rzemieślniczéy toporem. ⁴ ᶠSrébrem y złotem ozdobił ie/ gwoździámi y młotámi zbił/ áby sie nie rozwáliło/ ⁵ Ná kształt pálmy ᶠspráwione są/ á nie będą mówić: nosić ie będą/ bo chodzić nie mogą: przeto nie bóycie sie ich/ bo nie mogą vczynić áni źle áni dobrze. ⁶ ᶠNiemász tobie podobnégo PANIE: wielkiś ty/ y wielkie imię twoie w mężności. ⁷ ᵍKto sie bać nie będzie ciebie/ o królu narodów? bo twoiá iest cześć/ miedzy wszemi mędrcámi narodów/ y we wszech królestwách ich/ niemász żadnego tobie podobnego. ⁸ Pospołu głupi y száleni będą doświádczeni: ćwiczenie ni-

Margin: Praktykarstwo Astrologów áni ᶠObyczáiów, Hebr. — Bálwochwálstwo. ᶠwys: 13. e 11. y 14. a 8. — ᶠábo, prosto stoią, H. — ᶠMich:7 d 18. Modlitwá do P. Bogá. ᵍApo.15. b 4

9 ćiemnośći ich drewno ieſt. ⁹ Srébro ʺwywinioné z ˀTárſis przywożą/ á złoto z Ophás/ dźiełó rzemieślnicze y ręki miedźiennika: Hiácynt y ſzárłat odźienie ich. dźiełó rzemieślnicze to wſzytko. 10 ⁹ PAN Bóg prawdźiwy ieſt: on Bóg żywiący/ y krol wieczny. od rozgniewánia iego zruſzy ſie źiemiá: á nie wytrwáią narodowie zágróżenia iego. 11 ⁹ Przetóż ták im rzeczećie: ʺBogowie którzy niebá y źiemie nie ſtworzyli/ niechay zginą z źiemie/ y z tego co ieſt pod niebem. 12 ⁹ ˀKtóry czyni źiemie śiłą ſwą/ ſpráwuie świát mądrośćią ſwą á rozumem ſwym rozśćiąga niebioſá. 13 ⁹ Ná głos ſwóy dáie mnoſtwo wód ná powietrzu/ y podnośi mgły z kráiów źiemie/ ʺbłyſkáwice w déſzcz obráca/ y wywodźi wiátr z ſkárbów ſwoich. 14 C ⁹ Zgłupiał káżdy człowiek od vmieietnośći/ záwſtydzon ieſt káżdy rzemieślnik w ryćinie: bo ono ˀfałſz ieſt co vlał/ y niémáſz duchá w nich. 15 ⁹ Nikczemné ſą/ y dźiełó śmiéchu godné/ czáſu náwiedzenia ich poginą. 16 ⁹ Nie ieſt tym podobien dźiał Iákobów: bo który wſzytko ſtworzył/ on ieſt: á Izráel ʺpręt dźiedźictwá iego: PAN záſtępów imie iemu. 17 ⁹ Zbierz z źiemie ˀzeſ-żywość twoię/ która mieſzkaſz ʺw oblężeniu. 18 ⁹ bo to mowi PAN: Oto ia dálekó wyrzucę obywátele źiemie tym rázem/ y vtrapię ie ták że náleźieni będą. 19 ⁹ Biádá mnie nád zniſzczeniem moim/ złé bárzo zbićie moie. A iam rzékł: Właśnie to ieſt chorobá moiá/ będę ią nośił. 20 D ⁹ ˀNamiot mój zburzon ieſt/ wſzytkie ʺpowrózki moie porwáły ſie: ſynowie moi wyſzli odem nie/ á niémáſz ich: niémáſz ktoby więcéy rozćiągał namiot mój/ y podnośił ſkóry moie. 21 ⁹ Bo głupie czynili páſterze/ á PANA nie ſzukáli: przetóż nie zrozumieli/ y wſzytká trzódá ich ieſt rozproſzona. 22 ⁹ Głos ſłuchu oto idźie/ y ruſzenie wielkie źiemie pólnocnéy: áby położyło miáſtá Iudzkie puſtynią/ y mieſzkániem ſmoków. 23 ⁹ Wiem PANIE że drógá człowiecza nie ieſt iego/ áni ieſt rzecz mężá áby chodźił/ á proſtował kroki ſwoie. 24 ⁹ ˀKarz mie PANIE/ wſzákże w ſądźie/ á nie w zápálczywośći twoiéy/ ábyś mie ſnadź w niwecz nie obróćił. 25 ⁹ ʺWyléy rozgniewánie twoie ná narody które ćie nie znáły/ y ná kráiny które imienia twég nie wzywáły: bo źiedli Iákobá y pożárli go/ y ſtráwili go/ y ˀochedóſtwo iego' rozproſzyli.

ʺśćiągnioné, H. ˀz zamorza. ʺTen wierſſ Chaldeyſkim iezykiem ieſt nápiſány, áby to pogáni ſwym iezykiem zrozumieli. ˀIákoby rzekł: temu my ſłużymy. Za Boga chwalić nie mamy tylko ſtworzyćiela niebá y źiemie. ʺPſal. 134. b 7. 4. Niżéy 51. d 16. ˀfałſzywy Bóg. ʺZydowie pretámi y powrozkámi podźiała mierzyli. ˀtowáry twoie, H.

ʺná mieyſcu obronnym, H. ˀIeruzálem. ʺinſzé miáſtá. Krolowie. Modlitwá o wſpomożenie Boże ku náwroceniu. ˀPſal. 6. a 1. ʺPſal. 78. b 6. ˀmieſzkánie. H.

11 *Bogowie którzy niebá y źiemie nieſtworzyli, niechay zginą z źiemie.*] Tu máſz iáſné słowá piſmá ś. iż Prorocy świeći/ nigdy żadnego inſzégo Bogá nieználi áni przepowiádáli/ okrom tego iednego ſámego ſtworzyćielá niebá y źiemie/ którégo ſámego wſzyſcy chwalić powinni/ á wſzytkich innych bogów chwalić zábraniáli. Iákóż tedy dźiśieyſzy Nowokrczeńcy inſzégo Bogá którému ſtworzenie niebá y źiemie odeymuią/ śmiėią wprowádzáć/ przećiw iáſnym słowóm Proroków świetych? Pytam/ ábo o tákim Bogu/ coby nieſtwórzył niebá y źiemie wiedźieli prorocy/ ábo nie? ieſli wiedźieli/ czemuż ſie go tu prorok zárzéká/ áni go chce znáć zá Bogá? A ieſli nie wiedźieli/ toć tedy Prorocy nieználi przyſzłégo Meſsiaſzá/ y nie mogli o nim iáko o nieznáiomym prorokowáć: á podobneſz to ſą rzeczy? Alé to fałſz ieſt Nowokrczeńſki: boć Prorocy lepiéy ználi Meſsiaſzá przyſzłégo/ y zowią go Pánem/ y Iehową/ y Bogiem Izráelſkim który ſtworzył niebo y źiemie/ y opowiádáią że nie kto inſzy miał bydź náſzym Meſsiaſzem iedno ſam Bóg Izráelſki ſtworzyćiel niebá y źiemie/ o czym téż máſz niżéy 23. v. 5 y 33. v. 16.

23 *Wiem panie że droga człowiecza nie ieſt iego.*] Imieniem ludu Zydowſkiégo prośi o náwrócenie. które iż bez oſobliwéy łáſki bydź nie mogło/ przeto mówi: Wiem Pánie że drógá człowiecza nie ieſt iego/ to ieſt/ iż ſam człowiek ſwą mocą nie może náproſtowáć drógi ſwéy potym przydáie: Karz mie Pánie/ to ieſt/ ábym przeſtráſzony karánim do ćiebie ſie náwróćił. A ták nie odeymuie tu człowiekowi wolnéy woli/ tylko wyznawa/ że do náwrócenia od grzéchów trzebá pomocy Bożéy.

Prorocy Bogá inſzégo nie znáią tylko ſtworzyćielá.

ROZDZ. XI.

1 A SŁOWO Które ſie ſtáło od PANA do Ieremiaſzá/ 2 rzekąc: ⁹ Słuchayćie słów przymierza tego/ á mówćie do mężów Iudzkich/ y do obywátelów Ieruzálem/ y rzeczeſz do nich: 3 To mówi PAN Bóg Izráelów. Przeklęty niech który nie vsłucha słów przymierza tego/ 4 którem przykazał oycóm wáſzym dniá którégom ie wywiódł z źiemie Ægyptſkiéy/ ˀz piecá żeláznego/ mówiąc: Słuchayćie głoſu mégo/ á czyńćie wſzytko co wam roſkázuię/ y będźie-

Przeklęctwo ná te którzy nie záchowuią przymierza Bożego. ˀśćieżki nie w léy.

5 ćie mi ludem / á ia wam bede Bogiem: [a] Abych [b] wzbudźił przyśiege/ ktorąm przyśiągł oycóm wáßym/ żem im miał dáć źiemie opływáiącą mlékiem y miodem/ [c] iáko iest ten dźień: Y odpowiedźiałem/ y rzekłem: Amen PANIE. 6 [d] Y rzekł PAN do mnie: Krzycz wßytkie té słowá w mieśćiech Judzkich / y przed Jeruzálem mówiąc: Słuchaycie słów przymierza tego/ á czyńcie ie: 7 [e] bo oświadczáiąc B oświadczyłem śie przed oycy wáßymi dniá/ ktoregom ie wywiódł z źiemie Ægyptskiey/ áż do dniá tego: [f] ráno wstáiąc oświadczałem śie/ y mówiłem: 8 Słuchaycie głosu mégo: [g] á nieusłuchali/ áni náchylili vchá swégo: ále chodźili káżdy w przewrotnośći sercá swégo złégo: y przywiodłem ná nie wßytkie słowá przymierza tego/ ktorem przykazał áby czynili/ á nie czynili. 9 [h] Y rzekł PAN do mnie: Nálázło śie zbuntowánie w mężách Judzkich/ y w obywátelách Jeruzálem. 10 [i] Wroćili śie do niepráwośći oycow swych pierwßych/ ktorzy nie chćieli słucháć słów moich: á ták y ći poßli zá bogi cudzymi/ áby im służyli/ zgwałćili dóm Jzráelski/ y dóm Judzki/ przymierze moie/ ktorém z oycy ich postánowił. 11 [k] Przetóż to mówi PAN: Oto ia przywiodę ná nie złe/ z ktorych wynisdź nie będą mogli: y będą wołáć do mnie/ á nie wysłuchám ich. 12 [l] Y póydą miástá Judzkie/ y obywátele Jeruzálem/ y będą wołáć do bogów ktorym ofiáry czynią/ á nie wybáwią ich czásu ich vtrapienia. 13 [m] Bo [n] wedle liczby miast C twoich byli bogowie twoi Judo/ á według liczby dróg Jerozolimskich náståwiáliśćie ołtarzów sromotnych/ ołtarzów ná mokré ofiárowánie Báálóm. 14 [o] Przetóż ty nie modl śie zá tym ludem/ áni przyimuy zá nimi chwały y modlitwy: bo nie wysłucham czásu wołánia do mnie/ czásu vtrapienia swégo. 15 [p] Coż to iest że miły mój w domu moim czynił wiele złośći? izali [q] mięso święté odéymie od ćiebie złośći twoie z ktorycheś śie chlubiłá? 16 [r] Oliwą obfitą/ piekną/ rodzáyną/ śliczną/ názwał PAN imie twoie: ná głos mówienia / wielki śie ogień ná niéy zápalił/ y pogorzáły chrośćiny 17 iéy. [s] Y PAN zastępow ktory ćie szczépił mowił ná ćie złe: dla złośći domu Jzráelskiego/ y domu Judzkiego/ ktoré czynili sobie/ áby mie drażnili/ ofiáruiąc Báálóm. 18 [t] Ale ty PANIE D vkazałeś mi / y poznałem: tedy pokazałeś mi spráwy ich. 19 [u] Azaż iáko báránek cichy / ktorego niosą ná rzeź/ á nie poznałem że myślili ná mie rády/ mówiąc: [x] Włóżmy drewno w chléb iego/ á wygładźmy go z źiemie żywiących/ y imienia iego więcey niech nie 20 wspominą. [y] [z] Ale ty PANIE zastępow / ktory sądźiß spráwiedliwie/ á nérek y sercá doznawaß/ niech vyźrzę pomstę twoie nád nimi: bom tobie obiáwił spráwę moię. 21 [aa] Przetóż to mówi PAN do mężów Anáthoth/ ktorzy ßukáią duße twoiéy/ y mówią: Nie bedźieß prorokował w imie PANskie/ y nie vmrzeß od rąk náßych. 22 [bb] Przetóż to mówi PAN zastępow: Oto ia náwiedzę ie: młodźieńcy pomrą od mieczá / synowie ich/ y córki 23 ich pomrą od głodu. [cc] A ostátku nie będźie po nich/ bo náwiodę złe ná męże Anáthoth/ rok náwiedzenia ich.

Marginalia (left): [b] postánowił, H. — [c] To iest: iáko ten dźień świádczy, Abo, iáko dźiś widźiécie. Hebr. — Bog każe obwoływáć przymierzé swoie. — [f] Ex náprzódcey, y co nápilniey. Heb. — Zmowá do grzechow. — Modlitwy prozné. — wyższey 2. f. 28. [n] ile miast, y, lesćie bogow mieli, Hebr.

Marginalia (right): [q] wyższey 7. b. 16. Niżey 14. b. 11. Wielką ma moc modlitwá świętych, kiedy my śie też do Páná Bogá náwrácamy y pokutuiemy. Chrisost. Hom. 5. in Math. [q] To iest, ofiáry kośćielné, ktoré bez pokuty y popráwy nic gládzą grzéchow. — Proroctwo o męce Christusowey pod figurą prześládowánia Ieremiaßowégo. — [x] Abo, skáźmy drzewem pokarm iego. — [z] Niżey 17 b 10 y 20. c. 12.

19 *Włóżmy drewno w chléb iego.*] Tertulianus lib. 3. contra Marcionem, y lib. contra Iudæos, przez chléb rozumié ćiáło Páná Christusowé / ktoré miał dáć pod osobą chlebá: á przez drewno rozumie krzyż/ ná ktorym ćiáło Páná Christusowé iest záwießoné. Z tąd śie też pokázuie/ iż w Eucháristiey iest prawdźiwie istotné ćiáło Páná Christusowé: bo według Tertulianá / o tymże chlebie mówi Pan Christus ná wieczerzy/ To iest ćiáło moie/ o ktorym mówił Jeremiaß/ włóżmy drewno w chléb iego. A iż tu mówi prorok o ćiele prawdźiwym (boć nie chléb iest vkrzyżowány) tedyć y ná wieczerzéy według Tertulianá mówi o prawdźiwym y istotnym ćiele. Tákże rozumié Lactantius lib 4. Diuin: instit. c. 18. Hieron: y Origenes super Ieremiam.

ROZDZ. XII.

1 A PRáwiedliwyś ty w prawdźie PANIE/ gdybych śie z tobą spierał: á wßákoż [a] spráwiedliwośći bede do ćiebie mówił: Czemu śie szczęśći drogá niezbożnych: dobrze śie máią wßyscy ktorzy przestępuią/ y 2 niepráwość czynią? [b] Wsádźiłeś ie/ y roskorzenili śie: rosną y owoc wydáią: bliskoś ty iest vst ich / á dáleko

Marginalia: Dźiwuie śie szczęśćiu niezbożnych. [a] Sądy. H. — Iob 21. a 8. Hebr. 1. d 13.

[c] od ne-

Od sercá ich

To iest, zgotuiꝑ ie. Hebr.

To iest, iesli twoi własni, tákći ſie vprzykrzyli, ták kož dáleko więcéy Hierozolimczykowie.

Pod figurą Ieremiąſsá męká Páná Chriſtuſowá.

áza ptáſtwo nie (ſtoi) oko ło ná nie? H.

krolowie.

3 od nérek ich. A ty PANIE znaſs mie/ widźiałeś mie/ y doświádczyłeś sercá mégo v śiebie: zgromadź ie iáko trzódę ná rzeź/ y poświęć ie w dźień zábiiánia. 4 Dokądże płákáć będźie źiemiá/ á źiele wſzego polá ſchnąć będźie/ dla złośći mieſzkáiących ná niéy? Zſtráwioné ieſt bydło y ptáſtwo: bo mówili: Nie vyźrzy oſtátków náſzych. 5 Jeśli z pieſzymi bieżąc ſpracowałeś ſie: iákoż będźieſz mógł vbiegáć ſie z końmi? á gdyżeś w źiemi pokoiu był beſpieczny/ cóż vczyniſz w nádętośći Jordanu? 6 Bo y bráćia twoi/ y dóm oycá twégo/ y ći walczyli przećiw tobie/ y wołáli zá tobą pełnym głoſem: nie wierz im gdy będą mówić do ćiebie dobre rzeczy. 7 Opuśćiłem dóm móy/ oſtáwiłem dźiedźictwo moie/ dałem miłą duſzę ſwoię w ręce nieprzyiaćiół iéy. 8 Sstáło mi ſie dźiedźictwo moie iáko lew w leśie: puśćiło przećiwko mnie głos/ dla tego ie mam w nienawiśći. 9 Jzali dźiedźictwo moie ieſt mi ptakiem pſtrym? izali ptakiem ze wſząd fárbowánym? przydźćie/ zbierzćie ſie wſzyſcy źwierzowie źiemſcy/ ſpieſzćie ſie ná pożárćie. 10 Páſterze mnodzy ſkáźili winnice moie/ podeptáli dźiał móy: obróćili cześć moie roſkoſzną w puſtynią puſtą. 11 Obróćili ią w rozſzárpánie/ y płákáłá nádemną: ſpuſtoſzeniem ſpuſtoſzona ieſt wſzytká źiemiá: bo niemáſz ktoby vważał w sercu. 12 Ná wſzytkie drógi puſczéy przyſzli burzyćiele: bo miecz PANſki pożrze od końcá źiemie áż do końcá iéy: niemáſz pokoiu wſzelkiému ćiáłu. 13 Siali pſzenicę/ ále ćiérznie żęli: wźięli dźiedźictwo/ á nie pomoże im: záwſtydźćie ſie vrodzáiów wáſzych/ dla gniewu zapálczywośći PANſkiéy.

D

14 To mówi PAN przećiw wſzem ſąśiádóm moim nagorſzym/ którzy ſie dotykáią dźiedźictwá/ którém podźielił ludowi memu Jzráelſkiému: Oto ia wyrwę ie z źiemie ich/ y dóm Judzki wyrwę z pośrzodku ich. 15 A gdy ie wyrwę/ náwrócę ſie/ y zlituię ſie nád nimi: y náwrócę ie mężá do dźiedźictwá ſwego/ y mężá do źiemie iego. 16 A będźie: ieśli vcząc ſie náuczą ſie dróg ludu mégo/ żeby przyśiegáli ná imię moie: Zywie PAN/ iáko náuczyli lud móy przyśięgáć ná Báálá: zbuduią ſie/ w pośrzodku ludu mego. 17 Lecz ieśli nie vſłucháią: wyrwę naród on wyrwániem y zátráceniem/ mówi PAN.

ſłowá prorockie.

Grozi pogánóm puſtoſzącym Izráelá.

które odźiedźiczył, lud móy Izráelſki. H.

ROZD. XIII.

1 A

TO mówi PAN do mnie: Jdź/ á doſtań ſobie ſpodniego pásá lniánégo/ y włóż ji ná biodrá twoie/ á do wody nie kłádź go. 2 A doſtałem ſpodniego pásá według ſłowá PANſkiégo/ y włożyłem około biódr ſwoich. 3 A ſtáłá ſie mowá PANSKA do mnie powtóre mówiąc: 4 Weźmi ſpodni pás któregoś doſtał/ który ieſt około biódr twoich/ á wſtawſzy idź do Euphrátesá/ y ſkryy ji tám w dźiurze ſkálnéy. 5 A ſzedłem/ y ſkryłem ji w Euphrátesie/ iáko mi był PAN roſkazał. 6 A ſtáło ſie/ po wielu dni rzekł PAN do mnie: Wſtań/ idź do Euphrátesá/ á weźmi z támtąd ſpodni pás któryćmći roſkazał ábyś ji tám ſchował. 7 A ſzedłem do Euphrátesá/ y kopałem/ y wźiąłem pás z mieyſcá gdźiem ji był ſkrył: á oto był zgnił pás/ ták iż ſie ninacz nie zgodźił. 8 A ſtáło ſie ſłowo PANſkie do mnie mówiąc: 9 To mówi PAN: Ták zgnoię pychę Judy/ y pychę Jeruzálem wielką. 10 Ten lud nagorſzy/ którzy nie chcą ſłucháć ſłów moich/ á chodzą w przewrotnośći sercá ſwégo: y chodźili zá bogi obcymi/ áby im ſłużyli/ y kłániáli ſie im: y będą iáko ten ſpodni pás/ który ſie ninacz nie zgodźi. 11 Bo iáko ſpodni pás przyſtawa ku biodróm mężkim/ tákem ia był ſobie przypoił wſzytek dóm Jzráelſki/ y wſzytek dóm Judzki/ mówi PAN: áby mi byli ludem/ y imieniem/ y chwałą/ y ſławą: á nie ſłucháli. 12 A ták rzeczeſz do nich te mowę: To mówi PAN Bóg Jzráelſki: káżda fláſzká będźie nápełnioná winem. y rzeką do ćiebie: Aza niewiémy że káżda fláſzká nápełniona będźie winem? 13 A rzeczeſz do nich: To mówi PAN: Oto ia ná-

B

ſpodnic, ábo ſzorcá, fártuchá.

Pod figurą pásá zgniłégo znáczy odrzucenie Zydów.

pełnie wszytkie obywatele téy ziemie/ y króle którzy siedzą z pokolenia Dawidowégo ná stolicy iego/ y kápłany/ y proroki/ y wszytkie obywátele Ierozolimskié pijáństwem: 14 Y rozproszę ie mężá od brátá swégo/ y oyce y syny społem/ mówi PAN: nie z folguie áni przepuszczę/ áni sie zlituię/ żebym ich nie wytrácił. 15 Słuchaycie/ á bierzcie w vszy. Nie podnoście sie/ bo PAN mówił. 16 Daycie PANV Bogu wászému chwałe/ nim sie zácmi/ y nim sie otrącą nogi wásze o góry ciemné: będziecie czekáć świátłá/ á obróci ie w cień śmierci/ y we mgłe. 17 A iesli tego słucháć nie będziecie/ w táiemności płákáć będzie duszá moiá dla pychy: płácząc płákáć będzie/ y wyleie łzy oko moie że poymano stádo PAŃskie. 18 Mów królowi/ y pániący: vkórzcie sie/ siądźcie/ bo spádłá z głowy wászey koroná chwały wászéy. 19 Miástá ná południe záwárté są/ á niemász ktoby otworzył: przeniesion iest wszytek Iudá przeniesieniem doskonáłym. 20 Podnieście oczy wásze á obaczcie którzy idziecie od Północy/ gdzie iest stádo które tobie dano zacny dobytek twóy? 21 Co rzeczesz gdy cie náwiedzi? boś ie ty náuczył ná sie/ y wyćwiczył ná głowe swoie: izali cie nie zéymą boleści/ iáko niewiástę rodzącą? 22 A iesli rzeczesz w sercu twoim: Czemu mie to potkáło? Dla mnóstwá nieprawości twéy odkryté są sromotnieysze członki twé/ zmázáné są stopy twoie. 23 Iesli może odmienić Murzyn skórę swoię/ ábo Pard pstroćiny swoie: y wy będziecie móc dobrze czynić/ náuczywszy sie złégo. 24 Y rozsieie ie iáko źdźbło/ które wiátr porywa ná puszczy. 25 Tenci lós twoy y dział miáry twéy odemnie/ mówi PAN/ iżeś mie zápomniáłá/ á vfáłás w kłamstwie. 26 Przetóżem ia też obnáżył łono twoie przed obliczem twoim/ y okazáłá sie sromotá twoiá/ 27 cudzołoztwá twoie/ y rżánia twoie/ niecnotá wszeteczeństwá twégo: ná págorkách ná polu widziałem obrzydłości twoie. Biádá tobie Ieruzálem/ nie oczyściż sie po mnie/ póki ż iescze?

Marginalia: Wypotą. (14, C) — Vpomina lud do pokuty. (15) — Theu. 1. a 2. — królowéy. — idącé z północy, H. — niżéy 30. c 14. — Nałog w grzéchach zły. (D) — potym, H.

ROZDZ. XIIII.

1 Słowo PAŃskié które sie stáło do Ieremiaszá o mowách suchości. 2 Płákáło Żydowstwo/ á brámy iego vpádły/ y zácmiły sie ná ziemi/ y krzyk Ierozolimski szedł wzgórę. 3 Stárszy posłáli młodsze swé do wody: przyszli czerpáć/ nie náleźli wody/ odnieśli naczynia swé próżné: záwstydzili sie y vtrapili/ y nákryli głowy swoie. 4 Dla spustoszenia ziemie/ iż nie pádał deszcz ná ziemię/ záwstydzili sie oracze/ nákryli głowę swoie. 5 Bo y łáni w polu porodziłá y zostáwiłá/ że nie było trawy. 6 Y leśni osłowie stáli ná skáłách chwytáiąc wiátru iáko smokowie: vstáły oczy ich/ iż nie było trawy. 7 Iesli nieprawości násze odpowiedzą nam: PANIE vczyń dla imienia twégo: bo mnogié są odwrócenia násze/ tobieśmy zgrzészyli. 8 Oczekawánie Izráelowe/ zbáwicielu iego czásu vtrapienia: czemu będziesz iáko gość ná ziemi/ y iáko podróżny wstepuiący ná pomieszkánie? 9 Czemu będziesz iáko mąż tułácz/ iáko mocarz który nie może zbáwić? á tyś iest miedzy nami PANIE/ á imienia twégo wzywano nád nami: nie opuszczayże nas. 10 To mówi PAN ludowi temu/ którému było miło ruszáć nogámi swémi/ y nie przestał/ y nie podobał sie PANV: Teraz wspomni ich nieprawości/ y náwiedzi grzéchy ich. 11 Y rzékł PAN do mnie: Niemódl sie zá tym ludem ná dobré. 12 Gdy będą pościć/ nie wysłucham modlitwy ich: á iesli ofiáruią cálopalenia y ofiáry/ nie przyime ich: bo mieczem y głodem y morem wygubię ie. 13 Y rzékłem: A a a/ PANIE Boże: Prorocy im mówią: Nie vyźrzycie mieczá/ y głód nie będzie v was: ále pokóy prawdziwy da wam ná tym mieyscu/ 14 y rzékł PAN do mnie: Fałszywie prorokuią prorocy imieniem moim: nie posyłałem ich/ y nie roskazałem im/ ánim mówił do nich: widzenie kłamliwé/ y wróżkę/

Marginalia: (A) Suchość wielka w ziemi, á gá tym nieurodzay y głod dla grzéchów. — Modlitwá Ieremiaszá do P. Bogá za ludem. — (B) Figurá przyścia Páná Chrystusowégo ná świát. — Modlitw y postów Bóg nie chce przyiąć bez pokuty. wyżéy 1. c. 15. — Ahah, H. — niżéy 23 d 16. Fałszywi prorocy zawodzą y sie bie y drugich. (C)

15 y zdráde / y zwiedzenie ſercá ſwégo prorokuią wam. Przetoż to mówi PAN o prorokách ktorzy prorokuią w imie moie / ktorychem ia nie poſy-łał/ mówiąc: Mieczá y głodu nie bedzie w téy ziemi: Mieczem y głodem

16 bedą wytrácéni prorocy oni. A ludzie którym prorokuią/ bedą porzuceni po drógách Jeruzálem od głodu y od mieczá/ á nie bedzie ktoby ie pogrzébł: sámi y żony ich. ſynowie y

17 córki ich / y wyleie ná nié złé ich. A rzéczeſz do nich to słowo: Niech oczy moie wypuſczáią łzy we dnie y w nocy/ á niech nie milczą: bo ſkruſzeniem wielkim ſkruſzona ieſt dziewicá córká ludu mégo / ráną bárzo bo-

18 leſną. Jeſli wynide w pole/ oto pobici mieczem: á ieſli wnide do miá-

D ſtá/ oto zmorzeni głodem. Prorok téż

ᶠThren. 1. f 16. y 2. f 18.

Lámẽnt Ieremiaſzów nád ludem.

19 y kápłan záſzli do ziemie którey nie ználi. Izali odrzucáiąc odrzućiłeś Jude? ábo Sionem brzydziłá ſie duſzá twoiá? Czemużeś nas vbił ták iż niémáſz żadnégo lékárſtwá? czekáliſmy pokoiu/ ále niémáſz dobrá: y czá-

20 ſu vléczenia/ álić oto trwogá. Vználiſmy PANIE niezbożności náſzé/ nieprawości oycow náſzych / żeſmy

21 zgrzéſzyli tobie. Nie day nas ná zelżywość dla imienia twégo / á nie czyń nam zelżywości ſtolicy chwáły twoiéy: wſpomni/ nie targay przymierza twégo z námi: Izali ſą mie-

22 dzy rycinámi pogáńſkimi którzyby déſcz ſpuſczáli? ábo niebioſá mogą dawác déſcze? izaliś nie ty ieſt PAN Bog náſz/ ná ktorégoſmy czekáli/ boś ty to wſzytko vczynił.

wyżey 8. e 15.

á nie zrzucáy ſtolice, H.

8 *Iáko gość ná ziemi*] Bóg miał bydź pielgrzymem ná ziemi / y iáko w goſpodzie nie długo mieſzkáć: y iáko mąż mu̇iący y mocny od ludu do ludu / od mieyſcá do mieyſcá przenośić ſie. Hieron. in Iſai.

ROZDZ. XV.

1 Rzekł PAN do mnie: Chocby ſtánął Moyzeſz/ y Sámuel przedemną/ nie mam ſercá do ludu tego: wypądź ie od

A oblicza még/ á niech wynidą. A ieſli

2 rzeką do ciebie: Dokądże wynidziemy? Rzéczeſz do nich: To mówi PAN: którzy ná śmierć / ná śmierć: á którzy pod miecz/ pod miecz/ á którzy ná głód/ ná głód: á którzy w niewolą/ w

3 niewolą. A náwiedze ie czterzmi rzeczámi/ mówi PAN: Mieczem ná zábićié/ á pſy ná rozdrápánié/ á ptáſtwem powietrznym y zwierzęty ziemſkimi ná pożárćié y rozſzárpánié. A

4 dam ie ná wrzawe wſzyſtkim króleſtwam ziemſkim/ dla Mánáſſeſſá ſyná Ezechiaſzá królá Judzkiégo/ zá wſzytko co vczynił w Jeruzálem. Bo

5 któż ſie ſmiłuie nád tobą Jeruzálem? ábo kto ſie o cie záfráſuie? ábo kto

6 póydzie prośić o twóy pokóy? Tyś mie opuśćiło / mówi PAN/ poſzłoś ná zad: y wyciągne reke moie ná cie/ y zábiie cie / vprácowałem ſie pro-

Modlitwy świetych Bóg nie chce wysłucháć, dla wielkośći grzéchów ludzkich.

wł: duſze.

Záchár. 11. b 9.

Morem, mieczem, głodem, y niewolą groźi.

4. krol. 21. a 12.

Ludźie przez grzéchy ſtáią ſie niegodnymi miłośierdźia y modlitw wkáiąc ſie, á-

7 ſzác. A rozpróſze ie łopátą wieiádl-

B nią w bramách ziemſkich: pobiłem y wytráciłem lud moy / á przećie nie

8 wróćili ſie z dróg ſwoich. Námnożyło mi ſie wdów iéż nád piáſek morſki: przywiódłem im ná mátke młodzieńcowe burzyćielá w południé: puśćiłem nagle ſtrách ná miáſtá.

9 Zániemogłá ktora śiedmioro vrodziłá/ zemdlałá duſzá iéy: záſzło iéy słońce gdy ieſcze był dzień: záwſtydziłá ſie y zápłonełá ſie: á pozoſtáłych iéy dam pod miecz przed nieprzy-

10 iaćiołmi ich / mówi PAN. Biádá

C mnie mátko moiá: czemuś mie vrodziłá mężá ſwaru / mężá ſporu po wſzytkiéy ziemi? nie dawałem ná lichwe/ áni mnie dawał ná lichwe żá-

11 den: á wſzyſcy mi łáią. Mówi PAN: Jeſli oſtátek twóy nie ku dobrému / ieſlim ći nie zábiégał czáſu vćiſku/ y czáſu vtrapienia przećiw nieprzyia-

12 ćielowi. Izali przymierze vczyni żelázo z żelázem z północy / y miédź?

13 Bogáctwá twoie/ y ſkárby twé dam ná rozchwycenié dármo / dla wſzytkich grzéchów twoich / y we wſzech

14 gránicách twoich. A przywiode nie przyiacioły twoie z ziemie którey nie znaſz. bo ſie ogień zápalił w zápál-

bo ćierpiąc, lub czekáiąc.

To ieſt, ná gromáde młodzieńców, Hebra.

4. król. 2. b 5

To ieſt, Ieruzálem oſierociałe.

Amoſ. 8. c. 9.

Lámẽnt Ieremiaſzów.

To ieſt, Broń Zydowſka, z bronią Cháldeyczyków.

czywośći moiéy / ná was śie rozpali. 15 Ty wiesz PANIE / wspomni ná mie / y náwiedź mie / á broń mie od tych którzy mie prześláduią: nie bierz mie w ćierpliwośći twoiéy: wiedz iżem ćierpiał dla ćiebie vrągánie. 16 Nálázły śie mowy twoie y poiadłem ie / y było mi słowo twoie weselem / y rádośćią sercá mego: bo wzywano imienia twego nádemną PANIE Boże zastepów. 17 Nie śiadałem w rádźie igráiących / y przechwalałem śie z oblicznośći ręki twoiéy: sámem śiadał bos mię nápełnił groźbą. 18 Czemuż śie sstáłá żáłość moiá wieczna / á ráná moiá zwątpiona nie dáłá śie zágoić? byłá mi iáko kłamstwo wod niewiernych. 19 Przetoż to mówi PAN: Jeśli śie náwróćisz / náwróce ćie: y przed obliczem moim stáć bedźiesz: á ieśli odłączysz drogą rzecz od podłéy / bedźiesz iáko vstá moie: oni śie wrócą ku tobie / á ty śie nie wróćisz ku nim. 20 Y dam ćie ludowi temu murem miedźiánym / mocnym: y bedą walczyć ná ćie / á nie przemogą: bom ia z tobą iest / ábym ćie zbáwił / y wyrwał ćie mówi PAN. 21 Y wybáwie ćie z ręki niecnotliwych / y odkupie ćie z ręki mocarzów.

Modlitwá do Páná Bogá.

Psal. 1. a 1. y 25. a 4.

Abo náśmiewców, H.

niżey 30. a 15.

ábo, omylné á nie pewné wody. Hebra.

1 *Choćby stánął Moyżesz y Sámuel przede mną*] Ten sposob mowienia dáie znáć / iż Moyżesz y Sámuel / choćia iuż byli pomárli / zwykli śie byli modlić zá lud swóy / y siłá im vprászáli v Páná Bogá. A ieśliż śie kiedy nie modlili ábo nie vprászáli / tedy śie to dźiáło dla ludzkich grzéchów / którzy tego nie godni byli / áby śie świeći zá nimi modlili / ábo żeby im co dobrégo ná przyczyne świetych Pan Bóg czynił. Bo ináczéy nie wielkaby to groźbá byłá / kiedyby śie oni świeći Moyżesz y Sámuel nie zwykli byli modlić: gdyż tu Pan Bóg ná wietsze onych Zydow skarániem tym groźi / że też y modlitw ludźi świetych zá nimi / wysłucháćnie miał / czegoby śie byli nigdy nie lekáli / gdyby wiedźieli że śie świeći zá nie nigdy nie modlili. Samé słowá Zydowskié iescze lepiéy wyrażáią: bo słowo od słowá tak śie może wyłożyć: Jeśli stánie Moyżesz etc. z skąd znáć iż to mówi o onym czáśie po śmierći / nie o tym kiedy tu żyli / ábo kiedyby zmartwychwstáli. Hieron. in Ierem. Greg. lib. 9. Moral. c. 9. Chrisost. Hom. 1. in Epist. 1. ad Thessalonic. Jáśnieysze o tym słowá masz. 2. Mach. 15.

Swięći modlą śie zá námi.

ROZDZ. XVI.

1 Sstáło śie słowo PAŃskie do mnie mówiąc: 2 Nie poymiesz żony / y nie bedźiesz miał synów / y córek ná tym mieyscu. 3 Bo to mówi PAN o synách y o córkách / które śie rodzą ná tym mieyscu / y o mátkách ich / które ie porodźiły: y o oycách ich / z których plemienia śie zrodźiły w téy źiemi: 4 Smierćiámi choròb pomrą: nie bedą opłákáni / áni pogrzebieni: gnoiem po wierzchu źiemie bedą: á mieczem y głodem bedą wytráceni: y bedźie trup ich potráwą ptástwu powietrznému / y źwierzowi źiemnéy. 5 Bo to mówi PAN: Nie wchodź do domu vczty / áni chodź ná płákánie / áni ich poćieszay: bom odiął pokóy móy od ludu tego / mówi PAN: miłośierdźie y smiłowánie. 6 Y pomrą wielcy y máli w téy źiemi: nie pogrzebą ich / áni ich płákáć bedą / y nie bedą śie rzázáć / áni łysiny czynić dla nich. 7 Y nie bedą miedzy nimi płáczącému łámáć chlebá / dla poćiechy nád vmárłym: áni im dádzą nápoiu kubká dla poćiechy / dla oycá iego y mátki iego. 8 Do domu też vczty nie wchodź / ábyś śiedźiał z nimi / y iádł y pił: 9 Bo to mówi PAN Bóg zastepów / Bóg Izráelów: Oto ia odéyme z mieyscá tego przed oczymá wászémi / y zá dni wászych / głos wesela y głos rádośći / głos oblubieńcá / y głos oblubienice. 10 A gdy opowiesz ludowi temu te wszytkie słowá / y rzeką do ćiebie: Dla czego PAN mówił ná nas to wszytko złe wielkie? Co zá niepráwość násza? y co zá grzech nász który smy zgrzészyli PANV Bogu nászému? 11 Rzeczesz do nich: Ze mie opuśćili oycowie wászy / mówi PAN: y chodźili zá bogi cudzymi / y służyli im / y kłániáli śie im: á mnie opuśćili / y zakonu mégo nie strzegli. 12 Lecz y wy gorzéyeśćie czynili niż oycowie wászy: bo oto chodźi káżdy zá przewrotnośćią sercá złégo swégo / żeby mie nie słuchał. 13 A wypedze was z téy źiemie / do źiemie któréy nieznaćie wy y oycowie wászy: á tám służyć bedźiećie bogóm cudzym

Ná znák przyszłego skaránia, nie każe śie Ieremiaszowi Bóg żenić.

żáłobnego, H.

Nie każe mu ná uczty które po śmierći czyiey bywáią chodźić, áni ich ćieszyć.

Zákázuie mu z nimi ieść y pić.

Przyczyny zburzenia Zydówskiégo.

Báłwochwalstwo.

Zániedbánie Zakonu

ábo, zá twárdośćią, H.

wednicy w nocy/ ᶠktórzy wam nie dádzą odpoczynku. [14] ᵍ Przetóż oto dni idą/ mówi PAN/ y nie rzeką więcéy: Żywie PAN/ który wywiódł ſyny Izráelſkié z źiemie Ægyptſkiéy: [15] ᵍ ále/ Żywie PAN/ który wywiódł ſyny Izráelſkié z źiemie północnéy/ y ze wßech źiem do którychem ie wypędźił: bo wrócę ie do źiemie ich którąm dał oycóm ich. [16] ᵍ Oto ia poślę wiele rybitwów/ mówi PAN/ y będą ie łowić: á potym poślę im łowców mnogich/ y będą ie łowić z káżdéy góry/ y z káżdégo págorká/ y z iáſkin ſkálnych. [17] ᵍ Bo oczy moie nádewßemi drógámi ich: nie zátáiły ſie od oblicza mego/ y nie byłá zákryta nieprawość [18] ich od oczu moich. ᵍ A oddam ná przód ᶠdwoiákie nieprawośći y grzéchy ich: iż ſplugáwili źiemię moię trupámi bálwánów ſwoich/ y obrzydłośćiámi ſwémi nápełnili dźiedźictwo moie. [19] ᵍ PANIE mocy moiá/ y śiło moiá/ y vćieczko moiá w dźień vtrapienia: do ćiebie przydą narodowie od kończyn źiemie/ y rzéką: Záprawdę fałß odźiedźiczyli byli oycowie náßy/ márność która im nie pomogłá. [20] ᵍ Izali vczyni ſobie człowiek bogi/ á oni nie ſą bogowie? [21] ᵍ Przetóż oto ia pokażę im tym rázem/ pokażę im rękę moię/ y moc moię: y doznáią że imię moie PAN.

ᶠ bo wam nie dam śmiłowánia, H.

Niewolą Babilońską przepowiada y wybáwienie z niéy

ᶠ ſowito, H.

Opowiáda náwrocenié pogáńskich narodów do Pana Boga.

ROZDZ. XVII.

[1] Grzéch Iudzki nápiſano piórem żeláznym ᶠná páznogćiu diámentowym/ wyrzniono ná ßérokośći ſercá ich/ y ná rogách ołtarzów ich. [2] ᵍ Gdy wſpomnią ſynowie ich ná ołtarze ſwoie/ y ná gáie ſwoie/ y ná drzewá gáłęźiſté ná górách wyſokich/ [3] ᵍ ᵃofiáruiąc w polu: ᶠśiłę twoię y wßytkié ſkárby twoie dam ná rozchwycenié/ ᶠwyżyny twoie dla grzéchów po wßech gránicách twoich. [4] ᵍ A zoſtáwiona będźieß ſámá od dźiedźictwá twego którem ći dał/ y dam ćię w niewolą nieprzyiaćiołóm twoim w źiemi któréy nie znaß: iżeś zápaliłá ogień w zapálczywośći moiéy/ áż ná wieki gorzeć będźie. [5] ᵍ To mówi PAN: ᵃPrzeklęty człowiek który vfa w człowieku/ y kłádźie ćiáło zá rámię ſwoie/ á od PANA odſtępuie ſerce iego. [6] ᵍ ᶠBo będźie iáko wrzós ná puſczy/ á nie vyźrzy gdy przydźie dobré: ále będźie mießkał w ſuchośći ná puſczy/ w źiemi ſłonéy/ y nie mießkálnéy. [7] ᵍ Błogosłáwiony mąż który vfa w PANV/ y będźie PAN vfániem iego. [8] ᵍ ᵃA będźie iáko drzewo które przeſadzáią nád wodámi/ które ᶠku wilgotnośći rozpuſcza korzenié ſwóie: á nie będźie ſię bało/ gdy przydźie gorąco/ y będźie liśćié iego źieloné/ á czáſu ſuchośći nie będźie ſię frá[9]ſowáć/ y nigdy nie przeſtánie czynić owocu. ᵍ Záwiłe ieſt ſerce ᵃwßytkich y niewybádáné: kto ie pozna? [10] ᵍ Ia PAN bádáiący ſercá/ y doznawáiący nérek: który dáie káżdému według drógi iego/ y według owocu ᶠwynalazków iego. [11] ᵍ ᵃKuropátwá náśiedźiáłá czego nie zniosłá: zebrał bogáctwá á nieſpráwiedliwie: w połowicy dni ſwoich opuśći ie: á ná oſtátku ſwoim będźie głupim. [12] ᵍ Stolicá chwały wyſokośći z początku/ mieyſce ᶠpoświęcenia náßégo. [13] ᵍ Oczekiwánié Izráelá PANIE: wßyſcy którzy ćię opuſczáią záwſtydzeni będą: którzy ćię odſtępuią/ ná źiemi nápiſáni będą: iż opuśćili żyłę wód żywiących PANA. [14] ᵍ Zlécz mię PANIE/ á zléczon będę: zbaw mię/ á zbáwion będę: boś ty ieſt chwałá moiá. [15] ᵍ Oto ći mówią do mnie: Gdźież ieſt słowo PANſkié? niech przydźie. [16] ᵍ A ia ᵃnie ſtrwożyłem ſię ćiebie páſtérzá náßláduiąc: y ᶠdniá człowieczégo nie żądałem/ ty wiéß. Co wyßło z vſt moich/ dobré było przed obliczem twoim. [17] ᵍ Nie bądźże mi ty ná ſtrách/ nádźieiá moiá ty w dźień vtrapienia. [18] ᵍ Niech ſię záwſtydzą którzy mię przeßláduią/ á niech ſię ia nie záwſtydzę: niech ſię oni lękáią/ á ia niech ſię nie lękam: przywiedź ná nie dźień vćiſku/ á dwoiákim ſkruſzeniem ſkruß ie. [19] ᵍ To mówi PAN do mnie: Idź/ á ſtań w brámie ſynów ludu/ którą wchodzą królowie Iudzcy y wychodzą/ y we wßytkich brá-

ᶠ páznogćiem, H.

Grzéchy Iudzkié, mocno napiſané.

ᵃ goro moiá, H.

ᶠ dla grzéchów wyßek twoich, H.

Vfanié w człowieku.

ᵃ Iſa. 30. a 2.

ᵃ Iſai. 31. a 1.

Vfanié w Bogu.

ᵃ Pſal. 1. a 3.

ᶠ ábo nád ſtrumieniem, H.

ᵃ náde wßytko y przewrotné, H. Serce człowiecze záwiłé.

ᶠ ábo ſpráwié. H.

ᵃ To ieſt, iáko kuropátwá. Apoc. 2. f 23 Pſal. 7. c 10. 1. król. 16. b 7

ᶠ ábo świątnice, lub świątynie náßéy, H.

Modlitwa Ieremiaßa.

ᵃ nie ndmowiłem bydź páſterzem po tobie, H.

ᶠ dniá boleśći, H.

Szábátświęcić przykázuie.

20 mách Jeruzálem: y rzeczeß do nich: Słuchaycie słowá PANskiego królowie Judzcy/ y wßytek Judá/ y wßyscy obywátelé Jerozolimscy/ którzy wchodźićie brámámi temi:
21 To mówi PAN: Strzeżćie duß wáßych/ á nie dźwigáyćie brzemion wdźień Sobotni: áni wnośćie brámámi Jerozolimskimi.
22 Nie wynośćie też brzemion zdomów wáßych w dźień Sobotni/ áni żadnéy roboty nie będźiećie
D czynić: świeććie dźień Sobotni iákom roskazał oycóm wáßym.
23 A nie słucháli/ áni náchylili vchá swego: ále zátwárdźili kárk swóy áby mie nie słucháli/ áni przymowáli ćwiczenia.
ᵇA ták, Hebr.
24 ᵇY będźie: Jeśli mie słucháć będźiećie mówi PAN/ że nie będźiećie wnośić brzemion brámámi miástá tego w dźień Sobotni/ á ieśli świećić będźiećie dźień sobotni żebyśćie weń nie czynili żadnéy roboty:
25 Wchodźić będą brámámi miástá tego królowie y książętá śiedzące ná stolicy Dawidowéy/ wśiádáiące ná wozy y ná konie/ sámi y książętá ich/ mężowie Judzcy y obywátelé Jerozolimscy: á będźie mieszkáné to miásto ná wieki.
26 Y będą przychodźić z miast Judzkich/ y z okolice Jeruzálem/ y z źiemie Beniámin/ y z pól y z gór/ y z południá/ przynoßąc cáłopalenié/ y ofiáre/ y obiáte/ y kádźidło/ y w niosą ofiáre do domu PANskiego.
27 A ieśli mie słucháć nie będźiećie/ ábyśćie świećili dźień Sobotni/ á nie dźwigáli brzemion/ áni ich wnośili brámámi Jerozolimskimi w dźień Sobotni: zápale ogień w brámách iego/ y pożrze domy Jerozolimskié/ á nie będźie vgáßony.

Nie wßytko to człowiek czyni iest grzéchem.

9 Zawiełé iest serce.] Źle Heretycy z tych słow dowodzą błędu swego/ vcząc iż wßytko co człowiek czyni iest grzéch. Bo tu v Jeremiaßá/ Cor prauum, nie rozumie śie serce złé ábo pomázáné grzéchem/ ále chytré y trudné do wyrozumienia/ tákże y słowo Żydowskié Apy. y Greckié βαθεια καρδια, iáko Lxx. przełożyli/ znáczy serce głębokie. Co śie zgadza z tym co przydáie: Y nie wybadáné. A choćiaby śmy sercem złym názwáli/ tedy to mamy rozumieć iákoby rzékł/ serce skłonné z nátury skáżonéy do złego/ y z niego grzéchy pochodzą iáko mowi Pan Christus Máth. 15. A wßákże tá skłonność do grzéchu nie iest włáśnie grzéchem/ iáko máß Gen. 8. v. 21. Náostátek mówi tu Prorok o grzéßnych/ których serce iest złé y nieczysté/ ále o spráwiedliwych ináczy mowi/ Máth. 5. Błogosłáwieni czystégo sercá. y 1. Tim. 1. y w Dźie. 15. Przetóż żadnym sposobem Heretycy z tąd nie dowiodą swoiego błędu sprosnégo.

ROZDZ. XVIII.

Przykłádem gárncarzá pokázuie Bóg, iż mocen iest ludźie grzéßné skáráć y oné záś nápráwić, gdy śie do niego náwrócą.

1 A SŁowo które śie stáło do Jeremiaßá od PANA/ rzekąc:
2 Wstań á wstąp do domu gárncarzowégo/ á tám vsłyßyß słowá moie.
3 Y z stąpiłem do domu gárncarzowégo/ á oto on robił robotę ná kole.
4 Y skáźiło śie naczynié/ które on czynił z gliny rękomá swémi: á wróćiwßy śie vczynił z niego inßé naczynié/ iáko śie w oczách iego podobáło áby vczynił.
5 Y stáło śie słowo PANskié do mnie/ mówiąc:
ᵇIsái. 45. b 9. Rzym. 9. d 20
6 ᵇIzali iáko ten gárncarz nie mogę wam vczynić domie Izráelski/ mówi PAN: oto iáko gliná w rękách gárncarzowych: tákeśćie wy w ręce moiéy domie Izráelski.
ᶜwyżéy 1. b 10.
7 Nagle rzekę przećiw narodowi/ y przećiw królestwu/ ᶜábych ie wykorzenił/ zepsował/ y zágubił.
8 Jeśli żáłowáć będźie on narod zá złość swoie którą mówił przećiwko niemu: y ia żáłowáć będę złégo/ którém mu myślił vczynić.
Pokutuiącym miłośierdźie obiecuie.
9 Y nagle rzekę o narodźie y o królestwie/ żebych ie zbudowáł y osádźił.
10 Jeśli vczyni złość przed oczymá mémi/ że nie będźie słucháć głosu mego:
B będźie mi żal dobrá/ którém rzékł vczynić mu.
11 Przetóż teraz mów mężowi/ y obywátelóm Jeruzálem/ rzekąc: To mówi PAN: ᵈOto ia tworzę przećiw wam złé/ y myślę przećiw wam myśl: ᵉNiech śie náwróći káżdy zdrógi swey złośliwéy/ á prostuyćie drógi wáßé/ y spráwy wáßé.
ᵈNiżéy 25. b 5. y 25. c 12. ᵉIon. 3. d 8.
12 Którzy rzekli: ᶠZwątpiliśmy: bo zá myślámi náßémi poydźiemy/ á káżdy niepráwość sercá swégo złego czynić będźiemy.
ᶠiuśći prózno Zwątpienié o poprawie.
13 Przetóż to mowi PAN: Pytáyćie narodów: Kto słyszał tákié stráßné rzeczy/ które czyniłá názbyt pánná Izráelska?
14 Izali vstáie z skáły polnéy śnieg Libánu?
C

ábo mo-

ábo mogąli bydź wytrácone wody wy-nikáiącé źimne/ y ściekáiące? [15] Iż mię lud móy zápomniał / próżno *ofiáruiąc/ y potykáiąc śię po drógách swych/ po śćieżkách wieku/ áby chodźili po nich gośćińcem nie vtártym: [16] *áby byłá źiemiá ich spustoszeniém/ y świstániém wiecznym: káżdy kto póydźie przez nię/ zdumieie śię/ y będźie chwiał głową swoią. [17] Iáko wiátr *pálący rozmiecę ie przed nieprzyiaćielem: tył á nie twarz vkáżę im w dźień ich zátrácenia. [18] A rzekli: Podźćie/ á wymyślmy ná Ieremiaszá myśli: bo nie zginie zakon od Kápłaná/ áni rádá od mądrégo/ áni słowo od proroká: pódźćie/ á vbiiem go ięzykiem/ á niedbaymy ná wszytkie mowy iego. [19] Pilnuy mię PANIE/ á posłuchay głosu przećiwnikow moich. [20] Izali oddáwáią złé zá dobré/ że wykopáli dół duszy moiey? wspomni żem stał przed oczymá twémi/ żebych mówił zá nimi *dobrze/ y odwróćił od nich rozgniewánié twoie. [21] Przetoż podaj syny ich do głodu/ á w wiedź ie w rece mieczá: niech będą żony ich bez dźieći y wdowy: á mężowie ich niech zábići będą śmierćią: młodźiency ich niech będą przebići mieczem w bitwie. [22] Niech będźie słyszan wrzask z domów ich: przywiedźiesz bowiem ná nie *zbóyce nagle: bo wykopáli dół áby mię vłowili/ y śidłá skryli ná nogi moie. [23] Ale ty PANIE wiesz wszelką rádę ich przećiwko mnie ná śmierć: nie bądź miłośćiw nieprawośći ich/ á grzéch ich przed obliczem twoim niech wymázan nie będźie: niech będą vpadáiący przed oczymá twymi/ czásu gniewu twego páśtw śię nád nimi.

Margin notes: *ábo káciące, H. — *Niżey 19. c 8. y 49. c 13. y 50. c. 13. — *wschodowy, H. — Zmowá Zydów ná Ieremiaszá. — Modlitwá Ieremiaszá z przepowiádániem pomsty Bożey nád nimi. — *ábo, dobrá. — *ábo, wszysko, H.

ROZDZ. XIX.

To mówi PAN: [1] Idź / á weźmi flászkę gárncżárską gliniáną *od stárszych ludu/ y od stárszych Kápłáńskich: [2] A wynidź ná doline syná Ennom/ która iest v wiázdu do bramy gárncżárskiéy: á tám obwołasz słowá które ia do ćiebie mówić będę. [3] A rzeczesz: Słuchayćie słowá PANSKIEGO Królowie Iudzcy/ y obywátele Ierozolimscy: To mówi PAN zastępów Bóg Izráelski: Oto ia przywiodę vćisk ná to mieysce/ ták iż káżdému który ji vsłyszy zábrzmi w vszách iego: [4] Przeto iż mię opuśćili/ á to mieysce *obcym vczynili/ y ofiárowáli ná nim Bogóm cudzym/ których nie ználi sámi y oycowie ich/ y Królowie Iudzcy: y nápełnili to mieysce krwią *niewinnych. [5] A nábudowáli wyżyn Báálom/ áby pálili syny swe w ogniu ná cáłopalenié Báálom: czegom nie roskazał/ áni mówił *áni wstąpiło ná serce moie. [6] Przetoż oto dni przychodzą / mówi PAN/ że nie będą więcéy zwáć mieyscá tego/ Topheth / y Doliną syná Ennom: ále Doliną Zábiiánia. [7] A rozproszę rádę Iudzką y Ierozolimską ná tym mieyscu: y porażę ie mieczem woczách nieprzyiaćiół ich/ y reką szukáiących *duszę ich: y dam trupy ich ná pokarm ptastwu powietrznému/ y źwierzowi źiemskiému. [8] *A położę to miásto zdumieniem y świstániem: káżdy który póydźie przez nię/ zdumieie śię/ y świstáć będźie nád wszytką plágą iego. [9] A nákármię ie mięsem synów ich/ y mięsem córek ich: y káżdy będźie iadł mięso *przyiaćielá swego/ w obleżeniu/ y w vćisku/ w ktorym ie ścisną ich nieprzyiaćiele/ y którzy szukáią duszę ich. [10] A stłuczesz flászkę przed oczymá tych/ którzy póydą z tobą. [11] A rzeczesz do nich: To mówi PAN zastępów: Ták stłukę lud ten/ y to miásto/ iáko śię tłucze náczynié gliniáné / którego nie może więcéy nápráwić: á w Tophećie pogrzebáć ie będą/ dla tego że niemász innego mieyscá ná pogrzebánié. [12] Ták vczynię mieyscu temu/ mówi PAN/ y obywátelom iego: y położę to miásto iáko Topheth. [13] A będą domy Ieruzálem/ y domy Królów Iudzkich/ iáko mieysce Topheth/ nieczysté/ wszytkie domy ná których *dáchach ofiárowáli wszemu woysku niebieskiému/ y nálewáli mokrych ofiar Bogóm cudzym. [14] A przyszedł Ieremiasz z Topheth/ gdźie go był PAN posłał ná proro-

Margin notes: *y (niektóre) z stárszych, H. — Przez stłuczenié flászę gliniánéy figuruie zburzenié Ieruzálem. — *splugáwili, Hebr. — *dźieci które tám ofiárowáli. — *anim o tym myślił, Hebr. — *zdrowia ábo gárdłá ich Hebr. — *wyższey 18. c 16. Niżey 49. c 13. y 50. c 13. — *ábo, bliźnie go, H. — *ábo, ná áltanách. Bo w onych stronách były dáchy równé.

prorokowánié / y ſtánął w śieni domu PANSKIEGO / y rzekł do wſzego ludu: 15 To mówi PAN záſtępów Bóg Jzráelſki: Oto ia przywiodę ná to miáſto / y ná wſzytkie miáſtá iego wſzytko złe / którem mówił przećiw niemu: bo zátwardźili kárk ſwóy / áby nie ſłucháli mów moich.

ROZDZ. XX.

1 A Vſłyſzał Phaſſur ſyn Emmer Kápłan / który był poſtánowiony przednieyſzym w domu PANSKIM / Jeremiaſzá prorokuiącégo te mowy. 2 Y vderzył Phaſſur Jeremiaſzá Proroká / y wſádźił go do kłody / która byłá w wyſzſzéy brámie Beniáminowéy / w domu PANSKIM. 3 A gdy ſie rozedniáło názáiutrz wywiódł Phaſſur Jeremiaſzá z kłody: y rzekł do niego Jeremiaſz: Nie Phaſſurem názwał PAN imię twoie / ále "ſtráchem zewſząd. 4 Bo to mówi PAN: Oto ia dam ćię ná ſtrách / ćiebie y wſzytkié przyiaćioły twoie: Y vpádną mieczem nieprzyiaćiół ſwoich / y oczy twoié vyzrzą: y wſzytkiego Jude dam w rękę królá Bábilońſkiégo: y przenieśie ie do Bábilonu / y pozábiia ie mieczem. 5 B Dam też wſzytkę máietność miáſtá tego / y wſzytkę prácą iego / y wſzelkié rzeczy koſztowné / y wſzytkié ſkárby królów Judzkich dam w ręce nieprzyiaćiół ich: y rozchwycą ie / y zábiorą / y záwiozą do Bábilonu. 6 A ty Pháſſur / y wſzyſcy obywátelé domu tego / póydźiećie w niewolą: y przydźieſz do Bábilonu / y tám vmrzeſz / y tám pogrzébion będźieſz ty y wſzyſcy przyiaćiele twoi / którymeś prorokował kłamſtwo. 7 Zwiódłeś mię PANIE / y ieſtem zwiedźion: mocnieyſzyś był niżli ia / y przemógłeś: byłem naśmiéwiſkiem cáły dźień / wſzyſcy ſię zemnie nátrząſáią. 8 Jż dawno mówię krzycząc złość / á głaſzam ſpuſtoſzenié: y ſtáłá mi ſię mowá PANſka vrągániém y naśmiéwiſkiem 'cáły dźień. 9 Y rzekłem: Nie będę go wſpominał / áni będę więcéy mówił imieniem iego: y byłá w ſercu moim iáko ogień goráiący / y záwárty w kośćiách moich: y omdlałem nie mogąc znośić. 10 Bom ſłyſzał potwarz mnogich / y ſtrách w około / "Przeſláduyćie á przeſláduymy go': 'od wſzytkich mężów którzy byli w pokoiu zemną / y ſtrzegący boku mego': owa ſię iáko omyli / y przemożemy go / y doſtąpiémy pomſty nád nim. C 11 Ale PAN ieſt zemną / iáko walecznik mocny: przeto którzy mię przeſláduią / vpádną y oſtábieią: záwſtydzą ſię bárzo "że nie zrozumieli ſromoty wieczné / która nigdy zgłádzona nie będźie. 12 A ty PANIE záſtępow 'doznawco ſpráwiedliwégo / który widźiſz nérki y ſerce: proſzę niech oglądam pomſtę twoię nád nimi: bom tobie odkrył ſpráwę moię. 13 D Spiéwaycie PANV / chwalćie PANA: bo wybáwił duſzę vbogiégo z ręki złośliwych. 14 "Przeklęty dźień którégom ſię vrodźił: dźień którégo mię porodźiłá mátká moiá / niech nie będźie błogoſłáwiony. 15 Przeklęty mąż który opowiedźiał oycu memu rzekąc: Vrodźilci ſię ſyn mężczyzná / á iáko weſelem vweſelił go. 16 Niech on człowiek będźie iáko miáſtá ſą / które PAN wywróćił / á nie żal mu było: niech ſłyſzy wołánié ráno / y wyćié czáſu południá: 17 'który mię' nie zábił w żywoćie / żeby mi byłá mátká moiá grobem / á żywot iéy poczęćiem wiecznym. 18 Przeczem wyſzedł z żywotá / ábym widźiał prace y boleść / á żeby ſię ſkończyły w záwſtydzeniu dni moie:

Ieremiaſz zbity y wſádzony opowiáda Pháſſurowi y wſzytkiéy Judzkiéy źiemi przyſzłą niewolą.

"Magorem, H.

Vſkarża ſię że ſię ſtał naśmiewiſkiem dla słowá Bożego.

'ná káżdy dźień, Hebr.

"oznaymićie, á oznaymiemy mu, H.

'káżdy mąż pokoiu mego podſtrzega ieſli ſię w czym poaknę, (mówiąc) H.

"Niżéy 23. g 40.

'wyżéy 11. d 20. y 17. b 10

"nieſzczęſny. Iob 13. a 2. Swięći dźień národzenia opłákuią dla grzéchu pierworodnégo w którym ſię rodźiemy, czytay Iob. 13.

'ze mię, H.

7 *Zwiódłeś mię pánie.*] Powiáda prorok być ſię zwiedźionym / dla tego iż on rozumiał że go Bóg poſtáć miał przećiwko pogánóm prorokowáć / á ono nád iego nádźieie vſtáwicznie zá Bożym roſkazániem / przećiw ſwému narodowi prorokował / zá czym miał wielkie przeſládowánié. Nád to gdy przepowiádał ſpuſtoſzénie Jeruzálem od Cháldeyczyków / że to prędko miáło być / wſzákże iż ſię odwłóczyło / śmiali ſię z niego iáko z niepewnégo proroká. Przetóż tą wątpliwośćią ſłów Bożych / powiáda ſię być zwiedźiony / gdy ſię ináczéy wypełniáły ſłowá Boże niż ſię ſpodźiewał. Hieron. in Ieremiam.

ROZDZ. XXI.

Sedeciaß pyta ſie Ieremiaßá co bedźie z nim.

1 A Lowo które ſie ſſtało do Jeremiaßá od PANA / gdy poſłał do niegj król Sedecyaß Pháſsurá ſyná Melchiaßá / y Sophoniaßá ſyná Mááſiaßá kápłaná mówiąc: 2 Spytay o nas PANA / bo Nábuchodonozor król Bábilońſki walczy przećiwko nam: owa ſnadź PAN vczyni známi według wßech dźiwów ſwoich / y odćiągnie od nas. 3 Y rzekł Jeremiaß do nich: Ták powiećie Sedecyaßowi: 4 To mowi PAN Bóg Jzráelów: Oto ia obróce oręża woienné / które ſą wrekách wáßych / y którémi wy walczyćie przećiw królowi Bábilońſkiému / y Cháldeyczykóm / którzy was oblegli około murów: y zgromádze ie wpośrzód miáſtá tegj. 5 B Y zwalcze ia was reką wyćiągnioną / y rámieniem mocnym / zapálczywośćią / rozgniewániem / y gniewem wielkim. 6 Y pobiie obywátele miáſtá tego / ludźie y bydło morem wielkim pomrą. 7 A potym mówi PAN: Dam Sedecyaßá królá Judzkiego / y ſługi iegj / y lud iego / y którzy pozoſtáli w tym mieśćie od moru / y od mieczá / y od głodu w reke Nábuchodonozorá królá Bábilońſkiegj / y w reke nieprzyiaciół ich / y wreke ßukáiących duße ich: y pobiie ie páſczeką mieczá: á nie da ſie vbłagáć / áni zfolguie áni ſie ſmiłuie. 8 C A do ludu tego rzeczeß: To mówi PAN: Oto ia dáie przed was dróge żywotá / y dróge śmierći. 9 Kto bedźie mießkał w tym mieśćie / vmrze mieczem / y głodem / y morem / ále kto wynidźie / á vćiecze do Cháldéyczyków którzy was oblegli / żyw zoſtánie / y bedźie mu dußá iego iáko korzyść. 10 Bom położył oblicze moie ná to miáſto ná złé / á nie ná dobré / mówi PAN: w reke królá Bábilońſkiégo podáne bedźie / y ſpali ie ogniem. 11 A domowi królá Judzkiégo / 12 Słuchayćie ſłowá PANſkiégo: domie Dawidów / to mowi PAN: Sądźćie ráno ſąd / á wyrywayćie gwałtem vćiśnioné z reki potwarce / áby ſnadź nie wyßło iáko ogień rozgniewánié moie / á nie zápaliło ſie: á nie byłoby ktoby vgáśił / dla złośći ſpraw wáßych. 13 D Oto ia dla ciebie obywátelko doliny twárdéy á polnéy / mówi PAN: którzy mówićie: Kto nas pobiie / á kto wnidźie do domów náßych? 14 y náwiedze was według owoców ſpraw wáßych / mówi PAN: y zápale ogień wleśie iéy y pożrze wßytko około niéy.

Prorokuie Ieremiaß że król Sedeciaß poyman bedźie y wßyſcy zle zginą, którzy ſie Cháldeyczykóm nie poddádzą.

Piérwßa plagá mór.

Wóyná. Głód. Niewola.

Niżéy 38. a 2.

Ná ſądy nieſpráwiedliwé.

czyńcie prędko ſpráwiedliwość, Hebr. Niż: 22. a 3.

ſkálnéy. H.

ROZDZ. XXII.

Vpomina królá áby czynił ſpráwiedliwość ieſli nie chce zginąć.

1 A O mówi PAN: zſtąp do domu królá Judzkiégo / á bedźieß tám mówił to ſłowo / 2 y rzeczeß: Słuchay ſłowá PANSKIEGO królu Judzki / który śiedźiß ná ſtolicy Dawidowéy: ty y ſłudzy twoi / y lud twóy / którzy wchodźićie bramámi témi. 3 To mówi PAN: Czyńcie ſąd y ſpráwiedliwość / á wyzwalayćie gwałtem vćiśnionégo z reki potwarce: a przychodnią / y śieroty / y wdowy nie záſmucayćie / áni vćiſkayćie nieſpráwiedliwie: á krwie niewinnéy nie rozléwayćie ná tym mieyſcu. 4 Bo ieſli czyniąc vczynićie to ſłowo / bedą wchodźić bramą B mi domu tego królowie śiedzący z rodu Dawidowégo ná ſtolicy iego / y wśiádáiącj ná wozy y ná konie / ſami / y ſłudzy / y lud ich. 5 Lecz ieſli tych ſłów nie poſłuchaćie / przyśiągłem ſam ná ſie / mówi PAN: że ten dóm bedźie puſtynią. 6 Bo to mówi PAN ná dóm królá Judzkiégo: Gáláádźie tyś mi głową Libanu: ieſli ćie nie vczynie puſczą / miáſty nie mießkálnémi. 7 Y poświece ná ćie zábiiáiącégo / mężá y oręże iego: y wytną wyborné cédry twoie / y zrzucą ie w ogień. 8 C y przeyźdźie wielé narodów przez to miáſto / y rzecze káżdy bliźniemu ſwému: Dla czego PAN ták vczynił miáſtu temu wielkiemu? 9 A odpowiedzą: Dla tego że opuśćili przymierze PANA Bogá ſwégo / á kłániáli ſie cudzym bogóm / y ſłużyli im. 10 Nie płáczćie vmárłégo / áni ſie

Wdów y śierot bronić każe.

wyżéy 21. d 12.

Ieruzálem, zwykł Bóg cudzymi imiony názywáć miáſto złośliwé.

y zgotuie ná ćię burzyćiele, H.

To ieſt, káżdego z orężem iego, Hebr.

Deut. 29. d 24.

3. krol. 9. d 8.

Przyczyná zburzenia króleſtwá Iudzkiégo.

nád nim żáłobą rozrzewniaycie: płáczcie tego który wychodzi/ bo sie iuż więcéy nie wróći/ áni oglądá źiemie národzenia swégo. [11] Bo to mówi PAN do Sellum syná Jozyaszá królá Judzkiégo/ który królował miásto Jozyaszá oycá swégo/ który wyszedł z tego mieyscá: Nie wróći sie tu więcéy: [12] ále ná mieyscu ná którém go przeniósł/ tám vmrze/ á téy źiemie więcéy nie oglądá. [13] Biádá który buduie dóm swóy w niespráwiedliwośći/ á wieczorniki swé nie w sądźie: bliźniégo swégo vćiska próżno/ á zapłáty iego nie płáći mu. [14] Który mówi: Zbuduie sobie dóm széroki/ y wieczorniki przestroné: który sobie otwarza okná/ á czyni stropy cédrowé/ y máluie ie cynobrem. [15] Izali będźiesz królował iż sie rownasz cédrówi? oćiec twóy izali nie iadł y pił/ á czynił sąd y spráwiedliwość [a]tedy gdy sie[b] miał dobrze? [16] Sądźił spráwy vbogiégo y nędzniká [c]ná swé dobré: izali nie przeto że mie poznał/ mówi PAN? [17] Ale oczy twoie y serce ná łakomstwo y ná rozlánié krwie niewinnéy/ y ná potwarzy/ y ná biegánié do złych vczynków. [18] Przetóż to mówi PAN do Joákimá syná Jozyaszá królá Judzkiégo: Nie będą go płákáć/ biádá bráćie/ y biádá śiostro: nie będą nárzékáć nád nim: Biádá Pánie/ biádá wielmożny. [19] Pogrzebem oślowym pogrzebion będźie/ [d]zgniły y wyrzucony zá brámy Jeruzalém. [20] Wstąp ná Liban/ á wołay: y ná Básánie day głos twóy/ á wołay ná mimo idącé/ bo stárci są wszyscy miłośnicy twoi. [21] Mówiłem do ćiebie [e]w dostátku twoim/ y rzekłás: Nie będę słucháć: tác iest drógá twoiá z młodośći twéy/ żeś nie słucháłá głosu mégo. [22] Wszytkié pástérze twoie spáśie wiátr/ á miłośnicy twoi w niewolą póydą: á tedy sie záwstydźisz/ y záśromasz sie dla wszelkiéy złośći twoiéy. [23] Która śiedźisz ná Libanie/ á gnieźdźisz sie ná Cédrách/ [f]iákoś wzdycháłá gdy ná ćie przyszły boleśći/ iáko boleśći rodzącéy. [24] Żywie ia mówi PAN: iż chóćby był Jechoniasz syn Joákimá królá Judzkiégo pierśćieniem ná práwéy ręce moiéy/ z támtąd go zerwę. [25] Y dam ćie w ręke szukáiących dusze twoiéy/ y w ręke których sie twarzy ty lękasz/ y w ręke Nábuchodonozorá królá Bábilońskiég/ y w ręke Cháldeyczyków. [26] A záślę ćie y mátkę twą która ćie porodźiłá do cudzéy źiemie/ gdźieśćie sie nie rodźili/ y tám pomrzećie: [27] á do źiemie [g]do któréy oni podnoszą duszę swą áby sie tám wróćili/ nie wrócą sie. [28] Izali naczynié gliniáné á stłuczoné ten mąż Jechoniasz? izali naczynié bez żadnéy wdźięcznośći? czemu odrzuceni są on sam y naśienié iego/ y zágnáni do źiemie któréy nie ználi? [29] Ziemio/ źiemio/ źiemio słuchay mowy PAŃskiéy. [30] To mówi PAN: Nápisz mężá tego [h]nieplodnégo/ mężá któremu sie nie poszczęśći zá dni iego: bo nie będźie z naśienia iego mąż któryby śiedźiał ná stolicy Dawidowéy/ á miał więcéy wiádzą nád Judą.

Przepowiáda śmierć Sellum syná Joziaszá królá. (11)

Budowánié domu w niespráwiedliwośći. (13–14)

Pogrzeb ośli królá Joákimá, bo zbity iest od Nábuchodonozorá, y wyrzucony przed miásto. 2. król. 24. (18–19)

Szczęśćie y młodość. (21) *Porzucenié od Bogá.* (24) *Zábránié do cudzéy źiemie.* (26) *Nieplodność iżeśćie bez potomká.* (30)

[a] *á tedy sie, H.* [b] *á tedy sie miał dobrze, H.* [c] *wywleczony, H.* [d] *wywleczony, H.* [e] *w szczęśćiu.* [f] *iáko wdźięczna będźiesz gdy ná ćię przydą, H.* [g] *do któréy prágną wróćić sie, Hebr.* [h] *ábo, osierociáłégo, H.*

ROZDZ. XXIII.

BIADA pástérzóm/ którzy gubią y rozszárpywáią trzódę páświská mégo/ mówi PAN. [2] Przeto to mówi PAN Bóg Izráelów do pástérzów którzy pásą lud móy: Wyśćie rozproszyli trzódę moię y wygnáliśćie ie/ á nie náwiedzáliśćie ich: otóż ia náwiedzę ná was złość spraw wászych/ mówi PAN. [3] Ja też zgromádzę ostátki trzódy moiéy ze wszech źiem/ do których ie wyrzucę: y przywrócę ie ná grunty ich: y rozplodzą sie á rozmnożą sie. [4] A postáwię nád nimi pástérze/ y pásć ie będą: nie będą sie więcéy báć áni lękáć: á żadnéy nie będę szukáć z liczby/ mówi PAN. [5] Oto dni przychodzą/ mówi PAN/ á wzbudzę Dawidowi płód spráwiedliwy: á będźie królował król/ y [a]mądrym będźie/ y będźie czynił sąd y spráwiedliwość ná źiemi. [6] [b]W one dni zbáwion będźie Judá/ á Izráel bespiecznie mieszkáć będźie: á to iest imię/ którym go zwáć będą: PAN [c]spráwiedli-

Przećiw złym pásterzom y przełożonym. Ezech. 13. a 3 y 34. a 2. (1)

Przepowiáda przyśćie CHRISTUSA Pásterzá prawdziwégo. (5)

[a] *ábo, szczęśliwym, H.* [b] *zá dni iego, H.* *Niż. 33. c 14. Isa. 4. b 2. y 40. c 11. Ezech. 34. b 11.* [c] *ábo, spráwiedliwość nászá, H.*

7 B wiedliwy nász. ᵖPrzetóż oto dni przychodzą/ mówi PAN/ y nie rzeką więcéy: Żywie PAN/ który wywiódł syny Izráelowé z ziemie Ægyptskiéy: 8 ᵖAle/ ˣŻywie PAN/ który wywiódł y przywiódł nasienie domu Izráelowégo z ziemie Pólnocnéy/ y ze wszytkich ziem/ do którychem ie był tám wyrzucił/ y będą mieszkáć w ziemi swoiéy. 9 ᵖ ᶻDo proroków: Skruszyło sie' serce moie w pośrzód mnie/ zádrżáły wszytkie kości moie: sstałem sie iáko mąż piiány/ y iáko człowiek piiány winem/ ˣod oblicza PANskiégo/ 10 y od oblicza słów świętych iego. ᵖBo sie cudzołożniki nápełniłá ziemiá/ bo ᶻdla złorzeczeństwá' płácze ziemiá/ poschły pástwiská pusczéy/ sstáło sie bieżenie ich złé/ y moc ich nie iáko 11 C pierwéy. ᵖBo prorok y kápłan splugáwieni są/ á w domu moim nálazłem 12 złosć ich/ mówi PAN. ᵖPrzeto dróga ich/ będzie im iáko ślizáwicá w ćiemności: bo sie poślizną y powálą ná niéy: bo przywiodę ná nie złé/ rok 13 náwiedzenia ich/ mówi PAN. ᵖA w prorocéch Sámáriiéy widziałem ˣgłupstwo: prorokowáli w Báálu/ y zwodźili lud móy Izráelski. 14 ᵖA w prorocéch Jeruzálem widziałem ᶻpodobieństwo cudzołożących/ y dróge kłamstwá': y zmacniáli ręce złośników/ żeby sie nie náwrácáli káżdy od złości swéy: sstáli mi sie wszyscy iáko Sodomá/ á obywátele iego iáko 15 Gomorrhá. ᵖPrzetóż to mówi PAN D zastępów do proroków: ˣOto ia nákarmię ie piołynem y nápoię ie żółćią: bo od proroków Jerozolimskich ᶻwyszło splugáwienie' ná wszytkę ziemię. 16 ᵖTo mówi PAN zastępów: ˣNie słuchaycie słów proroków/ którzy wam prorokuią á zdradzáią was: widzenie sercá swégo mówią/ nie z 17 vst PANskich. ᵖMówią tym którzy nie bluznią: PAN mówił: ᶻPokóy wam będzie: y káżdému chodzącému w przewrotności sercá swégo/ 18 rzekli: Nie przyidzie ná was złé. ᵖBo któż był w rádzie PANSKiéy/ á widział y słyszał słowo iego? kto obaczył słowo iego y wysłuchał? 19 ᵖOto wicher PANskiégo zágniewánia wynidzie/ y burza wypadáiąca ná głowę niezbożników przypádnie. 20 ᵖNie wróci sie zapálczywość PANska/ áż

E vczyni/ y áż wykona myśl sercá swégo/ w ostáteczne dni wyrozumiećie 21 rádę iego. ᵖNie posyłałem proroków/ á oni biegáli: nie mówiłem do 22 nich/ á oni prorokowáli. ᵖBy byli stáli w rádzie moiéy/ á oznaymili słowá moie ludowi memu/ ᶻwżdyby ch ie był odwróćił' od drógi ich złéy/ y 23 ˣod myśli ich' złośćiwych'. ᵖMniemasz żem ia iest Bóg ᶻzbliská/ á nie 24 Bóg zdáleká? ᵖAza sie skryie człowiek w skrytośćiách á ia go nie vyźrzę/ mówi PAN? áza niebá y ziemie 25 ia nie nápełniam/ mówi PAN? ᵖSłyszałem co mówili prorocy/ prorokuiący fałsz imieniem moim/ y mówiący: 26 F Sniło mi sie/ śniło mi sie. ᵖA długoż tego będzie w sercu proroków prorokuiących kłamstwo/ y prorokuiących zdrády sercá swego: 27 ᵖktórzy chcą vczynić áby lud móy zápomniał imienia mégo dla snów ich/ które powiáda káżdy bliźniemu swemu: iáko zápomnieli oycowie ich 28 imienia mego dla Báálá. ᵖProrok który ma sen/ niech powiáda sen: á który ma mowę moię/ niech powiáda mowę moię prawdźiwie: co ˣplewam do pszénice/ mówi PAN? 29 ᵖIzali słowá moie nie są iáko ogień/ mówi PAN: á iáko młot kruszący skałę? 30 ᵖPrzetóż owom ia ná proroki/ mówi PAN/ którzy krádną słowá moie 31 káżdy od bliźniégo swégo. ᵖOwom ia ná proroki/ mówi PAN: którzy ᶻbiorą' ięzyki swoie/ y mówią: Mówi 32 ˣPan'. ᵖOwom ia ná ˣproroki którym sie śni kłamstwo'/ mówi PAN: którzy ie powiádáli/ y zwiedli lud móy kłamstwem swym/ y cudámy swémi: gdyżem ia ich nie posyłał/ ániż im roskázował/ którzy nic nie pomogli 33 ludowi temu/ mówi PAN. ᵖA ták iesli ćię zopyta ten lud/ ábo prorok/ á- G bo kápłan/ mówiąc: Co iest zá ᶻbrzemię PANskié? rzeczesz do nich: ˣWyśćie brzemię: ábowiém porzucę was'/ 34 mówi PAN. ᵖA prorok/ y kápłan/ y lud który mówi/ Brzemię PANskié: náwiedzę mężá onégo/ y dóm iego. 35 ᵖTo powiécie káżdy do bliźniégo/ y brátá swégo: Co PAN odpowie- 36 dział? y co PAN mówił? ᵖA brzemię PANskié nie będzie więcéy wspominánė: bo brzemieniem będzie káżdému ˣmowá iego: y wywróćiliśćie sło-

Marginal notes:

ˣwyż. 11. c 14. Deut. 33. d 28.

Ná fálszywé proroki.

ᶻábo, dla proroków skruszyło sie, H.

ˣdla czći Páńskiéy y słów iego, Heb.

ᶻdla krzywoprzysięstwá, H.

ˣgrzéch, Heb.

ᶻplugástwo: cudzołożą á chodzą w kłamstwie, H.

ˣwyszéy 9. c 15.

ᶻábo, wyszłá nieprawość, H. Niżéy 27. b 9. y 29. b 8. ˣwyszéy 5. c 12. y 14. b 11.

Prorokiem fałszywym iest kogo Bóg nie posyła.

ᶻtedyby ie byli odwróćili, H.

ˣábo, od spraw ich, H.

ᶻTo iest, Bóg nowotny, á nie dawny, Hebr.

Prorocy fał szywi pod imieniem Bożym fałsz mówią.

ˣTo iest, słowóm fałszywym do słów Bożych?

ᶻmiękczą, H.

ˣH.

ˣprorokuiące sny kłamliwé, H.

ᶻproroctwá ćiężkié ábo strászné, Heb.

ˣCo zá brzemię? (átoli) opuszczę was, H.

ˣTo iest, dla téy mówy będźie karány.

wá Bogá żywiącégo/ PANA zastę-
37 pów Bogá nászégo. [v] Ták rzeczesz do
prorocká: Coć PAN odpowiedźiał/
38 á co mówił PAN? [v] Lecz ieśli mó-
wić będźiećie/ Brzemię PAŃskié: dla
tego to mówi PAN: Ponieważeśćie
rzekli mowę tę: Brzemię PAŃskié/
á posłałem do was rzekąc: Nie mów
39 ćie/ Brzemię PAŃskié. [v] Przetóż oto
ia porwę was niosąc: y puszczę was/
y miásto którém dał wam y oycóm
40 wászym od oblicza mégo. [v] "A dam
was ná vrągánie wiekuisté/ y ná sro-
motę wieczną/ która nigdy nie będźie
zápomniona.

"wyk: 20. 11

6 *Á to iest imię którym go zwáć będą,* "*Pan spráwiedliwy nász.*] W Żydowskim ták/ Jehowách spráwiedliwy nász. Otóż tu masz ono imię włásné Pánu Bogu / Jehowách. A ponieważ tu prorok mówi o Messiaszu/ iáko y sámi Żydźi zeznawáią: tedyć Pan Christus według Jeremiaszá iest Bóg Jehowách: zá czym idźie iż Pan Christus iest z istnośći iedynym Bogiem przedwiecznym. Bo w pismie ś: to imię Jehowách nikogo inszégo nie znáczy tylko sámégo z istnośći Bogá Izráelskiégo. Choćia inné imioná Boże/ iáko Elohim/ Sádái/ Adonái / y inné mogą być dáné rzeczóm stworzonym/ ále to imię Jehowách rzeczoné / żadnému dáné być nie może/ okróm sámégo iednégo z istnośći Bogá. Ták czytay Exodi 15. v. 3. Exo: 6. v. 3. y dla tego w Mądrośći 14. iest nazwáné incommunicabile, to iest/ nie vżyczáné/ iż to imię znáczy źrzódło bytnośći/ co sámému Bogu służy. Exo: 3. v. 14. A ták tu masz iásné pismo o dwu náturách w Pánu Christusie/ bo iż go zowie/ płodem Dawidowym/ znáczy człowieczeństwo/ á iż go zowie Jehowách/ znáczy Bóstwo iego. Bárzo té słowá Żydy y Heretyki kolą: dla tego chcą dowieść iż to imię Jehowách w pismie dáné iest inszym rzeczóm stworzonym. Jáko Gen: 22. v. 14. Exo: 17. v. 15. Iudic: 6. v. 24. Ezech: 48. v. 35. Ale kiedyćby to ták było/ tedyby źle mówił Deut: 6. Słuchay Izráelu/ ieden iest Jehowách. Nád to Rábbi Moyżesz/ libro directionis perplexorum pisze / iż imię Jehowách / sámému Bogu z istnośći służy. Ani vkażą Heretycy żeby pismo ś. stworzenié zwáło Jehową. bo ná tych mieyscách które przywodzą / nie zowie imieniem Jehowy/ ále ráczéy imieniem iákiégo vczynku ábo dobrodźieystwá / które Bóg Jehowá ná tym mieyscu vczynił/ iáko to tám káżdy czytáiąc obaczyć może. Kiedy sie też tráfi iż pismo zda sie názywáć Anyoły Jehową/ ták masz wiedźieć iż nie Anyoły/ ále tego który mówił przez Anyoły/ Bogá zowie Jehową: o czym masz/ Gen: 18. v. 2. y Exo: 3. v. 3. Ale tu prorok o Pánu Christusie powiáda / iż to imię miáło być iego / y ták go mieli zwáć chrześćiánie Jehowá / to iest/ Bóg z istnośći / tákże y Záchár: 2.: Isa 40. v. 3. Ps: 96. v. 8. Ps: 101. v. 26.

Christus názwány Iehowách, to iest, Bóg z Istnośći.

ROZD. XXIIII.

Widzenié o figách bárzo dobrych, y bárzo złych.

1 [W]skazał mi PAN: A oto dwá koszá pełné fig postáwioné przed kośćiołem PAŃskim/ potym gdy A zaprowádźił Nábuchodonozor król Bábiloński Jechoniaszá syná Joákimá królá Judzkiégo / y książętá "iego/ "y rzemieślniki / y "obożné z Jeruzálem / y záwiódł ie do Bábilonu. 2 [v] Kosz ieden miał figi bárzo dobré / iáko bywáią figi ráné/ á drugi kosz miał figi bárzo złé/ których ieść niemożono/ przeto iż były złé. 3 [v] "A rzekł PAN do mnie: Co ty widźisz Jeremiaszu? y rzekłem: B Figi/ figi dobré / bárzo dobré/ y złé/ bárzo złé/ których ieść niemogą/ przeto iż są złé. 4 [v] A stáło sie słowo PAŃskié do mnie / mówiąc: 5 To mówi Pan Bóg Izráelski: [v] Jáko té figi dobré/ ták poznam zaprowádzenié Judzkié/ którém wypuśćił z tego mieyscá do źiemie Cháldeyskiéy/ ná dobré. 6 [v] "A położę oczy moie ná nie "ku zlitowániu/ y wrócę ie do téy źiemie: y C zbuduię ie/ á nie skáżę: y wszczepię ie/ á nie wyrwę. 7 [v] "A dam im serce áby mię ználi żem ia iest PAN: "A będą mi ludem/ á ia im będę Bogiem: bo sie náwrócą do mnie cáłym sercem 8 swoim. [v] A iáko figi złé/ których ieść nie mogą/ przeto że są złé/ to mówi PAN / ták dam Sedechiaszá królá Judzkiégo/ y książętá iego/ y pozostáły z Jeruzálem/ którzy zostáli "w tym mieśćie/ "y którzy mieszkáią w źiemi 9 Aegyptskiéy. [v] "A dam ie ná vtrapienié/ y ná vdręczenié wszystkim królestwóm źiemskim/ ná háńbę/ y ná przypowieść/ y ná przysłowié/ y ná przeklęctwo po wszytkich mieyscách do 10 których ie wygnał. [v] Poślę też ná nie miecz/ y głód/ y mór: áż będą wytráceni z źiemie którąm dał im y oycóm ich.

"Iudzkié, H. "ábo, wrotné, H.

"ná (ich) dobré, H. Dobré figi znáczą iż część ludu miáłá być z niewoléy przywrócona.

"wys: 21. d. 33 Złé figi znáczą iż Sedechiasz król y ostáteklu du miał zátrácony być. "w téy źiemi, H.

ROZDZ. XXV.

Opowiáda niewolą Zydów w Bábilonie przez lat 70 dla wzgárdy słowá Bożego.

1 Słowo które sie sstáło do Jeremiaszá o wszytkim ludu Judzkim/ roku czwartégo Joákimá syná Joziaszowégo królá Judzkiégo (ten iest pierwszy rok Nábuchodonozorá królá Bábilońskiégo.) 2 Które mówił Jeremiasz prorok do wszégo ludu Judzkiégo/ y do wszech obywátelów Jerozolimskich/ rzékąc: 3 Od trzynástégo roku Joziaszá syná Ammon królá Judzkiégo áż do dniá tego/ ten iest trzeci y dwudziesty rok/ sstáło sie słowo PANskié do mnie/ y mawiałem do was ráno wstáwáiąc/ y mówiąc: á nie słucháliście. 4 A posłał PAN do was wszytkié sługi swé proroki/ wstáiąc ráno/ y posyłáiąc/ á nie słucháliście/ ániście náchyláli vszu wászych ábyście słucháli/ 5 gdy mówił: Wróććie sie káżdy od drógi swoiéy złéy/ y od złościwych myśli wászych: á bedziecie mieszkáć w ziemi/ którą PAN dał wam/ y oycóm wászym/ od wieku áż do wieku. 6 A nie chodźcie zá bogi cudzymi ábyście im służyli y kłániáli sie im: áni mie do gniewu przywodźcie vczynkámi rąk wászych: á nie bede was trapił. 7 Lecz nie vsłucháliście mie/ mówi PAN/ ábyście mie do gniewu przywodzili vczynkámi rąk wászych ná swé złé. 8 Dla tego to mówi PAN zástepów: Przeto iżeście nie słucháli słów moich: 9 oto ia posle y pobiore wszytkié narody północné/ mówi PAN/ y Nábuchodonozorá królá Bábilońskiégo sługe mego/ y przywiode ie ná te ziemie/ y ná obywátele iéy/ y ná wszytkié narody/ które są około niéy: y pozábiiam ie/ y położe ie zdumieniem y świstániem/ y pustyniámi wiecznémi. 10 A wytráce z nich głos wesela/ y głos rádości/ głos oblubieńcá/ y głos oblubienice/ głos żarn/ y świátło kágáńcowé. 11 A bedzie wszytká tá ziemiá spustoszéniem/ y zdumieniem: y służyć bedą té wszytkié narody królowi Bábilońskiemu siedmdziesiąt lat. 12 A gdy sie wypełnią siedmdziesiąt lat/ náwiedze ná królu Bábilońskim y ná narodzie onym/ mówi PAN/ nieprawość ich/ y ná ziemi Cháldeyskiéy: y położe ná pustynie wieczné. 13 A przywiode ná one ziemie/ wszytkié słowá moie/ którém mówił przećiwko niéy/ wszytko co nápisano w tych księgách/ cokolwiek prorokował Jeremiasz przećiw wszem narodóm. 14 Bo służyli im gdy byli narodowie mnodzy y królowie wielcy: á oddam im według vczynków ich/ y według spraw rąk ich.

15 Bo ták mówi PAN zástepów Bóg Izráelów: Weźmi kubek winá zápalczywości téy z reki moiéy: á poczestuiesz nim wszytkié narody do którjch ia ćiebie posle. 16 A nápiią sie: y ztrwożą sie/ y száléć bedą od obliczá mieczá który ia puscze miedzy nie. 17 A wziąłem kubek z reki PANskiéy/ y poczestowałem wszytkié narody/ do których mie PAN posłał/ 18 Jeruzálem y miástá Judá/ y króle iego/ y książetá iego/ ábych ie dał spustoszéniem/ y zdumieniem/ y świstániem/ y przeklectwem/ iáko iest ten dzień: 19 Pháráoná królá Ægiptskiégo/ y sługi iego/ y książetá iego/ y wszytek lud iego. 20 A wszytkié wobec: wszytkié króle ziemie Ausytskiéy/ y wszytkié króle ziemie Philistyńskiéy/ y Askáloná/ y Gáze/ y Akkároná/ y ostátki Azotu/ 21 y Idumeą/ y Moábá/ y syny Ammon: 22 y wszytkié króle Tyrskié/ y wszytkié króle Sydońskié: y króle ziemie wysep/ którzy są zá morzem. 23 A Dedan/ y Theme/ y Buz/ y wszytkié 24 którzy sie golą ná długi włos: A wszytkié króle Arábskié/ y wszytkié króle Záchódnié/ którzy mieszkáią ná puszczy. 25 A wszytkié króle Zámbri/ y wszytkié króle Elam/ y wszytkié króle Medów: 26 A wszytkié króle Północné/ zbliza y zdála/ káżdégo przećiw brátu iego: y wszytkié królestwá ziemie które są ná niéy: á król Sesách bedzie pił po nich. 27 A rzéczesz do nich: To mówi PAN zástepów Bóg Izráelów: Piyćie/ á vpiyćie sie/ y wrácayćie: á pádayćie/ y nie wstáyćie od obliczá mieczá który ia puscze miedzy was. 28 A gdy nie bedą chćieli wziąć kubká z reki twéy áby pili/ rzéczesz do nich: To mówi PAN zástepów: Piiąc pić bedziecie: 29 Bo oto

Marginal notes:

To iest, z pilnością á bez przestanku. tákże y wnet niżéy, Hebr.

4. król. 17. d 13. wyższéy 18. c 1 Niżéy 35 c 15.

ábo, spraw, H.

drażniąc mię.

Dan. 9. 22 Niżéy 26 b 6 2.Par. 36. d 22. 2.Esd. 1. a 1.

Bo z niewole też sámé, H.

Kielich gniewu Bożego ná wszytkié narody.

iáko to dziś iáwno, Hebr.

Vckiéy, H

ábo, Idumeą L.

kończyny świátá, H.

To iest, iednégo po drugiem, Hebr.

1. Pet. 4. d 17.

w mieście w którym wzywano imienia mego ia pocznę trapić/ á wy iáko bez winy y bez káźni będziecie? nie będziecie bez káźni: bo ia miecz przywiodę ná wszytkie obywátele ziemie/ mówi PAN zastępów. 30 A ty będziesz prorokował do nich wszytkie té słowá/ y rzeczesz do nich: ᵃPAN z wysoká záryczy/ á z mieszkánia swego świętego głos swóy wypuści: rycząc záryczy ᵇnád ozdobą swoią: ᶜpobudkę iáko tłoczących opiewáć będą przeciw wszytkim obywátelom ziemie. 31 Doszedł krzyk áż do kończyn ziemie: bo sąd PANU z narody/ on sie sądzi ze wszem ciáłem/ niezbożné podałem pod miecz/ mówi PAN. 32 To mówi PAN zastępów: Oto vdrzeczenie wynidzie od narodu do narodu: y wicher wielki powstánie od kończyn 33 ziemie. Y będą pobici PANscy dniá onego od kráiu ziemie/ áż do kráiu iéy: nie będą ich płákáć/ áni zbiéráć/ áni pogrzébáć: iáko gnóy ᵈpo ziemi leżeć będą. 34 Wyycie pásterze/ y woláycie: á posypcie sie popiołem przednieyszy miedzy trzodą: bo sie wypełniły dni wásze áby was pobito: y rozproszenia wásze/ y vpádniecie iáko naczynie drogié. 35 Y ᵉzginie vćiekánie od pásterzów/ y zbáwienie od przednieyszych z trzódy. 36 Głos wołánia pásterzów/ y wycia przednieyszych miedzy trzodą: iż PAN spustoszył pástwiská ich. 37 Y vmilkły pástwiská pokoiu od oblicza gniewu zapálczywośći PANskiéy. 38 Opuśćił iáko lew kuczkę swoię/ iż zostáłá ziemiá ich spustoszoná od oblicza gniewu ᶠgołębice/ y od oblicza gniewu zapálczywośći PANskiéy.

ᵃ Ioel. 3 d 16. Amos. 1. a 2.
ᵇ nád mieszkániem swoim, H.
ᶜ pieśń pobudzáiącą.
ᵈ wł: po obliczu ziemie, Hebr.
ᵉ nie będą mogli vćiekáć, Hebr.
ᶠ ábo, burzącego, H.

ROZD. XXVI.

Wzywa lud do pokuty.

1 A. Z początku królestwá Joákimá syná Josiaszowégo Królá Judzkiégo stáło sie to słowo od PANá/ mówiąc: 2 To mówi PAN: Stań w sieni domu PANskiégo/ á będziesz mówił do wszytkich miast Judzkich/ z których przychodzą kłániáć sie wdomu PAńskim/ wszytkie mowy/ którem ia tobie roskazał ábyś mówił do nich: nie vymuy słowá/ 3 ieśli snadź vsłucháią y náwrócą sie káżdy od drógi swéy złéy: á żal mi będzie złégo które im myślę vczynić dla złości spraw ich. 4 B. Y rzeczesz do nich: To mówi PAN: Jeśli mie nie vsłuchaćie/ żebyśćie chodźili w zakonie moim którym wam dał/ 5 żebyśćie słucháli mów sług moich Proroków/ którem ia posyłał do was ᵍw nocy wstáiąc y posyłáiąc/ á nie słucháliśćie: 6 ʰDam ten dóm iáko Silo/ y to miásto dam ná przeklęctwo wszytkim narodóm ziemskim. 7 Y vsłyszeli kápłani/ y prorocy/ y wszytek lud Jeremiaszá mówiącégo té słowá w domu PANskim. 8 A gdy dokończył Jeremiasz mówić wszytko/ co mu był PAN roskazał áby mówił do wszego ludu: poimáli go kápłani/ y prorocy/ y wszystek lud mówiąc: 9 C. Smierćią niech vmrze. Czemu prorokował imieniem PANskim/ mówiąc: Jáko Silo będzie ten dóm: y to miásto spustoszeie dla tego że nie będzie obywátelá? Y zebrał sie wszytek lud ná Jeremiaszá wdomu PANskim. 10 Y vsłyszeli książętá Judzkie té słowá/ y wstąpili z domu królewskiégo do domu PANskiégo/ y vsiedli w weszćiu nowéy bramy domu PANskiégo. 11 Y mówili kápłani y prorocy do książąt/ y do wszego ludu rzekąc: Sąd śmierći iest mężowi temu: bo prorokował przećiw temu miástu/ iákośćie słyszeli vszymá swémi. 12 D. Y rzekł Jeremiasz do wszech książąt/ y do wszego ludu mówiąc: ⁱPAN mie posłał ábym prorokował ná ten dóm/ y ná to miásto wszytkie słowá któreśćie słyszeli. 13 ᵏTeraz tedy dobrze czyńcie drógi wásze/ y spráwy wásze/ á słuchaycie głosu PANA Bogá wászégo: y będzie żal PANU złego które mówił przećiwko wam. 14 A ia oto iest wręku wászych: czyńcie zemną co dobre y práwe iest w oczách wászych. 15 E. Wszákoż wiedźcie y poznaycie/ że ieśli mie zábiiećie/ krew niewinną wydaćie przećiw sámym sobie/ y przećiw miástu temu/ y obywátelóm iego. bo prawdźiwie PAN mie posłał do was/ ábych mówił wvszy wásze té wszytkie słowá. 16 Y rzekli książętá y

ᵍ pilnie á vstáwicznie posyłáiąc, Hebr.
ʰ 1. król. 4 a 2. b 10.
Ieremiaszá każącégo kápłani poimáli chcąc go na smierć osądźić.
ⁱ wys: 25. c 11.
ᵏ wys: 7. a. 1

wßytek lud do káplanów / y do proroków : Niémáß temu mężowi sądu śmierci: bo imieniem PANA Bogá náßégo mówił do nas. [17] Wstáli tedy mężowie z stárßych ziemie / y mówili do wßego zgromádzenia ludzi / rzekąc: [18] Micheaß z Moráſthy był prorokiem zá dni Ezechiaßá królá Judzkiégo / y mówił do wßego ludu Judzkiégo / rzekąc : To mówi PAN zastępów : Sion iáko pole oran będzie : á Jeruzálem będzie gromádą kámienia: á górá domu wysokością lásow.

**Mich:3. d 18*

[F]

[19] Izali skazał go ná śmierć Ezechiaß król Judzki / y wßytek Judá? izali sie nie bali PANA / y nie błagáli oblicza PANskiég? y żal było PANV złégo które był rzékł przećiwko im ? A ták my czynimy wielkié złé przećiw dußam náßym. [20] Był też mąż który prorokował w imie PANskié Vriaß syn Semei / z Káriáthiárim : y prorokował przećiw temu miástu / y przećiw téy ziemi podług wßystkich słów Jeremiaßowych. [21] [G] A vsłyßał król Joákim / y wßyscy 'możni' / y kśiążetá iego té słowá : y ßukał go król zábić. A vsłyßał Vriaß / y bał sie / y vciékł / y wßedł do Ægyptu. [22] A posłał król Joákim męże do Ægyptu / Elnáthán syná Achobor / y męże z nim do Ægyptu. [23] A wywiedli Vriaßá z Ægyptu / y przywiedli go do królá Joákimá / y zábił go mieczem / y wrzućił trupá iego do grobów gminu pospolitégo. [24] A ták ręká Achikamá / syná Sáphán byłá z Jeremiaßem / áby go nie wydano / w ręce ludu / y nie był zábit.

ábo, rycerze, H.

Vriaß prorok zábity od królá.

łáská, ábo, pomoc, Hebr.

ROZD. XXVII.

Zaroskazaniem Bożym Ieremiaß krolowi Iudzkiému y inszym posyła łancuchy radząc im aby sie poddali Nabuchodonozorowi.

[1] [A] NA początku króleſtwá Joákimá syná Jozyaßowégo królá Judzkiégo / ſtáło sie to słowo do Jeremiaßá od PANA / mówiąc: [2] To mówi PAN do mnie: Vczyń sobie okowy 'y łáncuchy': á włożyß ie ná ßyie twoie. [3] A poślesz ie do królá Edom / y do królá Moáb / y do królá synów Ammon / y do królá Tyru / y do królá Sidonu : 'przez ręce posłów' / którzy przyiácháli do Jeruzálem do Sedechiaßá królá Judzkiégo. [4] A przykażeß im áby do pánów swych mówili : To mówi PAN zastępów Bóg Izráelski : To rzeczećie do pánów wáßych : [5] Jam vczynił ziemię y ludzie / y zwiérzętá które są 'ná ziemi' / siłą moią wielką / y rámieniem moim wyćiągnionym: y dałem ią temu 'który sie podobał' w oczách moich. [6] A ták y teraz iam dał té wßytkié ziemie w rękę Nábuchodonozorá Królá Bábilońskiégo sługi mego : nád to y zwiérzętá polné dałem mu áby mu służyły. [B] [7] A będą mu służyć wßyscy narodowie / y synowi iego / y synowi syná iego / áż przydzie czás ziemie iego / y iego sámégo : y będą mu służyć mnodzy narodowie / y wielcy królowie. [8] A naród y króleſtwo któréby nie służyło Nábuchodonozorowi królowi Bábilońskiému / y ktobykolwiek nie schylił ßyie swéy pod iárzmo królá Bábilońskiégo / mieczem / y głodem / y powietrzem náwiedzę naród on / mówi PAN : áż ich dokonam w ręce iego. [9] A ták wy nie słuchaycie proroków wáßych / y wieszczków / y widośnów / y wróżków / y czárowników / którzy wam mówią: Nie będźiećie służyć królowi Bábilońskiému. [10] Bo wam prorokują kłamstwo / áby was oddalili od ziemie wáßéy / y 'żeby was wyrzućili' / żebyśćie zginęli. [11] Ale naród który podda ßyie swą pod iárzmo królá Bábilońskiégo / á będzie mu służył / zostáwię ij w ziemi iego / mówi PAN : y będzie ią spráwował / y będzie mießkał w niéy. [12] A do Sedechiaßá królá Judzkiégo / mówiłem 'podług tych słów wßytkich' / rzékąc: [C] Poddaycie ßyie wáßé pod iárzmo królá Bábilońskié° / á służćie mu / y ludowi iego / á żyć będźiećie. [13] Przecz vmiéraćie ty y lud twóy mieczem / y głodem / y morem / iáko mówił PAN do narodu / który nie będzie chciał służyć królowi Bábilońskiému? [14] Nie słuchaycie słów proroków mówiących wam : Nie będźiećie służyć królowi Bábilońskiému : bo oni wam fałß powiedáią. [15] Bom ich nie posyłał / mówi PAN : á oni prorokują w imie

ábo, iarzmá, H.

wł: ręką ábo w ręce posłów, Hebr.

wł: po obliczu ziemie, Hebr.

wyż: 23. 16. Niżéy 29. b 8. Vpomina aby fałßywych proroków nie słuchali.

żebych was odrzućił, H.

té wßytkié słowá, Hebr.

wyż: 14. c 14 y 23. d 21. Nii: 29. b 9.

moie fałszywie: áby was wyrzućił/ żebyśćie zginęli/ ták wy/ iáko y prorocy/ którzy wam prorokuią. Do kápłanów też y do ludu tego mówiłem rzekąc: To mówi PAN: Nie słuchayćie słów proroków wászych/ którzy wam prorokuią/ mówiąc: Oto naczynia PANskié przywrócone będą z Bábilonu teraz prędko: bo wam fałsz prorokuią. Przetóż nie słuchayćie ich/ ále służćie królowi Bábilońskiému/ ábyśćie żyli. czemu dáiećie to miásto ná spustoszenié? A ieśli są prorokámi/ á iest v nich słowo PANskié/ niech zábieżą PANV zastępów/ áby naczynia które pozostáły w domu PANskim/ y w domu królá Judzkiégo/ y w Jeruzálem/ nie przyszły do Bábilonu. Bo to mówi PAN zastępów do słupów/ y do morzá/ y do podstáwków/ y do ostátká naczynia które pozostáło w tym mieśćie: których nie pobrał Nábuchodonozor król Bábiloński/ gdy przeniósł Jechoniaszá Królá syná Joákimá Królá Judzkiego z Jeruzálem do Bábilonu/ y wszytkié przednieysze ludźie Judá y Jeruzálem. Bo to mówi PAN zastępów Bóg Jzráelów do naczynia które pozostały w domu PANskim/ y w domu królá Judzkiégo y w Jeruzálem: do Bábilonu záwiezione będą/ y będą tám áż do dniá náwiedzenia swégo/ mówi PAN: y każe ie odnieść y przywróćić ná to mieysce.

Margin notes: ...ych was ...ućił. H. — ...domu PANskiego. H. — Zábránie naczynia kośćielné. 4. król. 25. c. 13.

ROZD. XXVIII.

Ostało sie roku onégo ná początku królestwá Sedechiaszá królá Judzkiégo/ roku czwarté miesiącá piątégo/ rzekł do mnie Hánániasz syn Azur prorok z Gábáon/ w domu PANskim przed kápłany y przede wszystkim ludem mówiąc: To mówi PAN zastępów Bóg Jzráelów: Skruszyłem iárzmo królá Bábilońskiégo. Jeszcze dwie lećie dni/ á ia każe odnieść ná to mieysce wszystkié naczynia domu PANskiégo/ które pobrał Nábuchodonozor król Bábiloński z mieyscá tego/ y przeniósł ie do Bábilonu. A Jechoniaszá syná Joákim/ królá Judá/ y wszystko záprowádzenié Judá którzy weszli do Bábilonu/ ia przywrócę ná to mieysce mówi PAN: bo skruszę iárzmo królá Bábilońskiég. Y rzekł Jeremiasz prorok do Hánániaszá proroká przed oczymá kápłanów/ y przed oczymá wszégo ludu/ który stał w domu PANskim. y rzekł Jeremiasz prorok: Amen/ niech ták vczyni PAN. niech wzbudźi PAN słowá twoie/ któreś prorokował: áby przywrócono naczynia do domu PANskiégo/ y wszystko záprowádzenié z Bábilonu ná to mieysce. Wszákóż posłuchay tego słowá które ia mówię do vszu twoich/ y do vszu wszégo ludu: Prorocy którzy byli przede mną y przed tobą od początku/ á prorokowáli ná ziemie mnogié/ y ná królestwá wielkié/ o walce/ y o znędznu/ y o głodźie. Prorok który prorokował pokóy: gdy sie ziśći słowo iego/ poznan będźie zá proroká/ którégo posłał PAN w prawdźie. Y wźiął Hánániasz prorok łáncuch z szyie Jeremiaszá proroká/ y złamał ji. Y rzekł Hánániasz przed oczymá wszytkiégo ludu/ mówiąc: To mówi PAN: Ták złámie iárzmo Nábuchodonozorá królá Bábilońskiégo po dwu lat z szyie wszech narodów. Y poszedł Jeremiasz prorok w drógę swą. Y ztáło sie słowo PANskié do Jeremiaszá/ potym gdy złamał Hánániasz prorok łáncuch z szyie Jeremiaszá proroká/ mówiąc: Jdź/ á powiedz Hánániaszowi: To mówi PAN: Złamałeś łáncuchy drzewiáné: y miásto nich vczynisz łáncuchy żelázné. Bo to mówi PAN zastępów/ Bóg Jzráelów: Járzmo żelázné włożyłem ná szyie tych wszech narodów/ áby służyli Nábuchodonozorowi królowi Bábilońskiému/ y będą mu służyć: nád to y źwierz ziemski dałem mu. Y rzekł Jeremiasz prorok do Hánániaszá proroká: Słuchay Hánániaszu: nie posłał ćie PAN/ á tyś kazał vfáć ludowi temu w kłamstwie. Przetóż to mówi PAN: Oto ia wyslę ćię z ziemie: tego roku vmrzesz: boś mówił przećiw

Margin notes: Hánániasz przećiw Jeremiaszowi fałszywie prorokuiący. — Jáko poznáć prawdźiwé go proroká. — o głodźie, y o morze. H. — Abo, iárzmo. H. — Abo, iárzmo. H. — Járzmo żelázné zá drzewiáné. — Fałszywie prorokuiący śmierćią od Bogá skarány.

17 PANU. ᵛ Y umárł Hánániasz prorok onegoż roku / miesiącá śiodmégo.

ROZDZ. XXIX.

Prorok nápomina Zydy zágnáne do Bábilonu, áby tám mieszkáli á fałszywym prorokóm nie wierzyli

1 TE są słowá listu / który posłał Jeremiasz prorok z Jeruzálem / do ostátku stárszych záprowádzenia / y do kápłanów / y do proroków / y do wszego ludu który był przeniósł Nábuchodonozor z Jeruzálem do Bábilonu: 2 ᵛ potym iáko wyszedł Jekoniasz król / y páni / y rzezáńcy / y książętá Judzkie / y Jerozolimskie / y rzemieślnik y ᵛ obożny z Jeruzálem: 3 ᵛ w ręce Eláśá syná Sáphán / y Gámáryaszá syná Helciaszá / które posłał Sedecyasz król Judzki do Nábuchodonozorá królá Bábilońskiego do Bábilonu / mówiąc: 4 ᵛ To mówi PAN zastępów Bóg Izráelów do wszego záprowádzenia / którem przeniósł z Jeruzálem do Bábilonu: 5 ᵛ Budуycie domy / á mieszkayćie / y sadźćie sády / á iedźćie owocé ich. 6 ᵛ Póymuyćie żony / á płodźćie syny y córki: y dawayćie synóm wászym żony / á córki wásze wydawayćie zá męże / y niech rodzą syny y córki: y mnożćie sie tám / á nie bądźćie w máłey liczbie. 7 ᵛ Y szukayćie pokoiu miástá / do którégom was przeprowádźił / á módlćie sie zá nie do PANA: bo w iego pokoiu będźie wam pokóy. 8 ᵛ Abowiém to mówi PAN zastępów Bóg Izráelów. ᵛ Niech was nie zwodzą prorocy wászy / którzy są miedzy wámi / y wieszczkowie wászy: ány pilnuyćie snów wászych które sie wam śnią: 9 ᵛ bo oni fałszywie wam prorokuią imieniem moim / á nie posłałem ich mówi PAN. 10 ᵛ Bo to mówi PAN: Gdy sie poczną wypełniáć w Bábilonie śiedmdźieśiąt lat / náwiedzę was / y wzbudzę nád wámi słowo moie dobré / że was przywrócę ná to mieysce. 11 ᵛ Bo ia wiém myśli które ia myślę o was / mówi PAN / myśli pokoiu á nie vdręczenia / ábych wam dał koniec y ćierpliwość. 12 ᵛ Y będźiećie mie wzywáć / y póydźiećie / y będźiećie sie modlić do mnie / á ia was wysłucham. 13 ᵛ Będźiećie mie szukáć / y naydźiećie / gdy mie szukáć będźiećie wszytkim sercem wászym. 14 ᵛ Y będę náleźion od was / mówi PAN / y wrócę niewolą wászę / y zbiórę was ze wszech narodów / y ze wszytkich mieysc / do którychem was wygnał / mówi PAN: y przywrócę was z mieyscá do którégom was dał záprowádźić. 15 ᵛ Bośćie mówili: Wzbudźił nam PAN proroki w Bábilonie. 16 ᵛ Bo to mówi PAN do królá który śiedźi ná stolicy Dáwidowéy / y do wszego ludu / który mieszka w tym mieśćie / do bráćiey wászey / którzy nie wyszli z wámi w záprowádzenié. 17 ᵛ To mówi PAN zastępów: Oto puszczę ná nie miecz / y głód / y mór / y ᵛ vczynię ie ᵛ iáko złe figi / których ieść nikt nie może / przeto że są bárzo złe. 18 ᵛ Y będę ie prześládował mieczem y głodem / y morem: Y dam ie ná vtrápienié wszytkim królestwóm źiemie: ná przeklectwo / y ná zdumienié / y ná świstánié / y ná vrągánié wszem narodóm do którychem ie wyrzućił: 19 ᵛ Przeto iż nie słucháli słów moich / mówi PAN: którém posyłał do nich przez sługi moie proroki ᵛ w nocy wstáiąc y posyłáiąc: á nie słucháliśćie / mówi PAN. 20 ᵛ Wy tedy słuchayćie słowá PANskiego wszytko záprowádzenié / którém wysłał z Jeruzálem do Bábilonu. 21 ᵛ To mówi PAN zastępów Bóg Izráelski do Achábá syná Koliaszá / y do Sedeciaszá syná Máásiaszá / którzy wam prorokuią imieniem moim fałszywie: oto ia podam ie w ręce Nábuchodonozorá królá / y pobiie ie przed oczymá wászémi. 22 ᵛ Y wźięté będźie z nich ᵛ przeklinánié wszytkiemu záprowádzeniu Judá / które iest w Bábilonie / mówiąc: Niech ćie vczyni PAN iáko Sedeciaszá / y iáko Achábá / które ᵛ smáżył król Bábiloński w ogniu: 23 ᵛ przeto że czynili głupstwo w Izráelu / y cudzołożyli z żonámi przyiaciół swoich / y mówili słowo imieniem moim fałszywie / którégom im nie roskazał / iam iest sędźią y świádkiem / mówi PAN. 24 ᵛ Y do Semeiaszá Nehelámitczyká rzeczesz: To mówi PAN zastępów Bóg

ᵛ ábo, wrotnych, ábo, celnieyszych.

ᵛ wyszszey 14. c 13. y 23. d 16. Fałszywi prorocy.

ᵛ wyszszey 25. c 12. 2. Par. 36. d 21. 1. Esdr. 1. a 1. Dan. 9. a 2. Ciesży lud obiecuiąc wybáwienie z Bábilonu, po 70 lat.

Opowiáda tych którzy w Ieruzálem pozostáli wytrácenie.

ᵛ wyż. 24. c 1. ᵛ wł: położę ábo, dam ie, H.

Wzgárdá słow Bożych y proroków. ᵛ vstáwicznie á pilnie posyłáiąc, Hebr. Grozi dwiemá prorokóm fálszywym.

ᵛ sposob przeklinánia.

ᵛ ábo, spalił.

Izráelów: Zá to iżeś posłał imieniem swoim listy do wßego ludu który iest w Jeruzálem/ y do Sophoniaßá syná Máásiaßá kápłaná/ y do wßech kápłanów/ mówiąc: PAN cie dał kápłanem miásto Joiády kápłaná/ ábyś był wódzem w domu PANskim nád káżdym meżem opetánym y prorokuiącym/ ábyś go wsádził do klody/ y do ciemnice. 27 A teraz czemuś nie ßukał Jeremiaßá Anáthothczyká który wam prorokuie? 28 G Bo dla tego posłał do nas do Bábilonu mówiąc: Długa to: budujcie domy/ á mießkaycie/ y sadźcie sády/ á iedźcie owoce ich. 29 Czytał tedy Sophoniaß kápłan ten list w vßy Jeremiaßá proroká. 30 Y stáło sie słowo PANskie do Jeremiaßá mówiąc: 31 Posli do wßego záprowádzenia/ rzekąc: To mówi PAN do Semeiaßá Nehelámitczyká: Dla tego że wam prorokował Semeiaß á iam go nie posłał: y kazał wam vfáć w kłamstwie: 32 Przeto to mówi PAN: Oto ia náwiedze Semeiaßá Nehelámitczyká y nasienie iego/ nie bedzie miał meżá siedzącego w pośrzodku ludu tego: y nie vyźrzy dobrá/ które ia vczynie ludowi memu/ mówi PAN: bo przez lenistwo mówił przeciw PANV.

[falßywie.] [niewola.] [przed Ieremiaßem, ábo, gdy słyßał Ieremiaß, Heb.] [Falßywy prorok z pomstwem wygładzon] [skarze.] [mießkáiącego.]

ROZDZ. XXX.

1 To słowo które sie stáło do Jeremiaßá od PANA rzekąc: 2 A To mówi PAN Bóg Izráelów rzekąc: Nápiß sobie wßytkie słowá/ którém mówił do ciebie/ ná księgách. 3 Bo oto dni przychodzą/ mówi PAN: że przywróce záprowádzenie ludu mego Izráelskiego y Judzkiego/ mówi PAN: á przywróce ie do ziemie/ którąm dał oycóm ich: y posiedą ią. 4 A te słowá które mówił PAN do Izráelá/ y do Judy: 5 Bo to mówi PAN: Słyßeliśmy głos stráchu: boiaźń/ á niemáß pokoiu. 6 Pytay cie sie/ á obácżcie ieśli rodzi meżczyzná: przecżżem tedy widział káżdégo meżá reke ná biodrách iego iáko rodzącéy/ y odmieniły sie wßytkie twarzy w żółtą niemoc? 7 Biádá/ bo wielki dzień on/ á niemáß mu podobnég: y czás iest vćiśnienia Jákob/ y z niego wyzwolon bedzie. 8 Y bedzie w on dzień/ mówi PAN zastepów/ skruße B iárzmo z ßyie twoiéy/ y związki iego potárgam/ á nie bedą wiecéj nád nim obcy pánowáć: 9 ále bedą służyć PANV Bogu swému/ y Dawidowi królowi swemu/ którégo im wzbudze. 10 A ták nie bóy sie ty sługo móy Jákobie/ mówi PAN/ áni sie lekay Izráelu: bo oto ia wybáwie cie z ziemie dálekiéy/ y nasienie twoie z ziemie wiezienia ich: y wróci sie Jákob/ y odpocznie/ y bedzie miał dostátek wßégo dobrá/ á nie bedzie kogoby sie bał: 11 bom ia z tobą iest/ mówi PAN/ ábych cie zbáwił: bo vczynie skończenie we wßech narodziéch/ miedzy którém cie rozpróßył: lecz z tobą nie vczynie skończenia: ále cie skarze w sądzie/ ábyś sie sobie nie zdał niewinnym. 12 Bo to mówi PAN: Nieuléczone złamánie twoie/ zła bárzo rána twoiá. 13 C Niemáß ktoby sądził sąd twóy ná záwiązánie: pożytku léczenia niemáß. 14 Wßyscy którzy cie miłowáli zápomnieli cie/ y nie bedą cie ßukáć: bo ráną nieprzyiacielską vbiłem cie/ karániem okrutnym: dla mnostwá nieprawośći twéy/ zátwárdziały sie grzéchy twoie. 15 Cóż wołaß nád skrußénim twoim? nieuléczona iest boléść twoiá: dla mnostwá nieprawośći twoiéy/ y dla twárdych grzéchów twoich vczyniłem ci to. 16 Przeto wßyscy którzy cie pożéráią/ pożárci bedą: y wßyscy nieprzyiaciele twoi w niewolą pobráni bedą: á którzy cie pustoßą/ bedą spustoßeni: y wßytkie łupieżce twoie dam ná złupienie. 17 Bo zágoie blizne twoie/ á z ran twoich wylécze cie/ mówi PAN. Bo wygnáną názwáli cie Sionie: Tać iest która nie miálá pytáiącég. 18 To mówi PAN: Oto ia przywróce záprowádzenie namiotów Jákobowych/ D y smiłuie sie nád dáchy iego: y zbuduie sie miásto ná wysokośći swoiéy/ y kościół według porządku swégo záłożon bedzie. 19 Y wynidzie z nich chwalá y głos igráiących/ y rozmno

[Prorokuie o królestwie Christusowym pod figurą wybáwienia ludu Żydowskiego z niewoli Bábilońskiéy.]
[Ioel.2.a 2. c 11. Amos 5. c 18 Soph.1.d 15.]
[Christusowi synowi Dawidowému. Chalda. Isa 43. a.1. y 44. a 2. Luk.1.g.70.]
[wytrácę do końcá.] [To iest, obyczáynie, miernie, Hebr.] [ktoby pomógł rzeczy twéy, Hebr.] [rány twoiéy] [wysßły 23. d 19. Iáko zwykł nieprzyiaciel.] [(á iż) sie rozmnożyły, H] [mnogich, H.] [o któréy sie nikt nie pytał.] [trwáć bedzie, H.] [wesela, H.]

że ie/

že ie/ y nie vbedźie ich / y vwielbie ie/
20 y niezdrobnieią. A beda synowie iego
iáko z pierwu / á zgromádzenie iego
przedemną trwáć bedźie: y [a]náwiedze
21 przeciw wßytkim którzy go trapią. [b] y
bedźie wódz iego z niego: á kśiążę z
pośrzodku iego wywiedźion bedźie/ y
przytulę go / y przystąpi do mnie. bo
któż to iest/ któryby przytulił serce swé
áby sie przybliżył ku mnie / mówi
22 PAN: [c] y bedźiecie mi ludem / á ia
23 wam bede Bogiem. [d] Oto wicher
PANski/ zapálczywość wychodząca/
burza spadáiąca/ ná głowie niezbożnych odpocznie.
24 [e] Nie odwróći PAN
gniewu zapálczywośći / áż vczyni / y
nie wypełni myśl sercá swego : ná
ostátku dni wyrozumiećie to.

[a] pokarze.

ROZDZ. XXXI.

Proroctwo o przyśćiu Páná Christusowym ná świát, gdźie sie Bóg obiecuie być Bogiem y zbáwićielem y obrońcą ludu swego.

1 A ZAsu onego/ mówi PAN: Bede Bogiem wßytkim rodzáiom Jzráelowym/ á oni beda mi ludem.
2 [a] To mówi PAN: Nálazł łáskę ná puszczy lud/ który został po mieczu: póydźie ná swóy pokóy Jzráel.
3 [b] Z dáleká PAN mi sie okazał. A miłośćią wieczną vmiłowałem cie / dla tego przyćiągnąłem lutuiąc sie.
4 [c] A záśie zbuduie cie/ y pobuduieß sie pánno Jzráelska / ieszcze bedźieß przybrána bebnámi twémi / y wychodźić bedźieß w táńcu gráiących.
5 [d] Jeszcze sádźić bedźieß winnicé ná górach Sámáryiskich : sádźić beda sádzący / á póki czás nie
6 przydźie / nie beda winá zbieráć : [e] bo bedźie dźień / którego woláć beda strożowie ná górze Ephráim / [f] Wstańcie/ á wstąpmy ná Sion do PANA Bogá náßego.
7 [g] Bo to mówi PAN:Ráduyćie sie z weselem Jákobowi/ á wykrzykayćie przeciw głowie narodów : brzmićie á śpiewayćie/ y mówćie : Zbaw PANIE lud twóy/
8 ostátki Jzráelowé. [h] Oto ia przywiode ie z ziemie Pólnocnéy / á zbiórę ie
B od kráiów ziemie : miedzy którémi beda ślepy y chromy/ brzemienna y rodząca spólem / gromádá wielka
9 wracáiących sie tu. [i] Z płáczem przyda / á w miłośierdźiu przyprowádze ie: y przywiode ie przez potoki wodné drogą prostą/ y nie potkną sie ná niéy : bom sie stał Jzráelowi oycem/ á Ephráim iest pierworodnym moim.
10 [k] Słuchayćie słowá PANskiego narodowie / á opowiádayćie ná wyspách które są dáleko/ y mówćie: Któ ry rosproßył Jzráelá/ zgromádźi go:

[f] Jz. 2. a 3. Mich. 4. a 2.

O náwróceniu narodów do Páná Christusá pogáńskich.

11 y bedźie go strzégł iáko pásterz trzódy swéy. [l] Bo PAN odkupił Jákobá/ y wybáwił go z reki mocnieyßéy.
12 [m] A przyda / y chwalić beda ná górze Sion : y zbiora sie do dóbr PANskich/ ná zboże/ y ná wino / y ná oliwe/ y ná płód bydłá y stádá : á bedźie duszá ich iáko ogród wilgotny/ y
13 nie beda iuż więcey [a]łáknąć [n] Tedy sie bedźie weselilá pánna w táńcu/
C młodźieńcy y stárcy spólem: y obróce płácz ich w wesele/ y poćieße ie/ y roz
14 wesele od smutku ich. [o] A opoie duße kápłanów tłustośćią : á lud móy bedźie násycon dobrámi memi/ mó-
15 wi PAN. [p] To mówi PAN : [b]Głos ná wysokośći słyßan iest nárzekánia/ płáczu/ y załośći/ Rachel płáczącéy synów swoich/ á niechcącéy przyiąć poćießenia nád nimi/ że ich niémáß.
16 [q] To mówi PAN : Niech przestánie głos twoy od płáczu/ y oczy twoie od łez : bo ma zapłáte robotá twoiá/ mówi PAN: y wróca sie z ziemie nieprzyiacielskiéy.
17 [r] A iest nádźieiá o ostátku twym/ mówi PAN : y wróca
18 sie synowie do gránic swoich. [s] Słyßąc słyßałem Ephráimá [c]przenoßącego sie : karałeś mie / y wyćwiczyłem sie/ iáko cielec nie vkrócony : náwróć mie/ á náwróce sie: boś ty PAN
19 Bóg móy. [t] Bo skoroś mie náwróćił/ czyniłem pokute : á skoroś mi pokazał / vderzyłem sie w biodrę moie.
D Záwstydźiłem sie y zásromałem sie/ żem odniósł háńbe młodośći moiéy.
20 [v] Jesli syn poczciwy mnie Ephráim/ iesli dźiećie roskoßné ? bo od onąd iákom mówił o nim/ ieszcze nań bede pámietał. Przetóż sie poruszyły wnetrznośći moie nád nim : lituiąc
21 zlituie sie nád nim/ mówi PAN: [x] Postaw sobie strażnice / nákłádź sobie [d]gorzkośći : obróć serce swé ku drodze prostéy którąś chodźiłá : wróć sie

[a] záłowáć, H.

[b] To wykłáda Ewánielistá Math. 2. o dźiećiach od Herodá pobitych. A ta obasz trudność pismá, bo ktoby sie był tego domyślił?

[c] nárzekáiącego, H.

[d] gromád (kámieni) H.

pánno Izráelſka / wróć ſie do tych
22 miaſt twoich. Dokądże od roſkoſzy roſpuśćiſz ſie córko błedna? bo PAN ſtworzył nowinę ná ziemi: BIAŁAGŁOWA OGARNIE MĘŻA.
23 To mówi PAN zastępów Bóg Izráelów: Jeſzcze bedą mówić to ſłowo w ziemi Judzkiéy / y w mieśćiech iéy / gdy náwrócę poimánié ich: Nie cháyći błogosłáwi PAN / piękność ſpráwiedliwośći / górá świeta:
24 A bedą ná niéy mieſzkáć Judás / y wſzytkié miáſtá iego ſpólem: oracze y żonacy trzódy.
25 Bom vpoił duſze ſprácowáną: y káżdą duſze łáknącą nákarmiłem.
26 Dla tego iáko ze ſnu ocknąłem ſie / y vyźrzałem / á ſen mój mi ſłodki.
27 Oto dni przychodzą / mówi PAN: y záśieie dóm Izráelſki / y dóm Judzki naśieniem człowieczym / y naśieniem bydłá.
28 A iákom czuł nád nimi / ábych wyrywał y káźił / y rozwalał / y trácił / y trapił: ták bede czuł nád nimi ábych budował / y ſádźił / mówi PAN.
29 W oné dni nie bedą wiecéy mówić: Oycowie iedli iagodę kwáśną / á zeby ſynów zćiérpnęły.
30 Ale káżdy vmrze w ſwéy niepráwośći: káżdy człowiek który ié kwáśną iágodę zćiérpną zeby iego.
31 Oto dni przychodzą mówi PAN: y poſtánowię z domem Izráelſkim y z domem Judzkim przymierze nowé:
32 nie według przymierza które z oycy ich poſtánowił w dźień / którégom viął rękę ich / ábych ie wywiódł z ziemie Ægyptſkiéy: przymierze które zgwałćili / á iam pánował nád nimi / mówi PAN.
33 Ale to bedźie przymiérze które poſtánowię z domem Izráelowym: po onych dniách / mówi PAN: Dam zakon mój do wnętrznośći ich / á ná ſercu ich nápiſzę ji: y bede im Bogiem / á oni bedą mi ludem.
34 A nie bedźie wiecéy vczył mąż bliźniego ſwego / y mąż brátá ſwego / mówiąc: Poznay PANA: bo wſzyſcy poznáią mie od namnieyſzégo ich / áż do nawietſzég / mówi PAN: bo ſie zlituię nád ich nieprawośćią / á grzéchów ich wiecéy nie wſpomionę.
35 To mówi PAN / który dáie słońce ná świátłość dniá / porządek kśiężycá y gwiazd ná świátłość nocy: który wzruſza morze / y ſzumią wáły iego / PAN zastępów imię iemu.
36 Jeſli vſtáną té vſtáwy przedemną / mówi PAN / tedy y naśienié Izráelowé vſtánie: żeby nie był naród przedemną po wſzytkié dni.
37 To mówi PAN: Jeſli mogą bydź rozmierzoné niebioſá zwierzchu / y wyrozumiáné grunty ziemie ná dole: y ia odrzucę wſzytko naśienié Izráelowé / dla wſzego co czynili / mówi PAN.
38 Oto dni przychodzą / mówi PAN / y zbudowano bedźie miáſto PANV od wieże Hánánel / áż do brámy narożnéy.
39 A wynidźie dáléy ſznur pomiaru przed págorek Gáreb / y obéydźie Goáthe /
40 y wſzytkę dolinę trupów y popiołu / y wſzytkę kráinę śmierći / áż do potoku Cedron / y áż do węgłá brámy końſkiéy ná Wſchód / Swiętá rzecz PANV: nie bedźie wyrwána áni zepſowána wiecéy ná wieki.

Marginalia: ſie tułáć, H. — ſtworzy, H. — Proroctwo o Pánnie Máriiéy y národzeniu Páná Chriſtuſá. — mieſzkánie, H. — ſmętna, H. — pilen był, Heb. — Ezech. 18. 22. — Zyd. 8. c 8. — O przymierzu nowym Bogá z ludem. — chociam ia. — Zyd. 10. c 16 — ieden drugiego, Hebr. — Dźiei. 10. c 43. — wſzytkié polá, H. — (bedą) świete PANV.

22 *Pan ſtworzy nowinę ná ziemi.*] Prorokuiąc o wybáwieniu z niewoléy Bábilońſkiéy / która byłá figurą niewoli grzéchu / zárázem vkázuie ſpoſob / którym ſie to wybáwienié zupełnie ſstáć miáło / to ieſt / przez Meſsiaſzá / który ſie miał z białéy głowy národźić. A toć byłá nowa rzecz ná ziemi / że ſie z Pánny národźić miał. Y zowie to ſtworzeniem / áby pokazał / iż ſam Bóg miał ſpráwić tákié poczećié / nie zwykłym obyczáiem bez męża.

22 *Białagłowa ogarnie męża.*] To ieſt / Pánná Mária P. Chriſtuſá / który ieſcze w żywoćie Pánieńſkim będąc / był mężem nie wlećiech ále w mądrośći y w rozumie: gdyż záraz od poczećia ſwego w żywoćie mátki / miał mądrość y vżywánie rozumu. Hier: in Ierem.

31 *Przymierze nowé.*] Jáſnémi słowy vczy Prorok / iż dwoie ieſt przymierze Boże: iedno ſtáré dáné przez Moyżeſzá ná gorze Sinai y nápiſáné ná tablicách kámiennych: drugié nowé zacnieyſzé y trwálſzé / które miał dáć Meſsias / y ná ſercách ludzkich nápiſáć. Ażeby kto nie rozumiał / iż to przymierze do czáſu tylko miáło bydź / ábo kiedy vſtáć / przydáie v. 35. iż zakon Ewánieliiey miał trwáć / póki ten porządek biegów niebieſkich trwa / to ieſt / do ſkończenia świátá. A tu prorok mówi o naśieniu Izráelſkim nie według ćiáłá / ále iáko wykłáda Páweł ś. według obietnice y duchá. A co tu mówi prorok iż Jeruzálem miało bydź znowu budowáné / nie rozumie o onym ziemſkim / bo to po ſpuſtoſzeniu przez té półtorá tyśiącá lat nie ieſt zbudowáné. Ale to mówi o nowym Jeruzálem kośćiele Páná Chriſtuſowym / który ono Jeruzálem ziemſkié figurowáło.

33 *Dam zakon mój do wnętrznośći ich.*] Augustinus lib. de ſpiritu & litera cap. 24. piſze / iż tu Prorok przepowiedá łáſkę nowégo Teſtámentu / to ieſt wiárę z miłośćią złączoną / którą Bóg wléwa w ſerce náſzé / ábyſmy nietylko vmieli / ále też wypełniáli przykazánia

Marginalia: Národzenié Chriſtuſá z Pánny. — Chriſtus był mężem ieſcze w żywoćie mátki. — Przymierze dwoie. — Zakon nowy ná ſercách dány.

Boże. A co przydáie Prorok/ Ani bedźie więcéy vczył mąż bliżniégo ſwégo. To ſie rozumié o onéy zapłáćie królestwá niebieſkiégo/ gdźie wßyſcy wybráni Bogá widźieć bedą. A iesli ſie té słowá oſtátnie máią rozumieć o teráznieyßym czáſie żywotá/ tedyć tu przećie Prorok nie mówi o wykłádźie piſmá ś. y táiemnic wiáry świetéy/ iákoby w Kośćiele Bożym náuczyćielów y doktorów bydź nie miáło/ bo té obiecano Mátt. 28. y Ephe: 4. do skończenia świátá. Ale tu Prorok mówi o známiomośći Bogá iednégo którégo mieli wßyſcy znáć. Bo iż pod stárym zakonem/ nie tylko pogánie ále y Żydowie pod czás fałßywé bogi chwalili/ otóż przepowiáda prorok iż w nowym zakonie wßyſcy mieli znáć iednégo Bogá/ co ſie iáko widziemy wypełniło. Boy pogánie ſie náwróćili/ y Żydowie y Turcy choć niewierni ſą/ wßákże iednégo Bogá chwalą. Y to ieſt co obiecował Prorok/ ále o inßych táiemnicách piſmá ś. nic tu nie mówi/ żeby kto bez nauki kośćiołá Bożégo miał táiemnice wiáry świetéy zrozumieć: Heretyckié to ſą wymysły przećiw iáſnému słowu Bożému/ które każe słucháć Náuczyćielów/ y kośćiołá Bożégo.

ROZDZ. XXXII.

Ieremiaß wſádzon do więźienia iż prorokował przećiw miáſtu.

1 A Słowo które ſie ſstáło do Ieremiaßá od PANA/ roku dźieśiątégo Sedeciaßá królá Judzkiégo: ten ieſt rok oſmnaſty Nábuchodonozorá. 2 Tedy woyſko królá Bábilońſkiégo obległo było Jeruzálem: A Jeremiaß prorok był zámkniön w śieni ćiemnice/ która byłá w domu królá Judzkiégo. 3 Bo go był zámknął Sedeciaß król Judzki/ mówiąc: Czemu prorokuieß rzékąc: To mówi PAN: Oto ia dam to miáſto w rece królá Bábilońſkiégo/ y weźmie ie: 4 y Sedeciaß król Judzki nie vydźie reki Cháldeyczyków: ále bedźie dan w reke królá Bábilońſkiégo: y bedą mówić vſtá iego z vſty iego/ oczy téż iego vyźrzą oczy iego. 5 Y do Bábilonu záprowádźi Sedeciaßá: y bedźie tám áż go náwiedze/ mówi PAN. A iesli bedźiecie walczyć przećiw Cháldeyczykóm/ nic ſcześliwégo mieć nie bedźiecie. 6 Y rzékł Jeremiáß: Sstáło ſie słowo PANſkié do mnie/ mówiąc: 7 B Oto Hánámeel ſyn Sellum/ ſtryieczny brát twóy przydźie do ćiebie/ mówiąc: kup ſobie rolą moie która ieſt w Anáthoth: bo ná ćie należy bliſkośćią ábyś kupił. 8 Y przyßedł do mnie Hánámeel ſyn ſtryiá mégo/ według słowá PANſkiégo/ do śieni ćiemnice/ y rzékł do mnie: Kup rolą moie/ która ieſt w Anáthoth w źiemi Beniámin: bo ná ćie przychodźi dźiedźictwo/ y tyś ieſt bliſki ábyś odźierżał. Y poznáłem że słowo było PANſkié. 9 Y kupiłem rolą v Hánámeelá ſyná ſtryiá mégo/ który ieſt w Anáthoth: y odważyłem mu ſrébrá śiedm ſyklów y dźieśieć ſrébrnych. 10 Y zápiſałem w kśiegách/ y zápieczetowałem/ y przydałem świádki: y odważyłem ſrébro ná ßalách. 11 Y wźiąłem zapis poſſeſsiiéy zápieczetowány/ y contracty/ y zeznánia/ y pieczeći zwierzchu. 12 Y dałem zapis máietnośći Báruchowi ſynowi Nery/ ſyná Máásyaßá/ przed oczymá Hánámeel brátá mego ſtryiecznégo/ przed oczymá świádków którzy byli nápiſáni w liśćie kupnym/ y przed oczymá wßech Żydów/ którzy śieďźieli w śieni ćiemnice. 13 Y przykazáłem Báruchowi przed nimi/ rzékąc: 14 To mówi PAN zaſtepów/ Bóg Izráelów: Weźmi té liſty/ ten liſt kupná zápieczetowány/ y ten liſt który ieſt otworzony: á włóż ie w náczynié gliniáné/ áby mogły trwáć ná wiele dni. C 15 Bo to mówi PAN zaſtepów Bóg Izráelów: Jeſzcze ośiegáć bedą domy/ y role/ y winnice w téy źiemi. 16 Y modliłem ſie do PANA/ oddawßy liſt poſſeſsiiéy Báruchowi ſynowi Nery/ mówiąc: 17 Ach/ ách/ ách PANIE Boże: Otoś ty vczynił niebo y źiemie śiłą twoią wielką/ y rámieniem twym wyćiągnionym: żadné słowo nie bedźie tobie trudné. 18 ᶠKtóry czyniß miłosierdźié nád tyśiącmi/ y oddawaß nieprawość oycow ná łono ſynów ich po nich: ᵍNámocnieyßy/ wielki/ y możny/ PAN zaſtepów imie tobie. 19 Wielki rádą/ ʰá nieogárniony myslą: którégo oczy ſą otworzoné ná wßytkié drogi ſynów ⁱAdámowych/ ábyś oddał káżdému według dróg iego/ y według owocu ᵏwynálazków iego. 20 Któryś ˡpołożył znáki y cudá w źiemi Ægiptſkiéy áż do dniá tego/ y w Izráelu/ y miedzy ludźmi/ y vczyniłeś ſobie imie iáko ieſt ten dźień. 21 Y

Ieremiaß w więźieniu bedąc rolą kupuie, ná znák tego że ſie mieli z niewoli do źiemie ſwéy wróćić.

Modlitwá Ieremiaßá do Páná Bogá.

ᶠExo. 34. 27

ᵍ*Abo, Boże,* H.

ʰ*á obfity w ſprawie,* H.

ⁱ*lub człowieczych,* H.

ᵏ*ábo, ſpraw,* H.

ˡ*czynił.*

wywiodłeś twóy lud Izráelski z ziemie Ægiptskiéy w znákách/ y w cudách/ y reką mocną/ y rámieniem wyćiągnionym/ y w stráchu wielkim. [22] ᵃ A dałeś im te ziemie/ którąś przyśiągł oycom ich/ żeś im miał dáć ziemie opływáiącą mlékiem y miodem. [23] ᵃ A weszli/ y posiedli ią: á nie byli posłuszni głosu twego/ y niechodzili w zakonie twoim: wszytko cos im roskazał czynić/ nie czynili: y przyszło ná nie to wszytko złe. [24] ᵃ Oto baszty pobudowano przećiw miástu áby ie wzięto: A podáné iest miásto w rece Cháldeyczyków/ którzy wálczą ná nie/ dla mieczá/ y głodu/ y moru: á cożkolwiekeś rzékł sstáło sie/ iáko ty sam widźisz. [25] ᵃ A ty mi mówisz PANIE Boże: Kup rolą zá śrebro/ á przywiedź świádki: áno miásto podáné iest w rece Cháldeyczyków. [26] ᵃ A sstáło sie słowo PANskie do Ieremiaszá/ mówiąc: [27] ᵃ Otom ia PAN Bóg wszelkiégo ćiáłá/ á zá mnie wszelkié słowo trudné bedźie? E [28] ᵃ Przetóż to mówi PAN: Oto ia dam to miásto w rece Cháldeyczyków/ y w rece królá Bábilońskiégo/ y wezmą ie. [29] ᵃ A przydą Cháldeyczycy/ walczący ná to miásto/ y zápalą ie ogniem/ y spalą ie/ y domy ná których dáchách ofiárowáli Báálowi/ y czynili mokré ofiáry cudzym bogóm áby mie drażnili. [30] ᵃ Bo byli synowie Izráelscy y synowie Iudzcy vstáwicznie czyniący złość przed oczymá mémi od młodośći swéy: synowie Izráelscy którzy áż do tego czásu drażnią mie vczynkiem rąk swoich/ mówi PAN. [31] ᵃ Bo w zapálczywośći y rozgniewániu moim było mi to miásto/ ode dniá którego ie zbudowáli/ áż do dniá tego którégo bedźie zieté od oblicza mego. [32] ᵃ Dla złośći synów Izráelskich/ y synów Iudzkich/ którą czynili do gniewu mie przywodząc sámi y królowie ich/ książętá ich/ y kápłani ich/ y prorocy ich/ meżowie Iudzcy/ y obywátele Ierozolimscy. F [33] ᵃ A obróćili do mnie tyły á nie oblicza: gdym ie vczył ráno y ćwiczył/ á nie chćieli słucháć/ áby przyymowáli ćwiczenie. [34] ᵃ ᵃA postáwili báłwány swé w domu/ w którym wzywano imienia mego/ áby ji splugáwili. [35] ᵃ A zbudowáli ᵇwyżyny Báál/ które są w dolinie syná Ennom/ áby poświecáli syny swé y córki swé Molochowi: czegom im nie roskazał/ áni mi przyszło ná serce/ áby te obrzydłość czynić mieli/ á Iude ku grzechowi przywodźili. [36] ᵃ A teraz dla tego to mówi PAN Bóg Izráelów do tego miástá/ o którym wy mówićie że bedźie podáné w rece królá Bábilońskiégo mieczem/ y głodem y morem. [37] ᵃ Oto ia zgromádze ie ze wszytkich ziem/ do którychem ie wygnał w zapálczywośći moiéy/ y w gniewie moim/ y w zágniewániu wielkim: y przywróce ie ná to mieysce/ á vczynie że bedą mieszkáć bespiecznie. [38] ᵃ A bedą mi ludem/ á ia im bede Bogiem. [39] ᵃ A dam im serce iedno/ y dróge iedne/ áby sie mnie báli po wszytkie dni: A dobrze im było/ y synom ich po nich. G [40] ᵃ Postánowie też z nimi przymiérze wieczné/ y nie przestáne im dobrze czynić: y boiaźń moie dam do sercá ich/ áby nie odstepowáli odemnie. [41] ᵃ A bede sie weselił nád nimi/ gdy im dobrze vczynie/ á wsádze ie ná téy ziemi ᶜw prawdźie wszytkim sercem moim/ y wszytką duszą moią. [42] ᵃ Bo to mówi PAN: Jákom przywiódł ná ten lud to wszytko złe wielkie: ták przywiode ná nie wszytko dobré/ które ia mówie do nich. [43] ᵃ A bedą dźierżáné role w téy ziemi: o któréy wy mówićie że iest spustoszoná dla tego iż nie zostáł człowiek y bydle/ y dána iest w rece Cháldeyczyków. [44] ᵃ Role zá pieniądze kupowáć bedą/ y zápisowáć do ksiąg/ y pieczeć przykłádáć bedą/ y świádká przywiodą w ziemi Beniámin/ y około Jeruzálem/ po mieśćiéch Iudzkich/ y po mieśćiéch górnych/ y po mieśćiéch polnych/ y po mieśćiéch które są ná południé: bo przywróce poimánié ich/ mówi PAN.

ᵃ 4. król. 21. 4.

ᵇ wyżyny zowią ołtarze iż po górách bywáły podwyższoné, ábo podniesioné.

ᶜ ábo, mocno, H.

ROZD. XXXIII.

Obiecuie Pan ludu wyzwolenie.

1 A Ostało sie słowo PAńskié do Jeremiaszá powtóre / gdy iescze był zámkniony w sieni ciemnice / 2 rzekąc: To mówi PAN który vczyni y vtworzy to / y spráwi / PAN imie iego. 3 Wołay do mnie / á wysłucham cie: y oznaymieć wielkié y pewné rzeczy których niewieß. 4 Bo to mówi PAN Bóg Izráelów do domów miástá tego / y do domów królá Judzkiego / które są pokázoné / y do baszt / y do mieczá 5 idących áby walczyli z Cháldéyczyki / á nápełnili ie trupámi onych ludzi / którém pobił w zápalczywośći moiéy / y w gniewie moim / zákrywáiąc twarz moię od miástá tego dla wszelákiéy złośći ich. 6 Oto ia zágoie im blizne / y przywiodę zdrowie y wyléczę ie: á odkryie im vproszenié pokoiu y prawdy. 7 Wrócę też záprowádzenié Judzkié / y záprowádzenié Jerozolimskié: á pobuduie ie iáko z pierwu. 8 A oczyśćię ie od wszelákiéy nieprawośći ich / którą grzészyli przećiwko mnie: á zlituię sie nád wszémi nieprawośćiámi ich / którémi przećiwko mnie wystąpili / y wzgárdzili mną. 9 A będzie mi to sławą / y weselém / y chwałą / y rádośćią wszytkim narodóm ziemie / którzy vsłyszą B wszytko dobré które ia im vczynię: y zlękną sie / á zátrwożą sie dla wszego dobrá / y dla wszego pokoiu który ia im vczynię. 10 To mówi PAN: Jescze słyszan będzie ná tym mieyscu (które wy mówićie że iest spustoszoné / ták iż niémász człowieká áni bydlećiá: w mieśćiéch Judzkich / y zá Jeruzálem które spustoszoné są bez człowieká / y bez obywátelá / y bez bydłá) 11 głos wesela y głos rádośći / głos oblubieńcá / y głos oblubienice / głos mówiących: Wyznawayćie PANV zastępów / bo dobry PAN / bo ná wieki miłosierdźié iego: y przynoszących słuby w dóm PAński: bo zás przywiodę záprowádzenié ziemie iáko z pierwu / mówi PAN. 12 To mówi PAN zastępów: Jescze będźie ná tym mieyscu pustym bez człowieká / y bez bydlęćiá / y we wszytkich mieśćiéch iego mieszkánié pásterzów leżącéy trzody. 13 C W mieśćiéch górnych / y w mieśćiéch polnych / y w mieśćiéch które są ná południe: y w ziemi Beniámin / y w okolicy Jeruzálem / y w mieśćiéch Judzkich iescze przechodźić będą trzody pod reką liczącego / mówi PAN.

ábo, skryté, H. — *taranámi y mieczem, H.* — *mnostwo, H.* — *y po vlicach Ierozolimskich, H.*

O przyśćiu Páná Christusá.

14 Oto dni przychodzą / mówi PAN: á wzbudzę słowo dobré którém mówił do domu Izráel / y do domu Judá. 15 W oné dni y w onym czáśie vczynię że spłodźi Dawid płód spráwiedliwośći: á będźie czynił sąd y spráwiedliwość ná ziemi. 16 W oné dni będźie zbáwion Judá / y Jeruzálem mieszkáć będźie bespiecznie: á to iest imie którym go názową: PAN spráwiedliwy nász. 17 Bo to mówi PAN: Nie zginie z Dawidá mąż / któryby siedźiał ná stolicy domu Izráelowégo. 18 Z kápłanów też y z Lewitów nie zginie mąż od obliczá mego / któryby ofiárował cáłopalenié / y któryby palił obiáte / y zábiiał ofiáre po wszytkié dni. 19 A ostało sie słowo 20 PAńskié do Jeremiaszá mówiąc: To D mówi PAN: Jeśli sie zrzućić może przymierze moie ze dniem / y przymierze moie z nocą / żeby nie był dźień y noc czásu swego: 21 A przymierze moie zrzućić sie będźie mogło z Dawidem sługą moim / żeby nie był z niego syn / któryby królował ná stolicy iego / y Lewitowie y kápłáni słudzy moi. 22 Jáko nie mogą być zliczoné gwiazdy niebieskié / áni zmierzony piasek morski: ták rozmnożę naśienié Dawidá sługi mego / y Lewity służebniki moie. 23 A ostało sie słowo PAńskié do Jeremiaszá / mówiąc: 24 Azaś nie widźiał co ten lud mówił / rzekąc: Dwoie plemie które był obrał PAN / iest odrzucone: y ludem moim wzgárdźili / dla tego że niémász wiecéy narodu przed nimi? 25 To mówi PAN: Jeslim przymierzá mego miedzy dniem y nocą / y vstaw niebu y ziemi nie postánowił: 26 záiste y naśienié Jákobowé y Dawidá sługi mego odrzucę żebych nie brał z naśienia iego kśiążąt naśienia Abráhámá / Izáaká / y Jákobá: bo wrócę záprowádzenié ich / á zlituię sie nád nimi.

dam mu potomká spráwiedliwégo. Hebr. — *ábo, spráwiedliwość nászá, H.*

Przymierze mocné krolestwá Christusowégo.

A to iest

16 A to iest imie którym go názową Pan nász spráwiedliwy.) Té słowá podobné są onym które masz wyszéy 23. v. 6. y tákże wyświadczáią dwie náturze w Pánu Chrystusie / czytay támże.

18 Z kápłanów téż y z Lewitów nie zginie mąż] Té słowá Hieronym in Isaiam, y Theodoretus in Ieremiam, wykłádáią o kápłaniéch Páná Chrystusowych / którzy vstáwicznie ofiárowáć y trwáć máią áż do skończenia świátá. A nie mogą sie ináczéy wykłádáć / gdyż iáśnie mówi o náwróceniu pogan / y budowániu kościołá Chrystusowégo. Ani téż rozumié prorok o sámym Chrystusie / bo tu o wielu kápłaniéch mówi: áni téż o wszytkich Chrześciánách / bo tu kápłany oddziela od ludu pospolitégo. A zowie ich prorok kápłany / bo mieli nástąpić ná mieysce onych stárych / nowi kápłani prawdziwi / którzyby włáśnie y prawdziwie ofiárowáli. A ták co tu Ieremiasz o kápłaniéch y ofiárach vstáwicznych prorokuie / to sie właśnie wypełniło w nászym Chrześciáńskim kościele / który ma y prawdziwé kápłany / y prawdziwą ofiáre ciáłá y krwie Páná Chrystusowéy.

Kápłani w kościele Chrystusowym.

ROZ. XXXIIII.

Opowiáda zburzenié miástá y poimánié królá, iż zákonu Bożégo o wolności niewolników nie záchowáli.

1 Słowo które sie stáło do Ieremiaszá od PANA / gdy Nábuchodonozor król Bábiloński / y wszytko woysko iego / y wszytkié królestwá ziemskié / któré były pod władzą rękiego / y wszyscy narodowie walczyli przeciwko Ieruzálem / y przeciwko wszytkim miástam iego / mówiąc: To mówi PAN Bóg Izráelski: Idź á mów do Sedeciaszá królá Judzkié° / y rzeczesz do niego. 2 To mówi PAN: Oto ia dam to miásto w ręce królá Bábilońskiégo / y spali ie ogniem. 3 A ty nie vydzieś ręki iego: ále poimániem poiman będzieś / y w ręke iego podan będzieś: á oczy twoie oglądáią królá Bábilońskiégo / y vstá iego z vsty twémi mówić będą: y wnidzieś do Bábilonu. 4 Wszákoż słuchay słowá PANskiégo Sedeciaszu królu Judzki: to mówi PAN do ciebie: Nie vmrzesz od miecza / 5 ále w pokoiu vmrzesz: y wedle spalenia oyców twoich pierwszych którzy byli przed tobą / ták ciebie spalą: y biádá Pánie będą cie płákáć / bom ia rzekł słowo / mówi PAN. 6 A mówił Ieremiasz prorok do Sedeciaszá królá Judzkiégo wszytkié té słowá w Ieruzálem. 7 A woysko królá Bábilońskiég walczyło ná Ieruzálem / y ná wszytkié miástá Judzkie które były pozostáły / ná Láchis / y ná Azeche: bo té zostáły były z miast Judzkich miástá obronné. 8 Słowo / które sie stáło do Ieremiaszá od PANA / potym iáko vczynił przymiérze król Sedeciasz ze wszystkim ludem w Ieruzálem / 9 opowiádáiąc: Aby wypuścił káżdy niewolniká swégo / y káżdy niewolnice swoie Hebreyczyká y Hebreánke wolné: á *żeby nie pánował nád nimi / to iest nád Żydowinem y nád brátem swoim. 10 A ták vsłucháły wszytkié książętá / y wszytek lud / którzy vczynili przymiérze áby wypuścił káżdy niewolniká swégo / y káżdy niewolnice swą wolno / á *żeby dáléy nie pánowáli nád nimi: á ták vsłucháli / y wypuścili ie. 11 Y wrócili sie zás / y wzieli zás niewolniki y niewolnicé swé / któré byli wolno wypuścili: y zniewolili zá niewolniki y zá niewolnicé. 12 A stáło sie słowo PANskié do Ieremiaszá od PANA / mówiąc: 13 To mówi PAN Bóg Izráelów: Jam postánowił przymiérze z oycy wászymi / w dzień którégóm ie wywiódł z ziemie Ægyptskiéy / z domu niewoléy / mówiąc: 14 *Gdy sie skończą siedm lat / niech wypuści káżdy brátá swégo Hebreyczyká / którégo mu przedano / y będzie tobie służył sześć lat: á wypuścisz go wolno od siebie: y nie słucháli mie oycowie wászy: áni náchylili vchá swégo. 15 A náwróciliście sie wy dzisia / y vczyniliście práwość przed oczymá memi / opowiádáiąc wolność káżdy bliźniemu swemu: y postánowiliście przymiérze przed oczymá memi w domu *w którym wzywano imienia mego nád nim. 16 A wrócili śie / y splugáwiliście imie moie: y pobráliście zásie káżdy niewolniká swégo / y káżdy niewolnice swą / któréście byli puścili áby wolnymi y w swéy mocy byli: y zniewoliliście ie áby wam byli niewolnikámi y niewolnicámi. 17 Przetoż to mówi PAN: Wyście mie niesłucháli ábyście opowiedzieli wolność káżdy brátu swemu / y káżdy bliźniemu swemu: otoż ia wam

żeby ich w niewoli nie trzymał, H

áby v nich dáléy w niewoli nie byli

Exo. 21. a 2 Deut. 15. c 12

To iest, nád którym wzywano imienia mego, Hebr.

Marginal letters: A, B

opo-

opowiádam wolność/ mówi PAN/ do mieczá/ do moru/ y do głodu: y dam was ná wzruszenie wszem królestwam ziemskim. [18] A podam męże którzy przestępuią przymierze moie/ á nie strzegli słów przymierzá ná które zezwolili przed oczymá mémi/ cielcá którego rozcieli ná dwie części/ y chodźili miedzy częściámi iego: [19] książętá Judzkié/ y książętá Jerozolimskié/ trzebieńcé/ y kápłany/ y wszytek lud ziemie/ którzy chodźili miedzy częściámi cielcá: [20] y podam ie w ręce nieprzyiaciół ich/ y w ręce szukáiących dusze ich: y będźie ścierw ich iédlem ptástwu powietrznému/ y źwierzowi ziemnému. [21] A Sedeciaszá królá Judzkiégo/ y książętá iego dam w ręce nieprzyiacioł ich/ y w ręce szukáiących dusze ich/ y w ręce rycerstwá królá Bábilońskiego/ którzy odstąpili od was. [22] Oto ia roskázuię/ mówi PAN/ y przywiodę ie do miástá tego/ y będą walczyć ná nie/ y wezmą ie y spalą ogniem: á miástá Judzkié położę pustynią/ dla tego że niémász obywatelá.

Był ten obyczay przy stánowieniu przymierza, że ćielca ná dwoie rośćinano, á miedzy onémi częśćiámi chodząc mowiono: Niech ták będźie rozśiet, ktoby to przymierze zgwałćił.

obrocę w pustynią.

ROZD. XXXV.

Przykłádem posłuszeństwá Rechábitów, nieposłuszeństwo ludu strofuie.

[1] SŁowo które się stáło do Jeremiaszá [A] od PANA zá dni Joákimá syná Jozyaszowégo królá Judzkiégo/ mówiąc: [2] Idź do domu Rechábitów: á mów im/ y wprowadź ie do domu PAŃskiégo/ do iednéy skárbnéy komory/ á dasz im pić winá. [3] A wźiąłem Jezoniaszá syná Jeremiaszowégo/ syná Hábsániego/ y bráciią iego/ y wszytkié syny iego/ y wszytek dóm Rechábitów: [4] y wwiódłem ie do domu PAŃskiégo/ do komory skárbnéy synów Hánáná/ syná Jegedáliégo męża Bożégo/ która byłá podle komory książęcéy/ nád komorą Máásiaszá syná Sellumowégo/ który był stróżem śieni. [5] A postáwiłem przed synmi domu Rechábitów czásze pełné winá/ y kubki: y rzekłem do nich: Piyćie wino. [6] Którzy odpowiedźieli: Nie będźiem pić winá: bo Jonádáb syn Rechábów/ oćiec nasz/ [B] roskazał nam/ mówiąc: Nie będźiećie pić winá wy/ y synowie wászy áż ná wieki. [7] y domu nie będźiećie budowáć/ naśienia nie będźiećie śiać/ y winnic nie będźiećie sádźić/ áni mieć: ále w namiećiech mieszkáć będźiećie po wszytkié dni wásze: ábyśćie żyli *przez długié czásy ná źiemi/ do któréy wy iesteśćie przychodniámi. [8] A ták vsłucháliśmy głosu Jonádábá syná Rechábowégo/ oycá nászégo/ we wszytkim co nam przykazał/ ták żebyśmy nie pili winá po wszytkié dni násze/ my y żony násze/ synowie y córki násze: [9] y żebyśmy nie budowáli domów ná mieszkánié/ y nie mieliśmy winnice/ y roléy/ y naśienia: [10] áleśmy mieszkáli w namiećiech/ y byliśmy posłuszni we wszytkim co nam Jonádáb oćiec nasz roskazał. [11] Lecz gdy przyćiągnął Nábuchodonozor król Bábiloński do źiemie nászéy/ rzekliśmy: Pódźćie/ á wnidźmy do Jeruzálem przed woyskiem Chaldeyskiem/ y przed woyskiem Syriyskiem: y mieszkáliśmy w Jeruzálem. [12] A stáło się słowo PAŃskié do Jeremiaszá/ mówiąc: [13] To mówi PAN zastępów Bóg Izraelów: [C] Idź/ á mów mężóm Judzkim/ y obywátelóm Jeruzálem: Izali nie przyimiećie ćwiczenia ábyśćie posłuszni byli słów moich/ mówi PAN? [14] Przemogły słowá Jonádábá syná Rechábowégo/ które przykazał synóm swym żeby nie pili winá: y nie pili áż do dniá tego: bo posłuszni byli przykazánia oycá swego: á iam mówił do was ráno wstáiąc y mówiąc/ á nie byliśćie mi posłuszni. [15] A posłałem do was wszytkié sługi moie proroki/ wstáiąc ráno á posyłáiąc/ y mówiąc: *Náwróććie się káżdy z drógi swéy złéy/ á dobré czyńćie spráwy wásze/ á nie chodźćie zá bogi cudzémi/ áni im służćie/ á będźiećie mieszkáć ná źiemi którąm dał wam y oycóm wászym: y nie náchyliliśćie vchá swego/ ániśćie mie vsłucháli. [16] A ták *vtwierdźili synowie Jonádábá syná [D] Rechábowégo przykazánié oycá swego które im przykazał: á ten lud nie był mi posłusznym. [17] Przetóż to mówi PAN zastępów Bóg Izraelów: Oto ia przywiodę ná Jude/ ná wszytkié obywátelé Jeruzálem wszytko v-

Roskazánié Ionadaba oyca Rechabitów.

wł. przez wiele dni ná obliczu źiemie.

wys: 18. b 11. y 25. b 5.

wypełnili, Hebr.

ko vtrapienié/ którem mówił przećiwko im: Ponieważem mówił do nich/ á nie ſłucháli: wołałem ich/ á nie odpowiedźieli mi. [18] Lecz domowi Rechábitów rzekł Jeremiaſz. To mówi PAN záſtępów Bóg Izráelów: Dla tegż żeśćie poſłuſzni byli roſkazánia Jonádábá oycá wáſzego/ y ſtrzegliśćie wſzytkich przykazań iego/ á czyniliśćie wſzytko co wam roſkazał: [19] Przetóż to mówi PAN záſtępów Bóg Izráelów: Nie vſtánie mąż z pokolenia Jonádábá/ ſyná Rechább/ ſtoiący przedemną po wſzytkie dni.

Rechábitóm posłuſznym błogosłáwi.

[2] Idź do domu Rechábitów.] Ci poſzli z Rechábá ſyná Hobábowégo ſzwagrá Moyżéſzowégo. A Jonádáb ſyn Rechábów roſkazał ſynóm ſwoim vczynić ſlub ták śiebie iáko y potomſtwo obowiezuiąc/ iż winá pić nie mieli: áni domów budowáć/ áni roley śiać/ áby ták nád zwyczay inſzych oſtrzeyſzy żywot wiedli/ co wſzytko iż pilnie záchowáli/ przeto ich tu ſam Bóg zá to chwali y ná przykład dáie. Byłá to figurá náſzych zakonników iáko piſze Hier. Epiſtola ad Paulinum. Bo ći Rechábitowie wiecey vczynili/ niż byli powinni/ y niż zakon roſkazał/ y podobáło ſie to Pánu Bogu/ y odpłáćił im v. 19. Z kąd ſie pokázuie iż to ieſt Pánu Bogu wdźieczno kiedy kto ſlubi poſłuſzeńſtwo/ czyſtość/ vboſtwo/ y inſze ſluby/ choćia tego Bóg nie przykazał. A toć ieſt przećiw dźiśieyſzym Heretykóm/ którzy nic niechcą czynić tylko co muſzą z przykazánia.

Rechábitowie co zacz byli.

Figurá zakonników.

Sluby Bogu przyiemné.

ROZD· XXXVI.

Prorok z więzienia księgi do krolá posyła, które on wnet ſpalił: ále inné tudźież nápiſano.

Piſze księgi przećiw ludźie y Izráelowi.

[1] [A] Oſtáło ſie roku czwartegż Joákimá ſyná Jozyáſzowego królá Judzkiégo: ſtáło ſie to ſłowo do Jeremiaſzá od PANA/ mówiąc: [2] Weźmi "kśięgi á nápiſz ná nich wſzytkie ſłowá/ którém mówił do ćiebie przećiw Izráelowi y Judźie/ y przećiw wſzytkim narodóm: odedniá którégom mówił do ćiebie/ odedni Jozyaſzá/ áż do dniá tego. [3] Azá ſnáć gdy vſłyſzy dóm Judzki wſzytko złé które ia myslę im vczynić/ náwróći ſie kożdy z drógi ſwéy złéy: y zlituie ſie nád nieprawośćią y nád grzéchem ich. [4] A ták wezwał Jeremiaſz Báruchá ſyná Neryego/ y ſpiſał Báruch z vſt Jeremiaſzowych wſzytkie ſłowá PANſkie/ któré mówił do niego/ "ná kśięgách: [5] Y roſkazał Jeremiaſz Báruchowi/ mówiąc: Jam ieſt wſádzony á niemogę iść do domu PANſkiégo. [6] A ták idź ty/ á czytay z kśiąg ná którychés ſpiſał z vſt moich ſłowá PANſkie/ "gdźie lud będźie ſłyſzał w domu PANſkim w dźień poſtu: nád to gdy będźie ſłuchał [B] wſzytek Judá którzy przychódzą z miaſt ſwoich/ będźieſz im czytał. [7] Owa ſnáć "pádnie modlitwá ich przed obliczem PANſkim/ á wróći ſie káżdy z drógi ſwéy złéy: bo wielka zapálczywość y rozgniewánié ieſt/ którą mówił PAN przećiw ludowi temu. [8] Y vczynił Báruch ſyn Neryego wſzytko iáko mu roſkazał Jeremiaſz prorok/ czytáiąc z kśiąg ſłowá PANſkie w domu PANſkim. [9] Y ſtáło ſie: roku piątégo Joákimá ſyná Jozyaſzowégo królá Judzkiégo/ miesiącá dźiewiątégo/ zápowiedźiano poſt przed obliczem PANſkim wſzytkiemu ludowi w Jeruzálem: y wſzemu ludowi który ſie był zſzedł z miaſt Judzkich do Jeruzálem. [10] Y czytał Báruch z kśiąg ſłowá Jeremiaſzowé w domu PANſkim w komorze ſkárbnéy Gámáryaſzá ſyná Sáphánowégo piſárzá/ [C] w śieni wyſzſzéy/ v wchodu nowéy bramy domu PANſkiego/ "gdy ſłuchał wſzytek lud. [11] A gdy vſłyſzał Micheaſz ſyn Gámáryaſzá ſyná Sáphánowégo wſzytkie ſłowá PANſkie z kśiąg: [12] zſzedł do domu królewſkiégo do komory piſárzowéy: á oto tám wſzytkie kśiążetá śiedźiały: Eliſámá piſárz/ y Dáláiaſz ſyn Semeiego/ y Elnáthan ſyn Achoborów/ y Gámáryaſz ſyn Sáphánów/ y Sedecyaſz ſyn Hánániaſzów/ y wſzytkie kśiążetá. [13] Y powiedźiał im Micheaſz wſzytkie ſłowá/ które ſłyſzał gdy czytał Báruch z kśiąg "do vſzu ludu. [14] Tedy poſłáły wſzytkie kśiążetá do Báruchá Judy ſyná Náthániaſzowégo/ ſyná Selewiégo/ ſyná Chuzyégo/ mówiąc: Kśięgi z którychés czytał gdy lud ſłuchał weźmi w rękę twoię/ á

"wł: zwitek kśiąg.

"ná zwitku kśiąg.

Poſyła Báruchá z kśięgámi.

"przed ludem

"przyięta będźie.

Báruch czyta kśięgi przed ludem.

"przed wſzytkim ludem.

"przed ludem

Czyta znowu kśięgi przed kśiążęty.

przydź. Wziął tedy Báruch syn Neryégo księgi w rękę swą/ y przyszedł do nich. [15] Y rzekli do niego: Siądź/ á czytay to [a] w vszách nászych. Y czytał Báruch w vszách ich. [16] A gdy vsłyszeli wszytkie słowá/ z dziwieli sie [b] káżdy do bliźniégo swégo/ y rzekli do Bárucha: [c] Muśiémy oznáymić królowi wszytkie té słowá. [17] Y pytáli go mówiąc: Powiedz nam iákoś pisał wszytkie té słowá z vst iego. [18] A Báruch im rzekł: Z vst swych mówił iákoby czytáiąc do mnie wszytkie té słowá: á iam pisał ná księgách inkaustem. [19] Y rzekły książętá do Bárucha: Idź á skryy sie ty y Ieremiasz/ á żaden niech niewie gdźieśćie. [20] Y weszli do królá do śieni: lecz księgi poruczyli w skárbnicy Elisámaszá pisárzá: y powiedźieli przed królem wszytkie słowá. [21] Y posłał król Iudy áby wźiął księgi: Który wźiąwszy ie z komory Elisámá pisárzá/ czytał przed królem y przed wszytkimi książęty/ którzy stali przy królu. [22] A król śiedźiał w domu gdźie zimował miesiącá dźiewiątego: á stálá przed nim [d] kotlinká pełná węgla. [23] A gdy przeczedł Iudy trzy ábo czterzy kárty/ porzezał ie nożykiem pisárzskim/ y wrzućił do ogniá który był ná kotlince/ áż zgorzały wszytkie księgi ná ogniu. [24] A nie vlękli sie/ áni rozdárli szat swoich król y wszyscy słudzy iego/ którzy słyszeli wszytkié té mowy. [25] Wszákże Elnáthan/ y Dáláiasz/ y Gámáryasz [e] zástáwili sie królowi/ áby nie palił ksiąg: y nie vsłuchał ich. [26] Y roskazał król Ieremielowi synowi Amelechowému/ y Sáráiászowi synowi Ezryciowému/ y Selemiaszowi synowi Abdeelowému/ áby poimáli Bárucha pisárzá y Ieremiaszá prorokâ: ále ie był skrył PAN. [27] Y sstáło sie słowo PANskie do Ieremiaszá [f] prorokâ/ potym gdy król spalił księgi/ y mowy które był spisał Báruch z vst Ieremiaszowych/ mówiąc: [28] Weźmi zás inné księgi/ á nápisz ná nich wszytkie mowy pierwszé/ ktoré były w pierwszych księgách/ ktoré spalił Ioákim król Iudzki. [29] A do Ioákimá królá Iudzkiego rzeczesz: To mówi PAN: Tyś spalił oné księgi mówiąc: Czemuś nápisał ná nich oznáymuiąc: wrychle przydźie król Bábiloński/ y spustoszy te źiemię/ y vczyni że vstánie z niéy człowiek y bydle. [30] Przeto to mówi PAN przećiw Ioákimowi królowi Iudzkiému: Nie będźie z niego ktoby śiedźiał ná stolicy Dawidowéy: á trup iego wyrzucon będźie ná gorącość przez dźień/ y ná mroz przez noc. [31] Y náwiedzę przećiw niemu y przećiwko náśieniu iego y przećiwko sługom iego nieprawośći ich/ y przywiodę ná nie y ná obywátele Ieruzálem/ y ná męże Iudzkié wszytko złé ktorem mówił do nich/ á nie vsłucháli. [32] A Ieremiasz wźiął inné księgi/ y dał ie Báruchowi synowi Neryégo pisárzowi/ który pisał ná nich z vst Ieremiaszowych wszytkié mowy ksiąg ktoré był spalił Ioákim król Iudzki w ogniu/ y nád to iescze przydano mów dáleko wiecéy/ niżli pierwéy było.

Margin notes: [a] przed námi, Hebr. [b] miedzy sobą, Hebr. [c] Oznaymuiąc oznaymiemy, H. [d] ognisko ktoré mógł przenośić. Krol księgi Ieremiaszowé spalił. [e] prośili królá, H. [f] H. Znowu Pan każe nápisáć inné księgi.

Section letters: D, E, F.

ROZ. XXXVII.

[1] KRólował król Sedeciasz syn Iozyaszów miásto Iechoniaszá syná Ioákimowégo/ ktoręgo postánowił królem Nábuchodonozor król Bábiloński w źiemi Iudzkiéy: [2] Y nie był posłuszny sam y słudzy iego/ y lud źiemski słów PANskich/ ktoré mówił przez rękę Ieremiaszá prorokâ. [3] Y posłał król Sedeciasz Iuchálá syná Selemiaszowégo/ y Sophoniaszá syná Máásiaszowégo kápłaná do Ieremiaszá prorokâ mówiąc: Módl sie zá námi do PANA Bogá nászégo. [4] A Ieremiasz wolno chodźił wpośrzód ludu: bo go nie wsádzono było do ćiemnice. Tedy woysko Pháráonowé wyszło było z Ægyptu: y vsłyszawszy Chaldeyczycy/ którzy byli oblegli Ieruzálem tákową wieść/ odćiągnęli od Ieruzálem. [5] Y sstáło sie słowo

Margin notes: Sedeciasz kroluie po Iechoniaszu. Zaleca sie modlit wom Ieremiaszowym.

Section letter: A.

PANskié do Jeremiaszá proroká mówiąc: 6 To mówi PAN Bóg Izráelów: Ták powiécie królowi Judzkiému/ który was posłał do mnie ábyśćie mie pytáli: 7 Oto woysko Pháráonowé które wyćiągnęło wam ná pomoc/ wróći sie do ziemie swéy do Ægyptu: y wrócą sie Cháldeyczycy/ á będą walczyć ná to miásto/ y wezmą ie/ y zápalą ie ogniem. 8 To mówi PAN: Niezwódźcie dusz wászych/ mówiąc: Odchodząc odéydą/ y odćiągną od nas Cháldeyczycy: boć nie odéydą. 9 Ale chocbyśćie pobili wszytko woysko Cháldeyskié/ którzy walczą z wámi/ á zostáliby sie z nich niektórzy zránieni: káżdy z namiotu swégo wstáną/ á zápalą to miásto ogniem. 10 A ták gdy odeszło woysko Cháldeyskié od Jeruzálem przed woyskiem Pháráonowym/ 11 wyszedł Jeremiasz z Jeruzálem áby szedł do ziemie Beniáminowéy/ áby tám podźielił imienié przed obecnośćią miesczan. 12 A gdy przyszedł do brámy Beniáminowéy/ był tám stróż brámy w swym rzędźie/ imienim Jeriasz syn Selemmiégo/ syná Hánániaszowégo/ y poymał Jeremiaszá proroká/ mówiąc: do Cháldeyczyków vćiekasz. 13 Y odpowiedźiał Jeremiasz: Fałsz to/ nie vćiekam do Cháldeyczyków/ y nie słuchał go: ále poymał Jeriasz Jeremiaszá/ y przywiódł go do kśiążąt. 14 Przeto rozgniewawszy sie kśiążętá ná Jeremiaszá/ vbiwszy go wsádźili do ciemnice/ która byłá w domu Jonátháná pisárzá/ bo on był przełożony nád ćiemnicą. 15 Tákże wszedł Jeremiasz do domu/ dołu/ y do ciemnice: y śiedźiał tám Jeremiasz przez wiele dni. 16 A posławszy Sedeciasz król wyiął go/ y pytał go w domu swym potáiemnie/ y rzékł: Com mnimasz iest mowá od PANA? y rzekł Jeremiasz: Jest. Y rzékł: W ręce królá Bábilońskiégo podan będźiesz. 17 Y rzékł Jeremiasz do królá Sedeciaszá: Com zgrzészył tobie/ y sługóm twoim/ y ludowi twemu/ żeś mie wsádźił do domu więźienia? 18 Gdźie są prorocy wászy/ którzy wam prorokowáli/ y mówili: Nie przyidźie król Bábiloński ná was/ áni ná tę ziemię? 19 A ták słuchay teraz proszę/ Pánie móy królu: Niech będźie ważna prosbá moiá przed tobą/ á nie odsyłay mie do domu Jonátháná pisárzá/ ábych tám nie vmárł. 20 A ták roskazał król Sedeciasz áby wsádzono Jeremiaszá do śieni ciemnice: y áby mu dawano bochenek chlebá ná káżdy dźień oprócz potráwy/ áż nie zstáło wszytkiégo chlebá w mieśćie: y mieszkał Jeremiasz w śieni ciemnice.

Przepowiada spustoszenie miasta.

áby sie wyłączył z pośrzód ludu, H.

Ieremiasz poimany.

Wsadzony do ciemnice

Wybawił go król Sedeciasz.

że mię wsádźili, H.

z vlice piekárskiéy, H.

ROZ. XXXVIII.

1 Vsłyszał Sápháciasz syn Máthánów/ y Gedeliasz syn Pháſſurów/ y Juchál syn Selemiaszów/ y Pháſſur syn Melchiaszów/ mowy które Jeremiasz mówił do wszytkiégo ludu rzekąc: 2 To mówi PAN: Ktokolwiek zostánie w tym mieśćie vmrze od mieczá/ y od głodu/ y od moru: ále kto vćiecze do Cháldeyczyków/ żyć będźie/ y będźie duszá iego zdrowá y żywa. 3 To mówi PAN: Podáiąc podáné będźie to miásto w ręce woyská królá Bábilońskiégo/ y weźmie ie. 4 Y rzekli kśiążętá królowi: Prosimy/ áby był zábit ten człowiek: bo vmyslnie osłábia ręce mężów rycérskich/ którzy sie zostáli w tym mieśćie/ y ręce wszytkiégo ludu mówiąc do nich tákowé słowá: bo ten człowiek nie szuka pokóiu ludowi temu/ ále złégo. 5 Y rzékł król Sedeciasz: Oto on iest w ręku wászych: bo sie królowi nie godźi wam czego odmówić. 6 A ták wźieli Jeremiaszá/ y wrzućili go do studniéy Melchiaszá syná Amelechowégo/ która byłá w śieni ciemnice y spuśćili Jeremiaszá powrozámi w studnią/ w któréy nie było wody/ ále błoto: á ták stąpił Jeremiasz w błoto. 7 Y vsłyszał Abdemelech Murzyn mąż trzébieniec/ który był w domu królewskim/ że spuśćili Jeremiaszá do studniéy: á król śiedźiał w brámie Beniáminowéy. 8 Y wyszedł Abdemelech z domu królewskiégo/ y mówił do królá/ rzekąc. 9 Pánie móy

Kśiążętá wsadźili Ieremiaszá w studnią błota.

wys: 21. a 9.

korzyśćią, y żyć będźie, H

vlgnął w onym błoćie, H.

Abdemelech wybawił Ieremiaszá.

królu/ źle vczynili mężowie ći/ wßytko co vczynili przećiwko Ieremiaßowi prorokowi/ spuśćiwßy go w studnią/ áby tám vmárł głodem: bo iuż więcey chlebá niemáß w mieśćie.

10 Tedy król rozkazał Abdemelechowi Murzynowi/ mówiąc: Weźmi z sobą z tąd trzydźieśći mężów/ á wyćiągni Ieremiaßá proroká z studniey niżli vmrze.

11 Wźiąwßy tedy z sobą Abdemelech męże/ wßedł do domu królewskiego/ który był pod komorą: y wźiął z ongąd wiotché chusty y stáré/ które iuż były zbótwiáły: y spuśćił ie do Ieremiaßá w studnią powrozámi.

12 A rzekł Abdemelech Murzyn do Ieremiaßá: Podłóż stáré płáty/ y té podárté y zbótwiáłé/ pod páchy rąk twoich/ y pod powrozy. y vczynił ták Ieremiaß.

13 D A wyćiągneli Ieremiaßá powrozmi/ y wywiedli go z studniey: y mießkał Ieremiaß w śieni ćiemnice.

14 A posłał król Sedeciaß/ y wźiął do śiebie Ieremiaßá proroká do trzećich drzwi które były w domu PAnskim: y rzekł król do Ieremiaßá: Pytam ia ćiebie o mowę/ nie tay nic przede mną.

15 A rzekł Ieremiaß do Sedeciaßá: Ieśli powiém tobie/ czy nie zábiiieß mie? á ieśli ć porádzę/ nie vsłuchaß mie.

16 Tedy przysiągł król Sedeciaß Ieremiaßowi potáiemnie/ mówiąc: Zywie PAN/ który nam vczynił tę duße ieśli ćie zábiię/ ieśli ćie wydam w ręce tych mężów którzy ßukáią duße twoiey.

17 A rzekł Ieremiaß do Sedeciaßá: To mówi PAN zástępów Bóg Izráelski: Ieśli wychodząc wynidźieß do królá Bábilońskiego/ żyć będźie dußá twoiá/ á tego miástá nie spalą ogniem/ y będźieß záchowan ty y dóm twóy.

18 Lecz ieśli nie wynidźieß do kśiążąt królá Bábilońskiego/ będźie podáné to miásto w ręce Cháldeyczyków/ y spalą ie ogniem/ y ty nie vydźieß rąk ich.

19 A rzekł król Sedeciaß do Ieremiaßá: Boię się Zydów którzy poućiekáli do Cháldeyczyków: ábych snadź nie był wydan w ręce ich/ y z emnie nie ßydźili.

20 Odpowiedźiał Ieremiaß: Nie wydádzą ćię/ słuchay proßę ćię głosu PAnskiego/ który ć ia opowiádam/ á będźie dobrze tobie/ y żywa będźie dußá twoiá.

21 E Lecz ieśli nie będźieß chćiał wynidź: táiest mowá którą mi PAN vkazał:

22 Oto wßytkie niewiásty/ które pozostáły w domu królá Iudzkiego/ będą wywiedźione do kśiążąt królá Bábilońskiego: á té rzeką: Zwiedli ćię y przemogli ćię mężowie spokoyni twoi/ vtopili w błoćie y ná śliskim mieyscu nogi twoie/ y odeßli od ćiebie.

23 Wßytkie też żony twoie/ y syny twoie/ wywiodą do Cháldeyczyków: y nie vydźieß rąk ich/ ále ręką królá Bábilońskiego poyman będźieß: y to miásto spali ogniem.

24 A rzekł Sedeciaß do Ieremiaßá: Zaden niech niewie tych słów/ á nie vmrzeß.

25 F Lecz ieśli vsłyßą kśiążętá żem mówił z tobą/ á przydą do ćiel ie/ y rzeką: Powiedz nam coś mówił z królem/ nie tay przed námi/ á nie zábiiemy ćię/ y co mówił król z tobą:

26 Rzeczeß do nich: Przełożyłem ia prosby moie przed królem áby mie nie kazał odwieźdź do domu Ionátháná/ izebych tám nie vmárł.

27 Przyßły tedy wßytkie kśiążętá do Ieremiaßá/ y pytáli go/ y mówił im według wßytkich słów/ które mu król roskazał/ y dáli mu pokóy: bo nic nie słycháć było.

28 A śiedźiał Ieremiaß w śieni ćiemnice/ áż do dniá którego wźięto Ieruzálem: y stáło się że wźięto Ieruzálem.

Rádźi Ieremiaß krolowi iáko miał vść śmierći.

temi słowy, iáko mu.

ROZD. XXXIX.

1 A Roku dźiewiątego Sedeciaßá królá Iudzkiego/ miesiącá dźiesiątego/ przyćiągnął Nábuchodonozor król Bábiloński y wßytko woysko iego do Ieruzálem/ y oblégli ji:

2 A iedenastego roku Sedeciaßá/ miesiącá czwartégo/ piątego dniá miesiącá otworzono miásto.

3 A weßły wßytkie kśiążętá królá Bábilońskiego/ y śiedli w brámie śrzedniey Nereel/ Sereser/ Semegárnábu/ Sársáchim/ Rábsáres/ Neregel/ Sereser/ Rebmág/ y inße wßytkie kśiążętá królá Bábilońskiego.

4 A gdy ie vyźrzał Sedeciaß

Nabuchodonozor oblégł Ieruzálem. 4. Król. 25. a 1 Niżey 52. a 4.

dobyté miástá.

Król Sedeciaß vćieka.

cyaß król Judzki / y wßyscy mężowie rycérscy / vciekli: y wyßli nocą z miástá drógą sádu królewskiégo / y bramą która byłá miedzy dwiemá murámi / y wyßli ná dróge ku pußczy. 5 A gonilo ich woysko Cháldéyskie / y poimáli Sedecyaßá ná polu puſtyni Jerychońskiéy / á poimánego przywiedli do Nábuchodonozorá królá Bábilońskiégo / do Rebláthá / który iest w ziemi Emáth / y mówił do niego sądy. 6 A pozábiiał król Bábiloński syny Sedecyaßowé w Reblácie przed oczymá iego: y wßytkę ſláchtę Judzką pozábiiał król Bábiloński. 7 Oczy też Sedecyaßowi wylupił / y okował go w pętá / áby go záwiedziono do Bábilonu. 8 Dom też królewski / y domy ludu poſpolitego popalili Cháldeyczycy ogniem / y mury Jerozolimskié rozwálili. 9 A oſtátek ludu / który sie oſtał w mieście / y zbiegi którzy byli pouciekáli do niego / y oſtátek ludu który był pozoſtał / przenióſł Nábuzárdan hetman do Bábilonu. 10 A z poſpólſtwá vbogich / którzy nic zgołá niemieli / zoſtáwił Nábuzárdan hetman w ziemi Judzkiéy / y dał im winnice y cyſterny dniá onégo. 11 A roſkazał był Nábuchodonozor król Bábiloński o Jeremiaßu Nábuzárdánowi hetmánowi / mówiąc: 12 Weźmi go / á połóż nań oczy twé / á nie czyń mu nic złego: ále iáko będzie chciał / ták mu vczyń. 13 A ták posłał Nábuzárdan hetman / y Nábuzezban / y Rábsáres / y Neregel / y Sereser / y Rebmag / y wßyscy celnieyßy królá Bábilońskiego: 14 posłáli y wzięli Jeremiaßá z sieni ciemnice / y dáli go Godoliaßowi synowi Ahikámá syná Sáphánowégo / áby wßedł do domu / y mießkał miedzy ludem. 15 A do Jeremiaßá sstáło sie słowo PANskie / gdy był zámkniony w sieni ciemnice / rzekąc: 16 Idź / á powiedz Abdemelechowi Murzynowi / rzekąc: To mówi PAN zastępów Bóg Izráelów: Oto ia przywiodę mowy moie ná to miásto / ná złé / á nie ná dobré: y będą przed tobą onégo dniá. 17 A wybáwię cię onégo dniá / mówi PAN / á nie będzieß podan w ręce mężów / których sie ty boiß. 18 Ale wybáwiáiąc wybáwię cię / y niepolężeß od mieczá: ále będzie tobie dußá twoiá ná zbáwienie / iżeś vfał we mnie / mówi PAN.

Poimány.

Tám sie z nim sądził, Hebr.

Synowie y ſláchtá zábici.

Oślepiony Sedeciaß.

Związał go łáncuchámi, H.

Role, H.

Ieremiaß záchowány.

Wł: á połóż nań oczy twoie, Hebr.

Abdemelech który wybáwił Ieremiaßá, nie był poimány.

Korzyści, H.

ROZDZ. XL.

1 SŁowo które sie sstáło do Jeremiaßá od PANA / gdy wypusczony od Nábuzárdán hetmáná z Rámá / gdy go wziął związánégo łáncuchámi w posrzódku wßytkich którzy sie prowádzili z Jeruzálem / y wiedziono ie do Bábilonu. 2 A ták hetman wziąwßy Jeremiaßá / rzékł do niego: PAN Bóg twóy mówił to złé ná to mieysce / 3 y przywiódł: y vczynił PAN iáko mówił: boście zgrzeßyli PANV / á nie słucháliście głosu iego / y sstálá sie wam tá mowá. 4 A ták teraz otom cię dziś rozwiązał z łáncuchów / które są ná rękách twoich: ieslić sie podoba iść ze mną do Bábilonu / pódź / y położę oczy moie ná cię: lecz ieslić sie nie podoba iść ze mną do Bábilonu / zoſtań: oto wßytká ziemiá ieſt przed oczymá twémi: co obierzeß / y gdzieć sie podoba żebyś ßedł / tám idź. 5 A z emną nie chodź: ále mießkay v Godoliaßá syná Ahikámá syná Sáphan / którego przełożył król Bábiloński nád miásty Judzkimi: mießkayże tedy z nim w posrzódku ludu: ábo gdziekolwiek ci sie będzie podobáło żebyś ßedł / idź / y dał mu hetman ſtráwę / y dáry / y odpráwił go. 6 A przyßedł Jeremiaß do Godoliaßá syná Ahikám do Másphath / y mießkał z nim w posrzodku ludu / który był zoſtáwion w ziemi. 7 A gdy vſłyßeli wßyscy przełożeni woyská / którzy byli po kráinách rozpróßeni / sámi y towárzyße ich / że przełożył król Bábiloński Godoliaßá syná Achikám nád ziemią / á iż mu zlecił męże y niewiásty / y dzieci / y vbogié ziemie / którzy nie byli záprowádzeni do Bábilonu: 8 Przyßli do Godoliaßá do Másphath: y Jsmáhel syn Náthániaßá / y Johánán / y Jonáthán synowie Káree / y Sáreaß syn Thánehumeth / y synowie Ophi/

Ieremiaßowi dopuſzcząią mießkáć gdzie mu sie podoba.

A gdy sie on iescze był nie wrócił (rzekł mu:) Wróć sie do Godoliaßá, H.

Mießka w Ieruzálem z ludem pozoſtáłym.

W polu, H.

którzy byli z Nethopháti/ y Jezoniaß ſyn Máácháthy/ ſámi y mężowie ich. 9 * A przyśiągł im Godoliaß ſyn Ahikámá/ ſyná Sáphán/ y towárzyßóm ich/ mówiąc: Nie bóyćie ſie ſłużyć Cháldeyczykóm: mießkayćie w ziemi/ á ſłużćie królowi Bábilońſkiému/ á będźie wam dobrze. 10 Oto ia mießkam w Máſpháth/ ⁺ ábych odpowiádał roſkazániu Cháldeyczyków⁺/ którzy bywáią poſyłáni do nas: á wy zbiéraycie wino/ y żniwo/ y oliwe/ á chowayćie w naczynia wáßé/ á mießkaycie w mieśćiéch wáßych które trzymaćie. 11 Lecz y wßyſcy Żydowie którzy byli w Moáb/ y v ſynów Ammon/ y ⁺ w Idumeiéy⁺/ y we wßech kráinách/ vſłyßawßy że zoſtáwił król Bábilońſki ⁺ oſtátki w Żydoſtwie⁺/ á iż przełożył nád nimi Godoliaßá ſyná Ahikám ſyná Sáphán: 12 wróćili ſie/ mówie/ wßyſcy Żydowie ze wßech mieyſc do których byli vćiekli: y przyßli do Judzkiéy źiemie/ do Godoliaßá do Máſpháth: y zebráli wino/ y y żniwá bárzo wiele. 13 Ale Johánán ſyn Káree/ y wßyſcy przełożeni woyſká/ którzy byli ⁺ po kráinách rozpróßeni⁺/ przyßli do Godoliaßá do Máſpháth. 14 A rzekli mu: Wiédz/ iż Bááli król ſynów Ammon poſłał Iſmáhelá ſyná Náthániaßá zábić duße twoie. A nie vwierzył im Godoliaß ſyn Ahikám. 15 A Johánán ſyn Káree rzékł do Godoliaßá oſobno w Máſpháth/ mówiąc: Póydę/ á zábiie Iſmáhelá ſyná Náthániaßá gdy nikt niewzwié/ áby nie zábił duße twoiéy/ y nie byli rozpróßeni wßyſcy Żydowie/ którzy ſie zebráli do ćiebie/ á zginie oſtátek Judá. 16 A rzékł Godoliaß ſyn Ahikám do Johánán ſyná Káree: Nie czyń tego/ bo nieprawdę ty mówiß o Iſmáhelu.

* 4. król. 25. f 24.

⁺ ábych ſtał przed Cháldeyczyki, H.

⁺ w Edomie, H.

⁺ oſtátek Judy w źiemi, H.

⁺ w polu, H.

Godoliaßá przeſtrzegá ią że go Iſmáhel miał zábić.

ROZDZ. XLI.

1 Y ſtáło ſie mieśiącá śiódmégo/ przyßedł Iſmáhel ſyn Náthániaßów/ ſyná Eliſám/ z naśienia króleẃſkiégo/ y A kſiążetá króleẃſkié/ y dźieśięć mężów z nim/ do Godoliaßá ſyná Ahikám do Máſpháth: y iedli tám chléb ſpólem w Máſpháth. 2 A wſtał Iſmáhel ſyn Náthániaßá/ y dźieśięć mężów którzy z nim byli/ y zábili Godoliaßá ſyná Ahikám/ ſyná Sáphán/ mieczem/ y zábili tego którégo był król Bábilońſki przełożył nád źiemią. 3 Wßytkié też Żydy którzy byli z Godoliaßem w Máſpháth/ y Cháldeyczyki którzy ſie tám nálezli/ y męże ryćérſkié pobił Iſmáhel. 4 A wtórégo dniá po zábićiu Godoliaßá/ gdy ieſzcze nikt niewiedźiał/ 5 przyßli mężowie z Sichem/ y z Silo/ y z Sámárijéy/ ośmdźieśiąt mężów: ogoliwßy brody/ y podárßy ßáty/ ⁺ y brudni⁺/ á dáry y kádźidło mieli w ręku áby ofiárowáli w domu PANſkim. 6 B Wyßedßy tedy Iſmáhel ſyn Náthániaßá przećiwko im z Máſpháth/ ßedł idąc á płácząc: á gdy ſie potkał z nimi/ rzekł do nich: Pódźćie do Godoliaßá ſyná Ahikám. 7 Którzy gdy przyßli w pośrzód miáſtá/ pozábiiał ie Iſmáhel ſyn Náthániaßów przy pośrzodku dołu/ ſam y mężowie którzy z nim byli. 8 Ale dźieśięć mężów ná lázło ſie miedzy nimi/ którzy rzekli do Iſmáhelá: Nie zábiiay nas: bo mamy ſkárby ná polu/ pßenice/ y ięczmieniá/ y oliwy/ y miodu. A przeſtał: y nie zábił ich z bráćią ich. 9 A dół do którégo wrzućił Iſmáhel wßytkié trupy mężów/ które pobił dla Godoliaßá/ on ieſt/ który vczynił król Aſá dla Bááſy królá Izráelſkiégo: ten nápełnił Iſmáhel ſyn Náthániaßów pobitymi. 10 A pobrał w niewolą Iſmáhel wßytkié oſtátki ludu/ które były w Máſpháth: córki króleẃſkié/ C y wßytek lud który był zoſtał w Máſpháth: które był poruczył Nábuzárdán hetman Godoliaßowi ſynowi Ahikám: y poimał ie Iſmáhel ſyn Náthániaßów/ y poßedł/ áby záßedł do ſynów Ammon. 11 A vſłyßał Johánán ſyn Káree/ y wßytcy przełożeni waleczników którzy byli z nim/ wßytko złé które był vczynił Iſmáhel ſyn Náthániaßów: y wźiąwßy z ſobą wßytkié męże/ poßli áby walczyli z Iſmáhelem ſynem Náthániaßowym: y nálezli go v wód mnogich które ſą

Iſmáhel zdrádą zábił Godoliaßá y niemáło innych.

⁺ y podrápawßy ſie, H. H.

Iohánán odiął Godoliaßowi płony.

[13] w Gábáon. [1] A gdy vyźrzał wßytek lud / ktory był z Jſmáhelem / Johánáná ſyná Káree / y wßytkie przełożoné walecznikow ktorzy z nim byli / vrádowáli ſie. [14] A wrocił ſie wßytek lud ktory był pobrał Jſmáhel w Máſpháth : á wrociwßy ſie poßedł do Johánán ſyná Káree. [15] Lecz Jſmáhel ſyn Náthániaßow vćiekł z ośmią mężow przed Johánán / y poßedł do synow Ammon. [16] A ták wziął Johánán ſyn Káree / y wßytcy przełożeni walecznikow ktorzy z nim byli / wßytek oſtátek ludu / ktory był przywiodł od Jſmáhelá ſyná Náthániaßá z Miſpháth po zábiciu Godoliaßá ſyná Ahikám : mocné męże ná woyne / y niewiáſty y dźieci / y trzebieńcé / ktoré był wrocił z Gábáon. [17] A odeßli y mießkáli gośćmi w Chámáám / ktory ieſt v Bethlehem / áby ßli / y weßli do Ægyptu [18] przed Cháldeyczyki : bo ſie ich báli / że Jſmáhel ſyn Náthániaßá zábił był Godoliaßá ſyná Ahikám / ktorégo był przełożył krol Bábiloński w źiemi Judzkiey.

ROZDZ. XLII.

Ieremiaß proßony od ludu rádźi ſie Páná co máią czynić.

[1] **A** PRZYſtąpili wßytcy przełożeni walecznikow / y Johánán ſyn Káree / y Jezoniaß ſyn Ozyaßá / y oſtátek poſpolſtwá od máłego áż do wielkiégo : [2] y rzekli do Jeremiaßá proroká : Niech pádnie prośbá náßá przed oczymá twémi / á modl ſie zá námi do PANA Bogá twego zá wßytek ten oſtátek : bo nas zoſtáło máło z wiela / iáko nas widzą oczy twoie : [3] A niech nam oznaymi PAN Bog twoy drogę ktorą iść mamy / y ſłowo ktoré czynić mamy. [4] A rzekł do nich Jeremiaß prorok : Słyßałem : Oto ſie ia modlę do PANA Bogá wáßego wedlug ſłow wáßych. káżdé ſłowo / ktoré mi odpowie / oznaymię wam : áni zátáię przed wámi żadnéy rzeczy. [5] A oni rzekli do Jeremiaßá: Niech PAn będźie miedzy námi świádkiem prawdy y wiáry / ieſli nie wedlug káżdégo ſłowá / z ktorym ćie poſle PAN Bog twoy do nas / ták vczynimy. [6] Choć dobrze będźie / choćia złé / głoſu PANA Bogá náßégo / do ktorégo ćie poſyłamy / poſłußni będźiemy. áby nam dobrze było / gdy vſłuchamy głoſu PANA Bogá náßégo. [7] **B** A gdy wyßło dźieśięć dni / ſtáło ſie ſłowo PANſkié do Jeremiaßá. [8] A záwołał Johánán ſyná Káree / y wßytkich przełożonych walecznikow / ktorzy z nim byli / y wßytkiégo ludu od náymnieyßégo áż do wielkiégo. [9] A rzekł do nich: To mowi PAN Bog Jzráelow do ktorégoſćie mię poſłáli / ábych przełożył prośby wáßé przed obliczem iego: [10] Jeſli ſpokoynie mießkáć będźiećie w téy źiemi / pobuduię was / á nie rozwalę : náſádzę / á nie powyrywam : bom iuż vbłagány nád złém ktorém wam vczynił. [11] Nie boyćie ſie od obliczá krolá Bábilońſkiégo / ktorégo ſie wy lękáiąc boićie : nie boyćie ſie go / mowi PAN : bom ia z wámi ieſt ábych was wybáwił / y wyrwał z ręki iego. [12] A dam wam litośći / y zlituie ſie nád wámi : y vczynię że będźiećie mießkáć w źiemi wáßéy. [13] **C** Lecz ieſli wy rzeczećie : Nie będźiem mießkáć w téy źiemi / áni będźiem ſłucháć głoſu PANA Bogá náßégo / [14] mowiąc : Nié / ále do źiemie Ægyptſkiéy poydźiemy: gdźie nie vyźrzemy woyny / y głoſu trąby nie vſłyßemy / y głodu ćierpieć nie będźiemy : y tám mießkáć będźiemy. [15] Dla tegó ſłuchaycie teraz głoſu PANſkiégo oſtátku Judy. To mowi PAN záſtępow Bog Jzráelſki : Jeſli położyćie oblicze wáßé iść do Ægyptu / y wnidźiecie ábyśćie tám mießkáli / [16] miecz ktorégo ſie wy boićie / tám was ogárnie / w źiemi Ægyptſkiéy : á głod dla ktorégo ſie troſczećie / przylnie do was w Ægyptćie / y tám pomrzećie. [17] Wßyſcy też mężowie / ktorzy położyli twarz ſwoię áby weßli do Ægyptu / áby tám mießkáli / pomrą od mieczá / od głodu / y od moru: żaden z nich nie zoſtánie / áni vydźie przed złém ktoré ia przynioſę ná nie. [18] **D** Bo to mowi PAN záſtępow Bog Jzráelow : Jáko ſie zlał gniew moy y zapálczywość moiá ná obywátele Jerozolimſkié / ták ſie zleie gniew moy ná was / gdy

Ieremiaß odpowiáda imieniem Bożym áby zoſtáli á nie ßli do AEgyptu.

mießkáiąc, H. *bo mi iuż żal złego.* *ábo, láſkę (v niego) że ſie zlituie, H.* *ieſli ſie náprzećie.*

wnidźiecie do Aegyptu: y będźiecie ná przysięgę/ y ná zdumienie/ y złorzeczenie/ y ná hańbę/ á nie vyźrzycie więcey tego mieyscá. 19 ᵃ Słowo PAN skie ná was' ostátku Judy: Nie wchodźcie do Aegyptu: wiedząc będźiecie wiedźieć/ iż się oświadczam ná was dźiśia/ 20 ᵇ żeśćie zwiedli duże wáße: bośćie wy mnie postáli do PANA Bogá náßego/ mówiąc: Módl się zá námi do PANA Bogá náßego/ á wedle wßytkiego cokolwiek tobie rzecze PAN Bóg náß/ ták nam oznaymi/ á vczynimy. 21 ᶜ A oznaymiłem wam dźiśia/ á nie vsłucháliśćie głosu PANA Bogá wáßego we wßytkim o co mie do was posłał. 22 ᵈ A ták teraz wiedząc wiedźieć będźiecie/ że mieczem/ y głodem/ y morem pomrzećie ná mieyscu/ do którego chćieliśćie iśdź ábyśćie tám mießkáli.

ᵃ Abo, mówi Pan do was, H.

ROZDZ. XLIII.

Zydźi nie słucháiąc Páná idą do AEgyptu.

1 A Sstáło się/ gdy skończył Jeremiaß mówić do ludu wßystkie mowy PANA Bogá ich/ z którémi go posłał PAN Bóg ich do nich/ wßytkie té słowá: 2 ᵇ rzekł Azáriaß syn Osáiaßá/ y Johánán syn Káree/ y wßyscy mężowie pyßni/ mówiąc do Jeremiaßá: kłamstwo ty mówiß/ nie posłał ćie PAN Bóg náß/ mówiąc: Nie wchodźcie do Aegyptu/ ábyśćie tám mießkáli. 3 ᶜ Ale Báruch syn Neriaßów podszczuwa ćię ná nas/ áby nas wydał w ręce Cháldeyczyków/ áby nas pomordował/ y záprowádźił do Bábilonu. 4 ᵈ A nie vsłuchał Johánán syn Káree/ y wßyscy przełożeni walecźników/ y wßytek lud głosu PANskiego/ żeby mießkáli w źiemi Judzkiey. 5 ᵉ Ale wźięli wßy Johánán syn Káree/ y wßyscy przełożeni walecźników/ wßytek ostátek Judy/ którzy się byli wróćili od wßytkich narodów/ do których przed tym byli rozpróßeni/ áby mießkáli w źiemi Judzkiey: 6 ᶠ męże/ y niewiásty/ y dźieći/ y córki królewskie/ y káżdą duße/ którą był zostáwił Nábuzárdan hetman z Godoliaßem synem Ahikám syná Sáphán/ y Jeremiaßá proroká/ y Bárucha syná Neriaßá: 7 ᵍ A weßli do źiemie Aegyptskiey: bo nie byli posłußni głosu PANskiego: 8 C y przyßli aż do Táphnis. ʰ A sstáłá się mowá PANska do Jeremiaßá w Táphnis/ mówiąc: 9 ⁱ Weźmi kámienie wielkie w rękę twoię/ á skryi ie w sklepie/ który iest pod murem cegielnym/ w bramie domu Pháráonowég w Tháphnis/ przed oczymá mężów Judzkich: 10 ᵏ y rzeczeß do nich: To mówi PAN zastępów Bóg Jzráelów: Oto ia poślę y weźmę Nábuchodonozorá królá Bábilońskiego sługę mę: á położę stolicę iego ná tym kámieniu którem skrył/ y postáwi stolicę swą ná nich. 11 D ˡ A przyßedßy porázi źiemię Aegyptską/ które ná śmierć/ ná śmierć: á które wniewolą/ w niewolą: á które pod miecz/ pod miecz. 12 ᵐ A zápali ogień we zborách bogów Aegyptskich/ á spali ie/ y weźmie ie w niewolą: y odźieie się ᵉ źiemią Aegyptską/ iáko się pásterz odźiewa płaszczem swoim: y wynidźie z támtąd w pokoiu. 13 ⁿ A skruśy słupy ᶠ domu słonecznego które są w źiemi Aegyptskiey: á zbory bogów Aegyptskich ogniem spali.

Ieremiaß prorokuie że król Bábiloński AEgyptską źiemię spustoßy.

ᵉ to iest, korzyśćią źiemie AEgyptskiey.
ᶠ Bethsemeskie, H. Heliopolskie, G.

ROZD. XLIIII.

Prorok karze lud z bał wochwalstwá y nieposłußeństwá.

1 A SLowo które się sstáło przez Jeremiaßá do wßech Zydów/ którzy mießkáli w źiemi Aegyptskiey/ którzy mießkáli w Mágdalu/ y w Táphnis/ y w Memphis/ y w źiemi Pháthures/ 2 rzekąc: ᵇ To mówi PAN zastępów/ Bóg Jzráelów: Wyśćie widźieli to wßytko złe/ którem przywiódł ná Jeruzálem/ y ná wßytkie miástá Judzkie: á oto puste są dźiśia/ y niemáß w nich obywátelá. 3 ᶜ Dla złośći którą czynili/ áby mie do gniewu przywiedli/ áby ßli á ofiárowáli/ y służyli bogóm cudzym/ których nie ználi y oni/ y wy/ y oycowie wáßy. 4 ᵈ A posyłałem wßytkie sługi moie proroki ᵍ w nocy wstáiąc/ á posyłáiąc/ y mówiąc:

ᵍ pilnie á vstáwicznie, Heb.

Nie czyńcie słowá brzydliwośći tá- 5 kiéy/ któréy nie nawidzę. [r] A nie słucháli/ áni náchylili vchá swego/ áby sie náwróćili od złośći swoich/ á nie 6 ofiárowáli bogóm cudzym. [r] A zlał sie gniéw mój/ y zápálczywość moiá/ B y zápaliłá sie po mieśćiéch Judzkich/ y po vlicách Jerozolimskich/ y obróćiły sie w pustki y wzburzenié wedle dniá tego. 7 [r] A teraz to mówi PAN zastępów Bóg Izráelów: Czemu wy czynićie złość tę wielką przećiw duszam wászym/ [a]áby wyginął z was mąż y niewiástá/ dźiećię y ssącé z posrzódku Judy/ áby wam nie zostáło szczątku żadnego? 8 [r] Drażniąc mie vczynkámi rąk wáſzych/ ofiáruiąc bogóm cudzym w źiemi Aegyptskiéy/ do któréyeśćie weszli ábyśćie tám mieszkáli: [b]ábyśćie wyginęli/ y byli przeklinániem y vrągániem wszytkim narodóm źiemie: 9 [r] Azaśćie zápomnieli złośći oyców wászych/ y złośći królów Judzkich/ y złośći żon ich/ y złośći wászych/ y złośći żon wászych/ któré czynili w źiemi Judzkiéy/ 10 y po vlicách Jerozolimskich? [r] [c]Nie oczyśćili sie áż do dniá tego: y nie báli sie/ áni chodźili w zakonie PANskim/ y przykazániach moich/ któremem dał przed wámi/ y przed oycy wászymi. 11 C [r] Przetóż to mówi PAN zastępów Bóg Izráelów: [d]Oto ia położę oblicze moie ná was ná złé/ á wytrácę 12 wszytkiégo Jude. [r] Y zábiorę ostátek Judy/ którzy położyli twarzy swé áby weszli do źiemie Aegyptskiéy/ y mieszkáli tám: y zniszczeią wszyscy w źiemi Aegyptskiéy: polegą od mieczá/ y od głodu: y zniszczeni będą od namnieyszégo áż do nawiętszégo/ od mieczá/ y od głodu pomrą: y będą ná przysięgę y ná dźiw/ y złorzeczenié/ y hánbę. 13 [r] Y náwiedzę obywátele źiemie Aegyptskiéy/ iákom náwiedźił Jeruzálem/ mieczem/ głodem/ y 14 morem. [r] Y nie będźie ktoby vszedł/ y został zostátku Zydów/ którzy idą żeby gośćmi byli do źiemie Aegyptskiéy: á żeby sie wróćili do źiemie Judzkiéy/ do któréy oni [e]podnoszą dusze swé/ áby sie wróćili/ y mieszkáli tám: nie 15 wrócą sie iedno którzy vydą. [r] Y odpowiedźieli Jeremiaszowi wszyscy mężowie wiedzący że ich żony ofiárowáły bogóm cudzym: y wszytkié niewiásty/ których stało mnóstwo wielkié/ y wszytek lud mieszkáiących w źiemi Aegyptskiéy/ w Pháthures/ rzekąc: 16 [r] Mowy którąś mówił do nas imieniem PANskim nie vsłuchamy od 17 ćiebie: [r] ále czyniąc vczynimy káżdé [f]słowo które wynidźie z vst nászych/ żebyśmy ofiárowáli [g]królowéy niebieskiéy/ y ofiárowáli iéy mokré ofiáry iákośmy czynili/ my y oycowie nászy/ królowie nászy/ y książętá násze w mieśćiéch Judzkich/ y po vlicách Jerozolimskich: á náiadáliśmy sie chlebá/ y dobrze nam było/ y nie widźieliśmy 18 złego. [r] Lecz od onego czásu któregośmy przestáli ofiárowáć królowéy niebieskiéy/ y ofiárowáć iéy [h]mokré ofiáry/ ná wszytkim nam schodźi/ y zniszczeliśmy od mieczá/ y od głodu. 19 [r] Lecz iesli my ofiáruiemy królowéy niebieskiéy/ y ofiáruiemy iéy mokré o- D fiáry: ázaśmy bez mężów nászych czynili iéy płácki ku służbie iéy/ y ku ofiárowániu iéy mokrych ofiar? 20 [r] Y mówił Jeremiasz do wszytkiégo ludu/ przećiwko mężóm/ y przećiw niewiástam/ y przećiw wszemu ludowi/ którzy mu byli odpowiedźieli/ rzekąc: 21 [r] Azaż nie ofiárá którąśćie ofiárowáli w mieśćiéch Judzkich/ y ná vlicách Jeruzálem wy y oycowie wászy/ królowie wászy/ y książętá wászé/ y lud źiemie? ná toć wspámiętał PAN/ y 22 wstąpiło ná serce iego. [r] Y nie mógł PAN dáléy znośić dla złośći spraw wászych/ y dla obrzydłośći któreśćie czynili: y stáłá sie źiemiá wászá spustoszeniem/ y zdumieniem/ y przeklectwem dla tego/ że niémász obywátelá/ [i]iáko ten dźień iest: 23 [r] Dla tego iżeśćie ofiárowáli báłwánom/ y zgrzészyliśćie PANU: y nie słucháliśćie E głosu PANskiégo/ y w zakonie/ w przykazániách/ y w świádectwách iego nie chodźiliśćie: dla tego przyszło ná was to złé/ iáko ten dźień iest. 24 [r] Y rzekł Jeremiasz do wszego ludu/ y do wszech niewiast: Słuchayćie słowá PANskiégo wszytek Judo/ którzyśćie w źiemi Aegyptskiéy. 25 [r] To mówi PAN zastępów Bóg Izráelów/ rzekąc: Wy y żony wászé mówiliśćie vsty swémi/ y wypełniliśćie rękámi wászémi/ mówiąc: Czyńmy śluby

[a] áby śćie wyćięli z was mężá y niewiástę. H.
[b] ábyśćie sie wyćięli, H.
[c] Nie vniżyli sie, H.
Groźi im zátraceniém.
[d] Amos.9.b.
[e] podnoszą duszę swé, Hébr.
Odpowiádaią że wolą Báłwánóm niż Bogu ofiárowáć.
[f] ślub, ábo, obietnicę.
[g] To iest, księżycowi.
[h] mokré, ábo, napoyné ofiáry.
[i] ábo, iáko to dźiś iáwno.

*Księżycowi.

Znowu im groźi wytrąceniém.

náßé które śmy ßlubili żebyśmy ofiárowáli *królowéy niebieſkiéy / y ofiárowáli iéy mokré ofiáry. Wypełniliście ßluby wáßé / y ſkutkiem eśćie ie wykonáli. 26 Przetóż ſłuchaycie słowá PANſkiego wßytek Judo / którzy mießkaćie w ziemi Ægyptſkiéy: Oto ia przyſiągł ná imię moie wielkié/ mówi PAN: że nie będźie więcéy wzywáné imię moie vſtámi żadnégo mężá Zydá/mówiącég: Zywie PAN Bóg/ we wßytkiéy ziemi Ægyptſkiéy. 27 Oto ia będę czuł nád nimi ná złé á nie ná dobré: y zniſzczeią wßyſcy mężowie Judzcy / którzy ſą w ziemi Ægyptſkiéy/ mieczem y głodem / áż do ſczętu wyginą. G 28 A którzy vydą mieczá/wrócą ſię z ziemie Ægyptſkiéy do ziemie Judzkiéy mężów máło: y doznáią wßytek oſtátek Judy / który wßedł do ziemie Ægyptſkiéy / áby tám mießkał / czyie ſię słowo wypełni/ moie li ábo ich. 29 A to wam známieniem / mówi PAN / że ia was náwiedzę ná tym mieyſcu: ábyśćie wiedźieli że ſię prawdźiwie ſpełnią mowy moie przećiwko wam ná złé. 30 To mówi PAN: Oto ia podam Pháráoná Ephree królá Ægyptſkiégo w ręce nieprzyiaćiół iego / y w ręce ßukáiących duße iego: iákom podał Sedeciaßá królá Judzkiégo w ręce Nábuchodonozorá królá Bábilońſkiégo nieprzyiaćielá iego/ y ßukáiącégo duße iego.

ROZDZ. XLV.

Ieremiaß Báruchá z niećierpliwośći karze, y beſpieczeńſtwo mu obiecuie

1 A Słowo które mówił Jeremiaß prorok do Báruchá ſyná Neriaßá / gdy nápiſał té słowá w kśięgách z vſt Jeremiáßowych/ roku czwartégo Joákimá ſyná Jozyáßowego królá Judzkiégo/ rzekąc: 2 To mówi PAN Bóg Izráelów do ćiebie Báruchu: 3 Mówiłeś: Biádá mnie nędznému: bo przyczynił PAN boleśći do boleśći moiéy: vpracowáłem ſię we wzdychániu moim/ á nie nálazłem odpoczynienia. 4 B To mówi PAN: Ták rzeczeß do niego: Oto którém zbudował rozwálam: á którém náſádźił/ ia wyrywam / y wßytkę tę ziemię. 5 A ty ßukaß ſobie wielkich? nie ßukay: bo oto ia przywiodę złé ná wßelkie ćiáło/ mówi PAN: y dam tobie duße twoię *ná zbáwienié ná wßytkich mieyſcách do kądkolwiek póydźieß.

*korzyśćią, H.

ROZDZ. XLVI.

ÆEgyptowi ſpuſtoßeniém od Nábuchodonozorá groźi.

1 A Słowo PANſkie które ſię ſtáło do Jeremiaßá proroká przećiw narodóm. 2 Ná Ægypt / przećiw woyſku Pháráoná Nechao królá Ægyptſkiégo/ który był nád rzeką Euphráteſem w Chárkámis / którégo poráźił Nábuchodonozor król Bábilońſki/ czwartégo roku Joákimá ſyná Jozyaßowégo królá Judzkiégo. 3 Gotuyćie tarcz y páwęże/á wychodźćie ná woynę. 4 Zaprzągayćie konie/á wśiádayćie ieźdni: ſtańćie w helmiéch / wyćierayćie oſczépy/oblecżćie ſię w páncérzę. 5 *Cóż tedy? widźiałem ie lękliwé / á tył podáiącé / mocné ich pobité: vćiekáli prędko áni ſię obeyrzéli: ſtrách zewſząd/mówi PAN. 6 B Niech nie vćieka prędki á niech nie mniéma áby miał wybáwion bydź mocny: ná Pólnocy v rzeki Ephráteſá zwyciężeni ſą y polegli. 7 Któż to ieſt który iáko rzeká wzbiéra: á iáko rzeki/ nádymáią ſię wody iego? 8 Ægypt iáko rzeká wzbiéra / á iáko rzeki wzruſzáć ſię będą wáły iego: y rzecze: Wſtąpiwßy pokryię ziemię: wygubię miáſto y obywátele iego. 9 Wśiádayćie ná konie / á *wyſkákuyćie ná woziéch/ á niech ſię ruſzą mocni / *Murzyńſka ziemiá/y Libiyánie którzy noßą tarcz / y Lidiyczycy porywáiący y *puſzczáiący ſtrzały. 10 C Ale on dźień PANA Bogá záſtępów/ dźień pomſty / áby ſię pomśćił nád nieprzyiaćioły

*...H.

*ßaleyćie, H.

*AEthiopiánie.

*ćiągniący łuk, H.

ćiały ſwémi: pożrze miecz/ á náſyći ſie y opiie ſie krwie ich: bo ofiárá PANA Bogá zaſtępów w ziemi Pólnocnéy nád rzeką Euphrátesem.
11 ⁊ Wſtąp ná Gáláád/ á nábierz rzezywy pánno córko Aegyptſka: próżno rozmnażaß lékárſtwá/ zdrowia mieć nie będźieß.
12 ⁊ Vſłyßeli narodowie ſromote twoie/ á krzyk twóy nápełnił ziemie: bo mocny nátarł ná mocnégo/ y obá ſpólem vpádli.
13 ⁊ Słowo które mówił PAN do Jeremiaßá proroká/ o tym/ że ma przyść Nábuchodonozor król Bábilońſki/ á poráźić ziemię Aegyptſką.
14 ⁊ Opowiádayćie Aegypto wi/ á dayćie ſłyßeć w Mágdálu/ y niech brzmi w Memphis/ y w Táphnis: rzeczćie: Stań/ á nágotuy ſie: bo pożrze miecz to co w okolicy twoiéy ieſt.
D
15 ⁊ Czemuż ᶻ zgnił ⁊ mocarz twóy? nie oſtał ſie: bo go PAN
16 wywróćił. ⁊ Rozmnożył vpádáiące/ y padł ᵛ mąż ná bliźniégo ſwégo. A rzeką: wſtań á wróćmy ſie do ludu ſwégo/ y do ziemie narodzenia náßégo/ od oblicá mieczá ᶻ golębice.
17 ⁊ ᵛ Názówćie imie Pháráoná królá Aegyptſkiégo/ trwógę przywiódł czás ᵛ.
18 ⁊ Żywe ia/ (mówi król/ PAN zaſtępów imie iego) że iáko Thabor miedzy górámi/ á iáko Kármel nád morzem/ ᶻ przyidźie.
E
19 ⁊ Naczynié prowádzenia poczyń ſobie/ obywátelko córko Aegyptſka: bo Memphis puſtynią będźie/ y zpuſtoßeie/ y będźie niemießkálna.
20 ⁊ Cielicá piękna ᵛ y kraſna Aegypt/ ᵛ pogániácz ᵛ z pólnocy przy-
21 dźie ná nie. ⁊ Naiemnicy też iéy/ którzy mießkáli w pośrzodku iéy/ iáko ćielcy vkarmieni obroćili ſie/ y vćiekáli ſpólem/ y oſtáć ſie nie mogli: bo dźień wygubienia ich przyßedł ná nie/ czás náwiedzenia ich.
22 ⁊ Głos iéy ᵛ iáko
F
miedźi zábrzmi ᵛ: bo ſie z woyſkiem poſpießą/ y z śiekierámi przydą do niéy/ iáko co drwá rąbáią.
23 ⁊ ᵛ Wyrąbáli ᵛ las iéy/ mówi PAN/ który zliczon bydź nie może: rozmnożyli ſie nád ßáráńczą/ y nié máß im liczby.
24 ⁊ Záwſtydźiłá ſie córká Aegyptſka/ y podána w rece ludu Pólnocnégo.
25 ⁊ Rzékł PAN zaſtępów Bóg Izráelów: Oto ia nawiedzę ᵛ trwogę Alexándryyſką ᵛ/ y Pháráoná/ y Aegypt/ y Bogi iego/ y króle iego/ y Pháráoná/ y té którzy w nim vfáią.
26 ⁊ A dam ie w rece ßukáiących duße ich/ y w rece Nábuchodonozorá królá Bábilońſkiégo/ y w rece ſług iego: á potym mießkáć w nim będą iáko zá dáwnych dni/ mówi PAN.
G
27 ⁊ A ty nie bóy ſie ſługo móy Jákobie/ á nie lekay ſie Izráelu: bo oto ia ćiebie wybáwię z dálecká/ y náśienié twoie z ziemie poimánia twego: y wróći ſie Jákob/ á odpocżynie/ y poſczęśći mu ſie/ á nie będźie ktoby go ſtráßył.
28 ⁊ A ty nie bóy ſie ſługo móy Jákobie/ mówi PAN: bom ia ieſt z tobą: bo ia wyniſzczę wßytkie narody/ do których ćie wygnał: á ćiebie nie wyniſzczę/ ále ćie ſkarzę ᵛ w ſądźie/ á nieprzepuſzczę iáko niewinnému.

ᶻ rozproßon, H.

ᵛ ieden ná drugiégo, Hebr.

ᶻ ábo, borzącégo, H. ᵛ Wołálitám: Pháráonie krolu Aegyptſki (do) trwogi, minął czás poſtánowiony, H.

ᶻ przydźie com obiecał, to ieſt, zátrácenié iego. ᵛ H.

ᵛ wyniſzczenié, H.

ᵛ iáko wężowy wynidźie, H

ᵛ Wyrąbáią, H.

ᵛ poſpólſtwo Alexándryyſkie, H.

Zydóm wybáwienié prorokuie. Iſa: 43. a 1. y 44. a 2.

ᵛ pod miárą a wyćinaiąc nie wytnę ćię, H.

16 Od oblicza mieczá golębice.] Golebice/ to ieſt/ woyſká predkiégo/ ábo noßącégo ná chorągwi znák golębice. Chaldeyſki tłumácz mówi/ od oblicza mieczá nieprzyiaćiół. á Lxx tłumácze/ od Greków.

ROZD. XLVII.

Proroctwo o ſpuſtoßeniu Páleſthyńſkiéy ziemie.

1 Słowo Pańſkie które ſie ſtáło do Jeremiaßá proroká przećiw Páleſthynóm/ przed tym niż poráźił Pháráon Gáze.
A
2 ⁊ To mówi PAN: Oto wody wſtępuią z pólnocy/ y będą iáko potok wylewáiący/ á okryią ziemie/ y nápełnienié iéy/ miáſto y obywátele iego: będą wołáć ludźie/ y záwyią wßyſcy obywátele ziemie.
3 ⁊ Przed trzaſkiem
B
pompy oręża y walecżników iego/ przed grzmotem poczwórnych iego/ y przed mnoſtwem kół iego. Nie obeyrzeli ſie oycowie ná ſyny opuśćiwßy
4 rece/ ⁊ dla przyśćia dniá/ którégo zburzeni będą wßyſcy Philiſtymowie/ y
C
będźie rozproßon Tyr/ y Sydon/ ze wßytkimi pozoſtálémi pomocámi ſwémi: bo ſplondrowáł PAN Philiſtymy/ oſtátek wyſpu Kápádocyiéy.
5 ⁊ Przyßło obłyſienié ná Gáze: ᶻ vmilknął ᶻ Aſkálon/ y oſtátki doliny ich/
6 dokądże ſie rzezáć będźieß? ⁊ O mieczu

ᶻ wyćięt ieſt, H.

PANſki dokąd ſie nie vſpokoiſz? w-nidź w pochwy twoie/ [a]ochłodź ſie/ á vmilkni. 7 Ale iákoż ſie ma vſpokoić/ poniewasz mu PAN roſkazał przeciw Aſkálonowi/ y przećiw pomorſkim kráiom iego/ y tám mu mieyſce záłożył?

a vśmierz ſie, H.

ROZD. XLVIII.

Proroctwo o ſpuſtoſzeniu Moábſkiey ziemie

1 DO Moábá to mówi PAN záſtępów Bóg Jzráelów: Biádá nád Nábo/ bo zburzon ieſt y záwſtydzon: wzięto Káriátháim/ záwſtydzon ieſt [a]mocny y zádrżał. 2 [b]Niémáſz więcey rádości w Moábie/ przećiw Heſebon myślili źle: Pódźcie á wytracmy ii z narodu/ [c]przeto milcząc vmilknieſz/ á póydzie miecz zá tobą. 3 Głos wołánia z Oronáim: ſpuſtoſzenie y zburzenie wielkie. 4 Potłuczono Moábá: [d]opowiedzcie wołánie máluczkim iego. 5 Bo wſtępem Luith płácząc wſtąpi z płaczem: bo ná zſtępowániu Oronáim nieprzyiaciele krzyk zburzenia vſłyſzeli: 6 Vciekaycie/ wybawcie duſze wáſze: á będziecie iáko wrzos ná puſczy. 7 Bo przeto iżeś miał vfánie [e]w obronách twoich/ y w ſkárbiech twoich/ ty też wzięty będzieſz: y póydzie Chámos w przeprowádzenie/ kápłani iego y kſiążętá iego ſpółem. 8 A przydzie zbóycá do káżdego miáſtá/ á żadne miáſto nie vydzie: y zginą doliny/ y rozrzucone będą polá: [f]bo PAN powiedział. 9 Daycie [g]kwiát Moáb/ bo [h]kwitnąc wynidzie: á miáſtá iego puſte będą/ y nie mieſzkálne. 10 Przeklęty ktory czyni ſpráwę PANSKĄ [i]zdrádliwie: y przeklęty ktory miecz ſwóy hámuie ode krwie. 11 Płodny był Moáb od młodości ſwey/ y odpoczywał ná drożdżach ſwoich: á nie przelewano go z naczynia do naczynia/ y nie chodził w záprowádzenie: przeto ſmák iego zoſtał w nim/ y zápach iego nie zmienił ſie. 12 Dla tego oto dni przychodzą/ mówi PAN: y poſle mu [k]ſzykuiące y pokłádácze łagwic/ y położą go/ á naczynia iego wypróżnią/ y łagwice ich potłuką. 13 A záwſtydzon będzie Moáb od Chámoſ/ [l]iáko záwſtydzon ieſt dóm Jzráelſki od Bethel/ w ktorym vfánie miał. 14 Jáko mówicie: [m]Mocniſmy/ y mężowie duży ku bitwie? 15 Zburzon ieſt Moáb/ y miáſtá iego wyćieli: y wyborni młódźieńcy iego poſzli ná zábicie: mówi król/ PAN záſtępów imię iego. 16 Blisko ieſt zginienie Moáb że przydzie: á złe iego przybieży bárzo prędko. 17 Cieſzcie go wſzyſcy ktorzyście około niego/ á wſzyſcy ktorzy znacie imię iego/ mówcie: Jáko ſie złamáłá láſká mocna/ kiy [n]chwalebny? 18 Zſtąp z ſławy/ á śiądź w prágnieniu mieſzkánie córko Dibon: bo zbórzyćiel Moáb przyciągnie do ciebie/ pokáżi obrony twoie. 19 Ná drodze ſtań/ á wyglądáy mieſzkánie Aroer: pytay vćiekáiącego/ á temu ktory vſzedł/ mów: Cóż ſie ſtáło? 20 Záwſtydzon ieſt Moáb/ że go zwyćiężono: wyyćie/ á wołaycie/ opowiádaycie w Arnon/ że zbórzono Moáb. 21 A ſąd przyſzedł ná ziemię polną: ná Helon/ y ná Jáſá/ y ná Mephááth/ 22 y ná Dibon/ y ná Nábo/ y ná dóm Deblatháim/ 23 y ná Káriátháim/ y ná Bethgámul/ y ná Bethmuon/ 24 y ná Kárioth/ y ná Boſrá: y ná wſzytkie miáſtá ziemie Moáb/ ktore dáleko y ktore blisko ſą. 25 Odcięto róg Moábowi/ y rámię iego ſtárto/ mówi PAN. 26 Vpóycie go/ bo ſie przećiw PANV podnióſł: y otráći rękę Moáb o blwocinę ſwoię/ y będzie ná pośmiech on też: 27 bo Jzráel był tobie pośmiewiſkiem/ iákobyś go miedzy złodzieymi záſtał: á ták dla ſłów twoich/ ktoreś przećiw iemu mówił/ powiodą cie więzniem. 28 Opuſczaycie miáſtá/ á mieſzkaycie ná ſkále obywátele Moáb: á bądźcie iáko gołębicá ktora ſie gnieździ przy ſámym kráiu dziury. 29 Słyſzeliſmy o pyſze Moáb/ pyſzny ieſt bárzo: wyſokość iego y hárdość/ y pychę/ y wyniosłe ſerce iego. 30 Ja znam mówi PAN [o]chlubę iego/ [p]á iż nie ieſt wedle niey śiłá iego/ áni według tego co mógł czynić vſiłował. 31 Dla tego nád Moáb nárzekáć będę/

a Miſgáb. H.
b Nie będzie ſie Moáb więcey chlubił z Heſeboná, H.
c y ty Mádme nie wykorzenion będzieſz. H.
d wołáli máluczcy iego, H.
e w dobytkách, H.
f ábo, iáko, H.
g ſkrzydłá, H.
h lecąc vleci, H.
i niedbále, G.
k záprowádźićiele, y záprowádzą go, H.
l 4. król. 12. g 16.
m Iſa. 16. b 6.
n ozdobny, H.
o zágniewánie, H.
p nie będzie vtwierdzon: kłamſtwá iego nie ták vczynią, H.

y do Moáb wßytkiego wołáć bede/ do mężów ᵃmuru ceglánego' lámentuiących. ³² ᵇPłáczem Iázer płákáć ci bede winnico Sábámá: látorosli twoie záßły zá morze/ áż do morzá Iázer przyßły: ná żniwo twoie y ná zbieránie winá twég zbóycá nápadł. ³³ ᶜOdięte iest wesele y rádość z Kármelá/ y z ziemie Moáb/ y wino z pras pobrałem: á tłoczący wino ᵈnie będźie zwykłéy pobudki śpiewał'. ³⁴ Od wołánia Hesebon áż do Eleále/ y Iásá puścili głos swóy: od Segor áż do Oronáim cielice trzecioletniéy: wody też Nemrim bárzo ᵉzłe będą'. ³⁵ A odeymie z Moábá/ mówi PAN/ ofiáruiącego ná wyżynách/ y ofiáruiącego bogóm swoim. ³⁶ Przeto serce moie nád Moábem iáko piszczałki piszczeć będźie: serce też moie nád mężámi ᶠmuru ceglánég' wypuści głos piszczałek: bo więcéy czynił niżli mógł/ przeto záginęli'. ³⁷ ᵍBo káżda głowá łysiná/ á káżda brodá ogolona będźie: ná wßytkich rękách więzy/ á ʰná káżdym grzbiecie' włosienicá. ³⁸ Po wßytkich dáchách Moábowych/ y po vlicách iego wßelákie nárzekánie: bom skrußył Moábá/ iáko naczynie ⁱniepożyteczne'/ mówi PAN. ³⁹ Iáko zwyciężon iest y krzyczeli/ iáko spuścił ßyie Moáb y záwstydźił sie: y będźie Moáb naśmiewiskiem y ᵏprzykłádem' wßytkim wokoliczy iego. ⁴⁰ To mówi PAN: Oto iáko orzeł przyleci/ á wyćiągnie skrzydłá swe ná Moábá. ⁴¹ ˡWźięto ᵐKárioth'/ y zamki pobrano: á będźie serce mocarzów Moáb onego dniá/ iáko serce niewiásty rodzącey. ⁴² A przestánie Moáb bydź ludem: bo sie przećiw PANV chlubił. ⁴³ Strách y dół/ y śidło nád tobą o obywátelu Moáb/ mówi PAN. ⁴⁴ ⁿKto vćiecze przed stráchem/ wpádnie do dołu: á kto wylezie z dołu/ poyman będźie śidłem: bo przywiodę ná Moábá rok náwiedzenia ich/ mówi PAN. ⁴⁵ W cieniu Hesebon stáneli ᵒz śidłá' vćiekáiący: bo ogień wyßedł z Hesebon/ á płomień z pośrzodku Seon/ y pożrze cześć Moáb/ y wierzch synów rozruchu. ⁴⁶ Biádá tobie Moáb/ zginąłeś ludu Chámos: bo zábrano syny twoie/ y córki twoie w niewolą. ⁴⁷ A wrócę ᵖpoymánie Moáb w ostáteczne dni/ mówi PAN. Do tąd sądy Moáb.

ᵃKirheresá, H. ᵇIsa. 16. c 10. ᵈnie będźie śpiewał, heydaß, heydaß, nie będźie heydał. H. ᵉspustoßone będą, H. ᶠKirheresowémi, H. ᵍprzetoże bogátwá których nábył poginęły, H. Isa. 15. a 2. Ezech. 7. e 18. ʰná káżdych biodrách, H. ⁱw którym sie nikt nie kocha. H. ᵏstráchem, H. ᵐmiástá, H. ⁿIsa. 24. c 18. ᵒprzed gwałtem, H. ᵖwięźnie Moábowé.

¹⁰ *Przeklęty który czyni spráwę Páńską zdrádliwie.*] Rozumie to nawięcey o tych którzy słowo Boże przepowiádáią/ y przeto dokłáda: przeklęty który miecz swóy hámuie odekrwie. Miecz iest słowo Boże/ którym grzéchy máią bydź zábiiáne. A ták kiedy káznodźieie co inßego ná kazániu czynią/ á grzéchów nie karzą/ zdradzáią y siebie/ y tych którzy ich słucháią/ iż tákiey spráwy Bożey nie ku pożytkowi ludzkiemu czynią.

Káznodźieyski vrząd.

ROZDZ. XLIX.

¹ O synów Ammon. To mówi PAN: Izali niema synów Izráél? ábo dźiedźicá nie máß v niego? Czemuż tedy ᵃMelchom' dźiedźictwem posiadł Gádá: á lud iego w miástách iego mießkał? ² Przetóż oto dni przychodzą/ mówi PAN/ y dam słyßeć nád Rábbát synów Ammon trząsk bitwy/ y będźie ᵇw gromádę rozwálona'/ á ᶜcórki iéy ogniem będą spalone/ á pośiedźie Izráel dźierżawce swoie/ mówi PAN. ³ Záwyy Hesebon/ bo iest zbórzon Hay. krzyczćie córki Rábbáth/ przepáßćie sie włosienicámi: narzekayćie y chodźćie około płotów: bo ᵈMelchom' będźie prowádzon w záprowádzenie/ kápłáni ieg/ y książętá iego spólem. ⁴ Co sie przechwaláß dolinámi? spłynęłá dolina twoiá córko ᵉpieszczoná'/ którąś vfálá w skárbiech twoich/ y mówiłás: któż przydźie do mnie? ⁵ Oto ia przywiodę ná ćie strách/ mówi PAN Bóg zastępów/ od wßytkich którzy są wokolicy twoiéy: y rozproszyćie sie káżdy od oczu wáßych/ á nie będźie ktoby zebrał vćiekáiące. ⁶ A potym káże sie wróćić więźniom synów Ammon/ mówi PAN. ⁷ Do Idumeiéy. To mówi PAN zastępów: Izali niemáß dáléy mądrości w Themán? Zginęłá rádá od synów/ nie pożyteczna sie stáłá mądrość ich. ⁸ Vćiekayćie á tył podawayćie/

Przećiw synóm Ammonowym. ᵃkrólich, H. ᵇkupą spustoszenia, H. ᶜwśi, ábo, miásteczká iéy, Hebr. ᵈkrólich H. ᵉvporna, H. Przećiw Edomczykóm.

zstępuycie w przepáść obywátele Dedan: bo zátracenie Ezaw przywiodłem nań/ czás náwiedzenia iego. 9 By byli przyßli ná cię ci co zbiéráią wino/ nie zostáwiliby byli groná: by złodźieie w nocy: porwáli by byli coby im dosyć było. 10 Lecz ia obnáżyłem Ezaw/ odkryłem skrytości ieg/ y skryć się niebędźie mógł: zburzono nasienie iego/ y bráciá iego/ y sąsiády iego/ y nie będźie. 11 Opuść siéroty twoie/ ia ie żywić będę/ á wdowy twoie we mnie nádźieię mieć będą. 12 Bo to mówi PAN: Oto którym nie było sądu áby pili kielich/ piiąc pić będą: á ty iáko niewinny zostánieß/ nie będźieß niewinny/ ále piiąc pić będźieß. 13 Bo przysiągłem sam przez się mówi PAN/ iż spustoßeniem y hánbą y pustynią y przeklectwem będźie Bosrá: y wßystkie miástá iéy będą pustyniámi wiecznémi. 14 Słyßałem słuch od PANA/ y poseł do narodów posłan iest: Zbiéraycie się/ á przydźie ná nię/ á powstánmy ku bitwie. 15 Bo oto málégo dałem cię miedzy narody/ wzgárdzonégo miedzy ludźie. 16 Hárdość twoiá zwiodłá cię/ y pychá sercá twego: który mießkaß w iáskiniách skáły/ á vsiłuieß dosiądz wysokości págorku/ gdy wywyßyß iáko orzeł gniazdo twoie/ zonąd śćiągnę cię/ mówi PAN. 17 A będźie Idumęa pusta: káżdy który póydźie przez nię zádźiwi się/ y świstáć będźie ná wßytkie plagi iéy. 18 Jáko wywrócona iest Sodomá y Gomorrá y bliskie iéy/ mówi PAN: nie będźie tám mießkał mąż/ áni będźie w niéy przebywał syn człowieczy. 19 Oto iáko lew wystąpi z nádętości Jordánu do cudności mocnéy: bo vczynię że wnet pobieży do niéy/ á ktoż będźie wybrány którégo przełożę nád nią? bo kto mnie podobny? á kto mię zniesie? y który to iest pásterz coby się sprzećiwił twárzy moiéy? 20 Przeto posłuchaycie rády PANskiéy/ którą vrádźił ná Edom: y myśli ieg/ które vmyślił ná obywátele Theman: Jeśli ich nie zrzucą máłutcy z trzódy/ ieśli nie rozmiecą z nimi mießkánia ich. 21 Od trzasku vpadku ich wzrußyłá się źiemiá: wołánie áż ná morzu czerwonym słyßano głosu iego. 22 Oto iáko orzeł wzbiie się y odleći/ á rośćiągnie skrzydłá swé nád Bosrą: y będźie serce mocarzów Idumeiéy onégo dniá/ iáko serce niewiásty rodzącéy. 23 Do Dámáßku: Záwstydźił się Emáth y Arphad: bo złą bárzo nowinę vsłyßeli/ strwożyli się iáko ná morzu/ dla frásunku vspokoić się nie mógł. 24 Osłábiał Dámáßek/ dał się vćiekáć/ strách go ogárnął/ vćisk á boleśći poimáły go iáko rodzącą. 25 Jákoż opuśćili miásto chwálebné/ miásto wesołé? 26 Przetoż polęgą młodźieńcy iego ná vlicách iego/ á wßytcy mężowie walki vmilkną dniá onégo/ mówi PAN zastępów. 27 A zapálę ogień ná murze Dámáßku/ y pożrze mury Benádád. 28 Ná Cedar/ y ná królestwá Assur/ które poráźił Nábuchodonozor król Bábiloński. To mówi PAN: Wstáńcie á idźćie ná Cedár/ á zburzćie syny Wschodnié. 29 Námioty ich y trzódy ich zábiorą: skóry ich y wßytko naczynie ich/ y Wielbłądy ich wezmą sobie/ y zwołáią ná nie strách w okolicy. 30 Vćiekaycie/ bieżćie wskok/ w głębokośći siedźćie/ którzy mießkáćie w Azor/ mówi PAN: bo Nábuchodonozor król Bábiloński vrádźił ná was rádę/ y vmyślił ná was myśli. 31 Wstáńćie/ á idźćie do narodu spokoynégo/ á mießkáiącégo bespiecznie/ mówi PAN: Niémáß wrót áni zawory v nich/ sámi mießkáią. 32 A będą wielbłądy ich rozchwyceniem/ á mnostwo dobytków ich korzyśćią: y rozwionę ie na wßytkie wiátry/ którzy się podstrzygli pod długi włos/ á ze wßech gránic ieg przywiodę zátrácenie ná nie/ mówi PAN. 33 A będźie Asor mießkániem smoków spustoßony áż ná wieki: nie będźie tám mießkał mąż/ áni przebywał syn człowieczy. 34 Słowo PANskié/ które się stáło do Jeremiaßá proroká przećiw Ælám ná początku królestwá Sedeciaßá królá Judzkiégo/ rzekąc: 35 To mówi PAN zastępów: Oto ia złamię łuk Ælám/ y wielką moc ich. 36 A przywiodę ná Ælám cztérzy wiátry ze cztérech stron niebá: á rozwionę ie ná wßytkie té wiátry/ y nie będźie narodu gdźieby nie záßli wygnáńcy Ælám

Abd. 1. 21.
powstáńcie, H.
Abo, grozá, H.
ná wierzchách, H.
Abd. 1. 24.
Edomska ziemiá.
Gen. 19. c 20.
do mieszkánia mocnégo, H.
Iob. 41. c 1.
król.
Abo przeciw Dámáßkowi.
vstáną, Heb.
Przeciw Cedárowi.

lám przed nieprzyiáciołmi iego / y przed ßukáiącymi duße ich: y przywiodę ná nie złe / gniew zapálczywości moiey / mówi PAN: y poślę zá nimi miecz / áż ich dokonam. 38 A postáwię stolicę moię w Ælám / á wytrácę z onąd króle y kśiążętá / mówi PAN. 39 A w ostáteczne dni każę się wróćić poimáńcóm Ælám / mówi PAN.

ROZDZ. L.

Proroctwo o zburzeniu Bábilońskiey ziemie, á Izráelczyków wyzwoleniu.

1 SLowo które mówił PAN o Bábilonie / y o ziemi Cháldeyskiey przez rękę Ieremiaßá proroká. 2 Opowiedayćie miedzy narody / á puśććie słuch: podnieśćie chorągiew / ogłáßayćie / á nie tayćie / mówćie: Wźięt iest Bábilon / záwstydzon iest ᵃBel / ᵇzwyćiężon iest Merodách / záwstydźiły się rytiny iego / zwyćiężone są báłwány iego. 3 Bo wyćiągnął przećiw iemu naród z pólnocy / który położy źiemię iego spustoßeniem: y nie będźie ktoby mießkał w niey / od człowieká áż do bydlęćiá: y rußyli się á poßli. 4 W one dni / y ná on czás / mówi PAN: przydą synowie Izráelowi sámi y synowie Iudzcy spółem / idąc á płácząc prędko póydą / y PANA Bogá swego ßukáć będą. 5 Do Sionu drógi się pytáć będą / tám twarzy ich. Przydą / á przyłożeni będą do PANA przymierzem wiecznym / które żadnym zápomnieniem zgłádzone nie będźie. 6 Trzódą strácona stał się lud móy: pásterzowie ich zwiedli ie / vczynili że się błąkáli po górách: z góry ná págórek przeßli: zápomnieli legowiská swego. 7 Wßyscy którzy nálezli ziedli ie / á nieprzyiáćiele ich mówili: Nie zgrzéßyliśmy: dla tego że zgrzéßyli PANV ᶜpięknośći / spráwiedliwośći y oczekiwániu ycców ich PANV. 8 Vchodźćie z pośrzodku Bábilonu / á z źiemie Cháldeyskiey wychodźćie: á bądźćie iáko kozłowie przed trzódą. 9 Bo oto ia pobudzam / y przywiodę ná Bábilon zgromádzenie narodów wielkich z źiemie pólnocney: y ᵈnágotuią się nań / á zátym ii wezmą: strzałá iego / iáko mężá mocnego zábiiácza / nie wróći się prózno. 10 A będźie Cháldeyská źiemiá korzyśćią: wßyscy którzy ią będą bórzyć násycą się / mówi PAN. 11 Bo się ráduiećie / y wielkie rzeczy mówićie rozchwytáiąc dźiedźictwo moie: bośćie się rozlegli iáko ćielcy po trawie / á beczeliśćie iáko byćy. 12 Záwstydzona iest mátká wáßá bárzo / y porownána z prochem która was porodźiłá: oto ostáteczna będźie miedzy narody / pustá / bezdrozna / y wyschłá. 13 Dla gniewu PANskiego nie będą w niey mießkáć / ále się wßytká obróći w pustynią: káżdy idący przez Bábilon / zdumieie się / y świstáć będźie nád wßémi plagámi iego. 14 ᵉGotuyćie się ná Bábilon w około wßyscy którzy łuk ćiągniećie: zwoiuyćie ii / nie folguyćie strzałóm / bo zgrzéßył PANV. 15 ᶠWołayćie nań / wßędy dał rękę / vpádły fundámenty iego / skáżone są mury iego / bo pomstá PANska iest: pomśćićie się nád nim / iáko czynił / vczyńćie mu. 16 Wytráććie śieiącé z Bábilonu / y trzymáiącégo śierp czásu żniwá: przed mieczem ᵍgołębice káżdy się obróći do ludu swego / y káżdy do źiemie swéy vćiecze. 17 Stádo rozproßone Izráel / lwowie wypędźili ie: pierwßy król Assur ziadł go: ten ostáteczny Nábuchodonozor król Bábiloński kośći iego połamał. 18 Przeto to mówi PAN zastępów / Bóg Izráelów: Oto ia náwiedzę królá Bábilońskiego y źiemię iego / iákom náwiedźił królá Assur: 19 y przywiodę zás Izráelá do mießkánia iego / á będźie się páśł ná Kármelu y ná Básán / y ná górze Ephráim / y Gáláád násyći się dußá iego. 20 ʰW one dni y czásu onégo / mówi PAN: będą ßukáć nieprawośći Izráelowéy / á nie będźie iéy: y grzéchu Iudá / á nie naydźie się: bo miłośćiw będę tym które zostáwię. 21 Ná źiemię ⁱpánuiących wyćiągni / á obywátele ich náwiedź / rozpráßay y zábiiay co zá nimi iest / mówi PAN: á czyń wedle wßytkiego iákomći roskazał. 22 Głos bitwy w źiemi / y zstárćie wielkie. 23 Iáko złamány iest y skrußony młot wßytkiey źiemie: iá-

ᵃBáłwan. ᵇzłaman iest H.

ᶜprzybytkowi, H.

ᵈábo, vßykuią się, H.

ᵉAbo, Szykuyćie się, H.

ᶠOkrzyk czyńćie nań wokoło, H.

ᵍbodącégo, H.

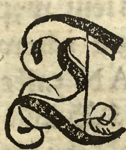
ʰTen wierß y Rábinowie Zydowscy rozumieią o przyśćiu Messiaßá ná świát przez którego stáło się odpusczenié grzechów. ⁱvporny. H.

ko sie obrócił w pustynią Bábilon miedzy narody? [24] wsidliłem cie/ y poymánes Bábilonie/ á nie wiedźiałes: zástano ćie y poymano: iżes Páná drażnił. [25] Otworzył PAN skarb swóy/ y wyniósł naczynia gniewu swe: bo sprawe ma PAN Bóg zastepów w źiemi Cháldeyskiey. [26] Pódźcie do niey od kraiów ostatecznych/ ᵃotwórzćie áby wyszli ktorzyby ią deptáli: zbiéraycie z drógi kámienie/ á skłádźcie w kupy/ á zátraććie ią: y niech nie bedźie sczątku. [27] Rozpraszaycie wszytkie mocarze iey/ niech zstepuią ná zábićie: biádá im/ bo przyszedł dźień ich/ czás náwiedzenia ich. [28] Głos vćiekáiących y tych ktorzy vszli z źiemie Bábilońskiey/ áby opowiádáli w Sionie pomstę PANA Bogá nászego/ pomstę kośćiołá iego. [29] Dayćie znáć przećiw Bábilonie mnogim/ wszytkim ktorzy ćiągną łuk: stáńćie przećiw iemu w około/ á żaden nie vydźie: oddaycie mu według dźiełá iego: wedle wszytkieg co czynił/ czyńćie mu: bo sie wynosił przećiw PANV/ przećiw świetému Izráelowému. [30] Przeto polegą młodźieńcy iego ná vlicach iego/ y wszyscy meżowie waleczni iego vmilkną dniá onego/ mówi PAN. [31] Owo ia do ćiebie hárdy/ mówi PAN Bóg zastepów: bo przyszedł dźień twóy/ czás náwiedzenia twego. [32] A powáli sie hárdy/ y vpádnie/ á nie bedźie ktoby go wzwiódł: y zápale ogień w mieśćiech iego/ y pożrze wszytko okolo niego. [33] To mówi PAN zastepów: ᵇPotwarz ćierpią synowie Izráelscy/ y synowie Judzcy społem: wszyscy ktorzy ie poimáli/ trzymáią/ á niechcą ich puśćić. [34] Odkupićiel ich mocny/ PAN zastepów imie iego/ sądem bedźie bronił rzeczy ich/ áby ᶜprzestrászył źiemie/ á wzruszył obywátele Bábilońskie. [35] Miecz ná Cháldeyczyki/ mówi PAN/ y ná obywátele Bábilońskie/ y ná książetá y ná mądre iego. [36] Miecz ᵈná wieszczki iego/ ktorzy zglupieią: miecz ná mocarze [37] iego/ ktorzy sie bać bedą. Miecz ná konie iego/ y ná wozy iego/ y ná wszytko pospólstwo/ ktore iest w pośrzód iego: á bedą iáko niewiásty: miecz ná skárby iego/ ktore bedą rozchwycone. [38] Susza bedźie nád wodámi iego/ y wyschną: bo źiemiá ᵉrycin iest/ á ᶠw potworach sie przechwaláią. [39] Przeto bedą mieszkáć smokowie ᵍz dźikimi meżámi/ y bedą w niey mieszkáć strusowie: á nie bedą w niey mieszkáć dáley áż ná wieki/ áni bedźie zbudowána áż do pokolenia y pokolenia. [40] Jáko PAN wywrócił Sodome y Gomore/ y bliskie iey/ mówi PAN: nie bedźie tám mąż mieszkáć áni przebywáć w niey syn człowieczy. [41] Oto lud idźie z Pułnocy/ á naród wielki/ y królowie mnodzy powstáną [42] z kraiów źiemie. Łuk y páwęże pochwycą/ okrutni są á nie miłośierni: głos ich iáko morze zászumi/ á ná konie wśiedą: iáko mąż gotowy ku bitwie przećiw tobie córko Bábilońska. [43] Vsłyszał król Bábiloński wieść o nich/ y osłabiáły rece iego: poymał go vćisk/ boleść iáko rodzącą. [44] Oto iáko lew wystąpi z nádetośći Jordanu ʰdo piekności mocney/ bo vczynie że znagłá pobieży do niey/ á ktoż bedźie wybrány/ ktoregobych przełożył nád nią? bo kto mnie iest podobny? á kto mie zniesie? á ktory to iest ⁱpásterz coby sie sprzećiwił twarzy mo iey? [45] Przeto słuchayćie rády PANskiey/ ktorą vmyślił przećiw Bábilonowi: y myśli iego ktore myślił ná źiemie Cháldeyską: ᵏJeśli ich nie śćiągną málutcy z trzody/ ieśli nie bedźie rozmiecono z nimi mieszkánie ich. [46] Od wrzasku poymánia Bábilonu wzruszyłá sie źiemiá/ y wołánie miedzy narody vsłyszano iest.

Marginal notes: E, F, G. ᵃotworźcie śpichlerze iey, podeptayćie ią iáko snopy, H. ᵇkrzywdę. ᶜvspokoił, H. ᵈná łgarze iego, H. Bo tácy zwykli kłámáć. ᵉBałwánów. ᶠw potwornych rycinách. ᵍz puhaczámi, H. ⁱkról. ᵏże ie włoczyć będą, Hebr.

ROZDZ. LI.

Bábilonu przez krole Medzkie spustoszenie opowiáda.

[1] To mówi Pan: Oto ia wzbudze ná Bábilon y ná obywátele iego/ ktorzy serce swe podnieśli przećiwko [2] mnie/ iáko wiátr zarázliwy. A poszle do Bábilonu przewiewácze/ y rozwieią ii/ á splądruią źiemie ieg: bo przyszły nań zewszad w dźień vtrapienia ieg. [3] ˡNiech nie ćiągnie ktory ćiągnie łuk swoy/ á niech nie wstepuie w páncerzu:

Marginal notes: A. ˡDo ćiągnącego łuk swoy.

rzu[a]: nie folguyćie młodźieńcóm iego/ wybiyćie wßytko rycérſtwo iego. 4 [b] A polegą pobići w źiemi Cháldeyſkiéy/ y zránieni po kráinách iego. 5 [b] Bo nie owdowiáł Izráel y Judá od Bogá ſwégo/ od PANA zaſtepów: lecz źiemiá ich pełná ieſt przeſtepſtwá dla świetégo Izráelowégo. 6 [b] Vćiekaycie z pośrzodku Bábilonu/ á káżdy niech zbáwi duße ſwoie: [c] nie milczćie nád niepráwośćią[c] iego/ bo czás pomſty ieſt od PANA/ on mu wzáiem odda. 7 [b] Kubek złoty Bábilon w rece PANſkiéy/ vpaiáiący wßytke źiemie: wino iego pili narodowie/ y dla tego wzrußeni ſą. 8 [b] Nagle vpadł Bábilon/ y połamał ſie/ wyyćie nád nim/ weśćie żywice ná boleść iego/ owa ſie wyléczy. 9 [b] Léczyliſmy Bábilon á nie ieſt vzdrowiony: opuśćmy ji á pódźmy káżdy do ſwéy źiemie: bo doßedł áż do niebá ſąd iego/ y wyniósł ſie áż do obłoków. 10 B [b] Wywiódł PAN ſpráwiedliwość náße: pódźćie/ á opowiádaymy ná Sionie dźiéło PANA Bogá náßégo. 11 [b] Oſtrzcie ſtrzały/ nápełniaycie ſáydaki: wzbudźił PAN duchá królá Medzkiégo: y przećiw Bábilonowi myśl iego ieſt/ áby ii zátrácił: bo pomſtá PANSKA ieſt/ pomſtá kośćiołá iego. 12 [b] Ná murzéch Bábilońſkich podnieśćie chorągiew/ przyczyńcie ſtrażéy/ wyſtawćie ſtróże/ nágotuyćie záſadzki: bo vmyślił PAN/ y vczyni cokolwiek mówił przećiw obywátelóm Bábilońſkim. 13 [b] Która mießkaß nád wodámi mnogimi/ bogáta w ſkárby/ przyßedł koniec twóy ná ſtopie odćiecia twego. 14 [b] Przyſiągł PAN zaſtepów ná duße ſwoie: Że cie nápełnie ludźi iáko chrząſczów/ y nád tobą będą śpiéwáć[d] pobudke. 15 [b] Który vczynił źiemie mocą ſwoią/ zgotował świát mądrośćią ſwoią/ á mądrośćią ſwoią rozśćiągnął niebioſá. 16 [b] Gdy on głos wypuſzcza: mnożą ſie wody ná niebie: który podnośi obłoki od kończyn źiemie/ błyſkáwice w déſcz obraca/ y wywiódł wiátr z ſkárbów ſwoich. 17 [b] Zgłupiał káżdy człowiek od vmiejętnośći: záwſtydzon káżdy zléwácz ná rycinie/ bo fałß ieſt zlanié ich/ y niémáß duchá w nich. 18 [b] Márné ſą dźiéłá/ y śmiéchu godné: czáſu náwie-

[a] y do podnoßącégo ſie w páncerzu ſwym (rzeczy) H.

[c] ábyśćie nie zginęli, dla niepráwośći. H.

[d] pieśń, ktorą by ſie pobudzáli ná ſwé zátrácenié.

19 dzenia ich zginą. [b] Nie iáko to dźiał Jákobów: bo który wßytko ſtworzył on ieſt/ á[e] Izráel ſceptr dźiedzictwá iego: PAN zaſtepów imie iego. 20 [b] Tłuczeß ty mnie orężé woienné/ á ia C potłuke w tobie narody/ y wytráce w tobie króleſtwá: 21 [b] y potłuke w tobie koniá y ieźdzcá iego: y potłuke w tobie wóz y wśiádáczá iego: 22 [b] A potłuke w tobie meżá y niewiáſte: y potłuke w tobie ſtárcá y páchole: y potłuke w tobie młodźieńcá y pánne: 23 [b] y potłuke w tobie páſtérzá y trzóde iego: y potłuke w tobie oracá y ſprzężay iego: y potłuke w tobie książetá y vrzedniki. 24 [b] A oddam Bábilonowi y wßytkim obywátelóm Cháldeyſkim wßytkié złośći ich/ któré czynili ná Sion/ przed oczymá wáßémi/ mówi PAN: 25 [b] Oto ia ná ćie góro[f] zárážaiąca/ mówi PAN/ która zárażaß wßytke źiemie/ y wyćiągne reke moie ná ćie/ á zwále ćie z ſkał/ y vczynie ćie górą ſpalenia. 26 [b] A nie będą z ćiebie bráć kámieniá do węgłá/ y kámienia do fundámentów/ ále będźieß wiecznie zátrácona/ mówi PAN. 27 [b] Podnieśćie chorągiew w źiemi: trąbćie w trąby miedzy narody/ [g] poświeććie ná nie narody: Dayćie znáć przećiw niéy królóm Arázáth/ Menni/ y Aſczeneth: [h] policzćie przećiwko niéy Táphſár/ przywiedźćie konie iáko chrząſcze z żądłámi. 28 [b] [i] Poświeććie przećiwko niéy narody/ królé Medﬁéy/ książetá iéy/ y wßytkié vrzedniki iéy/ y wßytke źiemie władze iéy. 29 [b] A wzrußy ſie źiemiá/ y zátrwożży: bo ſie ocući przećiw Bábilonowi D myśl PANſka/ áby położył źiemie Bábilońſką puſtą y nie mießkálną. 30 [b] Vſtáli mocarzowie Bábilońſcy od bitwy/ mießkáli w zamkách: pożárta ieſt śiłá ich: y ſtáli ſie iáko niewiáſty: zápalono mießkánia iego/ 31 złamano zawory iego. [b] Bieżący bieżącému zábieży/ á poſeł potka ſie z ſpółkiem/ áby oznaymił królowi Bábilońſkiemu/ że wźieto miáſto iego 32 od końcá áż do końcá. [b] A brody vbieżano/ y [j] błotá ogniem wypalono/ á meżowie waleczni zátrwożyli 33 ſie. [b] Bo to mówi PAN zaſtepów Bóg Izráelów: Córká Bábilońſka iáko boiowiſko/ czás młócby iéy: ie-

[e] To ieſt, wierni ſą dźiedźictwo Boże: á Bóg ich dźiedźictwem.

[f] kážąca, H.

[g] zgotuyćie, Hebr.

[h] przełożćie przećiwko niéy hetmáná, H.

[i] Zgotuyćie, Hebr.

[j] trzćiną, H.

ſcze trochę/ y przydźie czás żniwá iéy. 34 Ziádł mie/ pożárł mie Nábuchodonozor król Bábilońſki: vczynił mie iáko naczynie czcze/ połknął mie iáko ſmok/ nápełnił brzuch ſwóy pieſczotą moią/ y wygnał mie. 35 Nieprawość przećiwko mnie/ y ᵃćiáło moie ná Bábilonie/ mówi mieſzkánie Sion/ á krew moiá ná obywátelách Cháldeyſkiéy źiemie/ mówi Jeruzálem. 36 Przetoż to mówi PAN: Oto ia oſądzę rzecz twoie/ á pomſczę ſie ᵇpomſty twoiéy: y puſté vczynię morze iego/ y wyſuſzę żyłe iego. 37 A będźie Bábilon mogiłámi mieſzkániém ſmoków/ zdumieniém y świſtániém/ dla tego że niémaſz obywátelá. 38 Poſpołu iáko lwi ryczeć będą/ ᶜbędą otrząſáć grzywe iáko lwiętá. 39 W zápaleniu ich poſtáwię picia ich/ y vpoię ie áby záſnęli y ſpáli ſen wieczny/ á niewſtáli/ mówi PAN. 40 Powiodę ie iáko báránki ná rzeź/ y iáko bárány z kozły. 41 Jáko wźięt ieſt ᵈSeſách/ y poymáné ᵉieſt naſławnieyſzé wſzytkiéy źiemie: iáko ſie ſtał Bábilon miedzy narodámi: 42 Wyſtąpiło morze ná Bábilon/ pokryt ieſt mnoſtwem wałów iego. 43 Stały ſie miáſtá iego zdumieniém/ źiemią nie mieſzkálną y puſtą/ źiemią w ktoréy nikt nie mieſzka/ áni chodźi przez nię ſyn człowieczy. 44 A náwiedzę Belá w Bábilonie/ y wyrzucę co był połknął z geby iego/ á nie będą ſie zbiegáć k niemu wiecéy narodowie/ ponieważ y mur Bábilońſki vpádnie. 45 Wynidźćie z poſrzodku iego ludu móy: áby zbáwił káżdy duſzę ſwoię/ przed gniewem zapálczywośći PANſkiéy. 46 A żeby ſnádź nie zmiekczáło ſerce wáſzé/ á vlęklibyśćie ſie ſłuchu/ który będźie ſłyſzeć w źiemi: y przydźie w rok ᶠſłuch/ á potym roku ſłuch: y ᵍnieprawość ʰw źiemi/ y ⁱpánuiący ná pánuiącégo. 47 Przetoż oto dni przychodzą/ y náwiedzę ryćiny Bábilońſkié/ y záwſtydźi ſie wſzytká źiemiá iego/ y wſzyſcy zábići iego polegą w poſrodku iego. 48 A będą chwalić nád Bábilonem niebioſá/ y źiemiá/ y wſzytko co ná nich ieſt: bo z Pułnocy przydą k niemu łupieżcy/ mówi PAN. 49 A iáko czynił Bábilon że polegli pobići w Jzráelu: ták też polegą pobići z Bábilonu po wſzytkiéy źiemi. 50 Którzyśćie vciekli przed mieczem/ podźćie/ nie ſtóyćie: pomnićie zdáleká ná PANA/ y Jeruzálem niech przydźie ná ſerce wáſzé. 51 Záwſtydźiliſmy ſie żeſmy vſłyſzeli vrągánie: pokryłá ſromotá oblicze náſzé: bo przyſzli cudzy ná świątnice domu PANſkiégo. 52 Przetoż oto dni przychodzą mówi PAN: y náwiedzę ryćiny iego: y po wſzytkiéy źiemi iego będźie zrániony. 53 Choćby wſtąpił Bábilon do niebá/ y obwárował ná wyſokośći moc ſwoię: odemnie przydą puſtoſzyćiele iego/ mówi PAN. 54 Głos wołánia z Bábilonu/ á zſtárćie wielkié z źiemie Cháldeyſkiéy: 55 bo PAN zburzył Bábilon/ y wytráćił z niego głos wielki: y ſzumieć będą wáły ich/ iáko wody obfité: wydał ſzum głos ich: 56 Bo idźie nań/ to ieſt ná Bábilon/ zbóycá/ y poymáni ſą mocarze iego/ y oſłábiał łuk ich/ bo ᵃmocny zemśćićiel PAN oddawáiąc odda. 57 A vpoię kśiążętá iego/ y mądré iego/ y wódze iego/ y vrzedniki iego/ y meżné iego: y záſną ſen wieczny/ á nie ocucą ſie/ mówi król/ PAN záſtępów imię iego. 58 To mówi PAN záſtępów: Mur Bábilońſki on ſzéroki ᶜpodkopániem podkopány będźie/ á brámy iego wyſokié ogniem ſpaloné będą/ á prace ludźi wniwecz/ y narodów ná ogień będą y zginą. 59 Słowo które roſkazał Jeremiaſz prorok Sáráiaſzowi ſynowi Neriaſzá ſyná Máásiaſzowégo/ gdy ſzedł z Sedeciaſzem królem do Bábilonu/ roku czwartégo króleſtwá iego: á Sáráiaſz był kśiążęciem ᵈproroctwá. 60 A nápiſał Jeremiaſz wſzytko złé/ które miáło przyśdź ná Bábilon w kśięgách iednych: wſzytkié té ſłowá które ſą nápiſáné przećiw Bábilonowi. 61 A rzekł Jeremiaſz do Sáráiaſzá: Gdy przydźieſz do Bábilonu/ á vyzrzyſz y przeczytaſz wſzytkié té ſłowá/ 62 rzeczeſz: PANIE/ tyś mówił przećiw mieyſcu temu że ie maſz wytráćić: áby nie było ktoby w nim mieſzkał od człowieká áż do bydlęciá/ y żeby było puſtkami wiecznémi. 63 A gdy ſkończyſz czytánie téy kśiegi/ przywiążeſz do niéy kámień/ y wrzućiſz ią w poſrzód Euphráteſá: 64 A rzeczeſz: Ták

ᵃ mieſzkánie moie.
ᶜ záryczą, H.
ᵈ Seſách, też co y Bábilon. ᵉ miáſto.
ᶠ nowiná o woynie. ᵍ ábo, złupienie, H. ʰ Bo trzećiégo roku królowánia Báltházerá, wźięto Bábilon.

ᵃ ábo, Bóg oddawcá, H.
ᶜ połamániem połaman będźie, H.
ᵈ pokoiu, ábo, Menuchy, H.

záto-

zátopion będźie Bábilon / á nie powstánie od vtrapienia / które ia náń przywiodę / y rozwáli sie. Póty słowá Jeremiaßowé.

ROZDZ. LII

1 Synem dwudźiestu y iednego roku był Sedecyaß / gdy pocżął królowáć : á iedenaśćie lat królował w Jeruzálem : á imię mátki iego Amitál córká Jeremiaßowá z Lobná. 2 A czynił złe przed oczymá PAŃskiémi / wedle wßytkiego co był vczynił Joákim. 3 Bo zápálczywość PAŃska byłá ná Jeruzálem y ná Jude áż ie odrzućił od oblicżá swégo: y odstąpił Sedeciaß od królá Bábilońskiego. 4 Y stáło sie roku dźiewiątego królestwá iego / w dźiesiątym miesiącu / dniá dźiesiątégo : przyßedł Nábuchodonozor król Bábiloński / sam y wßytko woysko iego ná Jeruzálem / y oblegli ie / y zbudowáli przećiw iemu báßty w około. 5 Y było miásto oblężoné / áż do iedenastégo roku królá Sedeciaßá. 6 A miesiącá czwartégo / dźiewiątégo dniá miesiącá / záiął sie głód w mieśćie: y niemiał żywnośći lud źiemie. 7 Y vczyniono dźiurę do miástá / á wßyscy mężowie waleczni iego vćiekli / y wyßli z miástá w nocy drógą bramy / która iest miedzy dwiemá mury / á wiedźie do sádu królewskiég (bo Cháldeyczycy oblegli byli miásto w około) y poßli drógą która wiedźie ku puszczy. 8 Lecz woysko Chaldeyskie goniło królá : y poimáli Sedeciaßá ná puszczy / która iest v Jericho : á wßyscy co z nim byli vćiekli od niego. 9 A poimawßy królá / przywiedli go do królá Bábilońskiégo do Reblátha / który iest w źiemi Æmáth / y mówił do niego sądy. 10 Y pośćinał król Bábiloński syny Sedeciaßowé przed ocżymá iego : ále y wßytkie kśiążętá Judzkié pozábijał w Reblátha. 11 Y oczy Sedecyaßowé wylupił / y okował go w petá / y záprowádźił go król Bábiloński do Bábilonu / y wsádźił go do domu więźienia áż do dniá śmierći iego. 12 A w miesiącu piątym dźiesiątego dniá miesiącá / ten iest dźiewiętnasty rok Nábuchodonozorá królá Bábilońskiego: przyßedł Nábuzárdan hetman żołnierstwá / który stał przed królem Bábilońskim w Jeruzálem. 13 Y spalił dóm PAŃski / y dóm królewski / y wßytkie domy Jerozolimskié / y káżdy dóm wielki spalił ogniem. 14 Y wßytek mur Jerozolimski wokoło rozwáliło wßytko woysko Chaldeyskié / które było z hetmánem. 15 Vbogié zás ludźie / y ostátek pospólstwá / które było pozostáło w mieśćie / y zbiegi którzy byli zbiegli do królá Bábilońskiego / y ine z pospólstwá / záprowádźił Nábuzárdan hetman. 16 A z vbogich źiemie zostáwił Nábuzárdan hetman woyská / winiarze y oracze. 17 Slupy też miedźiáné które były w domu PAŃskim / y podstáwki / y morze miedźiáné / które było w domu PAŃskim / polamáli Chaldeyczycy / y zábráli wßytke ich miedź do Bábilonu. 18 Y kotły / y panewki / y gęśle / y czáße / y moźdźerzyki / y wßytko naczynie miedźiáné / którego do służby vżywano / pobráli. 19 Y wiádrá / y kádźidlnice / y konwie / y miednice / y świeczniki / y moźdźerze / y kubki: ile złotych / złoté / á ile srébrnych / srébrné / zábrał hetman woyská. 20 Y dwá słupy / y morze iedno / y dwánaśćie wołów miedźiánych / które były pod podstawkámi / które był spráwił król Sálomon w domu PAŃskim : nie było wagi miedźi wßego naczyniá tego. 21 A z słupów / łokći ośmnaśćie było wzwyß slupá iednego / á ßnur dwunáśćie łokiet opásował ij / á miąßość záśie iego ná cztéry pálce : á wewnątrz dęty był. 22 Y Capitella ná obudwu miedźiáné : Capitellum iedno miało wzwyß pięć łokiet : y śiatki / y iáblká gránátowé ná koronie w koło / wßytko z miedźi. Tákże y ná drugim słupie / y iáblká gránátowé. 23 A było iáblek gránátowych dźiewięćdźieśiąt y ßeść wiſzących / á wßytkich iáblek gránatowych sto śiatkámi obtoczonych. 24 Y wźiął hetman woyská Sáráiaßá kápłaná pirwßego / y So-

Marginal notes:

Dwádźieśćiá y ieden rok miał, Hebr.

Dobyćie y spalenie miástá Jeruzálem y złupienie kośćiołá, y poimánie Sedeciaßá królá o którym było wyßéy 39. áby pokazał prawde y skutek słów Bożych y proroctwá swego, o czym téż maß 4. król. 25. 2. Parap. 26.

sprzećiwił sie mu.

ábo wáły.

chlebá.

służył królowi, Hebr.

ták złoté, iáko y srébrné, Hebr.

pod (nim,) y podstáwki, H.

ná gałce, H.

po iedney stronie, H.

ná śiadce wokoło, H.

*przyśionká.

25 phoniaszá kápłaná wtorégo: y trzech strożów *śieni. A z miástá wźiął rzezáńcá iednégo / ktory był przełożony nád mężmi walecznymi: y śiedmi mężów z onych co pátrzáli ná twarz królewską / ktorzy śie w mieśćie náleźli / y pisárzá przednieyszego żołnierzów / ktory probował nowych rycerzów: y sześćdźieśiąt mężów z ludu źiemskiégo / ktorzy śie náleźli w pośrzodku miástá. 26 Y wźiął ie Nábuzárdan hetman woyská / y záwiódł ie do królá Bábilońskiégo do Reblátá. 27 Y pozábiiał ie król Bábiloński / y pomordował ie w Reblátha w źiemi Emáth: y przenieśion iest Judá z źiemie swoiéy. 28 Ten iest lud / ktory przeniosł Nábuchodonozor: Roku śiodmé° Zydów trzy tyśiące dwudźiestu y trzech. 29 Roku osmnástégo Nábuchodonozorá / z Jeruzálem dusz osmset trzydźieśći y dwie: 30 Roku dwudźiestégo trzećiégo Nábuchodonozorá / záprowádźił Nábuzárdan hetman dusz Zydowskich śiedm set czterdźieśći y pięć. A ták wszytkich dusz cztéry tyśiące y sześćset. 31 Y stáło śie trzydźiestégo y śiódmégo roku záprowádzenia Joachiná królá Judzkiégo / dwunastégo mieśiącá / dwudźiestégo piątégo dniá mieśiącá / *podniosł Ewilmerodách król Bábiloński / sámégoż roku królestwá swégo / głowę Joachiná królá Judzkiégo / y wywiódł go z domu więźienia. 32 Y mówił z nim *dobrá / y postáwił stolicę iego nád stolicámi królów / ktorzy byli *po nim w Bábilonie. 33 Y odmienił száty więźienia iego / y iádał chléb przed nim záwżdy / po wszytkié dni żywotá iego. 34 A *strawá iego / strawá vstáwiczna / dáwána mu byłá od królá Bábilońskiégo / vstáwiona ná káżdy dźień / áż do dniá śmierći iego / po wszytkié dni żywotá iego.

Król Ioachin wywiedźion z więźienia po śmierći Nábuchodonozorá.
*wywyższył.
*łáskáwie, Hebr.
*z nim, H.
*obrok.

THRENY,

to iest,

NARZEKANIA IEREMIASZA PROROKA.

*Y stáło śie potym iáko w niewolą przyszedł Izráel, y Ieruzálem spustoszáło, śiedźiał Ieremiasz płácząc, y lámentował tym nárzekániém nád Ieruzálem, á gorzkim sercem wzdycháiąc y łkáiąc mówił.

*H. Tych słów nie mász w Zydowskim, iedno w Gréckim texćie.

ROZDZIAŁ. I.

1 ALEPH.

Jako śiedźi sámo miásto *pełne ludu: zstáłá śie iáko wdowá / páni narodów: kśiężná powiátów stáłá śie hołdowną.

*przed tym.

2 BETH. Płácząc płákáło w nocy / á łzy iego ná czeluśćiách iego: niemász ktoby ie ćieszył ze wszech miłośników iego / wszyscy przyiaćiele iego wzgárdźili ie / y zstáli śie mu nieprzyiaćiolmi.

3 GHIMEL. Przeniósł śie Judás prze trapienié y prze mnostwo niewoléy: mieszkał miedzy narody / áni nálazł odpoczynienia: wszyscy goniący go poimáli ij w ćieśni.

4 DALETH. Drógi Sion płáczą / że niémász ktoby szedł ná święto vroczyste: wszytkie brámy iego pokáżoné: kápłani iego wzdycháiący: pánny iego znędzoné / á sámá gorzkośćią śćiśniona.

*do Sionu wiodące.

5 HE. Zstáli śie przećiwnicy iego głową / nieprzyiaćiele iego zbogáceni są: bo PAN *mówił nań dla mnostwá nieprawośći iéy: dźiatki iéy záprowádzoné w niewolą przed obliczem trapiącégo.

*znędźił iemu.

6 VAV. Y odstąpiłá od córki Siońskiéy wszytká ozdobá iéy: Zstáły śie kśiążętá iéy iáko báráni nie náyduiący pászéy: y poszli bez śiły przed obliczem goniącégo.

7 ZAIN. Wspomniáło Jeruzálem ná dni vtrapienia swégo / y ná prze-

ſtepſtwá wſzego kochánia ſwegó/ które miáło odedni dawnych/ gdy vpadł lud iego od reki nieprzyiacielſkiey / á nie było pomocniká: widźieli ie nieprzyiaćiele / á náśmiewáli ſie z Száb áthów iego.

8 HETH. Grzéch zgrzeſzyło Jeruzálem: dla tego ſie *nieſtáteczné* ſtáło: wſzyſcy ktorzy ie czćili/ wzgárdźili ie: bo widźieli zelżywość iego: ſámo też wzdycháiąc *obróćiło ſie ná zad.

9 TETH. Plugáſtwá iego ná *nogách iego / á nie pomniáło ná ſwóy koniec: złożone ieſt bárzo/ nie máiąc poćieſzyćielá: obácz PANIE vtrapienié moie / bo ſie podnióſł nieprzyiaćiel.

10 IOD. Reke ſwoie ściągnął nieprzyiaćiel ná wſzytkie *kochánia iego: bo widźiáło pogány/ że weſzli do świątnice iego: którym zákazałes był/ żeby nie wchodźili do kośćiołá twego.

11 KAPH. Wſzytek lud iego wzdycháiący y ſzukáiący chlebá: wydáli wſzytkie drogie rzeczy zá iedło/ ná pośilenie duſze / weyzrzy PANIE á obacz/ żem ſie ſtáło podłym.

12 LAMED. O wy wſzytcy ktorzy idźiecie przez drogę / obaczćie á przypátrzćie ſie / ieſli ieſt boleść iáko boleść moiá: *bo mie iáko winnice zebrał iáko mówił/ PAN w dźień gniewu zapálczywośći ſwoiey.

13 MEM. Z wyſoká puśćił *ogień ná kośći moie/ y wyćwiczył mie: Záſtáwił śieć ná nogi moie/ obróćił mie ná wſtecz: położył mie ſpuſtoſzoną przez wſzytek dźień żáłośćią vtrapioną.

14 NVN. Ocknelo ſie iárzmo nieprawośći moich w rece iego/ ſplotły ſie y włożone ſą ná ſzyie moie: Zemdlálá śiłá moiá: podał mie PAN w reke/ zktórey nie bede mogło powſtáć.

15 SAMECH. Pobrał wſzytkie wielmożne PAN z pośrzodku mnie: przyzwał przećiwko mnie czás/ áby potárł *wybráne moie: práſe deptał PAN *pánnie córce Judzkiey.

16 AIN. Przetóż ia płácząc/ á oko moie ſpuſczáiąc wody: bo ſie oddalił odemnie poćieſzyćiel náwrácáiący duſze moie: ſtáli ſie ſynowie moi ſtráconymi/ bo przemógł nieprzyiaćiel.

17 PHE Rozśćiągnelo Sion rece ſwé/ niémáſz ktoby ie ćieſzył: roſkazał PAN przećiw Jákobowi około niego nieprzyiaćiołom iego: ſtáło ſie Jeruzálem iáko ſplugáwiona *mieśiącámi* miedzy nimi.

18 SADE. Spráwiedliwy ieſt PAN/ bom vſtá iego do gniewu przywiodło. Słuchayćie proſze wſzyſcy narodowie/ á obáczćie boleść moie/ pánny moie y młodźieńcy moi poſzli w niewolą.

19 KOPH. Wołałom przyiaćiół moich/ oni mie zdrádźili: kápłani moi y ſtárcy moi w mieśćie zgineli: bo ſzukáli iedłá ſobie/ áby pośilili duſze ſwoie.

20 RESZ. Obácz PANIE żem vćiśniona/ wzruſzył ſie *brzuch móy/ przewróćiło ſie ſerce moie we mnie ſámym/ bom gorzkośći ieſt pełná: ná dworze miecz zábiia/ á domá śmierć tákaż ieſt.

21 SIN. Vſłyſzeli że ia wzdycham/ á niémáſz ktoby mie poćieſzył: wſzyſcy nieprzyiaćiele moi vſłyſzeli złe moie/ weſelili ſie żes ty vczynił. Przywiódłes dźień *poćiechy* / á będą mnie podobni.

22 THAV. Niech wnidźie wſzytko ich złe przed ćie: á *zbierz ie iákoś mnie zebrał / dla wſzech nieprawośći moich: bo mnogie wzdychánia moie/ y ſerce moie ſmetné.

Marginalia: *pośmiewiſkiem, H. — *dla wſtydu. — *Widáć grzechy iego, ani ſie zátáić mogą, ánı y nie myśliło co go potkáć miáło. — *rzeczy w których ſie nawięcey kocháło. — *którąmi zádał, y którą mie znędźił PAN, H. — *karánie. — *młodźieńce, H. — *Króleſtwo ludzkiemu. — *obrzydłośćią, H. — *myśli y wnętrznośći. — *náznáczony, H. — *mówi o obieránia winá.

Tá Kśiegá niema w żydowſkim texćie żadnego imienia/ tylko Rábbinowie dáli iey ten tytuł קינות Kinoth, to ieſt/ Lámenty á Grecy zowią θρῆνοι/ Threny/ co tákże lámenty ábo nárzekánia znáczy. Bo Jeremiaſz piérwey niż żydowie byli w niewolą Bábilońſką zábráni/ y niż Jeruzálem ſpuſtoſzono/ opłákał to ſpuſtoſzenie/ y iáko Rabbinowie ſtárzy piſzą ten ſwóy płacz opiſawſzy/ posłał przez Báruchá do królá/ áby czytáiąc ſwoie przyſzłe nieſzczęśćie náwróćili ſie do Bogá. Ale Król wziąwſzy kśiegi záraz ſpalił / iáko piſze Jerem. 36. przeto Prorok te inſzą kśiege ieſzcze ſzérzey nápiſał y do ludu podał. A iż oná nie wola Bábilońſka znáczyłá narodu ludzkiego niewolą/ którą ćierpiał pod Szátánem/ dla tego te Lámenty śpiewáią w kośćiele w ow tydźień Męki Páná Chriſtuſowey / przez którą ieſteśmy z tey niewoley wybáwieni. Nápiſáne ſą te Lámenty tym porządkiem iáko obiecádło żydowſkié idźie/ które też zá káżdym wierſzem kłádźie. A w trzećim Rozdźiale/ iedná literá trzy wierſze zámyká.

ROZDZ. II.

1 ALEPH.

Ako okrył mrokiem zapálczywośći swéy PAN córkę Sion/ zrzućił * z niebá ná źiemię "sławną Izráel'/ á nie wspomniał ná *podnożek nóg swoich w dźień zápálczywośći swoiéy.

*Od nawyższego szczęśćia do ostátniego vpadku. "zacnąl Izráelkę, L. *świątnicę, ábo, wyrocznice.

2 BETH. Zrzućił PAN/ á nie zfolgował/ wszytko "piękné Jákobowé: Zepsował w zapálczywośći swéy zamki córki Judzkiéy/ y obálił ná źiemię: splugáwił królestwo y kśiążętá iéy.

"przybytki, ábo, mieszkánia, H.

3 GHIMEL. Złamał w gniewie zapálczywośći swéy káżdy *róg Izráelów: odwróćił ná zad "práwicę swoię/ od oblicza nieprzyiaćielá: y zápálił w Jákobie iáko ogień płomienia pożeráiącego wokoło.

*moc y siłę. "nie dáie pomocy przeciw nieprzyiaćielowi.

4 DALETH. Wyćiągnął łuk swóy iáko nieprzyiaćiel/ zmocnił práwicę swą iáko sprzećiwnik: y pobił *wszytko co było pięknego ná weyzrzenie w namiećie córki Sion/ wylał iáko ogień rozgniewánie swoie.

*wszelkie kochánie oká, H.

5 HE. Stał śię PAN iáko nieprzyiaćiel: zrzućił Izráelá/ zrzućił wszytkie mury: rozwálił zamki iego/ y námnożył w córki Judzkiéy "vniżonégo y vniżoną.

"płáczu y smutku, H.

6 VAV. A rozwálił iáko ogród *namiot swóy/ skáźił przybytek swóy/ przywiódł w zápámiętánie PAN ná Sion vroczysté święto y Szábbát: y ná pośmiech y ná rozgniewánie zápálczywośći swéy królá y kápłaná.

*kośćiół.

7 ZAIN. Odrzućił PAN ołtarz swóy/ "przeklął świątnicę swoie: podał w ręce nieprzyiaćielskié mury wież iego: wołáli w domu PANskim iáko w dźień vroczysty.

"iáko przeklętą odrzućił.

8 HETH. Vmyślił PAN rozwálić mur *córki Sion/ wyćiągnął "sznur swóy/ y nie odwróćił ręki swéy od zgubienia: y płákało *przedmurze/ y mur społem rozwálon iest.

*Ieruzálem. "pustoszący. *básztá ábo, wał przed murem.

9 THETH. Zápádły w źiemię brámy iego/ zátráćił y połamał záwory iego/ y królá ieg/ y kśiążętá iego międzi pogány: niémász zakonu/ á prorocy iego nie náleźli "widzenia od PANA.

"vstáło proroctwo dla grzéchów.

10 IOD. Siedli ná źiemi/ vmilkli stárcy córki Sion: posypáli popiołem głowy swé/ przepasáli się włośienicámi/ zwieśili do źiemie głowy swé pánny Jeruzálem.

11 KAPH. Vstáły od płáczu oczy moie/ strwożyły się wnętrza moie: wylálá się ná źiemię wątrobá moiá/ dla stárćia córki ludu mego: gdy wstawáło dźiećię y ssący ná vlicách miástá.

12 LAMED. Mátkóm swym mówiły: Gdźie iest pszenicá y wino? gdy mdleli iáko zránieni ná vlicách mieyskich: gdy wypuszczáły duszę swé ná łonie mátek swych.

13 MEM. Komu ćię przyrownam? ábo komu ćię przypodobam córko Jerozolimska? z kim ćię porownam/ y poćieszę ćię pánno córko Sion? bo wielkie iest iáko morze skruszenie twoie/ któż ćię zléczy?

14 NVN. Prorocy twoi widźieli tobie fałsz y głupstwo/ á nie odkrywáli nieprawośći twoiéy/ "áby ćię do pokuty przywiedli: Lecz vpátrowáli tobie proroctwá fałszywé y wygnánia.

"áby wróćili płon twóy, H.

15 SAMECH. Klaskáli nád tobą rękomá wszyscy miiáiący drógą/ świstáli y chwiáli głową swoią nád córką Jerozolimską/ mówiąc: A onóż to iest miásto *doskonáłey pięknośći/ wesele wszytkiéy źiemie?

*o którym mowiono wieniec piękny, H.

16 PHE. Otworzyli ná ćię vstá swé wszyscy nieprzyiaćiele twoi/ świstáli y zgrzytáli zębomá/ y mówili: Pożrzemy/ oto iest ten dźień: którégo smy czekáli: náleźlismy/ y vyźrzelismy.

17 AIN. Vczynił PAN co był vmyślił/ spełnił mowę swą/ którą był rozkazał ode dni dawnych: zepsował á nie sfolgował/ y vweselił nád tobą nieprzyiaćielá/ y wywyższył róg sprzećiwników twoich.

18 SADE. Wołáło serce ich do PANA ná murzéch córki Sion/ wypuść iáko potok łzy we dnie y wnocy: nie daway odpoczynienia sobie/ á niech się nie vspakaia zrzenicá oká twego.

19 KOPH. Wstań/ "chwal wnocy ná początku straży: wyley iáko wodę serce twé przed obliczem PANSKIM: podnieś ku niemu ręce twoie dla dusze dźiatek twych/ które omdláły od

"hucz, ábo, krzycz, H.

glodu ná rogu wßech vlic.

20 RES. Weyzrzy PANIE / á obacz kogoś ták obrał iáko winnice: á wiec będą ieść niewiásty płód swóy/ dźiéci máłé ná piedźi? á wiec ma bydź zábit w świetyni PANskiéy kápłan y prorok?

21 SIN. Leżeli ná źiemi ná vlicy dźiecie y stárzec: pánny moie y młodźieńcy mói polegli od miecżá: pobiłeś w dźień zapálczywośći twoiéy/ pomordowałeś á nie śmiłowałeś sie.

22 THAV. Przyzwałeś iáko ná dźień vroczysty / ktorzyby mie strászyli ze wßąd / á nie było w dźień zapálczywośći PANskiéy/ ktoby vßedł á zostáł: ktorém ia wychowało wyżywiło/ nieprzyiaciel móy wynißczył ie.

14 Vpátrowáli tobie Proroctwá. J Proroctwá w Łáćińskim tu zowie Assumptiones, to iest/ Nábierániá/co z tąd vrosło/iż słowo Zydowskie משא Massa, to iest/onus, ábo ćiężar/ (ktorym też imieniem zowie proroctwá/iáko mas Jerem. 23.) wźięté iest od słowá tákże Zydowskiégo/ ktoré znáczy / nábieráć ábo podnośić: z tądże Grecy przełożyli λῆμμα / po łáćinie Assumptio, to iest/ nábierániè/ ábo też Eleuatio, to iest podnoßenié. Aquila przełożył ἆρμα pondus, to iest/ ćiężar. Y te słowá wßytkie znáczą Proroctwo. A iż nábieránié/ tákże y podnoßenié / znáczy rzecz te ktora iáko brzemie nábierámy y nosiemy/dla tegóż tákże też znácza Proroctwo.

ROZDZIAŁ III.

ALEPH.

1 Am mąż widzący vbostwo *moie/ w rózdze zágniewánia iego.

2 ALEPH. Záprowádźił mie y záwiódł do ćiemnośći/á nie do świátłośći.

3 ALEPH. Tylko sie ná mie *obroćił/ y obraca rekę swą przez wßytek dźień.

4 BETH. Stárzą vczynił skóre moie/y ćiáło moie/połamał kośći moie.

5 BETH. Obudował około mnie/ y ogárnął mie żółćią y pracą.

6 BETH. W ćiemnośćiách posádźił mie/ iáko vmárłé wieczné.

7 GHIMEL. Obudował przećiwko mnie żebych nie wyßedł: obćiążył okowy moie.

8 GHIMEL. Ale y gdy wołáć bede y prośić/ odrzućił modlitwe moie.

9 GHIMEL. Zágrodźił drógi moie kámieniem kwádratowym/ śćieżki moie wywróćił.

10 DALETH. Stał mi sie niedźwiedźiem *zásádzonym/lwem ná skrytych mieyscách.

11 DALETH. Sćieżki moie wywróćił y połamał mie/ vczynił mie spustoßoną.

12 DALETH. Wyćiągnął łuk swóy/ y postáwił mie iáko cel strzale.

13 HE. Wystrzelił w nérki moie/ *córki śáydaká swégo.

14 HE. Stałem sie naśmiéwiskiem wßytkiému ludowi memu / pieśnią ich przez wßytek dźień.

15 HE. Nápełnił mie gorzkośćiámi/ opoił mie piołynem.

16 VAV. Y połamał *do iednégo* zeby moie/ *nákarmił mie popiołem*.

17 VAV. Y odepchniona iest od pokoiu dußá moiá/ zápomniałem dobrá.

18 VAV. Y rzekłem: *Zginął koniec móy*/y nádźieiá moiá od PAná.

19 ZAIN. Wspomni* ná vbóstwo*/ y *ná przestepstwá moie*/ ná piołyn y ná żółć.

20 ZAIN. Pámięćią pomnieć bede/ y *vschnie* we mnie dußá moiá.

21 ZAIN. To wspomináiąc w sercu moim/dla tegó nádźieie mieć bede.

22 HETH. Miłośierdźia PANskié żeśmy nie zniszczeli: bo nie vstały lutośći iego.

23 HETH. *Nowé *ráno / wielka iest *wiárá twoiá*.

24 HETH. Działem moim PAN/ rzekłá dußá moiá: dla tego *nań czekáć* bede.

25 TETH. Dobry iest PAN nádźieie máiącym w nim/ dußy ßukáiącéy go.

26 TETH. Dobrze iest czekáć z milczeniém zbáwienia *Bożégo*.

27 TETH. Dobrze iest mężowi/ gdy nośi iárzmo od młodośći swoiéy.

28 IOD. Siedźie sam á milczeć bedźie:

Margin: A; B; C; D. *H. *powstáwánia plagi. *dybiącym. *strzały, Hebr. *dziárstwem ábo, kámykámi, H. *okrył mie prochem, H. *Zginęłamoc moiá, H. *ná vtrapienie, H *ná płácz móy, H. *kórzy sie, H. *co záránie *nowé miłośierdźie co dźień. *ábo, prawdá, H. *w nim vfáć, Hebr. *PANSKIEGO, H.

dźie: bo poniósł ná sobie.

29 IOD. Położy w prochu vstá swé/ owaby byłá nádźieiá.

30 IOD. Nástáwi biiącému go czeluśći/ násycon będźie vrągánia.

31 KAPH. Bo nie odrzući PAN ná wieki.

32 KAPH. Bo ieśli odrzućił/ y smiłuie sie według mnostwá miłosierdźia swego.

33 KAPH. Bo nie vniżył z sercá swégo/ y odrzućił syny człowiecze.

34 LAMED. Aby zstárł pod nogámi swémi wszytkié więźnie ziemskié.

35 LAMED. Aby náchylił sądu mężá przed obliczem nawyższégo.

36 E LAMED. Aby wywróćił człowieká w sądźie iego/ PAN nie wiedźiał.

37 MEM. Któż to iest/ który rzekł/ áby sie sstáło/gdy PAN nie roskázał?

38 MEM. Z vst nawyższégo niewynidą áni złé áni dobré?

39 MEM. Cóż szemrał człowiek żywy/ mąż zá grzéchy swoie?

40 NVN. Dowiáduymy sie dróg nászych/ á szukaymy/ y nawróćmy sie do PANA.

41 NVN. Podnieśmy sercá násze z rękomá/ do PANA w niebo.

42 NVN. Mysmy nieprawie czynili/ y ku gniewusmy pobudzáli: przetós ty nieuprosżony.

43 SAMECH. Nákryłes w zapálczywośći/ y vbiłes nas: pobiłes/ á nie zfolgowáłes.

44 SAMECH. Záſtáwiłes sie obłokiem/ áby nie przeszłá modlitwá.

45 F SAMECH. Wykorzenienim y odrzucenim vczyniłes mie w posrzodku narodów.

46 PHE. Otworzyli ná nas vstá swé wszytcy nieprzyiáciele.

47 * PHE. Stráchem y sidłem sstáło sie nam proroctwo/ y skruszeniem.

48 PHE. Rozdźiáły wód wypuśćiło oko moie nád zstárciem córki ludu mego.

49 AIN. Oko moie vtrapioné iest/ á nie vmilkło/ przeto że niemász odpoczynienia.

50 AIN. Azby poyźrzał/ á vyźrzał PAN z niebá.

51 AIN. Oko moie złupiło duszę moię/ dla wszytkich córek miástá mego.

52 SADE. Łowém vłowili mie iáko ptaká nieprzyiáciele moi dármo.

53 SADE. Wpadł w dół żywot mój/ y przyłożyli mie kámieniem.

54 SADE. Zábráły wody nád głową moią: rzekłém: zginąłem.

55 KOPH. Wzywałem imienia twego PANIE z dołu ostátniégo.

56 G KOPH. Głos mój vsłyszałes: nie odwrácay vchá twégo od wzdychánia y od wołánia mego.

57 KOPH. Przybliżyłes sie wdźień/ kiedym ćie wzywał: rzekłés: Nie bóy sie.

58 RES. Osądźiłes PANIE spráwę duszy moiéy/ odkupićielu żywotá mego.

59 RES. Widźiáłes PANIE nieprawóść ich przećiwko mnie: osądź sąd móy.

60 RES. Widźiáłes wszytke zapálczywóść y wszytkie mysli ich przećiwko mnie.

61 SIN. Vsłyszałes vrągánié ich PANIE/ wszytkie mysli ich przećiwko mnie.

62 SIN. Wárgi powstawáiących ná mie/ y swiegotánia ich przećiw mnie wszytek dźień.

63 SIN. Siadánié ich y wstawánié ich obeyźrzy/ iamći iest piesnią ich.

64 THAV. Oddasz im zapłáte PANIE/ według vczynków rąk ich.

65 THAV. Dasz im tarczą sercá pracą twoie.

66 THAV. Gonić będźiesz w zapálczywośći/ á skruszysz ie pod niebem PANIE.

Margin notes: brzemię Páńskié. — vpokorzy sie. — zásmućił, H. — To iest, nie kocha sie w vtrapieniu nászym. — niesprawiedliwie sądząc swym. — ábo, (tego) nie vmie, H. — To iest, błądźi, kto rozumie, żeby bez woli Bożéy miáło przyść szczęście ábo nieszczęście. — wymawiáiąc grzéchy. — ku Bogu H. — Smiećiámi y obrzydłośćią, H. — nászy, H. — płynie bez przestánku, H. — bez przyczyny. — z ciemnice nanizszéy, H. — y siedząc y wstáiąc szydzą ze mnie. — vporné, ábo twárdé serce, Hebr. przeklęctwo twoie, H. — z podniebios.

ROZDZD. IIII.

ALEPH.

1 A Ako pośmiedźiało złoto/ zmieniłá sie bárwá nalepszá/ rozmiotano kámienié swiętynié po rogách wszech vlic?

2 BETH. Synowie Sionscy szláchetni/ y vbráni w przednieysze złoto: iáko poczytáni są zá naczynié skorupiáné/zá robote rąk gárncárzowych?

3 GHIMEL. Lecz y iedze odkryły piersi/ karmiły scżenietá swé: córká

Margin notes: złoto co nalepsze, H. to iest, kśiążętá. kápłany. — Smokowie, H. G. Láma, iest bestia podobna smokowi.

4 ludu mégo okrutna / iáko ſtrus ná puſczy.

DALETH. Przyſechł iezyk ſſącego do podniebienia iego / dla wprágnienia dźieći prośiły chlebá / á nie było ktoby im [a]włamał.

5 HE. Którzy iadáli roſkoſznie / poginęli po drógách / którzy ſie wychowáli w ſzárłacie / obłápiáli łáyná.

6 VAV. A ſstáłá ſie więkſza [b]niepráwość córki ludu mégo niżli grzéch Sodomy / która wywrócona ieſt w oczemgnieniu / á nie wźięły iéy rece.

7 B ZAIN. Bielſzy nád śnieg Názáreitowie iéy / iáſnieyſzy nád mléko / rumieńſzy niżli ſtáré kośći ſłoniowé / pięknieyſzy niżli ſzáfir.

8 HETH. Sczérniáło nád węglé oblicze ich / y nie poznano ich ná vlicách: przyſchłá ſkórá ich do kośći: wyſchłá y ſstáłá ſie iáko drewno.

9 THETH. Lepiéy było pobitym od mieczá / niżli pozábiiánym od glodu: bo ći wywiedli / ſtráwieni dla niepłodnośći źiemie.

10 IOD. Ręce niewiaſt litośćiwych wárzyły dźieći ſwé: były im pokármem w ſkruſzeniu córki ludu még.

11 KAPH. Wykonał PAN popędliwośći ſwoie / wylał gniéw zapálczywośći ſwéy / y zápalił ogień ná Sion y pożárł fundámenty iéy.

12 LAMED. Nie wierzyli królowie źiemſcy / y wſzyſcy obywátele świátá / że był miał wniść nieprzyiaćiel y ſprzećiwnik przez brámy Jeruzálem.

13 C MEM. Dla grzéchów prorokow iego / y dla niepráwośći kápłanów iego / którzy wyléwáli w pośrzodku iego krew ſpráwiedliwych.

14 NVN. Błądźili ślepi po vlicách / pomázáli ſie krwią / [c]á gdy niemogli trzymáli ſie zá ſzáty ſwoie.

15 SAMECH. Odſtąpćie nieczyśći / wołáli ná nie: vſtępuyćie / idźcie precz / nie dotykayćie ſie: [d]bo ſie śwárzyli / y wzruſzeni mówili miedzy narody: Nie przydą wiecéy mieſzkáć miedzy nimi.

16 PHE. Oblicze PAnſkié oddźieliło ie / nie przyda áby weyzrzał ná nie: oblicza kápłanów nie wſtydźili ſie / áni ſie zlitowáli nád ſtárymi.

17 AIN. Gdyſmy ieſcze ſtáli / vſtáły oczy náſzé / ná pomoc náſzę prózną / gdyſmy ſie oglądáli pilnie ná naród który zbáwić niémógł.

18 D SADE. Ślizáły ſie nogi náſzé po drodze vlic náſzych / przybliżył ſie koniec náſz: wypełniły ſie dni náſzé / bo przyſzedł koniec náſz.

19 KOPH. Prędſzy byli goniący nas niż orłowie powietrzni: po górách gonili nas / w puſczy záſadkę czynili ná nas.

20 RES. Duch vſt náſzych [e]Chriſtus PAN [f]poyman ieſt [g]w grzéchách náſzych którémuſmy mówili: W cieniu twoim: żyć będźiem miedzy narody.

21 SIN. Ráduy ſie á weſel ſie córko Edom / która mieſzkaſz w źiemi Hus: do ćiebie też przydźie kielich / vpiieſz ſie / y obnażona będźieſz.

22 THAV. Skończyłá ſie niepráwość twoiá córko Sion / nie przyda wiecéy áby ćie záprowádźił: náwiedźił niepráwość twoie córko Edom / odkrył grzéchy twoie.

[a] vdźielił.
[b] ſrożéy ſkarána.
Názáreitowie pod zakonem bywáli, którzy ſie Bogu ná pewny czás poświęcáli, od odłączenia ták ná zwáni. O czym w 4. Moyz. 6.
[c] że ſie nikt nie mógł dotknąć ſzat ich, H.
[d] bo zmázáni byli, H.
[e] pomázániec PANSKI, H.
[f] H.
[g] w śiećiách ich, H.

MODLITWA IEREMIASZA PROROKA.

ROZDZIAŁ V.

1 A WSpomni PANIE co ſie nam przydáło: weyzrzy á obácz zelżywość náſzę. 2 Dźiedźictwo náſze obróciło ſie do cudzych / domy náſzé do obcych. 3 Sierotámi zoſtáliſmy bez oycá / mátki náſzé iáko wdowy. 4 Wodę náſzę piliſmy zá pieniądze: drwá náſzé zá pieniądze kupowáliſmy. 5 Zá ſzyie náſzé gnano nas / ſpráćowánym nie dano odpoczynku. 6 Aegyptowi dáliſmy rękę y Aſsyriánóm / żebyſmy ſie náiedli chlebá. 7 B Oycowie náſzy zgrzéſzyli á niémáſz ich: á myſmy niepráwośći ich nośili. 8 Niewolnicy pánowáli nád námi: nie był ktoby z rąk ich wykupił. 9 [h]W duſzách náſzych przynośiliſmy ſobie chlebá / przed mieczem w puſczy. 10 Skórá náſzá iáko piec wygorzáłá od gwałtu głodu. 11 C Niewiáſty ná Sion [i]poniżyli / y pánny w mieśćiech Judzkich.

[h] Z niebeſpieczeńſtwem.
[i] to ieſt, zgwałćili.

12 [a]Xiążętá ręką są powieszáne/ nie wstydźili śie oblicza stárców. 13 [b]Młodźieńców ná psotę vżywáli: á pácholętá pode drwy legli. 14 [c]Stárcy z bram vstáli: młodźieńcy [d]z tańcá śpiewáiących. 15 [e]Vstáło weselé sercá nászego: odmienił śie w żáłobę tániec nász. 16 [f]Spadł wieniec głowy nászey: biádá nam żeśmy zgrzeszyli. 17 [g]Dla tego zstáło śie smętné serce násze/ dla tego záćmiły śie oczy násze. 18 [h]Dla góry Sion/ że zginęłá/ liszki chodźiły po niey. D 19 [i]A ty PANIE ná wieki trwáć będźiesz/ stolicá twoiá [k]do narodu y narodu. 20 [l]Czemu nas ná wieki zápominász: opuszczász nas ná długość dni? 21 [m]Náwróć nas PANIE ku sobie/ á náwróćimy śie: odnów dni násze iáko z pierwu. 22 [n]Ale odrzucáiąc odrzućiłeś nas/ rozgniewałeś śie ná nas bárzo.

Młodźieńce ná mełcie pobráli, H.

od pieśni swoich, H.

Abo, spádłá koroná głowy.

przez wszytkie rodzáie, Hebr.

PROROCTWO BARVCHOWE.

ROZDZIAŁ I.

1 TE słowá kśiąg które nápisał Báruch syn Nerię/ syná Máásiaszowego/ syná Sedeciaszowego/ syná Sedei/ syná Helciaszowego/ w Bábilonie/ A 2 [a]roku piątego/ śiodmego dniá mieśiącá/ ná ten czás gdy Cháldeyczycy dobyli Ieruzálem/ y spalili ie ogniem. 3 [b]A czytał Báruch słowá tych kśiąg [c]do vszu Iechoniaszá syná Ioákimowego/ królá Judzkiego/ y do vszu wszytkiego ludu przychodzącego do kśiąg. 4 A do vszu możnych synów królewskich/ y do vszu stárszych/ y do vszu ludu od namnieyszego áż do nawiętszego tych wszytkich/ którzy mieszkáli w Bábilonie nád rzeką Sodi. 5 [d]Którzy słysząc płákáli/ y pośćili/ y modlili śie przed oczymá PANA. 6 [e]A zebráli pieniądze [f]wedle tego iáko káżdégo ręká przemóc mogłá: B 7 [g]y posłáli do Ieruzálem do Ioákimá syná Helciaszá/ syná Sálom/ kápłaná/ y do kápłanów/ y do wszytkiego ludu/ który śie z nim náydowáł w Ieruzálem: 8 [h]gdy był wźiął do śiebie naczynia kośćiołá PAŃskiego/ które były z kośćiołá zábráne/ áby ie odniósł do źiemie Judzkiey/ dźieśiątégo dniá mieśiącá Siwán/ naczynia srébrne/ które był spráwił Sedeciasz syn Iozyaszów król Judzki/ 9 [i]potym iáko Nábuchodonozor król Bábiloński poimał był Iechoniaszá/ y kśiążętá/ y wszytkie możne/ y lud źiemie z Ieruzálem/ y záprowádźił ie powiązáne do Bábilonu. 10 [k]A rzekli: Otośmy posłáli do was pieniądze/ zá które nákupćie cálopalenia y kádźidłá/ [l]á náczynićie mánny/ y ofiáruyćie zá grzech w ołtarzá Páná Bogá nászego: 11 [m]á módlćie śie zá zdrowie Nábuchodonozorá królá Bábilońskiego/ y zá zdrowie Bálthazárá syná iego/ [n]áby były dni ich iáko dni niebieskie ná źiemi: 12 [o]á iżby nam dał Pan moc/ á oświećił oczy násze/ ábyśmy żyli pod ćieniem Nábuchodonozorá królá Bábilońskiego/ y pod ćieniem Bálthazárá syná iego/ y służyli im ná wiele dni/ y náleźli łáskę przed oczymá ich. C 13 [p]A zá nas sámych modlćie śie do Páná Bogá nászego: boćiechmy zgrzeszyli Pánu Bogu nászemu/ y nie iest odwrócona zapálczywość iego od nas áż do dniá tego. 14 [q]Czytayćie też té kśięgi/ któréśmy posłáli do was/ áby czytáne były w kośćiele Páńskim/ w dźień vroczysty/ y w dźień sposobny: 15 [r]y rzeczećie: Pánu Bogu nászemu spráwiedliwość/ á nam záwstydzenié twarzy nászey: iáko iest ten dźień wszytkiemu Judzie/ y mieszkáiącym w Ieruzálem: 16 [s]królóm nászym/ y kśiążętóm nászym/ y

Báruch nápisał kśięgi które czytał przed Iechoniaszem y ludem.

wł. w vszy, ábo, przed vszymá Iechoniaszá, Hebr. Tákże y niżey.

Posyłáią kśięgi y pieniądze do Ieruzálem áby śie zá nie modlono.

á vczyńćie obiáty, G.

To iest, áby ták długo żyli, póki stawa niebá nád źiemią.

Niżey 2. b 6

[17] kápłanóm nászym / y prorokóm nászym / y oycóm nászym. [r] Zgrzészyliśmy przed Pánem Bogiem nászym/á nie wierzyliśmy / nie vfáiąc w nim : [18] [s] y nie byliśmy mu poddáni/ ániśmy słucháli głosu Páná Bogá nászego / [t] ábyśmy chodzili w przykazániach iego/które nam podał. [19] [u] Ode dniá ktorego wywiodł oyce násze z ziemie Ægyptskiey / áż do dniá tego bylichmy niewierni Pánu Bogu nászému : [x] á rozpróßeni odstąpilichmy / ábyśmy nie słucháli głosu iego. [20] [y] [z] Y ięło sie nas wiele złego / y przeklectwá które Pan náznáczył przez Moyzészá sługe swego : który wywiódł oyce násze z ziemie Ægyptskiey/ áby nam dał ziemie opływáiącą mlékiem y miodem : [21] iáko dniá dźisieyszégo. [a] A nie słucháliśmy głosu PANA Bogá nászego we dług wszytkich słów prorokow / ktore posyłał do nas. [22] [b] Y odeszliśmy káżdy zá vmysłem sercá swego złégo/ robić Bogóm cudzym/czyniąc złości przed oczymá Páná Bogá nászego.

r Dan. 9. a 5.
t ábyśmy sie spráwowáli według przykazánia iego
x á lekceśmy sobie ważyli nie słucháć, G.
z Deut. 28. b 11.

Tego proroká ácz Zydźi terráznieyszy w księgách swych nie máią/ y heretycy dźisieyszy z liczby te ksiąg świetych wyrzucáią : wszákże kośćiół powszechny/ y stárzy Doktorowie/ á ná imię ś. Cyprian/ S. Hilarius, Cyrillus, Clemens Alexandrinus, ś. Ambroży/ Theodoretus, Eusebius, y Concilium Trydentckie z nimi/miedzy inné księgi świeté y té policzáią. A inni ie pod imieniem Ieremiaszowym / przeto przywodzą / iż Báruch był pisárzem y vczniem Ieremiaszowym/iáko iest rzecz iásna z Rozdź. 36. Ieremiaszá proroká. Y dla tego księgi Báruchowé/ mieli zá cząstkę Ieremiaszá proroká.

ROZDZIAŁ II.

[1] Za czego vtwiérdził PAN Bóg nász słowo swé/które mówił do nas/y do sędziów nászych / [A] ktorzy sądźili Izráelá/y do królów nászych/y do kśiążąt nászych / y do wszégo Izráelá / y Iudy : [2] áby przywiódł PAN ná nas wielkié nedze/ktoré sie pod niebem nie dźiáły / iákié sie ostáły w Ieruzálem / [a] wedle tych ktoré opisáné są w zakonie Moyzészowym : [3] że człowiek iadł ćiáło syná swego / y ćiáło córki [4] swoiey. [b] Y dał ie pod moc wszytkich [c] królów/ ktorzy są około nas/ ná pohánbienié/ y ná spustoszenié po wszytkich narodźiéch/miedzy którémi nas PAN rozegnał. [5] Y ostáliśmy sie [d] ná spodku / á nie ná wierzchu : iżeśmy zgrzészyli PANU Bogu nászému/ nie [6] słucháiąc głosu iego. [e] [f] PANU Bo- [B] go nászému spráwiedliwość : á nam y oycóm nászym záwstydzenié twarzy/ [7] iáko iest ten dźień. [g] Bo PAN wyrzékł ná nas to wszytko złé które przyszło ná [8] nas : [h] á nie błagáliśmy oblicza PANA Bogá nászego / żeby sie był náwrócił káżdy z nas od swych dróg [9] bárzo złych. [i] Y czuł PAN we złym/y przywiódł ie ná nas : bo iest spráwiedliwy PAN we wszytkich vczynkach [10] swoich / ktoré nam roskazał : [k] y nie słucháliśmy głosu iego/żebyśmy cho- [11] dźili w roskazániach PANskich/które dał przed oczymá nászémi. [l] A teraz PANIE Boże Izráelski / ktoryś [C] wywiodł lud twóy z ziemie Ægyptskiey/ możną reką/ y w cudách/ y dźiwách/ y w mocy twéy wielkiey / y wyniósłym rámieniu / y vczyniłeś sobie [12] imie / iáko iest ten dźień. [m] Zgrzészyliśmy / czyniliśmy niezbożnie / niespráwiedliwieśmy sie obchodźili/PANIE Boże nász/ we wszech [n] spráwiedliwo- [13] śćiách twoich. [o] Niechże sie odwróći gniew twóy od nas : boć nas máło zostáło miedzy narodámi/gdźieś nas [14] rozprószył. [p] Wysłuchay PANIE prośby násze y modlitwy násze/á wywiedź nas dla siebie : á day nam náleźć łáskę przed obliczem tych ktorzy nas [q] zá- [15] prowádźili : [r] áby poználá wszelka źiemiá / iżeś ty iest PAN Bóg nász / á iż imie twoie wzywáné iest nád I- [16] zráelem y nád rodem iego. [s] Weyźrzy ná nas PANIE z domu świetego twego / y nákłoń vchá twego/á wy- [17] słuchay nas. [t] Otwórz oczy twé/á obacz/ żeć nie vmárli / ktorzy są w piekle/ktorych duch iest odięt z wnetrzności ich/ oddádzą cześć y vspráwie- [D] dliwienié [u] PANU : [x] ále duszá / ktora [18] smutna iest dla wielkośći złé°/á chodźi skrzywiona y zemdlona/y oczy vstawáiące / á duszá łáknąca oddáie chwałę/ y spráwiedliwość tobie PA-

Wyznawáią że słusznie zá grzéchy są skaráni.
a Deut. 28. f 53.
c krolestwam, które, G.
d niższemi, á nie wyższemi, Hebr.
e wyssey 1. e 15.
l Deut. 9. d 15.
n sądźiech ábo práwách, G.
q zwyczyzny wyprowádźili, G.
s Deut. 26. d 15. Isai. 63. d 15.
t Isai. 64. c 9. Psal. 113. d 17.
u tobie, Hebr.

19 NV. Bo nie wedle spráwiedliwośći oycow nászych my wylewamy modlitwy / y prośimy miłośierdźia przed obliczem twoim PANIE Boże nász: 20 ále iżeś ná nas spuśćił gniew y zapál czywość twoie / iákoś mowił w rece 21 slug twoich prorokow / rzekąc: Ták mowi PAN: Náchylćie rámie wásze / y szyie wásze / á robćie krolowi Bábylońskiemu: á bedźiećie śiedźieć w źiemi ktorąm dał oycom wászym. 22 Lecz ieśli nie vsłucháćie głosu PANA Bogá wászego / ábyśćie robili krolowi Bábilońskie[mu] / vstánie wásze vczynię z miast Judzkich / y z zewnątrz 23 Jeruzálem / y odeymę od was głos rádośći / y głos wesela / y głos oblubieńcow y oblubienice: á wszytká źiemiá bedźie bez śládu mieszkáiących 24 w niey: [a] A nie vsłucháli głosu twego / áby byli robili krolowi Bábilońskiemu: y vtwierdźiłeś słowá twe / ktoreś opowiádał w reku slug twych prorokow / áby były przeniesione kośći krolow nászych / y kośći oycow ná-25 szych z mieysca swego: á oto wyrzucone są ná gorącość słoneczną / y ná mroz nocny: y pomárli w nacięższych boleśćiach / w głodźie / y przez miecz / y 26 w wygnániu. A vczyniłeś kośćioł F w ktorym wzywano imieniá twego / [b] iáko ten dźień: dla niepráwośći domu Jzráelskiego / y domu Judzkiego.

[a] Aleśmy nie, G.

[b] To iest, iáwnie zepsowány.

27 A vczyniłeś z námi / PANIE Boże nász / według wszelkiey dobroći twey / y według wszego miłośierdźia twe-28 go / onego wielkiego: iákoś mowił w rece Moyzeszá sługi twe[go] / w dźień ktoregoś mu zakon twoy nápisáć rozkazał przed syny Jzráelskimi / 29 mowiąc: [c] Jesli głosu mego słucháć nie bedźiećie / to wielkie mnostwo ludu obroći sie w namnieysze miedzy náro-30 dy / do ktorych ia ie rozproszę: bo wiem iż mie lud słucháć nie bedźie: bo iest lud zátwárdźiálego kárku. y [d] náwrocą sie do serca swego w źiemi poimá-31 nia swego: y poznáią żem ia iest G PAN Bog ich / y dam im serce / y wy-32 rozumieią / y vszy / y vsłucháią. A bedą mie chwalić w źiemi poimánia swego / y bedą pámietáć ná imie mo-33 ie. A odwrocą sie od grzbietu swego twárdego / y od złośliwośći swoich: bo wspomnią [e] ná drogę oycow swych ktorzy grzeszyli przećiwko mnie. A 34 wrocę ie do źiemie ktorąm przysiągł oycom ich / Abráhámowi / Jzáákowi / y Jákobowi / y bedą iey pánowáć: y rozmnożę ie / y nie vbedźie ich / y po-35 stánowię z nimi inne przymierze wieczne / ábych im był Bogiem / á oni mnie bedą ludem: á nie ruszę wiecey ludu mego / synow Jzráelskich z źiemie ktorąm im dał.

[c] Leu. 26. b 14. Deut. 28. b 15.

[d] vznáią, Hebr.

[e] ná spráwy.

Obietnicá o wybáwieniu z niewoli, y o przymierzu wiecznym.

ROZDZIAŁ III.

1 A A Teraz PANIE wszechmocny Boże Jzráelski / duszá w vćisku y duch vtrapiony woła do ćie-2 bie: Wysłuchay PANIE / á smiluy sie / boś iest Bog miłośierny / á zlituy sie nád námi: bośmy zgrzeszyli przed tobą. Abo-3 wiem ty śiedźisz ná wieki / á my zginiemy wiecznie? Pánie wszechmo-4 gący / Boże Jzráelow / słuchay teraz modlitwy vmárłych Jzráel / y synow ich / ktorzy grzeszyli przed tobą / á nie słucháli głosu Páná Bogá swego / y przylnęło do nas złe. Nie pámietay 5 ná niepráwośći oycow nászych / ále pomni [f] ná rekę twoie / y ná imie twe

Modlitwá o miłośierdźie do Páná Bogá.

[f] ná moc.

6 czásu tego. Boś ty iest Pan Bog nász / á ćiebie Pánie wysłáwiáć be-7 dźiemy: Boś dla tego dał boiázn twoie w sercá násze / y ábychmy wzywáli imieniá twego / y chwálili ćie w poimániu nászym: bo sie náwrácamy od niepráwośći oycow nászych / ktorzy zgrzeszyli przed tobą. A oto my 8 iesteśmy dźiśia w poimániu nászym / ktorymeś nas rosproszył / ku vrągániu / y ku złorzeczeniu / [g] y ku grzechowi / wedle wszytkich niepráwośći oycow nászych / ktorzy odstąpili od ćiebie Pánie Boże nász. Słuchay Jz-9 zráelu przykazánia żywotá / przyymi 10 w vszy ábyś wiedźiał mądrośći. Co to iest Jzráelu żeś iest w źiemi nieprzyiaćielskiey? Stárzałeś sie w cu-11 dzey źiemi / splugáwiłeś sie vmárłymi: policzonyś iest miedzy te ktorzy 12 zstępuią [h] do piekłá. Opuśćiłeś

[g] y pod ćięszkimi podátki, G.

Vpomnienie do słuchánia słowá Bożego.

13 źrzódło mądrośći. Bo byś był chodźił w drodze Bożéy/ mießkałbyś był w pokoiu wiecznym. 14 Vczże sie kędy iest mądrość/ gdźie iest moc/ kędy iest rozumienie: ábyś záraz wiedźiał gdźie iest przedłużenie żywotá/ y życie/ gdźie iest świátłość oczu/ y pokóy. 15 Kto nálazł mieysce iéy? ábo kto wßedł do skárbów iéy? 16 Gdźie są kśiążętá narodów/ y którzy pánuią nád zwierzęty które są ná źiemi? 17 którzy gráią ptaki powietrznémi. 18 którzy skárbią srebro y złoto/ w którym ludźie vfáią/ á niémáß końcá nábywánia ich. którzy robią srebro/ á stáráią sie/ ᶻá niemáß náleźienia spraw ich. 19 Wytraceni są y zstąpili do piekłá/ á inni ná mieysce ich powstáli: 20 Młodźieńcy widźieli świátłość/ y mießkáli ná źiemi/ ále nie poználi drógi vmieietnośći/ C 21 áni zrozumieli ßcieżek iéy/ áni synowie ich przyięli iéy/ od oblicza ich oddáliłá sie: 22 nie słycháno iéy w źiemi Chánáneyskiéy/ áni iéy widźiáno w Themán. 23 Synowie też Agár/ którzy ßukáią mądrośći która z źiemie iest/ kupcy Merrhy y Themán/ y baykowie/ y ßukáiący rostropnośći y rozumienia: á drógi mądrośći nie wiedźieli/ áni pámiętáli ßcieżek iéy. 24 O Izráelu iáko wielki iest dóm Boży/ y niezmierne mieysce ᶻosiádłośći iego. 25 Wielkie iest/ á nie ma końcá: wysokié y niezmierné. 26 Tám byli obrzymowie oni sławni/ którzy byli od początku/ wzrostu wielkiego/ vmieiący woyne. 27 Nie tych Pan obrał: áni náleźli drógi vmieietnośći/ przetóż poginęli. 28 A ponieważ nie mieli mądrośći/ poginęli dla swéy nierostropnośći. 29 Kto wstąpił do niebá/ á dostał iéy/ y wywiódł ią z obłoków? D 30 Kto sie przewiózł przez morze á nálazł ią: y przyniósł ią nád złoto wyborné. 31 Nie máß ktoby mógł wiedźieć drógi iéy/ áni ktoby wyßukał ßcieżki iéy: 32 ále który wßytko wie/ zna ią/ y ználazł ią rostropnośćią swoią: który źiemię zgotował ná wieczny czás/ y nápełnił ią bydlęty/ y czworonogiémi: 33 który wypuscza świátłość/ á idźie: y przyzwał iéy/ á posłußna mu iest z drżeniem. 34 A gwiazdy dały świátłość ná strażách swoich/ y rádowáły sie: 35 záwołano ich/ y rzekli: Owosmy: y świećiły mu z rádośćią/ kto ie stworzył. 36 Tenći iest Bóg náß/ y nie będźie poczytan iny przećiw iemu. 37 Ten wynalazł wßytkę drogę vmieietnośći/ y podał ią Jákobowi słudze swému/ Izráelowi miłému swemu. 38 Potym ná źiemi ᶻbył widźian/ y z ludźmi obcował.

ᶻ á żaden ich spraw zrozumieć nie może.

ᶻ mießkania, G.

Zálecenie mądrośći.

Christus mądrość náßá Bóg y człowiek

Bóg Izráelski stał sie człowiekiem.

36 Tenći iest Bóg náß] Tu iáśnie mówi prorok o Bogu Izráelskim/ ktory dawßy zakon Zydóm ná górze Synái/ potym ná źiemi sstał sie widźiánym/ y mießkał miedzy ludźmi. Jákoż sie sstał widźiánym? nieinaczey iedno sstawßy sie człowiekiem widźiánym/ y miedzy ludźmi iáko człowiek prawdźiwy mießkáiąc. Ták to wykłádáią Cyprian. lib. 2. Contra Iudæos c. 5. Ambros. lib. 1. de fide c. 2. Chrisost. Homil. quod Christus sit Deus. Euseb. lib. 6. de Demonstrat. c. 19. August. 18. de Ciuit. c. 33. y inßy. Ná to niemáiąc heretycy co odpowiedźieć/ wolą przećiw kośćiołowi z Zydámi przestáwáć/ z którymi sie tego Prorocká świętego zaprzeli. A toć pewny znák iest prawdy Chrześćiáńskiéy/ kiedy przećiwko niey heretycy nic nie mogą/ iedno zmówiwßy sie z Zydámi głownymi Chrystusá nieprzyiáćioły pismo święte odrzucáią.

ROZDZ. IIII.

1 E kśięgi przykazánia Bożégo/ y zakon który iest ná wieki: wßyscy którzy ji trzymáią/ przydą do żywotá: á którzy ii opuśćili/ do śmierći. 2 Náwróć sie Jákobie á vymi sie go/ chodź drogą przy iásnośći iego/ przećiw świátłu A iego. 3 Nie oddaway ᶻchwały twoiéy drugiemu/ y godnośći twéy narodowi cudzému. 4 Błogosłáwieniśmy Izráelu: iż co sie Bogu podoba/ 5 nam iest wiádomo. Bądź lepßéy myśli ludu Boży/ pámiętay Izráel. 6 Záprzedániśćie pogánóm/ nie ná zágubienie: ále dla tego iżeśćie w gniewie rozgniewáli Bogá/ dla tegośćie podáni sprzećiwnikóm. 7 Bośćie rozdráżnili tegż który was stworzył/ Bogá B wiecznego/ ofiáruiąc czártóm/ á 8 nie Bogu. Bośćie zápomnieli Bogá który was chował/ y zásmućiliśćie

Nápomina Zydy w niewoli będące, áby sie ku Bogu náwróćili.

ᶻ sławy.

9 mámkę wáßę Jeruzálem. ⁹ Bo widziáłá gniew od Bogá przychodzący ná was/ y mówiłá: Słuchaycie pográniczni Sion/ bo wielki ſmętek 10 Bóg przywiódł ná mię. ⁹ Bom widziáłá poymánie ludu mégo/ ſynów moich/ y córek/ które ná nie przywiódł 11 wieczny. ⁹ Bom wychowáłá ie z rádością: álem ie vtráciłá z żalem y 12 z płáczem: ⁹ Niech ſie nikt nie ráduie nádemną wdową/ y opuſzczáłą: mnodzy mię opuśćili dla grzéchów ſynów moich/ iż vſtąpili od zakonu 13 Bożégo. ⁹ A nie ználi ſpráwiedliwośći iego/ áni chodźili drógámi przykazánia Bożégo/ áni ßcieżkámi práwdy iego z ſpráwiedliwośćią chodźi-C li. 14 ⁹ Niechże przydą pográniczni Sion/ á niech wſpominaią poymánie ſynów y córek moich/ które wieczny 15 ná nie przywiódł. ⁹ Bo przywiódł ná nie naród zdáleká/ naród zły/ y innégo 16 iezyká: ⁹ Którzy ſie nie wſtydźili ſtárcá/ áni ſie ſmiłowáli nád dźiatkámi/ y wywiedli namilßé wdowy/ á iedyną 17 ˮz córek oſierocili. ⁹ Ala co wam pomoc 18 mogę? ⁹ Bo który ná was przywiódł złé/ ten was wyrwie z rąk nieprzyiaćiół 19 wáßych. ⁹ Idźcie dźiatki/ idźcie: bo 20 ćiem ia ſámá zoſtáłá. ⁹ Zdiełám z ſiebie D ßátę pokoiu/ á oblokłám ná ſię wór modlitwy/ y będę wołáć do Na-21 wyßßégo ˮzá dni moich. ⁹ Bądźcie lepßéy myśli ſynowie/ wołaycie do Páná/ á wyrwie was z ręki kśiążąt 22 nieprzyiaćielſkich. ⁹ Bom ia nádźieię miáłá w wiecznym o zbáwieniu wáßym: y potkáło mię weſelé od świętégo dla miłośierdźia/ które ná was przydźie od wiecznégo zbáwićielá ná-23 ßégo. ⁹ Bom was wypuśćiłá z żáłośćią y z płáczem: ále mi was Pan záśię przywróći z weſelem y z rádo-24 śćią ná wieki. ⁹ Bo iáko widźiáły ſąśiády Sion poymánie wáßé od Bo-E gá/ ták vyźrzą á wrychle wybáwienie wáßé od Bogá/ które wam przydźie z wielką czćią y zacnośćią wieczną. 25 ⁹ Dźiatki/ ćierpliwie znoście gniew który ná was przyßedł: bo ćię nieprzyiaćiel twóy przeßládował/ ále wrychle oglądaß zginienie iego: y wſtąpiß ná kárki iego. 26 ⁹ Kochánkowie moi chodźili po drógách przykrych: bo zágnáni ſą/ iáko trzódá od 27 nieprzyiaćiół rozchwycona. ⁹ Bądźćież lepßéy myśli ſynowie/ á wołaycie do Páná: bo będźie pámiętał ná was ten który was záprowádźił: 28 ⁹ Bo iáko był ſmyſł wáß żebyśćie błądźili od Bogá: dźieśięć kroć tylé záśię náwróćiwßy ſie ßukáć go będźie-29 ćie. ⁹ Bo który ná was złé przywiódł/ F ten wam záś przywiedźie weſelé wie-30 czné ze zbáwieniem wáßym. ⁹ Bądźże lepßéy myśli o Jeruzálem/ bo ćię vpomina ten ˮktóry ćię miánował. 31 ⁹ Szkodnicy poginą/ którzy ćię trápili: á którzy ſie weſelili z vpadku twé-32 go/ ſkaráni będą. ⁹ Miáſtá/ którym ſłużyli ſynowie twoi/ będą pokaráné/ 33 y które zábráło ſyny twoie. ⁹ Bo iáko ſie weſeliło z vpadku twégo/ y rádowáło z przygody twoiéy: ták záſmucone będźie z ſpuſtoßenia ſwégo. 34 ⁹ A będźie odćięte weſelé mnoztwá iego/ á rádowánié iego żalem będźie. 35 ⁹ Bo ogień przydźie ná nie od wie-G cznégo ná długié dni/ á czárći w nim 36 mießkáć będą przez długi czás. ⁹ Obeyźrzy ſie Jeruzálem ku Wſchodu ſłońcá/ á obacz weſelé któreć przycho 37 dźi od Bogá. ⁹ Bo oto ſynowie twoi idą któreś wypuśćiło rozpróßoné/ idą zebráni od Wſchodu áż do Zacho du ná ſłowo świętégo/ weſeląc ſie ku chwale Bogu.

θυγατέρων.

Ierużálem ćießy ſyny ſwoie.

ˮpokim żywá

ˮAbo, od ktoregoś názwan

ˮAbo, nędznicy, G.

ROZDZIAŁ V.

Wzywa do weſela Ieruzálem dla náwrocenia ludu, á pod figurą kośćiół Chriſtuſów.

1 Wlecz ſie Jeruzálem z ßáty żáłoby y vtrapiénia A twego á oblecz ſię piękność ą y potćiwośćią chwały onéy wieczné/ któ 2 rą maß od Bogá. ⁹ Obleczeć ćię Bóg w dwoiákié ßáty ſpráwiedliwośći y włożyć ná głowę koronę chwały 3 wieczné. ⁹ Bo okáże Bóg iáſność ſwą ná tobie káżdému który pod niebem ieſt. 4 ⁹ Abowiem Bóg będźie ćię B názywał imieniem ná wieki: Pokoiem ſpráwiedliwośći/ y chwałą po-5 božności. ⁹ Powſtań Jeruzálem/ á ſtań ná mieyſcu wyſokim/ y ˮpoyźrzy ku Wſchodu ſłońcá/ á obácz ſyny ſwé

ˮwys. 4. 536.

zebráné od wschodu słońcá áż do záchodu słowem świętégo / weseląc się z pámiątki Bożéy. [6] Bo od ciebie wyszli pieszo gnáni od nieprzyiaciół. á PAN przyprowádźi ie do ciebie przynieśioné ze czcią iáko syny królestwá. [7] Bo postánowił Bóg zniżyć káżdą górę wysoką / y skáły wiecznietrwáiącé / á doliny nápełnić ná wyrownánié źiemie: żeby Izráel szedł pilnie ku chwale Bożéy. [8] A zástoniły ćieniem y lásy / y wszelkié drzewo wdźięczné Izráelá z roskazánia Boskiégo. [9] Bo przywiedźie Bóg Izráelá z weselem świátłośći máiestatu swégo / z miłośierdźiem y spráwiedliwośćią / która iest z niego.

ἀσφαλῶ bespiecznie.

ROZDZ. VI.

Nápomina Zydy w Bábilonie, áby sie strzegli Báłwochwalstwá, pokázuiąc nikczemność báłwánów.

[1] Wypis listu który posłał Ieremiasz do tych / które poymawszy miano zágnáć do Bábilonu od królá Bábilońskié / áby im opowiedźiał wedle tegż iáko mu od Bogá roskazano. Dla grzéchów któ rémiśćie przed Bogiem grzészyli / bedźiećie záwiedźieni więźniami do Bábilonu od Nábuchodonozorá królá Bábilońskiégo. [2] Gdy tedy wnidźiećie do Bábilonu / bedźiećie tám przez wiele lat / y przez czásy długié / áż do śiedmi pokolenia: potym wywiode was z támtąd w pokoiu. [3] A teraz vyzrzyćie w Bábilonie / że bogi złoté / y śrébrné / y kámienné / y drzéwiáné / nośić bedą ná rámionách / pokázuiącé postrách pogánóm. [4] Pátrzćież tedy / ábyśćie y wy nie zstáli śie podobni spráwam obcym / y bali śie / y strách was ziął dla nich. [5] Gdy tedy vyzrzyćie tłum z tyłu y z przodku kłániáiący śie / mówćie w sercách wászych: Tobie PANIE kłániáć śie potrzebá. [6] Bo Anioł mój z wámi iest: á sam bede szukał duszwászych. [7] Abowiem iezyk onych polerowány od rzemieślniká: sámi też pozłoceni y posrébrzeni są fałszywi / á mówić nie mogą. [8] A iáko pánnie która śie wwbierze kocha: ták wźiąwszy złoto vczynili. [9] Máiąc iśćie korony złoté ná swych głowách bogowie ich: zkąd krádną kápłáni od nich złoto y śrébro / á wydáią ie sámi ná śie. [10] Dawáią też z niego wszetecznicóm / y nierządnice przybiéráią: y zás wźiąwszy ie od nierządnic vbiéráią bogi swoie. [11] A ći nie są wolni ode rdze y od mólu. [12] A przybrawszy ie w száte szárlatową / oćiéráią twarzy ich od prochu domowégo / którégo dosyć iest miedzy nimi. [13] A ma sceptrum iáko człowiek / iáko sedźia kráiny / który grzészącégo przećiw iemu nie zábiia. Trzyma też miecz w rece / y śiekiére / á sam śiebie od woyny y od zbóyców nie wyzwala. [14] Zkąd wam niech wiádomo bedźie / żeć nie są bogámi. [15] A przetóż nie bóyćie śie ich. Bo iáko człowieczé naczynié ztłuczoné / niepożytecznym śie zstáie / tácy są y bogowie ich. [16] gdy ie postáwią w domu / oczy ich pełné są prochu z nóg wchodzących. [17] A iáko komu który królá obráźił ode drzwi zástepiono: ábo iáko vmárłégo do grobu przynieśionégo: ták vpátruią ofiárownicy drzwi zamkámi y kłotkámi / áby ich złodźieie nie odźiérali. [18] Zápaláią im lámpy / á iśćie wiele / z których żadnéy widźieć nie mogą: á są iáko bálki w domu. [19] A sercá ich powiádáią że liżą węże / którzy są z źiemie / gdy ie gryzą y száte ich á nie poczuią. [20] Czarné śie zstawáią száty ich od dymu który w domu bywa. [21] Nád ćiáłem ich y nád głową ich latáią sowy / iáskółki / y ptacy też / tákże y kotki. [22] Skąd wiédzćie iż nie są bogowie. [23] A przetóż śie ich nie lekayćie. Złoto też któré máią / ná pozór iest: ieśli kto rdze nie otrze / nie bedą śie iśknicé: bo nie czuli gdy ie odléwano. [24] Zá wszelkié pieniądze kupioné są / w których tchu niémász. [25] Bez nóg noszą ie ná rámionách: pokázuiąc nikczemność swą ludźióm. Niech bedą záwstydzeni / y ći którzy im służą. [26] Przetóż ieśli vpádną ná źiemie / sámé przez śie nie wstáią: áni ieśli go kto prosto postáwi / sam przez śie nie wstánie: ále iáko martwym dáry ich przed nimi położą. [27] Ofiáry ich / ofiárownicy ich przedawáią / y źle ie obracáią: tákże y żony ich obrawszy ie / áni chorému áni

Isa. 44.b10.

który bedźie bronił, G.

berło, laskę.

zebra-

28 żebrakowi z nich nie vdźiéláią: [a] Ofiar ich dotykáią sie położnice y mieśiecznice. 29 [a] A ták ztąd/ wiedząc że nie 30 są bogámi/ nie bóyćie sie ich. [a] Bo skądże ie zowią bogámi? Iż niewiásty kłádą przed bogi śrébrné/ y złoté/ y drzewiáné: á w domách ich śiedzą 31 ofiárownicy máiąc rozdárté száty/ á głowy y brodę ogoloną/ których głowy nie przykryté. [a] y ryczą woláiąc 32 przećiw bogóm swoim iáko ná wieczerzy vmárłego. [a] Száty ich zeymuią ká-D płani/ á przyobłóczą żony y syny swoie. [a] Ani iesli co złego sie im ztánie od 33 kogo/ áni iesli co dobrégo/ będą mogli oddáć: áni mogą vczynić królá/ áni złożyć. [a] Tákże áni mogą dáć bo-34 gactw/ áni złego oddáć. Jesli im kto ślub ślubi á nie spełni/ y tego sie nie vpominaią. [a] Człowieká od śmierći 35 nie wybáwią/ áni słábszégo od mocnieyszégo nie wyrywáią. [a] Człowieku 36 ślepému wzroku nieprzywracáią/ z potrzeby człowieká nie wybáwią. [a] Nie 37 będą mieć litośći nád wdową/ áni sie rotóm dobrze vczynią. [a] Kámieniom 38 z góry podobni są bogowie ich drzewiáni/ y kámienni/ y złoći/ y śrébrni. A którzy ie chwalą/ záwstydzeni będą. 39 [a] Jákoż tedy ma kto rozumieć/ ábo mówić/ że oni są bogámi? [a] gdyż ie-40 scze y sámi Chaldeyczycy nie czczą ich: którzy słysząc niemégo że mówić nie może/ ofiaruią ie Belowi/ prosząc od niego mowy: [a] Jákoby mogli czuć 41 którzy sie nie ruszáią: y sámi gdy zrozumieią opuszczą ie: bo smysłu nie máią sámi bogowie ich. [a] A niewiásty 42 opasáné powrozámi/ śiedzą ná drogách/ paląc [b] pestki oliwné. [a] A gdy 43 która z nich/ przyćiągniona od kogo mimo idącégo/ leżáłá znim/ tedy sąE śiadce swéy przygánia/ że onéy nie miano zá godną iáko one/ á iż sie powróz iéy nie przerwał. [a] A wszytkie rze-44 czy które sie około nich dźieią fałeszné są. Jákoż ma kto rozumieć ábo mówić/ że to są bogowie? [a] A rzemieślni-45 cy y złotnicy vrobili ie/ nic innégo nie będą iedno to czym ie chćieli mieć [c] ofiárownicy. [a] Sámi też rzemieślnicy 46 którzy ie czynią/ nie są długo cześni. Jzaliż tedy mogą rzeczy od nich vczynioné/ bydź bogámi? [a] A zostáwili rze-47 czy faleczné y sromotę potomkóm. [a] 48 Bo gdy przydźie ná nie woyná y złé/

[b] ábo otręby.

[c] rzemieślnicy, G.

myślą ofiárownicy z sobą gdźieby sie 49 skryli z nimi. [a] Jákoż tedy máią rozumieć że są bogámi/ którzy sie áni od woyny wybawiáią/ áni ze złégo wyry-50 wáią? [a] Bo gdyż są drzewiáné/ pozłoconé y posrébrzoné/ potym poznáią wszyscy narodowie/ y królowie że są fałszywé: które iáwno iest że nie są bogámi/ ále robotą rąk ludzkich/ á żadnéy spráwy Bożéy znimi 51 niemász. [a] Skąd tedy wiádomo iest że nie są Bogámi/ ále dźiełámi rąk ludzkich/ y żadnéy Boskiéy spráwy w nich niemász? królá kráinie nie dáią/ 52 áni dżdżá ludźiom dádzą. [a] Sądu też nie rozsądzą/ áni kráin od krzywdy wybáwią: á iż nic niemogą iáko wróny miedzy niebem y źiemią. [a] Bo gdy 53 ogień wpádnie wdom bogów drzewiánych/ śrébrnych/ y złotych/ ofiáro-F wnicy ich vćieką y vydą/ ále oni iáko bálki wposrzodku zgoráią. [a] Królo-54 wi też y woynie sie nie sprzećiwią. Jákoż tedy ma kto mniémáć y przyiąć że 55 bogámi są? [a] Nie obronią sie od złodźieiów/ áni od zbóyców bogowie drzéwiáni/ y kámienni/ y pozłocéni/ y posrébrzeni/ [a] Którym złoto y śré-56 bro y száte/ ći którzy mocnieyszy są/ odéymą/ y odéydą/ áni sobie rády dá-57 dzą. [a] A przetóż lepiéy iest bydź królem/ który moc swą pokázuie: ábo naczyniém wdomu pożytecznym/ w którym sie chełpić będźie który ie ma: ábo drzwiámi wdomu/ które strzegą tego co wnim iest/ niżli bogámi 58 fałszywymi. [a] Słońce/ y kśieżyc/ y gwiazdy/ będąc iásnémi y wysłánémi 59 ku pożytku/ posłuszné są. [a] Tákże y błyskáwicá/ gdy sie okaże/ znáczna iest/ tóż też y wiátr/ po káżdéy kráinie 60 wieie. [a] Y obłoki/ którym gdy Bóg roskaże/ po wszému świátu przechodźić/ czynią co im roskazano. [a] O-61 gień też spuszczony zwiérzchu/ áby spalił góry y lásy/ czyni co mu roskazano. A ći áni ksztáltem/ áni mocą/ 62 iednému z tych podobné nie są. [a] Przetóż niéma żaden mniémáć/ áni mówić/ że oni są bogámi: gdyż áni są-G du sądźić nie mógą/ áni żadnéy rze-63 czy ludźióm vczynić. [a] A ták wiedząc że nie są bogámi/ niebóyćie sie ich. [a] 64 Bo áni będą złorzeczyć królom/ áni 65 dobrorzeczyć. [a] Nie okázuią też na-

rodom znáków ná niebie / áni świe-
cić będą iáko słońce / áni oświecáć iá-
66 ko księżyc. [y] Zwierzętá są lepsze niż o-
ni / które mogą vćiec pod przykry-
67 ćie / y pomoc sobie. [y] Zadnym tedy
sposobem nie iest nam wiádomo /
żeby byli bogámi : przetoż sie ich nie-
68 bóycie. [y] Bo iáko wogrodźie ogórko-
wym strászydło nic nie strzeże : ták są
ich bogowie drzewiáni / y srebrni / y
69 pozłoceni. [y] Tymże sposobem y w o-
grodźie / oset biały / ná którym wszelki
ptak śiada. Tákżeć bogowie ich drze-
wiáni / y pozłoceni / y posrebrzeni / po-
dobni są vmárłému wrzuconému do
70 ciemnośći. [y] Z szárlatu y z czerwoney
fárby które ná nich butwieią / pozna-
ćie że nie są bogámi. Sámi też náko-
niec zgryzieni bywáią / y będą háńbą
71 w kráinie. [y] Lepszy iest człowiek sprá-
wiedliwy / który nie ma bałwánów : bo
dálecki będźie od pohańbienia.

3 *Vyźrzyćie w Bábilonie, że Bogi złoté, y srebrné, y kámienné, y drzewiáné nośić będą.*] Co tu y ná inszych mieyscách w pismie świętym Prorocy mówią przećiw bałwánóm Pogáńskim / to Heretycy ná obrázy násze Chrześciáńskie z wielkim vrągániem obrácáią. Co iesliż słusznie czynią / może káżdy łatwie tey prawdy ich doznáć. Naprzód bowiem wielka sie w tym nieumieietność ich pokázuie / iż oni czytáiąc pismo niemogą sie tego náuczyć iáka iest różność miedzy obrázem / y bałwánem : gdyż pismo święte obrázów dozwala / ále bałwánów zákázuie : y Prorocy nic przećiw obrázóm nie mówią tylko przećiw bałwánóm. Tego z tąd dowieść możemy / iż Prorocy widźieli w kośćiele Sálomonowym obrázy Cherubimów złote / y inszych Aniołów obrázy po kośćiele były / á przećie Prorocy nic przećiw tym obrázóm nie mówili / áni ich Bałwánámi zwáli : toć dobry znák / żeć obrázy mieć w kośćiele godźi sie á bałwánámi nie są / ponieważ ich ták pismo ś. nie zowie. Skądże tedy to Heretykóm przyszło / iż obrázy bałwánámi zowią gdyż tego w pismie ś. niemász ? Jesli rzeką iż dla tego że tákże są srebrné / złoté / kámienné y drzewiáné / iáko y bałwány Pogáńskie : Tedy sie im odpowiedźieć może / iż też oni Cherubinowie w Kośćiele Sálomonowym były ze złotá y srebrá / á przećie nie były bałwánámi : a ták nie wszytkie obrázy które są złote / ábo srebrne / ábo drzewiáne są bałwánámi. Aleć podobno Heretycy nie ták z nieumieietnośći / iáko podobno z vporu y z złośći to mówią / bo wiedzą oni zwyznánia nászego / iż obrázów żadnych zá bogi nie chwalimy / á przećie śmieią w tym kośćiół Boży potwarzáć. Potwarz iest kiedy mówią iż obrázy násze bogámi zowiemy / a iescze wietsza kiedy twierdzą iż obrázy zá Bogi mamy y chwalimy / to mówie potwarz iest / bo tákiey nauki nigdy w kośćiele Bożym niesłyszeli áni iey wyczytáli. Bo my nie dla czego inszégo obrázów mamy / tylko dla czego w kośćiele Sálomonowym były / ták y v nas są. A iesli sie modlimy przed obrázámi / tedy sie też przed onymi Cherubinámi y przed skrzynią Bożą modlono / á przećie áni Cherubim áni skrzyniá nie byłá dla tego Bogiem. A choćia do niektórych obrázów wiecey ludźie Chrześćiáńscy nabożeństwo máią / dźieie sie to iż Pan Bóg przy niektórych obrázách wietsze cudá czyni / y ludźie wysłuchywa y ćieszy / y málowáné są od ludźi świetych iáko od ś. Łukasza y Nikodemá y inszych. A wszák y do onych Cherubimów y do skrzynie chodzono ze wszystkiego Zydostwá / á wżdy nie dla tego miano ie zá Bogi. Czymże tedy są rożné obrázy násze od bałwánów Pogáńskich : tym są rożné / iż Pogánie onym Bałwánóm swoim bostwo y chwałe Bogu własną przyczytáli : iáko masz Izá. 40. y 46. á toć iest własné bałwochwalstwo : Y dla te[o] często Prorocy wołáli ná Pogány iż w onych bałwánách ręką ludzką vczynionych / nie było Bostwá żadnego / áni żadney Boskiey mocy / y ták o nich mowi Apostoł ś. w Dźie. 19. v. 26. Nie są Bogowie / którzy ręką bywáią vczynioné. Naszym lepak obrázom / chwały samému Bogu powinney nie wyrządzamy / áni ich zá Bogi mamy áni chwalimy / iáko sie iuż powiedźiáło : przetoż nie są bałwánámi. A ták słowá té Prorockie którémi wołáią przećiw bałwánóm / żadnym obyczáiem nie służą nászym obrázóm. Czemuż tedy Heretycy ták bárzo wrzescza przećiw obrázóm ? Nie może być insza przyczyná / iedno że nie mogą Kośćioła Bożego prawdą przekonáć / muszą tákimi potwarzámi nárábiáć. Czytay też Exod. 20. v. 4.

3. Kroℓ. 6. 7. Exo. 25.

PROROCTWO EZECHIELOWE.

ROZDZIAŁ I.

1 Sstáło sie trzydźiestego roku / w [a] czwartym' / piątego dniá miesiącá / gdym był w pośrzodku poimánych nád rzeką Chobár / otworzyły sie niebiosá / y widźiałem widzenia Boże. 2 Piątego dniá miesiącá / ten iest rok piąty przeprowádzenia krolá Joáchiná / 3 sstáło sie słowo PANskie do Ezechielá syná Buzy kapłáná w źiemi Cháldeyskiey / nád rzeką Chobár: y sstáłá sie tám nád nim ręká PANská. 4 A widźiałem á oto wiátr wichru przychodźił od północy: y obłok wielki / y ogień miészáiący / á iásność około niego: á z pośrzodku iego iáko kształt mośiądzu / to iest / z pośrzodku ogniá: 5 á w pośrzodku iego podobieństwo czterzech zwierząt: á tá osobá ich: podobieństwo człowieká w nich. 6 Czworo oblicze v iednego / á czterzy skrzydłá v iednego. 7 Nogi ich nogi proste / á stopá nogi ich iáko stopá nogi cielęcey / á iskierki iáko pozór miedźi rozpaloney: 8 A ręce człowiecze pod skrzydły ich / po czterzech stronách: á oblicza y skrzydłá po czterzech stronách miáły. 9 A skrzydłá ich złączone były iednego z drugim. [c] nie wrácáły sie' gdy chodźiły / ále káżde [d] przed obliczem swoim chodźiło. 10 A podobieństwo twarzy ich: twarz człowiecza / y twarz lwia po práwicy tego czworgá: á twarz wołowa po lewicy tego czworgá: á twarz orłowa [e] ná wierzchu tego' czworgá. 11 Twarzy ich / skrzydłá ich rozćiągnione zwierzchu: dwie skrzydle káżdego złączáły sie / á dwie zákrywáły ciáłá ich: 12 á káżde z nich [f] przed obliczem swym chodźiło: dokąd duch pędźił: tám chodźiły y [g] nie wrácáły sie' kiedy chodźiły. 13 A podobieństwo zwierząt / osobá ich iáko węgla ognistego goráiącego / y iáko kształt pochodni. [h] Toć było widzenie przebiegáiące' miedzy zwierzęty iásność ogniowa / á z ogniá wychodząca błyskáwicá. 14 A zwierzętá biegáły / y wrácáły sie ná kształt błyskáwice błyskáiącey. 15 A gdym pátrzał ná zwierzętá / vkázáło sie koło iedno ná źiemi wedle zwierząt / [i] máiąc cztery twarzy'. 16 á pozór kół y robotá ich [k] iáko widzenie morzá': á podobieństwo iedno v wszytkich czterzech: á pozór ich y robotá iákoby było koło w pośrzodku kołá. 17 Ná cztery strony ich chodząc chodźiły / á nie wrácáły sie gdy chodźiły. 18 Miáły też kołá [l] stan y wysokość / y weyrzenie strászne: á [m] wszytko ciáło' pełne oczu wokoło onych czterech. 19 A gdy chodźiły zwierzętá / chodźiły spółem y kołá wedle nich: y gdy sie podnosiły zwierzętá od źiemie / podnosiły sie też y kołá. 20 Gdźiekolwiek szedł duch / tám gdy szedł duch / y kołá sie spółem podnosiły idąc zá nim. Bo duch żywotá był w kołách. 21 Z idącemi chodźiły / á z stoiącemi stały: á z podnieśionemi od źiemie wespół sie y kołá podnosiły / idąc zá nimi: bo duch żywotá był w kołách. 22 A podobieństwo [n] vtwierdzenia nád głowámi zwierząt / iáko pozór kryształu [o] strásznego' y rozćiągnionego nád głowámi ich zwierzchu. 23 A pod vtwierdzeniem skrzydłá ich proste [p] iednego ku drugiemu: káżde dwiemá skrzydłámi zákrywáło ciáło swe / á drugie tákże sie zákrywáło. 24 Y słyszałem szum skrzydeł ich / iáko głos wód wielkich / iáko głos wysokiego Bogá: gdy chodźiły / był iáko głos [q] mnostwá' iáko głos obozu: á gdy stały / spusczáły sie skrzydłá ich. 25 Bo gdy był głos ná vtwierdzeniu / ktore było nád głową ich / stały y opusczáły skrzydłá swe. 26 A nád vtwierdzeniem / ktore wisiáło nád ich głowámi / iáko

[a] miesiącu.
Ezechiel kiedy y kędy prorokował.
Widzenie czterzech zwierząt, kół, y męża ná stolicy siedzącego.
[c] ábo, nie obracáły sie (ná zad.) H.
[d] przećiw sobie
[e] (była) v tego, H.
[f] przećiw sobie szło.
[g] ábo, nie obracáły sie, H.
[h] Sam (ogień) mieszał sie, G.
[i] ze czterzemi twarzámi ich, H.
[k] iáko wzrok Társzyszá (kámieniá) H.
[l] Niżej 10. c 12. [m] zwoná, lub obody, H.
[n] Firmámenti
[o] ábo, dziwne H.
[p] iedno, H.
[q] rozmowy, H.

pozór kámieniá ßáfirá / podobieńſtwo ſtolice/ á ná podobieńſtwie ſtolice/ podobieńſtwo iáko oſobá człowiecza ná niéy. 27 [a] Y widziałem iáko kßtałt moſiądzu / iáko widzenié ogniá we wnątrz iego w około: od biódr iego y wyßéy / á od biódr iego áż ná dół widziałem iáko kßtałt ogniá błyſzczącégo w około. 28 [b] Jáko widzenié tecze gdy bywa ná obłoku w dźień dżdżu / tákié było widzenié bláſku w około.

Ezechiel prorok / z Joáchimem królem wźięty był w niewolą do Bábilonu / y támże prorokował Zydóm / poſpołu z nim w niewoléy będącym. Trzydźieſtégo roku żywotá ſwego / á piątégo od záprowádzenia począł prorokowáć / niemal tegoż czáſu w Chaldéyſkiéy ziemi / którégo Jeremiaß w Judſkiéy ziemi prorokował: kápłanem też był iáko y Jeremiaß. Opiſuie widzenia ſwoie / grzéchy Zydowſkiégo ludu / ſkaze y záś napráwe miáſtá Jeruzálem: á pod tą figurą / poſtánowienie kośćiołá po wßytkim świećie przez Páná Chryſtuſá. Lecz początek y koniec kśiąg iego / ieſt ku wyrozumiéniu bárzo trudny / dla wykłádu widzenia dźiwnégo y rozmáytégo / iemu z niebá pokázánégo.

4 *Jáko kßtałt moſiądzu.*] Słowo Zydowſkié חשמל Chaſmal, Lxx. przełożyli ἤλεκτρον Electrum, co znáczy moſiądz. inni to zowią Burſztynem / wßákże Electrum własnie znáczy krußec który ze złotá y ſrébrá bywa zmießány / ták iż ma podobieńſtwo złotá y ſrébrá / temu podobny ieſt moſiądz. Gdźie ſie przypátrz / iż ná opiſánié rzeczy duchownych y niebieſkich / duch ś. vżywa rzeczy widźiánych y ćieleſnych / ábyſmy z tych widźiánych poznawáli niebieſkié / których widźieć okiem ćieleſnym nie możemy. Jáko to pięknie wykłáda Dioniſius Areopagita libro de cœleſti Hierarchia cap. vltimo.

26 *Jáko oſobá człowiecza ná niéy.*] Widzenie to piérwßé znáczyło w ćieleniе P. Chryſtuſowé / y inße táiemnice które ſie w nim zámykáią. A ták czworo tych bydląt znáczą czterzech Ewánieliſtów / ſobie we wßytkim podobnych y zgodnych / z których káżdy ma twarz Człowieká / y Orłá / y Wołu / y Lwá / iż káżdy z nich Páná Chryſtuſowé człowieczeńſtwo / Boſtwo / Męke / y Zmartwychwſtánie opiſuie: á to zá ſpráwą y nátchnieniem Duchá Bożego. Kołá czteéry ſą czteéry częśći świátá / które opowiádánie Ewánieliiéy przyięły. Podobieńſtwá ogniá y iáſnych rzeczy / znáczą rzeczy niebieſkié y miłość gorącą: ſkrzydłá ieſt contemplatio ábo widzenié y vważánié rzeczy niebieſkich. Ręce robotę w vczynkách dobrych. Oſobá człowiecza ná ſtolicy ieſt Pan Chryſtus / máiący ogień wnętrzny Boſtwo / y zwierzchni człowieczeńſtwo ozdobioné wielkimi darami.

Piérwßé widzenié Ezechielowé co znáczy.

ROZDZIAL II.

Posłan Prorok áby lud od błędów odwodźił.

1 O widzenié podobieńſtwá chwały PANſkiéy / y widziałem y vpádłem ná oblicze ſwé / y vſłyßałem głos mówiącégo / y rzekł do mnie: Synu człowieczy ſtań ná nogi twé / á będę mówił z tobą. 2 [c] Y wßedł w mię duch potym iáko wyrzekł do mnie / y poſtáwił mię ná nogi moie: y ſłyßałem mówiącégo do mnie 3 [d] y rzekącégo: Synu człowieczy / poſyłam ia ciebie do ſynów Jzráelowych / do narodów [e] odſtępnych / które odſtąpiły odemnie: sámi y oycowie ich przeſtąpili przymiérze moie áż do dniá tego. 4 [f] Y ſynowie twárdéy twarzy / y nieukróconégo ſercá ſą / do których ia ciebie poſyłam: á rzeczeß do nich: To mówi PAN Bóg: 5 [g] Jeśli śnadź ábo ći vſłucháią / y ieśli śnadź zániecháią. bo domem [h] drażniącym ieſt: y będą wiedźieć że prorok był w pośrzodku ich. 6 [i] A ták ty ſynu człowieczy nie bóy ſie ich / áni ſie mów ich lękay: [k] bo [l] niewiernicy y [m] przewrotnicy ſą z tobą / á z miedźwiadkámi mießkaß. Słów ich nie bóy ſie / á oblicza ich nie ſtráchay ſie / [n] bo dóm drażniący ieſt. 7 [o] A ták będźieß mówił ſłowá moie do nich / [p] ieśli śnadź vſłyßą / á przeſtáną / [q] bo drażniący ſą. 8 [r] A ty ſynu człowieczy ſłuchay co ia mówię do ciebie: nie bądź drażniącym / iáko dóm drażniący ieſt / otwórz vſtá twoie / á iédz co ia dáie tobie. 9 [s] Y vyzrzałem áno ręká ściągniona ku mnie / w którey [t] były zwinioné księgi [u]: y rozwinełá ie przedemną / [x] które były popiſáné wewnątrz y zwierzchu: á nápiſano ná nich nárzekánié / y pieśń / y biádá.

[e] zuchwáłych, odpornych.

[h] przećiwnym

[l] acz, H
[m] cirznie, H

[n] ácz, H.
[p] choć ſłucháć będą, choć téż zániecháią, H.
[q] áczci. H.

[t] ábo, był zwitek kśiąg.
[x] Apoc. 5. 21.

1 *Synu człowieczy.*] Miedzy inßymi proroki naczeßćiéy Ezechielá zowie ſynem człowieczym / czego wiele przyczyn dáią inßy / ále tá może bydź naſłußnieyßá / którą Rabbi Abráham dáie piſząc / iż Ezechiel záwżdy z Anyoły gadał: áby go tedy rozeznáć od Anyołów którzy ſie zdáli człowiekiem bydź / ále nie byli / zwáli go ſynem człowieczym / bo nie on ſam ſiebie / ále Anyeli go ták zwáli.

5 *Jeśli śnadź vſłucháią, y ieśli śnadź zániechá-*

cháią.] Nie mówi tego Bóg/ iákoby nie miał wiedźieć/ ieśli Zydowie mieli proroká vsłucháć/ gdyż Bóg wßytko wie/ y żadnéy v niego wątpliwośći niemáß. Ale vżywa pod czas tych słów wątpiących/ dla dwu przyczyn/ iáko piße Grzegórz ś. Homil. 9. in Ezechiel: Naprzód/ áby pokazał że ludźie máią liberum Arbitrium, ábo wolną wolą/ y nikomu w tym Bóg gwałtu nie czyni/ choćia wie co śie ma dźiać/ przećie wolno káżdemu czynić co chce. Przytym chćiał to pokázáć/ iż niewiele tych miáło bydź/ktorzyby proroká vsłucháli. Ták vczą Chrisost: y Hieron. Comment: in Math. 21.

9 *Nápisano ná nich nárzekánie y pieśń y biáde.*] W piśmie ś. Lamentácie y płacz iest tych ktorzy pokutuią/ iáko Samuel Saulá/ y Páweł ś. Koryntyan płákáli chcąc ich zbáwić. Pieśń iest nád spráwiedliwymi. Psal. 95. y 97. Væ, ábo biádá tym ktorzy niechcąc pokutowáć w grzéchách swoich idą ná wieczné potępienie. Hieron: in Ezechiel.

ROZDZ. III.

1 A Y rzékł do mnie: Synu człowieczy/ cokolwiek naydźieß zjedz: zjedz [a]tę księgę/ á szedßy mów do synów Izráelowych. 2 Y otworzyłem vstá moie/ y nákármił mie onémi księgámi: 3 y rzékł do mnie: Synu człowieczy brzuch twóy ieść będźie/ á trzewá twoie nápełnią się témi księgámi/ które ia dáię tobie/ y [b]ziadłem ie/ á były w vśćiech moich iáko miód słodkie. 4 Y rzékł do mnie: Synu człowieczy/ idź do domu Izráelowégo/ á będźieß mówił słowá moie do nich. 5 Bo nie do ludu głębokiéy mowy/ á nie znáiomégo iezyká/ posyłáią ćie: do domu Izráelskiégo: 6 áni do narodów mnogich głębokiéy mowy/ y nieznáiomégo iezyká/ ktorychbyś mów słyßeć nie mógł: y choćbyś do nich był posłány/ oniby ćie vsłucháli. 7 B Lecz dóm Izráelów nie chcą ćie słucháć: iż mnie słucháć niechcą: bo wßytek dóm Izráelów iest przetártégo czołá/ y twárdégo sercá. 8 Otóż dałem twarz twoie [c]dużßą niż twarze ich/ y czoło twoie twárdße niż czołá ich. 9 Jáko diáment y iáko krzemień dałem twarz twoie: nie bóy się ich/ áni się lękay twarzy ich: Bo dóm drażniący iest. 10 Y rzekł do mnie: Synu człowieczy/ wßytkie mowy moie/ które ia mówię do ćiebie/ bierz do sercá swégo/ á słuchay vßymá swemi: 11 A idź wnidź do záprowádzenia/ do C synów ludu twégo/ á rzeczeß do nich/ y powieß im: To mówi PAN Bóg: [d]ieśli snadź vsłyßą/ á przestáną. 12 Y wźiął mie duch/ y vsłyßałem zá sobą głos wzrußenia wielkiégo: Błogosłáwiona [e]chwałá PAńska z mieyscá iego/ 13 y głos skrzydeł zwierząt tłukących iedno o drugie/ y głos kół idących zá zwierzęty/ y głos wzrußenia wielkiégo. 14 D Duch też podniósł mie/ y wźiął mie: y poßedłem z gorzkośćią w rozgniewániu duchá mégo: bo ręká PAńska byłá [f]zemną posiláiąc mie. 15 Y przyßedłem do záprowádzenia/ [g]do stogu nowégo zboża/ do tych ktorzy mießkáli nád rzéką Chobár/ y śiadłem gdźie oni śiedźieli: y mießkałem tám śiedm dni/ [h]smęcąc się w pośrzodku ich. 16 A gdy minęło śiedm dni/ sstáło się słowo PAńskié do mnie/ mówiąc: 17 [i]Synu człowieczy dałem ćie stróżem domowi Izráelowému: y będźieß słuchał z vst moich słowá/ y powieß im odemnie. 18 E Jeśli gdy ia rzeknę niezbożnému/ śmierćią vmrzeß: nie opowieß mu/ áni mu rzeczeß áby się odwróćił od drógi swéy niezbożnéy/ y żył: on niezbożny w niezbożnośći swéy vmrze: á krwie iego z ręki twéy ßukáć będę. 19 A ieśli ty opowieß niezbożnému/ á on się nie náwróći od niezbożnośći swoiéy/ y od drógi swéy niezbożnéy: on w nieprawośći swéy vmrze/ á ty wybáwiłeś duße swoie. 20 Lecz y spráwiedliwy ieśli się wróći od spráwiedliwośći swéy/ á będźie czynił nieprawość: położę záwádę przed nim/ onci vmrze/ żeś mu nie opowiedźiał/ w grzéchu swoim vmrze/ á nie będą w pámięci spráwiedliwośći iego które czynił: lecz krwie iego z ręki twéy ßukáć [k]będę. 21 F Ale ieśli ty opowieß spráwiedliwému/ żeby nie grzéßył spráwiedliwy/ á on nie będźie grzéßył: żywiąc żyć będźie/ żeś mu opowiedźiał/ á tyś wyzwolił duße swoie. 22 Y sstáłá się nádemną [l]ręká PAńska/ 23 y rzékł do mnie: Wstawßy wynidź ná pole/ á oto tám stałá [m]chwałá PAńska/ iáko chwałá któ-

[a] ábo, ten zwitek.

Prorok nákarmiony słowem Bożym á wźiąwßy stáłość duchá, posłan do Izráelczyków w niewoli będących.

[b] Apoc. 10. d 9. 10

[c] mocnéyßą.

[d] choć vsłucháią, choć zániecháią, H.

[e] wielmożność.

[f] ná nie mocna, H.

[g] do Tel-ábibá, H.

[h] ábo, zdumiawßy śie.

[i] Niż. 33. b 7. Karánie Pásterzá nieopowiádáiącego ludźióm grzéchów.

[j] to iest, dopuśćzę mu vmrzeć.

[k] ábo pytáć.

[l] moc, ábo duch.

[m] on máiestat ábo, iásność.

Ezechiel bierze Duchá prorockie°.

rąm widział nád rzéką Chobár: y pádłem ná oblicze moie. 24 G ᵛ Y wstąpił w mię duch/ y postáwił mię ná nogách moich: y mówił zemną/ y rzékł mi: Wnidź/ á zámkni sie w pośrzodku domu twégo. 25 ᵛ A ty synu człowieczy/ oto dáné są ná cie powrozy/ y zwiążą cie nimi: y nie wynidzieß ᶻz pośrzodku ich′. 26 ᵛ A vczynię że iezyk twóy przylnie do podniebienia twég/ y bedzieß niemy/ á nie iáko mąż strofuiący: bo dóm drażniący iest. 27 ᵛ A gdy z tobą mówić bede/ otworze vstá twoie/ y rzeczeß do nich: To mówi PAN Bóg/ kto słucha/ niech słucha: á kto zániechawa/ niech zániechawa: bo dóm drażniący iest.

ᶻmiedzy nie, H.

Zieść księgi co znáczy.

1 *Zieść té księgi.* Dla tego mu kazał zieść té księgi/ áby dał znáć/ iż wszytko co w nich było/ miał prorok miéć w dobrey pámięci. Y áby náuczył/ iż trzebá piérwey słowo Boże vmiéć/ y w żołądku pilnego rozmyślánia y záchowánia to strawić/ niż inszych poczniemy zroskazánia Bożégo vczyć. Bo co komu nie smákuie/ iáko to ma drugiemu záléćić?

5 *Bo nie do ludu głębokiey mowy.*] To iest/ nie posyłam ćie do ludźi vczonych y wymownych/ iákowi byli Grekowie/ którzy wielką y wymowną náuką słyneli/ ále do Hebreyczyków/ których mowy iesteś świádom.

ROZDZ. IIII.

Oblężenie y głód wielki miástá Ierozolimskiégo wymálowány.

1 A A Ty synu człowieczy weźmi sobie cegłę/ á położyß ią przed sobą: y wyrysuieß ná niéy miásto Jeruzálem. 2 ᵛ Y sporządziß przeciw niemu oblężenie/ á zbuduieß báßty/ y vsypieß wał/ y położyß przeciwko iemu obozy/ y postáwiß tárány wkoło. 3 ᵛ A ty weźmi sobie panew żelázną/ y postáwiß ią miásto muru żeláznégo miedzy tobą á miedzy miástem: á vmocniß twarz twoie przeciw niemu/ y bedzie oblężoné/ y obtoczyß ie: znák iest domowi Izráelowému. 4 ᵛ A ty bedzieß spał ná bok twóy lewy/ y włożyß nieprawości domu Izráelowégo nań/ wedle liczby dniów/ których spáć bedzieß ná nim/ y ᶻprzyimieß′ nieprawości ich. 5 ᵛ A ia dałem tobie látá nieprawości ich/ wedle liczby dni/ ᵛtrzy stá y dziewiećdziesiąt dni: y ponieśieß B nieprawość domu Izráelowégo. 6 ᵛ A dokonawßy tego/ bedzieß spał ná bok twóy prawy ᶻpowtóre/ y ᵛweźmieß nieprawość domu Judzkiégo ᶻczterdzieśći dni: dźień zá rok/ dźień mówię zá rok dałem tobie. 7 ᵛ A do oblężenia Jeruzálem obróćiß twarz twoie/ á rámię twoie bedzie ᵛwyciągnioné′: y bedzieß prorokował przeciw iemu. 8 ᵛ Otom ćie obtoczył powrozámi: y nie obróćiß sie zboku twégo ná drugi bok/ áż wypełniß dni oblężenia twégo. 9 ᵛ A ty nábierz sobie pßenice/ y ięczmienia/ y bobu/ y soczewice/ y iágieł/ y wyki/ y włożyß ie w náczynié iedno/ y náczyniß sobie chlebá według liczby dni/ przez które bedzieß spał ná boku twoim: przez trzy stá y dziewiećdziesiąt dni bedzieß ji iadł. 10 C ᵛ A strawá twoiá którą ieść bedzieß/ bedzie ważyć dwádzieśćiá syklów ná dźień: od czásu áż do czásu ieść to bedzieß. 11 ᵛ Y wody w miáre nápiiáć sie bedzieß/ ßóstą część ᵛHinu: od czásu áż do czásu pić to bedzieß. 12 ᵛ A iáko podpłómyk ięczmienny ieść ji bedzieß: ᶻá łáynem które wychodźi z człowieká nákryieß ji przed ich oczymá. 13 ᵛ Y rzékł PAN: Ták bedą ieść synowie Izráelowi ᵛchléb swóy nieczysty miedzy narody/ do których ie wyrzucę. 14 D ᵛ Y rzékłem: ᶻA a a′ PANIE Boże/ oto duszá moiá nie iest splugáwiona/ á ściérwu y vtárgánégo od źwiérzów nie iadłem z dziecińst wá mégo áż do tąd/ ániwchodźiło do vst moich żadné mięso nieczysté. 15 ᵛ Y rzékł do mnie: Otóż dałem ći gnóy wołowy miásto gnoiu człowieczégo: że vczyniß chléb twóy w nim. 16 ᵛ Y rzékł do mnie: Synu człowieczy: ᵛOto ia złamię ᶻláskę chlebá w Jeruzálem: y bedą ieść chléb pod wagą/ y w frásunku: á wode pod miárą/ y w vćisku pić bedą: 17 ᵛ Żeby gdy niestánie chlebá y wody/ vpadł ᵛkáżdy ná brátá swégo′: y poschneli w nieprawośćiách swoich.

ᶻponiesieß, H.
ᵛIż ták wiele lat Bóg znośił grzechy ich.
Num. 14. f 34.
ᶻznowu.
ᵛponiesieß, H
ᶻták wielelat grzeßyli zá Mánásessá.
ᵛodkryté, H.

ᵛHin, miał 12 łogów, á łóg 6. skorupin iáiowych.
ᶻá w gnoiu łayná człowieczégo vpieczeß gi, H.
ᵛOse: 9. a 3.
ᶻAh, ah, H
ᵛNiż. 5. d 16. y 14. 13.
ᶻpodporę ábo żywność chlebá, to iest, głód przepuszczę, chléb odeymę, Hebr.
ᵛieden ná drugię, Heb.

Dźień ná áczy rok.

6 *Dźień zá rok dałem tobie.*] Nie zowie tu pismo dniá rokiem/ ábo roku dniem/ boćby

ták był

ták był musiáł leżeć ná iedén bok lewy/ przez lat 390. Ale to nie mogło bydź/ bo nie żył Ezechiel ták długo. A ták tu rozumie práwdziwé dni nie látá: á gdy przydáie iż mu té dni zá látá są dáné/ to się rozumie iż oné dni 390. przez które spał Ezechiel/ były znákiem onego spánia Bożego/ kiedy Bog ćierpliwie znosił grzechy Izraelitow przez lat 390.

ROZDZIAŁ V.

1 A Ty synu człowieczy weźmi sobie *miecz ostry/ *golący włosy: y weźmiesz ji/ y będźiesz powłaczał po głowie twoiéy/ y po brodźie twoiéy: y weźmiesz 2 sobie szalę wagi/ á rozdźielisz ie. Trzećią część spalisz ogniem w pośrzód miástá wedle wypełnienia dni obleżenia: y weźmiesz trzećią część/ y zśiekasz mieczem około niey: á drugą trzećią część rostrzesiesz ná wiátr/ á mieczá 3 dobędę zá nimi. A weźmiesz z nich málą liczbę/ y záwiążesz ie w końcu 4 płaszczátwey. A z tych iesscze weźmiesz y wrzućisz ie wopśrzód ogniá/ y spalisz ie w ogniu: á z niey wynidźie ogień 5 ná wszytek dóm Izráelów. To mówi B PAN Bóg: To iest Jeruzálem/ w pośrzód narodów położyłem ji/ á wokoło niego ziemie. 6 A wzgárdźiło *sądy moie/ że się sstáło niezbożnieysze niżli narodowie: y *przykazánie moie więcéy niżli té ziemie/ które są około niego. Bo sądy moie porzućili/ á w przykazániu moim nie chodźili. 7 Przetóż to mówi PAN Bóg: żeśćie przewyższyli narody które są około was/ á nie chodźiliśćie w przykazániach moich/ á *sądów moich nie záchowáliśćie/ wedle też sądów narodów które 8 są około was/ nie czyniliśćie: Przetóż to mówi PAN Bóg: Oto ia ná ćie/ á ia sam uczynię w pośrzodku ćiebie sądy przed oczymá narodów. 9 á uczynię w tobie czegom nie uczynił/ y ktorym rzeczam podobnych czy10nić nie będę więcéy/ dla wszech obrzydłośći twoich. Przeto oycowie będą ieść syny w pośrzodku ćiebie/ á synowie będą ieść oyce swé: y będę czynił w tobie sądy/ y rozsypę wszytkie ostátki twoie ná káżdy wiátr. 11 Przeto żywę ia/ mówi PAN Bóg: *Jeśli nie C dla tego/ iżeś świętynię moię zgwałćiło wszelákim obráżeniem twoim/ y wszeláknimi obrzydłośćiámi twémi: ia też *połamię/ á nie przepuśći oko mo12ie/ á nie zlituię się. Trzećia część ćiebie morem pomrze/ y głodem wyginie w pośrzodku ćiebie: á trzećia część ćiebie od mieczá polęże około ćiebie: á trzećią część twoie ná wszelki wiátr rozproszę/ á mieczá dobędę zá nimi. 13 A wykonam zápálczywość moię y uspokoię rozgniewánie moie ná nie/ á ućieszę się: y doznáią że ia PAN mówiłem w rzewniwośći moiéy/ gdy wykonam rozgniewánie moie w nich. 14 A dam ćię ná spustoszenie y ná háń D bę narodóm/ które są około ćiebie przed obliczem káżdégo mimoidącégo. 15 A będźiesz hánbą/ y bluźnieniem/ przykłádem/ y zdumieniem miedzy narodámi/ które są około ćiebie/ gdy uczynię w tobie sądy w zápálczywośći/ y w rozgniewániu/ y w fukách 16 gniewliwych. Ja PAN mówiłem: Gdy wypuszczę strzały głodu złé ná nie: które będą śmiertelné/ á które wypuszczę ábych was wytráćił: y głód zbiorę ná was/ á *połamię u was *la17ske chlebá. A puszczę ná was głód/ y zwierzętá złé/ *áż do wytrácenia*: á powietrze y krew przechodźić będą przez ćię/ y miecz przywiodę ná ćię. ia PAN mówiłem.

*ábo, nóż.
*brzytwę bárwierską, H. Włosy ogolwszy podźielił ná troie.
*práwá.
*praw, vstaw
*Jeśli nie dla tego, Hebr.
*wytrácę, wykorzenię, H. Włosy figuruią, iż Żydzi mieli być głodem, morem, y mieczem wygubieni.
*wytrácić, Niżli... *podporę, odéymę u am żywność. *które was ośierocę, H.

5 To iest Jeruzálem] Przednieysży Mistrzowie dźisieyszych nowowierników/ chcąc podeprzeć swego niedowiárstwá/ przećiw práwdźiwey bytnośći ćiáłá y krwie Páná Christusowey w Sákrámenćie naświętszym/ powiádáią/ iż gdy tu mówi/ To iest Jeruzálem/ Ták się ma rozumieć/ iákoby rzekł: To málowánie ábo nápisánie znáczy Jeruzálem. Przetóż kiedy też mówi Pan Christus/ To iest ćiáło moie/ ták się wykłada/ iákoby rzekł: Ten chleb znáczy ćiáło moie. A ták koniecznie chcą/ iż iáko tu prorok mówi o málowánym Jeruzálem/ ták też y Pan Christus mówi o málowánym ćiele. z którégo iednégo przykłádu może káżdy poznáć/ iáko ći sezerze y práwdźiwie pismo ś. wykłádáią: poniewasz ták iásną prawdę w Ewányeliey opisáną/ chcą inszémi słowy z stárégo zakonu wźiętémi/ które do tego nie należą/ ládá iáko ie przylepiwszy/ záćmić. Spytáćby tych tákich mistrzów/ kto im to obiáwił/ iż ono pismo z Ewánieliey ma się przez to wykłádáć/ á nie przez insze. Jeśli się ták godźi pismo do pismá przylepiáć: toć tedy kiedy Bóg oćiec mówi/ Ten

*heretycy... lepiá... pismo do pismá.

wi / Ten ieſt ſyn moy námilſzy: możem przez tóż piſmo wykłádáć / iż tám o málowánym ſynu mówi: á któż kiedy o tákim wykłádźie ſłyſzał? Nádto żeby ſie tym wiecey záwſtydźili / niechay ſie lepiey przypátrzą / żeć tu prorok nie mówi o málowánym Jeruzálem / ále o ſámym prawdźiwym mieśćie Jerozolimſkim / ták to y z ſámego textu y z wykłádu Hieronymá ś. káżdy obáczyć może. Acz wyſzey w Rozdz. 4. kazano Ezechielowi wymálowáć ono miáſto: wſzákże w tym Rozdz. 5. nie mówi iuż wiecey o onym málowánym / ále właśnie o ſámymże budowánym Jeruzálem / y dla tego przydáie: w pośrzód narodów położyłem ie / á wokoło iego źiemie / y wzgárdźiło ſądy moie etc. Co ſie nie może wykłádáć iedno o ſámym mieśćie Jeruzálem: y przeto te słowá to ieſt Jeruzálem / ták ſie rozumieć mogą. To miáſto ieſt Jeruzalem. Zá czym vpada wymyſł Heretycki: bo iáko tu mówi o prawdźiwym nie o málowánym Jeruzálem: ták y Pan Chriſtus mówi o prawdźiwym ćiele nie o málowánym. Heretykóm to przyſtoi niemieć nic prawdźiwego / tylko coś málowánego / przetoż ich wykład im ſámym służy / ále słowá Boże inaczey nas O ćiele Páná Chriſtuſowym vczy.

5 *W pośrzód narodów położyłem ii, á w około niego źiemie.*] Hieronim ś. to wykłádáiąc piſze / iż Jeruzálem ieſt w pośrzód źiemie ábo świátá / y przywodźi do tego słowá Pſal. 77 spráwił zbáwienie w pośrzód źiemie. Y dáie przyczyne: iż od wſchodu słońcá ieſt Aſia / od zachodu Europa, od południá Africa, ná północy / Scythia y Armenia: Aták w pośrzodku tych narodów Jeruzálem leży. Tákże rozumie Cypri. Catech. 13. Hilarius Canon. 33. in Math. Beda de locis ſanctis. Ioſephus lib. 3. de bello Iudaico c. 2. Piſze iż Jeruzálem było w pośrzód Żydowſkiey źiemie. Toż powtarza tenże Ezechiel niżey 38. v. 12. zowiąc Jeruzálem y Żydowſką źiemie / śrzodkiem źiemie. Wſzákże może ſie też to rozumieć względem tych części świátá ábo źiemie / w których ná on czás ludźie mieſzkáli / bo względem tych było Jeruzálem we śrzódku / y dla tego tu mówi / w pośrzód narodów: choćiaż właśnie względem wſzytkiego świátá / nie że wſzelákiey miáry Jeruzálem ieſt w pośrzód wſzytkiey źiemie.

Ieruzálem iáko ieſt we śrzodku źiemie.

ROZDZ. VI.

1 A Oſtáłá ſie mowá PANSKA do mnie rzekąc: 2 Synu człowieczy / obróć oblicze twoie ku górom Jzráelſkim / á prorokowáć będźieſz ná nie / 3 y rzeczeſz: Góry Jzráelſkie słuchayćie słowá PANA Bogá: To mówi PAN Bóg górám y págórkóm / "ſkałam" y dolinam: Oto ia przywiodę ná was miecz / y wytrácę wyżyny wáſze / 4 y rozwálę ołtarze wáſze / y będą połamáne bałwány wáſze: y porzucę pobite wáſze przed bałwány wáſzémi. 5 B Y dam trupy ſynów Jzráelowych przed bałwány wáſzémi: á rozrucę kośći wáſze około ołtarzów wáſzych / 6 we wſzech mieſzkániach wáſzych. Miáſtá ſpuſtoſzone będą / á wyżyny zburzone y rozwálone: y záginą ołtarze wáſze / y połamáne będą / y vſtáną bałwány wáſze / y ſkruſzone będą zbory wáſze / y wygłádzone będą dźiełá wáſze. 7 Y pádnie zábity w pośrzodku was: y dowiéćie ſie żem ia PAN. 8 A pozoſtáwię z was te którzy vydą miecá miedzy narody / gdy was rozpróſzę po źiemiach. 9 Y wſpomnią ná mie wyzwoleni wáſzy / miedzy narodámi do których więźnie ſą zágnáni: "żem ſkruſzył ſerce ich cudzołożącé" / y odſtępuiącé odemnie: y oczy ich cudzołożącé zá bałwány ſwémi: y omierzną ſámi ſobie dla złości które czynili wſzelákimi brzydkościámi ſwémi. 10 Y doznáią że ia PAN nie próżnom mówił żem im to złe miał vczynić. 11 To mówi PAN Bóg: "Vderz rękę twoię / á przytrąć nogę twoię" / y mów: Ach ná wſzytkie obrzydłości złych domu Jzráelowego: bo od mieczá / od głodu y od moru polegą. 12 Kto dáleko ieſt / morem vmrze: á kto bliſko / od mieczá vpádnie: á kto pozoſtánie y obleżon będźie / głodem vmrze: y wykonam rozgniewánie moie ná nich. 13 A doznaćie żem ia PAn / gdy będą pobići wáſzy miedzy bałwánámi wáſzymi około ołtarzów wáſzych / ná wſzelkim págórku wyſokim / y po wſzech wierzchách górnych / y pod káżdym drzewem gáiſtym / y pod wſzelkim dębem gáłęziſtym / ná mieyſcu gdźie palili kádźidłá wonne wſzem bałwánóm ſwym. 14 Y wyćiągnę rękę moię ná nie / y vczynię źiemię ſpuſtoſzoną y opuſzczoną od puſzczey "Deblathá" po wſzech mieſzkániach ich: á doznáią żem ia PAN.

Niż. 36. á 2.

ſtrumieniam H.

Dla grzéchu bałwochwálſtwá prorokuie że lud ſrodze miał być pokarány.

Oſtátki Żydów rozpróſzone.

żem przełomion ſercem ich wſzetecznym, H.

Vderz ſie (w biodrę) ręką twoią: á depc (błoto) nogą twoią, H.

áż do Deblathey, H.

ROZDZ. VII.

Koniec y ſpuſtoßenie ziemie iudz kiéy opowiáda.

1 A ...Oſtáłá ſie mowá PANſka do mnie/rzekąc: 2 A ty ſynu człowieczy/ To mówi PAN Bóg ziemi Jzráelowéy: Koniec przyßedł/ przyßedł koniec ná cztéry ſtrony ziemie. 3 Teraz koniec ná cie/ y puſczę zapálczywość moię ná cię: y będę cię ſądził według dróg twoich: y położę ᶻprzećiwko tobie wßytkie obrzydłości twoie. 4 A nie sfolguie oko moie tobie/ áni ſie zlituię: ále drógi twoie włożę ná cię/ á brzydliwości twoie będą wpośrzodku ciebie: y doznaćie żem ia PAN. 5 To mówi PAN Bóg: Vtrapienie ᵃiedno/ vtrapienié oto idźie: 6 koniec przychodźi/przychodźi koniec: ocknął ſie przećiw tobie: oto przychodźi. 7 Przyßło ſkruſzenié ná cię/który mießkaß w ziemi: przychodźi czás/ bliſko ieſt dźień zábiiánia/ ᶻá nie ſławy gór. 8 Teraz z bliſká wyleię gniew móy ná cię/y wykonam zapálczywość moię ná tobie: á oſądzę cię według dróg twoich/ y włożę ná cię wßytkie złości twoie. 9 A nie sfolguie oko moie/ áni ſie zlituię: ále drógi twoie włożę ná cię/ y obrzydłości twé wpośrzodku ćiebie będą: á doznaćie żem ia PAN który biię. 10 Oto dźień/ oto przyßedł: wyßło ſkruſzenié/ zákwitnęłá láſká/ ſpłodźiłá pychá. 11 Nieprawość vroſłá w láſkę niezbożności: ᵃnie z nich y nie z ludu: áni z głoſu ich/ y nie będźie ᶻodpoczynku miedzy nimi. 12 Przyßedł czás/ przybliżył ſie dźień: kto kupuie/ niech ſie nie ráduie: á kto przedáie/ niech nie żáluie: bo gniew ná wßytek lud iego. 13 Bo kto przedáie/ nie wróći ſie do tego co przedał/ á ieſcze miedzy żywymi żywot ich: bo ᵃwidzenié do wßeg gminu iego nie wróći ſie:

ᶻábo, ná kię, H.

ᵃwielkié, znáczné.

ᶻá nie głos od biiących od gór, H. który zową Echo

ᵃw pokolenie niezbożné, to ieſt, nie zoſtánie z nich áni z máiętności, áni z potomſtwá ich, H.

ᶻżálu żáłoby H.

ᵃproroctwo.

14 á mąż w nieprawości żywotá ſwég nie zmocni ſie. Trąbcie w trąbę/niechſie gotuią wßyſcy/ á niemáß któby ßedł ku bitwie: bo gniew móy ná wßytek lud iego. 15 Miecz ze wnątrz/ á mór y głód we wnątrz: kto ieſt ná polu/ od mieczá vmrze: á którzy w mieśćie/ morem y głodem pożárći będą. 16 A vydą którzy vcieką z nich: á będą ná górách iáko gołębice dolin wßyſcy drżący káżdy w nieprawości ſwéy. 17 Wßytkie ręce zemdleią/ y wßytkie kolaná ᶻpociekąwodą. 18 A przepáßą ſie ᵃwłóśienicámi/ á okryie ie lękánie/ ná káżdéy też twarzy wſtyd/á ná wßech głowách ich łyśiná. 19 Srébro ich precz wyrzucáć będą/ á złoto ich gnoiem będźie. Srébro ich y złoto nie będźie ich mogło wybáwić w dźień zapálczywości PANſkiéy. Duße ſwéy nie náſycą/ y brzuchy ich nie będą nápełnioné: bo obráżenié nieprawości ich ſtáło ſie. 20 F Rozdobę kleynotów ſwoich ná pychę obróćili/ y wyobráżenia obrzydłości ſwych y báłwánów z niego poczynili: dla tego dałem ią im ᶻku nieczyſtości. 21 Y dam ią w ręce obcych ná rozchwycenié/y niezbożnikóm ziemſkim ná korzyść y ſplugáwi ią. 22 Y odwrócę oblicze moie od nich/y zgwałcą ᵃtáiemnice moie/ y wnidą do niego łupieżnicy y ſplugáwią ią. 23 Vczyń zámknienié: ponieważ ziemiá pełná ieſt ſądu krwie/ á miáſto pełné nieprawości. 24 G A przywiodę nagorßé z pogan/ y ᶻpośiędą domy ich/ á vćiſzę pychę możnych/ y pośiędą świątnice ich. 25 Gdy vćiſk nádéydźie/ będą ßukáć pokoiu/ á nie będźie. 26 Trwogá ná trwogę przydźie/á ᵃſłuch ná ſłuch: y będą ßukáć widzenia v Prorocká/ á zakon zginie od kápłaná/ á rádá od ſtárców. 27 Król będźie w żáłobie/á kśiążę oblecze ſie w ſmętek: y ręce ludu ziemſkiégo ſtrwożą ſie. Według drógi ich vczynię im/ á według ſądów ich oſądzę ie: á wiedźieć będą żem ia PAN.

Wßelki rátunek miáſtu odéymuie.

ᶻrozpłyną ſie iáko wodá, H ᵃIſa: 15. a 2. Ier: 48. f 37. Pro: 11. a 4. Soph: 1. d 18 Ecc: 5. c 10. 13.

ᶻábo, ku odrzuceniu, H.

ᵃmieyſce naświętſzé w kośćiele.

ᶻſplugáwioné będą, H.

ᵃwieść.

ROZDZ. VIII.

Widzenie podobieńſtwá Bożego.

1 A ...Stáło ſie roku ßoſtégo/ w ßóſtym mieśiącu dniá piątég/ iam śiedźiał w domu moim/ á ſtárßy Judzcy śiedźieli przedemną: A pádłá tám ná 2 mię ręká PANA Bogá. A vyźrzałem/ áno podobieńſtwo iáko widzenié ogniá/ od widzenia biódr iego/ y niżéy ogień/á od biódr ieg y wyßéy iáko widzenié iáſności/ iáko pozór mośiądzu. 3 B ᵃA ſpuſczoné podobieńſtwo ręki vchwyćiło mię zá kędźierze gło-

ᵃDan: 14. f 35.

Prorok w zachwyceniu.

wy moiéy: y podnióſł mię duch miedzy ziemię á niebo/ y przywiódł mię do Jeruzálem w widzeniu Bożym podle bramy wnętrznéy pátrzącéy ku północy/ gdźie był poſtáwion báłwan rzewliwośći [a] ku pobudzeniu zawiśći. 4 A oto tám [b] chwałá Bogá Izráelowego/ według widzenia którém widźiał ná polu. 5 Y rzekł do mnie: Synu człowieczy/ podnieś oczy twé ná drogę północną: y podnióſłem oczy moie ná drogę północną/ á oto z północy bramy ołtarzowéy báłwan rzewliwośći w ſámym weśćiu. 6 Y rzekł do mnie: Synu człowieczy/ mnimaszli że widźiſz ty co ći czynią/ obrzydłośći wielkié/ któré tu dźiała dóm Izráelſki/ ábych dáleko odſtąpił od świątnice moiéy? á iesżcze [c] obróćiwſzy ſię/ vyzrzyſz obrzydliwośći więtſzé. 7 Y wwiódł mię do drzwi śieni: y vyzrzałem áno dźiurá iedná w ścienie. 8 Y rzekł do mnie: Synu człowieczy przekopay ściánę. A gdym przekopał ściánę/ vkazáły ſię drzwi iedné. 9 Y rzekł do mnie: Wnidź/ á obacz obrzydłośći bárzo złé/ któré tu ći dźiáłáią. 10 Y wſzedſzy vyzrzałem áno wſzelkié podobieńſtwo [d] płázów y źwierzów obrzydliwość/ y wſzelákié báłwány domu Izráelſkiego wymálowáné były ná ścienie w około wſzędy. 11 A śiedmdźieśiąt mężów z ſtárſzych domu Izráelowego/ y Iezoniaſz ſyn Sáphán ſtał w pośrzodku onych ſtoiących [e] przed málowániem/ á káżdy miał kádźilnice w ręku ſwoich: á kurzáwá obłoczna z kádźidłá wſtępowáłá. 12 Y rzekł do mnie: Jśćie widźiſz ſynu człowieczy/ co ſtárſzy domu Izráelowego dźiáłáią w ćiemnośći/ káżdy w ſkrytośći komory [f] ſwéy? bo mówią: Nie widźi nas PAN: opuśćił PAN ziemię. 13 Y rzekł do mnie: Jeſzcze ſię obróćiwſzy vyzrzyſz obrzydłośći więtſzé/ któré ći dźiáłáią. 14 Y wiódł mię przez drzwi bramy domu PAńſkiego/ któré pátrzyły ku północy: á oto tám niewiáſty śiedźiáły płácząc [g] Adonidá. 15 Y rzekł do mnie: Jśćie widźiałeś ſynu człowieczy? Jeſzcze obróćiwſzy ſię vyzrzyſz obrzydliwośći więtſzé niżli té. 16 Y wwiódł mię do śieni domu PAńſkiego wnętrznéy: á oto v drzwi domu PAńſkiego między przyśionkiem á ołtarzem/ iákmiarz dwádźieśćiá y pięć mężów tyły máiące ku kośćiołowi PAńſkiému/ á twárzy ná wſchód: á kłániáli ſię ná wſchód ſłońcá. 17 Y rzekł do mnie: Jśćie widźiałeś ſynu człowieczy: izali to lekka ieſt domowi Judzkiému czynić obrzydłośći té/ któré tu czynią? bo nápełniwſzy ziemię nieprawośći/ obróćili ſię ku drażnieniu mnie: á oto [h] przykłádáią gáłązkę do noſá ſwégo. 18 Przetoż y ia będę czynił w zapálczywośći: nie zfolguie oko moie/ áni ſię ſmiłuię: á gdy będą wołáć do vſzu moich głoſem wielkim/ nie wyſłucham ich.

Widźi ſproſné báłwochwálſtwá Zydów.

[a] ábo, drázniący (Bogá) H.
[b] oná iáſność, on máieſtat.
[c] dáley potym Hebr.
[d] źwierząt czołgáiących ſię po ziemi.
[e] przed báłwány.
[f] ſwéy
[g] Thámnuſá.
[h] puſzcżáią ſmród do nozdrzy ſwoich, ábo moich, H.

ROZDZ. IX.

Prorok widźi ſześći mężów zabiiáiących.

1 Wołał do vſzu moich głoſem wielkim/ mówiąc: Przybliżyły ſię náwiedzenia miáſtá/ á káżdy ma naczynié zábiiánia w ręce ſwéy. 2 A oto ſześć mężów przyſzli z drógi bramy wyżſzéy/ która pátrzy ku północy: á káżdégo naczynié zginienia w ręce ſwéy: ieden też mąż wpośrzodku ich obleczon był w płóćienné ſzáty/ á kálámarz piſárſki ná biodrách iego. Y weſzli y ſtáneli podle ołtarzá miedźiánego: 3 A [i] chwałá [k] Páná Izráelowego wźięta ieſt z Cherub która byłá ná nim do progu domu: y záwołał mężá który był obleczony w płóćienné ſzáty/ á miał kálámarz piſárſki ná biodrách ſwych. 4 Y rzekł PAN do niego: Przeydźi przez pośrzodek miáſtá w pół Jeruzálem: á náznácz [l] Thaw ná czołách mężów wzdycháiących/ y żáluiących nád wſzytkimi obrzydłośćiámi/ któré ſię dźieią w pośrzodku iego. 5 A onym rzekł/ gdym ia ſłyſzał: Jdźćie po mieśćie zá nim á zábiiayćie: niech nie folguie oko wáſzé/ áni ſię ſmiłuyćie. 6 Stárego/ młódźieniáſzká/ y pánnę/ máluczkiego y niewiáſty zábiyćie áż do ſzczętu: á káżdégo ná którym vyzrzyćie Thaw/ nie zábiiayćie: á od Swiętynie moiéy pocznićie.

[i] iáſność.
[k] Bogá, H.
[l] ábo, znák, H.

Nienáznáczeni znákiem páńſkim, giną: á náznáczeni ſą záchowáni. Exo: 12. c 7. Apoc: 7. a 3.

[7] nicie. A ták poczeli od meżów stárszych/ którzy byli przed domem Bożym. y rzékł do nich: splugawcie dóm/ á nápełnicie sieni zábitymi: wynidźcież. y wyszli/ y zábiiáli té którzy byli w mieście. [8] A gdy sie zábiiánié skończyło/ zostałem ia: y vpadłem ná oblicze moie/ y wołáiąc rzekłem. Ach ách ách PANIE Boże: á wiec wytrácisz wszytek ostátek Izráelá/ wylewáiąc zapálczywość twoie ná Jeruzálem? [9] Y rzékł do mnie: Nieprawość domu Izráelskiégo y Judzkiégo wielka iest bárzo wielce: y ziemiá sie krwie nápełniłá: y miásto pełné iest odwrócenia: bo mówili: Opuścił PAN ziemie/ y PAN nie widzi. [10] Przeto też oko moie nie sfolguie/ áni sie smiłuie: dróge ich ná głowe ich oddam. [11] A oto mąż który był obleczony w płócienné száty/ który miał kálámarz ná grzbiecie swoim/ odpowiedział słowo/ rzekąc: vczyniłem iákoś mi roskazał.

Znák krzyżá Świętégo.

[4] *A naznacz Thau.*] To słowo Tháu znáczy w Zydowskim znák/ y tymże imieniem zowią ostátnią litere Zydowską. przetóż Hieronym ś. pisze iż ten znák był znák litery Thau: nie Gréckié litery/ bo prorok nie po Grécku mówił/ ále po Zydowsku: áni też tákiéy litery iákiéy teraz Zydowie vżywáią ná końcu obiecádłá. boć teraz Thau Zydowskié niema figury krzyżá: ále ono Thau był znák litery/ którey Zydowie vżywáli czásu Ezechielá proroká/ to iest/ T na kształt krzyżá/ iáko y Grécy y Lácinicy piszą. Onégo bowiem czásu y Sámáritanowie y Hebreyczykowie tychże liter vżywáli: ále po Bábilońskiéy niewoléy Esdrás odmienił litery/ iż Sámáritanowie byli Heretykámi: przetóż áby rozność byłá miedzy Hebreyczykámi y Sámáritany/ Esdrás wynálazł te litery których teraz Zydowie vżywáią. A táktá literá T według Ezechielá znáczyłá znák krzyżá ś. który ná czele kłádziemy. bo Ezechiel tu miánuie czoło/ ná którym ten znák Anyołowie kłádli/ iáko my dźisia znák krzyżá ś. kłádziemy ná czele: który też znák zwierzchni/ iest znákiem onégo wnetrznégo znáku/ iż ná chrzcie przez Duchá ś. iesteśmy ná duszách nászych náznáczeni krwią syná Bożégo. Tóż znáczy y ono znáczenié podwołów krwią báránká. Exo. 12. O tymże znáku masz Apoc. 7. y Ephes. 4. Tertulian. lib. 3. contra Marcio. Augustin. lib. de Altercat. Synagogæ & Ecclesiæ. Hieron. in Ezechiel. & Epist. 128. Cyprian. ad Demetrianum. Origen. Hom. 8. in diuersis Euangel. locis.

ROZDZ. X.

[1] Widziałem á oto ná vtwierdzeniu/ które było nád głową Cherubim/ iáko kámień Sáphir/ iáko kształt podobieństwá stolice/ vkázáło sie nád nimi. [2] Y rzékł do meżá który obléczony był w płócienné száty/ y rzékł: Wnidź w posrzódek kół które są pod Cherubim/ á nápełni reke twoie węgla ognistégo które iest miedzy Cherubim/ á wysyp ná miásto. Y wszedł przed oczymá mémi: [3] A Cherubim stali po práwicy domu/ gdy mąż wchodził: á obłok nápełnił sień wnetrzną. [4] Y podniosłá sie ″chwalá PAŃska od wiérzchu Cherubá do progu domu: y nápełnił sie dóm obłokiem/ á sień nápełniłá sie świátłości chwały PAŃskiéy. [5] A szum skrzydeł Cherubim słyszan był áż do sieni ze wnetrznéy/ iáko głos Bogá wszechmogącégo mówiącégo. [6] A gdy roskazał meżowi który obleczony był w płócienné száty/ mówiąc: Weźmi ogniá zposrzodku kół/ które są miedzy Cherubámi: wszedszy on stánął podle kołá. [7] Y ściągnął Cherub reke z posrzodku Cherubim do ogniá/ który był miedzy Cherubim/ y wziął/ y dał w reke tegó który był obléczon w płócienné száty: który wziąwszy wyszedł. [8] Y vkázáło sie w Cherubim podobieństwo reki człowieczéy pod skrzydłámi ich. [9] Y widziałem á oto czterzy kołá podle Cherubim: koło iedno podle Cherubá iednégo/ á koło drugié podle Cherubá iednégo: á kształt kół było iáko ″widzenié kámieniá Chrisolitá. [10] A widzenié ich podobieństwo iedno cztérzéch: iákoby było koło w posrzodku kołá. [11] A gdy chodziły/ ″ná cztérzy czesci chodziły/ á nie náwracáły sie gdy chodziły: ále ná mieysce ná które skłániáło sie iść które piérwszé było/ szły y drugié/ á nie obracáły sie. [12] A wszytko ciáło ich/ y szyie/ y rece/ y skrzydłá/ y kołá/ pełné były oczu w około cztérzéch kół. [13] ″A té kołá nazwał porczysté/ gdym ia słyszał. [14] A cztéry oblicza miáło iedno/ oblicze iedno oblicze ″Cherubá: á oblicze wtoré oblicze człowiecze: á w trzecim oblicze lwie/ á

Węgle ogniste ná miásto wysypáné.

″iásności.

Widzenie Bogá, cherubów y kół powtórzoné.

″bárwá kámieniá Thársisá, H.

″naprzód y názad, wpráwo y wléwo.

″A do kół wołał (cherub) Około, H.

″ábo, Cielcá, iáko w Rozdziale 1.

czwar-

15 czwarté oblicze orłowé. ⁹ Y podnieśli sie Cherubim: To iest zwierzę którém widział nád rzeką Chobár.
16 ⁹ A gdy chodzili Cherubim/ szły wespół przy nich y kołá: A gdy podnosili Cherubowie skrzydłá swé/ áby sie wywyszszyli od ziemie: niezostawáły kołá: ále y oné podle były.
17 ⁹ Gdy oni stali/ stały: á z podniesionymi podnosiły sie: bo duch żywotá był w nich.
18 ⁹ Y wyszłá *chwałá PANská od progu kośćiołá: á stáłá nád Cherubim.
D
19 ⁹ A podniózszy Cherubim skrzydłá swé/ wznieśli sie od ziemie przede mną: á gdy oni wychodzili/ kołá też szły zá nimi: y stánął w weśćiu brámy wschodniéy domu PANSKIEGO: á chwałá Bogá Izráelowégo byłá nád nimi.
20 ⁹ Toć iest zwierzę którém widział pod Bogiem Izráelowym nád rzeką Chobár: y zrozumiałem że Cherubim byli.
21 ⁹ Czterzy twarzy v iednégo/ y czterzy skrzydłá v iednégo: á podobieństwo ręki człowieczéy pod skrzydły ich.
22 ⁹ Y podobieństwo twarzy ich/ oné twarzy którém widział nád rzeką Chobár: á widzenia ich/ y pochop káżdégo przed twarzą swą chodźić.

*iásność.

ROZDZ. XI.

Przećiw tym którzy lud zwodzili w Ieruzálem, áby nie wierzyli proroków páńskim.

1 Podniósł mię duch/ á wwiódł mię do brámy domu PANSKiégo wschodniéy/ która pátrzy ná wschód słońcá: á oto w weśćiu brámy dwádzieśćiá y pięć mężów: y vyźrzałem w pośrzodku ich Iezoniaszá syná Azur/ y Pheltiaszá syná Bánáiaszá/ kśiążętá ludu.
A
2 ⁹ Y rzékł do mnie: Synu człowieczy/ ći są mężowie/ którzy myślą niepráwość/ á rádzą złą ráde w mieśćie tym/
3 ⁹ mówiąc: *Izaż nie dawno zbudowáné są domy? Toć iest *kocieł/ á myśmy mięso.
4 ⁹ Przeto prorokuy o nich/ prorokuy synu człowieczy.
5 ⁹ Y nápadł ná mię duch PANski/ y rzékł do mnie: Mów: To mówi PAN: Tákeśćie rzékli domie Izráelów/ á myśli sercá wászé° ia znam.
6 ⁹ Bárzo wieleśćie pobili w mieśćie tym/ y nápełniliśćie vlice iego pobitymi.
7 ⁹ Przetóż to mówi PAN Bóg: Pobići wászy którycheśćie nákłádli wpośrzodek iego/ ći są mięsem/ á to iest kotłem/ y wy wiodę was z pośrzodku iego.
B
8 ⁹ Mieczáśćie sie báli/ á miecz przywiodę ná was/ mówi PAN Bóg.
9 ⁹ Y wypędzę was z pośrzodku iego/ á dam was w ręce nieprzyiaćioł/ y vczynię z wámi sądy.
10 ⁹ Od mieczá polężećie: ná gránicách Izráelowych osądzę was: á wiedźieć będźiećie żem ia PAN.
11 ⁹ Ono wam nie będźie kotłem/ á wy nie będźiećie w pośrzodku iego mięsem: ná gránicách Izráelskich osądzę was.
12 ⁹ Y wiedźieć będźiećie żem ia PAN: iześćie w przykazániach moich nie chodzili/ á sądóweśćie moich nie czynili: ále wedle *sądów pogánów którzy około was są/ czyniliśćie.
13 ⁹ Y stáło sie gdym prorokował/ że Pheltiasz syn Bánáiaszów vmárł: y padłem ná oblicze swé/ wołáiąc wielkim głosem/ y rzékłem: Ach/ ách/ ách PANIE Boże/ dokonánie ty czynisz ostátków Izráelá?
14 ⁹ Y stáło sie słowo PANskie do mnie/ mówiąc:
15 ⁹ Synu człowieczy/ bráćia twoi/ bráćia twoi/ mężowie powinowáći twoi/ y wszytek dóm Izráelski/ wszytcy do których mówili obywátele Ierozolimscy. Od dalcie sie od PANA/ nam dána iest ziemia/ ábyśmy ią posiedli.
C
16 ⁹ Przeto *to mówi PAN Bóg: *iżem ie oddalił miedzy narody/ á *iżem ie rozprószył po ziemiách/ będę im świątnicą máłą w ziemiách do których zászli.
17 ⁹ Przeto mów: To mówi PAN Bóg: Zbiórę was z narodów/ y skupię z ziem po którycheśćie rozprószeni/ á dam wam ziemię Izráelową.
18 ⁹ Y wnidą tám/ y zniosą wszytkié *vrázy/ y wszytkié obrzydłośći iéy z niéy.
19 ⁹ *Y dam im serce iedno/ y duchá nowégo dam do wnętrznośći ich/ y odéymę serce kámienné z ciáłá ich/ y dam im serce mięsisté:
D
20 ⁹ Żeby chodzili w przykazániach moich/ á strzegli sądów moich/ y czynili ie: áby mi byli ludem/ á ia im był Bogiem.
21 ⁹ Których serce *zá vrázámi y zá obrzydłośćiámy swémi chodzi/ tych drógę położę ná głowę ich/ mówi PAN Bóg.
22 ⁹ Y podnieśli

*nie blisko (to, możem) budowáć domy. to Ieruzálem iest (iáko) gárniec: á my (iáko) mięso. H.
*to iest, iesteśmy w Ieruzálem iáko mięso w gárcu, którégo niewybiéráią áż vwre, y my niewynidźiemy áż pomrzemy.

*vstaw.

*mów: ták mówi. H.
*chocem ie H.
*chocem ie H

O zgromádzeniu do ziemie swoiey Zydów rozproszonych.
*plugástwá. H.
*Ier:31.f.33. niżéy 36 f.26

*zá plugástwy. H.

nieśli Cherubim skrzydłá swé/ y kołá z nimi: ᵃá chwałá Bogá Izráelowégo byłá nád nimi. 23 ᵛ A wstąpiłá chwałá PAnska z pośrzodku miástá/ y stánełá ná górze ktora iest ná wschód miástu. 24 ᵛ A duch podniosł mie/ y przywiódł mie do Cháldeyskiey ziemie do záprowádzenia w widzeniu/ w duchu Bożym: y odieté było ode mnie widzenié ktorem widział. 25 ᵛ A mówiłem do záprowádzenia wszystkie słowá PAnskie/ które mi był okazał.

ᵃ iásność.

ROZDZ. XII.

1 A Wstáłá sie mowá PAnska do mnie/ 2 ᵛ mówiąc: ᵛ Synu człowieczy w pośrzodku domu ᵃdrażniącég ty mieszkasz: ktorzy oczy máią do widzenia/ á nie widzą: y vszy do słuchánia/ á nie słyszą: bo dóm drażniący iest. 3 ᵛ A ták ty synu człowieczy/ vczyń sobie naczynia záprowádzenia/ á przeprowádziß sie we dnie przed nimi: á przeprowádziß sie z mieyscá twégo ná inné mieysce przed ich oczymá: ieśli snadź obaczą że dóm drażniący iest. 4 ᵛ A wyniesieß precz naczynia twoie/ iáko naczynia prowádzącégo sie we dnie przed ich oczymá: B ᵃá ty wynidzieß wieczór przed nimi/ iáko wychodzi ten co sie prowádzi. 5 ᵛ Przed oczymá ich przekopay sobie ściáne/ á wynidzieß przez nię. 6 ᵛ Przed oczymá ich ná rámionách ᵃwyniesion bedzieß/ z mierzkiem ᵃwyniesion bedzieß: twarz swoie zákryieß/ á ná ziemie pátrzyć nie bedzieß: bo dziwem dałem cie domowi Izráelowému. 7 ᵛ Vczyniłem tedy iáko mi był PAN roskazał: naczynia moie wyniosłem iáko naczynia prowádzącégo sie we dnie: á wieczór przebiłem sobie ściáne C reką: y wyszedłem z mierzkiem/ ná rámionách ᵃniesiony przed ich oczymá. 8 ᵛ A sstáłá sie mowá PANSKA ráno do mnie/ mówiąc: 9 ᵛ Synu człowieczy/ izali nie mówili do ciebie dóm Izráelski/ dóm drażniący: Co ty czyniß? 10 ᵛ Mów do nich: To mówi PAN Bóg: To ᵃbrzemie ná ksiąze które iest w Jeruzálem/ y ná wszytek dóm Izráelow ktory iest w pośrzodku ich. 11 ᵛ Mów: Jam dziw wáß: iákom vczynił/ ták sie im sstánie/ w záprowádzenie y w niewolą póydą. 12 ᵛ A ksiąze które iest w pośrzodku ich/ ná rámionách ᵃponiosą z mierzkiem wynidzie: D ściáne przebiią áby go wynieśli: oblicze iego zákryté bedzie/ áby okiem nie widział ziemie. 13 ᵛ A zástáwie nań sieć moie/ y poiman bedzie niewodem moim: y przywiode go do Bábilonu do ziemie Cháldeyskiey: y tey nie vyźrzy/ y tám vmrze. 14 ᵛ A wszytkie ktorzy są około niego/ pomoc iego/ y vfy iego rozpróße ná wßeláki wiátr/ y miecza dobede zá nimi. 15 ᵛ A wiedzieć bedą żem ia PAN/ gdy ie rozpróße miedzy narody/ y rozsieie ie po ziemiách. 16 ᵛ A E zostáwie z nich troche meżów od mieczá/ od głodu/ y moru: áby opowiádáli wszytkie złości ᵃich miedzy narody do ktorych wnidą: y wiedzieć bedą żem ia PAN. 17 ᵛ A sstáłá sie mowá 18 PAnska do mnie/ mówiąc: ᵛ Synu człowieczy/ chléb twóy w zátrwożeniu iedz/ ále y wode twoie ᵃz kwápieniem y z frásunkiem piy. 19 ᵛ A rzeczeß do ludu ziemie: To mówi PAN Bóg do tych/ ktorzy mieszkáią w Jeruzálem w ziemi Izráelskiey: Chléb swóy w kłopocie ieść bedą/ á wode swą w pustoßeniu pić bedą: że spustoßeie ziemiá ᵃod mnostwá swego/ dla nieprawości wßech mieszkáiących w 20 niéy. ᵛ Miástá też w ktorych teraz F mieszkáią/ spustoßone bedą/ á ziemiá pusta: y wiedzieć bedziecie żem ia 21 PAN. ᵛ A sstáłá sie mowá PAnska 22 do mnie/ mówiąc: ᵛ Synu człowieczy/ co to zá przypowieść v was w ziemi Izráelowey? mówiących: W długą póydą dni/ á zginie wßelákie wi- 23 dzenié. ᵛ Przeto mów do nich: To mówi PAN Bóg: Vczynie że vstánie tá przypowieść/ áni pospolicie mówić bedą wiecey w Izráelu: y mów do nich że sie przybliżyły dni/ y mowá 24 káżdégo widzenia. ᵛ Bo nie bedzie wiecey żadnégo widzenia próznégo/ áni proroctwá wątpliwégo w pośrzodku synów Izráel. 25 ᵛ Bo ia PAN mówić G bede: á ktorekolwiek słowo wyrzekę/ sstánie sie/ y nieodwlecze sie dáley: ále zá dni wáßych/ domie drażniący

ᵃ przeciwnégo sprzeciwiáiącégo sie.

Sprzętswóy przenosząc figuruie poimánie miástá y królá y záprowádzenie ludu w niewolą.

ᵃ á sam.

ᵃ wyniesieß, H. ᵃ wyprowádziß, H.

ᵃ niosąc, H.

ᵃ ciężkie proroctwo, Heb.

ᵃ (Bárzy swé) niesie, H.

4. król: 25. Nie:17. f20.

ᵃ ábo, swé, H.

Drugi znák ktorym figuruie głod y prágnienie.

ᵃ w zátrwożeniu, H.

ᵃ od mnostwá ludzi y bogactw.

Predkie wypełnienie proroctwá.

źniący

26 źniący/ mówić będę słowo/ y vczynię ie/ mówi PAN Bóg. ¶ Y stáłá się mowá PAńska do mnie/ mówiąc:
27 ¶ Synu człowieczy/ oto dom Izráelów mówiących: Widzenie które ten widźi/ ⁿná wiele dni y ná czásy długié
28 ten prorokuie. ¶ Przeto mów do nich: To mówi PAN Bóg: Nie przewlecze sie dáley wszelka mowá moiá/ słowo które wymówię wypełni się/ mówi PAN Bóg.

ⁿodwlecze się

ROZDZ. XIII.

Słowá Boże przećiw prorokom fałszywym zwodzącym lud páński, co słusznie o heretyckich káznodźieiách ma być rozumiano. ᶻIer. 31. 21. Niżey 14. c. 9 y 3. 4. 22.

1 A Y stáłá się mowá PAńska do mnie/ mówiąc:
2 ¶ Synu człowieczy/ prorokuy do proroków Izráelskich którzy prorokuią: y rzeczesz prorokuiącym z sercá swego: Słuchaycie słowá PAńskiego: ¶ To mówi PAN Bóg: ᶻBiádá prorokom głupim/ którzy idą zá
3 duchem swoim/ á nic nie widzą. ¶ Jáko liszki ná puszczy/ prorocy twoi Izráelu byli:
4 ¶ Nie wstępowáliście ná przećiw/ ániście ⁿzástáwili muru dla domu Izráelowego/ ábyście stáli w bitwie w dźień PAński.
5 ¶ Widzą próżności/ á prorokuią kłamstwo/ mówiąc: Mówi PAN: gdyż ich PAN nie posłał: y nie przestáli twierdźić mowy.
6 ¶ Azaśćie nie widzenie próżne widźieli/ á proroctwo kłamliwé mówili? Y mówićie: Mówi PAN
7 gdyżem ia nie mówił. ¶ Przetóż to mówi PAN Bóg: Ponieważeśćie mówili próżności/ á widźieliśćie kłamstwo: przeto oto ia ná was mówi PAN Bóg:
8 ¶ y będźie ręká moiá ná proroki/ którzy widzą próżności/ á
9 B prorokuią kłamstwo: w rádźie ludu mégo nie będą/ á do pismá domu Izráelowego nie będą wpisáni/ áni do źiemie Izráelskiey wnidą: á wiedźieć
10 będźiećie żem ia PAN Bóg: ¶ Przeto że zwiedli lud mój/ mówiąc: Pokóy/ á niemász pokoiu: á ten budował ściánę/ á ći polepiáli ią gliną bez
11 plew. ¶ Mów do tych którzy polepiáią ⁿbez przysády/ że vpádnie: bo będźie déscz záléwáiący/ y dam kámienie ⁿwielkié zwierzchu pádáiącé/ y
12 wiátr wichru rozwaláiący. ¶ Bo oto vpádłá ściáná/ izáli wam nie rzeką: Gdźież lepienie któreśćie lepili?
13 ¶ Przetóż to mówi PAN Bóg: y vczynię że wywrze wiátr burzéy w zágniewániu moim/ y déscz záléwáiący będźie w zapálczywości moiéy: á kámienie ⁿwielkié w gniewie ná zniszczenié.
14 ¶ Y obálę ściánę którąśćie lepili bez przysády: y zrownam
C ią z źiemią/ y odkryie się fundáment iéy: y vpádnie/ y zepsuie się w pośrzodku iéy: á wiedźieć będźiećie żem ia
15 PAN. ¶ Y wykonam rozgniewánié moie nád ściáną/ y nád tymi którzy ią lepią bez przysády/ á rzekę wam: Niemász ściány/ y niemász którzy ią
16 lepią. ¶ Prorocy Izráelscy/ którzy prorokuią do Jeruzálem/ y widzą mu widzenie pokoiu: áno niemász pokoiu/
17 mówi PAN Bóg. ¶ A ty synu człowieczy postaw oblicze twoie przećiw córkam ludu twégo/ które prorokuią
18 z sercá swego: á prorokuy ná nie/ ¶ y mów: To mówi PAN Bóg: Biádá które szyią wezgłówká pod wszelki łokieć ręki: á czynią poduszki pod głowy káżdég wieku ná vłowienié dusz: á gdy łowiły dusze ludu mego/ ⁿożywiáły dusze ich.
19 ¶ Y gwałćiły mie v ludu moiego dla gárśći iecżmieniá/ dla sztuki chlebá/ ⁿáby zábiiáły dusze które nie vmieráią/ á ożywiáły dusze/ które nie żywią/ kłamáiąc ludowi memu wierzącému kłamstwam.
20 ¶ Przetóż to mówi PAN Bóg: Oto
D ia do wezgłówek wászych/ którémi wy łowićie dusze latáiącé: y rozedrę ie z rámion wászych: á wypuszczę dusze które wy łowićie dusze ⁿku latániu.
21 ¶ Y rozedrę poduszki wásze/ á wyswobodzę lud mój z ręki wászey/ áni będą więcey w rękách wászych ná łup: á
22 wiedźieć będźiećie żem ia PAN. ¶ Zá to żeśćie zásmucáły serce sprawiedliwégo kłamliwie/ którégom ia nie zásmućił: á zmacniályśćie ręce niezbożnégo/ áby się nie náwróćił od drógi
23 swéy złéy/ á żył: ¶ Przeto próżności nie ⁿvyźrzyćie/ y proroctwá prorokowáć nie będźiećie: y wyrwę lud mój z ręki wászey: á będźiećie wiedźiáły żem ia PAN.

ⁿgrodźili płotu. H.
ⁿgliną nie mocną nie zmiésząną.
ⁿgrádowé. H.
ⁿgrádowé. H.
Ná niewiásty heretyckié.
ⁿobiecowáły żywot wieczny.
ⁿprzepowiádáiąc dobrym zátrácénie á złym zbáwienie.
ⁿáby vleciáły. H.
ⁿprorokuiąc.

Niewiáſty hæretyckié rády prorokuią.

17 Przećiw corkom ludu twego które prorokuią.] Táka śmiáłość záwżdy byłá y ieſt niewiaſt Heretyckich/ że té duchá prorockiégo ſobie przypiſuią y drugich vczyć śmieią. Ná które tu prorok ś. woła. Abo też zowie niewiáſtámi wßytkie Heretyki/ którzy iáko niewiáſty/ ſą ták odmienni y roſkoſzni/ że ſie nowych náuk rádzi chwytáią/ á poſpolićie ná tákich náukách narychléy polégáią/ które ćiáłu ſą miłé. Ták widziémy dziśieyßy Heretycy od ſwoich herſtów ſą vłowieni/ gdy im roſpuſtné y ćieleſné náuki záſmákowáły.

ROZDZ. XIIII.

Groźi Pan báłwochwálcóm rádzącym ſie go przez proroki.

1 A Przyßli do mnie mężowie z ſtárßych Izráelſkich/ y śiedźieli przedemną. 2 Y zſtáłá ſie mowá PANSKA do mnie/ rzekąc: 3 Synu człowieczy/ ći mężowie położyli [a]nieczyſtośći ſwé w ſercách ſwych/ á obráze nieprawośći ſwéy poſtáwili przed obliczem ſwoim: izali ſpytány mam im odpowiádáć? 4 Przeto mów im/ y rzeczeß do nich: To mówi PAN Bóg: [b]Człowiek człowiek z domu Izráelowégo/ B ktoryby położył [c]nieczyſtośći ſwé w ſercu ſwoim/ á vráze nieprawośći ſwéy poſtáwiłby przed obliczem ſwoim/ á przyßedłby do proroká [d]pytáiąc mie przezeń/ ia PAN odpowiem mu [e]w mnoſtwie nieczyſtośći iego: 5 áby był poymán dóm Izráelow w ſercu ich/ którym odſtąpili odemnie w wßytkich báłwánách ſwoich. 6 Przeto mów do domu Izráelowégo: To mówi PAN Bóg: Náwróććie ſie/ á odſtąpćie od báłwánow wáßych/ y odewßech plugáſtw wáßych: odwróććie twarzy wáßé. 7 Bo człowiek/ człowiek z domu Izráelowégo/ y z nowonáwróconych ktokolwiek ieſt przychodniem v Izráelá/ ieſli ſie odłączy odemnie/ á położy báłwány ſwé w ſercu ſwoim/ y obráze nieprawośći ſwéy poſtáwi przed obliczem ſwoim/ á przydźie do proroká áby mie przezeń zopytał: ia PAN odpowiem mu przez mie. 8 C A położe oblicze moie ná człowieká onégo/ y dam go ná przykład/ y ná przypowieść/ y wygubie go z pośrzodku ludu mégo: á wiedźieć będźiecie żem ia PAN. 9 A prorok gdyby zbłądźił/ á powiedźiał słowo: ia PAN zwiódłem proroká onégo: y wyćiągne reke moie nań/ y wygłádze go z pośrzodku ludu mégo Izráelſkiego. 10 A poniosą nieprawość ſwoie: [f]według nieprawośći pytáiącégo/ ták nieprawość proroká będźie: 11 áby więcéy dóm Izráelów nie błądźił odemnie/ áni ſie mázał wßemi wyſtepkámi ſwemi: ále áby mi był ludem/ á ia im był Bogiem/ mówi PAN [g]zaſtepów. 12 A zſtáłá ſie mowá PANſka 13 do mnie/ mówiąc: Synu człowieczy/ źiemiá gdy zgrzéßy przećiwko mnie/ D że wyſtepuiąc wyſtepuie/ wyćiągne reke moie ná nie/ y złamie [h]láſke chlebá iéy/ y wpuſzcze ná nie głod/ y wybiie z niéy człowieká y bydle. 14 A ieſli będą ći trzey mężowie w pośrzodku iéy/ Noé/ Dániel/ y Job/ ći ſpráwiedliwośćią ſwą wybáwią duße ſwé/ mówi PAN [i]zaſtepów. 15 E Jeſli też zły źwierz przywiode ná źiemie żebych ią ſpuſtoßył/ y byłáby [k]bezdrożna/ dla tego że niémáß przechodzącégo dla źwierzów: 16 Ći trzey mężowie ieſli będą w niéy/ żywe ia/ mówi PAN Bóg/ że áni ſynów/ áni corek nie wybáwią: ále oni ſámi wybáwieni będą/ lecz źiemiá będźie ſpuſtoßona. 17 Abo ieſli miecz przywiode ná one źiemie/ y rzekne mieczowi: Przeydźi po źiemi: y wytráce z niéy człowieká y bydle: 18 á trzey mężowie ći byliby w pośrzodku iéy: żywe ia/ mówi PAN Bóg/ nie wybáwią ſynów áni corek: ále oni ſámi wybáwieni będą. 19 F Jeſli też puſzcze mór ná one źiemie/ á wyleie rozgniewánie moie ná nie we krwi/ że wygubie z niéy człowieká y bydle: 20 A Noé/ y Dániel/ y Job/ byliby w pośrzodku iéy: żywe ia/ mówi PAN Bóg/ że syná y córki nie wybáwią: ále ſámi ſpráwiedliwośćią ſwą wybáwią duße ſwé. 21 Bo to mówi PAN Bóg: Ze choć cztéry [l]ſądy moie nagorßé/ miecz/ y głód/ y złé źwierze/ y mór puſzcze ná Jeruzálem/ ábych pozábiiał z niego człowieká y bydle: 22 G wßákże zoſtánie w nim wybáwienié wywodzących ſyny y córki: oto oni przydą do was/ á oglądaćie drógę ich/ y wynálazki ich/ á poćießeni będźiećie

[a] ábo, báłwány, H. to ieſt, z ſercá ſą báł wochwálcámi.
[b] To ieſt, káżdy człowiek, Hebr.
[c] ábo, báłwány, H.
[d] H.
[e] iáko godźien będźie.
[f] ábo, iáko nieprawość, H.
[g] Bóg, H.
Wyſ: 4. d 16. y 5. d 16.
[h] co ieſt láſká chlebowa, máß wyſßéy w Rozdź: 5. ver: 16.
Swięći ludźie złych niepokutuiących nie wybáwią.
[i] Bóg, H.
[k] ſpuſtoßenim H.
[l] kaźni, Heb.
Poćiechá poimáńcóm w Bábilonie
wyſ: 13. a 3.

we złym/ którém przywiódł ná Jeruzálem / we wßytkim com przywiódł ná nie. 23 ⁹ y pocießą was/ gdy vyźrzyćie dróge ich/ y wynálazki ich : á poznaćie żem nie próżno czynił wßytko com vczynił w nim / mówi PAN Bóg.

9 *Ia Pan zwiódłem proroká onégo.*] Mówi tu o fałßywych prorokách / którym Bóg spráwiedliwym sądem swoim dopuscza błądzić y fałßów vczyć/ ná skaránié tych którzy sie ich rádzą y słucháią/áby przez nie byli zwiedzieni iż to grzéchámi swoimi zásłużyli. Ták czytamy o Achábie 3.Kró:22.który iż niechćiał słuchać Micheaßá prawdziwé° proroká/dopuśćił Bóg ná niego fałßywé proroki którzy go zwiedli.A to wßytko pismo ś. powiáda/áby tego nikt mocy y vmieietności fałßywych proroków nie przypisował / kiedy sie im ludźie zwodźić dáią/ wolac kłamstwu niż prawdźie wierzyć.: gdyż to ráczéy z gniewu y dopuszczenia Bożégo ná skaránié złych y niewiernych pochodźi / y przetóż to sobie Bóg przypisuie. Hiero: in Ezechiel. Czytay też 2. Król: 22.

Bóg iáko zwodźi fałßywé proroki.

ROZDZ. XV.

1 A Sstáłá sie mowá PAŃska do 2 mnie/rzekąc: ⁹ Synu człowieczy/ᵃco będźie z drzewá winnégo ze wßytkich drzéw gáiowych któré są miedzy drzewy leśnémi ? 3 ⁹ Izali wezmą z niego drewno áby było dźiéło / ábo vcießą z niego kołek áby ná nim wisiáło którékolwiek naczynié ? 4 ⁹ Oto ogniowi dáné iest ná stráwe/ᵇoboie cześć iego strawił ogień / á srzodek iego obróćił sie w pérz : áza sie zgodźi ná robienié ? 5 B ⁹ Gdy iescze cáłé było/ niezgodźiło sie ná robienié/ iákóż dáleko wiecéy gdy ie ogień pożarł y spalił / nie będźie z 6 niego żadné dźiéło ? ⁹ Przetóż to mówi PAN Bóg : Iáko drzewo winné miedzy drzewy leśnémi / któré dał ogniowi ná pożárćié / ták podam obywátele Jeruzálem. 7 ⁹ A postáwie oblicze moie ná nie : z ogniá wynidą/ á ogień ie pożrze : y poznaćie żem ia PAN/ gdy postáwie oblicze moie ná 8 nie / ⁹ y vczynie źiemie ᵇbezdrożną y spustoßoną/ przeto iż przestepcámi byli/ mówi PAN Bóg.

ᵃábo, co będźie (mieć) drzewo winné nád wßytkié drzewá (y nád) látorośli, H.

Przyrównta Ieruzalem do winnicy máćicee suchéy, która sie nie zgydźie tylko do ogniá, znácząc przyßłé spalenie Ieruzálem.

ᵇH.

ROZDZ· XVI.

1 A Sstáłá sie mowá PAŃska do 2 mnie / mówiąc : ⁹ Synu człowieczy oznaymi Jeruzálem obrzydłości iego : 3 ⁹ y rzeczeß : To mówi PAN Bóg Jeruzálem: ᵃkorzeń twóy y národzenié twoie z źiemie Chánáánskiéy: Oćiec twóy Amorrheyczyk / á mátká twoiá Cetheyká. 4 ⁹ A gdyś sie vrodźiłá/w dźień národzenia twego ᵇnie vrznięto pępká twego / y wodą cie nie zmyto ná zdrowié/áni cie solą solono/áni w pieluchy powito. 5 ⁹ Nie zfolgowáło ći oko/ ábyć vczyniło iedno z tych vlitowawßy sie ciebie : ále cie porzucono ná źiemie/w odrzuceniu duße twoiéy/ 6 w dźień któregoś sie vrodźiłá. ⁹ A idąc mimo cie ᶜvyźrzałem że cie deptano we krwi twoiéy : y rzékłem ći gdyś byłá we krwi twoiéy : Żyw: rzékłem (mówie) tobie : We krwi twoiéy żyw. 7 ⁹ Rozmnożoną iáko vrodzay polny vczyniłem cie / y rozmnożyłáś sie/y vrosłáś/ y chodźiłáś/ y przyßłáś do ochedostwá białogłowskiég: piersi twé vrosły / y włos twóy porósł / á 8 byłáś nága/ y sromoty pełna. ⁹ A ßedłem mimo ćie/ y vyźrzałem cie : áno czás twóy czás miłuiących: y rozćiągnąłem odźienié moie ná cie / y nákryłem sromote twoie. A przyśiągłem ći/ y wßedłem w przymierze z tobą : mówi PAN Bóg / y zostáłás 9 moią. ⁹ A omyłem cie wodą / y ochedożyłem krew twoie z ciebie/ y pomá-10 B załem cie oleykiem. ⁹ A vbrałem cie w rózné fárby ßáty / y obułem cie w modré obuwié: y opásałem cie bisiorem / y przyodźiałem cie subtelnym 11 odźiénim : ⁹ y przybrałem cie ochedostwem/y dałem mánelle ná rece twoie / á łáncuch okolo ßyie twoiéy. 12 ⁹ A dałem nausznice nád vstá twoie / á kolcá ná vßy twoie/ y ᵈwieniec ozdo-13 bny ná głowe twoie. ⁹ A ozdobiłás sie zło-

Pod osobą nierządnice opisuie Ieruzálem, ukázuiąc dobrodźieystwá Boże, á niewdźięczność y złości Żydów.

ᵃbo sie vrodźiłá w Aegypćie, który záłożył Chánáán.

ᵇtámże sie wychowáłá nędznie w niewoli.

ᶜwźięta iest od Bogá w opiekę.

Vbogácona

Poślubiona y umiłowána od Bogá

Ozdobiona y przyodźiána kosztownie.

ᵈábo, koronę

sie zło-

ſie złotem y ſrébrem/ á oblokłáś ſie w biſiór y w ßáte wzorzyſtą y w rozmáité fárby: iádłáś żemie/ y miód/ y oliwe/ y sſtáłáś ſie piekną bárzo wielce/ y poſtąpiłáś do króleſtwá.

Królową zoſtáłá.

14 ᵃ A wyßło imie twoie miedzy narody/ dla piekności twéy: boś byłá doſkonáła w ozdobności moiéy/ którąm był włożył ná cie/ mówi PAN Bóg.

15 ᵃ A vfáiąc w piekności twoiéy/ cudzołożyłáś ᵃná imie twoie/ y wyſtáwiłáś wßeteczeńſtwo ſwoie kåżdému mijáiącému ábyś iego byłá.

ᵃbędąc ták ſławną. Cudzołożnicą zoſtáłá chwaląc bogi pogáńſkie.

16 ᵃ A nábrawßy ßat twoich/ vczyniłáś ſobie wyżyny z tego y z owégo zßyté: y cudzołożyłáś ná nich/ iáko nie było/ áni będzie.

17 ᵃ Y nábráłáś naczynia ozdoby twéy ze złotá mégo/ y ze ſrébrá mégo/ którem ci dał: y náczyniłaś ſobie obrázów meżkich/ y ᶠcudzołożyłáś znimi.

ᶠchwaląc ie zá bogi.

18 ᵃ A wziełáś ßáty ſwoie rozlicznych máśći/ á przykrywáłáś ie: y oleiek mój á kádzenié moie kłádłáś przed nie.

19 ᵃ Y chléb mój którym ci dał/ żemłe/ y oliwe/ y miód/ którymem cie wychował: poſtáwiłáś przed oczymá ich ná zapách wonności: y sſtáło ſie/ mówi PAN Bóg.

20 ᵃ A wziełáś ſyny twoie y córki twoie/ którycheś mi národziłá: y ofiárowáłáś im ná pożárcié. A wiec máłé ieſt wßeteczeńſtwo twoie?

C

21 ᵃ Ofiárowáłáś ſyny moie/ y dáłáś im ᵃpoświącáiąc ie.

ᵃprzewodząc ie (przez ogień) H.

22 ᵃ A po wßytkich obrzydłośćiách twoich/ y wßeteczeńſtwách/ nie pámietáłáś ná dni ᶠmłodości twéy/ gdyś byłá nágą á ᵃſromoty pełną/ zmázáną we krwi twoiéy.

ᶠw Aegypcie.
ᵃobnážoną, H.

23 ᵃ A sſtáło ſie po wßytkiéy złości twoiéy (biádá/ biádá tobie/ mówi PAN Bóg.)

24 ᵃ Y zbudowáłáś ſobie ᶠdóm nierządny/ y vczyniłáś ſobie zły dóm ná wßytkich vlicách.

ᶠábo, wyżyny bałwáńſkie.

25 ᵃ Ná kåżdym rogu drógi zbudowáłáś ᵃznák wßeteczeńſtwá twego: y vczyniłáś obrzydłą piekność twoie: y rozkłádáłáś nogi twoie ᶠkåżdému mimo idącému/ y námnożyłáś wßeteczeńſtw twoich.

ᵃwyżyny ábo ofiar pogáńſkich.
ᶠwßytkieś bałwány chwaliłá.

26 ᵃ Y cudzołożyłáś z ſynmi Aegyptſkimi ſąśiády twémi wielkich ćiał: y námnożyłáś wßeteczeńſtwá twego/ ábyś mie drażniłá.

27 ᵃ Oto ia śćiągnę rekę moie ná cie/ y ᵃodéymę vſpráwiedliwienié twoie: y dam cie ná duße nienawidzących cie córek Páleſtyńſkich/ które ſie wſtydzą drógi twéy złośliwéy.

ᵃkośćioły zakon.
ᶠná wolą.

28 ᵃ Cudzołożyłáś też z ſyny Aſſyriyſkimi/ przeto żeś ieſcze nie byłá ſyta: á nácudzołożywßy ſie/ y tákeś ſie nie náſyćiłá.

29 ᵃ A námnożyłáś wßeteczeńſtwá twego w żiemi Chánáánſkiéy z Cháldeyczyki: y áni ták nie náſyćiłáś ſie.

30 ᵃ ᶠCzymże oczyśćię ſerce twoie/ mówi PAN Bóg: gdy czyniß wßytkié té vczynki niewiáſty nierządnéy y wßeteczneý?

ᶠIáko nikczemné, H.

31 ᵃ Gdyżeś budowáłá ᵃdóm nierządny twój ᶠná początku kåżdéy drógi/ á wyżyne twoie ſtáwiáłáś ná wßelkiéy vlicy: á nie sſtáłáś ſie iáko wßetecznicá dla vprzykrzenia podnoßąca zapłáte:

D

ᵃábo, wyżke ſwoie, H.
ᶠábo, ná roztániu.

32 ᵃ Ále iáko niewiáſtá cudzołożąca/ która nád mężá ſwego náwodźi obce.

33 ᵃ Wßytkim wßetecznicam dawáią zapłáty: á tyś dawáłá zapłáty wßem gámratóm ſwym/ y dárys im dawáłá żeby wchodźili do ćiebie zewſząd ná wßeteczeńſtwá z tobą.

34 ᵃ A dźiało ſie z tobą przećiwko zwyczáiowi niewiaſt w twoich wßeteczeńſtwách/ y po tobie nie będźie wßeteczeńſtwá. bo wtym żeś dawáłá zapłáte/ á zapłátyś nie bráłá/ dźiałá ſie w tobie rzecz przećiwna.

35 ᵃ Przeto wßetecznico ſłuchay ſłowá PANſkiégo.

36 ᵃ To mówi PAN Bóg: Ponieważ ᵃwyſypáné ſą pieniądze twoie/ y odkryłá ſie ſromotá twoiá w twoich wßeteczeńſtwách ku miłośnikóm twoim/ y ku báłwánóm obrzydłości twych/ we krwi ſynów twoich/ któreś im dáłá:

ᵃábo, wylało ſie plugáſtwo twoie, H.

37 ᵃ Oto ia zgromádzę wßytkié miłośniki twoie z którymiś ſie złączáłá/ y wßytkié któreś miłowáłá ze wßemi którycheś nienawidźiáłá: y zgromádzę ie ná cie ze wſząd/ á odkryię ſromotę twoie przed nimi/ y oglądáią wßytke ßkárádość twoie.

38 ᵃ A będę cie ſądźił ſądámi cudzołożnic y rozléwáiących krew: y ᶠdam cie ná krew zapálczywości y rzewniwości.

E

ᵃniż:23.b10.
ᶠſkarzę cię śmiercią, Heb

39 ᵃ Y dam cie w ręce ich/ y zepſuią dóm nierządny twój: y zburzą zły dóm twój: y obnáżą cie z ßat twoich/ y pobiorą naczynia ozdoby twoiéy: á zoſtáwią cie nágą y ᵃzelżywości pełną:

ᵃobnážoną, H.

40 ᵃ Y przywiodą ná cie gmin/ y vkámionuią cie kámieniem/ y zámorduią cie mieczámi ſwemi.

41 ᵃ ᶠY ſpalą domy twé ogniem/ á vczynią ná cie ſądy przed oczymá niewiaſt mnogich

ᶠ4.kró.25.a9

mnogich: A przestániesz wszeteczeństwá płodźić / y zapłáty wiecey dawáć nie bedźiesz. 42 A przestánie rozgniewánie moie ná cie / y odstąpi rzewniwość moiá od ciebie / y przestáne / y nie bede sie dáley gniewał. 43 Dla tego żeś nie pámietáłá ná dni młodośći twoiey / á drażniłáś mie tym wszytkim: przetoż y ia drógi twoie dałem ná głowe twoie / mówi PAN Bóg: á nie vczyniłem według złośći twoich we wszech obrzydłośćiách twoich. 44 Oto wszelki / kto przypowieść pospolićie mówi / ná cie ią obróći / mówiąc: Jáko mátká / ták y córká iey. 45 Córká mátki twey iesteś ty / która porzućiłá meżá swego y syny swé: y śiostrá śióstr twych iesteś ty / które porzućiły meże swé y syny swé: mátká wászá Cetheyká / á oćiec wász Amoreyczyk. 46 A śiostrá twoiá stársza Sámáriá / oná y córki iey / które mieszkáią po lewicy twoiey: á śiostrá twoiá mnieysza niż ty / która mieszká po práwicy twoiey / Sodomá y córki iey. 47 Lecz áni drógámi ich nie chodźiłáś / ánis według złośći ich czyniłá / trosżke mniey: niemal gorsześ rzeczy czyniłá niżli oné / we wszech drógách twoich. 48 Żywe ia / mówi PAN Bóg / że nie czyniłá Sodomá śiostrá twoiá / oná y córki iey / iákoś czyniłá ty y córki twoie. 49 Oto tá byłá niepráwość Sodomy śiostry twey / pychá / sytość chlebá / á dostátek / y próżnowánie iey / y córek iey: á reki nie dostátecznému y vbogiému nie podawáły. 50 A podniosły sie / y czyniły obrzydłośći przedemną: y zdiąłem ie iákoś widźiáłá. 51 A Sámáriá połowice grzechów twoich niezgrzészyłá: áleś ie zwyćiężyłá złośćiámi twémi / y vspráwiedliwiłáś śiostry twé wszemi obrzydłośćiámi twémi / któreś czyniłá. 52 A ták y ty ponieś sromote twoie / którąś przeszłá śiostry twoie grzéchámi twémi / złośliwiey czyniąc niżli oné: bo są vspráwiedliwioné od ćiebie: przetoż y ty záwstydź sie / á nieś sromote twoie / którąś vspráwiedliwiłá śiostry twé. 53 A náwrócę przywróćiwszy ie náwróceniem Sodomy z córkámi iey / y náwróceniem Sámáriey y córek iey: y náwróce obrócenie twoie w pośrzodku ich. 54 Ábyś niosłá sromote swoie / y wstydźiłá sie we wszem coś czyniłá / ćiesząc ie. 55 A śiostrá twoia Sodomá y córki iey wrócą sie do dawnośći swey: y Sámáriá y córki iey wrócą sie do dawnośći swoiey: y ty y córki twoie wróćićie sie do dawnośći swey. 56 Lecz nie byłá Sodomá śiostrá twoiá słyszána w vśćiech twoich w dźień pychy twoiey / 57 pierwey niż odkryto złość twoie: iáko tego czásu ná vrągánie córek Syriyskich / y wszytkich w okolicy twoiey córek Pálestyńskich / które cie okrążáią wokoło. 58 Niecnote twoie y sromote twoie tyś nosiłá / mówi PAN Bóg. 59 Bo to mówi PAN Bóg: A vczynie tobie iákoś wzgárdźiłá przysięgą / ábyś zgwałćiłá przymierze: 60 A wspomnie ia ná przymierze moie ztobą / we dni młodośći twoiey: y wzbudzę przymierze wieczne. 61 A wspomnisz ná drógi twoie / y zásromasz sie: gdy weźmiesz śiostry twoie stársze ciebie / z młodszémi twémi / á dam ći ie zá córki / ále nie z przymierza twego. 62 A wzbudze ia przymierze moie ztobą: á bedźiesz wiedźiáłá żem ia PAN: ábyś wspomniáłá y wstydźiłá sie / y niemogłá byś dáley otworzyć vst dla sromoty twey: gdy bede vbłagány tobie zá wszystko coś czyniłá / mówi PAN Bóg.

Marginalia: F; G; nie bedę ká kał áni dbał o cię; á wżdyś nie rozmyśláłá o wszech, H.; Ziemie Chánányskiey; mnieyszyby grzech był; Przyczyny psoty Sodomskiey. Gen. 10. c 24; dostátek próżnowánia iey, H.; iáko mi sie widźiáło, H.; spráwiedliwsze względem ciebie; nižli ty; A(ták) náwrócę zágnánie ich: zágnánie Sodomy y córek iey, zágnánie też Sámáriey y córek iey, y zágnánie zágnánia twego z pośrzodku ich, H.; gárdzą tobą zewsząd, H.; Obietnicá wybáwienia y vspráwiedliwienia przez Christusá.

ROZDZ. XVII.

1 Wstáło sie słowo PAnskie do mnie / mówiąc: 2 Synu człowieczy zádáy gádkę / á powiedz przypowieść do domu Izráel / 3 y rzeczesz: To mówi PAN Bóg: Orzeł wielki z wielkimi skrzydłámi / z długim powłokiem członków / pełen piérza y pstroćin / przyleciał ná Libán / y wziął drzeń Cedru. 4 Wierzch gáłęźi iego vłamał: y przeniósł ji do ziemie Chánáneyskiey / w mieśćie kupieckim położył ji. 5 A wziął nasienia ziemie / y włożył ie w ziemie zá nasienie / áby vmocnił korzenie nád wodámi wielkimi: ná wierzchu położył ie.

Marginalia: A; Pod przypowieśćią Orłá y winnice znáczy poimánie królów Iudzkich.; wicher H.; ábo, kupieckiey, H.; iáko wierzbę, H.

6 żyła ie. [x] A gdy śię puśćiło / vrosło w winnicę śzeroką niśkiego wzrostu / á gáłęźi iéy pátrzyły ná nię: á korzenie iéy pod nią były. Ostáłá śię tedy winnicá / y wyrosłá w gáłęźie / y wypuśćiłá látorośli. 7 A był drugi orzeł wielki / z wielkimi śkrzydłámi / y z wielą piérzá: á oto winnicá tá iákoby puśćiłá korzenie swé ku niemu / látorośli swé śćiągnęłá do niego / áby ią polewał z brózd płodu swego [a]. 8 Ná źiemi dobréy nád wodámi wielkimi nàsádzona iest: áby czyniłá gáłęźie / y rodźiłá owoc / áby byłá winnicą wielką. 9 Mów: To mówi PAN Bóg: A więc śię iéy powiedźie? izali korzenia iéy nie wyrwie / á owocu iéy nie oberwie / y posuszy wszytkie látorośli vrodzáiu iéy / y vschnie: á nie rámieniem wielkim / áni ludem obfitym / áby ią wytárgał z korzeniem? 10 Oto iest wsádzona: á więc śię iéy powiedźie? izali skoro śię iéy dotknie wiátr [b] pálący / nie vschnie / y ná brózdách wschodzenia swego vschnie? 11 A stáło śię słowo PAńskie do mnie / mówiąc: 12 Mów do domu drażniącego: Nie wiécie co śię to znaczy? Mów: Oto idźie król Bábiloński do Jeruzálem: y weźmie królá / y kśiążętá iego / y záwiedźie ie do śiebie do Bábilonu. 13 A weźmie z naśienia króleſtwá / y postánowi z nim przymierze: y weźmie od niego przyśięgę: lecz y mocné źiemie zábierze / 14 áby było króleſtwo niśkie / y nie podnośiło śię / ále żeby strzegło przymierza iego / y záchowáło ie. 15 Który odstąpiwszy od niego / posłał posły do Aegyptu / áby mu dał konie / y ludu wiele. A więc śię mu powiedźie / ábo doydźie wybáwienia który to czyni? á kto zrzuca przymierze izali vydźie? 16 Żywe ia / mówi PAN Bóg / że ná mieyscu królá / który go królem vczynił / którego złamał przyśięgę / y zrzućił przymierze które miał z nim / w pośrzodku Bábilonu vmrze. 17 A nie z wielkim woyskiem / áni z wielkim ludem zwiedźie z nim Phárao bitwę: w vsypániu groble / y w zbudowániu wálów / áby pobił wiele dusz. 18 Bo wzgárdźił był przyśięgę / áby zrzućił przymierze / á oto dał rękę swoię: á gdy to wszytko vczyni / nie wybiega śię. 19 Przetoż to mówi PAN Bóg: Żywe ia / że przyśięgę którą wzgárdźił / y przymierze które przestąpił / włożę ná głowę iego. 20 A zárzucę nań śieć moię / y poyman będźie niewodem moim. A przywiodę go do Bábilonu / á tám go sądźić będę z przestępstwá którym mie wzgárdźił. 21 A wszyscy zbiegowie iego / ze wszemi hufámi iego od miecza polegą: á pozostáli ná káżdy wiátr rozproszeni będą: y poznaćie że ia PAN mówiłem. 22 To mówi PAN Bóg: A weźmę ia ze drzewá Cedru wysokiego / y położę: z wiérzchu gáłązek iego młodą vłamię / y wsádzę ná górze wysokiéy y wyniesionéy. 23 Ná górze wysokiéy Izráelskiéy wszczepię ią / y wynijknie w gáłąźki / á vczyni owoc / y będźie cedrem wielkim: y będą mieszkáć [c] pod nim wszytko ptáſtwo / y wszelkie co lata pod ćieniem gáłęźi iego gnieźdźić śię będźie. 24 A wiedźieć będą wszytkie drzewá polá / że ia PAN zniżyłem drzewo wysokie / á wywyszyłem drzewo niśkie: y vsuszyłem drzewo źielone / á drzewo suché vczyniłem że puśćiło gáłęźie. Ja PAN rzekłem / y vczynił.

[a] ábo, z przekopu sádu swego.

[b] wschodowy, H.

Wykład przypowieśći.

[x] wyż: 12. d 13. niżéy 32. a 3.

Proroctwo o Zorobábelu wnęku Iechoniaszá, który miał potym pánowáć w Ieruzálem, á pod iego figurą o Chryſtusie.

[c] mieszkáć, H.

ROZDZ. XVIII.

1 A Ostáłá śię mowá PAńska do mnie mówiąc: 2 [y] Co iest że miedzy sobą podobieństwo w te przypowieść obrácaćie w źiemi Izráelskiéy / mówiąc: Oycowie ziedli iágodę winną niedoyrzáłą: á zęby synów drętwieią? 3 Żywe ia mówi PAN Bóg / ieśli wam będźie dáléy to podobieństwo zá przysłowie w Izráelu. 4 Oto [z] wszytkie dusze moie są: iáko duszá oycowá / ták y duszá synowá moiá iest: duszá która zgrzeszy / tá vmrze. 5 A mąż będźieli spráwiedliwy / á czynić będźie sąd y spráwiedliwość / 6 ná górách iesć nie będźie / á oczu swych nie podnieśie do báłwanów domu Izráelowego: y żony bliźniego swego [a] nie zgwałći / á do niewiásty mieśięczné nie przystąpi:

Nie syn oycowé, áni oćiec synowé, ále káżdy brzemię swoie ponieśie.

[y] Ier: 31. e 39.

[z] wszyscy ludźie, Heb.

Spráwiedliwego opisánie.

[a] ábo, nieśplugáwi, H.

 stąpi:

7 stąpi: y człowieká nie záſmući/ záſtáwę dłużnikowi wróći/ gwałtem nic nie weźmie: chlebá ſwégo głodnému da/ á nágiégo przykryie odźiénim: 8 ná lichwę nie pożyczy/ y przydátku nie weźmie: od nieprawośći odwróći rękę ſwoię/ á ſąd prawdźiwy vczyni miedzy mężem á mężem: 9 w przykazániách moich chodźić/ á ſądów moich ſtrzédz będźie/ áby czynił prawdę: ten ſpráwiedliwy ieſt: żywotem żyć będźie/ mówi PAN Bóg.

10 A ieſli vrodźi ſyná łotrá/ wyléwáiącégo krew/ á vczyni iedno z tych: 11 á tych wßytkich rzeczy nie czyniącégo/ ále ná górách iadáiącégo/ y żonę bliźniégo ſwego plugáwiącégo: 12 niedoſtátecznégo y vbogiégo záſmucáiącégo/ wydźiéráiącégo drápież/ záſtáwy niewrácáiącégo/ á do bálwánów oczy ſwé podnoßącégo/ obrzydłość czyniącégo: 13 ná lichwę dáiącégo/ y przydátek biorącégo: izali żyć będźie? nie będźie żyć. ponieważ té wßytkié rzeczy brzydliwé czynił: śmierćią vmrze/ krew iego ná nim będźie.

14 A ieſliby zpłodźił ſyná/ który widząc wßytkié grzéchy oycá ſwégo/ które czynił/ bałby ſie/ y nie czyniłby nic im podobnégo: 15 ná góráchby nie iadał/ á oczuby ſwych nie podnośił do bálwánów domu Izráelowégo/ y żony bliźniégo ſwégo nie gwałćiłby: 16 y mężáby nie záſmućił/ záſtáwyby nie zádźierżał/ y nie wydźiérałby drápieży/ chlebá ſwégo dawałby łáknącému/ á nágiégo przyodźiałby odźieniem: 17 od krzywdy vbogiégo odwróćiłby rękę ſwą/ lichwy y przydátku nie brałby/ czyniłby ſądy moie/ chodźiłby w przykazániach moich: ten nie vmrze w nieprawośći oycá ſwégo/ ále żywotem żyć będźie. 18 Oćiec iego iż potwarzał/ y gwałt czynił brátu/ y źle czynił w pośrzodku ludu ſwégo/ oto vmárł w nieprawośći ſwoiéy. 19 A mówićie: Czemu nie poniósł ſyn nieprawośći oycowéy? Dlatego/ iż ſyn czynił ſąd y ſpráwiedliwość/ wßytkiégo przykazánia moiégo ſtrzégł y czynił ie/ żywotem żyć będźie. 20 Dußá która zgrzéßy/ tá vmrze: Syn nie poniesie nieprawośći oycowéy/ y oćiec nie poniesie nieprawośći ſynowéy: ſpráwiedliwość ſpráwiedliwégo ná nim będźie/ á niezbożność niezbożnégo ná nim będźie.

21 Lecz ieſli niezbożny będźie pokutował ze wßech grzéchów ſwoich/ które czynił/ á będźie ſtrzégł wßech przykazań moich/ á będźie czynił ſąd y ſpráwiedliwość: żywotem żyć będźie/ á nie vmrze. 22 Wßytkich nieprawośći iego które czynił/ pámiętáć nie będę: w ſpráwiedliwośći ſwéy którą czynił/ żyć będźie. 23 Izali z woléy moiéy ieſt śmierć niezbożnégo/ mówi PAN Bóg/ á nie áby ſie náwróćił od dróg ſwoich/ á żył? 24 A ieſli ſie odwróći ſpráwiedliwy od ſpráwiedliwośći ſwéy/ á czynić będźie nieprawość/ według wßytkich obrzydłośći które niezbożny zwykł czynić/ izali żyć będźie? wßytkié ſpráwiedliwośći iego które czynił nie będą wſpomnioné: w przeſtępſtwie którym przeſtępował/ y w grzéchu ſwym który grzéßył/ w nich vmrze. 25 A rzekliśćie: Nie ieſt proſta drógá PANſka. Słuchayćież tedy domie Izráelów: Izali drógá moiá nie ieſt proſta/ á nie ráczéy drógi wáßé krzywé ſą? 26 Bo gdy ſie odwróći ſpráwiedliwy od ſpráwiedliwośći ſwéy/ á będźie czynił nieprawość/ vmrze w nich: w nieſpráwiedliwośći którą czynił vmrze. 27 A gdy ſie odwróći niezbożny od niezbożnośći ſwéy którą czynił/ á będźie czynił ſąd y ſpráwiedliwość: ten duſzę ſwą ożywi. 28 Bo vważywßy y odwróćiwßy ſie od wßech nieprawośći ſwych które czynił/ żywotem żyć będźie/ á nie vmrze. 29 A mówią ſynowie Izráelowi: Nie ieſt proſta drógá PANſka. Izali drógi moie nie ſą proſté/ domie Izráelów? á nie ráczéy drógi wáßé krzywé? 30 Przeto káżdégo według drógi iego ſądźić będę/ domie Izráelów/ mówi PAN Bóg: Náwróććie ſie/ á czyńćie pokutę ze wßech nieprawośći wáßych: á nie będźie wam nieprawość ná vpad. 31 Odrzuććie od siebie wßytkié przeſtępſtwá wáßé/ któréműśćie przeſtępowáli/ á vczyńćie ſobie ſerce nowé y duchá nowégo: czemu maćie vmrzéć domie Izráelów? 32 Bo nie chcę śmierći vmiéráiącégo/ mówi PAN Bóg/ náwróććie ſie/ á żyyćie.

Iſa:58. b 7. Mat:25. c 35.

Syn zły z dobrégo oycá.

Syn dobry z złégo oycá.

nikogo, Heb.

ábo, zá nieprawość, Heb.

Deut. 24. c 16. 4. król. 14. b 6. 2. Par:25. b 4.

odwróći ſie od. H. Pokutuiącym obiecuie zbáwienie.

Pſa:29. a 4. niż: 33. c 11.

y náwráćáyćie (ine) H. Mat: 3. a 2.

ábo, niekocham ſie w śmierći. wyſ. e 23. niż: 33. c 11.

Rodźicy bywáią karáni ná dźieciach.

20 *Syn nie poniesie nieprawośći oycowéy.*] To iest/ káždy według zasług swoich weźmie zapłáte wieczną/ á syn zá rodźice/ áni rodźicy zá dźieći swoie niebedą potepieni. Toż mowi Deut. 24. 4. Król 14. 2 Paral. 25. wszákże mówi też Exo. 20. v. 5. Jam iest Bóg mocny/ nawiedzáiący nieprawość oyców ná synach/ aż do trzećiego y czwartego pokolenia. Przetoż wątpić nietrzebá/ iż dla grzéchów rodźiców synowie y corki bywáią doczesnie karáni/ ábo chorobámi ábo szkodámi ábo też y śmiercią predką/ iáko sie Dawidowi stáło. A to dla tego áby rodźicy ná synach sobie bárzo miłych byli karáni. A owszém zwykł Pan Bóg grzéchy iákie dopuszczáć ná syny/ á zátym y wieczné potepienie/ áby stąd rodźicy tym wiecey vtrapieni byli. Bo niemniéy był od Bogá karány Dawid przez grzéchy y potepienie Absalomá/ niż przez insze krzywdy które od niego wyćierpiał/ iáko to znácz płáczu y lámentu Dawidowego nád Absalomem Hieron. in Ezech. Augustin. in Psal. 108. v. 14. Chrisost. Hom. 29 in Genesim & Hom. 75. in Math.

4 *Duszá ktora zgrzeszy tá vmrze.*] Duszá pismo ś. podczás zowie człowieká. Gen. 14. podczás zowie duszą żywot człowieczy. w Dźie: 20. Leuit. 17. Zowie też duszą trupá w ktorym byłá duszá. Num. 9. Ale własnie duszą znáczy Duchá człowieczégo ktory y po śmierći zostáie/ czytay o tym Leuit. 17. y Eccles 12. Gen. 2.

Duszá co znáczy.

ROZDZ. XIX.

Poymánie królów, Ioácházá y Ioácimá, pod podobieństwem Lwá Lwice y Lwiąt znáczy.

1 A A Ty weźmi zá łosny płácz nád kśiążęty Izráel. [2] A rzeczesz: Czemu mátká twoiá lwicá miedzy lwy légáłá/ w pośrzodku lwiąt wychowáłá szczenietá swoie. [3] A wypuśćiłá iednégo ze lwiąt swoich/ y stał sie lwem: y náuczył sie chwytáć obłowu y człowieká ieść. [4] A vsłyszeli o nim narodowie/ ᵃá nie bez ran swoich ᵃ poymáli go: y przywiedli go w łáńcuchách do ziemie Ægyptskiéy. [5] Ktora obaczywszy ᵇiż zániemogłá ᵇ/ á zginełá nádźieiá iéy: wźiełá iednégo ze lwiąt swoich/ lwem go vczyniłá. [6] Ktory chodźił miedzy lwámi/ y stał sie lwem/ y náuczył sie łápáć obłowu/ y ludźie pożeráć: [7] Náuczył sie wdowy czynić/ á miástá ich w pustynie obracáć: y spustoszona iest źiemiá/ y nápełnienie iéy od głosu ryku iego. [8] A zeszli sie przećiw iemu narodowie ze wszad z kráin/ y zárzućili nań śieć swoie/ w ránách ich poimány iest. [9] A wsádźili go w klatke/ w łáńcuchách przywiedli go do królá Bábilońskiégo/ y wpuśćili go do ćiemnice/ áby nie było słyszeć wiecéy głosu iego ná górach Izráelskich. [10] Mátká twoiá iáko winnicá we krwi twoiéy przy wodźie násadzona: owoce iéy/ y gáłeźie iéy vrosły od wód mnogich. [11] A były v niéy laski mocné ná sceptry pánuiących/ y podniósł sie wzrost iéy miedzy gáłeźiámi/ y ᶜobaczyłá wysokość swą ᶜ w mnostwie látorosli swych. [12] A wyrwána iest w gniewie/ y ná źiemie porzucona/ á ᵈwiátr pálący ᵈ wysuszył owoc iego: powiedły y poschły rózgi mocy iego: ogień ią pożarł. [13] A teraz przesádzona iest ná puszczą w źiemi ᵉbezdrożnéy ᵉ y prágnącéy. [14] Y wyszedł ogień z rózgi gáłeźi iéy ktory owoc iéy pożarł/ nie było ná niéy rózgi mocnéy/ áni sceptru pánuiących. Załosny płácz iest y bedźie załosnym płáczem.

ᵃ ᵃśiećią swą, H.

ᵇ ᵇábo, że sie przeczekáłá, H.

ᵃ śiećią swą, H.

Wykorzenienié synágogi żydowskiéy pod podobieństwem winnice.

ᶜ dáło sie widźieć w wysokośći, H.

Ose: 13. d 15 ᵈ wschodowy, H.

ᵉ suchéy, H.

ROZDZ. XX.

ᵃ Po záprowádzeniu Iechoniaszá do Bábilonu.

Bóg niezbożnym niechce dáć odpowiedźi, wymiátáiąc im ná oczy ich złości.

1 A Y Stáło sie roku ᵃsiódmégo/ w piątym mieśiącu dźieśiątégo dniá mieśiącá: przyszli mężowie z stárszych Izráelskich/ áby pytáli PANA/ y śiedli przedemną. [2] A stáłá sie mowá PAńska do mnie/ rzekąc: [3] Synu człowieczy mów stárszym Izráelskim/ y rzeczesz do nich: To mówi PAN Bóg. Izaliśćie wy pytáć sie mnie przyszli: Żywem ia/ że wam nie odpowiem/ mówi PAN Bóg. [4] Jeśli ie sądźisz/ ieśli sądźisz synu człowieczy/ obrzydłośći oyców ich vkaż im. [5] A rzeczesz do nich: To mówi PAN Bóg: dniá ktoregom wybrał Izráelá/ y ᵇpodniosłem reke moie zá nasieniem domu Jákobowégo/ y vkazałem sie im w źiemi Ægyptskiéy/ y podniosłem reke moie zá nimi/ mówiąc: Ja PAN Bóg wasz: [6] onégo dniá podniosłem reke moie zá nimi/ ábych ie wywiodł z źiemie Ægyptskiéy/ do źiemie ktorąm im był vpátrzył/ opływáiącą mlékiem y miodem: ktora iest przedniá miedzy wszystki-

ᵇ przyśiągłem im, Hebr.

7 wszystkimi źiemiámi: y mówiłem do nich: káżdy obráżenia oczu swoich niech odrzući/ á bałwánámi Egyptskimi niemáżćie sie: Jam PAN Bóg wáß. 8 A rozdraźnili mie/ y niechćieli mie słucháć: żaden obrzydłości oczu swych nie porzućił/ áni bałwánów Egyptskich nie opuśćili: y rzékłem żem miał wylać rozgniewánié moie ná nie/ y wypełnić gniew mój nád nimi/ w pośrzodku źiemie Egyptskiéy. 9 A vczyniłem dla imienia mego/ áby nie było zgwałcono przed narody w których pośrzodku byli/ y miedzy którymi vkazałem sie im/ ábych ie wywiódł z źiemie Egyptskiéy: 10 A ták wyrwałem ie z źiemie Egyptskiéy/ y wywiódłem ie ná puszczą. 11 A dałem im przykazánia moie/ y sądy moie pokazałem im/ które czyniąc człowiek bedźie żył w nich. 12 Nád to y Szábbáty moie dałem im/ áby były znákiem miedzy mną á miedzy nimi: á iżby wiedźieli iż ia PAN poświącáiący ie. 13 A drażnili mie dóm Izráelów ná puszczy/ w przykazániach moich nie chodźili/ y sądy moie porzućili/ które czyniąc człowiek żyć bedźie w nich: ßábbáty też moie gwałćili bárzo: rzékłem tedy żem miał wylać zapálczywość moie ná nie ná puszczy/ y zniszczyć ie. 14 A vczyniłem dla imienia mego/ áby nie było gwałcono przed pogány/ z którychem ie wywiódł przed ich oczymá. 15 A ták ia podniósłem reke moie ná nie ná puszczy/ żebych ich nie wprowádźił do źiemie/ którąm im dał opływáiącą mlékiem y miodem/ naprzednieyßą ze wßytkich źiem: 16 Ponieważ sądy moie porzućili/ á w przykazániach moich nie chodźili/ y Soboty moie gwałćili: bo zá bałwány serce ich chodźiło. 17 A sfolgowáło im oko moie/ żem ich nie pobił/ ánim ich wytráćił ná puszczy. 18 Alem mówił do synów ich ná puszczy: W przykazániach oyców wáßych nie chodźćie/ áni sądów ich nie strzeżćie/ áni sie bałwány ich plugawćie. 19 Jam PAN Bóg wáß: w przykazániach moich chodźćie/ sądów moich strzeżćie y czyńćie ie: 20 A Soboty moie świeććie/ áby były znákiem miedzy mną á miedzy wámi/ y ábyśćie wiedźieli żem ia PAN Bóg wáß. 21 A rozdraźnili mie synowie: w przykazániach moich nie chodźili/ y sądów moich nie strzegli żeby ie czynili: które gdy vczyni człowiek bedźie żył w nich: y Soboty moie zgwałćili/ y groźiłem żem miał wylać zápalczywość moie ná nie/ y wykonáć gniew mój nád nimi ná puszczy. 22 Alem pohámował reke moie/ y vczyniłem dla imienia mego/ áby nie było zgwałcone przed narody/ z którychem ie wywiódł przed ich oczymá. 23 Zás podniósłem reke moie ná nie ná puszczy/ żem ie miał rozpróßyć miedzy narody/ y rozwiać po źiemiách. 24 Dla tego że sądów moich nie czynili/ á przykazánia moie wzgárdźili/ y Soboty moie zgwałćili/ á zá bałwány oyców swych były oczy ich. 25 Przetóż y ia dałem im przykazánia nie dobre/ y sądy w którychby nie żyli. 26 A splugáwiłem ie w dárách ich/ gdy ofiárowáli wßelkié otwarzáiącé żywot dla grzéchów ich: á poznáią żem ia PAN. 27 Przeto mów do domu Izráelowégo/ synu człowieczy: y rzécześ do nich: To mówi PAN Bóg: Jeszcze y w tym bluźnili mie oycowie wáßy/ gdy mie wzgardzáiąc wzgárdźili: 28 y wprowádźiłem ie do źiemie/ o którąm podniósł reke moie żem ią im dáć miał: vyźrzeli wßelki págorek wysoki y wßelákié drzéwo gáiste/ y ofiárowáli tám ofiáry swé: y dáli tám drażnienié ofiáry swéy/ y położyli tám zapách wonności swéy/ y ofiárowáli mokré ofiáry swoie: 29 A mówiłem do nich: Cóż iest wyżyná do któréy wy wchodźićie? A názwano imie iéy Wyżyná áż do dniá tego. 30 Przeto mów do domu Izráelowégo: To mówi PAN Bóg. Záiste drogą oyców wáßych wy sie plugáwićie/ á zá vrázámi ich wy cudzołożyćie: 31 A w ofiárowániu dárów wáßych/ gdy przewodźićie syny wáßé przez ogień/ wy máżećie sie wßemi bałwány wáßémi áż do dźisieyßégo dniá: á ia wam odpowiedáć mam domie Izráelski? Zywe ia/ mówi PAN Bóg/ że wam nie odpowiem. 32 A áni sie sstánie myśl sercá wáßégo/ gdy mówićie: Bedźiemy iáko narodowie/ y iáko pokolenia źiemskié/ że bedźiem chwalić drzéwo y kámienié. 33 Zywe ia/ mówi PAN Bóg/ że reką mocną y rámieniem

obrzydłośći, H.

myśliłem, Hebr.

To iest, y pohámowałem sie od karánia: ták maß nizéy ver. 22.

Leu. 10. a 5. Rzym: 10. a 5.

Exo: 20. b 8. 31. c 13. Deu: 5. b 12.

ábo, przez nie, myślił, H.

Y pohámowałem sie,

przyśiągłem im, Hebr.

vstaw, H.

rzékłem, H. to iest, vmyśliłem był.

groźiłem im Hebr.

przewodźili (przez ogień) H.

ábych ie spustoszył, żeby wiedźieli, H.

Obiecuie im wrócenie z niewoli Bábilońskiéy.

wycią-

wyćiągnionym / á w zapálczywośći wylanéy bedę królował nád wámi. 34 ⁹A wywiodę was z narodów: y zgromádzę was z ziem / do którycheśćie rozprószeni : w ręce dużéy y w rámieniu wyćiągnionym y w zapálczywośći wylanéy bedę królował nád wámi. 35 ⁹A przywiodę was do puſczy narodów / á bedę ſię tám ſądził z wámi obliczem w oblicze. 36 ⁹Jákom ſię ſądem rozpiérał przećiw oycóm wáſzym ná puſczy ziemi Ægyptſkiéy / ták was ſądźić bedę mówi PAN Bóg. 37 ⁹A podbiię was pod ſceptr móy / á przywiódę was w okowách przymiérza. 38 ⁹A wybiorę z was przeſtępce y niezbożné / á z ziemie mieſzkánia ich wywiodę ie / á do ziemie Jzráel nie wnidą: á doznaćie żem ia PAN. 39 ⁹A wy domie Jzráelów / To mówi PAN Bóg : Káżdy zá bałwánámi ſwémi idźćie / y ſłużćie im. ᵃA ieſli y w tym nie vſłuchaćie mię / á imię moie święté plugáwić dáléy bedźiećie ᵃ przez dáry wáſzé / y przez bałwány wáſzé : 40 ⁹ná górze świętéy moiéy / ná górze wyſokiéy Jzráelſkiéy / mówi PAN Bóg / tám mi ſłużyć bedźie wſzytek dóm Jzráelów: wſzyſcy mówię w ziemi w któréy mi ſię podobáć bedą / y tám ſię pytáć bedę o piérwiaſtkách wáſzych / y o początku dźieśięćin wáſzych / we wſzéch świątośćiách wáſzych. 41 ⁹Zá wonią wdźięczną przyimę was / gdy was wywiodę z narodów / y

ᵃponieważ ſię zbraniaćie mnie być po ſłuſznymi : á imienia świętego mégo dáléy nie plugawćie, H.

zgromádzę was z ziem do którycheśćie byli rozprószeni / y poświęcon bedę wámi przed oczymá narodów. 42 ⁹A poznaćie żem ia PAN / gdy was wwiodę do ziemie Jzráel / do ziemie o któréy podniósłem rękę moię żem ią dáć miał oycóm wáſzym. 43 ⁹A wſpomnićie tám ná drógi wáſzé / y ná wſzytkié złośći wáſzé / którémiśćie ſię zmázáli : y omierźnięćie ſobie przed obliczem wáſzym / dla wſzéch złośći wáſzych któreśćie czynili : 44 ⁹A poznaćie żem ia PAN / gdy wam dobrze vczynię dla imienia mego / á nie według wáſzych dróg złośćiwych / áni według ſproſnych grzéchów wáſzych / domie Jzráelów / mówi PAN Bóg. 45 ⁹A ſtáłá ſię mowá PANſka do mnie rzékąc : 46 ⁹Synu człowieczy / poſtaw oblicze twoie ná drógę Południá / á ᶻkróp ku Afrikowi / y prorokuy ku láſu polá Południowégo. 47 ⁹A rzéczeſz láſowi Południowému: Słuchay słowá PANſkiégo : To mówi PAN Bóg : Oto ia zápalę w tobie ogień / y ſpalę w tobie wſzelkié drzewo zielone / y wſzelkié drzewo ſuché : nie bedźie vgáſzon płomień zápalenia / y zgorze w nim wſzelkié ᵃoblicze ᵃ od Południá áż ná Północy. 48 ⁹A vyźrzy wſzelkié ćiáło że ia PAN zápaliłem ji / á nie bedźie vgáſzon. 49 ⁹A rzékłem: ᶻA a a ᶻ / PANIE Boże : Oni mówią o mnie : Azá nie w przypowieśćiách ten mówi :

ᶻmów, Hebr.

ᵃoſoby ábo twarzy.

ᶻAh, áh, H

Przykazánia Boże dobré.

25 *Dałem im przykazánia nie dobré*] Przykazánia to ieſt Ceremonie y obrzędy ſtárégo zakonu były iákoby nie dobré / względem lepſzych które ſą dáné w nowym zakonie / bo té dáleko ſą doſkonálſzé / y zacnieyſzé / ták rozumie Gregorius lib. 28. Moral. c. 17. Piſze téż Irenæus lib: 4. c. 29. Iuſtinus Martyr in Colloquio Triphonis. Ambroſius ſerm 16. in Pſal. 118. iż ſtábym niemiáły bydź dáné przykazánia doſkonáłé : iákié ſą dáné w zakonie Ewánieliiéy świętéy / ludźióm y mocnieyſzym y doſkonálſzym.

ROZDZ. XXI.

Mieczem królá Bábilońskiégo Ierozolymiá nom grozi.

1 A Sſtáłá ſię mowá PANſka do mnie / rzekąc : 2 ⁹Synu człowieczy / poſtaw oblicze twoie ku Jeruzálem / á ᶻkróp ná świątynię / y prorokuy przećiwko ziemi Jzráelſkiéy. 3 ⁹A rzeczeſz ziemi Jzráelſkiéy : To mówi PAN Bóg : Owo ia do ćiebie / y dobędę mieczá mégo z poſzew iego / y ᵃzábiię w tobie ſprawiedliwé ᵃ y niezbożnégo. 4 ⁹A dla tégo żem zábił w tobie ſprawiedliwégo y niezbożnégo / przeto wynidźie miecz móy z poſzew ſwoich ná wſzelkié ćiáło od Południá áż ná Północy. 5 ⁹Aby wiedźiáło wſzelkié ćiáło / że ia PAN dobyłem mieczá mégo z poſzew iego który nie może bydź wrócon. 6 ⁹A ty ſynu człowieczy wzdychay w ſkruſzeniu biódr / y w gorzkośćiách wzdychay przed nimi. 7 ⁹A gdy rzeką do ćiebie : Dla czego ty wzdychaſz ? rzeczeſz :

ᶻmów, Hebr.

ᵃwytnę z ćiebie, H.

B Dla słuchu: bo idźie/ á struchleie káżdé serce/ y osłábieią wszelkié rece/ y omdleie káżdy duch: y po wszytkich kolánách pocieką wody: oto idźie/ y ostánie sie/ mówi PAN Bóg. 8 A stáłá sie mowá PAŃska do mnie/ rzekąc: 9 Synu człowieczy prorokuy/ y rzeczesz: To mówi PAN Bóg: Mów: Miecz/ miecz náostrzon iest y wypolérowan. 10 Aby śiekł ofiáry wyostrzon iest: áby sie lśkniał/ wypolérowan iest: który rużasz sceptr syná mego/ wyśiékłeś wszelkié drzéwo. 11 A dałem ji wypolérowáć/ áby był reką trzymány: ten miecz iest wyostrzon/ y ten iest wypolerowan/ áby był w rece zábiiáiącégo. 12 Wołay y wyy synu człowieczy/ bo ten vczynion iest ná lud móy/ C ten ná wszytkié kśiążetá Izráelskie którzy byli vćiekli: pod miecz dáni są z ludem moim/ przeto biy sie po biedrze/ 13 bo doświadczon iest/ y to gdy sceptr wywróći/ y nie bedźie/ mówi PAN Bóg. 14 Ty tedy synu człowieczy prorokuj/ ábiy reką w reke/ á niech bedźie dwoisty miecz/ y niech troisty bedźie miecz zábitych: toć iest miecz pobićia wielkiégo/ który ie czyni zdumiáłé/ 15 y struchláłé ná sercu/ y rozmnaża vpadki. D We wszech brámách ich dałem trwoge mieczá ostrégo/ y wypolerowánégo dla błyskánia/ pokrytégo ná zábiiánié. 16 Záostrz sie/ idź ná práwą lub ná lewą strone/ gdźiekolwiek iest chuć obliczá twégo. Alec y ia bede klaskał reką w reke/ y wypełnie rozgniewánié moie/ ia PAN mówiłem. 17 18 A stáłá sie mowa PAŃska do mnie/ rzékąc: 19 A ty synu człowieczy połóż sobie dwie drodze/ áby przyszedł miecz królá Bábilońskiégo: z źiemie iednéy wynidą obiedwie: y z reki sie dorozumiewáć bedźie: ná początku drógi mieysckiéy dorozumiewáć sie bedźie. 20 Drógę położysz ábi przyszedł miecz do Rábbáthá synów Ammon/ E y do Judy do Jeruzálem nawobronnieyszég. 21 Bo stánął król Bábiloński ná rozstániu/ ná początku dwu dróg/ wróżki szukáiąc/ mieszáiąc strzały: pytał sie bálwánow/ rádźił sie trzéw. 22 Po práwicy iego byłá wieszczbá ná Jeruzálem/ áby stáwiał tárány/ ábj otworzył vstá ná bićié/ áby podniósł głos w okrzyku/ áby stáwiał tárány przećiw brámam/ áby vsypał gróbla/ áby zbudował bászty. 23 A bedźie iákoby rádzący sie prózno odpowiedźi bogów przed ich oczymá/ y próznowánia Sobotniégo náśláduiący: ále on wspomni ná niepráwość ku poymániu. 24 Przetoż to mówi PAN Bóg: F Dla tego żeśćie wspomnieli ná niepráwość wászę/ y odkryliśćie przestepstwá wászé/ y pokazáły sie grzéchy wászé we wszech myślách wászych: dla tego/ mówie/ żeśćie wspomnieli/ reką poymáni bedźiecie. 25 A ty przeklety/ niezbożny wodzu Izráelski/ któręgo dźień przyszedł czásu niepráwośći zámierzony. 26 To mówi PAN Bóg: Odéymi czapke/ weźmi korone: izáli nie tá iest/ która zniżonégo wywyższyłá/ á wywyższonégo zniżyłá? 27 Niepráwośćią/ niepráwośćią/ niepráwośćią położe ią: á oto sie nie stáło áż przyszedł/ którégo iest sąd/ y dam mu. 28 A ty synu człowieczy prorokuy/ á mów: To mówi PAN Bóg do synów G Ammon/ y do zelżenia ich/ y rzéczesz: Mieczu/ mieczu wynidź z poszew ná zábiiánié/ wypoleruy sie ábyś zábiiał á błyskał sie. 29 gdy tobie vpátrowano próznośći/ y prorokowano kłamstwá/ ábyś był dány ná szyie poránionych niezbożników/ których przyszedł dźień czásu niepráwośći zámierzony. 30 Wróć sie do poszew twoich/ ná mieyscu/ ná którymeś stworzony/ w źiemi národzenia twego sądźić cie bede/ 31 y wyleie ná cie rozgniewánié moie: w ogniu zápálczywośći moiéy dmuchne ná cie/ y dam cie w rece ludźi głupich/ y robiących zginienié. 32 Ogniowi bedźiesz potráwą/ krew twoiá bedźie w pośrzodku źiemie/ zápomnią cie/ bo ia PAN mówiłem.

Marginalia: ábo, nóż. — psuieś królestwo ludu mégo. — królestwo Iudzkié. — Wróżki królá Bábilońskiego przećiw Ieruzálem. — pátrzał ná wątrobę, H. — vpomináiąc swoie áby bili. — ponieważ im często przysiegał, H. — spráwách, H. — zábićia godny, H. — Na królá Iudzkiego Sedecyaszá. — Biskupią. — Ioáchimá. — Sedecyaszá. — ábo, sprosno śćią. — Przećiw Ammonitóm. — pozábiiánych, H. — ábo, zuchwáłych, H.

Wróżki Bábilońskié.

19 Połóż sobie dwie drodze] Opisuie tu wywrócenié Jeruzálem przez królá Bábilońskiégo zá czásu Sedeciaszá które sie tak stáło. Król Bábiloński Nábuchodonozor wyciągnąwszy z woyskiem/ stánął tám gdźie sie dwie drodze poczynáły/ iedná do Jeruzálem/ druga do Ammonitów. Támże według obyczáiu Bábilończyków którzy sie wieszczkámi báwili/ wystrzelił strzały/ gdźieby te pádły/ tá drógą miał sie puśćić: Pádły tedy ná drodze Jero-

zolimskiey

zolimſkiéy / przeto tám zaraz z wóyſkiem iáchał. A wſzákże niż ſie to sſtáło / Ezechiel tu przepowiedźiał że ták miáło bydź/ zá Boſkim dopuſczeniem/ który ie chćiał skáráć. Tóż mu rádźili y drudzy / ktorzy ná wątroby bydląt pátrząc wróżyli/ y Báłwánowie tákże mu opowiádáli.

ROZDZ. XXII.

Wylicza złości y obrzydłości wſzech ſtanów w Ieruzálem popełnione.

1 A (1) Y Sſtáło ſie słowo PANſkié do mnie/ rzekąc: (2) A ty ſynu człowieczy izali nie ſądźiſz / izali nie ſądźiſz miáſtá krwáwégo? y okażeſz im wſzytkié obrzydłośći iego/ (3) y rzeczeſz: To mówi PAN Bóg: Miáſto przelewáiącé krew w pośrzodku ſiebie áby przyſzedł czás iego/ y które czyniło báłwány przećiw ſámému ſobie/ żeby ſplugáwione było. (4) We krwi twéy która od ćiebie ieſt wylaná/ zgrzéſzyłoś: á báłwány twémi któreś czyniło vmázáłoś ſie: y przybliżyłoś dni twoich / y przywiodłoś czás lat twoich: dla tegom ćie dał zelżeniem narodóm/ y naśmiéwiſkiem wſzem źiemiam. (5) Które blisko ſą y które dáleko od ćiebie tryumphowáć bedą z ćiebie: (a) ſmrodliwé/ ſławné/ wielkié w zátráceniu. (6) Oto kśiążetá Izráelſkié káżdé w rámieniu ſwym było w tobie ná wylewánié krwie.

(a) nieczyſtego miáná, H.

Grzéchy wſzyſtkich w obec.

(7) B Oycá y mátkę ſromoćili w tobie / przychodniá potwarzáli w pośrzodku ćiebie/ śiérotę y wdowę záſmućili v ćiebie: (8) Swiętyniámi moimi gárdźiłoś/ á Soboty moie ſplugáwiłoś. (9) Mężowie obmówcy byli w tobie ná wylewánié krwie/ y ná górách iadáli w tobie/ niecnotę płodźili w pośrzodku ćiebie. (10) Sromotę oycowſką odkrywáli w tobie/ ſprośnoſć mieśiącznicę poniżáli w tobie. (11) (b) A káżdy z żoną bliźniégo ſwego czynił obrzydłoſć/ y świekier niewiáſtkę ſwoię mázał niecnotliwie/ brát śioſtrę ſwoię/ córkę oycá ſwego gwałćił w tobie.

(b) Ier: 5. c 8.

(12) C Podárki bráli w tobie ná wylewánié krwie: lichwę y náddatek bráłoś/ y łákomie potwarzáłoś bliźnię twoie: á mnieś zápomniáło/ mówi PAN Bóg. (13) Otóżem kláſnął rękomá ſwémi ná łákomſtwo twoie któreś czyniło/ y ná krew / która rozlaná ieſt w pośrzodku ćiebie. (14) Izali wytrzyma ſerce twoie / ábo przemogą ręce twoie we dni (c) które ia vczynię tobie: ia PAN mówiłem y vczynię. (15) Y rozproſzę ćie miedzy narody / y rozwieię ćie po źiemiách/ (d) y vczynię że vſtánie nieczyſtotá twoiá od ćiebie. (16) Y pośiedę ćie przed oczymá narodów / á poznaſz żem ia PAN.

(c) ábo, gdy ia bedę czynić z tobą, H.

(d) ábo, że vczynię koniec nieczyſtośćie, H.

Zepſowánie ludu wſzyſtkiégo.

(17) Y sſtáło ſie słowo PANſkié do mnie/ rzekąc: (18) D Synu człowieczy/ obróćił mi ſie dóm Izráelſki w zużelicę: wſzyſcy ći miedź/ y cyná/ y żelázo/ y ołów wpośrzodku pieca: zużelicą z ſrébrá ſtáli ſie. (19) Przetóż to mówi PAN Bóg: Dla tego żeśćie ſie wſzyſcy obróćili w zużelicę/ przeto oto ia zgromádzę was w pośrzodku Ieruzálem. (20) zgromádzeniem ſrébrá/ y miedźi/ y cyny/ y żeláza/ y ołowu do śrzodku piecá: ábych w nim ogień zápalił dla zlania/ ták zgromádzę w zapálczywośći moiéy/ y w gniewie moim/ y vćiſnę ſie: y zleię was. (21) E Y zgromádzę was/ y podpalę was ogniem zapálczywośći moiéy/ y zlani bedźiećie w pośrzodku iego. (22) Iáko ſie zléwa ſrébro wpośrzodku piecá/ (e) ták bedźiećie w pośrzodku iego: á poznaćie żem ia PAN/ gdy wyleię rozgniewánié moie ná was.

(e) ták ſie wypławićie, H.

(23) Y sſtáło ſie słowo PAńſkié do mnie/ mówiąc: (24) Synu człowieczy/ mów (f) do niéy: Tyś ieſt źiemiá nieczyſtá / á dżdżem nie pokropiona w dźień zapálczywośći. (25) Sprzyśiężenié prorokow w pośrzodku iéy iáko lew ryczączy / y chwytáiący obłów/ duſze pożeráli/ bogáctwá y drogié rzeczy zábieráli / wdów iéy námnożyli w pośrzodku iéy.

(f) do Ierozolimy.

Ná fałſzywé proroki

(26) F Kápłani iéy wzgárdźili zakon mój/ y ſplugáwili Swiętynie moie: miedzy świętą rzeczą á nie świętą nie mieli różnośći: á miedzy plugáwym á czyſtym nierozumieli: á od Sobot moich odwracáli oczy ſwoie/ y byłem ſplugáwiony w pośrzodku ich.

Ná kápłáńſkié grzéchy

(27) Kśiążetá iéy w pośrzodku niéy/ iáko wilcy łapáiący obłów ná wylewánié krwie/ y ná trácenié duſz/ á ná ſzukánié zyſków łákomie.

Kśiążąt y pánow grzéchy. Mich. 3. d 11 Soph. 3. a 3.

(28) A prorocy iéy polepiáli ie bez przyſády vpátruiąc próżnośći/ á prorokuiąc im kłamſtwá/ mówiąc: To mówi PAN Bóg. gdyż PAN nie

Ludu poſpolitégo grzéchy.

29 mówił. ʸ Lud ziemski potwarzáli potwarzą/ y łupili gwałtownie: niedostátecznego y vbogiego trapili/ y przychodnią tłumili potwarzą bez sądu. 30 ʸ Y ßukałem z nich męžá/ któryby ᶻzástáwił plot/ y stánął zástáwiony ˣprzeciwko mnie zá ziemię/ ábych iéy nie rozpróßył: á nie nálázłem. 31 ʸ Y wylałem ná nie rozgniewánie moie/ ogniem gniewu mego ſtráwiłem ie: drógę ich oddáłem ná głowę ich/ mówi PAN Bóg.

ᶻ modlitwą áby mię vbłágáli.

ˣ ábo przede mną. H.

ROZDZ. XXIII.

Dom Iudzki y Izráelski dwiemá niewiástom Olle y Olibie przyrownány, dla bałwochwálstwá, y dla inych złości.

1 A Ostáłá sie mowá PAnská do mnie/ rzekąc: 2 ʸ Synu człowieczy/ były dwie niewieście córki iednéy mátki/ 3 ʸ y dopuściły sie nierządu w Ægyptcie/ w młodości swéy nierządu sie dopuściły: tám zgniecione są piersi ich/ y zstárté są cycki młodości ich. 4 ʸ A imioná ich Ollá stárßa/ á Olibá siostrá iéy młodßa/ y miałem ie/ y vrodziły syny y córki. Lecz imioná ich/ Sámária Ollá/ á Jeruzálem Olibá. 5 ʸ A ták cudzołożyłá Ollá przy mnie/ y ßáláłá ku miłośnikóm swoim/ ku Asiriyczykóm przybliżáiącym sie. 6 ʸ obleczonym ᶻw hiácynth/ książętom/ y vrzędnikóm/ młodzieńcóm pożądliwości/ wßytkimiezdnym/ którzy wśiádáią ná konie. 7 ʸ Y ˣdáłá wßeteczeństwá swoie ku nim/ wybránę syny Asiriyskié wßytkie/ y ku wßytkim ku którym ßáláłá/ ᶻw nieczystościách ich vmázáłá sie. 8 B ʸ Nád to y wßeteczeństw swoich/ które miáłá w Ægyptcie/ nie opuściłá: bo y oni sypiáli z nią w młodości iéy/ oni też zstárli cycki młodości iéy/ y wylali wßeteczeństwo swé ná nię. 9 ʸ Przetóż em ią wydał w rece miłośnikow iéy/ w rece synów Assur/ ná których wßeteczeństwo ßáláłá. 10 ʸ oni odkryli sromote iéy/ syny y córki iéy pobráli/ á sáme mieczem zábili: y stáły sie niewiástámi złéy sławy: y sądy czynili o niéy. 11 ʸ Co gdy vyzrzáłá siostrá iéy Olibá/ ieszcze więcéy niż oná ßáláłá nierządem: y wßeteczeństwo swé nád wßeteczeństwo siostry swéy/ 12 ʸ ku synóm Assur nie wstydliwie podawáłá książętóm y vrzędnikóm do niéy przychodzącym/ vbránym w rozmáité ßáty/ ku iezdnym którzy ieźdźili ná koniách/ y młodzieńcóm wßytkim pie- 13 knéy vrody. ʸ y vyzrzałem że sie zmázáłá dróga iedná obudwu/ 14 C ʸ y przyczyniłá do wßeteczeństw swoich: y gdy vyzrzáłá męże ná ścienie málowáné/ obrázy Cháldeyczyków fárbámi wyrázoné/ 15 ʸ y rycérskim pásem ná biodrách przepasáné/ y czapki fárbowáné ná głowiech ich/ osoby książęcé wßytkich/ podobieństwo synów Bábilońskich/ y ziemie Cháldeyskiéy/ w któréy sie rodzili/ 16 ʸ ßáláłá ku nim pożądliwością oczu swych/ y posyłáłá do nich posły do Cháldeyskiéy ziemie. 17 ʸ A gdy weßli do niéy synowie Bábilońscy do komory ᶻpiersi/ zmázáli ią wßeteczeństwy swémi/ y splugáwioná iest od nich/ y ˣnásyciłá sie dußá iéy od nich. 18 ʸ Odkryłá też wßeteczeństwá swé/ y obnáżyłá sromote swą: y odstąpiłá dußá moiá od niéy/ iáko byłá odstąpiłá dußá moiá od siostry iéy. 19 ʸ Rozmnożyłá też wßeteczeństwá swé wspominaiąc dni młodości swéy/ których nierządu pátrzáłá w ziemi Ægyptskiéy. 20 D ʸ Y ßáláłá pożądliwością ku leżeniu z nimi/ których ciáłá są iáko ciáłá osłowé: á iáko cieczenié końskié ᶻcieczenié ich. 21 ʸ Y náwiedziłáś złość młodości swey/ gdy zgniecione są w Ægyptcie piersi twoie/ y zstárté cycki młodości twoiéy. 22 ʸ Przetóż Olibo/ to mówi PAN Bóg: Oto ia pobudzę wßytkié miłośniki twoie ná cię/ ˣktórych sie násyciłá dußá twoiá: y zgromádzę ie wokolicy/ 23 ʸ Syny Bábilońskié y wßytkié Cháldeyczyki/ ßláchte/ y tyranny/ y książętá/ wßytkié syny Asiriyskié/ młodzieńce vrodziwé/ rotmistrze y vrzędniki wßytkié/ książętá książąt/ y sławne wśiádácze ná konie. 24 ʸ Y przydą ná cię gotowi z wozy/ y z kołámi/ mnostwo narodów: páncérzem/ y tárczą/ y przyłbicą vzbroią sie ná cię zewßąd: y ᶻdam przed nie sąd/ á będą cię sądzić sądámi swémi. 25 ʸ Y dam rzewniwość moie ná cię/ którą czynią z tobą w zápálczywości: nos twóy y vßy twoie obrzezą/ á co zostánie/ mieczem rozsiekáią: oni sy-

ᶻ w modry iedwab.

ˣ położyłá.

ᶻ w báłwochwálstwách

ˣ wyż: 16. d. 38

ᶻ to iest, miłości, ábo rozkoßy.

ˣ ábo, odstąpiłá, H.

ᶻ to iest, plemię, lub násienie.

ˣ od których odstąpiłá.

ᶻ postáwię cię przed nimi do práwá.

ny twoie/ y córki twoie poymáią/ á
ostátek twóy ogniem pożárty będźie.
26 ¶ A obnáżą ćie z szat twoich/ á pobio-
27 rą naczynia chwały twéy. ¶ A vczy-
nię że vstánie niecnotá twoiá od ćie-
E bie/ y wszeteczeństwo twoie od źie-
mie Aegyptskiéy: áni podniesiesz o-
czu twych do nich/ áni będźiesz wię-
28 céy Aegyptu wspominác. ¶ Bo to mó
wi PAN Bóg: Oto ia dam ćię w rę-
ce tych których nienawidźisz: w ręce
29 ᵃktórych byłá sytá duszá twoiá. ¶ A
będą z tobą czynić w nienawiśći/ y
zábiorą wszytkié prace twoie/ á zostá-
wią ćię nágą/ y ᵇzelżywośći pełną/ y
odkryie sie sromotá wszeteczeństw
twoich/ niecnotá twoiá/ y nierządy
30 twoié. ¶ vczynili to tobie żeś nierząd
płodźiłá z pogány/ miedzy którymiś
31 sie pomázáłá báłwány ich. ¶ Drógą
śiostry twoiéy chodźiłáś/ y dam kie-
32 lich iéy w rękę twoie. ¶ To mówi PAN
Bóg: Kielich śiostry twéy pić bę-
dźiesz głęboki y széroki/ będźiesz ná po
śmiéwisko y ná nátrząsánié ᶜktóre na
33 więcéy bierze w śie. ¶ Piiánstwem y
boleśćią nápełniona będźiesz/ kieli-
chem żáłośći y smętku/ kielichem śio
stry twéy Sámáriiéy. ¶ y będźiesz ii
34 piłá/ á wypiiesz iᵈ áż do drożdży/ y
skorupy iego pożrzesz: y pierśi swoie
podrzesz: bo ia mówiłem/ mówi PAn
35 Bóg. ¶ Przeto ták mówi PAN Bóg:
ponieważeś mię zápomniáłá/ á zá-
rzućiłáś mię ᵉzá ćiáło twoie: ty też po
nieś złość twoie y cudzołoztwá two-
36 ie. ¶ A rzékł PAN do mnie mówiąc:
F Synu człowieczy/ będźieszli sędźić
Oolle y Oolibę/ y oznaymisz im nie-
37 cnoty ich: ¶ Bo cudzołożyły/ á krew
w ręku ich/ y z báłwány swymi cudzo-
łożyły: nád to y syny swé/ których mi
národźiły/ ofiárowáły im ná pożár-
38 ćié. ¶ Ale y to mi vczyniły: Splugá-
wiły świątnice moie onégo dniá/ y
39 Soboty moie zgwałćiły. ¶ A ofiáro-
wawszy syny swé báłwánóm swym/ y
wszedszy do świątnice moiéy onégo
dniá/ áby ią zmázáły: też to czyniły w
40 pośrzodku domu mego. ¶ Posłáły do
mężów przychodzących z dáleká/ do
których poselstwo były wyprawiły/ á
ták oto przyszli/ którymeś sie vmyłá/
y omálowáłáś bárwiczką oczy swé/ y
ochędożyłáś sie ochędostwem biało-
41 głowskim. ¶ Vśiádłáś ná łożu bárzo
pięknym/ á stół przygotowan był
przed tobą: kádzenié moie y oleiek
42 móy położyłáś ná nim. ¶ A głos mno
stwá wykrzykáiącégo był przy nim:
y przy mężách których z mnostwá lu-
dźi przywodzono/ á przychodźili z pu-
szczy/ kłádli mánelle ná ręce ich/ y wień
43 ce nadobné ná głowy ich. ¶ A mówi-
łem onéy która wytártá iest w cudzo-
G łostwiéch: ᶠTeraz będźie rospustę pło
dźiłá w wszeteczeństwie swoim też y
44 tá. ¶ A weszli do niéy iáko do niewiásty
nierządnéy: ták wchodźili do Oolle y
45 do Ooliby niewiast niecnotliwych. ¶
A ták mężowie spráwiedliwi są: ći ie
osądzą sądem cudzołożnic/ y sądem
wyléwáiących krew: bo są cudzoło-
46 żnice/ á krew w ręku ich. ¶ Bo to mó-
wi PAN Bóg: Przywiédź do nich
gromádę/ á wyday ie ná rozruch/ y
47 ná szárpáninę. ¶ A niech będą vkámio
nowáné kámieńmi/ narodów/ á niech
będą przebité mieczmi ich: Syny y cór
48 ki ich pobiią/ á domy ich ogniem spá-
lą. ¶ A zniosą niecnotę z źiemie: á náu-
czą sie wszytkié niewiásty áby nie czy-
49 niły podług niecnoty ich. ¶ A dádzą
niecnotę wászę ná was/ á grzéch y báł-
wánów wászych poniesiećie. A wie-
dźieć będźiećie żem ia PAN Bóg.

[ᵃ których odstąpiłá.]
[ᵇ obnáżoną, H.]
[ᶜ iáko nawięt-tsze.]
[ᵈ H.]
[ᵉ zá tył.]
[ᶠ Iuż zginą wszeteczeństwá iéy, y sámá, H.]

ROZD. XXIIII.

1 Sstáło sie sło-
wo PAńskié do
mnie roku ᵃdźie-
A wiątégo/ w dźie-
śiątym mieśiącu/
dźieśiątégo dniá
mieśiącá/ mó-
2 wiąc: ¶ Synu człowieczy nápisz so-
bie imię dniá tego/ ᵇw którym po-
twiérdzony iest król Bábiloński prze
3 ćiwko Ieruzálem dźiśia. ¶ A rzeczesz
przez przypowieść do domu drażnią-
cégo przypowieść/ y rzeczesz do nich:
To mówi PAN Bóg: Postaw gár-
niec: postaw/ mówię/ á wléy weń
4 wody. ¶ Pozbiéray sztuki iego do nie-
go/ káżdą sztukę dobrą/ vdźiec y mo-
5 stek/ wyborné y kośći pełné. ¶ Co na-
tłustszé bydlę weźmi/ ᶜvłóż też stósy
kośći pod nim: ᵈwykipiáłá warza ie-

[ᵃ po wźięćiu Iechoniaszá do Bábilonu.]
[ᵇ które przyćiągnął, H.]
[Pod figurą gárncá wypalonégo, znácży domu Izráelowégo wytrácenié.]
[ᶜ zápal, H.]
[ᵈ niech wre, H.]

6 go / y rozewrzały kości iego wpośrzodku iego. Przetóż to mówi PAN Bóg: Biádá miástu krwáwému / gárncowi / którego [a]rdzá iego iest w nim / á rdzá iego nie wyszłá z niego: po sztukách á po sztukách swoich wypróżni go: [b]nie padł nań lós. 7 Bo krew iego iest w posrzodku iego / ná przezrzoczystą skále wylał ią: nie wylał iéy ná ziemię / żeby mogłá bydź 8 zákryta prochem. Abych przywiódł C zágniewánie moie / á pomstę się pomścił: dałem krew iéy ná przezrzoczystą skále / żeby nie byłá zákryta. 9 Przetóż to mówi PAN Bóg: [c]Biádá miástu krwi / którego ia uczynię 10 wielki stós ná ogień. [d]Zgromadź kości / które ogniem podpale / rozewrą mięso / y wwrę wszytká przypráwá / á kości się zeschną. 11 Wstáw go też ná węgle próżny / że się rozpali / y rozpuści miedź iego: á rozpłynie się w nim nieczystość iego / y strawi się 12 rdzá iego. Z wielką pracą pocono się / á nie wyszłá z niego zbytnia rdzá 13 iego / áni przez ogień. Nieczystość twoiá obrzydła: bom cię chćiał oczyśćić / á nie iesteś oczyśćiona od D plugástw twoich / ále ani oczyśćiona będźiesz piérwéy áż uspokoię rozgniewánie 14 moie ná tobie. Ja PAN mówiłem: Przyydźie / á uczynię: nie minę áni sfolguię / áni się dam uprośić: według dróg twoich / y według wynálazek twoich sądźić cię będę / mówi PAN. * 15 Y stáło się słowo 16 PANskie do mnie / mówiąc: Synu człowieczy / oto ia biorę od ciebie [e]kochánie oczu twoich plagą: á nie będźiesz żałował / áni płákał / ani pocieką łzy twoie. 17 Wzdychay milcząc: żáłoby vmárłych nie vczynisz: wieniec twóy niech ćie obwiąże / y bóty twé będą ná nogách twoich / áni odźieniem vst zástániay / áni potraw 18 żáluiących nie iedz. A ták mówiłem do ludu poránu / y vmárłá żoná moiá w wieczór: y vczyniłem [f]ráno iáko mi 19 roskazał. Y mówił do mnie lud: Czemu nam nie powiesz co té rzeczy 20 znáczą / które ty czynisz? y rzekłem E do nich: Mowa PANská ostáłá się do mnie / mówiąc: 21 Mów domowi Izráelowé: To mówi PAN Bóg: Oto ia splugáwię Swiątnicę moię / pychę pánowánia wászego / y kochánie oczu wászych / y o co się lęka duszá wászá: synowie wászy y córki wásze które ześćie zostáwili / od mieczá polegą. 22 A vczynićie iákom vczynił: vst odźieniem nie nákryiećie / y potraw 23 żáluiących iéść nie będźiećie. Wieńce będźiećie mieć ná głowách wászych / y bóty ná nogách: nie będźiećie żáłowáć ani płákáć / ále będźiećie schnąć w niepráwośćiách wászych / á káżdy będźie wzdychał [g]ku brátu swe- 24 F mu. Y będźie wam Ezechiel dźiwem: wedle wszytkiego / co vczynił / czynić będźiećie / gdy to przyydźie: á 25 poznaćie żem ia PAN Bóg. A ty synu człowieczy / oto w dźień / którego wezmę od nich moc ich / y weselé powagi / y pożądánie oczu ich / ná którym odpoczywáią dusze ich / syny / y 26 córki ich. Onego dniá gdy przyydźie do ćiebie vćiekáiący / áby oznáymił to 27 bie: onego dniá / mówię / otworzą się vstá twoie z tym który vćiekł: y będźiesz mówić / y nie będźiesz dáléy milczeć: y będźiesz im dźiwem / á wiedźieć będźiećie żem ia PAN.

[a] Szymowiny iego są, H.
[b] Niech nań los nie pádnie H.
Nah: 3. a 1. Hab: 2. c 12.
[d] Przyczynię drew, podpalę ogień, H.
*Bóg, H.
[e] żony twoiey.
Pod figurą śmierći żony
ny swéy opowiáda spustoszenie Ieruzálem.
[f] iáko mi poránu kazano H.
[g] ieden ku drugiému, H.

ROZD. XXV.

1 A Ostáłá się mowá PANská do 2 mnie / mówiąc: Synu człowieczy / postaw oblicze twoie przećiw synóm Ammon / y będźiesz prorokowáł o nich. 3 Y rzeczesz synóm Ammon: Słuchayćie słowá PANA Bogá: To mówi PAN Bóg: Dla tego żeś mówił: [a]Hey / hey / nád świątynią moią / że splugáwiona iest / y nád źiemią Izráelską / że spustoszona / y nád domem Judzkim / że záprowádzeni są w niewolą: 4 Przeto ia ćiebie dam synóm [b]wschodnim w dźiedźictwo / y postáwią [c]chléwy swoie w tobie / y rozbiią w tobie namioty swoie: oni ieść będą zboże twoie / y oni pić będą mleko 5 B twoie. Y vczynię Rábbáth mieszkániem wielbłądów / á syny Ammon chléwem bydłá: á poznáćie żem ia 6 PAN. Bo to mówi PAN Bóg:

Co miáło podkáć pogány którzy się zgwywrócenia Ieruzálem ćieszyli
Przećiw Ammonitóm.
[a] wykrzykáiąc y ráduiąc się.
[b] kedemowym H.
[c] páłace, H.

Dla tego żeś klaskał ręką/ y biłeś nogą/ y radowałeś się ze wszytkiey chęci nád ziemią Izráelską: 7 Przeto oto ia wyciągnę rękę moię ná cię/ á dam cię ná rozchwycenie narodów/ á wytnę cię z ludzi/ y wytrácę cię z ziem/ y zetrę: á poznasz żem ia PAN. 8 To mówi PAN Bóg: Zá to że mówili Moáb y Seir: Oto iáko wszytcy narodowie/ dom Judzki: 9 przeto oto ia otworzę ramię Moábowe od miast/ od miast mówię iego/ y od gránic iego známienite ziemie Bethiesimoth/ y Belmeon/ y Káriáthaim/ 10 synóm wschodnym z synámi Ammon/ y dam ią zá dziedzictwo: żeby nie było więcey pámiątki synów Ammon miedzy narody. 11 Z Moábem też vczynię sądy/ y poznáią żem ia PAN. 12 To mówi PAN Bóg: Zá to że Idumeá vczyniłá pomstę/ áby się pomściłá nád synmi Judzkimi/ y wystepuiąc zgrzeszyłá/ y pomsty żądáłá nád nimi. 13 Przetóż to mówi PAN Bóg: Wyciągnę rękę moię nád Idumeą/ á zniosę z niey człowieká y bydlę/ y vczynię ią pustą od Południá/ á którzy są w Dedán/ od mieczá polegą. 14 A vczynię pomstę moię nád Idumeą/ ręką ludu mego Izráelskiego: y vczynią w Edom według gniewu mego/ y zapálczywości moiey/ y poznáią pomstę moię mówi PAN Bóg. 15 To mówi PAN Bóg: Zá to że czynili pomstę Pálęstynowie/ y mścili się wszytkim vmysłem/ zábiiáiąc/ y nápełniáiąc nieprzyiáźni stáre: 16 przeto to mówi PAN Bóg: oto ia wyciągnę rękę moię ná Pálęstyny/ á pobiię zábiiácze/ y wytrácę ostátek kráiny pomorskiey: 17 A vczynię nád nimi pomsty wielkie kárząc w zapálczywości: á poznáią żem ia PAN/ gdy vczynię pomstę moię nád nimi.

Przeciw Moábitóm.

Albo, bok Moábitów, H.

Przeciw Idumeyczykóm.

Przeciw Philistinom

Cherethy, H

w fukách, H

ROZD. XXVI.

Tyrowi zburzeniem grozi, iż się rádował z Ierozolymy spustoszenia.

1 Y Stáło się iedenastego roku/ pierwszego dniá miesiącá/ stáłá się mowá Páńska do mnie/ mówiąc: 2 Synu człowieczy/ zá to że mówił Tyr o Jeruzálem: Hey połamano bramy narodów: obróciłá się do mnie: nápełnię się/ spustoszona iest. 3 Przetóż to mówi PAN Bóg: Owo ia ná cię Tyrze/ y przywiodę ná cię narody wielkie/ iáko się wzdyma morze igráiące. 4 A rozwalą mury Tyrskie/ y pokażą wieże iego: y wyskrobię proch iego z niego/ y vczynię ji iáko naprzezroczystszą skáłę. 5 Suszenie niewodów będzie w posrzód morzá/ bom ia rzekł/ mówi PAN Bóg: y będzie ná rozchwycenie narodów. 6 Córki też iego/ które są po polu/ mieczem pobite będą: á poznáią żem ia PAN. 7 Bo to mówi PAN Bóg: Oto ia przywiodę ná Tyr Nábuchodonozorá królá Bábilońskiego od Północy/ królá królów/ z końmi/ y z wozámi/ y iezdnymi/ z zgráią/ y z ludem wielkim. 8 Córki twoie/ które są po polu/ mieczem pobiie: y obtoczy cię básztámi/ y vsypie groblą wokoło: á podniesie ná cię tarcz/ 9 y tárány postáwi przeciw murom/ á wieże twoie zburzy orężem swoim. 10 Od gwałtu koni iego okryie cię proch ich: od tętu iezdnych/ y kół/ y wozów poruszą się mury twoie/ gdy wnidzie bramami twemi iáko przez weszcie do miástá zburzonego. 11 Kopytámi koni swych zdepce wszytkie vlice twoie: twóy lud mieczem siec będzie/ á słupy twoie zacne ná ziemię vpádną. 12 Spustoszą máietności twoie/ rozchwycą kupiectwá twoie: y rozwálą mury twoie/ á domy twe okazáłe wywrócą: y kámienie twoie/ y drzewo twoie/ y proch twóy w posrzodek wody wrzucą. 13 A vczynię że vstánie mnostwo pieśni twoich/ á głos cytr twoich nie będzie więcey słyszan. 14 A postáwię cię naprzezroczystszą skáłą/ suszeniem niewodów będziesz: áni cię zbuduią więcey/ bom ia rzekł/ mówi PAN Bóg. 15 To mówi PAN Bóg Tyrowi: Izali od głosu walenia twego/ y od wzdychánia pobitych twoich/ gdy będą zábiiáni w posrzodku ciebie/ nie záchwieią się wyspy? 16 A zstąpią z stolic swych wszytkie książętá morskie/ y zwloką odzienie swoie/ á rozmáitych farb száty swoie odrzucą/ á obloką się zdumieniem: ná ziemi vsiędą/ á zdumiawszy się z nagłego

Miásteczká, Hebr.

Wsi, miásteczká, Heb.

młotámi, H.

Ier. 7 g 34.

Albo, w żálobne, H.

glégo vpadku twego dziwowáć sie będą. 17 A wziąwszy o tobie nárzekánie/ rzekną tobie: Jákoś zginęło/ któréż mieszkáß ná morzu/ miásto známienité/ któreś było mocné ná morzu z obywátelmi swémi/ których sie báli wßyscy? 18 D Teraz zdumieią sie [a]okręty w dźień stráchu twego/ á zátrwożą sie wyspy ná morzu/ przeto iż żaden nie wychodźi z ćiebie. 19 Bo to mówi PAN Bóg: Gdy ćie vczynię miástem spustoszonym/ iáko miástá w których nie mieszkáią: á przywiodę ná ćię [a]przepáść/ y okryią ćię wody mnogié: 20 A ściągnę ćię z témi którzy zstępuią do dołu/ do ludu wiecznego/ á położę ćię w ziemi [b]spodniéy/ iáko pustynie dawné/ z témi którzy bywáią sprowádzeni do dołu/ áby w tobie nie mieszkano: lecz gdy okażę chwałę w ziemi żywiących/ 21 wniwecz ćię obrócę/ y nie będźie ćię/ á gdy ćię szukáć będą/ nie naydą ćię więcéy ná wieki/ mówi PAN Bóg.

[a]wyspy H.

[a]głębokość.

[b]w piekle. czytay ná 31.

ROZD. XXVII.

Vpadek Tyru bárzo bogátego miásta pomorskiego opisuie.

1 A Ostáło sie słowo PANskie do mnie mówiąc: 2 A ták ty synu człowieczy weźmi nád Tyrem nárzekánie: 3 y rzeczeß Tyrowi/ który mieszka ná weściu Morskim/ kupiectwu narodów do Wysep mnogich: To mówi PAN Bóg: O Tyrze/ tyś mówił: Jám iest doskonáłéy piękności/ 4 á [a]w sercu morzá położony. Pogránicżni twoi którzy ćię zbudowáli/ wykonáli piękność twoie: 5 Jodłámi z Sánir zbudowáli ćię ze wszytkim narzędem z drzewá ná morze: cedrowe drzewo z Libánu wźięli/ áby tobie máßt vczynili. 6 Dęby z Básán ćiosáli ná wiosłá twoie: okrętowych łáwek naczynili tobie z słoniowéy kośći Indiyskiéy/ á komory z wysep Włoskich. 7 B Bisior rozmáity z Ægyptu tkano tobie ná żagle/ áby były ná máßćie záwieszoné: hiácynt/ y szárłat z wysep Elisá były przykryćiem twoim. 8 Obywátele Sidonu/ y Arádczycy byli żeglarzámi twémi: mędrcy twoi Tyrze byli sternikámi twémi. 9 Stárszy Gybliscy/ y mędrcy iego mieli żeglarze ná posługę rozlicznego naczynia twego: wszytkie okręty morskie/ y żeglarze ich byli między ludem kupiectwá twego. 10 Persowie/ y Lidiánie/ y Libiánie byli w woysku twoim mężowie waleczni twoi: tarcz y przyłbice wieszáli w tobie dla ozdoby twoiéy. 11 Synowie Arádczycy z woyskiem twoim byli ná murzech twoich w około: lecz y Pigmeowie/ którzy byli ná wieżách twoich/ sáydaki swoie rozwieszáli ná murzéch twoich w około: oni wykonáli piękność twoię. 12 C Kárthágińczycy kupcy twoi/ mnoſtwem wszeláki[e]ẏ bogáctwá/ srebrem/ żelázem/ ćéną/ y ołowem nápełnili iármárki twoie. 13 Grecka ziemiá/ Thubál y Mosoch/ oni kupcy twoi: niewolniki/ y naczynia miedźiáné przywieźli ludowi twemu. 14 Z domu Thogormá/ konie/ y iezdné/ y muły przywodźili ná targ twóy. 15 Synowie Dedán kupcy twoi: wyspy rozmáité kupiectwo ręki twoiéy: zęby słoniowé/ [a]y hebenowé zámieniáły w kupiectwie. 16 Siryánin kupiec twóy dla mnoſtwá robót twoich/ kámienie drogié/ y szárłat/ y sztuki wzorzyſté/ y bisior/ y iedwab/ y chodchod wykłádáli ná tárgu twoim. 17 Judá/ y ziemiá Izráel/ oni kupcy twoi/ [b]pszenicą przednieyszą/ bálsam/ y miód/ y oliwę/ y resinę wykłádáli ná iármárkach twoich. 18 Dámáſceńczyk kupiec twóy w mnoſtwie robót twoich/ w mnoſtwie rozmáitych bogactw/ w winie gęſtym/ 19 w wełnách nalepszéy fárby. Dán/ y Grecka ziemiá/ y Mosel ná iármárkách twoich wykłádáli żelázo robioné: sztakte/ [a]y cynámon ná kupowánie twoie. 20 Dedán kupcy twoi z kobiercámi ná śiadánie. 21 Arábska ziemiá/ y wszytkie kśiążętá Cédár/ ći kupcámi ręki twoiéy: z iágnięty/ y z bárány/ y z koźlęty przychodźili do ćiebie kupcy twoi. 22 D Przedawácze Sábá/ y Reemá/ oni kupcámi twémi: ze wszelákim przednieyszym korzeniem/ y z drogim kámieniem/ y ze złotem/ które wykłádáli ná tárgu twoim. 23 Hárán/ y Chene/ y Eden kupcy twoi: Sábá/ Assur/ y Chelmád przedawácze twoi. 24 Ći kupcy twoi byli rozmáićie płaszczów hiácyntowych/ y wzorzystych/ y rzeczy drogich/ które były obwinioné/ y związáné

[a]w pośrzodku Hebr.

[a]ábo, y pawy, H.

[b]pszenicę Minnithską y Pánnágską, H.

[a]ábo, tátárskié ziele.

powró-

25 powrozmi: Cédry też miéwáli w kupiách twoich. Okręty morskié/ książętá twoi w kupiectwie twoim: y nápełniłáś sie/ y vwielbiłá bárzo w sercu morzá. 26 Ná wielkié wody záprowádźili ćię żeglarze twoi: wiátr od południá zstárł ćię w sercu morzá. 27 Bogáctwá twé y skárby twoie/ y rozmáité naczynié twoie/ żeglarze twoi y rotmanowie twoi/ którzy trzymáli sprzęty twoie/ y byli przełożeni nád ludem twoim: mężowie też waleczni twoi/ którzy byli w tobie/ ze wszytkim gminem twoim/ który iest w pośrzod ćiebie: polegą w sercu morzá w dźień vpadku twego. 28 Od głosu wołánia żeglarzów twoich zátrwożą sie okręty: 29 A wystąpią z okrętów swych wszyscy którzy trzymáli wiosło: żeglarze/ y wszyscy rotmanowie morscy ná ziemi stáną: 30 y będą narzékáć nád tobą głosem wielkim/ y będą wołáć gorzko: y násypą prochu ná głowy swé/ á popiołem sie posypią. 31 A ogolą łysiny dla ćiebie/ á opaszą sie włośienicámi: y będą ćię płákáć w gorzkośći duszę płáczem bárzo gorzkim. 32 A wezmą nád tobą pieśń żáłobną/ y będą ćię żáłośnie płákáć: które iest iáko Tyr/ który vmilkł w pośrzodku morzá? 33 Który wychodzeniem towárów twoich z morzá/ nápełniałeś narodów wiele: mnóstwem bogactw twoich/ y ludźi twoich zbogacałeś króle źiemskié. 34 Teraz zstártes z morzá: w głębokośći wód bogáctwá twoie/ y wszytko mnóstwo twoie/ które było w pośrzodku ćiebie vpádło. 35 Wszytcy obywátele wysep zdumieli sie nád tobą: á królowie ich wszyscy nawáłnośćią porázeni zmienili twarze. 36 Kupcy narodów świstáli nád tobą: wniwecześ obrócony/ á nie będźie ćię áż ná wieki.

Marginalia: ábo, Thársskié przychodzące do ćiebie ná iármárk twóy, H. — wschodowy, H. — záprawiáią dziury, H. — wyćięt iest, H.

---

11 *Lecz y Pigmæowie, którzy byli ná wieżách.*] Słowo Żydowskié גמדים Gammadim, rozmáićie przekłádáią/ Lxx. zowią strożámi/ którzy strzegli ná wieżách. Aquilá zowie Pigmeámi/ którzy są ludźie bárzo máłego wzrostu/ zámorscy iáko pisze Plinius lib. 7. c. 2. Wszákże Hieronim ś. powiáda/ iż Pigmeus wykłáda sie waleczny/ od słowá Greckiégo ἀπὸ τεῖ πυγμῆς, to iest/ ná woyne ábo ná potykánie.

16 *Y iedwab y chodchod.*] Chodchod iest słowo Żydowskié/ które tłumácze wszyscy ták zostáwili. Powiádáią niektórzy iż znáczy drogié kupie/ drudzy mniemáią/ iż iest Kárbunkulus kámień drogi/ inszi też Perłę drogą.

Marginalia: Pigmæi co są.

ROZD. XXVIII.

Rzecz páńska przećiw królowi Tyrskiému, dla iego pychy.

1 Y Ostáłá sie mowá PANska do mnie/ mówiąc: 2 Synu człowieczy/ mów książęćiu Tyrskié: To mówi PAN Bóg: Záto/ że sie podniosło serce twoie/ y rzékłes: Bógem ia/ á ná stolicy Bożéy śiadłem w sercu morzá: gdyżeś człowiekiem á nie Bogiem/ á czyniłeś serce swé iáko serce Boże. 3 Otoś ty mędrszy nád Dánielá: żadna táiemnicá nie iest zákryta od ćiebie. 4 Mądrośćią y rostropnośćią twoią zprawiłeś sobie moc: y nábyłeś złotá y srébrá do skárbów twoich. 5 Mnóstwem mądrośći twéy/ y kupiectwem twym/ námnożyłeś sobie mocy: A podniosło sie serce twoie w mocy twoiéy. 6 Przeto to mówi PAN Bóg: Przeto że sie podniosło serce twé iáko serce Boże: 7 Przeto oto ia przywiodę ná ćię obcé namocniéysze z narodów: y dobędą mieczów swych ná piękność mądrośći twéy/ y splugáwią piękność twoię. 8 Zábiią y ściągną ćię: y vmrzesz śmierćią zábitych w sercu morzá. 9 Izali rzékąc rzéczesz: Bogiem ia/ przed tymi którzy ćię zábijáć będą/ gdyżeś człowiek á nie Bóg/ w ręku zábiiáiących ćię? 10 Smierćią nie obrzezánych vmrzesz od ręki obcych: bom ia rzékł/ mówi PAN Bóg. 11 A ostáłá sie mowá PANska do mnie/ mówiąc: Synu człowieczy/ podnieś płácz nád królem Tyrskim: 12 A rzéczesz mu: To mówi PAN Bóg: Tyś pieczęć podobieństwá/ pełen mądrośći/ y doskonáléy pięknośći/ 13 byłeś w roskoszách ráiu Bożégo: wszeláki kámień drógi przykryćié twoie: Sárdius/ Topázius/ y Jáspis/ Chrisolit/ y Onix/ y Berillus/ Száphir/ y Kárbunkulus/ y Smárágd: złoto dźiéło ozdoby twoiéy: y dźiury twoie w dźień któregoś stworzon są zgotowáné. 14 Tyś Cherub ro-

Marginalia: názbieráłeś sobie bogáctwá, H. — bogactw, H — dla bogáctwá twego, H. — Do dołu, H. — Ty znáczné podobieństwo Bogá. — Tu w osobie Królá

Tyrskiego opisuie piekność, y grzéch y karánie Lucyperá: Tak podczas zwykli prorocy mówić záraz o szátániey grzésznych iż są członkámi iego, Cyril. in Ioan. 6.

ściągniony y nákrywáiący / á postáwiłem cie ná górze świetéy Bożéy / w posrzodku kámieni ognistych chodziłes. 15 Doskonáły w drógách twoich ode dniá stworzenia twego/ áż sie nálázłá nieprawość w tobie. 16 Dla mnostwá kupiectwá twego nápełniły sie wnetrzności twé nieprawością / y zgrzészyłes : y zrzuciłem cie z góry Bożéy / y wytráciłem cie o Cherubie nákrywáiący z posrzodku kámieni ognistych. 17 A podniosło sie serce twé w piekności twéj / stráciłes mądrość twoie w piekności twéy / ná ziemie porzuciłem cie: dałem cie przed oblicze królów / żeby cie oglądáli. 18 W mnostwie nieprawości twych / y w nieprawości kupiectwá twego splugáwiłes poświecenié twoie : á ták wywiódę ogień z posrzodku ciebie / który cie pożrze : y obróce cie w popiół ná ziemi przed oczymá wszech widzących cie. 19 Wszyscy którzy cie vyrzą miedzy narody / zdumieią sie nád tobą : w niwecześ obrócony / á nie bedzie cie ná wieki. 20 A stálá sie mówá PANSKA do mnie / mówiąc : 21 Synu człowieczy / postaw oblicze twoie przeciw Sydonowi / á bedzieśz prorokował o nim / 22 y rzeczesz : To mówi PAN Bóg : Oto ia ná cie Sydonie / y wsławie sie w posrzód ciebie : á poznáią żem ia PAN / gdy vczynie w nim sądy / á poświecon bede w nim. 23 A puszcze nań mór / y krew ná vlice iego: y bedą pądáć zábici w posrzodku iego mieczem wokoło: á poznáią żem ia PAN. 24 A nie bedzie wiecéy domowi Izráelskiému *obráżeniem gorzkim* / y ciérniem boleść przynoszącym zewsząd około tych / którzy sie im przeciwiáią : á poznáią żem ia PAN Bóg. 25 To mówi PAN Bóg : Gdy zgromádze dóm Izráelów z narodów do których sie rozprószyli / poświecon bede w nich przed narodámi / y bedą mieszkáć w ziemi swéy którąm dał słudze mému Jákobowi. 26 A bedą mieszkáć w niéy bespieczni : y bedą budowáć domy y sádzić winnice / á bedą mieszkáć bespiecznie / gdy vczynie sądy ze wszemi którzy sie im sprzeciwiáią wokoło : á poznáią żem ia PAN Bóg ich.

(F)

ciernem bodącym, H.

Obietnica boża o zgromadzeniu żydów do ziemie swoiéy.

O Lucyperze rzemu pisze Ezechiel.

12 Tyś pieczeć podobieństwá] Jest ten obyczay prorokow świetych / iż mówiąc o grzésznych którzy są członkámi Szátáná / mówi też wespół o sámym Szátánie / tákże y tu Ezechiel mówiąc o królu Tyrskim / który dla zbytnéy pychy skárány iest / opisuie záraz Lucyperá królá wszytkich pysznych / który pierwszy przez pyche vpadł. Tenże Lucyper był táko pieczeć podobieństwá Bożego / iż był doskonálszym obrázem y podobnieyszym Bogu niż które stworzenié. Miał też wielkié ozdoby duchowné które tu przez drógié kámienié znaczy. Tenże Cherubim názwány / co znáczy wielká mądrość y náukę / iáko Seráphim gorącą miłość / bo Szátan ma náukę / ále bez miłości Bożéy. Przeto pisze Augustin. lib. 9. de ciuit. iż Szatan ma náukę bez miłości Bożéy / dla tego iest pyszny y nádety. Cyrillus in Ioan. lib. 6. c. 6.

ROZD. XXIX.

Przeciw królowi Aegyptskiému.

1 Roku dziesiątego / w dziesiątym miesiącu / iedenastego dniá miesiącá / stáło sie słowo PANskié do mnie / mówiąc : 2 Synu człowieczy postaw oblicze twoie przeciw Pháráonowi królowi Aegyptskiému / á bedzieśz prorokował o nim / y o wszytkim Aegypcie. 3 Mów / á rzeczesz : To mówi PAN Bóg: Owo ia ná cie Pháráonie królu Aegyptski / smoku wielki / który leżysz w posrzodku rzék twoich / á mówisz : Moiá iest rzéká / á iam vczynił sam siebie. 4 A włoże wędzidło ná czeluści twoie: A przylepie *ryby* rzék twoich do łusk twoich / y wywloke cie z posrzodku rzék twych / á wszytkié ryby twoie przylną do łusk twoich. 5 A wyrzuce cie ná puszczą / y wszytkié ryby rzéki twoiéy : ná ziemie pádnieśz / nie bedą cie zbiéráć áni zgromadząc: źwierzowi ziemnému y ptástwu powietrznému dałem cie ku pożárciu: 6 A poznáią wszyscy obywátele Aegyptscy żem ia PAN: *przeto żeś był laską trzciniáną domowi Izráelskiému. 7 Gdy cie reką vchwycili / y złamałes sie / y zránileś wszytko rámie ich: á gdy sie wspiéráli ná tobie / skruszyłes ie / y osłábiłes wszytkié nérki ich. 8 Przeto to mówi PAN Bóg:

(A) (B)

ludzie twoie

Isa: 36. a 6.

Przepowiáda spustoszenie Aegyptu.

9 Oto ia przywiodę ná ćię miecz / y wybiie z ćiebie człowieká y bydlę. A będźie źiemiá Ægyptska pustynią / y spustoszeniem: á poznáią żem ia PAN: zá to żeś mówił: Moiá iest rzeká / y iam ią vczynił. 10 Przeto owo ia ná ćię / y ná rzeki twoie: y obrócę źiemię Ægyptską w pustynię spustoszoną / mieczem zburzoną / od wieże Syenes / áż do gránic Murzyńskich. 11 C Nie przeydźie po niey nogá człowiecza / áni nogá bydlęca będźie chodźiłá po niey: áni będą w niey mieszkáć przez czterdźieśći lat. 12 A dam źiemię Ægyptską pustą w pośrzodku źiem pustych / á miástá iey w pośrzodku miast zburzonych / y będą pusté czterdźieśći lat: á Ægyptyány rozproszę miedzy narody / y rozwieię ie po źiemiách. 13 Bo to mówi PAN Bóg: Gdy sie skończy czterdźieśći lat / zgromádzę Ægypt z narodów / do których byli rozproszeni. 14 A náwrócę poymánie Ægyptskié / y posádzę ie w źiemi Pháthures / w źiemi narodzenia ich: y będą tám królestwem podłym: 15 miedzy innémi królestwy będźie napodleyszym / á nie podnieśie sie wiecey nád narody: y vmnieyszę ich áby nie 16 pánowáli nád narody. A nie będą wiecey domowi Izráelowému v-fnośćią / náucząiąc niepráwośći / áby vćiekli / á szli zá nimi: y poznáią żem ia PAN Bóg. D 17 A stáło sie dwudźiestego y śiódmego roku / w pierwszym mieśiącu / pierwszego dniá mieśiącá: stáło sie słowo PANskié do mnie / mówiąc: 18 Synu człowieczy / Nábuchodonozor król Bábiloński zniewolił woysko swé niewolą wielką przećiw Tyrowi: káżda głowá obłysiáłá / z káżdych plec włos spadł: á zápłáty mu niedano / áni woysku iego z Tyru zá służbę / którą mi służył przećiw iemu. 19 Przeto to mówi PAN Bóg: Oto ia dam Nábuchodonozorá królá Bábilońskiego do źiemie Ægyptskiey: y weźmie mnostwo iey / y złupi korzyśći iey / y rozchwyći łupy iey: y będźie zápłátá woysku iego. 20 A robotę którą służył przećiw iemu: dałem mu źiemię Aegyptską / zá to że mi robił / mówi PAN Bóg. 21 Onego dniá wyrośćie róg domowi Izráelowému / á tobie dam vstá otworzoné w pośrzodku ich: á poznáią żem ia PAN.

ábo, Aetyopskich.

Po czterdźieśći lat obiecuie náprá-wić Aegypt.

gdy sie obeyźrzą zá nimi H.

Bóg dáie Nábuchodonozorowi Aegypt zá prácą którą podiął przećiw Tyrowi. Tak kto służy wiernie na sprawiedliwey woynie, Bogu służy.

Nábuchodonozorowi królowi Bábilońskiému źiemię Aegyptską, H.

vczynię że wyrośćie, H.

ROZDZ. XXX.

Proroctwo że wszytkié miasta Aegyptskié miały być od królá Bábilońskiego zburzone.

1 A Wstáło sie słowo PANskié do mnie / mówiąc: 2 Synu człowieczy / prorokuy / á mów: To mówi PAN Bóg: Wyyćie / biádá / biádá / dniowi: 3 bo blisko iest dźień / y przybliża sie dźień PANski / dźień obłoku / czás narodów będźie. 4 A przydźie miecz do Ægyptu / y będźie strách w Ætyopskiey źiemi / gdy polegą zránieni w Ægyptćie / y wźięté będźie mnostwo iego / y skáżoné fundámenty iego. 5 Æthyopská źiemiá / y Libia / y Lydyánie / y wszytek ostátek pospólstwá / y Chub / y synowie źiemie przymierzá / z nimi od mieczá polegą. 6 To mówi PAN Bóg: y vpádną podpieráiący Ægypt / y będźie skáżona pychá pánowánia iego: B od wieże Syenes mieczem polegą w nim / mówi PAN Bóg 7 zastępów. A będą rozproszeni w pośrzodku źiem spustoszonych / y miástá iego miedzy miásty spustoszonémi będą. 8 A poznáią żem ia PAN: gdy dam ogień w Ægyptćie / y zstárći będą wszyscy pomocnicy iego. 9 Onego dniá wynidą posłowie od oblicza mego ná gálerách / ná zstárćie dufnośći Ætyopskiey źiemie: y będźie strách v nich w dźień Ægyptski: bo bez wątpienia przydźie. 10 C To mówi PAN Bóg: Wyniszczę lud Ægyptski ręką Nábuchodonozorá królá Bábilońskiego. 11 On y lud iego z nim / namocnieyszy z narodów będą przywiedźieni ná wytrácenie źiemie: y dobędą mieczów swych ná Ægypt / á nápełnią źiemię pobitymi. 12 A vczynię koryszá rzek wyschłé / y podam źiemię w ręce złośliwych: y spustoszę źiemię / y nápełnienié iey ręką cudzych / ia Pan mówiłem. 13 D To mówi PAN Bóg: A wygubię wyobráżenia / á wytrácę báłwány z Memphis: á książę z źiemie Ægyptskiey nie będźie wiecey: y

H.

ábo, Murzyńska.

odemnie posłáni, Hebr.

trupámi,

Zach:13.a.2

dam

14 dam ſtrách ná ziemię Aegyptſką. ʳ Y zágubię ziemię Pháthures / y dam ogień ná Tháphnis / y vczynię ſądy w 15 Alexándryiey/ ʳ y wyleię rozgniewánie moie ná Pelusium śiłę Aegyptu/ y 16 wybiię mnoſtwo Alexándryiſkie. ʳ Y dam ogień ná Aegypt: iáko rodząca boleć będźie Pelusium/ y Alexándryá będźie rozwálona/ á w Memphis vćiſki ná kázdy dźień. 17 ʳ Młodźieńcy E Heliopolcá/ y Bubáſty/ od mieczá polegą/ á ſámé w niewolą záwiodą. 18 ʳ A w Táphnis záćmi ſię dźień/ gdy tám łamáć będę ʳſceptrá ʳ Aegyptſkie/ á vſtánie w nim pychá mocy iego: obłok ji przykryie/ á córki iego w niewolą będą záwiedźione. 19 ʳ A vczynię ſądy w 20 Aegyptćie/ á poznáią żem ia PAN. ʳ Y ſtáło ſię iedenaſtégo roku/ w pierwſzym mieśiącu/ śiódmégo dniá mieśiącá/ ſtáło ſię ſłowo PANſkie do 21 mnie/ mówiąc: ʳ Synu człowieczy/ rámię Pháráoná królá Aegyptſkiégo złamałem: á oto niezáwiniono go áby mu zdrowie przywrócono/ áby ie związano chuſtámi/ y śćiągniono bindámi/ ábyzás wźiąwſzy moc mógłby 22 trzymáć miecz. ʳ Przeto to mówi PAN Bóg: Owo ia do Pháráoná królá Aegyptſkiégo/ y ſkruſzę rámię iego mocné/ ále złamáne: y wytrącę miecz 23 z ręki iego: ʳ Y rozproſzę Aegypt miedzy narody/ á rozwieię ie po źiemiách. 24 ʳ Y zmocnię rámioná królá Bábilońſkiégo/ y dam miecz mój w rękę F iego: y złamię rámię Pháráonowé/ y ſtękáć będą ſtękániem zábićí przed 25 oczymá iego. ʳ A zmocnię rámioná królá Bábilońſkiégo/ á rámioná Pháráonowé vpádną/ y poznáią żem ia PAN/ gdy dam miecz mój w rękę królá Bábilońſkiégo/ y wyćiągnie ji 26 ná źiemię Aegyptſką. ʳ y rozproſzę Aegypt miedzy narody/ á rozwieię ie po źiemiách: y poznáią żem ia PAN.

ʳokowy, H.

ROZD. XXXI.

1 A Y ſtáło ſię ʳ roku iedenaſtégo/ w trzećim mieśiącu/ pierwſzé dniá mieśiącá/ ſtáło ſię ſłowo PANſkie do mnie/ mówiąc: 2 ʳ Synu człowieczy/ rzecz Pháráonowi królowi Aegyptſkiému y ludowi iego: Komuś ſię ſtał podobnym w wielkośći twoiey? 3 ʳ Oto ʳ Aſſur iáko Cedr ná Libánie/ piękny w gáłęźi y ogániſty/ y wyſokiégo wzroſtu/ á miedzy geſtym gáłęźiem podnióſł ſię wierzch iego: 4 ʳ ʳ Wody go wychowáły/ ʳ głębokość go wywyſſzyłá/ rzeki iey płynęły około korzenia iego/ y ſtrumienie ſwé ʳ puśćiłá do 5 wſzech drzew polnych. ʳ Dla tego ſię wyniosłá wyſokość iego nád wſzytkie B drzewá polné: y rozmnożyły ſię wſzytkie gáłązki iego/ y podniosły ſię gáłęźi iego dla wielkich wód. 6 ʳ A gdy rozćiągnął ćień ſwóy/ ná gáłęźiu iego poczyniło gniazdá wſzelkie ptáſtwo powietrzné/ á pod gáłęźiem iego rodźiły wſzytkie beſtie leśné/ á pod ćieniem iego mieſzkáłá zgráiá bárzo 7 wielu narodów. ʳ Y był bárzo piękny w wielkośći ſwéy/ y w rozſzerzeniu gáłązek ſwych: bo korzeń iego był przy 8 wodách obfitych. ʳ Cedry nie były wyſſzé nádeń w ráiu Bożym / iodły C nie zrownáły z wyſokośćią iego / á ʳ Iáwory ʳ nie były równé gáłęźióm iego: żadné drzewo ráiu Bożégo nie ieſt do niego przypodobáné/ y do pięknośći iego. 9 ʳ Bom go ozdobnym vczynił / y z wielą y geſtych gáłęźi: y zayźrzáły mu wſzytkie drzewá roſkoſzné/ które były w ráiu Bożym. 10 ʳ Przeto to mówi PAN Bóg: Zá to że ſię D wywyſſzył wyſokośćią / á poſtáwił wierzch ſwóy źielony y geſty / y podniosło ſię ſerce iego wyſokośćią ſwą: 11 ʳ Dałem go w rękę námocnieyſzégo miedzy narody/ czyniąc vczyni mu: według niezbożnośći iego wyrzući12 łem go. ʳ y wyśieką go cudzy/ á nąokrutnieyſzy z narodów: y porzucą go ná górách/ y ná wſzech dolinách opádnie gáłęźie iego/ y połamią ſię látoroſli iego ná wſzech ſkáłách źiemie: y odſtąpią z ćieniá iego wſzytcy ludźie 13 źiemſcy/ y opuſzczą go. ʳ Ná obáleniu E iego mieſzkáło wſzelkie ptáſtwo powietrzné/ á ná gáłęźiu iego był wſzy14 tek źwierz polny. ʳ Przeto nie wynioſą ſię wyſokośćią ſwoią wſzytkie drzewá wodné/ á nie wyſtáwią wyſokośći

ʳpo wźięćiu Iechoniaſſá y ſpuſtoſzeniu Ieruzálem.

Scześćie Pharaona króla Aegyptskiego opisuie.

ʳKrólá Aegyptſkiégo zowie Aſſur, tákże Iſa: 52. podobno iż Aegyptczykowie poſſli od Aſſyryczyków.

ʳto ieſt, wielkość bogáctw y páńſtwá.

ʳábo, káſtány, H.

Vpadek króla Aegyptskiego.

swéy miedzy ogániſtym y gáleziſtym/ y nie bedą ſtać z wyſokośćią ſwą wſzytkie/ które ſie odwilżáią wodámi: bo wſzytcy podáni ſą ná śmierć do ziemie ⁱoſtátniéy/w pośrzodku ſynów człowieczych do tych którzy zſtepują do dołu. ⁱTo mówi PAN Bóg: W dźień którégo zſtąpił do piekłá/ przywiódłem żáłobę/ okryłem go glebokośćią: y záhámowałem rzéki iego/á powśćiągnąłem wody wielkié: zásmucił ſie nád nim Liban/ y wſzytkié drzewá polné záchwiáły ſie. ⁱGłoſem obálenia iego ſtrwożyłem narody/ gdym go dowiódł do piekłá/ z tymi którzy zſtepowáli do dołu: y pocieſzoné ſą ná ziemi ſpodniéy wſzytkié drzewá roſkoſzy/wyborné/ y oſobliwé ná Libanie/ wſzytkié które ſie odwilżáły wodą. ⁱBo y oni z nim zſtąpią do piekłá/ do pobitych mieczem:ᵃ y ramie káżdégo bedźie śiedźiáło pod cieniem iego/w pośrzodku narodów. ⁱDo kogóżeś był przyrównány/ o zacny/á wyſoki miedzy drzewy roſkoſzné mi: Otoś dowiedźiony ieſt z drzewy roſkoſznémi do ziemie oſtátniéy: w pośrzodku nieobrzezáńcow ſpáć bedźieſz/ z tymi które pobito mieczem: tenci ieſt Pháráo/ y wſzytká zgráiá iego/mówi PAN Bóg.

(Margin: 15, F, 16, 17, G, 18)

ⁱſpodniéy.

Záłobá nád upadkiem królá Aegyptskiego.

ᵃktórzy byli rámieniem iego á śiedźieli, H.

ROZD. XXXII.

Wſtáło ſie dwunaſtégo roku/ w miesiącu dwunaſtym/ piérwſzégo dniá miesiącá/ ſtáło ſie ſłowo PANSKIE do mnie/ mówiąc: ⁱSynu człowieczy/ weź lament nád Pháráonem królem Ægyptſkim/ y rzeczeſz do niegi: Lwowi narodów przyrównány ieſteś/ y ſmokowi który ieſt w morzu: á miotałeś rogiem w rzékach twoich/ y mąciłeś wody nogámi ſwemi/ á deptałeś rzéki ich. ⁱPrzeto to mówi PAN: ᵃZárzuce ná cie śieć moie w mnoſtwie narodów mnogich/ y wyciągne cie niewodem moim. ⁱY wyrzuce cie ná ziemie/ ná oblicze polá porzuce cie/ y káże mieſzkáć ná tobie wſzemu ptáſtwu powietrznému/ á nákarmie tobą zwierz wſzytkiéy ziemie. ⁱA położe mieſo twoie ná górách/ á nápełnie págorki twé ⁱropą twoią: ⁱy námocze ziemie ſmrodem krwie twoiéy ᵃpo góráchᵃ/á doliny nápełnią ſie tobą. ⁱᶠA gdy zgáśnieſz/ zákryie niebo/ y ciemné vczynie gwiazdy iego: słońce obłokiem zákryie/ á kśieżyc nie da świátłá ſwégo. ⁱWſzytkié świátłá niebieſkié ſmutnémi poczynie nád tobą: y dam ciemność ná ziemie twoie/ mówi PAN Bóg/ gdy polegą zránieni twoi w pośrzód ziemie/mówi PAN Bóg. ⁱA rozdrażnie ſerce narodów mnogich/ gdy przywiodę ſkruſzenie twoie miedzy narody ná ziemie/o których niewieſz. ⁱA vczynie że ſie zdumieią nád tobą narodowie mnodzy/ y królowie ich ſtráchem wielkim bedą ſie lekáć nád tobą/ gdy pocznie látáć miecz móy po twarzách ich: y zdumieią ſie nagle káżdy o duſze ſwą w dźień vpádku twégo. ⁱBo to mówi PAN Bóg: Miecz królá Bábilońſkiégo przydźie ná cie. ⁱMieczámi mocarzów obále zgráie twoie: nie zwyćiężoné to wſzytko narody: y zburzą pyche Ægyptſką/ y rozpróſzy ſie zgráiá iego. ⁱA wygubie wſzytko bydło iego/ które było nád wodámi wielkimi: á nie bedźie ich wiecéy mąćić nogá człowiecza/ áni kopytá bydlecé nie bedą ich mąćić. ⁱTedy czyśćiuchné vczynie wody ich/ á rzéki ich iáko oliwe przywiode/mówi PAN Bóg: ⁱGdy vczynie ziemie Ægyptſką ſpuſtoſzoną: á puſta bedźie ziemiá od pełnośći iéy/ gdy wybiie wſzytkie obywátele iéy: á poznáią żem ia PAN. ⁱPłácz ieſt/ y płákáć go bedą: córki narodów płákáć go bedą: nád Ægyptem y nád zgráiámi iego/ bedą go płákáć/ mówi PAN Bóg: ⁱA ſtáło ſie dwunaſtégo roku/ pietnaſtégo dniá miesiącá/ſtáło ſie ſłowo PANſkié do mnie/ mówiąc: ⁱSynu człowieczy/ ᵃśpiéway żáłobnie nád zgráią Ægyptſką/á zśćiągni ią ſáme/ y córki narodów duzych do ziemie oſtátniéy/ z tymi którzy zſtepują do dołu. ⁱCzymeś pieknieyſzy: znidź á ſpi z nieobrzezánymi. ⁱW pośrzodku zábitych mieczem polegą: ⁱmiecz dány ieſtⁱ/przyćiągneli ſie/ y wſzytkié ludźie iéy. ⁱMówić do niego bedą

(Margin: 1, A, 2, 3, 4, 5, 6, B, 7, 8, 9, 10, 11, 12, C, 13, 14, 15, 16, D, 17, 18, 19, 20, 21)

Láment pro roká nád Pháráonem królem Aegyptu.

ᵃwyż:12. d13 y 17. f20.

ⁱtrupámi twoimi.

ᵃáż do gór, H

ᶠIſa 13. b 10. Ioel 2. b 10. y 3. c 15. Mat:24. c 29

Spuſtoſzenie Aegyptu od królá Bábilońskiégo.

ᵃpłácz, H. Opłákuie Aegyptcyány do piekłá zſtępuiące.

ⁱmieczowi dáná ieſt, H.

miedzy

Którzy z Aegyptem zstąpili do piekłá.

międzi mocarzmi namocnieyszy z po śrzodku piekłá / którzy z pomocniki iego zstąpili / y zásnęli nieobrzezáńcy / mieczem pobići. [22] E Tám Assur y wszytká zgráiá iego: około niego groby iego: wszyscy pozábiiáni y którzy polegli od mieczá. [23] Których groby są położone ná ostátku dołu: á byłá zgráiá iego około grobu iego: wszyscy pozábiiáni / y polegli od mieczá / którzy niegdy pusczáli strách ná ziemi żywiących. [24] Tám Aelam y wszytká zgráiá iego około grobu iego. ći wszyscy pozábiiáni y pádáiący od mieczá: którzy zstąpili nie obrzezáni do ziemie ᵃostátniey / którzy dawáli strách swóy ná ziemi żywiących: y ponieśli sromotę swą z tymi którzy zstępuią do dołu. [25] F W pośrzodku pobitych postáwili łoże iego ná wszytek lud iego: około niego grób iego: ći wszyscy nie obrzezáni y pozábiiáni mieczem. bo pusczáli strách swóy ná ziemi żywiących / y ponieśli sromotę swą z tymi którzy zstępuią do dołu: w pośrodku zábitych położeni są. [26] Tám Mosoch y Thubál / y wszytká zgráiá iego: około niego groby iego. ći wszyscy nie obrzezáńcy y pozábiiáni y vpádli mieczem: bo pusczáli strách [27] swóy ná ziemi żywiących. Á nie będą spáć z mocarzmi / y z vpádłymi / y z nieobrzezáńcy / którzy zstąpili do piekłá z orężem swym / y położyli miecze swé pod głowámi swémi / y były nieprawości ich ná kośćiách ich: bo stráchem mocarzów byli ná ziemi żywiących. [28] Á ták y ty w pośrzodku nie obrzezáńców zstárt będźiesz / y zásniesz z pobitymi mieczem. [29] G Tám ᵇIdumea / y królowie iéy / y wszytkie książętá iéy / którzy dáni są z woyskiem swym z pobitymi mieczem / y którzy z nieobrzezánymi zásnęli / y z tymi którzy zstępuią do dołu. [30] Tám książętá Północné wszytkie / y wszyscy ᶜłowcy / którzy záwiedźieni są z pobitymi lękáiący się / y od męztwá swego záwstydzeni: którzy zásnęli nieobrzezáni z zábitymi mieczem / y ponieśli sromotę swą z tymi którzy zstępuią do dołu. [31] Widźiał ie Pháráo / á vćieszył się ze wszytkiey zgráie swéy: która iest mieczem pobita / Pháráo y wszytkie woysko iego / mówi PAN Bóg: [32] bo dałem strách móy ná ziemi żywiących / y zásnął w pośrzodku nie obrzezáńców / z pobitymi mieczem: Pháráo y wszytká zgráiá iego / mówi PAN Bóg.

ᵃ spodniéy.

ᵇ Edom, H.

ᶜ Sydończycy, H.

Piekło ziemiá ostátnia.

18 Do ziemie ostátniéy, z tymi którzy zstępuią do dołu.] Ziemią ostátnią tu często zowie piekło / które iest w niskośćiách ziemie / dla tego też Psal. 62. mówi wnidą do niskości ziemie: y chcąc to lepiéy wyrázić Ezechiel przydáie / którzy zstępuią do dołu / y potym imá nuie ten dół v. 21. mówiąc do niego będą z pośrzód piekłá. Tákże y wyższéy 26. o królu Tyrskim mówiąc pisze: Gdy ćie zśćiągnę z tymi którzy zstępuią do dołu / do ludu wiecznego / y postáwię ćie w ziemi ostáteczney. Co tám zwał ziemią ostáteczną / to tu zowie ostátnią y ziemią naniższą. Á Izaiasz 14. zowie pieklem y głębokośćią dołu.

ROZD. XXXIII.

Prorok postáwion strażnikiem nád ludem áby ii przestrzegał.

[1] A Ostáło się słowo PAŃskie do mnie / mówiąc: [2] Synu człowieczy mów do synów ludu twégo / y rzeczesz do nich: Ziemiá gdy przywiodę ná nię miecz / á lud ziemie weźmie męzá iákiégo z gránic swoich / y postáwi go ᵈstróżem nád sobą: [3] á onby vyźrzał miecz przychodzący ná źiemię / á zátrąbiłby w trąbę / y dałby znáć ludowi. [4] A vsłyszawszy / ktokolwiek on iest / głos trąby / á nie strzegłby się / á przyszedłby miecz y wźiąłby go: ᵉkrew iego ná [5] głowie iego będźie. Głos trąby słyszał / á nie strzegł się: krew iego ná nim będźie: lecz ieśli się przestrzegł / duszę swoię zbáwi. [6] Ále ieśli stróż vyźrzy miecz przychodzący / á nie zátrąbi w trąbę: B á lud się nie podstrzeże / y przyidźie miecz / á weźmie duszę z nich / onći w nieprawośći swéy poyman iest / ále krwie iego z ręku stróżowéy szukáć będę. [7] ᶠÁ ty synu człowieczy / dałem ćie stróżem domowi Izráelowému: á ták gdy vsłyszysz z vst moich mowę / opowiesz im odemnie. [8] Jeśli gdy ia rzekę do niezbożniká: Niezbożniku / śmierćią vmrzesz: nie będźiesz mówił / áby się strzégł niezbożnik drógi swoiéy: on niezbożny w nieprawośći swéy vmrze / ále krwie

ᵈ ábo, wyglądáczem.

ᵉ Sam sobie przyczyną śmierci będźie. Hebr.

ᶠ wyż. z. d17.

iego

9 iego z ręki twéy ßukáć będę. Lecz ieśli / gdy ty opowieß niezbożnikowi áby ſie od dróg ſwoich náwróćił / nie náwróćiłby ſie od drogi ſwoiéy: on w nieprawośći ſwéy vmrze: á tyś wyzwolił duße ſwoie. 10 A ták ty ſynu człowieczy mów do domu Izráelowégo: Tákeśćie rzékli/mówiąc: Nieprawośći nąße/y grzéchy nąße/ ſą ná nas/á od nich my ſchniemy: iákoż tedy żyć będźiemy mogli? 11 Rzecz do nich: Zywe ia mówi PAN Bóg: niechce śmierći niezbożnégo / ále żeby ſie náwróćił niezbożny od drogi ſwéy/ á żył. 12 Náwróććie ſie/náwróććie ſie od dróg wáßych bárzo złych: á przecz maćie vmrzeć/domie Izráelów? Ty tedy ſynu człowieczy mów do ſynów ludu twego: Spráwiedliwość ſpráwiedliwégo nie wyzwoli go/ w którykolwiek dźień zgrzéßy: á niezbożność niezbożnégo nie záßkodźi mu/ którégokolwiek dniá náwróći ſie od niezbożnośći ſwéy: y ſpráwiedliwy nie będźie mógł żyć w ſpráwiedliwośći ſwéy/ którégokolwiek dniá zgrzéßy. 13 Choćiábym rzekł ſpráwiedliwému / że żywotem żyć będźie / á vfáiąc ſpráwiedliwośći ſwéy vczyniłby nieprawość: wßytkie ſpráwiedliwośći iego zápomnioné będą / á w nieprawośći ſwéy którą czynił / w onéy vmrze. 14 Lecz ieśli rzekę niezbożnému: Smierćią vmrzeß: á będźie pokutę czynił z grzéchu ſwego/ á będźie czynił ſąd y ſpráwiedliwość / 15 y wróći záſtáwę on niezbożnik/y łupież odda / w przykazániách żywotá chodźić będźie/áni czynić nic nieſpráwiedliwégo: żywotem żyć będźie/ á nie vmrze. 16 Wßytkie grzéchy iego którémi grzéßył / nie będą mu poczytáne: ſąd y ſpráwiedliwość czynił / żywotem żyć będźie. 17 A rzékli ſynowie ludu twego. Nie ieſt równéy wagi drogá Páńſka / á ſámych drogá ieſt nieſpráwiedliwa. 18 Bo gdy odſtąpi ſpráwiedliwy od ſpráwiedliwośći ſwéy/ á czynić będźie nieprawośći/ vmrze w nich. 19 A gdy odſtąpi niezbożny od niezbożnośći ſwéy/ á czynić będźie ſąd y ſpráwiedliwość/ żyć będźie w nich. 20 A mówićie: Nie ieſt prawa drogá Páńſka. Káżdégo z was według drogi iego ſądźić będę/ domie

wyś. 18. g. 24. Grzéßnemu pokutuiącému zbáwienie obiecuie, á ſpráwiedliwému grzéßącému potępieniem groźi.

ábo, żywąc, H.

żywąc, H.

żywąc, H.

wyś. 18. g. 25

21 Izráelów. A ſtáło ſie dwunaſtégo roku/w dźieśiątym mieśiącu/piątégo dniá mieśiącá przeprowádzenia náßégo/ przyßedł do mnie / który był vćiekł z Ieruzálem / mówiąc: Zburzoné ieſt miáſto. 22 A ręká PANſka ſtáłá ſie byłá náde mną wwieczór / niż był przyßedł który był vćiekł: y otworzył vſtá moie áż przyßedł do mnie ráno/á otworzywßy vſtá moie nie milczałem dáléy. 23 A ſtáło ſie ſłowo PANſkie do mnie / mówiąc. 24 Synu człowieczy / którzy mießkáią w tych rozwálinách ná ziemi Izráelſkiéy / mówią: Jeden był Abráhám/ á dźiedźictwem pośiadł ziemię: á nas ieſt wiele / nam dána ieſt ziemiá zá dźiedźictwo. 25 Przeto rzéczeß do nich: To mówi PAN Bóg: którzy ze krwią iadaćie / á oczy wáße podnośićie do plugaſtw wáßych / y krew wyléwaćie: izali ziemię dźiedźictwem pośiedźiećie? 26 Stánęliśćie ná mieyſcách wáßych / czyniliśćie obrzydłośći/ y káżdy żonę bliźniégo ſwégo mázał: á mielibyśćie dźiedźictwem pośieść ziemię? 27 To rzéczeß do nich: Ták mówi PAN Bóg: Zywe ia / że co ná rozwálinách mießkáią/od mieczá polegą: á kto ná polu ieſt / zwierzom dan będźie ná pożárćie: lecz którzy ſą ná zamkách/ y w iáſkiniách/ morem pomrą. 28 A dam ziemię ná puſtki y ſpuſtoßenie/ y vſtánie pyßna mocéy: y ſpuſtoßeią góry Izráelſkié /dla tego niemáß żadnégo ktoby po nich przechodźił. 29 A poznáią żem ia PAN/ gdy vczynię ziemię ich ſpuſtoßoną y puſtą dla wßech obrzydłośći ich które czynili. 30 A ty ſynu człowieczy: Synowie ludu twego którzy mówią o tobie podle murów / y we drzwiách domowych/ y mówią ieden do drugiégo/mąż do bliſkiégo ſwego rzékąc: Podźćie á poſłuchaymy co zá mowá ieſt wychodząca od PANA. 31 A przychodzą do ćiebie/ iáko gdyby przychodźił lud: á śiedzą przed tobą lud móy: y ſłucháią mów twoich/ á nie czynią ich: w pieśń vſt ſwoich obrácáią ie/ á zá łákomſtwem ſwym ſerce ich chodźi. 32 A ieſteś im iáko pieśń muzycka / którą wdźięcznym á pięknym głoſem śpiewáią: y ſłucháią ſłow twoich / á nie czynią ich.

Wieść przyßłá o zburzeniu Ieruzálem.

mówiłem śmiele widząc że ſie wypełniło com powiádał.

Proroctwo przećiw oſtátkowi ludu w ziemi Iudzkiéy.

do báłwánów.

ábo, pychá mocy iéy, H.

ábo, záśćiáną.

Słuchácze słowá Bożego dworni.

bo ßydzą vſty ſwemi, H.

miłośći, ábo ßydérſka, H.

33 [a]A gdy przydzie co opowiedziano (bo oto przychodzi) tedy doznáią że prorok był miedzy nimi.

ROZ. XXXIIII.

Przeciw pásterzom złym, ktorzy owiec zániedbawszy pożytkow swych szukáią. Ier: 23. a 1. wyż: 13. a 3.

1 A Stáło sie słowo PANskié do mnie/ mówiąc: 2 [a] Synu człowieczy/ prorokuy o pástérzach Izráelskich: prorokuy/ á rzeczesz pástérzom: To mówi PAN Bóg: Biádá pástérzom Izráelskim/ ktorzy pásli sámych śiebie: izali trzód nie pásą pástérzowie? 3 [a] Mléko ście iadáli/ á wełnąśćie sie przyodźiewáli: á co tłustego było/ zábiiáliśćie: á trzody moiéy nie páśliśćie. 4 [a] Co niemocnégo było nie posiláliśćie/ á co chorégo nie léczyliśćie/ co połamánégo było nie powiązáliśćie/ á co sie oderwáło nie przywiedliśćie/ á co było zginęło nie szukáliśćie: áleśćie z surowośćią roskázowáli im/ y z mocą. 5 [a] Y rozpróßyły sie owce moie dla tego że nie było pástérzá: y stáły sie ná pożárćie wszech zwiérzów polnych/ y rozpiérzchnęły sie. 6 [a] Błądziły [a]trzody moie po wszytkich górach/ y po káżdym págorku wysokim/ y po wszem obliczu źiemie rozpróßyły sie trzody moie/ á nie był ktoby szukał/ nie było mówię ktoby szukał. 7 [a] Przeto pástérzowie słuchayćie słowá PANskiégo. 8 [a] Żywę ia/ mówi PAN Bóg/ zá to że trzody moie stały sie łupiestwem/ y owce moie stáły sie ná pożárćie wszech zwiérzów polnych/ że nie było pástérzá (bo nie szukáli pástérzowie moi trzody moiéy:) ále pástérzowie sámych śiebie páśli/ á trzód moich nie páśli: 9 [a] przeto pástérzowie 10 słuchayćie słowá PANskiégo: [a] To mówi PAN Bóg: Oto ia sam ná C pástérze/ bede szukał trzody moiéy z rąk ich: y vczynię że przestáną áby wiecéy nie páśli trzody/ y áby nie páśli wiecéy pástérzowie sámych śiebie: á wyzwole trzodę moię z gęby ich: y nie bedźie im dáléy strawą. 11 [a] Bo to mówi PAN Bóg: Oto ia sam bede szukał owiec moich/ y náwiedzę ie. 12 [a] Iáko náwiedza pástérz trzodę swoię w dźień/ gdy bywa w pośrzodku owiec swoich rozpróßonych: ták náwiedzę owce moie/ y wybáwię ie ze wszech mieysc/ do ktorych były rozpróßoné w dźień obłoku y chmury. 13 [a] Y wywiodę ie z narodów/ y zgromádzę D ie z źiem/ y przywiodę ie do źiemie ich: y bede ie pásł po górách Izráelskich/ nád strumieniámi/ y ná wszech mieszkániach źiemie. 14 [a] Ná páświskách naobfitszych páść ie bede/ á po górách wysokich Izráelskich bedą páświská ich: tam bedą odpoczywáć w trawách źielonych/ á ná páświskách tłustych páść sie bedą po górách Izráelskich. 15 [a] Ja bede pásł owce moie: á ia im dam leżeć/ mówi PAN Bóg. 16 [a] Co było zginęło szukáć bede/ y co sie było oderwáło przywiodę/ co było połamano pozwiezuię/ co było choré zmocnię/ [a]á co tłusté y mocné strzedz bede[a]: á bede ie pásł [a]w sądźie. 17 [a] A wy trzody moie/ to mówi PAN Bóg: Oto ia rozsądzam miedzy bydlęćiem á bydlęćiem/ báránów y kozłów. 18 [a] Azá wam nie dosyć było páść sie ná dobréy pászy: żeśćie E ieszcze y ostátki pászé wászéy podeptáli nogámi swémi: á gdyśćie czystą wodę pili/ ostátekśćie nogámi swémi 19 mąćili. [a] A owce moie tym co było podeptano nogámi wászemi/ tym sie pásły: á co nogi wásze pomąćiły/ to piiáły. 20 [a] Przeto to mówi PAN Bóg do was: Oto ia sam sądzę miedzy bydlęćiem 21 tłustym á chudym: [a] Zá to żeśćie boki y plecámi trącáli/ á rogámi wászemi rzucáliśćie wszytkie niemocné bydlętá/ áż sie precz rozpiérzchnęły: 22 [a] wybáwię trzodę moię/ y nie bedźie dáléy łupiestwem: á rozsądzę miedzy bydlęćiem á bydlęćiem. 23 [a] Y [a]WZBVDZE NAD NIMI PASTERZA IEDNEGO/ ktory ie bedźie pásł/ sługę F mego Dawidá: on ie páść bedźie/ y on im bedźie pástérzem. 24 [a] A ia PAN bede im Bogiem/ á sługá mój Dawid książęćiem w pośrzodku ich: Ja 25 PAN mówiłem: [a] y vczynię z nimi przymierze pokoiu/ y vczynię że vstáną bestie złé z źiemie: á ći ktorzy mieszkáć ią ná puszczéy/ bespiecznie bedą spáć 26 w lesiech. [a] Y postáwię ie około págorku

[a]ábo, owce, H Tákże y niżéy wszędźie.

Bóg obiecuie sie náwiedźić owce swoie, y zgromádźić.

Isa. 40. c 18.

[a]tłustą lepak y mocną zátrácę, H. [a]práwem, Hebr.

Rzecz do kozłów, to iest zuchwáłych y nieposłusznych w kośćiele Christusowym.

[a]postánowię. Christus vpan pástérz dobry. Ioa: 1. g 45. y 10. b 11. Isa: 40. c 18. Dan 9 g 24 Oseę 3. b 5.

27 gorku mego błogosłáwieństwem: y spuszczáć będę déscz czásu swego: desscze błogosłáwieństwá będą. A da G drzewo polné owoc swóy/ á ziemiá wydáwáć będzie vrodzay swóy/ y będą w ziemi swéy bez boiáźni: á poznáią żem ia PAN/ gdy połamię łáńcuchy iárzmá ich/á wyrwę ie z ręki roskázuiących im. 28 A nie będą więcéy łupiestwem narodów/ áni pożrą ich bestye ziemie: ále będą mieszkáć 29 bespiecznie bez żadnégo stráchu. A wzbudzę im plód miánowány/á nie będą więcéy vmnieyszeni głodem w ziemi/ áni poniosą więcéy sromoty 30 narodów. A poznáią/ żem ia PAN Bóg ich z nimi/ á oni lud móy dom 31 Izráelów: mówi PAN Bóg. A wy trzódy moie/ trzódy pástwiská mego/ ludzie iesteście: á ia PAN Bóg wász/ mówi PAN Bóg.

látorośl ábo rózczkę ná imię, lub ná sławę, H. to iest sławną, á tenći iest Chrystus od którégo Chrześciánie miánowáni.

Christusá czemu Dawidem zowie pismo.

23 Sługę mego Dawidá. I Dawidem tu zowie Christusá/ bo ten iest zwyczay w pismie ś. iż imię figury dáią rzeczy téy która figuruie. A iż Dawid był figurą Christusá/ który sie miał z niego narodźić: y niż sie narodźił/ osobę tego ná sobie z potomstwem nosił: stąd sie sstało że go prorocy Dawidem zowią/ iáko tu masz y niżéy 37.v.24. Ose.3. v.5. Ier.30.v. 9. Co też wykłada Páweł, ś. do Rzymian. 11. Ná to iednák trzebá pámiętáć/ iż choćiá Christus iest z Dawidá według ćiáłá/ y według tego zowie sługą Bóg Oćiec sługą swoim/ wszákże tenże iest Jehową y Bogiem nád wszytko błogosłáwionym/ iáko go też Páweł ś. zowie do Rzym. 9.

ROZD. XXXV.

Froroctwo o zburzeniu Idumæyczyków że lud Boży trapili.

1 A Sstáłá sie mowá PANSKA do mnie/ mówiąc: 2 Synu człowieczy postaw oblicze swé przećiw górze Seir/ y będźiesz prorokował o niéy/ y rzeczesz iéy: 3 To mówi PAN Bóg: Oto ia do ćiebie góro Seir/ á wyćiągnę rękę moię ná ćię/ y vczynię ćię spu 4 stoszoną y pustą. Miástá twoie zburzę/ á ty pustą będźiesz: á poznasz 5 żem ia PAN. Dla tego żeś byłá nieB przyiaćielem wiecznym/ y záwárłáś syny Izráelowé w rękách mieczá' czásu ich vtrapienia/ czásu nieprawośći 6 ostáteczney. Przeto żywę ia/ mówi PAN Bóg: że ćię podam krwi/ á krew ćię gonić będźie: á gdy krwie nienawidźisz/ krew ćię gonić będźie. 7 A vczynię górę Seir spustoszoną y pustą/ y 8 zniosę z niéy idącégo y wracáiącégo sie. A nápełnię góry iéy pobitymi iéy: ná 9 págórkách twoich/ y ná dolinách twoich/ y ná potokách pobići mieczem po C legą. Nápustki wieczné dam ćie/ á w 10 mieśćiech twoich mieszkáć nie będą: á poznaćie żem ia PAN Bóg. Dla tego żeś rzekłá: Dwá narody/ y dwie ziemi moie będą/ y dźiedźictwem ie 11 posiędę: gdyż tam był PAN: Przetóż żywę ia/ mówi PAN Bóg: że vczynię według gniewu mego/ y według zawiśći twéy/ któręś czyniłá nie nawidząc ich: á będę znáiomy przez 12 nie/ gdy ćię sądźić będę. A poznasz D że ia PAN słyszałem wszytkie háńby twoie/ któreś mówiłá o górách Izráelskich/ rzekąc: Spustoszáły/ nam ná 13 pożárćie dáné są. A powstáliśćie ná mię vsty swémi/ y vwłaczáliśćie przećiw mnie słowy swémi: iam sły 14 szał. To mówi PAN Bóg: Zwesele 15 lem wszytkiéy ziemie w pustynią ćię obrócę. Iákoś sie weseliłá nád dźiedźictwem domu Izráelowég/ że było rozproszoné/ ták vczynię tobie: spustoszoną będźiesz góro Seir/ y wszytká Idumea: á poznáią żem ia PAN.

wylałáś (krew) synów Izráelowych ostrzem mieczá, H.

mężowi krwáwému, ábo zábićiu.

H.

Iudá y Izráel.

námnożyliśćie ná mię słów wászych H.

ábo, wszytek Edom. H.

ROZD. XXXVI.

Obiecuie Izráelczykóm od pogan wybáwienie.

wys: 6. a 3.

1 A Ty synu człowieczy/ prorokuy ná góry Izráelskie/ á rzeczesz: Góry Izráelskié słuchayćie słowá PANSKIEGO. 2 To mówi PAN Bóg: Przeto że rzekł nieprzyiaćiel o was: Hey/ wysokośći wieczné dostáły sie nam w dźie 3 dźictwo: przeto prorokuy/ á mów: To mówi PAN Bóg: Dla tego żeśćie spustoszoné y podeptáné w około/ y sstáłyśćie sie dźiedźictwem innym narodóm/ y przyszłyśćie ná wárgę iezyká/ y háńbę ludu: 4 przeto gó-

góry ludzkié.

ry Izráelskié / słuchaycie słowá PANA Bogá : To mówi PAN Bóg górom / y págorkóm / potokóm / y dolinóm / y pusczóm / obálinóm / y miástóm opuszczonym / które zburzone są / y wyśmiane od innych narodów okolicznych. 5 Przeto to mówi PAN Bóg : że w ogniu rzewniwości moiéy mówiłem o innych narodziéch / y o wszytkiéy Idumeiéy / którzy dáli ziemie moie sobie zá dziedzictwo z weselém / y ze wszego sercá / y z vmysłu : y wyrzucili ią áby spustoszyli. 6 Przeto prorokuy ná ziemie Izráelską / y rzeczesz górom / y págorkóm / wierzchóm gór / y dolinóm: To mówi PAN Bóg: Oto ia w rzewniwości moiéy / y w zapálczywości moiéy mówiłem / dla tego zelżenie narodów nosiliście. 7 Przeto ták mówi PAN Bóg: Jam podniósł rękę / áby norodowie / którzy około was są / sámé swą sromotę nosily. 8 A wy góry Izráelskié gáłązki swé wypuszczaycie / á owoc wász przynoście ludowi mému Izráelskiému. bo blisko iest żeby przyszedł : 9 Bo owo ia do was / á náwrócę sie do was / y będą was orác y przyimiecie siéw. 10 A rozmnożę w was ludzie / y wszytek dóm Izráelski : y będą mieszkác w miesciéch / á mieysca obálone náprawione będą. 11 A nápełnię was ludźmi y bydłem / y rozmnożą sie y vrosną : y osadzę was iáko z posrzodku / y obdárzę wietszémi dobrámi / niźliście mieli z piérwu : á poznácie żem ia PAN. 12 A przywiodę ná was ludzie / lud móy Izráelski / y dziedzictwem was posiedą : y będziesz im dziedzictwem / y nie przydasz wiecéy bydź bez nich. 13 To mówi PAN Bóg : zá to że mówią o was : Pożéráczką ludzi iesteś / y dawiąca naród swóy : 14 przeto nie będziesz wiecéy ieść ludzi / y narodu swégo nie będziesz dáléy zábiiác / mówi PAN Bóg : 15 A nie dam w tobie wiecéy słyszec sromoty od narodów / y hánby od ludzi nie poniesiesz / y narodu twégo wiecéy nie vtrácisz / mówi PAN Bóg. 16 A stáło sie słowo PANskié do mnie mówiąc: 17 Synu człowieczy / dóm Izráelów mieszkáli w ziemi swéy / y zmázáli ią ˇdrógámi swémi / y spráwámi swémi: wedle nieczystoty miesiecznice byłá drogá ich przedemną. 18 A wylałem rozgniewánié moie ná nie / dla krwie którą rozléwáli po ziemi / y bálwánámi swémi zmázáli ią. 19 A rozprószyłem ie miedzy narody / á rozwiani są po ziemiách : według dróg ich / y wynálazek ich osądziłem ie. 20 ˇy weszli do narodów do których weszli / y zmázáli imie święté moie / gdy mówiono o nich : Lud to PANski iest / á z ziemie iego wyszli. 21 A z folgowałem ˇimieniu świetému memu / które był zmázał dóm Izráelów miedzy narody / do których weszli. 22 Przeto powiesz domowi Izraelowému. To mówi PAN Bóg : Nie dla was ia vczynię / domie Izráelów / ále dla imienia mégo świetégo / któreście zmázáli miedzy narody / do którycheście weszli : 23 y poświecę imie moie wielkie / które zmázáné iest miedzy narody / któreście zmázáli w posrzodku ich : áby poználi narodowie żem ia PAN / mówi PAN ˇzastępów / gdy sie poświęcę wámi przed nimi. 24 Bo zábiorę was z narodów / y zgromádzę was ze wszytkich ziem / y przywiodę was do ziemie wászéy. 25 y wyleię ná was wodę czystą / y będziecie oczyśćieni od wszech nieczystót wászych / y od wszech bálwánów wászych oczyśćię was. 26 A dam wam serce nowé / y duchá nowégo ˇpołożę w posrzód was / á wyymę serce kámienné z ciáłá wászégo / y dam wam serce mięsné. 27 A duchá mégo położę w posrzodku was : á vczynię żebyście w przykazániach moich chodzili / y sądów moich strzegli / y czynili. 28 A będziecie mieszkác w ziemi którąm dał oycóm wászym / y będziecie mi ludem / á ia wam będę Bogiem. 29 A zbáwię was wszech nieczystót wászych : á przyzowę zboża / y rozmnożę ie / á nie włożę ná was głodu. 30 A rozmnożę owoc drzéw / y vrodzáie polné / żebyście nie nosili wiecéy hánby głodu miedzy narody. 31 A wspomniecie ná drógi wásze złościwé / y ná spráwy nie dobré : y omierzną wam niepráwości wásze / y niecnoty wásze. 32 Nie dla was ia vczynię / mówi PAN Bóg / niech wam wiádomo będzie: wstydaycie sie á sromaycie sie zá drógi wásze / domie Izráelów. 33 To mówi

Przyczyná utrapienia Izráelá.
ˇobyczáymi Hebr.

ˇIsa: 52. b 5. Rzym: 2. d 24

ˇim, dla imienia mego.

ˇBóg, H.

Obiecuie wodę czystą krztu S. y duchá nowégo.

ˇwys: 11. d 19

ˇto iest, dam do wnętrzności wászych. Tákże y wnet potym.

Obietnicá o rozmnożeniu kośćiołá Christusowégo.

PAN

PAN Bóg: W dźień którego was oczyśćię ze wßech niepráwośći wáßych/ á vczynię że będą mießkáć w mieśćiech/ y znowu zbuduie rozwáliny/ [34] ᶠ á źiemiá spustoßáła będźie spráwiona/ która byłá pierwey spustoßona przed oczymá káżdego podrożnégo/ [35] ᵍ rzekną: Ziemiá oná niespráwna/ sstáłá sie iáko ogród roskoßny: á miástá pusté opuscżoné/ y wywróconé/ vsiádły obronné. [36] ᵍ A poznáią narodowie/ którzykolwiek zostáną około was/ że ia PAN zbudowałem rozwáloné/ y náśádźiłem niespráwioné/ ia PAN mówiłem/ y vczyniłem.

[37] ᶠ To mówi PAN Bóg: Jescże w tym naydą mie dóm Jzráelów/ że im vczynię: Rozmnożę ie iáko trzódę ludźi/ [38] ᶠ iáko trzódę święta/ iáko trzódę Jeruzálem/ ná święta vroczyśćie iego: Ták będą miástá spustoßoné/ nápełnioné trzódámi ludźi: á poznáią żem ia PAN.

ROZ. XXXVII.

Pod figurą kośći suchych, zmartwychwstánie ćiał ludzkich y wybáwienie prorokuie.

[1] A Stáłá sie nádemną ręká PAŃska/ y wyprowádźił mie w duchu PAŃskim: y postáwił mie w pośrzód polá/ które było pełné kośći. [2] ᵍ y obwiódł mie po nich w około: á było ich bárzo wiele po polu/ y bárzo suchych. [3] ᵍ A rzekł do mnie: Synu człowieczy/ mniémaß że żyć będą té kośći? A rzekłem: PANIE Boże/ ty wieß. [4] ᵍ A rzekł do mnie: Prorokuy o tych kośćiach: y rzeczeß im: Kośći suché słuchayćie słowá PANSKIEGO. [5] ᵍ To mówi PAN Bóg tym kośćióm: Oto ia wpuscżę w was duchá/ y żyć będźiećie. [6] ᵍ A dam ná was żyły/ y vczynię że porośćie ná was mięso/ á powlokę B was skórą/ y dam wam duchá/ y żyć będźiećie/ á poznaćie żem ia PAN. [7] ᵍ A prorokowałem iáko mi był roskazał: y stał sie ßum gdy ia prorokował/ á oto ᶻ poruszenié/ y przystąpiły kośći do kośći/ káżda do stáwu swégo.

ᶻ trzęsienie źiemie.

[8] ᵍ A wyźrzałem/ á ono po nich żyły/ y ćiáło wstąpiło: y rozćiągnęłá sie ná nich skórá po wierzchu/ á duchá nie miáły. [9] ᵍ A rzekł do mnie: Prorokuy do duchá/ prorokuy synu człowieczy/ á rzeC cżeß do duchá: To mówi PAN Bóg: Od czterzech wiátrów przyydźi duchu/ á nátchni té pobité/ á niech ożyią. [10] ᵍ A prorokowałem iáko mi był roskazał: y przyßedł w nie duch/ á ożyły: y stánęły ná nogách swych/ woysko wielkie bárzo wielce. [11] ᵍ A rzekł do mnie: Synu człowieczy/ kośći té wßytkié sżą dóm Jzráelski: oni mówią: Wyschły kośći nászé/ y zginęłá nádźieiá nászá/ y iesteśmy odćięći. [12] ᵍ Przeto prorokuy/ á mów do D nich: To mówi PAN Bóg: Oto ia otworzę groby wászé/ á wywiódę was z grobów wáßych/ ludu móy: y w [13] wiodę was do źiemie Jzráelskiey. ᵍ A poznaćie żem ia PAN/ gdy otworzę groby wászé/ y wywiodę was z gro[14]bów wáßych/ ludu móy. ᵍ A gdy dam duchá mego w was/ y gdy ożywiećie/ y gdy wam dam odpocżynąć w źiemi wáßey: á doznaćie że ia PAN mówiłem/ y vczyniłem/ mówi PAN [15] Bóg. [16] ᵍ A stáłá sie mowá Páńska do mnie/ mówiąc: A ty synu człowieczy/ weźmi sobie drzewno iedno/ á nápiß ná nim: Judy/ y synów Jzráelowych E towárzyßów iego: y weźmi drzewno drugié/ á nápiß ná nim: Jozephowi drzewu Ephráimowému/ y wßytkié[17]mu domowi Jzráelowému/ y towárzyßów iego. ᵍ A złóż ie/ iedno do drugiego sobie w iedno drzewno: y będą [18] ná ziednocżenié w ręce twoiey. ᵍ A gdy rzeką do ćiebie synowie ludu twego/ [19] mówiąc: Jzali nam nie oznaymiß co przez to znácżyß? Będźieß mówił do nich: To mówi PAN Bóg: Oto ia weźmę drzewno Jozephowé/ które iest w ręce ᶻ Ephráim/ y pokolenia Jzráelowé/ które z nim są złącżoné/ y dam ie wespół z drzewnem Judy/ y vczynię ie drzewnem iednym: y będą iedno w [20] ręce ʸ iego. ᵍ A będą drzewná ná których nápißeß w ręce twéy przed ich [21] ocżymá. ᵍ y rzeczeß do nich: To mówi PAN Bóg: Oto ia weźmę syny F Jzráelowé z pośrzodku narodów do których záßli: y zgromádzę ie zewsząd/ á przywiodę ie do źiemie ich/ [22] ᶠ ᶠ y vczynię ie narodem iednym w źiemi

Przez dwoie drewná spoione, Iudy y Izráelá ziednoczenie, pod iednym pástérzem y królem Christusem obiecuie.

ᶻ To dla tego mówi, iż piérwßy król Izráelá Ieroboám był z pokolenia Ephraim, y inßy máło niewßyscy królowie Izráelá byli z Ephraim.
ʸ moiéy, H.

ᶠ Ioa. 10. b 16

*CHRIſtus.

ná górách Izráelſkich / y *król ieden bedźie wßytkim roſkázuiący : á nie bedą dáley dwá narodowie / áni ſie wiecey dźielić bedą ná dwoie króleſtwo. [23] Ani ſie wiecey mázáć bedą báłwány ſwémi / y obrzydłośćiámi ſwémi / y wßémi nieprawośćiámi ſwémi : y wybáwię ie ze wßech mießkań / ná których grzeßyli / y oczyśćię ie : y bedą mi ludem / á ia im bede Bogiem. [24] G *A ſługá mój Dawid królem nád nimi / y páſterz ieden bedźie ich wßytkich : w ſądźiech moich chodźić bedą / y przykazánia mego przyſtrzegáć / y czynić ie bedą. [25] *Y bedą mießkáć ná źiemi / którąm dał ſłudze memu Jákobowi / w którey mießkáli oycowie wáßy : y bedą ná niey mießkáć sámi y ſynowie ich / y ſynowie ſynów ich / áż ná wieki : á Dawid ſługá mój kśiążeciem ich ná wieki. [26] *Y vczynię z nimi przymierze pokoiu / przymierze wieczne bedźie im : y vgruntuię ie / y rozmnożę / y dam *świątynię moię w pośrzodku ich ná wieki. [27] *Y bedźie przybytek mój miedzy nimi / á bede im Bogiem / á oni bedą mi ludem. [28] *Y poznáią narodowie żem ia PAN poświecáiący Izráelá / gdy bedźie świetyniá moiá w pośrzodku ich ná wieki.

Chriſtus iednégo ludu chrześćiáńſkiégo król y páſterz ieden ná wieki.

*wyr.34 f.23 Ioa:1. g 45. Iſa: 40. c 11. Ier: 23. a 5. Dan:9. g 24

*Ioa:12. e 34 Pſal:109. b 4 y 106. 22.

*kośćiół chrześćiáńſki.

ROZ. XXXVIII.

[1] A Oſtáłá ſie mowá PANſka do mnie / mówiąc : [2] *Synu człowieczy / *poſtaw oblicze ſwé przećiw Gog / źiemi Mágog / kśiążeciu głowy Moſoch y Thubál : á prorokuy o nim / [3] *y rzeczeß do niego : To mówi PAN Bóg : Oto ia do ćiebie Gog / kśiążeciá głowy Moſoch y Thubál / [4] *y bede ćie obrácał / y włożę wedźidło ná czeluśći twoie : y wywiode ćie / y wßytko woyſko twoie / konie / y iezdné vbráné w páncerze wßytkie / mnoſtwo wielkie porywáiących kopiią / y tárcz / y miecze. [5] B *Perſowie / Æthyopiánie / y Lybiánie z nimi / wßytcy z tárczámi y przyłbicách. [6] *Gomer / y wßytkie vfy iego / dóm Thogormy / ſtrony północné / y wßytká śiłá iego / y narodowie mnodzy z tobą. [7] *Spráw ſie / á zgotuy ſie / y wßyſtko mnoſtwo twoie / które ſie zgromádźiło do ćiebie / á bądź im *zá przykazánié. [8] *Po długim czáśie náwiedzon bedźieß : w oſtáteczné látá wnidźieß do źiemie która ſie wróćiłá od mieczá / á zebrána ieſt z ludźi mnogich ná góry Izráelſkie / które były puſté vſtáwicznie : tá z narodów ieſt wywiedźiona / y bedą mießkáć w niey beſpiecznie wßytcy. [9] C *A wſtepuiąc iáko burza przyidźieß / y iáko obłok / ábyś záſłonił źiemię ty y wßytkie vfy twoie / y narodów wiele z tobą. [10] *To mówi PAN Bóg : Onégo dniá *wſtąpią mowy ná ſerce twoie / y vmyśliß myśl bárzo złą. [11] *Y rzeczeß : Wtárgnę do źiemie bez muru / przyide ná ſpokoyné á mießkáiące beſpiecznie : [12] *Ci wßytcy mießkáią bez muru / á záwór y bram nie máią : *ábyś zdźierał łupy / y przypadał ná korzyśći : D ábyś śćiągnął rękę twoię ná té / którzy ſpuſtoßeni byli / á potym przywróceni / y ná lud który ieſt zebrány z narodów / który począł poſiádáć y być obywátelem *śrzodku źiemie. [13] *Sábá y Dedán / y kupcy Thárſis / y wßytcy *lwi iey rzeką tobie : Izali ná bránie łupów ty idźieß? oto ná rozchwytánie korzyśći zebrałeś mnoſtwo twoie / ábyś zábrał śrébro / y złoto / y wyniósł ſtátek y máietność / á żebyś złupił łupy niezliczoné. [14] E *Przeto prorokuy ſynu człowieczy : á mów do Gog : To mówi PAN Bóg : Azaż nie onégo dniá / gdy bedźie mießkał lud mój Izráelſki beſpiecznie / wiedźieć bedźieß? [15] *Y przyidźieß z mieyscá twego / z ſtron północnych / ty y narodów wiele z tobą wśiádáiący ná konie wßytcy / lud wielki / y woyſko gwałtowné. [16] *Y przyćiągnieß ná lud mój Izráelſki iáko obłok / ábyś pokrył źiemię. *W oſtáteczné dni *bedźieß / y przywiodę ćie do źiemie moiey : żeby mie poználi narodowie / gdy bede poświecon w tobie przed oczymá ich / o Gog. [17] F *To mówi PAN Bóg : Tyś tedy ieſt on / o którymem mówił czáſów dawnych w ręce ſług moich proroków Izráelſkich / którzy prorokowáli we dni o-

*prorokuy. Apoc 20. c 8 O przyśćiu Gog y Mágog z wielkim woyſkiem zá czáſu Antichriſtá.

*ſtraże, H.

*poſtánowiß w ſercu twoim, Hebr.

*źiemie żydowſkiey która ieſt we śrzodku źiemie.

*królowie y kśiążętá.

*(to) bedźie że ćie przywiodę.

18 nych czásów/ żem ćie miał przywieść ná nie. ʳ A bedźie w on dźień/ w dźień przyśćiá Gog ná źiemie Izráelską/ mówi PAN Bóg/ wstąpi rozgniewánie moie w zapalczywośći moiey. 19 ʳ A w rzewniwośći moiey/ w ogniu gniewu mego mówiłem. Bo dniá onego bedźie wielki rozruch w źiemi Izráelskiey: 20 ʳʳ y poruszą sie od oblicza mego ryby morskie/ y ptástwo powietrzné/ y źwierz polny/ y wszelki płaz który sie rusza po źiemi/ y wszytcy ludźie którzy są ná obliczu źiemi/ y poprzewrácáią sie góry/ y poupadáią ʳ płoty/ y káżdy mur ná źiemie vpádnie. 21 ʳ A zwołam przećiwko niemu ze wszytkich gór moich miecz/ mówi PAN Bóg: miecz káżdego obróći sie ná brátá iego. 22 ʳ A osądzę go morem/ y krwią/ y deszczem gwałtownym/ y kámieniem wielkim: ogniem y śiárką dżdżyć bede nań y ná woysko iego/ y ná narodów wiele które są z nim. 23 ʳ A vwielmożę sie/ y poświecę sie: á znáiomy bede przed oczymá wiela narodów/ y poznáią żem ia PAN.

ʳ Mat: 24. c 29. Luc: 21. e 26.

ʳ ábo, mosty, H.

Antychristowi przednieyszy królowie.

2 *Postaw oblicze swé przećiw Gog, źiemi Magog.*] Iż przez wszytkie księgi swé Ezechiel prorokował o Christuśie y królestwie iego/ teraz też wspomina przećiwnego Antychristá y okrućieństwá iego. A áczkolwiek/ o tym Gog y Magog rozmáyté są mniemánia/ ponieważ ich pismo ś. nie wspomina tylko tu Ezechiel/ á Ian ś. Apoc. 20. Wszákże ták sie zda niektórym/ iż ći dwáy będą przedniejszy królowie z onych dźieśiąći królów którzy Antichrystowi hołdowáć y służyć będą/ á tych dwu tu nawiecey miánuie/ iż możnośćią y okrućieństwy inszych przechodźić będą. Pisze też Gen. 10. iż Magog był ieden z synów Iáphetá. A od tego Scithia/ gdźie pánował Magog názwána iest źiemia Magog iáko pisze Iozephus. stądże rozumieią Theodoretus y Hieronim ś. iż Gog y Magog są narodowie Scytów ábo Tátárów. Ztądże będą ći królowie/ którzy Antychristowi z woyskámi swoimi służyć będą przećiw chrześćiánóm.

ROZD. XXXIX.

1 A Ty synu człowieczy prorokuy przećiw Gog/ y rzeczesz: To mówi PAN Bóg: Owoż ia do ćiebie Gog/ kśiążęćiá głowy Mosoch y Thubál. 2 ʳ A obrácáć ćie bede/ y ʳ wywiodę ćie/ y vczynię że wyćiągniesz z stron Pólnocnych/ á przywiodę ćie ná góry Izráelskie. 3 ʳ A wytrącę łuk twóy w lewey ręce twoiey/ y strzały twoie z práwey ręki twey wyrzucę. 4 ʳ Ná górách Izráelskich vpádniesz ty y wszytkie vfy twoie/ y lud twóy który iest z tobą: źwierzóm/ ptakóm y wszem latáiącym/ y źwierzowi źiemskiemu dałem ćie ná pożárćie. 5 ʳ Ná obliczu polá vpádniesz: bom ia rzekł/ mówi PAN Bóg. 6 B ʳ A puszczę ogień ná Mágog/ y ná té którzy mieszkáią ná wyspách bespiecznie: á poznáią żem ia PAN. 7 ʳ A imię święté moie oznaymię w pośrzodku ludu mego Izráelskiego/ á nie zmáżę wiecey imienia mego świętego: y poznáią narodowie żem ia PAN święty ʳ Izráelski. 8 ʳ Oto przyszedł/ y ztáło sie/ mówi PAN Bóg: Tenći iest dźień o którymem mówił. 9 ʳ A będą wychodźić obywátele z miast Izráelskich/ y palić będą/ y spalą oręża/ tarcz/ y drzewcá/ łuk/ y strzały/ y kije ręczné/ y włócznie: będą ie palić ogniem śiedm lat. 10 ʳ A nie będą nośić drew z polá/ áni rąbáć z lásów: bo oręże palić będą ogniem/ á złupią té którym były łupem: ʳ A rozchwycą rozchwytácze swé/ mówi PAN Bóg. 11 ʳ A bedźie onego dniá: dam Gog mieysce miánowáné zá grób w Izráelu: doline podróżnych ná wschód morzá/ która vczyni że sie zdumieią y myiáiący: á pogrzebą tám Gog y wszytkie zgráie iego/ y bedźie ná zwána doliną mnostwá Gog. 12 ʳ A pogrzébą ie dóm Izráelów/ áby oczyśćili źiemie/ przez śiedm mieśiecy. 13 ʳ A pogrzébie go wszytek lud źiemie/ y bedźie im sławny dźień/ którégom sie wsławił/ mówi PAN Bóg. 14 D ʳ A męże vstáwiczné postánawiáć będą/ przeglądáiącé źiemie/ którzyby grzébli y szukáli tych którzy byli pozostáli ná obliczu źiemie áby ią oczyśćili: á po śiedmi mieśiącach szukáć poczną. 15 ʳ A obéydą przechodzący po źiemi: á vyrzawszy kość człowieczą postáwią podle niey ʳ słup áż ią pogrzébą grubárze w dolinie mnostwá Gog. 16 ʳ A

ʳ zostáwię śie ćie, H.

O porażeniu Gogá y Magogá.

ʳ w Izráelu, H.

Grób Gogá y woyská iego.

ʳ znák.

ᵃTo iest, zgrá á/ ábo zgromádzenie trupów.

imie miástá ᵃAmmoná / y oczyśćią ziemię. ᵛ A ták ty synu człowieczy / to mówi PAN Bóg: Mów wßemu látáiącému/ y wßytkim ptakóm/ y wßému źwiérzowi polnému: Zydźćie sie / spießćie sie / zbieżćie sie ze wßąd ná rzeź moie którą ia wam rzeże / rzeź wielką ná gorách Izráelskich: żebyśćie iedli mięso / á krew pili. ᵛ Mięso mocarzów ieść będźiećie / á krew kśiążąt ziemskich pić będźiećie: báránów/ y iágniąt/ y kozłów/ y byków/ y karmnych / y wßech tłustych. ᵛ A náiećie sie tłustości do sytości / á pić będźiećie krew do vpićia/ z rzezi którey ia nárzeże wam: ᵛ y násyćićie sie v stołu moiégo koni/ y iezdnych mocnych/ ᵛ y wßéch mężów walecznych / mówi PAN Bóg. ᵛ A położe sławe moie miedzy narody: y vyżrzą wßyscy narodowie sąd móy/ którym vczynił / y rękę moie/ którąm ná nie włożył. ᵛ A poznáią dómy Izráelów/ żem ia PAN Bóg ich ode dniá onégo / y ná potym. ᵛ A poznáią narodowie że w nieprawośći swéy był poyman dóm Izráelów / dla tego że mie opuśćili: y zákryłem oblicze moie od nich: y podałem ie w rece nieprzyiaćiół/ y wßyscy polegli od mieczá. ᵛ Według nieczystoty ich á złośći vczyniłem im/ y zákryłem oblicze moie od nich. ᵛ Przeto to mówi PAN Bóg: Teraz przywróce poymánie Jákobowe / y smiłuie sie nád wßytkim domem Izráelowym: y wezmę rzewniwość dla imienia mégo świetégo. ᵛ A poniosą sromote swą/ y wßeláki występek którym występowáli przećiwko mnie/ gdy mießkáć będą w źiemi swéy bespiecznie / nikogo sie nie boiąc: ᵛ á gdy ie wróce z narodów / á zgromádze ie z źiem nieprzyiaćiół ich / á poświecon będę w nich przed oczymá wielu narodów: ᵛ ᵃA poznáią żem ia PAN Bóg ich / przeto żem ie przeniósł do narodów: y zebrał ie do źiemie ich/ á nie zostáwiłem tám żadnégo z nich. ᵛ A nie zákryie wiecéy oblicza mégo od nich/ dla tego żem wylał duchá mego ná wßytek dóm Izráelów / mówi PAN Bóg.

ᵃwys: 26. e 33

ROZDZ. XL.

Prorokowi pokázuie ányół w osobie mezkiéy przyßłémiástá Ierozolimskiégo y kośćiołá w nim náprawienie.

WDźiestégo y piątég roku záprowádzenia nászégo/ ná początku roku/ dźieśiątégo dniá mieśiącá/ czternastégo roku potym iáko zburzoné iest miásto: tegóż sámégo dniá ꜱtałá sie ná demną ręká PAńska/ y przywiódł mie tám. ᵛ W widzeniách Boskich przywiódł mie do źiemie Izráelskiéy/ y zostáwił mie ná górze bárzo wysokiéy: ná któréy było iákoby budowánie miástá leżącégo ku Południu. ᵛ A wwiódł mie tám: á oto mąż którégo kßtałt był iáko kßtałt miedźi/ á ßnur lniány w rece iego / y ᵃtrzćiná ᵇmiáry w rece iego/ ᶜá stał w bramie. ᵛ y mówił do mnie tenże mąż: Synu człowieczy/ pátrz oczymá swémi/ y vßymá swémi słuchay / á przyłóż serce swé do wßytkiégo co ia vkáże tobie: bo ábyć to vkázano / iesteś tu przywiedźion: oznaymi wßytko co ty widźiß domowi Izráelowému. ᵛ A oto mur zewnątrz około domu wßędy/ á w rece mężá trzćiná miáry ná ßeść łokiet ᵃy ná dłoni: y zmierzył ßerokość budowánia trzćiną iedną/ wysokość też trzćiną iedną. ᵛ y przyßedł do bramy która pátrzáłá ku drodze Wschódniéy/ y wstąpił po wschodách iéy / y wymierzył ᵃpróg bramy ᵇtrzćiną iedną ßerz / ᶜto iest próg ieden trzćiną iedną ná ßerzą. ᵛ y komorę trzćiną iedną ná dłuż / á trzćiną iedną ná ßerzą: á miedzy komorámi pięć łokiet. ᵛ A próg bramy wedle przyśionká bramy we wnątrz trzćiną iedną. ᵛ A wymierzył przyśionek bramy ná ośm łokći/ á czoło iego ná dwá łokćiá: á przyśionek bramy był wewnątrz. ᵛ A komory bramy ku drodze Wschodniéy trzy z tąd/ á trzy z onąd/ miárá iedná trzech / y miárá iedná czół z obu stron. ᵛ A wymierzył ßerzą ᵃprógu bramy/ dźieśiąćią łokiet: á dłużą bramy trzynaśćie łokiet: ᵛ á kray przed komorámi ná ieden łokieć: á łokieć drugi końcá z obu stron: á komory ná ßeść łokiet były z tąd y z owąd. ᵛ Mierzył też brame od dáchu komory/ áż do dáchu iéy/ ßerokość ná

ᵃktórą mierzą. ᵇpręt rozmiáru. ᶜH.

ᵃpo łokćiu y po dłoni, H.

ᵃo drzwi, H. ᵇmiárą która miáłá ßeść łokći. ᶜá o drzwi drugich trzćinę iedną, H. ᵃdrzwi, H.

dwádźie-

dwádźieściá y piec łokiet: drzwi przećiw drzwiom. 14 Y vczynił czołá ná ſześć dźieſiąt łokiet: á v czołá ſień bramy zewſząd w około. 15 A przed obliczem bramy / która przychodźiłá áż do oblicza przyſionká bramy wnetrznéy / piecdźieſiąt łokiet. 16 Y okná "pochodźiſté" w komorách / y w czołách ich / które były wewnątrz bramy zewſząd w około: tákież też były w przyſionkách okná w około wewnątrz / á przed czołámi málowánié palm. 17 Y wywiódł mie do ſieni zewnetrznéy / á oto ſkárbnice / y tło położoné kámieniem w ſieni w około: trzydźieśći ſkárbnic "w około tłá". 18 A tło "ná czele" bram według długośći bram było ná dole. 19 Y wymierzył ſzérokość od oblicza bramy niżſzéy / áż do czołá ſieni wnetrznéy znadworza / ſto łokiet ná Wſchód / y ná Północy. 20 Brame też która pátrzyłá ku drodze Północnéy ſieni zewnetrznéy / wymierzył ták ná dłuż iáko y ná ſzérz. 21 Y komory iéy trzy z tąd / á trzy z onąd: y czoło iéy / y przyſionek iéy według miáry bramy piérwſzéy / piecdźieſiąt łokiet dłużą iéy / á ſzérzą dwádźieściá y piec łokiet. 22 A okná iéy / y przyſionek / "y rzezánia" według miáry bramy / która pátrzáłá ná Wſchód: á ná ſiedm ſtopniów było wſtepowánié do niéy / á przyſionek przed nią. 23 A bramá ſieni wnetrznéy przećiw bramie północnéy y Wſchodniéy / y wymierzył od bramy áż do bramy ſto łokiet. 24 Y wywiódł mie ná drógę południową / á oto bramá / która pátrzáłá ná południe / y zmierzył czoło iéy / y przyſionek iéy / wedle miar wyſſzych. 25 Y okná iéy / y "przyſionki" w około / iáko inné okná: piecdźieſiąt łokiet wzdłuż / á w ſzérz dwádźieściá y piec łokiet. 26 A ſiedmią ſtopniów wſtepowano ná nie / á przyſionek przededrzwiámi iéy: y pálmy wyrzezáné były / iedná ſtąd / á druga z onąd / ná czele iéy. 27 Y bramá ſieni wnetrznéy ná drodze południowéy: y wymierzył od bramy áż do bramy ná drodze południowéj ſto łokiet: 28 y wwiódł mie do ſieni wnetrznéy do bramy południowéy / y wymierzył brame według miar wyſſzych. 29 Komore iéy / y czoło iéy / y przyſionek iéy témiż miárámi: y okná iéy / y "przyſionek" iéy w około piedźieſiąt łokiet wzdłuż / á wſzérz dwádźieściá y piec łokiet. 30 A przyſionek w około ná dłuż dwádźieściá y piec łokiet / á ná ſzérz piec łokiet. 31 A przyſionek iéy ku ſieni zewnetrznéy / á pálmy iéy ná czele: y ośm ſtopniów było którémi wſtepowano po niéy. 32 Y wwiódł mie do ſieni wnetrznéy drógą wſchodnią y wymierzył brame wedle miar przerzeczonych. 33 Komore iéy / y czoło iéy / y przyſionek iéy / "iáko wyſſzéy": y okná iéy / y przyſionki iéy w około ná dłużą piecdźieſiąt łokiet / á ná ſzérzą dwádźieściá y piec łokiet. 34 A przyſionek iéy / to ieſt ſieni zewnetrznéy: á pálmy wyrzezáné ná czele iéy z tąd / y z onąd: á po ośmi ſtopniách wſtepowánié na nie. 35 Y wwiódł mie do bramy / która pátrzyłá ná północy: y wymierzył według miar wyſſzych. 36 Komore iéy / y czoło iéy / y przyſionek iéy / y okná iéy w około / ná dłużą piecdźieſiąt łokiet / á ná ſzérzą piec y dwádźieściá łokiet. 37 A przyſionek iéy pátrzał ku ſieni zewnetrznéy: y rycié palm ná czele iéy z tąd y z owąd: á po ośmi ſtopniách wſtepowánié do niéy. 38 A przy káżdéy "ſkárbnicy" drzwi ná czołách bram: tám omywano cáłopalenié. 39 A w przyſionku bramy / dwá ſtoły po iednéy / á dwá ſtoły po drugiéy ſtronie: áby ofiárowano ná nich cáłopalénia / y zá grzéch / y zá wyſtep. 40 A przy boku zewnetrznym / który wſtepuie do drzwi bramy / która ieſt ku północy / dwá ſtoły / á przy drugiéy ſtronie przed przyſionkiem bramy dwá ſtoły. 41 Cztéry ſtoły z tąd / á cztérzy ſtoły z onąd: po bokách bramy ośm ſtołów było / ná których ofiárowano. 42 A cztérzy ſtoły do cáłopalenia z kámieniá kwádratowé vczynioné: wzdłuż ná półtorá łokćiá / y wſzérz ná półtorá łokćiá / á ná zwyſz łokieć ieden: ná którychby kłádźiono naczynié / którym ofiáruią cáłopalenié y ofiáre. 43 A "kráie" ich ná iedne dłoń zákrzywioné we wnątrz: á ná ſtołéch mieſo ná ofiáre. 44 A przed bramą wnetrzną komory śpiewaków w ſieni wnetrznéy / która byłá w boku bramy pátrzącéy ná północy: á oblicza ich ku drodze południowéy / iedná przy boku bramy wſchodniéy / która pátrzyłá ku drodze północnéy. 45 Y

rzékł

Margin notes:
- ábo, ćiáſné. (v. 16)
- ábo, ná tle onym, H. przy boku H (v. 18)
- y pálmy iéy. (v. 22)
- ábo, ganki. (v. 25)
- ábo, ganki. (v. 29)
- według tychże miar, H. (v. 33)
- ábo, komore ſkárbnéy. (v. 38)
- tryfuſy, ábo wilki, H. (v. 43)

rzekł do mnie: Tá komorá/ która pátrzy ku drodze południowey/ będzie ká płáńska/ którzy *strzegą ná straży kościelney. 46 A komorá która pátrzy ku drodze pułnocney/ będzie dla kápłanow/ którzy strzegą służby ołtarzowey. Ci są synowie Sádok/ którzy przystępuią z synow Lewi do PANA áby mu służyli. 47 Y wymierzył sień ná dłużą sto łokiet/ y ná szerzą sto łokiet/ ná czterzy gránie: y ołtarz przed 48 kościołem. Y wwiodł mie do przysionku kościelnego/ á wymierzył przysionek pięć łokci z tąd / á pięć łokci z ongąd: á szerokość brámy trzy łokcie z tąd/ á trzy łokcie z ongąd. 49 Długość zás przysionká dwánaście łokiet/ á szerokość iedenaście łokiet: á po ośmi stopniách wstępowano do niey. A słupy były ná czołách: ieden z tąd/ á drugi z ongąd.

*służą w kościele Hebrá.

ROZDZ XLI.

Wymierzénié kościołá y káżdey części iego.

1 A Wwiodł mie do kościołá / y zmierzył czołá / sześć łokiet wszerz stąd / á sześć łokiet zongąd/ szerzą przybytku. 2 A szerokość brámy dziesięć łokiet byłá: á boki brámy/ pięć łokiet ztąd / á pięć łokiet z ongąd: y wymierzył długości iego czterdzieści łokiet / á szerokości dwádzieściá łokiet. 3 A wszedszy we wnątrz wymierzył ná czele brámy dwá łokćiá: á brámy ná sześć łokiet: á szerokość brámy siedm łokiet. 4 Y zmierzył długość iego dwádzieściá łokiet/á szerokości iego dwádzieściá łokiet/przed obliczem kościołá: Y rzekł do mnie: To iest święte *świętych. 5 Y wymierzył ściáne domu sześć łokiet: á szerokość boku cztery łokcie ze wszad około domu. 6 A *boki/ bok do boku/ dwá kroć trzydzieści y trzy: á były wychodzące/ któreby wchodziły przez ściáne domu ná bokách wokoło/ żeby dzierżały / á nie dotykały sie ściány kościelney. 7 B A plác był w okrąg wstępuiący wzgórę kręconym wschodem / á ná sále kościelną prowádził w około: przeto szerszy był kościoł wzgórę: á ták ze z podku chodzono ku górze ná srzodek. 8 Y widziałem *w domu wysokość wokoło/ *y záłożone boki pod miárą trzciny ná sześć łokiet/ 9 á szerokość ściány poboczney ze wnątrz pięć łokiet: y był wnetrzny dom w bokách domowych. 10 A miedzy skárbnicámi szerokości dwádzieściá łokiet około domu ze wszad: 11 A drzwi boku ná modlitwe: drzwi iedne ku drodze pułnocney/ á drzwi iedne ku drodze Południowey: á szerokość mieyscá ná modlitwe pięć łokiet w około. 12 A budowánie które było odłączone y obrocone ku drodze pátrzącey *ku morzu/ w szerz siedmdziesiąt łokiet. A ściáná budowánia pięć łokiet ná szerzą w około: á dłużey dziewięćdziesiąt łokiet. 13 C Y zmierzył długość domu/ sto łokiet: *y budowánie które było odłączone / y ściány iego wzdłuż sto łokiet. 14 A szerokość przed obliczem domu: *y onego które było odłączone ná wschod sto łokiet. 15 Y zmierzył długość budowánia przeciw *onemu które było odłączone ná zádzie: *gánki z obu stron ná sto łokiet: y kościoł wnętrzny y przysionki sieni. 16 Progi y okná pochodziste/ y *gánki wokoło po trzech stronách przeciwko progu káżde/ y połczone drzewem wkoło/ w okrąg: á ziemiá áż do okien/á okná zámknione ná dedrzwiámi. 17 Y áż do domu wnetrznego/ y z nadworza po káżdey ścienie w około we wnątrz/y ze wnątrz/podług miáry. 18 Y vczynione Cheruby y pálmy: á pálmá miedzy Cherubem á Cherubem/á dwoie oblicze miał Cherub. 19 Oblicze człowiecze podle pálmy z tey strony/ á oblicze lwie podle pálmy z drugiey strony wyrázone po wszytkim domu w około. 20 Od ziemie áż do wierzchu drzwi Cherubim / y pálmy wyrázone były ná ścienie kościelney. 21 D Prog ná cztery gránie / á oblicze świętynie / weyzrzenie przeciwko weyzrzeniu. 22 Ołtarzá drzewiánego wysokość ná trzy łokcie: á długość iego ná dwá łokcie/ á węgły iego/ y długość iego/y ściány iego drzewiáne. Y mowił do mnie: Toć iest stoł *przed PANEM. 23 A dwoie drzwi były w kościele/ y w świątyniey. A we

*naświętsza.

*Abo, pobocznicé, pobocznicá ná pobocznicy ná trzydzieści y ná trzy stopy. H.

*(onego) domu. H. *ábo, y fundámenty pobocznic. H.

*ku zachodowi. Hebrá.

*y piętrá y budowánia. H.

*piętrá. H.

*piętru. H. *y komory. H

*komory. H.

*który iest. H

25 dwóygu drzwi z obudwu stron dwoie drzwiczki były / które sie spółem zwieráły: bo dwoie drzwi było z oboiéy strony wrót. [25] A były wybité ná sámych drzwiach kościelnych Cherubim / y rycié palm / iáko y ná ściánách téż były wyrázoné. Przeto y mieższé były drzewá ná czele przysionká ze wnątrz. 26 [26] Nád którymi okná pochodziste / y podobieństwo palm z tąd y z owąd ná filarkách przysionku / według boków domu y szerokości ścian.

ROZD. XLII.

[1] Wywiódł mie do sieni zewnętrznéy drógą wiodącą ku Pólnocy / y wwiódł mie do skárbnice / która byłá *przećiw odłączonému budowániu / y przećiw domowi leżącé ku Pólnocy. [2] Przed obliczem długości / sto łokiet drzwi Pólnocnych / á szerokości piećdziesiąt łokiet. [3] Przećiwko dwudziestu łokiet sieni wnętrznéy / y przećiw tłu położonému kámieniem sieni zewnętrznéy / *gdźie był ganek złączony z gankiem troiákim. [4] A przed skárbnicámi *przechodzenié ná dźieśięći łokiet ná szerzą / do wnętrzności pátrzáiąc drógi ná ieden łokieć. A drzwi ich ná Pólnocy. [5] Gdźie były skárbnice ná wierzchu *niższe / bo trzymáły ná sobie ganki / które z nich wychodźiły / ze spodnich y ze srzednich *budowánia. [6] Bo były trzy piętrá / á nie miáły słupów / iáko były słupy w sieniách: przetóż *wychadzáły ze spodnich y ze srzednich od źiemie *piećdźiesiąt łokiet. [7] A ganek w koło podle skárbnic / które były ná drodze sieni zewnętrznéy przed skárbnicámi: długość iego piećdziesiąt łokiet. [8] Bo długość byłá skárbnic sieni zewnętrznéy piećdźiesiąt łokiet / á długość przed obliczem kościołá / sto łokiet. [9] A pod skárbnicé oné było wchodzenié od wschodu słońcá / gdy kto chodźił do nich z sieni zewnętrznéy. [10] Ná szerokości gánku okrągłégo sieni / która byłá ku drodze Wschodniéy / *przed budowániem osobnym / á były przed budowániem skárbnice. [11] A drógá przed obliczem ich według podobieństwá skárbnic / które były ná drodze Pólnocnéy: według długości ich / ták y szerokość ich: y wszytko weszćie do nich / y podobieństwá / y drzwi ich. [12] Według drzwi skárbnic / które były ná drodze pátrzáiącéy ku wiátru z Południá: drzwi ná początku drógi / która drógá byłá przed przysionkiem odłączonym wchodzącym drógą wschodnią. [13] A rzekł do mnie: skárbnice Pólnocné / y skárbnice Południowé / które są *przed budowániem odłączonym / té są skárbnice świeté / w których iadáią kápłani / którzy przystępuią do PANA do świętynie świętych: tám będą kłáść świeté świętych / y ofiáre zá grzéch / y zá wystep: bo mieysce świeté iest. [14] A gdy wnidą kápłani / nie wynidą z świętynie do sieni zewnętrzéy: á tám schowáią száty swé w których służą / bo świeté są: y obloką sie w inszé száty / á ták wynidą do ludu. [15] A gdy dokonał miar domu wnętrznégo / wywiódł mie drógą brámy / która pátrzáłá ku drodze Wschodniéy / y zmierzył ią zewsząd w około. [16] á zmierzył przećiw wiátru wschodniemu / trzćiną pomiáry piec set trzćin / trzćiną pomiáry w około. [17] A zmierzył też *przećiw wiátru Pólnocnému piec set trzćin / trzćiną pomiáry w około. [18] A ku wiátru Południowému wymierzył piec set trzćin / trzćiną pomiáry w koło. [19] A ku wiátru zachodniému wymierzył piec set trzćin trzćiną pomiáry. [20] Ná cztéry wiátry wymierzył mur iéy zewsząd w około / długość ná piec set łokiet / y szerokość ná piec set łokiet dźieląca miedzy Swiątynią á mieyscem ludu pospolitégo.

Margin notes: Wymierzenié komor skárbnych kośćielnych. — *przećiw sali H. — *komorká ná komorce we troię. H. *ábo plác. H. — *wyższe. H. — *ábo gmáchów. H. — *ćieśnieysze były niżli spodnié y srzednié. H. *H. — *przed salą. H — *przed salą. H — *stronę pólnocną.

ROZD. XLIII.

Widźi znowu prorok chwałę Pańską w kościele, y miáry ołtarzá, y sposób offiárowánia.

1 A WWiódł mię do brámy / która pátrzáłá ná drógę wschodu słońcá. 2 A oto chwałá Bogá Izráelskiego szłá drógą wschodową: á głos miáłá iáko głos wód wielkich / á źiemiá sie świećiłá od máiestatu iego. 3 Y widźiałem widzenié ná kształt widzenia którém widźiał / gdy był przyszedł áby zátráćił miásto: á kształt wedle widzenia którém widźiał v rzéki Chobár: y padłem ná oblicze swoie. 4 A máiestat PAŃski wszedł do kośćiołá drógą brámy / która pátrzáłá ná wschód słońcá. 5 Y podniósł mię duch / y wwiódł mię do śieni wnętrzney: á oto pełen był dóm chwały PAŃSKiey. 6 Y vsłyszałem mówiącego do mnie z domu / á mąż który stał podle mnie / 7 rzékł do mnie: Synu człowieczy / miey sce stolice moiey / y mieysce stóp nóg moich / gdźie mieszkam w pośrzodku synów Izráelowych ná wieki: á nie B zmážą wiecey dóm Izráelski imienia mégo świetégo / sámi y królowie ich wszeteczeństwy swémi / y vpádlinámi królów swych / y wyżynámi swémi. 8 Którzy zbudowáli próg swóy podle progu mégo / y podwoie swé podle podwoiów moich: á mur był miedzy mną á nimi: y zmázáli imię świeté moie obrzydłośćiámi które czynili: przetom ie wyniszczył w gniewie moim. 9 A ták teraz niech oddalą wszeteczeństwo swé / y vpádliny królów C swych odemnie: a bedę mieszkał w 10 pośrzodku ich záwsze. A ty synu człowieczy / vkaż domowi Izráelskiému kośćioł / á niechay sie wstydzą nieprawośći swych / á niech zmierzą budowánié: 11 á niech sie zásromáią wszego co czynili: Wizerunk domu / y budowánia tego wyśćia / y wchodzenia / y wszytko opisánié ieg / y wszytkié przykazánia iego / y wszytek porządek iego / y wszytkié vstáwy iego vkaż im / y nápiszesz przed ich oczymá: aby strzegli wszytkiégo opisánia iego / y 12 przykazánia iego / y czynili ie. Ten iest zákon domu ná wierzchu góry: Wszytká gránicá iego w okolo / iest świetyniá świetych: ten tedy iest zá-13 kon domu. A té miáry ołtarzá łokćiem naprawdźiwszym / który miał D łokieć y dłoń: łoná iego był łokieć / y łokieć ná szérzą / á gránicá iego aż do kráiu iego / y w okolo / dłoń iedná / to 14 też byłá wysokość ołtarzá. A od łoná źiemie áż do kráiu naniższego dwá łokćiá / á szérokośći łokieć ieden: á od kráiu mnieyszégo / áż do kráiu wietszégo czterý łokćie / á szérz ná ieden ło-15 kieć. A sam Ariel ná czterý łokćie: á od Arielá áż ku górze czterý rogi. 16 A Ariel dwánaśćie łokiet wzdłuż / E ná dwánaśćie łokiet w szérz czworo-17 gránisty / y ná równé gránié. A kray czternaśćie łokiet ná dłużą / y czternaśćie ná szérzą / ná czterý gránie iego: á koroná około niego ná pół łokćiá: á łono ieg ná łokćiu wokoło: á stopnie ieg obrócone ná wschód słoń-18 cá. Y rzékł do mnie: Synu człowieczy / to mówi PAN Bóg: Té są vstáwy ołtarzá / w którykolwiek dźień zbudowány bedźie: áby ná nim ofiárowano cáłopalenié / y krew wylewá-19 no. y dasz kápłanóm y Lewitom / którzy są z nasienia Sádok / którzy F przystepuią do mnie / mówi PAN Bóg / áby mi ofiárowáli cielcá z stá-20 dá zá grzéch. A wziąwszy ze krwie iego / włożysz ná czterý rogi iego / y ná czterý węgły kráiu / y ná koronę w 21 okolo: y oczyśćisz ii y poświecisz. Y weźmiesz cielcá który bedźie ofiárowan zá grzéch / á spalisz go ná mieyscu odłączonym domu zá świetynią. 22 A wtórego dniá ofiáruiesz kozłá kóz niepokalánégo zá grzéch: y oczy-23 szczą ołtarz / iáko oczyśćili cielcem. A G gdy dokonasz oczyśćiác iego / ofiáruiesz cielcá z stádá niepokalánégo / y 24 báráná z trzódy niepokalánégo. Y ofiáruiesz ie przed obliczem PAŃskim: y wrzucą kápłani ná nie soli / y ofiáruią ie cáłopalenim PANV. 25 Siedm dni vczynisz kozłá zá grzéch ná káżdy dźień: y cielcá z stáda / y báráná z bydłá niepokaláné ofiárowáć 26 bedą. Siedm dni oczyśćiác bedą ołtarz / y ochedożą ij / y nápełnią rece 27 iego. A wypełniwszy dni / osmégo dniá y dáley vczynią kápłani ná ołtarzu cáłopalenia wászé / y co zá po

Marginal notes: ⁱiásność. ⁿod chwały ábo odiásnośći. ᵍgdym był. H. ⁿchwałá ábo sławá. ⁿpowiedz domowi Izráelskiému o tym kośćiele. H. ᶠLew Boży, ábo górá Bożá, to iest, fundáment ołtarzá. ⁿżadney wády nie máią cego, tákże y niżéy wszędy. ⁿbedźiesz ofiárował. ⁿże poświecón bedźie, Hebr. ⁿbedą ofiárowáć.

kóy ofiáruią: á będę wam miłośćiw/ mówi PAN Bóg.

ROZDZ. XLIIII.

O bramie kośćielnéy zámknionéy

1 A Obróćił mię ku drodze bramy świątynie zewnętrznéy/ która pátrzálá ná wschód słońcá / á byłá zámkniona. 2 Y rzékł PAN do mnie: Tá brama zámkniona będźie: nie będźie otworzona/ y "mąż nie wnidźie przez nię: bo PAn Bóg Izráelski wszedł przez nię: y będźie zámkniona 3 kśiążęćiu. Kśiążę sámo będźie śiedźiec w niéy/ áby iádło chléb przed PANEM: drogą bramy przyśionká wchodźić będźie/ á drogą iéy wychodźić. 4 Y przywiódł mię drogą bramy Północnéy przed oblicze domu: y vyźrzałem áno nápełniłá chwałá PANská dóm PANski: y padłem ná oblicze moie. 5 Y rzékł do mnie PAN: Synu człowieczy połóż serce twoie/ á pátrz oczymá twémi/ y vszymá twémi słuchay wszytkiégo co ia mówię do ćiebie: o wszytkich "ceremoniách domu PANskiégo/ y o wszech zakoniéch iego: y "położysz serce twoie ná drogách' kośćielnych po wszytkich wyśćiách świętynie. 6 Y rzeczesz do drážniącégo mnie domu Izráelowégo: To mówi PAn Bóg: Miéyćie dosyć ná wszech złośćiách wászych domie Izráelów: 7 Przeto że wwodźićie syny obcé/ nie obrzezáné ná sercu/ y nie obrzezáné ná ćiele/ żeby byli w świętyniéy moiéy/ y mázáli dóm móy: y ofiáruiećie chleby moie/ tłustość y krew: y łamiećie przymiérze moie wszémi złośćiámi wászémi. 8 A nie strzegliśćie przykazánia świętynie moiéy: y postáwiliśćie stróże obrzędów moich w świętyni moiéy C sámi sobie. 9 To mówi PAN Bóg: Zaden cudzoźiemiec nie obrzezány ná sercu/ y nie obrzezány ná ćiele/ nie wnidźie do świętynie moiéy: żaden syn obcy/ który iest w pośrzodku synów Izráelowych. 10 Ale y Lewitowie/ którzy dáleko odstąpili odemnie "w błędźie synów Izráelskich'/ y zbłądźili odemnie zá bałwány swémi/ y nieśli "niepráwość swoie': 11 będą w świętyniéy moiéy "stróżmi y wrótnymi bram domu/ y sługámi domu: oni będą bić cáłopalenia/ y ofiáry ludu: y oni stać będą przed nimi áby im służyli. 12 Przeto iż służyli im przed oczymá bałwanów ich/ y byli domowi Izráelowému zgorszeniém niepráwośći: D przetom podniósł rękę moię ná nię/ mówi PAN Bóg/ y poniosą niepráwość swoię: 13 A nie przybliżą śię do mnie áby mi spráwowáli vrząd kápłáński: áni przystąpią "do żadnéy świątnice moiéy podle' świątynie świętych: ále poniosą sromotę swoię/ y złośći swé które czynili. 14 Y poczynię ie odźwiérnymi domu ná wszelkiéy posłudze iego/ y ná wszytko co śię dźiać będźie w nim. 15 Lecz kápłani y Lewitowie synowie Sádok/ którzy strzegli obrzędów świątynie moiéy/ gdy błądźili synowie Izráelowi odemnie/ ći E przystąpią do mnie/ áby mi służyli: y stać będą przed oczymá mémi/ áby mi ofiárowáli tłustość y krew/ mówi PAN Bóg. 16 Ci wnidą do świętynie moiéy: ći też przystąpią do stołu mego áby mi służyli/ y strzegli obrzędów moich. 17 A gdy będą wchodźić do bram śieni wnętrznéy/ obloką száty lniáné: á nie wnidźie ná nie nic wełniánégo/ gdy służą w bramách śieni wnętrznéy/ y wewnątrz. 18 Czapki lniáné będą ná głowách ich/ y vbránie płóćienné będźie ná biodrách ich/ á nie będą śię opásowáć "w poćie. 19 A gdy wynidą do śieni zewnętrznéy do F ludu/ zewloką száty swé w których służyli/ y położą ie w skárbnicy świątynie/ á obloką śię w iné száty: "á nie 20 poświęcą ludu szátámi swémi. Głowy też swéy golić nie będą/ áni włosów zápuszczáć: ále niech strzygąc przystrzygáią głów swoich. 21 Y winá niech nie piie żaden kápłan kiedy ma wniśdź do śieni wnętrznéy. 22 "Y wdowy y porzuconé niech niepoymuią zá żony: ále pánny z nasienia domu Izráelowégo: ále y wdowę która będźie wdową po kápłanie/ póymą. 23 A lud móy vczyć będą co zá różność między rzeczą świętą á splugáwioną/ y między rzeczą czystą á nieczystą/ 24 okażą im. A gdy będźie spór/ stać

"to iest, nie będą vrzędu kápłáńskiégo odpráwiáć, tylko strzéc domu.

"żaden. Hebrá.

"vstáwách. H
"obaczysz pilnie drogi. H.

Którzy mieli bydź przypuszczeni do kápłáństwá

"gdy błądźił Izráel. H.
"zapłátę niepráwośći swéy Hebrá.

"do wszéch świątośći moich, do. H.

"gdy śię pocą.

"nie dotkną śię.

"Leu. 21 c. 24

Kápłanóm vczyć y sądźić każe.

będą ná sądziech moich / y sądzić będą: práw moich y przykazánia mego we wßech świetách vroczystych strzédz będą / y ßábbáty moie święcić będą. 25 A do vmárłégo człowieká nie wnidą / áby sie nie zmázáli: chybá do oycá y do mátki / y do syná y do córki / y do brátá y do siostry / która drugiégó mężá nie miálá: którémi sie mázáć będą. 26 A gdy będzie oczyściony / náliczą mu siedm dni. 27 A w dźień weßćia swego do świetynie / do sieni wnetrzné áby mi służył w świątyni / ofiáruie zá grzéch swóy / mówi PAN Bóg. 28 *A nie będą mieć dziedzictwá / iam dziedzictwo ich: y osiádłości nie daćie im w Jzráelu / bom ia osiádłość ich. 29 Ofiáre y zá grzéch / y zá występ oni ieść będą: y káżdy *ßlub w Jzráelu ich będzie. 30 *A piérwiastki wßech piérworodnych / y wßytkié mokré ofiáry ze wßech które ofiáruią / kápláńskié będą: y piérwiastki *pokármów wáßych dáwáć będziećie kápłanowi / áby oddał błogosłáwieństwo domowi twemu. 31 *Zadnéy zdechliny / áni poimánégo od źwierzów / z ptaków / y z bydłá / nie będą ieść kápłani.

G

*Deu:18.21. Nu:18.c 20.

*co kto ślubił ofiárowáć Bogu.
*Exo:32. d 29.
*ćiast, H. to iest, chlebá,
*Leu.22.b 8

ROZDZ. XLV.

1 A Gdy poczniećie ziemie lósem dzielić / oddźielćie *piérwastki PANV poświątné z ziemie / ná dłużą pięć y dwádźieśćiá tysięcy / á ná ßérzą dziesięć tysięcy: poświątnym to będziećie we wßey gránicy iego w około. 2 A będzie z káżdéy strony *poświeconé pięć set á pięć set ná cztéry strony w około: á pięćdziesiąt łokći *ná przedmieśćie iego w około. 3 A od téy miáry wymierzyß wzdłuż dwádźieśćiá y pięć tysięcy / á wßérz dziesięć tysięcy: á ná tym będzie kośćioł y świetynia świetych. 4 Poświątné z ziemie będzie kápłanóm sługóm świątnice / którzy przystępuią do służby PANskiéy: y będzie im mieysce ná domy / y ná świetynią świątośći. 5 A dwádźieśćiá y pięć tysięcy wzdłuż / á dziesięć tysięcy wßérz będzie dla Lewitów / którzy posługuią w domu: ći posiędą dwádźieśćiá skárbnic. 6 A ná osiádłość miástá daćie pięć tysięcy wßérz / á wzdłuż dwádźieśćiá y pięć tysięcy / podług oddźielenia świetynie / ná wßytek dóm Jzráelski. 7 Kśiążęciu też z tąd y z owąd ná oddzielenié świetynie / y ná osiádłość miástá / przed oddzieleniem świetynie / y przed osiádłośćią miástá *od boku morzá áż *do morzá / á od boku wschodniégo áż do wschodu słońcá: A długość według káżdéy strony od gránice zachodniéy / áż do gránice wschodniéy. 8 Z ziemie będzie miał osiádłość w Jzráelu: y nie będą dáléy pustoßyć kśiążętá ludu mégo / ále ziemię dádzą domowi Jzráelskiemu według pokolenia ich. 9 To mówi PAN Bóg: Dosyć miéyćie ná tym kśiążętá Jzráelskié: niepráwośći y łupieztwá zániechayćie / á sądy y spráwiedliwość czyńćie: *oddźielćie gránice wáßé od ludu mégo / mówi PAN Bóg. 10 Wagá spráwiedliwa / y Ephi spráwiedliwé / y bat spráwiedliwy będzie v was. 11 Ephi y bat równé y w iedne miáre będą: żeby bat brał dźiesiątą część *korcá / á ephi dźiesiątą część korcá: według miáry korcá będzie pomierzánié ich. 12 A sykiel dwádźieśćiá pieniędzy ma. A *dwádźieśćiá syklów / y pięć y dwádźieśćiá syklów / y piętnaśćie syklów / grzywnę czynią. 13 A té są *piérwiastki / które weźmiećie: ßóstą część ephy z korcá pßenice / y ßóstą część ephy z korcá ięczmienia. 14 Miárá też oliwy / bat oliwy / dźiesiąta część korcá iest: á dźiesięć batów korzec czynią: bo dźiesięć batów nápełniáią korzec. 15 A báráná iednégo z trzódy dwu set z tych / które chowáią Jzráel ná ofiáre / y ná cálopalenié / y ná zapokoyné dla oczyśćienia zá nie / mówi PAN Bóg. 16 Wßytek lud ziemski będzie powinien ten podatek kśiążęciu Jzráelskiému. 17 A *ná kśiążęciu będą cáłopalenia y ofiárá / y *mokré ofiáry / ná vroczysté świetá / y ná soboty / y ná wßytkié vroczysté świetá domu Jzráelowégo: on będzie czynił zá grzéch ofiáre / y cáłopalenié / y

A B C D E F

*ábo, dar, H
Wßytkáźie miá obiecána podźielona ná cztéry częśći. Piérwßa poświecona kápłanóm y kośćiołowi
*ná świetynią, H.
*ná błonie, ábo ná plác.

Wtóra część Lewitóm.

Trzećia miástu.

Czwartá kśiążęciu.

*od węgłá, H
*ná zachód, Hebr.

Vpominánié do kśiążąt Izráelskich.

*złóżćie pobory wáße z ludu, H.
O spráwiedliwych miárách.
*gomérá, H.

Exo:30.b 13
Leu:27. c 25
Nu:3. g 47.
*to iest, ßeśćdźiesiąt syklów.
*ofiáry.
O piérwiastkách.

*kśiążę będźie powinnę dáwáć.
*mokré ofiáry.

zapokoyné ofiáry ná oczyścienię zá dóm Izráelski. 18 ᵛTo mówi PAN Bóg: Pierwszégo miesiącá/pierwszég dniá miesiącá weźmiesz cielcá z stádá ᵛniepokalánégo / á oczyściß świetynią. 19 ᵛA weźmie kápłan ze krwie która będzie zá grzéch / y włoży ná podwoie domu / y ná cztéry węgły kráiu ołtarzá/y ná podwoie brámy/y sieni wnętrznéy. 20 ᵛA ták vczyniß siódmég dniá z mieyscá zá káżdégo ᵛktóry nie wiedział/á błędem zwiedzion iest: y oczyściß ᵛzá dóm. 21 ᵛW pierwszym miesiącu czternastégo dniá miesiącá będziecie mieć vroczysté świeto Pászchy: siedm dni przasniki iedzione będą. 22 ᵛA vczyni kśiążę dniá onégo zá się y zá wszytek lud ziemski/ cielcá zá grzéch. 23 ᵛá w świeto siedmia dni/ będzie czynił cálopalenié PANu/siedm cielców/ y siedm báránów niepokalánych ná káżdy dźień przez siedm dni: á zá grzéch kozłá kóz ná káżdy dźień. 24 ᵛy ofiáre ephi do cielcá / á ephi do báráná vczyni / y oliwy hin przy káżdym ephi. 25 ᵛSiódmégo miesiącá/ pietnastégo dniá miesiącá/w świeto vroczysté / vczyni ᵛiáko wyszéy powiedziano przez siedm dni / ták zá grzéch / iáko zá cálopalenié/ y ofiáre/y oliwę.

Ofiáry pierwszégo miesiącá.

ᵛnie náganionégo, bez żadnéy wady.

ᵛktóry z niewiádomości zgrzészył.

ᵛábo, on dom, H.

Ofiáry wielkonocné.

ᵛofiáruie, Hebr.

ᵛH.

ROZD. XLVI.

To mówi PAN Bóg: Brámá sieni wnętrznéy/która pátrzy ná Wschód/będzie zámkniona przez sześć dni w które robią. á w dźień Sobotny będzie otworzona: ále y w dźień pierwszy miesiącá będzie otworzona. 2 ᵛA wnidzie kśiążę drógą przysionku brámy z zewnątrz / y stać będzie v progu brámy: á ᵛbędą czynić kápłani cálopalenié iego/y zapokoyné ofiáry iego: á będzie się ᵛmodlił ná progu brámy/ y wnidzie: lecz brámá nie będzie zámkniona áż do wieczorá. 3 ᵛA będzie się modlił lud ziemski v drzwi onéy brámy w Soboty/ y ná nowie przed PANEM. 4 ᵛA cálopalenié to ofiáruie kśiążę PANV: w dźień Sobotny sześć báránków ᵛniepokalánych/y báráná niepokalánégo. 5 ᵛA obiáty ephi do báráná/ á do báránków obiáte którą da ręká iego: á oliwy hin do káżdég ephi. 6 ᵛA ná dźień nowégo miesiącá cielcá ᵛz stádá niepokalánégo: y sześć báránków / y báránów będą niepokaláné. 7 ᵛA ephi do cielcá/ephi téż do báráná vczyni obiáty: á do báránków/ ᵛiáko naydźie ręká iego: á oliwy hin do káżdégo ephi. 8 ᵛA gdy ma wnisdź kśiążę / drógą przysionku brámy niech wnidzie/y tąż drógą niechay wynidźie. 9 ᵛLecz gdy będzie wchodził lud ziemski przed PANA ná dni vroczysté: który wnidzie brámą Północną áby się kłániał/ niech wynidźie drógą brámy Południowéy: á kto wchodzi drógą brámy Południowéy/niech wynidźie drógą brámy Północnéy: nie wraca się drógą brámy którą wszedł/ ále przećiwko niéy wynidźie. 10 ᵛA kśiążę w pośrzodku ich z wchodzącymi wnidzie/ á z wychodzącymi wynidźie. 11 ᵛA ᵛw iármárki/ y ná vroczysté dni / będzie obiátá ephi do cielcá/y ephi do báráná/á iágniętj będzie ofiárá/ile da ręká ieg/ á oliwy hin do káżdégo ephi. 12 ᵛA gdy czynić będzie kśiążę dobrowolné cálopalenié / ábo zapokoyné dobrowolné PANV: otworzą mu bráme która pátrzy ná Wschód/y będzie czynił cálopalenié swé / y zapokoyné swé / iáko zwykło bywáć w dźień Sobotny: á wynidźie/ y záwrą bráme gdy wynidźie. 13 ᵛA báránká tego rocznégo niepokalánégo będzie czynił cálopaleniem co dźień PANV: záwsze ráno czynić ie będzie. 14 ᵛA vczyni obiáte nań co poránek/szóstą część ephi / á oliwy trzecią część hin / áby byłá zmiészána z białą mąką: obiátá PANV zakonna vstáwiczna y wieczna. 15 ᵛvczyni báránká/y obiáte/y oliwę co poránek: cálopalenié wieczné. 16 ᵛTo mówi PAN Bóg: Jeśli da kśiążę dar któremu z synow swych: dźiedźictwo iego będzie z synów iego/posiedą ie dźiedźicznym práwem. 17 ᵛA ieśli ᵛco odkaże z dźiedźictwá swego któremu z sług swoich/ będzie iego áż do roku ᵛodpustu/ y wróci się do kśiążęćiá: lecz dźiedźictwo iego / synóm

Ofiáry w Sabbát y nowégo miesiącá.

ᵛofiárnią.

ᵛábo, kłániał. Tákże y niżéy ver: 3.

Ofiárá kśiążęćiá.

ᵛżadnéy wády niemáiących.

ᵛsyná bykowégo, H.

ᵛco przemoże, Hebr.

Którędy máią wchodźić y wychodźić z kośćiołá.

ᵛná świętá, H.

ᵛiáko naydźie H.

Ofiárá kśiążęćiá dobrowolna.

ᵛda dar, H.

ᵛwolnośći.

18 iego będźie. ˀ A nie weźmie kśiążę z dźiedźictwá ludu gwałtem / y z ośiádłośći ich : ále z ośiádłośći swéy da dźiedźictwo synóm swym : żeby sie nie rozprászał lud móy káżdy od ośiádłośći swéy. 19 ˀ Y wwiódł mie przez weśćie które było z boku bramy do skárbnic świątnice do kápłanów / które pátrzyły ná Pułnocy / á było tám 20 mieysce pátrzące ná Zachód. ˀ Y rzékł do mnie : To iest mieysce gdźie będą wárzyć kápłani zá grzéch y zá występ: G gdźie będą wárzyć obiáte áby nie wynośili do śieni zewnętrznéy / y áby był 21 poświęcony lud. ˀ Y wywiódł mie do śieni zewnętrznéy / y obwiódł mie po czterzech kątách śieni : á oto śionká byłá w kąćie śieni káżdéy / śionká w 22 káżdym kąćie śieni. ˀ We czterzech kąćiech śieni / śionki rozłożoné / czterdźieśći łokiet wzdłuż / á trzydźieśći w 23 szérz / iednéy miáry czterzy były. ˀ A śćianá wokoło obtaczáiąca czterzy śionki : y kuchnie poczynioné były 24 pod gankámi wokoło. ˀ Y rzékł do mnie : Ten iest dóm kuchen / w którym wárzyć będą słudzy domu ˀPáńskiego ˀ ofiáry ludu.

Miéyscá gdźie kápłani ofiáry wárzyć mieli.

ROZD. XLVII.

Widzenie wody z kośćiołá wychodzącéy.

Przez té wody pospolićie rozumieią náukę Ewánieliską s. od P. Chrystusá záczętą, á przez Apostoły y ich námieśniki rozmnożoną po świećie. wszákże tákie táiemnice tu opisánie, że do tego másu tych wód żaden rozum ludzki przebrnąć niemógł.

1
Obróćił mie ku drzwiom domu / á oto wody wychodźiły z pod progá domu ná A Wschód słońcá : bo oblicze domu pátrzyło ná Wschód słońcá : á wody schodźiły ná práwy bok kośćiołá ná 2 Południe ołtarzá. ˀ Y wywiódł mie drogą bramy Północnéy / á obróćił mie ku drodze przed bramą zewnętrzną / ná drogę która pátrzyłá ná Wschód słońcá / á oto wody wylewáiące z boku práwégo. 3 ˀ Gdy wychodźił mąż ná wschód słońcá / który miał sznur w ręce swéy / á wymierzył tyśiąc łokiet : y przewiódł mie przez 4 wodę áż do kostek. ˀ Y zás wymierzył tyśiąc / y przewiódł mie przez wo- 5 dę áż do kolan. ˀ Y wymierzył tyśiąc / y przewiódł mie przez wodę áż do nérek. Y wymierzył tyśiąc / potoku którégóm niemógł przebrnąć : bo sie podnieśły były wody głębokiego potoku / który niemoże być przebrniony. 6 ˀ Y rzékł do mnie : ˀZáiste widźiał B synu człowieczy. y wywiódł mie / y o- 7 bróćił do brzegu potoku. ˀ A gdym sie obróćił / álić po brzegu potoku drze- 8 wá bárzo wiele z obudwu stron. ˀ Y rzékł do mnie: Té wody które wychodzą ˀdo mogił piasku wschodniégo ˀ/ á schodzą ná równinę pusczy / wnidą do morzá / y wynidą / á będą vzdrowione wody. 9 ˀ A wszelka duszá żywiąca / która płaza / gdźiekolwiek przyidźie potok / będźie żywa : y będźie ryb dosyć wiele : gdy tám przyidą té wody / y będźie vzdrowiono / y żyć będźie wszytko / 10 dokąd przyidźie potok. ˀ Y będą stać nád nimi rybitwi / od Engáddi áż do Engállim ˀsuszenie niewodów będźie ˀ: wiela rodzáiów będą ryby ięj / 11 iáko ryby morzá wielkiégo / mnóstwá zbytniégo. ˀ Lecz ná brzegách ięj y ná błotách nie będą vzdrowioné / bo sie 12 w sólné żupy obrócą. ˀ A nád potokiem wyrośćie ná brzegách iego z obudwu stron wszelkié drzewo owoc C rodzące: nie opádnie list z niego / y nie vstánie owoc iego : ná káżdy mieśiąc przyniesie ˀnowy owoc / bo wody iego z świątnice wynidą : y będźie owoc iego ná pokarm / á liśćie iego ná lé- 13 kárstwo. ˀ To mówi PAN Bóg : Tá iest gránicá / w któréy pośiędźiećie źiemie dwoienaśćie pokolenié Izráelowé : bo Józeph ˀdwoiáki sznur ma. 14 ˀ A pośiędźiećie ią káżdy równie iáko y brát iego : nád którą podnióstem rękę moię żebym dał oycóm wászym: y dostánie sie wam tá źiemiá w ośiá- 15 dłość. ˀ A tá iest gránicá źiemie : ku stronie Północnéy od morzá wielkiégo drogą Hethálon / idącym do Se- 16 dádá / ˀ Emáth / Berothá / Sábárim / które iest miedzy gránicą Dámászku á miedzy gránicą Emáth / ˀ dóm Thychon ˀ/ który iest podle gránice 17 Aurán. ˀ Y będźie gránicá od morzá áż do ˀśieni Enon ˀ/ gránicą Dámászku / y od Północy do Północy : gránicá Emáth stroná Północna. 18 ˀ A stroná Wschodnia z pośrzód Aurán / y z pośrzód Dámászku / y z pośrzód Gáláád / y z pośrzód źiemie Izráelskiéy / Jordan rozgrániczáiący do mo-

ˀwidziałeśli. H.

ˀdo Geile wschodowéy. H.

ˀábo, niewody zárzucáć będą. H.

H.

ˀvl. pierworodztwá.

Gránice źiemie świętey

ˀdwie częśći ma.

ˀHáser Háthichon. H.

ˀHáser Enon H.

rzá Wſchodniégo/ będźiećie też mierzyć ſtronę Wſchodnią. 19 A ſtroná Południowa ná Południe od Thámárá áż do wód *przećiwieńſtwá Kádes: á potok áż do morzá wielkiégo: á to ieſt ſtroná Południowa ná Południe: 20 A ſtroná morzá / morze wielkié od gránice ná proſt / áż przyidźieß do Emáth: tá ieſt ſtroná morzá. 21 A podźielićie ſobie tę ziemię według pokoleń Izráelowych: 22 y weźmie ćie ią w dźiedźictwo ſobie / y przychodniom którzy przyſtáną do was/ którzy ſpłodzą ſyny w pośrzodku was: á będą wam iáko tuṙodźicy miedzy ſynmi Izráelowymi: z wámi będą ſie dźielić oſiádłośćią w pośrzodku pokoleni Izráelowych. 23 A przy którymkolwiek pokoleniu przychodźień będźie / tám mu daćie oſiádłość / mówi PAN Bóg.

*ábo, ſwaru, H. Meriboth Kich.

ROZD. XLVIII.

Podźielenie ziemie świętéy káżdému pokoleniu.

1 TE Imioná pokoleń od gránic Północnych podle drógi Hethálon idącÿ do Emáth / *śién Enán gránicá Dámáßku ku Północy podle drogi Emáth. A będźie mu ſtroná Wſchodnia Morze/ Danowi iedná. 2 A przy gránicy Dánowéy/ od ſtrony Wſchodniéy áż do ſtrony *morzá/ Aſſerowi iedná: 3 á przy gránicy Aſſerowéy/ od ſtrony Wſchodniéy áż do ſtrony morzá/ Nephtálemu iedná. 4 A przy gránicy Nephtáli / od ſtrony Wſchodniéy áż do ſtrony morzá/ Mánáſſemu iedná. 5 A przy gránicy Mánáſſe / od ſtrony Wſchodniéy áż do ſtrony morza / Ephráimowi iedná: 6 A przy gránicy Ephráimowéy / od ſtrony Wſchodniéy áż do ſtrony Morzá / Rubenowi iedná. 7 A przy gránicy Rubenowéy/ od ſtrony Wſchodniéy áż do ſtrony Morzá/ Judźie iedná. 8 A przy gránicy Judi/ od ſtrony Wſchodniéy áż do ſtrony Morzá/ będą *piérwoćiny które odłączyćie/ pięć y dwádźieśćiá tyśięcy ná ßérzą y ná dłużą / iáko káżda częśc od ſtrony Wſchodniéy áż do ſtrony Morzá: á będźie świętyniá w pośrzodku iéy. 9 Piérwoćiny/ które odłączyćie PANV / w zdłuż ná dwádźieśćiá y pięć tyśięcy/ á w ßérz ná dźieśięć tyśięcy. 10 A té będą piérwoćiny świętynie káplanów: ná Północy wzdłuż dwádźieśćiá y pięć tyśięcy / á ku morzu w ßérz dźieśięć tyśięcy: ále y ná Wſchód w ßérz dźieśięć tyśięcy / á ná Południe w zdłuż dwádźieśćiá y pięć tyśięcy: á świętyniá PAnſka będźie w pośrzodku ich. 11 Káplanóm *świątnicá będźie z ſynów Sádok / którzy przyſtrzegáli Ceremoniy moich / á nie błądźili gdy błądźili ſynowie Izráelowi/ iáko błądźili y Lewitowie. 12 A będą ich piérwoćiny z piérwoćin ziemie świeté świętych / przy gránicy Lewitów. 13 Lecz y Lewitóm tákże przy gránicy káplanów dwádźieśćiá y pięć tyśięcy wzdłuż/ á w ßérz dźieśięć tyśięcy. Wßytkié długośći dwádźieśćiá y pięć tyśięcy / á ßérokośći dźieśięć tyśięcy. 14 A nie przedádzą z tego / áni zámienią / áni przenoßoné będą piérwoćiny ziemie/ bo ſą poświęconé PANV. 15 A pięć tyśięcy które zbywáią w ßérokośći przez dwádźieśćiá y pięć tyśięcy / nie poświęconé będą miáſtu ná mießkánié / y *ná przedmieśćié / y będźie miáſto w pośrzodku iego. 16 A to wymierzenié iego: ná ſtronę północną pięć ſet y cztéry tyśiące / á ná ſtronę Południową pięć ſet y cztéry tyśiące: á ná ſtronę Wſchodnią pięć ſet y cztéry tyśiące: á ná ſtronę Zachodnią pięć ſet y cztéry tyśiące. 17 A będźie *przedmieśćia mieyſkiégo ná północy dwie śćie y pięćdźieśiąt / á ná Południe dwieśćie y pięćdźieśiąt/ y ku morzu dwie śćie y pięćdźieśiąt/ á ná Zachód dwieśćie y pięćdźieśiąt. 18 A co będźie zbywáć wzdłuż/ według piérwoćin świątynie/ dźieśięć tyśięcy ná Wſchód słońcá / y dźieśięć tyśięcy ná Zachód/ będą iáko piérwoćiny świątynie: á będźie zboże z niego ná chléb/ tym którzy ſłużą miáſtu. 19 A ći którzy ſłużą miáſtu / będą robić ze wßech pokoleni Izráelowych. 20 Wßytkié piérwoćiny / dwudźieſtu y piąći tyśięcy/ po dwudźieſtu y piąći tyśięcy ná cztérzy gránie/ będą odłączoné ná

*Háſár Enan H.

*Zachodniéy.

*podárek, H.

*ábo, poświęconym, H.

*ábo, ná błonie, H.

*ábo, błonia.

pierwociny świetynie/y ná oſádę miáſtá. 21 A to co zoſtánie/ kśiążęcé bedźie z káżdéy ſtrony pierwocin świątynie/y oſády miáſtá ná przećiwko dwudźieſtu y pięći tyśiecy pierwocin áż do gránice Wſchodniéy: ále y ku morzu przećiw dwudźieſtu y pięći tyśiecy áż do gránice morzá: tákież miedzy cześciámi kśiążecémi bedźie: y bedą pierwociny świetynié y świetynia kośćiołá w pośrzodku iego. 22 A z ośiádłości Lewitów/y z ośiádłości miáſtá w pośrzodku cześci kśiążecych: bedźie miedzy gránicą Judy y miedzy gránicą Beniáminá/ y kśiążećiu należéć bedźie. 23 A innym pokoleniom: Od ſtrony Wſchodniéy áż do ſtrony Zachodniéy/ Beniáminowi iedná. 24 A przećiw gránicy Beniáminowéy/ od ſtrony Wſchodniéy áż do ſtrony Zachodniéy/ Simeonowi iedná. 25 A przy gránicy Simeonowéy/od ſtrony Wſchodniéy/ áż do ſtrony Zachodniéy/ Iſáchár iedná. 26 A wedle gránice Iſáchárowéy/od ſtrony Wſchodniéy/ áż do ſtrony Zachodniéy/ Zábulonowi iedná. 27 A przy gránicy Zábulonowéy/ od ſtrony Wſchodniéy áż do ſtrony Morſkiéy/ Gádowi iedná. 28 A wedle gránice Gádowéy/ku ſtronie Południowéy ná Południe: y bedźie gránicá od Thámár áż do wód *przećiwieńſtwá Kades/ dźiedźictwo przećiw morzu wielkiemu. 29 Táć ieſt źiemiá którą puśćićie ná *lós pokoleniom Izráel: y té rozdźiały ich/ mówi PAN Bóg. 30 A té wychodzenia miáſtá: od ſtrony Północnéy pięć ſet y cztéry tyśiące námierzyß. 31 A bramy mieyſkié imionmi pokoleni Izráelowych: trzy bramy od Północy/ bramá Rubenowa iedná/ bramá Judowa iedná/ bramá Lewi iedná. 32 A ná ſtronie Wſchodniéy pięć ſet y cztéry tyśiące: á trzy bramy/ bramá Jozephowa iedná/ bramá Beniáminowá iedná/ bramá Dánowá iedná. 33 A ná ſtronę Południową pięć ſet y cztéry tyśiące námierzyß: y trzy bramy/bramá Simeonowá iedná/ bramá Iſſáchárowá iedná/bramá Zábulonowá iedná. 34 A ku ſtronie Zachodniéy pięć ſet y cztéry tyśiące: á bram ich trzy/ bramá Gádowá iedná/ bramá Aſſerowa iedná/ bramá Nephtáli iedná. 35 Wokoło oſmnaśćie tyśiecy/á imię miáſtá od onégo dniá: PAN támże.

*Meribſkich, H. abo ſwaru.

*ábo, w dźiedźictwo, H.

PROROCTWO DANIELOWE.

ROZDZIAŁ I.

1 A ROKU trzećiégo króleſtwá Joákimá królá Judzkiégo/ przyſzedł Nábuchodonozor król Bábiloński do Jeruzálem/ y oblégł ie. 2 Y dał Pan w ręce iego Joákimá królá Judzkiégo/y cześć naczyniá domu Bożégo/ y záwiózł ie do źiemie Sennáár/ do domu Bogá ſwego/y wniósł naczynié do domu ſkárbu Bogá ſwego. 3 Y rzékł król Aſphenezowi przełożonému trzebieńców/ áby wwiódł z ſynów Izráelowych/ á z naśienia króleẃſkiégo y Páńſkiégo/ 4 pácholetá w którychby nie było żadnéy zmázy/pięknych vrodą/y wyćwiczoné we wſzelákiéy mądrośći/ oſtrożné w vmieietnośći/ y vczoné w náuce/ á którzyby mogli *ſtać w pálacu króleẃſkim/ áby ich vczył piſmá y ięzyká Cháldeyſkiégo. 5 Y poſtánowił im król obrok ná káżdy dźień z potraw ſwoich/ y z winá z którégo ſam pił/ áby wychowáni przez trzy látá/ potym ſtali przed obliczem króleẃſkim. 6 Byli tedy miedzy nimi z ſynów Judzkich/Dániel/Ananiaß/Miſáel/ 7 y Azáriaß. Y dał im Przełożony trzebieńców imioná: Dánielowi Bálthaſſár: Ananiaßowi/Sydrách: Miſáelowi

A

B

Z roskazánia króleẃſkiégo Dániel ze trzemá towárzyßmi w niewoléy, ná ſłużbę króleẃſką obrány.

*ſłużyć.

8 ſáelowi Miſách: á Azáriaſzowi/ Abdenago. Lecz Dániel poſtánowił w ſercu ſwoim żeby ſie nie mázał z ſtołu królewſkiego/ áni winem picia iego: y prośił Przełożonégo rzezáńców/ 9 żeby ſie nie zmázał. A dał Bóg Dánielowi łáſkę y miłośierdźie przed oblic- 10 zem Przełożonégo rzezáńców. A rzekł Przełożony rzezáńców do Dánielá: Boię ſie ia Páná mego królá/ który wam poſtánowił iedło y picie: który ieſli vyźrzy twarzy wáſze chudſze niż innych młodźieńców rówienników wáſzych/ potepićie głowę moię królowi. 11 A rzekł Dániel do C Máláſárá/ którego był poſtánowił Przełożony rzezáńców nád Dánielem/ Ananiaſzem/ Miſáelem/ y Azá- 12 riaſzem. Doświadcz nas proſze ćie ſług twoich przez dźieśieć dni/ á niech nam dawáią iárzyny ku iedzeniu/ á 13 wodę ku piciu: á przypátruy ſie twarzóm naſzym/ y twarzam pácholąt które iedzą potráwy królewſkie: á iáko vyźrzyſz vczyniſz z ſługámi twymi. 14 Który vſłyſzawſzy mowę tákową/ doświadczał ich przez dźieśieć dni. 15 A po dźieśiąci dni pokazáły ſie twarzy ich lepſze y ćieliſtſze niżli wſzech pácholąt które iádły potráwy królew- 16 ſkie. Tedy Máláſár brał potráwy y wino napoiu ich: á dawał im iá- 17 rzyn. A tym pácholętam dał Bóg D vmiejetność/ y náukę we wſzelákich kśięgách y w mądrośći: á Dánielowi dał wyrozumienie wſzelákiego widzenia/ y snów. 18 A ták gdy ſie wypełniły dni po których był król rzekł/ áby ie wprowádzono/ przywiódł ie przełożony rzezáńców przed oczy Nábuchodonozorá. 19 A gdy z nimi król rozmawiał/ nie nálezli ſie tácy ze wſzytkich/ iáko Dániel/ Ananiaſz/ Miſáel/ y A- 20 záriaſz: y ſtawáli przed królem. A wſzelkie słowo w mądrośći y w rozumie którego pytał ſie król v nich/ nálazł w nich dźieśiećioráko nád wſzytkie wieſzczki y czárnokśiężniki/ którzy byli we wſzytkim króleſtwie iego. A był Dániel áż do pierwſzego roku Cyruſá królá.

Dániel nie chce potraw królewſkich przeſtáiąc ná iárzynach.

to ieſt, przypráwićie mię o gárdło v królá.

Mądrość ich nád inſze medrce. Służyli Hebr

niżey 6 g 22

Kśięgi Dánielowe/ cześćią Hiſtoria rzeczy przeſzłych opiſuią/ cześćią proroctwá przyſzłych: á zwłaſzczá pewny czás zacność y wielkość Króleſtwá P. Chriſtuſowego/ y przyśćie Antichriſtowe. Tych kśiąg niektóre cześći/ iáko pieśń trzech młodźieńców/ hiſtorya Zuzánny/ Belá y smoká którego zábił Dániel/ Żydźi y odſczepiency z liczby kśiąg świetych od ćináią. Ale ie Kośćioł ś. powſzechny y ſtárzy Doktorowie/ á ná nie ś: Ignácius vczeń Apoſtolſki/ Tertulianus, Ciprianus, Baſilius, Epiphanius, Origenes, Athanaſius, Chriſoſtomus, Theodoretus, Ambroſius, Auguſtinus, y Concilium Trydentſkie z nimi/ zá Boſkie piſmo/ iáko y inne cześći tegoż Proroká máią.

ROZDZIAŁ. II.

1 A ROku wtórego króleſtwá Nábuchodonozorá/ widźiał Nábuchodonozor ſen/ y zlekł ſie duch iego/ á ſen iego odſzedł od niego. 2 A roſkazał król áby przyzwano wieſzczków/ y czárnokśiężników/ y czárowników/ y Cháldeyczyków/ żeby oznaymili królowi ſny iego: którzy gdy przyſzli/ ſtáneli przed 3 królem. A rzekł do nich król: Widźiałem ſen: á ná myśli będąc zátrwożony/ niewiem com widźiał. 4 A odpowiedźieli Cháldeyczycy królowi po Syryiſku: królu żyy ná wieki: powiedz ſen ſługóm ſwym/ á wykład 5 iego oznaymiemy. A odpowiádáiąc król rzekł Cháldeyczykóm: Mowá odeſzłá odemnie: ieſli mi nieoznaymićie ſnu y wykłádu iego/ zginiećie wy/ á domy wáſze pośpolite będą. 6 Lecz ieſli ſen y wykład iego powiećie/ zapłáty/ y dáry/ y cześć wielką odnieśiećie odemnie: ſen tedy y wykład ie- 7 go pokażćie mi. Odpowiedźieli poB wtóre/ y rzekli: król niech powie ſen ſługóm ſwoim/ á wykład iego poká- 8 żemy. Odpowiedźiał król y rzekł: Záiśte wiem że czás odkupuiećie/ wie- 9 dząc iż odeſzłá mowá odemnie. A ták ieſli mi ſnu nie oznaymićie/ ieden ieſt wyrok o was/ żebyśćie wykład fałeczny y zdrády pełny złożyli/ ábyśćie mówili przedemną áżby czás przeminął. Przeto ſen powiedźćie mi/ ábych wiedźiał że też wykład iego 10 prawdźiwy powiedaćie. Tedy odpowiedáiąc Cháldeyczycy przed kró-

Sen Nábuchodonozorów, którego medrcy Cháldeyſcy zgádnąć nie mogli.

w gnóy, obrócone abo w wychody. H.

lem / rzekli : Niemász człowieká ná ziemi/ktoryby mowe twą krolu mógł wypełnić : lecz áni żaden [a] z królów wielki y możny / o słowo tákowé nie pyta sie od żadnégo wieszczká/ y czárownika/ y Chaldeyczyká. 11 Bo mowá o którą sie ty pytasz krolu ciężka iest: áni sie naydzie żaden ktoby ią oznaymił przed obliczem królewskim : oprócz bogów ktorych [b] obcowánié nie iest z ludźmi. 12 Co vsłyszawszy król w zapálczywośći y w gniewie wielkim roskazał / áby zginęli wszyscy medrcy Bábilońscy. 13 A gdy wyszedł dekret / zábiiano medrce / y szukano Dánielá y towárzyszów iego áby zginęli : 14 Tedy Dániel [c] pytał sie o práwie/y o wyroku / od Ariochá hetmáná żołnierstwá królewskiégo/ ktory był wyszedł áby pobił medrce Bábilońskié. 15 Y pytał onégo który był wziął moc od królá/ dla czego ták srogi wyrok od oblicza królewskiégo wyszedł. gdy tedy Arioch rzecz oznaymił Dánielowi/ 16 Dániel wszedszy prosił królá żeby mu dał czás ná oznaymienié wykłádu królowi. 17 Y wszedł do domu swégo / y oznaymił rzecz Ananiaszowi/ y Misáelowi / y Azáriaszowi towárzyszóm swoim : 18 áby szukáli miłosierdzia od oblicza Bogá niebieskiégo/około téy táiemnice/ á nie zginęli Dániely/ towárzysze iego/z innémi medrcámi Bábilońskimi. 19 Tedy Dánielowi táiemnicá przez widzenié w nocy iest obiáwiona : y błogosłáwił Dániel Bogá niebieskiégo / 20 y mówiąc rzekł : Niech będzie imię [d] Páńskié błogosłáwioné od wieku áż do wieku: bo iego iest mądrość y moc. 21 Y on odmienia czásy y wieki: przenośi królestwá / y stánowi: dáie mądrość mądrym / y vmiejętność rozumieiącym náuke. 22 On odkrywa głębokośći y skrytośći/y wie rzeczy w ćiemnośći postánowioné: á świátłość z nim mieszka. 23 Tobie Boże oyców nászych wyznawam/y chwale ćie/żeś mi dał mądrość y moc : y teraz oznaymiłeś mi ocośmy ćie prośili / żeś nam mowe królewską otworzył. 24 Potym Dániel wszedszy do Ariochá/ którégo był náznáczył król/ áby wytráćił medrce Bábilońskié/ ták mu rzekł : Medrców Bábilońskich nie trać:

[a] król, książę, áni vrząd H.

[b] ábo, mieszkánie, H.

Król każe zábić wszytkié medrce.

[c] odpowiedział mądrze y rozumnie Ariochowi/ H

Bóg Dánielowi obiáwił táiemnice.

[d] Boże, H.

wiedź mie przed oblicze królewskié / á wykład królowi powiém. 25 Tedy Arioch z kwápieniem wwiódł Dánielá do królá/y rzékł mu : Nálazłem człowieká z synów przeprowádzenia Judzkiégo/ ktory wykład królowi oznaymi. 26 Odpowiedział król/ y rzékł Dánielowi/ któremu imię było Bálthásár : Co mniemász/ możeszli mi prawdźiwie oznaymić sen / ktorym widział / y wykład iego ? 27 A odpowiádáiąc Dániel przed królem / rzékł: Táiemnice ktoréy król pyta/ medrcy/ czárnoksiężnicy/ wieszczkowie/ y prátykarze niemogą oznaymić królowi. 28 Ale iest Bóg ná niebie ktory odkrywa táiemnice/ ktory oznaymił tobie królu Nábuchodonozorze/co ma przyść czásów ostátecznych. Sen twój/ y widzenia głowy twoiéy ná łożu twym/ tákowé są : 29 Ty królu począłeś myślić ná pośćieli twéy coby miáło być ná potym : á ktory odkrywa táiemnice/ pokazał tobie co ma przyść. 30 Mnie też nie mądrośćią/ którąby byłá wemnie więtsza niżli we wszytkich żywiących / táiemnicá tá iest obiáwiona: ále áby wykład królowi oznaymion był / á żebyś wiedział myśli sercá twego. 31 Ty królu widziałeś / á oto iákoby obraz ieden wielki/obraz on wielki/ y obraz wysoki stał przećiw tobie / á poyźrzenié iego było straszné : 32 Tego obrázu głowá byłá ze złotá co lepszégo/ á pierśi y rámioná ze srébrá / brzuch lepak y biodrá z miedźi : 33 á goleni żelázné / nóg część niektórą byłá żelázna/á niektórą gliniána. 34 Tákeś widział / áż odćięt iest kámień [e] z góry bez rąk / y vderzył obraz w nogi iego żelázné y gliniáné/ y skruszył ie. 35 Tedy skruszyło sie społem żelázo/ skorupá /miedź/ srébro y złoto / y obróćiło sie iáko w proch letnégo boiowiská / ktoré zániosł wiátr : y nienálazło sie im żadné mieysce : á kámień który był vderzył w obraz / zstał sie górą wielką / y nápełnił wszystkę ziemię. 36 Ten iest sen. Wykład też iego powiémy przed tobą królu: 37 Tyś iest królem królów: á Bóg niebieski królestwo/ y moc/ y pánowánié/ y sławę dał tobie: 38 y wszytko w czym mieszkáią synowie ludzcy/ y źwierzętá polné/ptástwo też po-

Dániel oznáymuie królowi sen y wykłáda.

Sen Nábuchodonozorá królá.

[e] H.

Wykład snu.

wietrzné dał w rękę twą / á pod mocą twoią wßytko postánowił: á ták 39 tyś iest głową złotą. A po tobie powstánie królestwo inßé mnieyßé niżli ty/ śrébrné / y trzećié królestwo inßé miedźiáné / które będźie pánowáło 40 po wßytkiéy źiemi. A królestwo czwarté będźie iáko żelázo: iáko żelázo krußy y króći wßytko / ták połamie y 41 pokrußy to wßytko. A iżeś widźiał nóg y pálców część skorupy gárncżárskiéy/ á część żelázną: królestwo rozdźielone będźie/ które iednák z dużośći żelázá wynidźie / wedle tego iákoś widźiał żelázo zmiéßáne z skoru- 42 pą z gliny. A pálce nóg częśćią żelázné/ á częśćią gliniáné/ królestwo częśćią będźie mocné / á częśćią skrußo- 43 né. A żeś widźiał żelázo zmiéßáne z skorupą z gliny/ pomiéßáią sie wprawdźie naśieniem człowieczym/ ále sie z sobą nie spoią: iáko żelázo niemoże 44 sie zmiéßáć z skorupą. A wedni onych królestw wzbudźi Bóg niebie- G ski królestwo / które sie ná wieki nie rozpróßy: á królestwo [a] iego nie będźie dáne ludowi innému: á połamie y zniśczy té wßytkié królestwá / á sá- 45 mo stać będźie ná wieki. Wedle tego żeś widźiał że z góry odćięt iest kámień [b] bez rąk/ y pokrußył skorupę y żelázo, y miédź/ y śrébro/ y złoto: Bóg wielki pokazał królowi co ma przyść potym. á prawdźiwy iest sen/ y wier- 46 ny wykład iego. Tedy król Nábuchodonozor padł ná oblicże swé/ y pokłonił sie Dánielowi/ y ofiáry y kádzenie kazał áby mu ofiárowáli. Mo- 47 wiąc tedy król / rzékł Dánielowi: Prawdźiwie Bóg wáß iest Bogiem bogów/ y pánem królów/ y odkrywáczem táiemnic: ponieważeś ty mógł 48 otworzyć te táiemnice. Tedy król wyniósł wysoko Dánielá / y dárów wiele y wielkich dał mu. Y vczynił go kśiążęćiem nád wßytkimi kráinámi Bábilońskimi/ y przełożonym nád vrzędnikámi/ nád wßytkié medrce Bá- 49 bilońskié. A Dániel prośił v królá / y przełożył nád spráwámi kráiny Bábilońskiéy / Sydráchá / Misáchá y Abdenagá: á sam Dániel był [c] we drzwiách królewskich.

Cztery Monárchie przednie ná świećie przed przyśćiem Christusá ká ná.

k króle- stwie Christusowym. [a] ono. H.

Kámień Christus. [b] bez prace ludzkiéy.

[c] gdźie stárßy sądźili.

38 Tyś iest głową złotą.] Opisuie successia przednieyßych królestw aż do skończenia świátá/ á to w nieiákim obráźie/ którego głowá złota znáczyłá piérwßé królestwo Assiriyskié. Pierśi śrébrné/ iest królestwo wtóre Perskié. Brzuch miedźiány/ trzećié królestwo Gréckié: Goleni żelázné/ królestwo czwarté Rzymskié/ które długo dwie części miáło/ y Wschodnié Gréckié/ y Zachodnié Łáćińskié/ iáko goleni są dwie y długié. Ale z tych dwu goleni wyrosło dźieśięć pálcy/ y ná nich sie on wßytek słup ábo obraz wspiérał: iż królestwo Rzymskié náostátek ná dźieśięć królów ma być rozdźielone/ z których żaden Rzymskim królem nie będźie/ iáko żaden pálec nie iest golenią/ y to náostátek będźie bárzo słábé/ y iákoby skorupiáné ábo gliniáné. A to wßytko znákiem iest/ iż Bóg który obiecował przyśćié syná swégo ná świát/ rządźił wßytkim świátem: áż zá czásu Monárchiéy Rzymskiéy/ wzbudźił Bóg królestwo swoie wieczné/ to iest/ kośćiół swóy ś. który trwa ná wieki.

46 Z góry odćięty iest kámień bez rąk.] To mówi o piérwßym przyśćiu Páná Christusowym/ bo kámień znáczy w piśmie ś. Christusá/ Psal: 117. Isa. 28. Zacha: 3. Ten kámień odćięty bez rąk/ iż sie národźił z Pánny bez spráwy ludzkiéy/ Irenæus lib: 3. c. 28. Augustin: Tract. 9. in Ioan: Hieron: in Dan: Był ten kámień máły / iż był dźiéćięćiem máłym/ y żywot pokorny y vbogi prowádźił: wßákże vrósł wielkim y wßytko nápełnił/ iż zá przyśćiem swoim błędy y grzéchy wywróćił/ á królestwo sobie wieczné zgotował. O którym Luk. 1. Máth: 27. y 28. które nie inßé iest/ iedno królestwo kośćiołá iego świętego/ który częśćią iuż iest w niebie/ częśćią tu ná źiemi iesczé woiuie.

Kámień świę- ty Christus.

ROZDZIAŁ III.

1 A

Abuchodonozor król vczynił bałwan złoty/ ná wzwyß ßeśćdźieśiąt łokiet / á ná ßérzą ßeść łokiet/ y postáwił ji ná 2 polu Durá kráiny Bábilońskiéy: A ták król Nábuchodonozor posłał áby zebrano przednie Pány/ vrzędniki/ y sędźie/ kśiążętá/ y tyranny/ y stárosty/ y wßytkié przełożoné kráin/ áby sie zeßli ná poświącánie bałwáná / który był wystáwił król Nábuchodo- 3 nozor. Tedy sie zgromádźili przedni Pánowie/ vrzędnicy/ y sędźiowie/ kśiążętá/ y tyránni/ y przedni ludźie/ którzy byli ná władzach postánowieni/ y wßytcy przednieyßy z kráin / áby sie zeßli ná poświęcenie bałwáná / który był podniósł król Nábuchodonozor/ y stali przed bałwánem/ który był po-

Bałwan złoty każe król chwalić.

stáwił król Nábuchodonozor. 4 A woźnj wołał duże: Wam mówią ludóm/ narodóm/ y iezykóm: 5 W godzinę którey vsłyßycie głos trąby/ y piszczałki/ y cytry/ flétnie/ y hárfy/ y symphonalá/ y wßelákiéy muzyki/ padßy pokłońcie sie bálwánowi złotému/ który postáwił krol Nábuchodonozor. 6 A ktoby vpadßy nie pokłonił sie/ ten téyże godziny bedzie wyrzucon w piec ogniá pałáiącégo. 7 Potym tedy skoro vsłyßeli wßytcy narodowie głos trąby/ piszczałki/ y cytry/ flétni/ y hárfy/ y symphonalu/ y wßelákiéy muzyki: vpadßy wßytcy narodowie/ pokolenia/ y iezyki/ kłániáli sie bálwánowi złotému/ który postáwił król Nábuchodonozor. 8 A wnet tegóż czásu przystąpiwßy meżowie Cháldeyscy oskárżyli Zydy: 9 y rzekli Nábuchodonozorowi królowi: Królu żyy ná wieki: 10 Ty krolu dałes wyrok/ áby káżdy człowiek/ któryby vsłyßał głos trąby/ piszczałki/ y cytry/ flétni/ y hárfy/ y symphonalu/ y wßelákiéy muzyki/ áby vpadł y pokłonił sie obrázowi złotému: 11 A ktoby vpadßy niepokłonił si/ żeby był wrzucon w piec ogniá gorąiącégo. 12 Są tedy meżowie Zydowie/ którés postánowił nád spráwámi kráin Babilońskich/ Sydrách/ Myzách/ y Abdenágo: ci meżowie wzgárdzili/ królu/ wyrokiem twoim: bogóm twym nie służą: y bálwánowi złotému którys podniósł nie kłániáią sie. 13 Tedy Nábuchodonozor w zapálczywośći y w gniewie roskazał áby byli przywiedzieni Sydrách/ Myzách/ y Abdenágo: które wnet przywiedziono przed oblicze królá. 14 A mowiąc Nábuchodonozor król/ rzékł im: Poprawdzieli Sydrách/ Myzách/ y Abdenágo/ bogóm moim nie służycie/ y bálwánowi złotému którym postánowił nie kłániacie sie? 15 Przeto teraz iesliście gotowi/ któreykolwiek godziny vsłyßycie głos trąby/ piszczałki/ cytry/ flétni/ y hárfy/ y symphonału/ y wßelákiéy muzyki/ pádnicie y pokłońcie sie bálwánowi którym vczynił: á iesli sie nie pokłonicie/ téyże godziny bedziecie wrzuceni w piec ogniá gorąiącégo: á któryż iest Bóg który was wyrwie z reki moiéy? 16 Odpowiádáiąc Sydrách/ Misách/ y Abdenágo/ rzekli królowi Nábuchodonozorowi: Nie trzebá nam o téy rzeczy odpowiádáć tobie. 17 Bo oto Bóg náß któremu służymy/ może nas wyrwáć z piecá ogniá pałáiącégo/ y z reku twoich/ o królu/ wybáwić. 18 A iesliby niechciał/ niech bedzie wiádomo tobie królu/ że bogóm twoim nie służymy/ y bálwánowi złotému którys wystáwił nie kłániamy sie. 19 Tedy Nábuchodonozor nápełniony iest zapálczywością: y poyzrzenie twárzy iego odmieniło sie ná Sydrách/ Misách/ y Abdenágo: y roskazał żeby rospalono piec siedmkroć wiecéy niżli był zwyczay palić. 20 A meżóm co mocnieyßym z woyska swego roskazał áby związawßy nogi Sydrách/ Misách/ y Abdenágo/ wrzucili ie w piec ogniá gorąiącégo. 21 A ná tych miast oni meżowie związáni/ z vbrániámi swémi/ y z czapkámi y bótámi/ y ßátámi/ wrzuceni są w pośrzód piecá ogniá pałáiącégo. 22 Bo roskazánie królewskie przynagláło: á piec był bárzo rospalony. Lecz meże oné którzy bili wrzucili Sydrách/ Misách/ y Abdenágo/ pobił płomień ogniowy. 23 A ci trzey meżowie/ to iest/ Sydrách/ Misách/ y Abdenágo wpádli w pośrzód piecá ogniá pałáiącégo związáni.

Trzéy młódziency [...] *dzcy niechcą chwalić bałwáná.*

Wrzuceni w piec ognisty.

Tego, co idzie potym, nie nálazłem w księgách Zydowskich.

Słowá Hieronymá S.

24 A chodzili w pośrzód płomieniá chwaląc Bogá/ y błogosłáwiąc Pánu. 25 A stoiąc Azáriaß ták sie modlił/ y otworzywßy vstá swé w pośrzod ogniá/ rzékł: 26 Błogosłáwionyś iest Pánie Boże oycow náßych/ y chwalebné y sławné imie twoie ná wieki: 27 boś spráwiedliwy iest we wßytkich rzeczách którés nam vczynił: y wßytkie spráwy twé prawdziwé/ á drógi twoie prosté/ y wßytkie sądy twoie prawdziwé. 28 Abowiém sądy swoie prawdziwé vczyniłes według wßégo coś ná nas dopuścił/ y ná miásto świeté oyców náßych Jeruzálem: boś w prawdzie y w sądzie przywiódł to wßytko dla grzéchów náßych. 29 Bosmy zgrzéßyli/ y zlesmy czynili odstepuiąc od ciebie: y wystąpilismy we wßytkim: 30 á niesłuchálismy/ ánismy strzegli przykazánia twego/ á-

Modlitwá Azáriaßá pełná pokory y wiáry w páná Bogá.

nismy czynili iákoś nam roskazał/ áby sie nam dobrze dźiáło. 31 A ták wßytko coś przywiódł ná nas/ y wßytko coś nam vczynił/ spráwiedliwymeś sądem vczynił: 32 y dałeś nas w rece nieprzyiaciół náßych niespráwiedliwych y złościwych/ y przestepników/ y królowi niespráwiedliwému/ y nagorßému nád wßytke źiemie. 33 A teraz niemożemy vst otworzyć: sromotą y háńbą sstálismy sie sługóm twoim/ y tym którzy cie chwalą. 34 Prosimy cie ábyś nas ná wieki nie podawał dla imieniá twégo/ á nierozrußał przymiérza twégo. 35 á nie oddalay od nas miłośierdźia twego/ dla Abráhámá vmiłowánég twégo/ y Izáaká sługi twégo/ y Izráelá świetégo twego: 36 do którycheś mówił obiecuiąc żeś miał rozmnożyć nasienié ich iáko gwiazdy niebieskié/ y iáko piasek który iest ná brzegu morzkim: 37 Bo nas vbyło Pánie/ wiecéy niżli wßytkich narodów/ y iestesmy dźiś podli ná wßytkiéy źiemi/ dla grzéchów náßych. 38 A nie mamy tego czásu kśiążeciá/ y hetmáná/ y proroká/ áni cáłopaleniá/ áni ofiáry/ áni obiáty/ áni kádzenia/ áni mieyscá piérwocin przed tobą/ 39 żebysmy mogli ználeść miłośierdźié twoie: ále z vmysłem skrußonym y z duchem vpokorzonym niech bedźiem przyieci. 40 Jáko w cáłopaleniu báránów y wołów/ y iáko w tyśiącách báránków tłustych: ták niechay bedźie ofiárá náßá dźiśia przed tobą/ ábyć sie podobáłá: bo niémáß záwstydzenia vfáiącym w tobie. 41 A teraz idźiem zá tobą ze wßytkiégo sercá/ y boiémy sie ciebie/ y ßukamy obliczá twego. 42 Nie záwstydzay nas: ále vczyń z námi według łáskáwośći twoiéy/ y według mnostwá miłośierdźia twego. 43 A wyrwi nas według dźiwów twoich: á day chwałe imieniowi twemu Pánie: 44 á niech bedą záwstydzeni wßytcy którzy pokázuią sługóm twoim złośći/ niech bedą záwstydzeni wßelką mocą twoią/ á śiłá ich niechay bedźie pokrußona: 45 á niech wiedzą żeś ty iest P. Bóg sam/ y chwalebny ná okregu źiemie. 46 A słudzy królewscy/ którzy ie byli wrzućili/ nieprzestawáli podpaláć piecá náphtą/ y zgrzebiámi/ y smołą/ y winnym chróstem/ 47 á płomień wychodźił nád piecem ná czterdźieśći y dźiewieć łokci: 48 y wypadł y popalił które nálazł podle piecá z Cháldeyczyków. 49 A ányół Páński stąpił z Azáriaßem y z towárzyßmi iego w piec: y wyrzućił płomień ogniowy z piecá/ 50 y vczynił śrzód piecá iákoby wiátr rosisty przewiéwáiący/ y nie dotknął sie ich zgołá ogień/ áni zásmućił/ áni żadnéy przykrośći nie vczynił.

Trzéy młódźieńcy záchowáni w piecu ognistym wcále przez Anyołá.

51 Tedy ći trzey iákoby iednémi vsty chwalili/ y wysławiáli/ y błogosłáwili Bogá w piecu/ mówiąc:

Pieśń śpiéwána w piecu ognistym od trzech młódźieńców.

52 Błogosłáwiony iesteś Pánie Boże oyców náßych: y chwalebny y sławny/ y wywysßony ná wieki: y błogosłáwione imie chwały twoiéy/ y chwalebné y wywysßoné po wßytkié wieki.

53 Błogosłáwionyś iest w kośćiele świetym chwały twoiéy: y przenachwalebnieyßy y przenasławnieyßy ná wieki.

54 Błogosłáwionyś iest ná stolicy królestwá twego: y przenachwalebnieyßy/ y przenawysßeńßy ná wieki.

55 Błogosłáwionyś iest który wypátruieß przepáśći/ á śiedźiß ná Cherubim/ y chwalebny y naprzewysßeńßy ná wieki.

56 Błogosłáwionyś iest ná vtwiérdzeniu niebieskim: y sławny/ y chwalebny ná wieki.

57 Błogosławćie wßytkié spráwy Páńskié Pánu/ chwalćie á wywysßaycie go ná wieki.

58 Błogosławćie ányołowie Páńscy Pánu: chwalćie y wywysßaycie go ná wieki.

59 Błogosławćie niebiosá Pánu: chwalcie á wywysßaycie go ná wieki.

Psal: 148.a 3.

60 Błogosławćie wody wßytkié które są ná niebie Pánu: chwalcie y wywysßaycie go ná wieki.

61 Błogosławćie wßytkié mocy Páńskié Pánu: chwalcie y wywysßaycie go ná wieki.

62 Błogosławćie słońce y miesiącu Pánu: chwalćie á wywysßayćie go ná wieki.

63 Błogosławćie gwiazdy niebieskié Pánu: chwalćie á wywysßayćie go ná wieki.

64 Błogosławćie wßelki dżdżu y rosso

Páná: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

65 Błogosławćie wßytkié wiátry Boże Páná: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

66 Błogosławćie ogniu y gorąco Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

67 Błogosławćie źimno y ćiepło Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

68 Błogosławćie rosy y śrzón Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

69 Błogosławćie mróz y źimno Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

70 Błogosławćie lody y śniegi Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

71 Błogosławćie nocy y dni Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

72 Błogosławćie światłość y ćiemności Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

73 Błogosławćie błyskáwice y obłoki Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

74 Niech błogosłáwi źiemiá Páná: niech chwali y wywyßa go ná wieki.

75 Błogosławćie góry y págórki Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

76 Błogosławćie wßytko rodzącé ná źiemi Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

77 Błogosławćie źrzódłá Pánu: chwalćie á wywyßajćie go ná wieki.

78 Błogosławćie morzá y rzéki Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

79 Błogosławćie wieloryboẃie/ y wßytko co sie rucha w wodách Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

80 Błogosławćie wßytcy ptacy powietrzni Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

81 Błogosławćie wßytkié beśtiie y bydło Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

82 Błogosławćie synowie ludzcy Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

83 Niech błogosłáwi Izráel Páná: niech go chwali/ á wywyßa go ná wieki.

84 Błogosławćie kápłani Páńscy Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

85 Błogosławćie słudzy Páńscy Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

86 Błogosławćie duchowie y duße spráwiedliwych Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

87 Błogosławćie świeći á pokornégo sercá Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

88 Błogosławćie Ananiaßu/ Azáriaßu/ Misáelu Pánu: chwalćie á wywyßayćie go ná wieki.

89 Bo wydárł nas z piekłá/ y wybáwił z ręki śmierći/ y wyiął nas z pośrzodku płomieniá pałáiącego/ y z pośrzod ogniá wyrwał nas.

90 [a] Wyznawayćie Pánu bo dobry/ bo ná wieki miłośierdźié iego.

91 [a] Błogosławćie wßytcy chwalcy Pánu Bogu Bogów: chwalćie y wyznawayćie mu: bo ná wßytkié wieki miłośierdźié iego.

G

Póty w Żydowskim niémáß: á cośmy położyli, z Ediciiey Theodotioná przełożono ieśt.

Słowá to Ieronimá ś.

92 [a] Tedy król Nábuchodonozor zdumiał sie/ y wstał prędko/ y rzékł pánóm swoim: Izaliśmy nie trzech mężów wrzućili w pośrzód ogniá spętánych ? ktorzy odpowiádáiąc królowi/ rzekli: Prawdźiwie królu. [a] Odpowiedźiał/ y rzékł:

Zdumienie królá y wyznánie mocy Bożey.

93 Oto ia widzę czterzech mężów rozwiązánych y chodzących w pośrzodku ogniá/ á żadnego náruszenia niémáß w nich: á osobá czwartégo podobna [a] synowi Bożému. [a] Tedy przystąpił Nábuchodonozor do drzwi piecá ogniá pałáiącégo/ y rzékł:

[a] Anyołowi.

94 Sydráchu/ Misáchu/ y Abdenágu/ słudzy Bogá wysokiégo/ wynidźcie á przydźcie. A nátychmiaśt wyßli Sydrách/ Misách/ y Abdenágo z pośrzodku ogniá. [a] A zgromádźiwßy sie

95 książętá/ urzędnicy/ y sędźiowie/ y możni królewscy/ oględowáli męże oné/ iż żadnéy mocy nie miał ogień nád ćiáły ich/ y włos głowy ich nie przypalił sie/ [a] y ßáráwáry ich nie odmieniły sie/ áni zapách ogniá nie przeßedł przez nie. [a] Tedy krzyknąwßy Nábu-

[a] τὰ σαράβαρα, Lxx.

96 chodonozor/ rzékł: Błogosłáwiony Bóg ich/ to iest/ Sydráchá/ Misá-

chá/ y Abdenagá/ ktory posłał ányołá swego/ á wybáwił sługi swé ktorzy weń wierzyli/ á słowo krolewskié odmienili: y wydáli ciáłá swé áby nie służyli áni się kłániáli żadnému Bogu/ wyiąwszy Bogu swému. [96] Przetoż odemnie wydan iest ten wyrok/ áby wszelki narod/ pokolenié/ y iezyk/ ktorybykolwiek mowił bluźnierstwo przeciw Bogu Sydráchá/ Misáchá/ y Abdenagá/ zginął/ á dom iego áby był zburzony: bo niémász innégo Bogá/ ktoryby ták mogł wybáwiáć. [97] Tedy krol podwyższył Sydrácha/ Misáchá/ y Abdenagá/ w kráinie Bábilońskiey. [98] NABVCHODONOZOR krol/ wszem ludziom/ narodom/ y iezykom/ ktorzy mieszkáią po wszytkiey ziemi. Pokoy wam niech sie rozmnaża. [99] Znáki y dziwy vczynił [100] w mnie Bog wysoki. A ták podobáło mi sie opowiádáć znáki iego/ bo wielkié są: y cudá iego bo mocné: á krolestwo iego krolestwo wieczné/ y władza iego do rodzáiu y rodzáiu.

Mándat krolewski.

Niż. 4. 3. 31. y 7. d. 14.

ROZDZ. IIII.

Sen krolá Nábuchodonozorá drugi.

[1] A Nábuchodonozor byłem spokoynym w domu moim/ y kwitnący ná pálacu moim: [2] widziałem sen ktory mie przestrászył: y myśli moie ná łożu moim/ y widzenia głowy moiéy strwożyły mie. [3] A przez mie wydan iest wyrok/ żeby przywiedziono przed oczy moie wszytkié medrce Bábilońskié/ á żeby mi wykład snu oznaymili. [4] Tedy przychodzili wieszczkowie/ czárnoksiężnicy/ Cháldeyczycy/ y prákrykarze/ y powiedziałem sen przed nimi: á wykłádu iego nie pokazáli mi: [5] áż * towárzysz Dániel wszedł przed oczy moie/ ktoremu imie Bálthássár/ wedle imienia Bogá mégo/ ktory ma duchá bogow świętych sam w sobie/ y powiedziałem przed nim sen. [6] Bálthássárze przednieyszy z wieszczkow/ gdyż ia wiém iż duchá bogow świętych masz w sobie/ á wszelka táiemnicá nie iest tobie nie podobna: widzenia snow moich ktorém widział/ y wykłád ich powiedz. [7] Widzenié głowy moiéy ná łożu moim: Widziałem/ áno drzewo ná srzod ziemie/ á wysokość iego zbytnia. [8] Wielkié drzewo y mocné: á wysokość iego dosięgáiąca niebá: widzenié iego było áż do gránic wszytkiey ziemie. [9] * Liście iego bárzo piekné/ á owoc iego zbytni: y pokarm wszytkich ná nim. Pod nim mieszkáły zwierzetá/ y bestyie/ ná gáłęziu iego mieszkáli ptacy powietrzni: á z niego iádło kazdé ciáło. [10] Widziałem w widzeniu głowy moiéy ná pościeli moiéy/ á oto * czuiący y święty z niebá zstąpił: [11] Wołał mocno/ y ták mowił: Porąbcie drzewo/ á obetnicie gáłęzie iego/ otrzęście liście iego/ á rozpróście owoce iego: niech vciekáią bestyie ktoré pod nim są/ y ptacy z gáłęzia iego. [12] Wszákże iednák pnia korzenia iego w ziemi zániechayćie: á niech bedzie związány łáncuchem żelázným y miedziánym ná trawách ktoré ná polách są/ á rossą niebieską niech bedzie skropiony. á z zwierzęty część iego w trawie ziemnéy. [13] Serce iego od człowieczégo niech sie znieni/ á serce zwierzecé niech mu bedzie dáné: á niech * siedm czásow odmieni sie nád nim. [14] W wyroku czuiących postánowiono iest/ á mową * świętych y żądánié: áż poznáią żywiący/ iż Nawysszy pánuie w krolestwie ludzi/ á komukolwiek zechce da ie/ á na podleyszégo człowieká stánowi nád nim. [15] Ten sen widziałem ia krol Nábuchodonozor: á ták ty Bálthássárze powiedz co rychléy wykład: bo wszyscy medrcy krolestwá mégo nie mogą mi wykłádu powiedzieć: ále ty możesz/ bo duch bogow świętych iest w tobie. [16] Tedy Dániel ktorégo imie Bálthássár począł sam w sobie milcząc myślić iákoby przez iedne godzine: y myśli iego trwożyły go. A odpowiádáiąc krol/ rzekł: Bálthássárze/ sen y wykład iego niech cie nie trwoży. Odpowiedział Bálthássár y rzekł: Pánie moy/ sen tym ktorzy cie nienawidzą/ á wykład iego nieprzyiaciołom twoim niech bedzie. [17] Drzewo ktoreś widział wysokié y mocné/ ktorégo wysokość sięga áż do niebá/ [18] á widzenié iego po wszéy ziemi/ á gáłęzie

** N.*

** gáłęzie iego N.*

** to iest, Anyol święty.*

** siedm lat. Niżey. v.*

** Anyołow.*

Wykład snu przez Dánielá.

liśćie iego bárzo piekné / y owoc iego zbytni / á pokarm wßytkich ná nim / pod nim mießkáiące bestyie polné / á ná gáłeziách iego przebywáiący ptacy powietrzni: 19 Tyś iest królu / któryś sie rozwielmożył y rozmógł: á wielmożność twoiá vrosłá / y dosięgłá áż do niebá / á władza twoiá do gránic wßytkiey ziemie. 20 A iż widział król czuiącégo y świetégo zstępuiącégo z niebá / y mówiącégo: Porąbćie drzewo / á skáźćie ie: wßákoż pniá korzenia iego w ziemi zániechayćie / á niech będźie związány żelázem y miedźią ná trawie w polu / á rosą niebieską niech będźie kropiony / á z zwierzęty niech będźie pokarm iego / áż śiedm czásów przemieni sie nád nim: 21 Ten iest wykład wyroku Nawysßégo / który przyßedł ná páná mégo królá. 22 Wyrzucą ćie od ludźi / á z bydłem y z bestyiámi / y z zwierzem będźie mießkánié twoie / y trawę iáko wół iesć będźieß / á rosą niebieską kropion będźieß: śiedm też czásów odmienią sie nád tobą / áż doznaß że Nawysßy pánuie nád królestwem ludźi / á komukolwiek zechce dawa ie. 23 A iż roskazał áby zostáwiono pień korzenia iego / to iest drzewá: królestwo twoie zostánie sie tobie / gdy poznaß że władza iest niebieska. 24 Przeto królu niechći sie podoba rádá moiá / á grzéchy twoie iáłmużnámi odkupuy: á niepráwośći twé miłośierdźiem nád vbogimi: podobno odpuśći grzéchy twoie. 25 Wßytko to przyßło ná Nábuchodonozorá królá. 26 Po skończeniu dwunaśćiu mieśięcy przechodźił sie ná pálacu Bábilońskim. 27 A odpowiedział król y rzekł: Izali nie to iest Bábilon wielki / którym ia zbudował ná dóm królestwá w śile moiey / y w sławie ozdoby moiey? 28 A gdy iescze mowá byłá w vśćiech królewskich / głos spadł z niebá: Tobie mówią Nábuchodonozorze królu: królestwo twé odeydźie od ćiebie / 29 y od ludźi wyrzucą ćie / á z bydłem y z zwierzęty będźie mießkánié twoie: trawę iáko wół iesć będźieß / á śiedm czásów odmienią sie nád tobą / áż doznaß że Nawysßy pánuie w królestwie człowieczym / á komukolwiek zechce / dawa ie. 30 Téyże godźiny wypełniłá sie mowá nád Nábuchodonozorem / y od ludźi wyrzucony iest / y trawę iadł iáko wół / y rosą niebieską ćiáło iego zmoczoné iest: áż włosy iego ná kßtałt orłów vrosły / á páznokćie iego iáko ptaków. 31 A ták po skończeniu dni ia Nábuchodonozor podniosłem w niebo oczy moie / á rozum mój był mi przywrócon: y błogosłáwiłem Nawysßégo / á żywiącégo ná wieki chwaliłem y sławiłem: bo władza iego władza wieczna / á królestwo iego ná naród y naród. 32 A wßyscy obywátele ziemscy v niego zá nic są poczytáni: bo według woley swey czyni ták z woyskiem niebieskim / iáko y z obywatelmi ziemskimi: á niémaß ktoby sie sprzećiwił ręce iego / á mówił mu: Przeczes vczynił? 33 Tegoż czásu smysł mój wróćił sie do mnie / y przyßedłem do czći y ozdoby królestwá mégo: y osobá moiá wróćiłá sie ná mie: á pánowie moi / y vrzędnicy moi ßukáli mie / y przywróconem iest ná królestwo moie: y wielmożność więkßa mi byłá przydána. 34 A ták teraz ia Nábuchodonozor chwalę / y wielbię / y wysławiam królá niebieskiégo: bo wßytkié spráwy iego prawdźiwé / á drógi iego sądy: y chodzące w pyßе vniżyć może.

Margin notes: E; G; F; Niż. 5. b. 21. — Rádá Dánielowá. Eccle: 3. d. 33. — to będźie vleczenie grzéchu twégo H. — Nábuchodonozor z królestwá wyrzucon miedzy bestyie. — Bo mu Bóg rozum odiął y przeto miał sie zá wołu, y z bestyámi mießkał. — Náwróćenié królá Nábuchodonozora. — wys. 3. g. 100. ná wßytkié narody.

24 Grzéchy twoie iáłmużnámi odkupuy.] Témi słowy iáśnie Daniel ś. vczy / iż grzéchy náßé możemy dobrémi vczynkámi odkupić / przetoż niechay sie nie dźiwuie Heretyk / kiedy kośćioł Boży nas vczy / iż mamy za grzéchy náßé dosyć czynić y odkupowáć / ponieważ ták vczy pismo ś. tóż maß Przypow: 16. v. 6. y Tob: 4. Co ábyś rozumiał / maß wiedźieć / iż grzéchów odpuszczenié dármo mamy z łáski y miłośierdźia Bożégo / á to dla śmierći y zasług Páná Christusowych / który nas drogo odkupił. Wßákże iáłmużná y inßé vczynki dobré dosyć czyniące zá grzéchy náßé / dwoiáko nas odkupuią z grzéchów. Naprzód człowiek w grzéchu będący / ieśli sie chce náwróćić y pokutowáć / y w tym czyni iáłmużny áby sobie Bogá vbłagał / tákié iáłmużny pomagáią mu do odpuszczenia grzéchów: nie żeby oné iáłmużny odpuszczáły grzéchy / bo to sam Pan Bóg czyni / który łáskę swoie człowiekowi wlewa / ále iż oná iáłmużná przygotuie człowieká y sposobnégo czyni / áby z łáski Bożéy otrzymał odpuszczenie grzéchów przez zasługi Páná Christusowé. A wßákże bez wiáry y pokuty ábo miłośći Bożéy / żadné iáłmużny do odpuszczenia grzéchów nie pomogą / iáko maß do Żydów 11. b 6. Luk. 13. a 3. 5. 1. Cor: 13. a 2. Drugi sposób którym iáłmużny y inßé vczynki dobré odkupuią grzéchy iest / kiedy człowiek iuż otrzymawßy odpuszczenié grzéchów iest vspráwiedliwiony / y iuż nie iest winien wieczney męki / ále mu zo-

Margin notes: Zá grzéchy mamy dosyć czynić. — Dobré vczynki iáko odkupuią grzéchy naßé.

stáie

karánie doczesne/ktore ma wyćierpieć zá grzechy swoie/ o czym masz 2. Krol. 12. v. 15. Deu: 32. v. 51. od tákiego karánia odkupuie iálmużná y dosyć czyni zá nie/ áby człowiek od tákiego karánia doczesnego był wolen/ iáko pisze o Niniwitách Ionæ. 4. 2. Par: 7. v. 13. Tákże y tu gdy wyłożył krolowi widzenie/ w ktorym widział iego doczesne karánie/ ktore on zá grzechy zásłużył/ záraz przydáie: Grzechy twoie iálmużnámi odkupuy: gdźie vkázuie/ iż karánie zá grzechy może bydź dobrémi vczynkámi odkupione. Przeto też w pismie s. to słowo/grzech/ znaczy karánie zá grzech. Zachar: 14. v. 19. Thren. 4. v. 22. Heretyk te słowá prorockie wywracáiąc/ powiáda iż tu Prorok tylko vpomina krolá/áby to wroćił co był niesłusznie komu wziął. Ale to iásne fałszowánie pismá. Bo grzech przednieyszy Nábuchodonozorá dla ktorego miał bydź karány/ nie było cudzego bránie/ ále pychá y serce wyniosłe/ iáko pisze v 27. A nád to choćiaby grzech tego krolá był cudzych rzeczy wydźieránie niespráwiedliwe/ wszákże nie tylko ten grzech miał Nábuchodonozor/ ále y wiele inszych/ á Dániel wszytkie grzechy każe iálmużną odkupić. Co tákże mowi Tobiasz w Rozdz: 4. Iálmużná od wszelkiego grzechu y od śmierći wybáwia. Tymżeć sposobem y Dániel mowi o iálmużnie/ nie żeby tylko cudze rzeczy przywracáłá/ ále iż Páná Bogá błaga/áby nam miłośćiwie karánie zá grzechy odpuśćił.

ROZDZ. V.

Bálthássár krol Bábiloński piie z gośćmi z kubkow kośćielnych.

1 BALTHASSAR krol vczynił vczte wielką ná tysiąc przednich pánow swych/ á káżdy z nich pił podług swego wieku. 2 Roskazał tedy iuż piiány/áby przyniesiono naczynie złote y srebrne/ ktore był zábrał Nábuchodonozor *oćiec iego z kośćiołá/ktory był w Ieruzálem/żeby pili z nich krol/ y pánowie przedni iego/ y żony iego/ y nałożnice. 3 Tedy przyniesiono naczynia złote y srebrne ktore był zábrał z kośćiołá ktory był w Ieruzálem/ y pili nimi krol y przedni pánowie iego / żony y nałożnice iego. 4 Pili wino/y chwalili bogi swe złote y srebrne / miedziáne/ żelázne/ y drewniáne/y kámienne. 5 Teyże godźiny vkázáły sie pálce iáko ręki człowieczey piszącey przećiw lichtarzowi ná ścienie sale krolewskiey:á krol pátrzał ná członki ręki piszącey. 6 Tedy twarz krolewska zmieniłá sie / á myśli iego trwożyły go/á spoienia nerek iego stábiáły/á koláná iego iedno o drugie sie tłukły. 7 A ták záwołał krol mocno / áby przywiedziono czárnokśieżniki / Cháldeyczyki / y práktykarze. A mowiąc krol rzekł do mędrcow Bábilońskich: ktorykolwiek to pismo wyczyta/ á wykład iego mi oznaymi: w szárłat vbran będźie/ á łáncuch złoty będźie miał ná szyiey/ á trzećim w krolestwie moim będźie. 8 Tedy wszedszy wszyscy mędrcy krolewscy / nie mogli áni pismá wyczytáć/ áni wykłádu krolowi pokázáć. 9 Z czego krol Bálthassár bárzo sie záfrásował/y zmieniłá sie twarz iego: lecz y pánowie przedni iego trwożyli sie. 10 A krolowa dla rzeczy ktora sie przydáłá krolowi y przednim pánom iego / weszłá do domu vczty:á przemowiwszy rzekłá: Krolu żiy ná wieki: niech ćie nie trwożą myśli twoie / y niech sie nie mieni twarz twoiá. 11 Iest mąż w krolestwie twoim/ktory duchá bogow świętych ma w sobie: á zá dni oycá twego vmieiętność* y mądrość nálázły sie w nim: bo y krol Nábuchodonozor oćiec twoy vczynił go przednieyszym nád czárnokśieżnikámi/ czárownikámi/ Cháldeyczykámi/ y práktykarzámi/ oćiec mowię twoy krolu. 12 Iż duch więtszy/y rostropność/y rozum/y wykład snow/ y obiáwienie táiemnic/ y rozwiązánie záwiązáłych rzeczy nálázły sie w nim/to iest/ w Dánielu/ktoremu krol dał imię Bálthássár. Teraz tedy niech przyzową Dánielá/ á powie wykład. 13 Wprowádzony tedy iest Dániel przed krolá. Do ktorego przemowę vczyniwszy krol rzekł: Tyś iest Dániel z synow poymánia Iudzkiego / ktorego przywiodł oćiec moy krol z Zydowskiey źiemie? 14 Słyszałem o tobie że masz duchá bogow: á iż náuká/ y wyrozumienie/ y mądrość więtsze nálázły sie w tobie. 15 A teraz weszli przed mię mądrzy czárnokśieżnicy / áby to pismo czytáli/y wykład iego áby mi vkázáli:y nie mogli wykłádu mowy tey wypowiedźieć. 16 A iam słyszał o tobie / że możesz wykłádáć trudne rzeczy y záwiązáłe rozwiezáć: á ták iesli możesz pismo wyczytáć / y wykład mi iego oznaymić / w szárłat vbran będźiesz/ y złoty łáncuch będźiesz miał ná szyiey/ y trzećim w krolestwie moim kśiążęćiem zostániesz.

*Rząd iego.

Widźi rękę ná ścienie piszącą.

Mędrcowie nie mogą pismá wyczytáć.

* y rozum, y mądrość, iáko mądrość Boża. H.

Dániel stáwszy stro nawszy stro fuie królá. [margin]

17 Ná co odpowiádáiąc Dániel/ rzékł przed królem: Dáry twoie tobie niech będą/ á vpominki domu twego ynnému day: wszákże pismo przeczytam tobie królu/ y wykład iego pokáżę tobie. 18 O królu/ Bóg nawyższy dał Nábuchodonozorowi oycu twému królestwo/ y wielmożność/ sławę/ y cześć. 19 A dla wielmożności którą mu był dał/ wszyscy narodowie/ pokolenia/ y iezyki drżáły/ y báły sie go: które chciał/ zábiiał: á które chciał vbiiał: które też chciał wywyższał: á które chciał zniżał. 20 Lecz gdy sie podniosło serce iego/ y duch iego zátwárdział ná pychę/ złożon iest z stolice królestwá swego/ y odięta iest sławá iego: 21 [a] Y wygnan był od synów ludzkich/ ále y serce iego miedzy zwierzęty położono było/ y z [b] osły leśnimi było mieszkánie iego: trawę też iadł iáko wół/ y rosą niebieską ciáło iego zmoczone było/ áż poznał że Nawyższy ma moc w królestwie ludzkim/ á kogokolwiek zechce postánowi ná nim. 22 Ty też Bálthássárze synu iego/ nie vniżyłeś sercá twego/ gdyżeś to wszytko wiedział: 23 áleś sie podniósł przeciw PANV niebieskiému: y naczynié domu iego przyniesiono przed cie: á ty/ y Pánowie twoi/ y żony twoie/ y nałożnice twoie/ piliście wino z nich: á ktemu bogi srébrné/ y złoté/ miedziáné/ żelázné/ kámienné/ y drzewniáné/ którzy nie widzą/ áni słyszą/ áni czuią/ chwaliliście: á Bogá który ma tchnienie twé w ręce swéy/ y wszytkié drógi twoie/ nie vczciłeś. 24 Przeto od niego posłan iest człone[k] ręki która to pisáłá/ co iest wyrázono. 25 A toć iest pismo które iest rozłożone: MANE/ THECEL/ PHARES. 26 A ten iest wykład mowy: MANE: przeliczył Bóg królestwo twoie/ y dokonał go. 27 THECEL: Zważonyś ná wádze/ y ználeziony ś [c] mniey máiącym. 28 PHARES: Rozdzielone iest królestwo twoie/ y dano ie Medóm y Persóm. 29 Tedy z roskazánia królewskiégo obléczony iest Dániel w szárlat/ y włożono łáncuch złoty ná szyie iego: y obwołano o nim/ że miał władzą trzeci w królestwie iego. 30 Téyże nocy zábit iest Bálthássár król Cháldeyski. 31 A Dárius Medczyk nástąpił ná królestwo/ gdy mu było sześćdziesiąt lat y dwie.

[a] wyż. 4. c. 21 — *[b] z osły leśnimi.* — *Iż naczynia kościelnego nie uczcił.* — *Czyta pismo y wykłada.* — *[c] ábo, nie dostátecznym. H.*

ROZDZ. VI.

1 Vpodobáło sie Dáriuszowi/ y postánowił nád królestwem sto y dwádzieściá [d] pánów/ áby byli we wszystkim królestwie iego. 2 A nád nimi troie książąt/ z których był iednym Dániel: áby im panowie czynili liczbę/ á król niemiał [e] trudności. 3 A ták Dániel przewyższał wszytkie książętá y pány: bo duch Boży duższy był w nim. 4 A król myślił go postánowić nád wszytkim królestwem: dla czego książętá y pánowie szukáli przyczyny/ áby náleźli ná Dánielá [f] zstrony królá/ á żadnéy przyczyny áni podéyźrzenia náleść niemogli/ ponieważ był wierny/ á żadna winá/ áni podeyźrzenie nie náydowáło sie w nim. 5 Rzekli tedy mężowie oni: Nienaydziemy ná Dánielá też żadnéy przyczyny/ chybá snadź w zakonie Bogá iego. 6 Tedy książętá y pánowie podchwycili królá/ y ták mu rzekli: Dáriuszu królu/ żyy ná wieki: 7 Vrádziły wszytkie książętá królestwá twego/ vrzednicy y pánowie/ rádá y sędziowie/ áby wyszedł dekret y wyrok królewski: Aby káżdy ktoby prosił iákiéy prosby od któréygożkolwiek Bogá ábo człowieká/ áż do trzydziestu dni/ iedno ciebie królu/ był wrzucón do dołu lwiégo. 8 A ták teraz królu potwierdź wyrok/ á nápisz dekrét: áby sie nie odmieniło co iest postánowiono od Medów y Persów/ áni sie godziło przestąpić nikomu. 9 Krol tedy Dárius wydał dekrét y postánowił. 10 Czego gdy sie Dániel dowiedział/ to iest/ iż práwo postánowioné/ wszedł do domu swego: á otworzywszy okná ná sáli swéy przeciw Ieruzálem/ trzech czásów w dzień klekał ná koláná swoie y chwalił/ y wyznawał przed Bogiem swoim/ iáko y przedtym był zwykł czynić. 11 Tedy mężowie oni [g] dworniéy sie wy-

Dániel od królá przełożony nád książęty. — *[d] Abo woiewód.* — *[e] Abo szkody.* — *[f] Coby sie królá y rządu królestwá dotykáło.* — *Edikt wymyslony ná podchwycenie Dánielá* — *Dániel modlitwy dla Ediktu nie opuścił.* — *[g] zebrawszy sie. H.*

wiáduiąc náleźli Dánielá modlącé-go ſie y proſzącégo Bogá ſwego. [12] A przyſtąpiwſzy mówili królowi o wy-rok: królu ázaś nie poſtánowił áby káżdy człowiek któryby proſił które-go z bogów y z ludźi áż do trzydźieśći dni/ oprócz ćiebie królu/ był wrzucon do lwiégo dołu: którym odpowiá-dáiąc król/ rzékł: Prawdźiwa ieſt mowá według dekretu Medów y Perſów/ którégo ſie przeſtąpić nie godźi. [13] Tedy odpowiedáiąc rzekli przed królem: Dániel z ſynów poymá-nia Judzkiégo niedbał ná twóy de-kret y ná wyrok któryś poſtánowił: ále trzech czáſów ná dźień modli ſie modlitwą ſwoią. [14] Które słowo król vſłyſzawſzy/ záſmućił ſie bárzo: y v-ſádźił ſerce zá Dánielem żeby go wy-zwolił/ y áż do záchodu słońcá ſtárał ſie áby go wybáwił. [15] Ale mężowie o-ni zrozumiawſzy królá/ rzekli mu: Wiedz królu że práwo ieſt Medów y Perſow/ áby żadnégo wyroku który król poſtánowi/ nie godźiło ſie od-mienić. [16] Tedy król roſkazał: y przy-wiedźiono Dánielá/ y wrzucono go do lwiégo dołu. A rzékł król Dánie-lowi: Bóg twóy którégo záwſze chwaliſz/ ten ćie wybáwi. [17] A przy-nieśiono kámień ieden/ y położono ji ná dźiurze dołu: który krol zápiecze-tował ſygnetem ſwym/ y ſygnetem przednich pánów ſwych/ żeby czego nie vczyniono przećiw Dánielowi. [18] A poſzedł król do domu ſwego/ y ſpał niewieczerzawſzy/ y potraw przedeń nie noſzono/ nád to y ſen odſtąpił od niego. [19] Tedy król bárzo ráno poſzedł kwápliwie do lwiégo dołu: [20] á przy-bliżywſzy ſie do dołu/ záwołał ná Dá-nielá płáczliwym głoſem: Dánielu/ ſługo Bogá żywégo/ Bóg twóy któ-rému ty záwżdy ſłużyſz/ co mniémaſz mógł ćie odelwów wybáwić? [21] A Dániel odpowiedáiąc królowi rzékł: królu żyy ná wieki: [22] Bóg móy poſłał ányołá ſwego/ y zámknął páſczeki lwóm/ y nie záſzkodźili mi/ ponieważ przed nim ſpráwiedliwość nálezioná ieſt we mnie: lecz y przed tobą królu wyſtępku nie vczyniłem. [23] Tedy król bárzo ſie vrádował z tego/ y kazał Dánielá wyćiągnąć z dołu: y wyćią-gniono Dánielá z dołu/ á żadnégo obráženia nie náleźiono ná nim/ iż wierzył Bogu ſwemu. [24] A z roſkazá-nia królewſkiégo przywiedźiono oné męże którzy byli oſkárżyli Dánielá/ y wrzucono ie do lwiégo dołu/ ſámé/ y ſyny/ y żóny ich: á nie dolećieli áż do dná dołu/ gdy ie lwi pochwyćili/ y wſzytkié kośći ich podrzuzgotáli. [25] Te-dy Dárius król piſał do wſzech naro-dów/ do pokolenia/ y do ięzyków mie-ſzkáiących po wſzytkiéy źiemi: POKOY wam niech będźie rozmnożo-ny. [26] Odemnie poſtánowiony ieſt de-kret/ áby po wſzem páńſtwie y króle-ſtwie moim drżeli y lękáli ſie Bogá Dánielowégo: bo on ieſt Bóg żywy/ y wieczny ná wieki: y króleſtwo iego nie ſkáźi ſie/ á władza iego áż ná wie-ki. [27] Ten wybáwićiél y zbáwićiél/ czy-niący znáki y dźiwy ná niebie y ná źie-mi: który wybáwił Dánielá ze lwié-go dołu. [28] A Dániel trwał áż do kró-leſtwá Dáriuſzá/ y do króleſtwá Cy-ruſá Perſy.

Margin notes:
Dániel oſkárżony o przeſtąpienié Ediktu.
Ábo odmienić.
Zá dozwoleniem królewskim wrzucony miedzy lwy
Spáć niemógł. Hebr.
Do dołu lwiégo.
Dániel záchowány zdrowy, á iego przećiwnicy od lwow rozſzárpáni. 2. Mach. 2. f. 20.
Edikt Dáriuſzá królá w którym Bogá prawdźiwégo wyznawa.

ROZDZ. VII.

[1] ROku pierwſzé-go Bálthaſſárá królá Bábilon-ſkiégo/ Dániel widźiał ſen: á wi-dzenié głowy ięg ná łożu iego/ y o-piſuiąc ſen krótką mową zámknął: á krótko dotykáiąc/ rzékł: [2] Widźia-łem w widzeniu moim w nocy/ áno cztérzy wiátry niebieſkié potykáły ſie ná morzu wielkim: [3] A cztéry beſtiie wielkié wyſtępowáły z morzá różné od siebie. [4] Piérwſza iáko lwicá/ á miáłá ſkrzydłá orłe: pátrzyłem áż wyrwáné ſą ſkrzydłá iéy: y zdietá ieſt z źiemie/ á ná nogi ſtánęłá iáko czło-wiek/ y dano iéy ſerce człowiecze. [5] A oto beſtia druga podobna niedźwie-dźiowi ſtánęłá ná ſtronie: á trzy rzę-dy były w gębie iéy/ y miedzy zębámi iéy: y ták iéy mówiono: Wſtań/ iédz mięſá bárzo wiele. [6] Potymem pá-trzał á ono druga iáko Ryś/ á miá-łá ſkrzydłá iáko ptak cztéry ná ſobie/ á cztéry głowy były v beſtiiéy/ á wła-

Margin notes:
Widzenie czwórgá źwierząt, cztérzy króleſtwá ná świećie przednie znáczących.
Bábilońſki król Nábuchodonozor był Lwicą dla mocy y porządliwośći, prętki y wáleczny, s zrzucony z króleſtwá, ſtał ſie potym iáko człowiek.
2. króleſtwo Perskie, z ſtym ſie głącżyło Bábilońskié y Medzkié.
3. króleſtwo Greckié Alexándrowé.
Ábo párdowi podobny.

4. Monárchia Rzymska która ieszcze trwa.

7 dzą iéy dano. Potym pátrzałem w widzeniu nocnym/ áno bestiia czwarta stráßna y dziwna/ á bárzo mocna: zeby żelázné miáłá wielkié/ iedząc y kruβąc/ á ostátek nogámi swémi depcąc: á byłá rózna od innych bestiy/ które m przed nią widział/ y miáłá 8 dziesieć rogów. Przypátrowałem sie rogóm/ á oto "róg inßy máły wyróst z pośrzodku ich: á "trzy z rogów C pierwßych wyłomioné są od oblicza iego: á oto oczy/ iáko oczy człowiecze/ były w onym rogu/ y vstá mówiącé zbytnie wielkié rzeczy. 9 Przypátrowałem sie áż "postánowiono' stolki/ á stárowieczny vsiadł: Szátá iego biała iáko śnieg/ á włosy głowy iego iáko wełná czysta: stolicá iego płomienie ogniste: kołá iéy ogień 10 rospalony. "Rzéká ognista "á bystra' wychodziłá od oblicza iego: tysiąc tysiecy służyło mu/ á po dziesieć tysiecy kroć sto tysiecy stało przy nim: zásiadł sąd/ y ksiegi otworzono. 11 Pátrzyłem dla głosu mów wielkich które on róg mówił: y widziałem D że byłá zábita bestia/ y zginelo ciáło iéy/ y dano ie ná spalenié o12gniem: inßych téż bestiy władzą odieto/ y zámierzono im czásy żywotá áż 13 do czásu y czásu. Pátrzyłem tedy w widzeniu nocnym/ á oto z obłoki niebieskimi iáko syn człowieczy przychodził/ y áż do stárowieczné° przyßedł: 14 y stáwili go przed oblicze iego. A dał mu władzą/ y cześć/ y królestwo: y wßyscy narodowie pokolenia y iezyki służyć mu bedą: "władza iego władza wieczna/ która nie bedzie odieta: á królestwo iego które sie nie skáźi. 15 Zlekł sie duch móy/ "ia Dániel byE łem przestráßony témi rzeczámi/ á widzenia głowy moiéy strwożyły mie. 16 Przystąpiłem do iednégo z stoiących/ y pytałem sie v niego prawdy o tym wßytkim: który mi powiedział 17 wykład mów. A náuczył mie: Té

"turek ábo. Antychrist
"Aetyopia, Aegypt, y Afrycá.
"pozbiérano H.
Królestwo Páná Christusowé á zwłasczá po dniu sądnym.
"H.
"Apoc.5.d 11
"Luc.1.c 33. Mich.4.c.7. wys.3.g 100
"Y byłem skrußon ná duchu moim, ia Dániel w pośrzód ciáłá (mego) H.

cztérzy bestiie wielkié/ są "cztéry króle18stwá'/ które powstáną z ziemie. A przyimą królestwo świetégo "Bogá' nawyßégo. y odzierżą królestwo áż 19 ná wieki/ y ná wiek wieków. Potym chćiałem sie pilnie wywiedźieć o bestiiéy czwartéy/ która byłą bárzo rózna od wßytkich/ y názbyt stráßna: zeby y páznogćie iéy żelázné/ iádłá y 20 kruβyłá/ á ostátek nogámi swémi deptálá. A o dziesiąci rogách które miáłá ná głowie: y o drugim który był vróst/ przed którym vpádły trzy rogi: y o onym rogu który miał oczy y vstá mówiącé wielkié rzeczy/ á był 21 wietßy nád inné. Pátrzyłem áno on F róg walczył przećiw świetym/ y przemagał ie/ 22 áż przyßedł stárowieczny/ y dał sąd świetym Wysokiégo/ y czás przyßedł/ y świeci odzierżeli króle23stwo. A ták rzékł: Bestia czwarta/ królestwo czwarté bedzie ná ziemi/ które bedzie wietßé niż wßytkié królestwá/ y pożrze wßytke ziemie/ y po24depce y zetrze ią. A dziesieć rogów tego królestwá/ dziesieć królów bedzie: á drugi powstánie po nich/ á on bedzie mocnieyßy nád pierwßé/ y 25 trzech królów zniży. A bedzie mówił mowy przećiw Wysokié°/ y świeG té Nawysßég° skrußy: y bedzie sie mu zdáło/ że może odmienić czásy y práwá/ á bedą podáni w rece iego áż do 26 czásu/ y czásow/ y pół czásu. A zásiedzie sąd "áby byłá odieta moc/ y' był 27 zstárt/ y zginął áż do końcá. A królestwo/ y władzą/ y wielkość królestwá/ która iest pod wßystkim niebem/ żeby dano ludowi świetych Nawysßégo: którégo królestwo/ królestwo wieczné iest/ á wßyscy królowie 28 bedą mu służyć/ y słucháć go. Poty koniec słowá. Ja Dániel wielcem sie myślámi mémi trwożył/ y oblicze moie zmieniło sie ná mnie: á słowo záchowałem w sercu moim.

"są cztéry królowie, H.
"H.
O mocy y okrućienstwie Antychristá.
"a władzą iego odéymą áby, H.
Królestwo Christusowé wieczné

Bestiie cztéry co znáczą

3 *Cztérzy bestiie wielkié wstepowáły z morzá.*] Té bestiie tóż znáczą co on obraz wyssżey 2.v.38. cztery przednieyßé królestwá/ Assyriyskié/ Perskié/ Greckié/ y Rzymskié/ które tymże porządkiem sobie nástepowáły. Przytym opowiáda iż Rzymskié królestwo/ miáło sie rozdzielić ná dziesieć królów/ bo mówi: Rogów dziesieć/ dziesieć królów są/ którzy sie wyssżey Rozdz. 2. znáczyli przez dziesieć pálców/ á tu przez dziesieć rogów/ co tákże pod tymże podobieństwem opisuie Apocál. 13. Przydáie zá tym/ iż po onych dziesiąci królach powstánie inßy róg máluczki/ to iest/ ieden król który bedąc máłym ták vrost/ że sobie inßé podbił/ y o tym powiáda iż ma podnieść woyne przećiw świetym/ co wßytko Doktorowie święći rozumieią o Antychryśćie Hieron. y Theodoretus in Danielem, Irenæus lib. 5. contra hæreses. Augustin. 20. de Ciuit. C. 23. Aták z tego proroctwá to naprzód mamy/ iż Anty-

Róg máluczki Antichrist.

chryst

Antichriſt oſtátni król.

chryſt ieſt oſtáteczny król miedzy wſzytkimi królmi ziemſkimi/ y przeto też po nim nie opiſuie Dániel/ áni Jan ś. in Apoc. inſzégo królá ziemſkiégo któryby iemu náſtąpił/ ále po nim ſąd Boży y wieczne króleſtwo świetych. Jeſcze y to ztąd pewna / że Antychryſt nie bedźie królował/ áż piérwey króleſtwo Rzymſkié bedźie rozdźielone ná wiele cześći / y ták vpádnie. Y z tego ſamégo pokázáć ſie może ſzaleńſtwo dziśieyſzych nowowierników / którzy śmieią Biſkupá Rzymſkiégo zwáć Antychryſtem. Gdyż do tego czáſu Rzymſkié króleſtwo ieſcze ſtoi: bo choćia ſie rozdźieliło ná kilká cześći / wſzákże y imie y zacność Rzymſkiégo Páńſtwá / ieſcze trwa. A do tego ieſcze nie był żaden ieden król/ któryby té wſzytkié króleſtwá które ſie od Rzymſkiégo Páńſtwá oderwáły / ſobie podbił y pośiadł. A ták znák pewny ieſt / iż Antychryſt ieſcze nie záczął królowáć. A ná wietſzy znák tego przydáie v. 24. Trzech królów zniży. Y wykłádáiąc którzy to ſą trzey królowie / piſze niżéy 11. Król Aegyptu/ Libiiéy/ y Aethyopiiéy. Tych tedy trzech y inſzych śiedm królów / podbiie ſobie mocą Antychryſt / y bedźie miał wſzytke Monárchią Rzymſką/ y to zowią vſtániem y końcem Páńſtwá Rzymſkiégo / 2. Theſ. 2. Niechayże heretyk vkaże kiedy Biſkup Rzymſki onych trzech królów zwoiował y króleſtwá ich pośiadł / ábo kiedy Monarcha był wſzytkiégo Páńſtwá Rzymſkiégo? Ale iáko to fałſz/ ták też y to co mówią / żeby iuż Antychryſt miał królowáć.

Antichriſt nie przydźie áż króleſtwo Rzymſkié vſtánie.

9 *Stárowieczny uśiadł, ſzátá iego biała.*] Widźiſz tu iáko ſie Bóg ſam wymálował / w ſtáréy oſobie/ w ſzáćie białéy/ włoſy iáko wełná/ śiedzący. Tóż y ná inſzych mieyſcach piſmo ś. wſpomina/ miánuiąc głowe/ ręce/ nogi/ y inſzé członki człowiecze które Bogu przypiſuie. A ták nie ieſt przećiw piſmu/ y owſzem ieſt według piſmá / kiedy ták máluią Bogá / iáko go piſmo máluie. Bo choćia Bóg niemoże właſnie iáko ieſt w iſtnośći ſwoiéy bydź wymálowány / iáko y ſamże powiáda/ Iſa. 40. Komuśćie podobnym vczynili Bogá/ ábo iáki obraz poſtáwićie mu? dáiąc znáć / iż Bóg niema ćiáłá / y przeto też niemoże bydź żadnym ćieleſnym obrázem właſnie wyrázony. Wſzákże nieiákim choćia niewłaſnym podobieńſtwem może bydź wymálowány : iáko też y ányoły/ choćia ćiálá niemáią/ máluiemy. A zwłaſczá iż ták ſámo piſmo powiáda/ iż ſie Bóg pod tákimi podobieńſtwy widoméími pokázował/ w iákich go poſpolićie teraz máluią. Nie dla tego áby tákié obrázy chwalono/ ále/ ábo dla przypomnienia iákiéy hiſtoriiéy y dobrodźieyſtwá Bożégo: ábo dla wyznánia náſzéy wiáry tákimi zwiérzchnimi znákámi/ y dla inſzych ſłuſznych y przyſtoynych przyczyn.

Antichriſt ma królowáć półczwártá látá.

25 *Aż do czáſu y czáſów y półczáſu.*] To ieſt/ przez rok y dwie lećie/ y półroká/ ták bowiém mówił prorok dla zátáienia proroctwá. Wſzákże ſamże to wykłáda / Niżéy 12. Tyśiąc dni / dwie śćie y dźiewiećdźieśiąt : Z kąd znáć/ iż ten czás ráchuie / odtąd kiedy iuż opánuie Antichryſt Monárchyą Rzymſką. A przydáie tu do onych lat Dániel dwánaśćie dni/ áby dał znáć iż one látá máią ſie rozumieć właſnie iáko ie zámierzył/ choćia kilká dni niedoſtaie/ ábo zbywa, Tymże ſpoſobem Jan S. Apoc. 11. piſze: Przez mieśiące czterdźieśći y dwá/ które vczynią półczwártá látá / niewſpomináiąc dni dwánaśćie / iż nie wypełnią mieśiącá. A ták to pewna / iż Antychryſt krótko bárzo bedźie królował / á nie dłużéy tylko przez półczwártá látá : Co ſie rozumié o tym czáśie / kiedy iuż wſzytke Monárchią opánuie : bo iáko długo przedtym bedźie ſie ná to páńſtwo zdobywał/ o tym tu nie wſpomina / tylko o tym czáśie którégo Monárcha zoſtánie / co nie bedźie dłużéy tylko lat półczwártá. Ták rozumié Hyppolitus martyr de conſumm: mundi, Irenæus lib: 5. Hieron: in 7. Dani: Cyrillus Catecheſi 25. Auguſ. 20. de ciuit: c. 23. y inſzy. Co ſie y ztąd potwiérdza / iż piſmo S. ten czás królowánia Antichriſtá zowie krótkim Mat: 24. Apoc: 12. y 20. Y przyſtało / áby iáko Pan Chriſtus przez lat półczwártá vczył / ták też długo y Antichriſt kośćiół Chriſtuſów przeſzládował. Jeſcze tedy nie było dotąd żadnégo Monárchy/ któryby ſobie inſzé króle ſhołdował / y przez lat pół czwártá pánował. Ani o żadnym królu / Tyránnie y przeſládowcy kośćiołá Bożégo nie możem twiérdźić/ iáko ſie z hiſtoriiéy ſpráwić káżdy może. Y owſzem ieſcze żadnégo nie było ták okrutnégo przeſzládowánia iákié ma bydź Antichriſtowe. A ták y to znák ieſt że ieſcze nie przyſzedł.

ROZDZ. VIII.

Widzenie kozła który zwyćiężył baraná.

1 A R Oku trzećiégo króleſtwá Báltháſſárá królá/ vkazáło mi ſie widzenié. 2 ° Ja Dániel po tym com był widźiał ná początku/ widźiałem w widzeniu moim/ gdym był ᶠná Suſis zamku / który ieſt w kráinie Ælám : á widźiałem w widzeniu żem był ᵍnád bramą Vlái. 3 ° Y podnioſłem oczy moie / á vyźrzałem : áno báran ieden ſtał nád błotem / máiący ⁺ rogi wyſokié / á ieden wyſſzy niż drugi/ á podraſtáiący. 4 Potym ° widźiałem báráná rogámi rzucáiącégo ná Zachód/ y ná Północy/ y ná Południe/ á wſzytkié beſtye nie mogły ſie mu ſprzećiwić/ áni ſie wyzwolić z ręki iego : y czynił według woli ſwéy/ y zſtał ſie wielkim. 5 ° A iam vważał : álić oto kożieł kóz przychodźił od Zachodu ná wſzytke ziemie/ á nie dotykał ſie ziemie : á kożieł miał róg znáczny miedzy oczymá ſwémi. 6 ° y przyſzedł áż do báráná onégo rogátégo/ którégom widźiał ſtoiącégo ᶠprzed bramą / y ſkoczył do niego w popędliwośći siły ſwéy. 7 ° A gdy ſie przybliżył bliſko báráná / rozjadł ſie

ᶠ*Ná Suſánie, H.*

ᵍ*nád rzéką, H.*

⁺*dwá, H.*

ᶠ*przed rzéką, H.*

nan/ y vderzył báráná: y zdrzuzgotał dwá rogi iego/ á nie mógł sie mu báran sprzećiwić: y obáliwszy go ná źiemię/ zdeptał: á żaden nie mógł wybáwić báráná z ręki iego. 8 A koźieł kóz stał sie bárzo wielkim: á gdy vróst złamał sie róg wielki/ y wyrosły pod nim czterzy rogi ná czterzy wiátry niebieskie. 9 A z iednégo z nich wyszedł róg ieden máły/ y stał sie wielkim ná Południe/ y ná Wschód/ y ná moc. 10 Y rozwielmożył sie áż do śiły niebieskiéy: y zrzućił z śiły/ y z gwiazd/ y podeptał ie. 11 Y áż do kśiążęćiá śiły rozwielmożył sie/ y odiął od niego ofiáre vstáwiczną/ y zrzućił mieysce świętynie iego. D 12 Y dano mu moc przećiw vstáwicznéy ofierze dla grzéchów: y porzucona będźie prawdá ná źiemi/ y będźie czynił á zdárzy mu sie. 13 Y słyszałem iednégo z świętych mówiącégo: y rzékł ieden z świętych drugiému niewiém którému mówiącému: Dokądże widzenie/ y vstáwiczna ofiárá/ y grzéch spustoszenia które sie stáło: á świętyniá y śiłá będźie podeptána? 14 Y rzékł mu: Aż do wieczorá y do poránku dni dwá tyśiące trzystá/ á będźie oczyśćiona świątyniá. 15 Y stáło sie gdym ia Dániel widźiał widzenie/ y wywiádowałem sie wyrozumienia: oto stánęłá przed oczymá mémi iáko osobá mężá. E 16 Y słyszałem głos mężá miedzy Vlái: y wołał/ á rzékł: Gábrielu vczyń że zrozumie ten widzenie: 17 y przyszedł/ y stánął podle gdźiem ia stał: á gdy przyszedł/ zlększy sie padłem ná oblicze moie/ y rzékł do mnie: Rozumiéy synu człowieczy/ bo czásu końcá wypełni sie widzenie. 18 A gdy mówił do mnie/ padłem twarzą ná źiemię: y dotknął sie mnie/ y postáwił mie ná nogách moich/ 19 y rzékł mi: Ja pokáżę tobie co będźie ná końcu przeklectwá: bo czás ma koniec swóy. 20 Báran którégoś widźiał máiącego rogi/ iest król Medzki y Perski. 21 A koźieł kóz iest Grécki/ á róg wielki który był miedzy oczymá iego/ ten iest król pierwszy. 22 A iż po złamániu iego vrosły czterzy miásto niego: czterzéy królowie z narodu iego powstáną: ále nie w mocy iego. 23 A po królestwie ich/ gdy vrostą nieprawośći/ powstánie król niewstydliwéy twarzy/ á rozumieiący gádki. 24 Y zmocni sie śiłá iego/ ále nie swémi śiłámi: á więcéy niż kto wierzyć może wszytko zburzy/ y zdárzy sie mu/ y czynić będźie/ y pobiie mocarze y lud świętych. 25 według woléy swéy/ y zdárzy sie zdrádá w ręce iego: á serce swé vwielbi/ á w dostátku wszech rzeczy pozábia wielu: y przećiw kśiążęćiu kśiążąt powstánie/ á bez ręki skruszon będźie. F 26 A widzenie wieczorné y ráné które powiedźiano/ prawdźiwé iest: przeto ty zápieczętuy widzenie: bo po wielu dni będźie. 27 A ia Dániel zemdlałem/ y chorzałem przez dni: á gdym wstał odpráwowałem spráwy królewskie/ y zdumiałem sie nád widzeniem: á nie było ktoby wyłożył.

ná czterzy strony niebá.

ná zacną źiemię Izráelską. vróst, H.

woysko, H.

mi, H. przez Iudę Máchábeyczyká.

Wykład widzenia o woynie Persów y Gréków.

w ostáteczny gniew, H.

Proroctwo o Antiochu ábo ráczéy o Antichriśćie.

ROZDZ. IX.

1 A Roku pierwszégo Dáriusá syná Asuerowégo znáśienia Medów/ który pánował nád królestwem Cháldeyskim: 2 roku pierwszég królestwá iego/ ia Dániel wyrozumiałem w kśięgách licz be lat/ o ktoréy stáłá sie mowá PANska do Jeremiaszá proroká/ áby sie wypełniło śiedmdźiesiąt lat spustoszenia Jeruzálem. 3 Y obróćiłem oblicze moie do Páná Bogá mego/ ábym prośił y modlił sie w pośćiech/ w worze/ y w popiele. 4 A modliłem sie PANV Bogu memu/ y wyznawałem/ á rzékłem: Proszę Pánie Boże wielki/ y strászny/ który strzeżesz przymierza y miłośierdźia miłuiącym ćiebie/ y strzegącym przykazánia twego. 5 Zgrzészyliśmy/ nieprawość czyniliśmy/ niezbożnieśmy sie spráwowáli/ odwróćiliśmy sie/ y odstąpiliśmy od przykazań twoich/ y sądów. B 6 Nie byliśmy posłuszni sług twoich proroków/ którzy mówili w imię twoie królóm nászym/ kśiążętóm nászym/ oycóm nászym/ y wszemu ludowi źiemie. 7 Tobie Pánie spráwiedliwość: á nam záwstydzenie twarzy/ iáko iest dźiśia mężowi Juda/ y obywátelóm

Ier. 25. c 11. 29. c 10.

Modlitwá Dánielá do páná Bogá o wybáwienie z Bábilonu iáko obiecał.

Jeruzálem/ y wßemu Jzráelowi/ tym którzy blisko są/ y tym którzy dáleko we wßéch ziemiách do którycheś ie wygnał/ dla niepráwośći ich/ którymi grzéßyli przećiw tobie. 8 PANIE/ nam záwstydzenié twarzy/ królóm náßym/ kśiążetóm náßym/ y oycóm náßym/ którzy zgrzéßyli: 9 á tobie Pánu Bogu náßému miłośierdźié y zlitowánié: bośmy odstąpili od ćiebie: 10 y nie słucháliśmy głosu Páná Bogá náßégo/ żebyśmy chodźili w zakonie iego/ który nam dał przez sługi swoie proroki. 11 A wßytek Jzráel przestąpili zakon twóy/ y vstąpili áby nie słucháli głosu twego: y kropiło ná nas przeklectwo/ y klątwá która nápisáno w kśięgách Moyżeßá sługi Bożégo/ bośmy mu zgrzéßyli. 12 A vtwiérdźił mowy swoie które mówił ná nas/ y ná kśiążetá náße/ którzy nas sądźili/ że miał przywiéść ná nas złé wielkié/ iákié nigdy nie było pode wßem niebem/ wedle tego co sie sstáło w Jeruzálem. 13 Jáko nápisano w zakonie [*] Moyżeßowym/ to wßytko złé przyßło ná nas/ á nie prosiliśmy oblicza twego Pánie Boże náß/ ábyśmy sie náwroćili od niepráwośći náßych/ á myślili o prawdźie twoiéy. 14 A [a] czuł PAN nád złośćią/ y przywiódł ią ná nas: spráwiedliwy PAN BOG náß we wßéch vczynkách swych które vczynił: bośmy nie słucháli głosu iego. 15 [b] A teraz Pánie Boże náß/ któryś [c] wywiódł lud twóy z ziemie Aegyptskiéy reką mocną/ y vczyniłeś sobie imie wedle dniá tego: zgrzéßyliśmy/ niepráwośćeśmy czynili/ 16 Pánie/ przećiw wßelákiéy spráwiedliwośći twoiéy: niech sie proße odwróći gniew twóy y zápálczywość twoiá od miástá twego Jeruzálem/ y od góry świetéy twoiéy. Bo dla grzéchów náßych/ y dla niepráwośći oyców náßych Jeruzálem y lud twóy są ná pośmiéwisko wßytkim około nas. 17 Teraz tedy wysłuchay Boże náß modlitwe sługi twego/ y prośby iego: á [d] okaż oblicze twoie nád świetynią twoią/ która spustoßona iest/ dla ćiebie sáméy. 18 Nákłoń Boże móy vchá twego/ á vsłyß: otwórz oczy twoie/ á obacz spustoßenié náßé: y miásto nád którym wzywano imienia twégo. Bo nie ná spráwiedliwośćiach náßych pokładamy modlitwe przed obliczem twoim: ále ná litośćiach twoich mnogich. 19 Wysłuchay Pánie/ vbłagay sie Pánie/ obacz/ á vczyń: nie omießkaway sam dla śiebie Boże móy: bo imienia twégo wzywano nád miástem y nád ludem twoim. 20 A gdym ieszcze mówił/ y modlił sie/ á wyznawałem grzéchy moie/ y grzéchy ludu mego Jzráelskiégo/ y pokładałem prośby moie przed obliczem [*] Bogá mego o góre świetą Bogá mégo: 21 Gdym ia ieszcze mówił w modlitwie/ oto mąż Gábriel/ któregom widźiał w widzeniu z początku/ prędko lecący dotknął sie mnie czásu ofiáry wieczórnéy: 22 A náuczył mie á mówił zemną/ y rzékł: Dánielu terazem wyßedł ábych ćie náuczył/ á żebyś zrozumiał. 23 Od początku modlitw twoich wyßłá mowá: á iam przyßedł oznaymić tobie/ boś mąż [e] pożądánia iest/ ty tedy obacz mowe/ á zrozumiéy widzenié. 24 Siedmdźieśiąt tegodni vkróconé są [f] ná lud twóy/ y ná miásto świeté twoie/ áby sie dokonáło przestepstwo/ á grzéch áby wźiął koniec/ á żeby niepráwość byłá zgłádzona/ á przywiedźiona spráwiedliwość wieczna/ y áby sie spełniło widzenié y proroctwo/ á był pomázany świety świetych. 25 A ták wiédz á obacz: od wyśćia mowy [g] áby zás było zbudowáné Jeruzálem/ áż do [h] Christusá wódzá/ tegodniów siedm/ y tegodniów ßeść dźieśiąt y dwá bedą: á znowu bedźie zbudowána vlicá/ y mury w ćiásnośći czásów. 26 A po tegodniów ßeśćdźieśiąt y dwu bedźie zábit Christus: á nie bedźie ludem iego który sie go záprzy. A miásto y świetynią skáźi lud z wódzem który przydźie: á koniec iego spustoßenié/ á po skończeniu woyny postánowioné spustoßenié. 27 A zmocni przymierzé z mnogimi tydźień iedén/ á w pół tegodniá vstánie ofiárá [i] y ofiárowánie: y bedźie w kośćiele obrzydłość spustoßenia/ y áż do skończenia y końcá bedźie trwáć spustoßenié.

Marginalia:

[*] Deut. 27. c. 14.

[a] pospießył sie ze złym. H.

[b] Bár. 2. c. 11.

[c] Exo. 15. c. 14

[d] oświeć. H.

[*] PANA. H.

Dánielowi modlącému sie obiawiono o śiedmidźieśiąt tegodniách czás przyśćia P. Christusowégo.

[e] wdźięczny, Bogu miły. Hebrá.

Math. 24. b 15. Ioan. 1. g 45.

[f] zamierzono. H.

[g] náwroceniu y zbudowániu Ieruzálem. H

[h] Mesiaßá. H.

Christusowa śmierć.

Odrzucenié Zydów y brzydkość spustoßenia

[i] obiátá. H.

śiedmdźieśiąt tegodniów — 24 Siedmdźieśiąt tegodni vkroconé są] To proroctwo nie może sie o kim inßym rozumieć/ tylko o Christuśie prawdźiwym Mesiaßu/ bo go y miánuie Mesiaßem/ y temu — Dánielowé ćo znácza.

sámému

sámemu to właśnie służy co tu o nim piſzę. Gdźie Anyół ś. mówiąc o Chrystuśie / naprzód przepowiada iego przyyßćie / zámierzáiąc czás przyyßćia / śiedmdźieśiąt tegodni. Przez tegodnie nie rozumie tegodniów dni / ále tegodnie lat / o tákich też mówi Leuit. 25. w káżdy tydźień śiedm lat licząc. A ták śiedmdźieśiąt tegodni lat / vczyniá lat 490. Tenże Anyół początek tych tegodni miánuie mówiąc: Od wyßćia mowy áby zás było budowáne Jeruzálem. Co sie sstáło dwudźiestégo roku pánowánia Artáxerxesá Longimáná / śiodmégo po Cyruśie królá Perſkiégo / który Nehemiaßowi podczáßemu swému / dozwolił do źiemie swéy Judzkiéy iácháć y miásto Jeruzálem budowáć. 2. Esdræ 2. y. 4. 6. Jeſcze Anyół té 70 tegodni / ná trzy częśći rozdźielił / to iest / ná śiedm tegodni / ßeśćdźieśiąt y dwá / y ieden. chcąc według zwyczáiu prorockiégo táiemnice Boże zákryć. Ale podowno więcéy dla tego / że sie siłá rzeczy znácznych w tych tegodniách ták rozdźielonych stało / które też przynależą do odkupienia ludzkiégo / o którym tu Anyół mówi. Abowiem ná początku pierwßych śiedmi tegodni zbudowáne iest Jeruzálem: Ku końcowi ich Esther Aſſwerusá iedenastégo po Cyruśie królá Perſkiégo żoná / y Mardocheus iéy stryy sławni byli / lud od wytrácenia wybáwiwßy: Pod czásem też ßeśćdźieśiąt y dwu tegodniów / Alexánder wielki roku czwartégo pánowánia swego / przyiechawßy do Jeruzálem / pokłonił sie kápłanowi Nawyßßému / kośćiół vczćił / ofiáry swé Bogu oddał. Ioseph. lib. 11. Antiquit. Rychło potym powstał Antiochus Epiphánes / okrutny Żydów prześládowcá / y Máchábeyczykowie waleczni Hetmáni. Ku końcowi zás ßeśćdźieśiąt y dźiewiąći tegodni (śiedm pierwßych przyłączywßy do ßeśćdźieśiąt y dwu / iáko te pierwéy Anyół złączył) vstáłá łaská królewska y przodkowánie pokolenia Judy / zá Herodá cudzoźiemcá / y przyßedł Messiaß národźiwßy sie z naczystßéy Pánny roku ßostégo / w ßeśćdźieśiątym y piątym tegodniu / zá pánowánia Augustá Cesárzá roku 42. Ná końcu tych ßeśćdźieśiąt y dźiewięć tegodniów / piętnastégo roku Tyberiusá Cesárzá / Pan Christus gdy poczynał być iákoby we trzydźiestu lat / ochrzcon iest / Luk. 3. w pierwßéy lepak śiedmdźieśiątégo tegodniá połowicy / to iest / przez trzy látá y co więcey / Messiaß vrząd wodzá odpráwiał / Ewánielia przepowiádáiąc / y cudámi potwierdzáiąc. W pół tegodniá śiedmdźieśiątégo pierwßé / to iest we trzy látá y kilká miesięcy po chrzćie zábit iest Messiaß / przez które śmierć wßytkie ofiáry stározakonne są vmorzone. W drugié zás połtegodniá śiedmdźieśiątégo / Pan Christus Ewánielią swoię przez Apostoły dawßy im duchá ś. vtwierdził. Po tych tegodniach w kilká y trzydźieśći lat zburzone iest Jeruzálem y Żydowie ślepotą y niewolą skaráni.

26 *Vstánie ofiárá y ofiárowánie*] Tu sie przypátrz wielkiéy opátrznośći Duchá ś. iż gdy mówi o náßéy ofierze Chrześćiáńskiéy wyßßéy 8. y niżey 12. zowie ią iuge sacrificium, to iest / vstáwiczna ofiárá / y powiáda iż gwałtem przez złych ludźi będźie odięta. Ale kiedy mówi o ofiárách Żydowskich / nie zowie ich / vstáwiczną ofiárą / ále prosto ofiárą / y nie będźie gwałtem odięta / ále samá ráczéy vstánie: bo prawdźiwie vstáłá / y moc y skutek swóy vtráćiwßy / áni Bogu iest przyiemna / áni ludźióm pożyteczna.

Rozność ofiar żydowskich od Chrześćiáńskiéy.

ROZDZ. X.

Modlitwá y post Dánielá

1 A Roku trzećiégo Cyrusá królá Perskiég / obiáwione iest słowo Dánielowi przezwiskiem Bálthássár / á słowo prawdźiwé y moc wielka: y wyrozumiał mowę: bo wyrozumienia potrzebá w widzeniu. 2 W oné dni ia Dániel płákałem przez dni trzech tegodniów: 3 chlebá [a] pożądánég nie iadłem / á mięso y wino nie weßło w vstá moie: ále áni oléykiem mázałem sie / áż sie wypełniły dni trzech tegodniów. 4 A dwudźiestégo y czwartégo dniá miesiącá pierwßégo byłem nád rzéką wielką która iest Tygris. 5 Y podniosłem oczy moie / y vyźrzałem á ono mąż ieden obleczony w płóćienné ßáty / á nérki iego przepásáne złotem naczystßym: 6 á ćiáło iego iáko [b] Chrysolit / á oblicze iego iáko pozór błyskáwice / á oczy iego iáko lámpá goráiąca: á rámioná iego / y co poniż iest áż do nóg iáko pozór miedźi błyszczące sie: á głos mów ieg iáko głos mnostwá. 7 A widźiałem ia Dániel sam widzenié: lecz mężowie którzy byli zemną nie widźieli: ále strách zbytni przypadł ná nie / y poućiekáli do táiemnych mieysc. 8 B A ia sam zostawßy widźiałem to widzenié wielkié: á nie zostáło we mnie siły / ále y osobá moiá zmieniłá sie we mnie / y struchlałem y nie miałem nic siły. 9 Y vsłyßałem głos mów iego: á vsłyßawßy leżałem przestráßony ná oblicze moie / á twarz moiá przylnęłá do źiemie. 10 A oto ręká tknęłá mię / y wzniosłá mię ná koláná moie / y ná członki rąk moich. 11 Y rzékł do mnie: Dánielu [c] mężu pożądánia / rozumiéy słowá które ia mówię do ćiebie / á stań ná nogách twoich: bom teraz posłan iest do ćiebie. A gdy mi rzékł te mowę / stánąłem drżąc. 12 C Y rzékł do mnie: Nie bóy sie Dánielu: bo od edniá pierwßégo / któregoś podał serce twoie ku wyrozumieniu / ábyś sie dręczył przed

[a] smácznégo.

Vkazał mu sie mąż w ßáćie płóćiennéy.

[b] Tharsis. H.

[c] mężu roskoßy, lub kochánia. H.

*to iest, Anyół przełożony nád Persámi.

Michał s. kśiążę ludu Bożego.

*ná wiele dni.

oblicżem Bogá twégo: wysłucháné są słowá twoie: á iam przyszedł dla mów twoich. [13] Lecż *kśiążę królestwá Perskiégo/ przećiwiło mi się ieden y dwádźieśćiá dni: á oto Michäel ieden z kśiążąt przednieyszych przyszedł ná pomoc moię/ á iam tám został przy królu Perskim. [14] A przyszedłem ábych ćię náuczył co ma przyśdź ná lud twóy we dni ostáteczné: bo iescze widzenié *ná dni. [15] A gdy mi mówił tákiémi słowy/ spuśćiłem oblicze moie ku źiemi/ y milczałem. [16] A oto iákoby podobieństwo syná człowieczégo dotknął się warg moich: y otworzywszy vstá moie mówiłem/ y rzekłem do tego który stał przećiwko mnie: Pánie móy/ vyźrzawszy ćię rozstąpiły się stáwy moie/ á nie zostáło wemnie [17] nic siły. A iákoż bedźie mógł sługá Páná mego mówić z Pánem moim? bo nic wemnie sił nie zostáło/ ále y dech móy vstawa. [18] Záś tedy dotknęło się mnie iáko widzenié człowieká/ y posilił mię/ [19] y rzekł: Nie bóy się męzu pożądánia: Pokóy tobie: zmocni się/ á bądź mocny. A gdy mówił zemną/ wźiąłem siłę/ y rzekłem: Mów Pánie móy/ boś mię posilił. [20] A rzekł: Wieszli przecżem przyszedł do ćiebie? á teraz wrócę się ábych walczył przećiw kśiążęćiu Perskiému/ gdym ia wychodźił vkazáło się kśiążę Greckié przychodzącé. [21] Wszákże opowiém ći co iest wyrázono w piśmie prawdy/ á żaden nie iest pomocnikiem moim w tym wszytkim/ iedno Michäel kśiążę wásze.

ROZDZ. XI.

Proroctwo o królách Perskich.

Ja od pierwszégo roku Dáriuszá Medá stałem áby był zmocnion y posilon. [2] A teraz prawdę oznáymię tobie. Oto iescze trzey królowie bedą stać w Perskiéy źiemi/ á czwarty zbogáći się bogáctwy zbytniémi nádewszytkié: á gdy się zmocni bogáctwy swémi/ pobudźi wszytkié ná królestwo Gréckié. [3] Lecż powstánie król mocny/ y bedźie pánował pánowánim wielkim/ á czynić bedźie co mu się podoba.

O królu Gréckim Alexándrze.

[4] A gdy stánie/ bedźie skruszoné królestwo iego/ y bedźie rozdźieloné ná cztéry wiátry niebieskié/ ále nie miedzy potomki iego/ áni wedlug mocy iego którą pánował: bo bedźie szárpáné królestwo iego/ też miedzy obce/ oprócz tych. [5] A zmocni się król z Południá/ á z kśiążąt iego przemoże go/ y bedźie pánował pánowániem: bo wielkié pánowánié iego.

O królu Aegyptskim który był Ptolomeus Philadelphus, tén walczył z królem Syriyskim *y rodźicy iéy H.

[6] A po skończeniu lat vczynią z sobą przymierze: y córká królá z Południá przyiedźie do królá Pólnocnégo czynić przyiaźń/ y nie otrzyma siły rámieniá/ áni się ostoi naśienié iego: y bedźie wydána sámá/ y ktorzy ią przyprowádźili *młodźiency iéy/ y ktorzy ią zmacniáli w czáśiech. [7] A stánie z látorośli korzenia iéy scżépek/ y przyidźie z woyskiem á wnidźie do kráiny królá Pólnocnégo: y bedźie czynił z nimi po swéy woléy/ y otrzyma. [8] Nád to y bogi ich/ y rycíny/ naczynia też drogié/ srebrá/ y złotá pobráné/ záwieźie do Aegyptu: ten przemoże królá Pólnocnégo. [9] A wiedźie w królestwo król z Południá/ y wróći się do źiemie swéy. [10] A synowie iego bedą pobudzeni/ y zbiorą mnostwo woysk wiela: y przyiedźie kwápiąc się á záléwáiąc: y wróći się/ y zápedźi się/ y potka się z mocą iego. [11] A rozdrázniony król Południowy wynidźie/ á z królem Pólnocnym walczyć bedźie/ y nágotuie mnostwo zbytnie/ y bedźie podáné mnostwo w ręce iego. [12] *y poima mnostwo/ á wywyszy się serce *iego/ y porázi wiele tyśiecy/ ále nie przemoże. [13] Bo się wróći król Pólnocny/ y nágotuie mnostwo dálecko wietszé niż pierwéy/ á ná końcu czásów y lat przyidźie kwápiąc się z woyskiem wielkim/ y z bogáctwy zbytniémi. [14] *A onych czásów mnodzy powstáną przećiw królowi Południowému/ synowie też przestępników ludu twego podniosą się/ áby wypełnili widzenié/ y vpádną. [15] A przyidźie król Pólnocny/ y vsypie wał/ y weźmie miástá bárzo obronné/ á rámioná Południowé nie zniosą/ y powstáną wybráni iego áby się opárli/ á nie bedźie siły. [16] A vczyni przyszedszy nań wedlug vpodobánia swego/ á

*woysko wielkie.
*y podnieśie śiezgrá á oná H.
*iéy, H.

*Isai. 19. e16

nie

nie bedźie ktoby stał przećiw obliczu iego: y bedźie stał ʰw zacnéy źiemi / y bedźie zniszczona w ręce iego. 17 ʸ Y położy oblicze swoie żeby przyszedł ku otrzymániu wszytkiég królestwá iego / y vczyni z nim porównánia: y córkę z białychgłów da mu / áby ie wywróćił: ále śie nie ostoi / áni go bedźie. 18 ʸ A obróći oblicze swé ku wyspóm / y weźmie ich wiele: y vczyni że przestánie hetman vrągánia swego / á vrągánia iego obróći śie nań. 19 ʸ Y obróći oblicze swé ku páństwu' źiemie swéy / y potknie śie y vpádnie / á nie naydźie śie. 20 ʸ Y stánie ná mieyscu iego napodléyszy / y niegodny dostoieństwá królewskiégo: á zá máło dni zstárt bedźie / nie w zapálczywośći áni w bitwie. 21 ʸ Y stánie ná mieyscu iego wzgárdzony / á nie dádzą mu czći królewskiéy: y przyidźie potáiemnie / y otrzyma królestwo zdrádą. 22 ʸ A rámioná ʷwoiuiącégo bedą zwalczoné od oblicza iego / y zstárté bedą: nád to y wódz przymierza. 23 ʸ A po przyiaćielstwie / vczyni zdrádę / y przyćiągnie / á zwyćięży máłym ludem. 24 ʸ Y do obfitych á bogátych miast wnidźie: y vczyni czego nie czynili oycowie iego / y oycowie oyców iego: wydártki / y korzyśći / y bogáctwá ich rozpróży / ˣá przećiw namocnieyszym' myślić bedźie: á to áż do czásu. 25 ʸ Y wzbudźi śie siłá iego / y serce iego przećiw królowi Południému z woyskiem wielkim / á król Południowy / pobudzon bedźie ku bitwie ʸz wielkimi pomocámi' / y mocnymi bárzo: lecz śie nie ostoią / bo vmyslą nań rádę. 26 ʸ A ći którzy z nim chléb iedzą / zetrą go / woysko téż iego zátłumioné bedźie: y polęże zábitych bárzo wiele. 27 ʸ Dwu téż królów serce bedźie áby źle czynili / á v stołu iednégo kłamstwo mówić bedą / y nie zdárzy śie im: bo iescze koniec ná inny czás. 28 ʸ Y wróći śie do źiemie swéy z wielkimi bogáctwy: á serce iego przećiw przymierzu świetému / y vczyni / á wróći śie do źiemie swéy. 29 ʸ Zámierzonégo czásu wróći śie / á przyidźie ná Południé: á nie bedźie pierwszému podobné ostáteczné. 30 ʸ Przyidą téż nań Gálery y Rzymiánie / y porázon bedźie / á wróći śie / y rozgniewa śie przećiwko przymierzu świetynie / y vczyni: y wróći śie y bedźie myślił przećiwko tym którzy opuśćili przymierze świątynie. 31 ʸ Y rámioná od niego stáć bedą / y zgwalcą świetynią mocy / y odeymą vstáwiczną ofiárę / á dádzą obrzydłość ná spustoszenie. 32 ʸ A niezbożni przećiw przymierzu zmyslác bedą zdrádliwie: lecz lud znáiący Bogá swégo otrzyma y vczyni. 33 ʸ A vczeni miedzy ludem / bedą náuczáć wielu: y polęgą od mieczá y od ogniá / y od poimánia / y od łupienia dni. 34 ʸ A gdy vpádną / wspomożeni bedą pomocą máluczką: y przyłączą śie do nich mnodzy zdrádliwie. 35 ʸ Y z vczonych vpádną / áby byli wypłáwieni / y wybráni / y wybieleni / áż do czásu zámierzonégo: bo iescze inny czás bedźie: 36 ʸ A król bedźie czynił według woléy swoiéy / y podniesie śie y rozwielmoży śie przećiw káżdému Bogu / y przećiw Bogu bogów bedźie mówił ᶻwielmożné rzeczy': y zdárzy śie mu / áż śie dokona gniew: bo iuż wyszłá sententiá. 37 ʸ A Bogá oyców swoich nie bedźie miał nizacz: y bedźie w pożądliwośćiach niewiast: áni bedźie dbał ná żadnégo Bogá: bo ᵃprzećiw wszému powstánie'. 38 ʸ Lecz Bogá Máozim ná mieyscu swoim chwalić bedźie / á bogá którégo nieználi oycowie iego bedźie czćił / złotem / y srébrem / y drogim kámieniem / y rzeczámi kosztownémi. 39 ʸ Y vczyni że obwáruie Máozim' z bogiem cudzym / którégo poznał / y rozmnoży sławę / y da im moc w wielu rzeczách / y źiemie podźieli dármo. 40 ʸ A czásu zámierzonégo bedźie przećiwko niemu walczył król Południowy / á iáko burza przyidźie nań król Północny / z wozy y z iezdnymi / y z okretámi mnogimi: á wnidźie w źiemie / y zetrze / y przeydźie. 41 ʸ Y wnidźie do źiemie ᵇchwálebnéy / á wiele vpádnie. Lecz té sámé vydą ręki iego / Edom y Moáb / á początek synów Ammon. 42 ʸ Y pośle rękę swoię ná źiemie: y źiemiá Aegyptská nie wybiega śie. 43 ʸ Y opánuie skárby złotá y srébrá / y wszytkie rzeczy kosztowné Aegyptskie: przez Lybią téż y Aethyopią przeydźie. 44 ʸ Y wieść od Wschodu słońcá y od Północy zátrwoży go: y przyidźie z mnostwem wielkim áby zstárł y pobił wielu. 45 ʸ Y postáwi na-

ʰ to iest, w ludzkiéy źiemi.
ʰ ku zamkóm. H.
ʷ potopem zálane bedą. H.
ˣ y o zamkách. H.
ʸ z wielkim woyskiem. H.
O Antyochu królu Syryyskim który przeznáczył Antychristá.
ᶻ dziwy. H.
ᵃ nádewszytko śie wyniesie. H.
ᵇ á bedźie(to) czynił ná zamkách mocnych. H.
ᵇ ludzkiéy.

miot

miot *swóy Apádno między morzá-mi/ ná górze zacney y świętey: y przy-dźie áż ná wierzch iey/ á żaden mu nie dopomoże.

*stolice swo-ie.

Antichristów początek podły.

21 Y stánie ná mieyscu iego wzgárdzony.] To wykłádáiąc ś. Hieronym pisze/ iż choćia sie rozumieć może niejáko o Antyochu/ wszákże doskonále sie wypełnić ma w Antychryśćie: iáko co pisze Psal. 71. o Salomonie/ choćia sie rozumie o Sálomonie/ przećie doskonáley sie wypełniło w Chrystusie. Tákże y tu co mówi/ że ma być z przodku wzgárdzony y bez czći/ y zdrádą ma otrzymáć królestwo/ táki właśnie Antychryst będźie. Przetoż go wyższey 7. przyrównał do rogu máłuczkiego/ dla podłego y nieznácznego iego początku. A toć żadnym sposobem służyć niemoże Kátedrze Piotrá ś. bo tá záraz z początku znáczna y pierwsza w godności y przełożeństwie byłá/ iáko o tym pisze Augustin epist. 162. Prosper lib. 2. de vocatione gentium C. 6. y Pogáński historyk Ammianus Marcellinus lib. 27.

Antichrist nie będźie chwalił żadnego Bogá.

37 Ani będźie dbał ná żadnego Bogá.] To sámo iáśnie wyświádcza/ iż Papież nic nie ma z Antychrystem podobnego. Ponieważ Antychryst ná żadnego Bogá dbáć nie będźie/ á Papież iednego Bogá Oycá/ Syná/ y Duchá ś. chwali. A przećie heretycy vstáwicznie Antychrystá w gębie máią/ ná kogo inszego to kłádąc/ co im sámym służy/ bo oni chwałe Bożą niszczą/ y Bóstwo Chrystusowi odeymuią.

Antichrist wszeteczny.

37 Y będźie w pożądliwośćiách niewiast.] W Żydowskim lepak ták pisze: W pożądliwośćiách niewiast/ nie przydáiąc żadnego słowá/ z któregoby poznáć iestli będźie ábo nie będźie. Przetoż heretycy wolą ták przekłádáć/ Nie będźie w pożądliwośćiách niewiast/ áby tym więcey czystość zgánili. Ale sámá rzecz pokáżnie iż dobrze czyta Hieronym ś. Będźie. Bo Antyoch o którym tu Dániel mówi/ y który figurował Antychrystá/ áż názbyt był w pożądliwośćiách niewiast/ iáko pisze Hiero. in Daniel. Iákożby o tákim miał Dániel mówić/ Nie będźie w pożądliwośćiách niewiast? Ale y Żydowie tákiego Messyaszá czekáią/ którzyby im żon wiele dopuśćił: przeto nie iest to podobna áby Antychryst miał czystość chwalić. A iesliby to miał być znák Antychrystá/ vczyć czystośći/ toćby ták y Pá ná Chrystusá/ y Apostoły/ którzy czystość vczyli/ y sámi w niey żyli/ vczynili Antychrystámi: pátrz do czego ći nowowiernicy swoimi wykłády przychodzą.

Máozim co znáczy.

38 Lecz bogá Maozim ná mieyscu swoim chwalić będźie.] Acz iuż przedtym Dániel powiedźiał/ iż Antychryst wszytkie bałwany wygubi/ y niedopuśći inszego Bogá oprócz siebie sámego chwalić: wszákże iż Antychryst będźie Czarnoksięźnikiem/ potáiemnie też Dyabłá/ którego mocą wszytko ma czynić/ chwalić będźie zá bogá: y ábo go zwáć będźie Maozim/ to iest moc ábo wspomożenie/ (bo w nim wszytká iego nádźieiá będźie/) ábo ten iego bałwan będźie ná tákim mieyscu obronnym/ y potáiemnym/ które názowie Maozim: co też znáczy zámek mocny/ gdźie będźie chował skárby swoie. Bo o nimże záraz przydáie Dániel: Y vczyni że obwárnie Maozim z bogiem cudzym/ którego poznał. Lecz dźisieyszy nowowiernicy/ ták mądrze wykłádáią pismo ś. że też śmieią zwáć Páná Chrystusá/ Bogiem Maozim. Bo kośćioły wszytkie kosztownie zbudowáne y ozdobione/ któż niewie iż Pánu Chrystusowi są poświęcone? A ták iestli ten który w kośćiołach Chrześćiáńskich bywa chwalony iest Bóg Maozim/ iáko to heretycy bluźnią/ toć tedy Pan Chrystus którego chwalimy iest Bóg Maozim/ ktoreż nád to więtsze bluźnierstwo być może? á przećie to v heretyków zá Ewánielią vydźie.

34 Da im moc w wielu rzeczách, y ziemie podźieli dármo.] Kłádą też to heretycy ná Pápieżá zá ieden znák/ iż vbogáca swoie pomocniki: wszákże siłá tákowych iest/ co sie zá kośćioł Boży przećiw heretykom zástáwiáią/ którzy nic zá to nie biorą. A iesli co Kárdynałom y Biskupom dawa/ tedyć pewnie nie swoie dáie/ ále to co wierni Chrześćiánie z nábożeństwá swego ná chwałe Bożą funduią/ ábo do nóg Apostolskich rzucáią/ w Dźieiach 4. v. 35. Rychley sie to pokázáć może/ iż dźisieysze heretyki Luther y Kálwin zbogáćił z kośćiołów y klasztorów które połupili. A ták pewnieyszy to ná nich znák Antychrystá/ ktory tákże gwałtem będźie brał y łupił/ swoie bogácąc.

ROZDZ. XII.

O zmartwychstániu złych y dobrych.

1 CZásu onego powstánie Micháel książę wielkie/ który stoi zá synmi ludu twego: y przydźie A czás iáki nie był od tąd iáko narody być poczęły áż do onego czásu. A czásu onego będźie wybáwion lud twoy/ káżdy kto będźie náleźion w księgách nápisány: 2 A mnodzy z tych ktorzy śpią w prochu ziemie ocucą sie: iedni do żywotá wiecznego/ *á drudzy ná hańbe/ 3 *áby widźieli záwżdy. A ktorzy vczeni będą/ świecić będą iáko świátłość vtwierdzenia: á ktorzy ku spráwiedliwośći wpráwuią wielu/ iáko gwiázdy ná wieki wieczne. 4 B A ty Dánielu zámkni mowy/ y zápieczętuy księgi áż do czásu zámierzonego: mnodzy przydą/ y *będźie rozmáitá vmiejętność. 5 Y widźiałem ia Dániel/ á oto iákoby drudzy dwá stáli: ieden ztąd ná brzegu rzeki/ á drugi z onąd ná drugim brzegu rzeki. 6 Y rzekłem mężowi/ który był obléczony w płóćienné száty/ który stał nád wodámi rzeki: Dokądże koniec tych dziwów? 7 C Y słyszałem męża który był obléczony w płóćien-

*Math. 25. d 46.

*y ná wzgárdę wieczną H

O iásności náuczyćielów.

Mádr. 3. b. 7.

*rozmnoży sie. H.

*Apoc.10.2.5

né száty/ który stał nád wodámi rzekł gdy podniósł práwice y lewice swą ku niebu/ y przysiągł przez żywiącégo ná wieki/ iż do czásu y czásów/ y do połowice czásu. A gdy sie dokona rozproszenie ręki ludu świetég/ wypełni sie wszytko to. 8 A iam słyszał/ á nie rozumiałem: y rzekłem: Pánie móy co będzie potym? 9 y rzekł: Idź Dánielu/ bo záwárté są y zápieczetowáné mowy aż do zámierzonég czásu. 10 Będą wybráni/ y wybieleni/ y iáko ogień doświadczeni mnodzy: á niezbożni niezbożnie czynić będą/ áni zrozumieją wszyscy niezbożnicy/ ále uczeni zrozumieią. 11 A od czásu gdy będzie odięta vstáwiczna ofiárá/ á postánowiona będzie obrzydłość ná spustoszenie/ dni tysiąc dwieście y dziewięćdziesiąt. 12 Błogosłáwiony który czeka/ y doszedł aż do dni tysiąc trzéch set trzydzieści y pięci. 13 A ty idź *do zámierzonégo: á odpoczyniesz/ y stániesz ná lósie twoim ná końcu dni.

O zápieczetowániu tych rzeczy do czásu.

*ná koniec. H

Aż do tąd Dánielá w Żydowskich księgách czytamy. Co zá tym idzie do końcá ksiąg, z Theodocyonowégo wydánia iest przełożono.

Vstáwiczna ofiárá co figurowáłá.

A od czásu gdy będzie odięta vstáwiczna ofiárá] Ofiárá vstáwiczna w zakonie stárym byłá/ którą co dzień ofiárowano/ Num. 28. v. 3. Exo. 29. v. 38. dwu báránków ná kożdy dzień/ iednégo poránu/ drugiégo odwieczór: á przy tym miáre mąki oliwą záczynionéy/ y winá tákże miárkę. Którą to ofiárá znáczyłá vstáwiczną ofiárę/ która sie dzieie w Sákrámencie ciáłá y krwie Páná Christusowéy w kościele Chrześciáńskim. Bo báránek iest Pan Christus który miał bydź ná krzyżu ofiárowány zá wszytkié/ ták zá té którzy ráno od początku świátá byli/ iáko y zá té którzy w wieczór ná końcu świátá będą. Mąkę y wino ofiárowano z báránkiem/ iż Pan Christus nie tylko miał bydź zábity: ále też tegóż báránká ciáło y krew pod osobą chlebá y winá miáło bydź ofiárowáné/ co sie wypełnia káżdy dzień w kościele nászym. Przetóż Dániel Duchem ś. oświecony będąc/ prorokuie o Antichryście pod figurą Antiochá (bo Antioch figuruie Antichristá iáko káżdy doczytáć sie może/ słosiniąc co Jan ś Apoc. 13: pisze) iż Antichrist ma odiąć te ofiárę/ która znáczyłá oná ofiárá vstáwiczna/ báránek z chlebem y winem ofiárowány: która nie insza iest tylko Pan Christus pod osobą chlebá y winá ofiárowány. Też prorokował wyszéy 8. y 9. Zkąd dowodziem trzéch rzeczy przeciw dzisieyszym Heretikóm. Naprzód iż Antichrist iescze nie przyszedł/ poniewaž iescze trwa ofiárá vstáwiczna ciáłá y krwie Páná Christusowéy pod osobą chlebá y winá. Nád to/ iż Biskup Rzymski nie iest Antichristem iáko Heretycy bluźnią/ ále owszem Antichristowi przeciwny/ gdyż ofiárę którą má Antichrist zágubić/ Papież nawiecéy záchowuie y broni. Náostátek iż dzisieyszy Heretycy są Antichristowi przestáńcy/ poniewaž nic wiecéy nieusiluią iáko żeby te ofiárę vstáwiczną ciáłá y krwie Páná Christusowéy wygłádzili/ co właśna iest Antichristusowi.

Antichrist ieszcze nie przyszedł.

Papież nie iest Antichristem.

Heretycy przestáńcy Antichristowi.

ROZDZ. XIII.

O Zuzánnie od dwu stárców spotwarzonéy.

1 Był mąż mieszkáiący w Bábilonie/ á imię iego Ioákim. 2 A poiął żonę imieniem Zuzánnę/ córkę Helciaszá bárzo piękną y boiącą sie Bogá. 3 Bo rodzicy iéy/ będąc spráwiedliwi/ wyćwiczyli córkę swą według zakonu Moyzeszowégo. 4 A Ioákim był bárzo bogáty/ y miał sad podle domu swégo/ á do niego sie Żydowie schodzili/ iż był ze wszytkich napoczciwszy. 5 A postánowieni są dwá stárcy z ludu sędziámi onego roku/ o których Pan powiedział: Iż wyszłá nieprawość z Bábilonu od stárszych sędziów/ którzy sie zdáli żeby lud rządzili. 6 Ci często bywáli w domu Ioákimowym/ y przychodzili do nich wszyscy którzy mieli *sądy. 7 A gdy sie lud wrácał w przypołudnie/ wchodziłá Zuzánná/ y przechadzáłá sie po sádu męzá swégo. 8 Y widáli ią stárcy ná káżdy dzień wchodzącą y przechodzącą sie: y zápalili sie pożądliwością iéy: 9 y wywrócili rozum swóy/ y odwrócili oczy swé áby nie pátrzyli w niebo/ áni pámiętáli ná sądy spráwiedliwé. 10 Byli tedy obádwá zránieni miłością iéy/ á ieden drugiemu nie oznaymił bólu swégo: 11 bo sie wstydáli ieden drugiemu oznaymić pożądliwości swéy/ chcąc z nią grzech popełnić: 12 y strzegli ná káżdy dzień tym pilniéy áby ią widzieli. 13 y rzekł ieden do drugiégo: Pódźmy do domu/ bo godziná obiádu iest/ y wyszedszy rozeszli sie. 14 A wróciwszy sie przyszli ná iedno mieysce: á pytáiąc sie ieden do drugiégo przyczyny/ wyználi pożądliwość swoie: á tedy spólem postánowili czás/ kiedyby ią sáme zástáć mogli.

*spráwę vsądu. *do domu.

15 gli. ᵛ Y przydáło ſie gdy pilnowáli
dniá ſpoſobnégo/weßłá niekiedy/ iá-
ko wczorá/ y dźiś trzeci dźién ze dwie-
má ſáméma dźiéwkámi/ y chćiáłá ſie
16 myć w ſádźie : bo gorąco było : á nie
był tám nikt oprócz dwu ſtárców zá-
táionych/ y przypátruiących ſie iéy.
17 ᵛ Rzekłá tedy dźiéwkóm : Przynieśćie
mi oleyku y mydłá/ á drzwi v ſádu
18 zámknićie/ ábych ſie zmyłá : ᵛ y vczy-
niły ták iáko byłá kazáłá : y zámkne-
ły drzwi v ſádu/ y wyßły tyłem/ áby
przyniosły co byłá roſkazáłá. A nie-
wiedźiáły iż ſie tám byli ſkryli ſtárcy.
19 ᵛ A gdy wyßły dźiéwki/ powſtáli dwá
C ſtárcy/ y przybiegli do niéy/ y rzekli :
20 ᵛ Oto drzwi ſádu ſą zámknioné/á nikt
nas nie widźi/ á my w pożądliwośći
twoiéy ieſteſmy : przetóż przyzwól
21 nam/ á ſpi z námi. ᵛ A ieſli nie be-
dźieß chćiáłá/ damy przećiw tobie
świádectwo że był z tobą młódźie-
niec/ a żeś dla tego wypuśćiłá dźié-
22 wki od śiebie. ᵛ Weſtchnełá Zuzán-
ná y rzekłá : Ciáſno ná mie zewſząd:
bo ieſli to vczynie/ śmierć mi ieſt : á
ieſli nie vczynie/ nie vyde rąk wá-
23 ßych. ᵛ Ale mi lepiéy *bez vczynku/
wpáść w rece wáßé : niżli zgrzéßyć
przed obliczem Páńſkim. ᵛ Y záwo-
24 łáłá głoſem wielkim Zuzánná : zá-
wołáli téż y ſtárcowie przećiwko niéy
ᵛ Y bieżał ieden do drzwi ſádu/y otwo
25 rzył. ᵛ A czeladź domowa vſłyßawßy
26 wołánié w ſádu/ werwáli ſie tyłem/
chcąc widźieć coby to było. ᵛ A gdy
27 ſtárcy powiedźieli/záwſtydźili ſie ſłu
D dzy bárzo : bo nigdy nie byłá mó-
28 wiona táka mowá o Zuzánnie. ᵛ Y
było názáiutrz/ gdy ſie lud zßedł do
Joákimá mężá iéy/ przyßli y dwá
ſtárcy/ pełni myśli złośćiwéy przećiw
Zuzánnie/ áby ią ſtráćili. ᵛ Y rzekli
29 przed ludem : Poślićie do Zuzánny
córki Helciaßowéy żony Joákimo-
30 wéy/ y wnet poſłáli. ᵛ y przyßłá z ro-
dźicmi y z ſynámi/ y ze wßytkimi kre-
31 wnymi ſwymi. ᵛ A byłá Zuzánná
32 ſubtélna y piekného weyźrzenia. ᵛ A
oni złośliwi kazáli ią odkryć/ (bo by-
łá zákryta) żeby ſie przynamniéy ták
náſyćili piekności iéy. ᵛ A ták płákáli
33 przyiaćiele iéy/ y wßyſcy którzy ią zná-
34 li. ᵛ Y powſtawßy dwá ſtárcy w po-
śrzód ludu/ włożyli rece ſwé ná gło-
35 wé iéy. ᵛ Która płácząc weyźrzáłá w
niebo : bo ſerce iéy było vfánié má-
36 iącé w Pánu. ᵛ Y rzekli ſtárcy : Gdy-
ſmy ſie ſámi przechodźili w ſádźie/
weßłá tá ze dwiemá dźiéwkámi : y
zámknełá drzwi ſádu/ y odeſłáłá dźié
37 wki od śiebie. ᵛ y przyßedł do niéy
młódźieniec który ſie był ſkrył/ y ſpał
38 z nią. ᵛ A my gdyſmy byli w kąćie ſá-
du/widząc nieprawość/bieżeliſmy do
nich/ y widźieliſmy ie máiącé ſpráwe
39 z ſobą. ᵛ A onegoſmy poymáć niemo
gli/ iż był mocnieyßy niżli my/á otwo
40 rzywßy drzwi wyſkoczył. ᵛ Ale te poy-
E mawßy/ pytáliſmy iéy coby to był zá
młódźieniec/y niechćiáłá nam oznay
41 mić: ᵛ Téy rzeczy ieſteſmy świádkámi.
ᵛ Vwierzyło im poſpólſtwo/iáko ſtár
cóm y ſedźióm ludu/ y ſkazáli ią ná
42 śmierć. ᵛ A Zuzánná záwołáłá gło-
ſem wielkim/ y rzekłá : Boże wieczny
który znaß ſkryté rzeczy/ który wiéß
43 wßytko piérwéy niżli ſie ſtánie/ ᵛ ty
wiéß że fałßywé świádectwo wydáli
przećiwko mnie : á oto vmiéram/
gdyżem nie vczyniłá nic z tych rze-
czy/ które ći ná mie złośliwie zmyśli-
44 li. ᵛ y wyſłuchał Pan głoſu iéy. ᵛ A
45 gdy ią wiedźiono ná śmierć/ wzbu-
dźił Pan duchá świetégo pácholę-
ćiá młodégo/ któremu imie Dániel :
46 ᵛ Y záwołał głoſem wielkim : Czy-
47 ſtym ia ieſt od krwie téy. ᵛ y obróći-
wßy ſie wßytek lud do niego/ rzékł :
Coto zá mowá którąś ty powiedźiał?
48 ᵛ Który gdy ſtánął w pośrzodku ich/
rzékł: ták ßaléni ſynowie Jzráel? nie
rozſądźiwßy/ áni ſie prawdy dowie-
dźiawßy/ ſkazáliśćie ná śmierć córke
49 Jzráelſką? ᵛ Wróććie ſie do ſądu/ bo
fałßywé świádectwo mówili przeći-
50 wko niéy. ᵛ Wróćił ſie tedy lud z kwá
pliwośćią/y rzekli mu ſtárßy : Pódź/
á śiądź w pośrzód nas/á *vkaż nam:
F ponieważći Bóg dał *cześć ſtárośći.
51 ᵛ Y rzékł do nich Dániel : Rozłączćie
ie precz/ iednégo od drugiégo/ á bede
52 ich ſądźił. ᵛ Gdy tedy byli rozłączeni
ieden od drugiégo/ záwołał iednégo
z nich/ y rzékł do niego. Záſtárzáły
we złych dniách/ teraz przyßły grzé-
53 chy twé któréś czynił przed tym: ᵛ Są-
dząc ſądy nieſpráwiedliwé/ tłumiąc
niewinné/ á wypuſczáiąc winné :
gdyż Pan mówi : Niewinnég y ſprá-

Vfánie Zuzanny w Panu Bogu.

*nie zgrzéßywßy.

Modlitwa Zuzanny do Pana Boga.

Daniel wybawia od śmierći Zuzanne.

*wypraw nas z tego.
*vrząd ſtárców.

*Exo. 23. 24.

54 wiedliwégo nie będźieß zábiiał. Teraz tedy ieśliś ią widźiał / powiedz pod którym drzewem widźiałeś ie rozmawiáiącé z sobą. Który rzekł: 55 pod trzmielem. A rzekł Dániel: Prawieś skłamał ná głowe twoie: bo oto Anyoł Boży wźiąwßy od niego skazánie / rozetnie ćie ná poły. 56 A odwiodßy go / kazał przyyść drugiemu: y rzekł mu: Naśienie Chánáán / á nie Judzkie / piekność ćie vwiodłá / y pożądliwość wywróćiłá serce twoie. 57 Tákeśćie czyniáli córkom Jzráelskim / á oné boiąc sie *mówiły wam: ále córká Judzka nie zćierpiáłá niecnoty wáßéy. 58 Teraz tedy powiedz mi pod którym drzewem poymałeś ie mówiącé z sobą? który rzekł: Pod iodłą. 59 A rzekł mu Dániel: y tyś G czyśćie skłamał ná twą głowe / Bo czeka Anyoł Páński máiący miecz áby ćie rozćiął ná poły / á zábił was. 60 Tedy wßytko zgromádzenie záwołáło głosem wielkim / y błogosłáwili Bogá który wybawia pokłádáiącé w nim nádźieię. 61 A powstáli przećiw dwiema stárcóm (bo ie był przekonał Dániel z vst ich / iż fałßywé świádectwo dáli) y vczynili im ták o byli 62 źle vczynili przećiw bliźniemu. *áby vczynili według zakonu Moyzeßowégo y zábili ie / á krew niewinna dniá onégo byłá wybáwiona. 63 A Helciaß y żoná iego chwalili Bogá / zá córke swą Zuzánne z Joákimem mężem iéy / y ze wßemi powinowátymi / że sie nie ználazłá w niéy rzecz sprosna. 64 A Dániel sstał sie wielki w oczách ludu / od onégo dniá y ná potym. A król Astyáges *przyłożon iest do oycow swoich / y przyiął Cyrus Persá królestwo.

*zezwaláły ná grzéch.

*Deu: 19. d 19.

*vmárł.

ROZDZ. XIIII.

O bałwanie Belu y strawie iego.

1 A Dániel iadał z królem / y był we czći nád wßytkié przyiaćioły iego. 2 Był też bałwan v Bábilończyków imieniem Bel: á wydawano nań ná káżdy dźień dwánaśćie czwierćień białéy mąki / y czterdźieśći owiec / y ßeść bárél winá. 3 Król też chwalił go / y chodźił ná káżdy dźień kłániáć sie mu: ále Dániel chwalił Bogá swego. A rzekł mu król: Przecz nie chwáliß Belá? 4 Który odpowiedáiąc / rzekł mu: Jż nie chwale bałwánów ręką vczynionych / ále Bogá żywiącégo / który stworzył niebo y źiemie / y ma moc nád wßelkim ćiáłem. 5 A rzekł król do niego: niezda sie tobie Bel być Bogiem żywiącym? Aza nie widźiß iáko wiele iada y piia ná káżdy dźień? 6 A rzekł Dániel / vśmiechnąwßy sie: Niemyl sie królu: Bo ten we wnątrz iest gliniány / á zwierzchu miedźiány / á nie iada nigdy. 7 A rozgniewawßy sie król / przyzwał ministrów iego / y rzekł im: Jeśli mi nie powiećie kto iest co iada té nakłády / pomrzećie. 8 A ieśli pokażećie iż to Bel iada / vmrze Dániel / iż bluźnił przećiw Belowi. A rzekł Dániel królowi: Niech ták będźie według słowá twégo. 9 A było ministrów Belowych śiedmdźieśiąt / oprócz żon y dźieći y synów. 10 A przyßedł król z Dánielem do zboru Bel. A rzekli ministrowie Belowi: Oto my wychodźimy precz / á ty królu położ potráwy / y náléy winá: á zámkni drzwi / y zápieczętuy sygnetem twoim: 11 A gdy wnidźieß ráno / ieśli nie naydźieß że wßytko Bel poiadł / śmierćią pomrzemy / ábo wiec Dániel / który kłámał przećiwko nam. 12 A niedbáli bo byli vczynili táiemné weśćié pod stołem / y przez nie záwżdy wchodźili / á ono pożeráli. 13 Stáło sie tedy gdy oni wyßli / król postáwił potráwy przed Belem: Dániel roskazał sługóm swym y przynieśli popiołu / y prześiał po wßytkim zborze przed królem: y wyßedßy zámknęli drzwi / á zápieczętowawßy sygnetem królewskim / odeßli. 14 Tedy ministrowie weßli w nocy wedle zwyczáiu swego / y żony / y synowie ich: y wßytko ziedli y spili. 15 A król wstał ráno / y Dániel z nim: 16 A rzekł król: Cáli li są pieczęći Dánielu? który odpowiedźiał: Cáłe królu. 17 A záraz gdy drzwi otworzył / poyźrzawßy król ná stół / záwołał głosem wielkim: Wielkiś iest Belu / á niemáß v ćiebie żadnéy zdrády. 18 A

Daniel wydał zdrade ministrów Bel.

rośmiał

rośmiał sie Dániel: y zádziérżał królá áby nie wchodźił we wnątrz: A rzékł: Oto tło/ obacz czyje to są stopy. [19] A rzékł król: Widzę stopy mężów/ y niewiast/ y dźieci. A rozgniewał sie król. [20] Tedy póymał ministry/ y żony/ y syny ich/ y vkazáli mu skryté drzwiczki którémi wchodźili/ y ziadáli to co bywáło ná stole. [21] A ták pomordował ie król/ y dał Belá w moc Dánielowi: który go wywróćił y zbórz iego. [22] A był smok wielki ná onym mieyscu/ y chwalili go Bábilończycy. [23] A rzékł król Dánielowi: Oto teraz rzéc niemożesz/ żeby ten nie był Bóg żywiący: *Przetóż kłániay sie mu. [24] Ale Dániel rzékł: Pánu Bogu mému sie kłániam: bo on iest Bóg żywiący/ á ten nie iest Bóg żywiący. [25] Ale ty królu day mi moc/ á zábiię smoká bez mieczá y kiiá. A rzékł król: Dáieć. [26] Wźiął tedy Dániel smoły/ y sádłá/ y sierśći/ y zwárzył ie społu: A náczynił sztuk/ y dał w gębe smokowi/ y rospukł sie smok. A rzékł: Oto kogośćie chwalili. [27] Co vsłyszawszy Bábilończycy/ rozgniewáli sie bárzo: á zebrawszy sie ná królá/ rzekli: Król sie sstał Zydem: Belá zepsował/ smoká zábił/ y ministry pomordował. [28] A gdy przyszli do królá/ rzekli: Wyday nam Dánielá: bo ináczéy/ zábiiemy ćie/ y dom twóy. [29] Widząc tedy król że gwałtownie nań nálegáli: gwałtem przymuszony/ wydał im Dánielá. [30] Którzy go wrzućili w dół lwi/ y był tám przez sześć dni. [31] A w dole było lwów śiedm/ y dawano im ná káżdy dźień dwoie ćiáłá/ y dwie owcy: á ná ten czás nie dano im/ áby pożárli Dánielá. [32] A był Hábákuk prorok w Judzkiéy źiemi/ á on był vwárzył potráwę y nádrobił był chlebá ná misę/ y szedł ná pole/ áby zániósł żeńcom. [33] A rzékł Anyół páński do Hábákuká: Zánieś obiad który masz/ do Bábilonu Dánielowi/ który iest we lwim dole. [34] A rzékł Hábákuk: Pánie/ Bábilonóm nie widźiał/ á o dole niewiém. [35] A viął go ányół páński zá wierzch głowy/ á niósł go zá włos głowy iég/ y postáwił go w Bábilonie nád dołem w pędźie duchá swégo. [36] A záwołał Hábákuk/ mówiąc: Dánielu *sługo Boży/ weźmi obiad któryć Bóg posłał. [37] A rzékł Dániel: Wspomniałeś ná mie Boże/ á nieopuśćiłeś tych którzy ćie *miłuią. [38] A wstawszy Dániel/ iadł. A ániół páński nátychmiast postáwił zás Hábákuká ná mieyscu iego. [39] Przyszedł tedy król dniá śiódmégo/ áby płákał Dánielá: y przyszedł do dołu/ y weyzrzał weń: á oto Dániel śiedzący miedzy lwámi. [40] A záwołał król głosem wielkim rzekąc: Wielkiś iest pánie Boże Dánielów. *A wyciągnął go z dołu lwiégo. [41] A oné którzy byli przyczyną zátrácenia iego/ wrzućił w dół/ y pożárći są we mgnieniu oká przed nim. [42] *Tedy król rzékł: wszyscy mieszkáiący po wszéy źiemi niech sie boią Bogá Dánielowégo: bo on iest zbáwićiel/ czyniący znáki y cudá ná źiemi: który wybáwił Dánielá z dołu lwiégo.

Margin notes: Dániel smoká zábił. — *który ie żywie, H. — Wrzucony miedzy lwy — Hábákuk karmi Dánielá. — *Eze. 8,a.3. — *G. — *służáię, y G — Dániel zdrowy wyszedł od lwów. — *á nád ćię niemász innégo. G. — *G.

PROROCTWO OZEE.

ROZDZIAŁ I.

[1] SŁowo PANSkié które sie sstáło do Osee syná Beeri/ zá dni Osyaszá/ Joáthámá/ Acházá/ Ezechiaszá królów Judzkich/ á zá dni Jeroboámá syná Joás/ królá Jzráel. [2] Początek mowienia PAnu *w Osee: y rzékł PAN do Osee: Jdź/ póymi sobie żone wszetecznice/ á splódź sobie syny wszetecznę: bo cudzołożąc cudzołożyć bedźie źiemiá *od PANA. [3] A szedł/ á poiął Gomer córke Debeláim: y poczęłá y porodźiłá mu syná. [4] A rzékł PAN do niego: Názów imię iego *Jezráhel:

Margin notes: Prorok mał żenstwém z wszeteczniczą, á imiony dźieci które miał z nią, figuruie bałwochwálstwo Izraelczyków y skaranie ich — *do Ozeasza. G. — *odstąpiwszy Páná. — *ábo Izráel.

pomśczę śie krwie ludu mégo. Hebr. *iáko śie to wypełniło o tym máß 4. Król. 15. y 17.* *moc ábo śiłę* *Lo-ruhámáh. H.*

bo iescze máło á náwiedzę krew Jezráhel nád domem Jehu / y vczynię że vstánie królestwo domu Jzráelskiégo. 5 A dniá onégo złamię łuk Jzráelów w dolinie Jezráhel. 6 A poczęłá iescze y porodźiłá córkę. Y rzékł mu: Názów imię iéy / Bez miłośierdźia: bo nie przydam więcéy śmiłowáć śie nád domem Jzráelskim / ále zápomnieniem zápomnię ich. 7 A nád domem Judá śmiluię śie / y zbáwię ich w PANV Bogu ich: á nie zbáwię ich przez łuk / y przez miecz / y przez woynę / y przez konie / y przez iézdné.

8 Y ostáwiłá tę która byłá Bez miłośierdźia: y poczęłá / á porodźiłá syná. 9 Y rzékł: Názów imię iego: Nie lud móy: bośćie wy nie lud móy / y ia nie będę wáßym. 10 Y będźie liczbá synów Jzráelskich iáko piasek morski / który iest bez miáry / á policzon nie będźie. 11 A będźie ná mieyscu gdźie im rzeką: Nie lud móy wy: rzeką im: Synowie Bogá żywiącégo. 12 Y zgromádzą śie synowie Judzcy / y synowie Jzráelscy pospołu: á postánowią sobie głowę iedną / y wynidą z źiemie: bo wielki dźień Jzráelá.

Lo-ruhámey. H. *Lo-ámmi H.* *Rzym. 9. c. 16 1. Pet. 2.* *rozmnożą śie ná źiemi. Hebrá.* *Synów Bożych.*

Summá tych kśiąg.

Ozeaß wykłada śie / zbáwićiél. Ten strofuie wßytkié pokolenia Zydowskié z báłwochwalstwá iż Bogi pogáńskié chwalili / y vpomina áby śie ku swemu Bogu náwróćili. Ten iest piérwßy ze dwunaśćie proroków mnieyßych / z których wßytkich Zydźi iedné kśięgi czynią. A ći nieprzeto mnieyßémi są názwáni / żeby byli podleyßy niżli oni wierßy / ále iż mniéy y krocéy pisáli. Był ten Ozeaß o tychże czáśiéch kiedy y Jzáiaß / Joél / Abdiaß / Amos / Jonás / y Micheás. bo ći wßyscy máło nie iednegóż czásu prorokowáli.

Czemu Bóg kazał wźiąć wßetecznicę zá żonę.

2 *Idź poymi sobie żonę wßetecznicę, á spłodź sobie syny wßeteczné*] Kazał mu poiąć wßeteczną / áby tym pokazał wielkié y vstáwiczné báłwochwalstwo Zydów Jzráelskich: Zowie y syny wßeteczne choćia prawdźiwie żoną byłá / iż ći synowie znáczyli wßeteczeństwá z bogi pogáńskimi synów Jzráelskich. Zda śie niektórym iż tákié spráwy Proroków / które śie ábo nieucźćiwé zdádzą / ábo nie podobné / tylko śie w widzeniu y w duchu dźiać miáły. Ale nie trzebá wątpić o tym / iż śie to w rzeczy sáméy dźiáło / bo niemáß nic nieucźćiwégo ábo niepodobnégo co Bóg roskázuie: y owßem wźiąć wßeteczną w małżeństwo / y z nieucźćiwéy vcźćiwą vczynić iest rzecz dobra y vcźćiwa. Jáko też mamy o Jzáiaßu że nágo po Jeruzálem chodźił. Isai. 20. O Ezechielu / że ná iednym boku przez 390. dni miał leżeć / że gnóy ludzki ábo bydlęcy miał iéść. Ezech. 4. y wiele inßych iest dźiwów prorockich / o których nie możem wątpić iż w rzeczy śie sáméy dźiały: Bo iákożby tákié spráwy mogły wzrußáć ludźi / kiedyby tylko w duchu to prorok widźiał? Tákże y o tym tu rozumie Hieron. in Oseam. August. 22. contra Faustum c. 80. Irenæus lib. 4. c. 37. Basilius in Isai. Cyrillus in Oseam. Przetóż niesłußnie y owßem fálßywie niektórzy Heretycy / ztąd dowodzą / iákoby wßeteczeństwo nie miáło bydź grzéchem: ponieważ to małżeństwem było / y prorok nie iáko z wßeteczną / ále iáko z żoną mießkał: y dla tego tę która przed tym wßeteczna byłá / zowie żoną / iż w małżeństwo wźięta byłá. A to śie dla tego stáło / iż Bóg zwykł przez proroki nie tylko słowy / ále y znákámi rozmáitymi ludźie vpominać / áby ponieważ ná słowá niedbáli / wżdy śie rzeczy ták dźiwnych przelękli. A ták y tym małżeństwem prorockim dawał znáć / iż wielce byli pomázáni wßeteczeństwy y pogáńskim báłwochwalstwem: á przećie ich Bóg znośił / y owßem vmiłował / czego oni iż niewdźięczni byli / miał ie podáć w niewolą / y to im dáie znáć témi imiony dźiéći prorockich.

2 *Bo cudzołożąc cudzołożyć będźie*] To iest / Bogóm pogáńskim służyć będźie: Cudzołostwem często prorocy zowią / Bogów pogáńskich báłwochwalstwo: bo ludźie w nádźieie bogactw / y roskoßy / y żywotá rospustnégo / będąc téż wßetecznémi pożądliwośćiámi záślepieni / od Bogá prawdźiwégo do Bogów pogáńskich iákoby swych miłośników przystáią.

4 *Názów imię iego Jezráhel*] Jż Bog chćiał áby y dźiéći tego proroká / były znákiem Jzráelczykóm przyßłéy niewoli / dla tego názwał iednégo syná Jezráhel: áby ile kroć to dźiećię widźieli / záwżdy ná karánié swoie wspominali.

4 *Bo iescze máło, á náwiedzę krew*] Jescze máło: tákich słów pismo ś. vżywa / kiedy o czáśie mówi / iákoby rzékł / Po máłym czáśie. A náwiedzę krew / to iest / pomszczę śie krwie rozlánéy od Jehu w Jzráel. bo choćia mu był Bóg roskazał Achábá skaráć / ále iáko niektórzy rozumieią / vczynił to więcéy / áby królował / nie żeby wolą Bożą w tym czynił. A wßákże 4. król. 10. dáie znáć iż śie vczynek iego podobał Bogu: przetóż ráczéy prorok krwią zowie grzéchy y báłwochwalstwo / którémi Jehu gorßył y zábiiał duße ludzkié / náßláduiąc w tym Jeroboámá Heretiká królá Jzráelskiégo: dla których groźi iż miał skończyć królestwo Jzráelá / y pomśćić śie krwie Jzráelá / to iest / zátrácenia duß ludu Bożégo. Zá co we cztérnaśćie lat po tym proroctwie wßytko potomstwo Jehu wyginęło: á w pięćdźieśiąt y ßeść lat królestwo wßytko Jzráelskié vstáło. 4. król. 15. y 17.

Dóm Jzráelski nie wybáwion z niewoli.

6 *Nie przydam więcéy śmiłowáć śie nád domem Jzráelskim*] Domem Jzráelskim zowie dźieśięć pokolenia / które bez miłośierdźia zábráné są w niewolą od Assyriyczyków / áni śie po tym wróćili / iáko máß 4. król. 17. y píße ś. Hieronym / iż oné pokolenia / podźiśdźień są w niewoli królów Perskich. A Iosephus 11. Antiq. c. 5. píße / iż dwoie tylko pokolenié rozproßyło śie po Asiiéy y Europie w Páństwie Rzymskim / á inßé dźieśięć są v Medów y Persow w niewoli. Tylko tedy Pan Bóg z miłośierdźia swego wyprowádźił z niewoli dóm Judá / á przy tym Beniámin: wßákże przy nich byli téż niektórzy z inßych pokolenia / którzy śie zá czásu Jeroboamá Heretyká

od Izráelá wprowádźili do Jeruzálem gdźie Judá królowáł / y kiedy Judá był wźięty w niewolą Bábilońską / y ći też dwádzy z nimi są zábráni. A potym kiedy śie Judá z niewoli wróćił/y ći też przy nich wróćili śie do Jeruzálem. Z tychże potym námnożyło śie wielkość ludu / áż do przyśćia Páná Christusowego. Wszákże od przednieyszego pokolenia zwano potym wszytkie imieniem Judá / o czym też masz Gen. 49. Z tychże teraz ći są rozproszeni po świećie po spustoszeniu Jeruzálem przez Titusá.

7 Y zbáwię ich w Pánu Bogu ich] To iest/ mocą moią Boską / bo to sam Bóg mówi. Iż ten iest obyczay w Zydowskim iezyku / że mówiąc kto o sobie / mówi iákoby o kim trzećim. Ták Moyżesz Num. 12. v. 3. Gregor. in præfat. Moral. c. 2. Albo też rozumie tu syná Bożego/iákoby rzekł: Zbáwię ie mocą syná mo iego / który śie z nich według ćiáłá národźi/ wszákże Bogiem iest. Y przeto Cháldeus ták przełożył/Zbáwię ie przez słowo Páná Bogá ich. Hieronym. y Hilarius lib. 4. de Trinit.

10 Y będźie kilka synów Izraelskich] Tu proroku\-ie o Chrześćiánách których niezliczona moc miáłá bydź. Bo ten iest obyczay prorokow / iż mowiąc przećiw grzéchóm ludzkim/ wtrácáią proroctwá o Christuśie/ á potym od Christusá wracáią śie do obyczáiów ludzkich. ták masz Isai. 7. y 10. y 11. y indźiey. Tákże y tu powiedźiawszy iż Izráelitowie/ którzy są według ćiáłá synmi Abráhámowymi / mieli bydź od Bogá opuszczeni / przydáie iż inszy nástąpią/ którzy są według duchá/ á ći wiáry y bogoboyności Abráhámowey násládowáć będą/ y rozmnożą śie wielce. A ći będą zgromádzeni / do iedney wiáry y kośćiołá / ták synowie Judy to iest Zydowie/ iáko y Izráelitowie to iest pogánie/ y rozszerzą śie ná źiemi. A postánowią sobie głowę iedne/ co śie ziśćiło według onych słów Páńskich. Ioan. 10. Y będźie iedná owczárnia y ieden pásterz.

11 *Wielki dźień Izráelá*] Wielki dźień w piśmie bywa zwány/ w który Bóg co wielkiego spráwił. Tákże y tu szcześliwy czás przyśćia Christusowego y przepowiádánia Ewányeliey zowie Dniem wielkim.

Rozmnożenie Chrześćian.

ROZDZIAŁ. II.

1 Mowćie bráćiey wászey: Lud móy: á śiestrze wászey: Miłośierdźia dostąpiłá. 2 ᵃ Sądźćie mátkę wászę/ sądźćie: bo oná nie żoná moiá / y ia nie mąż iey. niech odeymie wszeteczeństwá swé od oblicza swego / y cudzołostwá swe z posrzód pierśi swoich. 3 Abych iey snadź nie zewlókł ᵇ nágo / á nie postáwił iey wedle dniá národzenia iey: y vczynił ią iáko pustynią / y postáwił ią iáko źiemię ᶜ bezdrożną / á vmorzył ią prágnieniem. 4 Y nád synmi też iey nie śmiłuię śie: bo synowie ᵈ wszeteczeństwá są. 5 Bo wszeteczeństwá płodźiłá mátká ich / wstydźiłá śie która ie poczęłá: bo mowiłá: Póydę zá miłośnikámi moimi/ którzy mi dawáią chléb/ y wodę moię/ wełnę moię/ y len móy/ oliwę moię y napóy móy. 6 Przetóż oto ia zágrodzę drógę twoię ćierniem / á zágrodzę ią párkanem / y śćieżek swych nie znaydźie. 7 Y póydźie zá miłośniki swymi/ á nie dogoni ich: y szukáć ich będźie / á nie naydźie. Y rzecze: Póydę y wrócę śie ᵉ do mężá megó pierwszego/ bo mi lepiey było ná on czás/ niżli teraz. 8 A oná nie wiedźiáłá żem ia iey dał zboże/ y wino/ y oliwę/ y śrébrá námnożyłem iey/ y złotá/ które obróćili ná Báálá. 9 Przeto wrócę śie á ᶠ zábiorę zboże moie czásu swego/ y wino moie czásu swego : y wyzwolę wełnę moię/ y len móy/ które okrywáły sromotę iey. 10 A teraz odkryię głupstwo iey przed oczymá miłośników iey: á mąż nie wydrze iey z ręki moiey: 11 y vczynię że vstánie wszelkie weselé iey / vroczyste świeto iey / ᵍ nów iey / Sobotá iey/ y wszytkie święte czásy iey. 12 Y zepsuię winnice iey/ y figi iey: o których mówiłá: Moie to zápłáty/ które mi dáli miłośnicy moi: y ʰ vczynię ią lásem / y będźie ią ieść źwierz polny. 13 Y ⁱ náwiedzę nád nią dni Báálim/ którym kádźiłá zápaláłá/ y stroiłá śie náusznicą swą/ y kleynotámi swymi/ chodźiłá zá miłośniki swymi/ á mnie zápomniáłá/ mówi PAN. 14 Przetóż oto ia łudźić nią będę/ y záwiodę ią ná puszczą: y będę mówił do sercá iey. 15 Y dam iey winogrodniki iey z tegóż mieyscá / y dolinę Achor ku otworzeniu nádźieie: y będźie tám śpiewáć wedle dni młodośći swey/ y wedle dni wyśćia swego z źiemie Ægyptskiey. 16 Y będźie dniá onego mówi PAN : Będźie mie zwáłá: Mąż móy/ á nie názowie mie więcey Báál. 17 Y odeymę imioná Báálim z vst iey / y więcey wspominác nie będźie imienia ich. 18 ᵏ Y postáwię z nimi przymierzé dniá onégo/ ze źwierzem pólnym/ y z ptástwem powietrznym/ y z płazem źiemskim: á łuk y miecz/ y wóynę wygłádzę z źiemie: y dam im

Pokolenia Judy grzéchy przypomina, y niewolą grozi

ᵇ z dárów moich.

ᶜ pustą.

ᵈ z wszeteczney máski, Hebr.

Miłośnikámi zowie Bogi Pogáńskie któ rym swoie żywność przypisowáli.

ᵉ do Bogá. To mówiłá Synágogá gdy król Bábiloński obległ Jeruzálem.

ᶠ zábiorę áby nie służyli złymy niewdźięcznym.

ᵍ kálendy ábo pierwszy dźień Mieśiącá.

ʰ vczynię ią. H. C. G. skáżę ią zá one czásy, których służyłá Báálem. Hebrá.

Wyliczywszy co Synágogá ćierpieć miáłá zá grzéchy: powiáda co miáłá mieć zá przyśćiem Mesiaszá.

ᵏ To śie stáło gdy okrutni śie stáli ludźkimi przez Ewánieliią.

spáć bespiecznie. [19] Y poślubię ćię sobie ná wieki: á poślubię ćię sobie w spráwiedliwośći / y w sądzie y w miłosierdziu/ á w litośćiách. [20] Y poślubię ćię sobie w wierze: á poznasz żem ia PAN. [21] Y będzie dniá onégo: wysłucham / mówi PAN / wysłucham niebiós/ á oné wysłucháią ziemię. [22] A ziemiá wysłucha pszenice / y wino / y oliwę: á té wysłucháią Jezráhelá. [23] Y posieię ią sobie w ziemi / y smiłuię się [f]nád tą która byłá Bez miłosierdzia: Y rzekę [g]Nie ludowi mému: Lud móy iesteś ty: á on rzecze: Bóg móy iesteś ty.

[f] nád Lo-ruhamą, H.
[g] Lo-ámmowi H.
Rzym. 9. c 25
2. Pet. 2. b 10.

---

[1] *Mówćie bráćiey wászey*] Mówi to do pokolenia Judy/ iákoby rzékł: Wam obiecałem wybáwienié/ bo z pokolenia Judá miał się národźić Christus. A bráćią wásze Jzráelity y pogány odrzućiłem: á wszákże nie do końcá opuszczę ich/ możećie ie zwáć bráćią swoią/ bo się swégo czásu nád nimi smiłuie. A wy tym czásem pátrzćie ná mátkę wászę/ áby się iey nie sstáło co inszych potkáło. Zowie tu mátką Synágogę Judá/ bo káżdy z osobná był synem iéy: iáko wszyscy Chrześćiánie iestesmy ieden kośćioł/ á káżdy z osobná iest synem kośćiołá/ á kośćioł mátką nászą.

[14] *Oto ia łudźić nią będę*] Wylicza tu co miáło dobrégo bydź zá przyśćiem Christusá ná świát. Naprzód tedy słowo Láćińskie/ lactabo, znáczy tu łudzenié ábo oszukánié/ bo y Żydowskie y Gréckié tákże znáczy/ y w Przypow. 1. y 16. iż zda się bydź iákieś łudzenié y oszukánié/ gdy kto zá czyią námową odstąpi swe° przedśięwźięćia. A toć się właśnie sstáło przez opowiádánié Ewánieliiéy ś. gdy Żydowie opuśćiwszy swóy zakon/ Christusá y iego náukę przyięli/ słodkośćią duchá iego y náuki vwiedźieni.

[14] *Záwiódę ią ná puszczą*] Kośćioł swóy Chrześćiáński zowie puszczą/ naprzód dla tego/ iż iáko przed tym lud swóy z Aegyptu wyprowádźiwszy ná puszczą támże ich bronił y karmił/ ták y kośćioł Chrześćiáński odłączył od niewiernych/ y karmi ich ćiáłem swoim y od nieprzyiaćioł broni. Nád to w tymże kośćiele trzebá wiele prace podiąć/ chcemyli przyść do onéy ziemie obiecánéy królestwá niebieskiégo. Náostátek w sámym tylko kośćiele Chrześćiáńskim/ gdy się człowiek w wierze świętéy vspokoi/ Bóg do duszé iego wolno y wdźięcznie mówi. Dla te° przydáie: Y będę mówił do sercá. to iest będę iéy mówił słowo łágodné y poćieszné. Bo w pismie ś. mówić do sercá/ znáczy/ wdźięcznie ćieszyć. Ták Bóg z wiernymi swoimi mówi gdy ie we wszytkim vtrapieniu ćieszy. Rzym. 5. 2. Cor. 1. Żyd. 10.

Kośćioł czemu zowie puszczą.

[15] *Y dam iéy winogrodniki*] W Żydowskim teraz iest/ Dam iéy winnice. wszákże przed tym niż swoie punkti Żydowie do pismá przydáli/ ták czytano iáko ma nászá Láćińska/ co ztąd znáć że téż y Cháldeyscy tłumácze przełożyli ták/ Dam iéy rządźićiele. Co się ták rozumie: iż kiedy wyszłá z Aegyptu dałem iéy przełożoné z ichże narodu/ Moyzeszá y Aaroná: ták téż z tegóż narodu dam Apostoły y vczniе ich. A wszákże téż Isai. 61. powiáda iż mieli bydź cudzoźiemcy przełożonymi y náuczyćielámi. Co się rozumie o tym czáśie gdy się iuż kośćioł rozmnożył.

[15] *Y doline Achor*] To iest/ iáko przed tym po onym zámieszániu które był vczynił Achán co opisuie Jozue 7. nástąpiło sczęśćié skarawszy Acháná/ ták téż tu/ po vtrapieniu będźie dobra nádźieiá poćiechy.

[16] *Baali*] Obiecuie tu iż ták dáleko mieli bydź od báłwánów pogáńskich/ że téż y imion ich wspominác nie mieli. A ták iż v Żydów żony męże swoie zwáły tym imieniem Báali/ to iest/ mężu móy/ ábo Pánie móy: á tymże przezwiskiem pogáni zwáli báłwáná swoiego Báál/ niechce Bóg áby tego słowá nápotym żony vżywáły/ chcąc y imioná báłwánów wygłádźić. Tákże y słowá niektóré heretyckié nie máią bydź w vżywániu v Chrześćian/ dla tego sámégo iż heretycy swoie błędy témiż słowy zowią/ iáko są zbory/ wieczerze/ Ministry etc.

[18] *Ze zwierzem polnym*] Nie mówi tu o bestiách niemych/ ále o ludźiách okrutnych bestiom podobnych. Zwierzem zowie okrutné tyránny: ptastwem pyszné/ płazem chytré y zdrádliwe. Ci zá opowiádániem Ewánieliiéy ś. ludzkimi się y ćichymi sstáli: y przyłączyli się do Apostołów y Chrześćian którzy pierwszy z Żydostwá byli/ y z nimi wieczné przymierzé vczynili. Ták to wykłada Piotr ś. w Dźie. 4. gdźie miał widzenié o rozmáitych bestiách które pogáństwo znáczyły.

[19] *Poślubię ćię sobie w spráwiedliwośći*] Poślubienié z Bogiem znáczy miłość Bożą/ ále Bóg nikogo nie miłuie tylko spráwiedliwégo/ przetóż vspráwiedliwienié iest nieiákié poślubienié z Bogiem w którym sobie miłość obiecuią. W sądźie. to iest przez pokutę/ którą się człowiek oskarża y karze/ chceli áby mu grzéchy odpuszczono. W miłośierdźiu bo z tego pochodźi vspráwiedliwienié bez zasług nászych. W wierze/ bo nie przez zakon Moyzeszów/ ále przez wiárę w Páná Christusá bywamy poślubieni ábo vspráwiedliwieni. Nie żeby sámá wiárá dosyć byłá/ ále iż tá iest początkiem y fundámentem vspráwiedliwienia/ które w sobie zámyka wiárę y vczynki. Galat. 5. v. 6.

Poślubienie iest vspráwiedliwienie.

[21] *Wysłucham niebios*] Jákoby rzékł/ Dam niebu dostátek deszczu/ á to da ziemi/ á tá przyniesie wielki pożytek. Témi słowy dáie znáć o wielkiéy łásce y dárách Duchá ś. które dał kośćiołowi swému. Ztądże czytamy często w Dźiei. Apostolskich/ iż Apostołowie y wierni Chrześćiánie byli pełni Duchá świętégo. Y posieię ią/ powiáda/ w ziemi/ to iest rozmnoży się wszędźie kośćioł Boży/ iákoby posiał wierné po wszytkim świećie/ á ći byli z tych pogan którzy przed tym byli bez miłośierdźia.

ROZDZIAŁ III.

Miłość Boża przeciw Żydóm, w osobie proroka y w podobieństwie znaczy.

1 Rzekł PAn do mnie: Jescze idź/ á miłuy niewiáſte vmiłowáną przyiacielowi/ á cudzołożnice: iáko miłuie PAN ſyny Izráelowe/ á oni pátrzą ná cudzé/ á miłuią ˢſkórki iágod winnych ᵛ. 2 ˢ Rwykopałem ią ſobie zá pietnáśćie śrebrników/ y zá ˢkorzec ieczmieniá/ y 3 zá półkorcá ieczmieniá. ᵛ Rzekłem do niéy: Przez wiele dni bedźieſz mie czekáłá/ nie bedźieſz nierządu pátrząłá/ áni bedźieſz z mężem: ále y iá ᵛćie bie czekáć bede ᵛ. 4 ᵛ Bo przez wiele dni bedą śiedźieć ſynowie Izráelowi bez królá/ y bez kśiążęćiá/ y bez ofiáry/ y bez ołtarzá/ y bez ᵛEphod/ y bez Theráphim. 5 ᵛ A potym nawrócą ſie ſynowie Izráelowi/ y ſzukáć bedą Páná Bogá ſwégo/ y Dawidá królá ſwégo: y bedą ſie lekáć ná PANA/ y ná dobro iego/ ná oſtátku dni.

ˢ flaſze winá, H.
ˢ chomer, H.
ᵛ do ćiebie nie wnidę, H.
ᵛ vbiór kápłáński Superhumerale.
Náwrócenié Żydów ná koń cu świátá. Rom:11. c 25

1 *Iescze idź á miłuy niewiáſte.*] Byłá to żoná Ozeaſzowá/ o którey mąſz w przeſzłym Rozdźiale/ tá potym cudzołożyłá/ wſzákże Bóg każe mu iéy nie opuſzczáć/ y owſzem miłowáć/ iákoby rzekł: miłuy cudzołożnice choćia tego nie ieſt godna. Iáko Bóg vmiłował Izráelity/ choćia oni cudzołożyli Bogi cudzé chwaląc.

1 *A miłuią ſkórki iágód winnych*] Nowotni záś ták to przekłádáią/ y miłuią flaſze winá. Ale ná to trzebá pámietáć/ iż poślednieyſzy Żydźi śiłá słów Żydowſkich nie rozumieią co właśnie znáczą. Mamy ſtáré tłumácze którzy ſą w tym godnieyſzy wiáry/ ták przed tym przełożył Aquila y Simmachus/ iáko y náſz Hieronim ś. Skórki iágód winnych z których wino wytłoczono/ ták zowiąc báłwány/ iż ſą próżni y niepożyteczni.

2 *Y wykopałem ią ſobie zá pietnáśćie śrebrników.*] To ieſt kupiłem ią: bo Láćiński Tłumácz/ często słów Żydowſkich náśláduie/ przetóż iż Żydowie w ſwym iezyku/ wykopáć mówią/ miáſto kupić/ dla tego y w Láćińſkim tóż záchował/ y my tákże przełożyli. Bo był ten obyczay/ że mąż żone kupował/ á żoná tákże meżá zá poſag który brał/ iákóż y teraz ieſt obyczay/ że mężowie dáią vpominki żonóm/ y społecznie ſobie poſági zápiſuią. Zá pietnáśćie śrebrników/ to ieſt/ pułtalerków.

2 *Zá korzec ieczmieniá y zá pułkorcá.*] Corus/ miárá ieſt Żydowſka większa/ imie też ſámo ieſt Cháldeyſkie כר Chor. Ten korzec wielki/ miał w ſobie korcy mnieyſzych 30. á pułkorcá wielkié/ 15. mnieyſzych. A ták dał prorok zá żone 45. korców mnieyſzych/ á do tego pułtalerków 15. To wſzytko znáczy/ iż Żydźi iáko złá żoná czekáiąc áż ſie Bóg ſmiłuie nád nimi y przyimie ie zá właſne/ tym czáſem áby ſie do Bogów pogáńſkich nie wracáli/ wźieli od Bogá trochę docześney máietnośći/ którą pilno robiąc mogą ſie pożywić.

4 *Bez królá, y bez kśiążęćia, y bez ofiary.*] Acz to niektórzy rozumieią o onym czáśie/ kiedy byli w niewoli Bábilońſkiéy/ wſzákże y ná ten czás nie byli bez królá/ bo Joáchim król żył długo w Bábilonie 4. Król: 25. Ten zrodźił Sálátyelá/ á z tego był Zorobabel kśiąże ludu. onychże czáſów mieli ſwoie ſądy/ co znáć z onéy hiſtoryiéy Zuzanny. Dan. 13. Ná oſtátek záwżdy mieli/ ábo królá/ ábo kśiąże/ według przepowiedzenia Iákobá Gen: 49. A ták wypełniło ſie to właśnie/ kiedy Titus ſpuſtoſzył Ieruzálem/ bo od onego czáſu to wſzytko Żydźi ćierpią/ bedąc w niewoli v cudzych królów/ iż królá nád królmi nie przyieli. Zá co teraz ták opuſzczeni śiedzą/ że áni Bogá prawdźiwego chwalą/ bo mu niémogą ofiárowáć/ áni też bogów pogáńſkich náśláduią/ według tego iáko tu Prorok przepowiedźiał.

Żydowie bez królá y ofiar.

4 *Bez Teraphim.*] Zoſtáwiáią poſpolićie tłumácze to słowo Żydowſkié nie przekłádáiąc go/ iż rzecz wątpliwa ieſt/ co tu znáczy. Bo iż znáczy wyobrážénia y figury wſzelákié o czym mąſz Gen: 31. v.19. możem tu rozumieć/ ábo obrázy Cherubim y Seráphim y inſzé málowánia które były w kośćiele Sálomonowym/ bez których y teraz Żydowie ſą/ iáko też tu Hieronym ś. rozumié. Albo wiec fałſzywé Bogi pogáńſkié/ bo ſie ták to słowo poſpolićie rozumié Gen:31. Sedź. 17. Ezech: 21. Zach: 10. bo im tu prorok przepowiada/ iż iáko bez Bogá prawdźiwego któremu nie ofiáruią mieli zoſtáć/ ták też áni fałſzywych Bogów pogáńſkich nie mieli chwalić.

Teraphim co ieſt?

5 *A potym nawrócą ſie.*] Ná końcu świátá wrócą ſie do Chriſtuſá którego byli odrzućili. Dawid tu Chriſtuſá znáczy/ iż był iego figurą/ á w piſmie ś. ieſt zwyczay/ iż imie figury dáią rzeczy ᵛprzefigurowánéy. ták mąſz Ezech: 34. y 37. Tegóż Chriſtuſá zowie tu Iehowá/ powiádáiąc/ żego z wielką vczćiwośćią chwalić mieli.

ROZDZ. IIII.

ᵛ práwo. Wymawia Izráelczykom złośći ich.

1 Słuchaycie słowá PANSKiego ſynowie Izráelowi: bo ᵛſąd Pánu/ z obywátelmi źiemie: ábowiem niémáſz prawdy/ y niémáſz miłośierdźia/ y niémáſz znáiomośći Bogá ná źiemi. 2 ᵛ Złorzeczeńſtwo/ y kłamſtwo/ y mężobóyſtwo/ y kradźieſtwo/ y cudzołoſtwo wylało z brzegów/ á ᵛkrew ſie krwie dotknełá. 3 ᵛ Dla tego płákáć bedźie źiemiá/ y ᵛzáchorzeie káżdy który mieſzka ná niéy/ ze zwierzem polnym y z ptáſtwem powietrznym: lecz 4 y ryby morſkié ᵛzbiorą ſie. ᵛ Wſzákóż

ᵛ grzech do grzéchu przydáią, Hebr. czytay, Isa: 1.
ᵛ wyglądá on bedźie.
ᵛ vſtáną, Heb

nie h ſie nie ſpiéra, H.

Przepowiada karanie ludu y kápłanow.

Kápłany odeymuie dla ludzkich grzéchów.

żaden niech nie ſądźi/ y niech nie bedźie ſtrofowan mąż: bo lud twóy iáko ći ktorzy ſie ſprzećiwiáią kápłanowi. 5 A vpádnieß dźiśia/ y vpádnie też prorok z tobą: w nocy kazałem milczeć mátce twoiéy. 6 Vmilknął lud móy/ że niemiał vmiejetnośći: iżeś ty odrzućił vmiejetnosć/ odrzuce ćie/ ábyś mi w kápłáńſtwie nie ſłużył: á zápomniáłeś zakonu Bogá twégo/ zápomnie y ia ſynów twoich. 7 Wedle mnoſtwá ich/ ták zgrzéßyli przećiwko mnie: ſławe ich w ſromote odmienie. 8 Grzéchy ludu mégo ieść bedą/ á do niepráwośći ich/ podnośić bedą duße ich. 9 Y bedźie iáko lud/ ták kápłan: á náwiedze ná nim drogi iego/ y myśli iego oddam mu. 10 A bedą ieść/ á nie náiedzą ſie: nierząd płodźili/ á nie przeſtáli: bo opuśćili PANA/ w tym że nie ſtrzegli. 11 Wßeteczeńſtwo/ á wino/ y piáńſtwo odeymuią ſerce. 12 Lud móy pytał ſie drzewná ſwégo/ á kiy iego opowiádał mu: bo duch wßeteczeńſtw zwiódł ie/ y wßeteczeńſtwo płodźili

ofiáry zá grzéch.

karány, ábo także bedźie roſpuſtny.

Wßeteczeńſtwo y piiáńſtwo.

Wróżki rozmaité bywáły przez kiie y ſtrzały.

13 od Bogá ſwégo. Ná wiérzchách gór ofiárowáli/ á ná págorkách zápalili kádzenie pod debem/ y topolą/ y terebintem/ bo dobry był ćień iego: przeto bedą rozpuſtné córki wáßé/ y oblubienice wáßé cudzołożnice bedą. 14 Nie náwiedze córek wáßych gdy nierząd płodźić bedą/ áni oblubienic wáßych gdy cudzołożyć bedą: bo ſámi z nierządnicámi obcowáli/ y z niewieśćiucháni ofiárowáli/ á lud nierozumieiący karan bedźie. 15 Jeſli nierząd płodźiß ty Jzráelu/ niech wżdy nie wyſtepuie Judá: á nie wchodźćie w Gálgálá/ á nie wſtepuyćie do Betháwen/ áni przyśiegayćie/ Zywie Pan. 16 Bo iáko krowá gżąca ſie wyſtąpił Jzráel: teraz bedźie ie PAn paśł iáko báránká ná przeſtrzeńſtwie. 17 Vcześnik bálwánów Ephráim/ zániechay go. 18 Odłączona ieſt vcztá ich/ nierządem nierząd płodźili/ vmiłowáli przynośić ſromote obrońcie iéy. 19 związał go duch ná ſkrzydłách ſwoich/ á záwſtydzeni bedą od ofiar ſwoich.

ty, czytay Ezech. 21. Duch wßeteczeńſtwa.

Roſpuſtné córki y żony na ſkaranie meżów yrodzicow.

bo tám bogi pogáńſkié chwalono.

ſmrodliwé ieſt wino ich, H.

ſromotą bálwánów nápełnić.

ábo wiátr, H. który ie po świećie roznióſł.

które bogom fałßywym ofiárowáli.

6 *Iżeś ty odrzućił umieietność.*] Groźi ludowi odięćiem kápłanów/ dla tego iż ſie niechćieli od nich vczyć znáć Páná Bogá y przykazánia iego. Przetóż y w Bábilonie byli bez kápłanów y ofiar: ále tym wiecey po mece Páńſkiéy/ gdy kápłáńſtwo przeniesioné ieſt do chrześćian. A gdy kápłáńſtwo bywa odięté/ wßytkie zá tym dobrá duchowné giną. to Zyd: 7 y 8. Tymże Bóg ſkarał y dźisieyßé heretyki/ iż porzućiwßy kápłany/ ládá chłopá ſobie Miniſtrem vczynią: zá czym áni prawdźiwéy náuki/ áni Sákrámentów máią.

Bóg dla czego kápłány odéymuie.

8 *Grzéchy ludu mégo ieść bedą.*] Grzéchámi tu zowie ofiáry które zá grzéch ofiáruią/ bo tych kápłani pożywáli/ przetóż co w Láćińſkim Leu: 10. mówi: Czemuśćie nie iedli ofiáry zá grzéch? to w Zydowſkim ták własnie ſtoi/ Czemuśćie nie iedli grzéchu? to ieſt ofiáry zá grzéch. Ták wykłada Cyrillus, Theophilactus, y Theodo. Abo też dla tego kápłani grzechy ludzkié iedzą/ iż modlitwámi y ofiárámi ſwémi zgłádzáią grzéchy/ ták Alexánder Papa 1. in Epiſt: 2. A Hieronym ś. powiáda/ iż kápłani iedzą cudzé grzéchy/ kiedy żyiąc z iáłmużny ábo dochodów kośćielnych/ nie ſtáráią ſie aby ludźie od grzéchów odwodźili/ by tylko ſwoie dochody mieli/ o duße niedbáią: bo dla tego przydáie/ Do niepráwośći ich/ podnośić bedą duße ich/ to ieſt/ czynią ie śmiełßymi do grzéchu/ kiedy ich kápłani nie karzą. Gregor: Homil. 17. in Euan: Bernar: Serm. 77: in Cantic.

Grzéchy ieść co znáczy.

15 *Nie wſtepuyćie do Bethawen.*] Betháwen tu zowie Bethel/ bo iż ſie tám námnożyło báłwochwalſtwá/ od onégo czáſu gdy tám Jeroboám ćielcá złotego poſtáwił/ dla tego nie zowie Bethel/ co znáczy dóm Boży/ Ale Betháwen/ to ieſt/ dóm niepráwośći.

ROZDZ. V.

Kápłanomy kśiążetóm Izraelskim pomſtą za grzechy y zgorßenia groźi.

1 Słuchayćie tego kápłani/ á pilnuyćie domie Jzráelſki/ y domie królewſki ſłuchayćie: bo wam ſąd ieſt/ iżeśćie ſie ſtáli śidłem ſtrażéy/ á śiećią roztoczoną ná Thabor. 2 A ofiáry potłoczyliśćie w głebią: á ia náuczyćiel ich wßytkich. 3 Ja znam Ephraimá/ Jzráel też nie ſkrył ſie przedemną: bo teraz nierząd płodźił Ephraim/ ſplugáwił ſie Jzráel. 4 Nie vdádzą myśli ſwoich żeby ſie náwróćili do Bogá ſwego: bo duch wßeteczeńſtw w pośrzodku ich/ á Páná nie poználi. 5 A odpowie hárdość Jzráelowá przed oczymá iego: á Jzráel y Ephraim vpádną w niepráwośći ſwoiéy: vpádnie też y Judá z nimi. 6 Z trzódámi ſwémi y z bydłem ſwym póydą ßukáć

ſkáránie,

bárzośćie przeſkadzáli ofiárom Bożym.

dla niepráwośći, Hebr.

PANA

7 PANA / á nieznaydą: odstąpił od nich. ⁷ Przećiw PANV wystąpili / że synów cudzych nápłodźili: teraz ᵃpożrze ie miesiąc z częśćiámi ich. 8 ⁸ Trąbćie w trąbę w Gábáá / w trąbę w Rámá: krzyczćie w Bethawen / zá tobą Beniáminie. 9 ⁹ Ephraim w spustoszeniu będźie w dźień strofowánia: miedzy pokoleńmi Izráelowémi vkazałem ᵇwiárę. 10 ¹⁰ Stały kśiążętá Iudzkié ᶜiáko przenoszący gránice: wyleię ná nie iáko wodę gniew móy. 11 ¹¹ Potwarz ćierpiący iest Ephraim przekonány sądem: iż począł chodźić 12 ᵈzá smrody. ¹² A ia iáko mól Ephraimowi / á iáko spróchnienié domowi Iudzkiému. 13 ¹³ A vyźrzał Ephraim mdłość swoię / á Iudá ᵉzwiązkę swoię: y poszedł Ephraim do Assur / y posłał do królá ᶠMśćićielá: á on nie będźie mógł vléczyć was / áni będźie 14 mógł rozwiązáć z was związek. ¹⁴ Bo ia iáko lwicá Ephraimowi / á iáko szczenię lwie domowi Iudá: ia ia porwę y póydę: wezmę / á niemász ktoby wydárł. 15 ¹⁵ Idąc wrócę się ná mieysce moie / áż vstániećie / á szukáć będźiećie oblicza mégo.

ᵃ to iest, zá ieden mieśiąc, ábo co mieśiąc zniszczeni będą. Hebrá.

ᵇ ábo prawdę H.

ᶜ iáko niesprawiedliwi ludźie.

ᵈ zá bałwány Hebr.

ᵉ ránę Hebr. Pomocy ludzkié przećiw karániu Bożému nieważne.

ᶠ Iárebá. H.

1 *Sidłem straży.*] To iest / tym którzy wászéy straży są poruczeni. Nowotni Zydźi powiádáią / iż tu słowo żydowskié Mispha znáczy górę / iáko y Thabor. Aleć my mamy lepsze tłumácze stáré / y Hieronym y 70. tłumácze / y Cháldeyski ták przełożyli / straży: którzy zostáwiliby tákże słowo Mispha / kiedyby to własné imię góry było / iáko zostáwili Thabor.

5 *Y odpowie hardość.*] To iest / nie vydźie karánia / ále pychá iego będźie vpokorzona: bo karánie zá grzech / stoi zá odpowiedź: iáko też odpłatę dobrégo vczynku zowie odpowiedźią / Gen: 31. Ten sposób mówienia wźięty iest od oraczów / którym też źiemiá odpowiádá / gdy im to oddáie co pośieią. Ták y Bóg płácąc káżdému co zásłuży / iákoby nam ná vczynki násze odpowiedźiał.

ROZDZ. VI.

1 A W Vtrapieniu swym ráno wstáną do mnie / mówiąc: Pódźćie / á nawróćmy się do PANA: ¹ bo on poimał / y vléczy nas: vbiie / á vzdrowi nas. 2 ² Ożywi nas po dwu dniu: dniá trzećiego wzbudźi nas / y żyć będźiem przed obliczem iego. 3 ³ poznamy / á będźiem násládowáć ábyśmy poználi PANA: B iáko zorzá zgotowáné iest ᵃwyśćie iego: y przydźie nam iáko déscz ᵇrány y pozdny źiemi. 4 C ⁴ Co vczynię tobie Ephráimie? co vczynię tobie Iudá? miłośierdźié wásze iáko obłok poránny / á iáko rossá ráno przemiiáiąca. 5 ⁵ Dla tego hebiowałem przez proroki / ᶜpobiłem ie słowy vst moich: á sądy twoie iáko świátłość wynidą. 6 ⁶ Bom miłośierdźia żądał / á nie ofiáry / á znáiomośći Bożéy więcéy niż cáłopalenia. 7 ⁷ Ale oni iáko Adam przestąpili przymierze / tám wykroczyli przećiwko mnie. 8 D ⁸ Gáláád miásto dźiáłáiących ᵈbáłwáná podchwycone dla krwie. 9 ⁹ A iáko gárdłá mężów rozbóynikow / vczesnik kápłanów / ná drodze zábiiáiących idącé z Sychem: bo niecnotę dźiáłáli. 10 ¹⁰ W domu Izráelowym widźiałem rzecz strásznąːtám wszeteczeństwá Ephraim / zmázał się Izráel. 11 ¹¹ Ale y Iudo położ sobie żniwo / gdy nawrócę poymánie ludu moiego.

Vtrapienie przywodźi do Bogá.

Christus zmartwychwstánie trzećiego dniá. ¹. Cor. 15 a 1

Narodzenié Christusá y nauka iego.

ᵃ ieśienny y wiośienny Hebrá.

ᶜ karałem. Miłośierdźié. 1. krol. 15. e 22 Eccle. 4 d 17 Math. 9. b 13 y 12. a. 7.

ᵈ ábo nieprawość.

3 *Ożywi nas po dwu dniu.*] Té słowá rozumieią o Messyaszu / ták nászy Doktorowie / iáko y Zydowscy / ták pisze ná to Hieronym / y wykłádáią to o zmartwychwstániu iego trzećiego dniá. Iákoby rzekł prorok: Nawróćmy się do páná / bo choćia nas skarze / wszákże vzdrowi nas przez syná swego / ktoré go zesłe ná świát / ten vmárszy śmierć násze zwyćiężył / y trzećiego dniá zmartwychwstawszy nas z sobą ożywi. Theodoret: Tertulli: li. aduersus Iudæos. Lactant: lib: 4. c. 19. Cypr: lib 2. con: Iudæos. August: 18. de ciuit. c. 28. Origen: Hom: 5. in Exod.

3 *Iáko zorzá zgotowáné iest wyśćie iego.*] O národzeniu Christusowym tu mówi: Iáko po nocy bywa zorzá / ták po tych ćiemnośćiách vkaże się prawdźiwa świátłość. Może się tedy to wyśćie iego rozumieć / ták o przedwiecznym narodzeniu z oycá / iáko y o doczesnym z mátki. A co przydáie / A przydźie nam iáko déscz rc. dáie znáć / iż náuká Christusowá miáłá wielki pożytek w ludźiách vczynić.

6 *Bom miłośierdźia żądał á nie ofiáry.*] Nieodrzucáć tu ofiáry / ále iéy niechce mieć bez miłośierdźia / iáko sam Pan Christus dáie znáć Math: 5. gdźie się káże pierwéy poiednáć z brátem / á potym ofiárowáć. Zkad znáć iż oboie mu się podoba / ále iedno bez drugiégo nic. Iákoby rzekł: Niepodobáią mi się wásze ofiáry / iż im niedostáie miłośierdźia / którégo nawięcéy chce. Ták to rozumie

Zmartwychwstánie Christusá.

Ofiáry bez miłośierdźia nie przyiemné.

Irenæus lib. 4. contra hæreſes c. 32. Aug. 10. de ciuit. c. 5. Chriſoſt: in Math. 5.

6 *A znáiomości Bożey.*] Znáiomośćią Bożą piſmo S. zowie / Boiaźń Bożą / y záchowánie przykazánia / to ieſt / wiárę z vczynkámi : według onégo 1. Ioan. 2. Kto powiáda iż zna Bogá á przykázánia iego nie chowa / kłamcá ieſt / etc.

8 *Podchwycone dla krwie.*] To ieſt / dla krwie nieſłuſznie wylaney / vpádnie iáko zwykli podchwyceni vpadáć.

9 *A iáko gárdłá rozbóyników.*] To ieſt, prágnący záwżdy krwie y morderſtwá.

Vczeſnik kápłanów] Pomagáiąc rády kápłanów fałßywych w Bethel / którzy idące od Sichem do Jeruzálem ná Wielkanoc y Swiątki / záſádziwßy łotry zábiiáli.

ROZDZ. VII.

1 A Gdym chćiał zlé czyć Jzráelá / odkryłá ſie niepráwość Ephráim / y złość Sámáriiéy / bo dźiáłáli kłamſtwo : y złodźiey wßedł odźieráiąc / lotrzyk ná dworze. 2 A żeby ſnadź nie mówili w ſercách ſwych / że ia pomnie káżdą złość ich / teraz ogárnęły ie wynáláſki ich / dźiáły ſie przed obliczem moim. 3 Złośćią ſwą vweſeláli królá : á kłamſtwy ſwymi kśiążętá. 4 Wßytcy cudzołożący iáko piec roſpalony od piekárzá : vſpokoiło ſie ná máły czás miáſto od zámießánia kwáſu / áżby ſie zákwáśiło wßytko : 5 B Dźień królá náßégo : poczęły kśiążętá ßáléć od winá : wyćiągnął rękę ſwą z ßydérzmi. 6 Bo przyłożyli iáko piec ſerce ſwé / gdy ná nie czynił záſádzki : cáłą noc ſpał piecząc ie / ráno ſam zápalony / iáko ogień płomieniſty. 7 Wßytcy rozgrzali ſie iáko piec / á pożárli ſędźie ſwé : wßytcy królowie ich vpádli : niémáß miedzy nimi woláiącégo do mnie. 8 Ephráim ten ſie z narodámi mießał : Ephráim ſtał ſie podpłomykiem / którégo nie przewracáią. 9 C Jedli cudzy śiłe iego / á on nie wiedźiał : ále y ßedźiwość wyſtąpiłá nań / á on nie wiedźiał. 10 Y zniżona będźie pychá Jzráelowa przed obliczem iego : á nie wrócili ſie do PANA Bogá ſwego / y nie ßukáli go w tym wßytkim : 11 Y ſtał ſie Ephráim iáko gołębicá zwiedźiona niemáiąca ſercá : Ægyptu przyzywáli / do Aſſyriyczyków ßli. 12 A gdy póydą / záſtáwię ná nie śieć moię : iáko ptaká powietrznégo potárgnę ie / ſkarzę ie według ſłuchánia zgromádzenia ich. 13 D Biádá im że odſtąpili odemnie : ſpuſtoßeni będą / bo wyſtąpili przeciw mnie : á iam ie odkupił : á oni mówili przećiwko mnie kłamſtwá. 14 A nie woláli do mnie z ſercá ſwego : ále wyli w łożnicách ſwoich : nád pßenicą y winem przeżuwáli / odſtąpili odemnie. 15 A iam ie náuczył / y zmacniałem rámioná ich : á przeciw mnie złość myślili. 16 Wróćili ſie áby byli bez iárzmá : ſtáli ſie iáko łuk zdrádliwy : y vpádną od miecza kśiążętá ich / dla zapálczywośći iezyká ſwego. 17 To pośmiewiſko ich w źiemi Ægyptſkiéy.

Wſpomina złośći Jzráelczyków, iż gwoli Jeroboámowi od kośćiołá odſtąpili a Heretykami zoſtawßy ćielce złoté chwalili.

przeto.

Zapalenie w złośćiach. Zepſowánie wßytkich.

Szydzerſtwa.

tóż czyni co y Szyderze.

bo ták zgoré

bliſki śmierći.

Záſtárzáłość w grzechach.

Głupſtwo.

bo gołębicá nie żáłuie dźieći, y ieſt ták głupia, że ſámá leżie w śidłá áni ſie ſtrzeże.

hæretycy nie modlą ſie ále wyią.

nie do (Nawyżßégo). H.

Ták mnie gárdźili będąc w Aegypćie.

ROZDZ. VIII.

1 A Gárdle twoim niech będźie trąbá / iáko orzeł ná dóm PAŃſki : dla tego że przeſtąpili przymiérze moie / á zakon mój zgwałćili. 2 Mnie wzywáć będą : Boże mój poználiſmy ćię Jzráel. 3 Porzućił Jzráel dobro / nieprzyiaciel go przeßládowáć będźie. 4 Oni królowáli á nie zemnie : kśiążęty byli / á nie znałem : że ſrébrá ſwego / y ze złotá ſweg náczynili ſobie báłwánów / áby záginęli. 5 B Porzucon ieſt ćielec twóy / Sámáriá : rozgniewáłá ſie zapálczywość moiá ná nie / á dokąd że nie będą mogli bydź oczyśćieni? 6 Bo y ten ieſt z Jzráelá : rzemieſlnik vczynił ji / á nie ieſt Bogiem : bo w páięczé śiatki obróći ſie ćielec Sámáriyſki. 7 Bo wiátr śiać będą / á wicher pożną : ździbłá ſtoiącégo niémáß w nim / vrodzay nie vczyni mąki : á ieſli vczyni / cudzy ią ziedzą. 8 Pożárt ieſt Jzráel : teraz ſie ſtał miedzy narody iáko naczynié plugáwé. 9 Bo oni záßli do Aſſur / ośieł dźiki oſobny ſobie : Ephráim dáry dáli miłośnikóm : 10 Ale y choć naymem náieli naro-

Opowiada źiemie Jzráelſkiéy y Judzkiéy zburzenie.

przydźie nieprzyiaćiel.

Bogá y cnotę.

ábo, króle ſtánowili, H.

ábo, kśiążętá ſtánowili, H.

to ieſt, iáko páięczyná zniſczeią.

Nieurodzay.

ábo náymował ſobie miłoſniki, H.

li narody / teraz zbiorze ie / á odpoczyną trochę od brzemienia królewskiego y kśiążąt. [11] Bo námnożył Ephráim ołtarzów ku grzéßeniu: ostáły mu śie ołtarze ná grzech. [12] Nápiszę mu rozliczne práwá moie / które były poczytáne iáko obce. [13] Ofiáry przynośić będą / będą ofiárowáć mięso / y ieść / á PAN nie przyimie ich: teraz wspomni ná niepráwośći ich / y náwiedźi grzéchy ich: oni śie do Ægyptu wrócą. [14] A zápomniał Izráel stworzyćielá swego / á nábudował zborow / y Judás też námnożył miast obronnych: y puśćę ogień ná miástá iego / y pożrze domy iego.

*to iest, Przypomnię im zakon mój każącich tymi plagámi, które są opisáne, Deut: 27.

Którzy królowie nie są z Bogá.

*pokarze.

[4] *Oni królowáli á nie zemnie.*] To był pierwszy grzech Izráelitów / kiedy sobie insze króle oprócz Judy stánowili / poczáwszy od Jeroboámá / który dźieśięć pokolenia po Sálomonie opánował. Jeśli rzeczesz że sam Bóg podał królestwo Jeroboámowi przez Ahiaszá proroká 3. Król. 11. y 12. odpowiáda Hieronym: Choćia Bóg rozgniewány ná Sálomoná / królestwo iego chćiał rozerwáć / nie dla tego Izráelitowie dobrze vczynili / przytáwszy inszego królá: mieli śie bowiem spytáć Páná / ieśli to iego wola byłá. A Cyrillus y Theophilactus stąd vczą. iż Bóg niektóre rzeczy czyni z własnéy woléy swéy / á niektóre tylko dopuszcza áby skarał. Iáko że Sálomon budował kośćioł / wola to Boża byłá: ále áby królestwo było rozerwáne / nie ták chćiał iáko dopuśćił áby Sálomonowe y Roboámowe grzéchy były skaráne. A ták słusznie mówi: Oni królowáli á nie zemnie. To iest / Nie pytáli śie mnie / y bez rády moiey / odstąpili od domu Dáwidowégo / y nowi królowie nád dźieśiąćią pokolenia powstáli. A ták stroście ten naprzód lud / bo bez iego zezwolenia nikt królem być niemógł: strofnie y króle / iż niektórzy gwałtem królestwo opánowáli / iáko Sellum y Manahem / 4. Król. 15. drudzy też choćia od Bogá byli obráni / nieoznaymili ludowi woléy Bożéy / ále iákoby swą własną mocą królámi zostáli / y niespráwiedliwie rządźili.

[4] *Ze złotá swego náczynili sobie bałwánów*] To był drugi grzech Izráelitów / gdy sobie nowe bogi vczynili / to iest / ćielce złote / y insze bałwány.

ROZDZ. IX.

Głód y niewola Izrael czykom prorokuie.

[1] NIE wesel śie Izráelu / nie rádu śie iáko narodowie: boś wszetecześńtwo płodźił od BOGA twégo / rozmiłowałeś śie datku nád wszytkie boiowiská pszenice. [2] Boiowisko y práśá nie będźie karmiłá ich / y wino omyli ich. [3] Nie będą mieszkáć w źiemi PAńskiéy: wróćił śie Ephráim do Ægyptu / á w Assyriiéy iadł nieczyste rzeczy. [4] Nie będą ofiárowáć PANV winá / y nie spodobáią śie mu: ofiáry ich iáko chleb *płáczących. wszytcy którzy ji ieść będą / zmáżą śie: bo chléb ich *duszy ich / nie wnidźie do domu PANskiégo. [5] Cóż będźiećie czynić w dźień vroczysty / w dźień świętá PANskiégo? [6] Bo oto poszli dla spustoszenia: Ægypt ie zgromádźi / Memphis ie pogrzebie: *pożądáne srébro ich pokrzywá odźiedźiczy / łopian w przybytkách ich. [7] Przyszły dni náwiedzenia / przyszły dni oddánia: znaycie Izráelá głupiégo proroká / szalonégo męzá duchownégo / dla mnostwá niepráwośći twéy / y dla mnostwá szaleństwá. [8] Stróż Ephráim z Bogiem moim: *prorok śidłem vpadku ostał śie po wszech drógách iego / *szaleństwo w domu Bogá iego. [9] Głęboko zgrzészyli iáko zá dni *Gábáá: wspómni ná niepráwość ich / y náwiedźi grzéchy ich. [10] Jáko iágody winné w pustyni nálazłem Izráelá: iáko pierwszy owoc drzewá figowégo / ná wierzchu iéy vyrzałem oyce ich: á oni weszli do Beelphegor / y odłączyli śie *do sromoty / y ostáli śie obrzydłymi iáko to co miłowáli. [11] Ephráim iáko ptak vleciał / sławá ich od porodzenia / y od żywotá / y od poczęćia. [12] A choćby wychowáli syny swoie / vczynię ie bez dźieći miedzy ludźmi: lecz y biádá im / gdy odstąpię od nich. [13] Ephráim / iákom widźiał / był Tyr záłożony *ná pięknośći: á Ephráim będźie wywodźić ná zábiiánie syny swé. [14] Day im PANIE. Cóż im dasz? Day im żywot bez dźieći / á pierśi suche. [15] Wszytkie złośći ich w Gálgál / bom ich tám nienawidźiał: dla złośći wynálazek ich z domu mégo wyrzucę ie: nie przydam ich wiecéy miłowáć / wszytkie kśiążętá ich od stępuiący. [16] Porażón iest Ephráim / korzeń ich vsechł: owocu nie vczynią. á choćby zrodźili / wybiię namiłsze żywo-

*vmárłégo, to iest, nieczysty, Nu: 19. *im sámym, Hebr. to iest, nie Bogu gi ofiáruią, ále sobie.

*domy zá srébro zbudowáne spustoszeie.

*który według Bogá miał przestrzégáć. *fałszywy. *nie inszégo nieczynią tylko száleie chwaląc bałwány. *o tym masz v Sęd. 19. y 20

*do bałwáná sromotnégo.

Karanie na dźieciách.

*ná roskosznym mieysc.

*1. król: 3.

sze żywo-

17 ße żywotá ich. Odrzući ie Bog móy/ bo go niesłuchali : y będą tułákámi miedzy narody.

7 Znaycie Izráelá głupiego proroká.] W teráznieyßych Zydowskich kśięgách iest/ Pozna Izráel. Ale Hieronym przełożył/ Znaycie/ á słußnieyby ći nowotni tłumácze mieli náśládowáć Hieronymá / bo miał lepße exemplarze onych czásów / w ktorych ták czytał / Znaycie : iákoby rzekł / Znaycie iż Izráel był prorokiem głupim / ktory sobie sczęśćie obiecował/ y mężem duchownym/ to iest/ ktory sie powiadał mieć duchá Bożego / álić nieprawde powiedział / bo go wßytko mesczęśćie potkáło.

ROZDZIAŁ X.

Zarozmnożeniem ludu rozmnożyły sie grzechy bałwochwalców.

Niezgoda w wierze.

*mawiáli słowá przysięgáiąc prozno. H

*Karánie.

*Cielce od Ieroboámá postáwione.

*Iárebowi. H

*ábo wrádźie swoiey. H.

Niezgodá przyczyná vpadku.

1 A Winné drzewo gáłęziste Izráel/ owoc zrownał sie z nim : według mnostwá owocu swego námnożył ołtarzow : według obfitośći źiemie swey/ obfitował w báłwániech. 2 Rozdźielił sie serce ich / teraz zginą : on połamie báłwány ich / spustoßy ołtarze ich. 3 Bo teraz rzekną : Niemamy królá : bo sie nie boiemy PANA : á król co nam vczyni? 4 *Mowćie słowá widzenia niepożytecznego / á postánowićie przymierze : y zrodźi sie iáko gorzkość *sąd ná zagoniech polnych. 5 B *Krowy Betháwen chwalili obywatele Sámáryiscy : bo płákał nád nim lud iego / y zborowi słudzy iego / nád nim rádowáli sie z sławy iego / iż sie wyprowádźiłá od niego. 6 Abowiem y on do Assur zániesion iest zá dar królowi *Mśćićielowi: zelżywość Ephráimá poima / á záwstydzon będźie Izráel *w swey woley. 7 Vczyniłá Sámáriá że przyßedł krol iey iáko piáná ná wierzchu wody. 8 Y będą C wytrácone wyżyny *báłwáná / grzech Izráelski : łopian y oset wyrośćie ná ich ołtarzách : y rzeką górom : Przykryćie nas : á págorkom / Vpádnićie ná nas. 9 Od edni Gábáá zgrzéßył Izráel/ tám stali: nie záchwyći ich w Gábáá bitwá przećiw synom nieprawośći. 10 Według chući moiey skarzę ie: zbiorą sie ná nie narodowie/ *gdy będą karáni dla dwu nieprawośći swoich. 11 Ephráim iáłowicá *náuczona kocháć sie *w młoceniu : y ia przeßedłem po cudnośći ßyie iey : wśiedę ná Ephráim/ będźie orał Judas / bronowáć sobie będźie zagony Jákob. 12 Śieyćie sobie ku spráwiedliwośći / á *żnićie do vst miłośierdźia / D odnowćie sobie nowine/ á czás szukáć PANA / *gdy przydźie ktory was będźie vczył spráwiedliwośći. 13 Oráliśćie niezbożność / żeliśćie nieprawość / iedliśćie owoc kłamstwá : iżeś vfał w drogách twoich / w mnostwie mocarzow twoich. 14 Powstánie rozruch miedzy ludem twym / á wßytkie zámki twe zburzone będą / *iáko zburzon iest Sálmáná od domu onégo *ktory osádźił Báálá w dźień bitwy/ mátkę o syny rostrąćiwßy. 15 Ták wam vczynił Bethel dla złośći niecnot wáßych.

*Aweńskie. H

*Isá. 2. d 19. Apoc. 6. d 16 Luc. 23. d 30. Sędźiów 20.

*przywyczáili sie báłwochwálstwu.

*w wyćieránu zbożá deptánim bydłá.

*Ier. 4. a 3. *to iest czińcie miłośierne vczynki. *ábo áż przydźie. H.

*iáko zburzył Sálman Bethárbel. H.

*Sędz. 8. c. 11.

2 Rozdźielił sie serce ich, teraz zginą.] Cyrillus y Theophilactus ták to wykłádáią/ iáko by rzekł : Siłá rozlicznych bogów máią/ y rozerwáli sie/ iedni tego bogá/ drudzy owego chwalą/ á ták rychło pogina. Toż włáśnie stu ży heretykom/ ktorzy sie ná rozmáite sekty rozerwáli / bo to sámo ich spráwiedliwym sądem Bożym zágubi / gdy sámi przećiw sobie walczą.

14 Iáko zburzon iest Salmana] Doktorowie stárzy ták rozumieią / iż tu prorok wspominá historią onégo Sálmáne/ ktory był zwyćiężony od Gedeoná y zábity/ w ktorey bitwie mátki sie o syny rostrącáły/ Sedz. 8. Tenże Gedeon názwány iest Jerobáál / iż wywrócił báłwan Báálow / Sedz. 8. Ták Hieronym. Cyrillus, Theophilactus.

ROZDZ. XI.

*Math. 2. c 15. Pan Bóg do brodźieystwá swé wspominaiąc karze niewdźięczność ludu swego.

1 A IAko záránie przeminęło/ przeminął krol Izráelski. Bo Izráel pácholę/ y vmiłowałem go/ z Aegyptu wezwałem syná mego. 2 Wyzwáli ie/ ták poßli od oblicza ich : Báálim ofiárowáli/ á báłwánom ofiáry czynili. 3 A ia iáko piástun Ephráim / nośiłem ie ná rámionách swoich / á nie wiedźieli żem ie leczył. 4 Powrozámi Adámowémi poćiągnę ie / zwiąskámi miłośći : y będę im iáko podno-

ßący iárzmo ná czeluśći ich: "y ſkłoniłem ſie do niego áby iadł'. 5 Nie wróći ſie do ziemie Ægyptſkiéy/ á ſam Aſſur król iego: bo ſie niechćieli náwróćić. 6 "Począł miecz w mieśćiéch iego'/ y ſtrawi wybráné iego/ y poié "głowy ich'. 7 A lud móy będźie "záwießony do náwrócenia mego: ále iárzmo będźie ná nie poſpołu włożoné/ które nie będźie odięté. 8 Jákoż ćię podam Ephráimie/ obronię ćię Jzráelu: iáko ćię dam by "Adáme/ położę ćię iáko Seboim: Náwróćiło ſie we mnie ſerce moie/ záraz wzruſzyłá ſie żáłość moiá. 9 Nie vczynię zápálczywośći gniewu mego: nie wrócę ſie ábym zágubił Ephráim: bom ia Bóg á nie człowiek: w pośrzodku ćiebie święty/ á nie wnidę "do miáſtá. 10 Zá PANEM chodźić będą/ iáko lew záryczy: bo on ryczeć będźie/ y zlękną ſie "ſynowie morzá. 11 Y vlecą iáko ptak z Ægyptu/ á iáko gołębicá z ziemie Aſſyriyſkiéy: y poſádzę ie w domiéch ich/ mówi PAN. 12 Ogárnął mię "záprzeniem Ephráim/ á zdrádą dóm Jzráelſki: lecz Judás świádek "zſtąpił z BOgiem/ y z świętymi wierny.

"o idźiełałem też dlanich ie dło. H.
"y werwie ſie miecz ná miáſtá iego. H.
"ábo rády ich H.
"oczekawáiąc wybáwieniá.
"Adámá y Seboim były miáſtá które z Sodomą zginęły.
"ábymći ſkodźił.
"którzy ná morzu y Inſułach mieſzkáią náwrócą ſie do Ewánieliiéy.
"to ieſt, obłudnie mię chwalili.
"trzyma z Bogiem.

1 Z Aegyptu wyzwałem ſyná mego] Ewánieliſtá ś. Math. 2. wykłáda to o Chriſtuſowym wróceniu z Aegyptu/ dla tego iż lud Jzráelſki był figurą Chriſtuſá Páná y wiernych iego. A ták tu Ozeáß pod imieniem ludu Jzráelſkiégo prorokuie o Chriſtuśie. Jáko bowiém lud Jzráelſki przyſzedł do Aegyptu czáſu głodu/ y támże mieſzkał áż wyzwány ieſt od Bogá przez Anyołá mówiąc w onym krzaku do Moyżeſzá. ták Chriſtus dla prześládowánia Herodowégo był w Aegyptcie/ áż Anyoł Iozephá o wróceniu vpomniał.

4 Powrózkami Adamowémi.] Aquila, Symmachus, y 70. y Theodotio, przełożyli/ człowieczemi: Jákoby rzekł: Poćiągnię ie po wrózkami/ któremi ſie ludźie ćiągną/ to ieſt/ miłośćią y dobrodźieyſtwy: nie karániem áni boiáźnią/ dla tego przydaie/ związkámi miłośći. To ieſt/ Tákie moie będą przećiwko nim dobrodźieyſtwá/ że ich iáko powrózkámi łágodnie przyćiągnę do śiebie.

ROZDZ. XII.

Strofuie głupſtwo, iż opuśćiwſzy Bogá nádźieie w ludźiach máią

1 Phráim páśie wiátr/ chodźi zá gorącem: cáły dźień kłamſtwo y ſpuſtoßenié mnoży/ á przymiérze z Aſſyriyczykámi ſtánowił/ y oliwę do Ægyptu woźił. 2 A ták práwo PANSKIE z Judą/ y nárżiedzenié nád Jákobem/ według dróg iego/ y według wynálazek iego odda mu. 3 "W żywoćie podchwyćił brátá ſwego/ á mocą ſwą zdárzyło mu ſie z Anyołem. 4 Y przemógł Anyołá/ y był poſiłon: płákał/ y proſił go: w Bethelu ználazł go/ á tám mówił z námi. 5 A PAN Bóg záſtępów/ PAN pámiątká iego. 6 A ty náwróćiß ſie do Bogá twego: miłośierdźia y ſądu przeſtrzégay/ á miéy nádźieię w BOgu twoim záwżdy. 7 "Chánáán/ w ręce iego' ßalá zdrádliwa/ potwarz vmiłował. 8 Y rzékł Ephráim: Wßákżem ſie zbogáćił/ nálazłem "bałwan' ſobie: wßytkié prace moie nie naydą mi nieprawośći którąm zgrzéßył. 9 A ia PAN Bóg twóy z ziemie Ægiptſkiéy/ ieſzcze ćię "poſádzę w namiećiéch/ iáko zá dni vroczyſtégo świętá. 10 Y mówiłem do proroków/ iam też widzenié rozmnożył/ y w ręce proroków ieſtem przypodoban. 11 Jeśli Gáláád bałwan/ tedyć próżno byli w Gálgálu woły ofiáruiący: bo y ołtarze ich iáko "ſtogi' ná zagoniéch polnych. 12 Vćiekł Jákob do kráiny Syriyſkiéy/ y ſłużył Jzráel dla żony/ y "dla żony ſtrzégł. 13 A przez proroká wywiódł PAN Jzráelá z Ægyptu: y przez proroká záchowan ieſt. 14 Ku gniewu mię pobudźił Ephráim gorzkośćiámi ſwémi: á krew iego przyidźie nań/ y zháńbienié ſwoie odda mu Pan iego.

"Gen: 25 e 25 Gen: 32 f 36 Przypomina dobrodźieyſtwá uczynioné Iákobowi oycu ich.
"Iáko krámarz w którégo ręce, H.
"bogáctwá, H.
"ieśli ſie nawróćiß.
"ábo, growády (kámienia) H. Drugie dobrodźieyſtwá Iakobowé.
"bo dla obu żon ſłużył. Gen: 28. a 5. Exo. 14. c 21.

1 Ephraim paśie wiatr] Jeſt to przypowieść/ która znáczy próżną prace/ kiedy kto co niepożytecznégo robi: iż tedy Ephraim próżno ßukał pomocy v pogan/ páśł wiátr/ to ieſt/ próżno prácował. Albo też kiedy kto omylną ſie nádźieią karmi/ iákoby wiátr iadł który nienáſyca: ták ći którzy ná pomoc pogan wzywáli.

ROZDZ. XIII

Powtarza niepobożność Izráelowe y káránie zá nie.

1 A Dy Mowił Ephráim/ strách padł ná Izráelá: y zgrzéßył Báálem/ y vmárł. 2 A teraz przydáli ku grzéßeniu: y vczynili sobie licinę ze srébrá swégo iáko podobieństwo báłwanów/ dzieło rzemieślnicze wßystko iest: tym oni mówią: Ofiáruyćie ludźie/ kłániáiąc sie ćielcóm. 3 Przeto będą iáko obłok záránny/ y iáko rosá ránna przechodząca/ iáko proch od wichru porwány z bojowiská/ y iáko dym z dymniká. 4 B A iam PAN Bóg twóy/ z źiemie Aegyptskiéy: á Bogá oprócz mnie nie będźieß znał: y zbáwićielá niemáß oprócz mnie. 5 Jam ćie znał ná puśczy/ w źiemi pustéy. 6 Według pástwisk swoich nápełnili sie/ y náiedli sie: y podnieśli serce swoie/ y zápomnieli mie. 7 A ia im będę iáko lwicá/ iáko rys ná drodze Assyriyskiéy.

zábiiáyćie ná ofiárę. Rychło zginą.

Izái. 43. b10 od tego czásu iákoś był w Aegiptćie.

Abo Pard.

8 Zábiegnę im iáko niedźwiedźicá gdy zábiorą dźiećci/ y rostárgam wnętrza wątroby ich/ á pożrze ie tám iáko lew/ bestia polna rostárga ie. 9 Zátrácenie twoie Izráelu: tylko we mnie rátunek twóy. 10 G Gdźież iest król twóy? teraz nawięcéy niech ćie wybáwi we wßéch mieśćiéch twoich: y sędźiowie twoi/ o którycheś mówił: Day mi królá y kśiążetá. 11 Dam ći królá w zápálczywośći moiéy/ y wezmę w zágniewániu moim. 12 Záwiązána iest nieprawość Ephráim/ skryty grzéch iego. 13 Boleśći rodzącéy przydą nań: on syn niemądry: bo teraz nie ostoi sie w zniszczeniu synów. 14 Z ręki śmierći wybáwię ie/ od śmierći wykupię ie: będę śmierćią twoią o śmierći/ vkąßeniem twoim będę/ o piekło: poćiechá skryłá sie od oczu moich. 15 Bo on między bráćią dźielić będźie: przywiedźie wiátr pálący PAN z puśczy przychodzący: y wysußy zrzódłá iego/ y zágubi zdroy iego/ á on rozchwyći skárb wßégo naczynia pożądánego.

zátráćił ćie H. ále lepiey w texćie.

1. król 8. 25. Dałem ći ii.

wpámięći dobréy.

piekłá. H. G Proroctwo o zwyćię żeniu śmierći y piekłá przez Christusá. 1. Cor. 15. g 54. Zyd. 2. d12

Zátrácenie człowieká skąd.

9 Zatracenie twoie Izraelu: tylko we mnie ratunek.] W tych słowiéch dwu rzeczy nas vczy: Napirzód z nas sámych to mamy/ iż grzéßymy y giniemy: druga od Bogá tylko wspomożenie nasze/ który do nas kołace y miłośiernie nas ßuka. A ták przymawia tu Bóg Zydóm/ vkázuiąc im to/ iż oni sámi byli przyczyną vtrapienia y zátrácenia swego/ á to nie á chowáiąc przykazánia Bożego: gdyż Bóg z swéy strony chćiał ich záwżdy rátowáć/ y dla tego ich od grzéchów odwodźił/ áby w nich nie zginęli. Tylko we mnie/ powiáda/ rátunek twóy: to iest/ chćiałem ćie rátowáć y zbáwić/ á nie zátráćić. A tu obacz sprosny błąd heretycki/ który z tych słów źle wyrozumiánych/ śmieią to twierdźić/ iż człowiek niemoże nie dobrego czynić ku zbáwieniu swemu/ tylko grzéßyć. Alec to iásny fałß iest/ bo tu niemówi/ że nic inßégo czynić niemożemy/ tylko grzéßyć: ále mówi/ iż gdy grzéßymy y giniemy/ z nas to sámych mamy. wßákże zá pomocą Bożą to mamy/ iż gdy iego rátunku y pomocy vżywamy/ możem wiele dobrégo ku zbáwieniu czynić. Dla tegoć niżéy 14. ver: 2 tenże prorok mówi: Náwróć sie Izráelu do páná Bogá swego/ boś vpadł w nieprawośći twoiéy. Gdyby to ná woli człowieczéy nie należáło/ czemużby go do tego námawiał? iedno iż Bóg nie zbawi człowieká/ áż kiedy człowiek sam sie do tego ma/ y rátunku Bożégo dobrze vżywa. Nowotni tłumácze nie mówią/ zátrácenie/ ále zátráćił ćie: rozumiejąc/ ćielec twóy którego chwalisz. Ale y 70. tłumácze/ maią/ zátrácenié/ y samá rzecz pokáżnie że ták ma bydź.

14 Z reki śmierći wybáwię ie] W Zydowskim y Gréckim iest/ z reki piekłá: bo Zydowskie שאול Scheol, á Gréckie ᾅδης znaczy piekło/ ábyśmy rozumieli śmierć nie ćielesną ále onę wieczną w piekle/ iákoby rzekł: Gdy raz vmrą y do odchłáni piekielnéy zstąpią/ wyrwe tám ztąd ich duße/ y złącze z ćiáłem/ áby ich nie ná wieki śmierć y piekło trzymáło. A ták iednoż tu znaczy śmierć y piekło/ iáko też Psal. 17. v. 6. dla tego często sie w piśmie iedno zá drugie kłádźie: bo choćia rożna iest śmierć od piekłá/ wßákże przed śmierćią Páná Christusá wespołek to chodźiło/ vmrzeć y zstąpić do piekłá/ przeto też iedno przez drugie rozumiano/ iáko też masz w Dźieiách. 2. v. 24

ROZDZ. XIIII.

Spustoßenie Sámáryiéy dla grzéchów.

1 A JEch zginie Sámária/ iż ku gorzkośći pobudźiłá Bogá swégo: od mieczá niech zginą/ dźiećci ich niech będą roztrącone/ á brzemienné ich niech będą rozćięté. 2 Náwróć sie Izráelu do PANA Bogá swégo: boś vpadł w nieprawośći twoiéy. 3 Weźmićie z sobą słowá/ á náwróććie sie do PANA: y mówćie mu: Wßytke nieprawość odeymi/ weźmi dobroć: á oddawáć będźiemy ćielce

Vpomina do náwrocenia modlitwy á spowiedźi Hieron. owoc warg. G. to iest modlitwy y dźięki.

4 warg naszych. Assur nie zbáwi nas/ ná koń nie wsiedziemy/ ani wiecey rzeczemy: Bogowie naszy/ uczynkiem rąk naszych: bo sie nád tym/ ktory v ciebie iest/ osierociálym smiluieß. 5 Zlécze rány ich/ vmiłuie ie dobrowolnie: bo sie odwróciłá zapálczywość moiá od nich. 6 Bede iáko rosá/ Izráel wypuści sie iáko Lilia/ y puści sie korzeń iego iáko Libanu. 7 Poydą gáłezie iego/ y będzie iáko oliwá chwałá iego/ á wonia iego iáko 8 Libanu. Náwrócą sie siedzący pod cieniem iego: będą żyć pßenicą/ á puszczą sie iáko winnicá: pámiątká iego iáko wino Libáńskié. 9 Ephraim: ná co mi wiecey báłwany? ia wysłucham/ y ia go náprostuie iáko iodłę zieloną/ zemnie owoc twoy náláזł sie. 10 Kto mądry/ á zrozumié to? rozumny/ á pozna to? bo prosté drogi PANskié/ á spráwiedliwi będą nimi chodzili: ále przestepce poupadáią ná nich.

ábo, vczynkom, H.
bo przez cie miłośierdźia dostápi sierotá, H.
Obiecuie dobr wiele nawróconym.
Dziwuie sie prorok, iż mało ludzi mądrych na świecie y wybranych od Boga.

PROROCTWO IOEL.

ROZDZIAŁ I.

1 A Słowo PANskié/ ktoré sie sstáło do IOel syná Phátuel. 2 Słuchayćie te go stárcy/ á bierzcie w vszy wßyscy obywátele ziemie: ieśli sie to sstáło zá dni wáßych/ ábo zá dni oycow wáßych? 3 O tym synom wáßym powiádayćie/ á synowie wáßy synom swoim/ y synowie ich rodzáiowi drugiemu. 4 Ostátek gasienice ziádłá ßáráńcza/ á ostátek ßáráńczey ziadł chrząsz/ á ostátek chrząszczá/ ziádłá rdzá. 5 Ocućcie sie piiáni/ á płaczćie/ y wyyćie wßyscy ktorzy piiecie wino z słodkością: bo zginęło od geby wáßey. 6 B Abowiem narod przyciągnął ná ziemie moie mocny y nie zliczony: zeby iego iáko zeby lwie: y trzonowé zeby iego/ iáko sczeniecia lwiego. 7 Położył winnice moie spustoßeniem/ á fige moie obłupił: obnażáiąc obnáżył ie/ y porzucił: zbiéláły gáłezi ich. 8 Nárzékay iáko pánná przepasána worem nád meżem młodośći iey. 9 Zágineła obiátá y mokra ofiárá z domu PANskiego: płákáli kápłáni słudzy PANscy. 10 Spustoßona iest kráiná/ smecilá sie ziemiá: bo zepsowána iest pßenicá/ zawstydziło sie wino/ zemdláłá oliwá. 11 C Záwstydzili sie oracze/ wyli winiarze/ dla pßenice y ięczmienia/ y zgineło żniwo polné. 12 Winnicá záwstydziłá sie/ á figá zemdláłá: iabłká gránatowé/ y pálmá y iábłoń y wßytkié drzewá polné poschły: że záwstydziło sie weselé od synow człowieczych. 13 Przepaśćie sie/ á płáczćie kápłani/ wyyćie słudzy ołtarzowi: wnidźcie/ leżćie w worzech słudzy Bogá mégo: bo zginełá z domu Bogá wáßégo obiátá/ y mokra ofiárá. 14 D Poświeććie post/ zwołaycie gromáde/ zbierzćie stárce/ y wßytkié obywátele ziemskié do domu Bogá wáßégo/ á wołaycie do PANA: 15 A a a/ dniowi: bo blisko iest dźień PAński/ á iáko spustoßenié od Wßechmocnégo przydźie. 16 Izali nie przed oczymá wáßémi żywność zginełá z domu Bogá náßégo/ rádość y weselé? 17 Pognily dobytki w gnoiu swoim/ obálone są gumná/ pokáżone są spichlérze: bo záwstydzona iest pßenicá. 18 Przecz wzdycha bydło/ ryczáły stádá skotu? że niémáią pástwiská: lecz y trzody owiec wyginęły. 19 Ktobie PANIE wołác będe: bo ogień pożárł ozdobe puscżéy/ á płomień popalił wßytkié drzewá polné. 20 Lecz y bestiie polné iáko pole prágnacé dżdżá poglądáły do ciebie: bo wyschły źrzodłá wodné/ á ogień pożárł ozdoby puscżéy.

W przypowieśći opowiada zienie ludzkiéy przez Chaldeyczyki spustoßenié.
To iest, cżego niedoiádłá gąsienicá, to ziádłá ßáráńczá, etć.
iáko młoda páni, która meżá pretko vtráćiłá.
ábo, poschło. H.
Kapłany upomina do Modlitw y postu.
PANA H
nágotuyćie ábo zápowiedźćie post. Niż: 2. d 15.
Ah, áh, H.
Saddai, שדי imię Boże.
náßémi, H.
zárná pod brełami swemi, H.
ábo poschłá. H.
to iest, wśi, ogrody, drzewá. Także y niżey. H.
bedźie ryczeć, H.

Joel wykłáda sie/ poczynáiący/ ábo Pan Bóg. Ten prorokuie o spustoßeniu ziemie Judzkiey czterema plagámi/ nápominájąc áby sie ku Pánu Bogu náwróćili/ y o przyßłym sądzie. Cießy przytym przyßćiem Messiaßá/ y zesłániem Duchá ś.

ROZDZIAŁ II.

Trąbćie w trąbe ná Sionie/ á krzyczćie ná górze świętey moiey/ niech sie lękáią wßyscy obywátele ziemscy: bo przychodźi dźień PAnski/ bo blisko iest 2 dźień ćiemnośći/ y mroku/ dźień obłoku y wichru: iáko zaránie rozćiągnione po górach lud wielki á mocny: podobnego mu nie było od początku/ y nie będźie po nim/ áż do lat *rodu y rodu. 3 Przed obliczem iego ogień pożeráiący/ á zá nim płomień pálący: iáko ogród roskoßny ziemiá przed nim/ á po nim pustynia pusta/ y niemáß ktoby wßedł przed nim. 4 Jáko widzenie koni/ widzenie ich: á iáko iezdni ták pobieżą. 5 Jáko grzmot po czworych po wierzchu gór skákáć będą/ iáko ßum płomieniá ognistégo pożeráiącego słome/ iáko lud mocny zgotowány ku bitwie. 6 Przed obliczem iego drżeczni będą narodowie/ wßytkie twarzy obrócą sie w gárniec. 7 Jáko mocarze biegáć będą: iáko mężowie waleczni wlázą ná mur: mężowie drogámi swémi póydą/ á nie vstąpią z śćieżek swoich. 8 Zaden *brátá swégo nieśćiśnie/ káżdy śćieżką swoią póydą/ ále y okny wypadáć będą/ á nie stłuką sie. 9 Do miástá wnidą/ po murze biegáć będą: ná domy wstąpią/ okny iáko złodźiey wlázą. 10 *Przed obliczem iego zádrżáłá ziemiá/ poruszyły sie niebiosá/ słońce y kśiężyc záćmiły sie/ á gwiazdy záhámowáły iásność swoię. 11 A PAn dał *głos swóy przed woyskiem swym/ bo wiele bárzo obozów iego: bo mocne á czyniące słowo iego: ábowiem *wielki dźień PAnski/ y stráßny bárzo/ á kto ji znieśie? 12 Przetóż teraz mówi PAN: Náwróććie sie do mnie ze wßytkiego sercá wáßego/ w pośćie/ y w płáczu/ y w żalu. 13 y rozdźieráyćie sercá wáße/ á nie ßáty wáße/ á náwróććie sie do PANA Bogá wáßego: bo dobrotliwy y miłosierny iest/ ćierpliwy/ y mnogiégo miłosierdźia/ y łácny do vbłagánia nád złośćią/ y káiący sie złégo. 14 Kto wie iesli sie wróći/ y odpuśći/ y zostáwi po sobie błogosłáwieństwo/ obiáte/ y mokrą ofiáre PANV Bogu wáßému? 15 Trąbćie w trąbe ná Sionie/ *poświeććie post/ zwoáyćie gromáde. 16 zgromádźćie lud/ poświeććie kośćiół/ zbierzćie stárce/ zbierzćie dźieći y ssące pierśi: niech wynidźie oblubieniec z komory swey: á oblubienicá z komnáty swoiey. 17 Miedzy przyśionkiem á ołtarzem będą płákáć kápłáni słudzy PANscy/ á będą mówić: Przepuść PANIE/ przepuść ludowi twemu: á nie day dźiedźictwá twégo ná háńbe/ żeby nád nim pogánie pánowáli. Przecz mówią miedzy narody: Gdźież iest Bóg ich? 18 Zalem zięty iest PAN nád ziemią swoią/ á przepuśćił ludowi swemu. 19 Y odpowiedźiał PAN/ y rzekł ludowi swemu: Oto ia posle wam pßenice/ y wino/ y oliwe/ y násyćićie sie imi: á nie dam was wiecey pośmiewiskiem miedzy narody. 20 *Y tego który iest od Pułnocy oddale od was: y wypędze go do ziemie bezdrożney y pustey: oblicze iego ku morzu Wschodniemu/ á ostátek ieg ku Morzu ostáteczńemu: y wynidźie smród iego/ wystąpi zgniłość iego/ bo sie pyßno spráwowáł. 21 Nie bóy sie ziemio/ ráduy sie á wesel sie: bo vwielmożył PAN áby vczynił. 22 Nie bóyćie sie bydło polne: bo zrodźiły ozdoby pustynie/ bo drzewo przyniosło owoc swóy/ figá y winnicá podáły moc swoie. 23 Y synowie Sion weselćie sie/ á ráduyćie sie w PANV Bogu wáßym: bo wam dał Náuczyćielá spráwiedliwośći/ y vczyni że spádnie ná was deszcz rány/ y pozdny iáko ná początku. 24 y nápełnią sie gumná zbożem/ á prásy opływáć będą winem y oliwą. 25 Y oddam wam látá które ziádłá ßáráńcza/ chrząszcz/ y rdzá/ y gąsienicá: woysko moie wielkie/ którem był posłał ná was. 26 A ták iedząc ieść będźiećie/ y náiećie sie á chwálić będźiećie imie PANA Bogá wáßego/ który vczynił

[illegible] y moc Chaldeyczyków pustoßących ziemie.

*wiela rodzáiów, ábo, wieków, Hebr.

*ábo, towárzyßá.

*Nie: 3. c 15. Isa: 13. b 10. Eze: 32. b 7. Luc: 21. d 15 Mar: 13. e 24

*grom.

*Ier: 30. b 7. Amos 5. e 18

Wzywa lud do pokuty: postu y modlitwy.

*wys. 1. e 14.

Obietnica ulitowania Bożego.

*To sie stáło, gdy Iudith zábiłá Holofernesá.

Obiecuie Christusa do ktora kośćioła swoiego.

nik dziwy z wámi/ á nie záwstydzi sie lud móy ná wieki: Bedziecie wiedziec że ia w pośrzodku Izráelá iestem/ ia Pan Bóg wáß / á niemáß inßego: nie bedzie záwstydzon lud móy ná wieki. [28] Y bedzie potym: wyleie duchá mégo ná wßelkie ciáło / á prorokowáć bedą synowie wáßy / y córki wáße: stárcóm wáßym sny sie śnić bedą / á młodzieńcy wáßy widzenia widziec bedą. [29] Lecz y ná sługi moie / y ná służebnice w one dni wyleie duchá mégo. [30] Y dam cudá ná niebie y ná ziemi/ krew y ogień/ y páre dymową. [31] Słońce obróći sie w ciemność/ á księżyc w krew / niż przydzie dzień PAŃski wielki á strászny. [32] Y bedzie: káżdy ktoryby wzywał imienia PAŃskiego / zbáwion bedzie: bo ná górze Siońskiey y w Jeruzálem bedzie wybáwienie/ iáko rzekł PAN/ y w ostátkách/ ktorych PAN wezwie.

Obietnica o zesłaniu duchá S. Dźieiów 2. Iza: 44. a 3

Cuda które uprzedzą sąd pański ostateczny, Mat:24.e 29 Luc:21.e 25. Zbawienie w kościele Chrystusowym.

Niepewność nászego przygotowánia.

[14] Kto wie iezli sie náwróći y odpuśći.] Té y tym podobne słowá pismá ś. które znáczą niepewność odpuszczenia grzéchów/ niecżynią wątpliwośći o obietnicách Bożych/ ktory obiecał prawdziwie pokutuiącym odpuszczenie. Ale pokázuią niepewność nászego przygotowánia / żesmy podobno nie dobrze wypełnili to czego potrzebá do odpuszczenia grzéchów / y przetoż nigdy człowiek niema bydź ták bespieczny/ áby niemiał záwżdy pokutowáć y odpuszczenia grzéchów prośić. A toć iest przeciwko dźisieyßym nowowiernikóm/ ktorzy sobie pewność zbáwienia swégo bez pismá ś. y owßem przeciw pismu obiecuią. Ják to mówi tu iákoby pod wątpliwośćią: iż nie záwżdy Bóg odpuścza karánia / choćia kto pokutuie/ y owßem często karze doczesnie.

ROZDZ. III.

O sądźie ostatecznym y o skaraniu tych którzy prześladowali święte.

[1] Oto w oné dni/ y czásu onégo gdy náwróce poimánie Judá y Jeruzálem. [2] Zgromádze wßytkie narody / y sprowádze ie ná doline Jozáphát: y bede sie tám znimi sądźił o lud móy/ y o dziedzictwo moie Izráelskie/ ktoré rosproßyli miedzy narody/ á ziemie moie podzielili. [3] O lud też móy rzucáli lós: y dawáli pácholę ná nierząd/ á dzieweczkę przedawáli zá wino/ áby pili. [4] Ale co mnie y wam Tyrze y Sydonie / y wßytká gránico Pálestyńska: izali wy mnie pómstę oddáćie: á iesli sie wy nádemną mśćićie / bárzo predko wzaiem oddam wam ná głowe wáße. [5] Abowiem srébro moie y złoto zábráliśćie/ á pożądáné rzeczy móie / y co pięknieyße rzeczy wnieśliśćie do zborów wáßych. [6] Y syny Judzkie/ y syny Jeruzálem przedawáliśćie synóm Greków/ żebyśćie ie oddalili od ich gránic. [7] Otóż ia wzbudzę ie z mieyscá ná ktoréśćie ie przedáli: á oddam zapłáte wáße ná głowe wáße / y záprzedam syny wáße y córki wáße wrece synów Judzkich / y záprzedádzą ie Sábéyczykóm narodowi dálekiému/ bo PAN mówił. [9] Rozwołaycie to miedzy narody/ poświeććie woynę/ pobudźćie mocarze: niech przystąpią/ niech wyćiągną wßytcy mezowie waleczni. [10] Potłuczćie płngi wáße ná miecze/ á motyki wáße ná włócznie. Słáby niech mówi żem ia mocny. [11] Wyrwićie sie/ á przydźćie wßytcy narodowie z okolice/ á zgromadźćie sie: tám vczyni PAN że polegą mocarze twoi. [12] Niech powstáną á przyćiągną narodowie ná doline Jozáphát: bo tám śiedźiec bede ábych sądźił wßytkie narody okoliczné. [13] Zápuśćie sierpy / bo sie dostáło żniwo: pódźćie á zstąpćie/ bo pełna iest prásá y opływáią prásy: bo sie rozmnożyłá złość ich. [14] Ludowie ludowie w dolinie posieczenia: bo blisko iest dzień Páński w dolinie posieczenia. [15] Słońce y księżyc zá ćmiły sie/ á gwiazdy záwśćiągnęły świátłość swoie. [16] A PAN z Sion zárycży/ á Jeruzálem da głos swóy: y poruszą sie niebiosá y ziemiá: á PAN nádzieiá ludu swégo/ y moc synów Izráelowych. [17] A poznaćie żem ia PAN Bóg wáß/ mießkáiący ná Sionie górze świetéy moiéy: y bedźie Jeruzálem świeté/ á obcy nie przéydą przez nie wiecéy. [18] Y bedźie dniá onégo: bedą kropić góry słodkość/ á págorki popłyną mlékiem: á wßytkimi strumieńmi Judzkimi póydą wody: á zrzódło z domu PAŃskiego wynidźie/ y obleie potok ćierznia.

*poganóm, ludziom pogáńskim.

*ábo, zgotuyćie.

*Apoc: 14. d 15.

*zátrácenia, gdźie źli máią bydź zátrácen.

*Iehoua Christus. Dekret ostateczny.

Chwała y błogosławieństwo wybranych w niebie. *Amos 9. d 18.

Wiecżność kośćiołá Christusowego.

19 nia. Aegypt spustoszeniem będźie/ á Idumea pustynią wygubienia/ zá to że niespráwiedliwie czynili przećiw synóm Judá/ y wylali krew niewinną 20 w źiemi ich. A Judzka źiemiá ná wieki mieszkána będźie/ á Jeruzálem 21 do rodu y rodu. A oczyśćię krew ich/ ktoreyem był nie oczyśćił/ á PAn będźie mieszkał ná Sionie.

18 Obleie potok ćiérznia.] W Żydowskim iest potok Setim. A Setim drzewo iest miedzy Cedrámi nalepsze/ rodźi sie ná puszczy Arabskiey/ y iest wielkie y piękne y nieprzychniejące/ z niego też byłá zbudowána skrzyniá Boża. wszákże iż to Setim/ iest podobne farbą y liśćiem/ krzakowi ktory zowią/ Spina alba, to iest/ Ciérznie białe/ tym sie stało iż tłumácze drzewo Setim zowią ćiérzniem/ y mieysce gdźie sie rodźiło zá morzem martwym/ zwano Potokiem ćiérznia. Przez to drzewo Setim, iż nie przychniejące/ znáczy sie nieśmiertelność ludźi błogosłáwionych w krolestwie niebieskim/ czytay Apoc. 22.

PROROCTWO AMOS.

ROZDZIAŁ I.

Amos z pásterzy prorok.

1 SŁOWA Amos/ ktory był miedzy pásterzmi z Thekue: ktore widźiał nád Izráelem zá dni A Oziaszá krolá Judzkiego/ y zá dni Jeroboámá syná Joás krolá Izráelskiego/ ᶻprzed dwiemá láty trzęsienia źiemie. 2 A rzekł: PAN z Sion zárycży/ á z Jeruzálem da głos swoy: y płákáły ozdoby pásterzów/ á wsechł wiérzch Kármelá. 3 To mowi PAN: ᵃDla trzech występkow Dámászku/ y dla cztérzech ᵇnie náwrocę go ᶜ: iż pomłoćili wozmi żelaznymi Gáláád. 4 A poślę ogień do domu Azáel/ y pożrze domy Benádád. 5 A skruszę zawory Dámászku/ y wytrácę obywátelá ᶻz polá báłwánskiego ᵈ/ y trzymáiącego berło ᵉz domu rozkoszy: y będźie záprowádzon lud Syryiski do Cyreny/ mowi PAn: B 6 To mowi PAN: Dla trzech występkow Gázy/ y dla cztérzech nie náwrocę go: iż przeniesli poymánie doskonáłé/ áby ie zámknęli w Idumeiey. 7 A puszczę ogień ná mury Gázy/ y pożrze domy iey. 8 A wytrácę obywátelá z Azotu/ y trzymáiącego ᵃberło z Aſkálonu/ y obrocę rękę moię ná Akkáron/ y zginą pozostáli z Philistimow/ mowi PAN Bog. C 9 To mowi PAN: Dla trzech złośći Tyru/ y dla cztérzech nie náwrocę go/ dla tego że zámknęli ᶻpoymánie doskonáłé w Idumeiey/ á nie wspomnieli 10 przymierza bráterskiego. A puszczę ogień ná mur Tyrski/ y pożrze domy 11 iego. To mowi PAN: Dla trzech złośći Edom y dla cztérzech nie náwrocę go: przeto iż przeſládował mieczem brátá swego/ y zgwałćił miłośierdźie swoie/ y trzymał dłużey zápálczywość swoie/ y zágniewánie swé záchował áż do końcá. D 12 Puszczę ogień ná Themán: y pożrze domy 13 Bosry. To mowi PAN: Dla trzech złośći synow Ammon/ y dla cztérzech nie náwrocę go: dla tego/ bo rozćinał brzemienné Gáláád/ żeby rozszérzył gránice swé. 14 A rozniecę ogień ná murze Rábbá/ y pożrze domy iey w krzyku w dźień woyny/ y z wichrem 15 w dźień ruszenia. A poydźie ᵃMelchom ᵇ w niewolą/ on y kśiążętá iego społem/ mowi PAN.

ᶻZach. 14. a 5

Jer 15. f 30. Joel 3. b 16.

Proroctwo przećiw Syryiey gdźie iest Dámászek.

ᵃto iest, dla wielu, ábo rozlicznych złośći. Hebr.

ᵇAbo, nie przepuszczę mu. H. C. tákże y niżey wszędy

ᶻz Bikáth-áwená. H.

ᵉz Beth-edená. H.

Proroctwo przećiw Philisthyńczykom.

ᵃsceptrum, ábo laskę krolewską.

Przećiw Tyryczykom

ᶻAbo, płon doskonáły.

Przećiw Idumeiey.

Przećiw Ammonićzykom.

ᵃAbo, krol ich. H.

Amos wykłada sie noszący/ ábo/ lud oderwány. Ten opisuie złośći Żydowskié y pogáńskié/ y przyszły gniew y pomstę Bożą: námawia ku pokućie y opowiáda koniecżné nápráwienie ludu Żydowskiego.

Dla trzech występkow y dla cztérzech] To iest/ dla wielkich grzéchow/ bo iest ten zwyczay w piśmie świętym/ iż tákiey liczby vżywa/ kiedy wielkość tákich rzeczy znáczy. A ták trzy grzéchy/ znáczą wiele grzéchow/ á gdy nad to przydáie czwarty/ znáczy wielką wielkość grzéchow.

Proroctwo przeciw Moábitóm.

ROZDZ. II.

1 A To mówi Pan: Dla trzech złości Moáb/ y dla cztérzech nie náwrócę go: dla tego że spalił kości królá *Idumeyskiégo áż ná popiół. 2 Y puszczę ogień ná Moáb/ y spali domy Káriotha/ y vmrze w grzmocie Moáb/ w brzmieniu trąby: 3 Y wytrácę sędziégo z pośrzodku iego/ y wszytkie kśiążętá iego pobiię z nim/ mówi PAN. 4 To mówi PAN: Dla trzech złości Judy/ y dla cztérzech nie náwrócę go: przeto że odrzucił zakon PAński/ á przykazánia iego nie záchował: bo ie zwiodły bałwany ich/ zá którémi chodźili oycowie ich. 5 Y puszczę ogień ná Judę/ y pożrze domy Jeruzálem. 6 To mówi PAN: Dla trzech złości Izráelowych/ y dla cztérzech nie náwrócę go: dla tego że przedał zá srébro spráwiedliwégo/ á vbogiégo *zá bóty. 7 Którzy trą bárźiéy niż proch źiemski głowy vbogich/ á drógę poniżonych mijáią: y syn/ y oćiec iego chodźili do dźiéwki/ áby gwałćili imię święte moie. 8 Y ná szátách zástáwnych śiadáli podle káżdégo ołtarzá/ á wino skazánych pili w domu Bogá swégo. 9 A iam wygłádźił *Amorrhęczyki od oblicza ich: którégo wysokość cedrów wysokość: á on duży iáko dąbr: y stárłem owoc iego z wierzchu/ á korzenie iego ze spodku. 10 Jam iest który vczynił żeśćie wyszli z źiemie *Aegyptskiéy/ á wodźiłem was po puszczy cztérdźieśći lat/ żebyśćie pośiedli źiemię Amorrhęczyká. 11 Y wzbudźiłem z synów wászych proroki/ á z młodźieńców wászych Názáręczyki: izali nie ták iest synowie Izráelowi/ mówi PAN? 12 A będźiećie Názáręczykóm podawáć wino: á prorokom roskazećie/ mówiąc: Nie prorokuyćie. 13 Otóż ia będę skrzypiał pod wámi iáko skrzypi wos náłożony śiánem. 14 Y zginie vćieczká od prędkiégo/ á mocny nie otrzyma śiły swoiéy: y mocarz nie wyzwoli dusze swoiéy. 15 Y dźierżący łuk nie ostoi się: á prędki nogámi swymi nie będźie wybáwion: á kto wśiáda ná koń/ nie záchowa dusze swéy: 16 y kto mężnégo sercá miedzy mocarzmi/ nágo vćiekáć będźie dniá onégo/ mówi PAN.

ábo Edómskiégo.

*Nu.21.c.24. Deu.2.f.24.

*Ex.14.e.21. Deut.8.a.2.

przećiw Judzkiému królestwu w którym było dwoie pokolenie.

Przećiw Izráelskiému królestwu w którym było dźieśięć pokolenia.

ábo zá bóty.

ROZDZ. III.

Strofuie złośći y niewdźięczność ludu Izráelskiégo y skarániem mu grozi.

1 A Słuchayćie słowá/ które PAN mówił ná was synowie Izraelowi/ ná wszytek rodzay/ którym wywiódł z źiemie Aegyptskiéy/ mówiąc: 2 Tylkom was *poznał ze wszech rodzáiów źiemskich: dla tego náwiédzę ná was wszytkie nieprawośći wásze. 3 Izali póydą dwá społem ieśli się nie zgodzą? 4 Izali ryknie lew w leśie ieśli obłowu mieć nie będźie? izali sczenię lwie wypuśći głos swóy z légowiská swégo/ ieśli czego nie vłápi? 5 B Izali wpádnie ptak do śidłá ná źiemi bez ptásznika? Izali weźmą śidło z źiemie piérwéy niżli co vłápi? 6 Aza zábrzmi trąbá w mieśćie/ á lud się nie zleknie? áza będźie *złe w mieśćie którégoby PAn nie vczynił? 7 Bo nie czyni PAn Bóg słowá/ ieśliby nie obiáwił táiemnice swéy sługóm swoim prorokóm. 8 Lew záryknie/ któż się nie zleknie? PAN Bóg mówił/ któż prorokowáć nie będźie? 9 C Daycież słyszéć w domiéch Azothu/ y w domiéch źiemie Aegyptskiéy/ á rzeczćie: Zbierzćie się ná góry Sámáriiéy/ á obaczćie *száleństwá wielkie w pośrzodku iéy/ y potwarz ćierpiące w skrytośćiach iéy. 10 Y nie vmieli czynić práwośći/ mówi PAN/ skárbiąc nieprawość y łupiestwo w domach swoich. 11 Przetóż to mówi PAN Bóg: Będźie vćiśniona y okrążona źiemia: y zdárta będźie z ćiebie moc twoiá/ á rozchwycą domy twoie. 12 D To mówi PAN: Jáko gdyby wyrwał pástérz z pászczeki lwiéy dwie goleni/ ábo koniec vchá: ták wyrywáni będą synowie Izráelowi/ którzy mieszkáią w Sámáryiéy ná stronie łożká/ y ná łożu Dámászku. 13 Słuchayćie/ á oświadczayćie w domu Jákobowym/ mówi PAN Bóg zastępów: 14 Bo w dźień

*Tych Bóg zna, którym dobrze czyni.

plagá ábo karánie.

Zwoływa obcych áby widźieli spráwiedliwość Bogá nad Izraelem.

ábo rozruchy. H.

ſkarzę go ꝫ Hebr.

15 gdy náwiedzáć pocznę przeſtępſtwá Izráelowe/ *náwiedzę go/ y ołtarze Bethel: y obcięte będą rogi ołtarzowe/ y vpádną ná ziemię. ° A poráżę dóm *zimny z domem letnym: á zginą domy z kości ſłoniowey/ y będą rozwálone domy mnogie/ mówi PAN.

królowie mieli páłace iedne ná zime drugie ná láto.

3 *Izali póydą dwa*] Jákoby rzekł nie zgadzaćie ſię ze mną/ przeto nie będę zá wámi chodził/ ále was opuſzczę.

4 *Izali ryknie lew*] To ieſt/ nie dármo wołam przez proroki/ bo wy nie widźićie gniewu mego/ iáko gdy lew co vłowi ryczy/ ták was pewnie vłowię.

6 *Azá będźie złe w mieśćie którégoby Bóg nieuczynił*] Złym częſto piſmo zowie plagi y karánie zá grzéch/ ták máß Ionæ 1. Math. 6. y indźiey. A ták tu przypominá iż wßytko złe to ieſt/ plagi y vtrapienia onego ludu/ były od Bogá/ który to ſłußnie dla grzéchów ná nie przepuſzczał.

12 *Y na łożu Damaßku*] Ináczey to inßy przekłádáią: W kaćie łożá. Ale ſię ći nie báczą/ iż Zydowie w ſwych punktách/ które potym przydáli częſto pobłądźili. bo tłumácze ſtárßy wßyſcy tu miánuią Dámáßek. Ták máią/ 70. Chaldeyſki. Hieron. Theodor. lepiey ſtárym Doktorom wierzyć/ niż tym nowym Zydom. A ták tu Prorok przygánia Zydóm/ iż ná pomocy Dámáßku polegáli/ ná którym odpocżywáli iáko ná łożu.

ROZDZ IIII.

Grozi bogáczóm y łupieżcóm vbogich.

1 SLuchayćie słowá tego krowy tłuſte/ które ieſteśćie ná górze Sámáryiſkiey/ które potwarz czynićie nędznikóm/ á niſzczyćie A vbogie: które mówićie pánóm ſwym: Przynieśćie/ á będziem pić. 2 ° Przyſiągł PAN Bóg ná *świętobliwość ſwoię: że oto dni przyydą ná was/ á wynioſą was ná drzewcách/ á oſtátki wáße w gárncách wárzących. 3 ° A dziurámi wynidźiećie/ iedná przećiw drugiey/ á będźiećie zárzucone do Armon/ mówi PAN. 4 ° Chodźćież do Bethel/ á niezbożnie czyńćie: do Gálgál/ á rozmnażayćie przeſtępſtwo: á przynośćie poránu ofiáry wáße/ przez trzy dni dźieśięciny wáße. 5 ° A ofiáruyćie *z kwáßonego chwałę: á názywayćie dobrowolne ofiáry: á opowiádayćie: bośćie ták chćieli ſynowie Izráelſcy/ mówi PAN Bóg. 6 ° Ztądże y ia dałem wam *ſtrętwienie zębów we wßech B mieśćiech wáßych/ y niedoſtátek chlebá po wßech mieyſcách wáßych/ á nie náwróćiliśćie ſię do mnie/ mówi PAN. 7 ° Jam też záhámował od was deſzcz/ gdy ieſzcze były trzy mieśiące do żniwá: á ſpuſzczałem deſzcz ná iedno miáſto/ á ná drugie miáſto nie ſpuſzczałem: część iedná dżdżem polana byłá/ á część ná którą nie 8 ſpuſzczałem dżdżu wyſchłá. ° A przyßły dwie y trzy miáſtá do iednego miáſtá áby wodę piły/ y nie nápiły ſię: á nie náwróćiliśćie ſię do 9 mnie/ mówi PAN. ° *Karałem was wiátrem pálącym/ y ſuſzą/ mnoſtwo ogrodów wáßych/ y winnic wáßych: oliwnice wáße y figownice wáße pożéráłá gąśienicá: á nie wróći-10 liśćie ſię do mnie/ mówi PAN. ° Puśćiłem ná was śmierć ná drodze Æ gyptſkiey/ pozábiiałem mieczem młódźieńce wáße áż do poymánia koni wáßych: y vczyniłem że przyßłá zgniłość obozów wáßych w nozdrze wáße: á nie wróćiliśćie ſię do mnie/ mówi 11 PAN. ° Wywróćiłem was *iáko wywróćił Bóg Sodomę y Gomorrę/ y C ſtáliśćie ſię iáko głównia porwána z ogniá: á nie wróćiliśćie ſię do mnie/ 12 mówi PAN. ° Przetóż to vczynię tobie Izráelu: á gdyć to vczynię/ przygotuy ſię ná zábieżenie PANU Bogu twemu Izráelu. 13 ° Bo oto tworzący góry y ſtworzáiący wiátr/ y oznáymuiący człowiekowi mowę ſwoię/ czyniący mgłę poránną/ á chodzący po wyſokośćiách źiemie: PAN Bóg *záſtępów imię iego.

Náśmiewa ſię z ich báłwochwálſtwá.

przez ſiebie ſámego.

kwáßony chléb ná chwałę Bogu. Co zákazał Lev. 7.

ábo/ czyſte zęby, H. to ieſt, głód.

Agg: 2. c 18

Gen: 19. c 24.

Vpomina áby ſię przygotowáli ná opowiádanie Ewánieliiey, y przyięli ią.

woyſká y záſtępy Boże ſą anyołowie, których liczbá y moc wielka. ztąd Pan záſtępów rzeczony.

4 *Przez trzy dni dźieśięciny wáße.*] Zydowie mieli ten obyczay/ iż trzy kroć do roku wßyſcy chodźili do kośćiołá. Exod: 23. y tychże dni nieśli z ſobą drugą dźieśięcinę/ którą támże pożywáli z kápłany Deu: 14. Tegóż zwyczáiu náśládowáli Izráelitowie Heretycy chodząc trzy kroć do roku do zborów ćielców od Jeroboámá poſtáwionych/ bo y dźieśięciny nośili/ y támże z ſwymi Miniſtrámi iadáli/ y z tego ſię tu śmieie prorok.

11 *Wywróćiłem was iáko Bóg wywróćił Sodomę.*] Tu mówiąc Bóg o ſobie/ iákoby o

kim in-

kim inszym mówi/ y piſze ná to Euſebius lib. 5. Demonſt: Euangel: c. 23. Iż tu Bóg Oćiec mówi o ſynie/ iáko Bóg wywróćił Sodome ⁊c. iż ſyn ieſt druga perſoná w Bostwie/ iáko y przy wywrácániu Sodomy powiedziano Gen: 19. Dżdżył Pan od Páná ⁊c. Czytay támże.

ROZDZIAŁ V.

1 A Słuchaycie ſłowá tego/ które ia wznoſzę ná was ᵃnárzekánie. Dom Izráelów vpadł á więcey nie powſtánie. 2 Pánná Izráelſka porzucona ieſt ná ziemie ſwoie/ niemáſz ktoby ią podniósł. 3 Bo to mówi PAN Bóg: W mieśćie z którego wychodziło tyśiąc/ zoſtánie ſie w nim ſto: á z którego wychodziło ſto/ zoſtánie w nim dzieśięć w domu Izráelowym. 4 Bo to mówi PAN domowi Izráelowému: Szukaycie mie á żyć będźiecie. 5 B A nie ſzukaycie Bethelá/ do Gálgálá niechodźćie/ y do Berſábeiey nie przéydźiecie: bo Gálgálá w niewolą záprowádzona będźie/ á Bethel będźie niepożyteczną. 6 Szukaycie PANA/ á żyyćie: áby ſnadź niezágorzał iáko ogień dom ᵇIozephów/ y pożrze/ á nie będźie ktoby vgáśił Bethel. 7 Którzy ſąd ᶜw piołyn obrácaćie/ á ſpráwiedliwość ná ziemi opuſczaćie. 8 Tego który vczynił wóz niebieſki/ y koſę/ y który obráca ćiemnośći w zaránie/ y dźień w noc odmienia: który woła wód morzkich/ y wyléwa ie ná oblicze ziemie/ PAN imię iego. 9 C ᵈKtóry ſie vśmiécha zburzeniu mocnégo/ y ſpuſtoſzenié ná mocarzá przywodźi. 10 Nienawidźieli ſtrofuiącego w bramie: á mówiącym ᵉdoſkonále brzydźili ſie. 11 Przetóż ponieważeśćie łupili vbogiégo/ á korzyść wyborną bráliśćie od niego: domy z kámienia kwádrátowégo zbuduiećie/ á niebędźiećie mieſzkáć w nich: winnic bárzo miłych náſádźićie/ á winá ich pić nie będźiećie. 12 Bom poznał mnogié złośći wáſzé/ y mocné grzéchy wáſzé: nieprzyiaćiele ſpráwiedliwégo biorący dar/ á vbogié tłumiący w bramie: 13 D ᶠPrzeto ᵍroſtropny czáſu onégo milczeć będźie: bo czás zły ieſt. 14 Szukayćie dobrá á nie złośći/ żebyśćie żyli: á będźie PAN Bóg záſtępów z wámi/ iákośćie mówili. 15 Miéyćie złość w nienawiśći/ á miłuyćie dobro/ y poſtánówćie w bramie ʰſąd/ owa ſie PAN Bóg záſtępów ſmiłuie nád oſtátkiem Iozephá. 16 Przetóż to mówi PAN Bóg záſtępów pánuiący: po wſzech vlicach nárzekánie: á po wſzech mieyſcách które poſtronach ſą rzeką: Biádá biádá: A będą przyzywáć oraczá ná płácz/ á do nárzekánia tych którzy vmieią nárzekáć. 17 E A po wſzech winnicách będźie nárzekánie: bo póyde przez ⁱpośrzód ćiebie/ mówi PAN. 18 Biádá żądáiącym dniá PANſkiégo: cóż wam po nim? dźień ten PANſki ćiemność/ á nie świátłość. 19 Iáko gdyby vćiekał mąż przede lwem/ á zábiegł mu niedźwiedź: á wſzedłby do domu y podpárł ſie ręką ſwą ná śćienie/ á vkąśił by go wąż. 20 Izali nie ćiemność dźień PANſki/ á nie świátłość: y mrok á nie iáſność w nim? 21 F Mam w nienawiśći y odrzućiłem świętá wáſzé: áni przyymę wóni gromad wáſzych. 22 A ieśli mi ofiárowáć będźiećie cáłopalenia y dáry wáſzé/ nie przyimę: y ná śluby tłuſtych rzeczy wáſzych nie weyźrzę. 23 Odéymi odemnie zgiełk pieśni twoich/ y pioſnek liry twoiey ſłucháć nie będę. 24 A odkrije ſie ſąd iáko wodá/ á ſpráwiedliwość iáko potok gwałtowny. 25 ᵏIzaliśćie mi ofiáry y obiáte ofiárowáli ná puſczy przez czterdźieśći lat/ domie Izráelſki? 26 A nośiliśćie namiót ˡMolokowi wáſzému/ y obraz báłwánów wáſzych/ gwiazdę Bogá wáſzégo/ któreśćie dźiáłáli ſobie. 27 A vczynię że ſie przeprowádźićie zá Dámáſzek/ mówi PAN/ Bóg záſtępów imię iego.

Marginalia:
ᵃnárzekánie domie Izráelów: vpádłá á więcey nie powſtánie pánná Izráelſka H.
Opłakuie upadek Izraelów.
Wzywa do pokuty.
ᵇták zowie Izráelá, iż Ephráim z którégo pokolenia był Ierobóám król pirwſzy Izráelſki, był ſynem Iosephá.
ᶜw gorſkość.
ᵈktóry vmacnia burzyćielá ná mocnégo. H
ᵉPrawdę.
Karanie Izráelczyków, iż ſłucháć niechćieli proroków á złośći rozmáyte płodźili.
Vbogich krzywdy.
ᶠnie będźie więcey vpominał.
Vpomina do uczynków dobrych Rzym. 12. b 9. Pſal. 96. b 10
ᵍſpráwiedliwość.
ⁱKarę ćię.
Strách ſądu Bożégo. Ier. 30. b 7. Ioel. 2. c. 11. Soph. 1. c. 15. Iſa. 1. d. 11. Ier. 6. e 20. Mal. 2. c. 12
Ofiary y święta bez pokuty nic pomogą.
ᵏDzie. 7. e 42
ˡbył to Báłwan Amonitów

Który uczynił wóz niebieski y kosę.] Wóz niebieſki który zowią Arcturus, znáczy gwiazdy półnócné: Orion, to ieſt, koſá/ znáczy gwiazdy połudnowé. A ták tu chce rzec/ iż Bóg ſtworzył gwiazdy Półnócné y Połudnowé/ y wſzytkie inſze.

ROZDZIAŁ VI.

Bogacżóm y prżełożonym pyßnym y roskoßnym, ćieżką niewolą grożi. Luk: 6. d 24.

1 BIAdá którzyśćie bogáci ná Sionie / á vfaćie w górze Sámáriyſkiéy : co célnieyßy / głowy ludów / chodzący z pompą do domu Izráelſkiégo. 2 Zaydźićie do Chálane / á obaczćie / á z onąd idźćie do Emáth wielkiégo / y znidźćie do Geth Páleſthyńſkiégo / y do co lepßych króleſtw tych / ieſli ßérßa ieſt gránicá ich niż gránicá wáßá. 3 Którzyśćie odłączeni ná dźień zły : á przybliżaćie ſie do ſtolice nieprawośći. 4 którzy ſypiaćie ná łożách słóniowych / á roſpuſtuiećie ná pośćielách wáßych : którzy iadaćie báránká z trzódy / y ćielce z pośrzodku ſtádá. 5 Którzy śpiéwaćie przy dźwięku árfy : mniémáli że mieli iáko Dawid naczynia śpiéwánia. 6 Którzy piią czáßámi wino / á przednieyßym ſie oleykiem námázuią / á nic ſie nie vżalili ſkrußenia Iezephowégo. 7 Przeto teraz "wyprowadzą ſie ná przodku prowádzących ſie : á będźie odięté ſpiknienié roſpuſtnych. 8 ⸗Przyśiągł PAN Bóg "ná duße ſwoie / mówi PAN Bóg záſtępów : Brzydzę ſie ia pychą Jákobową / á domow iego nie nawidzę / y wydam miáſto z obywatelmi iego. 9 A ieſli ſie zoſtánie dźieśięć mężów w domu iednym / y ći pomrą. 10 A weźmie go bliſki iego / y ſpali go / áby wyniósł kośći z domu : y rzecze temu który ieſt wewnątrz domu. Jeſtli ieſzcze v ciebie ? 11 A on odpowié : Już koniec. y rzecze mu : Milcz á nie wſpominay imienia PANſkiég. 12 Bo oto PAN roſkaże / y ſkarze dom ⸗większy obáleniém / á dom "mnieyßy poryſowániém. 13 Izali biegáć mogą konie po ſkáłách / ábo mogą oráć báwołámi : żeśćie przemienili ſąd w gorzkość / á owoc ſpráwiedliwośći w piołyn ? 14 którzy ſie ráduiećie w niczym : którzy mówićie : Izali nie mocą náßą wźieliſmy ſobie ⸗rogi ? 15 Bo oto wzbudzę ná was domie Izráelów / mówi PAN Bóg záſtępów / naród : y ſkrußy was od weśćia do Emáth / áż do potoku puſzcze.

Łożá koßtowné. Bankiety. Muzyka któréy Dawid używał ku chwale Bożéy, a ći ku roskoßy ſwoiéy. Piiańſtwo y niemiłośierdźie.

"pierwßy będą poimáni. Ier. 51. b 14.

⸗ſam przez ſię Hebr.

Pycha brzydka Bogu.

⸗Izráelá. "Iudá.

⸗zwyćięſtwo z nieprzyiaćioł.

ROZDZ. VII.

Troie widzenia wſpomina znacząc przyßłé plagi.

1 TO mi vkazał PAN BOg : á oto twórcá ßáránczéy ná początku wyraſtáiących rzeczy odeżdżu pozdnégo / á oto pozdny po "poſtrzyżeniu królewſkim. 2 A ſtáło ſie gdy dokonáłá ieść trawy źiemie / rzekłem : PANIE Boże bądź miłośćiw proßę : któż wzniesie Jákobá / bo ieſt máluczki. 3 Smiłował ſie PAN nád tym : Nie będźie / rzekł PAN. 4 To mi vkazał PAN Bóg : á oto wołał "ſądu do ogniá PAN Bóg : y pożárł przepáść wielką / y ziadł część poſpołu. 5 A rzekłem : PANIE Boże przeſtań / proßę : kto wzniesie Jákobá / bo máluczki ieſt ? 6 Smiłował ſie PAN nád tym : Lecz y to nie będźie / rzékł PAN Bóg. 7 To mi vkazał PAN : A oto PAN ſtoiący ná murze "potynkowánym / á w ręce iego ⸗kielnia murárzka. 8 A rzékł PAN do mnie : Co ty widźiß Amos ? y rzekłem / "kielnią murárzką. A rzékł PAN : Oto ia położę ⸗kielnią w pośrzodku ludu mego Izráelſkiego : nie przydam więcéy tynkowáć go. 9 A obálone będą wyżyny "bálwáńſkié / á świętynie Izráelowé ſpuſtoßoné będą / y powſtáne ná dom Ieroboámá z mieczem. 10 A posłał Amáziaß kápłan Bethel do Ieroboámá królá Izráel / mówiąc : Powſtał przećiw tobie Amos w pośrzodku domu Izráelowégo : nie będźie mogłá źiemiá znieść wßytkich mów iego. 11 Bo to mówi Amos : Od mieczá vmrze Ieroboám / á Izráel poimány przeprowádźi ſie z źiemie ſwéy. 12 A rzékł Amáziaß do Amos : ⸗Który widźiß idź / vćiecz do źiemie Judzkiéy / á iedz tám chléb / ⸗y tám prorokuy. 13 A w Bethel nieprzyczyniay więcéy prorokowáć : bo świętnią ieſt królewſką / y domem króleſtwá ieſt. 14 A odpowiedźiał Amos / y rzékł do Amáziaßá : Nie ieſtem prorokiem / y nie ieſtem ſynem proroká : álem ia ſkotarz obrywáiący le-

"ábo, popokoßeniu.

"ná ſąd przez ogień, H.

"pod ßnur (vczynionym.) H.

⸗ßnur. H.

"ßnur. H.

⸗ßnur. H.

"śmiechu. H

Amazyaßowi który mu prorokować zakazował, skaraniem groźi.

⸗ty proroku, bo prorok był zwány widzącym.

"áni vczeń prorocki. Hebrá:

15 śné figi. [a] A wźiął mie PAN gdym chodźił zá bydłem: y rzekł PAN do mnie: Idź prorokuy do ludu mego 16 Izráelskiego. [b] A teraz słuchay słowá PANskieg: Ty mowiß: Nie bedźieß prorokował ná Izráelá/ á nie bedźieß 17 [c] kropił ná dóm báłwáná. [d] Przetóż to mowi PAN: Zoná twoiá w mieśćie nierząd płodźić bedźie: á synowie twoi/ y córki twoie od mieczá polegą: á źiemiá twoiá ßnurem pomierzona bedźie: á ty w źiemi splugáwioney vmrzeß/ á Izráel poimány przenieśie sie z źiemie swey.

[c] mowił ábo groźił.

1 *Po postrzyżeniu królewskim.*] To iest/ po spustoßeniu pierwßym które sie sstáło przez królá Assyryiskiego/ kiedy cześć Izráelá wźieto w niewolą/ 4. Król. 15. po tym spustoßeniu zákwitnął lud Boży/ czásu królá Ezechiaßá/ iáko po dżdżu rośćie trawá. Ale przećie znowu Sennácherib czternástego roku królá Ezechiaßá/ ostátek źiemie spustoßył/ ták że sámo Ieruzálem zostáło/ 4. Król. 18. Przeto prośi Prorok áby do końcá Izráelá nie wygłádzał.

14 *Nie iestem prorokiem y synem proroká.*] Iáko by rzekł: Choćia teraz prorokuie/ wßákże nie był to moy vrząd/ ále pásł trzody: A Pan mie posłał/ gdym ia o tym nie myślił. To mowi/ áby wiedźieli że nie sam sie vczynił prorokiem/ ále go Bóg posłał áby był prorokiem.

ROZDZ. VIII.

Skończenie królestwá Izráelskiego

1 A
O mi vkazał PAN Bóg: á oto hak owocu. 2 [a] A rzekł: Co ty widźiß Amos? y rzekłem: Hak owocu. A rzekł PAN do mnie: Przyßedł koniec ná lud móy Izráelski/ nie przydam więcey ábym 3 go minął. [b] [c] A będą skrzypieć zawiásy kośćielne w on dźień/ mowi PAN Bóg: wiele ich pomrze: ná káżdym mieyscu milczenie rozrzucone bedźie. 4 [d] Słuchaycie tego którzy trapićie vbogiego/ á czynićie że giną niedostáteczni ná źiemi/ 5 [e] mowiąc: kiedy minie [f] mieśiąc/ y bedźiem przedawáli B towáry: y sobotá/ y otworzymy zboże/ ábyśmy vmnieyßáli miáry/ á przyczynáli [g] sykla/ y podrzucáli ßale zdrá- 6 dliwe/ [h] ábyśmy dostáli zá srebro nedzników/ á vbogich zá bóty/ á żebyśmy plewy pßeniczne przedáli. 7 [i] Przyśiągł PAN przećiw pysze Iákobowey: ieśliże zápomnie áż do końcá wßytkich vczynków ich. 8 C [k] Izali dla tego nie poruszy sie źiemiá/ á płákáć bedźie wßelki obywátel iey/ y wzbierze wßytek iáko rzeká/ y bedźie wygnány 9 y zbieży iáko potok Aegyptski. [l] A bedźie dniá onego/ mowi PAN Bóg: zaydźie słońce w południe/ y vczynie że sie záćmi źiemiá w dźień iásności: 10 [m] y obróce świetá wáße w płácz/ á wßytkie pieśni wáße w nárzekánie: y obłoke wór ná wßelki grzbiet wáß/ á ná káżdą głowe obłyśienie: y położe ią iáko żáłobe iednorodzonego/ á 11 D ostáteczne rzeczy iey iáko dźień gorzki. [n] Oto dni idą/ mowi PAN: y puśćie głód ná źiemie: nie głód chlebá/ áni prágnienie wody: ále słuchánia słowá PANskiego. 12 [o] A wzruszą sie od morzá áż do morzá/ y od Pułnocy áż ná Wschód będą obchodźić ßukáiąc 13 słowá PANskiego/ á nie náydą. [p] onego dniá zemdleią pánienki piekne/ y 14 młodźiency dla prágnienia. [q] którzy przyśięgáią [r] przez grzech Sámáriiey/ á mowią: Zywie Bóg twoy/ Dan/ y żywie też drógá w Bersábeiey/ y vpádną á nie powstáną więcey.

[b] á obrócą sie w wyćie pieśni. H.

Ná łupiesce vbogich.

Wagi y miáry niesprawiedliwe.

[f] to iest, wagi pieniądze odważáiąc.

Wielkość vtrapienia Izráelskiego. Tob. 2. b. 6. 1. Ma. 1. c. 41.

Głód słowá Bożego.

[r] to iest, przez Báłwáná ábo ćielcá.

1 *Oto hak owocu.*] To iest/ iáko gdy owoce zbieráią/ gáłęźi wysokie/ których dosiądz nie mogą/ hakiem przyćiągáią: ták też y lud/ który po przeßłych woynách został y krył sie po źiemi/ miał bydź w niewolą gwałtem iáko hakiem przyćiągniony. y przeto sámże wykłáda co ten hak znáczy/ mowiąc: Przyßedł koniec ná lud móy. Co tu Hieronym zowie hakiem/ to inßy przekłádáią koßem. Lecz y LXX. tłumácze ták przełożyli iáko Hieronym ś. A ći nowotni tłumácze nie dowiodą tego żeby Zydowskie słowo כלוב znáczyło koß. Bo ći nowotni Zydowie y sámi nie rozumieią włásności słów Zydowskich/ słußniey wierzyć stárym tłumáczóm/ bo lepiey onych czásów rozumieli Zydowskie słowá. Toż rozumiey o wielu inßych słowách/ w których sie nowotni z stárymi niezgadzáią.

3 *A będą skrzypieć zawiásy kośćielne.*] To iest/ ná ten czás kiedy wrotá kośćielne nieprzyiaćiele odeymowáć będą. Co tu zowie zawiásy/ w Zydowskim iest/ pieśni/ przeto inßy ták przekłádáią: A obrócą sie w wyćie pieśni. wßákże te pieśni rozumieią sie o tych cześćiách Kośćiołá które śpiewáią/ y skrzypią/ tákie pospolićie są zawiásy/ przeto tu miánowićie kłádźie/ zawiásy skrzypiące.

ROZDZ. IX.

Spuſtoßénie Zydowskié go króleſtwá y kośćiołá.

1 Idziałem Páná ſtoiącégo ná ołtarzu/ y rzékł: Vdérz ᵃw záwiáſe/ y niech ſie wzruſzą naprożniki: bo łákomſtwo ná głowie wßytkich/ á oſtátek ich mieczem pobiie: ᵇnie będą mogli vćiéc. Vćieką/ á nie będźie záchowan z nich który vćiecze. 2 ᶜChoćby zſtąpili áż do piekłá/ z támtąd wywiedźie ie ręká moiá: y choćby wſtąpili áż do niebá/ z támtąd ie śćiągnę. 3 A choćby ſie ſkryli ná wiérzch Kármelá/ z támtąd ßpéráiąc wezmę ie: y choćby ſie ſkryli od oczu moich do głębokośći morſkiéy/ tám roſkażę ᵈwężowi/ á będźie ie kąſał. 4 A ieſli póydą w niewolą przed nieprzyiaćioły ſwémi/ tám roſkażę mieczowi/ y pobiie ie: y ᵉpołożę oczy moie ná nie/ ná złé/ á nie ná dobré. 5 A PAN Bóg záſtępów/ który ſie dotyka źiemie/ á zniſzczeie/ y płákáć będą wßyſcy mießkáiący ná niéy: y wzbiérze iáko potok wßelki/ á zćieycze iáko rzeká Ægyptſka. 6 Który buduie ná niebie wyſokié mießkánié ſwoie/ á ᶠſnopek ſwóy ná źiemi záſádźił: ᵍktóry przyzywa wód morſkich/ y wyléwa ie ná oblicze źiemie: PAN imię iego. 7 Izali nie iáko ſynowie Murzyńſcy/ wy ieſteśćie mi ſynowie Izráelſcy/ mówi PAN? izali nie Izráelá wywiódłem z źiemie Ægyptſkiéy/ á Páleſthyny z Káppádociiéy/ á Syryány z Cyreny? 8 Oto oczy PANA Bogá ná króleſtwo grzéßące/ á zetrę ie z oblicza źiemie: wßákóż wygłádzáiąc nie wygłádzę domu Iákobowégo/ mówi PAN. 9 Bo oto ia roſkażę/ y wſtrzęßę miedzy wßémi narody dóm Izráelów/ iáko wſtrzęßáią pßenicę w rzeßećie: á nie wypádnie kámyk ná źiemię. 10 Od mieczá pomrą wßyſcy grzéßnicy ludu mego: którzy mówią: Nie przybliży ſie/ áni przyidźie ná nas złé. 11 ʰOnégo dniá podnioſę przybytek Dawidów/ który vpadł/ y zbuduię znowu roſpádliny murów iego/ á co ſie było obáliło náprawię/ y znowu zbuduię ji iáko zá dni dawnych. 12 Zeby pośiedli oſtátek Idumeiéy/ y wßytkié narody: przeto iż wzywano imienia mego nád nimi/ mówi PAN czyniący to. 13 Oto dni idą/ mówi PAN: ⁱy zaymie oracz żeńcá/ á który depce winné iágody/ śieiącégo naśienié: ᵏy kropić będą góry ſłodkośćią/ á wßytkié págorki wypráwioné będą. 14 A wrócę poymánié ludu mego Izráelſkiégo: á będą budowáć miáſtá ſpuſtoßoné/ y będą w nich mießkáć: y będą też ſádźić winnice y pić wino ich/ y náczynią ſádów/ á będą ieść owoce ich. 15 A náſádzę ie w źiemię ich/ á nie wyrwę ich więcéy z źiemie ich/ którąm im dał/ mówi PAN Bóg twóy.

ᵃábo, á zránię głowy wßytkich. H.
ᵇnie vćiecze z nich vćiekáiący, áni vyidźie z nich vchodzący. H. Pſ 138. a 8.
ᵈſmokowi, wielorybowi.
ᵉIer. 44. c. 11.
ᶠzebránié wybránych ſwych. czytay 1. król. 25. v. 29.
ᵍwys. 5 c. 8.
ʰdźie. 15. c. 16 Kośćiołá Chriſtuſowégo odnowienie.
ⁱto ieſt, ták wielki vrodzay będźie, że niżli wßyſtko pożną, przydźie czás oránia, á niżli záśieią, czás zbiéránia winá. To znáczy wielkość dárów duchownych w kośćiele Chriſtuſowym. Ioel. 3. d. 18.

PROROCTWO
ABDIASZOWE.

ROZDZIAŁ I.

Poſeł od Bogá przećiw Idumeyczykóm

1 Idzenié Abdiaßowé. To mówi PAN BOG do EDOm: Słuch ſłyßelismy od PANA/ y poſłá do narodów poſłał: Wſtańćie/ á powſtańmy nań ku bitwie. 2 Oto máluczkim dałem ćię miedzy narody: wzgárdzonyś ty ieſt bárzo. 3 Pychá sercá twégo wyniosłá ćię/ mießkáiącégo w roſpádlinách ſkał/ podwyßáiącégo ſtolicę twoię: który mówiß w ſercu ſwoim: kto mię zśćiągnie ná źiemię? 4 Choćbyś ſie wywyßył iáko orzeł/ y choćbyś miedzy gwiazdámi położył gniazdo twoie/ z támtąd zśćiągnę ćię/ mówi PAN.

Przećiw pyßé.

5 Gdyby złodźieie weszli do ćiebie/ gdyby zbóyce w nocy/ iákobyś zámilczał? ázaby nie nákrádli sobie dosyć? gdyby winiarze weszli do ćiebie/ ázaby przynamniey groná nie zostáwili tobie? 6 Iáko wyszpérowáli Esau/ wysládowáli táiemné mieyscá iego? 7 Aż do gránice wypuśćili ćie: wszyscy mężowie przymierza twégo náśmiali sie z ćiebie/ przemogli przećiw tobie mężowie pokoiu twégo: którzy iadáią z tobą/ zástáwią zásadzki pod tobą: niémász rozumu w nim. 8 Izali nie onégo dniá/ mówi PAN/ wytráce medrce z Idumęiéy/ y rostropność z góry Esau? 9 y bedą sie bać mężni twoi od Południá/ áby zginął mąż z góry Esau. 10 Dla zábićia/ y dla nieprawośći przećiw brátu twemu Iákobowi/ okryie ćie wstyd/ y zginiesz ná wieki. 11 W dźień kiedyś stał przećiw niemu/ gdy imáli cudzy woysko iego/ á obcy wchodźili bramámi iego/ á o Ieruzálem miotáli lós: ty też byłeś iáko ieden z nich. 12 A nie wzgárdźisz w dźień brátá twégo/ w dźień pielgrzymowánia iego: y nie bedźiesz sie weselił nád syny Iudzkimi w dźień zátrácenia ich: y nie bedźiesz wielmożył vst twoich w dźień vćisku. 13 Ani wnidźiesz w bramę ludu mégo/ w dźień vpadku ich: áni z góry pátrzyć bedźiesz y ty ná złe ich w dźień pustoszenia ich: y nie puścisz ćie ná woysko iego w dźień pustoszenia iego. 14 Ani bedźiesz stał ná rozstániách/ ábyś zábiiał tych co vćiekáli/ áni záwrzesz pozostáłych iego w dźień vćisku. 15 Bo blisko iest dźień PAŃski nád wszytkié narody: iákoś vczynił/ stánieć sie: zapłáte twoie obróći ná głowe twoię. 16 Bo iákośćie pili ná górze świetéy moiéy/ pić bedą narodowie vstáwicznie: á pić bedą/ y połkną/ y bedą iákoby nie byli. 17 A ná górze Sion bedźie zbáwienié y bedźie świety: y posiedźie dóm Iákobów té którzy ji byli posiedli. 18 A bedźie dóm Iákobów ogniem/ á dóm Iozephów płomieniem/ á dóm Esau słomą: y zápalą sie ná nie/ y pożrą ie: á nie bedźie sczadku domu Esau/ bo PAN mówił. 19 A oddźiedźiczą ći którzy są ná Południé góre Esau/ y którzy ná polách Philistymskich: y posiedą kráine Ephraim/ y kráine Sámáriiéy/ y Beniámin posiedźie Gáláád. 20 A przeprowádzenié woyská tego synów Izráelskich/ wszystkié mieyscá Chánáneyczyków áż do Sárepty: á przeprowádzenié Ieruzálem które iest w Bosphorze/ posiędzie miásto Południowé. 21 A wstąpią zbáwićielowie ná góre Sion/ sądźić góre Esau: á bedźie PANV królestwo.

Iz. 29. c. 14. Przećiw mądrośći świeckiéy. Gen. 27. g 42. ábo że wyćięt bedźie káżdy. Hebr. niemiałeś grodźić. Proroctwo o Christuśie y kośćiele iego. w Sephárhá dźie. H.

Abdiasz wykłada sie sługá Páński. Ten przećiw Edomczykóm synóm Esáuowym prorokuie. Bo Edomczykowie bedąc od brátá Iákobowégo/ rozmáitémi sposoby záwsze trápili lud Izráelski: przetóż prorok náprzód złośći ich strofuie/ potym karánié ich od Bogá y wytráceńié przepowiáda. Ná koniec prorokuie o Mesiaszu y Kośćiele iego.

PROROCTWO IONASA.

ROZDZIAŁ I.

1 A Ostáło sie słowo PAŃskié do Ionásá syná Amáthi mówiąc: 2 Wstań/ á idź do Niniwe miástá wielkiégo/ á przepowiáday w nim: bo wstąpiłá złość iego przed mie. 3 A wstał Ionás/ ábj vćiekł do Thársys od oblicza PAŃskiégo/ y zstąpił do Ioppen/ á nálazł okret który szedł do Thársys: y dał naiem iego/ á wstąpił weń/ áby z nimi iáchał do Thársys od oblicza PAŃskiégo. 4 A PAN posłał wielki wiátr ná morze/ y powstáłá niepogodá wielka ná morzu/ á okret był w niebespiecżeństwie rozbićia. 5 A zlekli sie żegla-

Ionás do Niniwe posłány. á woláy nań H. Vćiecka przed Bogiem, Náwáłność powstáłá á Ionás spi.

rze/ y wołáli mężowie do Bogá swé- go: y wyrzucáli naczynia które były w okręcie do morzá/ żeby sie vlżył od nich: á Jonás zszedł we wnątrz w okręt/ y spał snem twárdym. 6 Y przy- stąpił ku niemu sternik/ y rzekł mu: Co ty ták twárdo śpiß? wstań/ wzy- way Bogá twégo/ owa snadź rozmy- śli sie Bóg o nas/ á nie zginiemy. 7 Y rzekł mąż do towárzyßá swégo: chodź- cie á rzućmy lósy/ á dowiedźmy sie dla czego to złé ná nas przyßło. y rzu- cili lósy: y padł lós ná Jonáßá. 8 Y rzekli do niego: Powiedz nam dla czego to złé przyßło ná nas? Co zá dźiełó twoie? która ziemiá twoiá/ y do kąd idźieß/ ábo z którégoś ty ná- rodu? 9 y rzekł do nich: Hebreyczyk iestem ia/ á PANA Bogá niebieskié- go ia sie boie który stworzył morze y suchą. 10 Y zlękli sie mężowie strá- chem wielkim/ y rzekli do niego: Có- żeś to vczynił? (bo sie dowiedźieli oni mężowie że od oblicza PANskié- go vciekał/ bo im był powiedźiał.) 11 y rzekli do niego: Cóżći vczynimy? y vspokoi sie morze od nas? bo mo- rze szło á burzyło sie. 12 y rzekł do nich: Weźmicie mię á wrzućcie do morzá/ á vspokoi sie morze od was: bo ia wiém że dla mnie niepogodá tá wiel- ka przyßłá ná was. 13 Y robili wiosłá- mi mężowie áby sie wrócili do brze- gu/ á niemogli: bo morze szło/ á bu- rzyło sie ná nie. 14 Y wołáli do PA- NA/ y mówili: Prośiémy PANIE/ niechay nie ginięmy dla duße mężá tego/ á nie day ná nas krwie niewin- néy: bo ty PANIE vczyniłeś iákoś raczył. 15 Y wźięli Jonáßá/ y wrzucili w morze: y stánęło morze od burze- nia swégo. 16 Y bali sie mężowie strá- chem wielkim PANA/ y ofiárowáli ofiáry PANV/ y ślubowáli śluby.

co zá rzemie- sło twoie.
ábo Zydo- win.
Ionás dla niepostu- ßeństwá wrzucony w morze.
y przestáło morze burzyć sie.

Jonás wykłáda sie/ Gołębicá. Ten po- żárćiém od wielorybá/ śmierć y zmartwych- wstánie Páńskié/ á pod imieniem Niniwy/ wß- ßech narodow zbáwienié figuruie. Prorokó- wał Jonás zá czásu Jeroboámá królá Izráel- skiégo/ tegóż czásu którégo Ozeaß/ Amos/ y Joel. O drugim iego proroctwie iest wzmian- ká 4. Krol: 14. którégo niemamy.

7 Padł lós ná Ionáßá.] Lósy są troiákié: Jedné są których vżywáią do dźiału iákiégo/ kiedy sie czym chcą dźielić/ iáko mász Ioan. 19. Drugié są których vżywáią/ kiedy wątpią ko- mu co dáć/ gdyż wßyscy ábo kilká iest zgod- nych/ przeto puszczą to ná lósy. Té oboié lósy niemáią przygány. Są trzećié lósy czárno- księzkié/ przez które chcą wiedźiéć o przyßłych rzeczách/ ábo táiemnych cudzych grzechách: ná przykład/ kto co vkradł/ kto zábił ꝛc. á té były w zwyczáiu v pogan/ iáko mász Ezech 21. y tu ná tym mieyscu v Jonáßá. Tákié są od Bogá zákazáné. A choćia podczás Pan Bóg przez nie obiáwia prawdę/ nie mocą ló- sów/ ále z woléy Bożéy który rządźi lósami/ Przypowieść. 16. czyni to Bóg kiedy dla stu- ßnych przyczyn rozumié być potrzebá tym ludźiom/ którzy sie tym báwią/ vżywáiąc cu- dzéy złośći ku końcowi który on sobie postá- nowił/ wßákże to zgrzéchem bywa/ y źle sie często powodźi/ czego mász przykład ná Sau- lu 1. Krol: 28. Bywáią też inßé lósy z roskazá- nia ábo nádchnienia Bożego/ iáko mamy Josue 7. o Achan/ y 1. Krol: 10. gdy Saul ló- sem ná królestwo iest obrány/ y w Dźie. 1. o Máćieiu 6. Ale tego niemamy bráć ná przy- kłád co sie z niektórymi z osobnégo zrządzenia Bożégo dźiało.

ROZDZIAŁ II.

1 NAgotował PAN rybę wiel- ką żeby połknęłá Jonáßá/ y był Jonás w brzu- chu ryby trzy dni y trzy nocy. 2 Y modlił sie Jonás do PANA Bogá swégo z brzuchá ryby. 3 Y rzekł: Wołałem z vćisku mego do PA- NA/ y wysłuchał mię: z brzuchá pie- kłá wołałem/ y wysłuchałeś głos móy. 4 Y wrzućiłeś mię w głębokośći w serce morzá/ y rzeká ogárnęłá mię: B wßytkié wody twoie y wáły náde- mną przechodźiły. 5 A iam mówił: Jestem odrzuco- ny od widzenia oczu twoich: wßákże záśie vyźrzę kośćiół twóy święty. 6 Ogárnęły mię wody áż do du- ße/ przepáść mię otoczyłá/ morze o- kryło głowę moię. 7 Do spodku gór zstąpiłem: záwo- ry ziemskié zámknęły mię ná wieki: y wywiedźieß z skázy żywot móy/ PA- NIE Boże móy. 8 Gdy byłá ściśniona we mnie du- ßá moiá/ wspomniałem ná PANA: áby przyßłá do ćiebie modlitwá mo- iá/ do kośćiołá twego świętego. 9 Którzy strzegą nikczemnośći pró- zno/

Ionáßá wie- loryb w mo- rzu pożyra Math. 12. c. 40. y 16. a 4. Luc. 11. d 30.
Modlitwá Ionáßá do P. Bogá.
1. Cor. 15. a 4 Psal. 119. a 2.
Psal. 68. a 1 sitowie. H. Ale złé.
Bałwánów ábo grzéchów

10 zno / miłosierdźie swoie opuszczáią. ¹ Ale ia głosem chwały ofiárowáć tobie będę: cokolwiek ślubił oddam zá zdrowie PANU.

11 ¹ A ᵃrzekł PAN rybie: y wyrzuciłá Jonáſá ná ſucho.

ᵃroſkazał. Ionaſa rybá ná ſuſzę wyrzuca.

ROZDZ. III.

Bóg powtóre roskázuie Ionáſowi w Niniwie prorokowáć.

1 A I Stáło ſię słowo PAŃſkie do Jonáſá powtóre / mówiąc: ² Wſtań á idź do Niniwe miáſtá wielkiego: á opowiaday w nim opowiedánie / które ia mówię do ciebie. ³ Y wſtał Jonás / y poſzedł do Niniwe według słowá PAŃſkiego: á Niniwe było miáſto wielkie / ᵃ trzy dni chodu. ⁴ Y począł Jonás wchodźić do miáſtá / ile mógł uść dniá iednego: y wołał / y rzekł: ᵇ Jeſzcze czterdźieśći dni / á Niniwe będźie wywrócone. ⁵ Y uwierzyli mężowie Niniwitowie w Bogá: y zápowiedźieli poſt / á oblekli ſię w wory / od więtſzego áż do mnieyſzego. ⁶ Y przyſzło słowo do królá Niniwe: y wſtał z ſtolice ſwéy / á zrzucił z ſiebie odźienie ſwoie / y oblekł ſię w wór / á uśiadł w popiele. ⁷ Y obwołał / y mówił w Niniwe / ᶜ z uſt królewſkich / y książąt iego / rzekąc: Ludźie / y bydło / y woły / y owce / niech nic nie ukuſzáią / y niech im nie dawáią ieść / y wody niech nie piią. ⁸ A niech ſię okryią worámi ludźie y bydło / á niech wołáią ᵈ do Páná mocno / á niech ſię náwróci ᵉ mąż od drógi ſwéy złéy / y od niepráwośći która ieſt w ręku ich. ⁹ Kto wie ieśli ſię nie náwróći / á zlituie ſię Bóg: y wróći ſię od zápálczywośći gniewu ſwego / y nie zginiemy? ¹⁰ Y ujrzał Bóg uczynki ich / że ſię náwróćili od drogi ſwéy złéy: y zlitował ſię Bóg ᶠ nád złym które był rzekł że im miał uczynić / y nie uczynił.

ᵃBogu, H. to ieſt przed Bogiem.

ᵇTo ieſt, po czterdźieśći dni wywrocone będźie, Hebr.

Pokutá Niniwczyków Mat:12.e 41. Luc:11. c 32.

A / C — ᵈdo Bogá, H.

ᵉIer:18. b 11 Ioel 2.c 14.

Dla pokuty przepuſzcza Bóg Niniwitóm.

ᶠnád utrapieniem, ábo nád kaźnią.

9 *Kto wie ieśli ſię nie nawróći, á zlituie ſię Bóg*] Dla tego (piſze Hieronym ś.) pod wątpliwośćią y nie pewnie obiecuie / áby ludźie nie będąc pewnymi o zbáwieniu ſwoim / tym pilniéy pokutowáli: y Bogá do miłosierdźia pokutą ſwoią wzbudzáli. Auguſtin. in Pſal.50 ták piſze: Niepewna ieſt kiedy mówi / kto wie? o rzecz niepewną pokutuiąc prośili / á pewnego miłosierdźia doſtąpili. Czytay Ioel.2.

ROZDZ. IIII.

Fráſuie ſię Ionás iż ſię nie ſtáło co przepowiedźiał.

1 A U Trapiony ieſt Jonás utrapieniem wielkim y rozgniewał ſię. ² Y modlił ſię do PANA / y rzekł: Proſzę PANie / ázaż nie to ieſt słowo moie / gdym ieſzcze był w źiemi moiéy? dla tego uprzedźiłem ábych uciekł do Thárſis. ᵃ Bo wiem żeś ty Bóg łáſkáwy á miłośćiwy / ćierpliwy y wielkiego miłosierdźia / á odpuſzczáiący ᵇ złość. ³ A teraz PANIE / weźmi proſzę duſzę moię odemnie: bo mi lepſza ieſt śmierć / niżli żywot. ⁴ Y rzekł PAN: Co mniémaſz dobrze ſię ty gniewaſz? ⁵ Y wyſzedł Jonás z miáſtá / y śiadł ná Wſchód słońcá miáſtá: y uczynił tám ſam ſobie chłodnik / y śiedźiał pod nim w ćieniu / ážby ujrzał coby ſię dźiáło z miáſtem. ⁶ Y zgotował PAN Bóg ᶜ bluſzcz y wyróſł nád głową Jonáſową / áby był ćieniem nád głową iego / y záſłaniał go / bo ſię był upracował: y rádował ſię Jonás z bluſzczu weſelem wielkim. ⁷ Y nágotował Bóg robaká gdy wſchodźiło zaránie názáiutrz: y zárázil bluſzcz / y uſechł. ⁸ A gdy weſzło słońce / roſkazał ᵈ Pan wiátrowi ćieplému y palącému: y uderzyło słońce ná głowę Jonáſowę / y znóy mu był: Y prośił duſzy ſwéy áby umárł / y rzekł: Lepiéy mi umrzeć / niżli żyć. ⁹ Y rzekł PAN do Jonáſá: Co mniémaſz dobrze ſię ty gniewaſz o bluſzcz? y rzekł: Dobrze ſię ia gniewam áż do śmierći. ¹⁰ Y rzekł PAN: Ty żáluieſz bluſzczu / ná którys nie robił / ániś uczynił żeby wzróſł: który zá iedne noc uróſł / y zá iedne noc zginął. ¹¹ A iabych niémiał przepuśćić Niniwe miáſtu wielkiemu / w którym ieſt więcéy niż ſto y dwádźieśćiá

ᵃPſal:85. a 5 Ioel 2. c 13.

ᵇkaránie.

B / C / D

Strofuie Bóg Ionáſá

ᶜábo, Bánię.

ᵈBóg, H.

Znowu ſię fráſuie Ionas iż mu bluſzcz uſechł. Znowu go też Bóg ſtrofuie.

 ſćiá

ście tysiecy ludźi którzy nie widzą co iest miedzy práwicą á lewicą ich / y bydłá wiele.

PROROCTWO MICHEASZOWE.

ROZDZIAŁ I.

Sámáryiéy y Ieruzálem dla ich złości zburzeniey niewolą prorokuie.

1 SŁowo PAŃskié które sie sstáło do Micheaszá Morásthytczyká / zá dni Joátháná / Acházá / y Ezechiaszá królów Judzkich: które widział przeciw Sámáryiéy y Jeruzálem. 2 Słuchaycie narodowie wszytcy / y niech słucha ziemiá y nápełnienié iéy: á niech PAN Bóg bedźie ná was świádkiem / PAN z kośćiołá swego świetégo. 3 Bo oto PAN wynidźie z mieyscá swego: á znidźie y deptáć bedźie po wysokośćiách źiemie. 4 Y zniszczeią góry pod nim: á doliny rozstopnieią iáko wosk od oblicza ogniá / y iáko wody które spadáią z góry. 5 Dla występku Jákobowégo wszytko to / y dla grzéchów domu Jzráelowégo. Która złość Jákobówá? izali nie Sámárya? á które wyżyny Judzkié? izali nie Jeruzálem? 6 Y położe Sámáryą / iáko gromáde kámienia ná polu gdy sádzą winnice: y śćiągne kámienie iéy w doline / y fundámenty iéy odkryie. 7 A wszytkié rycíny iéy bedą porąbáné / y wszytkié zapłáty iéy bedą spaloné ogniem / y wszytkié báłwány iéy dam ná zátrácenié: bo z zapłáty nierządnice zgromádzoné są / y áż do zapłáty nierządnice wrócą sie. 8 Dla tego płákáć y wyć bede: bede chodźił zewleczony y nági: vczynie płácz iáko smoków / á żałobe iáko strusów. 9 Bo zwiątpiona iest rána iéy / bo przyszłá áż do Judy / dotknełá sie brámy ludu mego áż do Jeruzálem. 10 W Geth nie oznaymuyćie / łzámi nie płáczćie w domu Prochu prochem sie posypuyćie. 11 A idźćie sobie mieszkánié Piekné / zelżoné sromotą: nie wyszłá która mieszka ná wyśćiu: płácz Dóm bliski weźmie po was / który sobie sámému stał. 12 Bo zánie mógł ná dobré / który mieszka w gorzkośćiách: bo zstąpiło złé od PANA do brámy Jeruzálem. 13 Grzmot poczwornych zdumienia mieszkáiącému w Láchis: Początkiem grzéchu iest córce Siońskiéy: bo sie w tobie nálázły występki Jzráelskié. 14 Dla tego da naiezdniki ná dźiedźictwo Geth: domy kłamstwá ku zwiedzeniu królóm Jzráelskim. 15 Jescze dźiedźicá przywiode tobie która mieszkasz w Máresá: áż do Odollám przydźie słáwá Jzráelowá. 16 Obłys sie / y ostrzyż sie dla synów roskoszy twoich: rozszérz łysine twoie iáko orzeł: bo w niewolą pobrano z ciebie.

Isa.26. d 21

Deu:32: Izai. 1. a 2.

dáry, bogáctwá.

nie vleczona

Ophry. H.

Obywátelko Sáphiru. H.

Obywátelká Sááнáńska H.

Beth-háesel. H.

Obywátelká Márothská. H

záprzeż wozy zawodniki obywátelko Láchisá. H.

Iezdzce y żołnierze predkie.

Achzibowe. H. to iest, domy Báłwánów.

Micheás wykłada sie / pokorá / ábo / kto iáko. Ten zburzenié Sámáryiéy / á kśiążąt Jzráelskich / y fałszywych proroków / prze ich złośći / zginienie prorokuie. Przezwisko tu położoné Micheaszá Morásthytczyká / y czás którégo prorokował / pokázuie iż to inszy był Micheás od onégo Micheaszá téż proroká / o którym 3. król. 22.

10 *W domu Prochu prochem sie posypuyćie*] To iest / w domiéch obálonych / ták / że sie w proch obróćiły. Nowotni Żydowie powiádáią / iż słowá Żydowskié są własné imioná niektórych mieysc / y dla te° tu y niżey zostáwiáią słowá Żydowskié nie wykładáiąc ich / wszákże lepiéy stárym tłumáczóm wierzyć / którzy rozumieią iż tu mówi o mieśćiéch zburzonych / y prochu ábo gruzu pełnych. Tóż rozumiéy y o inszych słowiéch niżéy położonych.

14 *Da iezdniki na dźiedźictwo*] Nowi Żydowie ták: Da vpominki. Ale słowo Żydowskié właśnie znáczy / missiones, to iest wszytkié rzeczy które posyłáią: á iż tu mówi o posłánych żołnierzách / dla tego po łáćinie przełożono Emissarios, á po polsku / Naiezdniki / co znáczy żołniérze y ieźdce predkié / którzy szpiegują ábo do źiemie nieprzyiaćielskiéy wtargną / ábo wiec ná królewskié roskazánie wszedźie ieżdżą.

ROZDZIAL II.

Wylicza złości ludu Izráelskiego y karánia zá nie bliskié.

1 A Iádá którzy myślicie rzecz nie pożyteczną/ y czynicie złość w łóżnicách wáßych: ná świtániu czynią to/ ᵇbo przećiw Bogu ieſt ręká ich. 2 Y pożądáli ról/ á gwałtem bráli/ y wydźiéráli domy: y ᶜpotwarzáli mężá y dóm iego/ mężá y dźiedźictwo iego. 3 Przetóż to mówi PAN: Oto ia myślę ná ten ród złé/ z czegO nie odéymiećie ßyy wáßych / á nie będźiećie pyßno chodźić/ bo czás bárzo zły ieſt. 4 B Onégo dniá wezmą o was przypowieśdź / y będą ᵈśpiéwáć pieśń z wdźięcznośćią/ mówiących: Spuſtoßeniém ſpuſtoßeniſmy: część ludu mego odmieniona ieſt: iákóż odéydźie odemnie/ gdyż śię wraca który polá náßé rozdźieli? 5 Przeto nie będźieß mieć ktoby rzucał ßnurem lóſu w zgromádzeniu PANſkim. 6 Niemówćie mówiąc: Nie będźie kápáć ná té / nie poima ſromotá. 7 Mówi dóm Iákobów: ᶠIzali vkrócony ieſt duch PANſki/ ábo tákié ſą myśli iego? Izali ſłowá moie nie ſą dobré z tym który proſto chodźi? 8 C A przećiwny obyczáiem/ lud móy nieprzyiaćielem powſtał: z wiérzchu ſuknie bráliśćie płáſcz: á té którzy chodźili po proſtu/ obróćiliśćie ku bitwie. 9 Niewiáſty ludu mégo powygániáliśćie z domu kocháńia ich: od dźieći ich odieliśćie chwałę moię ná wieki. 10 Wſtańćie á idźćie: bo tu nie maćie odpoczynienia: dla nieczyſtośći iéy ſkáźi śię zgniłośćią co nagorßą. 11 ᵍDay Boże bych nie był mężem máiącym duchá/ ážebych ráczéy kłamſtwo mówił: D będę ʰkropił ná ćię winem y piiáńſtwem: y będźie lud ten ná który kropią. 12 Zgromádzeniem zgromádzę wßyſtkiégo ćiebie Iákobie: ſkupię w iedno oſtátki Izráelá/ położę go ſpólem iáko trzódę w owczárni: iáko bydło w pośrzód chléwów/ będźie zgiełk od mnoſtwá ludźi. 13 Abowiém wſtąpi otwiéráiąc drógę przed nimi / przebiią y przéydą przez bramę / y wnidą przez nię: y przéydźie król ich przed nimi/ á PAN ⁱná przodku ich.

ᵇbo ieſt moc w rękach. H

ᶜábo krzywdźili. H

ᵈpłákáć płáczem żáłoſnym. H

ᶠIzali ták máłégo ieſt miłośierdźia, żeby niechćiał ſtráćić.

ᵍto ieſt, życzyłbym ábyś śię nie ſtáł, choćiaby kłamſtwo y dawáne. ʰprorokował

Proroctwo o wniebowſtąpieniu Páná Chriſtuſowym.

ⁱgłową ábo rotmiſtrzem ich.

1 Bo przećiw Bogu ieſt ręká ich] Nowotni ináczéy przekłádáią: Bo ieſt moc w ręku ich/ to ieſt / ná vtrapienie vbogich. Prawdá ieſt/ że y ták śię może przełożyć/ y wiedźieli to dobrze 70. tłumácze y Hieronym S. wßákże ze dwu wykłádów ieden obráli/ który śię ſłowóm prorockim zdał przyzwoitßym.

11 Będę kropił ná ćię winem y piiáńſtwem] Ieſt zwyczay piſmá S. iż winem zowie karánie ábo gniéw Boży / który iákoby z kubká bywa ná káżdégo według záſług iego wyléwány. Pſa: 74. Ier. 25. Apoc. 14. Math. 20. Ioa. 18. Piiáńſtwem lepak zowie zbytnie y ſrogié karánie/ Pſal. 35. Deut. 32.

ROZDZ. III.

Przećiw Pánóm niespráwiedliwym

1 A Rzékłem: Słuchayćie kśiążętá Iákobowé/ y wódzowie domu Izráelowégo / Izali nie wáßá ieſt vmieć ᵉſąd / 2 którzy maćie w nienawiśći dobroć / á miłuiećie złość: którzy gwałtem zdźiéraćie ſkóry z nich / y mięſo ich z kośći ich? 3 Którzy iedli mięſo ludu mégo / y ſkórę ich łupili z nich: á kośći ich połamáli / y porąbáli iáko w koćieł/ y iáko mięſo w pośrzód gárncá. 4 B Tedy będą wołáć do PANA / á nie wysłucha ich/ y zákryie oblicze ſwé od nich ná on czás: iáko złośliwie 5 czynili w wynálazkách ſwoich. To mówi PAN przećiw prorokóm/ którzy zwodzą lud móy: którzy kąſáią zębomá ſwémi / á opowiádáią pokóy: á ieſli kto nie da czego w gębę ich/ pośwśiącáią nań woynę. 6 Przeto noc wam zá widzenie będźie/ á ćiemność wam zá wróżenie: y zaydźie ſłońce ná proroki/ á záćmi śię dźién nád nimi. 7 Y záwſtydzą śię którzy widzą widzenia / y záſromáią śię wieſczkowie / á záſłonią wßyſcy twarze ſwoie/ bo nie máß odpowiedźi Bożéy. 8 A wßákżem ia nápełnion ieſt śiły Duchá PANſkiégo/ ſądu/ y męztwá/ żebych opowiedał Iákobowi złość iego / á Izráelowi grzéch iego. 9 Słuchayćie tego kśiążętá domu Iákobowégo/ y ᵏſędźiowie domu Izráelowégo/ któ-

ᵉpráwo, ábo zakón Boży.

Przećiw prorokóm fałßywym.

ᵏábo, wodzowie. H

Znowu kſiążąt Izráelſkich grzéchy ſtrofuie.

to ieſt, ćiśnie ćie vbogié áż do krwie.

10 rzy ſie brzydźićie ſądem / á wſzytko co práwo wywracaćie. Którzy budujećie Sion krwią / á Jeruzálem nieprawośćią. 11 Książętá iego dla dárów ſądźili / á kápłani iego dla zapłáty vczyli / y prorocy iego zá pieniądze prorokowáli / á ná PANV odpoczywáli / mówiąc: Izali nie PAN w poſrzodku nas? nie przyjdźie ná nas złé. 12 Przeto dla was Sion iáko pole zorány będźie / á Jeruzálem iáko gromádá kámieni będźie / á górá kośćielna wyſokośćią láſów.

náďzieię w nim mieli, Hebr.

Zburzenie Ieruzálem przepowiáda.

ROZDZ. IIII.

To ieſt, potym, ábo oſtátecznych czáſów.

vmocniona, ábo vtwierdzona, H.

Proroctwo o Chriſtuśie y kośćiele iego y pogan do niego náwróceniu.

Iſa: 2. a 2.

1 A Będźie: W oſtáteczne dni / będźie górá do PAńſkiego przygotowána ná wierzchu gór / y wyniośła nád págórki / á popłyną do niéy narody. 2 A pośpieſzą ſie narodowie mnodzy / á mówić będą: Pódźćie / wſtąpmy ná górę PANſką / y do domu Bogá Jákobowégo: á náuczy nas o drógách ſwoich / y będźiem chodźić śćieżkámi iego: bo z Sionu wynidźie zakon / á słowo PANſkié z Jeruzálem. 3 A będźie ſądźił miedzy narody mnogimi / á będźie ſtrofował narody mocné áż dáleko / y potłuką miecze ſwé ná lemieſzé / á włocznie ſwé ná motyki: nie weźmie naród przećiw narodowi miecza / áni ſie więcéy ćwiczyć będą woiowáć. 4 A będźie śiedźiał mąż pod winnym drzewem ſwoim / y pod figą ſwą / á nie będźie ktoby odſtráſzył: bo vſtá PANA záſtępów mówiły. 5 Bo wſzytkié narody chodźić będą káżdy w imię Bogá ſwego / ále my chodźić będźiemy w imię PANA Bogá náſzégo / ná wieki y dáléy. 6 Onégo dniá / mówi PAN / zbiórę chramiącą / y tę którąm był wyrzućił zbiórę / y którąm był vtrapił. 7 A vczynię chramiącą oſtátkiem / á one która chramálá narodem mocnym: y będźie królował nád nimi PAN ná górze Sion / odtąd y áż ná wieki. 8 A ty wieżo ſtádá chmurna córki Sion / áż do ćiebie przyjdźie / y przyjdźie władza pierwſza / króleſtwo córki Jeruzálem. 9 Cze muż ſie teraz od żalu kurczyſz? izali królá nie máſz / ábo porádnik twóy zginął / że ćię ziął ból iáko rodzącą? 10 Boléy / á vſiluy córko Siońſka iáko rodząca: bo teraz wynidźieſz z miáſtá / y mieſzkáć będźieſz w polu / y zaydźieſz áż do Bábilonu / tám będźieſz wybáwiona / tám ćię odkupi PAN z ręki nieprzyiaćiół twoich. 11 A teraz zebráło ſie ná ćię narodów wiele / którzy mówią: Niech będźie vkámionowána: á niech pátrzy ná Sion oko náſzé. 12 A oni nie poználi myśli PAńſkich / y nie wyrozumieli rády iego / bo ie zgromádźił iáko kłosy ná boiowiſku. 13 Wſtań / á młóć córko Siońſka: bo róg twóy vczynię żelázny / á kopytá twoie vczynię miedźiáné / y zetrzeſz narody mnogié / á pobiieſz PANV wydártki ich / y moc ich PANV wſzytkiéy ziemie.

A | B | C | D

rozumié, bóżnicę żydowſką.

Náwrócenie żydów do Chriſtuſá czáſów oſtátecznych.

którąm był wyrzućił, H.

Sopho: 3. d 19.

Luc: 1. c 33.

Dan: 7. d 14

Ieruzálem zowie wieżą ſtádá, iż ieſt wyſoko ná górách, y zgromádzáło ſie do niego ſtádo, to ieſt, lud wſzytek trzy kroć do roku.

ábo, wzdychay, H.

ábo, iáko ſnopy, H.

Mocność kośćiołá Chriſtuſowégo, Mat: 16.

bydłá wydárté im.

bogáctwo ich. Heb.

Pokóy nowégo zakonu iáki?

3 *Y potłuką miecze ſwé ná lemieſzé.*] Témi y tym podobnémi słowy dáie znáć / iż wielki pokóy miał bydź miedzy tymi / którzy doſkonále záchowuią zakon Ewánieliiéy świętéy / który vczy nikomu nie ſzkodźić / áni ſię ſprzećiwiáć / y wſzytkiégo zániecháć ſkądby niezgodá ábo woyná vroſłá. Zá czym ſtáło ſie / iż narody okrutné / gdy przyięły Ewánielią / ták ſie vkróćiły / y w iedno iákoby ćiáło ziednoczyły / że wielki miedzy Chrześćiiány pokóy był y ieſt. O czym też przepowiedźiał Iſái 11. Hoſe. 2. tákże y tu Micheaſz. A ieśli zádaſz / iż woyny przećię bywáią miedzy Chrześćiiány / y wolno woynę wieśdź / ná to ſie odpowie. Iż wolno walczyć przećiwko złym / gdy tego ſpráwiedliwość dopuſzcza / która nie ieſt pokoiowi przećiwna: y gdy ći którzy ſpráwiedliwie walczą / nic czego inſzégo ſzukáią / iedno áby w pokoiu żyli: którzy pokóy iż źli gwałcą y przeſzkadzáią / bywáią słuſznie karáni / iáko też y ſędźia złoczyńce karze którzy rzeczypoſpolitéy ſzkodzą. Wſzákże y to prawdá / gdyby wſzyſcy według Ewánieliiéy żyli / nie byłoby żadnéy woyny / áni niezgody / áni nieprzyiáźni miedzy ludźmi.

Zburzenie Ierozolimskie po śmierći Christusowey.

"to ieſt, burzy ćielko, ábo zbóyce.

Proroctwo o narodzeniu Christuſá w Bethlehem.

Boſtwo iego y wieczność.

O náwróceniu Zydów do Christuſá

"to ieſt, wie le páſterzów y Doktorów, ná obronę kośćiołá przećiw nieprzyiaćiołóm.

"ábo zburzą.

Przedwieczność syná Bożego opisána.

ROZDZIAL V.

1 A Teraz zburzona bedźieſz "córko zbóyce: obleżenie położono ná nas/ laſką bedą bić w gebe ſedźiégo Jzráelſkiégo. 2 A TY BETHLEHEM Ephrátá/ málutkiś ieſt miedzy tyśiącmi Judzkimi: z ćiebie mi wynidźie który bedźie pánuiącym w Jzráelu/ á wyſzćia iego od początku/ ododni wiecznośći. 3 Przeto da ie áż do czáſu którégo rodząca porodźi: á oſtátek bráćiéy iego/ wróći ſie do ſynów Jzráelowych. 4 B A ſtánie/ y páść bedźie mocą PANſką/ w wyſokośći imienia PANA Bogá ſwego: y náwrócą ſie/ bo teraz rozwielmożi ſie áż do gránic źiemie. 5 A ten bedźie pokoiem: gdy przyidźie Aſſyryczyk do źiemie náſzéy/ á gdy bedźie deptáć po domách náſzych: y wzbudźiem nań "ſiedmi páſterzów/ y ośm celnieyſzych ludźi. 6 A "bedą páść źiemie Aſſur mieczem/ y źiemie Nemrotowe włoczniámi iéy. y wyzwoli od Aſſurá gdy wnidźie do źiemie náſzéy/ y gdy deptáć bedźie po gránicach náſzych. 7 C "A bedźie oſtátek Jákobá w pośrzodku wiela narodów iáko rosá od PANA/ y iáko kropie ná źielu/ które nie czeka mężá/ áni oczekawa ſynów człowieczych. 8 A bedą oſtátki Jákobá miedzy narodámi/ w pośrzod narodów wiela/ "iáko lew miedzy źwierzety leśnémi/ y iáko ſczénie lwié miedzy trzódámi owiec: który gdy przeydźie/ y potłoczy/ y porwie/ niémáſz ktoby wydárł. 9 Podnieśie ſie reká twoiá ná ſprzećiwniki twoie/ á wſzyſcy nieprzyiaciele twoi wyginą. 10 D "A bedźie onégo dniá/ mówi PAN: wezme konie twoie z pośrzodku ćiebie/ y zátráce poczwórné twoie. 11 A wytráce miáſtá źiemie twéy/ y wywróce wſzytkié zamki twoie: y odéyme czáry z reki twoiéy/ y wieſczby nie bedą w tobie. 12 A wczynie że zágingą rycíny twoie/ y ſłupy twoie z pośrzodku ćiebie: y nie bedźieſz ſie wiecéy kłániáć wczynkóm rąk twoich. 13 A wykorzenie gáie twoie z pośrzodku ćiebie: y zburze miáſtá twoie. 14 A wczynie w zapálczywośći y w rozgniewániu pomſte nád wſzémi narody/ które nie ſłucháły.

"to ieſt, Apoſtołowie ochłodzą ludźie náuką ſwoią

"bo Apoſtołów nigd nie przewyćiężył.

"to ieſt, odeymie wſzelką bron y moc ktorą prześłá dnieſ wiárą.

---

2 *A ty Bethlehem Ephrátá málutkiś ieſt.*] Jákoby rzékł/ Acz málutkié ieſteś względem inſzych miaſt Judzkich: Ale ćie ia wielkim vczynie. Przeto Ewánieliſtá Máttb. 2. ták piſze: Zadną miárą nie ieſteś nanmieyſzé.

2 *Miedzy tyśiącmi.*] Ták zowią miáſtá które máią wielkość mieſczan: dla tego v Mátt. 2. Miedzy kśiążety. to ieſt/ miedzy przednieyſzémi miáſty. Abo téż/ Tyśiącmi/ zowie fámilie Zydowſkié/ iż ná tyśiące byli podźieleni. nád témi przednieyſzé głowy zowie Mátth. kśiążety. czytay Sedź. 6. v. 15.

2 *A wyſzćia iego od początku ode dni wiecznośći.*] Wyſzćia/ ták w Łáćińſkim/ Greckim/ y Zydowſkim ieſt Plurale, któréy liczby vżywa piſmo kiedy co wielkiégo chce pokázáć. Które ſłowá Doktorowie świećí wykłádáią/ o Przedwiecznym národzeniu ſyná Bożégo wodzá Jzráelſkiégo: bo iż ſłowá które przed tym prorok powiedźiał/ Z ćiebie wynidźie/ znáczą prawdźiwé národzenié według człowieczeńſtwá: tedyć téż kiedy powtarza/ A wyſzćia iego/ mówi tákże o prawdźiwym národzeniu/ gdyż iednóż ſłowo ieſt ná obudwu mieyſcách/ ták w Łáćińſkim iáko y w Zydowſkim: iáko tedy/ wyſzćié/ znáczy národzenié/ ták gdy powtarza/ wyſzćié/ znáczy téż národzenié. Tylko ſie tu ſpytáć możemy/ o którym tu národzeniu mówi/ ieſliż według ćiáłá/ czyli według Boſtwá? Ná to odpowiádam/ iż tu wyſzćia/ nie możemy rozumieć o národzeniu według ćiáłá/ o którym mówił przed tym/ á to dla tego iż prorok przydáie/ Od początku/ ode dni wiecznośći. którémi ſłowy dáie znáć prorok/ iż té wyſzćia iego dawno przed tym vprzedźiły Micheaſzá: ále národzenié według ćiáłá nieuprzedźiło Micheaſzá/ y owſzem po nim dobrze było: á ták muśimy rozumieć o národzeniu według Boſtwá/ które dawno przed Micheaſzem było. A to ſie potwierdza z właſnośći tych ſłów które przydáie Micheaſz/ Od początku/ ode dni wiecznośći. Gdźie ſie ſam prorok wykłáda/ o którym początku mówi/ żeć nie o inſzym/ tylko o początku od wieków. A trzebá wiedźieć iż w piſmie ś. to ſłowo/ Od początku/ złączoné z tym drugim/ ode dni wieków/ znáczy záwżdy bytność przed wieki: iáko maſz Ecclef. 24. Od początku y przed wieki. A nie pokáżą nigdźiéy w piſmie/ żeby ták o kim inſzym mówiono tylko o Przedwiecznym. A ták tu maſz iáſné ſłowá o przedwiecznym rodzeniu ſyná Bożégo. A tu obacz iáſny fałſz dźiśieyſzych Nowochrzczeńców/ którzy to wolą z Zydámi wykłádáć o początku królestwá Dawidowégo/ niż z Chrześćiány o początku Boſtwá ſyná Bożégo. Alec to ſą przydatki Zydowſkié do piſmá ś. bo tu prorok nie wſpomina króleſtwá Dawidowégo/ ále zgołá mówi o początku ſamégo Chryſtuſá/ powiádáiąc iáko ſie dawno począł/ mówi/ iż Wyſzćia iego od początku ode dni wiecznośći/ gdźie nic nie wſpomina początku kroleſtwa iego. Czemuż Nowochrzczeńcy przydáią czego w piſmie niémáſz? A przy

tym poniewaʒ té słowá/ Od poczatku odedni wiecznośći / ábo wieku / záwżdy iáko śie powiedźiáło / znáczą bytność przedwieczną/ to śienie może rzec o krolestwie Dawidowym/ále dobrze o przedwiecznym vrodzeniu syná Bożego.

ROZDZIAŁ VI.

1 Słuchayćie co PAN mowi: Wstań / czyń prawem przeciw gorom / á niech słucháią pagorki głosu twego. 2 Niech słucháią gory ^sądu PAŃskiego / y mocne fundámenty źiemie: bo sąd PAŃski z ludem swym / á z Izráelem da śie rozsądźić. 3 Ludu moy cożemći vczynił/ábo wczymemći śie vprzykrzył? odpowiedz mi. 4 Iżem ćie wywiodł z źiemie Aegyptskiey/ á z domu niewolnikow wybáwiłem ćie: y posłałem przed obliczem twoim Moyzeszá/ y Aaroná/ y Máriią. 5 Ludu moy wspomni prosze co myślił Bálach krol Moáb/ y co mu odpowiedźiał Báláám syn Beor/ od Sethym áż do Gálgále żebyś poznał spráwiedliwośći PAŃskie. 6 Coż godnego ofiáruię PANV? pokłonie śie Bogu wysokiemu: Izali mu ofiáruie cáłopalenia/y ćielce roczne? 7 Izali PAN może bydź vbłagan tyśiącámi báránow/ábo wielą tyśiecow kozłow tłustych? Izali dam pierworodnego mego zá złość moię/ owoc żywotá mego zá grzech duszę moiey? 8 Pokaże tobie człowiecze co iest dobro / y czego PAN chce po tobie: Záiste żebyś czynił sąd / á miłował miłośierdźie/á z pilnośćią chodźił z Bogiem twoim. 9 Głos PAŃski do miástá woła/á zbáwienie bedźie boiącym śie imieniá twego. Słuchayćie pokolenia / á ktoż to pochwali? 10 Ieszcze ogień w domu niezbożnego/skárby nie práwośći / y miárá mnieysza gniewu pełna. 11 Izali vspráwiedliwie szále niezbożne / á w mieszku gwichty fałszywe? 12 ktoremi bogácze iego nápełnili śie niepráwośćią/ á mieszkáiący w nim mowili kłamstwo / á iezyk ich zdrádliwy w vśćiech ich. 13 A ták y ia poczałem ćie kàráć zátráceniem dla grzechow twoich. 14 Ty bedźiesz ieść/á nie náiesz śie: y vniżenie twoie w pośrzodku ćiebie: y pochwyćisz/á nie záchowasz/á ktore záchowasz/dam pod miecz. 15 Ty śiać bedźiesz/á żąć nie bedźiesz: ty bedźiesz tłoczyć oliwe/ á oliwą śie pomázowáć nie bedźiesz: y moszcz / á nie bedźiesz pić winá. 16 A przestrzegáłeś przykazánia Amry/ y káżdego vczynku domu Achab: y chodźiłeś po ich woley / żebych ćie dał ná zátrácenie / á mieszkáiące w nim ná szyszkánie: y hánbe ludu mego nośić bedźiećie.

Margin notes: strofowánia H. Przypomina dobrodźieystwá przeszłe Zydom niewdźięcznym. Exo. 15. Num. 22. y 23. Pokazałći, H. Ofiáry wdźięczne pánu Bogu. vkorzywszy śie, H. á mądry vyźry imię twoie. przetu, y kto gi postáwił, H. Strofuie niesprádliwość ludu Izráelskiego. Karánie zá złości. Deut. 28. d. 38. Ag. 1. b. 6. rozumiey, sy ny twoie ále ich nie záchowasz.

ROZD. VII.

1 Biádá mnie żem śie stał iáko ktory zbiera w ieśieni groná po zbieraniu winá: niemász groná ku ziedzeniu/ skorożrzáłych fig pożądáłá duszá moiá. 2 Zginął swiety z źiemie/y práwego niemász miedzy ludźmi: wszyscy ná krew czyháią/ mąż brátá swego ná śmierć łowi. 3 Złość rąk swoich názywáią dobrym: książe żąda / á sędźia ná oddániu iest: á wielki mowił żądze duszę swoiey / y zámieszáli ią. 4 Kto nalepszy miedzy nimi iest/ iáko oset: á kto práwy/ iáko ćiernie z płotu. Dźień vpátrowánia twego/ náwiedzenie twoie przyszło: teraz bedźie spustoszenie ich. 5 Nie wierzćie przyiaćielowi / á nie vfayćie w książećiu/ przed tą ktora sypia ná łonie twoim strzeż zamkow vst twoich. 6 Bo syn vrąga oycu / á corká powstáie ná mátke swą/ niewiástká ná swiekre swoie : á nieprzyiaćiele człowieczy domownicy iego. 7 A ia ná PANA pátrzyć bede/ oczekawáć bede Bogá zbáwićielá mego : wysłucha mie Bog moy. 8 Nie wesel śie nieprzyiaćiołko moiá nádemną żem vpadł: powstáne/ gdy vśiede w ćiemnośćiach / PAN iest swiátłośćią moią. 9 Gniew PAŃski poniose/ bom zgrzeszył iemu/ áż osądźi spráwe moie/ y vczyni sąd moy: wywiedźie mie ná swiá-

Margin notes: Máło śe ich ná vpominánie polepszyło. ábo miłośierny, H. ieden drugiego Hebr. to iest, sędźia sądźi iáko książe chce, ábymu tákże oddał kiedy też sądźić bedźie. to iest, ciemię, Hier. bliźniego obraża. przepowiedźiany od proroków. przed własną żoną. Mat. 10. c 21 Mar. 10. d 36

10 ná świátło / vyzrze spráwiedliwość iego. Y pátrzyć będźie nieprzyiaćiołká moiá / y okryie się wstydem / która mówi do mnie: Gdźie iest PAN Bóg twóy? Oczy moie będą pátrzyć ná nię / teraz będźie ná podeptánie iáko błoto ná vlicy. 11 Dźień áby były budowáne płoty twoie: w on dźień oddalone będźie rostkázowánie. 12 Dniá onego y áż do ćiebie przydźie z Assur / y áż do miast obronnych / á od miast obronnych áż do rzéki / y od morzá do morzá / y do góry od góry. 13 A źiemiá będźie ná spustoszenie dla obywátelów swoich / y dla owocu myśli ich. 14 Pás lud twóy laską twoią / trzódę dźiedźictwá twégo / mieszkáiące sámé w lesie / w pośrzód Kármelá: będą páśieni ná Báśán y Gáláád wedle dni dawnych. 15 Wedle dni wyśćia twégo z źiemie Ægiptskiéy vkáżę mu dźiwy. 16 Vyźrzą narodowie / á záwstydzą się nád wszytką mocą ich: włożą rękę ná vstá / vszy ich głuché będą. 17 Będą lizáć proch iáko wężé / iáko źiemopłazy będą przestrászeni w domu swoim. PANA Bogá nászégo stráchác się będą / y ciebie bać się będą. 18 Któryż Bóg podobny tobie / który oddalasz niepráwość / y mijasz grzéch ostátków dźiedźictwá swégo? nie roźpuśći więcéy zápálczywośći swoiéy / bo chcący w miłośierdźiu iest. 19 Wróći się á zlituie się nád námi: złoży niepráwośći násze / y wrzući do głębokośći morskiéy wszytkie grzéchy násze. 20 Dasz prawdę Jákobowi / miłośierdźie Abráhámowi: coś przysiągł oycóm nászym odedni dawnych.

rostkázowánie Bábilończyków od ćiebie.

ábo vczynków ich. H.

Kośćiołá Christusowégo szczęśliwość.

Ciészy wierné nádźieią obietnic Bożych.

spełnisz coś obiecał. Hebrá.

PROROCTWO NAHVM.

ROZDZIAŁ. I.

1 A Brzemię Niniwe: Księgi widzenia Náhum Elceseyczyká. 2 Bóg rzewniwy y mszczący się PAN: mszczący się PAN / y máiący zapálczywość: mszczący się PAN nád nieprzyiaćiołmi swémi / á gniewáiący się ná przećiwniki swoie. 3 PAN ćierpliwy á wielkiéy mocy / á oczyśćiáiąc nie vczyni niewinnym. PAN w burzéy / y w wichrze drógi iego / á mgły proch nóg iego. 4 Fukáiący morze y wysuszáiący ie / á wszytkie rzéki w pustynią obracáiący. Zemdlał Báśán / y Kármel / y kwiát Libáński vwiądł. 5 B Góry poruszyły się przed nim / á págórki spustoszáły / y źiemiá się zátrzęsłá od oblicza iego / y świát / y wszyscy mieszkáiący ná nim. 6 Przed obliczem zágniewánia iego kto stánie? á kto się sprzećiwi w gniewie zapálczywośći iego? zágniewánie iego wylało się iáko ogień: y skáły rozpłynęły się od niego. 7 Dobry PAN / y posiláiący w dźień vtrapienia / á zná máiącé nádźieię w nim. 8 C y w powodźi przemiiáiącéy dokonánie vczyni mieysca iego / á nieprzyiaćiele iego ćiemnośći prześládowáć będą. 9 Cóż myślićie przećiw PANV? dokończenie on vczyni: nie powstánie dwoiáki vćisk. 10 Bo iáko ćiernie społecznie się wiąże / ták biesiádá ich pospołu piiących: będą zniszczeni iáko słomá suchośći pełna. 11 Z ćiebie wynidźie myślący przećiwko PANV złość / rozbieráiąc ná myśli występienie. 12 D To mówi PAN: Choćby doskonálymi byli / y ták więcéy było: ták też będą postrzyżeni / y przeminie: vtrapiłem ćię / y nie vtrapię ćię więcéy. 13 A teraz złamię laskę iego / z grzbietá twégo / y zwiąski twoie potárgam. 14 Y roskáże o tobie PAN / nie będą śiano z imieniem twoim więcéy: z domu Bogá twégo wygubię rycinę y licinę: położę grób twóy: boś iest nie poczćiwy. 15 Oto ná górach nogi opowiádáiącégo / y zwiástuiącégo pokóy:

proroctwo stráśné ná miásto Niniwen.

ábo, nieskwápny ná gniew.
ktory niewinnégo nie puśći bez karánia.

to iest, raz skarze ták do brze, że drugi nie będźie potrzebny.

Obietnicá wybáwieniá Zydów z niewoli Asyryiskiéy.
królu Sennácheribie.
ktoby był zwány synem twoim.
Ewányelia pokoiu.
Isa. 52. b 7.
Rzy: 10. b 11.

świec

świeć Judo święta twoie / á oddaway śluby twoie: bo nie przyda więcey áby przeszedł po tobie "Beliál: wszytek zginął.

"niezbożny Assyriyczyk.

Náhum wykłáda się pociechá ábo pocieszyciel. Ten pisze o gniewie Bożym / y o ciężkiey pomście nád miástem Niniwe / które ácz się było ná kazánie Jonásá proroká polepszyło / wszákże potym w większe grzechy wpádło. Był Náhum predko po Micheaszu / zá czásu Królá Ezechiaszá / gdy iuż Izráel był w niewoli Assyriyczyków.

ROZDZIAŁ II.

Zburzenie miástá Niniwe przez Cháldeyczyki opisuie.

1 A Wrzciągnął ktoryby rozpraszał przed tobą / ktoryby strzegł oblężenia: przypátrz się drodze / posil biodrá / 2 vmocni siłe bárzo. "Bo oddał PAN "pyche Jákobowe / iáko pyche Izráelowe / bo ie pustoszyciele rozrzucili / y látorośle ich popsowáli. 3 "Tarcz mocarzów iego ognista / mężowie woyská w szárłacie: ogniste lece wozu w dźień przygotowánia iego / á woźnice 4 B vspieni są. "Ná drogách "zátrwożeni są: poczwórne zstárły się / ná vlicách pozor ich iáko pochodnie / iáko błyskáwice y tám y sám biegáiące. 5 "Wspomni ná mocárze swoie / vpádną ná drogách swoich: predko wskoczą ná mury iego / y zgotowány 6 będźie dászek. "Brámy rzek są otworzone / á zbor do ziemie rozwálony. 7 "Y "żołnierz" poymány "záwiedźiony iest: á służebnice "iego" prowádzono 8 C wzdycháiące iáko gołębice / szemrzące w sercách swoich. "A Niniwe iáko sádzawká wod "wody iego": ále sámi vćiekli: Stoyćie / stoyćie / á nie- 9 máß ktoby się wroćił. "Rozchwyćcie srebro / rozchwyćcie złoto / á niemász końcá bogáctwom ze wszytkich 10 naczyniách pożądánych. "Rozmiotáne iest y rozerwáne / y rozdrápáne: á serce struchláłe / y zemdlenie kolan / y zwątlenie we wszytkich nérkách: á twarzy wszytkich iáko okopcenie gárn- 11 D cá. "Gdźie iest mieszkánie lwow / y pástwiská szczeniąt lwich / do ktorego szedł lew / ábi tám wszedł / szczenie lwie / 12 á niemász ktoby przestrászył? "Lew náchwytał dostátecznie szczenietom swym / y nábił lwicom swym / á nápełnił łupem iáskinie swoie / á łożysko swe wydártkiem. 13 "Owo ia ná ćie / mowi PAN zastępow / y podpale áż do dymu poczworne twoie / á lwietá twoie pożrze miecz: y wykorzenie z ziemie łup twoy / y nie będźie więcey słyszeć głosu posłow twoich.

"którą się pysznił Sennácheryb nád Iudą.

"ábo, pomieszáli się. H.

"Husábá. H. Krolowa. "záwiedźiona. H.

"iey. H.

"ábo, od(dawnych) dni iego. H.

Vrąga pysze y okrucieństwu Assyriyczyków.

ROZDZ. III.

Ieszcze szerzey spustoszenie Niniwe opisuie. Eze.24.b 9. Hab. 2. c. 11.

1 A Jádá miásto krwáwe / wszytko kłamstwá szárpániny pełne: nie 2 odeydźie z ciebie łup. "Głos biczá / y głos pędu kołá / y koniá rzącego / y poczwórnego wozá wskok bieżącego / y ieźdnego wsiádá- 3 iącego: "y mieczá błyskáiącego / y oszczepá łśniącego / y mnostwá pobitégo / y vpadku ciężkiego: y niemász końcá trupow / y legą ná ciáłách swo- 4 ich. "Dla mnostwá wszeteczeństw nierządnice piekney á wdźięczney / á máiącey czáry / ktora "przedáłá narody wszeteczeństwy swémi / á fámilie czá- 5 B rámi swémi. "Owo ia do ciebie / mowi PAN zastępow / y odkryie "sromo- 6 te twoie przed oblicżem twoim / y vkaże narodom nágość twoie / á krolestwom háńbe twoie. "Y wyrzucę ná ćie obrzydłości / y zelże ćie / y dam 7 ćie ná przykład. "A będźie káżdy kto ćie vyrzy / odskoczy od ciebie / y rzecze: Spustoszono iest Niniwe / "kto nád tobą chwiać głową będźie? Zkąd mam szukáć pocieszyćielá tobie? 8 "Izális lepsze nád Alexándrią ludną / ktora mieszká ná rzekách? wody około niey: ktorey bogáctwá morze: á 9 wody mury iey. "Murzyńska ziemiá mocą iey / y Ægypt / á niemász końcá: Afriká / y Lybiánie / byli ná pomoc 10 C twoie. "Lecz y oná w záprowádzenie w niewolą záwiedźiona iest: dźieći iey porozstrącáne są ná początku wszech drog / á o szláchcice iey miotáli los / á wszyscy przedni pánowie iey o- 11 kowáni są w pętách. "A ták y ty vpi-

"zniewoliłá. Isa. 47. a 3. "podołki twoie ná twarz twoię. H.

"kto go żáłowáć będźie. Hebrá.

á bedźieß wzgárdzona: y ty ßukáć bedźieß rátunku od nieprzyiaciela. [12] Wßytkié zamki twoie/ iáko figowé drzewo z niedoźrzáłémi figámi swémi: ktoré ieśli zátrzesioné bedą/ pádną w gebe iedzącégo. [13] Oto lud twóy niewiásty w pośrzodku ćiebie: nieprzyiaciolom twoim otworem otworzoné bedą bramy źiemie twéy / pożrze ogień záwory twoie. [14] Náczerpay sobie wody dla obleżenia / buduy obrony twoie: wnidź do błotá/ á dépc/ depcąc trzymay cegle. [15] Tám cie pożrze ogień/ zginieß mieczem/ pożrze cie iáko chrząscz: zgromadź sie iáko chrząscz: rozmnóż sie iák ßáráńcza. [16] Więcejes vczyniłá kupiectw twoich niż ieſt gwiazd niebieskich: chrząscz rozßérzył sie y vleciał. [17] Stróżowie twoi iák ßáráńcza: á "málutcy twoi iáko ßáráńcza ßáráńczéy/ ktoré siádáią ná płoćie czásu źimná: słońce wzeßło y odlećiáły / y nieznáć było mieysca ich kedy były. [18] Zdrzymáli sie pásté rze twoi królu Assur: bedą pogrzebioné kśiążetá twoie: krył sie lud twóy po górách/ á niémáß ktoby zgromádźił. [19] Nie ieſt táyné skruszenie twoie/ bárzo zła ieſt ráná twoiá: wßyscy ktorzy słyßeli słuch twóy/ "klásкáli reką nád tobą. [20] Bo ná kogo nieprzychodźiłá złość twoiá záwżdy?

"ábo, kśiążetá twoie. H.

"rádowáli sie z tégo Hebrá

PROROCTWO HABAKVK.

ROZDZIAL I.

Vskarża sie prorok że źli prześládu ią dobré.

[1] A

Rzemie które widźiał Hábákuk prorok. [2] Dokądże PANIE wołáć bede/ á nie wysłuchaß? krzyczeć bede k tobie gwałt ćierpiąc/ á nie wybáwiß? [3] Przeczżeś mi vkazał nieprawość/ y pracą/ pátrzyć ná łup / y niesprawiedliwość przedemną / y ostał sie sąd "y sprzećiwieństwo poteżnieyßé. [4] Dla tego podrápan ieſt zakon / y nie przyßedł áż do końcá sąd/ iż niezbożny przemaga przećiw sprawiedliwému / dla tego wychodźi sąd przewrotny. [5] "Poyźrzyćie miedzy narody/ á przypátrzćie sie/ dźiwuyćie sie / á zdumieyćie sie: bo B "sie ostał vczynek" zá dni wáßych/ ktorému żaden wierzyć nie bedźie/ gdy ji bedą powiádáć. [6] Bo oto ia wzbudzę Cháldeyczyki/ naród gorzki á predki / idący po ßérokośći źiemie/ áby posiadł mießkánia nie swoie. [7] Stráßny y ogromny ieſt: od niego sáméğ sąd / y brzemie iego wynidźie. [8] Lżéyßé niż "Párdowie konie iego / á predßy niż C wilcy z wieczorá: rozbieżą sie iezdni iego: bo iezdni iego z dáleká przidą / látáć bedą iáko orzeł kwápiący sie ku iedzeniu. [9] Wßytcy ná łupieſtwo przydą / twarzy ich wiátr pálący: y zgromádźi iáko piasek poimánié. [10] A ten z królów tryumphy czynić bedźie / á tyránnowie błaznámi v niego bedą. Ten sie bedźie śmiał z káżdégo zamku / y vsypie wał y weźmie ji. [11] Tedy sie odmieni duch/ y przeminie/ y vpádnie. Táć ieſt moc iego Bogá iego. [12] Izaliś nie ty od początku PANIE D Boże móy/ świety móy/ á nie vmrzemy? PANIE ná sąd postáwiłeś go: y mocnégo ábyś skarał/ vgruntowałeś go. [13] Czysté są oczy twoie ábyś nie pátrzył ná złé / á pátrzyć ná nieprawość nie bedźieß mógł. Przeczże pátrzyß ná nieprawość czyniącé/ á milczyß gdy niezbożny pożéra sprawiedliwßégo niż sam? [14] A vczyniß ludźie iáko ryby morskié/ y iáko płaz nie máiący wódzá. [15] Wßytko wedą podniósł/ wyćiągnął ie niewodem swoim / y zgromádźił w sieć swoie. [16] Dla tego sie weselić y rádowáć bedźie. [17] dla tego bedźie ofiárował niewodowi swemu / y vczyni ofiáre śieći swéy: bo przez té vtył dział iego / y pokarm iego wyborny. [18] Dla tego tedy rozßérzył niewód swóy / á záwżdy zábiiáć narodów nie przepuśći.

"ábo, y sprzećiwnik poteżnieyßy. H. Dźie. 13. f. 31.

"vczynie vczynek. H.

Cháldeyczyki Bóg wzbudźił ná skaránie swoich.

"iáko rysiowie.

Znowu sie uskarża że źli przemagáią.

Habákuk wykłáda śie/ obłápiáiący ábo zápaśnik. Ten o zburzeniu miástá świętego/ y o skaràniu Cháldeyczykow/ y o Pánu Chrystuśie prorokuie. Iáko tedy Náhum prorokował o skaràniu Aſsyriyczykow/ktorzy dźieśieć pokolenia Zydowskiego w niewolą zábráli przez krolá swego Sálmánásárá: ták Habákuk prorokuie o skaràniu Bábilończykow/ ktorzy ostátek Zydowstwá/ to iest krolestwo Judzkie spustoszyli/y w niewolą záwiedli do Bábilonu przez krolá Nábuchodonozorá. Y dla tego iáko Náhum w proroctwie swoim był strászny nie obiecuiąc poćiechy/ tákże też y Habákuk/ iż obá prorokuią przećiw pogánom. Aczkolwiek Habákuk ná końcu modli śie prorokuiąc o przyszćiu Messyaszá.

ROZDZ. II.

Odpowiedź ná przeszłe uskarżánie.

1 A Ná strażey moiey stać będę/ y zástánowię śię ná zamku: á przypátrzę śię żebym wyyrzał co mi rzeką/ y co mam odpowiedźieć strofuiącemu mię. 2 Y odpowiedźiał mi PAN/ y rzekł: Nápiſz widzenie/ á wyłoż ie ná tablicách: żeby przebieżał kto ie czytáć będźie. 3 Bo ieszcze widzienie dáleko/ y vkáże śię ná końcu/ á nie skłáma. Jesliby ᶻodwłaczał/ oczekaway go: bo przychodząc przyydźie/ á nie zámieszká. 4 Oto kto niedowiárkiem iest/ nie będźie prostá duszá iego w nim sámym: ᵃá spráwiedliwy wiárą swą żyć będźie. 5 A iáko wino piiącego zdradza: ták będźie mąż pyszny/ á nie będźie ozdobiony: B ktory rozszerzył iáko piekło duszę swoie: á sam iest iáko śmierć/ y nie nápełnia śię: ᶻy zbierze do śiebie wszytkie narody/ á ᶻzgromádźi ku sobie wszytkie ludźie. 6 Izali nie ći wszyscy wezmą náń przypowieść/ y przysłowie ᶻzágadek o nim: y rzeką: Biádá temu kto rozmnaża nie swoie: dokądże? y obćiąża przećiw sobie gęste błoto? 7 Izali nie nagle powstáną ktorzy ćię kąsáć będą: y wzbudzeni będą szárpáiący ćię/ y będźiesz im ná łupiestwo? 8 Iześ ty łupił narody mnogie/ złupią ćię wszyscy ktorzy zostáną z narodow/ dla krwie człowieczey/ y dla krzywdy źiemie/ miástá/ y wszech mieszkáiących w nim. 9 Biádá ktory zgromadza łákomstwo złe domowi swemu/ áby było ná wysokośći gniazdo iego/ á mniemá że śie wybáwi z ręki złego. 10 C Myśliłeś záwstydzenie domowi twemu/ pośiekłeś narodow wiele/ y grzeszyłá duszá twoiá. 11 Bo kámień z śćiány wołáć będźie: á drzewo ktore miedzy spoieniem budowánia iest odpowie. 12 ᵃBiádá kto buduie miásto krwią/ á gotuie miásto nieprawośćią. 13 Izali to nie iest od PANA zastępow? Bo będą prácowáć ludźie w wielkim ogniu: á narodowie po prożnicy/ y vstáną. 14 Bo śie nápełni źiemiá/ áby poználi chwałę PANską/ iáko wody okrywáiące morze. 15 Biádá ktory dawa napoy przyiaćielowi swemu/ wpuszczáiąc żołć swoie/ y vpoiáiąc/ áby oglądał nágość iego. 16 D Nápełniłeś śie sromoty miásto sławy: piy też ty/ y vśni: ogárnie ćię kubek práwice PANskiey/ y wracánie sromotne nád chwałą twoią. 17 Abowiem nieprawość Libánu okryie ćię/ y spustoszeniem bydłá odstrászy ie dla krwie ludźi/ y krzywdy źiemie y miástá/ y wszech mieszkáiących w nim. 18 Co pomoże rycina/ że ji wyrzezał vczyniciel iego/ licina/ y obraz fałeczny? iż miał nádźieię w vczynku vczyniciel iego/ áby vczynił báłwany nieme. 19 Biádá ktory mowi drewnu: Ocuć śie: Wstań/ kámieniowi milczącemu. Izali ten náuczyć będźie mogł? Oto ten okryty iest złotem y srebrem: á duchá żadnego niemász wewnętrznośćiách ieg. 20 ᶻAle PAN w kośćiele swym świętym: niech milczy od oblicza iego wszytká źiemiá.

ᶻChristus, Messiasz, ktory ma przyść ᵃIo. 3. d 36. Rzym. 1. b 7. Gal. 3. b 11. Heb. 10. d 38.

Złych ludzi szczęśćie na świećie krotkie, a karánie bliskie

ᶻy zebrał H. ᶻzgromádźił H.

ᶻzátrudnione

Lákomstwo

ᵃEze. 24. b 9 Nah. 3. a 1.

Piiáństwo.

Psal. 10. b 4. niech śie kłania przed nim Hebrá. ᶻzá grzechy. Hebr.

Wiárá iáko vspráwiedliwia.

4 A spráwiedliwy wiárą swą żyć będźie.] Te słowá są kámieniem zgorszenia dźisieyszym heretykom/ nie żeby pismo złe było/ ále iż heretycy dobre pismo źle rozumieią/ choćiaż śie oni vczonymi w piśmie czynią/ ále sámi nie wiedzą co mowią. Chcą z tych słow koniecznie tego dowieść/ iż wiárá sámá vspráwiedliwia grzesznego. Ale ábo słow proroczkich nie rozumieią/ ábo ie chcąc y wiedząc fałszuią przydawáiąc czego prorok nie mowi: bo nie mowi prorok. sámá wiárá żyć będźie/ ále/ Wiárá żyć będźie/ nieprzydáiąc/ sámá. Y w tym iest wielka rożność: bo co tu prorok mowi/ zgadza śie ze wszytkim pismem: á co heretycy mowią/ iest przećiw pismu ś. Gdyż Apostoł ś. wykłádáiąc te słowá/ ták pisze do Gálát. 5. W Chrystuśie Jezuśie áni obrzezánie/ áni odrzezek nic nie wáży/ ále wiárá ktora

Nie sámá wiárá dáie żywot.

przez miłość dźiáła. Widźiß iáko tu wiáre sáme odrzuca/ ieśli iéy miłość nie bedźie przydána. Czytamy téż o Boiáźni Bożéy Eccle:1. Kto bez boiáźni iest nie może bydź vspráwiedliwiony. Przypo. 14. Boiaźn Páńska źrzodło żywotá. A ták nie sámá wiárá vspráwiedliwia/ y żywot dáie. Toż mówi o pokućie w Dźiei. 11. v. 18. 2. Cor. 7. v. 10. Ezech. 18. v. 21. y 27. Jeśli tedy y miłośćią/ y boiáźnia/ y pokutą/ człowiek żyie/ tedyć nie sámá wiárá vspráwiedliwia. Dźiwuie sie heretyk/ czemu wierze żywot y vspráwiedliwienié przypisuie/ ieśli sámá wiárá nie vspráwiedliwia? Ale kiedyby rozumiał/ nie dźiwowałby sie: bo dla tego pismo vspráwiedliwienié náße wierze przypisuie/ iż wiárá iest zbáwienia náßego poczatkiem y gruntem vspráwiedliwienia/ bo bez wiáry nie może sie nikt Pánu Bogu podobáć: á wßákże nie w sáméy wierze iest wßytko vspráwiedliwienié. Jáko ná przykład/ ázaż nie czytáia/ iż żywot przypisuia sercu/ Przyp. 4. Wßelką strażą záchoway serce swoie/ bo z niego żywot pochodźi. Jest to wźieto z podobieństwá żywotá ćielesnégo. ále ázaż może kto żyć bez głowy/ bez krwie/ bez wątroby/ y inßych przednieyßych członków? A przećie dobrze mówi: iż z niego żywot pochodźi: iż iest poczatkiem żywotá y poßledzéy vmiéra. Tákże téż y wiárá/ poczatkiem iest vspráwiedliwienia/ y iákoby serce nietákié w cnotách/ z którégo żywot przychodźi: wßákże tym sposobem ieśli inße cnoty bedą przydáné/ które do żywotá duchownégo są potrzebné. Czytay téż Rzym. 1. y 3. Gálát. 3.

MODLITWA HABAKVKA Proroká zá niewiádomosci.

zá grzéchy. Hebr.

ROZDZ. III.

Prośi áby sie przyßćie Christusá obiecánégo nie odwłoczyło dla ludzkich grzéchów.

1 A ANIE słyßałem słuch twóy/ y vlekłem sie.

2 PANIE dźieło twoie w pośrzodku lat ożywie:

W pośrzodku lat oznaymiß: gdy sie rozgniewaß/ wspómniß ná miłośierdźié.

*z Betlehem. *Selách. H.* Narodzenie Christusá.

3 Bóg od Południá przydźie: á świety z góry Phárán.*

Okryłá niebiosá chwałá iego/ á wysłáwiánia iego pełna iest ziemiá.

moc, zwyćięstwo przez krzyż. Smierć krzyżowa.

4 Bląsk iego iáko świátłość bedźie: rogi w ręku iego.

Tám iest zákryta moc iego: przed obliczem iego póydźie śmierć.

5 A wynidźie dyabeł przed nogámi iego. Stánął y rozmierzył ziemie.

6 Poyźrzał/ y rozwiązał narody: y skrußoné są góry wieku.

Wieczność Christusá. *Iż on będąc wieczny, raczył przyść do ludźi, áby ie od kupił. Hieron:*

Znizyły sie págorki świátá/ przed drógámi wieczności iego.

7 B Dla niepráwości widźiałem namioty Murzyńskié: ſtrwożą sie skóry ziemie Mádián.

O wtorym przyßćiu ná sąd.

8 Izali ná rzéki rozgniewałeś sie PANIE? ábo ná rzéki zapálczywość twoiá? ábo ná morze rozgniewánié twoie?

Który wśiedźieß ná konie twoie/ á poczwórné twoie zbáwienié.

Selách. H.

9 Wzbudzáiąc wzbudźiß łuk twóy/ przysięgi pokoleniam którés rzekł.*

10 Rzéki przerwieß ziemie: widźiáły ćie y boláły góry: nawáłność wód przeminęłá.

Wydáłá przepáść głos swóy: wysokość podniósłá rece swoie.

11 C Słońce y księżyc stáneły w mießkániu swoim/ w świátłości strzał twoich/ póydą w blásku błyskáiącéy sie włocznie twoiéy.

12 W zágniewániu podepceß źiemie/ w zapálczywości vczyniß zdumiáłé narody.

13 Wyßedłeś ná zbáwienié ludu twego: ná zbáwienié z Chrystusem twoim.

Zbiłeś głowę z domu niezbożnégo: obnáżyłeś grunt iego áż do ßyie.*

Selách. H.

14 Przekląłeś bertá iego/ głowe walecznikow iego/ przychodzących iáko wicher áby mie rozpróßyli.

Rádość ich iáko tego/ który pożéra vbogiégo w skrytości.

15 D Vczyniłeś w morzu dróge koniom twoim/ ná błocie wód wielkich.

16 Vsłyßałem/ á wzrußył sie żywot móy/ od głosu zádrżáły wárgi moie.

Niech wnidźie zgniłość w kośći moie/ á podemną niech sie zámnoży.

Abych odpoczął w dźień vtrapienia/ ábych wstąpił do ludu náßego przepásánégo.

17 Abowiém figá nie zákwitnie/ á nie bedźie owocow w winnicách.

Chybi.

Omyli robotá oliwy/ y polá nie dádzą żywności:

Odćięty bedźie z owczárniéy dźób: y nie bedźie skotu v żłobów.

18 A ia bede sie w PANV rádował/ y bede sie weselił w Bogu Jezusie moim.

zbáwićielu G. C.

19 Bóg PAN iest moc moiá: y po-

ſtáwi iáko ieleń nogi moie. A po wyſokośćiách moich poprowádźi mie ᶻzwyćiężcá pſálmy ſpiewáiącego.

ᶻzwyćiężcy. H.

PROROCTWO SOPHONIASZA.

ROZDZIAŁ I.

Spuſtoſzenie ludzkiey źie mie prorokuie.

1 A SŁOwo PANſkie które ſie ſtáło do Sophoniaſzá ſyná Chus/ ſyná Godoliaſzá/ ſyná Amáriaſzá/ ſyná Ezeciaſzá/ zá dni Joziaſzá/ ſyná Ammon królá Judzkiego. 2 ᵃZbieráiąc zbiorę wſzytko z oblicza źiemie/ mówi PAN. 3 Zbieráiąc człowieká y bydle/ zbieráiąc ptáſtwo powietrzné/ y ryby morſkié: á ᵇvpadki będą niezbożnych: y wytrácę ludźie z oblicza źiemie/ mówi PAn. 4 A wyćiągnę rękę moię ná Judę/ y ná wſzytkié mieſzkáiącé w Jeruzálem: y wytrácę z mieyſcá tegó oſtátki Báál/ y imioná ᶜMiniſtrów z kápłany. 5 B A té którzy ſie kłániáią ná dáchách ᵈwoyſku niebieſkiému/ á kłániáią ſie/ y przyśięgáią ná PANA/ y przyśięgáią ná ᵉMelchom. 6 A którzy ſie odwrácáią od tyłu PANſkiego/ y którzy nie ſzukáli PANA/ y nie pytáli ſie o nim. 7 ᶠMilczćie przed obliczem PANA Bogá: bo bliſko ieſt dźień PANſki/ bo zgotował PAN ᵍofiárę/ poświęćił wezwáné ſwoie. 8 A będźie: W dźień ofiáry PANſkiey ʰnáwiedzę kśiążętá y ſyny królewſkié/ y wſzytkié którzy ſie oblekli w odźienie cudzoźiemſkié. 9 A náwiedzę káżdégo który hárdźie wchodźi ⁱná próg onégo dniá: którzy nápełniáią dóm Páná Bogá ſwego nieprawośćią y zdrádą. 10 C A będźie onégo dniá/ mówi PAN/ głos wołánia od bramy rybnéy/ á wyćié od Wtórey/ y ſkruſzenié wielkié od págórków. 11 Wyyćie obywátele ᵏStepy: ˡvmilkł wſzytek lud Chánáán/ wytráceni ſą wſzytcy ᵐvwinieni w ſrébro. 12 A będźie czáſu onégo: będę ſzperał Jeruzálem z świécámi. A náwiedzę męże ⁿktórzy polgnęli w drożdżách ſwoich: którzy mówią w ſercách ſwoich: Nie vczyni Pan dobrze: y nie vczyni źle. 13 A będźie moc ich rozchwycenié/ á domy ich ná puſtki: y zbudują domy/ á nie będą mieſzkáć: y náſádzą winnice/ á nie będą pić winá ich. 14 D Bliſko ieſt dźień PANſki wielki/ bliſko ieſt y śpieſzny bárzo: głos dniá PANſkiego gorzki/ będźie tám vtrapion mężny. 15 Dźień gniewu/ dźień on/ dźień vtrapienia y vćiſku: dźień nieſczęśćia y nędze/ dźień ćiemnośći y mroku: dźień chmury y wichru/ 16 dźień trąby y krzyku ná miáſtá obronné/ y ná ᵒwęgły wyſokie. 17 A vtrapię ludźie/ y będą chodźić iáko ślepi/ bo zgrzéſzyli PANV/ y będźie wylaná krew ich iáko źiemiá/ á ćiáłá ich iáko gnóy. 18 Ale y ſrébro ich/ y złoto ich/ nie będźie ich mogło wybáwić w dźień gniewu PANſkiego: ᵖw ogniu rzewniwośći iego pożártá będźie wſzytká źiemiá: bo dokonánié z prędkośćią vczyni wſzytkim mieſzkáiącym ná źiemi.

ᵃto ieſt, trácąc wytrácę. H.
ᵇpoupadáią niezbożni.
ᶜábo, ſtróże zborów.
ᵈgwiazdóm niebieſkim. Hebrá.
ᵉkrólá ſwégo. Hiále ták zwáli Bálwáná.
ᶠto ieſt, bóyćie ſie Páná Hebr.
ᵍrzéź, pobićie Zydów. pokarm Hebr.
ⁱná próg kośćielny ábo który ſkacze przez próg pogáńſkim obyczáiem.
ᵏMáchthes. H.
ˡábo, wyśieczón ieſt.
ᵐktórzy nośili ſrébro. H.
ⁿábo od poczywáiące ná. H
Amos. 5. c. 11
Figurá ſądu Bożégo oſtátniégo.
Ier. 30. a 7. Ioe l. 2. c. 11. Amos 5. c. 18.
ᵒto ieſt, przełożeni ábo przedniéyſzy miáſtá. czytay ſtr. 20.
Eze. 7. c. 18
ᵖNiżéy 3. b. 8

Sophoniaſz wykłada ſie ſkryty Páńſki. Ten o ſądźie Bożym ná Zydy y ná pogány/ y o rozmnożeniu kośćiołá prorokuie.

Miniſtrowie nie ſą kápłani.

4 Y imioná Miniſtrów] Ofiárowniki Bálwanów w Zydowſkim nie zowie kápłany/ ále Chemárim/ co znaczy/ pomieſzáć/ ábo záwichłáć y brzmieć/ ztąd że rzeczeni Chemárim/ iż zá nátchnienim ſzátáńſkim głowáśiem pomieſzáli y ſłowy záwikłánémi wołáli. Jáko tedy w Zydowſkim nie chćiał ich názwáć kápłány/ ták też y w łáćińſkim rozumiał że niegodni byli/ áby ie zwał kápłany/ ále ie názwał Aedituos, to ieſt/ ſługámi/ ábo ſtróżámi zboru Báálowégo: á ponáſzemu Miniſtrámi/ bo ták śie zowią ći wſzyſcy którzy nie będąc kápłany/ w zborách heretyckich ſłużą. tóż mas Oſee 10. v. 5.

Ná práktykarze.

5 Którzy ſie kłániáią ná dáchách woyſku niebieſkiému] Woyſkiem niebieſkim zowie gwiazdy rozłożoné iáko woyſko: tym ſie kłániáią owi Aſtrologowie/ którzy ſczęśćia y nieſczęśćia ludzkié z gwiazd przepowiádáią/ y o

złodziejach ábo škodách ludzkich wróżą / rozmáitych zábobonów ludzi vczac. Ci wßyscy y ktorzy im wierzą / kłániáią sie woysku niebieskiému / bo wßytkie swoie spráwy gwiazdámi rządzą y ná nich sczęście swoie záwießáią. Hieronym.

ROZDZIAŁ. II.

Nápominá lud ku pokućie.

1 A Zeydźcie sie / zgromádźćie sie narodźie niemiły. 2 Piérwéy niż roskazánie vrodźi dźień iáko proch miiáiący / piérwéy niż przydźie ná was gniew zápálczywośći PAńskiéy / piérwéy niż przydźie ná was dźień rozgniewánia PAńskiég. 3 Szukaycie PANA wßyscy ćiśi ziemscy / ᶻktórzyśćie sąd iég czynili / ßukaycie spráwiedliwośći / ßukaycie ćichośći: ieśli iáko sie skryiecie w dźień zápálczywośći PAńskiéy. 4 Bo Gázá zepsowána będźie / y Astálon ná pustki / Azoth w Południe wyrzucą / y Akkáron wykorzenion będźie. 5 Biádá ktorzy mießkaćie ná ßnurze morskim / narodźie ᶻwytracáiący ᶻ: słowo PAńskié ná was Chánáánie źiemio Philistymska / y wytráce ćie ták iż nie B będźie obywátelá. 6 A będźie ßnur morski odpoczynieniem pásterzów y oborámi bydłá. 7 A będźie ßnur tego ktory zostánie z domu Judá / tám sie páść będą / w domiéch Astálona / w wieczór będą odpoczywáć: bo ie ᶻnáwiedźi PAN Bóg ich / y odwróći poymáńce ich. 8 Słyßałem vrągánie Moáb / y ᶻbluźnierstwá synów Am-C mon / ktoré ná oczy wyrzucáli ludowi memu / y ᶻrozwielmożyli sie nád gránicámi ich. 9 Przeto żywe ia / mówi PAN zastępów Bóg Izráelów / że Moáb iáko Sodomá będźie / á synowie Ammon iáko Gomorrá / suchośćią ćiérnia / y gromádámi soli / á pustynią áż ná wieki: ostátek ludu mego rozchwycą ie / á ostátek narodu mego 10 posiędą ie. To ie potka zá pychę ich: że bluźnili ᶻy wielmożyli sie ná lud 11 PANA zastępów. Stráßny PAN ná nie / y zniscży wßytkié Bogi źiemie: á będą sie mu kłániáć ᶻmężowie z mieysca swego / wßytkié wyspy narodów. 12 D Lecz y wy Murzynowie mieczem 13 moim pobići będźiecie. A wyćiągnie rękę swą ná Północy / á zátráći Assur: y obróći ᶻŚliczną w pustynią / y 14 w bezdrożną / y iáko pustynią. A będą légáć w posrzodku iéy stádá / wßytkié zwierzętá narodów: y bąk / y ież / ná progách ich będą mießkáć: głos śpiewáiącégo w oknie / ᶻkruk ná 15 próżniku / ᶻbo zwątle mocięg ᶻ. To ćiest miásto sławné mießkáiące w bespiecżenstwie: ktoré mówiło w sercu swoim: Jam iest / á oprócz mnie niemáß więcéy innégo: iáko sie stáło pustynią legowiskó bestiiéy: káżdy ktory przechodźi przez nie / ßykáć będźie / y macháć reką swoią.

Prorokuie przećiw Philistinczykóm.
ᶻKeretyki. H zkąd Keretowie y Phetetowie.
ᶻktórzyśćie strzegli przykazánia iego Hieron.
ᶻPoćieszy. Przećiw Moábitóm.
ᶻłáiánia.
ᶻhárdźie mówili przećiw gránicam ich Hebrá.
ᶻhárdźie mówili.
Przećiw Murzynóm y Asſyriyczykóm. ᶻNiniwenę. H.
ᶻIza.34.c.11.
ᶻzburzenie. H.
ᶻbo Cedrzyne (nieprzyiaćiel) obnáży H.

5 *Ktorzy mießkaćie ná ßnurze pomorskim, narodźie wytracaiący*] Jowie ßnurem kráine pomorską / iż przed tym ßnurámi dźielono źiemie. Jest to Pálestyná ktora długa byłá ále wązka / y przednieyßé miástá nád morzem leżáły. Tenże narod Pálestynów ábo Philistinów zwano po żydowsku Cerethim / to iest / wytrácáiącym / ábo zábiiáiącym / dla tego / iż byli okrutnymi. Czytay 2. Krol: 15.

6 *Y będźie ßnur morski odpoczynieniem*] To iest / będźie kráiná pomorska Pálestynom mießkániem pásterzóm: Bo Pálestynowie bárzo nienawidźieli Żydów / y pomagáli przećiwko nim Chaldeyczykóm: dla tego im prorok groźi / iż tákże mieli bydź spustoßeni od Chaldeyczyków: á po zwróceniu żydów z Bábilonu / Pálestyná miáłá bydź mießkániem Żydów / y bydłá swoie tám páść mieli: iáko sie to wypełniło maß Ezech:25. Iere:47. Hier: lib: 5. in Isa. c. 23.

Pálestyná nád morzem.

11 *Mężowie z mieyscá swego*] W żydowskim iest / Mąż z mieyscá swego / gdźie Mąż według zwyczáiu iezyká żydowskiégo / znácży káżdégo człowieká. iákoby rzekł / ludźie rozmáitych narodów będą chwalić Bogá káżdy w kráinie swoiéy. To iest / nietylko w sámym kośćiele Jerozolimskim będźie chwalony / iáko to Żydowie mniemáli / áni w sámym żydowstwie / ále we wßytkich narodách wßędy będą kośćioły / w ktorych będą chwalić Bogá.

Po wßytkich narodách chwalá Boża

ROZDZIAŁ III.

1 A Biádá drażnićielko á odkupioné miáſto / "gołebico'. 2 Nie ſłuchálo głoſu/ y nie przyieło ćwiczenia/ w PANV nie vfáło/ do Bogá ſie ſweg nie przybliżáło. 3 "Książetá ieg wpośrzód iego iáko lwi ryczący/ ſedźiowie iego wilcy w wieczór/ nie zoſtáwiáli do zaránia. 4 Prorocy iego wśćiekli/ meżowie zdrádliwi/ kápłani ieg ſplugáwili świetynią/ nieſpráwiedliwie czynili przećiw zakonowi. 5 PAn ſpráwiedliwy w pośrzodku ieg nie vczyni nieprawośći: "ráno ráno ſąd ſwóy wyda ná świátło / á nie zátái ſie: á nieprawy nie znał wſtydu. 6 Wytráciłem narody/ y rozwáliły ſie węgły ich: ſpuſtoſzyłem vlice ich / gdyż niémáß ktoby po nich chodził: ſpuſtoßáły miáſtá ich/ że nie zoſtáło człowieká/ áni żadnégo obywátelá. 7 B Mówiłem: wżdy ſie mnie bać bedźieß / przyimieß ćwiczenie / y nie zginie mießkánié iego / dla tego wßytkieg czymem ji náwiedźił: wßákże "ráno wſtawßy pokáźili wßytkié myśli ſwoie. 8 "Przeto poczekay mie / mówi PAN / w dźień powſtánia mego ná przyßły czás / bo ſąd móy ábych zgromádźił narody / y zebrał króleſtwá: y wylał ná nie rozgniewánié moie / wßytek gniew zápálczywośći/ "bo ogniem rzewniwośći moiéy pożárta bedźie wßytká źiemiá. 9 Bo ná ten czás przywróce ludźióm wárge wybráną / áby wzywáli wßyſcy w imie PANſkié/ á ſłużyli mu "rámieniem iednym. 10 Zá rzekámi Murzyńſkiéy źiemie / ztámtąd nabożni moi/ "Synowie' rozpróßonych 11 moich przynioſą mi dar. 11 W on dźién nie bedźieß ſie wſtydźić zá wßytkié wynálaſki twoie / którémiś grzéßyło przećiw mnie: C bo tedy odéyme z pośrzodku ćiebie "hárdźie mówiącé pychy twoiéy'/ á iuż nie przydaß podnośić ſie wiecéy ná górze świetéy moiéy. 12 "A zoſtáwie w pośrzodku ćiebie lud vbogi y nedzny: á bedą mieć nádźieie w imieniu PANſkim. 13 Oſtátki Izráelá nie bedą czynić nieprawośći/ áni mówić kłamſtwá / y nie naydźie ſie w vſtách ich iezyk zdrádliwy: bo oni páść ſie bedą y leżeć / á nie bedźie ktoby przeſtráßył. 14 "Chwal' córko Siońſka: wykrzykay Izráelu / weſel ſie y ráduy ſie ze wßégo ſercá córko Ieruzálem. 15 Odiął PAN "ſąd twóy/ odwróćił nieprzyiaćioły twoie: królem Izráelſkim PAN w pośrzodku ćiebie/ nie bedźieß ſie bać złego wiecéy. 16 Onégo dniá rzeką Ieruzálem: Nie bóy ſie: á Sionowi: niech nie oſłábiáią rece twoie. 17 D PAN Bóg twóy w pośrzodku ćiebie mocny / on zbáwi: rozweſeli ſie z ćiebie rádośćią/ "milczeć bedźie' w miłośći ſwéy / rádowáć ſie bedźie z ćiebie "w chwale'. 18 * Plotki / którzy od zakonu byli odſtąpili zgromádze/ bo z ćiebie byli / ábyś wiecéy z nich niemiał vrągánia. 19 Oto ia pobiie wßytkié / którzy ćie trapili ná on czás/ y zbáwie "chromiącą / y te która byłá wyrzucona przywiode: y vczynie ie ná chwałe / ná ſławe we wßytkiéy źiemi zelżywośći ich. 20 Onégo czáſu którégo was przywiode / y onégo czáſu którégo was zgromádze: bo was dam ná chwałe / y ná ſławe v wßéch narodów źiemſkich/ gdy wróce poymánié wáßé przed oczymá wáßémi / mówi PAN.

"to ieſt, głupia.
Strofuie Ierozolimczyki á zwłaſczá przełożoné.
"Ezech. 22. f. 27. Mich. 3. d. 18

"bárzo prędko Hebrá.

"prędko Hebr
"słowá ſą Chriſtuſowé iákoby rzékł, dniá zmartwywſtánia mégo ſkarzę ćię przez Rzymiány.
"wys. 1. d. 18.

Swietobliwość chrześcian zá czáſu Apoſtołów.
"podiárzmem iednym. Hebr
"Corká. H.

"wynioſłe mi ſtrze zktorych eś ſie pyßniłá
"tácy byli Apoſtołowie y vczniowiéich

"hucz wykrzykay. H.
Rozmnożenie kośćiołá Chrześćián ſkiego.
"kaźn twoię.

"vſpokoi ſie.
"z wykrzykániem. H.
"grzeßné y nikczemné.

"Synágogę.

8 *W dźién powſtánia mego.*] Ztąd áż do końcá tego proroká / ieſt proroctwo o Pánu Chryſtuśie / y zmartwychwſtániu iego: które ácz Żydźi ták nowi iáko y ſtárzy rozmáićie wywracáią / wßákże náßy Doktorowie świeći/ ztąd potwiérdzáią zmartwywſtánia Páná Chriſtuſowégo/ y wezwánia pogan do wiáry: bo tu groźi Żydóm iż zá złośći ich miał ie po zmartwywſtániu ſwoim ſkáráć/ co ſie ſſtáło ná ten czás/ kiedy Tytus y Veſpáſianus zburzyli Ieruzálem / y Żydy roſproßyli. Euſeb. lib. 2. de Demonſtr: Euangel. Demonſtratione 17. Auguſt. 18 de Ciuit. c. 33.

18 *Plotki którzy od zakonu byli odſtąpili.*] Co tu plotkámi zowie / rozmáićie to. inßy przekłádáią / niewiedząc ſámi co znáczy. Ale ſie ſám Hieronim wykłáda / który powiáda iż y ſłowo Żydowſkié tákże czytáią iáko y łáćińſkié [illegible] Nugæ, y dla tego tákże zoſtáwił Hieronim to ſłowo / które téż właſnie znáczy plotki/ iáko káżdy który rozumie po łáćinie oſądźić może/ tákże y w Żydowſkim znáczy rzecz podłą y nikczemną.

PROROCTWO AGGÆVSZA.

ROZDZIAŁ I.

Strofuie Zydy że budowánie kośćiołá odkłádáli. 1. Esd. 6. a 1.

1 A Roku wtórég Dáriuszá królá/ mieśiącá szóstég/ piérwszég dniá miesiącá/ zstáło sie słowo PAńskie w rece Aggeuszá proroká do Zorobábelá syná Sáláthiel/ kśiążećiá Judzkiego/ y do [a]Jezuszá syná Josedek kápłaná wielkiégo/ mówiąc: 2 [b]To mówi PAN zastępów/ rzekąc: Lud ten mówi/ Jeszcze czás nie przyszedł budowánia domu PAńskié[o]. 3 Y zstáło sie słowo w rece Aggeuszá proroká/ mówiąc: 4 Jzali wam iest czás mieszkáć w domiéch z ozdobnémi słupámi/ á dóm ten pusty? 5 A teraz to mówi PAN zastępów: B Położćie sercá wászé ná [c]drógi wászé. 6 Siáliśćie wielé/ á zwieźliśćie máło/ iedliśćie/ á nie náiedliśćie sie: piliśćie/ á nie nápiliśćie sie: okryliśćie sie/ á nie zágrzaliśćie sie: á kto zyski zbiérał/ kładł ie w dźiuráwy mieszek. 7 To mówi PAN zastępów: Położćie sercá wászé ná drógi wászé. 8 Wstąpćie ná góre/ náwoźćie drzewá/ y zbuduyćie dóm/ á będźie mi przyiemny/ y rozsławie sie/ mówi PAN. 9 [d]Pátrzyliśćie ná wiecéy/ á oto stáło sie mniéy/ y wnieśliśćie do domu/ y [e]rozdmuchnąłem ie: Dla któréy przyczyny/ mówi PAN zastępów: C Iż dóm móy iest pusty/ á wy sie śpieszyćie káżdy do domu swégo. 10 Dla tego nád wámi zákazano niebiosam/ áby nie dawáły rosy/ y zákazano ziemi/ áby nie dawálá urodzáiu swégo: 11 y przyzwałem suchośći ná ziemie/ y ná góry/ y ná pszenice/ y ná wino/ y ná oliwe/ y cokolwiek rodźi ziemiá/ y ná ludźie/ y ná bydło/ y ná wszytkę prace reczną. 12 Y vsłyszał Zorobábel syn Sáláthiel/ y Jezus syn Josedeków kápłan wielki/ y wszytek ostátek ludu głos PANA Bogá swégo/ D y słowá Aggeuszá proroká/ iáko posłał go PAN [f]ich do nich/ y bał sie lud [g]od oblicza PAńskiégo. 13 Y rzekł Aggeusz poseł PAński/ z posłów PAńskich do ludu/ mówiąc: Ja iestem z wámi/ mówi PAN. 14 Y wzbudźił PAN duchá Zorobábel syná Sáláthiel/ kśiążećiá Judzkiégo/ y duchá [h]Jezuszá syná Josedek kápłaná wielkiégo/ y duchá innych ze wszégo ludu: y weszli/ y czynili dźieło w domu PANA zastępów Bogá swégo.

[a] Iosuego. H.

Strofuie Zydy że budowánie kośćiołá odkłádáli.

[c] spráwy. Hebrá. Plagi rozmáyte dla zániedbánia kośćiołá. Deut. 28. d. 38. Mich. 6. c. 15

[d] spodźiewáliśćie sie wiecéy

[e] rozproszył.

Przełożeni świeći y duchowni poczynáią zákłádáć kośćioł.

[f] H.

[g] Páná Hebr.

[h] Iosuego. H

Aggeusz wykłáda sie Vćieszny/ Ten náwrócone z niewoléy Bábilońskiéy Zydy/ do budowánia kośćiołá y nápráwienia miásto vpomina. Y przyszćié Mesiaszá do tego wtórégo/ nowo zbudowánégo kośćiołá obiecuie. Ten Aggeusz był przed przyszćiém Páná Christusowym lat 519. po Sophoniaszu proroku lat 150.

ROZDZ. II.

[a] Tego dniá poczęli gotowáć máteryią.

[b] tego záłożyli fundámentá.

1 A [a]Dwudźiestégo y czwartég dniá mieśiącá/ w szóstym mieśiącu/ wtóré[o] roku Dáriuszá królá. 2 [b]Siódmé[o] mieśiącá/ dwudźiestégo y piérwszégo dniá mieśiącá/ zstáło sie słowo PAńskié w rece Aggeuszá proroká/ mówiąc: 3 Mów do Zorobábelá syná Sáláthiel kśiążećiá Judzkiégo/ y do Jezuszá syná Josedek kápłaná wielkiégo/ y do innych z ludu/ rzekąc: 4 Kto sie miedzy wámi został/ który widźiał dóm ten w ozdobie iego piérwszéy? á teraz co sie wam ten widźi? Jzali nie ták iest iákoby nie był w oczách wászych? 5 A teraz zmocni sie Zorobábel/ mówi PAN: y zmocni sie też Jezu synu Josedek kápłanie wielki/ y zmocni sie wszytek ludu ziemie/ mówi Bóg zastępów: á czyńćie (bo ia iestem z wámi/ mówi PAN zastępów.)

Prorokuie że kośćioł pośledni miał być chwalebniéyszy dla przyśćia Christusowégo niźli pierwszy.

6 [r] słowo którém postánowił z wámi/ gdyśćie wychodźili z ziemie Aegyptskiéy: á duch móy będźie w pośrzodku was/ nie bóyćie sie. 7 [s] Bo to mówi PAN zastępów: [t] Jeszcze iedná máła chwilá iest/ á ia poruszę niebo/ y ziemię/ y morze/ y sucho. 8 [u] A poruszę wszytkie narody: A PRZYDZIE POZADANY wszem narodóm/ y nápełnię dóm ten [x] chwałą/ mówi PAN zastępów. 9 [y] Moie iest srébro/ y moie iest złoto/ mówi PAN zastępów. 10 [z] Większa będźie chwałá domu tego pośledniego/ niż pierwszego/ mówi PAN zastępów. A ná tym mieyscu dam pokóy/ mówi PAN zastępów. 11 [a] Dwudźiestégo y czwartégo dniá dźiewiątégo miesiącá/ roku wtórégo Dáriuszá królá: stało sie słowo PANskie do Aggeuszá proroká/ mówiąc: 12 [b] To mówi PAN zastępów: Pytay kápłanów o zakon/ mówiąc: 13 [c] Jesliby wźiął człowiek mięso [d] poświęcone w podołek száty swéy/ á dotknął sie kráiem iéy chlebá/ ábo potráwy/ ábo winá/ ábo oliwy/ ábo wszelkiégo pokármu: izali sie oświeći? y odpowiádáiąc kápłani rzekli: Nié. 14 [e] A rzekł Aggeusz: Jesli sie dotknie zmázány [f] duszą czegokolwiek z tych/ izali zmázáné nie będźie? y odpowiedźieli kápłani/ y rzekli: Będźie zmázáné. 15 [g] A odpowiedźiał Aggeusz/ y rzekł: Tákći ten lud/ y ták ten naród przed oblicżem moim/ mówi PAN: y ták wszelkié dźiełó vczynki rąk ich: y wszytko co tám ofiárowáli/ splugáwioné będźie. 16 [h] A ták [i] połóżćie sercá wásze od tego dniá y wyszey/ póki nie położono kámieniá ná kámień w kośćiele PANskim. 17 [k] Gdyśćie przychodźili do stogu dwádźieśćiá korców/ á bywáło dźieśieć: á gdyśćie wchodźili do prásy/ ábyśćie wytłoczyli pięćdźieśiąt łágwic/ á było dwádźieśćiá. 18 [l] [m] Skarałem was [n] wiátrem palącym/ y susza/ y grádem/ wszytkie prace rąk wászych: á nie był miedzy wámi/ ktoby sie ku mnie náwróćił/ mówi PAN. 19 [o] [p] Połóżćie sercá wásze/ od tego dniá y ná potym/ od dwudźiestégo y czwartégo dniá miesiącá dźiewiątégo: ode dniá którégo záłożono fundámenty kośćiołá PANskiégo/ położćie ná sercá wásze. 20 [q] Izali iuż naśienie wzrosło: á ieszcze winnicá y figá/ y gránatowé iábłká/ y drzewo oliwné nie zákwitło? ode dniá tego błogosłáwić będę. 21 [r] A stáło sie słowo PANskie powtóre do Aggeuszá/ dwudźiestégo y czwartégo dniá miesiącá/ mówiąc: 22 [s] Mów do Zorobabelá kśiążęćiá Judzkiégo/ rzekąc: Ja poruszę niebo społem y ziemię. 23 [t] A wywrócę stolice królestw/ á skruszę moc królestwá pogáńskiégo: y wywrócę poczwórny/ y wśiadáiącégo nań/ że pozdycháią konie y wśiádácze ich/ mąż od mieczá brátá swégo. 24 [u] W on dźień/ mówi PAN zastępów/ wezmę ćiebie Zorobabelu synu Sáláthiel sługo móy/ mówi PAN: y położę ćie iáko sygnét/ bom ćie obrał/ mówi PAN zastępów.

Marginalia: [s] Zyd. 12. g 26 — [x] po máłey chwili. Hebr. — Proroctwo o przyszćiu Mesiaszá. — [x] świetnośćią, ábo sławą. — Zydźi w uczynkach swoich przez mierźli. — [d] ofiárowáné. — [f] człowiekiem zmárłym. duszá miásto człowieká. — [i] przypátrzćie sie. — [m] Amos 4, c. 9 — [n] zarázą. — [p] przypátrzćie sie. — Błogosłáwieństwo Boże zá budowániem kośćiołá. — Proroctwo o Christusie który był potomek Zorobabela Math. 1. Eccles. 49. c. 13.

8 Przydźie pożądány wszem narodóm] Tu bez wątpieniá mówi prorok o przyszćiu Mesyaszá/ którégo słusznie zowie pożądánym wszytkim narodóm/ nie sámym tylko Zydóm/ bo wszystkim miał bydź zbáwieniem y odkupieniem: y przetóż záwżdy byli miedzy narody którzy go żądáli y weń wierzyli/ y wszytkie narody iego/ przyszćia iego potrzebowáły/ y gdy przyszedł wszytkie narody go z wielkim pożądániem przyięły: co też y Jákob Gen: 49. przepowiedźiał: A on będźie oczekawániem narodów. A choćia 70. tłumácze trochę ináczéy przełożyli/ których też niektórzy náśláduią/ ták przekłádáiąc: A przyda pożądánia wszytkich narodów. Wszákże toż znáczy/ bo z Pánem Christusem wszytkie dobrá pożądáné przyszły. Tym tedy proroctwem chćiał prorok poćieszyć Zydy/ okoto kośćiołá wtórégo robiącé/ áby sie nie smęćili iż on kośćiół nowo budowány był podleyszy niż pierwszy/ ponieważ sam Mesyasz przyść miał który obecnośćią swoią onże kośćiół ozdobié/ y chwałą nápełnić miał. Ztąd mamy pewny dowód przećiw Zydóm/ że iuż Mesyasz przyszedł/ bo według tego proroctwá miał przyść poki on kośćiół stał/ á iż spustoszony iest/ tedyć iuż musiał bydź w nim przedtym Mesyasz/ ináczéy proroctwo by sie nie wypełniło/ gdyż iuż kośćiół spustoszony iest. Ale wiemy iż wypełniło sie to w pięć set lat po Aggeuszu/ á teraźći iuż dwá tyśiącá lat iáko Aggeusz prorokował. A zgadza sie z tym co Malachiasz Rozdź: 3. o przyszćiu Mesyaszá do kośćiołá powiáda. A tym wiecéy ieszcze słowá które przydáie Aggeusz/ mówiąc: A nápełnię dom ten chwałą: y większa będźie chwałá domu tego poślednieyszégo/ niż pierwszégo. Pierwszy bowiem kośćiół nápełniony był chwałą páńską/ kiedy sie w nim obłok Bogá znáczący vkazał/ 3. Król: 8. Ale chwałá tego wtórégo kośćiołá tym większa iest/ iáko większa iest rzecz sámá niż figurá: to iest/ im wiecéy Bóg w ćiele będący przewyższa chwałą on obłok który go znáczył. Co sie wypełniło ná ten czás kiedy Pan Christus dźiećiećiem będący/ ofiárowány iest w kośćiele.

Marginalia: Mesiasz názwany pożądánym. — Mesiasz iuż przyszedł. — Chwałá wtórégo kośćiołá. — Christus w kośćiele ofiárowány.

A Zydowie niemogą pokazáć iákoby śie to proroctwo ináczéy wypełnić miáło. Tylko to zádáią/że on kośćioł nie dotrwał do przyśćia páná Christusowégo/ poniewaź potym Herod miásto niego inßy zbudowáł/ y ozdobił go ták/ że też koßtem y pieknośćią niemal przechodził on kośćioł Sálomonow/iáko piße Iosephus lib: 15. Antiquit. c. 11. & lib: 6. de bello Iudaico c. 8. Ale ná to łátwie odpowiedźieć/ bo proroctwo muśiáło śie ták iáko iest wypełnić: A ták y kośćioł tenże muśiał bydź/ o którym tu mowi prorok/á iesli go iescze piekniéy y koßtowniéy pobudowáł y ozdobił Herod/ przećie tenże kośćioł był którégo fundámentá zá Aggeußá zákłádano/ tylko iż po tym iescze ozdobnieyßy był zá Herodá: y przeto Zydowie vkázuiąc kośćioł Ioan: 2. mowili: Czterdźieśći lat y ßeść/budowány iest kośćioł ten. Co śie o wtórzym budowániu Kośćiołá zá Zorobabelá muśi rozumieć: bo Herod tylko dźiewieć lat y ßeść mieśiecy robił koło kośćiołá. iáko piße Ioseph. li: 15. c. 14. A nád to y to niepewna/ żeby y ten ták od Herodá zbudowány kośćioł/ miał zrównáć z onym pierwßym Sálomonowym. Ani też dla sámego budowánia niemożem mowić żeby miáłá bydź wiekßa chwałá tego niż kośćiołá Sálomonowégo. A to nawiecéy dla tego/ iż cokolwiek kośćiołowi Sálomonowemu wietßą chwałe przynośiło/ w tym kośćiele wtórym z tego nic nie było. Jáka byłá ßkrzyniá Bożá/ ktora też zwano chwałą Bożą. 1. Krol: 4. A táć byłá w pierwßym kośćiele nie we wtórym/ iáko przepowiedźiał Ieremiaß Rozdź. 3. 1. Máchab. 4. Ani też Bog odpowiádał ludźiom z wyrocznice iáko przed tym/ y wiele inßych rzeczy ktore opisuie Chrisosto. orat: 3. contra Iudæos. A ták niemożem żadnym sposobem tego kośćiołá pośledniéyßégo/ dla czego inßégo zwáć chwalebnieyßym tylko dla obecnośći Messyaßá. Zkąd znáć wielką ślepote Zydow/ ktorzy inßégo kośćiołá czekáią/ w ktorym śie to proroctwo ma wypełnić. Aug. lib: 18. de ciu: c. 35. 45. & 48.

PROROCTWO ZACHARIASZA.

ROZDZIAL I.

Czás proroctwá tenże co y Aggæußá.

1
Mieśiącá osmég/roku wtórég Dáriußá królá/ ośtáło śie słowo PANskié do Zácháriaßá syná Báráchiaßá/ syná Addo prorokâ/mówiąc: [A] 2 Rozgniewał śie PAN ná oyce wáße rozgniewánim. 3 A rzeczeß do nich: To mówi PAN zastepów: Náwróććie śie do mnie/ mówi PAN zastepów/ á náwróce śie do was/ mówi PAN zastepów. 4 Nie bądźćie iáko oycowie wáßy/ do których wołáli prorocy pierwßy/ mówiąc: To mówi PAN zastepów: Náwróććie śie od [a]dróg wáßych złych/ y [b]od myśli wáßych złośliwych: á nie słucháli/ áni dbáli ná mie/ mówi PAN. 5 Gdźież są oycowie wáßy? á prorocy izali ná wieki żyć bedą? 6 Wßákoż słowá moie y práwá moie/którém roskazał sługóm moim prorokóm/ izali nie poymáły [B] oyców wáßych? y náwróćili śie/ y mówili: Jáko był vmyślił PAN zastepów vczynić nam według dróg náßych/y według wynálazek náßych/ vczynił nam. 7 Dniá dwudźiestégo y czwartégo/ iedenastégo mieśiącá Sábáth/ roku wtórégo Dáriußá/ ośtáło śie słowo PANskié do Zácháriaßá syná Báráchiaßowégo syná Addo prorokâ/ mówiąc: 8 Widźiałem w nocy/ á oto mąż wśiádáiący ná koniá rydzégo/ á on stał miedzy [c]Mirthy/ ktoré były w glebi: á zá nim konie rydze/ strokáté y białé. 9 I rzekłem: Co to zacz są pánie mòy? y rzekł do mnie Anyoł/ ktory mówił [d]we mnie: Ja vkaże tobie co to iest. 10 I odpowiedźiał mąż ktory stał miedzy Mirthy/ y rzekł: Ci są ktoré posłał PAN áby zbiegáli źiemie. 11 I odpowiedźieli ányołowi PANskiému/ [C] ktory stał miedzy Mirthy/ y rzekli: Zbiegáliśmy źiemie/ á oto wßystká źiemiá iest ośiádła y odpoczywa. 12 I odpowiedźiał Anyoł PAński/ y rzekł: PANIE zastepów pókiż śie ty nie zlitnieß nád Jeruzálem/ y nád miásty Judzkimi/ ná ktorés śie rozgniewał? iuż to śiedmdźieśiąty rok iest. 13 I odpowiedźiał PAn Anyołowi ktory mówił we mnie/ [e]słowá dobré/ słowá poćießné. 14 I rzekł do mnie Anyoł ktory mówił we mnie: Wołay/ mówiąc: To mówi PAN zastepów: [f]Vzáliłem śie Jeruzálem/ y Sioná/ żalem wielkim.

Odwodźi lud od złośći oycowskich. Isa. 21. c. 8. 31. c. 6. 45. d 22. Ier. 3. c. 12. Eze. 18. g. 30

[a] ábo od spraw H.

Widzenie pierwße które znáczy wybáwienie Zydów z niewoley y pokóy.

[c] drzewá tośe wonne, znáczą ludźie spráwiédliwé ábo zemnę.

Anyoł Boży modli śie zá Zydy do Páná Bogá.

[e] ábo rzeczy. H.

Obiecuie Bóg napráwić Ieruzalem: iest to figura kośćioła Christusowégo.

*wpokoiu sie dzące. H.

15 wielkim. ° A gniewem wielkim ia sie gniewam ná narody *bogáté : bo ia rozgniewałem sie máło / á oni pomogli do złego. 16 ° Dla tegoż to mówi PAN: Wrócę sie do Jeruzálem z litościámi: á dóm móy zbudowan będzie w nim / mówi PAN zastępów / y modłá będzie rośćiągnioná nád Jeruzálem. 17 ° Jeszcze wołay rzekąc: To mówi PAN zastępów: Jeszcze będą miástá moie opływáć dobrámi: y iescze PAn poćieszy Sion / y obierze iescze Jeruzálem. 18 ° A podniósłem oczy moie / y 19 vyźrzałem: á ono czterey rogi. ° A rzekłem do ányołá / ktory mówił we mnie: Co to iest? A rzekł do mnie: Té są rogi które rozrzućiły Jude / y Izráelá / y Jeruzálem. 20 ° A vkazał mi PAN 21 czterzech *rzemieślników. ° A rzekłem: Co ći idą czynić? Odpowiedział mówiąc: Té są rogi które rozmiotáły Jude káżdego z osobná / y żaden z nich nie podniósł głowy swéy: y przyszli ći odstrászyć ie / áby zrzućili rogi narodów / które podniosły róg ná źiemię Judzką / áby ią rozproszyły.

Widzenie wtore o pomśćie nad nieprzyiaćielmi ludu Bożego.

Zácháriasz wykłádá sie / Pámięć Páńska / ábo pámiętáiący ná Páná. Ten Żydóm zupełnieysze wybáwienie / y kośćiołá Chrystusowego zacność y rozszerzenie / y pokorne wiáchánie ná oślicy / y insze táiemnice żywotá Chrystusowego opisuie. Ten to iest Zácháriasz prorok / który był zábity od Żydów miedzy kośćiołem y ołtarzem / o czym masz Máth. 23.

20 Y przyszli ći odstrászyć ie.] Nowotni tłumácze chcą bydź tu medrszy / niż stárzy: bo stárzy przekłádáią / deterrerent, to iest / odstrászyć / mówi tu bowiem o Anyołách / którzy bronili Żydów / y ći odstrászyli pogány od nich. A nowotni heretyccy tłumácze / powiádáią iż ma bydź deterere, to iest / zetrzeć / powiádáiąc że rogów nie trzebá strászyć / ále zetrzeć: Ale ći wiedźieć máią / iż tu nie mówi o rogách żeláznych / ále rogámi zowie moc pogáńską / o których może sie mówić / y odstrászyć / y zetrzeć / á iż w Żydowskim mówi odstrászyć / dla tego y łaćiński tákże przekłáda. A ći chcą popráwiáć pismá według swego mozgu.

ROZDZ. II.

Pod figurą Ieruzálem prorokuie o rozszerzeniu kośćiołá Chrystusowégo.

1 A PODniosłem oczy moie / y vyźrzałem: á oto mąż / á w ręce iego sznur pomierników. 2 ° A rzekłem: Gdźie ty idźiesz? A rzekł do mnie: Abym mierzył Jeruzálem / á obaczył iáko wielka iest szerokość iego / y iáko wielka dłuż iego 3 ° A oto Anyół który mówił we mnie wychodźił / y Anyół drugi wychodźił przećiw niemu. 4 B ° A rzekł do niego: Bież / mów do pácholęćiá tego / rzekąc: Bez murów będą mieszkáć w Jeruzálem / przez mnóstwo ludźi / y bydłá w pośrzodku iego. 5 ° A ia mu będę / mówi PAN / murem ognistym wokoło / y *ku sławie będę w pośrzodku iego. 6 ° O / o / vćiekayćie z źiemie Pólnocnéy / mówi PAN: bo ná czterzy wiátry rozproszyłem was / mówi PAN. 7 ° O Sion / *vćiekay *który mieszkasz *v córki 8 C Bábilońskiéy. ° Bo to mówi PAN zastępów: Po chwale posłał mie do narodów / które was złupiły: bo kto sie was dotknie / dotyka sie źrzenice oká *mego. 9 ° Bo oto ia podniosę rękę moie ná nie / á będą korzyśćią tym którzy im służyli. ° á poznaćie że PAN 10 zastępów posłał mie. ° Chwal á wesel sie córko Sionska: bo oto ia idę / y mieszkáć będę w pośrzód ćiebie / mówi PAN. 11 D ° A przyłączą sie narodowie mnodzy do PANA w on dźień / y będą mi ludem / á będę mieszkał w pośrzodku ćiebie: á poznasz że PAN zastępów posłał mie do ćiebie. 12 ° A posięże PAN Jude dźiał swóy w źiemi poświeconéy: y obierze 13 iescze Jeruzálem. ° Niech milczy wszelkie ćiáło od oblicza PANskiég: bo powstał z mieszkánia swég świetég.

*ábo, ku sławie mu będę.

*wyzwól sie. H.

*w Bábilonie Hebrá.

*swégo, ábo iego. H. Christus Bóg. יהוה

Iásne proroctwo o przyśćiu Bogá ná świát y o náwróceniu pogan.

Christus Bóg y pan zastępów.

8 Bo to mówi Pan zastępów: Po chwale posłał mie.] Jest to pismo iásne o Bostwie Mesiaszowym / przećiwko dźisieyszym nieprzyiaćiołóm Páná Chrystusowym. Bo tu Bóg y Pan zastępów posłány iest od Páná zastępów dla zbáwienia narodów / áby zgromádźił kośćiół swóy z Żydów y z Pogan. Chćieliby to Nowochrzczeńcy swoimi wykłády záćmić / ále iásne są słowá / gdy powiedźiawszy / To mówi Pan zastępów / ⁊c. przydáie: Oto ia przychodzę mówi Pan (יהוה Iehouah) y będę mieszkał w pośrzod ćiebie. A poznasz że Pan zastępów (יהוה Iehouah) posłał mie do ćiebie. A ták tu masz wyráźnie / iż Pan zastępów / posyła Páná zastępów. A ponieważ to pewna / że ieden tylko iest Pan zastępów / idźie zá tym iż Chrystus iest iedenże Bóg y Pan zastępów z

oycem swym/ choćia sie w personie dźielą/ bo kto iest postány / od posyłáiącégo pochodźi. Nie zda sie to Nowochrzczeńcom żeby Bog Bogá miał posyłáć / dla tego to niewiém iákiému Anyołowi przypisuią/ którégo Anyołá iż tu prorok nie wspomina / tylko Páná zastepów/ wolemy ták po prostu z pismem ś. przestawáć/ niż nowych wykłádów y przydatków słucháć. Ták to rozumieią/ Hieron. in Zach. Eusebius lib. 2. Demonstr. C. 18. & lib. 5: C. 25. 26. Ambrosius 2. de fide C. 3. August. 20. Ciuit. C. vltimo.

ROZDZ. III.

1 A — Vkázał mi ^a Pan Iezusá kápłaná wielkiégo/ stoiącégo przed Anyołem PAńskim: á szátan stał po práwicy iego áby sie mu sprzećiwiał. 2 B — A rzékł PAN do szátáná: Niech ćie złáie PAN szátánie: á niech ćie złáie PAN/ który obrał Ieruzalem: á zaż ten nie iest ^b głownia wyrwána z ogniá? 3 A Iezus był obleczon ^c w száty plugáwé: á stał przed obliczem Anyołá: 4 Który odpowiedźiał/ y rzékł do tych którzy stali przed nim/ mówiąc: Zéym ćie száty plugáwé z niego. A rzékł do niego: Otom zniął z ćiebie niepráwość twoię/ á obłókłem ćie ^d w odmienné száty. 5 C — A rzékł: Włóżćie czapkę czystą ná głowę iego: y włożyli czapkę czystą ná głowę iego / y oblekli go w száty/ á Anyoł PAńskí stał. 6 A oświadczał Anyoł PAńskí Iezusá/ 7 mówiąc: To mówi PAN zastepów: Ieśli drógámi moimi póydźiesz/ á straży moiéy strzédz bedźiesz: ty też sądźić bedźiesz dóm móy/ y strzédz bedźiesz śieni moich/ á dam tobie ^e chodzącé z tych/ którzy tu teraz stoią. 8 Słuchay Iezuśie kápłanie wielki/ ty y przyiaćiele twoi/ którzy mieszkáią przed tobą/ bo są mężowie znáczący przyszłé rzeczy. D — Bo oto ia PRZYWIODĘ SŁVGĘ MEGO ^f WSCHODZĄCEGO. 9 Bo oto kámień którym dał przed Iezusá: ná kámieniu iednym śiedmioro oczy są: oto ia wyrzeżę rzezánie iego/ mówi PAN zastepów: y odéymę niepráwość źiemie iego / dniá iednégo. 10 W on dźień/ mówi PAN zastepów / bedźie wzywał mąż przyiaćielá swego pod winné drzewo y pod figę.

^a H. Iesus abo Iesue arcy kápłan od czartá oskarżony, od Bogá w łáskę przyięty,

^b to iest, z niewoley Bábilońskiéy.

^c száty plugáwe znáczą grzechy iáko száty ozdobné vspráwiedliwienie.

^d w odświętne száty.

^e przechody miedzy tymi. H.

^f Luc. 18. 78. iáko látorośl z korzeniá Iességo: látorośl wynikáiącą. H.

Proroctwo o przyśćiu Christusá ná świat. Kamień znáczy Christusá, śiedm oczy wnim, śiedm dárów Duchá ś. abo Apostoły y pásterze.

8 Bo oto ia przywiódę sługę mégo wschodzącégo] Słowo Żydowskié צמח które Hieronym tu y w Rozdź. 6. przełożył Oriens, to iest/ wschodzący / iest iedno z imion Chrystusowych: dla tego Cháldeyski tłumácz wszędźie przekłada/ Mesiasz. Toż słowo indźie przełożono Látorośla. Ier. 23. y 33. po Grécku ἀνατολή, co też własnie znáczy to co śwież z drzewá abo z źiemie wyrasta. Zowie Mesiaszá látorośla/ abo wschodzącym/ iż wyrósł z korzenia Iessé ábo Dawidá/ który iuż był iákoby vsechł/ bo żaden król áni wódz był z niego przez długi czás nie wyszedł/ potym zákwitnął y wyrósł áby królował.

ROZDZ. IIII.

1 A — Wrócił sie Anyoł który mówił we mnie/ y obudźił mie/ iáko ^a mężá którégo budzą ze snu iego. 2 A rzékł do mnie: Co ty widźisz? A rzekłem: Widźiałem/ áno lichtarz wszytek złoty / á lámpá iego ná wiérzchu iego/ y śiedm lamp iego ná nim: Siedm też nalewek do lámp / które były ná wiérzchu iego. 3 A dwie oliwie wedle niego / iedná po práwicy lámpy/ á druga po lewicy iéy. 4 B — A odpowiedźiałem/ á rzekłem do Anyolá / który mówił we mnie/ mówiąc: Cóż to iest PANIE móy? 5 A odpowiedźiał Anyoł który mówił we mnie / y rzékł do mnie: Izali nie wiész co to iest? A rzekłem: Nie/ PANIE móy. A odpowiedźiał / á rzékł do mnie / mówiąc: 6 Toć iest słowo PAńskié do Zorobabelá / mówiąc: Nie woyskiem / áni siłą/ ále duchem moim / mówi PAN zastepów. 7 C — Cóżeś ty góro wielka przed Zorobabelem? w rownine: A wywiedźie ^b kámień przednieyszy/ y wyrowna łáskę łáski iego. 8 A stało sie słowo PAńskié do mnie/ mówiąc: 9 Ręce Zorobabelowe záłożyły dóm ten/ y ręce iego dokonáią go: á poznaćie że PAN zastepów posłał mie do was. 10 Bo á kto wzgárdźił dni máłé: á bedą sie weselić/ y vyżrzą ^c kámień cénowy w ręce Zorobabelowéy. Teć są śie

^a gdy kogo. Hebrá.

Widzenie Lichtarzá złotego y lampy y śiedmi lamp które znáczyły Christusá y kośćioł ie°.

Mówa do Antichristá który sie ma sprzećiwiáć Christusowi kośćioł swóy budującemu, którego figurował Zorobabel.

^b Christusá.

^c ábo, ważkę mulárską.

dmiory

Dwie oliwie znaczą Enochá y Eliaszá, którzy náwrácáć będą Zydy ná końcu świátá. Apoc. 11

dmiory oczy PANskie / które biegáią po wszytkiey ziemi. 11 A odpowiedziałem / y rzekłem do niego: Co są te dwie oliwie po práwicy lichtarzá / y po lewicy iego? 12 A odpowiedziałem powtóre / y rzekłem do niego: Co są dwá kłosy oliwne / które są podle dwu nosów złotych / ná których są nálewki ze złotá? 13 A rzekł do mnie mówiąc: Izali niewiesz co to iest? A rzekłem: Nie / Pánie mój. 14 A rzekł: Ci są dwá synowie oliwy / którzy stoią przy PANU IĄCYM wszytkiey ziemi.

*Enoch y Eliasz.

7 Y wyrowna łáske łáski iego] Inszy ták to przekładáią / Dzięka / dzięká iemu. Abo łáská łáská iemu. to iest niechay mu się szczęści y niech go wszyscy chwalą. Co áczby tákże mogło być / wszákże się ći nie baczą iż słowo Zydowskie znaczy / wyrownánie / táko też tu 70. przełożyli: przetoż y ták się własnie przełożyć może: z rownánia łáski łáská iego. Co my ták pospolicie mowimy: Bárzo rowna będzie łáską łáśce etc. A to się ták ma rozumieć: Iż łáská która Christus ná on czás wyleie ná Zydy / bárzo zrowna z łáską która wylał na pogány: Abo iż łáská którą wezmą Chrześćiánie bárzo zrowna z łáską Christusową iáko członki z głową / á w tymći iest wielka łáská / według onego co Ian s. mówi: Być podobnymi obrázámi syná Bożego.

ROZDZIAŁ V.

1 A OBroćiłem się / á podniosłem oczy swoie: y vyzrzałem / á ono *księgá latáiąca. 2 A rzekł do mnie: Co ty widzisz? y rzekłem: Ja widzę księgę latáiącą: dłuża iey dwádzieśćiá łokiet / á szerza iey dziesięć łokiet. 3 A rzekł do mnie: Toć iest przeklectwo / które wychodzi ná oblicze wszytkiey ziemie: bo wszelki złodziey / iáko tám nápisano / sądzon będzie: á káżdy przysięgáiący / z tey tákież sądzon będzie. 4 Wywiodę ią / *mówi PAN zastępów / y przydzie do domu złodziejá / y do domu przysięgáiącego ná imię moie kłamliwie: y będzie mieszkáć w posrzodku domu iego / y zniszczy ji / y drzewá iego / y kámienie iego. 5 A wyszedł Anyół który mówił we mnie: A rzekł do mnie: Podnieś oczy twoie / á obacz co to iest co wychodzi. 6 A rzekłem: Cóż iest? A rzekł: To iest *dzban* wychodzący. A rzekł: Ten iest oko ich po wszytkiey ziemi. 7 A oto tálent ołowu niesiono / á oto niewiástá iedná siedząca w posrzodku dzbaná. 8 A rzekł: Tá iest niezbożność / y wrzucił ią w posrzodek dzbaná / y włożył bryłę ołowu ná wierzch *iego. 9 A podnosiłem oczy swoie / y vyzrzałem: áno dwie niewieśćie wychodzące / á *duch w skrzydłách ich: á miáły skrzydłá / iáko skrzydłá *v kánie / y podniosły dzban miedzy ziemię / y niebo. 10 A rzekłem do Anyołá który mowił we mnie: Dokąd te niosą dzban? 11 A rzekł do mnie: Aby mu zbudowano / dóm w ziemi Sennaár: y był vmocniony / y był tám postáwiony ná podstáwku swoim.

*ábo ráczey zwitek, lub párgámin spisány, który o koło laski obwiano.
Widzenie ksiąg latáiących znaczy spisánie grzechow za którémi idzie pomstá od Bogá.
*to iest, przeklectwo, ábo księgi.

*Ephá. H. to iest, miárá, tákże y niżey.
Widzenie dzbaná, cetnara ołowu, y dwu niewiast, znaczy zá ślepienie Zydów áż do końcá świátá.
*dzbaná.
*ábo wiátr.
*ábo, v bociá ná. H.

ROZDZ. VI.

1 A Obróćiłem się y podniosłem oczy swoie / y vyzrzałem / á ono cztérzy poczwórne wychodziły z posrzodká dwu gór: á góry górymiedziáne. 2 W pierwszym poczwórnym konie rydze / á we wtórym poczwórnym konie wroné: 3 A w trzecim poczwórnym konie białé / á w czwartym poczwornym konie strokáté á mocné. 4 A odpowiedziałem á rzekłem do ányołá który mówił we mnie: Co to iest / Pánie mój? 5 A odpowidział ányół / y rzekł do mnie: To są cztérzy wiátry niebieskie / które wychodzą áby stały przed pánuiącym wszytkiey ziemie. 6 W którym były konie wróné / wychodziły do ziemie Pólnocnéy / á białé wyszły zá nimi: á strokáté wyszły do ziemie Południowéy. 7 A które były namocniejsze / wyszły / y chćiáły iść / y biegáć po wszytkiey ziemi. A rzekł: Idźćie / chodźcie po ziemi: y biegáły po ziemi.

Widzenie cztérech wozów y koni rożnych znaczy cztéry Monárchie przednieysze na świećie o których też Dán. 2.

mi. [8] Y záwołał mie y mówił do mnie/ rzekąc: Oto ktore wychodzą do ziemie Pułnocnéy/ vspokoiły [a]duchá mego w ziemi Pułnocnéy. [9] Y stáło sie słowo PANskie do mnie/ rzekąc: [10] Weźmi z przeprowádzenia od Holdai/ y od Tobiaszá/ y od Idáiaszá: y przydźieß ty onégo dniá/ y wnidźieß do domu Iozyaszá syná Sophoniaszá/ ktorzy przyßli z Bábilonu. [11] á nábierzeß złotá y śrébrá: y poczyniß korony/ y włożyß ná głowę Iezusá syná Iosedek kápłaná wielkiég/ [12] y rzeczeß do niego/ mówiąc: To mówi PAN zastępów/ rzekąc: OTO MĄZ [b]WSCHOD IMIĘ IEGO. A pod nim wznidźie y zbuduie kośćiół PANV. [13] A on zbuduie kośćiół PANV: y on nośić będźie sławę/ y śiedźie/ á pánowáć będźie ná stolicy swoiéy: y będźie kápłanem ná stolicy swéy: á rádá pokoiu będźie miedzy onymi [c]dwiemá. [14] A korony będą Helem/ y Tobiaszowi/ y Idáiaszowi/ y Hem synowi Sophoniaszowému/ pámiątką w kośćiele PANskim. [15] A ktorzy są dáleko/ przydą/ á budowáć będą w kośćiele PANskim/ y poznaćie że PAN zastępów posłał mie do was. A będźie to/ iesli słucháiąc vsłuchaćie głosu PANA Bogá wászégo.

[a] gniew móy.

Dwie koronie ze złota y śrébra uczynione, y na głowę Iezusa kapłana włożone znaczą Christusa kapłana y króla. Luc. 4. g 78.

[b] látorośl wynikáiąca, H.

[c] stolicámi.

ROZDZ. VII.

Y stáło sie roku czwartégo Dáriuszá królá/ stáło sie słowo PANskie do Zácháriaszá/ czwartég dniá miesiącá dźiewiątég/ ktory iest [d]Káslew. [2] Y posłáli do domu Bożégo Sárásár y [e]Rogomelech/ y mężowie ktorzy byli z nim/ áby vbłagáli oblicze PANskie: [3] żeby mówili kápłanóm domu PANA zastępów/ y prorokom mówiąc: Mamli płákáć miesiącá piątégo/ ábo sie [f]poświecić mam/ iákom iuż pierwéy vczynił przez wiele lat? [4] Y stáło sie słowo PANA zastępów [5] do mnie/ mówiąc: Mów do wszég ludu ziemie/ y do kápłanów/ rzekąc: [g]Gdyśćie pośćili y płákáli/ piątégo y [h]śiódmégo/ przez té śiedmdźieśiąt lat: izaliśćie mnie post pośćili? [6] A gdyśćie iedli y pili/ izaliśćie nie sobie iedli y sámi sobie pili? [7] Izali nie są słowá/ [i]ktore mówił PAN w rece proroków pierwszych/ gdy iescze w Ieruzálem mieszkano/ y było bogáté sámo/ y miástá około niego: y gdy ná Południe y po polách mieszkano. [8] Y stáło sie słowo PANskie do Zácháriaszá/ rzekąc: [9] [k]To mówi PAN zastępów/ rzekąc: Sąd prawdźiwy sądźćie/ á miłośierdźie y litośći czyńćie kóżdy nád brátem swoim. [10] A wdowy/ y śiroty/ y przychodniá/ y vbogiégo [l]nie potwarzaycie: y złégo mąż brátu swému w sercu swym niech nie myśli. [11] Y niechćieli dbáć/ y odwróćili plecy odstępuiącé/ á vszy swé obćiążáli/ áby nie słyszeli. [12] Y serce swoie vczynili iáko Diáment/ áby nie słucháli zakonu/ y słów ktore posyłał PAN zastępów duchem swym przez rękę proroków pierwszé. [13] Y stáło sie rozgniewánié wielkié od PANA zastępów: y stáło sie iáko powiedźiał/ á nie słucháli: ták wołáć będą/ á nie wysłucham/ [m]mówi PAN zastępów. [14] Y rozprószyłem ie po wszech króléstwách/ ktorych nieznáią: y ziemiá spustoszona iest od nich/ dla tég że nie był przechodzący y wrácáiący sie: y vczynili źiemię pożądáną spustoszeniem.

Post bez miłośierdźia Bogu nieprzyiemny.

[d] Nouembrá.

[e] Regem-melech, H.

[f] to iest, pośćić.

[g] Isa: 58. a 5.

[h] to iest, Miesiącá.

[i] to iest, ktorém ia mówił Hebr.

[k] ábo ták mówił. H.

[l] nie krzywdźićie. H.

Ex.22. d 22. Isai. 1. f. 23. Ier. 5. g. 28.

[m] ábo, mówił. H.

ROZDZ. VIII.

Y stáło sie słowo PANA zastępów/ rzekąc: [2] To mówi PAN zastępów: Vzáliłem sie Sioná żalem wielkim/ y zágniewániém wielkim vzáliłem sie go. [3] To mówi PAN zastępów: Wróćiłem sie do Sioná/ á mieszkáć będę w pośrzodku Ieruzálem/ y będźie názwáné Ieruzálem/ Miástem prawdy/ á górá PANA zastępów/ Górą [n]poświeconą. [4] To mówi PAN zastępów: Iescze będą mieszkáć stárcy y báby po vlicách Ieruzálem/ á mężowá

Opisuie wielkie dobrá ktore Bóg miał dáć Zydóm y wszytkiému kośćiołowi czasu przyszćia P. Christusowégo.

[n] świętości. H. to iest święté.

žowá laſká w recieiẽ/ prze mnoſtwo dni: [5] A vlice mieyſkié nápelnią ſie dźiećmi/ y dźieweczki gráiącémi ná vlicách iego. [6] To mówi PAN zaſtepów: Jeſli ſie bedźie zdáło trudno przed oczymá oſtátków ludu tego w onych dniách: izali przed oczymá mémi trudno bedźie/ mówi PAN zaſtepów? [7] To mówi PAN zaſtepów: Oto ia wybáwie lud mój z źiemie Wſchodniéy/ y z źiemie Zachodu słońcá. [8] A przywiodę ie/ á mieſzkáć będą w pośrzodku Jeruzálem/ y będą mi ludem/ á ia im będę Bogiem w prawdźie y w ſpráwiedliwośći. [9] To mówi PAN zaſtepów: Niech ſie zmocnią ręce wáſzé/ którzy ſłyſzyćie tych dni té mowy przez vſtá prorokow/ w dźień którégo záłożon ieſt dom PANA zaſtepów/ áby zbudowano kośćioł. [10] Bo przededni onémi zapłáty ludźióm nie było/ áni zapłáty bydłu/ áni wchodzącému/ áni wychodzącému nie było pokoiu dla vtrapienia: y puśćiłem wſzytkié ludźie káżdégo przećiw bliźniemu ſwému. [11] A teraz nie wedle dni pierwſzych/ ia vczynię oſtátkóm ludu tego/ mówi PAN zaſtepów: [12] ále ᵃnaśienié pokoiu bedźie/ winnicá ſwój owoc dawáć bedźie/ y źiemiá da vrodzay ſwój: y niebioſá dádzą roſę ſwoie: á vczynię że pośiędą oſtátki ludu tego to wſzytko. [13] A bedźie iákośćie byli przeklectwem miedzy narody domie Judá/ y domie Jzráel/ ták zbáwię was y bedźiećie błogoſłáwieńſtwem: niebóyćie ſie/ niech ſie zmacniáią ręce wáſzé. [14] Bo to mówi PAN zaſtepów: Jákom myślił ábych was vtrapił/ gdy mie do gniewu pobudźili oycowie wáſzy/ mówi PAN/ [15] á nie śmiłowałem ſie: ták ᵇnáwróćiwſzy ſie vmyśliłem we dni té/ ábym dobrze vczynił domowi Judá/ y Jeruzálem: Niebóyćie ſie. [16] A ták té ſą ſłowá które czynić bedźiećie: Mówćie prawdę káżdy z bliźnim ſwoim: prawdę á ſąd pokoiu ſądźćie w bramách wáſzych. [17] A żaden przećiw przyiaćielowi ſwemu nie myślćie złégo w ſercách wáſzych: ᶜy przyśięgi téż kłamliwéy nie miłuyćie: bo to wſzytko ieſt czego nienawidzę/ mówi PAN. [18] A ſtáło ſie ſłowo PANA zaſtepów do mnie/ rzekąc: [19] To mówi PAN zaſtepów: Poſt ᵈczwartégo/ y poſt piątégo/ y poſt śiódmégo/ y poſt dźieśiątégo bedźie domowi Judá weſelem y rádośćią/ y známienitémi vroczyſtémi świety: tylko prawdę á pokóy miłuyćie. [20] To mówi PAN zaſtepów: ᵉAż przydą narody/ y będą mieſzkáć w mieśćiech mnogich/ y póydą obywátele ᶠieden do drugiégo/ mówiąc: Pódźmy á vbłagaymy oblicze PANſkié/ á ſzukaymy PANA zaſtepów. Póydę y ia. [21] A przydą narody mnogié/ y narodowie mocni ſzukáć PANA zaſtepów w Jeruzálem/ y vbłagáć oblicze PANſkié. [22] To mówi PAN zaſtepów: W oné dni w które vchwycą ſie dźieśięć człowieká ze wſzech ięzyków pogáńſkich/ á vchwycą ſie podołká męzá Judzkiégo/ mówiąc: Póydźiem z wámi: boſmy ſłyſzeli że ieſt Bóg z wámi.

ᵃbędą ſynowie ſpokoyni. Hebr.

ᵇzáſie. Hebr.

Vczynki dobré których chce ponas pan Bóg.

ᶜEpheſ. 4. f. 25.

ᵈto ieſt, mieśiącá.

O przyśćiu pogan do kośćiołá Chriſtuſowégo.

ᵉieſzcze przydą. H.

ᶠiednégo (miáſtá) H.

ROZDZ. IX.

[1] ᵃRZemie słowá PANSkiégo w źiemi Hádrách y Dámáſzku odpoczynienia iego: bo ᵇPANSKIE ieſt oko człowieczé/ y wſzytkich pokoleni Jzráelowych. [2] Emáth téż w gránicy iego/ y Tyr y Sydon: bo przypiſowáli ſobie mądrość bárzo. [3] A zbudował Tyr zamek ſwój/ á názgromadzał ſrébrá iáko źiemie/ á złotá iáko błotá vlic. [4] Oto PAN pośiędźie ji/ y porázi ná morzu moc iego/ á ᶜſámégo ogień pożrze. [5] Vyźrzy Aſkálon/ á zlęknie ſie: y Gázá/ á rozboleie ſie bárzo: y Akkáron/ bo ſie záwſtydźiłá nádźieiá iego: y zginie król z Gázy/ á w Aſkálonie mieſzkáć nie będą. [6] A śiedźieć bedźie ᵈoddźieládz w Azoćie/ á wytrácę pychę Philiſtymów. [7] A odéymę krew ᵉiego z gęby iego/ á obrzydłośći iego z pośrzodku zębów iego. A zoſtáwion bedźie y ten Bogu náſzému/ y bedźie iáko kśiążę w Judá/ á Akkáron iáko Jebuzeyczyk. [8] y obtoczę dóm mój tymi

ᵃto ieſt. proroctwo ſrogie, które karánie obiecuie.

ᵇábo do PANA. H.

Znowu prorokuie o náwróceniu pogan do Chriſtuſá.

ᶜſámo miáſto.

ᵈmámzer. H. to ieſt, bękárt cudzoźiemiec. G.

ᵉich, to ieſt Philiſtymów. Hebr.

którzy mi boiuią idąc y wracáiąc sie/ y nie przéydzie po nich wiecéy ᶠwyciegácz: bom teraz vyzrzał oczymá mémi. ⁹ Ráduy sie wielce córko Sion/ wykrzykay córko Jeruzálem: OTO KROL TWOY przydzie tobie sprawiedliwy y zbáwiciél/ on ᶠvbogi/ á wsiádáiący ná oslice y ná źrzébie/ syná oslice. ¹⁰ y wytrácę poczwórny z Ephráim/ y koniá z Jeruzálem/ á połamány bedzie łuk woienny: y bedzie mówił ᵃpokóy narodóm/ á władza iego od morzá áż do morzá: á ᶠod rzék/ áż do kończyn ziemie. ¹¹ Ty téż we krwi przymiérza twégo ᵃwypuściłeś wieźnie twoie z dołu/ w którym niémász wody. ¹² Wróćcie sie do mieyscá obronnégo wieźniowie nádzieie/ dziś téż ᶠopowiádáiąc dwoiáko oddam tobie. ¹³ Bom wyciągnął sobie Jude iáko łuk/ nápełniłem Ephráimá: y wzbudzę syny twoie Sionie/ ná syny twoie ᶠGrécka ziemio: y położe cie iáko miecz mocarzów. ¹⁴ A PAN Bóg nád nimi widzian bedzie/ á wynidzie iáko błyskáwicá strzałá iego: á PAN Bóg w trąbę zátrąbi/ y póydzie w wichrze południowym. ¹⁵ PAN zastepów zásczyci ie y pożérác bedą/ y ᵃpodbiią kámieńmi proce: á piiąc ᶠvpiią sie iáko winem/ y nápełnią sie iáko czásze/ y iáko rogi ołtarzá. ¹⁶ Y zbáwi ie PAN Bóg ich dniá onégo/ iáko trzódę ludu swégo: bo kámienié ᵃswieté podwyßą sie ná ziemi iego. ¹⁷ Bo cóż iest dobrégo iego/ y co cudnégo iego/ iedno zbożé wybránych/ á wino któré rodzi pánny.

ᶠábo poborcá
Proroctwo o wiechániu P. Christusá do Ieruzalem na oslicy y osleciu.
ᶠábo cichy. H.
Math. 21. a 5
Isa. 62. d 11.
ᵃspokoynie, łáskáwie Hebrá.
ᶠod rzeki. H.
ᵃwypuściłem H.
Ale lepiéy w texćie.
O wywiedzieniu, oycow ś. z odchłanie piekielnéy.
ᶠObiecuię ź.
ᶠPogáńska. Apostoły obiecuie posłać aby świat nawrócili.
ᵃokryią ie H.
ᶠkrwią ich. G.
Swiętość ćiáłá y krwie Christusowéy.
ᵃBocoż on ma lepszégo, ábo pięknieyszégo, nád chleb ćiáłá swé°, y nád wino krwie swéy?

11 *Ty téż we krwi przymiérza twégo, wypuściłeś wieźnie twoie.*] Té słowá rozumieią sie o wywiedzieniu oycow świeytch z odchłáni piekielnéy. Hieron: in Zachar: y o wybáwieniu z czyścá/ bo y té Pan Christus po śmierći náwiedził y wywiódł/ ták Augustyn piße lib. 12. in Gen. c. 33. & Epist: 99. Z tychże słów pokázuie sie/ iż duße świetych przed śmierćią Páná Christusá nie były w niebie/ bo áni dół niebá znáczy/ áni w niebie niémász żadnych wieźniów. Powiádáią tłumácze Heretyccy/ iż dół tu znáczy niewolą Bábilońską: Ale y to bydź niemoże/ bo tudźież przed tym mówi prorok o Christusie: Oto król twóy przychodzi tobie ⁊c. Co sie niemoże rozumiéć iedno o Christusie/ według wykłádu Ewányelisty Math. 21. Ioan. 12. y zá tym to mówi/ Ty téż we krwi przymiérza ⁊c. któré słowá niemogą sie stosowáć do niewoléy Bábilońskiéy/ bo nie wiedziéć w iákiéyby krwi przymiérza mieli bydź wybáwieni Zydowie z Babilonu. A choćiać té słowá teraz ináczéy Zydowie czytáią/ bo miásto wypuściłeś/ wypuściłem czytáią. Wszákże/ wypuściłeś/ záwżdy czytano w kościele Bożym/ y Zydowie ná on czás tákże czytáli/ iáko Hieron. ś przełożył piérwéy niż punktá Zydowie do pismá przydáli. Y do tego Gréckie exemplarze máią/ wypuściłeś/ y doktorowie stárzy ták czytáli. Origenes Tract. 14. in Math: August. 18. Ciuit: c. 35. Cyrillus, Theodoretus, y wszyscy Grékowie. A ták my sie trzymamy pismá/ które záwżdy kośćiół Boży przyimowáł/ w którym ták mówi prorok do Christusá. Ty Christe/ który śiedziß ná oslicy. y osleciu/ przyszedłeś do Jeruzálem zbáwić/ nie tylko tych którzy byli ná on czás ná ziemi/ ále wszytkich którzy byli w ćiemnicy piekielnéy zátrzymáni/ mocą krwie twoiéy wybáwiłeś. A zowie tu krwią przymiérza/ krew Christusową/ przez którą sstáło sie przymiérze/ miedzy Bogiem y rodzáiem ludzkim/ bo kiedy przymiérza czyniono/ krew bydlęcą wyléwano. O czym téż masz Máth. 26.

ROZDZIAŁ X.

¹ Wrośćie od PANA dżdżu czásu pozdnégo/ á PAN vczyni ᵃśniegi/ y déscz wielki da im/ káżdému trawę ná polu. ² Bo báłwány mówiły nic pożyteczné rzeczy/ wiesczkowie widzieli kłamstwo/ á widosnowie mówili poprożnicy: dáremnie ćießyli/ przetóż záwiedzieni są iáko trzódá: bedą vtrapieni/ że niémáią pástérzá. ³ Ná pástérze rozgniewáłá sie zapálczywość moiá/ á kozły ᶠnáwiedzę: bo náwiedził PAN zastepów trzódę swoie dóm Judá/ y postáwił ie iáko koniá sławy swéy w bitwie. ⁴ ᵃZ niego węgieł/ z niego kołek/ z niego łuk bitwy/ z niego wynidzie káżdy wyćiegácz spółem. ⁵ Y będą iáko mocarzowie depcący błoto vlic w bitwie: y walczyć bedą/ bo PAN z nimi: á záwstydzą sie wsiádácze ná konie. ⁶ Y vmocnię dóm Judá/ á dóm Jozeph zbáwię: y náwrócę ie/ bo sie zlituię nád nimi: y bedą iáko byli kiedym ich był nie porzucił: bom ia PAN Bóg ich/ y wysłucham ie. ⁷ Y bedą iáko ᶠmocarze Ephráim/ á rozweseli sie serce ich/ iáko od winá: y synowie ich vyźrzą/ á rozweselą sie/ y rozráduie sie serce

ᵃbłyskáwice, ábo obłoki H.
Vpomina aby od Boga prosili nauki Ewanieliiéy ktoraby ich od błędów wybawiła.
ᶠpokarzę. Hebr.
Lamentuie na pasterze.
ᵃto iest, z Zydów Christus y Apostołowie y Doktorowie świátá
ᶠmocarz. H.

Zgromádzenie wiernych do kośćiołá Christusowego.

8 ich w PANV. ⁷ Zágwizdne im/ á zgromádze ie/ bom ie odkupił: á rozmnożę ie/ iáko przed tym byli rozmnożeni. 9 ⁷ y rozśieie ie miedzy narody/ á zdáleká wspominąć ná mie: y żyć będą z synmi swémi/ á wróćą się. 10 ⁷ y przywiodę ie z źiemie Ægyptskiéy/ á od Assyryczyków zgromádzę ie/ á do źiemie Gáláád y Libanu przywiodę ie/ á nie naydźie sie im mieysce: 11 ⁷ y przeydźie przez morze wąskié/ y rozbiie ná morzu wáły/ y ᵃzáwstydzą się wszytkié glębokośći rzéki/ y będźie zniżona pychá Assur/ á ᵇberło Ægyptskié odstąpi. 12 ⁷ Posilę ie w PANV/ á w imieniu iego chodźić będą/ mówi PAN.

ᵃ *wyschnę. Hebr.*
ᵇ *Królestwo.*

ROZDZIAL XI.

Prorokuie o zburzeniu ostátnim Ieruzolimskim, y odrzuceniu Zydów od Bogá.

1 A Otwórz Libánie wrotá twoie/ á niech pożrze ogień cédry twoie. 2 ⁷ Zawyy iodło/ bo vpadł Cédr: iż wielmożni są spustoszeni. ⁷ Wyyćie dęby Bášán/ bo wyćięty iest lás obronny. 3 ⁷ Głos wyćia pásterzów/ że zburzona iest wielmożność ich: głos ryku lwów/ bo zburzona iest pychá Iordaná. 4 ⁷ To mówi PAN Bóg mój: pás owce zábicia/ 5 ⁷ które ći co ie mieli zábiiáli/ á nie záwołáli/ y przedawáli ie/ mówiąc: Błogosłáwiony PAN/ sstáliśmy się bogátymi: á pásterze ich nie folgowáli im. 6 ⁷ A ia wiecéy folgowáć nie będę obywátelóm źiemie/ mówi PAN: B Oto ia wydam ludźie/ káżdégo w rękę bliźniégo iego/ y w rękę królá iego: y wyśieką źiemię/ á nie wyrwę z ręki ich. 7 ⁷ A będę pásł bydło zábicia/ dla tego/ o vbodzy trzódy: y wźiąłem sobie dwie láscé/ iednem názwał Pięknośćią/ á drugąm názwał ᵃPowrózkiem: y pásłem trzódę. 8 ⁷ y wyćiąłem trzech pásterzów miesiącá iednégo/ y skurczyłá się duszá moiá dla nich: bo też duszá ich mieniłá się dla mnie/ y mówiłem: 9 ⁷ Nie będę was pásł: co vmiéra/ niech vmiéra/ á co wyśieczono/ niech będźie wyśieczono: á drudzy niech zrzą káżdy mięso bliźniégo swégo. 10 C ⁷ y wźiąłem rózgę którą zwano Pięknośćią/ y zrzezałem ią/ ábych wniwécz obróćił przymierze któreṁ postánowił ze wszemi narody: 11 ⁷ y wniwécz się obróćiło w on dźień: y poználi ták vbodzy trzódy/ którzy mi strzegą/ że słowo PAńskié iest. 12 ⁷ Y rzekłem do nich: Ieśli iest rzecz dobra w oczach wászych/ przynieśćie zapłátę moię: á ieśli nie/ niechaycie. y odważyli zapłátę moię trzydźieśći srébrników. 13 ⁷ Y rzekł PAN do mnie: Porzuć to ᵃdo gárncarzá/ piękną zapłátę/ którąm iest od nich oszácowan/ y wźiąłem trzydźieśći srébrników/ y porzućiłem ie w domᵇ PAńskim do gárncarzá. 14 ⁷ Y zrzezałem rózgę moię wtórą/ którą zwano Powrózkiem/ ábych rozwiązał bráterstwo miedzy Iudą/ á 15 D Izráelem. ⁷ y rzekł PAN do mnie: Iescze weźmi sobie naczynia pásterzá ᶜglupiégo. 16 ⁷ Bo oto ia wzbudzę pásterzá ná źiemi/ który opuszczonych nie będźie náwiedzał/ rozproszonégo nie będźie szukał/ á złamánégo léczyć nie będźie/ á ᵈco stoi kármić nie będźie: á mięso tłustych będźie iesć/ y kopytá ich stráći. 17 ⁷ O pásterzu/ á ᵉbáłwánie/ opuszcżáiący trzódę/ miecz ná rámieniu iego/ y ná oku práwym iego/ rámię iego schnieniem vschnie/ á oko práwé záćmiáiąc się záćmi.

Bóg oćiec poléca wiernė swoie Christusowi pásterzowi dobrému

ᵃ *przetoż tá niewola Zydów nie iest doczesna, iáko Bábilońska, ále będźie wieczna. Hieron.* ᵇ *ábo sznurem*

Proroctwo grożné ná Zydy.

Mat. 27. a 8. O przedaniu Christusá zá trzydźieśći srébrnikow. ᵃ *ábo do Rodgiserá, który obrázy leie.* Proroctwo o Antichriśćie y prześládowcach iego Heretyckich ministrách. ᶜ *złośćiwégo. Hebr.* ᵈ *zdrowych owiec.* ᵉ *ábo pásterzu nikczemny.*

12 *Y odważyli zapłátę moię trzydźieśći srébrników.*] To iest/ gdy mi zá dobrodźieystwá moie dźiękowáć mieli / dáli Iudaszowi trzydźieśći srébrników áby mie wydał. Iest to proroctwo o przedániu Christusá. Ták wykłáda Hier. Cyril. Hierosolim. Cath. 13.

13 *Porzuć to do gárncarzá.*] w Láćińskim zowie go Statuarium, iż Zydowskié słowo znáczy y tego który z gliny/ y tego który z drzewá ábo miedźi robi słupy. wszákże tu własnie znáczy tego który z gliny robi/ gárncarzá. A ták gdy mówi/ Porzuć to do gárncarzá. możemy ták rozumieć/ Porzuć to Bogu który wszytkié vlepił. bo do iego kośćiołá srébrniki były wrzucone/ Math. 27. Abo/ Porzuć to do kośćiołá áby były dáne gárncarzowi od któregoᵒ rola kupiono. A mówi że to miał porzućić Christus/ iż zá iego spráwą y wolą Iudasz porzućił té pieniądze áby rola zá nie byłá kupiona.

Proroctwo przeciw żydom y poganom prześladownikom kościoła Christusowego.

ROZDZ. XII.

1 A Brzemie słowá PANSkiego ná Izráelá: Mówi PAN rościągáiący niebiosá / y gruntuiący ziemie / á tworzący duchá człowieczego w nim. 2 Oto ia stáwię Jeruzálem [a]naprożnikiem obżárstwá wßem narodom wokoło: lecz y Judá [b]będźie w oblężeniu przećiwko Jeruzálem. 3 A będźie: dniá onégo położę Jeruzálem kámieniem ćiężaru wßem narodóm: wßyscy którzy ji bedą podnośić / zránieniem zránieni będą: y zbiorą się nań wßytkie królestwá źiemskie. 4 B Onégo dniá / mówi PAN / záráżę káżdégo koniá ſkretwie nim / á wśiádácżá iego ßaleństwem: á ná dóm Judá / otworzę oczy moie / á káżdégo koniá narodow záráżę ślepotą. 5 A rzeką hetmánowie Judá w sercu swym: Niech mi będą pośileni obywátele Jeruzálem w PANU zástępów Bogu ich. 6 Onégo dniá położę kśiążętá Judzkie iáko [c]piec ogniſty miedzy drwy / y iáko pochodnią ognistą w śienie: y pożrzą po práwicy y po lewicy wßytkie narody wokoło: y mießkáć będą w Jeruzálem záśię ná swym mieyscu w Jeruzálem. 7 A zbáwi PAN przybytki Judá / iáko ná początku / áby się nie wielmożnie chlubił dóm Dawidów / y chwałá mießkáiącym w Jeruzálem przećiwko Judá. 8 Oné° dniá záſczyći PAN obywátele Jeruzálem / y będźie ktoby się obráźił z nich w on dźień / iáko Dawid: á dóm Dawidów iáko Boży / iáko Anyół PANſki przed obliczem ich. 9 A będźie dniá onégo: będę ßukał zetrzeć wßytkie narody które przychodzą ná Jeruzálem. 10 A wyleię ná dóm Dawidów y ná obywátele Jeruzálem duchá łáſki y [d]modlitw: y pátrzyć będą ná mię którégo przebodli: y płákáć go będą płáczem iáko nád iednorodzonym: y będą nád nim żálowáć / iáko wiec żáluią przy śmierći pierworodnégo. 11 Onégo dniá wielki będźie płácz w Jeruzálem / [e]iáko płácz Adádremmon ná polu Mágeddon. 12 A będźie płákáć źiemiá: fámilie / á fámilie osobno: fámilie domu Dawidowégo osobno / á niewiáſty ich osobno: 13 fámilie domu Náthán osobno / á niewiáſty ich osobno: fámilie domu Lewi osobno: á niewiáſty ich osobno: fámilie Semei osobno / á niewiáſty ich osobno: 14 Wßytkie fámilie inße: fámilie á fámilie osobno / á niewiáſty ich osobno.

[a] ábo, kubkiem vſpienia, H. [b] oblężę Ieruzálem.

Wybawienie wiernych Christusowych z prześladowania.

[c] ábo, węgle ogniſte, H.

Dary Ducha S. [d] ábo, litośći, H.

O męce Christusowéy proroctwo. Ioa:19.g 37.

[e] 2 Para: 35. d 22.

---

1 Tworzący duchá człowieczégo w nim] Jáśnie tu maß iż Duſzá człowiecza nie z máteryiéy áni z ćiáłá bywa rodzona / ále ią Bóg w człowieká ſtwarza / podobne słowá maß Eccl.12. Isa.42. v.5.

Dwie náturze w Pánu Christusie.

10 Y będą pátrzyć ná mie którégo przebodli] Ná tym mieyscu dwoiáką náturę w P. Christuśie Prorok opisnie: Jedne Boską / kiedy mówi: A wyleię ná dóm Dawidów Duchá łáſki: bo dáć łáſkę / samemu Bogu włáſna. A przetoż ták tę mowę záczyna Prorok: Mówi Pan / rościągáiący niebiosá y gruntuiący źiemie. Abyśmy wiedźieli iż ten który to mówi / iest Bóg stworzyćiel. Drugą náturę człowieczą wyráźił / y wſpołek w téyże náturze / mękę swoię ná krzyżu / kiedy przydáie: Y będą pátrzyć ná mię którégo przebodli / które słowá wykłada Jan ś. o Pánu Christuśie c 19. To świádectwo ták iáſné iest o dwu náturách Christusowych / że też nowokrzczeńcy rádźi nierádźi przyznawáią / iż w ten czás był przeklęty Bóg Izráelſki / kiedy Chrystus był przeklęty. A ták y według ich zeznánia mamy to w piśmie ś. iáſnémi słowy nápisano / iż Bóg Izráelſki iest vkrzyżowány y przeklęty. Tego się záprzeć nie mogą / bo pismo ták mówi / y sámi tákże niewiernicy pißą. Co się dotycze ich wykładu który tu przylepiáią / powiádáiąc iż się to rozumie figurate to iest / iż Bóg Izráelſki nie w swéy osobie był przeklęty / ále w osobie Christusowéy / iáko kto prześláduie wierné / prześláduie Christusá / kto dáie vbogiému dáie Christusowi. Toć iest włáſnie przećiw iáſnému pismu ś. które to mówi / iż Bóg Izráelſki miał być w osobie swéy widźiány / y w téyże osobie przeklęty: á tego nigdźiey nie mówi / żeby Bóg w osobie cudzéy miał być przeklęty. Mamy iáſné pismo / iż Christus miał być w osobie wiernych prześládowány / y w osobie vbogich miał bráć iáłmużnę / Ale tego nie mówi / żeby Bóg stworzyćiel miał być w cudzéy osobie przeklęty / tylko w osobie swéy włáſnéy: o tym pismo mamy / ztym my przestáiąc figur nowochrzczeńſkich niechcemy. A tu káżdy obaczyć może / żeć my iáſné pismá mamy / które mi wiáry Kátolickiéy dowodzimy: á nowochrzczeńcóm nie o pismo idźie / ále o ich wykłády / które nam podszucáią. Ale iesliż pismo ma być wykládáné / wolemy té wykłády bráć od kośćiołá Bożégo / niż od Nowochrzczeńców.

Bóg Izráelſki iest vkrzyżowány.

ROZDZ. XIII.

Christus zrzodło grzéchy omywáiące.

1 A Onégo dniá będzie zrzódło otworzoné domowi Dawidowému/ y mieszkáiącym w Jeruzalem/ ná omycié grzésznégo y miesiącznice. 2 Y będzie dniá onégo/ mówi PAN zastępów/ wytrácę imioná bálwánów z ziemie/ y nie będą wiecéy wspominané/ y fałszywé proroki/ y duchá nieczystégo zniosę z ziemie. 3 Y będzie gdyby kto prorokował dáléy/ rzeką mu óciec iego y mátká iego/ którzy go porodźili: Nie będźiesz żyw/ boś mówił kłamstwo imieniem PAnskim: y vkolą go óciec iego/ y mátká iego/ rodzicy iego/ gdyby prorokował. 4 Y będzie: Onégo dniá záwstydzą sie prorocy káżdy zwidzenia swego/ gdy prorokowáć 5 B będzie: á nie będą sie obłóczyć w płászcz worowy/ żeby kłamáli. Ale rzecze: Nie iestem prorok: człowiek oracz ia iestem: bo Adam przykłádem moim od młodości moiéy. 6 Y rzeką mu: Cóż to zá rány są w pośrzodku rąk twoich? Y rzecze: Temi iestem zránion w domu tych/ którzy mie miłowáli. 7 Mieczu ockni sie ná pástérzá mégo/ y ná męzá przyległégo mi/ mówi PAN zastępów: Vderz pástérzá/ á rozprószą sie owce: y obrócę rękę moię ná málutkié. 8 Y będą po wszytkiéy ziemi/ mówi PAN: dwie cześći ná niéy będą rozprószone/ y vstáną: á trzecia cześć zostánie ná niéy. 9 Y powiodę cześć trzecią przez ogień/ y palić ie będę iáko palą srébro: á doświadczáć ich będę/ iáko doświadczáią złotá. On będzie wzywał imienia mégo/ á ia go wysłucham. Rzekę: Lud móy iesteś: á on rzecze: PAN Bóg móy.

Eze.36.d.31 O wykorzenieniu Bálwánów zá przyściem Christusowym.

ábo kosmáty H.

násláduie Adámá w spráwowániu roléy.

Proroctwo o męce ná krzyżu y śmierći Christusowéy.

O rozproszéniu Apostołów czásu męki Páńskiéy.

Ma.26.c.31 Mar.14.c.38 O prześládowániu kośćiołá Christusowégo.

lud to móy. H.

8 Dwie cześći będą ná niéy rozproszoné.] Czásu męki Páná Chrystusowéy dwie cześći były/ to iest/ dwoiáki lud/ Żydowski/ y Pogáński. Té cześći zginą: bo iesli sie do Christusá nie náwrócą/ będą potępioné. Trzecia cześć zostánie/ to iest/ trzeći lud który z tych vrosł/ lud Chrześćiáński. Tego przewiedźie przez ogień vtrapienia y pokus/ Hieron.

ROZDZ. XIIII.

Proroctwo o zburzéniu Ieruzálem po męce Páná Iezuso wéy.

1 A Oto przydą dni PAnskié/ á będą dźielić korzyśći twoie w pośrzodku ćiebie. 2 Y zgromádzę wszytkié narody do Jeruzalem ku bitwie/ y będzie wźięté miásto/ y zburzą domy/ y niewiásty pogwałcą/ y wynidźie połowicá miástá w niewolą: á ostátek ludu nie będzie wźięt z miástá. 3 Y wynidźie PAN/ á będzie walczył ná oné narody/ iáko walczył w dźień woyny. 4 Y stáną nogi iego w on dźień ná górze Oliwnéy/ która iest przećiw Jeruzalem ná Wschód słońcá: á rospádnie sie Górá Oliwna wpoły ná Wschód słońcá/ y ná Zachód/ rozpádliną bárzo wielką/ y odwáli sie połowicá góry ná Północy/ á połowicá iéy ná Południe. 5 Y vćieczećie w dolinę gór onych: bo dosięże dolina gór áż do bliskiéy: á będźiećie vćiekáć iákośćie vćiekáli przed trzęsieniem ziemie zá dni Ozyasza królá Judzkiégo. B Y przydźie PAN Bóg móy/ y wszyscy świeći z nim. 6 Y będźie dniá onégo: nie będzie świátłości/ ále źimno y mróz. 7 Y będzie dźień ieden który iest wiádomy PANV/ nie dźień áni noc: á czásu wieczornégo będzie świátło. 8 Y będzie w on dźień: Wynidą wody żywé z Jeruzalem/ połowicá ich do morzá wschodnie/ á połowicá ich do morzá ostátniégo: lećie y źimie będą. 9 Y będzie PAN królem nád wszytką ziemią. W on dźień będzie PAN ieden: y będzie imię iego iedno. 10 Y wróći sie wszytká ziemiá áż do pusczy/ od págórku Remmon ná Południe Jeruzalem: y podnieśie sie/ y będzie mieszkał ná mieyscu swym/ od bramy Beniámin/ áż do mieyscá bramy pierwszéy/ y áż do bramy węgłów/ y od wieże Hánáneel/ áż do prás królewskich. 11 C Y będą mieszkáć w nim/ á wytrácenia nie będzie wiecéy: ále Jeruzalem śiedźieć będzie bespiecznie. 12 A tá będzie kaźń/ którą skarze PAN wszytkié narody/ które walczyły ná

to iest, zginie w mieście

gór moich. H.

áż do bliższéy góry, ábo áż do Asálá. H.

Proroctwo o sądźie ostátecznym.

Amos 1.a.5.

O odrzuceniu Zydów á wezwániu pogan.

przewróci sie wszytká ziemiá, y będźie iáko błonie od Gewy, áż do Remmoná. H.

zábiiánie, mordowánie. H.

ábo mieszkáć H.

Karánie srogie prześládowników kośćiołá Christusowégo.

Jeru-

Jeruzálem: Bedźie schnąć ćiáło káždégo stoiącégo ná nogách swych: oczy iego vschną w dźiurách swych/ y iezyk ich vschnie w gebie ich. 13 Dniá onégo bedźie trwogá PANska wielká miedzy nimi: y vchwyći mąž rekę bližniégo swego/ y zéymie sie reká iego zręką bližniégo iego. 14 Lecz y Judás walczyć bedźie ná Jeruzálem: y bedą zgromádzoné bogáctwá wßech narodów wokoło/złoto y srébro/ y ßat dosyć wiele. 15 A ták bedźie vpadek koniá y mulá/ wielbłądá y osłá/ y wßech bydląt które były w obozie onym/ iáko vpadek ten. 16 A wßyscy którzy sie zostáną ze wßech narodów/ które przyćiągneły przećiw Jeruzálem/ chodźić bedą od roku do roku/ áby sie kłániáli królowi PANV zastepów/ á świećili święto kuczek. 17 A bedźie: Ktoby nie ßedł z fámiliy źiemie do Jeruzálem/ áby sie pokłonił królowi PANV zastepów/ nie bedźie déscz ná nié. 18 A ieśliby y fámilia Aegyptu nie wstąpiłá/ á nie przyßłá: áni ná nie bedźie/ ále bedźie vpadek którym pokarze PAN wßytkie narody/ któréby niechodźiły ná świecenié świetá kuczek. 19 Ten bedźie grzéch Aegyptu/ y ten grzéch wßech narodów/ któréby niechodźiły ná obchodzenié świetá kuczek. 20 Onégo dniá bedźie/ co ná vźdźie końskiéy iest/ poświecono PANV: y bedą kotły w domie PANskim iáko cząßé przed ołtarzem. 21 A bedźie káždy kocieł w Jeruzálem y w Judá poświecony PANV zastepów: y bedą przychodźić wßyscy ofiáruiący/ á bedą bráć z nich/ y bedą w nich wárzyć: á nie bedźie kupcá wiecéy w domu PANA zastepów onégo dniá.

Prześládowánie Zydowskie ná kośćioł Christusów. *Po prześládowániu pokóy y nabożeństwo w kośćiele Christusowym.* *wstánie. H.* *kaźń grzéchu.* *ábo, ná rzędźiech końskich.*

20 Bedźie co ná vźdźie końskiéy iest, poświecono Panu] To iest/ Táki bedźie pokóy/ że strojów woiennych nie bedą potrzebowáć/ ále ie obrocą ná chwałę Bożą. Drudzy to wykłádáią o vźdźie Constántiná Césárzá/ w któréy miał ieden gwóźdź z tych/ któremi był Pan Christus przybity ná krzyżu/ bo wßytkę nádźieię swoiégo zwyćięstwá w mece Christusowéy pokłádáiąc/ ná znák tego ieden gwóźdź świety nośił w vźdźie swoiéy.

PROROCTWO MALACHIASZA.

ROZDZIAŁ I.

1 Brzemie SLOwá PANskiégo/ do Jzráelá w rece Máláchiaßá. 2 Vmiłowałem was/ mówi PAN: y rzekliśćie: W czymżeś nas vmiłował? Jzali Ezau nie był brát Jákobowi/ mówi PAn: á vmiłowałem Jákobá/ 3 á Ezau miałem w nienawiśći? A położyłem góry iego spustoßeniem/ á dźiedźictwo iego pustynią smoków. 4 A ieśli rzecze Jdumeá: Jesteśmy skáženi: ále wróćiwßy sie zbuduiemy co iest zepsowano: to mówi PAN zastepów: Ci budowáć bedą/ á ia rozwálę: y názowią ie gránicámi niezbożności/ y ludem ná który sie rozgniewał PAN áž ná wieki. 5 A oczy wáßé oglądáią/ y wy rzeczećie: Niech bedźie vwielbion PAn nád gránicą Jzráel. 6 Syn ma w vczćiwośći oycá/ á sługá Páná swégo: ieśli tedy oćiec ia iestem/ gdźież iest cześć moiá? á ieślim ia Pan/ gdźież iest boiaźń moiá/ mówi PAn zastepów? do was/ o kápłani/ którzy gárdźićie imieniem moim? y rzekliśćie: W czymżesmy wzgárdźili imie twoie? 7 Ofiáruiećie ná ołtarzu moim chleb zmázány/ á mówićie: Czymesmy ćie zmázáli? Tym że mówićie: Stół PAnski wzgárdzon iest. 8 Jeśli ofiáruiećie slepé ná ofiáre/ áza nie źle iest? y ieśli ofiáruiećie chromé y choré/ áza nie źle iest? Ofiáruy to kśiążeću twemu/ ieśli mu sie podobá/ ábo ieśli przyimie oblicze twoie/ mówi PAN zastepów. 9 A teraz błágayćie

Miłość Boża przećiw Izráelczykóm od pocżątku, a ich nie wdźięcżność. Rzym 9. c. 13 *Edóm. H.* *ábo, y mówićie. H.* *Wystepki kápłanów strofuie.* *ieśli ćię wdźięcznie przymie. Hebr.*

gayćie oblicze Boże / żeby sie smilował nád wámi/(bo z reki wáßéy sstáło sie to) iesli iáko przyimie oblicza wáßé/ mówi PAN zastepów. 10 ⁰Kto iest miedzy wámi ktoryby zamykał wrotá / y zápalał ná ołtarzu moim dármo? Nie mam checi do was/ mówi PAN zastepów : y dáru nie przyimę z reki wáßéy. 11 ⁰ᵇBo od wschodu słońcá áż do zachodu wielkie iest imie moie miedzy narody : á ná káżdym mieyscu poświecáią y ofiáruią imieniowi memu ofiáre czystą/ bo wielkie iest imie moie miedzy narody / mówi PAN zastepów. 12 ⁰A wy splugáwiliście ie tym co mówićie : Stół PAŃski splugáwion iest : ˣy co nań kłádą wzgárdzone iest z ogniem / który ie pożera. 13 ⁰Rzekliście : Oto z roboty/ y ᶻzdmuchneliście ie / mówi PAN zastepów:á wnieslíście z wydártków chromé y chore / y wnieslíście ᵃdar : izali ji przyimę z reki wáßéy / mówi PAN? 14 ⁰Przeklety zdrádliwy / który ma w trzodźie swoiéy ᵇsámcá/á vczyniwßy ślub/ ofiáruie vłomné PAnu: bom ia król wielki / mówi PAN zastepów / á imie moie strászne miedzy narody.

Odrzucenie ofiar Zydowskich: a nastąpienie na ich miey sce ofiary Chrześćiáńskiéy. ᵇPsal. 112. a 3

ˣy owoc iego wzgárdzony y zjedzęcym go. H. ᶻzártuczáliście ie. H. ᵃábo obiátę. ᵇbydlę zdrowe, bez wády

Máláchiaß wykłáda sie Anyół/ ábo posel móy. Ten o odrzuceniu Zydów y ofiar ich/ y o przyśćiu Chrystusowym prorokuie.

11 Od Wschodu słońcá áż do Zachódu, &c. A na káżdym mieyscu poświecáią y ofiaruią.] Té słowá nie mogą sie rozumieć o ofierze krzyżowéy krwáwéy / bo tá nie byłá ná káżdym mieyscu / ále raz tylko ná iednymże mieyscu iest ofiárowána. Ani też o żydowskich ofiárách / bo tu wyráźnie miánuie iż od pogan miáłá bydź ofiárowána / y kłádźie ią przećiw ofiárom Zydowskim / które tylko ná iednym mieyscu były ofiárowáné. Ani też o ofiárách onych pogan spráwiedliwych przed przyśćiem Christusowym iáki był Iob y inßy/ bo y tych nie wiele było/ á zwłaszczá zá czásu proroków kiedy bałwochwalstwo płużyło. Ani tego rozumieć mamy o ofiarach duchownych / iákie są modlitwy y dobré vczynki : bo to nie iest włásnie ofiárá/ która tylko wiárą bywa / y nie iest własną kośćiołowi Christusowému / bo byłá záwżdy od początku świátá / y wßyscy wierni wierzyli w Christusá/ y wiárą mekę iego ofiárowáli. Ale tu mówi o ofierze włásnéy zwierzchnéy y widźiálnéy / iáka iest w kośćiele Bożym ofiará Ciáłá y krwie Páná Christusowéy pod osobą chlebá y winá. Naprzód iż ták sámo słowo Zydowskié / Minhha, znáczy pewną y zwierzchną ofiáre / która bywáłá z mąki białéy y oliwy / y kádźidłá. Leuit. 2. v 6. A toć byłá figurá náßéy ofiáry / która bywa pod osobámi chlebá y winá. Czytay Daniel. 8. Y te ofiáre zowie czystą : bo żadna ludzka złośćią nie może bydź pomázana / iáko inßé ofiáry duchowné często sie grzéchámi mażą : ále tá iedná ofiárá świątośći sámá iest czysta / bo przedniéyßy kápłan iest sam Pan Christus y samże iest ofiárą. Ták to wykłádáią. Clemens Romanus lib. 7. Constit. c. 31. Cypr. lib. 2 con. Iudęos, Aug. 18. de Ciuit. c. 25. Chris. Ps. 95. & Orat. 2. con. Iudæos. Irrenæus li. 2. con. hęreses c. 33. Iust. in Dialogo con Tryphon. Damascenus lib. 4 de Fide c. 14. Naostátek y Zydowie sámi tákże wykłádáią. Rabbi Samuel lib. de Aduentu Messiæ, c. 21.

Proroctwo o ofierze Chrześćiáńskiéy ćiáłá y krwie Páná Christusowéy pod osobą chlebá y winá.

ROZDZIAL. II.

1 A teraz do was to przykazánie/ o kápłani. 2 ⁰Iesli nie bedźiecie chćieć słucháć / á iesli nie bedźiecie chćieć kłádź ná serce / ábyśćie dáli chwałe imieniowi memu / mówi PAN zastepów : puszcze ná was niedostátek/ y ᶜprzeklináć bede błogosłáwieństwá wáßé/ y przeklne ie : iżeśćie ᵈnie położyli ná sercá. 3 ⁰Oto ia ᵉrzuce wam łopátke/ y zápruße ná twarzy wáßé ᶠłaynem vroczystych świąt wáßych / y nie puśći sie was. 4 ⁰A doznaćie żem posłał do was to roskazánie / żeby było przymierze moie z Lewi / mówi PAN zastepów. 5 ⁰Przymierze moie było z nim żywotá y pokoiu : y dałem mu boiaźń / y bał sie mnie / y lekał sie od oblicza imienia mego. 6 ⁰Zakon prawdy był w vśćiech iego / á niepráwość nie nálázłá sie w wárgách iego : w pokoiu á w práwośći chodźił zemną / á mnogie odwiódł od niepráwośći. 7 ⁰Bo wargi kápłáńskie bedą strzedz vmieietnośći / y zakonu pytáć bedą z vst iego : ponieważ Anyołem PANA zastepów iest. 8 ⁰Aleśćie wy zstąpili z drógi/ y zgorßyliśćie wielu w zakonie : skáźiliśćie przymierze Lewi / mówi PAN zastepów. 9 ⁰Przetoż y ia vczyniłem was wzgárdzoné y poniżoné wßem narodóm : ták iákośćie nie strzegli dróg moich / á mieliśćie wzglad ná osobe w zakonie. 10 ⁰ᵍIzali nie ieden oćiec wßytkich nas ? izali nie ieden

Pogróżká złym kápłánóm. Le. 26. b. 15. De. 28. b 15.

ᶜprzeklęctwo H. ᵈnie dbáli. ᵉzátrácę wam naśienie. H. ále zlé: ᶠkáłdun y gnoiem.

Vrząd kápłáński według przymierza Bożego z Lewitami.

Wystepki kapłanów y kaźn za nie.

ᵍMat. 23. a 9 Eph. 4. a 5.

Bóg ſtworzył nas? czemuż tedy gárdźi káżdy z nas brátem ſwoim/ gwałcąc przymiérze oycôw náßych? 11 Przeſtąpił Judá/ á obrzydłość ſtáłá ſie w Izráelu y w Jeruzálem: bo ſplugáwił Judas poświecenié PANſkié/ które vmiłował/ y miał ᵉcórke Bogá cudzégo. 12 Zátráći PAN meżá który by to vczynił/ miſtrzá y vczniá/ z przybytków Jákob/ y ofiáruiącégo dar PANV záſtepów. 13 A toście ieſcze vczynili: pokrywáliśćie łzámi ołtarz PANſki/ ᶠpłáczem y wrzaſkiem/ ták że nie weyźrze wiecéy ná ofiáre/ áni przyime co vbłagáiącégo z ręki wáßéy. 14 A rzekliśćie: Dla którey przyczyny? Bo PAN ᵍoświádczył miedzy tobą y żoną młodośći twoiéy/ którąś ty wzgárdźił: á tá vcześniczka twoią/ y żoną przymiérza twego. 15 Izali nie ieden ʰvczynił/ á *oſtátek duchá iego ieſt? ⁱá czegóż ieden ßuka/ iedno naśienia Bożégo? A ták ſtrzeżćie duchá wáßégo/ á żony młodośći twéy nie wzgardzay. 16 *Gdy nienawidźieć bedźieß/ opuść/ mówi PAN Bóg Izráelſki: á okryie nieprawość odźienie iego/ mówi PAN záſtepów. Strzeżćie duchá wáßégo/ á nie wzgárdzayćie. 17 Zádáliśćie prace PANV mowámi wáßémi/ y rzekliśćie: W czymżeśmy mu prace zádáli? w tym że mówićie: Wßelki który złé czyni/ dobry ieſt w oczách PANſkich/ y tácy mu ſie podobáią: ábo wiec gdźie ieſt BOg ᵏſądu?

ᵉgárdźimy ieden drugim, Hebr.
Strofuie lud iż żóny z obcych narodów póymowáli.
ᵉpogánke, báłwochwálce.
ᶠżón wáßych opuſzczonych.
ᵍprzykazał.
ʰto ieſt, meżá y niewiáſte.
*to ieſt, ták niewiáſtá iáko y mąż ma duße rozumną od Bogá ſtworzoną.
ⁱto ieſt, Bóg małżeńſtwo poſtánowił dla potomſtwá.
*Iákoby rzekł nie opuſzczay dla ſámey nienawiśći żóny twoiéy, bo bedźieß károny.
ᵏktóry ſpráwiedliwie ſądźi.

ROZDZ. III.

1 TO ia poſyłam Anyołá moiego/ á nágotuie drógę przed obliczem moim. 2 A zárázem przydźie do kośćiołá ſwego Pánuiący/ którégo wy ßukaćie/ y Anyoł przymiérza/ którégo wy chcećie. Oto idźie/ mówi PAN záſtepów. 3 A kto bedźie mógł myślą ogárnąć dźień przyśćia iego/ á kto ſie oſtoi ná widzenié iego? Bo on iáko ogień zléwáiący/ y iáko źiele fárbiérſkié: á vśiedźie wypaláiąc y wyczyśćiáiąc ſrébro/ y wyczyśći ſyny Lewi/ y przecédźi ie iáko złoto y iáko ſrébro/ y bedą PANV ofiárowáć ofiáry w ſpráwiedliwośći. 4 A ſpodoba ſie PANV ofiárá Judy y Jeruzálem/ iáko ˡdni wieku/ y iáko dawné látá. 5 A przyſtąpie do was w ſądźie/ á bede świádkiem predkim czárowników/ y cudzołożnikóm/ y krzywoprzyśiezcóm/ y którzy krzywdzą zapłáte naiemniká/ wdów y śierót/ y śćiſkáią cudzoźiemcá/ á nie bali ſie mnie/ mówi PAN záſtepów. 6 Bom ia PAN/ á nie odmieniam ſie: á wy ſynowie Jákobowi nie ieſteśćie wyniſczeni. 7 Bo ode dni oycow wáßych odſtąpiliśćie od praw moich/ á nie ſtrzegliśćie. ᵐWróććie ſie do mnie/ á wróce ſie do was/ mówi PAN záſtepów. A rzekliśćie: W czymże ſie wróćimy? 8 Jeſli ſkole człowiek Bogá/ że wy mnie kolećie/ y rzékliśćie: W czymże ćie kolemy? W dźieśiećinách/ y ⁿw pierwoćinách. 9 A ᵒw niedoſtátku wy przekleći ieſteśćie/ á wy mnie kolećie/ narodźie wßytek. 10 Wnośćie wßytkié dźieśiećiny do gumná/ á niech bedźie żywność w domu moim/ á doznaycie mie w tym/ mówi PAN: Jeſli wam nie otworze ᵖvpuſtów niebieſkich/ á nie wyleie ná was błogosłáwieńſtwá/ áż do obfitośći. 11 A złáie dla was ᑫpożeráiącégo/ y nie popſuie owocu źiemie wáßéy/ y nie bedźie winnicá niepłodna ná polu mówi PAN záſtepów. 12 A bedą was błogosłáwionymi názywáć wßyſcy narodowie: bo wy bedźiećie źiemią pożądáną mówi PAN záſtepów. 13 Zmogły ſie ná mie ſłowá wáße/ mówi PAN. A rzekliśćie. Cóżeſmy mówili przećiwko tobie? 14 Mowiliśćie: ʳMárny ieſt który Bogu ſłuży/ á co zá pożytek żeſmy ſtrzegli przykazánia iego/ á iżeſmy chodźili ſmetni przed PANEM záſtepów? 15 Przetóż teraz błogosłáwioné zowiemy ˢhárdé: bo zbudowáni ſą czyniący niezbożność: y kuśili Bogá/ á záchowáni ſą. 16 Tedy mowili którzy ſie boią PANA/ káżdy z bliźnym ſwoim: y pilnował PAN á vſłyßał: y nápiſano kśiege pámiątki przed nim/ boiącym ſie PANA/ y myślącym o imieniu iego. 17 A bedą mi/ mówi PAN záſtepów/ dniá w który ia vczynie/

Proroctwo o posłániu Iáná Chrzćićielá, y o pierwßym przyśćiu p. Chriſtuſowym ná świat.
Mat:11. b 10.
Mar: 1. a 2.
Luc: 1. b 17
Kapłani nowégo teſtamentu y ofiárá ich.
ˡto ieſt, iáko ofiáry które dawno oycowie święći ofiárowáli.
Strofowánie złośći rożmaitych
ᵐZach: 1. a 3.
ⁿábo, w ofiárach.
ᵒábo, przekleńſtwem, H.
ᵖábo, progów z których wodá z wyſoká z wielkim ßumem ſpada.
ᑫrobáctwo.
Bluźniérſtwa przećiw opatrznośći bożéy
ʳPrózno ieſt Bogu ſłużyć, Hebr.
ˢzuchwáłé.
Mowy ludźi dobrych o dobrym rządzeniu Bożym.

18 własnośćią: y bede im folgował iáko folguie mąż synowi swemu / który służy iemu. [v] Y náwróćićie śię / á vyźrzyćie co zá różność iest miedzy spráwiedliwym á niezbożnym / y miedzy służącym Bogu / á nie służącym iẽ[v].

Ian S. posłan y od Bogá oycá y odsyná Bożego.

1 Oto ia posyłam Anyołá moiego] Posłánie Janá ś. Prorok tu przypisuie synowi Bożému: Ewánielistowie zás przypisuią Oycu/ áby śie pokazáłá iedná náturá/ y moc od syná Bożeᵒ/ y spráwá oycá y syná. A żeby śie też w téy iednéy náturze pokazáłá różność person/ słusznie syn mowi / Przed obliczem moim. A oćiec mowi: Przed tobą. Y ták Ewánielistowie piszą iáko Pán Christus rzekł / á Pan Christus záśie ták przywodźił słowá proroćkie / áby pokazał iż w náturze iednoż był z oycem/ á w personie inszym. słów tedy proroćkich ten iest wykład/ iákoby rzekł: Oćiec posłał Janá przed obliczem syná swego: Syn posłał Janá przed obliczem swoim: Duch ś. posłał Janá przed obliczem syná: ábowiem w Osobách Troyce naświetszéy/ ieden y tenże Bóg iest który posyła.

1 A zarażem przydźie do kośćiołá swego Pánuiący] W Zydowskim y Greckim miásto Pánuiący / iest / on Pan / to iest / Christus: iákoby rzekł / on Pan wam obiecány. Mówi tu o Messiaszu według wykładu ták nászych Doktorów iáko y Zydowskich. Zkąd iáwno iest / iż ten Bogiem iest / który ma kośćiół / bo to sámemu Bogu własna mieć kośćiół swóy.

1 Anyoł przymierza] Pan Christus nazwány iest Anyołem przymierza / iż iest posłem nowégo zakonu y nowégo testámentu / w którym nam dobrá niebieskie obiecuią. Augustin. lib. 18. de Ciuit. c. 35. Nád to iż przymierzé vczynił miedzy Bogiem y miedzy ludźmi. Bo ten iest zwyczay pismá ś. iż przymierzé zowie testámentem. Hieron. in Galat. 3. Augustin. lib. 1. Locutionum de Genesi c. 94.

ROZDZ. IIII.

Proroctwo o dniu sądnym.

1 A O oto dźień przydźie paláiący iáko piec / á będą wszyscy pyszni y wszyscy czyniący niezbożność słomą / y zápali ie dźień który przydźie / mówi PAN zastępów / który nie zostáwi im korzenia / y gáłązki. [a] Y wznidźie wam boiącym śie imienia mego słońce spráwiedliwośći / y zdrowie [b] ná skrzydłach iego / y wynidźiećie / y skákáć będźiećie iáko ćielcy [c] z stádá. [d] Y podepcećie niezbożné / gdy będą popiołem pod stopą nóg wászych / w dźień w który ia czynię / mówi PAN zastępów. [e] Pámiętáyćie ná zakon Moyzeszá sługi mego / którym mu roskazał ná Horeb do wszego Jzráelá / roskazánia y sądy. [f] Oto ia pośle wam Heliaszá Proroká / pierwéy niźli przydźie dźień PAŃski wielki á strászny. [f] Y náwróći serce oyców ku synóm / á serce synów ku oycóm ich: ábych snać nie przyszedł / á nie skarał źiemie [g] wytráceniem.

[a] Luk. 1. g 78.

[b] ná promieniách iego.

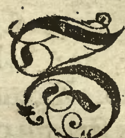
[c] to iest, wyborni, karmni, Hebr.

[e] Exo. 20. Deut. 4. 5. 6.

O [f] przyśćiu Heliaszá proroka przed dniem sądnym. Mat: 17. b 10 Mar: 9. c 11. Luc. 1. b 17.

[g] wyćięciem, H.

O PROROCECH, których czásów zyli, y co było zá przedsięwzięcie ich.

Prorokow iedni byli przed wzięćiem w niewolą dźieśiąći pokolenia: iáko Hozeasz, Izáiasz, Ioél, Hámos, Hábdiasz, Ionás, y Micheasz. Drudzy po téy niewoléy ieli prorokowáć, ále przed wzięćiem w niewolą dwóygá pokolenia, iáko Nahum, Hábákuk, Sophoniasz, y Ieremiasz. A inni w samey niewoli prorokowáli: iáko Ezechiel, Báruch, y Dániel. Drudzy ná ostátek po wyśćiu z niewoléy: iáko Aggeusz, Záchariasz, y Malachiasz. Lecz prorocy wszyscy po odstąpieniu dźieśiećiorga pokolenia ode dwu, prorokowáli. Bo gdy dla tego odszczepieństwa: grzechy y bałwochwalstwa dźieśiećiorga pokolenia bez miary śie wzmagały, od których y dwoie pokolenie, które było w Ieruzalem zostało, wolné nie były: y długo ćierpliwośći Boskiéy na złé vżywały: tedy dobrotliwy á miłośierny oćiec niebieski posyłał proroki czasem do dźieśiećiorga, a czasem też do dwóyga pokolenia, czasem też do oboyga: aby grzechy ich stosowali, a przeszłą pomstę Bożą, gdźieby śie nie vznali, im opowiedali: a mianowićie dźieśiećiorgu pokoleniu zburzenie od Aśirianów, a dwóygu pokoleniu od Chaldeyczyków, które ich potkać miało. Chćiał też Pan Bóg, aby w ták wielkich nędzach, które dla swych grzechów podiąć mieli, nadźieią przyszłych dobr poćieszeni, y do nabożeństwa zapaleni byli: to iest, przyśćiem Pana Christusowym, y zacnośćią kośćiołá iego: które ćiż prorocy opowiedali. Nakoniec przydały proroctwa o zatwardzeniu y odrzuceniu Zydów, na przestrach niezbożnych, a na vtwierdzenie pobożnych, aby słusznie rzec mógł: Cożem dáley miał czynić winnicy moiéy, czegobych iéy nie czynił?

KRONIKA PROROKOW Y KROLOW ludzkich, począwszy od Dawidá.

a Roku czwartego krolowania swego buduie kościół, który był rok 480. od wyśćia z Aegyptu, 3. król. 6.

b Ná początku krolowánia tego oddźieliło sie dźieśiećioro pokolenie ode dwóygá, y od domu Dawidowégo. 3. król. 12.

c Tego czásu poczęli prorokowáć Ozeaß, Izáiaß, Ioél, Abdiaß, Ionás.

d Tego czásu począł Micheaß. Od stworzenia świáta áż do pierwßégo roku Ioáthámá iest lat 3315. A od wyśćia z Aegyptu 736.

e Roku ßostégo Ezechiaßá zaprzedano w niewolę dźieśiećioro pokolenie. 4. król. 18. Pod tymże począł Nahum.

f Pod Manaßem Habakuk.

g Pod Iozijaßem Sophoniaß y Ieremiaß.

h Piątégo roku zaprowadzenia Ioachina prorokował Ezechiel.

i Iedenastégo roku Sedeciaßá zburzenié Ierozolimy, y zagnanié w niewolę dwóyga pokolenia, 4. król. 25. Piątégo roku potym zburzeniu prorokuie Baruch, a ośmégo Daniel.

	Dawid królował lat	40.	3. król. 2.
a	Sálomon lat	40.	3. król. 11.
b	Roboám lat	17.	3. król. 14.
	Abiás	3.	3. król. 15.
	Assá	41.	3. król. 15.
	Iosáphát	25.	3. król. 22.
	Ioram po śmierći oycowéy	6.	4. król. 8.
	Ochoziaß ábo Ioácim	1.	4. król. 8.
	Athália mátká Ochoziaßowa	6.	4. król. 11.
	Ioás syn Ochoziaßów	40.	4. król. 12.
	Amáziaß po śmierći oycowéy	28.	4. król. 14.
c	Ozeás ábo Azáriás	52.	4. król. 15.
d	Ioátham	16.	4. król. 15.
	Achaz	16.	4. król. 16.
e	Ezechiaß	29.	4. król. 18.
f	Mánasses	55.	4. król. 21.
	Amon	2.	4. król. 21.
g	Iozyaß	31.	4. król. 22.
	Ioácház trzy mieśiące.		4. król. 23.
	Eliákim ábo Ioákim	11.	4. król. 23.
h	Ioáchin trzy mieśiące.		4. król. 24.
i	Sedeciaß ábo Máthánáiaß.	11.	4. król. 24.

Od tąd áż do ostatniégo roku niewoli Babilońskiéy iest lat 52. A od pierwßégo roku wybawienia z niewoléy Babilońskiéy, áż do narodzenia Pana Christusowégo lat pięć set, piećdźieśiąt y dźiewięć. Iako świadczy Eusebius, y inni nauczeni ludźie.

Siedmnastégo abo osmnastégo roku po wyśćiu z niewoléy Babilońskiéy prorokowali Aggæuß y Zachariaß, y rychło po nich Malachiaß.

KSIĘGI PIERWSZE MACHABÆYSKIE.

ROZDZIAŁ I.

Po śmierći Alexendrá Antyochus zostáł królem Greckim

1 Ostáło sie potym gdy Alexánder Filippów Mácedończyk/ który pierwßy królował w Grécyey/ wyßedßy z ziemie Cethym/ poráźił Dáriußá królá Persów y Medów: 2 zwiódł wiele bitew/ y odźierżał wßytkich zamki/ y pozábiiał króle źiemskié: 3 Y przeßedł áż do gránic źiemie/ y zábrał łupy mnóstwá narodów/ y *vmilkłá źiemiá przed oczymá iego. 4 Y zebrał siłe/ y woysko bárzo mocné: y wywyßyło sie/ y podniosło serce iego: 5 y odźierżał kráiny narodów/ y króle: y zstáli mu sie hołdownikámi. 6 A potym vpadł ná łoże/ y poznał że vmrzeć miał. 7 Y wezwał zacnych służebników swych/ którzy od młodośći z nim wychowáni byli: y rozdźielił im królestwo swé/ iescze zá żywotá. 8 A królował Alexánder przez dwánaśćie lat/ y vmárł. 9 Y odźierżeli sludzy iego królestwo/ kázdy ná swym mieyscu. Y włożyli ná sie korony wßyscy po śmierći ięj/ y synowie ich po nich przez wiele lat/ y námnożyło sie złégo ná źiemi. 10 Y wyßedł z nich korzeń grzéßny/ Antioch *oświecony/ syn Antiochá królá/ który był w zakłádźie w Rzymie:

*vspokoiłá sie niemogąc sie mu sprzećiwić.

*Epiphanes.

y królował roku ſetnégo trzydźieſtégo y śiódmégo / króleſtwá Gréckiégo. 12 W oné dni wyßli z Jzráelá ſynowie niezbożni / y námówili wielu / mówiąc: Pódźmy / á vczyńmy przymiérze z narody które około nas ſą / bo od tego czáſu iákoſmy od nich odſtąpili / wiele złégo nas nálázło. 13 A zdáłá ſie dobra mowá w oczách ich. 14 A poſtánowili niektórzy z ludu / y iácháli do królá: y dał im moc áby czynili ſpráwiedliwość pogánów. 15 A zbudowáli w Jeruzálem ßkołe według praw pogáńſkich. 16 A vczynili ſobie odrzézki / y odſtąpili od przymiérza świętégo / y sprzegli ſie z pogány / y záprzedáni ſą áby złé czynili. 17 A zgotowáné ieſt króleſtwo przed oczymá Antiochá: y począł królowáć w źiemi Ægyptſkiéy / áby królował nád dwiewá króleſtwy. 18 A wyciągnął do Ægyptu z wielkim mnoſtwem / z wozmi / z ſłoniámi / z iézdnémi / y z wielkim mnoſtwem okretów: 19 A podnióſł woyne przećiw Ptolomeuſowi królowi Ægyptſkiému: y zlekł ſie Ptolomeus od oblicza iego / y vćiékł / y poległo zránionych wiele. 20 A wziął miáſtá obronné w źiemi Ægyptſkiéy: 21 y pobrał łupy źiemie Ægyptſkiéy. A wróćił ſie Antioch iáko poráził Ægypt / roku ſetnégo czterdźieſtégo y trzećiégo: y ciągnął do Jzráelá. 22 A przyciągnął do Jeruzálem z mnoſtwem wielkim. 23 A wßedł *do świątynie z pychą / y wziął ołtarz złoty / y lichtarz świátłá / y wßytkié naczynia iego / y ſtół pokłádny / y naczynia ofiar mokrych / y czáße / y możdźérzyki złoté / y zaſłone / y korony / y ochedoſtwo złoté / które było ná czele kośćiołá: y połamał wßytko. 24 A pobrał ſrébro y złoto / y naczynia pożądáné: y zábrał ſkárby ſkryté / które nálazł: á wßytko zábrawßy / poßedł 25 do źiemie ſwoiéy. A vczynił mórd wielki w ludźiéch / y mówił z pychą wielką. 26 A ſtáło ſie nárzékánié wielkié w Jzráelu / y po wßytkich mieyſcách ich. 27 A wzdycháli kśiążetá y ſtárßy: pánny y młódźieńcy rozniemogli ſie / y piękność niewiaſt odmieniłá ſie. 28 Káżdy małżonek wziął lámént: á które śiedźiáły w małżeńſkiéy łóżnicy / płakáły: 29 A wzrußyłá ſie źiemiá / nád tymi którzy w niéy mießkáli / á wßytek dom Jákob okrył ſie zelżywośćią. 30 A po dwu lat dni / poſłał król do miaſt Judzkich przełożonégo nád pobory / y przyciągnął do Jeruzálem z orßakiem wielkim. 31 A mówił do nich ſłowá ſpokoyné ná zdrádźie: y vwierzyli mu. 32 A vderzył z trzaſkiem ná miáſto / y poráził ie porażką wielką / y wytráćił wiele z Jzráelá. 33 A pobrał łupy miáſtá: y ſpalił ie ogniem / y popſował domy iego / y mury iego wokoło. 34 A záwiedli w poymánié niewiáſty / á dźiatki y bydłá pośiedli. 35 A zbudowáli miáſto Dawidowé murem wielkim y mocnym / y wieżámi mocnémi / y było im miáſto zamku: 36 A oſádźili tám *naród grzéßny / męże niepobożné / y zmocnili ſie w nim. A nákłádli zbroie y żywnośći / y zgromádźili łupy Jeruzálem / 37 y ſchowáli tám: y ſtáli 38 ſie śidłem wielkim. A ſtáło ſie to ná zaſadzkę świątyni / y ná przećiwniká złégo w Jzráel: 39 A wylali krew niewinną około świątynie / y ſplugáwili świątynie. 40 A vćiekli obywátele Jeruzálem dla nich / y ſtáło ſie mießkániem cudzoźiemców / y ſtáło ſie obcym naśieniu ſwénnu / y ſynowie iego opuśćili ji. 41 *Świątynia iego ſpuſtoßona ieſt / iáko puſtki / świętá iego obróciły ſie w płácz / ßábbáty iego ná háńbę / czći iego wniwecz. 42 Według ſławy iego rozmnożyłá ſie zelżywość iego: á wywyßßenié iego obróciło ſie w płácz. 43 A piſał król Antioch do wßytkiégo króleſtwá ſwégo / áby był wßytek lud ieden / á káżdy zakon ſwóy opuśćił. 44 A zezwolili wßyſcy narodowie *według ſłowá królá Antiochá: 45 A wiele z Jzráelá przyſtáło ná nabożeńſtwo iego: y ofiárowáli bálwánóm / y ſplugáwili ßábbáth. 46 A poſłał król liſty przez ręce poſłów do Jeruzálem / y do wßech miaſt Judzkich / áby ßli zá práwy pogáńſkimi / 47 á iżby zákazáli cálopalenia / y ofiar / y vbłagánia czynić w kośćiele Bożym: 48 y żeby bronili święćić ßábbáthu / 49 y dni vroczyſtych. A roſkazał ſplugáwić świętynią / y lud 50 święty Jzráelſki. A kazał nábudowáć ołtarzów / y zborów / y bálwánów / y ofiárowáć świnie mięſo y by-

Zydowie przyimuią obyczáie pogáńskie.

Antyochus opanował Aegipt y Ieruzalem.

*do kośćiołá.

Kośćioł złupił y miasto zburzył.

*ludźi złośliwych.

*Tob. 2. a 6. Amos 8. b 10

*ná ſłowo.

Przymuſza Zydy do Bałwochwalſtwa.

dło

51 dło pospolité: y zostáwiáć syny swé nieobrzezáné / á dusze swé plugáwić wszelákimi plugástwy y obrzydłościámi: ták iżby zápomnieli zakonu / y odmienili wszytkie vspráwiedliwienia Boże. 52 A ktorzyby ktokolwiek nie czynili według słowá królá Antiochá / żeby gárdło dáli. 53 Według tych wszytkich słów pisał wszytkiemu królestwu swému: y postánowił przełożoné nád ludem / ktorzyby to czynić przymuszáli. 54 Y roskazáli miástom Judzkim ofiáry spráwowáć. 55 Y zebráło się wiele z ludu do tych / ktorzy byli opuścili zakon páński: y czynili złość ná ziemi. 56 Y wypędzili lud Izráelski do iáskiń / y do skrytych mieysc zbiegów. 57 Dniá piętnastégo miesiącá Kásleu / piątégo / y czterdziestégo / y setnégo roku / zbudował król Antiochus obrzydłego bálwáná spustoszenia ná ołtarzu Bożym / y po wszytkich miástach Judzkich wokoło nábudowáli ołtarzów. 58 A przede drzwiámi domów / y po vlicách pá- 59 lili kádźidło / y ofiárowáli: Y księgi zakonu Bożégo podrápawszy ie / spalili ogniem: 60 A v kogokolwiek náleziono księgi przymierza páńskiégo / y ktokolwiek záchowywał zakon páński / według wyroku królewskiég zábiiáli go. 61 Mocą swoią czynili to ludowi Izráelskiému / ktory się náydował ná káżdy miesiąc y miesiąc w mieściech. 62 A dwudziestégo y piątégo dniá miesiącá ofiárowáli ná ołtarzu / ktory był przećiw ołtarzowi. 63 A niewiásty zásię / ktore obrzezowáły syny swé / zábiiano według roskázánia królá Antiochá / 64 y wieszáli dziatki zá szyie / po wszytkich domiech ich: á té ktorzy ie obrzezowáli / zábiiáli. 65 Y wiele z ludu Izráelskiégo postánowili v siebie / áby nie iadáli rzeczy nieczystych: y woleli ráczéy vmrzeć / niż się plugáwić pokármy nieczystémi. 66 Y niechćieli łamáć świętégo zakonu Bożégo / y pomordowáni są. 67 Y stał się bárzo wielki gniew nád ludem.

Bálwan Antiochów.

G.

G.

tákći oni czynili. G.

y domy ich łupili. G.

Dáią się zábiiáć o zakon.

Tych ksiąg ácz Zydzi w poczćie ksiąg świętych nie máią / przeto iż historie w nich opisáné / dźiały się dobrze po czásiech Esdrászá Doktorá / ktory Zydom Canon / to iest / poczet ksiąg świętych złożył / ják Jozephus świádczy lib. 1. contr. Apionem: wszákże ie kośćioł Chrześćiáński zá księgi Boskié przyimuie / y bez żadnégo wątpienia miedzy innémi księgámi świętémi policza. Jáko y stáré Concilia y Oycowie świádczą: y Augustyn S. ták wyráźnie mowi: Libros Machabæor. non Iudæi sed Ecclesia pro Canonicis habet, lib: 18. ciuit: c. 36. księgi Máchábeyskié nie Zydzi / ále kośćioł ma zá święté á Boskié księgi. W tych tedy księgách ono wielkié / á przez proroki obwołáné zydów od Antiochá królá / y od potomków iego vtrapienie y wybáwienie ich przez Jude Máchábeuszá / y przez bráćią iego opisáné mamy.

ROZDZIAŁ II.

Lament Máthátiaszów nád spustoszeniem miástá.

1 W One dni powstał Máthathiasz / syn Janá / syná Symeonowégo / kápłan z synów Joáryb z Jeruzálem / y osádził A się ná górze Modyn: 2 A miał synów piąci / Janá / ktorégo przezwisko było Gáddis: 3 y Symoná / ktorégo zwano Tháśi. 4 y Jude / ktorégo zwano Máchábeusz. 5 y Eleázárá / ktorég zwano Abáron: y Jonáthán / ktorégo zwano Apphus. 6 Ci widźieli złośći ktoré się dźiały miedzy ludem Judzkim y w Jeruzálem. 7 Y rzekł Máthathiasz: Biádá mnie: przeczem się národźił ábym widźiał skruszenié ludu mégo / y skruszenié miástá świętégo / y ábych tám siedźiał / gdy podáné iest w ręce nieprzyiacielskié: 8 Świętynia iest w ręku cudzoziemców: kośćioł iego iáko człowiek bezecny. 9 Naczynia chwały iego zábrano w niewolstwo: Stárcowie iego pobići po vlicách / á młodźieńcy iego polegli od mieczá nieprzyiacielskiég. 10 Y ktoryż národ nie odźiedźiczył królestwá iego / y nie odźierżał łupów iego: 11 Wszytko iego ochędostwo iest odięté: á ktoré było wolné / stáło się niewolnicą. 12 A oto násze mieyscá B święté / y piękność nászá / y chwałá nászá iest spustoszona / á pogáni ie splugáwili. Ná cóż nam tedy iescze żyć: 13 Y rozdárł Máthathiasz odźienié swoie / y synowie iego: á oblekli się w włośienice / y bárzo płákáli.

Dźieći. G.

15 A przyßli tám ci którzy byli poſłáni od królá Antiochá / żeby przymuſili tych / którzy byli zbiegli do miáſtá Modyn / ofiárowáć y palić kádźidło / y odſtąpić od zakonu Bożégo. 16 y mnodzy z ludu Izráelſkiégo zezwoliwßy przyſtáli ku nim : ále Máthátiaß y ſynowie iego ſtátecznie ſtali. 17 A odpowiádáiąc którzy byli poſłáni od Antiochá / rzekli Máthátiaßowi : Przednieyßy / y naſławnieyßy / y wielki ieſteś w tym mieśćie / y ozdobiony ſynámi y bráćią. 18 A ták przyſtąp naprzód / á vczyń roſkazánié królewſkié : iáko vczynili wßyſcy narodowie / y mężowie Judzcy / y którzy zoſtáli w Jeruzálem : á będzieß ty / y ſynowie twoi / miedzy przyiacioły królewſkimi / á będzieß vbogácon złotem y ſrébrem / y mnogimi vpominkámi. 19 A odpowiedźiał Máthátiaß / y rzékł głoſem wielkim : Choć wßyſcy narodowie Antiochá królá ſłucháią / áby odſtąpił káżdy od nabożeńſtwá zakonu oyców ſwoich / á zezwolił ná roſkazánieiegó : 20 ia y ſynowie moi / y bráćia moi będziem poſłußni zakonowi oyców náßych. 21 Niech nam Bóg będźie miłośćiw : nie ieſt nam pożyteczno odſtąpić zakonu / y ſpráwiedliwośći Bożéy : 22 nie vſłuchamy słów królá Antiochá / áni będziem ofiárowáć przeſtępuiąc przykazánia zakonu náßégo / ábyſmy mieli inną drógą chodźić. 23 A gdy przeſtał mówić té słowá / przyſtąpił niektóry Żyd przed oczymá wßytkich / áby ofiárował bałwánóm ná ołtarzu w mieśćie Modyn według roſkazánia królewſkiégo. 24 A vyźrzał Máthátiaß / y vżalił ſie / y wſtrzęſły ſie nérki iego / y rozpaliłá ſie zapálczywość iego według ſądu zakonu : y przyſkoczywßy zámordował go ná ołtarzu : 25 ále y mężá którégo był król Antioch poſłał / który przymußał ofiárowáć / zábił tegóż czáſu / y ołtarz rozwálił. 26 y zápálczywie mśćił ſie zakonu / iáko vczynił Phinees Zamremu ſynowi Sálomi. 27 A záwołał Máthátiaß głoſem wielkim w mieśćie / mówiąc : Káżdy który vprzéymie miłuie zakon / záchowuiąc przymiérze / niech wynidźie zá mną. 28 A vćiékł ſam / y ſynowie iego ná góry / y opuśćili cokolwiek mieli w mieśćie. 29 Tedy wiele ßukáiących ſądu y ſpráwiedliwośći / poßło ná puſzczą : 30 y mießkáli tám ſámi y ſynowie ich / y niewiáſty ich / y bydło ich / że ſie wylało ná nie nieſzczęśćié. 31 A dano znáć mężóm królewſkim / y woyſku które było w Jeruzálem / w mieśćie Dawidowym / iż odſtąpili mężowie niektórzy / którzy zgwałćili roſkazánié królewſkié ná mieyſcá táiemné ná puſzczy / y poßło zá nimi wiele. 32 A záráżem puśćili ſie po nich / y ſtáwili im bitwę w dźień ßábbátu. 33 y rzekli do nich : A ieſzczeż ſie y teraz ſprzećiwiaćie : wynidźćie / á czyńćie według słowá królá Antiochá / á żywi zoſtániećie. 34 A rzekli : Nie wynidźiemy / áni vczynimy słowá królewſkiégo / ábyſmy mieli zgwałćić dźień ßábbátu. 35 A wzrußyli przećiwko im bitwę. 36 A nie odpowiedźieli im / áni kámieniá nie rzućili ná nie / áni záwiéráli mieyſc táiemnych / 37 mówiąc : Pomrzymy wßyſcy w proſtoćie náßéy : á będą nam świádkámi niebo y źiemiá / że nas nieſpráwiedliwie trácićie. 38 y podnieśli woynę ná nie w ßábbáthy : y polegli ſámi / y żony ich / y ſynowie ich / y bydło ich / áż do tyſiąca duß ludzkich. 39 A dowiedźiał ſie Máthátiaß / y przyiaćiele iego / y płákáli nád nimi bárzo. 40 A rzékł mąż bliźniemu ſwemu : Jeſli wßyſcy vczynimy iáko bráćia náßy vczynili / á nie będźiem walczyć przećiw pogánóm zá duße náßé / y o vſpráwiedliwienia náßé : teraz prędzéy nas wygubią z źiemie. 41 A vmyślili onégo dniá / mówiąc : Wßelki człowiek którykolwiek przydźie ná nas ná woynę w dźień ßábbáthu / potykaymy ſie z nim : á nie pomrzemy wßyſcy / iáko pomárli bráćia náßy w ſkrytych mieyſcách. 42 Tedy ſie przyłączył do nich poczet Aſydeyczyków / mocni śiłą Izráelá / káżdy miłośnik zakonu. 43 y wßyſcy którzy vćiekáli przed złem / przyłączyli ſie do nich / y ſtáli ſie im ku zmocnieniu. 44 A zebráli woyſko / y porázili grzéßniki w gniewie ſwoim / y mężé niezbożné w zágniewániu ſwoim / á drudzy vćiekli do pogánów / áby ſie wybiegáli. 45 A obßedł Máthátiaß y przyiaćiele iego / y rozwáláli ołtarze / 46 y obrzezáli dźieći nie obrzezáné / ile ich náleźli w gránicách

Niechce przyſtác ná pogáńskié obyczáie.

Zyda Bałwochwálcę y posłanca królewskiégo zabiia.

Nu. 25. c. 11.

Że ie było vtrapienie ogárnęło.

W ßábbáth niechcąc walczić pobići.

Odpór dáie Matatiaß nieprzyiaćiełom.

47 nicách Izráelſkich / y w mocy. ⁹ A przeſłádowáli ſyny pychy / y ſczeſćiło ⁴⁸ ſie dźiéło w rękách ich : ⁹ y odźierżeli zakon z rąk pogáńſkich / y z rąk królewſkich : y nie dáli rogu grzeſznikowi.

Vmieráiąc nápomina ſyny áby zá konu do gar dłá bronili.

49 ⁹ A przybliżyły ſie dni Máthátthiaſzowi żeby vmárł / y rzekł ſynóm ſwoim: F Teraz wźięłá moc pychá / y karánie: y czás wywrócenia / y gniew rozgniewá ⁵⁰ nia. ⁹ Przetóż teraz o ſynowie bądźćie miłośnicy zakonu / á dayćie duſze wáſzé zá przymierze oycow wáſzych : ⁵¹ ⁹ A pomnićie ná ſpráwy oycowſkié / które czynili w rodzáiách ſwoich : á otrzymaćie ſławę wielką / y imię wieczné. ⁵² ⁹ ᵃ Azaż Abráhám nie był náleźion wiernym w pokuſzeniu / y poczytano mu ku ſpráwiedliwośći : ⁵³ ⁹ ᵇ Iozeph czáſu vćiſku ſwégo záchowáł roſkazánie / y ſtał ſie pánem Ægyptu. ⁵⁴ ⁹ ᶜ Phinees oćiec náſz zápalony zapał czywośćią Bożą / wźiął przymierze ⁵⁵ kápłáńſtwá wiecznégo. ⁹ ᵈ Jeſus gdy wypełnił słowo / ſtał ſie wodzem w ⁵⁶ Izráelu. ⁹ Káleb gdy wydawał świádectwo w zebrániu / wźiął dźiedźictwo. ⁵⁷ ⁹ ᵉ Dawid w miłośierdźiu ſwy doſtąpił ſtolice królewſkiey ná wieki. ⁵⁸ ⁹ ᶠ Heliaſz gdy ſie zápalił zápaleniem o G zakon / wźięty ieſt do niebá. ⁵⁹ ⁹ ᵍ Anániaſz / y Azáriaſz / y Miſáel / wierząc z

ᵃ Gen. 22. a 2
ᵇ Ge. 41. e 40
ᶜ Nu. 25. c 13 Ecclef. 45. d. 28.
ᵈ Ieſus. G. Ioſue. 1. a 2.
ᵉ dla ſkromnośći ſwéy. G.
2. król. 2. a 4. ᶠ 4. król. 2. d 11 Dan. 3. c. 16.

60 płomieniá ſą wybáwieni. ⁹ ʰ Dániél w ſwéy ⁱ proſtoćie wybáwion ieſt z ⁶¹ páſczeki lwów. ⁹ A ták rozmyślayćie przez naród y naród / że wſzyſcy którzy w nim nádźieie pokłádáią / nie ſłábie⁶² ią. ⁹ A nie bóyćie ſie słów człowieká grzeſznégo : bo chwałá iego gnóy y ⁶³ robáctwo ieſt : ⁹ Dźiś ſie wywyſza / á iutro ſie nie naydźie : iż ſie obróćił w źiemię ſwą / á myśl iego zginęłá. ⁶⁴ ⁹ A przetóż wy ſynowie zmocnićie ſie / á czyńćie mężnie w zakonie: bo w nim ⁶⁵ ſławni będźiecie. ⁹ A oto Simon brát wáſz wiém że ieſt człowiekiem do rády : ſłuchayćież go záwżdy : á on ⁶⁶ wam będźie oycem. ⁹ A Judás Máchábæuſz / duży śiłą od mlodośći ſwéy / niech będźie hetmánem rycerſtwá / á on walkę będźie wiódł ludu : ⁶⁷ ⁹ A przywiedźiećie do śiebie wſzytkich którzy czynią zakon / á mśćićie ſie pomſty ludu ſwoiego. ⁶⁸ ⁹ Oddawayćie wzaiem pogánóm / á pilnuyćie roſkazánia zakonnégo. ⁶⁹ ⁹ A dał im błogoſłáwieńſtwo / y przyłożon ieſt do oycow ſwoich. ⁷⁰ ⁹ y vmárł roku ſetnégo czterdźieſtégo y ſzóſtégo : á pogrzebion ieſt od ſynów ſwoich w grobie oycow ſwoich w Modyn / y płákáli go wſzytek Izráel płáczem wielkim.

ʰ ábo ſczerośći
ⁱ Dan. 6. f. 22

3 Y lude którégo zwano Machabæuſz.] Máchábæuſz iáko niektórzy piſzą przeto był názwány / iż náſwéy chorągwi noſił té cztery żydowſkié litery M. C. B. I. מ כ ב י które znáczyły oné cztery słowá Moyżeſzowé : kto podobien tobie miedzy Bogámi Pánie? z któré go napiſu chorągwie / y on / y brácia iego / iednym słowem Máchábæuſzámi ták od ſwych / iáko od obcych byli názywáni.

ROZDZ. III.

Iudás Máchábæuſz Apolloniuſá y Senoná z woyſki ich poráźił.

1 A powſtał Judás / którégo zwano Máchábæuſzem / ſyn iego miáſto niego. ² ⁹ A pomagáli mu wſzyſcy brácia iego / y wſzyſcy którzy ſie byli przyłączyli do oycá iego / y walczyli walkę Izráel z weſelem. ³ ⁹ A roſzérzył ſławę ludowi ſwemu / y wźiął ná ſie páncerz iáko obrzym / y przepáſał ſie orężem woiennym ſwoim ku bitwie / y bronił woyſká mieczem ſwym. ⁴ ⁹ Stał ſie podobny lwowi w ſpráwách ſwoich / y iáko ſczenię lwie ryczące ná połów.

⁵ ⁹ A przenáſzłádowáł złośniki pilnie ich ſzukáiąc / á którzy trwożyli lud iego té ogniem pálił. ⁶ ⁹ A odegnáni ſą nieprzyiaciele iego dla boiáźni iego / á wſzyſcy ſpráwce niepráwośći byli zátrwożeni : y ſczeſćiło ſie wybáwienie ᵃ w ręce iego. ⁷ ⁹ A záiątrzał wiele królów / y rozweſelał Jákobá ſpráwámi ſwémi : ná wieki pámiątká iego w błogoſłáwieńſtwie. ⁸ ⁹ A obieżdżał miáſtá Judzkie / y wytráćił z nich ludźie niezbożné / y odwróćił gniew od Izráelá. ⁹ ⁹ A ſtał ſie záwołánym áż do kończyn źiemie / y ¹⁰ zgromádźił gināce. ⁹ A zebrał Appolloniuſz narody mnogie / y wielkié woy B ſko z Sámáriiéy / áby walczył prze¹¹ ćiw Izráelowi. ⁹ A dowiedźiał ſie

ᵃ zá ſpráwą iego. Hebr.

Judás / y wyćiągnął przećiw iemu / y poraźił y zábił go : y poległo wiele porániónych / á ostátek vćiekł. [12] A pobrał łupy ich / y miecz Apolloniuszów wźiął Judás / y walczył im przez wszytkie dni. [13] A vsłyszał Seron hetman woyská Syriyskiego / iż Judás zebrał do śiebie zgromádzenie wiernych y zebránie. [14] A rzekł : Vczynię sobie imię y wsławię się w królestwie / á zwalczę Judásá / y té którzy z nim są / którzy gárdźili słowem królewskim. [15] A nágotował się / y ćiągnęły z nim woyská niezbożników / mocni pomocnicy / áby się pomśćili nád synmi Izráelskimi. [16] y przybliżyli się áż do Bethoron : y wyćiągnął przećiwko iemu Judás z trochą. [17] A gdy vyźrzeli woysko idące przećiw sobie / rzekli do Judásá : iákoż się będźiem mogli potykáć nas málo / z ták wielkim y z ták mocnym ludem / á my spracowáni iesteśmy póstem dźiś? [18] A rzekł Judás : Łatwie iest záwrzeć wielu w ręce niewielu : á niemász różnice przed obliczem Bogá niebieskiego wybáwić wielą ábo trochą. [19] Bo nie w mnostwie woyská zwyćięstwo bitwy / ále z niebá iest siłá. [20] Oni idą nánas z mnostwem vpornym / y z hárdośćią / áby nas wygłádźili / y żony násze / y syny násze : y áby nas złupili: [21] ále my walczyć będźiemy o dusze násze / y o práwá násze : [22] á sam Pan zetrze ie przed obliczem nászym : á wy się ich nie bóyćie. [23] A gdy przestał mówić / vderzył ná nie znagłá / y porázon iest Seron / y woysko ieg przed nim : [24] y gonił go od zstępu Bethoron / áż do polá : y poległo z nich ośm set mężów / á inni vćiekli do źiemie Philistymskiey. [25] A padł strách Judásá / y bráćiey ieg / y boiaźń ná wszytkie narody wokoło : [26] y doszło do królá imię iego / y o bitwách Judásá powiádáli wszyscy narodowie. [27] A król Antioch skoro vsłyszał té mowy / rozgniewał się z sercá : y posłał y zebrał woysko wszytkiego królestwá swégo / obozy bárzo mocné : [28] y otworzył skarb swóy / y dał żołd ná rok woysku / y roskazał im bydź pogotowiu ná wszytko. [29] A vyźrzał iż mu pieniędzy w skárbiech niedostáło / á podátki kráiny máłé / dla niezgody y moru / który w źiemi vczynił / żeby zniósł które były zá pierwszych dni : [30] y obawiał się żeby nie miał iáko raz y dwá nánakłády / y vpominki które przed tym był dał szczodrą ręką : y przewyszał króle którzy przed nim byli. [31] A vpádło mu serce bárzo / y vmyślił iácháć do Persyiey / y wybráć podatki kráin / y zebráć srebrá wiele. [32] A zostáwił Lysyaszá człowieká zacnego z królewskiego rodu nád spráwámi królewskiemi / od rzéki Euphrátesá / áż do rzéki Aegyptskiey : [33] á żeby chował Antiochá syná iego áżby się wróćił. [34] A oddał mu połowicę woyská y elephánty : y roskazał mu o wszytkim co chćiał / y około mieszkáiących w Żydostwie y w Jeruzálem : [35] y áby ná nie posłał woysko / áby zstárł y wykorzenił moc Izráelską / y ostátki Jeruzálem / y zágubił pámiątkę ich z mieysca: [36] á żeby postánowił obywátele syny cudzoźiemskie / we wszech gránicách ich / y źiemię ich lósem podźielił. [37] A król wźiął z sobą część woyská pozostáłego / y wyiáchał z Antiochiiey miástá królestwá swégo roku setnégo cztérdźiestégo y śiódmégo: y przepráwiwszy się przez Euphrátesá rzékę / y obieżdżał wyszsze kráiny. [38] A wybrał Lisyasz Ptolomeusá syná Doryminowégo / y Nikánorá / y Gorgiaszá / męże mocné z przyiaćiół królewskich : [39] y posłał z nimi cztérdźieśći tyśiecy mężów / y śiedm tyśiecy iezdnych / áby ćiągnęli do źiemie Judzkiey / á pobúrzyli ią według słowá królewskieg. [40] y ruszyli się ze wszytkim woyskiem swym / y przyćiągnęli / y położyli się pod Emaum w polu. [41] A vsłyszeli kupcy kráin imię ich / y nábráli srebrá y złotá bárzo wiele / y sług : y przyszli do obozu / áby syny Izráelskie zá niewolniki pobráli : y przyłączyły się do nich woyská Syriyskie / y źiemie obcych narodów. [42] A obaczył Judás y bráćia iego / iż się złego námnożyło / á woyská się przybliżáły do gránic ich / y zrozumieli słowá królewskie / które roskazał czynić ludowi / ná zgubę y wyniszczenie: [43] y rzekli káżdy do bliźniego swégo : Podnieśmy vpadek narodu nászego / á walczmy zá lud nász / y zá świątośći násze. [44] A zebrał się ziazd / áby byli gotowi ná woynę / y

Vfność Iudásá w Pánu Bogu.

Król Antioch wypráwuie woysko przećiw Iudásowi.

święté mieyscá ábo zá kośćiół.

żeby

45 żeby sie modlili / y prosili miłosierdzia y zlitowánia. ᵛ A w Jeruzálem nie mieszkano / ále było iáko pustki: nie było ktoby wchodził y wychodził z synów iego / y mieysce święte było deptáné / á synowie cudzoziemców byli ná zamku / y tám było mieszkánie Pogánów: y odięta iest roskosz od Jákobá / y vstáłá tám ᵛpiscżałká y cytrá. ᵛ wszeláka muzyká.

46 ᵛ Y zebráli sie y przyszli do Másphá przećiwko Jeruzálem: przed tym mieysce modlitwy było w Másphá w Izráelu. (Judás sie też z swémi postem y modlitwą ná woyne gotuie.)

47 ᵛ Y pośćili dniá onégo / y oblekli sie w włósienice / y posypáli popiołem głowy swoie / y rozdárli száty swoie.

48 ᵛ Y rozłożyli księgi zakonu / z których dowiádowáli sie pogáni podobieństwá báłwánów swoich.

49 G ᵛ Y przynieśli vbiory kápláńskié / y pierwoćiny / y dziesięćiny: y wzbudźili Názáreyczyki / którzy byli dni wypełnili.

50 ᵛ Y wołáli wielkim głosem do niebá / mówiąc: Cóż z tymi czynić bedźiemy á dokąd ie powiedźiemy? (Modlitwá Názareyczyków.)

51 ᵛ Y świątośći twoie podeptáné są / y splugáwioné są / y kápłani twoi zstáli sie ná płácz y ná poniżenié.

52 ᵛ A oto pogáni zebráli sie ná nas / áby nas wygłádźili: ty wiesz co myślą przećiwko nam.

53 ᵛ Jákóż sie bedźiem mogli ostáć przed obliczem ich / iesli ty Boże nas nie rátuiesz?

54 ᵛ Y w trąby vderzyli głosem wielkim.

55 ᵛ A potym Judás postánowił hetmány nád ludem / rotmistrze / y setniki / y piećdźiesiątniki / y dźiesiątniki.

56 ᵛ Y rzekł tym którzy budowáli domy / y póymowáli żony / y sádźili winnice / y boiáźliwym / áby sie wróćili káżdy do domu swégo / według zakonu. (ᵛ Deut. 20. a. 5. 6. Iud. 7. a. 3.)

57 ᵛ Y ruszyli sie z obozem: y położyli sie ná Południé Emaum.

58 ᵛ Y rzekł Judás: Gotuyćie sie / á bądźćie synowie meżni / á bądźćie ráno pogotowiu / ábyśćie się potkáli z tymi pogány / którzy sie zeszli ná nas / áby nas wytráćili / y świątośći násze.

59 ᵛ Bo lepiéy iest ábyśmy vmárli ná woynie / niż ábyśmy pátrzyli ná złé ludu nászégo / y świętych.

60 ᵛ A iáko bedźie wola ná niebie / ták sie niechay zstánie.

ROZDZ. IIII.

1 A (Gorgiaszá poráził Iudás.) Wziął Gorgiasz pięć tysiecy meżów / á tysiąc iezdnych ná wybór / y ruszyli sie z obozem w nocy /

2 ᵛ áby przyćiągneli do obozu Żydowskiégo / á znagłá ie porázili: á synowie którzy byli z zamku / byli ich przewodnikámi.

3 ᵛ Y vsłyszał Judás / y powstał / y mocarze / áby porázili moc woyská królewskiégo / które było v Emáum.

4 ᵛ Bo sie iescze było woysko rozbieżáło od obozu.

5 ᵛ Y przyszedł Gorgiasz do obozu Judasowégo wnocy / y nie ználazł nikogo / y szukał ich po górách: bo rzekł: vćiekáią ći przed námi.

6 ᵛ A gdy sie rozedniáło / vkazał sie ná polu Judás ze trzémi tysiącmy meżów tylko / którzy zbroie y mieczów nie mieli.

7 ᵛ Y vyźrzeli woysko pogáńskie bárzo mocné / y zbroyné / á iezdá około nich / á ći sprawni ku bitwie.

8 ᵛ Y rzekł Judás do meżów którzy z nim byli: Nie bóyćie sie mnostwá ich / y nátárćia ich nie bóyćie sie.

9 ᵛ ᵛ Pámietayćie iáko oycowie nászy byli wybáwieni w morzu czerwonym / gdy ie Phárao gonił z woyskiem wielkim. (Exo. 14. b. 9.)

10 ᵛ A teraz wołaymy do niebá: á smiluie sie Pan nád námi: y wspomni ná przymierze oyców nászych / y zetrze to woysko dźiś przed obliczem nászym:

11 ᵛ A poznáią wszyscy narodowie / że iest który wybáwić y wyzwolić może Izráelá.

12 B ᵛ Y podnieśli cudzoziemcy oczy swé / y vyźrzeli ie ćiągniącé przećiw sobie.

13 ᵛ Y wyszli z obozu ku bitwie / á ći którzy byli z Judą vderzyli w trąby.

14 ᵛ Y zwiedli bitwe / y zstárci są pohańcy / y vćiekli w pole.

15 ᵛ A ostátni / wszyscy od mieczá vpádli / y gonili ich áż do Gezeron / y áż do pól Idumeiéy / y Azotu / y Jámniiéy: y poległo z nich áż do trzech tysiecy meżów.

16 ᵛ Y wróćił sie Judás / y woysko idącé zá nim.

17 ᵛ Y mówił do ludu: Nie lákomćie sie ná łupy: bo woyná przećiwko nam iest.

18 ᵛ A Gorgiasz y woysko iego iest blisko nas ná górze: ále stóyćie teraz przećiwko nieprzyiaćiołóm nászym / á zwalczćie ie: á potym bespiecznie bedźiećie zbieráć łupy.

19 ᵛ A gdy iescze to mówił Judás / oto sie iedná cześć vkazáłá / poglądáiąc z góry.

20 ᵛ Y obá-

czył Gorgiaß / że ſwoi poućiekáli / á obóz ſpalono: bo dym który było widźieć / pokázował co ſie ſtáło. 21 Co oni vyźrzawßy / vlekli ſie bárzo / widząc záraz y Judáſá / y woyſko w polu gotowé ku bitwie. 22 Y poućiekáli 23 wßyſcy w pole cudzoziemców: á Judás wróćił ſie ku łupóm obozu / y pobráli wiele złotá / y ſrébrá / hyácynthu / y ßárlatu morſkiégo / y wielkié bogáctwá. 24 A wróćiwßy ſie śpiewáli pieśni / y błogoſłáwili Bogá do niebá / iż dobry ieſt / iż ná wieki miłośierdźié iego. 25 Y ſtáło ſie wybáwienié wielkié w Jzráelu dniá onégo. 26 A którzykolwiek z cudzoziemców vßli / przyßli y powiedźieli Liſiaßowi 27 wßytko / co ſie było ſtáło. Co on vſłyßawßy / vpadßy ſercem omdléwał / że ſie nie ſtáło Jzráelowi iáko on chćiał / y iáko król roſkazał. 28 A drugiégo roku zebrał Liſyaß ná wybór ßeśćdźieśiąt tyśiecy mężów / á iezdnych pieć tyśiecy / áby ie zwoiował. 29 Y przyćiągneli "do Zydowſkiéy źiemie / á położyli ſie obozem "v Bethoron / y zábieżał im Judás z dźieśiąćią tyśiecy mężów. 30 A vyźrzeli woyſko mocné / y modlił ſie / y rzékł: Błogoſłáwionyś ieſt wybáwićielu Jzráelſki / "któryś ſkruſzył gwałt mocarza reką Dawidá ſługi twego / "y podałeś obóz cudzoziemców w rece Jonátáſá ſyná Saul / y giermká iego. 31 "Záwrzy to woyſko w rece ludu twego Jzráelſkiégo / á niech bedą pohánbieni z woyſkiem ſwym / y z iezdnymi ſwémi. 32 Puść ná nie ſtrách / á zemdli śmiáłość mocy ich / y niech ſie rozruſzą zſtárćiem ſwoim. 33 Poraź ie mieczem tych którzy ćie miłuią / á niech ćie chwalą pieśniámi wßyſcy / którzy 34 znáią imie twoie. Y ſtoczyli bitwe / y legli z woyſká Liſyaßowégo pieć 35 tyśiecy mężów. A Liſyaß widząc vćiekánié ſwoich / á śmiáłość Zydów / á iż byli gotowi ábo żyć / ábo meżnie vmrzeć: odiáchał do Antiochiéy / y zebrał żołniérze / ábywietßym poczt em z nowu przyćiągneli do Zydowſkiéy źiemie. 36 Y rzékł Judás y bráćia iego: Oto zſtárći ſą nieprzyiaćiele náßy: pódźmyż teraz / ábyſmy oczyśćili y odnowili "świeté. 37 Y zebráło ſie wßytko woyſko / y przyßli ná 38 górę Sion. Y obaczyli Poświącénié ſpuſtoßoné / y ołtarz zgwałcony / y bramy popaloné / á w śieniách wyroſły chróſty iáko w leśie / ábo ná górách / y domki kápłáńſkie rozwáloné: 39 y rozdárli ßáty ſwé / y płakáli płáczem wielkim / y popiołem głowe 40 ſwą poſypáli. Y vpádli twarzą ná źiemie / y vderzyli w trąby znáków / y 41 wołáli do niebá. Tedy Judás poſtánowił męże áby walczyli przećiwko tym co ná zamku byli / áżby świetynią oczyśćili. 42 Y obrał kápłany bez zmázy / y máiący wolą w zakonie 43 Bożym. Y oczyśćili świątynią / y wynieśli kámienie ſplugáwioné ná 44 mieyſce nieczyſté. Y myślił o ołtarzu cáłopalenia / który był zgwałcony / coby z nim czynić miał. 45 Y przypádła im rádá dobra / áby ji rozwálili / żeby im ſnać nie był ku zelżywośći / iż ji byli pogánie ſplugáwili / y rozwálili 46 go. A ná górze domu / ná mieyſcu ſpoſobnym / ſkłádli kámienié / áżby przyßedł Prorok / y odpowiedźiał o nich. 47 Y wźieli kámienié cáłé / według zakonu / y zbudowáli ołtarz nowy ná 48 kßtałt onégo co był piérwéy. Y zbudowáli świątynią / y co było w domu wewnątrz. Y kośćiół y śieni poświećili. 49 Y náczynili nowégo naczynia świetégo / y wnieśli lichtarz y ołtarz 50 zápalu / y ſtoł do kośćiołá. Y zápał położyli ná ołtarzu / y zápalili lámpy które były ná lichtarzu / y świećiły w 51 kośćiele. Y pokłádli chléb ná ſtół / y zaſłony záwieśili / y ſkończyli wßytkie 52 dźiéły / które byli vczynili. Y wſtáli przed zárániem dwudźieſtégo y piątégo dniá / miesiącá dźiewiątégo / (to ieſt / miesiąc Káſleu) roku ſetnégo 53 cztérdźieſtégo y óſmégo: y ofiárowáli ofiáry według zakonu ná ołtarzu cáłopalenia nowym / który zbudowáli. 54 Wedle czáſu / y wedle dniá / w który go byli pogánie ſplugáwili / tegóż był odnowion z pieśniámi / z cytrámi / z lutniámi / z cymbały. 55 Y padł lud wßytek ná oblicze / y kłániáli ſie / y błogoſłáwili do niebá tego / 56 który im dał ſcześćié. Y vczynili poświącánié ołtarzá przez ośm dni / y ofiárowáli cáłopalenia z weſelem / y 57 ofiáre wybáwienia y chwały. A przodek kośćiołá ochedożyli koroná-

Liſyaß znowu wyprawuie woyſko ná Judáſá.
"do Idumeyſkiéy. G.
"v Bethſury. G.
Módlitwá Iudáſá.
"1. król 17. f. 50.
"2. król 14. b 13
"podayże. Hebr.
"Kośćioł.
Judás z wielkim weſelem kośćioł oczyśćia y poświąca.

mi złotémi y tarczyczkámi: y poświećili bramy/ y domy kápłáńskié/ y przyprawili drzwi do nich. 58 A stáło sie miedzy ludem weselé bárzo wielkié/ y odwrócone iest vrągánié pogáńskié. 59 A postánowił Judás y brácia iego/ y wszytko zebránié Jzráelskié/ żeby obchodzono dźień poświącánia oltárzá czásów swoich od roku do roku przez ośm dni: od dwudźiestégo y piątego dniá miesiącá Kásleu/ z weselem y z rádośćią. 60 A zbudowáli onego czásu gore Sion/ y mury wysokié/ y wieże mocné wokoło: áby kiedy nie przyszli pogáni/ y podeptáli ią/ iáko pierwey byli vczynili. 61 A osádźił tám woysko áby iey strzegli: y opátrzył ią ku strzeżeniu Bethsury/ áby lud miał mieysce obronné przećiw Jdumeiey.

Dźień odnowienia kośćiołá poświecony. Ioan. 10. c. 12.

átymże sposobem y Bethsurę mocno opráwili. G.

ROZDZ. V.

Iudás y z bráćią woiuie rozmáyte Pogány którzy Zydy wytrácić usiłowáli.

1 A Stáło sie/ gdy narodowie okoliczni vsłyszeli/ iż oltarz zbudowan y świątynia ták iáko y przedtym/ rozgniewáli sie bárzo. 2 A myślili wytrácić naród Jákobów/ którzy byli miedzy nimi/ y poczęli z ludu zábiiáć y prześládowáć. 3 A Judás walczył przećiwko synóm Esau w Jdumeiey/ y przećiw tym którzy byli w Akrábáthán: iż byli oblegli Jzráelczyki: y poráźił ie porażką wielką. 4 A wspomniał ná złość synów Bean/ którzy byli ludowi sidłem y obrázą/ zásadzáiąc sie náń ná drodze. 5 A zámknieni są ná wieżách/ y podsádźił sie pod nie: y dał ich ná wytrácenié/ y zápalił wieże ich ogniem ze wszytkimi którzy ná nich byli. 6 A przeszedł do synów Ammon/ y nálazł woysko mocné/ y ludu wiele/ y Timotheuszá Hetmáná ich/ 7 y stoczył z nimi wiele bitew/ że skruszeni są przed obliczem ich/ 8 y poráźił ie: y wziął Gázer miásto/ y córki iego/ y wróćił sie do Zydowskiey źiemie. 9 A znowu zebráli sie narodowie/ którzy są w Gáláád/ przećiw Jzráelczykóm/ którzy byli ná gránicách ich/ áby ie zátrácili: y vćiekli do Dáthemán zámku. 10 A posłáli list do Judászá/ y bráciey iego/ mówiąc: Zebráli sie przećiwko nam pogáni okoliczni/ áby nas wytrácili. 11 A gotuią sie przyść y wźiąć zamek/ ná ktorysmy vćiekli/ á Thimotheusz iest hetmánem woyská ich. 12 A przetoż teraz przydź/ á wyrwi nas z ręki ich/ bo wiele z nas poginęło. 13 A wszyscy brácia nászy/ którzy byli ná mieyscách Thubin/ pobići są: y záwiedli w niewolą żony/ y dźieći/ y korzyść ich/ y zábili tám około tysiącá mężów. 14 A iescze listy czytano/ á oto drudzy posłowie przyszli z Gálileiey/ rozdárszy száty/ dáiąc znáć w tész słowá: 15 Powiedáiąc iż sie zebráli przećiwko nim od Ptolemáidy/ z Tyru y z Sydonu/ y nápełniona iest wszytká Gálileá cudzoźiemców/ áby nas wytrácili. 16 A skoro vsłyszał Judás/ y lud/ mowy té/ zeszło sie zgromádzenié wielkié myślić/ coby czynić mieli bráciey swéy/ którzy byli w vćisnieniu/ y dobywáli ich. 17 A rzekł Judás Simonowi brátu swému: Obierz sobie męże/ á idź/ y wybaw bráćią twą w Gálileiey: á ia/ y brát móy Jonáthás/ poiedźiemy do Gáláádythym. 18 y zostáwił Jozephá syná Zácháriaszowégo/ y Azáriaszá hetmány nád ludem z ostátkiem woyská ná obronę w Zydowskiey źiemi: 19 A roskazał im/ mówiąc: Bądźcie przełożonymi nád tym ludem/ á bitwy z pogány niestaczayćie/ dokąd sie niewrócimy. 20 A oddźielili Simonowi mężów trzy tysiące/ áby ćiągnął do Gálileiey: á Judászowi ośm tysiecy do Gáláádythym. 21 A ćiągnął Simon do Gálileiey/ y stoczył wiele bitew z pogány/ y skruszeni są narodowie przed nim/ y gónił ie áż do bramy Ptolemáidy: 22 A poległo z pogánów około trzech tysiecy mężów/ y wziął łupy ich: 23 y zábrał té którzy byli w Gálileiey/ y w Arbátis/ z żonámi y z dźiećmi/ y ze wszytkim co mieli/ y przywiódł do Zydowskiey źiemie z wielkim weselem. 24 A Judás Máchábeusz/ y Jonáthás brát iego/ przepráwili sie przez Jordan/ y iácháli trzy dni drógi przez puszczą. 25 A zábieżeli im Nábutheyczycy/ y przyieli ie w pokoiu/ y powiedźieli im wszytko co sie dźiało z bráćią ich

26 w Gáláádytymdźie. ° A iż wiele ich
poymano w Báráſá/ y Boſor/ y w A-
limis/ y w Ráſphor/ y w Mágieth/ y
w Kárnáim: té wßytkié miáſtá obron
27 né y wielkié. ° Ale y w innych mie-
śćiéch Gáláádyckich ſą w poymánié:
y iutro vmyślili przyćiągnąć z woy-
ſkiem do tych miaſt/ y wźiąć y wytrá
28 ćić ie dniá iednégo. ° A obróćił Ju-
dás y woyſko iego drógę ná puſczą
Boſor znaglá/ y vbieżał miáſto y
pobił wßytkié mężczyzny páſczeką
mieczá/ á wźiął wßytkié łupy ich/ y
29 ſpalił ie ogniem. ° A rußyli ſie ztám-
30 tąd w nocy/ y ßli áż do zamku. ° A
D ſtáło ſie ná świtániu gdy podnieśli
oczy ſwé: oto wielki lud którégo nie
było liczby/ nioſący drábiny/ y tárá-
ny/ áby wźieli zamek/ á dobyli ich.
31 ° A obaczył Judás iż ſie bitwá zácżę-
łá/ á krzyk woienny wſtępował do
niebá iáko trąbá/ y wołánié wielkié z
32 miáſtá: ° y rzékł do woyſká ſwégo:
33 Potykayćie ſie dźiś o bráćią wáßę. ° A
ćiągnął trzemá rzedámi zá nimi: y v-
derzyli w trąby y krzyknęli modląc ſie:
34 ° A poznáły woyſká Timotheußowé
że to Máchábęuß/ y vćiekli názad
przed nim: y poráźili ich porażką wiel
ką/ y poległo z nich onégo dniá oko-
35 ło ośmi tyśiecy mężów. ° A Judás o-
bróćił ſie ku Máſphá y dobył iéy/ y
wźiął ią/ y pobił káżdégo mężczyznę/
y pobrał łupy ieğ/ y zápalił ji ogniem.
36 ° Ztámtąd ćiągnął/ y wźiął Ráſbon/
y Mágieth/ y Boſor/ y inné miáſtá
37 Gáláád. ° A po tych ſłowiéch zgro-
mádźił Timotheuß drugié woyſko/
á położył ſie obozem przećiw Rá-
38 phon zá potokiem. ° A poſłał Judás
ßpiegowáć woyſko/ y odnieśli mu/
mówiąc: że wßyſcy narodowie którzy
ſą około nas/ zeßli ſie do niego/ woy-
39 ſko bárzo wielkié: ° A náięli Aráb-
czyki ku pomocy ſobie/ á położyli ſie
obozem zá potokiem/ będąc gotowi
ſtoczyć z tobą bitwę. A ćiągnął Ju-
40 dás przećiwko im: ° A rzékł Timo-
theuß do rotmiſtrzów woyſká ſweğ:
Gdy ſie przybliży Judás z woyſkiem/
E y woyſko iego do potoku wody/ y ieſli
ſie przepráwi piérwéy do nas/ niewy-
trzymamy mu: bo mogąc przemoże
41 przećiw nam. ° Jeſli ſie będźie bał
przepráwić/ á położy ſie obozem przed

rzéką/ przepráwmy ſie do nich/ á prze
42 możemy ie. ° A gdy Judás przyćią-
gnął do potoku/ poſtánowił piſárze
ludu nád potokiem/ y roſkazał im/
mówiąc: Zadnégo człowieká nie zo-
ſtáwiayćie/ ále wßyſcy niech idą ku
43 bitwie. ° A przepráwił ſie do nich piér
wéy/ y wßytek lud zá nim: y poráženi
ſą wßyſcy pogáni od oblicza ich/ y po
rzućili broń ſwą/ y vćiekli do zboru/
44 który był w Kárnáim. ° A wźiął ſá-
mo miáſto/ y zbór ſpalił ogniem/ ze
wßytkimi którzy w nim byli: y potłó-
mioné ieſt Kárnáim/ y niemogło
45 ſtrzymáć przećiw obliczu Judáſá. ° A
zgromádźił Judás wßytkié Izráel-
czyki/ którzy byli w Gáláád od na-
mnieyßégo áż do nawiętßégo/ y żony
ich/ y dźieći/ y woyſko bárzo wielkié/
46 áby ßli do źiemie Judzkiéy. ° A przy-
ßli áż do Ephron: á to miáſto wiel-
kié w węßciu położoné/ bárzo obron-
né/ á niemógł go minąć áni po prá-
wéy/ áni po lewéy ſtronie/ ále drógá
47 byłá przez pośrzodek iego. ° A záwár
F li ſie którzy byli w mieśćie/ y brámy
kámieńmi zámiotáli: y poſłał do nich
48 Judás ſłowy ſpokoynémi/ ° mówiąc:
Niech przéydźiemy przez źiemię wá-
ßę/ ábyſmy ßli do źiemie náßéy/ á ża-
den wam niezáßkodźi/ tylko pießo
przeydźiemy. y niechćieli im otwo-
49 rzyć. ° A roſkazał Judás obwołáć w
woyſku/ áby káżdy ßedł do ßturmu z
mieyſcá ná którym był. ° A rzućili ſie
50 mężowie mocni: y dobywał miáſtá
onégo cáły dźién y cáłą noc/ y podá-
51 né ieſt miáſto w ręce ich. ° y pobili
wßytkié mężczyzny páſczeką mieczá/
y wywróćił ie z gruntu: y pobrał łu-
py iego/ y przeßedł przez miáſto po
52 zábitych. ° A przepráwili ſie przez Jor
dan ná wielkim polu/ przećiwko Be-
53 thſán. ° A Judás zgromadzał oſtáte-
czné/ y náponinał lud przez wßytkę
drógę/ áż przyßli do źiemie Judzkiéy.
54 ° A weßli ná górę Sion z weſelem y z
rádośćią/ y ofiárowáli cáłopalenia/
iż żaden z nich nie zginął/ áż ſie wró-
55 ćili w pokoiu. ° A zá dni/ których był
Judás y Jonáthás w źiemi Gáláád/
á Simon brát iego w Gálileiéy prze-
56 ćiw Ptolemáidźie/ ° vſłyßał Jozeph
ſyn Zácháriaßów/ y Azáriaß hetman
nád woyſkiem ſcześliwé powodzenié/

57 y bitwy które sie sstáły. A rzékł: Vczyńmy y my sobie sławę/ á idźmy walczyć przeciw narodóm/ które są około nas. 58 A roskazał tym którzy byli w woysce iego/ y ciągneli do Jámniiey. 59 A wyiáchał Gorgiaß z miástá y mężowie iego przećiwko nim ku bitwie: 60 A podáli tył Jozeph y Azáriaß/ áż do gránic Zydowskiéy ziemie: y poległo dniá onégo z ludu Jzráelskiégo około dwu tysiącu mężów/ y sstáło sie wielkié vćiekánie ludu: 61 iż nie słucháli Judáßá y bráćiey iego/ mniemáiąc żeby sobie mężnie postąpić mieli. 62 A oni nie byli z naśienia onych mężów/ przez które sie sstáło zbáwienié w Jzráelu. 63 A mężowie Judá/ dostąpili wielkiéy chwały w oczách wßytkiégo Jzráelá/ y wßech narodów/ gdźie było imię ich słyßáné. 64 A zeßli sie do nich/ sczęśćia winßuiąc. 65 A wyßedł Judás y bráćia iego/ y dobywáli synów Esau w ziemi która iest ku Południu: y zburzył Chebron/ y córki iego: y mury iego/ y wieże około niego popalił. 66 A ruszył sie obozem/ áby ßedł w ziemie cudzoziemską/ y przechodźił Sámáriią. 67 Dniá onégo polegli kápłani ná woynie/ gdy chćieli mężnie poczynáć/ gdy nie rozmyślnie wyßli ku bitwie. 68 A obróćił sie Judás do Azotu/ do ziemie cudzoziemców/ y porozwalał ołtarze ich/ á ryciny bogów ich popalił ogniem/ y pobrał łupy z miast/ y wróćił sie do ziemie Judá.

Hardość zayrzących sczęśćia Iudasowi.

mąż on Iudá. G.

Philistymów.

ROZDZ VI.

Antiochus chcący złupić miásto Elimáis odpędzony.

1 A Król Antioch przeieżdżał wyßßé kráiny/ y dowiedźiał sie/ iż było miásto Elimái w Persyiéy/ bárzo zacné y bogáté/ 2 we srébro y złoto/ y zbór w nim bárzo bogáty/ y tám zasłony złoté/ y páncerze y tarcze/ które zostáwił Alexánder Philippów król Mácedoński/ który napierwßy królował w Grécyiéy. 3 A przyiáchał/ y stárał sie wziąć miásto y złupić ie: ále nie mógł: bo sie do wiedźieli o tym ći którzy byli w mieśćie: 4 y powstáli ku bitwie/ y vćiekł z támtąd/ y odćiągnął z wielkim smutkiem/ y wróćił sie do Bábilonu. 5 A przyßedł ktory mu oznaymił w Persyiéy/ że rozpłoßone są woyská które były w ziemi Judzkiéy: 6 A iż Lisiaß z wielkim woyskiem naprzód wyćiągnął/ y vćiekł przed Zydámi: y zmocnili sie orężem/ y siłą/ y korzyśćią wielką/ którą wźieli z obozów które zwoiowáli. 7 A iż obálili obrzydłość którą był zbudował ná ołtarzu/ który był w Jeruzálem: á mieysce święté obtoczyli mury wysokimi iáko pierwéy/ ále y Bethsure miásto iego. 8 A sstáło sie gdy król vsłyßał té mowy/ zlękł sie/ y bárzo sie záfrásował: y légł ná łożu/ y wpadł w niemoc dla smutku/ że mu sie nie powiodło iáko myślił. 9 A był tám przez długi czás: bo sie był odnowił w nim smutek wielki/ y zrozumiał że miał vmrzéć. 10 A wezwał swych przyiaćioł wßytkich/ y rzékł im: Odßedł sen od oczu moich/ y vpadłem/ y stráćiłem serce przed frásunkiem: 11 A rzékłem w sercu moim: Ku iákiemużem kłopotowi przyßedł/ y w iákié nawálnośći smutku/ w którymem teraz iest: którym był wesoły y wdźięczny w mocy moiéy: 12 A teraz wspominam sobie ná złośći/ które zbroił w Jeruzálem/ zkąd też zábrał wßystke korzyść złota y srébrná/ która bylá w nim: y posłałem áby zábrano którzy mießkáli w Judzkiéy ziemi bez przyczyny. 13 Poznałem tedy iż dla tego nálázły mie té nędze: á oto gine od żáłośći w cudzéy ziemi. 14 A przyzwał Philippá/ iednég z przyiaćiół swoich/ y przełożył go nád wßytkim swym króleſtwem: 15 A dał mu koronę/ y ßáte swą/ y pierśćień/ áby przyprowádźił Antiochá syná iego/ y wychował go/ y królował. 16 A vmárł tám król Antioch/ roku setnégo czterdźiestégo y dźiewiątégo. 17 A dowiedźiał sie Lisiaß/ iż król vmárł/ y postánowił áby królował Antioch syn iego/ którégo wychował młodźieniaßkiem/ y názwał imie ieg Eupator. 18 A ći którzy byli ná zamku/ zámkneli byli Jzráelczyki około świątynie. A ßukáli ich złég záwżdy/ á zmocnienia pogánów. 19 A vmyślił Judás wytráćić ie: y zwołał wßytek lud/ áby ie oblegli. 20 A zebráli sie wespół/ y

Bálwáná. Hebr.

Antioch od frasunku záchorzał.

myślę ták w sobie. Hebr.

Wspominá ná złośći swoie.

Vmárl Antioch.

Iudás zamek Sion obległ.

obléglí ie roku setnégo y piećdźieśiątégo / y náczynili kuß y táránów. [21] Y wyßli niektórzy z tych ktorzy byli w obleżeniu: y przyłączyli śie do nich niektórzy niezbożni z Izráelczyków. [22] Y poßli do królá / y mówili: Pókiż nie vczyniß sądu / á nie mśćiß śie bráćiey náßey? [23] Myśmy vmyślili służyć oycu twemu / y chodźić w przykazániu iego / y bydź posłußni wyrokóm iego. [24] A synowie ludu náßego dla tego odrażáli śie od nas / á ktorzykolwiek naydowáli śie z náßych / zábiiano / y dźiedźictwá náße rozßárpywano. [25] A nie tylko ná nas śćiągneli rękę / ále y ná wßytkie gránice náße. [26] A oto dźiś obléglí zamek Ierozolimski / áby go dobyli / [27] y twierdzą w Bethsurze opátrzyli. A ieśli ich prędzey nie vprzedźiß / co więtßego niż to zbroią / y nie będźieß ich mógł dostáć. [28] Y rozgniewał śie król skoro to vsłyßał / y zwołał wßytkich przyiaćiół swych / y hetmánów woyská swego / y tych ktorzy nád iezdnymi byli: [29] Ale y z innych królestw / y z wyspów morskich / zeßły śie do niego woyská zá pieniądze. [30] Y byłá liczbá woyská iego / sto tyśiecy pießych / á dwádźieśćiá tyśiecy iezdnych / y trzydźieśći y dwu Elephántów ku walce wyćwiczonych.

Antiochus Eupator iedźie z woyskiem ná Zydy.

D

[31] Y ćiągneli przez Idumeę / y położyli śie v Bethsury / y walczyli przez wiele dni / y vczynili przypráwy woienné: y wyßli / y popálili ie ogniem / y mężnie walczyli. [32] Y odćiągnął Iudás od zamku / y ruszył śie z obozem do Bethsáchár / przećiwko woysku królewskiému. [33] Y wstał król przede dniem / y wzruszył woysko ná nátárćie ku drodze Bethsáchár: y nágotowáły śie woyská ku bitwie / y vderzyli w trąby: [34] A Elephántóm vkázowáli krew iágody winnéy y morwy / áby ie záiußyli ku bitwie. [35] Y rozsádźili bestie po hufiech / y stało przy káżdym Elephánćie tyśiąc mężów w páncérzách łáncußkowych / y przyłbice miedźiáné ná głowách ich / á pięć set iezdnych vßykowánych ná wybór było przy káżdey bestiiey. [36] Ci przed czásem gdźiekolwiek byłá bestia tám byli / y gdźiekolwiek ßłá ßli / á nie odstępowáli od niey. [37] Ale y wieże drzewiáné były ná nich mocné / broniąc ná káżdey bestiiey: á ná nich przypráwy woienné: á ná káżdey trzydźieśći y dwá mężów mężnych / ktorzy walczyli z wierzchu / á Indiyczyk ktory rządźił bestiią. [38] A ostátek iezdy rozßykował ztąd y z owąd ná dwie częśći / áby woysko trąbámi wzbudzáli / y popądzáli zßykowáné w vśiech iego. [39] A gdy słońce vderzyło na tarcze złoté y miedźiáné / rozświećiły śie góry od nich / y błyskáły śie iáko pochodnie ogniste. [40] A rozłożoné iest woysko królewskie część po wysokich gorách / á część po niżinách: y postępowáli ostrożnie / y porządnie. [41] A wzruszáli śie wßyscy mießkáiący w źiemi od głosu mnostwá / y od ćiągnienia zgráie / y od chrzęstu zbróy: bo było woysko bárzo wielkie y mocné. [42] Y przybliżył śie Iudás y woysko iego ku bitwie / y poległo z woyská królewskiego ßeść set mężów.

E

Mężność Eleazara.

[43] Y obaczył Eleázár syn Saurá / iedne z bestiy vzbroioną zbroią królewską / y byłá wyniosła nád inße bestie / y zdáło mu śie iż ná niey król śiedźiał: [44] Y ważył śie áby lud swóy wyswobodźił / y sobie wieczną sławę ziednał / [45] y biezał do niey śmiele przez pośrzodek woyská / zábiiáiąc po práwey y po lewey stronie / y vpadáli od onégo tám y sám. [46] Y podßedł pod nogi Elephántá / y podłożył śie podeń / y zábił go: y vpadł nań ná źiemie / y tám vmárł. [47] A widząc moc królewską / y gwałt woyská iego / vstąpili przed nimi. [48] A woyská królewskie ćiągnęły przećiwko im do Ieruzálem / y przybliżył śie obóz królewski do Zydowskiej ziemie / y górj Sion. [49] Y vczynił pokóy z tymi ktorzy byli w Bethsurze: y wyßli z miástá / iż nie mieli tám żywnośći obleżeni: bo ßábáty były źiemie. [50] Y wźiął król Bethsure / y osádźił tám straż áby ią záchował. [51] Y obróćił obóz ná mieysce poświęcenia / y zásádźił tám kuße y tárány / y ogniste kule / y przypráwy ku ćiskániu kámieni / y dárdy / y sámostrzały ná wystrzelánie strzał / y proce. [52] Vczynili też oni przypráwy przećiw przypráwóm ich / y bili śie przez wiele dni. [53] Ale w mieśćie żywnośći nie było / przeto iż był śiódmy rok: á ktorzy byli zostáli w Zydowstwie z Pogan / wytráwili ostátek tego co było schowano. [54] A

F

ná mieyscu świętym máło mężów zostáło/bo ich był ziął głód: y rozbiegli sie káżdy ná mieysce swoie. 55 A vsłyszał Lysiasz/ iż Philip/ktorégo był krol Antioch iescze zá żywotá postánowił/ áby chował Antiochá syná iego/y krolował/ 56 wroćił sie z Persyiéy/ y Medyiéy/y woysko ktoré było znim poszło/ y że chćiał wziąć ná sie spráwy krolestwá: 57 A pospiészył sie iść/ á mowić krolowi/y hetmánom woyská: Vbywa nas co dźień/ y żywnośći máło mamy/ á mieysce ktoréśmy obléglí/ iest obronné/ á potrzebá nam postánowić krolestwo. 58 Teraz tedy/ daymy tym ludźiom práwice/ á vczyńmy z nimi pokóy/ y ze wszytkim ich narodem: 59 A postánowmy z nimi/ áby iáko y przedtym/ chodźili w práwách swoich: bo dla zakonu swego/ktoryeśmy wzgárdźili/ rozgniewáli sie/ y to wszytko vczynili. 60 A podobáłá sie mowá w oczách krolewskich y książąt: A posłał do nich pokóy vczynić/ y przyięli ii. 61 A przysiągł im krol y 62 książętá: y wyszli z zamku. A wiáchał krol ná gorę Syon/ y oglądał obronne mieyscá/ y złamał prędko przysięgę/ ktorą przysiągł/ y roskazał obálić mur wokoło. 63 A wnet odiáchał/ y wroćił sie do Antiochiiéy/ y nálazł Philippá pánuiącégo w mieśćie: y walczył przećiw iemu/ y dostał miástá.

Krol zá rádą Liziaszá vczynił pokóy z Iudaszem.

Krol przysięgi nie strzymał.

ROZDZ. VII.

Demetrius zábiwszy Antiochá y Liziaszá kroluie.

1 ROKu setnégo piećdźieśiątégo y piérwszégo/ Demetrius syn Seleukow/ wyiáchał z Rzymu/ y przyćiągnął z trochą mężów do miástá nád morzem/ y krolował tám. 2 A sstáło sie gdy wszedł do domu krolestwá oycow swoich/ poimáło woysko Antiochá/ y Lysiaszá/ áby ie przedeń przywiedli. 3 A dowiedźiał sie tego/y rzekł: Nie 4 vkázuyćie mi oblicza ich. y pobiło ie woysko. A Demetrius vśiadł ná stolicy 5 krolestwá swégo. A przyszli do niego mężowie złośliwi y niezbożni z Izráel/ y hetman Alcimus/ ktory chćiał być kápłanem. 6 A oskárżyli lud przed krolem/ mowiąc: Iudás z bráćią swą wytráćił wszytkié przyiaćioły twoie/y nas rozpędźił z źiemie nászéy. 7 A przetoż teraz posli mężá ktoremu vfasz/ áby iáchał y oglądał wszytko wyniszczenié ktoré nam poczynił/ y kráinom krolewskim: á żeby pokarał wszytkié przyiaćioły iego/ y ich pomocniki. 8 A obrał krol z przyiaćiół swych Bachidá/ ktory pánował zá rzeką/ zacnégo w krolestwie/ y wiernégo krolowi: y posłał go/ 9 ▸áby oglądał wyniszczenié ktoré poczynił Iudás: ále y Alcymá niezbożnégo wysádźił ná kápłáństwo/ y roskazał mu/ áby vczynił pomstę nád syny Izráelskimi. 10 A ruszyli sie/ y przyćiągnęli z wielkim woyskiem do źiemie Iudzkiéy: y posłáli posły/ y mowili do Iudásá y do bráćiéy iego/ słowy spokoynémi ná zdrádę. 11 A niedbáli ná mowy ich: bo widźieli iż przyiácháli z woyskiem wielkim. 12 y zeszli sie do Alcymá y do Bachidá zebránie doktorow zakonnych/ żądáć słusznych rzeczy: 13 á napiérwszy Asydeyczycy/ ktorzy byli z synow Izráelskich/ y żądáli od nich pokoiu. 14 Bo mowili: Człowiek kápłan z naśienia Aaronowégo przyiáchał/ nie zdrádźi nas. 15 y mowił z nimi słowá spokoyné/ y przysiągł im/ mowiąc: nie vczynimy wam nic złego/ áni przyiaćiołom wászym. 16 A vwierzyli mu/ y poimał z nich sześćdźieśiąt mężow/ y zábił ich ▸dniá iednégo◂/ według słowá ktoré nápisano. 17 ᵃCiáłá świętych twoich y krew ich wylali około Ieruzálem/ á nie było ktoby pogrzebł. 18 A pádłá boiaźń y strách ná wszytek lud: bo mowili: Niémász w nich prawdy y sądu/ bo przestąpili postánowienié y przysięgę ktorą przysięgli. 19 A ruszył Bachides woysko od Ieruzálem/ y położył sie v Bethzechá: y posłał y poimał wielu z tych/ktorzy byli od niego poućiekáli/y niektoré z ludu zábił/ y wrzućił w wielką studnią. 20 A poruczył Alcymowi kráinę/ y ostáwił znim posiłek ná pomoc iemu/ y iáchał Bachides do krolá: 21 á Alcymus pilnie sie stárał o zwierzchność kápłáństwá swégo. 22 A zeszli sie do

Posłał Bachidá y Alcimá przeciw Iudzie. ▸G.

▸G. ᵃPsal. 78. a. 1. 2. 3.

niego

niego wßyscy ktorzy rostérki czynili miedzy ludem swoim / y opánowáli ziemie Judzką / y wielką porażkę vczynili w Izráelu. [23] D A obaczył Judás wßytko złé ktoré vczynił Alcymus / y co z nim byli / synóm Izráelskim / dáleko wiecéy niż pogáni: [24] y wyiáchał ná wßytkie gránice Zydowskiéy ziemie w około / y pomścił sie nád mężámi zbiegámi / y przestáli wiecéy naiázdów czynić w ziemi. [25] A obaczył Alcimus / że przemógł Judás / y ći co z nim byli / y poznał że im zdoláć niemógł: y wróćił sie do królá / y oskárżył ie o wiele złośći. [26] *A posłał król Nikánorá / iednégo z zacnieyßych kśiążąt swoich / który wiódł nieprzyiaźń przećiw Izráelczykowi: y roskazał mu áby lud wywróćił. [27] A przyćiągnął Nikánor do Jeruzálem z woyskiem wielkim / y posłał do Judy y do bráćiéy iego słowy spokoynémi ná zdrádźie / [28] mówiąc: Niechay nie będźie woyny miedzy nami y wámi: przyiádę w máłym poczćie / ábych oblicza wáßé oglądał w pokoiu. [29] y przyiáchał do Judáßá / y przywitáli sie z sobą spokoynie / á nieprzyiaćiele byli pogotowiu / porwáć Judáßá. [30] E A dowiedźiał sie mowy Judás / iż do niego przyßedł ná zdrádźie / y vlękł sie go / y niechćiał wiecéy widźieć oblicza iego. [31] A Nikánor obaczył że odkryta byłá rádá iego / y wyćiągnął przećiw Judźie ku bitwie v Kápharsálámá. [32] A poległo z woyská Nikánorowégo około piąći tyśiecy mężów / y vćiekli do miástá Dawid. [33] A po tych słowiéch Nikánor wiáchał ná górę Sion / y wyßli z kápłanów ludu przywitáć go w pokoiu / y vkázáć mu cáłopalenia ktoré ofiárowáli zá królá. [34] A ßydząc wzgárdźił nimi / [35] y splugáwił / y hárdźie mowił / y przyśiągł z gniewem rzekąc: Jeśli nie będźie wydan Judás y woysko iego w ręce moie / skoro sie wróćę w pokoiu / spalę ten dóm. y wyßedł z wielkim gniewem. [36] A kápłani weßli / y stánęli przed ołtarzem / y przed kośćiołem / y płącząc mówili: [37] Tyś Pánie obrał ten dóm áby w nim wzywano imienia twégo / áby był domem modlitwy y prozby ludowi twemu. [38] F Vczyńże pomstę nád tym człowiekiem / y nád woyskiem iego / y vpádną od mieczá: pámiętay ná ich bluźnierstwá / á nie dáy im áby sie ostáli. [39] A wyiáchał Nikánor z Jeruzálem / y położył sie obozem v Betheron: y zábieżáło mu woysko Syryyskié. [40] A Judás położył sie v Adárßá z trzemi tyśiecy mężów: y modlił sie Judás y rzekł: [41] Pánie / *ktorzy od królá Sennácheribá byli postáni / że ćie bluźnili / wyßedł Anyoł y pobił z nich sto ośmdźieśiąt y pięć tyśiecy. [42] Ták zetrzy to woysko przed oczymá náßymi dźiś / y niech wiedzą drudzy / iż źle mówił przećiw świątyni twoiéy: á osądź go według złośći iego. [43] G A zwiodły woyská bitwę / trzynástégo dniá miesiącá Adárá / y stárté iest woysko Nikánorowé / y poległ sam napierwéy w bitwie. [44] A gdy vyźrzáło woysko iego iż legł Nikánor / porzućili oręże swé y vćiekli. [45] A gonili ie ieden dźień drógi od Adázer áż gdy przychodzą do Gázárá / y trąbili zá nimi / ze znákámi. [46] A wybieżeli ze wßytkich miast Zydowskiéy ziemie wokoło / y miotáli ich rogámi / y obrácáli sie zásie do nich / y wßyscy vpádli od mieczá / y niezostał z nich áni ieden. [47] A pobráli łupy ich ná korzyść: y głowę Nikánorá vćięli / y práwą rękę / ktorą był hárdźie wyćiągnął / y przynieśli / y záwieśili przećiw Jeruzálem. [48] A rádował sie lud bárzo / y obchodźili on dźień z wielkim weselem. [49] A postánowił áby obchodzon był po wßytkié látá: ten dźień trzynástégo dniá miesiącá Adár. [50] A odpoczęłá ziemiá Judá przez máło dni.

*2.Ma.15.a 1. Znowu posłał Nikánorá.

*z mieyscá świętégo y z stárßych ludu. G.

Módlitwá kápłanów przećiw Nikánorowi.

Judás vczyniwßy modlitwę porazi Nikánorá.

*4. Krol. 19. g. 35. Tob. 1. d 21. Eccl. 48. d 25. Isai. 37. g 36.

ROZDZ. VIII.

[1] A Vsłyßał Judas sławę Rzymian że są możni siłą / á iż zezwaláią ná wßytko o co ich żądáią: y ktorzykolwiek do nich sie przyłączyli / postánowili z nimi przyiaźń / á że są możni siłą. [2] A vsłyßeli ich walki / y mężné w spráwách ktoré czynili *w Gáláciéy: że ich dostáli / y pod hołd podbili. [3] A iák wielkie rzeczy vczynili / w ziemi Hißpáńskiéy / á iż pod moc podbili kruszce srebrá y złotá / ktoré tám są: y opánowáli

Judás vsłyßawßy spráwę o wielkiey mocy Rzymian, znimi przez posły przymierze stánowił.

*we Fráncyiéy.

wáli wßytkie mieyscá rádą swą y ciérpliwością. 4 Mieyscá też które dáleko bárzo od nich były / y króle którzy byli ná nie przyciągneli od kończyn ziemie / zstárli y poráźili ie porażką wielką / á inni dáią im dań ná káżdy rok. 5 A Philippá / y Perse królá Cetheyskiégo / y inné którzy przeciwko im walczyli / zstárli ná woynie / y otrzymáli ie. 6 A Antiochá wielkiégo królá Azyiéy / który był ná nie woynę podniósł / máiąc sto y dwádzieściá Elephántów / y iezdné / y wozy / y woysko bárzo wielkie / ná głowę poráźili. 7 A iż go poymáli żywégo / y vstáwili mu áby dawał sam / y którzyby po nim królowáli / wielki podatek / á żeby dał ludziom zákład y vmowę. 8 A kráine Indiyską / y Mędy / y Lydiány / co nálepßé kráiny ich / y wziąwßy ie od nich dáli Eumenowi królowi. 9 A że ci którzy byli w Greciiéy chcieli iśdź y wygládźić ie: y przyßłá do wiádomośći ich mowá / 10 y wyprawili do nich hetmáná iednégo / y zwiedli bitwę z nimi / y legło wiele z nich / y poymáli żóny ich / y dzieci / y złupili ie / á ziemie ich posiedli / y mury ich rozwálili / y vczynili ie niewolnikámi áż do dniá tego: 11 Y inné królestwá y wyspy / które sie im kiedy sprzećiwiły / wygládźili / y pod moc swoię podbili. 12 A z przyiacioły swémi / y którzy ná nich polégáli / przyiaźń záchowáli / y dostáli królestw które były blisko / y które dáleko: bo którzykolwiek słyßeli imie ich / báli sie ich. 13 A którym pomoc chćieli ná królestwo / królowáli: á które chćieli / z królestwá zrzucáli: y wywyßyli sie bárzo. 14 A miedzy nimi wßytkimi żáden nie nośił korony / áni sie obłóczył w ßárłat / áby sie wielmożył w nim. 15 A że sobie vczynili dóm rádny / y co dźień rádźili sie trzech set y dwudźiestu rádzących záwße o pospólstwie / áby to czynili co przystoi. 16 Y porucżáią zwierzchność swą iednému człowiekowi ná káżdy rok / áby pánował nád wßytką ich ziemią: á wßyscy iednému są posłußni / y niemáß zazdrośći áni nienawiśći miedzy nimi. 17 Y obrał Judás Eupolemá syná Janá syná Jákobowégo / y Jásoná syná Eleázárowégo / y posłał ie do Rzymu / áby postánowili z nimi przyiacielstwo y towárzystwo: 18 á żeby zieli z nich iárzmo Greków: bo widźieli że pod niewolą ćiśneli królestwo Izráelskie. 19 Y poiácháli do Rzymá drogą bárzo wielką / y weßli do rády / y rzekli: 20 Judás Máchábęuß / y bráćia iego / y lud Zydowski / posłáli nas do was / ábyśmy z wámi postánowili towárzystwo y pokóy / á żebyśmy byli policzeni miedzy towárzyße y przyiacioły wáße. 21 Y podobáłá sie mowá przed oczymá ich. 22 A ten iest odpis który odpisáli ná tablicách miedziánych / y posłáli do Jeruzálem / áby tám v nich byłá pámiątká pokoiu y towárzystwá. 23 NIECH SIE DOBRZE DZIEIE Rzymiánóm / y narodowi Judzkiému / ná morzu y ná ziemi ná wieki: á miecz y nieprzyiaciel niech bedźie od nich dáleko. 24 A ieśliby pierwéy ruszono woynę przećiw Rzymiánóm / ábo przećiw którym ich towárzyßom we wßytkim ich páństwie / 25 naród Zydowski da pomoc sercem zupełnym / iáko czás náuczy: 26 á walczącym nie postąpią / áni dodawáć bedą pßenice / zbroie / pieniedzy / okretów: iáko sie podobáło Rzymiánóm: y roskazánia ich strzédz bedą / nic od nich nie biorąc. 27 Tákże też ieśliby przećiw narodowi Judzkié pierwéy podniesiono woynę / Rzymiánie dádzą im pomoc z sercá / iáko im czás dopuśći. 28 A pomagáiącym / nie dadzą pßenice / zbroie / pieniedzy / okretów / iáko sie Rzymiánóm podobáło: y bedą przestrzégáć roskazánia ich bez zdrády. 29 Wedle tych słów postánowili Rzymiánie z ludem Zydowskim. 30 A ieśliby po tych słowiech ći ábo owi przydáć do tego ábo wiąc co chćieli / vczynią wedle woli swéy: á cokolwiek przydádzą ábo vmnieyßą / ważno bedźie. 31 Ale y o złośći które król Demetrius wyrządźił im / nápisáliśmy do niego mówiąc: Przecześ obćiążył iárzmo twé nád Zydy przyiacioły y towárzyßámi nászymi? 32 Jeśli tedy drugi raz vcieką sie do nas ná cie / vczynimy im sąd / á bedźiem walczyć z tobą morzem y ziemią.

Akosowégo. G.

List przymierza.

iáko im czás náznáczy. G.

ROZDZ. IX.

Báchides y Alcimus znowu iádą ná Iudásá.

[1] [A] Zá tym czásem skoro vsłyszał Demetrius że légł Nikánor/ y woysko iego w bitwie/ vmyślił zás posłáć Bachidá/ y Alcymá/ do Zydowskiéy ziemie/ y "práwé skrzydło znimi. [2] A ciągneli drógą która idźie do Gálgálá/ y położyli się obozem w Másáloth/ który iest w Arbelis: y wźieli go/ y pobili dusz ludzkich wiele. [3] Mieśiącá pierwszégo/ roku setnégo piećdźieśiątégo wtórégo/ przyciągneli z woyskiem do Jeruzálem: [4] A ruszyli sie/ y poszli do Berciéy dwádźieśćiá tyśiecy meżów/ á dwá tysiące iezdnych. [5] A Judás leżał obozem w Láizá/ y trzy tysiące meżów ná wybór znim: [6] y obaczyli wielkość woyská że ich wiele/ y vlekli sie bárzo: y wiele sie ich z obozu vmknęło/ y nie zostáło z nich/ iedno ósm set meżów. [7] A obaczył Judás że sie rozbieżáło woysko iego/ á walká nálégáłá go/ y struchlał sercem: iż nie miał czásu zebráć ich/ y vpádło mu serce. [8] A rzékł do tych którzy byli zostáli: Wstańmy/ á pódźmy przećiw nieprzyiaćiołóm nászym/ iesli będźiem mogli walczyć przećiwko im. [9] A odwodźili go mówiąc: Nie będźiemy mogli: ále teraz "wybawmy dusze nászé/ á wróćmy sie do bráciéy nászéy/ á tedy będźiem walczyć przećiwko im: á nas máło iest. [10] A rzékł Judás: Nieday tego Boże/ ábyśmy to vczynić mieli/ [B] ábychmy mieli vćiekáć przed nimi: á ieśli sie przybliżył nász czás/ vmrzymy meżnie zá bráćią nászę/ á nie czyńmy zelżywośći sławie nászéy. [11] A ruszyło sie woysko z obozu/ y stáneli przećiwko im/ y rozdźielili sie iezdni ná dwie częśći/ á przed woyskiem szli procownicy y strzelcy/ y pierwszy do potykánia/ wszyscy co mocnieyszy. [12] A Bachides był ná práwym skrzydle/ y przybliżył sie huf ze dwu stron/ y zátrąbili w trąby: [13] Zátrąbili też y ći którzy byli zstrony Judy y sámi/ y zádrżáłá źiemiá przed krzykiem woysk/ y toczyłá sie bitwá od poránku áż do wieczorá. [14] A obaczył Judás/ że duższa byłá część woyská Bachidesá po práwéy stronie/ y zeszli sie znim wszyscy stáłégo sercá: [15] y zstárta iest práwa stroná od nich/ y gonił ich áż do góry Azothu. [16] A którzy ná lewym skrzydle byli/ vyźrzeli iż práwé skrzydło było porażoné/ y puśćili sie zá Judą/ y zá tymi którzy znim byli z tyłu. [17] A zmocniłá sie bitwá/ y legło ránnych wiele z tych y z owych/ [18] y Judás légł/ á inni vćiekli. [19] [C] A Jonáthás y Simon wźieli Judásá brátá swego/ y pogrzebli go w grobie oyców swych w mieśćie Modyn: [20] A płákáli go wszytek lud Izráelski płáczem wielkim/ y czynili żałobę przez wiele dni. [21] A mówili: Jáko polégł mocarz który wybáwiał lud Izráelski? [22] A insze słowá walk Judásowych/ y meztwá którégo dokázował/ y wielkośći iego/ nie są opisáné: bo ich bárzo wiele było. [23] A stáło sie: po śmierći Judásá/ wynurzyli sie złośnicy po wszytkich gránicách Izráelskich: y powstáli wszyscy którzy nieprawość czynili. [24] W oné dni był głód bárzo ćieżki/ y poddáłá sie Bachidesowi wszytká kráiná ich znimi. [25] A obrał Bachides meże niezbożné/ y postánowił ie pány kráiny. [26] A szukáli y szpiegowáli przyiaćioł Judásowych/ y wodźili ie do Bachidesá/ y mśćił sie nád nimi/ y pośmiéwał sie z nich. [27] A stał sie vćisk wielki w Izráelu/ iáki nie był od ednia którégo nie widźiano proroká w Izráelu. [28] A zebráli sie wszyscy przyiaćiele Judásowi/ y rzekli do Jonáthy: [29] Jákoż brát twóy Judás vmárł/ niémász meżá podobnégo iemu/ którýby wyćiągnął przećiw nieprzyiaćiołóm nászym/ Bachidesowi/ y tym którzy są nieprzyiaćiele narodu nászégo. [30] A przeto dźiś obráliśmy ćie/ ábyś nam był kśiążęćiem nászym miásto niego/ y hetmánem żebyś wiódł woyny nászé. [31] A przyiął Jonáthás kśieztwo ná on czás/ y powstał ná mieysce Judy brátá swego. [32] A dowiedźiał sie Bachides/ y szukał áby go zábił. [33] A dowiedźiał sie Jonáthás/ y Simon brát iego/ y wszyscy [D] którzy z nim byli/ y vćiekli ná puszczą Thekue/ y położyli sie nád wodą ieźiorá Asphár. [34] A dowiedźiał sie Bachides/ y w dźień szábbátu przyciągnęli

"woyská swego.

"zá bewzy- wy zdrowie násze. Hebr.

Judás ná woynie zábit.

Jonáthas ná mieysce Iudásá kśiążęćiem.

gnął sam y wßytko woysko iego zá Jordan. [35] A Jonáthás posłał brátá swego hetmáná ludu / y prosił Nábutheyczyków przyiaciół swoich / áby im pożyczyli narzedów swych / których było dostátek. [36] A wyßli synowie Jámbry z Mádábá / y poymáli Janá / y wßytko co miał / y odeßli máiąc to. [37] Po tych słowiéch dano znáć Jonáćie / y Simonowi brátu iego / że synowie Jámbry spráwuią gody wielkié / á prowádzą młodą pánią z Mádábá córke iednégo z zacnych kśiążąt Chánáán z pompą wielką. [38] A wspomnieli ná krew Janá brátá swego / y poßli y skryli sie zá górą. [39] A podnieśli oczy swé y vyźrzeli / áno zgráiá y przygotowánié wielkié / á pan młody wyiáchał y przyiaciele iego / y bráćia iego przećiwko nim z bebny y muzyką / y z wielą oreża. [40] A powstáli ná nié z zasadzki / y pobili ie / y poległo ránnych wiele / á ostátek ich vćiekli ná góry : y pobráli wßytkié łupy ich : [41] A obróćiły sie gody w żáłość / á głos muzyki ich w płácz. [42] A pomśćili sie pomstą krwie brátá swego / y wróćili sie do brzegu Jordanu. [43] A vsłyßał / y przyćiągnął w dźień ßábbáthu z wielkim woyskiem áż do brzegu Jordanu. [44] A rzékł do swych Jonáthás: Wstańmy / á walczmy przećiw nieprzyiaćiolóm náßym : bo nie ták iest dźiś iáko wczorá y dźiś trzeci dźień. [45] Bo oto woyná przećiwko nam / á wodá Jordanu ztąd y zowąd / y brzegi / y błotá / y lásy : y niemáß mieysca do vstąpienia. [46] A przetóż teraz wołayćie do niebá / ábyśćie byli wybáwieni z rąk nieprzyiaćiół wáßych. A ztoczyłá sie bitwá. [47] A wyćiągnął Jonáthás reke swą áby vderzył Bachidesá / y odwróćili sie od niego názad. [48] A Jonáthás y ći co znim byli wskoczył w Jordan / y przepłyneli do nich Jordan. [49] A poległo z strony Bachidesowéy onégo dniá tyśiąc meżów: y wróćili sie do Jeruzálem / [50] y pobudowáli miástá obronné w Żydowskiéy ziemi / zamek / który był w Jerycho / y w Ammaum / y w Bethoron / y w Bethel / y w Thámnátá / y Phárá / y Thopo / mury wysokimi / z bramámi / y z zawory. [51] y osádźił ie strażą / áby nieprzyiaćielskié obchodźili sie z Izráelem: [52] y opátrzył miásto Bethsure / y Gázáre / y zamek / y osádźił ie żołniérzem / y dostátkiem żywnośći. [53] A syny kśiążece ziemie wźiął w zakłádźie / y dał ie pod straż ná zamek w Jeruzálem. [54] A roku setnégo piećdźiesiątégo y trzećiégo / mieśiącá wtóréǵ / roskazał Alcimus rozwálić mury domu świetégo wnetrznégo / y spráwy prorockié pokáźić / y począł káźić. [55] Onégo czásu zárážony iest Alcymus / y przerwáły sie spráwy iego : y zámkinoné są vstá iego / y vpadł od párálizu / áni mógł dáléy słowá przerzéc / áni rospráwy vczynić o domie swym. [56] A vmárł Alcimus ná on czás z wielką boleśćią. [57] A obaczył Bachides / iż Alcimus vmárł / y wróćił sie do królá / y byłá w pokoiu źiemiá przez dwie lećie. [58] A vmyślili wßyscy złośnicy / mówiąc : Oto Jonáthás / y którzy z nim są / w pokoiu mießkáią bespiecznie : á ták teraz przywiedźmy Bachidá / y pochwyta ie wßytkié iednéy nocy. [59] A ßli y dáli mu ráde. [60] A rußył sie áby przyćiągnął z wielkim woyskiem : y posłał potáiemnie listy do swych towárzyßów / którzy byli w Żydowskiéy źiemi / áby poymáli Jonáthásá / y tych którzy z nim byli : ále niemogli : bo sie ich rády dowiedźieli. [61] A poymał z meżów kráiny / którzy byli powodem złośći / piećdźiesiąt meżów / y zábił ie: [62] A viechał Jonáthás / y Simon / y którzy z nim byli do Bethbessen / który iest ná puszczy / y pobudował obáliny iego / y opátrzyli ji mocno. [63] A dowiedźiał sie Bachides / y zebrał wßytko woysko swoie / y tym którzy byli z Żydowskiéy źiemie dał znáć. [64] A przyćiągnął / y położył sie obozem nád Bethbessen : y dobywał go przez wiele dni / y náczynił woiennych przypraw. [65] A zostáwił Jonáthás w mieśćie Simoná brátá swego / y wyćiągnął w pole / y przyiechał z pocztem / [66] y poráźił Odáren / y bráćią iego / y syny Pháseron w namieéćiéch ich / y począł zábiiáć / y pomnażáć sie w śiłách. [67] A Simon / y którzy z nim byli / vczynił wyćieczke z miástá / y popálili woienné przypráwy. [68] A bili sie z Bachidesem / y zstárty iest od nich / y vtrapili go bárzo / bo rádá ieǵ y pot-

Marginal notes:

áby im dáli v siebie złożić ku schowániu státki swé. G.

ábo poymuie żonę.

ná zámordowánie.

iáko przedtym. Hebr.

2. Par. 2023

przepłyneli ná drugą stronę, ále oni zá nimi płynąc nie chćieli. G.

rozumiéy, Báchides y z swémi.

Bo ten wtóry kośćioł, o którym mówi, był zbudowány zá vpominániem, y zá pomocą Aggeuszá y Zácháriaszá proroków. 1. Esdr. 6.

Alcimus chcąc kośćioł spustoßyć, párálizem vmárł.

F E G

69 kánie iego było dáremne. ⁷ A rozgniewawszy sie ná złośliwe meże / którzy mu byli ráde dáli / áby przyiechał do ich kráiny / wielu z nich zábił / á sam vmyślił sie wróćić z ostátkiem do 70 swey kráiny. ⁷ A dowiedział sie Jonáthás / y wypráwił do niego posły / stánowić z nim pokoy / á wróćić mu 71 więźnie. ⁷ A rad przyiął / y vczynił wedle słów iego / y przysiągł iż po wszytkie dni żywotá iego niemiał mu nic 72 złego vczynić. ⁷ A oddał mu więźnie które przedtym był wywiódł z ziemie Zydowskiey: á nawróćiwszy / odiechał do swey ziemie / y nie przydał więcey áby przyciągnął w gránice *iego. 73 ⁷ A przestał miecz z Izráelá / á Jonáthás mieszkał w Máchmás / y począł tám Jonáthás lud sądźić / y wygłádził niezbożne z Izráelá.

Przymierze Ionáthy z Báchidesem.

*Iudzkii. 6.

ROZDZ. X.

1 ROku setnego sześćdźiesiątego / Alexánder syn Antiochá / którego zwano *Szláchetnym / przyciągnął y wziął Ptolemáide: y przyięli go / y królował 2 tám. ⁷ A vsłyszał król Demetrius / y zebrał wielkie woysko / y wyiáchał przeciwko niemu ná woynę. 3 ⁷ A posłał król Demetrius list do Jonáthy spokoynémi słowy / *áby go wielkim v- 4 czynił. ⁷ Bo mówił: Vprzedźmy pokóy z nim vczynić / pierwey niżli z Alexándrem vczyni przećiwko nam. 5 ⁷ Bo bedźie pámiętał ná one wszytkie złośći / które smy przećiw iemu vczynili / y przećiw brátu iego / y przećiw narodo- 6 wi iego. ⁷ A dał mu moc zbieráć woysko / y oręża gotowáć / y bydź towárzyszem iego: y te którzy byli w zakłádźie 7 ná zamku / roskazał mu wydáć. ⁷ A przyiáchał Jonáthás do Jeruzálem / y czytał listy przed wszytkim ludem / 8 y tymi którzy ná zamku byli. ⁷ A vlękli sie boiáźnią wielką / bo vsłyszeli że mu 9 król dał moc zbieráć woysko. ⁷ A wydáni są którzy w zakłádźie byli Jona- 10 ćie / y przywróćił ie rodźicóm ich. ⁷ A mieszkał Jonáthás w Jeruzálem / y począł budowáć y odnawiáć miásto. ⁷ A 11 roskazał robotnikóm / áby pobudowáli mury / y góre Sion w około kámieniem kwádratowym dla obrony: 12 y ták vczynili. ⁷ A cudzoziemcy którzy byli ná zamkách / które był Báchi- 13 des pobudował / poućiekáli. ⁷ A káżdy opuśćił mieysce swé / y odszedł do zie- 14 mie swey. ⁷ Tylko w Bethsurze zostáli niektórzy z tych co byli opuśćili zakon / y przykazánie Boże. Bo ono by- 15 ło ná vćieczke. ⁷ A vsłyszał król Alexánder o obietnicách które obiecał Demetrius Jonaćie: y dano mu spráwe o walkách / y o mestwách których on dokázował y brácia iego / 16 y o prácách które podeymowáli. ⁷ A rzekł: Izali naydźiem kogo męża táklego / á teraz vczyniem go przyiaćie- 17 lem y towárzyszem nászym. ⁷ A nápisał list / y posłał mu w te słowá / mó- 18 wiąc. ⁷ KROL Alexánder brátu Jo- 19 naćie zdrowia. ⁷ Słyszeliśmy o tobie żeś iest mąż zacny w mocy y godźienes ábyś był przyiaćielem nászym. 20 ⁷ Przetoż teraz stánowiemy ćie naywyższym kápłanem narodu twego / y żebyś był zwan przyiaćielem królewskim / (y posłał mu szárłatową száte / y korone złotą) á żebyś w nászych rzeczách z námi dźierżał / á przyiaźń z ná- 21 mi záchował. ⁷ A oblekł sie Jonáthás w świętą *száte mieśiącá śiódmego / roku setnego sześćdźiesiątego / w dźień vroczystego świętá Kuczek: y zebrał woysko / y zbroie wielką moc 22 nágotował. ⁷ A vsłyszał Demetrius te słowá / y záfrásował sie bárzo / y 23 rzekł: ⁷ Cóżeśmy to vczynili / iż nas Alexánder vprzedźił záchwyćić przyiaćielstwo z Zydy ku swey obronie? 24 ⁷ Nápiszę y ia do nich słowá prośby / y dostoieństwá y dáry / áby z nemną byli 25 ná pomoc. ⁷ A nápisał im w te słowá: KROL Demetrius narodowi 26 Zydowskiemu zdrowia. ⁷ Iześćie záchowáli przymierze z námi / á trwáliśćie w przyiaćielstwie nászym / y nie przystáliśćie do nieprzyiaćioł nászych / vsłyszeliśmy y rádowáliśmy sie. 27 ⁷ A teraz trwayćie iescze záchowáć nam wiáre / á oddamy wam dobrym / zá to 28 cośćie nam vczynili: ⁷ y odpuśćimy wam powinnośći wiele / y damy wam 29 podárki. ⁷ A teraz czynię was y wszy-

A

B

C

*Epiphanem: G.

Demetrius od Alexándrá ućiśniony chce z Ionátą przymierze uczynić, ale on woli z Alexándrem przestáć.

*wyśtwiáiąc go.

*kápłáńską ábo biskupią.

tkie Zydy wolnémi od dáni / y płacą soli dáruie/y korony odpuszczam/y trzecią część nasienia: 30 y połowicę owoców z drzew / co ná moię stronę przychodźi/puszczam wam od dniá dźisieyszégo y ná potym/áby ich więcéy nie brano z źiemie Judá/ y od trzech *miast/ które iéy są przydáné z Sámárijéy y z Gáliléiéy / od dniá dźisieyszégo y ná wszytek czás: 31 A Jeruzálem niech będźie świeté/y wolné/z gránicámi swémi/ á dźiesięćiny y podatki niech iego będą. 32 Spuszczam też władzą w zamku który iest w Jeruzálem/y dáię ji naywysszému kápłanowi/áby ná nim postánowił męże którékolwiek on obierze/ którzyby go strzegli. 33 A wszelką duszę Zydowską/która z źiemie Zydowskiéy poimána iest/ po wszytkim króleſtwie moim wolną czynię dármo / áby wszyscy byli wolni od podatków/ też y od bydłá swego. 34 A wszytkié dni vroczyste/y Szábbáthy/y nowié mieśiąców / y dni vstánowioné / y trzy dni przededniem vroczystym/y trzy dni po dniu vroczystym / niech będą wszytkié wolnośći y odpuszczenia wszytkim Zydóm/którzy są w królestwie moim: 35 ták iż żaden nie będźie miał mocy nic czynić / áni wzruszáć trudnośći przećiwko którému z nich w żadnéy rzeczy. 36 A niechay będą spisáni z Zydów do trzydźiestu tyśięcy mężów w woysku królewskim/y dádzą im potrzeby iáko należy wszytkim woyskóm królewskim: á z nich będą sporządzeni którzyby byli po zamkách królá wielkiégo. 37 A z nich będą przełożeni nád spráwámi królestwá które odpráwuią ná wiáre: á z nich niech będą książęty/á niech swoich práw vżywáią/ iáko król roſkazał w źiemi Judzkiéy. 38 A trzy *miástá/ które są przydáné ku Zydowskiéy źiemi z kráiny Sámáriyskiéy/ niechay będą z Zydowską źiemią poczytáné: áby były pod iednym: y niech nie będą posłuszné inszéy władzy/ iedno kápłaná nawysszégo. 39 Ptolemáidę y okolicę iéy którém dárował świętym którzy są w Jeruzálem/ ná potrzebné 40 nakłády *mieyscá świętégo. A ia dáię ná káżdy rok piętnaśćie tyśięcy syklów srébrá z dochodów królewskich/ 41 które mi należą: y wszytko co zostá-

D

*ábo stárostwá. G.

*domu Bożégo.

nie czego nie oddáli byli/ którzy byli nád spráwámi przeszłych lat/ od tego czásu będą oddáwáć ná roboty do-42 mu. A nád to pięć tyśięcy syklów srébrá / które bráno z dochodów kośćielnych ná káżdy rok: y té niech należą kápłanóm/którzy ná posłudze są. 43 A którzyby się kolwiek vciekli do kośćiołá / który iest w Jeruzálem / y we wszytkich gránicách iego / winni będąc królowi we wszelákiéy spráwie / niech będą wypuszczeni/y wszytkié rzeczy które máią w królestwie moim / 44 niech im wolné będą. A ná budowánié y popráwienié budowánia mieyscá świętégo będą dáwáć nakład z 45 dochodu królewskiégo: y ná wybudowánié murów Jeruzálem/y ná obwárowánié ich wokoło/ y ná pobudowánié murów w Zydowskiéy źiemi. 46 A gdy vsłyszał Jonáthás/ y lud té mowy / nie wierzyli im / áni ich przyięli: bo wspómnieli ná złość wielką/ którą czynił w Jzráelu / y vtrapił ie 47 był bárzo. A vpodobáli sobie Alexándrá: bo on im był powodem vmowy pokoiu / y dawáli mu pomoc 48 po wszytkié dni. A zebrał król Alexánder wielkié woysko / y przyćiągnął z woyskiem przećiwko Demetriusowi. 49 A stoczyli bitwę dwá królowie/ y tył podáło woysko Demetriusowe: y gonił go Alexánder / y náćierał ná nie. 50 A zmocniłá się bitwá bárzo áż zápádło słońce: y poległ Demetrius dniá 51 onégo. A posłał Alexánder do Ptolemęusá królá Ægyptskiégo posły w 52 té słowá / mówiąc: GDYZEM się wróćił do królestwá mego / á vśiadłem ná stolicy oyców moich / y dostałem páństwá/ y porázikem Demetriusá/ y ośiadłem źiemię nászę. 53 A zwiodłem z nim bitwę/ y porążon iest sam/y woysko iego od nas/ y vśiedliśmy ná stolicy królestwá iego. 54 A teraz vczyńmy przyiaćielstwo z sobą / á day mi córkę swą zá żonę / á ia będę źięćiem twoim: á dam tobie y onéy 55 dáry/ ćiebie godné. A odpowiedźiał Ptolemęus / mówiąc: SZCZESLIWY dźień/któregoś się wróćił do źiemie oyców twoich/ y vśiadłeś ná stolicy królestwá ich. 56 A ták teraz vczynięć coś pisał: ále záiedźmy do Ptolemáidy/ ábyśmy się spół oglądáli / y

E

Ptolemæus y Alexander przyiaźń z sobą stánowią.

Kleopátrá żoná Alexándrá:

57 ábyćhći poślubił/ iákoś rzékł. A wyiáchał Ptolemeus z Ægyptu sam y Kleopátrá córká iego/ y przyiáchał do Ptolemáidy roku ſetnégo ßeśćdźieśiątégo wtórégo. 58 A záiáchał mu król Alexánder/ y dał mu Kleopátre córkę ſwą/ y ſpráwił iéy weſele w Ptolemáidźie/ iáko królowie/ z wielką chwałą. 59 A piſał król Alexánder do Jonáthy/ áby mu dróge záiáchał. 60 A iáchał z chwałą do Ptolemáidy/ y ziáchał ſie tám ze dwiemá królmi/ y dał im wiele śrébrá y złotá y vpominków/ y nálazł łáſkę przed oczymá ich. 61 A zeßli ſie przećiwko niemu mężowie złośliwi z Izráelá/ mężowie niezbożni/ ſkárżąc nań/ á niedbał náń król.

Ionatę Alexander wielce uczcił.
ʺw ßárłat królewſki.

62 A kazał z Jonáthy ziąć ßáty iego/ y oblec go ʺw ßárłat/ y ták vczynili/ y poſádźił go król áby śiedźiał z nim. 63 A rzékł kśiążętóm ſwoim/ wynidźćie z nim w pośrzód miáſtá/ y obwołaycie/ áby żaden nie ſkárżył náń o żadną rzecz/ á iżby mu ſie nikt nieprzykrzył w żadnéy ſpráwie. 64 A ſtáło ſie/ ſkoro ći co náń ſkárżyli/ obaczyli zacność iego/ którą obwoływano/ á onégo vbránégo w ßárłat/ F wßytcy poućiekáli. 65 A vwielmożył go król/ y wpiſał go miedzy przednieyßé przyiaćioły/ y poſtánowił go hetmánem y vczeſtnikiem páńſtwá. 66 A wróćił ſie Jonáthás do Jeruzálem w pokoiu y w rádośći. 67 Roku ſetnégo ßeśćdźieśiątégo piątégo/ Demetrius ſyn Demetriuſow przyiáchał z Kréty do źiemie oyców ſwoich. 68 A vſłyßał król Alexánder/ y záfráſował ſie bárzo/ y wróćił ſie do Antyochiiéy. 69 A poſtánowił Demetrius król hetmánem Apolloniußá/ który był nád Celeſyrią: y zébrał wielkié woyſko/ y przyćiągnął do Jámniiéy: y poſłał do Jonáthy nawyßégo kápłaná/ mówiąc: 70 Ty ſam przećiwiß ſie nam/ á iam ſie ſtał ná pośmiéwiſko y w poháńbienié/ przeto iż ty przećiwko nam władzą rozćiągaß ná górách.

ʺábo, woyſku twemu.

71 A ták teraz ieſli vfaß ʺmocy twoiéy/ znidź do nas w pole/ á ſkoßtuymy ſie tám ſpólnie: bo zemną ieſt moc woienna. 72 Pytay/ á dowiédz ſie ktom ia ieſt/ y inni którzy mi pomagáią: którzy też powiádáią że ſie nie może oſtáć nogá wáßá przed oblicżem náßym: gdyż dwákroć oycowie wáßy w źiemi ſwéy vćiekli. 73 A teraz iákóż będźieß mógł zdźierżeć iezdę/ y wielkié woyſko/ w polu/ gdźie niémáß kámieniá/ áni ſkáły/ áni mieyſcá do vćiekánia?

Ionatas porázil Apolloniußá.

74 A gdy vſłyßał Jonáthás mowy Apolloniußowé/ wzrußył ſie ſercem/ y obrał dźieśięć tyśięcy mężów/ y wyiáchał z Jeruzálem/ y záiáchał mu ná pomoc Simon brát iego. 75 A przyćiągnęli z woyſkiem do Joppen/ y nie dopuśćił mu do miáſtá/ bo ſtraż Apolloniußowa w Joppen byłá/ y dobywał go. 76 A którzy byli w mieśćie/ zlęknąwßy ſie otworzyli mu/ y wźiął Jonáthás Joppen. 77 A vſłyßał Apolloniuß/ y przyćiągnął ze G trzemá tyśięcy iezdnych/ y z wielkim woyſkiem: 78 A ćiągnął ku Azothu iákoby w dróge iádący ná tych miaſt wyćiągnął w pole/ dla tego iż miał wielki poczet iezdnych/ y vfał w nich: 79 y gonił go Jonáthás do Azothu/ y zſtoczyli bitwę. A Apolloniuß zoſtáwił w obozie tyśiąc iezdnych zá nimi potáiemnie. 80 A obaczył Jonáthas iż byłá záſadzká zá nim/ y obtoczyli woyſko iego/ y ćiſkáli oſczepámi ná lud od poranku áż do wieczorá. 81 á lud ſtał/ iáko był Jonáthás roſkazał/ y ſpracowáły ſie konie ich. 82 A wywiódł Simon woyſko ſwé/ y przypuśćił ná vſiec/ bo iezdni ſpracowáli ſie byli/ y zſtárći ſą od niego/ y vćiekli. 83 A ći którzy ſie byli rozbiegli po polu/ vćiekli do Azotu/ y wbiegli ʺdo Bethdágon' bałwáná ſwego/ áby ſie tám záchowáli.

ʺdo domu Dagoná, G.

84 A Jonáthás ſpalił Azoth/ y miáſtá które były około niego/ y pobrał ich korzyśći/ á zbór Dágon/ y wßytkié którzy do niego vćiekli ogniem ſpalił. 85 A było tych którzy od mieczá polegli/ z onymi którzy byli popaleni/ około ośmi tyśięcy mężów. 86 A rußył ztámtąd obóz Jonáthás/ y położył ji v Aſkáloná: y wyßli z miáſtá przećiwko niemu z wielką chwałą. 87 A wróćił ſie Jonáthás z ſwémi do Jeruzálem/ máiącymi wiele korzyśći. 88 A ſtáło ſie/ ſkoro vſłyßał té mowy król Alexánder/ iescze przyczynił vwielmożyć Jonáthę. 89 A poſłał mu knáfel złoty/ iáki ieſt obyczay dáwáć powinowátym królewſkim/ y dał mu Akkáron/ y wßytkié gránice iego w ośiádłość.

Po śmierći Alexandrá y Ptolemeuszá, król Demetrius Ionáćie łáske pokázuie.

ROZDZIAŁ XI.

1 A Król Ægyptski zebrał woysko / iáko piasek który iest ná brzegu morskim / y okretów wiele / y stárał sie dostáć królestwá Alexándrowego zdrádą / á 2 przyłączyć ie ku królestwu swemu. Y wyiáchał do Syriiey słowy spokoynémi / y otwieráno mu miástá / y wychodźili przećiwko iemu: bo był roskazał król Alexánder / áby przećiwko iemu wychodzono / przeto iż był 3 świekrem iego. A Ptolemeus wiáchawszy *do miástá / zostáwował straż żołnierzów w káżdym mieśćie. 4 A gdy był blisko Azothu / vkazano mu zbór Dágonów ogniem spalony / y Azoth / y insze iego zburzoné / y ćiáłá porzucone / y tych / którzy ná woynie pobići byli / mogiły które było vczyniono 5 przy drodze. Y powiedźieli królowi że to vczynił Ionáthás / áby mu nienawiść ziednáli / y milczał 6 król. A Ionáthás záiechał królowi do Ioppen z chwałą / y przywitáli sie 7 społecznie / y nocowáli tám. Y iáchał Ionáthás z królem áż do rzeki którą zowią Eleutherus: y wróćił sie do 8 Ieruzálem. A król Ptolemeus otrzymał páństwo miast / áż do Seleuciiey nád morzem / y myślił przećiw 9 Alexándrowi złé rády. Y wypráwił B posły do Demetriuszá / mówiąc: PRZYIEDź / że vczynimy z sobą przymierze / á dam ći córke moie / którą ma Alexánder / á bedźiesz królował w kró 10 lestwie oycá twego. Abowiém mi żal / żem mu dał córke mą / bo sie stá 11 rał iákoby mie zábił. Y winowáł go dla tego / iż prágnął królestwá iego. 12 Y odiął córke swą / y dał ią Demetriusowi / y odráźił sie od Alexándrá / 13 y wyiáwiły sie nieprzyiáźni iego. Y wiáchał Ptolemeus do Antiochiiey / y włożył ná głowe swą dwie koronie / 14 Ægyptu y Asyiey. A król Alexánder był w Cyliciiey ná on czás: bo co ná onych mieyscách byli / wylámowá 15 li sie z posłuszeństwá iego. Y vsłyszał Alexánder / y wyćiągnął ku niemu ná woyne / á król Ptolemeus wy16 wiódł woysko / y záiáchał mu z wielką mocą / y w tył go obróćił. Y vćiekł Alexánder do Arábiiey / áby sie tám záchował / á król Ptolemeus wywyższon 17 iest. A Zábdiel Arábczyk zjął głowe Alexándrá / y posłał Ptolemeu18 sowi. A król Ptolemeus dniá trzećiego vmárł: á którzy byli ná zamkách / poginęli od tych którzy byli w o 19 bozie. Y królował Demetrius roku setnego sześćdźiesiątego śiódmego. 20 Onych dni zebrał Ionáthás té którzy byli w Zydowskiey źiemi / áby dobyli zamku który iest w Ieruzálem / y spráwili przećiw iemu wiele przy21 praw woiennych. Y szli niektórzy mężowie niezbożni / którzy naród swóy mieli w nienawiśći / do królá Demetriuszá / y oznaymili mu / iż Io22 náthás oblégł zamek. Y iáko vsłyszał rozgniewał sie: y wnet przyiáchał do Ptolemáidy / y pisał Ionáćie / áby nie leżał pod zamkiem / ále mu záiáchał predko ná rozmowe. 23 C A gdy vsłyszał Ionáthás / kazał obléc / y obrał z stárszych Izráelskich / y z kápłanów / y puśćił sie w 24 niebespieczeństwo. Y nábrał złotá y srébrá / y szat / y wiele innych vpominków / y iáchał do królá do Ptolemáidy / y nálazł łáske w oczách iego. 25 Y skárżyli nań niektórzy niezbożni z 26 narodu iego. Y vczynił mu król / iáko mu byli vczynili co przed nim byli: y wywyższył go przed oczymá wszyst27 kich przyiaćioł swoich: Y potwierdźił mu nawyższe kápłáństwo / y cokolwiek innego przed tym miał drogiego / y vczynił go przednieyszym 28 miedzy przyiaćioły. Y prosił Ionáthás v królá áby wolną vczynił Zydowską źiemie / y trzy *powiáty / y Sámárią / y gránice iéy: y obiecał mu trzy 29 stá talentów. Y zezwolił król / y nápisał Ionáćie listy o tym wszytkim w 30 ten sposób. KROL Demetrius Ionáćie brátu zdrowia / y narodowi Zy31 dowskiemu. Kopią listu którysmy o was pisáli Lásthenowi *oycu ná32 szému / posłálismy do was / ábyśćie wiedźieli. KROL Demetrius Lás33 thenowi oycu zdrowia. Narodowi Zydowskiemu / przyiaćiołóm naszym / y záchowuiącym co spráwiedliwego iest v nas / vmyślilismy dobrze vczy-

*do miast Ptolemáickich. G.

*o tych miast niżey v. 34.

*G.

nić zá ich vczynnosć którą przećiwko
34 nam máią. A ták postánowilismy
im wszytkie gránice Zydowskiéy zie-
mie/ y trzy miástá Lide y Rámáthe/
które od Sámáryiéy do Zydowskiéy
ziemie są przydáné/ y wszytkie pográ-
niczné ich/ áby były odłączoné wszy-
tkim którzy ofiáry spráwuią w Jeru-
zálem: zá to co piérwéy król od nich
biérał ná káżdy rok y zá pożytki zie-
35 mie/ y owoców. A inné rzeczy które
nam należáły z dźiesiećin / y poda-
tków/ od tego czásu im odpusczamy/
y żupy solné/ y korony które nam od-
36 dawano. Wszytko im pusczamy /
á żadna z tych rzeczy nie bedźie náru-
37 szona od tąd y ná wszelki czás. Prze-
tóż teraz postáraycie sie vczynić kopi
ią tych rzeczy/ á niech bedźie dána Jo-
nácie/ y położona ná górze świetéy/ y
38 ná zacnym mieyscu. A widząc De-
metrius król/ iż sie vspokoiłá ziemiá
w oczách iego/ á nic mu sie nie sprze-
ćiwiło / rospuśćił wszystko woysko
swé/ káżdégo ná swé mieysce / wyią-
wszy woysko cudzoziemców/ które był
zebrał z wyspów pogáńskich: y były
mu nieprzyiaćiołmi wszytkié woyská
39 oyców iego. A był nie iáki Triphon/
który przed tym trzymał strone Ale-
xándrowe: y obaczył że wszytko woy
sko szemráło przećiw Demetriusowi/
y vdał sie do Emálchuel Arábczyká/
który chował Antiochá syná Alexán-
40 drowégo. Y nálégał mu/ áby mu go
dał/ żeby królował ná mieyscu oycá
swégo/ y powiedźiał mu iáko wielkié
rzeczy vczynił Demetrius/ y nieprzy-
iaźń wóyst ieg przećiw niemu: y mie-
41 szkał tám przez wiele dni. A posłał
Jonáthás do Demetriusá królá/ áby
zprowádźił té którzy byli ná zamku w
Jeruzálem/ y którzy byli ná zamkách:
42 iż náieżdżáli Izráelá. A posłał De-
metrius do Jonáthy mówiąc: Nie
tylko to vczynie tobie / y národowi
twemu: ále wsławie ćie/ y naród
43 twóy/ gdy czás bedźie po temu. Te-
raz tedy dobrze vczynisz / ieśli mi po-
śleś ná pomoc meże: bo wszytko woy-
44 sko moie odstąpiło. A posłał mu
Jonáthás trzy tysiące meżów mo-
45 cnych do Antiochiiéy: y przyiácháli
do królá / y kochał sie król z ich przy-
iáchánia: y zebráli sie którzy byli z miá
stá/ sto y dwádźieśćiá tyśiecy meżów/
y chćieli zábić królá/ á król vćiékł ná
46 pálac: y vbiegli którzy byli w mie-
śćie / drógi mieyskié / y poczeli wal-
47 czyć. A przyzwał król ná rátunek
Zydów/ y zeszli sie spółem wszyscy do
niego: y rozbiegli sie wszyscy po mie-
48 śćie. A zábili dniá onégo sto tyśie-
cy człowieká/ y zápalili miásto/ y wźie
li wielką korzyść dniá onégo/ y wybá-
49 wili królá. A obaczyli którzy byli z
miástá / że Zydźi miástá iáko chćieli
dostáli: y vpádli sercem swym/ y wo
łáli do królá z prosbámi / mówiąc:
50 Day nam práwice / á niech przestá-
51 ną Zydźi bić ná nás/ y ná miásto. A
porzućili broń swą/ y vczynili pokóy/
á Zydźi wsławili sie przed oczymá kró
lewskimi / y przed oczymá wszystkich
którzy byli w królestwie iego / y sstáli
sie záwołánymi w królestwie iego / y
wróćili sie do Jeruzálem máiąc wie-
52 le łupów. A vsiadł Demetrius król
ná stolicy królestwá swego/ y vćichłá
53 przed oczymá iego ziemiá. A skłámał
ná wszytkim cokolwiek rzékł / y odrá-
źił sie od Jonáthy / y nie oddał mu
podług dobrodźieystwá które mu był
54 vczynił/ y trapił go bárzo. A potym
wróćił sie Tryphon/ y Antioch z nim
dźiećie młodé / y królował/ y włożył
55 ná sie korone. A zbiegły sie do niego
wszytkié woyská / które był rozprószył
Demetrius: y walczyły przećiwko
56 niemu: y vćiékł y tył podał. A Try-
phon wźiął bestiie/ y otrzymał Anti-
57 ochią. A pisał Antioch młódźieniec
do Jonáthy / mówiąc: Potwiér-
dzam tobie kápłáństwo / y postána-
wiam ćie nád czworgiem miast/ á-
58 byś był z przyiaćiół królewskich. A
posłał mu naczynia złoté ná posłu-
gowánié / y dał mu moc pić ze złotá/
y chodźić w szárłaćie / y nosić knáfel
59 złoty. A Simoná brátá iego postá-
nowił książećiem od gránic Tyru/ áż
60 do gránic Ægyptu. A wyiechał Jo-
náthás/ y obieżdżał miástá zá rzéką:
y zebráło sie do niego wszytko woysko
Syriyskié ná pomoc: A przyiechał
do Askáloná / y wyszli przećiwko nie-
61 mu z vczćiwośćią z miástá. A z tám-
tąd ruszył sie do Gázy / y záwárli sie
którzy byli w Gáźie: A oblégł ią / y
spalił co było około miástá / y splón-

Side notes:

troie stárostwo, Apheremę. G.

Demetrius w Antiochiiéy przez Zydy od śmierći wybáwiony, przymierze im łamie

vczyń známi pokóy.

Antiochus Demetriusá zwyciężywszy czyni z Ionatą przymierze.

Słonie.

stárostw. G.

Ionathas walczy przećiw pogánóm.

drowal ie. [62] A prosili Gázeyczycy Jonáthy/ y dal im práwą rekę: y wziął synyich w zakłádzie/ y posłal ie do Jeruzálem: y przeßedl kráinę áż do Dámáßku. [63] A vsłyßał Jonáthás/ że przymierze złamáli kśiążętá Demetriuszowé w Kádes/ które iest w Gálilęiéy z wielkim woyskiem/ chcąc go oddalić od spráwowánia królestwá: [64] y wyiáchal przećiwko nim/ á brátá swégo *zostáwił w ziemi. [65] A Simon przyćiągnął do Bethsury/ y dobywał iéy [66] przez wiele dni/ y sćisnął ie. y prosili od niego áby sobie rece dáli/ y dał im: y wypędził ie z tamtąd/ y wziął miásto/ y osádził ie ludem. [67] A Jonáthás y woysko iego przyćiągneli do wody Genezár/ y wstáli przededniem w polu Asor. [68] A ono woysko *cudzoziemców zábiezáło w pole/ y vczynili nań zasádzkę w górách/ á on przećiw nim wyiáchal. [69] A ći co ná zasádzkách byli/ ruszyli sie z mieysc swoich/ y stoczyli bitwę. [70] A wßyscy którzy z Jonáthą byli podáli tył: y żaden z nich nie został/ oprócz Máthátthiaßá syná Absolomi/ á Judy syná Kálphi/ hetmánów nád żołniérstwem woyská. [71] Y rozdárł Jonáthás ßáty swé/ y posypał głowę swą prochem/ y modlił sie. [72] A wróćił sie do nich ku bitwie/ y w tył ie obróćił y bili sie. [73] A vyźrzeli którzy vćiekáli z iego strony/ y wróćili sie k niemu/ y gonili z nim wßytkie áż do Kádes/ do obozu ich/ y zábiegli áż tám. [74] Y poległo z cudzoziemców onégo dniá trzy tyśiące meżów: á Jonáthás wróćił sie do Jeruzálem.

*w oyczyznie G.

*Philistymów.

ROZDZ. XII.

Ionáthás z Rzymiány y z Spártány przymierze odnawia.

[1] Obaczył Jonáthás że mu czás dopomaga/ y obrał męże/ y posłał ie do Rzymu ku potwiérdzeniu y ponowieniu przymiérza z nimi. [2] A do Spártiátów/ y ná inné mieyscá rozsyłał listy tymże kßtałtem. [3] A iáchali do Rzymu/ y weßli do domu Rádnégo/ y rzekli: Jonáthás nawyßßy kápłan/ y narod Żydowski posłáli nas/ żebysmy odnowili przyiaćielstwo y towárzystwo wedle dawnégo czásu. [4] A dáli im listy do swych po mieyscách/ áby ie doprowádzono spokoiem do ziemie Judá. [5] A tá iest Kopia listów/ które Jonáthás *Spártiátóm pisał: [6] IONATHAS nawyßßy kápłan/ y stárßy narodu/ y kápłani/ y inny lud Żydowski/ Spártiatóm bráćiéy zdrowia. [7] Już dawno posłány był list do Oniaßá nawyßßégo kápłaná *od Ariusá' który v was królował/ żeśćie bráćia náßy/ iáko zámyka w sobie odpis który poniż idźie. [8] A przyiął Oniaß męża który był posłány z vczćiwośćią/ y wziął listy/ którémi oznáymowano o towárzystwie y przyiaćielstwie. [9] My áczesmy nic z tego nie potrzebowáli/ máiąc zá poćiechę kśięgi święté/ które są w rękách náßych: [10] Woleliśmy posłáć do was odnowić bráterstwo y przyiaćielstwo/ ábysmy sie nie sstáli odłączeni od was: bo wiele czásów wyßło iákośćie do nas posłáli. [11] My tedy ná káżdy czás bez przestánku w vroczysté dni/ y w inné kiedy potrzebá/ pámietamy na was przy ofiárách które ofiáruiemy/ y przy obrzędźiéch/ iáko sie godźi y przystoi pámietáć ná bráćią. [12] Przetóż ráduiemy sie z wáßéy sławy. [13] Ale nas ogárnęły wielkié vtrapienia/ y wiele woien. A walczyli przećiw nam królowie/ którzy są około nas. [14] Niechćieliśmy tedy wam sie przykrzyć/ áni innym towárzyßóm y przyiaćiołóm náßym w tych walkách. [15] Bośmy mieli rátunek z niebá/ y iesteśmy wybawieni my/ á nieprzyiaciele náßy poniżeni są. [16] A ták obráliśmy Numeniußá syná Antiochowégo/ y Antipátrá Jasonowégo syná/ y posłáliśmy do Rzymian odnowić z nimi przyiaćielstwá y towárzystwá dawné. [17] Przetożesmy im roskazáli/ áby też do was iecháli/ y pozdrowili was/ y oddáli wam listy náßé o ponowieniu braterstwá náßégo. [18] A teraz dobrze vczynićie/ ieśli nam ná to odpowiećie. [19] A ten iest odpis listu który był * posłał do Oniaßá. [20] *Arius' król Spártiatów Oniaßowi Wielkiému Kápłanowi zdrowia. Nálázło sie w piśmie o

*ábo Spártanóm.

*od Dáriusá. G.

*Dárius. G: *G.

Spártia.

Spártiatách y Zydziech / iż są bráćia / á iż poszli z narodu Abráhámowego. [22] A teraz iákosmy sie tego dowiedzieli / dobrze czynićie że do nas *o pokoiu wászym pisżećie. [23] Ale y my odpisálismy wam : bydło násze y máietnośći násze wásze są: á wásze násze: A ták roskazálismy áby wam to opowiedziano. [24] Y vsłyszał Jonáthás iż książetá Demetriusowe z woyskiem dáleko wietszym niż piérwsze wróciły sie / áby nań walczyły : [25] Y ruszył sie z Jeruzálem / y zábieżał im w Amáthiyskiey kráinie: bo im był nie dał czásu / áby wiácháli do ziemie iego. [26] Y posłał szpiegi do woyská ich: y wróćiwszy sie oznaymili / że myslą náiácháć ich wnocy. [27] A gdy słońce zászło / roskazał Jonáthás swym / áby czuli / y byli we zbroi pogotowiu ku bitwie przez cáłą noc / y postáwił straż około obozu. [28] Y vsłyszeli nieprzyiaćiele / iż Jonáthás z swémi gotów iest ná woyne / y bali sie / y lekáli sie ná sercu swoim. Y zápalili ognie w swym obozie. [29] A Jonáthás y co z nim byli / nie dowiedzieli sie áż ráno: á widzieli ognie goráiące. [30] Y puśćił sie Jonáthás po nich / y nie dogonili ich / bo sie byli przez Eleuther rzeke przepráwili. [31] A Jonáthás obróćił sie ná Arábczyki / które zowią Zabedeyczyki / y poráził ie / y pobrał łupy ich. [32] Y ruszył sie / y przyiechał do Dámászku / y obieżdżał one wszytke kráine. [33] A Simon wyiechał / y przyćiągnął áż pod Askálon / y do bliskich mieysc osádzonych / á vdał sie do Joppen / y wziął ią. [34] (Bo vsłyszał że chćieli zamek podáć stronie Demetriuszowey) y osádził tám straż / żeby iey strzegli. [35] Y wróćił sie Jonáthás / y zezwał stársze ludu / y y nárádził sie z nimi / pobudowáć zamki w Zydowskiey ziemi / y pobudowáć mury w Jeruzálem / [36] y podnieść wielką wysokość miedzy posrzodkiem zamku á miástem / áby go oddzielił od miástá / áby był sam osobno / á żeby áni kupowano / áni przedawano. [37] Y zeszli sie áby budowáli miásto : y vpadł mur który był nád potokiem od Wschodu słońcá / y nápráwił go / który zowią Káphetethá. [38] A Simon zbudował Adiáde w Sepheli / y opátrzył ią / y postáwił brámy y zawory. [39] A gdy vmyslił Tryphon królowáć w Asyiey / á wziąć ná sie korone / y śćiągnąć reke ná Antiochá królá / [40] boiąc sie żeby mu snadź nie dopuśćił tego Jonáthás / ále walczyć bedźie przećiwko iemu: szukał go poimáć y zábić. [41] Y ruszywszy sie iechał do Bethsán. [42] Y wyiechał przećiw iemu Jonáthás ze czterdźiestą tysiecy meżów przebránych ku boiowi / y przyszedł do Bethsán. [43] Y obaczył Tryphon / iż Jonáthás przyćiągnął z woyskiem wielkim / "áby śćiągnął nań reke / vlekł sie. [44] Y przyiął go z pocżćiwośćią / y zálécał go wszytkim przyiaćiołóm swym / y dał mu vpominki : y roskazał woyskam swoim / áby mu byli posłuszni iáko iemu. [45] Y mówił do Jonáthy: Przeczes trudźił wszytek lud / gdyż niémász walki miedzy námi ? á teraz odeszli ie do domów ich / á obierz sobie troche meżów którzyby zostáli z tobą / á poiedź ze mną do Ptolemáidy / á podam ći ią / y inne zamki / y woysko / y wszytkie przełożone nád spráwámy : á wróćiwszy sie odiáde: bom dla tego przyiáchał. [46] Y vwierzył mu / y vczynił iáko mówił : y rospuśćił woysko / y odeszli do ziemie Judá : [47] á zostáwił przy sobie trzy tysiące meżów : Z których dwá tysiące odesłał do Gálileiey / á tysiąc przyszło z nim. [48] A skoro Jonáthás wiáchał do Ptolemáidy / Ptolemáyczycy zámkneli mieyskie brámy / y poymáli go / á wszytkie którzy z nim byli wiecháli / mieczem pobili. [49] Y posłał Tryphon woysko y iezdne do Gálileiey / y ná pole wielkie / áby wytráćili wszytkie towárzysze Jonáthy. [50] Ale oni gdy sie dowiedzieli / iż Jonáte poymano / á iż zginął y wszyscy którzy z nim byli / nápomnieli sie spólu / y wyszli gotowi ku bitwie. [51] A ći którzy pogonili / widząc że im o dusze idźie / wróćili sie : [52] A oni wszyscy przyszli z pokoiem do ziemie Judzkiey. Y płakáli Jonáthy / y tych którzy z nim byli bárzo / y żáłował Izráel żáłobą wielką. [53] A wszyscy narodowie / którzy około nich byli / stáráli sie áby ie stárli / bo mówili : Nie máią hetmáná / y pomocniká : teraz tedy zwalczmy ie / á wygładźmy pámiątke ich z ludźi.

*o szczęśćiu.

Hetmány Demetriusowe odgania.

Mury opráwuie.

Od Tripho ná zdrádą poimány.

ROZ:

ROZDZ. XIII.

Simon zostawszy książęciem Ionáthe wykupuje.

1
Vsłyszał Symon/ że Tryphon zebrał woysko wielkie/ áby wtárgnął do ziemie Judzkiey/ y zstárł ią: 2 Widząc że w stráchu lud iest y w boiázni/ iáchał do Jeruzálem/ y zgromádził lud: 3 A nápominàiąc rzekł: Wy wiécie iáko wielkié bitwy ia/ y brácia moi/ y dom oycá mego czyniliśmy/ o zakon/ y o rzeczy święté/ y iákichesmy trudnośći vżyli. 4 Dla tych rzeczy brácia moi wszyscy dla Jzráelá zginęli/ y zostałem ia sam. 5 A teraz nieday Boże ábych miał folgowáć duszy moiey w káżdy czás vtrapienia: bom nie iest lepszy niż brácia moi. 6 Pomszcę się tedy narodu mego/ y rzeczy świętych: dziatek też nászych/ y żon: bo zgromádzili się wszyscy narodowie zetrzéć nas/ dla nieprzyiáźni. 7 A *zápalił się duch ludu skoro vsłyszał té mowy. 8 A odpowiedzieli wielkim głosem mówiąc: Tyś iest hetmánem nászym ná mieyscu Judy/ y Jonáthy brátá twego. 9 Spráwuy walki násze/ á wszytko cokolwiek nam rzeczesz vczynimy. 10 A zebráwszy wszytkie męże waleczné/ pospieszył się dokonáć wszytkich murów Jeruzalem/ y vtwierdził ji wokoło. 11 y wypráwił Jonáte syná Absálomi/ y znim wojsko nowé do Joppen/ á wygnawszy té co w nim byli/ sam tám został. 12 A Tryphon ruszył się od Ptolemáidy z wielkim woyskiem/ áby wciągnął do ziemie Judzkiey/ á Jonáthás znim pod strażą. 13 A Simon też położył się obozem w Adus przeciw polu. 14 A gdy się Tryphon dowiedział/ iż Simon powstał ná mieyscu Jonáthy brátá swego/ á iż znim miał zwieść bitwę: wypráwił posły do niego/ 15 mówiąc: Jż dla srebrá które został winien Jonáthás brát twóy ná liczbie krolewskiey/ dla spraw które miał/ zátrzymáliśmy go. 16 A teraz poślij sto talentów srebrá/ y dwu synów iego w zakłádzie/ áby wypuszczony nie vciekł od nas/ y odeślemy go. 17 A poznał Simon/ że zdrádą znim mówił/ wszákoż kazał dáć srebro y dźieci: żeby w nieprzyiaźń wielką nie przyszedł v ludu Jzráelskiego/ 18 mówiącego: 19 Jż mu nie posłał srebrá y dźieci/ przeto zginął. A posłał dźieći y sto talentow: y skłámał: á nie puścił Jonáthy. 20 A potym Tryphon wciągnął w ziemię/ áby ią zburzył/ y krążyli drógą która wiedzie do Ador: á Simon y woysko iego ciągnęło ná káżdé mieysce/ gdzie się kolwiek obróćili. 21 A którzy ná zamku byli/ wypráwili posły do Tryphoná/ áby się spieszył przyiácháć przez puszczą/ á iżby im posłał żywnośći. 22 A nágotował Tryphon wszytkie iezde/ áby przyiáchał oney nocy: á był śnieg bárzo wielki/ y przyiáchał *do Gáláádyty. 23 A gdy był blisko Báskámán/ zábił tám Jonáthe y syny iego. 24 A obróćił się Tryphon/ y iáchał do swéy ziemie. 25 A Simon posłał/ y wziął kośći Jonáthy brátá swego/ y pogrzébł ie w Modyn w mieście oyców iego. 26 A płákáli go wszytek Jzráel płáczem wielkim/ y czynili po nim żałobę przez wiele dni. 27 A zbudował Simon nád grobem oycá sweg/ y bráciey swéy budowánié wysokié ku widzeniu/ z kámienia gládkiego z tyłu y z przodku. 28 A postáwił siedm słupow spicżástych ieden przeciw drugiému/ oycu y mátce/ y czterzem bráciey: 29 á około nich postáwił słupy wielkié/ á ná słupiech zbroie/ ná pámiątkę wieczną: á podle zbróy wyryté okręty/ ktoréby widźieć mogli wszyscy co morzem iácháli. 30 Ten iest grób ktory vczynił w Modin/ áż do tego dniá. 31 A Tryphon gdy iáchał w drodze z Antiochem krolem młodym/ zábił go zdrádą. 32 A królował miásto niego/ y włożył ná się korone Asyiey/ y vczynił wielką porážkę w ziemi. 33 A Simon pobudował *obronné mieyscá Zydowskiey ziemie/ opráwiwszy ie wysokimi wieżámi y murámi wielkimi/ y bramámi y zaworámi/ y zostáwił żywność w zamkách. 34 A obrał Simon męże/ y posłał do Demetriusá królá/ áby vczynił folgę ziemi: bo wszytkie spráwy Tryphonowé przez łupiestwo czynioné były. 35 Ná té słowá Demetrius król odpowiedział mu/ y táki list nápisał. 36 KROL Demetrius Simonowi nawysszému kápłanowi/ y

*ábo otrzeźwiał.

*álo się vdał. G. Ionáthas zábit.

*ábo zamki

Simon otrzymawszy wolność od Demetriusá królá, dostał zamku Ierozolimskiego.

przyia-

przyiacielowi królów / y stárszym / y narodowi Judzkiemu zdrowia. * Koronę złotą / y Báhem / którąście poslali / wzięlismy / y gotowismy z wámi vczynić pokóy wielki / y pisáć do vrzedników królewskich / áby wam odpuściili cosmy wam pozwolili. * Bo cokolwiekesmy postánowili / wcále wam zostáie. Zámki któreście pobudowáli / niechay wam bedą. * Odpuszczamy też niewiádomości y wystepki / áż do dniá dźisieyszégo / y koronę którąście byli winni: y iesli co inszego było należącego do podatku z Jeruzálem / iuż niech nie bedźie należące do podatku. * A iesli są którzy z was godni ná wpisánie miedzy násze / niech bedą wpisáni / á niech bedźie pokóy miedzy námi. * Roku setnego śiedmdźiesiątego zięte iest iárzmo pogáńskie z Izráelá. * Y począł lud Izráelski zápisowáć w księgách / y w dźieiách pospolitych: Roku pierwszego pod Simonem nawysszym kápłanem / wielkim hetmánem / y książęćiem Zydowskim. * W onych dniách przyćiągnął Simon do Gázy / y obtoczył ią obozem / y spráwił máchiny / y przypuśćił do miástá / y zbił iedne wieże / y wziął ią. * Y wtárgneli którzy w máchinie byli do miástá / y sstał sie wielki rozruch w mieśćie. * Y wbieżeli którzy byli w mieśćie / z żonámi y z dźiećmi ná mury / rozdárszy száty swé / á wołáli głosem wielkim / prosząc Simoná * áby rece sobie dáli: * y mówili: Nie oddaway nam według złośći nászych / ále według miłośierdźia twego. * A Simon zmiekczony nie zwoiował ich / wszákże ie wypedźił z miástá / y wyczyśćił domy w których były bálwány / y tám dopiéro wiechał z pieśniámi do miástá / błogosłáwiąc Páná: * Y wyrzućiwszy z niéy wszytkie nieczystośći / postánowił w niéy męże / którzyby zakon czynili / y opátrzył ią / y mieszkánie sobie vczynił. * A którzy byli ná zamku Jeruzálem / niedopuszczano im wchodźić y wychodźić do źiemie / y kupowáć y przedawáć / y ćierpieli głód wielki / y wiele z nich od głodu poginęło. * Y wołáli do Simoná / áby im rece dano: y dał im / y wygnał ie ztámtąd / y oczyśćił zámek od plugástw. * Y wiecháli do niego dniá dwudźiestégo y trzećiégo / miesiącá wtórego / roku setnego siedmdźiesiątego pierwszégo / z wychwalániem / y z rózgámi pálmowémi / y z lutniámi / y cymbały / y geslámi / y z himnámi y z pieśniámi / iż wielki nieprzyiaćiel zstárty iest z Izráelá. * Y postánowił áby po wszytkié látá były obchodzone té dni z weselem. * Y opátrzył górę kośćielną / która byłá podle zamku / y mieszkał tám sam / y którzy z nim byli. * A obaczył Simon / iż Jan syn iego był mocnym do potykánia mężem / y postánowił go hetmánem nád wszytkim woyskiem / y mieszkał w Gázárách.

37 · 38 · 39 · 40 · 41 · 42 · F · 43 · 44 · 45 · 46 · 47 · G · 48 · 49 · 50 · 51 · 52 · 53 · 54

*ábo łáncuch z pierśćieniem.

*pokoy z nimi vczynił.

ROZDZ. XIIII.

ROku setnégo śiedmdźiesiątég wtórego / król Demetrius zebrał woysko swé / y iáchał do Medyiéy náby wáć sobie rátunku / áby zwoiował Tryphoná. * Y vsłyszał Arsáces król Perski y Medzki / że Demetrius wiechał w gránice iego / y posłał iednégo z książąt swych / áby go żywo poimał / * y przywiódł do śiebie. * Y iáchał / y poráźił woysko Demetriusowé / y poimał go / y przywiódł do Arsáká / y dał go do wiezienia. * Y byłá w pokoiu wszytká źiemiá Judá zá wszytkich dni Simonowych: y stárał sie o dobro narodu swego / y podobáło sie im pánowánie iego / y sławá iego przez wszytkie dni. * Y ku wszytkiey chwale swéy wziął Joppen ná port / y otworzył wiázdy do wysep morskich. * Y rozprzestrzenił gránice narodu swego / y otrzymał źiemię. * Y zebrał więźniów wiele / y opánowął Gázáre / y Bethsure / y zámek: y zniósł z niego plugástwá / á nie był ktoby sie mu sprzećiwił. * Y káżdy spráwował swą źiemię w pokoiu / á źiemiá Judzka dawáłá vrodzáie swoie / y drzewá polné owoce swoie. * Stárcy ná vlicách śiadáli wszytcy / y rádźili o dobrym źiemie: á młodźieńcy obtoczyli sie w chwałę / y w száty

1 · A · 2 · 3 · 4 · 5 · 6 · 7 · 8 · B · 9

Demetrius król poimany.

*G.

Simon z swémi wielkiego pokoiu zażywa.

woienné.

10 woienné. A miástóm dodawał żywności / y postánowił ie áby byli naczyniem obrony / póki wsławioné było imie chwały iego áż do kończyn ziemie. 11 Vczynił pokóy w ziemi / y rádował sie Izráel / rádością wielką. 12 A káżdy siedział pod winnym drzewem swym / y pod swą figą: á nie było kto by ie strászył. 13 Vstał walczący ná nie ná ziemi: królowie zá onych dni zstárci są. 14 A zmocnił wszytkié poniżoné ludu swego / y szukał zakonu / y zniósł wszelkiégo niezbożniká y złego: 15 Mieyscá świeté ozdobił / y naczynia świątynie rozmnożył. 16 A vsłyszano w Rzymie iż Jonáthás vmárł / y áż v Spártyátów / y zásmucili sie bárzo. 17 Lecz gdy vsłyszeli iż Simon brát iego postánowion iest nawyższym kápłanem ná mieyscu iego / á iż otrzymał wszytke ziemie / y miástá w niéy: 18 pisáli do niego ná tablicách miedziánych C áby ponowili przyiácielstwo y towárzystwo / które byli vczynili z Judą y z 19 Jonáthą bráćią iego. A czytano ie w oczách zgromádzenia w Jeruzálem. A tá copia listów / którzy Spártyátowie posłáli. 20 SPARTIANOW książetá / y miástá / Simonowi kápłanowi wielkiému / y stárszym / y kápłanóm / y innému ludowi Żydowskiému / bráciéy zdrowia. 21 Posłowie którzy są do ludu nászego posłáni / dáli nam spráwe o wászéy chwale / y czci / y weselu / y vrádowálismy sie z przyiá- 22 zdu ich. A nápisálismy co oni powiádáli w ksiegi pospolité / tym sposobem: Numenius Antiochów / y Antipáter Jásonów syn / posłowie Judzcy przyiácháli do nas / odnawiáiąc z námi stáré przyiácielstwo. 23 A podobáło sie ludowi przyiąć męże zacne / y wpisáć kopią mów ich w osobné ksiegi ludu / áby było ná pámiątke ludowi Spártiátów. A tych rzeczy kopią nápisálismy Simonowi 24 wielkiému kápłanowi. A potym posłał Simon Numeniusá do Rzymu D máiącégo wielką tarczą złotą / która ważyłá tysiąc grzywien / dla potwierdzenia towárzystwá z nimi. 25 A gdy vsłyszał lud Rzymski té mowy / powiedział: Co zá dzięki oddamy Si- 26 monowi y synóm iego? On bowiem wyzwolił bráćią swoie / á wybił nie-

Rzymiánie y Spartánie przymierze odnawiáią z Simonem.

przyiáciele Izráelskié od nich: y dáli mu wolność / y zápisáli ná tablicách miedziánych / y postánowili ná słu- 27 piéch ná górze Sion. A tá iest kopiá pisma: OSMNASTEGO dniá miesiącá Elul / roku setnégo siedmdziesiątégo wtórégo / roku trzeciégo pod Simonem kápłanem wielkim w Asárámel. 28 Ná wielkim zgromádzeniu kápłanów y ludu / y ksiąząt narodu / y stárszych ziemie / oznáymioné są té rzeczy: Iż częsté były walki 29 w ziemi nászéy: A Simon syn Máthathiaszów z synów Járyb / y brácia E iego dáli sie w niebespieczeństwá / y opárli sie nieprzyiáciołóm narodu swego / áby ich mieysce świeté / y zákon został w cále: y wielką sławą 30 naród swóy ozdobili. A zgromádził Jonáthas naród swóy / y ᵃstał sie im kápłanem wielkim / y przyłożon iest 31 do ludu swego. A chcieli nieprzyiáciele ich podeptáć / y zetrzeć ich kráine / y tárgnąć sie reką ná ich świeté 32 mieyscá. Tedy Simon zástáwił sie / y walczył zá naród swóy / y náłożył wiele pieniedzy / á vzbroił męże mocné narodu swego / y dał im pieniądze. 33 A mocno opátrzył miástá Żydowskiéy ziemie / y Bethsure która byłá ná gránicách Żydowskiéy ziemie / gdzie przed tym bywáły zbroie nieprzyiácielskié / y osádził tám stráż męże Żydy. 34 A Joppen / która byłá nád morzem / opátrzył / y Gázáre która iest ná gránicách Azothu / w któréy przed tym nieprzyiáciele mieszkáli / y osádził tám Żydy / y cokolwiek służyło ku po- 35 práwie ich postáwił w nich. A widział lud ᵇspráwy Simonowé / y sławe którą myślił vczynić narodowi F swemu / y postánowili go zá hetmáná swego / y zá książe kápłańskié: dla tego że on to był wszytko vczynił / y spráwiedliwość / y wiáre / którą zachował narodowi swemu / y stárał sie wszelkim sposobem lud swóy wywyszyć. 36 A zá iego czásów powiodło sie w reku iego / iż pogáni wyrzuceni są z ziemie ich / y którzy byli w mieście Dawidowym w Jeruzálem ná zamku / z którégo wychodzili / y wszytko co około świątynie iest splugáwili / á zádawáli wielką ráne ᶜczystości: 37 y osádził ná nim męże Żydy ku obronie zie-

ᵃ vmárł pogrzebion.

ᵇ wierność G.

ᶜ ábo, świątości. G.

mie y miásta / y mury Jerozolimskie wywyższył. [38] A król Demetrius potwierdził mu nawyższe kápłáństwo. [39] Dla tegż vczynił go przyiacielem swoim / y wsławił go chwałą wielką. [40] Bo słyszał iż Rzymiánie názywáli Zydy przyiacielmi / y towárzyszmi / y bráty / á iż Simonowe posły vczćiwie przyieli. [41] A iż Zydowie y kápłani ich zezwolili / żeby on był ich książęćiem / y nawyższym kápłanem ná wieki / áżby nástał wierny prorok : [42] A żeby był książęćiem nád nimi / y żeby miał ná pieczy rzeczy święte / á żeby stánowił (G) przełożone nád spráwámi ich / y nád ziemią / y nád zbroiámi / y nád zamkámi: [43] y stáránie miał o rzeczách świetych / y żeby go wszytcy słucháli. A żeby imieniem iego były pisáne wszytkie zapisy w ziemi: y áby sie obłóczył w szárłat y we złoto: [44] y áby żadnemu z ludu y z kápłanów nie godźiło sie żadney z tey rzeczy gwałćić / áni sie sprzećiwić temu co on mówi / áni czynić seymu w ziemi bez niego : áni sie obłóczyć w szárłat / áni nosić knáfel złoty. [45] A ktoby wykroczył z tego / ábo ktorą z tych [46] rzeczy zgwałćił / winien będźie. A podobáło sie wszemu ludowi przełożyć Simoná / y vczynić według tych słów. [47] A podiął sie Simon / y podobáło mu sie áby naiwyższe kápłáństwo odpráwował / y był hetmánem á książęćiem narodu Zydowskiego / y kápłanów / y miał przełożeństwo nád [48] wszytkimi. A rzekli áby pismo to / było nápisano ná tablicách miedźiánych / y położono ná ganku okrągłym mieyscá świetego / ná mieyscu okazáłym. [49] A kopia tych rzeczy áby była włożona do skárbu / żeby miał Simon y synowie iego.

ROZDZ. XV.

Antioch list przyiaćielski do Simoná pisze.

[1] (A) POsłał Król Antioch syn Demetriuszów listy z wysep morskich do Simoná kápłaná / y książęćiá narodu Zydowskiego / y do wszego narodu / y były [2] w ten sposób nápisáne: KROL Antioch Simonowi wielkiemu kápłanowi y narodowi Zydowskiemu [3] zdrowia. Ponieważ ludźie zárázliwi posiedli królestwo oyców moich / chcę królestwo oswobodźić / á przywróćić ie iáko było przed tym / y wybrałem mnostwo woyská / y spráwiłem [4] okręty woienne. A chcę wiácháć w ziemię / ábych sie pomśćił nád tymi ktorzy násze kráine pokáźili / y ktorzy wiele miast w królestwie [5] moim spustoszyli. Przetoż teraz potwierdzam ći wszytkie podatki / ktoreć wszyscy przedenną królowie odpuśćili / y ktorekolwiek inne vpominki od[6]puśćili tobie. A dopuszczam ći ábyś dał bić własną monetę w ziemi two[7]iey / á Jeruzálem żeby było święte y (B) wolne: y wszytká broń woienna ktora spráwiona iest / y zamki ktoreś pobudował / ktore trzymasz / niech zo[8]stáną przy tobie. A wszytek dług królewski / y co ma bydź królowi / od tąd y ná wszytek czás odpusczáią to[9]bie. A gdy otrzymamy królestwo násze / wsławiemy ćię / y naród twoy / y kośćioł sławą wielką / ták iż sie oka[10]że sławá wászá po wszey ziemi. Roku setnego siedmdźiesiątego czwártego wyiáchał Antioch do ziemie oyców swoich / y zeszły sie do niego wszy[11]tkie woyská / ták iż ich máło zostáło z Triphonem. A gonił go król Antioch / á przyszedł do Dory vćiekáiąc [12] po pomorzu. Bo widźiał że sie nań [13] złe zebráło / y woysko go opuśćiło. A (C) przyćiągnął Antioch do Dory we stu y dwudźiestu tysięcy mężów walecz[14]nych / á osmi tysięcy ieźdnych : A obtoczył miásto / y okręty od morzá przybyły / y trapili miásto ziemią y morzem / y nie dopuszczáli żadnemu [15] wnidź ábo wynidź. A przyiáchał Numenius y ktorzy z nim byli z miástá Rzymu / máiąc listy do królów y do źiem nápisáne / w ktorych sie to zá[16]mykáło : LVCIVS Rzymski Consul / Ptolemeusowi królowi zdrowia. [17] Posłowie Zydowscy przyiaćiele nászy przyiácháli do nas / ponawiáiąc dawną przyiaźń y towárzystwo / postáni od Simoná książęćiá kápła[18]nów / y od ludu Zydowskiego. A przynieśli y tarcz złotą ważącą tysiąc grzywien. [19] A ták zdáło sie nam pisáć do

do Dory miástá nád morzem leżące go. G.

Rzymiánie przez listy innym narodóm Zydy zálecáią.

królów / y do ziem / áby im krzywdy nie czynili / áni walczyli ná nie / y ná miástá ich / y ná ziemie ich / y áby nie dáli rátunku woiuiącym przeciwko nim. 20 A zdáło sie nam wziąć tarcz od nich. 21 Jesli tedy którzy źli ludźie D. vćiekli z ich ziemie do was / wydayćie ie Simonowi kśiążęćiu kápłáńskie- mu / áby ie skarał według zakonu swé go. 22 Toż też było nápisano do Demetriusá królá / y Attalá / y Aráthená. G. Ariárá- 23 thá / y Arsaká. y do wszytkich ziem: do Lámpsaká / y do Spártiatów / y do Delu / y do Mindu / y do Syciomu / y do Káryiéy / y do Sámu / y do Pámphiliiéy / y do Lycyiéy / y do Alikárnásu / y do Rou / y do Siden / y do Arádon / y do Rhodu / y do Pháseli- dy / y do Gorthynéy / y do Gnidu / y 24 do Cypru / y do Cyreny. A copią ich posłáli Simonowi kśiążęćiu kápłáńskiemu / y ludowi Żydowskiemu. 25 A Antioch król przyćiągnął z woy- skiem do Dory powtóre / vstáwicznie ná nie szturmuiąc / á czyniąc máchiny / y zámknął Triphoná / żeby nie 26 wyszedł. A posłał Simon dwá ty- E śiącá mężów wybornych do niego ná pomoc / y srébrá y złotá / y wiele ná- 27 czynia. y niechćiał ich przyiąć / ále wszytko połamał co z nim przed tym postánowił / y odłączył sie od niego. 28 A posłał do niegó Athenobiusá iedné- go z przyiaćiół swych / áby z nim mó- wił rzekąc: Wy dzierżyćie Joppen / y Gázáre / y zamek który iest w Jeru- 29 zálem / miástá króléstwá mégo: spu- stoszyliśćie ich gránice / y vczyniliśćie wielką szkodę w ziemi / y opánowáli- śćie wiele mieysc w króléstwie moim. 30 Teraz tedy wróććie miástá któréśćie posiedli / y podatki mieysc któréśćie opánowáli zá gránicámi Żydowskiéy

31 ziemie: á iesli nié / dayćie zá nie pięć set talentów srébrá / á zá wyniszczenié któréśćie vczynili / y zá podatki miast / drugié pięć set talentów: A iesli nié / 32 przyiedziemy / y zwoiuiemy was. A F przyiáchał Athenobius przyiaćiel kró lewski do Jeruzálem / y obaczył zacność Simonowe / y świétność we złoćie y we srébrze / y dostátek wielki / y zdumiał sie / y odniósł mu słowá 33 królewskié. A odpowiedział mu Simon rzekąc: Ani smy posiedli cudzéy ziemie / áni trzymamy cudzégo: ále dziedzictwo oyców nászych / które nie- przyiaćiele nászy przez niektóry czás 34 niespráwiedliwie trzymáli. A my máiąc czás / wyswobodzamy dziedzic- 35 two oyców nászych. Bo o Joppen y Gázáre co sie vskarżasz / oni wielką szkodę czynili w ludu y w ziemi nászéy. od tych dáiemy sto talentów. y nie odpowiedział mu Athenobius sło- 36 wá. A wróćiwszy sie z gniewem do kró lá odniósł mu té słowá / y zacność Si- G monowe / y wszytko co widział. y roz- gniewał sie król gniewem wielkim. 37 A Triphon vćiekł w okręćie do Or- 38 thozyády. A król przełożył Cende- bégo hetmáná Pomorskiégo / y woy- 39 sko pieszych y iézdnych dał mu. y roskazał mu ruszyć sie z woyskiem przećiw Żydowskiéy ziemi / y roska- zał mu zbudowáć Gedor / y záwálić 40 brámy mieyskié / y zwoiowáć lud. A król gonił Triphoná. A przyćią- gnął Cendebéy do Jámniiéy / y po- czął lud gábáć / y deptáć Żydowską ziemie / y bráć lud w poimánié / y zá- 41 biiáć / á budowáć Gedorę. A osá- dził tám iézdné y woysko / áby wyćie- czki czyniąc przeiéżdżáli drogę ziemie Żydowskiéy / iáko mu król postáno- wił.

Aráthená. G.

Zbroie. Antiochowá nieprzyiaźń przećiw Żydóm

Antiochus woysko wypráwuie ná Żydy.

Cedron. G.

Cedron. G.

ROZDZ. XVI.

Cendebey od Simonowych synów porážony.

1 A Ruszył sie Jan z Gázáry / y oznaymił Simonowi oycu swemu co Cendebéy ludowi 2 ich poczynił. A Simon wezwał dwu stárszych synów / Judy y Janá / y rzekł im: Ja y bráćia moi / y dom oy- cá mego woiowáliśmy nieprzyiaćiele Jzráelá od młodośći áż do dniá tegó: y powodźiło sie przez ręce násze żeśmy 3 wybáwili Jzráelá kilá kroć. A teraz stárzałem sie: ále bądźćie ná mieyscu moim / y brátá mego: á wyiechawszy walczćie zá naród nász: á niech z wá- 4 mi będźie pomoc z niebá. A obrał z kráiny dwádźieśćiá tyśięcy mężów walecznych y iézdné / y ćiągnęli prze- ćiw Cendebeiowi / y nocowáli w Mo-

5 dźn. [a] Y wstáli ráno / y ruszyli sie w pole: á oto woysko wielkie przeciwko im pieszych y iezdnych / á miedzy 6 nimi byłá rzeká. [a] Y położył sie obozem przeciwko im sam y lud iego. Y B widział że sie lud bał przepráwić przez rzekę / y pierwszy sie przepráwił: y vyźrzeli go mężowie / y przepráwili 7 sie zá nim. [a] Y rozdźielił lud / y iezdne miedzy pieszymi / á iezdá nieprzyiaciel8 ska byłá bárzo wielka. [a] Y zátrąbili w trąby świete / y podał tył Cendebey y woysko iego / y poległo z nich wiele 9 ránnych / á ostátek ná zamek vćiekli. [a] Ná ten czás ránion iest Judás brát Janów / á Jan gonił ie áż przyszedł do 10 Cedroná / który zbudował: [a] A vćiekli áż do wież które były w polách Azothu / y popalił ie ogniem: y poległo z nich dwá tyśiącá meżów: y wróćił sie do Zydowskiey źiemie *w pokoiu. 11 [a] A Ptolemeus syn Abobi / który przełożony był kśiążęćiem ná polu Jeri12 cho / y miał wiele srebrá y złotá. [a] Bo 13 był źiećiem nawyższego kápłaná. [a] Y wyniosło sie serce iego / y chćiał opánowáć źiemie / y myślił zdrádę ná Simoná y ná syny iego / áby ie zgłádźił. 14 [a] A Simon obieżdżáiąc miástá / które były w kráinie Zydowskiey / y stáráiąc sie o nie / wstąpił do Jericho sam C y Máthåthias syn iego / y Judás / roku setnego śiedmdźieśiątego śiódmego mieśiącá iedenastego / ten iest

*we zdrowiu

15 mieśiąc Sábbát. [a] Y przyiął ie syn Abobi do zameczku który zwano Doch zdrádliwie / który zbudował: y spráwił im wielką vczte / y zátáił tám 16 męże. [a] A gdy podpili sobie Simon y synowie iego / powstał Ptolemeus z swymi / y wźieli bronie swé / y weszli *ná vczte / y zábili go / y dwu synów 17 iego / y niektóre sługi iego. [a] Y vczynił zdrádę wielką w Jzráelu / á oddał 18 złym zá dobre. [a] Y nápisał to Ptolemeus / y posłał do królá áby mu posłał woysko ná pomoc / y żeby mu podał źiemie y miástá ich / y podá19 tki. [a] A drugie wypráwił do Gázáry zábić Janá / y do tyśiączników nápisał listy / áby do niego przyiecháli / y áby im dał srebro y złoto / y vpomin20 ki. [a] A drugich posłał / áby ośiedli Je D ruzálem / y górę kośćielną. [a] Ale nie21 który vprzedźiwszy / oznaymił Janowi w Gázárze / iż zginął oćiec iego / y bráćia iego / á iż posłał ćiebie też zábić. 22 [a] A gdy vsłyszał / zlękł sie bárzo / y poimał męże / którzy byli przyszli zgubić go / y zábił ie / bo sie dowiedźiał że 23 go chćieli zábić. [a] A ostátek mow Janá / y walk iego / y wielkiego męstwá / którym meżnie poczynał / y budowánia murów / które wystáwił / y dźie24 iów iego: [a] oto iest nápisány w kśięgách dni kápłáństwá iego / od tego czásu / iáko został kśiążęćiem kápłáńskim po oycu swoim.

Simon ná vczćie zábity.

*do Simoná G.

KSIĘGI WTORE
MACHABÆYSKIE.

ROZDZIAL I.

List Zydów Jerozolimskich do Zydów w Egiptćie mieszkáiących, o śmierći Antiochowey, áby zá to Bogu dźiękowáli.

1 BRáćiey którzy są w Ægyptćie Zydom zdrowia życzą bráćia którzy są w A Jeruzálem Zydźi / y którzy w kráinie Zydowskiey źiemie / y 2 pokoiu dobrégo. [a] Niech wam Bóg dobrze czyni / á niech pomni ná przymierze swé / które mówił do Abráháma / y Jzáaká y Jákobá sług swoich 3 wiernych. [a] A niech wam wszytkim da serce / ábyśćie go chwalili / á wolą iego czynili sercem wielkim / y vmysłem 4 chetliwym. [a] Niech otworzy sercá wásze w zakonie swym y przykazaniu swym / 5 á niech vczyni pokóy. [a] Niech wysłucha modlitwy wásze / á niech was w łáskę przyimie / áni was niech 6 nie opuszcza czásu złégo. [a] A teraz tu 7 iesteśmy modląc sie zá wámi. [a] Zá

królowánia Demetriuszá roku setnégo sześćdziesiątégo y dziewiątégo / my Zydowie pisáliśmy do was w vtrapieniu / y w gwałcie / który przypadł ná nas po te látá / iákoż odstąpił * Jáson od ziemie świętéy y od królestwá. 8 Bramę spalili / y krew niewinną wylali: y modliliśmy się do Páná / á wysłucháni iesteśmy / y ofiárowáliśmy ofiáre / y czystą mąkę / y zápaliliśmy lámpy / y wyłożyliśmy chleby. 9 A teraz obchodźcie dni vroczyste Kuczek miesiącá Káslev. 10 C Roku setnég ośmdziesiątég ośmég / lud który iest w Jeruzálem / y w Zydowskiéy ziemi / y Senat / y Judás Aristobulowi Ptolemeuszá królá mistrzowi / który poszedł z narodu pomázánych kápłanów / y tym którzy są w Ægyptcie Zydóm / zbáwienia y zdrowia. 11 Z wielkich niebespieczeństw od Bogá wybáwieni / wielce mu dziękuiemy / * iáko ci którzyśmy przeciw tákiemu królowi walczyli. 12 Abowiém on vczynił że się wysypáli z Persyiéy ci / którzy walczyli przeciwko nam / y miástu swemu. 13 Bo gdy w Persyiéy był sam hetmánem / y z nim woysko niezliczone / poległ we zborze Náneiéy / rádą ministrów Náneiéy oszukány. 14 Abowiém Antioch chcąc z nią mieszkáć / przyiechał ná mieysce y przyiaciele ieg / y áby wziął wiele pieniedzy w posagu. 15 D Które gdy ministrowie Náneiéy położyli / á on z kilkiem osób wszedł do zboru / zámknęli zbór / 16 gdy wszedł Antioch: y otworzywszy weyście skryte zboru: ciskáiąc kámieńmi zábili hetmáná / y te którzy z nim byli: y rozsiekáli ie ná sztuki / y poucinawszy głowy precz wyrzucili. 17 Zá wszytko błogosłáwiony Bóg / 18 który bezbożniki wydał. A przetoż máiąc vczynić dwudziestégo y piątégo dniá miesiącá Káslev / oczyścienie kościołá / zdáło się nam zá rzecz potrzebną oznaymić wam: ábyście też y wy obchodzili dzień Kuczek / y dzień ogniá / który dány iest kiedy Neemiasz zbudowawszy kościół / y ołtarz / ofiárował ofiáry. 19 Bo gdy oycowie nászy byli wiedzieni do Persyiéy / kápłani którzy ná ten czás bogochwalcy byli / E wziąwszy ogień z ołtarzá / skryli potáiemnie w dolinie / gdzie byłá studnia gleboka á sucha / y w niéy ii obwárowáli ták iż wszytkim nie 20 wiádome było mieysce. Lecz gdy wyszło wiele lat / á podobáło się Bogu / áby był posłan Neemiasz od królá Perskiég: wnuki kápłanów onych / którzy byli skryli / posłał áby szukáli ogniá / á iáko nam powiádáli / nie 21 náleźli ogniá / ále wodę gęstą. A roskazał im czérpáć y przynieść do siebie / á ofiáry które nałożone były / roskazał kápłan Neemiasz pokropić tą 22 wodą / y drwá co było nałożono. Co gdy vczyniono / * á czás przyszedł którég się słońce rozświéciło / które piérwéy było zá obłoki / zápalił się ogień 23 wielki / ták iż się wszyscy zdziwili. A modlitwę czynili wszyscy kápłani gdy się ofiárá odpráwowáłá / gdy Jonáthás záczynał / á drudzy odpowiádáli. 24 A modlitwá Neemiaszowá ná ten ksztalt byłá. F PANIE Boże wszytkich stworzycielu / strászliwy y mocny / spráwiedliwy y miłosierny / który iesteś sam dobry król / 25 sam szczodrobliwy / sam spráwiedliwy / y wszechmocny / y wieczny: który wybawiasz Jzráelá ze wszego złego: któryś vczynił oyce wybráne / y poświeciłeś ie. 26 Przyimiż ofiáre zá wszytek lud twóy Jzráelski / á záchoway cząstkę twą / y 27 poświeć. Zgromadź rozproszenie násze / wybaw tych którzy są w niewoli v pogan / á weyzrzy ná wzgárdzone y obrzydzone / áby poználi pogáni 28 żeś ty iest Bóg nász. Vtrap te którzy nas vciskáią / y którzy nám w hárdo-29 ści krzywdę czynią. Postánów lud twóy ná mieyscu świętym twoim / 30 * iáko Moyżesz powiedział. A kápłani G śpiewáli * hymny / áż się ofiárá do-31 konáłá. A gdy się ofiárá dokonáłá / kazał Neemiasz ostátkiem wody po-32 láć większe kámienie. Co gdy vczyniono / zápalił się z nich płomień / ále od iásności która się łskniáłá od oł-33 tarzá zgásnął. A gdy się rzecz rozsławiłá / opowiedziano królowi Perskiemu / że ná mieyscu ná którym kápłani w niewolą ságnáni skryli byli ogień / wodę ználeziono / którą Neemiasz z tymi co z nim byli / oczyścili ofiáry. 34 A vważáiąc król / y rzeczy się pilnie dowiedziawszy / zbudował mu kościół / áby pochwalili co się było stá-

*y towárzysze iego. G.

*ábo, nie inácz éy, iedno iá kobyśmy nád królem bitwy wygráli. G.

Dzień Kuczek y dzien dánego ogniá powrocenia z niewoléy obchodzą.

*ábo, po máléy chwili G.

Modlitwá Neemiaszowá.

*De.30.a.3.5. Niżéy, 2.d.18

*ábo psálmy.

35 lo. ¶ A gdy pozwolił/ dárował kápłanóm wiele dobrá/ y rozmáite dáry/ y
36 biorąc swą ręką dawał im. ¶ A Neemiasz to mieysce názwał Nephtár/ co sie wykłáda oczyścienie. A wiele ich co ie zowią Nephi.

ROZDZ. II.

Kedy Ieremiasz schował przyby tek, skrzynie y ołtarz

1 Náyduie sie to w pismiech Ieremiaszá proroká/ że roskazał wziąć
A ogień tym którzy sie przeprowadzáli/ iáko iest oznaymiono/ y iáko roskazał przeprowádzonym.
2 ¶ Y dał im zakon/ áby nie zápominali przykazánia páńskiego/ á iżby nie wykróczyli vmysłem widząc bałwány złote/ y srebrne/ y ochędostwá ich.
3 ¶ Y inné tákowe rzeczy mówiąc/ nápominał/ áby zakonu nie spuszczáli z vmysłu swego.
4 ¶ A było w onym pismie/ iáko przybytek y skrzynie roskazał prorok zá wyrokiem Boskim do niego vczynionym/ zá sobą nieść/ áż wyszedł ná górę/ ná którą *wstąpił Moyżesz y widział dziedzictwo Boże.

Deut.34.a.

5 ¶ A wszedszy tám Ieremiasz názł mieysce iáskiniey: y przy-
B bytek/ y skrzynie/ y ołtarz kádzenia wniósł tám/ y záwálił drzwi.
6 ¶ A przystąpili niektórzy pospołu/ którzy szli zá nim/ áby sobie mieysce náznáczyli: y ználeźć niemogli.
7 ¶ A skoro sie dowiedział Ieremiasz/ winuiąc ie/ rzekł: iż mieysce nie będzie wiádomé/ áż zbierze Bóg zgromádzenié ludu/ á smiłuie sie.
8 ¶ A ná ten czás Pan té rzeczy vkaże/ y okaże sie máiestat páński/ y obłok będzie/ iáko sie y Moyżeszowi pokazał/ y *iáko gdy Sálomon prosił áby mieysce wielkiému Bogu było poświecone/ pokázował té rzeczy.

3.Król.8.b.14. 2.Par.6.c.14.

9 ¶ Bo sie wielmożnie z mądrością obchodził/ á iáko mądrość máiący/ *ofiárował ofiáre poświecenia/ y dokonánia kościołá.

Gen.9.d.24.

10 ¶ Iáko y Moyżesz
C modlił sie do Páná/ á ogień zstąpił z niebá/ y cáłopalenie strawił. Ták y Sálomon modlił sie/ y zstąpił ogień z niebá/ y zstrawił cáłopalenia.
11 ¶ Y powiedział Moyżesz/ dla tego że nie było ziedziono co było zá grzéch/ spálone iest.
12 ¶ Tákże y Sálomon przez
13 osm dni obchodził poświącánie. ¶ Wpisano też rzeczy w księgi w pismá Neemiaszá: y iáko spráwiwszy *Bibliotekę/ zniósł do niéy z kráin księgi/ y proroków/ y Dawidá/ y listy królewskié/ y o podárkách.

Schowánie ksiąg.

14 ¶ Tákże y Iudás/ té rzeczy które były poginęły dla woyny która ná nas byłá przypádłá/
15 zebrał wszytkié/ y są v nas. ¶ Ieśli tedy tych rzeczy potrzebuiecie/ poślicie
16 té którzyby ie wam odnieśli. ¶ A ták
D máiąc czynić oczyścienié/ pisáliśmy do was: przetóż dobrze vczynicie/ ieśli té dni obchodzić będziecie.
17 ¶ A Bóg który wybáwił lud swóy/ y przywrócił wszytkim dziedzictwo/ y królestwo/ y kápłáństwo/ y *świętynią/
18 ¶ *iáko obiecał w zakonie/ mamy nádzieię że sie rychło nád námi smiłuie/ y zgromádzi z podniebia ná mieysce
19 święte. ¶ Bo nas wyrwał z wielkich niebeśpieczeństw/ y mieysce oczyścił.

Kościoł.
Deu.30.a.3.5.

20 ¶ A o Iudzie Máchábeuszu/ y o bráciey iego/ y o kościołá wielkiégo oczy-
21 ścieniu/ y ołtarzá poświeceniu/ ¶ ále
E y o walkách które sie tkną Antiochá *zacnégo/ y syná iego Eupátorá/
22 ¶ y o ziáwieniách które sie z niebá sstáły/ do tych którzy sie *zá Żydy mocno zástáwowáli/ ták iż wszytkę ziemię wyswobodzili choć ich máło było: y
23 woyská pogáńskié wypędzili/ ¶ y nasłáwnieyszego po wszem świecie kościołá zás dostáli/ y miásto wybáwili/ y práwá które były zginęły náprawioné były/ bo sie im Pan miłościwym sstał/ ze wszytką łáskáwością.

Epiphánem. G.
o zakon Żydowski. G.

24 ¶ A ktemu co Iason Cyreneyczyk pięciorgiem ksiąg zámknął/ mysmy sie
25 stáráli w iedné księgi skróćić. ¶ Bo
F vważáiąc wielkość ksiąg/ y trudność tym którzy sie chcą obieráć w historiách/ dla wielkości rzeczy/
26 ¶ Stáráli smy sie áby ci którzy chcą czytáć/ mieli ná vmyśle vciechę/ á vczący sie żeby ie łátwiey w pámięć wbić mogli: á wszytkim czytáiącym przyniósł sie
27 pożytek. ¶ A my iednák/ którzyśmy sie té księgi skróćić podięli/ nie lekką pracą/ ále owszem zabáwą pełną nie dospánia y potu ná sieśmy przyięli.
28 ¶ Iáko ci którzy vczte spráwuią/ á stáráią sie áby innych woli dosyć vczynili:

O pięcioro rych ksiegach Iásono wych w te iedné złożo nych.

nili: gwóli mnogim z chęcią prace podéymuiemy. [29] Prawdę o káżdéy rzeczy skłádáczom zostáwuiąc / á sámi wedle dánego sposobu krótkości folguiąc. [30] Bo iáko temu który nowy dóm buduie / o wszytkim sie budowániu potrzebá pilnie stáráć: á temu zásie kto chce pomálowáć / wynáydowáć potrzebá / co do ochedostwá należy: ták rozumieć potrzebá y o nas: [31] Abowiém wyrozumienié zebráć / y mowę stosowáć / y dwornieyéy káżdą część osobno rozbiéráć / skłádáczowi historiy należy: [32] ále dźierżeć sie krótkości mowy / y strzédz sie wypráwowánia rzeczy skracáiącému ma bydź dozwolono. [33] Ztąd tedy historią záczniemy: z przemowy ile sie rzekło / niech dosyć będźie. bo głupstwo iest przed historyą rozśćiegáć sie / á w sáméy sie historiiéy śćiągáć.

ROZDZ. III.

Vććiwość kośćiołowi od królow wyrządzána.

[1] Ták gdy w mieśćie świętym ze wszelkim pokoiem mieszkano / y praw iescze bárzo dobrze przestrzégano / dla pobożności Oniaszá Arcykápłaná / y dla serc nienáwidzących złégo / [2] bywáło że y sámi królowie y książętá mieysce wielkiéy vczćiwośći godné bydź rozumieli / y kośćiół bárzo wielkimi vpominki ozdabiáli: [3] Ták iż Selewkus król Azyiéy z dochodów swych dawał wszytek nakład / który należał ku posłudze ofiar. [4] A Simon z pokolenia Beniámin / przełożonym kośćielnym będąc postánowiony / vsiłował / choć mu sie książę kápłáńskié zástáwowáło / áby co złégo w mieśćie broił. [5] Ale gdy niemógł przewiéśdź nád Oniaszem / przyszedł do Apolloniusá syná Thárseaszá / który ná ten czás był Stárostą Celesyriiéy y Pheniciiéy: [6] y oznaymił mu / że skarb w Jeruzálem pełen iest niezliczonych pieniędzy: y pospolity skarb niezmierny który nie należy do ofiar / á iż można rzecz że wszytko wpádnie w ręce królewskié. [7] A gdy Apolloniusz dał spráwę królowi o pieniądzách / o których było powiedźiano: on przyzwawszy Heliodorá / który był nád ᶜspráwámi iego / wypráwił go z mándaty / áby przeniósł przerzeczoné pieniądze. [8] A nátychmiast Heliodorus puśćił sie w drógę / wrzkomo iákoby obiéżdżáć miał miástá w Celesyriiéy y w Pheniciiéy / ále poprawdźie áby woli królewskiéy dosyć vczynił. [9] Lecz gdy przyiáchał do Jeruzálem / á był wdźięcznie przyiet w mieśćie od naywysszégo kápłaná / powiedźiał iáko dano znáć o pieniądzách / y dla którey rzeczy przyiáchał: á pytał sie iesliby to [10] prawdźiwie ták było. Tedy naywysszy kápłan okazał / iż to ná schowánié dano / y ná pożywienié wdów y sirót / [11] á iż też są niektóré Hirkáná Tobiaszá człowieká bárzo zacnégo / miedzy tymi o których niezbożny Simon powiádał: á iż wszytkiégo iest cztérzy stá talentów srébrá / á dwieśćie złotá. [12] A żeby mieli bydź oszukáni ći którzy sie zwierzyli mieyscu y kośćiołowi / który po wszytkim świećie iest w vczćiwośći / dla vczćiwośći y świątośći iego / żadnym obyczáiem bydź niemo że. [13] Ale on według tego iáko miał od królá rozkazánié / mówił: że koniecznie to królowi ma bydź odniesiono. [14] A dniá postánowionégo wchodźił Heliodorus / áby té rzeczy rozrządźił: A po wszytkim mieśćie był strách nie máły. [15] A kápłani w szátách kápłáńskich przed ołtarzem pádáli / y wzywáli z niebá tego / który postánowił zakon o rzeczách zwierzonych / áby ie tym którzy ie złożyli wcále záchował. [16] Więc zás kto iedno weyźrzał ná twarz nawysszégo kápłaná / serce mu sie kráiáło: bo oblicze y bárwá zmieniona pokázowáłá boleść wnętrzną sercá. [17] Abowiém ogárnął był mężá niejáki smętek y strách ná ćiele / z którégo iáśnie sie wszytkim boleść sercá [18] iego pokázowáłá. Drudzy też hurmem z domu zbiégáli sie pospolitą modlitwą modląc sie dla tego / iż [19] mieysce miáło przyśdź ná wzgárdę. A niewiásty przepasawszy piersi swé włósienicámi po vlicách sie schodźiły. Ale y pánny / które w zámknieniu były / wybiégáły ᵈdo Oniaszá / á drugié

Simon o skárbiech kośćielnych dáie znáć pogánom.

ᶜ ábo podskárbim.

Heliodorus posłány áby skárb pobrał.

ᵈ do bron. G. ábo do drzwi.

gié ná mury/ á niektóré z okien wyglądáły: [20] á wszytkié wznosząc rece w niebo/ modlitwe czyniły. [21] Bo było mizerné pomieszánég ludu/ y naywysszégo kápłaná / w wielkiéy teskńicy bedącégo oczekawánié. [22] A ćić wzywáli Bogá wszechmocnégo/ áby rzeczy im zwierzoné / tym którzy byli zwierzyli/ we wszelkiéy cáłości były záchowáné. [23] Lecz Heliodorus co był vmyslił odpráwował ná tymże mieyscu/ sam z służebnymi w skárbie obecny. [24] Ale duch wszechmocnégo Bogá pokazał iáwny á wielki cud/ ták iż wszyscy którzy go słucháć śmieli/ vpadáiąc od Bożéy mocy/ pomgleli y polękli sie. [25] Abowiém vkazał sie im nieiáki koń/ máiąc ná sobie ieżdżcá strásznégo/ kosztownie vbrány: á ten zpedem vderzył Heliodorá przednimi nogámi/ á on który ná nim siedźiał/ zdał sie iákoby miał zbroie złotą. [26] Vkazáli sie też inni dwá młodźieńcy/ siłą krásni/ osobni chwałą/ szátą świétni/ którzy go obstąpili/ y z obu stron śiekli go biczámi bez przestánku/ y wiele mu plag zádáiąc. [27] A Heliodorus wnet vpadł ná źiemię/ á iegó wielką ciemnością ogárnionégo pochwyćili/ y ná stolek ná którym noszą włożywszy wynieśli. [28] A tego który z wielą lokáiów y pácholków przyszedł był do skárbu przerzeczonégo/ niesiono/ á żaden mu pomocy nie dawał/ poznawszy iáwną moc Bożą: [29] A on przez Bożą moc leżał niemy/ y wszeláką nádźieie y zdrowié vtráciwszy. [30] A ci zásię błogosłáwili Páná/ że vwielmożył mieysce swoie: y kośćiół który máło przed tym stráchu y trwogi był pełen/ zá okazániem Páná wszechmocnégo/ weselém y rádośćią był nápełniony. [31] Ná ten czás niektórzy z przyiaćiół Heliodorá prosili záraz Oniaszá/ áby wzywał nawysszégo/ żeby dárował żywot temu/ który iuż práwie konał. [32] A nawysszy kápłan/ vważáiąc by snadź król niedomniémawał sie/ że złości iákiéy vżyli nád Heliodorem/ ofiárował zá zdrowié mężá ofiáre zbáwienną. [33] A gdy czynił modlitwe nawysszy kápłan/ ciż młodźieńcy w też száty vbráni stánąwszy nád Heliodorem/ rzekli: Dźiękuy Oniaszowi kápłanowi: bo Pan dla niego tobie żywot dárował. [34] A ty od Bogá skarány/ opowiáday wszytkim wielkié cudá/ y moc Bożą. A to rzékszy/ znikneli. [35] A Heliodorus ofiáre Bogu vczyniwszy/ y wielkié śluby obiecawszy temu/ który mu zdrowié przywróćił/ Oniaszowi też podźiękowawszy/ wźiąwszy z sobą woysko wróćił sie do królá. [36] A oświadczał wszytkim oné które oczymá swémi widźiał Bogá wielkiégo spráwy. [37] A gdy król pytał Heliodorá kto by sie ná to godźił/ żeby iescze raz do Ieruzálem posłan był/ rzékł: [38] Iesli masz którégo nieprzyiaćielá/ ábo zdraycę królestwá twégo/ posli tám/ y vbiczowánégo przywitasz go/ iesli sie iednák wybiega: dla tego że ná mieyscu prawdźiwie iest iákaś moc Boża. [39] Gdyż ten który ma mieszkánié w niebie/ iest dozorcą y obrońcą mieyscá onégo/ y przychodzące áby co złégo czynili bije/ y tráci. [40] A ták o Heliodorze/ y o stráżéy skárbu/ ták sie rzecz ma.

Heliodorus o łupiestwo kośćiołá od Bogá skarány.

Vzdrowiony ná modlitwe Oniaszá.

ROZDZ IIII.

[1] ALE Simon wysszéy pomieniony pieniedzy y oyczyzny zdraycá/ źle mówił o Oniaszu/ iákoby on sam Heliodorá ná to poduszczył/ y sam był powodem złégo: [2] á opiekuná miástá y obrońce narodu swégo/ y miłośniká zakonu Bożég/ śmiał názywáć zdraycą królestwá. [3] Ale gdy nieprzyiáźni ták dáleko zászły/ że też iż przez niektóré przyiacioły Simonowé dźiały sie mężobóystwá. [4] Vważáiąc Oniasz niebespieczeństwo sporu/ y że Apollonius szálał bedąc stárostą Celesyryiéy y Phenicyiéy/ áby przyczyniał złości Simonowéy/ iáchał do królá/ [5] nie iáko ten coby miał skárżyć ná mieszczány/ ále vważáiąc sam v siebie pożytek wszytkiégo pospólstwá. [6] Bo widźiał iż bez opátrzności królewskiéy nie podobno było rzeczy vspokoić/ y Simonowi móc przestáć od szaleństwá swégo. [7] Ale po zesćiu

Niezbożny Iáson kupiwszy kápłanstwo, wywraca wszytkę chwałę Bożą.

Selewká / gdy vigł króleſtwo Antiochus którégo zacnym zwano / Jázon brát Oniaßów domagał ſie nawyßégo kápłáńſtwá. 8 przyiácháwßy do królá / obiecował mu trzy ſtá y ßeśćdźieśiąt tálentów ſrébrá / á z inßych dochodów ośmdźieśiąt talentów: 9 Nád to obiecował y drugié ſto y pięćdźieśiąt / ieſliby mu byłá dána moc poſtánowić ßkołe / y zebránié młodźieniaßków / á té którzy byli w Jeruzálem Antiochenczyki piſáć. 10 Ná co gdy król zezwolił / á otrzymał kśieſtwo / wnet naród ſwóy począł ná obyczáie pogáńſkié przenośić. 11 y znióżßy to co dla ludzkośći Żydóm było poſtánowiono od królów / przez Janá oycá Eupolemowégo / który do Rzymiánow z ſtrony przyiáćielſtwá y towárzyſtwá porządné poſelſtwo odpráwował / pſuiąc práwá mieſczan / złé práwá ſtánawiáli. 12 Abowiém śmiał pod ſámym zamkiem ßkołe poſtáwić / á co napięknieyßé młodźieniaßki w nierządnych domiéch poſádźić. 13 A to było nie początkiem / ále rozkrzewieniem nieiákim y pomnożeniem pogáńſkich y cudzoźiemſkich obyczáiów / dla niezbożnégo / á nic kápłaná Jáſoná niecnotliwéy y nieſłychánéy złośći: 14 ták iż ſie iuż kápłani nie około poſługi ołtarzá báwili: ále wzgárdźiwßy kośćioł / y zániedbawßy ofiár / kwápili ſie ná to áby byli vczeſtnikámi ßermiérſtwá / y niezbożnégo widánia igrzyſk iego / y ćwiczenia w ćiſkániu kámieniem. 15 A niémáiąc ſobie nizacz oyczyſtéy poczćiwośći / chwałę Grécką zá rzecz nalepßą ſobie rozumieli: 16 Dla których w niebeſpieczné ſpory przychodźili: y tych vſtaw náſládowáli / á ná wßytkim chćieli bydź tym podobni / które zá nieprzyiaćiele y zá morderze mieli. 17 Bo przećiw práwóm Boſkim niezbożnie czynić nie bywa bez ſkaránia: ále to czás potomny pokaże. 18 A gdy [a]igrzyſká pietoletné ſpráwowano w Tyrze / y był król oſobą ſwoią / 19 poſłał Jáſon złośliwy z Jeruzálem męże grzéßné / [b]którzy nieśli trzy ſtá didráchmów ſrébrá / ná ofiáre Herkuleſowę: o które prośili ći którzy ie odnieśli / áby ich ná ofiáry nie dawano / że ſie to nie godźiło: ále iżby ie ná co innégo obrócono. 20 Ale te dáné ſą / od tego który ie poſłał ná ofiáre Herkuleſowe: ále dla tych którzy obecni byli dáné ſą / ná budowánié galer. 21 A gdy był poſłan do Ægyptu Apollonius ſyn Mneſtheußá dla [c]przednich pánów Ptolemęuſá Philomethorá królá / gdy ſie dowiedźiał Antiochus że był [d]oddalony od ſpraw króleẃſkich / ſtáráiąc ſie o ſwé właſné pożytki / wyiechawßy z onąd przyßedł do Joppen / á z támtąd do Jeruzálem. 22 A zácnie od Jáſoná y od miáſtá przyięty / z pochodniámi / y z śpiéwánim wiáchał w miáſto / a z támtąd woyſko do Phenicyiéy obróćił. 23 A po trzech lećiéch poſłał Jáſon Menelauſá brátá powyß miánowánég Simoná / áby odnióſł pieniądze królowi / y żeby odpowiédź o ſpráwách potrzebnych odnióſł. 24 Ale on będąc królowi zálécony / gdy vczćił wielmożnie oblicze możnośći iego / ſam ná ſie przenióſł nawyßé kápłáńſtwo / [e]przepláćiwßy Jáſoná trzemi ſty talentów ſrébrá. 25 A wźiąwßy mándaty od królá / przyiáchał niemáiąc w ſobie nic godnégo kápłáńſtwá / ále ſerce okrutné tyránna / y gniéw dźikiégo źwiérzá po ſobie pokázuiąc. 26 A Jáſon / który był właſnégo brátá do więźienia podał / ſam ośukány / wygnániec do źiemie Amánitſkiéy wypędzony ieſt. 27 Ale Menelaus ácz kśieſtwo odźierżał / wßákóż o pieniądzách królowi obiecánych nic nie ſpráwił: gdyż ie Soſtratus ſtároſtá zamkowy wybiérał. 28 Bo temu wybiéránié poborów należáło: przetóż obudwu ich do królá pozwano. 29 A Menelauſá złożono z kápłáńſtwá / á ná ieg mieyſce wſtąpił brát iego Liſymáchus / á Soſtrátuſá przełożono nád Cypryány. 30 A gdy ſie to dźiało / przydáło ſie iż Thárſenczycy y Máloczycy wſczeli rozruch / iż byli dárowáni Antiochidźie / nałożnicy króleẃſkiéy. 31 A przetóż król wnet wyiáchał vśmiérzyć ie / zoſtáwiwßy ná mieyſcu ſwym Andronicá iednégo z ſług ſwoich. 32 A Menelaus máiąc zá to że nálazł czás po temu / złoté niektóré naczynia z kośćiołá vkradßy / dárował Andronikowi / á drugié

Margin notes:

to ieſt, zacny, lub ſzláchetny.

Didrachmas, czytay Math. 17.

[c] Gréckié πρωτοκλισιας znáczy przednie Pany: znáczy téż, Koronácię, przeto ták drudzy przekládáią.

[d] Ptolemæus.

Menelaus Jáſoná w kápłáńſtwie podkupił.

[e] obiecawßy dáć królowi więcéy niżli Jáſon.

[a] turniéy.

[b] ktorzyby ſie dźiwowáli, iákoby Antiochenczycy byli. G.

Potym Liſimachus ná kapłáńſtwo naſtąpił który od ludu zábit.

w Tyrze / y w okolicznych miástach poprzedał. [33] Czego gdy sie pewnie Oniaſz dowiedział / ſtrofowal go / ſam ná mieyſcu beſpiecznym mieſzkáiąc w Antiochiiey bliſko Daphniey. [34] Przetoż Menelaus ſzedſzy do Andronika / proſił go áby zábił Oniaſzá. ktory przyſzedſzy do Oniaſzá / y dawſzy mu práwą rękę pod przyśięgą (ácz mu był podeyzrzány) námowił go żeby wyſzedł z mieyscá beſpiecznego / y ná tychmiaſt go zábił / nie oglądáiąc ſie ná ſpráwiedliwość. [35] Dla ktorey przyczyny nie tylko Zydowie / ále też y inni narodowie / gniewáli ſie / y zá złe mieli nieſpráwiedliwe ták zacnego męzá zábićie. [36] Ale gdy ſie krol z Cyliciiey wroćił / ſzli do niego Zydowie / w Antiochiiey poſpolu y Grekowie / ſkárżąc ſie o nieſpráwiedliwe zábićie Oniaſzá. [37] Przeto záſmucony ná ſercu Antioch dla Oniaſzá / y wzruſzony ku miłośierdziu / zápłakał / y wſpomniawſzy ná mierność y ſkromność zmárłego. [38] A będąc zápalony gniewem / Andronika z wleczonego z ſzárłatu / kazał wodźić po wſzytkim mieśćie: y nátymże mieyſcu ná ktorym niezbożność nád Oniaſzem wypełnił / świętokráyce żywotá pozbáwić: ták mu Pan oddał godną zapłátę. [39] A gdy Liſymáchus / zá rádą Menelauſową / wiele świętokrádźtwá w kośćiele pobroił / á to ſie rozſławiło / zebráło ſie mnoſtwo ludu przećiw Liſymáchowi / gdy iuż był wiele złotá wyniosł. [40] A gdy ſie poſpolſtwo wzruſzyło / y ſercá ſie gniewem nápełniły / Liſymáchus vzbroiwſzy około trzech tyśięcy nieſpráwiedliwych rąk vżywáć począł / máiąc hetmánem niejákiegoś Tyránná / w lećiech iednáko / y w ſzáleńſtwie podeſzłego. [41] Ale ſkoro obaczyli vśiłowánie Liſymáchowe / iedni kámienie / drudzy kiie duże porwáli: á inni popioł ná Liſymáchá miotáli. [42] A wiele ich poránieni / á niektorzy też legli / á wſzyſcy tył podawſzy vćiekli: ſámego też świętokradźcę podle ſkárbu zábili. [43] A ták o tey rzeczy ięto práwem czynić przećiw Menelauſowi. [44] A gdy krol do Tyru przyiáchał / przełożyli rzecz przed nim trzey mężowie od ſtárſzych poſłáni. [45] A Menelaus będąc przekonány / obiecał wiele pieniędzy dáć Ptolemeuſowi / áby krolá námowił. [46] A ták Ptolemeus do krolá gdy był ná iedney ſáli iákoby dla ochłodzenia / przyſtąpił / y odwiodł go od przedśięwźięcia. [47] á Menelauſá winnego wſzytkich złośći / od obwinienia wolnym vczynił / á nędzniki / ktorzy choćby ſie też przed Tátáry práwowáli / zá niewinnemi byli osądzeni / tė ná śmierć ſkazał. [48] Prędko tedy nieſpráwiedliwe karánie podieli / ći ktorzy o miáſto / o lud / y o náczynie święte práwem czynili. [49] Przeto też Tyryiczycy gniewem wzruſzeni / ná pogrzeb ich bárzo hoyni byli. [50] A Menelaus prze łákomſtwo tych ktorzy ná vrzędźie byli trwał ná vrzędźie / mnożąc ſie we złośći ná zdrádę mieſczánom.

Ná żądánie Menelauſá Andronicus zábił Oniaſzá.

Andronicus mężoboycá ſkarány ná gárdle.

Menelaus przedárowawſzy ſędźie wolnym zoſtał.

ROZDZIAŁ V.

[1] Tegoż czáſu Antioch wypráwił ſie powtore do Ægyptu. [2] A przydáło ſie / że po wſzytkim mieśćie Ieruzolimſkim przez czterdźieśći dni / widziano ná powietrzu ieźdne biegáiące / ktorzy mieli złote ſzáty / y kopiiámi iáko hufy opátrzone / [3] y bieganie koni ná roty podźielone / y potykánie w recz / y ruſzánie tarcz / y mnoſtwo ludźi w przyłbicach z dobytemi mieczmi / y miotánie dard / y świetność zbroy złotych y wſzelákich páncerzow. [4] A przetoż wſzyſcy proſili / áby ſie widzenia w dobre obroćiły. [5] Ale gdy wieść falſzywa wyſzłá / iákoby Antiochus vmárł / Iáſon zebrawſzy nie mniey tyśiąc mężow znienagłá vderzył ná miáſto: á gdy ſie mieſczánie ná mury zbiegáli / ná koniec wziąwſzy miáſto / Menelaus vćiekł ná zamek. [6] A Iáſon záśie nie przepuſczał w mordowániu mieſczánom ſwoim / áni myślił że ſczęśćie przećiw powinowátym / ieſt złe bárzo wielkie: máiąc zá to że miał z nieprzyiaćioł / á nie z mieſczánow zwyćięſtwo odźierżeć. [7] A kśięſtwá nie o-

Znáki ná powietrzu widziáne.

Iáſon mieſczány Ierozolimſkie trapiący w cudzey źiemi zginął.

trzymał/ ále koniec zdrad swoich zelżywość wziął: á vćiekszy zásie poszedł do Amánithydy. [8] ná ostátek ná swé zátrácenié/ będąc śćiśniony od Arety tyránná Arábskiégo/ vćiekáiąc z miástá do miástá/ wszytkim omierzły/ iáko odstępcá zakonu: y obrzydły/ iáko nieprzyiaćiel oyczyzny y mieszczan/ do Ægyptu wypchniony iest. [9] A który wiele ludźi z oyczyzny ich wygnał/ w cudzéy źiemi zginął/ poszedszy do Lácedemonu/ iákoby tám dla powinowáctwá miał mieć vćieczkę: [10] á który wielu niepogrzebionych pomiátywał/ sam y bez żáłoby/ y bez pogrzebu był porzucony/ nie máiąc áni pogrzebu cudzoźiemskiégo/ áni będąc vczestnikiem grobu oyczystégo.

Antiohowé okrućieństwo nád Ierozolimiány.

[11] To tedy gdy sie sstáło/ domniémawał sie król/ żeby Zydźi chćieli odstąpić od towárzystwá/ y dla tegóż wyiáchawszy z Ægyptu z záiątrzonym sercem wziął *miásto mocą.

*Ieruzálem,

[12] A roskazał żołniérzóm zábiiáć/ áni folgowáć tym ktoreby potkáli: y po domách chodząc áby mordowáli. [13] A przetóż było zábiiánié młodych y stárych/ y niewiast y dźieci wygubienia/ y pánien y młodych dźiatek mordy. [14] A było przez trzy dni cáłé ośmdźieśiąt tyśiecy zábitych/ cztérdźieśći tyśiecy powiązánych/ á nie mniéy záprzedánych. [15] Ale y ná tym nie dosyć/ śmiał też wniśdź do kośćiołá po wszytkiéy źiemi naświetszég/ máiąc przewodnikiem Menelausá/ który był zdraycą praw y oyczyzny: [16] y złośćiwémi rękámi wźiąwszy naczynié świeté/ które od innych królów y miast ná ozdobę mieyscá y chwałę były położoné/ dotykał sie ich niegodnie/ y splugáwił. [17] Ták Antioch oszálawszy/ nie vważał/ że dla grzéchów mieszkáiących w mieśćie/ Bóg rozgniewał sie był ná máły czás/ dla czego też przyszłá ná mieysce wzgárdá. [18] Bo gdźieby nie byli wielą grzéchów vwikłáni/ iáko Heliodorus/ który posłan iest od Selewká królá ná złupienié skárbu/ y ten też przyiáchawszy wnetby był vbiczowány y odstrászony pewnie od śmiáłośći. [19] Lecz nie dla mieyscá naród/ ále dla narodu mieysce Bóg obrał.

Mieysce świeté dla czego Bóg dopuszcza gwałćić.

[20] A przetóż y sámo mieysce sstáło sie vczestnikiem niesczęśćia ludu/ á potym będźie towárzyszem szczęśćia: á które dla gniewu wszechmocnég Bogá było opuszczoné: zásie vbłágawszy wielkiégo PANA/ z wielką sławą będźie wywyszoné. [21] A ták Antioch/ wźiąwszy z kośćiołá tyśiąc y ośm set talentów/ z strzaskiem sie wróćił do Antiochiiéy/ tusząc sobie od hárdośći/ że miał źiemię ku żeglowániu/ á morze ku chodzeniu przywieźdź/ *dla podniesienia myśli. [22] A zostáwił przełożoné ná vtrapienié narodu: w Jeruzálem Philippá rodem z Phrygiiéy/ obyczáymi okrutnieyszégo/ niż ten sam który go postánowił: [23] A w Gáryzym Andronika y Menelausá/ którzy ćięższéy niż inszy mieszczánóm nálegáli.

*táka byłá wyniosłá myśliego. G.

[24] A gdy sie vdał przećiwko Zydóm/ wypráwił przemierzłégo hetmá ná Apolloniusá z woyskiem dwudźiestu y dwu tyśiecy/ roskázuiąc mu áby wszytkié doskonáłych lat zábiiał/ niewiásty y młodźieniászki przedawał. [25] Który gdy przyćiągnął do Jeruzálem zmysláiąc pokóy/ dał pokóy áż do dniá świetégo szábbátu: á ná ten czás gdy Zydowie świećili/ kazał swoim do oręża. [26] A wszytkié co sie byli wyszli dźiwowáć pobił/ á biegáiąc po mieśćie ze zbroynymi/ niezmierną wielkość ludźi zábiiał. [27] A Judás Máchábeusz który był *dźieśiąty/ vstąpił był ná pusté mieysce/ támże między zwierzęty po górách z swémi żywot wiódł/ y z źiół pokármu vżywáiąc mieszkáli: żeby nie byli vczesnikámi splugáwienia.

*dźieśiąty Biskup od czásu Alexándrá wielkiego: drudzy piszą iż to było imię vrzędu, iáko Decurio ábo Decanus

ROZDZIAŁ VI.

Król Zydy przymusza odstąpić zakonu.

[1] Ale nie po długim czásie/ posłał król niektórégo stárcá Antiocheńczyká/ któryby przymuszał Zydy/ żeby sie przeniesli od oyczystych y Bożych praw/ [2] á żeby też splugáwił kośćiół który był w Jeruzálem/ á názwał go Jowiszá Olimpiuszá/ á ná Gáryzym *iácy byli ći którzy ná mieyscu mieszkáli Jowiszá gośćinnégo. [3] A ná gorszé było y wszytkim ćiężkié złośći wtárgnienié. [4] Bo kośćiół pełen był zbytków/ y obżárstwá pogáńskiégo/ y tych któ-

Kośćioł plugáwi.

*to iest gośćie.

rzy z nierządnicámi nieczystotę płodźili: á w świętych gmáchách niewiásty dobrowolnie sie podawáły/ wnosząc tám rzeczy których sie niegodźiło. [5] Ołtarz téż pełen był rzeczy niesłusznych/ których zakon zákázował. [6] Lecz áni Szábbáthów święcono/ áni dni vroczystych oyczystych záchowano/ áni sie zgołá żaden Zydem bydź nie wyznawał. [7] Y wodzono ie z gorzkim musem w dźień národzenia królewskiégo ná ofiáry: á gdy obchodźili święto Báchusowé/ przymuszano ich w wieńcách bluszczowych Báchusowi kwóli chodźić. [8] A Dekret wyszedł/ do bliskich miast pogáńskich/ z poduszczenia Ptolemęistów/ áby y oni tákże przećiwko Zydóm czynili/ żeby ofiáry spráwowáli: [9] Y tych którzyby niechćieli przenieść sie do vstaw pogáńskich/ áby zábiiáli. Y ták widźieć było nędzę. [10] Bo dwie niewieśćie oskárżono/ że syny swé obrzezáły: które záwiesiwszy im v piersi niemówiątká/ iáwnie w mieśćie obwiódszy/ z muru zrzućili. [11] Drudzy zásie sczedszy sie do bliskich iáskiń/ á dźień Szábbáthu po kryomku obchodząc/ gdy ie Philippowi oznaymiono/ ogniem są spaleni: dla tego że sie obáwáli/ dla nabożeństwá y dla záchowánia powinnośći ręką sobie pomoc dáć. [12] Lecz proszę tych którzy té księgi czytáć będą/ áby sie nie obrażáli dla przećiwnych przygód/ ále żeby té rzeczy które sie przydáły/ poczytáli że były nie ná zginienié/ ále ná skáránié rodzáiu nászégo. [13] Abowiém nie dopuśći grzésznikóm długo czynić po swéy woléy/ ále zárázem pomśćić sie/ znák iest wielkiégo dobrodźieystwá. [14] Bo nie ták/ iáko w innych narodźiéch/ Pan ćiérpliwie czeka/ áby ie/ gdy dźień sądu przyidźie/ w zupełnośći grzéchów pokarał: [15] ták y o nas postánowił/ áby gdy grzéchy násze do końcá przyidą/ ták dopiéro nád námi sie mśćił. [16] A przetóż nigdy od nas nie oddala miłosierdźia swego/ ále karząc przećiwnośćiámi lud swóy nigdy nie opuscza. [17] Ale to krotko/ dla vpomnienia czytáiących/ niech będźie przypomniono: á teraz wróćmy sie do historiiéy. [18] Eleázár tedy ieden z przednieyszych Doktorów/ mąż w leciéch podeszły/ y nadobnéy twarzy/ był przymuszány/ vstá otworzywszy ieść świnié mięso. [19] Ale on śmierć nachwalebnieyszą ráczéy niż żywot omierzły obiéráiąc/ dobrowolnie vprzedzał ná śmierć. [20] "A przeglądáiąc iáko przystáło przystąpić/ skromnie znosząc/ vmyślił nie dopusczáć sie rzeczy nieprzystoynych/ dla miłośći zdrowia. [21] A ći którzy przy nim stali/ nie dobrą litośćią wzruszeni/ dla stáréy przyiáźni z mężem/ odwiódszy go osobno/ prośili áby przyniesiono mięsá/ którégo mu sie vżywáć godźiło/ áby zmyslono że iadł/ iáko król był roskazał/ z mięsá ofiárowánégo: [22] żeby to vczyniwszy vszedł śmierći: á dla stáréy z mężem przyiáźni z nim ludzkość czynili. [23] Ale on iął v siebie vwáżáć zacność wieku y stárośći swéy godną/ y wrodzonégo szláchectwá szedźiwość/ y z dźiećiństwá obyczáie záchowánia dobrégo: y według vstaw świętégo/ á od Bogá dánégo zakonu/ prędko odpowiedźiał/ mówiąc: Ze wolał piérwéy iść do piekłá. [24] Bo/ práwi/ ná násze látá zmyśláć nie przystoi: żeby wiele młodźieńcow/ mniemáiąc iż Eleázár będąc w dźiewiąći dźieśiąt lat przeniósł sie do żyćia cudzoziemców: [25] y oni/ dla mégo zmyślánia/ y dla trochy skáźitelnégo żywotá/ byli w błąd záwiedźieni: á przeto bych zmázy y przeklectwá stárośći moiéy nábył. [26] Bo choćbych ná ten czas vszedł mąk ludzkich/ wszákże ręki wszechmocnégo áni żywy áni vmárły nie vydę. [27] A ták státecznie z żywotá schodząc/ okáżę sie bydź stárośći godnym: [28] á młodźieńcóm mężny przykład zostáwię/ ieśli ochotnym sercem á mężnie zá napowáżnieyszé y naświętszé práwá poczćiwą śmierć podéymę. To gdy wymówił/ záraz go ná mękę poćiągniono. [29] A ći którzy go wiedli/ á máło przedtym byli łáskáwszy/ rozgniewáli sie dla słów od niego rzeczonych/ które oni rozumieli że z hárdośći rzeczoné były. [30] A gdy od bićiá vmiérał/ westchnął y rzékł: Pánie który masz świętą znáiomość/ ty wiész iáwnie/ że ia mogąc bydź od śmierći wybáwion/ ćiężkié boleśći ná ćiele ćiérpię: wszákże według duszę dla boiáźni twoiéy rad to ćiérpię. [31] A

Męczeństwo dwu niewiast. y ßábbát święcących.

Męczeństwo Eleázárá stárcá że niechćiał ieść świnie go mięsá.

"wypluwáiąc. G.

tenci tym ſpoſobem ſczedł z żywotá/ nie tylko młodzieńcóm / ále y wſzey narodowi pámiątke śmierci ſwéy/ná przykład cnoty y meſtwá / zoſtáwiwſzy.

ROZDZ. VII.

Męczeńſtwo ſiedmi bráciéy y mátki ich, że świnie go mięſá ieść niechćieli.

1 A Przydáło ſie/ iż siedm bráciéy poſpołu z mátką ich poimánych od królá przymuſzano / áby przećiw práwu świnie mieſo iedli / biiąc ie biczmi bykowémi. 2 A ieden z nich/który był piérwſzy/ ták mówił : Czegóż ſie pytaſz ? ábo czegó ſie chceſz od nas dowiedźieć? Gotowiſmy ráczéy vmrzeć / niżli zakon Boży oyczyſty przeſtąpić. 3 Rozgniewawſzy ſie tedy król / roſkazał panwie y kotły miedźiáné roſpalić : które gdy nátychmiaſt roſpalono / 4 kazał temu który naprzod mówił/ iezyk vrznąć/ á ſkóre z głowy zdárwſzy/ rece y nogi iego obciąć : ná co inni bráćia iego y z mátką pátrzáli. 5 A gdy iuż ná wſzytkim niczemu ſie nie godźił/ kazał ogién przyłożyć/ y ieſcze dycháiącégo ſmáżyć w panwi / w któréy gdy go długo meczono / drudzy poſpołu z mátką nápomináli ieden drugiégo / áby ſtátecznie śmierć podieli / mówiąc : 6 *Pan Bóg weyźrzy ná prawde / á vćieſzy ſie w nas/ iáko w oświadczeniu pieśni Moyżeſz oznaymił : Y w ſługách ſwoich °vćieſzy ſie. 7 A gdy tym ſpoſobem on piérwſzy vmárł/ wiedźiono drugiégo ku nagrawániu : á ſkóre głowy iego y z włoſy zdárwſzy/ pytáli ieſliby chćiał ieść piérwey niż go po wſzytkim ćiele ná káżdym członku meczyć bedą. 8 Ale on odpowiádáiąc oyczyſtym głoſem rzékł : Nie vczynie. Dla tego y ten wtóry piérwſzégo meki podiął : 9 á konáiąc / ták rzékł : Acz ty nazłośliwſzy w ninieyſzym żywoćie nas trácisz : ále król świátá / nas zá ſwé práwá vmárłé / ná wiecznégo żywotá zmartwychwſtánié wzbudźi. 10 Po onym trzeci był naigrawan/ á gdy mu iezyk podáć kazáno wnet podał / y śmiele rece wyćiągnął : 11 C y z vſnośćią mówił: Z niebá to mam/ ále dla zakonu Bożégo teraz y to wzgardzam : bo ſie od niego záśie to wźiąć ſpodźiewam : 12 ták iż król y którzy z nim byli/ dźiwowáli ſie ſercu młodźieńcá / że iáko ná nic ná meki niedbał. 13 A gdy ten ták vmárł / czwartégo tákże mecząc trapili : 14 á gdy iuż był bliſki śmierći/ták rzékł: Lepiéy ieſt od ludźi ná śmierć zdánym /czekáć nádźieie od Bogá / którzy od niego záśie máią bydź wſkrzeſzeni : bo tobie nie bedźie zmartwywſtánie ku żywotowi. 15 A gdy przywiedli piątégo / meczyli go : 16 ále on weyźrzawſzy nań/ rzékł : Máiąc moc miedzy ludźmi/ bedąc ſkáźitelny / czyniſz co chceſz : á nie mniémay żeby narod náſz był od Bogá opuſczony. 17 A ty ćierpliwie czekay / á vyźrzyſz wielką moc iego / iáko ćiebie y naśienié twé meczyć bedźie. 18 Potym wiedźiono ſzóſtégo/ y ten poczynáiąc vmiéráć / ták mówił : Niemyl ſie dármo: bo my to ſámi dla śiebie ćiérpiémy / żeſmy przećiw Bogu náſzému zgrzéſzyli / y ſtáły ſie nam 19 rzeczy podźiwienia godné. Wſzákże ty niemniimay żebyś miał vydź karánia/ żeś ſie ważył przećiw Bogu walczyć. 20 Ale nád miáre mátká dźiwna/ á pámiątki miedzy dobrymi godna : która ná ginące siedm ſynów iednégo dniá pátrząc dobrym ſercem znośiłá/ dla nádźieie którą w Bogu miáłá. 21 Káżdégo z nich oyczyſtym głoſem meżnie nápominálá / bedąc pełná mądrośći : á myśli niewieśćiéy meſkiégo ſercá dodáiąc / 22 do nich mowilá : Niewiem iákośćie ſie w żywoćie moim vkazáli : bo nie iam duchá y duſze wam dárowálá y żywot: y káżdégo członki nie iam ſámá ſpoilá : ále ſtworzyćiel świátá/ który ſpráwił człowieczé národzenié/y który wynálazł poczećié wſzech rzeczy / y 23 wam zmiłośierdźiém zás duchá przywróći y żywot/ iáko wy teraz ſámymi ſobą/dla praw iego gárdźićie. Lecz Antioch mniémáiąc żeby nim gárdzono/ y puśćiwſzy téż mimo ſie głos vrągáiący/ gdy ieſcze namłodſzy pozoſtał/ nie tylko go ſłowy vpominał/ ále y pod przyśięgą obiecował że go bogátym y ſcześliwym vczynić miał/ y ieſliby odſtąpił od praw oyczyſtych.

*Pan Bóg to widzi, á prawdziwie. G.

°to ieſt, mſcząc ſie krzywdy náſzéy.

stych że go miał mieć zá przyiaćielá y potrzeb mu dodáć. [25] Ale gdy sie młodzieniec żadną miárą nie skłániał/ náto záwołał król mátki/ y rádźił iey/ áby młodźieńcowi rádźiłá ku zdrowiu. [26] A gdy ią długimi słowy nápominał/ obiecáłá że synowi rádźić miáłá. [27] A ták schiliwszy sie do niego/ szydząc z okrutnego tyránná/ mówiłá głosem oyczystym: Synu moy/ smiłuy sie náde mną/ którám ćie dźiewieć miesiecy w żywoćie nośiłá/ y przez trzy látá przy pierśiách miáłá/ y chowáłá/ y do tych lat przywiodłá. [28] F Proszę synu/ ábyś poyzrzał ná niebo y ná źiemię/ y ná wszytko co ná nich iest/ y zrozumiał/ iż to Bóg z niczego vczynił/ y rodzay ludzki. [29] Tak sie sstánie/ że sie nie bedźiesz bał tego kátá: ále sstawszy sie godnym bráćiey twey vczestnikiem/ podeymi śmierć/ ábych ćie z bráty twemi w onym smiłowániu przyiełá. [30] To gdy oná iescze mówiłá/ rzekł młodźieniec: kogoż czekaćie? nie słucham roskazánia królewskiego/ ále roskazánia zakonu który nam iest dan przez Moyzeszá. [31] Ale ty któryś sie sstał wynalezcą wszelkiey złośći ná Hebreyczyki/ nie vydźiesz ręki Bożey. [32] Bo my to dla grzechów nászych ćierpiemy. [33] A ácz sie ná nas/ dla karzni y karánia/ Pan Bóg nász troche rozgniewał/ ále przeiednan będźie sługom swoim. [34] A ty złośliwy/ á ze wszech ludźi nagorszy/ nie wynoś sie próżno dáremnémi nádźieiámi/ rozspaliwszy sie ná sługi iego. [35] G Abowiem iescześ nie vszedł sądu wszechmocnégo/ á wszytko widzącego Bogá. [36] Bo bráćia moi krótkie teraz boleśći wyćierpiawszy/ w przymierzu żywotá wiecznego postánowieni są: ále ty sądem Bożym spráwiedliwé pychy twey karánie odniesiesz. [37] Lecz ia/ iáko y bráćia moi/ dusze y ćiáło moie dawam zá práwá oyczyste/ wzywáiąc Bogá áby co rychley narodowi nászému miłośćiwym był/ á ty żebyś w mękách/ y w karániu wyznał/ że on sam iest Bogiem. [38] Ná mnie lepak/ y ná bráći moiey vstánie gniew wszechmocnégo/ który iest spráwiedliwie wniesion ná wszytek nász naród. [39] Tedy król gniewem zápalony/ nád tym okrutniey niż nád wszytkimi sie srożył/ gniewáiąc sie/ że był náigrány. [40] A ták y ten "czystym zszedł/ ná wszytkim w Pánu vfáiąc. [41] A ná ostátek po syniéch y mátká koniec wźiełá. [42] A ták o ofiárách/ y zbytnich okrućieństwách dosyć sie rzekło.

"ábo, czystą śmierć podiął G.

ROZDZ. VIII.

Iudás Máchábæus Nikánorá ná głowę poráźił, że ledwie sam ućiekł.

[1] A Le Iudás Máchábeusz/ y ći co z nim byli/ kryiomko wchodźili do miásteczek: á zwoławszy powinowáté y przyiaćioły/ y przyiąwszy ku sobie té którzy trwáli w wierze Zydowskiey/ wywiedli do siebie sześć tysiecy mężów. [2] A wzywáli Páná áby weyzrzał ná lud który był od wszytkich deptány: á smiłował sie nád kośćiołem który od niezbożnych był plugáwiony: [3] Aby sie też zlitował nád zburzeniem miástá/ które predko miáło bydź z źiemią zrównáne/ á wysłuchał głos krwie do niego wołáiącey: [4] Zeby też wspomniał ná niespráwiedliwé śmierći dźiatek niewinnych/ y ná bluźnierstwá zádáné imieniowi iego/ á żeby sie o to rozgniewał. [5] Ale Máchábeusz zebrawszy mnostwo/ sstawał sie nieznośny pogánóm: bo sie gniew Páński w miłośierdźie obróćił. B [6] A ná miásteczká y miástá náchodząc/ nie odpowiednie palił ie/ á mieyscá sposobné posiadszy/ niemáło porażek nieprzyiaćiół czynił: [7] á nawiecey w nocy do tákich sie wyćieczek vdawał/ y sławá mocy iego wszedy sie roznośiłá. [8] A ták widząc Philip że mąż pomáłu sie wzbijał/ á iż sie mu rzeczy częśćiey szczęśliwie powodźiły: pisał do Ptolemeuszá stárosty Celesyryiey/ y Phenicyiey/ áby dał rátunek spráwam królewskim. [9] A on wnet posłał Nikánorá Pátroklowégo/ z przednieyszych przyiaćielá/ dawszy zmieszánych narodów zbroynych nie mniey dwudźiestu tysiecy/ áby wszytek naród Zydowski wygládźił: przydawszy mu y Gorgiaszá mężá rycerskiégo/ y w rzeczách woiennych bárzo biegłégo. C [10] A postánowił Nikánor áby dániey królowi/ która miano plá-

no plá-

no pláćić Rzymiánóm/ dwá tyśiącá talentów/ dołożył z poimánych Zydów. [11] A wnet posłał do miaſt nád morzem leżących/ zwoływáiąc kupców ná kupowánié więzniów Zydowſkich/ obiecuiąc im dawáć dziewięćdźieśiąt niewolników zá ieden talent/ nic śie nie oglądáiąc ná pomſtę/ która od wßechmocnégo Páná zá nim iśdź miáłá. [12] A Judás gdy śie dowiedźiał oznaymił tym/ którzy przy nim byli Zydóm o przyśćiu Nikánorá. [13] Z których niektórzy zlęknąwßy śie/ y nie wierząc ſpráwiedliwośći Bożéy vćiekáli: [14] A drudzy ieſli co ieſcze mieli przedawáli/ á ſpółu Páná prośili/ áby ich záchował od niezbożnégo Nikánorá/ który piérwéy niż śie z nimi potkał/ iuż ie był poprzedał: [15] á ieſli nie dla nich/ wßákóż dla przymiérza [D] które było z oycy ich/ y dla wzywánia świętégo á wielmożnégo imienia iego nád nimi. [16] Máchábeuß tedy zwoławßy śiedm tyśięcy którzy z nim byli/ prośił/ áby śie z nieprzyiacioły nie iednáli/ áni śie bali mnoſtwá nieprzyiaciół przećiwko im nieſpráwiedliwie ćiągnących: ále áby śie mężnie potykáli: [17] Máiąc przed oczymá zelżywość/ którą oni mieyſcu świętém[v] nieſłußnie vczynili/ nád to y ná krzywdę miáſtá wydánégo ná pośmiewiſko/ ieſcze téż ná vſtáwy przodków pogwałconé. [18] Bo oni práwi/ we zbroiách ſwych weſpół/ y w śmiáłośći vfáią: ále my vfamy w Pánie wßechmogącym/ który może y té którzy przećiw nam ćiągną/ y wßytek świát iednym ſkinieniem zgłádźić. [19] Przypominał im téż y boſkié pomocy/ [E] które śie przodkom ich dźiały: y że pod Sennácheribem ſto ośmdźieśiąt y pięć tyśięcy zginęło: [20] y walkę którą w Bábilonie przećiw Gáláthom mieli/ iáko gdy przyßło do rzeczy/ gdy Mácedończycy towárzyße ieli sobą trwożyć/ sámych tylo ßeść tyśięcy porázili ſto y dwádźieśćiá tyśięcy/ zá pomocą którą im dano z niebá: y dobrodźieyſtw zá to bárzo wiele doſtáli. [21] Témi słowy sſtáli śie ſtáłymi/ y gotowymi dla zakonu y oyczyzny vmrzéć. [22] A ták poſtánowił bráćią ſwą hetmány nád obiemá ßykámi/ Simoná/ y Józephá/ y Jonáthę/ porucżywßy káżdemu po tyśiącu y po pięći ſet. [23] Nád to ieſcze/ gdy od Ezdráßá im przeczytáné były święté kśięgi/ y dány znák Boſkiégo wſpomożenia/ sam hetman w piérwßym huffie potkał śie z Nikánorem. [24] A máiąc pomocniká wßechmocnégo/ pobili więcéy niż dźiewięć tyśięcy ludźi/ á więkßą część woyſká Nikánorowégo ránámi zwątliwßy vćiekáć przymuśili: [25] A pobrawßy pieniądze onych/ [F] którzy kupowáć ie byli przyiáchali/ zewſząd ie gonili. [26] ále śie wróćili/ czáſem przymußeni: bo było przed ßábbátem: dla któréy przyczyny nie trwáli w pogoniéy. [27] Lecz zbroie ich y łupy zgromádźiwßy/ ßábbát święćili: błogosłáwiąc Páná który ie dniá onégo záchował/ kropiąc ná nie początkiem miłośierdźia ſwégo. [28] A po ßábbáćie ßábbát/ chorym/ śierotóm/ y wdowóm łupy rozdawáli/ á oſtátek sámi z ſwoimi mieli. [29] To tedy gdy śie sſtáło/ y gdy vczynili wßyſcy wobec modlitwę prośili miłośiernégo Páná/ áby do końcá ſługi ſwé w łáſkę przyiął. [30] A z tych/ którzy z Thymotheußem y z Bachidem przećiwko nim walczyli/ więcéy niż dwádźieśćiá tyśięcy pobili/ y wyſokich zamków doſtáli/ y wiele łupów podźielili/ przypuśćiwßy równy dźiał chore śieroty y wdowy ále y ſtáré. [31] A gdy pilnie zebráli zbroie ich/ wßytkié złożyli po mieyſcách ſpoſobnych/ á oſtátek korzyśći do Jeruzálem zánieśli. [32] Zábili y Philárchá który był z Thimotheußem/ [G] mężá złośćiwego/ który był w wielu rzeczách Zydy vtrapił. [33] A gdy dźień zwyćieſtwá w Jeruzálem obchodźili/ tego który był święté brámy ſpalił/ to ieſt Cálliſthená/ gdy do niektórégo domu[v] vćiekł/ ſpalili: godną mu zapłátę zá niezbożności iego oddáiąc. [34] Lecz nawiętßy złoczyńcá Nikánor/ który był tyśiąc kupców ná przedawánié Zydów przywiódł/ [35] poniżony zá pomocą Bożą od tych których sobie zá nic niemiał/ złożywßy ßátę świétną/ przez morze Miedźyźiemné[v] vćiekáiąc/ przyßedł sám do Antiochiiéy/ wielkié nieſcześćié z vtrácenia woyſká ſwégo podiąwßy. [36] A który obiecował Rzymiánom zápláćić dań z więźniów Jerozolimſkich/

[v] Mediterraneum.

opowiádał teraz / iż Zydowie máią Bogá obrońce / á dla tego ránieni bydź nie mogą / że zakonu od niego postánowionégo náśláduią.

ROZDZIAŁ IX.

Antiochus chcąc Zydy wytráćić srógą plagą od Bogá skarány.

1 TEgóż czásu Antioch sromotnie sie wracał z Persiiéy. 2 A Bo wiáchał był domiástá które zowią Persepolis / y kusił sie zbór złupić / y miásto podbić. Ale gdy sie pospólstwo do broniéy zbiegło / tył podáli / y ták sie ostáło / iż Antioch vciékszy z sromotą sie wracał. 3 A gdy przyiáchał ku Ekbátánie / dowiedział sie co sie z Nikánorem y z Tymotheuszem ostáło. 4 A nádąwszy sie gniewem / spodziéwał sie / że krzywdę onych przed którymi vciékł / mógł ná Zydy obróćić: y dla tegóż roskazał co predzéy pogániáć / iádąc bez przestánku: gdyż go sąd niebieski przyćiskał / zá to że ták hárdzie mówił / że miał przyiácháć do Jeruzálem / vczynić ji mogiłą grobu Zydów. 5 Ale który wszytko widzi / Pan Bóg Izráelski / záráziłl go plagą nie vleczoną y niewidomą. Bo skoro téyże to mowy dokonał / ziełá go boleść sroga wnetrzności / y gorzkié dreczenié wnetrza. 6 A iśćie bárzo spráwiedliwie: iáko tego który mnogimi á nowémi mekámi dreczył innych wnetrzności: ácz on przedsię żadnym obyczáiem od swéy złośći nie przestawał. 7 A nád to bedąc pychy pełen / y ogniem paláiąc ná sercu przećiw Zydóm / y roskázuiąc pospiészáć: przydáło sie że bieżąc wskok wypadł z wozá / y od ćieżkiégo ćiálá stłuczenia / członki iego strapioné były. 8 A ten który sie zdał sobie / że y nawálnośćiam morzkim roskázował / nád ludzki zwyczay hárdośći pełen / y gór wysokość miał ná szali zważyć: teraz do ziemie poniżony noszon był ná stołku / iáwną moc Bożą ná sámym sobie oświadczáiąc: 9 ták iż robacy z ćiálá złośnika wyćiekáli / á żyiącego w boleśćiách mięso pádáło / cuchnienié téż y smród iego woysku ćiezkié było. 10 A który máło przedtym zdał sie sobie gwiazd niebieskich dośięgáć: tego iuż nikt niemógł dla nieznośnégo smrodu znośić. 11 Ztąd tedy począł od wielkiéy pychy odwiedziony / ku vznániu sámego siebie przychodźić / Boską plagą vpomniony / gdy ná káżdé ocemgnienié boleśći iego wietszą moc bráły. 12 A gdy iuż áni sam mógł swego smrodu znośić / ták mówił: Sprawiedliwa rzecz iest bydź poddánym Bogu / á śmiertelnému / myślą nierównáć sie z Bogiem. 13 A modlił sie ten złośnik do Páná / od którégo niemiał otrzymáć miłośierdźia. 14 A miásto do którégo prędko bieżał / áby ie z źiemią zrównał / y grób ná gromádzonych trupów vczynił: teraz chce wolnym vczynić. 15 á Zydy o których był rzékł / że ich áni grobu godnych miał rozumieć / ále ptakóm y zwierzóm podáć ku rozniesieniu / y zdziatkámi wygłádźić / teraz ie równé Atheńczykóm vczynić obiecuie. 16 Kośćiół téż święty który był piérwéy złupił / że ji miał co nalepszémi dárámi ozdobić / y naczynia świetégo wiecéy przyczynić / y nakłády do ofiar należącé z dochodów swych dawáć: 17 A nád to y Zydem zostáć / á po wszech mieyscách źiemie przechodźić / y moc Bożą opowiádáć. 18 Ale gdy boleśći nie przestawáły (bo nan był przyszedł spráwiedliwy sąd Boży) rozpaczáiąc nápisał do Zydów ná kształt odproszenia list to zámykáiący: 19 PRZENALEPZSYM mieszczánóm Zydóm dobrégo zdrowia / y dobrégo mienia / y wszeláką szczęścia król y hetman Antioch. 20 Jeśliśćie dobrze zdrowi y dźiatki wásze / y wszytko sie wam po myśli powodźi / wielce dźiekuiemy. 21 A ia niemocą złożony / á ná was łáskáwie wspomináiąc / gdym sie wracał z Persiiéy / á w padłem w wielką chorobe / zdáło mi sie zá rzecz potrzebną / ábym o pospolitym pożytku stáránié miał: 22 niewątpiąc sam o sobie / ále nádźieię wielką máiąc że sie z niemocy wybiegam. 23 A rozmyśláiąc sobie że y oćiec mój czásów których do wyszych mieysc woyská wiódł / náznáczył któryby po nim páństwo wiął / iż ieśliby sie co przeći-

Niewczáś sie uznawa.

πολυάνδριον.

Syná swego Zydom przez list zálećiwszy umiera mizernie.

wnégo przydáło/ábo iáko co trudné- go dano znáć/ wiedząc ći ktorzy po kráinách byli: komu iest poruczona zwierzchność wßech rzeczy/ zsobą nie trwożyli. [24] A ktemu wważáiąc że bliskie książętá wßytkie/ y sąsiedzi czásu pátrzą/ y skończenia czekáią: syná mégo Antiochá náznáczyłem królem: ktorégom częstokroć doieżdżáiąc do wyßych królestw wielóm z ważnych zálecáł: y pisałem do niego co niżéy położono. [25] A przetóż was proße y żądam/ pómniąc ná dobrodzieystwá pospolicie y osobliwie/ áby káżdy wiá- re przećiwko mnie/ y przećiw synowi [26] mému záchowáł. [27] Bo mam nádzieie że sie będźie skromnie y ludzkie sprá- wował/ y náßládowáł przedsięwzię- ćia mego: A będźie wam pospolity. [28] A ták mężobóycá y bluźnierz okrutnie zárážony/ iáko sie sam z drugimi obchodźił/ w drodze/ miedzy górámi mizerną śmiercią żywotá dokonał. [29] A Philip który z nim był pospołu wychowan/ prowádźił ćiáło: który boiąc sie syná Antiochá/ do Ptolemeuszá Philometorá do Æryptu ziáchał.

ROZDZ. X.

Iudás oczyśćiwßy kośćioły miásto, święto poświącánia ustáwił.

[1] [A] Máchábeuß/ y ktorzy z nim byli/ zá obroną Páńską kośćiół y miásto zásie wźięł/ [2] á oltarze ktorych by li cudzoziemcy po wlicách nábudowáli/ tudźież też zbory rozwálił. [3] A wychędożywßy kośćiół/ inny oltarz spráwili: á z kámienia rospalonégo ogień wykrzosawßy/ spráwowáli ofiáry po dwu lat/* y kádzenié/ y lámpy/ y chleby pokłádné wystáwili. [4] Co vczyniwßy/ padáiąc ná źiemię prosili Páná/ áby iuż więcéy w tákowé nędze nie wpadáli: ále y iesliby kie dy zgrzéßyli/ áby łáskáwiéy od niego byli karáni/ á nie dźikim á bluźnierskim ludźióm podawáni. [5] A ktorégo dniá kośćiół od cudzoźiemców był splugáwiony/ tegoż dniá przydáło sie że sie oczyśćienié sstáło/ dwudźiestégo y piątego dniá miesiącá ktory był *Kásleu. [6] A z weselem przez ośm dni obchodźili iáko święto Kuczek: [B] wspomináiąc iż przed máłym czásem dźień vroczysty Kuczek po górách y po iáskinách iáko zwierzętá obchodźili. [7] A przetóż *gáłąski y rozgi źielone/ y pálmy nośili przed tym/ ktory zdárzył że oczyśćioné było mieysce swoie. [8] A pospolitym roskazániém y wyrokiem vstáwili/ áby oné dni wßytek naród Zydowski ná káżdy rok obchodźił. [9] A Antiochá/ ktorégo zwano *Zacnym/ táki był koniec żywotá. [10] A teraz o Eupatorze/ synie Antiochá niezbożnégo/ co sie dźiáło po- wiémy/ skracáiąc złé przygody ktoré [11] sie ná walkách przydawáły. Bo ten [G] dostąpiwßy królestwá/ przełożył nád spráwámi królestwá niejakiego Lisiaßá/ hetmáná rycerstwá Phenicijéy y [12] Syryiéy. Abowiem Ptolemeuß ktorégo zwano *Mácer/ práwá Zydóm vmyślił záchowáć/ á zwłasczá dla niespráwiedliwośći ktora sie im byłá sstáłá/ y spokoynie sie z nimi obchodźić. [13] Ale przeto będąc oskárżony od przyiaćiół do Eupatorá/ gdy go częstokroć zdraycą názywano/ (przeto iż Cypru od Philometorá iemu poruczonégo odbieżał/ y do Antiochá *zacnégo sie vdawßy/ y od tego odstał) trućizną żywotá dokonał. [14] A Gorgiaß będąc hetmánem ná tych mieyscách/ názbieráwßy przychodniów/ często z Zydy woiowáł. [15] A *Zydźi ktorzy mieli zamki ná rożnych mieyscách/ wygnáné z Jeruzalem przyymowáli/ y kuśili sie walczyć. [16] A ći [D] ktorzy z Máchábeußem byli/ przez modlitwę Páná proßąc áby im był ná pomocy/ vderzyli ná obronné [17] mieyscá Idumeyczyków: A dobywáiąc ich wielką mocą/ mieyscá otrzymáli/ á kto sie im náwinął zábiiáli/ y wßytkich wobec niemniéy dwudźiestu tysięcy zámordowáli. [18] A gdy niektorzy* vciekli ná dwie wieży bárzo obronné/ wßytkie potrzebę ná odpor máiące, [19] Máchábeuß ná ich zdobywánié Simoná/ Jozephá/ y Zácheußá/ y tych ktorzy z nimi byli/ dosyć wielu zostáwiwßy/ sam sie vdał do tych bitew więcéy ktoré przynagláły. [20] Ale ći ktorzy z Simonem byli/ chćiwośćią vnieśieni/ od niektorych ktorzy ná wieżach

y po ßeśći miesięcy (iáko było miásto wźięte) G.

Nowembrá.

láski liśćiem y kwiećiem obwite.

Epiphanem. G.

Eupatorá dźieie opisuie.

Mákron. G.

Epipháná. G.

Idumeyczycy. G.

przynamniey dźiewiąć tysięcy. G.

byli dáli sie vwieźdź pieniądzóm: á wziąwszy siedmdziesiąt tysiecy Dydráchm / niektórym vćiéć dopuśćili. 21 ˀ A gdy Máchábeuszowi oznáymiono co sie sstáło / zgromádziwszy przednieysze z ludu / skárżył ná nie / iż bráćią zá pieniądze przedáli / wypuśćiwszy ich nieprzyiaćioły. 22 ˀ Tych tedy vczyniwszy ie zdraycy / zábił / y nátychmiást dwu wież dobył. 23 ˀ A spráwuiąc wszytko szcześliwie / bronią y rękomá / więcey niż *dwádźieśćiá tysiecy zábił ná dwu zamkách. 24 ˀ A Timotheusz / który piérwey od Zydów był zwyćiężony / zebrawszy woysko ludu cudzoźiemskiégo / y zgromádziwszy iezdne z Asiiey / przyćiągnął / iákoby mocą miał wziąć źiemię Zydowską. 25 ˀ Lecz Máchábeusz y ći co z nim byli / gdy sie on przybliżał / modlili sie Pánu / głowy źiemią posypawszy / á biodrá włośienicámi opasawszy / 26 ˀ padszy v spodku ołtarzá / áby im miłośćiw / á nieprzyiaćiołóm ich był nieprzyiaćielem / y sprzećiwnikóm sprzećiwił sie / iáko zakon mówi: 27 F ˀ A ták po modlitwie wziąwszy zbroie / odszedszy dáley od miástá / á przyszedszy bliżey ku nieprzyiaćiołóm / położyli sie. 28 ˀ A skoro słońce weszło / stoczyli bitwę z obudwu stron: ći máiąc rękoymią zwyćięztwá y szcześćia Páná z cnotą: á oni zá hetmáná ku bitwie serce máiąc. 29 ˀ Lecz gdy sroga bitwá byłá / vkázáli sie nieprzyiaćiołóm z niebá pięć mężów ná koniech / vzdámi złotémi ozdobni: którzy byli przewodnikámi Zydóm: 30 ˀ Z których dwá Máchábeuszá miedzy sobą máiąc / broniámi swymi obtoczywszy zdrowégo záchowywáli / á ná nieprzyiaćioły zástrzały y piorony miotáli / przeco y slepotą zámieszáni / y nápełnieni trwogi vpadáli. 31 ˀ A zábito ich dwádźieśćiá tysiecy y pięć set / á iezdnych sześć set. 32 ˀ A Timotheusz vćiekł ná Gázáre zameczek obronny / w którym był stárostá Chereasz. 33 G ˀ Ale Máchábeusz y ći którzy z nim byli / z ochotą oblegli zamek przez czterzy dni. 34 ˀ A ći którzy ná nim byli / vfáiąc mieyscá obronie / nád miáre złorzeczyli / y mowy niesłuszne miotáli. 35 ˀ Ale gdy piąty dźień nástawał / dwádźieśćiá młodźieńców z tych którzy z Máchábeuszem byli / zápaleni sercem o oné bluźniérstwá / meżnie do muru przystąpili / y srogim sercem idąc wstępowáli. 36 ˀ Lecz y drudzy tákże wstepuiąc / wieże y bramy palić poczęli / y sámé bluźniérze żywo palili. 37 ˀ A przez dwá dni vstáwicznie zamek zburzywszy / Timotheuszá / który sie był skrył ná iednym mieyscu / dostawszy zábili: y brátá iego Chereaszá / y Apolophaná zábili. 38 ˀ Co spráwiwszy / z piesniámi y z wyznawániem błogosłáwili Páná / który wielkié rzeczy vczynił w Izráelu / á dał im zwyćięztwo.

Márginália: *dwá tysiącá. G. Timotheusz znowu iedźie ná Zydy. — Máchábeusz modlitwą sie uzbroił. — Pięć mężów z niebá ná pomoc Máchábeuszowi. — Timotheusz zábit.*

ROZDZ. XI.

1 A ˀ Le po máłym czásie / Lysiasz *spráwcá y powinowáty królewski / y nád spráwámi przełożony / to co sie sstáło ciężko znosząc / 2 ˀ zebrawszy ośmdźieśiąt tysiecy / y wszytkę iezdę / ruszył sie przećiw Zydóm / rozumieiąc iż miástá dobywszy vczynić ie miał mieszkániem pogáńskim / 3 ˀ á że kośćiół miał isdź ná zysk pieniężny / iáko inné zbory pogáńskié / á kápłáństwo przedáyné ná káżdy rok: 4 ˀ wniwczym sie nie oglądáiąc ná Bożą moc / ále rozpuśćiwszy wódze sercá w mnostwie pieszych / y w tysiącách konnych / y w ośmidźieśiąt elephántów / vfał. 5 ˀ A ták wtárgnąwszy do źiemie Zydowskiéy / á przybliżywszy sie do Bethsury / która byłá w ćiásnym mieyscu / ná pięći stáiách od Jeruzálem / onégo zamku dobywał. 6 B ˀ A gdy Máchábeusz y ći co z nim byli dowiedźieli sie iż zamków dobywano / z płáczem y łzámi prośili Páná / y wszytek lud pospolity z nimi / áby zesłał ányołá dobrégo ku wybáwieniu Izráelá. 7 ˀ A sam napiérwey Máchábeusz / porwawszy broń / nápominał drugich / áby sie z nim wdáli w niebespieczeństwo / á dáli rátunek bráćiey swéy. 8 ˀ A gdy pospołu ochotnym sercem wieźdźáli w Jeruzálem / vkazał sie rycérz idący przed nimi w száćie świetnéy / we złotéy

Márginálie: *ábo opiekun. — Lysiasz od Iudy Máchábeuszá ná głowę porázony, pokóy miedzy Zydy á królem stanowi.*

Anyoł z nieba zá hetmá ná dany. "Bogá. G.

9 téy zbroi / drzéwcem obracáiąc. ⁹ Tedy wszyscy spólu błogosłáwili miłosiernégo "Páná / y byli ná vmyśle vtwiérdzeni: będąc gotowi nie tylko przez ludzie / ále y przez naokrutnieysze bestyie / y przez mury żelázné przebić sie. 10 ⁹ A ták szli ochotnie / máiąc z niebá pomocniká / y litościwégo nád sobą Páná. C 11 ⁹ A iáko lwi rzuciwszy sie pedem ná nieprziiacioły / porázili z nich iedenaśćie tysiecy pieszych / á tysiąc y sześć set iezdnych: 12 ⁹ á wszytkie w tył obróćili / á wiecéy z nich ránnych nágo vszło. Lecz y sam Lysiasz sromotnie vćiekáiąc vszedł. 13 ⁹ A iż był nie głupi / rozmyśliwszy sobie iáką szkode podiął / y rozumieiąc iż "Hebreyczykowie nie zwyćiężeni są / polégáiąc ná wszechmocnégo Bogá pomocy: 14 ⁹ Posłał do nich / y obiecował zezwolić ná wszytko co słuszna iest / y królá przywiédz áby był przyiaćielem. 15 ⁹ A przyzwolił Máchábeusz ná prosby Lysiaszowé / pożytkowi we wszytkim dogadzáiąc / y cokolwiek Máchábeusz pisał Lysiaszowi o Zydziéch / tego król pozwolił. 16 ⁹ Bo były listy nápisáné do Zydów od Lysiaszá ten sposób zámykáiącé: Lysiasz ludowi Zydowskiemu zdrowia. 17 ⁹ Jan y Abesalom / ktorzy byli posłáni od was / oddawszy pisánié / żądáli ábym to co sie przez nie dáło znáć / wypełnił. D 18 ⁹ A ták cokolwiek mogło sie odnieść do królá / przełożyłem: "á czego rzecz dopuszczáłá / "pozwoliłem. 19 ⁹ Przetóż ieśli w spráwách wiáre záchowaćie / ná potym stáráć sie bede / ábych wam był przyczyną dobrégo. 20 ⁹ A o innych rzeczách o káżdéy z osobná dałem roskazánié słowné / y tym / y owym / ktorzy odemnie posłáni są / áby sie z wámi námówili. 21 ⁹ Miéyćie sie dobrze. E Roku setnégo czterdźiestégo osmégo miesiącá "Dioskorá / dniá dwudźiestégo y czwartégo. 22 ⁹ Królewski zás list to w sobie miał: KROL Antioch Lysiaszowi brátu zdrowia. 23 ⁹ Gdyż oćiec nász miedzy bogi przeniesion iest / my chcąc / áby ći ktorzy są w królestwie nászym / bez trwogi żyli / á rzeczy swéy pilnowáli. 24 ⁹ Słyszelismy iż Zydowie nieprzyzwolili oycu memu / żeby mieli przeniesieni bydź do obyczáiów Gréckich / ále że chcą trzymáć swé vstáwy / y dla tego żądáią od nas / ábysmy im dopuśćili praw ich. 25 ⁹ Chcąc tedy áby ten naród był w pokoiu / stánowiąc osądźilismy / áby im kośćiół był przywrócony / áby sie podług zwyczáiu przodków swych rządźili. 26 ⁹ Dobrze tedy vczyniš / ieśli do nich poślesz / á dasz im práwą reke: áby poznawszy wolą nászę / byli dobrégo sercá / á własnych pożytków przestrzégáli. 27 ⁹ A list do Zydów królewski táki był: KROL Antioch rádźie Zydowskiéy / y innym Zydóm zdrowia. F 28 ⁹ Jeśli sie dobrze maćie / táke śćie iáko chcemy: ále y my dobrze sie mamy. 29 ⁹ Przyszedł do nas Menelaus / powiádáiąc że wy chcećie zstąpić do wászych ktorzy są v nas. 30 ⁹ A przetóż tym ktorzy do nas przydą / áż do dniá trzydźiestégo miesiącá "Xánthiká / dáiemy práwice bespieczeństwá. 31 ⁹ Aby Zydźi vżywáli pokármów y praw swoich / iáko y przed tym: á iżby żaden z nich żadnym sposobem przykrośći nie ćierpiał / w tych rzeczách ktoré sie z niewiádomośći dźiały. 32 ⁹ A posłálismy y Menelausá / ktoryby z wámi mówił. 33 ⁹ Dobrze sie miéyćie. Roku setnégo czterdźiestégo osmégo / Xánthiká miesiącá dniá pietnastégo. 34 ⁹ Posłáli też y Rzymiánie list táki: QVINTVS Memmius / y Titus Mánilius / Legáći Rzymscy ludowi Zydowskiemu zdrowia. 35 ⁹ Tego co wam Lysiasz królewski powinowáty pozwolił / y mysmy pozwolili. G 36 ⁹ A o czym rozumiał że sie miał królik dołożyć / pilnie sie miedzy sobą nárádźiwszy / wnet kogo poślićie / ábysmy skazáli / ták iáko wam należy / bo my iedźiemy do Antiochiiéy. 37 ⁹ A przetóż co narychléy odpiszćie / ábysmy y my wiedźieli / co iest zá wola wászá. 38 ⁹ Miéyćie sie dobrze. ⁹ Roku setnégo czterdźiestégo osmégo / pietnastégo dniá miesiącá Xánthyká.

Marginalia: "wł. Hebreowie. — List Lysiaszów do Zydów. — "á on. G. "wam pozwolił. G. — "Czerwcá. — List Antiochá do Zydów. — "Kwietniá. — List Rzymian do Zydów.

ROZDZ. XII.

1 Dy sie te vmowy ostáły/ Lysiaß iáchał do królá/ á Zydowie rolą sie báwili. 2 Ale ″ci którzy byli zostáli/ Timotheuß y Apolloniuß / syn Genneußá/ ále y Hieronyß/ y Demophon/ y nád te Nikanor książę z Cypru / nie dopuszczáli im żyć w milczeniu y w pokoiu. 3 A ″Joppitowie táką złość zbroili: Prosili Zydów z którymi mießkáli/ áby wsiedli w łodźi które byli nágotowáli z żonámi y z dziećmi/ iákoby z nimi żadnego nieprzyiacielstwá nie mieli. 4 A ták według pospolitego wyroku mieyskiego / gdy y sámi przyzwolili/ á nic podeyźrzánego dla pokoiu nie mieli/ záiáchawßy ná głębią / potopili nie mniey dwu set. 5 O którym okrucieństwie nád narodem swym vczynionym / gdy sie dowiedział Judas / roskazał mężóm którzy byli z nim/ á wezwawßy sędziego spráwiedliwego Bogá/ 6 przyciągnął ná bráciey morderze/ y zápalił port w nocy/ y łodźie popalił / á te którzy ogniá vßli mieczem pozábiiał. 7 A gdy to ták spráwił/ odciągnął iákoby sie zás znowu wrócić miał/ á wßytkie Jopity wykorzenić. 8 Lecz gdy sie dowiedział/ że y ci którzy byli w Jámniiey chcieli tákież Zydóm v nich mießkáiącym vczynić: 9 Jámnity też w nocy náiáchał / y port z okrętámi spalił / ták iż łune od ogniá było widáć w Jeruzálem/ przez dwieście y cztérdzieści stáiów. 10 Stámtąd gdy iuż byli odciągnęli / ná dziewiećioro stáy/ y ciągnęli ku Timotheußowi / potkáło sie z nim Arábczyków pięć tysięcy mężów / y iezdnych pięć set. 11 A gdy tęga bitwá byłá/ y zá pomocą Bożą fortunnie sie wiodło/ ostátek Arábczyków zwyciężonych prosili Judy / áby im dał prawicę/ obiecuiąc ″paßey postąpić/ y w innych rzeczách bydź ku pożytku. 12 Tedy Judás rozumieiąc że prawdźiwie w wielu rzeczách mogą bydź pożyteczni/ obiecał pokóy/ y dawßy sobie ręce odeßli do namiotów swoich. 13 Náiáchał też y niektóre miásto mocne / mostámi y mury obtoczone/ w którym mießkáło mnostwo narodów rozmáitych / które zwano Kásphin. 14 A ci którzy w mieście byli / vfáiąc w mocności murów/ y w dostátku żywności/ ″swowolniey sobie poczynáli/ złorzeczeństwy drażniąc Jude / y bluźniąc / y mówiąc co sie niegodźi. 15 A Máchábeuß wzywáiąc wielkiego Páná świátá/ który bez táránów / y bez Máchin zá czásów ″Jezusá obálił Jerycho/ vderzył okrutnie ná miásto. 16 A dobywßy miástá zá wolą páńską/ niezliczone mordy poczynił: ták iż przyległe iezioro/ które było wßérz ná dwoygu stay / zdáło sie że krwią pobitych opływáło. 17 Ztámtąd odeßli przez siedmset y pięćdziesiąt stáiów / y przyßli do Chárákà/ do tych Zydów które Thubiány zowią. 18 A Timotheußá ná onych mieyscách nie zástáli: który sie był nic niespráwiwßy wrócił/ zostáwiwßy ná niektórym mieyscu mocną obronę. 19 A Dosytheuß / y Sosipater/ którzy byli hetmáni z Máchábeußem / pobili od Timotheußá ná zamku zostáwionych dziesięć tysięcy mężów. 20 Lecz Máchábeuß zßykowawßy około siebie sześć tysięcy/ y rozsádziwßy ie w hufce/ ciągnął przeciw Timotheußowi / który miał z sobą sto y dwádzieściá tysięcy pießych/ á iezdnych dwá tysiącá y pięć set. 21 A Timotheuß dowiedziawßy sie o przyciągnieniu Judy / wprzód wysłał niewiásty / y dzieci/ y inne potrzeby ná zamek który zowią Kárnion / bo był niedobyty / á trudny do przystępu dla ciásności mieysc. 22 A gdy sie pierwßy huf Judy vkazał / padł ná nieprzyiacioły strách/ ″z obecności Bogá który wßytko widźi: y ieli vciekáć ieden od drugiego / ták iż więcey od swych byli poráženi/ y od rázów mieczów swych słábieli. 23 A Judás bárzo dociérał/ kárząc niezbożne/ y poráźił z nich trzydzieści tysięcy mężów. 24 A sam Timotheuß nápadł ná skrzydło Dosytheußá/ y Sosipátrá/ y prosił ich wielkimi prosbámi / áby go żywo puścili / dla tego iż wielu z Zydów miał rodźice / y brácią którymby przyßło oßukáć sie dla śmierći iego. 25 A ták/ gdy im przyrzékł że ie miał wolno puścić według v-

″przełożeni onych mieysc. G.

″Ioppeńczycy

Iudas z swoimi sczęśliwie Ioppity Iámnity y inné nieprzyiacioły woiuie.

″bydłá dawáć. G.

″ἀναγωγότερον.

Woysko Timoteußowé porażá.

″iż sie im Bóg vkazał.

mowy/

y do Arthágáin. G. / *do Scithopolá. G.* / *Swiętek.*

mowy/ puścili go zdrowo dla bráciey wybáwienia: A Judás wyciągnął do Kárnionu/ * pobiwszy dwádzieściá y pięć tysiecy. 27 Po tych vcieczce y porażce/ ruszył sie z woyskiem do Ephroná miástá obronnégo/ w którym mnóstwo narodów rozlicznych mieszkáło/ y duży młodziency stoiąc ná murze mocno sie bronili: á w tym máchin wiele/ y strzelby gotowość. 28 Ale gdy wzywáli wszechmocnégo/ który mocą swą kruszy nieprzyiacielskié siły/ wzięli miásto/ á z onych którzy w nim byli dwádzieściá y pięć tysiecy porázili. 29 Ztámtąd przyszli * do miástá Scythów/ które iest od Jeruzálem ná sześci set stáian. 30 Ale gdy Zydowie/ którzy v Scytopolitanow byli/ dáli świádectwo/ że sie z nimi łáskáwie obchodzili/ y czásów niesczęściá skromnie sie przećiw im záchowáli. 31 Podziękowawszy im/ y nápomniawszy/ áby y ná potym ná naród ich łáskáwi byli/ przyiecháli do Jeruzálem/ 32 gdy vroczysty dzień swięty * Tegodniów nádchodził/ á po pięćdziesiątnicy ruszyli sie przećiw Gorgiaszowi stároście Idumeyskiému. 33 á wyciągnął ze trzemá tysięcy pieszych/ y z cztérzmi sty ieżdnych. 34 Którzy gdy zwiedli bitwę/ przydáło sie iż trochá Zydów poległo. 35 A Dosytheusz niektóry z Bácenorowych ieżdny/ mąż mocny dzierżał Gorgiaszá: á gdy go chćiał poimáć żywo/ ieżdny niektóry z Thraków nátárł nan/ y odćiął mu rámię: y ták Gorgiasz vciekł do Máreszá. 36 A gdy ći którzy z Esdrynem byli/ długo walczyli y z mordowáli sie. Judás wzywał Paná/ áby im był pomocnikiem y hetmánem bitwy. 37 A poczawszy głosem oyczystym y z pieśniámi wołánie podnosząc rycérstwo Gorgiaszowé vćiekáć przymusił. 38 Tedy Judás zebrawszy woysko/ przyszedł do miástá Odolle/ á gdy dzień śiódmy przyszedł/ według zwyczáiu oczyśćiwszy sie świecili szábbát ná tymże mieyscu. 39 A názáiutrz Judás przyiechał z swémi/ áby pobrał ćiáłá pobitych/ y pochował ie z powinowátymi w grobiech oycowskich. 40 Tedy náleźli pod szátámi pobitych dáry bálwánów/ którzy byli w Jámniiey/ czego Zydóm zakon zákázuie. Wszytkim tedy iáwno było/ iż dla tego byli porażeni. 41 A ták wszyscy błogosłáwili spráwiedliwy sąd páński/ który rzeczy skryté iáwnémi vczynił. 42 A ták vdawszy sie ná modlitwy/ prosili áby ten grzéch który sie stał/ w zápámiętánie przyszedł. Ale namężnieyszy Judás nápominał lud/ áby sie bez grzéchu záchowáli/ widząc ná oczy co sie stáło dla grzéchów onych którzy polegli. 43 A złożywszy dwánaśćie tysięcy drachm srébrá posłał do Jeruzálem/ áby ofiárowano zá grzéchy vmárłych ofiáre: dobrze y pobożnie o zmartwychwstániu myśląc. 44 (bo/ by sie był nienádziewał/ iż oni pobići zmartwychwstáć mieli/ zdáłá by sie rzecz nie potrzebna y próżna/ modlić sie zá vmárłé.) 45 A iż vważał/ że ći którzy pobożnie byli zásneli/ bárzo dobrą łáskę mieli záchowáną. 46 A ták swięta y zbáwienna iest myśl modlić sie zá vmárłé/ áby byli od grzéchów rozwiązáni.

Ofiáry zá umárłe czynić roskazuie.

Modlitwy zá vmárłe.

43 *Aby ofiárowano zá grzéchy vmárłych ofiáre*] Tu masz wyráźnie pismo ś. o modlitwie zá vmárłé: bo Judás Máchábeusz Hetman y Kśiążę Zydowskié/ wielki obrońcá zakonu Moyzeszowégo/ posłał ná iáłmużne dwánaśćie tysiecy drachm srébrá: y roskazał ofiáry czynić zá grzéchy pobitych w woysczę swoim. Kto mu ná to rádził? y zkąd sie tego náuczył? nie możem ináczéy rzec/ iedno iż Máchábeusz wielki miłośnik zakonu Bożé° nigdyby tego był nie vczynił/ kiedyby to nie według zakonu miáło bydź/ ale znáć iż ten zwyczay był onégo czásu/ którégo téż on opuśćić nie chćiał. Jáko tedy mężowie Jábes Gáláad/ vczyniwszy pogrzéb królowi Saulowi y Jonáćie synowi iego/ śiedm dni pośćili 1. Król. 31. á Dawid y ná ten czás y po śmierći Abnerowéy cáły dźień. 2. Król. 1. y 3. nie dla czego inszégo iedno modląc sie zá nie/ ták y tu Máchábeusz dla tego y ofiáry zwyczayné rostazał zá vmárłé ofiárowáć/ z modlitwámi do tego należącémi.

43 *Dobrze y pobożnie o Zmartwychwstániu myśląc*] Nie dla tego kazał sie modlić zá vmárłé áby zmartwychwstáli: ále Máchábeusz pobożnie myślił iż zmartwychwstánié bydź ma/ á iż dusze téż są nieśmiertelne: boiąc sie áby dusze pomárłych dla grzéchu iakiégo ná drugim świećie nie były karáné/ roskazał zá nie ofiárowáć y modlić sie/ áby od grzéchów były rozwiązané. Y tu obacz iż ták złączoné są té Artykuły o nieśmiertelnośći dusz/ y ćiał zmartwychwstánia/ że wyznawszy ábo záprzawszy sie iednego/ muśi wyznáć abo záprzeć sie y drugich. Sáduceuszowie obudwu sie záprzeli/ Phárisensżowie wyznawáli w Dźieiách 23. A Pan Christus Math. 22. z nieśmiertelnośći dusz/ dowodzi zmartwych-

wstánia / ták y Páwel 1. Cor. 15. Z tymi záś obiema Artykułámi złączony iest ten trzeći / modlitwá zá vmárłé / y kiedy kto ná tym szwankuie/predko sie y onych dwu záprzyjá/ kóż widziemy że nowochrzczeńcy nie wierzą dusz nieśmiertelności / do czegoby byli nie przyszli / gdyby sie zá vmárłé modlili.

46 *Swieta y zbawienna iest myśl modlić sie zá vmárłe.*] Z tych słow tych rzeczy dowodziemy. 1. Iż vmárli mogą bydź po śmierći od grzechów rozwiązáni. 2. Ofiáry y modlitwy żywych pomagáią vmárłym. 3. Może kto dobrze y świetobliwie vmrzeć/ á przećie ieszcze może bydź winien karánia y dosyć vczynienia ábo zá powszednie grzéchy/ ábo zá śmiertelne iuż odpuszczone / zá które ieszcze nie dosyć pokutował. Náostátek zstąd sie wywodzi iż to iest Artykuł wiáry / modlić sie zá vmárłé/ poniewaz ták pismo ś. vczy. widząc Heretycy ták iásné słowo Boże / niechcą tych ksiąg przyimowáć / á tenći sam znák iest żeć Heretikom nie ták pismá niedostáie bo tego máią dosyć / ále wiáry / iż pismu iásnemu wierzyć niechcą.

ROZDZ. XIII.

1 A Roku setnégo cztérdziestégo y dziewiątégo dowiedział sie Iudás / iż Antioch Eupator ćiągnie z mnostwem ná Zydowską ziemię/ 2 á z nim Lysiasz sprawcá y przełożony nád spráwámi máiąc z sobą pieszych sto y dziesięć tysięcy/ á iézdnych pięć tysięcy / y Elephántów dwádzieściá y dwá / y wozów z kosámi trzy stá. 3 A przymięszał sie do nich y Menelaus / y z wielką chytrością prosił Antiochá nie o záchowánié oyczyzny/ále máiąc nádzieie że miał bydź wsádzony ná páństwo. 4 B Lecz król nád królmi wzruszył serce Antiochowé przećiw złosnikowi : y gdy Lysiasz przypominał / że on był przyczyną wszego złégo/ roskazał (iáko v nich iest obyczay) poymawszy go ná tymże mieysću zábić. 5 A byłá ná onym mieysću wieżá ná pięćdziesiąt łokiet / która miáłá ze wszad około siebie kupy popiołu : ztéy było poyzrzenié ná dół przykré. 6 Ztámtąd kazał onégo świetokrayce w popiół wrzucić/ gdy go wszyscy popychali ná strácenié. 7 Tákimći práwem przestępcy zakonu przydáło sie vmrzéć / áni w ziemi bydź pochowánym Menelausowi. 8 C A záiste dosyć spráwiedliwie : bo iż wiele przećiw ołtarzowi Bożému złosći poczynił / którégo ogień y popiół był świety/ sam ná popiołową śmierć zdan iest. 9 Ale król ćiągnął sercem nieuiety / chcąc sie pokazáć gorszym ná Zydy niżli oćiec iego. 10 Czego sie Iudás dowiedziawszy/ przykazał ludowi áby wednie y wnocy Páná wzywáli / áby iáko záwsze / ták y teraz im był ná pomocy: 11 Iáko tym którzy sie bali / áby zakonu y oyczyzny / y kościołá świetégo nie vtráćili : á iżby ludowi który nie dawno trochę sobie wytchnął / niedopuszczał znowu przyśdź w poddáństwo narodóm bluzniérskim. 12 D To gdy wszyscy społu vczynili / y prosili miłosierdźia od Páná z płáczem y z posty przez trzy dni vstáwicznie leżąc ná ziemi/ nápominał ich Iudás/ áby sie gotowáli. 13 Sam z stárszymi vmyślił piérwéy niżby król z woyskiem przyćiągnął do Zydowskiéy ziemie / á niżby wziął miásto / wyćiągnąć / á sądowi páńskiému skończenié rzeczy poruczyć. 14 E A ták wszytko dawszy w moc Bogu stworzyćielowi świátá / á swych nápomniawszy / áby sie mężnie potykáli/y áż do śmierći o zakon/ kośćiół/ miásto/ oyczyznę/ y mieszczány sie zástáwiáli / położył sie z woyskiem v Modyn. 15 Y dawszy swoim hásło/ zwyćięztwá Bożégo obrawszy sobie co mężnieysze młódziéńce/ vderzywszy wnocy "ná dwór królewski"/ zábit w obozie mężów cztéry tysiące/ y co nawiętszégo elephántá / z tymi którzy ná nim byli: 16 Y nápelniwszy wielką trwogą y zámięszániém obóz nieprzyiaćielski/á rzeczy fortunnie odpráwiwszy/odiecháli. 17 A to sie sstáło gdy sie iuż rozedniwáło / zá pomocą obrony páńskiéy. 18 Ale król skosztowawszy śmiáłości Zydowskiéy / fortélem pokuszał sie o trudnośći mieysc : 19 F Y położył sie obozem v Bethsury / która byłá obronnym zamkiem Zydowskim : ále go odpędzono/y szkodzono / y vrywano. 20 A onym którzy w zamku byli / Iudás potrzeb dodawał. 21 A Rhodok nieiáki / który był z woyská Iudzkiégo / táiemnice nieprzyiaćiołóm oznaymił / który szukány poiman iest / y w sádzony. 22 Powtóré król vczynił rzecz do tych któ-

Menelaus zdrayca oyczyzny, złą śmiercią zginął.

Iudás przez modlitwę gotuie sie ná woyne.

"do namiotu królewskiégo. G.

23 rzy byli w Bethsurze/ [a]rękę dał/ wziął/ odiáchał. [b]zwiódł bitwę z Judą/ porażon iest. A dowiedziawszy sie/ iż Philip wybuiał sie z mocy w Antiochiiéy/ którego był zostáwił nád spráwámi: vpadszy ná sercu/ przeprászáiąc Zydy/ y podáiąc sie im/ przysiągł ná wszytko co sie słusznie widziáło: á poiednawszy sie/ ofiáre ofiárował/ kościół vczcił/ y dáry zostáwił: 24 [c]Máchábeusza obłápił/ y vczynił go książęciem y hetmánem od Ptolemáidy áż do Gerenów: 25 [d]A gdy przyiáchał do Ptolemáidy/ zá złé mieli Ptolemeyczycy przyiácielstwá postánowienié/ gniewáiąc sie/ żeby snadź przymierza niezgwałcili. 26 [e]Tedy Lysiasz wstąpił ná stolicę/ y dał spráwę/ y lud vśmierzył/ y wrócił sie do Antiochiiéy. A tymći sposobem toczył sie królewski odiazd y przyiazd.

[a] vczyniwszy znimi przymierze.

Antiochus poiednał sie z Zydámi.

ROZDZ. XIIII.

1 A Le po trzech lećiech dowiedział sie Judás/ y ći co z nim byli/ iż Demetrius Selewków z potężnym woyskiem y z okręty przez port Tripolu ćiągnął ná mieysca sposobné/ 2 [f]y wziął ziemię [g]przećiwko Antiochowi/ y hetmánowi iego Lysiaszowi. 3 A niektáki Alcimus/ który był nawyższym kápłanem/ ále sie był dobrowolnie splugáwił czásu pomieszánia/ bacząc że żadnym obyczáiem żyw zostáć nie mógł/ áni przystępu mieć do ołtarzá: 4 przyszedł do królá Demetriusá roku setnego piędźiesiątego ofiáruiąc mu koronę złotą y pálmę/ y niektákié [h]zielone gáłąski/ które sie zdáły być kośćielné. A onego dniá milczał. 5 Potym vpátrzywszy czás szaleństwu swemu pogodny/ gdy był od Demetriusá wezwán do rády/ á pytano go ná których rzeczách y rádách Zydowie sie sádzili. 6 odpowiedział: Ci które zowią Assydeyczyki miedzy Zydámi których hetmánem iest Judás Máchábeusz/ mnożą woyny/ y tumulty wzruszáią/ á nie dopuszczáią królestwu zostáć w pokoiu. 7 Bo y ia złupiony z chwały przodków moich/ (mówię z Nawyższego kápłaństwá) tum sie vćiekł: 8 B nāprzód záchowuiąc wiárę pożytkom królewskim: á potym też rádząc o mieszczánách: bo dla ich przewrotnośći wszytek naród nász nie pomáłu iest vtrápiony. 9 Ale proszę królu/ té wszytkié rzeczy vznawszy/ y o ziemi/ y o narodźie/ według twéy ludzkośći 10 wszytkim znáiomey/ obmyslay. 11 Bo póki żyw Judás/ nie iest rzecz podobna/ áby rzeczy były w pokoiu. To gdy on powiedział/ drudzy też przyiaćiele będąc nieprzyiaćielskiego sercá przećiw Judźie/ zápalili Demetriusá. 12 Który nátychmiast Nikánorá przełożonego nád Elephánty/ hetmáná posłał do Judzkiéy źiemie: 13 dawszy roskazánié/ áby Judę [i]poymał/ y tych którzy z nim byli rozprószył/ á Alcimá Nawyższym kápłanem nawyższégo kośćiołá pástánowił. 14 Tedy pogáni którzy byli z Zydowskiéy źiemie przed Judą vćiekli/ kupámi sie do Nikánorá przymieszywáli/ mniemáiąc iż nędzá y klęski Zydów miáło być ich szczęśćiem. 15 A ták Zydowie vsłyszawszy o przyszćiu Nikánorowym/ y o zgromádzeniu narodów/ źiemią sie posypawszy/ prosili C onego który swóy lud postánowił/ áby ná wieki strzegł/ y który cząstkę swoię iáwnémi cudámi broni. 16 A zá roskazániem hetmáná/ zárázem sie ztámtąd ruszyli/ á ściągneli sie do miásteczká Dessáu. 17 A Simon brát Judy potkał sie z Nikánorem: ále sie przeląkł nagłego przypádnienia nieprzyiaćiół. 18 Wszákoż Nikánor słysząc o mężtwie towárzyszów Judy/ y o wielkim sercu które mieli biiąc sie zá oyczyznę/ bał sie krwią rozsądku vczynić. 19 Przetoż posłał przed sobą Possydoniuszá/ y Theodocyuszá/ y Máthiaszá/ [k]áby dáli práwicę y wźięli. 20 A gdy sie o to długo námawiáli/ á sam hetman przed ludem one rzecz przełożył/ wszytkich iedno zdánie było zezwolić ná przyiaźń. 21 A ták náznáczyli dźień/ którego mieli z sobą ná osobnośći mówić/ y dla káżdego wyniesiono stołek y postáwiono. 22 A

[f] zábiwszy Antiochá y Hetmáná iego Lysiaszá G.

Zá podszczeniem Alcimowym, Nikánor od Demetriusá królá posłány.

[h] oliwy ábo pálmy.

[i] zábić. G.

[k] áby z Zydy pokóy vczynili.

Judas

Judás roskazał áby zbroyni byli ná mieyscách sposobnych / by sie snać z prędká od nieprzyiaciół co złego nie záczeło: Y mieli przystoyną rozmowe.

Nikánor uczynił przy mierze z Iudásem, które potym zá roskazániem królewskim złamał.

23 D ¶ A Nikánor mieszkał w Jeruzálem / y nic niespráwiedliwie nie czynił / y gromády gminu które sie były zebráły rozpuścił. 24 ¶ Y záwsze mu był z sercá miły Judás / y był mężowi przychylny. 25 ¶ Y prosił go áby żone poiął / y syny spłodził. Poiął żone / y mieszkał spokoynie / y żyli spółecznie. 26 ¶ Lecz Alcimus widząc miedzy nimi społeczną miłość / y umowy / przyszedł do Demetriuszá / y oznaymił mu / że Nikánor ná rzeczy szkodliwé pozwolił / á Jude zdrayce królestwá nástempcą swŷ náznáczył. 27 ¶ A ták król záiątrzony / á złośćiwémi potwarzámi iego rozdrazniony / nápisał Nikánorowi mówiąc / że mu nie miło iż przymierze zawárł: wszákże roskázuie / áby co rychléy Máchábeuszá związánégo do Antiochiiey posłał. 28 ¶ Co zrozumiawszy Nikánor / lękał sie / y było mu to ciężko / iesliby to miał złamáć ná czŷ było stánęło / nie będąc w niwczym obrázony od meżá. 29 ¶ Ale iż sie królowi nie mógł sprzećiwić / upátrował pogode któréyby wypełnił roskazánié.

Nikánor chce Iudásá zdrádą poimáć, ále Iudás uszedł.

30 ¶ Lecz Máchábeusz widząc że sie z nim Nikánor ostrze obchodził / y ná zwykłym potykániu srożéy mu sie stáwił / rozumieiąc iż tá srogość nie z dobrégo pochodziłá / zebrawszy nie wiele ludu swégo / schronił sie przed Nikánorem. E 31 ¶ Czego gdy sie on dowiedział / iż był meżnie od meżá uprzedzon / wszedł do nawietszég / á naświetszég kośćiołá / á gdy kápłani zwykłé ofiáry spráwowáli / roskazał im áby meżá wydáli. 32 ¶ Lecz gdy oni pod przysięgą powiádáli / iż niewiedzą gdźieby był którégo szukano: ściągnąwszy ręke przećiw kośćiołowi / przysiągł mówiąc: 33 ¶ Jesli mi Judy związánégo nie wydacie / ten kośćiół Boży zrownam z ziemią / y ołtarz wywále / á ten kośćiół poświecę Bá-

Nikánor groźi kośćiołowi.

34 chusowi. ¶ Y to rzekszy szedł precz. Lecz kápłani podniózszy rece w niebo / wzywáli tego / który záwsze był obrońcą narodu ich / to mówiąc: 35 F ¶ Ty Pánie wszech rzeczy / który niczego nie potrzebuiesz / chćiałeś áby był kośćiół mieszkánia twég miedzy námi. 36 ¶ A teraz świety wszytkich świetych Pánie / záchoway ná wieki nie splugáwionŷ dóm ten / który nie dawno iest oczyśćiony. 37 ¶ A Rázyasz nietáki z stárszych z Jeruzálem był oskárżon przed Nikánorem / á tén mąż miłośnik miástá / y dobrą słáwe máiąc: którégo dla życzliwośći názwan był oycem Zydów. 38 ¶ Ten przez wiele czásów przedsiewźiecié czystośći trzymał w zakonie Zydowskim / gotów wydáć ćiáło y dusze / zá wytrwánié. 39 ¶ A Nikánor chcąc okazáć nienawiść którą miał przećiw Zydóm / posłał pieć set żołnierzów / áby go poymáli. 40 ¶ Bo mniémał gdyby go był zwiódł / że miał wielką klęskę Zydóm uczynić.

Rázyaszá kazał Nikánor poimáć.

41 ¶ A ták gdy sie chćiał werwáć gmin do do^w^ ieg / y drzwi wybić / y ogiéń záłożyć: gdy go iuż poymáć mieli / przebił sie mieczem. 42 G ¶ woląc ráczéy poczćiwie umrzeć / á niżli poddáć sie grzésznikóm / y nieprzystoynie rodowi swemu krzywdy ćierpieć. 43 ¶ Ale gdy przed kwápieniem nie pewnŷ rázem ráne sobie zádał / á gmin sie we drzwi wdźiérał / wbieżawszy śmiele ná mur / meżnie sie z góry zrzućił ná ludźie. 44 ¶ Którzy gdy prędko dáli plác spádnieniu ieg padł ná szyie. 45 ¶ A gdy iescze dychał / zápaliwszy sie sercem powstał: á chociá krew z niego wielkim strumieniem ćiekłá / y ácz był ćieżko zrániony / przeszedł wskok przez lud: 46 ¶ Y stánąwszy ná nietákiéy skále przykréy / gdy go iuż krew uchodźiłá / uchwyćiwszy obiemá rekomá wnetrznośći swé / rzućił ie ná lud / wzywáiąc tego który iest Pánem żywotá y Duchá / áby mu ie zás przywróćił. á tym sposobem umárł.

Rázyaszá meżność.

ROZDZ. XV.

Nikánor w Szábát walczy ná Iude

1 A ¶ A Nikánor / dowiedziawszy sie że Judás był ná mieyscách Sámáryiey / umyslił że wszytką mocą w 2 dźień soboty skoczyć bitwe. ¶ A gdy Zydowie / którzy z przymuszenia z nim isdź muśieli / mówili mu / nie czyń ták okrutnie á nie ludzkie: ále uczći dźień świety / y czći tego który wszytko widźi. 3 ¶ on niesczesny zopy-

tał / iesli iest można ná niebie / który roſkazał obchodźić dźień sobotni? 4 A gdy oni odpowiedźieli / Jest Pan żywy sam w niebie można / który roſkazał obchodźić dźień śiódmy. 5 On záśię odpowiedźiał: A iam też mocny ná źiemi / który każe bráć zbroie / y ſpráwy królewſkié wypełnić. Wßákże nie dokazał / áby był ráde wykonał. 6 A Nikánor wielką hárdośćią wynieśiony / vmyślił był poſpolity znák zwyćieſtwá wyſtáwić z Judy. 7 A Máchábeuß vſtáwicznie vfał ze wßytką nádźieią / iż mu miał przyśdź rátunek od Bogá. 8 Y nápominał ſwoich / áby śie nie báli przyßćia pogánów: ále áby mieli ná pámięći wſpomożenia im z niebá podáwáné: y teraz áby śie ſpodźiewáli / że im miáło przyśdź od wßechmocnégo zwyćieſtwo. 9 Rmówiąc do nich z zakonu y z prorokow / przypominájąc też bitwy które pierwéy miewáli / vczynili ie ochotnieyßé. 10 A ták sercá im dodawßy / przytym okázował zdrády pogánów / y zgwałcenié przyśięg. 11 A káżdégo z nich vzbroił / nie bronią tarczéy y drzewá / ále dobrémi mowámi y nápominániem: powiedźiawßy sen wiáry godny / którym wßytkié vweſelił. 12 A było widzenié tákowé: Oniaßá który był nawyżßym kápłanem / meżá dobrégo / y łáſkáwégo / wſtydliwégo weyźrzenia / y ſkromnych obyczáiów / y wymowy ozdobnéy / y który z dźiećińſtwá w cnotách był ćwiczony / rece wyćiągnąwßy / modlącégo śie zá wßytek lud Żydowſki. 13 Potym że śie vkazał y drugi mąż w lećiech y w chwále dźiwnéy / y wielkiéy ozdoby przy nim. 14 A iż odpowiádáiąc Oniaß rzékł: Tenći iest miłośnik bráćiéy y ludu Jzráelſkiégo / ten iest który śie wiele modli zá lud y zá wßytko miáſto świeté / Jeremiaß prorok Boży. 15 A że Jeremiaß zśćiągnął práwą reke / y podał Judźie miecz złoty / mówiąc: 16 Weźmi miecz świety dar od Bogá / którym poráźiß przećiwniki ludu mégo Jzráelſkiégo. 17 A ták bedąc nápomnieni namowámi Judy bárzo dobrémi / którémi mogłá bydź wzbudzona ochotá / y sercá młodych ludźi vmocnioné / poſtánowili bić śie y potykáć meżnie / áby meſtwo o rzeczách osądźiło: przeto że miáſto świeté / y kośćiół był w niebeſpieczeńſtwie. 18 Bo mnieyßé było ſtáránié o żony / y o syny / y o bráćią / y o krewné / ále nawiekßa y napierwßa byłá boiaźń / o świetobliwość kośćiołá. 19 Ale y ći którzy w mieśćie byli / nie pomáłu śie troſkáli o té którzy śie potykáć mieli. 20 A gdy śie iuż wßyſcy ſpodźiewáli przyßłégo ᵃsądu / á nieprzyiaćiele iuż bliſko byli / woyſko zßykowáné było / y beſtyie / y iezdni ná ſpoſobnym mieyſcu poſtáwieni: 21 Máchábeuß vważáiąc nádchodzenié woyſká / y rozmáité przypráwy broniéy / y srogość beſtiy / wyćiągnąwßy rece ku niebu / prośił Páná który dźiwné cudá ſpráwuie: który nie według mocy zbróy / ále iáko śie mu podoba godnym zwyćieſtwo dáie. 22 Y mówił wzywáiąc tym ſpoſobem: Ty Pánie któryś poſłał ányołá twégo / zá Ezechiaßá królá Judzkiégo / y pobiłeś z woyſká Sennácherib ſto osmdźieśiąt y pieć tyśiecy: 23 Y teraz pánuiący niebioſóm / ſpuść ányołá twégo dobrégo przed námi / w boiáźni y w ſtráchu wielkośći rámienia twégo: 24 áby śie przelekli którzy z bluźnienim idą przećiw świetému ludowi twemu. A ten ták modlitwe ſkończył. 25 A Nikánor y którzy z nim byli / z trąbámi y z pieśniámi náſtepowáli. 26 Lecz Judás y którzy z nim byli / wzywáiąc Bogá z modlitwámi zwiedli bitwe. 27 Rekomá w prawdźie woiuiąc / ále sercem Pánu śie modląc: poráźili nie mniéy trzydźieſtu y pięći tyśiecy ludźi / ráduiąc śie wielce z obecnośći Bożéy. 28 A gdy przeſtáli / y z weſelem śie wrácáli / dowiedźieli śie iż Nikánor vpadł we ſwéy zbroiéy. 29 Tedy okrzyk vczyniwßy y trwoge wzrußywßy / błogoſłáwili głoſem oyczyſtym Páná wßechmocnégo. 30 A Judás przykazał / który záwße ćiáłem y sercem gotów był dla mieſczan vmrzéć / głowe Nikánorowe / y reke z rámieniem vćiętą do Jeruzálem zánieść. 31 Gdźie gdy przyiáchał / zezwawßy mieſczány y kápłany do ołtarzá / wezwał y tych którzy ná zamku byli. 32 Y vkazawßy głowe Nikánorowe / y reke przeklętą / którą zśćiągnąwßy ná dóm świe-

Iudás lud ſwoy widzeniem nocnym utwierdza.

Ieremiaß po śmierći modli śie zá Ieruzálem.

Miecz dany Iudźie od Ieremiaßá.

ᵃ Rozeznania bitwy.

Modlitwá ludy Máchábeußá,

Nikánorá ná głowe poráziwßy głowe iego y reke w Ieruzálem záwießono, y iezyk bluźnierski rosiekano.

ty wszechmocnégo Bogá/ hárdźie sie chlubił: [33] y ięzyk niezbożnégo Nikánorá wyrznąwszy/ kazał po kęsu ptakom dáć/ á rękę száleńcá záwieśić przećiw kośćiołowi. [34] Tedy wszyscy błogosłáwili Páná niebieskiégo/ mówiąc: Błogosłáwiony ktory mieysce swé záchował nie splugáwioné. [35] Záwieśił też głowę Nikánorowę/ ná wierzchu zamku/ áby było iáśné/ á iáwné známie rátunku Bożégo. [36] A ták wszyscy zá społecznym zezwoleniem postánowili/ áby dniá onégo żadną miárą bez święcenia nie miáli: [37] ále żeby mieli święto trzynástég dniá kśiężycá Adár/ iáko Syriyskim ięzykiem zowią/ dniem przededniem Márdocheuszowym. [38] A gdy sie to z Nikánorem stáło/ á od onégo czásu Hebreyczykowie miásto otrzymáli: ia też ná tym mieyscu koniec uczynię pisániu memu. [39] A ieśli dobrze y iáko historyiéy przystoi/ tegom y sam prágnął: á ieśli nie ták godnie/ ma mi bydź odpuszczono. [40] Bo iáko záwżdy pić wino/ ábo záwżdy wodę/ iest rzecz przećiwna/ ále ná przemiány używáć/ iest rzecz wdźięczna: ták czytáiącym/ ieśliby záwsze było pisánie doskonálé/ nie będźie wdźięczné tym co czytáią. Tu tedy będźie koniec.

[14] *Ten iest który sie wiele modli zá lud y zá wszytko miásto święté.*] Pátrz tu iż świeći Oniasz Biskup/ y Ieremiasz prorok/ modlą sie po śmierći zá lud Zydowski/ toć tedy żywymi y po śmierći byli. A ták náucz sie tu iż to rzecz pewna w zakonie stárym byłá/ że sie oni święći ná łonie Abráhámowym iescze będący modlili: bo iáko tu będąc w ćiele śmiertelnym modlili sie/ ták y po śmierći wolnieyszymi będąc/ y większą miłość máiąc/ dáleko lepiéy to czynili. Dla tego y tu mówi/ Ten iest miłośnik bráćiéy y ludu Izráelskiégo. Bo iáko to tu z miłośći czynili/ ták y po śmierći też miłość záchowáli: modląc sie zá rodzay ludzki/ zá Kośćiół Boży/ zá przyiaćioły y syny/ y zá wszytkié insze. Wyiąwszy to iż nie mogli o wszytkich potrzebach wiedźieć/ tylko co im Bóg obiáwił wedle czásu onégo. A ieśliż ná on czás przed przyśćiem Páná Chrystusowym/ nie będąc iescze w niebie/ modlili sie zá ludźie/ iákoż dáleko więcéy teraz iuż w niebie będąc/ modlą sie zá nas/ bo nas doskonáléy miłuią/ y wszytkie potrzeby násze w osobnośći wiedzą. Czytay o tym Exod. 32. Isá. 63. Ierem 15.

MODLITWA MANASSE,

Y DWOIE KSIĘGI, KTORE POD IMIENIEM

trzećich y czwartych ksiąg Esdraszowych vdawáią, tu ná końcu ná stronie, to iest, nie miedzy inszémi księgámi świętémi stárego zakonu, ktorè święty Synód Trydentski przyiął, y są święte á Boskié przyimowáć roskazał, położonè są, áby do końcá nie zginęły: ponieważ ie niektórzy święći oycowie czásem wspomináią, y w niektórych Bibliách Láćińskich, ták ręką pisánych, iáko y w drukowánych sie náyduią.

MODLITWA

Mánásse Królá Iudzkiégo, gdy w więzieniu był trzyman w Bábilonie.

Pánie wszechmogący Boże oycców nászych / Abráhámá / y Izáaká / y Jákobá / y nasienia ich spráwiedliwégo / któryś stworzył niebo y ziemię ze wszytkim ich ochędostwem: któryś zwiazał morze słowem roskazánia twego / któryś zámknął *przepáść / y zápieczętowałeś ią strásznym á chwalebnym imieniem twoim: którego sie wszytkié rzeczy lękáią y drżą przed oblicżem mocy twoiéy. Abowiém niezznośna iest wielmożność chwały twoiéy / y nie wytrzymány gniéw groźby twoiéy ná grzészniki: á niezmierné y niedoścignioné miłosierdźié obietnice twoiéy: boś ty iest Pan nawyższy / łáskáwy / ćierpliwy / y bárzo miłosierny / y żáluiąc złégo ludźi. Ty Pánie / według wielkośći dobroći twéy obiecałeś pokutę y odpuszczenié tym / którzy zgrzészyli tobie / á z wielkośći miłosierdźia twego postánowiłeś grzésznikóm pokutę ku zbáwieniu. A ták ty Pánie Boże spráwiedliwych / nie vstáwiłeś pokuty spráwiedliwym / Abráhámowi / y Izáákowi / y Jákobowi / tym którzy nie zgrzészyli tobie: áleś vstáwił pokutę dla mnie grzésznégo: bom zgrzeszył nád liczbę piasku morskiégo: rozmnożyły sie nieprawośći moie Pánie / rozmnożyły sie nieprawośći moie / y nie iestem godźien poyźrzeć y pátrzyć ná wysokość niebá / prze wielkość nieprawośći moich. Skurczyłem sie pod wielą łáncuchów żeláznych / iż niemogę podnieść głowy moiéy / áni mam wytchnienia: Abowiém wzbudźiłem gniéw twóy / y złość vczyniłem przed tobą: nie czyniłem woli twoiéy / y nie strzégłem przykazánia twego: stánowiłem obrzydłośći / y rozmnażałem obrażenia. A teraz vpadam ná kolána sercá mégo / prosząc v ciebie dobrotliwośći. Zgrzészyłem Pánie / zgrzészyłem / y vznawam nieprawośći moie. A przetóż żądam prosząc ćie / odpuść mi Pánie / odpuść mi / á nie zátrácay mie zpolu z nieprawośćiámi moimi / áni rozgniewány ná wieki záchoway mi złośći / áni mie potępiay do niższych mieysc ziemie: Abowiemeś ty iest Bóg / Bóg mówię pokutuiących: á okażesz nádemną wszytkę dobrotliwość twoię: bo mie niegodnégo zbáwisz według wielkiégo miłosierdźia twego / á będę ćię chwalił záwsze po wszytkié dni żywotá mégo. Abowiém ćiebie chwali wszystká moc niebieska / á tobie iest chwałá ná wieki wieków. Amen.

*głębokośći.

KSIĘGI TRZECIE ESDRASZOWE.

Spráwy Iosiaszá królá y innych królów ludzkich áż do zegnánia do Bábilonu, po zburzeniu Ieruzálem krotko powtorzoné.

ROZDZIAŁ I.

1 A Spráwił Iosiás Pásche w Jeruzálem Pánu/ y ofiárowal Pháse cztérnastég dnia ksieżycá / miesiącá piérwszégo. 2 Postánowiwszy kápłany według porządku dni / obleczoné w száty w kościele páńskim. 3 Y mówił Lewitóm poświęconym sługóm w Jzráelu/ áby sie poświęcili pánu/ku postáwieniu skrzynie świętéy páńskiéy w domu który król Sálomon syn Dawidów zbudował. 4 Nie będziecie iéy nosić ná rámionách. A teraz służcie Pánu wászému/ á miéycie stáránie o lud iego Jzráelski po części/ według oyczyzn y pokoleni wászych. 5 według opisánia Dawidá królá Jzráelskiégo / y według wielmożności Sálomoná syná iego / wszyscy w kościele / y podług wászéy oyczystéy cząstki kśięztwá / tych którzy stoią przed brácią swą synmi Jzráelskimi. 6 Ofiáruycie Pásche / á gotuycie ofiáry bráciéy wászéy / á czyńcie według roskazánia Páńskiégo / któré dáné iest Moyzészowi. 7 B Y dárował Josiász ludowi który sie náydował / owiec/ iágniąt/ y koźląt y kóz trzydziéści tysiecy/ cielców trzy tysiącé. 8 To z królewczyzny dano według obietnice ludowi: á kápłanóm ná Pásche owiec liczbą dwá tysiącá / á cielców sto. 9 A Jechonias / y Semeiasz / y Náthánáel brácia / y Hásábiász / y Ozyel / y Korábá ná Pháse owiec pięć tysiecy/ cielców pięć set. 10 A gdy sie to działo ochędożnie / stáneli kápłani y Lewitowie máiąc przáśné chleby według pokoleni/ 11 y według rozdziałów kśięztwá oycowskiégo przed ludem ofiárowáli Pánu/ według tegż co nápisano iest w kśięgách Moyzészowych. 12 Y vpiekli Pháse ogniem iáko było trzebá / y ofiáry powárzyli w kotléch/ y w gárncách z dobrą wolą: 13 Y przynieśli wszytkim którzy byli z pospolitégo ludu: á potym nágotowáli sobie y kápłanóm. 14 Bo kápłani ofiárowáli tłustości / áż sie godziná skończyłá: á Lewitowie gotowáli sobie/ y bráciéy swéy / synom Aaronowym. 15 C A kościelni śpiéwacy synowie Asáph byli w porządku / według roskazánia Dawidowégo / y Asáph / y Zácháriás / y Jeddimus / który był od królá. 16 Y odźwiérny v káżdych drzwi/ ták iż żaden nie odstąpił od [a]swego: bo brácia ich gotowáli im. 17 Y od práwiło sie co należáło ku ofierze Páńskiéy. 18 Onégo dniá spráwowáli Pháse / y ofiárowáli obiáty ná ofiárę Páńską / według roskazánia królá Josiaszá. 19 Y obchodzili synowie Jzráelowi / którzy sie ná on czás náydowáli / Pháse y dzień święty Przaśników przez siedm dni. 20 Y nie było obchodzoné tákowé Pháse w Jzráelu od czásów Sámuelá proroká: y wszyscy królowie Jzráel nie spráwowáli tákiéy Páschy / iáką spráwił Josiasz/ y Kápłani/ y Lewitowie/ y Żydzi / y wszytek Jzráel / y którzy sie náydowáli mieszkáiący w Jeruzálem. 21 Osmnastégo roku zá krolowánia Josiaszowégo było obchodzoné Pháse/ 22 y sczesciły sie spráwy Josiaszá boiącégo sie sercem zupełnym/ przed oczymá Páná iego. 24 D Lecz [b]co o nim pisano dawnych czásów / dla tych którzy grzészyli / y którzy nie vczciwiéy sie stáwili przeciw Pánu / nizli wszyscy narodowie / y którzy nie szukáli słów páńskich nád Jzráelem. 26 A po tych wszytkich spráwách Josiaszowych / ruszył sie Pháráo król Aegyptski ciągnąc przeciw Chárkámis z drógi nád Euphrátesem: y wyiechał przeciw iemu Josiasz. 27 Y posłał król Aegyptski do Josiaszá/ mówiąc: Co mnie y tobie iest królu Ju-

[a] Vrzędu.

[b] że był zabit.

dzki: 27 Nie ieſtem poſlan od Páná / ábych walczył przećiw tobie: bo woyná moiá ieſt nád Euphráteſem: kwápiąc ſie odiedź. 28 A niewróćił ſie Joſiaſz ná woźie / ále go chćiał zwalczyć / niebacząc ná słowá prorockié z vſt Páńſkich: 29 ále zwiódł z nim bitwę ná polu Mágeddon. A zbieżáły ſie kśiążetá do królá Joſiaszá. 30 A rzekł król sługóm ſwoim: Wywiedźćie mię z bitwy / bom záchorzał bárzo. A wnet go słudzy iego wywiedli z woyſká. 31 A wśiadł ná drugi ſwóy wóz / y przyiechawszy do Jeruzálem / vmárł / y pogrzebión ieſt w oycowſkim grobie. 32 A żáłowáli Joſiaszá po wszytkiey Żydowſkiey źiemi: á którzy byli przełożeni / z żónámi lámentowáli nád nim / áż do dniá teg. A poſtánowiono / áby to záwsze czyniono po wszytkim narodźie Jzráelowym. 33 Ale té rzeczy ſą opiſáné w kśięgách hiſtoriiey królów Judzkich / y wszytkié dźieie ſpraw Joſiaszowych / y ſławá iego / y biegłość iego w zakonie Páńſkim: y co on czynił / y czego nie nápiſano w kśięgách królów Jzráelſkich y Judzkich. 34 A wźiąwszy którzy byli z narodu Jechoniaszá ſyná Joſiaszowégo / poſtánowili królem ná mieyſcu Joſiaszá oycá iego / gdy mu było trzydźieśći y trzy látá. 35 A królował nád Jzráelem trzy mieſiące. A złożył ii król Aegyptſki / áby nie królował w Jeruzálem. 36 A záłożył ná lud winę ſto talentów śrébrá / y talent złotá ieden. 37 A poſtánowił król Aegyptſki Joácymá brátá iego królem Judá y Jeruzálem. 38 A związał Joácym vrząd / y Zárácelá brátá ſwego / y poimawszy záwiódł do Aegyptu. 39 Pięć y dwádźieśćiá lat było Joácimowi / gdy królowáć począł w źiemi Judzkiey y w Jeruzálem: á czynił złé przed oczymá páńſkimi. 40 A potym przyćiągnął Nábuchodonozor król Bábilonſki / á związawszy go łáńcuchem żeláznym / záwiódł do Bábilonu. 41 A święté naczynia páńſkié zábrał Nábuchodonozor / y zániósł y poświęćił we zborze ſwym w Bábilonie. 42 Bo o nieczyſtośći iego y o niepobożności nápiſano ieſt w kśięgách czáſow krolewſkich. 43 A królował Joáchin ſyn ieg miáſto niego. A gdy poſtánowion był królem / było mu ośmnaśćie lat. 44 A królował trzy mieſiące y dźieśięć dni w Jeruzálem / y czynił złé przed oczymá páńſkimi. 45 A po roku poſławszy Nábuchodonozor / przeniósł go do Bábilonu / poſpołu z świętym naczyniem Páńſkim. 46 A poſtánowił Sedeciaszá krolem Judá y Jeruzálem / gdy mu było dwádźieśćiá y ieden rok: á królował lat iedenaśćie. 47 A czynił złé przed oblicznośćią Páńſką / á nie bał ſie słów które powiádał Jeremiasz prorok z vſt páńſkich. 48 A poprzyśiężony będąc od Nábuchodonozorá królá / złamawszy przyśięgę odſtał od niego: y zátwárdziwszy szyię ſwą y ſerce ſwoie / zgwałćił vſtáwy Páná Bogá Jzráelſkiégo. 49 A kśiążetá ludu Páńſkiég wiele ſie złégo dopuſczáli: y przechodźili złośćią wszytkié obrzydłośći pogánów / y ſplugáwili kośćioł páńſki który był święty w Jeruzálem. 50 A poſłał Bóg oyców ich przez ányołá ſwego / áby ie náwróćił: przeto że im folgował / y przybytkowi ſwé[a]. 51 Ale ſie oni náśmiewáli z[b] ányołów ieg: á którégo dniá Pan mówił / szydźili z proroków iego. 52 który áż do zapálczywośći wzruszony ieſt przećiwko ludowi ſwému dla niezbożnośći iego / y roſkazał królóm Cháldeyſkim powſtáć. 53 Ci pomordowáli młódźieńce ich mieczem około świętégo kośćiołá ich: á nie przepuśćili młodému / y ſtárému / y pánnie / y młodźieńcowi: 54 ále wszyſcy podáni ſą w ręce ich / y wszytkié naczynia święté Páńſkié: á zábrawszy ſkárby królewſkié / zánieśli ie do Bábilonu. 55 A dom páńſki ſpalili / y mury Jerozolimſkié rozwálili: y wieże iego ogniem popalili: 56 A zniſczyli / y wniwecz obróćili wszyſtkié pocżćiwośći iego / á pozoſtáłé od mieczá / záwiedli do Bábilonu. 57 A byli niewolnikámi iego / áż Perſowie króleſtwo otrzymáli: áby ſie ziśćiło słowo Páńſkié przez vſtá Jeremiaszowé: 58 áż mile odpráwiłá źiemiá [c]szábbáty ſwoie: odpoczywáłá przez wszyſtek czás ſpuſtoszenia ſwégo / áż ſie wypełniło śiedmdźieśiąt lat y śiedm.

[a] Poſłá.
[b] Poſłów.
[c] Święta.

ROZDZ. II.

Cyrus Zydy zniewoléy pusczá, ále im Artáxerxes budowánia miástá zákázuie.

1 A Gdy królował Cyrus król Perski, áby sie wykonáło słowo Páńskié z vst Ieremiászowych. 2 Wzbudził Pan duchá Cyrusá królá Perskiégo, y obwołał po wszytkim króléstwie swoim záraz przez pismo, 3 mówiąc: To mówi Cyrus król Perski: Mnie postánowił królem okręgu ziemie Pan Izráelski, Pan wysoki, y dał mi znáć 4 ábych mu zbudował dóm w Ieruzálem, który iest w Zydowskiéy ziemi. 5 Iesli kto iest z narodu wászego, Pan iego niechay z nim wstąpi do Ieruzálem. 6 Co ich kolwiek tedy przy mieyscách mieszkáią, niech wspomagáią tych, którzy są ná onym mieyscu złotem, y srébrem, 7 dárámi, końmi y bydłem, y inszémi rzeczámi, któré wedle slubu oddawáné bywáią do domu Páńskiégo, który iest w Ieruzálem. 8 A stánąwszy książętá pokoleni, oyczyzn, y Zydowskiéy ziemie, z pokolenia Beniámin, y kápłani, y Lewitowie, któré wzbudził Pan áby szli y budowáli dóm Páński, który iest w Ieruzálem: á ci którzy mieszkáli około nich 9 wspomagáli wszelákim złotem y srébrem swoim, y bydłem: y wielą slubów mnodzy, których vmysł był wzbudzony. 10 A Cyrus król wyniósł naczynia święté Páńskié, których był Nábuchodonozor król Bábyloński przeniósł z Ieruzálem, y poswięcił ie był báłwánowi swemu. 11 A wyniówszy ie Cyrus król Perski, oddał Mithrydátowi który był nád skárbámi iego. 12 A przez tego są oddáné Sálmánásárowi stárośćie Zydowskiéy ziemie. 13 A tych tá liczbá: kubków srébrnych dwá tysiącá cztérzy stá, miednic srébrnych trzydźieści, czasz złotych trzydźieści: á srébrnych dwá tysiącá cztérzy stá: y innégo naczynia tysiąc. 14 A wszego naczynia złotego y srébrnégo, pięć tysięcy osm set y sześć dźiesiąt. 15 A odliczono ie Sálmánásárowi, społu z tymi którzy z niewoléy Bábylońskiéy wracáli sie do Ieruzálem. 16 Ale zá czásu Artáxerxá królá Perskiégo, pisáli mu o tych którzy mieszkáli w Iudzkiéy ziemi y w Ieruzálem, Bálsám, Mithrydatus, y Sábellius, y Ráthimius, Bálthemus, Sámelius pisarz, y inni mieszkáiący w Sámáriiéy, y ná innych mieyscách, list poniż położony królowi Artáxerxowi. 17 PANIE, słudzy twoi Ráthimus od przypadków, y Sábellius pisarz, y inni dworu twego sedźiowie w Celesyriiéy y w Pheniciiéy. 18 A teraz niech będźie wiádomo Pánu królowi, iż Zydowie którzy od was przyiácháli do nas, przyszedszy do Ieruzálem miástá odpornégo y złościwégo, buduią ognisko iego, y stánowią mury, y kościół nápráwuią. 19 Lecz iesli to miásto y mury będą dokonáné, nie tylko nie będą chćieć dáwáć poboru, ále sie też królom sprzećiwią. 20 A iż sie to dźieie około kośćiołá, zdáło sie nam dobrze nie zániedbawáć tego: 21 Ale oznaymić Pánu królowi, áby, iesliċ sie królu będźie zdáło, poszukano w księgách oyców twoich. 22 A naydźiesz w historiách o tym nápisano, y poznasz że to miásto było odpórné, y króle y miástá burzącé: 23 y Zydowie odpórni wszczynáiący w nim walki od wieku: dla ktoréy przyczyny to miásto iest spustoszoné. 24 A przetoż teraz oznaymuiemyć, Pánie królu, że iesli to miásto będźie zbudowáné: á mury iego wystáwioné, nie będźiesz miał przystępu do Celesiriiéy, y do Pheniciiéy. 25 Tedy pisał król Ráthymowi który pisał przypadki, y Bálthemowi, y Sábellowi pisárzowi, y innym przełożonym y mieszkáiącym w Syriiéy y w Pheniciiéy, to co poniż idźie. 26 Czytałem list któryśćie mi posłáli. Przetoż roskazałem szukáć, y náleziono że tám to miásto iest od wieku królom sprzećiwné. 27 y ludźie odpórni, y walki wszczynáiący w nim: y królowie bárzo mocni pánowáli w Ieruzálem, y dani wyciągáli z Celesiriiéy, y z Pheniciiéy. 28 A tákem teraz roskazał, zákázáć tám tym ludźiom budowáć miástá: y zákázáć, áby nád to nic wiecéy nie czynili. 29 ále niech dáléy nie postępuią złośći, od tąd iáko są, ták iżeby królom trudność vrosłá. 30 Tedy przeczytawszy to co od królá Artháxerxá było nápisano, Ráthymus, y Sábellius pi-

us piſarz / y którzy z nimi ſtánowieni byli / zápřzągßy przyiácháli prędko do Jeruzálem z ieźdnymi / y z gromádą / y z orßakiem: 7 y poczęli buduiącym zákázowáć: y nie budowano kośćiołá w Jeruzálem / áż do wtórego roku króleſtwá Dáriußá królá Perſkiego.

ROZDZ. III.

Komorników królá Dáriuſá gadki, co ieſt mocnieyßego, ieſli wino, czy król: czyli y niewiáſtá á prawdá. A naprzód o winie.

1 KRól Dárius ſpráwił vczte wielką ná wßytkié domowniki ſwé / y ná wßytkié przełożoné Mediiéy y Perſyiéy / 2 y ná wßytkié pány / ſtároſty / y ráde / y vrzedniki / od Indiiéy áż do Æthyopiiéy / nád ſtem dwiemádzieſty y śiedmią kráin. 3 A gdy śie náiedli / y nápili / y náſyćiwßy śie: gdy śie wracáli / tedy y Dárius król ßedł do pokoiu ſwego / y záſnął / y ocućił śie. 4 Tedy oni trzéy młodzieńcy ſtróżowie ćiáłá / którzy ſtrzegli ćiáłá królewſkiégo / rzekli ieden drugiému: 5 Powiédzmy káżdy z nas mowę któraby lepßa byłá / á czyiákolwiek mowá pokaże śie medrßa nád inné / da mu król Dárius wielkié vpominki / 6 w ßkárłaćie chodźić / ze złotá pić / y ná złoćie légáć / y wóz ze złotym rzędem / y czapkę z biśioru / y łáncuch ná ßyiéy: 7 á bedźie śiadał ná piérwßym mieyſcu po Dáriußu dla mądrośći ſwoiéy: y bedźie zwan powinowátym Dáriußowym. 8 Tedy káżdy nápiſawßy ſłowo ſwoie / zápieczętowáli / y podłożyli pod wezgłowie Dáriußá królá / 9 y rzekli: Gdy wſtánie król / damy mu piſánia náßé: á cokolwiek ze trzech król oſądźi / y vrząd Perſki / że ieſt mędrßé ſłowo iegó / ten otrzyma zwyćięſtwo iáko ieſt nápiſano. 10 Jeden nápiſał: Mocné ieſt wino. 11 drugi nápiſał: Mocnieyßy ieſt król. 12 trzeći nápiſał: Mocnieyßé ſą niewiáſty: ále nádewßytko prawdá zwyćięża. 13 A gdy król wſtał / wźięli piſánia ſwoie / y przeczytał. 14 Apoſławßy wezwał wßyſtkich vrzedów Perſkich y Medów / y pánów / ſtároſtw / y vrzedników: 15 y záśiedli w rádźie: y czytano piſánia przed nimi. 16 A rzékł: Záwołaycie młodźieńców / á ſámi wyłożą ſłowá ſwoie. y záwołano ich / y weßli. 17 A rzékł im: Wyłóżćie nam to co ieſt nápiſano. A począł piérwßy / który mówił o mocy winá / 18 y rzékł: Meżowie / iáko przemaga wino wßytkié ludźie którzy ie piią: rozum odéymuie / 19 tákże myśl królá y śiéroty czyni márną / y niewolniká iáko y wolnégo / vbogiégo y bogátégo: 20 y wßytkié myśli obraca w beſpieczeńſtwo y w weſelé / y nie pámięta żadnégo fráſunku y długu: 21 y ſercá wßytkich czyni bogáté / y nie pámięta ná królá / áni ná vrząd / á czyni że wßytko tálentámi mierzą. 22 A nie pámiętáią gdy ſobie podpili ná przyiaźń / áni ná bráterſtwo: ále nie długo potym mieczów dobywáią. 23 A gdy śie z winá wymurzą y wſtáną niepámiętáią co czynili. 24 O meżowie / á wiec nie przechodźi wino: ktoż ták przymußa czynić: A to powiedźiawßy / vmilknął.

ROZDZ. IIII.

O mocy królewſkiéy, białogłowſkiey, y prawdy. Król Zorobabelowi zá wygrána dozwala budowáć Ieruzalem.

POczął drugi mówić / który mówił o mocy królewſkiéy. 2 O meżowie / áza nie mocnieyßy ſą ludźie / którzy morzem y źiemią władną / y wßytkim co ná nich ieſt: 3 A król wßytko przewyßßa / y pánuie nád nimi / y wßytko cokolwiek im roſkaże czyni. 4 A ieſli ie poſle ná żołniérſką / idą / y góry / y mury / y wieże rozwaláią / 5 morduią y mordowáni bywáią / á ſłowá królewſkiégo nie przeſtępuią. Bo ieſli zwyćięża wßytkié łupy których doſtáli / królowi odnoßą. 6 Tákże y inni wßyſcy / y cokolwiek ich nie walczy áni woiuie / ále rolą orzą / záś gdy pożną / przynoßą dań królowi. 7 A on ſam ieden ieſli rzecze / Zábiyćie / zábiiáią: rzecze / wypuśćie / wypuſzczáią: 8 rzeczeli vbiyćie / vbiią / rzeczeli wykorzenćie / wykorzenią: rzeczeli buduyćie / buduią: 9 rzeczeli wytnićie wycináią: rzeczeli ſczépćie / ſczépią. 10 A wßytek lud y

*ábo, mocarze.

*woyſká ſłucháią go: á ná to ſam [11] śiedźi / y piie / y ſpi / á ći go ſtrzegą w około / á niémoże żaden z nich odyźdź / y czynić ſpráwy ſwoie / ále ná ſłowo go ſłucháią. [12] O mężowie / iákóż król nie przewyßa namocnieyßy / który ma tákié zálécenié? Y vmilkł.

[13] Trzeći / który o niewiáſtách á o prawdźie powiádał / ten ieſt Zorobabel / [14] począł mówić: Mężowie / nie wielki król / y śiłá ludźi / áni wino przewyßa. Któż tedy ieſt co pánuie nád nimi? [15] A zá nie niewiáſty vrodźiły królá / y wßytek lud który pánuie nád [16] morzem y nád źiemią? Y z nich ſię národźili / y oné wychowáły té którzy ſádźili winnice / z których bywa wino: [17] Y oné wßytkim ludźióm ßáty czynią / y oné czynią chwałę ludźióm / á nie mogą bydź ludźie odłączeni od [18] niewiaſt. Jeſli zbierzą złoto y ſrébro / y wßelką rzecz piękną / á vyźrzą iedne białągłowę podobną y gładką / [19] wßytko to opuśćiwßy ná nię pilnie pátrzą / á otworzywßy gębę przypátruią ſię iéy / y wabią ią wiecéy niźli złoto y ſrébro / y wßelką rzecz drogą. [20] Opuſzcza człowiek oycá ſwégo który go wychował / y kráinę ſwoię / [21] á przyłącza ſię do niewiáſty. Y z niewiáſtą cießy duſzę / y áni ná oycá pámięta / áni ná mátkę / áni ná oyczyznę. [22] A z tąd wiedźieć macie że niewiáſty pánuią nád wámi. izali nie [23] żáluiećie? Y bierze człowiek miecz ſwóy / y idźie ná drógę żeby czynił krádźieß y mężobóyſtwá / y pływał po [24] morzu y po rzékách / y widźi lwá / y w ćiemnośći chodźi: á náczyniwßy kradźieży / y zdrády / y łupieży / miłéy ſwéy [25] przynośi. Ktemu miłuie człowiek żonę ſwą wiecéy niźli oycá ábo má- [26] tkę. Y wiele ich poßáláło dla żon ſwoich / y ſtáli ſię niewolniki dla nich: [27] Y wiele ich poginęło / y pobito / y zgrzé- [28] ßyło dla niewiáſt. A teraz wiérzćie mi / iż wielki ieſt król w mocy ſwéy / bo ſię go wßytkié źiemie obawiáią [29] dotknąć / przećiem widźiał Apámenę córkę Bezáká zacnégo nałożnicę królewſką / gdy śiedźiáłá podle królá [30] po práwéy ſtronie / y źięłá koronę z głowy iego / y włożyłá ná ſię / á dło- [31] nią królá biłá od lew. A nád to otworzywßy vſtá pátrzył ná nię: á ieſli ſię nań vśmiéchnie / śmieie ſię: bo ieſli ſię nań rozgniewa / pobłaża iéy / [32] áż go záśię w łáſkę przyimie. O mężowie dla czegóż niewiáſty nie ſą mocnieyßé? wielkać ieſt źiemiá / y [33] wyſokié ieſt niebo / któż to czyni? Tedy król y pánowie poglądáli ieden ná drugiégo: y począł o prawdźie mó- [34] wić. O mężowie / áza nie mocné ſą niewiáſty? Wielkać ieſt źiemiá / y wyſokié niebo: y prędki bieg ſłońcá obráca wkoło niebo ná ſwé mieyſce [35] zá ieden dźień. A wieć nie wielmożny ieſt ten który to czyni? Y prawdá ieſt wielka y mocnieyßa nád wßytko. [36] Wßytká źiemiá prawdy wzywa / niebo téż ią błogoſłáwi / y wßytkié dźiełá poruſzáią ſię y drżą przed nią / á [37] niémáß v niéy nic nieprawégo. Wino nie práwé / nie práwy król / nie práwé niewiáſty / nieprawi wßyſcy ſynowie człowieczy / y niepráwé ich wßytkié ſpráwy / y niémáß w nich prawdy / y poginą w niepráwośći ſwo- [38] iéy: A prawdá trwa / y wzmága ſię ná wieki / y żywie / y zwycięża przez [39] wieki wieków. Y niémáß v niéy bráłowánia oſób / áni różnośći: ále czyni ſpráwiedliwość wßytkim nieſpráwiedliwym y złośćiwym / á wßyſcy [40] ſię cießą z vczynków iéy. Y niémáß w ſądźie iéy nieſpráwiedliwośći / ále moc y króleſtwo / y możność / y máieſtat wßytkich wieków. Błogoſłáwiony Bóg prawdy. [41] Y przeſtał mówić / Y wßyſcy ludźie záwołáli / y rzekli: Wielka ieſt prawdá / y przewyßa. [42] Tedy król rzékł iemu. Proś ieſli czego chceß / wiecéy niż co ná piſmie po dano / á dam ći: ponieważeś nále- źion medrßym nád towárzyße / będźieß śiadał tuß podle mnie / á będźieß zwan powinowatym moim. [43] Tedy rzékł królowi: Wſpomni ná ślub twóy / któryś ślubił zbudowáć Jeruzálem / onégo dniá którégoś doſtał króleſtwá: [44] y wßytkié naczynia które zábrano z Jeruzálem odeſłáć: które odłożył Cyrus gdy Bábilon po- [45] bił / á chćiał ie tám odeſłáć. A tyś ślubił zbudowáć kośćioł / który ſpalili Idumeyczycy / gdy źiemiá Żydowſka od Cháldeyczyków była ſpuſto- [46] ßona. A toć ieſt Pánie / czego teraz żądam / y czego proßę / to ieſt / Máie-

ſtácie/ czego od ćiebie żądał ábyś wypełnił ślub któryś ślubił królowi niebieſkiemu vſty twemi. 47 Tedy Dárius król powſtawßy pocáłował go/ y nápiſał liſty do wßytkich ßáfárzów/ do ſtároſt/ y pánów/ áby go prowádźili/ y té którzy z nim byli/ ćiągnącé/ áby budowáli Jeruzálem. 48 A wßytkim ſtároſtóm/ którzy byli w Siryiéy/ y w Phœnicyiéy/ y ná Libanie/ piſał liſty/ áby nawoźili drzewá Cedrowégo z Libanu do Jeruzálem/ áby z nimi miáſto budowáli. 49 Y nápiſał liſt wolnośći wßytkim Zydóm/ którzy ćiągnęli z króleſtwá do Zydowſkiéy źiemie/ áby żaden Pan/ áni vrzędnik/ áni ſtároſtá nie śmiał náieżdżáć bram ich: 50 ále iżby wßytká ich źiemiá którą otrzymáli/ wolna im byłá: á iżby Jdumeyczycy puśćili miáſteczká Zydowſkié które dźierżą. 51 Y ná budowánié kośćiołá/ áby dawano ná káżdy rok dwádźieśćiá talentów/ ážby ſie budowánié dokończyło: 52 á ná palenié cáłopalenia ná ołtarzu ná káżdy dźień/ ták iáko máią roſkazánié/ áby dawano drugié dźieśięć talentów ná káżdy rok. 53 Y wßytkim którzy wyßli z Bábilonu budowáć miáſto żeby byłá wolność/ ták ſámym iáko y ſynóm ich/ wßytkim 54 kapłanóm którzy idą naprzód. 55 Opiſał téż y ſumme/ y święta ßáte kazał dáć/ w któréyby ſłużyli: á Lewitóm nápiſał żeby dano co nákazano/ áż do dniá którégo będźie dokonány dóm/ y Jeruzálem zbudowáné: 56 á wßytkim ſtrzegącym miáſtá/ nápiſał áby cześć y myto dawano. 57 Y odeſłał wßytkié naczynia/ któréſkolwiek był oddźielił Cyrus z Bábiloniiéy/ y wßytko cokolwiek był Cyrus rzékł: y on roſkazał áby vczyniono y odeſłano do Jeruzálem. 58 A gdy wyßedł on młodźieniec/ podnióßßy twarz ku Jeruzálem: błogoſłáwił królá niebieſkiégo/ 59 y rzékł: Od ćiebieć ieſt zwyćięſtwo/ y od ćiebie ieſt mądrość y oświécenié. A iam ieſt ſługá twóy. 60 Błogoſłáwionyś ieſt któryś mi dał mądrość/ y tobie wyznawáć będę Pánie Boże oyców náßych. 61 Y wźiął liſty/ y iáchał do Bábilonu/ y przyiáchał y oznaymił wßytkiéy bráćiéy ſwéy którzy byli w Bábilonie: 62 y błogoſłáwili Bogá oyców ſwoich/ iż im dał sfolgowánié y ochłodę/ áby ßli y budowáli Jeruzálem/ y kośćiół w którym ieſt miánowáné imię iego/ y weſelili ſie z muzyką y z rádośćią przez śiedm dni.

ROZDZ. V.

Wyliczánie tych ktorzy ſie z niewoléy Bábilońskiéy wróćiwßy do Jeruzálem, chwałę Bożą náprawiáć poczęli. ácz im przećie pogánie przeßkadzáli.

1 Potym obráni ſą żeby iácháli kśiążętá oyczyzn/ według domów y pokolenia ich/ y żony ich/ y ſynowie/ y córki ich/ y ſłudzy/ y ſłużebnice ich/ y bydłá ich. 2 A Dárius król poſłał weſpół z nimi tyśiąc iézdnych/ áżby ie doprowádźili do Jeruzálem w pokoiu/ y z muzyką/ y z bębny/ y z piſczałkámi. 3 (á wßyſcy bráćia gráli) y kazał im iácháć poſpółu z nimi. 4 A téć ſą imioná mężów/ którzy wyßli według oyczyzn ſwoich/ do pokolenia y częśći przełożeńſtwá ich. 5 Kápłani ſynowie Phineeſá/ ſyná Aaronowégo/ Jezus ſyn Joſedeków/ Joacim ſyn Zorobabelá ſyná Sáláthyelowégo/ z domu Dawidowégo/ z potomſtwá Pháres 6 z pokolenia Judá: Który mówił zá Dáriuſá królá Perſkiégo dźiwné mowy/ roku wtórégo króleſtwá iego/ 7 miesiącá Niſán/ piérwßégo. A ſą ći którzy wyßli z Zydowſkiéy źiemie z niewoléy przeprowádzenia których przeprowádźił Nábuchodonozor krol Bábilońſki do Bábilonu: y wróćił ſie do Jeruzálem: 8 Y ßukał káżdy częśći Zydowſkiéy źiemie w mieśćie ſwoim: którzy przyßli z Zorobabelem/ y z Jezuſem/ Nehemiaß Areoes/ z Elimeuſem/ z Emmániuſem/ z Márdocheußem/ z Beelſurem/ z Mechpſátochorem/ z Oliorem/ z Emoniaſem/ káżdy kśiążęćiem ich. 9 A liczbá od narodów ich od ich przełożonych: ſynowie Pháres/ dwá tyśiącá ſto śiedmdźieśiąt y dwá. 10 Synowie Ares/ trzy tyśiące ſto pięćdźieśiąt y śiedm. 11 Synowie Phemo/ ſto cztérdźieśći y dwá: w ſyniéch Jezuſowych/ 12 y Joábes/ tyśiąc trzy ſtá y dwá. Sy-

nowie Denu / dwá tysiącá cztérzy stá siedmdźiesiąt. Synowie Chorábá / dwie śćie y pięć. Synowie Bániliá / 13 sto siedmdźiesiąt osm: Synowie Bebech / cztérzy stá y trzéy: Synowie Archád / cztérzy stá dwádźieśćiá y 14 siedm: Synowie Chám / trzydźieśći y siedm: Synowie Zoroár / dwá tysiącá sześćdźiesiąt y siedm: Synowie Adyn / cztérzy stá sześćdźiesiąt 15 y ieden: Synowie Aderektis / sto y osm: Synowie Ciáso / y Zelás / sto y siedm: Synowie Azárok / cztérzy stá 16 trzydźieśći y dźiewięć: Synowie Jedárbone / sto trzydźieśći y dwá: Synowie Ananiaszowi / sto y trzydźieśći: Synowie Asoni / dźiewięćdźiesiąt: 17 Synowie Márśár / cztérzy stá dwádźieśćiá y dwá: Synowie Zábárus / dźiewięćdźiesiąt y pięć: Synowie Sepolemon / sto dwádźieśćiá y trzéy: 18 Synowie Nepopás / pięćdźiesiąt y pięć: Synowie Nechánatus / sto pięćdźiesiąt y osm: Synowie Cebethamus / sto trzydźieśći y dwá: 19 Synowie Kreárpátros / ktorzy Enokádies / y Modiaszowi / cztérzy stá dwádźieśćiá y trzéy: ktorzy z Grámás y z Gábea / sto dwádźieśćiá y ieden: 20 Ktorzy z Besselon / y z Ceággi / sześćdźiesiąt y pięć: ktorzy z Bástáro / sto dwádźieśśiá y dwá. 21 Ktorzy z Bechenobes / pięćdźiesiąt y pięć. Synowie Liptis / sto pięćdźiesiąt y pięć: Synowie Lábonni / trzy stá pięćdźiesiąt y siedm: 22 Synowie Sychem / trzy stá y siedmdźiesiąt: Synowie Suádon / y Kliomus / trzy stá siedmdźiesiąt y osm: 23 C Synowie Erikus / dwá tysiącá sto cztérdźieśći y pięć: Synowie Anáás / trzy stá y siedmdźiesiąt. Kápłani: 24 Synowie Jeddus syná Euther / syná Eliásib / trzy stá siedmdźiesiąt y dwá: Synowie Emerus / dwie śćie pięćdźiesiąt y dwá: 25 Synowie Pháśuri / trzy stá pięćdźiesiąt y siedm: Synowie Káree / dwie śćie dwádźieśćiá y siedm. 26 Lewitowie synowie Jezusowi w Káduel / y Bamis / y Serebiás / y Edias / siedmdźiesiąt y cztérzéy. Wszytká liczbá od dwunastego roku / trzydźieśći tysięcy / cztérzy stá / sześćdźiesiąt y dwá: 27 Synowie / y córki / y żony summá wszytkich / cztérdźieśći tysięcy / dwie śćie / cztérdźieśći y dwá. 28 Synowie kápłáńscy ktorzy śpiewáli w kośćiele: Synowie Asáph / sto dwádźieśćiá y osm. 29 A odźwierni: Synowie Esmenni syná Azer syná Ammon syná Akubá / Topá syná Tobi wszytkich sto trzydźieśći y dźiewięć. 30 Kápłani służący w kośćiele: Synowie Sel / synowie Gáspha / synowie Tobloch / synowie Kárie / synowie Su / synowie Helki / synowie Libaná / synowie Armáchá / synowie Akkub / synowie Vthá / synowie Cethá / synowie Aggáb / synowie Obái / synowie Anáni / synowie Kánná / synowie Geddu / 31 synowie An / synowie Rádin / synowie Desánon / synowie Náchobá / synowie Kásebá / synowie Gáze / synowie Ozui / synowie Synone / synowie Attre / synowie Hásten / synowie Asyiáná / synowie Mánei / synowie Násisim / synowie Akkusu / synowie Agistá / synowie Azui / synowie Pháwon / synowie Phásálon / synowie Meeddá / synowie Phuia: 32 synowie Káree / synowie Bárkus / synowie Sáree / synowie Koesi / synowie Násith / synowie Agisti / synowie Pedon. 33 Sálomon synowie iego / synowie Asophot / synowie Phásidá / synowie Celi / synowie Dedon / synowie Gáddáhel / synowie Sephegi / 34 D synowie Aggia / synowie Sácháreth / synowie Sábáthen / synowie Károneth / synowie Málsyth / synowie Ameowi / synowie Sasus / synowie Addus / synowie Subá / synowie Eurá / synowie Káhotis / synowie Phásphát / synowie Malmon. 35 Wszytkich w świątnicy służących / y sług Salomonowych cztérzy stá osmdźiesiąt y dwá. 36 Ci są synowie ktorzy wyszli z Thelmelá Tetharśá: kśiążętá ich Karmellam y Káret. 37 A nie mogli powiedźieć miast swoich / y narodu swego iáko byli z Izráelá. Synowie Dáláni / synowie Tubál / synowie Nechodáici. 38 Z kápłanow / ktorzy spráwowáli vrząd kápłánski / á nie náleźli sie / synowie Obia / synowie Achisos / synowie Addyn / ktory wźiął żone z corek Phárgeleu: 39 y názwano ie imieniem iego: tych narodu pismá szukano w Reiestrze / á nie náleźiono / y zákazano im spráwowác

ἐν καταλοχισμῷ.

40 wáć vrzedu kápláńskieg. ⁹ Y rzekł im Nehemiaß y Asthárás / áby nie byli vczestnikámi rzeczy świętych / ażby nástał náwyżßy kápłan vczony ná 41 okazánié y ná prawdę. ⁹ A wßytkiego Izráelá było/oprócz sług y służebnic/ cztérdźieści y dwá tyśiącá/ trzy stá y 42 cztérdźieśći. ⁹ A sług y służebnic ich śiedm tyśiecy/ trzy stá/ trzydźieści y śiedm. Spiewaków y śpiéwaczek 43 dwie śćie ßeśćdźieśiąt y pięć. ⁹ Wielbłądów cztérzy stá trzydźieśći y pięć. Kóni śiedm tyśiecy trzydźieśći y ßeść. Mułów dwie śćie tyśiecy cztérdźieśći y pięć. Podiárzemnych 44 pięć tyśiecy dwádźieśćiá y pięć. ⁹ A z sámych przełożonych oyczyzn / gdy przyßli do kośćiołá Bożego który iest w Jeruzálem / obiecáli odnowić y zbudowáć kośćiół ná mieyscu swym

Obiecáli. G.

45 według swéy możnośći: ⁹ ⁹ Y dáć ná kośćiół skarb święty ná robotę złotá grzywien dwánaśćie tyśiecy/ á śrébrá grzywien pięć tyśiecy / y sto ßat ká-46 płáńskich. ⁹ Y mießkáli kápłani y Lewitowie/ y którzy byli wyßli z pospólstwá w Jeruzálem / y w kráinie / y śpiéwacy kośćielni / y odźwiérni / y wßytek Izráel po kráinách swoich. 47 ⁹ A gdy nádchodźił mieśiąc śiódmy/ y gdy synowie Izráelowi mießkáli káżdy w ośiádłośći swoiéy/ zeßli śie iednomyślnie do śieni która byłá przede drzwiá-48 mi/ ná wschód słońcá. ⁹ Y stánąwßy Jezus syn Josedek/ y bráćia ieg kápłani / y Zorobabel syn Sáláthielów / y tego bráćia/ nágotowáli ołtarz/ ⁹ áby 49 ofiárowáli ná nim cáłopalenia / według tego iáko nápisano w kśięgách 50 Moyzeßá męża Bożego. ⁹ Y zeßli śie tám z innych narodów źiemie/ y wywiedli ołtarz ná mieyscu swym wßyscy narodowie źiemie / y ofiárowáli ofiáry/ y cáłopalenia Pánu záránné. 51 ⁹ Y obchodźili święto Kuczek/ y dźień vroczysty / iáko w zakonie przykazano: y ofiáry co dźień/ iáko śie godźiło: 52 ⁹ A potym ofiáry postánowioné/ y ofiáry ßábbátowé/ y nowych kśieżyców/ y wßytkich dni świętych vroczystych 53 poświęconych. ⁹ A co ich kolwiek Pánu vczyniło śluby / poczęli od piérwßego dniá mieśiącá śiódmego sprawowáć ofiáry Bogu/ á kośćiół Páń-54 ski iescze nie był zbudowány. ⁹ Y dáli pieniądze kámiennikóm / y rzemieślnikóm / y pićié / y stráwy z ochotą. 55 ⁹ Dáli też wozy Sydończykóm y Tyryczykóm / áby im náwoźili z Libánu tramów Cédrowych / y powiązáli ie wtrafty / v portu Joppenskiego/ według dekretu / który był nápisány 56 od Cyrusá królá Perskiégo. ⁹ Roku wtórégo przyßedßy do kośćiołá Bożego w Jeruzálem mieśiącá wtórégo/ począł Zorobabel syn Sáláthielów / y Josue syn Josedeków/ y bráćia ich/ y kápłani / y Lewitowie / y wßyscy którzy byli przyßli z niewoléy do Je-57 ruzálem. ⁹ Y záłożyli kośćiół Boży ná nowie mieśiącá wtórégo / roku wtórégo po przyśćiu swym do Zy-58 dowskiéy źiemie y Jeruzálem. ⁹ Y postánowili Lewity od dwudźiestu lat nád robotą Páńską / y stánął Jezus y syn iego / y bráćia wßyscy Lewitowie iednomyślnie / y czyniciele zakonu / czyniący roboty w domu Pań-59 skim. ⁹ Y stáneli kápłani máiąc ßáty z trąbámi: y Lewitowie synowie 60 Asáphowi/ trzymáiący cybały/ ⁹ chwaląc Páná/ y błogosłáwiąc wedle Da-61 widá królá Izráelskieg. ⁹ Y śpiewáli pieśni Pánu/ iż słodkość ieg/ y chwałá náwieki náde wßytkim Izráelem. 62 ⁹ A wßytek lud trąbił w trąby/ y krzyczeli głosem wielkim/ chwaląc Páná/ 63 gdy znowu budowano dóm Páński. ⁹ Y przyßli z kápłanów y z Lewitów/ y z przełożonych stárßych wedle oy-64 czyzn którzy widźieli stáry kośćiół. ⁹ Y ná budowánié tego z krzykiem / y z płáczem wielkim / á mnodzy z trąbá-65 mi / y z rádośćią wielką: ⁹ y ták iż lud nie słyßał trąb przed płáczem ludu. Bo lud w trąmby trąbił ogromnie 66 ták iż dáleko było słycháć. ⁹ Y vsłyßeli nieprzyiaćiele pokolenia Judá y Beniámin/ y przyßli śie dowiedowáć/ 67 coby to zá trąbienié było. ⁹ A dowiedźieli śie iż ći którzy byli z niewoléy/ budują kośćiół Pánu Bogu Izráelskié-68 mu. ⁹ Y przystąpiwßy do Zorobabelá y do Jesusá / przełożonych oyczyzn / y mówili im: Bedźiemy z wami pospołu budowáć. ⁹ Bo y my tákże byliśmy 69 posłußni Pánu wáßému/ sámi tákże postępuiemy ode dni Asbázárethá królá Assyriyskégo / który nas tu

70 przeniósł. Y odpowiedział im Zorobabel/ y Jesus/ y przednieyszy oyczyzn 71 Izráelskich: Nie godźi śie nam z wámi budowáć domu Bogá nászé- go. Bo my sámi budowáć będźie- my Pánu Izráelskiému/ wedle te- go co nam roskazał Cyrus król Per- 72 ski. A narodowie źiemie/ leżąc nád tymi którzy mieszkáli w Zydowskiéy źiemi/ y znosząc robotę budowánia/ y zásadzki/ y lud ná nie przywodząc/ 73 bronili im budowáć/ y naiázdy czy- niąc przekazáli/ żeby śie nie skończyło budowánie przez wszytek czás żywotá Cyrusá królá/ y przewlekli budowánie przez dwie lećie/ áż do wtórego roku pánowánia Dáriuszowégo.

ROZDZ. VI.

Zydźi zá dozwoleniem Dáriuszá kośćioł buduią.

1 Wtórego roku królestwá Dáriuszowégo/ prorokował Aggeusz/ y Záchariasz syn Addiná/ prorocy/ w Zydowskiéy źiemi/ y w Jeruzálem/ w imię 2 Bogá Izráelskiégo nád nimi. Tedy stánąwszy Zorobábel syn Sáláthielá/ y Jezus syn Josedeków/ poczęli budowáć dóm Páński/ który iest w Je- 3 ruzálem: Gdy przy nich byli prorocy Páńscy y pomagáli im. Tegóż czásu przyszedł do nich Sisennes stárostá Syriyski y Phenicki/ y Sátrábuzánes y towárzyszé ich/ 4 y rzekli im: Zá czyim roskazániem ten dóm budujećie/ y to przykryćié/ y inné wszytkié rzeczy kończyćie? á którzy są budo- 5 wnicy/ którzy to buduią? Y mieli łáskę od Páná stárszy Zydowscy/ że ná- 6 wiedźił té którzy byli z poimánia/ y nie przekázono im budowáć/ áż dano znáć Dáriuszowi o tym wszytkim/ y 7 odpis wźięto. Copiá listu który posłáli Dáriuszowi. SISENNES stárostá Syriiéy y Pheniciiéy/ y Sátrábuzánes y towárzyszé iego w Syriiey y w Pheniciiéy urzednicy: królowi 8 Dáriuszowi zdrowia. Wszytko niech będźie wiádomo Pánu królowi/ że gdyśmy przyiácháli do Zydowskiéy źiemie/ y weszliśmy do Jeruzálem/ ná- leźliśmy áno buduią dóm Boży wiel- 9 ki/ y kośćioł z kámieniá ćiosánégo y wielkiégo/ y z drogiéy máteriiéy w 10 śćianách. A że oná robotá vstáwicznie śie dźieie/ y postępuie/ y szczęśći śie w rękách ich/ y ze wszytkim ochędostwem iáko napilniéy śie kończy. 11 Tedyśmy spytáli stárszych/ mówiąc: Zá czyim dozwoleniem ten dóm bu- 12 dujećie/ y té roboty zákládaćie? A dla tegośmy ich pytáli/ ábyśmy oznaymili tobie ludźie y przełożoné: y żądáliśmy áby nam dáli ná spisku imio- 13 ná przełożonych swoich. Lecz nam oni odpowiedźieli/ mówiąc: My iesteśmy sludzy Páná który stworzył 14 niebo y źiemię. A ten dóm był budowány y dokonány przed wielą lat od wielkiégo y bárzo mocnégo królá Iz- 15 ráelskiég. Ale iż oycowie nászy drażnili y grzészyli przećiw Bogu Izráelskiému/ podał ie w ręce Nábuchodonozorá królá Bábilońskiégo królá 16 Cháldeyskiégo/ y ten kośćioł obáliwszy spalili/ á lud w niewolą záwiedli 17 do Bábilonu. Pierwszégo roku gdy królował Cyrus król Bábiloński/ nápisał król Cyrus áby ten dóm był bu- 18 dowány: y naczynia oné święté złoté y srebrné które był Nábuchodonozor wyniósł z kośćiołá/ który iest w Jeruzálem/ y poświećił ie był w zborze swoim/ znowu ie wyniósł Cyrus król ze zboru który był w Bábiloniiéy: y oddano ie Zorobabelowi y Sálmánásárowi stárośćie: 19 y roskazano im áby té naczynia ofiárowáli/ y skłádli w kośćiele/ który był w Jeruzálem/ á iżby y sam kośćioł Boży był zbudo- 20 wány ná mieyscu swoim. Tedy Sálmánásár záłożył fundámenty domu Páńskiégo/ który iest w Jeruzálem: y od onégo czásu áż dotąd buduie śię/ 21 á nie iest dokończony. Przetóż teraz iesli śie tobie zda królu/ niech szukáią w królewskich Bibliothekách Cyrusá 22 królá: á iesli śie naydźie/ iż zá rádą królá Cyrusá poczęło śie budowánie domu Páńskiégo/ który iest w Jeruzálem/ y zda śie królowi Pánu nászé- 23 mu/ odpisáć nam w téy rzeczy. Tedy król Dárius kazał szukáć w Bibliothekách: y náleźiono w Ekbáthánie miásteczku/ które iest w źiemi Me-

dźkiéy/ mieyſce iedno ná którym to było nápiſano. 24 ᵛ ROKV pierwſzégo gdy królował Cyrus / król Cyrus roſkazał budowáć dóm Páńſki / który ieſt w Jeruzálem / gdźie vſtáwicznie ogień palono: 25 ᵛ którégo wyſokość ma bydź ná dźieśięć łokiet / á ſzérokość ná ſześćdźieśiąt łokiet / vkwádrowány trzemá rzędomá kámieni ćioſánych / y gánkiem z drzewá téyże kráiny / y gankiem iednym nowym: á iżby dawano nakład z domu Cyruſá królá. 26 ᵛ á świeté naczynia domu Páńſkiégo / ták złoté iáko y ſrébrné / któré wyniósł Nábuchodonozor / áby ie w dóm Páńſki / który ieſt w Jeruzálem / gdźie były poſtáwioné / tám poſtáwiono. 27 ᵛ Y roſkazał Siſennowi ſtárośćie Syriyſkiému y Phenickiému / y Sátrábuzánowi y towárzyſzóm ie° / y vrzędnikóm którzy byli poſtánowieni w Syriiéy y w Pheniciiéy / áby ſie ſtáráli / żeby dano pokóy onému mieyſcu. 28 ᵛ y iam też roſkazał / áby do końcá budowáno / y opátrzyłem áby wſpomagano tych którzy ſą z niewoléy Zydowſkiéy / áż dokonáią kośćiołá domu Páńſkiégo. 29 ᵛ Y z wyćiągánia podatków Celeſyriiéy y Pheniciiéy áby pilnie dawano ſumme tym ludźiom ná ofiáry Páńſkié / Zorobabelowi przełożonému / ná woły / y báráný / y iágniętá. 30 ᵛ Tákże pſzenicę / y ſol / y wino / y oliwę / vſtáwicznie ná káżdy rok bez zádnéy odwłóki / ile okażą kápłani którzy ſą w Jeruzálem / że ná káżdy dźień wychodźi: 31 ᵛ áby ofiáry były ſpráwowáné Bogu nawyżſzému zá królá y zá dźieći iego / á iżby ſie modlili zá ich zdrowié. 32 ᵛ A niech obwołáią / iż ktoby kolwiek przeſtąpił co z tego co ieſt opiſano / ábo wzgárdźił / niechay wezmą drzewo z ich własnośći / á niech ie obieſzą / á dobrá ich niech ná królá idą. 33 ᵛ Przetóż y Pan którégo tám imienia wzywano / niech wytráći wſzelkiégo królá / y naród / któryby rękę ſwą wyćiągnął / áby przekazał / ábo iáką złość wyrządzał domowi temu Páńſkiému / który ieſt w Jeruzálem. 34 ᵛ Ja Dárius król vczyniłem dekret / áby iáko napilniéy wedle tego czyniono.

ROZDZ. VII.

Dom Boży zbudowány poświącáią y wnim świeto przaſników obchodzą.

1 EDy Siſennes ſtároſtá Celeſyriiéy y Pheniciiéy / y Sátrábuzánes y towárzyſzé iego / czyniąc dosyć temu co od Dáriuſzá królá było poſtánowiono / 2 ᵛ pilnie doglądáli robót świętych / pomagáiąc ſtárſzym Zydowſkim z kśiążęty Syriyſkiémi. 3 ᵛ Y powodźiły ſie budowánia świeté / gdy prorokowáli Aggeuſz y Zácháriaſz prorocy. 4 ᵛ Y dokończyli wſzytkiégo według roſkazánia Páná Bogá Izráelſkiégo / á z rády Cyruſá / Dáriuſzá / y Artáxerxá królá Perſkiégo. 5 ᵛ Y dokonan był dóm náſz áż do dwudźieſtégo y trzećiégo dniá mieśiącá Adár / ſzóſtégo roku Dáriuſzá królá. 6 ᵛ Y vczynili ſynowie Izráelſcy / y kápłani / y Lewitowie / y inni którzy byli z niewoléy / á byli przydáni / według tego co ieſt nápiſano w kśięgách Moyzéſzowych. 7 ᵛ Y ofiárowáli ná poświącánie kośćiołá Páńſkiégo / wołów ſto / báránów dwieśćie / iágniąt czteryſtá / 8 ᵛ á koźląt zá grzéchy wſzégo Izráelá dwánaśćie / według liczby pokoleni Izráelowych. 9 ᵛ Y ſtáneli kápłani y Lewitowie w ſzátách ſwoich według pokolenia przy wſzytkiéy ſłużbie Páná BOgá Izráelowégo / według kśiąg Moyzéſzowych / y odźwierni v káżdéy bramy. 10 ᵛ A ſynowie Izráelſcy z tymi którzy byli z niewoléy / obchodźili onno Pháſe czternaſtégo dniá kśiężycá mieśiącá pierwſzégo / gdy kápłani y Lewitowie byli poświęceni. 11 ᵛ Nie wſzytcy ſynowie niewoléy poſpołu byli poświęceni: bo wſzytcy Lewitowie weſpołek byli poświęceni. 12 ᵛ Y ofiárowáli Pháſe wſzytcy ſynowie niewoléy / y bráćiéy ſwéy kápłanóm / y ſámi ſobie. 13 ᵛ Y iedli ſynowie Izráelowi / którzy byli z poimánia / wſzytcy którzy ſie byli odłączyli od wſzech obrzydłośći narodów źiemie / ſzukáiący Páná. 14 ᵛ A obchodźili dźień święty Przáſników śiedm dni / vżywáiąc przed oblicznośćią Páńſką: 15 ᵛ iż był obróćił ku nim rádę królá Aſſyriyſkiégo / áby zmocnił ręce ich ná roboty Páná Bogá Izráelowégo.

Ezdraß vczyćiel zakonu posłány od królá do Ieruzálem, Zydów z sobą niemáło prowádźi. A vczyniwßy modli twę ludźie do pokuty przywodźi.

ROZDZ. VIII.

1 A Potym zá królowánia Artáxerxá królá Perskiégo/ przyſtąpił Ezdraß ſyn Azáriaßá ſyná Helciaßá/ ſyná Solome/ 2 Syná Sádok/ ſyná Achitob/ ſyná Ameri/ ſyná Azáhel/ ſyná Bokcy/ ſyná Abiſue/ ſyná Phinees/ ſyná Eleázárá/ ſyná Aaroná kápłaná pierwßégo. 3 Ten Ezdraß przyßedł z Bábilonu/ będąc Doktorem/ y bárzo dowćipny w zakonie/ ktory dan ieſt od Páná Bogá Izráelowégo/ áby náuczał y czynił. 4 A wſławił go król/ że nálazł łáſkę we wßelkiéy godnośći y żądániu przed oczymá iego. 5 A ßli poſpołu z nim z ſynów Izráelſkich/ y z kápłanów/ y Lewitów/ y świętych śpiewaków kośćielnych/ y odźwiérnych/ y ſług kośćielnych do Jeruzálem. 6 Roku śiódmégo zá królowánia Artaxerxá mieśiącá piątég/ ten ieſt rok śiódmy króleſtwá/ wyßedßy z Bábilonu ná nowiu mieśiącá piątégo/ 7 przyßli do Jeruzálem według roſkazánia iego/ według ſczęśliwégo powodzenia drógi/ któré im dał Pan ich. 8 Abowiém w tym Ezdraß wielką roſtropność miał/ áby niczego nie opuśćił z tego co było według zakonu y przykazánia Páńſkiégo/ y náuczáiąc wßytkiég Izráelá wßeláкiéy ſpráwiedliwośći y ſądu. 9 A przyßedßy ći którzy piſáli liſty Artáxerxá królá/ oddáli piſánié które wyßło od Artáxerxá królá do Ezdraßá kápłaná y vczyćielá zakoⁿ Páńſkiég/ którego copię tu położono. 10 KROL Artáxerxes Ezdraßowi kápłanowi/ y vczyćielowi zakonu Páńſkiégo zdrowia. 11 Ja chcąc vżyć ludzkośći w dobrze czynieniu/ roſkazałem tym którzy chcą z narodu Zydowſkiégo/ dobrowolnie/ y z kápłanów y Lewitów/ którzy ſą w króleſtwie moim/ z tobą iśdź do Jeruzálem. 12 Jeſli tedy którzy máią wolą iśdź z tobą/ niech ſie zeydą/ á niech idą iáko ſie mnie podobáło/ y śiedmi pánóm rádnym przyiaćiołóm moim: 13 áby oglądáli to co ſie dźieie około Zydowſkiéy źiemie y w Jeruzálem/ záchowuiąc iáko maß w zakonie Páńſkim: 14 A żeby nieśli dáry Pánu Bogu Izráelſkiemu/ którem ślubił ia y przyiaćiele moi do Jeruzálem/ y wßytko złoto y ſrébro/ które ſie naydźie w źiemi Bábilońſkiéy/ Pánu mießkáiącéⁿ w Jeruzálem: 15 z tym co od ſámégo ludu dárowano ná kośćiół Páná ich/ który ieſt w Jeruzálem: áby zebrano to złoto y ſrébro/ ná woły/ ná báràny/ y ná iágnietá/ y ná koźletá/ y co ktemu należy: 16 áby ſpráwowáli ofiáry Pánu ná ołtarzu Páná ich/ który ieſt w Jeruzálem. 17 A cokolwiek będźieß chćiał y bráćia twoi czynić ze złotem y ſrébrem/ czyń po twéy woléy według roſkazánia Páná Bogá twégo. 18 A naczynia świeté/ które ſą tobie dáné ku ſłużbie domu Páná Bogá twégo który ieſt w Jeruzálem: 19 A inné rzeczy którébykolwiek ná pámięć przyßły/ ná potrzeby kośćiołá Bogá twégo/ daß z królewſkiégo ſkárbu: 20 á gdy będźieß chćiał z bráćią twą vczynić ze złotá y ſrébrá czyń według woléy Páná. 21 A ia król Artáxerxes przykazałem podſkárbióm Syriiéy y Pheniciiéy/ áby cokolwiek nápiße Ezdraß kápłan y vczyćiel zakonu Páńſkiégo/ áby mu to z pilnośćią wydano/ áż do ſtá talentów ſrébrá/ tákże y złotá: 22 y áż do ſtá miar pßenice/ y do ſtá bárék winá: á innych rzeczy których ieſt doſtátek/ bez liczby. 23 Wßytko według zakonu Bożégo niech będźie Bogu nawyżßemu/ áby ſnadź nie powſtał gniéw ná króleſtwo królá/ y ſyná/ y ſynów iego. 24 A wam mówię/ ábyśćie ná żadnégo kápłaná y Lewitę/ áni śpiewaká/ áni ſługę kośćielnégo/ áni vczyćielá kośćiołá tego/ 25 żadnéy dániéy/ áni żadnych podatków nie wkłádáli/ á iżby żaden nie miał mocy zárzucáćim co. 26 Ale ty Ezdraßu według mądrośći Bożéy/ poſtánów ſędźie y rozeznawce po wßytkiéy Syryiéy y Pheniciiéy: á wßytkich którzy zakonu Bogá twégo nie vmieią/ náuczay: 27 áby wßyſcy którzyby zakon przeſtąpili/ byli pilnie karáni/ bądź gárdłem/ bądź męką/ bądź winą pieniężną/ bądź wywołániem z źiemie. 28 Tedy rzékł Ezdraß Doktór: Błogosłáwiony Bóg oyców náßych/ który dał

ry dał te wolą do sercá królewskiégo/ áby obiáśnił dóm swóy który iest w Jeruzálem. 29 A mnie vczćił przed obliczem królá y rádą/ y przyiaćioł/ y pánów iego. 30 A ia sstałem sie ná vmysle vtwiérdzony/ zá pomocą Páná Bogá mégo / y zebrałem meże z Jzráelá żeby wespół ßli zemną. 31 A ći są przełożeni według oyczyzn swych/ y według przełożeństwá z działu/ którzy zemną wyßli z Bábilonu/ zá królestwá Artáxerxá. 32 A z synów Pháres / Gersomus : z synów Siemárith / Amenus : z synów Dawidowych/ Acchus syn Scecíliaßów. 33 Z synów Pháres / Záchariaß / y z nim wróćiło sie sto y piećdziesiąt meżów : 34 Z synów wódzá Moábilioná/Zárei/ á z nim meżów dwieśćie y piećdziesiąt. 35 Z synów Záchues / Jechoniaß / Zecholei / y z nim meżów dwieśćie y piećdziesiąt : 36 Z synów Sálá/ Máásias Gotholiaßów / á z nim siedmdziesiąt meżów : 37 Z synów Sáphathiaßowych/Záriaß Micheli/á z nim ośmdziesiąt meżów: 38 Z synów Job / Abdiaß Jeheli / á z nim meżów dwieśćie y dwánaśćie: 39 Z synów Báníaßowych / Salimoth syn Josáphiaßów/ á z nim meżów sto y ßeśćdziesiąt : 40 Z synów Beer / Záchariaß Bebái / á z nim meżów dwieśćie y osm : 41 Z synów Ezeád/ Jan Ekcethán/ y z nim meżów sto y dźiesieć : 42 Z synów Adonikám onych ostátnich / á té są ich imioná / Eliphálám syn Gebel / y Semeiaß / y z nim siedmdziesiąt meżów. 43 Y zgromádźiłem ie do rzéki którą zowią Thia / y leżeliśmy tám trzy dni / y policzyłem ie. 44 A z synów kápłáńskich y Lewitów/ nie nálazłem tám. 45 A posłałem do Eleázárá y Ekcelon/ y Másmán/ y Málobán y Enááthán/ y Sánica/ y Joribá/ Náthháná/ Enuágá/ Zácháriaßá/ y Mesolámá/ oné wódze y biegłé: 46 y kazałem im áby ßli do Loddeußá / który był przy mieyscu skárbnice. 47 A poruczyłem im / áby mówili Loddeußewi/ y bráćiéy iego/ y tym którzy byli w skárbie / áby nam posłáli tych/ którzyby kápłáński vrząd sprawowáli w domu Páná Bogá náßégo. 48 A przywiedli nam / wedle ręki mocnéy Páná Bogá náßégo/ meże biegłé : z synów Moholi syná Lewi/ syná Jzráel Sebebiáná/ y z syny y z bráćią/ których było ośmnaśćie : 49 Asbiámá/ y Aminá / z potomków synów Chánánęiowych/ á synowie ich meżów dwá dźiesćiá. 50 A z tych którzy służyli kośćiołowi / które postáwił Dawid / y sámé książętá ku pomocy Lewitóm w kośćiele służącym/ dwieśćie y dwádźieśćiá / wßytkié imioná w księgi są wpisáné. 51 A tám obiecałem post młodźieńcóm przed Bogiem/ ábych vprosił v niego dobrą drógę nam y tym co z námi byli/ y synóm/ y dobytkóm/ dla łotrostwá. 52 Bom sie wsty dał prosić królá o pießé y o iézdné/ coby nas prowádźili/ dla obrony od nieprzyiaćioł náßych. 53 Bosmy byli powiedźieli królowi / iż moc Páńska będźie z tymi / którzy go ze wßytkiéy chući ßukáią. 54 A powtóré modlilismy sie o to Pánu Bogu náßému : który nam też był miłośćiw / y otrzymálismy od Bogá náßégo. 55 A odłączyłem z przełożonych ludu / y z kápłanów kośćielnych meżów dwánaśćie/ y Sedebiaßá/ y Asánnámá/ á z nimi z bráćiéy ich meżów dźiesieć : 56 y odważyłem im złoto y srébro/ y naczynia kápłáńskié domu Bogá náßégo/ które był król dárował/ y rády iego y książętá/ y wßytek Jzráel. 57 A odważywßy oddałem srébrá sto y piećdziesiąt talentów / á naczynia srébrnégo sto tálentów / y złotá sto talentów. 58 A naczynia złotég siedmkroć dwádźieśćiá / y naczynia mosiężnégo z dobrégo mosiądzu łsknącégo sie iáko złoto dwánaśćie. 59 A rzékłem im : A wy iesteśćie święći Pánu/ y naczynia są święté/ y złoto y srébro poślubioné iest Pánu Bogu oycow náßych. 60 Czuyćie/ á strzeżćie/ áż oddaćie przełożonym ludu / y kápłanóm / y Lewitóm / y przednieyßym miast Jzráelskich w Jeruzálem / do komory domu Bogá náßégo. 61 A ći kápłani y Lewitowie/ którzy wźieli złoto y srébro/ y naczynia wniesli ie do kośćiołá Páńskiégo w Jeruzálem. 62 A ruszyliśmy sie od rzéki Thiiéy/ dwunastégo dniá miesiącá pierwßégo/ ążesmy przyśli do Jeruzálem. 63 A gdy dźień trzeći wyßedł/ czwartégo dniá

go dniá odważywßy złoto y śrébro/ oddano ieſt do domu Páná Bogá náßégo Márimothowi ſynowi Jori kápłanowi: [64] A z nim był Eleázár ſyn Phinees: á byli z nimi Joſádus ſyn Jeſuſów / y Mediás / y Bánni ſyn Lewitów / wßytko pod liczbą y pod wagą. [65] A ſpiſano wagę ich téyże godźiny. [66] A ci którzy ſie z niewoléy wróćili/ ſpráwowáli ofiáry Pánu Bogu Jzráelſkiemu/ wołów dwunaśćie zá wßytkiégo Jzráelá/ báránów ośmdźieśiąt y ßeść/ [67] iágniąt śiedmdźieśiąt y dwoie/ kozłów zá grzéch dwánaśćie/ á zá wybáwienié iáłowic dwánaśćie/ wßytko ná ofiárę Páńſką. [68] A czytáli mándaty królewſkié ßáfárzóm królewſkim/ y ſtároſtóm Celeſiriiéy y Pheniciiéy/ którzy zacnie vczćili lud y kośćiół Páńſki. [69] A to gdy ſie odpráwiło/ przyßli do mnie przełożeni/ mówiąc: Nie oddźielili naród Jzráelſki/ y kśiążętá/ y kápłani/ y Lewitowie y cudzoźiemſkié narody y náćię źiemie / [70] nieczyſtośći ſwych od Chánánęyczyków y Hetęyczyków / y Pherezęyczyków / y Jebuzęyczyków/ y Moábczyków / y Egiptiánów / y Jdumęyczyków. [71] Bo ſie złączyli z córkámi ich / y ſámi y ſynowie ich: y pomießáło ſie naśienié święté z narodem cudzoźiemſkim: przełożeni y vrzędnicy / byli vczeſtnikámi téy niepráwośći/ od początku tego króleſtwá. [72] A ſkorom to vſłyßał/ rozdárłem odźienié y świętą ßátę / á tárgáiąc włoſy z głowy y brodę/ śiadłem żáłoſny y záfráſowány. [73] A zeßli ſie ile ſie ich ná ten czás wzrußyło ſłowem Páná Bogá Jzráelſkiégo / do mnie płáczącégo nád tą niepráwośćią / y śiedźiałem ſmętny áż do ofiáry wieczorney. [74] A wſtawßy od poſtu / máiąc odźienié zdárté y ßátę świętą/ poklęknąwßy / y ręce ku Pánu wyćiągnąwßy / mówiłem: [75] Pánie ieſtem záwſtydzon/ y ſromam ſie oblicznośći twoiéy. [76] Bo grzéchy náßé przewyßáią głowy náßé / á niepráwośći náßé podniosły ſie áż do niebá. [77] Abowiém od czáſów oyców náßych ieſteſmy w wielkim grzéchu/ áż do tego dniá. [78] A dla grzéchów náßych y oyców náßych/ ieſteſmy podáni z bráćią náßą y z kápłany náßymi/ królom źiemie/ pod miecz/ y w niewolą/ y ná złupienié/ pohánbienim/ áż do dniá dźiśieyßégo. [79] A teraz iáko to wielka/ że ſie nam oſtáło miłośierdźié od ćiebie pánie Boże/ y zoſtáw nam korzeń/ y imię ná mieyſcu świętym twoim / [80] áby byłá odkryta świátłość náßá w domu páná Bogá náßégo: y dáná nam żywność przez wßytek czás niewoléy náßéy. [81] A gdyſmy byli w niewoli / nie byliſmy opuſczeni od páná Bogá náßégo: ále nas poſtáwił w łáſce czyniąc/ że krolowie Perſcy dáią nam żywność/ [82] y ſławny czynią kośćiół páná Bogá náßégo / y buduią puſtki Sion/ y dáią mießkánié ſtáteczné w Zydowſkiéy źiemi y w Jeruzálem. [83] Teraz tedy cóż rzeczemy pánie/ máiąc to? gdyżeſmy przeſtąpili przykazánié twoie / któreś dał w ręce ſług twoich proroków. [84] mówiąc: Jż źiemiá w którąśćie weßli posieśdź dźiedźictwo iéy / ieſt źiemiá pomázána plugáſtwy cudzoźiemców źiemie/ y plugáſtwá nápełniły ią wßytkę nieczyſtośćią ſwą. [85] A teraz nie będźiećie dawáć córek wáßych zá ſyny ich / á córek ich nie będźiećie bráć ſynóm wáßym. [86] áni ſie będźiećie ſtáráć mieć pokóy z nimi / przez wßyſtek czás: ábyśćie będąc zmocnieni / vżywáli nalepßych owoców źiemie/ y podźielili dźiedźictwo ſynóm wáßym áż ná wieki. [87] A co ſie nam przydáło / wßytko ſie dźieie dla vczynków náßych złośliwych/ y wielkich grzéchów náßych. [88] A dałeś nam tákowy korzeń / á záśieſmy ſie wróćili / przeſtąpić vſtáwy twoie / żeſmy ſie pomießáli z plugáſtwy obcych narodów téy źiemie. [89] Jzali ſie nie rozgniewaß ná zátrácenié náßé? áż nie zoſtánie korzenia/ áni imienia náßégo? [90] Pánie Boże Jzráelſki prawdźiwy: Bo zoſtał korzeń/ áż do dniá dźiśieyßégo. [91] Otoſmy teraz przed oblicznośćią twoią w niepráwośćiách náßych/ boć w nich dáléy przed tobą ſtać nie możemy. [92] A gdy modląc ſie Eſdraß ſpowiádał ſie z płáczem/ leżąc ná źiemi przed kośćiołem / zebráło ſie przedeń bárzo wielkié mnoſtwo ludu z Jeruzálem/ mężowie y niewiáſty/ y młodźieńcy / y pánienki: bo był wielki płácz miedzy onym ludem. [93] A záwo-

wßy Jechoniaß Jecheli z synów Jzráelskich / rzékł Esdrászowi: Myćesmy zgrzéßyli przećiw Pánu / żesmy sobie wźieli zá żony / niewiásty cudzoźiemki z narodów źiemie. 94 A teraz iesteś nád wßytkim Jzráelem: Ná to tedy vczyńmy przysięgę Pánu / że wypędźimy wßytkié żony náßé które są z cudzoźiemek z dźiećmi ich. 95 Jáko tobie roskazano od stárßych według zakonu Páńskiego / powstawßy rozpowiédz. 96 Bo tobie spráwá należy / á my stoiémy przy tobie: mężnie sobie poczynay. 97 A wstawßy Esdráß obowiązał przysięgą kśiążętá kápláńskié / y Lewity / y wßytkié Jzráelczyki / áby ták vczynili / y przysięgli.

ROZDZ. IX.

Káże im obce żony y z dźiećmi porzućić potym przeczytawßy zakón Páński, káże im wesela záżywáć.

1 A Esdráß wstawßy od przysionká kośćielnégo / wszedł do komory Jonáthy syná Násábi / 2 y tám máiąc gospodę nie skoßtował chlebá / áni pił wody / dla niepráwośći ludu. 3 A stáło się obwołánié po wßytkiéy Zydowskiéy źiemi / y w Jeruzálem wßytkim którzy się byli z niewoli zeßli do Jeruzálem. 4 Aby ktorykolwiek zá dwá ábo zá trzy dni nieprzyßedł / według sądu stárßych siedzących / były wźięté máiętnośći iego / á on sam áby był osądzon oddalonym od zebránia poymáńców. 5 A zebráli się wßyscy / którzy byli z pokolenia Judá / y Beniámin / zá trzy dni do Jeruzálem / ten iest miesiąc dźiewiąty / dźień miesiącá dwudźiesty. 6 A vsiadł wßytek lud ná plácu kośćielnym / drżąc od zimná / które ná ten czás było. 7 A Esdráß wstawßy / rzékł im: Wyśćie źle vczynili żeśćie póymowáli żony cudzoźiemki / ábyśćie przydáli do grzéchów Jzráelskich. 8 A przetoż teraz vczyńćie wyznánié / á daycie chwałę Pánu Bogu oycow náßych: 9 á wykonayćie wolą iego / á odłączćie się od narodów źiemie / y od żon obcych. 10 A záwołał wßytek lud y rzekli głosem wielkim: Jákoś rzékł / vczynimy. 11 Ale iż iest wielkié mnostwo / á czás zimny / á niemożem się ostáć ná dworze / y tá spráwá nie iest iednégo dniá áni dwu: bosmy w tym wiele zgrzéßyli. 12 Niechay stáną przełożeni ludu / y wßyscy ktorzy z námi mießkáią / á ile ich máią v siebie żony obcé / 13 á niech stáną wźiąwßy czás z káżdego mieyscá stárßy y sędźiowie / áż oddala gniew páński w téy spráwie. 14 A Jonáthás syn Ezeli / y Ozyaß Thekam podięli się tego: á Bosoramus / y Leuis / y Sábbátáy pomagáli im. 15 A stáli przytym wßytkim oni / którzy byli z niewoléy. 16 A obrał sobie Esdráß kápłan kśiążętá wielkié z oyców ich / wedle imion / y zásiedli w nów miesiącá dźieśiątégo / rozbiéráć te spráwę. 17 A skończyło się o mężach ktorzy mieli obce żony piérwßég dniá miesiącá piérwßégo. 18 y náleźli się z kápłanów pomießáni / ktorzy mieli obce żony. 19 Z synów Jezusá syná Josedek / y z bráciéy iego: Máseás / y Eliozer / y Jorib / y Joádei: 20 A rzucili się áby wypędźili żony swé / y ku ofiárowániu ná vproßenié / báráná zá niewiádomość swoie. 21 A z synów Semmeri: Másseás y Esses: y Jeelech / Azáriaß. 22 A z synów Foserowych: Limosiás / Hismáénis / y Náthánee / Jusio / Reddus y Chálsás / 23 A z Lewitów / Jozábdus y Semeis / y Kolnis / y Kálitás / y Fákteás / y Koluás / y Elionás. 24 A z śpiewakow kośćielnych Eliasib / Zákkárus. 25 A z odźwiérnych / Sálumus y Tholbanes. 26 A z Jzráelá z synow Foro / Oji / y Remiaß / y Geddiaß / y Melchiaß / y Michelus / Eleázárus / y Jámmebiás / y Bánnás. 27 A z synów Jolamán / Chámás / y Zácháriaß / y Jezrelus / y Joddius / y Erimoth / y Heliás. 28 A z synów Záthoim / Eliádás / y Liásumus / Zochiás / y Lárimoth / y Zábdis y Tebediás. 29 A z synów Zebes / Jan y Ammániás / y Zábdiás y Emeus. 30 A z synów Bánni: Olamus / y Máluchus / y Jeddeus / y Jásub / y Asábus / y Jerimoth. 31 A z synów Addyn: Náthus / y Moosiaß / y Kálcus / y Ránás / Mááseás / Máthátiás / y Besel / y Bonnus / y Mánásses. 32 A z synów Nuae: Noneas / y Aseas / y Melchiás / y Sámeás / y Simon / Beniámin / y Málchus / y Márrás. 33 A z

synów Asom: Káriáneus/ Máthá-
thiás / y Bánnus / y Eliphálách / y
34 Mánásses y Semei. A z synów Bán
ni: Jeremiaß/ y Moádiás/ y Abrá-
mus/ y Johel/ y Báneás/ y Peliás/ y
Jonás / y Márimoth/ y Eliásib / y
Máthaneus/ y Eliásis/ y Ozzás / y
Dielus / y Semedius / y Zámbris / y
35 Jozeph. A z synów Nobei/ Idelus
y Máthátthiás/ y Sábádus/ y Zeche-
36 dá/ Sedmi/ y Jessei/ Báneás. Ci wß-
yscy poieli sobie byli żony cudzoziem
37 skie/ y opuścili ie z dziećmi. A mie-
ßkáli Kápłani/ y Lewitowie/ y którzy
byli z Jzráelá w Jeruzálem/ y we wßy
tkiey iedney kráinie pierwßego dniá
miesiącá siódmego: y byli synowie
38 Jzráelscy w mießkániach swoich. A
zebráło sie wßytko zgromádzenie lu-
du społu ná plác który iest ná wschód
39 słońcá bramy świętey. A rzekli E-
sdraßowi naiwyßßemu kápłanowi
y vczycielowi/ áby przyniósł zakon
Moyżeßów/ który iest podány od Pá
40 ná Bogá Jzráelskiego. A przyniósł
Esdraß nawyßßy kápłan zakon wßy
tkiemu zgromádzeniu ich/ od meżá áż
do niewiásty wßytkim kápłanóm/ áby
słucháli zakonu/ pierwßego dniá
41 miesiącá siódmego. A czytał ná
plácu który iest przed świętą bramą
kościelną od poránku áż do wieczorá
przed mężmi y niewiástámi. A wßy-
42 scy słucháli zakonu. A stał Esdraß
nawyßßy kápłan/ y vczyciel zakonu/
ná stolicy drzewiáney/ która byłá zbu-
43 dowána. A przy nim stáli Máthá-
thias / y Samus / Anánias / Azári-
as/ Vrias/ Ezechiás / y Bálsámus /
44 po práwey rece. á po lewey stronie
Fáldeus/ Misáel/ Málachiás/ Abu-
sthás/ Sábus/ Nábádiás/ y Zachá-
45 riás. A wziął Esdraß księgi przed
wßytkim zgromádzeniem / bo sie-
dział w chwale ná nawyßßym miey-
46 scu przed oczymá wßytkich. A gdy
dokonał zakonu/ wßyscy powstáli: y
błogosłáwił Esdraß Páná Bogá
nawyßßego/ Bogá zastepów wßech-
47 mocnego. A wßytek lud odpowie-
dział/ Amen. A podniózßy rece ku
górze/ pádáiąc ná ziemię kłániáli sie
48 Pánu. Jezus y Bánáeus / y Sare-
biás/ y Jáddinus/ y Akkubus/ y Sáb
bátheus/ y Kálithes/ y Azáriás/ y Jo-
rádus/ y Anániás/ y Philiás Lewito-
49 wie/ którzy vczyli zakonu pánskiego/
y przed zgromádzeniem czytáli zakon
pánski / y przekłádał káżdy té którzy
50 rozumieli co czytano. A mówił A-
tháráthes/ Esdraßowi naiwyßßemu
kápłanowi / y vczycielowi / y Lewi-
51 tóm którzy lud náuczáli/ rzekąc: Ten
dzień iest święty Pánu: A wßyscy
52 płakáli gdy vsłyßeli zakon. A rzekł
Esdraß: Odßedßy tedy/ iedźcie co
natłustßé pokármy/ á piycie co na-
słodßé picie/ á posyłaycie dáry tym/
53 którzy nie máią. Bo ten dzień iest
święty Pánu / á nie badźcie smutni.
54 Bo was Pan oświeci. A Lewito-
wie też iáwnie wßytkim opowiedáli/
mówiąc: Ten dzień iest święty/ nie
55 badźcie smetnymi. A ták rozeßli sie
wßyscy iesdź y pić/ y vżywáć/ y dá-
wáć dáry tym którzy nie mieli/ áby v-
żywáli: bo bárzo wielce byli pocieße-
56 ni słowy których ie náuczano. A ze-
bráli sie wßyscy do Jeruzálem / ob-
chodźić wesele wedlug testámentu
Páná Bogá Jzráelskiego.

KSIĘGI CZWARTE ESDRASZOWE.

ROZDZIAŁ I.

Esdras posłány od Páná, wielkie dobrodzieystwá Boże, Zydóm nie wdzięcznym uczynione ná oczy wyrzuca.

1 TORé księgi Esdraßá proroká / syná Sárei/ syná Azárei/ syná Helciaßá / syná Sádániaßá / syná Sádoch/ syná
2 Achitob/ syná Achiaßá/ syná Phinees/ syná Heli/ syná Ameriaßá/ syná Asiel/ syná Márimoth/ syná Arná/ syná Oziaßowę/ syná Borith/ syná Abi-
3 sei/ syná Phinees/ syná Eleázár/ syná Aaron z pokolenia Lewi/ który był poimáńcem w ziemi Medzkiey/ w
4 królestwie Artáxerxá królá Perskieg. A stáło sie słowo Páńskie do mnie/

mowiąc:

mówiąc: Idź / á opowiedz ludowi memu złości ich: á synóm ich/nieprawości których sie przećiwko mnie dopuszczáli / áby opowiedáli synóm synów: 6 Iż grzéchy rodziców ich rozmnożyły sie w nich. Bo zápomniawszy mnie/ ofiárowáli cudzym Bogóm. 7 Izalim nie ia wywiódł ie z ziemie Ægyptskiéy / z domu niewoléy? A oni drażnili mie/ y wzgárdzili rády moie. 8 A ty otrząśni włosy głowy twoiéy / á wrzuć ná nie wszytko złe: bo nie byli posłuszni zakonu mego. A lud niekárny iest. 9 A dokądże ie będę ćierpiał / którymem ták wielkié dobrodzieystwá pokazał? 10 Wytráćiłem dla nich wiele królów: poráźiłem Pháráoná y z sługámi iego/y wszytko woysko iego. 11 Wszytkié narody wygubiłem przed nimi / á ná Wschód słońcá we dwu ziemiách lud Tyryiski y Sydoński rozpróżyłem / y pozábiiałem wszytkié ich nieprzyiaćiele. 12 A ty mów do nich / mówiąc: To mówi Pan: 13 Jaćiem was przeprawił przez morze / á drógi obronné spráwiłem wam zdawná: dałem wam Moyzészá hetmánem / y Aaroná kápłanem: 14 Dawałem wam świátłość w słupie ognistym / y czyniłem wielkié cudá miedzy wámi: á wyśćie mnie zápámietáli/ mówi Pan. 15 To mówi Pan wszechmogący: Przepiórki wam były ná znák/ dałem wam obóz ná obronę/ á támeśćie szemráli. 16 Aniśćie tryumphowáli w imieniu moim z zátrácenia nieprzyiaćiół wászych: áleśćie áż iescze y dotąd szemráli. 17 Gdźież są dobrodzieystwá którém wam vczynił? Izali ná puszczy / kiedyśćie łáknęli / nie wołáliśćie do mnie / mówiąc: 18 Przecześ nas wywiódł ná tę pusczą / ábyś nas pobił? lepiéy nam było służyć Ægyptiánóm/ á niżli pomrzeć ná téy pusczy. 19 Ja vżaliłem sie nád wzdychániem wászym / y dałem wam mánnę ku pokármowi. Jedliśćie chléb ánielski. 20 Aza gdyśćie prágnęli / nie rozszczépił opoki / y płynęły wody do sytośći? y dla gorącá zákrywałem was liśćiem drzewá. 21 Rozdzieliłem miedzy was źiemie obfité: wyrzućiłem przed wámi Chánánęyczyki/ Pherezęyczyki/ y Phylisthymy: cóż wam dáléy czynić mam / mówi 22 Pan? To mówi Pan wszechmogący: Gdyśćie byli ná puszczy v rzéki Amorrheyskiéy prágnąc y bluźniąc imie moie/ 23 nie przepuśćiłem ná was ogniá zá bluźnierstwá: ále włożywszy drzewo w wodę/ vczyniłem rzekę słodką. 24 Cóżći czynić mam / Jákobie? Niechćiałeś słucháć Judo. Przeniosę sie do innych narodów / y dam im imie moie / áby strzegli praw moich. 25 Ponieważeśćie mnie opuśćili / y ia was opuszczę. Gdy mie będźiećie prośić o miłośierdźie/ nie smiłuię sie. 26 Gdy mie będźiećie wzywáć / ia nie wysłucham was. Bośćie splugáwili rece wászé krwią / á nogi wászé nie leniwé ná dopuszczenié sie mężobóystwá. 27 Nie iákobyśćie mie opuśćili/ ále sámi śiebie / mówi Pan. 28 To mówi Pan wszechmocny: Izalim ia was nie prośił iáko oćiec synów/ y iáko mátká córek/ y iáko mámká dźiatek swoich / 29 ábyśćie byli ludem moim / á ia Bogiem wászym: y wy mnie miásto synów/ á ia wam miásto oycá? 30 Tákem was zbierał iáko kokosz kurczątká swé pod skrzydłá swoie. A teraz cóż z wámi czynić mam? Odrzucę was od obliczá mego. 31 Gdy mi ofiáre przyniesiećie / odwrócę od was oblicze moie. Bo dni świeté wászé / y nowié kśieżyców / y obrzezánia odrzućiłem. 32 Jam posyłał do was sługi moie proroki/ któréśćie poimawszy pozábiiáli/ y ćiáłá ich rozszárpáli: których krwie szukáć będę / mówi Pan. 33 To mówi Pan wszechmocny: Dóm wász spustoszony iest: rozprószę was iáko wiátr plewy / 34 á synowie wászy potomstwá mieć nie będą/ bo zániedbáli roskazánié moie / á co złe iest przedemną czynili. 35 Podam domy wászé ludowi przychodzącému/ którzy mnie nie słyszawszy wierzą: którymem cudów nie pokazał / vczynią cóm przykazał. 36 Proroków nie widźieli / będą wspomináć niepráwośći swoie. 37 Oświádczam ludu przychodzącégo łáskę / którégo sie dźiatki weselą rádośćią / choć mie oczymá ćielesnémi nie widzą / ále duchem wierzą com powiedźiał. 38 A teraz bráćie obacz co zá chwałá: á oglądáy lud przychodzący od Wschodu słońcá / 39 którému dam kśięstwo Abráhámowé/ Izáákowé/

40 y Jákobowé/ y Ozeaszowé/ y Amosowé/ y Micheaszowé/ y Joelowé/ y Abdiaszowé/ y Jonaszowé/ y Náhumowé/ y Hábákukowé/ Sophoniaszowé/ Aggeuszowé/ Záchariaszowé/ y Maláchiaszowé/ którégo y ánjołem Páńskim náżywano.

ROZDZ. II.

Bużnice pod figurą mátki, odwodzi od złości iéy ku lepszému żywotowi.

1 To mówi Pan: Jam wywiódł lud ten z niewoléy/ ktorymem podał przykazánia przez sługi moie proroki/ których słucháć niechćieli/ ále wniwecz obróćili rády moie. 2 Mátká która ie porodźiłá/ mówi im: Idźćie synowie/ boćiem ia iest wdową y opuszczoną. 3 Wychowáłám was z weselem/ á vtráćiłám was z płáczem y z żáłośćią: Bowiémeśćie zgrzészyli przed Pánem Bogiem wászym/ y co złé iest przedniméśćie czynili. 4 A teraz cóż mam czynić z wámi? Jam iest wdową y opuszczona: idźćież synowie/ á prośćie od Páná miłośierdźia. 5 A ia ćiebie biórę zá świádká oycze ná mátke synów/ ktorzy przymierza mego záchowáć niechćieli/ 6 ábyś ie dał ná pohánbienié/ á mátke ich ná złupienié/ żeby nie było narodu ich. 7 Niech będą imioná ich rozprószoné miedzy pogány/ niech będą wygłádzeni z ziemie: gdyż wzgárdźili przysięgę moię. 8 Biádá tobie Assur/ ktory kryiesz niespráwiedliwé v śiebie. Narodźie zły/ wspomni com vczynił Sodomie y Gomorze/ 9 ktorych źiemiá leży w smolnych bryłách/ y w kupách popiołu: ták tym vczynię ktorzy mię nie słucháli/ mówi Pan wszechmocny. 10 To mówi Pan do Esdrászá: Opowiedz ludowi memu/ iż im dam królestwo Jerozolimskié/ którem miał dáć Izráelowi. 11 A wezmę sobie chwałę ich/ á dam im wieczné przybytki/ ktorém był onym nágotowáł. 12 Drzewo żywotá będźie im ná wonność máśći drogiéy/ á nie będą robić/ áni śie sprácuią. 13 Idźćież/ á weźmiećie. 14 Prośćie sobie áby śie nie przez wiele dni odwłóczyło. Jużći wam królestwo zgotowano: czuyćież. 15 Oświádcz śie niebem y źiemią. Bom skruszył złé/ á stworzyłem dobré/ bo ia żywię/ 16 mówi Pan. Mátko obłáp syny swoie/ wychoway ie z weselem iáko gołębicá/ vtwiérdzay nogi ich: bom ćie obrał/ mówi Pan. 17 A wzbudzę vmárłé z mieysc swoich/ á wywiodę ie z grobów/ bom poznał imię moie w Izráelu. 18 Nie bóy śie mátko synów: bom ćiebie obrał/ mówi Pan. Pośleć ná pomoc sługi moie/ Izáiaszá/ y Jeremiaszá/ zá ktorych rádą poświęćiłem y zgotowałem ći dwánaśćie drzew rozmáitémi owocámi obćiążonych/ 19 y tyleż też zrzódeł płynących mlékiem y miodem: y śiedm gór bárzo wielkich/ máiących róże y lilie/ ná których nápełnię weselem syny twoie. 20 Czyń spráwiedliwość wdowie/ czyń sąd śierocie/ day niedostátecznému/ broń osierocáłégo/ przyodźiy nágiégo/ 21 opátrz vłomnégo y niemocnégo/ nie náśmiéway śie z chromégo/ broń iednorękiégo/ á ślepégo przypuść ku widzeniu świátłośći moiéy. 22 Záchoway stárégo y młodégo miedzy mury twémi. 23 Gdźie naydźiesz vmárłé/ náznáczywszy pochoway w grobie: á damći piérwszé śiedzenié w zmartwychwstániu moim. 24 Wytchni á odpoczni ludu móy/ boć przydźie odpoczynienié twoie. 25 Mámko dobra wychoway syny twoie/ á zmocni nogi ich. 26 Sługi ktorém ći dał żaden z nich nie zginie: bo śie ia będę o nich dowiedował z pocztu twego. 27 Nie vstaway. Bo gdy przydźie dźień vćisku y vtrapienia/ drudzy płákáć y smęćić śie będą/ á ty wesoła y obfituiąca będźiesz. 28 Będąć zayzrzeć pogáni/ á nic nie będą mogli przećiw tobie/ mówi P. 29 Zásłonią ćię ręce moie/ áby synowie twoi piekłá nie widźieli. 30 Wesel śie mátko z syny twémi: bo ia ćiebie wyrwę/ mówi Pan. 31 Wspomni ná syny twoie śpiące/ iż ie ia wywiodę z boków źiemie/ y vczynię z nimi miłośierdźié/ bom iest miłośierny/ mówi Pan wszechmocny. 32 Obłápże syny swé áż ia przydę á vczynię im miłośierdźié: bo obfituią zrzódłá moie/ á łáská moiá

33 nie vſtánie. ⁹ Ja Esdráß wziąłem roſkazánie od Páná ná górze Oreb / ábych ßedł do Izráelá: do których gdy przyßedł/odrzucili mie/y wzgárdźili roſkazánie Páńſkie. 34 ⁹ A przetóż wam mówie narodowie / którzy ſłuchacie y rozumiećie: Czekayćie páſterzá wáßego / odpoczynienie wieczné da wam: bo blisko ieſt ten / który przyydźie ná ſkończenius wiátá. 35 ⁹ Bądźćie gotowi ku odpłáćie króleſtwá: bo iáſnosć wieczna będźie wam świećiłá czáſy wiecznémi. 36 ⁹ Vćiekayćie przed ćieniem tego świátá: á burzćie weſelé chwały wáßéy. Ja ſie oświadczam iáwnie ſtworzyćielem moim. 37 ⁹ Weżmićie dar zálécony / á weſelćie ſie dźiekuiąc temu który was wezwał do króleſtwá niebieſkiego. 38 ⁹ Powſtańćież / á ſtóyćie / á obaczćie liczbe náznáczonych ná gody Páńſkie. 39 ⁹ Którzy ſie z ćieniá świátá przenießli / wźieli świétné ßáty od Páná. 40 ⁹ Przyimi Sion liczbe twoie/á zámkni ſwé w białé ßáty vbráné / którzy zákon Páńſki wypełnili. 41 ⁹ Zupełna ieſt liczbá ſynów twoich / którycheś pożądał. Proś roſkazánia Páńſkiego / áby był poświecony lud twóy / który ieſt wezwan od początku. 42 ⁹ Ja Esdráß widźiałem ná górze Sionie rzeßą wielką / któréyem zliczyć niemógł / á wßyſcy pieśniámi weſpół chwalili Páná. 43 ⁹ A w pośrzodku ich był młodźieniec wyßy wzroſtem wyſoki wyßy nád oné wßytkie/y káżdemu z nich kładł korony ná głowy / á wiecéy ſie wywyßał: A iam ſie dźiwował. 44 ⁹ Tedym pytał Anyołá y rzékłem: 45 Pánie którzy to ſą? ⁹ Którzy odpowiedáiąc rzékł mi: Ci ſą którzy ßáte śmiertelną złożyli / á wźieli nieśmiertelną/ á wyználi imie Páńſkie: 46 Teraz ie koronuią/y biorą pálmy. ⁹ Y rzekłem Anyołowi: On młodźieniec co zacz ieſt/ który ná nié kłádźie korony / á pálmy w rece dáie? 47 ⁹ A odpowiedáiąc rzékł mi: Ten ieſt ſyn Boży / którego ná świećie wyznáwáli. A iam ich wielmożyć począł którzy mężnie ſie dla imienia Páńſkiego záſtáwiáli. 48 ⁹ Tedy mi rzékł Anyół: Idźże/ á powiedz ludowi memu iákie y iáko wielkieś widźiał cudá Páná Bogá.

ROZDZ. III.

We wßytkich potómkach Adámowych ále nawiecéy wpogániech złość obfituie.

1 Roku trzydźieſtégo po zburzeniu miáſtá byłem w Bábilonie / á fráſowałem ſie leżąc ná łożu moim / y myśli moie 2 wſtepowáły ná ſerce moie: ⁹ Iżem widźiał opuſzczenié Sionu / á mnoſtwo tych którzy mießkáli w Bábilonie. 3 ⁹ A chwiał ſie duch móy bárzo/y począłem mówić do Nawyßßego słowá boiáźliwé / 4 ⁹ Y rzekłem: O Pánuiący Pánie/tyś powiedźiał od początku/ gdyś zákłádał źiemie/á to ſam/ 5 y roſkázowałeś ludowi / ⁹ y dałeś Adámowi ćiáło martwé/ lecz y to było vtworzenié rąk twoich: y nátchnąłeś weń duchá żywotá / y ſtał ſie żywym przed tobą. 6 ⁹ Y wwiodłeś go do ráiu/który był náſadźił práwicá twoiá / piérwéy niżli źiemná przyßłá. 7 ⁹ A temuś roſkazał / áby miłował drógę twoie/y przeſtąpił ią/y nátychmiáſt poſtánowiłeś nań śmierć/y ná narody iego: y národźiło ſie narodów/ y pokoleni / y ludźi/ y rodźin których 8 liczby niémáß. ⁹ Y chodźił káżdy naród po ſwéy woléy / y dźiwy czynili przed tobą / y gárdźili przykazániem 9 twoim. ⁹ A potym zá czáſem przywiodłeś potop ná mießkáiące ná świećie/y wygłádźiłeś ie. 10 ⁹ Y przypadł ná káżdégo z nich / iáko ná Adámá śmierć/ ták ná nie potop. 11 ⁹ Aleś zoſtáwił iednégo z nich Noégo y z domem iego/á z tego wßyſcy ſpráwiedliwi. 12 ⁹ Y ſtáło ſie gdy ſie poczeli rozmnażáć którzy mießkáli ná źiemi/y námnożyli ſynów/y ludów/y narodów wiele/y poczeli zás niezbożnosć czynić wiecéy 13 niźli piérwßy. ⁹ Y ſtáło ſie gdy niepráwosć czynili przed tobą / obrałeś ſobie z nich meżá którému imie było 14 Abráhám. ⁹ Y vmiłowałeś go / y oznaymiłeś iemu ſámému wolą twoie: 15 ⁹ Y poſtánowiłeś z nim przymierzé wieczné / y rzekłeś mu: żeś nigdy nie miał opuśćić naśienia iego. Y dałeś mu Izáaká / á Izáákowi dałeś 16 Jákobá y Eſau. ⁹ Y odłączyłeś ſobie Jákobá / á Eſauá oddźieliłeś. Y

ostał sie Jákob w mnostwo wielkié. [17] A sstáło sie gdyś wywiódł potomstwo iego z Ægyptu/ przywiódłeś ná górę Syná. [18] A nákłoniłeś niebiós/ y stáwiłeś ziemię/ y wzruszyłeś okrąg/ y zátrząsnąłeś głęboości/ y zátrwożyłeś świát/ [19] y przeszłá chwałá twoiá cztéry brámy/ ogniá/ y trzęsienia ziemie/ y wiátru/ y mrozu/ ábyś dał zákon nasieniu Jákobowému/ á narodowi Izráelskiému pilność. [20] A nie odiąłeś od nich sercá złościwégo/ iżby był zakon twóy vczynił w nich pożytek. [21] Bo serce złościwé nosząc pierwszy Adam/ wystąpił y zwyciężon iest: ále y wszyscy którzy sie z niego zrodzili. [22] A ostáłá sie trwáiąca mdłość y zakon z sercem ludzkim/ z zákáżeniem korzenia: y odeszło co dobré iest/ á złé zostáło. [23] A przeszły czásy/ y skończyły sie látá/ y wzbudziłeś sobie sługę imieniem Dawidá/ [24] y rzekłeś mu/ áby budowáne było miásto imienia twégo/ y tobie wnim ofiárowano kádzidło y ofiáry. [25] A działo sie to przez wiele lat/ y wystąpili którzy mieszkáli w mieście/ [26] czyniąc we wszytkim iáko czynił Adam/ y wszytko potomstwo iego. bo y ći vżywáli sercá złościwégo. [27] A podałeś miásto twé w [28] rece nieprzyiaciół twoich. Azaż ktorzy mieszkáią w Bábilonie lepiéy czynią? y dla tego będą pánowáć nád Sionem? [29] Sstáło sie gdym tu przyszedł/ y obaczyłem niezbożności ktorym liczby niémász: y wiele wystepnych widziáłá duszá moiá tego trzydziestégo roku/ y odchodziło ode [30] mnie serce moie/ izem widział iáko znosisz té grzészące/ y przepuściłeś nie zbożnie czyniącym: á zátráciłeś lud twóy/ y záchowałeś nieprzyiaćioły [31] twoie/ á nie oznaymiłeś. Nic nie pámietam iákoby tá drógá miáłá bydź opuszczona/ ázaż lepsze sprawy [32] czyni Bábilon niż Sion? ábo ćie ktory inny naród poznał oprócz Izráelá? ábo ktoré pokolenia vwierzyły świádectwóm twoim iáko Jákobowé? Ktorych zapłátá nie pokazáłá sie áni praca przyniosłá pożytku. [33] Bo przechodząc przeszedłem miedzy narody/ y widziałem ie obfituiącé/ y nie pámietáiącé ná roskazánié [34] twoie. Teraz tedy zważ ná wadze nieprawości násze/ y onych ktorzy mieszkáią ná świecie/ á nie naydzie sie imie twoie iedno w Izráelu. [35] Abo kiedy nie grzészyli przed tobą ći ktorzy mieszkáią ná ziemi? ábo ktory narod ták strzégł przykazánia twego? Té iednák naydziesz miánowićie/ że záchowywáli przykazánia twoie: ále pogánów nie naydziesz.

ábo przez to trzydzieści lat.

ROZDZ. IIII.

Zbiia śmiáłość bádáczą dwornégo przywodząc rozmáyté podobieństwá

[1] Odpowiedział mi ányoł/ ktory był do mnie posłan/ ktorému imie Vriel: [2] A rzékł mi: Przechodząc przeszło miáre serce twoie ná tym świećie/ y myslisz ogárnąć dróge Nawyszégo. [3] A rzékłem: Ták Pánie móy. A odpowiedział mi/ y rzékł: Posłanem iest ábych ći okazał trzy drógi/ á przełożył przed tobą trzy podobieństwá: [4] z ktorych ieśli mi iedne zgádniesz/ y ia tobie okáże dróge ktorą prágniesz widzieć/ á náucze cie zkąd iest serce [5] złościwé. A rzékłem: Mów Pánie móy. A rzékł do mnie: Idź/ zważ mi wage ogniá/ ábo pomierz mi wienié wiátru/ ábo wróć mi názad dzień [6] ktory przeminął. A odpowiedziałem/ y rzékłem: Któż z vrodzonych to [7] vczynić może/ że mie oto pytasz? A rzékł do mnie. Gdybych ćie pytał mówiąc: iáko wiele iest mieszkánia w sercu morzá/ ábo iáko iest zrzódł ná początku przepáści/ ábo iáko wiele iest zdroiów nád vtwierdzeniem/ [8] ábo ktoré są wyszcia z ráiu: rzékłbyś mi snadź: Nie zstepowałem do przepáści/ áni iescze do piekłá: do nie[9]bám też nigdy niewstepował. A teraz nie pytałem ćie iedno o ogniu/ o wietrze/ á o dniu/ przez ktoréś przeszedł: y od ktorych oddalon bydź nie możesz: á nie odpowiedziałeś mi o [10] nich. A rzékł mi: Ty co iest twego/ co ztobą zrosło/ poznáć niemożesz: [11] á iákóż naczynié twoie będzie mogło ogárnąć dróge Nawyszégo? y gdyż sie świát iuż zewnątrz zepsował/ zrozumieć zepsowánie iásné przed obli-

Głębokości

czem moim? [12] A rzékłem mu: Lepiéy nam było nie bydź/ niżli iescze żywiąc żyć w niezbożnośćiách/ á ćiérpieć á niewiedźieć dla czego. [13] A odpowiedźiał mi/ y rzékł: Jádąc/ iáchałem do lásá drzew polnych/ y vczyniły ráde/ [14] y rzekły: Pódźćie á idźmy/ y ruszmy woyne przećiw morzu/ áby przed námi vstąpiło/ y vczynimy sobie inné lásy. [15] Tákże y nawáłnośći morzkié/ y sámé ráde vczyniły/ y rzekły: Pódźmy ruszywszy sie/ zwalczmy lásy polné/ ábyśmy y tám sámé sobie otrzymáły drugą kráine. [16] A zstálá sie rádá lásu próżna: bo [17] przyszedł ogień/ y spalił ji. Tákże y rádá nawáłnośći morzkich: bo zástáwił sie piasek/ á niedopuśćił im. [18] A ták gdybyś tych sędźiem był/ kogóżbyś począł vspráwiedliwiáć/ ábo kogo potępiáć? [19] A odpowiedźiałem y rzékłem: Záprawde próżną ráde vrádźili/ bo źiemiá dáná iest lásowi/ á morzu mieysce któréby znaszáło nawáłnośći iego. [20] A odpowiedźiał mi y rzékł: Dobrześ ty rozsądźił/ á czemuś śiebie sámégo nie osądźił? [21] Bo iáko źiemiá lásom dána iest/ á morze wáłom swoim: ták którzy mieszkáią ná źiemi/ tylo rzeczy źiemskié zrozumiéwáć mogą: á którzy ná niebie/ to co iest ná wysokośći niebieskiéy: [22] A odpowiedźiałem/ y rzékłem: Proszę ćię pánie áby mi był dan smysł ku wyrozumieniu. [23] Bom niechćiał pytáć o twych rzeczách wyższych/ ále o tych które po nas co dźień chodzą. Przécz Izráel podan iest narodóm ná pohánbienié/ lud któryś vmiłował/ dány iest pokoleniam niezbożnym: á zakon oycow nászych záginął/ y vstaw nápisánych nigdźie niémász? [24] A zeszliśmy z świátá iáko száráńcza/ á żywot nász zdumienié y lekánié/ ániśmy godni otrzymáć miłośierdźia. [25] Ale cóż vczyni z imieniem swoim/ które iest wzywano nád námi? A o tom sie pytał: [26] A odpowiedźiał mi/ y rzékł: Jesli sie będźiesz wiele bádał/ często sie będźiesz dźiwował: bo kwápiąc kwápi sie świát przeminąć/ [27] á niemoże znieść co ná przyszłé czásy spráwiedliwym iest obiecano: bo ten świát pełen iest niespráwiedliwośći y mdłośći. [28] A o co pytasz powiém: Bo násiało sie złośći/ y iescze nie przyszło skáżenié iéy. [29] A ták iesli nie będźie wywrocono to co sie násiało/ á nie odstąpi mieysce gdźie násiano złég/ nie przydźie gdźie násiano dobrégo. [30] Bo źiele nasienia złégo wsiané iest w serce Adámowé od początku: á iáko wiele niezbożnośći národźiło áż dotąd/ y rodźi áż przydźie boiowisko? [31] Vważże v śiebie/ źiele nasienia złégo/ iáko wiele owocu niezbożnośći národźiło: [32] á gdy będą pożeté kłosy którym liczby niemász/ iáko wielkié boiowisko poczną czynić? [33] A odpowiedźiałem y rzékłem: Jákóż/ á kiedy to? Czemu máłé á złé są látá násze? [34] A odpowiedźiał mi/ y rzékł mi: Nie skwápiay sie ty nád Náwyższégo. Bo sie dármo kwápisz bydź nád nim/ bo wykraczánié twoie wielkié. [35] Izali o tym nie pytáły dusze spráwiedliwych w przybytkách ich/ mówiąc: Dokądże ták sie spodźiéwam? á kiedyż przydźie pożytek boiowiská zapłáty nászéy? [36] A odpowiedźiał ná to Jeremiel árchánioł/ mówiąc: Gdy sie wypełni liczbá nasienia miedzy wámi: bo odważył ná wadze wiek. [37] A miárą rozmierzył czásy/ y liczbą policzył czásy/ á nie poruszył/ áni wzbudźił/ áż sie wypełni miárá przerzeczona. [38] A odpowiedźiałem/ y rzékłem: O pánuiący Pánie/ ále y my wszyscy iesteśmy pełni niezbożnośći. [39] A podobno dla nas nie nápełni sie boiowisko spráwiedliwych/ dla grzéchów mieszkáiących ná źiemi. [40] A odpowiedźiał mi/ y rzékł: Idź/ á pytay brzemiennéy/ iesli gdy wypełni dźiewięć miesięcy swoich/ mácicá iéy będźie mogłá zátrzymáć płód w sobie? [41] A rzékłem: Niemoże Pánie. A rzékł do mnie: W piekle przybytki dusz máćicy są podobné. [42] Bo iáko tá która rodźi spieszy sie iákoby zbydź potrzeby rodzenia: tákżeć y oné spieszą sie áby oddáły to co im zlécono. [43] Od początku pokáżą tobie to czég prágniesz widźieć. [44] A odpowiedźiałem/ y rzékłem: Jeslim nálazł łáskę przed oczymá twymi/ y iesli można iest/ á ieslim iest godnym/ [45] pokaż mi/ iesli ma przyśdź więcéy/ niż przeszło/ ábo więcéy przeszło niż ma bydź. [46] Wiém co przeminęło/ á co ma przyśdź niewiém.

ᵃ ábo z rzecz podobieństwém.

47 ᵃ Y rzekł do mnie: Stań ná práwey stronie/ á okażęć ᵃ wykład podobieństwá. 48 ᵃ Y stánąłem y vyźrzałem/ áno piec pałáiący przeszedł przedemną: y stáło sie gdy miał płomień/ widźiałem á oto dym zostawał. 49 ᵃ Potym przeszedł przedemną obłok pełen wody/ y spuśćił déscz wielki gwałtem: á gdy przestał gwałt déscu/ zostáły w nim krople. 50 ᵃ Y rzekł do mnie: Myśl sobie/ iż iáko déscz iest obfitszy niż krople/ á ogień/ niżli dym: ták iest więtsza miárá ktora przeminęłá. A zostáły krople y dym. 51 ᵃ Y modliłem sie/ y rzekłem: Co mniémasz będeli ia żyw áż do dni onych? ábo co będźie w oné dni? 52 ᵃ Odpowiedźiał mi/ y rzekł: O znákách/ o ktorych mnie pytasz mogęć poczęśći powiedźieć: ále o twym żywoćie nie iestem posłan/ ábych ći powiedźiał/ ále niewiém.

ROZDZIAŁ V.

Rozmáité znaki Esdrászowi pokázuią dla nádźieie y poćiechy w niewoli będących.

ᵇ ábo świát.

ᶜ ludźie mądrzy á rozumni.

1 A Strony znáków: Oto przyidą dni/ w ktorych będą poimáni ktorzy mieszkáią ná źiemi w wielkich bogáctwách/ y będźie zákryta drogá prawdy: á ᵇ kráiná będźie niepłodna w wierze. 2 ᵃ Y rozmnoży sie niespráwiedliwość wiecéy niżli tá ktora ty sam widźisz/ á niżliś kiedy słychał. 3 ᵃ Y będźie ná pierwszym wstępie tá kráiná ktorą teraz widźisz że króluie/ że ią vyźrzą spustoszoną. 4 ᵃ A iesli Nawyższy da żyć/ vyźrzysz po trzećiéy trąbie/ iż sie słońce rozjáśni znagła w nocy/ á księżyc trzykroć przez dźień. 5 ᵃ A krew będźie kápáć z drzewá/ y kámień wyda głos swój/ y wzruszą sie narodowie/ 6 ᵃ y będźie królował ktorego sie nie nádźiewáią ći co mieszkáią ná źiemi/ á ptacy przeprowádzą sie: 7 ᵃ y morze wyrzući ryby/ y wyda głos w nocy/ iákiégo wiele ich nie ználi/ á wszytcy vsłyszą głos iego. 8 ᵃ Y przepáśći będą ná wielu mieyscách/ y ogień często spuszczony będźie/ bestyie dźikié przenioszą sie/ niewiásty miesięczné dźiwy rodźić będą: 9 ᵃ y w wodách słodkich naydą sie słoni/ á przyiaciele wszytcy sámi sie wybiiáć będą. ᵃ A tedy sie zátáią ᶜ smysły/ á rozum vstąpi do zámknienia swego: 10 ᵃ y wiele ich szukáć go będą: ále nie naydą: y rozmnoży sie niespráwiedliwość y niepowśćiągliwość ná źiemi. 11 ᵃ Y spyta kráiná sąśiády swoiéy/ y rzecze: Izali przez ćię przeszłá spráwiedliwość czyniąca spráwiedliwégo? y ná to rzecze/ Że nié. 12 ᵃ A będźie czásu onégo/ że sie ludźie spodźiewáć będą/ á nie otrzymáią: będą prácowáć/ á nie zdárzą sie drógi ich. 13 ᵃ Té znáki dopuszczono mi opowiedźieć tobie: á iesli sie powtórzé modlić y płákáć będźiesz ták iáko y teraz/ á będźiesz sie pośćić przez śiedm dni/ znowu vsłyszysz więtszé niż té. 14 ᵃ Y ocućiłem sie/ á ćiáło ná mnie bárzo drżáło: y duszá moiá prácowáłá/ że vstáłá. 15 ᵃ Y viął mie Anyół ktory przyszedł/ y ktory mówił we mnie/ y pokrzepił mie/ y postáwił mie ná nogi. 16 ᵃ Y stáło sie nocy wtóréy/ y przyszedł do mnie Sáláthiel hetman ludu/ y rzekł mi: Gdźieżeś był? á czemu smutna twarz twoiá? 17 ᵃ Izaż nie wiesz że tobie zwierzony iest Izráel/ w kráinie przeprowádzenia ich? 18 ᵃ A przetoż wstań/ á skosztuy chlebá/ á nie opuszczay nas/ iáko pásterz trzody swéy w ręku wilków złośliwych. 19 ᵃ Y rzekłem mu ia: Idźże odemnie/ á nie przystępuy sie blisko do mnie. y vsłuchał iákom rzékł: y odszedł odemnie. 20 ᵃ A iam sie pośćił przez śiedm dni nárzekáiąc y płácząc/ iáko mi roskazał Vriel Anyół. 21 ᵃ Y stáło sie po śiedmiu dni/ á znowu myśli sercá mego bárzo mi przykré były. 22 ᵃ Y wźięłá záśie duszá moiá duchá rozumienia: y począłem záś mówić mowy przed Nawyższym/ 23 ᵃ y rzekłem: Pánuiący Pánie/ ze wszytkich lásów źiemie/ y ze wszytkich drzew iéy obrałeś iedne winnice: 24 ᵃ á ze wszego okręgu źiemie obrałeś sobie ieden dół: á ze wszytkich kwiátów świátá/ obrałeś sobie iedne lilią: 25 ᵃ á ze wszytkich głębokośći morskich/ nápełniłeś sobie ieden strumień: á ze wszytkich miast pobudowánych/ poświęćiłeś sámému sobie Sion: 26 ᵃ á ze wszytkich ptaków stworzonych/ miánowałeś sobie iedne gołębicę: á ze wszy-

tkiégo bydlá ſtworzonégo / vpátrzyłeś ſobie iednę owieczkę : 27 á ze wſzytkich rozmnożonych narodów / doſtałeś ſobie ludu iednégo / á zakon od wſzytkich pochwalony dárowałeś ludowi temu / którégoś prágnął. 28 Ale teraz Pánie / przécześ iednégo wielóm podał ? á nád iednym korzeniem nágotowałeś drugié / y rozpróſzyłeś iedynaczká twego miedzy wiele: 29 y podeptáli go ći którzy ſie ſprzećiwiáli obietnicam twoim / y którzy nie wierzyli przymiérzam twoim. 30 A ieſli nienawidząc nienawidźiſz lud twóy / twymi rękomá ma bydź karány. 31 Y ſtáło ſie gdym wymówił mowy / y poſłan ieſt do mnie Anyół który przedtym przyſzedł był do mnie przeſzłéy nocy / 32 y rzékł mi : Słuchay mię / á náuczę ćię : pilnuy mię / á przydam ći. 33 y rzekłem : Powieday móy Pánie. y rzékł do mnie : Bárzoś ſie ty myſlą wyniósł zá Izráelem : izaliś go ty więcéy vmiłował / niżli który go ſtworzył ? 34 Y rzekłem do niego : Nié Pánie / ále żáluiąc mówiłem. Bo nérki moie trapią mię ná káżdą godźinę / gdy ſie ſtáram poiąć ſzćieżkę Nawyſzégo / y dośćignąć częśći ſądu iego. 35 Y rzékł do mnie : Nie możeſz. y rzekłem : Czemu Pánie ? Ná cóżem ſie národźił / ábo przécz żywot mátki moiéy nie ſtał mi ſie grobem / ábych był nie widźiał vtrapienia Jákob / y ſprácowánia narodu Izráel ? 36 Y rzékł do mnie : Obráchuy mi co ieſzcze nie było / á zbierz mi krople rozpiérzchnioné / á vczyń mi z zwiędłych kwiátków zieloné / 37 y otwórz mi záwárté iámy / á wypuść wiátry w nich zámknioné : vkaż mi obraz głoſu : á tedyć vkáżę przyczynę vtrapienia / którą prágnieſz widźieć. 38 Y rzekłem : Pánuiący Pánie / á któż ieſt który to może wiedźieć / iedno który z ludźmi mieſzkánia nie ma ? 39 A iam głupi / á iákóż o tym mówić będę mógł / o coś mię pytał ? 40 Y rzékł do mnie : Jáko nie możeſz vczynić iednéy rzeczy z tych którém powiedźiał / ták nie możeſz náléść ſądów moich / áni miłośći ná końcu którąm obiecał ludowi. 41 Y rzekłem : Alé oto Pánie tyś bliſki ieſt tym którzy ná końcu będą : á cóż czynić będą którzy przedemną byli / ábo my / ábo ći którzy po nas ? 42 Y rzékł do mnie : Do korony przyrównam ſąd móy / iáko nie oſtátecznych leniwość / ták áni piérwſzych prędkość. 43 Y odpowiedźiałem / y rzekłem : Nie mógłżeś tych którzy byli / y którzy ſą / y którzy bydź máią poſpołu ſtworzyć / ábyś tym rychléy ſąd twóy pokazał ? 44 Y odpowiedźiał mi / y rzékł : Nie może ſtworzenié pokwápić ſie nád ſtworzyćielá / áni świát rázem zdźierżeć tych którzy ná nim máią bydź ſtworzeni : 45 Y rzekłem : Jákoś powiedźiał ſłudze ſwemu / żeś ożywiáiąc ożywił poſpołu ſtworzenié któreś ſtworzył / á zniosło ſtworzenié : będźie mogło y teraz znieść ninieyſzé poſpołu. 46 Y rzekł do mnie : Spytay máćice niewieśćiéy y rzeczeſz do niéy : Jeſli rodźiſz / czemu zá czáſem ? Proſzę iéy áby rázem dźieśięć dáłá. 47 Y rzekłem : Jśćie nie będźie mogłá / iedno zá czáſem. 48 Y rzékł do mnie : y iam dał máćicę źiemi / tym którzy ná niéy ſą poſiani zá czáſem. 49 Bo iáko dźiećiątko nie rodźi tego co ſtárym należy : tákem ia rozrządźił świát odemnie ſtworzony. 50 Y ſpytałem / y rzekłem : Gdyżeś mi iuż podał drógę / przed tobą mówić będę : bo mátká náſzá o któréyeś mi powiedźiał / że ieſzcze ieſt młoda / iuż ieſt bliſka ſtárośći. 51 Y odpowiedźiał mi / y rzékł : Pytay ſie téy która rodźi : y powié tobie. 52 Bo rzeczeſz iéy : Czemu ći któreś porodźiłá teraz / nie ſą podobni onym którzy przed tobą / ále mnieyſzégo wzroſtu ? 53 Y rzeczéć y oná : Jedni ſą / którzy ſie zrodźili w czérſtwéy młodośći / á drudzy którzy ſie rodźili pod czás ſtárośći / gdy vſtawa máćicá. 54 A przetóż y ty obacz / iżeśćie wy ſą niżſzégo wzroſtu / á niżli ći co przed wámi. 55 A którzy po was mnieyſzégo niżli wy / iákoby iuż oſtárzáłé ſtworzenia / y przemijáiącé czérſtwość młodośći. y rzekłem : Proſzę Pánie / ieſlim nálazł łáſkę przed oczymá twémi / pokaż ſłudze twemu / przez kogo náwiedzaſz ſtworzenié twoie.

ROZDZ. VI.

Bóg wszytko wie niż sie stánie, który wszytko dla człowieká stworzył y końcé wszytkich vpátruie.

1 rzékł do mnie: Ná początku okręgu ziemie / y przed tym niż stánely postępki wiekow / y piérwéy niż poczely wiác 2 wiátry zchadzáiącé sie / y nižli zágrzmiáły głosy gromów / y nižli sie záświéciły iásności błyskáwic / y piérwéy nižli są vtwiérdzoné grunty rá- 3 iu / y piérwéy nižli sie pokazáły kwiátki nadobné / y piérwéy niž były vtwiérdzoné ruchaiącé sie mocy / y przed tym nižli są zgromádzoné niezliczoné woyská ányołów / 4 y przed tym nižli sie podniosły wysokości powietrza / y nižli były miánowáné pomiáry vtwiérdzenia / y nižli pałáły 5 piece w Sion / y piérwéy niž dościgniono lat teráznieyszych / y piérwéy niž sie oddaliły wynálazki tych którzy teraz grzészą / y byli náznáczeni którzy 6 skarb wiáry zebráli: ná ten czás myśliłem y przezemnie sáméś są vczynioné / nie przez innéś: y koniec przez mie 7 á nie przez inéś. Y odpowiedziałem / y rzékłem: którež będzie rozdźielenié czásów? ábo kiedy koniec piérwszéś / á 8 początek poslednieyszégo? y rzékł do mnie: Od Abráhámá áž do Izáaká / gdy są zrodzeni od niego Iákob y Esau / reká Iákobowá trzymáłá ná po- 9 czątku piete Esau: bo koniec wieku tego Esau / á Iákob początek przy- 10 szłégo. reká człowiecza miedzy pietą á reką. O wiecéy sie nie pytay Es- 11 drászu. Y odpowiedziałem / y rzékłem: O pánuiący Pánie / ieslizem nálazł łáskę przed oczymá twémi / 12 proszę ábyś oznaymił słudze twemu koniec znáków twoich / którycheś mi 13 częśc pokazał przeszłéy nocy. Y odpowiedział / y rzékł mi: Wstań ná twé nogi / á słuchay głosu który iest 14 pełen szumu. Y będźie iákoby wzruszenié / á nie poruszy sie mieysce ná któ- 15 rym stáć będźiesz. A dla tego gdy mówi / ty sie nie lekay. bo o końcu słowo y fundáment ziemie rozumié sie: 16 Abowiém o tych rzeczách mowá drży y trzesie sie / iž wié že koniec ich 17 musi sie odmienić. Y stáło sie gdy vsłyszał / powstałem ná nogi moie / y słuchałem: A oto głos mówiący / á szum iego iáko szum wód wielkich / 18 y rzékł: Oto dni przychodzą / á będźie gdy sie pocznę przybližáć ábych 19 náwiedźił mieszkáiącé ná ziemi: A gdy pocznę pytáć tych / którzy niespráwiedliwie szkodźili niespráwiedliwością swoią / y gdy sie dopełni poni- 20 zenié Sionu / y kiedy będźie zápieczetowány wiek który pocznę przemiiáć / té známioná vczynię: księgi będą otworzoné przed oblicznością vtwiérdzenia / y wszyscy rázem pátrzyć 21 będą: niemówiątká w iednym roku mówić będą głosy swymi / brzemienné płód niedoszły w trzecim y w czwartym miesiącu rodźić będą / á bę- 22 dą žywé y wzbudzoné. A nátychmiast okażą sie osiané mieyscá nieosiané: á spižárnie pełné wnet sie náy- 23 dą wypróżnioné: A trąbá głośno zátrąbi / którą gdy wszyscy vsłyszą / 24 záraz sie vlekną. y będźie czásu onégo przyiaciele zwoiuią przyiacioły / iáko nieprzyiaciele / y zátrwożą sie z tymi ziemiá: A žyły žródeł stáną / y nie 25 popłyną przez trzy godźiny: y będźie káždy który pozostánie z tych wszytkich którém opowiedźiał / ten zbáwion będźie / y oglądá zbáwienié moie / y koniec wieku wászégo. 26 y vyźrzą ludźie którzy są przyięci / którzy nie vkusili śmierci od narodzenia swégo / y odmieni sie serce mieszkáiących / á 27 obróći sie w inákszy smysł. Bo złość będźie zgłádzona / á zdrádá zágászo- 28 na. A zákwitnie wiárá / á skázá będźie zwycieżoná / y vkaže sie prawdá / która przez ták wiele dni byłá bez po- 29 žytku. Y stáło sie gdy mi mówił / á otom po máluczku poglądał ná tego 30 przed którymem stał / y to rzékł do mnie: Przyszedłem ábych ći okazał 31 czás przyszłéy nocy. A ták iesli sie znowu będźiesz modlić / y znowu pośćić przez śiedm dni / iescze wiekszé rzeczy nád té oznaymieć dnia którégo vsłyszę. 32 Bo wysłuchány iest twóy głos od Nawyższégo. Abowiém mocny widźiał vprzéymość twą / y przeyźrzał czystość którąś záchował od młodo- 33 śći twoiéy. Y dla tego posłał mie ábych ći to wszytko oznaymił / y powie- 34 dźiał. Vfay / á nie lekay sie / y nie

skwapiay się z pierwszémi czásy/ myślić próżnych rzeczy/ ábyś się nie kwápił od poślednieyszych czásów. 35 ʳ A sstáło się potym/ y płákałem znowu/ y pośćiłem się tákże przez śiedm dni/ ábych wypełnił trzy tegodnie/ które mi były powiedziáne. 36 ʳ A przydáło się ósméy nocy/ á serce moie znowu się trwożyło we mnie/ y począłem mówić przed Nawyższym. 37 ʳ Bo się wielce zápalał duch mój/ á duszá moiá byłá vdręczona/ 38 ʳ y mówiłem: O Pánie/ rzékłeś rzekąc ná początku stworzenia dniá pierwszego mówiąc: Niech się sstánie niebo y ziemiá/ á słowo twoie vczynkiem doskonáłym. 39 ʳ A ná ten czás był duch/ á wokoło były ćiemnośći y milczenie: iescze dźwięk głosu człowieczego nie był od ćiebie. 40 ʳ Tedyś rzékł: żeby z skárbów twoich wyszło iásne świátło áby się okazáło dźiéło twoie. 41 ʳ A dniá wtórego stworzyłeś duchá vtwierdzenia/ y roskazałeś mu/ áby rozdźielił/ y przedźiał vczynił miedzy wodámi/ żeby część iedná wzgórę wstąpiłá/ á część ná dole zostáłá. 42 ʳ A trzećiego dniá/ roskazałeś się zebráć wodóm ná śiódmą część źiemie: á sześć częśći osuszyłeś y záchowałeś/ áby z tych tobie służyły/ pośiané od Bogá/ y sprawione. 43 ʳ Bo wyszło słowo twoie/ 44 á dźiéło wnet się sstáło. ʳ bo wnet wyszłá niezmierna obfitość owoców/ y roskoszy smáku rozmáite/ y kwiatki bárwy ᵛnie odmienney/ y wonnośći nie dośćigłéy woniéy: á to się sstáło dniá trzećiego. 45 ʳ A czwartego dniá roskazałeś áby się sstáłá iásność słoneczna/ świátłość kśieżycowa/ y gwiazd porządek: 46 ʳ y roskazałeś im áby służyły człowiekowi stworzonemu. 47 ʳ A dniá piątego rzékłeś śiódméy częśći/ gdźie byłá wodá zgromádzona/ áby zwiérzetá/ y ptaki/ y ryby zrodźiłá: y ták się sstáło. 48 ʳ Wodá niema y bez dusze/ które Boża wola roskázowáłá zwiérzetá rodźiłá: áby z tąd opowiádáli narodowie dźiwné sprawy twoie. 49 ʳ A ná ten czás záchowałeś ᶻdwie duszy/ z których iedne názwałeś Enoch' á imię wtóréy názwałeś Lewiáthán/ 50 ʳ y oddźieliłeś iedne od drugiéy. Bo śiódma cześć/ gdźie się były wody zebráły/ niemogłá ich ogárnąć. 51 ʳ A dałeś ᵃEnochowi iedne cześć/ która byłá osuszona dniá trzećiego/ áby ná niéy mieszkał/ kedy iest tyśiąc gór. 52 ʳ A Lewiáthánowi dałeś śiódmą cześć mokrą/ y záchowałeś ią áby byłá ná pożárćie komu chceß/ y kiedy chceß. 53 ʳ A dniá szóstego roskazałeś źiemi áby przed tobą zrodźiłá bydłá/ y zwiérzetá/ y płazy: 54 ʳ á po tych Adámá/ któregoś postánowił przełożonym nád wszytkimi dźiełámi/ któreś vdźiałał: y z niego wychodźimy my wszyscy/ y lud któryś obrał. 55 ʳ A to wszytko rzékłem przed tobą Pánie/ iżeś dla nas świát stworzył: 56 ʳ A inné narody które poszły z Adámá/ powiedźiałeś że nic nie są/ y że są podobné ślinie/ á do kropple z naczynia przyrównałeś dostátek ich. 57 ʳ A teraz Pánie oto narody té które były zá nic poczytáné/ poczęły pánowáć nád námi/ y pożéráć: 58 ʳ á my lud twój/ któryś názwał pierworodnym/ iednorodnym/ miłośnikiem twoim/ podánichmy są w rece ich. 59 ʳ A iesli świát iest dla nas stworzon/ przecz że niémamy dźiedźictwá z świátem? A pókiż to?

ᵛábo, iákiéy káden wemie śnik wyráźić nie może

ᶻdwoie źwierząt z których iedno názwałeś Behemothem.

ᵃBehemotowi.

ROZDZ. VII.

Bez utrapienia niemożem wniść do żywotá wiecznego

1 Sstáło się/ gdym skończył mówić té słowá/ posłan iest do mnie Anyół ten który był posłan do mnie pierwszych nocy/ 2 ʳ y rzékł do mnie: Wstań Esdrászu/ á słuchay mów którem przyszedł mówić do ćiebie. 3 ʳ A rzékłem: Mów Boże mój. A rzékł do mnie: Morze iest położoné ná przestronym mieyscu/ áby było głebokié y niezmierné: 4 ʳ ále bedźie weśćié iego ná ćiásnym mieyscu położoné/ áby było rzekam podobné. 5 ʳ Bo kto chcąc bedźie chćiał wniśdź ná morze/ y ogladáć ie/ ábo ie opánowáć: iesli ćiesniéy nie przeydźie/ iákoż bedźie mógł wniśdź ná szerokość? 6 ʳ Jescze druga: Jest miásto zbudowáné á w polu położoné/ á iest wszego dobrá pełné.

7 Weśćie do mego ćiásné / y ná ktorym miejscu położoné / ták iż po práwéy stronie ogień / á po lewéy wodá głęboka: 8 á tylko iedná śćieżká leży miedzy nimi / to iest miedzy ogniem á wodą / ták iż nie może sie ná śćieżce zmieśćić iedno tylko stopá człowieczá. 9 A ieśli miásto będźie dané człowiekowi w dźiedźictwo / ieśliby nigdy przed sobą położonégo niebespieczeństwá nie przeszedł / iákoż weźmie dźiedźictwo swoie? 10 Y rzekłem: Ták Pánie. Y rzékł do mnie: Ták iest y cząstká Izráelowá. 11 Bom dla nich świát stworzył: á gdy Adam przestąpił roskazánié moie / osądzono iest co sie stáło. 12 Y stáły sie weśćia tego świátá ćiásné / y boleiącé / y prácowité / á trochá ich y złych niebespiecznośći pełnych / á ná pracy sie bárzo wspiéráiący. 13 Bo weśćia wieku *więtszégo śérokié y bespieczné / y czyniącé owoc nieśmiertelnośći. 14 Jeśli tedy ći ktorzy żywą wchodząc nie wnidą przez té ćiásné á márné / nie będą mogli wźiąć tego co schowano. 15 Przetóż teraz przécz sie ty frásuieß / gdyżeś skáżitelnym: á przécz sobą trwożyß gdyżeś iest śmiertelnym? 16 A przécz nie bierzeß do sercá twego co ma przyść / ále co teraz iest? 17 Odpowiedźiałem y rzekłem: Pánuiący Pánie / otoś postánowił zakonem twym / że odźiedźiczą to spráwiedliwi / á złośnicy poginą. 18 A spráwiedliwi będą znośić rzeczy ćiásné / nádźiewáiąc sie przestronych. bo ći ktorzy złośćiwie czynili / y ćiásné rzeczy ćierpieli / y przestronych nie oglądáią. 19 Y rzekł do mnie: Niemáß sędźiégo nád Bogá / áni mądrégo nád Nawyższégo. 20 Bo wiele giníe niníeyszych / iż zániedbány iest zakon Boży / ktory iest przed nimi. 21 Bo roskázuiąc roskazał Bóg przychodzącym / kiedy iedno przyßli / coby czyniąc żyli / á co záchowuiąc nie byli karáni. 22 Ale ći nie dáli sie námowić / y przećiwili sie iemu / 23 y wźieli przed sie myśli próżné / y chwyćili sie omylnośći grzéchów / y nád to rzekli Nawyższému że go niémáß / 24 á dróg iego nie poználi. y zakon iego wzgárdźili / y obietnic iemu vczynionych záprzeli sie: y práwóm iego wiáry nie dawáli / y vczynków 25 iego nie pełnili. A przetóż Esdrášu rzeczy próżné próżnym / á pełné pełnym. 26 Oto czás przydźie / y będźie kiedy przydą znáki / ktoremći powiedźiał / y okaże sie oblubienicá / y vkázuiąc sie vkaże ktora teraz iest zákryta źiemią: 27 á wßelki ktory wybáwion iest z przerzeczonégo złégo / ten oglądá dźiwy moie. 28 Bo sie okaże syn móy IESVS z tymi ktorzy są z nim / y będą sie weselić ktorzy pozostáli przez czterzy stá lat. 29 Y będźie po tych leciech / y vmrze syn móy CHRISTus / 30 y wßyscy ludźie ktorzy dech máią: y obroći sie świát w stáré milczenié przez śiedm dni / iáko y zá pierwßych sądów / ták iż żaden nie zostánie. 31 A będźie po śiedmi dniách / y wiek ktory iesżcze nie czuie będźie wzbudzon / 32 y vmrze skáżony: Y źiemiá wroći to co wniéy śpi / y proch ktorzy w nim milcząc mießkáią / á gmáchy wrócą dusze ktoré im są zwierzoné: 33 Y ziáwi sie Nawyższy ná stolicy sądowéy / y przeminą nędze / á będźie ćierpliwość zgromádzona. 34 A tylko sąd zostánie / prawdá stać będźie / y wiárá sie zmocni / 35 y vczynki náßládowáć będą / á zapłátá sie pokaże / y czuć będą spráwiedliwośći / á niepráwośći pánowáć nie będą. 36 Y rzekłem: Abráhám pierwßy modlił sie zá Sodomczyki / á Moyzeß zá oyce ktorzy ná puszczy 37 grzéßyli: Y ktorzy po nim / zá Izráelá / 38 czásow Achazá / y Sámuelá. Dawid zá porazkę / á Sálomon zá té 39 ktorzy do świątynie przyßli. A Eliaß zá té ktorzy descz otrzymáli / y zá vmárłégo áby ożył: 40 A Ezechiaß zá ludem zá dni Sennácheribá / y wiele zá wielu. 41 Jeśli tedy teraz gdy sie skáżá rozmnożyłá / á niespráwiedliwość obfituie / modlą sie spráwiedliwi zá niepobożnymi / przeczże y teraz ták nie będźie? 42 Y odpowiedźiał mi / y rzekł: Niniéyszy wiek / nie iest końcem: sławá ná nim częstokroć potyka: dla tego modlili sie zá krewkimi. 43 Bo dźień sądny będźie skończeniem czásu tego / á początkiem czásu przyßłéy nieśmiertelnośći / w ktorym przeminęłá skáżitelność: 44 zginęłá niemierność / niewiárá odćiętá iest: rozrodźiłá sie spráwiedliwość / 45 prawdá weßłá. Bo ná on czás / żaden

*Drugiégo.

Modlitwy spráwiedliwych teraz są pomocné, lecz po ostátnim sądźie nic sie nie odmieni.

den

den nie będzie mógł wybáwić onégo który zginął / áni pogrążyć / który zwyciężył. 46 A odpowiedziałem / y rzekłem: Táć iest mówá moiá piérwsza y ostátnia / że lepiéy było nie dáwáć ziemie Adámowi: ábo więc iuż dawszy / záwściągnąć go aby nie grzészył. 47 Bo cóż zá pożytek ludziom wiezdz ten żywot w frásunku / á po śmierci obawiáć sie potępienia? 48 O ty Adámie cóś to vczynił? bo iżeś ty zgrzészył / nie sstał sie vpadek twóy ciebie sámégo / ále też y nas którzyśmy z ciebie poszli. 49 Bo á cóż nam za pożytek z tego iż nam obiecan iest czás nieśmiertelny: á myśmy śmiertelné spráwy czynili? 50 A że nam opowiedziána iest nádzieiá wieczności / á myśmy sie złymi á nikczemnymi sstáli? 51 A że nam náznáczono zdrowé y bespieczné mieszkánia: á myśmy sie źle záchowáli? 52 A że nam zgotowána iest chwałá Nawysszégo ku záchowániu tych którzy zlekká chodzili: á myśmy drógámi złymi chodzili? 53 A że nam vkázuią ray / w którym trwa owoc nienáruszony / w którym iest bespieczeństwo y vléczenié: 54 á my nie wnidziemy: bośmy mieszkáli ná mieyscách niewdzięcznych. 55 A że oblicza tych którzy powściągliwie żyli będą iáśnieysze niż gwiazdy: á twarzy násze będą czérnieysze niż ciemności? 56 Bo gdyśmy żyli / nie myślilismy niepráwość czyniąc / po śmierci poczniemy ciérpieć. 57 A odpowiedział / y rzékł: Tá iest myśl walki / którą walczyć będzie człowiek który sie ná ziemi národził. 58 Że iesli zwyciężon będzie / vciérpi to coś powiedział: lecz iesli zwycięży / dostąpi co mówię. 59 Bo tenci iest żywot o którym Moyzesz powiádał ludowi póki żył / mówiąc: Obierz sobie żywot / ábyś żył. 60 Ale mu nie wierzyli / ále áni prorokóm po nim / ále áni mnie którym mówił do nich: 61 że smętek nie miał bydź ku ich zátráceniu / iáko ma przyśdź wesele ná te którzy sie dáli náwiedź ku zbáwieniu. 62 A odpowiedziałem / y rzekłem: Wiem Pánie iż Nawysszégo zowią dla tego miłosiernym / iż iest lutościw nád tymi / którzy iescze ná świát nie przyszli: 63 A iż iest miłosierny nád tymi / którzy sie obiéráią w zakonie iego: 64 A iest nie skwápliwy / iż ciérpliwość pokázuie tym którzy zgrzészyli / iáko dziełóm swoim. 65 A iest szczodrobliwy / bo chce dawáć wedle potrzeb: 66 A wielkiégo miłosierdzia / iż rozmnaża miłosierdzia więcéy nád tymi którzy teraz są / y którzy mineli / y ktorzy będą. 67 Bo iesliby nie był obfity w miłosiérdziu swoim / nie ożywie świát y z tymi którzy dziedziczyli ná nim. 68 A dáruie: bo gdyby nie dárował dla dobroci swéy / áby ci którzy zgrzészyli byli wyzwoleni z niepráwości swoich: nie mogłáby sie ożywić dziesięćkroć tysięczna część ludzi. 69 A sędzia iesliby nie odpuścił tym którzy są vzdrowieni słowem iego / á nie zgłádził mnostwá sporów: nie zostáłoby ich podobno z niezliczonégo mnostwá / iedno bárzo máło.

Tak iest com záwsze mówił.

ROZDZ. VIII.

1 Odpowiedział mi / y rzékł: Ten wiek stworzył Nawysszy dla wiela / ále przyszły dla niewiela. 2 A przełożęć podobieństwo Esdraszu: Jáko spytasz ziemie / y rzeczeć iż doda więcéy ziemie z któréyby było gárnczárskié nasienié / á máło prochu z którégo bywa złoto: ták y spráwá wieku Niniéyszégo. 3 Wieleć ich wprawdzie stworzonych / ále máło będzie zbáwionych. 4 A odpowiedziałem / y rzékłem: Połkni tedy duszo smysł / á zjedz coć smákuie. 5 Boś przyszłá słucháć / y chcąc prorokowáć: boć nie dano czásu / iedno tylko ku żyćiu. 6 O Pánie / iesli nie dopuściesz słudze twému / ábyśmy sie modlili przed tobą / á nie dasz nam nasienia sercu / y smysłowi wypráwy / z kądby poszedł owoc: z kądże będzie mógł żyć wszelki skážony / który poniesie mieysce człowiecze? 7 Bo sam iesteś / á myśmy są iedno dziéło rąk twoich / iákoś rzékł: 8 Bo iáko teraz w żywocie iest ciáło stworzoné / á dáiesz członki: y w ogniu y w wodzie bywa zachowáné stwo-

Bóg w tim wieku miłośierny iest grzésznym, wszákże ich wiele bywa potępionych: ále spráwiedliwym zapłátá iest nágotowána.

rzenié twoie/ y przez dziewięć miesięcy ciérpi dziéło twoie/ stworzenié twoie/ ktoré w nim iest stworzoné: á ono co záchowywa/ 9 y to co bywa záchowano/ oboie záchowáné będą: y záchowáné záczásem znowu wraca mácicá co w niéy wrosło. 10 Boś roskazał z sámych członków/ to iest z piersi mléko dawáć owocowi piersi/ 11 áby to co iest stworzono/ było do pewnégo czásu wychowano/ ábyś go potym spráwował miłosierdziu twému. 12 Wychowałeś go w spráwiedliwości twoiéy/ y wyćwiczyłeś go w zakonie twoim/ y skarałeś go rozumem twoim: 13 y vmorzyß go iáko twé stworzenié/ á ożywiß go iáko dziéło twoie. 14 B A przetóż ieśli zgubiß tego który z táką pracą iest wykßtałtowan: tedyć łácno iest twym roskazániém spráwić/ áby y to co iest vczyniono było záchowano. 15 A teraz Pánie będę mówił: O wßelkim człowiecze/ ty lepiéy wiéß: ále o twoim ludu dla którégo boleię/ 16 y o dziedzictwie twoim dla którégo płáczę/ y o Izráelu dla którégo sie smucę/ y o Iákobie dla którégo sie frásuię: 17 dla tego pocznę sie modlić przed tobą zá się/ y zá nie. bo widzę vpadki náßé/ którzy mießkamy ná ziemi. 18 Alem vsłyßał o prędkości sędziéy który ma przyśdź. 19 A przetóż wysłuchay głos móy/ á wyrozumiéy mowę moię/ á będę mówił przed tobą. 20 Początek słów Esdrasowych piérwéy niż był wźięt. Y rzékłem: Pánie który mießkaß w wieku/ którégo oczy podniesioné ná wysokości/ y ná powietrze: 21 y którégo stolicá iest nieoßácowána/ á chwałá nie ogárniona: przed którym stoi huf ániołów ze drżeniem. 22 Których straż w wietrze y w ogniu sie obráca: którégo słowo prawdziwé/ y powieści trwáiącé: 23 którégo roskazánié mocné/ á porządek stráßliwy: którégo poyźrzenié wysußa głębokości/ á rozgniewánié rozstapia góry/ á prawdá świadczy. 24 Wysłuchay modlitwę sługi twego/ á przyimi w vßy prosbę stworzenia twego. 25 Bo pókim żyw/ mówić będę: á póki co rozumiém/ odpowiádáć będę: 26 Ani pátrz ná występki ludu twego/ ále ná té/ którzy tobie w prawdzie służą. 27 Ani poglądáy ná niezbożné spráwy narodów/ ále ná té którzy świádectwá twoie z boleściámi záchowáli. 28 Nie myśl o tych którzy przed oblicznością twoią obłudnie sie obchodzili: ále pámiętay ná té którzy według woli twoiéy boiaźń poználi. 29 Ani chciéy zátrácić tych którzy bydlęce obyczáie mieli: ále pátrz ná té którzy zakonu twego iáśnie náuczáli. 30 Ani sie gniewáy ná té/ którzy gorßy niż bydło są osądzeni: ále miłuy té którzy záwżdy w spráwiedliwości twoiéy y w chwale dufáią. 31 Bo my y oycowie náßy tákimi niemocámi chorujemy: ále ty dla nas grzéßnych miłosiernym będzieß názwány. 32 Bo ieśli będzieß chciał nád námi sie smiłowáć/ tedy cię będą zwáć miłosiernym/ á nád námi którzy nie mamy vczynków spráwiedliwych. 33 Bo spráwiedliwi którzy máią wiele dobrych vczynków záchowánych/ zá swé własné vczynki wezmą zapłátę. 34 Abowiém cóż iest człowiek żebyś sie nań miał gniewáć: ábo naród skáżitelny/ żebyś miał bydź ták gorzki przeciw niemu? 35 Bo záprawdę żaden nie iest z narodzonych któryby źle nie czynił: á z wyznawáiących któryby nie wykroczył. 36 Bo w tym będzie opowiedána spráwiedliwość twoiá/ y dobroć twoiá Pánie/ gdy sie smiłuieß nád tymi/ którzy nie máią vczynków dobrych. 37 Y odpowiedział mi/ y rzékł: Dobrześ niektóré rzeczy mówił: á wedle powieści twych ták sie stánie. 38 Iż záprawdę nie będę baczył ná dziéło tych/ którzy grzéßyli/ przed śmiercią/ przed sądem/ przed zginieniem. 39 Ale sie będę kochał w spráwách ludzi spráwiedliwych/ y będę też pámiętał ná gościnę/ y ná zbáwienié/ y ná zapłáty odniesienié. 40 Przetóż iákom mówił/ ták też iest. 41 Bo iáko oracz wsiéwa wiele nasienia w ziemię/ y sádzi dosyć sczépów/ ále nie wßytko co iest wsiano záchowáné bywa czásu swégo/ ále áni wßytko co wsczepiono korzeń puści: tákże też nie wßyscy będą zbáwieni którzy ná świećie są posiáni. 42 Y odpowiedziałem/ y rzékłem: Ieślim nálazł łáskę niech mówię. 43 Iáko nasienié oraczowé ieśli nie wznidzie/ ábo nie przyimie dżdżu

twego ná czás / ábo iesli bedźie wielkośćia dżdżów zepsowáné / ták ginie. 44 A tákże człowiek który iest stworzon rekomá twemi / á tyś mu obrázem miánowány / żeś mu iest podobny / dla któregoś wszytko stworzył / y przyrównałeś nasieniu oraczowému. 45 Niegniewayże sie ná nas / ále odpuść ludowi twému / á smiłuy sie nád dżiedżictwem twoim / á tyś litośćiw prze ćiw stworzeniu twému. 46 A odpowiedźiał mi / y rzekł: Teráznieysze teráznieyszym / á przyszłé przyszłym. 47 Boć siłá niedostáie / ábyś mógł miłowáć stworzenié moie wiecey niżli ia: á do ćiebie sámego czestom sie przybliżał / ále do złośćiwych nigdy. 48 Ale y w tym dźiwnyś iest przed nawyższym. 49 iżeś sie vniżył ták iáko przystoi / áni sie zá tego masz / ábyś sie wielce chwalił miedzy spráwiedliwymi. 50 Przetoż wielkie nedze y politowánia godné przypádną ná té którzy mieszkáią ná świecie czásów ostátecznych: w wielkiey pysze chodźili. 51 Ale ty dla siebie rozumiey / á dla tobie równych szukay chwały. 52 Boć wam iest ray otworzony / drzewo żywotá wsádzoné / przyszły czás zgotowány iest / nágotowána obfitość / zbudowáné iest miásto / doświádczoné od-poczynienié / dokonána iest dobroć / y dokonána mądrość. 53 Korzeń złośći zápieczetowan iest przed wámi / niemoc y mól zákryty iest od was: á skázenie vćiekło do piekłá ná zápámietánie. 54 Boleśći przemineły / á ná końcu okazał sie skarb nieśmiertelnośći. 55 A ták nie pytay sie wiecey o mnostwie tych / którzy giną. 56 Bo y oni wziąwszy wolność wzgárdźili Nawyższego / y zakon iego porzućili / y opuśćili drógi iego. 57 Nád to ieszcze połoczyli spráwiedliwé iego / 58 A rzekli w sercu swoim / że niemász Bogá: á ieszcze wiedząc że vmiéráią. 59 Bo iáko was potka co / przerzeczono iest: ták ie prágnienié y drzczenié / które iest zgotowáné. Bo niechćiał Bóg áby człowiek zginął. 60 Ale y oni którzy są stworzeni / splugáwili imie tego co ich stworzył: á byli niewdźieczni temu który im żywot zgotował. 61 A dla tegóż sie teraz sąd mój przybliża / 62 czegom niewszytkim okazał / iedno tobie / á kilkam tobie podobnym. A odpowiedźiałem / y rzekłem: 63 Oto teraz Pánie okazałeś mi wiele znáków / które pocznież czynić w czásiech ostátecznych: áleś mi nie okazał którego czásu.

ROZDZ. IX.

Sądy Páńskie iáko y inné zacné spráwy iego uprzedzą pewné znaki.

1 Odpowiedźiał mi y rzekł: Zmiérz mierząc czás sam w sobie: á bedźie gdy oglądasz kiedy przeminie cześć niektóra z znáków które są opowiedźiáné: 2 tedy zrozumiesz iż to iest ten czás w który pocznie Nawyższy náwiedzáć świát przezeń stworzony. 3 A gdy sie vkaże ná świećie mieysc wzruszenié / y ludźi strwożenié / 4 tedy zrozumiesz żeć o tym Nawyższy opowiedźiał ode dni które były przed tobą od początku. 5 Bo iáko wszytko co iest ná świećie stworzono / ma początek / tákże y koniec / á dokończenié iest iáwné: 6 tákżeć y czásy Nawyższego máią znáczné początki w cudách y w mocy / á dokończenié w skutku y znákách. 7 A bedźie że káżdy który záchowan bedźie / 8 y który bedźie mógł vydź przez vczynki swé / á przez wiáre którąśćie vwierzyli / wynidźie z tych przerzeczonych niebespieczeństw / y oglądá wybáwienié moie w źiemi moiey / y w gránicách moich / bom sie poświećił od wieku. 9 A tedy nedznymi bedą którzy teraz źle vżywáli dróg moich / á mieszkáć bedą w mekách ći którzy ie ze wzgárdą odrzućili. 10 Bo którzy mie nie poználi zá żywotá dobrodźieystwá wziąwszy / 11 y którzy brzydźili sie zakonem moim gdy ieszcze wolność mieli: 12 á gdy im ieszcze mieysce ku pokućie było otworzoné / nie zrozumieli / ále wzgárdźili / ći muszą po śmierći w mekách poznáć. 13 Ty tedy nie bądź dáley dwórny iáko bedą meczeni niezbożni / ále sie pytay iáko spráwiedliwi bedą zbáwieni / y których świát / y dla których świát / y kiedy. 14 A odpowiedźiałem 15 y rzekłem: Dawnom mówił / y te-

raz mówię/ y będę potym mówił/ iż więcéy ieſt tych którzy giną/ niż tych co będą zbáwieni: 16 iáko więkſzé ſą nawálnośći niżli kroplá. A odpowiedział mi y rzékł: 17 Jáka rola/ tákié y naśienia: á iákié kwiatki/ tákié y bárwy: á iáki ſpráwcá/ táka y ſpráwá: á iáki oracz/ táka wypráwá: bo był czás świátá. 18 A teraz gdym gotował tym którzy teraz ſą (póki ſię nie ſtał świát) ná którymby mieſzkáli: á żaden mi ſię nie ſprzećiwił. 19 Bo ná on czás káżdy/ y teraz twórcá ná tym ſpráwionym świećie/ y we żniwie nie vſtawáiącym/ y w zakonie nie dośćignionym/ popſowáły ſię ich obyczáie. 20 A obaczyłem świát/ á oto było niebeſpieczeńſtwo/ dla myśli które nań przyſzły. 21 A vyźrzałem y odpuśćiłem mu bárzo/ á záchowałem ſobie źiárno z groná/ á ſczep z pokolenia wielkiego. 22 Niechże zginie mnoſtwo/ które ſię próżno národziło/ á niech zoſtánie źiárno moie y ſczep móy/ bom z wielką pracą ſpráwił. 23 A ty ieſli ieſcze przydaſz drugié śiedm dni/ ále nie będźieſz w nie pośćić/ 24 póydźieſz ná pole kwiatków/ kędy niémáſz zbudowánégo domu: á będźieſz iadł tylko kwiatki polné/ á nie ſkoſztuieſz mięſá/ y nie będźieſz pił winá/ ále tylko kwiećié. 25 Proś Nawyſſzégo bez przeſtánku/ 26 á ia przydę/ y będę mówił z tobą. A ſzedłem/ iáko mi rzékł: ná pole/ które zową Ardáth/ y śiedźiałem tám miedzy kwiatkámi/ y iadłem źiołá polné/ y ſtał mi ſię pokarm ich do ſytośći. 27 A ſtáło ſię po śiedmi dni/ á iam śiedźiał ná trawie/ á trwożyło ſię zás ſerce moie iáko przed tym. 28 A otworzoné ſą vſtá moie/ y począłem mówić przed Nawyſſzym y rzékłem: 29 O Pánie/ okázuiący ſię nam/ okazałeś ſię oycóm náſzym ná puſczéy/ któréy nie depcą/ y nie płodnéy/ gdy wychodźili z Ægyptu: y mówiąc mówiłeś: 30 Ty Izráelu ſłuchay mię/ á naśienié Jákobowé bądź pilné mów moich. 31 Bo oto ia śieię w was zakon móy/ y vczyni w was pożytek/ á będźiećie vwielbieni przezeń ná wieki. 32 Bo oycowie náſzy wźiąwſzy zakon nie záchowáli/ y praw moich nie ſtrzegli: y nie okazał ſię pożytek zakonu/ bo nie mógł/ bo twóy był. 33 Abowiém którzy przyięli/ poginęli że nie ſtrzegli tego co w nich było wśiano. 34 A oto zwyczay ieſt/ że gdy przyimie źiemiá naśienié/ ábo morze okręt/ ábo naczynie iákié pokarm ábo pićié: gdy to zginie w co wśieią/ ábo w co włożą: 35 Weſpół y to zginie co ieſt wśiano ábo wpuſczano/ ábo ſię przyięło/ y co ſię przyięło nie ieſt v nas: ále ſię z námi nie ták ſtáło. 36 Bo my którzyſmy zakon przyięli/ grzéſząc zginęliſmy/ y ſerce náſze które ii przyięło. 37 Bo zakon nie zginął/ ále zoſtał w pracy ſwoiéy. 38 A gdym to mówił w ſercu ſwym/ poyźrzałem oczymá ſwémi/ y vyźrzałem niewiáſtę po práwéy ſtronie/ á oto oná płákáłá y nárzékáłá głoſem wielkim/ y fráſowáłá ſię bárzo ná vmyśle/ y rozdárté ſzáty iéy/ á popiół ná głowie iéy. 39 A opuśćiłem myśli którémim ſię był zábáwił myśląc/ y obróćiłem ſię do niéy/ y rzékłem iéy: 40 Czemu płáczeſz/ á czemu żáluieſz ná vmyśle? A rzekłá mi: 41 Day mi pokóy móy Pánie/ ábych ſię opłákáłá/ y przydáłá żalu: bo mam wielką gorzkość ná ſercu/ y ieſtem bárzo poniżona. 42 A rzékłem iéy/ Coś ćierpiáłá? powiédz mi. 43 A rzekłá mi: Byłám niepłodna ia ſłużebnicá twoiá/ á nie rodźiłám máiąc mężá przez trzydźieśći lat. 44 Bo ia ná káżdą godźinę y ná káżdy dźień/ y té trzydźieśći lat proſzę Nawyſſzégo w nocy y we dnie. 45 A ſtáło ſię że po trzydźieśći lat Bóg wyſłuchał mię ſłużebnice twoie/ y obaczył poniżenié moie/ y miał wzgląd ná vtrapienié moie/ y dał mi ſyná: y vćieſzyłám ſię z niego bárzo ia y mąż móy/ y wſzyſcy ſąśiedźi moi/ 46 y chwaliliſmy wielce Mocnégo. 47 A wychowáłám go z wielką pracą. A ſtáło ſię gdy doróſł/ y przyſzedł do poięcia żony/ ſpráwiłám dźień weſela.

Przed niewiástę płacżącą, á potym oświeconą, figurowáne miásto Ieruzálem.

ROZDZ. X.

1 Ystáło sie gdy syn mój wszedł do łożnice swéy / vpadł y vmárł : 2 y wywróciliśmy wßytcy świátłá: y powstáli wßyscy sąsiedźi moi áby mie cießyli / y vspokoiłám sie áż drugiégo dniá áż w nocy. 3 A stáło sie gdy wßytcy cießyć mie przestáli / żem sie vspokoiłá / y wstáłám w nocy / y vciekłám / y przyßłám iáko widźiß ná to pole: 4 y myślę iuż sie nie wróćić do miástá / ále tu mießkáć: y áni ieść áni pić / ále płákáć bez przestánku y pośćić / áż vmrę. 5 A opuściłem mowy ktoręm miał przed sobą / y odpowiedźiałem iéy z gniewem / y rzékłem : 6 Głupia nád wßytkié niewiásty / izaż nie widźiß żáłości náßéy / y co sie z námi dźieie? 7 Gdyż Sion mátká náßá wßelkim sie smętkiem smęći / y poniżeniem poniżona iest / y ciężko płácze. 8 A teraz gdy wßyscy żáłuiemy / y smętni iesteśmy / bośmy wßyscy zásmuceni / ty sie frásuieß o iednégo syná? 9 Pytay iedno ziemie / á powiedź: iż oná iest która ma żáłowáć vpadku ták wiela rodzących sie ná niéy. 10 A z niéy od początku wßyscy národzeni / y drudzy przydą: á oto máło nie wßyscy idą ná zginienié / á mnostwo ich zgubą sie stáie. 11 Któż tedy ma wiecéy płákáć / iedno tá która ták wielkié mnostwo ztráćiłá / niźli ty która iednégo żáłuieß? 12 A ieśli mi rzeczeß: Ze nárzekánié moie nie iest podobné ziemi: bom ia vtráćiłá owoc żywotá męg / którym z smętkiem porodźiłá / y z boleścią vrodźiłá: 13 ále ziemiá wedle obyczáiu ziemie: y ßło do niéy teráznieyßé mnostwo / iáko bywa. 14 A ia tobie powiádam: Jákoś ty z ćiężkośćią rodźiłá / tákżeć téż y ziemiá dawa owoc swóy człowiekowi od początku / temu który ią spráwował. 15 Przetóż teraz záwśćiągni sámá w sobie żal swóy / á státecznie znoś przypadki które ná ćie przyßły. 16 Bo ieśli vspráwiedliwiß krés Boży / á ráde ieg w czás przyimieß / y w tym dostąpiß chwały. 17 A przetóż idź ty do miástá do mężá twégo. A rzekłá do 18 mnie: Nie vczynię / áni póydę do miástá / ále tu vmrę. 19 A przydałem iescze do niéy mówić / y rzekłem: 20 Nie czyń téy mowy / ále słuchay rádzącégo: Bo iáko wiele iest vpadków Siońskich? Cieß sie bólem Jeruzálem. 21 Bo widźiß że mieysce náßé święté iest spustoßoné / y ołtarz náß rozwálony / y kośćiół náß zburzony. 22 Muzyki náßé poniżoné są / y pieśni vmilkneły / y wesele náßé zginęło / á świéce ná lichtarzu náßym pogásneły: y skrzyniá przymierza náßégo wźięta iest / rzeczy poświęconé náßé są splugáwioné / á imię *które iest wzywáné nád námi máło nie iest zgwałconé: y dźiatki náßé hánbę odnióßły / y kápłani náßy są popaleni / y Lewitowie náßy w niewolą záßli / y pánny náßé są splugáwioné / y niewiásty náßé pogwałconé: y spráwiedliwi náßy są pobráni / y dźiatki náßé są potráconé / y młodźieńcy náßy służyli / á mocarze 23 náßy słábymi sie stáli. A co iest nawiętßa / Pieczęć Sion / bo iest odpieczętowáno z chwały swéy. Bo y podáné iest w rece tych którzy nas mieli w nienawiśći. 24 A przetóż ty odrzuć smętek swóy / á odéymi od śiebie wielkość boleśći / ábyć Mocny był miłośćiw / á Nawyßßy dać odpoczynek odpoczynienié od prac. 25 A stáło sie gdy z nią mówił / wnet roziáśniáłá sie twarz y piękność iéy / á weyrzenié iéy błyskáło sie ták iżem sie iéy bárzo lękał / y myśliłem coby to było. 26 A oto wnet wydáłá wielki głos stráchu pełny / że sie zrußyłá źiemiá od głosu niewiásty. 27 A widźiałem / á oto nie było wiecéy widáć niewiásty / ále miásto budowáné było / y mieysce vkázowáno z fundámentów wielkich: y zlękłem sie / y záwołałem wielkim głosem / y rzekłem: 28 Gdźież iest Vriel Anyół / który z pierwu był przyßedł do mnie? bo on vczynił żem ia przyßedł w to wielkié odeßćié od rozumu / á koniec mój obróćił sie w zepsowánié / á modlitwá moiá w pohánbienié. 29 A gdym ia to mówił / oto przyßedł do mnie / y vyźrzał mie. 30 A otom ia leżał iáko vmárły / y odßedłem był od rozumu / y wiął mie zá rękę práwą / y posilił mie / y podnióśł mie ná nogi / 31 y rzekł mi: Cóżći sie dźieie / á przecz

*którym sie wzywamy.

rozum twóy iest strwożony / y myśl serca twego: o cóż sie frasuieß: [32] Y rzekłem: Iżeś mie opuścił / á iam vczynił według powieści twoiey / y wyßedłem ná pole / y otom widział / y widze czego wypowiedzieć nie moge. Y rzekł mi: [33] Stóy iáko mąż / á wzruße cie. Y rzekłem: [34] Mów ty Pánie móy we mnie / niechćiey mie opuszczáć ábych dármo nie vmárł. [35] Bom widźiał czegom niewiedźiał / á słyßałem czemum nie zrozumiał. [36] Aboć mie smyśł móy omyla / ábo sie śni dußy moiey. [37] A przetóż teraz proße ćie oznaymi słudze twemu o tym záchwyceniu. [38] Y odpowiedźiał mi / y rzekł: Słuchay mie á náucze ćie / y powiem ći o tym czego sie boiß. Bo tobie Nawyßßy obiáwił wielkie táiemnice. [39] Widźiał prostą drógę twoię / iżeś sie bez przestánku frásował dla ludu twego / á byłeś bárzo żáłościw dla Sionu. [40] A przetóż tákowe iest zrozumienie widzenia tego / któreś máło przed tym widźiał. [41] Którąś widźiał płácząca / począłeś ią ćießyc: [42] á teraz iuż niewidźiß ósoby niewieściey: áleś widźiał miásto które budowano. [43] A iżći oná powiedźiáłá o śmierći syná swego / tedy ten iest wykład. [44] Tá niewiástá którąś widźiał / iest Sion: á że ztobą mówiłá / którą y teraz vyźrzyß iáko miásto budowáne. [45] A coć powiedźiáłá / że przez trzydźieśći lat niepłodną byłá: dla tego / iż trzydźieśći lat było gdy iescze w nim ofiárá nie byłá spráwowána. [46] Y sstáło sie po trzydźieśći lat / Sálomon miásto zbudował / y ofiáry spráwował: tedy był kiedy niepłodna syná porodźiłá. [47] A coć powiedźiáłá / iż go wychowáłá z prácą / toć było mießká nie w Jeruzálem. [48] A iżći rzekłá / iż syn móy wßedßy do łożnice swéy vmárł / y tráfił mu sie przypadek / ten iest vpadek który sie sstał w Jeruzálem. [49] A otoś widźiał podobieństwo ieg / á iż syná płákáłá / począłeś ią ćießyć: á o tych rzeczách co sie przydáły toć było trzebá powiedźieć. [50] Teraz tedy Nawyßßy widźi że sie z sercá zásmućił / á iż ze wßytkiego sercá ćierpiß zá nie / pokazałći iásność chwały iey / y piekność ochedostwá iey. [51] Bo dla tego mówiłemći ábyś został ná polu / [52] gdźie dóm nie iest zbudowány. Bom ia wiedźiał iżći to Nawyßßy okázowáć poczynał. [53] A przetomći rzekł ábyś wyßedł ná pole / gdźie niémáß gruntów budowánia. [54] Bo sie też nie mogłá robotá budowánia ludzkiego ostáć ná mieyscu / gdźie poczynáło sie okázowáć miásto Nawyßßego. [55] A ták ty nie bóy sie / á niech sie nie leka serce twoie: ále wnidź á oglądáy iásność y wielkość budowánia / ile mogą przeyźrzeć oczy twoie: [56] A potym vsłyßyß / ile może słuch vßu twych słyßeć. [57] Bo ty iesteś błogosłáwieńßy nád wiele innych / y powołanes od Nawyßßego / iáko máło innych. [58] Zostánieß tu iescze ná iutrzeyßą noc / á okáżeć Nawyßßy widzenia rzeczy koniecznych / które vczyni Nawyßßy tym co mießkáią ná źiemi czásów ostátecznych. [59] Y spałem przez one noc / y przez drugą / iáko mi roskazał.

ROZDZ. XI.

Orzeł Esdrasowi w widzeniu pokazány, który sobie przywłaszczył páństwo wßego świátá.

[1] WIDźiałem sen / á oto orzeł wychodźił z morzá / który miał skrzydeł dwánaśćie z piérza / y trzy głowy. [2] Y widźiałem / á oto skrzydłá swé rozśćiągał ná wßytkę źiemię / á wßytkie wiátry niebieskie wiały nań / y zbiéráły sie. [3] Y widźiałem / á z piérza iego wyrastáło piérzé przećiwné / á one sie w drobné á w máłé piórecżká obrácáły. [4] Bo głowy iego stały z pokoiem: á śrzedniá głowá byłá wießa niż inne głowy / lecz oná z nimi spokoiem stałá. [5] Y widźiałem / á oto orzeł latał w swoim piérzu / á królował nád źiemią / y nád tymi / którzy mießkáią ná niey. [6] Y widźiałem / że wßytko pod niebem było mu poddano / á żaden sie mu nie sprzećiwił / áni ieden z stworzenia które iest ná źiemi. [7] Y widźiałem / áno orzeł wstał ná pázno kty swoie / y puśćił głos do piérza swégo mówiąc: [8] Nie wßytkie spółu czuyćie: śpićie káżdé ná mieyscu swym / á ná czás czuyćie. [9] A głowy niech ku ostá-

tkowi záchowáné będą. 11 y obaczyłem á oto głos nie wychodźił z głów iego/ ále z pośrzodku ćiáłá iego / y policzyłem przećiwné piórá iego/ á oto ich było ośm. 12 A widźiałem á oto po práwéy stronie powstáło iedno pióro / y królowáło nád wszytką ziemią. 13 A sstáło sie gdy królowáło / przyszedł mu koniec / y nie było znáć mieyscá iego. A nástáło drugié / y królowáło / to było przez długi czás. 14 y sstáło sie gdj królowáło/ á przjszedł koniec iego / że go nie znáć było iáko pierwszégo. 15 A oto głos przypuszczony do niego mówiąc : 16 Słuchay ty któreś przez ták długi czás trzymáło ziemię. To oznáymuie tobie pierwéy niż poczniesz nie bydź widźiáné. 17 Záden po tobie nie będźie trzymał czásu twégo/ ále áni połowice iego. 18 A wzbiło sie trzećié / y otrzymáło páństwo iáko y pierwszé / y sámo też nie było widáć. 19 A ták sie przydawáło wszytkim inszym káżdému zosobná páństwo mieć / á poty nigdźie sie nie vkázowáć. 20 A widźiałem á oto zá czásem y drugié piórá podnosiły sie po práwéy stronie / áby y oné trzymáły pánowánié / á z nich było które trzymáły / wszákże prędko nie widáć ich było. 21 Bo y niektóré z nich podnosiły sie ále nie pánowáły. 22 A obaczyłem potym á oto nie widáć było dwánaśćie piór/ y dwu piórek : 23 a nic nie zostáło ná ćiele orłowym/ iedno dwie głowie odpoczywáiącé / á sześć piórek. 24 y vyźrzałem/ á oto z sześći piórek oddźieliły sie dwie / y zostáły pod głową która byłá ná práwéy stronie : bo cztéry ich zostáło ná swym mieyscu : 25 A widźiałem á oto podskrzydlné piórká chćiáły sie podnieść / y otrzymáć pánowánié. 26 A obaczyłem á oto sie iedno podniosło / ále go wnet widáć nie było/ 27 y drugié prędzéy vstáły niż pierwszé. 28 A widźiałem/ á oto dwie/ które były pozostáły / myśliły z sobą áby y oné królowáły. 29 O czym gdy myśliły/ oto iedná głowá z odpoczywáiących / która byłá w pośrzodku/ ocućiłá sie/ bo tá byłá więtsza niż dwie głowie. 30 A widźiałem/ 31 że sie spoiły dwie głowie z nią. A oto głowá obróćiłá sie z drugiemi które z nią były/ y ziádłá dwie podskrzydlné piórá/ które myśliły królowáć. 32 A tá głowá przestrászyłá wszytkę ziemię/ y pánowáłá ná niéy nád tymi którzy ná ziemi mieszkáią z wielką pracą/ dźierżąc páństwo wszego świátá dłużéy niż inné skrzydłá które były. 33 A widźiałem potym / á oto śrzedniéy głowy z prędká widáć nie było/ á to iáko skrzydeł. 34 A dwie głowie pozostáły / które też tákież królowáły nád ziemią/ y nád tymi którzy mieszkáią ná niéy. 35 A vyźrzałem/ á oto głowá po práwéy stronie/ pożárłá onę co byłá z lewéy strony. 36 A słyszałem głos mówiący do mnie: Poyźrzy przed sie/ á obacz co widźisz. 37 A widźiałem/ á oto iáko lew prędko bieżący z lásá rycząc : y widźiałem/ że głos człowieczy pusczał do orłá/ y rzékł mówiąc : 38 Słuchay ty/ á będę mówił do ćiebie/ á będźieć Nawyższy mówił. 39 Izaliś nie ty iest którys pozostał ze cztérech źwierząt/ którém postánowił áby królowáły ná moim świećie/ y áby przez nie przyszedł koniec czásów ich? 40 á czwarty przyszedszy zwyćiężył wszytkié źwierzetá / które minęły/ y páństwem dźierżał świát ze drżeniem wielkim/ y wszytkę ziemię z ćiężkim vćiskiem / y mieszkał ták długo ze zdrádą ná świećie. 41 Iż nie według prawdy sądźiłeś ziemię. 42 Gdyżeś ćiché trapił/ á spokoynéś obrażał : kochałeś sie w kłamcách / y psowałeś mieszkánia tych którzy owoc czynili/ á poniżałeś mury tych którzyć nie szkodźili. 43 A przetóż potwarz twoiá przyszłá áż do Nawyższégo/ á pychá twoiá do Mocnégo. 44 A weyźrzał Nawyższy ná pyszné czásy / á oto dokończyły sie/ á złośći ich są wypełnioné. 45 A dla tegóż ty orle więcéy sie nie vkázuy / y groźné skrzydłá twoie/ y złośćiwé pierzé twoie/ y głowy twé/ y páznogty nagorszé/ y wszytko márné ćiáło twoie. 46 Aby ochłodłá wszytká ziemiá/ y wróćiłá sie wolna od gwałtu twégo / á spodźiewáłá sie sądu y miłośierdźia tego który ią vczynił.

(marginal note to v. 32: z wielką pracą — ábo z vćiskiem wielkim.)

(marginal note to v. 42: tych — dobrych ludźi.)

Wykład tego widzenia y wszytkich części iego.

ROZDZ. XII.

1 osstało sie gdy lew mówił té słowá do orłá/ y widziałem/ 2 á ono głowá która byłá pozostáłá/ ále oné czterzy skrzydłá które kniéy przystáły/ á podniosły sie były/ áby królowáły/ zniknęły: y było pánowánie ich máluczkié/ á zámieszánia pełné. 3 Y widziałem/ á oto ich nie było widáć/ á wszytko ciáło orłowé gorzáło: á ziemiá bárzo sie lękáłá: á ia z trwogi y odeszcia od pámięci/ y od wielkiéy boiázni ocućiłem sie/ y rzékłem duchowi mému: 4 Otóżeś ty mnie to spráwił/ w tym iż sie wywiáduiesz dróg Nawyszégo. 5 Otom iescze iest sprácowány ná vmyśle/ y zemdlałem w duchu moim bárzo: á niémász áni máłéy mocy we mnie/ od wielkiégo stráchu który mię téy nocy przestrászył. 6 A przetóż teraz będę sie modlił Nawysszému/ áby mię vmocnił áż do końcá. 7 Y rzékłem: Pánuiący Pánie/ ieślizem nálazł łáskę przed oczymá twémi/ á iesli mię masz zá spráwiedliwszég nád wielu/ á ieśliż pewnie dochodźi modlitwá moiá przed oblicze twoie/ 8 Potwiérdzże mię/ á oznaymi mnie słudze twému/ wykład y rozdział tego strásznégo widzenia/ ábyś zupełnie vćieszył duszę moię: 9 gdyżeś mię miał zá godnégo żebyś mi okazał ostáteczné czásy. Y rzékł do mnie: 10 Tenći iest wykład widzenia tego. 11 Orzeł którégoś widział wychodzącég z morzá/ to iest króleſtwo/ które Dánielowi brátu twemu w widzeniu iest okazáné. 12 Ale mu nie było wyłożoné/ przeto ia teraz wyłożę tobie. 13 Oto idą dni/ y nástánie króleſtwo ná ziemi/ y będźie strách srozszy nád inné wszytkié króleſtwá które przed nim były. 14 A w nim królowáć będą królów dwánaście ieden po drugim. 15 Bo wtóry pocznie królowáć/ á on dłużéy trzymáć będźie niż dwánaście. 16 A tenći iest wykład dwánaście skrzidel któréś widział. 17 A głos któryś słyszał mówiący/ nie z głów iego/ ále z pośrzodku ciáłá iego/ pochodzący. 18 ten iest wykład/ iż po czáśie króleſtwá onégo záczną sie zwády niemáłé/ y będźie bliskié vpadku: á w ten czás nie vpádnie/ ále znowu przyjdźie do początku swego. 19 A żeś widział ośm piór pod skrzydły iego tkwiącé/ 20 ten iest wykład. Nástáną w nim ośm królów/ których czásy lekkié będą y látá prędkié/ á dwá z nich zginą. 21 A gdy sie śrzedni czás przybliżáć będźie/ záchowáni będą czterzéy do czásu/ gdy sie pocznie przybliżáć czás iego/ áby sie dokończył: ále dwá záchowáni będą dokońcá. 22 A iżeś widział trzy głowy w pokoiu stoiącé/ 23 ten iest wykład: Nawyższy wzbudźi trzy króleſtwá w czásy ostáteczné iego/ y zás wróci do nich wiele/ á będą pánowáć nád ziemią/ 24 y nád tymi którzy mieszkáią ná niéy/ z pracą więtszą niż wszyscy którzy byli przed nim: przetóż ie názwano głowámi orlémi. 25 Bo ony zgromádzą niezbożności iego/ y dokonáią ostátków iego. 26 A iżeś widział że więtszéy głowy nie widáć było/ to znáczy/ iż ieden z nich ma vmrzéć ná łożu swym/ á wszákże z mękámi. 27 Bo dwá którzy pozostáną/ miecz ich pożrze. 28 Bo iednégo miecz pożrze/ tego który z nim/ á wszákóż y ten ná ostátek od mieczá vpádnie. 29 A żeś widział/ iż dwie piórá podskrzydlné przeszły do głowy/ która iest po práwéy stronie. 30 Ten iest wykład: Ci są które záchował Nawyższy ku końcowi swemu/ to iest/ króleſtwo máluczkié/ y zámieszánia pełné. 31 Jákoś widział y lwá/ którégoś widział z lásá czuiącégo/ y ryczącégo/ á mówiącégo do orłá/ y iegóż strofuiącégo/ y niespráwiedliwości iego/ wszytkimi mowy swemi iákoś słyszał: 32 Ten iest wiátr który Nawyższy záchował ku końcowi ná nié/ y ná złości ich: y karáć ie będźie y wyrzući im ná oczy drapieſtwá ich. 33 Bo ie postáwi ná sądźie żywo: y będźie gdy ie práwem przekona/ pokarze ie. 34 Bo ostátek ludu mégo wybáwi przez trapienié/ którzy są záchowáni w gránicách moich: á rozweseli ie áż przyjdźie koniec/ dźień sądny/ o którymémći naprzód powiedział. 35 Ten sen któryś widział/ y té wykłády. 36 Tyś tedy sam sstał sie godnym/ ábyś wiedział te táiemni-

37 ce Nawyższégo. ¶ A przetóż wszytko to coś widział nápisz w księgi/á scho 38 way ie ná skrytym mieyscu: ¶ R náuczysz ie mądrych ludu twego/ których sercá znasz iż mogą zrozumieć/ y záchowáć té táiemnice. 39 ¶ A ty tu iesczeże potrway przez drugié śiedm dni/ áby ć okazano cokolwiek śie będźie zdá 40 ło Nawyższému okazáć tobie. ¶ R odszedł odemnie. R sstáło śie gdy vsłyszał wszytek lud/że minęło śiedm dni/ á iam śie niewróćił do miástá: zeszli śie wszyscy od namnieyszégo áż do nawiętszégo/ á przyszedszy mówili do 41 D mnie/mówiąc: ¶ Cosmyć zgrzészyli/y cosmy niespráwiedliwégo vczynili przećiw tobie/ że nas opuśćiwszy śia 42 dłeś ná tym mieyscu? ¶ Boś nam ty sam pozostał ze wszytkiégo ludu/ iáko grono z winnice/á iáko świécá ná ćiemnym mieyscu/y iáko port y okręt záchowány od nawálnośći. 43 ¶ Czyli nie dosyć mamy złégo które nas po 44 tyka? ¶ A ták ieśli ty nas opuśćisz/iáko nam lepiéy było bysmy byli zgo 45 rzéli y my w popaleniu Sion. ¶ Bosmy nie lepszy nád té którzy tám pomárli: R płákáli wielkim głosem. R 46 odpowiedźiałem im/y rzékłem: ¶ Vfay Izráelu/ á nie trosz śie ty domie 47 Jákobów. ¶ Bo Nawyższy pámięta ná was/ á Mocny/ nie zápomniał 48 was w pokuszeniu. ¶ Bo ia nieopuśćiłem was/ ánim śie od was oddálił/ álem przyszedł ná to mieysce/ ábym śie modlił zá spustoszeniem Sionu/ ižbych szukał miłośierdźia/ dla poniżenia świętégo mieyscá wászégo. 49 ¶ A teraz idźćie káżdy z was do domu wászégo/ á ia przydę do was po tych 50 dniách. ¶ R odszedł lud/ iákom mu 51 powiedźiał/ do miástá: ¶ A iam śiedźiał ná polu przez śiedm dni/ iáko mi roskazał: y iadłem tylko kwiatki polné/ á iedno z ziół był mi pokarm przez oné dni.

ROZDZ. XIII.

Drugie widzenie o mężu z morzá wychodzącym y z wykładem iego.

1 Wsstáło śie po 2 śiedmi dniách/ y snił mi śie sen w nocy. ¶ A oto wiátr powstawał z morzá/ że wzruszył wszystkié nawálności iego. 3 ¶ R widźiałem á oto zmacniał śie on człowiek z tyśiącmi niebieskimi/ á gdźie obroćił twarz swoie ku weyzrzeniu/ trzesło śie wszytko co 4 pod nim widáć było. ¶ A gdźiekolwiek głos wychodźił z vst iego/ rozpaláli śie wszyscy którzy słucháli głosu iego/iáko śie pali ziemiá gdy ogień 5 poczuie. ¶ R widźiałem potym/ á oto śie zgromadzał wielki lud/ którému liczby nie było od czterzech wiátrów niebieskich/ áby zwálczyli człowieká 6 który był wyszedł z morzá. ¶ R widźiałem/ á ono sam sobie wykował górę 7 wielką/ y wlećiał ná nię. ¶ A iam prágnął widźieć kráinę ábo mieysce/ z którégo górá byłá wykowána/y nie mo 8 głem. ¶ A potymem widźiał/á ono wszyscy którzy śie byli zebráli do niego áby go zwalczyli/ bali śie bárzo/ ále przećie walczyć śmieli. 9 ¶ A oto gdy vyzrzał gwałt przychodzącégo mnostwá/ nie 10 podniósł ręki swéy/ áni dźierżał mieczá/áni żadnéy broni woienné: ¶ tylko/ iákóm widźiał/ iż wypuśćił z vst swych iáko párę ognistą/ á z warg swoich dech płomienisty/ á z ięzyká swego wypuszczał iskry y burze: y pomieszáło śie pospołu wszytko tá párá 11 ognista y dech płomienisty/ y wielkość burze: ¶ R spádło z trzaskiem ná wielki lud/ który był gotów walczyć/ y popaliło wszytkié/ ták iż nátych miast z wielkośći niezliczonéy nic nie zostáło iedno próch á smród dymu. 12 R obaczyłem/ y zlękłem śie. ¶ Potymem widźiał człowieká onégo/ iż z góry zstępował/ á wzywał ku sobie 13 innéy wielkośći ludu spokoynégo. ¶ R przychodźiły do niego osoby wiela ludźi/ niektórych weselących śie/ niektórych smęcących śie: á niektórzy zwiazáni/ á inni wiodąc té którzy śie im nágadzáli. R záchorzałem od wielkiégo stráchu: y ocknąłem/y rzekłem: 14 ¶ Ty od początku pokazałeś słudze twemu té dźiwy/ y miałeś mię zá godnégo/ ábyś przyiął modlitwę moie. 15 ¶ A teraz pokaż mi wykład iesczeże snu 16 tego. ¶ Bo ile ia baczę ná vmyśle moim/ biádá onym którzy ná on czás pozostáli/ á dáleko więtsza biádá 17 tym/którzy nie pozostáli. ¶ Bo którzy

18 nie pozostáli/śmetni byli. ʸ Teraz rozumiem które rzeczy záchowáne są ná ostáteczné czásy/ y przypadáią ná nie/ 19 ále y ná te którzy pozostáli. ʸ Bo dla tego przyszli w niebespieczeństwá wielkié y w potrzeby mnogié / iáko te śny 20 pokázuią. ʸ A wszákoż łatwiey iest niebespiecznému przysdź ná to / niżli przeminąć iáko obłok z świátá / á teraz przeyźrzeć co przypada ná końcu. 21 Y odpowiedźiał mi/ y rzekł: ʸ Y wykład widzenia powiem ći / y to o coś 22 mówił otworzeć. ʸ Coś mówił o tych którzy pozostáli / ten iest wykład: 23 ʸ Którzy znosi niebespieczeństwo onégo czásu / ten śie strzegł: á którzy w niebespieczeństwo wpádli / ći są którzy máią vczynki y wiárę ku Námocnieyszému. 24 ʸ A ták wiedz iż ći wiecéy vbłogosłáwieni są którzy pozo- 25 stáli / niżli oni którzy pomárli. ʸ Té wykłády widzenia. Ześ widźiał mężá 26 wychodzącégo z sercá morzá / ʸ tenci iest którégo Nawyższy chowa od wiela czásów/który sam przez śie wybáwi stworzenié swoie: á on rospráwi té 27 którzy pozostáli. ʸ A iżeś widźiał / że z vst iego pochodźi iákoby duch/ y ogień / y niepogodá: á iż nie miał w 28 ręku mieczá/áni broni woienney. ʸ Bo popędliwość iego potráciłá mnostwo/ które śie było zbiegło walczyć przećiw 29 iemu: ten iest wykład. ʸ Oto dni przychodzą/ gdy Nawyższy pocznie wybawiáć té którzy mieszkáią ná źiemi: 30 ʸ á przydźie w záchwyceniu sercá ná té 31 którzy mieszkáią ná źiemi. ʸ Y będą myślić iedni drugich zwoiowáć/miásto drugié miásto / mieysce drugie mieysce / narod przećiw narodowi / y 32 królestwo przećiw królestwu. ʸ A gdy śie to dźiać będźie / á przydą znáki którem ći przed tym pokazał: ná ten czás śie okaże syn móy / któregoś wi- 33 dźiał iáko mężá wychodzącégo. ʸ Y będźie gdy vsłyszą wszyscy narodowie głos iego / y opuśći káżdy walkę swą w kráinie swoiéy którą wiodą 34 iedni przećiw drugim: ʸ y zbieży śie w kupę lud niezliczony / iáko chcący 35 przysdź / y zwalczyć go. ʸ Ale on stá- 36 nie ná wierzchu góry Sion. ʸ A Sion wystąpi y pokaże śie wszytkim gotowy y zbudowány / iákoś widźiał 37 górę wykowáną bez rąk. ʸ A ten syn móy będźie karał/które wynáleźli pogánie niezbożnośći ich / te które śie przybliżyły do niepogody dla złych wymysłow ich/ y do mąk którémi po- 38 czną bydź męczeni / ʸ które płomieniowi są podobné: á potráći ie bez prace przez zakon / który iest ogniowi 39 podobny. ʸ A iżeś widźiał/ że ku sobie 40 zbierał inny lud spokoyny/ ʸ te są dźieśiećioro pokolenia / które zágnáne są w niewolą z źiemie swéy zá czásów Ozeaszá królá/ którégo Sálmánásár król Assyryiski wźiął w poimánie: y przeniosł ie zá rzekę / y przeniesieni są 41 do obcéy źiemie. ʸ A oni te ráde wźięli przed śie / áby opuśćili mnostwo narodów y zászli w dálszą kráinę kędy nigdy rodzay człowieczy nie mieszkał: 42 ʸ áby wżdy tám strzegli zakonu swégo/ którégo nie chowáli w swéy kráinie. 43 ʸ A przeszli przez ćiásné przebićia 44 rzeki Euphrátesá. ʸ Bo ná ten czás okazał im cudá Nawyższy / á zástá- 45 nowił zrzódłá rzéki áż przeszli. ʸ Bo przez one kráinę bárzo długa byłá drógá / roku iednégo y puł: którą 46 kráinę zowią Arsáreth. ʸ Y támże mieszkáli áż do ostáteczného czásu / á 47 teraz gdy śie poczną wracáć/ ʸ znowu Nawyższy zástánowi zrzódłá rzéki áby przebyć mogli: dla tegoś widźiał 48 wielkość ludźi spokoynych. ʸ Ale y którzy pozostáli z ludu twego / ći są którzy śie znayduią w gránicach mo- 49 ich. ʸ Stánie śie tedy gdy pocznie gubić mnostwo narodów tych które śie zebráło: obroni tych którzy pozo- 50 stáli z ludu: ʸ tedy im okaże bárzo wie- 51 le cudów. ʸ Y rzekłem ia: Pánuiący Pánie/oznaymże mi to/ przeczem widźiał człowieká wychodzącégo z ser- 52 cá morzá. Y rzekł mi: ʸ Jáko śie nie możesz tego dowiedźieć áni wiedźieć co iest w głębokośći morskiéy: ták żaden nie może widźieć ná źiemi syná mego/ ábo tych którzy z nim są/ iedno 53 czásu dniá. ʸ Tenci iest wykład snu któryś widźiał/ y dla któregoś tu sam 54 iest ośwécon. ʸ Bo opuśćiłeś twóy/ y báwiłeś śie zakonem moim / y szu- 55 kałeś. ʸ Gdyżeś żywot twóy mądrze spráwowal/ á rozum twoy názwałeś 56 mátką: ʸ y dla tegoż vkazałem ći zapláty v Nawyższégo: Bo będźie po drugich trzech dniach / opowiem ći

drugié

57 drugié rzeczy / y wyłożeć y poważné y dziwné. Y odszedłem y przyszedłem ná pole wysłáwiáiąc y chwaląc bárzo Nawyższégo / dla rzeczy dziwnych 58 które zá czásu czynił. A że go rozrządza y té rzeczy które z czásem przychodzą / y siedziałem tám przez trzy dni.

ROZDZ. XIIII.

Vkázuie się Bóg we krzu Esdraszowi y obiáwia niektóré táiemnice.

1 Y stáło się trzeciégo dniá / á iam siedział pod dębem. 2 A oto głos wyszedł ku mnie ze krzá / y rzékł: Esdraszu / Esdraszu. Y rzekłem: Owom ia Pánie. y wstałem ná nogi moie. Y rzékł do mnie: 3 Ziáwiáiąc ziáwiłem się we krzu / y mówiłem do Moyzészá / náten czás gdy lud móy był w niewoléy w Ægyptcie. 4 Y posłałem go / y wywiódłem lud móy z Ægyptu / y przywiódłem ji ná górę Sinái / y zátrzymałem ji v siebie przez długi czás: 5 y opowiedałem mu wiele dziwów / á táiemnice czásów y koniec oznaymiłem mu: y roskazałem mu mówiąc: 6 Té słowá iáwnie opowiész / á tych zátáisz. 7 Y teraz mówię tobie: 8 Znáki którém pokazał / y sny któréś widział / y wykłády któréś ty widział / záchoway w sercu swoim: 9 Bo ty będźiesz wźięt ze wszytkich / á pozostáły náwróćony będźiesz z rádą moią y z podobnymi tobie / áż się czásy dokończą. 10 Gdyż wiek vtrácił młodość swoię / á czásy chylą się ku stárości. 11 Bo wiek rozdźielon iest ná dwánaście części / á iuż ich minęło dźieśięć / y połowicá dźieśiątéy części: 12 á zostáie z iego połowicy dźieśiątéy części. 13 Przetoż teraz rospráw dóm swóy / á karz lud twóy / á cieś vtrapioné miedzy nimi / á odrzécz się iuż skáżytelności / 14 y opuść myśli śmiertelné / á odrzuć od siebie ciężary ludzkié / y zwlecz z siebie iuż krewkié przyrodzenié / á odłóż ná iedne stronę przykré tobie myślenia / á spiesz się wynisdź z tych czásów. 15 Bo kłopoty któréś widział iż się teraz stáły / znowu iescze gorszé nástáną. 16 Bo im świát od stárości mdleyszy będźie / tym wiecéy złego się rozmnoży ná obywátele. 17 Bo dáléy odstąpiłá prawdá / á fałsz się przybliżył. Bo iuż prędko przyidźie widzenié któ- 18 réś widział. Y odpowiedźiałem / y 19 rzekłem przed tobą Pánie: Oto ia iuż póydę iákoś mi roskazał / á terázniejszy lud káráć będę. Lecz tych którzy się po nich narodzą / kto nápominác będźie? 20 A ták świát położon iest w ćiemnośći / á ći którzy ná nim mieszkáią bez świátłośći. 21 Abowiém zakon twóy spalon iest / dla czego nikt nie wié co się od ciebie stáło / ábo które się záczną vczynki. 22 Abowiém ieslim nálazł łáskę v ciebie / wpuść we mnie Duchá świetégo / y nápiszę wszytko co się dźiało ná świećie od początku / co było w zakonie twoim nápisano: żeby ludźie mogli ználéźć ściészkę / y áby żyli / którzy żyć będą chcieć czásów ostátecznych. 23 Y odpowiedźiał mi / y rzékł: Szedszy zgromadź lud / y rzecześz do nich / áby cie nie szukáli przez czterdźieśći dni. 24 A ty sobie nágotuy wiele bukszpanów / á weźmi z sobą Sáreaszá / Dábriaszá / Sálemiaszá / Echáná / y Asielá / tych pięći którzy gotowi są ná pisánie prędkié. 25 A przydź tu / á ia zápalę w sercu twoim świécę rozumienia / która nie będźie zágászona áż się wszytko dokona co poczniesz pisáć. 26 A náten czás tych rzeczy dokonawszy / iedné iáwnie opowiész / niektóré mądrym potáiemnie podasz. Bo iutro o téy godźinie poczniesz pisáć. 27 Y poszedłem / iáko mi roskazał / y zgromádźiłem wszytek lud / y rzekłem: 28 Słuchay Izráelu tych słów: 29 Oycowie nászy od początku byli gośćmi w Ægyptćie / á ztámtąd byli wybáwieni. 30 Y wźięli zakon żywotá / którégo nie záchowáli: któryśćie y wy po nich 31 przestępowáli. Y dána iest wam ziemiá w dźiał / y ziemiá Sion / y oycowie wászy / y wyśćie złość czynili / y nie záchowáliśćie dróg / które wam Nawyszszy roskazał. 32 y będąc sędzią sprawiedliwym / odiął od was co był dárował. 33 A teraz wyśćie tu są / y bráćia wászy są miedzy wámi. 34 A ták ieśli będźiecie pánowáć smysłóm wászym / á wyćwiczyćie serce wásze / żywi zácho-

wiele ksiąg

wáni będźiećie/ y po śmierći miłosierdźia dostąpićie. 35 Bo po śmierći przyidźie sąd/ gdy znowu ożywiemy: á ná ten czás iáwné będą imioná spráwiedliwych/ á spráwy niezbożnych okázáné będą. 36 A przetoż niechay teraz żaden nie chodźi do mnie/ áni mie niech nie ßuka áż do czterdźieśći dni. 37 Y wźiąłem z sobą pięći mężów/ iáko mi roskazał/ y ßliśmy ná pole/ y támeśmy zostáli. 38 A ná záiutrz oto záwołał mie/ mówiąc: Esdraßu/ otwórz vstá twoie/ á piy to czym ćie nápoię. 39 Y otworzył vstá swé/ á oto mi podano kubek pełny. Ten był pełen iákoby wody/ ále bárwá iego byłá ogniowi podobna. 40 Y wźiąłem/ y wypiłem: á gdym ono wypił/ serce moie męczyło sie rozumem/ á w piersiách moich rozrastáłá sie mądrość/ Bo duch móy był w pámięći záchowan. 41 Y otworzyły sie vstá moie/ á więcey nie były zámknioné. 42 Nawyßßy dał rozum pięći mężóm/ y pisáli záchwycenia nocné/ które były powiedáné/ których nie rozumieli. 43 A w nocy iadáli chléb/ á iam mówił we dnie/ á nie milczałem w nocy. 44 A przez czterdźieśći dni nápisáné są dwieśćie y czworo ksiąg. 45 Y sstáło sie gdy wypełnili czterdźieśći dni/ mówił Nawyßßy/ rzekąc: Pierwßé/ któreś nápisał/ wyday ná iáwią/ á niech czytáią godni y niegodni: 46 ále té śiedmdźieśiąt posledniey ßych záchowaß/ ábyś ie podał mądrym z ludu twego. 47 Bo w tych iest zrzódło zrozumienia/ y zdróy mądrośći/ y rzeká vmieietnośći. Y tákem vczynił.

ROZDZ. XV.

Opowiáda wiele ćieżkośći które przyśdź máią ná świát.

1 TO Mów do vßu ludu mégo mowy proroctwá które podam do vst twoich/ mówi Pan: 2 á sstáray sie áby były w księgi nápisáné bo są wierné/ á prawdźiwé. 3 Nie bóy sie myśli przećiwko tobie áni ćie niech nie frásuią niedowiárstwá mówiących. 4 Bo káżdy niewierny vmrze w niedowiárstwie swoim. 5 Oto ia przywiodę/ mówi Pan/ ná okrąg źiemie nieszczęśćie/ miecz/ y głód/ y śmierć/ y zginienie: 6 Przeto iż niepráwość bárzo splugáwiłá wßytke źiemie/ y dopełniły sie vczynki ich ßkodliwé. 7 Dla tegż mówi Pan: 8 Iuż nie będę milczał ná złé spráwy ich/ które niezbożnie czynią/ áni źćierpię tego co niezbożnie czynią. Oto krew niewinna y spráwiedliwa woła do mnie/ á duße spráwiedliwych wołáią vstáwicznie. 9 Mszcząc pomszczę sie ich/ mówi Pan/ á wßytkę krew ich niewinną przyimę ná sie. 10 Oto lud móy wiodą ná zábićie iáko stádo: iuż mu nie dopuszczę mießkáć w źiemi Aegyptskiey. 11 ále ji wywiodę ręką mocną/ y rámieniem wyćiągnionym: y skárżę plagą iáko pierwey/ y wßytkie źiemie ięg skáżę. 12 Będźie płákał Aegypt/ y grunty iego plagą záráżoné/ y karániem które nań Bóg przepuśći. 13 Będą płákáć oracze spráwuiący źiemię/ iż poginą naśienia ich od gorącośći/ od grádu/ y od gwiazdy srogiey. 14 Biádá świátu/ y którzy mießkáią ná nim. 15 Bo sie przybliżył miecz/ y zginienie ich: á powstánie naród przećiw narodowi ku bitwie/ á miecz w rękách ich. 16 Bo będźie niestáteczność miedzy ludźmi/ y iedni zmocniwßy sie nie będą dbáć ná królá swégo/ á książętá drógi spraw ich w mocy ich. 17 Będźie chćiał człowiek iśdź do miástá/ á nie będźie mógł. 18 Bo dla pychy ich miástá będą strwożoné/ domy wyniszczoné/ ludźie sie polękną. 19 Nie będźie miał litośći człowiek nád bliźnim swoim/ áby niemiał wyniszczyć domów ich mieczem/ y rozßárpáć máietnośći ich/ dla głodu chlebá/ y vćisku wielkiego. 20 Oto ia zwoływam/ mówi Pan/ wßytkich królów źiemie/ áby sie mnie bali/ którzy są od wschodu słońcá/ od Południá/ y od Zachodu/ y od Libanu/ áby k sobie przyszli/ y wróćili co im dano. 21 Iáko czynią áż po dźiś dźień wybránym moim/ ták vczynię y oddam w zánádrzé ich. To mówi Pan Bóg. 22 Práwicá moiá nie przepuśći złośnikóm/ áni vstánie miecz nád tymi którzy wylewáią krew niewinną ná źiemi. 23 Wyßedł ogień

od gniewu iego/ y pożárł grunty ziemie/ á złośniki iáko słomę zápaloną. 24 Biádá tym którzy grzészą/ á nie záchowuią przykazánia mego/ mówi Pan. 25 Nie przepuszczę im. Odstąpcież synowie od mocy. Nie plugawcie świętynie moiéy. 26 Gdyż Pan zna wszytkié którzy występuią przeciw iemu: dla tego podał ie ná śmierć y ná zábicié. 27 Bo iuż przyszły ná okrąg ziemie nieszczęścia y zostániecie w nich/ bo was nie wybáwi Bóg/ przeto iżeście grzészyli przeciw iemu. 28 Oto widzenié strászliwé/ á oblicze iego od wschodu słońcá. 29 A wynidą narody smoków Arábskich z wielkością wozów/ y iáko wiátr ich liczbá roznosi sie po ziemi/ iż sie ich wszyscy bać/ y przed nimi drżéć będą/ którzy vsłyszą o nich. 30 Kármonczycy száleiący w gniewie/ y wyrwą sie iáko dzicy wieprzowie z lásá/ á przypádną wielką mocą/ y zwiodą z nimi bitwę y spustoszą część ziemie Asiriyskiéy. 31 A potym przemogą smokowie pámiętáiąc ná swé narodzenié/ y obrócą sie spiknąwszy sie mocą wielką/ ná pogonią ich. 32 Ci zátrwożeni będą y vmilkną dla siły ich/ y obrócą nogi swé ná vciekánié/ 33 á z kráiny Asiriyskiéy zdraycá obległe ie/ y zátráci iednégo z nich/ á będzie strách y drżenié w woysku ich/ y niezgodá między królmi ich. 34 Oto obłoki od wschodu słońcá/ y od Północy/ áż ná Południé/ y widzenié ich bárzo strászné/ pełné gniewu y niepogody. 35 A zetrą sie między sobą/ y wiele gwiazd ztrącą ná ziemię/ y gwiazdę ich/ á będzie krew od mieczá áż do brzuchá. 36 á gnóy człowieczy/ áż do podestánia wielbłądá/ y będzie strách y drżenié wielkié ná ziemi/ 37 y którzy vyźrzą on gniéw/ będą sie wzdrygáć/ y drżenié ie zdéymie. 38 Potym sie wzruszą dżdże obfité/ od Południá/ y od Północy/ á druga część od Zachodu: 39 y będą tęgié wiátry od Wschodu słońcá/ y rozpędzą ią/ y obłok który wzbudził w gniewie/ y gwiazdá ná vczynienié przestráchu ku Wschodniemu wiátrowi/ y ku Zachodowi będzie zgwałcona: 40 y podniosą sie wielkié á gwałtowné obłoki/ pełné gniewu/ y gwiazdy áby przestrászyły wszytkę ziemię/ y mieszkáiącé ná niéy/ y wyleią ná káżdé mieysce wyniosłé á wysokié gwiazdę strászną/ 41 ogień/ y grad/ y miecze latáiącé/ y wody wielkié/ ták iż sie nápełnią wszytkié polá/ y wszytkié strumienie pełnością wód mnogich: 42 y popsuią miástá/ y mury/ y góry/ y págorki/ y drzewá leśné/ y siáno ná łąkách/ y zboża ich. 43 przéydą státecznie áż do Bábilonu/ y splądruią ii. 44 Zbieżą sie do niego y obtoczą ij/ y wyleią gwiazdę/ y wszytek gniéw nań/ y powstánie proch y dym/ áż do niebá/ á wszyscy okoliczni będą go płákáć/ 45 á którzy pod nim zostáną/ będą służyć tym którzy ij zburzyli: 46 y ty Asia zgodliwa w nádziei Bábilońskiéy/ á chlubo osoby iéy/ 47 biádá tobie nędznico/ dla tego iżeś iéy náśládowálá/ y vbiérálás corki twoie ná wszeteczeństwo/ áby sie podobáły y chlubiły z gámratów twoich/ którzy záwżdy prágnęli cudzołożyć z tobą. 48 Náśládowálás obrzydłéy we wszytkich sprawách iéy/ y w wynálazkách iéy: dla tego mówi Bóg: 49 Puszczę ná cię nędzę/ wdówstwo/ vbóstwo/ y głód/ y miecz/ y mór/ ná spustoszenié domów twoich od gwałtu/ y śmierći/ 50 y chwały mocy twoiéy/ vschnie iáko kwiát/ gdy powstánie gorącość/ która iest ná cię wypuszczona. 51 Rozchorzeiesz sie iáko vbożuchna/ vbita/ y skarána od niewiast/ áby cię nie mogli przyiąć mocarze á miłośnicy. 52 Azażbych sie ia obruszył przeciw tobie/ mówi Pan/ 53 byś byłá nie mordowálá wybránych moich ná káżdy czás/ wynosząc sie z biciem rąk/ á mówiąc nád śmiercią ich/ gdyś sie opiiálá: 54 ochędóż pięknosć twarzy twoiéy. 55 Nagrodá wszeteczeństwá twégo w zánádrzu twoim/ przetóż záplátę weźmiesz. 56 Jáko vczynisz wybránym moim/ mówi Pan/ ták tobie Bóg vczyni/ á poda cię ná złé. 57 y synowie twoi pozdycháią od głodu/ y ty przez miecz vpádniesz/ y miástá twoie będą zburzoné/ y wszyscy twoi ná polu od mieczá poginą. 58 A którzy są ná górách/ głodem wyzdycháią: ciáłá swé ieść będą/ y krew pić/ od głodu y od prágnienia/ dla łáknienia chlebá y prágnienia wody. 59 Nieszczęśliwie po morzu popłyniesz/ á zno

60 wu ßkode podéymieß. [v] A w przeßćiu potłuką miásto pobité/ á zburzą nie-
którą część ziemie twoiéy/ y zgłádzą część chwały twoiéy/ wróćiwßy ſie
61 záś do Bábilonu wywróconégo. [v] A zburzona/ będzieß im miásto ſłomy/
62 á oni tobie ogniem będą. [v] y pożrzą ćię/ y miástá twoie/ ziemię twą/ y góry twoie/ wßytkie láſy twoie/ y drzewá rodzáyné ogniem ſpalą.
63 [v] Syny twé w niewolą zábiorą/ dochody twé rozchwycą/ á ozdobę oblicza twégo zniszczą.

ROZDZ. XVI.

Sstráßné ſpuſtoßénie świátá ktoré bydź ma ná końcu.

1 BIADA tobie Bábilonie y Aſia/ biádá tobie Ægyptćie y Syrya.
2 [v] Opáßćie ſie worami/ y włośienicámi/ á płáczćie ſynów wáßych/ á żáłuyćie: bo bliſkie
3 ieſt zginienie wáßé. [v] Puſczon ieſt ná was miecz/ á kto ieſt coby go odwróćił?
4 [v] Puſczon ieſt ná was ogień/ któż
5 ieſt kto ji vgáśi? [v] Puſczono ná was nieſczęśćia/ á któż ieſt co ie odpędzi?
6 [v] Izali kto odpędźi lwá głodnégo w leśie/ ábo vgáśi ogień w ſłomie záraz
7 gdy pocznie gorzeć? [v] Izali kto odpędźi ſtrzałę od mocnégo ſtrzelcá wy-
8 puſczoną? [v] Pan mocny przepuſcza nieſczęśćia/ á któż ieſt co ie odpędzi?
9 [v] Wyßedł ogień od gniewu iego/ á
10 któż ieſt co ji zágáśi? [v] Puśći błyſkáwice/ á któż ſie bać nie będźie? zá-
11 grzmi/ á któż ſie nie zlęknie? [v] Pan pogroźi/ á któż nie zginie z gruntu
12 przed oblicznośćią iego? [v] Ziemiá zádrżáłá y grunty iéy/ morze ſie z głębokośći wzruſza/ y nawálnośći iego rozbiią ſie/ y ryby iego przed oblicznośćią Páńſką/ á przed chwałą mocy
13 iego. [v] Bo mocna práwicá iego któ-ra łuk ćiągnie: á ſtrzały iego oſtré którémi ſtrzela nie vſtáną/ gdy ie pocznie wypuſczáć ná gránice ziemie.
14 [v] Oto puſczoné ſą plagi á nie wrócą
15 ſie/ áż przydą ná ziemię. [v] Ogień ieſt zápalon/ y nie zágáśnie/ áż wy-
16 pali fundámenty ziemie. [v] Iáko ſie nie wraca ſtrzałá od mocnégo ſtrzelcá wypuſczona/ ták ſie nie wrócą plagi które będą puſczoné ná zie-
17 mię. [v] Biádá mnie/ biádá mnie/ któż
18 mie w oné dni wybáwi? [v] Początek boleśći y mnogiégo wzdychánia/ początek głodu y wielkich vpadków/ początek walk/ á będą ſie lękáć mocy/ początek złégo á będą wßyſcy
19 drżeć. [v] W tym co będę czynił/ gdy
20 nieſczęśćia przydą? [v] Oto głód y płácz/ vtrapienie y vćiſk zeſłáné ſą
21 kaźni ku polepßeniu: [v] á w tym wßytkim nie náwrócą ſie od nieprawośći ſwoiéy/ áni będą záwße pámiętáć ká-
22 ránia. [v] Oto będźie tanioſć zboża ná ziemi/ ták iż ſie im zdáć będźie/ iákoby dány był pokóy: á ná ten czás wyroſną plagi ná ziemi/ miecz/ głod/ y
23 wielkie zámießánie. [v] Bo wiele z tych którzy mießkáią ná ziemi od głodu pogina: á miecz wytráći inné którzy
24 po głodźie zoſtáną: [v] A vmárli będą porzuceni iáko gnóy/ á nie będźie ktoby ie poćießył. Bo ziemiá puſta zoſtánie/ á miástá iéy będą obáloné.
25 [v] Niezoſtánie ktoby miał ziemię ſprá-
26 wowáć/ y ktoby śiał ná niéy. [v] Drzewá dádzą owoce/ á kto ie zbiéráć bę-
27 dźie? [v] iágody ſie winné doſtoią/ lecz kto ie tłoczyć będźie: bo będźie ná
28 mieyſcách wielkie ſpuſtoßenie. [v] Bo człowiek człowieká będźie prágnął
29 widźieć/ głos iego ſłyßeć. [v] Bo ich zoſtánie z miáſtá dźieśięć/ á dwá ze wśi/ którzy ſie vtáili w geſtych leśiéch/ y
30 w ſidlinách ſkálnych. [v] Iáko zoſtáią w oliwnicy ná káżdym drzewie trzy ábo
31 cztérzy oliwki: ábo iáko ná winnicy pozbiéránéy bywáią zoſtáwioné groná od tych którzy winnice pilnie obiéráią:
32 [v] Ták zoſtáną onych czáſów trzey ábo cztérzey po tych którzy mieczem
33 domy ich wyſpéráią: [v] á ziemiá zoſtánie ſpuſtoßona/ polá iéy zároſtą/ á po wßytkich y drógi iéy y ſćieżki wßytkie iéy ćiérznie rodźić będą/ przeto że ludźie po nich chodźić nie będą.
34 [v] Płákáć będą pánny nie máiąc oblubieńców: będą płákáć niewiáſty nie máiące mężów/ będą płákáć córki
35 ich/ nie máiąc rátunku. [v] Oblubieńcy ich poginą ná walce/ á mężowie ich
36 od głodu pozdycháią. [v] Słucháyćież też/ á zrozumieyćie to ſłudzy Páńſcy.

37 Oto ſłowo Páńſkié/ przyimiecieß ie: nie wiérzcie bogóm o których Pan
38 mówi: Oto ſie przybliżáią plagi/ á
39 nie mießkáią. Jáko brzemienna gdy dziewiątégo mieśiącá ſyná ſwego rodźi/gdy nádchodźi godźiná iéy porodzenia/ przed dwiemá ábo trzemá godźin boleśći obchodzą żywot iéy: á gdy iuż dźieciątko z żywotá wychodźi/ nie omießkáią punktu iednégo:
40 ták nie omießkáią plagi áby niemiáły przyśdź ná źiemię/ á świát wzdycháć bedźie/ y boleśći go ogárną.
41 Słuchayćie ſłowá ludu móy/ gotuyćie ſie ná bitwe/ á w kłopoćiéch ták bądźcie iáko gośćie ná źiemi. Ten
42 kto przedawa iáko ten kto vćiéka: á kto kupuie/ iáko ten który ma ſtrá-
43 ćić. Który kupczy/ iáko ten który nie weźmie pożytku: á kto buduie/ iákoby
44 niemiał mießkáć. Kto śieie/ iákoby żąć niemiał: ták y który obrzezuie winnice/ iákoby winá zbiéráć niemiał.
45 Którzy ſie żenią/ ták iákoby niemieli mieć ſynow: á którzy ſie nie
46 żenią ták iáko wdowcy. Przeto iż
47 którzy robią/ prózno robią. Bo vrodzáie ich/ cudzoźiemcy pożną/ y máietnosć ich rozchwycą/ y domy wywrócą/ y ſyny ich w niewolą zábiorą: iż ná poimánié y ná głód ro
48 dzą dźieci ſwoie. A którzy kupczą z łupieſtwem/ iáko długo ochedażáią miáſtá y domy ſwé/ y ośiádłości/ y
49 oſoby ſwé: tym ſie bárźiéy rozżarze ná nie dla grzéchow ich/ mówi Pan.
50 Jáko niewiáſtá wßeteczna ma w
51 nienawiśći vczćiwą y dobrą: ták nienawidźieć bedźie ſpráwiedliwość niepráwośći/ gdy ſie ſtroi/ y w oczy ſkárży ná nie/ gdy przydźie który ma hámowáć wynáyduiącégo wßelki
52 grzéch ná źiemi. Dla tego nie náśláduyćie áni iéy/ áni ſpraw iéy.
53 Bo ieſcze máło á bedźie źiętá niepráwość z źiemie/ á ſpráwiedliwość bedźie w
54 was pánowáłá. Niechże nie mówi grzéßnik że nie grzéßył: bo wegle ogniſté bedźie palił ná głowie tego który mówi: Nie zgrzéßyłem przed Pánem Bogiem/ y przed máieſtatem
55 iego. Oto Pan pozna wßytkié ſpráwy ludzkié/ wynálaſki y myśli ich/ y
56 ſercá ich. Bo rzékł: Niech ſie ſtánie źiemiá/ y ſtáłá ſie: Niech ſie
57 ſtánie niebo/ y ſtáło ſie. A ná iego ſłowo vgruntowáné ſą gwiazdy/ y
58 wié liczbe gwiazd. Który przegląda głebokośći y ſkrytośći ich: który
59 rozmierzył morze y łożyſko iego. Który zámknął morze w pośrzodku wód/ á ſłowem ſwym záwieśił źiemie nád
60 wodámi. Który rozśćiągnął niebo iáko ſklep/ nád wodámi ie vgrunto-
61 wał. Który poſtáwił ná puſczy zrzódłá wód/ á ieźiorá ná wiérzchu gór/ ná wypuſczenié rzék z wyſokiéy
62 ſkály/ áby nápoił źiemię. Który ſtworzył człowieká y położył ſerce iego w pośrzodku ćiáłá/ y wpuśćił w
63 weń duchá/ żywot/ y rozum. A tchnienié Bogá wßechmocnégo który wßytko ſtworzył/ y świádóm ieſt wßytkich rzeczy zákrytych w ſkrytośćiách źiemie:
64 on wié wynálazki wáßé/ y to co myślićie w ſercách wáßych/ grzéßąc/ á chcąc zákryć grzéchy
65 wáßé. Przetóż Pan mácáiąc wymácał wßytkié ſpráwy wáßé/ y rozſławi
66 was wßytkich/ á wy ſie wſtydáć bedźiećie/ gdy wynidą grzéchy wáßé przed ludźie/ á niepráwośći bedą które ſtáną oſkárżyćielámi dniá onégo.
67 Cóż bedźiećie czynić/ abo iáko zátaićie grzéchy wáßé przed Bogiem y
68 przed Anyoły iego: Oto Bóg ſedźia/ bóyćie ſie go. Przeſtańćie grzéchow wáßych/ á zápámietayćie iuż ná wieki czynić niepráwośći wáßych/ á Bóg was wywiedźie y wybáwi ze wßego
69 vćiſku. Bo oto zápala ſie ná was zápálczywość ludu mnogiégo/ y porwą niektóré z was/ y ſkarmią zá-
70 biwßy bálwánóm/ á którzy im zezwolą/ bedą v nich w pośmiéwiſku/ y w pohánbieniu/ y w podeptániu.
71 Bo bedźie mieyſcóm mieyſce/ y w okolicznych mieśćiéch bedźie wzrußenié wielkié przećiwko tym którzy ſie
72 Páná boią. Bedą iáko ßaleni/ nikomu nic ſolguiąc/ łupiąc y niſcząc
73 té którzy ſie Páná boią. Bo ſpuſtoßą y rozchwycą máietności/ á z ich
74 domów ie wyrzucą. Tedy ſie pokaże doświadczenié wybránych moich iá-
75 ko złoto które probuią w ogniu. Słuchayćież mili moi/ mówi Pan: Oto bliſko ſą dni vtrapienia/ y z tych was
76 wybáwię. Nie bóyćie ſie áni wątpćie

77 boć iest Bóg wódzem wáſzym. ¹ A kto ſtrzeże mándatów y przykazań moich / mówi Pan Bóg niech was nie przeważáią grzéchy wáſzé / áni ſie niech nie wynoſzą nieprawości wáſzé.
78 ¹ Biádá którzy ſą związáni grzéchy ſwémi / á które okryły nieprawości ich: iáko pole ściesnioné bywa od láſu / á ſćieżká iego okryta bywa ćiérniem / przez którą nie przechodźi człowiek y bywa wypchniony y wyrzucony ná pożárcie ogniá.

SVMMA WSZYTKIEY HISTORIIEY Swiętéy w Bibliiéy opiſánéy, ná siedm częsci ſie rozdziela.

PIERWSZA.

Zámyká w ſobie co ſie od początku świátá, czáſu Oyców y Pátriárchów dźiało. To opiſuie Geneſis. 1. Paralipomenon. Ioſephus lib. 1. Antiquit.

WTORA.

Co ſie dźiáło pod Moyżeſzem y Ioſue y ſedźiámi: A to ma Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium. Ioſue, y kśiegi ſedźiów. Ioſephus lib. 2. 3. 4. 5. Antiquit.

TRZECIA.

Co było zá czáſu Saulá, Dawidá, Sálomoná, w króleſtwie Zydowskim. To piſzą w kśiegách królewskich 1. 2. y 3. áż do Rozdź. 12. y w kśiegách Paralipomenon.

CZWARTA.

Rozerwánie króleſtwá Zydowskiégo, ná króleſtwo Iudy y króleſtwo Izráelskie, y co ſie z królem ich dźiało: y przenieśienie Izráelá do Perſyiéy, y Iudy do Bábilonu, o tym ſą kśiegi królewskie 3. y 4. y wtóre Paralipomenon y częśćią niektórzy prorocy. Ioſephus lib. 8. 9. 10. y 11. Antiquit.

PIATA.

Wrocenie Iudy z Bábilonu, y co ſie z nimi y z kśiążety ich Esdraſzem, Nehemiaſzem, y Máchábeuſzem dźiało: o tim śiłá prorocy opowiedáli, y w kśiegách Esdraſzá, Nehemiaſzá, y Máchábeyskich ieſt wypiſano.

SZOSTA.

Po Máchábeuſzách y inſzych kśiążętách Ludźkich przyſzło króleſtwo ná cudzoźiemce iáko był Herod y inſzy po nim. to opiſuie Ioſephus lib. 13. Antiquit. gdźie téż opiſuie iáko to króleſtwo ieſt przez Rzymiány zburzoné y skończoné.

SIODMA.

Ludźkiégo narodu Zbáwićielá Ieżuſá Chriſtuſá, który ieſt końcem y wypełnieniem zakonu ſtárégo, opiſuie. o tym máſz niżéy w Nowym Teſtámenćie.

NOWY TESTAMENT PANA NASZEGO IESVSA CHRISTVSA.

Koniec zako nu Christus, Rzym: 10. 4. y kośćioł iego.
De Catech rudib: c. 3.
Ibid: cap: 4.
Super Exo q. 73.
Matth: 5:18.
Tamze v. 19

SVMMA NOWEGO TESTAMENTV.

KTóra byłá summá Stárego Testámentu, to iest Christus Pan y kośćioł iego (iáko Augustyn S. náucza) táż też włáśnie iest summá Nowego. Bo, iáko tenże Augustyn powiada, w starym Testamenćie iest zakryćie nowego: á w nowym iest obiawienie stárego. Y na drugim mieyscu: W starym prawi, Testamenćie iest nowy zakryty, á w nowym iest stary odkryty. Y przetoż zbawićiel nasz powiedział: iż nie przyszedł rozwiezowáć zakonu abo proroków, ále ie wypełnić. Bo wam (mówi) prawdźiwie powiadam: Póki nie przeminie niebo y ziemiá, iedno iota ani kréska iedna nie przeminie z zakonu, áż sie wszytko wypełni. Którémi słowy iaśnie pokazuie, iż nowy Zakon nie iest nic inszego, iedno wypełnienié stárego.

Nowy Testá mont ma 4. główné części Ewánielie. Dźieie Apostolskié. Obiáwienie Janá S. Listy Apostolskié.

A tak przystępuiąc do czterech częśći głównych Nowego Testamentu: Naprzód Ewanielie opisuią nam Christa Pana, którego stary zakon obiecował, á to począwszy od przyszćia iego na ten świat, áż do wyśćia z niego. Dźieie záś Apostolskié opisuią kośćioł iego: iako sie począł od Ieruzalem głównego miasta Zydowskiego: á iako sie rozszérzył y przeniosł do Pogan, y do miasta ich głównego Rzymu. Obiawienié lepak Janá S. ma w sobie proroctwa áż do skończenia tegoż kośćioła, które będźie przy dokonaniu świata. Listy na koniec Apostolskié bawią sie częśćią wykładaniem tych rzeczy y questiy, o których na on czas wątpienié było, y na potym być mogło: częśćią naukami o pobożnym żywoćie chrześćiáńskim, y o dobrym porządku kośćielnym.

SVMMA CZTERECH EWANIELIY.

Ewánielie co w sobie máią

Ewánielije máią w sobie historyią żywotá Pana naszego Iezusa Christusa: y iaśnie pokazuią, że on iest Christusem, Mesyiaszem, ábo królem Zydowskim: od Pana Bogá Patriarchóm y oycóm świętym przed zakonem, y potym w zakonie przez Moyzészá obiecanym: á iż iest prawdźiwym synem Bożym y prawym Bogiem, który naturę człowieczą z Pánny przyiął dla zbawienia świata. O czym Ian S. Ewanielistá naiaśniéy wypisał. K temu opisuią, iáko tego Páná y Mesyiaszá ná świát zesłanego Zydźi z szczérey swéy złośći y ślepoty, przyiąć nie chćieli: ále záwsze szukáli śmierći iego: którą on ná koniec dobrowolnie podiąć raczył dla odkupienia świátá. A przetoż sprawiedliwie zásłużyli, áby ie Pan Christus opuśćił, y odiął od nich królestwo, y kośćioł swóy, á przeniósł gi do Poganów. Dla którego kośćioła zgromadzenia, obrał dwanaśćie Apostołów, z których iednego przełożył nad wszytkimi.

Matth: 21 43

Cztéréy Ewánielistowie.
Ezech: 1. 10.
Obia: 4. 7.

Historia Ewánieliiéy ś. napisana iest od czterech, którzy v Ezechiela proroka, y w Obiawieniu czterzem źwierzętóm są przyrownani: wedle tego, iako który zaczął księgi swoie. S. Mattheusz iest przyrownan człowiekowi, iż poczyna od rodzaiu Pana Christusowégo według człowieczeństwa iego. S. Marek przypodoban Lwowi: iż poczyna od przepowiedania Iana S. chrzćićiela głosu wołaiącego, a iako Lwa ryczącego na puszczy. S. Lukasz przyrownan ćielcowi: iż poczyna od kapłana zakonu starego (to iest od Zachariasza oyca ś. Iana) którego urząd był ćielce ofiarowáć. A ś. Ian figurowan w Orle: iż poczyna od bostwa pana Christusowégo, y tak wysoko lata, że wysszéy wzlećieć nie iest rzecz podobna.

Trzey piérwszy Ewanielistowie dosyć szeroce opisuią, co pan Christus czynił w Galileiéy po wsadzeniu Ianowym do więzienia. Dla czego Ian S. Ewanielista, który po wszytkich pisał, opuśćił sprawy iego w Galileiéy (wyiąwszy iedne abo dwie, o których inni Ewanielistowie nic nie pisali: iako o uzdrowieniu syna królikowégo, á o onym dźiwnym chlebie, o którym do Kapharnaitów mówił, że go im mógł y chćiał dáć:) Y powiada naprzod, co Pan Iesus czynił, poki iescze Ian chrzćićiel przepowiádał y chrzćił: potym po wsadzeniu Ianowym, co czynił w Iudzkiéy ziemi/ná káżdy rok, na świeto Paschy ábo Wielkonocné. Ale o męce iego wszyscy dosyć szeroce pisali.

Ian: 4. 46.
Ian: 6.
Luk: 3. 23.

Kedy wiedźieć mamy, że ode chrztu pana Christusowégo, ktory był szostégo dnia kśiężyca stycznia, kiedy panu naszému poczęło być trzydźieśći lat, áż do męki iego, liczą trzy látá y trzy mieśiące: w ktorych iednak były cztéry Paschy, abo świeta Wielkonocné.

SVMMA EWANIELIIEY S. MATTHEVSZA.

EWánielia Mattheusza S. może być ná pięć częśći rozdźielona. Piérwsza opisuie dźiećińs two ná szego Zbawićiela w rozdź: 1. y 2. Wtóra ma w sobie przygotowanié, ktoré uprzedźiło nim sie okazał. w Rozdź: 3. y na początku czwartego. Trzećia opisuie okazanié iego przez nauke y cuda, á to w Galileiéy: od pośledniéy częśći Rozdźiału 4. áż do 19. Czwarta o przyszćiu iego do Iudzkiéy źiemie ná męke. w Rozdź: 19. y 20. Piąta zamyka w sobie on tydźień święty, męki iego w mieśćie Ieruzalem, od Rozdźiału 21. áż do końcá.

O S. Mátthewszu mamy Matth: 9. 9. Mar: 2. 14. Luc: 5. 27. ktory będąc piérwey Celnikiem, powołany od pana stał sie uczniem iego. Y záśie u Luk. w 6. 14. Mar: 3. 13. Matth: 10. 1. iako że wszytkiéy liczby uczniow obran był, y policzon w poczet Apostołow. Y z nich záśie wybran (on sam z S. Ianem) aby był iednym ze czterech Ewanielistow. Miedzy ktorymi téż czterzemá, on napiérwszy pisał Ewanielią swą iezykiem Zydowskim śiodmégo roku po w niebo wstąpieniu pańskim: to iest, Roku pánskiégo, 41. Iako świadczy Eusebius in Chronico.

SWIĘTA IEZVSA CHRISTVSA ᷉EWANIELIA, według Mátthęuszá.

᷉To iest, kśięgi máiące w sobie dobrę nowinę, ábo wesołe poselstwo o przyśćiu obiecánégo Mesyaszá nápisáné od Mátheuszá ś:

PIERWSZA cżęść Ewánieliiéy o dźiećińśtwie nászégo zbawićielá.

ROZDZIAŁ I.

1 K Śięgi rodzáiu IEZVSA CHRISTVSA syná Dáwidowégo/ syná [a] Abráhámowégo.

A

2 ᵠ [b] Abráhám zrodźił Izáaká. A [c] Izáák zrodźił Jákobá. A [d] Jákob zrodźił Judę y bráćią iego.

3 ᵠ A Judás zrodźił [e] Pháresá y Zárę z Thámár. ᵠ A Phárés zrodźił [f] Esroná. ᵠ A [g] Esron zrodźił Arám.

4 ᵠ A Arám [h] zrodźił Aminádábá. [i] Aminádáb zrodźił [k] Náásson. A Náásson zrodźił Sálmoná.

5 ᵠ A Sálmon zrodźił Boozá z Ráháb. A Booz zrodźił Obedá z Ruth. A Obed zrodźił Jessę.

6 ᵠ A [l] Jesse zrodźił Dawidá królá. A Dawid król zrodźił [m] Sálomoná/ z téy która byłá Vriászowa.

7 ᵠ A Sálomon zrodźił [n] Roboámá. ᵠ A Roboám zrodźił [o] Abiá. A Abiá zrodźił Asę.

B

8 ᵠ A Asá zrodźił Jozáphátá. A Jozáphát zrodźił Jorámá.

9 A Jorám zrodźił Ozyaszá. ᵠ A [p] Ozyasz zrodźił Joáthámá. A [q] Joáthám zrodźił Acházá.

10 A [r] Achás zrodźił ᷉Ezechiaszá. ᵠ A [s] Ezechiasz zrodźił Mánássesá. A [t] Mánásses zrodźił Amoná. A Amon [v] zrodźił Jozyaszá.

Aaaaa ij ᵠ A [y] Jo-

[a] Luk: 3. f. 31.
[b] 1. Mo: 21. a 2.
[c] 1. Mo: 25. d 26.
[d] 1. Mo: 29. d. 35.
[e] 1. Mo: 38. g 29.
[f] 1. Par: 2. a 5.
[g] Ruth, 4. d 18.
[h] 1. Par. 2. b 10.
[i] 4. Mo: 7. b 12.
[k] 1. kro: 2. b 11.
[l] 1. kro: 16 a 1. y 17. b 12.
[m] 2. *król* 12. f. 24.
[n] 3. kro: 11. g 43.
[o] 1. Par. 3. b 10.
[p] 2. *król* 26. d 22.
[q] 2 Par. 27. d 9.
[r] 2. kr: 28. d 27.
᷉*Ezeciaszá.* G. L.
[s] 4. *król* 20. d 21.
[t] 4. *król* 21. c. 18.
[v] 4. *król* 21. d 24.

[x] 4. król 23. f. 30.

11 [a] A [x] Jozyasz zrodził Jechoniaszá y bráćią iego/ w przeprowádzeniu Bábilońskim. 12 [a] A po przeprowádzeniu Bobilońskim/ Jechoniasz zrodził Sáláthielá. A [y] Sáláthiel zrodził Zorobábelá. 13 [a] A Zorobábel zrodził Abiudá. A Abiud zrodził Eliácimá. A Eliácim zrodził Azorá. [a] A Azor zrodził Sádoká. 14 A Sádok zrodził Achimá. A Achim zrodził Eliudá. 15 [a] A Eliud zrodził Eleázárá. A Eleázár zrodził Mátthána. A Mátthán zrodził Jákobá. C 16 [a] A Jákob zrodził Josephá mężá Máryiéy: z którey sie národził IESVS / którego zowią Christusem.

[y] 1. Esdr: 3. 22. y 5. a 2. Aggæ: 1. a 1.

17 [a] A ták wszytkiego pokolenia / od Abráhámá áż do Dawidá/ pokolenia cztérnaśćie: á od Dawidá áż do przeprowádzenia Bábilońskiego/pokolenia cztérnaśćie: á od przeprowádzenia Bábilońskiego áż do Christusá / pokolenia cztérnaśćie.

18 [a] A národzenie Christusowé ták było. Gdy [x] byłá [z] poślubiona mátká iego Máriá Josephowi: piérwey niżli sie zeszli/ náleziona iest w żywoćie máiąca z Duchá świętego. 19 [a] A Joseph mąż iey będąc spráwiedliwym/ y niechcąc iey [a] osłáwiáć: chćiał ią potáiemnie opuśćić. 20 [a] A gdy to on myślił/ D oto Anyół Páński vkazał mu sie we śnie/mówiąc: Josephie synu Dawidów/nie bóy sie przyiąć Máriiey małżonki twéy: ábowiem co sie w niéy vrodziło/ iest z Duchá świętego. 21 [a] á porodźi syná: y [b] názowiesz imie iego IESVS/ ábowiém on zbáwi lud swóy od grzechów ich.

22 [a] A to sie wszytko stáło / áby sie wypełniło co iest powiedziano od Páná przez proroká mówiącéż: 23 [a] [c] Oto pánná w żywoćie mieć będźie/y porodźi syná:y názową imie iego Emánuel: co sie wykłáda/ Bóg z námi. 24 [a] A Joseph wstawszy ze snu / vczynił iáko mu roskazał Anyół Páński: y przyiął żonę swoię. 25 [a] A nie vznał iéy áż porodźiłá syná swego piérworodnégo: y [d] názwał imie iego IESVS.

[z] Luk: 1. c 27 bowiem. G.

[a] 5. Moy: 24 a 1.

[b] Luk: 1. c 31 Act: 4. b. 12.

[c] Isa: 7. c 14.

[d] ábo, názwałá. Bo ták Pánnie iáko y Iozephowi rzeczo no przez Anyołá: Názowiesz imie ie go Iesus wys 21. Luk: 1. 31.

NAVKI Y PRZESTROGI Z ROZDZIALV I.

Basilius.

Ps: 104. 15. 1. król 24. 7. Nizéy 2. 4. y 16. 16. y 23. 10 Luk: 3. 23.

1 *Iesusa Christusa.*] Jesus abo Jeszuáh po Zydowsku/ rozumie sie zbáwićiel po Polsku / á po Grécku lékarz. A Christus po Grécku/ Messyasz po Zydowsku / po Polsku pomázániec. Jesus imie iest własné persony/ á Christus imie vrzedu ábo dostoieństwá. Które ácz w stárym zakonie było pospolité wszystkim królóm/ kapłanóm y prorokóm (bo ći wszyscy bywáli pomázáni) ále tu/ y wszedy w nowym testámenćie/ iest własné przezwisko onégo iedynégo Christusá ábo Messyaszá / którégo wszyscy Zydowie czekáli.

1. Successia Páná Christusowá y kośćiołá iego.

6 *Dawid zrodźił Salomona*] Jáko Ewánielistowie potężnie dowodzą / że Pan Jezus iest prawdźiwy Messyasz / potomek Dawidów y Abrahámów / przez ten porządek potomstwá / przez te linią / ábo successią ćielesną: ták tymże dowodem przez successią duchowną/ oni stárzy á święći Doktorowie/ Ireneus/Augustyn/ Optatus/ y my z nimi pokázujemy/że dźiśieyszy Papież Clemens VIII. iest prawdźiwy potomek Piotrá ś. á namiástek Christusow: y kośćioł Rzymski iest prawdźiwie kośćioł Apostolski. Y iest to napewnieyszy dowód/ mówi Ireneus. A iáko w tym porządku rodzáiu Christusowégo/ złość wiela przodków pańskich nic nie zaszkodźiłá świątobliwośći Páná Jezusowéy / y Pánny mátki iego: ták y w onym porządku Papieżów / złość niektórych nie szkodźi świątobliwośći kośćiołá powszechnégo. A iáko dla złośći potomków Dawidowych nieodmienił Pan Bóg obietnice Dawidowi vczynionéy: ták/ y dáleko wiecéy / dla złośći wiela ludźi w kośćiele swym / nie odmieni Pan Christus obietnice onéy: Zebrámy piekielné nigdy nie zwyćiężą kośćiołá iego. Y onéy: że on sam y Duch iego S. mieszkáć ma w tym kośćiele ná wieki/ y vczyć go wszeláki éy prawdy.

Iren: lib. 3. cap. 3.

2. Złość przełożonych niektórych nie szkodźi kośćiołowi.

3. Obietnice Páńskie nie mienią sie dla złośći ludzkiéy.

Mat: 16. 18. 20. Ian 14. 17. y 16. 13.

13 *A Zorobabel*] Mattheusz S. z Lukaszem w opisániu rodzáiu Páná Jesusowégo zgadzáią sie áż do Zorobabelá. Ale iż ten miał dwu synów/ Rezégo y Abiudá: więc Lukasz przez Rezego áż do oycá Pánny Máriiey prowádźi linią Náthánowe. A Mattheusz przez Abiudá też prowádźi áż do oycá Josepha małżonká Máriiey. A ták przez Rezego národźiłá sie pánná Márya/ á przez Abiudá národźił sie Joseph/ Gagneius.

Luk: 3. 27. Mat: 1. 12. Mat. 28. 20. zgodá Ewángelistów w opisániu rodzáiu Christusowégo.

16 *Iozepha męża Mariiey*] Dla dwu przyczyn Ewányelistá S. naród Josephów ták pilno opisuie: choć on nie był własnym oycem Páná Jesusowym. Jedná/ iż nie iest obyczay pisma S. białychgłów mężátych rodzay opisowáć/ iedno przez męże ich. Druga/ iż Márya pánná byłá z tegóż domu y pokolenia z którégo y Joseph: iáko y tu Ewányelistá dosyć pokázuie/ twierdząc że sie Pan Jesus syn Dawidów z Máriiey pánny/bez mężá/ národźił. Y Izáiasz/ zowiąc Márya pánne/ látorośla z korzenia Jessego/ oycá Dawidowégo. Y Moyzesz / roskázuiąc áby káżda córká dźiedźiczká (iáka byłá Pánná Márya/ będąc iedynaczka) nie mogłá iśdź zá inszégo mężá / iedno któryby był z tegóż pokolenia: iáko wyráźnie / nietylko w Łáćińskim / ále y w Zydowskim textćie stoi. Y Lukasz/ wspomináiąc że pospołu z Josephem szłá ná popis do Betlehem miástá Dawidowégo: że oboie byli z tegóż pokolenia. *Hieron.* in Matth. Tertul-

Przez Mátheusz ś. naród Iozephów ráczéy niż P. Mariiey opisuie. P. Márya byłá z domu Dawidowégo z pokolenia Iudá. v. 16. y 18. Isa: 11. 1. 4. Moy: 36. 6 Luk: 2. 4. Luk. 3. 36.

lianus

lianus aduersus Iudæos. A przedsie Elżbietá byłá krewna Pánny Máryey/ o czym bedzie niżey.

Iesus z sámey sie Pánny národził nie z Iozephá, áni z naśienia iego.

16 *Z ktorey sie narodził*] Nie rzekł/ Jozeph zrodził Jezusá: iż Pan Jezus nie poszedł z Jozephá/ áni z nasienia iego (iáko bluźni Budny kácerz sprosny) ále sie narodził z naczystszey Panny/ bez żadney meszkiey sprawy. Bo pánna poczełá/ y pánna porodziłá/ iáko Matthеusz S. y Izáiasz świádczą. A przetoż Messyasz názwan iest nasieniem niewieścim: iż sie z sámey Panny/ bez nasienia meskiego/ miał narodzić.

niżey v. 23. Isa:7 14. 1.Mo: 3. 15.

P. Mária nigdy męża nie vznáłá.

18 *Pierwey niż sie zeszli*] Nie iżby sie kiedy potym ziśdź mieli: ále tym nas iści/ że nie z Jozephá poczełá/ ále z Duchá S. Hieronym. In Matth: & contra Heluid. Podobne mieyscá masz Isá: 37. 27. Vschłá pierwey niżli sie dostałá. Iza: 65. 24. Matth: 6. 8. Joan: 4. 49.

Smiáłość Budnego w vmnieyszániu y psowániu pismá ś.

23 *Oto Pánna*] To proroctwo Izáiaszowo od Mátthеuszá S. o Máryey pánnie y o synie iey Pánu Jezusie iásnie wyłożone/ ták sie zupełnie náyduie we wszytkich ksiegách Ewányeliey Mátthеuszowey/ Łáćińskich/ Gréckich/ y Syriyskich: że nigdy o nim w kościele namnieyszego wątpienia nie było: y ták ie zgodnie wszyscy Doktorowie kościelni záwsze rozumieli. Jeden sie tylko nalazł nászych czásów w Litwie Symon Budny bluźnierz sprosny/ ktory w swych niezbożnych przypiskách ná Testáment nowy to mieysce Izáiaszowe w wątpliwość przywodzi: mówiąc/ iż sie o Pánnie Máryey y o Synie iey rozumieć niemoże: á iż to nie Mátthеusz Ewányelistá ś. pisał/ ále iákiś prostak/ ná kráiu był te słowá przypisał/ á potym ie ktoś drugi w text wpisał. Lecz sie w tym Budny nie czuie/ iż rzecz niepodobna/ żeby ieden prostak miał iednym rázem wszytkie Księgi Ewányeliey Mátthеuszá S. co ich kolwiek było ná świećie/ Gréckie/ Łáćińskie/ y Syriyskie popsowáć. Ponieważ tedy Budny fałszerz iáwny/ tego domysłu swego opácznego/ niczym nie dowodzi/ iedno Żydowskimi plotki/ á niepewnémi świádectwy/ Erásmá/ Lutrá/ y Cástalioná heretyków: przetoż wymysły iego słusznie wszyscy wierni odrzucáć y przeklinać powinni: máiąc po sobie nietylko wszytkie Oyce święte y Doktory kościelne wszytkich wieków: ktorzy tych słów o pánieństwie P. Máryey ták w poczećiu/ iáko y w porodzeniu iey/ przećiw Żydóm y heretykóm śmiele vżywáli: ále y wyráźne słowá sámego Mátthеuszá Ewányelisty ś. á ráczey Duchá S. przezeń mówiącego.

Mária w porodzeniu pánną.

23 *Y porodźi*] A to przećiw Jowinianistóm y Kálwinistóm/ ktorzy śmieią bluźnić/ żeby w rodzeniu miáłá bydź zupełność iey pánieńska náruszona. Augu: hæresi 28. & epi. 3. Ano y w Kredzie wyznawamy/ iż sie národził z Máryey dziewice.

Mária pánną y po porodzeniu.

25 *Aż porodźiłá pierworodnego*] Z tych słów źle rozumiánych Helwidius stáry heretyk swóy błąd wywodził: żeby pánná Márya po porodzeniu męża vznáć/ y drugie syny mieć miáłá. Ktore bluźnierstwo y od S. Hieronymá z gruntu wywrócone/ y od kościołá wszytkiego iest dawno potępione: á iáko Augustyn świádczy/ nie ták z pismá/ iáko z trádycyiey. Podobne temu mieyscá mamy: Micholi córce Saulowey nie vrodził sie syn/ áż do dniá śmierći iey. Oto ia iestem z wámi áż do skończenia świátá. Siedź po prawicy moiey/ áż położe nieprzyiaćioły twoie podnożkiem nóg twoich. A ták nie idzie ztąd/ áby ią miał po porodzeniu vznáć. Pierworodnym lepak tego zowa/ przed ktorym sie żaden nie vrodził/ choćiaby sie y po nim nikt nie národził. Hieron: contra Heluidium.

August: hęresi 84. 2 krol 6. 13. Mat:28. 20. Psal· 109. 1. 2.Moy. 3. 2.

Pierworodny może bydź iednorodny.

ROZDZ. II.

1 A Dy [a] sie tedy národził Jezus w Bethlehem Judá/ [˘] we dni Herodá królá: oto Medrcy ze Wschodu słońcá przybyli 2 do Jerozolimy/ mówiąc: Gdzie iest [˘] ktory sie národził [˘] król Żydowski? Abowiém widźieliśmy gwiázde iego ná Wschód słońcá/ y przyiácháliśmy [˘] pokłonić sie iemu. 3 A vsłyszawszy król Heród/ zátrwożył sie/ y wszytká Jerozolimá z nim. 4 A zebrawszy wszytkie przednieysze káplany/ y Doktory ludu/ dowiádował sie od nich/ gdźie sie miał Christus národźić. 5 A oni mu rzekli: W Bethlehem Judzkim. Bo ták iest nápisano przez proroká: 6 [b] A ty Bethlehem źiemio Judzka/ z żadney miáry nie iesteś napodleysze miedzy [˘] książęty Judzkimi. ábowiém z ćiebie wynidźie wódz/ ktory by [˘] rządźił lud moy Izráelski. 7 B Tedy Heród wezwawszy potáiemnie Medrców/ pilnie sie wywiádował od nich czásu gwiazdy ktora sie im vkazáłá. 8 A posławszy ie do Bethlehem/ rzekł: Idźćie/ á wywiáduyćie sie pilno o dźiećiątku: á gdy naydźiećie/ oznaymićie mi/ ábym y ia przyiáchawszy pokłonił sie iemu. 9 Ktorzy wysłuchawszy krolá/ odiácháli. A oto gwiazdá/ ktorą byli widźieli ná Wschód słońcá/ szłá przed nimi/ áż przyszedszy stánełá nád mieyscem gdźie było dźiéćie. 10 A vyźrzawszy gwiazde/ vrádowáli sie rádośćią bárzo wielką. 11 A wszedszy w dóm/ náleźli dźiéćie z Márią mátką iego/ y vpadszy pokłonili sie iemu: [c] á otworzywszy skárby swé/ ofiárowáli mu dáry/ złoto/ kádźidło/ y mirrhę. 12 A [*] wźiąwszy odpowiedź we śnie/ áby sie nie wracáli do Herodá/ inszą drógą wróćili sie do kráiny swoiey.

[a] Luk·2:2 7

[˘] zá czásu.

[˘] on národzony. G:

[˘] chwałę oddáć. ábo pokłon czynić.

[b] Mich: 5. a 2. Ian:7: f. 42. Ian. 21. 17. [˘] ábo przednieyszymi miásty.

[˘] będźie pásł G.

[c] Psal: 71. b 10.

[*] od Bogá. G.

13 ¶ Którzy gdy odiácháli/ oto Anyół Páńſki vkazał ſie we ſnie Jozephowi/ mówiąc: Wſtań/ á weźmi dźiéćię/ y mátkę iegó/ á vćiecz do Ægyptu/ y bądź tám áżći powiem. Abowiém będźie że Herod ſzukáć będźie dźiéćięćiá/ áby ie zátráćił. (C)

14 ¶ Który wſtawſzy/ wźiął dźiéćię y mátkę iego w nocy: y vſzedł do Ægyptu.

15 ¶ Y był tám áż do śmierći Herodowéy: áby ſie spełniło co powiedźiano ieſt od Páná przez proroká mówiącégo: [d] Z Ægyptu wezwałem ſyná moiégo.

16 ¶ Tedy Herod widząc że był omylonym od Mędrców/ rozgniewał ſie bárzo: y poſławſzy pobił wſzytkie dźieći/ które były w Bethlehem/ y po wſzytkich gránicách iego/ [f] odedwu lat y niżéy/ według czáſu którégo ſie był wypytał od Mędrców.

17 ¶ Tedy ſie wypełniło co ieſt rzeczono przez Jeremiaſzá proroká

18 mówiącégo: ¶ Głos ieſt ſłyſzan [w] w Rámie/ płácz y krzyk wielki: [z] Ráchel płácząca ſynów ſwoich/ y niechćiáłá ſie dáć poćieſzyć/ iż ich niémáſz.

19 ¶ A gdy Heród vmárł/ oto Anyół Páńſki vkazał ſie we ſnie Jozephowi w Ægyptcie/ mówiąc: (D)

20 Wſtań/ á weźmi dźiéćię y mátkę iego/ á idź do ziemie Jzráelſkiéy. Abowiém pomárli/ którzy [e] duſze dźiéćięcéy ſzukáli.

21 ¶ Który wſtawſzy/ wźiął dźiéćię y mátkę iego/ y przyſzedł do ziemie Jzráelſkiéy.

22 ¶ A vſłyſzawſzy iż Archelaus królował w Zydowſkiéy ziemi miáſto Herodá oycá ſwego/ bał ſie tám iśdź: á [*] nápomniony we ſnie/ vſtąpił w ſtrony Gálileyſkié.

23 ¶ A przyſzedſzy mieſzkał w mieśćie/ które zową Názáreth: áby ſie wypełniło co rzeczono ieſt przez proroki: Jż Názáreyſkim będźie názwány.

[d] Ozeæ. 11. a 1.

[f] od dwuletnych y młodſzé. G.

Ierem. 31. c. 15.

[w] to ieſt, ná wyſokośći. Hieronim.

[z] to ieſt, Bethlehemſka ziemia: iż podle Betlehemá Ráchel pogrzebioná byłá.

[e] Duſzá, wedle ſpoſobu języká Zydowſkiégo, miáſto zdrowia ábo żywotá, czeſto ſie w piſmie kłádźie.

[*] od Bogá. G.

---

1 Mędrcy] Acz niektórzy z Doktorów ſtárych té Mędrce zá czárnokśiężniki mieli: wſzákże pewnieyſza ieſt innych ſentencya/ á ná imie świetégo Hieronymá/ Klemenſá Alexándryyſkiégo/ Chryzoſtomá/ Cyrillá Alexándryyſkiégo/ Theodoretá/ Leoná wielkiégo/ y innych/ iż to nie czárnokśiężnicy byli/ ále Mędrcowie á Philozophowie Cháldeyſcy ábo Arábſcy: którzy w onych kráiách ábo królmi byli/ ábo y ſámym królóm roſkázowáli: iáko Plinius y Cicero świádczą. Y przetóż ie ſłuſznie kośćiół wſzytek z Tertullianem/ z Cyprianem/ z Chryzoſtomem y z Theophiláktem/ z Jſidorem y z Klaudiánem/ z trádicyiéy á podánia ſtárſzych/ zdawná królmi zowie. Co ſie y z ſtáremi proroctwy nadobnie ſtośuie/ y z Ewánielią: która wſpomina ich ſkárby/ królóm właſné: y to/ że ſie ná ich przyiáchánie ſtrwożył Heród y z nim wſzytko miáſto Jeruzálem. Zkąd znáć/ że to nie ládá Mędrcy byli/ y z niemáłym pocztem przyiecháli. Jáko y przedtym królowa Sábá z tákimiż dáry do królá Sálomoná. Acz podobno nie byli ták wielkimi królmi/ iáko ſą królowie dźiśieyſzy: ále przynamniéy możnymi ludźmi/ królikámi/ ábo kśiążęty: tácy byli oni śiedm Mędrcowie/ v królá Perſkiégo Aſſweruſá: które piſmo zowie kśiążęty Perſów/ y Medów. Y v Tobiaſzá oni przyiáćiele Jobowi (którzy téż byli Mędrcy/ iáko ich dyſputácye pokázuią) królmi ſą názwáni. A co ſie liczby ich dotycze/ Leo pierwſzy Papież y Auguſtyn S. śmiele twierdzą/ że ich było trzey. Ciáłá ich ze wſchodu przenieśioné/ w Kolnie vkázuią: y imioná ich nie táyné/ Káſper/ Málcher/ Bálcer/ Hiſto: Scholaſtica.

2 Gwiazde iego] Nie byłáć tá gwiazdá z liczby innych/ które ſą ná niebie: przetóż nie máią ztąd obrony áni Pryſcylliániſtowie heretycy/ áni Gwiazdarze owi/ którzy gwiazdóm poddawáią wolność ludzką/ álbo z gwiazd chcą opowiedáć ludźiom przyſzłé ich przypadki/ ſczęśćie ábo nieſczęśćie. Bo tákie ſam Pan Bóg potępia v Jeremiaſzá/ y v Jzáiaſzá proroká. O czym niżéy Dźie: 19. 19.

2 Przyiecháliſmy pokłonić ſie iemu] To przyiechánie z ták dálekich kráiów/ z nabożeńſtwá/ dla náwiedzenia y pochwalenia Chryſtá Páná ná mieyſcu národzenia iego: potwiérdza pielgrzymowánia Chrześćiáńſkié/ ábo chodzenia ná odpuſty: y te vczćiwość która ſie dźieie w kośćiele powſzechnym/ perſonom/ mieyſcóm/ y rzeczóm świętym. Według onégo proroctwá: Będźiem ſie kłániáć ná tym mieyſcu kędy ſtały nogi iego.

4 Przednieyſzé kápłany y Doktory] Ἀρχιερεῖς z Gréckiégo właſnie Arcykápłanı: które Łáćińſki tłumácz czáſem kśiążęty kápłáńſkimi/ czáſem biſkupámi/ á czáſem nawyſzſzymi kápłany zowie. Doktorowie záśie/ połáćinie Scribæ, po Zydowſku Sopharim, iákoby kśiężá/ od słowá Sepher, to ieſt kśięgi/ ábo od Saphar, iákoby czytelnicy y wykłádácze zakonu: po Grécku γραμματεῖς/ to ieſt/ piſárze iáwni/ ábo kánclerze. które téż Łukaſz zowie Νομικούς/ zakonné ábo zakonniki: y Νομοδιδασκάλους/ zakonu vczyćiele. My ie wſzędy zwáć będźiemy/ ábo Doktormi zakonnemi/ ábo zgołá Doktormi.

4 Dowiadował ſie od nich] Słuſznie ſie/ w ſpráwie zakonu y religiiéy ſwéy pyta przełożonych kápłáńſkich: iáko y w zakonie było roſkázano. Bo ácz y ći nie dobrzy przełożeni byli/ iednák czeſto/ dla oſobnégo przywileiu vrzędu ſwoiégo/ prawdę znáć muśieli: iáko y tu y gdźie indźiéy/ práwégo Meſſyaſzá oznáymuiąc vczynili.

11 Y upadſzy pokłonili ſie iemu] Temu ćiáłu/ mówi Chryzoſtóm S. we żłobie Mędrcy ſie kłániáli. Náſláduymyż ich tedy y my. Już go tu nie we żłobie widźiſz/ ále ná ołtarzu: iuż go tu nie białagłowá/ ále kápłan trzyma: y Duch S. obfićie ná te ofiáre ieſt wylany. Hom: 24. in 1. ad Corinthios.

11 A otworzywſzy ſkárby ſwe] Skárby té byłyć iákoby pierwiáſtki onych dárów/ które

Mędrcy/ trzéy Królowie. Hieron: in Dan. 2. Plin: l. 30. c. 1. nat: hi. Cic: lib: 1. de diui: Tertul: de idolat. Chryſ: & Theophil. in Matth. Cyp: ſer: de Bapt. Pſal: 71. 10. Iſai: 60. 3. 3. król. 10. Heſt: 1. 13. Tob: 2. 15.

Gwiazdárze

Ier: 10. 2. Iſa: 47. 13.

Odpuſty y pielgrzymſtwá ná mieyſcá święté.

Pſal: 131. 7. Iſa: 60. 14.

Arcykápłani y Doktorowie.

Mal: 2. 7. 5. Moy 17. 8. Ian 11. 51.

porządni kápłani wykłádacze zakonu y piſmá świętego.

Pokłon P. Chriſtuſowi w Sákrámenćie.

Pſal: 71. 10. Iſa. 60. 16.

Królowie ziemſcy mieli ſie kłániáć, y dáry ofiárowáć Pánu Chriſtuſowi.

wedlug proroctw Dawidowych y Izáiaßowych/ pogáństwo Christusowi y kościołowi iego ofiárowáć miáło: y ofiárowáło poczawßy od Konstántyná wielkiego Césarzá. A ći trzey królowie/ y kśiążetá ludu swego/ noßą ná sobie osobe wßech królów y Césárzów/ którzy wedle námienionych proroctw mieli w Christusá vwierzyć.

Pismá stárego zakonu iáko wykłádáć, y do czego sie śćiągáią.

Kośćioł ma moc kánonizowáć świeté, y świętá ich vstáwiáć

15 *Z Aegyptu wezwałem*] To mieysce prorockié (y temu podobné w nowym testámenćie) tu ná Christá páná przytoczoné/ choćby sie wedle litery ináczey rozumieć mogło: vczy nas dobrze wykłádáć pismá stárego zakonu. Ponieważ przednieyßé ich rozumienié iest o Christusie/ y o kośćiele iego.

16 *Pobił wßytkié dźieći*] Obácz iáka iest władza y poważność kośćiołá Bożego/ około chwały Bożéy: á miánowićie w kánonizácyiey świętych/ y w vstáwowániu świąt ich: gdyż bez żadnégo wyráźnégo słowá Bożégo ábo pismá S. święto tych niewinnych dźiatek záwße kośćioł świećił y obchodził/ poczawßy od czásów Apostolskich: choćia oni nie dobrowolnie dla Christusá vmárli: y nie wßyscy podobno byli obrzezáni: y owßem niektórzy z pogáńskich rodźiców poßli. Augustinus epist. 28. Origenes Homilia 3. in diuersos.

Ioseph nie był własnym oycem P. Iesusowym.

20 y 21 *Dźiećię y mátkę iego*] Nie rzékł/ wźiął syná swego y żone swoie: ále dźiećiątko y mátkę iego. Bo nie był oycem własnym páná Jezusowym/ ále opiekunem. Hieron: in Matth.

ROZDZ. III.

Wtora część Ewanieliiéy, o przygotowaniu niżli sie P. Christus okazał

[a] Marc: 1. a 4. Luk: 3. a 3.

1 A W Te dni oné [a] przyßedł Jan Chrzćićiel/ każąc ná pusczy Zydowskiéy ziemie/ 2 y mówiąc: Czyńćie pokutę: ábowiém przybliżyło sie króléstwo niebieskié. 3 Bowiém ten iest/ który opowiedźiány iest przez Izáiaßá proroká mówiącégo: [b] Głos wołáiącégo ná pusczy: Gotuycie drógę Páńską: prosté czyńćie ßćieżki iego.

[b] Isa: 40. a 3. Marc. 1. a 3. Luk: 3. a 4. Ian 1. c. 23.

4 A ten Jan miał odźienié z śierći wielbłądowéy/ y pás skórzány około biódr swoich: á pokarm iego był [*] ßáráńcze y miód leśny.

[*] co to zá ßáráńcza pátrz Marc: 1. 7.

5 Tedy wychodźiło do niego Jeruzálem/ y wßytká Zydowska ziemiá/ y wßytek kray około Jordanu. 6 Y byli chrzczeni w Jordánie od niego/ spowiádáiąc sie grzéchów swoich.

niżéy: 19. 18.

7 B A gdy widźiał wielu z Pháryzeußów y Sádduceußów przychodzących do chrztu swego/ mówił im: [c] [*] Rodzáiu iásczórczy/ któż wam pokazał ábyśćie vćiekáli od przyßłégo gniewu? 8 Czyńćież tedy owoc godny pokuty. 9 A niechćieycie mówić sámi w sobie/ [d] Oycá mamy Abráhámá. Abowiém wam powiádam/ iż mocen iest Bóg z kámieniá tego wzbudźić syny Abráhámowi.

[c] niżéy. 23. d 33. [*] narodźie żmiiów.

[d] Ian. 8. c. 39.

10 C Bo iuż śiekiérá do korzeniá drzew iest przyłożona. [e] przeto wßelkié drzewo któré nie dáie owocu dobrégo/ [*] bedźie wyćieté/ y w ogień wrzuconé. 11 [f] Jać was chrzczę wodą ku pokućie: ále który przydźie po mnie/ mocnieyßy iest niż ia: któregóm trzewików nie iest godźien nośić/ tenći was ochrzći Duchem S. y ogniem. 12 którégo łopátá w ręku iego/ á wyczyśći boiowisko swoie/ y zgromádźi pßenicę swą do gumná/ á plewy spali ogniem nieugáßonym.

[e] niż: 7. c 19. f. Mar. 1. b 8. Ian 1. d 26. dźie: 11: c. 16. y 19. a 4.

13 Tedy [g] Jesus przyßedł do Gálilęiéy do Jordanu do Janá/ áby był ochrzczon od niego. 14 D A Jan mu nie dopusczał/ mówiąc: Ja [*] mam bydź ochrzczon od ciebie/ á ty idźieß do mnie? 15 A Jezus odpowiádáiąc rzékł mu: Zániechay teraz. ábowiém ták sie nam godźi wypełnić wßelką spráwiedliwość. Y ták go dopuśćił. 16 A gdy był Jesus ochrzczony/ wnet wystąpił z wody. A oto sie otworzyły iemu niebiosá: y widźiał Duchá Bożégo zstępuiącégo iáko gołębicę/ y przychodzącégo náń. 17 A oto głos z niebiós mówiący: [h] Ten iest syn móy miły/ [*] w którymem vpodobał sobie.

[g] Marc: 1. b 9. Luk 3. d 21. [*] ἐγὼ χρεῖαν ἔχω.

Marci 1. 11. [h] Luk: 3. c. 22. 2. Piotr 1. c. 17. [*] przez które go chce bydź vbłagány y przeiednány

Zywot pustelniczy święty Ian ś. przodkiém mnichów y pustelników. Ewángeliko wie falszerze Ewánieliiéy świętéy.

1 *Ná pusczy.*] Z tego słowá Eremus, to iest pusczá/ názwáni są Eremitæ, Pustelnicy: którzy bogomyślny á surowy żywot wiodą ná pusczy/ przykłádem Janá ś. którégo przeto S. Doktorowie zowią kśiążęćiem ábo principałem Mnichów y pustelników. Chrys. Hom. in Marc. & hom. de Ioan: Bapt. Hier. ad Eusto. de cudostia virginit. Isidorus lib. 2. cap. 15. de diuinis officijs. Bernar. de excellentia Ioan. Bapt. Przetoćby Nowowiernicy rádźi z téy pusczé/ nie pusczą/ ále mieyscá ludźi pełné: z włośienice Janowéy/ czámlety y miękkié ßáty: á z ßáráńczéy/ y z miodu leśniégo gorzkiégo/ ráki/ ryby/ cukry/ y mánny rozkoßné poczynili (przeciw iásnému świádectwu y sámégo Páná/ y wßytkich Doktorów) iż są wielcy nieprzyiaćiele pokuty/ postów/ ostrośći żyćia/ y odźienia/ y vmartwiénia ćiáłá/ y zakonnych stanów.

Matt: 11. 8. Luk: 7. 31.

2 *Czyńćie pokutę*] Abo pokutuyćie. Nowowiernicy

Słowo pokuty Nowowiernicy czemu przemieniáią.

wowiernicy dzisieyszy/ nieprzyiaciele Pokuty ś. áni Sákrámentu/ áni samego słowá Pokuty ścierpieć nie mogac/ miásto pokuty vpámietánie/ ábo pokaiánie (pro pœniten: resipiscentiam) omylnie y zdrádliwie podmietuia: aby iednym słowem y on żal serdeczny/ y dosyć vczynienie/ y vtrapienie wszelákie zá grzéchy/ záraz y sáma pokuta odrzucili. A dármo sie Etymologiiey/ ábo własności słowá Gréckiégo μετάνοια, ráczey niż do zwyczáiu pismá ś. y ś. Doktorów vciekáia: Bo μετάνοια v Apostołów y Ewánielistów ma coś wiecey w sobie niż vpámietánie: poniewaź nie iest bez żalu y vtrapienia ciáłá/ iáko sie iásnie z tych mieysc/ ná kráiu náznáczonych/ pokázuie. Y ś. Básilius Grécki Doktor/ pokute Niniwitów/ w poście/ w popiele/ y włosienicy czynioną/ Metánoia zowie. Nákoniec y Jan ś. ludziom pokutuiacym/ y żáłość zá grzéchy/ y spowiedź/ y godné owoce pokuty/ to iest dosyć vczynienie záleca.

Mat. 11. 21 Luk: 10. 13 2. Kor: 7. 9 Basil: ser. in fam: & siccit. v. 2. 6. y 8.

Słowo chrztu y chrzczenia Nowochrzczeńcy iáko przewrácáią.

6 *Byli chrzczeni od niego*] Nowokrzczeńcy słowo chrztu y chrzczenia w kościele zdawná zwyczáyné/ y Sákrámentowi pierwszému przywłasczoné/ śmiele odrzuciwszy/ ná to mieysce nurzánie/ ábo ponurzánie swoie sprosné/ błedóm swoim kwoli/ podrzucili: áby krzest máłych dziatek (których sie nurzáć nie godzi by nie vtonełý) y tym sámym słowem wyniszczyli. Lecz iesli słowo Gréckie βαπτισμός (iáko oni mówia) v Ewánielistów zgołá ponurzenie/ á nie ráczey mycie ábo omycie znamionuie: czemuż y sámi Nurkowie onych słow/ Nisi baptizentur, nie przełożyli/ Jesliby sie nie nurzáli: ále/ Jesliby sie nie vmyli? y támże baptismata calicum nie nurzánie/ ále omycie kubków? y ná drugim mieyscu: In variis baptismatibus, w rozmáitych omywániach/ á nie ponurzániach/ sámiż przełożyli? Y one. Ja was baptizo aqua, chrzce ábo omywam woda: Ioannes baptizauit aqua, Jan chrzcił woda: czemu zepsowáli/ przydawszy słowo/ In: którégo áni w Gréckim/ áni w Łácińskim niemász/ mówiac: Nurzał w wodzie: iedno iż rzec nie mogli/ nurzał woda: iáko my własnie mówimy/ krzcił ábo omywał woda? Przetóż y Páweł ś. chrzest ś. nie nurzániem/ ále omyciem ábo kapiela odrodzenia y odnowienia zowie. y ná drugim mieyscu mówi: Byliście kiedyś grzésznymi/ áleście omyci/ (nie ponurzeni) áleście poświeceni/ ále vspráwiedliwieni. Y záśie. Máiac sercá oczyścioné od sumnienia złego: y ciáło omyté (nie ponurzoné) czysta woda. Náwet y Cástálio/ choć też nie kátholik/ Baptismum tákże nie nurzániem (mersionem) ále myciem ábo omyciem (lotionem ábo ablutionem) pierwéy był przełożył. Acz potym od Bezy przeto strofowány/ wróćił sie do stárégo słowá/ Baptismus, y Baptizare.

Mar: 7. 4. Do Zyd: 9. 10 Luk: 3. 16. Dźie: 1. 5. y 11. 16. Do Tyt. 3. 5

Ephes: 5. 26 1. Cor: 6. 11. Zyd: 10. 22.

Spowiedź przed Ianem z wyliczániem grzéchów.

6 *Spowiedáiac sie grzéchów swoich*] Jáko Janów chrzest był figura chrztu P. Christusowégo: ták też y spowiedź która przed nim czyniono/ byłá figura téy spowiedzi/ która przed sługámi P. Christusowymi ludzie czynić mieli. A obacz/ iż ci którzy sie tu spowiedáli/ nie tylko grzésznymi sie bydź wyznawáli/ ále grzéchy swé z osobná (τὰς ἁμαρτίας) wyliczáli. Bo insza rzecz iest grzésznym sie vznawáć/ ábo y wyznawáć: á insza/ grzéchów sie swych przed drugim spowiedáć.

Dosić vczynienie.

8 *Czyńcie owoc godny pokuty.*] To iest (iáko ś. Jan Chryzostom y Grzegorz ś. wykłáda) czyńcie vczynki dobré/ pierwszym grzéchóm przećiwné. Jáko ná przykład. Kto pierwéy cudze brał: teraz niech to wróći/ y swé własné niech ná iáłmużny wydáie. Kto sie obżerał/ ábo opiiał: téraz niechay pośći/ y nic piianégo nie piie. Kto nieczystość ábo cudzołostwo popełnił: ten sie niech ná czás wstrzymawa y od włásney żony. Kto kogo obráził słowem ábo vczynkiem/ niech sie vpokorzy/ y niech go przeprosi. A toć w kościele Chrześćiáńskim dosyć vczynieniem zowia.

Chrysost: hom: 10. in Matth. Gre homil: 20. in Euang. Eph. 4. 28.

Boiáźnia meki, y nádzieia zapłáty máia bydź ludźie odwodzeni od złégo, á przywodzeni do dobrégo.

10 *A iuż siekierá iest przyłożona*] Tu Jan ś. swym przykłádem vczy káznodzieie/ áby ludzie odstrasszáli od złego/ boiáźnia piekłá y sadu Bożégo: á nápominali ku dobremu/ nádzieia zapłáty królestwá niebieskiégo. Czego Nowowiernicy nie czynia: boiac sie áby wiáry y vfności swéy pewney nie stráćili.

10 *Które nie dáie owocu*] Nie tylko złé czynić iest rzecz potepienia godná: ále y dobrze nie czynić. August. serm. 6. de Tempore.

Chrzest P. Christusów od Ianowégo rożny.

11 *Iać was chrzcze woda*] Y to prosto przećiw Lutróm y Kálwinistom/ którzy chrzest P. Christusów z Janowym równáia. Co nie przeto czynia/ áby chrzest Janów wsławili: ále iżby chrzest P. Christusow zelżyli: powiedáiac/ iż on nie miał wietszéy mocy do opuszczenia grzéchów/ y dostapienia łáski y vspráwiedliwienia/ niżli Janów: Aby zstad prowádzili rozliczné swé błedy/ któremi ludzie zwodza/ twiérdzac/ iż chrzest nic gładzi grzéchów: y nie czyni człowieká áni czystszym/ áni spráwiedliwszym/ niżeli był pierwéy: á iż dziatkóm do zbáwienia nic nie pomaga: ále dosyć ná tym/ że sie rodza z rodziców Chrześćiáńskich. Lecz vważywszy mieyscá/ przy tym wiérszu ná kráiu náznáczoné/ snádnie poznasz/ iż słusznie świeté Trydentskie Concilium zá heretyki przeklete osadziło oné/ którzy też moc dáia chrztowi Janowému/ która y Christusowému.

Błedy Nowowiérników około chrztu ś.

Sessio: 7. can: 1.

11 *Ten was ochrzći Duchem ś. y ogniem*] Hieronym ś. to mieysce ták wykłada: Abo iż Duch ś. iest ogniem/ iáko świadcza dzieie Apostolskie: ábo iż ná tym świećie bywamy chrzczeni Duchem: á ná onym/ ogniem. Któregó wykłádu y Páweł podpiera/ mówiac: iż káżdégo robote/ iáka by byłá/ ogień sprobuie/ A nie tylko Hieronym ś. ále y Hilárius y Chrysostom/ y Ambroży/ y Bedá/ y pospolićie wszyscy wykłádácze pismá ś. ná to sie zgadzáia/ że dla tego tu przydano to słówko/ Ogniem: iż po chrzćie Christusowym nástepuie ogień vtrapienia/ y ogień sadu Bożégo/ y ogień czyścowy.

Hieron: in Matth. Dźie: 2. 3. 1. kor: 3. 15. Ogień czyścowy ná onym świećie

Kośćioł ma w sobie złé y dobré.

12 *Wyczyśći boiowisko swoie*] To boiowisko iestći kośćioł Boży/ tu ná ziemi iescze boiuiacy: w którym sa ták źli/ iáko y dobrzy: tu przez pszenice y plewy oznáczeni: áż sie w dźień sadny sstánie iednych od drugich odłaczenié. Co też iest przećiw Nowowiernikóm dzisieyszym: którzy mówia/ że w kośćiele nie sa iedno dobrzy.

Tróycá święta.

16 *Y widział Duchá Bożégo*] Táiemnicá Troyce S. w tym sie chrzćie okázuie Pan sie chrzći/ Duch ś. zstepuie w osobie gołebice: á głos Oycá/ świádectwo Synowi dáiacégo/ był słyszány. Hieronymus in Matthæum.

17 *W którymem vpodobał sobie*] W Łáćińskim Complacui, á w Gréckim ἐν ᾧ εὐδόκησα które słowo/ 70. tłumácze wprowádzili/ bo gdziekolwiek w Żydowskim iest רצה tám 70. kłáda εὐδοκεῖν Psal. 39. v. 14. y 43. v. 4.

y 149. v. 4. A ták według słowá Zydowskiégo y Gréckié ευδοκειν ma bydź rozumiáné. A iż Zydowskié רצה/ ácz wiele inszych/ ále znáczy téż/ vbłagáć y przeiednáć/ tedyć y tu/ w którym vpodobał sobie/ nie znáczy/ którego miłuie/ ále w którym chce bydź vbłagany. Bo chćiał tu Bóg oćiec záraz pokazáć dla czego syná swoiégo postał.

ROZDZ. IIII.

[a] Mar: 1. b 12 Luk: 4 a 1.

1 A Edy IEsus [a] był záwiedźion ná puszczą od Duchá/ áby był kuszon od Dyablá. 2 A gdy pośćił cztérdźieśći dni y cztérdźieśći nocy/ potym łáknął. 3 A przystąpiwszy [x] kuśićiel/ rzékł mu: Jesliś iest syn Boży/ rzecz áby to kámienie stáło sie chlebem. 4 Który odpowiedáiąc/ rzékł: Nápisano iest/ [b] Nie sámym chlebem [x] żywie' człowiek: ále wszelkim słowem które pochodźi z vst Bożych. 5 Tedy go wźiął dyabeł do miástá świętego/ y postáwił go [x] ná ganku kośćielnym: 6 A rzékł mu: Jesliś iest syn Boży spuść sie ná dół. Abowiém nápisano iest: Iż [c] Anyołóm swoim roskazał o tobie/ y będą cie ná reku nośić/ ábyś snadź nie obráźił o kámień nogi swoiéy. 7 B Rzékł mu Jezus: Záśie nápisano iest/ [d] Nie będźiesz kuśił PAná BOgá twego. 8 Wźiął go záś dyabeł ná górę wysoką bárzo: y vkazał mu wszytkie królestwá świátá y chwałe ich: 9 A rzékł mu: To wszytko dam tobie/ ieśli vpadszy vczyniż mi pokłon. 10 Tedy mu rzékł Jezus: Pódź precz szátánie. Abowiém nápisano iest: [e] Pánu Bogu twému kłániáć sie będźiesz/ á iemu sámému służyć będźiesz. 11 Tedy opuśćił go dyabeł: [f] á oto Anyołowie przystąpili/ y służyli iemu.

12 [g] A gdy vsłyszał Jezus/ iż Jan był wydan/ vszedł do Gálileiéy. 13 A opuśćiwszy miásto Názáreth/ przyszedł y mieszkał w Kápharnaum nád morzem/ ná gránicách Zábulon y 14 Nephtálim. Aby sie wypełniło co iest rzeczono przez Izáiaszá proroká: 15 C [h] Ziemiá Zábulon y ziemiá Nephtálim [x] drógą morska zá Jordanem Gálileą pogánów: 16 Lud który siedźiał w ćiemnośći/ vyzrzał świátłość wielką: y siedzącym w kráinie [x] ćieniá śmierći/ weszłá im świátłość. 17 [i] Od tąd począł Jezus kázáć/ y mówić: Pokute czyńćie: ábowiém przybliżyło sie królestwo niebieskie.

18 [k] A gdy Jezus chodźił nád morzem Gálileyskim/ vyzrzał dwu bráćiéy/ Symoná którego zowią Piotrem/ y Andrzeiá brátá iego/ zápuszczáiące sieći w morze (ábowiém byli rybitwi.) 19 A rzékł im: Pódźćie zá mną: á vczynię was że sie sstániećie rybytwámi ludźi. 20 A oni nátychmiast opuśćiwszy sieći/ szli zá nim. 21 A postąpiwszy ztámtąd/ vyzrzał drugich dwu bráćiéy/ Jákubá Zebedeuszowégo/ y Janá brátá iego w łodźi z Zebedeuszem oycem ich/ opráwuiąc sieći swoie: y wezwał ich. 22 A oni nátychmiast opuśćiwszy [x] sieći y oycá/ szli zá nim.

23 A obchodźił Jezus wszytkę Gálileą náucząiąc w bożnicách ich/ y przepowiádáiąc [x] Ewánieliią królestwá: á vzdrawiáiąc wszeláką chorobę y wszeláką niemoc miedzy ludem. 24 A rozeszłá sie sławá iego po wszytkiéy Syriiéy: y przynośili mu wszytkie źle sie máiące/ rozmáitémi chorobámi y dręczeniém ziete: y którzy dyabelstwá mieli/ y [x] lunátyki/ y powietrzem ruszone: y vzdrowił ie. 25 [l] A szły zá nim wielkie rzészé od Gálileiéy/ y Dekápolu/ y z Jeruzalem/ y z Zydowskiéy ziemie/ y z zá Jordania.

[b] 5. Mo: 8. a 3. [x] żyć będźie. 2. L. G. [x] ná wierzchu.

[c] Ps: 90. c 11.

[d] 5. Mo: 6. c 16.

[e] 1. Mo: 6. c. 13.

[f] Mar: 1. b 13

Trzecia część Ewánieliiey, O okazaniu P. Christusowym y nauczaniu iego w Galileiey.

[g] Mar: 1. b 14. Luk: 4 c 14. Ian. 4 f. 43.

Zywot pustelnicży przykłádem pańskim zále cony. In cap: Isai 58.

[h] Isa. 9 a 1.

[x] y w cieniu 3 L. K. G. S

[i] Mar. b 15.

[k] Mar: 1. b 16. Luk. 5. a 1.

[x] Łódź. G.

[x] Euángelion po Grecku, iest dobra nowiná, ábo wesołé poselstwo:

[x] miesięcżniki. Lunátykowie są co káduk miewáią.

[l] Mar: 3 a 7. Luk. 6. c 17.

1 Ná puszczą] Jáko Jan S. Chrzćićiel/ ták y Zbáwićiel nász mieszkáiąc ná puszczy/ y tám sie báwiąc postem/ modlitwą/ y bogomyślnośćią/ y znosząc wszelákie pokusy/ dał przykład y pobudkę ludźióm onym świętym/ którzy ná pustych mieyscách y w klasztorách żyiąc/ czynili godné owoce pokuty: że sobie táki żywot obieráli.

2 Pośćił czterdźieśći dni] Eliasz y Moyżész (mówi Hieronym S.) przez post czterdźieśći dni/ towárzystwem Bożym byli násyceni. A sam Pan tyle też dni pośćił ná puszczy/ áby nam vroczyste cztérdźieśći dni postów zostáwił. Tym podobné słowá ma y Augustyn S. A krótko mówiąc/ wszyscy stárzy á święci Oycowie/ którzy ábo z rzeczy/ ábo vumyślnie o pośćie 40. dni mówią/ śmiele twierdzą/ iż ten post 40. dni/ nie tylko dla násládowánia postu Páná Christusowégo iest vstáwiony: ále że iest od Apostołów podány

Post 40. dni z przykłádu Páńskiégo Apostołowie SS. vstáwili. Epist: 119 & in Psal: 110.

dány y przykazány/ y dla tego ma bydź z potrzeby záchowány. Ambrozy ś. mowi: Ze ten post nie od ludzi iest vstáwiony/ ale od Bogá poświecony; nie z ziemskiego wymysłu nálezjony/ ále od Boskiego máiestatu roskazány. Bo post 40. dni sam Pan postem swym poświećić raczył/ ktorego zgołá nie záchowáć/ świetokradztwo iest/ á po cześći go zgwałćić/ grzech iest. Hieronym niemniey tásnie; My/ práwi/ post czterdzieśći dni/ według podánia Apostolskiego/ raz w rok/ czásu nam przystoynego pośćimy. Ktory czás przystoyny iest przed sámą Wielkanocą/ ábyśmy y z Christusem pospołu ćierpieli. według Augustiná: y tym sie ná przestáwne Wielkonocné święto przygotowáli/ według Hieronymá. Tegoż poświadcza Leo wielki Papież/ że ten wielki post iest vstáwá Apostolská; á iż od S. Apostołow więtsze przed Wielkanocą posty są vstáwione. Nákoniec Augustyn ś. mowi: że przez te 40. dni postu/ źli od dobrych/ niewierni od wiernych/ heretycy od Katholikow rozeznáni y oddzieleni bywáią.

Serm: 36. & 37.

Epist. 54 ad Marcellam Augustin: Epist: 119. Hieron: in Ione 3. Leo: serm: 6. & 9. de tempore.

6 *Abowiem nápisano iest*] Oto y szátan przywodźi pismo przećiw pánu Christusowi/ iáko y heretycy ministrowie iego przećiw kośćiołowi/ ále źle y wywrotnie. Lecz kośćioł powszechny/ táko y Pan Christus/ vżywa go właśnie y prawdźiwie: á zdrady y wykręty heretyckie zbiia y odkrywa.

Pismá vżywa y szátan y ministrowie iego. Aug: sup. Gen: q. 61.

11 *Pánu Bogu twemu kłániáć sie*] Nierzekł (mowi Augustyn ś.) Pánu Bogu sámemu kłániáć sie bedźiesz: iáko rzekł/ Iemu sámemu służyć bedźiesz: po Grecku λατρεύσεις. Y ztąd że kośćioł powszechny czyni ten prawdźiwy y potrzebny rozdźiał/ że iest iedná cześć/ chwałá ábo pokłon sámemu Bogu właśnie należący: ktorego sie żadnemu stworzeniu oprocz bałwochwálstwá dáwáć niego dźi. A iest záśie druga cześć/pokłon y chwałá/ ktora ma bydź stworzeniu wyrządzána/ (á to według godnośći káżdego) iáko osobom/ mieyscom/ y rzeczom świetym. O pierwszey nápisano: Chwały moiey nie dam innemu. y/ Sámemu Bogu cześć y chwałá. A o tey drugiey: Cześć y chwałá káżdemu dobrze czyniącemu. Chwała tá iest wszytkim świetym iego. A o oboiey pospołu: Pokłonił sie lud Bogu/ á potym krolowi.

Chwałá dwoiáka, iedná Boska, λατρεία: á druga stworzeniu przyzwoita δουλεία

Isa: 42. 8. 1. Tim: 1. 17. Rey: 2. 10. Psal: 149. 1. Par: 29. 20. Sędzie: 2. 38.

17 *Pokutuyćie*] Iż pokutá (to iest skruchá serdeczna/ ábo żal zá przeszłe grzechy/ z vmysłem żywotá polepszenia) y przede chrztem/ ludźiom dorosłym iest potrzebna: ták Janowé/ iáko y Zbáwićielá nászego/ tákże y Piotrá ś. kazánie pokázuie.

Pokutá y przede chrztem.

23 *Vzdrawiáiąc wszeláką chorobę*] Christus (mowi Augustyn ś.) cudámi sobie zjednał powáżność: powáżnośćią záslużył wiáre: wiárą zgromádźił wielkość ludźi: wielkośćią otrzymał dawność: dawnośćią vtwierdźił religią/ ktoreyby áni nowość niekczemna hæretycka/ zdrádámi nárabiáiąc: áni stáry błąd pogáński/ mocą sie sprzećiwiáiąc/ nigdy nárusżyć y zepsowáć niemogł.

Cudámi vtwierdzona wiárá. Augu: de vti: cred: cap: 14.

ROZDZ. V.

Kazánie Páná Christusowo ná gorze: o ktorym Augustin S. nápisał dwoie księgi.

1 A Vyidząc Jezus rzesze/ wstąpił ná gore: á gdy vsiadł/ przystąpili k niemu vczniowie iego: [2] á otworzywszy vstá swe/ náuczał ich mowiąc: [3] [a] Błogosłáwieni vbodzy duchem: ábowiem ich iest krolestwo niebieskie. [4] [b] Błogosłáwieni ćiśi: ábowiem oni posiedą źiemie. [5] [c] Błogosłáwieni ktorzy płáczą: ábowiem oni będą poćieszeni. [6] Błogosłáwieni ktorzy łákną y prágną spráwiedliwośći: ábowiem oni będą násyceni. [7] Błogosłáwieni miłosierni: ábowiem oni miłosierdźia dostąpią. [8] [d] Błogosłáwieni czystego serca: ábowiem oni Bogá oglądáią. [9] Błogosłáwieni pokoy czyniący: ábowiem názwáni będą synámi Bożymi. [10] [e] Błogosłáwieni ktorzy ćierpią prześládowánie dla spráwiedliwośći: ábowiem ich iest krolestwo niebieskie. [11] [f] Błogosłáwieni iesteśćie/ gdy wam złorzeczyć będą/ y prześládowáć was będą/ y mowić wszytko złe przećiwko wam kłámáiąc/ dla mnie. [12] Rádujćie sie y weselćie sie: ábowiem zapłátá wászá obfita iest w niebiesiech.

B Boć ták prześládowáli proroki/ ktorzy przed wámi byli.

[13] [g] Wy iesteśćie sol źiemie. A ieśli sol zwietrzeie/ czym solona będźie? Nácz sie więcey niezgodźi/ iedno áby byłá precz wyrzucona/ y podeptána od ludźi. [14] Wy iesteśćie świátłość świátá. Nie może sie miásto zákryć ná gorze osádzone: [15] [h] Ani zápaláią świece/ y kłádą iey pod korzec/ ále ná świeczniku: áby świećiłá wszytkim ktorzy są w domu. [16] Ták niechay świeći świátłość wászá przed ludźmi: áby widźieli vczynki wásze dobre/ y chwalili oycá wászego ktory iest w niebieśiech. [17] Nie mniemayćie ábym przyszedł [*] rozwiezowáć zakon ábo proroki: nie przyszedłem rozwiezowáć/ ále wypełnić. [18] [k] Záprawdę bowiem powiádam wam: Aż przeminie niebo y źiemiá/ iedno iotá/ ábo iedná kryská nie odmieni sie w zakonie áż sie wszytko sstánie. [19] [l] Ktoby tedy rozwiązał iedno z tych przykazań namnieyszych/ y tákby ludźi náuczał: będźie zwan namnieyszym w krolestwie niebieskim:

C

[a] Luk: 6. c. 20
[b] Psal. 36. a 11.
[c] Isa: 61. a 3.
[d] Psal: 23. a 4.
[e] 1. Pio: 2. d 20.
[f] 1. Pio: 4. d 14.
[g] Mar: 9. g 50.
[h] Mar: 4. c. 21. Luk: 8. b 16. y świeci. G [i] 1. Pio: 2. c 12
[*] *znisczyć ábo psowáć.*
[k] Luk: 16. d 17.
[l] Iak 2. b 10

ſkim: A ktoby czynił y náuczał/ ten będźie zwan wielkim w króleſtwie niebieſkim.

20 Abowiém powiádam wam/ iż ieſli nie będźie obſitowáłá ſpráwiedliwość wáſzá więcéy niż Doktorów zakonnych y Phárizeuſzów/ nie wnidźiećie do króleſtwá niebieſkiégo. 21 Słyſzeliśćie iż rzeczono ieſt ſtárym/ [m] Nie będźieſz zábiiał: á ktoby zábił/ będźie winien ſądu. 22 A ia wam powiádam: iż káżdy który ſie gniewa ná brátá ſwégo/ [*] będźie winien ſądu. A ktoby rzékł brátu ſwému/ [c] Ráká: będźie winien rády. A ktoby rzékł/ głupcze: będźie winien ogniá piekielnégo. 23 Jeſli tedy ofiárujeſz dar twóy do ołtarzá/ á tám wſpomniſz iż brát twóy ma nieco przećiw tobie: 24 zoſtaw tám dar twóy przed ołtarzem/ á idź piérwéy ziednáć ſie z brátem twoim: á tedy przyſzedſzy ofiárujeſz dar twóy.

25 [n] Zgódź ſie z przećiwnikiem twoim rychło/ póki ś ieſt z nim w drodze: by ćie ſnadź przećiwnik nie podał ſędźiemu/ á ſędźia by ćie podał ſłudze/ á byłbyś wrzucon do ćiemnice. 26 Záprawdę powiádam ći/ nie wynidźieſz z támtąd/ áż oddaſz oſtátni pieniążek.

27 Słyſzeliśćie iż powiedźiano ſtárym: [o] Nie będźieſz cudzołożył. 28 A ia powiádam wam: iż wſzelki który pátrzy ná niewiáſtę/ áby iéy pożądał/ iuż ią zcudzołożył w ſercu ſwoim. 29 [p] Jeſli tedy práwé oko twoie gorſzy ćię/ wyrwi ie/ á zárzuć od ſiebie. Abowiém pożytecznieý ieſt tobie/ áby zginął ieden z członków twoich/ niżliby miáło bydź wrzucone wſzytko ćiáło twoie do piekłá. 30 A ieſli ćię práwa ręká twoiá gorſzy/ odetni ią/ y zárzuć od ſiebie. Abowiém pożytecznieý ieſt tobie/ áby zginął ieden z członków twoich/ niżliby miáło iśdź wſzytko ćiáło twé do piekłá.

31 A powiedźiano: [q] Ktokolwiek opuśći żonę ſwoię/ niech iéy da liſt rozwodny. 32 A ia wam powiádam/ iż wſzelki który opuśći żonę ſwoię/ wyiąwſzy przyczynę porubſtwá/ czyni że cudzołoży/ y ktoby opuſzczoną poiął/ cudzołoży. 33 Słyſzeliśćie záśię/ iż powiedźiano ſtárym: [r] Nie będźieſz krzywoprzyſięgał: ále oddaſz Pánu przyśięgi twoie. 34 A ia wam powiádam/ ábyśćie [*] zgołá nie przyśięgáli: [s] áni ná niebo/ bo ieſt ſtolicá Boża: 35 áni ná źiemię/ ábowiém ieſt podnóżkiem nóg iego: áni ná Jeruzálem/ ábowiém ieſt miáſto wielkiégo królá: 36 Ani ná głowę twoię będźieſz przyśięgał/ ábowiém nie możeſz vczynić iednégo włoſá białym ábo czarnym. 37 [t] A niechay mowá wáſzá będźie/ Jeſt/ ieſt: Nié/ nié. A co nád to więcéy ieſt/ od złégo ieſt. 38 Słyſzeliśćie iż powiedźiano: [v] Oko zá oko/ á ząb zá ząb. 39 A ia wam powiádam/ żebyśćie ſie nie ſprzećiwiáli złému: [x] ále ieſli ćię kto vderzy w práwy policzek twóy/ náſtaw mu y drugiégo. 40 [y] A temu który ſie chce z tobą práwem rozpiéráć/ á ſuknię twoię wźiąć/ puść mu y płaſzcz. 41 A ktoby ćię kolwiek przymuſzał ná tyśiąc kroków/ idź z nim drugié dwá. 42 á który ćię prośi/ day mu: á od tego który chce v ćiebie pożyczyć nie odwracay ſie.

43 Słyſzeliśćie iż powiedźiano: [z] Będźieſz miłował bliźniégo twego/ [*] á będźieſz miał w nienawiśći nieprzyiaćielá twego. 44 A ia wam powiádam/ [a] Miłuyćie nieprzyiaćioły wáſze: [*] dobrze czyńćie tym którzy was máią w nienawiśći: á módlćie ſie zá przeſzládujące y potwarzáiące was: 45 [b] ábyśćie byli ſynámi oycá wáſzégo/ który ieſt w niebieśiéch: który czyni że ſłońce iego wſchodźi ná dobré y złé/ y ſpuſzcza déſzcz ná ſpráwiedliwé y nieſpráwiedliwé. 46 Abowiém ieſli miłujećie té co was miłuią/ cóż zá zapłátę mieć będźiećie? ázaż y Célnicy tego nie czynią? 47 A ieſlibyśćie pozdrawiáli tylko [*] brácią wáſzę/ cóż więcéy czynićie? ázaż y [*] pogáni tego nie czynią? 48 Bądźćież wy tedy doſkonáli/ iáko y oćiec wáſz niebieſki doſkonáłym ieſt.

---

10 Dla ſpráwiedliwośći] Heretycy y inni złoczyńcy/ czáſem też z wielką ochotą y ćierpliwośćią którez kolwiek męki y śmierć podéymuią: ále przedśię nie ſą błogoſłáwieni. Bo/ iáko Auguſtyn S. piſze/ nie mogą ćierpieć dla ſpráwiedliwośći oni/ którzy roztárgáli kośćiół Boży. Bo gdźie niemáſz zdrowéy wiáry/ tám ſpráwiedliwość bydź nie może. Iż ſpráwiedliwy z wiáry żywie. A gdźie niemáſz miłośći/ tám też niemáſz ſpráwiedliwośći. Bo miłość bliźniégo nie czyni złégo.

Marginal notes:

[m] 2. Mo: 20 c. 13. 5 Mo. 5 b 17
[*] bez przyczyny. G. Ale to Hieron: wymázowáć każe: iáko przydatek niepotrzebny.
[c] Ráká słowo Żydowſkié znáczy nędzniká gołotę, ábo hultáiá. 2. Kron. 13. 7. ábo y błazná. 2. Król: 6. 20.
[n] Luk: 12. g 58.
[o] Mo. 20. c 14. Oto nie tylko cudzołóſtwo, ále y wſzelákie wſzeteczeńſtwo ieſt zákazáne.
[p] Niżey 18. a 8. Mar. 9. g 47.
[q] 5. Mo. 24. a 1. Niż. 19. a 7. Mar. 10. a 4. Luk: 16. d 18. 1. Cor: 7. b 10.
Kácerſcy męczennicy nie błogosłáwieni.

Rzym: 7. a 2.
[r] 2. Mo. 20. a 7. 3. Moy: 19. c 12. 5. Moy. 5. b 11.
[*] niiáko.
[s] Niżey 23. c 22.
[t] Iac. 5. c 12.
[v] 2. Mo. 21. c 24. 3. Moy: 24. d 20. 5. Moy: 19. d 21.
[x] Luk: 6. d 29.
[y] 1. Cor. 6. b 7:
[z] 3. Mo. 19. d 18.
[*] Ták vczył nie zakon, ále Pháryzeuſzowie.
[*] Błogosłáwćie té którzy was przeklináią. G.
[a] Luk: 6. d 27. Rzym: 12. d 17. Luk: 23. c 34. Dzie: 7. g 60. 1. Cor. 4. c 13.
[b] Luk. 6. e 35.
[*] przyiaćioły wáſze G.
[*] celnicy.
Cont. epiſt. Parmen. 1. ca. 7. Abak.

któzą

Rzym. 13. 10. Która gdyby odszczepieńcy mieli / nie sztukowáliby ćiáłá Chrystusowego / które iest Kośćiół iego (Idem de sermone Domini in monte cap: 9.) A ták przez to pismo są odstrychnieni wszyscy fałszywi meczennicy kácerscy: iáko często powtarza Augustyn y Cyprian S. Bo choćby kto wydał ćiáło swé ná spalenié/ á miłośćiby nie miał / nic mu to niepomoże. A ten lepak niemoże mieć miłośći / który iest nieprzyiaćielem iednośći. Aug: epist: 50.

Cypr. de vnit: Eccl. — 1. Cor. 13. 3.

12 *Ráduyćie śie, iż zapłátá wásza*] Tymi słowy zbiiáią śie dwá Luterskié błedy: Jeden/ żeby vczynki dobré wiernych nic niezásługowáły/ ábo żadnéy zasługi nie miáły. Drugi/ żeby człowiek niemógł dobrze czynić dla zapłáty niebieskiéy. Abowiém tu y zapłáte pan wspomina/ która zá zasługą chodźi. Bo gdźie iest zapłátá/ tám y zasługá bydź muśi. Y względem zapłáty vczynie swé pobudza/ ku znoszeniu ćierpliwie rzeczy przećiwnych/ y owszem ku weselu w vtrapieniu. Táki y Moyzesz pátrzał ná oddárowánie: y Dawid záchował Páńskié przykazánia dla odpłáty wieczney.

Zasługá y zapłatá vczynków dobrych. — Żyd: 11. 26. Psa. 118. 112.

14 *Wy iesteśćie świátłość świátá*] Świátłość świátá/ y miásto ná górze leżące/ y świécá ná lichtarzu/ iesteś stan duchowny/ y wszytek kośćiół Boży / ták ná Páme Chrystusie/ iáko ná górze fundowány y wystáwiony / że koniecznie muśi bydź widziány / á żadna miárą zátáić śie nie może. Bo nie iest iáko świécá pod korcem/ ále ná lichtarzu. áby świéćiłá wszytkiému domowi/ to iest wszemu świátu. A cóż wiecey mówić (są słowá Augustiná S.) iedno iż ślepi są/ którzy ták wielkiey góry y miástá nie widzą: y ná świécę ná lichtarzu wszytkim świécącą/ oczy zámrużáią?

Kośćiół powszechny wszytkim widomy y znáiomy zátáić śie nie może. — Tract. 2. in Epist. Ioan.

16 *Ták niechay świeći świátłość wászá*] Jáko dobry żywot duchownych bárzo wszytkich buduie/ y iest niemáła cześć y chwała Pánu Bogu/ ták przećiwnym obyczáiem/ żyćie ich niepobożné/ wielu ludźi gorszy y Bogá obraża.

Żywot duchownych wiele buduie y gorszy.

19 *Iedno z tych przykazan namnieyszych*] Wey iáko iest potrzebá nietylko wierzyć/ ále y záchowáć namnieysze przykazánie.

Sámá wiárá nie płátna bez vczynków.

20 *Spráwiedliwość wászá*] Nászá iest spráwiedliwość/ kiedy nam bywa od Bogá dána. A ták Chrześćiánie prawdźiwie spráwiedliwi są/ y máią w sobie trwáiącą spráwiedliwość/ przez záchowánie Páńskiego przykazánia: bez którey spráwiedliwośći vczynków/ żaden dorosły zbáwion bydź nie może. Zkąd widźimy/ iż zbáwienié/ spráwiedliwość/ y vspráwiedliwienie/ nie należy ná sámey wierze/ y ná poczytániu spráwiedliwośći Páná Chrystusowey/ iáko heretycy mniémáią. August: de spir: & lit: cap: 9.

Spráwiedliwość nie iest przyczytána, ále w nas będąca.

23 *Bedźie winien sądu*] Tu mamy rowną á iásną różność grzéchow / że iedné są śmiertelne/ które zásługuią piekło: á drugié powszednié/ y mnieyszego karánia godné/ które łácniey bywáią odpuszczoné. Co iest przećiw Jowiniánistóm/ Lutrom y Kálwinistóm.

Grzéchy iedné śmiertelné, á drugié powszednié.

23 *Dar twóy do ołtarzá*] Do ołtarzá Páńskiégo / ábo do któregożkolwiek Sákrámentu/ nie bedąc w miłośći żaden nie przystępuy/ ále idź pierwéy ziednay śie z brátem twoim: á dáleko wiecey z kośćiołem powszechnym: który iest zupełné bráctwo wszytkich Chrześćianów.

Bez miłośći nie godźi śie przyimowáć Sákrámentów.

26 *Niewynidźiesz stamtąd*] To iest (iáko Hieronym S. to mieysce wykłáda) nie wynidźiesz z ćiemnice/ áż wypłáćisz y namnieysze grzéchy. A Bernát záś S. Wiedźćie/ prawi/ że po tym żywoćie/ ná mieyscách czyśćowych/ we sto nasob wypłacáć to musimy/ czego tu omieszkamy: áż do ostátniego pieniąszká. Ale y stárszy Doktorowie/ á ná ten Cyprian S. Origenes/ Euzebius Emissenus/ y Ambroży S. o czyscu to mieysce wykłádáią.

Czyśćiec. Hiero: in Matt: Serm: de obitu Hum.

29 *Do piekłá*] Gehenna słowo Żydowskié znáczy piekło/ ábo meki wieczné potępionych Przeto/ iż przy Jeruzalem byłá doliná názwána tym imieniem/ kedy Żydowie dźiatki swé bálwánóm ofiárniąc palili. Którą też zwano Tophet, ponaszemu Beben / iż dźiatki paląc bebnano/ áby krzyku ich rodźicy nie słyszeli. A ták przez te meki ogniowe okrutné/ y przeto/ że ná to mieysce potym od Jozyasza królá splugáwioné ścierwy y inne brzydliwośći wyrzucano: weszło w zwyczay/ iż słowo to Gehenna známionuie piekło y meki oné wieczné.

Gehenná co znáczy. — 4. król 23. 10.

32 *Wyiąwszy przyczyne porubstwá*] Dla téy sámey przyczyny może mąż opuśćić żone swą: ále przedśie áni on/ pók: żoná opuszczona żywa / inney żony poiąć: áni żoná opuszczona/ póki on żyw/ zá innego meżá iść nie może. Jáko śie z tego mieyscá y z innych ná brzegu náznáczonych dosyć pokázuie. Abowiem zwiazká małżeńska / z strony Sákrámentu/ iest ták nierozdźielna: iż y sámym rozwodem niemoże bydź rozwiązána. Augu. de bono coniug. cap: 7. Wszákże iesli śie oboie dopuszcza cudzołostwá/ tedy iuż miedzy nimi rozwód bydź niemoże.

Małżeństwo nie rozdźielné y dla cudzołostwá.

34 *Abyśćie zgoła nie przyśiegali*] Nowochrzczeńcy/ wzgárdźiwszy y odrzućiwszy wykład y rozsądek kośćiołá powszechnégo/ tu śie litery trzymáią (iáko y inni Heretykowie ná inszych mieyscách) twierdząc/ że śie Chrześćiáninowi żadnym obyczáiem/ áni v sądu/ áni v prawá przyśięgáć niegodźi. Gdyż tu Pan Chrystus mówi / tylko o przyśiedze / która śie lekce/ nierozmyslnie / bez potrzeby / bez słuszney przyczyny/ ábo z popedliwośći iákiéy/ ábo ze złego zwyczáiu dźieie. Lecz przyśięgi prawdźiwey/ spráwiedliwey / rozważney / á z dobrym rozsądkiem vczynioney / nietylko Bóg nie zákázuie/ ále ią owszem [a] roskázuie. Y sam Páwel S. nie raz [b] przyśięgał. Y świeći [c] ányołowie. Náwet y sam [d] pan Bóg.

Przyśięgá nie zgołá zákazána.

a 5 Moy: 6. 13. y 10. 20. Psal: 62. 12. Ierem: 4. 2. b Rzym. 19. 2 kor: 11. 23. Philip: 18. 1. Tim: 5. 21. c Obi: 10. 6 d Psal: 110. 4

39 *Zebyśćie śie nie sprzećiwiáli złému.*] Zstąd Nowochrzczeńcy (tákże śie litery trzymáiąc) błąd swóy wywieráią / twierdząc/ iż śie chrześćiáninowi pozywáć áni prawowáć niegodźi. Jáko y Luter ztąd dowodźi/ że śie Chrześćiánie Turkom bronić nie máią / áni przećiwko nim walczyć. Lecz Pan Chrystus tymi słowy nie zákázuie prawney/ ábo inney spráwiedliwey obrony: ále ćierpliwośći vczy / áby człowiek z swoiey strony wolał rácżey krzywde ćierpieć / á niżli śie mśćić ábo prawowáć. Bo áni Pan Chrystus/ áni Páweł święty téy śie litery trzymáli / o nástáwieniu drugiego policzká.

Bronić śie práwem nie iest zákazáno.

45 *Ná złé y ná dobré*] Ztąd baczymy / iż szczęśćie doczesné person ábo królestw / nie iest známiem lepszych ludźi / ábo prawdźiwszey religiiey.

1. Kor: 6. 7. Ian. 18. 23. Dzie. 23. 3.

ROZDZ. VI.

1 A Strzeżćie ábyśćie *spráwiedliwośći* wászéy nie czynili przed ludźmi/ ábyśćie byli widźiáni od nich: bo ináczéy zápłáty mieć nie bedźiećie v Oycá wászego który iest w niebieśiech. 2 Gdy tedy czynisz iáłmużnę/ nie trąb przed sobą/ iáko obłudnicy czynią w bóżnicách y po vlicách/ áby byli czczeni od ludźi: záprawdę powiádam wam/ wźięli zápłáte swoie. 3 [a] Ale gdy ty czynisz iáłmużnę/ niechay nie wie lewicá twoiá co práwicá twoiá czyni: 4 áby iáłmużná twoiá byłá w skrytośći: [b] á oćiec twóy który widźi w skrytośći oddá tobie.*

5 A gdy się modlićie [c] nie bedźiećie iáko obłudnicy/ *którzy się rádźi w Bóżnicách y ná rogách vlic stoiąc modlą/ áby byli widźiáni od ludźi: Záprawdę powiádam wam/ wźięli zápłáte swoie. 6 [d] Ale ty gdy się modlić bedźiesz/ wnidź do komory swoiéy/ á záwárszy drzwi/ módl się oycu twemu * w skrytośći: á oćiec twóy który widźi w skrytośći/ oddá tobie.* 7 A modląc się *nie mówćie wiele/ iáko pogáni: ábowiém mniémáią/ iż w wielomowności swoiéy będą wysłucháni. 8 B Nie bądźćież tedy im podobni: Abowiemći wie oćiec wász czego potrzebuiećie/ pierwéy niżbyśćie go prosili. 9 Wy tedy ták się modlić bedźiećie: [e] Oycze nász któryś iest w niebieśiech: Swięć się imię twoie. 10 Przyidź króléstwo twoie. Bądź twa wola/ iáko w niebie ták y ná źiemi. 11 Chlebá nászégo *powszedniégo* day nam dźiśia. 12 A odpuść nam násze winy/ iáko y my odpuszczamy nászym winowáycóm. 13 A nie wwódź nas w pokuszenie. Ale nas zbaw ode złégo. *Amen.

14 [f] Bo ieśli odpuśćićie ludźióm grzéchy ich: odpuśći też wam oćiec wász niebieski grzéchy wásze. 15 Lecz ieśli nie odpuśćićie ludźióm* : áni Oćiec wász nie odpuśći wam grzéchów wászych.

16 A gdy pośćićie/ nie bądźćie iáko obłudnicy smętnymi: Abowiém twarzy swoie niszczą/ áby się ludźióm zdáli poszczącymi. Záprawdę powiádam wam/ iż wźięli zápłáte swoie. 17 Ale ty kiedy pośćisz/ námáż głowę twoię/ 18 y vmyy oblicze swoie: ábyś się nie okazał ludźióm iż pośćisz/ ále oycu twemu który iest w skrytośći: á oćiec twóy który widźi w skrytośći/ oddá tobie*. 19 C [g] Nie skarbćie sobie skárbów ná źiemi: gdźie rdzá y mól psuie/ y gdźie złodźieie wykopywáią y krádną. 20 Ale skarbćie sobie skárby w niebie: gdźie áni rdzá/ áni mól nie psuie/ y gdźie złodźieie nie wykopuią/ áni krádną. 21 Abowiém gdźie iest skarb twóy/ tám iest y serce twoie.

22 [h] Swiecą ćiáłá twego/ iest oko twoie. Jesliby oko twoie było szczéré: wszytko ćiáło twoie świátłé bedźie. 23 Ale ieśliby oko twoie złé było: wszytko ćiáło twoie ćiemné bedźie. Jeśliż tedy świátło które iest w tobie/ ćiemnośćią iest: iákoż wielka bedźie sámá ćiemność?

24 [i] Zaden nie może dwiemá pánóm służyć. Bo ábo iednégo bedźie nienawidźiał/ á drugiégo bedźie miłował: ábo przy iednym stać bedźie/ á drugim wzgárdźi. Nie możećie Bogu służyć y mámmonie. 25 [k] Dla tego wam powiádam/ nie troszczćie się o dusze wásze cobyśćie iedli/ * áni o ćiáło wásze czymbyśćie się odźiéwáli. Azaż duszá nie iest ważnieysza niż pokarm? y ćiáło niżli odźienié? 26 D Weyźrzyćie ná ptaki *niebieskié/ iż nie śieią áni żną/ áni zbiéráią do gumien: á oćiec wász niebieski żywi ie. 27 Azaż wy nie dáleko ważnieyszy niż oni? 28 A kto z was obmyśláiąc może przydáć do wzrostu swégo łokieć ieden? 29 A o odźienié przecz się troszczećie? Przypátrzćie się liliam polnym iáko rosną: nie prácuią/ áni przędą. A powiádam wam/ iż áni Sálomon we wszytkiéy chwale swéy nie był odźiany iáko iedná z tych. 30 A ieśliż trawę polną/ która dźiś iest/ á iutro bedźie w piec wrzucona/ Bóg ták *przyodźiewa*: iákoż dáleko wiecéy was máłéy wiáry? 31 Nie troszczćież się tedy mówiąc: Cóż bedźiem ieść/ ábo co bedźiem pić/ ábo czym się bedźiem przyodźiewáć. 32 Bo tego wszytkiégo Pogánie pilnie szu-

*iáłmużny. G. Lecz Hieronim y Augustin S. czyta ią iáko w textćie. Pierwszy uczynek spráwiedliwośći iáłmużná.

[a] Rzy:12.b8

[b] Luk: 14. c. 14.

*ná iáwi. G.

Wtóry vczynek spráwiedliwośći, modlitwá.

[c] Isa:29.d15

[d] 4. kro: 4. c. 33. Dźie:10. a 9.

*który iest. G.

*ná iáwi. G.

*nieś wiegoććie, ábo, nie bądźćie prozno mowni. G.

[e] Luk:11;a2

*nádistotné-go. L.

*Bo twoie iest królestwo y możność y chwáłá ná wieki. G. Ale te słowá do textu nie należą.

[f] Niż 18.d35 Mar:11 a 25. Syra: 28: a 2

*występków ich. G.

Trzeći vczynek spráwiedliwośći, post

*ná iáwi. G.

[g] Lu:12.d33 1.Ti:6.d19:

[h] Lu 11.c34

[i] Lu:16.c13 Mammoná po Syryisku: po nászému bogáctwo Hieron.

[k] Lu:12.c22 1.Pio:5.b7. Ps:54. d23. Phili:4.a6 1.Ti:6. b8.

*y cobyśćie pili. G.

*powietrzné.

*przyozdabia G.

Pogáni potrzeb doczesnych szuká ią nie v Bogá ále v Báłwánów, y przez dowćipy swoie.

káią. Abowiém ociec wáß niebieski wié że tego wßytkiégo potrzebniecie.

33 [f] [i] [h] Szukayciéż tedy naprzód królestwá Bożégo/ y spráwiedliwości [i] iego: á to wßytko będzie wam przydano.

[h] Iego, to iest, Bożéy. 3. Kró: 3. 29.

34 [f] Nie trosczćiéż sie tedy o iutrze. Abowiem iutrzeyßy dźień sam o sie troskáć sie będzie. Dosyćći ma dźień [k] ná swéy nędzy.

[k] ná swym vtrapieniu. Hieron:

---

1 *Sprawiedliwości waßéy*] Stąd znáć/ iż dobré vczynki są spráwiedliwośćią: á iż człowiek czyniący dobrze/ czyni spráwiedliwość. Y z tego dobrze czynienia/ á nie tylko z wierzenia/ vspráwiedliwion bywa. A ták spráwiedliwość Chrześćiáńskiégo człowieká Zbáwićiel náß pokłáda nawiecéy w tych trzéch cnotách: w iáłmużnie/ w pośćie/ á w modlitwie: ták iż iáłmużny czynić/ pośćić sie/ modlić sie/ iest spráwiedliwość czynić: y vczynki miłosierné/ są vczynki spráwiedliwośći.

Spráwiedliwość z vczynków, á nie z sáméy wiáry 1 Ian: 3. 7. Iak. 2. 24. August: in Psal: 42.

4 *Odda tobie*] To oddánié ábo zapłátá w niebie zá dobre vczynki/ (którą Pan á Zbáwićiel náß często przypomina) pokázuie/ iż vczynki dobre wiernych máią swą zásługę/ ábo iż zásługuią żywot wieczny: á iż mogą bydź czynione dla zapłáty wieczney. Pátrz wys. 5. 12.

Zasługá dobrych vczynków. Ps. 118. 112.

5 *Iako obłudnicy*] Obłudnośći á próżney chwały Pan zákázuie/ w tych troiákich vczynkách spráwiedliwośći: á nie iáwnego ich czynienia przed ludźmi/ ku czći á chwale Bożey/ ku bliźnich zbudowániu/ y ná zbáwienie náße. Poniewáż nam wyßey roskazał/ áby sie ták świećiłá świátłosc náßá przed ludźmi: żeby oni widząc vczynki náße dobre/ chwalili ztąd P. Bogá. Przetóż/ w spráwowániu wßelákich vczynków dobrych/ mamy chowác Regułe onę Grzegorzá ś. áby vczynek był ná iáwi: ále intencia ábo serce dobre z którego ii czyniß/ áby zostáło w skrytośći.

Vczynki dobré mogą y máią bydź iáwnie czynione. Matt. 5. 16. Hom: 11. in Euan: c. 10.

7 *Nie mówćie wiele*] Nie zákázuieć Pan długiey modlitwy: gdyż y sam ná przykład nam/ cáłe nocy ná modlitwie trawił, y roskazał sie nam záwße modlic/ á nigdy nie vstawác: iáko y Páweł ś. y ten był záwße zwyczay kośćiołá Bożego/ który od początku miał pewne godźiny modlitw: które zową horas canonicas. Nie wielomodlstwá tedy/ ále wielomowstwá ábo proznomowstwá Pan zákázuie/ to iest/ ábyśmy niepotrzebnych rzeczy/ proznémi/ zbytniémi á wydwornémi słowy sie nie domagáli. Iáko Pogáni czynili/ którzy mniemieli/ że Bogowie potrzeb ich nie wiedźieli/ áni ich wysłuchác nie mieli/ áżby długą orácyą wystroili/ á wydwornemi słowy wyliczyli to wßytko/ czego im potrzebá August. epist. 121. cap. 8. 9. 10. Przetóż y Collekty kośćielne są bárzo krotkie/ ále wielce skuteczne y potężne.

Nie wielomowstwá, ále próznomówstwá ná modlitwie Pan zákázuie. Luk. 6. 12. Luk: 18. 1. 1. Thess: 5. 17

11 *Chleba naßégo powßedniégo*] Słowo Greckie ἐπιούσιον, stáry tłumácz przed Hieronymem wyłożył był/ quotidianum, to iest powßednim: Lecz Hieronym ś. przełożył ie tu supersubstantialem: to iest nád istnym ábo nádystotnym: ácz v Łukaßá tóż słowo przełożył powßedni, bo słowo Gréckié/ te oboie rzecz znáczy. Niektórzy ie téż iutrzeyßym á drudzy post præsentem, po teráznieyßym wykłádáią. A ták prosimy tu nie tylko chlebá powßedniego/ to iest/ tego wßytkiego co nam ku záchowániu ciáłá iest potrzebno: ále téż chlebá nádistotnégo/ to iest wßelkiégo pokármu duchownégo/ á zwłasczá chlebá naświetßégo Sákrámentu/ w którym iest prawdźiwie Pan Christus/ on chleb żywy który zstąpił z niebá. Który przeto názwan iest chlebem Nádistotnym/ iż przewysßa wßytkié istnośći/ y wßytko stworzenié.

Chléb powßedni ábo nádistotny. Luk: 11. 3. Ian 6. 48

12 *Naßé winy*] Té winy/ sąć grzéchy nie tylko śmiertelné/ ále téż powßednie: iáko często vczy Augustyn ś. Y przetóż niemáß żadnégo człeká ná świećie/ by był naspráwiedliwßy/ któryby niebył winien vżywáć téy modlitwy: ponieważ żaden nie iest bez grzechów/ przynamniey powßednich.

Zaden nie iest bez winy ná świećie.

13 *Nie wwodź nas w pokußenie*] To iest/ niedopusczay nas wwodźić: iáko y Cypryan ś. y Augustyn czytáią: y iáko rozumie y wykłáda ś. kośćiół powßechny. Abowiem Bóg nikogo nie kuśi/ mówi Iákub ś. A ták strzeż sie błędu Kálwinistów/ którzy Bogá czynią przyczyną y sprawcą ludzkich grzechów: powiádáiąc że Bóg zwykł ludźie wwodźić w téż pokuse/ w którą y sam ßatan: y owßem sámego/ práwi/ ßátaná Bóg podwodźi, áby serce złych ludźi nápełniał. Iáko Bezá námiástek Kálwinów ná to mieysce śmiał nápisáć: y sam Kálwin tákże bluźni ná wielu mieyscách.

Bóg nikogo nie wwodźi w pokusy. Cypr: de Ora. Dom. Aug: de bono perseu c. 6. Iac: 1. 13.

Słowá które Grecy do páćierzá przydáią: Bo twoie iest królestwo/ ꝛc. nie są z pismá ś. wźięte/ ále z Liturgiiey ábo Mßey Greckiey. Przeto Łáćińscy Doktorowie/ w ięzyku Greckim biegli/ tych słów niewspominaią/ iż do pismá nienależą.

16 *Gdy sie pośćićie*] Nie zákázuieć tu Pan iáwnych postów/ tákie w pismie ś. y vchwalone y vstáwione były: gdyż y Niniwitowie iáwnemi postámi vbłagali gniew Boży przećiw sobie: ále gáni te którzy ábo dla próżney chwały poszczą/ áby ie ludźie chwalili/ ábo którzy stroią postáwę posczących/ choć nie poszczą: co iest hypocrisis, y sczera obłudá.

Iáwné posty nie zákazáné. Ion: 3. 7.

20 *Skarbćie w niebie*] Przez te skárby nie możeć sie rozumieć sámá wiárá: ále sczodre iáłmużny/ y inße vczynki dobre: które Bóg chowáiąc/ iáko w księgách ábo w skrzyni w niebie/ wedle nich ma káżdemu oddáć y zápłáćić. Iáko z drugiey strony/ kto skąpie śieie/ skąpie téż będźie żął/ mówi Páweł S.

Skárby vczynków dobrych 2 Kor: 9. 6.

24 *Dwiema panom służyć*] Dwá pánowie sąć naprzód/ dwoiá wiárá: Bóg y Báál: Christus y Luter/ Serwet ábo Kálwin: ołtarz Boży y odsczepieńska wieczerza: stół Páński y stół Czártowski: Kośćiół Powßechny/ y zbór kácérski. Potym dwá pánowie są téż/ Bóg y świát: Ciáło y Duch/ Grzéch y spráwiedliwość.

Dwá pánowie przećiwni.

26 *Nietrosczćie sie*] Nie zákázuieć Pan roboty y opátrowánia żywnośći: ále troskánia z kłopotem y fráśunkiem: ábo zbytniégo stáránia/ iákoby nie vfáiąc opátrznośći Bożéy.

Roboty y nábywánia żywnośći Bóg nie zákázuie

ROZDZ. VII.

1 Nie [a] sądźcie / ábyście nie byli sądzeni. 2 Abowiém którymbyście sądem sądźili / sądzeni będźiecie: [b] y którą miárą mierzyć będźiecie / odmierzą wam. 3 A cóż widźiß źdźbło* w oku brátá twégo / á tramu w oku twoim nie widźiß? 4 Abo iáko mówiß brátu twe*: Dopuść że wyymę źdźbło z oká twego / á oto tram iest w oku twoim? 5 Obłudniku / wyrzuć piérwéy tram z oká twego: á tedy przeyźrzyß ábyś wyrzucił źdźbło z oká brátá twego. 6 Nie dawaycie psóm świętego: áni miećcie pereł wáßych przed wieprze: by ich snadź nie podeptáli nogámi swémi / y obróćiwßy sie áby was nie rostárgáli.

7 [c] Prośćie / á będźie wam dano: ßukaycie / á naydźiećie: kołaććie / á będźie wam otworzono. 8 Abowiém wßelki który prośi bierze: á kto ßuka náyduie: á kołácącému będźie otworzono. 9 Abo ktoryż z was iest człowiek / którego iesliby prośił syn iego o chléb / izali mu poda kámień? 10 Abo iesliby prośił o rybę / izali mu poda węźá? 11 Jesli wy tedy / będąc złymi / vmiećie datki dobré dáwáć synóm wáßym: iákoż wiecéy oćiec wáß / który iest w niebieśiech / da "rzeczy dobré tym którzy go proszą?

12 [d] Wßytko tedy cokolwiek chcećie áby wam ludźie czynili: y wy im czyńćie. Boć ten iest zakon y prorocy. 13 [e] Wchodźćie przez ćiasną bramę: Abowiém ßeroka bramá / y przestroná iest drógá która wiedźie ná zátrácenié: á wiele ich iest / którzy przez nie wchodzą. 14 Jákoż ćiásna bramá y wąská iest drógá która wiedźie do żywotá: á máło ich iest / którzy ią nayduią.

15 [*] Strzeżćie sie pilnie fałßywych proroków / którzy do was przychodzą w odźieniu owczym / á we wnątrz są wilcy drapieżni. 16 [f] Z owoców ich poznaćie ie. Jzali zbiéráią z ćiernia iágody winné / ábo z ostu figi? 17 Ták wßelkié drzewo dobré / owocé dobré rodźi: á złé drzewo / owoce złé rodźi. 18 Nie może drzewo dobré / owoców złych rodźić: áni drzewo złé / owoców dobrych rodźić. 19 [g] Wßelkié drzewo które nie rodźi owocu dobrégo / będźie wyćięté / y w ogień wrzuconé. 20 A przeto z owoców ich poznaćie ie.

21 [h] Nie káżdy który mi mówi / Pánie / Pánie / wnidźie do królestwá niebieskiégo: ále który czyni wolą oycá mego który iest w niebieśiech / ten wnidźie do królestwá niebieskiégo.

22 Wiele ich rzecze mi dniá onégo / Pánie / Pánie / izáliśmy w imię twoie nie prorokowáli / [i] y w imię twé czártów nie wyganiáli / y w imię twé wiele cudów nie czynili? 23 A tedy "wyznam im" / [k] żem was nigdy nieznał: Odstąpćie odemnie którzy niepráwość czynićie.

24 [l] Wßelki tedy który słucha tych słów moich / y czyni ie: "będźie przypodobány mężowi mądré" / który zbudował dóm swóy "ná opoce". 25 Y spadł déscz / y przyßły rzéki / y wiáły wiátry / y vderzyły ná on dóm / á nie vpadł. bo był ná opoce vgruntowány. 26 A wßelki który słucha tych słów moich / á nie czyni ich / będźie podobny mężowi glupiemu / który zbudował dóm swóy ná piasku: 27 [m] y spadł déscz / y przyßły rzéki / y wiały wiátry / y vderzyły ná on dóm / y vpadł / y był vpadek iego wielki. 28 Y ostáło sie: gdy dokończył Jezus tych słów / [n] zdumiéwály sie rzéßé nád náuką iego. 29 Abowiém ie vczył iáko władzą máiący / á nie iáko Doktorowie ich y Pháryzeußowie.

Marginal notes: [a] Luk: 6. c 37. Rzy: 2. a 1. [b] Mar: 4. c 24. Luk: 6. f 38. * które iest. G. [c] Niżey 21. b 22. Mar. 11. c 24. Luk. 11. b 9. Ian. 14. b 13. y 16. c 23. "Té rzeczy dobré, są łáská y dáry duchowné wßitkié, y cokolwiek zbáwieniu dußnému należy. [d] Luk. 6. d 31. Tob. 4. c 16. [e] Luk. 13. c 24. * Lecz. G. [f] Luk. 6. f 44. [g] Wyß. 3. b 10. [h] Niż. 5. b 11. [i] Dzie. 19. c 13. "To iest, iáwnie im powiem. Hebraism. [k] Luk. 13. c 25. y 27. Psal. 6. a 9. Niż. 25 d 41. [l] Luk: 6. g 47. "ábo ná skále. Rzym: 2. b 13. Iak: 1 d 22. [m] Eze: 13. b 11. [n] Mar: 1. c. 22. Luk: 4 c 32.

1 Nie sądźcie] Nie zákázuie Pan tymi słowy sądźić vrzędowi / ták duchownému iáko y świeckiému (iáko sobie dumáią Nowochrzczeńcy) któremu owßem sądźić roskazano. Ani zákázuie człowiekowi sámégo siebie pożytecznie sądźić, Ani zákázuie złégo złym / Judaßá zdraycą nazywáć: y złoczyńce od vrzedów / y Heretyki od kośćiołá osądzoné y potępioné / mieć zá pogány y iáwnogrzeßniki. Ale zákázuie tym co nie są ná vrzędźie posádzáć bliźnich swoich: zwłaßcza zniénawiśći / ábo ze złégo domniemánia: słowá y spráwy ich dobré ábo y śrzednie (które z dobrégo sercá wyniść mogły) we złé obracáiąc / y ná gorßą stronę wykładaiąc. Jáko ná on czas posądzáli Zydowie dobré y święté mowy y spráwy Páná Christusowé. A dźiś Heretykowie / nauki y Ceremonie kośćielné.

Sądźić iáko, y komu zákazano.

6 Nie dawaycie psóm świętego] Jáko w stárym zakonie / w iednym domu baránká

Sákrámenty niewiernym

y niegodnym nie máią być dáwáné.

pożywano / á mieśá iego wynośić precz nie godźiło sie: ták w iednym kośćiele powszechnym prawdźiwa ofiárá nászego Zbáwićielá ofiárowána bywa: którego ćiáłá précz wynośić/ á psom świetégo dawáć zákazano. Aug. sermone 181. de tempore. Zadnégo tedy Sakrámentu/ á zwłaszczá ołtarznégo (iáko chlebá synowskiégo) nie godźi sie dawáć niewiernikóm/ y tym którzy w grzéchách śmiertelnych bedąc/ piérwéy sie przez świetą spowiedź nie sprobuią. Y słowo Boże/ nie ma być opowiedáné tym/ którzy go nie przyimuią: owszem ie depcą iáko świnie: ábo ie bluźnią y kąsáią iáko pśi.

Modlitwá która wáżna.

8 *Wszelki który prośi, bierze*] Ktokolwiek prośi czego przystoi / y iáko przystoi/ to iest/ rzeczy do zbáwienia potrzebnych/ z wiárą/ z pokorą/ z pilnośćią/ y z trwáłośćią/bedąc w łasce Bożéy: ten pewnie otrzyma/ ábo to o co prośi/ ábo co lepszego.

Hæretyków máła trzó łá. De Serm: Domin. in mon: lib. 2. cap: 32.

13 *Wchodźćie przez ćiásną bramę*] Augustin ś. ták ná to mieysce pisze: Tu sie nawiecéy śrzédź Heretyków mamy/ którzy sie pospolićie máłą liczbą swych / y lichą trzodą swoią zálecáią. Y dla tegóż Pan/powiedźiawszy: iż máło tych którzy nayduią ćiásną dróge y ćiásną vliczkę: áby sie pod imieniem máłośći/ nie wkrádli Heretycy: wnet dołożył tego: Strzeżćie sie fałszywych Proroków.

Znáki hæretyków. 1. 2. [a] 5. Mo. 18. 22. [b] 5. Mo. 13. 2. 3. [c] Ier. 23. 21. 4. 5. Ian. 10. 8. Rzy. 10. 15. Zyd. 5. 4. [d] Mat. 24. 5. 6. [e] Ian. 10. 16. Dźie. 20. 29. 7.

15 *Strzeżćie sie pilnie fałszywych proroków*] Znáki fałszywych proroków té są. Piérwszy/ iesli sie to nie sstánie [a] co prorokowáli. Drugi/ choćby sie też sstáło co prorokowáli: iesli nową [b] náukę przynoszą / któréy nieználi przodkowie nászy. Trzeći/ iesli sámi idą [c] nie bedąc posłáni. Czwarty / iesli wyszedszy z nas/ 1. Jan 2. 19. nie idą do Pogan / áby ie náwrácáli/ ále záśie do nas / áby wiárę nászę psowáli y wywrácáli. Dźie: 13. 10. 2. Thim. 2. 18. Tit. 2. 11. Piąty/ iesli przychodzą w szátách owczych / to iest [d] pod imieniem Páná Christusowym / stroiąc postáwę prawdźiwych proroków / y máiąc záwżdy w gebie słowo Boże. Iere: 28. 2. 11. przemieniáiąc sie w Apostoły Páná Christusowé 2. Corint: 11. 13. máiąc postáwę nabożeństwá/ 2. Tim: 3. 5. Przez łágodné mowy y błogosłáwieństwá/ y obiecowánie osobnéy náuki/ świátłośći y wolnośći Ewányelickiéy/ zwodząc sercá prostych á niewinnych ludźi. Rzym: 16. 18. Szósty / iesli/ iáko wilcy [e] tárgáią y rozpraszáią ná rozmáité sekty/ ono stádo/ które Pan Christus sobie zebrał w iedno. Siódmy / z owoców ták náuki iáko y żywotá ich. Náuki/ iesli przećiwną [f] náukę wnoszą téy/ która iest przyietą we wszytkim kośćiele Páná Christusowym/ który iest [g] filarem y vmocnieniem prawdy. Jesli wprowádzáią [h] sekty dawno przeklęté y zátrácone. Owoce záśie żywotá y obyczáiów heretyckich są: Odstąpienie [i] od wiáry / y oderwánie od kośćiołá powszechnégo. Niezgody miedzy nimi/ 1. Kor: 3. 4. Nazwiská od mistrzów [k] swoich nowych: od których ie/ miásto Chrześćiánów / Lutrámi / Kálwinistámi/ Serwetany zową. Nieustáwiczność y niestátek w náuce/ 2. Cor: 1. 17. Nieposłuszeństwo ku przełożonym duchownym y świetckim. [l] Miłość sámych śiebie: Pychá y chlubá z náuki y vmieietnośći náde wszytkié Oyce y Doktóry świeté. Fałszowánie [m] pismá ś. y co iest strászliwsza / odrzucenié wiela cześći iego / zwłaszczá gdźie im iest przećiwné. A toć są owoce wszytkim Heretykóm wobec pospolité. Sąć y inné osobnieysze/ y włásnieysze heretykóm czásów nászych: iáko nierządné małżeństwá: gwałcenie ślubów y person Bogu oddánych: łupiestwá kośćiołów. świetokradztwá: sámey wiáry zálécánie: ohydzenie vczynków dobrych: powiedáiąc/ iż nie máią zasługi v Bogá/ á iż nie są do vspráwiedliwienia y zbáwienia potrzebné: á iż przykazánie Boże nie tylko iest ćieżkié/ ále y ku záchowániu niepodobné. Y wiele tákich náuk kłamliwych/ ná skáze wszelkiégo żyćia pobożnégo we wszytkich stániéch prosto prowádzących.

[f] Rzy. 16. 17. Owoce náuki. [g] 1. Tim: 3. 15. [h] 2. Pio: 1. Owóce obyczáiów. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. [i] 1. Tim: 4. 1. [k] Obi. 2. 6. Gal. 6. 12. 1. Kor. 3. 4. [l] 2. Tit 3. 2. [m] 2. Pio. 3. 16. Owoce osobliwsze/ śieyszych heretyków.

Sámá wiárá nic nie pomoże. Rzy. 10. 14.

21 Nie *każdy który mi mówi, panie.*] Ćić pewnie wiárę máią: boby bez niéy Páná wzywáć niemogli. A iednák tu widźimy / iż nie dosyć ná wierze: á iż nie sámá niewiárá iest grzéchem: iáko vczy Luter: Gdyż áni sámi Katholicy y práwowierni/ choćby też wielką wiárą prawdźiwé cudá czynili przez imie Páná Christusowé: wszákże przez dobrych vczynków zbáwienia dostąpić nie mogą. Ktemu obácz którzy to są/ co záwsze w gebie máią Pánie/Pánie: co im iednák namniéy niepomoże/ gdyż ták vczynki dobré zelżyli/ y spráwiedliwość Chrześćiáńską ludźióm ohydźili.

Rożność Kośćiołá Bożego od Bożnic kácerskich. Matt: 16. 18.

24 *Który zbudował dom swóy na opoce.*] Pan Christus istá mądrość/ zbudował kośćioł swóy ná opoce/ którégo żadné furye szátáńskié nigdy nieobáłą. A głupi heretycy/ różné zbory swoie buduią ná piasku: które záśie sámiż obaláią niezgodámi swémi.

ROZDZ. VIII.

[a] Mar: 1. d 40. Luk: 5. c 12.

1 GDy zstąpił z góry/ szły zá nim wielkie rzesze. [a] 2 A oto tredowáty przyszedszy/ pokłonił sie mu/ mówiąc: Pánie/ iesli chcesz/ możesz mie oczyśćić. 3 Y ściągnawszy Jezus rękę/ dotknął sie go/ mówiąc: Chce/ bądź oczyśćion. Y był zárázem oczyśćion trąd iego. 4 Y rzekł mu Jezus: pátrz ábyś nikomu nie powiádał: ále idź/ [b] vkaż sie kápłanowi: y ofiáruy dar który przykazał Moyzesz ná świádectwo im.

[b] 3. Moy. 14. 2.

5 A gdy wszedł [c] do Kápharnaum/ przystąpił do niego Setnik/ prosząc go/ 6 y mówiąc: Pánie/ sługá móy leży w domu powietrzem ruszony/ y ćieżko trapiony iest. 7 Y rzekł mu Jesus: Ja przyidę/ y vzdrowię go. 8 Y odpowiádáiąc Setnik/ rzekł: [d] Pánie/ nie iestem godzien ábyś wszedł "pod dách móy: ále tylko "rzecz słowem"/ á będźie vzdrowion sługá móy. 9 Bo y ia iestem człowiek "pod władzą postá-

[c] Luk. 7. a 1. Ian. 4. g 46.

[d] Luk. 7. 26. "to iest, do domu mégo. "to iest, rozkaż. Hebra. "zwierzchnośći podległy.

wiony/

wiony/ máiący pod sobą żołnierze: y mówię temu: Jdź/ á idźie: á drugiému/ Chodź/ á przychodźi: á słudze moiému/ Czyń to/ á czyni. 10 A vsłyszawszy Jesus/ dźiwował sie: y rzekł tym którzy szły zá nim: Záprawdę powiádam wam/ nie nálazłem ták wielkiéy wiáry w Jzráelu. 11 A powiádam wam/ [e] Jż wiele ich ze wschodu słońcá y z zachodu przyidźie/ y vśiedą z Abráhámem/ y Jzáákiem/ y Jákobem/ w królestwie niebieskim: 12 á ⸗synowie królestwá' będą wyrzuceni w ciemnośći zewnętrzné: [f] tám będźie płácz y zgrzytánie zębów. 13 A rzekł Jesus Setnikowi: [g] Jdź: á iákoś vwierzył niechći sie stánie. A vzdrowiony iest sługá onéy godźiny.

14 [h] A gdy przyszedł Jesus do domu Piotrowégo/ vyźrzał świekrę iego leżącą á máiącą gorączkę: 15 y dotknął sie ręki iéy/ y opuśćiłá ią gorączká: y wstáłá/ y posługowáłá im. 16 [i] A gdy był wieczór/ przywiedli mu wiele dyabelstwá máiących: y wyrzucał duchy słowem: y wszytkié którzy sie źle mieli vzdrowił: 17 Aby sie wypełniło/ co iest rzeczono przez Jzáiászá proroká mówiącego: [k] On niemocy násze przyiął/ y choroby násze nośił. 18 A widząc Jesus wielkié rzeszé około siebie/ kazał * iácháć zá morze. 19 [l] A przystąpiwszy ieden Doktór/ rzekł mu: Náuczyćielu/ póydę zá tobą/ gdźie iedno póydźiesz. 20 A rzekł mu Jesus: Liszki máią iámy/ y ptacy niebiescy gniazdá: á syn człowieczy niema gdźieby głowę * skłonił. 21 A drugi z vczniów iego rzekł mu: Pánie/ dopuść mi piérwéy odéyść/ y pogrześć oycá mego. 22 A rzekł mu Jesus: Pódź zá mną/ á dopuść vmárłym grześć vmárłe swoie.

23 [m] A gdy on wstąpił w łódkę/ weszli zá nim vczniowie iego. 24 A oto wzruszenié wielkié stáło sie ná morzu/ ták iż sie łódká wálmi okrywáłá/ á on spał. 25 A przystąpili do niego vczniowie iego/ y obudźili go/ mówiąc: Pánie záchoway nas/ giniemy. 26 A rzekł im Jesus: Czemu boiáźliwi iesteśćie/ máłéy wiáry? Tedy wstawszy roskazał wiátrom y morzu/ y stáło sie vćiszenié wielkié. 27 A ludźie sie dźiwowáli/ mówiąc: Jákiż iest ten/ że mu y wiátry y morze są posłuszné?

28 [n] A gdy sie przewieźli zá morze do kráiny ⸗Gerázeńczyków/ zábieżeli mu dwá máiący dyabelstwo/ z grobów wychodzący/ bárzo okrutni/ ták iż żaden nie mógł przeyść oną drógą. 29 A oto zákrzyknęli/ mówiąc: Co nam y tobie Jezuśie synu Boży? przyszedłeś tu przed czásem męczyć nas? 30 [o] A było nie dáleko od nich stádo wiela wieprzów ná paszéy. 31 A czártowie prośili go/ mówiąc: Jeśli nas wyrzucasz ztąd/ puść nas w stádo wieprzów. 32 A rzekł im: Jdźcie. A oni wyszedszy/ weszli w wieprze. A oto wszytko stádo pędem z przykra wpádło w morze y pozdycháło w wodách. 33 A pásterze vćiekli: y przyszedszy do miástá/ opowiedźieli wszytko/ y o onych którzy mieli dyabelstwo. 34 A oto wszytko miásto wyszło przećiwko Jesusowi: y vyźrzawszy go/ prośili áby z ich gránic odszedł.

[e] Isa. 41. f 25. Mal. 1. c 11. Luk. 13. c 29. ⸗do królestwá náznáczeni. Hebr.
[f] Niż. 22. b 13. Luk. 13. f 28. [g] Psal. 106. b 20. Madr. 16 b 12. [h] Mar. 1. c 29. Luk. 4. f 38.
[i] Mar. 1. c 32. Luk. 4. g 40.
[k] Isa. 53. a 4. 1. Pio. 2. d 24.
* vczniów. N. E. [l] Luk. 9. g 59.
* swe. N. L. S.
[m] Mar. 4. d 36. Luk. 8. c 22.
[n] Mar. 5. a 1. Luk. 8. d 26. ⸗Gergezeńskiéy. G.
[o] Mar. 5. b 11. Luk. 8. d 32.

---

4 *Vkaż sie Kápłanowi*] Kápłani stárégo zakonu (mówi ś. Złotousty) mieli moc tylko rozeznánia ábo rozsadzenia/ który był od trędu oczyśćiony. Ale kápłani nowégo zakonu máią moc/ nie tylko doświadczáć kto iest oczyśćiony/ ále zgołá oczyśćiáć duszné zmázy. A przetóż którzy imi gárdzą/ dáleko są gorszy y godni więtszégo karánia niźli kiedy Dáthán ze wszytkimi pomocniki swemi. To wszytko iego słowá.

Kápłani prawdźiwie grzechy odpuszczáią. Chrys. li. 3 de Sacerd. 4. Mo. 16. 1.

4 *Y ofiáruy dar*] Każe mu Pan ofiárowáć ofiárę zakonną (mówi Augustin ś.) iż iescze nie byłá vstáwiona ofiárá oná święta nad świętémi/ która iest ćiáło iego/ która ná miey sce onych wszytkich ofiar zakonnych nástąpiłá.

Ofiárá Ciáłá Chrystusowégo. Quæst: Euan: lib: 2. q. 3.

8 *Nie iestem godźien*] Gdy pożywasz ćiáłá y krwie Páńskiéy (mówi Origenes) tedy Pan wchodźi pod dách twoy. Ty tedy vkorzywszy sie mów: Pánie nie iestem godźien etc. Ták też mowił y S. Złotousty we Mszy swoiéy: y tychże słow kośćioł powszechny podźiś dźień vżywa przy Mszy ś. y przy rozdawániu naświętszégo Sákrámentu.

Sákráment z iáko pokorą ma być przyimowány. Mal: 1. 11. Hom: 5. in diuer.

14 *Swiekre iego*] O Pietrże pewna iest że miał żonę: ále iáko pisze Hieronym ś. Apostołowie iedni żon nigdy nie mieli: á drudzy co ie piérwéy mieli/ po swym powołániu ná vrząd Apostolski ták ie opuśćili/ że ich potym nigdy nie vználi. Czego Hieronym dowodźi z słów onych Páńskich: Káżdy który opuśći dla mnie żonę/ etc. Y z Apostolskich: Otośmy my opuśćili wszytko. Przetóż ten zwyczay był w kośćiele od czásów Apostolskich: że y żonáći mogli być ná kápłáństwo przypuszczeni/ ále tylko mężowie iednéy żony/ ábo po śmierći żony swéy/ ábo iescze zá żywotá zá iéy przyzwoleniem/ gdy też oná wieczną czystość slubi. A ieśli Gréccy kápłani/ y Ruscy Popi ináczéy czynią: niech słucháią Epi-

Bezżeństwo kápłáńskié. Hier: aduer: Iou. Apostoli aut virgines fuerunt aut post nuptias continentes: Matth: 19. 28. 29. 1. Tim. 3. 2.

Epiph: hæresi 59.

phániego Doktorá Gréckiego/ że to czynią przeciw stárym kánonom/ y vstáwom kościelnym. Co też y Paphnucius ná pierwszym Synodźie Nicenskim iáśnie poráźnie. O czym Zozomenus lib: I. cap: 22. y Socrates lib: 1. cap: 8. A iest to rzecz pewna/ iż żadén nigdy nie był/ nietylko w Láćińskim/ ále áni w Greckim kośćiele/ ktoryby przyiąwszy kápłáństwo/ miał potym poiąć żonę.

Miłość rodźiców ma vstępowáć miłośći Bożey.

22 Niechay umarli swe umarłe grzebią] Ztąd śie vczymy/ iż żaden wzgląd nietylko świetcki ábo ćielesny/ ále áni żadna inna vczćiwa postugá/ y ku sámym rodźicóm náßym/ nie ma nam bydź ná przeßkodźie/ żebyśmy Chrystusá nie nászládowáli/ y doskonálszy żywot obieráli.

Kośćiół zwyćięża wßytkie przećiwnośći.

26 Roskazał wiátrom] Kośćiół ś. powßechny/ ktory tu przez te łodkę iest figurowány/ y Kátholicy tegoż kośćiołá synowie/ częstémi nawálnośćiámi y przećiwieństwy bywáią probowáni. Ale Pan Christus/ ktory śie zdał że spał/ czásu przystoynégo modlitwámi wiernych obudzony/ wstáie y rozbiwszy chmury/ y vćißywszy wiatry/ wielką pogodę y pokoy/ przywraca kośćiołowi swému.

ROZDZ. IX.

1 Wstąpiwszy *w łodkę/ przewiozł śie/ y przyszedł do miástá swego. 2 ᵃ A oto przynieśli mu powietrzem rußoné- A go ná łożu leżącégo. A widząc Jezus ʳwiárę ich/ rzékł powietrzem rußonému: ˢVfay ʳ synu: odpußczáią ć śie grzéchy twoie. 3 A oto niektorzy z Doktorów mówili sámi w sobie/ Ten bluźni. 4 A ᵗwidząc Jezus myśli ich/ rzékł: Przecz myślićie złe w sercách wáßych? 5 Coż iest łácniey/ rzec/ ᵇOdpußczáią ć śie grzéchy twoie? czyli rzec: Wstań á chodź? 6 A izbyśćie wiedźieli/ że moc ma syn człowieczy ná źiemi odpußczáć grzéchy/ tedy rzékł powietrzem rußonému/ Wstań weźmi łoże twé/ á idź do domu twego. 7 ᶜ Y wstał y poßedł do domu swego. 8 A vyrzawszy rzéße ʸbały śie/ y chwáliły Bogá/ ktory dał tákową moc ludźióm.

Iesus N. L. G.

ᵃ Mar: 2. a 3. Luk: 5 d 18. Ian 5: a 5.

ʳ *Wiárá iednego pomaga drugiemu.* ˢ *Bądź dobrey nádźieie.* ᵗ *wiedząc Chrysostom czyta.*

ᵇ Il: 43 d 25

ᶜ Dźie: 9. f. 34. ʸ *zdumiały śie G.*

9 ᵈ A gdy ztámtąd ßedł Jezus/ vyrzał człowieká śiedzącégo ná cle/ 10 Mátthewßá imieniem. Y rzékł mu: Pódź zá mną. A wstawszy poßedł zá nim. Y stáło śie: gdy on śiedźiał v stołu w domu/ oto wiele Celników y grzéßników przyßedßy/ śiedźieli v stołu z Jezusem y z vczniámi iego. 11 A widząc Phárizeußowie/ mówili B vczniom iego: Czemu z Célniki y z 12 grzéßniki ié Náuczyćiel wáß? Lecz Jezus vsłyßawßy/ rzékł: ᵉ Nietrzebá zdrowym lékárzá/ ále ʷźle śie máiącym. 13 A ßedßy náuczćie śie/ co iest: ᶠ Miłośierdźia chcę/ á nie ofiáry. Bom nie przyßedł wzywáć spráwiedliwych/ ᵍále grzéßnych.*

ᵈ Ma. 2. b 14 Luk. 5. c 27.

ᵉ Ma: 2. c 17 ʷ *chorym.* ᶠ Oze: 6. c 7 Niż: 12. a 6. ᵍ 1. Tim: 1. c 15. * *ná pokutę.* 2. L. G.

14 Tedy przystąpili do niego vczniowie Janowi/ mówiąc: ʰ Przecz my y Phárizeußowie pośćiemy często: á 15 vczniowie twoi nie poszczą? Y rzékł im Jezus: Izali ⁱsynowie oblubieńcá smęćić śie mogą/ póki z nimi iest oblubieniec? Aleć przyidą dni/ gdy będźie wźięt od nich oblubieniec: á 16 tedy będą pośćić. A żaden nie wpráwuie łáty surowéj sukná w wiotchą ßátę. Abowiém obrywa od ßáty cáłość iéy/ y stawa śie gorßé przedárćie. 17 Ani leią winá młodégo w stáré C statki: bo ináczey pukáią śie státki/ y wino śie rozléwa/ y státki śie psuią. Ale młodé wino zléwáią w státki nowé: á oboie bywáią záchowáné.

ʰ Mar. 2. c 18. Luk: 5 f. 33.

ⁱ *To iest, towárzyße ábo przyiáćiele oblubieńcowi ná gody zá proßeni, ábo ktorzy są ná weselu.*

18 ˡ To gdy on do nich mówił/ oto kśiążę iedno przystąpiło y kłániáło mu śie/ mówiąc: Pánie córká moiá dopiéro skonáłá: ále pódź/ włóż 19 ná nię rękę twoię/ á żyć będźie. A wstawßy Jezus/ ßedł zá nim y vczniowie iego. 20 ᵏ A oto niewiástá/ ktora krwotok przez dwánaśćie lat ćierpiáłá/ przystąpiłá z tyłu/ y dotknęłá śie 21 kráiu ßáty iego. Bo mówiłá sámá w sobie: Bych śie tylko dotknęłá ßáty 22 iego/ będę zdrową. A Jezus obróćiwßy śie/ y vyrzawßy ią/ rzékł: Vfay córko/ wiárá twoiá ćiebie vzdrowiłá. Y vzdrowiona iest niewiástá od oney 23 godźiny. A gdy przyßedł Jezus w dóm kśiążęćiá/ y vyrzał piśczki y lud 24 gielk czyniący/ mówił*: Odstąpćie: ábowiém nie vmárłá dźieweczká/ ále 25 śpi. Y śmiáli śie z niego. A gdy wygnano rzéßą: wßedł y wziął rękę iéy/ 26 * y powstáłá dźieweczká. Y rozeßłá śie tá słáwá po wßytkiey oney źiemi.

ˡ 1. Mar: 5. b 22 Luk: 8 f. 41

ᵏ 3. Mo. 15. d 24. Mar. 5. c 25. Luk: 8. f 43.

* *y rzékł: Dźieweczko wstań.*

27 A gdy Jezus przechodźił zonąd/ ßli zá nim dwá ślepi wołáiąc y mówiąc: Smiłuy śie nád námi synu 28 Dawidów. A gdy przyßedł do do-

mu/ przy-

mu/ przystąpili do niego ślepi. A rzékł im Jesus: Wierzyćie iż wam to mogę vczynić? Rzekli mu: Jśćie Pánie. 29 Tedy śie dotknął oczu ich/ mówiąc: Wedle wiáry wáßéy niechay śie wam stánie. 30 A otworzyły śie oczy ich. A zágroźił im Jesus/ mówiąc: Pátrzćie áby kto niewiedział. 31 Lecz oni wyszedszy/ rozsłáwili go po wszytkiéy onéy ziemi. 32 [l] A gdy ci odeszli/ oto przywiedli mu człowieká niemégo/ dyabelstwo máiącégo. 33 A gdy było wygnáné dyabelstwo/ przemówił niemy/ y dziwowáły śie rzészé/ mówiąc: Nigdy śie ták nie okazáło w Izráelu. 34 [m] Ale Pháryzeuszowie mówili: Przez książę dyabelskié/ wyganiá dyabły. 35 [n] A obchodźił Jesus wszytkié miástá y miásteczká náuczáiąc w bóżnicách ich/ y przepowiádáiąc Ewánielią królestwá/ á vzdrawiáiąc wszelką chorobę/ y wszelką niemoc*. 36 [o] A widząc rzészé zlitował śie nád nimi: iż byli strudzeni/ y leżący iáko owce niemáiące pásterzá. 37 [p] Tedy rzékł vczniom swoim: Zniwo wprawdźie wielkié/ ále robotników máło. 38 [q] Prośćież tedy Páná żniwá/ áby wysłał robotniki ná żniwo swoie.

[l] Nižsz. 12. b 22. Luk. 11. b 14.
[m] Niž: 12. b 24. Mar: 3. c 22. Luk. 11. b 15.
[n] Mar: 6. a 6. Luk: 13. c 22.
* w ludźiech. G.
[o] Mar: 6. d 34.
[p] Luk. 10. a 2. Ian. 4. c 36.

3 *Ten bluźni*] Słysząc niewierni Zydowie/ iż Pan Christus grzéchy odpuszcza/ bluźnierzem go zową: iáko y dźiś ich násládowcy Heretykowie/ kápłany Chrystusowe: iż też oni z Boskiégo roskazánia grzechy odpuszczáią: Których/ práwi/ grzéchy odpuśćićie/ są im odpuszczoné.

5 *Cóż iest łácniéy rzec*] Slepi Zydowie/ iáko y dźiś Heretykowie/ ták mniemáli bydź Bogu własną moc grzéchów odpuszczenia: żeby żadnym obyczáiem żadnému człowiekowi vżyczona bydź nie mogłá. Ale P. Christus pokázuie: iż iáko cudá czynić/ ácz iest Bogu właśna: wszákże y ludźiom iest dozwolona: ták też y grzéchy odpuszczáć.

8 *Chwalili Bogá*] Lud wierni P. Bogá chwalił/ iż ludźióm dał moc grzéchów odpuszczenia/ y czynienia cudów: przyznawáiąc/ iż to czego Bóg vżyczáć raczy ludźióm/ nie tylko nic nie vymuie z iego czći y chwały: ále owszem obraca śie ku wietszéy czći y chwale iego. Ponieważ on iest przednieyszy sprawca/ y pierwsza przyczyná skutku tego: á ludźie tylko słudzy y naczynia iego: czyniący wedle woley/ roskazánia/ y vstáwy tego.

8 *Dał tákową moc ludźiom*] Nie tylko sam Pan Christus według człowieczeństwá miał te moc grzéchów odpuszczenia/ ále ią też mieli przezeń/ y od niego/ naprzod Apostołowie: á po nich kápłani/ od nich poświeceni. Jáko mie/ práwi/ posłał ociec/ ták y ią was posyłam: Bierzćie Duchá świetego/ których grzéchy odpuśćićie/ są im odpuszczoné.

10 *Celników y grzéßników*] Celniki Zydowie mieli zá bezecné/ y zá iáwnogrzéßné: przeto/ iż przećiw wolnośćiom/ y zakonowi ich/ mytá y podatki gwoli pogánóm/ z wielką ich ćiężkośćią wyćiagáli.

13 *Miłośierdźia chce a nie ofiary*] Toć słowá prorockié/ które ná on czás mówił/ kiedy z Bozkiégo roskazánia czyniono ofiáry. Którémi słowy nie odrzucać Bóg żadnych ceremoniy áni ofiar Chrześćiáńskich/ które sobie ofiárowáć każe w nowym testámenćie. Ani też zgołá ofiar Zydowskich: które ná on czás powinni byli ofiárowáć. Ale tu tylko dáie znáć/ iż mu śie ofiárá bez miłośierdźia y miłośći/ á zwłaszczá w grzéchu śmiertelnym vczyniona/ mniéy podoba. Abo iż woli miłośierdźié á niżli ofiáry.

15 *A tedy będą pośćić*] Oto kośćiół Páná Christusów/ po Wniebowstąpieniu iego miał pośćić.

21 *Bych śie tylko dotknełá odźienia iego.*] Jáko nabożeństwo téy niewiásty do kráiu száty páná Jesusowéy nie było zabobonem/ ále znákiem wielkiéy wiáry: Ták nabożné dotykánie reliquiy świetych. Bo nietylko słowá Páná Christusowé/ ále y száty/ y dotknienié ich/ y owszem to wszytko co do niego należáło/ cudá czynić mogło/ y czyniło: oną mocą która z świetéy osoby iego pochodźiłá. A obácz/ iż tá niewiástá ná wieczną pámiątkę swego vzdrowienia/ przed domem swym obraz Páná Christusów ná wynioslym mieyscu byłá wystáwiłá: który obraz dźiwné cudá czynił. Bo skoro źiele które przed nim rosło/ podołká obrázu onégo dośięgło/ wnet wszytkié choroby vzdrawiáło. O czym pisze Eusebius y Nicephorus w kośćielnéy historiey/ y Theophyláctus/ y inni. Ten obraz gdy Julian bezbożny Apostátá stłuc y zrzućić kazał/ á ná to mieysce swóy obraz postáwił/ wnet on obraz iego piorón z niebá strąćił: A obraz Páná Christusów od Chrześćian zebrány/ y vczćiwie w kośćiele był schowány. Jáko pisze Zozom. w kośćielnéy historiéy lib: 5. cap: 20.

34 *Przez książe diabelskié*] Ták też heretykowie cudá które Bóg czynił y dźiś czyni w kośćiele Kátholickim/ przypisuią kłamliwym cudóm Antychristowym.

38 *Prośćieß tedy Pana żniwa*] Przetoć Kátholicki kośćiół modli śie y pośći w káżdé suchedni/ kiedy kápłany święcą: to iest/ kiedy robotniki wysyłáią do winnice páńskiéy. Jáko y Apostołowie przykład zostáwili.

Nie sam BOG grzéchy odpuszcza
Ian 20. 23.
Isa: 1. 11. Matt: 5. 25.
Ludźie niektórzy grzéchy odpuszczáią.
Posty Chrześćiáńskié
Obráżyy reliquiæ
Pan Bóg bywa chwalon z mocy ludźiom świętym vżyczonéy
Ludźie máią moc grzéchów odpuszczenia.
Ian 20. 22
Euseb: li. 7. cap. 14. Nice: li 6. cap: 15. Theophil: in Matth.
Celnicy
Bluźnierstwá hæretyckié
Zwierzchnia ofiárá
Rzy: 12. 1. Phil: 4. 18. 1. Piotr. 2. 5. Luk: 22. 19. Rzy: 21. 3. 1. Krol. 15. 22
Modlitwá y post w suche dni
Dźie: 13. 2.

ROZDZ. X.

1 [a] Zezwawszy dwunaśćie vczniów swoich/ dał im moc nád duchy nieczystymi/ áby ie wyganiáli/ y vzdrawiáli wszeláką chorobę/ y wszeláką niemoc. 2 A dwunaśćie [b] Apostołów té są imioná: Pierwszy/ Symon którégo zowią Piotr/ y Andrzéy brát iego/

A

[a] Mar: 3. b 7. y 6. a 7. Luk: 6. c 13. y 9. a 1. y 10. a 1.
[b] Apostoł z Gréckiégo legat, ábo poseł

Jákub

Jákub syn Zebedeuszów / y Jan brát iego: 3 Philip y Bárthlomiey / Thomasz y Mattheusz Celnik / Jákub Alpheuszów / y *Tádeusz: 4 Symon Kánáneyczyk / y Judasz Jszkárioth / który go też wydał. 5 Tych dwunaście posłał Jesus: roskázuiąc im / mówiąc: ná drógę pogánów nie záchodźcie / y do ⸗miast Sámáritáńskich' nie wchodźcie: 6 ále ráczey idźcie [b] do owiec które poginęły z domu Jzráelskiego. 7 A szedszy przepowiádaycie / mówiąc: Jż się przybliżyło króléstwo niebieskié. 8 Niemocné vzdrawiaycie / vmárlé wskrzészaycie / trędowáté oczyściaycie / czárty wyrzucaycie: dármoście wzięli / dármo dawaycie.

B

9 [c] Nie miéycie złotá / áni srébrá / áni pieniędzy w trzosách wászych: 10 áni táistry w drodze / áni dwu sukien / áni bótow / áni laski. [d] Abowiém godźien iest robotnik strawy swoiéy. 11 [e] A do którégokolwiek miástá ábo miásteczká wnidźiecie / pytayćie się kto w nim iest "godźien: y tám mieszkaycie poki nie wynidźiecie. 12 A wchodząc w dóm / pozdrawiaycie ji mówiąc: Pokóy temu domowi. 13 A iesliby był on dom godny / przydźie nań pokóy wász. á iesliby nie był godny: pokóy wász wróći się do was. 14 [f] A ktobykolwiek was nieprzyiął / áni słuchał mów wászych: wychodząc precz z domu ábo z miástá [g] otrząsnicie proch z nóg wászych. 15 Záprawdę powiádam wam: lżéy będźie źiemi Sodomskiéy y Gomorreyskiéy w dźień sądny / niżli miástu onému.

16 [h] Oto ia was posyłam iáko owce miedzy wilki: Bądźcież tedy mądrymi iáko węzowie: á "prostymi iáko gołębice. 17 A strzeżcie się ludźi. Abowiém was będą wydáwáć do rad / y w bożnicách swoich was biczowáć będą. 18 A do stárost y do królów będźiecie wodzeni dla mnie / ná świádectwo im y pogánóm.

C

19 [i] A gdy was wydádzą / ⸗nie myślcie' iáko ábo cobyście mówić mieli: Bo wam będźie dano onéy godźiny / cobyście mówili. 20 Abowiém nie wy iesteście którzy mówicie / ále duch oycá wászég który mówi w was. 21 [k] A wyda brát brátá ná śmierć / y oćiec syná: y powstáną "synowie' przećiw rodźicóm / y o śmierć 22 ie przypráwiáć będą: y będźiecie w nienawiśći v wszytkich / dla imienia mego. Ale kto wytrwa áż do końcá / ten będźie zbáwion.

23 A gdy was prześládowáć będą w tym mieśćie / vćiekaycie do drugiégo. Záprawdę powiádam wam / że nie skończyćie miast Jzráelskich / áż przyidźie syn człowieczy. 24 [l] Nie iest vczeń nád mistrzá / áni sługá nád Páná swego. 25 Dosyć vczniowi áby był iáko mistrz iego / á słudze / iáko pan iego. Jesli gospodarzá Beelzebubem názwáli: iákoż dáleko więcéy domowniki iego? 26 Nie bóyćież się ich tedy.

[m] Abowiém nie iest nic skrytégo / coby odkryto być nie miáło: áni táiemnégo / czegoby wiedźieć nie miano. 27 Co wam w ćiemności mówię / powiádayćie ná świátle: á co w vcho słyszyćie / przepowiádayćie ná dáchách. 28 A nie bóyćie się tych którzy zábiiáią ćiáło / "á duszę zábić nie mogą: ále ráczéy bóyćie się tego / który y duszę y ćiáło może zátráćić ⸗do piekłá.

D

29 Jzali dwu wróblów zá pieniądz nie przedáią: á ieden z nich nie vpádnie ná źiemię bez oycá wászégo? 30 A wászé włosy wszytkié ná głowie są policzoné. 31 Nie bóyćież się tedy: ⸗lepszyśćie wy niż wiele wróblów.

32 [n] Wszelki tedy który mię wyzna przed ludźmi / wyznam go ia też przed oycem moim / który iest w niebiesiéch. 33 A któryby się mnie zápsrzał przed ludźmi: záprzę się go y ia przed oycem moim / który iest w niebiesiéch.

34 [o] Nie mniémayćie żebym przyszedł pusczáć pokóy ná źiemię. nie przyszedłem pusczáć pokoiu / ále miecz. 35 Bom przyszedł rozłączyć człowieká przećiw oycowi iego / y córkę przećiw mátce iéy / y niewiastkę przećiw świekrze iéy: 36 [p] y będą nieprzyiaćiele człowieká domownicy iego.

37 [q] Kto miłuie oycá ábo mátkę więcéy niż mię / nie iest mnie godźien. á kto miłuie syná ábo córkę nád mię / nie iest mnie godźien. 38 [r] A kto nie bierze krzyżá swego / á nie náśláduie mnie / nie iest mnie godźien. 39 [s] Kto nálazł "duszę' swoię / stráći ią: á ktoby vtráćił duszę swą dla mnie / naydźie ią. 40 [t] Kto was przyimuie / mnie przyimuie: á kto mnie przyimuie /

przyimu-

* Lebeusz przezwiskiem. 1. L. K. G. S. Tu im dáie moc kázániá v sámych Zydów: iż ieszcze czás był nie przyszedł kázáć v Pogánów.
⸗ miástá Sámáritáńskiégo. G.
[b] Dzie. 13. g 46.
[c] Mar: 6. b 8. Lu: 9. a 3. y 10. a 4.
[d] 1. Ti: 5. c 18
[e] Mar: 6. b 10. Luk: 9. a 4.
" Rozum éy Ewánelickiégo pokoiu. Luk. 10. 6. syn pokoiu.
[f] Ma: 6. b 11.
[g] Lu: 9. a 5. Dzie: 13. g 51 y 13. b 6.
[h] Luk: 10. a 3.
" niewinnymi.
[i] Mar: 13. b 11.
⸗ nie troszczcie się G.
Luk. 12. b 11.
[k] Lu: 21. d 16
" Dźieci. G.
[l] Lu. 6. f. 40 Ian 13. b 16. y 15 c 20.
[m] Mar: 4. c 22. Lu: 18. c. 17. y 12. a 2.
" Duszá nieśmiertelna.
⸗ w piekle. G.
⸗ Droższyśćie wy.
[n] Mar: 8. d 38. Luk. 9. c 26. y 12. b 8. 2. Tim: 2 b 12.
[o] Luk. 12. f. 51.
[p] Mich: 7. b. 6
[q] Luk: 14. f. 26.
[r] Mar: 8. d 34 Niż 16: d 24
[s] Luk. 9. c 24.
" zdrowie ábo żywot.
Ian. 12. d 25.
[t] Luk. 10. c 16.

Ian. 13. c 20. ˀTo iest, prze to że iest pro rok. ʷprzeto że ſpráwiedliwy.

41 przymuie tegó ktory mie poſłał. ˀ Kto przimuie proroká ʷw imie proroká : zapłáte proroká weźmie. á kto przymuie ſpráwiedliwégo ʷw imie ſpráwiedliwégo : zapłáte ſpráwiedliwégo 42 weźmie. ᵛ ʸA ktobykolwiek dał ſie nápić iednému z tych namnieyſzych kubek źimnéy ᶻwody / tylko w imie vczniá : záprawde powiádam wam / nie ſtráći zapłáty ſwoiéy.

ᵛ Mar. 9. f 41. ᶻ wody tylko, w imie. G.

Cudá.

1 Dał im moc] Ták potrzebné były cudá ná onych poczatkách kośćiolá Chriſtuſowégo/ku potwierdzeniu náuki/ktora ná on czás poczeto było opowiedáć : że ie nie tylko ſam Pan Chriſtus czynił : ále też Apoſtołóm y innym wiernym dał moc ku ich czynieniu.

Piotrowé przodkowánié. Ambr. in 2. Corint. 12.

2 Pierwſzy Symon] Piotr był pierwſzym/ nie z ſtrony powołánia (Bo iáko Ambrozy ś. piſze/ pierwéy Andrzey niżli Piotr był powołan: A przedſie nie on otrzymał przodkowánié/ ále Piotr) lecz z ſtrony zwierzchnośći y przełożeńſtwá nád innymi Apoſtoły. Ktoré przodkowánié Piotrowé ták ſie iáſnie znáczy tym słowem/ Pierwſzy / y ſámych Heretyków rozſadkiem y świádectwem : że Bezá ſucceſſor Kálwinów/ choć iáwnie wyznawa / iż wſzytkié ták Láćinſkié iáko y Gréckié kśiegi máia to słowo Pierwſzy : wſzákże nie wſtydzi ſie mówić / iż podobno to słowko do textu wtrácone ieſt od tych / którzy bronia Piotrowégo przodkowánia. Ská widziemy iż Heretykowie ták wiele dbáia ná text Grécki iáko y ná Láćinſki/ gdy ieſt przećiwko im : ponieważ ták niewſtydliwie śmieia iáſnému słowu Bożému fałſzé przypiſowáć / á zá tym wſzytko piſmo w watpliwość przywodźić.

Heretycy fałſzu piſmoS. Beza in annota. Noui Teſtamen.

Grzéch nie przyimuiacych práwych káznodźiey.

14 Otrząśniéie proch z nog wáſzych] Gárdźić práwymi ſługámi Bożymi y wiernymi káznodźieymi: ábo niechćieć przyiąć opowiedźiánéy y doznánéy prawdy/ ieſt grzéch śmiertelny / y wiecznégo potepienia godny.

W piekle rózné męki.

15 Lżéy bedźie] Stad iáſnie widźimy / iż w ogniu piekielnym ſa niektorié ſtopnie y rozmóśći mak y potepienia : że iedni lżéy/á drudzy ćieżéy bywáia karáni/ według záſług ſwoich. Auguſt. lib. 4. de baptiſmo cap. 19.

16 Bądźćie roſtropnymi iáko weżowie] Roſtropność y ſczérość poſpołu / ſa potrzebne káznodźieióm/ Biſkupóm/y kapłanóm.

Krolowie ſłu ża Kośćiołowi

18 Do krolow bedźiećie wodzeni] Ná poczatku kośćiołá P. Chriſtuſowégo/Krolowie y Ceſarzé ij prześládowáli : áby ſie krwia y śmierćia meczenników tym bárźiéy rozmnożył. Ale potym gdy ſie Ceſarze y Krolowie do P. Chriſtuſá nawróćili/ tedy ſłuſznie ſwéy zwierzchnośći náprzećiw Heretykóm y niewiernikóm vżywáia. Auguſtinus epiſt. 48.

Bluźnierſtwá niewierników.

25 Ieśliże goſpodarza Beelzebubem nazowa] Nie dźiw tedy / iż dźiś Heretykowie namiáſtká Páná Chriſtuſowégo Antychriſtem zowia : gdyż ich przodkowie niewierni Zydowie ſamego Páná Beelzebubem zwáli.

Co ieſt wyznáwáć y przeć ſie Chryſtuſá. Którzy ſie przą Chryſtuſá. Dzie. 9. 4.

28 A nie boyćie ſie tych] Wielka poćiechá Kátholikóm / w prześládowániu Turków / Heretyków/ y niezbożnych ludźi.

32 Ktoby mie wyznał] Pátrz iáko ſobie P. Chriſtus waży iáwné wyznánié śiebie/to ieſt prawdy świetéy w kośćiele Kátolickim. Bo gdy Száwel kośćioł prześládował : tedy mowił/ że onégo ſámégo prześládował : Ták iż wyznawáć Chriſtuſá / y wyznawáć kośćioł iego/ ieſt wſzytko zá iedno. Ktemu obacz iáko ſie Pan tymi brzydźi/ którzy ſie go prza przed ludźmi. Jáko czynia nie tylko ći / którzy ſie prza którégożkolwiek namnieyſzégo ártykułu wiáry / która trzyma y wyznawa kośćioł Kátholicki: ále y ći/ którzy iákożkolwiek ſprzyiáia ábo przyzwaláia Heretykóm z ſtrony religiiéy/ lub podpiſowániem ſie ná ich dekrety ábo confæderácye : lub chodzeniem ná ich kazánié/ chrzśćiny / ſluby y pogrzéby : ábo iákimkolwiek innym obyczáiem.

Iáki pokóy P. Chryſtus przyſzedł czynić, á iáki nie.

35 Nie przyſzedłem pufcząć pokoiu, ále miecz] Pan Chriſtus przyſzedł dawáć ludźióm pokóy ſwóy duchowny / wnetrzny / á prawdźiwy : ále tárgáć pokóy zwierzchny á fałſzywy iáko gdy ſyn ieſt wierny / á oćiec niewierny : żoná Kátholiczká á maż Heretych. Abowiem zgadzáć ſie w niewierze/ w Heretyctwie / ábo w którymkolwiek innym grzéchu / ieſt pokóy fałſzywy. Lecz Heretykowie pokóy on Chriſtuſow y kośćiołá iego / niezbożnie tárgáia : przetóż dármo tym mieyſcem rozruchy y woyny / które ich krwáwa Ewánielia pobudza / wymawiáia.

Ian. 14. 27.

Miłość rodźiców vſtepowáć ma miłośći Bożéy.

37 Kto miłuie oyca ábo matke nad mie] Zadna rzecz ná świećie / áni żadna powinność ku rodźicóm / żenie / dźiećióm / y ku włáſnému ćiáłu y żywotowi ſwemu / nie bedźie mogłá nikogo wymowić/ktorybykolwiek co vczynił (choćiaż y nie z ſercá) áboby co wierzył/ przećiw wierze y iednośći kośćiołá Páná Chriſtuſowégo.

Zapłátá y vczeſtnictwo vczynków dobrych.

41 W imie ſprawiedliwégo] Zapłáte obiecuie tym którzy przyimuia y wſpomagáia wierné Kátholiki / á zwłaſczá Biſkupy / kápłany / zakonniki / którzy dla imienia Chriſtuſowégo ábo dla wyznánia wiáry iego świetéy prześládowánié ćierpia. Abowiém kto tákowégo przyimuie / iáko kápłaná y ſługe Bożégo : ten ſie ſtawa vczeſtnikiem záſług iego : y weźmie zapłáte / iáko ieden z kápłanów y ſług Bożych. Jáko y ten który nieprzyiaćielá wiáry / ábo Heretyckiégo miniſtrá przyimuie/ ſtáie ſie też vczeſtnikiem niezbożnośći iego.

ROZDZ. XI.

1 A Sſtáło ſie: gdy Jeſus przeſtał roſkázowáć dwiemánaśćie vczniom ſwoim/ poſzedł zonad / áby vczył y 2 przepowiádał w miáſtách ich. ˀ A Jan vſłyſzawſzy w wiezieniu dźiełá Chriſtuſowé / ᵃ poſławſzy dwu z vczniów 3 ſwoich / ˀ rzékł mu : Tyś ieſt/ który 4 maſz przyśdź/ czyli inſzégo czekamy ? ˀ A odpowiádáiąc Jeſus rzékł im : 5 Szedſzy odnieśćie Janowi ʷcośćie ſłyſzeli y widźieli. ˀᵇ Slepi widza/ chromi

ᵃ Luk. 7. c 18 ʷ coſłyſzyćie y widźićie. G. ᵇ Iſa. 35. a 5. y 61. a 1.

chodzą / trędowáci bywáią oczyśćieni / głuszy słyszą / vmárli zmartwych wstáią / vbogim Ewánieliia opowiedáią: [6] á błogosłáwiony iest / ktory sie ze mnie nie zgorszy. [7] [c] A gdy oni odeszli / począł Iezus mowić do rzesz o Janie: Cośćie wyszli ná puszczą widźiec? trzćinę chwiejącą sie od wiátru? [8] Ale cośćie wyszli widźieć? człowieká w miękkie száty obleczonego? Oto ktorzy w miękkie száty sie obłoczą / w domiech krolewskich są. [9] Ale cośćie wyszli widźiec? Proroká? Záiste powiádam wam / y więcey niż proroká. [10] Bo ten iest o ktorym nápisano: [d] Oto ia posyłam ánjołá mego przed obliczem twoim / ktory zgotuie drogę twą przed tobą.

[11] Záprawdę powiádam wam / nie powstał miedzy národzonymi z niewiast większy nád Janá Chrzćićielá: Lecz ktory iest mnieyszym w krolestwie niebieskim / więtszy iest niżli on. [12] [e] A od dni Janá Chrzćićielá áż do tąd / krolestwo niebieskie gwałt ćierpi / á gwałtownicy porywáią ie. [13] Bo wszyscy prorocy y zakon / áż do Janá prorokowáli: [14] á ieśli chcećie przyiąć / [f] tenći iest Eliasz ktory ma przyść. [15] Kto ma vszy ku słuchániu / niechay słucha.

[16] [g] A komuż podobnym vczynię ten rodzay? Podobny iest chłopiętam śiedzącym ná rynku: ktore wołáiąc rowiennikom mowią: [17] Spiewáliśmy wam / á nie skákáliśćie: lámentowáliśmy / á nie płákáliśćie. [18] Abowiem przyszedł Jan áni iedząc áni piiąc: y powiádáią / Czártá ma. [19] Przyszedł syn człowieczy iedząc y piiąc / y mowią: Oto człowiek obżercá / y winożárłok / przyiaćiel Celnikow y grzesznikow. A vspráwiedliwiona iest mądrość od synow swoich.

[20] Tedy począł wymawiáć miástom / w ktorych sie stáło bárzo wiele cudow iego / że nie czyniły pokuty. [21] [h] Biádá tobie Korozáim / biádá tobie Bethsáido: Bo gdyby sie były w Tyrze y w Sydonie cudá stáły / ktore sie stáły w was / dawnoby byli w włośiennicy y w popiele pokutę czynili. [22] Wszákże powiádam wam / Tyrowi y Sydonowi lżey będźie w dźień sądny / niżli wam. [23] A ty Kápharnáum / izali sie áż do niebá wyniesiesz? áż do piekłá zstąpisz. Bo gdyby sie były w Sodomie cudá stáły / ktore sie stáły w tobie / snádźby były zostáły áż do dniá tego. [24] Wszákże powiádam wam / iż znośniey będźie źiemi Sodomitow w dźień sądny / niżli tobie.

[25] [i] W on czás odpowiádáiąc JEzus / rzekł: Wyznawam tobie Oycze Pánie niebá y źiemie / żeś te rzeczy zákrył przed mądrymi y rostropnymi / á obiáwiłeś ie málutkim. [26] Ták Oycze: iż sie ták vpodobáło przed tobą. [27] [k] Wszytkie rzeczy dáne mi są od oycá mego. A nikt nie zna syná iedno Oćiec: [l] áni Oycá kto zna / iedno syn / á komuby chćiał syn obiáwić. [28] Pódźćie do mnie wszyscy ktorzy prácuiećie / y ieśteśćie obćiążeni / á ia was ochłodzę. [29] [m] Weźmićie iárzmo moie ná śię / á vczćie sie ode mnie / żem iest ćichy y pokornego sercá: á naydźiećie odpoczynek duszam wászym. [30] [n] Abowiem iárzmo moie wdźięczne iest / á brzemię moie lekkie.

Marginalia: [c] Luk. 7. d 24. — [d] Mal. 3. a 1. Mar. 1. a 2. Luk. 7. d 27. To iest, posłá swego przed tobą. Hebra. — [e] Luk. 16. d 16. To iest, krolestwá niebieskiego gwałtem dobywáią: á ći ktorzy sie do niego gwałtem drą. — [f] Mal. 4. b 5. — [g] Luk. 7. e 31. — piskáliśmy. G. — żałobnieśmy śpiewáli. — [h] Luk. 10. b 13. — ktoryś sie wywyższył áż do niebá, strącony będźiesz áż do piekłá. G. S. — [i] Luk. 10. d 21. Dźiękuię ábo chwalę cię, lub, wysławiam. — tobie: Heb. — [k] Ian. 3. d 35. — [l] Ian. 6. c 46. — prácuiący y obćiążeni. G. — vspokoię. G. — [m] Hier. 6. d 16. — [n] 1. Ian. 5. a 3.

[7] *Cożeśćie wyszli na puszczą*] Zacne y wysokie záleceme ták postow / ostrości żyćia / y odźienia / pustelnictwá / státeczności / y mężności Janá S. iáko y godności vrzędu iego. — Vczynki dobre zálecone.

[19] *Y vspráwiedliwiona iest mądrość*] To iest / vczniowie moi osądźili / że to iest prawa mądrość / ktorey ia náuczam: ktorą iednák ten rodzay potępia.

[21] *W włośienicy y popiele pokutowáli*] Ztąd rzecz iásna / iż pokutá nie iest proste vpámiętánie / vznánie / ábo pokáránie, y nie sámo poprzestánie złego / ábo záczęćie żywotá nowego: ále iest skruchá serdeczna ábo żáłość zá przeszłe grzechy / z pomstą y z karániem / ábo dosyć vczynieniem zá nie / y z vtrápieniem ćiáłá ktore grzeszyło. Przetoż połáćinie pœnitentia názwana iest / a pœna, to iest od męki y kaźniey zá przeszłe grzechy / Augus. epist: 108. ad Seleucian. — Pokutá w czym záleży. — Wysz. 3. 2.

[25] *Obiáwiłeś ie malutkim*] Przez te málutkie nierozumnieysze sámych mienkow / y prostakow / rzemieślnikom / dźieći y niewiast / żeby oni tylko mieli to od Bogá obiáwienie / iżby pismo rozumieć y wykłádáć mogli (iáko Nowowiernicy dźisieyszy rozumieią: y tę ni słowy Doktorom y kápłanom kośćielnym hárdźie vrągáią.) Ale przez te málutkie rozumiey pokorne / ták vczone iáko y nieuczone. Bo ták indźie mowi: Iesli sie nie nawroćićie / á nie sstániećie sie iáko málutcy / nie wnidźiećie do krolestwá niebieskiego. A ták y nawiętszy Doktorowie (ktorzy im byli vczeńszy / tym mniey y niżey o sobie rozumieli / y tym więcey sie rozsądkowi kośćiołá powszechnego poddawáli) są ći málutcy o ktorych Pan mowi. A heretykowie lepak / ktorzy im — Ktorzy są málutcy. — Matt. 18. 3.

a nieuczeńßy y nieumieietnieyßy / tym sie zá uczeńßé y w pismie biegleyßé máią/ y wynoßą sie náde wßytkié Doktorzy y Oyce święté/ y owßem náde wßytek kościół Boży/ niemogą bydź miedzy tymi málutkimi policzeni.

30 *[arzmo moie słodkie]* A któréż to iárzmo páńskié słodkié y brzemie lekkié / iedno przykazánia iego ? o których Jan ś. mówi: Iż przykazánia iego nie są ćiężkié. Prosto przećiwko Niewiernikóm dźisieyßym którzy mówią/ iż nietylko są ćiężkié / ále y ku záchowániu niepodobné.

1. Ian. 5. 3. *Przykazánia Páńskié nie są niepodobné.*

ROZDZ. XII.

1 On[a] czás ßedł Jesus w ßábbát przez zboża: á uczniowie iego głodni będąc pocżeli rwáć kłósie / y ieść. 2 A vyżrzawßy Phárizeußowie/ rzekli mu: Oto uczniowie twoi czynią czego sie niegodźi czynić w ßábbáty. 3 A on im powiedźiał: Nie czytáliśćie [b] co uczynił Dawid kiedy łáknął / y którzy z nim byli? 4 iáko wßedł do domu Bożégo/ y chléb pokłádny iadł / którégo sie mu niegodźiło ieść / áni tym którzy z nim byli/ [c] tylko sámym kápłanóm ? 5 Abośćie nie czytáli w zakonie / że w ßábbáty kápłani w kośćiele gwałcą ßábbát/ á bez winy są ? 6 Lecz mówię wam/ iż tu więtßy iest niż kośćiół. 7 A gdybyśćie wiedźieli co iest: [d] Miłosierdźia chcę / á nie ofiáry: nigdybyśćie byli nie potępiáli niewinnych. 8 Abowiem Pánem iest syn człowieczy y ßábbátu. 9 A gdy odßedł ztámtąd/ przyßedł do bóżnice ich.

10 [e] A oto człowiek máiący uschłą rękę: y pytáli go mówiąc: Godźili sie w ßábbáty uzdrawiáć? áby go oskárżyli. 11 A on im rzékł: [f] Który z was człowiek będźie/ któryby miał owcę iednę: á gdyby oná wpádłá w dół w ßabbát/ izali iéy nie weźmie y podniesie ? 12 Jákoż dáleko lepßy iest człowiek niżli owcá ? Przetoż sie godźi w ßábbáty dobrze czynić. 13 Tedy rzékł człowiekowi*: Wyćiągni rękę twoię. A wyćiągnął: y przywrócona iest do zdrowia iáko druga.

14 A Phárizeußowie wyßedßy / czynili rádę przećiw niemu / iákoby go strácili. 15 Ale Jesus wiedząc odßedł ztámtąd/ y ßło ich zá nim wiele/ y uzdrowił ie wßytki: 16 y roskazał im/ áby go nie obiáwiáli. 17 Aby sie wypełniło co było powiedźiano przez Izáiaßá proroká/ mówiącégo: 18 [g] Oto sługá móy którégom obrał/ miły móy w którym sie dobrze upodobáło dußy moiéy. Położę duchá moiégo ná nim/ á sąd Pogánóm opowie. 19 Nie będźie sie wádźił/ áni będźie wołał/ y nikt nie usłyßy po ulicách głosu iego. 20 trzćiny zgniećionéy nie złamie/ á lnu kurzącégo sie nie zágási: áż wystáwi sąd ku zwyćięstwu: 21 á w imieniu iego Pogáni będą nádźieię mieli. 22 [h] Tedy mu przywiedźion iest máiący dyabelstwo/ ślepy y niemy: y uzdrowił go / ták iż* mówił y widźiał. 23 Y zdumiáły sie wßytkié rzéßé/ y mówiły: Nie tenli to * syn Dawidów ? 24 A Phárizeußowie usłyßawßy rzekli: [i] Ten nie wygania czártów / iedno przez Beelzebubá książęćiá czártowskiégo. 25 Ale Jesus wiedząc myśli ich/ rzékł im: [k] Wßelkié królestwo rozdźieloné przećiwko sobie / będźie spustoßoné: y wßelkié miásto ábo dóm rozdźielony przećiwko sobie/ nie ostoi sie. 26 A iesli ßátan ßátáná wyrzuca/ przećiwko sobie iest rozdźielon: iákoż tedy ostoi sie królestwo iego ? 27 A ieśliż ia przez Beelzebubá wyrzucam czárty: synowie wáßy przez kogo wyrzucáią ? Dla tego oni będą sędźiámi wáßymi. 28 Lecz iesli ia duchem Bożym wygániam czárty: tedyć ná was przyßło królestwo Bożé. 29 Abo iáko może kto wnidź do domu mocarzowégo y sprzęt iego rozchwyćić: ážby piérwéy związał mocarzá ? tóż więc dopiéro dóm iego rozchwyći.

30 Kto nie iest zemną / przećiwko mnie iest: á kto niezbiérá zemną/ rozpraßa. 31 Dla tego powiádam wam: [l] Wßelki grzéch y bluźniérstwo będźie odpuszczoné ludźióm: ále bluźniérstwo duchá nie będźie* odpuszczoné. 32 A ktobykolwiek rzékł słowo przećiwko synowi człowieczému / będźie mu odpuszczono: ále ktoby mówił przećiw Duchowi ś. nie będźie mu odpuszczono/ áni w tym wieku/ áni w przyßłym. 33 Abo czyńćie drzewo dobré / y owoc iego dobry: ábo czyńćie

[a] Mar: 2. d 23. Luk: 6. a 1. *w ßábáty. G. to iest w ieden ßábát.*

[b] 1. Krol. 21. b 6.

chleb ofiárowny.

[c] 3. Mo. 24. b 9. 2. Moy. 29. e 33.

[d] Oze. 6. c. 6. *To iest, Wolę miłosierdźie, á niżli ofiárę. Hebraism.*

[e] Mar. 3. a 1. Luk. 6. a 6.

[f] 5. Moy. 22. a 4.

* *máiącému rękę uschłą. G.*

[g] Isa. 42. a 1.

Przez którégo iestem ubłagány: *To iest, spráwiedliwą á prawdźiwą náukę Ewánieliey S.*

[h] Wyßéy 9. d 32. Luk. 11. b 14. * *on ślepy y niemy, y G.*

* *Christus. G. K.*

[i] Wyßéy 9. d 34. Mar. 3. c 22.

[k] Luk: 11. c 17.

To iest: przyßedł iuż Messyaß obiecány.

[l] Mar: 3. d 28 Luk: 12. b 10 1. Ian: 5. d 16.

To iest, przećiw Duchowi. * *ludźióm G* *nieco. Hebr.*

drzewo złé/y owoc iego zły. ábowiém z owocu drzewo bywa poznáné. Rodzáiu iászczórczy/ iáko możecie dobre rzeczy mówić/ gdyżeście źli? ponieważ z obfitości sercá vstá mówią. Dobry człowiek z dobrégo skárbu wynosi rzeczy dobre: á zły człowiek ze złégo skárbu wynosi złé. A powiádam wam/ iż z káżdégo słowá próżnégo któréby wyrzekli ludźie/ dádzą liczbe w dźień sądny. Abowiém z słów twoich bedźiesz vspráwiedliwiony: y z słów twoich bedźiesz potepiony.

Tedy odpowiedźieli mu niektórzy z Doktorów y z Pháryzeuszów/ mówiąc: Náuczyćielu/ chcemy od ćiebie znák widźieć. Który odpowiádáiąc rzékł im: Rodzay zły/y cudzołożny znáku szuka: á znák mu nie bedźie dan/ iedno znák Ionászá proroká. Abowiém iáko był Ionás w brzuchu wielorybá trzy dni y trzy nocy: ták bedźie syn człowieczy w sercu źiemie trzy dni y trzy nocy. Meżowie Niniwitowie powstáną ná sądźie z tym narodem/ y potepią ji: iż pokute czynili ná kazánie Ionászowé. A oto tu wiecéy niżli Ionás. Królowa z Południá powstánie ná sądźie z tym narodem/ y potepi ji: iż przyiácháłá z kráiów źiemie słucháć mądrośći Sálomonowéy/ á oto tu wiecéy niż Sálomon. A gdy nieczysty duch wynidźie od człowieká/ chodźi po mieyscach suchych szukáiąc odpoczynienia/ á nie náyduie. Tedy mówi: Wrócę sie do domu mégo z kąd(em) wyszedł. A przyszedszy náyduie ji pusty/ vmieciony/ y ochedożony. Tedy idźie/ y bierze z sobą śiedmi inszych duchów gorszych niż sam/ y wszedszy mieszkáią tám: y bywáią ostáteczné rzeczy człowieká onégo gorszé niżli pierwszé. Ták bedźie y temu narodowi złemu. Gdy on iescze mówił do rzészéy/ oto mátká iego y bráćia stali przed domem/ chcąc z nim mówić.

R rzékł mu niektóry: Oto mátká twoiá y bráćia twoi przed domem stoią szukáiąc ćie. A on odpowiádáiąc rzékł mówiącemu do śiebie: Która iest mátká moiá/ y którzy są bráćia moi? R ściągnąwszy reke ná vczynie swoie/rzékł: Oto mátká moiá y bráćia moi. Abowiém ktobykolwiek vczynił wolą Oycá mego/ który iest w niebieśiéch: ten brátem moim/ y śiostrą/ y mátką iest.

Mocą Beelzebuba] Podobné bluźnierstwo przećiw Duchowi S. iest/ cudá świetych ludźi/ czártóm przypisowáć.

Wszelkie królestwo rozdźielone] Przetoż iest niepodobno/ żeby miáło długo stáć królestwo Kácérskie: gdyż iest wszelkich niezgód/ rozdźielenia/ y rozerwánia pełné.

Kto nie iest zemną] Ná to niechay pámietáią Neutrales, ći którzy mieśą áni Kátholicy áni Heretycy. Że ie Pan Christus kłádźie w poczet iáwnych nieprzyiaćiół swoich/ y kośćiołá swego.

A kto nie zbiera zemną] To rozumiéy nietylko o sáméy osobie Páná Christusowéy/ áley o tych wszytkich/ które on postánowił/ áby rządźili kośćiół iego: á osobliwie o náwyższych po Pánu Christusie pásterzách kośćielnych/ którzy ná mieysce Piotrowé nástepuią w sprawowániu kośćiołá Bożégo. Iáko Hieronym ś. pisząc do Dámázá Rzymskiégo Papieżá/ té mu słowá Páńskié przypisuie: mówiąc ták o wszytkich Heretykách: Kto ztobą Papieżu nie zgromadza/ ten rozprasza: To iest iákoby rzékł: Kto Christusów nie iest/ ten iest Antychrystów.

Ale bluźnierstwo Duchá] Nie rozumiéy żeby był ták ćiezki grzech ná świećie/ któregoby Bóg odpuśćić niechćiał: ábo żá ktoryby człowiek ná tym świećie niemógł pokutowáć: iáko niektórzy heretycy y podźiś mniemáią: ále iż niektóré ćieższé grzechy (iáko mánowićie to bluźnierstwo Zydowskié przećiw iásnym sprawóm Duchá S. á tákże Heretyków/ którzy chcąc y wiedząc vpornie sie vznánéy prawdźie sprzećiwiáią/ y sprawom Duchá S. w kośćiele Bożym) bárzo trudno bywáią odpuszczoné: á iż tákim Bóg spráwiedliwie wszytke łáske odeymuie/ áby nie pokutowáli. Wszákże iednák miedzy wszytkimi grzechy przećiw Duchowi S. (których sześć mianuią) ieden tylko iest który zgołá nie bywa odpuszczony/ to iest/ żeśćie z tego świátá nie w iedności á posłuszeństwie kośćiołá powszechnégo/y bez pokuty. Iáko iásnie Augustyn ś. świádczy témi słowy. Kto niewierząc żeby w kośćiele były grzechy odpuszczáné/ gárdźi ták wielką hoynośćią dáru Bożégo/ á w tym zátwárdzeniu sercá schodźi ztego świátá/ ten zostáie winien onégo nieodpuszczonego grzechu przećiw Duchowi S. R tenći grzech Ian S. w liśćie swoim zowie grzechem áż do śmierći: y zátym który w nim vmiera/ modlić sie nie káże.

Słowo przećiw synowi człowieczemu] Zydźi grzészyli słowem przećiw synowi człowieczemu/ kiedy gánili to co on czynił wedlug człowieczeństwá: zowiąc go obżártym y pijánicą y przyiaćielem grzésznikow: że obcował z grzésznymi/ y gwałćił Sobote: y rzeczy tym podobné. A ten grzech łácniey mógł bydź odpuszczony: iż go sądźili iáko innego którégo człowieká. Ale grzészyli y bluźnili przećiw Duchowi ś. (którégo tu zowie pálcem Bożym/ który cudá czynił) kiedy z vporu

Margin: Narodźie źmiiów. | m Luk: 6. g 45. | Sercá G.N. | n Niż:16.a 4 Luk:11. d 29 1. kor:1. c.22 | o Ion:2.a2. | to iest, we wnętrznośći, ábo w głębokość. Hebráism. | p Ion:3.b 5. | więtszy iest | to iest, w sądny dźień. | q 3. król 10.a1 2. kron:9.a 1 | więtszy iest | r Luk:11.c 24 | to iest, wiele inszych. Hebr. | s 2. Pio: 2. d. 20. | t Mar:3.d31. Luk:8.c.20. | krewni, powinni. Hebr. | ztobą mówić. G.S. | Bluźnierstwá Ewánielików. Sekty są nie trwáłe. | Neutrales. | Kto z Papieżem nie zbiera, ten rozprasza. | Grzech przećiw Duchowi świetému. | Dźie: 7. 51. | Rzym. 2. 5. | Enchir. c28 | 1. Ian: 5. 16. | Słowo przećiw Synowi. | Matt: 11. 19.

poru y ze złośći iáſné ſpráwy Boże w wyrzucániu czártow / przypiſowáli ſámému czártowi. A ten grzéch nie bywa odpuſczony : iż bárzo z trudná może bydź odpuſczony : iáko widźimy w tym pokarániu potomków Zydowſkich / áż do dniá dźiśieyßégo.

Czyśćiec.

32 *Ani w przyßłym wieku*] Stárzy á świeći Doktorowie zſtąd dowodzą : iż grzéchy niektóré ná onym świećie mogą bydź odpuſczoné : zſkąd záś pokázuią iż czyśćiec ieſt po śmierći. Auguſt. lib. 21. cap. 13. de Ciuitate Dei. Gregorius lib. 4. Dial. cap. 39. Iſidorus lib. 1. cap. 18. de officiis Eccleſiaſt. Bernard. ſermone 66. in Cantica.

Wolność ludzka.

33 *Abo czyńćie drzewo dobré*] Ná woléy to ieſt káżdégo / mówi Auguſtin ś. abo obráć co ieſt dobrégo y bydź drzewem dobrym : ábo obráć co ieſt złégo / y bydź drzewem złym : wydawáć dobré owoce / ábo złé. In actis cum Fælice Manich. lib. 2. cap. 4. & in hunc locum.

Czyśćiec.

36 *Z káżdégo słowá proznégo*] Jeſliż z káżdégo słowá proznégo mamy dáć liczbe ná ſądźie : á przedſie dla żadnégo słowá proznégo nie będźiemy ná wieki potępieni : tedyć pewnie muśi bydź iákié doczeſné karánié / ábo męká ná onym świećie / zá lékczeyßé grzéchy.

Iáka miłość rodźiców zákazáná.

48 *Ktoraż ieſt mátká moiá*] Miłość porządna ku rodźicóm y powinnym nie ieſtći zákazána : ále nieporządna miłość która bywa ná przekáźie do służby Bożéy. Auguſt. de fide & Symbolo cap. 4.

ROZDZ. XIII.

Toieſt : po onym czáśie. Hebraiſm.
a Mar:4. a 1. Luk. 8. a 4.

1 A Dniá onégo wyßedßy Jezus z domu / śiedźiał nád morzem. [a] 2 Y zebráły śię do niego wielkié rzéßé / ták iż wſtąpiwßy w łódź śiedźiał / á wßytká rzéßá ná brzegu ſtałá : 3 Y mówił im wiele przez podobieńſtwá / rzekąc : Oto który śieie wyßedł śiać.

4 A gdy śiał / niektóré pádły przy drodze / y przylećieli ptacy powietrzni á pozobáli ie. 5 A drugié pádły ná opoczyſté / gdźie niemiáły źiemie wiele : y wnet wzeßły / iż nie miáły głębokośći źiemie. 6 á gdy słońce wzeßło / wygorzáły / á iż nie miáły korzenia / vſchły. 7 A drugié pádły w ćiérnié : á ćiérnié wyroſło / y zádusiło ie. 8 A drugié pádły ná źiemię dobrą : y dáły owoc / iedno ſetny / drugié ßesćdźieśiątny / drugié trzydźieſtny. 9 Kto ma vßy ku słuchániu niechay słucha

Iedno ſto, drugie ßesćdźieśiąt, á drugié trzydźieśći. I. L. G. Także y niżéy v. 23.

10 Y przyſtąpiwßy vczniowie rzekli mu : Czemu im w podobieńſtwách mówiß? 11 B Który odpowiádáiąc rzékł im : Iż wam dano ieſt wiedźieć táiemnice króleſtwá niebieſkiégo : á onym nie ieſt dano. 12 [b] Abowiém ktokolwiek ma / będźie mu dano / y obfitowáć będźie : á kto niema / y co ma będźie wźięto od niego. 13 Dla tego im w podobieńſtwách mówię : iż widząc nie widzą / y słyßąc nie słyßą / áni rozumieią. 14 Y pełni śię w nich proroctwo Izáiaßá mówiącégo : [c] Słyßeniem słucháć będźiećie / á nie zrozumiećie : á widząc widźieć będźiećie / á nie vyźrzyćie. 15 Abowiém zátyło

b Niż:25 c29

c Iſa: 6. c 9. Mar:4. b 12. Luk:8. b 10. Ian 12. f 40.

ſerce ludu tego / á vßymá ćiężko słyßeli / y oczy ſwé zámrużyli : żeby kiedy oczymá nie oglądáli / y vßymá nie słyßeli / á ſercem nie zrozumieli / y náwróćili śię / á vzdrowiłbym ie. 16 A wáße oczy błogosłáwioné iż widzą / y vßy wáßé iż słyßą. 17 Abowiém záprawdę mówię wam / [d] iż wiele proroków y ſpráwiedliwych żądáli widźieć co widźićie / á nie widźieli : y słyßeć co słyßyćie / á nie słyßeli. 18 [e] Wy tedy słuchayćie podobieńſtwá śieiącégo. 19 C Wßelki który słucha słowá króleſtwá / á nie rozumié / przychodźi złośnik y porywa co ieſt wśiano w ſercu iego. Ten ieſt który ieſt przy drodze pośiany. 20 A który ná opoczyſtych ieſt pośiany / ten ieſt który słucha słowá / y záráżem ie z rádośćią przyimuie : 21 á nie ma korzenia w ſobie / ále doczeſny ieſt / á gdy przypádnie vtrapienié / y prześládowánié dla słowá / wnet śię gorßy. 22 A który ieſt miedzy ćiérnié wśiany / ten ieſt który słucha słowá / á pieczołowánié świátá tego / y oßukánié bogactw zádußa słowo / y ſtawa śię bez pożytku. 23 A który ieſt wśiany ná źiemię dobrą : ieſt ten który słucha słowá / y rozumié / y owoc przynośi / y czyni iedno ſetny / á drugié ßesćdźieśiątny / á drugié trzydźieſtny.

Dźie:28 f 26 Rzym. 11 b 8.

d Luk:10 d24

e Mar. 4. b 15 Luk: 8. b 11

24 [f] Inßé podobieńſtwo przełożył im / mówiąc : Podobné śię ſtáło króleſtwo niebieſkié człowiekowi który pośiał dobré naśienié ná roléy ſwoiéy. 25 D [g] A gdy ludźie ſpáli / przyßedł nieprzyiaćiél iego / y náśiał kąkolu miedzy pßenicą y odßedł. 26 A gdy vroſłá trawá / y owoc vczyniłá : tedy śię pokazał y kąkól. 27 A przyſtąpiwßy słudzy goſpodárſcy / rzekli mu : Pá-

f Mar:4 c26

to ieſt Meſſyaß król niebieſki.

g Mad:2:d24

28 nie / izaliś nie posiał dobrégo nasienia ná roléy twoiéy? Z kąd tedy kąkól ma? Y rzekł im: Nieprzyiaźny człowiek to vczynił. A sludzy rzekli mu: Chceſz iż póydźiemy y zbierzemy ji?
29 Y rzekł: Nié / byśćie snadź zbiéráiąc kąkól / nie wykorzenili záraz z nim y pſzenice.
30 Dopuśćie oboygu róść áż do żniwá: á czáſu żniwá rzekę żeńcóm: Zbierzćie piérwéy kąkól / á zwiążćie ij w snopki ku spaleniu: á pſzenice zgromadźćie do gumná moiégo.
31 h Inſzé podobieńſtwo powiedźiał im / mówiąc: Podobné ieſt królestwo niebieskié ziárnu gorczyczné / które wźiąwſzy człowiek wśiał ná roléy swoiéy.
32 Które namnieyſzéć ieſt ze wſzégo nasienia: ále kiedy vrośćie / wietſzé ieſt ze wſzech iárzyn: y ſtawa sie drzewem / ták iż przychodzą ptacy niebieſcy / y mieszkáią ná gáłązkách iego.
33 i Inſzé podobieńſtwo powiedźiał im: Podobné ieſt królestwo niebieskié kwáſowi / który wźiąwſzy niewiáſtá zákryłá we trzy miáry mąki / áż wſzytká ſkwáśniáłá.
34 k To wſzytko mówił Jesus w podobieńſtwách do rzeſzéy: á króm podobieńſtwá nie mówił im:
35 áby sie wypełniło to co ieſt rzeczono przez proroká mówiącégo: l Otworzę vſtá moie w przypowieśćiách / będę wypowiádał ſkryté rzeczy od záłożenia świátá.
36 Tedy rozpuśćiwſzy rzéſzé przyſzedł do domu. Y przyſtąpili do niego vczniowie iego / mówiąc: Wyłóż nam podobieńſtwo kąkolu roléy.
37 Który odpowiedáiąc / rzekł im: Ten który sieie dobré nasienié / ieſt syn człowieczy.
38 A rolá / ieſt świát. A dobré nasienié / ći ſą synowie królestwá. A kąkól ſą synowie złégo.
39 A nieprzyiaćiel który go násiał / ieſt dyabeł. m A żniwo / ieſt dokonánié świátá. A żeńcy ſą Anyołowie.
40 Jáko tedy kąkól zbiéráią y palą ogniem: ták będźie w dokonániu świátá.
41 Pośle syn człowieczy Anyoły swoie / á zbiorą z królestwá iego wſzytkié pogorſzénia / y té którzy
42 czynią nieprawość: y wrzucą ie w piec ognisty. Tám będźie płácz y zgrzytánié zębów.
43 n Tedy ſpráwiedliwi świećić będą iáko słońce w króleſtwie oycá ich. Kto ma vſzy ku ſłucháníu niechay ſłucha.
44 Podobné ieſt królestwo niebieskié ſkárbowi ſkrytému w roléy: który nálazſzy człowiek / ſkrył. á od rádośći iego odchodźi / y wſzytko co ma przedáie / á one rolą kupuie.
45 Záśie podobné ieſt królestwo niebieskié człowiekowi kupcowi / ſzukáiącému dobrych perel.
46 A nálazſzy iedne drogą perłe / odſzedł y przedał wſzytko co miał / y kupił ią.
47 Záśie podobné ieſt królestwo niebieskié niewodowi zápuſczonému w morze / á ze wſzelkiégo rodzáiu ryb zgromádzáiącému.
48 Który / gdy sie nápełnił / wyćiągnąwſzy / á ná brzegu vśiadſzy wybráli dobré w naczynia / á złé precz wyrzućili.
49 Ták będźie w dokonániu świátá. wynidą ányołowie / y wyłączą złé z pośrzodku ſpráwiedliwych /
50 y wrzucą ie wpiec ognisty / tám będźie płácz y zgrzytánié zębów.
51 Wyrozumieliśćie to wſzytko? Mówią mu: Ták.
52 Rzekł im: Przetóż káżdy Doktór náuczony w króleſtwie niebieskim / podobny ieſt człowiekowi goſpodarzowi / który wyymuie z ſkárbu swégo nowé y ſtáré rzeczy.
53 Y ſtáło sie: gdy Jesus dokończył tych przypowieśći / odſzedł ztámtąd.
54 o Y przyſzedſzy do oyczyzny swoiéy / náuczał ie w bóżnicách ich / ták iż sie zdumiéwáli / y mówili: Zkądże temu tá mądrość / y cudá?
55 p Izaż ten nie ieſt syn rzemieślniczy? Izaż mátki iego nie zową Márya / á bráćia iego / Jákub y Jozeph y Symon y Judás?
56 Y śioſtry iego / ázá nie wſzytkié v nas ſą? Zkądże tedy temu to wſzytko?
57 q Y gorſzyli sie z niego. A JEſus rzekł im: Nie ieſt Prorok beze czći iedno w oyczyźnie swoiéy / á w domu swoim.
58 Y nie vczynił tám cudów wiele dla niedowiárſtwá ich.

Marginalia: Nieprzyiaćiel. — h Mar: 4. d 30. Luk: 13. d 18. — Gniáżdżą ſie z Greckiégo. — i Luk: 13. c 21. — k Mar. 4. d 33. — l Psal. 77. a 2. — Iesus G. K. — Nie Bóg ále ſzátan grécku ieſt przyczyną. — Tū πονηρū. m Obi. 14. c. 15. — n Mądr. 3. b 7. Dan: 12. a 3. — która ma z niego. — ábo pięknych. G. — Rzekł im Iesus: G. — Pánie N. L. K. G. S. — do króleſtwá niebieskiégo. G. — o Mar: 6. a 1. Luk: 4. c 16. — p Ian 6. c 42. Greckié ſłowo znáczy rzemieślniká w obec. — Ioses. G. S. — q Mar: 6. a 4. Luk: 4. d 24. Ian 4. f 44.

8 Iedno owoc ſetny] Różność owocow / znáczy różność záſług ná tym świećie / y różność zapłáty zá nie ná onym: według różnośći ſtanów. Setny owoc przynoſzą pánny y pánicy Bogu poświeceni: á gorący w miłośći Bożéy. Sześćdźieſiąty / wdowy y wdowcy /

Różność záſług y zapłat. — Aug: de S. virgi: c 44.

wdowcy/ w tym stanie trwáiący dla służby y chwały Bożey: á trzydzieśty/ w małżeństwie świętym pobożnie żywiący. To Augustyn S. Przećiw ktorey prawdźie stał kiedyś kacermistrz Iowinian (ktorego dźiśieyszy kacerze náśláduią) vcząc/ iż niemász żadney rozności zasług/ ánizapłat. Hieronymus lib: 2. aduersus Iouinianum, Ambrosius epist: 82. August: hæresi 82.

Którzy máią vszy ku słuchániu. August: de bono perseu ca: 14.

9 *Kto ma uszy*] Gdy słowo Boże powiedáią/ Augustyn S. mowi/ tedy ći máią vszy ku słuchániu: ktorzy máią sercá ku posłuszeństwu. A ći słucháiąc nie słucháią/ ktorzy ácz zmysłem ćielesnym słucháią/ ále nie są posłuszni przez przyzwolenie sercá.

Nie wszytkich iest rozumieć táiemnice pismá świętego. Mal: 2. 7.

11 *Wam dano iest wiedźieć*] Apostołom y ich namiestnikom/ ktorych vrząd iest drugich náuczáć/ dano iest więtsze y głębsze wyrozumienie słowá Bożego y táiemnic iego: ktore nie iest dáne pospolitému człowiekowi. Aczkolwiek też wszytkim wobec Chrześćiánom dano iest to/ co nie było dano vpornym y niewiernym Żydom.

Nie Bóg, ále człowiek iest przyczyną swégo potępienia. Dźie.28. 26. Iren. apud Euseb. li.5. c 19. Cal: lib: 2. Inst: c. 4.

15 *Oczy swé zámrożyli*] Gdy mowi/ iż oczy swé zámrożyli/ áby niewidźieli (ktore słowá y Páweł powtarza) vczy nas prawego rozumienia inszych mieysc pismá S. kedy sie z gołych słow zdáć może/ żeby Bóg był sprawcą y przyczyną ludzkiey ślepoty/ zatwárdzenia ábo innych grzechow. Ktore było stáre y potępione bluźnierstwo/ y teraz iest kácerstwo Kalwinowo. Lecz nam tu przećiw niemu Chrystus pokázuie/ iż sámi ludźie oczy swé záwieráli áby nie widźieli: y sámi byli przyczyną grzechu y potępienia swégo. Czego w nich Pan Bóg nie spráwował/ ále im dopuszczał dobrowolnie vpáśdź/ dla ich przesłych grzechow: iáko Páweł święty pokázuie o pogániech spráwiedliwie odrzuconych.

Rzy. 1. 26.

Kácerstwá poslednie powstawáią.

25 *Nasiał kąkolu.*] Pierwey przez Páná Chrystusá y przez Apostoły posiána iest prawdá: á potym nieprzyiaćiel Dyabeł nasiał kąkolu kłamstwá y kácerstwá: nie P. Chrystus/ ktory nie iest przyczyną złego. Tertulianus lib: de præscript:

Źli póki máią bydź znoszeni.

29 *Chcesz poydźiemy y pozbieramy gi*] Dobrzy máią złé znośić/ y porucząć ie sądowi Bożému/ kiedy ich nie mogą wykorzenić bez szkody y zátrácenia dobrych. Ale gdźie bydź może bez szkody dobrych/ tám złoczyńce máią bydź tráceni: ázwłaszczá iesli szkodzą dobrym/ y gorszą ie/ 5. Moy:13. 5. Mát:18. 6. Gal. 5.12.

W kośćiele źli y dobrzy.

30 *Dopuśććie oboygu społu rość*] Oto źli y dobrzy pospołu są w iednym kośćiele. Co iest nietylko przećiwko stárym Heretykom/ ále y przećiwko dźiśieyszym Ewanyelikom/ ktorzy mowią/ iż źli nie są w kośćiele/ iedno sámi dobrzy. Y dla tegoż zmyślaią dwá kośćioły. Belarminus de Ecclesia cap: 2.

Kośćiół iest powszechny.

32 *Namnieysze iest*] Kośćioł páná Chrystusów máłutki był ná początku: ále sie wnet rozrosł y rozkrzewił po wszytkiemu świátu: ták iż krolowie y Césarze/ y ini wysokich stanów ludźie/ zbiegli sie do niego/ Chris: in Matth.

Bluźnierstwá niewierników Theodor. lib:3. c .18. Sozomen. lib:. 6. c: 2.

55 *Syn rzemieślniczy*] Że Ioseph rzemieślnikiem był/ pewna iest/ ále iákim rzemieślnikiem/ y niepewna y niebárzo potrzebna. Iedni rozumieią iż był kowalem/ Hilár: y Ambroś. 3. in Lucam. Drudzy złotnikiem ábo murárzem: Aug: Inszy ćieślą/ Chrysost. co y teraz pospolićie rozumieią. Zkądći Iulian nie zbożny Apostátá/ y iego pochlebcá Libánius/ wźięli byli ono swé bluźnierstwo przećiw pánu Zbáwićielowi nászému: mowiąc Chrześćiánom (gdy sie ná woyne przećiw Persom gotowáli) A co teraz syn ćieśielski czyni? Ná co im wnet ieden Chrześćiánin/ Duchem S. nátchniony/ odpowiedźiał: Chrystus prawdźiwy Bóg/ stworzyćiel świátá/ ktorego ty ná szyderstwo synem ćieśle zowiesz/ trunne gotuie wászému Césárzowi. Co sie po kilku dni wypełniło. Bo wnet potym był on niezbożnik zábit. Podobnego szyderstwá Heretykowie dźiś vżywáią/ bluźniąc rozmáićie naświętszy Sákráment ćiáłá Bożego/ y bostwo Páná Chrystusowé złączoné z człowieczeństwem.

ROZDZ. XIIII.

[a]Mar:6.b 14 Luk: 9.a 7. *Tetrárchá właśnie iest pan, ktory trzyma czwartą część królestwá.

1 A W On czás [a]vsłyszał Heród *Tetrárchá sławę o Iesusie: 2 y rzekł służebnikom swoim: Tenći iest Ian Chrzćićiel: on zmartwych wstał/ y dla tego cudá sie pokázuią w nim. 3 [b]Abowiem Heród poimał Ianá y związał go: y wsádźił do ćiemnice/ dla Herodiády żony *brátá swego. 4 Bo mu Ian mowił: Nie godźi ćie sie iey mieć tobie. 5 A chcąc go zábić/ bał sie ludu: 6 [c]ábowiem mieli go iáko proroká. A w dźień národzenia Herodowégo/ tańcowáłá córká Herodyády w pośrzodku: y podobáłá sie Herodowi.

[b]Mar: 6. c. 17. Luk:3. d 19.

*Philipá 2. L. K. G. S:

[c]Nis:21.e.16

7 Zkąd pod przyśięgą obiecał iey dáć 8 czegobykolwiek żądáłá od niego. A oná przestrzeżona od mátki swéy/ rzekłá: Day mi tu ná misie głowę Ianá 9 Chrzćićielá. Y zásmucił sie krol: lecz dla przyśięgi y tych ktorzy pospołu śiedźieli/ kazał dáć. 10 A posławszy 11 śćiął Ianá w ćiemnicy. Y przyniesiono B głowe iego ná misie: á oddano dźiewce/ y odniosłá mátce swoiey. 12 A przyszedszy vczniowie iego/ wźięli ćiáło/ *y pogrzebli ie: y przyszedszy o- 13 powiedźieli Iesusowi. [d]Co vsłyszawszy Iesus vstąpił z onąd w łodce/ ná mieysce puste osobno: á vsłyszawszy rzesze/ szły zá nim z miast pieszo. 14 A wyszedszy vyrzał wielką rzeszą/ y zlitował sie nád nimi/ y vzdrowił 15 niemocné ich. A gdy był wieczór/ przystąpili do niego vczniowie iego/

[d]Luk:9.a 10 Mar:6. d 31.

mówiąc: Puſté ieſt mieyſce/ á godźiná iuż minełá: rozpuść rzéſze/ áby odſzedſzy do miáſteczek kupili ſobie żywności. [16] A Jezus im rzekł: Nie potrzebá im iśdź: [e]dayćie im wy ieść. [17] Odpowiedźieli mu: [f]Niémamy tu iedno pięćioro chlebá/ á dwie rybie. [18] A on im rzékł: Przynieśćie mi ie tu. [19] A roſkazawſzy rzeſzam vśieśdź ná trawie/ wźiąwſzy pięćioro chlebá y dwie rybie/ poyźrzawſzy w niebo błogoſłáwił/ połamał/ y dał vczniom chléb/ á vczniowie rzéſzam. [20] Y iedli wſzyſcy/ y náiedli ſie. Y zebráli co zbywáło vłomków/ dwánaśćie koſzów pełnych. [21] A tych którzy iedli byłá liczbá/ pięć tyśiecy mężów/ oprócz niewiaſt y dźiatek.

[22] [g] A Jezus záraz przymuśił vczinie wſtąpić w łódkę/ á vprzédźić ſie zá morze/ áżby rozpuśćił rzéſze. [23] A rozpuśćiwſzy rzéſzą/ [h]wſtąpił ná górę ſam ſie modlić. A gdy był wieczór/ ſam tám był. [24] á łódkę ná śrzodku morzá wáły miotáły. ábowiem był wiátr przećiwny. [25] Lecz czwartéy ſtrażéy nocnéy ſzedł do nich ⁺chodząc po morzu. [26] A vyźrzawſzy go ⁺chodzącégo po morzu/ zátrwożyli ſie/ mówiąc: Iż ieſt obłudá. Y od boiáźni krzyknęli. [27] Y wnet mówił do nich Jezus/ rzekąc: Miéyćie vfność/ iam ieſt/ nie bóyćie ſie. [28] A Piotr odpowiádáiąc rzékł: Pánie ieſliś ty ieſt/ każ mi przyśdź do śiebie po wodách. [29] A on rzékł: Przyjdź. Y wyſtąpiwſzy Piotr z łódki chodźił po wodźie áby przyſzedł do Jezuſá. [30] A widząc wiátr gwałtowny/ zlękł ſie: á gdy począł tonąć/ záwołał mówiąc: Pánie/ záchoway mie. [31] A wnet Jezus śćiągnąwſzy rękę vchwyćił go: y rzékł mu: Máłéy wiáry/ czemuś wątpił? [32] A gdy wſtąpili w łódkę przeſtał wiátr. [33] A którzy byli w łódce przyſzli y pokłonili mu ſie/ mówiąc: Prawdźiwieś ieſt ſyn Boży.

[34] [i] Y gdy ſie przepráwili/ przyſzli do źiemie [⁺]Geneſár. [35] A poznawſzy go mężowie mieyſcá onégo/ posłáli po wſzytkiéy oney ⁺kráinie/ y przynieśli mu wſzytki którzy ſie źle mieli: [36] y prośili go áby śie choć kráiu ſzáty iego dotykáli. A którzy ſie kolwiek dotknęli vzdrowieni ſą.

Margin: [e] Mar 6. c 37. Luk: 9. b 13. [f] Ian: 6. a 9. — g Mar: 6. f 45. — h Ian: 6. b 15. Luk: 6. b 12. — ⁺ Ieſus. G. — ⁺ vczniowie. G. — i Mar. 6. g 53. ⁺ Genezáret. G. — ⁺ Przyległy. G.

---

[7] *Pod przyśięgą obiecał*] Niezbożna á lekkomyślna przyśięgá: á teſcze niezbożniéy wypełniona. Gdyż nieſłuſzna przyśięga nikogo nie obwiezuie.

Przyśięgá nie ważna.

[12] *Wźięli ćiáło iego*] Przykład ſtáránia y nabożeńſtwá Chrześćiáńſkiégo/ około chowánia y czczenia ćiał y reliquiy świętych. W czym obacz rozność Chrześćiánów/ od pogánów/ heretyków y Apoſtatów. Abowiem gdy to święté ćiáło w Sebáſćie z ćiáły Eliaſzá y Abdiaſzá proroków było pochowáné/ y wielkimi cudámi ſłynęło: zá czásów Juliáná Apoſtáty/ pogáni trapiąc y przeſzláduiąc Chrześćiány/ Janá ś. grobu dobyli/ kośći palili/ y popiół ich rozmiatáli. A Chrześćiánie/ wyrwawſzy ich ile mogli z ogniá/ zánieśli ie też do Alexándryey do Athánázyuſzá ś. który ie też przyiął z wielką vczćiwośćią/ y zchował ie ná tákowym mieyſcu/ kędy potym kośćiół zbudowano. A głowę Janá ś. Theodoſius Ceſarz pobożny z wielką rádośćią y vczćiwośćią przeniózſzy do Conſtántynopolá/ znamienity kośćiół zbudował Pánu Bogu/ ná cześć y ná pámiątkę Janá ś. Heretycy dźiśieyſzy náſláduią niezbożnośći Żydowſkiéy y Pogáńſkiéy/ w paleniu y rozmiatániu ćiał y kośći świętych. iáko miánowićie we Fráncyéy vczynili: y czynią gdźie mogą po dźiś dźień. Ale Katholicy trzymaią ſie wiáry y nabożeńſtwá ſtárych Chrześćiánów/ w chowániu y czczeniu ich.

Reliquie ábo kośći świętych vczczoné. Theodor: lib. 3. c. 6. Rufin: li: 2. b: c 7. & 28. Sozo: li. 7. c. 21.

[19] *Dawał vczniom, a vczniowie rzeſzam*] Figurá porządku/ który chce mieć Pan Chriſtus w ſwym kośćiele: że nie ſam przez śie/ ále przez Apoſtoły ſwé/ y ich namieſtniki karmi wierne słowem ſwoim y Sakrámentámi świętémi.

Száfarze Páná Chryſtuſowi.

[26] *Chodzącégo po morzu*] Gdyż nie tylko P. Chriſtus ále y Piotr mocą iego tu po morzu chodźi/ tedyć iáſna rzecz ieſt/ że też mógł Pan Chriſtus ćiáłem ſwoim/ nád przyrodzenié iego/ wniśdź przez drzwi zámknioné: y bydź zupełny pod oſobą máluczkiégo chlebá. Epiphanius in Anchorato.

Ciáło Páná Chryſtuſowé. Ian: 20. 26.

[29] *Szedł po wodźie*] Piotr (iáko ś. Bernát piſze) chodząc po morzu iáko y Pan Chriſtus/ pokazał ſie bydź iedynym Wikárym ábo namiáſtkiem P. Chriſtuſowym: który nie nád iednym ludem/ ále nád wſzytkimi miał bydź przełożony. Abowiém wiele wód/ znáczą wiele narodów. Którą władzą y iuriſdikcią máią tákże Piotrowi potomkowie/ Rzymſcy Papieżowie: iáko támże twierdźi Bernát ś.

Piotrowá zwierzchność. Lib: 2. de conſid. c. 9. Apoc. 17. 15.

[31] *Máłowierny*] Acz przełożeni kośćielni ſą niedoſkonáli: wſzákże ie P. Chriſtus pośiłá: y przez nie/ iácykolwiek ſą/ ſwóy kośćiół ſpráwuie y záchowuie.

Przełożeni niedoſkonáli.

ROZDZ. XV.

1 Edy [a]przyſtąpili do niego Doktorowie z Jeruzálem y Phárizeuſzowie/ mówiąc: 2 Czemu ucznio wie twoi przeſtępuią uſtáwe ſtárſzych? ábowiem nie vmywáią rąku ſwych gdy *chléb iedzą. 3 A on odpowiádáiąc rzékł im: Czemu y wy przeſtępuiećie roſkazánie Boże dla uſtáwy wáſzéy? Abowiém 4 Bóg rzékł: [b]Czći oycá y mátkę. A/ [c]Ktoby złorzeczył oycu ábo mátce/ śmiercią niechay vmrze. 5 A wy powiedaćie: Ktobykolwiek rzékł oycu ábo mátce: Dar którykolwiek ieſt ze mnie/tobie pożyteczen będźie: y nie 6 będźie czćił oycá ſwego ábo mátki ſwoiéy? Y ſkáźiliśćie roſkazánie Boże dla uſtáwy wáſzéy. 7 Obłudnicy/ dobrze o was prorokował Izáiaſz/ mówiąc: 8 [d]Ten lud * czći mie wárgámi: ále ſerce ich dáleko ieſt odemnie. 9 Lecz próżno mie chwalą/ ucząc náuk y roſkazánia ludzkich. 10 A wezwawſzy do śiebie rzeſzéy/ rzékł im: Słuchayćie á rozumiéyćie. 11 Nie co wchodźi w uſtá plugáwi człowieká: ále co wychodźi z uſt/ to plugáwi człowieká.

12 Tedy przyſtąpiwſzy uczniowie iego/ rzékli mu: Wieſz iż Phárizeuſzowie/ uſłyſzawſzy to słowo/ zgorſzyli śię? 13 A on odpowiádáiąc/ rzékł: [e]Wſzelkié ſczépienié którégo nie ſczépił oćiec mój niebieſki/ wykorzenioné 14 będźie. [f]Zániechayćież ich: ślepi ſą/ y wódzowie ślepych. A ślepy ieśliby ślepégo prowádźił/ obádwá w dół 15 wpadáią. [g]A Piotr odpowiádáiąc rzékł mu: Wyłóż nam to podobieńſtwo. 16 A on rzékł: Jeſzcześ y wy bez wyrozumienia ieſteśćie? 17 Nie rozumiéćie iż wſzytko co wchodźi w uſtá do brzuchá idźie/ y do wychodu śię 18 wyrzuca? Ale co z uſt wychodźi/ z sercá pochodźi/ á to plugáwi człowieká. 19 Abowiém z sercá wychodzą [h]złé myśli/ mężobóyſtwá/ cudzołoſtwá/ porubſtwá/ krádźieſtwá/ fałſzywé świádectwá/ bluźnierſtwá. 20 Téć ſą które plugáwią człowieká. Ale ieść nieumytémi rękomá/ człowieká nie plugáwi.

21 A wyſzedſzy Jezus zonąd odſzedł 22 w ſtrony Tyru y Sydonu. [i]A oto niewiáſtá Chánánéyſka wyſzedſzy z onych gránic záwołálá/ mówiąc mu: Smiłuy śię nádemną Pánie ſynu Dawidów: córká moiá od ſzátáná 23 ćiężko dręczona ieſt. Który nie odpowiedźiał iéy słowá. A przyſtąpiwſzy uczniowie iego prośili go mówiąc: Odpraw ią: bo wołá zá námi. 24 A on odpowiedáiąc/ rzékł: Nie ieſtem poſłan/ iedno [k]do owiec które 25 zginęły domu Izráelſkiégo. A oná przyſzłá y pokłoniłá mu śię/ mówiąc: 26 Pánie/ rátuy mię. Który odpowiedáiąc/ rzékł: *Nie dobra ieſt bráć 27 chléb *ſynowſki á miotáć *pſóm. A oná rzekłá: *Y owſzem Pánie: Bo y ſczenietá iedzą z odrobin które pa-28 dáią z ſtołu pánów ich. Tedy odpowiedáiąc Jezus/ rzékł iéy: O niewiáſto/ wielka ieſt wiárá twoiá: niechayći śię ſſtánie iáko chceſz. y uzdrowiona ieſt córká iéy od onéy godźiny.

29 Y gdy ztámtąd odſzedł Jezus/ przyſzedł nád morze Gálilejſkié: á wſtąpiwſzy ná górę/ śiedźiał tám. 30 [l]Y przyſzły do niego wielkié rzeſze/ máiąc z ſobą nieme/ ślepé/ chromé/ ułomné/ y inſzych wiele: y porzućili ie 31 v nóg *iego/ y uzdrowił ie. ták iż śię rzeſze dźiwowáły widząc nieme mówiącé*/ chromé chodzącé/ ślepé widzącé: y wielbili Bogá Izráelſkiégo. 32 [m]A Jezus zezwawſzy uczniów ſwoich/ rzékł: Zal mi* rzeſzéy: ábowiém iuż trzy dni trwáią przy mnie/ á nie máią coby iedli: á niechcę ich opuśćić głodnych/ áby* nie uſtáli w 33 drodze. Y rzekli mu uczniowie iego: Zkądże tedy nam ták wiele chlebá ná puſtyni/ ábyſmy ták wielką rzeſzą ná-34 karmili? Y rzékł im Jezus: Wiele 35 macie chlebá? A oni rzekli: Siedmioro y trochę rybek. Y roſkazał 36 rzeſzéy áby śiedli ná źiemi. A wźiąwſzy śiedmioro chlebá/ y ryby/ y dźięki uczyniwſzy/ złamał y dał uczniom ſwo-37 im/ á uczniowie dáli ludowi. Y iedli wſzyſcy y náiedli śię: y zebráli co zbywáło z ułomków/ śiedm koſzów 38 pełnych. A było tych którzy iedli/ czterý tyśiące człowieká/ oprócz dźia-

Marginal notes:
a Mar: 7. a 1.
* biorą pokarm Hebráiſm.
b 2. Mo: 20. c. 12. 5. Moy: 5. b 16. Epheſ: 6. a 2
c 3. Mo: 20. b 9. przy: 20. c 20 2. Mo: 21. c 16
d Iſa: 29. d 13. Mar: 6. a 6.
* przybliżá śię ku mnie uſty ſwémi, y G.
e Ian: 15: a 2.
f Luk: 7. c 39
g Mar: 6 b 17
h 1. Mo. 6. a 5. y 8. d 21.
i Mar: 7. e. 25
k wy: 10. a 16 Luk: 19. b 10 Ian: 10. a 3.
* nie przyſtoi.
* dźiećinny G
* ſczenięćóm G.
* ták ci pánie wſzákże.
l Iſa: 35. a 5. Luk: 7. d 22.
* Ieſuſowych. G.
* ułomné uzdrowioné. G.
m Mar: 8. a 1.
* ſerdecznie. G.
* ſnadź. G.

39 tek y niewiaſt. A rozpuśćiwſzy rzéſzą / wſtąpił w łódkę: y przyſzedł ná gránice [a] Mágedan.

[a] Mágdálſkie. G.

Którzy Bogá tylko vſty chwalą. Tit. 1. 16.

8 *Ten lud czći mie wárgámi*] Tácyć ſą na przod owi / którzy záwſze Bogá / ſłowo Boże / piſmo ś. y Ewánielią w gebie máią: ále ſerce pełné złośći y nienawiśći przećiw Kośćiołowi. Potym oni / którzy vſty wyznawáią że Bogá znáią: ále ſie go przą vczynkámi. Trzećiemu ći / którzy ſwé modlitwy odpráwuią bez żadnéy pilnośći / y bez podnieśienia ſercá ku P. Bogu. A nic ná tym / choćby modlitw które mówią nie wſzyſcy rozumieli. Bo wiele tych co ich nie rozumieią / máią ſercá bliżſzé niebá / y wiecéy nabożeńſtwá / y wiecéy zbudowánia ſámych śiebie / y wietſzy poſtepek w Duchu / á mnieyſzé roſtárgnienia / niżeli nie tylko wſzyſcy Heretycy / którzy nie máią práwégo nabożeńſtwá / áni ſmáku w modlitwie: ále áni mnodzy Kátholicy.

1. Kor. 14.

Które vſtáwy y náuki ludzkié gáni P. Chriſtus.

9 *Vcząc náuk y uſtaw ludzkich*] Témi ſłowy nie odrzucáć P. Chriſtus áni gáni świetych y pobożnych náuk / vſtaw / przykazań / trádicyy / ceremoniy y obrzedów kośćielnych: zwłaſzcza od Apoſtołów / ábo od Apoſtolſkich mężów podánych / y od kośćiołá wſzyſtkiégo przez ták wiele wieków przyietych y záchowánych: które owſzem pilnie chowáć [a] każe. Bo té nie ſą náuki y vſtáwy ludzkie / ále ráczéy náuki [b] y vſtáwy Duchá ś. ktory kośćiół rządzi y ſpráwuie / náuczáiąc go wſzelákiéy prawdy. A kto ich nie chowa / káże go [c] P. Chriſtus mieć zá pogániná. Ale tu gáni y odrzucą náuki / y trádicie / y vſtáwy / y ceremonie oné Żydowſkié y Pháryzayſkié / á zwłaſzczá ſzkodliwé / y zakonowi Bożému przećiwné: iáka byłá tá / o vkrzywdzeniu rodźiców pod pokrywką nabożeńſtwá: Albo zgołá prozné y niepożyteczné / á do práwégo nabożeńſtwa y do ſłużby Bożéy nic nie należące: iákié były oné częſté vmywánia rąk / kubków / y łożek. Przetóż ſrogié ieſt bluźnierſtwo y świetokradzſtwo dźiśieyſzych odſczepieńców: którzy te náćiągáią przećiw świetym y powſzechnym náukóm y vſtáwom Apoſtolſkim ábo y kośćielnym / ſłowu Bożému namniéy nie przećiwnym: Co P. Chriſtus o náukách y vſtawách zgołá ludzkich / ábo próżnych / ábo y ſłowu Bożému przećiwnych / y ſzkodliwych mowił.

[a] 2. Theſ: 2. 15. Dźie: 15. 41. y 16. 4. Lu: 10. 16.
[b] Dźie: 15. 28. Ian: 14. 6. y 16. 13.
[c] Lu. 10. 16. Mat. 18. 17. Mat. 15. 3. Mar. 7. 8.

Przecz ſie Chrześćiáni od niektórych potraw w poſty wſtrzymawáią. Auguſt: de mori: Eccle Cath: cap: 33.

11 *Nie to, co wchodźi w uſtá*] Kátholicy ſie od niektorych potraw pewnych czáſow wſtrzymawáią (Auguſtin święty mowi) nie dla tego / żeby ktory pokarm mieli za nieczyſty / ábo ſtrony ſtworzenia (iáko Mánicheuſzowie) ábo dla Moyżeſzowégo zákazánia (iáko Żydźi czynią) ále dla pohámowánia pożądliwośći / dla vtrapienia ćiáłá / y dla miłośći Bożéy / y dla wykonánia poſłuſzeńſtwá.

Nie potráwá ále grzech pokala człowieká. 1. Mo: 3. 6.

18 *Pokaláią człowieká*] Sam tylko grzéch pokala człowieká: lecz pokármy z przyrodzenia ſwego nie pokaláią / ále ráczéy nieposłuſzeńſtwo: kiedy człowiek co ié przećiw Bozkiému ábo kośćielnému zákazániu. Jáko ono iábłko które pierwſzy rodźicy náſzy w ráiu iedli: ácz ich nie pokaláło ſámo z śiebie / ále iedzioné przećiw Bozkiému zákazániu / bárzo nas wſzytkich pokaláło. Tákći áni mięſo / áni iáycá pokaláią / ále zgwałcenié roſkazánia kośćielnégo / które ieſt od Bogá.

Mat: 18. 17. Lu: 10. 16.

Nie ſámá wiárá zálecona.

28 *Wielka ieſt wiárá twoiá*] Tuć Pan nie záleca ſáméy wiáry / martwéy wiáry: bez vczynków dobrych: ále wiárę złączoną z miłośćią / z pokorą / z ćierpliwośćią / y wytrwániem w pokuſách.

53 *Y dał ucźniom ſwoim*] P. Chriſtus nie ſam przez śie ále przez Apoſtoły y ich namieſtniki lud ſwóy karmi chlebem ſłowá ſwego y ś. Sákrámentów.

ROZDZ. XVI.

[a] Mar: 8. b 11. Luk 12. g 54.

1 A [a] PRzyſtąpili do niego Pháriżeuſzowie y Sáduceuſzowie / kuſząc / y proſili go áby im znák z niebá okazał.

2 A on odpowiádáiąc rzékł im: Gdy bywa wieczór mówićie / Pogodá [b] będzie bo ſie niebo czérwieni. 3 A ráno / Dźiś niepogodá / ábowiém ſie czérwieni ſmutné niebo [c]. Poſtáwę tedy niebá rozſądźić vmiećie: á znáków czáſów niemożećie [d]? 4 [b] Rodzay zły y cudzołożny / znáku ſzuka: á znák nie będźie mu dano iedno znák Jonaſzá proroká. A opuśćiwſzy ie / odſzedł. 5 A gdy przypłynęli vczniowie iego zá morze / zápámiętáli wźiąć chlebá. 6 [e] Który im rzékł: [c] Pátrzćie / á ſtrzeżćie ſie kwáſu Pháriżeuſzów y Sáduceuſzów. 7 A oni [f] myślili ſámi w ſobie / mówiąc: Zeſmy nie wźięli chlebá. 8 A wiedząc Jeſus / rzékł: Cóż myślićie miedzy ſobą máłéy wiáry / [g] że chlebá niémaćie? 9 Jeſcze nie rozumiećie / áni pámiętaćie pięćiorgá chlebá / [d] ná pięć tyśiecy ludźi / y wieleśćie koſzów wźięli? 10 [e] Ani śiedmiorgá chlebá ná cztéry tyśiące ludźi / y wieleśćie koſzów wźięli? 11 [h] Czemuż nie rozumiećie żem wam nie o chlebie mówił / ſtrzeżćie ſie kwáſu Pháriżeuſzów y Sáduceuſzów? 12 Tedy zrozumieli że nie mówił áby ſie ſtrzegli kwáſu chlebowégo / ále náuki Pháriżeuſzów y Sáduceuſzów.

13 [f] A przyſzedł Jeſus w ſtrony Cézáreiéy Philippowéy / y pytał vczniów ſwoich / mówiąc: [g] Czym mienią być ludźie ſyná człowieczégo? 14 A oni rzekli: Jedni Janem chrzćićielem /

[b] G.
[c] obłudnicy. N. L. G. S.
[d] wiedźieć. N. L. y G. S.
[b] Wyſ. 12. c. 39. Ion: 2. a 2.
[c] Mar: 8. b 14. Luk: 12. a 1.
[e] Ieſus G.
[f] ábo rozmawiáli miedzy ſobą z Grec.
[g] żeśćie nie wźięli chlebá. G.
[d] Wyſ: 14. c. 21.
[e] Wyſ: 15. d 34.
[h] Iákóż G.
[f] Mar. 8. c 27.
[g] Luk. 9. b 18.

ćielem /

ćielem / á drudzy Eliaszem / á inszy Jeremiaszem / ábo iednym z proroków. [15] Rzekł im Jezus : A wy kim mię bydź powiádaćie? [16] Odpowiádáiąc Simon Piotr rzekł : [h] Tyś iest Christus syn Bogá żywego. [17] A odpowiádáiąc Jezus / rzekł mu: Błogosłáwionyś iest Simonie [i] Báriona : bo ćiáło y krew nie obiáwiłá tobie / ále Oćiec mój który iest w niebieśiech. [18] A ia tobie powiádam / iżeś ty iest opoká : á ná téy opoce zbuduie kośćiół mój : á bramy piekielné nie zwyćiężą go. [19] [k] Y tobie dam klucze króléstwá niebieskiego. A cokolwiek zwiążesz ná ziemi / będźie związano y w niebieśiech : á cokolwiek rozwiążesz ná ziemi / będźie rozwiązano y w niebieśiech.

[20] Tedy przykazał vczniom swoim áby nikomu nie powiádáli że on iest Jezusem Christusem.

[21] Od tąd począł Jezus okázowáć vczniom swoim iż potrzebá iest áby szedł do Jeruzalem / y wiele ćierpiał od stárszych y od Doktorów / y od przednieyszych kápłanów / y był zábit / y [22] trzećiego dniá z martwych wstał. A wziąwszy go Piotr / począł go strofowáć / mówiąc: Boże ćię vchoway / Pánie / nie przydźie to ná ćie. [23] Który obróćiwszy sie rzekł PIOtrowi : [l] Pódź zá mną szátánie / iesteś mi zgorszeniem : iż nie rozumiesz co iest Bożego / ále co iest ludzkiego.

[24] Tedy Jezus rzekł vczniom swoim : [m] Jeśli kto chce zá mną iśdź / niech sam siebie záprzy / y weźmie krzyż swój á násláduie mię. [25] [n] Bo ktoby chćiał záchowáć duszę swoie / stráći ią : á ktoby stráćił duszę swoie dla mnie / naydźie ią. [26] Bo cóż pomoże człowiekowi / iesliby wszytek świát zyskał / á ná duszy swéy szkodę podiął? [o] ábo co zá odmiánę da człowiek zá duszę swoie? [27] Abowiém przydźie syn człowieczy w chwale oycá swégo z Anyoły swoimi : [p] á tedy odda káżdemu według vczynków iego. [28] [q] Záprawdę powiádam wam / są niektórzy z tych co tu stoią którzy nie vkuszą śmierći / áż vyrzą syná człowieczégo przychodzącego w króléstwie swoim.

Marginal notes: h Ian:6.g 69 — i Ian:1.f. 42. Báriona zná czy synu Iony — ćiáło y krew, miásto człowieká. Hebráism. — Piotr, Petros po Grecku, Cepha po Zydowsku Skálá ábo opoká po polsku. — ábo iéy, to iest opoki. — k Niż:18.c.18 Ian:20.c 23. — zlituy sie nád sobą G. — D — l Mar:8.d 33. — m wys: 10. d 38. Luk: 9.c 23. y. 14. c. 17. 17.g 33. — n Ian:12 d 25 — to iest, żywot swoy. — o Psal: 48. a 8. — p Psa:61.b13 Dzie.17.g 31. Rzy: 2.a 6. — q Mar: 9.a1. Luk. 9.c 27. — nie vmrą. Hebraism.

---

[14] *A oni rzekli*] Gdy Pan Christus pytał vczniów swoich o ludzkim o sobie mniemániu : tedy mu wszyscy Apostołowie odpowiedźieli. Ale gdy ich zopytał / coby też sami o nim rozumieli : tedy Piotr iáko kśiążę y głowá wszytkich Apostołów / sam zá wszytkie odpowiedźiał. Chrysostomus Homil: 55. in Matthæum.

Piotr głowá Apostołów. — Hom: 55. in Matth. *Christus rodzony Syn Boży.*

[16] *Tyś iest Christus*] Piotr napierwszy z Bozkiégo obiáwienia poznał dwie naywysszé táiemnice wiáry nászey : rozdźielność person w Bostwie / y wćielenie syná Bożégo. Hilarius ná to mieysce / y Athanasius sermone 4. contra Arianos, Chrysostomus, Cyrillus, Augustinus, y Leo. Abowiém przystało / áby ten który miał bydź głowa y fundámentem kośćiołá Christusowégo / y którégo wiáre miał nieomylną vczynić : przodek też otrzymał w tym wyznániu : które ták dálece przechodźiło wszytko przyrodzenié / y wszytek rozum ludzki (zwłaszcza pátrząc ná człowieczeństwo / y ná vłomność ćiáłá P. Christusowégo) iż dla téy wiáry / y iáwnégo téy wyznánia / názwány iest Piotr błogosłáwionym : iáko y Abráham dla swéy wiáry : y otrzymał / iáko y on / wielkié á známienité obietnice / ták sobie / iáko y potomkom swoim. przetóż ś. Básilius mówi. Iż Piotr / dla zacnośći wiáry / zbudowánié kośćiołá ná sobie otrzymał.

Piotr napierwszy poznał dwie nawyższe táiemnice wiáry Chrystusowéy. Mat. 16. 18. y 19. Luk. 22. 32. — Rzym. 4. 3. Basil libro 2. contra Euno.

[17] *Błógosłáwionyś iest Simonie synu Iony*] Theophiláktus ták ná to mieysce pisze. Oddárował Pan Piotrowi / dawszy mu te wielką zapłáte : iż ná nim kośćiół swóy zbudował. A Chrysostom ták wykłada té słowá : Jákoś ty iest własnym synem Jonaszowym: tákem ia iest synem oycá mego / téyże istnośći z nim. Bo gdyby był Piotr nie wierzył / że Christus iest synem Bożym przyrodzonym / vrodzonym z Oyca : ále tylko synem vczynionym ábo sposobionym : nie trzebáćby mu było ná to obiáwienia z niebá : ániby był zásłużył ták wielkiego błogosłáwieństwá.

Zapłátá Piotrowi zá wyznánie dána.

[18] *Tyś iest Opoka*] Z Gréckiégo ták sie właśnie ma przełożyć · Tyś iest Opoká / ábo skálá / á ná téy opoce / ábo skale zbuduie mój kośćiół. Przetoż sie tu iáwnymi fałszérzmi pismá świętégo pokazáli Czechowic y Budny / tłumacze Nowe° Testámentu Nowochrzczeńcy : gdy ták przełożył ieden : Tyś iest opoczysty : á drugi : Tyś iest skálny. Bo w Gréckim nie iest πετραῖος áni πετρήεις, áni πέτρινος, áni πετρώδης, którym imieniem zowie Mattheusz y Marek ś. ziemię opoczystą / ná któréy nasienie wszedszy wnet vsycha: ále πετρος, co zgołá toż iest co y πετρα, po nászemu kámień / opoká / ábo y skálá : po Syriysku / Cháldeysku y po Zydowsku Cepha. A gdyż to iest pewna / że Pan Christus do Piotrá nie po Láćinie / áni po Grécku / ále iezykiem zwyczáynym / po Syriysku mówił: Tyś iest Cepha, á na téy Cephie zbuduie mój kośćiół : tedyć y to rzecz nad słońce iáśnieysza / że Pan tymi słowy / nie ná kim inszym / iedno na Pietrze obiecał kośćiół swóy zbudowáć / vczyniwszy go pierwszym po sobie fundámentem / to iest głowa kośćiołá swoiégo. Bo co iest fundáment w budowániu : to iest głowá w ćiele / król w króléstwie / á gospodarz w domu. Y przetóż Zbór wálny Chálcedoński ná którym było 630. Oyców Gréckich y Láćińskich / zowie Piotrá opoką y fundámentem

Piotr iest tá opoká, ná któréy P. Christus Kośćiół swóy zbudowáł. — Mat: 13. 5. Mar: 4. 5. — Ian. 1. 42. — Act: 3.

kośćiołá powszechnégo. Y przed dwánaśćie set lat/ iáko Augustin ś. świadczy/ tóż śpiewano iáwnie w kośćiele/ w onych wierszach ś. Ambrożeo. Przeto Hieronym ś. y Augustin ś. namiástki Piotrá ś. y stolice iego zowa tą opoka/ ná ktorey Pan Christus kośćioł swóy zbudował: iż Piotr iest opoka/ nie iáko prosty człowiek ábo szczegulna osobá: ále iáko Biskup nawyszy po Christusie. Bo Pan Christus/ iáko ś. Básil: powiáda/ tytułów y zacnośći swoich rad vżycza drugim. Kápłanem iest/ y kápłany czyni: opoka iest/ y opoka czyni: á rzeczy swé własné dáie sługóm swoim. Ale iesli przećiwnicy wszytkim Doktorom Chrześćiáńskim wiáry nie dawáia: niech ná koniec sámym Zydóm wierza. Niech słucháia co Eliás Rábin Zydowski pisze tymi słowy: Cepha po Cháldeysku/ znáczy skałe/ y mocność. Ktorym imieniem názwał Jesus Názáreński vczniá swego: dáiac znáć/ iż on miał bydź głowa y twierdzeniem wiáry iego.

Hoc ipsa Petra Ecclesiæ canente culpam diluit

In Ps. cont: par: Don. Hiero: ad Damasum.

Basi. hom. de pœnit.

Elias in Thisbi.

18 A *bramy piekielne*] Stáłość y trwáłość wieczna tu iest obiecána/ nie iedno kośćiołowi: ále y opoce ná ktorey kośćioł iest zbudowány. Jáko przypomina Origenes sławny ná tym mieyscu. A ták osobnym przywileiem Piotrowi obiecano/ że stolicá iego nigdy nie vpádnie. Jáko y Augustin ś. wyznawa témi słowy: Liczcie Biskupy/ od sámego Piotrá/ ná stolicy iego: á pátrzayćie/ w onym rzedzie ktory zá kim idźie. Tenći iest tą opoka/ ktorey niezwyćięża bramy piekielné. Ktorey obietnice iż nie mieli inni Apostołowie: przetóż nie dźiw/ że ich stolice bramam piekielnym vstapić musiáły.

Mocność kośćiołá y stolice Piotrowey.

August: in Ps: cont. par: Don.

19 Y *tobie dam klucze*] Przez té klucze/ rozumie śie nawyssza zwierzchność y przełożeństwo dáné Piotrowi nád wszytkim kośćiołem: to iest moc rozsadzánia náuk/ iesli są prawdziwé ábo fałszywé: y praw stánowienia/ y zgromadzánia synodów/ y pierwszy głos ná nich/ y potwierdzenia ich: moc poświecánia y stánowienia Biskupów y składánia ich/ y moc száfowánia dobry kośćielnémi/ ták duchownémi iáko y świeckiémi. Abowiem táka moc y zwierzchność pismo ś. ná wielu mieyscach wyráża przez klucze/ iáko ono kedy opisuie złożenie iednego Biskupá naywysszégo/ á obránie inszégo/ témi słowy: Y dam klucz domu Dawidowégo ná rámie iego: y záwrze/ á żaden nie otworzy: otworzy/ á żaden nie záwrze. Tákże w obiáwieniu. Jáko przełożonému mieyskiému/ y gospodarzowi domowemu/ dániem kluczy/ zwierzchność nád miástem ábo nád domem zlécáia. A ták témi słowy/ iáko ś. Grzegorz y ś. Chrisostom pisza/ poruczył Pan Piotrowi wszytek świát/ y vczynił go pásterzem y głowa kośćiołá wszystkiégo.

Zwierzchność Piotrowá.

Isa: 22. 22.

Obia: 1. 18. y 3. 7.

Gre. epist. 32. Chry: homil: 55. in Matth.

19 A *cokolwiek zwiażesz*] W piśmie ś. ten zwiezuie/ ktory roskázuie/ y ktory karze. O roskazániach Pan ono mówi: Wiażą brzemioná ćięzkié/ y trudné ku noszeniu/ y kładą ná rámioná ludzkie. A o karániu: Cokolwiek zwiażećie ná ziemi. Ludźie lepak bywáia obowiazáni/ ták ná záchowánié roskazánia przełożonych kośćielnych: iáko y ná podięćie karánia/ iesli ich nie chowáli. A ten zás rozwiezuie/ ktory odpuscza grzéchy/ ktory wyzwala od karánia/ ktory wolnym czyni od vstaw/ od slubów/ od przysiąg/ y od innych obowiazek podobnych. A ták gdy Pan Piotrowi mówi w obec: Cokolwiek zwiażesz ábo rozwiażesz ⁊c. dáie mu moc zupełna roskázowánia/ karánia/ záklinánia/ wyzwalánia/ odpuszczánia/ rozgrzészánia/ y odpustów dawánia: áby był y sedźia y przełożonym zgołá wszytkich/ ktorzy są w kośćiele.

Moc dána Piotrowi y namiastkóm iego.

Mat: 23. 4. Mat. 18. 18.

23 *Podź zá mną szátánie*] Abo przećiwniku: Bo śie ták własnie wykláda/ Szátan słowo Zydowskié. Czytay 3. Krol: 5. 4. Y dla tego Piotr vsłyszał to sobie/ iż śie tu sprzećiwiał woléy Bożéy y Páná Christusowéy.

Szátan co znáczy.

27 *Według vczynków iego*] Nie rzékł według miłośierdźia swego (áni według wiáry) ále według vczynków káżdégo. Augustin. de verbis Apostoli, sermone 35. y záśie: Jákożby oddał káżdemu w dźień sądny według vczynków iego/ kiedyby nie było wolnośći w człowiecze/ ktora zowa liberum arbitrium?

Sąd według vczynków iego.

Wolność człowiecza.

ROZDZ. XVII.

1 A [a] PO sześći dniách wźiął Jesus Piotrá y Jákubá/ y Janá brátá iego/ y wprowádźił ie ná górę wysoką osobno: 2 Y przemienił śie przed nimi. A oblicze iego rozjásniáło iáko słońce: á száty iego sstáły śie białé iáko *śnieg. 3 A oto śie im vkazáli Moyzész y Eliász z nim rozmawiáiący. 4 A *odpowiádáiąc Piotr/ rzékł do Jesusá: Pánie/ dobrze iest nam tu bydź: Jesli chcesz/ vczyńmy tu trzy przybytki/ tobie ieden Moyzészowi ieden/ á Eliászowi ieden. 5 Gdy on iescze mówił/ oto obłok iásny okrył ie. [b] A oto głos z obłoku mówiący: Ten iest syn móy miły/ w ktorym sobie dobrze vpodobał: iego słuchaycie. 6 A vsłyszawszy vczniowie/ vpádli ná twarz swoie/ y bali śie bárzo. 7 Y przystąpił Jesus y dotknął śie ich/ y rzékł im: Wstańcie/ á nie bóyćie śie. 8 A podniózszy oczy swé/ nikogo nie widźieli/ iedno sámégo Jesusá. 9 B A gdy zstępowáli z góry/ przykazał im Jesus/ mówiąc: Nikomu nie powiádayćie widzenia/ áż syn człowieczy zmartwychwstánie.

10 Y pytáli go vczniowie/ mówiąc: [c] Cóż tedy Doktorowie zakonni powiádáia iż Eliász musi pierwéy przyśdź? 11 A on odpowiádáiąc/ rzékł im: Eliászći *przydźie/ y náprawi wszytko. 12 Wszákże wam powiádam/ [d] iż Eliász iuż przyszedł/ á nie poználi go/ [e] ále vczynili nád nim cokolwiek chćieli. Tákći y syn człowieczy będźie od nich ćierpiał. 13 Tedy zrozumieli vczniowie/

[a] *Mar. 9. a 2. Lu. 9. d 28.*

światłość. G. S.

to iest, mówiąc ábo poczynáiąc. Hebr.

[b] *2. Pe 1. d 17. wys: 3. d 17.*

[c] Mar. 9. b 11. Mal. 4. a 5.

**pierwéy. 1. L. K. G. S.*

[d] *wys. 11. b 14.*

[e] *wys. 14. 29.*

że im

że im o Janie chrzćićielu powiedźiał.

[f] Mar. 9. c 14. Luk: 9. c 37

14 [f] A gdy przyßedł do rzéßéy/ przyſtąpił do niego człowiek vpadßy 15 przed nim ná koláná/ mówiąc: Pánie ſmiłuy ſie nád ſynem moim: ábowiém [a] lunátykiem ieſt/ y źle ſie ma: bo częſtokroć wpada w ogień/ 16 y częſtokroć w wodę. y przywiódłem go vczniom twoim: á niemogli go vzdrowić. 17 A odpowiádáiąc Jeſus/ rzékł: O rodzáiu nie wierny/ y przewrotny: y póki ż bede z wámi? póki ż was bede ćierpiał? przynieśćie go tu do mnie. 18 Y zfukał [b] go Jeſus/ á wyßedł od niego czárt/ y vzdrowione ieſt pácholę od onéy godźiny. 19 Tedy przyſtąpili vczniowie do Jeſuſá oſobno/ y rzekli: Czemuſmy go my wyrzućić nie mogli? 20 Rzékł im Jeſus: Dla nie dowiárſtwá wáßego. [g] Bo wam záprawdę powiádam: Będźiećieli mieć wiárę/ iáko źiárno gorczyczné/ rzeczećie téy górze/ przéydźi z tąd ondźie: á przéydźie/ y nic nie podobnégo wam 21 nie będźie. A tenći rodzay nie bywa wypędzon/ iedno przez modlitwę 22 y poſt. [h] A gdy oni przebywáli w Gálileiéy/ rzékł im Jeſus: Syn człowieczy ma bydź wydan w ręce ludzkié: 23 y zábiią go/ á trzećiégo dniá zmartwychwſtánie. y záſmućili ſie bárzo.

D

24 A gdy przyßli do Kápharnáum/ przyſtąpili którzy [c] Didráchmy odbieráli do Piotrá/ y rzekli mu: Miſtrz wáß nie płáći Didrachm? 25 Rzékł: Y owßem. A gdy wßedł w dóm/ vprzédźił go Jezus/ mówiąc: Co ſie tobie zda Simonie? Królowie źiemſcy od kogo biorą podatek ábo czynß? od synów ſwoich/ czyli od obcych? 26 A on rzékł: Od obcych. Rzékł mu Jeſus: Tedyć wolni ſą ſynowie. 27 Ale ábyſmy ich nie zgorßyli/ idź do morzá á rzuć wędę/ á onę rybę która napiérwéy wynidźie/ weźmi: á otworzywßy gębę iéy/ naydźieß [d] ſtater: ten wźiąwßy/ day im zá mię y zá śię.

[a] mieśiączni kiem, to ieſt, káduk, ábo páduch miéwa.

[b] to ieſt, duchá złégo.

[g] Luk: 17. b 6

[h] Niż: 20 b 18. Luk: 9. f 48. Mar: 9. c 31

[c] Didrachmy G. y L. to ieſt dwie drachmie iáko v nas ort tale rá. Bo drachma iedná ważyłá náſepuł piętá groſſá, iáko y Denarius.

[d] Státer, ważył dwie Didráchmie, iáko y ſiclus, iáko v nas puł talerá.

G

3 *Vkazáli ſie im Moyżéß*] Auguſtin ś. z ſtąd dowodźi/ że ſie święći po śmierći ludźiom/ w oſobie ſwéy własnéy pokázowáć mogą: iáko ſie tu Moyżéß pokazał Apoſtołom/ który był dawno vmarł.

Swięći ſie po śmierći ludźiam vkázuią. Aug: de cura pro mor. c. 15. & 16.

9 *Z góry*] Tę górę Piotr ś. zowie górą świętą/ dla tego dźiwné to ná niéy przemienienia. Jáko y w ſtárym zakonie kedy ſie Bóg vkazał we krzu Moyżéßowi/ y gdźieżkolwiek indźie/ mieyſce tákiego vkazánia/ źiemia święta piſmo ś. zowie. Skąd iáśnie widźiemy/ że przez tákié vkázowánie Bozkiéy obecności/ mieyſcá oné bywáią poświącáné. y wzbudza ſie nabożeńſtwo w ludźiách wiernych ku tákowym mieyſcam. Jáko miánowićie ná tę górę Tábor bywáły wielkie y częſté pielgrzymowánia w pierwßym kośćiele: iáko y ná inné wßytkié mieyſcá/ które Zbáwićiel náß ſwoią obecnośćią y cudámi poświęćić raczył: y przetóż wßytkę onę źiemię obiecáną/ zową źiemią świętą. Czytay Hieronymá ś. in Epi. Paulæ, & Epi. 17. & 18 ad Marcellam.

Mieyſcá święté. 5. Moy: 34. 5. 2. Piot. 1. 18. 2. Moy: 3. 5.

Ziemiá świętá.

11 *Eliaßći przyidźie*] Tu maß różnice miedzy Eliaßem w oſobie/ który ieſzcze ma przyśdź przed dniem ſądnym/ á miedzy Eliaßem w przezwiſku/ który ieſt Jan Chrzćićiel: który iuż przyßedł w duchu y w mocy Eliaßowéy. Ták iż nie o ſámym Janie ieſt ono proroctwo v Maláchiaßá/ ale wiecéy o práwym Eliaßu.

Eliaß dwoiáki. Luk. 3. 17. Mal. 4. 5.

19 *Czemużeſmy go my niemogli.*] Nie dźiw tedy/ iż Exorcyſtowie kośćiołá powßechnégo/ którzy máią moc wyrzucánia czártów/ nie záwżdy ich mogą wyrzućić kiedy chcą/ y częſto z wielką pracą. Gdyż Apoſtołowie wźiąwßy przedtym moc nád czártámi/ tu ich iednák wyrzućić nie mogli. Lecz Heretykowie zgołá nigdy nic tákiégo/ áni żadnégo cudu innégo prawdźiwégo vczynić nie mogą/ ná potwierdzenié wiáry ſwéy potworney.

Czártów wyrzucánie nie záwſze ſie dárzy.

20 *Wiáre iáko źiárno*] Táć ieſt Kátholicka wiárá/ przez którą ſáme dźieią ſie wßytkié cudá. wßákże nie od wßytkich którzy máią Kátholicką wiárę: ale od tych/ którzy máią wiárę mocną/ niewątpliwą/ y niezwyćiężoną/ y ze wßytkiémi dárámi cudów. Onić mogą/ wedle tych słów Pańſkich/ nie tylo inßé dźiwné cudá czynić/ ale y góry przenośić: iáko y Páweł ś. wſpominá/ y Hieronym ś. twierdźi/ y kośćielné hiſtorye miánowićie świádczą o ś. Grzégorzu Neocezáriyſkim/ który przeniósł gorę dla zbudowánia kośćiołá: którégo przeto/ y przez inné wielkié cudá/ názwano Cudotworcą.

Wiárá Kátholicka ſáma cudá czyni. 1. Kor: 13. 2. Nicepho: lib: 6. c. 17. Gre: Niſſen. in vita ipſius.

21 *Przez modlitwę y poſt*] Moc poſtów y modlitw. Zkąd widźimy/ iż Exorcyzmy kośćielné ſą z piſmem świętym zgodné: które do imienia Páná Jeſuſowégo przydawáią poſty y modlitwy rozliczne/ ná wygnánié czártów. Bo y tych też do tego potrzebá/ á nie ſáméy wiáry.

Exorciſmy z modlitwą y z poſty.

26 *Wolni ſą ſynowie*] Acz Pan/ áby nie dał zgorßenia/ pobór płáćił: wßákże iuż pokazał że nie tylko ſam miał być wolen od płacenia tákich podatków (iáko ſyn królewſki/ ták z ſtrony boſtwá/ iáko y z ſtrony człowieczeńſtwa) ále y czeladź iego/ Apoſtołowie/ y ich namieſtkowie/ ze wßytkim duchowieńſtwem: która ieſt własna cząſtká nàßégo zbáwićielá. Który przywiléy/ ná ſámym práwie przyrodzonym fundowány/ y przeto y v ſámych pogánów zwyczáyny/ dobrzy Céſárze y Królowie Chrześćiáńſcy potwierdźili/ y práwámi ſwemi vmocnili/ ná cześć Chriſtuſową. Jáko Hieron. ś. piße na to mieyſce. My/ práwi/ dla czći iego poboru nie płáćimy: á iáko ſynowie królewſcy/ ieſtechmy wolni od tákowych podatków.

Chriſtus y Duchowni od poborów wolni.

1. Mo: 42. 27

27 *Zá mię y zá śię.*] Y to ieſt wielki znák/ iż Piotr był po Chriſtuśie głowa y przełożonym wßytkich Apoſtołów. Co też y ſámi Apoſtołowie z tych słów zrozumieli. iáko Origenes/ Chryſoſtom/ Hieronym/ y Auguſtin świádczą/ y ſámá rzecz niżey pokázuie.

Piotr S. głową wßytkich Apoſtołow.

ROZDZ. XVIII.

1 W One godzinę przyßli do Jezusa vczniowie/ mówiąc: [a]Kto mnie maß wietßy iest w królestwie niebieskim? 2 [b]A Jezus wezwawßy dziecięcia/ postáwił ie w pośrzodku ich/ 3 y rzékł: Záprawdę powiedam wam/ iesli sie nie náwróćicie/ y nie stániecie sie iáko dziatki/ nie wnidziecie do królestwá niebieskiégo. 4 Ktokolwiek sie tedy vniży iáko to dziećiątko/ ten iest wietßy w królestwie niebieskim. 5 A ktoby przyiął iedno dziećiątko tákowé w imię moie/ mnie przyimuie. 6 [c]A ktoby zgorßył iednégo z tych máłych którzy w mię wierzą/ lepiéy mu áby záwießono [*]kámień młyński v ßyie iego/ y zátopiono go w głębokości morzkiéy. 7 [d]Biádá świátu dla zgorßenia. Abowiém mußąć przyść zgorßenia: á wßákże biádá człowiekowi onému przez którégo zgorßenie przychodzi. 8 [e]A iesli ręká twoiá/ ábo nogá twoiá gorßy ćię/ odetni ią y zárzuć od siebie. [*]Lepiéyći tobie vłómnym ábo chrómym wniść do żywotá/ niżli máiąc dwie ręce ábo dwie nodze/ być wrzuconym w ogień wieczny. 9 A iesli oko twoie gorßy ćię/ wyłup ie/ y zárzuć od siebie. Lepiéyći tobie z iednym okiem wniść do żywotá/ niżli dwie oczy máiąc/ być wrzucony do piekłá ognistégo.

10 Pátrzćież ábyście nie wzgardzáli iednégo z tych máłych. Abowiém wam powiedam/ [f]iż Anyołowie ich/ w niebiesiéch záwße widzą oblicze oycá mégo/ który iest w niebiesiéch.

11 [g]Bo syn człowieczy przyßedł áby zbáwił co było zginęło. 12 [h]Co sie wam zda? Jesliby kto miał sto owiec/ á záblądziłáby iedná z nich: ázá nie opuscza dziewięćdziesiąt y dziewięć ná górách/ y idzie ßukáć onéy która záblądziłá? 13 A iesli mu sie przyda náléźć ią: záprawdę powiádam wam/ że sie z niéy więcéy weseli/ niż z dziewięćidziesiąt dziewiąci które niezbłądziły. 14 Tákći nie iest wola przed oycem wáßym/ który iest w niebiesiéch/ áby zginął ieden z tych máłych.

15 [i]A iesliby zgrzéßył przećiwko tobie brát twóy/ idź á karz go między tobą y onym sámym. Jesli ćię vsłucha/ pozyszczeß brátá twego. 16 Ale iesli ćię nie vsłucha/ weźmi z sobą iescze iednéğ ábo dwu/ [k]áby w vśćiéch dwu ábo trzech świádków stáneło wßelkié słowo. 17 A iesliby ich nie vsłuchał/ powiédz kościołowi: A iesliby kościołá nie vsłuchał/ niechći będzie [l]iáko pogánin y celnik.

18 Záprawdę powiádam wam: [m]Cobyście kolwiek związáli ná ziemi/ będzie związano y ná niebie: á cobyście kolwiek rozwiązáli ná ziemi/ będzie rozwiązano y w niebie. 19 Záśie powiádam wam/ iż gdyby sie z was dwá zezwolili ná ziemi/ o wßelką rzecz o którąby prosili/ ostánie sie im od oycá mego który iest w niebiesiéch. 20 Abowiém gdzie są dwá ábo trzey zgromádzeni w imię moie/ támem iest w pośrzodku ich. 21 Tedy Piotr przystąpiwßy do niego/ rzékł: [n]Pánie/ ilekroć brát mój zgrzéßy przećiwko mnie/ á mam mu odpuśćić? áż do siedmi kroć? 22 Mówi mu Jesus: Nie powiedamći áż do siedmi kroć/ ále áż do [*]siedmidziesiąt siedmikroć.

23 Dla tego przypodobáne iest królestwo niebieskié człowiekowi królowi/ który chćiał kłáść liczbę z sługámi swoimi. 24 A gdy począł liczbę kłáść/ przywiedziono mu iednégo/ który mu był winien dziesięć tysięcy talentów. 25 A gdy niemiał zkąd oddáć/ kazał go Pan iego záprzedáć/ y żonę iego y dzieći/ y wßytko co miał/ y oddáć. 26 A vpadßy sługá on/ prosił go/ mówiąc: Miéy ćierpliwość nádemną/ á wßytko tobie oddam. 27 A Pan zlitowawßy sie nád onym sługą/ wypuścił go/ y dług mu odpuśćił. 28 Lecz sługá on wyßedßy/ nálazł iednégo z towárzyßów swoich/ który mu był winien sto [*]großy: y viąwßy/ dusił ii/ mówiąc: Odday coś winien. 29 A vpadßy towárzyß iego/ prosił go/ mówiąc: Miéy ćierpliwość nádemną/ á oddamći wßytko. 30 A on niechćiał: ále ßedł y wsádził go do więzienia/ ážby oddał dług. 31 A vyźrzawßy towárzyße iego co sie

[a] Mar. 9. f 34. Luk: 9. f 46. Niż. 19. b 14.
[b] 1. Kor: 14. d 20.
[c] Mar: 9. f 42.
[*] żárná oślé.
[d] Luk: 17. a 1.
[e] Niż. 5. e 30. Mar: 9. g 43.
[*] Dobra iest tobie. Hebr. Tákże y niżéy.
[f] Psa. 33. a 8. Anyołowie są stróżami y opiekunmi máluczkich.
[g] Luk: 19. b 10.
[h] Luk: 15. a 4.
[i] 3. Moy. 19. d 17. Syr. 19. b 13. Luk. 19. a 3. Iak: 5. d 19.
[k] 5. Moy. 19. c 15. 2. Kor. 13. a 1. Zyd. 10. d 28. Ian. 8. c 17.
[l] 1. Kor. 5. c 11.
[m] Ian: 20. d 23.
[n] Luk: 17. a 4.
[*] do siedmidziesiąt kroć siedmi. G. Co vczyni cztéry stá kroć y dziewięćdziesiąt.
Talent ieden waży 600. korón, to iest, 900. złotych. á ták 10000. Talentów czynią dziewięć kroć tysiąc tysięcy złotych: ábo dziewięć milonów.
[*] Denarów. G. L. A sto tákich großy czynią dziesięć korón: ábo piętnaście złotych.

działo/ zásmucili sie bárzo : y przyßli y powiedźieli pánu swému wßystko co sie było sstáło. 32 ° Tedy záwołał go pan iego/ y rzekł mu : ° Sługo niecnotliwy/ wßytek dług odpuściłemći / iżeś mie prosił : 33 ° Izali tedy y ty niemiałeś sie smiłowáć nád towárzyßem twoim/ iákom sie y ia smiłował nád tobą ? * 34 ° y rozgniewawßy sie pan iego / podał go kátom / áżby * oddał wßytek dług. 35 ° Tákći y Oćiec mój niebieski vczyni wam/ ° ieśli nie odpuśćićie káżdy brátu swemu z serc wáßych*.

° Iak:2. c.13.

*mu. .K.

Prwys:6.b12.

*vpadków ich. G.

1 Ktoli wietßym iest] Tego pytánia Apostołowie ztąd przyczynę wźieli/ iż widźieli Piotrowi zwierzchność dáną nád wßytkimi/ przez to że mu rzeczono/ Tyś iest opoká/ Tobie dam klucze/ á wyßey / Day im zá mie y zá sie. Wßákże nie śmieiąc iásnie spytáć/ przeczby Piotrá nád inßé przełożył : pytáią zdáleká / Ktoby był miedzy nimi wietßym. Chryzostom y Hieronym ś. ná to mieysce.

Piotrowé przełożeństwo nád wßytkimi. wys: 16. 18. y 19. wys: 17. 27.

3 Iáko máłe dźiatki] Pokorá/ niewinność/ szczerość/ á prostotá iest nam tym przykłádem dźiatek zálecona.

6 Kamień młyński] Słowá łáćińskié/ mola asinaria, właśnie sie przełożyć mogą / żárná ośle : bo ten obyczay był / iż osieł żárná obrácał/ iáko v nas we młynie wodá obráca kámienie. Wßákże iż obádwá ták ten ośli/ iáko y wodny są młynámi/ dobrze sie zowie / Młyński kámień/ bo go też ták zowie Luk: 17 ver. 2.

7 Dla zgorßenia] Ludźie są bárzo skłonni do zgorßenia ze złégo żyćia przełożonych swoich/ á zwłasczá kápłanów. Przetóż ćiężki sąd odniosą przełożeni / ták duchowni iáko y świetcy (ále wiecey duchowni) ktorzy złym przykłádem y żyćiem niepobożnym inné ludźie gorßą.

Gorßących karánie.

8 Reká twoiá ábo nogá] Przez té członki napotrzebnieyßé człowiekowi / rozumieią sie nam nabliżßé y namiłßé rzeczy : iáko żoná / dźieći/ krewni/ przyiáćiele / máietności. Co wßytko wzgárdźić y opuśćić mamy / kiedy nam przeßkadzą do zbáwienia.

Gorßących oddalenie.

10 Anyołowie ich] Wielka iest zacność duße człowieczey / że káżda z nich / od początku národzenia/ ma ányołá stróżá swego náznáczonégo/ Hieronym ś. ná to mieysce.

Anyołowie stroże.

17 Iesliby kośćiołá nie usłuchał] Tu przez kośćiół/ Chrisostom S. y pospolićie wßyscy Doktorowie rozumieią Biskupy y przełożoné kośćielné: ktorzy máią moc sądzenia/ zwiazánia y rozwiązánia : niżey ver: 18. A obácz iż nietylko Heretycy/ ále y inni vporni/ á nieposłußni synowie kośćielni/ mogą bydź wyklęći/ y sstáć sie tákimi iácy byli v Żydów pogáni y celnicy / to iest/ wyrzuceni z społeczności wiernych. Która klątwá (iáko Augustyn świádczy) iest ćiężßé karánie niż gdy człowieká mieczem zetną/ ogniem spalą / ábo bestiámi skarmią. Bo kluczmi kośćielnémi ćiężey y nieszczesliwiey bywa człowiek związány / niżli którémiżkolwiek naćiężßémi y natwárdźieyßémi żelaznémi/ ábo diámentowémi łáncuchámi/ ábo okowámi. To wßystko Augustyn.

Klątwá nawietßé skaránie.

Aug: cont: adu: leg li: 1. c. 17.

17 Iáko pogánin] Poniewaź tedy Heretykowie kośćiołá nie słucháią / słußnie sie ich (á zwłasczá miánowićie wyklętych) Kátholikowie wiárowáć / z nimi w rzeczách ze strony nabożeństwá nie obcowáć / y owßem sie ták imi brzydźić máią/ iáko Żydy / pogány y iáwnogrzéßniki.

Hæretyków sie wiárowáć potrzebá.

18 Cobykolwiek związáli] Iáko przedtym dał moc zwiezowánia y rozwiezowánia wßytkich wobec/ y káżdégo zosobná / napierwey y osobliwie Piotrowi S. ná którym kośćiół swój zbudował : Ták tu nietylko Piotrowi/ y w nim potomkom iego : ále też y inßym Apostołóm/ y w nich namiástkom ich/ káżdému w swym Biskupstwie też moc dáie. Hiero: lib. 1. cap: 14. aduersus Iouinianum, & epist ad Heliod. Cyprianus de vnitate Ecclesiæ. Lecz ináczey wiedźieć nie mogą coby rozwiązáć/ á co związáć mieli / áż im káżdy otworzy przez spowiedź swé sumnienié.

Moc związowánia y rozwiązowánia komu dána. Matt: 16. 19.

Spowiedź.

18 A cobyśćie rozwiązáli] Nie mnieyßą moc dał Pan kośćiołowi swému rozwiązánia / á niżli związánia. Iáko S. Ambroży przećiw Nowácyanóm piße. Którzy mówili : iż kápłani mogą związáć / ále nie rozwiązáć.

Kápłani mogą związáć y rozwiązáć. Lib: de pœnit. cap: 2.

19 Gdyby sie z was dwá zezwolili] Wßelkié zezwolenié w iedności kośćiołá Christusowégo/ ná Conciliách / ná Synodźiech / y ná pospolitych modlitwách / wietßey mocy iest/ niżli osobnégo którégo człowieká.

20 W pośrzodku ich] Nie káżdé zgromádzenia mogą sobie przytomność y obecność Páná Christusową przypisowáć : ále tylko té/ które sie zgromádzáią w iedności kośćielnéy. A przetóż wßytkié zbory y schadzki heretyków y odszczepieńców / które sie zgromadzáią prosto przećiw Kátholickiey wierze / dármo sie tym słowem Páńskim ćießyć máią. Cyprianus de vnitate Ecclesiæ.

W których pośrzodku iest P. Christus.

22 Siedmdźieśiąt śiedm kroć] Iáko záwßé máią odpuszczáć kápłani pokutuiącym grzechy ná spowiedźi przez rozgrzéßenié : ták też winien káżdy odpuśćić bliźniemu wystepki iego przećiw sobie / choćby go tyśiąc kroć obráził.

Odpuszczenie grzechów nie iest zámierzoné.

ROZDZ. XIX.

CZWARTA CZESC Ewánieliey, o przyśćiu P. Christusowym do Iudzkiey źiemie ná vmęczenie.

1 A Sstáło sie/ gdy dokończył Jesus tych mów / odßedł z Gálilęey/ [a] y przyßedł ná gránice Żydowskiey źiemie zá Jordan. 2 ° A ßły zá nim wielkié rzeßé/ y vzdrowił ie tám. 3 ° [b] A przyßli do niego Pháryzeußowie/ kußąc go/ y mówiąc * : Godźili sie człowiekowi opuśćić żonę swoię dla któreykolwiek przyczyny ? 4 ° Który odpowiádáiąc/ rzekł im : Nie czytáliśćie / iż [c] który stworzył człowieká od początku / meżczyznę y niewiástę

[a] Mar.10.a1.

[b] Mar.10.a2. *mu. G.

[c] 1. Moy. 1. d 27.

ſtworzył ie: y rzekł: [d] Dla tego/ opuśći człowiek oycá y mátkę/ y złączy ſie z żoną ſwoią: y będą dwoie [w] w iednym ćiele. 6 A ták iuż nie ſą dwoie/ ále iedno ćiáło. Co tedy Bóg złączył/ człowiek niechay nie rozłącza. 7 Rzekli mu: Przecżże tedy [e] Moyżeſz roſkazał dáwáć liſt rozwodny/ y opuśćić[*]? 8 Rzekł im: Iż Moyżeſz dla twárdośći ſercá wáſzego dopuśćił wam opuszczáć żony wáſze: lecz od początku nie było ták. 9 [f] A powiádam wam/ iż ktobykolwiek opuśćił żonę ſwoię oprócz dla porubſtwá/ á inſzą by poiął/ cudzołoży: á ktoby opuſzczoną poiął/ cudzołoży. 10 Rzekli mu vczniowie iego: Ieśli ták ieſt ſpráwá człowieká z żoną/ niepożyteczno ſie żenić. 11 Który im rzekł: Nie wſzyſcy póymuią [*] słowá tego/ ále którym ieſt dano. 12 Abowiem ſą rzezáńcy którzy z żywotá mátki ták ſie národźili: y ſą rzezáńcy/ którzy od ludźi ſą vczynieni: y ſą rzezáńcy/ którzy ſie ſámi otrzebili dla króleſtwá niebieſkiégo. Kto może poiąć niechay póymuie.

13 [g] Tedy mu przynieśiono dźiatki/ áby ręce włożył ná nie y modlił ſie. A vczniowie łáiáli im. 14 Lecz JEſus rzekł im: [h] Zániechayćie dźiatek/ á nie zábraniayćie im przychodźić do mnie: ábowiem tákowych ieſt króleſtwo niebieſkié. 15 A gdy włożył ná nie ręce/ poſzedł zonąd.

16 [i] A oto ieden przyſtąpiwſzy/ rzekł mu: Náuczyćielu dobry/ co dobrégo mam czynić ábym miał żywot wieczny? 17 Który mu rzekł: [*] Co mię pytaſz o dobrym? Jeden ći ieſt dobry/ Bóg. A ieśli chceſz wnidź do żywotá/ chowáy przykazánia. 18 Rzekł mu: Które? A Jeſus rzekł: [k] [*] Nie będźieſz mężobóyſtwá czynił: Nie będźieſz cudzołożył: Nie będźieſz czynił kradźieży: Nie będźieſz fałſzywégo świádectwá mówił: 19 Czći oycá twego y mátkę twoię: A będźieſz miłował bliżniego twego/ iáko ſámégo śiebie. 20 Rzekł mu młodźieniec: Wſzytkiegóm tego ſtrzegł od młodośći moiéy: czegóż mi ieſcze nie doſtawa? 21 Rzekł mu Jeſus: Ieśli chceſz być doſkonáłym/ idź/ przeday co máſz/ y day vbogim/ á będźieſz miał ſkarb w niebie: á przydź/ póydź zá mną. 22 A gdy słowo młodźieniec vſłyſzał/ odſzedł ſmutny: ábowiém miał máiętnośći wiele. 23 A Jeſus rzekł vczniom ſwoim: Záprawdę powiádam wam/ iż bogáty trudno wnidźie do króleſtwá niebieſkiégo. 24 A záśię powiádam wam: Látwiéy ieſt [*] Wielbłądowi przez dźiurę igielną przeyść/ niż bogátému wniśdź do króleſtwá niebieſkiégo. 25 A vſłyſzawſzy to vczniowie/ dźiwowáli ſie bárzo/ mówiąc: Któż tedy może być zbáwion? 26 A Jeſus poyźrzawſzy/ rzekł im: V ludźi to niepodobno ieſt/ ále v Bogá wſzytko ieſt podobno. 27 [l] Tedy Piotr odpowiádáiąc rzekł mu: Otośmy my opuśćili wſzytko/ y poſzliſmy zá tobą: [*] Cóż nam tedy będźie? 28 A Jeſus rzekł im: Záprawdę powiádam wam/ iż wy którzyśćie ſzli zá mną/ w odrodzeniu gdy vśiedźie ſyn człowieczy ná ſtolicy máieſtatu ſwego/ [m] będźiećie y wy śiedźieć ná dwánaśćie ſtolicách/ ſądząc dwoienaśćie pokolenia Izráelſkié. 29 A wſzelki któryby opuśćił dóm/ ábo bráćią/ ábo śioſtry/ ábo oycá/ ábo mátkę/ ábo żonę/ ábo [*] ſyny/ ábo role dla imienia mego: tyle ſtokroć weźmie/ y żywot wieczny [*] odźierży. 30 [n] A wiele pierwſzych/ będą oſtátecznymi: á oſtátecznych/ pierwſzymi.

Marginalia: [d] 1. Moy. 2. d 24. Ephe. 5. g 31. 1 Kor. 6. d 16. — [w] w iedno ćiáło. G. to ieſt zá iednégo człowieká. — [e] 5. Moy. 24. a 1. — [*] ią? G. — [f] Wyſ. 5. e 32. Mar. 10. b 11. Luk. 16. d 18. 1. Kor. 7. b 11. — [*] Abo słowá tego, ábo rzeczy téy. Bo słowo ſpoſobem ięzyká Zydowſkiégo częſto ſie miáſto rzeczy kłádźie. — [g] Mar. 10. b 13. Luk. 18. c 15. — [h] Wyſ. 18. a 3. — [i] Mar. 10. b 17. Luk. 18. b 18. — [*] przecz mię zowieſz dobrym? żaden dobry tylko ieden, Bóg. G. — [k] 2. Moy. 20. c 13. — [*] miáſto, Nie zábiiay, Nie cudzołóż. Hebraiſm. Futura pro Imperatiuis. — [*] Albo, Liną, bo y to znáczyć może Greckié słowo κάμηλος. ále lepiéy ták iáko w texćie ſtoi. — [l] Mar. 10. d 28. Luk. 18. c 28. — [*] cóż tedy mieć będźiem? ábo co nam zá to będźie? — [m] Luk. 22. c 30. — [*] dźieći. G. — [*] odźiedźiczy. G. — [n] Niż. 20. b 16. Mar. 10. c 31. Luk. 13. f 30.

6 *Człowiek niechay nierozłącza*] Tá nierozdźielność miedzy mężem á żoną/ ztąd pochodźi: iż Małżeńſtwo ieſt Sákrámentem: to ieſt znákiem świętym nierozdźielnégo złączenia Chriſtuſá z Kośćiołem/ Auguſtinus de peccato orig. cap. 34.

Małżeńſtwo cz mu nierozdźielné. Ephe. 5. 32.

9 *Oprócz dla porubſtwá*] Dla cudzołoſtwá może mąż żonę/ y żoná mężá opuśćić. Ale áni mąż inſzéy żony/ áni żoná inſzégo mężá poiąć nie może/ póki pierwſzy żywi. Auguſt. de Adult. coni. lib. 2. cap. 9. Y przeto Fábiolá zacna Rzymiánká czyniłá iáwną pokutę/ ácz to z niewiádomośći byłá vczyniłá: iáko ś. Hieronym piſze. Y z Páwłá ś. iáſna ieſt/ że która idźie zá drugiégo mężá/ póki pierwſzy żyw/ ieſt cudzołożnicą. Co wſzytko ieſt przećiw Nowowiernikóm dźiśieyſzym/ którzy tákich małżeńſtw dopuſzczáią.

Małżeńſtwo nierozdźielné. Mat. 5. 32. Mar. 10. 4. Luk. 16. 18. Hier. in eius Epita. Rzym. 7. 2.

11 Nie wſzyſcy póymuią] Którzykolwiek nie máią tego dáru ſobie dánégo/ mówi Auguſtyn ś. ábo dla tego nie máią iż niechcą/ ábo iż tego co chcą nie záchowáią. A którzy ten dar máią/ z Bogá ii máią/ y z ſwéy dobréy woli. Zkąd iáſna ieſt/ iż Pan Bóg dáru powśćiągliwośći żadnému nie broni: ále go dáie káżdému który oń prośi/ który go chce/ który ſie ſtára áby go doſtał. Abowiém káżdému proſzącému będźie dano/ y który ſzuka/

Dáru powśćiągliwośći nikomu Bóg nie broni. Auguſti. de Grat. & lib. arbitr. c. 4. Luk. 11. 10

naydźie / y kołácącému będźie otworzono. Hieronym ná to mieyſce. Tóż Tertulian/ Origenes / Grzegorz Názyán: Ambroży / Auguſtin y Chryſoſtom twiérdzą/ y ták té słowá Páńſkié wykłádáią. Przetóż Heretykowie/ y zbiegli mniſzy nie ſłuſznie tym krzywoprzyśięſtwá ſwé y złamánié ślubów wymawiáią/ żeby im Bog nie dał tego dáru.

Sluby wyſtośći.

12 Którzy ſie ſámi otrzebili.] Ci ſie otrzébili dlá króleſtwá niebieſkiego / którzy wieczną czyſtość Bogu poſlubili/ dla łácnieyſzégo y pewnieyſzégo doſtąpienia króleſtwá niebieſkiégo. Iáko Auguſtyn S. pokazuie : Który też dowodźi/ iż ſtan tych którzy czyſtość ſlubuią Pánu Bogu / ieſt lepſzy y doſkonálſzy / y więtſzéy zasługi v Bogá / y ſpoſobnieyſzy do doſtąpienia żywotá wiecznégo / á niżli ſtan małżeńſki. Co ieſt przećiw Iowiniániſtóm / ták ſtárym/ iáko y tym nowym.

Aug. de S. virginitate, cap. 23.

12 Kto może poiąć, niechay póymuie] Nie ták mówi o przykazániach : Kto ie może chowáć/ niechay chowa (bo té z potrzeby máią bydź chowáné / pod vtrátą żywotá wiecznégo) ále o rádách/ (iáko o pánieńſtwie / o wſtrzymániu ſie od mięſá y od winá/ o dobrowolnym vboztwie / y o rozdániu vbogim wſzytkiégo) ták mówi : Kto może poiąć niech póymie. Co ieſt tylko rádá/ á nie mándat áni roſkazánié. Aug. ſerm: 6. de tempore. A to też przećiw dźiśieyſzym heretykóm : którzy powiádáią / iż niémaſz w Ewánieliey żadnéy rády/ ále wſzytko ieſt przykazánié.

Inſza ieſt rádá, á inſzé roſkazánié. Mat. 19. 17. 1 Kor. 7. 27. Rzy. 14. 21. Mat. 19. 21.

15 Włożywſzy na nie ręce] Wiedźieli ći ważność błogoſłáwieńſtwá y przeżegnánia Páná Chriſtuſowégo: y przetóż dźiatki przywodźili do niego. Iáko y dobrzy Chrześćiánie wſzytkich wieków/ dźiatki ſwé wodźili do Biſkupów/ áby od nich bráli przeżegnánie.

Biſkupié błogoſłáwieńſtwo.

17 Co mie pytaſz o dobrym] Teraz poſpolićie w Gréckim ták czytamy. Przecz mie zowieſz dobrym ? wſzákże w niektórych ták ieſt iáko wulgatá łáćińſka ma/ y ták Hieronym y Auguſtyn ś. de Trinit: c. 13. czytáli. Origenes też ma oboie.

Inſza ieſt rádá, á inſze przykazanie. Vczynki do zbáwienia potrzebné.

17 Ieſli chceſz wniść do żywotá.] Nie rzékł mu: Ieſli chceſz wniść do żywotá / idź przeday wſzytko co maſz: ále/ choway przykazánia. Dobry miſtrz oddźielił zakonne przykazánia / od téy zacnieyſzéy doſkonałośći. Czegoby był nie rzékł/ gdyby kto mogł wniść do niebá bez záchowánia Bożé° przykazánia/ przez ſáme wiárę/ która bez vczynków vmárła ieſt. Auguſtinus ad Dulcid. quæſt. 1.

Rożność ſtanow miedzy Chrześćiány

Augu: epi: 89. quæſ: 4.

21 Ieſli chceſz bydź doſkonáłym] Oto iáſną różność czyni między záchowániem Bożégo przykazánia (które ieſt wſzytkim do zbáwienia potrzebné) á między doſkonáłośćią/ która rádźi tym/ co iéy żądáią. A toć ieſt ſtan doſkonáłośći/ któréy zakonnicy ſzukáią/ wedle téy rády Páńſkiéy / wſzytko opuśćiwſzy á náſládując go.

21 Podź za mną] Iédź zá Chriſtuſem y náſládowáć go/ ieſt/ niemieć żony/ nie mieć nic włáſnégo/ y żyć ſpólecznie. Który ſtan ma oſobną w niebie zapłátę nád inné wſzyſtkié ſtany. Ten ſtan obráli Apoſtołowie / y Zakonnicy wſzyſcy/ y Auguſtyn ś. tóż vczynił / y innych do niego pilnie námawiał. Auguſt. epiſt. 89.

Którzy oſobliwie Chriſtuſá náſládnią. Niż: v. 29.

23 Bogáty trudno ma wniśdź] V Márká ś. wykłáda to Pan Chriſtus / o tych bogatych którzy w bogáctwách vfáią. w Rozdz: 10. 24.

26 V Bogá wſzytko ieſt podobno] Podobna ieſt v Bogá wielbłądá przeprowádźić przez igielné vcho : choćia tego Bóg nigdy nie vczynił/ áni podobno vczyni ná potym. Co ieſt przećiw bluźniérſkiemu niedowiárſtwu przećiwników / którzy mówią : Iż Bóg nie może nic więcéy vczynić / iedno co do tąd vczynił. Lecz iáko wierzymy iż może wielbłądá przewiéźdź przez vcho igielné / co ſie zda niepodobno : ták też wierzymy / iż ćiáło ſwé święté przewiódł przezedrzwi zámknioné / przez kámień grobowy/ y przez nienáruſzoną zupełność Panny Mátki ſwoiéy : czyniąc nád przyrodzenié/ y przećiw przyrodzeniu / co chce z ćiáłem ſwoim.

Ciáło Chriſtuſowe może bydź kędy, y iáko raczy.

Aug: trac: 121. in Ioan

27 Myſmy opuśćili wſzytko] Ztąd znáć / iż Apoſtołowie y żony opuśćili : iáko Hieronym ś. pokázuie. A z tychże ſłów Auguſtyn ś. dowodźi : iż ten ſlub dobrowolnégo vbóſtwá Apoſtołowie vczynili. Auguſt: lib:17. de ciuit: Dei cap. 4.

Apoſtołowie vbóſtwo ſlubili.

Hier: adu: Iouinian:

27 Cóż nam tedy będźie] Obácz iż Apoſtołowie dla zapłáty wſzytko opuśćili / y Pan Chriſtus nagrodę im zá to obiecuie.

Dla zapłáty możem dobrze czynić.

28 Będźiećie y wy śiedźieć] Nie ſam Pan Chriſtus (ácz on ieſt przedniéyſzy y włáſny ſędźia żywych y vmárłych) ále y Apoſtołowie / y wſzyſcy święći doſkonáli będą z nim ſądźili. A wżdy to nic nie vymuie czći y chwały iego : przez którégo y w którym ten y inych wiele przywileiów máią święći ták w tym iáko y w przyſzłym żywoćie.

Chriſtus nie zayrzy świętym ſwych vrzędów:

ROZDZ. XX.

1 Podobné ieſt króleſtwo niebieſkié człowiekowi goſpodarzowi / który wyſzedł bárzo ráno naymowáć robotniki do winnice ſwoiéy. 2 A vczyniwſzy vmowę z robotnikámi z groſzá dźiénnégo/ poſłał ie do winnice ſwoiéy. 3 A wyſzedſzy około trzećiéy godźinie/ vyźrzał drugié ſtoiącé ná rynku próżnuiącé/ 4 y rzékł im : Idźćie y wy do winnice moiéy / á co będźie ſpráwiedliwa / dam wam. 5 A oni poſzli. A záśie wyſzedł około ſzóſtéy y dźiewiątéy godźinie/ y tákże vczynił. 6 A około iedennaſtéy wyſzedł/ y nálazł drugié ſtoiącé* / y rzékł im : Co tu ſtoicie cáły dźień próżnuiący ? 7 Rzekli mu : Iż nas nikt nie náiął. Rzékł im: Idźćie y wy do winnice moiéy*. 8 A gdy wieczór przyſzedł/ rzékł pan winnice ſpráwcy ſwemu : Záwołay robotników / y odday im zapłátę / począwſzy od oſtátnich áż do piérwſzych. 9 Gdy tedy

Groſz ten Denárius wiele ważył pátrzwy: cap: 17. 24.

A

B

**proznuiącé.*

**á co będźie ſpráwiedliwa, weźmiećie. G. S.*

przyszli / którzy około iedenastéy godźinie byli przyszli / wźięli po groszu. 10 A przyszedszy y pierwszy / mniemáli żeby więcéy wźiąć mieli: ále wźięli y oni po groszu. 11 A wźiąwszy szemráli przećiw gospodarzowi / 12 mówiąc: Ci ostáteczni iedne godźinę robili: á vczyniłeś ie równymi nam którzyśmy nieśli ćiężar dniá / y *vpalenia. 13 A on odpowiedáiąc iednému z nich / rzekł: Przyiaćielu / nie czynięć krzywdy: Azaś śię zemną zá grosz nie zmówił? 14 Weźmi co twego iest / á idź: Chcę też y temu ostátecznému dáć iáko y tobie.* 15 Czyli mi śię niegodźi vczynić co chcę? czyli oko twoie złośćiwé iest / iżem ia iest dobry? 16 a Tákći ostáteczni / będą pierwszymi: á pierwszy ostátecznymi. b Abowiém wiele iest wezwánych: ále máło wybránych 17 c A wstępuiąc Jesus do Jeruzálem / wźiął dwunaśćie vczniów osobno / y rzekł im: 18 Oto wstępuiemy do Jeruzálem / á syn człowieczy będźie wydan przedniéyszym kápłanóm y Doktorom / y zdádzą go ná śmierć: 19 y podádzą go Pogánom ku nágrawániu / y biczowániu / y krzyżowániu / á trzećiego dniá zmartwychwstánie. 20 d Tedy przystąpiłá do niego mátká synów Zebedeuszowych z syny swymi / czyniąc pokłon / y prosząc czegoś od niego. 21 Który iéy rzekł: Czego chcesz? Rzekłá mu: Rzecz áby siedźieli ći dwá synowie moi / ieden po práwicy twoiéy / á drugi po lewicy w królestwie twoim. 22 A Jesus odpowiedáiąc / rzekł: Niewiéćie czego prośićie. Możećie *pić kielich / który ia bede pił? Rzekli mu: Możemy. 23 Rzekł im: Kielich ći móy pić będźiećie*: ále śiedźieć po práwicy moiéy / ábo po lewicy / nie iest moiá rzecz dáć wam / ále którym iest zgotowano od oycá moiego. 24 e A vsłyszawszy dźieśięć / obruszyli śię ná dwu brátów. 25 A f Jesus wezwał ich do siebie / y rzekł: Wiéćie iż książętá narodów *pánuią nádnimi: á którzy więtszy są / *rozćiągáią włádzą nád nimi. 26 Nie ták będźie miedzy wámi. ále ktobykolwiek miedzy wámi chćiał *więtszym być / niech będźie sługą wászym: 27 A ktoby miedzy wámi chćiał pierwszym być / będźie *sługą wászym. 28 g iáko syn człowieczy nie przyszedł áby mu służono / ále służyć / y dáć duszę swą ná okup zá wielu. 29 h A gdy oni wychodźili z Jerichá / szłá zá nim rzészá wielka. 30 A oto dwá ślepi śiedzący przy drodze vsłyszeli / iż Jesus przechodźił / y záwołáli mówiąc: Pánie smiluy śię nád námi / synu Dawidów. 31 Lecz rzészá łáiáłá im áby milczeli. A oni bárźiéy wołáli / mówiąc: Pánie / smiluy śię nád námi / synu Dawidów. 32 Y stánął Jesus y záwołał ich / y rzekł: Co chcećie ábym wam vczynił? 33 Rzekli mu: Pánie / áby otworzoné były oczy nászé. 34 A Jesus vlitowawszy śię ich / dotknął oczu ich: á nátychmiast *przeyźrzeli y szli zá nim.

*vpalenie G.
*w moim. G.
a wys:19.d.30 Mar:10.e.31. Luk.13.f.31.
b Niżéy 22.b.14.
c Mar: 10.e.32. Luk:18.f.31.
d Mar. 10.e.35.

*to iest, ćierpieć mękę którą ia mam ćierpieć. Tóż rozumiéy y o chrzćie.
*y chrztem którym śie ia chrzczę być chrzczeni. G.
e Mar: 10.f.41.
f Luk. 22.c.25.
*to iest, że chćieli być nád inné przełożeni
*przewodzą. G.
*Wielkim.
*niewolnikiem. G. L.
g Phil:2.a.7
h Mar. 10.g.46. Luk.15.f.35.
*przeyźrzały oczy ich. G.

1 *Bárzo ráno*] To wezwánié rozmáitych godźin / znáczy wezwánié Żydów pierwszégo wieku świátá / y pogánów ostátniégo wieku. Nád to znáczy / iż Bóg wzywa pogánów do wiáry / iednych rychléy / á drugich pozdniéy: y ludźi z osobná / iednych w młodośći / drugich iuż dorosłych / á niektórych w stárośći powoływa ná służbę swoie.

9 *Wźięli po groszu*] Ten grosz obiecány iestći żywot wieczny: pospolity wszytkim / którzy máią być zbawieni. Wszákże w tym iednym żywoćie są rozné stopnie chwały: iáko gwiazdá od gwiazdy iest iásnośćią rózna. Augustinus de virgin. cap. 26.

11 *Szemráli przećiw gospodarzowi*] Żydowskié obyczáie opisuie: którzy zayźrzeli pogánom táski powołánia y równey zapłáty.

16 *Máło wybranych*] Ci są wybráni / którzy nie wzgárdźili Bogá gdy ich wzywał: ále go wierząc násládowáli. A vwierzyli pewnie z dobréy woléy. August. lib. 1. ad Simplic. quæstione 2.

23 *Nie moia rzecz dać wam*] To iest (iáko ś. Hieronym / Chrisostom y Cyrillus wykładáią) Nie przystoi mnie / którym iest spráwiedliwy y mądry / dáć wam pierwszé śiedzenia / przeto iżeśćie powinowáći moi: ále tym którzy ie zásłużą. Bo ie tákim Oćiec od wieku z Synem y z Duchem swym ś. náznáczył. Ták by też podawcy vrzędów kośćielnych odpowiedáć mieli swym powinnym: Nie moiá rzecz dáć wam / ále godnym / ná których to nádano.

23 *Ale którym iest zgotowano*] Krolestwo niebieskié iest tym zgotowáné / którzy go są godni / y którzy ie dobrymi vczynkámi zásługuią. Bo iż Bóg iest spráwiedliwy / nie dáie królestwá swego ládá komu oprocz wzgledu zasług: y owszem áni go iednáko wszytkim dáie: ále káżdému według zasług iego. A ták wszytko zbáwienié ludzkié y nádźieiá chwały / naprzod ná łásce Bożéy / á zátym ná vczynkách y zasługach nászych záwisłá. Chrysostom y Hieronym świety ná to mieysce.

Bóg káżdégo wieku wzywa ludzi ná służbę.
Rożne zapłáty w wiecznym żywoćie wiecznym. 1. kor:15. 41.
którzy wybráni.
Christus nie pátrzy ná krew, ále ná zasługi.
Królestwo niebieskie którym z gotowáne: Mat: 25. 35. Rzym. 2. b 8. 2. Thess. 1. 7. Mat: 16. 27.

Apostołowie póki niedoskonáli.

24 Obruszyli sie] Vczniowie (mówi Chrysostom ś.) póki łáską Duchá ś. nie byli vtwierdzeni / łácno sie wzruszáli o przełożeństwo towárzyszow swoich. Lecz wziąwszy łáske: więcey tákiémi nie byli : ále wszędy Piotrowi zwierzchności y przodkowánia pozwaláli. Chrysostomus in Matthæum.

Pan przełożeństwá nie zákázuie. Rzym. 13. 1.

26 Nie ták będźie miedzy wámi] Nie zákázu ieć Pan témi słowy zwierzchności y przełożeństwá ták duchownégo iáko y świeckiégo. Gdyż wszelka zwierzchność iest od niego: ále pychy y okrućieństwá przełożonym zákázuie / á pokorę im wielce záleca.

Christus był y pánem y sługą. Ephe. 4. 11.

28 Iáko syn człowieczy] Iáko Christus y według człowieczeństwá był prawdźiwie Pánem y Mistrzem / y głową Apostołów y nas wszytkich / choć on wszystkim służył: Ták też témi słowy zákázuie pychy y wyniosłości / á nie przełożeństwá áni zwierzchności / która muśi bydź w kośćiele z postánowienia iego.

ROZDZ. XXI.

PIATA część, która ma w sobie on tydźień świętey męki iego w Ieruzalem.

1 A [a] Gdy sie przybliżáli ku Jeruzálem / y przyszli do Bethphage do góry oliwney: tedy Jesus posłał 2 dwu vczniów / mówiąc im : Idźćie do miásteczká które iest przećiwko wam / á nátychmiast naydźiećie oślicę vwiązáną / y oślę z nią : odwiążćie y przywiedźćie mi. 3 A ieśliby wam kto co rzekł / powiedźćie : iż Pan ich potrzebuie : á zárázem puśći ie. 4 A to sie wszytko stáło / áby sie wypełniło co iest powiedźiano przez proroká mówiącégo : 5 [b] Powiedźćie [*] córce Siońskiéy : Oto król twóy idźie tobie ćichy / śiedzący ná oślicy y ná ośleciu / synu podiárzemnéy. 6 Szedszy tedy vczniowie / vczynili iáko im roskazał Jesus. 7 Y przywiedli oślicę y oślę : y włożyli ná nie odźienia swoie / [**] á iego wsádźili ná nie. 8 A rzesza bárzo wielka słáli száty swoie ná drodze : á drudzy obćináli gáłązki z drzéw / y ná drodze słáli. 9 A rzesze które vprzedzáły / y które pozad szły / wołáły mówiąc: Hosánná synowi Dawidowému : [c] błogosłáwiony który idźie w imię páńskie : Hosánná ná wysokośćiách.

[a] Mar. 11. a 1. Luk. 19. d 29

[b] Isa. 62. d 11 Zach. 9. b 9. Ian. 12. b 15. [*] To iest Kośćiołowi Siońskiemu ábo ludowi Izraelskiemu. [**] y wśiadł. G.

[c] Psal. 117. d 26. Mar. 11. b 9. Luk. 19. f 38.

10 A gdy wiáchał do Jeruzálem / wzruszyło sie wszytko miásto / mówiąc: 11 Któż to iest? A lud mówił: Ten iest Jesus prorok / z Názáreth Gálileyskiégo. 12 Y [d] wszedł Jesus do kośćiołá Bożégo / y wyrzucał wszytkie przedawáiące y kupuiące w kośćiele : á stoły [*] bánkierzów / y stołki przedáiących gołębie poprzewracał : 13 y rzekł im : Nápisano iest / [e] Dóm móy / dóm modlitwy názwan będźie : [f] á wyśćie ii vczynili iáskinią 14 zbóyców. Y przystąpili do niego ślepi y chromi w kośćiele : y vzdrowił ie. 15 B [g] A widząc przedniéyszy kápłani y Doktorowie dźiwy które czynił / y dźieci wołáiące w kośćiele / y mówiące / Hosánná synowi Dawidowému : rozgniewáli sie / 16 y rzekli mu : Słyszysz co ći mówią? A Jesus rzekł im : Y owszem nie czytáliśćie nigdy : [h] Iż z vst niémowiątek y ssących doskonáłeś vczynił chwałę? 17 A opuśćiwszy ie wyszedł precz z miástá do Bethániéy : y tám zostáł.

[d] Mar. 11. b 11 Ian. 2. c 14.

[*] ábo tych co pieniądzmi hándluią. [e] 3. Moy. 14. d 25. Luk. 19. g 45. Isa. 56. a 7. [f] Ier. 7. b 11. Mar. 11. c 18.

[g] Luk. 19. g 47.

[h] Psa. 8. a 3.

18 A ráno wracáiąc sie do miástá / łáknął. 19 [i] A vyźrzawszy iedno figowé drzewo przy drodze / przyszedł do niego : y nie nálazł nic ná nim iedno tylko liśćie / y rzekł mu : Niechay sie nigdy z ćiebie owoc nie rodźi ná wieki. Y vschłá zárázem figá. 20 [k] A vyźrzawszy vczniowie dźiwowáli sie / mówiąc : Jákoć nátychmiast vschłá! 21 A odpowiádáiąc Jesus / rzekł im : Záprawdę powiádam wam / ieślibyśćie mieli wiárę / á nie wątpilibyśćie / nie tylko z figowym drzewem vczynićie / ále też gdybyśćie téy górze rzekli / Podnieś sie á rzuć sie w morze : sstánie sie. 22 [l] Y wszytko o cobyśćie prośili w modlitwie wierząc / weźmiećie.

[i] Mar. 11. b 13

[k] Mar. 11. e 20.

[l] Wys. 7. a 7. Mar. 11. c 24

23 A gdy przyszedł do kośćiołá / przystąpili do niego gdy vczył przedniéyszy kápłáni y stárszy ludu / mówiąc : [m] Którą mocą to czynisz? á ktoć dał 24 D te władzą? Odpowiádáiąc Jesus rzekł im : Spytam ia też was [*] o iedne mowę : którą ieśli mi powiećie / ia też wam powiém którą mocą to 25 czynię. [**] Chrzest Janów zkąd był? z niebá / czyli z ludźi? A oni rozbieráli miedzy sobą / mówiąc : 26 Ieśli powiémy z niebá / rzecze nam / Czemużeśćie mu tedy nie vwierzyli? A ieśli powiémy z ludźi / boimy sie rzesze. [n] bo wszyscy mieli Janá zá proroká.

[m] Mar. 11. d 28. Luk. 20. a 2. [*] o iedno słowo. G. Hebr. [**] To iest, czyią mocą Ian chrzćił Bożą czyli ludzką?

[n] Wys. 14. a 5. Mar. 6. c 20.

27 A odpowiádáiąc Jesusowi/ rzekli: Niewiémy. Rzékł im téż on: Ani ia wam powiém którą mocą to czynię.

28 A co sie wam zda? Niektóry człowiek miał dwu synów: y przyszedszy do piérwszégo/ rzekł: Synu/ idź dźiś rób ná winnicy moiéy.
29 A on odpowiádáiąc rzékł: Niechce. Ale potym żalem wzruszony/ poszedł.
30 A przyszedszy do drugiégo/ rzékł tákież. A on odpowiádáiąc/ rzékł: Ide Pánie/ á nie szedł.
31 Którys z dwu vczynił wolą oycowską? Rzekli mu: Piérwszy. Powiedźiał im Jesus: Záprawdę powiádam wam/ iż célnicy y wszetecznice vprzédzą was do króleśtwá Bożégo.
32 Abowiém przyszedł do was Jan drógą spráwiedliwośći: á nie vwierzyliśćie mu. á célnicy y wszetecznice vwierzyły mu: á wy widząc ániśćie żalu nie mieli potym/ ábyśćie mu vwierzyli.

33 Drugiéy przypowieśći słuchayćie: Był człowiek gospodarz który náśádźił winnicę/ y płotem ią ogrodźił/ y wkopał w niéy prásę/ y zbudował wieżę/ y náiął ią oraczóm: y odiáchał precz.
34 A gdy sie przybliżył czás owoców/ posłał sługi swé do oraczów/ áby odebráli owoce iego.
35 A oracze poymawszy sługi iego/ iednégo vbili/ drugiégo zábili/ drugiégo zás vkámionowáli.
36 Záśię posłał inszych sług więcéy niżli piérwszych: y tákże im vczynili.
37 A ná ostátek posłał do nich syná swego/ mówiąc: vszánuią syná mégo.
38 A oracze vyźrzawszy syná/ mówili miedzy sobą: Tenći iest dźiedźic/ pódźćie zábiymy go/ á będźiem mieć dźiedźictwo iego.
39 A poymawszy go wyrzućili z winnice y zábili.
40 Gdy tedy przydźie Pan winnice co vczyni oraczóm onym?
41 Rzekli mu: Złé źle potráći: á winnicę swą naymie inszym oraczóm/ którzy oddádzą mu owoc czásow swoich.

42 Rzékł im Jesus: Nie czytáliśćie nigdy w pismiéch: Kámień który odrzućili buduiący/ ten sie zstał głową węgłá. Od Páná sie to zstáło: y dźiwno iest w oczách nászych?
43 Przetóż powiádam wam/ iż będźie odięté od was króleśtwo Bożé/ y będźie dáné narodowi czyniącému owoce iego.
44 A kto pádnie ná ten kámień/ będźie skruszon/ á ná kogoby vpadł/ zetrze go.
45 A vsłyszawszy przednieyszy kápłani y Phárizeuszowie przypowieśći iego: poználi iż o nich mówił.
46 A szukáiąc go poymáć/ báli sie rzész: poniewasz go iáko proroká mieli.

Margin notes: Ia Pánie. G. to iest vczynię Pánie. Hebraism. — to iest widząc przykład ich nie vpámiętáliśćie sie. — Mar. 12. a 1. Luk. 20. b 9. Isai. 5. a 1. b 5. Ier. 2. d 21. — ábo iéy to iest winnice. — p Niż. 26. a 3. y 27. a 2. — posiądźmy. G. Ian. 11. g 53. — q Psal. 117. c 22. Dzie. 4. b 11. Rzy. 9. g 23. 1. Pio 2. a 7. Luk. 20. c 17. Mar. 12. a 10. — rozumiéy owoce króleśtwá nieBogá. — r Zach. 12. a 5. Dan. 2. c 34.

2 A nátychmiast naydźiećie] Pan Christus Boską mocą swą/ y wiedźiał gdźie były té bydletá/ choć tám przy nich nie był: y roskázał iáko Pan áby mu ie przywiedźiono/ choćia były cudzé. (Bostwo Christusowo.)

7 Oslice y osle] Oślicá pod iárzmem/ znáczy Żydy pod zakonem/ y pod posłuszeństwem Páná Bogá swego: którzy byli stárym y dáwnym ludem iego. Lecz młody źrzebiec/ ná którym napiérwéy Christus siedźiał/ znáczy pogány iescze dźikié y nieobieżdżoné: którzy dopiéro teraz mieli bydź wezwáni do wiáry/ y ná przyięćie iárzmá Páńskiégo. Y przetóż trzéy drudzy Ewányelistowie/ którzy naywięcéy dla pogánów pisáli/ niewspomináią oślice/ iedno sámo ośle. (Oślicá y ośle co znáczyły.)

8 Słáli száty swoie] Té posługi ku poczćiwośći Páná nászégo vczynioné/ bez pochyby bárzo mu wdźięczné były. Przetóż ná pámiątkę tryumphu tego/ kośćioł co rok wznawia podobné ceremonie/ ná processyiéy vroczystéy Niedźiele Kwietnéy/ ku chwale Christusowéy. Podobną cześć chwały y posługę czyni mu téż kośćioł ná innych wszytkich processyách z ś. Sákrámentem/ które bez wątpienia niemniéy mu są wdźięczné/ y przyiemné. (Processie.)

9 Hosanna] To iest/ Zbaw proszę syná Dawidowégo/ ná króleśtwo swoie iadącégo. Błogosłáwiony król nam od Bogá zesłány. Zbaw proszę/ o ty który mieszkasz ná wysokośćiách. Drudzy ták wykłádáią: Hosanna, to iest/ gáłązki ábo rószczki synowi Dawidowému: iákie naszáli Żydźi w świeto Kuczek ábo Namiotów ku czći Bogu sámému. Vide Baronium. A té słowá wesołego wołánia/ y głosu tryumphuiących/ y raduiących sie z przyszćia Páná nászégo/ kośćioł święty vstáwicznie powtarza we Mszy świętéy przez kapłaná w osobie wszytkich ludźi wiernych/ przed sámym poświęceniem y podnoszeniem ś. Sákrámentu. Czym pokázuie rádość/ y wesele z przyszćia ná świát nászégo zbáwićielá. (Hosanna we Mszą przecz powtarzáią. — 3. Moy. 23. 40. 2. Mach. 10. 7.)

13 Dom modlitwy] Obácz/ iż tu (z proroctwá Izáiászowégo) zwiérzchnią ofiárę modlitwą názywa. Bo mówi o kośćiele/ który nawięcéy dla ofiáry był zbudowány. (Ofiárá zwierzchnia modlitwą názwána.)

16 Z vst niemowiątek] Jáko té modlitwy dźiatek/ pochodzące z nátchnienienia Duchá świętégo/ były wdźięczné y przyiemné Bogu: Ták y teraz śpiewánia/ modlitwy/ w kośćiele dźiatek y prostaczków/ z nabożnégo sercá wypuszczoné/ choć ich czásem y sámi nie rozumieią/ wdźięczné są Pánu Christusowi. (Modlitwy prostaczków Pánu Bogu wdźięczne.)

Doskonáłeś vczynił] Ták znáczy Gréckié κατηρτίσω αἶνον. y w Żydowskim słowá Dawidowé tákże sie rozumieią. W tych słowiéch pokázuie sie Christus bydź Bogiem/ bo co o Bogu Dawid powiedźiał/ to Christus

o sobie bydź nápisano wykłada. Jákoby te-dy rzékł: Doskonáłyś chwały dostąpił.

19 *A vyźrzawßy iedno figowe drzewo*] Figá tá máiąca dosyć liśćia / ále bez owocu: znaczyłá Zydy máiące słowá zakonu / ále nie owoce. Augustinus de verbis Domini. sermone 44.

Wmodlitwie iáką wiárę mieć mamy.

22 *Wierząc weźmiećie*] Względem niego-dności náßéy/ y rzeczy o którą prośimi (gdyż niewiemy iesli nam będźie pożyteczna) słu-ßnie modląc sie wątpić możemy/iesli ią otrzy-mamy ábo nié. Ale z strony Bożéy mamy mocno wierzyć / y námniéy nie wątpić / że y może y chce nas wysłucháć/iesli my godni be-dźiemy / á iesli to o co prośimy nam będźie pożyteczno: y przetóż v Márká ś. ták czyta-my: Miéyćie wiárę Bożą.

Mar. 11. 22.

23 *Którą mocą to czyniß*] Odsczepieńcy dosyć hárdźie rownáią sie w tym Pánu Chri-stusowi/ że ich tákież pytamy: Czyią mocą każą/ ábo kto ich posłał? Ale kiedy na to py-tánié ták zupełnie y dostátecznie odpowiedzą/ iáko Pan Christus vczynił: pokázuiąc troiá-kim świádectwem/ Janowym / Oycowskim z niebá/ y włásnymi cudámi które czynił/ że go Oćiec posłał / tedy będą mogli bydź wy-mowieni. Lecz poki tego nie vczynią/ zá te ich mieć mamy / ná które sie P. Bóg v prorokow skárży / że ich nie posłał á oni bieżeli.

Odßczepieńcy rownáią sie P. Chrystusowi.

Iere. 23. 21.

28 *Rzékł do piérwßego*] Ten piérwßy syn znáczy pogány. Iż pogáństwo pierwéy było/ niżli był osobnie wybrány lud Zydowski.

Pierwßy syn.

ROZDZ. XXII.

1 Odpowiedáiąc Jesus/ mówił im záśie przez przypowieśći/ rze-A kąc: ² [a] Podobné sie stáło królestwo niebieskié czło-wiekowi królowi/ który spráwił gody małżeńskié synowi swemu. ³ A po-słał sługi swoie wzywáć záproßo-nych ná gody: á niechćieli przyśdź. ⁴ Záśie posłał inßé sługi/ mówiąc: Powiédźćie záproßonym / Otóm obiad swóy nágotował: woły moie / y karmné rzeczy są pobité / y wßytko gotowo: pódźćie ná gody. ⁵ A oni zániedbáli/ y odeßli/ ieden do wśi swo-iéy: á drugi do kupiectwá swego: ⁶ á drudzy poimáli sługi iego / y zelży-wość im vczyniwßy/ pobili. ⁷ A vsły-ßawßy król/ rozgniewał sie: y posłá-wßy woyská swé/ wytráćił oné mężo-bóyce / y miásto ich spalił. ⁸ Tedy rzékł służebnikóm swoim: Godyć są gotowé: lecz záproßeni nie byli go-dnymi. ⁹ A przeto idźćie ná rozstánia dróg: á którychkolwiek naydźiećie / wzówćie ná gody: ¹⁰ A wyßedßy słu-dzy iego ná drógi/ zebráli wßytkié któ-ré nálezli/ [*] złé y dobré: y nápełnioné są gody śiedzącémi. ¹¹ A wßedł król áby oglądał śiedzącé/ y obaczył tám człowieká nie odźianégo ßátą [*] godo-wną. ¹² Y rzékł mu: Przyiaćielu/ iákoś B tu wßedł nie máiąc ßáty godownéy? A on zámilknął. ¹³ Tedy rzékł król słu-góm: [b] Związawßy ręce y nogi ie-go [*]/ wrzuććie go w ćiemności zew-nętrzné: tám będźie płácz y zgrzytá-nié zębów. ¹⁴ Abowiém wiele iest we-zwánych/ lecz máło wybránych.

[*] to iest zá-cząwßy rzecz ábo zácżyná-iąc. Hebrai.

[a] Luk. 14. d 16. Obi. 19. b 9.

[*] oto y źli są w kośćiele, á nie sámi do-brzy.
[*] ábo godném przystoynym.

[b] Wys. 8. b 12. y 13. f 42
[*] weźmićie go. y G. Niż. 25. d 30.

¹⁵ [c] Tedy odßedßy Phárizeußowie / rádźili sie iákoby go podchwyćili w mowie. ¹⁶ Y posłáli mu vcznie swoie z Herodyány/ mówiąc: Náuczyćielu / wiémy iżeś iest prawdźiwy / y drógi Bożéy w prawdźie náuczaß / á nie dbaß ni ná kogo: ábowiém nie ogla-daß sie ná osobę ludzką. ¹⁷ Powiedzże nam tedy coć sie zda / godźili sie dáć czynß Césárzowi/ czyli nie? ¹⁸ A Jesus poznawßy złość ich / rzékł: Czemu mie kuśićie obłudnicy? ¹⁹ Pokażćie mi monetę czyńßową. A oni mu przynie-śli [*] grosz. ²⁰ Y rzékł im Jesus: Czyi iest ten obraz/ y nápis? ²¹ Rzekli mu: Cé-sárski. Tedy rzékł im: [d] Oddayćież G tedy co iest Césárskiego Césárzowi: á co iest Bożégo Bogu.

[c] Mar. 12. b 13. Luk. 20. d 20.

[*] Denarius. pátrz wysßéy Rozdz. 17. 24 G.
[d] Rzym. 13. b 7.

²² A vsłyßawßy dźiwowáli sie/ y o-puśćiwßy go odeßli.

²³ Dniá onégo przyßli do niego Sá-duceußowie/ którzy powiádáią iż nie-máß zmártwychwstánia: y pytáli ²⁴ go/ mówiąc: Náuczyćielu/ [e] Moy-żeß rzékł / Jesliby kto vmárł nie má-iąc syná/ niech brát iego póymie żonę iego/ y wzbudźi naśienié brátu swe[v]. ²⁵ A było śiedm bráćiéy v nas: á piér-wßy ożeniwßy sie vmárł: á nie má-iąc [*] naśienia [*]/ zostáwił żonę swoię ²⁶ brátu swemu. Tákże wtóry y trzeći ²⁷ áż do [*] śiódmégo [*]. A ná ostátek po ²⁸ wßytkich vmárłá y żoná. W zmar-twychwstániu tedy któréyże z śiedmi ²⁹ będźie żoná? bo ią wßyscy mieli. A odpowiádáiąc Jesus/ rzékł im: Błą-dźićie/ nie rozumiéiąc pism/ áni mocy ³⁰ Bożéy. Abowiém w zmártwychw-stániu áni sie żenią / áni zá mąż idą: ále będą iáko Anyołowie Boży w nie-³¹ bie. A o powstániu vmárłych nie czytáli-

[e] Mar. 12. b 19. Luk. 20. d 28. Dźie. 23. b 6. 5. Moy. 25. a 5.

[*] potomká.

czytáliście co powiedźiano iest od (32) Bogá mówiącégo wam. [f] Jam iest Bóg Abráhámów/ y Bóg Izáákow y Bóg Jákobów? Nie iestći Bóg vmárłych/ ále żywych. (33) A vsłyszawszy rzesze/ dźiwowáły sie náuce iego. (34) [g] A vsłyszawszy Pháryzeuszowie iż vstá záwárł Sáduceuszóm/ zeszli sie spolu: (35) y zopytał go ieden z nich zakonny Doktor/ kusząc go: (36) Náuczycielu/ które iest [*] wielkié przykazánié w zakonie? (37) Rzékł mu Jezus: [h] bedźiesz miłował Páná Bogá twego ze wszytkiégo sercá twego/ y ze wszytkiéy dusze twoiéy/ y ze wszytkiéy myśli twoiéy. (38) Toc iest nawietszé y pierwszé przykazánié. (39) A wtóré podobné iest temu: [i] Bedźiesz miłował bliźniégo twego iáko sámégo śiebie. (40) Ná tym dwoygu przykazániu wszytek zakon záwist y prorocy. (41) A gdy sie Pháryzeuszowie zebráli/ spytał ich (42) Jezus/ mówiąc: [k] Co sie wam zda o Chrystuśie? Czyi iest syn? Rzekli mu/ Dawidów. (43) [l] Rzékł im: Jákoż tedy Dawid w Duchu zowie go Pánem/ mówiąc: (44) Rzékł Pan Pánu memu/ śiedź po práwicy moiéy/ áż położe nieprzyiaćioły twoie podnóżkiem nóg twoich? (45) Jesli tedy Dawid zowie go Pánem: iákóż iest synem iego? (46) A żaden nie mógł mu odpowiedźieć słowá: áni śmiał żaden od onégo dniá wiecéy go pytáć.

[f] 2. Moy. 3. b 6. — [g] Mar. 12. d 28. — [*] nawietszé. Hebraism. — [h] 5. Moy. 6. a 5. Luk. 10. c 27 — [*] miłuy. Heb. — [i] 3. Moy. 19. d 18. Mar. 12. c 31. — [k] Mar. 12. d 35. Luk. 20. g 41 — [l] Psal. 109. a 1.

(2) *Spráwił gody małżeńskié*] Tedy Bóg Oćiec synowi swému gody spráwił/ kiedy w żywoćie páńieńskim Bóztwo iego z człowieczeństwem złączył: ábo ráczéy/ gdy mu przez przyięćié człowieczeństwá kośćiół świety dał zá oblubienice. Gregorius homil: 38.

Gody syná Bożego.

(5) *Ieden do wśi*] Ci którzy sie niechcą náwróćić do iedności wiáry/ podobné wymówki przynoszą/ względów y przekaz świeckich. Które ich przed sądem Páńskim namniéy nie wymówią.

Wymowki niewiernych

(11) *Szátá godowna.*] Szátá godowna/ iest miłość á dobré vczynki. Ten tedy wchodźi ná gody/ ále bez száty godowney: który będąc w kośćiele wiáre ma/ lecz miłośći nie ma. Z tąd też mamy/ że nie sámi wybráni náleżą do kośćiołá (iáko odszczepieńcy vczą) Bo wiele iest wezwánych/ lecz máło wybránych.

Szátá swádźiebna, miłość. Nie sámi wybráni są w Kośćiele. Gre. in homil. Hier. Mat. 20. 16.

(21) *Césárzowi co iest Césárskiégo*] Césárzowi czynsz y pobór/ á Bogu dźieśiećiny y ofiáry. Hieronym ná to mieysce. August: 50. homilia, homil: 48. Lecz gdy świecki vrząd przywłaszcza sobie to co nie iest iego (iáko roszadek o wierze) y wtrąca sie w vrzędy kośćielné/ tedy go poddáni słucháć nie powinni. O czym Athánázyusz przywodźi té pámięći godné słowá z listu oné° wielkiégo y sławnégo Biskupá Hozyuszá Kordubieńskiégo do Konstáncyusá Césárzá Ariáná: Przestań prosze/ á pámietay iżeś śmiertelny: bóy sie dniá sądnégo/ záchoway sie ná on dźień czystym/ nie wdaway sie w rzeczy kośćielné: áni nam w téy mierze roskázuy/ ále sie ráczéy vcz od nas. Tobie Bóg porucżył Césárstwo/ á nam zwierzył co iest kośćielnégo. A iáko ten który sie twoiey zwierzchnośći sprzećiwia/ Bogu sie sprzećiwia: ták sie y ty strzeż/ ábyś ćiągnąc do śiebie to co iest kośćielnégo/ nie był winien wielkiégo grzéchu. Nápisano iest: Dawayćie Césárzowi co iest Césárskiégo/ á Bogu co iest Bożégo. Ani tedy nam kápłanóm nie godźi sie wdawáć w twé vrzędy: áni ty Césárzu nie masz mocy ná rzeczy Bogu poświecone y vrzędy kośćielné. Tákżeć y Ambroży Swiety Walentiniánowi Césárzowi (który/ zá rádą niezbożną Justiny mátki swéy Ariánki/ żądał áby Ambroży Swiety w Medioláńie pozwolił ieden kośćiół Ariánóm) odpowiedźiał: Oddawamy Césárzowi co iest Césárskiégo/ á Bogu co iest Bożégo. Pobór iest Césárski/ y tego mu nie zbraniamy: Lecz kośćiół iest Boży/ á przetóż nie ma bydź dan Césárzowi: iż kośćiół Boży nie może bydź regimentowi Césárskiému poddány. Co my iśćie nie ku zelżywośći/ ále owszem ku poczćiwośći Césárskiéy mówimy. Bo cóż może bydź poczćiwszégo Césárzowi/ iáko że go zową synem kośćielnym? Abowiém dobry Césárz iest w kośćiele/ á nie nád kośćiołem. Ambrosius lib. 5. Epistolarum Oratione de Basilic: trad.

Rożność vrzędu świeckiégo od duchownégo. — *Swiecki vrząd nie ma sie wdáwáć w Kośćielné spráwy.* Rzym. 13. 2. — Mat. 22. 21. — *Kośćioły Kátholickie nie máią bydź Heretykom pozwalané.*

(30) *Ale są iako Anyołowie*] Stąd to mamy/ iż stan páńieński y bezżeński/ iest żywot Anyelski w skáźitelnym ćiele. Basil. de Virginit.

Stan bezżeński iest stan Anyelski. Swięći nie vmárli.

(32) *Nie iest Bóg umárłych*] Hieronym ś. strofuie Vigiláncyusá Heretyká/ á w nim té dźiśieysze discypuły iego/ którzy czći y chwały świetym vwłaczáią/ vmyślnie ie vmárłymi zowiąc.

(40) *Ná tym dwoygu przykazániu*] Stąd iásna iest/ iż nie wszytko záwisło ná wierze (ącz wiárá iest pierwszym fundámentem) ále wiecéy ná miłośći Bogá y bliźniégo/ która iest summá y wypełnienié zakonu. Bo kto miłuie bliźniégo/ ten wszystek zakon wypełnił.

Nie sámá wiárá zbawia. Rzym. 13. 8.

ROZDZ. XXIII.

(1) A (2) **T**EDY JEzus mówił do rzesze/ y do vczniów swoich/ rzekąc: Ná stolicy Moyżeszowéy vśiedli [a] Doktorowie y (3) Pháryzeuszowie. Wszytko tedy cokolwiek wam roskażą/ záchowywayćie y czyńćie: ále wedle vczynków ich nie czyńćie. Abowiém mówią á nie czynią. (4) [b] Bo wiążą brzemioná ćiężkié y nieznośné/ y kłádą ná rámioná ludzkié: á pálcem swym niechcą sie ich ruszyć. (5) A wszytkié spráwy swé czynią/ áby byli widźiáni od ludźi. [c] Abowiem

[a] 2. Ezdr. 8. a 4. — [b] Luk. 11. g 46. Dzie. 15. b 10 5. Moy. 22. b 12. 4. Moy. 15. d 38.

wiém rozßérzáią brámy swé/y więtßé czynią kráie*. 6 A miłuią piérwßé śiedzenia ná wieczerzách/y piérwßé stolice w bóżnicách/ 7 [d] y pozdrowiánia ná rynku/y bydź zwánymi od ludzi [*] Rábbi. 8 Ale wy nie zówćie śie Rábbi: ábowiém ieden iest náuczyćiél wáß * á wy wßyscy iesteśćie bráćia. 9 A oycá nie zówćie sobie ná ziemi: ábowiém ieden iest oćiec wáß/ który iest w niebieśiech. 10 [e] Ani śie zówćie náuczyćielmi: gdyż ieden iest náuczyćiél wáß/ Christus. 11 Który iest więtßy z was/ będźie sługą wáßym. 12 [f] A ktoby śie wywyßał/ będźie vniżon: á ktoby śie vniżał/będźie wywyßon.

13 A biádá wam Doktorowie y Pházizeußowie obłudnicy: iż zámykaćie królestwo niebieskié przed ludźmi/ ábowiém wy nie wchodźićie: áni wchodzącym dopuszczaćie wniść. 14 Biádá wam Doktorowie y Phárizeußowie obłudnicy: [g] iż wyiadaćie domy wdów [*] długié modlitwy czyniąc: dla tegż więtßy sąd odnieśiećie. 15 Biádá wam Doktorowie y Phárizeußowie obłudnicy: iż obchodźićie morze y suchą/ ábyśćie vczynili iednégo nowégo Zydowiná: á gdy śie sstánie/ czynićie go synem piekłá dwákroć więcéy niż was. 16 Biádá wam wódzowie ślepi/ którzy mówićie: Ktobykolwiek przyśiągł na kośćiół/ nic to: ále ktoby przyśiągł ná złoto kośćielné/ winien iest. 17 Głupi y ślepi: ábowiém cóż więtßégo iest/ złoto/czy kośćiół który poświąca złoto? 18 A ktobykolwiek przyśiągł ná ołtarz/nic to: lecz ktobykolwiek przyśiągł ná dar który iest ná nim/ winien iest. 19 * Slepi: ábowiém cóż więtßégo iest/ dar/ czyli ołtarz który poświęca dar? 20 Kto tedy przyśięga ná ołtarz/ przyśięga nań y ná wßytko co ná nim iest. 21 á ktobykolwiek przyśięgał ná kośćiół/ przyśięga nań y ná tego który w nim mießka. 22 [h] y kto przyśięga ná niebo/przyśięga ná stolicę Bożą/ y ná tego który ná niéy śiedźi.

23 [i] Biádá wam Doktorowie y Phárizeußowie obłudnicy: iż dawaćie dźieśięćinę z miętki/y z ányżu/y z kminu/ á opuśćiliśćie co ważnieyßégo iest w zakonie: sąd y miłośierdźié/y wiárę. To było trzebá dźiáłáć/á owego nie opuszczáć. 24 Wodzowie ślepi/ którzy przecedzaćie komorá/ á wielbłądá połykaćie. 25 [k] Biádá wam Doktorowie y Phárizeußowie obłudnicy: iż oczyściaćie co iest zewnątrz kubká/ y miśy: á wewnątrz pełni iesteśćie drapiestwá y plugástwá. 26 Phárizeußu ślepy/ oczyść piérwéy co iest wewnątrz kubká y miśy: áby to co zewnątrz iest/czystym śie sstáło. 27 Biádá wam Doktorowie y Phárizeußowie obłudnicy: iż iesteśćie podobni grobóm pobielánym/ które zwiérzchu zdádzą śie piękné ludźióm/ ále wewnątrz pełne są kośći vmárłych/y wßelákiégo plugástwá. 28 Tákże y wy zwiérzchu śie wprawdźie zdaćie ludźióm spráwiedliwi: lecz wewnątrz pełni iesteśćie obłudnośći y niepráwośći.

29 Biádá wam Doktorowie y Phárizeußowie obłudnicy: którzy budujećie groby proroków/ y zdobićie pámiątki spráwiedliwych/ 30 y powiedaćie: Byśmy byli zá dni oyców náßych/ nie bylibyśmy towárzyßmi ich we krwi proróków. 31 A ták świádkámi iesteśćie sámi sobie/ iż iesteśćie synowie tych którzy proroki pobili. 32 Wy też dopełnićie miáry oyców wáßych. 33 [l] Wężowie/ rodzáiu iásczórcy/ iákóż vćieczećie przed sądem piekłá?

34 Przeto oto ia posyłam do was proroki y medrce y Doktory/ á z nich zábiiećie y vkrzyżuiećie/ y z nich vbiczuiećie w bóżnicách wáßych/ y będźiećie prześládowáć od miástá do miástá: 35 áby przyßłá ná was wßytká krew spráwiedliwa która rozlaná iest ná ziemi/ [m] ode krwie Ablá spráwiedliwégo/ áż do krwie Zácháriaßá syná Báráchiaßowégo/ któregóśćie zábili miedzy kośćiołem y ołtarzem. 36 Záprawdę powiádam wam/ przyydźie to wßytko ná ten naród. 37 [n] Jeruzálem/ Jeruzálem/ które zábiiaß proroki/y kámienuieß té którzy do ćiebie są posłáni. Jlekroć chćiałem zgromádźić syny twoie [o] iáko kokoß kurczętá swoie pod skrzydłá zgromádza/ á [*] niechćiałoś? 38 Oto wam zostánie dóm wáß pusty. 39 Abowiém powiádam wam/ nie vyźrzyćie mię od tąd áż rzeczećie: Błogosłáwiony który idźie w imię Páńskié.

*płasczów swoich. G: [d] Mar. 12. d 38. Luk 11. f 43. y 20. g 46. Luk. 3. a 1.

*Rábi, to iest mistrzu ábo náuczyćielu. *Christus. G. [e] Mal. 1. b 17

[f] Luk. 14. c. 11. y 18. c. 14.

[g] Mar. 12. d 40. Luk. 20. g 47 *pod pokrywką długié modlenia. G.

*Głupi y K. G. S.

[h] wys. 5. e 34

[i] Luk. 11. f. 42

[k] Luk. 11. e. 39.

[l] wys. 3. b 7.

[m] 1 Mo. 4. b 8 Zyd. 11. a 4. 2. kron. 24. f. 22.

[n] Luk. 13. g 34.

[o] 4. Ezdr. 1. e 30.

*niechćieliśćie. G. S.

Złość przełożonych nie szkodzi Kośćiołowi. Epist. 165.

2 *Ná stolicy Moyzészowéy*] Pan Bóg záchowuie prawde Chrześćiáńskiéy wiáry ná stolicy Apostolskiéy Rzymskiéy (która iest nowy zakon / ná mieyscé onéy stáréy stolice Moyzészowéy) choćby téż ći / którzy ná niéy śiedzą / nagorszymi y nagrzésznieyszymi byli. Y owszem (iáko Augustin mowi) by téż iáki zdraycá iáko Iudasz śiedział na stolicy Piotrá ś. nicby to przećie nie szkodziło niewinnym Chrześćiánóm/ których opátruiąc Pan/ powiedźieć raczył o złych przełożonych: Cokolwiek wam powiedzą/ záchowayćie y czyńćie: ále według vczynków ich nie czyńćie. Aby nádźieiá wiernych byłá pewna/ która nie na człowieku / ále ná Bogu fundowána / nigdy żadną burzą świetokradzkiégo odszczepieństwá nie może bydź wywrocona. To Augustin ś.

Doktorowie.

2 *Vśiedli Doktorowie*] Ci Doktorowie bylić kápłani ábo kśieża Żydowscy/ w zakonie Moyzészowym dobrze biegli y vczeni: którzy pismá ś. wykładáli. O ktorych masz wysszéy Rozdz: 2. 4.

HereticyStolicę Rzymską zwáliStolicę pestilentiæ.

3 *Cokolwiek wam roskażą*] Czemu ty odszczepieńcze (Augustin ś. mówi) stolice Apostolską zowiesz stolicą zárázenia? Jesli dla ludźi / którzy iáko powiedasz zakon opowiedáią/ á nie czynią go: Izali Pan Jesus Christus dla Pháryzeuszów (o których powiedźiał / Iż mówią ále nie czynią) stolicy ná któréy śiedźieli iáką krzywde vczynił? Izali onéy stolice nie záléćił? y záchowawszy cześć stolice/ Pháriseuszów nie strofował? Bo ták mówił: Ná stolicy Moyzészowéy śiedzą: Co powiedáią to czyńćie. To gdybyśćie wy Heretykowie baczyli / tedybyśćie dla ludźi które stawićie / nie bluźnili stolice Apostolskiéy któréyeśćie odstąpili. Y niżéy. Dla Pháriseuszów onych (z którymi nas nie z bácznośći ále ze złośći równacie) nie roskazał Pan opuśćić stolice Moyzészowéy / w któréy iednák swoie figurował: áby od świątośći stolice kto nie odstepował / áni dla złych pásterzów iednośći trzody nie tárgał. Augustinus contra lit. Petil lib. 2. cap. 51. & 61.

Odszczepieńcy Biskupy Kátholickie równáli z Pháryzeuszámi.

Phyláktería. 5. Moy. 6.6

5 *Rozszérzáią bramy*] Té bramy Phylakteria były z párgáminu/ ná których dźieśiećioro Páńskie przykazánie było nápisáné: które oni nośili ná czele/ y na rámieniu: vdawáiąc sie zá czyńićiele zakonu. Hieronymus in Matthæum.

Czći prágnący. Chryso. in Matth.

6 *Miłuią pierwszé śiedzenia*] Nie gáni Pan zgołá wszytkich / którzy ná pierwszych mieyscach śiadáią: ále tych / którzy sie pierwszych mieysc domagáią / y kocháią sie w nich/ y gniewáią sie gdy sie komu inszému dostána. Owa gáni sercá pyszné y czći prágnącé / które w onych Pháryzeuszách widźiał iáko Bóg: y przetóż ie bespiecznie mógł strofowáć.

Ieden mistrz w Kośćiele Kátholickim. V Heretyków iest wiele mistrzów

8 *Ieden iest Náuczyćiel wász*] W kośćiele powszechnym ieden iest Mistrz Pan nász Jesus Christus: á pod nim ieden namiástek iego / z którym wszyscy Katholicy Doktorowie iedno są / iż wszyscy iednáko vczą. Ale v Heretyków tyle iest Mistrzów / ile Ministrów. Bo tám káżdy chce mistrzem bydź: y ieden ták / drugi inák vczy. A káżdy Arcykácerz chce bydź znan zá Mistrzá od wszytkich vczniów swoich. Arius iest Mistrzem Ariánów/ Luter Luteranów/ Kálwin Kálwinistów.

Mistrzámi iáko sie Pan názywáć zákázuie. 1. Tim. 6. 7. 2. Tim: 1. 11. Eph: 4. 11.

10 *Ani sie zowćie náuczyćielmi*] Wikleff y inni heretykowie czásów nászych/ z tego mieyscá chćieli zgánić promocye y tytuły Mistrzów y Doktorów w Akádemiách y szkołach zwyczáyné. Alećby tákże mógli zgánić y S. Páwłá/ że sie też názywa Mistrzem y Doktorem Pogánów: y powieda / iż záwżdy w kośćiele máią bydź Doktorowie. A iesli im to wádźi/ iż sie zakonnicy dopuszczáią zwáć oycámi: czego sie zda że tu Pan zákázuie: Tedyć pierwéy muszą zgłádźić imioná wszytkich oyców ćielesnych ná źiemi; y potepić ná świećie wszytkie ludźie/ którzy rodźice swé oycámi zową: y Páwłowi S. błąd przypisáć muszą/ iż sie názwał oycē Korynticzyków. Lecz prawdźiwie nic inszégo nie roskázuie Pan témi słowy/ iedno áby sie nikt nie czynił kácermistrzem/ to iest wódzem y herstem iákichkolwiek sékt/ kácérztw / y odszczepieństw. Jáko Arius/ Nestorius/ Luter / Kálwin / Serwet/ vczynili.

Mat: 23. 9.

1. kor: 4. 15.

Christus kápłáńskiégo stanu nie strofuie. Cypr: epi: 65.

14 *Biádá wam Doktorowie y Pháriseuszowie*] We wszytkim tym strofowániu pilnie obácz / iż Pan zbáwićiel nász nigdy żadnégo kápłaná nie gánił / áni strofował dla stanu iego: to iest/ dla kápłáństwá / y vrzedu iego. Ták iáko dźiś Heretykowie/ stan y vrząd kápłáński vmyslnie szkáluią: y stan Duchowny rówmáiąc z Pháriseuszámi / sámi śiebie czynią Apostołámi / iesli nie Christusámi. Ale pokrytość tylko y wymysły Pháriseuszów Pan strofował.

Nie vczynki dobré, ále prożną chwałę Pan strofuie. Mat: 6. 2. 16.

14 *Długie modlitwy czyniąc*] Y tu Pan Pháryzeuszów nie gáni przez ich vczynki dobré: że sie długo modlili / że pogáństwo ná wiáre prawdźiwą náwrácáli/ że groby Prorokow budowali y przyochedażáli: ále ich strofuie/ że to wszytko czynili vmysłem niedobrym / tylko dla próżnéy chwały: iáko sie wysszéy o pośćie y o iáłmużnie rzekło.

Hæretycy iákie vczniе czynią.

15 *Dwákroć wiecéy niż was*] Którzy vczą iż dosyć iest ná wierze/ tákié Chrześćiány czynią / iákié Żydźi czynili nowé Żydowiny: to iest/ dwákroć gorszé á niżeli sámi. August. de fide & operib. cap: 26.

Rzeczy poświącánie.

19 *Ołtarz poświąca dar*] Obácz/ iż dáry/ ná vżywánié y ochedostwo kośćiołá y ołtarzów/ ofiárowánié/ bywáią poświecone przez oddánie Bogu / y przez dotknienié ołtarzá y innych rzeczy świetych. Jáko y teraz kielichy y inné naczynia świetéy ołtarznéy ofiáry y na świetszé° Sákrámentu / poświącáią sie przez dotknienié ćiáłá y krwie Páńskiéy/ y przez ołtarz / ná którym ćiáło y krew Páńska bywa sprawowána. Przetóż ná to mieysce Theophiláctus ták pisze: W stárym zakonie Pan Christus nie dopuscza / áby dar był wietszy niżli ołtarz: ále v nas ołtarz od darów bywa poświecony.

Przyśiegi ná Ewánielię y ná krzyż.

21 *Ná tego który w nim mieszka*] Z tąd widźiemy / iż przyśiegi które sie dźieią przez stworzenié/ iáko przez Ewánielie/ przez krzyż/ y przez świeté/ śćiągáią sie wszytkie ku czći y ku chwale Bogá sámégo/ którégo iest Ewányelia/ krzyż/ y świeći.

Serc y myśli ludzkich posądzáć nie mamy.

28 *Lecz wewnątrz pełni*] Słusznie Pan Christus ták czesto y ták ostro Pháryzeusze mógł strofowáć y karáć dla ich pokrytośći: iż znał ich sercá y myśli. Lecz my którzy wnetrznośći ludzkich widźieć nie możemy / nie mamy zwierzchnych vczynków ludzkich zwáć pokrytośćią: ále sądźić káżdégo wedle tego/ co zwierzchu widźimy.

Grobów S S.

29 *Budujećie groby*] Nie przetóć Pan Christus Zy-

Budowánie dobré.

ſtus Zydy ſtrofuie/ iż ochedażáli groby proroków (gdyż y Chrześćiánie groby świętych Męczenników w wielkiey záwżdy vczćiwośći mieli/ iáko Hieronym ś. Augustin/ Chryſoſtom/ y wſzyſcy ſtárſzy Doktorowie świádczą.) Ale iż nie náſzládowáli tych których groby ochedażáli/ ále owſzem onych którzy ie pomordowáli: przeto ſámi śiebie potępiáli. Hilarius, Hieronymus, Chryſoſtomus, Theophilactus in Matthæum. Atemu iż widźiał iáko Bóg/ że oni mieli nápełnić złość oyców ſwych/ w przelaniu krwie iego/ iáko ich przodkowie w przelaniu krwie proroćkiey.

Hier. ad Marcell:

ROZD. XXIIII.

[a] Mar. 13. a 1. Luk. 21. a 5.

1 A [a] WYſzedſzy Jezus z kośćiołá/ ſzedł. Y przyſtąpili vczniowie iego/ áby mu vkázáli budowánia 2 kośćielne. Y A on odpowiádáiąc rzekł im: Widźićie to wſzytko? Záprawdę powiádam wam/ nie zoſtánie tu kámień ná kámieniu/ któryby nie był zepſowány.

[b] Luk. 19. g 44.

3 Y [b] A gdy on śiedźiał ná górze oliwney/ przyſtąpili do niego oſobno vczniowie/ mówiąc: Powiedz nam kiedy to będźie? á co zá znák przyśćia twego/ y dokonánia świátá?

[c] Eph. 5. b 6. Kol. 2. c. 16.

4 Y [c] A odpowiádáiąc Jezus rzekł im: Pátrzcie áby was kto nie zwiódł. 5 Y Abowiem wiele ich przydźie ná imię moie/ rzekąc: Jam ieſt Chriſtus: y 6 wiele ich zwiodą. Y Bo vſłyſzyćie woyny y wieśći o woynách. Pátrzćież ábyśćie ſobą nie trwożyli. Boć ſie to muśi ſtáć: ále iescze nie ieſt koniec. 7 Y Abowiem powſtánie naród przećiwko narodowi/ y króleſtwo przećiwko króleſtwu: y będą mory y głody/ y drżenia źiemie [*] po mieyſcách. 8 Y A 9 to wſzytko ſą początki boleśći. Y [d] Tedy podádzą was w vdręczenie/ y będą was zábiiáć: y będźiećie nienawidzeni od wſzech narodów dla imienia mego. 10 B Y A tedy wiele ſie ich zgorſzy: á ieden drugiego wydádzą/ y ieden 11 drugiego nienawidźieć będą. Y Y wiele fałſzywych proroków powſtánie: y wielu zwiodą. 12 Y A iż ſie rozmnoży nieprawość: oźiębnie miłość 13 wiela. Y A kto wytrwa áż do końcá/ ten będźie zbáwion.

[*] mieyſcámi. [d] Ian 15. c. 20 y 16. a 2. wyż: 10. c. 17 Luk. 21: c. 12. 2. Piot: 1. a 1.

14 Y [e] Y będźie przepowiádána tá Ewánielia króleſtwá po wſzytkiey źiemi/ ná świádectwo wſzytkim narodóm. á tedy przydźie koniec.

[e] Rzy: 15. e 20.

15 Y [f] Gdy tedy vyzrzyćie brzydkość ſpuſtoſzenia/ która ieſt opowiedźiána przez [g] Dánielá proroká/ ſtoiącą ná mieyſcu świętym/ kto czyta niech 16 rozumie. Y Tedy którzy ſą w Zydowſkiey źiemi/ niech vćiekáią ná góry: 17 Y á kto ná dáchu/ niechay nie zſtępuie/ 18 [*] áby co wźiął z domu ſwego. Y á kto ná roley/ niech ſie nie wráca bráć 19 ſukniey ſwoiey. Y A biádá brzemiennym 20 y kármiącym w one dni. Y A prośćie áby vćiekánie wáſze nie było zimie 21 ábo [h] w ſzábbáth. Y Abowiem ná on czás będźie wielki vćiſk/ iáki nie był od początku świátá áż do tąd/ áni 22 będźie. Y A gdyby nie były ſkrócone one dni/ [*] żadne ćiáło nie byłoby záchowáne: ále dla wybránych będą 23 ſkrócone dni one. Y [i] Tedy ieſliby wam kto rzekł: Oto tu ieſt Chriſtus/ ábo 24 ondźie: nie wierzćie. Y Abowiem powſtáną fałſzywi Chriſtuſowie/ y fałſzywi prorocy/ y czynić będą znáki wielkie y cudá/ ták iżby w błąd záwiedźieni byli/ (ieſli może bydź) y 25 wybráni. Y Otom wam opowiedźiał. 26 Y Jeſliby tedy wam rzekli: Oto ná puſczy ieſt/ nie wychodźćie/ oto w táiemnych gmáchách/ nie wierzćie.

[f] Mar. 13. b 14 Luk. 21. d 20. [g] Dan: 9. g 27.

[*] wźiąć co ieſt w domu ſwoim. G.

[h] Dźie: 1. b 12

[*] żaden człowiek Hebráiſm.

[i] Mar. 13. c. 2 Luk. 17. e 23

27 C Y Abowiem iáko błyſkáwicá wychodźi od wſchodu ſłońcá/ y okázuie ſie áż ná zachodźie: ták będźie y przyśćie ſyná człowieczego. 28 Y [k] Gdźiekbykolwiek było [*] ćiáło/ tám ſie y orłowie zgromádzą. 29 Y [l] A nátychmiáſt po vtrapieniu onych dni ſłońce ſie záćmi/ y kśiężyc nie da świátłośći ſwoiey: á gwiazdy będą pádáć z niebá/ 30 y mocy niebieſkie poruſzone będą. Y A ná on czás ſie vkaże znák ſyná człowieczego ná niebie: y tedy będą nárzekáć wſzytkie [*] pokolenia źiemie: y vyzrzą ſyná człowieczego przychodzącego w obłokách niebieſkich z mocą 31 wielką y máieſtatem. Y [m] Y poſle ánioły ſwoie z trąbą y głoſem wielkim: y zgromádzą wybráne iego ze czterech wiátrów [*] od kráiów niebios áż 32 do kráiów ich. Y A od figowego drzewá vczćie ſie podobieńſtwá: gdy iuż gáłąź iego odmładza ſie/ y liśćie ſie wypuſzcza/ wiećie iż bliſko ieſt láto. Y tákże

[k] Luk: 17. g 37 [*] ſćierw. G. [l] Mar. 13. c. 24 Luk. 21. e 25. Ezech. 32. b 7. Iſa. 13. b 10. Ioel. 2. g 31. y 3. c. 15.

[*] ábo narody.

[m] Obia. 1. b 7. 1. kor. 15. g 52 [*] to ieſt, od iednego kráiu świátá áż do drugiego.

33 to. także y wy / gdy wyźrzycie to wszytko / wiedzćie iż blisko iest we drzwiách.

34 Záprawdę powiádam wam / iż nie przeminie ten naród / áżby sie sstáło to wszytko. 35 [n] Niebo y źiemiá przeminą / ále słowá moie nie przeminą.

36 Lecz o onym dniu y godźinie nikt nie wie / áni ányołowie niebiescy / iedno sam Oćiec. 37 [o] A iáko zá dni Noégo: ták będźie y przyśćié syná człowieczégo. 38 [p] Abowiém iáko we dni przed potopem iedli y pili / żenili sie y zá mąż dawáli / áż do onégo dniá ktorégo wszedł Noe do korabiá: 39 y nie poználi áż przyszedł potop / y zábrał wszytki: ták będźie y przyśćié syná człowieczégo. 40 [q] Tedy będą dwá ná roléy: ieden będźie wźięt á drugi zostáwion. 41 dwie mielące we młynie: iedná będźie wźięta / á druga zostáwiona*.

42 [r] Czuyćież tedy: ábowiém niewiécie ktoréy godźiny wász Pan przyidźie. 43 A to wiédzćie / [s] że gdyby wiedźiał gospodarz ktoréy godźiny złodźiéy ma przyśdź / czułby wżdy / á nie dopuśćiłby podkopáć domu swégo. 44 Przetóż y wy bądźćie gotowi: bo ktoréy godźiny niewzwiécie syn człowieczy przydźie. 45 [t] Ktory mniemasz iest sługá wierny y rostropny / ktoregó postánowił Pan iego nád czeládźią swoią / áby im dał obrok ná czás? 46 [v] Błogosłáwiony sługá on / ktorégo gdy przydźie Pan iego / naydźie ták czyniącégo. 47 Záprawdę powiádam wam / że go postánowi nád wszytkimi dobry swémi.

48 A iesliby rzékł on złj sługá wsercu swoim: Dług Pan móy przyśdź omieszkiwa: 49 y począłby bić towárzysze swoie / á iadłby y pił z piiánicámi: 50 Przydźie Pan sługi onégo w dźień ktorégo sie nie spodźiewa / y w godźinę ktoréy nie wźwie: 51 y odłączy go / á cześć iego położy z obłudnikámi: [x] Tám będźie płácz y zgrzytánie zębów.

---

2 *Nie zostánie tu kámień*] To sie wypełniło czterdźiestégo roku po Páńskim w niebowstąpieniu / przez Wespásianá Césarzá y Tytá syná iego. Ná té słowá / ktoré obiecuią skáżenie kośćiołá Zydowskiégo / á ná oné / Ná téy opoce zbuduię kośćioł móy: ktoré obiecuią zbudowánie kośćiołá powszechnégo / ták Chrisostom pisze: Widźisz w oboygu dźiwną á niewymowną moc Christusowę: że y kośćioł swóy rozszérzył po wszytkiému świátu: y té ktorzy sie oń otraćili wniżył y wzgárdźił. Widźisz / że cokolwiek on zbuduie / tego nikt nie zepsuie: á co on zepsuie / tego nikt nie zbuduie. Zbudował kośćioł swóy / á nikt go znisczyć nie może áż do tego czásu: choćia sie o to wiele ich kusiło / áby y on zepsowáli / ále nie przemogli: y ten znowu zbudowáć usiłowáli / ále nic nie spráwili / etć.

4 *Pátrzćie áby was kto nie zwiódł*] Piérwsza y napotrzebnieysza przestrogá iest wiernym / od w niebowstąpienia Páńskiégo áż do skończenia świátá / áby sie nie dopuszczáli heretykóm zwodźić: ktorzy pod pokrywką prawdźiwych náuczyćielów y káznodźieiów / y pod imieniem páná Christusowym y Ewányeliéy iego zdradzáią. Pátrz wyszszéy Matth: 7. ver: 13: y 15.

5 *Iam iest Christus*] Nietylko oni ktorzy sie zwáli Christusámi / iáko Symon Czárnoksiężnik / Menánder / y niektorzy inni: ále wszyscy Arcykácérze czynią sie Christusámi / y są zá Christuse vczniom swoim: Luter Luteránom / Kálwin Kálwinistom / Serwet Serwetanóm. iż im więcéy wierzą niżli Christusowi mówiącému y rządzącému w kośćiele swoim:

14 *Y będźie przepowiedána tá Ewányelia*] Tá Ewányelia mówi / ktorą Pan Christus Piotrowi y Páwłowi / Piotr y Páweł Rzymiánóm / á Rzymiánie inszym narodóm podáli / y ktorą przyieli wszyscy po świećie wierni Christusowi. Przetóż ktokolwiek dźiś do nas przynośi insza iáką Ewányelią onéy przećiwną / ten ma bydź przeklęty / by był y ányołem z niebá. Tá tedy Ewányelia / nie Augszpurskiéy ále Rzymskiéy Confessiiéy / przepowiedána iest po wszytkiému świátu: tá rośćie y szérzy sie po wszytkich narodźiéch / y przechodźi áż ná nowy świát do Indiiéy / do Ameryki / y do Iáponiiéy / kędy piérwéy o niéy nie słychano: áby sie spełniło to słowo Christusowé. August: de vnitate Eccles: cap: 15. & epist: 80.

15 *Brzydkość spustoszenia*] Tá brzydkość spustoszenia spełniłá sie naprzód w onym spustoszeniu kośćiołá Ierozolimskié° przez Rzymiány / kiedy odięto Zydóm ofiáry y nabożeństwá ich: Ale sie dopiérósz wypełni przez Antychristá / ktory do końcá wyniscszy / spustoszy y zgłádźi ofiárę Mszéy ś. Chrześćiáńską / y służbę kośćielną: ták iż (iáko on stáry Biskup y Męczennik ś. Hippolit nápisał) nie będźie áni ofiáry áni kádzenia / áni chwały przyiemnéy Pánu Bogu / ále kośćioły świeté będą iáko szopy / y nadrozsze ćiáło y krew Páńska nigdźie sie nie naydźie onych czásów. Msza święta záginie / śpiewánie kośćielné vstánie / kazánie y pismá wykłádánie nie będźie słycháné. Przetóż Ireneus / Hilárius / Ambroży / Hieronym / y pospolićie wszyscy Doktorowie / przez tę brzydliwość spustoszenia / rozumieią Antychristá / ktorému kácérze dźiśieyszy drógę iáwnie śćielą.

22 *Skrocone oné dni*] Królestwo Antychristowé nie będźie trwáć dłużéy iedno przez półczwártá látá / to iest / przez czterdźieśći y dwá mieśiącá: przez tyśiąc dwie śćie y sześćdźieśiąt dni: przez półtegodniá lat. Przetóż

wielki

---

[n] Mar. 13. d 31

[o] Luk. 17. f. 26

[p] 1. Mo. 7. b 5. 1. Pio. 3. d 20

[q] Luk. 17. g 35.

*Dwá ná łożu, iednego wezmą á drugiego zostáwią NL. NG

[r] Mar. 13. d 32

[s] Luk. 12. c. 39. 1. Thess: 5. a 2

[u] o ktoréy straży. O. Bo stárzy ná czterzy straże, z ktoréy káżda miáłá trzy godźiny, noc dźielili.

[t] Luk. 12. c. 42

[v] Obia 19. c. 15.

[x] wys: 13. f. 42. Niżéy 25. e. 30.

Kośćioł Ierozolimski zburzony á Chrześćiáński rozszérzony. Euseb: libro 3. c. 6. Mat. 16. 18. Lib. Quod Christus sit Deus.

Hæretikow sie wystrzegáć potrzebá

Hæretyccy mistrzowie czynią sie Christusámi.

Ewányelia ktora iest przepowiedána po wszytkim świećie.

Gal: 1. 8.

Kol. 1. 6.

Brzydkie spustoszenie.

Hippol: de consummat: mundi.

Antichristowe królestwo bárzo krotkie będźie.

wielki iest niewstyd y bluźniérstwo dźisiey- szych heretyków / forytarzów Antychristowych / którzy áby szlad trácili / namiástká Christusowégo Biskupá Rzymskiégo Antychristem czynią : gdyż on od pułtorá tysiącá lat y dáléy kośćiół Boży rządźił y sprawował / y był przełożonym nád wszytkimi owcámi Páná Christusowémi.

Dan. 9. 27. Ian 21. 17. Matt. 16. 19.

23 Oto tu iest Christus] Gdyż kośćiół Christusów (Augustyn ś. mówi) w pismie wszędy ták iest opisány / iż miał bydź we wszytkich narodźiéch : cokolwiek przyniosą / y zkądkolwiek pismá zbiéráć będą ći / którzy do kątów swych vkázuią / mowiąc : Owo tu iest Christus / nie mamy im wierzyć. Abowiém częśći vkázuią y ná sekty odwodzą / którzy mówią : Owo tu / owo sám. Gdyż kośćiół Christusów iásny iest / iáko miásto ná tákiéy górze zbudowáné / która wszytek świát nápełniłá. Przetóż nie słuchaymy tych / którzy ná strony y sekty odwodzą / mowiąc : Owo tu iest Christus / ábo / Ono tám. Jedność obiecał Christus : w iedność śie królowie zebráli / nie przez sekty śie rozerwáli / Augustinus in Psal. 47.

Kośćiół Christusów powszechny. Augu: de vnit: eccl: cap. 3: Id contra faust: li: 13. cap: 13. Matt: 5. 14.

24 Y czynić będą znaki wielkie] Cudá Antichristowé y sług iego / nieprawdźiwé / ále fałszywé y kłamliwé będą : którémi zwodźić mą tylko té / co zginąć mieli. Zkąd to mamy / że choćby heretykowie cudá czynić mogli / wszákże byśmy im przeto nie mieli więcéy wierzyć / iedno gdyby żadnych czynić nie mogli.

Cudá Antichrystowé. 2. Thes: 2. 9.

26 Oto ná puszczéy] Pusczę y zámknienia znáczą ćiemné y táiemné y pokątné schadzki y zbory odszczepieńców. Postánowiwszy tedy Pan Christus kośćiół swóy powszechny po świećie iásny y znákomity / zátym vcznie y wszytkié wierné nápomina / áby heretykom y odszczepieńcóm nie wierzyli. Augustin. quæst. Euang: lib. 1. quæst. 38.

Puszcze odszczepieńców.

27 Iáko błyskáwicá] Słowem błyskáwice znáczy iásność / y świétność kośćiołá powszechnégo / który śie zátáić nie może / y szérzy śie od wschodu słońcá áż do zachodu. Co iest przećiwko tym / którzy tu y owdźie po kąćiéch Christusá vkázuią : y którzy potáiemnie zgromadzáią / iákoby w zámknieniu : y nie wielu / iákoby ná puszczy. Idem vbi supra.

Iásność kośćiołá powszechnégo.

29 A nátychmiast] Jesliż on dźień ostáteczny sądny (iáko tu P. świadczy) ma nátychmiast nástąpić po prześládowániu Antychristowym / które ma trwáć tylko przez pół czwártá láta / iákosmy wyszéy rzékli : tedyć nieznośné bluźnierstwo iest / namiástká Páná Christusowégo czynić Antychrystem.

Antichristowé królestwo przed sámym dniem sądnym.

30 Znák syná człowieczégo] Ten znák iestći krzyż ś. który śie vkáże Żydóm ná ich pohánbienié. Chrysosto. in Matt. Homil. 77. Lecz y niemniéy będźie ná pohánbienié heretykóm : którzy nie mogą ćiérpieć znáku krzyżá świętégo.

Znák krzyżá świętégo.

ROZDZ. XXV.

1 A Edy podobné będźie królestwo niebieskié dźieśiąći pánnóm : które wźiąwszy lámpy swoie wyszły przećiw oblubieńcowi / y oblubienicy. 2 A pięć z nich było głupych / á pięć mądrych. 3 Ale pięć głupych wźiąwszy lámpy / nie wźięły oleiu z sobą : 4 á mądré wźięły oleiu w naczynia swoie z lámpámi. 5 A gdy oblubieniec omieszkawał / zdrzymáły śie wszytki y posnęły. 6 A w północy ztáło śie wołánié : Oto oblubieniec idźie / wynidźćie przećiwko iemu. 7 Tedy wstáły oné wszytkié pánny / y ochędożyły lámpy swoie. 8 Lecz głupié rzekły mądrym : Daycie nam z oleiu wászégo : boć lámpy násze gásną. 9 Odpowiedźiáły mądré / mówiąc : by snadź nam y wam niedostáło / idźćie ráczéy do przedáiących / á kupćie sobie. 10 A gdy szły kupowáć / przyszedł oblubieniec : á które były gotowé / weszły z nim ná gody / y zámknioné są drzwi. 11 A náostátek przyszły y drugié pánny / mówiąc : Pánie / Pánie otwórz nam. 12 A on odpowiádáiąc / rzékł : Záprawdę mówię wam : nie znam was. 13 [a] Czuyćież tedy : bo nie wiéćie dniá áni godźiny *.

14 B [b] Abowiém iáko człowiek precz odieżdżáiąc / wezwał sług swoich / y dał im máiętności swoie. 15 y dał iednému pięć tálentów / á drugiému dwá / á drugié[v] ieden / káždému wedle własnégo przemożenia : y wnetże odiechał. 16 A poszedszy on który był wźiął pięć tálentów / robił imi / y zyskał drugié pięć. 17 Tákże y ten który był wźiął dwá / zyskał drugié dwá. 18 Lecz ten który wźiął ieden / szedszy zákopał w źiemi / y skrył pieniądze páná swego. 19 A po niemáłym czáśie wróćił śie pan onych sług / y vczynił liczbę z nimi. 20 A przystąpiwszy ten który wźiął pięć tálentów / przyniósł drugié pięć tálentów / mówiąc : Pánie / dałeś mi pięć tálentów : otom drugié pięć * zyskał. 21 Rzékł mu Pan iego : Dobrzeć sługo dobry y wierny : gdyżeś nád máłem był wiernym / nád wielem ćię postánowię : wnidź do wesela páná twego. 22 C A przystąpił téż który był dwá tálenty wźiął / y rzékł : Pánie / dałeś mi dwá tálenty : otom drugie dwá zyskał. 23 Rzékł mu pan iego : Dobrzeć sługo dobry y wierny : gdyżeś był wiernym nád máłem / nád wielem ćię postá-

*[a] Mar: 13. d 33. wys. 24. d 42. * którey syn człowieczy przydźie. G. [b] Luk. 19. b 12.*

*Wolność ludzka pospołu z łáską Bożą zástuguie. * tálentów G.*

nowie: wnidź do weſela páná twego. 24 A przyſtąpiwßy też który był ieden tálent wziął/ rzékł: Pánie/ Wiém' iżeś ieſt człowiek ſrogi/ żnieß gdżieś nie śiał/ y zbiéraß gdżieś nie rozpróßył: 25 á boiąc ſie odßedłem/ y ſkryłem tálent twóy w żiemie: Oto maß co ieſt twego. 26 A odpowiedáiąc pan iego/ rzékł mu: Sługo zły y gnuśny/ wiedżiałeś iż żnę gdżiem nie śiał/ y zgromádzam gdżiem nie rozpróßył: 27 miałeś tedy pieniądze moie poruczyć bánkiérzóm/ á ia przyßedßy wżdybym był odebrał ſwé z lichwą. 28 A przetóż weźmicie od niego tálent/ á daycie temu który ma dżieśięć tálentów. 29 c Abowiém wßelkiému máiącému będżie dano/ y obfitowáć będżie: á temu który niéma/ y to co ſie zda mieć/ będżie wżięto od niego. 30 A niepożytecznégo ſługę wrzuććie do ćiemności zewnętrznéy. d Tám będżie płácz y zgrzytánié zębów. 31 A gdy przydżie ſyn człowieczy w máieſtaćie ſwoim/ y wßyſcy* Anyołowie z nim/ tedy śiedżie ná ſtolicy máieſtatu ſwé go: 32 y będą zgromádzoné przedeń wßytkié narody/ y odłączy ie iedné od drugich/ iáko páſtérz odłącza owce od kozłów: 33 y poſtáwi owce po práwicy ſwoiéy/ á kozły po lewicy. 34 D Tedy rzecze król tym którzy będą po práwicy iego: Pódźcie błogoſłáwieni oycá mego/ otrzymaycie króleſtwo wam zgotowáné od záłożenia świátá. 35 e Abowiém łáknąłem/ á dáliśćie mi ieść: prágnąłem/ á nápoiliśćie mię: byłem gośćiem/ á przyieliśćie mię: 36 nágim/ á przyodżialiśćie mię: f chorym/ á náwiedźiliśćie mię: byłem w więzieniu/ á przyßliśćie do mnie. 37 Tedy mu odpowiedzą ſpráwiedliwi/ mówiąc: Pánie/ kiedyżeſmy ćię widżieli łáknącym/ á nákarmiliſmy ćię/ prágnącym/ á dáliſmyć pić? 38 kiedyſmy ćię też widżieli gośćiem/ y przyieliſmy ćię? ábo nágim/ y przyodżialiſmy ćię? 39 ábo kiedyſmy ćię widżieli niemocnym/ ábo w ćiemnicy: y przyßlichmy do ćiebie? 40 A odpowiedáiąc król/ rzecze im: Záprawdę powiádam wam: Pókiśćie vczynili iednému z tych bráciéy moiéy namnieyßych/ mnieśćie vczynili. 41 Tedy rzecze y tym którzy po lewicy będą: g Idźćie odemnie przeklęci w ogień wieczny: który zgotowány ieſt dyabłu y Anyołóm iego. 42 Abowiémem łáknął/ á nie dáliśćie mi ieść: prágnąłem/ á nie dáliśćie mi pić: 43 byłem gośćiem/ á nieprzyieliśćie mię: nágim/ á nie przyodżialiśćie mię: niemocnym/ y w ćiemnicy/ á nie náwiedźiliśćie mię. 44 Tedy mu odpowiedzą y oni/ mówiąc: Pánie/ kiedyżeſmy ćię widżieli łáknącym/ ábo prágnącym/ ábo gośćiem/ ábo nágim/ ábo niemocnym/ ábo w ćiemnicy: á nie ſłużyliſmy tobie? 45 Tedy im odpowie/ mówiąc: Záprawdę powiádam wam: Pókiśćie nie vczynili iednému z tych namnieyßych/ áni śćie mnie vczynili. 46 h Y póydą ci ná mękę wieczną: á ſpráwiedliwi do żywotá wiecznégo.

*znam ćię. G.

c wyſ:13:b 12 Mar:4.c: 25 Luk:8:c. 18. y 19. d 26.

d wyſ:8.b 12. y 22. b 23.

*Swięći. G.

odżiedźiczeście. G. Króleſtwo niebieſkie zgotowáné ieſt dobrze czyniącym: á nie wierzącym tylko.

e Iſa:58.b 7. Ezech: 18. b 7.

f Syr.7.d 39.

Ileśćie. G.

g Pſal:6.b 9 wyſ:7.c.23. Luk.13:f. 27.

Ileśćie. G.

h Ian 5.c. 29 Dan.12.a 2.

1 Dżieśiąći pánnóm] Dżieśięć pánien/ pięć mądrych á pięć głupich iáſnie pokázuią/ iż w kośćiele boiuiącym ſą nie ſámi dobrzy/ ále y źli poſpołu. A iż nie ieſt doſyć mieć lámpy bez świátłá/ to ieſt wiárę bez miłośći y vczynków dobrych. Gregorius homil. 12.

Y źli ſą w kośćiele:

1 Lámpy] Lámpy gorąiącé y świecącé/ ſąć vczynki dobré/ á zwłaſczá miłośierné/ y obcowánié pobożné/ które świéći przed ludźmi. Auguſtinus epiſt. 120. cap. 33.

Lámpy. Matt: 5. 17:

3 Oléy] Oléy ieſt dobry vmyſł/ y ſczéré przedśięwźięćié/ śćiągáiącé vczynki náßé ku czći y chwale Bożéy/ á nie ku chwale náßéy przed ludźmi. Auguſtin támże.

Oléy.

9 Idźćie ráczéy do przedáiących] Ieſli łáſki Bożéy y włáſnych záſług mieć nie będźiemy: tedy cudzemi záſługámi w dżień ſądny wſpomożeni bydź nie możemy.

Po śmierći żebráć próżno.

26 Sługo zły y gnuśny] Stráßny ſąd przećiwko tym/ którzy namniéyßégo dobrodżieyſtwá nie vżywáią ku czći y chwale Bożéy.

27 Z lichwą] Lichwę tu rozumiéy nie zyſk od pożyczku/ który ieſt zákazány: ále ſłußny zyſk ábo dochod/ który bierze człowiek z dobrégo ßáfowánia máietnośći ſwoich. Gdy nam tedy Bóg dáie táki tálent/ tedy chce od niego zyſku y zarobku duchownégo/ zá pilnośćią y dżielnośćią náßą.

Lihwá.

Pſal. 14. 5. Luk, 6. 34:

29 Co ſie zda mieć] Ten ma dáry Boże/ który imi robi y rozmnaża ie ku czći Pánu Bogu. Lecz ten który ich nie vżywa/ więcéy ſie zda ie mieć niżli ma: y Bóg od niego bierze to co mu piérwéy dał.

Kto ma dáry Boże.

32 Odłączy ie] Tám dopiero będźie rozłączenié. Bo tu ná tym świećie dobrzy y źli poſpołu żyli. Odſczepieńcy lepak/ iż wyßli z kośćiołá/ y dobrowolnie ſie ſámi odłączyli/ przetóż ich tám odłączáć nie będźie potrzebá. Bo iuż ſą oſądzeni/ y ſwym włáſnym ſądem potępieni. Cyprianus lib. 1. epiſt. 8. Hieron. ad Tit: 3.

Odłączenié.

Iudas 19. Tit.3. 11.

34 Pódźćie błogosłáwieni] Tym rzecze Bóg: Idźćie w ogień wieczny/ którzy iego miłośierdżié przez włáſną wolą ſwą wzgárdźili. A tym rzecze: Pódźćie błogoſłáwieni weźmićie króleſtwo/ którzy z włáſnéy woléy ſwéy przyięli wiárę iego/ ſpowiedáli ſie grzéchów

Przyczyná potępienia y zbáwienia.

swych/ pokutowáli y dobrze czynili. Augustinus in Act. cum Fœlice Manichæo lib. 1. cap. 8.

35 *Daliście mi*] Stad obaczyć możeß iáko wiele iáłmużny y wßytkie vczynki miłośierné zasługuia/ y iáko wielce pomagáia ku zgłádzeniu grzechów/ y ku zbáwieniu y dostąpieniu żywotá wiecznégo. Augustinus in Psal. 49.

Zasługá y zapłátá dobrych vczynków.

42 Nie *daliście mi*] Nie przeto ich potępia/ żeby nie wierzyli/ ále iż dobrych vczynków nie czynili. Bo ći weń wierzyli/ ále dobrze czynić zániechali/ iż mniemáli żeby sáma wiárá mogli być zbáwieni. Augustinus de fide & operibus cap. 15. & ad Dulcit. quæst. 1.

Sámá wiárá nikogo nie zbawia.

ROZDZ. XXVI.

A

Y stało sie/ gdy dokończył Jesus tych wßytkich mów/ rzekł vczniom swoim: 2 [a] Wiecie iż po dwu dniu [f] Páschá będźie/ á syn człowieczy będźie wydan/ áby był vkrzyżowan. 3 Tedy sie zebráli przednieyßy kápłani y stárßy z ludu do dworu Nawyższégo kápłaná/ którego zwano Káiphaßem. 4 y náradźili sie áby Jesusá zdrádą poimáli/ y zábili. 5 Lecz mówili: Nie w dźień święty: áby snadź nie sstał sie rozruch miedzy ludem. 6 [b] A gdy Jesus był w Betháníey w domu Symoná trędowátego/ 7 przystąpiłá do niego niewiástá máiąc álábástr oley ku drogiégo/ y wylałá ná głowe iego gdy v stołu siedźiał: 8 A widząc vczniowie/ zágniewáli sie/ mówiąc: 9 Ná cóż tá vtrátá? ábowiém możono [v] to drogo przedáć/ y rozdáć vbogim. 10 A wiedząc Jesus/ rzekł im: Przecz sie przykrzycie téy niewieście? bo dobry vczynek przećiwko mnie vczyniłá. 11 [c] Abowiém záwße vbogie maćie z sobą/ ále mnie nie záwße maćie. 12 Bo tá wylawßy ten oleiek ná ćiáło moie: vczyniłá ná pogrzeb mój. 13 Zápráwdę mówię wam/ gdźiekolwiek będźie przepowiádána tá Ewányelia po wßytkim świećie/ y co tá vczyniłá będźie powiádano/ ná iéy pámiątkę. 14 [d] Tedy odßedł ieden ze dwunaśćie/ którego zwano Judaßem Jskáryotem/ do przednieyßych kápłanów/ 15 y rzekł im: Co mi chcećie dáć/ á ia go wam wydam? A oni náznáczyli mu [v] trzydźieśći srébrnych. 16 A od onąd ßukał pogody/ áby go wydał. 17 [e] W pierwßy tedy dźień przásników przystąpili vczniowie do Jesusá/ mówiąc: Gdźie chceß ábyśmy ć zgotowáli ieść [f] Páschá? 18 A Jesus rzekł: Jdźćie do miástá do niektóré-go/ á rzeczćie mu: Mistrz mówi: Czás mój blisko iest/ v ćiebie czynię Páschá z vczniámi mymi. 19 A vczynili vczniowie iáko im roskazał Jesus: y zgotowáli Páschá. 20 [f] A gdy był wieczór/ siedźiał ze dwiemánaśćie vczniów swoich. 21 [g] A gdy oni iedli/ rzekł: [h] Zápráwdę powiádam wam/ iż ieden z was mnie wyda. 22 A zásmućiwßy sie bárzo/ poczęli káżdy mówić: Azażem ia iest Pánie? 23 A on odpowiedáiąc/ rzekł: Który máczá zemną rękę w miśie/ ten mię wyda. 24 Syn człowieczy idźie/ iáko nápisano o nim: ále biádá onému człowiekowi/ przez którego syn człowieczy będźie wydan. [v] dobrze mu było/ áby sie był nie národźił on człowiek. 25 A odpowiedáiąc Judaß który go wydał/ rzekł: A zażem ia iest Mistrzu? Rzekł mu: Tyś powiedźiał: 26 [i] A gdy oni [v] wieczerzáli wźiął Jesus chléb/ y błogosłáwił/ y łamał/ y dawał vczniom swoim/ y rzekł: Bierzćie/ y iedźćie: to iest ćiáło moie. 27 A wźiąwßy kielich/ dźięki czynił/ y dał im/ rzekąc: Piyćie z tego wßyscy. 28 Abowiém tá iest krew moiá nowégo testámentu/ [v] która zá wielu będźie wylana/ ná odpuszczenie grzéchów. 29 A powiedam wam/ nie będę pił od tychmiast z tego owocu winnéy máćice/ áż do dniá onégo/ gdy ji będę pił z wámi nowy w królestwie oycá mégo. 30 A [v] himn odpráwiwßy/ wyßli ná górę oliwną. 31 Tedy im rzekł Jesus: [k] Wßyscy wy zgorßenie weźmiećie ze mnie téy nocy. Abowiém iest nápisano: [l] Vderzę pásterzá/ y rozpróßą sie owce trzódy. 32 [m] Lecz gdy zmartwychwstánę/ vprzédzę was do Gálileiéy. 33 A odpowiedáiąc Piotr/ rzekł iemu: Choćby sie wßyscy zgorßyli z ćiebie/ ia nigdy sie nie zgorßę. 34 Rzekł mu Jesus: Zápráwdę powiedamći: iż téy nocy/ pierwéy niż kur zápoie/ trzykroć sie mnie záprzyß. 35 Rzekł mu Piotr: Choćby mi też z tobą przyßło vmrzéć/ nie záprze

[a] Mar. 14. a 1. Luk. 22. a 1.
[f] Páschá święto przednieyßé Zydowskié, ná pámiątkę wybáwienia z niewoléy Egiptskiéy, ná którégo miey sce nástąpiło náßé wielkonocné święto.
[b] Ian 11. a 2. y 12: a 3.
[v] ten oleiek. G.
[c] 5. Mo. 15. b 11.
[d] Mar. 14. b 10. Luk. 22. a 4.
[v] trzydźieśći syklów srébrnych które czynią 15 tálerów. Acz Baronius kłádźie dáleko więtßą summę.
[f] to iest, báránká ná pámiątkę páschy
[f] Mar. 14. b 17.
[g] Luk. 22. b 14.
[h] Ian 13. c. 21
Psal. 40. b 10.
[v] lepiey Heb.
[i] 1. kor. 11. c. 24.
[v] która sie zá wiele i ch wylewa. G. S. skąd znáć że P. Iesus ná ostátniéy wieczerzy, wylewáiąc zá nas krew swoię, Bogu Oycu ofiárował o czym ßerzey v Luk 22. 20.
[v] ten himn snadź był Psalm 113. który sie ták poczyna: Gdy lud Izráelski wychodźił z Egiptu.
[k] Mar. 14: c 6 17. Ian 16 d 32.
[l] Zach. 13. b 7
[m] Mar. 14. c 6. 28. 16. b 7.

ſie ćiebie. Tákże y wßyſcy vczniowie mówili.

[n] Mar: 14. d 32. Luk: 22. d 39. Gethſemáni, po náßému, doliná tłuſtośći.

36 ¶ [n] Tedy przyßedł Jeſus z nimi do wśi którą zowią Gethſemáni/ y rzékł vczniom ſwoim: Siedźćie tu/ áż póydę ondźie y będę ſie modlił. 37 ¶ A wziąwßy Piotrá y dwu ſynow Zebedeußowych/ począł ſie ſmućić y [*] teſknić ſobie. 38 ¶ Tedy im rzékł: Smętna ieſt dußá moiá áż do śmierći: Czekayćie tu/ á czuyćie zemną.

[*] y ćięßko fráſowáć G.

39 ¶ A poſtąpiwßy trochę/ padł ná oblicze ſwoie/ modląc ſie/ y mówiąc: Oycze móy/ ieſli można rzecz/ [*] niechay odéydźie odemnie ten kielich. wßákże nie iáko ia chcę/ ále iáko ty.

[*] to ieſt, wyzwól mię od ták ſrogiéy y hániebnéy śmierći.

40 ¶ A przyßedł do vczniów ſwoich/ y nálazł ie śpiące/ y rzékł Piotrowi: [*] Ták? nie mogliśćie iednéy godziny czuć zemną? 41 ¶ Czuyćie/ á módlćie ſie ábyśćie nie weßli w pokuſę. Duch ci w prawdźie ieſt ochotny/ ále [*] ćiáło mdłé.

[*] tákżeśćie niemógli. N. L. K. G. S.

[*] to ieſt, człowieczeńſtwo.

42 ¶ Záśię powtóré odßedł/ y modlił ſie rzekąc: Oycze móy/ ieſli nie może ten kielich odéyźdź [*] iedno ábym go pił: niech ſie dźieie wola twoiá.

[*] odemnie. G.

43 ¶ A przyßedł powtóré/ y nálazł ie śpiące. ábowiém były oczy ich obćiążoné. 44 ¶ A zoſtáwiwßy ie/ záś odßedł: y trzeći raz ſie modlił/ też mowę mówiąc. 45 ¶ Tedy przyßedł do vczniów ſwoich/ y rzékł im: Już śpićie/ y odpoczywayćie: oto przybliżyłá ſie godźiná/ [*] á ſyn człowieczy będźie wydan w ręce grzéßników. 46 ¶ Wſtańcie/ pódźmy: oto ſie przybliżył który mię wyda.

[*] áby ſyn człowieczy był. Hebr,

[o] Mar: 14. e. 43. Luk: 22. e 47 Ian 18. a 3.

47 ¶ [o] A gdy on ieſzcze mówił/ oto Judaß ieden ze dwunaśćie przyßedł/ á z nim wielka rzéßa z mieczmi y z kiymi/ poſłáni od przednieyßych kápłanów y ſtárßych ludu. 48 ¶ A który go wydał/ dał im znák/ mówiąc: któregokolwiek pocáłuię/ tenći ieſt: imayćie go. 49 ¶ A nátychmiaſt przyſtąpiwßy do Jeſuſá rzékł: Bądź pozdrowion [*] Rábbi: y pocáłował go. 50 ¶ A Jeſus rzékł mu: Przyiaćielu/ ná coś przyßedł? Tedy przyſtąpili/ y rzućili ſie ná Jeſuſá/ y poymáli go. 51 ¶ A oto ieden z tych którzy byli z Jeſuſem/ wyćiągnąwßy rękę/ dobył kordá ſwégo: á vderzywßy ſługę kśiążęćiá kápłáńſkiégo/ vćiął vcho iego. 52 ¶ Tedy mu rzékł Jeſus: Obróć kord ſwóy ná mieyſce iego. [p] ábowiém wßyſcy którzy miecz biorą/ [*] mieczem poginą. 53 ¶ Czyli mniemaß ábym nie mógł prośić oycá mégo: á ſtáwiłby mi teraz więcéy niż dwánaśćie [*] hufców ányołów? 54 ¶ Jákóż ſie tedy wypełnią [q] piſmá/ iż ſie tak muśi ſtáć? 55 ¶ Onéy godźiny mówił Jeſus rzéßam: Wyßliśćie iáko ná zbóyce/ z mieczmi/ z kiymi/ poimáć mię. Siedźiałem ná káżdy dźień v was vcząc w kośćiele/ á nie poimáliśćie mię? 56 ¶ A to ſie wßytko działo/ áby ſie wypełniły [r] piſmá prorockié. Tedy vczniowie wßyſcy/ opuśćiwßy go poućiekáli.

[*] miſtrzu móy

[p] 1. Mo: 9. a 6 Obia: 13. c. 10.

[*] według zakonu, który każe tráćić mężoboyce,

[*] ábo woyſk: połáćinie y po Graecku legio: która ma w ſobie 12250 żołnierzów. Tóż słowko maß Niż. Mar. 5. 9. Luk. 8. 30.

[q] Iſa. 52. c 10

[r] wys. c. 31.

F

57 ¶ [s] A oni poimawßy Jeſuſá/ wiedli do Káiphaßá nawyżßégo kápłaná/ gdźie ſie byli zebráli doktorowie y ſtárßy. 58 ¶ A Piotr ßedł zá nim zdáleká/ áż do dworu nawyżßégo kápłaná. A wßedßy tám/ śiedźiał z ſługámi: áby widźiał koniec.

[s] Mar: 14. e 53. Luk. 22 f. 54 Ian. 18. d 24

59 ¶ [t] A przednieyßy kápłani y wßytká rádá śiedząca ßukáli fałßywégo świádectwá przećiwko Jeſuſowi/ áby go o śmierć przyprawili: 60 ¶ y nie náleźli/ ácz wiele fałßywych świádków przychodźiło. A ná koniec przyßli dwá fałßywi świádkowie/ 61 ¶ y rzekli: Ten mówił: [v] Mogę zepſowáć kośćiół Boży/ á po trzech dniách záśię ii zbudowáć.

[t] Mar. 14. f. 55

[v] Ian 2. d 19.

62 ¶ A wſtawßy nawyżßy kápłan/ rzékł mu: Nic nie odpowiedaß ná to co ći przećiwko tobie świádczą? 63 ¶ Lecz Jeſus milczał. A przednieyßy kápłan rzékł mu: Poprzyśięgam ćię przez Bogá [*] żywégo/ ábyś nam powiedźiał ieſliś ty ieſt Chriſtus ſyn Boży? 64 ¶ Rzékł mu Jeſus: [*] Tyś powiedźiał. Jednák powiádam wam/ od tąd vyźrzyćie [x] ſyná człowieczégo śiedzącégo ná práwicy mocy Bożéy/ y przychodzącégo w obłokách niebieſkich. 65 ¶ Tedy nawyżßy kápłan rozdárł ßáty ſwoie/ mówiąc: zbluźnił: cóż dáléy potrzebuiemy świádków? otośćie teraz ſłyßeli bluźniérſtwo: 66 ¶ co ſie wam zda? A oni odpowiádáiąc/ rzekli: Winien ieſt śmierći.

[*] Bogá żywégo, N. G. Y. L

[*] Ták ieſt iákoś powiedźiał Hebráiſm.

[x] wys. 16. d 27. 1. Theſ: 4. c. 14. Rzym: 14. b 10.

67 ¶ [y] Tedy plwáli ná oblicze iego/ y bili go kułakámi: á drudzy policzki twarzy iegó zádawáli/ 68 ¶ mówiąc: Prorokuy nam Chriſtuśie/ kto ieſt który ćię vderzył? 69 ¶ [z] A Piotr śiedźiał przed domem nápodworzu: y przyſtąpiłá do niego iedná ſłużebnicá/ mówiąc: Y tyś był z Jeſuſem Gálileyſkim. 70 ¶ A

[y] Iſa: 50. b 6. Mar. 14. f. 65

[z] Luk. 22: f. 55. Ian 18. d 25.

on sie záprzał przed wßytkiémi / rzekąc: Niewiém co mówiß. [71] A gdy on wychodził ze drzwi / vyźrzálá go druga służebnicá: y rzekłá tym co tám byli: Y ten był z Jesusem Názáráńskim. [72] A powtóre záprzał sie z przysięgą / iż nie znam człowieká. [73] A máło potym przystąpili którzy stali / y rzekli Piotrowi: Prawdziwieś y ty iest z nich: bo y mowá twoiá cie wydawa. [74] Tedy począł przeklináć y przysięgáć iż nie znał człowieká. A ná tychmiast kur zápiał. [75] Y wspómniał Piotr ná słowo Jesusowé / które mu był rzékł: Pierwéy niż kur zápoie / trzykroć sie mnie záprzyß. A wyßedßy z dworu / gorzko płákał.

---

[7] *Alábástr*] Zowią to pospolićie / słoiek Alábástrowy / ále iż piße Márek ś. że go stłukłá / niewiem iákogo ták rychło stłuc mogłá / iesli był Alábástrowy. Aleć musiáło bydź coś słábßégo niż Alabáster: wßákże zowie Alábástrem / iż pospolićie tákowé słoyki do máśći bywáły Alábástrowé / choćia nie wßytkié / wßákże ie Alábástrem zwano: ábo ráczéy iż tákowé słoyki bez vchá ábo rękoieśći bywáły / iáko w Aptekách widzimy / á tákieć słoyki Alábástrem zwano / iáko piße Suidás.

[8] *Tá utrátá*] Nákład ná ćiáło Páná Christusowé iescze żywe vczyniony / zdał sie Judaßowi strácony y niepożyteczny. Jáko y dziś nákłády podobné ná tóż ćiáło Páńskié w naświętßym Sákrámencie / ná ołtarze y ná kośćioły / zdádzą sie heretykóm prozné y ßkodliwé: ábo wżdy nie ták pożyteczné / iáko gdyby ná vbogié były obrocone. Ale tu Pan ináczéy osądził.

Hæretikowie bráćia Iudaßowi.

[10] *Dobry vczynek*] Nákłády ná nabożeństwo / ná służbę y chwałę Bożą vczynioné / są vczynki dobré / y Pánu Bogu wdzięczné / y częstokroć więcéy zásługuiące / niż gdyby ie ná vbogié obrocono: áczkolwiek oboie są dobré y niekiedy rzecz iest powinnieyßa vbogié opátrzyć. Y owßem w niektórych potrzebách y przypadkách kośćioł kielichy / krzyże y inné sprzęty poświęconé łamie / á vbogié imi wykupuie ábo opátruie. Ambrosius lib. 2. Offic. cap. 28. Wßákże to iest pewna / y zá przodków náßych rzecz doświadczona: iż sie vbodzy ná ten czás nalepiéy mieli / kiedy więcéy ná potrzeby kośćielné obracano.

Dobré vczynki.

[11] *Mnie nie záwße maćie*] Nie mamy teraz Páná onym widomym sposobem / iáko ná świećie z vczniámi obcował / y posługi ludzkiéy potrzebował: Ale inßym sposobem mamy go w naświętßym Sákramenćie / ácz nie oczywiśćie / ále rzeczywiśćie / istotnie y prawdziwie. Bo iesli słußnie ono rzékł Pan Christus: Tom do was mówił / gdym iescze był z wámi: dawáiąc znáć / że iuż nie był z nimi / przeto iż z nimi więcéy nie obcował ludzkim obyczáiem / choć był z nimi prawdziwie y widomie: iákoż my słußniéy mówić możemy / Iż Pan Christus teraz nie iest z námi: gdyż nie tylko nie obcuie z námi ludzkim obyczáiem: ále áni iest widomie z námi.

Iáko P. Iesusá teraz mamy, á iáko nie.

Luk. 24. 44.

[13] *Co uczyniłá, będźie powiedáno ná iéy pámiątkę*] Obacz / iż dobré vczynki świętych máią bydź w kośćiele wspomináné / ku czći onym: iáko iest obyczay w kośćiele Kátholickim.

Pámiątki świętych w kośćiele.

[20] *Siedźiał ze dwiemánaśćie*] Sámych tylko dwánaśćie Apostołów obrał do téy spráwy (choćia było w mieśćie wiele vczniów iego) iż tym sámym dał moc y sposób nietylko pożywánia y rozdawánia tego Sákrámentu: ále też poświącánia y ofiárowánia téy nowéy ofiáry nowégo Testámentu: vczyniwßy ie támże kápłany y ofiárowniki. O czym Leo wielki ták nápisał. Stánowiąc testáment ćiáłá y krwie swoiéy / vczył Apostołów iáką ofiárę mieli Bogu ofiárowáć. A ś. Clemens vczeń Piotrá S. powiedział: Iż P. Christus ofiáruiąc duchowną ofiárę piérwéy niżli ćiérpiał / nam sámym (Apostołóm y ich namiestnikóm) roskazał tóż czynić.

Przez sámych 12 Apostołów miał Pan náwieczerzy.

Leo ser. 7. de passio. Domin.

[26] *Wźiął chléb*] Dokonawßy Pan Christus ofiáry onégo báránká według porządku Aaronowégo (mówi Augustyn ś.) sam vstáwił ofiárę z ćiáłá y krwie swoiéy według porządku Melchisedechowé. A Irenæus świádczy: Iż Pan Christus wźiąwßy chléb y wino / y vczyniwßy ie ćiáłem y krwią swoią / náuczył Apostołów nowéy ofiáry nowégo Testámentu: którą kośćioł wźiąwßy od Apostołów po wßytkim świećie ofiáruie Bogu. Chrisosto. zás piße: Iż ná tymże iednym stole oboiá ofiárá wielkonocna / y figury / y prawdy / byłá spráwowána. Nákoniec Leo ś. twierdzi / Iż ná onéy wieczerzy Pan Christus stáréy dokonał / á nową ofiárę wielkonocną postánowił.

Ofiárá mßéy ś. ná ostátniéy wieczerzy vstáwiona.

August: in Psalm: 33. con: 2 Iren. li: 4. cap. 32. Chrysost: homil: de prod. Iud. Leo ser: 7. de pas: Do.

[26] *Błogosłáwił*] Abo przeżegnał on chléb / po Grécku εὐλογήσας. Którym błogosłáwieństwem / y słowy które przydał / vczynił on chléb ćiáłem swoim. Abowiem błogosłáwieństwo Boże záwße iest skuteczné. Jáko y ono / błogosłáwiwßy ábo przeżegnawßy chléb y ryby / wnetże ie rozmnożył. A przećiwnym obyczáiem / kiedy przeklął figę / tudźież ią vsußył. Przetóż y Páweł ś. kielich Páński kielichem błogosłáwieństwá zowie: Kielich / práwi / któremu błogosłáwimy / to iest / który poświącamy. Y Ambroży ś. ßéroko dowodzi / iż w ś. Sákráménćie niemáß więcéy chlebá który przyrodzenié spráwiło: ále iest to co przeżegnánié poświęćiło (to iest ćiáło Páńskie) Bo więtßa / mówi / iest moc poświęcenia / niżli przyrodzenia: ponieważ poświęceniem y sámá sie nátura przemienia.

Przemienienie chlébá w ćiáło Páńskie

Luk: 9. 16. Mar. 8. 7. Mat. 21. 19 1. kor. 10. 16

Ambr: lib: de iis qui mysteriis initiantur cap. 9.

[26] *To iest ćiáło*] Chléb y wino bywa przemienioné w ćiáło y krew Páńską / tąż mocą wßechmocną / którą świát iest stworzony / y którą słowo w żywoćie pánieńskim iest wćielone. Damascenus lib. 4. cap. 14 Cyprianus de cœna Domini. Ambrosius libro de mister: init. cap. 9.

Przemienienie chlébá.

[26] *Ciáło moie*] Nie rzékł: Ten chléb iest figura ćiáłá mégo / ábo to wino iest figurą krwie moiéy. Damascenus lib. 4. cap: 14. Theophilactus in hunc locum. Concil. Nic. 2. act. 6. Gdy tedy Doktorowie zową kędy ten Sákráment figurą ábo znákiem / tedy przez znák y figurę / rozumieią zwierzchnią osobę chlebá y winá.

Ciáło prawdźiwé w S. Sákráménćie

Pan krew ſwą trzymał w kielichu y wylewał: Do Zydów 9. 20:

28 *Krew moiá nowégo teſtamentu*] Jáko ſtáry teſtáment krwią był vtwierdzony tymi słowy: Tá ieſt krew teſtámentu / ktory Bog do was posłał: Ták też tu ieſt vſtáwienie y vtwierdzenie nowégo teſtamentu: we krwi Chriſtuſowéy / przez té słowá: Tá ieſt krew moiá Nowégo Teſtámentu: która krew iuż oto tu wylewał / á nietylko potym ná krzyżu. Abowiem w Gréckim / v wſzytkich Ewánieliſtów y v Páwłá / ták ſtoi / in præſenti: Która ſie (teraz) wyléwa / ábo ktora (iuż) wylewam. A tákże o ćiele: Które zá was dáią / łamią. A sámi heretykowie ták przekłádáią.

1. kor: 11. 24.

W Sákrámenćie nie máß więcey chlebá áni winá. Luk. 22. 19.

29 *Z tego owocu winnéy máćice*] S. Lukaſz té słowá kłádźie przed poświącániem. Skąd znáć że to Pan mówił o proſtym winie / które pili iedząc báránká wielkonocnégo. Ale choć by też mówił o winie ktoré ſie iuż w krew iego było przeminiło: tedy ie tákżowie winem / iáko Páweł chléb w ćiáło przemieniony / zowie przećie chlebem: dla trzéch przyczyn. Jedná / iż pierwéy winem było: Jáko Jádam zowie Ewe kośćią ſwoią / iż byłá vczyniona z kośći iego. y iáko wąż Moyżeſzów názwány ieſt laſką / iż pierwéy był laſką. Druga / iż przećie zoſtawa oſobá chlebá y winá: Jáko Anyoł Ráphäel názwan ieſt młodźieńcem: y trzéy Anyołowie którzy ſie Abrahámowi vkazáli / trzéy mężowie. Trzećia / iż ćiáło Páná Chriſtuſowé prawdziwie ieſt chlebem y pokármem / y krew iego prawdziwie napoiem.

1. Mo. 2. 23. 2. Mo 7 12. Tob. 5. 5. 1. Mo 18. 2. Ian 6. 55.

Posłuſzeńſtwo.

39 *Nie iáko ia chce*] Doſkonáły przykład posłuſzeńſtwá / y oddania nas sámych y woléy náſzéy pod wolą y zrządzenié Boże / we wſzytkich trudnośćiách y przećiwnośćiách: á iż nic doczeſné° żądáć áni prośić od Bogá nie mamy / iedno z tym dokłádem woléy Bożéy y vpodobánia ie°.

Wigiliæ.

41 *Czuycie á modlćie ſie*] Stądći poſzły Wigiliæ / to ieſt / czuynośći y nocowánia ná modlitwách / które były w pierwſzym kośćiele zwyczáyné wſzytkim Chrześćiánóm / ná kázdé vroczyſté świeto. Jáko świádczą Cyprian ś. de orat. Domini: y Hieron. aduerſus Vigil. & epiſt. 53. Ale potym dla słuſznych przyczyn odieté / doſtáły ſie sámym Zakonnikóm.

Præſumptia.

74 *Począł przeklinác*] Znáczny przykład y przeſtrogá krewkośći ludzkiéy: áby ſie káżdy ſtrzegł wielkiégo o ſobie rozumienia: á żeby czáſu pokuſy / w sámym Bogu nádzieie pokładał.

ROZD. XXVII.

[a] Mar. 15. a 1. Luk. 22. f. 66 Ian 18. c. 28.

1 A [a] Gdy było ráno / weſzli w rádę wſzyſcy przednieyſzy kápłani / y ſtárſzy ludu przećiwko Jeſuſowi / áby go o śmierć przyprawili. 2 A związawſzy przywiedli go y podáli Pontiuſowi Piłatowi Stároście.

3 Tedy vyźrzawſzy Judaſz który go wydał iż był ſkazan: żalem zięty odnióſł trzydzieśći ſrébrnych przednieyſzym kápłanóm y ſtárſzym / 4 mówiąc: Zgrzéſzyłem / wydawſzy krew [e] ſpráwiedliwą. A oni rzekli: Co nam do tego / [˘] ty ſie pátrz. 5 A porzućiwſzy ſrébrniki w kośćiele / odſzedł: y poſzedſzy / [b] obieśił ſie. 6 A przednieyſzy kápłani wziąwſzy ſrébrniki / mówili: Nie godzi ſie ich kłáść do [e] korbony: bo ieſt zapłátá krwie. 7 A náradziwſzy ſie / kupili zá nie rolą gárncárzową / ná pogrzéb [˘] pielgrzymów. 8 Dla tego oná rola názwána ieſt [c] Háceldáma / to ieſt rola krwie / áż do dniá dziśieyſzégo. 9 B Tedy ſie wypełniło co ieſt powiedziano przez Jeremiaſzá proroká / mówiącégo: [d] A wzięli trzydzieśći ſrébrnych / zapłáte oſzácowánégo którégo oſzácowáli z ſynów Jzráelſkich: 10 A dáli ie ná rolą gárncárzową / iáko mi poſtánowił Pan.

[e] niewinną. G. to ieſt człowieká niewinnégo. [˘] to ieſt, twoiá to winá, nie náſzá. b Dźie: 1c. 18. [e] do ſkárbnice, ábo do ſkrzynie kośćielnéy, którą po Zydowſku Korboną zową że do niéy kłádźiono dáry Boże. bo Korban ieſt dar po Zydowſku. Te ſkrzynie z Græckiégo zwano Gázophylácium. [˘] cudzoźiemców. c Dźie. 1. c 19. d Zach: 11. c 12. Ier: 32. b 9:

11 A Jeſus ſtánął przed ſtároſtą: [e] y pytał go ſtároſtá mówiąc: Tyś ieſt król Zydowſki? Rzékł mu Jeſus: Ty powiádaſz. 12 A gdy nań ſkárżyli przednieyſzy kápłani y ſtárſzy / nic nie odpowiedział. 13 Tedy mu rzékł Piłat: Nie ſłyſzyſz iáko wiele przećiw tobie świádectw przywodzą? 14 A nie odpowiedział mu ná żadné ſłowo: ták iż ſie bárzo dziwował ſtároſtá. 15 A ná dzień vroczyſty zwykł był ſtároſtá wypuſzczáć poſpólſtwu iednégo więźniá którégoby chćieli. 16 A miał ná ten czás więźniá znácznégo / którégo zwano Bárábbaſzem. 17 Gdy ſie tedy oni zebráli / rzékł Piłat: którégo chcećie wypuſzczę wam: Bárábbaſzá / czyli Jeſuſá którégo zową Chriſtuſem? 18 Bo wiedział iż go z zazdrośći byli wydáli. 19 C Lecz gdy on śiedział ná ſtolicy sądowéy / poſłáłá do niego żoná iego / mówiąc: Nic tobie y ſpráwiedliwému temu: ábowiém wielem ćierpiáłá dziś przez ſen dla niego. 20 [f] A przednieyſzy kápłani y ſtárſzy námówili poſpólſtwo áby prośili Bárábbaſzá / á Jeſuſá ſtráćili. 21 A odpowiádáiąc ſtároſtá / rzékł im: Którégóż chcećie ábym wam wypuśćił ze dwu? A oni rzekli / Bárábbaſzá. 22 Rzékł im Piłat: Cóż tedy vczynię z Jeſuſem którégo zową Chriſtuſem? Rzekli wſzyſcy: Niech będźie vkrzyżowan. 23 Rzékł im ſtároſtá: Cóż wżdy złégo vczynił? A

[e] Mar: 15. a 2. Luk: 22. a 3. Ian 18. f 33.

[f] Mar. 15. a 11. Luk: 23 a 18. Ian. 18 g 40. Dźie: 3. c 14.

oni wie-

oni wiecéy wołáli / mówiąc: Niech bedźie vkrzyżowan. 24 ° A widząc Piłat iż nic nie pomagáło / ále więtßy ſie rozruch dźiał: wźiąwßy wode/ vmył rece przed poſpólſtwem / mówiąc: "Nie winienem ia krwie tego ſpráwiedliwégo : ˝wy ſie pátrzćie'. 25 ° A odpowiádáiąc wßytek lud/rzékł: Krew iego ná nas / y ná ſyny náßé. 26 ° Tedy im wypuśćił Bárábbaßá : á Jeſuſá vbiczowánégo podał im áby był vkrzyżowan.

27 ° Tedy żołnierze ſtároſćini wźiąwßy Jeſuſá do ratußá / [g] zebráli do niego wßytke róte : á 28 ° zwlókßy go włożyli nań płaſcz ßárłatny. 29 ° y vplótßy korone z ćiérnia / włożyli ná głowe iego/ y trćine w práwice iego. A kłániáiąc ſie przed nim / nágrawáli go/ mówiąc: Bądź pozdrowion królu Żydowſki. 30 ° A pluiąc nań / wźieli trćine / y bili głowe iego. 31 ° A gdy ſie z niego náśmiali/ zwlekli go z ßáty: y oblekli go w odźienié iego/ y wiedli go áby vkrzyżowáli. 32 ° [h] A wychodząc nálezli człowieká Cireneyczyká/ imieniem Symoná: tego przymuſili áby niósł krzyż iego: 33 ° [i] A przyßli ná mieyſce które zową Golgothá/ co ſie wykłáda mieyſce trupiéy głowy / 34 ° y dáli mu pić ˝wino' z żółćią zmiéßáné á gdy ſkoßtował niechćiał pić. 35 ° [k] A vkrzyżowawßy go/ rozdźielili odźienia iego / rzućiwßy lós : áby ſie wypełniło co ieſt rzeczono przez proroká mówiącégo : [l] Rozdźielili ſobie odźienia moie : á o ſuknią moie lós miotáli'. 36 ° A śiedząc ſtrzegli go. 37 ° A włożyli nád głowe iego "wine' iego nápiſáną: TEN IEST IESVS KROL ZYDOWSKI. 38 ° Tedy ſą vkrzyżowáni z nim dwá łotrowie: ieden po práwicy á drugi po lewicy. 39 ° A przechodzący mimo bluźnili go chwieiąc głowámi ſwymi / 40 ° y mówiąc : [m] Hey co rozwalaß kośćiół Boży/ á zá trzy dni ii záśie buduieß: záchoway ſam śiebie: ieſliś ſyn Boży/ zſtąp z krzyżá. 41 ° Tákże y przedniey ßy kápłani z Doktorámi y z ſtárßymi/ nagráwáiąc mówili: 42 ° Jnßych záchował/ ſam śiebie záchowác nie może : [n] Jeſli ieſt król Jzráelſki / niech teraz zſtąpi z krzyżá / á ˝vwierzymy iemu. 43 ° Dufał w Bogu: niech go teraz wybáwi ieſli chce: Bo powiedźiał/ Że/ Jeſtem ſynem Bożym. 44 ° Tóż y łotrowie którzy byli z nim vkrzyżowáni/ vrągáli mu. 45 ° A od ßóſtéy godźiny/ ſtáłá ſie ćiemnosć po wßytkiéy źiemi áż do dźiewiątéy godźiny. 46 ° A około dźiewiątéy godźiny záwołał Jeſus głoſem wielkim rzekąc: Eli/ Eli / lámázábáchtáni ·: to ieſt/ [p] Boże móy/ Boże móy/ czemuś mie opuśćił ·: 47 ° A niektórzy tám ſtoiący ſłyßąc mówili : Eliaßá ten woła. 48 ° A nátychmiaſt bieżawßy ieden z nich/ wźiąwßy gebke nápełnił [q] octem / y włożył ná trćine / y dawał mu pić. 49 ° Lecz drudzy mówili : Zániechay/ pátrzaymy ieſli przydźie Eliaß áby go wybawił. 50 ° A Jeſus záwoławßy po wtóré wielkim głoſem/ wypuśćił duchá. 51 ° [r] A oto záſłoná kośćielna rozdárłá ſie ná dwie części / od wiérzchu áż do dołu : y źiemiá zádrżáłá / á ſkáły ſie popádáły ·. 52 ° y groby ſie otworzyły : y wiele ćiał świetych którzy byli poſneli powſtáło. 53 ° A wyßedßy z grobów po zmartwychwſtániu iego/ weßli do miáſtá świetégo: y vkazáli ſie wielom. 54 ° A ˝ſetnik y ći co z nim byli ſtrzegąc Jeſuſá/ vyźrzawßy trześienié źiemie/y to co ſie dźiáło/ zlekli ſie bárzo/ mówiąc : Záiſtéć ten był ſynem Bożym. 55 ° [s] A było tám wiele niewiaſt zdáleká* / które były poßły zá Jeſuſem od Gálilęiéy/ 56 poſługuiąc mu : ° miedzy którémi byłá Mária Mágdálená/ y Márya Jákobowá y Jozephowá mátká/ y mátká ſynów Zebedęußowych. 57 ° [t] A gdy był wieczór / przyßedł niektóry człowiek bogáty z Arimáthiiéy/ imieniem Jozeph / który też był vczniem Jeſuſowym. 58 ° Ten przyßedł do Pilatá y proſił ciáłá Jeſuſowégo. Tedy Piłat kazał oddáć ćiáło. 59 ° A Joſeph wźiąwßy ćiáło/ vwinął ie w czyſté prześćiéradło : 60 ° y położył ie w nowym grobie ſwoim / który był w ſkále wykował. y przywálił do drzwi grobu kámień wielki y odßedł. 61 ° A byłá tám Mária Mágdáleńá / y druga Mária/ śiedząc przećiwko grobowi.

62 ° A ná záiutrz który ieſt dźień po ˝przygotowániu/ zebráli ſie przedniey ßy kápłani y Pháryzeußówie do Piłatá/ 63 ° mówiąc: Pánie/ wſpomnieliſmy/

˝to ieſt: nie ia go zábiiam, ále wy. ˝wy obaczćie, vważćie rozmyſlćieſie.

[g] Mar:15.b16 Ian 19.a1.

[h] Mar. 15.b 21. Luk:23.d26 [i] Mar.15.b22 Luk:23.e 33. Ian 19.c.17.

˝ocet. G. S.

[k] Mar: 15.c. 24. Luk.23.c.34

[l] Pſal 21 c.19

˝ábo przyczynę śmierći.

[m] Ian 2.d19

[n] Mąd:2.d18 ˝vwierzymy weń. G. [o] Pſal:21.b9

[p] Pſal.21.a1.

[q] pſ:68.c.22

[r] 2. kron:3. d14.

˝ſetnik co miał ſto żołnierzow pod ſobą.

[s] Mar: 15. d 40. *przypátruiące ſie G.

[t] Mar: 15. d 42. Luk:23.g50. Ian 19.g38

˝Páráſceue, to ieſt przygotowánie zowie dźień piątkowy, iż weń gotowano potráwy ná Sobotę, która v Żydów byłá iáko v nas Nie dźielá.

lisimy/ iż on zwodziciel powiedział ie-ſcze żywiąc/ po trzech dni zmar-
64 twychwſtánę. [9] Przetóż roſkaż áby ſtrzeżono grobu áż do dniá trzeciéǵ: áby ſnádź nie przyßli vczniowie iego y vkrádli go/ y powiedzieli ludowi: Powſtał zmartwych: y będzie oſtá-
65 tni błąd gorßy niż piérwßy. [9] Rzékł im Piłat: Máćie ſtraż: idźćie/ ſtrzeż-
66 ćie iáko vmiećie. [9] A oni ßedßy/ obwárowáli grób/ zápieczętowawßy kámień z ſtrażą.

Pomſtá grzéchu.

3 Iudaß żalem źięty] Obacz iáko pomſtá Boża wnet zá grzéchem idźie. A oſobliwie/ iákiego kátá ná ſumnieniu ćiérpią/ y do iákiéy rozpáczy częſtokroć przychodzą ći/ ktorzy niewinną krew przelewáią.

Roſpácz Iudaßowá.

5 Obieśił ſie] By był choćia po ták ćięſkim grzéchu prawdźiwie pokutował: mógłby był otrzymáć odpuſczenié: ále przez obießenié ſámé go śiebie/ odiął ſobie wßytek przyſtęp do miłośierdźia y zbáwienia/ iż w roſpáczy bez pokuty vmárł.

Exekutorowie praw nieſpráwiedliwych.

24 Nie winienem] Acz Piłat był niewinnieyßy niżli wßyſcy Żydźi/ y ßukał wßelákich obyczáiów ktoré iedno mógł wynáleźć (oprocz obráženia ludźi y praw Céſárſkich) áby był Chriſtá Páná od śmierći wybáwił: iednák przećie ná wieki potępion ieſt/ iż był nieſpráwiedliwéy woléy ludzkiéy/ przećiw włáſnému ſumnieniu ſwému/ ſługą y exékutorem. Tákżeć wßyſcy vrzędnicy/ á zwłaſczá ſędźiowie/ ktorzy exeqwują práwá y mándáty królów y pánów docześnych przećiw Kátholikóm/ winni ſą krwie niewinnéy: y żadną miárą nie ſą wymowieni/ iż tylko exekucyą według praw czynią/ kiedy práwá ſą nieſpráwiedliwé. Bo by mieli ráczéy vmrzeć/ á niżli żywot odiąć niewinnému.

Bluźnierſtwá odßczepienców Pan Bóg do czáſu ćierpi.

40 Ieśliś ſyn Boży] Nie dźiwuyże ſie człowiecze kiedy widźiß/ áno tákiéż Żydźi y Heretycy nágrawáią y bluźnią tegóż Páná w naświętßym Sákrámenćie: że ſie nie záraz mśći nád nimi/ áni ich karze zá tákié bluźnierſtwá: ábo że ſie im tám widomie nie vkaże. Abowiém téż oto tu ná krzyżu ćierpi: choćby był mógł/ by był chćiał/ ták łácno z krzyżá zſtąpić/ iáko łácno potym powſtał z grobu.

Godźiny v Żydów. Matt. 20. 5.

45 A od ßoſtéy godźiny] Godźiná piérwßa ná dźień v Żydów byłá/ ktora v nas ná pół zegárzu ßóſta przed południem. Záś ßóſta Żydowſka/ v nas ieſt dwánaſta w południe. A dźiewiąta Żydowſka/ v nas trzećia z południá.

Boſtwo Chriſtuſowo.

46 Boże móy] Bogiem ſwym Oycá zowie/ iáko práwy człowiek/ z ſtrony człowieczeńſtwá. Lecz z ſtrony Boſtwá ieſt rowien Oycu/ y tymże Bogiem z Oycem.

Phil: 2. 6.

Bluźnierſtwá Kálwiniſtów.

46 Czemuś mię opuśćił] Strzeż ſie tu ſrogiégo bluźnierſtwá Kálwiniſtów: ktorzy mówią/ iż ćieleſna śmierć y męká Páná Chriſtuſowá nie byłá doſtáteczna: á iż Chriſtus od Oycá ták był opuſczony/ że ná dußy y ná ſumnieniu ſwym ćiérpiał męki piekielné ludźi potępionych. Ktemu ieſcze/ ná wyniſczenié ártykułu wiáry Chrześćiáńſkiéy/ o zſtąpieniu iego po śmierći do piekłá (ktory był triumphem nie męką) mówią/ iż iego sſtąpienié do piekłá nie inßé było/ iedno to/ że dußá iego ćiérpiáłá ná krzyżu męki piekelné. Lecz Pan Zbáwićiel náß/ tych ſłów wyiętych z Pſálmu dla tego vżywa. Naprzod áby okazał/ iż ono proroctwo w nim ſie iuż w męce iego y ná krzyżu pełniło. Druga áby dał znáć y wielką ćięſkość onych mąk ktoré ćiérpiał iáko ſczéry człowiek: y prawdźiwé przyięćié nátury ludzkiéy y z krewkośćią iéy. Vſkarża ſie tedy iż był opuſczony: to ieſt/ że nie byłá wola Oycowſka/ áby go z śmierći wybáwił/ iáko Izáaká/ Dánielá/ y innych/ ále żeby vmárł. A ktemu iż iego Bozka nátura y śiłá/ ták ſie w nim byłá vtáiłá/ (iáko Ireneus nápiſał) że od niéy żadnégo pośilenia/ áni poćiechy nátura człowiecza nie bráłá: Abyſmy Pánu ſwemu tym więcéy byli powinni/ iż ták wiele raczył zá nas dobrowolnie ćiérpieć.

Pſal: 21.1.

1. Mo: 22. 13.

Dan: 14. 40

Ciało Páńſkie w czyſte płotno ma być vwiiáné

59 Vwinął w czyſté prześćiérádło] Tá cześć y poſługá ćiáłu Páná Chriſtuſowému wyrządzona (choć nie roſkazána) byłá mu pewnie wdźięczna y przyiemna. A to vwinienié w czyſté prześćiérádło znáczyć może (według Hieronymá S. ná to mieyſce) iż ćiáło Páńſkié przy naświętßéy ofierze niema bydź we złotogłowy/ áni w iedwabné chuſtki vwiiáné/ ále w czyſté płótno. Iáko ſie w kośćiele powßechnym záwße záchowáło z vſtáwy ś. Syluestrá Papieżá: ktory poſtánowił áby korporáty/ ná ktorych ćiáło Páńſkié leży ná ołtarzu/ były z ſczérégo á czyſtégo płótná.

ROZD. XXVIII.

[a] Mar: 16. 21 Ian 20. 21.

[b] To ieſt, ktory był początkiem dniá przyßłégo: ábo iáko Márek nápiſał: Gdy minęłá Sobotá: to ieſt názáiutrz po Sobóćie, w Niedźielę ná ßę Wielkonocną.

1 A

[a] W wieczór Sobotni [b] ktory záświta ná dźień piérwßy ßábbátu/ przyßłá Máriá Mágdáléná/ y druga Máriá
2 oglądáć grób. [9] A oto ſie sſtáło wielkié drżenié źiemie. Abowiém Anyół Páńſki zſtąpił z niebá: y przyſtąpiwßy odwálił kámień/ y śiedźiał ná
3 nim. [9] A było weyźrzenié iego iáko błyſkáwicá: á odźienié ieǵ iáko śniég.
4 [9] A od boiáźni iego ſtróże przeſtráßeni ſą/ y sſtáli ſie iákoby vmárli. [9] A od
5 powiádáiąc Anyół rzékł niewiáſtóm: Nie bóyćie ſie wy. Bo wiém/ iż Jeſuſá ktory vkrzyżowány ieſt ßukaćie.
6 [9] Niémáß go tu: ábowiém powſtał/ iáko powiedźiał. Chodźćie á oglądayćie mieyſce/ gdźie był położony
7 Pan. [9] A prędko idąc/ powiédzćie vczniom iego iż powſtał: á oto vprzedza was do Gálilęiéy/ tám go vy-

źrzyćie:

8 B 9 źrzyćie: otom wam przepowiedźiał. [8] A wyszły prędko z grobu z boiáźnią/ y z rádośćią wielką bieżąc áby opowiedźiáły vczniom iego. [9] A oto Iezus potkał sie z nimi/ mówiąc: Bądźćie pozdrowioné. A oné przystąpiły y viely nogi iego/ y pokłon mu vczyniły. [10] Tedy im rzekł Iezus: Nie bóycie sie: Idźćie/ oznaymićie bráćiey moiey áby poszli do Gálileiéy: tám mie vyzrzą. [11] Które gdy odeszły/ oto niektórzy z strożów przyszli do miástá/ y oznaymili przednieyszym kápłanom wszytko co sie sstáło. [12] A zebrawszy sie z stárszymi/ náradźiwszy sie/ wiele pieniędzy dáli żołnierzóm/ [13] mówiąc: Powiádayćie: Iż vczniowie iego w nocy przyszli/ y vkrádli go gdyśmy my spáli. [14] A iesli sie to stárosty doniesie/ my go námówiemy/ á bespiecznymi was vczynimy. [15] A oni wźiąwszy pieniądze/ vczynili iáko ie náuczono. Y rozniosło sie to słowo v Zydów áż do dniá dźisieyszégo.

[16] Lecz iedenaśćie vczniów szli do Gálileiéy/ ná górę gdźie im był postánowił Iezus. [17] Y vyzrzawszy go pokłonili sie: á niektórzy wątpili. [18] A przystąpiwszy Iezus/ mówił im/ rzekąc: [b]Daná mi iest wszytká władza ná niebie y ná źiemi. [19] [c]Idąc tedy náuczayćie wszytki narody: chrzcząc ie w imię Oycá/ y Syná/ y Duchá świętégo: [20] Náuczáiąc ie chowáć wszytko com wam kolwiek przykazał. A oto ia iestem z wámi po wszytkié dni/ áż do skończenia świátá [*].

[b] Ian 17. a 2. Zyd 2. b 8. [c] Mar. 16. c. 15.

[*] Amen. G.

Nie wszytko złé o czym niemász iásné go róskazánia. Ian 19. 40.

Grób Páński w iákiey czći v Chrześćian. Epist: 17. ad Marcel: lam.

Isa. 11. 10.

1 Oglądáć grób] Tá posługá y nabożeństwo świętych Pań/ áczkolwiek żadnym pismem nie roskazáné/ y k temu máło potrzebné (gdyż ćiáło Páńskié iuż piérwey było námázané) iednák było ták wdźięczne Pánu Iezusowi/ że sie po zmartwychwstániu tym białymgłowóm (po pánnie Mátce swéy) napiérwey pokazał. A co sie tknie czći grobu Páńskiégo/ y pielgrzymowánia do niego: położe tu słowá Hieronymá S. Mieli/ práwi/ kiedyś Zydźi we czći mieysce święté/ iż w nim były Cherubimy/ y skrzyniá testámentu/ mánná/ rózgá Aaronowá/ y ołtarz złoty. Izaż sie tobie nie zdá czći godnieyszy grób Páński? którego cześć y chwałá dawno przez Izáiaszá byłá ogłoszoná: Iż mieysce grobu Páńskiego miáło bydź od wszytkich czczono y ważono? Y podźiś dźień/ ácz grób Páński iest w Tureckiey mocy/ iednák Chrześćiáńscy zakonnicy/ vfáiąc mocy y opátrzności Bożéy/ strzegą tego grobu/ do którego sie Chrześćiánie ze wszego świátá schodzą.

Kátolicy vczą wszytkié narody.

19 Náuczayćie wszytkié] Ci tedy są práwi potomkowie Apostolscy/ którzy y podźiś dźień vczą y chrzczą wszytkié narody po wszytkiemu świátu/ które przeto Kátholikámi zową: y z témi tylko iest Pan Christus y Duch iego S. y przetoż błądźić nie mogą/ áni w náuce/ áni w száfowániu świętych Sákrámentów.

Kośćioł Christusów prawdźiwy nigdy nie vstánie.

20 Iestem z wámi] Obiecuie Pan obecność swą y obronę kośćiołowi swému powszechnemu: który przeto nigdy vstáć nie ma/ ále ma stáć záwsze/ po wszytki dni/ áż do skończenia świátá. Przetoż myla sie heretycy/ którzy mówią/ iż kośćiół zbłądźił/ y vstał od kilkunaśćie set lat/ áż do przyszćia Lutrá y Kálwiná.

SVMMA EWANIELIIEY S. MARKA.

Częśći Ewánieliéy Márká S. 1 2 3 4

Ewánielia s. Márká ná cztéry częśći może bydź rozdźielona. Z których piérwsza ma w sobie przygotowánié ná okazánié Pana Christusowo: w Rozdźiale piérwszym od początku. Wtóra cześć opisuie okazánié iego z nauką y z cudami w Galilæiéy. od ostatka Rozdźiału piérwszégo áż do dźieśiątégo. Trzecia cześć ma przyszćie iego ná mękę do Iudzkiéy źiemie: w Rozdźiale 10. Czwarta zámyka w sobie on wielki tydźień męki iego w mieśćie Ieruzálem: w Roz: 11. áż do końcá ksiąg.

Pismá o Márku świętym.

O S. Marku, y o iego ze dwiema Apostoły Pawłem y Barnabaszem przebywaniu, mamy w Dźie: 12. 25. y 15. 37. nieco też do Kol. 4. 10. y 2. Thym: 4. 11. y do Philemona ver: 24. Zaśie o iego towarzystwie z książęćiem Apostolskim Piotrem, mamy 1. Piotr: 5. 13. Bo sie tak panu naszému podobało, żeby tylko dwá z Apostołów byli Ewánielistami, Mattheusz y Ian s. A drugich dwu, Marka y Lukasza s. dał nam z uczniów naprzednieyszych, y nachwalebnieyszych Apostołów swoich, Piotra y Pawła s. których Ewanielie zdawna miano za Ewanielie samégo Piotra y Pawła s.

Ewánielistowie dwá z Apostołów, á dwá zuczniow przednieyszych dwu Apostołów.

Zywot Márká świętégo. Hieron. in Cata. scri: Eccl.

Lecz o Marku s. tak Hieronym pisze: Marek uczeń y tłumacz Piotrów, wedle tego iako od Piotra słyszał, proszony w Rzymie od bráćiey, napisał krótką Ewanielią około dźieśiątégo abo dwunastégo roku po w niebo wstąpieniu pańskim. (A napisał ią napiérwey po Láćinie, iako świadczy Damasus opisuiąc żywot Piotra s. y inni: á potym ią samże w Aquileiéy na Gréckié przełożył) którą Ewanielią Piotr usłyszawszy pochwalił, y kośćiołowi ku czytaniu zwierzchnośćią swą podał: iako pisze Clemens in 6. Hippotyposeon. Potym Marek poszedł do Aegyptu, y napiérwszy w Alexandriéy mieśćie przednieyszym Christusa wsławiwszy, kośćiół postanowił, z tak wielką nauką y świątobliwośćią żywota: że wszytki Chrześćijany przywiodł do naśladowania przykładu swégo. Tak iż

Philo de ſupplicib. *Márek S. w Egipćie mnichy y mniſzki rfundował. Dźie: 4. 32.*

Philon Zydowin bárzo wymowny, widząc w Alexándriiéy ono pierwſzé zgromadzenié Chrześćijanów po wielkiéy częśći z Zydów nawróconych (którzy byli Mniſzy pod ſpráwą y ćwiczeniem Marka ś.) kśiegi napiſał o wielkiéy ich pobożnośći y świątobliwośći, iakoby ku chwale narodu ſwégo Zydowſkiégo. A iako Lukaſz powiada, iż Chrześćijani w Ieruzálem nie mieli nic właſnégo, ale wſzytkié maietnośći ſpólné: ták téż Philon, co w Alexandrijéy pod ſpráwą Marka ś. widźiał że ſie dźiało, to napiſał. A nie tylko Hieronym (w żywoćie Marka y Philona) ale y Euſebius lib. 2. cap: 15. 16. & 17. Epiphan: ſecta 29. Nazaræorum: Caſsian: de Inſtit: Cœnob: lib: 2. cap: 5. Sozomenus lib. 1. cap. 12. Niceph: lib: 2. cap. 15. y wiele innych piſarzów ſtarych czynią wzmianke tych to mnichów w Alexandrijéy, z tegóż Philona. Vmarł Marek ś. oſmégo roku Nerona Céſarzá: y pogrzebion w Alexandrijéy: na którégo mieyſce naſtąpił Anianus. Potym roku páńſkiégo 830. ćiało iego do Wenecijéy było przenieśioné. Naucler: Gener: 28.

Hieronim. tamze.

Przecz Alexándriyſki kośćiół, pierwſzé mieyſce po Rzymſkim otrzymał.

Tego ſie téż zamilczeć nie godźi, iż dla uczćiwośći Piotra ś. który Marka ucznia ſwégo posłał do Alexandrijéy, y tam go piérwſzym Biſkupem poſtanowił, kośćiół Alexandriyſki piérwſzé mieyſce otrzymał po Rzymſkim kośćiele: y Biſkup Alexandriyſki był przednieyſzym Patryarchą wſchodnych kraiów: o czym ieſt dekret piérwſzégo Synodu Niceńſkiégo. Czytay Leoná ś. Epiſt: 53. y Grzegorza ś. lib: 5. epiſt: 60. & lib: 6. epiſt: 37.

SWIĘTA IESVSA CHRISTVSA EWANIELIA,

według Márká.

ROZDZIAŁ I.

PIERWSZA CZESC Ewánieliiéy, o przygotowániu ná okazánie Páná Chriſtuſowo.

1 A oczątek Ewánieliiéy Jeſuſá Chriſtuſá ſyná Bożégo.

2 Jáko nápiſano ieſt v Jzáiaſzá proroká: [a] Oto ia poſyłam "Anyołá' mego "przed obliczności twoią/ który zgotuie dróge twoie przed tobą.

3 [b] Głos wołáiącégo ná puſczy: Gotuycie dróge Páńſką czyńcie proſté ſcieżki iego.

4 Był Jan ná puſczy chrzcząc/ y przepowiádáiąc chrzeſt pokuty ná odpuſczenié grzéchów.

5 [c] A wychodźiłá do niego wſzytká kráiná Zydowſkiéy źiemie/ y Jerozolimczycy wſzyſcy: y byli od niegó chrzczeni w rzéce Jordanie/ ſpowiedáiąc ſie grzéchów ſwoich.

6 A Jan odźiany był śierśćią wielbłądową'y páſem ſkórzánym około biódr ſwoich: [d] á iadał ſzáráńcze y miód leśny.

7 A przepowiedał mówiąc: [e] Jdźie zá mną mocnieyſzy niżli ia: którégo nie ieſtem go dźien vpadſzy rozwiezáć rzemyká trzewików iego.

8 [f] Jamći was chrzćił wodą/ álec on was bedźie chrzćił Duchem świetym.

9 A ſtáło ſie: w oné dni [g] przyſzedł Jeſus od Názáret Gálileyſkiégo: y ochrzczon ieſt od Janá w Jordanie.

10 B A nátychmiaſt wyſtąpiwſzy z wody/ vyźrzał "otworzoné' niebioſá/ [h] y Duchá iáko gołebice zſtepuiącégo y trwáiącég ná nim.

11 A ſtał ſie głos z niebá: Tyś ieſt ſyn móy miły/ "w tobie mi ſie' vpodobáło.

12 [i] A nátychmiaſt Duch wygnał go ná puſczą.

13 A był ná puſczy cztérdźieśći dni/ y cztérdźieśći nocy: y był kuſzon od ſzátáná/ y był z beſtyámi/ á Anyołowie ſłużyli mu.

14 [k] A potym gdy Jan był wydan/ przyſzedł Jeſus do Gálileiéy/ przepowiádáiąc Ewánielią króleſtwá Bożégo/

15 á mówiąc: Jż ſie wypełnił czás/ y przybliżyło ſie króleſtwo Bożé: "Pokutuycie/ á wiérzcie Ewánieliiéy.

16 [l] A przechodząc ſie nád morzem Gáli-

[a] Mal. 3. a 1. "poſłá. "to iéſt, przed tobą: ábo przed przyśćiem twoim. Hebráiſm.
[b] Iſa. 40. a 3. Ian 1. c 15. Luk. 3. a 4. Mat. 3. a 1.
[c] Mat. 3. a 5.
"O ſzáráńczy Plinius lib. 6. c. 30. y lib. 11. c. 29.
[d] 3. Mo. 11. c 22.
[e] Mat. 3. c 11. Lu. 3. c 16. Ian 1. d 27.
[f] Dźie. a 5. y 2. a 4. y 11. c 16. y 19. a 4.
[g] Mat. 3. d 14
"roſtępuiącé ſie G.
[h] Lu. 3. d 22. Ian 1. d 32.
[i] Mat. 4. a 1. Luk. 4. a 1.
[k] Mat. 4. b 12 Luk. 4. c 14. Ian 4. f 43.
WTORA CZESC Ewánieliiéy, o okazániu P. Chriſtuſowym w Gálileiéy przez kazánie y cudá.
"Nie ſámę wiárę zálecá, ále y pokutę.
[l] Mat. 4. c 18. Luk. 5. a 2.

Gálilæyſkim/ vyźrzał Simoná y Andrzeiá brátá iego/ zápuſzczáiąc ſiéći w morze (bo byli rybitwi) 17 y rzékł im Jesus: Pódźcie zá mną/ á vczynię was że będziecie rybitwámi ludźi. 18 A nátychmiaſt opuśćiwßy sieci/ ßli zá nim. 19 A ztámtąd odßedßy máluczko/ vyźrzał Jákubá Zebedeußowégo y Janá brátá iego/ á oni *zbiéráli sieci w łodźi: 20 y wnet ich záwołał. A zoſtáwiwßy oycá ſwégo Zebedeußá w łodźi z naiemniki/ poßli zá nim. 21 m Y weßli do Káphárnaum: á wnet w ßábbáty wßedßy do bóżnice/ náuczał ich. 22 n Y zdumiéwáli ſie ná náuke go. ábowiém ie vczył iáko *władzą máiący/ á nie iáko Doktorowie.

23 o A był w bóżnicy ich/ człowiek *w którym był duch nieczyſty: y záwołał/ 24 mówiąc: Co nam y tobie Jesuśie Názáreńſki: przyßedłeś gubić nas: Znam ćie ktoś ieſt/ świety Boży. 25 Y zágroził mu Jesus/ mówiąc: Milcz/ á wynidź *z człowieká. 26 Y tárgáiąc go duch nieczyſty/ y wołáiąc głoſem wielkim/ wyßedł z niego. 27 Y dźiwowáli ſie wßyſcy: ták iż ſie miedzy ſobą pytáli/ mówiąc: Cóż to ieſt: cóż to zá nowa náuká: iż z władzą y duchóm nieczyſtym roſkázuie/ á ſą mu poſłußni: 28 A wnet ſie rozeßlá ſławá ieg po wßytkiéy kráinie Gálileyſkiéy.

29 p Y nátychmiaſt wyßedßy z bóżnice/ przyßli do domu Symonowégo y Andrzeiowégo/ z Jákubem y z Janem. 30 A świekrá Symonowa leżáłá máiąc gorączke: á nátychmiaſt mówili mu o nie. 31 Y przyſtąpiwßy podniósł ią/ viąwßy reke iéy: á wnet ią gorączká opuśćiłá/ y ſłużyłá im. 32 A gdy był wieczór gdy ſłońce záßło/ przynośili do niego wßytki którzy ſie źle mieli y opetáné: 33 á wßytko miáſto zebráło ſie do drzwi. 34 Y vzdrowił wielu których rozmáité choroby trapiły: q á wyrzucił wiele czártów/ y nie dopuſzczał im mówić że go ználi. 35 A ráno bárzo wſtáwßy wyßedßy/ odßedł ná puſté mieyſce: y tám ſie modlił.

36 Y ßedł zá nim Symon/ y ći co przy nim byli. 37 A nálazßy go/ powiedźieli mu: Ze ćie wßyſcy ßukáią. 38 r Y rzékł im: Jdźmy do bliſkich wsi y miaſt/ ábych y tám przepowiedał. bom ná to przyßedł. 39 Y kazał w bóżnicách ich/ y po wßytkiéy Gálileiéy: y wyrzucał czárty. 40 s Y przyßedł do niego tredowáty proßąc go/ y vpadßy ná koláná rzékł mu: Jeſli chceß/ możeß mie oczyśćić. 41 A Jesus śmiłowawßy ſie nád nim/ śćiągnął reke ſwą: y dotknąwßy ſie go/ rzékł mu: Chce/ bądź oczyśćiony. 42 A gdy rzékł/ nátychmiaſt odßedł trąd od niego/ y był oczyśćion. 43 Y zágroził mu/ y nátychmiaſt go puśćił. 44 Y rzékł mu: Pátrz ábyś nikomu nie powiádał: ále idź/ vkaż ſie *nawyßßému kápłanowi: y ofiáruy zá oczyśćienié twé co roſkazał t Moyżeß ná świádectwo im.

45 Lecz on wyßedßy począł opowiedáć y rozſławiáć *mowe: ták iż iuż nie mógł iáwnie wnidź do miáſtá: v ále był ná vſtroniu na mieyſcách puſtych: á zewſząd ſchodźili ſie do nieg.

*ábo opráwiáli.
m Mat. 4. b 13. Luk. 4. c 31.
n Mat. 7. d 28
*moc.
o Luk. 4. c 33.
*z niego. G.
p Mat. 8. b 14. Luk 4. f 39.
q Luk. 4. g 41.
*iescze w nocy. G.
r Luc. 4. g 43.
*wyßedł. G.
s Mat. 8. a 2 Luk. 5. c 12.
*kápłanowi. G.
t 3. Mo. 14. a 3. Luk. 5. c 14.
v Luk. 4. g 42

---

4 *Chrzest pokuty*] Janów chrzeſt nádźieie czynił odpuſzczenia grzéchów/ iáko przygotowánié do Sákrámentów Páná Christuſowych/ przez które grzéchy bywáią prawdźiwie odpuſzczoné. Augustinus de Bapt: contra Donat: lib. 5. cap. 10.

Chrzest Ianów.

5 *Spowiedáiąc ſie grzéchów ſwoich*] W oney pokućie która Jan przepowiedał/ y któréy vżywáli ludźie niż ſie chrzćili/ byłá pewna iákaś ſpowiédź grzéchów. Zkąd znáć iż Jan gotował dróge do Sákrámentu pokuty y ſpowiedźi/ która potym od Christuſá páná vſtáwiona byłá: iáko y przez chrzeſt ludźie gotował do chrztu Christuſowégo. A obácz/ iż nie mówi/ żeby ſie wyznawáli bydź grzéßnymi/ co bydź może przez powßechną ſpowiedź: ále iż ſie ſpowiedáli grzéchów ſwoich: co znáczy oſobną iákaś ſpowiédź/ z wyliczániém grzéchów. Pátrz Mátth: 3. 6.

Spowiedź przed Ianem.
Ian 20. 23.
Spowiedź z wyliczániem grzéchów.

6 *Ian odźiany był*] Chćiał vmyślnie Duch ś. to ná piſmie podáć: áby káżdy wiedźiał iáko ćiáſny á ſrogi żywot wiódł ten dźiwnie świety człowiek: y iáko ſie nietylko od zbytnich/ ále y od potrzebnych ßat y pokármów wſtrzymał: ná náuke tym/ którzy chcą prawdźiwie pokutowáć y bydź doſkonáli.

Oſtry żywót Ianá świetégo.

9 *Ian chrzćił wodą*] Jan wodą/ á Pan Christus Duchem: lecz nie ſámym duchem/ iáko heretykowie rozumieią/ mówiąc: iż wodá do chrztu nie ieſt potrzebna: ále wodą y Duchem świetym poſpołu. Bo ieſli ſie kto nie odrodźi z wody y z Duchá ś. tedy nie może wniść do króleſtwá Bożégo.

Wodá do chrztu potrzebna.
Caluin. inſtit. lib. 4. cap: 16.
Ian 3. 5.

10 *Iesus ochrzczon ieſt*] Pokorá Páná náßégo/ nie gárdzącégo chrztem ſługi ſwego. kedy chćiał dáć przykład wßytkim wiernym ſwoim/ áby nie gárdźili Sákrámentámi tego/ od tákiégóżkolwiek kápłaná/ by też naproſtßégo podánémi: byle iedno w kośćiele powßechnym porządnie był ná to powołány.

Pokorá P. *Christuſowá.*

August:

Troycá S.

August. lib. 5. de baptismo, cap: 9.

Duchá iáko golebicę] Tu masz wyráźną wzmiánkę przenaświetszey á nierozdzielney Tróyce. Oćiec mówi z niebá: Duch ś. vkázuie sie w osobie golebiá: á Syn nam od oycá iest zálecony. Ambr: 1. de Sacram: cap: 5.

Post y pustelnicy żywot zálecony.

Ná puszczą] Christus pokutuiac ná puszczy / y dlugo poszcząc / zálećił kośćiolowi swym przykłádem / y post czterdźieśći dni / y żywot pustelniczy.

Puszcza Iáno wá y Páná Christusowá.

Y był z bestiámi] Ná tákieyżeć puszczy był y Jan ś. kedy nie ludźie mieszkáli / ále bestiie y iádowita gádźiná / która znáczy Greckie słowo θηρία.

Mieyscá osobne na modlitwę.

Szedł ná pusté mieysce] Czesto Pan Christus mieszkał ná pustyni: áby nam pokazał / iż tákie mieyscá do modlitwy y bogomyślnośći sa naspoſobnieysze: á iż czesto od świetckich zábaw / ná rozmyslánie rzeczy niebieskich / odrywáć sie mamy.

Vkaż sie nawysszemu kápłanowi] Pan oczyśćiwszy tredowátégo / odsyła do kápłaná: nie psuiąc rzadu / który sam postánowił. Jáko y Páwłá odesłał do Ananiaszá. Dźie: 9.7.

ROZDZ. II.

[a]Mat. 9. a 1. Luk. 5. d 18.

ᵃpo kilku.

A

aZásie wszedł do Kápharnáum ᶜpo dniách: y vsłyszano że był w domu: ² á wiele sie ich zebráło / ták iż sie zmieśćić nie mogli áni v drzwi: y ˣmówił do nich słowo˟. ³ Y przyszli do niego niosąc powietrzem ruszonégo / którégo nieśli czterzey. ⁴ A gdy go nie mogli przedeń przynieść dla ćiżby / odárli dách gdźie był: á vczyniwszy dźiurę spuśćili łóżko / ná ktorym powietrzem ruszony leżał. ⁵ A Jesus obaczywszy wiárę ich / rzekł powietrzem ruszonému: Synu ᵃodpuszczáią sie˟ tobie grzéchy twoie. ⁶ A byli tám niektórzy z Doktorów śiedząc y myśląc w sercách swoich: ⁷ Czemu ten ᶻták mówi˟ bluźni. ᵇKtóż grzéchy odpuśćić może / iedno sam Bóg? ⁸ Co wnet poznawszy Jesus duchem swym / iż ták w sobie myślili / rzekł im: Czemu to myślićie w sercách wászych? ⁹ Cóż łácwiey iest / rzec powietrzem ruszonému: Odpuszczáią sie tobie grzéchy: czyli rzec: Wstáń / weźmi łóżko twoie y chodź? ¹⁰ A izbyśćie wiedźieli iż syn człowieczy ma moc odpuszczáć grzéchy ná ziemi (rzekł do ruszonégo powietrzem): ¹¹ Tobie mówię: wstáń / weźmi łóżko twé / á idź do domu twégo. ¹² A on nátychmiast wstał: á wziąwszy łóżko wyszedł przed wszytkimi / ták iż sie wszyscy zdźiwili / y chwalili Bogá / mówiąc: Iześmy nigdy ták nie widáli.

ˣvczynił im kazánie.

B

ᵃto iest, odpuszczone są tobie grzechy twoie.

ᶻmówi bluźnierstwá. G.

[b]Iob. 1. c 7. 4 Isa: 43. d 25.

¹³ Y wyszedł zásie do morzá: á wszytká rzeszá przychodźiłá do niego / y náuczał ie. ¹⁴ ᶜA gdy miał vyrzał Lewi Alpheuszowégo śiedzącégo ná ᵃcle: y rzekł mu / Pódź zá mną. A wstawszy / szedł zá nim. ¹⁵ Y stáło sie: gdy śiedźiał v stołu w domu iego / wiele celników y grzésznikow wespółek śiedźieli z Jesusem y z vczniámi iego. Bo ich wiele było którzy y chodźili zá nim. ¹⁶ A widząc Doktorowie y Pháryzeuszowie iż iadł z célniki y grzésznikí / mówili vczniom iego: Czemu z célniki y grzésznikí ié y pije mistrz wász. ¹⁷ To vsłyszawszy Jesus rzekł im: Zdrowi nie potrzebuią leká rzá: ále którzy sie źle máią. Abowiém nie ᵈprzyszedłem wzywáć spráwiedliwych / ále grzésznych˟.

D

[c]Mat 9. a 9. Luk. 5. c. 27.

ᵃsłowo Greckie τελώνιον, znáczy stoł celniczy, ábo mieysce kędy cło wybieráią.

C

[d]Tim. 1. c. 15 Matt. 9. b 13 Luc. 5. f. 22. *˟ná pokutę. G.*

¹⁸ ᵉA vczniowie Janowi y Pháryzeuszowie pośćili: y przyszli / y mówili mu: Czemuż vczniowie Janowi y Pháryzeyscy poszczą: á twoi vczniowie nie poszczą? ¹⁹ Y rzekł im Jesus: Izali mogą ᶻsynowie gód małżeńskich pośćić / póki znimi iest oblubieniec? Jáko długo z sobą oblubieńcá máią / nie mogą pośćić. ²⁰ ᵉAle przyidą dni gdy od nich odięty będźie oblubieniec: á tedy będą pośćić w oné dni. ²¹ Zaden nie przyszywa łáty sukná surowégo do stárey száty: bo ináczey / sztuká nowa vymie z stárzyzny / y bywa wietszé zdárćie. ²² Y żaden nie leie winá nowégo w stáré státki: bo ináczey / wino rozsádźi státki / y ᵃrozleie˟ sie wino / á státki sie ᶻzepsuią˟. Ale wino nowé ma bydź wlewáné w státki nowé.

ᶻto iest, swátowie godniący. Pátrz Matt. 9. 15.

[e]Mat. 9. b 15 Luk. 5. g 35.

ᵃrozlewa. G.

ᶻpsuią. G.

²³ ᶠY stáło sie ᶻzás / gdy Pan przechodźił w szábbaty przez zbożá / á vczniowie iego poczęli iść y rwáć kłosy. ²⁴ A Pháryzeuszowie mu mówili: Oto / co czynią ˣw szábbáty / co sie nie godźi? ²⁵ Y rzekł im: ᵍNigdyśćie nie czytáli co vczynił Dawid / gdy potrzebował á łáknął sam y co z nim byli? ²⁶ ⁱiáko wszedł do domu Bożégo zá A-

ᶻ G.

[f]Mat. 12. a 1. Luk. 6. a 1.

ˣvczniowie twoi. N. L. y G.

[g]1. król 21. b 6

biáthárá

*chléb ofiárowny. [h] 2.Mo:29.c.33. 3.Mo:8.f.31. y 24. b 9. Miłość bliźniego.

27 biáthárá nawyszégo kápłaná/ y iadł *chléb pokłádny/ którégo sie niegodziło iesdź [h] iedno kápłanóm: y dał tym którzy z nim byli? ✝ Y mówił im: 28 Szábbát vczyniony iest dla człowieká/ á nie człowiek dla szábbátu. ✝ A ták Syn człowieczy iest pánem téż y szábbátu.

---

4 Odárli dách] Tákać ma bydź pilność w przywodzeniu grzésznych do Christusá y do Sákrámentów iego/ iáka pokazáli ći dla otrzymánia zdrowia ćielesnégo.

5 Obaczywszy wiare ich] Wiárá y modlitwá iednych zá drugiemi/ wielmi iest pomocna.

Párálizowáty.

5 Powietrzem ruszonemu] Jáki ten był ná ćiele/ táki iest grzészny człowiek na duszy/ przez złé pożądliwośći ośiádáiacé serce iego/ y odćiagáiacé go od wszech vczynków dobrych. August. de past. cap 6.

Duszné zdrowie w przód opátrzyć mamy.

5 Grzéchy twoie] Stąd znáć/ że Pan Christus chorégo piérwéy vzdrowił ná duszy/ á niżli ná ciele. Ná náuke káżdému choremu/ áby sie piérwéy vćiekł do Sákrámentów/ które są duszné lekárstwá. Gdźie téż widźimy/ iż wiele chorob ćielesnych dla grzéchów przychodźi: które nie mogą bydź vzdrowioné/ áżby grzéchy piérwéy były odpuszczoné.

Bostwo P. Christusowo.

8 Co wnet poznawszy Iesus duchem swym] Pokázuie sie bydź Bogu Oycu równym: znáiąc myśli ich duchem swoim/ y iednym słowem vzdrawiáiąc párálizowátego.

Ludźie máią moc grzéchy odpuszczáć.

10 Syn człowieczy] Jáko Pan Christus/ chcąc pokazáć że ma moc odpuszczenia grzéchów/ nie tylko z téy strony z którey Bogiem iest/ ále z tey z którey iest człowiekiem/ dowodźi tego przez moc czynienia cudów. Ták téż Apostołowie/ máiąc od Bogá dáną moc czynienia cudów/ choćia Bogámi nie są/ mieli téż moc grzéchów odpuszczenia: nie iáko Bóg/ ále iáko sludzy Boży.

10 Ná ziemi] Moc którą Syn człowieczy ma grzéchy odpuszczáć ná ziemi/ nigdy mu odięta nie byłá: ále iescze trwa/ y trwáć bedźie ná ziemi do skończenia świátá/ w sługách ie°/ y w świetych Sákrámentách/ przez które on grzéchy odpuszcza w kośćiele/ á nie tylko w niebie. Ták iż cokolwiek oni zwiążą ábo rozwiążą ná ziemi/ to bedźie związáno y rozwiązano w niebie. Ná które słowá Hieronym ś. ták pisze. Jż kápłani/ máiąc klucze królestwá niebieskiégo/ nieiákim sposobem przed dniem sądnym sądzą. O czym szerzéy ś. Chrysost. lib. 3. de Sacerd.

Y teraz Pan Christus odpuszcza grzéchy ná ziemi.

Mat: 18. 18. Ian 20. 23.

20 Ale przydą dni] Oto Pan Christus twierdźi/ iż w kośćiele tego miano często pośćić: ták iáko pośćili vczniowie Janowi.

Posty Chrześćiáńskie.

25 Gdy potrzebowáł] Gdy potrzebá przyćiśnie/ wiele sie czyni y czynić może bez grzéchu/ coby sie procz tákiéy potrzeby áni miáło áni mogło czynić. Jáko kielichy y insze klenoty kośćielné/ w wielkiéy potrzebie/ od przełożynych máiacych ná to moc/ bywáią ná vbogié y wieźnie obrocone. Co gdyby kto vczynił dla swego pożytku/ byłby świetokradzcą. Ambro. lib. 2. offic. cap. 28.

W potrzebie niktóré rzeczy mogą bydź dozwolone.

ROZDZ. III.

[a] Mat:12.a 9 Luk:6.a 6.

1 A [a] Wszedł záśie do bóżnice: á tám był człowiek máiący reke vschłą. ✝ 2 Y podstrzegáli go iesliby w szábbáty vzdrawiał: áby go oskárżyli. ✝ 3 Y rzékł człowiekowi máiącému reke vschłą: Powstań w pośrzodek. ✝ 4 Y rzékł im: Godźili sie w szábbáty dobrze czynić/ czyli źle? *duszę vzdrowić/ czyli zábić? A oni milczeli. ✝ 5 A poyźrzawszy po nich z gniewem/ zásmućiwszy sie dla ślepoty sercá ich/ rzékł człowiekowi: Wyćiągni reke twą. Y wyćiągnął: y przywrócona mu iest reká*.

*człowieká zlécżyć.

[b] Mat: 12. b 14. Ian 10. g 39.

6 ✝ [b] A wyszedszy Phárizeuszowie/ czynili nátychmiast ráde z Herodiány przećiwko iemu iákoby go stráćili. ✝ 7 A Jesus z vczniámi swymi vszedł do morzá: á wielka rzészá z Gálilęiéy y z Zydowskiéy ziemie szłá zá nim: ✝ 8 B y z Jeruzálem/ y z Jdumęiéy/ y z za Jordánia/ *y którzy okolo Tyru y Sydonu/ mnostwo wielkié/ słysząc co czynił/ przyszli do niego. ✝ 9 Y rzékł vczniom swym áby miał łódkę ku potrzebie dla rzészé/ áby go nie ćisneły. ✝ 10 Abowiém wiele ich *vzdrawiał/ ták iż sie nań ćisneli áby sie go dotykáli ile ich miáło niemocy. ✝ 11 A duchowie nieczyśći/ gdy go záyźrzeli/ vpádáli przed nim: y wołáli mówiąc: Tyś iest syn Boży. ✝ 12 Y bárzo im groził áby go nie wyiáwiáli.

*ábo, y wielkie mnostwo Tyryczyków y Sydończyków.

*był vzdrowił. G.

13 ✝ [c] Y wszedszy ná góre/ wezwał do siebie których sam chćiał: y przyszli do niego. ✝ 14 Y vczynił dwunaśćie* áby byli z nim: á iżby ie posłał przepowiedáć. ✝ 15 C Y dał im moc vzdrawiánia niemocy/ y wyganánia czártów. ✝ 16 Y dał Symonowi imie Piotr. ✝ 17 Y Jákubá Zebedeuszowégo/ y Janá brátá Jákubowégo: y dał im imioná *Boánerges/ co iest/ synowie gromu. ✝ 18 Y Andrzeiá/ y Philippá/ y Bárthłomieiá/ y Máttheuszá/ y Thomaszá/ y Jákubá Alpheuszowégo/ y Tádeuszá 19 y Symoná *Kánánęyczyká/ ✝ y Ju-

[c] Mat.10.a 1. Luk. 6. b 13. y 9. a 1. Niżéy 6. a 8.

*które y názwał Apostoł mi. N. G.

*Benereges właśnie po Zydowsku.

*Kánánitczyká. G.

daßá Jßkáriothá który go też wydał.

20 A przyßli do domu: y zbiegłá ſie záſie rzéßá/ ták iż nie mogli áni chlebá ieść. 21 A gdy vſłyßeli swoi/ wyßli áby go poimáli: bo mowili/ iż oßálał. 22 A Doktorowie którzy byli przyßli z Jeruzálem/ d mówili/ iż ma Beelzebubá: á iż mocą kśiążęćiá czártowſkiégo czárty wygania. 23 A wezwawßy ich/ mówił do nich w przypowieśćiách: Jákoż może ßátan ßátáná wygániáć? 24 y króleſtwo ieſliby przećiw ſobie było rozdźielone/ nie może ſie oſtáć króleſtwo ono. 25 A dóm ieſliby przećiw ſobie był rozdźielon/ nie może ſie oſtáć on dóm. 26 A ßátan ieſliby ſam przećiw ſobie powſtał/ rozdźielon ieſt/ y nie będźie ſie mógł oſtáć/ ále ma koniec. 27 Nie może żáden ſprzętu mocarzowégo wßedßy w dóm rozßárpáć/ ieſliby piérwéy mocarzá nie związał/ á ná ten czás dom iego ſplondruie.

28 e Záprawdę powiádam wam/ że wßytkie grzéchy będą odpuſczone ſynóm ludzkim/ y bluźniérſtwá którémiby bluźnili. 29 ále ktoby bluźnił przećiw Duchowi świętému/ nie ma odpuſczenia ná wieki/ ále będźie winien grzéchu wiecznégo. 30 Iż mówili/ ma duchá nieczyſtégo. 31 f A przyßli mátká iego y bráćiá: á ſtoiąc przed domem poſłáli do niego wołáiąc go: 32 á rzéßá śiedźiáłá około niego: y powiedźiano mu: Oto mátká twoiá y bráćia twoi przed domem ćie ßukáią. 33 A odpowiedáiąc im/ rzékł: Któż ieſt mátká moiá y bráćia moi? 34 A poyrzawßy ná té którzy około niego śiedźieli/ rzékł: Oto mátká moiá y bráćia moi. 35 Abowiém ktoby czynił wolą Bożą/ ten brát móy y śioſtrá moiá y mátká ieſt.

bráć pokármu Hebráism.

d Matt. 9. d 34. y 12. b 24 Luk: 11. b 15.

e Mat: 12. c. 31 Luk: 12. b 10. 1. Ian 5. d 16.

f Mat: 12. c. 49. Luk: 8. c. 19.

D

10 *Aby ſie go dotykáli*] Sámo dotknienié Páná Chriſtuſá/ ábo któréy rzeczy iego/ niemocy vzdrawiáło. (Reliquiæ.)

11 *Ty's ieſt ſyn Boży*] Wyznánié prawdy nie od ládá kogo ieſt Panu Bogu wdźieczne. Bo oto dyabłá/ wyznawáiącégo Chriſtá Páná bydź ſynem Bożym/ zfukano/ y kazano mu milczeć. A Piotrowé o tymże wyznánié ieſt wielce pochwaloné y odpłácone. August. tract. 10. in epist. Ioan. & ſerm. 30. de verb. Apoſt. Przetóż y kazań heretyckich ſłucháć ſie nie godźi/ choćiaby też czáſem prawdę mówili. Ani bywáć ná ich modlitwách y ceremoniách. Bo cokolwiek oni ku chwale Bożéy mówią ábo czynią/ to ieſt według Hieronymá ś. wyćié wilków/ y wrzáſk ßáleiących. Bo którzy nie ſą w kośćiele powßechnym (Auguſtin ś. mówi) ći nie śpiewáią/ ale iáko wilcy wyią. Non iubilant, ſed vlulant. (Hæretyckie nabożeńſtwá. Mat: 16. 17. Hieron: in Oſe: 7.)

14 *Y uczynił dwunaśćie*] Liczbá dwunaśćie Apoſtołów ma w ſobie niemáłą táiemnice/ co znáć z obránia ś Máćieiá ná mieyſce Judaßowo/ áby tá liczbá z nowu byłá nápełniona. Bo ći ſą oné dwánaśćie fundámentów kośćiołá Bożégo. Obiáw. 21. 14. (Apoſtołów liczbá.)

16 *Piotr*] W liczbie dwunaśćie Apoſtołów záwße Piotr ma przodek: y názwan ieſt Petrus, co znáczy opokę/ iż miał bydź opoką ábo fundámentem kośćiołá po Chriſtuśie. Hieron: in Matth: 16. (Piotr ma przodek miedzy Apoſtoły.)

21 *Mówili, iż oßálał*] Pátrz obyczáiu świetckich powinnych: którzy wielkié nabożeńſtwo/ chęć do zakonu y ſłużby Bożéy/ żarliwość o religią y o chwałe Bożą/ máią zá ßáleńſtwo. (Nabożeńſtwo świátu ſie zda ßáleńſtwo.)

24 *Króleſtwo rozdźielone*] Jáko ſie to iśći we wßytkich króleſtwách y rzeczách poſpolitych kedy niezgody pánuią: ták ſie oſobliwie pełni w ſektách y heretykách/ którzy záwße máią ſwary y niezgody miedzy ſobą/ iáko plagę Bożą: przeto iż ſie ſámi od kośćiołá oderwáli. (Hæretycka zgodá.)

29 *Grzéchu wiecznégo*] Wiecznym grzéchem zowie/ ten (iáko Máttheuß ś. wykłada) który nie będźie odpuſczony áni ná tym/ áni ná onym świećie. Kedy ſie vczymy od Márká ś. iż ſą niektóré grzéchy nie wieczné: á od ś. Máttheußá/ iż ſą tákié/ któré y ná tym y ná onym świećie bywáią odpuſczané. (Grzéchy niektóre ná onym świećie będą odpuſzczoné. Mat: 12. 32.)

33 *Ktoż ieſt mátká moiá*] Témi słowy nie przyć ſie Pan Chriſtus mátki swoiéy/ áni vczy niewdźięczności przećiwko rodźicóm: ále vczy przekłádáć mátkę duchowną wßytkich wiernych/ która ieſt kośćioł powßechny/ y bráćią náße w nim/ y dobra ich duchowné/ nád rodźice y krewné ćieleſné. Bo ták Pan y miſtrz náß/ báwiąc ſie ſpráwami niebieſkimi/ miał té wßytkié zá mátki/ bráćią y śioſtry/ którzy czynili wolą Oycá iego. Miedzy którémi byłá pewnie y Pánná mátká iego: iż czyniłá wolą Oycá niebieſkiégo. y owßem nád inné wßytkié: bo ták łáſki pełna byłá/ że nigdy żadnym grzéchem áni powßednim/ przez wßytek czás żywotá ſwego/ nie zgrzéßyłá. Aug: de nat: & grat: cap: 36. (Mátká Chriſtuſowá. Aug: epi: 38.)

ROZDZ. IIII.

1 A a Począł záśie vczyć przy morzu: zebráłá ſie do niego rzéßá wielka/ ták iż wßedßy do łodźi śiedźiał ná morzu/ á wßytká rzéßá byłá przy morzu ná źiemi. 2 A náuczał ich wiele w przypowieśćiách/ y mówił im w náuce swoiéy: 3 Słuchayćie/ Oto/ śieiący wyßedł śiać.

a Mat: 13. a 1. Luk: 8. a 4.

A

to ieſt, vczęc: ábo obyczáiem náuczánia ſwego Hebráism.

A gdy

4 A gdy śiał/ iedno pádło podle drógi/ á ptacy niebieſcy przyßli y poiedli ie. 5 A drugié pádło ná opoczyſté/ gdźie niemiáło wiele źiemie: y nátychmiaſt wzeßło/ iż niemiáło głebokiéy źiemie. 6 á gdy ſłońce wzeßło/ wygorzáło: á przeto/ iż niemiáło korzenia/ vſchło. 7 A drugié pádło w ćiérnié: y vroſło ćiérnié/ y zádusiło ie/ y nie dáło owocu. 8 A drugié vpádło ná źiemię dobrą: y dáło owoc buyny y roſtący: á iedno przynioſło *trzydźieśći/ iedno ßeśćdźieśiąt/ iedno ſto. 9 Y mówił: Kto ma vßy ku ſłucháníu niechay ſłucha.

10 A gdy ſam tylko był/ pytáli go ći co przy nim byli *dwánaśćie o przypowieśći. 11 Y mówił im: Wam dano ieſt poznáć táiemnice króleſtwá Bożégo: ále tym którzy ná ſtronie ſą/ wßytko bywa w przypowieśćiách: 12 b áby pátrząc pátrzyli/ á nie widźieli: á ſłyßąc ſłyßeli/ á nie zrozumieli: by ſie kiedy nie náwróćili/ á były im odpuſczoné grzéchy. 13 Y rzékł im: Nie rozumiécie téy przypowieśći? á iákoż zrozumiécie wßytkié przypowieśći? 14 Który śieie/ ſłowo śieie. 15 A ći ſą którzy podle drógi/ gdźie ſie rozśiéwa ſłowo/ á gdy vſłyßą nátychmiaſt przychodźi ßátan/ á bierze ſłowo które ieſt wśiané w ſercá ich. 16 Tákżeć y ći ſą co ná opoczyſtych ſą pośiani: którzy gdy vſłyßą ſłowo/ nátychmiaſt ie z rádośćią przyimuią: 17 á nie máią korzeniá w ſobie/ ále ſą doczeſnymi: potym gdy przydźie vćiśnienié *y przeßládowánié dla ſłowá/ nátychmiaſt ſie gorßą. 18 *A drudzy ſą którzy miedzy ćiérnié ſą pośiani: ći ſą którzy ſłowá ſłucháią/ 19 á pieczołowánia *świátá/ c *y omámienié bogactw/ y chćiwośći inych rzeczy wßedßy zádußáią ſłowo/ y ſtawa ſie bez pożytku. 20 A ći ſą którzy ná dobrą źiemię ſą pośiani/ którzy ſłucháią ſłowá y przyimuią/ y przynoßą owoc/ iedno trzydźieśći/ iedno ßeśćdźieśiąt/ y iedno ſto. 21 Y mówił im: d Izali świécę wnoßą áby ią ſtáwiano pod korcem/ ábo pod łożem? áza nie áby byłá ná świéczniku poſtáwiona? 22 e Abowiém nic nie ieſt táiemnégo coby ſie obiáwić nie miáło: áni ſtáło ſie ſkrytym/ *ále iżby ná iáśnią wyßło. 23 Jeſli kto vßy ma ku ſłucháníu/ niech ſłucha.

24 Y mówił im: Obacżćież czego ſłuchacie. f Jáką miárą mierzyć będźiećie/ będźie wam odmierzono: y będźie wam przydano. 25 g Abowiém kto ma/ będźie mu dano: á kto nie ma/ y to co ma/ odéymą od niego. 26 Y mówił: Ták ieſt króleſtwo Bożé/ iáko gdyby człowiek wrzućił naśienié w źiemię/ 27 *á ſpałby y wſtawał w nocy y we dnie/ á naśienié by wſchodźiło y roſło gdy on niewié. 28 Bo źiemiá ſámá z śiebie owoc rodźi. naprzód trawę/ potym kłos/ á potym pełné źiárno w kłośie. 29 A gdy ſie doſtoi zbożé: wnet zápuśći śiérp/ bo żniwo przyßło. 30 Y mówił: Komuż podobnym vczynimy króleſtwo Bożé? ábo któremu podobieńſtwu przyrównamy ie? 31 h Jáko *źiárno gorczyczné: które gdy śieią w źiemię/ mnieyßé ieſt ze wßytkiégo naśienia które ieſt ná źiemi: 32 á gdy będźie wśiané/ wzraſta/ y bywa wietßé nád wßytkié iárzyny: y czyni gáłęźié wielkié/ ták iż pod ćieniem iego mogą *mießkáć ptacy niebieſcy. 33 i Y wielą tákowych przypowieśći mówił do nich ſłowo/ iáko mogli ſłucháć: 34 á oprócz przypowieśći nie mówił im. á vczniom ſwoim oſobno wßytko wykłádał.

35 Y mówił im w on dźień/ gdy iuż był wieczór: Przepráwmy ſie ná drugą ſtronę. 36 k A opuśćiwßy rzéßą/ wźięli go ták iáko był w łodźi: á iné łodźi były z nim. 37 Y ſtáłá ſie nawáłność wielka wiátru/ y wáły láły w łódkę/ ták iż ſie łódź nápełniáłá. 38 A on był ná zádźie łodźi ſpiąc ná wezgłówku: y obudźili go/ y mówili mu: Náuczyćielu nie dolégá ćię iż giniemy? 39 A ocućiwßy ſie zágroźił wiátrowi/ y rzékł morzu: Milcz/ zámilkni. Y przeſtał wiátr: y ſtáłá ſie ćißa wielka. 40 Y rzékł im: Czemużeśćie boiáźliwi? *ieſczeż nie maćie wiáry? 41 Y przelękli ſie boiáźnią wielką: y mówili ieden ku drugiemu: Któż wżdy ten ieſt/ że y wiátr y morze ſą mu poſłußné.

11 *Ale tym którzy ná ſtronie ſą]* Którzy nie ſą w kośćiele powßechnym/ by nawięcéy ſłucháli y czytáli/ iednák nic zbáwiennégo rozumieć nie mogą. Beda in hunc locum.

*trzydźieśći, ßeśćdźieśiątny, ſetny N. L. Także y niżéy v. 20.

*ze dwunaśćią G. to ieſt vczniowie iego.

b Iſa. 6. c 9. Matt. 13. b 14 Luk. 8. b 10. Ian 12 f. 40. Dźie. 28. f. 26 Rzym. 11. b 8

*Abo.

*A ći ſą G.

*wieku tego G.

*y omylné bogáctwá Hebr

c 1. Tim. 6. c 17.

d Matt. 5. b 15. Luk. 8. c 26. y 11. e 33.

e Matt. 10. c 26. Luk. 8. c 17.

Czemu Hæretycy nie rozumieią piſmá.

*coby nie wyßło ná iáśnią N. L. S.

f Mat. 7. a 2. Luk. 6. f. 38.

g Mat. 13. b 12 y 25. c 29. Luk. 8. c 18. y 19. d 26.

*to ieſt, á bá wilby ſie czym inym we dnie y w nocy, nie wiecéy nie myśląc o naśieniu, ále ie Bogu poruczáiąc. Hebr.

h Mat. 13. d 31 Luk. 13. d 19.

*źiarnu gorczycznému. G.

*mieć gniazdá. G.

i Mat. 13. e 34

k Mat. 8. d 23 Luk. 8. c 22

Nie Bóg grzéchu przyczyną, ále wola człowiecza.

Matt: 13. 15. *Dźie.* 28. 26.

2 *By sie kiedy nie náwróćili*] Té słowá y inné im podobné / nie ták rozumieć masz / żeby Pan przeto mówił w przypowieśćiách áby słuchácze nie rozumieli / żeby sie nie náwróćili. Coby ták wiele ważyło iákoby rzékł / iż niechćiał áby rozumieli / ábo sie náwróćili. Ale práwégo wykłádu tego mieyscá / z Mátthewszá S. y z Dźieiów Apostolskich dochodźić mamy: gdźie ták Zbáwićiel nász y Páweł S. mówią: Oczy swé zamrużyli / żeby kiedy oczymá nie oglądáli / y vszymá nie słyszeli / á sercem nie zrozumieli / á nie náwróćili sie. Zkąd to idźie / iż mówienie w przypowieśćiách nie było przyczyną ich niedowiarstwá (bo wiele innych y z Apostołmi słyszeli y rozumieli) ále iż oni sámi słyszeć y rozumiéć niechćieli / áby sie kiedy nie náwróćili. A ták sámi byli przyczyną dobrowolnéy y zátwárdźiáłéy niewiáry swoiéy. Acz y dla tego mówił w przypowieśćiách / iż nie byli godni áby zrozumieli / iáko inni którym ie wykłádał.

Kośćioł Christusow iásny y widomy.

21 *Pod korcem, ábo pod łożem*] Nie kryie sie po kąćiéch kośćiół Kátholicki / y w nim słowo Páná Christusowo: ále iásno świéći po wszytkiému świátu.

Kośćioł záwsze rośnie. Kol: 1. 6.

27 *A spałby*] Kośćiół y náuká Páná Christusowá (choć my śpiémy ábo czuiemy) záwsze rośnie zá spráwą y opátrznośćią Bożą: tylko káznodźieie śiać y szczepić y poléwáć máią: á Bóg pewnie da pomnożenié y wzrost naśieniu w sercách ludzkich. Przetóż rospáczáć niemamy / áni bydź niećiérpliwi áni frásowliwi / iesli sie nam nie záwżdy powodźi: ále czyniąc to co z nas iest / ostátek Pánu Bogu poruczaymy.

Kośćiołá rozszérzenie.

31 *Iáko ziárno gorczyczné*] Gdyby kośćiół y prawdá codźień to wiecey vstawáłá byłá / y w wietszé ćiemnośći záchodźiłá / od czásów Apostolskich áż do nas: iáko mówią y bluźnią odszczepieńcy: tedyćby ná początku muśiał bydź kośćiół wietszy / á potym mnieyszy y śćiśleyszy. Lecz Pan tym podobieństwem przećiwnéy rzeczy vczy / iż kośćiół pierwéy był máły iáko ziárno gorczyczné / á potym sie rozrósł y rozszérzył iáko drzewo wielkié.

Wiáry chrześćiáńskiéy dziwné rozmnożenie.

32 *Ptacy niebiescy*] Miedzy wszytkimi sektámi y náukámi / wiárá Christusowá ná początku namnieysza y nawzgárdzeńsza byłá: ále rychło potym wszytkié náuki ludzkié dáleko przeszłá y zwyćieżyłá: ták iż namedrszy Philozophowie / y namożnieyszy Césárze y królowie / ze wszytkiégo świátá zlećieli sie do niéy / y w niéy sobie mieszkánie vczynili. Chrisostomus in vita S. Babylæ mart.

ROZDZIAŁ V.

[a] Mat. 8. d 28. Luk. 8. d 26.

[b] Gádárenczyków G.

[c] to iest ziednégo ábo z niektórégo grobu. Hebr.

[d] máiący duchá nieczysté go. Hebr.

1 A [a]PRzyszli zá morze / do kráiny [b]Gerázeńczyków. 2 A gdy on wychodził z łodzi / nátychmiast mu zábieżał [c]z grobów człowiek [d]w duchu nieczystym / 3 który miał mieszkánie w grobiéch. á nie mógł go iuż nikt y łáńcuchámi związáć: 4 przeto iż często będąc petámi y łáńcuchámi wiązány / łáńcuchy rozrywał / y petá łamał / y nie mógł go żaden vkróćić. 5 á záwżdy we dnie y w nocy w grobiéch y w górách był / wołáiąc y tłukąc sie kámieńmi. 6 A vyźrzawszy Iezusá z dáleká / przybieżał y pokłonił sie mu: 7 á wołáiąc głosem wielkim / mowił: Co mnie y tobie Iezusie synu Bogá Nawyższégo? poprzysięgam ćie przez Bogá ábyś mie nie męczył. 8 Abowiém mu mówił: Wynidź duchu nieczysty z człowieká. 9 A pytał go: Co zá imię masz? A rzékł mu: Imię mi woysko: ábowiém nas iest wiele. 10 A prosił go bárzo / áby ich nie wygániał z kráiny. 11 [b]A było tám przy górze wielkié stádo wieprzów ná paszy. 12 B A prośili go czárći / mówiąc: Puść nas w wieprze / ábyśmy w nie weszli. 13 A nátychmiast im dopuśćił Iezus. A wyszedszy duchowie nieczyśći / weszli w wieprze: y wpádło stádo wielkim pędem z przykrá w morze / około dwu tyśięcy / y potonęli w morzu. 14 A którzy ie paśli / vćiekli / y dáli znáć do miástá / y ná polá. A wyszli 15 áby oglądáli co sie stáło. A przyszli do Iezusá / y vyźrzeli onégo który był opetány / śiedzącégo / obleczonégo / y 16 z dobrym baczeniem: y báli sie. A powiedáli im którzy widźieli / iáko sie przydáło temu który miał czártá / y o 17 wieprzách. [c]A poczęli go prośić 18 áby wyszedł z gránic ich. A gdy wstępował w łódź / począł go prośić który był od czártá vdręczony / áby 19 był przy nim. A nie przypuśćił go / ále mu rzékł: Idź do domu twoiégo do swych / á oznaymi im iákoć wielkié rzeczy Pan vczynił y zlitował sie 20 nád tobą. A odszedł y począł sławić w Dekápolu iáko mu wielkié rzeczy vczynił Iezus: á wszyscy sie dźiwowáli.

21 C A gdy sie zás Iezus przepráwił w łodźi zá morze / zeszłá sie do niego wielká rzeszá / á był nád morzem. 22 [d]A przyszedł ieden z [*]Arcybożników imieniem Iáir: á vyźrzawszy go / padł v nóg 23 iego: y prośił go wielce / mówiąc: Iż córká moiá kona. Pódź / włóż ná nie ręce / żeby ozdrowiáłá y żywá zo-

[b] Mat. 8. d 30. Luk. 8. d 32.

[c] Luk. 8. d 37. *Dźie.* 16. g 39.

[d] *Mat.* 9. c 18. Luk. 8. f 42.

[*] *Arcybożnik iest pierwszy przełożony w bóżnicy.*

24 ſtáłá. ⁹ Y ßedł z nim: á zá nim ßłá 25 wielka rzéßa / y ściſkáli go. ⁹ [e] A nie- wiáſtá która miáłá płynienié krwie 26 dwánaście lat / ⁹ y wiele byłá vćierpiáłá od wiela lékárzów / á wßytko ſwé wydáłá byłá / á nic iéy nie pomogło / 27 ále ſie ieſcze gorzéy miáłá: ⁹ vſłyßawßy o Jeſuśie / przyßłá z tylu miedzy 28 rzéßą / y dotknełá ſie ßáty iego. ⁹ Bo mówiłá: Jż ieſli ſie tylko tkne ßáty 29 iego / bede zdrowá. ⁹ Y nátychmiaſt wyſchło źrzódło krwie iéy: y poczułá ná ćiele iż byłá vzdrowiona od cho- 30 roby. ⁹ A poznawßy wnet Jeſus w ſobie moc która z niego wyßłá / obróćiwßy ſie do rzéßéy / mówił: Kto ſie 31 dotknął ßat moich? ⁹ A vczniowie iego mówili mu: Widźiß rzéßą ćiſnącą ſie / á mówiß: Kto ſie mnie dot- 32 knął: ⁹ Y pátrzył po ludźiách áby oba- 33 czył tę która to vczyniłá. ⁹ A niewiáſtá boiąc ſie y drżąc / wiedząc co ſie z nią ſtáło: przyßłá y vpádłá przed nim / á powiedźiáłá mu wßytkę prá- 34 wdę. ⁹ A on iéy rzékł: [f] Córko / wiárá twoiá vzdrowiłá ćię: Jdźże wpokoiu / á bądź zdrowá od chorobytwoiéy.

35 ⁹ [g] A gdy on ieſcze mówił przyßli od Arcybóżniká mówiąc: Jż córká twoiá vmárłá: Czemuż ieſcze tru- 36 dźiß náuczyćielá? ⁹ A Jeſus vſłyßawßy ſłowá które powiedano / rzékł Arcybożnikowi: Nieboy ſie: wierz 37 tylko. ⁹ Y niedopuśćił żadnému iśdź zá ſobą / iedno Piotrowi y Jákubowi 38 y Janowi brátu Jákubowému. ⁹ Y przyßli w dom Arcybóżniká / y vyźrzał 39 zgiełk / y płáczącé / y ryczącé. ⁹ y wßedßy / rzékł im: Przécz zgiełk czynićie y płáczećie? [h] dźieweczká nie vmárłá / 40 ále ſpi. ⁹ Y śmiali ſie z niego. A on wygnawßy wßytki / wźiął oycá y mátkę dźieweczki / y którzy z nim byli: y 41 wßedł gdźie dźieweczká leżáłá. ⁹ A viąwßy rękę dźieweczki / rzékł iéy: [i] Thálithá kumi: co ieſt / wyłożywßy / Pá- 42 nienko (tobie mówię) wſtań. ⁹ Y nátychmiaſt pánienká wſtáłá: y chodźiłá. á byłá we dwunaśćie lećiech. y 43 zdumieli ſie zdumieniem wielkim. ⁹ Y roſkazał im wielce / áby tego żaden nie wiedźiał: y rzékł / áby iéy dano ieść.

[e] 3. Mo. 15. d 24. Mat. 9. c 20. Luk. 8. f 43.
[f] Luk: 7. f. 50
[g] Luk: 8 g 49
[h] Mat: 9. c 24
[i] Dźie: 9. g 40

Czárći w ktorych rádźi przebywáią.

10 *Puść nas w wieprze*] Pátrz iáko czárći rádźi mießkáią w wieprzách / y Chriſtus im tego dopuſzcza: iż ludźie obżárći y nieczyśći ſą wdźięcznémi przybytkámi czártów.

Reliquiæ. Dźie. 5. y 19.

28 *Ieśli ſie tylko tknę ßáty iego*] Ták też mówi prawa á Kátholicka wiárá: Jeſli ſie dotknę iednégo z Apoſtołów iego / y owßem iednéy chuſtki Apoſtolſkiéy / ábo (co ieſcze mnieyßa) tylko ćienia którégo świetégo / nie bede bez pożytku. Bo iáko Bázyli S. piße: Kto ſie kośći którégo meczenniká dotyka / ten bierze nieiáka cząſtkę świątośći / łáſki y mocy / która w niéy ieſt.

Baſilius in Pſalm: 115.

Reliquiæ.

30 *Moc która z niego wyßł*] Jáko tá moc / którą tá niewiáſtá byłá vzdrowiona / wyßłá od Chriſtuſá / choć ſie oná dotknełá tylko ßáty iego: ták też kiedy świeći przez reliquię ábo ßaty ſwoie cudá czynią / łáſká y moc ich pochodźi od Chriſtuſá: gdyż oni ſą iáko członki y naczynia iego.

Sámá wiárá. Mar. 6. 5.

36 *Wierz tylko*] Nie przetoć to mówi / żeby doſyć było ná ſáméy wierze: ále iż (iáko niżéy nápiſano) niemógł żadnégo cudu czynić dla ich niedowiárſtwá. Ktemu dla téy wiáry dał im tylko ćieleſné zdrowié / o które prośili. y przetóż nie mówił / Wiárá twoiá ćiebie vſpráwiedliwiłá / ále vzdrowiłá. Nád to wiárá tá oycowá byłá / która córki iego vſprawiedliwić nie mogłá. Zkąd iáſna rzecz / że to / y podobné piſmá / głupie y niegrzecznie odſzczepieńcy kieruią / chcąc pokázáć że ſáma wiárá doſyć ieſt człowiekowi ku vſpráwiedliwieniu.

Wßechmocnośc P. Chriſtuſowá.

40 *Nie umarłá, ale ſpi*] Spáłáć · ále temu / który ią łácniéy mógł wſkrzéśić vmárłą / niżeli my obudźić ſpiącégo. Aug: de verbis Domini ſerm: 44.

Trzéy vmárli od Páná wſkrzéßeni.

41 *Pánienko wſtań*] Cudá Páná Chriſtuſowé nie tylko wßechmocność iego pokázuią / ále też coś inßégo znamionuią. Jáko te wſkrzeßenia vmárłych / figuruią że on ieſt który duße naßé ożywia y wzbudza z śmierći grzechów. Trzech vmárłych czytamy że Pan Chriſtus wzbudźił. Jedne tę dźieweczkę w domu: drugiégo ſyná wdowy w Náimie / iuż wynieśionégo z miáſtá ku pogrzebu: á trzećiégo Lázárzá iuż pogrzebionégo. Którzy znaczą różność duß vmárłych w grzéchu. Bo iedni grzéßą tylko myślą / drudzy vczynkiem / á trzeći iuż gniią w nałogu grzéßenia: y przetóż iedni łácniéy / á drudzy trudniey bywáią ożywieni. Wßákóż nikt rozpáczáć nie ma. Bo mocen ieſt Pan Chriſtus ożywić y nagrzéßnieyßégo.

Auguſtinus ſerm: 44. de ver: D. Luk: 7. 1). Ian 11. 44:

ROZDZ. VI.

1 [a] Wyßedßy ztámtąd / przyßedł do oyczyzny ſwéy: á zá nim ßli vczniowie iego. 2 ⁹ A gdy przyßedł ßábbát / począł w bóżnicy náucząć: á wiele ich ſłucháiąc zdumiéwáli ſie náuce iego / mówiąc: Zkądże temu to wßytko? á co to zá mądrość która mu ieſt dána / y tákié cudá które ſie dźieią *przez ręce iego? 3 ⁹ [b] Jzali ten nie ieſt rzemieſlnik / ſyn Máriiéy brát Jákobów /

A

[a] Mat: 13. g 54 Luk: 4. c. 16. Ian 4. f. 44.
* przezeń Hebr.
[b] Ian 6. e 42

kobów/ y Jozephów/ y Judászów/ y Simonów ? ázaż y śiostr iego tu v nas niémász ? y gorszyli sie z niego.
4 A Jesus im mówił : c Iż prorok nie iest "beze czći'/ chybá w oyczyznie swoiéy/ y w domu swoim / á miedzy rodziną swoią. 5 A niémógł tám vczynić żadnego cudu : iedno máło chorych kłádąc rece vzdrowił : 6 á dźiwował sie dla niedowiárstwá ich : d y obchodźił miásteczká okolicznie náuczáiąc.

7 e A wezwał dwunaśćie : y począł ie po dwu rozsyłáć : y dał im moc nád duchy nieczystymi. 8 A roskazał im áby nic ná drógę nie bráli/ iedno tylko laskę : áni táistry / áni chlebá/ áni pieniedzy w trzośie : 9 ále áby sie obuli f w trzewiki/ "á nie obłóczyli dwu sukien. 10 A mówił im: Gdźiekolwiek wnidźiecie do domu : tám mieszkayćie áż z támtąd wynidźiecie. 11 g A ktorzybykolwiek was nie przyimowáli/ áni was słucháli : h wyszedszy z támtąd otrześćie proch z nóg wászych ná świádectwo im*. 12 A wyszedszy przepowiádáli áby pokutę czynili : 13 y wyrzucáli wiele czártów/ y wiele chorych i oleiem mázáli y vzdrawiáli.

14 k A vsłyszał król Heród (bo imie iego było rozsłáwioné) y mówił: Iż Jan Chrzćićiel wstał zmartwych : y dla tegóż sie w nim cudá okázuią. 15 A drudzy mówili / Iż Eliász iest : Drudzy záśie powiedáli: Iż prorok iest iáko ieden z Prorokow. 16 l Co vsłyszawszy Heród / rzekł: * Jan ktorégom ia śćiął/ ten wstał z martwych.

17 m Abowiem ten Heród posłał y poymał Janá / y zwiazał go w ćiemnicy dla Herodiády żony Philippá brátá swégo/ iż ią był poiął. 18 Bo Jan mówił Herodowi : n Nie godźi sie tobie mieć żony brátá twégo. 19 A Herodiás czyháłá nań : y chćiáłá go zábić/ á nie mogłá. 20 Abowiém Heród bał sie Janá/ wiedząc go bydź mężem spráwiedliwym y świetym: y "strzégł go'/ á słucháiąc go wiele czynił : y rad go słuchał. 21 A gdy był dźień po temu/ Heród dniá národzenia swégo spráwił wieczerzą pánóm y tysiącznikóm / y przednieyszym Gálileiéy. 22 A gdy weszłá córká onéy Herodiády/ y táńcowáłá/ y spodobáłá sie Herodowi/ y spółu śiedzącym : rzekł król dźiéwce : Proś mie o co chceśz : á dam tobie. 23 y przysiągł iéy : o Iż ócżkolwiek prośić będźiesz dam ći / by też połowice królestwá mégo. 24 Która wyszedszy / rzekłá mátce swoiéy : Czego mam prośić : A oná rzekłá : Głowy Janá Chrzćićielá. 25 A gdy weszłá záraz z twápliwośćią do królá/ prosiłá mówiąc : Chce ábyś mi záraz dał ná miśie głowę Janá Chrzćićielá. 26 A záśmucił sie król. dla przysięgi y dla spółu śiedzących niechćiał iéy "záśmućić : 27 ále posławszy kátá/ roskazał przynieść głowę iego ná miśie. 28 "A śćiął go w więźieniu/ y przyniózł głowę iego ná miśie : y oddał ią dźiéwce/ á dźiéwká oddáłá ią mátce swéy. 29 Co vsłyszawszy vczniowie iego przyszli y wźieli ćiáło iego : y położyli ie w grobie.

30 A zszedszy sie Apostołowie do Jezusá/ opowiedźieli mu wszytko co czynili y czegó vczyli. 31 p A rzekł im : Podźćie osobno ná mieysce pusté/ á odpocżyńćie máluczko. Bo wiele tych było co przychadzáli y odchadzáli : y áni czásu mieli do iedzenia. 32 A wstąpiwszy w łódź/ vstąpili ná mieysce pusté osobno. 33 A widźieli ie odieżdżáiącé/ y poználi mnodzy/ y zbieżeli sie tám pieszo ze wszech miast/ y vprzédźili ie.

34 q A wyszedszy Jesus vyźrzał wielką rzeszą : y był ruszony miłośierdźiem nád nimi/ iż byli iáko owce nie máiącé pásterzá : y począł ie vczyć wiela rzeczy. 35 r A gdy iuż byłá pozna godźiná/ przystąpili vczniowie iego / mówiąc : Pusté to mieysce iest/ á godźiná iuż minełá. 36 s Rospuśćie/ áby szedszy do bliskich wśi y miásteczek/ kupili sobie pokármów "ktoreby iedli'. 37 A odpowiedáiąc rzekł im : t Dayćie wy im ieśdź. A rzekli mu : Szedszy "kupmy' zá dwieśćie groszy chlebá : á damy im ieść. 38 A rzekł im : Wiele chlebá maćie ? idźćie y obacżćie. A dowiedźiawszy sie / powiedźieli : v Pięćioro y dwie rybie. 39 A roskazał im posádźić wszytkie gromádámi ná źieloney trawie. 40 A śiedli ná cząśći po stu y po pięćidźieśiąt. 41 A wźiąwszy pięćioro chlebá / y dwie

c Mat. 13. g 57. Luk. 4. d 24. Ian 4. f 44. ' wzgárdzony
d Mat. 9. d 35. Luk: 13. d 22. e Mat: 10. a 1. wys: 3. b 14. Luk: 9. a 1.
f Dźie: 12. b 8. "to iest áby nie mieli dwo ich szat, dla odmiány.
g Mat. 10. b 14. Luk. 9. a 5. h Dźie: 13. g 51. y 18. b 6. * záprawdę wam powiedam: Lżéy bedźie Sodomie y Gomorze w dźień sądny, niż miá stu onému. G.
i Iak: 5. c. 14. k Mat: 14. a 1. Luk: 9. a 7.
l Mat: 14. a 2
m Luk: 3. d 19.
n 3. Moy: 18. b 16.
" áby go Herodias nie zábiłá.
o Esth: 5. b 6
" Odrzućić.
" A on poszedszy. G.
p Mat: 14. b 13. Luk: 9. a 10.
q Mat: 9. d 36. y 14. b 14.
r Mat: 14. b 15.
s Mat 14. b 15.
" bo nie máią co ieść. G.
t Matt: 14. b 16. Luk. 9. b 13.
v Ian. 6. a 9.

rybie: weyźrzawſzy w niebo / błogoſłáwił y łamał chléb / y dawał vczniom ſwoim / áby przed nie kłádli: y dwie rybie podźielił wſzyſtkim. [42] ᵖ A iedli wſzyſcy / á naiedli ſie. [43] ᵖ A zebráli oſtátki / vłomkow dwánaśćie koſzów pełnych / y z ryb. [44] ˣ A tych ktorzy iedli było pięć tyśięcy mężów.

ˣMat. 14. c. 21. Ian 6. b 10

[45] ᵖ A wnet przymuśił vcznie ſwé wſtąpić w łódź / áby go vprzédźili zá morze do Bethſáydy / áżby on roſpuśćił lud. [46] ᵖ A roſpuśćiwſzy ie / odſzedł ná górę modlić ſie.

[47] ᵖ A gdy było w wieczór / byłá łódź w pośrzodku morzá / á on ſam ná źiemi. [48] ᵖ A widząc ie prácuiącé wioſły robiąc (bo im był wiátr przećiwny) á około czwartéy ſtráżéy nocnéy przyſzedł do nich chodząc po morzu: y chćiał ie minąć. [49] ᵖ A oni ſkoro vyźrzeli go chodzącégo po morzu / mniémáli żeby byłá obłudá y zákrzyknęli. [50] ᵖ A bowiém wſzyſcy go widźieli / y zátrwożyli ſie. A nátychmiaſt mówił z nimi / y rzékł im: Vfayćie / iam ći ieſt: nie lękayćie ſie. [51] ᵖ A wſtąpił do nich w łódź / y przeſtał wiátr. A tym więcéy ſie ſámi w ſobie zdumiéwáli. [52] ᵖ Bo ᶻ nie zrozumieli byli o chlebie: iż ſerce ich było záślepioné. [53] ᵖ A gdy ſie przepráwili / przyſzli do źiemie Genezáreth: y przybili ſie ku brzegu.

G

Co ieſt ſtraża. patrz Matt. 24. 43.

ᶻ to ieſt, Nie ſtali ſie byli mędrſzymi onym cudem chlébów rozmnożonych. Hebráiſm.

[54] ᵖ A gdy wyſzli z łodźi / nátychmiaſt go poználi: [55] ᵖ y zbiegawſzy wſzyſtkę one kráine / poczęli nośić ná łożách źle ſie máiącé / gdźie vſłyſzeli że był. [56] ᵖ A gdźiekolwiek wſzedł do miáſteczek álbo do wśi / álbo miaſt / kłádli niemocné po vlicách: y prośili go áby ſie dotknęli choć kráiu ſzáty iego: á ile ſie ʺ go dotknęło / zdrowémi ſie ſtawáli.

ʺ rozumiéy, ábo kráiu, ábo Páná: bo y Græckie słowko tákże ieſt wſpoliwé.

[3] Rzemieślnik ſyn Máryiéy] Iáko ſąśiedźi Páná Chriſtuſowi widząc go nie tylko vbogiégo człeká / ále też znáiąc rodźice iego wedle ćiałá podłé y vbogié / nie znáiąc boſtwá iego / y rodzáiu iego według boſtwá / gorſzyli ſie z niego. Ták ſie gorſzą Ariani z człowieczeńſtwá iego / á Kalwiniſtowie z Sákrámentu ćiáłá y krwie iego / pátrząc tylko ná oſoby chlebá / ktoré nic nie ſą różné od poſpolitégo: á nie bacząc tego / iż ćiáło Páńſkié ieſt w Sákrámenćie / nie przez robotę piekárſką / ále przez poświęcenié / y mocą słow Páná Chriſtuſowych.

Hæretycy ſie z Chriſtuſá gorſzą.

[5] Y nie mógł tam uczynić cudu] Nie iżby on nie mógł / ále iż z ſtrony ich wádá y przekáza byłá / że nie byli ſpoſobni ku przyięćiu wiáry. A przetoż nie chćiał tám cudów czynić / gdźie ták wielkié niedowiárſtwo było / że im cudá żadnégo pożytku przynieść nie mogły. A dla tegoć máło nie wſzędy wiáry ſie domaga v tych / ktorzy chćieli widźieć cudá iego / mówiąc: Wierz tylko. A nád to dla tego nie mógł / iż nie byłá rzecz ſłuſzna / przed tákimi niewiernymi cudá czynić. Iáko gdy kto czego nieſłuſznégo prośi / mówimi: Nie mogę tego vczynić.

Niedowiárſtwo przeſzkadza ſpráwom Bożym.

Mar. 5. 36.

[9] Dwu ſukien] Nie zákázuie dwu ſukien vżywáć záraz kiedy tego potrzebá / ále zákázuie zbytków y wielkiégo ſtáránia o rzeczy docześné / báwiącym ſie ſłużbą Bożą / y ſtáraniem o ludzkim zbáwieniu. A vgadzáiąc Swiętégo Mátheuſzá z Márkiem: Tám zákázuie laſki / á tu laſki dozwala / dáiąc znáć / iż y laſki / mieć niemieli właſney / tylko kiedy iéy w drodze potrzebowáli / ináczéy nic. Tákże y trzewików tylko iedne párę mieć pozwala w ktorych chodźili / á okrom tych inſzych zákazuie z ſobą nośić. Auguſtinus libro 2, cap. 30. de conſenſu Euangeliſt.

Vboſtwo Apoſtolſkié.

Mar. 5. 36. Matt. 10. 10.

[13] Oleiem mázáli] Roſkazánia Páńſkiégo / o mázániu oleiem / nigdźież nie czytamy: á wżdy go tu vczniowie vżywáią. Abo tedy nie wſzyſtko nápiſano: abo mieli moc Apoſtołowie czynić nieco / o czym nie mieli wyráźnégo Páńſkiégo roſkázánia / tylko mocą onégo zlécenia y poruczenia powſzechnégo. Skąd też ieſzcze mamy / że Apoſtołowie y inni Swięći ludźie mieli moc cudów czynienia / nie tylko przez słowo ſwé / ábo wzywánié imienia Páná Chriſtuſowégo: ále też przez przykłádánié rzeczy ſtworzonych / ktoré też máią nieiáką moc do vleczenia chorob. Náoſtatek to mázanié oleiem było też nieiákié przygotowánié do Sákrámentu Oſtátecznégo pomázánia. O ktorym Iákub 5. 14. Beda, Theophilactus, Oecumenius, na to mieyſce.

Tradicię.

[18] Nie godźi ſie tobie] Godźiłoć ſie według zakonu Moyżéſzowégo poiąc żonę brátá ſwego: kiedy on brát vmárł bez potomſtwá. Ale brát Herodów álbo ieſzcze żyw był / álbo przynamniéy miał córkę oto tę ſkoczkę.

ROZDZ. VII.

1 A Zeszli sie do niego Pháryzeuszowie y niektórzy z Doktorów/co byli przyszli z Jeruzálem. [a] A vyzrzawszy niektóre z vczniow iego [*] iedzące chléb rękomá pospolitémi / to iest / nie vmytémi / przyganili. 3 Abowiém Pháryzeuszowie y wszyscy Zydowie / iesliby często rąk nie vmywáli / nie iedzą / trzymáiąc vstáwe stárszych: 4 y z rynku iesliby sie nie vmyli / nie iedzą: y wiele są innych rzeczy które im do chowánia są podáné / vmywánia kubków / y kruzyków / y naczynia miedziánégo / y łóżek.

5 Y pytáli go Pháryzeuszowie y Doktorowie: Przecz vczniowie twoi [*] nie chodzą według podánia stárszych / ále iedzą chléb pospolitémi rękomá? 6 A on odpowiedziawszy / rzékł im: Dobrze Izáiasz o was obłudnikách prorokował / iáko iest nápisano: [b] Lud ten wárgámi mie czci / ále serce ich dáleko iest odemnie. 7 B Lecz próżno mie chwalą / vcząc náuk y przykazánia ludzkiego. 8 Abowiém opuściwszy przykazánie Boże / trzymacie vstáwy ludzkié / vmywánie kruzyków y kubków: y wiele innych rzeczy tym podobnych czynicie. 9 Y mówił im: Czyście niszczycie przykazánie Boże / ábyście vstáwe wásze záchowáli. 10 Bo Moyzesz rzékł: [c] Czci oycá twego y mátkę twoię: [d] ktoby złorzeczył oycu ábo mátce / niechay śmiercią vmrze. 11 A wy mówicie: Jesliby człowiek rzékł oycu ábo mátce / Korban (co iest dar) którykolwiek będzie odemnie / tobie pomocny będzie. 12 Y niedopuszczácie mu wiecéy nic czynić oycu swému ábo mátce: 13 niszcząc słowo Boże przez vstáwe wásze któręście vchwalili: y wiele rzeczy tym podobnych czynicie.

14 [e] A przyzwawszy zásie rzeszy / mówił im: Słuchaycie mnie wszyscy / á zrozumiéycie. 15 Nie iest rzecz żadna ze wnątrz człowieká y wchodząca w węń któraby go splugáwić mogłá: lecz rzeczy które pochodzą z człowieká / oné są które pokaláią człowieká. 16 Jesli kto ma vszy ku słuchániu / niechay słucha. 17 C A gdy wszedł w dóm od rzeszę / pytáli go vczniowie iego o przypowieści. 18 Y rzékł im: Tákże y wy nie rozumni iesteście? nie rozumiécie iż wszytko co zewnątrz wchodzi w człowieká / nie może go splugáwić? 19 ábowiém nie wchodzi w serce iego / ále w brzuch idzie / y do wychodu wychodzi / [*] czyszcząc wszytki potráwy? 20 Y powiádał że co pochodzi z człowieká / to pokala człowieká. 21 [f] Bo z wnętrzności sercá człowieczégo wychodzą myśli złé / cudzołostwá / porubstwá / mężobóystwá / 22 kradziestwá / łákomstwá / złości / zdradá / niewstydy / [*] oko złé / bluźnierstwo / pychá / głupstwo. 23 Wszytko to złé z wnętrzności pochodzi / y pokala człowieká.

24 [g] A wstawszy z támtąd odszedł ná gránice Tyru y Sydonu: á wszedszy w dóm / niechciał áby kto wiedział: á zátáić sie nie mógł. 25 Abowiém wnet iáko vsłyszáłá o nim niewiástá / któréy córká miáłá duchá nieczystégo / weszłá y vpádłá v nog iego. 26 Bo byłá niewiástá [*] pogáńska / rodem Syrofeniczka: y prosiłá go áby czártá wyrzucił z córki iey. 27 [*] Który iéy rzékł: Day sie piérwéy náieść synóm: Bo nie dobrze iest bráć chléb synóm á miotáć [*] psóm. 28 D A oná odpowiedziáłá / y rzekłá mu: Tákci Pánie: bo y szczenietá iadáią pod stołem odrobiny synowskié. 29 Y rzékł iéy: Dla téy mowy idź / wyszedł czárt z córki twéy. 30 A gdy odeszłá do domu swégo: názláłá córkę leżącą ná łożu / á iż czárt wyszedł.

31 A zás wyszedszy z gránic [*] Tyru / przyszedł przez Sydon do morzá Gáliley skiego przez pośrzodek gránic Dekápolskich. 32 [h] Y przywiedli mu [*] głuchégo y niemégo: á prosili go áby nań rękę włożył. 33 A wziąwszy go ná stronę od rzeszę / wpuścił pálce swé w vszy iego: á splunąwszy / dotknął iezyká iego: 34 A weyzrzawszy w niebo / westchnął / y rzékł mu: [*] Effetháh: to iest otwórz sie. 35 Y wnet sie otworzyły vszy iego / y rozwiązáłá sie związká iezyká iego / y mówił dobrze. 36 Y przykazał im áby nikomu

nie

Marginalia:

[a] Mat. 15. a 2

[*] pożywáiące Hebráism.

[*] nie spráwuią sie.

[b] Isa. 29. d 13

[c] 2. Mo. 20. b 12. 5. Moy. 5. b 16.

[d] Ephes. 6. a 2. 2. Moy. 21. c 16. 3. Moy. 20. b 9. Przyp. 20. b 20.

[e] Mat. 15. b 10

[*] to iest, odłączáiąc to co w potráwách iest nie czystégo, od czystégo co zostáie w ciele.

[f] 1. Mo. 6. a 5. y 8. d 21.

[*] to iest, zazdrość ábo zła pożądliwość.

[g] Mat. 15. c 21

[*] Græcka G. y tak pospolicie którze sie Greczyn miá sło pogán ná.

[*] A Iesus. G.

[*] szczenię tam G.

[*] Tyrskich y Sydońskich przyszedł. G. S.

[h] Mat. 9. d 32 Luk. 11. b 14.

[*] przynieśli mu głuchá le dwo mownégo G.

[*] Cháldeyskie to nie Zydowskie słowo.

nie powiedáli. Ale/ im on więcéy zákázował/ tym dálcko więcéy rozsławiáli: [37] y tym bárziéy sie dziwowáli mówiąc: [i] Dobrze wszytko vczynił: y głuché vczynił że słyszą/ y nieme/ że mówią.

[i] 1.Moy:1.d 31. Syr:39. c 21.

Którzy Bogá tylko vsty chwalą.

[6] *Lud ten wárgámi mię cźći*] Tácyć są/ którzy Christusá y słowo ie° záwsze w vściech máią: ábo którzy dobrze mówią y vczą: á przedsię złe czynią.

Náuki y vstáwy ludzkié.

[7] *Przykazánia ludzkiégo*] Náuki/ vstáwy/ y przykazánia ludzkié tu są potępioné / które ábo są przećiwné Bozkiému przykazániu/ ábo są próżné y niepożyteczné ku zbudowániu/ ábo ku wypełnieniu Bozkiégo roskazánia. Jákié były vstáwy y zwyczáie ná on czás Pháryzáyskié/ á dziś są heretyckié tym podobné. Bo choć sie oni pismem popisuią: wszákże wszytkié ich náuki / wymysły y vstáwy/ nie máią żadnégo świádectwá we wszytkim pismie y słowie Bożym. Ale vstáwy y trádicie Apostolskié/ y Oyców ś. stárych/ y roskazánia kościelné/ każe nam Bóg chowáć: nie iáko rzeczy od ludźi y przez ludźie podáné/ ále przez Duchá ś. w kościele vstáwioné.

Dźie.15.28. 43. 2.Thes.2.11.

Dáry kośćielné które niesłuszné.

[11] *Dar którykolwiek*] Dáć co do kośćiołá/ ábo ná ołtarz/ nie iest zákazono: ále opuśćić rodźice w potrzebie/ y nie dáć im pożywienia dla tego ábyś ráczéy dał do kośćiołá/ to niezbożna rzecz/ y przećiwna Páńskiému przykazániu. A táć byłá náuká Pháryzeuszów: żeby synowie ráczéy do kośćiołá dáli/ niźli oycu ábo mátce/ by głodem zdechnąć mieli.

Przebieránie pokármów.

[15] *Któraby go splugáwić mogłá*] Jáko z tych słow Páńskich nie dowiedźiesz tego / żeby sie ná on czás godźiło Żydóm vżywáć pokármów w zakonie zákazanych: ták áni teraz z nich nie dowiedźiesz/ iżby wolno było Chrześćiánóm pożywáć pokármów od kośćiołá zákazánych. Choćia ták teraz/ iáko y ná on czás wszytkié pokármy były czysté/ y nie mogły człowieká pokaláć. Lecz y my/ y oni/ nie dla tego sie od niektórych pokármów wstrzymawamy/ żeby oné złé y plugáwé były: ále oni dla figury ábo wyznáczenia/ á my dla posłuszeństwá y dla vtrapienia ćiáłá. Nie winoć/ áni piwo / áni mięso pokala człowieká: ále złé vżywánié tych rzeczy: obżárstwo/ piáństwo/ nieposłuszeństwo/ y wzgárdá kośćiołá Bożégo.

Cudá przez rzeczy świecone.

[33] *A plunąwszy*] Nie tylko przez słowá y wolą Páná Christusowe/ ále też przez ceremonie/ y przykłádánié zwiérzchné rzeczy stworzonych/ zwłasczá poświeconych/ Pan Bóg cudá czyni. Jáko oto ślina Christusowá/ choćia nie byłá częśćią ćiáłá iego/ ále iákiś zbytek/ wszákże iednák święta. Theophylactus na to mieyscę.

Ceremoniæ chrztu S.

[43] *Effetháh*] Kośćiół/ z nátchnienia Bożégo/ przykłádem Christá Páná/ vżywa podobnych ceremoniy/ w Exorcyzmiéch przede chrztem/ ná vzdrowienié dusz: iákim tu Pan Christus vzdrowił niemoc duszną záraz y ćielesną. Ambr: lib: 1. de Sacram: cap: 1.

ROZDZ. VIII.

[1] [A] [a] W One dni záśię gdy wielka rzésza byłá* / á nie mieli coby iedli: wezwawszy* vczniów swoich/ rzékł im: [2] Żal mi ludu: iż oto iuż trzy dni trwáią przy mnie / á nie máią coby iedli: [3] á iesli ie opuszczę głodné do domów ich / vstáną ná drodze: bo niektórzy z nich z dáleká przyszli. [4] Y odpowiedźieli mu vczniowie iego: Z kądże ich będźie mógł kto tu ná pusczy nákarmić chlebem? [5] Y zopytał ich/ Wiele chlebá maćie. Którzy rzekli/ Śiedmioro. [6] Y roskazał rzészy vśieśdź ná źiemi. A wziąwszy śiedmioro chlebá/ dźięki czyniąc łamał y dawał vczniom swoim/ áby przed nie kłádli: y kłádli przed rzészą. [7] Mieli też y trochę rybek: y té błogosłáwił y kazał przed nie położyć. [8] Y iedli/ y náiedli sie: y zebráli co zbyło z vłomków / śiedm koszów. [9] A było tych co iedli około cztérech tysięcy: y rozpuśćił ie.

[a] Mat. 15. d 32.
* z Iesusem N L.
* Iesus. G.

[10] [B] [b] A wnet wszedszy w łódź z vczniámi swoimi/ przyszedł w strony ⸗Dálmánutá.

[11] [c] Y wyszli Phárizeuszowie/ y poczęli sie z nim gádáć domagáiąc sie v niego znáku z niebá/ "kusząc go. [12] A westchnąwszy ⸗w duchu*/ rzékł: Czemu naród ten znáku szuka? Záprawdę powiádam wam/ "iesli będźie dány znák narodowi temu. [13] A rozpuśćiwszy ie/ wstąpił záśię w łódź/ y odszedł zá morze. [14] [d] Y zápomnieli wźiąć chlebá: y nie mieli z sobą iedno ieden chléb w łodźi. [15] Y roskázował im/ mówiąc: Pátrzćie/ á chrońćie sie kwásu Phárizáyskiégo y kwásu Herodowégo. [16] Y myślili ieden do drugiégo mówiąc: Że niemamy chlebá. [17] Co poznawszy rzékł im Jesus: Cóż myślićie/ że chlebá nie maćie? iesczéż nie baczyćie áni rozumiéćie? iesczéż maćie serce wásze záślepioné? [18] Oczy máiąc nie widźićie/ y vszy máiąc nie słyszyćie? [e] Ani pámiętaćie: [19] [C] gdym pięćioro chlebá łamał ná pięć tysięcy: wieleśćie odnieśli koszów pełnych vłomków? Rzekli mu: Dwánaśćie. [20] A gdy śie-

[b] Mat. 15. d 39.
⸗ Mágedáńskie. Ták Hiero: S. y August: czytał.
[c] Mat.16.a 1. Luk.11.g 54.
" áby wiedźieli iesliby miał iáką moc ná niebie.
⸗ to iest, w sámym sobie.
[d] Mat:16. a 5
" to iest, nie będźie. Hebr.
[e] wyż:6.f. 41 Ian 6. b 11.

dmioro chlebá ná cztéry tyśiące/ wieleśćie koszów zebráli vłomków? A rzekli mu: Siedm. [21] A mówił im: Jákóż iesćze nie rozumiećie?

[22] A przyszli do Bethsáidy: y przywiedli mu ślepégo/ y prośili/ áby sie go dotknął. [23] A viąwszy ślepégo ręke/ wywiódł go zá miásteczko: á plunąwszy ná oczy iego włożywszy ręce swé/ pytał go iesliby co widział. [24] A on pátrząc/ mówił: Widze ludźie iáko drzewá chodzącé. [25] Pótym záśie położył ręce ná oczy iego: y począł widźieć/ y vzdrowiony iest/ ták iż widział wszytko iásnie. [26] A odesłał go do domu iego/ mówiąc: Idź do do domu swégo: á iesli wnidźiesz do miásteczká/ żadnému nie powiáday.

y przyszedł. G.

przynieśli. G.

y vczynił że on przeyrzał. G.

áni wchodź do miásteczká áni żadnemu nie powiáday w miásteczku G.

[27] [f] A wyszedł Jesus y vczniowie iego do miásteczek Césárei Philippowéy: á w drodze pytał vczniów swych/ mówiąc im: [g] Czym mie powiádáią bydź ludźie? [28] Którzy mu odpowiedźieli/ mówiąc: Janem chrzćićielem/ drudzy Eliaszem/ á drudzy iákoby iednym z prorokow. [29] Tedy im rzékł: A wy kim mie bydź powiádaćie? A odpowiádáiąc Piotr/ rzékł mu: Ty iestes Christus. [30] A zágroźił im áby o nim nikomu nie powiádáli.

[f] Mat. 16: b 13

[g] Luk: 9. b 18

Iedni N. L. K.

D

[31] A począł ie náuczáć/ iż potrzebá żeby syn człowieczy wiele ćierpiał: y wzgárdzonym był od stárszych/ y od przedniejszych kápłanów y od Doktorów/ y zábitym/ á po trzech dni z martwychwstał. [32] A mówił otworzyśćie słowo. A wziąwszy go Piotr/ począł go strofowáć. [33] A on obróćiwszy sie/ á widząc vcznie swé/ zgromił Piotrá/ mówiąc: Idź zá mną száthánie: bo nie rozumiesz co iest Bożégo/ ále co iest ludzkiégo.

Szátan po Zydowsku, przećiwnik po polsku.

[34] A wezwawszy rzészę z vczniámi swymi/ rzékł im: [h] Jesli kto chce zá mną iśdź/ niech sámégo śiebie záprzy: á weźmie krzyż swóy/ y niech mie násláduie. [35] [i] Abowiém ktoby chćiał záchowáć duszę swą/ stráći ią: á ktoby vtráćił duszę swą dla mnie y Ewánieliiéy/ záchowa ią. [36] Bo cóż pomoże człowiekowi/ choćby wszytek świát pozyskał/ á szkodę by podiął ná duszy swoiéy? [37] Abo/ co zá odmiánę da człowiek zá duszę swą? [38] [k] Abowiém ktoby sie wstydał mnie/ y słów moich miedzy narodem tym cudzołożnym y grzésznym: záwstyda sie go y syn człowieczy/ gdy przydźie wchwale oycá swégo z ányoły świętymi. [39] [l] A mówił im/ záprawdę powiádam wam/ iż są niektórzy z tych co tu stoią/ którzy nie vkuszą śmierći/ áż vyźrzą królestwo Boże przychodzącé w mocy.

[h] Mat: 10. d 38. y 16. d 24 Luk: 9. c 23. y 14. f. 27.

náśládowáć mię.

[i] Luk. 17. g 33 Ján 12. d 25. Pátrz Matt: 16. 25.

nagrodę G.

[k] Matt. 10. d 33. Luk. 9. c 26

Nabożeństwo.

2 *Iuż trzy dni trwáią przy mnie*] Wielka chęć wiernych ludźi do słowá Bożégo: y dźiwna słodkość mowy Christusowéy: dla któréy ludźie zápominali ćielesnégo pokármu.

Kápłani száfárze ś. Sákrámentów.

6 *Dawał ucżniom swoim*] Nie sam przez śie/ ále przez Apostoły swé Christus ludźie karmi: tym nas vcząc/ iż słowo Páńskié y Sákrámenty ś. nie wedle myśli nászéy bráć y przyimowáć mamy/ ále według rozsądku y száfunku przełożonych y pástérzów nászych.

Moc przeżegnánia Christusowégo.

7 *Y té błogosłáwił*] Obacz przećiw heretykóm/ iż tu y gdźie indźiéy błogosłáwieństwo nie śćiaga sie do Bogá/ ále do stworzenia. Błogosłáwił tedy rybam onym/ to iest przeżegnał ie/ y tym przeżegnániem y błogosłáwieństwem rozmnożył ie. Błogosłáwił chléb y kielich ná ostátniéy wiéczerzy/ y przemienił ie w ćiáło y krew swoie. Abowiém błogosłáwieństwo Boże nigdy nie iest próżné/ ále záwsze w rzeczách stworzonych nieiáką odmiane w lepszé spráwuie.

Nabożné dotykánie rzeczy świętych

23 *Włożywszy ręce*] Pan Christus wiele rzeczy dotknieniem sámym czynił: náuczáiąc nas nie gárdźić dotykániem sie y przykłádániem zwiérzchnim rzeczy świętych: á nie chłubić sie sámym duchem y sámą wiárą: iáko heretycy.

35 *Dla mnie y Ewánieliiéy*] Przez Ewánielią nie rozumiéy tylko pismá cztérzech Ewánielistów: ále wszytkié pismá Apostolskié/ y cokolwiek iedno Pan Christus mówił ábo czego vczył. Abowiém ták niżéy wykłada: Ktoby sie mnie wstydał/ y słow moich etc. A nie tylko słowá iego są Ewánielia/ ále czegokolwiek Apostołowie słowem ábo pismem vczyli. Iáko indźiéy mówi: Kto was wzgardza mnie wzgardza. Przetóż dla wyznánia y obrony któregożkolwiek ártykułu Kátholickiey wiáry/ ráczéy vmrzeć mamy/ á niżli sie go záprzeć. A toć iest dusze kłáść dla Christusa y dla Ewánieliiéy.

Ewánielia co iest.

Luk: 10. 16:

36 *Wszytek świát*] To niech vważáią/ którzy dla obłudy świátá tego/ poddáią sie niespráwiedliwym vstáwóm y práwóm ludzkim/ w spráwie religiiéy/ przećiw swému własnému sumnieniu: zátrácáiąc dusze swoie/ y królestwo ono wieczné vtracáiąc dla kilku dni żywotá doczesnégo/ ábo dla trochy máiętnośći/ żeby iéy nie stráćili.

Miłośnicy świátá więcéy niżli Bogá

ROZDZ. IX.

[b]Mat.17.a 2 Luk.9. d 29.

1 A [b]Po ſześći dniách wźiął Jezus Piotrá y Jakubá y Janá: y wwiódł ie ná górę wyſoką ſámé oſobno/ y przemienił ſie przed nimi. 2 A ſzáty iego ſtáły ſie iáſné y bárzo białé iáko śnieg: iákich niemoże fárbiérz ná źiemi białych vczynić. 3 Y vkazał ſie Eliaſz z Moyzéſzem: y rozmawiáli z Jezuſem. 4 A odpowiedáiąc Piotr/ rzékł Jezuſowi: Rábbi/ dobrze nam tu być: y vczyńmy trzy przybytki/ tobie ieden/ á Moyzéſzowi ieden/ á Eliaſzowi ieden. 5 Abowiém nie wiedźiał co mówił: bo przeſtráſzeni boiáźnią byli. 6 B Y ſtał ſie obłok który ie záſłonił: y przyſzedł z obłoku głos/ mówiąc: Ten ieſt ſyn mój namilſzy: ſłuchayćie go. 7 A wnet obeyźrzawſzy ſie/ żadnego więcéy nie widźieli/ iedno tylko Jezuſá z ſobą. 8 [c]A gdy zſtępowáli z góry/ roſkazał im áby nikomu nie powiedáli co widźieli: áż kiedyby Syn człowieczy zmártwychwſtał.

*náuczyćielu mój.

[c]Mat.17. b 9

9 Y záchowáli ſłowo v ſiebie: pytáiąc ſie miedzy ſobą coby było/ kiedy zmartwych wſtánie? 10 Y pytáli go/ mówiąc: [d]Cóż tedy Pháryzeuſzowie y Doktorowie powiedáią/ iż piérwéy potrzebá áby przyſzedł Eliaſz? 11 Który odpowiedáiąc/ rzékł im: Eliaſz ći przyſzedſzy piérwéy náprawi wſzytko: [e]á iáko ieſt nápiſano o ſynu człowieczym/ áby wiele vćierpiał y wzgárdzony był. 12 C [f]Ale wam powiedam/ że przyſzedł y Eliaſz (y vczynili mu cokolwiek chćieli) iáko o nim ieſt nápiſano. 13 A gdy przyſzedł do ſwych vczniów/ vyźrzał wielką rzéſzą około nich/ y Doktory gadáiącé ſie z nimi. 14 A wnet vyźrzawſzy Jezuſá wſzytek lud/ zdumiał ſie/ y polękáli ſie: á przybieżawſzy witáli go.

[d]Mal.4.b 5.

[e]Isa. 53. a 3.

[f]Mal. 4.b 5 Mat.17.b 12

15 Y pytał *ich: O co ſie gadaćie miedzy ſobą? 16 [g]A odpowiedáiąc ieden z rzéſzéy/ rzékł: Náuczyćielu/ przywiodłem do ćiebie ſyná méġ/ który ma duchá niemégo: 17 Który gdźiézkolwiek go nápádnie tłucze go/ y ślini ſie/ y zgrzyta zebámi/ á ſchnie: Y mówiłem vczniom twoim áby go wyrzućili/ á nie mogli. 18 D Który odpowiedáiąc im/ rzékł: O narodźie niewierny: dokądże przy was będę? dokądże was ćiérpieć będę? przynieśćie go do mnie. 19 Y przynieśli go. A gdy go vyźrzał/ nátychmiaſt go duch iął tárgáć: á vpadſzy ná źiemię/ przewracał ſie śliniąc ſie. 20 Y ſpytał oycá iego: Jáko dawny czás ieſt/ iáko ſie mu to przydáło? A on powiedźiał: Z dźiećińſtwá: 21 y czéſto miotał go w ogień y w wodę/ áby go ſtráćił. ále możeſzli co/ rátuy nas/ zlitowawſzy ſie nád námi. 22 A Jezus rzékł mu: Jeśli wierzyć możeſz/ wſzytko ieſt podobno wierzącému. 23 A nátychmiaſt záwoławſzy oćiec dźiećięćiá/ ze łzámi rzékł: Wierzę Pánie: rátuy niedowiárſtwá mégo. 24 A widząc Jezus iż ſie rzéſza zbiégáłá/ zágroził duchowi nie czyſtému/ mówiąc mu: Głuchy y niemy duchu/ ia tobie roſkázuię/ wynidź z niego: á nie wchodź więcéy weń. 25 A záwoławſzy/ y bárzo go ſtárgawſzy/ wyſzedł z niego: y ſtał ſie iáko vmarły: ták/ że ich wiele mówiło/ iż vmarł. 26 A Jezus viąwſzy rękę iego/ podniósł go: y wſtał: 27 A gdy wſzedł do domu/ vczniowie iego pytáli go oſobno: Czemużeſmy go my wyrzućić niemogli? 28 Y rzékł im: Ten rodzay żadnym ſpoſobem wynidź nie może/ iedno zá modlitwą y poſtem.

*Doktorów. G.

[g]Matt. 17. b 14. Luk: 9 c 37.

29 [h]Y wyſzedſzy ztámtąd przeſzli przez Gálileą: á niechćiał áby kto wiedźiał. 30 E [i]A náuczał vcznie ſwé/ y mówił im: Iż ſyn człowieczy będźie wydan w ręce ludzkié/ y zábiią go/ á zábity wſtánie dniá trzećiégo. 31 Lecz oni ſłowá nie zrozumieli: á bali ſie go ſpytáć.

[h]Matt. 17.d 22.

[i]Luk.9. b 21.

32 Y przyſzli do Kápharnáum. Który gdy w domu byli/ pytał ich: Cośćie w drodze rozmawiáli? 33 Lecz oni milczeli: ábowiém w drodze z ſobą rozmawiáli/ [k]ktoby z nich był więtſzy. 34 A ſiedząc wezwał dwunaśćie/ y rzékł im: Jeśli kto chce być piérwſzy/ *będźie ze wſzech oſtátecznym/ y ſługą wſzytkich. 35 Y wźiąwſzy dźiéćiątko/ poſtáwił ie w pośrzód ich/ *któré gdy obłápił/ rzékł im: 36 Ktokolwiek iedno z tákowych dźiateczek przyimie *w imię moie mnie przyimuie: á ktokolwiek mnie przyimuie/ *nie mnie przyimuie/ ále tego który mie poſłał. 37 F [l]Odpowiedźiał

[k]Mat.18. a 1. Luk.9. f. 46.

*to ieſt: niechay będźie Hebr.

*á wźiąwſzy ie ná ręce. G.

*dla mnie Hebráiſm.

*to ieſt, nie tylko mnie, ábo nie ták mnie, iáko tego.

[l]Luk.9. f 49.

dział mu Jan/ mówiąc: Náuczyćielu/ widźieliśmy niektórégo[a] w imię two ie czárty wyrzucáiącégo/ który nie chodźi zá námi: y zákazáliśmy mu[*].

38 [a] A Jesus rzekł: Nie zákázuyćie mu. [m] Abowiém żaden nie iest/ któryby czynił cudá w imię moie/ [n] á mógłby prędko źle mówić omnie[*].

39 40 [a] Bo kto nie iest przećiwko wam/ zá wámi iest. [a] [n] Abowiém ktobykolwiek wam dał ku pićiu kubek wody w imię moie/ iżeśćie Chrystusowi/ záprawdę powiedam wam/ nie vtráći swéy zapłáty.

41 [a] [o] A ktobykolwiek zgorszył iednégo z tych maluczkich wierzących w mię: lepiéyby mu było/ by był vwiązan młyński kámień około szyie iego/ y był wrzucon w morze.

42 G [a] [p] A ieśliby ręká twa[*] gorszyłá ćię/ odetni ią. lepiéy iest tobie wniść do żywotá vłomnym/ niż má iąc obie ręce iść do piekłá w ogień nieugászony: [a] [q] gdźie robak ich nie vmiera/ á ogień nie gáśnie.

43 44 [a] A ieśli ćię nogá twoiá gorszy/ vtni ią. lepiéy iest tobie wniść chromym do żywotá wiecznégo/ niż máiąc obie nodze/ być wrzuconym do piekłá ogniá nie vgászonégo: [a] gdźie robak ich nie vmiera/ á ogień nie gáśnie.

45 46 [a] A ieśli ćię oko twé gorszy/ wylup ie: lepiéy iest tobie wniść iednookim do królestwá Bożégo/ niźli máiąc obie oczy/ wrzuconym być do piekłá ognistégo: [a] gdźie robak ich nie vmiera/ á ogień nie gáśnie.

47 48 [a] [r] Abowiém káżdy ogniem będźie posolon: á kożda ofiárá będźie solą osolona.

49 [a] [s] Dobra iest sól/ ále ieśli sól nie słona będźie/ czymże ią osolićie? Miéyćież w sobie sól/ á pokóy miéyćie miedzy sobą.

[a] imieniem twoim. G. ábo przez imię twé.
[*] iż nie chodźi zá námi. G.
[m] 1. Kor. 12. a 3.
[n] á mógł mi prędko złorzeczyć. G.
[n] Matt. 10. d 42.
[o] Matt. 18. a 6 Luk. 17. a 2.
[p] Matt. 5. e 30. y 18. a 8.
[*] przeszkádzáiąc ći do zbáwienia.
[q] Isa. 66 g 24
[*] to iest męká ich.
[r] 3. Mo. 2. c 13 Matt. 5. b 13
[s] Luk. 14. g 34.

4 *Moyzész y Eliasz.* Y vyźrzeli Eliaszá z Moyżészem] Moyżész známionuie ludźie święté/ przedtym zmárłé niż Pan Chrystus przyidźie ná sąd w swym máiestaćie. A Eliasz (który iescze był nie vmárł) figuruie święté/ które Pan Chrystus zástánie iescze żywé/ kiedy przyidźie w chwale. Tám wszyscy społem poczną z Chrystusem królowáć/ w oney chwale wieczney. Będą ná to mieysce. Nadto zákon y prorocy poświádczáią Pánu Chrystusowi: y święći po śmierći mogą się żywym pokazowáć. August: de cura pro mortuis cap: 15. & 16.

12 *Ian iáko Eliasz.* Przyszedł Eliasz] Eliasz żárliwy był o zákon Páński/ y grzéchy wielce karał/ y mieszkał ná puszczy/ y vprzedźi wtóre przyszćié Páńskié. Tákże był Jan ś. przed pierwszym przyszćiem Páná Chrystusowym/ żárliwy/ strofuiący złośći/ y vprzedźićiel Páński. Theodoret: in Catena Thomæ in hunc locum.

37 *Cudá heretyckié.* W imię twoie] Czynią cudá w imię Páná Jezusowé czásem y źli y niewierni ludźie/ ná potwierdzenié prawdy/ y ku chwale Bożéy. Ták ięż też Julian niezbożny Apostatá wygnał czárty známieniem krzyżá ś. iáko pisze ś. Grzegorz Názyánzeński/ y Theodor. Ták czásem y heretykowie mogą cudá czynić miedzy Pogany/ ku potwierdzeniu którégo ártykułu Kátholickiéy wiáry. Ale nigdy nie vczynili áni vczynią cudu żadnégo prawdźiwégo ku podpáreiu które ártykułu náuki swéy obłędnéy. Greg. orat: 1. in Iulian. Theo: lib. 3. cap. 3.

40 *Dobré vczynki płatne.* Nie vtráći swéy zapłáty] Oto zapłátá zá vczynki miłośierné. Zkąd łácna rzecz/ iż vczynki dobré zapłáte v Boga zásługuią.

45 *Pożytek vtrápienia.* Káżdy ogniem będźie posolon] Jáko w zákonie stárym żadna ofiárá bez ogniá y soli nie byłá: ták bez vtrápienia żaden nie iest Bogu przyiemny. Bo toż znaczy być odrzuconym ogniem. co być osolonym ogniem. Pátrz Matt: 3. 11.

ROZDZIAŁ X.

TRZECIA CZESC Ewánieliey przyście Páńskie ná męke do ludzkiéy źiemie.

1 A

[a] Ztámtąd wstawszy/ przyszedł ná gránice Zydowskiéy źiemie zá Jordánem/ y zeszły się zás do niego rzésze/ y vczył ie zásie/ iáko był zwykł.

2 [a] A przystąpiwszy Pháryzeuszowie/ pytáli go: Jestli się godźi mężowi żonę opuśćić? kusząc go.

3 [a] A on odpowiedźiawszy/ rzekł im: Co wam roskazał Moyżész?

4 [a] Którzy rzekli: [b] Moyżész dopuśćił nápisáć list rozwodny/ y opuśćić.

5 [a] Którym odpowiedźiawszy Jezus/ rzekł: Zá twárdośćią sercá wászégo nápisał wam to roskazánié.

6 [a] Ale od początku stworzenia [c] mężczyznę y niewiástę vczynił ie Bóg.

7 [a] [d] Dla tegóż opuśći człowiek oycá swégo y mátkę/[*] á przyłączy się do żony swéy:[*] y będą dwoie[*] w iednym ćiele.

8 A ták iuż nie są dwoie/ ále iedno ćiáło.

9 [a] [e] Co tedy Bóg złączył/ niech człowiek nie rozłącza.

10 [a] A w domu zásie vczniowie iego o tymże go pytáli.

11 B [a] Rzekł im: Ktoby kolwiek opuśćił żonę swą/ á poiąłby inną/[*] cudzołoztwá się dopuscza przećiwko iéy:

12 [a] A ieśliby żoná opuśćiłá mężá swoiégo/ á szłáby zá drugiégo/ cudzołoży.

13 [a] A [f] przynoszono mu dźiatki/ áby się ich dotknął. A vczniowie grozili przynoszącym.

14 [a] Które gdy widźiał Jezus/ miał zá złé/ y rzekł im: Dopuśććie dźiatkóm iść do mnie: á nie zákázuyćie im/ ábowiém tákowych iest królestwo Boże.

15 [a] Záprawdę mówię wam: ktobykolwiek[*] nie przyiął królestwá Bożégo iáko dźiećiątko/ nie wnidźie do niego.

16 [a] Y obłápiáiąc ie/

[a] Mat. 19. a 1.
[b] 5. Mo. 24. a 1.
[c] 1. Mo. 1. d 27 Mat. 19. a 4.
[d] 1. Moy: 2. d 24. 1. Kor. 6. d 16 Ephes. 5. g 31
[*] Włáśnie á przylnie.
[*] iedno ćiáło. G ábo iednym ćiáłem.
[e] 1. Kor. 7. b 10.
[*] cudzołoży ku krzywdźie iéy. G:
[f] Mat 19. b 13 Luk. 18. d 17.
[*] to iest, Ewánieliiéy w pokorze y w prostośći.

piáiącie/ y kłádąc ná nie rece błogosłáwił ie. [17] *(C)* A gdy wyszedł w dróge/ przybiegszy ieden/ vpadszy ná koláná przed nim / pytał go : [g] Náuczyćielu dobry/ co vczynie/ ábych otrzymał żywot wieczny? [18] A Jesus mu rzékł : Czemu mie zowieß dobrym? żaden nie dobry iedno ieden/ Bóg. [19] [h] Przykazánia vmiéß? Nie cudzołóż : Nie zábiiay : Nie krádni : Nie mów świádectwá fałßywégo : Nie czyń zdrády: Czći oycá twego y mátke. [20] A on odpowiedziawszy rzékł mu: Náuczyćielu/tegom wßytkiég strzégł od młodośći moiéy. [21] A Jesus weyźrzawszy nań vmiłował go/ y rzékł mu : Jednégoć niedostawa : idź/ cokolwiek maß przeday/ á day vbogim/ á bedźieß miał skarb w niebie : á przydź náßláduy mie*.

[22] Który záfrásowawszy sie z słowá odszedł smetny/ ábowiém miał wiele máietnośći. [23] A pogladáiąc Jesus / rzékł vczniom swym : Jákóż trudno którzy pieniądze máią wnidą do królestwá Bożégo? [24] *(D)* A vczniowie sie zdumieli ná słowá iego. Lecz Jesus zásie odpowiedziawszy/ rzékł im: Dziatki / iákóż iest trudno tym co w pieniądzách vfáią / wnisdź do królestwá Bożégo? [25] Łácwiéy iest wielbłądowi wynisdź przez vcho igielné/ niż bogaczowi wnisdź do królestwá Bożégo. [26] Którzy sie tym wiecéy dziwowáli / mówiąc sámi ku sobie : A któż może bydź zbáwion? [27] A Jesus poyźrzawszy ná nie / rzékł : V ludźi iest niepodobno/ ále nie v Bogá : ábowiém v Bogá wßytko iest podobno. [28] [i] A począł mu Piotr mówić : Otochmy my wßytko opuśćili/ á ßlichmy zá tobą. [29] A Jesus odpowiedziawszy / rzékł : Záprawde mówie wam : żaden nie iest któryby opuśćił dom / ábo bráćią / ábo siostry / ábo oycá/ ábo mátke *ábo dźieci/ ábo role dla mnie y dla Ewánieliiéy : [30] żeby nie miał wźiąć tyle stokroć teraz zá tego czásu/ domów/ y bráćiéy / y siostr/ y mátek / y dźieci / y ról / z prześládowániém : á w przyßłym wieku żywota wiecznégo. [31] [k] A wiele piérwszych będą poślednièmi/ á poślednich piérwszémi. [32] *(E)* A byli w drodze wstepuiąc do Jeruzálem : á Jesus szedł przed nimi/ y zdumiéwáli sie : á idąc pozad bali sie. [l] A zásie wźiąwszy dwunáśćie / począł im powiedáć co nań przysdź miáło. [33] Jż oto wstepuiemy do Jeruzálem : á syn człowieczy bedźie wydan przednieyßym kápłanóm/ y Doktorom/ y osądzą go ná śmierć/ y wydádzą go pogánóm: [34] y będą go nágráwáć/ y będą nań plwáć/ y vbiczuią go / y zábiią go / á dniá trzećiégo zwartwychwstánie. [35] [m] A przyszli do niego Jákub y Jan synowie Zebedeuszowi / mówiąc : Vczyćielu / chcemy ábyś / o cokolwiek prośić bedźiem/ vczynił nam. [36] A on im rzékł: [37] Cóż chcecie ábych wam vczynił? A rzekli : Day nam ábychmy siedźieli / ieden po práwicy twéy/ á drugi po lewicy twéy w chwale twoiéy. [38] *(F)* A Jesus im rzékł : Niewiécie ócz prośicie. Możecie pić kielich który ia piie? ábo bydź chrzczeni chrztem którym sie ia chrzcze? [39] A oni mu odpowiedźieli : Możemy. A Jesus im rzékł : Kielich ći który ia piie pić bedźiecie / y chrztem którym sie ia chrzcze/ chrzczeni bedźiecie : [40] ále siedźieć po práwicy moiéy / ábo po lewicy / nie moiá rzecz dáć wam/ ále którym iest nágotowano. [41] [n] A vsłyszawszy dźieśieć/ poczeli zá złé mieć Jákubowi y Janowi. [42] A Jesus wezwawszy ich/ powiedźiał im : [o] Wiéćie/ iż ći / których widzą że roskázuią narodóm / pánuią nád nimi: á kśiążetá ich władzą rościągáią nád nimi. [43] Lecz nie ták iest miedzy wámi/ále ktobykolwiek chćiał bydź wietßym/ bedźie sługą wáßym: [44] á ktobykolwiek miedzy wámi chćiał bydź piérwszym / bedźie wßystkich sługą. [45] Abowiém y syn człowieczy nie przyszedł áby mu służono/ ále áby służył / y dał duszę swą okupem zá wielu.

[46] *(G)* [p] A przyszli do Jerichá : á gdy on wychadzał z Jerichá y vczniowie iego / y rzésza wielka : syn Tymeuszów Bártymeusz ślepy / siedźiał podle drógi żebrząc. [47] Który vsłyszawszy iż Jesus Názáreński iest / począł wołáć / y mówić : Jesusie synu Dawidów/ smiluy sie nádemną. [48] A wiele ich groziło mu áby milczał. A on dáleko wiecéy wołał: Synu Dawidów smiluy sie nádemną. [49] A Jesus stá-

[g] Matt. 19. b 16. Luk. 18. d 18.
[h] 2.Mo: 20.c 13.
nie świádcz fałßywie. Nie czyń ßkody. G
vkochał sie w nim.
krzyż nosząc G.
máietnośći. G.
w bogáctwách G.
[i] Matt: 19.d 27. Luk:18.c 28. Zasługá y zapłátá práwych zakonników.
ábo żoná. G.
[k] Mat:19.d 30 Luk.13.f.30.
[l] Mat.20 c 17 Luk.18.f.31.
[m] Matt.20.c 20.
ábo iedno którym.
[n] Matt.20.c 24.
[o] Luk. 22.c 25.
wielkim miedzy wámi, bedźie: ábo niechay bedźie. Hebráism.
żywot swóy, ábo zdrowie swé.
[p] Matt 20.d 29. Luk:18.f.35.

nawszy kazał go záwoláć. Y záwołáli ślepégo/ mówiąc mu: "Bądź dobréy myśli/ wstań/ woła ćie. ° Który porzućiwszy suknie swoie/ porwawszy śie/ przyszedł do niego. ° Y odpowiedziawszy Jesus/ rzékł mu: Co chcesz ábych ći vczynił? á ślepy rzékł mu: "Mistrzu' ábych przeyzrzał. ° A Jesus mu rzékł: Idź/ wiárá twoiá ćiebie zdrowym vczyniłá. A nátychmiast przeyzrzał/ y szedł "zá nim w drodze.

"bądź dobrégo serca.

"Rabboni. G L.

"zá Iesusem, G.

Moyżesz dopuśćił] Niektórych rzeczy dopuszczáią/ nie pochwaláiąc ich/ ná vwiárowánie więtszégo złégo. Zaden człowiek nie ma źle czynić/ áni złego pozwaláć/ dla żadnéy przyczyny: ále czásem może przéglądáć złé vczynki innych/ dla słuszney przyczyny. Jáko y Pan Bóg sam nie czyni nic złégo/ wszákże złégo dopuszcza. Ták królowie y práwá pospolité dopuszczáią mnieyszych złości/ áby drogę zágrodźili do więtszych. A dáleko więcéy kośćiół ś. (iáko Augustin ś. pisze) máiąc w sobie nie tylko ziárná/ ále y plewy/ wiele znośić muśi. A wszákże niczego nie vczy/ áni pochwala/ cokolwiek iest zdrowéy wierze y pobożnému żyćiu przećiwno.

Dopuszczenie mnieyszych grzéchów.

Epist: 119. cap: 19.

A poiąłby iną] Co Mattheusz nie ták iáśnie nápisał (zkąd niektórzy chćieli dowieść żeby śię komu godźiło/ żonę dla cudzołostwá opuśćiwszy/ iną sobie poiąć.) to tu Márek ś. iáko y Łukasz ś. iáśnie deklárował: áby nikt nie wątpił/ iż ktokolwiek opuśći żonę/ á inszą poymie/ ten cudzołoży. Aug. lib: 1. de adult: coniug: cap: 11. & sequentib. Ták tedy mocna iest związká małżeńska: że ią sam tylko rydl á motyká rozwiązáć może.

Opuśćiwszy żonę choć dla cudzołostwá, niegodźi śię drugiéy poiąć.

Mat 19 9. Luk: 16. 18.

Zaden nie dobry] Zaden istotnie/ y sam z śiebie nie iest dobry/ iedno sam Bóg: áczkolwiek dla vczestnictwá dobroći Bożéy też y ludźie bywáią dobrzy. Tymże sposobem ieden iest práwy Mistrz y Oćiec nász: áczkolwiek y drudzy ná ziemi są też oycámi y mistrzámi nászymi.

Iáko sam Bóg dobry, sam mistrz y oćiec nász.

Mar. 4. 10.

Idź przeday] Nie roskázuie tego wszytkim/ ále rádzi tylko: á téy rády násláduią práwi zakonnicy.

Ráda doskonałośći.

Niż bogaczowi] Bogaczem tu zowie (iáko wyższéy powiedźiał) tego który vfa w máiętnośćiách swoich: którzyby rychléy odstąpił wiáry y powinnośći swéy ku Bogu/ niżliby miał pieniądze vtráćić. A tácyć są wszyscy/ którzy dla doczesnych pożytków zezwaláią ná heretýckie błędy.

Bogacz który

Stokroć więcéy] To śię naprzód ziśćiło w Apostolech/ y teraz śię iśći w práwych zakonnikách: którzy zá ieden dóm/ oycá abo bráćią opuszczoné/ tyle domów máią/ ile klasztorów: tyle oyców ile stárszych swoich: tyle bráćiéy ile zakonników. A nád to iescze łáski y poćiechy wielkié duchowné/ które są stokroć więtszé y zacnieyszé niżli wszytkié dostátki y poćiechy świeckié. Ták iż ten który ktochę opuśćił dla zakonu/ nie opuśćiłby zakonu zá wszytek świát.

Stokrotna zapłátá.

Z prześládowániem] Bo y to dar Boży/ dla Christusá ćierpieć. Abo iż to będą mieć y w sámym prześládowániu/ co im tu Pan obiecowáć raczy.

Phil: 1. 29.

ROZDZ. XI.

CZWARTA CZESC Ewányelieyma w sobie on wielki ty dźień Męki Páńskiey w mieśćie Ieruzálem.

[a] A GDY blisko byli Jeruzálem y Betháníiéy/ v góry oliwnéy/ posłał dwu z vczniów swoich/ ° y rzékł im: idźćie do miásteczká które iest przećiwko wam: á nátychmiast wszedszy tám/ naydźiećie ośle vwiązáné/ ná którym iescze żaden z ludźi nie śiedźiał: odwiążćie ie y przywiedźćie. ° A ieśliby wam kto rzékł: "Co czynićie? Powiedźćie iż go Pánu trzebá: á wnet ie tu puśći. ° A poszedszy náleźli ośle vwiązáné przede wroty ná dworze/ ná rozstániu: y odwiązáli ie. ° A niektórzy z onych co tám stali/ mówili im: Co czynićie odwięzuiąc ośle? ° Którzy im rzekli iáko im był roskazał Jesus: y "puśćili im. ° [b] y przywiedli ośle do Jesusá: y wrzućili ná nie száty swé/ y wśiadł ná nie. ° A wiele ich słáło odźienia swoie ná drodze: drudzy zásię obcináli gáłęźi z drzew/ y słáli ná drodze. ° A którzy w przód szli/ y którzy pozad/ wołáli mówiąc: Hosanná/ [c] Błogosłáwiony który idźie w imię Páńskié. ° błogosłáwioné które idźie "króléstwo* oycá nászégo Dawidá/ Hosanná ná wysokośćiách.

[a]Mat:21.a 1: Luk.19. c 19.

"przecz to czynićie? G.

"puśćili ie. G

Hosá- ná: zbaw proszę, ábo, zbaw teraz.

Matt: 21. 9. [b]Ian 12. b 14

[c]Luk:21.a 9 Luk: 19.f.38. Psal:117.d 24 "to iest, król Dawidowi obiecány, ábo synDáwidów *wymię Pańskie. G.

° [d] Y wszedł do Jeruzálem do kośćiołá: á obeyzrzawszy wszytko/ gdy iuż byłá wieczorna godźiná/ wyszedł do Betháníiéy z dwiemánaśćie. ° A názáiutrz gdy wychodźili z Betháníiéy/ łáknął. ° [e] A vyzrzawszy z dáleká figę máiącą liśćie/ przyszedł ieśliby snadź co ná niéy nálazł. A przyszedszy do niéy/ nic nie nálazł oprócz liśćia/ bo nie był czás figóm. ° A odpowiádáiąc rzékł iéy: Niech iuż więcéy ná wieki nie ie owocu nikt z ćiebie. A słyszeli vczniowie iego. ° Y przyszli do Jeruzálem. A wszedszy do kośćiołá/ począł wyrzucáć przedáiącé y kupuiącé w kośćiele/ y stoły bán-

[d]Mat:21.a10 Luk.19.g 45

[e]Mat:21.b19

kié-

[16] kiérzów / y stołki tych co przedawáli gołębie przewróćił / [17] áni dopuśćił áby miał kto nieść naczynié przez kośćiół: á náuczał / mówiąc im: Izaż nie iest nápisano / [f] że dóm moy / dóm modlitwy będźie názwan wszytkim narodóm? [g] A wyśćie ii vczynili iáskinią zbóyców. [18] Co vsłyszawszy przednieyszy kápłani y Doktorowie / szukáli iákoby go zátráćili. Abowiém śię go bali: iż wszytká rzészá dźiwowáłá śię náuce iego. [19] A gdy był wieczór / wychadzał z miástá. [20] [h] A ráno idąc mimo / vyźrzeli figę z korzeniá vschłą. [21] A Piotr wspomniawszy / rzékł mu: Rábbi / Oto figá którąś przekłął / vschłá. [22] A Jezus odpowiedźiawszy rzékł im: [23] Miéycie wiárę Bożą. Záprawdę mówię wam / iż ktobykolwiek rzékł téy górze / Podnieś śię á wrzuć śię w morze / á nie wątpiłby w sercu swoim / áleby wierzył że śię sstánie co by iedno rzékł / sstánie śię mu. [24] [i] Przetóż wam powiádam / wszytko o cokolwiek modląc śię prośićie / wierzćie że otrzymaćie / á sstánie śię wam.

[25] [k] A gdy stániećie ná modlitwę odpuśćie iesli co przećiw komu maćie: áby y oćiec wász który iest w niebieśiéch / odpuśćił wam grzéchy wásze. [26] Lecz iesli wy nie odpuśćićie: áni oćiec wász który w niebie iest / odpuśći wam grzéchy wásze. [27] [l] A przyszli zásie do Jeruzálem. A gdy chodźił w kośćiele / przystąpili do niego przedniejszy kápłani y Doktorowie y stárszy / [28] y mówili mu: Którąż to mocą czynisz? á ktoć dał tę władzą ábyś to czynił? [29] A Jezus odpowiedáiąc rzékł im: Spytam y ia was o słowo iedno / á odpowiédzćie mi: á powiém wam którą to mocą czynię. [30] Chrzest Janów z niebá li był / czyli z ludźi? odpowiédzćie mi. [31] A oni rozmyśláli v śiebie / mówiąc: Jesli powiémy z niebá: rzecze / Przéczżeśćie mu tedy nie wierzyli? [32] Jesli rzeczemy z ludźi: boiémy śię ludu / ábowiem wszyscy trzymáli o Janie iż prawdźiwie był prorokiem. [33] A odpowiedáiąc rzekli Jezusowi: Niewiémy. A Jezus odpowiedźiawszy rzékł im: áni ia wam powiem / którą mocą to czynię.

[f] Isa:56. b 7.
[g] Ier:7. b 11.
[h] Matt:21. b 19.
[i] Matt:7. a 7. y 21. b 22. Luk:11. b 9.
[k] Mat:6. b 14 y 18. d 35.
[l] Matt: 21. b 23. Luk:20. a 1.

Procesie. [8] A wiele ich słáło odźienia swé] Wszytkie té posługi / choć nie przykazáné / Pan wdźięcznie przyimował: iáko y té násze / na processyách Kwietnéy Niedźiele / y Ciáłá Bożego.

Zgwałcenie kośćiołów. [16] Naczynie przez kośćiół] Jesli Pan ćierpieć nie mógł / áby kto iáki státek niósł przez kośćiół: iákoż opuśći bez karánia złupienié y zgwałcenié kośćiołów przez ceremonie heretyckie / y kazánia ich / błędów y bluźnierstwá pełne?

Hæretycy do my Bożé obracáią w iáskinie zbóycow. [17] Iáskinią zbóyców] Jesli ná on czás kośćiół był iáskinią zbóyców dla tego / że w nim przedawano y kupowano rzeczy które miano Bogu ofiárowáć: iákoż dáleko więcéy teraz / kiedy domy Boże / ná ofiare święta y ná pożywánie ćiáłá y krwie Páńskiéy poświęcone / obracáią śię w iáskinie Luterskie / y ná przeklęté wieczerze heretyckie / ábo ráczéy szátáńskie?

Wiárá Boża. [22] Miéycie wiárę Bożą] Mieć wiárę Bożą / ábo vfność w Bogu / iest wierzyć iż on y może / y chce to wszytko vczynić / co nam iest pożyteczno: byśmy iedno my z nászéy strony nie przeszkadzáli.

[25] Odpuśćie] Oto nie dosyć ná sáméy wierze: trzebá y odpuszczáć tym co nas obráźili.

ROZDZ. XII.

[1] [a] POczął im mówić przez podobieństwá: Winnicę násádźił człowiek / y ogrodźił płotem / y wykopał práse / á zbudował wieżę / y náiął ią oraczom / y odiáchał. [2] A ná czás posłał sługę do oraczów / áby od oraczów wźiął z owocu winnice. [3] Którzy poimawszy go vbili / y odesłáli próżnego. [4] A zásie do nich drugiégo sługę posłał: y onégo * ránili w głowę y zelżyli. [5] Y zásie posłał drugiégo / y onégo zábili: y wiele innych: iedné biiąc / á drugié zábiiáiąc. [6] Jescze tedy máiąc iednégo syná namilszégo / y tego posłał ostáteczného do nich / mówiąc: że vszánuią syná mego. [7] A oracze rzékli / ieden do drugiégo: Ten iest dźiedźic: Pódźćież zábiymy go: á násze będźie dźiedźictwo. [8] Y poimawszy go / zábili y wyrzućili z winnice. [9] Cóż tedy vczyni pan winnice? Przyidźie / á potráći oracze: y da winnicę innym. [10] Ani tego pismá czytáliśćie / [b] kámień który odrzućili buduiący / ten

[a] Mat.21. d 33 Luk:20. b 9. Isa: 5. a 1. Ier: 2. d 21.
* niektóry. ábo ieden człowiek. Hebráizm.
* ábo kadź w którą śćieka wino.
* kámionując G.
[b] Psal: 117 c 22. Isa 28 d 16. Dz. e. 4. b 11. Rzy: 9. g 33. 1. Piotr. 2. b 3 Mat. 21. d 42

11 się stał głową węgielną: Od Páná się to stáło / á dziwno iest w oczách nászych. 12 y stáráli się go poimáć: á bálisie rzészéy / bo poználi iż ná nie to podobieństwo powiedział / opuściwszy go odeszli. 13 [c] Y posłáli do niego niektóre z Phárizeuszów y Herodiánów: áby go podchwycili w słowie. 14 B Którzy przyszedszy rzekli mu: Náuczycielu / wiémy żeś prawdziwy iest / á nie dbász ni ná kogo / ábowiém nie pátrzász ná osobe ludzką: ále wprawdzie drógi Bożéy náuczász: Go 15 dziż się dáć dań Césárzowi / czyli nié: Który wiedząc chytrości ich / rzékłim: Czemu mie kusićie: przynieśćie mi grosz ábym oglądał. 16 A oni mu przynieśli. y rzékł im: Czyy to iest obraz y nápis? powiedzieli mu: Césárski. 17 y odpowiedziawszy Jesus / rzékł im: [d] Oddaycież tedy co iest Césárskiégo / Césárzowi: á co iest Bożégo / Bogu. y zádziwili się temu.

18 [e] Y przyszli do niego Sáduceuszowie / którzy powiádáią iż niemász zmartwychwstánia: y pytáli go mówiąc: 19 Náuczycielu: Moyzesz nam nápisał: [f] iż iesliby czyy brát vmárł / y pozostáwił żone / á dziatekby niezostáwił / áby wziął brát iego żone iegó / y wzbudził nasienié brátu swemu. 20 Było tedy siedm bráciéy / á pierwszy poiął żone / y vmárł nie zostáwiwszy nasienia. 21 y poiął ią wtóry / y vmárł: y áni ten pozostáwił nasienia / y trzeci tákże. 22 y wzięli ią *tákże siedm: á nie pozostáwili nasienia. Ostátnia po wszytkich vmárłá y niewiástá. 23 W zmartwychwstániu tedy gdy powstáną / którégóż z tych będzie żoná? bo siedm ich mieli ią zá żone. 24 C A Jesus odpowiedziawszy / rzékł im: Izaż nie dla tego błądzićie / że nie rozumiećie pismá / áni mocy Bożéy? 25 Abowiém gdy zmartwychwstáną / áni się żenić będą / áni zá mąż chodzić: ále są iáko ányołowie w niebiesiéch. 26 A o vmárłych iż zmartwychwstáć máią / nie czytáliśćie w księgách Moyzeszowych / iáko v krzá mówił Bóg do niego / rzekąc: [g] Jam iest Bóg Abráhámów / y Bóg Izáákow / y Bóg 27 Jákobów? Nie iest Bóg* vmárłych / ále* żywych. A przetóż wy bárzo błądzićie.

28 Y przystąpił ieden z Doktorów co słyszał gdy się gadáli: á widząc że im dobrze odpowiedział / spytał go / która iest przednieysza ze wszech przykazánie? 29 A Jesus mu odpowiedział. Iż przednieyszé ze wszytkich przykazánie iest / [h] Słuchay Izráelu / 30 Pan Bóg *twóy / Bóg ieden iest. A będziesz miłował Páná Bogá twégo ze wszytkiégo sercá twégo / y ze wszytkiéy dusze twoiéy / y ze wszytkiégo vmysłu twégo / y ze wszytkiéy siły twoiéy: Toć iest pierwszé przykazánie. 31 A wtóré iest temu podobné. [i] Będziesz miłował bliźniégo twégo iáko sámégo siebie. Nád to niémász innégo większégo przykazánia. 32 y rzékł mu Doktor: Dobrześ náuczycielu / wprawdzie powiedział / iż ieden iest Bóg / á niémász innégo oprócz niego. 33 á iżby był miłowan ze wszytkiégo sercá / y ze wszytkiégo vmysłu / y ze wszytkiéy dusze / y ze wszytkiéy siły: y miłowáć bliźniégo iáko sámégo siebie: więcéy iest nád wszytkié cáłopalenia y ofiáry. 34 A widząc Jesus / iż rostropnie odpowiedział / rzékł mu: Nie dálekoś iest od królestwá Bożégo. y nie śmiał go iuż żaden pytáć: 35 D [k] A Jesus odpowiedziawszy / mówił / náuczáiąc w kościele: Jákóż mówią Doktorowie iż Christus iest synem Dawidowym? 36 Abowiém sam Dawid mówi w Duchu S. [l] Rzékł Pan Pánu memu / siądź po práwicy moiéy / áż położe nieprzyiacioły twoie podnóżkiem nóg twóich. 37 Sam tedy Dawid zowie go Pánem: á skądże iest synem iego? A wielka rzészá rádá go słuchá łá. 38 Y mówił im *w náuce swoiéy: [m] Strzeżćie się Doktorów / którzy chcą chodzić w długich szátách / y bydź pozdrawiáni ná rynku: 39 y siedźieć ná pierwszych stolicách w bóżnicách / y pierwszé mieyscá ná wieczerzách: 40 którzy pożeráią domy wdów pod pokrywką długiégo modlenia. Ćić odniosą większy sąd. 41 [n] A siedząc Jesus przećiw skárbnicy / pátrzał iáko rzészá kłádłá pieniądze *do skárbu*: á wiele bogaczów wiele kłádli. 42 A przyszedszy iedná wdowá vboga / włożyłá dwá drobné pieniądze / 43 co waży kwadránt. A zwoławszy vczniów swych / rzékł im: Záprawdę

Marginalia (left):

Dźie:4. b 11. Rzym: 9. g 33. 1. Piotr: 2. b 8 Matth: 21. d 42.

[c] Matt: 22. b 15. Luk. 20. d 20

*czynsz Césárzowi czyli nie? mamyli dáć, ábo nie dáć? G.

[d] Rzy: 13. b 7

[e] Matt: 22. c 23. Luk. 20. d 27

[f] 5 Mo: 25. a 5.

* G.

[g] 2 Mo: 3. b 6 Mat: 22. d 32 Luk. 20. f. 27

*Bogiem. G. *Bogiem. G.

Marginalia (right):

[h] 5. Moy. 6. a 4. *nász Pan. 7L. G. S. wász NL. NG.

[i] 3. Mo: 19. d 18. Mat: 22. d 39 Rzy. 13. c 9. Galat: 5. c 14 Iak: 2. b 8.

[k] Matt: 22. d 41. Luk: 20. g 41

[l] Psal. 109. a 1

*vcząc ich. Hebráizm.

[m] Mat: 23. a 6 Luk. 11. f. 43. y 20 g 46.

[n] Luk: 21. a 1.

*do skárbnice, która byłá w przysionku kościelnym. 4. Król: 12. 9.

Quádránt ważył máło co więcey, niźli dwá náse drobne pieniązki: mniey niźli kwártnik: czterdźiesta część dráchmy ábo Denáryusá.

powiedam wam / iż tá vboga wdowá więcéy włożyłá / niżli wßyscy którzy kłádli do skárbu. [44] Abowiém wßyscy z tego co im zbywáło / rzucáli / á tá z niedostátku swego wßytko co miáłá / wrzućiłá / wßytkę żywność woię.

[10] *Kámień który odrzućili*] Christus iest ten kámień węgłowy bożnice y kośćiołá: w którym się wierni ták Zydźi iáko y Pogáni zámykáią.

Christus węgielny kámień.

[17] *A co Bożégo Bogu*] Iáko ći ludźie skłonni y gotowi byli ná wßytkie posługi y roskazánie Césárskie: ále o posłudze y oddániu powinnośći Bogu máło ábo nic nie myślili. Ták dźiś heretykowie / pochlebuiąc pánóm doczesnym áby ich kácerstwá bronili / nie tylko ludźióm pilniéy zálécáią posłußeństwo przećiw pánóm swoim / niżli przećiw Bogu: ále owßem więcéy pánóm świeckim dopuszczáią / niżli się im godźi · odeymuiąc Bogu / y namiástkóm iego przełożonym duchownym co iest Bożégo.

Heretycy nie oddawáią Bogu co iest Bożégo.

[24] *Nie rozumiećie pismá*] Ktoby był rzékł / ábo się domyślił / żeby z tego mieyscá pismá ś. które tu Pan przywiódł / mogło się dowieść zmartwychwstánie? A wżdy widźimy że ták Pan Christus dowodźi / y wielkim mistrzóm y doktorom (którzy sobie wyrozumienie pismá przywłaszczáli) nieumiejętność przypisuie / iż ták dowodźić nieumieli. Przetóż się dźiwowáć nie potrzebá / gdy święći kośćiołá Kátholickiégo Doktorowie tákie czásem dowody z pismá czynią / iákich heretykowie widźieć nie mogą. Nie przeco insze / iedno iż pismá nie rozumieią (choćiaż się im hárdźie przechwaláią) y nie wiedzą wykłádu pismá prawdźiwégo. Iáko ná przykład / gdy z onégo mieyscá: Nie będźie mu odpuszczono / áni nátým áni ná onym świećie / stárzy Oycowie święći dowodzą / iż niektóre grzechy bywáią odpuszczoné po tym żywoćie / ná onym świećie w czyśću.

Dowody z pismá nie wßytkim známe.

Mat. 12. 32.

[24] *Ani mocy Bożéy*] Tákże heretycy y nie znáią pismá / które wykłádáią przećiwko wßemu rozumieniu kośćiołá powßechnégo y wßytkich Oyców stárych. Y mocy Bożéy nie znáią: że on iáko może wskrześić ćiáłá nasze (choćia się to widźi niepodobno) ták też może z ćiáłem swym ná wielu mieyscách bydź obecnym. Przetóż (iáko wßyscy niewierzący wßechmocnośći Bożéy) o tym / y o innych wysokich táiemnicách wiáry nászey / mówią wedle głupiégo rozumu y phántázyiéy swoiéy.

Haeretycy nie znáią pismá áni mocy Bożéy.

[33] *Ze wßytkiégo serca*] Miłość tá zupełna pokázuie / iż sámá wiárá nikogo nie zbáwi.

Sámá wiárá.

ROZDZ. XIII.

[1] [A] [a] Gdy wychodźił z kośćiołá / rzékł mu ieden z vczniów iego: Náuczyćielu / pátrz iákie kámienie / y iákie budowánia. [2] A Iezus odpowiedáiąc / rzékł mu: widźiß té wßytkie wielkie budowánia? [b] Nie zostánie kámień ná kámieniu / któryby nie był rozwálon. [3] A gdy śiedźiał ná górze oliwnéy przećiw kośćiołowi / pytáli go osobno Piotr / y Iákub / y Ian / y Andrzéy: [4] powiedz nam / kiedy się to zstánie? y co zá znák będźie / gdy się to wßytko pocznie? [5] A Iezus odpowiedźiawßy / począł im mówić: [c] pátrzcie áby was kto nie zwiódł. [6] abowiém wiele ich przyidźie w imię moie powiádáiąc iż ia iestem: y wiele ich zwiodą. [7] A gdy vsłyßyćie woyny / y wieśći o woynách nie trwożćież z sobą. Bo się to dźiać musi: álé nie iuż koniec. [8] [B] Abowiém powstánie naród przećiw narodowi / y króleſtwo przećiw króleſtwu: y będą mieyscámi trzęsienia źiemie: y głody. [*] [°] Początek to boleśći.

[a] Mat. 24. a 1. Luk. 21. a 5.

Pátrz przypisku Mat. 24. 2. [b] Luk. 19. g 44.

Znáki zburzenia Ierozolimskiégo, y skończenia świátá. [c] Ephe. 5. b 6. 2. Thes. 2. a 3.

[*] y zámieszánia. [°] początki to G.

[9] A wy miéyćie się sámi ná pieczy. Bo was wydádzą do rad / y w bożnicách was bić będą / á przed stárosty y przed królmi dla mnie stáwáć będźiećie / onym ná świádectwo. [10] á potrzebá áby naprzód v wßytkich narodów byłá opowiádána Ewánielia. [11] [d] A gdy was wodźić będą wydáwáiąc / [*] nie myślćie przed tym cobyśćie mówić mieli [*]: ále co wam będźie dano oney godźiny / to mówćie. Abowiém nie wy iesteśćie którzy mówićie: ále Duch S. [12] Y wyda brát brátá ná śmierć / á oćiec syná: y powstáną synowie przećiw rodźicóm / y będą ie zábiiáć. [13] Y będźiećie v wßytkich w nienawiśći / dla imieniá mego. Lecz kto dotrwa do końcá / ten będźie zbáwion.

[d] Mat. 10. b 19. Luk. 12. b. 11. y 21 c 14. [*] nie frasujćie się, G. [*] áni się námyslaycie. G.

[14] [e] A gdy vyrzyćie obrzydłość spustoßenia [*] stoiącą [f] gdźie nie ma / kto czyta niech wyrozumie / tedy którzy są w Zydowskiéy źiemi / niech vćiekáią ná góry: [15] á który będźie ná dachu [*] / niech nie schodźi do domu / áni wchodźi áby miał co wźiąć z domu swego: [16] á który będźie ná polu / niech się nie wraca ná zad / brać sukinie swoiéy. [17] Lecz biádá brzemiennym y kármiącym w oné dni. [18] A módlćie się /

[e] Dan. 9. g 27. [*] które iest przepowiedźiáné od Dánielá Proroká G. S. [f] Matt. 24. b 15. Luk. 21. d 20.

[*] ná domie.

*wáße vćiekánie. G.
*to ieſt, będą w oné dni tákowe vćiſki. Hebr.
*żadenby człowiek nie był zachowány.
g Mat. 24. d 23. Luk. 21. b 8.

19 C áby *nie było źimie. ⁹ Abowiém *oné dni będą tákimi vćiſkámi / iákié nie były od początku ſtworzenia które ſtworzył Bóg áż do tąd / áni będą. 20 ⁹ A by był nie vkróćił Pan dni: *żadnéby ćiáło nie było záchowáné: ále dla wybránych które wybrał / vkróćił dni. 21 ⁹ g A tedy ieſliby wam kto rzékł: Oto / tu ieſt Chriſtus / oto tám: nie wierzćie. 22 ⁹ Bo powſtáną fałßywi Chriſtuſowie / y fałßywi prorocy: y będą czynić znáki y cudá ku zwiedzieniu / by mogło bydź y wybránych. 23 ⁹ Wy tedy pátrzćie / otom wam wßytko przepowiedział.

h Eze. 32. b 7. Iſa. 13. b 10. Ioel. 2. c 10. g 31. y 3. c 15.
i Mat. 24. c 31

24 ⁹ h Ale w oné dni po vćiśnieniu onym záćmi ſie słońce / y kśieżyć nie da iáſnośći ſwoiéy. 25 ⁹ y gwiazdy niebieſkié będą ſpádáć / á mocy które ſą ná niebieśiéch porußą ſie. 26 ⁹ A tedy vyźrzą ſyná człowieczégo przychodzącégo w obłokách / z wielką mocą y chwałą. 27 ⁹ i A tedy pośle Anyoły ſwé / y zbierze wybráné ſwé od cztérzech wiátrów / od wiérzchu źiemie áż do wiérzchu

28 D niebá. ⁹ A od figi vczćie ſie podobieńſtwá. Gdy ſie iuż gáłąſká iéy odmładza / y wypuśći ſie liśćié: poznawaćie iż bliſko ieſt láto. 29 ⁹ Tákże y wy / gdy obaczyćie iż ſie to dziać będźie / wiédzćie że iuż bliſko ieſt we drzwiách. 30 ⁹ Zaprawdę powiádam wam / żeć nie przeminie ten *rodzay / áż ſie to wßytko ſtánie. 31 ⁹ Niebo y źiemiá przeminą / lecz słowá moie nie przeminą. 32 ⁹ A o dniu onym / ábo godźinie żaden niewié / áni Anyołowie w niebie / áni ſyn iedno Oćiec.

*ábo wiek.

33 ⁹ k Pátrzćie / czuyćie / á módlćie ſie: bo niewiéćie kiedy czás będźie. 34 ⁹ Iáko człowiek który odiechawßy precz zoſtáwił dóm ſwóy: y dał ſługóm ſwym *władzą nád káżdą robotą ſwoią / y wrótnému roſkazał áby czuł. 35 ⁹ Czuyćież tedy (bo niewiéćie kiedy Pan domu przyydźie: zwieczoráli / ábo w północy / ábo gdy kury poią ábo z poránku) 36 ⁹ by z prędká przyßedßy / nie ználazł was ſpiących. 37 ⁹ A co wam mówię / wßytkim mówię / Czuyćie.

k Mat. 24. d 42.
*władzę, y káżdemu robotę iego. G.

Znáki dniá ſądnégo.

4 *Kiedy ſie to ſtánie*] Znáki y vtrapienia które vprzedźiły ſpuſtoßenié kośćiołá y miáſtá Ierozolimſkiégo / były figurą znáków y vtrapienia oſtátniégo / które będźie przede dniem ſądnym czáſu Antychriſtá. A Pan Chriſtus poſpołu o oboich mówi.

Fałeßni Chriſtuſowie.

6 *Ia ieſtem*] Iáko przed ſpuſtoßeniem miáſtá Ieruzálem rozmáići zwodźićiele náſtawáli / y ſámi ſie zwáli Chriſtuſámi / obiecuiąc ludźióm wyzwolenié od boiáźni y vtrapienia w którym byli: ták téż przydą przed ſkończeniem świátá którzy ſie czynić będą Chriſtuſámi y kácermiſtrzámi / y wiele vczniów poćiągną zá ſobą. Iáko iáśniéy mówi niżéy: Iż náſtáną fałeßni Chriſtuſowie / y fałeßni Prorocy.

ver: 22.

Kácerze dźiśieyßy drogę śćielą Antichriſtowi.

14 *Obrzydłość ſpuſtoßenia*] Żadné kácérſtwá ták własnie y vmyſlnie do téy brzydkośći ſpuſtoßenia nie wiodły / y Antychriſtowi drogi nie gotowáły / iáko te dźiśieyßé: które nie tylko zwierzchnią ofiáre ćiáłá y krwie Páná Chriſtuſowéy odeymuią · którą odiąwßy (iáko Cyprian ś. mówi) żadna Religia nie zoſtáie: ále y Páná Chriſtuſá odźieráią z boſtwá / y iáwnie bluźnią Bogá w Tróycy iedynégo.

Hippol. de Antichriſto Cypr. de cena D.

Antichriſtowe króleſtwo krotkie.

20 *Vkroćił dni onych*] Króleſtwo Antychriſtowé nie będźie trwáć dłużéy nád pół czwártá látá. Dániel. 7. 25. Obiáw: 13. 5.

Hæretycy chriſtuſá po kątach vkázuią.

21 *Oto tu ieſt Chriſtus*] Heretykowie tego mieyſcá przećiw Kátholikóm omylnie náćiągáią / mówiąc że my Páná Chriſtuſá vkázuiemy w zamknieniu / w Ciborium / w ś. Sákrámenćie. Lecz y w tym ludźie zwodzą y zdradzáią. Bo tu Pan Chriſtus o zwódnikách y Heretykách / y o ich ſchadzkách táiemnych y pokątnych mówi: á nie o Sákrámenćie ś. który nie dopiro tych oſtátnich czáſow / ále záwße v Kátholikow: y nie ná puſtyniách / ále ná mieyſcách iáwnych we wßytkich kośćieléch chowáią: y w którym ieſt Chriſtus prawdźiwie według słowá ſwego / y według wiáry y wyznánia wßytkich wieków kośćiołá wßytkié°. Pátrz Mat: 24. 23. y 26. 27.

Hæretykóm choćia cudá czyniącym wiáry dáć nie mamy.

22 *Będą czynić znáki y cudá*] Fałeßni Chriſtuſowie y fałßywi Prorocy ſą ći zwodźićiele / którzy oſtátnich czáſów mocą ßátáńſką będą ſie zdáć cudá czynić: á ludźie im przećie wierzyć nie máią. Dáleko tedy mniéy tym wierzyć mieli / którzy dla potwiérdzenia wiáry ſwéy fałßywéy / zgołá żadnégo znáku áni cudu okazáć nie mogli.

Iáko ſyn Boży o dniu ſądnym niewie

31 *Ani ſyn*] Rozumiéy z téy ſtrony / z któréy ieſt ſyn człowieczy: ábo tą wiádomośćią / która ku obiáwieniu náßému należy. Bo iáko ſam o nim wiedźieć niema / gdyż on ieſt poſtánowion ſędzią żywych y vmárłych:* y w nim ſą wßytkié ſkárby wiádomośći y mądrośći Bożéy:* Niewié tedy / ále nam / nie ſobie. Iáko y ono: Terazem poznał iż ſie Bogá boiß: ták ſie rozumieć ma: Terazemći oznaymił y pokazał. Bo to piérwéy P. Bóg dobrze wiedźiał. A tym ſpoſobem ſam Oćiec wie o dniu ſądnym / iż ii on obiáwił Chriſtuſowi ile człowiekowi. Auguſt: lib: 1. de Gen: contra Maniehæ: cap: 22.

Ian 5. 22. Kol. 2. 3. 1. Moy 22. 12.

ROZDZ. XIIII.

1 A [a] Było Páschá y Przaśniki po dwu dni: y ƒzukáli nawyżƒy kápłani y Doktorowie iákoby go zdrádą poimáli y zábili. 2 Bo mowili: nie w świeto/ áby snadź nie był rozruch w ludu.

3 [b] A gdy był w Betháníiéy w domu Symoná tredowátégo/ y siedział v stołu/ przyƒzłá niewiáƒtá máiąc álábáƒtr oléyku [*] ƒpikonárdowégo drogiégo: á ƒtłukƒzy álábáƒtr/ wylałá ná głowe iego. 4 [c] y byli niektórzy co ƒie gniewáli ƒámi w ƒobie/ á mówili: Ná cóż ƒie ƒtáłá tá vtrátá oléyku? 5 Abowiém mógł ƒie ten oleiek/ przedáć drożéy niż zá trzy ƒtá groƒzy/ y rozdáć vbogim/ y gniewáli ƒie ná nie. 6 A Jezus rzékł: Dayćie iéy pokóy/ czemu iéy przykrość czynićie? Dobry vczynek przećiwko mnie vczyniłá. 7 bo záwżdy vbogié [*] maćie z ƒobą: y kiedy bedźiećie chćiéć możećie im dobrze czynić: lecz mnie nie záwżdy [*] maćie. 8 tá co miáłá vczyniłá: vprzédźiłá pomázáć ćiáło mié ná pogrzeb. 9 Záprawde powiádam wam: kedyż kolwiek opowiádána bedźie Ewánielia tá po wƒzytkim świećie/ y co tá vczyniłá powiádáć bedą ná pámiątke iéy.

10 B [d] A Judaƒz Jƒkárioth ieden ze dwunaśćie odƒzedł do nawyżƒych kápłanów/ áby go im wydał. 11 którzy vsłyƒzawƒzy vrádowáli ƒie: y obiecáli mu dáć pieniądze/ y ƒzukał [e] iákoby go czáƒu pogodnégo wydał. 12 y piérwƒzégo dniá Przaśników [*] gdy Páƒche ofiárowáli/ rzekli mu vczniowie: Gdźie chceƒz ábyśmy śli nágotowáli żebyś iadł Páƒche? 13 y posłał dwu z ƒwych vczniów/ y rzékł im: Jdźćie do miáƒtá: y potka ƒie zwámi człowiek nioƒąc dzban wody/ idźćież zá nim: 14 á gdźiekolwiek wnidźie/ powiédźćie pánu domu iż Náuczyćiél mówi: Gdźie ieƒt odpoczynienié moie/ kedybym iadł Páƒche z vczniámi moimi? 15 A on wam vkaże [*] wieczernik wielki vsłány: y tám nágotuyćie nam. 16 y poƒzli vczniowie iego/ y

C przyƒzli do miáƒtá: y náleźli iáko im powiedźiał/ y nágotowáli Páƒche. 17 [f] A gdy był wieczor/ przyƒzedł ze dwiemánaśćie. 18 A gdy oni siedźieli y iedli/ rzékł Jezus: Záprawde powiádam wam/ iż ieden z was wyda mie/ który ié zemną. 19 A oni poczeli ƒie ƒmećić/ y mówić mu zoƒobná. Jzali ia? [*] 20 który im rzékł: [g] Jeden ze dwunaśćie który zemną macza reke w miƒie. 21 [h] Syn ći człowieczy idźie/ iáko o nim ieƒt nápiƒano: lecz biádá człowiekowi onemu przez którégo ƒyn człowieczy bedźie wydan: lepiéy mu było/ by ƒie był człowiek on nie národźił.

22 [i] A gdy oni iedli/ wźiął Jezus chléb: y błogosłáwiąc łamał/ y dał im/ y rzékł: Bierzćie [*]/ to ieƒt Ciáło moie. 23 A wźiąwƒzy kielich/ dźieki vczyniwƒzy dał im/ y pili z niego wƒzyƒcy. 24 y rzékł im: Tá ieƒt krew moiá nowégo teƒtámentu/ która zá wielu bedźie wylaná. 25 Záprawde powiádam wam/ iż iuż nie bede pił z tego owocu winnéy máćice/ áż do onégo dniá/ gdy ii pić bedę nowy w króleƒtwie Bożym. 26 A hymn odpráwiwƒzy wyƒzli ná górę oliwną. 27 y rzékł im Jezus: [k] Wƒzyƒcy ƒie zgorƒzyćie ze mnie téy nocy: iż nápiƒano ieƒt: [l] Vderze páƒtérzá/ á rozproƒzą ƒie owce. 28 Ale gdy zmartwychwƒtáne/ [m] vprzédze was do Gáliléiéy. 29 A Piotr mu rzékł: Choćiażby ƒie wƒzyƒcy zgorƒzyli z ciebie/ ále nie ia. 30 D y rzékł mu Jezus: Záprawde powiádam ći/ iż ty dźiś téy nocy/ pierwéy niż dwakroć kur zápoie/ trzykroć ƒie mnie záprzyƒz. 31 A on wiecéy mówił: By potrzebá y vmrzéć mi ƒtobą/ nie záprze ƒie ćiebie. Tákże też y wƒzyƒcy mówili. 32 [n] y przyƒzli do folwárku/ którému imie Gethƒemáni/ y rzékł vczniom ƒwoim: [o] Siedźćie tu áż ƒie pomodle. 33 y wźiął z ƒobą Piotrá/ y Jákubá/ y Janá/ y począł ƒie ƒtráchác y teƒknić ƒobie. 34 y rzékł im: ƒmetna ieƒt duƒzá moiá áż do śmierći/ zoƒtánćie tu/ á czuyćie. 35 A odƒzedƒzy máło/ padł ná źiemie: y modlił ƒie [*] żeby godźiná ieƒli może bydź odeƒzłá od niego/ 36 y mówił: Abbá/ Oycze/ wƒzytko tobie ieƒt podobno/ przenieś odemnie ten kielich. Ale nie to co ia chce/ ále co ty. 37 y przyƒzedł/ y ználazł ie

---

Marginalia:

[a] Mat: 26. a 1 6. Luk: 22. a 1.
[b] Mat: 26. a Jan 11. a 1.
[*] Nárdu ƒcerego, á nie z fálƒzowánégo
[c] Mat: 26. a 8 Jan 11. a 4.
[*] mieć bedźiećie N. L. K.
[*] mieć bedźiećie N. L. K.
[d] Matt: 26. b 14. Luk: 22. a 4.
[e] Matt. 26. b 16. Luk: 22. a 6.
[*] to ieƒt, gdy báránká wielkonocnégo ofiárowáli.
[*] ƒalą wielką vsłáną. G.
[f] Matt 26. b 20. Luk. 22. b 14. Jan 13. c 21.
[*] á drugi Jzali ia? G.
[g] Luk. 22. c 21 Psal: 41. c 10. Dźie: 1. c 16.
[h] Matt. 26. b 24.
[*] to ieƒt, zieśli báránká.
[i] 1. kor. 11. c 24
[*] ieśćie. G.
[k] Jan 16. d 32.
[l] Zach 13. c 7
[m] Ni. 16. b 7
[n] Matt: 26. d 36.
[o] Luk. 22. d 40.
[*] to ieƒt, żeby był wyzwolon od męki którą miał wnet poiąć.

ſpiącé / y rzékł Piotrowi : Symonie
ſpiß ? nie mógłżeś czuć iednéy godzi-
38 ny ? Czuyćie / á módlćie ſie / byśćie nie
weßli w pokußenié. Duch wprawdźie
39 ochotny / ále ćiáło mdłé. A zásie od-
ßedßy modlił ſie / w téß słowá mó-
40 wiąc. A wróćiwßy ſie / nálazł ie zá-
śie ſpiącé (bo oczy ich były obćiążo-
né) á niewiedźieli coby mu odpowie-
41 dźieć. Y przyßedł po trzećié / á rzékł
E im : [u] Spićieß iuż y odpoczywayćie.
Dosyć / przyßłá godźiná : oto bedźie
wydan ſyn człowieczy w rece grzéßni
42 ków. Wſtańćie / pódźmy : oto któ-
ry mie wyda bliſko ieſt.

[u] bedźiećie potym ſpáć y odpoczywáć: lecz teraz iuż dosyć Hebr. Iáko y ono: rozwalćie kośćioł ten Ian 2.19

43 A gdy iescze mówił przyßedł Iu-
daß Jßkárioth / ieden ze dwunaśćie /
á z nim [p] wielka rzéßá z mieczmi y z
kiymi / od Nawyßych kápłanów / y
44 Doktorów / y ſtárßych. A dał im był
znák / który go wydał / mówiąc : któ-
régokolwiek pocáłuie / ten ieſt / imay-
45 ćie go / á wiedźćie oſtrożnie. A przy-
ßedßy / nátychmiaſt przyſtąpiwßy
k niemu rzékł : Bądź pozdrowion Mi
46 ſtrzu / y pocáłował go. A oni tár-
gneli ſie nań rekomá / y poimáli go.
47 A ieden niektóry z tych co ſtali doby
wßy mieczá / vderzył ſługe nawyßé-
48 go kápłaná / y vćiął mu vcho. A Je-
ſus odpowiedźiawßy rzékł im : Já-
koby ná zbóyce wyßliśćie z mieczmi y
59 z kiymi poimáć mie ? ná káždym
dźién był v was w kośćiele vcząc / á
nie poimáliśćie mie. Ale żeby ſie wy-
50 pełniły piſmá. [q] Tedy vczniowie ie-
go / opuśćiwßy go / wßyſcy vćiekli.
51 A niektóry młodźieniec ßedł zá nim
F odźiany prześćiéradłem ná gołé ćiáło
25 y poimáli go. A on porzućiwßy prze-
53 śćiéradło / nági vćiekł od nich. [r] Y
przywiedli Jeſuſá do nawyßégo ká-
płaná : á zeßli ſie wßyſcy kápłani / y
54 Doktorowie / y ſtárßy. A Piotr zá
nim ßedł z dáleká áż wewnątrz do
dworu nawyßégo kápłaná / y śie-
dźiał z ſłużebniki v ogniá / y grzał ſie :
55 [s] Lecz nawyßy kápłani / y wßytká
rádá ßukáli przećiw Jeſuſowi świá-
dectwá / áby go ná śmierć zdáli /

[p] Mat: 22. d 47. Luk: 22. c 47. Ian 18. a 1.

[q] Matt. 26. f 56.

[r] Luk: 22. f. 54. Ian 18. c. 13

[s] Matt: 26. f 59.

56 á nie nálezli. Abowiém wiele ich
przećiw iemu fałßywie świádczyli :
lecz świádectwá zgodné nie były.
57 A niektórzy powſtawßy / fałßywie
świadczyli przećiw iemu / mówiąc :
58 Żeśmy my ſłyßeli iego mówiącégo :
[t] Ja rozwále kośćioł ten reką vczy-
niony / á zá trzy dni inny nie reką v-
59 czyniony zbuduie. Y nie było zgodné
60 ich świádectwo. A powſtawßy w
pośrzodek nawyßy kápłan / ſpytał
Jeſuſá / mówiąc : Nic nie odpowiá-
61 daß ná to co tobie ći zárzucáią ? Ale
on milczał / á nic nie odpowiedźiał.
Znowu pytał go nawyßy kápłan / y
rzékł mu : Tyś ieſt Chriſtus ſyn Bo-
62 gá błogosłáwionégo ? A Jeſus mu
G rzékł : Jam ieſt / y vyźrzyćie ſyná
człowieczégo śiedzącégo ná prawicy
mocy Bożéy / y przychodzącégo z o-
63 błoki niebieſkimi. A nawyßy ká-
płan rozdárßy ßáty ſwé / rzékł : Cóż
64 iescze potrzebuiemy świádków / [v] ſły-
ßéliśćie bluźniérſtwo : co ſie wam
zda ? którzy wßyſcy oſądźili go win-
65 nym bydź śmierći. Y poczeli nań
niektórzy plwáć / y zákrywáć oblicze
iego / y bić go kułakámi / y mówić mu /
Prorokuy : á ſłużebnicy policzkowá-
66 li go. [x] A gdy Piotr był w śieni ná
dole / przyßłá iedná z ſłużebnic na-
67 wyßégo kápłaná / á widząc że ſie
Piotr grzeie / poyźrzawßy nań rzekłá :
63 y tyś był z Jeſuſem Názáreńſkim. A
on ſie záprzał mówiąc : Ani wiém /
áni rozumiem co mówiß. Y wyßedł
69 precz ná podwórzé / á kur zápiał. [y] A
znowu gdy go vyźrzáłá ſłużebnicá
poczełá mówić tym którzy okolo ſtá-
70 li : Jż ten z onych ieſt. [z] A on powtóré
záprzał. A zásie po máłéy chwili ći
co tám ſtali mówili Piotrowi : Pra-
71 wdźiwie z nich ieſteś : boś y Gálileą-
czyk ieſt*. A on począł kląć y przyśie
gáć / Jż nie znam człowieká tego o któ-
72 rym powiedaćie. A wnet powtóré
kur zápiał. [a] Y wſpómniał Piotr ná
słowo / które mu mówił Jeſus : Piér-
wéy niż kur dwá kroć zápoie / trzy kroć
ſie mnie záprzyß / [b] y począł płákáć.

[t] Ian 2. d 19.

[v] Mat: 24. c 30.

[x] Mat: 26. g 69. Luk: 22. f. 56 Ian 18. c 17.

[y] Mat. 26. g 71.

[z] Luk: 22. f. 58. Ian 18. c 17.

** ymowá twá zgadza ſie G.*

[a] Mat: 26. g 75. Ian 13. d 38.

[b] y odßedßy płákał G.

6 *Dobryć vczynek*] Chriſtus zá nabożną niewiáſte odpowiáda / y vczynku iéy broni / y chwáli ią. Tákże y my heretykóm odpowiedźieć mamy / kiedy ludźie nabożné przeto gánią / iż dobrá ſwé ná kośćioł ábo ná ozdobe ćiáłá Páńſkiégo obracáią. Pátrz Mát: 26. v. 5. y 10.

Dobré vczynki ſą nakłády ná kośćioły.

7 *Mnie nie záwżdy maćie*] Nie mamy tu teraz Chriſtuſá / iáko ná on czás / vbogiégo y iáłmużny potrzebuiacégo : ále chwale-

Iáko teraz Chriſtuſá mamy y nie mamy.

bnégo w ś. Sákrámenćie. Pátrz Mát. 26.11.

Przemienienie chlébá w ćiáło Páńskié

22 *Wźiął Iesus chléb*] Ten chléb przed słowy Sákrámentu chlebem iest / ále skoro przystapi poświecenié / z chlebá sstáie sie ćiáło Paná Christusowé. Amb: lib: 4. de Sacram: cap. 4. & 5.

Christus ćiáło swé nośił w rękách swoich.

22 *To iest ćiáło moie*] Nośił sie Pan Christus w rekách swoich kiedy mówił. To iest ciáło moie. Abowiem nośił tóż ćiáło w rekách swoich. August. in Psal: 33. Con: 1.

Przemienienie winá w krew.

23 *Wźiąwßy kielich*] Wino y wode w kielich leia / ále sstawáia sie krwia / przez poświecenié słow niebieskich : Acz / dla ochronienia brzydkośći / osobá winá zostáie. Ambrozy támże.

Ciáło Páńskié w Sákrámenćie.

22 *Ciáło moie, krew moiá*] Ktokolwiek nie wierzy że to prawdá co Pan mówi : ten wypada z łáski y z zbáwienia. Epiph: in Anchor: Wiérzmyż tedy Bogu wßedy / á nie sprzećiwiaymy sie iemu / choćiaby sie smysłóm y myslóm náßym dziwno ábo niepodobno zdáło / co on mówi. Chrysost: hom: 83. in Matthæum.

Iedná osobá S. Sákrámentu.

23 *Y pili z niego wßyscy*] Wßyscy / rozumiéy dwánaśćie Apostołowie : bo ich tám wiecéy nie było. Zkąd iásné okazánié / iż oné słowá v Mattheußá ś. Piyćie z tego wßyscy / sa rzeczoné do sámych Apostołów : o których tu Márek ś. mówi : iż pili z kielichá wßyscy. A ták nie iest powßechné roskazánié wßytkim Chrześćiánóm.

Matt: 26. 27.

63 *Tedy Nawyßßy kápłan rozdárßy ßáty*] Vczynił to ze złośći przećiw Bozkiému zákazániu. 3. Moy: 21. 10.

Serce Piotrowo.

68 *A on sie záprzał*] Który sie tu vlekł iedney dźiewki : nie vlekł sie potym Rzymu / páná świátá. Leo sermone 1. in natali Petri & Pauli.

Piotr figurą mocnych y krewkich.

Náuká z vpadku Piotrowégo.

71 *Począł kląć*] W iednym Pietrze Arcyápostole / w którym kośćiół był figurowan / dwá stany ludźi sa wyznáczoné : mocnych y krewkich : iż kośćiół ma oboich w sobie. August: serm. 13. de verb. Domini. Ktemu przykłádem kśiażećiá Apostolskiégo chćiał Zbáwićiél náß pokazáć / iż żaden śiłom swoim vfáć nie ma : gdyż sie áni Piotr ś. odmiennośći nie mógł vwiárowáć. August: tract: 66. in Euang: Ioan. Leo serm. 9. de Pasione Domini.

ROZDZ. XV.

[a] Mat. 27. a 1. Luk. 22. g 66. Ian 18. d 28.

1 A [a] Wnet ráno vczyniwßy ráde naywysßy kápłani z stárßymi y z doktormi y wßytką rádą / związawßy Jesusá / wiedli y podáli Piłatowi. 2 Y pytał go Piłat : Tyś iest królem Zydowskim? A on odpowiedźiawßy / rzékł mu : Ty powiedaß. 3 [b] Y skárżyli nań nawysßy kápłani o wiele rzeczy. 4 [c] A Piłat go zásie spytał / mówiąc : Nic nie odpowiedaß? pátrz w iáko wielkich rzeczách ćie winuią. 5 A Jesus nic wiecéy nieodpowiedźiał : ták iż sie Piłat dźiwował. 6 A ná święto zwykł im był wypuszczáć iednégo więźnia / którégokolwiek żądáli. 7 Y był co go názywano Bárábbaßem : który z buntownikámi był w więźieniu / który był w rozruchu popełnił meżobóystwo. 8 [*] A gdy wstąpiłá rzéßa / poczełá prosić iáko im záwżdy czynił. 9 A Piłat im odpowiedźiał / y rzékł : Chcećiéż puszcze wam królá Zydowskiégo? 10 Abowiém wiedźiał iż go z zazdrośći byli naywysßy kápłani wydáli. 11 Lecz przednieyßy kápłani poduszczyli rzéßę / áby im rádßéy Bárábbaßá puśćił. 12 B [d] A odpowiedźiawßy zás Piłat / rzékł im : Cóż tedy chcećie vczynię królowi Zydowskiému? 13 [e] A oni zásie wołáli : Vkrzyżuy go. 14 A Piłat im mówił : Cóż wżdy złégo vczynił? A oni tym wiecéy krzyczeli : Vkrzyżuy go. 15 A Piłat chcąc ludowi dosyć vczynić / puśćił im Bárábbaßá / á Jesusá vbiczowánégo podał áby był vkrzyżowan. 16 [f] A żołniérze wprowádźili go do śieni [*] ratußnéy / y zwołáli wßytkiéy róty. 17 Y oblekli go w purpure / y włożyli nań : vplótßy ciérniową korone. 18 Y poczeli go pozdrawiáć : Witay królu Zydowski. 19 Y bili głowe iego trzćiną : y plwáli nań : á vpadáiąc ná koláná / kłániáli sie iemu. 20 A gdy sie z niego nágráli / zwlekli go z purpury / y oblekli go w ßáty iego / y wywiedli go áby go vkrzyżowáli. 21 [g] Y przymuśili niektórégo mimo idącégo / Symoná Cyreneyczyká idącégo ze wśi / oycá Alexándrá y Rufá / áby niósł krzyż iego. 22 [h] Y przywiedli go ná mieysce Golgothá : co sie wykłáda mieysce trupiéy głowy : 23 Y dawáli mu pić wino z mirrą : y nie wźiął. 24 C [i] A vkrzyżowawßy go / podźielili ßáty iego / miecąc o nie lós / co kto miał wźiąć. 25 A byłá trzecia godźiná: y vkrzyżowáli go. 26 Y był napis winy iego nápisány : Król Zydowski. 27 A z nim vkrzyżowáli dwu łotrów / iednégo po práwicy / á drugiégo po lewicy iego. 28 Y wypełniło sie pismo które mówi / [k] A ze złoczyńcámi iest policzon. 29 A mimo przechadzáiący bluźnili go / ki-

[b] Matt: 27. b 12. [c] Luk: 23. a 6. Ian 18. f. 33.

[*] A záwoławßy rzéßá. G S.

[d] Matt: 27. d 21. Luk. 23. c 20.

[e] Ian 18. g 39 y 19. a 6.

[f] Matt. 27. c 27. Ian 19. a 2. [*] która iest ratußem. G. ábo sądowym domem.

[g] Matt: 27. d 32. Luk: 23. d 26

[h] Matt: 27. d 33. Luk: 23. e 33. Ian 19. c 17. [i] Matt. 27. d 35. Luk: 23. e 34. Ian 19. d 23.

[k] Isa: 53. d 12.

wáiąc głowámi swémi / y mówiąc: [l] Ach który rozwalasz kościół / y we trzech dniách znowu buduiesz: [30] Wybaw sie sámęsz zkrzyżá. [31] Tákże też y nawyższy kápłani szydząc / ieden do drugiégo z doktormi mówili: Jné záchowáł / á sámęgo siebie záchowáć niemoże. [32] Niechże teraz Christ król Jzráelski zstąpi z krzyżá / ábyśmy vyzrzeli / y vwierzyli. A którzy z nim byli vkrzyżowáni / sromocili go. [33] A gdy byłá godziná szósta / zstáły sie ćiemności po wszytkiéy ziemi áż do dźiewiątéy godźiny. [34] A dźiewiątéy godźiny záwołał Jesus głosem wielkim / mówiąc: [m] *Eloi / Eloi / lammasabacthani? co iest wyłożywszy: Boże mój / Boże mój / czemuś mie opuśćił? [35] A słysząc niektórzy z około stoiących mówili: Oto / Eliaszá woła. [36] A przybieżawszy ieden / y nápełniwszy gebkę [n] octu / y włożywszy ná trzćinę / dał mu pić / mówiąc: Niechayćie / pátrzmy iesli przydźie Eliasz áby go zdiął. [37] A Jesus wypuśćiwszy głos wielki / skonał. [38] A rozdártá sie ná dwoie zasłoná kościelna od wierzchu áż do dołu. [39] A widząc Rotmistrz który stał przećiwko / iż ták wołáiąc skonał / rzékł: prawdźiwie człowiek ten był synem Bożym. [40] [o] Były też y niewiásty pátrząiąc zdáleká / miedzy którémi byłá Márya Mágdálená / y Márya Jákubá mnieyszégo / y Jozephá mátká / y Sálomé: [41] A gdy był w Gálilęiéy / [p] chodźiły zá nim / y służyły mu: y wiele innych które były społem z nim / wstąpiły do Jeruzalem. [42] [q] A gdy iuż był wieczór (ábowiém był dźień przygotowánia / który iest przed szábbátem) [43] przyszedł Jozeph z Arymáthiiéy zacny *senator / który też oczekawał królestwá Bożégo: y smiele wszedł do Piłatá / y prosił o ćiáło Jesusowe. [44] A Piłat sie zdźiwił iesliby iuż vmárł. A wezwawszy Rotmistrzá / pytał go iesli iuż vmárł. [45] A dowiedziawszy sie od Rotmistrzá / dárował ćiáło Jozephowi. [46] A *Jozeph kupiwszy prześćiérádło / y zdiąwszy go vwinął w prześćiérádło / y położył go w grobie który był wyćiosan z opoki: y przywálił kámień do drzwi grobowych. [47] A Márya Mágdálená / y Márya Jozephowá pátrzyły kedy go kłádźiono.

[l] Ian 2. c 19.
[m] Psal. 21. a 1. Mat. 27. e 46. *Słowá to Cháldeyskie: miásto których Zydowie mówią, El, pátrz Mat. 27. 46. bluźnierzkiégo wykłádu Kálwinowégo á strzeż sie go.
[n] Psal. 68. c 22.
[o] Mat. 27. f. 55.
[p] Luk. 8. a 2.
[q] Matt. 27. g 57. Luk. 23. g 50. Ian 19. a 38.
*ábo rádny Pan, á po Grecku βουλευτής.
*G.

[11] Przednieyszy kápłani podusczáli] Heretycy chcąc ohydźić ludźióm kápłany nowego Testamentu / równáią ie z kápłany stárégo / á sámi śiebie z Pánem Christusem / y mówią: Jż iáko oni ná on czás szkáradźie zbłądźili / skazawszy ná śmierć Christusá / ták też y ći błądzą. Alec nie dźiw iż oni zbłądźili. Naprzod / iż nie przez successyią w zakonie opisaną ná vrzędy oné wstępowáli / ále od zwierzchności świetckiéy / á ktemu Pogáńskiéy wtrącáni bywáli. Druga / iż iuż czás był przyszedł którégo ono kápłáństwo Aaronowé vstáć / á nowé sie według porządku Melchisedechowégo záczáć miáło. Trzećia / iż to sam Bóg przez Proroká był przepowiedźiał / że oni nákoniec zbłądźić mieli. Zginie práwi zakon od kápłaná / słowo od proroká / radá od mądrégo. Lecz kápłáństwo zakonu nowégo wieczné iest / y trwáć muśi do skończenia świátá: máiąc náuczyćielá Duchá ś. który go vczy wszytkiéy prawdy / y błądźić mu nigdy nie dopuśći. Y nie próżno Pan Christus prosił zá Piotrá (nawysszégo kápłaná y pástérzá w tym kośćiele) áby wiárá iego nigdy nie vstáłá. A do innych mówił: Kto was słucha mnie słucha.

[15] Chcąc rzeszy dosyć uczynić] Miał Piłat ráczéy vmrzeć / niżli gwoli któremużkolwiek człowiekowi / ná śmierć niewinnego Páná skázáć. Jáko y káždy Chrześćiáński sędźia / wszytkié szkody winien piérwéy podiąć / niżli Katholiká dla wyznánia wiáry ná śmierć skázáć.

[46] Kupiwszy prześćierádło] Nie byłá bez wielkiéy zasługi tá posługá ćiáłu Christusowému po śmierći wyrządzona y przetoż ták pilnie w Ewánieliiéy iest zálecona: ná przykład ludźióm wiernym / áby cześć powinną wyrządzáli ćiáłu Páná Christusowému / y ćiáłóm innych świetych.

[32] Niechże teraz zstąpi] Tákżeć teraz bluźnią heretycy Sákráment naświetszy: Jesli to iest Christus / niech sie broni ode wszech zelżywośći.

Kápłáństwo nowégo zakonu wiecznie ma przywileie.
Hier. 18. 18. Ezech. 7. 26.
Psal. 109. 4. Ian 16. 13. Luk. 22. 10. Luk. 10. 16.
Piłatowá niespráwiedliwość.
Cześć ćiáłu Páńskiému wyrządzána.
Bluźnierstwá niewierników.

ROZDZ. XVI.

[1] [a] Gdy minął Szábbát / Márya Mágdálená y Márya Jákubowá / y Sálome nákupiły wonnych oleyków / áby przyszedszy námázáły Jesusá. [2] A bárzo ráno piérwszégo *dniá z szábbátów / przyszły do grobu: gdy iuż wzeszło słońce. [3] A mówiły miedzy sobą: kto nam odwáli kámień ode drzwi grobowych? [4] A poyzrzawszy obaczyły odwálony kámień: ábowiém był bárzo wielki. [5] [b] A wszedszy w grób / vyzrzáły młódźieńcá siedzącego po práwéy

[a] Mat. 28. a 1. Luk. 24. a 1. Ian 20. a 1.
*z tego dniá to iest w dźień Niedźielny.
[b] Mat. 28. a 5. Luk. 24. a 4. Ian 20. a 12.

práwéy

6 práwéy ſtronie / vbránégo w ßáte biała: y zdumiáły ſie. 7 Który im rzékł: Nielekaycie ſie: Jeſuſá ßukacie Názárenſkiégo/ vkrzyżowánégo: wſtał / niemáß go tu: oto mieyſce gdzie go położono. 7 Ale idźcie / powiédźcie vczniom iego y Piotrowi / [c] iż was vprzédza do Gálileiéy: tám go oglądaćie iáko wam powiedział. 8 A oné wyßedßy/ vciekły z grobu / ábowiém zieło ie drżenié y ſtrách: á nikomu nic niepowiedáły / bo ſie báły. 9 A wſtawßy [*] rániuczko piérwßégo dniá ßábbátu/ [d] vkazał ſie naprzod Mariiéy Mágdálenie: [e] z któréy był wyrzucił ſiedmi czártów. 10 Oná ßedßy opowiedźiáłá tym którzy znim bywáli/ ſmutnym y płáczącym. 11 A oni vſłyßawßy iż żywie/ y był widźian od niéy/ nie wierzyli. 12 Potym też dwiemá z nich idącym / okazał ſie w inßym kßtałćie/ idącym do wſi. 13 A oni ßedßy opowiedźieli drugim: á oni onym vwierzyli.

14 [g] Náoſtátek onym iedenaśćie ſpólem v ſtołu ſiedzącym vkazał ſie: y wymawiał niedowiárſtwo ich y zátwárdzenié ſercá / iż tym którzy go widźieli że zmartwychwſtał niewierzyli. 15 A mówił im: [h] Jdąc ná wßytek świát/ opowiedaycie Ewánielią wßemu ſtworzeniu. 16 Kto vwierzy y ochrzći ſie / zbáwion będźie: á kto nie vwierzy/ będźie potępion. 17 A cudá / tych co vwierzą / té náśládowáć będą. [i] W imię moie czárty będą wyrzucáć: [k] nowémi iezykámi będą mówić: 18 [l] węże będą bráć: y choćby co śmiertelnégo pili/ ßkodźić im nie będźie: [m] Ná niemocné ręce będą kłáść/ á dobrze ſie mieć będą. 19 A P. Jeſus/ potym iáko do nich mówił [n] wźięty ieſt do niebá / y śiedźi ná práwicy Bożéy. 20 A oni wyßedßy przepowiedáli wßędy: á Pan dopomagał / y vtwierdzał mowę przez cudá [″] pozad idącé [+].

[c] Matt. 26. c 32. wyż. 14. c 28
[*] Ieſus. N. L. K. G.
[d] Ian 20. d 16
[e] Luk. 8. a 2
[f] Luk: 24. b 13
[g] Luk. 24. e 36. Ian 20. e 19.
[h] Matt. 28. d 19.
[i] Dźie. 16. d 18.
[k] Dźie. 2. a 4. y 10 g 46.
[l] Dźie. 28. a 3.
[m] Dźie: 28. b 8.
[n] Luk. 24. g 51.
[″] które zá tym wynili. G.
[+] Amen, G.

1 *Nákupiły*] Jáko dobry y święty nakład Mágdálená byłá vczyniłá ná máśći / któremi ćiało Chriſtá Páná ieſzcze żywiącégo pomázáłá: zá świádectwem ſámégo Páná/ który zá nią mówił/ y vczynku iéy przećiwko Judaßowi bronił: Ták / z nie mnieyßym nabożeńſtwem y zaſługą / chćiáłá z drugimi pániámi pomázáć vmárłé ćiáło iego: choć ſie odſczepieńcóm widźi / żeby to lepiéy ná vbogie byłá obróćiłá. A przetóż naprzod oná / á potym y drugié pánie/ Chriſtá Páná po zmartwychwſtániu iego widźieć záſłużyły.

7 *Y Piotrowi*] Piotrá oſobliwie wſpomina (iáko y indźie częſto) dla przełożeńſtwá iego nád inßymi.

12 *W inßym kßtałćie*] Acz Pan Chriſtus ma ieden kßtałt/ ćieleſnéy oſobie iego przyrodzony: wßákże przez wßechmocność ſwą może przyiąć kßtałt iáki raczy: y vkazáć ſie w poſtáwie któregokolwiek ſtworzenia / gdy mu ſie podoba. A przetóż ſie żaden niechay nie dźiwuie / że ieſt pod kßtałtem ábo oſobą chlebá w naświętßym Sákrámenćie.

16 *Kto uwierzy*] Acz ten Ewánieliſtá tylko wiáry y chrztu wzmiankę czyni (iákoby doſyć było ná chrzćie á ná wierze) wßákże Mátheuß ś. przydáie oné ſłowá Páńſkié: Náuczáiąc ich chowáć to wßytko com wam roſkazał. W których ſłowiech wßytkié vczynki dobré / y wßytkę ſpráwiedliwość Chrześćiáńſkiégo człowieká záwiązał.

17 *A cudá tych co uwierzą*] Nie ták to maß rozumieć/ żeby wßyſcy Chrześćiánie / którzy wiárę prawdźiwą máią/ cudá czynić mieli: ále że niektórzy / dla potwierdzenia wßytkiéy wiáry / ten dar cudów mieć mieli / ná zbudowánié y pożytek wßyſtkich. Acz y wßyſcy wierni duchownie tákié cudá czynią: diabły/ to ieſt grzéchy z śiebie y z innych ludźi wyrzucáiąc: iezyków ſwych ná chwałę Bożą y ná zbudowánié bliźnich vżywáiąc: wężowſkié poduſczenia z ſerc wybieráiąc: nie gorßąc ſie ſłowy y przykłády złémi: á náoſtátek chorym y vbogim ſłużąc. Gregorius homi:49.

Dobré vczynki choć w piſmie nie roſkazáné. wyż. 13. 3.
Piotrowe przodkowánie.
Chriſtus w innym kßtałćie ieſt w S. Sákrámenćie.
Nie ſámá wiárá zbáwia. Matt. 28. 20.
Cudá nie wßyſcy czynią.
Cudá duchowné.

SVMMA EWANIELIIEY S. LVKASZA.

1 Ewánielia Lukaßa S. na pieć częśći może bydź rozdźielona. Piérwßa część opiſuie dźiećińſtwo 2 tak Iana Chrzćićiela Marßałka Chriſtuſowégo, iako y ſamégo Chriſta pana w Roz: 1. y 2. Wtóra ma przygotowanié, które było przed okazaniem Pana Chriſtuſowym w Rozdź: 3. y w części Roz: czwartégo. 3 Trzecia zamyka w ſobie okazanié pana Chriſtuſowé przez kazanié y cuda, nawięcéy w 4 Galilæiey, od poślednięy częśći 4. Rozdź: aż do 17. Czwarta ma przyßćié pańſkié na mękę do ludzkiéy ziemie: od Rozdź: 17. aż do połowice Rozdź: 19. Piąta zawiéra on tydźień święty męki iego: od połowice Rozd: 19. áż do końca kśiąg.

Rozdźielenie Ewánieliey Lukaßá. S.

Lukaß S. iako Hieronym piße, był uczeń y naśladowca Pawła ś. y towarzyß we wßytkich drogach iego. Co ſie też pokazuie z Dźieiów Apoſtolſkich, kedy Lukaß opiſuiąc drógi Pawła ś. tak poſpolićie mówi: Przyßliſmy do miaſta Philippowa, y zmießkaliſmy tam. A to czyni począwßy od 4. Rozdź: 16. ver. 10, aż prawie do końca: dawaiąc znać, że wßedy był z Pawłem. O nim y o iego Ewánieliiéy Hieronim ś. rozumie oné Pawłowé ſłowa: poſłaliſmy z nim brata, który chwałę ma w

Zywot Lukaßá świętego. Hieron. in Catalog. ſcript: Eccleſiaſt.
2. Kor: 8. 18.

Ewanieliiéy. Gdźie y to przydaie, że niektórzy mnimaią, iż ilekroć Paweł w liściech swoich mówi: Według Ewanieliéy moiéy: że to rozumie o kśięgach Lukaszá ś. A tak Lukasz ś. nauczył śie Ewanieliéy nie tylko od Apostoła Pawła, (który nie był z Christusem w ćiele obcuiącym) ale y od innych Apostołów: czego y sam Lukasz nie przepomniał na początku Dźieiów Apostolskich. A tak Ewanielią tak napisał, iako słychał: Ale Dźieie Apostolskié złożył iako widźiał. Wspomina go Paweł S. mianowićie pisząc do Kolossensów. Pozdrawia was Lukasz Medyk. Y 2. Tymot: 4. 21. Lukasz s. iest ziemną. Żył ośmdźieśiąt lat y cztery, żony nigdy nie maiąc: pogrzebion iest w Konstantinopolu: do którego miasta dwudźiestego roku panowania Césarza Konstantina kości iego, z reliquiami Andrzeia Apostoła, z Achaiéy były przenieśione: O czym y na drugim mieyscu tenże Hieronim wspomina, pisząc przećiw hæretykowi Vigilanciusowi: którego także to bolało (iako y dźiśieyśé ucznie iego) że Chrześćijani reliquiæ świetych męczenników w uczćiwośći mieli, drogo uwijali, y w śrébrze y we złoćie chowali.

Kolos: 4. 14.

Lukasz S. nigdy żony nie miał.

Reliquiæ ie° przenieśioné.

SWIĘTA IESVSA CHRISTVSA EWANIELIA, według Łukaszá.

ROZDZIAŁ I.

PIERWSZA CZESC Ewanieliiey, o dźiecinstwie Ianowym, y P. Christusowym.

1 Oniewaz wiele ich sie kusiło / żeby spisáli po rzadną históryą o rzeczách / "które sie w nas wypelniły": 2 iáko nam podáli / którzy sie im od początku sámi przypátrowáli / "y byli slugámi mowy. 3 Zdáło sie y mnie / którym z początku pilnie wszystkiégo dochodził / porządnie tobie / cny a Theophile / wypisáć: 4 ábyś poznał "prawde słów tych / których cie náuczono.

5 Był zá dni Herodá królá Zydowskiéy ziemie / kápłan niektóry imieniem Zácháriasz / "z porządku b Abiaszá / á żóná iego z córek Aaronowych / á imie iéy Elżbiétá. 6 A byli oboie spráwiedliwémi przed Bogiem / "chodząc we wszytkich przykazániach y vspráwiedliwieniách Páńskich bez przygány: 7 A nie mieli "syná / przeto iż Elżbiétá byłá niepłodną / á byli oboie podeszlémi we dniách swoich. 8 A

*o których my zupełną wiárę y wiádomość mamy. G.

*y sámiż te rzeczy opowiedáli.

a Dźie. 1. 21.

*pewność. G.

*O tych premiánach czytay 1. Par. 24 a 10.

b 1. kron: 24 a 10.

*żyiąc wedle wszytkich. Hebr.

*dźiećiątká. G.

sstáło sie gdy odpráwował vrząd kápłáński w rzedzie porządku swego "przed Bogiem": 9 według zwyczáiu vrzedu kápłáństwá / lósem pádło / c że miał kádźić wszedszy do kośćiołá Páńskiégo: 10 á d wszytko mnostwo ludu było "zewnątrz modląc sie godźiny kádzenia. 11 Y vkazał mu sie Anioł Páński stoiąc po práwéy stronie ołtarzá kádzenia. 12 Y zátrwożył sie Zácháriasz vyzrzawszy: y przypádłá nań boiazń. 13 Y rzékł do niego Anyół: Nieboy sie Zácháriaszu / bo iest wysłuchána prosbá twoiá: á żóná twa Elżbiétá vrodzi tobie syná / c y názowiesz imie iego Jan. 14 á ty bedźiesz miał weselé y rádość / y wiele ich bedą sie rádowáć z národzenia iego. 15 Abowiém bedźie wielki przed Pánem: y winá y sycery pić nie bedźie: y bedźie nápełnion Duchem świetym iesćze z żywotá mátki swéy: 16 á náwróći wiele synów Izráelskich ku Pánu Bogu ich: 17 A on vprzédzi przed nim / f w duchu y mocy Eliaszowéy: g áby obróćił sercá oyców ku synóm / "á nie dowiárki ku rostropności spráwiedliwych: izby zgotował Pánu lud "doskonáły".

18 Y rzékł Zácháriasz do Anyołá: zkąd to poznam: bom iest stáry: y

*w kośćiele Hebráism.

c Exo: 30. a 7

d Leu: 16 d 17

*to iest, w śieni kośćielney przed pierwszym przybytkiem, do którego sámi kápłani wchodźili. Do Zyd: 9. 2.

e Nik. f. 63.

f Mat: 11. b 14

g Mal: 4. b 6

*á nieposłusznė. G.

*przypráwiony. G.

y żoná moiá podeßlá we dniách ſwych. 19 A odpowiedziawßy Anyół/ rzékł mu: Jam ieſt Gábriel który ſtoie przed Bogiem: á ieſtem poſłan ábych mówił do ćiebie: á to dobré poſelſtwo tobie odnióſł. 20 A oto bedźieß milczący/ áni bedźieß mógł mówić áż do dniá którego ſie to sſtánie: dla tegó żeś nie vwierzył słowóm moim/ które ſie wypełnią czáſu ſwoiégo. 21 A lud oczekiwał Záchariaßá: y dźiwowáli ſie że on omießkawał w kośćiele. 22 A gdy wyßedł nie mógł do nich mówić: y poználi że widzenié widźiał w kośćiele. A on ſkiwał ná nie/ y zoſtał niemym/ 23 y sſtáło ſie: gdy ſie wypełniły dni vrzedu iego/ odßedł do domu ſwego.

24 A po onych dniách poczełá Elżbiétá żoná iego: y táiłá ſie przez pieć mieśiecy/ mówiąc: 25 Iż mi ták Pan vczynił we dni w które poyźrzał áby odiął moie vrągánié miedzy ludźmi.

26 A mieśiącá ßóſtégo/ poſłan ieſt ányół Gábriel od Bogá do miáſtá Gálileyſkiégo/ którému imie Názáreth/ 27 [h] do Pánny poślubionéy mężowi/ którému było Jozeph/ z domu Dawidowégo: á imie Pánny Márya. 28 Y wßedßy ányół do niéy/ rzékł: Bądź pozdrowiona łáſki pełna/ Pan z tobą/ błogoſłáwionáś ty miedzy niewiáſtámi. 29 Która gdy vſłyßáłá/ zátrwożyłá ſie ná mowe iego/ y myśliłá iákiéby to było pozdrowienié. 30 Y rzékł iéy ányół: Niebóy ſie Márya: ábowiém náláẑłáś łáſke v Bogá. 31 [i] Oto poczznieß w żywoćie/ y porodźiß ſyná: [k] á názowieß imie iego Jeſus. 32 Ten bedźie wielki/ á bedźie zwan ſynem naywyßßégo: y da mu Pan Bóg ſtolice Dawidá oycá iego: 33 [l] y bedźie królował w domu Jákobowym ná wieki: á króleſtwá iego nie bedźie końcá. 34 A Máriá rzekłá do Anyółá: Jákóż ſie to sſtánie: gdyż męzá nie znam? 35 A Anyół odpowiedźiawßy rzékł iéy: Duch świety zſtąpi ná ćie/ á moc nawyßßégo záćmi tobie. przetóż y co ſie z ćiebie národźi świeté/ bedźie názwano ſynem Bożym. 36 A oto Elżbietá krewná twoiá/ y oná poczełá ſyná w ſtárośći ſwéy: á ten mieśiąc ßóſty ieſt onéy którą zową niepłodną: 37 Bo v

ſługá Boży. Hebráiſm.

á ták Hebr. Skaránie nie dowiárſtwá.

[h] Mat:1. c 18

wyrzawßy. L. G. S.

łáſkaw P. Bóg ná ćię. Hebr.
[i] Iſa:7. c 14.
[k] Niż 2. c 21 Mat:1.d 21.

[l] Dan:7.d 14 y g 27. Mich:4. b 7
nád domem G.

Bogá nie bedźie żadné słowo niepodobné. 38 Y rzekłá Máriá: Oto ſłużebnicá Páńſka/ niechay mi ſie sſtánie wedlug słowá twego. y odßedł od niéy Anyół.

39 A powſtawßy Máriá w onych dniách/ poßłá ná góry z kwápieniém do miáſtá Judzkiégo: 40 y weßłá w dóm Záchariaßów/ y pozdrowiłá Elżbiéte. 41 y sſtáło ſie: ſkoro vſłyßáłá Elżbiétá pozdrowienié Máriiéy/ ſkoczyło dźiéćiątko w żywoćie iéy: y nápełniona ieſt Duchá świetégo Elżbiétá: 42 y záwołáłá głoſem wielkim/ y rzekłá: Błogoſłáwionáś ty miedzy niewiáſtámi/ y błogoſłáwiony owoc żywotá twégo. 43 A zkądże mnie to/ że przyßłá mátká Páná mégo do mnie? 44 Abowiém oto iáko sſtał ſie głos pozdrowienia twego w vßách moich/ ſkoczyło od rádośći dźiéćiątko w żywoćie moim. 45 A błogoſłáwionáś któraś vwierzyłá/ ábowiém ſpełni ſie tocoć ieſt powiedźiano od Páná. 46 y rzekłá Máriá:

47 Wielbi dußo moiá Páná: Y rozrádował ſie duch móy w Bogu zbáwićielu moim. 48 Iż weyźrzał ná niſkość ſłużebnice ſwoiéy. Abowiém oto od tąd błogoſłáwioną mie zwáć bedą wßytki narody. 49 Abowiém vczynił mi wielkié rzeczy który możny ieſt/ y świeté imie iegó. 50 A miłośierdźié iego od narodu do narodów/ boiącym ſie iegó. 51 Vczynił moc [m] rámieniem ſwoim/ [n] rozpróßył pyßné myślą ſercá ich. 52 [o] Złożył mocarze z ſtolice/ á podwyßßył niſkié. 53 [p] Łáknącé nápełnił dobrámi: á bogacze z niſczym puśćił. 54 [q] Przyiął Izráelá ſługe ſwego/ wſpomniawßy [r] ná miłośierdźié ſwoie. 55 [s] Jáko mówił do oyców náßych/ Abráhámowi y naśieniu iego ná wieki. 56 y mießkáłá z nią Máriá iákoby trzy mieśiące: y wróćiłá ſie do domu ſwego.

57 A Elżbiéćie wypełnił ſie czás porodzenia: y porodźiłá ſyná. 58 Y vſłyßeli ſąśiedźi y krewni iéy iż vwielbił Pan miłośierdźié ſwé z nią/ [t] y rádowáli ſie z nią. 59 A gdy było dniá óſmégo/ przyßli obrzezowáć dźiéćiątko/ y názywáli go imieniem oycá iego Záchariaßem. 60 A odpowiedźiawßy mátká iego/ rzekłá: Nie ták/ ále názwan

żadna rzecz nie podobna. Hebr.

ná pogorze. G.

[m] Iſa:51. b 9
[n] Pſal. 32. b 10.
[o] 1. król 2. b 5
pokorné.
[p] Pſal:33. b 11
[q] Iſa:41. b 8. y 54. b 5.
[r] Ier:31. a 3. y d 20.
[s] Pſal:131. c 11
1. Moy: 17: c 19. y 22. c 16
obiecał oycom Hebráiſm.

[t] wyſ. b 14.

bedźie

bedźie Janem. [61] y mówili do niéy: Iż żádné[o] niémász w narodźie twoim/ coby go zwano tym imieniem. [62] y dawáli znáć oycu iego/ iákoby go chciał názwáć. [63] A żądawszy tabliczki/ nápisał mówiąc: [v]Jan iest imie iego. y dźiwowáli sie wszyscy. [64] A wnet sie otworzyły vstá iego/ y [*]iezyk iego/ y mówił błogosłáwiąc Bogá. [65] y padł strách ná wszytki sąsiády ich: y po wszytkich gorách Żydowskiéy źiemie rozsłáwioné są wszytkié té [″]słowá: [66] A wszyscy ktorzy słyszeli/ [″]kładli do sercá swégo mówiąc: Co mniémasz zá dźiécie to bedźie? [″]ábowiém byłá z nim reká Páńska. [67] A Zachariasz oćiec iego nápełnion iest Duchá świetégo: y prorokował mówiąc. [68] [x]Błogosłáwiony Pan Bóg Izráelski: iż náwiedźił y vczynił odkupienié ludu swego. [69] Y [y]podniósł [″]róg zbáwienia nam/ w domu Dawidá służebniká swego. [70] [z]Jáko [″]mówił przez vstá świetych/ ktorzy od wieku są prorokow swoich. [71] [a] [″]Wybáwienié od nieprzyiacioł nászych/ y z reki wszytkich ktorzy nas nie nawidzą. [72] Aby vczynił miłośierdźié z oycy nászymi: y wspámietał [″]ná testáment swóy świety. [73] [b]Przysiege ktorą przysiągł Abráhámowi oycu nászé[v]/ [74] że nam dáć miał. Iżbyśmy/ wybáwieni z reki nieprzyiaciół nászych/ bez boiáźni mu służyli/ [75] [c]w świetobliwośći/ y wspráwiedliwośći przed nim/ po wszytkié dni násze. [76] [d]A ty dźieciątko/ prorokiem Nawysszégo bedźiesz názwáné: [e]Bo vprzedźisz przed oblicznośćią Páńską/ ábyś gotował drógi iego. [77] iżbyś dał náuke zbáwienia ludowi iego/ ná odpuszczenié grzéchow ich. [78] Dla wnetrznośći miłośierdźia Bogá nászégo/ przez ktoré nawiedźił nas/ [f] [″]Wschód z wysokośći: [79] Aby záświećił tym ktorzy w ćiemnośći/ y w ćieniu śmierći siedzą/ ku wyprostowániu nóg nászych ná drógę pokoiu. [80] A dźiéćiątko rosło/ y vmacniáło sie Duchem: y było ná pustyniách/ áż do dniá okazánia swego przed Izráelem.

[v] wys. b 13.
[*] rozwiązał sie. G.
[″] rzeczy Hebr.
[″] myślili v siebie.
[″] y byłá z nim moc Páńska. Hebraism.
[x] Nu. 2:2 d 30. Matt. 1. d 21.
[y] Psal. 131. d 17.
[″] moc zbáwienną, ábo wielkie y możne zbawienie y obronę Hebráism.
[z] Psal. 73. c 12.
[a] Ier. 23. a 6. y 30 b 10.
[″] że nas miał wybáwić. Hebr.
[″] ná vmowę.
[b] 1 Mo: 22. c 16. Iere: 31. f. 33. Zyd. 6. c 13. y d 17.
[c] 1. Pio: 1. c 15.
[d] Mal: 4. b 5.
[e] wys. b 17.
[f] Zach: 3. d 9. y 6. c 12. Mal 4. a 2.
[″] ábo weśćie.

---

3 *Pilnie wszytkiégo dochodźił*] Acz Duch ś. władał piorem tych co pismá ś. pisáli/ áby pisząc błądźić nie mogli: wszákże też on vżywáli ludzkich sposobów około wybadánia prawdy rzeczy tych ktoré pisáli. Ták też czynią ś. Concylia/ to iest/ Seymy duchowné/ y który ná nich ma pierwszé mieysce Wikáriy Christusow: Abowiém rozbieráią y vważáią wszytkié wątpliwośći przez rozmáité dowody/ á Duch ś. władnie imi/ przywodząc ich do wszelákiéy prawdy według obietnice Páńskiey. Czego iáwny przykład mamy ná pierwszym Koncilium Apostolskim. Kτemu obacz/ iż to iest przemowá Lukaszá ś. do iednego przyiaciela swego (ábo do ktorégożkolwiek czytelniká pobożnégo/ ktorégo Theophilem/ to iest Bogomiłem/ ábo/ Bożym miłośnikiem zowie) o przyczynie/ przedśiewzięćiu/ y sposobie pisania swego. A wżdy y to iest tákże pismo ś. iáko y wszytká Ewániélia. Nie dźiwuyże sie tedy/ że pisarz wtorych ksiąg Máchábeyskich/ podobnych mów ludzkich/ ták ná początku iáko y ná końcu ksiąg swoich vżywa: áni przeto ksiąg onych odrzucay/ iáko heretycy: áni mniemay/ że on ktory ie pisał/ nie był Bozkim pisarzem.

Duch ś. owćy pu mdzkiégo nie broni.

Dźie. 15. 7. Ian 16. 1. Dźie. 15. 7. 18.

Ksiąg Máchábeyskich powáżność. 2 Mach. 2. 29. y 15. 39.

6 *Sprawiedliwymi przed Bogiem*] To tu iáśnie przećiw odszczepieńcóm/ iż świeći ludźie mogą bydź spráwiedliwymi/ nie tylko według mniemánia ludzkiégo/ ále prawdźiwie y przed Pánem Bogiem.

Spráwiedliwość świetych.

6 *We wszytkich przykazániách*] Tu trzy rzeczy vważ/ przećiw heretykóm. Pierwsza/ Iż pobożni ludźie chowáią wszytkié Páńskié przykazánia: ktoré ći powiedáią bydź ku záchowániu niepodobné. Druga/ iż ludźie bywáią vspráwiedliwieni nie przez samo poczytánié spráwiedliwośći Páná Christusowey/ áni przez sáme wiáre/ ále przez záchowánié Bozkiego przykazánia. Trzećia/ iż záchowánié Bozkiego przykazánia własnie iest vspráwiedliwieniem nászym.

Páńskie przykazánie podobné.

Vspráwiedliwienie z vczynków.

6 *Y vspráwiedliwieniách*] To słowo w piśmie ś. bárzo często (á osobliwie w Psal. 118.) bywa położono miásto przykazánia Bożego/ ták w texćie Gréckim/ iáko y Láćińskim: iż záchowánié przykazánia iest vspráwiedliwienié. Przetoż kto ie ináczéy przekłada (iáko Bezá/ y ktorzy go násláduią Brzescy przekładácze) ći fałszuią ś. pismo Boże.

Vspráwiedliwienie z vczynków. 1. Ian 3. 7. Iak. 2. 24.

10 *A wszytká wielkość ludu*] Obacz/ iż sam kápłan wewnątrz służbe Bożą odpráwował: á wszytek lud w śieni kośćielnéy sie modlił: á przećie modlitwá y ofiára kápłańska wszytkim pożyteczna byłá: choćia áni słow iego áni słyszeli/ áni spraw widźieli.

Ofiárá kápłáńska.

15 *Winá, y napoiu piiánégo*] Brákowánié w pićiu od Anyołá przepowiedźiáné y náznáczone/ pokazuie iż to iest rzecz Pánu Bogu wdźięczna: iáka byłá y w Názáreyczykach 4. Moy: 6. 3. y w Rechábitach. Ierem: 35. 6.

Brákowánie pokármów.

23 *Odszedł do domu*] W stárym zakonie mówi Hieronym ś. ktorzy ofiáry zá lud ofiárowáli/ nie tylko w domiech swych nie bywáli/ ále sie y od żon swych do czásu odłączáli/ y winá y piiánego nic nie pili: iż té rzeczy żądze ćielesné pobudzáią. Dáleko tedy wiecéy kápłani nowégo zakonu/ ktorzy vstáwiczné ofiáry spráwuią/ záwsze też od małżeństwá wolni bydź máią.

Bezżeństwo kápłanów. Adu. Iou. lib. 1. c. 19. Beda in Lu.

28 *Zdrowaś łaski pełná*] Kośćioł ś. y wszyscy wierni Chrześćiiánie tych słow przyniesionych z niebá/ ná modlitwie rádźi vżywáią: nie tylko ná cześć błogosłáwionéy Pánny: ale iż té były pierwszé słowá Ewánieliiey/ to iest/ wesołégo poselstwá/ o wćiele-

Pozdrowienie Pánny Máryey.

niu syná Bożego / y o náſzym przezeń zbáwie- niu y odkupieniu: á iż ſą iákoby krotkie zámknienie y ſumma wſzytkiey Ewánieliiey. Przetoż nie ſą Ewánielikámi ći / ktorzy ich nie rádźi vżywáią.

Pánná Mária łáſki pełna.

28 *Láſki pełna*] Obacz zacne tytuły y przywileie Máryey Pánny błogosłáwioney / przećiw heretykom / ktorzy ią ták ſobie ważą / iáko inna proſta niewiáſtę: y owſzem tey záyzrzą tego tytułu: przekłádáiąc Greckie słowo κεχαριτωμένη, gratioſa, nie łáſki pełna / ále z łáſki vmiłowána. Lecz vczeni wiedzą / iż tákie słowá inoſus, pilnośc známionuią / iáko vinoſus vino plenus, vlceroſus vlceribus plenus, ἡλκωμενος, wrzodow pełny. Tákże gratioſa, gratia plena, łáſki pełna. Przeto wſzyſcy stárzy Doktorowie zgodnie práwie z nátchnienia Bożego / przekłádáią: Láſki pełna. Dźiśieyſzych lepak heretykow sámá w przekłádániu tych słow niezgodá / pokázuie iż nie náleźli lepſzego wykłádu / poniewaź śię ná ieden zgodźić nie mogli. A ſłuśznie tá sámá názwána ieſt łáſki pełna / iż oná sámá z dáru Bożego táka łáſka byłá nápełniona / przez ktorą stáłá śię godna áby Chriſtusá poczęłá y porodźiłá. Nád to Ambrozy ś. mowi / tá sámá ieſt názwána łáſki pełna / iż sámá tey łáſki / ktorey żadna inna nie záſłużyłá / dostáłá: że dawcę łáſki byłá nápełnioná. Hieronym ś. tákże: Przeto / práwi / pánná łáſki pełna ieſt pozdrowiona: iż poczęłá tego w ktorym wſzytká zupełnośc boſtwá ćieleſnie mieſzka. Koloſ: 2. 9.

Luk. 16. 20. Amb. lib. 1. c. 2. in Luc. Hier. in ep. ad Princip.

P. mária miáłá ślub czyſtośći.

34 *Męża nie znam*] Tegoby nigdy nie mowiłá / by byłá pierwey ślubu pánieńſtwá nie vczyniłá. Auguſt: de ſancta virgin: cap: 4. A obacz iż nie wątpi o obietnicy / iáko Zácháriaſz: ále śię pyta ſpoſobu. y przetoż nie mowi: Izáli to będźie? ále y ktorym ſpoſobem to będźie? gdyżem ia poślubiłá męża nigdy nie znáć: Iákoby ták rzekłá. Acześ ty ieſt Anyoł / acz mi wielkie poſelſtwo przynośiſz: ále śię mnie przećie męża znáć nie godźi. Iákoż tedy bez mężá mátką będę? Bo ácz Iozwá znam zá oblubieńcá / ále go nie znam zá mężá. Abowiem ſyn Boży nie ládá z pánny rácżył śię rodźić / ále z tákiey pánny / ktoráby pánna byłá nie do czáſu tylko / ále wiecznie pánna: nie tylko ná ćiele / ále y ná duſzy / ſwe pánieńſtwo Bogu poślubiwſzy y wiecznie poświęćiwſzy. Bo ktora ieſt pánna / ále ma wolą iśdź zá mąż ábo mężá poznáć / táć nie ieſt práwie pánna ná duſzy y ná ćiele. Lecz y tego przywileiu Pánnie Máryey heretycy záyzrzą.

Bern: ſer. 4 ſup: Miſſus eſt. Grego. Naz: orat. de natiuit. Domini.

Pánná Mária z domu Krolewſkiego.

36 *Elżbietá krewna twoiá*] Acz pánná Mária byłá z domu Dawidowego z pokolenia Iudá / á Elżbietá z corek Aaronowych z pokolenia Lewi: wſzákże przećie Elżbietá byłá krewna Pánnie Máryiey po mátce / iż miáłá mátkę z domu Dawidowego / á Oycá z domu Aaronowego. Abowiem kápłáni poſpolićie bráli żony z pokolenia Iudá z domu Dawidowego / iż to były przednieyſze pokolenia: á iż z tákiego małżeńſtwá / nie ſzło żadne dźiedźictwá przenieśienie z iednego pokolenia do drugiego. (Bo śię Lewitom żadnego dźiedźictwá mieć nie godźiło) dla czego było w zákonie roſkazano / áby káżda corká dźiedźiczká nie mogłá iśdź zá inſzego mężá / iedno z pokolenia ſwego. Przetoż czytamy / iż mąż z pokolenia Lewi / poiął żonę z Bethlehem Iudzkiego / y Ioiádá nawyſzy kápłan z pokolenia Lewi / miał zá żonę Izoábetę śioſtrę Ochoziaſzá krolá Iudzkiego. A przyſtoyne to Duch ś. zrządźił / iż pánná ktora miáłá porodźić Meſsiaſzá / byłá krewna corki Aaronowey / áby Meſsiaſz / ktory miał być krolem záraz y kápłanem / oboiego domu krolewſkiego y kápłáńſkiego krewnośćią dotykał. Ianſen.

5. Moy. 18. 1. 4. Moy. 36. 6 Sędź. 19. 1. 2. Kron. 22. 11

Porzećie Chriſtuſowe iákie.

38 *Oto służebnicá Páńſka*] Skoro pánná zezwoliłá / nátychmiáſt poczęłá zupełnego Bogá y zupełne° człowieká w żywoćie ſwym świetym. Bo ſpráwy Duchá ś. doſkonáłe / czáſu długiego nie potrzebuią.

Chwałá Swiętych.

42 *Błogosłáwionáś ty*] Oto Elżbietá nie tylko Chriſtuſá błogosłáwi y chwali / ále y Pánnę Mária dla niego. Co też kośćioł czyni tey przykłádem / powtarzáiąc czeſto teſz słowá w pozdrawiániu Pánny Máryey.

Mária mátká Boża.

43 *Mátká páná mego*] Mátká ią zowie pierwey niżli porodźiłá / iż ſkoro poczęłá / záraz ono święte ćiáło ze wſzytkimi członkámi było doſkonáłe / y z duſzą człowieczą y z boſtwem złączone. y przetoż ią zowiem mátką Páná ſwego / iż nie tylko człowieká / ále Páná y Bogá poczęłá y porodźiłá. Dla tego też práwdźiwie Bogá rodźicą názwana ieſt / przećiw Neſtorianom ták nowym iáko y stárym.

Kátholicy błogosłáwią Pánnę Máryą.

48 *Błogosłáwioną mię powiedáć będą*] To proroctwo pełni śię vſtáwicznie / kiedy kośćioł ś. powſzechny obchodźi świetá Pánny błogosłáwioney: á gdy wierni wſzech narodow káżdy ſwym iezykiem one pozdrawiáią. A tu vważ / máiáli Nowanyelikowie wſzytkie narody / żeby śię to proroctwo w nich pełniło? Błogosłáwiáli oni te Pánnę: ktorey y pozdrawiáć zákázuią / á ile mogą / wſzytkie tey łáſki / błogosłáwieńſtwá y czći vwłaczáią?

Imioná iákie dźieciam máią być dawáne.

63 *Ian ieſt imię iego*] Tu widźimy / iż ná imionách nie máło záleży / poniewaź ie ſam Bog dáie / ábo odmienia w oboim Teſtámenćie / iáko Abráhámowe / Izráelowe / Piotrowe / y ono ktore ieſt nád wſzelákie imię Jeſus. Y tu imię Jan / ktore znáczy łáſkę ábo miłośierdźie Boże / ábo Bog śię zmiłuie. Abowiem on był vprzedźićiel miłośierdźia / y łáſki ktora przyſzłá przez Ieſuſá Chriſtuſá. Ktemu obacz / iż iáko ná on czas przy obrzezániu / ták teraz przy chrzćie ś. imioná dawáią. Choć o tym nie mamy w piśmie roſkazánia. A iż tákież Chrześćiánie dźiatkom ſwoim máią dawáć imioná nie pogáńſkie / ále świetych ludźi: áby żywotá y cnot ich náśládowáli. Iáko święte Concilium Tridentſkie nápomina.

1. Moy 18. 5. y 35. 10. Ian 1. 42. Luk: 2. 22.

De Bapt. in fine.

Spráwiedliwość nie poczytána.

75 *W ſpráwiedliwośći przed nim*] Y tu widźimy iż możemy mieć prawdźiwą ſpráwiedliwośc nie tylko przed ludźmi / ábo przez poczytánie Boże / ále prawdźiwie przed Bogiem y przed oblicznośćią iego. A iż ná to przyſzedł Pan Chriſtus / áby táką ſpráwiedliwośc ludźiom dawał.

87 *Wſchod z wyſokośći*] Po Greczku ἀνατολὴ, co nie tylko znáczy wſchod słońcá (ktorym imieniem Pan Zbáwićiel náſz v Prorokow nie raz ieſt nazwány: iáko Zachar: 6. 12. y 3. 9.) ále tu włáſniey znáczy látorośl wſchodząca ábo wynikáiąca z źiemie: po Zydowſku Tſemach, ktore słowo Greccy tłumácze wyłożyli niekiedy Ανατολη: á drugdźie też βλάςος, to ieſt látorośl. Ierem: 33.

ROZDZD. II.

[1] Ostało się/ w oné dni wyszedł dekret od Césárzá Augustá/ áby popisano wszytek świát. [2] Ten popis pierwszy/ stał się od starosty Siriyskiégo Cyryná. [3] y szli wszyscy áby się popisáli/ káżdy do miástá swégo. [4] Szedł też y Jozeph od Gálilęiéy z miástá Názáreth/ do Zydowskiéy ziemie/ do miástá Dawidowégo które zową Bethlehem: przeto iż był z domu y pokolenia Dawidowégo: [5] áby był popisan z Máryą poślubioną sobie małżonką brzemienną. [6] Y stáło się gdy tám byli/ [7] wypełniły się dni áby porodziłá. Y porodziłá syná swoiégo pierworodnégo/ á vwinęłá go w pieluszki/ y połozyłá go w złobie: iż mieyscá im nie było w gospodzie. [8] A byli pástérze w téyże kráinie czuiący y strzegący nocné straże nád trzodą swoią. [9] A oto ányół Páński stánął podle nich/ á iásność Boża zewsząd ie oświećiłá: y zlękli się wielką boiáźnią: [10] y rzékł im ányół: Nie bóyćie się: bo oto opowiádam wam weselé wielkié [11] które będźie wszytkiemu ludowi: iż się wam dźiś národźił zbáwićiél/ który iest Christus Pan/ w mieśćie Dawidowym. [12] A ten wam znák: znaydźiećie niemówiątko vwinioné w pieluszki y położoné we złobie. [13] A ná tychmiast było z ányołem mnóstwo woyská niebieskiég/ chwalących Bogá/ y mówiących: [14] chwałá ná wysokośći Bogu: á ná źiemi pokóy ludźióm dobréy woléy.

[15] Y stáło się: gdy odeszli ányołowie od nich do niebá pástérze mówili ieden do drugiégo: Pódźmy áż do Bethlehem/ á oglądaymy to słowo które się stáło/ które nam pan pokazał. [16] Y przyszli kwápiąc się/ y nálezli Máryą y Jozephá/ y niemówiątko położoné we złobie. [17] A vyzrzawszy poználi słowo/ które im było powiedźiano o dźiećiątku tym. [18] A wszyscy którzy słyszeli dźiwowáli się temu/ y co do nich pástérze mówili. [19] Lecz Márya té wszytkié słowá záchowywáłá składáiąc w sercu swoim. [20] Y wróćili się pástérze/ wysławiáiąc y chwaląc Bogá/ ze wszytkiégo co słyszeli y widźieli/ iáko im powiádano iest.

[21] A gdy się spełniło ośm dni iżby obrzezano dźiećiątko: názwano iest imie iego IESVS/ które było názwano od ányołá pierwéy niżli się w żywoćie poczęło.

[22] A gdy się wypełniły dni oczyśćienia iéy według zakonu Moyzészowégo/ przynieśli go do Jeruzálem/ áby go zstáwili Pánu/ [23] iáko nápisano iest w zakonie páńskim/ Ze wszelki mężczyzná otwieráiący żywot/ świętym Pánu názwány będźie. [24] á iżby oddáli ofiárę/ wedle tego co iest powiedźiano w zakonie Páńskim/ parę synogárlic/ ábo dwoie gołąbiąt. [25] A oto/ był człowiek w Jeruzálem/ któremu imie Simeon: á ten człowiek spráwiedliwy y bogoboyny/ oczekawáiący poćiechy Izráelskiéy: á Duch święty był w nim. [26] Y odpowiedź był wźiął od Duchá świętégo że nie miał oglądáć śmierći/ ážby pierwéy oglądał Christusá Páńskiégo. [27] Y przyszedł w duchu do kośćiołá: A gdy wwodźili dźiećiątko Jesusá rodźicy iego/ áby zá nie vczynili wedle zwyczáiu zakonnégo: [28] on też wźiął ie ná ręce swoie y błogosłáwił Bogá/ y mówił: [29] Teraz puszczasz sługę twégo Pánie w pokoiu/ według słowá twego. [30] Gdyż oczy moie oglądáły zbáwienié twoie. [31] któreś zgotował przed oblicznośćią wszytkich narodów. [32] Swiátłość ná obiáwienié pogánów/ y chwałę ludu twégo Izráelskiégo.

[33] A oćiec iego/ y mátká dźiwowáli się temu co o nim mówiono. [34] Y błogosłáwił im Simeon/ y rzékł do Máryiéy mátki iego: Oto ten położon iest ná vpadek/ y ná powstánié wielu w Izráelu/ y ná znák któremu sprzećiwiáć się będą/ [35] y duszę twą własną przeniknie miecz/ áby myśli z wiela serc były obiáwioné. [36] Y byłá Anná prorokini/ córká Phánuelowá/ z pokolenia Aser: tá byłá bárzo podeszła w lećiech/ á siedm lat zyłá z mężem swym od pánieństwá

Marginalia (inner): A; zá starosty. G. S.; to iest, w ktorym się v rodźił.; a Mich.5.a 2 Matt:2.a 6. Ian 7.f. 42.; á powiłá go G.; ná polu. G.; ábo, nád nimi. z Græck.; B; powite. G; leżące G.; w ludźiach dobra wola G. S. ábo, vpodobánie Boże w ludźiách.; á ludźieom. G.; tę rzecz. Hebr.; ábo rozstáwili to słowo G.; C

Marginalia (outer): b Mo:17.b 18 3. Mo:12 a 3. c wyż:1. c 31. Matt:1.d 21.; d 3. Mo: 12. b 6.; to iest, wszelki syn pirworodny będźie Pánu poświęcony. Hebr.; e 2.Mo.13.a 2. 4. Moy. 8.c 16; f 3. Mo:12.b 8; D; vmrzeć Heb; to iest pomázáńcá.; to iest, z nádchnienia Duchá świętégo.; rozwiązuiesz. G.; E; Ioseph. K. G. S.; g Isa:8.c 14. Rzym.9.g 32 1.Piot:2.b 8; Które mu. G.

swego

swégo. 37 A tá wdową áż do lat osmdźiesiąt y cztérzech / która nie odchadzáłá z kośćiołá / postámi y modlitwámi [a]służąc wednie y wnocy. 38 Tá też onéyże godźiny nádszedszy [b]wyznawáłá Pánu/ y powiádáłá o nim wszytkim/ którzy oczekawáli odkupienia Izráelskiégo.

λατρεύουσα.

[a] *ábo dawáłá mu świádectwo.*

39 A gdy wykonáli wszytko według zakonu Pańskiégo/ wróćili sie do Gálileiéy / do Názáret miástá swégo. 40 A dźiécie rosło y vmacniáło sie* pełné mądrośći / á łáská Boża byłá w nim.

** w duchu. I. L. K. G. S.*

41 A rodźicy iego chodźili ná káżdy rok do Jeruzálem/[h] ná dźień vroczysty Páschy. 42 A gdy iuż był we dwunaśćie lećiéch / gdy oni wstąpili do Jeruzálem wedle zwyczáiu dniá świetégo. 43 A skończywszy dni gdy sie wrácáli/ zostáło dźiécie Jesus w Jeruzálem: á nie obaczyli [c]rodźicy iego. 44 A mnimáiąc że on był w towárzystwie/ vszli dźień drógi/ y szukáli go miedzy krewnymi y znáiomymi. 45 A nie nálazszy/ wróćili sie do Jeruzálem/ szukáiąc go. 46 A zstáło sie / po trzech dniách nálezli go w kośćiele siedzącégo w posrzodku Doktorów / á on ich słucha y pyta ich. 47 [i] A zdumiéwáli sie wszyscy/ którzy go słucháli rozumowi y odpowiedźiam iego. 48 A vyźrzawszy zdźiwili sie. A rzekłá do niego mátká iego : Synu / Cożeś nam ták vczynił? oto oćiec twóy y ia żáłosni szukáliśmy ćie. 49 A rzékł do nich: Cóż iest żeśćie mie szukáli? Nie wiedźieliśćie iż w tych rzeczách które są Oycá mégo potrzebá żebym był?

[h] *2. Mo. 23. c. 15. y 34. b 17. 5. Mo. 16. a 1.*

[c] *Ioseph y mátká iego. G.*

[i] *Matt. 7. d 28. Mar. 1. b 22. Niżéy 4. c 32. Ian 7. b 15.*

50 A oni nie zrozumieli słowá które im mówił. 51 A zstąpił z nimi/ y przyszedł do Názáret: á był im poddány. A mátká iego wszytkié té [d]słowá záchowáłá w sercu swym. 52 A Jesus sie pomnażał w mądrośći [e]y w lećiéch/ y w łásce v Bogá/ y v ludźi.

[d] *rzeczy Hebr*

[e] *ábo, y w lećiech.*

---

1 *W onéż dni*] Roku od początku świátá/ 5199. według Greków : ále według textu Żydowskiégo / około roku cztéry tysiącznégo / máło co mniéy ábo wiecéy : Roku 42. pánowánia Césarzá Augustá.

Rok národzenia Pánskié°

14 *Ludźiom dobréy woléy*] Wszytkié Láćińskié texty ták máią / y Doktorowie Láćińscy ták zgodnie wykłádáią : y owszem y Origenes y Chrizostom/ Gréccy Doktorowie ták czytáią. Zkąd sie vczeni ludźie domniémawáią/ że y stáré Gréckié miály εὐδοκίας. Lecz dźiśieysze Gréckié máią εὐδοκία : y to rozumienié podawáią : Ná źiemi pokóy / w ludźiách dobra wola / ábo vpodobánié Boże. Acz sie y nász text Láćiński tákże rozumieć może : Ná źiemi pokóy ludźióm / pokóy / mówie dobréy woléy Bożéy przećiwko im. Vide Iansen: & Bellarminum.

Orige. in Luc. 13: Chrysost. hom. 36. in Matth: & in serm. de Ascen: D. & homil: de Natiu: Do. Rzym: 9. 33. 1. korin: 2. 16

34 *Ná upad*] Ná vpad tych którzy weń wierzyć niechćieli : á ták sámi sobie byli vpadku przyczyną. Przetóż też názwan iest opoka zgorszenia / iż sie mnodzy oń otrąćiwszy / swą winą vpádli. Lecz inszych ożywił z grzéchów ku spráwiedliwośći/ y przetóż był zmartwych wstániém mnogich. Jáko y Apostołowie byli iednym wonią żywotá ku żywotowi/ á drugim wónią śmierći ná śmierć : że ich kazánié było niektórym przyczyną żywotá / á niektórym śmierći : iż niechcąc wierzyć Ewánieliiéy / dobrowolnie zgrzészyli śmiertelnie / y wieczné potepienie zásłużyli.

Nie Bóg ále człowiek iest swégo vpadku przyczyną.

35 *Y duszę twą*] Symeon prorokował nie tylko o Christusie/ ále y o Pánnie Máriiéy/ y o téy boleśćiách/ których záwsze z synem swym vczestniczka byłá / poczawszy od vćiekánia do Aegyptu/ áż do śmierći.

Pánny Máriéy boleśći.

37 *A tá byłá wdową*] Tá Ewányelicka wdowá (która słusznie Cyrillus ś. zowie mniszką bárzo nabożną) powstánie ná sądźie przećiwko tym opácznym Ewányelikóm dźisieyszym/ y potepi ie : iż oná bedąc iescze młodą / á ktemu pod zakonem stárym / zá mężá wtórégo iśdź niechćiáłá : choćia iescze áni tákiégo zálécenia czystośći / áni tákiéy łáski y pomocy do tego nie miáłá / iáka dźiśia mamy : áni żadnégo w pismie roskazánia o tym nie czytáłá. Ktemu/ iż służyłá Bogu y chwáliłá go nie sama wiárą/ ále posty y modlitwámi : we dnie y w nocy z kośćiołá nie wychodząc : ofiaruiąc mu dusze y ćiáło swé. A ći przećiw postóm / długim modlitwóm / y czestemu w kośćiele przebywániu vstáwicznie mówią y wołáią : y wszytke zasługę vczynkom dobrym odéymuią : y gánią wszytkié nabożeństwá/ o których niemász iásnégo w pismie roskazánia : y záchowáć sie komu w czystośći pánieńskiéy ábo wdowiéy/ zá rzecz niepodobną máią : y przetóż sie wszytkim błazeńskim glowóm/ też y mniszkóm żenić/ á wszytkim Ministróm/ y kśieżéy y mnichóm żony poiąć káżą.

Anná S. potepia Nowánieliki.

Cyril. Hiero. cat. 10.

51 *Był im poddány*] Ztąd sie niechay vczą wszyscy synowie y córki / zakonnicy y zakonniczki/ y poddáni wszyscy/ iákié posłuszeństwo y poddáństwo rodźicóm y stárszym są powinni : gdyż sam Christus raczył bydź poddány/ Bóg ludźióm/ stworzyćiel stworzeniu.

Przykład posłuszeństwá.

52 *Pomnażał sie w mądrośći*] Nie iżby sám brał w mądrośći iákié pomnożenié (gdyż od poczećiá swego był pełen wszelkiéy łáski/ mądrośći y prawdy) ále iż sie mądrość iego ludźióm po lekku pokázowáłá. Greg. Nazian. orat. in Basi. August. l. b. 2. de peccat. mer. & remiss. c. 29. Jáko słońce/ im wiecéy ku górze postepuie / tym sie wiecéy pomnaża w świátłośći y gorącośći : nie iżby sámo w sobie iáśnieysze y ćiepleysze było : ále iż sie wiecéy moc iego pokázuie.

P. Christus iáko sie pomnażał w mądrośći. Ian 1. 14.

ROZDZIAŁ III.

WTORA CZESCE wániellióy, o przygotowániu ná okázánie Páná Chrystusowo.

1 A Pietnastégo roku pánowánia Tyberiuszá Césárzá/ gdy Pontius Pilat rządził Zydowską ziemią/ á Heród ^a Tetrárchą Gálileyskim/ á Philip brát iego Tetrárchą Jturéyskim y Tráchonitskiéy kráiny/ á Lizániasz Abileńskim Tetrárchą: 2 zá nawyższych káplanow Annaszá y Káiphaszá: ^b stáło sie słowo páńskie do Janá Zácháryaszowégo syná ná puszczy. 3 ^a Y przyszedł do wszystkiéy kráiny Jordanu/ opowiedáiąc chrzest pokuty ná odpuszczenie grzechow: 4 B iáko iest nápisano w księgách mów Jzáiaszá proroká: ^b Głos wołáiącégo ná puszczy: Gotuycie drogę páńską/ czyńcie proste ścieżki iego. 5 wszelka dolina ^c będzie nápełniona: á wszelka górá y págorek poniżon będzie. y krzywé miejscá będą prosté/ á ostré drogámi gládkimi. 6 Y oglądá wszelkie ciáło zbáwienié Boże.

7 Mowił tedy do rzéſz które wychodziły/ áby były ochrzczoné od niego: Rodzáiu iászczórczy/ kto wam pokazał żebyście vciekáli przed gniewem przyszłym? 8 Czyńcie tedy owoce godné pokuty: á nie poczynaycie mowić^*/ Oycá mamy Abrahámá. Abowiém wam powiedam/ iż mocen iest Bóg z tych kámieni wzbudzić ^e syny Abráhámowi. 9 Boć iuż siekierá do korzenia drzew iest przyłożona. A przetoż wszelkié drzewo nie rodzącé owocu dobrégo/ będzie wycięté/ y w ogień wrzuconé. 10 Y pytáły go rzéſzé mówiąc: Coż tedy czynić będziem? 11 C A odpowiedáiąc mówił im: ^c Kto ma dwie sukni/ niech da niemáiącému: á kto ma pokármy/ niech tákże vczyni. 12 Przyszli też y Célnicy áby byli ochrzczeni/ y rzekli mu: Náuczycielu/ co czynić będziemy? 13 A on rzékł do nich: Nic wiecéy ^u nie czyńcie ^x nádto co wam postánowiono. 14 Pytáli go też y żołniérze/ mówiąc: Co mamy czynić y my? Y rzékł im: żadnégo nie biycie áni potwarzaycie: ále ná żołdziéch wászych przestawaycie. 15 A gdy D sie lud domniémawał/ y wszyscy myślili w sercách swych o Janie/ by snadź on nie był Chrystusem. 16 ^d Odpowiedział Jan mówiąc wszytkim: Jać was chrzczę wodą/ áleć przydzie mocnieyszy nád mie/ którégo niciestem godzien rozwiązáć rzemyká botow iego: ten was chrzcić będzie Duchem świętym/ y ^e ogniem. 17 Którégo łopátá w ręku iego/ y wychędoży boiowisko swoie/ y zgromádzi pszenice do szpichlérzá swego/ á plewy spali ogniem nieugászonym. 18 Wieleć y inych rzeczy nápominaiąc opowiedał ludowi.

19 ^f A Heród tetrárchá będąc strofowány od niego o Herodiádę żonę brátá swego/ ^* y o wszytkie złości któré czynił Heród: 20 przydał też to nád wszytko/ y zámknął Janá w ciemnicy. 21 ^g Y sstáło sie/ gdy był chrzczon wszytek lud/ y gdy Jesus był ochrzczon/ y modlił sie/ że sie niebo otworzyło: 22 Y zstąpił nań Duch święty w osobie cielesnéy iáko gołębicá/ y E sstał sie głos z niebá: ^h Tyś iest syn móy miły/ ^u w tobiem vpodobał sobie. 23 A ten Jesus poczynał bydż iákoby we trzydziestu lat/ ^i iáko mniémano/ syn Jozephá/ który był Heli/ 24 który był Mátthát/ który był Lewi/ który był Melchi/ który był Jánni/ który był Joseph/ 25 który był Mátthátiaszów/ który był Amos/ który był Náhum/ który był Hesli/ który był Nágge/ 26 który był Máháth/ który był Mátthátiaszów/ który był Semei/ który był Joseph/ który był Judá/ 27 który był Joánná/ który był Resá/ który był Zorobabel/ który był Sáláthiel/ 28 który był Neri/ który był Melchi/ 29 który był Addi/ który był Kosan/ który był Elmádám/ który był Her/ 30 który był Jesu/ który był Eliezer/ który był Jorym/ który był Máthát/ który był Lewi/ 31 który był Symeon/ który był Judá/ który był Jozeph/ który był Joná/ który był Eliáchim/ 32 który był Melea/ który był Menná/ który był Mátthátá/ który był Náthán/ który był Dawid/ 33 który był Jessi/ który był Obed/ który był Boos/ który był Sálmon/ który był Náásson/ 34 który był Aminadáb/ który był Aram/ który był Esron/ który był

^a co iest Tetrárchá, Pátrz Mát. 14.
^b to iest, mówił Bóg do Janá: y roskazał mu kázáć.
^a Matt. 3. a 1. Mar. 1. a 4. Pokutá drogę gotuie P. Chrystusowi.
^b Isa. 40. a 3. Ian 1. c 23.
^c ábo niech będzie. Hebr
Mat. 3. b 7.
^* sámi v siebie G.
^e dzieci. G.
^c Iák. 2. c 15. 1. Ian 3. c 17.
^u nie wyciągaycie. G.
^d Mat. 3. c 11. Mar. 1. a 8. Ian 1. d 26. Dźie. 1. a 5. y 11. b 16. y 19. a 4.
^e pátrz tego słowá wykłá. au, Mat. 3. 12
^f Mat. 14. a 3. Mar. 6. c 17.
^* Philippá. K. G. S.
^g Mat. 3. c 13. Mar. 1. a 9. Ian. 1. d 32.
^h Isa. 42. a 1. Mat. 3. d 17. y 17. a 5.
^u przez ciebie chcę bydź vbłagány. Niż. 9. d 15. 2. Piotr 1. 17. Mat. 13. g 55. Mar. 6. a 3.
W tym początku przodków P. Chrystusowych, wszyscy poślednij iest oycem przednieg. Bo Heli był syn Máthátów, á ten syn Lewiego: y tákże áż do końcá
^i Niż. 4. d 22. Ian 1 f 45. y 6. e 41.
^k Mat. 1. a 6. ^z Meleowégo. G. S.

ry był Pháres / który był Judów / 35 który był Jákobów / który był Izááków / który był Abráhámów / który był 36 Thare / który był Náchor / który był Sárug / który był Rágáu / który był Pháleg / który był Hever / który był 37 Sale / który był Káynan / który był Arpháxád / który był Sem / który był 38 Noe / który był Lámech / który był Máthuſale / który był Enoch / który był Járed / który był Máláleel / który 39 był Cáinán / który był Henos / który był Seth / który był Adámów / *który był Boży.

*Bóg ſtworzył Adámá, Adám zrodził Setá, Set Enoſá, Enos Káinána: y ták áż do Chriſtuſá.

---

2 *Sſtáło ſie słowo*] Czekał Jan ś. Bożkiégo powołánia: choćia był więcéy niżli Prorok. Lecz fałſzywi prorocy bieżą / choć ich Bóg nie posłał.

Powołánie. Iere. 23. 21.

8 *Owoce godné pokuty*] Tákowe ć ſą vczynki doſyć vczynienia. Pátrz Mátt: 3. 8.

Dosyć vczynienie.

9 *Káżdé drzewo nie dawáiące owocu*] Człowiek bez dobrych vczynków ieſt niepożyteczny / y przez to ſámo będźie potępiony.

10 *Kto ma dwie ſukni*] Jáłmużne przykázuie / y dáie zá pokute za grzéchy / áby ludźie vſzli potępienia.

Pokutá.

16 *Ia ć was chrzcze wodą*] Jákóż tedy Ewánielikowie śmieią równáć chrzeſt Janów z Páná Chriſtuſowym?

20 *Przydał też to nád wſzytko*] Grzéch który przez pokute nie ieſt oczyśćiony / drugié grzéchy wnet zá ſobą ćiągnie. Gregor: Przyczyna męki Janowéy tá byłá / iż mowił: Nie godźi ſie tobie mieć żony brátá twego. A ieſliż to rzékł o żenie człowieczéy / iákóżby rzékł więcéy o pánnie Bogu poślubionéy? Jeſli to rzeczono krolowi / iákóż dáleko więcey ma bydź innym mowiono? w któréy ſpráwie y nam winę dáią. Ale którą? Iż zákázuiemy małżeńſtwá nieſłuſznégo? Niechże pierwéy o tóż Janá ś. winuią. Ambro: lib: 3. de Virgin.

Grzéch zá grzéchem idźie.
Niercądne małżeńſtwá.

23 *Iozepha który był Heli*] Ten Heli (iáko niektórzy rozumieia) był włáſny oćiec Pánny Máryéy / który inſzym imieniem zwány był Jehoiáchin / ábo iáko poſpolićie mówią Joáchin. Bo iáko król Joáchin / który był w záprowadzeniu do Bábilonu / był też nazwány Eliácym (Bo té imioná v Żydów iedno znáczą) ták podobieńſtwo że też oćiec Pánny Máryéy był názwan Eliácym / y ieſcze króćéy Eli. Ten tedy iż był świekrem Jozephowym / przeto Jozeph názwan ieſt ſynem ábo źięćiem iego: ácz był rodzonym ſynem Jákobowym. Ták Ianſen. Gagneius, y inni.

Oćiec P. Máryey.
4. król 23: 34.
Matt. 1. 16.

37 *Káinán*] Té słowá / Który był Káinán / Bezá śmiele odrzuca y wymázuie: choćia ie máią zgodnie wſzytkié Gréckié kśięgi ták ſtárégo / iáko y nowégo teſtámentu. Zkąd káżdy może poznáć ſzczérość Ewánielikow: y iáko oni ſobie słowo Boże y piſmo ś.ważą: gdyż y ſámey Ewányeliiéy nieſołguią / ále ią rozmáićie nicuią y krzyżuią.

Kálwiniſowie fałſerze piſmá świętégo.

ROZDZ. IIII.

1 A *[a]* Jeſus pełen Duchá świętégo / wróćił ſie od Jordanu / y záprowádzon ieſt od Duchá ná puſzczą. 2 y był przez czterdźieśći dni kuſzon od dyabłá. A nie iadł nic w oné dni: á gdy ſie oné kończyły *łaknął. 3 Y rzékł mu dyabeł: Jeſliś ieſt ſyn Boży / rzecz kámieniowi temu áby ſie ſtał chlebem. 4 Y odpowiedźiał mu Jeſus: Nápiſano ieſt / *[b]* Iż nie ſámym chlebem żywie człowiek / ále wſzelkim słowem Bożym. 5 Y wwiódł go dyabeł ná górę wyſoką / y vkazał mu wſzytkié króleſtwá wſzégo świátá w oćemgnieniu: 6 Y rzékł mu *: Tobie dam władzą tę wſzytkę / y chwałę ich: bo mnie podáné ſą / á komu chcę dawam ie. 7 Ty tedy ieſli ſie pokłoniſz przedemną / będą twoie wſzytkié. 8 A odpowiádáiąc Jeſus rzékł mu: *Nápiſano ieſt / *[c]* Pánu Bogu twemu będźieſz ſie kłániał / y iemu ſámému ſłużył. 9 Y wiódł go do Jeruzálem / á poſtáwił go *ná ganku kośćielnym: y rzékł mu: Jeſliś ieſt ſyn Boży / zrzuć ſie ztąd ná dół. 10 Abowiem nápiſano ieſt / *[d]* że Anyołóm ſwym roſkazał o tobie / áby ćię ſtrzegli: 11 á iż ćię ná ręku noſić będą / byś ſnadź nieobráźił o kámień nogi twoiéy. 12 A odpowiedáiąc Jeſus / rzékł mu: Powiedźiano ieſt: *[e]* Nie będźieſz kuſił Páná Bogá twego. 13 A ſkończywſzy wſzytko kuſzenié dyabeł odſzedł od niego / áż do czáſu.

[a] Mat. 4. a 1. Mar. 1. b 12.
*potym. 1. L. K. G. S.
[b] 5. Mo. 8. a 3. Mat. 4. a 4.
*Dyabeł. G.
*idź mi ná zad ſzátánie. G.
[c] 5. Mo. 6. c 13. 10. d 20.
*ná ſzczyćie.
[d] Pſal. 90. c 11.
[e] 5. Moy. 6. c 16.

14 *[f]* A Jeſus wróćił ſie w mocy Duchá do Gálilejéy: á wyſzłá o nim ſławá po wſzytkiéy kráinie. 15 A on náuczał w bożnicách ich / y był wielce wáżony v wſzytkich. 16 *[g]* Y przyſzedł do Názáreth / gdźie był wychowan: y wſzedł według zwyczáiu ſwego w dźień Sobotni do bóżnice: y wſtał czytáć. 17 Y podano mu kśięgi Izáiaſzá proroká. A otworzywſzy kśięgi / nálazł mieyſce gdźie było nápiſano: 18 *[h]* Duch Páńſki nádemną: dla tego mie pomázał / ábym opowiedał E-

Chriſtus náucza w bożnicách.
[f] Mat. 4. b 12. Mar. 1. b 14. Ian 4. f. 45.
TRZECIA CZESC Ewánieliey, o Chriſtuſowym okazániu z náuką y zcudámi, nawięcey w Gálileiéy.
[g] Matt. 13. g 54. Mar. 6. a 1.
[h] Iſa. 61. a 1.

wánielią vbogim: posłał mie ábych vzdrowił skruszoné ná sercu / 19 ábych opowiedał więźniom wypuszczenié / y slepym przeyźrzenié / żebym wypuścił ná wolność znędzoné / y opowiedał rok Páński przyiemny / y dźień odpłáty. 20 A zámknąwszy księgi / oddał słudze / y siadł. A oczy wszytkich w bóżnicy były weń wlepioné. 21 Y począł do nich mówić: Iż sie dźiś spełniło to pismo w vszách wászych. 22 A wszyscy dawáli mu świádectwo: y dźiwowáli sie wdźięcznym słowóm / które pochodźiły z vst iego: y mówili: Izaż ten nie iest syn Iozephów? 23 Y rzékł im: Pewnie mi rzeczecie tę przypowieść: Lékárzu vlécz sámégo siebie. Iáko wiele rzeczy słyszelismy vczynionych w Káphárnaum / vczyń y tu w oyczyznie twoiéy. 24 Y rzékł: Záprawdę wam powiádam / [i] iż żaden prorok nie iest przyiemny w oyczyznie swoiéy. 25 Wprawdźie mówię wam / [k] było wiele wdów zá dni Eliaszowych w Izráelu / gdy było [l] zámknioné niebo do trzech lat y sześći miesięcy / gdy był wielki głód po wszytkiéy źiemi: 26 á do żadnéy z nich nie był posłan Eliasz / iedno do Sárepty Sydońskiéy do niewiásty wdowy. 27 [m] Y wiele trędowátych było w Izráelu zá Eliaszá proroká: á żaden z nich nie był oczyśćion iedno Náámán Syriánin. 28 Y nápełnieni są wszyscy gniewu / w Bożnicy słysząc to / 29 y wstáli y wyrzućili go z miástá: y wywiedli go áż ná wierzch góry / ná którey miásto ich zbudowáné było / áby go zrzućili. 30 A on przeszedszy przez pośrzodek ich [*] vszedł.

31 [n] Y zstąpił do Káphárnaum miástá Gálileyskiégo: y tám ich náuczał w szábbáty. 32 [o] Y zdumiéwáli sie nád náuką iego: bo byłá z władzą mowá iego. 33 [p] A w bóżnicy był człowiek máiący czártá nieczystégo: y záwołał wielkim głosem 34 mówiąc / Niechay / co nam y tobie Iesusie Názáreński? przyszedłeś zátráćić nas? znam ćię / ktoś iest / Swięty Boży. 35 Y sfukał go Iesus / mówiąc: Zámilkni / á wynidź z niego. A czárt porzućiwszy go w pośrzodek wyszedł od niego / y nic mu nie zászkodźił. 36 Y padł strách ná wszytki: y rozmawiáli ieden do drugiégo / mówiąc: Cóż to zá słowo / iż z władzą y mocą roskázuie duchóm nieczystym / á wychodzą? 37 Y rozchodźiłá sie sławá o nim ná wszelkié mieysce kráiny.

38 A powstawszy Iesus z bóżnice / wszedł do domu Symonowégo. [q] A świekrá Symonowa źiętá byłá gorączką wielką: y prośili go zá nią. 39 Y stoiąc nád nią [*] roskazał gorączce / y opuśćiłá ią. A nátychmiast wstawszy służyłá im. 40 A gdy zászło słońce / wszyscy którzy mieli choruiące rozlicznémi niemocámi / przywodźili ie do niego. A on ná kożdégo kłádąc ręce / vzdrawiał ie. 41 [r] A wychodźili czárći z wielu ich wołáiąc y mówiąc: Iżeś ty iest [*] syn Boży. A łáiąc nie dopuszczał im mówić / że wiedźieli iż on iest Christusem. 42 A gdy był dźień / [s] wyszedszy szedł ná pusté mieysce: á rzésze go szukáły. 43 Y przyszły áż do niego: y zátrzymawáły go áby nie odchodźił od nich. 44 Którym on rzékł: że y innym miástóm potrzebá ábych opowiedał królestwo Boże: bom dla tego posłan. Y kazał w bożnicách Gálileyskich.

Marginal references: [i] Ian 4.f.44 · [k] 3.krol.17.b 9. · [l] Iák.5.d 18. · [m] 4. krol. 5. c. 14. · [*] bo sie stał niewidźiánym w oczách ich. · [n] Mat:4.b 13 Mar:1. b 21 · [o] Mat.7.d28 Mar.1. b 22. · [p] Mar.1.b 23 · [q] Mat. 8. b14 Mar.1. c 30. · [*] zfukał gorączkę, G. · [r] Mar.1. e 35. · [*] Christus, G. S. · [s] Mar:1. d 35

2 *A nieiadł nic w oné dni*] Tu sie począł post czterdźieśći dni / który Apostołowie podáli kośćiołowi / iáko świadczy Klimunt / Hieronym y Leo S. Pátrz Mátt. 4. 2.

10 *Abowiem nápisano*] Gdyż y sam Szátan przywodźi pismo przećiw Christusowi: á cóż zá dźiw że ie tákież przywodzą Ministrowie iego przećiw kośćiołowi?

13 *Aż do czásu*] Nie dźiw iż Szátan y często y mocno kuśi Chrześćiány / gdyż oto będąc od Páná Christusá zwyćiężony y ná głowę porażony / iednák o nim do końcá nie zwątpił / ále go tylko do czásu opuśćił. Toż też czyni zdraycá z Chrześćiány: że ich pośćie do czásu opuszczą / áby ich záśię po wielkiéynocy znowu opánował. — *Szátan do czásu kuśić przestánie.*

23 *Vczyń y tu*] Nie wszędy Pan Bóg cudá czyni / ále obiera ná to pewné mieyscá y persony / ná których y przez które cudá czyni / y ludźiam dobrodźieystwá dáie / áczby mógł kiedyżkolwiek czynić / gdyby sie ták podobáło woléy y mądrośći iego. August. epist. 137. — *Cudá nie wszędy bywáią.*

38 *Swiekrá Symonowá*] Piotr miał pierwey żonę / ále ią opuśćił po swym powołániu. Iáko y sam wyznawa / y Hieronym ś. y z nim inni Doktorowie świadczą. — *Piotr opuśćił żonę. Matt:19.27.*

ROZDZIAŁ V.

1 A Ystáło sie gdy rzesze nálegáły nań/ áby słucháły słowá Bożégo/ á on stał podle ieziorá Genezáreth. 2 [a] Y vyźrzał dwie łodzi stoiącé przy ieziezrze: á rybitwi wyszli byli y płókáli sieci. 3 A wszedszy w iedne łódź/ która byłá Symonowa/ prosił go áby máluczko od iechał od ziemie. A siadszy/ vczył rzésze z łodzi. 4 A gdy przestał mówić/ rzékł do Symoná: Záiédź ná głebią/ á zápuśćcie sieci wásze ná połów. 5 A Symon odpowiedziawszy/ rzékł mu: Náuczycielu/ przez cáłą noc prácuiąc niceśmy nie vłowili: wszákże ná słowo twé zápuscze sieć. 6 B A gdy to vczynili/ zágárneli ryb mnostwo wielkié/ 7 y rwálá sie sieć ich. Y skineli ná towárzysze co byli w drugiéy łodzi/ áby przybyli y rátowáli ie. Y przybyli/ y nápelnili obie łódce/ ták iż sie máło nie zánurzáły. 8 Co widząc Symon Piótr/ vpadł v kolan Jesusowych/ mówiąc: Wynidź odemnie/ bom iest człowiek grzészny/ Pánie. 9 Abowiém go było zdumienié ogárneło/ y wszytkié co przy nim byli/ z połowu ryb/ który poimáli. 10 Tákże téż Jákubá y Janá syny Zebedeuszowé/ którzy byli towárzyszé Symonowi. Y rzékł Jesus do Symoná: Nie bóy sie: od tąd iuż ludzie łowić bedzieß. 11 C A wyciągnąwszy łodzi ná ziemie/ wszytko opuściwszy/ szli zá nim.

12 Y ståło sie/ gdy był w iednym mieście/ [b] á oto mąż pełen trądu/ á vyźrzawszy Jesusá/ y padszy ná oblicze/ prosił go mówiąc: Pánie/ iesli chcesz/ możesz mie oczyśćić. 13 A ściągnąwszy reke/ dotknął sie go mówiąc: Chce/ bądź oczyśćion. A nátychmiást odszedł trąd od niego. 14 A on mu przykazał áby nikomu nie powiedał: ále idź vkaż sie kápłanowi/ y ofiáruy zá oczyśćienié twoie/ [c] iáko roskazał Moyzész/ ná świádectwo im. 15 Y rozchodziłá sie o nim wiecéy powieść/ y schodziły sie wielkié rzésze áby słucháli/ y byli vzdrowieni od niemocy swoich. 16 A on vstepował ná pustynią/ y modlił sie. 17 D Y ståło sie dniá iednégo/ á on siedział/ vcząc. Y siedzieli Phárizeuszowie/ y zakonni Doktorowie/ którzy byli przyszli ze wszytkich miásteczek Gálileiéy/ y Zydowskiéy ziemi/ y z Jeruzálem: [*] á moc Páńska byłá ku vzdrowieniu ich. 18 [d] A oto mężowie niosący ná łożku człowieká który był ruszony powietrzem: y szukáli go wnieść/ y postáwić przed nim. 19 A nie nálazszy którąby stroną go wnieśli prze rzészą/ wstąpili ná dách/ y przez dáchówki spuścili go z łóżkiem w pośrzodek przed Jesusá. 20 Których wiáre vyźrzawszy/ rzékł: Człowiecze/ [**] odpuszczáią sie tobie grzéchy twoie. 21 Y poczeli myślić Doktorowie/ y Phárizeuszowie/ mówiąc: któż iest ten co mówi bluźniérstwá? któż może odpuścić grzéchy/ iedno sam Bóg? 22 E A Jesus poznawszy myśli ich/ odpowiedáiąc rzékł do nich: Cóż myślićie [*] w sercách wászych? 23 Cóż iest łácnieyszégo rzéc: Odpuszczáią sie tobie grzéchy: czyli rzecz: Wstań/ á chodź? 24 Lecz ábyśćie wiedzieli iż syn człowieczy ma władzą ná ziemi odpuszczáć grzéchy. (rzékł ruszonému powietrzem) Tobie mówie/ wstań/ á weź łóżko twoie/ á idź do domu twégo. 25 A nátychmiast wstawszy przed nimi/ wziął łoże ná którym leżał/ y szedł do domu swego wielbiąc Bogá. Y zdumienié zieło wszytkich/ 26 y wielbili Bogá. Y nápełnili sie boiáźni mówiąc/ żeśmy dziś dziwy widzieli.

27 F [e] A potym wyszedł/ y vyźrzał Célniká imieniem Lewi/ siedzącégo ná cle/ y rzékł mu: Pódź zámną. 28 A opuściwszy wszytko/ wstawszy szedł zá nim. 29 Y vczynił mu Lewi wielką vczte w domu swoim: y byłá wielka rzészá Célników/ y innych którzy z nimi siedzieli. 30 [f] Y szemráli Phárizeuszowie y Doktorowie ich/ mówiąc do vczniów iego: Czemu z Célniki y z grzészniki iécie y piiecie. 31 A Jesus odpowiedziawszy/ rzékł do nich: Nie potrzebuią którzy zdrowi są lékárzá: ále którzy sie źlé máią. 32 [g] Nie przyszedłem wzywáć [*] spráwiedliwych/ ále grzésznych ku pokucie. 33 A oni rzekli do niego: [h] Czemu vczniowie Janowi poszczą czesto/ y modlitwy czynią/

[a] Mat. 4. c 18. Mar. 1. b 16.

[b] Mat. 8. a 2. Mar. 1. d 40.

[c] 3. Moy. 14. a 4.

[*] to iest, á Pan mocy swéy vżywał, vzdrawiáiąc ludzie. Hebráism.

[d] Mat. 9. a 2. Mar. 2. a 3.

[**] masz odpuszczénie grzéchów twoich

[*] alé NL. NG

[e] Mat. 9. a 9. Mar. 2. b 14.

[f] Mat. 9. b 11. Mar. 2. b 16.

[g] 1. Tim. 1. c 15.

[*] to iest, tych którzy sie zá spráwiedliwé máią, y mniemáią że by im Christusá nie potrzebá.

[h] Mar. 9. b 14. Mar. 2. c 18.

[v]Synowie łożnice ábo łożá małżeńskiégo. G. Hebráism: to iest swátowie.

[f]stąd zrozumiesz miéysce podobné, v Mátheuszá y Márká, przy trudnieyszym.

tákże y Phárizeuszów: á twoi iedzą y piią? 34 [f] Którym on rzekł: Zali możecie vczynić / żeby [v]synowie oblubieńcowi pościli / póki z nimi iest oblubieniec? 35 [f] Lecz przyidą dni / gdy oblubieniec będźie wźięt od nich / tedy w oné dni pośćić będą. 36 [f] A powiedał im też podobieństwo: Iż [f]żaden płátá od sukni nowéy nie przyszywa do száty stáréy: bo ináczéy / y nowé drze / y nie przystoi stáremu płat od nowégo. 37 [i] A żaden nie leie winá nowégo w stáré státki: bo ináczéy wino nowé rozsádźi státki / y sámo wycieczę / y státki sie wniwecz obrócą. 38 [f] ále nowé wino ma bydź lano w státki nowé: á oboie bywáią záchowáné. 39 [f] A żaden piiąc stáré nie wnet chce nowégo / bo mówi / lepsze iest stáré.

[i]Mat. 9. b 17. Mar. 2. c 22.

Christus vczy w łodźi Piotrowey. Amb: sermone 11.

3 *W łodź która byłá Symonowá*] Vyźrzawszy Pan dwie łodźi / wstąpił w łodź Piotrowę / y z niéy náuczał: dawáiąc znáć / iż Pan Christus mieszka y vczy tylko w tym kośćiele który Piotr rządźi y spráwuie. Iáko y Ambroży ś. obaczył to mówiąc: Do téy sáméy łodźi kośćiołá Pan wstąpił / w którey Piotr iest Mistrzem postánowion: y przetoż też iemu rzeczono: Zaiedź ná głębią: nie tylko áby on iáko przednieyszy spráwcá y mistrz rybitwów / ná łowienie ryb inné wywodźił: ále áby też głębszé y trudnieyszé spory y kontrowersye około wiáry decidowáł / y deklárował. Ambrosius in Lucam.

Piotrowe przodkowánie. Dźie. 2. 41.

6 *Zágárneli ryb mnostwo wielkié*] Y tym cudem przeznáczył Pan Christus / iáko dźiwné szczęśćie miał mieć Piotr w náwracániu ludźi do niego / ták Zydów iáko y Pogánów. Ták iż iedną tonią y iednym kazániem poćiągnął do swéy łodźi / to iest do kośćiołá Christusowego / wielkié mnostwo ludźi / iáko teraz ryby. Co też potym y sam przez śie / y przez potomki swé czynił / y czynić będźie áż do skończenia świátá.

Piotrowi pomocnicy.

7 *Y skinęli ná towárzysze*] Ták wiele prace y roboty miał Piotr / że mu było trzebá żądáć pomocy towárzyszów / y przyćiągnąć drugą łodź do śiebie. Co znáczyło społ robotniki y towárzysze iego w opowiedániu Ewánieliey / y złączenie Zydowstwá y Pogáństwá w iedne łodź kośćiołá Páná Christusowégo. Ambr: lib. 4. in Lucam cap. vltimo.

Piotrowe przywileie Mat. 4. 19.

10 *Ludźie łowić będźiesz*] Że to wszystko znáczyło prace y drogi Piotrowé około náwracánia świátá do Páná Bogá / y iego włásné przywileie: znáć to z osobnych obietnic Páńskich iemu nawięcéy vczynionych. Iáko y tu iemu sámemu rzekł / że miał ludźie łowić. Acz y inszym potym dał tenże vrząd iáko pomocnikom iego.

Stáránie o duszę.

19 *Wstąpili ná dach*] Dźiwna pilnosć około zdrowia ćielesnégo: y przykład nam / ábysmy wżdy równą / iesli nie więtszą prácą podeymowáli / około zdrowia duszného / ták nászégo / iáko y bliznich nászych. przywodząc kogo możemy do kośćiołá iego / y do S. Sákrámentów / choćia z prácą y z nákłádem nászym.

Przyczyńce do Bogá. Amb. lib. 5. in Lucam.

20 *Których wiárę vyźrzawszy*] Wielki iest Pan (mówi Ambroży S.) y dla cudzych zásług innym przepuszcza. Przetoż y ty / iesli wąt pisz żebyś sam miał dostáć odpuszczenia ćięzkich grzechów swoich / vżyway że przyczyńców / vżyway pomocy kośćiołá / który śie zá tobą przyczynić może / y otrzymáć zá ćie / czego by tobie sámemu Bóg nie dał. To Ambroży S.

Christus ná źiemi przez sługi swé grzéchy odpuszcza. Cyrill. in Cat. S. Tomæ. Ian 20. 23.

24 *Syn człowieczy ná źiemi.*] Tym cudem pokazał (mówi Cyrillus) iż Syn człowieczy może grzechy ná źiemi odpuszczáć. Co rzekł y dla śiebie / y dla nas. Bo on iáko Bóg stawszy śie człowiekiem / y iáko Pan zakonu grzechy odpuszcza. A mysmy też od niego ták dźiwną łáskę wźięli. Abowiem rzekł vczniom: Których odpuśćićie grzechy / są im odpuszczoné. Iákoż tedy nie więcéy sam grzechy odpuszcza: który innym dał moc toż czynienia? To póty Cyrillus.

Moc Christusowá w powołániu ludźi. Phil: 3. 8.

28 *Opuśćiwszy wszytko.*] Dźiwna moc Páná Christusowá / który w oczymgnieniu sercá ludzkié ták odmienić może / żeby to wszytko zá gnóy potym mieli / w czym śie piérwey nawięcéy kocháli. Co nie tylko ná on czás czynił obcuiąc ná źiemi: ále y po dźiś dźień w kośćiele swym czyni. Bo ták y Antoni y Fráncisżek S. y wiele innych ludźi świetych / ná sámo vsłyszenié słow Christusowych w kośćiele czytánych / násládowáli go wszystko opuśćiwszy.

ROZDZD. VI.

[a]Mat: 12. a 1. Mar: 2. d 23.

[f]to iest, wokáwne Páschy: która tákże byłá świętą y vroczystą, iáko y sámá Pászchá wyiąwszy tylko iedzenie báránká. 2. Moy: 12. 16 Epiph: here si 51. vide Iansenium.

1 A [a]Sstáło śie w szábbát wtóropiérwszy / gdy szedł przez zbożá / vczniowie rwáli kłosy / y iedli / wyćiéráiąc rękomá. 2 [f] A niektórzy z Phárizeuszów mówili im: Co czynićie co śie nie godźi w szábbáty? 3 [f] A Iesus odpowiádáiąc / rzekł do nich: Anisćie tego czytáli co vczynił Dawid / gdy sam łáknął y co z nim byli? 4 [b] [f] iáko wszedł do domu Bożégo / y wźiął chleby pokłádné / y iadł / y dał tym którzy z nim byli: których nie godźi śie ieść [c] iedno tylko kápłanom? 5 [f] Y mówił im: Ze Syn człowieczy iest pánem y szábbátu. 6 [f] Sstáło śie też y w drugi szábbát / że wszedł do bożnice / y vczył. A [d] był tám człowiek / á ręká práwa iego byłá vschłá. 7 [f] Y podstrzegáli Doktorowie

[b]1. Kró. 21. b 6

[c]2. Moy. 29. c 32. 3. Moy. 8. f 31 y 24. b 9.

[d]Mat: 12. 10. Mar: 3. 21.

wie y Phárizeuſzowie ieſliby w ßábbát vzdrawiał: áby náleźli o coby nań ſkárżyli. 8 A on wiedział myśli ich: y rzekł człowiekowi który miał rękę vſchłą: Wſtań/ á ſtań w pośrzodku. A powſtawßy ſtánął. 9 A rzekł do (B) nich Jezus: Pytam was ieſli ſie godźi w ßábbáty dobrze czynić czyli źle? *duſzę záchowáć czyli zátráćić? 10 A poyźrzawßy po wßytkich rzekł człowiekowi: Wyćiągni rękę twoie. A wyćiągnął: y przywrócona ieſt ręká iego*. 11 A oni nápełnili ſie ßaleńſtwá: y námawiáli ſie coby vczynić Jezuſowi.

12 A ſtáło ſie w oné dni/ odßedł ná górę modlić ſie: y nocował ná modlitwie Bożéy. 13 [e] A gdy był dźień/ przyzwał vczniów ſwych: y wybrał z nich dwunaśćie/ które też názwał Apoſtoły. 14 Simoná którégo názwał Piotrem/ y Andrzeiá brátá ieg/ Jákubá y Janá/ Philippá y Bártłomieiá/ 15 Máttheuſzá y Thomaßá/ Jákubá Alpheuſzowégo/ y Simoná którégo zową Zelotem/ 16 y Judę Jákobowégo/ y Judaßá Jßkáriotá/ który był zdrayca.

17 A zßedßy z nimi/ ſtánął w polu/ (C) y rzéßa vczniów iego/ y mnoſtwo wielkié ludu ze wßytkiéy Żydowſkiéy źiemie y z Jeruzálem/ y z pomorza/ y Tyru y Sydonu: 18 którzy byli przyßli áby go ſłucháli/ y byli vzdrowieni od niemocy ſwoich. A którzy nágábáni byli od duchów nie czyſtych/ vzdrawiáni byli. 19 A wßytká rzéßa prágnęłá ſie go dotknąć: ábowiém moc wychodźiłá od niego/ y vzdrawiáłá wßytki. 20 [f] A on podnióſzßy oczy ná vczniе ſwoie/ mówił: Błogoſłáwieni vbodzy: bo wáßé ieſt króleſtwo Bożé. 21 [g] Błogoſławieni którzy teraz łákniećie: bo będźiećie náſyceni. [h] Błogoſłáwieni którzy płáczećie teraz: bo ſie śmiáć będźiećie. 22 [i] Błogoſłáwieni będźiećie gdy was będą nienawidźiéć ludźie/ y gdy was wyłączą/ y będą ſromoćić/ á imię wáßé wyrzucáć iáko złé/ dla Syná człowieczégo. 23 Weſelćie ſie dniá onégo y rádujćie ſie: bo oto zapłátá wáßá ieſt obfita w niebie.

Bo wedle tego Prorokóm czynili oycowie ich.

*żywot ábo człowieká. Hbráiſm.

*zdrowa iáko druga. NL. G. S.

[e] Mat. 10. a 1. Mar. 3. b 13. y 6. a 7. Niż. 9. a 1. Apoſtoł, po náſzému poſłániec ábo poſeł:

[f] Mat. 5. a 2.

[g] Iſa. 65. b 13.

[h] Iſa. 61. a 3. y 66. b 10.

[i] Mat. 5. a 11.

24 [k] Wßákże biádá wam bogaczóm: (D) bo mácie poćiechę wáßę. 25 [l] Biádá wam którzyśćie ſie náſyćili: ábowiém łáknąć będźiećie. Biádá wam którzy ſie teraz śmieiećie: bo będźiećie nárzekáć y płákáć. 26 Biádá kiedy o was dobrze mówić będą ludźie: bo wedle tego czynili fałßywym prorokóm oycowie ich. 27 Ale wam powiádam którzy ſłucháćie: [m] Miłuyćie nieprzyiaćioły wáßé: Czyńćie dobrze tym co was nienawidzą. 28 Błogoſławćie tym co was przeklináią: á módlćie ſie zá tymi którzy was potwarzáią. 29 [n] A kto ćię bije w policzek/ náſtaw y drugiégo: [o] á temu ktoryćby brał płáſzcz/ y ſukniéy nie zbraniay. 30 A káżdému ktoryby ćię prośił/ day: á kto bierze co twoiégo ieſt/ nie vpominay ſie.

31 [p] A iáko chcećie áby wam ludźie czynili/ tákże im y wy czyńćie. 32 [q] A ieſli miłuiećie té którzy was miłuią/ co zá *dźiękę mácie? ábowiém y grzéßnicy miłuią co ich miłuią. 33 A ieſli (E) dobrze vczyniéćie tym którzy wam dobrze czynią/ co zá dźiękę mácie? ábowiém y grzéßnicy to czynią. 34 [r] A ieſli pożyczaćie tym od których ſie ſpodźiéwaćie odebráć/ co zá dźiękę maćie? ábowiém y grzéßnicy grzéßnikóm pożyczáią/ áby tyléż odebráli. 35 [s] A ták miłuyćie nieprzyiaćioły wáßé: czyńćie dobrze y pożyczayćie/ niczego ſie *z tąd nie ſpodźiéwáiąc: á będźie wielka zapłátá wáßá/ y będźiećie ſynmi Nawyßßégo: ábowiém on dobrotliwy ieſt przećiw niewdźięcznym y złym.

36 A ták bądźćie miłośierni/ iáko y Oćiec wáß miłośierny ieſt.

37 [t] Nie ſądźćie/ á nie będźiećie ſądzeni. Nie potępiayćie/ á nie będźiećie potępieni. Odpuſzczayćie/ á będźie wam odpuſzczono. 38 Dawayćie/ á będźie wam dano. miárę dobrą y nátłoczoną/ y potrzęśioną/ y opływáiącą/ dádzą ná łono wáßé. [v] Bo tąż miárą którą mierzyćie/ będźie wam odmierzono. 39 A powiedźiał im y podobieńſtwo: [x] Jzali może ślepy ślepégo prowádźić? ázaż nie obádwá w dół wpadáią. 40 [y] Nie ieſtći vczeń (F) nád miſtrzá*: lecz doſkonáły káżdy 41 będźie/ będźieli iáko miſtrz ieg. [z] A

[k] Amos 6. a 1.

[l] Syr. 31. a 8. Iſa. 65. c 13.

[m] Matt. 5. g 44.

[n] Mat. 5. f 39. 1. kor. 6. b 7.

[o] Mat. 5. f 40.

[p] Mat. 7. b 12.

[q] Tob. 4. c 16. Mat. 5. g 46.

*łáſkę, ábo zapłáty.

[r] Mat. 5. g 42. 5. Moy. 15. b 8.

[s] Mat. 5. g 44.

*G.

[t] Mat. 7. a 1.

[v] Mat. 7. a 2. Mar. 4. c 24.

[x] Mat. 15. b 14.

[y] Mat. 10. c 24. Jan 14. b 16. y 15. c 20.

*ſwego. G.

[z] Mat. 7. a 3.

cóż widźiß źdźbło w oku brátá twé- go: á tramu który ieſt w oku two- im/ nie baczyß? [42] ° Abo iáko możeß rzéc brátu twemu: Bráćie/ dopuść że wyrzucę źdźbło "z oká twégo"/ ſam tramu w oku twym nie bacząc? O- błudniku/ wyrzuć piérwéy tram z o- ká twégo: á tedy przeyźrzyß ábyś wy- iął źdźbło z oká brátá twégo.

"która ieſt w oku twoim. G.

[43] ° a Abowiém nie ieſt drzewo do- bré/ które czyni złé owoce: áni drze- wo złé które czyni owoc dobry. [44] ° b Bo káżdé drzewo z owocu ſwégo bywa poznáné: Bo nie zbiéráią z ćiérnia fig: áni "z głogu zbiéráią winnych iágód. [45] G ° Człowiek dobry z dobrégo ſkárbu sercá ſwégo wynośi dobré: á zły człowiek/ ze złégo ſkárbu* wyno- śi złé. Abowiém z obfitośći sercá/ v- ſtá* mówią.

a Mat. 7. c 17
b Mat. 7. c 16 y 12. c 33.
"ábo ze krzá.
**sercá ſwego G.*
iego. G.

[46] ° Przeczże mie zowiećie/ c Pánie/ Pánie: á nie czynićie co powiádam? [47] ° Wßelki który przychodźi do mnie/ á ſłucha mów moich/ y czyni ie: okażę wam komu ieſt podobnym. [48] ° Podo- bny ieſt człowiekowi dóm buduiącé- mu/ który wykopał głęboko/ y zálo- żył fundáment ná ſkále. á gdy wez- bráłá powódź/ otrąćiłá śię rzéká o on dóm/ á nie mogłá go poruszyć. bo był záłożony ná ſkále. [49] ° Lecz ten któ- ry ſłucha á nie czyni/ podobien ieſt człowiekowi który buduie dóm ſwóy ná źiemi bez gruntu: o który otrąćiłá śię rzéká/ y nátychmiaſt vpádł: y ſtá- ło śię obálenié domu onégo wielkié.

c Mat. 7. c 21 Rzy: 2. b 13 Iákub 1. d 22

Haeretycy nie rozumieią piſmá.

[3] *Aniśćie tego czytáli*] Doktorowie y Phá- ryzeuszowie chłubili śię vmiejętnośćią y ro- zumieniem piſmá ś. ále Zbawićiel náß głup- ſtwo y nieumiejętność ich często pokazuie. Ták dźiśieyßy Heretykowie sámym sobie wy- kład y wyrozumienié piſmá przypiſuią: ále Kátholikom nie trudno pokázáć/ iż ábo nic/ ábo máło piſmá rozumieią.

Modlitwá gdy kápłany świecą.

[12] *Nocował ná modlitwie*] Pátrz iákié Pan przygotowánié vczynił/ piérwéy niżli Apo- ſtoły obrał. Dáiąc przykład kośćiołowi pil- ney y nieprzeſtáyney modlitwy ná ten czás gdy kápłany świecą/ y káżdému który co zná- cznégo chce począć ku chwale Bożéy.

Apoſtołowie. 1. kor: 12. 28.

[13] *Które nazwał Apoſtoły*] Acz Apoſtoł po Gréczku tylko známionuie poſłáńcá/ ábo posłá: wßákże to ieſt imię nawyższégo vrzę- du/ przełożeńſtwá y godnośći w kośćiele Páná Chriſtuſowym: z którégo kiedy wy- padł Iudaß/ ná to mieysce Máćiéy był wy- bráńy/ áby liczbę dwunaśćie nápełnił. Prze- tóż śię ſtrzeż zdrády Heretyków/ którzy ſtąd dowodzą/ że Apoſtołowie/ iáko posłowie/ nie mogli nic inßégo czynić ábo mówić/ ie- dno co im wyráźnie zlecono. Tegoć też for- telu vżywáią/ przekłádáiąc Dozorce miáſto Biſkupów/ kędy w Gréckim ſtoi ἐπίσκο- πος: Stárßé miáſto kápłanów/ gdźie po Gréczku ſtoi πρεσβύτερος: miáſto pokuty v- pámiętánié/ kędy μετάνοια, miáſto chrztu pogrzżenié/ gdźie ſtoi βαπτισμός. Iákoby té ſłowá nic wiecéy nie znáczyły/ iedno to co zwiérzchu podawáią: choćia w piſmie coś więtßégo znáczą. Pátrz Mátt: 3. 2. y 6.

Zdrády haeretyckié w piſmá náćiągániu. Caluin: inſtit: lib. 4. cap. 8. num: 4.

Piotrowe przodkowánie.

[14] *Symoná*] Piotr w liczbie Apoſtołów wßędy przodek trzyma/ też y przed Iędrzeiem ſtarßym brátem ſwoim/ y piérwéy od Chri- ſtuſá powołánym. Pátrz Mátt: 10. 2.

Wielkie ſczęśćie ćierpieć dla Chriſtuſá.
Iak: 1. 2.

[23] *Weſelćie śie*] Wßytkié vtrapienia y prześládowánia które Kátholiki dla Chri- ſtuſá y powßechnéy wiáry potykáią/ praw- dźiwie ſą wielkié błogosłáwieńſtwá/ y zá- ſługuią zapłatę żywotá wiecznégo. Z drugiéy ſtrony wßytkié ſczęśćia tego świátá bez Chri- ſtuſá y wiáry prawdźiwéy/ nie ſą nic inßé- go/ iedno vſtáwiczna nędzá/ y początek wie- cznégo potępienia.

Biádá haeretykóm.
Rzym. 16. 14 2. Tim: 4. 3.

[26] *Biádá kiedy o was będą dobrze mówić*] To przeklectwo należy włáśnie dźiśieyßym Heretykóm/ którzy tákież próżną chwałą ſwych vczniów y ſłucháczów vniesieni/ wdźię- czné im rzeczy vmyślnie powiádáią/ y vßy ich łeſkcą: y tákie ná dußy zábiiáią. Iáko y fałßywi prorocy czynili/ które niezbożni oni y ćieleſni Żydźi zálecáli y wielce ważyli.

Lichwá zákazána.
ver. 34.

[35] *Nic śię zſtąd nie ſpodźiewáiąc*] Nie ták rozumieć maß/ żebyć śię áni ſumy pożyczonéy ſpodźiewáć nie godźiło (boćby to iuż był nie pożyczek ále dárowánié) ále ábyś pożyczał/ nie ſpodźiewáiąc śię żadnéy nagrody/ áni zy- ſku dla onégo pożytku/ oprócz sámey ſumy pożyczonéy/ á zapłáty y nagrody od sámégo Bogá. Co snádnie obaczyß/ weyźrzawßy w té ſłowá/ które Pan przed tym mówi: Ieſli pożyczaćie tym od których śię nádźiewaćie o- debráć/ cóż zá zapłátę mieć będźiećie? Boć y grzéßnicy grzéßnikom pożyczáią/ áby zá ró- wno odebráli: to ieſt áby im podobné ábo równé oddáli dobrodźieyſtwo/ áby im záśię w potrzebie pożyczyli. Ale wy pożyczayćie y dobrze czyńćie/ nie względem żadnéy nagro- dy y zapłáty od ludźi/ ále tylko od sámégo Bogá.

[48] *Y záłożył fundáment ná ſkále*] Ten grun- townie buduie/ który ma wiárę y vczynki do- bré: A ten lepak ná piáſku buduie/ który vfa w wierze/ ábo w czytániu y vmiejętnośći pi- ſmá: ále nie czyni áni żywie według piſmá.

ROZDZ. VII.

[1] A GDy dokończył wßy- tkich ſłów ſwych/ do vßu ludu/ a wßedł do Káphár- naum. [2] b A niektóregoż Rot- miſtrzá ſługá źle śię máiąc "miał v- mrzeć: który v niego był drogi. [3] ° A vſłyßawßy o Iezuśie/ posłał do nie- go ſtárßé Żydowſkié/ proßąc go áby przyßedł y vzdrowił ſługę iego. [4] ° A oni przyßedßy do Iezuſá/ prośili go z

"których on barzo ſzácował. Hebr.
a Mat. 8 a 5. b Ian 4. f 46
"konał.

pilnoścïą / mówiąc mu: Iż godźien iest ábyś mu to vczynił. [5] Abowiém naród nász miłuie: y on nam zbudował bóżnicę. [6] A Jesus szedł z nimi. A gdy iuż nie dáleko był od do[mu], posłał do niego Rotmistrz przyiacioły mówiąc: [c] Pánie / nie trudź sie. Bom nie iest godźien / ábyś wszedł [*] pod dách móy: [7] Przetożem sie y sam nie miał zá godnégo / ábych miał przyść do ćiebie: ále rzeknij słowem / á vzdrowion bedźie sługá móy. [8] Bom y ia iest człowiek [*] pod władzą postánowiony / máiąc pod sobą żołniérze: y mówie temu: Idź / á idźie: á drugiému / Przydź / y przychodźi: á słudze moiému / Vczyń to / y vczyni. [9] Co vsłyszawszy Jesus / dźiwowáł sie / [*] y obróćiwszy sie rzekł rzészam zá sobą idącym: [*] Záprawde powiádam wam nie nálazłem ták wielkiéy wiáry áni w Izráelu. [10] A wróćiwszy sie co byli posłáni / do domu / [d] náleźli sługe / który chorowáł / zdrowégo. [11] Y sstáło sie potym / szedł [*] do miástá które zową [*] Náim: á z nim szli vczniowie iego / y rzészá wielka. [12] A gdy sie przybliżył ku bramie mieyskiéy / oto wynoszono vmárłégo / syná iedynégo mátki iego: á tá byłá wdową: á rzészá mieyska wielka z nią / [13] którą vyżrzawszy Pan / vlitowáł sie nád nią / y rzekł iéy: Nie płácz. [14] Y przystąpił y dotknął sie mar. (A ći co nieśli / stánęli) y rzekł: Młodźieńcze / tobie mówie / wstań. [15] Y vsiadł on który był vmárły / y pocżął mówić. y dał go mátce iéy. [16] Y zjął wszytki strách: y wielbili Bogá / mówiąc: [e] Że prorok wielki powstał miedzy námi: á iż Bóg náwiedźił lud swóy. [17] Y rozeszłá sie o nim tá powieść po wszytkiéy Żydowskiéy źiemi / y po wszytkiéy okolicznéy kráinie. [18] Y oznaymili Janowi vczniowie iego o tym wszytkim. [19] [f] A Jan wezwał dwu [*] z vczniów swoich / y posłał do Jesusá / mówiąc: Tyś iest który ma przyść: czyli inszégo czekamy? [20] A gdy przyszli do niego mężowie rzekli: Jan Chrzćiciel posłał nas do ćiebie / mówiąc: Tyś iest / który [*] masz przyść: czyli inszégo czekamy? [21] (A onéyże godźiny wiele ich vzdrowił od niemocy y chorob / y od duchów złych: á wiele ślepych wzrokiem darowáł.) [22] A odpowiedźiawszy [*] rzekł im: Szedszy odnieśćie Janowi cośćie słyszeli y widźieli: [g] Iż ślepi widzą / chromi chodzą / trędowáći bywáią oczyśćieni / głuszi słyszą / vmárli powstawáią / [h] vbodzy Ewánieliią przyimuią: [23] A błogosłáwiony iest ktokolwiek sie [*] nie zgorszy zemnie. [24] [i] A gdy odeszli posłowie Janowi / pocżął o Janie mówić do rzészéy: Cożeśćie wyszli ná puszczą widźieć? trzćinę która sie od wiátru chwieie? [25] Ale cośćie wyszli widźieć? człowieká w miękkié száty obleczonégo? Oto [*] którzy są w száćie kosztownéy / y w roskoszách / w domách królewskich są. [26] Ale cośćie wyszli widźieć? Proroká? Záiste powiádam wam / y więcéy niż proroká. [27] Ten iest o którym nápisano iest: [k] Oto posyłam [*] ányołá mego przed obliczem twoim: który zgotuie drógę twoię przed tobą. [28] Abowiém powiedam wam: Więtszy miedzy národzonymi z niewiast / prorok nád Janá Chrzćićielá żaden nie iest. Lecż który mnieyszym iest w królestwie Bożym / więtszym iest niżli on. [29] A słysząc lud wszytek y Celnicy / [*] vspráwiedliwili Bogá / ochrzczeni chrztem Janowym. [30] Ale Pháryzeuszowie y biegli w zakonie wzgárdźili ráde Bożą [*] sámi przeciw sobie / nie ochrzczeni od niego.

[31] [l] Y rzekł Pan: komuż tedy podobné rzekę ludźie rodzáiu tego? á komu są podobni? [32] Podobni są chłopiętóm ná rynku śiedzącym / y z sobą rozmawiáiącym / y mówiącym: Gráliśmy wam ná piszczałkách / á nie táncowáliśćie: nárzekáliśmy / [*] á nie płákáliśćie: [33] [m] Bo przyszedł Jan Chrzćićiel / áni iedząc chlebá / áni piiąc winá: á mówićie / czártá ma. [34] Przyszedł syn człowieczy iedząc y piiąc: á mówićie / Oto człowiek obżércá y winopilcá / przyiaćiel Célników y grzészników. [35] Y vspráwiedliwiona iest mądrość od wszytkich synów swoich.

[36] A niektóry z Pháryzeuszów prosił go áby z nim iadł. Y wszedszy w dóm Pháryzeuszów / śiadł do stołu. [37] [n] A oto niewiástá która byłá w mieśćie grzésznicą / skoro sie dowiedźiáłá iż śiedźiał v stołu w domu Pháryzeuszowym /

Marginalia: Pátrz nauki Mat. 8. v. 8. — [c] Mat. 8. a 8. — [*] do domu mego. — [*] zwierzchno śći podległy. — [*] nému. G. — [*] G. — [d] Psal. 106. b 20. Mat. 16. b 12 — [*] Iesus N. L. — [*] Naim. G. S. — [e] Nik. 24. c 19. Ian 4. c 19. y 6. b 14. y 7 f 40. — [f] Mat. 11. a 2. — [*] niektórych. G. — [*] ma G. — [*] Iesus G. — [g] Isa. 29. f 18. y 35. a 5. — [h] Mat. 15. d 30. Isa. 61. a 1. — [*] nie obráźi o mię. — [i] Mat. 11. a 1. — [*] którzy chodzą Hebr. — [k] Mat. 3. a 1. Mat. 11. b 10. Mar. 1. a 2. — [*] to iest, posłá swégo przed tobą. — [*] Hebráism to iest, spráwiedliwégo być wyználi. — [*] to iest, z swoią szkodą. — [l] Mat. 11. b 16. — [*] wam G. — [m] Mat. 3. a 4 Mar. 1. a 6. — [n] Mat. 26. 27 Mar. 14. a 3. Ian 12. a 3.

*płácząc. G.

ßowym / przynioſłá álábáſtr oleyku : [38] y ſtánąwßy z tyłu v nóg iegᵒ* / poczęłá łzámi polewáć nogi iego / á włoſámi głowy ſwoiéy vćiéráłá / y cáłowáłá nogi iego / y oleykiem mázáłá. [39] A widząc Phárizeuß który go był wezwał / rzékł ſam w ſobie / mówiąc: By ten był prorokiem / wzdycby wiedział która y iáka ieſt niewiáſtá co ſie go dotyka : bo ieſt grzéßnicá. [40] A Jeſus odpowiedziawßy / rzékł do niego : Symonie / mamći coś powiedźieć. A on rzékł : Miſtrzu / powiedz. [41] Dwu dłużników miał niektóry lichwiarz : ieden dłużen był pięć ſet großy / á drugi pięćdźieśiąt. [42] G A gdy oni nie mieli ˣczym płáćić / dárował obiemá. Któryż tedy wiecéy go miłuie? [43] A Symon odpowiedziawßy rzékł : Mniemam iż ten któremu wiecéy dárował. A on mu powiedział : Dobrześ roz- [44] sądził. A obróćiwßy ſie do niewiáſty / rzékł Symonowi : Widziß te niewiáſtę? Wßedłem do domu twego / nie dałeś wody ná nogi moie : á tá łzámi polałá nogi moie / y włoſámi ˣſwemi otárłá. [45] Nie dałeś mi pocáłowánia : á tá / iákoż weßłá nie przeſtáłá cáłowáć nóg moich. [46] Nie pomázałeś oliwą głowy moiéy : á tá oleykiem nogi moie pomázáłá. [47] Przeto powiádamći / Odpuſczáią ſie iéy wiele grzechów / iż wielce vmiłowáłá. A komu mniéy odpuſczáią / mniéy miłuie. [48] A rzékł do niéy : ᵒOdpuſczáią ſie ˣtobie grzéchy. [49] A poczęli którzy ſpół v ſtołu śiedźieli mówić miedzy ſobą: któż ieſt ten / który y grzéchy odpuſcza. [50] ᵖA rzékł do niewiáſty : Wiárá twoiá zbáwiłá ćię / idź w pokoiu.

*głowy ſwéy G.

ᵒMat. 9. a. 2.
*ſwoie. G.

ᵖMar. 5. d 34.

Kośćiołów budowánie Bogu miłe.

[5] *Bożnice nam zbudował*] Jáko ná on czás Bóżnice zbudowáć byłá rzecz dobra / Bogu wdźięczna / y záſługuiąca modlitwę v wiernych zá te którzy ią budowáli : ták dáleko wiecéy v Chrześćiánów zbudowáć kośćiół / fundowáć Collegium / ßpital ábo klaßtór iáki / ábo co tákiego ná cześć y ná ſłużbę Pánu Bogu należącégo / ieſt rzecz Bogu miła / y záſługuie modlitwy ludźi pobożnych / dla których ſie pożytku ono zbudowáło ábo fundowáło / y zapłátę wieczną.

[30] *Biegli w zakonie wzgardźili*] Jeſli ći co wzgárdźili chrzeſt Janów / odrzućili rádę Bożą ná ſwé zátrácenié : dáleko ći wiecéy / którzy ſpowiedźią / y chrztem Páná Chriſtuſowym / y innémi Sákrámentámi gárdzą.

[38] *Poczęłá łzámi polewáć*] Wzór prawdźiwéy pokuty w téy niewieśćie / to ieſt / ſkruchy / ſpowiedźi y doſyć vczynienia.

Miłość ieſt przyczyną vſpráwiedliwienia.

[47] *Iż wielce umiłowáłá*] Oto widźiß iż nie ſámá wiárá / ále y miłość doſtępuie / y ieſt przyczyna grzéchów odpuſczenia y vſpráwiedliwienia. Nie iżby ábo wiárá ábo miłość záſługowáłá pierwßé vſpráwiedliwienié y grzéchów odpuſczenié (gdyż ono ieſt ſczyra łáſká Boża przez záſługę Páná Chriſtuſowę) ále iż miłość ieſt ták przyczyna vſpráwiedliwienia / iáko świátłość przyczyna oświécenia. Abowiém tym ſámym człowiek bywa vſpráwiedliwiony / iż mu przez wiárę bywa miłość Boża wlana / z záſługi Páná Chriſtuſowéy.

Cauſa formalis.
Rzym. 5. 5.

[49] *Y poczęli ſpołem śiedzący*] Jáko Phárizeußowie Chriſtá Páná / ták heretykowie ſtrofuią kośćioł iego / że mocą iego grzéchy odpuſcza.

Vſpráwiedliwienie pochodźi z wiáry zná dźieie y z miłośći.

[50] *Wiára twa*] Grzéchów odpuſczenié które pierwéy miłośći było przypiſané / teraz záśię wierze iéy przypiſuie. Zkąd káżdy poznáć może / iż ono z oboygá pochodźi / y z nádźieie ktemu / choćiaż tylko iedná która z tych cnót bywa miánowána. Bo kiedy ſie wiele przyczyn do iednégo ſkutku ſchadzáią / tedy piſmo poſpolićie wſpomina tylko iedne / á nawiecéy te / która onému czáſowi y mieyſcu y przedśięwźięćiu wiecéy ſłuży : á tym przedśię innych nie odrzuca. A przetóż Pan cudá które czynił / częſto przypiſuie wierze tych / ná których proſbę cudá oné czynił : áby ludźie wßytkie do wiáry w śię przywiódł. A dla tegóż nawiecéy wiáry ſie v nich vpominał / pytáiąc ieſliby wierzyli że to mógł vczynić o co prośili : iż proſbá ich bez téy wiáry byłáby wiecéy ßydérſtwem y kußeniem / á niżli prawdźiwym prágnieniém dobrodźieyſtwá.

Matt. 9. 28.
Mar. 9. 23.

ROZDZ. VIII.

[1] A Sſtáło ſie potym / á on chodził po mieśćiech y miásteczkách káżąc y przepowiedáiąc króleſtwo Boże : á dwánáśćie z nim / [2] y niektóre niewiáſty które były vzdrowioné od duchów złych y od chorób / ᵃMáriá którą zową Mágdáleną / z któréy śiedm czártów wyßło było : [3] y Iohámá żoná Chuzego ſprawce Herodowego / y Zuzánná / y innych wiele / które mu ſłużyły z máiętnośći ſwoich.

[4] ᵇA gdy ſie wielka rzéßá ſchodziłá / y z miaſt kwápili ſie do niego / rzékł przez podobieńſtwo:

[5] Wyßedł który śieie / śiać naśienie ſwoie. A gdy śiał / iedno vpádło po-

ᵃMar. 16. c 9

ᵇMat. 13. a 3.
Mar. 4. a 2.

dle drógi/ y podeptano ieſt á ptacy niebieſcy pozobáli ie. [6] A drugié vpádło ná opoke : á wſczedßy vſchło/ iż nie miáło wilgotności. [7] A drugié pádło miedzy ćiérnie: á ſpółem wßedßy ćiérnie zádusiło ie. [8] A drugié pádło ná ziemie dobrą: á wßedßy/ vczyniło owoc ſtokrotny. To mówiąc wołał: kto ma vßy ku ſłuchániu / niechay ſłucha. [9] y pytáli go vczniowie iego / coby to zá podobieńſtwo było. [10] Którym on rzékł: Wam dano ieſt wiedźieć táiemnice króleſtwá Bożégo / á innym przez podobieńſtwá / [c] áby widząc nie widźieli/ á ſłyßąc nie rozumieli. [11] Jeſt tedy to podobieńſtwo: Naśienié / ieſt ſłowo Bożé. [12] A którzy podle drógi: ći ſą którzy ſłucháią/ potym przychodźi dyabeł / y wybiéra ſłowo z ſercá ich/áby vwierzywßy nie byli zbáwieni. [13] bo którzy ná opoke : którzy gdy vſłyßą / z weſelem przyimuią ſłowo : á ći korzenia nie máią którzy do czáſu wierzą/ á czáſu pokuſy odſtepuią. [14] A któré pádło miedzy ćiérnie : ći ſą którzy vſłyßeli / á od troſkánia/ y bogactw / y roſkoßy żywotá odßedßy bywáią zádußeni / y nie przynoßą owocu. [15] á któré ná ziemie dobrą: ći ſą/którzy dobrym á wybornym ſercem vſłyßawßy ſłowo zátrzymawáią/ y owoc przynoßą w ćiérpliwośći.

[16] [d] A żaden zápaliwßy świéce / nie nákrywa iéy naczyniem / ábo kłádźie pod łoże : ále ſtáwia ná świéczniku / áby którzy wchodzą widźieli świátło. [17] [e] Abowiém niémáß táiemnéy rzeczy któraby ſie obiáwić nie miáłá : áni ſkrytéy któraby poznána nie byłá/ y ná iáwią nie wyßłá. [18] [f] A przetóż pátrzćie iáko ſłucháć maćie / Abowiém kto ma/ bedźie mu dano : á kto kolwiek nie ma / y to co mniéma żeby miał/bedźie od niego odieto. [19] Y przyßli do niego mátká y bráćia iego: ále do niego przyſtąpić nie mogli / dla ćiżby. [20] Y oznaymiono mu : Mátká twa y bráćia twoi ſtoią przed domem/ chcąc ćie widźieć. [21] Który odpowiedźiawßy / rzékł do nich : Mátká moiá / y bráćia moi/ ći ſą którzy ſłowá Bożégo ſłucháią y czynią.

[22] Y ſtáło ſie dniá iednégo : á on wſtąpił w łódke / y vczniowie iego / y rzékł do nich : Przepráwmy ſie zá iezioro. Y odbili ſie. [23] A gdy ſie oni wieźli / vſnął : y przyßłá nawáłność wiátru ná iezioro y zálewáli ſie / y byli w niebeſpieczeńſtwie. [24] A przyſtąpiwßy / obudźili go / mówiąc : Miſtrzu* / giniemy. A on wſtawßy / sfukał wiátr y nawálność wody / y przeſtáłá : y ſtáłá ſie pogodá. [25] y rzékł im : Gdźież ieſt wiárá wáßá? którzy zlekn ąwßy ſie / dźiwowáli ſie : mówiąc ieden do drugiégo : kto mniémaß ieſt ten / że y wiátróm / y morzu roſkázuie / á ſłucháią go?

[26] [g] Y wieźli ſie do kráiny "Gerázánów" / która ieſt przećiw Gálileiéy. [27] A gdy wyſtąpił ná ziemie / zábieżał mu niektóry mąż* co miał "czartá" iuż od dawnégo czáſu / y nie obłóczył ſie w odźienié / y nie mießkał w domu / ále w grobiéch. [28] Ten gdy vyźrzał Jeſuſá / vpadł przed nim : y záwoławßy wielkim głoſem / mówił : Co mnie y tobie ieſt Jeſuśie ſynu Bogá Nawyßßégo? proße ćie nie mecz mie. [29] Abowiém roſkázował duchowi nieczyſtému áby wyßedł od człowieká/ bo go od wiela czáſów porywał / y wiązano go łáńcuchámi / y w pętách ſtrzeżono / á zwiąźki potárgawßy bywał zápedzon od czártá ná puſtynie. [30] Y pytał go Jeſus / mówiąc : Jákoć imie? A on powiedźiał / Woyſko : bo wiele czártów weßło było weń. [31] y prośili go áby im nie roſkázował iśdź do przepáśći. [32] [h] A było tám ſtádo wiela wieprzów páſących ſie ná górze : y prośili go / áby im wnie dopuśćił wniśdź / y dopuśćił im. [33] Wyßli tedy czárci od człowieká / y weßli w wieprze: y pedem wpádło ſtádo z przykrá w iezioro/ y vtonełó. [34] Co gdy vyźrzeli że ſie ſtáło/ którzy páśli vćiekli : y dáli znáć do miáſtá y do wśi/ [35] y wyßli áby oglądáli co ſie ſtáło : á przyßli do Jeſuſá / y nálezli człowieká od którégo wyßli czárci / śiedzącégo / vbránégo / y z dobrą pámiećią v nóg "iego" y bali ſie: [36] y powiedźieli im też ći którzy widźieli iáko był vzdrowion od "Woyſká. [37] y prośi-

[c] Iſa. 6. c 9. Mat. 13. b 14 Mar. 4. b 12. Ian 12. f 40. Dźie: 28. d 26 Rzym. 11. b 8

[d] Mat. 5. b 15 Mar. 4. c 21.

[e] Matt. 10. c 26. Mar. 4. c 22.

[f] Mar. 13. b 12 y 25. c 29.

Mat. 8. c 23. Mar. 4. d 36.

* miſtrzu. N. G. S.

[g] Mat. 8. d 28 Mar. 5. 8. a 1. "Gádárenów. G. * z miáſtá. G. "czarty. G.

[h] Mat. 8. d 30 Mar. 5. a 1.

"Ieſuſowych. G.

"czártów.

 łogo

*Gádárenów G.

...ło go wßytko mnostwo kráiu "Gerázánów áby odßedł od nich : ábowiém byli wielkim strâchem zieci. A on wśiadßy w łódź/wróćił sie. 38 F ° y prośił go mąż od którégo wyßli byli czárći/áby był przy nim. Ale go Jesus odpráwił / mówiąc : 39 ° Wróć sie do domu twego / á powieday iákoć wielkié rzeczy Bóg vczynił. y poßedł po wßytkim mieśćie/ opowiedáiąc iák wielkié rzeczy vczynił mu Jesus. 40 ° A sstáło sie: gdy sie wróćił Jesus/przyiełá go rzéßa : bo wßyscy go czekáli. 41 ° A oto [i] przyßedł mąż imieniem Jáir : á ten był przełożonym bóżnice : y vpadł do nóg Jesusowych / prosząc go áby wßedł w dóm iego : 42 ° iż miał córkę iedyną iákoby we dwánaśćie lećiéch/ á tá vmiéráłá. y przydáło sie/ gdy ßedł / rzéße go śćiskáły. 43 ° A niewiástá niektóra miáłá płynienié krwie od lat dwunaśćie/która wydáłá byłá ná lékárze wßytkę swą máietność / á nie mogłá bydź od żadnégo vléczona : 44 ° przystąpiłá z tyłu / y dotknełá sie kráiu ßáty iego : á nátychmiast sie zástánowiło płynienié krwie iéy. 45 ° A rzékł Jesus : kto iest co sie mnie dotknął? A gdy wßyscy przeli / rzékł Piotr / y ći którzy z nim byli : Mistrzu/ rzéße ćie śćiskáią y tłoczą / 46 á mówiß / kto sie mnie dotknął? ° A Jesus rzékł : Tknął sie mnie ktoś. bo ia wiém że moc wyßłá odemnie. 47 ° A widząc niewiástá / że sie nie zátáiłá / drżąc przyßłá/ y przypádłá do nóg iego : y dla któréy sie go przyczyny dotknełá oznaymiłá przede wßytkim ludem : y iáko nátychmiast vzdrowiona byłá. 48 ° A on iéy powiedźiał: *Córko / wiárá twoiá ćiebie vzdrowiłá : idź w pokoiu. 49 G ° Gdy on iescze mówił/ przyßedł niektóry do Arcybóżniká / powiedáiąc mu : Jż vmárłá córká twoiá/ nie trudź "go". 50 ° A Jesus vsłyßawßy to słowo/ "odpowiedźiał oycu dźieweczki : Nie bóy sie/ wiérz iedno/ á będźie zdrowa. 51 ° A wßedßy w dóm/ nie dopuśćił wniśdź nikomu z sobą / iedno Piotrowi / y Jákubowi/ y Janowi / á oycu y mátce dźieweczki. 52 ° A płákáli wßyscy / y żáłowáli iéy. Lecz on rzékł : Nie płáczćie : nie vmárłá dźieweczká / ále śpi. 53 ° A śmiáli sie z niego : wiedząc iż byłá vmárłá. 54 ° A on * viąwßy rękę iéy / záwołał mówiąc : Dźiéweczko wstań. 55 ° A wróćił sie duch iéy/ y wnet wstáłá. y roskazał áby iéy ieść dano. ° A zdumieli sie rodźice iéy : którym roskazał áby nikomu nie powiedáli co sie sstáło.

[i] Mat:9.c 18. Mar:5.b 12.

*Vfay. G.

"náuczyćielá G.

"mu mowiąc G.

*wygnawßy przecz wßytki, a G.

Białegłowy służą Christusowi y sługóm iego. Hieron: in Mat, cap. 27

3 *Które mu służyły*] Był ten obyczay v Zydów/ że niewiásty z máietnośći swych/ żywność y odźienie dawáły swym náucżyćielóm/y chodźiły zá nimi : nágradzáiąc dobrodźieystwy doczesnémi duchowné dobrodźieystwá które od nich bráły. Co iż mogło bydź z gorßeniém v pogánów / przeto S. Páweł tego práwá nie vżywał/iáko sam wspomina.

1 kor: 9. 5.

Wiárá może bydź vtrácona.

13 *Jż do czásu wierzą*] To przećiw heretykóm / którzy mówią / iż wiáry raz otrzymánéy nikt strâćić niemoże/ábo że ten który wiáre stráćił/ nigdy iéy przedtym niemiał.

Bráćia Páńscy którzy.

Hier: contra Heluid. cap: 9. Aug: ser. 14 de natiuit. Domini. Matth. 10. 3. M 3. 18. Ian 19. 25.

20 *Bráćia twoi*] Ci bráćia Páńscy nie bylić synowie Pánny błogosłáwionéy / iáko niezbożnie Helwidius bluźnił : áni byli synowie Jozephowi z inßéy żony / iáko drudzy obłędnie mniémáli. Bo iáko ś. Hieronym/ Augustyn/ y wiele innych twiérdzą/ nietylko sámá Pánná Márya pánieństwo byłá ślubiłá/ ále y Jozeph przez nię / y dla niéy / pánieństwo záchował : áby sie Pan nász národźił z małżeństwá pánieńskiégo. Ale bráćia Páná Jesusowi (według zwyczáiu pismá S.) názwáni są krewni y powinni iego : iż byli synmi/ iedni Alpheußá y Márijéy żony iego (á śiostry nie rodzonéy Pánny Márijéy) mátki Jákubá mnieyßégo y Jozephá: á drudzy synmi Kleofásá brátá Jozephowego z Márijéy żony iego / á śiostry tákże nie rodzonéy Pánny Márijéy/ mátki Symoná ábo Symeoná/ który po Jákubie mnieyßym był Jerozolimskim Biskupem. O czym Aegesippus apud Euseb. hist. lib 3. c. 10. & 26.

Przecz P. Christus krewnych ćielesnych iákoby zániedbawa.

21 *Matka moia y bráćia*] Niegárdźić tu mátką/ ále vczy / powinowáctwo duchowné przekłádáć nád krewność ćielesną/ Hilar. in 12. Mat.

Przywiley Piotrá S.

45 *Rzékł Piotr y ći którzy z nim*] A to iásny znák osobliwégo przywileiu Piotrowégo / że go ták często wspomináią Ewányelistowie/ iáko wódzá innych Apostołów. Jáko Mar. 1. 36. y 16. 7. Luk. 9. 32. Dźie. 5. 29. 1. Cor. 15. 5.

Trzećie mieysce ná onym świećie.

55 *Wróćił sie duch iéy*] Wrócenié duß w ćiáłá tych które Pan Christus y iego Apostołowie zmartwych wzbudźili (ázwłasczá Łázárzá cztéry dni iuż w grobie leżącégo) iásnie pokázuią przećiw odsczepieńcóm/ iż ná onym świećie / iest iákieś trzećie mieysce prócz piekłá y niebá. Bo kto sie do niebá ábo do piekłá raz dostánie / ten iuż ztámtąd pospolićie więcéy nie wychodźi.

ROZDZD. IX.

[a] Zezwawszy dwánaście Apostołów dał im moc y władzą ná wszytkie czárty/ á żeby vzdrawiáli choroby. A posłał ie przepowiedáć królestwo Boże/ y vzdrawiáć niemocné. A rzekł do nich: [b] Nie bierzćież nic w drodze/ áni laski/ áni táistry/ áni chlebá/ áni pieniedzy: áni po dwu sukien mieyćie. A do którégokolwiek domu wnidźiećie/ tám mieszkayćie/ y z támtąd nie wychodźćie. A ktorzyby kolwiek was nie przyięli: [c] wyszedszy z miástá onégo/ y proch nóg wászych otrząsayćie ná świádectwo przećiw im. A wyszedszy chodźili po miásteczkách/ opowiádáiąc Ewánielią/ á wszedźie vzdrawiáiąc.

[d] Y vsłyszał Heród tertrarchá wszystko co sie dźiało od niego: y wątpił prze to że niektórzy powiádáli/ iżby Jan zmartwychwstał: á niektórzy záśie/ iż sie Eliasz vkazał: á drudzy też/ iż prorok ieden z stárych powstał. Y mówił Heród: Janá iam śćiął: A któż ten iest o którym ia tákowé rzeczy słyszę? y stárał sie żeby go widźiał. [e] A wróćiwszy sie Apostołowie/ powiedźieli mu cokolwiek czynili: y wźiąwszy ie odszedł osobno ná mieysce pusté/ które iest Bethsáidskié. Czego dowiedźiáwszy sie rzésze/ szły zá nim: y przyiął ie/ y powiedał im o królestwie Bożym: á té którzy léczenia potrzebowáli vzdrawiał.

A dźień począł był zchodźić. Y przystąpiwszy dwánaśćie/ rzekli mu: [f] Rozpuść rzészę/ áby odszedszy do miásteczek y wśi które są w około/ gospodámi stáli/ y náleźli żywność: bośmy tu są ná pustym mieyscu. Y rzekł do nich: Dayćie im wy ieść. A oni powiedźieli: [g] Nie mamy wiecéy tylko pięćioro chlebá/ á dwie rybie/ chybábyśmy szli y kupili pokármów ná te wszytkę rzészą. A było mężów około pięći tysiecy. Y rzekł do vczniów swoich: Posadźćie ie rzędámi po pięćdźieśiąt. Y vczynili ták: y posádźili wszytki. A wźiąwszy pięćioro chlebá y dwie rybie/ poyźrzał w niebo y błogosłáwił ie: y połamał/ y rozdawał vczniom swoim/ áby kládli przed rzészą. Y iedli wszyscy/ y náiedli sie. y zebrano co im zbywáło vlomków koszów dwánaśćie.

[h] Y sstáło sie: gdy był sam ná modlitwie/ byli z nim y vczniowie: y zopytał ich mówiąc: Kim mie powiádáią bydź rzésze? A oni odpowiedźieli y rzekli: Janem chrzćićielem: drudzy też Eliaszem: á drudzy iż prorok ieden z pierwszych powstał. Y rzekł im: A wy kim mie bydź powiádaćie? Odpowiedźiawszy Symon Piotr rzekł: Christusem Bożym. A on im pogroźiwszy/ roskazał áby tego nikomu nie powiádáli: mówiąc/ [i] Iż potrzebá áby Syn człowieczy wiele ćierpiał/ á był wzgárdzon od stárszych/ y od przednieyszych káplanów y Doktorów/ y áby był zábit/ á trzećiego dniá powstał.

[k] Y mówił do wszytkich: Jesli kto chce zá mną iśdź/ niech záprzy sá mégo siebie/ á weźmie krzyż swóy ná káżdy dźień/ y niech idźie zá mną. [l] Bo ktoby chćiał duszę swoie záchowáć/ stráći ią: Bo ktoby stráćił duszę swą dla mnie: záchowa ią. Abowiém co ma zá pożytek człowiek/ ieśliby zyskał wszytek świát/ á samby siebie stráćił/ y sam ná sobie szkodę podiął? [m] Bo ktoby sie wstydźił mnie y słów moich/ tego sie Syn człowieczy wstydźić bedźie/ kiedy przydźie w máiestaćie swym/ y Oycowskim/ y świetych ányołów. [n] A powiádam wam prawdźiwie/ są niektórzy tu stoiący/ którzy nie vkuszą śmierći/ áż oglądáią królestwo Boże.

[o] Y sstáło sie po tych słowách/ około ośmiu dni/ y wźiął Piotrá/ y Jákubá/ y Janá/ y wstąpił ná górę áby sie modlił. A gdy sie modlił/ stał sie ináksza kształt oblicza iego: y odźienie iego białe y świetné. A oto dwá mężowie rozmawiáli z nim: á byli Moyżesz y Eliasz: widźiáni w máiestaćie/ y opowiádáli iego zeszćie które wykonáć miał w Jeruzálem. A Piotr y ći co byli z nim/ snem obćiążeni byli. A ocućiwszy sie/ vyźrzeli máiestat iego/ y dwu mężow

[a] Mat. 10. a 1. Mar. 3. b 13.
[b] Mat. 10. a 9. Mar. 6. a 8. Ná drogę áni lasek. N.L. G.S.
[c] Dźie: 13. g 51.
[d] Mat. 14. a 1. Mar. 6. b 14.
[e] Mat. 14. b 13. Mar. 6. d 31. miástá nazwánégo Bethsáidá G.
[f] Matt. 14. b 15. Mar: 6. c 36.
[g] Ian 6. b 9.
[h] Matt. 16. b 13. Mar. 8. c 27.
Iedni. I. L.
to iest, pomázáńcem: ábo Mesiászem onym obiecanym.
[i] Mat. 17. c 23. Mar. 8. d 31.
[k] Matt. 10. d 38. y 16. d 24. Mar: 8. d 34.
[l] Niż: 14. f 27. y 17. g 33. Ian 12. d 25. żywot swóy
[m] Mat. 10. c 33. Mar. 8. d 38. 2. Tim. 2. b 12.
[n] Matt. 16. d 28. Mar. 9. a 1.
[o] Mat. 17. a 1. Mar: 9. a 2.
to iest, śmierć ktorą miał podiąć.
chwałę. L.

33 żów którzy z nim stali. ^r A sstáło sie: gdy odchodźili od niego / rzékł Piotr do Jezusá: Mistrzu: dobrze nam tu bydź: y vczyńmy trzy przybytki: ieden tobie / á ieden Moyzészowi / y ieden Eliaszowi: niewiedząc co mówił. 34 ^r A gdy on to mówił / sstał sie obłok / y zásłonił ie: y báli sie gdy wchodźili w obłok. 35 E ^r A sstał sie głos z obłoku mówiący: ^p Ten iest syn móy miły: iego słuchayćie. 36 ^r A gdy sie sstał głos / náleźion iest sam Jezus. A oni milczeli: y we dni oné nikomu nic nie powiedáli zteg co widźieli. 37 ^q ^r A sstáło sie: názáiutrz gdy oni zstepowáli z góry / zábieżáłá mu rzészá wielka. 38 ^r A oto mąż z rzészé záwołał / mówiąc: Náuczyćielu / proszę ćie / weyzrzy ná syná mego: bo iedynego mam. 39 ^r á oto duch go porywa / y nátychmiast krzyczy / y rostrąca / y rozdźiéra go z vśliniemem / á záledwie odchodźi * stárgawszy go. 40 ^r y prośiłem vczniów twoich áby go wyrzućili / á nie mogli. 41 ^r A Jezus odpowiedźiawszy / rzékł: O národźie niewierny y przewrotny / dokąd że bede v was / y ćierpiéć was bede? Przywiedź tu syná twég. 42 ^r A gdy przychodźił / rostrącił go czárt y rostárgał. Lecz Jezus sfukał duchá nieczystégo / y vzdrowił dźiećie: y oddał ie oycu iego. 43 ^r A zdumiéli sie wszyscy nád wielkośćią Bożą. A gdy sie wszyscy dźiwowáli wszytkim rzeczom / które czynił * / rzékł do vczniów swoich. 44 ^r ^s Kłádźćież wy ^z do serc wászych té powieśći: ábowiém sstánie sie że syn człowieczy będźie wydan w rece ludzkié. 45 F ^r Lecz oni nie rozumieli ^s tego słowá / y zákryté było przed nimi / że go nie poieli: y báli sie pytáć go o to słowo. 46 ^r ^t A weszłá myśl w nie / kto by z nich był wietszym. 47 ^r A Jezus widząc myśli sercá ich / wźiął dźiećiątko / y postáwił ie podle siebie: 48 ^r y rzékł im: ktobykolwiek przyiął ^z to dźiećiątko w imie moie / mnie przyimuie: á ktokolwiek nie przyimuie / przyimuie tego który mie posłał. Abo wiém kto iest mnieyszym miedzy wszytkimi wámi / ten iest wietszym.

49 ^r A odpowiedźiawszy Jan / rzékł: Mistrzu / widźieliśmy niektórégo imieniem twym czárty wyrzucáiącégo / y zábroniliśmy mu: ábowiém nie násłáduie z námi. 50 ^r A rzékł do niego Jezus: Niezábraniayćie: bo kto nie iest przećiwko wam zá wámi iest. 51 ^r A sstáło sie gdy sie wypełniáły dni wźięćia iego / á on vtwierdźił twarz swoie ^z áby szedł do Jeruzalem. 52 G ^r A posłał posły przed obliczem swoim: á idąc weszli do miástá Sámárytáńskiego / áby mu nágotowáli. 53 ^r Lecz go nieprzyieli / iż twarz iego byłá idącégo do Jeruzálem. 54 ^r A widząc vczniowie iego Jákub y Jan / rzekli: Pánie / chcesz rzeczemy / áby ogień zstąpił z niebá y spalił ie *? 55 ^r A obróćiwszy sie sfukał ie / mówiąc: Niewiećie czyiégo duchá iesteśćie. 56 ^r ^s Syn człowieczy nie przyszedł dusze * trácić / ále záchowywáć. y szli do drugiég miásteczká. 57 ^r A przydáło sie / gdy oni szli w drodze / rzékł niektóry do niego: ^t Póydę zá tobą gdźie iedno póydźiesz. 58 ^r Rzékł mu Jezus: Liszki máią iámy / á ptacy niebiescy gniazdá: Lecz syn człowieczy nie ma gdźie skłonić głowy *. 59 ^r A rzékł do drugiego: Podź zá mną. A on rzékł: Pánie / dopuść mi pierwéy iśdź y pogrześć oycá mego. 60 ^r A Jezus mu rzékł: Niechay vmárli grzebią swé vmárłé: á ty idź á opowiáday królestwo Boże. 61 ^r y rzékł drugi: Póyde zá tobą Pánie / ále mi pierwéy dopuść rospráwić té rzeczy które są domá. 62 ^r Rzékł do niego Jezus: żaden który reke swą przyłożył do plugá / á ogląda sie názad / nie iest sposobny do królestwá Bożégo.

Marginalia: ^p Mat.3. d 17. 2.Pio:1.c 17. — ^q Matt.17. b 14. Mar.9. c 16. — * od niego. G. — * Iesus G. K. — ^s to iest, pilnie vważayćie, ábo pilnie słuchayćie. Hebráism. — ^z do vszu G. — ^s téy rzeczy. — ^t Niż. 22. c 34. Mat.18: a 1. Mat.9.c 34. — ^z tákie páchole. — ^s nam zá námi iść. 6. L. K. G. — ^z przez śmierć do oycá. — ^s do wśi Sámárytów. G. — ^z to iest mocno postánowił iść. Hebr. — * iáko y Eliasz vczynił. 3. L. G. S. — ^s Ian 3. b 17. y 12. f 47. — * człowiecze. G. — ^t Mat.8. c 19. — swoiéy N. L. S.

1 *Dał im moc y władzą*] Roskázowáć czártóm / y chorobam ták dusznym iáko y ćielesnym / iest rzecz z nátury Bogu sámému właśna: ále z dáru Bożégo bywa vżyczána y ludźióm / iáko y grzéchów odpuszczenié. (*Christus mocy swéy vżycza ludźiom. Mat. 9. 8.*)

5 *A którzybykolwiek was nie przyieli*] Wielki grzéch / nie przyimowáć prawdźiwych káznodźieiów: ábo ie wygániáć.

16 *Błogosławił ie*] Tu widźimy iż Pan Christus nie tylko Bogu dźiekował: ále téż chléb y ryby przeżegnał / y błogosławił. Pátrz przypisku. Mar: 8. 7. (*Poświęcenie chlebá.*)

17 *Y naiedli sie*] Dźiwna opátrznośc Páńska nád tymi / którzy Páná Christusá ná puszcza / ná wywołánie / y do więźienia násłáduią. (*Pan swych nie opuszcza.*)

41 *O narodźie niewierny*] Niedowiárstwo przeszkadza skutkóm Exorcyzmów / y innych cudownych darów kośćielnych.

46 *Weszłá myśl w nie*] Chćiwość przełożeństwá (*Ambicia.*)

żeństwá iest krewkość człowiecza czásem y w dobrych ludziach. Naprzeciw którey vczy Pan pokory: ale przełożeństwá y zwierzchności nie zakázuie.

Niewmnicy. 50 *Nie naśláduie z námi*] Niektorzy nie práwie Christusá nie náśláduia w żywocie y w náuce. Od ktorych iednak pożytek duchowny bráć możemy / kiedy dobrze vczą. chociaby nieszczerze dla czći y chwały Bożey to czynili. Phil. 1. 15.

51 *A on postáwe swoie stánowił*] To iest/ státecznie wziął przed sie: pokázuiąc to y zwierzchnią postáwą. Sámárytánowie Christusá nie przyimuią.

53 *Twarz iego byłá idącego*] Sámárytánowie byli odszczepieńcy od Żydow / y mieli kościół heretycki ná gorze Garyzym vmyślnie dla tego / áby odwabiáli ludzie od kościołá Bożego który był w Jeruzálem: gdźie tylko byłá prawdziwa chwała y służbá Boża. A przetóż nie rádzi przyimowáli do gospody nászego Zbáwićielá / że wiedźieli / iż on często przebywał w Jeruzálem / á nigdy nie bywał w ich kośćiele. Mat: 23. 2. 2. Mach: 6. a 2.

55 *Zfukał ie*] Nie zábrániáć Pan spráwiedliwośći / áni srogiégo karánia złych ludźi / áni gáni vczynku Heliaszowego / áni postępków kośćielnych / które heretyki choć ná gárdle karzą. Ale pokázuie / iż nie tákowego dźiáć sie nie ma przeto / áby sie kto właśney krzywdy pomśćił: áni bez rozsądku / y chęći zbáwienia y polepszenia tych / które karzą dla przykłádu innych. Przetoż y Piotr s. vżył mocy swoiey nád Ananiaszem y Saphirą / skárawszy obudwu nagłą śmierćią / iż troche pieniedzy vieli kośćiołowi. Pan pomsty á nie kárności zákázuie. Dzie. 5. 5.

58 *Liśki máią iámy*] Ten dla doczesnych pożytków chćiał Páná Jezusá naśládowáć: y przetóż odpráwion.

62 *A ogląda sie názad*] Niebespieczna iest pokusá / wszytko vtráćiwszy ábo opuśćiwszy dla wiáry ábo dla miłośći Páná Christusowey / oglądáć sie záśie ná nędzné dostátki tego świátá: ábo czystość poślubiwszy / myślić o małżeństwie: ábo wstąpiwszy do zakonu / obracáć sie ná wstecz. Co dźiś wszytko v heretyków wolno. Którzy sie ná zad oglądáią. 2. Tim: 5. 12.

ROZDZIAŁ X.

1 A Potym náznáczył Pan y drugich śiedmdźieśiąt y dwu: y rozesłał ie po dwu przed sobą do wszystkich miast / y mieysca / kędy sam przyiść miał. 2 ᵃ A mówił im: ᵃ Żniwoć iśćie wielkie: ále robotników máło. Prośćież tedy Páná żniwá / áby wysłał robotniki ná żniwo swoie. 3 ᵇ Idźćież: oto ia was posyłam iáko báránki miedzy wilki. 4 ᶜ Nie nośćież mieszká / áni táistry / áni bótów: ᵈ á żadnégo w drodze nie *pozdrawiaycie. 5 Do którégokolwiek domu wnidźiecie / naprzód mówcie: Pokóy temu domowi. 6 A ieśliby tám był *syn pokoiu / odpocżynie ná nim pokóy wász: á ieśli nie / wróći sie do was. 7 B A w tymże domu mieszkayćie / iedząc y piiąc to co v nich iest. ᵉ abowiem godźien iest robotnik zapłáty swéy. Nie przechadzayćie sie z domu do domu. 8 A do którégokolwiek miástá wnidźiećie / á przyimą was / iedźćie co przed was położą: 9 A vzdrawiaycie niemocné którzy w nim są / á powiedaycie im: Przybliżyło sie do was króléstwo Boże. 10 ᶠ A do którégokolwiek miástá wnidźiećie / á nie przyiętoby was / wyszedszy ná vlice iego / mówcie: 11 A proch który przylnął do nas z miástá wászégo / oćieramy ná was. wszákóż to wiedźcie żeć sie przybliżyło * króléstwo Boże. 12 Powiádamći wam: że Sodomie w on dźień lżéy będźie / niżli miástu onému. 13 C ᵍ Biádá tobie Korozáim / biádá tobie Bethsáido: ábowiém gdyby w Tyrze y Sydonie cudá czynioné były iákie sie w was dźiały: dawnoby śiedząc w włośienicy y w popiele pokutowáli. 14 Wszákże Tyrowi y Sydonowi lżéy będźie ná sądźie / niżli wam. 15 A ty Kápharnáum / áż do niebá wyniesioné / áż do piekłá będźiesz pogrążoné. 16 ʰ Kto was słucha / mnie słucha: á kto wámi gárdźi / mną gárdźi. A kto mną gárdźi / gárdźi onym który mie posłał. 17 A wróćili sie śiedmdźieśiąt y dwá z weselem / mówiąc: Pánie / y czártowieć sie nam poddáią w imie twoie. 18 A rzekł im: Widźiałem szátáná iáko błyskáwice z niebá spadáiącego. 19 Oto *dałem wam moc deptáć po wężách y niedźwiatkách / y po wszytkiéy mocy nieprzyiaćieloweý: á nic was nie vszkodźi. 20 D Wszákóż sie z tego nie weselćie / iż sie wam duchowie poddáią: ále sie weselćie że imioná wásze nápisáné są w niebieśiéch. 21 ⁱ Onéyże godźiny rozrádował sie duchem świętym * y rzekł: Wyznawam tobie Oycze / Pánie niebá y źiemie / iżeś to zákrył od mądrych y rozumnych / á obiáwiłeś to *málutkim.

ᵃ Mat. 9. d 37
ᵇ Mat. 10. b 16.
ᶜ Mar. 6. b 8
ᵈ 4. król. 4. c 29.
* witayćie.
* kto godny pokoiu. Hebr Mat. 10. 11.
ᵉ Matt. 10. b 10. 5. Moy: 24. c 14. 1. Tim: 5. c 18
ᶠ Dźie. 13. g 51
* ná was. G.
ᵍ Mat: 11. c 21
ʰ Mat. 10. d 40. Ian 13. c 20.
* dáię. G.
ⁱ Matt. 11. d 25.
* Iezus. G.
* niemowiątkám ábo głupim.

Ták Oycze : iż ſie ták vpodobáło przed tobą. 22 Wßytko mnie ieſt podano od Oycá mégo. A żaden nie wié kto ieſt Syn/ iedno Oćiec : y kto ieſt Oćiec/ iedno Syn/ á komuby chćiał Syn obiáwić.

23 A obróćiwßy ſie do vczniów ſwoich/ rzékł: [k] Błogoſłáwioné oczy które widzą co wy widźićie. 24 Bo powiádam wam/ iż wielé prorokow y królów żądáli widźieć co wy widźićie/ á nie widźieli : y ſłyßeć co ſłyßyćie/ á nie ſłyßeli.

k Mat:13.b16

25 [l] A otò niektóry biegły w zakonie powſtał/ kußąc go/ á mówiąc : Náuczyćielu/ co czyniąc doſtąpię żywotá wiecznégo? 26 A on rzékł do niego : W zakonie co nápiſano? iáko czytaß? 27 On odpowiedźiawßy rzékł : [m] Bedźieß [*]miłował Páná Bogá twégo ze wßytkiégo ſercá twégo/ y ze wßytkiéy duße twoiéy/ y ze wßytkich śił twoich/ y ze wßytkiéy myśli twoiéy/ á bliźniégo twégo iáko ſámégo śiebie. 28 A rzékł mu : Dobrześ odpowiedźiał. tóż czyń/ á bedźieß żył. 29 A on chcąc ſie ſam vſpráwiedliwić/ rzékł do Jezuſá : A któż ieſt móy bliźni? 30 A [*]przyiąwßy Jezus/ rzékł : Człowiek niektóry zſtępował z Jeruzálem do Jerychá/ y wpadł miedzy zbóyce : ktorzy go też złupili/ y rány zádawßy odeßli/ ná poły vmárłégo zoſtáwiwßy. 31 A przydáło ſie że niektóry kápłan zſtępował tąż drógą : á vyźrzawßy go minął. 32 Tákże y Lewit/ będąc podle mieyſcá/ y widząc go/ minął. 33 A Sámárytan niektóry iádąc/ przyßedł wedle niego : y vyźrzawßy go/ miłośierdźiem wzrußony ieſt. 34 A przybliżywßy ſie/ záwiązał rány iego/ nalawßy oliwy y winá : á włożywßy go ná bydlę ſwoie/ prowádźił do goſpody/ y miał pieczą o nim. 35 A názáiutrz [*]/ wyiął dwá großá y dał goſpodarzowi/ y rzékł : Miéy ſtáránié o nim/ á cokolwiek nád zwyß wydaß/ ia gdy ſie wrócę oddam tobie. 36 Któryż z tych trzech zda ſie tobie bliźnim bydź onému co wpadł miedzy zbóyce? 37 A on rzékł : Który vczynił miłośierdźié nád nim. A rzékł mu Jezus : Idźże/ y ty vczyń tákże.

l Mat.22.d35 Mar:12.c 28

m 5.Moy. 6. a5:

*miłuy Hebráiſm.

*odpowiedáiąc.

*odchodząc G.

38 A sſtáło ſie gdy ßli/ á on wßedł do nieiákiégo miáſteczká : á niewiáſtá niektóra imieniem Márthá/ przyiełá go do domu ſwégo. 39 A tá miáłá śioſtrę imieniem Máryą : która też śiedząc v nóg [*]Páńſkich ſłucháłá ſłowá iego. 40 Ale Márthá pieczołowáłá ſie około rozmáitéy poſługi. Która ſtánęłá y rzekłá : Pánie/ nie dbaß ty iż śioſtrá moiá opuśćiłá mię żebym ſámá poſługowáłá? Rzecz że iéy tedy/ áby mi pomogłá. 41 A odpowiádáiąc rzékł iéy [*]Pan : Mártho/ Mártho/ troſczeß ſie/ y fráſuieß około bárdzo wiela : 42 Ale iednégo potrzebá. Márya [*]nalepßą częſtkę obráłá/ która od niéy odięta nie będźie.

*Iéſuſowych. G.

*Ieſus. G.

*dobrą. G.

1 Potym nágnáczył Pan y drugich śiedmidźieśiąt] Iáko Biſkupi náſtąpili ná mieyſce Apoſtołów/ ták inni kápłani ná mieyſce tych śiedmidźieśiąt vczniów Chriſtuſowych. Bed.

Biſkupi y kápłani.

12 Sodomie lżéy będźie] Różność mąk y potępienia w piekle/ wedle różnośći záſług: Aug. lib. 5. c. 5. cont. Iulianum.

Rożné męki w piekle.

13 Siedząc w włośienicy] Prawdźiwa pokutá ieſt/ nie tylko nowy żywot/ ále y doſyć vczynienié/ ábo vtrapienié ćiáłá zá przeßłé grzéchy.

Doſyć vczynienie.

16 Kto wámi gárdźi] Iednáki grzéch ieſt gárdźić kápłany y ſługami Páná Chriſtuſowymi w kośćiele powßechnym/ iáko y ſámym Chriſtuſem : Záprzeć ſie náuki ták onych iáko y tego.

Gardzący kápłany.

18 Widźiałem Szátáná] Ieſlić Chriſtus pátrzał kiedy Szatan ſpadał : tedyć był ná on czás/ gdy Szátan z niebá ſpadał/ przed ſtworzeniem świátá.

Wieczność Chriſtuſowá

21 Obiáwiłeś to málutkim] Tego mieyſcá nie ták maß rozumieć/ żeby wnet káżdy proſtak miał o ſobie trzymáć/ iż mu Bóg obiáwił wßytkę prawdę/ y dla tego wzgárdzáć porządné káznodźieie/ y náuczyćiele/ y nie chćieć ſie od nich vczyć: iáko to ieſt w obyczáiu wßytkim heretykóm. Ale ći málutcy/ ſąć pokorni y poſłußni ſynowie kośćiołá powßechnégo/ którym Bóg obiáwia nawyßßé táiemnice wiáry/ o naświętßéy Troycy/ o boſtwie Syná Bożégo y Duchá S. o obecnośći Páná Chriſtuſowéy w S. Sákrámenćie/ y inné podobné : których pyßni á w oczách ſwych mądrzy heretycy poiąć nie mogą.

Málutcy, nie proſtacy, ále pokorni.

28 Tóż czyń á będźieß żyw] Nie ſámą wiárą/ ále y záchowániem Bozkiégo przykazánia mamy doſtáć żywotá wiecznégo : y nie tylko wierząc/ ále y czyniąc mamy wnidź do niebá. Bo ácz odſczepieńcy mówią/ że ieſt niepodobna záchowáć to przykázánié o miłośći Bożéy ze wßytkiégo ſercá : wßákże piſmo ś. dáie nam na przykład wiele tych/ którzy ie záchowáli y wypełnili/ ile krewkość ludzka mogłá w tym żywoćie. A záprawdę gdyby nie podobno było záchowáć to przykázánié/ które tu Pan Chriſtus do otrzymánia żywotá

Nie ſámą wiárą mamy bydź zbáwieni.

Páńſkie przykazánie może bydź chowáné.

Pſal.118.10. 3.król 14.8. 2.Para:15.15 Syr.47.9.10

4. król 20. 3. 5. 6. Luk 1. 5.

Wolny rozmyſł w człowiecze.

wiecznégo twiérdźił bydź potrzebné: tedyćby był Pan Chriſtus tych Doktorów y inných ſłucháczów/ nie prawdźiwie áni wiernie vczył/ áleby z nich ſzydźił.

30 *Nápoły vmárłégo*] Tym dáie znáć/ iż człowiek przez grzéch pierworodny/ ná rozumie/ ná ſwobodźie/ y ná inſzych śiłách duſznych y ćieleſnych ćięźko ieſt zrániony: wſzák że rozum y ſwobodá y iné śiły w nim nie do końcá vſtáły. Kápłan y Lewit známionuią zakon Moyzeſzów: Sámárytan ieſtći Pan Chriſtus: Oliwá y wino/ iego Sákrámentá: Bydle ćiáło iego/ ná którym on nośił grzéchy náſzé: Goſpodá ieſt kośćiół: á Goſpodarze kápłani y ſłudzy iego. Zakon nie mógł człowieká ożywić y vſpráwiedliwić: ále ſam Pan Chriſtus. Ten nam zaſługą męki y śmierći ſwéy zyednał łáſkę/ któréy nam vdźiela przez ſwé Sákrámenty: ten vſpráwiedliwia/ y rozmnaża ſpráwiedliwość w ludźiách/ vzdrawiáiąc y potwierdzáiąc dobrą wolą y ſwobodę ludzką ku czynieniu wſzech vczynków dobrych.

Vczynki dobré które nie powinné.

35 *Cokolwiek nad to wydaſz*] Auguſtyn S. mówi/ iż Páweł ś. więcéy wydał niżli wźiął/ to ieſt/ więcéy czynił á niżli był winien: kiedy mogąc bráć żywność y potrzeby od tych którym Ewányelią opowiedał/ iednák nie bráć niechćiał. Przyłożył też niemáło z ſwego/ kiedy nie máiąc o pánieńſtwie Páńſkiego roſkazánia/ iednák ono rádźił. Zkąd to mamy przećiw heretykóm/ iż ſą niektóré vczynki dobré nie powinné áni przykazáné/ któré tym ſą wdźięcznieyſzé Pánu Bogu/ y zapłátę v niego oſobliwą máią. Aug: de oper: Monach: c. 5. Opt. cont: Parm. lib. 6.

1. kor. 9. 5.

1. kor: 7. 25.

42 *Márya nalepſzą cząſtkę*] W tych dwu białychgłowách dwoiáki ſtan ludźi Chrześćiáńſkich ieſt figurowány/ świecki y duchowny/ pracowity/ y bogomyślny/ poſpolity y zakonny. Z których ieden Chriſtuſá karmi w członkách iego: á drugi ieſt karmion od niego. Y więcéy ſię ten/ niżli on podoba Pánu Chriſtuſowi. Obádwá té żywoty byłyć záwżdy w kośćiele powſzechnym: lecz v heretyków áni Mágdáléná/ áni Marthá prawdźiwie mieyſcá nie ma.

Dwoiáki ſtan Chrześćiáńſkich ludźi. Augſt: ſerm 27. de verbis Dom. 1. kor: 7. 34.

ROZDZ. XI.

1 A Y ſtáło ſię: gdy był ná niektórym mieyſcu modląc ſię/ gdy przeſtał/ rzékł do niego ieden z vczniów iego: Pánie/ náucz nas modlić ſię/ iáko y Jan náuczył 2 vcznie ſwé. ᵃ Y rzékł im: ᵃ Gdy ſię modlićie/ mówćie: Oycze*/ święć ſię imię twoie. Przyídź króleſtwo two- 3 ie*. Chlebá náſzégo powſzedniego 4 day nam ʺdźiśia. A odpuść nam grzéchy náſzé: Gdyż y my odpuſzczamy káżdému nam winnému. A nie 5 wwodź nas wpokuſzenie*. Y rzékł do nich: kto z was będźie miał przyiaćiela/ y póydźie do niego o północy/ y rzecze mu: Przyiaćielu/ pożycz mi 6 troygá chlebá: ábowiém przyiaćiel móy przyſzedł do mnie z drógi/ á nie 7 mam co przedeń położyć. A on zewnątrz odpowiedáiąc rzékłby: Nie vprzykrzay mi ſię: iuż drzwi zámkniono/ á dźiatki moie ſą w łożnicy ze- 8 B mną: nie mogę wſtáć y dáć ći. A ieśli on będźie trwał kołácząc: powiedam wam/ choćiaż mu nie da wſtáwſzy/ przeto że ieſt przyiaćiel iego: wſzákóż dla przykrégo nálegánia iego/ wſtánie/ y da mu ile mu go potrzebá. 9 ᵇ Y ia wam powiedam: Prośćie/ á będźie wam dano: ſzukayćie/ á naydźiećie: kołáczćie/ á będźie wam o- 10 tworzono. Abowiém káżdy który prośi/ bierze: á który ſzuka/ náyduie: 11 á kołácącému/ będźie otworzono. ᶜ A któryż z was oycá prośi o chléb/ zali mu da kámień? Abo o rybę/ izali miá- 12 ſto ryby poda mu węzá? Abo ieſli- by prośił o iáie: izali mu poda nie- 13 dźwiadká? Jeſliż tedy wy będąc złymi/ vmiećie dáwáć dobré datki dźiećióm wáſzym: iákóż dáleko więcéy oćiec wáſz z niebá da duchá ʺdobrégo' tym którzy go proſzą?

14 ᵈ Y wyrzucał czártá/ á on był niemy. A gdy wyrzućił czártá/ przemówił niemy: y dźiwowáły ſię rzéſze.
15 ᵉ A niektórzy z nich mówili: Przez Beelzebubá kśiążęćiá czártowſkiégo 16 wyrzuca czárty. A drudzy kuſząc/ do- 17 C magáli ſię znáku od niego z niebá. A on ſkoro vyźrzał myśli ich/ rzékł im: Wſzelkié króleſtwo przećiw ſobie rozdźieloné/ będźie ſpuſtoſzoné/ y dóm 18 ná dóm ʺvpádnie. A ieſliż y ſzátan rozdźielon ieſt przećiw ſobie: iákóż ſię oſtoi króleſtwo iego? gdyż powiedaćie iż ia przez Beelzebubá wyrzucam 19 czárty. A ieſliż ia przez Beelzebubá wyrzucam czárty: ſynowie wáſzy przez kogo wyrzucáią? dla tego oni ſędźiámi wáſzymi będą. Lecz ieſli ʺpálcem 20 Bożym wyrzucam czárty: zaiſteć ná 21 was przyſzło króleſtwo Boże. Gdy mocarz zbroyny ſtrzeże dworu ſwego: 22 w pokoiu ieſt to co ma. Ale ieſli mocnieyſzy náden nádſzedſzy zwyćięży go: odéymie wſzytkę broń iego w któréy

ᵃ Mat. 6. b 9
**náſz któryś ieſt w niebieśiech. G. K.*
**Bądź wola twa, iáko w niebie ták y ná źiemi. 4. L. K. G. S.*
ʺná káżdy dźień. 21. L. G. S.
**ále nas zbaw ode złé? G.*

ᵇ Mat. 7. a 7. y 21. b 22. Mar. 11. c 24 Ian 14. b 13. y 15. a 7. y 16 c 23. Iakub 1. a 5.

ᶜ Mat. 7. b 9

ʺświętégo G

ᵈ *Mat:* 9. d 32 y 12. b 22.

ᵉ *Mar.* 3. c 22

ʺvpada 5. L. G.

ʺto ieſt, mocą Bożą, ábo duchem Bożym. Mat: 12. 28.

vsał/ y korzyśći iego rozdał.

23 Ktoć nie iest zemną/ przećiw mnie iest: á kto nie zgromádza zemną/ rozprasza. 24 Gdy duch nieczysty wynidźie od człowieká/ chodźi po mieyscách bezwodnych/ szukáiąc odpoczynku. A nie nálazszy/ mówi: Wrócę sie do domu mego zkądem wyszedł. 25 A przyszedszy/ náyduie ji vmiećiony y ochędożony. 26 Tedy idźie/ y bierze zsobą śiedmi innych duchów gorszych nád śie/ á wszedszy mieszkáią tám. y stawáią sie poślednieysze rzeczy człowieká onégo gorsze/ nizli pierwsze.

27 Y stáło sie: gdy to mówił/ podniózszy głos niektóra niewiástá z rzészé/ rzekłá mu: Błogosłáwiony żywot który ćię nosił/ y piersi któreś ssał. 28 A on rzékł: Y owszem/ błogosłáwieni którzy słucháią słowá Bożégo/ y strzegą go.

29 A gdy sie rzészé zbieżáły/ pocżął mówić: [f] Ten naród/ iest naród złośćiwy: żąda znáku/ á znák mu nie będźie dan/ tylko znák Jonaszá proroká. 30 [g] Bo iáko był Jonasz znákiem Niniwitóm: tákżeć będźie y syn człowieczy narodowi temu. 31 [h] Królowa z południá wstánie ná sądźie z mężmi narodu tego/ y potępi ie: iż przyiecháłá od kráiów źiemie słucháć mądrośći Sálomonowéy: á otoć tu "więcéy niż Sálomon. 32 Mężowie Niniwitowie powstáną ná sądźie z narodem tym/ y potępią ji: [i] iż pokutę czynili ná Jonaszowé kazánié: á oto tu więcy nižli Jonasz. 33 [k] Żaden świéce nie zápala y nie stáwia w skrytośći/ áni pod korzec: ále ná świecznik/ áby którzy wchodzą widźieli świátło.

34 [l] Swiécá ćiálá twego iest oko twoie. Jesliby oko twé było sczéré/ wszytko ćiáło twé świétné będźie. Lecz iesliby złé było/ ćiáło téż twoie ćiemné będźie. 35 Pátrz tedy żeby świátło które w tobie iest/ ćiemnośćią nie było. 36 Jesliby tedy ćiáło twé wszytko świétne było/ nie máiąc iákiéy cząstki ćiemnośći: będźie wszytko świétné/ "á iáko świecá iásnośći oświéći sie.

37 A gdy mówił/ prosił go niektóry Phárizeusz áby obiedował v niego. 38 Wszedszy tedy śiadł do stołu. A Phárizeusz "począł sam w sobie myśląc mówić/ *czemu by sie nie vmył przed obiádem. 39 Y rzékł Pan do niego: Teraz wy Phárizeuszowie co iest zwiérzchu kubká y misy oczyśćiacie: lecz co iest wewnątrz w was/ pełno iest drapiestwá y niepráwośći. 40 Szaleni/ izaż ten który vczynił to co iest zwiérzchu/ nie vczynił téż tego co iest y wewnątrz? 41 Wszákże "co zbywa daycie iálmużnę/ á oto wszytkié rzeczy są wam czysté.

42 Ale biádá wam Phárizeuszóm/ iż dawacie dźieśięćinę z miętki/ y z ruty/ y z wszelkiéy iárzyny: á opuszczaćie "sąd y miłość Bożą. Lecz té rzeczy trzebá było czynić/ á onych nie opuszczáć. 43 [m] Biádá wam Phárizeuszóm/ iż miłuiećie piérwsze stołki w bożnicách y pozdrawiánia ná rynku. 44 Biádá wam * iż iesteśćie iáko groby których nie widáć/ á ludźie którzy sie po nich przechodzą/ nie wiedzą. 45 Odpowiedźiawszy tedy niektóry z biegłych w zakonie/ rzékł mu: Náuczyćielu to mówiąc y nas hánbisz. 46 A on rzékł: Y wam w zakonie biegłym biádá: [n] á bowiém obćiążaćie ludźi brzemiony których vnieść nie mogą/ á sámi sie iednym pálcem swym nie dotykaćie brzemion. 47 A biádá wam/ którzy buduiećie groby proroków: á oycowie wászy pozábiiáli ie. 48 Zaiste świádczyćie iż zezwalaćie ná vczynki oyców wászych: ábowiém ie oni zábili/ á wy buduiećie groby ich. 49 [o] Dla tego y mądrość Boża rzekłá: Poślę do nich proroki y Apostoły/ á z nich zábiią y prześládowáć będą: 50 áby szukano "krwie wszytkich proroków/ którą wylał ten naród od záłożenia świátá/ 51 [p] od krwie Abelowéy/ áż do krwie Záchariaszowéy/ [q] który zginął miedzy ołtarzem á kośćiołem. Zaiste wam powiádam/ będą szukáć od narodu tego. 52 Biádá wam biegłym w zakonie/ iżeśćie wźięli klucz wyrozumienia: sámiśćie nie weszli/ á tych którzy wchodźili hámowáliśćie. 53 A gdy to do nich mówił/ poczęli Phárizeuszowie y biegli w zakonie bárzo náćiéráć/ y vstá mu zátuláć wielą rzeczy/ 54 czyháiąc nań/ y szukáiąc żeby co vchwyćili z vst iego/ áby go oskárżyli.

D E F G

[f] Mat. 12. c 39
[g] Ion. 2. a 1.
[h] 3. król 10. a 1. 2. kron. 9. a 1
"więtszy iest.
Ion. 3. b 5.
[k] Mat. 5. b 15 Mar. 4. c 21.
[l] Mat. 6. c 22
"iáko gdy świecá blá-skiem oświeca ćię G, S.
"dziwawszy dziwował sie G.
*pierwéy. G. Mat. 23. c 25
"z máiętnośći wászych.
"spráwiedliwość. Hebr.
[m] N. ż. 20. g 46. Mat. 23. a 6. Mar. 12. d 38
*Doktórowie y Pháryzeuszowie obłudnicy. G.
[n] Mat. 23. 24
[o] Matt. 23. d 34.
"pomsty krwie wylanéy.
[p] 1. Moy: 4. b 8.
[q] 2. kro: 24. c 22.

Pánnę Máryę błogoſłáwi kośćioł Kátolicky.

27 *Błogosłáwiony żywot*] Podnośmyż téż y my (mówi wielebny Bedá) głoſy náſzé z kośćiołem powſzechnym/ którego tá niewiáſtá figurą byłá: podnośmy ſercá miedzy ludźmi/ y mówmy zbáwićielowi náſzému: Błogosłáwiony żywot który ćie nośił/ y pierśi któreś ſſał. Abowiém prawdźiwie błogosłáwiona ieſt mátká która porodźiłá królá onégo/ który niebo y źiemię rządźi y ſpráwuie.

Márya przecż błogosłáwiona.

28 *Y owſzem błogosłáwieni*] Nie przyć Pán témi słowy/ żeby mátká iego prze to że go poczęłá y wychowáłá/ nie miáłá bydź błogosłáwiona: gdyż ták wyſzſzéy ányoł do niéy mówił: Nálázłaś łáſkę v Bogá/ oto poczniesz w żywoćie/ ꝛć. Y Elżbietá Duchem S. nápełnioná/ rzekłá: Błogosłáwionáś ty miedzy niewiáſtámi/ y błogosłáwion owoc żywotá twego. Ale pochwaláiąc y potwierdzáiąc to niewieśćie słowo/ dáie drugą więtſzą y poſpolitſzą/ á k temu nie ćieleſną ale duchowną przyczynę błogosłáwieńſtwá/ dla poćiechy wſzytkich wiernych ſwoich: że nietylko Márya Bogárodźicá ieſt błogosłáwiona/ ále y ći wſzyſcy/ którzy słowo Boże duchownie w ſercu poczynáią/ co bywa słucháiąc: á poczęté rodzą/ y iákoby pierśiámi karmią/ gdy słowá słyſzánégo ſtrzegą y pełnią ie.

Luk: 1. 30.

Luc: 1. 42.

Syrach 3. 33

32 *Iż pokutę czynili*] Tu maſz μετενοησαν, Gréckié słowo: Zkąd znáć że μετάνοια nie ieſt vpámietánié tylko ábo pokáiánie: ále táka pokutá/ iáką Niniwitowie czynili. Pátrz Mát. 3. 2.

Skutki iáłmużny. Dan: 4. 24. Tob. 4. 12. 11 9. *Mat.* 25. 35. Tob. 12: 9.

41 *Wſzakże co zbywa*] W Gréckim ieſt τὰ ἐνόντα/ co znáczy tákże iáko y to/ κατα τα ενοντα/ to ieſt/ według máietnośći ſwoiéy/ iákoby rzekł/ Iáko kto może. Tákże ſie słowá łáćińſkiégo tłumáczá rozumieią/ Quod ſuper eſt/ co zbywa/ to ieſt/ z tego co ma y iáko może.

41 *Daycie iáłmużnę*] Wielka moc y ſkutek iáłmużny/ tu y ná innych mieyſcach piſmá ś. ieſt wyrázona. Abowiém czytamy/ iż oná gładźi grzéchy: iż odkupuie y wybawia z grzéchu: że którzy ią czynią/ ći póydą do niebá: á którzy ią opuſzczáią/ potępieni będą: iż iáłmużna oczyśćia grzéchy/ y czyni doſyć zá przeſzłé grzechy. Bo iáko Auguſtyn S. piſze/ vczynki miłośierné nie pomagáią człowiekowi w grzéchách trwáiącému/ ále zá przeſzłé grzéchy máią bydź czynioné. Tá náuká ták w piſmie ś. iáſnie wyrázona/ iáko ſie z ſamą wiárą zgadza/ y iáko ſie dźiśieyſzym Ewányelikóm podoba/ to iuż káżdy widźi.

Aug: Ench: cap. 70.

Hæretycy łá plany w nienawiść przywodzą.

46 *Y wam zakonnym Doktoróm*] Iáko imię Miſtrzów/ Doktorów/ Náuczyćielów Chrześćiáńſkich nie ma bydź ſczypáné/ zniewáżáné/ y od ludźi w nienawiść podawáné/ prze to iż miſtrzowie y doktorowie Zydowſcy byli źli/ y słuſznie od Páná ſtrofowáni: ták imię kápłaná nie ma bydź v Chrześćiánów w mnieyſzéy wadze prze to/ iż kápłani Zydowſcy źli á niezbożni byli. O co ſie iednák heretycy vśilnie ſtáráią/ ſámi śiebie rownáiąc z Chryſtuſem/ á Biſkupy y kápłany Kátholickié z Biſkupy Zydowſkiemi y z Pharizeuſzámi.

Budowánie grobow. SS.

47 *Którzy budujećie groby*] Nie toć w nich gáni/ iż budowáli groby prorokow: ále iż náſzládowáli złośći y niedowiárſtwá przodków ſwych/ którzy pobili proroki. Ambroſius.

53 *Vſtá mu zatuláć*] Tłumácz łáćińſki ták w Gréckim exemplarzu czytał/ ἐπιστομίζειν/ co znáczy vſtá zátuláć/ Tit. 1. ver. 11. Inſzy téż czytáią/ Obłudnie go pytáć/ ábo podchwytáć/ od słowá Gréckiégo ἀποστοματίζειν.

ROZDZ. XII.

1 A
GDY wiele rzéſz około ſtało/ ták iż iedni drugié deptáli/ począł mówić do vczniów ſwoich. [a] Strzeżćie ſie kwáſu Pháryzáyſkiégo/ który ieſt obłudność. 2 [b] A niémáſz nic zákrytégo/ coby ſie wyiáwić niemiáło: áni táiemnégo/ czegoby ſie nie dowiedźiano. 3 Abowiém cośćie w ćiemnośćiách mówili/ ná świetle mówić będą: á cośćie w vcho mówili w komorách/ ná dáchách ogłoſzono będźie. 4 A mówię wam przyiaćiołóm moim: Nie daycie ſie vſtráſzyć tym/ którzy zábiiáią ćiáło/ á potym nie máią dáléy coby czynili. 5 Lecz wam okáżę kogo ſie bać maćie. Bóyćie ſie onégo który gdy zábiie/ ma moc wrzućić do piekłá. Záiſté wam powiedam/ tego ſie bóyćie. 6 Izali pięći wróbli nie przedáią zá dwá pieniążki: á ieden z nich nie ieſt w zápámietániu przed Bogiem? 7 B Aleć y włoſy głowy wáſzéy wſzytkié ſą zliczoné. A przeto ſie nie bóyćie: droſzſzyśćie wy niżli wiele wróblów.

[a] Mat. 16. a 6. Mar. 8. b 15.

[b] Mat. 10. c 26. Mar. 4. c 22.

8 [c] A mówię wam: Wſzelki który mię wyzna przed ludźmi/ y ſyn człowieczy wyzna go przed ányoły Bożymi.

9 A który ſie mnie záprzy przed ludźmi/ będźie záprzan przed ányoły Bożymi. 10 [d] A wſzelki który mówi słowo przećiw Synowi człowieczému/ będźie mu odpuſzczono: á temu coby bluźnił przećiw Duchowi świętému/ nie będźie odpuſzczono. 11 [e] A gdy was będą wodźić do bóżnic/ y do vrzędów/ y zwierzchnośći/ nie fráſuyćież ſie/ iáko ábo cobyśćie odpowiedźieć ábo mówić mieli. 12 Bo Duch święty náuczy was onéyże godźiny co wam potrzebá mówić.

[c] Mat. 10. c 32. Mar. 8. d 38. 2. Tim. 2. b 12

[d] Matt. 12. c 32. Mar. 3. d 28

[e] Matt. 10. b 19. Mar. 13. b 11.

13 A rzekł mu niektóry z rzéſze: Náuczyćielu/ rzecz brátu mému áby ſie ze mną podźielił dźiedźictwem. 14 A on mu rzekł: Człowiecze/ któż mię po-

ſtánowił ſędzią ábo dźiélnikiem nád wámi? [15, C] A rzékł do nich: Báczcież á ſtrzeżcieſie wßelákiég łákomſtwá: gdyż nie w doſtátku czyim żywot iego ieſt/ z tego co ma.

[16] A powiedźiał im podobieńſtwo/ mówiąc: Niektórégo bogátég człowieká rola/ obfité pożytki zrodźiłá: [17] A rozmyślał ſam w ſobie mówiąc: Cóż vczynię/ gdyż niémam dokąd bych zgromádźić miał vrodzáie moie? [18] A rzékł: To vczynię: Pokáżę gumná moie/ á wietßé pobuduię: á tám zgromádzę wßytko co mi ſie vrodźiło/ y dobrá moie: [19] y rzekę dußy ſwoiéy: Dußo/ maß wiele dóbr zgotowánych ná wiele lat: odpoczywáy/ iédz/ piy/ vżyway. [20] A rzékł mu Bóg: Szalony/ téy nocy duße twéy vpomináią ſie v ciebie: á coś nágotował/ czyiéż będźie? [21] Tákći ieſt który ſobie ſkárbi/ á nie ieſt ku Bogu bogátym. [22] A rzékł do vczniów ſwoich: Dla tego wam powiedam: [g] Nie troſczćie ſie o duße wáße cobyśćie iedli: áni o ćiáło w cobyśćie ſie obłóczyli. [23] Wietßa ieſt dußá niż żywność/ á ćiáło więcéy niżli odźienié. [24] Przypátrzćie ſie krukóm/ iż nie śieią áni żną: którzy nie máią ſpiżárniéy áni gumná/ á Bóg ie karmi. Jákoż dálekó wy ieſteśćie drożßy niżli oni? [25] A któż z was myśląc może ieden łokieć [26] przydáć do wzroſtu ſwego? Jeſliż tedy áni tego co namnieyßé ieſt możećie/ czemuż ſie o inné fráſuiećie? [27, D] Przypátrzćie ſie liliom iáko roſtą: nie prácuią áni przędą: á powiedam wam/ áni Sálomon we wßyſtkiéy ſwéy chwale nie był vbránym iáko iedná z tych. [28] A ieſliż trawá która dźiś ieſt ná polu/ á iutro bywa w piec wrzucona/ ták Bóg przyodźiéwa: iákoż więcéy was máłéy wiáry? [29] A wy nie pytaycie ſie/ cobyśćie ieść ábo pić mieli: á wzgórę ſie nie podnośćie. [30] Abowiém tego wßytkiégo narodowie świátá ßukáią. A Oćiec wáß wié [31] że tego potrzebuiećie. Owßem ßukaycie naprzód króleſtwá Bożégo: á to wßytko przydano wam będźie.

[32] Nieboycie ſie máłé ſtádo: ábowiém ſie vpodobáło Oycu wáßému dáć wam króleſtwo. [33, E] [h] Poprzedaycie co maćie/ á daycie iáłmużnę. [i] Czyńcie ſobie mießki które nie wietßeią/ ſkarb nie vſtawáiący w niebieśiéch: gdźie ſie złodźiéy nie przybliża/ áni mól pſuie. [34] Abowiém gdźie ieſt ſkarb wáß/ tám y ſerce wáßé będźie.

G.
to ieſt: nie dla tego kto dłużéy żywie, iż ma wielkie bogáctwá.
[f] *Syr:12. c 19*
rozday vbogim: boś to vczynić winien. mówi Baſilius S.
Piekna przeſtrogá wßytkim máiętnym ludźiom.
komuż. G.
[g] Pſal:54. d 23. *Mat.6.* d 25. 1.Piot.5.b 7 *Iob:* 39. a 3. Pſal.146.29
o żywot wáß.
niżli ptacy. G.
kwiatkóm
wielmożnośći.
21. L. G. S.
[h] *Mat:19.c21*
[i] *Mat.6.c 20*

[35] Niech będą przepaſáné biodrá wáßé/ y pochodnie gorąiące w rękách wáßych: [36] á wy podobni ludźióm czekáiącym ná páná ſwego/ kiedyby ſie z gód náwróćił: áby gdy przydźie y zákołáce/ nátychmiaſt mu otworzyli. [37] Błogoſłáwieni oni ſłudzy/ które przyßedßy pan/ znaydźie czuiące. Záprawdę powiedam wam/ iż ſie przepaße/ á każe im śieśdź/ á przechadzáiąc ſie będźie im ſłużył. [38] A ieſliby przyßedł o wtóréy ſtraży/ y ieſliby o trzećiéy ſtraży przyßedł/ á ták by nálazł: błogoſłáwieni ſą oni ſłudzy. [39] [k] A to wiédzćie/ iż gdyby wiedźiał goſpodarz któréy godźiny złodźiéy ma przyśdź/ [l] czułby wżdy/ á nie dopuśćiłby podkopáć domu ſwego. [40] A wy gotowi bądźćie: bo godźiny któréy ſie nie domniémaćie/ Syn człowieczy przydźie.

[41] A rzékł mu Piotr: Pánie/ do nas że mówiß to podobieńſtwo/ czyli y do wßytkich?

[42] A Pan rzékł: Który mniémaß ieſt wierny á roſtropny ßáfarz/ którégo Pan poſtánowił nád czeládźią ſwoią: áby im ná czás dał miárę pßenice. [43] Błogoſłáwiony on ſługá/ którégo pan przyßedßy/ znaydźie ták czyniącégo. [44] Prawdźiwie mówię wam: nad wßytkim co ma poſtánowi go. [45] A ieſliby rzékł on ſługá w ſercu ſwoim/ omießkawa przyśdź pan móy: y począłby bić ſługi y ſłużebnice/ y ieść y pić/ y vpiiáć ſie: [46] przydźie pan ſługi onégo/ w dźień w który ſie nieſpodźiéwa/ y w godźinę któréy niewie: y oddźieli go/ á część iego z niewiernymi położy. [47] A on ſługa który poznał wolą páná ſwego/ á nie nágotował áni vczynił wedle woli ieg/ wielce będźie karan. [48] ále który niewiedźiał/ á vczynił co godnégo karánia/ máło będźie karan. A od káżdég któremu wiele dano/ wiele żądáć będą: á któremu wiele zlécono/ więcéy będą chćieć od niego.

[49] Przyßedłem puśćić ogień ná źiemię: á czegoż chcę iedno aby był zá-

biodrá przepáſowáć ieſt w czyſtośći ſie chowáć Greg: Homil. 13.
[k] *Matt.*24.d 43.
[l] Obia:16. c 15.
obrok zámierzony.
rozetnie G.
policzy go między niewiernymi ſługámi.

50 palon? [G] Lecz mam bydź chrztem ochrzczon: á iákom iest ściśnion / áż sie wykona? 51 [m] Mniémacie ábych przyszedł dáwáć pokóy ná ziemię? Nié / mówię wam: ále rozłączenié. 52 Abowiém odtąd będźie ich pięć w iednym domu rozłączonych: trzey przećiwko dwiemá / á dwá przećiwko trzem. 53 Oddźielą sie oćiec przećiw synowi / á syn przećiw oycu swému: mátká przećiw córce / á córká przećiw mátce: świekrá przećiw niewiastce swéy / á niewiástká przećiw świekrze swoiéy. 54 [h] Mówił też y do rzészéy: Gdy widźićie obłok wschodzący od zachodu / wnet mówićie: Będźie déscz: y ták bywa. 55 A gdy wiátr wiejący od południá / powiádaćie: Jż będźie gorąco: y bywa. 56 Obłudnicy / postáwy niebá y ziemie doświadczáć vmiećie / á tego to czásu iáko niedoświadczaćie? 57 Przeczże y sámi z siebie nie sądźićie co iest spráwiedliwégo? 58 [o] Gdy tedy idźiesz z twym przećiwnikiem do przełożonégo / stárayże sie w drodze iákobyś był wolen od niego: by ćię snadź nie poćiągnął przed sędźiégo / á sędźiaby ćię podał wyćiegáczowi / á wyćiegáczby ćię wrzućił do więźienia. Powiedamći / nie wynidźiesz ztámtąd / áż y ostátni drobny pieniądz oddasz.

[m] Mat. 10. d 34.

[h] Mat. 16. a 2

[o] Mat. 5. d 25

---

5 *Bóyćie sie onégo*] Oto boiaźń piekłá iest pożyteczna: przećiw Nowowiernikóm / którzy każą aby káždy pewien był o zbáwieniu swoim: á mówią / iż boiaźń piekłá czyni obłudné ludźie.

Boiaźn piekłá iest pożyteczna.
Ták Lutrowie y Kálwinistowie.

8 *Wszelki który mie wyzna*] Káždy Kátholik powinien iest wiáre swoie wyznáć / kiedy go o to pozwą ábo zopytáią Zydźi / Turcy / Pogáni ábo heretycy. Y nie dosyć iest wiáre trzymáć w sercu: ále ią też słowy y vczynkámi wyznáć potrzebá. A záprzeć sie Christusá / ábo którégo ártykułu Kátholickiéy wiáry / dla boiáźni ábo dla wstydu którégożkolwiek stworzenia / nic inszé karánié zásługuie / iedno że táki káždy w dźień śmierći swey będźie od Christusá ná wieki odrzucony.

Christusá winien káždy wyznać.

12 *Naucży was onéyże godźiny*] Nie iżby káždy Chrześćiiánin / który od heretyków ábo od Pogánów pozwány iest aby dał spráwę o wierze swéy / miał bydź nátychmiast obdárzon osobną iákaś y niezwyczáyną náuką ná disputowánié / y dánié odporu przećiwnikóm (którą Pan Bóg obdarzał Apostoły / y niektóré inné święté kośćiołá pierwszégo) ále iż Pan Bóg da naprostszému / który mocną wiáre y vfność w nim pokłada / vmieiętność potrzebną / y słowá dostáteczné ku wiáry swéy wyznániu. Bo táki káždy będąc pozwány / dosyć mówi y dostátecznie sie broni / kiedy sie wyznawa bydź Kátholikiem / y chce w téy wierze żyć y vmrzeć / którą kośćioł powszechny wszytkich wieków y narodów trzyma y wyznawa.

Iáko Duch S. náucza o wiárę poimánych.
Dźie. 6. 10.

14 *Któż mie postanowił*] Nie chćiał tu Pan Christus bydź sędźią y dźielnikiem: ná przykład duchownym / áby sie práwam y zábáwam świeckim odwodźić nie dáli od vrzędu swego przedniéyszégo / to iest od modlenia / kazánia / y prace pásterskiéy. Nie żeby im zgołá wszytkié sprawy y zabawy świeckié były zákazáné / zwłasczá gdy sie ku czći y chwale Bożéy obracáią / ábo sie ku rozmnożeniu wiáry / ku pokoiowi pospolitému / y ku duchownym pożytkóm śćiągáią. Gdyż y o S. Augustynie Possidonius w żywoćie iego pisze / iż często dni cáłé ná tákich spráwách trawił / rozwięzuiąc spory świeckich ludźi y oné vgadzáiąc: Y Augustyn pisze sam o sobie / iż o tym nie wątpił / że zá tákié prace miał wźiąć zápłátę w niebie.

Duchowni máią li sie báwić świeckiémi sprawámi.
2. Tim. 2. 4.
Lib: de oper. monac c 29.

21 *Ku Bogu bogátym*] Ten iest ku Pánu Bogu / ábo przećiw Bogu bogátym / który dobrá swé ná rozmnożenié Chwały Bożéy ná kośćioły / ná szkoły / ná szpitale / ábo ná vbogié wydawáiąc / skárbi sobie skarb zasługi y zápłáty w niebie: którému vbodzy / zážywáiący iáłmużn iego / vproszą w dźień sądny miłośierdźié / które tu skárbem niebieskim iest názwáné. Tu tedy Pan Christus iáłmużnę ták bydź potrzebną y ták wdźięczną Bogu pokázuie / iżby ráczéy ludźie mieli wszytko przedáć y rozdáć vbogim / á niżli ostradáć téy pożytku. Nádto / bydź ku Bogu bogátym / znáczy nie mieć w Bogáctwách nádźieie iáko ten bogacz czynił / ále w sámym Bogu / ták Theophyl: Abo też znáczy bydź bogátym w cnoty Pánu Bogu mił é. Eutym: to wszytko zámknął Páweł ś. 1. Tim: 6. v. 17. 18. 19.

Iáłmużny pożytek:

22 *Nie troszczćie sie o żywot wász*] Nie zákázuieć miernégo stáránia y opátrznośći: ále frásunków y kłopotów o potrzeby ćielesné. Pátrz Mát: 6, 25.

Troskánie zákazáne.

29 *A wzgore sie nie podnośćie*] Gréckié słowo μετεωρῆζεσθαι, iest wątpliwé. Bo sie rozumieć może / ábo / Ani sie z niebios o tym wywiáduyćie: ábo / Ani pátrzćie wzgore / wątpiąc o Bozkiéy opátrznośći: ábo / Ani sie waháyćie: ábo / Nie myślćie wysoko: ábo / iáko w textćie.

32 *Małé stado*] Do Apostołów tu sámych Pan mówi: y przeto ie máłym stadkiem zowie: y roskázuie im przedawáć máiętnośći / czego wszytkim wobec nie roskazał. A przeto nie idźie stąd / żeby kośćioł powszechny / miał bydź máłutki.

Kośćioł Christusow nie iest máłe stádo.

34 *Gdźie iest skarb wász*] Jesli bogacz vtopiwszy serce w skárbie swoim ziemskim / nie może go podważyć y podnieść do niebá: nie chayże skarb ziemski przed sobą przesyła do niebá / wydawáiąc go ná té / którzy sie zań modlić będą: tedy wnet serce iego będźie z skárbem w niebie.

Skárbić w niebie.

51 *Abych przyszedł dawáć pokoy*] Rozumiéy on pokoy zły / który iest miedzy świeckimi y niezbożnymi ludźmi / y one zgodę która iest miedzy niewierniki y heretykámi / ábo innymi złośnikámi. Bo ten pokoy przyszedł Christus tárgáć. Pátrz Mát: 10. 35.

Pokóy zły y dobry.

ROZDZ. XIII.

1 A Byli niektórzy ná ten czás / oznaymuiąc mu o Gálilęyczykách / *którzych krew zmieszał Piłat z ofiárámi ich*. 2 A *odpowiedziawszy rzekł im: Mniémacie że ci Gálilęyczycy nád wszytkie inné Gálilęyczyki grzészniey szymi byli/ iż tákowé rzeczy vćierpieli? 3 Nié: powiádam wam: lecz ieśli pokutowáć nie bedźiecie / wszyscy tákże zginiecie. 4 Jáko ośmnaśćie onych ná które vpádłá wieżá w Syloe / y pobiłá ie: mniémacie żeby y oni winniey szymi byli nád wszytkie ludźie mieszkáiące w Jeruzálem? 5 Nié/ mówię wam: ále ieśli pokutowáć nie bedźiecie/ wszyscy tákże zginiecie.

6 B A powiedźiał to podobieństwo: Miał niektóry figowé drzewo wsádzoné w winnicy swoiéy: y przyszedł szukáiąc ná nim owocu / y nie nálazł. 7 A rzekł do sprawcy winnice: Oto trzy látá są iáko przychodzę szukáiąc owocu ná téy fidze: á nie náyduię. Wytniż ią: przecz y źiemie záſtepuie? 8 A on odpowiedźiawszy rzekł mu: Pánie / zániechay iéy y ná ten rok / áż ią okopam y obłożę gnoiem: 9 *á ieśliby dáłá owoc: á ieśli nié/ nápotym ią wytnieß.

10 A náuczał w *bóżnicy ich w ßábbáty. 11 C A oto niewiáſtá/ która miáłá *duchá niemocy przez ośminaśćie lat / á byłá ſkurczona: y nie mogłá żadną miárą *wzgórę poyźrzeć. 12 Którą vyźrzawszy Jesus/ przyzwał iéy do śiebie/ y rzekł iéy: Niewiáſto/ wolnąś vczyniona ieſt od niemocy twoiéy. 13 A włożył ná nie ręce: á nátychmiaſt podniosłá śię / y chwaliłá Bogá. 14 A odpowiedźiawszy Arcybóżnik / gniewáiąc śię że Jesus w ßábbát vzdrawiał/ rzekł do rzeſze: Sześć dni ſą w których ma bydź robiono: w té tedy przychodźćie á léczćie śię: á nie w dźień sobotni. 15 D A odpowiedáiąc do niego Pan rzekł: Obłudnicy / káżdy z was w ßábbát nie odwiezuie wołu ſwego ábo osłá od żłobu / y wiedźie nápáwáć? 16 A téy córki Abráámowéy którą związał ßátan oto ośmnaśćie lat / nie potrzebá było od zwiąзki téy rozwiezáć w dźień sobotni? 17 A gdy to mówił / wstydáli śię wszyscy przećiwnicy iego: á wszytek lud rádował śię/ ze wszytkiego co śię chwálebnie dźiáło od niego.

18 a Mówił tedy: Czemuż podobné ieſt króleſtwo niebieskie / á czemu ie podobné *vczynię? 19 Podobné ieſt źiárnu gorczycznému: które wźiąwszy człowiek/ wrzućił do ogrodá ſwego / y vrosło / y sſtáło śię drzewem wielkim / á ptacy niebieſcy *odpoczywáli ná gáłęźiách iego. 20 b A záśie rzekł: Komuż podobné vczynię króleſtwo Boże? 21 E Podobné ieſt kwáſowi/ który wźiąwszy niewiáſtá / zákryłá we trzy miáry mąki: ážby śię wszytko zákwáśiło. 22 A chodźił po miáſtách y miáſteczkách/ náucżáiąc/ á idąc w drógę do Jeruzálem. 23 A rzekł mu niektóry: Pánie/ ieśli máło tych co máią bydź zbáwieni? c A on rzekł do nich: 24 Vśiłuyćie ábyśćie weszli przez ćiasną fórtkę. Bo powiedam wam / że ich wiele bedą chćieli wnidź/ á nie będą mogli. 25 d A gdy *wnidźie gospodarz / y zámknie drzwi/ pocżniećie ſtáć ná dworze / y kołátáć we drzwi / mówiąc: Pánie *otwórz nam: A odpowiedáiąc rzecze wam: Nie znam was zkądeśćie. 26 Tedy pocżniećie mówić: Jadálichmy przed tobą/ y piáli/ y vczyłeś ná vlicách nászych. 27 F A rzecze wam: e Nie znam was zkądeśćie: f Odſtąpćie odemnie wszyscy czyniciele nieprawośći. 28 Tám bedźie płácz y zgrzytánie zębów: gdy vyźrzyćie Abráámá / y Izáaká/ y Jákobá/ y wszytkie Proroki w króleſtwie Bożym / á was precz wyrzuconych. 29 A przyidą od Wschodu y Zachodu / od Północy y Południá: y vśiedą w króleſtwie Bożym. 30 g A oto ſą oſtáteczni / którzy będą pierwszymi: á ſą pierwszy / którzy będą oſtátecznymi.

31 W onże dźień przyſtąpili niektórzy z Phárizeuszów / mówiąc mu: Wynidź á idź ztąd: bo ćię Heród chce zábić. 32 A rzekł im/ Idźćie/ á powiedźćie liſzce onéy: oto wyrzucam czárty y wykonywam vzdrawiánia dźiś y iutro / 33 y trzećiego dniá koniec mieć będę. A wszákoż potrzebá mi dźiś y iutro y po

*którzych Piłat pokił przy ofiárowániu
*Iesus. K. G.
*rozumiéy, nie trzebá będźie wyćináć.
*iedney. G.
*ćiężką niemoc.
*rozſkurczyć śię G.
a Mat. 13. d 31 Mar. 4. e 30.
*który rzeczy.
*gnieźdźili śie G.
b Mat. 13. e 33
c Mat. 7. b 13
d Matt. 25. a 10.
*wſtánie. G.
*Pánie. G. K
e Mat. 7. e 23 y 25. d 41.
f Psal. 6. b 9.
g Matt. 19. d 30. y 20. b 16 Mar. 10. d 31.

[h] Matt. 23. d 37.

wtrze iśdź: bo nie może bydź áby prorok indźie zginął okrom w Jeruzálem. [34] [h] Jeruzálem/ Jeruzálem/ które zábiiasz proroki/ y kámionuiesz te którzy są do ćiebie posłáni: ilekroćem chćiał zebráć dźiatki twé iáko ptak [n] gniazdo swé pod skrzydłá/ á nie chćiáłeś. [35] [o] Otóż zostánie wam dóm wász pusty. A powiádam wam/ że mie nie vyźrzyćie/ áż przyjdźie kiedy rzeczecie: [i] Błogosłáwiony który idźie w imie Páńskie.

[n] kurczętá swé. [o] zostáie. G. S.

[i] Niż. 19. f. 38

Bóg niektórych karze ná przestrogę innych. 4. Mo. 16. 31.

2. Mach. 3. 25.

Dan. 5. 30. Dźie. 5. 5.

2 *Ci Galileyczycy*] Wielkié iest w tym miłośierdźié Boże/ iż nie ták predko y nie ták ćiesko wszytkié grzészné karze: iáko niektóré karał ná przestrogę drugich. Jáko ná przykład/ nie ná wszytkié heretyki (którzy przełożonymi swymi gárdzą im sie sprzećiwiáiąc) dopuszcza/ áby przepádli ziemie/ iáko Chore z towárzystwem swoim: Y nie mśći sie ták záraz nád wszytkimi/ którzy Kośćioły y skárby ich łupią/ iáko sie nád Heliodorem y nád Báltázárem pomśćił: Y nie wszytkich którzy w cále nie oddawáią Bogu co ślubili/ karze nagłą śmierćią/ iáko Ananiaszá y Sáphyre. Ale niektórych tylko skaráć raczył wedle ich zasługi/ áby byli ná przykład y ná przestrogę ku pokućie innym wszytkim/ którzy ich w tákich złośćiách násládują: którzy iesli ná tym świećie nie pokutują/ tedy pewnie ná onym będą potępieni. Optat: lib: 1. contra Parmen.

Pokutá.

3 *Iesli pokutowáć nie bedźiećie*] μετάνοια, w Nowym Testámenćie/ znáczy zupełną pokutę. Pátrz Mát: 3. v. 2.

Figá bez owocu.

6 *Miał niektóry figowé drzewo*] Figá máiąca liśćie bez owocu/ znáczy Żydy/ heretyki y złé Chrześćiány: którzy máią wiárę y dobré słowá/ ále nie vczynki.

Choroby niektóré od Szátáná.

16 *Związał Szatan*] Stąd widźimy/ iż wiele chorob/ które sie zdádzą bydź przyrodzoné/ pochodzą od Szátáná z Bozkiégo dopuszczenia: ábo dla grzéchu/ ábo dla doświadczenia. Lecz Pan Christus oboie te chorobe vzdrawia: któréyby żaden lekárz przyrodzonym obyczáiem zleczyć nie mógł. Iż on ná to przyszedł/ áby wyniszczył/ ták ná duszách iáko y ná ćielech/ spráwy dyabelskié.

Ciasna fórtká.

24 *Przez ćiasną fortke*] Chrześćiáni w żyćiu swym pobożnym máią szukáć téy ćiásnéy fortki: ále w wierze y w religiéy máią sie trzymáć powszechnośći/ to iest stárey y vbitéy drogi. Ktemu obacz/ iż nie iest Pan sobie przećiwny/ powiedáiąc tu/ że máło iest tych którzy máią bydź zbáwieni: á gdźie indźiey mówiąc/ iż wiele ich przyjdźie ze wschodu y z záchodu słońcá/ którzy vśiedą z Abráhámem w królestwie niebieskim: Bo ácz ich máło iest względem potępionych: wszákże wiele ich iest względem sámych zbáwionych. Jáko y pszenice miedzy plewámi máło sie zda kiedy młoćą: ále po odwianiu/ nápełniáią sie nią śpichlérze niebieskie. August: serm: 32. de verbis Domini.

Mat. 8. 11.

Wiárá oprocz kośćiołá nie ważna.

Cont. lit. Petil. lib. 2 c 55.

26 *Iadálichmy przed tobą*] Nie dosyć iest ku zbáwieniu vżywáć Páńskich Sákrámentów/ y słucháć słow iego: iesli kto nie żywie w iednośći kośćiołá powszechnégo. Ták to mieysce Augustyn ś. przywodźi przećiw Donatystóm: którzy ácz mieli prawdźiwe Sákrámenty/ y ofiárę Mszéy S. ále sie przez odszczepieństwo oddźielili byli od kośćiołá ś. powszechnégo.

Człowiek przyczyną swégo potępienia.

34 *A niechćiałoś*] Żydźi sámi sobie/ własną wolą swoią/ byli przyczyną swego zátrácenia/ á nie Bóg/ który ich wzywáć nie przestawał/ gdy oni słucháć niechćieli. Zkąd widźimy wielką wolność ludzką.

ROZDZ. XIIII.

[1] A — Zostáło sie: gdy Jesus wszedł do domu iednégo przednieyszégo Pháryzeuszá/ w szábbát ieść chléb/ á oni go podstrzégáli. [2] A oto człowiek niektóry opuchły był przed nim. [3] A Jesus odpowiedźiawszy rzékł do biegłych w zákonie y Pháryzeuszów/ mówiąc: Godźili sie w szábbát vzdrawiáć? [4] Lecz oni milczeli. A on viąwszy vzdrowił go/ y odpráwił. [5] A odpowiedáiąc rzékł do nich: Którégo z was osieł ábo wół wpádnie w studnią: á nie wnet go wyćiągnie w dźień sobotny? [6] Y nie mogli mu ná to odpowiedźieć. [7] B — Y powiedźiał też podobieństwo do záproszonych/ przypátruiąc sie iáko piérwszé śiedzenia obiéráli/ mówiąc do nich: [8] Gdy bedźiesz wezwan ná gody/ nie śiádayże ná piérwszym mieyscu: áby snadź poczćiwszy nád ćie nie był wezwan od niego: [9] á przyszedszy ten który ćiebie y onégo wezwał/ nie rzékłci: Day temu mieysce: á tedybyś ze wstydem począł mieć ostáteczné mieysce. [10] C — Ale gdy bedźiesz wezwan/ idź/ vśiądź ná poślednim mieyscu: że gdy przyjdźie ten który ćie wezwał/ rzecze tobie: [a] Przyiaćielu/ posiądź sie wyszéy. Tedy bedźie tobie chwałá przed spółem śiedzącymi. [11] [b] Bo wszelki co sie wynośi/ zniżon bedźie: á kto sie vniża/ wywyższon bedźie. [12] Mówił też y onému który go był wezwał: [c] Gdy spráwuiesz obiad ábo wieczérzą/ nie wzywayże przyiaćiół twoich/ áni bráćiéy twéy/ áni krewnych/ áni sąśiad bogátych: żeby ćie

[a] Przyp. 25. a 7.

[b] Matt. 23. b 12. Niż 18. c 14.

[c] Tob. 4. b 7 Przyp. 3. a 9

ſnadź y oni záś nie wezwáli/ y nie ſtá ſie tobie nagrodá. 13 Ale gdy ſpráwuieß vcżtę/ wzowże vbogich/ vłomnych/ 14 chromych y ślepych: á bedźieß błogoſłáwionym: żeć nie mogą oddáć: ábowiémći bedźie oddano w zmártwychwſtánie ſpráwiedliwych.

15 Co vſłyßawßy niektóry z ſpołu ſiedzących/ rzékł mu: Błogoſłáwiony który bedźie iadł ᶻchléb w króleſtwie Bożym. 16 A on mu powiedźiał.

ᵈ Człowiek niektóry ſpráwił wieczerzą wielką/ y wezwał wielu. 17 Y poſłał ſługe ſwego/ w godźinę wieczerzéy/ áby powiedźiał záproßonym/ żeby przyßli boć iuż wßytko gotowo. 18 Y poczeli ſie wßyſcy ᵛſpółecznie wymáwiáć. Piérwßy mu rzékł: Kupiłem wieś/ y mam potrzebę wynidź á oglądáć ią: proße ćie miéy mie zá wymówionégo. 19 A drugi rzékł: Kupiłem piec iarzm wołów/ y ide ich doświádczáć: proße ćie miéy mie zá wymówionégo. 20 A drugi rzékł: Zónem poiał/ á przeto nie moge przyśdź. 21 A wróćiwßy ſie ſługá/ oznaymił to pánu ſwemu. Tedy ſie goſpodarz rozgniewawßy/ rzékł ſłudze ſwemu: Wynidź rychło ná vlice y vliczki miáſtá: á vbogié y vłomné/ y ślepé y chromé wprowadź tu. 22 Y rzékł ſługá: Pánie/ ſtáło ſie iákoś roſkazał: á ieſzcze ieſt mieyſce. 23 Y rzékł pan ſłudze: Wynidź ná drógi y opłotki: á przymuś wniśdź/ áby był dóm móy

24 nápełnion. A powiedam wam/ żeć żaden z onych mężów którzy ſą záproßeni/ nie vkuśi wieczérzy moiéy.

25 Y ßły z nim rzéße wielkié: á obróćiwßy ſie rzékł do nich. 26 ᵉ Jeſli kto idźie do mnie/ á nie ma w nienawiśći oycá ſwégo y mátki/ y żony y dźieći/ y bráćiéy y śióſtr/ ieſzcze też y ᶻduße ſwoiéy/ nie może bydź vcżniem moim. 27 ᶠ A kto nie noſi krzyżá ſwego/ á idźie zá mną/ nie może bydź vcżniem moim. 28 Abowiém kto z was chcąc budowáć wieżę/ nie piérwéy śiadßy ráchuie nakłády/ których potrzebá/ ieſli ma do wykonánia: 29 áby/ gdyby záłożył fundáment á nie mógł dokończyć/ wßyſcy pátrzáiący nie poczęli śmiać ſie z niego/ 30 mówiąc: Iż ten człowiek począł budowáć/ á nie mógł dokonáć? 31 Abo który król/ máiąc iácháć ſtoczyć woynę z drugim królem/ nie piérwéy śiadßy myśli ieſli może z dźieśiąćią tyśiecy potkáć ſie z onym/ który z dwudźieſtą tyśiecy iedźie przećiw niemu? 32 Bo inácżéy/ gdy on ieſzcze ieſt dáleko/ poſelſtwo wypráwiwßy prośi ᵒ o to co do pokoiu należy. 33 Ták tedy káżdy z was/ który nie odſtepuie wßytkiégo co ma/ nie może bydź moim vcżniem.

34 ᵍ Dobráć ieſt sól. Lecz ieſli sól ᶻzwietrzeie/ czym ſolona bedźie? 35 Nie przygodźi ſie áni do źiemie/ áni do gnoiu: ále ią precz wyrzucą. Kto ma vßy ku ſłuchániu niechay ſłucha.

ᶻ obiad. G.

ᵈ Mat. 22. a 2. Obia. 19. b 9.

ᵛ po iednému. G.

ᵉ Matt. 10. d 37.

ᶻ żywotá ábo zdrowia ſwé go.

ᶠ Matt. 10. d 38. y 16. d 24. Mar. 8. d 34.

ᵒ o pokóy.

ᵍ Mat. 5. b 13. Mar. 9. g 50.

ᶻ wł: zgłupie ie.

---

14 Abowiemći bedźie oddano] Oto zapłátá zá vczynki miłośierné: á iż mogą bydź czynioné dla zapłáty wieczney. co ieſt przećiw Nowowiernikóm dźiśieyßym.

18 Y poczeli ſie wßyſcy wymawiáć] Wolność ludzka/ á doſtátek świetcki/ nawiecéy przeßkadzáią ludźióm do zbáwienia.

23 Przymuś wniśdź] Stąd Auguſtyn S. dowodźi/ iż heretycy do wiáry któréy nie ſtrzymáli/ y do kośćiołá z którégo vćiekli/ máią bydź mándaty y winámi królów y kśiążąt Chrześćiáńſkich przymußáni y przypądzáni: ponieważ kośćioł ma ná nie práwo/ iáko ná ſwé zbiegi. Słowá iego té ſą: Przyßli Pogáni z vlic y z roſtáiów: niechże też przyidą heretycy/ á tu nayda pokóy. Bo którzy płoty grodzą/ ćić rozdźielenia ßukáią. Wiec ich wyćiągnąć z opłotków/ wiec ie z ćierznia wywlec. Ná płoćiech vwiezli/ y niechcą áby ich przymußano. Chcą áby im wolno było wniśdź ábo nie wniśdź. (y wierzyć iáko chcą) Lecz nie ták Pan roſkazał/ ále ták: Przypadź/ ábo przymuś ich áby weßli. Niechay z wierzchu potrzebá przyćiśnie: ábowiem potym z niéy wola wyrośnie. To Auguſtyn S.

25 A nie ma w nienawiśći oycá] Zadné ſtworzenié nie ma nam ták bydź miłé/ któregobyſmy ſie záprzeć y w nienawiśći mieć nie mieli: ieſli nam ieſt ná przekáźie do Chriſtuſá/ y do kośćiołá iego/ ábo do náwrocenia/ y zbáwienia náßego.

33 Który nie odſtepuie] Práwy Chrześćiánin ma ſie poráchowáć/ gdyby ná táki hak przyßedł (czáſu prześládowánia) żeby ſie rácżéy odrzekł wßytkiégo co ma y mieć może: á niżliby miał vtráćić wiárę Kátholicką.

Zasługi vczynków dobrych.

Heretycy máią bydź do kośćiołá przypędzeni.

Sermo. de verbis Domini.

Bóg ma bydź miłowan náde wßytko.

ROZDZ. XV.

*wszytcy, G.

1 A Y Przybliżáli sie do niego * Celnicy y grzéßnicy áby go słucháli. 2 Y ßemráli Pháryzeußowie y Doktorowie / mówiąc: Iż ten przyimuie grzéßniki / y iada z nimi. 3 Y rzékł do nich to podobieństwo / mówiąc: 4 a Który z was człowiek co ma sto owiec / á iesliby strácił iedne z nich / izali nie zostáwuie dziewiąćidziesiąt y dziewiąći ná puscy / á idzie zá oną co zginełá / áż ią naydzie? 5 A gdy ią naydzie / kładzie ná rámioná swé ráduiąc sie: 6 B á przyßedßy do domu zwolywa przyiaciół y sąsiad / mówiąc im: Ráduycie sie ze mną / iżem nálazł owce moie która byłá zginełá? 7 Powiádam wam / żeć ták bedzie rádość w niebie nád iednym grzéßnikiem pokutę czyniącym / niż nád dziewiąciądziesiąt y dziewiącią spráwiedliwych którzy nie potrzebuią pokuty. 8 Abo która niewiástá máiąc dziesięć Drachm / iesliżby strácilá dráchme iedne / izali nie zápala świéce / y wymiáta domu / y ßuka z pilnością / áżby ználázłá? 9 A gdy naydzie / zwolywa przyiaciołek y sąsiádek / mówiąc: Ráduycie sie ze mną / bom nálázłá dráchme którąm byłá strácilá? 10 C Ták / powiádam wam / rádość bedzie przed ányoly bożymi nád iednym grzéßnikiem pokutę czyniącym.

a Mat. 18. b. 12.

A dráchmá tóż co y Denárius waży pulpiętá großá polskie.

11 Y rzékł: Człowiek niektóry miał dwu synów. 12 Y rzékł młodßy z nich oycu: Oycze / day mi część máietności / która ná mie przypada. Y rozdzielił im máietność. 13 A po niewielu dni / zebrawßy wßytko młodßy syn odiáchał w dáleką kráinę: y rozpróßył tám máietność swą żywiąc rospustnie. 14 D A gdy wßytko vtrácił / stał sie głód wielki w onéy kráinie / y on począł niedostátek ćierpieć. 15 A ßedł / y przystał do iednégo obywátelá onéy kráiny. Y posłał go do wsi swoiéy áby pásł wieprze. 16 Y radby był nápełnił brzuch swóy młótem które iadáli wieprze: á nikt mu nie dawał. 17 A przyßedßy k sobie / rzékł: Iáko wiele naiemników w domu oycá mégo máią dosyć chlebá: á ia tu głodem vmiéram? 18 Wstáne y póyde do oycá mego / y rzekę mu: Oycze / zgrzéßyłem przeciw niebu y przed tobą: 19 iużem nie iest godzien bydź zwan synem twoim: vczyń mie iáko iednégo z naiemników twoich. 20 E A wstawßy ßedł do oycá swego. A gdy iescze był dáleko / vyźrzał go oćiec iego / y miłosierdziem wzruszony iest / á przybieżawßy vpadł ná ßyię iego / y pocáłował go. 21 Y rzékł mu syn: Oycze / zgrzéßyłem przeciw niebu y przed tobą: iużem nie iest godzien bydź zwan synem twoim. 22 Y rzékł oćiec do sług swoich: Rychło przynieście pierwßą ßátę / á obleczćie go: y daycie pierścień ná rękę iego / y bóty ná nogi iego: 23 F y przywiedźcie cielcá vtuczonégo / y zábiyćie: á iédzmy y vżywaymy. 24 Abowiém ten móy syn vmárł był / á ożył: zginął był / á nálazł sie. Y poczęli vżywáć. 25 A stárßy syn iego był ná polu. A gdy przychodził y przybliżał sie do domu / vsłyßał muzykę y taniec: 26 á przyzwał iednégo z służebników / y spytał coby to było. 27 A on mu powiedział: Brát twóy przyßedł: y zábił oćiec twóy ćielcá vtuczonégo / iż go zdrowégo zás dostał. 28 Y rozgniewał sie / y niechćiał wniśdź. A ták oćiec iego wyßedßy począł go prośić. 29 G Lecz on odpowiedziawßy rzékł oycu swemu: Oto ták wiele lat służę tobie / y nigdym nieprzestąpił roskázánia twego: á nigdyś mi nie dał koźlećiá żebych vżywał z przyiacioły moimi. 30 Ale gdy ten syn twóy / który pożárł máietność swą z nierządnicámi / przyßedł / zábiłeś mu vtuczonégo ćielcá. 31 A on mu powiedział: Synu / tyś záwżdy iest ze mną / y wßytko moie twoie iest. 32 Lecz trzebá było vżywáć y weselić sie / iż ten brát twóy był vmárły / á ożył: zginął był / á nálezion iest.

Ian 10. 11.

4 *Który z was człowiek*] Ten człowiek / iestći Pan á Zbáwićiel náß / który wßytkié swé prace obracał ku náwróceniu grzéßnych do pokuty. Którégo wßyscy wierni / á zwłaszczá duchowni / máią náśládowáć.

7 *Ták bedzie rádość w niebie*] Nie iżby Bóg y świeći ná niebie wiecéy sobie ważyli iednégo grzéßnégo pokutuiącégo / niżli tych

Rádość w niebie z grzesznych náwrocenia

którzy trwáią w dobroći y spráwiedliwośći. Ale tym chćiał Pan pokazáć / iáko miłé iest y wdźięczné Bogu y świętym iego grzesznégo náwrocenié. które nowa iákaś y niespodźiewána rádość czyni w niebie. Jáko y człowiek niejáko się więcey ráduie z náleźioney iedney owce stráconey / niżli z wiela innych które nie zginęły.

8 *Abo która niewiástá*] Tá niewiástá iestći Kośćiół Kátholicki / który záwsze szuka synów vtráconych.

10 *Przed Anyoły Bożymi*] Anyołowie y dusze świętych w niebie weselą się z náwrocenia káżdégo grzesznégo : wiedzą tedy o nim y pieczą o nas máią : y owszem sercá násze / y wnętrzna pokutá y skruchá nie iest onym táyna z Bozkiégo widzenia ábo obiáwienia. Jákoż tedy modlitw nászych słyszeć nie máią? A niemász w tym żadney rożnośći / miedzy Anyoły á duszámi świętych : gdyż y ći / y oni są duchowie / y społu są w niebie / y iednáko Páná Bogá widzą / w którym y przez którégo widzenié ábo obiáwienié / o nas y o rzeczách nászych wiedzą.

Swięći wiedzą w niebie co się z námi dźieie.

Mat. 22. 30.

13 *Y rozproszył tám máiętność swą*] Ten syn márnotrátny figuruie y náwrocenié pogánów / y káżdégo człowieká grzesznégo.

16 *Młótem które iadáli wieprze*] Słowo Láćińskié Siliqua, á Gréckié κεράτιον znáczy włáśnie owoc ieden / który w ćiepłych kráiách dáią wieprzóm / iáko v nas żołądź : z tego owocu vbodzy łuski iadáią á ziárná odrzucáią. iáko pisze Plinius lib. 15. c 24. Temu podobné iest v nas młóto / z którégo ziárno wytłoczoné bywa / á sámé łusczyny zostáią. Przeto tu tákże możem ábo młótem ábo łusczynámi zwáć. Hereticcy tłumácze słowá nie rozumieiąc / ziárnem to zowią : ále kiedyby się byli doczytáli / náleźliby że Siliqua słuszniey możem zwáć młótem niż ziárnem. wszákże im to włásna iż czego nie vmieią to gánią.

23 *Cielcá vtuczonégo*] Teraz się to wesele dźieie w kośćiele powszechnym / mówi Augustyn święty. Abowiém to ćiele tłusté bywa ofiárowano Bogu / w ćiele y krwi Páńskiey / y kármi y násyca wszytek dóm. A iáko ćiele znáczy naświętszą ofiáre / y vżywánie ćiáłá y krwie Páná Christusowéy : ták száta przednieysza znáczyć może niewinność one pierwszą / która nam Bóg przywraca przez pokutę : y insze dáry y łáski / pochodzące z godnégo vżywánia świętégo Sákrámentu.

Ofiárá ćiáłá y krwie Páńskiey.

Aug. lib. 2. Quæst: Euang. quęsti. 33.

ROZDZ. XVI.

1 A Mówił też y do vczniów swych : Był niektóry człowiek bogáty który miał [a]włódárzá : á ten był od niesion do niego / iákoby rozproszył dobrá iego. 2 Y wezwał go y rzékł mu : Cóż to słysze o tobie? odday liczbę włódárstwá twégo : ábowiém iuż włódárzyć nie będźiesz mógł. 3 Y mówił włódarz sam w sobie : Cóż vczynię gdyż Pan móy odeymuie odemnie włódárstwo? kopáć nie mogę / żebráć się wstydzę. 4 Wiém co vczynię : że gdy będę złożon z włódárstwá / przyimą mię do domów swoich. 5 Wezwawszy tedy káżdégo zosobná dłużniká páná swégo / mówił pierwszému : Wieleś winien pánu memu? 6 B A on powiedźiał : sto bárél oliwy. Y rzékł mu : Weźmi zápis twóy / á śiądź nátychmiast nápisz pięćdźieśiąt. 7 Potym drugiemu rzékł : A ty wieleś winien? A on rzékł / sto [b]beczek pszenice. Y rzékł mu : Weźmi zápis swóy / á nápisz ośmdźieśiąt. 8 Y pochwalił pan włódárzá [c]niespráwiedliwośći / iż rostropnie vczynił. Bo synowie tego świátá / rostropnieyszy są w rodzáiu swoim nád syny świátłośći.

[a] ábo vrzędniká : po Græcku οἰκονόμον, który wszytkim domem rządźi. G.

[b] Corus miał w sobie 30. miar, z których káżda brálá w się, ile się we 144 skorup iáiec kokoszych pospolitych wsypáć może.

[c] niespráwiedliwégo.

9 C A ia wam powiádam : Czyńćie sobie przyiaćioły z mámmony niespráwiedliwośći : áby gdy vstániećie / przyięli was do wiecznych przybytków.

Mámmon, máiętność, ábo imienie, ábo bogáctwá. Hier.

10 Kto wierny iest w namnieyszéy rzeczy / y w większéy wierny iest : á kto w mále niespráwiedliwy iest / y w większym niespráwiedliwy iest. 11 Jesliżeśćie tedy w niespráwiedliwéy mámmonie wiernymi nie byli : która prawdźiwa iest kto się iéy wam zwierzy? 12 A ieśliśćie w cudzym wiernymi nie byli : któż wam da co wásze iest? 13 [a] Zaden sługá dwiemá pánóm służyć nie może : bo ábo iednégo będźie miał w nienawiśći / á drugiégo miłowáć będźie : ábo do iednégo przystánie / á drugiégo wzgárdźi. Nie możećie Bogu y mámmonie służyć. 14 A słucháli tego wszytkiégo Pháryzeuszowie którzy byli łákomi : y śmiali się z niego.

15 Y rzékł im : Wy iesteśćie którzy sámi śiebie vspráwiedliwiaćie przed ludźmi : lecz Bóg zná sercá wásze : ábowiém co iest v ludźi wyniosłégo / obrzydłość iest przed Bogiem. 16 [b] Zakon y Prorocy / áż do Janá. od tychmiast królestwo Boże opowiedáią / á káżdy gwałt mu czyni. 17 [c] A łácwiéy niebu y źiemi przeminąć / niż iednéy kreski z zakonu vpáść. 18 [d] Wszelki który opuszcza żonę swą / á drugą póymuie /

[a] Mat. 6. c 24

[b] Mat. 11. b 12

[c] Mat. 5. c 18

[d] Mat. 5. e 32 Mar. 10. b 11 1. kor. 7. b 10

cudzołoży: á kto od męża opuſczoną póymuie/ cudzołoży.

19 E [19] Był niektóry człowiek bogáty/ który obłóczył ſię [a] w purpurę y w biſior [a]: y [b] vżywał [b] hoynie ná káżdy dźień.

20 [20] A był niektóry żebrák imieniem Łazarz/ który leżał v wrót iego/ pełen wrzodów.

21 [21] Chcąc bydź náſycon z odrobin/ które pádáły z ſtołu bogaczowégo/ á żaden mu nie dawał. ále y pśi przychodząc lizáli wrzody iego.

22 [22] A ſtáło ſię że vmárł żebrák/ á znieśion był od ányołów ná łono Abráámowé. Vmárł też y bogacz [c] y pogrzebion ieſt w piekle.

23 [23] A podniózſzy oczy ſwoie gdy był w mękách/ vyźrzał Abráámá z dáleká/ y Łázárzá ná łonie iego:

24 F [24] á on wołáiąc rzékł: Oycze Abráámie/ śmiłuy ſię náde mną: á poſli Łázárzá áby omoczył koniec pálcá ſwego w wodźie áby ochłodźił ięzyk móy: bo ćierpię

25 męki w tym płomieniu. [25] A rzékł mu Abráám: Synu/ wſpómni żeś odebrał dobrá [*] zá żywotá twegó/ á Łázárz tákże złe: á teraz on ma poćieche/ á ty męki ćierpiſz.

26 [26] A nád to wſzytko/ miedzy námi y wámi otchłań wielka ieſt vtwierdzona: áby ći którzy chcą ztąd przéyść do was/ nie mogli: áni ztámtąd przéyść ſám.

27 [27] Y rzékł: Proſzę ćię tedy oycze ábyś go poſłał do domu oycá mego: ábowiém mam pięć bráćiéy:

28 [28] [d] áby im świádectwo wydał [d] izby też oni nie przyſzli ná to mieyſce mąk.

29 [29] Y rzékł mu Abráám: Máią Moyżéſzá y Proroki: niechże ich ſłucháią.

30 G [30] A on rzékł: Nié/ Oycze Abráámie: ále gdyby kto z vmárłych ſzedł do nich/ będą pokutę czynić.

31 [31] Y rzékł mu: Ieſli Moyżéſzá y prorokow nie ſłucháią/ áni/ by też kto z martwych powſtał/ nie vwierzą.

[a] w ſzárłaty wiedwał nicą. Byſſus: było iákieś płotno Indyiſkiey bárzo miękkie/ ſubtylne á drogie: iáko iedwabnicá.

[b] vżywał dobrey myśli. G.

[c] y pogrzebion ieſt. á w piekle podnioſſy. G. S.

[*] twoie G.

[d] ábi ie przeſtrzegł.

---

1 *Włodárzá*] Gréckie οἰκονόμος, własnie znáczy Száfárzá domowégo: co y Hieronym S. tu przypomina. wſzákże tłumácz Łáćinſki vżywa ſtárych słow Łáćinſkich z Pomponiuſzá wźiętych/ y zowie/ Villicum, Włodárzem/ co y Hieronym S. który stárégo przekłádu popráwiał/ widząc iż ták wſzyſcy inſzy tłumácze zoſtáwili/ on tákże zoſtáwił nie odmieniáiąc. w czym my go też tu náſládujemy.

8 *Y pochwalił Pan włodárzá*] Nie chwali Pan tego/ że go zdrádźił: ále opátrzność iego ná przykład podáie/ że ſobie vmiał w potrzebie porádźić. Lecz ieſli on był pochwalon od páná którégo krádł: tákóż dáleko więcéy Bogu ſię podobáią/ którzy wedle woléy y roſkazánia iego/ dobrá páńſkié vbogim rozdawáią. August: de quæst: Euang.

Pan w ſzáfárzu chwali.

9 *Przyieli was*] Wielka poćiechá wſzytkim iáłmużnikóm/ y wielka moc vczynków miłośiernych: że nie tylko grzéchy oczyśćiáią/ y króleſtwo niebieſkié záſługuią/ y modlitwy ná źiemi tych którym ſię dźieią: ále y pomoc ich y obronę w niebie. Zkąd też mamy/ iż święći w niebie modlitwámi y przyczynámi ſwymi wſpomagáią tych/ którzy im dobrze czynili ná tym świećie. A iż w tákiéy czći y łáſce ſą v Páná Bogá/ że y mogą y chcą dobrodźieie ſwé przyiąć do przybytków wiecznych: ták dobrze iáko ći dłużnicy mogli przyiąć ſzáfárzá do ſwych domów. A iż iáłmużny zakonnikóm y innym ludźiam pobożnym vczynioné/ ſą dáleko pomocnieyſzé y pożytecznieyſzé/ á niżeli ná poſpolité vbogié obroconé: ácz y te ſwą záſługę y zapłátę máią. O czym ſzerzéy Hieronym S. quæst: 6. ad Algaſiam. Ambr: in Luc: August: ſerm: 35. de verb: Domin.

Iáłmużny pożytki.
wyż. 11. 42.
Mat. 25. 47.

18 *A drugą poymuie*] Iáko żoná mężá cudzołożniká opuśćiwſzy/ póki on żyw/ nie może iśdź zá drugiégo/ z Páńſkiego roſkazánia: ták też y mąż/ dla cudzołoſtwá żone opuśćiwſzy/ póki oná żyie/ nie może innéy poiąć. August: de bono coniug: cap: 7. & lib. 1. cap: 8. & 9. de adult: coniug.

Małżeńſtwo nie rozdźielne.
1. kor. 7. 10.

22 *Odnieśion był od Anyołów*] Ták teraz Anyołowie duſze świętych odnoſzą do niebá/ iáko ná on czás duſzę Łázárzowę ná łono Abráámowé. A obacz zapłátę vboſtwá/ nędze y ćierpliwośći: á z drugiéy ſtrony koniec y zapłátę doſtátku y roſkoſzy tuteczney/ z niemiłośierdźiem złączonéy. K temu obacz/ iż przy śmierći káżdégo/ dźieie ſię iákiś ſąd oſobny: á iż duſzá nie vmiera/ áni śpi/ áni bywa záwieſzona áż do dnia ſądnégo: ále záraz po śmierći bierze ſwą zapłátę.

Aniołowie duſze odnoſzą do niebá.

Sąd oſobny. Duſzá nie śmiertelna.

22 *Ná łono Abráámowé*] Łono Abráámowé byłoć mieyſce odpoczynienia wſzytkich tych/ którzy vmieráli w łáſce Bożéy/ przed przyſzćiem ná świát Páná Chriſtuſowym: póki ieſzcze nie było niebo otworzoné świętą śmierćią iego. To mieyſce Zácháryaſz zowie dołem w którym niémaſz wody: Izaiaſz ćiemnicą/ á Doktorowie poſpolićie limbum Patrum, otchłánią Oyców świętych. A Pan Zbáwićiel náſz dla tego nawiecéy do piekłów ſtąpić raczył/ áby ſtámtąd wybáwił duſze Oyców S. Iren: lib: 4. cap: 39. Euſeb: Demonſtrat: Euangel: lib: 10. cap: 8. Epiphan: hære. 56. Ambr: de myſt: Paſch: cap: 4. Hieron.: in 9. Zach: August. epiſt: 99. & lib: 20: de ciuit cap: 15.

Łono Abráámowe.

Zach. 9. 11. Iſa: 40. 7. Pſal: 85. 13.
Chriſtus przecz zſtąpił do piekłá.

25 *Ześ odebrał dobrá*] Bydź w vſtáwicznym pokoiu/ roſkoſzy y ſczęśćiu ná tym świećie/ ieſt rzecz niebeſpieczna: y znák męki ná onym. Hieronymus.

25 *On ma poćieche*] Łázárz odpoczywał/ á miał poćiechę ná łonie Abráámowym: ále przećie w piekle: á nie w niebie przed Chriſtuſem. Hieron: epiſt: 3. & epiſt: 129.

26 *Otchłań wielka*] Wielki ieſt przećiąg od łoná Abráámowégo do niżſzégo piekłá. W którym przećiągu trzymáią niektórzy że Czyśćiec ieſt: z którégo też Pan Chriſtus/ gdy ſtąpił do piekłá/ nie iednégo wybáwił.

Czyśćiec.

Bo ći którzy w łonie Abraámowym byli/ zadnych mąk nie ćierpieli: a przećie są iasné pisma (Augustyn S. mówi) które świadczą/ iż Christus sstąpiwszy do piekłá/ niektóre z mąk wybáwił: tedyć pewnie z Czyscá musiał ie wybáwić.

Aug.epi 93.

28 *Izby też oni*] Jesli potępieni máią pieczą o przyiaćiołách swoich iescze żywiących: iákoż ludźie święći y zbáwieni w niebie/ nie máią sie o swé bárziey stáráć? A iesli potępieni w ogniu piekelnym máią zmysły y sposoby/ któremiby myśli y chęći swoie oznaymiali. ták iż mogą bydź vsłyszeni y zrozumieni od Abraámá/ choćia ták dáleko od nich mieyscem y stanem oddalonégo: dáleko słuszniey záiste mogą ludźie ná świećie będący świętych wzywáć/ y od nich bydź wysłucháni. Przetóż bluźni Kálwin gdy ták pyta: Kto dał świętym ták długié vszy/ y ták ostré oczy/ żeby mogli słyszeć prośby y widźieć potrzeby násze? Dosyć ćieleśnie y grubie Kálwin mówi o rzeczach duchownych: Gdyż áni ten bogacz potępiony/ áni Abraám/ vszu/ oczu/ y iezyká ćielesnégo nie miał: á przećie oto widźiał/ y słyszał/ y mówił.

Swięći stárá ią sie o nas. *Wzywánie świętych.* *Lib: 3. Inst. cap. 22, sec. 24.* *Bluźnierstwo Kálwinowo.*

29 *Máiąc Moyzészá*] Abráhám miał wiádomość rzeczy które sie działy ná świećie: które zá iego wieku nie były: iáko to/ że mieli księgi Moyzészowé y proroków/ których on nigdy nie widział. August: de cura pro mortuis cap. 14.

Swięći wiedzą co sie dzieie ná świećie.

ROZDZ. XVII.

1 A Rzekł do vczniów swoich: Niepodobnaiest áby zgorszenia przyść niemiáły: [a] lecz biádá temu przez kogo przychodzą. 2 [b] Pożyteczniéy mu iest/ gdyby młyński kámień záwieszono ná szyiéy iego/ y wrzucono go w morze/ niżliby miał zgorszyć iednego z tych málutkich. 3 [*] Miéyćież sie ná pieczy. [c] Jesliby twóy brát zgrzészył przećiw tobie/ strofuy go: á ieśliby żáłował/ odpuść mu. 4 A ieśliby siedmkroć ná dźień zgrzészył przećiw tobie/ y siedmkroć ná dźień náwróćił sie k tobie/ mówiąc: Żal ći mi: odpuść mu. 5 Y rzekli Apostołowie Pánu: Przymnóż nam wiáry. 6 B [d] A Pan rzekł: Jesliby śćie mieli wiárę iáko ziárno gorczyczné/ rzeczećie temu drzewu morwowému: Wykorzeń sie/ á przesadź sie w morze/ á vsłucha was. 7 A któż z was máiący sługę orzącégo ábo pásącégo/ który gdyby sie z polá wróćił/ rzekłby mu: Záraz/ pódź/ siądź do stołu. 8 A nie rzekłby mu: Nágotuy cobych wieczerzał: á przepasz sie y służ mi/ áż sie náiém y nápiię: á potym ty bedźiesz iadł y pił? 9 C Zali dźiękuie słudze onému/ iż vczynił to co mu roskazał? 10 Niezda mi sie. Tákże y wy/ gdy vczynićie wszytko co wam roskazano/ mówćie: Słudzy nieużyteczni iestesmy: cosmy byli winni vczynić/ vczyniliśmy.

11 Y stáło sie/ gdy szedł do Jeruzálem/ szedł śrzodkiem Sámáriiéy y Gálilejéy. 12 D A gdy wchodźił do niektórego miásteczká/ zábieżeli mu dźieśięć mężów trędowátych: którzy stánęli z dáleká/ 13 y podnieśli głos/ mówiąc: Jesusie náuczyćielu/ zmiłuy sie nád námi. 14 Które gdy vyźrzał/ rzekł: Idźćie [e] okażćie sie kápłanóm. Y stáło sie gdy szli/ byli oczyśćieni. 15 A ieden z nich/ gdy obaczył że był vzdrowion: wróćił sie/ głosem wielkim chwaląc Bogá: 16 y padł ná oblicze v nóg iego/ dźiękuiąc [*]: á ten był Sámárytan. 17 A Jesus odpowiedźiawszy/ rzekł: Zaż nie dźieśięć iest oczyśćionych? á dźiewięć kędy są? 18 [*] Nie iest náleźiony któryby sie wróćił/ á dał Bogu chwałę/ iedno ten cudzoziemiec? 19 Y rzekł mu: Wstań/ idź: bo wiárá twoiá ćiebie vzdrowiłá.

20 A spytány od Pháryzeuszów: Kiedy przyidźie królestwo Boże? odpowiedźiał im y rzekł: Nie przyidźie królestwo Boże z [*] postrzeżeniem: 21 áni rzeką: Otoć tu/ ábo tám. Abowiém oto królestwo Boże w was iest. 22 E Y rzekł do vczniów swoich: Przyidą dni/ gdy bedźiećie żądáli oglądáć ieden dźień Syná człowieczégo: á nie oglądaćie. 23 [f] Y bedąć wam mówić: Oto tu/ y oto tám. Nie chodźćież/ áni sie zá nimi vdawayćie. 24 Abowiém iáko błyskáwicá błyskáiąc sie z podniebia/ ná to co iest pod niebem/ świeći: tákżeć bedźie Syn człowieczy w dźień swóy. 25 Lecz potrzebá mu piérwéy wiele vćierpieć/ y bydź wzgárdzonym od narodu tego. 26 [g] A iáko sie stáło we dni Noégo/ tákżeć bedźie y we dni Syná człowieczégo. 27 F Jedli y pili/ żony póymowáli/ y zá mąż wydawáli/ áż do dniá

[a] Mat. 18. a 7
[b] Mar. 9. f 42.
[c] Mat. 18. c 21. 3. Mo. 19. d 17. Syr 19. b 13.
[*] Ostrzegayćież sie.
[d] Matt. 17. c 20.
CZWARTA CZESC Ewánieliiey przyśćie Páńskie ná męką do Iudzkiey ziemie.
[e] 3. Moy. 14. 22.
[*] mu: G.
[*] nie są náleźieni, ktorzy by sie wróćili dáć. G.
[*] czásu, to iest wtorégo przyśćia Christusowégo nie możem wiedźieć.
[f] Matt. 24. b 23. Mar. 13. c 21.
[g] Mat. 4. d 37. 1. Moy. 7. a 5

którego

którégo wßedł Noe do korabiá: y przyßedł potop/ y wytrácił wßyſtki. 28 Tákże [h] iáko ſie dźiało zá dni Lotowych: Jedli y pili: kupowáli y przedawáli: ſczépili y budowáli: 29 á którégo dniá wyßedł Loth z Sodomy/ ſpadł déſcz ogniſty y śiárczyſty z niebá/ y wytrácił wßytki. 30 Wedle tego bedźie w dźień w który Syn człowieczy ſie obiáwi. 31 G Onéy godźiny kto bedźie ná dáchu/ á naczynie iego w domu: niechay nie ſchodźi bráć ie: á kto ná polu/ niech ſie tákże názad nie wráca. 32 Pámietaycie ná żone Lotowe. 33 [i] Ktoby ſie kolwiek ſtárał záchowáć [*] duße ſwą/ ſtráci ią: á ktokolwiekby ią vtrácił/ ożywi ią. 34 Powiádam wam/ [k] onéy nocy bedą dwá ná iednym łożu: iednégo wezmą/ á drugiégo zoſtáwią: 35 Dwie bedą mléć ſpołu: iedne wezmą/ á drugą zoſtáwią: Dwá ná polu/ ieden bedźie wźiet/ á drugi zoſtáwion. 36 A odpowiádáiąc rzekli mu: Gdźież Pánie? 37 Ktory im rzékł: Gdźiekolwiek bedźie [*] ćiáło/ tám ſie zbiorą y orłowie.

[h] 1. Moy. 19. c 24.

[i] wys. 9. c 24. Mat. 10. d 39. Mar. 8. d 35. Ian 12. d 25.

[*] żywot ſwóy

[k] Matt. 24. d 40. 1. Theſ. 4. d 17.

[*] trup ábo ściérw. G.

---

1 *Nie podobna ieſt*] Nie z ſczéréy potrzeby: boby tedy nic nie grzéßyli ći którzy inné gorßą: ále dla wielkiéy złośći ludzkiéy/ nie ieſt rzecz podobna/ áby nie były zgorßenia. Y przetoż wnet przydał. Biadá temu przez którégo przychodzą.

Zgórßénia iáko bydź mußą.

10 *Słudzy nieużyteczni*] Gdyby był rzékł Pan y Zbáwićiel náß/ iż záchowánié Bożkiégo przykazánia nie ieſt nam pożyteczné: ſłußnieby mogli odſczepieńcy mówić/ iż náßé vczynki nie záſługuią niebá/ áni iákiéy zapłáty v Páná Bogá. Ale nie rzékł tego: tylko to znáć dał témi ſłowy/ iż ſłużbá náßá nie ieſt pożyteczna Pánu Bogu/ który iéy od nas wyćiąga/ nie iáko iemu potrzebnéy ábo pożytecznéy/ ále iáko powinnéy. A ácz Pan Chriſtus vczy nas ták pokornie rozumieć o vczynkách y poſługách náßych iemu wyrządzánych: wßákże ná innych wielu mieyſcách/ ſług ſwoich którzy czynią ile mogą/ nie zowie niépożytecznymi: ále ták wdźięcznie y mile do nich mówi: Nuż tedy ſługo dobry y wierny/ gdyżeś nád máłym był wiernym/ nád wielem ćie poſtánowię. Y nád to zowie ie nie iuż ſługámi/ ále przyiaćioły/ bráćią y śioſtrámi. Ácz my przećie záwße/ z pokory y z prawdy/ mamy ſie mieć zá niegodné ſługi.

Zaſługá vczynków dobrych.

Matt. 25. 21. Ian 15. 15.

14 *Okażćie ſie kápłanóm*] Ten trąd znamionował grzéchy: które ácz Pan Bóg bez żadnéy ludzkiéy poſługi ſam vleczyć y oczyśćić może: wßákże ich poſpolićie nie oczyśćia/ iedno przez poſługe kápłanów. Przetóż żaden niech nie gárdźi rządem y poſtánowieniem Bożym: y niech nie mówi/ żeby doſyć było ſpowiedáć ſie ſámému PAnu Bogu. Auguſt: lib: de viſit: infirm.

Bóg, odpuſcza grzéchy przez kápłany. Ian 20. 21.

15 *Gdy ßli*] Może kto mieć czáſem táką ſkruche y pokute: że grzéch iego/ piérwéy niżli przydźie do kápłaná/ bedźie odpuſczony: wßákże y ten ma iśdź do kápłaná iáko oto ći trędowáći vczynili: zwłaſczá iż niewiemy pewnie/ ieſli ſkruche doſtáteczną mamy: á iż nie ieſt prawa ſkruchá bez żądze Sákrámentu/ gdy czás y mieyſce ieſt po temu.

Do ſkruchy ſpowiedź potrzebna.

19 *Wiárá twoiá*] Y tu widźimy nie ſáme wiáre/ ále y náwrócenié/ y dźiekowánié/ y chwalenié Bogá.

23 *Y bedąc wam mówić*] To mówią heretycy ná cześći rozerwáni/ którzy Chriſtuſá po kąćiech vkázuią. Lecz náuká Páná Chriſtuſowá/ iáko błyſkáwicá/ iáwna y iáſna ieſt po wßytkim świećie. Auguſt: Quæſt: Euan: lib. 1. quæſt: 38.

Hæretycy Chriſtuſá tu y owdźie vkázuią.

ROZDZ. XVIII.

1 A POWiedźiał im téż podobieńſtwo/ [*] [a] iż ſie záwżdy modlić potrzebá/ á nie vſtáwáć mówiąc: 2 Był niektóry ſędźia w iednym mieśćie/ który ſie Bogá nie bał/ á człowieká ſie nie wſtydał. 3 A w onym mieśćie byłá iedná wdowá: y chodźiłá do niego/ mówiąc: Vczyń mi ſpráwiedliwość z przećiwniká mego. 4 A niechćiał przez długi czás. A potym rzékł w ſobie: Acz ći ſie Bogá nie boie/ y człowieká ſie nie wſtydam: 5 B wßákóż iż mi ſie vprzykrza tá wdowá/ vczynie iéy ſpráwiedliwość/ áby náoſtátek przyßedßy/ nie lżyłá mie. 6 Y rzékł Pan: Słuchaycie co mówi nieſpráwiedliwy ſędźia. 7 A Bóg/ zali nie vczyni ſpráwiedliwośći wybránym ſwoim wołáiącym do niego we dnie y w nocy: [*] y bedźie ćierpliwym z ſtrony ich? 8 [*] Powiádam wam/ że im w rychle vczyni ſpráwiedliwość. Wßákóż ſyn człowieczy przyßedßy/ izali znaydźie wiáre ná źiemi?

9 Rzékł téż y do niektórych którzy vfáli ſámi w ſobie/ iákoby ſpráwiedliwi/ á inßymi gárdźili/ to podobieńſtwo. 10 Dwoie ludźi wſtąpiło do kośćiołá áby ſie modlili: ieden Pháryzeuß/ á drugi Célnik. 11 Pháryzeuß ſtoiąc/ ták ſie ſam v śiebie modlił: Boże dźiekuie tobie/ żem nie ieſt iáko in-

[*] k temu. G.

[a] Syr. 18 c 22. 1. Teſ: 5. c 17.

[*] choćia ieſt. G.

[*] iśćie. G.

ni ludzie/ drapieżni/ niesprawiedliwi/ cudzołożnicy: iáko y ten Célnik: [12] pościę dwákroć w tydzień: dawam dziesięciny ze wßytkiégo co mam. [13] A Célnik stoiąc z dáleká/ niechciał áni podnieść oczu w niebo: ále bił piersi swoie/ mówiąc: Boże bądź miłościw mnie grzéßnému. [14] Powiádam wam/ zstąpił ten [a] vspráwiedliwionym do domu swego/ od niegó. [b] Abowiem kto kolwiek sie podwysßa/ będzie vniżon: á kto sie vniża/ będzie podwyßßon.

[a] od niego Hebráism iest: iákoby rzékł więcey niżli on.
[b] wyż:14. b 11. Mat.23.b 12.

[15] A [c] przynoßono do niego y dziatecżki/ áby sie ich dotykał. Co widząc vczniowie łáiáli im. [16] Lecz Jesus przyzwawßy ich/ rzékł: Dopuśćcie dziateczkóm przychodzić do mnie/ á nie zábrániaycie im: ábowiém tákowych iest króleſtwo Boże. [17] Záprawdę wam powiedam: Ktobykolwiek nie przyiął króleſtwá Bożégo iáko dziéciątko/ nie wnidzie do niego.

[c] Mat.19.b 13. Mar.10. b 13.

[18] [d] Y pytáło go niektóre kśiążę/ mówiąc: Náuczycielu dobry/ co czyniąc otrzymam żywot wieczny? [19] A Jesus mu rzékł: Przécz mie zowieß dobrym? żaden nie iest dobry tylko sam Bóg. [20] Vmieß przykazánia? [e] Nie zábiiay: Nie cudzołóż: Nie krádni: Nie świádcz fałßywie: Czci oycá twego y mátkę. [21] Który rzékł: Tegóm wßytkiégo przestrzégał od młodości moiéy. [22] Co vsłyßawßy Jesus rzékł mu: Jednégoć iescze nie dostawa: Przeday wßytko co maß/ á day vbogim: á będzieß miał skarb w niebie: á przyd\u017a chodź zá mną. [23] To on vsłyßawßy/ zásmucił sie: bo był bárzo bogátym. [24] A Jesus widząc go zásmuconym/ rzékł: Jáko trudno/ co máią pieniądze/ wnidą do króleſtwá Bożégo! [25] Abowiém łácwiéy iest wielbłądowi przeyść przez vcho igielné/ niż bogaczowi wniść do króleſtwá Bożégo. [26] Y rzékli co słuchali: A któż może być zbáwion? [27] Rzékł im: Co niepodobno iest v ludzi/ podobno iest v Bogá. [28] Y rzékł Piotr: Oto/ my opuściliśmy wßytko/ á ßliśmy zá tobą. [29] Który im rzékł: Záprawdę wam powiedam: iż niémáß żadnégo który opuścił dóm/ ábo rodzice/ ábo brácią/ ábo żónę/ ábo dzieci/ dla króleſtwá Bożégo/ [30] á nie miałby wziąć dáleko więcéy w tym czásie/ á w przyßłym wieku żywot wieczny.

[d] Matt.19. c 16. Mar.10.b 17.
[e] 2.Moy. 20. b 14.

[31] [f] Y wziął z sobą Jesus dwunaście/ y rzékł im: Oto wstępuiemy do Jeruzálem: á skończy sie wßytko co nápisano iest przez Proroki [g] o Synie człowieczym. [32] Bo będzie wydan Pogánóm: y będzie nágrawan/ y vbiczowan/ y vplwan: [33] á vbiczowawßy zábiią go: á dniá trzeciégo zmartwychwstánie. [34] A oni tego nic nie zrozumieli: y było to słowo zákryté od nich y nie zrozumieli co sie mówiło.

[f] Mat.20.b 17. Mar.10.c 32.
[g] synowi człowieczemu G.

[35] [g] Y stáło sie/ gdy sie przybliżał ku Jerychu/ slepy niektóry siedział wedle drógi/ żebrząc. [36] A vsłyßawßy rzéßą przechodzącą/ pytał coby to było. [37] Y powiedzieli mu/ iż Jesus Názáreński mimo idzie. [38] Y záwołał/ mówiąc: Jesusie synu Dawidów smiłuy sie náde mną. [39] A którzy ßli wprzód sukáli nań áby milczał. Lecz on tym więcéy wołał: Synu Dawidów smiłuy sie náde mną. [40] A Jesus stánąwßy roskazał go przywieść do siebie. A gdy sie przybliżył/ pytał go/ [41] mówiąc: Co chceß ábymći vczynił. A on powiedział: Pánie ábych przeyźrzał. [42] A Jesus mu rzékł: Przeyźrzy: wiárá twoiá ciebie vzdrowiłá. [43] Y nátychmiast przeyźrzał/ y ßedł zá nim wielbiąc Bogá. A lud wßytek widząc/ dawał chwałę Bogu.

[g] Matt.20.d 39. Mar. 10. g 46.

---

[8] *Izali znaydzie wiárę*] Lucyferanowie y Donátystowie vżywáli tego mieyscá/ ná wymowkę oderwánia swego od Kośćiołá/ iáko y dzisieyßy odscżepieńcy/ mówiąc: żeby Kośćioł miał vtrácić wiárę/ którą oni sámi vtrácili. Którym my odpowiádamy/ co Hieronym y Augustyn ś. onym odpowiedział: Iż nie mówi Pan Christus/ żeby żadna wiárá ná ziemi być niemiáłá: ále to znáć dáie témi słowy/ iż ostátnich czásów/ dla prześládowánia Antychristowégo/ rzadka będzie wiárá/ y ledwie znáć będzie wierné/ miedzy wielkimi gromádámi niewiernych. A zwłaszcza oná doskonáła wiárá/ którą ták bárzo w niektórych Pan pochwalił/ y ná którą cudá czynić raczył/ y któréy mocą góry mogą być przeniesioné/ táka wiárá byłá rzadka/ y ná on czás kiedy Kośćiół kwitnął.

Wiárá w kośćiele nigdy nie vstáłá.

Hier. con. Lucif. cap: 6. Aug: de vnit: Eccl: cap: 15. De verb: Dom ser.36

[11] *Zem nie iest iáko inni ludzie*] Acz dobré vczynki są Pánu Bogu wdzięczné: ále pyßnić sie z nich/ y wynośić nád inné/ iest rzecz zła y Bogu przećiwna.

[13] *Bił sie w pierśi swoie*] Tóż czynią y kápłani/ y lud Chrześćiáński v ołtarzów. August: hom: 50 c. 8.

[17] *Ktoby nie przyiął kroleſtwá Bożégo*] W rzeczách około wiáry/ ma ták káżdy słucháć Kośćiołá powßechnégo/ iáko dziatki rodziców.

Proste posłußeństwo.

Vmieß

20 *Vmieß przykazánia*] Nie ſámá wiárá / ále y záchowánié Bożégo przykazániá/ záſtuguie żywot wieczny. Pátrz Mát: 19. 16.

22 *Przeday wßytko co maß*] Nie ieſtći to przykazánié / ále rádá : któréy zakonni ludźie náßláduią. Pátrz Mát: 19. 21.

Rádá Páń. ſka o dobrowolnym vboſtwie.

28 *Oto my opuśćilichmy wßytko*] Apoſtołowie opuśćili żony : iáko ſie z tego mieyſcá pokázuie. Hieron: lib: I. aduerſus Iouin.

30 *Zywot wieczny*] Oto żywot wieczny zapłátą ieſt zá opuſczenié dobrowolné rzeczy docześnych.

Zywot wieczny dáią zá zapłate.

ROZDZ. XIX.

1 A WSzedßy/ ßedł przez Jerycho. 2 A oto mąż imieniem Záche- A uß: który był *przednieyßym Célnikiem / á on bogátym : 3 y ſtárał ſie áby widźiał Jeſuſá / coby zácz był : á nie mógł przed rzéßą/ bo był máły wzroſtem. 4 A bieżawßy naprzód / wſtąpił ná drzewo płonnéy figi/ áby go vyźrzał : bo tám tedy iśdź miał. 5 A gdy przyßedł ná mieyſce / poyźrzawßy wzgórę Jeſus vyźrzał go/ y rzékł do niego : Záchéuſu/ zſtąp prędko : ábowiém dźiś potrzebá mi mießkáć w domu twoim. 6 Y prędko zſtąpił/ y przyiął go z rádośćią. 7 A widząc wßyſcy ßemráli/ mó- B wiąc : iż zſtąpił do człowieká grzeßnégo. 8 A ſtánąwßy Záchéuß/ rzékł do Páná: Oto Pánie/ połowicę dóbr moich dawam vbogim : á ieſlim *kogo w czym oßukał wrácam we czwór naſób. 9 Rzékł Jeſus do niego: Jż ſie dźiśia zbáwienié ſtáło temu domowi: dla tego że y on ieſt *ſynem Abráámowym. 10 [a] Bo przyßedł Syn człowieczy ßukáć y zbáwiáć co było zginęło.

**książęciem ábo przednieyßym miedzy Celnikámi.*

**co czyiégo ſkorzyśćił.*

**przez poſłußeńſtwo wiáry.*

[a] *Matt.* 18. b 12.

11 Gdy oni tego ſłucháli/ dokłádáiąc powiedźiał podobieńſtwo : dla tego że był bliſko Jeruzálem / á iż mniémáli że ſie wnet króleſtwo Boże okázáć miáło.

12 Rzékł tedy: [b] Człowiek niektóry zacny iáchał w dáleką kráinę wźiąć ſobie C króleſtwo/ y wróćić ſie. 13 Y przyzwawßy dźieśiąći ſług ſwych dał im dźieśieć *grzywien / y rzékł do nich : Hándluyćie áż przyiádę. 14 A mieſczánie iego mieli go w nienawiśći: y wypráwili zá nim poſelſtwo/ mówiąc : Niechcemi áby ten królował nád námi. 15 Y ſtáło ſie że ſie wróćił doſtawßy króleſtwá : y roſkazał wezwáć ſług którym dał pieniądze : áby wiedźiał coby káżdy z 16 nich zárobił. Y przyßedł piérwßy / mówiąc : Pánie/ grzywná twa dźieśięć grzywien doſtáłá. 17 Y rzékł mu : Dobrze ſługo dobry: iżeś był ná máłe wiernym : będźieß miał władzą nád dźieśiąćią miaſt. 18 Przyßedł y drugi / rzekąc : Pánie / grzywná twa pięć grzywien vczyniłá. 19 Rzékł y temu : Y ty bądź nád pięćią miaſt. 20 A drugi przyßedł/ mówiąc: Pánie/ oto grzywná twoiá/ którąm miał záchowáną w chuſtce. 21 bom ſie bał ćiebie / żeś ieſt człowiek ſrogi : bierzeß czegoś nie położył/ á żnieß czegoś nie śiał. 22 Rzékł mu : Z vſt twych ſądzę D ćię zły ſługo. wiedźiałeś żem ia ieſt człowiek ſrogi / biorąc czegom nie położył / y żnąc czegom nie śiał : 23 á przécżżeś nie dał pieniędzy moich *ná bánk / ábych ia przyiáchawßy z lichwą ie był wżdam wyćiągnął? 24 Y rzékł tám ſtoiącym : Weźmićie od niego grzywnę / á dayćie temu który ma grzywien dźieśięć. 25 Y rzekli mu : Pánie/ ma dźieśięć grzywien. 26 A [c] powiádam wam / iż wßelkiému który ma/ będźie dano* : á od tegó/ który nie ma / y co ma będźie odięto od niego.

27 Wßákże nieprzyiacioły moie/ oné E co niechćieli ábym królował nád nimi/ przywiedźcie tu : á pobiyćie przedemną.

28 [d] A to rzekßy / ßedł wprzód idąc do Jeruzálem. 29 Y ſtáło ſie / [e] gdy ſie przybliżył do Bethphági y Bethániiéy / v góry którą zową Oliwną / poſłał dwu vczniów ſwoich/ 30 mówiąc : Idźćie do miáſteczká/ które ieſt przećiwko: do którégo wßedßy naydźiecie źrzébię oślicę vwiązáné / ná którym żaden człowiek nigdy nie śiedźiał : odwiążćie ie y przywiedźćie. 31 A ieſliby was kto ſpytał : Przécz od wiezuiećie? ták mu rzeczećie: Jż poſługi iego Pan chce. 32 Y odeßli którzy byli poſłáni / y ználezli iáko im powiedźiał/ oślę ſtoiącé. 33 Gdy tedy odwiezowáli oni oślę : rzekli pánowie iego do nich : Przécz odwiezuiećie oślę? 34 A oni powiedźieli: Jż go

[b] *Mat.* 25. b 14.

**Grzywná, Mná, ábo Mná, ma ſto dráchm w ſobie. iákoby pułtrzynaſtá talerow náßych.*

**bánkierzóm ábo ſtolnikóm, co pieniądzmi hándluią.*

[c] *wys.* 18. c 18 Mat. 13. b 12. y 25. c 29. Mar. 4. c 25

**y będźie obfitował. NL. y. G.*

[d] Mat. 21. a 1.

[e] *Mar.* 11. a 1.

PIATA CZESC Ewánieliiey : ma w ſobie on tydźień S. y mękę w Ieruzálem.

[f] Ian 12. b 14.

35 F Pánu potrzebá. [f] Y wiedli ie do Jezusá. Y wrzućiwszy száty swé ná osle/ 36 wsádźili Jezusá. Y gdy iáchał/słáli száty swé ná drodze.

37 Y gdy sie iuż przybliżał tám gdźie sie spuszcżáią z góry Oliwnéy/ poczęły wszytkié rzészé vczniów zstepuiących weseląc sie chwalić Bogá głosem wielkim/ze wszytkich cudów które widźieli: 38 mówiąc: Błogosłáwiony który idźie król w imie Páńskié: Pokóy ná niebie/ á chwałá ná wysokośći. 39 Y niektórzy Pháryzeuszowie z rzészé/ rzekli do niego: Náuczyćielu/ 40 náłay vczniom twoim. Którym on rzekł: Powiádam wam/ iż ieśliby ći milczeli/ kámienie wołáć będą.

41 Y gdy sie przybliżył/ vyźrzawszy miásto/ płákał nád nim/ mówiąc: 42 Iż gdybyś y ty poznáło/ y w ten dźień twóy/co ku pokoiowi twemu: á teraz zákryto iest od oczu twoich. 43 Abowiem przyidą ná ćie dni/ y obtoczą ćie nieprzyiaciele twoi wálem: y 44 oblegą ćie/ y śćisną ćie ze wszad: y ná źiemie ćie obálą/y syny twoie którzy w tobie są: [g] á nie zostáwią w tobie kámieniá ná kámieniu:dla tego iżeś niepoznáło czásu náwiedzenia twego.

[g] Mat. 24. a 2. Mar. 13. a 2. Niż. 21. a 6.

45 [h] Y wszedszy do kośćiołá/ począł wygániáć przedáiącé w nim y kupuiącé: 46 mówiąc im: Nápisano/ [i] Iż dóm móy/dóm modlitwy iest. [k] Y wyśćie ii vczynili iáskinią zbóyców. 47 Y vczył ná káżdy dźień w kośćiele.

[h] Mat. 21. b 12. Mar. 11 b 17. [i] Isa. 56. c 7. [k] Ier. 7. b 11.

Lecz przednieyszy kápłani/y Doktorowie/ y celnieyszy z ludu szukáli go 48 stráćić: ale nie náydowáli/ coby mu vczynić. Abowiem wszytek lud bárzo pilnie go słuchał.

[*] iákoby w to tráfić.

---

4 *Wstąpił ná płonną figę*] Nie tylko wewnetrzné wiáry y miłośći ku Pánu Chrystusowi nabożeństwo/ále y zwierzchné postugi/ tákż widzenie/ násládowánie/ dotykánie/ y w dóm przyiećie tego/ tym przykłádem iest nam zalecone. Bo ták y rozmáité násze zwierzchnie nabożeństwo ku naświetszému Sákrámentowi tego/ y ku świetym y sługam tego/ iest mu bárzo wdźieczné: á zwłasczá ono ludu wiernégo nabożeństwo/ kiedy nie tylko słucha onéy strásznéy ofiáry Mszey S. ále y widźi ćiáło Páná swégo/ á dálekó wiecéy gdy ie przyimnie w dóm sercá swégo.

Zwierzchnie nabożeństwo

Luk. 7. 44.

8 *Wracam w czwor násob*] Co dátemy z swégo/ to iest iálmużná/ y dosyć vczynienié zá grzechy: ále co wracamy ze złe nábytégo (iáko przez lichwy/ wydárćki/ symoniæ/ krádźiestwá/ zatrzymánié cudzégo) to wracániem zowá: co iest rzecz powinna/ á nie/ iáko iálmużná/ wolna. Rzeczy iepak złe nábyté/ máią bydź wracáné y oddáné nie komu my chcemy/ ále tym ktorymeśmy ie wźięli/ ieśli to bydź może. A ieśli nie może/ tedy vbogim máią bydź rozdáné/ ábo ná insze dobré vczynki według rády oycow nászych duchownych obrocone. A iż czworáko nágradzał wiecéy niż był winien/ tym zupełniéy dosyć czynił zá przeszłé swé grzechy: ná przykład nam: iż nie dosyć iest bogátemu z tego co mu zbywa dáć vbogiému grosz ábo złoty: ále sczodré y hoyné iálmużny czynić/ y czásem przedáć wszytko y rozdáć vbogim/ y dáć co lepszégo z máietnośći swoich/ y wracáć w czwór nasob źle nábyté/ to dopiero doskonále gładźi grzechy. Dwá pieniążki onéy vbogiey wdowki tym wdźieczniéysze były Pánu Bogu/ iż ábo wszytko dáłá co miáłá/ ábo wietszą cześć żywnośći swoiéy: á iálmużná bogátego z tego co mu zbywa/ ácz też dobra iest/ ále nie ták wdźieczna Pánu Bogu.

Iálmużná iest insza, á insze wrócenie cudzego Luk. 3. 11.

2. kor. 9. 6.

Luk. 21. 2

19 *Y ty bądź nád pięćią miast*] Obacz to/ przećiw heretykom/ iż nie równe są tych dwu sług zapłáty/ według rozności zasług: choćia wszyscy biorą ieden grosz/ to iest żywot wieczny.

Rożne zasługi y zapłáty. Mat. 20. 9

43 *Y oblegą ćie*] To sie wypełniło czterdźiestego roku po vmęczeniu Páńskim/ przez Tytusá y Wespázyaná/ kiedy zginęło żydów w mieśćie Ierusálem iedennaśćie kroć sto tyśiecy/ á poymano ich 97000. A to w święto Páschy/ w które byli Chrystusá vkrzyżowáli. Eusebius & Iosephus.

Wiele Zydów zginęło w Ieruzálem.

ROZDZ. XX.

[a] Mat. 21. b 23. Mar. 11. d 27

1 A [a] Ostáło sie: iednégo dniá gdy on vczył lud w kośćiele y opowiádał Ewányelią/ zeszli sie przedniéyszy kápłani 2 y Doktorowie z stárszymi/ y rzekli do niego mówiąc: Powiedz nam którą mocą to czyniż: ábo kto iest/coć dał 3 te władzę: Y Jesus odpowiádáiąc/ rzekł do nich: Spytam y ia was o iedno słowo/ odpowiedźćie 4 mi: Chrzest Janów byłli z niebá/ 5 czyli z ludźi: á oni rozmyśláli w sobie/ mówiąc: Iż ieśli powiémy/ z 6 niebá: rzecze: Przeczżeśćie mu tedy nie wierzyli: Y ieśli rzeczemi/ z ludźi: wszytek lud vkámionuie nas: bo są 7 pewni iż Jan iest prorokiem. Y odpowiedźieli że nie wiedzą skąd 8 był. Y Jesus im powiedźiał: Y ia też wam nie powiém którą mocą to czynię.

9 B R począł do ludu mówić to podobieńſtwo: [b]Człowiek náſádził winnice/y náiął ią oraczóm: á ſam odiáchał precz ná długi czás. 10 A ſwego czáſu poſłał do oraczów ſługe/ áby mu dáli z owocu winnice. Którzy vbiwßy go/ odeſłáli z niſczym. 11 R przedśie poſłał ſługe drugiégo. A oni y tego vbiwßy y zeſromoćiwßy/ odeſłáli z niſczym. 12 R poſłał ieſcze trzećiégo: którzy y tego zrániwßy wyrzućili. 13 R rzékł pan winnice: Co vczynie? Pośle ſyná mégo miłégo: podobno vyżrzawßy tego/ obawiáć ſie bedą. 14 C Którégo vyżrzawßy oracze *myślili ſámi w ſobie/ rzekąc: Tenći ieſt dziedzic: *zábiymy go/ áby dziedzictwo nam ſie doſtáło. 16 R wyrzućiwßy go z winnice/ zábili. Cóż im tedy vczyni pan winnice? 17 Przydźie/ á potráći oracze oné/ á da winnice inym. Co vſłyßawßy/ rzekli mu: Nie day tego Boże. 17 A on poyżrzawßy ná nie/ rzékł: Cóż tedy ieſt to co nápiſano? [c]Kámień który odrzućili budowniczy/ ten ſie ſtał głową węgłá. 18 Wßelki który vpádnie ná ten kámień/ ſtłucze ſie: á ná kogoby vpadł/ ſkrußy go.

19 R ſtáráli ſie przedniéyßy kápłani y Doktorowie tárgnąć ſie nań reką onéy godziny: lecz ſie bali ludu. Abowiém poználi iż przeciw nim wyrzékł to podobieńſtwo. 20 D [d]A podſtrzégáiąc poſłáli zdrayce/ którzyby ſie zmyśláli bydź ſpráwiedliwymi: áby go podchwyćili w mowie/ á podáli go przełożeńſtwu y władzy ſtárośćinéy. 21 R pytáli go/ mówiąc: Náuczyćielu/ wiémy że dobrze mówiß y vczyß/ áni ſie oglądaß ná oſobe/ ále drógi Bożéy w prawdźie náuczaß: 22 godźi ſie nam dáć dań Céſárzowi/ czyli nié? 23 Lecz obaczywßy zdrádę ich/ rzékł do 24 nich: Co mie kuśićie? Vkażćie mi groß. Czyi ma obraz y napis? Odpowiedziawßy rzekli mu: Céſárſki. 25 R rzékł im: [e]Oddayćież tedy co ieſt Céſárſkiégo/ Céſárzowi: á co ieſt Bożégo/ Bogu. 26 R niemogli nágánić słowá iego przed ludem: á dziwuiąc ſie odpowiedźi iego/ vmilkli.

27 [f]A przyſtąpili niektórzy z Sáduceußów/ E którzy mówią że niemáß zmartwychwſtánia. R ſpytáli go/ 28 mówiąc: Náuczyćielu/ Moyżéß nam nápiſał: [g]Jeśliby czyy brát vmárł máiąc żóne/ á tenby był bez dźiatek/ áby ią wziął brát iego zá żóne/ á wzbudził naśienie brátu ſwé°. 29 Było tedy śiedm bráćiéy: á piérwßy 30 poiął żone/ y vmárł bez dźiatek. R poiął ią wtóry/ y ten vmárł bez ſyná. 31 R trzeći ią poiął: Tákże y wßyſcy śiedm/ á nie zoſtáwili naśienia/ y pomárli. 32 Po wßytkich téż vmárłá y niewiáſtá. 33 W zmartwychwſtánié tedy/ którégo z nich będźie żoną? ponieważ śiedm mieli ią zá żóne. 34 F R rzékł im Jeſus: Synowie tego wieku żenią ſie/ y zá mąż idą: 35 lecz oni którzy godni będą miáni wieku onégo y powſtánia od vmárłych/ áni póydą zá mąż/ áni żón póymowáć będą: 36 vmrzéć bowiém wiecéy nie będą mogli: bo ſą równi ániołóm/ y ſą ſynámi Bożymi/ będąc ſynámi zmartwychwſtánia. 37 A iż vmárli zmartwychwſtawáią/ y Moyżéß pokazał v krzá/ iáko zowie [h]Páná/ Bogiem Abráámowym/ y Bogiem Izáákowym/ y Bogiem Jákobowym. 38 A Bóg nie ieſtći vmárłych/ ále żywych. 39 bo iemu wßyſcy żywią. A niektórzy z Doktorów odpowiedáiąc rzekli mu: Náuczyćielu/ dobrześ powiedźiał. 40 R nieśmieli go dáléy mócz pytáć. 41 R rzékł do nich: Jákóż powiedáią/ żeby Chriſtus był ſynem Dawidowym? 42 G á ſam Dawid powiáda w kśięgách Pſálmów: [i]Rzékł Pan Pánu moiému/ śiądź po prawicy moiéy: 43 áżbym położył nieprzyiaćioły twé/ podnożkiem nóg twoich? 44 Dawid tedy názywa go Pánem: á iákóż ieſt ſynem iego?

45 A gdy ſłuchał lud wßytek/ rzékł 46 vczniom ſwoim: [k]Strzeżćie ſie Doktorów/ którzy chcą chodźić w ßátách długich/ y miłuią pozdrawiánia ná rynku/ y piérwßé ſtolice w bóżnicách/ y piérwßé záśiadánia ná vcztách: 47 Którzy wytrawiáią domy wdów/ ſmyśláiąc długą modlitwe. Ci wezmą *wietßé potepienié.

Marginalia:
[b] Mat. 21. c 33. Mar. 12. a 1. Iſa. 5. a 1. Ier. 2. d 21.
* rozmawiáli miedzy ſobą. G.
* podźćieß. G. S.
[c] Pſal. 117. c 21. Dźie. 4. b 11. Rzym. 9. g 33. 1. Piot. 2. b 8. Iſa. 8. c 14. Mat. 21. d 42.
[d] Matt. 22. b 15. Mar. 12. b 13.
[e] Rzym 13. b 7.
[f] Mat. 22. c 23. Mar. 12. b 18.
[g] 5. Moy. 25. a 5.
[h] 2. Moy. 3. b 6. Mat. 22. d 32. Mar. 12. c 26.
[i] Matt. 22. d 44. Mar. 12. d 26. Pſal. 109. a 1.
[k] Mat. 23. a 6. Mar. 12. d 38. wyś. 11. f 43.
* ćięższe karánie, ábo potepienie.

25 A co ieſt Bożégo Bogu] Królóm y Pánóm doczeſnym ták ſłużyć mamy/ iákobyśmy ſłużby Bożéy nic nie omießkáli. Pátrz Mát: 22. 21.

Godność y zaſługá świętych. *Mądr. 3. 5.* *Mat. 10. 37.* *2. Theſſ. 1. 5.* *Obia. 3. 4.* *Obia. 5. 12.*

35 Którzy godni będą] Obacz iż ludźie zá łáſką Bożą ſtawáią ſie godni żywotá wiecznégo. A iż ten ſpoſob mowy / że dobrzy ſą godni niebá / ieſt wedle piſmá / y znáczy to / że vczynki ludzkié / które ſie dźieią w łáſce Bożéy / ſwą godnośćią záſługuią niebo y żywot wieczny. Jáko ſie z tych mieyſc pokázuie: Probowáł ich Pan Bóg / y nálazł / że go byli godni. Kto miłuie oycá ſwego nád mie / nie ieſt mnie godźien. Abyśćie obcowáli godnie Bogu. Y ono bárzo iáśnie: Abyśćie byli godni króleſtwá Bożégo / dla którégo też ćierpićie. Y záśie: Będą zemną chodźić w bieli: ábowiém godni ſą. Jáko y o Pánu Chriſtuśie rzeczono: Godźien ieſt báránek / który zábit był / wźiąć moc / y boſtwo / y cześć / y chwałe y błogoſłáwienié.

Swięći ániołóm rowni.

36 Bo ſą Anyołóm równi] Swięći z rodzáiu náßégo / teraz w duſzách / á po zmartwychwſtániu też y w ćielech będą Anyołóm równi. Y owßem wiele świętych ludźi będą mieć więtßą záſługe y zápłáte nád Anyoły w niebie. Jáko Jan ś. chrzćićiel / Apoſtołowie y inni. A Pánná naświętßa náde wßytkié chory Anyelſkié ieſt wynieſiona: A nie dźiw: gdyż náßá náturá przez Chriſtuſá ieſt náde wßytkié Anyoły powyßſzona. Z tegóż też mieyſcá dobrze dowodźimy: iż ſie godźi świętych wzywáć iáko y Anyołów / á iż tákież wiedzą potrzeby náßé / y ſłyßą prośby náßé.

wzywánie świętych.

ROZDZ. XXI.

[a] Mar. 12. d 41.

1 A [a] Weyźrzawßy / vyźrzał té bogáté / którzy rzucáli dáry ſwé do ſkárbnice. 2 Vyźrzał też y niektórą wdowę vbożuchną wrzucáiącą [*] dwá drobné pieniążki. 3 Y rzékł: Prawdźiwie wam powiádam: iż wdowá tá vboga / więcéy niż wßyſcy wrzućiłá. 4 ábowiém ći wßyſcy / z tego co im zbywáło wrzućili do dárów Bożych: á tá z tego co iéy niedoſtáie: wßytkę żywność ſwą którą miáłá / włożyłá.

[*] támże G.

5 B A gdy niektórzy powiedáli o kośćiele iż był piękny kámieniem y vpominkámi ozdobiony / rzékł: 6 Z tego ná co pátrzyćie / [b] przyydą dni w które niebędźie zoſtáwion kámień ná kámieniu któryby nie był rozwálon. 7 Y pytáli go mówiąc: Náuczyćielu / kiedyż to będźie: á co zá znák gdy ſie pocznie dźiać?

To ſie wypełniło 40. roku po męce Páná Chriſtuſowéy wyſ. 19. 44

[b] Mat. 24. a 1 Mar. 13. a 1. wyſ. 19. g 44

8 Który rzékł: Pátrzćie żeby was nie zwiedźiono. bo ich wiele przyydźie w imię moie / mówiąc że ia ieſtem: á czás ſie przybliżył: nie chodźćież tedy zá nimi.

9 A gdy vſłyßyćie walki y rozruchy / nie lękaycie ſie: potrzebá áby to było wprzód / álec nie wnet koniec. 10 C Tedy im mówił: Powſtánie naród przećiw narodowi / y króleſtwo przećiw króleſtwu: 11 Y wielkié trzęśienia źiemie będą mieyſcámi / y mory / y glody / y ſtráchy z niebá / y znáki wielkié będą.

12 Ale przedtym wßytkim tárgną ſie ná was rękámi ſwémi / y będą prześládowáć / podawáiąc do bóżnic y więźienia / ciągnąc do królów y ſtároſtów dla imienia mego. 13 á potka was ná świádectwo. 14 A przeto [*] kłádźćie do ſerc wáßych / nie obmyślác iákobyśćie mieli odpowiádáć. 15 Abowiém ia wam dam vſtá y mądrość / któréy nie będą mogli odeprzéć áni ſie ſprzećiwić wßyſcy przećiwnicy wáßy.

[*] bierzćie to w ſercá wáßé.

16 D A będźiećie wydáni od rodźiców y bráćiéy / y krewnych / y przyiaćioł: á o śmierć przyprawią niektóré z was: 17 y będźiećie w nienawiśći v wßyſtkich dla imienia mégo: 18 á włos z głowy wáßéy nie zginie. 19 [*] W ćierpliwośći wáßéy otrzymaćie duße wáße.

Mat. 24. b 13

[*] przez ćierpliwość wáßę otrzymaćie. G.

20 [c] A gdy vyźrzyćie Jeruzálem woyſkiem obtoczoné / tedy wiédzćie żeć ſie przybliżyło ſpuſtoßenié iey. 21 Tedy co ſą w Żydowſkiéy źiemi / niech vćiekáią ná góry: á którzy ſą w pośrzód iéy / niech wychodzą: á ći co ſą po kráinách niechay nie wchodzą do niéy. 22 ábowiém té dni ſą pomſty / áby ſie wypełniło wßytko co ieſt nápiſano. 23 E A biádá brzemiennym y kármiącym w oné dni. ábowiém będźie vćiſk wielki ná źiemi / y gniéw przećiw ludowi temu: 24 y polegą páſczeką mieczá: y zápędzą ie w niewolą między wßytki narody: á Jeruzálem deptáné będźie od Pogánów: [*] áż ſie wypełnią czáſy Pogánów.

[c] Mat. 24. b 15. Mar. 13. b 14 Dan. 9. g 27

[*] áż ſie wykona pogánów náwrócenie.

25 [d] Y będą znáki ná ſłońcu / y kśiężycu y gwiazdách: á ná źiemi vćiśnienié narodów [*] dla zámießánia ßumu morſkiégo y nawálnośći: 26 gdy będą ludźié ſchnąc od ſtráchu y oczekawánia tych rzeczy / które będą przychodźić ná wßytek świát. Abowiém mocy niebieſkié wzruſzoné będą. 27 A tedy vyźrzą ſyná człowieczégo przychodzącégo w obłoku / z mocą wielką y z máieſtatem.

[d] Mat. 24. c 29. Mar. 13. c 24 Iſa. 13. b 10. Ezec. 32. b 7. Ioel 3. c 15.

[*] dla niedoſtátku rády, zá ßumem morzá. G.

28 F A to gdy ſie dźiać pocznie / poglądayćież á podnośćie głowy wáßé: [e] boć ſie przybliża odkupienié wáßé. 29 Y powiedźiał im podobieńſtwo: Póyźrzyćie ná figę y ná wßytkié drzewá: 30 gdy iuż z śiebie owoc wypuſzczáią / wié-

[e] Rzym. 8. d 23.

31 ią/ wiécie żeć iuż blisko iest láto. Ták y wy gdy vyźrzyćie iż sie to będźie dźiało/ wiédzćież żeć blisko iest królestwo Boże. 32 Záprawdę mówię wam że nie przeminie ten rodzay/ áż sie wszytko ziści. 33 Niebo y ziemiá przeminą: ále słowá moie nie przeminą.

34 G [f] A miéyćie sie ná pieczy/ áby kiedy nie były obćiążoné sercá wásze obżárstwem y opilstwem/ y stárániem tego żywotá: á żeby ná was z trzaskiem on dźień nie przypadł. 35 Abowiémći iáko sidło przypádnie ná wszytkié którzy siedzą po wszytkiéy ziemi. 36 A przetóż czuyćie/ modląc sie ná káżdy czás/ ábyśćie byli godni vyść tego wszytkiégo co przyść ma/ y stánąć przed Synem człowieczym.

37 A náuczał we dnie w kośćiele: á wnocy wychodząc/ przebywał ná górze którą zową Oliwną. 38 A wszytek lud "ránuczko sie zchodźił" do niego w kośćiele áby go słuchał.

[f] Rzym. 13. d 13.

Pátrz wyś. Rozd. 20. 35. y 2. Thess. 1. 5.

"porániał sie

4 Co im zbywáło] Bogu ofiárowáć ábo iálmużny dawáć z tego co nam zbywa/ nie ták wdźięczno iest Pánu Bogu/ y nie ták wiele zásługuie/ iáko kiedy dáiemy z tego co nam iest potrzebno/ y bez czego trudno być możemy. Abowiém to pochodźi z większéy miłośći/ y z większéy chęći y nabożeństwá/ ná które Bóg więcéy niż ná datek pátrzy.

Iálmużny które wdźięczniéysze Bogu.

8 Przydą w imię moie] Heretycy przychodzą w imię Páná Chrystusowe. Pátrz Mat: 24. 5. Mar: 13. 6.

73 Nocował ná gorze] Iż pustelniczy y osobny żywot dobry iest y Bogu miły/ vczy nas tego górá Kármel/ ná któréy Eliász przebywał/ y pusczá Ianowá/ y górá ná któréy Pan Iesus często nocował y mieszkał. Greg: Nazian. Serm. 26. de aman: paup.

Pustelniczy żywot. 3. król 18. 42 Luk. 2. 40.

ROZDZ. XXII.

1 A [a] Przybliżał sie dźień święty Przásników/ który zową Páschá: 2 á szukáli przedniéyszy kápłani y Doktorowie/ iákoby Iezusá zábili: ále sie bali ludu. 3 [b] A wstąpił szátan w Iudaszá którégo zwano Iszkáryotem/ iednégo ze dwunaśćie. 4 y odszedł/ y zmówił sie z przedniéyszymi kápłany y z przełożonymi/ iákoby go im wydał. 5 A vrádowáli sie: y postánowili dáć mu pieniądze. 6 y obiecał. A szukał sposobnégo czásu iákoby go im wydał bez rzészéy. 7 [c] A przyszedł dźień Przásników/ którégo było potrzebá zábić Pásche. 8 A posłał Piotrá y Janá/ mówiąc: Szedszy zgotuyćie nam Pásche/ ábyśmy pożywáli. 9 A oni rzekli: Gdźie chcesz ábyśmy nágotowáli? 10 B A rzekł do nich: Oto/ gdy wy wnidźiećie do miástá/ potka sie z wámi * człowiek niosąc dzban wody: idźćież zá nim do domu do którégo wnidźie/ 11 á powiéćie gospodárzowi domu: Náuczyćiel mówi tobie: Gdźie iest złożenié kędybym iadł Pásche z vczniámi moimi? 12 A on wam vkaże wieczerznik wielki vsłány: támże nágotuyćie. 13 A odszedszy/ nálezli iáko im powiedźiał: y zgotowáli Pásche. 14 [d] A gdy przyszłá godźiná/ vśiadł/ y dwánaśćie Apostołów z nim. 15 A rzékł im: Pożądániem pożądałem pożywáć téy Páschy z wámi/ piérwéy niż bym ćiérpiał. 16 Boć wam powiádam: że odtąd nie będę ieść "tego"/ áżby sie wypełniło w króléstwie Bożym. 17 A wźiąwszy kielich/ dźięki czynił/ y rzékł: Weźmićie * á podźiélćie między sie. 18 Abowiém wam powiedam żeć nie będę pił z owocu máćice winnéy/ áżby przyszło króléstwo Boże. 19 [e] A wźiąwszy chléb/ dźięki czynił/ y łamał/ y dał im mówiąc: To iest ćiáło moie/ które sie zá was dawa. 20 To czyńcie ná pámiątkę moię. Tákże y kielich/ po wieczerzy mówiąc: Ten iest kielich nowy testáment we krwi moiéy/ który "zá was wylan będźie". 21 [f] Wszákóż oto ręká tego co mię wydáie/ zemną iest ná stole. 22 C A syn ći człowieczy idźie/ [g] według tego co postánowiono iest: wszákóż biádá człowiekowi onému przez którégo "będźie wydan". 23 A oni poczęli sie między sobą pytáć/ któryby z nich był coby to vczynić miał.

24 A wszczął sie téż między nimi spór */ któryby sie z nich zdał być większym. 25 A rzékł im: Królowie narodów pánuią nád nimi: á którzy nád nimi włądzą máią/ zowią ie dobrodźieymi. 26 Lecz wy nie ták: ále który iest między wámi większy/ niech będźie iáko

[a] Mat. 26. a 2 Mar. 14. a 1.

[b] Matt. 26. b 14. Mar. 14. b 10

[c] Ma. 26 b 17. Mar. 14. b 12 "báránká wielkonocnégo.

[d] Mat. 26. b 20. Mar: 14. b. 17.

"z tego G. ábo z téy Páschy.

* to. G.

[e] 1. kor. 11. c. 24.

"sie zá was wylewa. G.

[f] Mat. 26. b 21. Mar: 14. c 20 Ian 13. b 18.

[g] Psal. 40. b 10.

* o tym. G.

mnieyſzy: á przełożony/ iáko służący. 27 Abowiém ktoż wietſzy: tenli co ſiedźi v ſtołu/ czy ten co służy? izali nie ten który śiedźi? á iam ieſt w pośrzodku was/ iáko który służy: 28 lecz wy ieſteśćie którzyśćie wytrwáli przy mnie w pokuſách moich. 29 A ia wam odkázuię króleſtwo/ iáko mi odkazał Oćiec móy: 30 ábyśćie iedli y pili v ſtołu mégo w króleſtwie moim/ y śiedźieli ná ſtolicách ſądząc dwoienáśćie pokolenié Izráelſkié. 31 D A rzékł Pan: Symonie/ Symonie/ oto ſzátan pożądał was áby prześiał iáko pſzenice: 32 álem ia prośił zá tobą áby nie vſtáłá wiárá twoiá: á ty niekiedy náwróćiwſzy ſie/ potwiérdzay bráćią twoie. 33 Który mu rzékł: Pánie/ z tobą ieſtem gotów y do więźienia y ná śmierć iśdź. 34 [h] A on rzékł: powiádam ći Pietrze/ nie zápoie dźiś kur/ áż ſie trzykroć záprzyſz że mnie nie znaſz. 35 A rzékł im: Gdym was poſyłał [i] bez mieſzká y táiſtry/ y bótów: zali wam czego niedoſtawáło? A oni rzekli: Niczego. 36 Rzékł im tedy: Ale teraz kto ma mieſzek/ niech weźmie tákże y táiſtrę: á kto niéma/ niech przeda płaſcz ſwóy/ á kupi miecz. 37 Abowiém powiádam wam/ iż ieſcze to co nápiſano ieſt/ potrzebá áby ſie we mnie [k] wypełniło. A policzon ieſt miedzy złośnikámi. Boć té rzeczy które o mnie ſą/ koniec máią. 38 A oni rzekli: Pánie/ oto tu dwá miecze. A on im rzékł: Doſyć ieſt.

39 [l] A wyſzedſzy/ ſzedł wedle zwyczáiu ná górę Oliwną. A zá nim też ſzli y vczniowie. 40 A gdy przyſzedł ná mieyſce/ rzékł im: E Módlcie ſie/ ábyśćie nie weſzli w pokuſzenié. 41 [m] A on oddalił ſie od nich iákoby mógł záciſnądź kámieniem: á kleknąwſzy ná koláná/ módlił ſie/ 42 mówiąc: Oycze/ ieſli chceſz/ przenieś odemnie ten kielich. A wſzákże nie moiá wola/ ále twoiá niechay ſie ſtánie. 43 A vkazał ſie mu ánioł z niebá/ pośiláiąc go. A będąc w ćiężkośći/ dłużéy ſie modlił. 44 A ſtał ſie pot iego iáko krople krwie *zbiegáiącéy ná źiemię. 45 A gdy wſtał od modlitwy/ y przyſzedł do vczniów ſwych/ nálazł ie ſpiącé od ſmutku. 46 A rzékł im: Czemu ſpićie? wſtańćie/ módlćie ſie/ byśćie nie weſzli w pokuſzenié. 47 [n] A gdy on ieſcze mówił/ oto rzéſza/ y którégo zwano Iudaſzem/ ieden ze dwunaśćie/ przed nimi ſzedł/ y przyſtąpił do Ieſuſá/ áby go pocáłował*. 48 A Ieſus mu rzékł: Iudaſzu pocáłowániem wydawaſz Syná człowieczégo? 49 A widząc ći którzy przy nim byli/ co ſie dźiać miáło/ rzekli mu: Pánie/ mamyli bić mieczem? 50 F A vdérzył ieden z nich ſługę nawyſzégo káplaná: y vćiął vcho iego práwé. 51 A Ieſus odpowiedźiawſzy/ rzékł: Zániechaycie áż póty. A dotknąwſzy vchá iego vzdrowił go. 52 A rzékł Ieſus do onych którzy byli przećiw niemu przyſzli przednieyſzych káplanów/ y kośćielnych vrzędników/ y ſtárſzych: Wyſzliśćie iáko ná zbóyce z mieczmi y z kiymi? 53 Gdym ná káżdy dźień bywał z wámi w kośćiele/ nie zśćiągneliśćie rąk ná mię: álec tá ieſt godźiná wáſzá/ y moc ćiemnośći. 54 [o] A poymawſzy go/ prowadźili w dóm naiwyſzégo káplaná: A Piotr zá nim ſzedł z dáleká. 55 [p] A nániećiwſzy ogień pośrzód śieni/ gdy śiedli w koło/ był Piotr miedzy nimi. 56 Którégo vyźrzawſzy niektóra ſłużebnicá v świátłá śiedzącégo/ y przypátrzywſzy mu ſie rzekłá: A ten z nim był. 57 A on ſie go záprzał/ mówiąc: Niewiáſto nie znam go. 58 [q] A máluczko potym vyźrzawſzy go drugi/ rzékł: A ty ieſteś z onych. A Piotr rzékł: O człowiecze/ nie ieſtem. 59 G A gdy czás wyſzedł iákoby iednéy godźiny/ [r] inſzy niektóry twiérdźił/ mówiąc: Prawdźiwie y ten z nim był. bo y Gálileyczyk ieſt. 60 A Piotr powiedźiał: Człowiecze niewiém co mówiſz. A nátychmiaſt gdy on ieſcze mówił/ zápiał kur. 61 A Pan obróćiwſzy ſie poyźrzał ná Piotrá. A wſpomniał Piotr ná ſłowo Páńſkié/ iáko był powiedźiał: [s] Iż piérwéy niż kur zapieie/ trzykroć ſie mnie záprzyſz. 62 A Piotr wyſzedſzy precz/ gorzko płákał. 63 Lecz mężowie którzy "go" trzymáli/ nágrawáli go/ bijąc. 64 A zákryli go/ y bili oblicze iego: y pytáli go mówiąc: Prorokuy/ kto ieſt co ćię vderzył? 65 A wiéle inych rzeczy bluźniąc mówili przećiw niemu. 66 [t] A gdy był dźień/ zeſzli ſie ſtárſzy z ludu y przednieyſzy káplani y Doktorowie/ y przy

[h] Matt. 26. c 34. Mar. 14. c 30
[i] Mat. 10. b 9
[k] Iſa. 53. d 12.
[l] Matt. 26. d 36. Mar. 14. d 32 Ian 18. a 1.
[m] Mat. 26. d 39. Mar. 14. d 35.
* zbiegáiące: G.
[n] Matt. 26. c 47. Mar. 14. e. 43 Ian 18. a 3.
* ábowiem dał im był to známię: ktoregoć pocáłuię, tenći ieſt. G.
[o] Matt. 26. f 57. Mar. 14. f 43 Ian 18 c 12. e 24.
[p] Mat. 26. g 69. Mar. 14. g 66 Ian 18. e 25.
[q] Matt. 26. g 73. Mar. 14. g 70
[r] Ian 18. e 26
[s] Mat. 26. e 34. Mar. 14. c 30 Ian 13. d 38.
"Ieſuſá N L. K. G. S.
[t] Mat. 27. a 1 Mar. 15. a 1. Ian. 18 c 28

67 wiedli go do rády swéy/ mówiąc: ⁹Jesliś ty iest Chrystus powiedz nam. Y rzekł im: Jesli wam powiem/ 8 nie vwierzyćie mi: ⁹ á iesli y spytam/ nie odpowiećie mi/ áni wypuśćićie. 69 ⁹Lecz od tąd będźie Syn człowieczy 70 siedźiał ná prawicy mocy Bożéy. ⁹Y rzekli wszyscy: Toś ty iest Syn Boży? Który rzekł: Wy powiádaćie/ 71 żem ia iest. ⁹A oni rzekli: Cóż iescze potrzebuiemy świádectwá? bosmy sámi słyszeli z vst iego.

Panná ostátniey wieczerzy ofiárowáł włáſné ćiáło swoie: Tert: lib. 4. contra Marcionem.

15 *Pożądániem pożądałem*] Nie pożądałći Pan mięsá báránięgo ofiáry Zydowskiéy: którą wnet zgłádźić miał. Bo nie iest rzecz godna/ mówi Tertullian stárodawny Doktor/ áby Pan Bóg czego cudzégo pożądał/ ále swéy własnéy ofiáry wielkonocnéy pożądał/ którą po onéy stárey ofierze vstáwić miał z ćiáłá y krwie swoiéy. Y przetóż wźiąwszy chléb/ vczynił ii własnym ćiáłem swoim. Poty Tertullian.

Kielich dwoiáki ná wieczerzy. Hier: in Mat. cap. 26

17 *A wźiąwszy kielich*] Ten kielich według Hieronymá świetégo nie był cześćią Páńskiégo Sákrámentu/ ále należał do Páschy Zydowskiéy. Bo wnet niżéy o własnym kielichu Páńskim Lukasz Swiety mówi.

Ciáło Páńskié pod osobą chlebá. Catech: mist: 4. Hilar. lib: 8. de Trin:t

19 *To iest ćiáło moie*] Pod osobą chlebá/ Cyryllus święty mówi/ dáie nam ćiáło. Bo áczći smysły twé osobe chleba wyświádczáią/ ále ćiebie niech vmocni wiárá. Nie sądź rzeczy wedle smáku twego/ ále ćie niech wiárá bez żadnégo wątpienia vpewni. O prawdźie ćiáłá y krwie iego/ mówi Hilarius/ iuż nie zostáło wątpieniu mieyscá żadnégo. Bo iuż y wedle wyznánia sámégo Páná/ y wedle wiáry nászéy/ prawdźiwie ćiáło y prawdźiwie krew iest. Azaż to nie prawdá? Tym niechay prawdá nie będźie/ którzy Jezusá Christusá prawdźiwym Bogiem bydź nie wierzą. Do tąd Hilarius.

Christus ćiáło swé ná wieczerzy ofiárował.

19 *Które sie zá was dawa*] Abo które zá was dáią. Jáko wyższé słowá wyświádczáią prawdźiwą obecność ćiáłá Páńskiégo w świetym Sákrámenćie/ ták té słowa znáczą iásnie/ iż ták iest obecne/ iáko dáné y ofiárowáné zá nas. A iż nie tylko potym ná krzyżu miáło bydź dáné y ofiárowáné: ále y tám ná ostátniey wieczerzy/ w ś. Sákrámenćie ofiárowáné było. Bo dla tego nie rzekł/ które sie wam dawa/ ále/ Które sie zá was dawa/ to iest ofiáruie Bogu. Y nie rzekł: które zá was będźie wydáné: ále/ Które dáią ábo dáie zá was/ w teráźnieyszym czáśie. Przetóż słusznie Grzegorz S. Nisseński y Theophilákt piszą/ że P. Christus ćiáło swoie świeté ná ten czás Bogu ofiárował/ kiedy ie vczniom ku iedzeniu dawał. Greg: Nissen: orat:1. de Resur: Dom: Theophyl: in Matthæum.

Sakráment kápłáństwá. Pán kápłanóm kazał ofiárowáć. Greg: Nissen. orat. 1. de Resur. Chrisost. hom. 24: in 1. ad Corint

19 *To czyńćie*] Témi słowy Sákráment kápłáństwá iest postánowiony: którémi Pan dał moc y roskazánié Apostołóm y ich potomkóm/ vrząd własny kápłáński spráwowáć/ to iest/ ofiárowáć/ y czynić to/ co tu Pan Christus czynił z ćiáłem swoim: to iest poświecáć chleb w ćiáło/ á wino w krew: ofiárowáć/ pożywáć/ y innym ku pożywániu rozdawáć. Bo iáko pierwéy wielkonocnégo báránká ofiárowano/ a potym iedźiono: ták też ćiáło iego nie mogło bydź iedzioné/ áżby pierwéy Bogu ofiárowáné było. A Chrysostom pisze/ iż tu Pan/ odmieniáiąc ofiáre zakonu stárégo w ofiáre nowégo/ miásto bićiá bydłá/ sam siebie roskazał ofiárowáć. Sam Pan Christus (Augustyn S. mówi) z ćiáłá y krwie swoiéy vstáwił ofiáre według obrzędu Melchisedechowégo.

Christus ćiáło swé roskazał ofiárowáć. In Psal. 33. con. 2. Chrisost. in epi: ad Hebr: hom. 7.

19 *Ná pámiątke moie*] Raz sie Pan Christus ofiárował ná śmierć/ ále ná pámiątke śmierći swey roskazał sie ofiárowáć áż do skończenia świátá. Co obiáśniáiąc Chrizostom S. ták pisze: Pan Christus iest nawyższy Biskup nász/ który ofiáre nas oczyśćiáiącą ofiárował. Też y teraz my ofiáruiemy/ która ná on czás ofiárowána/ nie może bydź strawioná. A to co czynimy/ dźieie sie ná pámiątke tego co sie sstáło. Bo to/ prawi/ czyńćie ná pámiątke moie. Nie inszą tedy ofiáre (iáko Biskupi zakonu stárégo) ále iedne záwsze czynimy: á ráczéy pámiątke oney krwáwey ofiáry spráwuiemy. To Chrizostom S.

Krew nowégo testámentu ná wieczerzy. 2. Moy. 24. 6. Do Zyd. 9. 18

20 *Nowy Testáment we krwi moiey*] Jáko Moyżesz/ krew pierwszéy ofiáry po dániu zakonu wlawszy w czásze/ pokropił lud mówiąc: Táć iest krew przymierza/ które z wámi Bóg vczynił. Y ták potwierdźił vmowe y przymierze ono/ y stáry Testáment poświećił: który iáko Páwel świadczy/ bez krwie nie mógł bydź poświecony. Ták Pan Christus krew swą własną w kielichu Bogu ofiáruiąc/ y oną Apostoły iáko pierwiástki Nowégo Testámentu wewnątrz pokrapiáiąc/ testáment nowy záczyna/ y poświąca ii/ y potwierdza krwią swoią: mówiąc podobnémi słowy: Ten iest kielich nowy testáment we krwi moiéy. Abo iáko iáśniey v Máttheuszá mamy: Tá iest krew moiá Nowégo testámentu. Zkąd to iásnie idźie/ iż krew Christusowá w kielichu/ iest krew ofiáry zakonu nowégo: á iż w téy ołtarznéy ofierze nie mniéy záwistá zwierzchnia religia/ y własna służbá y chwałá Boża w Nowym testámenćie/ ieno iáko w stárym záležáłá w onych krwáwych ofiárách. Bo ácz ofiárá krzyżowa Páná Christusowá y krew iego tám wylana/ iest powszechna zapłátá/ odkupienié y dosyć vczynienié zá grzechy wszego świátá/ y iest ostatnia pieczeć y doskonáłé potwierdzenié nowégo zakonu y nowégo testámentu: wszák że ofiárá y służbá/ do któréy sie lud nowégo testámentu vćiekáć miał/ nie mogłá bydź oná krwáwa á gwałtowna spráwá ná krzyżu/ ále tá niekrwawa ná ołtarzu: która/ z vstáwy sámégo Christá Páná iest y záwsze będźie zwierzchnia á iáwna służbá y ofiárá nowégo testámentu/ y vstáwiczné przyczytánié y przywłaszczánié wszytkich dobrodźieystw męki iego wiernym.

Mat. 26. 28

Kielich krwie Páńskiéy ofiárowány ná wieczerzy.

20 *Który zá was wylan będźie*] Z Gréckiégo sie iásnie pokázuie/ iż ták ma bydź właśnie przełożono: KTORY, rozumiéy kielich krwie/ zá was sie wylewa: nie KTORA krew. Zkąd to pewnie idźie/ że w onym kielichu byłá własna y prawdźiwa krew Páná Christusowá/ tá która iest zá nas wylaná/ á nie prosto wino. K temu/ iż támże ná wieczerzy on kielich krwie Páńskiéy iuż był wylewan/ to iest ofiárowan zá nas ná odpuszczenié grzechów. A ták tym iednym słowkiem właśnie przełożonym/ twierdźi sie wiárá Kátholi-

In annot: Nou: Test.

cka / o prawdziwéy bytności ciáłá y krwie Páńskiéy w S. Sákrámencie / y o ofierze téyże krwie w kielichu. Co iż Nowánieliki bárzo kole w oczy / przetóż wolą odstąpić Ewánieliiéy / á nizli błędy swé opuścić. Beza śmie to mówić / że ábo sie Lukasz S. omylił ná tym mieyscu / ábo ktoś inszy przypisał té słowá: y waży sie odmieniáć słowá Boże. Tegóż zuchwalstwá násláduią tłumácze nászy Polscy / Brzescy / Budny y Czechowic / choć wrzkomo Gréckiégo textu nie chcą odstępowáć. Co nic inszégo nie iest / iedno swóy przeklęty wymysł przekłádáć nád iásné słowá Boże. Lecz chwałá Pánu Bogu / pismo S. iest wszędy zá námi / przeciwko ich błędóm.

25 *Krolowie narodów*] Nie zákázuieć Pan zwierzchności y przełożeństwá / témi słowy: ále pychy / okrućieństwá y wzgárdy poddánych: zálecáiąc im pokorę swym przykłádem.

Dwá przywileie Piotrowe.

32 *Iam prosił zá tobą*] Dwá wielkié przywileie vprosił tu Pan Christus Piotrowi: Jeden / áby wiárá iego y namiástków iego nigdy nie vstáłá ná stolicy iego. A drugi / áby on potwierdzał bráćią swą / Apostoły y Biskupy: co téż záwsze czynili Piotrowi nástępnicy Rzymscy Papieżowie.

Wiárá Piotrowá nigdy nie vstálá.

O pierwszym przywileiu ták Lucius pierwszy Papież y męczennik pisze: Kośćiół / práwi / Rzymski iest Apostolski / y mátká wszech kośćiołów: który od sznuru nauki Apostolskiéy nigdy nie vstąpił / áni heretyckimi nowinámi nigdy sie nie vwiódł. Bo mu to sam Pan obiecał mówiąc: Iam prosił zá tobą / áby wiárá twá nie vstáłá. Y Bernát S. Dla tego / mówi / quæstie o wierze máią bydź do stolice Apostolskiéy Rzymskiéy odnoszoné / iż tám wiárá vstáć nie może / wedle téy obietnice Páńskiéy. Co téż przed nim wyznał Cyprian ś. mówiąc: Iż błąd około wiáry nigdy nie miał przystępu do stolice Piotrowéy. O wtórym zás ták Theophyláktus / choćia Gréczyn / mówi / wykłádáiąc té Páńskié słowá: Iż ćię mam zá kśiążę innych vczniów moich / potwierdzayże drugich. Bo to ná ćię należy / którys po mnie iest opoká y fundámentem kośćiołá mego. A Innocentius III. Przeto / mówi / więtsze spráwy kośćielné / zwłasczá które są o wierze / máią bydź do stolice Piotrowéy odnoszoné / iż sie Pan zá nimi modlił / áby wiárá iego nie vstáłá.

In epist. 1. ad epis. Hispan. & Galliæ.

Bernar. epist. 190. Cypr. epist. 55.

Theophyl. in Luc. 21. *Piotrowi ná stępnicy potwierdzáią inne Biskupy.*

In epist. ad Episc. Arelat.

ROZD. XXIII.

a Mat. 27. a 2

1 A ᵃPowstawszy wszytko ich mnóstwo / wiedli go do Pilatá. 2 Y poczęli nań skárżyć / mówiąc: Tegosmy nálezli podwracáiącégo naród nász: ᵇ y zákázuiącégo dáni dáwáć Césárzowi: y mówiącégo że on iest Chrystusem królem. 3 ᶜ Y pytał go Piłat / mówiąc: Tyś iest król Żydowski? A on odpowiedziawszy* rzékł: Ty powiádasz. 4 A Piłat rzékł do przednieyszych kápłanów y do rzészé: Nic nie náyduię winy w tym człowieku. 5 Lecz sie oni silili / mówiąc: Wzrusza lud vcząc po wszytkiéy Żydowskiéy ziemi / począwszy od Gálilęiéy áż do tąd. 6 A Piłat vsłyszawszy Gálilęą / pytał ieśliby był człekiem Gálilęyskim. 7 A gdy sie dowiedział iż należał do władzéy Herodowéy / odesłał go do Herodá / który téż w Jeruzálem był w oné dni. 8 B A Heród vyźrzawszy Jesusá / vrádował sie bárzo. Bo go od dawnégo czásu prágnął widźieć: dla tegó iż wiele o nim słychał: y spodźiewał sie że miał widźieć iákié cudo od niego vczynioné. 9 Y pytał go wielą mów. A 10 on mu nic nie odpowiádał. Lecz przednieyszy kápłani y Doktorowie 11 stali / vsilnie nań skárżąc. A wzgárdził im Heród z woyskiem swoim / y náygrał obleczonégo w száte ᶻbiałą / y odesłał do Piłatá. 12 C Y sstáli sie przyiaćioły Heród y Piłat onégo dniá. bo przed tym byli sobie nieprzyiaćielmi. 13 A Piłat zezwawszy przednieyszych kápłanów y przełożonych / y ludu / 14 rzékł do nich: Przywiedliśćie mi tego człowieká / iákoby lud odwodzącégo: á oto ia pytáiąc przed wámi / ᵈ nie nálazłem w tym człowieku żadnéy winy z tych o których nań skárgę kłádźiećie. 15 Ale áni Heród / bom was do niego odsyłał: á oto nie vczyniono mu nic godnégo śmierći. 16 A przetóż skárawszy go wypuszczę. 17 A potrzebá mu było wypuśćić 18 im iednégo ná święto. Y záwołáłá społem wszytká rzeszá / mówiąc: Strać tego / á wypuść nam Barábbasza: 19 który był dla nieiákiégo rozruchu w mieśćie vczynionégo / y dla mężobóystwá posádzon do więźienia. 20 A znowu mówił Piłat do nich / 21 chcąc wypuśćić Jesusá. Ale oni wołáli / mówiąc: Vkrzyżuy / vkrzyżuy go. 22 A on potrzećié rzékł do nich: ᵉCóż wżdy złego ten vczynił? Żadnéyem przyczyny śmierći w nim nie nálazł: skarzę go tedy / y wypuszczę. 23 D A oni nálegáli głosy wielkimi żądáiąc áby był vkrzyżowan: y zmacniáły sie głosy 24 ich*. A Piłat przysądźił áby sie sstáło 25 żądánié ich. Y wypuśćił im onégo który był dla mężobóystwá y roz-

b Matt. 22. b 21. Mar. 12. b 17

c Mat. 27. b 11 Mar. 15. a 2. Ian 18. f 33.

* mu. G.

ᶻ świetną. G.

d Ian 18. g 38 y 19. a 4.

e Matt. 27. c 23. Mar. 15. b 14

* y Arcykápłanow. G.

ruchu wrzucon do więźienia/ o którégo prosili: á Jezusá podał ná wolą ich. [26] [f] A gdy go wiedli poimáli Symoná niektóregó Cyreneyczyká ze wśi idącégo/ y włożyli nań krzyż áby niósł zá Jezusem. [27] A szłá zá nim wielka rzeszá ludu y niewiast: które płákáły go y lámentowáły. [28] A Jezus obróćiwszy śie do nich/ rzékł: Córki Jeruzolimskié nie płáczćie nádemną: ále sámé nád sobą płáczćie/ y nád synámi wászymi. [29] Abowiemći oto/ przyidą dni/ w które będą mówić: Szczęśliwé niepłodné/ y żywoty które nie rodziły/ y pierśi które nie karmiły. [30] Tedy poczną mówić górам: [g] Pádniyćie ná nas: á pagórkam: Przykryiyćie nas. [31] Abowiém ieśli to ná zielonym drzewie czynią: cóż ná suchym będźie?

f Matt. 27. d 32. Mar. 15. b 21

nie dla mnie, ále dla was sámych, y dla dźieći wászych.

g Isa. 2. d 19. Oze. 10. b8. Obia. 6. d16 9. a 6.

[32] Wiedźiono też z nim y drugich dwu złoczyńców/ áby ie strácono. [33] [h] A gdy przyszli ná mieysce które zowią Trupiéy głowy/ tám go vkrzyżowáli: y łotry/ iednégo po práwéy/ á drugié go po lewéy stronie. [34] A Jezus mówił: Oycze/ odpuść im: boć nie wiedzą co czynią. A rozdźieliwszy száty iego/ rzućili lósy. [35] A stał lud pátrząiąc: á násmiéwáli śie z niego przełożeni z nimi/ mówiąc: Jnné wybáwiał/ niechże śie sam wybáwi/ ieśliż ten iest Christus Boży wybrány. [36] Nágrawáli go też y żołnierze przychodząc/ á ocet mu podáiąc/ [37] y mówiąc/ Jeśliś ty iest król Żydowski/ wybawże śie sam. [38] Był też nád nim napis/ nápisány Gręckimi/ Łáćińskimi/ y Żydowskimi literámi: TEN IEST KROL ZYDOWSKI. [39] A ieden z tych którzy wiśieli łotrów bluźnił go/ mówiąc: Jeśliś ty iest Christus/ wybawże sam śiebie/ y nas. [40] A odpowiedźiawszy drugi/ fukał go/ mówiąc: Ani ty Bogá śie boisz/ gdyżeś téyże skáźniéy podlégł? [41] A myć spráwiedliwie: bo godną zapłátę zá vczynki odnośimy: lecz ten nic złégo nie vczynił. [42] A mówił do Jezusá: Pánie/ pomni na mię/ gdy przyidźiesz do królestwá twego. [43] A Jezus mu rzékł: Záprawdę mówię tobie: Dźiś zemną będźiesz w ráiu. [44] A było iákoby o szóstéy godźinie: A sstáły śie ćiemnośći po wszytkiéy źiemi áż do dźiewiątéy godźiny. [45] A záćmiło śie słońce: á zasłoná kośćielna rozdártá śie w poły. [46] A Jezus záwoławszy głosem wielkim/ rzékł: [i] Oycze/ w ręce twé polécam duchá moiégo. A to rzekszy/ skonał. [47] A widząc Rotmistrz co śie dźiáło/ chwalił Bogá/ mówiąc: Prawdźiwie ten człowiek był spráwiedliwy. [48] A wszytká rzeszá tych/ którzy spólnie byli przy tym widoku/ y widźieli co śie dźiáło/ wrácáli śie biiąc pierśi swoie. [49] A wszyscy iego znáiomi z dáleká stali/ y niewiásty które były zá nim przyszły z Gálileyiéy/ ná to pátrząc.

h Matt. 27. d 33. Mar. 15. b 22 Ian 19. c 17.

i psal. 30. a6

*polecę. G.

[50] [k] A oto mąż imieniem Jozeph/ który był Senátorem/ mąż dobry y spráwiedliwy/ [51] (ten był nie zezwolił ná rádę y ná vczynki ich) z Arymátyiéy miástá Żydowskiéy źiemie/ który też y sam oczekawał królestwá Bożégo. [52] Ten przyszedł do Pilatá y prośił o ćiáło Jezusowé: [53] y ziąwszy * vwinął w prześćiéradło/ á położył go w grobie wykowánym/ w którym iescze żaden nie był położon.

k Matt. 27. g 57. Mar. 15. g 43 Ian 19. g 38.

*ie. G. *ie G. S.

[54] A był dźień Przygotowánia/ y szábbát nástawał. [55] A przyszedszy niewiásty które były z nim przyszły z Gálileyiéy/ widźiáły grób/ y iáko było położono ćiáło iego. [56] A wróćiwszy śie nágotowáły wonnych rzeczy y máśći: á w szábbát dały pokóy/ wedle przykazánia.

Modlitwy zá nieprzyiaćioły.

[34] *Oycze odpuść im*] Toć iest nadoskonálszy przykład miłośći w nászym zbáwićielu/ modlącym śie zá krzyżowniki swé: którégo przykładu násládował pierwszy męczennik iego Stephan S. A obudwu modlitwá byłá wysłucháná. Bo skutek modlitwy páná Christusowéy pokazał śie ná Rotmistrzu y innych: á modlitwy Sczepanowéy w Páwłowym náwróceniu.

Dźie: 7. 60.

Przykład łotrá do czego nie służy.

[43] *Dźiś zemną będźiesz w ráiu*] Żaden śie niech nie zwodźi tym przykłádem: żeby ábo náwrócenié swé miał odkłádáć ná godźinę śmierći/ ábo sobie obiecowáć łáskę Bożą w ostátnią godźinę żywotá swoiégo: ábo żeby miał bydź zbáwión sámą wiárą y wyznániem Christá Páná bez dobrych vczynków: ábo żeby ták prosto miał iśdź do ráiu bez pokuty y dosyć vczynienia/ y karánia zá przeszłé grzéchy swoie: ábo żeby miał mocnie wierzyć á nic niewątpić o zbáwieniu swoim. Abowiém co śie temu łotrowi sczęśliwému sstáło/ toć nie było práwo pospolité/ ále osobny przywiléy/ y rzadki przykład Páńskiégo miłośierdźia.

A do ezego słuzy.

łosierdzia. Ale iednák zład bierz té náuki: 1 Naprzód/ ábys nigdy nierospaczał/ choćbys też co nagorzéy żył áż do śmierći. 2 Druga/ iż wiárá/ nádzieiá y miłość/ pokutá serdeczna/ y dobra wola dosyć iest bez dobrych vczynków/ kiedy prze krótkość czásu czynioné bydź niemogą. 3 Trzećia/ iż ten łotr sczesliwy miał nietylko wielką wiáre/ y wßytkié trzy cześći pokuty · skruche/ spowiedź/ y dosyć vczynienié: ale nád to/ iáko Augustyn świádczy/ od Cypriana S. miedzy święte Meczenniki iest policzony/ którzy sie chrzczą we krwi własnéy swoiéy. Y przetóż nie dziw że prosto ßedł do Ráiu. 4 Nákoniec pamietay/ iż nie káżdy ma tákiego obiáwienia o swym zbáwieniu/ iákie miał ten łotr błogosłáwiony: y przetóż nie może bydź ták iáko on pewien o zbáwieniu swoim.

Aug: lib. 1. de anima cap: 9.

44 *Stałá sie ćiemność*] To záćmienie zdáło sie ták dziwné Dyonizyußowi Areopágićie w Grécyéy/ gdy iescze był Pogáninem/ iż powiedział: Aboć Bóg wßego stworzenia meki ćierpi: abo sie wßytek świát obáli. O czym sam piße w liśćie do Polikárpá/ y w liśćie do Apollofaná.

To záćmienie było y gdźie indziei.

53 *W którym iescze żaden*] Jáko w żywoćie błogosłáwionéy y niepokalánéy dziewice Máriéy żaden áni przed Christusem/ áni po nim nie był poczęty: ták w tym grobie żaden áni przed tym áni potym nie był pogrzebiony. Co sie sstáło z woléy y opátrzności Bożéy/ że Jozeph strzégł tego/ áby w onym grobie żaden inny nie był pochowány: iáko y drugi Jozeph był stróżem y świádkiem pánieństwá Máriéy mátki Bożéy. Augustyny Hieronym/ ad Pammach. pro lib. aduersus Iouinianum

Mária wieczna Pánná.

55 *Widziáły grób*] Té święté niewiásty z wielkiego nabożeństwá przypátrowáły sie grobowi/ y strzegły go/ ku czći naświetßégo ćiáłá Pańskiégo. Których przykłádem nabożeństwo ono wiernych chrześćiánów grob Páński nawiedzáiących/ y nocuiących v niego w wielki Piątek y w wielką Sobote po kośćielech/ ná pámiątke pogrzebu Páńskiégo/ iest pochwały godne: á zwłascza iż tóż ćiáło Páńskié w naświetßym Sákramenćie bywa czczoné w grobiech.

Nabożeństwo ku ćiáłu Páńskiému.

ROZD. XXIIII.

a Mat. 28. a 1. Mar. 16. a 2. Ian 20. a 1.

1 A [a] Pierwßégo dniá ßábbátu bárzo ráno przyßły do grobu/ niosąc wonné rzeczy które były nágotowáły [*]: 2 Y nálázły kámień odwálóny od grobu. 3 A wßedßy/ nie nálázły ćiáłá Páná Jezusowégo. 4 Y sstáło sie: gdy sie sercem zátrwożyły dla tego/ oto dwá mężowie stáneli przy nich w ßátach świétnych. 5 A gdy sie báły/ á schyliły twarz ku ziemi/ rzekli do nich: Co ßukáćie żywiącégo miedzy vmárłymi? 6 nie máß go tu/ ále wstał. Wspómnićie iáko wam powiádał/ gdy iescze był w Gálilęiéy/ 7 mówiąc: [b] Iż potrzebá áby Syn człowieczy był wydan w rece ludzi grzéßnych/ y był vkrzyżowan: á trzećiégo dniá áby zmartwychwstał. 8 Y wspómniáły ná słowá iego. 9 B A wróćiwßy sie od grobu/ oznaymiły to wßytko onym iedenasćiom/ y innym wßytkim. 10 A byłá Márya Mágdálená/ y Joánná/ y Márya Jákobowá/ y iné które z témi były/ które to powiádáły Apostołóm. 11 Y zdáły sie im iáko plotki "słowá té"/ y niewierzyli im. 12 A Piotr wstawßy pobieżał do grobu: á náchyliwßy sie vyźrzał sámé prześćierádłá położoné/ y odßedł dziwuiąc sie sam w sobie temu co sie sstáło.

** y niektóré z nimi. G.*

b Mat. 16. c 21. y 17. e 23. Mar. 9. c 31. wys. 9. c 22.

" słowá ich G.

13 [c] A oto dwá z nich tegóż dniá ßli do miásteczká które było "ná ßesc dźiesiąt stáiów od Jeruzálem/ ná imie Emmaus. 14 á ći rozmawiáli z sobą o tym wßytkim co sie było sstáło. 15 C Y sstáło sie: gdy rozmawiáli y spółu sie pytáli/ y sam Jesus przybliżywßy sie ßedł z nimi. 16 á oczy ich były zátrzymáné áby go nie poználi: 17 y rzékł do nich: Cóż to są zá rozmowy które idąc macie miedzy sobą/ á iesteśćie smetni? 18 A odpowiádáiąc ieden któremu imie Kleophás/ rzékł mu: "Tyś sam gośćiem w Jeruzálem"/ á niewiéß co sie w nim w té dni dźiało? 19 Którym ón rzékł: Co? Y rzekli: O Jezusie Názáreńskim/ który był mąż prorok/ potężny w vczynku y mowie przed Bogiem y wßytkim ludem: 20 A iáko przedniéyßy kápłani y przełożeni náßy wydáli go ná skazánié śmierći y vkrzyżowáli go. 21 A mychmy sie spodźiewáli iż ón miał był odkupić Izráelá: á teraz nád to wßytko dźiś trzeći dźień iest iáko sie to sstáło. 22 D Ale y niewiásty niektóré z náßych przestráßyły nas/ które przededniem były v grobu: 23 á nie nálazßy ćiáłá iego/ przyßły/ powiádáiąc iż y widzenié Anyelskié widźiáły/ którzy powiádáią iż żywie. 24 Y poßli niektórzy z náßych do grobu/ y ták nálezli iáko niewiásty powiádáły: ále sámégo "nie nálezli. 25 A ón rzékł do nich: O głupi/ á leniwégo sercá ku wierzeniu temu wßytkiemu co powie-

c Mar. 16. c 12

" to iest, dwie mili polskie. Bo 30. stáiów czynią iedną milę.

" tyś sam nie ßkasz w Ierusalem.

" nie widźieli G. S.

26 dźieli Prorocy. Izaż nie było potrzebá áby to był ćierpiał Chryſtus y 27 ták wszedł do chwały ſwoiéy? A począwszy od Moyzeszá y wszytkich Proroków/wykładał im we wszytkich piſmiéch co o nim było. 28 A przybliżyli ſie ku miáſteczku do którego szli: á on okázował iákoby dáléy miał iść. 29 A przymuſili go/mówiąc: Zoſtań z námi/ boć ſie ma k wieczoru/ y dźień ſie iuż náchylił. A wszedł* z nimi. 30 A ſtáło ſie/gdy śiedźiał z nimi v ſtołu/wźiął chléb/y błogosłáwił/y łamał/y podawał im. 31 A otworzyły ſie oczy ich/y poználi go: á on zniknął z oczu ich. 32 A mówili miedzy sobą: Izali ſerce nászé nie pałáło w nas/gdy mówił* w drodze/y piſmá nam otwiérał? 33 A wſtawszy téyże godźiny wróćili ſie do Ieruzálem: y ználeźli zgromádzonych iedenaśćie/y tych którzy z nimi byli/ 34 powiádáiących: Iż wſtał Pan prawdźiwie/y vkazał ſie Symonowi. 35 A oni powiádáli co ſie dźiało w drodze: y iáko go poználi w łamániu chlebá.

áby zoſtał. G. S.
** z námi. G. S.*

36 [d] A gdy to mówili/ſtánął Iezus w pośrzodku ich/y rzékł im: Pokóy wam: iam ieſt. nie bóyćie ſie. 37 A ſtrwożeni y przeſtrászeni będąc/mniemáli iż duchá widźieli. 38 A rzékł im: Czemuśćie ſie zátrwożyli/á myśli wſtępuią do ſerc wászych? 39 Oglądayćie rece moie/ y nogi: żećiem ia tenże ieſt: dotykayćie ſie*/ y przypátruyćie: bo duch nié ma ćiáłá áni kośći/ iáko widźićie że ia mam. 40 A rzekszy to/vkazał im rece y nogi. 41 A gdy oni ieſcze nie wierzyli *y dźiwowáli ſie od rádośći/rzékł: Maćie tu co ieść? 42 A oni mu dáli ſztukę ryby pieczonéy/ y plaſtr miodu. 43 A gdy iadł przed nimi/wźiąwszy oſtátki dał im*. 44 A rzékł do nich: Té ſą słowá którem mówił do was będąc ieſcze z wámi: iż ſie muſiáło wypełnić wszytko co nápiſano ieſt w zakonie Moyzeszowym/y w Prorocéch/ y w Psálmiech o mnie. 45 Tedy im ſmyſł otworzył/ żeby rozumieli piſmá: 46 A rzékł im: [e] Iż ták ieſt nápiſano: y ták było potrzebá áby Chryſtus vćierpiał/y wſtał od vmárłych dnia trzećiego: 47 á żeby byłá przepowiádána w imie iego pokutá y odpuszczenié grzechów po wszytkich narodźiéch począwszy od Ieruzálem. 48 [f] A wy ieſteśćie świádkámi tego. 49 [g] A ia poſyłam obietnice Oycá mégo ná was: [h] á wy śiedźćie w mieśćie*/ áż będźiećie obleczeni mocą z wyſokośći. 50 A wywiódł ie z miáſtá do Bethániéy: á podniósszy rece ſwé błogosłáwił im. 51 [i] A ſtáło ſie: gdy im błogosłáwił/rozſtał ſie z nimi/y był nieſion do niebá. 52 A oni pokłon* vczyniwszy/ wróćili ſie do Ieruzalem 53 z weſelem wielkim: A byli záwsze w kośćiele/ chwaląc y błogosłáwiąc Bogá.*

[d] Mar 16.c 14 Ian 20.c 19.
** mnie. G.*
** przed rádośćią, á gdy ſie dźiwowáli. G.*
** á wziąwszy przed nimi iadł. G.*
[e] Psal. 18.a 8
[f] Dźie. 1.b 8.
[g] Ian 14.d 16 y 15.d 26.
[h] Dźie. 1.
** Ieruzálem. G.*
[i] Mar. 16. d 19. Dźie. 1. b 9.
** mu. G.*
** Amen. N L. K. G. S.*

30 *Wźiąwszy chleb błogosłáwił*] Zgadzáią ſie ſtárzy Doktorowie á ná imie Auguſtyn S. wielebny Bedá/ y Theophyláktus/ iż tu Pan Chriſtus rozdawał Sákráment vczniom ſwym pod oſobą chlebá: iáko ſie doſyć iáſnie y z ſámégo textu pokázuie. Bo tákże iáko y przy oſtátniéy wieczerzy/ wźiął chléb/ błogosłáwił/ łamał y dawał vczniom ſwoim: czego on nigdy nie czynił/ iedno ábo przemieniáiąc chléb w ćiáło ſwoie/ ábo troche chlebá cudownie rozmnażáiąc. Ktemu/ iż wnet zá tym otworzyły ſie oczy ich/ y poználi go w łamániu chlebá. A iż záraz zniknął z oczu ich/ nie czekáiąc ážby im dał pod drugą oſobą. A ták tu mamy iáſny przykład/ y pochwalenié przyimowánia Sákrámentu pod iedną oſobą.

Pan dawał Sákráment pod iedną oſobą. Aug: lib: 3. de conſenſu Euang. cap. 25. Beda & Theophil. in Lucam.

46 *Po wszytkich narodźiech*] Pokázuie im z piſmá/ nie tylko to co o nim ſámym/ ále y to co o kośćiele iego opowiedźiano było: iż ſie miał począć od Ieruzálem/ y miał ſie rozszérzyć y rozniéść po wszytkich kráinách y narodźiéch. Abyſmy ſie (iáko Auguſtyn S. mówi) ábo ná oblubieńcu ábo ná oblubienicy nie omylili y nie oszukáli. A toć ieſt przećiwko wszytkim heretykóm y odſczepieńcóm: którzy nowé zbory/ ná oſobnych mieyſcách/y w kráinách pewnych záczynáią: odrywáiąc ludźie od prawdźiwégo y w piſmiéch opiſánégo kośćiołá Chriſtuſowégo/ który począwszy ſie od Ieruzálem/ rośćie/ mnoży ſie/y rozszérza po wszem świećie/ áż do ſkończenia wieków. Przetóż dobrze Auguſtyn S. mówi: Iż iáko przeklęty ieſt ten/ który opowieda że Chriſtus nie ćierpiał y nie zmartwychwſtał: gdyżeſmy ſie náuczyli z Ewánieliéy że potrzebá było áby Chriſtus ćierpiał y zmartwychwſtał: Ták też przeklęty ieſt/ którykolwiek okazuie y záleca kośćioł kedy indźie/ á nie w ſpołecznośći wszytkich narodów. Gdyżeſmy ſie z téyże Ewánieliéy náuczyli/ że kośćioł Chriſtuſów miał bydź rozszérzony po wszytkich narodźiéch.

Kośćioł Chriſtuſow powszechny.
De vnit. Eccl. c. 10. Luk: 24. 17.
Koloſ. 1. 6.
Auguſt. epiſt. 48.

50 *Błogosłáwił im*] Chriſtus nawyższy nász kápłan w Melchiſedechu figurowány/ czeſto ſwoim dawał ſwoie przeżegnánié: niekiedy onémi słowy/ Pokóy wam: niekiedy wkłádániém reku: á teraz podnieśieniem reku nád vczniámi: iákoby ſie iuż z nimi żegnáiąc. Lecz iákim ſpoſobem to żegnánié było/ piſmo nie wſpomina: ále podobieńſtwo iż ie żegnał známieniem krzyżá S. iáko/ w figurze iego/

Żegnánie P. Chriſtuſowe. Do Żyd. 7. 6. Ian 20.21.26 Mar. 10. 16. 1.Moy.48 14

Tertul: de coro: mil: in Psal. 30. cont 3.

Jákob Pátryárchá błogosłáwił synóm Jozephowym / ná krzyż ná nie kłádac rece swoie: y Aaron wyćiągnawßy reke ná lud błogosłáwił mu. Abowiém po zmartwychstániu Páńskim krzyż poczał bydź chwálebny miedzy Apostoły / y miedzy Chrześćiány. Jáko pewna rzecz iest z Oycow S. stárych / ktorzy tego známienia ná żegnánie zwierzchnie vżywáli / y zowa to podániem Apostolskim. Y owßem Augustyn S. mówi że sam Pan Christus nie bez przyczyny chćiał áby to známie krzyżá świetego ná czelech náßych było wyráżone: ábyśmy sie nie wstydźili sromoty Christusowéy: ále sie owßem chlubili krzyżem iego. Y niémaß inßego známienia / ktoregoby człowiek Chrześćiáński rádniey vżywáć miał ná żegnánie sámego śiebie ábo innych / iáko to ktoré śmiercia Páńska iest poświeconé / y ktoré iest naśnádnieyßé pámiatné téyżé śmierći. Zaden tedy zwyczáiu kośćioła Bożego gánić nie ma / że tym známieniem Biskupi y kápłani lud Boży żegnáia / gdyż to moca y przykłádem Christusowym czynia.

SVMMA EWANIELIEY S. IANA.

Rozdźielenie Ewánieliey Janá. S. Matt. 4. 12. Rozd. 2. 13. Rozd. 5. 1. Iren. lib. 2. cap. 39.

1 *Ewanielia Iana S. na cztéry części moze bydź rozdźielona. Piérwßa ma w sobie sprawy Pana Christusowé, przed tym nizli sie iawnie pokazał: gdy ieszcze chrzćił Ian S. w Rozd: 1. 2. 3. y 4.* 2 *Wtóra opisuie sprawy iego w Iudzkiéy ziemi (rychło potym iako sie począł w Galilæiéy okazowáć) y wtórą Pasche kazania iego, w Rozd: 5. Bo o piérwßéy Paßce mamy w piérwßéy częśći, gdźie tak pisze: A była blisko Pascha Zydowska. To zaś świeto, o którym mamy we wtóréy częśći, gdźie mówi: Był potym dźień świety Zydowski: wielcy Doktorowie (á mianowićie Irenæuß) rozumieią że było świeto Paschy.* 3 *Trzećia część zamyka w sobie sprawy iego w Galilæiéy y w Iudzkiéy ziemi, około trzećiéy Paschy, y po niéy: Rozd: 6. áż do 12. Bo tak czytamy w Rozd: 6. 4. A była blisko Pascha świeto Zydowskié.* 4 *Czwarta część ma w sobie czwartą Pasche (o któréy czytamy na końcu Rozdź: 11. 55. Była blisko Pascha Zydowska) y on tydźień świety męki iego w Ieruzálem: od Roz: 12. áż do końca kśiąg.*

Które sprawy y náuki Páńskié Ian S. opuśćił, á które opisał. Hieron. in Catal. *Christus bostwo swoie iásnie pokázował.* Ian 20. 31. Hieron: in Cat: script. Eccles.

A z tego Rozdźiału obaczyć sie może, iż tego Ewanielisty (który po inßych trzech pisał) przedśiewźięćié było, opuśćić sprawy oné P. Christusowé w Galilæiéy po więzieniu Ianowym, tegóż roku którego był P. Christus umęczony: iż o nich inni trzey Ewanielistowie dosyć ßeroce pisali: á tylko wypisać sprawy iego w Iudzkiéy ziemi, które oni byli opuśćili. Co przeto uczynił, iż Iudzka ziemiá z miastem Ieruzálem y z kośćiołem, była czelnieyßa część onéy krainy: kedy mießkali nawysßy kapłani y przełożeni wßyscy ludu Zydowskiego, y Doktorowie w piśmie naucześßy, y nabiegleyßy w zakonie. Przetóż to mieysce nasnadnieyßé było, gdźieby Zbawićiel naß (nalazßy tam głowę y wódze innych: którzy mu sie téż nawięcéy sprzećiwiali, iako to prorocy byli opowiedźieli) iawniéy téż y iaśniéy uczył á nizli w Galilæiéy, y dowodźił różnych czasow, y każdego roku kazania swoiégo, że on był Christusem onym zdawna obiecanym którego czekali: a ktemu iż był nie tylko człowiekiem, iako go oni sobie malowali, ale téż przyrodzonym, iednoistnym, y spółwiecznym Synem Boga Oyca, który go iuż posłał. A żeby to było przedśiewźięćié Ewanielisty tego, sam to pokazuie przy końcu Ewanieliéy, témi słowy: To iest napisano, abyśćie wierzyli, iż Iesus iest Syn Boga żywégo: á wierząc abyśćie mieli żywot w imię iego. Tegoż poświadcza Hieronim ś. opisuiąc żywot Iana ś. w té słowa.

Ian 21. 20. Matt. 4. 21. Dźie. 12. 2. *Zywot Ianá Ewánielisty S.* *Ian S. pisał Ewánielią przećiw Ebionitóm.* Lib: 1. ad vers: Iou: cap. 14.

Ian prawi, Apostół, którego Pan Iesus nawięcéy miłował, syn Zebedæußow, á brat Iakuba Apostoła, którego śćiął Herod, na ostatku po wßytkich pisał Ewanielią, proßony od Biskupow Azyyskich, naprzećiw Cherintowi y innym hæretykom: á nawięcéy przećiw bluźniérskiéy nauce Ebionitow na on czas nastawaiącéy, którzy mowili że Pan Christus nie był przed Marią. Przetoż muśiał wypisać Boskié narodzenié iego. Ten czternastégo roku, gdy Domician wtóre po Neronie prześladowanié wzbudźił, do Patmu wyspy wygnany, napisał Obiawienié. Ale po zabićiu Domiciana, gdy Aktá abo konstituciié iego, dla wielkiégo okrućieństwa, od senatu Rzymskiégo były kasowané: za Pertinaxa Césarza wróćił sie Ian ś. do Ephezu: y tam żyiąc aż do Traiana Césarza, wßytkié Azyyskié kośćioły fundował y sprawował: y zstarzawßy sie, ßeśćdźieśiątégo y osmégo roku po umęczeniu Pańskim umarł, y w tymże mieśćie Ephezie był pogrzebion.

O zacnośći Iana Ewanielisty S. tenze Hieronim ś. na drugim mieyscu tak piße.

Ian 13. 24. Ian 20. 4. Ian 21. 7. *Ian dla Pánieństwá na milßy Pánu Christusowi.* *Przywileie Ianá Ewánielisty S.*

Ian który był namłodßy z Apostołow, w panieństwie został: y dla tegoż od Pana barźiéy był miłowan, y leżał na pierśiach Pana Iezusowych. A czego Piotr który miał żonę, nie śmié zopytać, tego prośi aby on zopytał. Y po zmartwychwstaniu, pospołu z Piotrem biegał do grobu, ale Ian uprzédźił. A gdy byli w łodźi, y łowili ryby na iezierze Genezaretskim, Pan Iesus stal na brzegu, y nie wiedźieli Apostołowie kogo widźieli: sam pánic poznał pánicá, y rzékł Piotrowi: Panći iest. Y niżéy ták piße: Piotr Apostół iest, y Ian téż Apostół: on małżonek, ten pánic. Ale Piotr Apostół tylko: á Ian y Apostół y Ewanielista, y prorok. Apostół, iż pisał do kośćiołów, iako nauczyćiel: Ewanielista, iż kśięgi Ewanieliiéy złożył: czego oprócz Mattheußa, żaden inny Apostół nie uczynił. Prorok, iż napisał Obiawienié, które ma w sobie nie wyczérpané taiemnice przyßłych rzeczy. Y piße Tertulian, że w Rzymie wpuszczony w panew wrzącégo oleiu, czystßy y czérstwieyßy z niego wyßedł, á nizli weń był wstąpił. Lecz y sama Ewanielia iego barzo iest różna od innych. Mattheuß iako o czło-

Rożność Ewánielistów

wiecze pisać poczyna: Lukaß od kapłaństwa Zachariaßowego: Marek od proroctwa Malachiaßá y Izaiaßa proroka. Piérwßy ma twarz człowieka, dla rodzaiu człowieczego: Wtóry twarz cielecą dla kapłaństwa: Trzeći twarz lwią, dla głosu wołaiącego na puscży. Ale Ian S. iako Orzeł wzlata wysoko, y przychodźi áż do samégo Oyca mówiąc: Na początku było Słowo: á Słowo było v Bogá: á Bogiem było ono słowo. Nakoniec od Pana pánicá, matka panna, ucyniowi panicowi była polecona. Póty słowa Hieronimowé.

Ian. 19. 27

Ná te Ewanielią pisali osobliwie, Augustyn przednieyßy Doktor Láciński, y Cyrillus zacny Doktor Græcki.

SWIĘTA IESVSA CHRISTVSA EWANIELIA, według Ianá.

ROZDZIAŁ I.

PIERWSZA CZESC o sprawách Páná Chrystusowych, nizli sie iáwnie pokazał: gdy iesźcze kazał Ian S.

1 A Na początku było Słowo/ á Słowo było v Bogá/ á Bogiem było Słowo. 2 To było ná początku v Bogá. 3 Wßytko sie przez nie sstáło: á bez niego [*] nic sie nie sstáło co sie sstáło. 4 W nim był żywot/ á żywot był świátłością ludźi: 5 á świátłość w ćiemnośćiách świéći/ á ćiemnośći iéy nie ogárnęły. 6 [a] Był człowiek posłány od Bogá/ 7 którému było imię Jan. Ten przyßedł ná świádectwo: áby dał świádectwo o świátłośći/ áby przezeń wßyscy wierzyli. 8 Nie był on świátłośćią: ále iżby świádectwo dał o świátłośći. 9 [b] Byłá świátłość prawdźiwa która oświéca wßelkiego człowieká ná ten świát przychodzącego. 10 B Ná świecie był/ [c] á świát iest vczynion przezeń/ á świát go nie poznał. 11 Przyßedł do własnośći/ á swoi go nie przyięli. 12 A ilekolwiek ich przyięli go/ dał im moc áby sie sstáli synámi Bożymi/ tym którzy wierzą w imię iego. 13 Którzy nie ze krwie/ áni [*] z woléy ciáłá/ áni z woléy mężá/ ále z Bogá sie národźili. 14 [d] A Słowo ciáłem sie sstáło/ y mießkáło miedzy námi (y widźieliśmy chwałę iego/ chwałę iáko iednorodzonégo od Oycá) pełne łáski y prawdy. 15 Jan [*] świádectwo dáie o nim/ y [*] woła' mówiąc: Ten był o którymem powiádał który po mnie przyydźie/ ma [*] sstał sie przedemną: bo był piérwßy niż ia. 16 [e] A z pełnośći iego myśmy wßyscy wźięli/ y łáskę zá łáskę. 17 Abowiém zakon przez Moyżéßá iest dan: łáská y prawdá przez Jezusá Christusá sie sstáłá. 18 C [f] Bogá żaden nigdy nie widźiał: iednorodzony Syn który iest ná łonie Oycowskim/ on opowiedźiał. 19 A toć iest [g] świádectwo Janowé/ gdy posłáli Żydowie z Jeruzálem kápłany y Lewity do niego/ áby go spytáli: Ktoś ty iest? 20 Y wyznał á nie záprzał: [h] á wyznał: żem ia nie iest Christus. 21 Y spytáli go: Cóż tedy? Jesteś ty Eliaß? Y rzekł: Nie iestem. Jesteś ty Prorok? Y odpowiedźiał: Nie. 22 Rzekli mu tedy: Ktoś iest/ żebychmy dáli [*] odpowiedź tym którzy nas posłáli? co powiádaß

[*] nic sie nie sstało. Co sie sstało w nim żywot był. L. N. G.

[a] Mat. 3. a 1. Mar. 1. a 4.

[b] Niż. 3. c 19.

[c] Żyd. 11. a 3.

[*] z żądze ábo chćiwośći.

[d] Mat. 1. c 16 Luk 2. a 7.

[*] miásto świadczył. [*] wołał. G. [*] sstał sie zacnieyßy nád mię, bo był piérwey niżli ia.

[e] 1. Tim. 6. d. 17.

[f] 1. Ian 4. c 12

[g] Niż. 3. c 26

[h] Niż. 3. d 28

[*] spráwę.

23 sam o sobie? [i] Rzekł: Jam głos wołającego na puszczy: Prostujcie drogę Pańską/jako powiedział Izajasz Prorok. 24 A którzy byli posłani/ byli z Pharyzeuszów. 25 A pytali go/ a mówili mu: Czemuż tedy chrzcisz/ jeśliżeś ty nie jest Christus/ ani Eliasz/ ani Prorok? 26 D Odpowiedział im Jan/ mówiąc: [k] Ja chrzczę wodą: ale [w] w pośrzodku was stanął którego wy nie znacie. 27 [l] Ten jest który za mną przyjdzie/ który przedemną stał się: którégom ja nie godzien żebym rozwiązał rzemyk u trzewika jego. 28 To się działo [w] w Bethaniiey za Jordanem/ kędy Jan chrzcił.

29 Nazajutrz ujrzał Jan Jezusa idącego do siebie/ y rzekł: Oto Baranek Boży/oto który [g] gładzi grzech świata. 30 Tenci jest o którymem powiadał: Idzie za mną mąż/ który stał się przedemną: iż pierwey był niż ja. 31 A jam go nie znał: Ale iżby był objawion w Izraelu/ dla tegom ja przyszedł chrzcząc wodą. 32 E A dał świadectwo Jan/mówiąc: [m] Iżem widział duchá zstępującego jako gołębicę z niebá/ y został ná nim. 33 A jam go nie znał: ale który mię posłał chrzcić wodą/ten mi powiedział: Ná którego ujrzysz Duchá zstępującego y ná nim zostawającego/ten jest który chrzci Duchem świętym. 34 A jam widział: y dałem świadectwo że ten jest Syn Boży.

35 A nazajutrz zasię stał Jan/ y dwa z uczniów jego. 36 A pojrzawszy ná Jezusa idącego/ rzekł: Oto baranek Boży. 37 Y usłyszeli go dwa uczniowie mówiącego/ y szli za Jezusem. 38 A obróciwszy się Jezus/ y ujrzawszy je za sobą idące/ rzekł im: Czego szukacie? Którzy mu rzekli: Rabbi (co zowią/ wyłożywszy/ Náuczycielu) 39 gdzie mieszkasz? Rzekł im: Pódźcie á oglądajcie. F Przyszli y widzieli gdzie mieszka/ y zostali przy nim onego dnia: a była jakoby dziesiąta godzina. 40 A był Andrzey brat Symoná Piotrá jeden ze dwu którzy słyszeli byli od Janá/ á szli byli za nim. 41 Ten pierwey nalazł Symoná brata swego/ y rzekł mu: Naleźliśmy Messyasza (co jest wyłożywszy/ Christus.) 42 Y przywiódł go do Jezusá. A wejrzawszy nań Jezus/ rzekł: Tyś jest Symon syn [w] Joná: ty będziesz zwan Cephás (co się wykłada/ Opoka.)

43 Nazajutrz chciał wynidź do Galilejey/ y nalazł Philippa. Y rzekł mu Jezus: Pódź za mną. 44 A Philip był z Betsaidy/ z miasta Andrzejowego y Piotrowego. 45 Nalazł Philip Náthánaelá/ y rzekł mu: O którym [n] napisał Moyżesz w zakonie y [o] Prorocy/naleźliśmy/ Jezusa syna Josephowego/z Nazáret. 46 G Y rzekł mu Náthánael: możesz co dobrego bydź z Nazáret? Rzekł mu Philip: Pódź á oglądaj. 47 Ujrzał Jezus Náthánaelá idącego ku sobie/ y rzekł o nim: Oto prawdziwie Izraelczyk/ w którym niemász zdrady. 48 Rzekł mu Náthánael: Zkądże mię znasz? Odpowiedział Jezus/ y rzekł mu: Pierwey niż cię Philip wezwał/ gdyś był pod figą/ widziałem cię. 49 Odpowiedział mu Náthánael/ y rzekł: [*] Rabbi/ tyś jest Syn Boży/ tyś jest król Izraelski. 50 Odpowiedział Jezus/ y rzekł mu: Iżemci powiedział: Widziałem cię pod figą/wierzysz: więtsze nad te ujrzysz. 51 Y rzekł mu: Zaprawdę/ zaprawdę mówię wam/ [*] ujrzycie niebo otworzone/ [p] y Anjoły Boże wstępujące y zstępujące ná Syná człowieczego.

[i] Isa. 40. a 3. Matt. 3. a 3. Mar. 1. a 3. Luk. 3. a 4. Często pokazuje rożność miedzy chrztem swoim a Pána Christusowym jako y miedzy osobą swą y Pána Christusową.
[k] Mat. 3. c 11. Mar. 1. b 8. Luk. 3. d 16.
[w] miedzy wami.
[l] Dzie. 1. a 5. 2 a 2. y 11. b 16.
[*] stał się zacnieyszy niźli ja.
[w] w Bethabare. G.
[g] ná się bierze ábo nosi ná sobie.
[g] grzechy N. L.
[m] Matt. 3. d 16. Mar. 1. b 10. Luk. 3. c 2..
Cephás Cháldeyskie słowo po Grecku πέτρα ábo πέτρος po naszemu opoka ábo skáłá Pátr. Mat. 16. 18.
[n] 1. Moy. 3. c 15. y 46. b 10 5. Mo. 18. c 18
[o] Isa. 40. c 10 y 45 b 8. Ier: 23. a 5. Ezech. 34. c 23 y 27. f 24. g 25. Dan. 9. f 24 g 25.
[*] to jest, mistrzu moy.
[*] odtąd. K. S.
[p] Mat. 2.. c 30. y 28. d ..

I Przecz Pan Christus słowem nazwány.

Ná początku było Słowo] Iż tu Páná Christusá a nie kogo inszégo/ Słowem/zowie/ wszyscy się ná to zgadzają. Ale czemu go zowie słowem/ niechcą się ná to heretycy z pismem ś. zgodzić. Bo áczkolwiek Christá páná zwáć możemy słowem/ przeto iż nam oznajmił oycá y wolą jego: ábo iż ociec do nas przezeń mówił: wszakże mu to służy według człowieczeństwá. A tu Jan zowie Christusá słowem/ nie iż człowiekiem ále iż Bogiem jest/ á Bogiem synem/ którému to należy/ od oycá mówić y wszytkim rządzić/ co się ztąd dowodzi. Naprzód/ iż żaden inszy Ewányelistá ábo Apostoł oprócz Janá ś. niezowie syná bożego słowem/ y Jan ś. niezáwżdy też/ ále tylko ná piąci miejscách/ napierwey tu/ á potym niżey ver. 14. i. list 1. ver. 1. y Rozdz. 5. ver. 7. Apoc. 19. ver. 13. Y obácz iż nápisawszy tu/ Słowo ciáłem się stáło/ nigdziey potym we wszytkiey Ewányeliey/ słowem/ nie zowie. Co za przyczyná tego? Niemożem tná czey rzec: jedno iż syná zowie słowem/ nie ile człowiekiem/ ále ile Bogiem jest. Bo sam Jan S. umyślnie o Bostwie Christusowym pisze/ dla tego y sam zowie go Słowem/ y zowie go ták/ pierwey niż powiedział że się ciáłem stał/ aby słowo od ciáłá/ to jest/ Bogá od człowieká rozeznáć. Przydaje/ y Chryzo-

ſtóm hom. 3. y Theophil. iż Ewányeliſtá w Gréckim nie po proſtu zowie go ſłowem / ále z Artykułem: Ono ſłowo / áby okazał iż nie o ládá ſłowie mówił / ále o onym iſtotnym y Boſkim ſłowie. A to ſie ieſzcze tym wiecéy potwiérdza / iż według piſmá S. Pan Chriſtus bedac ſynem Bożym / z ſercá oycowſkiégo (iáko ſłowo náſzé wewnetrzné z myśli náſzéy) duchownie / ále rzeczywiście / prawdziwie y iſtotnie ſie rodzi y pochodzi / y ieſt płodem myśli iego / madrością y znátomością iego / zupełnym wyobráżeniem iſtności iego / y iáſnością chwały ábo świátłości iego. Co wſzytko Pánu Chriſtuſowi według boſtwá á nie według człowieczeńſtwá należy. Przypo. 8. ver. 24. 25. Eccleſ. 24. ver. 5. Pſal. 2. ver. 7. Pſal. 109. ver. 3. 1. Cor. 1. ver. 30. Kol. 1. 3. Żyd. 1. 3.

Przedwieczność Syná Bożégo.

To tedy Boſkié ſłowo było ná poczatku wſzytkiégo ſtworzenia: było przed wieki piérwéy niżli co było vczyniono: było vrodzoné przedewſzem ſtworzeniem. Bo cóż inſzégo ieſt / Ná początku było ſłowo: iedno iż nigdy bydź nie poczeło / ále záwſze było? Gdyż óćiec nigdy nie był bez ſyná / bez ſłowá / bez madrości / bez iáſności / bez mocy y obrázu ſwego. Tym tedy piérwſzym ſłowem iáko gromem Jan ś. pobiia / ták Ebionity y Sámoſateny / którzy bluźnia mówiac / że pan Chriſtus przed Márya nie był: iáko y Aryány / którzy mówili / że był ten czás kiedy Chriſtus nie był. Gen. 1. 3. Przypo. 8. 22. Eccleſ. 24. 14. Kol. 1. 16. Żyd. 1. 3. Madr. 7. 26. Jan 17. 5.

Inſza persona Oycá á inſza Syná.
Ter. cont. Prax.

1 *A Słowo było u Bogá*] Stad dowodza S. Doktorowie naprzód przećiw Sábellianóm / iż inſzy ieſt Óćiec á inſzy Syn. Bo inſzy muśi bydź ten który był / á inſzy ten v którégo był: gdyż żaden ſam v śiebie bydź nie może. Sa tedy w iednym boſtwie dwie różné perſony. Potym téż y przećiw Aryanóm / że ieſt przećie iedno nierozdźielné Boſtwo. Gdyż ſłowo y w Oycu ieſt záwſze: Jam práwi ieſt w Oycu / á Óćiec we mnie. Y v Bogá záwſze: táko tu Jan S. mówi: A Słowo było v Bogá. Y nigdy nie oddźielone áni odłaczoné od Oyca: Bo ia / práwi / y Óćiec ieſteſmy iedno.

Ale iedno Boſtwo.
Idem, ibid.
Ian 14. 10. y 1. 1.
Ian 10. 30.

1 *A Bogiem było Słowo*] Tu iuż Słowo Boże / który ieſt Pan Chriſtus / znácznie á wyráźnie Bogiem ieſt názwány. A k temu nie Bogiem ſtworzonym / áni vczynionym / iáko Moyżéſz: áni tytułowánym Bogiem / iáko oni o których nápiſano: Jam rzékł / Jeſteśćie Bogowie / y ſynowie nawyżſzégo wſzyſcy: ále Bogiem zgołá / tákim táki ieſt ten v którégo Słowo od wieków było: to ieſt / práwym y prawdziwym Bogiem / iáko go tenże Jan w liśćie ſwoim zowie. A nie inſzym Bogiem niżli Óćiec / ále tymże włáſnie: gdyż Bóg ieſt tylko ieden: y tu Jan S. nie o wielu Bogách / ále o iednym Bogu Izráelſkim mówiac / śmiele Bogiem zowie ták tego v którégo było Słowo / iáko y ſámo Słowo. Piſze Auguſtyn S. iż ſtárzy Aryanowie / áby nie muśieli przyznáć iż Chriſtus nie ieſt ſtworzeniem ale Bogiem: tedy to mieyſce ták fálſzowáli / ſłowá rozrywáiac: A to Słowo było v Bogá / á Bóg był. Tu period czyniac: A po tym ták nowa rzecz záczyniáiac: Słowo to było ná początku v Bogá. Tákać ieſt przewrotność vpornych heretyków / że wola piſmo S. ſztukowáć y rozrywáć / á niżli bledów ſwoich poprzeſtáć. Tychże przodków ſwoich náſzláduiac Czechowic w ſwoim nowym teſtámenćie tóż mieyſce ták pſuie y nicuie mówiac: Iż Jan S. muśiał był nápiſáć: A Słowo było Boże / nie Bogiem. Lecz tego wymyſłu niczym nie dowodzi / iedno tym mátáctwem: żeby ſie ták w niektórych ſtárych piſánych kśiegách náydowáło: á żeby Oycowie ſtárzy o tym mieyſcu watpili. Czego áni dowiódł / áni dowieśdź może.

Syn iest Bogiem tymże co y óćiec.
2. Moy. 7. 1.
Pſal. 81. 6.
1. *Ian* 5. 20.
Hæretycy pſuia piſmo S.
Falſzérſtwo Aryanów.
De doct. Chriſt: lib. 3: cap. 2.
Falſzérſtwo Czechowicowo.

3 *Wſzytko ſie przez nie*] Jeſzcze tym wiecéy pokázuie wſzechmocność y Boſtwo tego Słowá. A wſzechmocność równa y iednéż z Oycowſka: gdy przez to Słowo ſa ſtworzoné y vczynioné wſzytkié rzeczy / które Moyżéſz wylicza ná początku: to ieſt wſzytek świát niebo y źiemiá y to wſzytko co ieſt ná niebie y ná źiemi / ták widźiáné iáko y niewidźiáné rzeczy: ták ludźie iáko y Anyołowie. Wieczność lepak Słowá ſtad ſie pokázuie: iż ieſli wſzytkié rzeczy ſa przezeń vczynioné: tedyć pewnie on ſam nie ieſt vczyniony: gdyż ſam śiebie nikt vczynić nie może: á ták nigdy nie miał początku. Ktemu ieſli wſzytko przezeń ieſt vczyniono / tedyć y wſzytkié czáſy y wieki przezeń początek wźiély / iáko y Páweł świádczy. A ták on ieſt przede wſzémi czáſy y wieki. A Boſtwo iego záśie ſtadże ſie wywodźi. Bo ieſli przezeń wſzytko ieſt ſtworzono / tedyć ſámo Słowo nie ieſt ſtworzoné: á przetóż ieſt iednym Bogiem z Oycem: gdyż ná świećie niémáſz nic inſzégo / oprocz Bogá á ſtworzenia iego. Lecz y temu mieyſcu Czechowic nie przepuśćił / przywodząc ie w watpliwość / y mowiac / że ſie to może rozumieć o Bogu / á nie o Słowie: Żeby nie przez Słowo / ále przez Bogá było vczyniono wſzytko. Lecz przećiw temu wymyſłowi / ſa nie tylko wſzyſcy Doktorowie: ále y ſam Jan S. który tu nam opiſuie nie kogo inſzégo / iedno Słowo ono wieczné które ſie ćiáłem ſſtáło: y o tym powiáda / że od wieku było / á v Oycá było / y Bogiem było / tymże co y Óćiec: á iż Óćiec przez nie wſzytko ſtworzył: iáko y Moyżéſz znáć dáie / y Dawid wyznawa: Że ſłowem Páńſkim ſtáněły niebá.

Syn ſtworzyćiel wſzech rzeczy.
1. *Moy.* 1. 1.
Ian 1. 10.
Koloſ. 1. 16.
Wieczność Chriſtuſowá
Zyd. 1. 3.
Boſtwo Chriſtuſowo.
Auguſtin.
Cyrillus.
Falſzérſtwo Czechowicowo.
1. Moy: 1. 3.
Pſal: 5. 6.

3 *Nic ſie nie ſſtáło*] Niektórzy tu period czyniac / nowa ſentencya ták zás záczynáia: Co ſie ſſtáło w nim żywot był. Wſzákże nie ták to rozumieia iáko Czechowic fałſzuie / żeby żywot był w rzeczách vczynionych / á nie w Słowie: (gdyż wiele ieſt rzeczy ſtworzonych / w których niémaſz żywotá / iáko w źiemi / w kámieniách y w elementách) ale ták: iż cokolwiek przez Słowo ieſt vczyniono / to w tymże Słowie żywotem było / ábo żywot miáło. Iż ſłowo ono wieczné ieſt żywotem wiecznym y źrzodłem żywotá: á iż w Bogu były y ſa wſzytkié rzeczy ſtworzoné / dáleko lepſza y prawdźiwſza bytnośćia / á niżli kiedy były ſámy w ſobie. Ponieważ cokolwiek ieſt w Bogu / to ieſt ſámá iſtność Boża / á przetóż y żywot.

Syn ieſt żywotem wiecznym.
1. Ian 5. 20.

14 *Słowo ćiałem ſie ſſtáło*] To ieſt Bóg ſie okazał w ćiele: on wieczny Syn Boży przyſzedł w ćiele / y ſſtał ſie człowiekiem: ták iáko mowimy / Dawid ſſtał ſie królem. Bo iáko Dawid y król nie ſa dwie oſobie / ále iedná oſobá: áczkolwiek dwie rozdźielné rzeczy ſa / nátura człowiecza á doſtoyność królewſka: Ták téż iedná ieſt perſoná ábo oſobá Słowá y ćiáłá / choćia dwie różné ſa rzeczy ábo nátury / boſtwo Słowá / á ćiáło człowieká. Toć ieſt nawyżſzé Bozkié dobrodźieyſtwo ludźióm pokázáné. Zá które dźiekuiac wierni

Wćielenié Syná bożégo.
1. Tim: 3. 16.
1. Ian 4. 2.

Chrześćiánie: ná kolá ná ſwé vpadáią/ gdy té ſłowá v ołtarzá czytáią: ábo oné w kredźie: Y ſſtał ſie człowiekiem.

Słowo Gréckie ἐγένετο, ácz przez ſie ſámo znáczyć może/ y było/ y ſſtáło ſie/ wſzákże na tym mieyſcu niemoże znáczyć/ Było/ Bo tego słówká ἐγένετο vżywáią Grécy/ gdy mówią o rzeczy ktora byłá/ á iuż nie ieſt/ iáko y w tym rozdziale/ kiedy mówi Jan S. Był człowiek poſłány/ rozumié o Janie Chrzćićielu/ który był przedtym/ á ná ten czás iuż nie był/ bo był iuż vmárł. Iż tedy to ſłowo o którym tu mówi/ nie tylko było ćiáłem/ ále y teraz ieſt ćiáłem/ niemógł o bytnośći sámey mówiąc/ vżywáć tego słówká ἐγένετο: ále kiedyby był Jan S. chćiał rzéc/ Bydź/ á nie ſſtáć ſie/ tedyby rzékł był/ ἐγίνετο, álbo γίνεται/ to ieſt/ Był/ in præterito imperfecto, ábo Jeſt/ á nie ἐγένετο/ to ieſt/ był/ in præterito perfecto. Co niektórzy Nowokrzczeńcy wiedząc/ známi przekłádáią/ Słowo ſſtáło ſie ćiáłem: drudzy záśie niedbáiąc nic ná słowá iáwnie piſmo ś. pſuią ták przekłádáiąc: Słowo było ćiáłem. Ale y ták błędów ſwoich nie záſłonią/ bo przedśie ztąd dowiedziem dwu nátur w Chriſtuśie/ Bóg ieſt Słowo/ á Słowo było człowiekiem.

Bóg nie przymuſza nikogo.

12 *Dał im moc*] Wolność ludzka/ która mogą poznáć y przyiąć Chriſtuſá: y moc dał ná ludzióm/ żeby ieſli chcą ſſtáli ſie synmi Bożymi przez wiáre y chrzeſt S. ále ich do tego żadną mocą Pan Bóg nie przyćiſka.

Bóg nie widźiány.

18 *Bógá żaden nigdy nie widźiał*] Rozumiéy w iego náturze włáſnéy/ iáko ieſt ſam w ſobie: ácz go niektórzy widźieli w iákim widomym podobieńſtwie/ y w ćiele człowieczym.

Duch. S.

32 *Iżem widźiał Duchá*] Oto y trzećia oſobá przenaświetſzéy Troyce. Ták iż w tym pierwſzym rozdziale mamy wzmiankę wſzytkich trzech Bozkich oſob: naprzećiw herety-kóm/ Zydóm y Pogánóm.

Piotrowe przywileie.

1. Moy: 17. 5. Hiero: in 2. c. ad Galat. Opt. lib: 2. contra Parmen.

Cephás po Syryſku kámień ábo ſkáłá, á po Græcku głowá.

Iſa: 8. 14. Daniel. 2. 34. Rzym: 9. 33.

42 *Ty będźieſz zwan Cephás*] Chryſoſtom S. ná to mieyſce piſze: iż Bóg nigdy nie dawa nowych imion/ iedno dla wielkich przyczyn/ y ná znák oſobliwych przywileiów onym danych/ których imioná odmieniá. Iáko y Abráhámowi. Dwá tedy przywileie Piotrowé tu mamy. Jeden iż iemu ſámému ze wſzytkich Apoſtołów imię odmienił. Drugi/ iż mu dał tákié imię które po Syryiſku znáczy opokę ábo ſkałę (iáko świadczy y Hieronym S. á nie opoczyſtégo/ ſkálnégo ábo kámiennégo/ iáko ſektarze fałſzuią ſłowo Boże) á po Gréćku głowę: iáko Optatus świadczy (czego nieſłuſznie przą Brzeſcy tłumácze) Którym imieniem ſam Pan Chriſtus w piſmie S. częſto ieſt názwány. Czym to znáć dał/ że Piotrá miał po ſobie vczynić fundámentem/ y głową kośćiołá wſzytkiégo.

ROZDZIAŁ II.

1 A Dniá trzećiégo były gody małżeńſkié w Kánie Gálileyſkiéy: á byłá tám mátká Jeſuſowa. 2 Wezwan też był y Jeſus/ y vczniowie iego ná gody. 3 A gdy nie ſſtáwáło winá/ rzekłá mátká Jeſuſowa do niego: Winá nie máią. 4 Y rzékł iéy Jeſus: "Co mnie y tobie niewiáſto? ieſcze nie przyſzłá godźiná moiá. 5 Rzekłá mátká iego ſługóm: Cokolwiek wam rzecze/ czyńcie. 6 Y było tám ſześć ſtągiew kámiennych/ według oczyśćienia Zydowſkiégo poſtánowionych/ biorących w śie káżda dwie ábo trzy wiádrá. 7 Rzékł im Jeſus: Nápełnićie ſtągwie wodą. Y nápełnili ie áż do wierzchu. 8 B Y rzékł im Jeſus: Czérpayćież teraz/ á donieśćie "przełożonému weſela. Y donieśli. 9 A gdy ſkoſztował przełożony weſela [a] wody która ſie ſſtáłá winem/ á nie wiedźiał ſkądby było/ lecz ſłudzy wiedźieli którzy wode czérpáli: wezwał oblubieńcá przełożony weſela. 10 Y rzékł mu: Wſzelki człowiek pierwéy kłádźie wino dobré: á gdy ſie nápiią/ tedy podleyſzé. A tyś dobré wino záchował áż do tego czáſu. 11 Ten początek cudów vczynił Jeſus w Kánie Gálileyſkiéy: y okazał chwałę ſwą/ y vwierzyli weń vczniowie iego.

"co iá mam z tobą. Hebr.

"Architriklinowi L. G. to ieſt, ſtárſzé ábo rządzcy ná weſelu, ábo ná vczćie,
[a] Niż. 4. f 46

12 Potym zſtąpił do Kápharnaum/ on y mátká iego/ y bráćia iego/ y vczniowie iego: á zmieſzkáli tám nie wiele dni.

13 C A byłá bliſko Páſchá Zydowſka/ y wſtąpił Jeſus do Jeruzálem: 14 Y ználazł w kośćiele przedawáiącé woły y owce y gołębie/ y bánkiérze śiedzącé. 15 A vczyniwſzy iákoby bicz z powrózków/ wyrzucił wſzytkié z kośćiołá/ owce też y woły: á bánkiérzów pieniądze rozſypał/ y ſtoły poprzewrácał. 16 A tym co gołębie przedawáli rzékł: Wynieśćie to ztąd/ á nie czyńćie domu Oycá mego domem kupiectwá. 17 Y wſpómnieli vczniowie iego/ iż ieſt nápiſano: [b] "Zárzliwość domu twego ziádłá mię. 18 Zydowie tedy odpowiedźieli/ y rzekli mu: Cóż zá znák okázuieſz nam iż to czyniſz? 19 D Odpowiedźiał Jeſus/ y rzékł im: [c] "Rozwalćie ten kośćiół/ á we trzech dniách wyſtáwię ji. 20 Rzekli tedy Zydowie: Czterdźieśći y ſześć lat budowano ten kośćiół/ á ty go we

[b] pſal. 68. b 10.
"ábo żal, ábo rzewniwość o dóm twoy.
[c] Mat. 26. f 61. y 27. c 40
"miáſto rozwálićie, Hebráiſm. to ieſt rozdźielićie to ćiáło od duſze.
Mar: 14. f 58 y 15. c 29.

trzech

21 trzech dniách wystáwiß ?⁷ Lecz on 22 mówił o kośćiele ćiáłá swoiég.⁷ Gdy tedy zmartwychwstał / wspómnieli vczniowie iego / iż to mówił : [d] y vwierzyli pismu / y mowie ktorą wyrzékł Jesus. ⁷ A gdy był w Jeruzálem w Pásche w dźień świety / wielé 23 ich [a] vwierzyło w imie iego' / widząc 24 iego cudá które czynił. ⁷ Lecz sam Jesus [b] niezwierzał sámego siebie im' / dla tego iż on znał wszytkie : ⁷ A iż 25 nie trzebá mu było / áby kto dał świádectwo o człowieku : ábowiém wiedźiał co było w człowieku.

[d] Psal. 3. b 6. y 56. b 9.

[a] vwierzyli weń Hebr: [b] nie vfał im. Bostwo Páná Christusowo.

2 *Wezwan też był y Iesus ná gody*] Iż mieli nástáć heretykowie / ktorzy mieli zgołá wszytkim ludźiom małżeństwá / iáko złego / nieczystého / y od dyabłá vczynionégo / zákázowáć : (iácy byli Márcyonistowie / Tácianus / y Enkrátytowie) przetoż pan Jesus ná gody ićdź raczył / áby małżeństwo poświećił y potwierdźił / y pokázał iż ie on postánowił. Bo iż dobra iest czystość małżeńska / lepsza wstrzymięźliwość wdowia y bezżeńska / á nalepsza doskonáłość pánieńska : ná potwierdzenié tych wszytkich stanów / á ná okázánié nierównych zásług káżdego z nich / z nienáruszonégo żywotá pánieńskiégo národźić śie raczył: á wnet národźiwszy śie vsty prorockimi Anny S. wdowy chćiał bydź wyświádczony: á bedąc iuż młodźieńcem / prośzony ná gody / swa ie obecnośćią / y tym pierwszym cudem vczćić raczył.

Melżeństwo od Christusá pochwalone. 1. Tim. 4. 3. Aug. Tra. 9. in Ioan.

Beda venei

3 *Winá nie máia*] Poznáłá Pánná náświetsza że iuż był przyszedł czás / którégo śie syn iéy miły cudámi y kázániém świátu oznaymić miał. Y przetoż śie też zá ludźmi przyczyniáć poczyna : nic niewatpiąc / że mu iest wszytko podobno / á iż to y mógł y miał vczynić ná iéy prozbe. Zkąd śie vczymy / iż Pan Christus nie dáie pospolićie łáski swoiéy / iedno zá pokorna prozbą y przyczyną : á iż przyczyná mátki iego więtszéy v niego iest wagi / á niżli kogo inszégo : á náwet że iéy niczego nie odmówi. A iesliż śie Pánná (mówi Bernard ś.) vżaliłá wszytkich onych od których byłá ná gody wezwána : dáleko śie nas więcey vżali / iesli bedźie od nas nabożnie wzywána.

Márley przyczyná do Syná. Cyril. in

Bernard.

4 *Co mnie y tobie*] Nie záraz zezwaláiąc ná iéy prośbe mówi : Co mnie y tobie / abo Co mnie z tobą / ábo Co námá do tego / że niemáią winá? Jákoby rzékł: Niechay pierwéy obaczą swóy niedostátek / áby potym dobrodźieystwo / które im vczynie / tym lepiéy poználi. Jescze / prawi / nie przyszedł czás y godźiná moiá : to iest / iescze nie iest czas vczynienia cudu / áż wszyscy poznáią niedostátek winá. Przetoż mátká / rozumieiąc że nie odrzućił iéy prosby / ále ią odłożył ná inszy czás / káže sługóm bydź pogotowiu ná wszelákie ro-

Przecz Pan Christus nie zárázem czyni o co go prosą. Iustinus. Epiphanius. Euthymius Cyrillus. Chrysostomus.

skázánie iego.

4 *Niewiásto*] Zowie ią niewiástą / iáko y pod krzyżem / nie dla żadney wzgárdy / ábo żeby iéy nie cżćił iáko syn / y nie znał zá mátke y zá pánne : ábo żeby oná nie dobrym sercem / to iest / dla tákiéy cżći y chwały włásnéy swoiéy / á nie szczyrze z miłośierdźia nád niedostátecznymi / przywodźiłá syná do cudów czynienia (gdyż oná byłá záwsze czysta y od namnieyszégo grzéchu powszedniégo) Ale ią ták zowie / ábo ze zwyczáiu iezyká Żydowskiégo (który niewiáste mężyca názywa) ábo chcąc pokázáć / iż iáko nie od mátki / ále od Oycá niebieskiégo / wźiął moc czynienia cudów / ták nie kwoli przyiaćiołóm czynić miał cudá które czynił / ále dla cżći y chwały Oycá swego. Abo iáko Epiphánius pisze / vczynił to zábiegáiąc błedóm heretyków onych / którzy pánne Márya nie zá człowieká / ále zá Bogá mieli / y ofiáry iéy czynili iáko Bogu.

Przecz mátke niewiástą zowie. Ian 19. 26.

1. Moy. 2. 23.

Epiphan her: 79.

9 *Wody która śie stáłá winem*] Kto wierzy iż Pan Christus przemienił wode w wino : ten watpić nie bedźie / że tąż mocą chleb w ćiáło / á wino w krew przemienia w S. Sákráménćie. Cyrill. Cathech. Mistag. 4.

Przemienienie chlébá w S. Sákrámenćie.

12 *Y bráćia iego*] Cztérech wspomina Márek ćiotecznych bráćiéy Páná Jesusowych / Jákubá / Józephá / Jude y Symoná. O czym wysszéy Luk: 8. ver. 20.

Bráćia Páná Iesusowi. Mar. 6. 3.

15 *Wyrzućił wszytkie*] Tym pokázał nie tylko zwierzchnią moc y władzą swą / którą ma ták nád ćiáły iáko y nád duszámi ludzkimi: Ale y dał przykład swoim namiestnikom / áby nietylko przez klątwe złé á nieposłuszné z kośćiołá wyrzucáli : ále y táwné á pospolité złé obyczáie / których śie ćierpieć niegodźi / nie słowy tylko / ále y sámą rzeczą wykorzeniáli / á zwłasczá które z łákómstwá powstawáią.

Klątwá y kárność kośćielna.

23 *Niezwierzał śie im*] Káthechumenom / to iest / nowym Chrześćiánóm / którzy ácz iuż w Christusá wierzą / ále iescze nie są ochrzczeni / nie zwierza śie Pan Jesus (mówi Augustyn święty) iż do przyięćia ćiáłá y krwie iego żaden nie ochrzczony nie bywa przypuszczon / áni iáśnie nauczon o tym Sákramenćie.

Którym śie P. Christus nie zwierza. Tract. II. in Ioan.

ROZDZIAŁ III.

1 A Był człowiek z Pháryzeuszów imieniem Nikodem / Kśiążę Żydowskié. ⁷ Ten 2 przyszedł do Jezusá w nocy / y rzékł mu: [a] Rabbi / wiemy iżeś przyszedł od Bogá Náuczyćielem : Bo żaden tych znáków czynić nie może które ty czyniß / iesliby z nim Bóg nie 3 był. ⁷ Odpowiedźiał Jesus / y rzékł mu: Záprawde / záprawde / mówie tobie : iesli śie kto nie odrodźi [b] znowu / nie może widźieć królestwá Bożégo. 4 ⁷ Rzékł do niego Nikodem : Jákoż śie może człowiek rodźić bedąc stárym ? izali może powtóré wniść w

[a] to iest, Mistrzu moy.

[b] ábo z wysoká. G.

żywot mátki swoiéy y odrodźić sie? 5 Odpowiedźiał Jesus: Záprawdę/ záprawdę powiádam ći: Jesli sie kto nie odrodźi z wody á z duchá świętégo/ nie może wniść do króléstwá Bożégo. 6 Co sie národźiło z ćiáłá/ ćiáło iest: á co sie národźiło z Duchá/ duch iest. 7 Nie dźiwuy sie żem ći powiedźiał: Potrzebá sie wam národźić "znowu. 8 Duch kędy chce tchnie: "y głos iego' słyszysz/ [a] ále niewiesz skąd przychodźi/ y dokąd idźie: ták iest wszelki który sie národźił z duchá. 9 Odpowiedźiał Nikodem y rzékł mu: Jákoż to bydź może? 10 Odpowiedźiał Jesus/ y rzékł mu: Tyś iest Náuczyćielem "w Izráelu'/ á tego niewiesz? 11 Záprawdę/ záprawdę powiádam tobie/ iż co wiémy/ mówiémy: á cochmy widźieli/ świádczymy: á świádectwá nászégo nie przyimuiećie. 12 Jeslim źiemskié rzeczy powiedźiał wam/ á nie wierzyćie: iákoż/ iesliby m wam niebieskie opowiádał/ wierzyć będźiećie?

13 A żaden nie "wstąpił do niebá/ iedno który zstąpił z niebá/ Syn człowieczy który iest w niebie. 14 [b] A iáko Moyzesz podwyższył wężá ná puszczy: ták potrzebá áby podwyższón był Syn człowieczy: 15 áby wszelki który weń wierzy/ nie zginął/ ále miał żywot wieczny.

16 [c] Abowiem ták Bóg vmiłował świát/ że Syná swégo * iednorodzonégo dał: áby wszelki kto wierzy weń/ nie zginął/ ále miał żywot wieczny. 17 Bo nie posłał Bóg Syná swégo ná świát/ áby sądźił świát: ále iżby świát był zbáwion przezeń. 18 Kto wierzy weń/ nie bywa sądzón: á kto nie wierzy/ iuż osądzony iest: iż nie wierzy "w imię iednorodzonég Syná Bożégo. 19 [d] "A ten iest sąd że świátłość przyszłá ná świát/ á ludźie ráczéy miłowáli ćiemnośći niż świátłość: bo były złé ich vczynki. 20 Káżdy bowiem który źle czyni/ nienáwidźi świátłośći: áni idźie ná świátłość/ żeby nie były zgánióné vczynki iego. 21 Lecz "kto czyni prawdę'/ przychodźi do świátłośći/ áby sie okazáły spráwy iego/ iż w Bogu są vczynioné.

22 Potym przyszedł Jesus y vczniowie iego do Żydowskiéy źiemie: y tám przemieszkiwał z nimi/ y [e] chrzćił. 23 Chrzćił też y Jan w Ænon blisko Salim: iż tám było wiele wód: y przychodźili y chrzćili sie. 24 Bo iescze Jan nie był dány do więźienia. 25 Y wszczęło sie gadánié od vczniów Jánowych z Żydy "około oczyśćienia. 26 Y przyszli do Janá/ y rzekli mu: Rabbi/ który z tobą był zá Jordanem/ któremuś ty dał [f] świádectwo/ ten oto chrzći/ á wszyscy idą do niego. 27 Odpowiedźiał Jan/ y rzékł: Nie może nic wźiąć człowiek/ iesliby mu nie było dano z niebá. 28 Wy sámi iesteśćie mi świádkámi/ [g] żem powiedźiał: Nie iestem ia Chrystus: ále iżem posłan przed nim. 29 Kto ma oblubienicę/ oblubieńcem iest: lecz przyiaćiel oblubieńców który stoi á słucha go/ weselem sie weseli dla głosu oblubieńcowégo. To tedy wesele moie wypełnioné iest. 30 On ma róść/ á ia sie vmnieyszáć. 31 Który z wysoká przychodźi/ nád wszytkimi iest. Który z źiemie iest/ z źiemie iest/ y z "źiemi mówi: Który z niebá przyszedł/ iest nádewszytkimi. 32 A co widźiał y słyszał/ toż świádczy: á świádectwá iego żaden nie przyimuie. 33 Kto iego świádectwo przyiął/ "zápieczętował iż Bóg iest prawdźiwy. 34 Abowiem którégo Bóg posłał/ słowá Boże powiáda. Bo nie pod miárą Bóg dawa duchá. 35 Oćiec miłuie Syná/ y wszytko oddał w ręce iego. 36 Kto wierzy w Syná/ ma żywot wieczny: á kto "nie wierzy' Synowi/ "nie ogląda żywotá'/ ále gniew Boży nád nim zostawa.

Marginal notes: * ábo z wierzchu. G. [a] psal: 134. a 8. * y szum iego. * Izráelskim. G. * ἀναβέβηκεν præteritum tempus wstąpił. [b] 4. Moy: 21. b 9. [c] 1. Ian 4. b 9. * onego. G: * wys. Rozd: 2. 22. * to iest przyczyná sądu ábo potępienia. [d] wys. 1. a 9. * kto czyni dobrze, kto poczćiwie żyie. Hebráism. [e] Niż: 4. 22. * to iest o chrzćie w imię Páná Christusowe. [f] wys: 1. c 19. [g] wys. 1. c 20. * to iest, o rzeczach źiemskich. * wiárą swą iáko pieczęćią potwierdźił. * ábo nie iest posłuszny. G. * nie będźie żył. Hebr.

---

5 Z wody y z Duchá] Témi słowy Pan potępia naprzód Pelágiány y Kálwinisty/ którzy dźiatkom nie ochrzczonym śmieią zbáwienié y żywot wieczny obiecowáć: gdyż oto słyszą/ iż żaden bez chrztu (ábo sámą rzeczą/ ábo przynamniéy chęćią y wolą przyiętégo) áni do Kośćiołá/ áni do niebá wniść nie może. 2 Nád to potępia Lutry y Kalwinisty/ którzy vczą iż sámá wiárá dosyć iest do zbáwienia: gdyż oto y chrzest nie mniéy iest potrzebny. 3 Trzećie stąd widźimy/ iż chrzest S. oczyśćia grzéchy/ y dáie łáskę tym którzy ii przyimuią/ y zbawia ie/ iáko Piotr S. mowi. Czego też przą dźisieyszy odszczepieńcy: którzy chcąc koniecznie wyniszczyć moc chrztu S. dźiwnie té słowá Pánskié wywracáią. Budny z Zwingli-

Marginal notes: Chrzest y dźiatkóm potrzebny do zbáwienia. Sámá wiárá. 1. Piot: 3. 21. Chrzest czyni zbáwione. Ewánielikowie z wody nie wodę czynią.

uszem/ przez wodę rozumie náukę ábo kazánie: Brencius pokutę: Kálwin Duchá S. Jákoby Pan mówił: Jesli sie kto nie národźi znowu z Duchá S. y z Duchá S. Aleć to wszytko wymysły szátáńskie. Bo wszyscy Doktorowie Kátholiccy ná to sie zgadzáią/ iż té słowá rozumieią sie własnie o chrzćie świetym/ który złożony iest z widomego elementu wody/ á z niewidomey mocy Duchá S. który do odrodzenia duchownégo y do zbáwienia wielkiému y máłému iest potrzebny.

13 *Syn człowieczy który iest w niebie*] Trzy rzeczy témi krotkimi słowy Pan o sobie twierdźi: Prawdźiwé człowieczeństwo które przyiął: gdy sie zowie Synem człowieczym/ to iest práwym człowiekiem. Prawdźiwé bostwo/ gdy powiáda/ że y z niebá sstąpił/ y iest w niebie. Y złączenie Bostwá z człowieczeństwem w iedność persony: kiedy mówi/ iż Syn człowieczy iest w niebie. Bo ieslić Christus był w niebie gdy mówił ná ziemi: tedyć záráżem był w niebie y ná ziemi. Lecz nie według ćiáłá ná on czás był w niebie/ gdy iescze obiecował wstąpić do niebá. A ták musiáłá bydź insza w Christusie náturá/ oprócz téy człowieczéy/ którą widźiáły oczy ludzkié: to iest Bozka/ która niezmierna iest/ y niebo y źiemię záraz nápełniáiąca.

Christus Bóg y człowiek.

Ian 14. 12.

18 *Iuż osądzony iest*] Kto wierzy w Christusá oną wiárą/ która przez miłość dobrze czyni (iáko Apostoł mówi) to iest/ wiarą żywą złączoną z miłośćią y z posłuszeństwem Pańskiégo przykazánia: ten nie bedźie potepion. Ale ten który nie wierzy/ lub Zyd/ lub pogánin/ lub heretyk (iesli w swoim niedowiarstwie vmrze) ten iuż sam od śiebie iest osądzony y potepiony: iż ma w sobie niewiárę/ iásną przyczynę swego potepienia: ták iż nie trzebá go bedźie sądźić ná sądźie ostatecznym sądem rozbieránia/ według vczynków miłośiernych/ vczynionych ábo opuszczonych. Ták y Páweł S. świadczy/ iż vporni heretycy są własnym sądem swym potepieni.

Wiárá która płatna. Gal: 5. 6.

Tit. 3. 11.

21 *Iż w Bogu są uczynione*] To iest zá pomocą Bożą z łáski Bożéy/ y z nátchnienia Bożégo. A tać iest iedná przyczyná zasługi vczynków nászych dobrych: iż ie nie my sámi czynimy/ ále Pan Bóg y łáská iego z námi/ iáko Páweł mówi.

Vczynki skąd płatne.

1. kor. 15. 11

31 *Nad wszytkimi iest*] Y tu Jan S. Páná Jesusá Bogiem bydź wyznawa: gdyż żaden nie iest nawyższym y nád wszytkimi rzeczámi/ iedno sam Bóg.

Christus nawyższy. Cyril. in Ioan.

ROZDZ. IIII.

1 A DN tedy poznał [e] Jesus iż vsłyszeli Pháryzeuszowie/ że Jesus wiecey vczniów czyni/ y [a] chrzći/ niżli Jan: 2 (choćiaż Jesus nie chrzćił/ ále vczniowie iego.) 3 Opuśćił Zydowską źiemię/ 4 y szedł zásię do Gálileiéy. á musiał przeyśdź przez Sámáryią. 5 Przyszedł tedy do miástá Sámáryiey które zową [*] Sychár: [b] blisko folwárku który dał Jákob Jozephowi synowi swemu. 6 A byłá tám studnia Jákobowá. Jesus tedy spracowány z drógi/ śiedźiał ták nád studnią. Godźiná byłá iákoby szósta. 7 Przyszłá niewiástá z Sámáryiey czérpáć wodę. Rzekł iey Jesus: Day mi pić. 8 Bo vczniowie iego odeszli byli do miástá/ áby kupili stráwy. 9 B Rzekłá mu tedy oná Sámárytánska niewiástá: Jákoż ty/ Zydem bedąc/ prosisz v mnie pić/ którąm iest niewiástá Sámárytanká? bo Zydowie nie obcuią z Sámárytany. 10 Odpowiedźiał Jesus/ y rzekł iéy: Byś wiedźiáłá dar Boży/ y kto iest coć mówi: Day mi pić: tedybyś go snać byłá prośiłá/ á dałciby [*] wodę żywą. 11 Rzekłá mu niewiástá: Pánie/ nie masz y czym czérpáć/ á studnia iest głeboka: skądże masz wodę żywą? 12 Izażeś ty wietszy iest niżli oćiec nász Jákob/ który nam studnią dał/ y sam z niey pił/ y synowie iego/ y dobytek iego? 13 Odpowiedźiał Jesus/ y rzekł iéy: Káżdy który pije z téy wody/ zásię bedźie prágnął: lecz ktoby pił z wody którą mu ia dam/ [*] nie bedźie prágnął ná wieki/ 14 C ále wodá która mu [*] ia dam/ sstánie sie w nim źrzódłem wody/ wyskákuiącéy ku żywotowi wiecznému. 15 Rzekłá do niego niewiástá: Pánie/ day mi téy wody/ ábych nie prágnęłá/ áni tu czérpáć chodźiłá. 16 Rzekł iéy Jesus: Idź/ záwołay męzá twégo/ á przydź tu. 17 Odpowiedźiáłá niewiástá/ y rzekłá: Nie mam męzá. Rzekł iéy Jesus: Dobrześ powiedźiáłá/ iż niemam męzá. 18 Abowiemeś pięći mężów miáłá: á teraz którego masz/ nie iest twoim mężem. Toś prawdźiwie powiedźiáłá. 19 Rzekłá mu niewiástá: Pánie/widzę iżeś ty iest prorok. 20 Oycowie naszy chwalili ná téy [*] górze: á wy powiádaćie/ [c] że w Jeruzálem iest mieysce kędy potrzebá chwalić. 21 Rzekł iéy Jesus: Niewiásto wierz mi/ iż [*] przydźie godźiná/ gdy áni ná górze téy/ áni w Jeruzálem bedźiećie chwalić Oycá. 22 [d] Wy chwalićie co niewiećie: my chwalimy co wiemy: 23 bo zbáwienie z Zydów iest. Ale przy-

[e] Pan. G.

[a] wys. 3. c 22.

[*] Sychem według Hieronima. N L. b 1. Moy. 33 d 19. y 48. d 22 Iozue 24. g 32.

Tá niewiástá byłá figurą kośćiołá z Pogánów zebránégo. Aug: Tract. 15. in Ioan.

Zydźi sie brzydźili Sámárytány, iáko hæretykámi y odszczepiencámi. 3. król 12. 28. y 4. król. 17. 24.

[*] łáskę duchá S. Niz: 7. 39. *przez wodę chrztu S.* Cypryan.

[*] iż chrzest raz przyięty nie może bydź powtórzony Cypr. lib. 2. Epist. 3.

[*] G.

[*] tę gorę zwano Gáryzym o którey w 5. Moy. 29. y 27. 12. y 2. Mach: 6. 2.

[c] 5. Moy. 12. a 6.

[*] przychodźi, ábo idźie 2. L: G. S.

d 4. *król* 17. e 28. g 36.

chodzi godziná/ y teraz iest/ gdy prawdziwi chwalcy będą chwalić Oycá "w duchu y prawdzie. Bo y Oćiec tákowych ßuka/ ktorzyby go chwalili. [24] ᵉDuch iest Bóg: "á" ći ktorzy go chwalą/ potrzebá áby go chwalili w duchu y w prawdzie. [25] Rzekłá mu niewiástá: Wiem/ że przydzie Messyaß (ktorego zową Christusem:) gdy tedy przydzie on oznaymi nam wßytko. [26] Rzekł iey Jesus: Jam iest ktory z tobą mowię. [27] A natychmiast przyßli vczniowie iego: y dziwowáli sie że z niewiástą mowił. Wßákoż żaden nie rzekł: O co pytaß/ ábo co z nią rozmawiaß? [28] Zostáwiłá tedy wiádro swé niewiástá: y ßłá do miástá/ y mowiłá onym ludziom: [29] Pódźcie/ á oglądaycie człowieká ktory mi powiedział wßystko comkolwiek czyniłá. Nie tenli iest Christus? [30] A przetoż wyßli z miástá/ y ßli do niego. [31] A tym czásem prosili go vczniowie/ mowiąc: "Rabbi/ iedz. [32] A on im rzekł: Mam ia pokarm ku iedzeniu o ktorym wy nie wiećie. [33] Mowili tedy vczniowie miedzy sobą: Aboć mu kto ieść przyniozł? [34] Rzekł im Jesus: Moy pokarm iest ábych czynił wolą tego ktory mie posłał/ ábych wykonał sprawę iego. [35] Izaż wy nie mowićie: iż iescze są cztery miesiące/ á żniwo przydzie? Oto wam powiádam: podnośćie oczy wáße/ á przypátrzćie sie "krainom/ żeć iuż białé są ku ᶠżniwu. [36] A kto żnie/ bierze zapłátę/ y zbiera owoc do żywotá wiecznégo: áby y ktory sieie weselił sie spolu/ y ktory żnie. [37] Abowiém w tym słowo iest prawdziwé: iż inßy iest ktory sieie/ á inßy ktory żnie. [38] Jam was posłał żąć czegośćie wy nie robili: inßy robili/ á wyśćie weßli "w prace" ich. [39] A z miástá onego wiele Sámárytanow vwierzyli weń: dla słowá niewiásty świádectwo dáiącéy że mi wßytko powiedział com iedno vczyniłá. [40] Gdy tedy przyßli do niego Sámárytanowie/ prosili go áby tám został: y zmießkał tám dwá dni. [41] A dáleko wiecéy ich vwierzyło weń dla mowy iego. [42] A niewieśćie mowili: Iż iuż nie dla twéy powieśći wierzymy: bośmy sámi słyßeli/ y wiémy że ten iest prawdziwie zbáwićiel świátá*.

[43] A po dwu dniách wyßedł z támtąd: y odßedł do Gálileiéy. [44] Abowiém sámże Jesus ᵍ świádectwo dał/ iż prorok w oyczyznie swéy czći niéma. [45] ʰGdy tedy przyßedł do Gálileiéy/ przyięli go Gálileyczycy/ vyźrzawßy wßytko co był vczynił w Jeruzálem w świeto: bo y sámi byli przyßli ná dzień święty. [46] Przyßedł tedy zásie do Kany Gálileyskiéy/ gdzie ⁱwodę winem vczynił.

A był nieiáki "krolik/ ktorégo syn chorował w Kápharnáum. [47] Ten gdy vsłyßał iż Jesus przyßedł z Żydowskiéy ziemie do Gálileiéy/ poßedł do niego/ y prosił go áby zstąpił á vzdrowił syná iego. bo "poczynał vmieráć". [48] Rzekł tedy do niego Jesus: Jesli znákow y cudow nie vyźrzyćie/ "nie wierzyćie". [49] Rzekł do niego Krolik: Pánie/ zstąp pierwéy niż vmrze "syn moy. [50] Rzekł mu Jesus: Idź/ syn twoy żyw iest. Vwierzył człowiek mowie ktorą mu powiedział Jesus/ y ßedł. [51] A gdy on iuż zstępował/ zábieżeli mu słudzy*/ y oznaymili mowiąc/ iż "syn iego żywie". [52] Pytał sie tedy od nich godziny/ ktoréy mu sie polepßyło. A rzekli mu: Iż wczorá siodméy godziny opuśćiłá go gorączká. [53] Poznał tedy oćiec/ iż oná godziná byłá ktoréy mu rzekł Jesus: Syn twoy żywie. A vwierzył sam y wßytek dom iego.

[54] Ten zásie wtory znák vczynił Jesus przyßedßy z Żydowskiéy ziemie do Gálileiéy.

Marginalia: "to iest, nie ćielesnémi ofiárámi kozłow y báránow, ále duchownémi. y nie ćieniem y figurámi stárégo zakonu, ále prawdziwą ofiárą y służbą zakonu nowégo. — ᵉ2. Kor. 3. d 17. — "przeto ći. Hebr. — "Mistrzu náß — "polam. — ᶠMat. 8. d 37. Luk. 10. a 2. — "w robotę. G. — *Christus. G. S. — ᵍMatth. 13 g 57. Mar. 6. a 4. Luk: 4. d 27. — ʰMat. 4. b 12 Mar. 1. b 14. Luk. 4. b 14. — ⁱwys. 2. b 9. — "Dworzánin ábo sługá krolewski, ábo vrzędnik Cesárski. G. S — "miał vmrzéć ábo iuż umiérał. G. — "nie vwierzyćie N. L G. S. — "dziéćię moie G. — *iego. G. — "dziéćię twoie żywie. G.

[2] Choćiaż sam Iesus nie chrzćił] Pan Christus rękomá swémi ochrzćił samégo tylko Piotrá: á Piotr Andrzeia/ Jákubá y Janá: á ći zásie inné Apostoły. A siedmdziesiąt vczniow Páńskich Piotr y Jan Apostoł ochrzćili. Euodius apud Niceph: hist lib: 2. cap: 3. Clemens Alex: apud Sophron: in prato spir: cap: 76. Tertullian: lib: de baptismo. August: epist: 108.

[10] Wodę żywą] Przez tę wodę Budny náukę rozumie: iáko y wyßéy w Rozdz: 3. ver. 5. Ale słußniéy mamy wierzyć Ewánieliśćie temuż Janowi S. ktory niżéy przez tę wodę żywą rozumie Duchá S. ktorégo ná chrzćie biorą wierzący w Christusá. — Duch S. názwány wodą żywą. Ian 7. 39.

[20] Oycowie náßy chwalili Bogá] To iest ofiáry Bogu "czynili ná téy gorze. Bo inßé

chwały

chwały Boże y nabożeństwá prócz ofiáry / mogły bywać ná inßych mieyscách.

Ofiára mßey S. Mal. 1. 11. August: de Ciuit. D. li. 17. cap. 17.

23 *W Duchu y w prawdźie*] Odpowieda Pan náß/iż ofiáry kośćiołá oboiégo/ták Gáryzymskiégo w Sámáriiéy / iáko y Jerozolimskiégo / miáły w krotce vstáć y wziąć koniec. A przy tym vczy nas trzech rzeczy. Piérwßa iż prawdziwa ofiárá którą Bóg ma bydź chwalon / nie miáła bydź wiecéy przywiązána do iednégo mieysca ábo narodu: ále miáłá bydź ná káżdym mieyscu po wßem świećie / miedzy Chrześćiány z ludu pogáńskiégo powołánymi y obránymi według proroctwá Málachiaßowégo. Druga / iż grubé oné á ćielesné ofiáry/ którémi Żydźi chwalili Bogá / przez krew bydleca / według porządku Aaronowégo / miáły bydź odiete: á ná ich mieysce miáłá nástepić ofiará duchowna/ czysta y niebieska / Ciáłá y krwie Páńskiéy / pod osoba chlebá y winá / według porządku Melchisedechowégo / pełná żywotá y łáski. Trzećia / iż tá ofiárá ma bydź wypełnieniem onych / to iest prawda / któréy oné piérwßé ofiary ćieniámi tylko y figurami były. Ták tedy teraz prawdziwi chwalcy ludzie Chrześćiáńscy / chwala Oycá w Duchu y w prawdźie/ofiáruiąc mu ofiáre duchowną á nie ćielesną/y ofiáre prawdziwą á nie figurálną iáko Żydźi. Ták to mieysce wykłádáia Chrysostom S. Cyrillus y Euthymius. A ták nie odrzucać Pan témi słowy powiérzchnéy służby /ofiar/ Sákrámentów/ iáwnych modlitw y ceremoniy nowégo zakonu: ále tylko ofiáry y ceremonie stárego zakonu. A ktemu nas vczy/ że sie mu zwiérzchnia służbá y chwałá nie podoba/iesli nie z Duchá/ z prawdy á z serca pochodźi.

Kátolicy są prawdźiwi chwalcy Boży. Aug. lib. cont: aduer. Legis & Proph. cap. 20.

42 *Iuż nie dla twéy powieśći*] Tymżeć też sposobem / ći którzy z przodku vwierzyli / iż ták kośćiół vczył: potym mocniéy wierzą / gdy toż co vwierzyli / w pismie nayduią.

ROZDZIAŁ V.

WTORA CZESC o spráwách P. Chrystusowych w Iudz kiéy ziemi przed którémi iuż sie był począł iáwnie pokazowáć w Gálilæéy. Mát. 4. y wtóra Páschá kazánia iego.

1 A. WOTYM był [a]dźień świety Żydowski/ y wstąpił Jesus do Jeruzálem. 2 A iest w Jeruzálem owcza sadzáwká / którą po Żydowsku zowią [b]Bethsáidá' / máiąca pieć [c]krudzgánków. 3 W tych leżáło mnostwo wielkié niemocnych/ slepych / chromych/ wyschłych/ którzy czekáli poruszenia wody. 4 A Anyół Páński zstepował czásu pewnégo w sadzáwke: [d]y wzrußálá sie wodá'. A kto piérwßy wstąpił [e]do sadzáwki / po wzrußeniu wody / stawał sie zdrowym iákąbykolwiek ziety był niemocą. 5 A był tám niektóry człowiek trzydźieśći y ośm lat máiąc w niemocy swéy. 6 Tego vyźrzawßy Jesus leżącégo / y poznawßy że iuż długi czás miał/rzékł mu/Chceß bydź zdrow? 7 B. Odpowiedźiał mu chory / Pánie/ nie mam człowieká/ żeby mie wpuśćił do sadzáwki gdy bywa poruszona wodá: Bo gdy ia przychodze/inßy zstepuie przedemną. 8 Rzekł mu Jesus: Wstań / weźmi łoże twé á chodź. 9 A nátychmiast zdrowym sie stał on człowiek: A wziął łoże swé/ y chodźił. A był ßábbát dniá onégo. 10 Mówili tedy Żydowie onému który był vzdrowiony: [b]Szábbát iest/[c]niegodźi sie tobie łożá twego nośić. 11 Odpowiedźiał im: Który mie zdrowym vczynił / on mi rzékł: Weźmi łoże twé/ á chodź. 12 Pytáli go tedy: Któryż iest ten człowiek coć powiedźiał/Weźmi łoże twoie á chodź? 13 A on vzdrowiony niewiedźiał kto był. Abowiém Jesus schrónił sie od rzéße która byłá ná mieyscu. 14 C. Potym go Jesus ználazł w kośćiele / y rzékł mu/ Otoś sie stał zdrowym / iuż nie grzéß/ ábyć sie co gorßégo nie stáło. 15 Odßedł on człowiek/ y oznaymił Żydóm iż Jesus iest który go zdrowym vczynił.

a 3. Moy. 23. a 5. 5. Moy. 16. 21
b Bethesdá G. S. y Hieron.
c przyśionków.
d poruszał wodę. G.
e G.
b 2. Moy. 20 b 11.
c Ier: 17. d 24.

16 Dla tego Żydowie prześládowáli Jesusá*/ że to czynił w ßábbát. 17 Lecz im Jesus odpowiedźiał: Oćiec móy [a]áż dotąd dźiáła: y iá dźiáłam. 18 Dla tego tedy wiecéy ßukáli Żydowie zábić go: iż nie tylko gwałćił ßábbát / ále też Bogá powiádał bydź Oycem swoim / czyniąc sie rownym Bogu. 19 Odpowiedźiał tedy Jesus / y rzékł im: Záprawde / záprawde mówie wam: nie może Syn sam od siebie nic czynić / iedno co vyźrzy Oycá czyniącégo. ábowiém cokolwiek on czyni / to y Syn tákże czyni. 20 D. Bo Oćiec miluie Syná / y wßytko mu vkázuie co sam czyni: y wietßé mu nád té vczynki okaże / ábyśćie sie wy dźiwowáli. 21 Abowiém iáko Oćiec wzbudza vmárłé y ożywia: ták y Syn które chce ożywia. 22 Bo Oćiec nikogo nie sądźi: lecz wßytek sąd [b]dał Synowi: 23 áby wßyscy czćili Syná / iáko czczą Oycá. Kto nie czći Syná / nie czći Oycá/ który go posłał. 24 Záprawde / záprawde powiádam wam/ iż kto słowá mego słucha / á wierzy onému

**y ßukáli iáko by go zámordowáć G*
a Bóg oćiec nie ma żadnégo ßábátu, bo od początku świátá wßytko czyni, y Pan Christus z nim.
Christus syn Boży, rowien Bogu Oycu.
b zlećił, poruczył.

ktory mie posłał/ ma żywot wieczny: y nie przyidźie [ⁿ]ná sąd/ ále przeßedł z śmierći do żywotá.

25 Záprawdę/ záprawdę wam powiádam: żeć idźie godźiná y teraz iest/ gdy vmárli vsłyßą głos Syná

26 Bożego/ á ktorzy vsłyßą/ ożyią. Abowiém iáko Oćiec ma żywot sam w sobie: ták dał y Synowi áby miał żywot sam w sobie:

27 y dał mu władzą [ⁿ]sąd czynić/ iż iest Synem człowieczym.

28 Nie dźiwuyćież sie temu/ boć przychodźi godźiná/ w ktorą/ wßyscy co są w grobiéch/ vsłyßą głos Syná

29 Bożego: Y wynidą/ [d]ktorzy dobrze czynili/ ná zmartwychwstánie żywotá: á ktorzy złé czynili/ ná zmartwychwstánie sądu.

30 Nie mogę ia sam od śiebie nic czynić. Jáko słyßę/ sądzę: á sąd móy iest spráwiedliwy: Iż nie ßukam woléy moiéy/ ále woléy tego ktory mie posłał*.

31 Jeśli ia sam o sobie dáię świádectwo/ [ⁿ]świádectwo moie nie

32 iest prawdźiwé. [e]Inßy iest ktory o mnie świádczy: y wiém że prawdźiwé iest świádectwo * ktoré wydawa o mnie.

33 [f]Wyśćie słáli do Janá/ y

34 dał świádectwo prawdźie. A ia [ⁿ]nie od człowieká świádectwo biorę: ále to mówię ábyśćie wy byli zbáwieni.

35 Onći był świécą gorąiącą y świécącą. A wyśćie sie chćieli do czásu poradowáć w świátłośći iego. Alećiamam

36 świádectwo więtßé niż Janowé. Abowiém vczynki ktoré *dał Oćiec ábych ie wykonał: sáme vczynki ktoré ia czynię/ świádczą o mnie/ iż mie Oćiec posłał.

37 A Oćiec ktory mie posłał/ [g]ón że świádectwo dał o mnie. Y nie słyßeliśćie nigdy głosu iego/ [h]ániśćie

38 osoby iego widźieli: Y słowá iego nie maćie w sobie mießkáiącégo: iż ktorégo on posłał/ temu wy nie wierzyćie.

39 [ⁿ]Rozbiéraycie pismá: bo sie wam zda że w nich żywot wieczny maćie: [ⁿ]á oné są ktoré świádectwo

40 dáią o mnie: á do mnie przyść nie

41 chcećie/ ábyśćie żywot mieli. Chwa-

42 ły od ludźi nie biorę. Alem poznał was iż miłośći Bożéy nie maćie w sobie.

43 Jam przyßedł [ⁿ] w imię Oycá mego/ á nieprzyimuiećie mię: ieśli przyidźie inny [ⁿ]w imię swé

44 onégo przyimiećie. Jákoż wy możećie wierzyć/ ktorzy chwałę ieden od drugiégo bierzećie: á chwały ktora od sá-

45 mégo Bogá iest/ nie ßukaćie? Nie mniémayćież ábych ia was oskárżáć miał v Oycá: iest ktory was oskárża

46 Moyżeß/ w ktorym wy nádźieie maćie. Bo gdybyśćie wierzyli Moyżéßowi: podobnobyśćie y mnie wierzy-

47 li: [i]bowiém on o mnie pisał. Lecz ieśli iego pismom nie wierzyćie: iákoż moim słowom vwierzyćie?

[ⁿ]ná potępienie.

[ⁿ]sąd czynić/ á iż iest synem człowieczym/ nie dźiwuyćie sie temu: S.

[d]Matt. 25. d 46.

* Oycá. G.

[ⁿ]rzékłby kto że świádectwo m. n. i p

[e]Mat. 3: d 17

* iego N. L. y G. S.

[f]wys. 1. b 15. c 19.

[ⁿ]nie potrzebuie świádectwá od człowieká.

*mi N. L. K. G. S.

[g]Mat. 3. d 17 y 17. a 5.

[h]5. Moy. 4. b 12.

[ⁿ]ábo rozbieraćie.

[ⁿ]to iest, choć one są kt: wßákże wy do mnie.

[ⁿ]chwały Oycowskiéy ßukáiąc, ábo, posłany od oycá [ⁿ]chwały swéy ßukáiąc, nie posłan od Bogá.

[i]1. Moy. 3. c 15. y 22. d 18 y 49. b 10. 5. Moy. 18. c 15.

Cudá przez wodę.

Sadzáwká] Temu wielkiému cudowi y okolicznośćiom iego przypátrzyć sie godźi.

1 Naprzód tu widźimy/ iż Pan Bóg/ bez żadnégo vbliżenia czći y chwały swéy/ y owßem z wielkim iéy rozmnożenim/ dáie moc cudów y vzdrawiánia wodźie y innému stworzeniu.

2 Druga/ iż tę moc dáie pospolićie rzeczom poświeconym/ á ná chwałę swą obroconym.

Przez rzeczy święte.

Bo y tá owcza sadzawká dla tego ták byłá nazwána/ iż w niéy owce y innych bydląt mięsá pierwéy bywáły omywáne/ á potym ofiárowáne: y przetóż tę moc miáłá/ dla zálécenia ofiar zakonnych. Dáleko tedy więcéy vznawáć y wyznawáć mamy podobné cudá y spráwy Boże przy ofierze Mßéy S. y przy Sakrámentách nowego zakonu vczynioné: ktoré niewierni herétycy odrzucáią/ y zá baśni máią: iż nie znáią pismá/ áni mocy bożéy.

Mar. 12. 24. Ná pewnych mieyscách.

3 Trzećia/ iż to cudo bywáło nie ná każdym/ ále ná pewnym mieyscu/ w Jeruzálem/ y w téy sadzáwce. A k temu nie każdégo/ ále pewnégo czásu: á raczéy w wielkié świetá/ wielkonocné ábo świąteczné/ gdy sie nawięcéy ludźi schodźiło/ á niżli we dni powßednie. Przetoż niedźiw/ iż tákże inné cudá nie dźieią sie wßędy/ ále tylko ná niektorych mieyscách/ ázwłaszcza przy grobiéch/ przy reliquiách/ przy obrázach y pámiątkách Panny Máryey y innych świętych: y więcéy we dni pámiątkom ich náznáczoné/ ábo w inßé vroczysté świętá/ á niżli w inné dni.

4 Czwarta/ iż ániołowie y inni pewni á osobni świeći są pátronámi y przełożonymi pewnych mieysc/ ná ktorych sie tákie cudá dźieią: A iż nie iednáką moc y łáskę cudów Pan Bóg dáie káżdému świętému y káżdému mieyscu: ále inßą temu á inßą owému.

Swięći są pátronámi mieyscam przełożeni.

5 Piąta/ ztąd vpada oná wymówká herétycka/ iż Pan Bóg iest wßędy/ nie trzebá go po świećie ßukáć: nie potrzeba po odpuśćiéch chodźić/ y wspomożenia od świętych/ ábo od inßégo stworzenia czekáć: ále dosyć iest wierzyć/ a Bogu vfáć. Bo ácz Pan Bóg iest wßędy/ ále nie wßędy cudá czyni/ y nie wßędy iednáko wspomaga.

Odpusty.

Gdyż tu oto widźiß/ iż żaden ináczéy niemógł być vzdrowion/ iedno ktory ná ono mieysce przyßedł/ y w sadzáwkę wstąpił/ y w niéy sie ćielesnie omył: y nie inßégo czásu/ iedno kiedy

6 ánjoł one wodę wzrußył. Szósta/ iż Pan Bóg ma cudá w mocy swéy/ y ná woléy swoiéy: y czyni ie gdy mu sie podoba. Bo y tu

7 tylko ieden bywał vzdrowiony. Siódma/ iż tá wodá byłá figurą chrztu S. ktory wßystkié dußné choroby vzdrawia.

8 Nákoniec/ iż iáko tu Pan Christus swą osobną mocą vzdrowił tego chorégo/ ktory przez ták wiele

Pan Bóg cudá czyni kiedy raczy. Figurá chrztu, S. Christus y bez Sákrámentów zbáwić może.

lat nie

lat nie mógł sie doczekáć / áby go do onéy wody było doniesiono : ták téż zbawia dorosłé ludźie/ którzy beze chrztu vmiéráią : ieśli iedno z sercá prágneli / y szukáli áby ie ochrzczono/ ále do tego przyść niemogli.

14 *Grzéch iest przyczyną chorob y wszytkiégo złégo.*

Nie grzéßże wiecéy] Zkąd znáć/że tá iego ták długa chorobá byłá skarániém zá grzéchy iego. A iż próżno ludźie choroby swe inszym przyczynóm przyrodzonym przypisuią/y prózno v świátá pomocy szukáią / póki przyczyny choroby nie oddalą. Y przetóż chwalebné iest kośćielné roskazánié / áby sie chorzy ludźie piérwey przez spowiedź y pokutę z Bogiem poiednali / á potym dopiéro ćielesnych lekarstw vżywáli.

18 *Christus spół istny Oycu.* 1. ver. 11. y 19. 2. ver. 21. 3. ver. 22. 4. ver. 23. 5. ver. 24. y 26 6. ver. 28.

Czyniąc sie rownym Bogu] Oto iáśné mieysce przećiw Arianóm / że Pan Christus iest Bogu Oycu równy y spółistny : to iest / iednéy y téyże z nim nátury y wszechmocnośći. Czego tu sześćioráko dowodźi. Naprzód zstrony stworzenia : Bo iáko iedno y tóż iest Bostwo: ták téż iedná iest moc y spráwá Oycá y Syná. Drugié/ zstrony vmárłych wskrzeszenia y ożywienia. Trzećié/ zstrony wszytkiégo świátá sądzenia. Czwarte / iż iáko iedno iest Bostwo/ ták téż iedná iest cześć y chwałá Oycá y Syná. Bo kto Synowi mnieyszą cześć wyrządza/ten go zá Bogá nie ma. Piąté/ zstrony dusz ludzkich ożywienia. Náostátek / zstrony wszytkich zmárłych przed walnym sądem do żywotá przywrócenia.

26 *Oćiec dał Synowi żywot przez porodzenie wieczne.*

Ták dał y Synowi] Bóg Oćiec / iáko własny Oćiec/ dał Synowi żywot tenże który sam ma : ábo ráczéy/ który on sam iest/ nie z iákiéy potrzeby/ áni dárem/ ále z przyrodzenia : vrodźiwszy go ná wszem równégo y podobné° sobie przede wszemi wieki. A ták Syn ma w sobie tenże żywot/ który ma y Oćiec: iż iest tymże Bogiem co y Oćiec. A z strony záś człowieczeństwá dał mu moc sądzenia : iż iest Synem człowieczym. To iest / iż przystáło áby sędźia ludźi był nie sámym Bógiem niewidźiánym/ ále y człowiekem/ którégoby ludźie oczymá ćielesnémi widźieć y oglądáć mogli. Abo iż który sie ták vniżył / że sie dla ludźi stał Synem człowieczym / temu Bóg spráwiedliwie dał te moc sądzenia / áby ná imie iego klániáło sie wszelkié koláno.

Phi : 2. 10.

34 *Swiádectwá o Christuśie.*

Nie od człowieká świádectwo biore] Acz Pan Christus świádectwá od ludźi nie potrzebował : gdyż miał dáleko więtszé świádectwá od Bogá y od cudów: wszákże iednák dla ludźi vżywał świádectw ludzkich. Bo Jan chrzćićiel ná to był posłan od Bogá / áby o nim świádczył. Y wy práwi Apostołowie bedźiećie świádczyć/ iżeśćie od początku zemną. Y bedźiećie mi świádkámi w Jeruzalem y we wszytkim Zydowstwie / y áż do końcá źiemie.

Ian 1. 7. Ian 15. 27. Dźie. 1. 8.

39 *Pismá iáko rozbiéráć mamy.*

Rozbieraycie pismá] Abo rozbiéraćie/ wedle Cyrillá. Bo y Gréckié y Láćińskié/ oboiáko sie rozumieć może. A obacz / iż to mówi nie do pospolitégo człowieká / ále do Doktorów y w pismie náuczonych / którychto był własny vrząd / w pismie sie obieráć. Y nie mówi/ czytayćie/ ále rozbieraynie/ ábo bádayćie sie pismá. Boć y Zydźi y heretycy pismá czytáią / ále ie nie dobrze rozumieią : y przetóż Zydźi Christusá / á heretycy kośćiołá powszechnégo w nim opisánégo widźieć y vznáć nie mogą. Ktemu nie rzékł : Tego ábo owégo pismá / ále zgołá pismá. Bo żadnégo pismá Pan Christus nie odrzućił / żadnégo nie czynił fałszywym áni podeyźrzánym/iáko czynią dźisieyszy odszczepieńcy.

Aug. Epist. 166. ad Donatist. Ambr : in. 1. Tess. 2. Hiero ad Algasiam Aug: Tra: 29. in Ioan. Iren. lib: 5. con: heres. Theod: in Epitome.

43 *Antychrist.*

Ieśliby przyszedł inny] Antychrist przyidźie nie w imie Christusowé/ ále w imie swoie : którégo Zydźi zá Messyaszá przyimą. Ták to mieysce rozumieią stárzy Doktorowie / Chryzostom y Cyrillus ná to mieysce. Ambrozy/ Hieronym / Augystyn / Irenæus/ Theodoretus / y inni.

TRZECIA CZESC o spráwách Páńskich w Iudzkiéy źiemi y w Gáliléiéy, około trzećiéy Páschy y poniéy.

ROZDZ. VI.

1 A Otym Jesus [a] odszedł zá morze Gálileyskié/ któré iest Tyberiádskié: 2 y szłá zá nim rzészá wielka / iż widźieli znáki któré czynił nád tymi co chorzeli. 3 Wszedł tedy Jesus ná górę : y siedźiał tám z vczniámi swémi. 4 A byłá blisko [b] Páschá/ dźień świety Zydowski.

[a] Matt: 14. b 13. Mar. 6. e 32. Luk. 9. a 10.

[b] 2. Moy: 12. c 15. 3. Mo: 23. a 5. 5. Mo: 16. a 2

5 Podniózszy tedy oczy Jesus / y vyźrzawszy iż wielka rzészá idźie do niego/ rzékł do Philipá : Skąd kupiémy chlebá/ żeby ći iedli ? 6 A mówił to kusząc go : bo on wiedźiał co miał czynić. 7 Odpowiedźiał mu Philip : Zá dwieśćie groszy chlebá nie dosyć im bedźie/ żeby káżdy málo co wźiął. 8 Rzékł mu ieden z vczniów iego/ Andrzéy brát Symoná Piotrá : 9 Jest tu iedno pácholę/ co ma [c] pięćioro chlebá ieczmiennégo y dwie rybie : ále to co iest ná ták wielu ? 10 B Rzékł tedy Jesus : Każćie ludźióm vsiąść. A było trawy wiele ná mieyscu. A ták vsiádło mężów w liczbie iákoby pięć tysięcy. 11 Wźiął tedy Jesus chléb : á dźięki vczyniwszy/ rozdał * siedzącym. tákże y z ryb ile chćieli. 12 A gdy sie náiedli/ rzékł vczniom swoim : Zbierzćie któré zbyły vłómki/ " áby nie zginęły. 13 Zebráli tedy/ y nápełnili dwánaśćie koszów vłómków z pięćiorgá chlebá ieczmiennég / któré zbywáły tym co iedli. 14 Oni tedy ludźie vyźrzawszy cud który JEsus vczynił/ mówili : Iż ten iest prawdźiwie Prorok który miał przyść ná świát. 15 Tedy JEsus poznawszy iż mieli przyść " áby go porwáli y vczynili królem/ [d] vćiekł záśię sam ieden ná górę. 16 A gdy był wieczór/ zstąpili vcz-

[c] Mat: 14. b 17. Mar: 6. e 38. Luk. 9. b 13.

** vczniom, á vczniowie G.* *" żeby nic nie ginęło, G.*

" y porwáć go, áby go vczynili. G. *[d] Matt. 14. c 23. Mar. 6. f 46*

niowie

17 niowie iego do morzá. ° A wsiadszy w łódź/iecháli zá morze do Kápharnaum/á iuż sie było zmierzkło: á Jesus był nie przyszedł do nich. 18 ° A morze/z powstánia wielkiégo wiátru/ burzyć sie poczynáło. 19 ° Gdy tedy sie odwiezli iákoby ná dwudziestu y pięći ábo ná trzydziesci stáiów: vyzrzeli Jesusá chodzącégo po morzu/á przybliżaiącégo sie ku łódzi/y vlękli sie. 20 ° Lecz on im rzékł: Jam iest/nie bóycie sie. 21 ° Chćieli go tedy wziąć do łodzi: á nátychmiast łódź przypłynęłá do ziemie do ktoréy iácháli. 22 ° Názáiutrz/ rzeszá która stałá zá morzem/ bacząc że tám nie było drugiéy łodzi tylko iedná* /á iż Jesus nie wszedł był w łódź z vczniámi swémi/ ále sámi 23 vczniówie iego viecháli: ° á drugié łodzie nádeszły od Tyberyády/ nie dáleko miéyscá gdzie iedli chléb ⸗zá dziek czynieniém Páńskim. 24 ° Gdy tedy obaczylá rzészá/ iż tám nie było Jezusá/áni vczniów iego/ wsiedli w łódki y przypłyneli do Kápharnáum 25 szukáiąc Jesusá. ° A ználaszy go zá morzem/rzekli mu: Rabbi/kiedyś tu 26 przybył? ° Odpowiedział im Jesus/ y rzékł: Záprawde/záprawde mówie wam: szukacie mie nie iżeście widzieli cudá/ ále iżeście chléb iedli/ y náiedliście sie. 27 ° Róbćie nie pokarm który ginie/ ále który trwa ku żywotowi wiecznému/który wam da Syn człowieczy. [e] Abowiem tego Oćiec Bóg ⸗zápieczetował. 28 ° Rzekli tedy do niego: Cóż czynić mamy ábysmy czynili 29 vczynki Boże? ° Odpowiedział Jesus/ y rzékł im: [f] Toć iest dzieło ⸗Boże/ ábyście wierzyli w tego którégo 30 ón posłał. ° Rzekli mu tedy: cóż tedy ty zá znák czynisz/ábysmy vyzrzeli/y 31 wierzyli tobie? Cóż działasz? ° Oycowie nászy iedli "mánne ná puszczy. [g] iáko iest nápisano: [h] Chléb z niebá 32 dał im ieść. ° Rzékł im tedy Jesus: Záprawde/záprawde mówie wam: Nie Moyzész wam dał chléb z niebá: ále Oćiec mój dáie wam chléb z nie- 33 bá prawdziwy. ° Abowiem chléb Boży iest który z niebá sstąpił/ y dawa 34 żywot świátu. ° Rzekli tedy do niego: Pánie/ day nam záwżdy tego chlebá. A Jesus im powiedział:

35 ° [i] Jam iest chléb ⸗żywotá: kto do mnie przychodzi/ łáknąć nie będzie: á kto wierzy w mie/ nigdy prágnąć 36 nie będzie. ° Alem wam powiedział/ iżeście mie y widzieli/ y nie wierzyćie.

37 ° Wszytko co mnie dawa Oćiec/do mnie przyidzie: á tego co do mnie 38 przychodzi/nie wyrzucę precz. ° Bom zstąpił z niebá/ nie iżbych czynił wolą moię/ále wolą onégo który mie 39 posłał. A tá iest wola tego/który mie posłał/ Oycá: ábym nic z tego wszytkiégo co mi dał/ nie strácił: ále bym to wskrzesił w ostáteczny dzień.

40 ° A tá iest wola Oycá mego/ który mie posłał: iżby káżdy który widzi Syná/ á wierzy weń/miał żywot wieczny: á ia go wskrzészę w ostátni dzień.

41 ° Szemráli tey Żydowie do nim/ iż był rzékł: Jam iest chléb żywy/który z niebá zstąpił: 42 ° y mówili: [k] Izaż ten nie iest Jesus syn Jozephów/ którég my oycá y mátkę znamy? Jákoż tedy ten powiádá: Iżem z niebá zstą- 43 pił? ° Odpowiedział tedy Jesus y rzékł im: Nie szemrzycie miedzy sobą.

44 ° Żaden do mnie przyść nie może/ iesli go Oćiec który mie posłał/ nie pociągnie: á ia go wskrzészę w ostáteczny dzień. 45 ° Jest nápisano w Prorocéch: [l] Y będą wszyscy vczniámi Bożymi. Wszelki kto słyszał od Oycá/ y náuczył sie/przychodzi do mnie. 46 ° Nie iżeby kto Oycá widział/ [m] oprócz tego który iest od Bogá: ten 47 widział Oycá. ° Záprawde/ záprawde wam powiádam: Kto wierzy w mie/ ma żywot wieczny.

48 ° Jam iest chléb żywotá. 49 ° Oycowie wászy [n] iedli mánne ná puszczy: á 50 pomárli. ° Ten iest chléb/ z niebá zstępuiący: áby iesliby go kto pożywał nie vmárł.

51 ° Jam iest chléb żywy/ którym z niebá zstąpił. Jesliby kto pożywał tego chlebá/ żyć będzie ná wieki. A chléb który ia dam/ iest moie Ciáło * zá żywot świátá.

52 ° Swárzyli sie tedy Żydowie miedzy sobą/ mówiąc: Jákoż nam ten może dáć ciáło swé ku iedzeniu? 53 ° Rzékł im tedy Jesus: Záprawde/ záprawde wam powiádam: Jeslibyście nie iedli ciáłá Syná człowieczégo/ y nie pili krwie iego/ "nie będziecie mieć ⸗żywotá w sobie.

° Kto

*w którą byli wśiedli vczniowie iego: G.

⸗dziękuiąc Bogu. N L.

[e] wys.1.e 32. Mat.3. d 17. y 17. a 5.

"to iest swym świádectwem, iáko pieczęćią potwierdził zá Syná swégo.

[f] 2. Ian 3. d 23

⸗to iest, Bogu wdźięczne.

"po Cháldeysku Mánná, po Żydowsku Mán.

[g] 2. Moy. 16. a 4.

[h] 4. Moy. 11. b 7. Psal. 77. c 24. Mąd. 16. c 20

[i] Eccl: 24 c 29

⸗który dáie żywot Hebr

[k] Matt. 13. g 55.

[l] Isa: 54. c 13.

[m] Matt: 11. d 27.

[n] 2. Moy. 16. d 15.

* które ia dam. G.

"nie máćie G

54 Kto pożywa ćiáłá mégo / y piie moie krew / ma żywot wieczny: á ia go wſkrzéße w oſtátni dźień. 55 [o] Abowiém ćiáło moie prawdźiwie ieſt pokarm: á krew moiá prawdźiwie ieſt napóy. 56 Kto pożywa mego ćiáła / á piie moie krew / we mnie mießka / á ia w nim. 57 Jáko mie poſłał żywiący Oćiec / y ia żywie dla Oycá: á kto mnie pożywa / y on żyć będźie dla mnie. 58 Ten ieſt chléb który z niebá zſtąpił. Nie iáko oycowie wáßy iedli mánne / y pomárli. Kto pożywa tego chlebá / żyć będźie ná wieki.

59 To mówił w bóżnicy vcząc w Kápharnaum. 60 Wiele ich tedy z vczniów iego ſłucháiąc / mówili: Twárda ieſt tá mówá / y któż iéy ſłucháć może? 61 A wiedząc Jeſus ſam w ſobie iż o tym ßemráli vczniowie iego / G rzékł im: To was gorßy? 62 Jeſli tedy obaczycie [p] Syná człowieczégo wſtępuiącégo kedy był piérwéy? 63 Duch ieſt który ożywia: ćiáło nic nie pomaga. Słowá którém ia wam mówił / duchem y żywotem ſą. 64 Ale ſą niektórzy z was / co nie wierzą. Abowiém wiedźiał od początku Jeſus / którzy byli co niewierzyli / y kto go wydáć miał. 65 Y mówił: dla tegóm wam powiedźiał: iż żaden nie może przyść do mnie / ieſliby mu nie było dano od Oycá moiégo. 66 Od tąd wiele vczniów iego [a] poßli náwſtecz [a]: y iuż z nim nie chodźili. 67 Rzékł tedy Jeſus do dwunaśćiu: Zali y wy odiść chcećie? 68 Odpowiedźiał mu tedy Symon Piotr: Pánie / do kogóż póydźiemy? ſłowá żywotá wiecznégo maß. 69 [q] A [a] my wierzymy [a] y poználiſmy żeś ty ieſt Chriſtus Syn [b] Boży [b]. 70 Odpowiedźiał im Jeſus: Izalim ia nie dwunaśćie was obrał: á ieden z was ieſt [c] dyabeł [c]? 71 A mówił o Judaßu Symonowym Jßkáryoćie. Bo go ten wydáć miał / będąc iednym ze dwunaśćie.

[o] 1. kor. 11. f 27.

[p] wys. 3. b 13.

[a] opuśćili go. [a] myſmy vwierzyli. G.

[q] Matt. 16. c 16. Mar. 8. c 29 Luk. 9. c 20.

[b] Bogá żywego 2. L. G. S.

[c] dyabelſki człowiek, potwarcá y zdraycá.

27 *Pokarm który wam da Syn człowieczy*] Przez ten pokarm Cyrillus y Auguſtyn S. rozumieią tenże / o którym niżéy mówi: Ciało moie prawdziwie ieſt pokarm / któré ſłowá ćiż Doktorowie / y inni poſpolićie / wykładaią o Ciele Páńſkim w świętym Sákrámenćie.

Ciało Páńſkié pokarm. Cyrillus in Ioan: Auguſt. in Ioan.

27 *Abowiém tego Bóg Oćiec zápieczętował*] Iż iáko Auguſtyn wykłada / w człowieczeńſtwie iego wyráźił Boſtwo ſwé iáko pieczęć / przez one vnią / którą ten człowiek ieſt Bogiem. Acz y według Boſtwá (iáko Cyrillus y Hilárius mówi) Syn Boży ieſt názwány obrázem / pieczęćią Oycowſką wyrážonym: iż od Oycá wźiął wßytkę iſtność iego.

Syn Boży iáko zápieczętowan.

Zyd. 1. 3.

44 *Nie poćiągnie go*] Nie żeby ludźiom wolność ich odeymował / ábo ie przyćiſkał po niewoley. Boże vchoway ták rozumieć (mówi Theophyláktus y Chryſoſtom S.) Ciągnie tedy Oćiec nie gwałtem áni przymuſzeniem / ále oświecenim y kochániem / ták iáko Poetá powiedźiał. Ciągnie káżdégo rozkoß własna iego.

Wolność ludzka.

Aug. ſer. 2. de verb. Apo: cap. 2. Virgil.

45 *Będą wßyſcy vczniámi Bożymi*] Wßyſcy rozumiéy którzy ſą w kośćiele Chriſtuſowym. Bo o tych właśnie v Izáiaßá Bóg mówił / y tych ſámych Bóg vczy / którzy do kośćiołá iáko do ßkoły Bożéy przychodzą. A którzy nie ſą w kośćiele / ći ábo głoſu Bożégo nie ſłucháią / ábo go nie rozumieią. Gréckié lepak ſłowá / διδακτοὶ τοῦ θεοῦ, właśnie znáczą vczeni Boży / y ieſt to właſny Hebraiſm. który tóż waży iákoby rzékł / vczniowie Boży. A ták te ſłowá ták ſie rozumieią: Iż wßyſcy którzykolwiek do kośćiołá przychodzą / bywáią iáko vczniowie od Bogá vczeni. A którzy nie przychodzą / dla tego nie przychodzą iż nie chcą: á ták ieſli ich nie vczą ſámi ſobie winni.

49 *iedli mánnę*] To przećiw nowowiernikóm / którzy mówią iż Oycowie stárégo teſtámentu / którzy mánny pożywáli / tegóż duchownégo pokármu co y my pożywáli. Abowiem tu Pan czyni wielką różność miedzy mánną / á miedzy tym chlebem niebieſkim. Bo mánná byłá tylko figurá tego naświętßégo Sákrámentu / ácz nacelnieyßa y nazacnieyßa / lecz ten Sákráment ieſt ſámá rzeczywiſta prawdá. Oná nieiákim ſpoſobem ſſtępowáłá z niebá: ále dáleko więcéy ten Sákráment. Onéy pożywano w drodze y w ćiągnieniu do źiemie obiecánéy: ále więcéy tego Sákrámentu. Oná byłá daná wßytkim którzy ią mieć chćieli: dáleko więcéy náß Sákráment. Onéy máła cząſtká ták wiele czyniłá / iáko y nawięcéy: tákże káżda cząſtká náßégo Sákrámentu. One chowano ná dni których ſie zbieráć nie godźiło: chowáią y náß Sákráment. One chowano ná pámiątkę w ſkrzyni teſtámentu: dáleko ſłuſzniéy chowáć máią náß Sákráment. Tám Żydźi ßemráli przećiwko niéy / y brzydźili ſie ią: y tu heretykowie dáleko więcéy ßemrzą. Oná mánná karmiłá y pośiláłá ćiáłá ná puſczy: á náß Sákráment nie tylko ćiáłá ále y duße pośila.

1. kor. 10. 3.

Porownánie mánny z S. Sákrámentem.

Caluin: li: 4. inſtit. c. 14. Sec. 23.

51 *Chléb który ia dam*] Theophyláktus ták ná to mieyſce piße: Tu nam iáſnie mówi o pożywániu ćiáłá ſwego w S. Sákrámenćie. A obácz / iż chleb którégo my w Sákrámenćie pożywamy / nie ieſt tylko znák ábo figurá ćiáłá Páńſkiego / ale ſámo Ciáło Páńſkié. Bo nie rzékł: Chléb który ia dam / ieſt figurá Ciáłá: ále / ieſt Ciáło moie. Przemienia ſie bowiém on chleb / táiemnémi ſłowy (przez święté przeżegnánié y zſtąpienie Duchá S.) w Ciáło Páńſkié. Bo y chléb on którégo Pan Jeſus / obcuiąc ná świećie pożywał / przemieniał ſie téż w Ciáło y ſtawał ſie podobny świętému Ciáłu iego. Przetóż y teraz przemienia ſie chleb w Ciáło iego. Acz ſie nam niewi-

W Sákrámenćie nie ieſt figurá ále prawdá.

dźi Ciáło/ ále chleb: ábyśmy śię nie brzydźili iedząc tego. To Theophilaktus/y wiecey.

52 *Iákoż ten może*] Nie wierzyli ći/ iż Pan Chrystus był Bogiem/ ktoremu nic nie iest niepodobno. Ale my kárząc śię ich grzechámi (słowá są Cyrillá S.) mocnie wierzmy słowam Chrystusowym o tych táiemnicách: á nigdy w ták wysokich rzeczách tego słowá (Iáko) áni mówmy/ áni pomyslaymy. Żydowskie bowiem to słowo iest/y przyczyná wiecznego potępienia. Gdy tedy Bóg spráwuie/nie pytaymy/ Iáko? ále sposob y znáiomość vczynku tego iemu sámemu zostáwuymy. To wszytko Cyrillus. Wszákże kto śię nie z vporu/ále z pokory pyta/ áby śię náuczył: iáko naświętsza Pánná do ányołá mowiąc: Iákoż to będźie ꝛc. ten niech słucha ányelskiey odpowiedźi. iż śię to dźieie spráwą Duchá S. A iż v Bogá nic nie iest niepodobno. Ták Damascen. lib. 4. cap. 14.

Wiáry potrzebá o S. Sákrámenćie. Cyril: in Ioan.

Luk. 1. 35.

53 *Ieslibyśćie nie iedli Ciáłá*] Temi słowy (mówi Augustyn S.) záleca nam Pan Sákrámenth Ciáłá y Krwie swoiey. Gdyż to tedy mówi o żywoćie ten ktory sam iest żywot/ będźie temu człowiekowi śmierć á nie żywot/ ktory kłamcą czyni żywot: to iest/ ktory nie wierzy słowóm Chrystusowym. A Leo wielki ták: Gdyż to Pan nász mówi: Jesli nie będźiećie ieść Ciáłá/ ꝛc. ták go pożywaymy/ ábysmy nic nie wątpili o prawdźie Ciáłá y krwie Christusowey w ś. Sákrámenćie. Bo to vsty bierzemy/ co sercem wierzymy. Y prozno ten odpowiáda Amen/ ktory dysputuie o tym co przyimuie.

Prawdźiwe Ciáło iest w Sákrámenćie. August. de verbis Apost. ser. 2. c 1 Leo ser: 6 de ieiu. septi. mens.

53 *Y nie pili krwie*] Z tego mieyscá heretykowie dowodźić chcą/ że potrzebné iest przyimowánie Sákrámentu pod oboią osobą. Ale to słáby dowód. Bo/ wedle ich mniemánia/ w tym cáłym Rozdźiale/ nie śię nie mówi o sákrámentálnym pożywániu Ciáłá y krwie Páńskiey: iedno tylko o duchownym pożywániu Christusá przez wiárę weń. A ták nic tu nie máią áni zá iedną/ áni zá drugą osobą. Ale rozumieiąc też o Sákrámenćie/iáko Kátholicy rozumieią/ przećie tu nie naydą pod pozy oboiey osoby. Bo tu Pan nie wspominá áni kielichá áni winá. A ktory pod iedną osobą Christusá pożywáią/ ći y ciáło iego y iedzą y krew piią. Gdyż pod iedną osobą iest prawdźiwe ciáło y krew iego. Bo Pan Christus więcey nie vmierá/ y więcey rozdźielon bydź niemoże.

Vżywánie Sákrámentu pod iedną osobą.

Rzym. 6. 9.

54 *A ia go wskrzeszę*] Iáko syn żywie przez oycá/ (mówi Hilárius) ták mowy przez Ciáło Chrystusowe ktorego w ś. Sákrámenćie pożywamy. A Cyrillus: Iáko/ práwi/ iskrá ognie w śiáno ábo w słomę wrzucona/ wszytko zápala: ták słowo Boże przez pożywánie Ciáłá iego w ś. Sákrámenćie z naturą nászą skáźitelną złączoné/ czyni áby oná wszytká powstáłá nieśmiertelną y chwalebną. A Irenæus: Ciáłá násze (mówi) przyimuiąc Ciáło Páńskie w Sákrámenćie/ iuż nie są skáźitelné/ ále máiące nádźieię zmartwychwstánia. Bo iáko ś. Grzegorz Nisseński vczy: Ciáło Christusowe bywa przyimowáne w ciáłá wiernych ludźi: áby tym złączenim z nieśmiertelnym/człowiek też był nieśmiertelnośći vczestnikiem.

Ciáło Páńskie ożywia ciáłá násze. Hilar. lib. 8. de Trinit Ciryl. in Ioan.

Iren. lib. 4. c 34. Greg. in orat. Cate.

Ciáłá Páńskiego prawdźiwie pożywamy w S Sákrámenćie.

55 *Ciáło moie prawdźiwie*] Iż/iáko dobrze mówi Euthymius/ nie pod figurą/ áni pod podobieństwem/ ále własnie/ prawdźiwie y rzeczywiśćie/ Ciáło y krew Páńska bywa przyimowána w ś. Sákrámenćie. Boby ináczey prawdźiwie pokármem nie było Ciáło y krew iego/ gdyby niemogło bydź prawdźiwie pożywáne.

58 *Kto pożywa tego chlebá*] Stąd widźimy/ że przyimowánie S. Sákrámentu pod iedną osobą chlebá/ dosyć iest ku zbáwieniu y ku żywotowi wiecznému. Gdyż vżywáiący tego chlebá/ oto ma żywot wieczny. Y kto/ práwi/ pożywa mnie/ten będźie żył dla mnie. Lecz kto Ciáłá Páńskiego pożywa pod osobą chlebá/ ten cáłego y żywégo Christusá pożywa: gdyż on raz vmárszy więcey nie vmiera. Niewinnie tedy heretykowie kośćioł S. powszechny potwarzáią/ żeby ludźióm miał co viąć z istnośći/ z mocy/ z skutku y z pożytków tego Sákrámentu/ dawáiąc ii pod iedną osobą. Oni sámi ludźie oszukáli/ odiąwszy im istotę y prawdę Ciáłá Páńskiego z tego Sákrámentu/y ze wszytkimi pożytki y skutkámi iego. Gdyż v nich niemász nic iedno prosty chleb á prosté wino: ktorego ná sąd y ná potępienie pożywáią/ nie rozsądzáiąc Ciáłá Páńskiego od prostégo chlebá.

Vżywánie Sákrámentu pod iedną osobą. Ian 6. 57.

Rzym. 6. 9.

1. kor. 11. 29.

62 *Gdybyśćie widźieli*] Iákoby rzekł. Iesli was to gorszy/ iż wam chcę dáć moie Ciáło ku iedzeniu/ będąc z wámi widomie: á cóż dopiero rzeczećie kiedy do niebá wstąpię? y gdy ták dáleko od was będźie Ciáło moie iáko od źiemie niebo? Czego sámą rzeczą doświadczamy w Káphárnáitách dźisieyszych: ktorych ten iest dowod naprzednieyszy przećiw prawdźiwey bytnośći Ciáłá Páná Christusowégo w Sákrámenćie/ iż wstąpił do niebá: á iż ciáło nie może bydź zá raz em ná źiemi y ná niebie. O czym niżey Dźiei: 1. 11.

Ciáło prawdźiwe Páńskie iest w Sákrámenćie.

62 *Kedy był pierwey*] To iest (mówi Budny) do Ieruzolimy/ gdy go poymáią y zábiią. Táki ten bluźnierz y z niebá czyni nie niebo/ iż nie wierzy Bostwá Páná Christusowégo/ ábo żeby był pierwey v Oycá w niebie niżli śię z Máriey národźił: o czym pismá pełno.

Christus był pierwey w niebie, niż śie stał człowiekiem.

Ian 1. 1.

63 *Ciáło nic nie pomaga*] Toć iest namocnieyszy dowód/ y miedźiány mur Zwingliuszów/ przećiw prawdźiwey bytnośći Ciáłá Christusowégo w Sákrámenćie. Zkąd Kálwinistkowie táki dowod czynią. Ciáło Christusowé nic nie iest pożyteczné: y przetóż go niemász w Sákrámenćie. Ale tym dowodem pokazáć śię może/że y chlebá niemász w Sákrámenćie. Bo iesli Ciáło Christusowé nie iest pożyteczné: dáleko mniey prosty chleb iest pożyteczny. A temu/ ázaż to nie strászné bluźnierstwo/ żeby Ciáło Christusowé z Bostwem złączoné nie było pożyteczné: ktoremu Páweł S. wszytko zbáwienie násze przypisuie? y o ktorym tu sam Pan mówi: Ciáło moie prawdźiwie iest pokarm: y kto go pożywa ten ma żywot wieczny? Abo tedy ták to rozumieymy z Augustynem S. Iż Ciáło nic nie pomaga/ ták iáko ie w trupie śiekáią/y w iátkách przedáią. Abo z Cyrillusem/ Iż ciáło sámo przez śię/ bez Duchá ożywiáiącego/ nic nie iest pomocne: tákie nie iest Ciáło Christusowé. Abo ráczey z Chrysostomem/Theophiláktem/ Euthymiusem y Origenesem: Iż ćielesné rozumienie o tym Sákrámenćie nie tylko nic nie pomaga/ ále owszem wádźi ku poięćiu rzeczy Bozkich/ y táiemnic niebieskich. Iáko ono Pan do Piotrá mówił: Ciáło y krew nie obiáwiło tobie. Bo to

Ciáło Christusowe bluźnią odszczepieńcy.

kol. 1. 22. Ephes. 2. 14.

ćiáło y ten rozum ćielesny / y ná on czás był przyczyna/ że ich wiele od Páná Christusá odpadáło : y dźiś czyni że heretykowie przą sie prawdy tego Sákrámentu/ iż sie to niepodobno y niesłusznie widźi ćielesnému ich rozumkowi.

Mat. 16. 17.

64 *Co nie wierzą*] Niedowiárstwo iest przyczyna/ że sie ludźie sprzećiwiáia prawdźie tego Sákrámentu. A wielka łáská Boża iest w Kátholikách/ którzy / przećiw smysłóm y rozumowi swému/ mocno wierza słowóm Christusowym. A ztąd domyśláia sie niektórzy / że Judasz szemrał przećiw słowóm Páńskim o tym Sákrámenćie.

Niedowiárstwo Sákrámentarzów.

66 *Poszli ná wstecz*] Niedźiw tedy / że y teraz śiłá sie ich oderwáło od iednośći Kośćiołá powszechnégo / z strony wiáry o tym Sákrámenćie : gdyż y ná on czas wiele vczniów Páńskich/ którzy y cudá iego widáli / y náuki słucháli/ przedśie sie o to gorszyli / y Páná opuśćili / iż ták wielkiéy táiemnice poiąć nie mogli. A obácz/ iż ći dobrze rozumieli / że to Pan nie pod podobieństwem / áni pod przypowieśćią/ ále o prawdźiwym iedzeniu Ciáłá swego mówił: y przetóż sie od Páná odtrąćili. A którzy dźiś nie wierzą żeby teraz Christus pod osobą chleba y winá miał bydź pożywány / ći by y ná on czás byli nie wierzyli / żeby Christus práwy Bóg w postáći człowieczéy był vkrzyżowány. A przetóż też łácno z Kálwinistów sstáia sie Nowochrzczeńcy / Turcy y Zydowie.

Zgorszénie mnogich z strony Sákrámentu.

68 *Odpowiedźiał Piotr*] Piotr zá wszytkié Apostoły odpowiáda / nie wiedząc iż Judasz był z liczby tych którzy nie wierzyli słowom Christusowym o ś. Sákrámenćie : który też miał odpáść / ták iáko y drudzy. A w tym Piotr nośi osobę wszytkich Kátholików : którzy dla żadnéy słow Páńskich trudnośći/ áni dla żadnégo oderwánia odszczepieńców (choć dla tego Sákrámentu / choć dla którégo innégo ártykułu wiáry) Christusá nigdy nie odstąpią. Ale tákże mówią : Pánie / á do kogóż poydźiemy / ieśli ćiebie y Kośćiołá twego odstąpimy ? Do Lutrá? czyli do Kálwiná? czyli do Serwetá ? czyli do którégo innégo proroká fałszywégo ? Nie day tego Boże : bo ty sam masz słowá żywotá wiecznégo. Wiemy że nas áni ty / áni Kośćioł twóy powszechny (który iest filar y vtwierdzenie prawdy) nigdy nie záwiedźie. Bo ty masz żywot wieczny (mówi Augustyn S.) w rozdawániu Ciáłá y krwie twoiéy. Tyś sam iest żywot wieczny / y nie dáiesz w ćiele y krwi twoiéy / iedno to coś sam iest. To Augustyn S.

Piotr Kátolik práwy.

1. Tim 3. 15. Aug. trac. 7 in Ioan. 1. Ioan 5. 20

ROZDZ. VII.

1 A Otym Jesus chodźił po Gáliléiéy : bo niechćiał chodźić po Zydowskiéy źiemi : iż Zydowie chćieli go zábić. 2 A był blisko dźień świety Zydowski [a] Kuczki. 3 Rzekli tedy do niego bráćia iego : Odéydź ztąd/ á idź do Zydowskiéy źiemie : żeby y vczniowie twoi widźieli dźiełá twé które czynisz. 4 Abowiem żaden nic w skrytośći nie czyni/ á sam chce bydź ná iáwi. Jeśli té rzeczy czynisz / oznaymi sam śiebie świátu. 5 Bo y bráćia iego weń nie wierzyli. 6 Rzékł im tedy Jesus : Czás móy iesczé nie przyszedł : ále czás wász záwżdy iest pogotowiu. 7 Nie może was mieć świát w nienawiśći : ále mnie ma w nienawiśći : że ia świádectwo wydawam o nim iż spráwy iego są złé. 8 B Idźćie wy ná ten dźień świety. ia * nie póydę ná ten dźień świety: bo móy czás iesczé sie niewypełnił. 9 To powiedźiawszy / zostáł sam w Gáliléiéy. 10 A gdy poszli bráćia iego / tedy y on poszedł ná dźień świety/ nie iáwnie/ ále iákoby potáiemnie. 11 Szukáli go tedy Zydowie w dźień świety / á mówili : Gdźie on iest ? 12 A było o nim wielkié szemránié miedzy rzészą. Bo iedni powiádáli : Ze iest dobry. Drudzy záśie mówili : Nié / ále zwodźi rzészę. 13 Wszákóż o nim żaden iáwnie nie mówił / dla boiáźni Zydów.

[a] 3. Moy: 23. f 34.

** iesczé z. L. G. S.*

14 A gdy iuż było wpół świetá/ wszedł Jesus do kośćiołá/ y vczył. 15 A dźiwowáli sie Zydowie / mówiąc : Jákoż ten vmié pismo / gdyż sie nie náuczył ? 16 Odpowiedźiał im Jesus / y rzékł : Náuká moiá nie iest moiá/ ále tego który mie posłał. 17 C Jeśli kto będźie chćiał czynić wolą iego / dowié sie o náuce / ieśli iest z Bogá / czyli ia sam z śiebie mówię. 18 Kto z sámégo śiebie mówi/ chwały własnéy szuka: Lecz kto szuka chwały tego który go posłał/ ten iest prawdźiwy/ á niémász w nim niespráwiedliwośći. 19 Izali wam Moyzész nie dał zakonu : á żaden z was nie czyni zakonu ? 20 [b] Przécz mie szukaćie zábić ? Odpowiedźiáłá rzészá / y rzekłá : Dyabelstwo masz : kto ćie szuka zábić ? 21 Odpowiedźiał Jesus/ y rzékł im : Jedenem vczynek vczynił/ á wszyscy sie dźiwuiećie. 22 D Dla tego wam dał [c] Moyzész obrzezánié : (Nie iżby było z Moyzészá/ ále [d] z oyców) y obrzezuiećie w szábbát człowieká. 23 Jeśliż człowiek przyimuie o-

b 2. Mo: 20. c 20. y 24. a 3. wys. 5. c 18. Iako zydowie Christá Páná, ták hæretykowie część ná miástká iego żowiąc go Antychrystem.

c 3. Mo: 12. a 3

d 1. Moy: 17. b 10.

brzezánié w szábbát / żeby sie nie gwalcił zakon Moyzészów: ná mie sie gniewacie / żem wszytkiégo człowieká vzdrowił w szábbát: 24 Nie sądźcie według [a]widzenia / [e]ále sądźcie sądem spráwiedliwym. 25 Mówili tedy niektórzy z Jerozolimy: Izali nie ten iest którégo szukáią zábić? 26 Lecz oto iáwnie mówi / á nic mu nie mówią. Zali prawdziwie poználi książętá / iż ten iest Christus? 27 Ale tego znamy zkąd iest: Lecz gdy przydźie Christus / nikt nie wzwie zkądby był. 28 Wołał tedy Jesus w kośćiele vcząc / á mówiąc: A mnie znaćie / y zkądem iest wiéćie: á nie przyszedłem sam od śiebie: ále iest prawdziwy który mie posłał: którégo wy nie znaćie. 29 Ja go znam: bom od niego iest / á on mie posłał. 30 Chćieli go tedy poymáć: á żaden sie nań reką nie tárgnął: bo iescze nie przyszłá byłá godźiná iego. 31 A wiele z rzészéy vwierzyło weń.

A mówili Christus kiedy przydźie / ázaż więcéy cudów vczyni / niż które ten czyni? 32 Vsłyszeli Pháryzeuszowie iż to o nim rzészá szemrálá:

A posłáli [a]książętá y Pháryzeuszowie sługi / áby go poymáli. 33 Rzékł im tedy Jesus: Jescze máły czás iestem z wámi: á idę do tego który mie posłał. 34 [f]Szukáć mie będźiećie / á nie naydźiećie: á [b]gdźiem ia iest wy przyść nie możećie. 35 Mówili tedy Żydowie miedzy sobą: Dokądże ten póydźie / iż my go nie naydźiemy? Czyli póydźie do rozprószenia [c]Pogánów y będźie vczył Pogány? 36 Cóż to zá mowá którą wyrzekł / Szukáć mie będźiećie / á nie znaydźiećie: á gdźiem ia iest / wy przyść nie możećie.

37 A w ostáteczny [g]dźień wielki świętá / stał Jesus / y wołał / mówiąc: Jeśli kto prágnie / niech do mnie przyidźie / á pije. 38 [h]Kto wierzy w mie / iáko mówi pismo / [i]rzéki wody żywéy popłyną z żywotá iego. 39 (A to mówił o Duchu którégo wźiąć mieli wierzący weń.

Abowiém iescze nie był [a]Duch dány: bo Jesus iescze nie był vwielbiony.) 40 [*]Tedy z onéy rzészéy vsłyszawszy té słowá iego / mówili: Ten iest prawdźiwie Prorokiem. 41 Drudzy mówili: Ten iest Christus. A drudzy powiádáli: Azaż Christus przyidźie z Gálileiéy? 42 [k]Izaż pismo nie powiáda: iż Christus przyidźie z naśienia [l]Dawidowégo / á z Bethleem miásteczká gdźie był Dawid? 43 Sstáło sie tedy rozerwánié dla niego miedzy rzészą. 44 A niektórzy z nich chćieli go poimáć: ále sie nań żaden reką nie tárgnął. 45 Przyszli tedy słudzy do nawyższych kápłanów y Pháryzeuszów. A oni im rzekli: Czemuśćie go nie przywiedli? 46 Odpowiedźieli słudzy: Nigdy ták [c]człowiek nie mówił iáko ten człowiek. 47 Odpowiedźieli im tedy Pháryzeuszowie: Abośćie y wy zwiedźieni? 48 Izaż który z książąt ábo z Pháryzeuszów vwierzył weń? 49 Ale ten gmin który nie vmié zakonu / przeklęći są. 50 Rzékł do nich Nikodem / [m]on który w nocy przyszedł do niego / który był ieden z nich: 51 Izali zakon nász sądźi człowieká: iesliby piérwéy nie vsłyszał od niego / y zrozumiał co czyni? 52 Odpowiedźieli / y rzekli mu: Aboś y ty iest Gálileyczyk? Rozbiéray pismo / á obácz że z Gálileiéy prorok [a]nie powstáie. 53 A wróćili sie káżdy do domu swego.

---

2 *Kuczki świeto Żydowskié*] To świeto Żydowie od śiódmégo dniá Páźdźierniká przez cáły tydźień obchodźili z Bożkiégo roskazánia: mieszkáiąc w kuczkách ábo w namiećiéch: ná pámiątkę tego że ich oycowie przez 40. lat / idąc z Aegyptu / nie mieszkáli w domiéch / ále w kuczkách ábo pod namioty.

17 *Jesli kto będźie chćiał*] Drógá do poznánia prawdy / iest żywot pobożny.

18 *Ktoć z sámego śiebie*] To oboie sie iśći w Antychryśćie / y w heretykách wszytkich.

20 *Dyabelstwo masz*] Jáko Żydowie Christá Páná / ták heretykowie czcą namiástká iego / zowiąc go Antychrystem.

38 *Rzéki wody żywéy*] To sie wypełniło napiérwéy w dźień Swiąteczny / á potym záwsze przez wkładánie rąk w Sákrámenćie Bierzmowánia: widomie w piérwszym kośćiele / á niewidomie áż do skończenia świátá.

49 *Rzékł do nich Nikodem*] Záwsze Pan Bóg ma dobré w pośrzodku złych / którzy bronią exekucyey praw niespráwiedliwych przećiw temu y ludowi iego. Jáki tu był Nikodem y Gámáliel.

Marginal notes:

[a] to iest z zwierzchniéy postáwy. ábo niebrákuyćie personámi.
[e] 5.Moy. 1.c 16.
[a] Arcykápłani. 2.L. G. S.
[f] Nik.13 d 35
[b] gdźie ia będę.
[c] wł. Graeków. które czésto kłádźie zá wszytkie Pogány.
[g] 3.Moy: 23. f 27.
[h] 5.Moy.18. c 15.
[i] Ioel.2. g 28 Dźie:2.c 17.
[a] Duch świety 4. L. G.
[*] wiele ich tedy G.
[k] Mich:5.a 2
[l] Mat.2.a 6.
[c] żaden.
[m] wyż.3.a 2.
[n] 5.Moy. 17. b 8.y 19.d 15
[a] nie powstał 1.L.K. G. S.

Kuczki iákie świeto. 3.Moy:23.34
Znák Antychrystów.
Dźie. 2. 4.
Wszędy Pan Bóg ma swoie Dźie. 5. 34.

ROZDZ. VIII.

1 Jezus poßedł ná gorę Oliwną: 2 á rániuczko záśię przyßedł do kościołá: á wßytek lud przyßedł do niego: á śiádßy vczył ie. 3 A przywiedli Doktorowie y Pháryzeußowie niewiáſtę ktorą ná cudzołoſtwie záſtano: y poſtáwili ią w posrzodku/ 4 y rzekli mu: Náuczyćielu ᵛtę niewiáſtę teraz záſtano w cudzołoſtwie. 5 [a] A w zakonie roſkazał nam Moyżeß tákie kámionowáć. Ty tedy co mowiß? 6 A to mowili kußąc go: áby go oſkárżyć mogli. A Jezus ſchyliwßy śię ná doł piſał pálcem ná ziemi*. 7 Gdy tedy nieprzeſtawáli go pytáć/ podniosł śię y rzekł im: [b] Kto z was bez grzechu ieſt/ niech ná nię pierwßy rzući kámień. 8 A záśię ſchyliwßy śię/ piſał ná ziemi. 9 A vſłyßawßy*/ ieden zá drugim wychodźili/ począwßy od ſtárßych*: y zoſtał ſam Jezus/ á niewiáſtá w posrzodku ſtoiąca. 10 A podniosßy śię JEzus*/ rzekł iey: Niewiáſto/ gdźież ſą co ná ćię ſkárżyli? żaden ćię nie potępił? 11 Ktora rzekłá: Zaden Pánie. A Jezus powiedźiał: A ia ćiebie nie ᶻpotępię. Idź á iuż więcey nie grzeß.

*do niego. G.
ᵛtęmy nálezli w ſámym vczynku cudzołożącą G
[a] Leuit. 20. b 10.
*nie zmyślaiąc. G.
[b] Deu. 17. b 7
*á właſnym ſumnieniem przeświádczeni. G.
*áż do oſtátnich. G.
*á nikogo nie widząc, oprocz niewiáſty. G.
ᶻpotępiam. G.

12 Záśię im tedy mowił Jezus rzekąc: [c] Jam ieſt świátłość świátá. Kto zá mną idźie/ ᵛnie chodźi w ćiemnośći: ále będźie miał świátłość żywotá. 13 Rzekli mu tedy Pháryzeußowie: Ty ſam o ſobie świádectwo wydáieß: świádectwo twe nie ieſt prawdźiwé. 14 Odpowiedźiał Jezus/ y rzekł im: Choćiaż ia świádectwo dáię ſam o ſobie/ prawdźiwé ieſt świádectwo moie: bo wiem ſkądem przyßedł/ y dokąd idę: lecz wy nie wiećie/ ſkąd przychodzę/ ábo dokąd idę. 15 Wy ᶻwedle ćiáłá ſądźićie: ia nikogo nie ſądzę: 16 á ieſli ia ſądzę/ ſąd moy ieſt prawdźiwy: Bo nie ieſtem ſam/ ále ia/ y ktory mię poſłał Oćiec. 17 A w zakonie wáßym ieſt nápiſano: [d] iż dwoygá ludźi świádectwo prawdźiwé ieſt. 18 Jam ieſt ktory ſam o ſobie dáię świádectwo: y wy dáie świádectwo o mnie Oćiec ktory mię poſłał. 19 Mowili mu tedy: Gdźie ieſt twoy Oćiec? Odpowiedźiał Jezus: áni mnie znaćie/ áni Oycá mego. Byśćie mię ználi/ znácbyśćie y Oycá mégo ználi. 20 Té słowá mowił Jezus ᶻw ſkárbnicy vcząc w kośćiele: á żaden go nie poimał: bo ieſzcze nie przyßłá byłá godźiná iego.

[c] 1. Jan 1. b 5.
ᵛnie będźie chodźił. 5. L. G. S.
ᶻto ieſt rozſądkiem ludzkim nie prawdźiwie.
[d] 5. Moy. 17. b 6 y 19. d 15 Mat. 18. b 16. 2. kor. 13. a 1. Zyd. 10. c 28.
ᶻw przyśionku kośćielnym, gdźie byłá ſkárbnicá ábo ſkrzynia ktorą vſtáwił krol Ioas 4. krol. 12. 9.

21 Rzekł im tedy záśię Jezus: Ja idę/ y będźiećie mię ßukáć/ y w grzechu wáßym pomrzećie. Gdźie ia idę/ wy przyiść nie możećie. 22 Mowili tedy Zydowie: Aboć śię ſam zábiie? że rzekł: Gdźie ia idę/ wy przyść nie możećie. 23 A mowił im: Wyśćie z niſkośći/ á iam z wyſokośći. Wyśćie z tego świátá/ á iam nie ieſt z tego świátá. 24 Przetom wam powiedźiał/ iż pomrzećie w grzechach wáßych. Bo ieſliż nie vwierzyćie żem ia ieſt/ pomrzećie w grzechu wáßym. 25 Mowili mu tedy: Ktożeś ty ieſt? Rzekł im Jezus: Początek ᵛktory y mowię wam. 26 Mam o was wiele mowić/ y ſądźić: lecz ten ktory mię poſłał/ [e] ieſt prawdźiwy/ á ia com ſłyßał od niego to powiádam ná świećie. 27 A nie zrozumieli że Oycem ſwoim Bogá názywał. 28 Rzekł im tedy Jezus: Gdy podnieśiećie Syná człowieczégo/ tedy poznaćie żem ia ieſt/ á ſam z śiebie nic nie czynię: ále iáko mię náuczył Oćiec* to mowię. 29 A ktory mię poſłał/ zemną ieſt/ y nie zoſtáwił mię ſámego*: bo ia co śię mu podoba/ záwżdy czynię.

ᵛiż 1. L. G.
[e] wys. 3. d 33 Rzym. 3. a 4.
*moy. G.
*Oćiec. G.

30 To gdy on mowił/ wiele ich weń vwierzyło.

31 Mowił tedy Jezus do tych co mu vwierzyli/ Zydowie: Jeſli wy trwáć będźiećie przy mowie moiey/ prawdźiwie vczniámi moimi będźiećie: 32 y poznaćie prawdę/ á prawdá was wyſwobodźi. 33 Odpowiedźieli mu: Jeſteſmy ᶻnaśienié Abráámowé/ á nigdyſmy nikomu nie ſłużyli: iákoż ty mowiß: wolnymi będźiećie? 34 Odpowiedźiał im Jezus: Záprawdę/ záprawdę mowię wam: Iż [f] wßelki ktory czyni grzech/ ieſt ᶻſługą grzechu. 35 Lecz ſługá nie mießka w domu ná wieki: Syn mießka ná wieki. 36 A przetoż ieſli was Syn wyſwobodźi/ prawdźiwie wolni będźiećie.

Nie doſyć ná ſámey wierze: bez trwałośći, y záchowánia Bozkiégo przykazánia
ᶻplemię ábo dźieći.
[f] Rzy. 6. c 14. 2. Piot. 2. d 19
ᵛnie wolnikiem.
ᶻplemię Abráámowe G

*byście byli syny Abráhá mowémi, czy nilibyście vczynki Abráhámowe. G.

37 Wiém żeśćie *synowie Abráhámowi : ále ßukaćie mię zábić : iż mowá moiá nie ma v was mieyscá. 38 Ja powiádam com widźiał v Oycá : á wy czynićie cośćie widźieli v oycá wáßégo. 39 Odpowiedźieli y rzekli mu: Oćiec náß iest Abráhám. Rzekł im Jesus: *Jesliśćie synowie Abráhámowi / czyńćież vczynki Abráhámowe. 40 Lecz teraz ßukaćie mię zábić / człowieká którym wam mówił prawdę / którąm słyßał od Bogá. Tegoć nie czynił Abráhám. 41 Wy czynićie vczynki oycá wáßég. Rzekli mu tedy : Myśmy sie zcudzołóstwá nie zrodźili : iednégoż oycá mamy Bogá.

Nie sámá tedy wiárá, ále y dobre vczynki czynią ludźie syny Abráhámowymi. O czym Iákub S. cap: 2, 21.

42 Rzekł im tedy Jesus : Być był Bóg oycem wáßym / wżdybyśćie mię miłowáli. Abowiémem ia z Bogá wyßedł / y przyßedł. Bomci nie od śiebie przyßedł / ále mię on posłał. 43 Czemu mowy moiéy nie zrozumiéwaćie? iż nie możećie słuchać mowy moiéy. 44 [g] Wy z oycá dyabłá iesteśćie: á pożądliwośći oycá wáßégo czynić chcećie. On był mężoboycą od początku / y w prawdźie sie nie został : bo w nim niémáß prawdy. Gdy mówi kłamstwo / z włásnégo mówi : iż iest kłamcą / y oycem iego. 45 A ia iesli prawdę mówię / nie wierzyćie mi.

g1. Ian 3. b 8

46 Kto z was dowiedźie ná mię grzéchu? Jesli prawdę mówię / czemu mi nie wierzyćie? 47 [h] Kto z Bogá iest / słów Bożych słucha. Dla tego wy nie słuchaćie / że nie iesteśćie z Bogá. 48 Odpowiedźieli tedy Żydowie / y rzekli mu : Izali my nie dobrze mówimy / żeś ty iest Sámárytan / y czártá maß? 49 Odpowiedźiał Jesus : Ja czártá nié mam : ále czczę Oycá mégo / á wyśćie mię nie vczćili.

h1. Ian 4. a 6

50 A iać nie ßukam chwały swéy : iest który ßuka y sądźi. 51 Záprawdę / záprawdę mówię wam : Jesli kto záchowa mowę moię / śmierći nie ogląda ná wieki. 52 Rzekli tedy Żydowie : Teraześmy poználi że czártá maß. Abráhám vmárł y Prorocy : á ty powiádaß : Jesliby kto strzégł mowy moiéy / *nie skoßtuie śmierći ná wieki. 53 Izaś ty iest więtßy nád oycá náßégo Abráhamá? który vmárł / y Prorocy pomárli : czym sie sam czyniß? 54 Odpowiedźiał Jesus : Jesli sie ia sam chwalę / chwałá moiá nic nie iest. Jest Oćiec móy / który mię vwielbia : którégo wy powiádaćie iż iest Bogiem wáßym : 55 á nie poználiśćie go : ále ia go znam. A ieslibych rzékł że go nie znam : będę podobnym wam kłamcą. Ale go znam / y mowy iego strzegę. 56 Abráhám oćiec wáß z rádośćią żądał áby oglądał dźień móy : y oglądał y weselił sie. 57 Rzekli tedy Żydowie do niego: Piąćdźiesiąt lat iescze nie maß / á Abráhámáś widźiał. 58 Rzékł im Jesus: Záprawdę / záprawdę mówię wam : piérwéy niż Abráhám sie stał / iam iest. 59 Porwáli tedy kámienié / áby náń ćiskáli / lecz Jesus zátáił sie / y wyßedł z kośćiołá.

*nie vmrze, Hebr.

*vczynił sie niewidźianym. *przechodząc przez pośrzodek ich, y ták ße przeßedł, G.

3 *Niewiástę ná cudzołóstwie*] Tę historyą o cudzołożnicy / heretykowie dźisieyßy ábo zgołá odrzucáią / ábo ią zá podeyźrzáną máią : Wßákże Kátholikowie nic o niéy niewątpią. Gdyż y táwnie w kośćiele Ewányelią tę czytáią w sobotę przed niedźielą śrzodopostną : y stárzy oycowie / Greccy y Láćińscy / przyymuią ią zá własné słowo Boże. Jáko Ámmonius Alexandrinus in Monotessaro. Anastasius in Synopsi, Chrisosto. homil. 60. in Ioannem. Lecz dla tego w niektórych kśięgách téy historyey nie było / iż ią / (iáko Augustyn ś. świádczy) niektórzy nieprzyiaćiele práwéy wiáry z kśiąg niektórych byli wyskrobáli.

Aug. lib. 2. de adult. coniug. c. 7

25 *Początek który y mówię wam*] To iest według Augustyná y Cyrillá : Jestem początek y przyczyná wßego stworzenia. Drudzy z Greckiégo ták wykłádáią : Jestem to com wam od początku ábo z przodku powiádał / to iest / Syn Boży / zbáwienié świátá.

Onci był mężoboycą] Jáko ná początku dyabeł zábił człowieká / rádząc ná grzéch / y wywodząc z ráiu. Ták synowie dyabelscy y morderze dußni są heretykowie : którzy ludźie wywodzą z kośćiołá powßechnégo y ná sekty swé przywodzą. Augu: con: lit: Pet: lib. 2. cap: 13.

Heretykowie dußoboycy.

44 *Piérwéy niż Abráhám sie stał*] Nowochrzczeńcy którzy bluźnią iż Pan Christus nie był przed Máryą / rozmáićie fałßuią té słowá : przydawáiąc do słowá Bożégo / y odmieniáiąc ie w słowo ßátáńskié. Jedni mówią / że był Pan Christus przed Abráhámem / v Bogá w przeyźrzeniu. Czechowic ináczéy : Christus przed Abráhámem w ofiárách był zákryty / pod figurámi był zábity. Budny zaś ináczéy : Jest / práwi / Christus záwżdy v wiernych w sercu / iż weń wierzą. Drudzy lepak inßy á bárzo potworny wykręt wymyślili : Piérwéy niżli Abráhám będźie Abráhámem / to iest oycem wiela narodów / ia iestem. Bo iescze nie był Abráhám vczyniony oycem wiela narodów / áż po wniebowstąpieniu Pańskim. Aleć té wßytkié

Wieczność Christusowá.

wymyſły ßátáńſkié wnet vpádną / gdy ſie kto przypátrzy ſámému textowi. Boby tym ſpoſobem Pan Chriſtus był nic k rzeczy nie odpowiedźiał Zydóm. Bo oni mówili: Piąćidźieśiąt lat ieſzcze niémáß / á mówiß żeś Abráhámá widźiał? Ná co im Pan Chriſtus odpowiedźiał: Piérwéy niżli był Abráhám / ia ieſtem. Co ták rozumieć muśiem / mali co bydź k rzeczy: Prawdę mówię / iżem Abráhámá widźiał: Bom był piérwéy niżli ſie on národźił. Lecz gdyby tylko był w przeyźrzeniu / w ofiárách / w figurach / w ſercách: tedyć go nie widźiał. Ale y ſámi Zydowie té ſłowá Páńſkié dobrze zrozumieli. Bo wnet to vſłyſzawſzy / rzućili ſie do kámienia / áby nań ćiſkáli / iáko ná bluźnierzá / że ſie czynił Bogiem. Czegoby iśćie byli nie czynili / gdyby to tylko był chćiał rzec / co Nowochrzczeńcy: że przed Abráhámem był tylko w przeyźrzeniu / ábo w obietnicách / iáko proſty człowiek.

ROZDZ. IX.

1 A Mimo idąc Jeſus / vyźrzał człowieká ślepégo od národzenia: 2 A ſpytáli go vczniowie iego: Rábbi / kto zgrzéßył: ten / czyli rodźicy iego / iż ſie ślepy národźił? 3 Odpowiedźiał Jeſus: Ani ten zgrzéßył / áni rodźicy iego: ále żeby ſie ſpráwy Boże w nim okazáły. 4 Mnie potrzebá ſpráwowáć ſpráwy onégo który mię poſłał / pokąd dźień ieſt. nádchodźi noc / gdy żaden nie będźie mógł ſpráwowáć. 5 Pokim ieſt ná świećie / ieſtem świátłośćią świátá. 6 Rzékßy to / plunął ná źiemię / á vczynił błoto z śliny / y pomázał błotem oczy iego: 7 A rzékł mu: Idź / vmyy ſie w ſadzáwce Syloe / (co ſie wykłada Poſłány.) Poßedł tedy / y vmył ſie: y przyßedł widząc. 8 B Sąśiedźi tedy / y którzy go przed tym widáli że był żebrakiem / mówili: Izali ten nie ieſt który śiadał y żebrał? 9 Jedni mówili: Iż ten ieſt. A drudzy: Nié / ále mu ieſt podobny. A on mówił: Iżem ia ieſt. 10 Mówili mu tedy: Jákożći ſie oczy otworzyły? 11 Odpowiedźiał: Człowiek on którégo zowią Jeſuſem / vczynił błoto: y pomázał oczy mé / á rzékł mi: Idź do ſadzáwki Syloe / á vmyy ſie. A ßedłem / vmyłem ſie / y widzę. 12 A rzekli mu: Gdźież on ieſt? Powiedźiał / Niewiém. 13 Przywiedli tego do Pháryzeußów / który był ślepym. 14 A ßábbát był gdy Jeſus vczynił błoto / y otworzył oczy iego. 15 C Znowu go tedy pytáli Pháryzeußowie iáko przeyźrzał. A on im odpowiedźiał: Włożył mi błotá ná oczy / y vmyłem ſie / y widzę. 16 Mówili tedy niektórzy z Pháryzeußów: Ten człowiek nie ieſt od Bogá / który nie chowa ßábbátu. A drudzy mówili: Jákoż może człowiek grzéßny té cudá czynić? y było rozerwánié miedzy nimi. 17 Rzekli tedy ślepému powtóré. Ty co mówiß o onym co otworzył oczy twoie. A on powiedźiał: Iż ieſt Prorokiem. 18 Nie wierzyli tedy Zydowie o nim / żeby był ślepym y przeyźrzał: áż wezwáli rodźiców onégo który przeyźrzał: 19 A pytáli ich / mówiąc: Tenże ieſt ſyn wáß / którégo wy powiádaćie iż ſie ślepo národźił? Jákoż tedy teraz widźi? 20 D Odpowiedźieli im rodźicy iego / y rzekli: Wiémy żeć to ieſt ſyn náß / á iż ſie ślepo národźił: 21 lecz iáko teraz widźi / niewiémy: ábo kto otworzył oczy iego / my niewiémy: ſámégo pytayćie / ma látá niech ſam o ſobie powié. 22 To mówili rodźicy iego / iż ſie bali Zydów. Abowiém iuż ſie byli zmówili Zydowie: iż ieſliby go kto wyznał bydź Chryſtuſem / áby był z bóżnice wyrzucon. 23 Dla tego powiedźieli rodźicy iego: Iż ma látá / pytayćie ſámégo. 24 E Wezwáli tedy powtóré człowieká który był ślepym / y rzekli mu: Day chwałę Bogu / my wiémy iż ten człowiek grzéßny ieſt. 25 Rzékł im tedy on: Jeſli grzéßny ieſt / niewiém: iedno wiém / iż bywßy ślepym / teraz widzę. 26 Rzekli mu tedy: Cóżći vczynił? iákoć otworzył oczy? 27 Odpowiedźiał im: Iużem wam powiedźiał y ſłyßeliśćie: przecżże znowu ſłyßeć chcećie? zali y wy chcećie bydź vczniámi iego? 28 Złorzeczyli mu tedy / y mówili: Ty bądź iego vczniem: á my ieſteſmy Moyzéßowymi vczniámi. 29 My wiémy że Bóg do Moyzéßá mówił: lecz tego ſkąd by był niewiémy. 30 F Odpowiedźiał on człowiek / y rzékł im: W tym iśćie dźiwno ieſt / że wy niewiéćie ſkąd ieſt / á otworzył oczy moie. 31 A wiémy iż grzé-

przeto ſie ślepym národźił.

ślepego. G:

Syloám. G. tákże y niżéy.

ślepym. G.

iáko v nas zaklęte z kośćioła wyrzucáią.
Iozu. 7. 19.
1. król 6. 5.
to ieſt, przypiſuy to oświecenie Bogu, á nie Ieſuſowi: ábo, powiedz prawdę.

á nie ſłyßeliśćie G. S.

grzé-

grzéßnych Bóg nie wyſłuchawa: ále ieſli kto ieſt chwalcą Bożym/ á wolą iego czyni/ tego wyſłuchawa. 32 Od wieku nie ſłychano/ áby kto otworzył oczy ślepo národzonégo. 33 Gdyby ten nie był od Bogá/ nie mógłby nic vczynić. 34 Odpowiedźieli/ y rzekli mu: W grzechách eś śie národźił wßytek/ á ty nas vczyß? Y precz go wyrzućili. 35 (G) Vſłyßał Jeſus iż go precz wyrzućili: á nálazßy go/ rzékł mu: Ty wierzyß w Syná Bożégo? Odpowiedźiał on y rzékł: Któ-ry ieſt Pánie/ ábych weń wierzył? 36 Y rzékł mu Jeſus: Y widźiałeś go/ y który mówi z tobą/ onći ieſt. 37 A on rzékł: Wierze Pánie. Y vpadßy vczynił mu pokłon.

38 Y rzékł Jeſus: Ná ſądem ia przyßedł ná ten świát: áby ći którzy nie widzą widźieli: á którzy widzą ślepymi śie ſtáli. 39 Y vſłyßeli niektórzy z Pháryzeußów/ którzy byli z nim: y rzekli mu: Zali y my ieſteſmy ślepymi? 40 Rzékł im Jeſus: Byśćie byli ślepymi/ nie mielibyśćie grzéchu. Lecz teraz mówićie: Iż widźimy. Grzéch wáß zoſtawa.

Chorob przyczyny.

3 *Ale żeby śie ſpráwy Boże*] Acz poſpolićie dla grzéchów Pan Bóg choroby przepuſzcza: ále téż czáſem dla doświadczenia ćierpliwośći/ y dla wſtawienia ſwégo w ich vzdrowieniu.

Ceremoniæ.

Amb: lib. 3. de Sacram: cap: 2.

6 *Vczynił błoto*] Acz mógł iednym słowem/ ábo y ſámą wolą człowieka vzdrowić: wßákże chćiał téż vżyć ku temu rozmáitego ſtworzenia y ceremoniy: błotá/ śliny/ wody/ pomázánia y omywánia. Jáko y teraz w kośćiele ſwym świętym vżywa rozmáitych ceremóniy y Sákrámentów powierzchnych/ około duß náßych oczyśćienia y vzdrowienia.

Chriſtus tenże ieſt Synem Bożym y Synem człowieczym.

35 *Wierzyßże ty w Syná Bożégo*] Nie mógł nam iáśniéy pokazáć/ iáko témi słowy/ że on ieſt záraz y Synem Bożym y Synem człowieczym: á iż iednáż ieſt perſoná Syná Bożégo y Syná człowieczégo. Bo tu widźimy y słyßemy/ iż ten którégo ślepy oświecony widźiał y ſłuchał/ w którégo wierzył/ y którému pokłon vczynił iáko Bogu/ zowie śie Synem Bożym: będąc poſpołu y Synem człowieczym.

39 *Aby ći którzy nie widzą*] Stąd widźimy/ że to dźiwné cudo/ nie tylko było dobrodźieyſtwem onemu człowiekowi: ále y znákiem vzdrowienia ślepoty duchowney.

ROZDZIAŁ X.

1 (A) Aprawde/ záprawde mówię wam: Kto nie wchodźi przezedrzwi do owczárnie owiec/ ále włázi inędy/ ten ieſt złodźiey y zbóycá. 2 Lecz który wchodźi przezedrzwi/ páſtérzem ieſt owiec. 3 Temu odźwierni otwiéra: á owce ſłucháią głoſu iego: y názywa owce ſwé miánowićie/ y wywodźi ie. 4 A gdy wypuśći owce ſwé/ idźie przed nimi: á owce idą zá nim/ bowiem znáią głos iego. 5 A zá cudzym nie idą: ále vćiekáią od niego/ bo nie znáią głoſu obcych. 6 Te przypowieść powiedźiał im Jeſus. Lecz oni nie zrozumieli co im powiádał. 7 Rzékł im tedy záśie Jeſus: Záprawde/ záprawde wam powiádam/ iżem ia ieſt drzwiámi owiec. 8 (B) Wßyſcy ilé ich *przyßło/ złodźieie ſą y zbóycy: y ich nie ſłucháły owce.

przedemną I. L. N. G.

9 Jam ieſt drzwiámi. Przez mię ieſli kto wnidźie/ zbáwión będźie: y wnidźie y wynidźie/ y páſtwiſká znaydźie. 10 Złodźiey nie przychodźi iedno żeby kradł/ á zábiiał y trácił: iam przyßedł áby żywot miáły/ y obficiéy miáły.

11 [a] Jam ieſt páſtérz dobry. Dobry páſtérz duße ſwą dáie zá owce ſwoie. 12 Lecz naiemnik y który nie ieſt páſtérzem/ którégo nie ſą owce własné/ widźi wilká przychodzącégo/ y opuſzcza owce/ y vćieka: á wilk porywa y roſpłaſza owce. 13 (C) A naiemnik vćieka: iż ieſt náiemnikiem/ y nie ma pieczy o owcách. 14 Jam ieſt páſtérz dobry: y znam moie y znáią mię moie. 15 [b] Jáko mię zna Oćiec/ y ia znam Oycá: á "duße moie" kłádę zá owce moie. 16 [c] Y drugié owce mam/ któré nie ſą z téy owczárniéy: y oné potrzebá ábych przywiódł: y ſłucháć będą głoſu mégo: [d] y ſtánie śie iedná owczárnia/ y ieden páſtérz.

17 Dla tego mię miłuie Oćiec: [e] iż ia kłádę duße moie/ ábych ią záśie wźiął. 18 Nikt iéy nie bierze odemnie/ ále ia kłádę ią ſam od śiebie: y mam moc położyć ią/ á mam moc záśie wźiąć ią. To roſkazánié wźiąłem od

[a] Iſa:40.c 11. Ezech:34.c 25. y 37. f 24

[b] Matt: 11. d 27. Luk:10. d 22

"zdrowie moie.

[c] Matt:28. d 19. Mar.16. d 15 Luk:24. g 47 Dźie:10. f 35 13. g 47. y 15. b 7. Gal: b 9.

[d] Ezel. 37. f 22.

[e] Iſa:53. b 7.

19 Oycá mégo. ⁹ Sstáłá sie zás różnicá miedzy Zydy dla tych mów. ⁹ A 20 mówiło ich wiele z nich: Diabelstwo ma/ y ßaleie: czemuż go słuchacie? 21 ⁹ Drudzy mówili: Téć słowá nie są diabelstwo máiącégo. Izali czárt ślepych oczy otwarząć może?

22 ⁹ f A było w Jeruzalem poświącánié kościołá: y zimá byłá. 23 ⁹ A Jesus chodził w kościele/ w krużganku Sálomonowym. 24 ⁹ Obstąpili go tedy Zydowie/ á rzekli mu: Dokądże duße nasze ná rzeczy trzymaß? Jesliś ty iest Chrystus/ powiedz nam iáwnie. 25 ⁹ Odpowiedział im Jesus: Powiádam wam á nie wierzycie. Sprawy które ia czynię ʷw imie Oycá mégo/ 26 té o mnie świádectwo dáią: ⁹ Ale wy nie wierzycie: iż nie iesteście z owiec moich*. 27 ⁹ Owce moie słucháią głosu mégo: á ia ie znam/ y idą zá 28 mną: ⁹ ia im wieczny żywot dawam: y nie zginą ná wieki: áni ich żaden wydrze z reki moiéy. 29 ⁹ Ociec mój ᶻco mi dał/ wietßé iest nádewßytko: á żaden nie może wydrzeć z rąk Oycá mé- 30 go. ⁹ Ja y Ociec iedno iesteśmy. 31 ⁹ Porwáli tedy kámienie Zydowie/ áby go 32 vkámionowáli. ⁹ Odpowiedział im Jesus: Wiele dobrych vczynków vkazałem wam ʸz Oycá mégo: dla którégo vczynku z tych kámionuiećie mie? 33 ⁹ Odpowiedzieli mu Zydowie: Dla dobrégo vczynku nie kámionuiemy ćie: ále dla bluźnierstwá: á iż ty będąc człowiekiem/ czyniß sie sam Bogiem. 34 ⁹ Odpowiedział im Jesus: Zali nie iest nápisano w zakonie wáßym: Iż g iam rzékł/ Bogowie iesteśćie? 35 ⁹ Jesliżeć oné názwał Bogámi/ do których sstáłá sie Boża mowá/ á nie 36 może bydź pismo skáżoné: ⁹ którégo Ociec poświecił y posłał ná świát/ wy powiádaćie/ że bluźniß: iżem rzékł/ Jestem Synem Bożym? 37 ⁹ Jesliż nie czynię spraw Oycá mégo/ nie 38 wierzćie mi. ⁹ A ieśli czynię: chociażbyśćie mnie wierzyć nie chćieli/ wierzćież vczynkóm: ábyśćie poználi y wierzyli/ że Ociec iest we mnie/ á ia w Oycu.

39 ⁹ Szukáli tedy zto poymáć: y wy- 40 ßedł z reku ich. ⁹ A odßedł zásię zá Jordan ná ono mieysce gdźie pierwéy Jan chrzćił: y tám mießkał. 41 ⁹ A wiele ich do niego przychodziło/ y mówili: Iż Janći żadnégo znáku nie vczynił: á wßytko cokolwiek Jan o tym opowiedział/ prawdá byłá. 42 ⁹ A wiele ich vwierzyło weń.

f 1. Mac: 4. f 56. 59. 3. król 6. 3.

ʷ ná cześć y ná chwałę.

* iákom wam powiedźiał. K G. S.

ᶻ który mi dał, wietßy iest nád wßytkie. K. G. S.

ʸ z woléy Oycá.

g Psal. 81 b 6

Kto nie wchodźi drzwiámi] Ci drzwiámi/ to iest przez Chrystusá/ wchodzą: którzy porządnie powołáni y posłáni bywáią od tych/ którym Chrystus dał te moc posyłánia. O czym Irenæus Biskup y męczennik S. ták nápisał: Tych tylko pástérzów kościelnych słucháć mamy/ którzy máią successyą od Apostołów: którzy z successyą Biskupstwá wzieli pewną łáskę y dar prawdy. A inné wßytkie którzy od przednieyßéy successyiéy (rozumiéy kościołá Rzymskiégo) odstępuią/ kędy sie kolwiek zgromadzáią/ mamy mieć zá podeyźrzáné/ iáko heretyki ábo odszczepieńce.

Práwi pásterze.

Iren: lib. 4. cap: 43.

Sucesya

1 Ten iest złodźiey] Złodźiey ten iestći káżdy Minister heretycki/ y którykowiek niesłußnie y nieporządnie sie wrywa do owczárni: áby psował y zábiiał owce náuką fałßywą.

Złodźiey.

3 Odźwierny] Przez tego odźwiérnégo Augustyn S. rozumie Duchá S. wßákże może sie téż rozumieć Piotr S. y z potomkámi swymi/ którému Pan dał klucze téy owczárnie/ y którému poruczył wßytkié owce/ y te owczárnią kościołá swoiégo.

Odźwierny. Mat 16. 19. Ian 21. 18.

4 Idźie przed nimi] Ten był obyczay v Zydów/ y v innych narodów: który znáczy/ iż pástérz ma owce vczyć/ y prowádźić: á nie owce pástérzá.

11 Dobry pástérz] Dobry pástérz iest/ który będąc porządnie posłány y powołány/ nie swego ále owiec swych pożytku pátrza. Náiemnik iest/ który niedba o pożytek y zbáwienié owiec: y nie ich/ ále tylko swych pożytków ßuka. Wilk zásię iest heretyk/ ábo którykolwiek prześládowcá kościołá Bożégo/ to iest trzody Páńskiéy.

Pástérz naiemnik á wilk.

Basil. ora. pro S. Mamante.

13 Vćieka] Káżdy pástérz winien iest czásu prześládowánia y niebespieczeństwá mießkáć przy swéy trzodźie áż do śmierći. Chybáby onégo sámégo ßukano y prześládowano/ á nie trzodę iego: ábo gdyby go wzgárdźiłá trzodá iego. Bo ná ten czás może pástérz vćiec y vstąpić. Jáko czynili Apostołowie/ Athánázy S. y inni. Athan: apol: de sua fuga. August: epist: 180.

Kiedy pástérz vćiekać może

22 Poświącánie] To świeto kościołá poświącania/ vstáwioné było od Judasá Máchábeußá: które oto Pan Christus raczył vczćić y záchowáć. A náßy Ewánielikowie niechcą áni sie modlić/ áni ofiar czynić zá vmárłé/ iáko tenże Máchábeuß czynił: áni obchodźić rocznych pámiątek kościołów poświącánia/ które oto P. Christus obchodźił. Zkąd sie téż vczymy/ że świetá/ posty/ y iné obrzędy w kościele mogą bydź nowo vstáwowáné/ bez wyráźnégo w piśmie o tym roskazánia. Jáko vstáwiono iest świeto Troyce S. Bożégo ćiáłá/ Poczęcia Pánny Máriiéy/ y nie które inné.

Kośćiołá poświącánie. 1: Mac. 4. 56. 2. Mac: 12. 43

Kośćioł może inné świętá vstáwowáć.

29 Co mi dał] To iest/ istność y náture Bozką/ którą ma Syn od Oycá/ á tą iest náde wßytko.

Christus iedno z Oycem istnośćią nátury. Basil. lib. 1. in Eunom.

30 Ia y Oćiec iedno iestechmy] Nie tylko iednośćią woléy / iáko Aryanowie to mieysce wykładali y dźiś wykłádáią: ále iednośćią mocy y śiły: iáko wszyscy stárzy á święći Doktorowie zgodnie wykłádáią y dowodzą. Bo tu o téy rzecz iest. Abowiem Pan Christus chcąc pokázáć / iż owce iego nie zginą / táki dowod czyni. Zaden nie może wyrwáć owiec z rąk Oycá mojego. Bo on iest więtszy nade wszytkie. Przetoż áni z rąk moich żaden nie może wyrwáć owiec moich. Bo ia y Oćiec iedno iesteśmy. Ktory dowod prostoby nic nie ważył: gdyby oné słowá (Jedno iesteśmy) nie to znáczyły / że iedná y táż iest ręká / to iest moc y śilá / Oycá y Syná. A ieśli iedná y táż moc / tedyć pewnie y táż istność. Bo to wszytko w Pánu Bogu iedno. Co też y Zydźi dobrze zrozumieli. Bo vsłyszawszy to słowo / rzućili śie do kámieniá iáko ná bluźniercę: iż śie Christus czynił rownym Oycu / y Bogiem iednym z Oycem. Z czego ich nie tylko nie wywiodł Pan Christus / ále owszem to mniemánie potwierdźił temi słowy: Wy mowićie bluźnisz / iżem rzekł / Jestem Synem Bożym: Oćiec iest we mnie / á ia w Oycu.

Augustyn y Chryzostom ná to mieysce. ver. 36. ver. 39.

ROZDZIAŁ XI.

1 A Był niektory chory Lázarz z Bethániiéy / z miásteczká Máriiéy y Marthy śiostry iéy. 2 (A Mária byłá / [a] ktora pomazáłá Páná máśćią / y vtárłá nogi iego włosy swoimi: ktoréy brát Lázarz chorowáł.) 3 Posłáły tedy śiostry iego do niego mowiąc: Pánie / oto ktorego miłuiesz / choruie. 4 A Jesus vsłyszawszy rzekł im: Chorobá tá nie iest ná śmierć / ále dla chwały Bożéy: áby był vwielbion Syn Boży przez nię. 5 A Jesus miłowáł Marthę / y śiostrę iéy Márią / y Lázárzá. 6 Gdy tedy vsłyszał że choruie: tedy przedśie zmieszkał [*]ná onymże mieyscu przez dwá dni: 7 potym záśie rzekł vczniom swym: Idźmy zás do Zydowskiéy źiemie. 8 Rzekli mu vczniowie: Rabbi / teraz chćieli ćię Zydowie vkámionowáć / á záśie tám idźiesz? 9 B Odpowiedźiał Jesus: Azá nie dwánaśćie iest godźin dniá? Jeśli kto chodźi we dnie / nie obráźi śię. bo widźi świátło tego świátá: 10 ále ieśli chodźi w nocy / obráźi śię: bo w nim świátłá nié mász. 11 To wymowił: á potym rzekł im: Lázarz przyiaćiel nász [*]śpi: ále idę ábym go ze snu obudźił. 12 Rzekli tedy vczniowie iego: Pánie / ieśli śpi / będźie zdrow. 13 A JEsus mowił o śmierći iego / lecz oni mniemáli iż o zásnieniu snem powiedźiał. 14 Ná ten czás tedy Jesus powiedźiał im iáwnie / Lázarz vmárł: 15 y rádem dla was ábyśćie wierzyli iżem tám nie był. Ale idźmy do niego. 16 Rzekł tedy Tomasz / ktory śię wykłáda [*]Didymus / do społ vczniow: Podźmy y my / ábyśmy z nim pomárli. 17 C Przyszedł tedy Jesus / y nálazł go iuż cztéry dni w grobie [*]máiącégo. 18 (A Bethánia byłá blisko Jeruzalem [*]iákoby ná piątnaśćie stáiow.) 19 A przyszło było wiele Zydow do [*]Marthy y Máriiéy / áby ie ćieszyli po bráćie ich. 20 Marthá tedy skoro vsłyszáłá że JEsus idźie / zábieżáłá mu: á Márya domá śiedźiáłá. 21 Rzekłá tedy Marthá do Jezusá: Pánie / bys tu był / nie vmárłby był brát moy. 22 Lecz y teraz wiém / że o cokolwiek będźiesz Bogá prośił / da ć Bog. 23 Powiedźiał iéy Jesus: Zmartwychwstánie brát twoy. 24 Rzekłá mu Marthá: Wiém iż zmartwychwstánie [b] w zmartwychwstániu / w ostátni dźień. 25 Rzekł iéy JEsus: Jam iest zmartwychwstánie y żywot: [c] Kto w mię wierzy / chocby y vmárł / żyw będźie. 26 á wszelki ktory żywie á wierzy w mię / nie vmrze ná wieki. Wierzysz temu? 27 D Powiedźiáłá mu: Jśćie Pánie / iam vwierzyłá żes ty iest Chrystus Syn [*]Boży / ktorys ná ten świát przyszedł. 28 A to rzekszy / szłá / y milczkiem záwołáłá Máriiéy śiostry swoiéy / mowiąc: Náuczyćiel przyszedł / y woła ćię. 29 Oná skoro vsłyszáłá / wnet wstáłá / y przyszłá do niego. 30 Bo Jesus iescze nie przyszedł był do miásteczká: ále był iescze ná onym mieyscu gdźie mu zászłá byłá Marthá. 31 Zydowie tedy ktorzy z nią byli w domu / á ćieszyli ią / vyrzawszy Márią iż prędko wstáłá y wybieżáłá / szli zá nią / mowiąc: Iż idźie do grobu / áby tám płakáłá. 32 E Mária tedy gdy przyszłá kędy był Jesus / vyrzawszy go / przypádłá do nog iego / y rzekłá mu: Pánie / bys tu był / nie vmárłby

[a] Mat. 26. a 7. Luk. 7. f 37. Niż. 12. a 3.

[*] ná ktorym był. G.

[*] zásnął ábo vsnął. G.

[*] to iest bliźniak.

[*] leżącégo.

[*] ktoré czynią pułmile polskie á dwie mile włoskie.

[*] do tych co przy Marcie y Máryiéy. G.

[b] wyż. 5. e 29. Luk. 14. c 14.

[c] wyż. 6. d 33. f 47.

[*] Bogá żywégo. N. L.

był brát

był brát móy. [33] Jesus tedy gdy ią vyźrzał płácząca/ y Zydy którzy z nią przyszli/ płáczące: rozrzewnił sie w duchu/ y wzruszył sam śiebie [34] y rzékł: Gdźieśćie go położyli? Powiedźieli mu: Pánie/ pódź á oglądáy. [35] Y záplákał Jesus. [36] Mówili tedy Zydowie: Oto iáko go miłował. [37] A niektórzy z nich mówili: Nie mógł ten/ [d] który otworzył oczy sleponárodzonégo/ vczynić/ żeby był ten nie vmárł? [38] JEsus tedy rozrzewniwszy sie zás sam w sobie/ przyszedł do grobu. A byłá iáskinia: á kámień ná niéy był położony. [39] Rzékł Jesus: Odéymićie kámień. Rzekłá mu Marthá śiostrá tego który był vmárł: Pánie/ iużći cuchnie/ bo mu iuż czwarty dźień. [40] Powiedźiał iéy Jesus: Zażemći nie rzékł/ iż iesli vwierzysz/ oglądasz chwałę Bożą? [41] Odieli tedy kámień [*]. A Jesus podniósszy oczy swé wzgórę/ rzékł: Oycze/ dźiękuię tobie żeś mie wysłuchał. [42] A iamći wiedźiał że mnie záwżdy wysłuchywasz/ álem rzékł dla ludu który około stoi/ áby wierzyli iżeś ty mnie posłał. [43] To rzekszy/ záwołał głosem wielkim: Lázárzu wynidź z grobu. [44] [F] A nátychmiast wyszedł ktory był vmárły/ máiąc ręce y nogi zwiazáné chustkámi: á twarz iego byłá chustką obwiązána. Rzékł im JEsus: Rozwiążćie go/ y puśćie áby szedł. [45] Wiele tedy z Zydów którzy byli przyszli do Máriiéy [*] y Marthy/ á widźieli co vczynił Jesus/ vwierzyli weń.

[46] A niektórzy z nich szli do Pháryzeuszów/ y powiedźieli im co vczynił Jesus.

[47] Zebráli tedy nawyższy kápłani y Pháryzeuszowie rádę/ y mówili: Cóż czynimy? ábowiem ten człowiek wiele cudów czyni? [48] Jesli go ták zániechamy/ wszyscy weń vwierzą: y przyidą Rzymiánie/ y wezmą nászé miejsce y naród. [49] A ieden z nich [e] Káiphasz imieniem/ [G] będąc nawyższym kápłanem onégo roku/ rzékł im: Wy nic niewiéćie/ [50] áni myslićie iż wam iest pożyteczno żeby ieden człowiek vmárł zá lud/ á nie wszytek naród zginął. [51] A tego nie mówił sam z śiebie: ále będąc nawyższym kápłanem roku onégo/ prorokował iż JEsus miał vmrzeć zá naród: [52] á nie tylko zá naród/ ále żeby syny Boże którzy byli rosproszeni zgromádźił w iedno. [53] Od onégo tedy dniá vmyslili áby go zábili. [54] Jesus tedy iuż nie chodźił iáwnie miedzy Zydy: ále odszedł do kráiny blisko pustiniéy/ do miástá które zowią [*] Effrem: y tám mieszkał z vczniámi swemi.

[55] A blisko byłá Páschá Zydowska: á wiele ich szło do Jeruzalem z kráiny przed Pásché áby sámych śiebie poświęćili. [56] Szukáli tedy Jesusá: y mówili ieden do drugiégo/ stoiąc w kośćiele: Co mniémaćie/ iż nie przyszedł ná dźień święty? [57] A nawyższy kápłani y Pháryzeuszowie wydáli byli roskazánié/ iesliby sie kto dowiedźiał gdźieby był/ żeby oznaymił/ áby go poimali.

[d] wyż.9.a 6.

[*] gdźie vmárły był położon. G.

[*] G.

[e] Niż.18.c14

[*] Ephráim G Hieron.

---

[44] Rozwiążćie go] Augustyn S. y Cyrillus pisząc ná to mieysce/ pokázuią: że tym dał znáć Pan Christus/ iż on żadnégo ná duszy nie ożywia/ iedno w kośćiele swym/ á przez posługę kápłáńską. Człowiek/ prawi/ kiedy żáłuie zá grzéchy/ tedy ożywia: á wychodźi z grobu/ kiedy przez spowiedź odkrywa swé sumnienié. Ale iescze nie iest rozwiązány. A kiedyż ábo od kogo bywa rozwiązány? Od tych do których rzeczono: Których grzéchy rozwiążećie ná źiemi/ będą rozwiązáné y w niebie. August: in Psal: 101. Canti. 2.

Kápłani grzéchy odpuszczá ią. Ioan.20.23.

[51] *Będąc nawyższym kápłanem*] Jeden tylko był v Zydów który właśnie był Arcykápłanem/ to iest/ nawyższym kápłanem. Wszákże y drugié/ którzy ábo kiedy byli ná tym vrzędźie/ ábo byli przełożonymi nád dwudźiesta y cztérech domów y rzędów kápłáńskich/ też Arcykápłanámi názywano. A osobliwie tego/ który był przełożonym rády śiedzącéy/ którą Sánedryn zwano. A ten był Annasz ná ten czás. Lecz Káiphasz zgołá był Arcykápłanem/ to iest/ nawyższym kápłanem. Nie dźiwuyże sie iż Pan Bóg w kośćiele záchowuie prawdę/ ták przez dobré/ iáko y przez niedobré przełożoné iego: gdyż dáry Duchá S. idą zá ich vrzędámi/ á nie zá personámi/ áni zasługámi. Jáko tu w Káiphaszu widźimy. A iesliż ten zły człowiek/ dla vrzędu swego/ ná on czás gdy iuż vstáć miáło kápłáństwo zakonu stárégo/ przećie miał iákążkolwiek ássystencyą Duchá S. dla potwierdzenia prawdy/ któréy y sam do końcá nie rozumiał: iákoż wiecéy my pewni bydź mamy/ że Pan Christus y Duch iego święty nigdy nie opuśći stolice Piotrá s. którégo wiárá nigdy nie vstánie (iáko mu to sam Pan przyobiecáć raczył) choćby też czasem osoby/ które ná téy stolicy śiedzą/ nienalepszé były.

Nawyższy kápłani którzy. 1.kron.24.7

Biskupi choćia źli, máią ássystencyą Duchá S.

Aug: que: II. vet: test.

Luk. 22. 32.

CZWARTA CZESC

czwarta Pá schá, y on świety tydźien męki w Ieruzálem.

ROZDZ. XII.

1 [a]JEsus tedy sześć dni przed Páschą przyszedł do Bethániiey/ kedy był Lázarz vmárł którego Jesus wskrzésił. 2 Y spráwili mu tám wieczerzą/ á Marthá służyłá: á Lazarz był iednym z śiedzących z nimi v stołu. 3 Máriá tedy wźięłá funt oleyku "Szpikánárdowégo" drogiégo/ y námázáłá nogi Jezusowé/ y vtárłá nogi iego włosámi swoimi: y nápełnił sie dom wonnośći oleyku. 4 Rzékł tedy ieden z vczniów iego Judasz Iszkáryot/ który go miał wydáć: 5 Przécz tego oleyku nie przedano zá trzy stá groszy/ á nie dano vbogim? 6 A to mówił nie iżby miał pieczą o vbogich: ále iż był złodźieiem/ y mieszek máiąc/ co wkłádano nośił. 7 Rzékł tedy Jesus: Zániechaycie iéy/ áby "ná dźień pogrzebu mégo záchowáłá to. 8 Abowiém vbogie záwżdy zsobą máćie: á mnie nie záwżdy máćie.

9 Dowiedźiáłá sie tedy wielka rzésza z Zydów iż tám iest: y przyszli/ nie tylko dla Jesusá/ ále żeby byli vyźrzeli Lázárzá/ którego wzbudźił od vmárłych.

10 Y vmyślili przedniéyszy kápłani żeby y Lázárzá zábili: 11 bo wiele Zydów dla niego odstępowáło/ y wierzyło w Jezusá. 12 A názáiutrz wielka rzésza która byłá przyszłá ná świeto/ vsłyszawszy że Jesus idźie do Jeruzalem: 13 nábráli gáłęźi pálmowych/ y wyszli náprzećiwko iemu/ á wołáli: Hosánná/ błogosłáwiony który "idźie w imie Páńskié/ król Izráelski. 14 [b]Y nalazł Jesus ośiełká y wśiadł nań/ iáko nápisano: 15 Nie bóy sie córko Siońska: [c]oto król twóy iedźie śiedząc ná źrzébiećiu ośliće. 16 Tego z przodku nie rozumieli vczniowie iego: ále gdy był vwielbión JEsus/ tedy wspómnieli iż to było o nim nápisano: y to mu vczynili. 17 Swiádczyłá tedy rzésza która z nim byłá kiedy Lázárzá wyzwał z grobu/ y wskrzésił go od vmárłych. 18 Dla tego też wyszłá przećiwko iemu rzésza: że "słyszeli iż on ten cud vczynił. 19 Mówili tedy Pháryzeuszowie miedzy sobą: Widźićie iż nic nie pomagamy. Oto wszytek świát zá nim poszedł. 20 A byli niektórzy "Pogáni z tych którzy przyszli byli żeby pokłón vczynili w dźień świety. 21 Ci tedy przyszli do Philippá/ który był z Bethsáidy Gálilęyskiéy/ y prosili go/ mówiąc: Pánie chcemy Jesusá widźiéć. 22 Szedł Philip y powiedźiał Andrzeiowi. A Andrzéy zásie y Philip powiedźieli Jezusowi. 23 A Jesus odpowiedźiał im/ mówiąc: Przyszłá godźiná/ áby był vwielbión Syn człowieczy.

24 Záprawde/ záprawde mówie wam: iesli źiárno pszeniczné wpadwszy w źiemie nie obumrze/ sámo zostawa. Lecz iesli obumrze/ wielki owoc przynośi. 25 [d]Kto miłuie duszę swą/ tráći ią: á kto nie náwidźi dusze swoiéy ná tym świećie/ ku wiecznému żywotowi strzeże iéy. 26 Jesli mnie kto służy/ niech zá mną idźie/ á gdźiem ia iest/ tám y sługá móy bedźie. Jesli mi kto bedźie służył/ vczci go Oćiec móy.

27 Teraz duszá moiá zátrwożona iest. Y cóż rzekę? Oycze/ wybaw mie téy godźiny. Leczem "dla tego przyszedł ná tę godźinę. 28 Oycze/ vwielbi imie twoie. Przyszedł tedy głos z niebá: Y vwielbiłem/ y iesżcze vwielbię. 29 Rzésza tedy która stałá y słyszáłá/ mówiłá iż zágrzmiáło. A drudzy mówili: Anyoł mówił do niego. 30 Odpowiedźiał Jesus/ y rzékł: Nie dla mnie ten głos "przyszedł/ ále dla was.

31 Teraz iest sąd świátá: teraz kśiąże tego świátá precz wyrzuconé bedźie. 32 A ia iesli bede podwyższón od źiemie/ poćiągnę "wszytko" do siebie. 33 (A mówił to/ oznáymuiąc iákową śmierćią miał vmrzéć.) 34 Odpowiedźiáłá mu rzésza: Mysmy słyszeli [e]z zakonu/ że Chrystus trwa ná wieki: á iákoż ty powiádasz/ Potrzebá áby był podwyższón Syn człowieczy? któryż to iest Syn człowieczy? 35 Rzékł im tedy Jesus: Jescze przez máły czás iest "miedzy wámi świátłość. Chodźćie póki świátłość máćie/ żeby was ćiemnośći nie ogárnely: A kto w ćiemnośći chodźi/ nie-

[a] Mat. 26.a6 Mar.14.a3.

" nárdu prawégo. G.

" to iest, ku pokazániu, że iuż nádchodźi dźień pogrzebu mego.

Hosánná co znácży. pátrz Mat: 21.9.

" to iest, postány od Páná.

[b] Mat 21.a7 Mar. 11.a7. Luk.19.f35.

[c] Zach.9.29

" słyszáłá. G.

" Grækowie G

[d] Matt:10.d39. y 16.d25 Mar. 8.d35. Luk.9.c24. y 17.g33.

" to iest, ábych vmárł.

" sie stał. G.

" wszytkich. G.

[e] Psal.119.a4. y 116.a2. Isa.40.b6. Eze:37.g25.

" z wámi. G.

" bo kto Hebr

wie kedy idźie.

36 ¶ Póki świátłość macie/ wierzćie w świátłość: ábyśćie byli synámi świátłośći.

Co powiedźiał JEsus: y szedł y schronił sie od nich. 37 ¶ A gdy ták wiele cudów czynił przed nimi/ nie vwierzyli weń: 38 ¶ ⁿáby sie wypełniłá mowá Isáiaszá Proroká/ która powiedźiał: ᶠPánie/ któż vwierzył ᵒsłuchowi nászemu? á rámie Páńskie komu iest obiáwione? 39 ¶ Dla tego wierzyć nie mogli/ iż iescze powiedźiał Isáiasz: 40 ¶ ᵍZáslepił oczy ich/ y záwárdźił serce ich: áby oczymá nie widźieli/ y sercem nie zrozumieli: y náwróćili sie/ y vzdrowił ie. 41 ¶ To powiedźiał Isáiasz/ gdy widźiał chwałe iego/ á mówił o nim. 42 ¶ Wszákże iednák y z Kśiążąt wiele ich weń vwierzyło: ále dla Pháryzeuszów nie wyznawáli/ áby nie byli z Bóżnice wyrzuceni. 43 ¶ Bo vmiłowáli chwałe ludzką/ wiecey niż chwałe Bożą. 44 ¶ A Jesus wołał y mówił: Kto w mie wierzy/ nie w mie wierzy/ ále w tego który mie posłał. 45 ¶ A kto mie widźi: widźi onego który mie posłał. 46 ¶ Ja świátłość przyszedłem ná świát: áby káżdy który wierzy w mie/ w ciemnośći nie mieszkał. 47 ¶ A iesliby kto słuchał słów moich/ ᵖá nie strzegł/ ia go nie sądzę. Bom nie przyszedł żebym ᵠsądźił świát/ ále żebym świát zbáwił. 48 ¶ Kto mną gárdźi/ á nie przyimuie słów moich/ ma który go sądźi. ʰ Słowá którem mówił/ te go będą sądźić w dźień osƚáteczny. 49 ¶ Gdyżem ia z śiebie sámego nie mówił: ále Oćiec który mie posłał/ ten mi dał roskázánie cobych mówić y powiádáć miał. 50 ¶ A wiem że roskázánie iego iest żywot wieczny. A przeto co ia powiádam/ iáko mi mówił Oćiec ták powiádam.

ⁿ ták iż sie wypełniłá: ábo zá czym sie wypełniłá. ᶠIsá. 53. a 1. Rzym 10. c 16. ᵒ to iest, powieśći ná-széy. ᵍ Isá. 6 c 9. 10. Mat. 13. b 14. Mar. 4. b 12. Luk. 8. b 10. Dźie. 28. f 27. Rzym 11. b 8.

ᵖ á nie vwierzyłby. G. ᵠ potępił. ʰ Mar. 16. d 16.

5 Przecż tego oleyku nie przedano] Temu Judaszowi/ iáko dźiśieyszy Ewánielikowie są po dobni/ pátrz Mát: 26. v. 8. y 10. y Már: 14. v. 6.

6 Był złodźieiem] Nie dopieroć Judasz zginął/ kiedy Páná przedał. Ale oto pierwey był złodźieiem: choćia násládował Christusá/ nie sercem/ ále sámym ćiáłem: którego Pan przećie ćierpiał/ áby nam przykład zostáwił/ żebyśmy rácżey złych znośili/ á niżli tárgáli iedność ćiáłá Christusowego/ który iest kośćioł iego. August. tract: 50. in Ioannem.

Zł mái ą bydź znośéni. Matt. 7. 2.

8 Mnie nie záwżdy mieć będźiećie] Rozumiey w widomym á śmiertelnym ćiele/ potrzebuiącego iáłmużny y posługi ludzkiey. Pátrz Matth: 26. 11.

Christus iáko nie iest záwsze z námi.

20 Zeby sie modlili w święto] Z tąd obacz/ iáka iest różność modlitwy domá vczynioney/ od tey która sie dźieie w kośćiele y ná mieyscách świętych: ponieważ y pogáni/ dla nabożeństwá chodźili ná odpust do kośćiołá Jerozolimskiego.

Odpusty. Mat. 21. 13.

35 Do máłego czásu] Tu niesłusznie Budny strofuie tłumáczá Láćińskiego/ iákoby ták przełożył: Máłé świátło. Ale znáć że Budny nie rozumiał przekłádu tego: Adhuc modicum, lumen in vobis est. To iest/ iescze (nie máłe świátło/ ále) máło/ ábo ná máły czás świátło iest z wámi.

Budny nie słusznie gáni tłumáczá Láćińskiego.

39 Dla tegoć wierzyć nie mogli] Jesli kto spyta/ (mówi Augustyn S. ná to mieysce) czemu nie mogli wierzyć: ia krotko odpowiedam: iż nie chćieli. Pátrz Máth: 18. 15. y Már: 4. 12.

41 Izáiasz widźiał chwałe iego] Obacz/ iż Izáiasz widźiał Páná Christusá w máiestáćie/ ná wysokiey stolicy śiedzącego. Którego chwalili Anyołowie wołáiąc/ Swięty/ Swięty/ Swięty. Isái. 6. 1.

Izáiasz widźiał Christá Páná. Isa. 6. 1.

42 Dla Phárizeuszów nie wyznawáli] Cić wiáre mieli: ále przećie nie byli vspráwiedliwieni/ iż miłośći nie mieli.

ROZDZ. XIII.

1 A ᵃPrzededniem świętym Páschy/ wiedząc Jesus iż przyszłá godźiná iego áby przeszedł z tego świátá do Oycá: vmiłowawszy swé którzy byli ná świećie/ do końcá ie vmiłował. 2 ¶ A odpráwiwszy wieczerzą/ gdy iuż był dyabeł wrzućił w serce żeby go wydał Judasz Symoná ᵇIszkáryoty. 3 ¶ ᶜwiedząc iż mu wszytko dał Oćiec w ręce: á iż od Bogá wyszedł y do Bogá idźie: 4 ¶ wstał od wieczerzey/ y złożył száty swé. á wźiąwszy prześćierádło/ przepasał sie. 5 ¶ Potym nálał wody w miednicę/ y począł vmywáć nogi vczniów/ y vćieráć prześćierádłem którym sie był przepasał. 6 Przyszedł tedy do Symoná Piotrá. A rzekł mu Piotr: Pánie/ ty mnie nogi vmywasz? 7 ¶ Odpowiedźiał Jesus/ y rzekł mu: Co ia czynię/ ty teraz niewiesz: ále dowiesz sie potym. 8 ¶ Rzekł mu Piotr: Nie będźiesz mi vmywał nóg ná wieki. Od-

ᵃ Mat. 26. a 2. Mar. 14. a 1. Luk. 22. a 1. ᵇ miásto Isscháryotá, z pokolenia Isáchár. ᶜ ácz wiedźiał że był Pánem: wszákże sie ták bárzo vniżył Iesus. G.

powiedźiał mu Jesus: Jesli ćie nie vmyię/ nie bedźiesz miał częśći zemną. 9 Rzékł mu Symon Piotr: Pánie/ nie tylko nogi moie/ ále y ręce/ y głowę. 10 Rzékł mu Jesus: Kto omyty iest/ nie potrzebuie iedno żeby nogi vmył: ále iest czysty wszytek. Y wy iesteśćie czystymi/ ále nie wszyscy. 11 Abowiém wiedźiał ktoryby był co go miał wydáć. dla tego powiedźiał: Nie iesteśćie wszyscy czystymi.

12 Gdy tedy vmył nogi ich/ y wźiął száty swé/ siadszy zásię rzékł im: Wiećie com wam vczynił? 13 Wy mnie zowiećie Náuczyćielu y Pánie: á dobrze mowićie/ bomći iest. 14 Jesli tedy ia Pan y Náuczyćiel vmyłem nogi wásze: y wy powinniśćie ieden drugiégo nogi vmywáć. 15 Abowiém dałem wam przykład/ ábyśćie iákom ia wam vczynił/ ták y wy czynili.

16 [b] Záprawdę/ záprawdę wam powiádam: Nie iest sługá więtszy nád Páná swégo/ áni "posłániec" iest więtszy nád onégo ktory go posyła. 17 Jesli to wiećie/ błogosłáwieni bedźiećie iesli to vczynićie. 18 Nie o wszytkich ći was mowię: ia wiém ktorém obrał. Ale żeby sie wypełniło pismo: [c] "Ktory ié zemną chléb/ "podniesie" przećiwko mnie piętę swoię. 19 Teraz wam powiádam/ przed tym niż sie sstánie: ábyśćie gdy sie sstánie/ wierzyli/ iżem ia "iest. 20 [d] Záprawdę/ záprawdę powiádam wam: Kto przyimuie iesliby[m] kogo posłał/ mnie przyimuie: á kto mnie przyimuie/ onégo przyimuie ktory mię posłał. 21 To rzékszy Jesus/ zátrwożył sie "duchem": y oświádczył/ y rzékł: [e] Záprawdę/ záprawdę wam powiádam: że ieden z was wyda mię. 22 Poyźrzeli tedy vczniowie ieden ná drugiégo/ wątpiąc o kimby mowił. 23 [f] Był tedy ieden z vczniow iego "siedzący ná łonie Jesusowym/ ktorégo miłował 24 Jesus. Skinął tedy ná tego Symon Piotr*/ y rzékł mu: Kto iest o ktorym mowi? 25 On tedy położywszy sie ná pierśiách Jesusowych/ rzékł mu: Pánie/ kto iest? 26 Odpowiedźiał Jesus: On iest ktoremu ia omoczony chléb podam. A omoczywszy chléb dał Judaszowi Symoná Iszkáryoty. 27 A po sztuczce wstąpił weń szátan. Y rzékł mu Jesus: Co czynisz/ czyń rychléy. 28 A tego żaden nie rozumiał z śiedzących ná coby mu rzékł. 29 Abowiém niektorzy mnie máli/ gdyż Judasz miał mieszek/ iż mu rzékł Jesus: Nákup tedy czego nam potrzebá ná dźień święty: ábo iżby co dał vbogim. 30 On tedy wźiąwszy sztuczkę/ nátychmiast wyszedł. A noc byłá.

31 Gdy+ tedy wyszedł/ rzékł Jesus: Teraz iest vwielbion Syn człowieczy: á Bog vwielbion iest w nim. 32 A ieśliż Bog vwielbion iest w nim/ y Bog vwielbi go sam w sobie: á nátychmiast go vwielbi. 33 Synáczkowie/ iesczem máluczko iest z wámi. [g] Bedźiecie mię szukáć: [h] á iákom powiedźiał Zydom: gdźie ia idę/ wy przyść nie możećie: y wam teraz powiádam. 34 [i] Przykazánié nowé dáię wam: Abyśćie sie społecznie miłowáli: iákom was vmiłował/ ábyśćie sie y wy społu miłowáli. 35 Po tym poznáią wszyscy żeśćie vczniámi moimi iesli miłość mieć bedźiećie ieden ku drugiému. 36 Rzékł mu Symon Piotr: Pánie/ dokądże idźiesz? Odpowiedźiał Jesus: Dokąd ia idę/ nie możesz teraz zá mną iśdź: ále potym poydźiesz. 37 Rzékł mu Piotr*: Czemu nie mogę zá tobą iśdź teraz? [k] Duszę moię zá ćię położę. 38 Odpowiedźiał mu Jesus: Duszę swą zá mię położysz? Záprawdę/ záprawdę powiádam ći: Nie zápoie kur/ áż sie mnie po trzy kroć záprzysz.

b Niż. 15. c 20. Mat. 10. c 24. Luk. 6. f 40.
" Apostoł. L.
c Psal. 40. b 10.
" podniósł 3. L K. G. S.
" Messyasz o ktorym to pisano.
d Matt. 10. d 40. Luk. 10. c 16.
" w duchu ábo ná vmyśle.
e Mar. 26. b 21. Mar. 14. b 18. Luk. 22. b 21.
f Niż. 21. d 20.
" głowę ná pierśiách położywszy.
* áby spytał. G.
+ G.
g Wys. 7. e 34.
h 3. Moy. 19. d 18. Mat. 22. d 39.
i Niż. 15. b 12.
* Pánie. G.
k Matt. 26. d 35. Mar. 14. c 29. Luk. 22. d 33.

2 *A odpráwiwszy wieczerzą*] Rozumiéy onégo báránká: bo po téy wieczerzy dopiero vmył nogi vczniom/ y vstáwił nową ofiáre Ciáłá swego.

5 *Począł vmywáć nogi*] To nog vmywánie vczynił Pan nie tylko ná przykład pokory/ ále y ná pokazánié iáko wielkiéy czystośći potrzebá temu/ ktory ma godnie przyiąć naswiętszy Sákráment Ciáłá y Krwie iego. Czego Bernárd S. dowodźi z tych słow Páńskich: Jesli ćie nie vmyię/ nie bedźiesz miał częstki zemną. Y kto vmyty iest/ ten nie potrzebuie iedno nogi vmyć.

Przecz Pan nogi vmywał vczniom swoimi.

10 *Iedno nogi vmyć*] Widźisz/ że y ten ktory vmyty y wszytek czysty iest/ przećie potrzebuie áby nogi vmył: to iest áby ostátki grzéchow odpuszczonych/ áffekty źiemskié y cielesné/ y grzéchy powszednie oczyśćił: ábo ná tym świećie/ przez godné owoce pokuty/ przez vczynki miłośći y pokory/ przez vmartwienié żądz y áffektow ćielesnych: ábo więc ná onym świećie/ w czyścu muśi nogi vmyć:

Bern. Serde cæna Domini.
Czyśćieć.
Ambr. lib. 3. de Sacr. c. 1.

ponieważ

Nowochrzeńcy. Aug. epi: 108. & Tract 56. in Ioan. Obia 21.27. Vżywánie Sákrámentu pod iedną oso bą.

poniewasz nic nieczystego nie wnidźie do króléstwá niebieskiego. Z tego mieyscá Augustyn S. dowodźi/ iż nie mnie grzészą ći/ którzy chrzca znowu ludźie iuż ochrzczoné: iáko y ći którzy nie chrzczą nie ochrzczonych. August: de Bapt: con: Donat: lib: 2. cap. 14.

14 Y wy powinniśćie] Nigdy otworzyśćiey Pan nie mówił/ áni dał iáśnieyszego roskázania ábo o Chrzćie S. ábo o naswiętszym Sákrámenćie/ iáko tu o téy ceremoniey nog vmywánia. A wzdy z rozsądku Kośćiołá Bożego/ który Duch S. spráwuie/ wiemy iż to vmywánie nog nie iest áni żadnym Sákrámentem/ áni ceremonią iáka potrzebną. Cześ muż tedy odszczepieńcy w tym wierzą kośćiołowi: á twierdzącemu iż tielich nie iest potrzebny vżywáiącym S. Sákrámentu/ wiáry niedawáią: gdyż o onym iest iáwne przykazánie/ á o tym niémász żadnego.

29 Gdyż Iudasz miał mieszek] Oto y Pan Christus miał pieniądze/ z iáłmużny wiernych: których vżywał ták ná swé/ iáko y ná innych vbogich potrzeby.

P. Christus miał pieniądze.

34 Przykazánie nowé dáie wam] Stáré przykazánie było: Miłuy bliźniego swego/ iáko sam siebie: A nowé iest: Miłuyćie sie społecznie/ iáko was Pan Christus vmiłował.

Nowe przykazánie.

ROZDZ. XIIII.

1 A Niech sie nie trwoży serce wásze. Wierzyćie w Bogá: y w mie wierzćie. 2 W domu oycá mego iest mieszkánia wiele. Jesliby ináczéy/ powiedziałbych wam był: Abowiem ide gotowáć wam mieysce. 3 A iesli odéyde/ y zgotuie wam mieysce: przyide záśie y wezmę was do mnie sámego: iżbyśćie gdźiem ia iest y wy byli. 4 A dokąd ia ide wiećie/ y drogę wiećie. 5 Rzekł mu Thomasz: Pánie niewiémy dokąd idźiesz: á iákoż możemy drogę wiedźieć? 6 Rzekł mu Jesus: Jam iest drogá/ y prawdá/ y żywot. Zaden nie przychodźi do Oycá/ iedno przez mie. 7 Gdybyśćie mie byli poználi: wżdybyśćie y Oycá mego byli poználi: á od tego czásu "poznaćie go"/ y widźieliśćie go. 8 Rzekł mu Philip: Pánie/ vkaż nam Oycá/ á dosyć nam. 9 Rzekł mu Jesus: Przez ták długi czás iestem z wámi: á "nie poználiśćie mie? Philippie/ kto mie "widźi/ widźi" y Oycá. Jákoż ty mówisz: Vkaż nam Oycá? 10 Nie wierzyćie że ia w Oycu/ á Oćiec iest we mnie? Słowá które ia do was mówie/ nie od sámego śiebie mówie. Lecz Oćiec we mnie mieszkáiący/ on czyni vczynki. 11 B "Nie wierzyćie" iżem ia w Oycu/ á Oćiec we mnie iest? Wżdy dla sámych vczynków wierzćie*. 12 Záprawde/ záprawde wam powiádam/ Kto wierzy w mie/ "vczynki któreia czynie/ y on czynić bedźie/ y więtsze nád té czynić bedźie: Bo ia do Oycá ide: 13 á oczkolwiek bedźiećie prośić w imie moie/ to vczynie: áby był vwielbion Oćiec w Synu. 14 Jesli "mie" o co bedźiećie prośić w imie moie/ "to" vczynie.

*znaćie, G. S

á nie poznałeś mi e Philippie? Ktoć mnie G. "widźiał widźiał G.

wierzćie mi G. *mi. G. "cudá. ᵃNiż. 16. c 23 Mat. 7. a 7. y 21. b 22. Mar. 11. c 24.

15 Jesli mie miłuiećie/ chowayćie przykazánia moie. 16 A ia prośić bede Oycá/ á innego poćieszyćielá da wam áby z wámi mieszkał ná wieki/ 17 Duchá prawdy/ którego świát przyiąć nie może: bo go nie widźi/ áni go zna. Lecz wy poznaćie go: iż v was mieszkáć bedźie y w was bedźie. 18 Nie zostáwie was śierotámi: przyide do was. 19 C Jescze máluczko: á świát mie iuż nie widźi. Lecz wy mnie widźićie: 20 bo ia żywe/ y wy żyć bedźiećie. "W on dźień wy poznaćie że mia iest w Oycu moim/ á wy we mnie/ á ia w was. 21 Kto ma przykazánia moie/ y záchowywa ie/ ten iest który mnie miłuie. A kto mnie miłuie/ bedźie miłowan od Oycá mego: y ia go miłowáć bede/ y obiáwie mu śiebie sámego. 22 Powiedźiał mu Judas/ nie on Jszkáriot: Pánie/ "cóż sie stáło"/ że sie nam obiáwić masz/ á nie świátu? 23 Odpowiedźiał Jesus/ y rzekł mu: Jesli mie kto miłuie/ bedźie chował mowe moie: á Oćiec móy vmiłuie go/ y do niego przyidźiemy/ á mieszkánie v niego vczynimy. 24 Kto mnie nie miłuie/ mów moich nie chowa. A mowe którąśćie słyszeli/ nie iest moiá: ále tego który mie posłał/ Oycá. 25 Tom wam powiedźiał v was mieszkáiąc. 26 D Lecz "poćieszyćiel Duch świety/ którego Oćiec posle w imie moie/ on was wszytkiego náuczy: y przypomni wam wszytko cokolwiekby wam powiedźiał. 27 Pokoy zostáwuie wam: pokóy móy dáie wam: Nie iáko dawa świát/ ia wam dáie. Niech sie nie trwoży serce wásze/ áni sie leka.

ᵇ G. ᶜ ia G.

ᵃ ie st tedy rzecz podobna, y miłowáć Christusa, y záchowáć iego przykazánie. "mieszka. N. L. G. S.

"żyw zmartwychwstánie.

"co sie dźieie, ábo co wtym iest.

"słowo Greckié παράκλητος, nie tylko poćieszyćiela, ále y rzecznika ábo przyczyńce znaczy, 1. Ian 2. 1.

28 Słyszeliścieżem ia wam powiedział: Odchodzę y przychodzę do was. Gdybyście mię miłowáli/ wżdybyście sie rádowáli/ *iż idę do Oycá: Bo Oćiec *więtszy iest niżli ia. 29 A terazem wam powiedział przedtym niż sie sstánie: iżbyście/ gdy sie sstánie/ wierzyli.

*żem powiedział. G.
*moy. G.

30 Już wiele z wámi mówić nie będę. Abowiem idzie kśiążę świátá tego/ á we mnie nic nie ma. 31 Ale iżby świát poznał/ że miłuię Oycá: á iáko mi Oćiec roskazánié dał ták czynię. Wstáńcie/ podźmy ztąd.

Christus Bóg prawdźiwy.

1 *Wierzyćie w Bogá*] Ztąd iest iásny dowód/ że Pan Chrystus iest onym práwym Bogiém/ którégo Żydźi chwalili. Bo gdyby im nie był/ nie mógłby sobie przywłaszczáć wiáry/ onému Bogu sámému powinnéy. Augustin. in hunc locum.

Rożné zasługi y zapłáty w niebie.
Augu in Ioan.
Hier lib. 2. aduers. Iouin.
1. kor 15. 41.

2 *Iest mieszkánia wiele*] Rozmáité mieszkánia/ znáczą rozliczné zasługi/ y różné zapłáty w iednym żywoćie wiecznym. Bo iáko insza iest iásność słońcá/ á insza kśiężycá/ á insza gwiazd/ y gwiazdá od gwiazdy rożna iest w iásnośći: ták też będźie świętych różna chwałá w niebie. Co iest przećiw Iowiniánistóm/ Luterzystom y Kalwinistóm.

Christus prawdźiwy Bóg. 1. Ian 5. 20.

6 *Iam iest prawdá y żywot*] Nie ládá prawdá y żywot ále iáko sie znaczy z Greckich ártykułów/ oná istá á iedyná prawdá/ y on práwy á iedyny żywot/ który iest Pan Bóg sam. A to iuż wtóry dowód Bóstwá Christusowégo w tym Rozdźiale: ponieważ on iest żywotem prawdźiwym/ y tym który żywot dawa. Czego sobie żadné stworzenié przywłaszczáć nie może.

Christus Bóg iedén z Oycem.
Cyrill. in Ioan.

9 *Kto mnie widźi*] Trzeći dowód/ że Pan Chrystus iest Bogiém iednym z Oycem. Bo nigdy poznánié Syná/ nie zámierałoby w sobie poznánia Oycá/ áni kto widźi Syná/ nie iużby widźiał Oycá/ gdyby nie byłá iedná y táż istność y náturá/ ábo iedno Bóstwo Oycá y Syná.

Syn spólistny z Oycem. Ian 10 30.

10 *Nie wierzysz że ia w Oycu*] Czwarty dowód Bóstwá Páná Chrystusowégo y spólistnośći z Oycem. Bo témi słowy (iáko y onémi/ Ia y Oćiec iesteśmy iedno) wyráźił nam y różność person Oycá y Syná przećiw Sábelliánóm. y iedność Bóstwá przećiw Aryanóm. Aby nie rzekli/ że tylko dla wielkiego podobieństwá miedzy Oycem á Synem powiedźiał: Kto mnie widźi/ ten y Oycá widźi. Bo nie może bydź własnie rozumián Oćiec w Synie/ á Syn w Oycu: iedno dla spólistnośći y téyże nátury Oycá y Syná.

Cudá świętych przez Reliquiæ y obrazy ich.
Dźie: 5. 15. y 19. 12.

12 *Y więtsze nád te*] Chryzostóm S. w cáłych kśięgách przećiwko pogánóm pokázuie/ iż sie to spełniło nie tylko w ćieniu Piotrowym/ y w chustkách Páwłowych/ którymi choroby były vzdrawiáné: ále też y w reliquiách y przy grobiech S. męczenników/ á ná inne S. Babili męczenniká/ o którym tám rzecz ma. Ztąd dowodząc/ że Chrystus iest Bogiém: który mógł wypełnić y wypełnił té słowá/ też y przez popiół świętych swoich. Iednák Ewánielikowie dźisieyszy przećiw temu spór trzymáią/ iáko dźiedźicy y obróńcy niewiáry pogáńskiéy. Iákoby Pan nász tákié cudowné spráwy próżno obiecował/ nie myśląc ábo nie mogąc ich wypełnić. Przetóż zgołá wiáry nie dawáią wszytkim dobrze doświádczonym Historyóm Kośćielnym/ o cudách przez święte vczynionych. W czym Ewánielikowie nic nie máią nád pogány/ przećiw którym Chryzostom S. y Augustyn pisał: áni nád Aryany/ którzy tákże cudom S. męczenników wiáry nie dawáli: iáko o nich świádczy Ambroży S. Ale sie niktr niechay nie dźiwuie áni temu/ iż Obrázy Panny Máryey/ y podobné rzeczy y pámiątki świętych/ tákież cudá czynią/ iáko czynił ćień Piotrá S. Ani temu/ iż sie té zdádzą dźiwnieysze y trudnieysze cudá/ niżli one które sam Pan Chrystus czynił. Gdyż tu sam Pan (odeymuiąc nam wszeláką przyczynę wątpienia) wyráźnie powiedźiał: że święći zá łáską y spráwą iego więtsze cudá mieli czynić/ á niżli on sam czynił.

Niewierność odszczepieńcow.
August: de Ciui: Dei.
Amb: ser: 91

Christus rowny Oycu.
Ian 1. 4.
Ian 5. 19.

13 y 14 *To vczynię*] Nie rzekł/ vczyni Oćiec/ ále/ Ia vczynię: áby okazał/ iż iedná y táż iest moc Oycá co y Syná. á iż Oćiec nic nie czyni bez Syná. Toć iuż szósty dowód/ którym iáwnie Bóstwo swe y równość z Oycem pokázuie: kiedy po dwá kroć obiecuie to wszytko vczynić/ oczkolwiekby kto prośił w imię iego. Bo sámému Bogu wszechmocnému przystoi czynić wszytko o coby kto prośił.

Duch S. iest dány namiestkom Apostolskim.

16 *Aby z wámi mieszkał ná wieki*] Ztąd widźimy/ iż nie sámym Apostołóm Duch S. był obiecány y dany/ żeby ich náuczał wszelkiéy prawdy (bo oni nie mogli ná źiemi bydź ná wieki) ále y namiestnikóm Apostolskim. A iż obietnice y przywileie dáné Apostołóm/ nie do osob ich/ ále do vrzędów są przywiązáné ná wieki. Przetóż Biskupi y pásterze y kośćioł poślední wszytkich wieków mieli y máią tegóż Duchá S. ich spráwuiącégo/ którégo mieli Apostołowie y kośćioł pierworodny.

26 *Cokolwiek wam powiedźiał*] W Láćińskim iest/ futurum dixero, miásto præteritum, dixi, w Greckim εἶπον.

Hæretykowie pokoy Christusow targáią.

27 *Pokoy moy dáię wam*] Ten pokoy heretykowie gwałcą y tárgáią hániebnémi odszczepieństwy swémi. August· in Psal: 10.

Christus mnieyszy Oycá z Strony cżłowieczeństwá.
Ian 5. 18.
Phil. 2. 6.
Athan. in Symb.
Ian 3. 13.

28 *Oćiec więtszy iest*] Syn Boży iest rówien Oycu według Bóstwá/ które ma z nim społeczné: á mnieyszy niżli Oćiec według człowieczeństwá. Z strony którégo tu mówi/ Iż idę do Oycá: Bo Oćiec więtszy iest niżli ia. W téy tedy náturze Syn mnieyszy iest/ w któréy szedł do Oycá. Lecz nie szedł do Oycá z strony Bóstwá: wedle którégo był wszędy/ y wszytko nápełniał: ále z strony człowieczeństwá.

ROZDZ. XV.

1 JAm Jeſt winna máćicá* prawdźiwa : á Oćiec móy ieſt oraczem. 2 Wſzelką látorośl we mnie nie przynoſzącą owocu / ᶜodetnie ią : á wſzelką która przynoſi owoc / ᵇochedoży ią / áby więcey owocu przynoſiłá. 3 Już wy ieſteśćie ᵃczyſtymi dla mowy którąm do was mówił. 4 Mieſzkayćie we mnie / á ia w was. Jáko látorośl nie może przynośić owocu ſámá z śiebie / ieſli nie będźie trwáć w winney máćicy : tákże áni wy / ieſli we mnie mieſzkáć nie będźiećie.

5 Jam ieſt winna máćicá : wyśćie látorośli. Kto mieſzka we mnie / á ia w nim / ten śilá owocu przynoſi. bo bez emnie nic czynić nie możećie. 6 Jeſliby kto we mnie nie trwał / precz wyrzucon będźie iáko látorośl / y vſchnie / y zbiorą ią / y do ogniá wrzucą / y gorę. 7 Jeſliż we mnie trwáć będźiećie / á ſłowá moie w was trwáć będą / czegokolwiek záchcećie prośić będźiećie / y ſtánie ſię wam.

8 W tym ieſt vwielbion Oćiec móy : iżbyśćie bárzo wiele owocu przynieśli / y ſtáli ſię moimi vczniámi. 9 Jáko mię vmiłował Oćiec / y ia vmiłowałem was. Trwayćież w miłośći moiey. 10 Jeſli przykazánia moie záchowaćie / będźiećie trwáć w miłośći moiey / iákom y ia záchował roſkazánie Oycá mégo / y trwam w miłośći iego. 11 Tom wam powiedźiał : áby weſelé moie w was było / á weſelé wáſzé nápełniło ſię.

12 ᵇ To ieſt przykazánie moie / ábyśćie ſię ſpólecznie miłowáli / iákom was vmiłował. 13 Więtſzey nád tę miłośći żaden nie ma : áby kto duſzę ſwą położył zá przyiacioły ſwoie. 14 Wy ieſteśćie przyiaciele moi / ieſli czynić będźiećie co ia wam roſkázuię. 15 Już was* nie będę zwał ſługámi : bo ſługá niewie co czyni Pan iego : Lecz was názwałem przyiacioły / bo wſzytko com ſłyſzał od Oycá mégo oznaymiłem wam. 16 Nie wyśćie mnie obráli : álem ia was obrał. y poſtánowiłem was / ᶜábyśćie ſzli y przynieśli owoc / á owoc by wáſz trwał : áby óczkolwiek byśćie prośili Oycá w imię moie / dał wam.

17 ᵈ To wam przykázuię : ábyśćie ſię ſpólecznie miłowáli. 18 Jeſli was świát nienawidźi : wiedzćie iż mnie piérwey niż was nie nawidźiał. 19 Byśćie byli z świátá : świát by co iego było miłował : Lecz iżeśćie nie ſą z świátá / álem ia was wybrał z świátá / przetóż was świát nienawidźi. 20 Wſpomnićie ná mowę moię którąm ia wam mówił : ᵉ Nie ieſt ſługá więtſzy nád Páná ſwégo. ᶠ Jeſli mnie prześládowáli / y was prześládowáć będą. Jeſli mowę moię chowáli / y wáſzę chowáć będą. 21 Ale wam to wſzytko czynić będą dla imienia mégo : bo nie znáią tego który mię poſłał.

22 Bych był nie przyſzedł / á nie mówił im / nie mieliby grzéchu : lecz teraz nie máią wymówki z grzéchu ſwégo. 23 Kto mnie nienawidźi / y Oycá mégo nienawidźi. 24 Bych był miedzy nimi vczynków nie czynił których żaden inſzy nie czynił : nie mieliby grzéchu. lecz teraz y widźieli y nienawidźieli y mnie y Oycá mégo. 25 Ale żeby ſię wypełniłá mowá która ieſt w zakonie ich nápiſána : Ze ᵍ mię nieſłuſznie mieli w nienawiśći.

26 A gdy przydźie pociéſzyćiel / ʰktórego ia wam poſlę od Oycá / Duchá prawdy / który od Oycá pochodźi : on o mnie świádectwo dawáć będźie 27 y wy świádectwo wydawáć będźiećie : bo zemną od początku ieſteśćie.

Marginalia: *oná G. — ᶜodćina. 1. L. G. S. — ᵇochedaża. G. S. — ᵃwyż.13.a 10 — ᵇwyż.13.d 34 Epheſ.5.a 2 2.Theſ.4 b 9. — *dáley. G. — ᶜMatt. 28.d 19. — ᵈ1.Ian 3.a 1. y 4.b 7. — ᵉwyż.13.b16 Mat.10.c 24 Luk.6.f 40. — ᶠMat.24.29 — ᵍPſal.24. d 19. — ʰLuk. 24. g 49.

2 Odetnie ią] Chriſtus ma w ćiele ſwym duchownym niektóre członki niepożyteczné. Przetóż y źli Chrześćiánie / ponieważ ſą członkámi Chriſtuſowémi / w kośćiele bydź mogą. (Y źli ſą w kośćiele.)

2 Aby obfitſzy] Z tąd widźimy / iż człowiek może záwſze póki żyw / w ſprawiedliwośći y w świątobliwośći róść y poſtępowáć. (Człowiek záwſze może bydź ſpráwiedliwſzy.)

3 Dla słowá którem do was mówił] Auguſtyn S. wykłáda to o ſłowie Sákrámentalnym chrztu S. á nie o kazánym tylko. Tract. 80. in Ioan.

4 Ieśli we mnie mieſzkáć nie będziećie] Té ſłowá Páńſkié pod pewną kondycyą / Jeſli we mnie trwáć będźiećie : Jeſli przykazánie moie záchowaćie : y tym podobné / iáſnie pokázuią / iż my pewni bydź nie możemy ieſli w dobrym do końcá trwáć będźiemy / y ieſli zbáwieni będźiemy ábo potępieni : gdyż nie (Człowiek nie może bydź pewien łáſki y zbáwienia. Ian 15. 10.)

Odćięty od kośćiołá nic Bogu przyiemnégo czynić nie może

wiémy ieśli té condycye záchowamy ábo wypełnimy. Co iest przećiw próżney vfności y pewnośći / ábo ráczéy dumie Ewánielików dźiśieyszych. Z tąd sie też vczymy / iż ktokolwiek przez kácerstwo / ábo odszczepieństwo / ábo przez którążkolwiek inną przyczynę / odćięty iest od Ciáłá Christusowégo / który iest kośćiół iego: ten żadnych vczynków płatnych ku zbáwieniu czynić nie może.

7 *Iesli we mnie trwáć bedźiećie*] Przetoć odszczepieńcy / by sie nawiecéy modlili: iednák nigdy nie bedą wysłuchani: iż nie są w Christusie / iż nie trwáią w kośćiele Christusowym.

Záchowánie przykazánia do zbáwienia potrzebne.

10 *Ieśli przykazánia moie*] Ták pilné á częsté vpominánie Páńskié ku záchowániu przykazánia iego / dosyć pokáznie: iż żywot Chrześćiáńskiégo człowieká nie ná sámey wierze / ále wiecéy ná dobrych vczynkach zależy.

20 *Ieśliżeć mnie prześládowáli*] Dáie znáć / iż mnodzy nie mieli bydź posłuszni kośćiołowi: á nie dźiw / gdyż y sámégo Christusá odrzućili y z náuką iego.

Lekkość odszczepieńcow.

24 *Bych był vczynków nie czynił*] Jeśli Żydźi / niby byli nie grzészyli / Christusá nie przyimuiąc / by był nie czynił tákich cudów iákich nikt nie czynił: Cóż zá wymowkę mieć bedą Kátholikowie / którzy sie zwieść dáli Lutrowi ábo Kálwinowi / bez żadnych zgołá cudów?

Duch S. y od Syná pochodźi. Gal: 4. 6. Rzym 8. 9.

26 *Którégo ia wam poślę*] Oto Syn Duchá posyła ták iáko y Oćiec: iż Duch S. pochodźi od Syná ták iáko y od Oycá. Y przetoż iest názwan Duchem Syná / Duchem Christusowym / y Duchem prawdy. W czym Grékowie y Ruś bárzo błądzą.

Przełożeni Duchowni máią Duchá prawdy.

27 *Y wy świadczyć bedźiećie*] Złączył świádectwo Apostolskié z świádectwem Duchá ś. ábysmy wiedźieli iż świádectwo prawdy iest nierozdźielné w Duchu S. y w przełożonych kośćielnych.

ROZDZ. XVI.

1 Om wam powiedźiał / ábyśćie sie nie gorszyli. 2 Wyłączą was z bóżnic: Ale idźie godźiná / że A wszelki który was zábiia / mniémáć bedźie że czyni posługę Bogu. 3 A to wam vczynią / iż nie znáią Oycá / áni mnie. 4 Alem to wam powiedźiał: ábyśćie gdy godźiná przydźie / wspomnieli ná to / żem ia wam powiedźiał.

5 A tegom wam z przodku nie powiádał / iżem był z wámi.

A teraz idę do tego który mie posłał: á żaden z was nie pyta mie / dokąd idźiesz? 6 Ale iżem to wam powiedźiał / smutek nápełnił serce wásze. 7 Alec ia prawdę wam powiádam: pożyteczno wam ábych ia odszedł. Bo ieśli nie odéydę / poćieszyćiel nie przydźie do was: á ieśli odéydę / 8 poślę go do was. 8 A on gdy przydźie / B bedźie karał świát ⸗z grzéchu / y z spráwiedliwośći / y z sądu. 9 Z grzéchu mówię: iż nie wierzą w mię. 10 A z spráwiedliwośći / iż do Oycá idę / á iuż mie nie vyźrzyćie. 11 A z sądu / iż kśiążę tego świátá iuż iest osądzoné. 12 Jeszcze wam wiele mam mówić: ále teraz znieść nie możećie. 13 Lecz gdy przydźie on Duch prawdy / "náuczy was wszelkiéy prawdy': Bo nie sam od śiebie mówić bedźie / ále cokolwiek vsłyszy mówić bedźie: y co 14 przyszdź ma oznaymi wam. On mie vwielbi: bowiem z mégo weźmie / á wam opowie.

15 Wszytko cokolwiek ma Oćiec / moie iest. Dla tegom powiedźiał: że z mégo ⸗weźmie' / á wam opowie.

16 Máluczko / á iuż mie nie "vyźrzyćie': y zásie máluczko / á vyźrzyćie mie: iż idę do Oycá. 17 Mówili tedy z vczniów iego ieden do drugiégo: Co to iest co nam mówi: Máluczko / á nie vyźrzyćie mie: y zásie máluczko / á vyźrzyćie mie: á iż idę do Oycá? 18 Mówili tedy: Co to iest co mówi / Máluczko? niewiémy co powiáda. 19 A poznał Jesus / że go pytáć chćieli: y rzékł im: O tym sie pytaćie miedzy sobą / iżem rzékł: máluczko / á nie vyźrzyćie mie: y zásie máluczko / á vyźrzyćie mie? 20 Záprawdę / záprawdę wam powiádam / iż bedźiećie płákáć y lámentowáć wy / á świát sie bedźie weselił: á wy sie smęćić bedźiećie / ále smutek wász w rádość sie obróći. 21 Niewiástá gdy rodźi / smętek ma / iż przyszłá iéy godźiná: lecz gdy porodźi dźiéćiątko iuż nie pámięta vćiśnienia dla rádośći / iż sie człowiek ná świát národźił. 22 Y wy tedy teraz wprawdźie smutek maćie: lecz zásię oglądam was / á bedźie sie rádowáło serce wásze: á rádośći wászéy żaden od was nie ⸗odéymie.

23 A dniá onégo nie bedźiećie mie D niócz pytáć.

a Záprawdę / záprawdę wam powiádam: "Jeśli o co' prośić bedźie-

⸗z grzéchu, którégo sie dopuśćił: z spráwiedliwośći którą opuśćił: y z sądu, którym wzgárdźił. Aug: Cyr.

"bedźie wam przewodnikiem do wszelákiey prawdy. G. S.

⸗bierze. G.

"widźićie. G.

⸗odeymuie. G.

a *wys.* 14. b 13. *Mat.* 7. a 7. y 21. b 22. *Mar:* 11. c 24. *Luk.* 11. b 9. *Iak:* 1. a 5.

"iż ócżkolwiek. G.

ćie Oycá w imie moie/ da wam. ⁹Do tychmiast nicześćie nie prosili w imie moie. Prośćie/ á weźmiećie: áby rádość wáßá byłá pełna. 25 ⁹Tom wam powiádał przez przypowieśći: ʳPrzychodźi godźiná gdy iuż nie przez przypowieśći mówić wam będę/ ále iáwnie o Oycu oznaymię wam. 26 ⁹W on dźień w imie moie prośić będźiećie: y nie mówię wam iż ia będę Oycá prośił zá wámi. 27 ⁹Abowiém sam Oćiec miłuie was/ żeśćie wy mnie vmiłowáli/ y vwierzyliśćie/ żem ia od Bogá wyßedł. 28 ⁹Wyßedłem od Oycá/ á przyßedłem ná świát: záś opuszczam świát/ á idę 29 do Oycá. ⁹Rzekli mu vczniowie iego: Oto/ teraz iáwnie mówiß/ á żadnéy przypowieśći nie powiádaß. 30 ⁹Teraz wiémy że wßytko wiéß/ á nie potrzebáć żeby ćię kto pytał. Dla tego wierzymy żeś od Bogá wyßedł. 31 ⁹Odpowiedźiał im Jesus: Teraz 32 Wierzyćie? ⁹ ᵇOto przychodźi godźiná/ y teraz przyßłá: ábyśćie się káżdy w swą rozpierzchnęli/ á mnie sámego zostáwili: á nie iestem sam/ bo iest Oćiec zemną. 33 ⁹Tom wam powiedźiał ábyśćie we mnie pokóy mieli. Ná świećie vćisk mieć będźiećie: ále vfaycie/ iam zwyćiężył świát.

ʳ lecz przychodźi. G.

b Mat.26.c3 Mar.14.c27

8 *Będźie karał*] Gréckié ἐλέγχει, iáko y łáćińskié arguet, znáczy nietylko karáć/ ábo oskarżáć/ ále też rzecz ná oko okazáć. Przetóż y tu mogłoby się ták przełożyć: Pokaże ná oko świátu grzéch/ spráwiedliwość y sąd. Wßákże lepiéy zostáwić słowo/ karáć/ które oboie rzecz znáczy/ y skárżyć y pokazáć

12 *Mamći wam iescze wiele mówić*] Z tego mieyscá mamy/ że Apostołowie y inni wierni wiele się rzeczy potym náuczyli/ których P. Christus ná on czás nie vczył dla ich niesposobnośći. W czym się pokázuie dźiwna opátrzność páńska: że Pan Christus sam przez się nie wßytkiégo vczył áni stánowił: ábyśmy nie mniey pewni byli o tych náukách y obrzędách/ które potym kośćiół od Duchá S. náuczony podał: iáko y o tych/ które sam Pan Christus podał.

Trádycie.

13 *Duch prawdy*] Acz wiele ludźi máią Duchá S. ná swé poświecenié: ále ku náuczániu wßelákiéy prawdy y ku záchowániu od wßelákiégo błędu/ Duch S. dány iest sámému kośćiołowi y przełożonym iego/ y powßechnym Koncyliom/ áby znimi był y mießkał ná wieki. Zaczym idźie/ że áni wßytek kośćiół/ áni porządné zgromádzenié Biskupów ná Concylium/ áni nawyßßy Biskup/ w dekretiéch swych o wierze/ błądzić niemogą.

Duch prawdy dány przełożonym kośćielnym.

Ian 14.16.

15 *Wßytko cokolwiek ma oćiec, moie iest*] Ztąd dowodzą święći Doktorowie/ że Christus iest rówien Bogu Oycu. Bo żadné stworzenia niemoże obiąć/ ogarnąć/ áni mieć wßytkiégo tego co ma Bóg Oćiec: áni sámo człowieczeństwo Christusowé/ według którégo iest mnieyßy niżli Oćiec.

Christus iest Bogu Oycu równy.

24 *W imie moie*] Przetoć kośćiół powßechny wßytkié swé modlitwy ták záwiéra: przez páná náßego Jesusá Christusá: y té które są do świętych.

Káżda modlitwá w imię Christusowe.

ROZDZ. XVII.

1 A TO mówił Jezus: y podniósßy oczy* w niebo/ rzekł: Oycze/ przyßłá godźiná/ wsław Syná twégo/ áby ćię Syn twóy wsławił: 2 ⁹ ᵃJákoś iemu dał władzą ᵛnád wßelkim ćiáłem/ iżby wßem któreś mu dał/ dał im żywot wieczny. 3 ⁹A ten iest żywot wieczny/ áby poználi ćiebie sámego BOgá prawdźiwégo/ y któregoś posłał Jesusá Chrystusá. 4 ⁹Jam wsławił ćiebie ná ziemi: wykonałem spráwę którąś mi zlećił. 5 ⁹A teraz wsław mię ty Oycze sam v siebie chwałą którąm miał v ćiebie pierwéy niżli świát był. 6 ⁹Oznaymiłem imię twé ludźióm któreś mi dał z świátá: Twoi byli/ y dałeś mi ie: á mowę twoię záchowáli. 7 ⁹Teraz poználi iż wßytko coś mi dał/ od ćiebie iest: 8 B ⁹Abowiém słowá któreś mi dał/ dałem im: á oni przyięli/ y poználi prawdźiwie żem od ćiebie wyßedł: y vwierzyli żeś ty mnie posłał. 9 ⁹Ja zá nimi proßę: Nie zá świátem proßę: lecz zá témi któreś mi dał: ⁹ bo są 10 twoi: y wßytki rzeczy moie są twoie: á twoie są moie: y wsławiónem iest w nich. 11 ⁹Aʳiużem nie iest ná świećie: ále ći są ná świećie/ á ia do ćiebie idę. ⁹Oycze święty/ záchoway ie w ᵛimię twoie/ któreś mi dał: áby byli iedno iáko y my. 12 ⁹Gdym z nimi był*/ iam ie záchowywał w imię twoie. ᵇKtóreś mi dał/ strzegłem y żaden z nich nie zginął/ iedno ʳsyn zátrácenia: ᶜżeby się pismo spełniło. 13 ⁹A

*swe G.

a Mat.28.c18

ᵛnáde wßytkimi ludźmi

ʳiuż nie będę.

ᵛdla sławy y chwały twoiéy.

*ná świećie. G.

b Niż.18.b9

ʳten który miał zginąć. Hebráism.

c Psal.40.b10. y 108.a8.

C teraz idę do ćiebie: y mówię to ná świećie/ áby mieli weſelé moie wypełnione ſámi w ſobie. 14 [f] Jam im dał mowę twoię/ á świát miał ie w nienawiśći/ iż nie ſą z świátá/ iáko y ia nie ieſtem z świátá. 15 [g] Nie proſzę ábyś ie zjął z świátá: ále żebyś ie záchował ode złégo. 16 [g] Nie ſą z świátá: iáko y ia nie ieſtem z świátá. 17 [g] Poświęć ie w prawdźie [*]. Mowá twoiá ieſt prawdá. 18 [g] Jákoś ty mnie poſłał ná świát/ y iam ie poſłał ná świát. 19 [g] A zá nie/ia [*] poświącam ſámego śiebie: áby y oni byli poświęceni w prawdźie. 20 [g] A nie tylko zá nimi proſzę/ ále y zá tymi którzy przez słowo ich vwierzą w mię: 21 [g] áby wſzyſcy byli iedno/ iáko ty Oycze we mnie/ á ia w tobie: áby y oni w nas iedno byli: áby vwierzył świát iżeś ty mnie poſłał. 22 [g] A ia chwałę którąś mnie dał/ dałem im: áby byli iedno/ iáko D y my iedno ieſteſmy. 23 [g] Ja w nich/ á ty we mnie/ áby byli doſkonáłymi w iedno: á iżby poznał świát żeś ty mnie poſłał/ y vmiłowałeś ie/ iákoś y mnie vmiłował. 24 [g] Oycze/ któreś mi dał/ chcę/ áby gdźiem ia ieſt/ y oni byli ze mną: áby oglądáli chwałę moię/ którąś mi dał: ábowiemeś mię vmiłował przed záłożeniem świátá. 25 [g] Oycze ſpráwiedliwy/ świát ćię nie poznał. á iam ćiebie poznał: y ći co poználi/ żeś ty mnie poſłał. 26 [g] Y oznaymiłem im imię twoie/ y oznaymię: áby miłość którąś mnie vmiłował/ w nich byłá/ á ia w nich.

[f] Iam ich náuczył, czegoś kazał. Hebr.

[*] G.

[*] twoiey. G.

[*] to ieſt, ofiáruię tobie ćiáło moie pierwey ná wieczerzy, á potym ná krzyżu.

3 *Ten ieſt żywot wieczny*] Z tego mieyſcá Arianowie y Sámoſátenowie chćieli dowieźdź/ że nie Chriſtus ále ſam Bóg Oćiec ieſt Bogiem prawdźiwym: Jákóż y Nowochrzczeńcy nie zániechali tu przydáć Ariáńſkiey glózy. Ale próżno. Bo y Pan Chriſtus ieſt tákże názwan Bogiem prawdźiwym/ y żywotem wiecznym. To tedy słowko (sámégo) nie wyłączáć Syná od Boſtwá Oycowſkiégo. (gdyż y Pan Chriſtus ieſt Bogiem prawdźiwym/ który ieſt w Oycu á Oćiec w nim/ y ieſt iedno y iednym Bogiem z Oycem) ále wyłącza rzeczy ſtworzoné y Bogi fałſzywé y tytułowáné/ y to wſzytko co ieſt od Boſtwá rózné. Jáko gdy mówimy: Iż ſam człowiek ieſt rozumny/ nie wyłączamy Anyołów/ áni duſze człowieczey/ która w nim ieſt: ále tylko inné nierozumné ſtworzenia. Podobné mieyſce Chryſoſtom S. pokázuie z Páwłá S. Izali ia ſam/ y Bárnábás nie mamy wolnośći to czynić? Kedy Páweł mówiąc: Ja ſam: nie tylko nie wyłącza od śiebie Bárnábáſzá/ ále owſzem go z ſobą złącza. Tákże y tu rozumiey. Ten tedy ieſt wykład tych słow prawdźiwy: Ten ieſt żywot wieczny. Jákoby rzekł: Tá ieſt ná tym świećie drogá y ſpoſob przyśćia do żywotá wiecznégo: áby ludźie przez wiárę poználi ćiebie ſámégo prawdźiwégo Bogá: to ieſt/ ćiebie Oycá/ któryś z Synem y z Duchem S. ſwoim ieſt onym Bogiem/ który ſam ma Boſtwo prawdźiwé: y nád to áby poználi iednégo pośrzednika Bogá y ludźi/ którégoś zeſłał Jezuſá Chriſtuſá.

5 *Tą chwałą którąm miał*] Prośi Chriſtus/ iáko práwy człowiek/ áby go Oćiec vwielbił/ też według człowieczeńſtwá/ oną chwałą/ którą miał v niego przed wieki/ według Boſtwá. To ieſt/ áby przez powyſſzenie nátury człowieczey/ okazan był on człowiek Chriſtus/ iż też był Synem Bożym: áby go zá tym y Anyołowie y ludźie zá Bogá vználi/ chwalili/ y wielbili/ áby ná iego imię klęknęło śię káżdé kolano.

10 *Wſzytko twoie ieſt moie*] To tedy y iſtność y náturá y Boſtwo y chwałá y wſzechmocność y przedwieczność Oycowá/ ieſt Synowá: gdyż Pan żadney rzeczy nie wyimuie.

11 *Aby byli iedno iáko y my*] Tym mieyſcem Arianowie/ chćieli wywróćić ono: Ja y Oćiec iedno ieſteſmy. Ale im dobrze Auguſtyn S. odpowieda/ pokázuiąc iż nie rzeczono/ Aby byli iedno z námi/ ále iedno z ſobą/ iáko y my ieſteſmy iedno. Iż ináczey my ieſteſmy iedno z ſobą/ á ináczey Oćiec y Syn iedno ſą. Bo to nie ieſt przykład równośći/ ále podobieńſtwá. Jáko y ono: Bądźćie doſkonáli/ iáko oćiec wáſz ieſt doſkonáły.

17 *Poświęć ie w prawdźie*] Chriſtus prośi áby Apoſtołowie y ich naſtępnicy/ y którzykolwiek byli ich wiáry/ byli poświęceni w prawdźie. To ieſt/ áby kośćioł powſzechny záwſze miał Duchá prawdy/ á był wolen ode wſzego błędu: Która modlitwá Páńſka nie byłaby wysłucháná/ gdyby kośćiół mógł błądźić.

20 *Lecz y zá onymi*] Wielka poćiechá Kátholików/ że Pan Chriſtus modlił śię nie tylko zá ſámé Apoſtoły/ ále zá wſzytek kośćiół Apoſtolſki/ który ieſt y będźie áż do ſkończenia świátá: y zá wſzytkié którzy przez náukę ábo od ſámych Apoſtołów/ ábo od kośćiołów od nich poſtánowionych wźiętą vwierzyli. Nie zá té którzy wźięli náukę od Lutrá/ Kalwiná/ Cwingliuſá/ Nowochrzczeńców/ áni zá té którzy do nich/ ábo do zborów ich náuk przyſtáli: á od Apoſtolſkich kośćiołów śię odłączyli.

Sem Oćiec z Synem y z Duchem S. ieſt Bóg prawdźiwy. 1. Ian 5. 21.

Ian 14. Ian 10. 30.

1. kor. 6. 9.

Chriſtus według Boſtwá miał chwałę v Oycá przed wieki.

Phil. 2. 10.

Boſtwo Oycowſkie ieſt Synowe.

Ináczey Syn Boży ieſt iedno z Oycem á ináczey ludźie ſą iedno Ian 10. 30. Aug lib. 2. contra Maximi: c. 12. & lib. 3. cap 22 Matt. 5. 48.

Kośćiół błądźić nie może.

Kośćiół nie może vſtáć.

ROZDZ. XVIII.

1 A TO wyrzekſzy Jezus/ wyſzedł z vczniámi ſwymi zá potok Cedron/ kędy był ogród: do którégo on wſzedł y vczniowie iego. 2 [g] A wiedźiał y Judaſz/ który go wydawał/ mieyſce/ iż śię tám częſto ſchadzał Jezus z vczniámi ſwoimi. 3 [b] Judaſz tedy wźiąwſzy rotę/ y od nawyżſzych kápłanów y Pháryzeuſzów ſłużebniki: przyſzedł

[a] Matt. 26. c 36. Mar. 14. d 32 Luk. 22. d 39 2. król 15. e 23.

[b] Matt. 25. e 47. Mar. 14. e 43 Luk. 22. e 47 [*] to ieſt, ćiemny ták rzeczony dla gęſtych drzew.

tám z láterniámi/ y z pochodniámi/ y z broniámi. 4 A ták Jesus/ wiedząc wszytko co nań przyśdź miáło/ wyszedł y rzékł im: Kogo szukaćie? 5 Odpowiedźieli mu: Jesusá Názáreńskiégo. Rzékł im Jesus: Jam iest. A z nimi też stał Judasz który go wydawał. 6 Skoro im tedy rzékł: Jam iest: poszli názad/ y pádli ná źiemie. 7 Spytał ich tedy záśie: Kogo szukaćie? A oni powiedźieli: Jesusá Názáreńskiégo. 8 Odpowiedźiał Jesus: Powiedźiałem wam/ iżem ia iest. Jesli tedy mnie szukaćie/ dopuśććie tym odéyśdź. 9 Aby sie wypełniłá mowá/ którą wyrzékł: [c] Iż któréś mi dał/ żadnégom z nich nie stráćił. 10 Symon tedy Piotr máiąc kórd/ dobył go: y vderzył sługę Nawysszégo káplaná/ y vćiął práwé vcho iego. A słudze było imie Málchusz. 11 Rzékł tedy Jesus Piotrowi: Włóż twóy kórd w pochwy. Kielichá który mi dał Oćiec "pić go nie bede'? 12 Rótá tedy y "Rotmistrz' y służebnicy Zydowscy poimáli Jesusá/ y związáli go: 13 A przywiedli go naprzód do [d] Annászá: Bo był świekier Káiphaszów/ który był Nawysszym káplanem roku onégo. 14 A [e] Káiphasz był/ który był ráde dał Zydóm: Ze pożyteczno iest áby ieden człowiek vmárł zá lud. 15 A szedł zá Jesusem Symon Piotr/ y drugi vczeń. A ten vczeń był znáiomy Nawysszému káplanowi: y wszedł z Jesusem do dworu "Nawysszégo káplaná'. 16 A Piotr stał v drzwi ná dworze. [f] Wyszedł tedy drugi vczeń/ który był znáiomy Nawysszému káplanowi/ y rzékł odźwiérny/ y wprowádźił Piotrá. 17 Rzekłá tedy Piotrowi służebnicá odźwiérna: Zalis y ty nie iest z vczniów człowieká tego? On powiedźiał: Nie iestem. 18 A stáłá czeladź y służebnicy "v wegla'/ bo źimno było/ y grzali sie: á był z nimi y Piotr/ stoiąc y grzeiąc sie. 19 Tedy Nawysszy káplan spytał Jesusá o iego vczniách/ y o náuce iego. 20 Odpowiedźiał mu Jesus: Jam iáwnie mówił świátu: iam záwsze vczył w bożnicy/ y w kośćiele gdźie sie "wszyscy Zydowie schadzáią: á w skrytośći nicem nie mówił. 21 Co mie pytasz? pytay tych którzy słucháli com im mówił: oto ći wiedzą com ia mówił. 22 A gdy to wyrzékł/ ieden z służebników stoiący tám/ dał policzek Jesusowi/ mówiąc: Ták odpowiedasz Nawysszému káplanowi? 23 Odpowiedźiał mu Jesus: Jeslim źle rzekł/ "Day świádectwo o złym: á iesliż dobrze/ czemu mie biiesz? 24 [g] A odesłał go Annasz związánégo do Káipháßá Nawysszégo káplaná. 25 A Symon Piotr stał/ y grzał sie. [h] Rzekli mu tedy: Izalis y ty nie iest z vczniów iego? Záprzał sie on/ y rzékł: Nie iestem. 26 Rzékł mu ieden z służebników Nawysszégo káplaná/ powinowáty onégo którégo Piotr vćiął vcho: Za żem ia ćiebie nie widźiał w ogrodźie z nim? 27 Záprzał sie tedy záśie Piotr: á nátychmiast kur zápiał.

28 [i] Przywiedli tedy Jesusá "od' Káiphaszá "ná rátusz. A było ráno: y sámi nie weszli ná ratusz/ áby sie nie [k] zmázáli/ ále iżby pożywáli Páschy. 29 A ták Piłat wyszedł do nich z rátuszá/ y rzékł: Co zá skárge przynośićie przećiw człowiekowi temu? 30 Odpowiedźieli/ y rzekli mu: By ten nie był złoczyńcą/ niepodálibysmy go byli tobie. 31 Rzékł im tedy Piłat: Weźmićie go wy/ á według zakonu wászégo osądźćie go. Rzekli mu tedy Zydowie: Nam sie niegodźi nikogo zábiiáć. 32 [l] Aby sie wypełniłá mowá Jesusowa/ którą powiedźiał/ oznáymuiąc którą śmierćią miał vmrzeć. 33 [m] Wszedł tedy záśie Piłat do rátuszá/ y wezwał Jesusá/ y rzékł mu: Tyś iest król Zydowski? 34 Odpowiedźiał Jesus: Sam od śiebie to mówisz/ czyli ći inszy powiedźieli o mnie? 35 Odpowiedźiał Piłat: Azażem ia iest Zyd? Naród twóy/ y Nawysszy káplani podáli mi ćie: coś vczynił? 36 Odpowiedźiał Jesus: Królestwo moie nie iest z tego świátá: Gdyby królestwo moie z tego świátá było/ wżdyby sie bili słudzy moi żebych nie był wydan Zydóm. lecz teraz królestwo moie nie iest ztąd. 37 Rzékł mu tedy Piłat: Toś ty iest król? Odpowiedźiał Jesus: "Ty mówisz/ żem ia' iest królem. Jam sie ná to národźił/ y ná tom przyszedł ná świát/ ábych świádectwo dał prawdźie. Wszelki który iest z prawdy/

[c] wys:17. b 11

" nie chcesz ábych pił kielich N. L.

" tyśiącznik. G.

[d] Luk. 3. a 2.

[e] wys. 11. f 49

" rozumiey Káiphaszowégo. iáko masz niżey ver. 24 że go był Annasz posłał do Káiphßá.

[f] Mat. 26. f 58. Mar. 14. f 54. Luk: 22. f 54

" roznieciwszy ogień. G.

" zewszad. G.

" dowiedź tego, że źle.

[g] Matt. 26. f 57. Mar. 14. f 53. Luk: 22. f 54

[h] Matt: 26. g 69. Mar. 14. g 67. Luk: 22. g 56

[i] Mat. 27. a 2. Mar. 15. a 1. Luk. 23. a 1.

" do N. L.

" do pálacu gdźie Piłat mieszkał y sądźił.

[k] Dźie: 10. d 28. y 11. a 3.

[l] Mat. 20. c 19

[m] Mat. 27. b 11. Mar. 15. a 2. Luk. 23. a 3.

Christus który miał vmrzeć ták zá Zydy, iáko y zá Pogany: od Zydow był wydan, á zabit od Pogan.

" ty mówisz co prawda żem ia.

słuch-

38 ſłucha głoſu mego. ° Rzékł mu Piłat: Co ieſt prawdá? A to rzékßy/ wyßedł záśie do Zydów / y rzékł im : Ja żadnéy "winy' w nim nie náyduie.

"przyczyny śmierći.

[n] *Mat.* 27. b 15.

39 ° [n] Lecz maćie zwyczay / ábym wam iednégo wypuśćił ná Páſche : chcećież tedy wypuſzcze wam królá Zydowſkiégo? 40 ° Záwołáli tedy záś wßyſcy/ mówiąc: Nie tego / ále Bárábbáßá. A Bárábbaß był zbóycá.

Mar: 15. a 6. *Luk*: 23. c 17.

14 A Káiphaß] Przed tym wiérßem Budny y Czechowic y Brzeſcy tłumácze / wielką śmiáłośćią przydawáią do textu słowá Bożégo té słowá (Y posłał go związánégo do Káiphaßá Arcykápłaná) Choćia tych słów áni w Gréckim/ áni w Láćińſkim żadnym texćie niemáß : iáko y ſam Bezá wyznawa : tylko iż ie ieden Cyrillus wſpomina w ſwoim kommentarzu. Kedy widźiß / że ſámiż heretykowie kedy ſie im widźi / przekłádáią Doktory nád ſámo piſmo Boże.

Hæretycy przydawáią do słowá Bożégo.

17 On powiedźiał : Nie ieſtem] Obácz / iż tóż ieſt / záprzéć ſie Chriſtuſá / á nie wyznáć ſie bydź vczniem Chriſtuſowym / Chrześćiáninem ábo Kátholikiem. Auguſt. Bo ſie ták Piotr Chriſtuſá záprzał.

Którzy ſie przą Chriſtuſá.

ROZDZ. XIX.

1 W Ten czas tedy Piłat wziął Jezuſá / y vbiczował. 2 ° [a] A żołniérze vplótßy koronę z ćiérnia/ włożyli ná głowę iego: y ßátą ßárłatową odźiáli go. 3 ° Y przychodźili do niego/ á mówili: Witay królu Zydowſki. y dawáli mu policzki. 4 ° Wyßedł tedy záśie Piłat przed rátuß/ y rzékł im: Oto go wam wiodę przed rátuß : ábyśćie poználi że w nim żadnéy winy nie náyduie. 5 ° Wyßedł tedy Jezus* / niosąc ćiernioną koronę/ y ßátę ßárłatową. Y rzékł im : Oto człowiek.

[a] Matt. 27. c 27. *Mar.* 15. b 16.

A

**przed ratuß K. G. S:*

6 ° Gdy go tedy vyźrzeli Nawyßßy kápłani y służebnicy/ záwołáli mówiąc: Vkrzyżuy/ vkrzyżuy go. Rzékł im Piłat : Weźmićie go wy/ á vkrzyżuyćie. bo ia w nim winy nie náyduie. 7 ° Odpowiedźieli mu Zydowie : My zakon mamy / á wedle zakonu ma vmrzeć/ że ſie ſynem Bożym czynił. 8 ° Gdy tedy Piłat vſłyßał te mowę/ bárźiéy ſie vlekł. 9 ° Y wßedł záśie do ratußá/ y rzékł do Jezuſá: Zkądeś ty ieſt? Lecz mu Jezus nie dał odpowiedźi. 10 ° Rzékł mu tedy Piłat : Nie mówiß ze mną? niewiéß iż mam moc vkrzyżowáć ćię / y mam moc puśćić ćię? 11 ° Odpowiedźiał Jezus : Niemiałbyś żadnéy mocy przećiw mnie / gdyby ć zwiérzchu nie dano. Przetóż który mię tobie wydał / więtßy grzéch ma. 12 ° Y odtąd Piłat stárał ſie / áby go puśćił. Lecz Zydowie wołáli / mówiąc : Jeśli tego wypuśćiß / nie ieſteś przyiaćiel Céſárſki. Káżdy bowiém co ſie czyni królem / ſprzećiwia ſie Céſárzowi. 13 ° A Piłat vſłyßawßy "té mowy'/ wywiódł przed rátuß Jezuſá / y śiadł ná ſtolicy sądowéy / ná mieyſcu które zową Lithoſtrotos/ á po Zydowſku Gábbáthá. 14 ° A był dźień przygotowánia Páſchy/ "godźi ná iákoby ßóſta/ y rzékł Zydóm: Oto król wáß. 15 ° A oni wołáli: Strać/ ſtrać/ vkrzyżuy go. Rzékł im Piłat : Królá wáßégo vkrzyżuię? Odpowiedźieli Nawyßßy kápłani: Nie mamy królá iedno Céſárzá. 16 ° W ten czás tedy podał go im / żeby był vkrzyżowan. Y wźięli Jezuſá / y wywiedli.

B

C

"to ieſt o południu, licząc od wſchodu słońcá. Bo ták w piſmie S. godźin liczą.

17 ° [b] A niosąc krzyż ſobie wyßedł ná ono "mieyſce które zwano Trupiéy głowy/ á po Zydowſku Golgothá: 18 ° gdźie go vkrzyżowáli / á z nim drugich dwu ztąd y zowąd/ á w pośrzodku Jezuſá. 19 ° A nápiſał Piłat y tytuł : y postáwił nád krzyżem. A było nápiſano : IESVS NAZARENSKI KROL ZYDOWSKI. 20 ° Ten tedy tytuł czytáło wiele Zydów : iż blisko miáſto było mieyſce / gdźie był vkrzyżowan Jezus. A było nápiſano po Zydowſku/ po Grecku/ y po Láćinie. 21 ° Mówili tedy Piłatowi Nawyßßy kápłani Zydowſcy : Nie piß : król Zydowſki : ále / iż on powiádał : Jeſtem król Zydowſki. 22 ° Odpowiedźiał Piłat : Com nápiſał/ nápiſałem. 23 ° Zołniérze tedy gdy "go' vkrzyżowáli/ wźięli ßáty iego (y vczynili czytéry częśći/ káżdému żołniérzowi część) y ſuknią. A byłá ſuknia nie ßyta / od wiérzchu cáło dziana. 24 ° Mówili tedy ieden do drugiégo / Nie kraymy iéy: ále rzućmy o nię lóſy czyiá ma bydź. Jżby ſie

D

E

[b] Matt. 27. d 33. Mar. 15. b 22 *Luk.* 23. e 33

"ná tym mieyſcu Abráám ſyná ſwégo chćiał był ofiárowáć, y ná tymże pierwßy człowiek Adam był pogrzebion. iáko ſtárzy Doktorowie świadczą.

"Jezuſá. G.

piſmo wypełniło / mówiącé: [c] Podźielili ſobie ßáty moie: á o ſuknią moie rzucili lós. A żołniérze to vczynili.

[c] Matt. 27. d 35. Mar: 15. c 24. Luk. 23. e 34. Pſal: 21. c 19

25 A ſtały podle krzyżá Jeſuſowégo / mátká iego / y śioſtrá mátki iego / Máriá Kleopháſowa / y Máriá Mágdáléná. 26 Gdy tedy vyźrzał Jeſus mátkę y vczniá którégo miłował ſtoiącégo / rzékł mátce ſwoiéy: Niewiáſto / oto ſyn twóy. 27 Potym rzékł vczniowi: Oto mátká twoiá. A od onéy godźiny wźiął ią vczeń "ná ſwą pieczą". 28 Potym wiedząc Jeſus / iż ſie iuż wßytko wykonáło / [d] áby ſie wykonáło piſmo / rzékł: Prágnę. 29 Było tedy naczynié poſtáwioné octu pełné: A oni gębkę pełną octu / obłożywßy Izopem / podáli do vſt iego. 30 Jeſus tedy gdy wźiął ocet / rzékł: Wykonáło ſie. A ſkłoniwßy głowę duchá oddał.

"ábo, żá ſwą mátkę. N. L.

[d] Pſal: 68. c 22.

31 Zydowie tedy (ponieważ był "dźień Przygotowánia) áby ná ßábbát nie zoſtáły ćiáłá ná krzyżu (ábowiém był wielki on dźień ßábbátu) prośili Piłatá / áby połamano goleni ich / á zięto ie. 32 Przyßli tedy żołniérze: á piérwßégo złamáli goleníé / y drugiégo / który z nim był vkrzyżowan. 33 Lecz przyßedßy do Jeſuſá / gdy go vyźrzeli iuż vmárłégo / nie łamáli goleni iego: 34 ále ieden z żołniérzów włócznią "otworzył" bok iego / á nátychmiaſt wyßłá krew y wodá. 35 A który widźiał / wydał świádectwo: y prawdźiwé ieſt świádectwo iego. A on wié iż prawdę powieda: ábyśćie y wy wierzyli. 36 Abowiém ſie to ſtáło / áby ſie wypełniło piſmo: [e] Kośći "nie złamiećie" z niego. 37 A záśię drugié piſmo mówi: [f] Vyźrzą / kogo przebodli.

"to ieſt przed ßábáćie, iáko v nas wigiliá ná święto.

"przebódł. G.

[e] 2. Moy. 12. g 46. 4. Moy: 9. b 12.

"nie złamią. G.

[f] Zach: 12. c 10.

38 [g] A potym prośił Piłatá Jozeph z Arymáthiiéy (przeto iż był vczniem Jeſuſowym / lecz táiemnym dla boiáźni Zydów) iżby zdiął ćiáło Jeſuſowé. A pozwolił Piłat. Przyßedł tedy / y zdiął ćiáło Jeſuſowé. 39 [h] Przybył téż y Nikodem / który był przyßedł w nocy do Jeſuſá przed tym / niosąc przypráwę mirrhy y áloes iákoby ſto funtów. 40 Wźięli tedy ćiáło Jeſuſowé / y związáli ie "prześćierádły" z rzeczámi wonnémi: iáko ieſt zwyczay Zydóm grześć. 41 A ná mieyſcu gdźie był vkrzyżowan / był ogród: á w ogrodźie grób nowy / w którym ieſcze żaden nie był położony. 42 Tám tedy / "dla przygotowánia Zydowſkiégo / iż grób był bliſko / położyli Jeſuſá.

[g] Mat. 27. g 57. Mar: 15. d 42. Luk. 23. g 50.

[h] wys. 3. a 1. y 7. g 50.

"w prześćierádłá G.

"iż iuż wigiliá ßabátu miáłá ſie k wieczoru.

13 *Lithoſtrotos, á po Zydowſku Gabbatha*] λιθοσρωτος, po Gréczku / po náßému / kámieniem położoné / Gábbáthá / po Zydowſku / wyniosłé mieyſce znáczy. iż ſtolicá ſądowa byłá od źiemie podnieśioná kámieniem kwádratowym

17 *A niosąc krzyż ſobie*] Krzyż ten iż był narzyniem náßégo odkupienia y ołtarzem nawyżßéy ofiáry / oſobliwie przez dotykánié / noßenié / y ofiárowánié Ciáłá y krwie Páná náßégo poświęcony: przetóż ſłuſznie świętym ieſt názwány / y cudámi rozlicznémi vwielbiony: nietylko ſam wßytek / ále y cząſtki iego / którémi iáko Cyrillus piße / wßytek świát był nápełniony: gdy wßyſcy prośili iákiéy cząſtki iego · á którzy iéy doſtáć mogli / złotem opráwowáli / y ná ßyiéy vczciwie nośili. O czym Chryzoſtóm ś. y Gregorius Niſſeńſki świádczą. Przeto téż y dwoie święto Krzyżá ś. w kośćiele vſtáwiono: y wielka cześć záwße drzewu krzyżá ś. wyrządzano. Jáko z drugiéy ſtrony / Zydźi / Pogáni y heretycy oto ſie ſtáráli / áby drzewo Krzyżá S. zelżyli / zágrzebli y zátráćili. O czym w kośćielnéy hiſtoriiéy / o Náleźieniu y Podwyßßeniu Krzyżá ś.

Drzewo krzyżá S. cześći godne.

Catech. 10. & 13. Chriſoſt: hom: Quod Chriſtus ſit Deus. Greg. Niſſen. in vita Macrinæ ſororis.

20 *A było nápiſano, po Zydowſku, po Gréczku y po Láćinie*] Iż té trzy ięzyki były ná on czás naprzednieyßé y naſławnieyßé po wßyſtkim świećie. przetóż ſłuſznie / ná zwyćięzkim tytule Krzyżá Chriſtuſowégo ſą Bogu poświęconé: y piſmo ś. imi ieſt podáné / vczoné y záchowáné: y ofiárá Mßéy ś. y śpiewánie kośćielné témiż odpráwowáné.

Trzy ięzyki ná krzyżu Páńſkim poświęcone.

23 *A byłá tá ſuknia nie ßyta*] Tá ſukienká byłá figurą iedności kośćiołá Páná Chriſtuſowégo / którą odſczepieńcy / ſrożßy nád té káty / ná ßtuki rozrywáią. Cypri: de vnit. eccl. A Euthimius y inni pißą / że ią byłá ſámá Pánná Márya vrobiłá.

Héretickié okrućieńſtwo.

27 *Rzékł ucznowi*] Wielka cześć Janowá / że mu dał mátkę ſwą zá mátkę. A ſłuſznie (iáko Hieronym ś. piße) mátkę Pánnę polećił vczniowi pánicowi.

Przecz Janowi Pánná porucżona. Lib. 2. contra Iouin.

29 *Wźiął ią ná ſwą pieczą*] To znáczy Łáćińſkié / in ſua, á Gréckié εἰς τα ἴδια. Abo ná ſwoie: nie máietności / których żadnych nie miał / wßytko opuśćiwßy / ále ná poſługi / y ná ſwą opiekę. Auguſt.

34 *Wyßłá krew y wodá*] Z tego boku / mówi Auguſtyn ś. wypłynęły ś. Sákrámenty. A iáko z boku piérwßégo Jádámá śpiącégo / wyßłá Jewá oblubienicá iego: ták z boku wtórégo Jádámá ná krzyżu vśpionégo / wykſztáłtowan ieſt kośćiół / oblubienicá Páná Chriſtuſowá. Bo przez wodę chrztu ś. ſtáwáią ſie wierni członkámi kośćiołá Chriſtuſowégo / á krwią iego w ś. Sákrámenćie bywáią wychowáni. Tą tedy wodą y krwią wyznáczoné ſą dwá przednieyßé kośćielné Sákrámenty / które z śmierći Chriſtuſowéy ſwóy początek y wßytkę moc máią.

Z boku Páńſkiégo wypłynął kośćiół y Sákrámenty. Tra: 120. in Ioan.

Cyril: lib. 12. cap: 39. Chryſoſt: hom: 84.

ROZDZ. XX.

[a] Mat.28.a 1 Mar.16.a 1. Luk.24.a 1. [*] to iest w Niedźielę.

1 A W Pierwszégo [*] dniá szábbátu / Mária Mágdálená przyszłá ráno/ gdy iesżcze były ćiemnośći/ do grobu/ y vyźrzáłá kámień odwálony od grobu. 2 [*] Biegłá tedy/ y przyszłá do Symoná Piotrá / y do drugiégo vczniá którégo miłowáł Jesus/ á rzekłá im: Wźięto Páná z grobu/ á niewiémy gdźie go położono. 3 [*] Wyszedł tedy Piotr y on drugi vczeń/ y przyszli do grobu. 4 [*] A bieżeli obá spólu/ á on drugi vczeń wyśćignął Piotrá / y pierwszy przyszedł do grobu. 5 B [*] A schyliwszy sie/ vyźrzał leżącé prześćierádłá: wszákóż nie wszedł. 6 [*] Przyszedł tedy Symon Piotr idąc zá nim/ y wszedł w grób / y vyźrzał prześćierádłá leżące: 7 [*] y chustkę która byłá ná głowie iego/ nie z prześćierádły położoną/ ále osobno zwinioną ná iedno mieysce. 8 [*] Ná ten czás tedy wszedł y on [*] vczeń/ który był pierwszy przyszedł do grobu: y widźiał/ y vwierzył. 9 [*] Abowiem iesżcze nie rozumieli pismá / iż potrzebá było áby on wstał zmartwych.

[*] drugi. G.

10 [*] Odeszli tedy zásie vczniowie [*] do siebie.

[*] to iest gdźie stali gospodą.

11 C [*] [b] A Márya stáłá v grobu zewnątrz/ płácząc. Gdy tedy płákáłá/ náchyliłá sie y [c] weyźrzáłá w grób: 12 [*] Y [d] vyźrzáłá dwu ányołów w bieli/ śiedzących / iednégo v głowy á drugiégo v nóg/ kedy położoné było ciáło Jesusowé. 13 [*] Rzekli iéy oni: Niewiásto czemu płáczesz? Rzekłá im: iż wźięto Páná mégo: á niewiém kędy go położono. 14 [*] A to rzékszy/ obróćiłá sie ná zad: y vyźrzáłá Jesusá stoiącégo / á niewiedźiáłá iż JEsus był. 15 D [*] Rzekł iéy Jesus: Niewiásto / czemu płáczesz? kogo szukasz? Oná mniemáiąc żeby był [*] ogrodnik/ rzekłá mu: Pánie/ ieśliś go ty wźiął powiedz mi gdźieś go położył: á ia go wezmę. 16 [*] Rzekł iéy Jesus: Márya. Obróćiwszy sie oná rzekłá mu: Rábboni/ (to sie wykłada mistrzu.) 17 [*] Rzekł iéy JEsus: Nie tykay sie mnie: [*] bom iesżcze nie wstąpił do Oycá mégo. Ale idź do bráćiéy moiéy/ á powiedz im: Wstepuie do Oycá moiégo/ y Oycá wászégo: Bogá moiégo/ y Bogá wászégo. 18 [*] Przyszłá Márya Mágdálená / oznáymuiąc vczniom: Iżem widźiáłá Páná/ y to mi powiedźiał.

[b] Mat.28.a 1
[c] Mar.16.a 5
[d] Luk.24.a 4

[*] ogrodu onégo w którym był grób.

[*] to iest: boć iesżcze nie odeydę od was iesżcze z wámi zmieszkam przez 40. dni

19 E [*] [e] Gdy tedy był wieczór dniá onégo pierwszégo szábbátów / á drzwi były zámknioné/ kedy vczniowie byli zgromádzeni dla boiáźni Zydów: przyszedł Jesus/ y stánął w pośrzodku/ y rzekł im: Pokóy wam. 20 [*] A to rzekszy/ vkazał im ręce y bok[*]. Vrádowáli sie tedy vczniowie vyźrzawszy Páná. 21 [*] Rzekł im tedy zásie[*]. Pokóy wam. Jáko mie posłał Oćiec / y ia was posyłam. 22 [*] To powiedźiawszy/ tchnął ná nie/ y rzekł im: Weźmićie Duchá świętégo: 23 F [*] [f] Których odpuśćićie grzéchy/ są im odpusczoné: á których zátrzymaćie/ są zátrzymáné.

[e] Mar.16.c 14. Luk:24.e 36 1 kor.15.a 5.

[*] swoy. G.

[*] Iesus. K. G. S

[f] Mat.18.c 18

24 [*] A Thomasz ieden ze dwunaśćie/ którégo zowią [*] Didymus/ nie był z nimi kiedy przyszedł Jesus. 25 [*] Mówili mu tedy drudzy vczniowie: Widźieliśmy Páná. A on im rzekł: Jeśli nie vyźrzę w ręku iego [*] przebićia gwoźdźi/ á nie włożę pálcá mégo ná mieysce gwoźdźi/ y nie włożeli ręki moiéy w bok iego/ nie vwierzę. 26 [*] A po ośmi dni/ byli zásie vczniowie iego w domu/ y Thomasz z nimi. Przyszedł Jesus drzwiámi zámknionémi/ y stánął w pośrzodku/ y rzekł: Pokóy wam. 27 [*] Potym rzékł Thomaszowi: włóż sám pálec twóy / á ogladay ręce moie: y zśćiągni rękę twoię/ á włóż w bok móy: á niebądź niewiernym/ ále wiernym. 28 [*] Odpowiedźiał Thomasz y rzekł mu: Pan móy y Bóg móy. 29 [*] Powiedźiał mu Jesus: Iżeś mie vyźrzał Thomaszu/ vwierzyłeś: Błogosłáwieni którzy nie widźieli á vwierzyli.

[*] Didymus, bliźniak.

[*] znáku 4. L. G.

30 [*] [g] Wiele y innych znáków vczynił JEsus przed oczymá vczniów swoich / które nie są w tych księgach nápisáné. 31 [*] A té są nápisáné/ ábyśćie wierzyli że Jesus iest Chrystus Syn Boży: á iżbyśćie wierząc/ żywot mieli [*] w imię iego.

[g] Niż:21. d 25

[*] przezeń, ábo dla niego.

Cudá v grobu Páńskiego. Hier epi. 17

11 *A Márya stała u grobu*] O cudách które sie dźiały przy grobiech świetych Meczenników/ á osobliwie v tego grobu Bożego/ Hieronym S. ták pisze: Groby Meczenników wszedy czćimy/ y świety proch do oczu przykłádáiac/ iesli możemy cáłuiemy: á grób w którym Pan leżał niektórzy lekce poważáia. Jesli sobie nie wierzymy/ wierzmy wżdy Diablu y ányołom iego/ którzy ilekroć ie przed nim z opetánych ludźi wyganiáia/ iáko przed stolica Christusowa stoiac/ drża/ rycza/ y pozdźie żáluia że vkrzyżowáli tego/ którego sie bać muszą.

Oćiec iáko iest Bogiem Páná Christusowym. Ian 14. 29. Mat: 12. 18. Ian 5. 18. Ian 10. 30.

17 *Bogá moiégo*] Tego mieyscá Ariani vżywáli przećiw bostwu Syná: iż tu sam Syn Boży wyznawa/ że nietylko Oycem iego iest Bóg/ále też y Bogiem (iáko y Matth: 27. ver. 46.) Ale na to nie trudna odpowiedź: Bo Pan Christus zstrony człowieczeństwá/ iáko iest prawdźiwie mnieyszy niżli Oćiec: ták też słusznie zowie Oycá Bogiem swoim/ iáko y Bogiem nászym. Ale zstrony bostwá iest równym Oycu/ y iedno z oycem: to iest iednym y tymże Bogiem którym iest y Oćiec.

Ciáło Christusowe iáko mogło bydź ná iednym mieyscu záraz z drugim ciałem: ták może bydź záraz nie ná iednym mieyscu. Zyd. 4. 14. Iob 37. 18.

19 *A drzwi były zámknione*] To mieysce iáwnie iest przećiw Kálwinistom/ którzy nie wierza żeby Ciáło prawdźiwé Páná Christusowé mogło bydź záraz y w niebie y w Sákramenćie/ to iest ná róznych mieyscách: ábo żeby nie mogło bydź/ bez mieyscá y bez przyrodzonégo wzrostu swego. Gdyż tu widźimy/ że Ciáło prawdźiwé Christusowé/ wchodzac przez drzwi zámknioné/ było ná tymże mieyscu że drzwiámi ábo z ściána przez która wchodźiło y przenikneło drzwi/ nic ich nie náruszywszy: ták iáko y pierwey wyszło z nienáruszonégo żywotá Páńieńskiégo/ y przez kámień grobowy/ y potym przenikneło wszytkié niebá/ które sa nád żelázo twárdsze. Jáko tedy dwoie ciáłá ábo istnośći moga bydź záraz ná iednym mieyscu/ ták też iedno Ciáło moca Boża może bydź záraz nie ná iednym mieyscu: y może bydź ciáło nie zástepuiac mieyscá/ y bez wzrostu/ dlugośći/ szerokośći y miąższośći swéy/ iáko iest w naswietszym Sákrámenćie. Bárzo to mieysce kole w oczy Kálwinisty. Y przetóż ie rozmáićie psuia y fałszuia/ przydawáiac do słowá Bożego wykręty swé. Jedni mówia/ iż Christus nie wszedł drzwiámi/ ále oknem/ ábo iáka dźiura. Drudzy mówia/ iż moca swa drzwi sobie otworzył/ ábo drzwi rozpuśćił y wniwecz obroćił/ y záśie ie tudźież nápráwił. Aleć tym wymysłom zábieżeli Ewánielistowie. Bo Jan S. ták wyráźnie mówi: Gdy były drzwi zámknioné stánał Jesus w pośrzodku. Y záśie: Przyszedł Jesus drzwiámi zámknionémi. A Lukasz S. wspomina/ iż dla tego weszcia zámknionémi drzwiámi/ mniemieli Apostołowie żeby on był Duch á nie Ciáło. Ktemu wszyscy oycowie stárzy w tym cudo vznawáia/ iż Pan Christus wszedł zámknionémi drzwiámi. Augustyn S. ták mówi: Táż moc Boża/ przez nienáruszony żywot pánieński zupełne członki dźieciątká wprowádźiła: która potym przez zámknioné drzwi członki młodźieńcá wprowádźiłá. A ták nie watpmy/ iż Pan Christus z Ciáłem swym wszytko co chce vczynić może: któremu y wielbłada przez vcho igielné nie trudno przeprowádźić.

Wykręty Kálwinistów. Ver. 26. Luk. 24. 37. Epist: 3. ad Volus. Mat. 19. 24. Mar. 10. 25. Luk. 18. 25.

Zacność kápláńska.

21 *Iáko mie posłał Oyćiec*] Témi słowy y możność swa Bozka pokázuie/ gdy sie Oycu równa w posyłániu: y zacność Apostolska/ Biskupia y kápláńska: gdy ie w poruczonym vrzedźie równé sobie czyni/ y stánowi ie námiastkámi y plenipotenty swémi.

Christus przez Duchá swego dáie moc grzéchów odpuszczánia.

22 *Tchnał*] Iż moc grzéchów odpuszczánia nie należy ludźiom iedno z mocy á z dáru Duchá S. (poniewaź iest moc y łáská duchowna) przetóż piérwey niżli ia im dáie/ vżycza im Duchá swego przez zwiérzchné nátchnienié. Czym też dáie znáć/ iż Duch S. ták od Oycá iáko y od Syná pochodźi.

Moc kápláńska więtsza iest niż królewska y niżli ánielska. Chryzost. lib. 1. de Sacerd.

23 *Których odpuśćićie grzéchy*] Chryzostom S. z tych słow pokázuie/ iż tá moc dana kápłanom nowégo testámentu odpuszczánia y zátrzymánia grzéchów/ więtsza iest nád moc y władza królów tego świátá/ y nád moc kápłanów zakonu Moyżeszowego (iż sie ná dusze nie ná ciáłá ściaga) á nawet y nád moc sámych Anyołów. Dał im/ práwi/ wszytkę moc rzeczy niebieskich. A iáko Oćiec wszytkę moc dał Synowi. ták Syn te wszytkę moc dał vczniom swoim. Nászym kápłanom/ mówi/ nie trad ćielesny/ ále duszné plugástwá/ nie mówię doświadczáć oczyśćionych/ ále práwie oczyśćiáć dozwolono. Tákże y inni Oycowie święći y stárzy Doktorowie. Ná tych tedy słowiech fundnie sie potrzebá spowiedźi y rozgrzeszenia kápláńskiégo. Bo sługá Christusów nie ma grzéchów odpuszczáć ábo zátrzymawáć/ iedno z pilnym rozsadkiem á zważeniem grzéchów: áby nie był vczestnikiem cudzych grzéchow/ á iżby władzéy która wźiął ku zbudowániu/ źle nie vżywał ku skáżeniu. Bo sa tákié grzéchy/ które nie moga bydź od ládá kápłaná odpuszczoné. Aby tedy wiedźiał sługá Christusów/ kiedy ma grzéchy odpuśćić/ á kiedy zátrzymáć: potrzebá koniecznie/ áby sposob/ ćiężkość y liczbe grzéchów/ ná spowiedźi wyznał y obiáwił ten który sam wie y zna myśli sercá swégo. Poniewaź z sercá pochodza myśli złé/ meżoboystwá/ cudzołostwá rc. A ták Pan Christus/ który grzéchy przez sługi swé odpuszcza/ á które od nich nie sa odpuszczoné té ma zá zwiazáné y zátrzymáné/ tego do spowiedźi á wyznánia grzéchów swych obwiezuie/ który chce áby mu grzéchy po chrzćie popełnioné były odpuszczoné. Y tego prawá kośćiół vżywa y záwsze vżywał. Jáko iest iáwno z kśiag Cyprzyana S. de lapsis y z Hieronymá S. in cap: 19. Matth: y z Leoná wielkiégo Epist: 78. y z inych Oycow S. y Doktorów stárych.

Spowiedźi potrzebá. 1. Tim: 5. 22. 2. kor. 10. 8. Mat: 15. 19. Matt. 16. 18.

Christus iest Bogiem Izráelskim.

28 *Pan mój, y Bóg mój*] Oto wyznawa Tomasz/ iż Christus iest onym prawdźiwym Bogiem Izráelskim. Bo y w Gréckim przydan iest ártykuł ὁ θεός: który znáczy onégo Bogá prawdźiwégo: y Thomasz bedac Zydem/ nie znał inszégo Bogá/ oprócz onégo o którym nápisano. Słuchay Izráelu/ Pan Bóg twóy/ Bóg ieden iest. Y przydáie Chryzostom/ iż Thomasz to mówiac/ wypełnił oné słowá Psálmu: Rekámi mémi szukałem Bogá/ y nie omyliłem sie.

5. Moy: 6. 6. Psal: 66. 3.

ROZDZ. XXI.

1 A Potym okazał sie zás Jesus v morzá Tyberyádskiego. A okazał sie ták: 2 Byli spolu Symon Piotr/ y Thomaß którego zowią Didymus/ y [a] Náthánáel/ który był od Kany Gálileyskiey/ y [b] synowie Zebedeußowi/ y drudzy dwá z vczniów iego. 3 Rzekł im Symon Piotr: Ide ryby łowić. Rzekli mu: Idziem y my z tobą. Y wyßli/ y wśiedli w łodź: á oney nocy nic nie vłowili. 4 A gdy było ráno/ stánął Jesus ná brzegu: wßákoż nie poználi vczniowie że był Jesus. 5 Rzekł im tedy Jesus: Dzieci/ á macie ryby? Odpowiedzieli mu: Nie. 6 Rzekł im: [c] Zápuśćcie śieć po práwey stronie łodzi/ á "naydziecie'. Zápuśćili tedy: á iuż nie mogli iey ćiągnąć przed mnostwem ryb. 7 B Rzekł tedy vczeń on którego miłował Jesus Piotrowi: Pan iest. Symon Piotr vsłyßawßy iż Pan iest/ przepásał sie suknią (ábowiem był nági) y rzucił sie ná morze. 8 Lecz drudzy vczniowie przypłyneli w łodzi (bo nie dáleko byli od ziemie/ ále iákoby ná dwieśćie łokiet) ćiągnąc śieć ryb. 9 Gdy tedy wyßli ná ziemię/ vyźrzeli wegle nałożone/ y rybe ná nie włożoną/ y chléb. 10 Rzekł im Jesus: Przynieście z ryb któreśćie teraz poimáli. 11 Wstąpił Symon Piotr/ y wyćiągnął śieć ná ziemię/ pełną wielkich ryb/ stá pięćidziesiąt y trzech. A choć ich ták wiele było/ nie podárłá sie śieć. 12 Rzekł im Jesus: Podźcie obiedwaycie. A żaden "z siedzących v stołu' nie śmiał go spytáć: Ktoś ty iest? wiedząc iż Pan iest. 13 G A przyßedł Jesus/ y wźiął chléb/ á dawał im/ tákże y rybe. 14 To iuż trzeci raz okazał sie Jesus vczniom swoim/ powstawßy z martwych.

15 Gdy tedy obiad odpráwili/ rzekł Symonowi Piotrowi Jesus: Symonie "Janów'/ miłuieß mie więcey niżli ci? Rzekł mu: Ták Pánie/ ty wieß że cie miłuie. Rzekł mu: Pás báránki moie. 16 Rzekł mu powtóre: Symonie Janów miłuieß mie? Rzekł mu: Ták Pánie: ty wieß że cie miłuie. Rzekł mu: "Pás báránki moie'. 17 Rzecze mu potrzećie: Symonie Janów miłuieß mie? Zásmucił sie Piotr/ że mu trzeći kroć rzekł: Miłuieß mie? y rzekł mu: Pánie/ ty wßytko wieß: ty wieß że cie miłuie. Rzekł mu*: Pás owce moie. 18 D [d] Záprawde/ záprawde powiádam tobie: Gdyś był młodßym/ opásowałeś sie/ y chodziłeś kędyś chćiał: lecz gdy sie stárzeieß/ wyćiągnieß rece twé/ á inny cie opáße/ y poprowádzi gdzie ty niechceß. 19 A to mówił/ dawáiąc znáć którą śmiercią miał "vwielbić' Bogá.

A to powiedziawßy/ rzekł mu: Pódź zá mną. 20 Piotr obróćiwßy sie/ vyźrzał onego vczniá/ którego miłował Jesus/ pozad idącego: [e] który też położył sie był przy wieczerzy ná piersiach iego/ y mówił: Pánie/ któryż iest co cie wyda? 21 Tego tedy vyźrzawßy Piotr/ rzekł Jesusowi: Pánie/ á ten co? 22 Powiedział mu Jesus: "Ták chce' áby został áż przyidę/ co tobie do tego? ty pódź zá mną. 23 Gruchnelá tedy tá mowá miedzy brácią/ iż on vczeń nie vmrze. Lecz nie rzekł Jesus: Nie vmrze. ále: "Ták chce' żeby on został áż przyidę/ co tobie do tego? 24 Ten iest on vczeń/ który dáie świádectwo o tym/ y to nápisał: á wiemy że prawdziwe iest świádectwo iego.

25 [f] A iest y innych wiele rzeczy/ które czynił Jesus: które gdyby sie z osobná pisáły/ tußę iż y sam świát nie mogłby ogárnąć ksiąg któreby sie pisáć miáły. *

[a] wys. 1. g 45.
[b] Mat. 4. c 21 Mar. 1. b 19.
[c] Luk. 5. a 4.
"dostánie cie.
"z vczniow. G. S.
Piotr pásterzem wßytkich owiec Páńskich. Mat: 16. 18.
"Ionásow, ábo Ionow: y tákże niżey dwákroć. 2. L G. S.
"ábo, przedże owce moie G
* Iesus 1. L. G. S.
[d] 2. Piotr 1. c 14.
"obiáśnić.
[e] wys. 13. e 23
"iesli chce N. L. K. G. S. iesli ták chce 2 L. Hier:
"iesli chce 4. L. K. G. S. iesli ták chce. 3. L.
[f] wys. 20. g 30
* Amen. G.

5 A macie ryby] Łáćińskie słowo/ pulmentarium, á Greckie/ προσφάγιον znáczy własnie wßytkie potráwy ktore z chlebem iedzą/ miedzy którémi potráwámi/ ryby pierwße mieysce miewáły/ iáko piße Athenęus lib. 7. c. 1. A ták y tu iż o rybách iest rzecz/ własnie ryby znáczy.

17 Pás owce moie] Tu Pan ziśćił Piotrowi/ co mu był obiecał/ że go miał vczynić fundámentem/ głową y przełożonym kośćiołá swego/ y przednieyßym pásterzem wßytkich owiec swoich. Bo oto/ przy bytnośći inßych Apostołów/ iemu sámému owce swé poléca: Symonie/ práwi/ Janów/ miłuieß mie wiecey niżli ći drudzy Apostołowie? páśże owce moie. A zleca mu zgołá wßytkie owce/ ża-

Psal. 2. 9. Obia: 19. 15

dnich

Matt. 2. 6.

Euſeb: in Chron.

Chryſoſt: hom. 11. in Mat. & Ho: vlt. in Ioan & lib. 2. de Sacer. Optat: lib. 2. contra Parmen. Hier. lib. 1. in Ioui. Bern. epi 237. ad Eugen. Greg. lib. 4. epiſt. 32. ad Mauri.

dnych nie wyymuiąc/ náwet áni ſámych Apoſtołów. A nietylko mówi Páś (po Grecku βόσκε) ále vżywa słowá królewſkie° ποίμαινε to ieſt/ Rządź y ſpráwuy/ láſką y mocą páſterſką/ owce moie. Ták ták o Pánie Chriſtuſie nápiſano: Będźieſz ie rządźił láſką żelázną. A ná drugim mieyſcu: Z ćiebie wynidźie wódz/ który będźie rządźił lud mój Izráelſki. A ták témi słowy vczynił Pan Piotrá pierwszym Biſkupem wszytkich chrześćiánów (iáko go Euſebius zowie) páſterzem y głową y przełożonym kośćiołá ſwego y świátá wszytkiego: y zlećił mu/ y potomkóm iego/ owce które odkupił krwią ſwoią/ iáko Chryſoſtom S. nie raz przypomina: y vczynił go głową wszytkich Apoſtołów/ iáko Optatus świadczy. Hieronym S. twierdźi/ Iż dla tego miedzy dwunaśćią Apoſtołów iednego Pan obrał/ áby poſtánowiwszy Głowę/ byłá odięta przyczyná odſczepieńſtwá. A Bernard S. do Eugeniuſá Papieżá ták piſze: Mieyſce ná którym stoiſz ieſt ziemiá świętá/ ieſt mieyſce Piotrowe/ mieyſce kśiążęćiá Apoſtołów/ którego Pan poſtánowił Pánem domu ſwego/ y przełożonym wszytkiego imienia ſwego. Náwet ś. Grzegórz ták o tym nápiſał: Jáwno to ieſt wszytkim Ewányelią czytáiącym/ iż ná błogosłáwieńſtwu/ y wszytkich Apoſtołów kśiążęćiu Piotrowi/ głoſem páńſkim zlecon ieſt rząd y przełożeńſtwo ábo przodkowánie kośćiołá wszytkiego: który Piotrów vrząd śćiąga ſie też ná potomki iego. Bo Pan kośćioł ſwój opátrzyć raczył/ nietylko do lat dwudźieſtu y piąći/ ále áż do skończenia świátá. A póki będą owce Páná Chriſtuſowe/ póty będźie páſterz ich ná mieyſcu Piotrowym.

18 *A inszy ćie opásze*] Y tuć ſie pokázuie osobny przywiley Piotrá S. iż iemu ſámému Pan Chriſtus śmierć opowiedźieć raczył/ á k temu śmierć krzyżową: áby táko mu iuż ſwé był dárował/ y vrząd ſwóy nań włożył: ták żeby go też miał towárzyszem w śmierći. Y przetóż mu mówi: Náśláduy mię. To ieſt/ bądź tym czymem ia był/ y żyiąc y vmieráiąc: bądź páſterzem duſz póki żywieſz: á potym przez śmierć krzyżową/ przeydźieſz z tego świátá do Oycá.

Piotrowi śmierć Pan

Christus opowieda.

22 Ták chce áby został] Troiákie czytánie tego mieyſcá ſie nayduie. Pierwsze/ ták chce áby ten został. Wtore/ Jeśli chce áby ten został. Trzećie ieśli ták chce áby ten został. Pierwsze máią dźiśieysze poſpolité y ſtáré Láćińſkie kśięgi: y Ambroży ś. Auguſtyn/ y Bedá ták czytáią. Wtore máią/ Królewſkie/ Greckie/ Syriyſkie/ y niektóre Láćińſkie kśięgi/ y Greccy Doktorowie. Trzećie/ dwá Láćińſkie dawne piſáné exemplarze/ y Hieronym S. Lecz Jánſenius dowodźi/ że wtóre czytánie ieſt nalepsze.

Rożne czytánie.

25 Y sam świát] Z tąd mamy/ iż Pan Chriſtus wiele y czynił y mówił/ czego nie nápiſano. Bo té kśięgi które mamy/ iedná reká obiąć może. A Jan mówi: iżby nie mógł wszytek świát obiąć y ogárnąć tych kśiąg/ któreby ſie o tym piſáć miáły. Nie wszytko tedy ieſt piſano y z potrzebnych rzeczy/ zwłaſzcza o vſtáwie y o ſpráwowániu świętych Sákrámentów/ którego bez wątpienia Pan náuczył vczniów ſwych przez oné czterdźieśći dni niż do niebá wſtąpił. Przetóż odſczepieńcy błądzą/ mówiąc że wszytko nápiſano: y żadnych trádiciy ábo náuk Apoſtolſkich/ bez piſmá podánych nie przyimuiąc.

Tradicie.

ARGVMENT, ABO SVMMA DZIEIOW Apoſtolskich.

Przecz po Ewánieliách náſtępuią dźieie Apoſtolſkié. Dan. 9. 26. Hieron: in Catal. *Summá dźieiów Apoſtolſkich.*

PO Ewanieliach S. w których ſie okazało, iako niezbożnie Zydowie wzgardźili y odrzućili Chriſta Pana (o czym dawno przed tym Moyzeſz y prorocy powiadali) y przetoż zaſłużyli aby też ſami od niego wzgardzeni y opuſzczeni byli: idą porządnie té kśięgi o dźieiach abo ſprawach Apoſtolſkich (napiſané w Rzymie od Lukaſza S. czwartego roku panowania Nerona Céſarza á roku Páńſkiego 60.) które nam opiſuią iako Pan Chriſtus zbawićiel naſz, z niezmierney dobroći y miłośierdźia ſwego (którego też Prorocy nie przepominali) ieſzcze y po w niebo wſtąpieniu ſwoim znowu ſie ofiárował niewdźięcznemu ludowi Zydowſkiemu. Bo choć go oni vkrzyżowáli, iednak posłał do nich dwunaśćie Apoſtołow, áby ie przywiedli do pokuty, y przez chrzeſt wſzczepili do kośćiołá iego. Lecz gdy ſie tak wſzyſcy dwánaśćie báwili koło Zydów, w ten czás Pan Chriſtus z prześladowcę Zyda, vczynił nowego Apoſtoła, Pawła S. á żeby nie dał przyczyny zgorſzenia Zydóm (którym ſamym dla téyże przyczyny y ſam Ewanielią opowiadał) nie kogo inſzego ze dwunaśćie Apoſtołów, iedno tegoż Pawła posłał do poganów, którzy przed tym nigdy o Chriſtuſie nie słychali, y mnoſtwo bałwanów za Bogi chwalili: aby y tych (według proroctwa) przywiódł do pokuty, y przez chrzeſt przyłączył do kośćioła ſwego. Ale niewierni Zydowie ſprzećiwili ſie wſzędy Pawłowi, y iego nauce u poganów: prześladuiąc go y ſzukaiąc śmierći iego: y nigdy go trapić nie przeſtaiąc, aż nawet przyſzedł w ręce pogáńſkie: aby tak od nich odieta była Ewanielia y dana poganóm: (iako im to nie tylko rozliczni prorocy, ale y ſam Chriſtus obiecował) przenióſzy króleſtwo ſwé od ſamégo miaſta Ieruzalem (którego też wzgardzenié y odrzucenié mianowićie opowiedźiané było) głowy ludzkiey źiemie, z którey ſie było poczęło: áż do Rzymu głowy pogánów y wſzytkiego świata. Co wſzytko iaśniey ſie pokaże z rozdźielenia tych kśiąg na ſześć części.

1. *Apoſtołowie Zydy náwracáią.* 2. *Páwłá S. náwrocenie.* Iſa. 49. 6. Dźie. 13. 47 Dźie. 13. 45. y 18. 6. y 19. 9. y 28. 28. Mat. 21. 43. Iſa. 1. 8. Luk. 13. 35. *Sześć części Dźieiów Apoſtolſkich.*

Dźie. 9. 4. 3. *Páwel S. Apoſtoł Pogánów.* 4. *Zydowie Páwłá S. prześláduią, y wydáią Pogánóm.* 5. *Kośćioł Chriſtuſów z Ieruzálem do Rzymu przeniesiony.*

1. Pierwſza: Iako Pan Chriſtus wſtępuiąc do nieba przed oczyma Apoſtołow y ucżniów ſwoich, obiecał im poćieſzyćiela Ducha S. opowiadaiąc że przezeń mieli bydź umocnieni, y tak w Ieruzalem zacząć kośćioł iego: y rozſzerzyć ij po wſzytkiey ludzkiey źiemi y Samaryiey, á ná koniec y po wſzytkim świećie, we wſzytkich ięzykach y narodźiech. w Rozd: 1.

2. Wtóra część ma w ſobie początki kośćiołá Chriſtuſowégo w Ieruzálem. w Rozd: 2. Trzećia, rozmnożenié tegoż kośćioła y rozſzerze-

rzenié po wßytkiéy Iudzkiéy ziemi y Samaryiéy. w Rozd: 8. Czwarta, rozściągnienié tegóż kościoła do poganów. w Rozd: 10. Piąta, odiećié kościoła od upornych y zatwardźiałych Zydów, y przeniesienié do poganów przez posługe S. Pawła y Barnabaßa. w Rozd: 13. Szósta, odiećié kościoła nawet od samégo miasta głównégo Zydowskiégo Ieruzálem, á przeniesienié do Rzymu, głównégo miasta pogáńskiégo. A to dla prześladowania, ktorym Zydowie trapili Pawła S. tak długo, aż muśiał apellowáć do Césarza: za czym go tak wydali Rzymianom, iako y przed tym samégo Christusa. O ktorych Rzymianiéch y Poganiéch samże Paweł do Rzymu przyßedßy, tak do Zydow mowił: Wiédźcie iż poganom posłané iest to zbawienié Bożé: á oni słuchać będą czego wy słuchać niechcećie. Y tak sie wypełniły oné słowa Pańskié: Y aż do ostatnich granic ziemie. A tu Lukaß S. skończył swoie kśiegi: maiąc dosyć na tym, że pokazał iż sie to spełniło, co był Pan Christus obiecał Pawłowi: Ze ty Pawle maß stanąć przed Césarzem. Abowiém przedśiewźiećié iego inßé nie było, dno ukazać nowé Ieruzálem Chrześćijańskié, w ktorym naprzednieyßy stolec kościoła swégo chćiał Pan Christus fundowáć y postanowić. Iakoż zaisté wßyscy przodkowie naßy, Chrześćijanie wßytkich wiekow y czasow, na to miasto osobliwy wzgląd mieli, y nawiecéy ie czćili yważyli, y w wątpliwośćiach swoich do niego sie o radę, y w trudnośćiach o pomoc ućiekali: nie inaczéy iedno iako przed tym Zydźi do miasta Ieruzálem: według ustawy y roskazania Bożégo.

A tym sposobem té kśiegi dźieiow Apostolskich ukazuią kośćioł prawdźiwy, tak iasnie y źrzetelnie: iako Ewanielije ukazuią Christusa prawdźiwégo, wßytkim ktorzy sobie dobrowolnie oczu nie zasłaniaią aby nie widźieli prawdy. Zwłaszcza że ten iest kośćioł Christusow prawdźiwy, ktory począwßy sie widomie od Ieruzálem, odiet był od Zydow, y przenieśion do poganow (á mianowićie do Rzymu) y tak sie widomie rozniósł y rozkrzewił nigdy nie ustaiąc, ale zawżdy rosnąc, tak długo aż wnidźie zupełność poganow, za czym téż y wßytek naród Izraelski zbawion będźie: a potym przydźie dokończenié świata. Dla ktorégo narodow nawrocenia y zupełnośći poganow, tenże kośćioł powßechny Rzymski pamietaiąc na swoy urząd, iako świadek Christusow, aż do ostatnich granic ziemie, iako zawżdy przed tym, tak y teraz posyła kaznodźieie na wßytek świat: kedy hæretykowie z drugiéy strony nie czynią nic inßégo, ieno odwracaią tych ktorzy piérwéy Chrześćijany byli.

Dźie. 25. 11. Luk. 23. 1.
Pogániená łáskę, Zydóm pirwéy ofiárowáną, nástąpili.
Przeßli w dźiele Lukaßá S. w tych kśięgách.
Rzym nowe Ieruzálem Chrześćiáńskié.
Kośćioł Christusów prawdźiwy w dźieiách vkazány.
Zydowie nákoniec vwierzą w Christusá.
Kośćioł Rzymski stáraśie o świátá náwrócénie.
Dzie: 29. 28. Dźie. 1. 8.
Dźie. 27: 24.
5. Moy: 17. 18.
kol 1. 6. Rzym 11. 25. Ila. 9. 21. Mat. 24. 14. Tertul. de præscrip.

DZIEIE APOSTOLSKIE*.

*świętego Lukaßá Ewánielisty G

ROZDZIAŁ I.

PIERWSZA CZESC oczekawánié Duchá S. miedzy wniebowstąpieniem Páná Christusowym, y początkiem kośćioła iego ábo kśięgi nápisał, rozumiéy historyą Ewánieliéy. S.

1 A Pierwßąm mowe vczynił/ o Theophile/ o wßystkim co począł Jesus czynić y vczyc: 2 áż do dnia którégo roskazawßy Apostolóm przez Duchá świetégo/ które obrał/ wziet iest: 3 którym też siebie sámégo po swéy mece stáwił żywym w rozmáitych dowodźiéch/ przez czterdźieśći dni sie im vkázuiąc/ y mówiąc o królestwie Bożym. 4 *A z nimi iedząc' [a] roskazał im/ áby nie odchodźili z Jeruzalem/ ále czekáli obietnice Oycowskiéy: [b] którąśćie (práwi) słyßeli przez vstá moie: 5 [c] ábowiemci Jan chrzćił wodą/ á wy bedźiecie [d] chrzczeni Duchem świetym po niewielu tych dni. 6 A ták którzy sie byli zeßli/ pytáli go/ mówiąc: Pánie/ zali w tym czáśie przywróćiß królestwo Izráelowi? 7 B A rzékł do nich: Nie wáßá rzecz iest znáć czásy y chwile/ które Oćiec w swéy władzéy położył: 8 ále [e] weźmiecie moc Duchá świetégo/ który przydźie ná was: y [f] bedźiecie mi świádkámi w Jeruzalem/ y we wßytkiéy Zydowskiéy ziemi/ y w Sámáriiéy/ y áż ná kray ziemie. 9 [g] A to

*á społnéy sołi y stołu z nimi vżywáiąc G. Chryzost: y Oecumen ábo iáko drudzy z Græckiégo wykładáią, zgromadziwßy ie.
[a] Luk: 24. g 49.
[b] Ian 14. d 26.
[c] Mat. 3. b 11. Mar. 1. b 8.
[c] Chrzest Ianów nie dawał Duchá ś.
[d] Chrztém zowie obfite wylanie Duchá. S.
[d] Luk. 3. c 16. Ian 1. d 26. Niż. 11. c 16. y 19. a 4.
[e] Niż: 2. a 2. a 4.
[f] Luk. 24. g 48. Niż. 2. g 32.
[g] Mar. 16. d 19. Luk: 24. g 51

rzekszy/ gdy oni pátrzáli podniesion [10] iest/ á obłok wziął go od oczu ich. A gdy pilnie pátrzáli zá nim do niebá idącym: oto dwá mężowie stáneli [11] przy nich w białym odzieniu: którzy też rzekli: Mężowie Gálilejscy/ czemu stoicie pátrząc w niebo? ten Jesus który wziet iest od was do niebá/ ták przyidźie iákośćie go widźieli idącego do niebá.

[12] Tedy sie wróćili do Jeruzalem od góry którą zowią Oliwną: która iest blisko Jeruzalem/ máiąc [z]dróge száb- [13] bátu. A gdy wyszli/ wstąpili do wieczerniká gdźie mieszkáli Piotr y Jan/ Jákub y Andrzey/ Philip y Thomasz/ Bártlomiey y Mátthеusz/ Jákub Alpheuszów/ y Symon Zelotes/ y Ju- [14] dás Jákobów. Ci wszyscy trwáli iednomyslnie ná modlitwie[*] z niewiástámi y z Máryą mátką Jezusową/ y z bráćią iego.

[15] W one dni powstawszy Piotr w pośrzód [x]bráciey rzekł: (á był poczet osob wespółek iákoby sto dwádźieśćiá.) [16] Mężowie bráćia/ musiáło sie wypełnić [h]pismo które opowiedźiał Duch święty przez vstá Dawidowe/ o Judaszu ([i]który był wodzem tych co poimáli Jezusá: [17] który był policzony z námi/ y dostáłá mu sie cząstká te[o] vsługowánia. [18] [k]A ont[i] otrzymał rolą z zapłáty [z]niespráwiedliwośći: á [l]obiesiwszy sie rospukł sie ná poły/ y wypłynęły wszytkie wnętrzności iego. [19] Y stáło sie iáwno wszytkim mieszkáiącym w Jeruzalem: ták iż názwano one rolą ich iezykiem Hácceldemá/ to iest/ rola krwie. [20] Abowiem nápisano w księgách Psálmów: [m]Niechay będźie [x]ich miesz- kánie puste/ á niech nie będźie ktoby w nim mieszkał. A [n] [z]biskupstwo iego niech weźmie drugi. [21] Potrzebá tedy z tych mężów którzy sie z námi schodźili przez wszytek czás którego Pan Jesus [x]wchodźił y wychodźił miedzy námi: [22] począwszy ode chrztu Janowego áż do tego dniá w który iest wziet od nas/ áby ieden z nich był z námi świádkiem zmartwychwstánia iego. [23] Y postánowili dwu/ Józephá/ którego zwano Bársabas/ którego názywano Justem/ y Máćiejá. [24] A modląc sie mówili: Ty Pánie który znasz sercá wszytkich/ okaż którégoś obrał z tych dwu iednego/ [25] áby [z]wziął mieysce vsługowánia tego y Apostolstwá/ z którego wypadł Judasz/ áby odszedł ná mieysce swé. [26] Y dáli [x]im lósy/ y padł lós ná Máćiejá/ y policzon iest z iedennáśćią Apostołów.

Marginalia: [z]to iest, pułmile dobré. Origenes y Oecume. Bo sie Żydóm w szábát dáley iść nie godźiło. Imioná 11. Apostołów. [*]y w prośbách. G. [x]vczniów G. 1. Pierwszy znák zwierzchnośći Piotrowey. [h]Psal. 40. b 9. [i]Jan 13. b 18. y 18. a 3. [k]Mat. 27. a 7. [z]niespráwiedliwéy. Hebr. [l]Mat. 27. a 5. [m]Psal. 68. c 26. [x]iego. 4. L. K. G. S. [n]Psal. 108. b 8. [z]przełożeństwo. Apostolstwo. [x]przebywał. Hebráism. [z]los. G. cząstkę. [x]losy ich. G.

---

[1] Pierwsze pisánie] Dwoie księgi nápisał Łukasz S. Jedne Ewánieliey/ o spráwach y náukách Páná Christusowych: á te drugie o spráwách Apostolskich/ y o pierwszych początkách kośćiołá Páná Christusowego. Jednák wielka iest śmiáłość Budnego/ który porządek czterech Ewánieliy pomieszał/ kłádąc pierwey Ewánieliją Janá S. á po niey Ewánieliją Łukaszá S. Więc dźieie Apostolskie. Do czego mu powod y przyczyne dáli tłumácze Brzescy tą glozą: Okázuie tu/ iż te księgi máią bydź złączone z onémi pierwszemi. Lecz y bez tego złączánia wszyscy dobrze wiedzą/ iż oboie te księgi Łukasz S. pisał. Y dáleko iest lepszy y przystoynieyszy stáry porządek Ewánieliey/ od czásow Apostolskich w kośćiele záchowány/ y w onych czterzech zwierzętach figurowány. Bo iáko Jan S. po wszytkich nápisał Ewánieliją swoie: ták też słusznie ma mieć ná ostátku mieysce.

[11] Który wźięty iest od was do niebá] Z tego widomego wstąpienia do niebá Christá Páná/ á iż tákże záśie ma przyśdź ná sąd: chćieli dowieźdź Kálwinistowie/ że go niémász w S. Sákrámenćie. Ale wierni ráczey máią słucháć S. Chryzostomá ták mówiącego: O iákiez to cudo! o iáko wielka iest dobroć miłego Bogá! że ten który z Oycem wzgorze śiedźi ná niebie/ tegoż práwie czásu rękámi ludzkimi bywa piástowány ná źiemi! Y ná drugim mieyscu: Christus/ prawi/ wstępuiąc do niebá/ Ciáło swé y nam zostáwił/ y toż Ciáło z sobą zániósł. Y iescze indźiey mówi: Heliasz owczą suknią zostáwił vczniowi: ále Syn Boży wstępuiąc/ własné ćiáło swé nam zostáwić raczył.

[14] Ci wszyscy] Oto prawdźiwy kośćioł Christusów/ który on po sobie zostáwił/ było ono widźiálné zgromádzenié/ któremu roskazał pospołu mieszkáiąc czekáć zesłánia Duchá S. áby przezeń tym lepiey náuczeni y wpráwieni/ potym wszytkie narody y kráie świátá do tegoż towárzystwá przywiedli.

[14] Z niewiástámi] To mieysce tłumácze Brzescy y Budny zá niemi zfałszowáli: przełożywszy/ z żonámi/ miásto z niewiástámi. Jákoby wszyscy Apostołowie żony mieli/ ábo mieszkáli z nimi/ które iuż dawno byli opuśćili. Lecz Ewánielistá mówi o Máriách y innych nabożnych niewiástách/ które zá Pánem Christusem chodźiły y służyły mu z máietnośći swych. O których Łuk: 8. 2. y 24: 10.

[14] Y z Marią matką Iesusową] Táć iest ostátnia zmianká Pánny naświętszey w pismiech nowego testámentu. Lecz o iey śmierći y w niebowźięćiu wedle ćiáłá/ mamy pismá dosyć v S. Dionizyuszá Areopágity/ v Dámáscená/ Athánázyusá/ Nicephorá/ Ber

Marginalia: Księgi Łukaszowe. Budny pismo S. miesza. Ezech. 1:10. Hieron. in prol. Bibl. Ciáło Páńskie w S. Sákrámenćie záraz y w niebie. Lib. 3. de sacerd. Hom: 2. ad pop: Ant. Hom: de diuit: & paup. Kośćioł widźiálny. Hæretycy fałszuią text pismá. S. Mat. 19. 27. Pánny Máriey wniebowźięćie.

nárdá y innych. Ná co wßytko nic nie dbáiąc Nowowiernicy dźiśieyßy / wymázáli z kalendarzów swoich naprzednieyßé świeto Wniebowźięćia Pánny błogosłáwionéy. Którzy záiste przynamniey mieli świećić dźień zeszćia iey z tego świátá / iáko świecą dni zeszćia inßych świetych. Bo ácz nie wierzą żeby ćiáło iey naświetßé było do niebá wźięté: wßákże iáko mniemam / nie będą ták niewstydliwymi / áby nie wierzyli że oná vmárłá / y duszá iey naświetßa iest z Chrystusem w niebie. Ani ták ßaleni będą / żeby sie o tym wyráznego pismá domagáć v nas mieli / którego sie o śmierći Piotrá / Páwłá / Janá / y innych domagáć nie mogą. O których zeszćiu ácz w nowym Testámenćie nic nie nápisano: wßákże dni śmierći ich sámiż heretykowie świecą y obchodzą. Nie wspominam świetá Národzenia y Poczęćia P. Máriiey / o których Ewánielikowie zgołá wiedźieć niechcą. Zkąd łácno iest poznáć srogą nienawiść ßátáńską przećiwko tey Pánnie / która przez násienie swé błogosłáwione starłá głowę iego. Jáko ią z drugiey strony błogosłáwią y wysławiáią wßytkie narody wiernych Chrześćiánów / y stárych oyców świetych. Irenæus zowie ią sprawcą á rzeczniczką Ewy. Swiety Ephrem zowie ią iedyną nádźieią rospaczáiących / pomocą opuszczonych / portem vtrapionych / poćiechą świátá / wybáwićielką y odkupićielką więźniów y wßytkich po Bodze zbáwieniem. Zowie ią osobną nádźieią y vfnośćią swoią: pokoiem / weselem y zbáwieniem świátá: vćieczką y obroną / pośrzedniczką y iednaczką świátá / pánią / królową y vliczką niebieską / y nádźieią Chrześćiánów v Páná Bogá. Y wzywa iey iáwnie / y vćieka sie pod iey opiekę y obronę. Swiety Grzegorz Názyánzeński / zowie ią królową świátá / pátronką żywotá swégo / y rzeczniczką ábo orędowniczką do Syná / y z inßymi pánnámi świetémi. Y prośi iey / áby go wybáwiłá od ogniá y od ćiemnośći wiecznych: áby zá iey łáską zbáwienia mógł dostáć. Tenże wyznawa / że od niey wźiął wiele dobrego / y od wiela złego przez nie wybáwion był / y obronion od nieprzyiaćiół widomych y niewidomych. Augustyn iey prośi / áby wspomogłá nędzniki vtrapione: áby sie zá wßytkimi przyczyniłá. Bernárd ś. zowie ią Pánią nászą / pośrzedniczką nászą / rzeczniczką nászą / mátką miłośierdźia. Y często iey á nabożnie wzywa.

Przeciwnicy Pánny Máriey. 1. Moy. 3. 15. *Luk.* 1. 48. *Chwalcy Pánny Máriey.* Iren. lib. 5. Ephrem in orati. de laud. eius. In Trage Chriſoſt. pati. Auguſt. de Anunci. Bernar.

15 Powstawßy Piotr] Oto Piotr iáko práwy pásterz y gospodarz domu páńskiego / zbiera w kupę y zgromadza wßytkie wierné páńskié: y vczy ich / że potrzebá iest obráć inßego ná mieysce Judaßowo. O czym Chryzostom ś. ták piße: Pátrzay gorącośći (Piotrowéy) iákoć w tey gromádźie przedniéyßym iest / y wßędy napierwßy ze wßytkich mówić poczyna. Y niżey ták piße: Napierwßy ze wßytkich vżywa zwierzchnośći w tey spráwie: iáko ten który miał wßech w ręku. Bo do niego Pan Christus ták mówił: A ty náwróćiwßy sie / potwierdzay twą bráćią. A Oecumenius: Wstáie / práwi / Piotr nie Jákub: iáko ten któremu zwierzchność y przełożeństwo nád vczniámi iest poruczoné. Y záden sie Piotrowi nie sprzećiwił / ále wnet ná iego roskazánié dwu postáwili.

I. Piotrowé przodkowánié. Chryſ. in hunc locum.

26 Podáli im losy] Ten przywiley Apostolski nie ma bydź bran ná przykład innych pásterzów obieránia. Bo to Apostołowie vczynili z osobnégo nátchnienia Bożego: żeby tákże Máciey ś. obran był od sámego Christusá / iáko inni Apostołowie / áby sie nie zdał nád inßé podleyßym. Abo iż Máciey y Barsábás ták równi byli w świątobliwośći y w náuce / że ludzkim rozsądkiem rozstrzygniono bydź niemogło / którzyby z nich był godnieyßy. Bo w tákiey przygodźie dozwoloné iest vżywánié lossow: iż Bóg nie bywa kußon gdy tego od niego żądamy / czego ludzkim rozsądkiem dóśdź nie możemy. A iż wßytko zá iedno / ná kogo lós pádnie: Choćby padł y zprzygody / kiedy równi są ći które obieráią. Czym iednák odeymuie sie przyczyná vskarżánia drugim / y nikomu sie krzywdá nie dźieie. Przetóż w tákich przypadkách wolno iest lóssow vżywáć / iáko Augu. s. vczy. Jáko y v Zydów lóssem obierano iednégo / któryby pewnégo czásu w kośćiele kádźił. Ná który zwyczay podobno wzgląd mieli Apostołowie w obieránia ś. Máciejá: iáko świadczy Ambroży ś. y Wielebny Bedá. Bellarm. cont. 5. cap. 5.

Losy. Hier in cap 1. Ione. Lib. 1. cap 8. Doct: Chri: & epi: 108. *Luk.* 1. 9. Ambr: in c 1. Luc. Beda in c 1. Act.

ROZDZIAŁ II.

WTORA CZESC, zeſłánie Duchá S. y początek kośćiołá w Ieruzálem.

1 A Gdy sie spełniáły [a] dni Pięćdźieśiątnice / byli wßyscy [*] wespołek ná tymże mieyscu. 2 [*] [b] Y stał sie z predká z niebá ßum / iákoby przypadáiącégo wiátru gwałtownégo: y nápełnił wßytek dóm gdźie śiedźieli. 3 [*] Y vkazáły sie im rozdźielone iezyki [*] iákoby ogniá / y vśiadł ná káżdym z nich z osobná: 4 [*] [c] y nápełnieni byli wßyscy Duchá świetégo: y poczęli mówić rozmáitémi iezykámi / iáko im Duch świety wymawiáć dawał. 5 [*] A byli w Jeruzálem mießkáiący Zydowie / mężowie nabożni / ze wßego narodu który iest pod niebiem. 6 [*] A gdy sie stał ten głos / zbieżáło sie mnóstwo / y strwożyło sie ná myśli / że káżdy słyßał ie swym iezykiem mówiące. 7 [*] A zdumiewáli sie wßyscy / y dźiwowáli / mówiąc: Jzali / oto / ći wßyscy którzy mówią / nie są Gálileyczycy? 8 B [*] á iákożesmy słyßeli káżdy z nas swóy iezyk / w którymechmy sie vrodzili? 9 [*] Párthowie / y Medowie / y Elámitowie / y mießkáiący w Mesopotámiiey / w Zydowskiey ziemi / y w Kápádociiey / w Pontcie / y w Azyiey / 10 [*] w Frygiiey / y w Pámphiliiey / w Ægy-

[a] Mat. 2. c 11. [*] to iest, dźień pięćdźieśiąty po Pásce, iáko v nas Swiąteczny. [*] iednomyślnie. G zgodnie. [b] Mar. 1. b 8. Luk. 3. c 16. wys. 1. a 8. Nis 11. b 15. y 19. a 6. [*] iáko ogniste [c] Ian 7 f 39.

ptcie y

prcie/ y w stronách Libiiéy/ która iest podle Cyreny/ y przychodniowie Rzymscy: 11 Zydowie też y nowonáwróceni/ Kreteńczycy y Arábczycy: słyszelismy ie mówiące iezyki nászémi wielmożne spráwy Boże.

12 Y zdumiéwáli sie wszyscy/ y dziwowáli/ mówiąc ieden do drugiégo: 13 Cóż to ma bydź? A drudzy náśmiéwáiąc sie mówili: Ze muszczu pełni są ći.

14 A stánąwszy Piotr z iedennaśćią/ podniosł głos swóy/ y mówił im: Mężowie Zydowscy/ y wszyscy którzy mieszkacie w Jeruzálem/ niech to wam iáwno będzie/ á przyimicie do vszu słowá moie. 15 Abowiém nie są piiáni ći/ iáko wy mniémacie: gdyż iest trzecia 16 godziná ná dźień: ale to iest co rzeczono iest przez Proroká Joelá: 17 [d] Y będzie w ostateczne dni (mówi Pan) wyleię z Duchá mego ná wszelkié ćiáło: á prorokowáć będą synowie wászy y córki wásze: á młodźieńcy wászy widzenia będą widźieć: á stárcóm wászym [˝]sny sie śnić będą. 18 Y iéćie w oné dni/ ná sługi mé/ y ná służebnice moie wyleię z Duchá mégo/ y będą 19 prorokowáć: y dam cudá ná niebie wzgórę/ y znáki ná źiemi nisko/ krew/ y ogień/ y kurzáwę dymu. 20 Słońce sie obróći w ćiemnośći/ á księżyc w krew/ przedtym niż przyidźie dźień Páński wielki y iáwny. 21 Y będźie [e] wszelki/ ktorybykolwiek wzywał imienia Páńskiégo/ zbáwion będźie.

22 Mężowie Jzráelscy/ słuchayćież słów tych. Jezusá Názáreńskiégo/ mężá od Bogá pochwalonéz v was mocámi/ y cudámi/ y znákámi/ które czynił Bóg przezeń miedzy wámi/ iáko y wy wiecie: 23 tego náznáczoną rádą y przeyzrzeniem Bożym wydánégo/ przez ręce niezbożników vmęczywszy zátráćiliśćie. 24 Którégo Bóg wzbudził rozwiązawszy boleśći [˝]piekłá: iákoż byłá rzecz niepodobna/ áby od niego miał bydź on zátrzyman. 25 Abowiém Dawid o nim mówi: [f] Vpátrowałem záwżdy Páná przed sobą/ bo mi iest po práwicy/ ábych nie był wzruszon. 26 Dla tegoż sie rozweseliło serce moie/ á rozrádował sie iezyk móy: nád to y ćiáło moie odpoczynie w nádźiei. 27 Abowiém nie zostáwisz duszę moiéy w piekle: áni dász świetému twemu [˝]oglądáć skáżenia. 28 [˝]Oznaymiłeś mi drógi żywotá: y nápełnisz mię rádośćią [˝]z oblicżem twoim. 29 Mężowie bráćia/ niech sie godźi bespiecznie mówić do was o Pátryárse Dawidźie/ [g] że vmárł/ y pogrzebion iest: y grób iego iest v nas/ áż do dniá dźisieyszégo. 30 Będąc tedy Prorokiem/ y wiedząc że [h] mu Bóg przysięgą przysiągł/ iż z owocu biodry iego [*] miał siedźieć ná stolicy iego: 31 przeglądáiąc powiedźiał o zmartwychwstániu Christusowym: iż [i] áni zostáwion iest w piekle: áni [k] ćiáło iego [˝]vyrzáło zepsowánia. 32 Tego Jezusá wzbudźił Bóg: [l] czego my wszyscy iesteśmy świádkowie. 33 Práwicą tedy Bożą podwyszony/ á obietnicę Duchá świętego wziąwszy od Oycá/ wylał tego/ którégo wy widźićie/ y słyszyćie. 34 Abowiém Dawid nie wstąpił do niebá: lecz sam powiáda/ [m] Rzekł Pan Pánu memu/ śiadź ná práwicy moiéy: 35 áż położę nieprzyiaćioły twé podnożkiem nóg twoich. 36 Niechay tedy wie zá pewné wszytek dom Jzráelski/ iż go y Pánem/ y [˝]Christusem vczynił Bóg/ tego Jezusá którégośćie wy vkrzyżowáli. 37 A vsłyszawszy to/ skruszeni są ná sercu: y rzekli do Piotrá y do innych Apostołów: Cóż mamy czynić mężowie bráćia?

38 A Piotr do nich: Pokutę czyńćie (práwi) á niech ochrzczon będźie káżdy z was w imię Jezusá Christusá/ ná odpuszczenie grzechów wászych: á weźmiecie dar Duchá świetégo. 39 Abowiém wam iest obietnicá y dźiatkóm wászym/ y wszytkim którzy są dáleko/ którékolwiek przyzowie Pan Bóg nász. 40 Y wielą innych słów świádczył/ y nápominał ich/ mówiąc: [˝]Wyzwólćie sie od tego narodu przewrotnégo. 41 Którzy tedy przyięli mowę iego/ ochrzczeni są: y przystáło dnia onégo iákoby trzy tysiące [˝]dusz. 42 Y trwáli w náuce Apostolskiéy/ y w vczestnictwie [˝]łamánia chlebá/ y w modlitwách. 43 Y przychodźiłá ná káżdą duszę boiaźń: wiele sie też dźiwów y znáków przez Apostoły dźiáło w Jeruzálem: y byłá 44 wielka boiaźń we wszytkich. Wszyscy też

Margin notes:

[˝] ábo słodkiégo.

II. Piotr iáko głowá wszytkich Apostołów, po zesłániu Duchá S. pierwsze czyni kazánie.

[d] Ioel. 2. g 28. Isa. 44. a 3.

[˝] to iest, przez sny pokażę im wolą moię.

[e] Ioel. 2. g 32. Rzym. 10. c 13.

[˝] poimawszy. G.

[˝] śmierći. G.

[f] Psal. 15. b 8.

[˝] skáźić sie. Hebr.

[˝] przywróćiłeś mi żywot Hebr.

[˝] z oblicznośći twoiéy. Hebráism.

[g] 3. król. 2. b 10.

[h] Psal. 131. c 11.

[*] iie wedle ćiáłá Christusá miał wzbudźić. G.

[i] Psal. 15. b 10.

[˝] nie miał á zostáć duszá iego. G.

[k] Niż. 13. c 35

[˝] nie skáźiło sie Hebr.

[l] wyż. 1. b 8.

[m] Psal. 109. a 1

[˝] królem. Heb

[˝] odłączćie sie od tych którzy nie wierzą w Christusá.

[˝] vżywánie Sákrámentu S. pod iedną osobą.

ſcy też którzy wierzyli/ byli poſpołu: y 45 wßytko mieli ſpólné. ° Oſiádłośći y máiętnośći przedawáli/ y podzieláli imi wßytkié/ iáko káżdému było po- 46 trzebá. ° Co dzień też trwáiąc iednomyślnie w kośćiele/ á łamiąc chléb po domiéch/ pożywáli pokarmu z rádośćią y w proſtoćie ſerdeczney: 47 ° chwaląc Bogá/ y máiąc łáſkę v wßego ludu. A Pan co dzień przymnażał do kupy/ którzy mieli bydź zbáwieni.

**kośćiołowi. G.*

Swiątki y wielkanoc.

1 Dni pięćdzieśiątnice] Abo dzień pięćdzieśiąty/ πεντηκοστὴ po Grécku/ nazwány ieſt pięćdzieśiąty dzień po dniu Wielkonocnym: który v nas zową dzień Swiąteczny. Bo iáko Pan Chriſtus báránek nàß Wielkonocny ofiárowan był w naſławnieyßé święto Zydowſkié wielkonocné/ áby ſie figurá wypełniłá prawdą: Ták dniá pięćdzieśiątégo/ którégo Zydóm ná górze Sinai zakon był podány/ zeſłał Pan Chriſtus Duchá ſwego S. przez którégo nowy zakon nápiſał ná ſercách wiernych ſwoich. A te obádwá dni kośćiół ś. kożdégo roku nabożnie obchodzi/ ná pámiątkę zmartwychwſtánia Páná nàßégo y zeſłánia Duchá Swiętégo. Jáko Zydowie święćili te ná pámiątkę wybáwienia z Aegyptu y podánia zakonu.

2. Moy: 19. 20. 2. kor. 3. 3.

Duch S. rozmáićie dány.

4 Y nápełnieni byli] Wźięlić byli y piérwéy Apoſtołowie Duchá ś. y ná chrzćie/ ku odpuſzczeniu grzéchów/ vſpráwiedliwieniu y poświęceniu: y po zmartwychwſtániu Páńſkim/ przez nátchnienié Páná Chriſtuſowo/ ná odpuſzczenié grzéchów innych ludźi. Ale teraz biorą zupełność Duchá ś. y oné wßytkié dáry/ które wylicza Páweł ś. á oſobliwie rozmáitość ięzyków/ którą tu miánowićie wſpomina.

Ian 20. 21. 1. kor. 12. 8.

II. Piotr wßędy przodkuie.

14 Stánąwßy Piotr] Oto y po zeſłániu Duchá ś. Piotr napiérwßy ze wßytkich Ewányelią opowiáda/ y kośćiół ſamą rzeczą záczyna/ y piérwßym ſwym kazániem nawraca ludźi trzy tyśiące. Jáko práwy fundáment kośćiołá Páná Chriſtuſowégo. Ambroſ: y Euthym: in Mat: Chryſo. in Acta Apo: homil: 4

Bóg nie był przyczyną wydánia Iudaßowégo. Rzym 8. 32. Epheſ. 5. 2.

23 Náznáczoną rádą] BOG Oćiec wydał Chriſtuſá/ á Chriſtus ſam śiebie/ z miłośći ku świátu y dla zbáwienia iego. Y przetóż to wydánié było święté/ y włáſna ſpráwá Bożá. Ale Judaß y Zydźi wydáli go y vkrzyżowáli ze złośći á z nienawiśći/ á nie z rády áni z zrádzenia Bożégo. Y przetóż ich ſpráwá byłá złośliwa y potępienia godna. A przećie Pan ćierpliwie ich złość y nieprawość znośił: przeto iż y mógł y chćiał ich zły vczynek odmienić w dobré/ ná zbáwienié nàßé. A ták niech ſie káżdy brzydźi nowémi Mánicheußámi czáſów nàßych/ Lutrámi y Kálwiniſtámi/ którzy Bogá czynią ſprawcą y przyczyną wydánia Judaßowégo/ nie mniéy iáko y nawrócenia Páwłá świętégo. Strzeż ſie y przekłádu Beżinégo/ Brzéſckiégo y Czechowicowégo/ którzy miáſto Przeyźrzenia Bożégo/ położyli Opátrznośćią Bożą: gdyż w Gréckim ieſt προγνώσει, co znáczy przeyźrzenié/ á nie πρόνοια, co opátrzność znáczy.

Melan. in epiſt. ad Rom.

Dźie. 24. 2.

Czyśćiec. Epiſt: 99. & lib. 12. Gene. 33. Hęreſ. Tatiani.

24 Rozwiązawßy boleśći piekielné] To mieyſce ták rozumié Auguſtyn S. że Chriſtus zſtąpiwßy do piekłá wybáwił mnogich od boleśći piekielnych. Co iż ſie o potępionych rozumieć niemoże/ muśi ſie rozumieć o tych którzy byli w czyśću. Bo y Epiphánius piße: iż Pan Chriſtus gdy zſtąpił do piekłá/ wybáwił té którzy ácz z niewiádomośći grzéßyli/ wßákże od wiáry Bożéy nie odſtąpili. Ale mimo té świádectwá/ dowiéźdź tego możeſz y z ſámégo textu. Abowiém té słowá/ Rozwiązawßy boleśći piekielné/ nie mogą ſie rozumieć o boleśćiách ſámégo Chriſtuſá: bo iego boleśći ná krzyżu koniec wźięły. Co ſie y z onych słów okázuie: Dźiśia będźieß ze mną w ráiu. Ani ſie mogą rozumieć o boleśćiách ludźi potępionych: bo té boleśći w ogniu onym wiecznym nigdy ſie nie skończą. Ani o boleśćiách oycow świętych: Bo ći żadnych boleśći nie ćierpieli: iáko Auguſtyn ś. vczy ná mieyſcách náznáczonych/ y Grzegórz święty. A ták koniecznie rozumieć ſie muſzą o boleśćiách onych którzy byli w czyśću. A choć w niektórych Gréckich kśięgách ſtoi: Boleśći śmierći/ á nie Boleśći piekłá: wßák że Láćińſkié ſtáré/ y Gréckié niektóré/ y Syryiſkié zgodnie máią Piekłá: y naſtárßy Oycowie Gréccy y Láćińſcy ták czytáli. Swięty Polikárpus/ S. Cyprian/ Epiphánius/ y Auguſtyn święty. Co ſie y z słow poślednich Piotrá ś. doſyć okázuie/ kedy tego co rzekł/ dowodźi témi słowy z Pſalmu: Nie zoſtáwiß duße moiéy w piekle.

Luk: 23. 43

Greg. hom: 22.

Pſal: 15. 10.

Hæretycy fałßuią text piſmá. S.

27 Duße moiéy w piekle] To mieyſce heretykowie ßkárádźie zfałßowáli. Bezá ták piérwéy przełożył: Nie zoſtáwiß trupá mego w grobie. Potym ták popráwił: Nie zoſtáwiß ćiáłá mego w grobie: iáko y Brzeſcy tłumácze z niego przełożyli. Ácz troche niżey tego trupá przećie nie zániecháli/ ták przekłádáiąc: Iż nie zoſtał w grobie trup iego. Wſtydliwßy troche byli Nowochrzczeńcy Budny y Czechowic/ którzy duße w trupá ábo w ćiáło przemienić nie śmieiąc/ przełożyli: Nie zoſtáwiß duße moiéy w grobie. Bo ψυχὴ, Gréckié słowo/ iáko y Láćińſkié Anima, y Polſkié Duſzá/ nigdy nie znáczy trupá áni ćiáłá/ ále włáſnie duße. Y przetóż fáłeßna ieſt tá Budnégo glozá. Duße/ to ieſt ćiáłá. A ták Kálwiniſtowie duße w trupá ábo w ćiáło przemienili/ á Nowochrzczency z nimi piekło w grob przetworzyli/ y duße Páńſką w grobie zágrzebli: choćia po Grécku nie ieſt τάφος, co grob znáczy: ále ἅδης, które słowo iáko Láćińſkié Infernus, nigdy nie znáczy grobu/ ále záwße piekło. Przetóż y Káſtalion/ choć też nie Kátholik przełożył/ in orco, to ieſt w piekle. A to iáwné fałßowánié piſmá nie prze co inßégo vczynili Ewánielikowie (iáko Bezá ſam ná ſie wyznawa) iedno áby nie muśieli przyznáć mieyſcá trzećiégo oprocz niebá á piekłá potępionych. Dla czego też áni Doktorom wßytkim/ áni Składowi Apoſtolſkiému/ áni piſmu iáſnému nie wierzą/ żeby Chriſtus z ſtrony duße prawdźiwie zſtąpił do piekłá/ áby wybáwił Oyców świętych duße/: ále bluźnią/ żeby Chriſtus ná krzyżu miał ćiérpieć męki piekielné. Lecz chwałá Bogu/ iż y ſámi odſzczepieńcy wyznawáią/ że áni Limbuſá/ áni czyśćá záprzeć y zgłádźić nie mogli/ áż wymázawßy y odmieniwßy text piſmá S. y włáſné Słowá Ewánieliſty świętégo/ y záprzawßy ſie ártykułu wiáry/ że Pan Chriſtus zſtąpił do piekłá. Bo

Ewánielikowie duße w trupá, á piekło w grób przemieniáią. Dźie. 2. 31.

Ewánielikowie ſkáźićiele Ewánieliiey.

Bezá in an not: Noui Teſta.

Y bluźnierze iáwni.

kłá. Bo dla tego té dwie słowie Łukaßowé z textu wymázuia ψυχὴν μου, duße moie / y εἰς ᾅδου, w piekle: á ná icy mieysce trupa ábo ćiáło zá duße / á grob zá piekło podrzucaia. A ieszcze ż bedźie kto śmiał mówić / żeby heretykowie żadnégo mieyscá w pismie świetym chcąc y wiedząc nie zfałßowáli?

Bostwo Christusowo.

30 *Ile wedle ćiáłá*] Ták w Gréckim czytáią. Zkąd śie okázuie / iż w Christuśie było coś zacnieyßé° niżli sámo ćiáło / to iest bostwo iego.

Christus iáko iest Pánem vczyniony. Lib:9 Thes:

36 *Pánem y Christusem vczynił Bog*] Christus vczynion iest Pánem od Oycá (iáko Cyrillus dobrze wykłada) z strony człowieczeństwá: którym sposobem możemy rzec / że iest vczynion y Bogiem. Abowiém śie to przez wćielenie sstáło / że on człowiek Jesus iest Bogiem y Pánem: nie przez vczestnictwo y łáskę / ále przez vnią Słowá z ćiáłem. Acz śie y ták rozumieć może (iáko tenże Cyrillus przypomina) vczynił go Pánem y Bogiem: to iest oznaymił go y pokazał bydź Pánem y Bogiem. Jáko Páweł mówi: Dał mu imie które iest nád wßelkié imie. Ták pospolićie Doktorowie świeći wykładáia / których iż Nowochrzczeńcy nie przyimuia / inßé sobie wykłády wymysláiąc / przeto tu ná ich wykłády ták odpowiedźieć możem: Iż tu mówi Piotr S. o Pánowániu które Christusowi według człowieczeństwá służy nie według Bostwá. Bo iż Bogiem iest / ma inßé Pánowánie Boskié y miał przed wieki dla którégo zowie śie v prorokow Pánem y Pánem zastepów / o czym czytay wyßéy. A ile człowiekiem iest wźiął pánowánie nád wßytkim stworzeniem / y o tym tu mówi pismo y ná inßych mieyscách / w Dźie: 10. v. 36. Żyd: 2. v. 8. 1. Cor: 15. v. 26. Mátth: 28. v. 18. A tego heretyk nie pokaże áby go pismo S. zwáło Bogiem vczynionym / heretyckie to są wymysły których w pismie niémáß.

Phil. 2. 9.

Sákráment pod iedną osobą. 1. kor. 10. 16.

42 *W vczestnictwie łamánia chlebá*] To iest W vżywániu Naświetßégo Sákrámentu. Naprzód iż ták to Páweł S. wykłada 1. Cor: 10. v. 16. Chléb który łamiemy izali nie iest vczesnictwo ćiáłá Christusowégo? Y w Syriáckim textćie iest słowo które znáczy Euchárístia. A iż tu przy inßych zábáwách duchownych / któremi śie Chrześćiánie pierwßy z nabożeństwá swego báwili / iáka iest náuká y przepowiádánie słowá Bożégo / y modlitwá / liczy to łamánié chlebá / znák iest / że tu o duchownym á nie o pospolitym chlebá prostégo vżywániu mówi. Gdźie obacz iż tu wylicza wßytko co śie przy ofierze naświetßéy dźieie / opowiádánié y czytánié słowá Bożégo / modlitwy y pożywánié chlebá niebieskiégo. A ták tu mamy iásny dowod iż ná poczatku kośćiołá / Apostołowie ten Sakráment Chrześćiánóm podawáli pod osobą chlebá. ponieważ tu áni kielichá áni winá żadnéy wzmianki niémáß. Co kiedyby miáło bydź przećiw roskazániu Páńskiému: nigdyby tego byli Apostołowie nie czynili: ále iż oni nie mieli tego zá roskazánie áby wßyscy pod dwiemá osobámi Sákrámentu vżywáli / dla tego záraz z przodku dawáli pod iedną / iáko tu czytaß y niżéy Rozdź: 20. v. 7. czytay też 1. Cor: 11.

Społeczne życie rádą nie roskázániem. Mat. 19. 21.

44 *Wßytko mieli spólné*] To życié społeczné nie obowiezuieć wßytkich Chrześćiánów / żeby ták spólnie żyć mieli: iáko to źle Nowochrzczeńcy rozumieli. Bo o tym niemáß żadnégo páńskiégo roskazánia / ále tylko rádá dána tym / którzy chcą bydź doskonáli: któréy náßláduią zakonnicy w świetym kośćiele powßechnym. O czym ßérzéy Augustyn S. in Psal 132. in principio, & Ep: 109.

Kośćioł widomy.

47 *Co dźień przymnażał*] To iest / tym ich wiecéy przystawało do kośćiołá: iáko w Gréckim iásniey dołożono. Gdźie iuż widźieć możem nie máłé kośćiołá rozmnożenié y rozßerzénié. Od którégo czásu kto śie pilnie przypátrzy / á kto zbáwienié swé y prawdę miłuie / ten bedźie mógł snádnie poznáć kośćioł Christusów práwy / to iest widźiálné zgromádzenié ábo zebránié ludźi w Christuśie złączonych / y prowádźić ii przez té wßytkié księgi / y potym przez historią kośćielną áż do náßych czásów. A to przećiw niewidźiánému kośćiołowi / który Sektarze sobie wymysláia.

ROZDZ. III.

III. Piotr pierwße cudo uczynił ná potwierdzenie Chrześćiáńskiey wiáry. ᵍ G.

1 A A Piotr y Jan wstepowáli do kośćiołá / ná godźinę modlitwy dźiewiątą. 2 A niektóry mąż który był chromy ᵍ z żywotá mátki swéy był noßon: którégo ná káżdy dźień kłádźiono v drzwi kośćielnych / które zowią ozdobné / áby prośił iáłmużny v tych którzy do kośćiołá wchodźili. 3 Ten vyźrzawßy Piotrá y Janá poczynáiącé wchodźić do kośćiołá / prośił áby wźiął iáłmużnę. 4 A pátrząc pilnie nań Piotr z Janem / rzekł mu: Weyźrzy ná nas. 5 A on pátrzył ná nie / spodźiewáiąc śie co wźiąć od nich. 6 Y rzékł Piotr: Srébrá y złotá nié mam: lecz co mam / to tobie dawam: W imię Jezusá Chrystusá Názáreńskiego wstań / á chodź. 7 B A viąwßy práwą rękę iego / podnióśł ᵍ go: y wnet były vtwierdzoné goleni iego y stopy. 8 A wyskoczywßy stánął / y chodźił: y wßedł z nimi do kośćiołá / chodząc y wyskákuiąc / y chwaląc Bogá. 9 Y widźiał go wßytek lud chodzącégo / y Bogá chwalącégo. 10 A ználi go / iż on był który dla iáłmużny śiadał v drzwi ozdobnych kośćielnych: y nápełnieni byli zdumienia y zápámietánia / z tego co śie mu przydáło.

11 A gdy śie trzymał Piotrá y Janá / przybiegł wßytek lud do nich do krużganku który zową Sálomonowym / zdumiawßy śie. 12 A vyźrzawßy

Piotr sam do ludźi mówi.

Piotr/ odpowiedźiał do ludu: Mężowie Izráelscy/ co sie temu dźiwuiećie? ábo przecz sie nam przypátruiećie/ iákobychmy náßą mocą ábo władzą vczynili że ten chodźi?

13 C ° Bóg Abráámów/ y Bóg Izááków/ y Bóg Iákobów/ Bóg oyców náßych vwielbił Iezusá Syná swégo/ ktoregośćie wy wydáli/ y záprzeliśćie sie przed Piłatem/ gdyż iego zdánie było áby był wypuszczón.

14 ° [a] A wyśćie sie záprzeli świetégo y spráwiedliwégo/ y prosiliśćie áby wam dárował męża mężobóyce: 15 ° á zábiliśćie sprawce żywotá: którégo Bóg wzbudźił od vmárłych/ czego my świádkámi iesteśmy.

[a] Mat: 27. c 20. Mar: 15. b 11. Luk: 23. c 18. Ian 18. g 40

16 ° A w wierze imieniá iego/ tego którégo wy widźićie y znaćie vmocniło imie iego: y wiárá która przezeń iest/ dáłá to zupełné zdrowié przed oczymá was wßytkich. 17 ° A teraz bráćia wiem żeśćie z niewiádomośći vczynili/ iáko y przełożeni wáßy. 18 ° A Bóg co przez vstá wßech Prorokow piérwéy opowiedźiał/ iż Chrystus iego ćiérpieć miał/ ták zyśćił.

19 ° A przetóż pokutuyćie/ y náwróććie sie/ áby były zgłádzoné grzéchy wáßé.

20 ° Aby gdy przyda czásy ochłody od oblicznośći Páńskiéy/ á posłałby tego który iest opowiádány wam

21 D IEsusá Chrystusá*: ° którégo potrzebá áby niebo przyięło áż do czásów náprawienia wßech rzeczy: które opowiedźiał Bóg przez vstá swych świetych od wieku Proroków.* 22 ° Moyżeßći mówił: [b] Iż Proroká wzbudźi wam Pan Bóg wáß z bráćiéy wáßéy iáko mnie: onégo słucháć bedźiećie wedle wßytkiégo cokolwiek wam mówić bedźie. 23 ° Y ostánie sie/ ⸗wßelka duszá która by nie słucháłá Proroká onégo/ bedźie wykorzeniona z ludu. 24 ° Y wßyscy Prorocy od Sámuelá/ y po nich którzy mówili/ opowiedźieli té dni. 25 ° ⸗Wyśćie są syny Prorockimi/ y testámentu który postánowił Bóg z oycy náßymi/ mówiąc do Abráámá: [c] Y w naśieniu twoim błogosłáwioné bedą wßytkié narody źiemie. 26 ° Wam naprzód Bóg/ wzbudźiwßy Syná swégo*/ posłał go błogosłáwiącégo wam: áby sie náwróćił káżdy od złośći swéy.

**bylibyśćie zbáwieni.*

** do Oyców.* G.

[b] 5. *Moy.* 18. c 15.

⸗wßelki człowiek. Hebr.

⸗to iest, wam naprzód należą proroctwá, y obietnice o Christuśie Oycóm podáne. Heb

[c] Gen. 12. a 3 y 21. b 12. y 22. d 18. y 26 a 4.

**Iesusá.*

---

1 *Godźiny modlitwy.*

Ná godźine modlitwy dźiewiątą] Oto maß/ iescze zá Apostołów/ pewné godźiny na modlitwe náznáczoné/ iáko y teraz iest w kośćiele Nona, Sexta, Tertia, y inné godźiny. Pátrz y niżéy cap: 10. 9.

6 *Swięći cudá czynią mocą im od Bogá dáną.*

Co *mam to tobie dawam*] Oto widźiß/ że moc cudów czynienia w Pietrze byłá/ y Piotrowá byłá/ y Piotr właśnie tego człowieká vzdrowił: áczkolwiek on te moc miał od Bogá. Przetóż dármo Brzescy tłumácze Swietym vwłaczáią/ odeymuiąc im to co im Bóg dał/ y powiádáiąc: że Christus był sprawcą vzdrawiánia/ á Piotr sługą. Kedy y to obacz/ iż pierwßé cudo ná świádectwo y podpárćié wiáry Piotr świety vczynił. Bo ácz Piotr y Ian pospołu byli: wßákże sam Piotr rzékł do chromégo: Srebrá ćáni złotá nie mam: lecz co mam/ to tobie dawam. A słußnie (iáko Ambroży S. wspomina) Piotr pierwßé cudo vczynił ná nog vleczeniu y vtwierdzeniu: áby okazał iż on był fundámentem kośćiołá wßytkiégo.

III. Piotrowe przodkowánie. Serm: 3. in Natali Apost:

12 *Czyią mocą świeći cudá czynią.*

Iákobysmy właśną mocą] Swięći kiedy grzéchy odpuszczáią/ ábo którékolwiek cudo czynią: tedy nie czynią tego iáką ludzką/ właśną/ ábo przyrodzoną mocą swą: ále mocą nád przyrodzoną onym dáną z niebá/ ná potwierdzenié prawdy wiáry Chrześćiáńskiéy/ y tego/ że Christus iest Bogiem/ którégo Żydźi vkrzyżowáli/ w którégo imie y którégo wiárą to czynią.

16 *Wiárá Kátolicka cudá czyni.*

A w wierze imieniá iego] Tá wiárá/ nie byłáć wiárá tego człowieká/ (bo on iáłmużny prośił) áni wiárá sámych Apostołów/ ále wiárá powßechna kośćiołá wßytkiégo.

21 *Christus iest y w niebie y w S. Sákráменćie.* Dźie: 9. 17. y 22. 14.

Który potrzebá áby był w niebie] To mieysce Kálwinistowie źle rozumieią: ták do niebá przywiezuiąc Christá Páná/ żeby iuż nie mógł bydź w Sákrámenćie. Iákoby iego bytność w Sákrámenćie co wadźiłá/ żeby záraz nie był y w niebie. Y przetóż Brzésczánié te glóze tu przydáli: To dla tego mówi/ iż go indźiéy ßukáć nie mamy iedno w niebie. Lecz Kátholicy/ ácz wierzą y wyznawáią/ że Pan Christus ile wedle ćiáłá wstąpił ná niebiosá/ y tám teraz iest/ y bedźie áż do dniá sądnégo: áni tám z tąd przydźie áż ná sąd: Wßákże y z tym wierzą y wyznawáią/ że też iest prawdźiwie w Sákrámenćie. Bo do tego áby był w Sákrámenćie/ nie potrzebá mu niebá opuszczáć/ y zstepowáć ná dół ruszániem ćielesnym. Iáko y ná on czás gdy sie vkazał Pawłowi/ y innym Swietym często: nie opuśćił byt niebá/ ále sie tylko stáwił kedy chćiał/ y iáko chćiał/ iáko wßechmogący.

ROZDZ. IIII.

1 A Gdy oni mówili do ludu/ náde szli kápłani y vrząd kościelny y Sáduceuszowie: 2 frásuiąc sie iż vczyli lud/ á opowiádáli w Jesusie powstánie od vmárłych: 3 Y poimáli ie/ y wsádzili ie do więzienia do iutrá: bo iuż był wieczór. 4 A wiele tych którzy byli słowo vsłyszeli/ vwierzyło: y byłá liczbá mężów pięć tysiecy. 5 Y stáło sie ná záiutrz/ że sie zebráli przełożeni ich/ y stárszy y Doktorowie w Jeruzálem: 6 y Annasz Nawyssy kápłan/ y Káiphasz/ y Jan/ y Alexánder/ y ile ich iedno było z rodu ᶜkápłáńskiégo°. 7 A stáwiwszy ie w posrzodku/ pytáli: którą mocą ábo którym imieniem wyście to vczynili? 8 Tedy Piotr nápełniony Duchá świętégo/ rzekł do nich: Kśiążętá ludu y stárszy słuchaycie: 9 Jesli my dziś sądzeni iestesmy o dobrodzieystwo przećiw człowiekowi niemocnému/ przez coby ten był vzdrowiony: 10 niechże wam wszem iáwno będźie/ y wszytkiému ludowi Jzráelskiému: że przez imię Páná nászégo Jesusá Christusá Názáreńskiégo/ ktoregoście wy vkrzyżowáli/ którégo Bóg wzbudził od vmárłych/ przez tegoć ten stoi zdrowy przed wámi. 11 ᵃTen iest kámień który iest odrzucony od was budujących/ który sie stał ná głowę węglá. 12 Y niémász w żadnym innym zbáwienia. Abowiém ᶜnie iest pod niebem inné imię dáné ludźióm/ w którymbysmy mieli być zbáwieni°. 13 A widząc bespieczność Piotrowę y Janowę/ y porozumiawszy iż byli ludźie bez náuki y prostacy/ dziwowáli sie/ y poználi ie iż byli z Jesusem: 14 widząc też człowieká z nimi stoiącégo który był vzdrowion/ nie mogli nic przećiwko mówić. 15 A kazáli im precz vstąpić z Rády/ y námawiáli sie wespół/ 16 mówiąc: Co vczynimy tym ludźióm? gdyż iednák znák vczyniony iest przez nie/ wiádomy wszytkim mieszkáiącym w Jeruzálem/ rzecz iásna iest/ á záprzéć nie 17 możemy. Ale iżby sie wiecéy nie rozsławiáło miedzy ludźie zágróźmy im/ áby wiecéy w imię to żadnému człowiekowi nie mówili. 18 A wezwawszy ich/ zákazáli áby koniecznie nie mówili áni vczyli w imię Jesusowé. 19 Lecz Piotr y Jan odpowiedźiawszy/ rzekli do nich: Jesliż iest spráwiedliwa przed oczymá Boskimi/ was rádszéy niżli Bogá słucháć/ rozsądźćie. 20 Bo nie możemy cosmy widźieli y słyszeli nie mówić. 21 A oni zágroziwszy/ wypuścili ie/ nie nayduiąc iákoby ie skáráć/ dla ludu: ponieważ wszyscy wysławiáli *to co sie było stáło/ w tym co sie przydáło. 22 Bo było wiecéy niż czterdźieści lat człowiekowi/ ná którym sie stáło to cudo ozdrowienia.

23 Lecz gdy ich wypuszczono/ przyszli do swych: y oznaymili im cokolwiek do nich Nawyszszy kápłani y stárszy mówili. 24 Którzy vsłyszawszy/ zgodnie podnieśli głos swóy ku Bogu/ y mówili: Pánie/ tyś iest któryś stworzył niebo y ziemię/ morze y wszytko co w nich iest: 25 któryś Duchem świętym przez vstá oycá nászég Dawidá sługi twég powiedźiał: ᵇCzemu sie narody wzburzyły/ á ludźie próżné rzeczy rozmyslali? 26 Stáneli królowie ziemscy/ y kśiążętá zeszli sie w gromádę przećiw Pánu y przećiw Christusowi iego? 27 Abowiém sie zgromádźili práwdźiwie w mieście tym przećiw świętému Synowi twemu Jesusowi/ ktoregoś pomázał/ Heród/ y Pontius Piłat/ z pogány y z ludźmi Jzráelskimi: 28 áby vczynili co *reká twa y rádá twá postánowiły áby sie stáło. 29 A teraz Pánie weyrzyi ná pogróżki ich: á day sługóm twym ze wszytką bespiecznośćią opowiedáć słowo twoie: 30 w tym/ ábys ściągał *rekę twoię ná vzdrawiánia/ á żeby sie znáki y cudá dźiały przez imię świętégo Syná twego Jesusá. 31 A gdy sie modlili/ zátrząsnęło sie mieysce ná którym byli zgromádzeni: y nápełnieni są Duchá S. y mówili śmiele słowo Boże. 32 A mnostwá wierzących było serce iedno y duszá iedná: áni żaden z nich to co miał swym názywał: ále było im wszytko spólné. 33 A wielką mocą Apostołowie dawáli świádectwo zmartwychwstánia Jesusá Christu-

Ród Arcykápłáński: iż ich wiele było: choć ieden tylko był nawyssy miedzy nimi. pátrz Ian 21. 51. ᶜArcykápłáńskié° G.

IIII. Piotr v sądu zá wszytkich odpowiáda.

ᵃPsal. 117. d 22. Mat. 21. d 42 Mar. 12 a 10 Luk: 20. c 17 Isa. 28. d 17. 1. Piotr. 2. a 7. Rzym 9. g 33 ᶜniémász nikogo innégo dánego ludźióm, przez którégoby mogli być zbáwieni. Hebr.

*Bogá zá G

ᵇPsal. 2. a 1

*moc. Hebr.

*moc ábo wspomożenie.

sa Páná nászego: y byłá wielka łáská nád nimi wszytkimi. [34] Bo żadnego miedzy nimi nie było niedostáteczné-go. Gdyż którzykolwiek mieli role ábo domy/ przedawszy przynośili zapłáte zá ono co przedawáli. [35] y kłádli przed nogi Apostolskié. A rozdawáno káżdému ile komu było potrzebá. [36] A Jozeph który názwány był Bárnábászem od Apostołów (co wyłożywszy iest/ Syn pocieszenia) Lewit/ rodem z Cypru/ [37] máiąc rolą/ przedał ią y przyniosł pieniądze/ y położył v nóg Apostolskich.

Odmiáná Apostołów. Mat. 26. 69.

[11] *Widząc tedy bespieczność Piotrowe*] Pátrz iákié bespieczeństwo/ mądrość y náuká byłá S. Apostołów po przyięciu Duchá S. Którzy pierwéy byli nieukámi/ prostaczkámi/ y boiáźliwymi. Nie mielić náuki od świátá: ále mieli zupełną od Duchá S.

Imię Iesusowo.

[12] *Nie iest inné imię*] To iest: Żaden nie może bydź zbáwion/ kto nie wierzy w imię páná Jesusowo/ przez którégo sáme łáske y zasługe zbáwieni bydź mamy.

[19] *Was rácżey niżli Bogá słucháć*] Táż odpowiedź ma bydź vrzędowi/ kiedy co stánowi przećiw Bogu y powszechnéy wierze: kiedy kápłanóm Kátholickim zákázuią vczyć/ y służyć pánu Bogu: choćby ie też biczowáno ábo zábiiano. Pátrz Rozdź. 5. 29.

Żywot zakonniczy zá czásów Apostolskich.

[32] *Było u nich wszytko spólné*] Apostołowie y oni pierwszy wierni/ byli włáśnie pierwszy mniszy ábo zakonnicy Chrześćiáńscy. Bo pospołu mieszkáli/ y spólné wszytko mieli. Jákie życie nie było pospolité wszytkich chrześćiánów: ále tylko tych/ którzy chćieli żyć doskonáléy. Co się z tych słów Piotrowych pokázuie: Izali to nie twoie/ y nie w twoiey mocy było? A iż się Apostołowie ná te doskonáłość ślubem obwiezowáli/ Augustyn S. świádczy. Nákoniec z tego przykłádu Apostolskiego początek wziął spólny żywot mnichów y zakonników. Jáko Eusebius w kościelnéy historiiéy/ Hieronym s. Augustyn s. Isidorus/ y Cássiánus świádczą. Possidonius pisze o ś. Augustynie/ iż on kápłanem zostawszy/ wnet klasztór w kościele postánowił/ y z sługámi Bożymi począł żyć według obyczáiu y reguły pod świętymi Apostoły vstáwionéy: á zwłasczá aby żaden nic własnégo w onym towárzystwie nie miał: ále áby im spólné były wszytkie rzeczy: á żeby vdźielano káżdému od stárszych/ iákoby komu było potrzebá. Posidon: in vita August: cap: 5. August: de communi vita Clericorum tractatu 1.

Lib. 11. c 14. Ciuit: D.

Euſ. lib. 2. cap. 16. Hieron. in Philone.

Aug: serm. 2. de communi vita cler: Isid: lib: 2. de off. ca. 15

Pokorá pierwszych Chrześćiánow. Cass colat. 8. cap: 5.

[37] *V nog Apostolskich*] Ci/ iáko y drudzy/ pieniądze zá przedáné máietności swé dawáli/ nie do rąk Apostolskich/ ále z wielką pokorą y vczciwośćią (iáko rzeczy Bogu poświecone y poślubioné) kłádli przed nogi Apostolskié. Ták też Sunámitká oná przed Helizeuszem vpádła y obłápiłá nogi iego. Ták y wiele innych/ którzy iákiégo dobrodzieystwá prośili v Christusá (iáko niewiástá krwią płynąca) vpadáli v nog iego. A Márya Mágdalená całowáłá nogi iego. Téć są znáki powinnéy vczćiwości/ wyrządzánéy ták Pánu Christusowi/ iáko y innym Swiętym osobam/ Prorokóm/ Apostołóm y nástepcóm ich Papieżóm/ którzy ná ziemi noszą osobe y vrząd Christá páná y Apostołów iego. Jáko Hieronym ś. pisze o świętym Epiphániuszu Biskupie Cyprskim/ iż w Jeruzálem wszeláckich stanów ludźie schodźili się do niego/ ofiáruiąc mu dźiatki swé (áby im dał przeżegnánie) cáłuiąc nogi iego.

4. król. 4. 27. Luk. 8. 41. Luk. 7. 38.

Nóg cáłowánie.

Hier. epist: 61. cap 4.

ROZDZIAŁ V.

[1] A Niektóry mąż imieniem Anániasz/ z Sáphirą żoną swą przedał rolą: [2] y viął z pieniędzy zá rolą/ z wiádomośćią żony swéy: á przyniózszy część niektórą/ położył przed nogi Apostolskié. [3] A rzekł Piotr: Ánániaszu/ przeczże szátan skusił serce twé/ iżbyś skłamał Duchowi świetému/ y viął z zapłáty roléy? [4] Azaż zostawáiąc nie tobie zostawáło/ á przedawszy nie w mocy twéy było? Czemuś te rzecz do sercá twego przypuśćił? Nie skłamałeś ludźióm/ ále Bogu. [5] A słysząc słowá té Anániasz/ padł/ y vmárł. A przyszedł strách wielki ná wszytkié którzy tego słucháli. [6] A wstáwszy młodźieńcy/ znieśli go ná stronę/ á wyniózszy pogrzebli. [7] A stáło się/ iákoby we trzy godźiny/ żoná téż iego/ niewiedząc co się było stáło/ weszłá. [8] A rzekł iéy Piotr: Powiedz mi niewiásto/ iesliśćie zá to przedáli rolą? A oná rzekłá: Jśćie/ zá to. [9] A Piotr do niéy: Cóż to żeśćie się smówili ábyśćie kusili Duchá Páńskieg? Oto nogi tych którzy pogrzebli męża twego/ v drzwi/ y wynioszą ćie. [10] Natychmiast pádłá v nóg iego/ y skonáłá. A wszedszy młodźieńcy/ náleźli ią vmárłą: y wynieśli/ y pogrzebli podle męża iéy. [11] A padł wielki strách ná wszytek kośćiół/ y ná wszytkie którzy to słyszeli. [12] A przez ręce Apostolskié dźiáło się wiele znáków y cudów miedzy ludem. A byli wszyscy iednomyslnie w krużganku Sálomonowym. [13] A z innych żaden nieśmiał się do nich przyłączyć:

V. Piąty znák przodkowánia Piotrowego.

napełnił. G

nie twoie y ćiebie będąc było.

przez Apostoły. Hebr.

Rozmnożenie kościołá Christusowégo.

łączyć: ále ie lud wysłáwiał. 14 A więcéy przybywáło mnostwá wierzących w Pánu / meżów y niewiast: 15 ták iż ná vlice wynaszáli niemocné / y kłádli ná łożách y łóżkách: áby gdy Piotr chodził / przynamniéy cień iego záćmił którégo z nich: á byli vzdrowieni od niemocy swoich. 16 Zbiegáło sie też mnostwo bliskich miast do Jeruzálem / nosząc niemocné y nágábáné od duchów nieczystych: którzy wszyscy byli vzdrowieni.

VI. *Piotr nawiętsze cudá czynił.*

17 A powstawszy Nawyszszy káplan y wszyscy którzy z nim byli / (to iest sektá Sáduceuszów) nápełnieni są zazdrością: 18 y poimáli Apostoły / y wsádzili ie do więzienia pospolitégo. 19 Lecz Anyół Páński w nocy otworzywszy drzwi ciemnice / á wywiódszy ie rzekł: 20 Jdźcież: á stánąwszy powiádaycie ludowi w kościele wszytkié słowá żywotá tego.

21 Którzy vsłyszawszy / weszli ná świtániu do kościołá / y vczyli. A przyszedszy Nawyszszy káplan y którzy z nim byli / zwołáli Rádę y wszytki stárszé synów Jzráelskich: y posłáli do ciemnice áby ie przywiedziono. 22 A gdy przyszli słudzy / y otworzywszy ciemnicę / nie nálezli ich*: wróciwszy sie oznaymili / 23 mówiąc: ciemnicęśmy nálezli zámknioną ze wszytką pilnością / y stróże stoiącé przede drzwiámi: lecz otworzywszy żadnégośmy w niéy nie nálezli. 24 A gdy té słowá vsłyszeli / ²vrząd kościelny y przedniejszy kápłani / wątpili o nich coby było. 25 A przyszedszy ktoś powiedział im: Jż oto meżowie / którésćie wsádzili do więzienia / są w kościele stoiąc y vcząc lud. 26 Tedy poszedł vrząd z służebnikámi y przywiódł ie bez gwałtu: bo sie ludu báli by ich nie vkámionował. 27 A przywiódszy ie postáwili przed Rádą. Y pytał ich Nawyszszy káplan / 28 mówiąc: Rozkázuiąc roskazáliśmy / ábyśćie w imie to nie vczyli: á oto nápełniliśćie Jeruzálem náuką wászą / y chcećie ná nas przywieźdź krew człowieká tego. 29 A odpowiádáiąc Piotr y Apostołowie / rzekli: Wiecéy trzebá słucháć Bogá á niż ludzi. 30 Bóg oyców nászych wzbudził Jesusá / którégośćie wy zábili / záwiesiwszy ná drzewie. 31 Tego Książęćiá y zbáwicielá wywyszszył Bóg práwicą swoią / "áby dał pokutę Jzráelowi y odpuszczenié grzéchów". 32 A myśmy są świádkowie tych słów: y Duch S. którégo dał Bóg wszytkim którzy mu są posłuszni. 33 To vsłyszawszy / kráiáli sie / ²y myślili' ie zábić. 34 Lecz wstawszy w rádzie niektóry Pháryzeusz imieniem Gámáliel / Doktor zakonny / w poważeniu v wszégo ludu / roskazał ná máły czás "ludziom" wystąpić: 35 y rzekł do nich: Meżowie Jzráelscy / miéyćie sie ná baczeniu z strony tych ludzi / cobyśćie mieli czynić. 36 Abowiém przed témi dni powstał ²Theodás' / powiedáiąc sie bydź czym / do którégo przystáłá liczbá meżów około cztérech set: który zábit iest: á wszyscy którzy mu wierzyli / rozproszeni są / y wniwecz sie obrócili. 37 Potym powstał Judas Gálileyczyk we dni "popisu / y vwiódł ²lud zá sobą': y on zginął / y wszyscy / y co ich kolwiek z nim przestawáło / są rozproszeni. 38 Przetóż y teraz powiádam wam / odstąpćie od tych ludzi / y zániechayćie ich: ábowiém ieślić iest z ludzi tá rádá ábo spráwá / rozchwieie sie: 39 lecz ieśli iest z Bogá / nie będźiećie mogli ich zepsowáć: byśćie snadź nie nálezli sie z Bogiem walczyć. 40 Y vsłucháli go. Y wezwawszy Apostołów / vbiwszy ie zákazáli / áby zgołá nie mówili w imie Jesusowé: y puśćili ie. 41 A oni szli od obliczności rády / ráduiąc sie iż sie stáli godnymi dla imienia Jesusowégo zelżywość ćierpieć. 42 Y nie przestawáli káżdy dźień w kościele y po domiech náuczáć y opowiádáć Jesusá Christusá.

VII. *Piotr iáko głowá, zá wszytkich odpowiedá.*

* *w ciemnicy.*

² *rotmistrz.* G

" *áby náwróconym y pokutuiącym Izráelczykóm dał grzéchow odpuszczenie Hebr*

² *y rádzili.* G.

" *Apostołóm przecz* 5. L. G. S.

² *Theudas.* G.

" *o którym Luk.* 2: 1.

² *zá sobą wiele ludu.* G.

Ananiaszów grzéch złamánie ślubu y świętokradztwo.

Lib. 1. epi. 33 De verbis Apost.

Epi. 8. ad Demetr.

2 *Y vjął nieco*] Grzegorz S. to mieysce ták wykłada: Ananiasz Bogu był pieniądze poślubił: z których potym / námowa dyabelską zwyćiężony / vjął iákąś cząstkę: y dla tegóż był śmiercią pokaran. Nie ináczéy też Augustyn S. Ananiasz / práwi / z tego co Bogu obiecał / cząstkę vjąwszy / stał sie winien záraz świętokradztwá y zdrády. Świętokradztwá / iż rzecz Bogu poświęconą sobie przywłaszczył: á zdrády / iż wiáry nie záchował. A Hieronym S. ták pisze: Ananiasz y Sáphirá dla tego byli potępieni / iż cząstkę iuż nie swéy ále cudzéy máiętności sobie zostáwili. A ták niechay nie plotą heretycy / mówiąc żeby Ananiasz y Sáphirá tylko dla kłamstwá / ábo łákomstwá / pokrytości / á nie dla zgwał-

cenia ślubu y świetokradźctwá pokaráni byli. Ci to mówia/ którzy świetokradźctwá nie tylko zá grzéch nie máia: ále owszem vcza ludźi/ nie ieno czastki tego co Bogu oddáli/ ále y wszytko to co mu byli dobrowolnie ofiárowáli (iáko ćiáłá przez ślub czystośći/ duszę przez postuszeństwo/ máietnośći przez ślub vbostwá) záśie bráć/ y komu inszému oddawáć/ ábo sobie záś znowu przywłaszczáć/ którzy potepienié máia/ iż nie strzymáli wiáry Pánu Bogu.

V. Piotr iáko zwierzchny pásterz wydał klątwe ná Ananiaszá. Lib. 3. cont. epist. Parmen. cap. 1. 1. kor. 5. 5.

3 *Y rzékł Piotr*] Oto Piotr/ myśli y serce y pokrytość Ananiaszowe Duchem S. poznał: á iáko nawyższy sedźia y głowá Apostołów y kośćiołá wszykiégo (przećiw któremu tá zdrádá byłá vczyniona) sroga sentencya klatwy wydał y exequowáł/ ták ná Ananiaszu iáko y ná żenie iego: która mu ná świetokradźctwo byłá przyzwoliłá. Bo to byłá klatwá/ iáko Augustyn S. świádczy: zá która człowiek ták ná duszy vmiera/ iáko ći vmárli wedle ćiáłá. Jáko y klatwa Páwłowa pokaráni/ od dyabłá bywáli opetáni.

Mniszki ślubu nie trzymáiące potepienie máia. Serm: 12. Lo uan.

4 *Nie w twéy mocy było*] Tóż mówi Augustyn S. może bydź rzeczono mniszce zá mąż idacéy/ co Piotr o pieniadzách mówił: Pánieństwo twé izali nie w twéy mocy było/ pokiś byłá Bogu nie ślubiłá? Lecz teraz ślubiwszy/ á ślubu nie strzymawszy/ nie ćielesna śmierćia pokarána/ ále w ogniu wiecznym bedźiesz potepiona. Bo ieśli śie Bóg obráźił vięćiem pieniedzy/ które mu był Ananiasz y z żona swa poślubił: iákoż śie wiecéy nie ma gniewáć/kiedy kto czystość ślubi á nie záchowa iéy?

Krzywdá przełożonych duchownych iest krzywdá Boża.

4 *Nie skłámałeś ludźióm*] Bráć z kośćiołá ábo od przełożonych kośćielnych/ rzeczy Bogu y onym oddáné y ná służbe Boża pośwyecone/ ábo kłamáć sługom Bożym/ ták wiele waży przed Bogiem iákoby to kłamstwo y zdrádá sstáłá śie sámému Duchowi S. który iest sprawca y rzadzca kośćiołá. Nád to obacz z tego mieyscá iásny dowód Bostwá Duchá S. Bo naprzód powiedźiał Piotr święty: Ananiaszu/ czemu skuśił szátan serce twoie/ ábyś skłamał Duchowi świetému? Potym wykładáiac to/ rzékł: Nie skłamáłeś ludźióm/ ále Bogu. A przeto Duch S. który rzadźi y sprawnie Kośćiół Páná Christusów/ y któremu skłamał Ananiasz/ iest prawdźiwym Bogiem.

Bostwo Duchá S.

VI. Piotrowe przodkowánie.

15 *Cien Piotrá*] Aczkolwiek y inni Apostołowie wielkié cudá czynili: wszákże sam Pior/ iáko głowá y Kśiąże miedzy nimi/ czynił wietszé cudá/ sámym tylko ćieniem choré vzdrawiáiac. A iż ćień Piotrow nic inszégo nie był iedno obraz wyrázony ćiáłá iego (bo nie skad inad iedno z tákich obrázów cieniem wyrázonych málárstwo poczatek wźieto) z tad obaczyć możesz/ iáko Pan Bóg vczćiwość te/ która śie dźieie w kośćiele obrázom ludźi świetych/ skoro ná poczatku/ ták wielkiemi y znácznémi cudámi wstawić raczył. Trzećie/ gdy tu Pan Bóg też moc dał ćieniowi Piotrowému która y ćiáłu iego: tedy też tym znáć dał/ iż tákié wielkié łáski y przywileie dał Piotrowi S. tym sposobem/ że ie też ná potomki Piotrowé iáko ná cień przeniósł: iż choćia nie wszyscy sa ták świeći iáko Piotr/ ále że sa ćieniem Piotrowym/ y osobe iego wyrażáia/ przetoż máia moc y władza Piotrowi od Bogá dána: áby widźieli wszyscy/ iż dla Piotrá máia bydź czczeni y ważeni/ ći którzy przynamniéy sa ćieniem Piotrowym.

Obrázy. wys. ver: 12.

Piotrowi ná miástkowie iáko cień Piotrów.

29 *A odpowiádáiac Piotr y Apostołowie*] Poznay y z tego mieyscá Piotrowé przodkowánié. A nie mógłże Łukasz S. powiedźieć ogołem: Odpowiádáiac Apostołowie: miedzy któremiby śie był y Piotr S. zámknał. Ale chćiał Duch S. osobno y naprzód Piotrá położyć/ iáko przedniéyszégo/ a potym inné Apostoły. Bo y Piotr bez watpienia to mówił imieniem wszytkich Apostołów. y przetóż rzékł Ewánielistá S. Odpowiádáiac Piotr y Apostołowie.

VII. Piotrowe przełożeństwo.

39 *Ieśli iest z Bogá*] Tymći sposobem trwáłość/ rozszérzenié y rozmnożenié kośćiołá powszechnégo/ iáśnie pokázuie/ iż on iest od Bogá. Bo żadné sprzećiwieństwá Żydów/ żadné prześládowánié Césarzów y pánów pogáńskich/ żadné chytrośći y zdrády domowych przećiwników/ heretyków/ odszczepieńców y innych złych Chrześćiánów/ przećiw iemu nigdy nie przemogły. A z drugiéy strony kácerstwá y odszczepieństwá/ iáko o nich Piotr y Páweł S. prorokował/ długo śie ostáć nie mogły. Przetóż żaden Kátholik niechay śie nie gorszy/ gdy kácerstwá płużą áż do czásu. Boć Aryanowie y niektórzy inni heretycy/ dálekó dłużéy kwitneli/ y wiele królów y Césarzów y vczonych ludźi w swoiéy sekćie mieli: á przećie mizernie pogineli: y tym którzy teraz sa predko zginać. Bo nie sa źrzódłámi/ któreby vstáwicznym nastepkiem płyneły od Páná Christusá y Apostołów iego: ále káłużami/ które w sobie długo wody/ choćia błotnéy zádźierżeć nie moga.

Kośćioł powszechny nie zwyćiężony. Mat. 16. 18.

2. Piotr 2. 3. 2. Tim. 3. 8.

Iere: 2. ver. 12.

ROZDZ. VI.

A 1 W Onę dni oné gdy rosłá liczbá *vczniów/ sstáło śie szemránié *Grękow przećiw Żydóm/ iż w posługowániu powszednim bywáły pogárdzoné wdowy ich. 2 A dwánaśćie zezwawszy gromáde vczniów/ rzekli: Nie iest słuszna żebyśmy my opuśćili słowo Bożé/ á stołóm służyli. 3 Vpátrzćież tedy/ Bráćia/ z was śiedmi meżów dobré świádectwo máiacych/ pełnych Duchá świetégo/ y madrośći/ którébyśmy przełożyli nád tą *sprawą. 4 A my modlitwy y *vsługowánia słowá pilnowáć bedźiemy. B 5 Y podobáłá śie mowá przed wszystką gromádą. Y obráli Szczepaná meżá pełnégo wiáry y Duchá S. y [a] Philippá/ y Prochorá/ y Nikánorá/ y Tymoná/ y Pármená/ y Mikołáiá nowożydowitá Antyochéńczyká. 6 Té

*które potym názwano Chrześćiány. *ábo Græczynów, którzy téż byli Zydźi, ále nie w Zydowskiéy źiemi narodzéni, y po Græcku mówili: y w Christusá iuż byli vwierzyli.

*ál: potrzebą *przepowiedánia słowá Bożégo.

[a] Niż: 21. b 8.

postáwili przed oczymá Apostołów/ á modliwszy sie włożyli ná nie rece. 7 A słowo Páńskie rosło/ y mnożył sie poczet vczniów bárzo w Jeruzálem: wielkie też mnóstwo kápłanów posłuszné było wierze.

*wiáry. G.

8 A Sczepan pełen "łáski" y mocy czynił cudá y znáki wielkie miedzy ludem. 9 Y powstáli niektórzy z bóżnice którą zowią Libertynów y Cyreneyczyków/ y Alexándrianów/ y tych którzy byli z Cilicyiéy y z Azyiéy/ gadáiąc sie z Sczepanem. 10 Y nie mogli sie sprzećiwić mądrośći y Duchowi "który" mówił.

"którym. G.

11 Tedy náprawili meże którzyby mówili że go słyszeli mówiącego słowá bluźnierskie przećiw Moyzészowi y Bogu. 12 A ták wzruszyli lud y stárszé y Doktory: á zbieżawszy sie porwáli go/ y przywiedli do rády: 13 y postáwili fałszywé świádki którzy mówili: Ten człowiek nie przestawa mówić słów przećiw mieyscu świetému/ y zakonowi. 14 Abowiémesmy go słyszeli mówiącego: Iż Jesus Názáreński ten zburzy to mieysce/ y odmieni podánia które nam podał Moyzész. 15 A pátrząc nań pilnie wszyscy którzy siedzieli w rádźie/ widźieli oblicze iego iáko oblicze ányelskie.

Tákieć iest męstwo y stałość prawych Męczenników naprzećiwko prześladowcom y też swoim sędźiom.

Vrząd Papiezki kośćioł w iednośći záchowáć.

1 *Wszczeło sie szemránie*] To szemránie wszczeło sie z krewkośći ludzkiéy/ á z chytrośći szátáńskiéy/ który one dziwną zgode y iedność kośćielną chćiał potárgáć: ále złośći iego Apostołowie wnet nową konstytucyą zábieżeli. Których przykłádem y zwierzchnośćią/ dáleko wiecéy teraz/ po ták wielkim kośćiołá powszechnégo rozszérzeniu/ namiestnicy Apostolscy stárać sie máią/ áby iedność kośćielną od wszelákiégo rozerwánia y odszczepieństwá záchowáli.

Diákonów vrząd.

3 *Siedmi meżów*] Ci Diákonowie ná to obráni byli/ áby oboim stołóm służyli/ ták świetym ołtarzóm/ iáko y stołóm pospolitym. Bo iáko pan Christus ná ostátniéy wieczerzy stół pospolity z stołem świetym złączył: y ná pierwszym báránká/ á ná wtórym ćiáło y krew swą rozdawał: ták zá czásów Apostolskich/ tenże obyczay w kośćiele był záchowány: iáko Páweł ś. y Łukasz ś. świádczą. Zgodnie/ práwi/ co dźień trwáiąc w kośćiele/ á łamiąc po domiéch chléb/ przyimowáli pokarm z rádośćią. Co sie y z inszych okolicznośći iásnie pokázuie. Abowiém Diákony obiérano/ pełné Duchá ś. y mądrośći/ y po modlitwie pospolitey poświącano ie przez kłádźienié rąk Apostolskich/ tymże obyczáiem/ którym y Biskupy y kápłany potym poświącano. Nád to Páweł ś. chce mieć Diákony máło nie tákże świeté y doskonáłé/ iáko y Biskupy. Czegoby wszytkiégo niepotrzebá/ gdyby Diákonowie mieli byli tylko stołóm pospolitym służyć/ iáłmużny rozdawáć/ y vdźiéláć káżdému żywnośći y odźienia według potrzeby iego. Przetóż y záraz po swym poświeceniu (bez pochyby z Apostolskiégo poruczenia/ któré° przedtym nie mieli) poczeli Diákonowie chrzćić/ kázáć/ náuczáć/ dysputowáć: á osobliwie Stephan miedzy nimi pierwszy. O ich vrzedźie ták nápisał ś. Ignácyus vczeń Apostolski: Y Diákonowie słudzy táiemnic (to iest Sákrámentów páná Christusowych) máią sie ná wszytkim podobáć. Bo nie są iadłá y pićia sługámi/ ále słudzy y sprawcy kośćiołá Bożego.

Mat.26.26. 1.kor.11. 20. Dźie.2. 46.

Diákonowie słudzy Sákrámentów y słowá Bożego.

1.Tim. 3. 8.

Dźie: 6. 8.

Igna:epi: 5.

ROZDZ. VII.

1 Rzekł Nawyższy kápłan: Jesli sie to ták ma? 2 Który rzekł: Meżowie bráćiay oycowie/ słuchaycie: Bóg "chwały" vkazał sie oycu nászému Abráámowi/ gdy był w Mezopotámiiéy/ przedtym niż mieszkał w Chárán: 3 Y rzekł do niego: [a] Wynidź z źiemie twéy/ y z twoiéy rodźiny/ á idź do źiemie którąć vkaże. 4 Tedy wyszedł z źiemie Cháldeyskiéy/ y mieszkał w Chárán: á stámtąd/ gdy vmárł oćiec iego/ przeniósł go do téy źiemie w któréy wy teraz mieszkaćie. 5 Y nie dał mu w niéy dźiedźictwá y ná krok nogi: á obiecał mu ią dáć w osiádłość/ y nasieniu iego po nim/ gdy nie miał syná. 6 Y mówił mu Bóg: [b] Że nasienié iego przychodniem bedźie w cudzéy źiemi: y podbiią ie w niewolą/ y źle sie z nimi obchodźić bedą przez czteryštá lat: 7 á naród któremu służyć bedą/ "ia sądźić bede" rzekł Pan: á potym wynidą/ y *bedą mi służyć* ná tym mieyscu. 8 [c] Y dał mu "testáment" obrzezánia: [d] y ták zrodźił Izááká/ y obrzezał go dniá ósmégo: [e] á Izáák Jákobá/ [f] á Jákob dwánaśćie Pátryárchów. 9 [g] A Pátryárchowie nienáwidząc/ Jozephá przedáli do Egiptu: Y był Bóg z nim: 10 y wyrwał go ze wszytkich iego vćisków:

Bóg chwalebny. Hebr.

a 1. Moy:12. a 1.

b 1.Moy. 15. c 13.

"ia pokarze. Hebr.

**bedą mię chwalić. G. λατρεύσουσι.*

"abo przymierze

c 1. Moy. 17. b 10.

d 1. Moy. 21. a 2. a 4:

e 1 Moy: 25. c 24. d 26.

f 1. Moy. 29. d 32. y 30. a b c d y 35. d 23.

g 1. Moy. 37. f 28.

á dał

[h] á dał mu łáskę y mądrość przed oczymá Pháráoná królá Ægiptckiégo: y postánowił go nád Ægiptem/ y nád wszytkim domem swoim. 11 A przyszedł głód ná wszytek Ægipt y Chánáán/ y wielkié vćiśnienié: y nie náydowáli żywności Oycowie nászy. 12 [i] A vsłyszawszy Jákob iż było zboże w Ægiptćie/ posłał oyce násze pierwszy raz: 13 [k] á zá wtórym rázem poznány iest Jozeph od bráciéy swoiéy/ y oznaymiony iest Pháráonowi naród *iego. 14 A Jozeph posławszy/ przyzwał oycá swégo Jákobá/ y wszytkiéy rodziny swéy w siedmidziesiąt y pięći *duszách. 15 [l] A zstąpił Jákob do Ægiptu: [m] y vmárł on y oycowie nászy. 16 [n] A przeniesieni są do Sychem/ y położeni są w grobie/ [o] który kupił Abráhám zá summę srebrá v synów Hemorá syná Sychem. 17 A gdy sie przybliżył czás obietnice którą był przysiągł Bóg Abráhámowi: [p] rozrodził sie lud y rozmnożył w Ægyptćie: 18 áż nástał inny król w Ægyptćie/ który nieznał Jozephá. 19 Ten podszedszy nász naród/ vtrapił oyce násze: żeby wyrzucáli dźiatki swé *áby nie żyły. 20 [q] Czegoż czásu národził sie Moyzesz/ y był przyiemny Bogu: który wychowány był trzy miesiące w domu oycá swego. 21 A gdy był wyrzucony/ wźiełá go córká Pháráonowá/ y wychowáłá go sobie zá syná. 22 A wyćwiczón był Moyzesz we wszelkiéy mądrośći Ægiptskiéy: y był możnym w słowiech y w vczynkách swoich. 23 A gdy mu sie wypełnił czás czterdźieśćiá lat/ przyszło mu ná myśl áby náwiedźił bráćią swą syny Izráelskié. 24 [r] A widząc niektórégo vkrzywdzonégo/ obrónił go y pomśćił sie krzywdy onégo który krzywdę ćierpiał/ zábiwszy Ægiptczyká. 25 A mniemał żeby rozumieli bráćia że Bóg dáie im wybáwienié przez rękę iego: lecz oni nie rozumieli. 26 [s] A názáiutrz vkazał sie im gdy sie wádźili/ y iednał ie ná pokóy mówiąc: Mężowie/ bráćia śćie sobie: czemu ieden drugiégo krzywdźićie? 27 Lecz co krzywdźił bliźniégo/ odegnał go mówiąc: Któż ćie postáwił książęćiem y sędźią nád námi? 28 izali nie ty chcesz zábić/ iákos wczorá zábił Ægiptczyká? 29 A vćiekł Moyzesz dla słowá tego: y zstał sie przychodniem w źiemi Mádyáńskiéy/ gdźie zrodźił dwu synu. 30 A gdy wyszło lat czterdźieśći/ [t] vkazał sie mu ná puszczy góry Syná Anyół w ogniu płómienistym krzá. 31 Lecz Moyzesz vyźrzawszy/ dźiwował sie widzeniu. A gdy przystępował áby sie przypátrzył/ zstał sie do niego głos Páński/ 32 mówiąc: Jam iest Bóg oyców twoich/ Bóg Abráhámów/ Bóg Izáákow/ y Bóg Jákobów. A zádrżawszy Moyzesz/ nie śmiał sie przypátrowáć. 33 A rzekł mu Pan: Zzuy obuwié nóg twoich: bo mieysce ná którym stoisz/ iest źiemiá święta. 34 *Widźiałem widząc vtrapienié ludu mégo który iest w Ægyptćie/ y słyszałem wzdychánié ich/ y zstąpiłem żebych ie wybáwił. A teraz chodź/ á poślę ćię do Ægyptu. 35 Tego Moyzeszá którégo sie záprzeli/ mówiąc: Kto ćię postánowił książęćiem y sędźią? tego Bóg książęćiem y odkupićielem posłał/ *z ręką Anyołá który mu sie vkazał we krzu. 36 [v] Ten ie wywiódł vczyniwszy cudá y znáki w źiemi Ægyptskiéy y w morzu czerwonym/ [x] y ná puszczy przez czterdźieśći lat. 37 Ten iest Moyzesz/ który powiedźiał synom Izráelskim: [y] Proroká wam wzbudźi Bóg z bráciéy wászéy iáko mnie: iego słucháć będźiećie. 38 [z] Ten iest który był w zgromádzeniu ná puszczy/ z Anyołem który z nim mawiał ná górze Syná/ y z oycy nászymi: który przyiął słowá żywotá áby nam dał. 39 Którému niechćieli być posłuszni oycowie nászy: ále odrzućili/ y odwróćili sie sercem swym do Ægyptu: 40 mówiąc do Aaroná: [a] Vczyń nam bogi którzyby szli przed námi: ábowiém Moyzesz ten który nas wywiódł z źiemie Ægyptskiéy/ niewiémy co mu sie zstáło. 41 A vczynili w oné dni ćielcá/ y ofiárowáli ofiárę báłwánowi/ y weselili sie w dźiełach rąk swoich. 42 A odwróćił Bóg y podał ie áby służyli *zastępóm niebieskim: iáko nápisano iest w księgách Prorockich: [b] Záześćie mi ofiáry y obiáty ofiárowáli ná puszczy przez czterdźieśći lat/ domie Izráelski? 43 A przyie-

[h] 1.Moy: 41. d 37.
[i] 1.Moy. 42. a 2.
[k] 1.Moy.45. a 3. a 4.
*Iozephow. G.
*ludźiách.
[l] 1. Moy.46. a 1. a 5.
[m] 1.Moy.49 d 32.
[n] 1.Moy: 50. b 7.
[o] 1.Moy: 23. c 16. y 50. b 13 Iosu.24. g 32
[p] 2. Moy: 1. a 7.
*áby sie nie mnożyli.
[q] 2. Moy. 2. a 2. Zyd: 11. c 23.
[r] 2. Moy: 2. b 12.
[s] 2. Moy. 2. b 13.
[t] 2 Moy. 3. a 1
*dobrzem widźiał Hebr.
*przez Anioła Hebráism Moyzesz odkupićiel.
[v] 2 Moy. 7. 8. 9. 10 11. 14
[x] 2. Moy. 16. a 1.
[y] 5. Moy: 18. c 15.
[z] 2. Moy. 19. 23. d 10.
[a] 2. Moy: 32. a 1.
*to iest, gwiazdom niebieskim.
[b] Amos. 5. g 25.

liśćie namiot Molochów/ y gwiazde bogá wáßégo Remfam/ figury któreśćie czynili/ ábyśćie im pokłón czynili. Y przenioſe was zá Bábilon. 44 Przybytek świádectwá był z oycy náßymi ná puſczy/ iáko rozrządził Bóg [c] mówiący do Moyzeßá: áby ji vczynił wedle kßtałtu który widźiał. 45 [d] Który też wprowádźili przyiąwßy oycowie náßy [*] z Jezuſem w osiádłość pogánów/ które Bóg wygnał przed obliczem oyców náßych/ áż do dni Dawidowych: 46 [e] który nálazł łáſkę przed Bogiem/ [f] y prosił áby ználazł przybytek Bogu Jákobowému. 47 A [g] Sálomon zbudował iemu dóm. 48 Ale [h] Nawyßßy nie mießka w vczynionych ręką/ iáko Prorok powiáda: 49 [i] Niebo ieſt mi ſtolicą/ á źiemiá podnożkiem nóg moich. Cóż mi zá dóm zbudujećie mówi Pan? ábo które ieſt mieyſce odpoczynienia mégo? 50 Zali ręká moiá tego wßytkiégo nie vczyniłá? 51 Twárdégo kárku y nie obrzezánych ſerc y vßu/ wy ſie záwżdy ſprzećiwiaćie Duchowi świetému: iáko oycowie wáßy/ tákże y wy. 52 Którégo z Proroków nie prześládowáli oycowie wáßy? y zábili tych/ którzy opowiádáli o przyśćiu ſpráwiedliwégo/ którégośćie wy teraz zdraycámi y mężobóycámi byli: 53 którzyśćie wźieli zakón przez rozrządzenié Anyelſkié/ á nie ſtrzegliśćie.

G

54 A ſłucháiąc tego/ kráiáły ſie ſercá ich/ y zgrzytáli nań zębámi. 55 A będąc pełen Duchá S. pátrząc pilnie w niebo/ vyźrzał chwałę Bożą/ y Jezuſá ſtoiącégo po práwicy Bożéy. Y rzékł: Oto widzę niebioſá otworzoné/ á Syná człowieczégo ſtoiącégo po práwicy Bożéy. 56 A krzyknąwßy głoſem wielkim/ zátulili ſobie vßy/ y rzućili ſie nań iednomyślnie. 57 A wyrzućiwßy [*] go z miáſtá/ kámionowáli: á świádkowie ſkłádli ßáty ſwé v nóg [k] młódźieńcá którégo zwano Száwłem. 58 Y kámionowáli Sczepaná wzywáiącégo á mówiącégo: Pánie Jeſu/ przyimi duchá moiégo. 59 A kłęknąwßy ná koláná/ záwołał głoſem wielkim/ mówiąc: Pánie/ nie przyczytay im tego grzechu. A to rzekßy/ záſnął w Pánu. A Száwel [*] zezwalał ná zábićié iego.

[e] 2. Moy. 25. d 40. Zyd: 8. b 5.
[d] Ioſu. 3. c 14
[*] to ieſt z Ioſuem wodzem po Moyzéßu ludu Zydowſkiégo
[e] 1. krol. 16. c 14.
[f] Pſal. 131. a 5
[g] 3. krol 6. a 1. kron. 17. b 12.
[h] Niż. 17. f 25
[i] Iſa. 66. a 1. 3. krol 8. c 27 2. kron. 6. c 18.

Poćiechá Męczenników.

[*] G.

[k] Niż. 22. e 20.

[*] wł. był zezwaláiąc y Græciſm.

16 *Y przenieśieni ſą do Sichemá*] Przenieśienie ćiał ludźi świętych/ y żądza pogrzebu więcéy ná iednym niżli ná drugim mieyſcu/ którą też y Pátryárchowie święći mieli/ czáſem ma wielkié y ważné przyczyny. Auguſt: de cura pro mort: cap: 1. & vltimo.

Przenieśienie ćiał świętych. 1. Moy: 49. 29. y 50. 24.

33 *Ieſt źiemiá święta*] Jeśli ono okazánié Anyołá w oſobie Bożéy mogło vczynić ono mieyſce y źiemię świętą: do którey Moyżeßowi przyſtąpić ſie nie godźiło/ iedno z wielkiémi znáki boiáźni y vczćiwośći: Jákoż dáleko więcéy Národzenié Páná Chriſtuſowé według ćiáłá/ obcowánié y cudá które czynił w Zydowſkiéy źiemi/ y obecność iego w S. Sákrámenćie/ one źiemię y wßytkié kośćioły y ołtarze Chrześćiáńſkié poświęćiłá? Wielka tedy ślepotá ieſt/ gánić to/ y báłwochwalſtwem názywáć/ gdy cześć wyrządzamy rzeczóm ábo mieyſcóm pewnym/ względem obecnośći Bozkiéy/ y cudów ná nich/ ábo przez nie vczynionych. O źiemi świętéy czytay Hieronymá: epiſt: 17. 18. & 27.

Ziemiá świętá. Do Zyd: 11. 22

Mieyſcá święte.

42 *Y odwróćił ſie Bog y podał ie*] Ná ſpráwiedliwé ſkaránié pierwßych grzéchów podał ie Bóg w vmyſł bezrozumny/ áby czynili nieprawość/ iáko Páweł o Pogánách mówi.

Rzym 1. 28.

48 *Nie mießka w kośćielech*] To mieyſce heretykowie przywodzą przećiw ćieleſnéy bytnośći ćiáłá Chriſtuſowégo w naświętßym Sákrámenćie y w kośćielech. Alec tym ſpoſobem mieliby go byli ze wßytkich domów y kośćiołów y mieyſc wygnáć y wyrzućić/ póki ieſcze widomie ná źiemi obcował. Lecz té ſłowá rozumieią ſie o ſámym Boſtwie: ná przeſtrogę ćieleſnym onym Zydóm/ którzy mniemieli/ żeby Pan Bóg ták mießkał y ták był zámknion y ogárnion w ich kośćiele/ iżby gdźie indźie bydź nie mógł: ábo przynamniéy/ żeby żadnych modlitew wyſłucháć/ áni ofiar przyimowáć/ oprócz ich kośćiołá/ nigdźie indźie nie miał. Jáko tedy to mieyſce Sákrámentarzóm nic nie pomaga: ták áni Nowochrzćencóm/ którzy kośćioły y mieyſcá ná iáwné modlitwy náznáczoné ták lekce poważáią/ iáko y inné które mieyſcá ábo domy poſpolité. Bo áczći P. Bóg y moc ie° żadnym mieyſcē nie ieſt ogárnioná: wßákże dla potrzeby y pożytku náßégo/ chce bydź od nas czczon y chwalon ráczéy ná świętych mieyſcách/ ná których y wolą ſwą oznaymuie/ y rozmáité dáry y dobrodźieyſtwá dáie: á niżli ná inßych poſpolitych mieyſcách. Bóg tedy nie ták mießka w kośćielech/ żeby ich potrzebował/ ábo żeby w nich miał bydź ogárniony: áni ták mießkał w ſámym kośćiele Sálomonowym/ żeby kedy indźie wyſłucháć y wſpomagáć nie miał. Wßákże iáko ieſt wßędy/ ták oſobliwie w kośćielech mießka: y w nich rychléy wyſłuchywa.

Iáko Bóg mießka ábo nie w kośćielech

Luk: 2. 46.

Kośćioły potrzebne. Ian 2. 17. Mat. 21. 12. 3. krol 8. 27.

Ian. 4. 21. 1. kor. 3. 16.

2. kor. 6. 16. 3. krol 9. 3.

58 *Kámionowáli*] Auguſtyn S. piße o iednym kámieniu/ który odſkoczywßy od kośćiá S. Sczepaná/ podnieśion był od człowieká wiernégo/ y z nápomnienia Bozkiégo zoſtáwion w Ankonie mieśćie Włoſkim: kedy ná pámiątkę S. Sczepaná kośćiół zbudowano/ y wiele ſie tám cudów pokazáło.

Kámień Sczepaná S. cudowny. Aug. ſer. 31. & 32. de diuerſis.

Modlitwá Sczepanowá Páwłowi pomogła.

60 Pánie, *nie pryczytay im*] By ſie był Stephan ták nie modlił / kośćiółby był nigdy Páwłá nie miał. Lecz dla tego podnieśion ieſt Páweł / iż Stephan ku źiemi nákłoniony / był wyſłuchan. August: serm: 1. de S. Stephano.

ROZDZ. VIII.

TRZECIA CZESC, o *rozßerzeniu kośćiołá po wßytkiéy źiemi* Zydowſkiéy, y Sá*máriiey.*

1 A Sſtálo ſie onégo dniá wielkié przeßládowánié przećiw kośćiołowi który był w Jeruzálem / y rozpróßyli ſie wßyſcy po kráinách Zydowſkiéy źiemie / y Sámáryiéy / oprócz Apoſtołów. 2 A pogrzebli Sczepaná ludźie bogoboyni / y vczynili nád nim [b]wielkié płákánie. 3 A [a]Száweł burzył kośćiół: wchadzáiąc w domy / y ćiągnąc męże y niewiáſty / podawał do więźienia. 4 Którzy tedy byli rozpróßeni / chodźili opowiádáiąc słowo Boże.

[b] to ieſt, zacny obchod pogrzébowy. Hieron. epiſt. 25. et 53.
[a] Niż. 22. a 4 c 19.

5 A [c]Philip záßedßy do miáſtá Sámáryſkiégo opowiádał im Chryſtuſá. 6 A rzéße przychylály ſie do tego co Philip powiádał / iednomyslnie słucháiąc / y widząc znáki które czynił. 7 B Abowiém wiele duchów nieczyſtych / tych którzy ie mieli / wychodźiło wołáiąc głoſem wielkim. Wiele też powietrzem rußonych y chromych byli vzdrowieni. 8 Sſtáło ſie tedy wielkié weſelé w onym mieśćie.

[c] ten Philip był ieden z onych śiedmi Diákonów, o których wys. cap. 6. 5

9 A niektóry mąż imieniem Simon / który przedtym był w onym mieśćie [d]Czárnokśięźnik / zwodząc lud w Sámáryiéy / powiádáiąc ſie bydź kim wielkim: 10 którégo słucháli wßyſcy / od namnieyßégo / áż do nawiętßégo / mówiąc: Ten ieſt moc Boża [e]którą zowią wielką. 11 A słucháli go przeto / iż od dawnégo czáſu poßalił ie był Czárnokśięſtwy ſwémi. 12 A gdy vwierzyli Philippowi opowiádáiącému o króleſtwie Bożym / w imię Jeſuſá Chryſtuſá chrzcili ſie męzowie y niewiáſty. 13 G Tedy y ſam też Symon vwierzył: á ochrzćiwßy ſie trwał przy Philippie. Widząc też że ſie znáki y mocy bárzo wielkié dźiały / zdumiewáiąc ſie dźiwował.

[d] báwiąc ſie nánką czárkśięſką. G.

[e] oná wielká. G.

14 A vſłyßawßy Apoſtołowie którzy byli w Jeruzálem / iż Sámárya przyięłá słowo Boże: posłáli do nich 15 Piotrá y Janá. Którzy gdy przyßli / modlili ſie zá nimi / áby wźięli Duchá świętégo. 16 Abowiém ieſzcze nie przyßedł był ná żadnégo z nich: ále tylko ochrzczeni byli w imię Páná Jeſuſowé. 17 Tedy ná nie wkłádáli ręce / y bráli Duchá świętégo.

Piotr częſto bierze zá towárzyßá Jáná, iż pánieńſtwo ieſt miłe kośćiołowi. Arator apud Bedam in Act. Apoſt.

18 D A vyźrzawßy Symon / że przez wkłádánié rąk Apoſtolſkich był dawan Duch święty: ofiárował im pieniądze / 19 mówiąc: Dayćie y mnie tę moc / áby ná którégobychkolwiek ręce włożył / wźiął Duchá świętégo. 20 A Piotr rzékł do niego: Pieniądze twé niech z tobą będą ná zginienié: żeś mniémał iżby dar Boży miał bydź zá pieniądze nábywány. 21 Nie maß cząſtki áni dźiału w téy mowie: bowiém ſerce twé nie ieſt proſté przed Bogiem. 22 Pokutuyże tedy zá tę złość twoię: á proś Bogá / ieſlić snadź odpuſczona będźie tá myśl ſercá twégo. 23 Abowiém ćię widzę bydź w żółci gorzkośći / y związániu nieprawośći. 24 A odpowiedźiawßy Symon rzékł: Módlćie ſie wy zá mną do Páná / áby ná mię nic z tego nie przyßło cośćie powiedźieli. 25 E A ták oni świádectwo wydawßy / y opowiedźiawßy słowo Páńſkié / wrácáli ſie do Jeruzálem: y w wielu [f]kráinách Sámárytáńſkich Ewánieliią opowiádáli.

VIII. Piotr potwierdza Sámárytany.

Oto grzech vmysłem tylko popełniony:
IX. Piotr pierwßégo hæretyká potępia.

[f] miá ſteczkách. G.

26 A ányoł Páńſki mówił do Philippá / rzekąc: Wſtań á idź ku południowi / ná drógę która od Jeruzálem bieży ku Gáźie / Tá ieſt ſpuſtoßáła. 27 A wſtawßy ßedł. A oto mąż Æthyopiánin Rzezániec możny Kándáki królowéy Æthyopſkiéy / który był nád wßytkimi ſkárby iéy / przyiáchał był pokłonić ſie do Jeruzálem: 28 y wrácał ſie śiedząc ná woźie ſwoym / á czytáiąc Izáiaßá Proroká. 29 A rzékł duch Philippowi: Przyſtąp / á przyłącz ſie do wozu tego. 30 A przybiegßy Philip / vſłyßał go czytáiącégo Izáiaßá Proroká / y rzékł: Mniémaß że rozumiéß co czytaß? 31 Który rzékł: á iáko mogę / [g]ieſli mi kto nie pokaże? A prośił Philippá / áby w-

[g] ieſli mi kto do rozumienia przewodnikiem nie będźie. G.

Piſmo S. bez wykłádu trudne. Czytay Hieronymá S. in epiſt. ad Paulinum, ktorą kłádą ná począṫku Bibliiey.

b Iza. 53. b7.

32 F ſiadł y ſiedział z nim. ᵀ A mieyſce piſmá które czytał/ to było: ᵇ Jáko owcá ná zábićié wiedźion ieſt: á iáko báránek bez głoſu przed tym który go ſtrzyże/ ták nie otworzył vſt ſwoich. 33 ᵀ W vniżeniu iego ſąd podnieſion ieſt: A rodzay iego kto wypowie? ábowiem z ziemie zgłádzony będźie żywot iego. 34 ᵀ A odpowiedźiawßy Rzezániec Philippowi rzekł: Proßę ćie o kim to Prorok mówi? o ſobie/ czyli o kim innym? 35 ᵀ A Philip otworzywßy vſtá ſwé/ y począwßy od tego piſmá/ opowiádał mu Jezuſá. 36 ᵀ A gdy iácháli drógą/ przyßli do iednéy wody/ y rzékł Rzezániec: Oto wodá. Co mi ieſt ná przeßkodźie ábych nie był ochrzczon? 37 ᵀ Rzekł Philip: Jeſli wierzyß ze wßytkiego sercá/ wolnoć. A odpowiedźiawßy rzékł: Wierzę/ iż Jeſus Chryſtus ieſt Syn Boży. 38 ᵀ Rkazał ſtánąć wozowi: y wſtąpili obádwá w wodę/ Philip y Rzezániec: y ochrzćił go. 39 ᵀ A gdy wyßli z wody/ Duch Boży porwał Philippá/ y nie widźiał go więcéy Rzezániec: ále iáchał ſwą drógą/ weſeląc ſie. 40 ᵀ A Philip známeźion ieſt w Azoćie: á przechodząc opowiádał Ewánielią wßytkim miáſtóm/ áż przyßedł do Cézáryiéy.

Cuda przez reliquie Szczepaná S.

2 *Ludźie bogoboyni*] Jáko tu Sczepan ś. z wielkim nabożeńſtwem był pogrzebiony: ták nie mnieyßé nabożeńſtwo ludzi chrześćiáńſkich pokazáło ſie w náleźieniu y przenieśieniu tegóż ćiáłá tego: y dźiały ſie cudá niezliczoné we wßytkich kośćiołách iemu poświeconych: iáko świádczy Augu. lib. 22. de ciuit. Dei cap. 8. Et in ſermonib. de S. Steph.

VIII. Piotrowe przodkowánié.

14 *Posłáli do nich Piotrá*] Dármo ztąd chcą dowiéźdź odſczepieńcy/ że Piotr nie był głową y kśiążęćiem Apoſtołów/ przeto iż był z Janem poſłan od inßych Apoſtołów. Bo to Ariáńſki dowód: którym oni Syná Bożégo y Duchá ś. czynili mnieyßym niżli Oćiec: iż Syn y Duch ś. bywa poſłan od oycá. Który dowód/ kiedyby co ważył/ tedyby Piotr S. muśiał bydź mnieyßym ze wßytkich Apoſtołów. Lecz nie záwße więtßy mnieyßégo poſyła: ále częſtokroć y równy równégo/ y mnieyßy więtßégo.

Matt. 2, 8. Ioſu. 22, 13.

Heród poſłał Mędrce do Bethleem/ nád którémi żadnéy zwierzchnośći niemiał. Lud Zydowſki poſłał Phineeſá kápłaná nawyżßégo do Rubenitów y Gádytów/ choćia nawyżßy kápłan práwem bożym miał zwierzchność y przełożeńſtwo náde wßytkim ludem.

Dźie: 15. 2.

Chrześćiiánie którzy byli w Antyochiiéy/ póſłáli Pawłá y Bárnábaßá do Jeruzálem/ rádźić ſie Apoſtołów. Ták tu Apoſtołowie poſłáli Piotrá y Janá do Sámárytanów/ rádząc im/ y proßąc ich/ áby to vczynili: iż bárzo wielka rzecz byłá/ on lud odſczepieńſki w wierze vgruntowáć. A iż to włáſny vrząd był Piotrá ś. iáko páſtérzá nawyżßégo/ áby on napiérwéy ták Pogánóm iáko y Sámárytánóm nietylko kośćielné drzwi otworzył/ ále też kluczmi ſobie poruczonémi niebo im odemknął/ zkądby Duch ś. ná nie zſtąpił.

Dźie. 10. 28.

Bierzmowánie.

17 *Tedy ná nie wkłádáli ręce*] Oto rąk wkłádánie/ którym po chrzćie dan bywa Duch świety/ ſámym Apoſtołóm/ iáko dźiś Biſkupóm/ było dozwolone. O czym Cyprian Biſkup y męczennik ś. ták piße: Iż Sámárytanowie od Philippá Diakoná prawdźiwy chrzeſt byli wźięli/ przetóż ich znowu chrzćić było nie potrzebá. Ale tylko czego im nie doſtawáło/ tego Piotr y z Janem dołożył/ áby modlitwę zá nie vczyniwßy/ y ręce włożywßy/ Duch ś. był im vżyczony. Co ſie y teraz v nas dźieie: że té które chrzczą w kośćiele/ do Biſkupów przywodzą/ á przez ich modlitwę y ręku wkłádánié Duchá ś. doſtáią y znákiem páńſkim bywáią doſkonáli. To Cyprian S.

Epiſt. 13. ad Iubai.

Krzyżmo S.

A choć tu piſmo S. krzyżmá nie wſpomina: wßákże to ieſt pewna/ iż od ſámych czáſów Apoſtolſkich/ wierni iuż ochrzczeni/ przy potwierdzániu ábo bierzmowániu krzyżmem ś. ná czele bywáli pomázáni. O czym tenże Cyprian ś. świádczy témi słowy. Trzebá też pomázáć tego który ieſt ochrzczony: áby przyiąwßy krzyżmo/ to ieſt pomázánié/ mógł bydź pomázáńcem Bożym/ y mieć w ſobie łáſkę Chriſtuſową. Lecz Sákráment Ciáłá Páńſkiégo y oléy którym ochrzczoné pomázuią/ ná ołtarzu bywa poświącany.

Epiſt. 10. ad Ianu.

A Tertullian ſtárodawny Doktor/ wßyſtkié ceremonie bierzmowánia wyráźił témi słowy: Ciáło námázuią/ áby dußá byłá poświecona: Ciáło żegnáią (znákiem krzyżá ś.) áby dußá byłá vmocniona: Ciáło rąk wkłádániem nákrywáią/ áby dußá duchem oświecona byłá.

Lib. de reſur. carn.

Nákoniec ten Sákráment bierzmowánia/ iáko Auguſtyn ś. mówi: Nie mniéy świety ieſt/ iedno iáko y ſam chrzeſt: którégo kośćiół S. Kátholicki záwße vżywał. ſámi tylko heretykowie Nowácyánowie im gárdźili. A Donátyſtowie/ iáko Optatus piße/ Krzyżmo ś. w ámputce ſkłánéy wyrzućili: która cudem Bożym zoſtáłá nie ſtłuczona.

Lib. 2. contra lit. Petil cap. 104. Opta. lib. 2

Duch S. ná bierzmowániu.

17 *Y bráli Duchá S.*] Wźięlić byli piérwéy Duchá ś. ná chrzćie/ ná grzéchów odpuſczenié y poświecenié: ále teraz ná potwierdzeniu ábo bierzmowániu wźięli znowu Duchá S. ná vmocnienie. O czym ták Melchiades S. Papież nápiſał máło nie przed trzynaśćie ſet lat: Ná chrzćie bywamy odrodzeni/ ku żywotowi: á po chrzćie przez ten Sákráment bywamy pośileni ná woynę. Ná chrzćie bywamy omywáni/ á tym po chrzćie bywamy vtwierdzeni: áby przy odrodzonych był Duch świety ſtróżem/ opiekunem y poćießyćielem.

In epiſt. ad Epiſc Hiſp.

Symonowe kácerſtwo.

18 *Ofiárował im pieniądze*] Ten Symon czárnokśiężnik/ iáko Irenæus S. y inni ſtárzy Doktorowie świadczą/ był napiérwßy heretyk/ y oćiec wßytkich innych po ſobie heretyków: który vczył/ iż ſámá wiárá/ bez dobrych vczynków y żyćia pobożnégo/ doſyć ieſt ku zbáwieniu.

Iren. lib. 1. cap. 20.

Symonia.

Ten też napiérwßy chćiał ſie pieniędzmi Biſkupſtwá dokupić. Abowiem chćiał mieć moc dawánia duchá S. przez wkłádánié rąk/ która ieſt moc Biſkupóm włáſna. R od niego świętokupſtwo

(ktory iest wielki á strászny grzéch iáko tu widźimy) Symonia iest názwáne.

Pokutá. IX. Piotrowe przodkowánié. Luk. 13. a. 5.

22 *Pokutuyże tedy*] Oto widźisz iáko ochrzczonym pokutá po ćieżkich grzéchách iest potrzebna. A tu obacz dźiwna ráde Bozka / że przeto chćiał / áby Piotr S. kśiaże Apostolskié do Sámáriiéy był postány: áby na piérwszégo heretyká / záraz ná poczatku zgromił y potepił: Czym pokazał / iż to iest vrzad Piotrá (iáko przedniéyszégo stróżá prawdy) heretyki náprzećiw Kátholickiéy wierze powstawáiacé / y błedy ich / zwiérzchnośćia Apostolska potepiáć.

Pewność Haeretycka o grzéchów odpusczeniu. Ioel 2. 14.

22 *Ieślić snać odpusczona*] Nie rzékł iáko dźiś Ewánielikowie: Tylko wierz / á vfay mocno że tobie grzéchy sa odpusczoné / tedyć pewnie beda odpusczoné: ále pod watpieniem mówi: Abyś wiedźiał / że nie ládá pokuty potrzebá po zgrzészeniu ná odpusczenié grzéchów: á iż trzebá człowiekowi stáć w boiázni / y obáwiáć sie áby snadź nie był godzien wysłuchánia / y otrzymánia Bozkiego miłośierdźia. A ztad też znáć iáki ćieżki grzéch iest świetokupstwo: to iest przedawánié abo kupowánié vrzedów / dochodów / y innych rzeczy duchownych.

Swietokupstwo.

Haeretycy nád Symoná czárnokśieżniká gorszy.

24 *Modlćie sie wy zá mna*] Ten Arcyheretyk wietsza znáiomość miał prawdźiwéy religiiéy / niżli dźiś máia Ewánielikowie. Bo znał iż Apostołowie przez wkłádánié rak (to iest przez Sákráment bierzmowánia) y sámi dawáli Duchá S. y ná inné też moc wléwáć mogli. Wierzył nád to / że przez ich modlitwe y rozgrzészenié mógł otrzymáć Duchá S. Náwet choć ostrze od Apostołów był zfukány / iednák nie bluźnił przećiwko im / iáko dźiś Ewánielikowie / ále pokornie prośił odpusczenia.

Odpusty.

27 *Przyiechał modlić sie do Ieruzálem*] Obacz / iż ten zacny maż nie dármo przyiáchał był ná odpust do kośćiołá Jerozolimskiégo. Zkad widzimy / iż rzecz iest dobra y Bogu przyiemna / z domów swych ná mieyscá świeté y nabożné chodźić.

Hieron. in Iza:

33 *A rodzay iego*] To iest / iáko Hieronym S. Leo wielki y Doktorowie pospolićie wszyscy wykłádáia / národzenié iego / ták ono przedwieczné z Oycá / iáko y to doczesné z mátki / iest niewysłowioné. Fałszuiac té słowá Brzesczánie / Budny / y Czechowic / chcac wyniszczyć ten wykład powszechny o niedośćigłym národzeniu Páná Christusowym / którym sie z Oycá przed wieki rodźi. Alec słuszniéy wierzyć Hieronymowi (iáko stárszému y w pismiéch S. y w iezykách dobrze biegleyszému) iż nie rzeke wszytkiému Kośćiołowi: niż Budnému ábo Czechowicowi niesczesnému.

Národzenie przedwieczne Christusowo.

38 *Y ochrzćił go*] Myla sie heretycy / odrzucáiac ceremonie chrztu S. przeto / iż tu Łukasz S. nic o nich nie wspomina: iáko y krzyżmo S. odrzucáiac / iż tylko rak wkłádánié wspomina. Ale niech słucháia co o tym Augustyn S. pisze: Mówiac Łukasz S. iż go Philip ochrzćił / chćiał ábysmy rozumieli / iż y té wszytkié ceremonie wypełnił / których choćia pismo dla krótkośći zámilczáło / wszák że z porzadku trádycyiéy wiemy że máia bydź wypełnioné. Jáko y w tym co nápisano / iż Philip Rzezáńcowi Ewánielia opowiádał: nic watpić nie mamy że go náuczył y tego co należy do żyćia y obyczáiów tego który w Páná Jesusá wierzy. Boć to iest Ewánielia Christusowe opowiádáć: nie tylko vczyć co trzebá wierzyć o Christuśie ále też co ma záchowáć ten który przystáie do społecznośći Kośćiołá Christusowégo.

Ceremonie chrztu S.

De fide & op: cap. 9.

Ewánielia vczy y wierzyć y czynić.

ROZDZIAŁ IX.

[a] Gal. 1. c 13.

1 A — [a] Száwel parskáiac iescze grozbámi y morderstwem przećiw vczniom Páńskim: przyszedł do Nawyższégo kápłaná / ° [b] prośił od niego listów do Damászku do bożnic: iż iesliby które ználazł [f] téy drógi meże y niewiásty / áby zwiazáné przywiódł do Jeruzálem. ° [c] A gdy iechał: ostáło sie że sie przybliżał do Dámászku / [d] y sprędká zewszad oświećiłá go świátłość z niebá. ° [e] A padszy ná ziemie / vsłyszał głos mówiacy do siebie: Száwle / Száwle / przecz mie prześláduieß? ° Który rzékł: Ktoś iest Pánie? [*] A on / Jam iest Jesus / którégo ty prześláduiesz: Trudo iest tobie przećiw ośćieniowi wiérzgáć. ° A drżac y zdumiewáiac sie rzékł / Pánie co chcesz ábych czynił? A Pan do niego / Wstań á wnidź do miástá / á támći powiedza co bedźiesz miał czynić. ° A meżowie oni którzy z nim byli / stáli zdumiawszy sie: [f] głos wprawdźie słyszac / lecz żadnégo nie widzac. ° Y wstał Száwel z ziemie / á otworzywszy oczy nic nie widźiał. A prowádzac go zá rece / wwiedli do Dámászku. ° Y był tam trzy dni nie widzac: y nie iadł áni pił. ° A vczeń niektóry był w Dámászku imieniem Ánániasz / y rzékł Pan do niego w widzeniu: Ánániaszu. A on rzékł: Otom ia Pánie. ° A Pan do niego: Wstań / á idź ná vlice która zowa Prosta: á szukay w domu Judy Száwlá imieniem Társenczyká: ábowiém oto sie modli. ° (A widźiał [*] meżá Ánániaszá imieniem wchodzacégo / y rece ná sie wkłádáiacégo / áby wzrok zásie wział.) ° Y odpowiedźiał Ánániasz: Pánie / słyszałem od wiela o tym meżu / iáko wiele złego czynił świetym twym w Je-

[b] Niż. 22. a 5

[f] téy wiáry. Hebráism.

[c] Niż. 22. a 6. [d] 1. kor. 15 a 8

[e] 2. kor. 12. a 1.

[*] A Pan rzkł. G.

[f] rozumiey głos Páwłów nie Christusow. Dźie. 22. 9.

[*] w widzeniu. G.

Verse numbers in the margins: 2, 3, 4, 5, 6, 7 B, 8, 9, 10, 11, 12, 13 C.

ruzalem

14 ruzálem : y tu ma moc od Nawyższych kápłanów wiązáć wszytkie * ktorzy wzywáią imieniá twego. 15 A Pan rzékł do niego : Idź / ábowiém ten mi iest naczyniem wybránym : áby nosił imię moie przed narody y królmi y syny Izráelskimi. 16 Bo mu ia vkażę / iáko wiele potrzebá mu ćierpieć dla imieniá mego. 17 A poszedł Anániasz / y wszedł w dóm : á włożywszy nań ręce / rzékł : Száwle bráćie / Pan mię posłał Jesus / ktoryć sie vkazał w drodze ktorąś szedł : ábyś przeyźrzał / á był nápełnion Duchem świętym. 18 A nátychmiast spádły z oczu iego iáko łuski / y zás przeyźrzał * : á wstawszy ochrzczon iest. D 19 A wziąwszy pokarm posilił sie. Y był * z vczniámi ktorzy byli w Dámászku przez kilká dni. 20 A nátychmiast w bóżnicách opowiádał Jesusá że ten iest Synem Bożym. 21 Y zdumiewáli sie wszyscy ktorzy słucháli / y mówili : Izali nie ten iest ktory burzył w Jeruzálem te / ktorzy wzywáli tego imieniá : y tu ná to przyszedł / áby ie powiązawszy wiódł do przedniey szych kápłanów ? 22 A Száwel zmacniał sie dáleko więcey / y záwstydzał Zydy / ktorzy mieszkáli w Dámászku / twierdząc iż ten iest Chrystus.

23 A gdy sie wypełniło dni niemáło / vczynili ráde spolnie Zydowie / áby go zábili. 24 Lecz oznaymiono Száwłowi zdrády ich. f A strzegli v bran we dnie y w nocy áby go zábili. 25 Ale vczniowie wziąwszy go w nocy / przez mur wypuścili go / spuśćiwszy w koszu. 26 A gdy przyszedł do Jeruzálem / E kusił sie przyłączyć do vczniów : á wszyscy sie go bali / nie wierząc żeby był vczniem. 27 Lecz Bárnábász wziąwszy go przywiódł do Apostołów : y powiedział im iáko w drodze widział Páná : á iż mówił do niego : Y iáko w Dámászku bespiecznie sobie poczynał w imię Jesusowe. 28 Y był w Jeruzálem wchodząc y wychodząc / á bespiecznie sobie poczynáiąc w imię Páńskie. 29 Mówił też z pogány / y gadał sie z * Greki : á oni sie starali iáko by go zábić. 30 Czego dowiedziawszy sie bráćia / odprowádźili go do Cezárey / y odesłáli do Társu. 31 A kośćiół po wszytkiey Zydowskiey ziemi y Gáliley y Sámáriey miał pokóy / y budował sie chodząc w boiáźni Páńskiey / á poćiechą Duchá świętego nápełniał sie.

32 Y stáło sie iż Piotr gdy obchodźił wszytkie / przyszedł do świętych ktorzy mieszkáli w Liddzie. 33 Y ná F lazł tám człowieká niektórego imieniem Eneasza od ośmi lat ná łożu leżącego / ktory był ruszony powietrzem. 34 Y rzékł mu Piotr : Eneaszu / vzdrawia ćię * Pan Jesus Christus : wstań á pośćiel sobie. Y nátychmiast wstał. 35 Y pátrzyli náń wszyscy ktorzy mieszkáli w Liddzie y w Sáronie : ktorzy sie náwróćili do Páná.

36 A byłá w Joppie niektora vczenniczká imieniem Tábithá / ktora wyłożywszy zowie sie Dorkás. Tá byłá pełna dobrych vczynków y iáłmużn ktore czyniłá. 37 Y stáło sie w one dni / że zániemogszy vmárłá. Ktorą gdy omyli położyli ią ná wieczerniku. 38 A iż Liddá byłá blisko Joppy / vczniowie vsłyszawszy że był Piotr w niey / posłáli do niego dwu mężow / prosząc / Nie leń sie przyśdź áż do nas. 39 A G wstawszy Piotr szedł z nimi : á gdy przyszedł wwiedli go ná sale. Y obstąpiły go wszytki wdowy płácząc / y vkázuiąc mu suknie y zwierzchnie odzieniá / ktore im robiłá * Dorkás. 40 A wygnawszy wszytkie precz / Piotr poklęknąwszy ná kolaná modlił sie : á obroćiwszy sie do ciáłá rzékł : Tábitho wstań. A oná otworzyłá oczy swoie / y vyźrzawszy Piotrá / vsiádłá. 41 A podawszy iey rękę / podniósł ią. A wezwawszy świętych y wdów / oddał ią żywą. 42 Y stáło sie wiádomo po wszytkiey Joppie : y wiele ich vwierzyło w Páná. 43 Y stáło sie że przez wiele dni mieszkał w Joppie / v niektorégo Symoná Skorniká.

Marginalia: *ktorzy ćię chwale Heb. — *zárázem G. — *Száwel. G. — f 2. kron. 11. g 32. — *Száwel. G. — *z Zydy Græczynámi wys: 6. 1. — X. Piotr iáko zwierzchni pásterz, obchodźi wszytki. G. — *G. — Dorkás po polsku Sárná. — Omywánie ćiał vmárłych. — *z nimi będąc. G.

4 Száwle Száwle] A gdźież są ći / mówi Augustyn ś. ktorzy zwykli wołáć / iż wolno iest wierzyć ábo niewierzyć? Ko^u kiedy Christus gwałt vczynił? Ko^o przymusił? Oto máią Páwłá Apostołá / niechay vznáią w nim Christusá pierwey przymuszáiącego / á potym vczącego : pierwey biiącego / á potym ćieszącégo. Dźiwna rzecz / iáko ten ktory karániém ćielesnym do Ewányeliey przyszedł z przymuszenia / więcey niźli oni wszyscy ktorzy sámym słowem powołáni byli / w Ewányeliey prácował. Przecz żeby tedy kośćiół przymuszáć nie miał strácónych synów áby sie náwróćili /

Hæretycy máią być przymuszáni. Epist. 50.

čili/ poniewaž synowie strácení przymuśili drugich áby záginęli? Izali pilności pásterskiey nie należy/ błędne owce/ iesli się sprzeciwiáią/ stráchem biczów ábo też y bićiem y boleśćią przywieźdź do owczárnie páńskiey. To póty Augustyn.

Christus ná nieb e záras y ná źiemi.

4 *Száwle Száwle*] Heretykowie/ którzy ták Christusá w niebie záwieráią/ żeby nigdźiendźie bydź nie mógł áż do dniá sądnego / co tu odpowiedzą/ gdy ich zopytamy/ kiedy był P. Christus/ kiedy się tu Páwłowi ná drodze vkazał y mówił z nim?

Vrząd kośćielny.

17 *Száwle bráćie*] Oto y sam Páwel/ choć z niebá od Bogá powołány y náuczony/ wszákże posłan iest do człowieká/ dla przyięćia ś. Sákrámentów / y do przyłączenia do kośćiołá. August. de doctr. Christ. lib. 1. in Proem.

Kośćioł widomy y szeroki

31 *Ták tedy kośćioł*] Pátrz iáko się iuż kośćioł widomie rozmnaża y roszerza po świećie/ máiąc/ y w pośrzód ćiężkiego prześládowánia/ poćiechę Duchá ś.

X. *Piotrowe przodkowánie.* Hom: 21. in Acta Apost.

32 *Gdy Piotr obchodźił wszytkie*] Ná to mieysce ś. Chrizostom ták pisze : Jáko hetman w woysku/ obchodząc opátrował która część byłá vszykowána / która ozdobiona / któraby potrzebowáłá przyśćia iego. Pátrz iákoć wszędy obchodźi y wszędy pierwszym iest. Kiedy miano obráć Apostołá/ ten był pierwszym : kiedy Żydóm mowić/ iż Apostołowie nie pijáni byli : kiedy vzdrowić chromego : kiedy kázáć / ten przed inszemi iest : kiedy czynić przećiw kśiążętóm : kiedy przećiw Ananiaszowi : kiedy od ćieniá byly vzdrawiánia / tedy ten był. etc.

Dźie:2. 15. y 3.6.12. y 4. 8 y 5. 3. 15.

32 *Przyszedł też do świętych*] To iest do Chrześćiánów/ które pismo świętymi názywa/ iż są poświęceni ná chrzćie/ áby świątobliwie y spráwiedliwie żyli.

Chrześćiánie święći. Obia : 1. 5. Luk: 1. 75.

36 *Pełná dobrych uczynków*] Pátrz iáko są pomocne iálmużny y vczynki dobre : y iáko się rozśćiągáią y do przyszłego żywotá.

Iálmużny y po śmierći pomocne.

39 *Y obstąpiły go wszytkie wdowy*] Modlitwy tych którym iálmużny dawamy / wiele nam pomoc mogą/ y po śmierći nászey. Bo iesli tu żywot ten doczesny otrzymáły : dáleko nam wiecey mogą pomoc do otrzymánia Bożkiego miłośierdzia / y odpuszczenia mąk czyścowych.

ROZDZIAŁ X.

CZWARTA CZESC ma w sobie rozszerzenie kośćiołá do Pogánów.

1 A W Cezáriey był mąż niektóry imieniem Korneliusz / Rotmistrz roty która zowią Włoska: 2 pobożny y boiący się Bogá ze wszystkim domem swym / czyniący iálmużny wielkie ludźióm : á Bogu się záwżdy modlący. 3 Ten widźiał iáwnie w widzeniu / około dźiewiątey godźiny ná dźień/ ányołá Bożego wchodzącego do śiebie / y 4 mówiącego iemu/ Korneliuszu. A on nań pilnie pátrząc / przestrászony będąc / rzekł : Co *iest* Pánie ? Y rzekł mu : Modlitwy twoie y iálmużny twoie wstąpiły ná pámięć przed oczymá Bożemi. 5 A teraz poślij męże do Joppy / á przyzow Symoná nieiákiego co go zową Piotrem. 6 Ten ma gospodę v nieiákiego Symoná skórniká / którego dóm iest przy morzu/ tenći powie co będźiesz miał czynić. 7 A gdy odszedł Anyoł który mówił *do niego* / záwołał dwu domowników swoich/ y żołnierzá boiącego się Páná / z tych 8 którzy pod iego mocą byli : którym gdy wszytko powiedźiał/ posłał ie do 9 B Joppy. á názáiutrz gdy oni byli w drodze / y przybliżáli się do miástá / wszedł Piotr *ná gorę áby się modlił 10 o godźinie szóstey. A gdy łáknął chćiał *iesć*. A gdy oni gotowáli / 11 przyszło nań záchwycenie : y vyźrzał niebo otworzone / á sstępuiące náczynie iákieś / iákoby prześćierádło wielkie zá cztery końce spuszczone z 12 niebá ku ziemi : w którym byly wszytkie czworonogie/ y ziemopłázy / y 13 ptástwá niebieskie. Y ssłał się głos do niego : Wstań Pietrze : zábiiay á 14 C iedz. A Piotr rzekł : Nie day tego Pánie : gdyżem nigdy nie iadł nic pospolitego y *niecżystego. A głos 15 zásie powtóre do niego : Co Bóg oczyśćił/ ty nie zow pospolitym. A 16 to się po trzykroć sstáło: *y wnet ná- 17 czynie wźięto iest do niebá. A gdy Piotr sam w sobie wątpił coby zá widzenie było które widźiał : álić mężowie którzy od Korneliuszá byli posłáni / pytáiący się o domu Symonowym/ stáneli v drzwi. 18 A gdy záwołáli / pytáli iesliby Symon którego zowią Piotrem tám gospodę miał.

19 A gdy Piotr rozmyslał o widzeniu/ rzekł mu Duch : Oto ćię szukáią 20 trzey mężowie. a Wstań tedy znidź/ á idź z nimi / nic nie wątpiąc : bom 21 ie iá posłał. A Piotr zszedszy do mężów*/ rzekł : Otóm iá iest którego 22 szukaćie : co iest zá przyczyná dla któreyśćie przyszli? A oni rzekli : Korneliusz Rotmistrz / mąż spráwiedliwy y boiący się Bogá/ y máiący świá-

"to iest, wspomniał Pan Bóg ná modlitwy y iálmużny twoie. Hebráism.

VIII. *"z Korneliuszem. G.*

"ná zwierzchnie piętro domu.

"to iest, o południu. "obiedwáć.

IX. *Przywiley Piotrów.*

"źiemskie, y bestye, y gádźiny.

"y zásie. G.

a Niż.15.b 7.

którzy byli posłáni od Korneliuszá. G.

dectwo od wßégo narodu Zydowskiégo / wziął odpowiédź od Anyołá świetégo / áby ćie wezwał w dóm swóy / [a]á słuchał słów od ćiebie.
23 ° Tedy wprowádźiwßy ie/ przyiął do
D gospody. A názáiutrz wstawßy [*]/ wyßedł z nimi: y niektórzy z bráćiéy
24 z Joppy ßli z nim. ° A drugiégo dniá wßedł do Cezáryiéy. A Korneliuß czekał ich/ zezwawßy krewnych swych
25 y powinnych przyiaćiół. ° A sstáło sie gdy wßedł Piotr/ wyßedł przećiw niemu Korneliuß / y przypadßy do
26 nóg iego pokłónił sie. ° A Piotr go podniósł/ mówiąc: Wstań/ y ia sam
27 iestem człowiek. ° A rozmawiáiąc z nim wßedł/ y nálazł wiele co sie byli
28 zeßli: ° Y rzékł do nich: Wy wiéćie iáko obrzydła iest/ Zydowinowi z łeczáć sie/ y przychodźić do cudzoziemcá: ále mnie Bóg vkazał żebym żadnégo człowieká nie názywał pospo-
29 litym ábo nieczystym. ° Dla tego
E bez wątpienia przyßedłem wezwány. Pytam tedy/ dla czegośćie mie we-
30 zwáli? ° A Korneliuß rzékł: Od dźiś czwartégo dniá áż do téy godźiny [*] modliłem sie o dźiewiatéy godźinie w domu moim: á oto mąż stánął
31 przedemną w odźieniu iásnym/ ° y rzékł: Korneliußu/ wysłuchána iest modlitwá twoiá / y iáłmużny twoie
32 wspómnioné sa przed Bogiem. ° A przeto posli do Joppy/ á przyzow Symoná którégo názywáią Piotrem: ten ma gospode w domu Symoná
33 skórniká nád morzem. ° Záraz tedy posłałem do ćiebie: á tyś dobrze vczynił żeś przyßedł. Teraz tedy my wßyscy iesteśmy tu [*]przed oczymá twémi/ ábyśmy słucháli wßytkiégo cokolwiek tobie iest roskazano od Páná.
34 ° A Piotr otworzywßy vstá swé /
F rzékł: Prawdźiwiem doznał/ [b] iż sie Bóg ná osoby nie ogląda: ° ále w
35 káżdym narodźie kto sie go boi á czyni spráwiedliwość/ iest iemu przyie-
36 mnym. ° Słowo [*] posłał Bóg synóm Izráelskim/ opowiádáiąc pokóy przez Jezusá Chrystusá (ten iest Pánem wßytkich.)
37 ° Wy wiéćie które sie sstáło [a]słowo po wßytkim Zydowstwie: Bo poczawßy [c] od Gálilejéy po chrzćie
38 który Jan opowiádał: ° JEsusá z Názáreth/ iáko go pomázał Bóg Duchem świetym y mocą: który przeßedł czyniąc dobrze/ y vzdrawiáiąc wßytkié opętáné od dyabłá: á-
39 bowiem z nim był Bóg. ° A my iesteśmy świádkámi wßytkiégo co czynił w kráinie Zydowskiéy/ y w Jeruzalem: którégo zábili záwieśiwßy ná
40 drzewie. ° Tego Bóg wzbudźił dniá trzećiégo / y dał go żeby był obiá-
41 wióny ° nie wßytkiemu ludowi/ ále świádkóm przedtym zgotowánym od Bogá: nam którzyśmy z nim iedli y pili potym gdy wstał od vmárłych.
42 ° Y roskazał nam opowiádáć ludo-
G wi y świádczyć/ iż on iest który postánowiony iest od Bogá sędzią żywych
43 y vmárłych. ° [d] Temu wßyscy Prorocy świádectwo wydáią: iż biorą grzéchów odpuscżenié przez imie iego/ wßyscy którzy weń wierzą.
44 ° Té słowá gdy iescze Piotr mówił/ padł Duch świety ná wßytki którzy słucháli słowá. ° Y zdumieli
45 [*]sie z obrzezánia wierni co z Piotrem byli przyßli/ [e] iż y ná pogány táká
46 Duchá S. byłá wylaná. ° Abowiem słyßeli ie mówiącé iezykámi y wielbiącé Bogá. Tedy Piotr odpowie-
47 dźiał: ° Izali kto może bronić wody/ żeby ći nie byli ochrzczeni którzy wźieli Duchá S. iáko y my? ° Y roskazał
48 ie chrzćić w imie Páná JEsusá Chrystusá. Tedy go prośili áby zmießkał v nich kilká dni.

[a] á był náuczon od ćiebie. Hebr.
[*] Piotr. G.
[*] pośćiłem, y G. Czásu modlitwy Pan Bóg nawiecey spuscza poćiechy y náwiedzánia swoie.
[*] przed Bogiem. G.
b 5. Moy. 10. d 17. 2. kron: 19. c 7.

Iob. 34. b 19. Mad. 6. b 8. Syr. 35. b 16. Rzym 2. b 11. Galat. 2. b 6. Ephes. 6. b 9. Kolos. 3. d 25. 1. Piot. 1. c 17.
[*] które. G.
XII. Piotr napierwßy Pogánóm EWánielią opowiáda.
[a] rzecz która sie sstáłá Hebr.
c Mat. 4. c 18. Luk. 4. b 14.
d Ier. 31. f 34. Mich. 7. d 18.
[*] Zydowie.
e Niż. 15. b 8.

2 Czyniąc iáłmużny wielkié ludźióm] O tym Korneliußu Augustyn S. piße: Iż cokolwiek w modlitwách y w iáłmużnách miał dobrégo / toby mu było nic nie pomogło/ by sie był przez zwiąske Chrześćiáńskiégo towárzystwá y pokoiu nie wćielił w kośćiół. Y przetoż mu kazano posłáć po Piotrá · od którégo sie náuczył Christusá/ od którégo y ochrzczony przyłączon iest społeczności Chrześćiáńskiégo ludu: którému sámym podobieństwem vczynków dobrych był przyłączony. To Augustyn S. Zkąd widźimy/ iż té vczynki dobré które czyni kto przed vspráwiedliwieniem/ ácz nie są dostáteczné ku zbawieniu: wßákże są dobré/ y przygotuiącé do łáski vspráwiedliwienia/ y skłániáiącé Bogá ku miłośierdźiu: iáko widźimy w podobnéy opátrzności Bożkiéy ku Rzezáńcowi onému. Ácz y tákowé wßytkié vczynki przygotuiącé/ z łáski téż pochodzą: bez którey niczby v Páná Bogá zásłużyć nie mogły.

4 Modlitwy y iáłmużny] Niemamy/ mówi Au-

Vczynki dobré przede chrztem ácz nie są dostáteczné ále przećię dobré. De bapt: c 8. Dźie. 8. 27.

Vczynki dobré przede chrztem nie są złé. Cont. Donatist. lib. 4. c 23.

wi Augustyn S. gánić spráwiedliwośći człowieká/ która pierwey sie poczęłá niżli do kośćiołá był przyłączony: iáko poczęłá bydź spráwiedliwość Korneliuszowá pierwey niżli sie sstał Chrześćiáninem. Która gdyby złá byłá/ nie rzekłby mu był Anyół: Przyięte sa iálmużny twoie/ y sa twe modlitwy wysłucháne. Lecz gdyby oná spráwiedliwość byłá dostáteczna ku dostápieniu królestwá niebieskiego/ nie kazanoby mu było po Piotrá posłáć.

Psal. 18. 62.

9 *O godźinie szostey*] Jáko w stárym zakonie były pewne czásy modlitwóm náznaczone/ ták y w kośćiele Chrześćiáńskim od czásów Apostolskich áż do nas chowáią śiedm czásow ábo godźin: Jutrznia/ Pryme/ Tercye/ Sexte/ None/ Nieszpor y Komplete. Wstawał Dawid ná modlitwę o pół nocy: modlił sie wieczor/ ráno y w południe: y owszem śiedm kroć przez dźień chwalił Páná Bogá. Dániel trzy kroć przez dźień klekał ná modlitwę. W nowym zás testámenćie Páweł y Sylás o pół nocy chwaliá Páná Bogá. O trzećiey godźinie ná modlącé sie Apostoly Duch S. sstępuie. Piotr o szostey godźinie miż iadł/ wstąpił ná górę áby sie modlił. A o dźiewiątey godźinie Piotr y z Janem szli do kośćiołá tákież ná modlitwę. Hieronym S. ták o tym pisze: Godźiny trzećiey/ szostey/ dźiewiątey/ poránney y nieszporney żáden nie iest ktoryby nie znał. Y ná drugim mieyscu/ o klasztorach pánieńskich które Páulá S. byłá fundowáłá pisząc: Porány práwi/ godźiny trzećiey/ szostey/ dźiewiątey/ wieczor y o pół nocy porządnie Psalterz śpiewáły. O czym szerzey Cyprian S. de Oratione Dominica. Athanasius lib: de Virginitate. Basilius serm: 1. de instit: monach. Et in Reg: fusius disp: interrog: 37.

Godźiny modlitew kośćielné. Psal 54. 18. Psal: 118. 164. Dan. 6. 10. Dźie: 16. 25. Dźie: 2. 15. Dźie: 10. 9. Ad Eusto. epi: 27. c 10.

11 *Y uyrzał niebo otworzoné*] Przywiley Piotrow/ iáko głowy/ iż mu Pan Bóg miedzy innémi Apostoly/ dźiwnym widzeniem zwirząt rozmáitych/ czystych y nieczystych ná prześćieradle z niebá spusczonych/ y roskazániem áby ich pożywał/ obiáwił przyięćie Pogánow do łáski: á iż im Ewánielia opowiedána bydź miáłá/ choćia z przyrodzenia nieczystym: które Pan Bóg iuż chćiał oczyśćić y poświećić. Tákże też/ iż iuż rożność pokármow zakonna miáłá bydź znieśiona.

XI. Przywiley Piotrów nád insze Apostoły.

26 *Wstań*] Mniemał Korneliusz/ żeby w Pietrze coś Bozkiego było: y przetoż słusznie od pokłonu był pohámowan. Ták Hieronym S. A Chrysostom S. trzyma/ iż Korneliusz chćiał Piotrowi cześć iemu przystoyną wyrządźić: lecz Piotr z pokory/ tey czći która mu byłá powinna/ przyiąć nie chćiał.

Pokłon Bozkiy ludzki. Hier. lib. cont. vigilant. Chrysost. in Acta.

30 *A oto mąż stánął*] Obacz té widzenia y ukázowánia S. Piotrowi/ Korneliuszowi y innym świętym w pismie częstokroć uczynioné: przećiw niedowiárstwu heretyków/ którzy widzeniom y obiáwieniom Bozkim/ y cudóm o których w pismie wyráźnie nic niemász/ wiáry nie dawáią: gdyż tym wierzyli Chrześćiánie/ pierwey niżli te było nápisano.

Widzenia ániołów y innych świętych.

35 *Kto śie go boi*] Nie którzy tylo wierzą/ ále którzy sie Bogá boią/ á czynią spráwiedliwość/ są przyiemni Bogu.

36 *Słowo posłał Bóg*] Rozumiey/ ábo Słowo ono wieczné które nam posłał Bóg Oćiec w człowieczeńskim ćiele: o którym v Jana 1. ver. 1. ábo Słowo Ewánieliey S. á nie obietnice/ iáko Czechowic bredźi. Ktemu obacz/ iż Piotr pierwszy ze wszytkich poczyna Ewánielia Pogánóm opowiedáć/ iáko y pierwey Zydóm.

Ian 1. 14.

XII. Przodkowánie Piotrowe.

41 *Nie wszytkiemu ludowi*] Christus zmartwychwstánia swego/ y innych táiemnic wiáry/ nie záraz oznaymił człowiekowi pospolitému: ále tylko niektórym przebránym y cznióm swym/ którzy mieli bydź pasterzmi y náuczyćielmi drugich. Tym nas ucząc/ ábysmy wiáry/ y táiemnic wiáry/ y rzeczy potrzebnych do zbáwienia pytáli sie y uczyli od duchownych przełożonych nászych.

Od kogo sie uczyć táiemnic wiáry

Mal. 2. 7.

47 *Zeby ći nie byli ochrzczeni*] Może bydź czásem ták wielka łáská Boża ludźióm dána/ y ták wielka miłość y skrucha ich/ że mogą mieć grzechów odpuszczenie/ usprawiedliwienie y poświęcenie/ przed przyięćiem zwierzchnich Sákrámentów: chrztu/ bierzmowánia y spowiedźi. Jáko w tym przykłádźie widźimy: kiedy ná kazánie Piotrowé przyięli wszyscy Duchá S. przede chrztem. Ale sie tu iednák y tego uczymy/ że przećie tácy kiedy mogą/ są powinni przyiąć Sákráment od Christá Páná ustáwiony: którym kto gárdźi/ ten nie może bydź usprawiedliwiony.

Sákrámentów wszyscy vżywáć máią.

Aug. super Leuit. quæ: 84.

ROZDZ. XI.

1 A Vsłyszeli Apostołowie y bráćia którzy byli w Zydowskiey źiemi/ że y Pogáni przyięli słowo Boże. 2 A gdy Piotr przyszedł do Jeruzálem/ spieráli sie przećiwko niemu *którzy byli z obrzezánia* mówiąc: 3 *Czemuś wszedł* do mężów odrzezek máiących/ y iadłeś z nimi? 4 A począwszy Piotr/ wykłádał im porządkiem mówiąc: 5 Jam był w mieśćie Joppie modląc sie/ y widźiałem w záchwyceniu widzenie/ zstępuiące nieiákie naczynie/ iákoby prześćieradło wielkie/ zá cztery końce spuszczoné z niebá/ y przyszło áż do mnie. 6 w które pilnie pátrząc przypátrowałem sie/ y vyźrzałem czworonogie źiemskie/ y bestyie/ y płazy/ y ptástwá powietrzné. 7 A vsłyszałem y głos mówiący mnie: Wstań Pietrze/ biy/ á iedz. 8 Y rzekłem: Zadnym sposobem Pánie: ábowiém nigdy nic pospolitégo ábo nieczystégo nie weszło w vstá moie. 9 Y odpowiedźiał powtóre głos z niebá: Co Bóg oczyśćił/ ty nie zow pospolitym. 10 A to sie sstáło po trzykroć: y zásie

Zydźi wierni. *i żeś wszedł. G.*

wszytko

11 wßytko wźięto iest do niebá. ° A oto nátychmiast trzey mężowie stáneli w domu w którymem był / z Cézáryiéy 12 do mnie posłáni. ° Y rzékł mi Duch: ábych z nimi ßedł nic nie wątpiąc. Szli też ze mną y ći ßeść bráćia: y weßliśmy w dóm męzá. 13 ° Y powiedział nam iáko widźiał ányolá w domu swym stoiącégo y mówiącégo mu: Posli do Joppy / á przyzów Symoná / którégo názywáią Piotrem: 14 ° którzyć powie ˢsłowá przez które zbáwion będźieß ty y wßytek dóm twóy. 15 ° A gdym począł mówić / Duch S. padł ná nie / iáko y ná nas z początku. 16 ° Y wspomniałem ná słowo Páńskie / iáko powiádał: ᵃ Janci chrzćił wodą: ále wy będźiecie chrzczeni Duchem świętym. 17 ° Jesliż im C tedy ˟ też łáskę dał Bóg / iáko y nam którzyśmy vwierzyli w Páná Jesusá Chrystusá: ia com był / żebych mógł zábronić Bogu? 18 ° A to vsłyßawßy vmilkli / y chwalili Bogá / mówiąc: Toć tedy y Pogánóm dał Bóg pokutę ku żywotowi.

19 ° A oni którzy byli rozproßeni przed vtrapieniem które się sstáło zá Sczepaná / przeßli áż do Phenicyiéy / y Cypru / y Antyochiéy: żadnému nie powiádáiąc słowá / iedno sámym Zydóm. 20 ° A byli niektórzy z nich mężowie Cypryczycy / y Cyreneyczycy / którzy gdy weßli do Antyochiéy / mówili y do ˢGręków / opowiádáiąc 21 Páná Jesusá. ° Y ˢbyłá z nimi ręká Páńska*: Y wielki poczet tych co 22 vwierzyli náwróćił się do Páná. ° Y przyßłá o nich wieść do vßu kośćiołá który był w Jeruzalem: y posłáli 23 Bárnábaßá áż do Antyochiéy. ° Który przyßedßy / y łáskę Bożą oglądawßy / vrádował się / y vpominał wßytkich / áby ˢw przedsięwźięćiu ser-24 decznym trwáli w Pánu. ° Abowiem był mąż dobry / y pełen Duchá S. y wiáry. Y przystáłá rzéßa obfita ku 25 Pánu. ° Y ßedł Bárnábaß do Tár- D su / áby ßukał Száwłá: którégo gdy nálazł przyprowádźił do Antyochi-26 éy. ° Y cáły rok báwili się tám ˢw kośćiele: y vczyli rzéße obfitą / ták iż napierwéy názwano w Antyochi-27 éy vcznie Chrześćiány. ° A w té dni nádeßli prorocy z Jeruzalem do An-28 tyochiéy. ° A powstawßy ieden z nich imieniem Agábus / oznáymował przez Duchá / iż miał bydź głód wielki po wßytkim świecie: który był 29 zá Klaudiusá. ° A vczniowie iáko kto miał / postánowili káżdy ᵇ posłáć ná ˢposługowánie bráciey którzy 30 mießkáli w Zydowskiéy ziemi. ° Co y vczynili / posławßy do stárßych przez ręce Bárnáby y Száwłá.

ˢrzeczy Hebr. ábo, to, przez co zbáwion będźieß.

ᵃ wys: 1. a 5. Matt. 3. c 11. Mar. 1. b 8. Luk. 3. c 16. Ian 1. d 26. Niż. 19. a 4.

˟ rowny dar. G:

ˢdo Zydów Græczynow, wys. cap. 6. 1. ále ći iescze byli nie vwierzyli.

˟Bóg moc swoię przez nie w cudách pokázował. Hebráism.

* ku vzdrowieniu ich. G.

ˢstałym sercem.

ˢw zebrániu wiernych.

b Niż. 12 d 24

ˢná wspomożenie.

18 *To vsłyßawßy, vmilkli*] Dobrzy Chrześćiánie są posłußni prawdźie / im od Bogá oznáymioney przez swoie pásterze / przez widzenia / obiáwienia / ábo iákie inné sposoby.

Posłußeństwo wiernych.

24 *Y przystáłá rzeßá obfita ku Pánu*] Jáko pierwéy kilká Pogáńskich ludźi / ták teraz wielka moc Pogánów iest do widźialnégo kośćiołá przyłączona: który pierwéy miał w sobie sámé Zydy. A ten kośćiół po Wniebowstąpieniu Páńskim / iáśnie był widźiány y znáiomy. Bo w nim iawné było przepowiádánié słowá Bożégo / Sákrámenty widomé / kárność / przeßládowánié y rozproßenié widomé: heretycy / którzy z tego kośćiołá wychodźili / widomi: przystánie y przyłączenié k niemu ludźi / Pogánów y narodów widomé: pokoy iego po rozlicznym przeßládowániu / widomy: Biskupi y pástérze iego ták ná kátedrách / iáko y w ćiemnicách widomi: kośćielné modlitwy zá swémi widomé / dáry y łáski ich widomé: imie ich (Chrześćiánie) iáwné y wßemu świátu znáiomé. Lecz o Ewánielickim kośćiele niewidomym ni słowká nie słyßemy.

Kośćiol był záwße znáiomy y widźiány. wys. 10. 44.

24 *Chrześćiány*] Chrześćiánie imie od Christusá máią / á Christus od Chrzyzmá (to ieo d pomázánia) názwány iest pomázániec: iż y sam Duchem S. był pomázány / y łáskę pomázánia rozléwa ná członki swé Chrześćiány. Tym názwiskiem wierni rozeznáni są nie tylko od Zydów y od Pogánów / którzy w Christusá nie wierzą: ále y od heretyków / którzy nie od Christusá / ále od kácermistrzow swych przezwyská miewáią. Przeco Hieronym S. tak mówi: ieslí gdźie vsłyßyß / té które zową Chrześćiány / że nie od Páná náßégo Jesu Christá / ále od kogokolwiek innégo przezwisko máią: iáko Márcyonitowie / Wálentynianowie (á dźiś Lutrowie / Kálwinistowie / Sámosátenowie) wiédz iż tácy nie są kośćiołem Christusowym / lecz bóżnicą Antychrystowa. Bo iáko Láktántius powiedźiał: które Márcyonitámi ábo Ariany (Lutrámi ábo Kálwinistámi) zową / ći iuż przestáli bydź Chrześćiány: że stráćiwßy imie Christusowé / ludzkié y obcé názwiská przyieli. Lecz iż heretykowie chlubili się też imieniem Chrześćiánów / áby prawowierni od fałßywych Chrześćiánów rozeznáni byli / názwáni są Kátholikámi / podobno od sámych Apostołów / którzy y kośćiół Christusow w skłádźie swym názwáli kośćiołem Kátholickim. Który tytuł ták włásnie prawowiernym Chrześćiánóm służy: iż choćby się káżda sektá rádá zwáłá kośćiołem

Chrześćiánin od Christusá, ábo od Chrzyżmá, iáko Cyrillus piße.

Isa. 61. 1.

Cont. Luci:

Lib: 4. c 30.

Kátolik.

Aug: cont. epi. fund. c 4.

Ad Simp: Nouat.

Kátholickim / wszákże iáko Augustyn S. y Cyrillus mówią / gdy ludźie pytáią gdźie sie do kośćiołá Kátholickiégo schodzą : żaden z heretyków nie śmié nigdy áni domu / áni zboru swego im vkázáć. Przetóż Pácianus stá rodawny Doktor ták w personie Kátholiká mówi: Imie mi iest Chrześćiiánin / á Kátholik przezwisko. Ono mie miánuie / á to mie pokázuie. Lecz y przezwisko Papieżniká / ácz od heretyków nie dawno zmyślone / wszákże nie zdrożné iest. Bo nie iest imie wźiete od iákiégo mistrzá nowégo (iákié są názwiská heretyków) ále od namiástká Christusowégo / potomká Piotrowégo / y pásterzá kośćiołá Kátholickiégo. Ták iż iedno iest być Papieżnikiem / á być Chrześćiiáninem ábo Kátholikiem. Jáko być Ewánielikiem / nie iest nic inszégo / iedno być heretykiem / Lutrem / ábo Kálwinistą. Bo nie od Ewánieliiéy Christusowéy / która od Apostołów rozgłoszoná / przyięta / y vwierzona iest po wszytkim świećie: ále od náuki Lutrowéy y Kálwinowéy / wźieli imie nowé dźiśieyszy Ewánielikowie : iż sie nie mogli zwáć áni Kátholikámi / áni Chrześćiiány. Lecz iáko Cyprian S. y Augustyn po nim prawdźiwie powiedźiał: Ktożkolwiek iest / y iákikolwiek iest : Chrześćiiánin nie iest / który nie iest w Kátholickim kośćiele Páná Christusowym.

Papieżnik.

Ewánielik.

Zaden hæretyk nie iest Chrześćiiánin

26 Chrześćiiány] Christianus po Láćinie / po Polsku Chrześćiiánin / (iáko Christophorus, Krzysztoph / ábo Chrzystoph) od Páná Christusá iest názwány : á záraźem y od krzyżá którym sie żegna / y chrztu którym sie stawa Chrześćiiáninem / y od krzyżmá którym iest pomázan : od którégo y sam Pan Christus był názwány. Przetóż to názwisko mocnie trzymáć mamy : á Nowochrzczeńskiégo nowo zmyślonégo nie przyimowáć.

Chrześćiiánin mówić mamy : á nie Christyánin.

ROZDZ. XII.

1 A ONégóż czásu oborzył sie mocą król Heród / áby vtrapił niektóré z kośćiołá. 2 A zábił Jákubá brátá Janowégo mieczem. 3 A widząc że sie podobáło Zydóm / przydał że poimał y Piotrá. A były dni Przásników. 4 Którégo poimawszy / wsádził do ćiemnice / podawszy go czworákiéy czworostrażéy żołnierzów pod straż / chcąc go po Pássce wywiéść ludowi. 5 A Piotrá chowano w ćiemnicy. Lecz modlitwá bez przestánku działá sie od kośćiołá do Bogá zá nim. 6 A gdy go miał wywiéść Heród : onéyże nocy spał Piotr miedzy dwiemá żołniérzmi / związány dwiemá łáncuchy : á stróże przed drzwiámi strzegli ćiemnice. 7 A oto Anyół Páński podle stánął / á iásność sie oświećiłá w mieszkániu : á vderzywszy w bok Piotrów / obudził go / mówiąc: Wstań rychło. A opádły łáncuchy z rąk iego. 8 A rzékł do niego Anyół: Opasz sie / y obuy vbránié twoie. A vczynił ták. A rzékł mu: Weźm ná sie odźienié twoie / á idź zá mną. 9 A wyszedszy szedł zá nim: á nie wiedźiał żeby było prawdą co sie działo przez Anyołá : lecz mniémał żeby widzenié widźiał. 10 A gdy minęli pierwszą y wtórą straż / przyszli do bramy żeláznéy która wiedźie do miástá / która sie im sámá otworzyłá. A wyszedszy / przeszli iedne vlice : y nátychmiast odszedł Anyół od niego. 11 A Piotr przyszedszy k sobie rzékł : Teraz wiem prawdźiwie / iż Pan posłał Anyołá swégo / y wyrwał mię z ręki Herodowéy / y ˝że wszytkiego oczekawánia ludu Zydowskiego. 12 A obaczywszy sie / przyszedł do domu Máriiéy mátki Janá / któręż názywano Márkiem : gdźie było wielé zgromádzonych * y modlących sie. 13 C A gdy ˝on kołátał we drzwi v wrót / wyszłá dźiewká słuchać imieniem ˝Rod. 14 A poznawszy Piotrów głos / od rádośći nie otworzyłá wrót : lecz wbieżawszy oznaymiłá iż Piotr stał przed wroty. 15 A oni rzekli do niéy : Száleiesz. Ale oná twierdźiłá / iż sie ták rzecz ma. A oni mówili : Anyół iego iest. 16 A Piotr przedśie kołátał. A gdy otworzyli / vyzrzeli go y zdumieli sie. 17 A kinąwszy ná nie ręką / áby milczeli : rospowiedźiał iáko Pan wywiódł go z ćiemnice / y rzékł : Oznaymićie to Jákubowi y bráćiéy. A wyszedszy szedł ná inné mieysce. 18 A gdy był dźień / rozruch niemáły był miedzy żołniérzmi / coby sie z Piotrem stáło. 19 D A Heród pytawszy sie o nim y nie nálazszy / ˝vczyniwszy wywiádowánié o strożách / kazał ie ˝wiéść: A wyiechawszy z Zydowskiéy ziemie do Cezáreiéy / tám mieszkał. 20 A był * rozgniewány ná Tyryyczyki y Sydończyki. Lecz oni iednomyślnie przyiácháli do niego / á námówiwszy Blástá który był podkomorzym królewskim / ˝prosili o pokóy : dla tego iż kráiny ich miáły żywność od ˝nié-

XIII. Piotrów przywiley.

XIIII. Przywiley Piotrów.

˝od śmierći któréy czekał lud Zydowski.

*bráćiey. G.

˝Pio: z. L. G.

˝Roża ponáſſemu.

˝ábo zmęczywszy stroże. ˝rozumiey, ná strácenie.

* Herod. G.

˝z krolewskiéy.

21 go'. ⁹ A dniá náznáczonégo Heród oblókßy ſie w ßáte królewſką/ śiadł ná ſtolicy/ y czynił rzecz do nich. 22 ⁹ A lud wołał: "Głoſy Boże á nie człowiecze'. 23 ⁹ A nátychmiaſt vderzył go Anyół Páńſki: przeto iż nie dał chwały Bogu: á roſtoczony od robác-

24 twá/ ſkonał. ⁹ A ſłowo Páńſkié rozraſtáło ſie y rozmnażáło.

25 ⁹ A Bárnábaß y Száwel wróćili ſie z Jeruzalem * wykonawßy ᵃ poſługe/ wźiąwßy Janá którégo názwano Márkiem.

"Głos Boży, á nie człowieczy. G.

*do Antyochiiey. G. ᵃwys. 11. d 29

XIII. Przywiley Piotrów.

3 *Poimał y Piotrá*] Jáko Piotr S. bedąc głową innych/ był ſławnieyßy nád inné/ y wietßą ſtrażą opátrzon niżli inni/ áby iáko nie vßedł: ták z drugiéy ſtrony opátrzność Bozka w iego wybáwieniu tym dźiwnieyßa byłá/ áby dłużéy rządźił kośćioł iego.

XIIII. Zá Piotrá wßytek kośćioł bez przeſtanku prośi, iáko zá páſtérzá ſwégo

5 *Lecz modlitwá bez przeſtánku*] wßytek kośćioł modlił ſie vſtáwicznie zá przednieyßym wódzem y páſtérzem ſwoim/ y był wysłucháný. Byłći przedtym y Stephan y Jákub ś. w więźieniu: á wżdy nie czytamy żeby ſie ták zá nié kośćioł bez przeſtánku modlił/ iáko teraz zá Piotrá. Czemu? iż oni byli członkámi/ á ten głową. Przetóż ná to mieyſce ták Chrizoſtom piße: Wielkiéy miłośći znákiem tá modlitwá byłá: Oycá wßyſcy ßukáli/ etc.

Okowy Piotrowe cudámi ſławné.

6 *Związány dwiemá łáncuchy*] Té łáncuchy były cudámi wſławioné. Bo gdy ieden z nich był z Jeruzálem do Rzymu od Eudoxiéy żony Wálentinianá Céſárzá przynieśiony/ y do drugié° łáncuchá (którym tenże Apoſtoł związan był od Neroná) przyłożony/ cudownie ſie wnet obá ſpoiły. Przetóż y kośćioł ieſt w Rzymie zbudowány/ y od Piotrá w okowách názwány: W którym té łáncuchy vczćiwie chowáią/ y święto Piotrá w okowách obchodzą pierwßégo dniá śierpniá.

15 *Anyół to iego*] Jeſli ludźiom (ſłowá ſą Chrizoſtomowé) żywot tylko ſwóy opátruiącym/ á nic poſpolitégo pożytku nie czyniącym/ ányołowie od Paná wßytkich ſą náznáczeni: iáko ieden ſpráwiedliwy mówi: Anioł który mie wyrwał ze wßego złégo. Dáleko więcéy tym/ których opiece wßytek świát ieſt poruczony/ y którzy noßą brzemioná wielkich dárów bożych/ ániołowie z niebá ſą przydáni. Chryſ. hom. 7. de laud. Paul.

Aniołowie ſtroże.

1. Moy: 48. 16.

17 *Oznaymićie to Iákubowi*] Káże to opowiedźieć ś. Jákubowi Jerozolimſkiému Biſkupowi y Chrześćiánóm/ áby y ſkutek modlitew ſwych poználi/ y Pánu Bogu zá to dźiekowáli. Abowiém ś. Jákub bez pochyby przykazał był wßytkiému kośćiołowi te poſpolitą modlitwe zá Piotrá.

Iákub S. Biſkup Ierozolimſkyi.

17 *Szedł ná inné mieyſce*] Acz Pan Bóg cudownie Piotrá wybáwił/ wßákóż niechćiał Piotr Bogá kuśić/ mießkáiąc z prześládowniki ſwémi: ále według roſkazánia Chriſtuſowégo/ vſtąpił do czáſu.

23 *Vderzył go ányół*] Królowie y kśiążętá którzy ſie w pochlébſtwách y w chwałách ludzkich ták kocháią/ że ſie ludźmi być zapomináią/ y nie dáią chwały pánu Bogu/ mogą ſie iśćie kárác tym przykłádem.

Pyßnégo ſkaránie.

ROZDZ. XIII.

PIATA CZESC przenieśienie Ewánieliiey od Zydów do Pogánów, przez posługe Páwłá y Bárnábaßá

ᵃNiż. 14. d 25.

"Symeon. G.

1 A

BYLi w kośćiele który był w Antyochiiéy ᵃ prorocy y Doktorowie/ miedzy którémi Bárnábáß y "Symon'/ którégo zwano Niger/ y Lucyus Cyreneyczyk/ y Mánáhen który był społu wychowan z Herodem Tetrárchą/ y Száwel. 2 ⁹ A gdy oni "ofiáre czynili' Pánu/ y pośćili/ rzékł Duch święty: ᵇ Odłączćie mi Száwlá y Bárnábáßá ku ſpráwie do któréyem ich wźiął. 3 ⁹ Tedy poſcząc y modląc ſie/ y włożywßy ná nie ręce/ odpráwili ie.

"ſłużyli, liturgią ábo ofiáre ábo ſłużbe Bożą odpráwowáli, którą Mßą zowiemy: λειτουργούντων αὐτῶν.

ᵇRzym 1. a 1.

4 ⁹ A ták oni wyſłáni od Duchá S. odeßli do Seleuciiéy: á ztámtąd wodą ſie puśćili do Cypru. 5 ⁹ A gdy przyßli do Sálámíny/ opowiádáli ſłowo Boże w bóżnicách Żydowſkich. A

6 mieli y Janá "ná poſłudze'. ⁹ A przeßedßy wßytke wyſpe áż do Páphu/ nálezli niektórégo mężá czárnokśiężniká faleßnégo proroká/ Żydá/ którému było imie "Báriesu: 7 B ⁹ który był przy ſtároście Sergiußu Páwle człowieku mądrym. Ten przyzwawßy Bárnábaßá y Száwlá/ żądał ſłucháć ſłowá Bożég. 8 ⁹ Ale ſie im ſprzećiwiał Elymás Czarnokśiężnik (ábowiém ſie ták wykłáda imie iego) ſtáráiąc ſie iákoby odwróćił ſtároſte od wiáry. 9 ⁹ Tedy Száwel/ który y Páwel/ nápełniony Duchá świetégo/ 10 weyzrzawßy nań/ ⁹ y rzékł: O pełny wßelkiéy zdrády y wßelkiéy przewrotnośći/ ſynu dyabelſki/ nieprzyiaćielu wßelkiéy ſpráwiedliwośći/ nie przeſtawaß wywrácáć proſtych dróg Páńſkich. 11 ⁹ A oto teraz "reká' Páńſka nád tobą: y będźieß ślepym/ nie widząc ſłońcá áż do czáſu. A nátychmiaſt padł nań mrok y ćiemność: á chodząc w około ßukał ktoby mu

"ſłużebniká G.

"Báriesus G. N. L. Hieron y Bedá, Bárieu. ábo Báriehu.

Elimás Græckie słowo czárowniká ábo kuglarzá znáczy.

"pomſtá ábo plagá. Hebr.

12 reke podał. [y] Tedy stárostá widząc co sie sstáło / vwierzył: zdumiewáiąc sie nád náuką Páńską.

13 [y] A puściwszy sie wodą z Páphu Páweł / y ci co z nim byli: przyszli do Pergi Pámphiliiey. A Jan odszedszy od nich/wrócił sie do Jeruzálem. [y] A-

14 C le oni przeszedszy Perge / przyszli do Antyochiiey Pizideyskiey: á wszedszy do bóżnice w dźień Sobotni / vśiedli. [y]

15 A po przeczytániu zakonu y proroków / posłáli Arcybóżnicy do nich/ mówiąc: Mężowie brácia/ iesli mácie v siebie mowę nápominánia do ludu/ mówćie.

Tu iuż Łukasz poczyna zwáć Páwłem, którego pirwey zwał Száwłem: iż to imię wźiął od stárosty Páwłá.

16 [y] A powstawszy Páweł/y reką milczenié vczyniwszy / rzekł: Mężowie Izráelscy / y którzy sie boićie Bogá / słuchaycie: [y]

17 Bóg ludu Izráelskiego obrał oyce násze/ y wywyższył lud gdy mieszkáli w [c] źiemi Ægyptskiey/ [d] y wywiódł ie z niey [*] wyniosłym rámieniem [*]: [y]

18 y przez czás [e] czterdźieśći lat znośił obyczáie ich ná puszczy. [y]

19 A wygłádźiwszy śiedm narodów w źiemi Chánáneyskiey / [f] losem im podźielił

20 źiemie ich/ [y] [*] iákoby po cztérech set y pięćdźieśiąt lat: á potym [g] dał Sę-

21 dźie áż do Sámuelá proroká. [y] A od onégo czásu [h] prośili o królá: y dał im [*] Sáulá syná Cys/ mężá z pokolenia Beniámin / lat czterdźieśći. [y]

22 D A odiąwszy go / [i] wzbudźił im Dawidá królá: któremu świádectwo wydáwáiąc/powiedźiał: [k] Nálazłem Dawidá syná Jesse / mężá wedle sercá mego / który czynić będźie wszytkie woli moie. [y]

23 Z tegóż naśienia Bóg [l] według obietnice wywiódł Izráelowi zbáwićielá Jezusá: [y]

24 [m] gdy przed oblicznośćią przyśćia iego Jan opowiedał chrzest pokuty wszytkiému ludowi Izráelskiému.

25 [y] A gdy Jan wypełnił bieg swóy / mówił: Kim mie bydź mniémaćie? [n] nie iestem ia: ále [o] oto idźie zá mną/ którego obuwia nóg nie iestem godźien rozwiezáć.

26 [y] Mężowie brácia / synowie narodu Abráhámowégo / y którzy miedzy wámi boią sie Bogá / wam iest posłáné słowo zbáwienia tego. [y]

27 Abowiém którzy mieszkáli w Jeruzálem y kśiążetá [*] iego [*] nie znáiąc tego/y głosów proroćkich które przez káżdy szábbát czytáné bywáią / osądźiwszy wypełnili: [y]

28 á nieználazszy w nim przyczyny żadnéy śmierći / [p] prośili Piłátá áby go zábili. [y]

29 E A gdy wykonáli wszytko co o nim nápisano było / zdiąwszy go z drzewá/włożyli go do grobu. [y]

30 [q] Lecz Bóg wzbudźił go od vmárłych [*] dniá trzećiego [*]. [y]

31 [r] Który widźiány był przez wiele dni od tych/ którzy z nim społu przyszli byli z Gálileiey do Jeruzálem/którzy áż dotąd są świádkámi iego do ludu. [y]

32 A my opowiedamy wam te obietnice która sie oycóm sstáłá: [y]

33 że ią Bóg wypełnił [*] dźiatkam nászym [*] wzbudźiwszy Jezusá.

Jáko też iest nápisano w Psalmie [*] wtórym [*]: [s] Syn móy iesteś ty/ iam

34 ćie dźiś porodźił. [y] A iż go wzbudźił od vmárłych/ że sie iuż nie ma wróćić do skáżenia / ták powiedźiał: Zeć wam [t] dam świeté Dawidowé wierné. [y]

35 Przeto y indźiey powiáda: [v] Nie dasz świetému twemu oglądáć skáżenia. [y]

36 Abowiém Dawid wieku swoiégo vsłużywszy Bożéy woli [x] zásnął: y [*] przyłączon iest do oyców swoich [*] /

37 y vznał skáżenié. [y] Lecz którego Bóg wzbudźił / nie widźiał skáżenia.

38 F [y] Niech wam tedy będźie wiádomo / mężowie brácia / iż przez tego opowieda sie wam odpuszczenié grzéchów/ od wszytkiego w czymeśćie nie mogli bydź przez zakon Moyżeszów vspráwiedliwieni. [y]

39 Przez tego wszelki który wierzy vspráwiedliwion bywa. [y]

40 A przetóż pátrzćie áby ná was nie przyszło co powiedźiano [*] w prorocéch [*]: [y]

41 [y] Obáczćie wzgárdźićiele / y dźiwuyćie sie / á zgińćie. Bo ia spráwuie spráwę zá dni wászych / spráwę któréy nie vwierzyćie/gdyby wam kto

42 opowiádał. [y] A gdy oni wyszli / [*] prośili áby w drugi szábbát mówili do

43 nich też słowá. [y] A gdy sie rozeszło zgromádzenié / poszło wiele z Żydów y z nabożnych nowonáwróconych zá Páwłem y Bárnábászem: którzy mówiąc rádźili im áby trwáli w łásce

44 Bożéy. [y] A w przyszły szábbát máło nie wszytko miásto zebrało sie ku słuchániu słowá Bożégo. [y]

45 G Lecz Żydowie widząc oné rzésze / nápełnieni są zazdrośći / y sprzećiwiáli sie temu co

46 Páweł powiedał [*] / bluźniąc. [y] Tedy

[c] 2. Moy. 1. a 1
[d] 2. Moy. 15. c 16. y 14. c 22. f 29.
[*] *wielką mocą Hebrá.*
[e] 2. Moy. 16. a 2.
[f] Josu: 14. a 2
[*] *á potym iákoby po 450. lat dał Sędźie*
[g] Sedz. 3. b 9
[h] 1. król. 8. a 5
1. kro: 9. c 16
c 17. y 10. a 1
[*] *Bóg.* G.
[i] 1. król 16. a 1. c 13.
[k] Psal. 88. c 21
[l] Isa. 11. a 1.
[m] Mat. 3. a 1. Mar. 1. a 2. *Luk*: 3. a 3.
[n] *Jan* 1. c 20. Mat. 3. c 11.
[o] *Mar.* 1. a 7 *Luk.* 3. d 16. *Jan* 1. d 27.

[p] Mat. 27. c 20. c 22. *Mar.* 15. b 13. *Luk.* 23. c 21. c 13. *Jan* 19. a 6.
[q] *Mat.* 28. a 6 *Mar.* 16. b 6
[*] G.
[r] *Luk.* 24. c 15 *Jan* 20. c 19
[*] *nam dźiatkóm ich,* G.
[*] *to iest, obietnice o Chrystusie Dawidowi vczyniono wypełnię.*
[s] Psal. 2. b 7 *Zyd*: 1. b 5. y 5. b 5.
[t] Isa. 55. a 3.
[v] Psal: 15. b 10.
[x] *wys.* 1. c 31. 3. *krol* 2. b 10.
[*] *to iest, zchowan był do grobu Oyców swoich. Hebr*
[*] *y iednego z proroków. Hebráism*
[y] Hab. 1. b 5.
[*] *z bożnice Zydowskiey.* G.

Páweł y Bárnábaß bespiecznie rzekli: Wam było naprzód trzebá opowiedáć słowo Boże: ále ponieważ ie odrzucacie / á osądzacie się niegodnymi bydź wiecznego żywotá: oto

47 obracamy sie do pogánów. Abowiem nam ták roskazał Pan: [z] Postánowiłem cie zá świátło pogánóm / ábyś był ná zbáwienie áż do

48 kráiu ziemie. A pogánie słyßąc vrádowáli sie / y wielbili słowo Páńskie: y vwierzyli / ile ich iedno było zrządzo

49 nych ku żywotowi wiecznému. A

50 rozsiewáło sie słowo Páńskie po wßytkiey kráinie. Lecz Żydowie podusczyli niewiásty nabożne y vczciwé / y przednieyßé miástá: y wzbudzili przeßládowánie ná Páwłá y Bárnábaßá / y wyrzucili ie z gránic swych.

51 [a] A oni otrząsnąwßy proch nóg ná nie / przyßli do Ikonium.

52 Vczniowie też nápełniáli sie wesela y Duchá świetego.

[z] Isa. 49. b. 6

[a] Mat. 10. b 4. Mar. 6. b 11. Luk. 9. a 5.

---

2 *A gdy ofiáre czynili pánu*] Połáćinie *Ministrantibus*: Gdy służyli / ábo gdy służbe czynili pánu: po Grécku / λειτουργούντων / gdy Liturgią odpráwowáli / ábo gdy ofiáre czynili Pánu: iáko y Erásmus przełożył / *Sacrificantibus*, to iest po náßému / Gdy Mßą mieli. Bo Grékowie ofiáre Mßéy ś. Litourgeią zową. Przetóż y Erásmus Liturgią S. Chrizostomá przekłáda po Łáćinie Mßą Chryzostomową. Zkąd to mamy / że y Apostołowie w onym pierwßym kośćiele Mßą miewáli / którą y podziśdźień Ruś y Słowiánie Służbą názywáią. Brzéśczánie to mieysce ták wywróćić chćieli / iż Apostołowie służyli w opowiedániu słowá Bożego. Ale ten wykład ostać sie nie może. Bo słowem Bożym iáko y ßáfowániem świętych Sákrámentów / przełożeni kośćielni służą ludźióm á nie pánu Bogu. A tu Łukaß mówi / że służyli Bogu / któremu też pośćili. Y ták to słowo λειτουργούντον często w piśmie S. znáczy służbe ofiárowánia Bogu. Do Żydów 8. v. 2. 9. v. 21. 10. v. 11

Apostołowie Mßą miewáli.

2 *Odłączćie mi*] Acz ś. Páweł od Bogá był náuczony / y osobliwie od Páná Christusá ná Apostolstwo náznáczony / y tu od Duchá świetego z Bárnábaßem obrány: wßákże oto przez ludźie był odłączony / y przez wkłádánié rąk poświecony. A dźiś Ministrowie kácérscy biorą sobie vrząd kazánia y ßáfowánia Sákrámenty / oprócz dozwolenia y potwierdzenia przełożonych kośćiołá powßechnégo.

Powołánie ná vrząd káznodźieyski. Gal: 1. 1.

3 *Tedy poszcząc*] Ztądći kośćiół Boży wźiął y vstáwił káżdéy ćwierći roku posty pospolite / które suchedni zowiemy / kiedy kápłany świecą: máiąc to zá potrzebné przygotowánie ná ták wielki vrząd. Jáko z tego mieyscá dowodźi ś. Leo wielki / zowąc ten post podániem Apostolskim: który to post nie byłći wstrzymánie sie od grzéchów / áni mierné vżywánie iákichkolwiek potraw (iáko odscześpieńcy zwykli post wykłádáć) Bo táki post winni wßyscy vstáwicznie chowáć. Ale było wstrzymánie sie do pewnégo czásu ábo od wßytkich potraw / ábo od niektórych roskoßnieyßych: który post był złączony z modlitwą y z ofiárą Mßéy świetéy / y który tegóż czásu wßyscy z roskazánia kośćielnégo záchowáli (iáko teraz czterdźieśći dni przed Wielkanocą / Suchédni / Piątki / y Soboty wßyscy Kátholicy iednostáynie poszczą) á nie kiedy sie komu podobáło. Bo to post Ariáński / á nie Chrześćiáński.

Suchedni.

Epist. 81. c 1.

3 *Y włożywßy ná nie ręce*] Iż wßytkie żegnánia y poświącánia bywáły / zá czásow Apostolskich / przez zwierzchnią ceremonią rąk wkłádánia: Przetóż nie tylko bierzmowánie iákośmy wyżßéy przypomnieli / ále y kápłáństwo ábo poświecenié Biskupów / kápłanów / Diákonów y poddiákonów / y tu y ná wielu innych mieyscách / rąk wkłádániem iest názwáné. W którym to rąk wkłádániu / ácz było wiele słów / ceremoniy y spraw świetych / wßákże wßytko co sie dźiało w tym Sákrámenćie / zową iednym słowem / Rąk wkłádánié. Jáko y ono wßytko co sie dźieie przy ofierze Mßéy ś. zową Łamániem chlebá. Abowiém Apostołowie (iáko Dionizyus vczeń Páwłów świádczy) słowá y spráwy táiemné świetych Sákrámentów vmyślnie zákrywáli w mowách y w pismách swych / które do rąk ábo do vßu niewiernych przyśdź mogły. O tym Sákrámenćie S. Ambroży ták piße, Rąk wkłádánie / słowá są táiemné / którymi bywa potwierdzon / ná vrząd kápłáński obrány: biorąc moc pod świádectwem sumnienia swégo / áby śmiał miásto páná ofiáre Bogu ofiárowáć. A Hieronym ś. Swiecenié / práwi / kápłanów bywa nietylko modlitwą głosu / ále y rąk wkłádániem wykonáné. Acz Páwel S. y Bárnábaß ná wyßy vrząd niż kápłáński byli poświeceni: to iest / áby byli Biskupámi miedzy wßemi ludźmi y narody świátá.

Rąk wkłádánie Sákráment kápłáństwá. Augu: here 53. *Dźie.* 7. 17. 5. 1. Tim. 4. 1. 2. Tim. 1. 6. *Dźie.* 2. 42. Eccl: hier c 1. In 1. Tim c 4.

In cap. 58. Izai.

4 *Wysłáni od Duchá S.*] Ktokolwiek posłan iest od kośćiołá / ten bywa posłan od Duchá świetego Acz to w Páwle ś. osobliwßym obyczáiem było. Zkąd y to widźimy / iáko dálece przełożeni duchowni przewyßßáią przełożoné świetckie: którzy ácz też od Bogá są postánowieni / wßákże nie ták iáko duchowni / od Duchá świetégo osobliwie wysłáni bywáią.

Porządne posłánie.

ROZDZ. XIIII.

1 A Vstáło sie w Ikonium / że pospołu weßli do bożnice Żydowskiey: y mówili / ták / że wielkié mnostwo Żydów

2 y Greków vwierzyło. Lecz Żydowie którzy niewierni byli / pobudźili y ku gniewowi wzruszyli sercá Pogáńskie przeciw bráciey.

3 Przetóż niemá-

ly czás ſtráwili beſpiecznie poczynáiąc w Pánu: który dawał świádectwo słowu łáſki ſwoiéy / y czynił że znáki y cudá ſie dziáły przez ręce ich. 4 ° Y rozdwoiło ſie poſpólſtwo mieyſckié: y byli iedni z Zydy / á drudzy z Apoſtoły. 5 ° A gdy ſie sſtáło náſzcié Pogánów y Zydów z kśiążęty ich / áby ie ſpotwarzyli / y vkámionowáli: 6 ° dowiedziawſzy ſie / vdáli ſie do miaſt Likáońſkich / do Liſtry y Derby / y wſzytki w okolicy kráiny: y tám opowiádáli Ewánielią*.

*y wzruſzyłá ſie wſzytká wielkość ludzi ná ich náuce. A Páwel y Bárnábaſz mieſzkáli w Liſtrze. N. L. K. N. G.

7 ° A mąż niektóry w Liſtrze niemocny ná nogi śiedział / chrom z żywotá mátki ſwoiéy: który nigdy nie chodził. 8 ° Ten ſłuchał Páwłá mówiącégo. który nań pátrząc / y widząc że miał wiárę áby był vzdrowion: 9 ° rzékł głoſem wielkim*: Wſtań ná nogi twoie proſto. Y wyſkoczył / y chodził. 10 ° A rzéſze widząc co vczynił Páweł / podnioſły głos ſwóy mówiąc po Likáońſku: Bogowie / sſtáwſzy ſie ludziom podobni / zſtąpili do nas. 11 ° Y názywáli Bárnábaſzá Iowiſzem / á Páwłá Merkuryuſzem: ponieważ on "przodkował w mowie". 12 ° A kápłan "Iowiſzów który był przed miáſtem woły y wieńce do wrót przyniozſzy / chćiał z ludem ofiárowáć. 13 ° Co vſłyſzawſzy Apoſtołowie Bárnábaſz y Páweł / rozdárſzy odzienia ſwoie wſkoczyli miedzy rzéſzę wołáiąc / 14 ° y mówiąc: Mężowie co to czynićie? y myć "śmiertelni ieſteſmy wam podobni ludzie: opowiádáiąc wam ábyśćie ſie od tych próżnych rzeczy náwróćili do Bogá żywégo / [a] który vczynił niebo y ziemię y morze / y wſzytko co w nich ieſt: 15 ° który zá przeſzłych wieków [b] dopuſczał wſzytkim Pogánóm "chodźić ich drógámi". 16 ° A iśćie nie zoſtáwił sámégo śiebie bez świádectwá: czyniąc dobrze z niebá / dawáiąc dżdże y czáſy vrodzáyné / nápełniáiąc pokármem y weſelem ſercá náſzé. 17 ° A to mówiąc záledwie vſpokoili rzéſzę / że im nie ofiárowáli*.

*mówię to-: że w imię Páná Ieſuſá Chriſtuſá. N. L. G. S.

"kázywał do ludu iż był wymownieyſzy.

"Iowiſzá będącégo. G.

"tymże też co y wy niedoſtátkóm ieſteſmy poddáni. G.

[a] Pſal. 145. a 6. Obia. 14. b 7

[b] Pſal. 80. e 13.

"żyć po ſwému. Hebr.

*á gdy tám mieſzkáli y náuczáli, nádeſzli. G.

18 ° Y nádeſzli niektórzy z Antyochiiéy y z Ikoniiéy Zydowie: á námówiwſzy rzéſzę / [c] y kámionuiąc Páwłá / wywlekli go z miáſtá / mniemáiąc że by vmárł. 19 ° Lecz gdy go vczniowie obſtąpili / wſtawſzy wſzedł do miáſtá: á názáiutrz wyſzedł do Derben z Bárnábaſzem. 20 ° A gdy opowiedźieli Ewánielią miáſtu onému / y náuczyli wielu: wróćili ſie do Liſtry / y Ikonium / y Antyochiiéy: 21 ° vtwierdzáiąc ſercá vczniów: y nápomináiąc áby trwáli w wierze / á iż przez wiele vciſków trzebá nam wniśdź do króleſtwá Bożégo. 22 ° A gdy poſtánowili im "kápłany w káżdym kośćiele / y modlili ſie z poſczenięm / polećili ie Pánu w którégo vwierzyli. 23 ° A przeſzedſzy Piſidyą / przyſzli do Pámphiliiéy: 24 ° y opowiedziawſzy w Pergiiéy słowo Páńſkié / poſzli do Attáliiéy: 25 ° á [d] z támtąd płynęli do Antyochiiéy: zkąd byli oddáni łáſce Bożéy ku ſpráwie którą wykonáli. 26 ° A przyſzedſzy y kośćiół zgromádziwſzy / opowiedźieli iáko wielkié rzeczy Bóg vczynił z nimi: á iż Pogánóm otworzył drzwi wiáry. 27 ° Y przemieſzkáli czás niemáły z vczniámi.

[c] 2. kor. 11. f 24. 25.

Apoſtołowie święćili y ſtánowili kápłany po kośćielech.

"ábo ſtárſzé.

[d] wyſ. 13. a 1.

12 Chćiał ofiárowáć] Iż Pogánie Páwłá z Bárnábaſzem zá Bogi mieli: przetóż im iáko Bogóm ofiárowáć chćieli. Bo ofiárá ieſt cześć y chwałá sámému Bogu właſna. Iáko nápiſano: Kto ofiáruie Bogóm / zátrácon będźie: iedno sámému Pánu. Słuſznie tedy Apoſtołowie téy czći sámemu Bogu właſnéy przyimowáć niechćieli. Słuſznie y kośćiół Chrześćiáńſki / ofiárę onę zwierzchnią / którą Mſzą zowiemy / nie Anyołowi áni żadnému świętému / ále sámému tylko Bogu ofiáruie. Iáko Auguſtyn mówi: Lud Chrześćiáńſki pámiątki męczenników nabożnémi święty obchodźi: áby ſie wzbudźił ku ich náſzládowániu / á żeby ſie sſtał vczeſtnikiem záſług ich / y żeby modlitwámi ich był wſpomożony. Wſzákże przedśie żadnému z męczenników / ále sámému Bogu męczenników / ácz ná pámiątki męczenników / ołtarze ſtáwiamy. Bo któryż kiedy z Biſkupów ábo kápłanów / ná mieyſcách ćiał świętych ſtoiąc v ołtarzá / mówił: Ofiáruiemy tobie Pietrze / ábo Páwle / ábo Cyprianie? Ale co ofiáruią / ofiáruią Bogu który męczenniki vkoronował / przy pámiątkách tych które vkoronował. Przetóż nieſłuſznie heretycy Kátholikóm báłwochwalſtwo przypiſuią / mieniąc żeby też chwałę obrázóm świętych wyrządzáli / którą tu Pogánie Apoſtołóm wyrządzáć chćieli. Bo Kátholicy nie tylko obrázóm świętych / ále áni sámym świętym nigdy nie ofiárowáli: áni im czći Bogu właſnéy nie wyrządzáli: ále tylko tę cześć / która y ſtworzeniu wyrządzána bywa: czapki zdeymowániem / kłaniániem / klękániem y padániem. Czego y w piſmie S. iáſné przykłády mamy. Bo Abrahám iednákim pokłonem y padániem áż ná źiemię / czćił y Bogá / y

Ofiárá ieſt właſna służbá Boża. 2. Moy. 22. 20.

Swiętych pámiątki przecz kośćioł obchodźi. Cont. Fau. Manich. lib 20. c 21.

Brzeſczánie.

Anyoły /

Swiecenie kápłanów. 1.Moy:17. 3. 1.Moy.18.2. 1.Moy.23. 7

1.

2.

Anyoły/ y ludźie.

22 A gdy postánowili im kápłany] Po Grécku iest χειροτονήσαντες: to iest/ Gdy przez rąk wkłádánié ordinowáli/ poświećili y postánowili kápłany. Prze co/ y sámo stánowienié ábo swiecenié kápłanow/ názwáné iest po Grécku χειροτονία, to iest rąk wkłádánié. Skąd to mamy naprzod/ iż Páweł y Bárnábaß byli Biskupámi: y mieli zwierzchność stánowienia y swiecenia kápłanów: y stánowili ie po wßytkich kośćielech. Drugié/ że y ná on czás byłá rożność miedzy Biskupámi á miedzy kápłany: ácz w pierwßym kośćiele y tych y owych iednym imieniem Presbyterów/ to iest kápłanów ábo stárßych zwano.

Trzećié/ iż záwße posty y modlitwy były przy gotowániem ná swiecenié kápłanów.

22 Kápłany] Po Grécku πρεσβυτέρους (iákoby rzekł/ stárßé) ktorym imieniem ták pismo świeté iáko y stárßy Doktorowie názywáią kápłany ábo ofiárniki nowego testámentu. Bo ná początku kośćiołá Chrześćiáńskiego/ strzegli sie Apostołowie/ imion urzedów zakonu stárego/ chcąc pokazáć rożność oboiégo zakonu: przetoż woleli przełożoné duchowné zwáć pásterzmi ábo Biskupámi (to iest dozorcámi) ábo presbyterámi (to iest stárßemi) á niżli kápłany ábo ofiárniki: by kto nie rozumiał/ żeby iescze Aaronowé ofiáry spráwowáć mieli.

3. Kápłani włáśnie byli presbyteri.

ROZDZ. XV.

1 A A Niektórzy przyßedßy z Zydowskiéy ziemie náucząli bráćią: Iż [a] ieśli sie nie obrzeżećie wedle zwyczáiu Moyżéßowégo/ nie możećie być zbáwieni. 2 Gdy sie tedy stał rozruch* nie máły Páwłowi y Bárnábaßowi przećiwko nim: postánowili áby ßli Páweł y Bárnábaß y niektórzy inni z drugich do Apostołów y "do stárßych do Ieruzalem/ z strony sporu tego. 3 Oni tedy prowádzeni "od kośćiołá/ przeßli Phenicyą y Sámáryą/ oznáymuiąc náwrócenié pogánów: y czynili wielką rádość wßytkiéy bráćiéy. 4 A gdy przyßli do Ieruzalem/ przyięći byli od kośćiołá/ y od Apostołów/ y stárßych: opowiádáiąc cokolwiek Bóg z nimi czynił.

5 B A powstáli niektórzy z Sekty Pháryzeußów którzy vwierzyli/ mówiąc: Iż ie potrzebá obrzezáć/ roskázáć też żeby záchowáli zakon Moyżéßów. 6 Y zebráli sie Apostołowie y stárßi/ "weyzrzeć wto słowo. 7 A gdy było wielkié gadánié/ wstawßy Piotr rzekł do nich: [b] Mężowie bráćia/ wy wiećie że od dawnych dni Bóg obrał miedzy námi/ áby przez vstá moie Pogánie słucháli słowá Ewánieliiéy y wierzyli. 8 A Bóg który zna sercá/ dał świádectwo/ [c] dawßy im Duchá S. iáko y nam: 9 y nie vczynił żadnéy różnice miedzy námi y nimi/ wiárą oczyśćiwßy sercá ich. 10 Teraz tedy przecz kuśićie Bogá/ chcąc włożyć iárzmo ná ßyie vczniów/ którego áni oycowie naßy/ áni my/ znośićiesmy nie mogli: 11 C Ale przez łáskę Páná Iezusá Chrystusá wierzymy iż będźiem zbáwieni/ ták iáko y oni. 12 Y vmilknęło wßytko zgromádzenié: á słucháli Bárnábaßá y Páwłá/ opowiádáiących iáko wielkié znáki y cudá czynił Bóg miedzy Pogány przez nie. 13 A gdy vmilkneli/ odpowiedźiał Iákub mówiąc: Mężowie bráćia słuchayćie mie. 14 Symon powiedźiał iáko pierwéy "náwiedźił Bóg/ áby z Pogánów wźiął lud imieniowi swemu. 15 A z tym sie zgadzáią słowá Prorokow/ iáko iest nápisano: 16 [d] Potym sie wrócę/ y znowu zbuduię przybytek Dawidów który vpadł/ á rozwáliny iego znowu pobuduię/ y náprawię ji: 17 D áby drudzy ludźie ßukáli Páná: y wßyscy narodowie nád którymi wzywáné iest imię moie/ mówi Pan czyniący to. 18 Znáioma iest od wieku Pánu spráwá iego. 19 Przetoż mnie sie zda/ nie przykrzyć sie tym którzy sie z Pogánów nawracáią do Bogá: 20 [e] ále pisáć do nich/ áby sie wstrzymawáli "od splugáwienia báłwá-nów"/ y porubstwá/ y od rzeczy dawionych/ y od krwie. 21 ábowiem Moyżéß od dawnych czásów ma w káżdym mieśćie té/ którzy go opowiádáią w Bożnicách/ gdźie ná káżdy ßábbát czytáią. 22 E Tedy sie podobáło Apostołóm y stárßym/ ze wßytkim kośćiołem "wybráć męże z siebie y "posłáć do Antyochiiéy z Páwłem y Bárnábaßem/ Iude którego zwano Bársábaßem/ y Syle/ męże przednieyßé miedzy bráćią: 23 nápisawßy* "przez ręce ich". Apostołowie y stárßy* bráćia/ tym którzy są w Antyochiiéy/ y w Syriiéy/ y w Cylicyiéy/ bráćiéy którzy są z Pogánów/ zdrowia. 24 Gdyżeśmy słyßeli/ iż niektórzy z nas

wyßedßy

[a] Gal:5. 22.

"do Biskupów y kápłanów.

*to iest, od przełożonych kośćielnych.

"wł: widźieć o tym słowie. Hebraism.

XV. Piotr wßedy przodkuie: y ná tym pierwßym Synodźie.

[b] wys: 10. c 20.

XVI. Piotr obran od Bogá áby on naprzód opowiádał Ewánieliią nie tylko Zydóm, ále y Pogánóm

[c] wys: 10. g 45.

Wiárá oczyśćia sercá: ále oná która przez miłość spráwuie vczynki dobré Bo wiárá martwa nikogo nie oczyśćia. pátrz cap. 16. 31.

"weyrzał, G.

[d] Amos 9. c 11.

Iákub po Pietrze wotuie: choćia był Biskupem Ierozolimskim. G.

[e] Niż e 29. y 21. c 25.

"nie przykrzyć sie tym

"od plugastw báłwáńskich

"przebráne męże posłáć. G.

*list máiący to 4. L. G. tym sposobem S.

"przez nie Hebr.

*y G.

wyßedßy zátrwożyli was słowy/ przewracáiąc duße wáßé/ ktorymeśmy nie roſkazáli: [25] zdáło sie nam wespołek zebránym/ wybráć męże y posłáć do was z namileyßymi náßymi Bárnábaßem y Páwłem/ [26] ludźmi ktorzy wydáli duße swé dla imienia Páná náßégo Jesusá Chrystusá. [27] A przetożeśmy posłáli Judásá y Syle/ ktorzy też sámi vstnie toż powiedzą. [28] Abowiem zdáło sie Duchowi świetému y nam/ ábyśmy więcéy nie kłádli ná was ćiężaru/ oprocz tych potrzebnych: [29] [f] ábyśćie sie wstrzymawáli od rzeczy bałwanom ofiárowánych/ y od krwie/ y od rzeczy dawionéy/ y od porubstwá[*]: ktorych rzeczy strzegąc sie/ dobrze vczynićie. Miéyćie sie dobrze. [30] A ták oni odpráwieni przyßli do Antyochiiéy: á zebrawßy [*] mnostwo/ oddáli list. [31] Ktory przeczytáwßy/ vrádowáli sie z poćießenia. [32] A Judás y Sylás/ będąc y sámi Proroki/ wielą słow ćießyli bráćią/ y vtwierdźili. [33] A pomießkawßy tám czás nieiáki/ odpráwieni są z pokoiem od bráćiéy [*] do tych ktorzy ie byli posłáli. [34] Lecz Syli zdáło sie tám zostáć/ á Judás sam poßedł do Jeruzalem.

[35] A Páwel y Bárnábaß mießkáli w Antyochiiéy/ náuczáiąc y przepowiádáiąc z wielem innych słowo Páńskié. [36] A po kilku dni rzékł do Bárnábaßá Páwel: Wroćiwßy sie náwiedźmy bráćią po wßytkich mieśćiéch/ w ktorycheśmy opowiádáli słowo Páńskié/ iákoli sie máią. [37] A Bárnábaß chćiał wźiąć z sobą y Janá/ ktorego zwano Márkiem. [38] Ale [*] Páwel prosił go áby nie był przyiet/ iáko ten ktory odstał od nich z Pámphiliiéy/ á nie chodźił z nimi ná prace. [39] Sstáłá sie tedy rożnicá/ ták iż odßedł ieden od drugiégo: á Bárnábaß wźiąwßy z sobą Márká/ wiozł sie do Cypru: [40] Lecz Páwel obrawßy Syle poßedł/ będąc poruczony łásce Bożéy od bráćiéy. A obchodźił Syrią y Cylicią/ vtwierdzáiąc kośćioły: roskázuiąc chowáć przykazánia Apostołow y stárßych.

*roskázuiąc ábyśćie sie obrzezáli, y zakon záchowywáli. G.

Duch S. Séymy duchowne spráwuie.

[f] wys. 15. d 20. Niż. 21. c 25.

*á czegokolwiek nie chcećie áby wam czyniono, tego drugim nieczyńćie. G.

*wßytek lud.

*do Apostołow. G.

*Páwłowi sie zdáło zá rzecz słußną. G.

---

[2] Postánowili áby ßli] Vczymy sie tym przykładem/ co czynić potrzebá/ gdy sie iáki spor około wiáry miedzy náuczyćielmi/ ábo miedzy ludem Chrześćiáńskim wśczyna. A widźimy iż nie dosyć iest disputowáć y pismá przywodźić zá swą stroną. Boby ták nigdy nie był koniec swarow/ disputácyi y pisánia (gdy káżdy swé mniemánie chce wywodźić y zdobić pismem y słowem Bożym) áleby záwße było więcey sekt y rozerwánia. Jáko iest iáwna rzecz miedzy heretyki: ktorych herstowie nie vfáiąc prawdźie/ niechcą sie dáć ná rozsądek áni Papieżá potomká Piotrowégo/ áni Koncyliow/ ábo Seymow duchownych: ále káżdy náßláduie duchá swego/ phántázyéy swoiey/ swego rozumienia pismá/ y vmyślnie á vpornie sie sprzećiwia Kośćiołowi y przełożonym iego. Lecz nie tákiégo duchá mieli Páwel y Bárnábáß S. ktorzy ácz byli Apostołmi y pełni Duchá S. iednák sie nie spuszczáli ná rozumy swoie/ ále wßytek spor odnieśli do Apostołow y stárßych Jerozolimskich: y dáli sie ná rozsądek Piotrá S. y tego pierwßégo Synodu Kośćielnégo. Táć iest święta y mądra opátrzność Bozka/ ná záchowánié ludu Chrześćiáńskiégo w prawdźie y w iedności: y ná osądzenie y potępienie Sektarzow/ y fałßywych Doktorow/ y turbatorow kośćielnych. Ktorym sędźiom kto nie chce ábo nie śmie wßytkiey swéy náuki y spraw swoich poddáć: ten dosyć pokázuie/ iż prawdźie nie vfa/ y vćieka przed świátłośćią/ y przed Trybunałem Bozkim. Bo gdyby tego porządku w kośćiele nie było/ ná vspokoienié y skończenié wßytkich sporow w wierze: byłby kośćioł Christusow nędznieyßy y nierządnieyßy/ niżli ktora rzeczpospolita ábo zgromádzenié ludźi ná świećie: gdyż káżdé z nich ma pewné y dostáteczné sposoby ná rozstrzygnienié y vspokoienié wßytkich niezgod y sporow/ ktoré sie wszczynáią miedzy poddánymi ábo mieszczány ich.

[6] Y zebráli sie Apostołowie] Tym przykłádem zbiiáią sie dwá przećiwné błędy dźiśieyßych odszczepieńcow. Jeden tych/ ktorzy chcą áby sie ná zborzech duchownych/ ná konciliach y ná Synodźiech wálnych/ zieżdżáli nie tylko Biskupi/ ále zgołá Chrześćiánie wßyscy/ ták duchowni iáko y świetcy: áby tám káżdy dawał wotá swoie. A drugi błąd onych/ ktorzy żadnych innych/ oprocz świetych á wybránych/ ná Seymy duchowné przypuszczáć niechcą. Bo tu widźimi/ iż ná ten pierwßy Synod nikoº inßéº nie wezwáno oprocz Apostołow/ kápłanow y stárßych/ iáko sędźiow: choćia bez pochyby wiele innych ludźi dobrych y vczonych było w onym mieśćie tego czásu. Jákoż y potym ná wßytkich y nastárßych Synodźiech/ sámi Biskupi wotowáli/ sądźili/ y dekrety czynili: ácz nie sámi Biskupi/ ále y inni rozmáići ludźie/ dla inßych przyczyn bywáli ná Synodźiech. Bo przełożeni świetcy/ Césárze/ y krolowie nie mogą bydź sędźiámi w rzeczách około wiáry: iedno sámi Biskupi y przełożeni duchowni. O czym pismá pełno. Do tych tedy wßytkié wątpliwośći w wierze odnośić potrzebá: ktorych Duch S. w kośćiele postánowił Biskupy/ áby rządźili kośćioł Boży: ktorych kto słucha/ ten Christusá słucha: á kto iemi gárdźi/ ten Christusem gárdźi. Ktemu y to obacz/ iż Biskupi ná Koncilium wálnym zgromádzeni/ noßą osobę kośćiołá powßechnégo (iáko Augustyn S. nápisał: Iż dekret zupełnégo á powßechnégo Koncylium iest zezwolenié kośćiołá wßytkiégo) y przetoż máią y moc kośćiołá wßytkiégo/ y przytomność Duchá S. ktory im zbłądźić

nie do-

Koncylia máią spory o wierze sądźić

Ezech: 13. 3.

Zwierzchni sędźia w wątpliwośćiách wiáry.

Ian 3. 20.

Ná koncyliách ktorzy bywáć máią. 1. 2.

Sędźiowie wiáry. 5. Moy: 17. Matt: 2. 7. Agg. 2. 12. Dźie: 20. 28. Luk. 10. 16. Lib: 1. cap. 18. de bapt.

Koncylium nośi osobę kośćiołá wßytkiego.

nie dopuſcza. Co koniecznie muśi bydź w kośćiele: iáko y vrząd świetcki / Senat / y inni przełożeni we wßytkich rzeczách pospolitych noßą osobe wßytkiego pospólstwá. A inákßy rząd w kośćiele ſtánowić ábo wynáydowác / iáko czynią dźiśieyßy odſczepieńcy / ieſt wßytek rząd y iedność iego tárgáć / przećiw wßemu piſmu / zwyczáiowi y rozumowi.

Pie wße powßechne Koncilium.

6 *Y zebráli ſie*] Tenći był piérwßy zbór ábo Synód wálny á powßechny / z przednieyßych Apoſtołów y Biſkupów zebrány: który ſie tym rychléy ná on czás zgromádźił / im ieſcze było mniey Biſkupów y narodów Chrześćiáńſkich / niżli potym / gdy ſie kośćiół rozßérzył po wßytkiému świátu.

XV. *Piotr ná Koncilium przodkuie.* Hier: epi: 89.

7 *Wſtawßy Piotr*] Piotr / iáko głowá kośćiołá / ná powßechnym Synodźie napiérwßy mówi / y dekret feruie / którégo Jákub y inni wßyſcy náśláduią: iáko Hieronym S. pokázuie. Toż czynili záwße potomkowie iego Rzymſcy Biſkupi / ná Koncyliach wálnych: nie tylko sámi przez ſie / ále y w niebytności ſwéy przez legaty ſwoie. Bo ná wßytkich wálnych koncyliách piérwße mieyſce y piérwßy głos mieli: y żadné Koncylium w kośćiele bez ich potwiérdzenia ſwoiéy wagi áni wiáry nigdy nie miáło. A przetóż oné synody Ariánów y innych heretyków / choćia wielkié były: wßákże iż áni przyzwolenia áni potwiérdzenia Papieskiégo nie miáły / przeto nie dźiw iże pobłądźiły. Jáko Aryminenſkié Ariánów / Epheſkié wtóré Neſtoriánów / Conſtántynopolſkié Obrázokázców y inné podobné zbory potepioné.

XVI. *Piotr napierwßy náwrácał Zydy y Pogány.* Gal: 2. 9.

7 *Przez uſtá moie*] Acz Páweł był wezwány y oſobliwie obrány Apoſtoł Pogánów: wßákże to był przywiléy Piotrá S. z woléy y z obránia Bogá ſámego / áby piérwiáſtki nie tylko Zydów ále y Pogánów przez vſtá iego ná wiáre były powołáné / ponieważ był przednieyßym páſtérzem wßytkich owiec Páńſkich / ták z Zydów y z Pogánów náwroconych.

Dekret Synodu Apoſtolſkiégo. Hier: epi. 89.

13 *Odpowiedźiał Iákub*] S. Jákub Apoſtół y Biſkup Jerozolimſki po Pietrze woruie / y ſentencyą iego przyimuie / która byłá: że ći / którzy ſie z Pogáńſtwá ná wiáre Chriſtuſową náwrácáią / nie máią ſie áni obrzezowáć / áni inßych ceremoniy zakonu Moyżéßowégo záchowáć.

Dekrety Koncyliow nie wßytkie iedná kie.

20 *Od porubſtwá*] Acz porubſtwo y bałwochwálſtwo z przyrodzenia ſwego ſą rzeczy złé / y grzéchy śmiertelné / y przetóż nigdy nie były dozwoloné. Wßákże iż Pogánie / z zástarzáłé° nałogu złégo byli do oboygá ſkłonni / y zá nic ſobie porubſtwá nie mieli: zdáło ſie Duchowi S. oboygá tu znowu zákázáć. Lecz wſtrzymawánie ode krwie y od dawionych rzeczy nie było nieſłußné áni złé ſámo z śiebie: w którym Zydóm do czáſu folgowáć ſie godźiło / á Pogány też niéco poćwiczyć w posłußeńſtwie. Zkąd widźimy wielką władzą kośćiołá Bożégo y ſéymów duchownych / które mogą roſkazáć y ſtánowić dekrety ták wieczne / iáko y doczeſné / wedle czáſu y potrzeby / y różności narodów / bez żádnégo wyráznégo piſmá: y przykazániem ſwym vczynić áby ſie to wiecéy niegodźiło / co przed tym wolno było.

Własności Hæretyków. 1. Ian 2. 19. 1.

24 *Niektórzy z nas wyßedßy*] Tu maß własné y oſobné opiſánie ábo znáki heretyckich y odſczepieńſkich miſtrzów ábo vczyćielów. Pierwßy / z kośćiołá wychodźić / y od duchowney zwiérzchnośći y páſtérzów odſtepowáć. Drugi / vczyć bez ich roſkazánia / poruczenia / y poſłánia. Trzeći / trwożyć Kátholiki wielomówſtwem y wdźiecznémi słowy. Czwarty / przewrácáć y zátrácáć duße.

2. 3. 4.

1. *Bóg iákó może bydź złączón z ſtworzeniem.* 1. Moy: 48. 15. 16. Sęd. 7. 18. 20 2. Moy: 14. 31 1. Tim 5. 21. Philem: 5. 1. Teſſ: 1. 6.

28 *Zdáło ſie Duchowi S.*] Iż tych słów vczymy ſie naprzód / iż nic nie grzéßą Kátholicy / złączáiąc poſpołu Bogá y ſtworzenie iego / iáko piérwßą y poſlednią przyczyne: y ieden ſkutek obiemá przypiſuiąc: który ácz nie iednáko / ále przedśie y od Bogá y od ſtworzenia pochodźi. Jáko tu Apoſtołowie (podáiąc forme dekretu wßytkim Koncyliom) mówią: Zdáło ſie Duchowi S. y nam: Jáko y ono: Bóg y Anyół niechay błogoſłáwi tym dźiećióm. Pánu y Gedeonowi. Miecz Páńſki y Gedeonów. Vwierzyli Pánu y Moyżéßowi ſłudze iego. Swiádczę przed Bogiem / y Chriſtuſem Jeſuſem / y wybránémi Anyoły iego. Miłość y wiáre którą maß ku Pánu Jeſuſowi / y ku wßytkim świetym. Sſtáliśćie ſie náśládowcami náßymi y Páńſkimi. Przetóż tákże dobrze y według piſmá Kátholicy mówią: Spowiádam ſie Bogu y wßytkim świetym. Ták mi Pan Bóg pomóż y wßyſcy świeći. etc. Powtóré vczymy ſie / iż świeté Koncylia dla rozwiązánia wątpliwośći / y potepienia błedów y dla vſpokoienia rozruchów / y odſczepieńſtw / ábo dla nápráwienia ſkáżonych obyczáiów / porządnie zgromádzoné / máią záwße przytomność Duchá S. y przetóż w dekrećiech ſwych błądźić nie mogą: ponieważ Duch S. nie błądźi. Który (iáko tu widźimy) poſpołu z koncyliámi dekrety feruie. Potrzećie vczymy ſie / iż oſobliwie ná Koncyliách pełni ſie oná obietnicá Páná Chriſtuſowá: Iż ie Duch S. ſpráwuie / y vczy ich wßelkiéy prawdy: á nie tylko zá czáſow Apoſtolſkich / ále áż do ſkończenia świátá: pokąd Koncilia / kośćiół y iego páſtérze będą mieli ten przywiléy Bożkiéy przytomnośći. Przetoć Grzegórz S. czteré oné piérwßé zbory ábo koncylia (Niceńſkié / Konſtantynopolſkié / Epheſkié y Chálcedoneńſkié) ták przyimuie / iáko cztéry Ewánielie: y tóż o piątym Koncylium mówi / że ie ma w téyże wadze. Coby był rzékł y o inßych wßytkich Koncyliách / by ich wiecéy zá iego czáſu było.

2. *Ná Koncyliách Duch S. preſiduie.* Matt. 18. 20

3. *Ná Koncyliách Duch S. vczy wßelkiey prawdy* Ian 16. 13. Matt: 28. 20 Lib: 1. epi. 24.

28 *Oprocz tych potrzebnych*] Tu maß inßy przykład iż kośćiół może vſtáwy czynić dla pewnych iákich przyczyn / y do chowánia ich Chrześćiány ná ſumnieniu obowiązáć. A piße Tertulianus Apol: c. 9. iż onych czáſow Chrześćiánie / woleli nawietßé meki ćiérpieć y vmrzeć / niż to przykazánie o wſtrzymániu ode krwie y rzeczy dußonych ábo báłwánóm ofiárowánych przeſtąpić.

Przykazánie doczeſne Apoſtołów.

29 *Ode krwie, y od dawioney*] To przykazánie tylko do czáſu trwác miáło / dla wietßégo ziednoczenia Zydów y Pogánów. A przetóż potym znieśione było mocą y zezwoleniem tegoż kośćiołá Bożégo / który z nátchnienia Duchá ś. dobrze rozumié / kiedy / kedy / iáko / y póki co ma bydź chowano. A o tákichći dekretách Auguſtyn ś. mówi. Iż piérwßé choć powßechné y zupełné concilia poślednimi mogą bydź popráwioné.

Lib. 2. de Bapt ca. 3.

Kátholicy dekretá Koncyliów przyimuią.

31 *Vrádowáli ſie z poćießenia*] Wierni Kátholicy przyimuią z rádośćią dekrety Conciliów iáko dekrety Duchá ś. Lecz vporni heretycy których błedy ná Conciliách bywáią potepioné / niedźiw że ie rozmáićie potwa-

Visitátye Biskupie.

rzáią/iáko ná on czás Cherintyanowie y fałszywi Apostołowie nie przyięli tego Ierozolimskiego/ Arianowie Niceńskiego/ á Trydentskiego dźiśieyszy heretykowie.

36 *Wróćiwszy się náwiedźmy bráćią*] Ztąd ći Biskupi wźięli on obyczay potrzebny náwiedzánia częstego trzod swoich: dla vtwierdzánia y záchowánia ich w wierze/ y dla postępku w cnotách/ y dla naprawy obyczáiów ták duchownych iáko y świeckich.

39 *Rozniá*] W tey rożnicy żadnego swaru o wierze/ áni gniewu/ áni rosterku/ áni grzechu nie było (czego dźiś miedzy heretykámi pełno) ale obádwá przytym stáli/ co się im nalepiey zdało: á snádź to wż zrzadzenié Bozkié było/ że się rozeszli: áby się tym wiecey szérzyło przez ich postugę przepowiádánie Ewányeliey świętey.

Niezgody iákie miedzy Apostoły.

ROZDZ. XVI.

1 A. PRzyszedł do Derby y do Listry. A oto był tám vczeń niektóry imieniem Tymotheusz/ syn* niewiásty Żydowki wierney/ z oycá *Pogániná. 2 Temu dobré świádectwo dawáli/ którzy byli w Listrze y w Ikonium bráćia. 3 Tego chćiał Páweł áby z nim szedł: y wźiąwszy obrzezał go dla Zydów/ którzy ná onych mieyscách byli. Bo wszyscy wiedźieli że oćiec iego był Pogáninem. 4 A gdy chodźili po mieśćiech/ podawáli im ku chowániu náuki/ które były postánowioné od Apostołów y stárszych którzy byli w Ieruzálem. 5 A kośćioły vtwierdzáły się wiárą/ y co dźień ich w liczbe przybywáło. 6 A przeszedszy Phrygią y kráine Gálátcką/ zábronił im Duch S. przepowiádáć słowá Bożégo w Azyiey. 7 B. A przyszedszy do Misyiey/ kuśili się iśdź do Bithyniiey: y nie dopuśćił im Duch Iesusów. 8 A przeszedszy Misią/ wstąpili do Troády. 9 Y vkazáło się Páwłowi w nocy widzenié: Mąż niektóry Mácedończyk stánął/ y prosił go y mówił: Przyszedszy do Mácedoniiey rátuy nas. 10 A gdy vyzrzał widzenié/ nátychmiast stáráliśmy się iśdź do Mácedoniiey: bedąc vpewnieni iż nas Bóg wezwał ku powiedániu im Ewányeliiey. 11 A puśćiwszy się wodą z Troády/ prostośmy iecháli do Sámotráciiey/ á názáiutrz do Neápolu: 12 á ztámtąd do Philippów: które iest pierwszé miásto w stronie Mácedońskiéy *nowa osádá. Y byliśmy w tymże mieśćie kilká dni rozmawiáiąc. 13 C. A w dźień Sobotni wyszliśmy z brámy nád rzekę/ gdźie się zdáło áby bywáłá modlitwá: y vsiadszy mówili smy do niewiast które się były zeszły. 14 A niektóra niewiástá imieniem Lidia/ z miástá Tyátyrskiego/ która szárłat przedawáłá/ chwaląca Bogá słucháłá: którey Pan otworzył serce/ áby przykłoniłá do tego co powiedał Páweł. 15 A gdy byłá ochrzczona y dom iéy/ prośiłá mówiąc: Iesliśćie mie osądźili bydź wierną Pánu/ wnidźcie do domu mego y mieszkaycie. Y przymuśiłá nas.

16 Y przydáło się gdyśmy szli ná modlitwę/ iż dźiéwká niektóra co miáłá Duchá Python/ podkáłá się z námi/ która zysk wielki pánom swym czyniłá wieszcząc. 17 Tá chodząc zá Páwłem y zá námi/ wołáłá mówiąc: Ci ludźie są słudzy Bogá nawysszégo/ którzy wam oznaymuią drogę zbáwienia. 18 D. A to czyniłá przez wiele dni. Lecz Páweł boleiąc y obróćiwszy się rzekł duchowi: Roskázuiec w imie Iesusá Christusá/ ábyś od niéy wyszedł. Y wyszedł onéyże godźiny. 19 A widząc pánowie iéy/ iż wyszłá nádźieiá zysku ich/ poimawszy Páwłá y Syle/ wiedli ná rynek do pánów: 20 á podawszy ie vrzedowi/ rzekli: Ci ludźie niepokoy czynią w mieśćie nászym/ gdyż są Żydowie: 21 Y opowiedáią *zwyczay którégo się nam przyimowáć nie godźi áni czynić: gdyżeśmy są Rzymiánie. 22 Y zbieżał się człowiek pospolity przeciw nim: á vrząd rozdárszy száty ich kazał ie śiec rózgámi. 23 A gdy im [a]wiele ran zádáli/ wrzućili ie do [b]więźienia: roskázuiąc strożowi* áby ich pilnie strzegł. 24 E. Który wźiąwszy tákowé roskázánié/ wsádźił ie do wnetrznégo tárásu/ á nogi ich zámknął w kłodę. 25 Lecz o pólnocy/ Páweł y Sylás modląc się chwalili Bogá. A słucháli ich którzy byli w więźieniu. 26 A z prętká powstáło wielkié źiemie trzesienié/ ták iż się poruszyły fundámenty ciemnice. Y wnetsię otworzyły wszytkié drzwi/ y rozwiązáły się petá wszytkich.

*Græká. G.

Vstáwy ábo Trádicie Apostolskie máią bydź chowáne.

Nie zgołáć było odięto słowo Bożé Azyianom: ále do czásu tylko. Iż iáko pisze Bedá, przeyrzał to był Pan Bóg że ná on czás vwierzyć nie mieliżáby ciężey nie byli potepieni.

*Kolonia. L. G.

*zwyczáie których. G.

[a] 2. kor. 11. f 25. [b] 1. Tes. 2. a 2 Philip. 1. c 13. d 29. *ciemnice G.

Modlitwá o pólnocy, choć w więźieniu.

27 A ocuciwßy ſie ſtróż ciemnice/ y vyźrzawßy drzwi otworzoné v ciemnice/ dobywßy mieczá/ chciał ſie zábić: mniémáiąc iż więźniowie pouciekáli. 28 Lecz Páwel zawołał głoſem wielkim/ mówiąc: Nie czyń ſobie nic złego: bociesmy ſám wßyſcy. 29 A kazawßy záświécić/ wßedł/ y drżąc przypadł do nóg Páwłowi y Syli. 30 á wywiódßy ie z więźienia/ rzékł: Pánowie/ cóż mam czynić ábych był zbáwion? 31 A oni rzekli: Wiérz w Páná Jeſuſá/ á bedźieß zbáwion ty y dóm twóy. (F) 32 Y opowiedáli mu słowo Páńſkié/ ze wßytkimi którzy byli w domu iego. 33 A wziąwßy ie onéyże godźiny w nocy/ omył rány ich: y był ochrzczony ſam/ y wßytek dóm iego nátychmiaſt. 34 A wprowádźiwßy ie do domu ſwego/ nágotował im ſtół/ y rádował ſie ze wßytkim domem ſwym/ vwierzywßy Bogu. 35 A gdy był dźień/ poſłał vrząd Ceklarze/ mówiąc: Wypuść oné ludźie. 36 Y opowiedział té słowá ſtróż ciemnice Páwłowi: Iż vrząd poſłał ábyśćie byli wypuſczeni: teraz tedy wyßedßy idźćie w pokoiu. 37 A Páwel rzékł im: (G) Vbiwßy nas iáwnie nie oſądzonych ludźie Rzymiány/ wrzućili do ciemnice: á teraz nas potáiemnie wypycháią? Nie ták: ále niech przyidą á ſámi nas wypchną. 38 Y oznaymili vrzędowi céklarze té słowá. Y bali ſie/ vſłyßawßy że Rzymiánie byli. 39 A przyßedßy przeprąßáli ie: y wywiódßy prośili áby wyßli z miáſtá. 40 A wyßedßy z ciemnice/ weßli do Lidiiéy: y vyźrzawßy bráćią poćießyli ie y poßli.

Sczęśliwi którzy czynią uczynki miłośierné ludźiom świętym przez które biorą wzajem duchowné dobro dźieyſtwá.

Dekrety Conciliow nie máią być w wątpliwość przywodzone

4 *Podawáli im*] Pátrz iż tu Apoſtołowie podawáli wiernym dekrety y ártykuły wiáry/ ná Koncilium Jerozolimſkim vſtáwioné/ nie ku rozbiéraniu áni doświadczeniu (iáko dźiśia mieć chcą odſczepieńcy) ále ku záchowániu. Zkąd baczymy nie tylko oſobną powáżność Konciliow/ ále y potrzebę záchowánia wßelákich dekretów ná nich vchwalonych. Bo nie tylko to/ co Pan Chriſtus kazał wyráźnémi słowy/ ábo co w piſmie wyráźnie mamy (iáko odſczepieńcy vczą) chowáć y ważyć ſobie mamy: ále cokolwiek Apoſtołowie y przełożeni kośćielni roſkázuią.

Luk: 10. 16.

17 *Ci ludźie ſą słudzy*] Aboć dyabeł przymußon był mocą obecności Páwłowéy/ áby wyznał prawdę: ábo też (iáko zwykł często czynić) teraz wyznał prawdę/ áby mu ná potym więcéy wierzyli/ áby ich tym ſpoſobem łátwiéy zdrádźił.

Przez dyabeł czáſem mówi prawdę.

31 *Wiérz, á bedźieß zbáwion*] Nie inßać ieſt wiárá która zbawia/ iedno tá/ która przez miłość ſprawuie vczynki dobré. Auguſt: in Enchirid: cap: 67.

Wiárá która zbawia. Gal. 5. 6.

ROZDZ. XVII.

(A) 1 PRZeßedßy Amphipol y Apollonią/ przyßli do Teſſáloniki/ gdźie byłá bóżnicá Żydowſka. 2 A Páwel wedle zwyczáiu wßedł do nich/ y przez trzy ßábbáty rozmawiał z nimi z piſmá: 3 wywodząc y wykłádáiąc/ że byłá potrzebá áby Chryſtus ciérpiał y zmartwychwſtał: á iż ten Jeſus ieſt Chryſtuſem którégo ia wam opowiádam. 4 A niektórzy z nich vwierzyli/ y przyłączyli ſie do Páwłá y Syle: y z nábożnych y z pogan mnoſtwo wielkié/ y niewiaſt zacnych niemáło. 5 Ale Żydowie* wzrußeni zazdrością/ y (B) nábrawßy z ſobą z poſpólſtwá złych niektórych ludźi/ y rozruch vczyniwßy wzburzyli miáſto: á náßedßy ná dóm Jázonów/ ßukáli ich áby ie wywiedli przed poſpólſtwo. 6 A nie nálazßy ich/ wlekli Jázoná y niektórą bráćią do przełożonych mieyſckich/ wołáiąc: iż ći którzy miáſto wzburzáią/ y tu przyßli: 7 które przyiął Jázon: á ći wßyſcy czynią przećiw dekretóm Céſárſkim: powiádáiąc iż ieſt król inßy Jeſus. 8 Y wzburzyli (C) poſpólſtwo/ y przełożoné miáſtá którzy tego ſłucháli. 9 A wziąwßy ſłußną ſpráwę od Jázoná y od innych/ puśćili ie. 10 A bráćia wnet w nocy wypráwili Páwłá y Syle do Berecie. Którzy przyßedßy weßli do bóżnice Żydowſkiéy. 11 (A ći byli "przedniey ßy z tych którzy ſą w Teſſálonice/ którzy przyieli słowo ze wßytką ochotą: ná káżdy dźień wywiáduiąc ſie piſmá/ ieſliby ſie to ták miáło. 12 A przetóż wiele ich vwierzyło z nich/ y niewiaſt pogáńſkich vczćiwych/ y mężów niemáło.) 13 A gdy ſie dowiedźieli w Teſſálonice Żydowie/ iż y w Bereiéy opowiádáné ieſt od Páwłá

**Których námówić nie mogli. G.*

"zacnieyßy nád inne którzy ſą w Theſſálonice. G.

ſłowo Boże / przyßli też tám wzrußáiąc y podburzáiąc poſpólſtwo. A tedy wnet Páwłá wyſtáli brácia/ áby ßedł áż do morzá: á Sylás y Tymotheuß pozoſtáli tám. 15 A ći co odprowadzáli Páwłá / záwiedli go áż do Athen: á wziąwßy roſkazánié od niego do Syle y Tymotheußá/ żeby conarychléy przyßli do niego / odeßli.

16 A gdy ich Páweł w Atheniéch czekał: wzrußał ſie w nim duch iego/ widząc miáſto vdáné ná báłwochwálſtwo. 17 A przetóż rozmawiał w bóżnicy z Zydy / y z nabożnymi/ y ná rynku ná káżdy dźień "z tymi co tám byli". 18 E A niektórzy z Epikurów y Stoików Philozophów gadáli ſie z nim: y iedni mówili: Cóż wżdy ten "ſłowośiéwcá" mówić chce? A drudzy: Zda ſie bydź opowiádáczem "nowych" bogów: iż im Jeſuſá y zmartwychwſtánié opowiádał. 19 A porwawßy go/ wiedli do "Areopagu/ mówiąc: Możemyli wiedźieć co to ieſt zá nowa náuká/ którą ty powiádaß? 20 Bo iákiés nowé rzeczy przynośiß do vßu náßych. A przetóż chcemy wiedźieć co to ma bydź. 21 (A wßyſcy Atheńczycy/ y przychodniowie goście/ żadną ſie inßą rzeczą nie báwili/ iedno ábo powiádániem/ ábo ſłuchániem czego nowégo) 22 A ſtoiąc Páweł w pośrzód Areopagu/ rzékł: Meżowie Atheńczycy/ we wßytkim was widzę iákoby zabobonnieyßymi. 23 Abowiém chodząc y pátrząc ná báłwány wáßé/ nálazłem też ołtarz ná którym było nápiſano NIEZNAIOMEMV BOGV. Co tedy nie znáiąc chwalićie/ to ia wam opowiádam. 24 F Bóg [a] który vczynił świát/ y wßytko co ná nim / ten będąc Pánem niebá y ziemie/ nie [b] mießka w kośćieléch reką vczynionych: 25 áni rekomá ludzkimi bywa chwalon / potrzebuiąc czego: gdyż ſam dawa wßytkim żywot y dech y wßytko: 26 y vczynił z iednégo* wßytek rodzay ludzki/ áby mießkáli po wßytkiéy źiemi: zámierzywßy poſtánowioné czáſy / y gránice mießkánia ich: 27 áby ßukáli Bogá / owaby go ſnać námácáli ábo nálezli: chociáć od káżdégo z nas nie ieſt dáleko. 28 Abowiém "w nim" żywiemy/ y rußamy ſie/ y ieſteſmy: iáko y niektórzy z wáßych Poetów powiedźieli: "Jego bowiém y rodzáiem ieſteſmy. 29 Będąc tedy rodzáiem Bożym / [c] nie mamy rozumiéć / áby złotu/ ábo ſrébru / ábo kámiéniowi rycinie rzemieſłá y wymyſłu człowieczégo / boſtwo miáło bydź podobné. 30 G A czáſyć téy niewiádomośći przeglądáiąc Bóg teraz oznáymuie ludźióm áby wßyſcy wßedy pokutowáli: 31 dla tego iż poſtánowił dźeń/ w który ma ſądźić świát w ſpráwiedliwośći / przez mężá/ przez którégo poſtánowił "wiárę podáiąc wßytkim/ wſkrzéśiwßy go od vmárłych. 32 A vſłyßawßy o zmartwychwſtániu / iedni ſie náśmiéwáli / á drudzy rzekli: Będźiem ćię drugi raz o tym ſłucháć. 33 Ták Páweł wyßedł z pośrzodku ich. 34 A meżowie niektórzy przyſtawßy do niego / vwierzyli: miedzy którymi y Dyonyzyus "Areopágitá/ y niewiáſtá imieniem Dámáris / y drudzy z nimi.

"z kim ſie mu tráfiło G

"świegot, ábo plotká.

"obcych ábo cudzych. G.

"Areopágus wykłada ſie Márteſów págórek ábo zámek. Mieyſce było w w Athenie ſławne, gdźie ſądzono zwłaſzczá o mórderſtwá.

Iáko Bóg mießka, ábo nie mießka w kośćiełech, pátrz wys. 7. 48. Nie bywa w nich zámkniony: áni ich potrzebuie.

[a] 1. Moy. 1. 21

[b] wys: 7. f 48

*krwie. G.

"przezeń.

"ſłowá to Arata, Græckiégo Poety

[c] Izá: 40 d 18.

Boſtwo żadnym obrázem nie może bydź wyrázoné.

"wypełniwßy obietnicę ſwoię o Meſſiaßu.

"Ieden z onych zacnych ſędźiów w Areopagu, o którym wys: v. 19.

5 *Ale Zydowie*] Tákać ieſt zapálczywość heretyków: y ten ieſt żywy przykład ich złośći y chytrośći/ którey y po dziś vżywáią ná przećiw kápłanom y káznodźieióm kátholickim/ y dobrym Jázonom/ którzy ie przyimuią/ á zwłaſczá w Angliiey.

11 *Wywiáduiąc ſie piſmá*] Ztąd dowiéźdź chcą heretykowie / iż im tákież wolno dekrety Papieżów y Conciliów exáminowáć y próbowáć/ ieſli ſie z piſmem zgadzáią ábo nie. Aleć inßa byłá onym / á inßa tym. Bo ácz Páweł był Apoſtołem/ y niemógł náuki fałßywéy podáwáć: wßákże o tym pierwéy Berreiánie niewiedźieli pewnie/ y nie powinni byli wierzyć Páwłowi/ áżby pierwéy ábo cudá widźieli/ ábo inné ſłußné dowody wierzenia mieli. Przetóż gdy im Páweł dowodził z piſmá prorockiégo / ſłußnie ſie też dokłádáli piſmá / chcąc wiedźieć ieſli to ták było. Lecz Chrześćiánie którzy pewnie wiedzą/ iż Kośćiół w náuce wiáry zbłądźić niemoże: winni ią przyimowáć bez tego rozſądku / á nic niewątpić ieſli to ieſt prawdá. Kedy y to obácz/ iż ácz heretyk grzéßy wątpiąc o prawdźie Kośćiołá powßechnégo / do którégo przez chrzeſt odrodzony ieſt (y inßa ieſt ſpráwá heretyká który raz wiárę wyznał/ á inßa Zyda y Pogániná/ który nigdy chrześćiáninem nie był) wßákże y heretyk nie źle czyni bádáiąc ſie y doświádczáiąc / ieſli mieyſcá piſmá ś. y Doktorów od Concilium Trydentſkiégo przywiedźioné/ ták ſie máią: gdy to ieno czyni tym vmyſłem / áby nálazł prawdę: á nie żeby ſie prawdźie ſprzećiwiał. Bo áczby on miał y bez tego doświádczánia Ko-

Dekrety Konцyliów iáko mogą bydź probowáne. Rzym: 1. 1.

1. Tim: 3. 15.

ściełna náukę przyimowáć: wszákoż lepiéy iest áby ták doświadczáiąc gotował się ku poznániu prawdy: á niżliby niedbáiąc w swych ćiemnośćiách zostáł.

wydworne nabożeństwo ábo zabobony.

22 *Zabobonnymi*] Zabobony (superstitio) te są / gdy kto cześć Bozką wyrządza stworzeniu: ábo tym sposobem wyrządza ią Bogu którym się nie godzi. Co troiáko bywa. Naprzód gdy cześć Bozką bałwanowi dawa: co iest bałwochwalstwo. Drugie / kiedy miásto Bogá rádźi się czártá / ábo sług tego czárowników ábo práktikarzów. Trzećie / gdy stworzenia Bożego ábo rzeczy świeckich ná co inszego używa / niżli od Bogá y od kośćiołá są postánowione. O czym szeroko Augustyn S. *(Lib. 2. de doct. Chr. c. 20.)* Y tymći sposobem Páweł zowie Pogány / zabobonnymi / ábo wydwornie nabożnymi / iż dla boiáźni czártów / ládá stworzenie zá Bogá chwalili / kámienie / drzewá / bestye / y duchy.

Iesli Bóg może bydź málowány.

29 *Bostwo miáło bydź podobne*] Sprzeciwiáią się Kálwinistowie / iż się nie godźi niewidźiálnego Bogá zgołá niáko málowáć / przeto iż Bostwo niewidźiálne nie może bydź żadnym widźiánym obrázem wyrażone: y nas Kátholiki potwarzáią / iákobysmy obrázámi Troyce S. Bostwo wyrázić chćieli. Lecz iáko anyołowie choćia tákże są nie ćielesni y niewidźiálni / y żadnym obrázem wyrázeni bydź niemogą / á wżdy przedsie w stárym zákonie byli málowani y rzezáni / y w kośćiele stáwiani: ták też Bóg Oćiec y Duch S. przeczby nie miał bydź málowány / zwłasczá w tych figurách w których się sam pokázowáć raczył? Jáko Adámowi w Ráiu w osobie człowieczéy. Jákobowi / wspárszy się ná wierzchu drábiny: Jzáiaszowi y Micheaszowi / siedząc ná stolicy. Dániel go málnie / iáko go widźiał ná stolicy siedzącego / y opisnie głowę iego y włosy iego siwe y száty biáłe. Duch S. okazał się w osobie gołębice y w ognistych ięzykách: czemużby w tychże figurách nie miał bydź málowány? A zwłasczá iż w Kátholickim kośćiele / obrázy Troyce S. nie przeto máluią / żeby im podobieństwo Bostwá y niedośćigłey nátury iego wyrázić chćieli: ábo żeby rozumieli bydź Bogá tym obrázom podobnego. Bo to iest kacerstwo Antropomorfitów / mniemáiąc żeby Bóg miał tákże rece / oczy / nogi / iáko człowiek. Ale przeto te obrázy stáwiáią / ábi ludźie temi znáki pobudzeni / ná Páná Bogá żywego y niewidźiánego wspomináli: y różność trzech osob Troyce przenaświętszéy / przez te widome figury / nieiáko zrozumieli. Przetoż te obrázy Troyce S. nie sąć kształty y figury sámego Bogá żywego / którego żaden rozum ogárnąć / nierzkąc málarz wyrázić nie może: ále są figury widomych / y ćielesnych rzeczy / w których się Bóg ludźiom źiáwił y pokázáć raczył.

2. Moy. 25. 18. 3. król. 6. 23. 1. Moy. 3. 8. 1. Moy. 28. 13. Figury w których się Bóg okázowáć raczył. Izá. 6. 1. 3. król. 22. 19. Dan. 7. 9.

Obrázy Tróyce S. dla czego máluią.

34 *Dionyzyus Areopagita*] Tenći to iest on sławny Dionyzyus / który napierwszy náwróćił Fráncyą / y który nápisał práwie boskie y záwołáne kśięgi, de ecclesiastica & cęlesti Hierarchia. Et de diuinis nominibus: w których wspomina y chwali máło nie wszytkie obrzędy y ceremonie / które y podźiśdźień kośćioł Kátholicki ma we zwyczáiu: y dáie świádectwo kośćiołowi y wierze Kátholickiéy przećiw heretykom ták iásnie y iáwnie / iż przećiwnicy ućieczki inszéy nie máią / ieno mowić / że nie ten Dionyzyus one kśięgi pisał / ále ktoś inszy poślední. Lecz te kśięgi iáko włásne tego Dionyzyuszá Areopagity / przyiał y wyświádczył trzeći zbór powszechny Konstántynopolski / przed dźiewiąćią set lat: y pokázuią to iásnie / Anastasius Bibliothecarius, Hilduinus, Michael Syngellus, Suidas, Matthæus Galænus, y inni: zbiiáiąc wszytkie wykręty przećiwników.

Dyonyzyuszowe pismá dáią świádectwo Kátholickiéy wiáry.

ROZDZ. XVIII.

1 Potym* odszedszy z Athen / przyszedł do Koryntu: 2 á nálazszy niektórego Zydá imieniem Aquilę rodem z Pontu / który był nie dawno z Włoch przyszedł / y Pryscyllę żonę iego / (dla tego iż był przykazał Klaudyusz áby Zydowie wszyscy poszli precz z Rzymu) przyszedł do nich. 3 A iż był tegoż rzemiesłá / mieszkał v nich y robił (á byli namiotniczego rzemiesłá.) 4 Y rozmawiał w Bożnicy ná káżdy szábbát / przypomináiąc imię Páná Jezusowo / y námawiał Zydy y Greki. 5 A gdy przyszli z Mácedoniiéy Sylás y Tymotheusz / *nálegał słowem Páweł / oświadczáiąc Zydóm 6 że Jesus iest Chrystusem. Lecz gdy się oni záśtáwiáli y bluźnili / wytrząsnąwszy száty swé rzekł do nich: *Krew wászá ná głowę wászę: czystym ia: odtychmiast póydę do Pogánów. 7 Y odszedszy stámtąd / wszedł w dóm niektórego imieniem Tytá Justá / który służył Bogu: którego 8 dóm był podle Bożnice. A Krispus Arcybożnik vwierzył Pánu ze wszytkim swym domem: y wiele Koryntyan słucháiąc vwierzyło / y chrzest 9 przyimowáło. Y rzekł Pan Páwłowi w nocy przez widzenie: Nie bóy 10 się / ále mów / á nie milcz: dla tego żem ia iest ztobą: á żaden się ná ćię nie rzući / ábyć miał zászkodźić: ábowiem ia wielki lud mam w tym mieśćie. 11 Y zmieszkał *tám rok y sześć mieśiecy / náucząiąc v nich słowá Bożego. 12 A gdy Gállio był stárostą w Achái / powstáli iednomyslnie Zydowie przećiw Páwłowi / y przywiedli go do sądu: 13 mówiąc / Jż ten

**Páweł. G.*

**ściśkány był duchem. G.*

**to iest, sámi śćie sobie przyczyną zginienia á nie ia. Hebr.*

**w Koryńćie*

przeciw zakonowi námawia ludźie chwalić Bogá. 14 A gdy poczynał Páweł vstá otwarząć/ rzékł Gállio do Zydów: O mężowie Zydowscy/ gdyć by co niespráwiedliwégo było/ ábo złoczyństwo wielkié/ słusznie bych was wyćiérpiał. 15 Lecz ieśli są gadki o słowie/ y imionách/ y zakonie wászym/ sámi tego pátrzćie: ia niechce bydź tego sędźią. 16 Y odegnał ie od stolice. 17 A porwawszy wszyscy Sosthená Arcybożnikà/ bili go przed stolicą: á Gállio nic o to niedbał. 18 A Páweł gdy iescze przez niemáły czás zmieszkał/ pożegnawszy sie z bráćią/ wiozł sie do Syryiéy/ (á z nim Pryscillá y Aquilá) [a] który sobie głowę był ogolił w Kenchrze: bo miał ślub. 19 Y przyszedł do Ephezu/ y tám ie zostáwił. A sam wszedszy do bóżnice/ rozmawiał z Zydy. 20 A gdy oni prosili/ żeby dłuzszy czás zmieszkał/ nie zezwolił: 21 ále pożegnawszy sie/ y rzekszy: * Wrócę sie zás do was zá wolą Bożą: y puścił sie z Ephezu.

22 A gdy przyszedł do Cezáreiéy/ wstąpił/ á kośćiół pozdrowił/ y puścił sie do Antyochiiéy. 23 Y zmieszkawszy tám niektóry czás wyszedł/ obchodząc porządnie kráinę Gálácką/ y Phrygią/ vtwierdzáiąc wszytkié vcznie. 24 A Zyd niektóry imieniem Apollo/ rodem z Alexándryiéy/ mąż wymowny/ zászedł do Ephezu/ będąc potężny w pismiéch. 25 Ten był náuczony w drodze Páńskiéy/ á zápalony duchem/ mówił y náuczał pilnie tego co sie tknie Iesusá: wiedząc tylko o chrzcie Janowym. 26 Ten tedy począł bespiecznie poczynáć w bożnicy. którégo vsłyszawszy Pryscillá y Aquilá/ przyięli go/ y pilniéy mu wyłożyli drógę Páńską. 27 A gdy chćiał iśdź do Achaiéy/ nápominàiąc bráćią pisáli do vczniow áby go przyieli. który gdy przyszedł/ wiele pomagał tym ktorzy vwierzyli. 28 Abowiém potężnie przekonywał Zydy iáwnie/ okázuiąc z pismá/ iż Jesus iest Chrystusem.

Margin: od tribunału, od sądu. * Grækowie. G. vdawał sie za Názáreyczyká, aby nie obráził Zydów, którzy mu zá złé mieli, że zakonu zá nic sobie nie miał. Niż. 21. 23: [a] 4. Moy. 6. Niż. 21. d 24. * koniecznie muszę obchodźić święto nádchodzącé w Ieruzalem lecz G. — zgromádzenie wiernych — bárzo biegły w piśmie Hebr.

3 *Aby Zydowie wszyscy*] Ztąd sie znáczy/ iż nietylko Zydźi/ ále y wszyscy Chrześćiánie z Zydów náwróceni/ byli wygnáni z Rzymu. Roku Páńskiego 51. pánowánia Klaudyuszowégo roku 9. á Piotrowégo Biskupstwá w Rzymie roku 7. Przyczyna tego wygnánia byłá/ iż niewierni Zydźi przećiw wiernym vstáwiczne burdy y rozruchy wszczynáli/ iáko Swetonius świádczy. Tegóż czásu y Piotr ś. wespół y z innymi Zydy był wygnány: który tegóż roku był ná Jerozolimskim Concilium. Vide annal Baron.

Margin: Piotr S. z Zydy był wygnány z Rzymu. Suet: in Clau: c 25. Dzie. 15. 7.

18 *Który sobie głowę ogolił*] Hieronym S. y Augustyn twiérdzą/ iż Páweł á nie Aquilá głowę sobie ogolił. Lecz Chryzostom s. nie o Páwle/ ále o Aquili y Pryscylli to rozumié: Jescze ich był/ práwi/ od obyczáiu Zydowskiégo nie odwiódł. Zkąd znáć że Chryzostom ták czytał: Którzy sobie byli głowę ogolili: bo mieli ślub. Iáko sie też náyduie nápisano w iednym stárym Gréckim exemplarzu. O czym świádczy Baronius Tom. 1. Annal. Anno Christi, 53.

Margin: Ieśli Páweł czyli Aquilas był ogolony. Chrisost: in Act. 4. Moy. 6. 18

ROZDZ. XIX.

1 Zostáło sie gdy Apollo był w Koryncie/ iż Páweł schodźiwszy górné strony przyszedł do Ephesu: y nálazł niektóré vcznie/ 2 y rzékł do nich: Zaliśćie wźięli Duchá świętégo gdyśćie vwierzyli? A oni rzekli do niego: Ale ánismy słycháli ieśli iest Duch święty. 3 A on rzékł: W czymżeśćie tedy są pochrzczeni? Którzy powiedźieli: We chrzćie Janowym. 4 Y rzékł Páweł: [a] Jan chrzćił chrztem pokuty lud/ mówiąc: Aby w onégo który miał przyśdź po nim vwierzyli/ to iest/ w Jesusá. 5 To vsłyszawszy/ ochrzczeni są w imię Páná Jesusowé. 6 A gdy ná nie włożył ręce Páweł/ [b] przyszedł ná nie Duch święty/ y mówili ięzyki/ y prorokowáli. 7 A wszytkich mężów było około dwunaśćie. 8 A wszedszy do bóżnice/ mówił bespiecznie przez trzy mieśiące/ rozmawiáiąc y námawiáiąc o króléstwie Bożym.

9 A gdy sie niektórzy zátwardzáli/ y nie wierzyli/ złorzecząc drógę Bożą przed pospolstwem/ odstąpiwszy od nich/ odłączył vcznie: co dźień rozmawiáiąc w szkole niektórégo Tyránná. 10 A to sie dźiało przez dwie lećie: ták iż wszyscy którzy mieszkáli w Azyiéy/ słucháli słowá Páńskiégo/ Zydowie y Pogánie. 11 Y nie ládá cudá czynił Bog przez ręce Páwłowe:

Margin: Rożność chrztu Ianowégo od Christusowégo. [a] Mat. 3. c 11. Mar. 1 b 8. Luk. 3. c 16. Ian 1. d 26. — wyż: 1. a 5. y 11. b 16. y 19. a 4. Páweł dáie Sakráment bierzmowánia ábo potwierdzenia. wyż: ca. 8. ver. 17. [b] Wyż: 224. — disputiąc.

ták iż

12 ᵃ ták iż też ná choré przynoßono chuſtki ábo páſy od ciáłá iego / y odchodźiły od nich choroby / y duchowie źli wychodźili. 13 C ᵃ A kuśili ſie niektórzy y z włóczących ſie Zydów záklináczów / wzywáć nád tymi którzy mieli duchy złé / imieniá Páná Jezuſowégo / mówiąc : "Poprzyśiegam' was przez Jeſuſá którégo Páwel opowiáda. 14 ᵃ A było śiedm niektórych ſynów Scewy Zydá przednieyßégo kápłaná / którzy to czynili. 15 ᵃ A odpowiedźiawßy duch zły / rzékł im : Znam Jeſuſá y wiém Páwłá : ále wy coście zacz? 16 ᵃ A wſkoczywßy ná nie człowiek w którym był duch zły / á opánowawßy obudwu / zmocnił ſie przećiwko im : ták iż nágo y zránieni vćiekli z domu onég. 17 ᵃ A było to wiádomo wßytkim Zydóm y pogánóm / którzy mießkáli w Ephezie : y padł ná oné wßytkié ſtrách / y ſławiło ſie imie Páná Jeſuſowo. 18 D ᵃ A wiele wierzących przychodźiło / ſpowiedáiąc ſie y opowiedáiąc vczynki ſwoie. 19 ᵃ A wiele z tych którzy ſie dwornośćią paráli / znieśli kśięgi y popalili przed wßytkimi : á obráchowawßy ᶻ céne ich' / ználeźli ſumme pięćdźieśiąt tyśiecy ſrébrników. 20 ᵃ Ták potężnie rosło ſłowo Bożé / y zmacniáło ſie.

21 ᵃ A gdy ſie to ſpełniło / vmyślił Páweł w Duchu / przeßedßy Mácedonią y Acháią / iśdź do Jeruzálem / mówiąc : Jż potym gdy tám będę / potrzebá mi y Rzym widźieć. 22 ᵃ A posławßy do Mácedoniiéy dwu z tych którzy mu ſłużyli / Tymotheußá y Eráſtá / ſam ná czás pozoſtał w Azyiéy. 23 E ᵃ A onégo czáſu sſtał ſie rozruch niemáły około "drógi" Páńſkiéy'. 24 ᵃ Abowiém niektóry imieniem Demetrius Srzébrnik / który robił zbory Dyánie : czynił nie máły zyſk rzemieślnikóm. 25 ᵃ Któré zwoławßy y té którzy tákowymi byli rzemieślniki / rzékł : Mężowie / wiéćie iż z tego rzemiesłá ieſt náßé nábyćié : 26 ᵃ á widźićie y ſłyßyćie / że nie tylko w Ephezie / ále máło nie wßytkiéy Azyiéy / ten Páweł námawiáiąc odwróćił wielką rzeßą / mówiąc : że nie ſą bogowie / które ręko- 27 má dźiáłáią. ᵃ A nie tylko będźie niebeſpieczno / áby nam tá cząſtká nie przyßłá w nágánienié : ále áby y kośćiół wielkiéy ᵞ Dyány nie był nizacz poczytan : ále y pocznie niſczéć máieſtat téy którą chwali wßytká Azya y wßytek świát. 28 ᵃ Co gdy vſłyßeli / nápełnieni ſą gniewu / y krzyknęli mówiąc : Wielka Dyáná Ephezka. 29 F ᵃ A nápełniło ſie wßytko miaſto zámießánia / y wtárgnęli iednoſtáynie ᶻ ná Theátrum / porwawßy Gáiá y Aryſtárchá Mácedończyki / podróżné towárzyßé Páwłowé. 30 ᵃ A gdy Páweł chćiał wyniśdź do poſpólſtwá / nie dopuśćili vczniowie. 31 ᵃ A niektórzy też z przednieyßych z Azyiéy będąc mu przyiaćielmi / posłáli do niego prosząc / áby nie wychodźił ná Theátrum. 32 ᵃ A drudzy coś innégo wołáli. Abowiém było zgromádzenié zámießáné : á więcéy ich niewiedźiáło dla czego ſie zeßli. 33 ᵃ A z rzéßéy wywlekli Alexándrá / á Zydowie go popycháli. A Alexánder prosząc ręką o milczenié / chćiał dáć ſpráwę poſpolſtwu. 34 ᵃ Którégo gdy poználi iż był Zydem / sſtał ſie ieden głos wßytkich iákoby przez dwie godźinie wołáiących : Wielka Dyáná Ephezka. 35 ᵃ A "piſarz vśmiérzywßy rzéßę / rzékł : Mężowie Ephezcy / y któryż ieſt człowiek coby nie wiedźiał iż miáſto Ephezkié ieſt ᶻ chwalcą wielkiéy bogini Dyány / y córki Jowißowéy? 36 G ᵃ Gdyż ſie tedy przećiw temu mówić nie może : trzebá ábyśćie ſie pohámowáli / á nic ſkwápliwie nie czynili. 37 ᵃ Abowiémeśćie przywiedli té ludźie / áni świętokradźce / áni bluźniącé boginią wáßę. 38 ᵃ A ieſliż Demetrius / y ći co z nim ſą rzemieślnicy / máią ſpráwę przećiw komu / wßák ſądy bywáią? ſą też "ſtároſtowie' / niechże iedni ná drugich ſkárżą. 39 ᵃ A ieſli inßéy rzeczy ßukaćie / ná porządnym zeßćiu odpráwić ſie będźie mogło. 40 ᵃ Abowiém trzebá ſie bać / ábyśmy nie byli oſkárżeni o rozruch dźiśieyßy : gdyż niémáß żadnégo winnégo / o którymbyśmy mogli dáć ſpráwę tego zbieżenia. A gdy to rzékł / rozpuśćił zgromádzenié.

Marginal notes:

"poprzyśięgamy. G.

Spowiedźi Páweł S. słuchał.

ᶻ czárnokśięſkimi.
"koſzt ich, co koſztowáły.
ᶻ która ſummá, wedle Budeußá czyni 5000. koron. to ieſt 7500. złotych. A tu widźiß, iż to nie nowiná iáwnie palić kśięgi zákazáne.

SZOSTA CZESC o przenieśieniu kośćiołá z Jeruzálem głównégo miáſtá Zydowſkiégo, do Rzymu głównego miáſtá Pogáńſkiégo.

"drogą Páńſką zowie nauką Ewánieliey, ábo wiárę Chrześćiiáńſką.
ᵞ Boginiey. G:

ᶻ ná plác, gdźie komedye y gonitwy ſpráwowano.

"tu ieſt też ſłowo Græckie γραμματεὺς: które indźie wykładamy Doktorém, ábo Doktorem zakónnym. A oboie po Láćinie, Scribá. pátrz Matt. 2. 4.
ᶻ świątnikiem ábo kośćielnym.
"ſędziowie.

Chrzeſt Janów.

5 To usłyßawßy ochrzczeni ſą.] Ztąd znáć / iż chrzeſt Janów nie był doſtáteczny / y nie oczyśćiał grzéchów / áni dawał Duchá ś. Boby ſie ći byli znowu nie chrzćili.

Reliquiæ S. cudá czynią bez vblíżenia czći y chwały Bozkiey.

12 *Chustki*] Oto chustki y fácelety/ które sie Páwłowégo ćiáłá dotykáły/ cudá czyniły: y nie było żadné báłwochwálstwo/ áni zabobony przypisowáć im te moc/ która im Bóg prawdziwie dawał: y stáráć sie ich dotknąć dla vzdrowienia nietylko nie byłá żadna krzywdá ábo zelżywość Bogu/ ále owszem to był wielki dowód/ iż wiárá Christusowá iest prawdziwa: á iż ten iest práwym Bogiem/ którégo sług ćienie/ chustki y podwiązki cudá czyniły: iáko ś. Chryzostom széroko pokázuie. Przetóż sie nie dziwuy/ kiedy czytasz w żywoćiéch świętych/ że ich reliquiæ/sukníe/chustki/ laski/ y inné rzeczy podobné tákież cudá czynili. Czemu iż Wigiláncyus wierzyć nie chćiał: przeto od Hieronymá ś. zgromiony/ y od kośćiołá powszechnégo zá heretyká był osądzony.

Ho. Quod Christ. sit D. & in vita Bab: Hier: cont: Vigilant.

Ná imię Páwłowe y innych świętych dyabli vćiekáią. Philip. 2. 9.

15 *Wiem Páwłá*] Pátrz iż nie tylko chustki Páwłowé/ ále y imie iego było dyabłóm strászné: któré ie z opętánych wyganiáło. Zkąd widzimy/ iż nie tylko imie Páná Christusowé/ które iest nád wszelkie imie: ále też imioná sług iego/ nád opętánymi wzywané/ máią moc nád czárty. Co nie tylko nic vymuie chwały Christusowéy: ále ią owszem mnoży y wystawia: iż nie tylko on sam/ ále y słudzy iego tákié cudá czynić mogą/ y mocnieyszy są niżli który czárt w piekle. Ták czytamy v S. Hieronymá: iż ná wzywánié imieniá S. Hiláryoná nád opętánymi/ czárći nátychmiast vćiekáli. Ták dyabeł poczuł moc Bábile świętégo y innych świętych/ też y po ich śmierći/ gdy mówić nie mógł przy obecności kośći ich: y gdy od nich był męczon y dręczon/ y vćiekáć muśiał. Czégo pełno w Historyách żywotów świętych. Z drugiéy strony nigdy Luter/ áni żaden z tych Ewánielików/ czártá wygnáć nie mógł: choć sie o to niektórzy kuśili: y choć sie to chłubią wielką wiárą swoią.

In vita Hilar Chrysost, loco cit.

Spowiedź przed Apostoły. *Matt: 3. 6.*

Z wyliczániem grzéchów.

18 *Spowiedáiąc sie y opowiádáiąc spráwy swoie*] Insza to byłá spowiédź przed Apostoły/ á insza przed Janem. Bo oná przede chrztem sie dziáłá/ á tá byłá po chrzćie od tych/ którzy iuż wierzyli y Chrześćiány byli. A obácz iáką ći spowiédź czynili: iż nie oné powszednią/ którą sie wszyscy ludźie wyznawáią bydź grzésznymi (iáką sáme spowiedź heretycy znáią) ále káżdy zosobná nietylko sie spowiedał włásnych spraw/ vczynków y grzéchów swych/ ále ie też opowiádał z wyliczániem káżdégo zosobná. Co znáć dáie słowo Gréckié: ἐξομολόγησις, którym też słowem Doktorowie S. zowią spowiédź. A iż tu dwie rzeczy miánuie Łukasz S. tedy piérwsze słowo/ spowiádáiąc sie/ znáczy spowiedź potáiemną: á drugié słowo/ opowiadáiąc/ znáczy/ wyznánie grzéchu iáwné przed drugimi/ to ten był zwyczay iż po spowidzi táiemnéy/ podczás z roskazánia kápłáńskiégo/ wyznawáli iáwnie grzéch/ gdy tego ábo ku zbudowániu inszych/ ábo dla dosyć vczynienia potrzebá było/ to wspomina Origenes in Psal: 37. y August: Homil: 50. ex quinquaginta.

Kśięgi czárnokśięskie, hæretyckie y práktykárskie máią bydź palone. In Acta.

19 *Znieśli kśięgi*] To o kśięgách czárnokśięskich wszyscy rozumieią: á ná imie Chryzostom/ Bedá y Oekumenius. Bo to był dawny zwyczay/ kśięgi czárnokśięskié iáko y heretyckié palić. O czym są chwalebné státuty y dekrety Césarzów Chrześćiańskich/ Konstántyná wielkiégo/ Wálentyniáná/ Theodozyusá y Justyniáná. Jáko y dźiś kośćioł pod srogą klątwą zákázuie/ nie tylko czytáć/ ále áni mieć v śiebie kśiąg heretyckich. Nie mniéy sie też Chrześćiánie brzydźili náuką Práktykárską/ która z áspektów gwiazd opowieda ludźióm ich przypadki. Dla któréy Aquila Ponticus, wielkiéy náuki człowiek/ z kośćiołá był wyrzucony: iż sie (iáko Epiphanius świadczy) tą náuką báwił. Lecz nie tylko Chrześćiánie/ ále y Pogánie ćierpieć iéy niechćieli. Bo (iáko Dio pisze) zá czásu Augustá Césárzá/ ták Máthemátykowie/ Astrologowie/ práktykarze/ iáko y kuglarze/ pospołu z Rzymu byli wywołáni.

Isa: 47. 13. Libro de ponderib. Diol. 49.

Kośćioł Diány w Ephezie.

24 *Robił zbory srébrné*] To iest kształty onégo kośćiołá zacnégo Dyány: ábo ráczéy obrazy z kápliczkámi swémi z srebrá odléwané/ które tym co ie do kośćiołá slubowáli/ drogo przedawał y wielkié stąd pieniądze zbiérał. Był ten kośćioł Dyány w Ephezie z śiedmi dźiwów świátá/ iáko Plinius pisze/ przez 400. lat od wszytkiéy Aziiéy budowány: 220. łokiet ná dłużą/ á ná szérzą 112. w którym było 127. filárów/ káżdy z nich od iednégo królá wywiedźiony: 34. łokiet ná zwyż: á z nich 60. litych ábo z miedźi vlánych.

Plin: nat: hist: lib: 36. c 14.

Kośćioł powszechny po wszytkim świećie rozszerzony. zach 13. 2. Isa: 2. 18.

27 *Którą chwali wszytká Azya*] Jáko ná on czás przed przyśćiem Páná Christusowym/ máło nie wszytek świát cudze bogi y bałwány chwalił: ták po rozgłoszéniu/ y rozniesieniu Ewánieliiéy po świećie vstáło báłwochwalstwo/ y wszytek świát Christusá Bogá chwali. O czym y Proroctwá były.

ROZDZ. XX.

1 A Gdy przestał rozruch/ wezwawszy Páweł vczniów/ y nápomináiąc ich/ pożegnał sie/ y wyszedł áby szedł do Mácedoniiéy. 2 A przeszedszy oné strony/ y nápominawszy ie długą mową/ przyszedł do Græciiéy. 3 Gdźie zmieszkawszy trzy miesiące/ Żydowie nań zasadzkę vczynili/ gdy sie wieźdź miał do Syriiéy: y vmyślił wróćić sie przez Mácedonią. 4 A puścił sie z nim Sopáter Pirrhów Beroeeńczyk: z Tessáloniczan też Arystárchus/ y Sekundus/ y Gáius Derbeyczyk/ y Tymotheusz: á Azyanowie/ Tychikus y Trophimus. 5 Ci wprzód przyszedszy/ czekáli nas w Troádźie. 6 A my po dniách Przaśników odpłynęliśmy do *Philippów: y przyszliśmy do nich do Troády zá pięć dni: gdźieśmy zmieszkáli śiedm dni.

**Philippowo imię miástá, do którégo mieszczan iest list Páwłá S.*

Aw pier-

Vżywánie Sákrámentu ś. pod iedną osobą.

7 ° A w pierwszy dzień po szábbácie / gdyśmy sie zeszli ná łamánie chlebá / Páweł rozmawiał z nimi máiąc wyiecháć názáiutrz : y przedłużył mowe áż do pólnocy. 8 ° A było wiele lamp w wieczerniku / gdźieśmy byli zgromádzeni. 9 ° A siedząc niektóry młodźieniec imieniem Eutychus w oknie / będąc ziet ciężkim snem / gdy Páweł długo rozmawiał / zmorzony snem / spadł ná dół z trzeciego piętrá / y podniesion iest vmárły. 10 ° Do którego sstąpiwszy Páweł / padł nań / á obłápiwszy rzekł : Nie trwożćież sie: boć w nim iest duszá iego. 11 ° A gdy zásie wstąpił / y łamał chléb y kosztował / y dosyć długo áż do świtánia przepowiedał : tákże wyszedł. 12 ° A przywiedli młodźieńcá żywégo / y byli nie pomáłu pocieszeni. 13 ° A my wsiadszy w okręt wieźliśmy sie do Asson / máiąc ztámtąd wźiąć Páwłá: ábowiém ták był postánowił / máiąc sam lądem iśdź. 14 ° A gdy do nas przyszedł w Assonie / wźiąwszy go przyiácháliśmy do Mityleny. 15 ° A ztámtąd odwiózszy sie / názáiutrz przybiegliśmy przeciw Chiu : á drugiégo dniá przypłyneliśmy do Sámu: á *názáiutrz przybiliśmy do Miletu.

**pomieszkáwszy w Trogilu.*

16 ° Abowiém Páweł postánowił był minąć Ephez: áby mu sie nie sstáło omieszkánie iákie w Azyiéy. Bo sie kwápił / ieśliby można rzecz byłá / áby "dźień Pięćdźieśiątnice' obchodźił w Jeruzálem.

" dźień świątecany.

17 ° A z Miletu posławszy do Ephezu / przyzwał " stárszych kośćielnych. 18 ° Którzy gdy przyszli do niego" y byli wespółek' / rzékł im : Wy wiećie od pierwszégo dniá którégóm wszedł do Azyiéy / iákom z wámi był przez wszytek czás: 19 ° służąc Pánu z wszeláką pokorą / " y zełzámi' y pokusámi / które ná mię przychadzáły z zásadek Żydowskich: 20 ° iákom nie opuśćił nic pożytecznégo / żebych wam oznaymić nie miał / y náuczyć was iáwnie y po domiéch : 21 ° oświádczáiąc Żydóm y pogánóm pokutę ku Bogu / y wiárę w Páná nászégo Jezusá Chrystusá.

" Biskupów' kápłanow y przełożonych kośćielnych, iáko masz niż: ver. 28. " G.

" y z wielą łez. G.

Kazánie Apostolskie nie sáme wiárę ludźiom zálecá, ále y pokutę.

22 ° A teraz oto ia związąny duchem / idę do Jeruzálem : niewiedząc co w nim ná mię przyśdź ma : 23 ° iedno że Duch święty po wszytkich mieśćiéch świádczy mi / powiádáiąc : że mię więźienia y vtrapienia czekáią w Jeruzálem. 24 ° Ale "zá nic sobie tego nie wáżę / y zdrowia mego drożéy sobie nie szácuię niżli mnie sámégo' : bym tylko dokończył biegu mego* / y posługi którąm wźiął od Páná Jezusá / ku oświádczeniu Ewánieliiéy łáski Bożéy. 25 ° A teraz oto ia wiém / że nie oglądáćie więcéy oblicza mego wy wszyscy / przez którém przeszedł przepowiedáiąc królestwo Boże. 26 ° Przetóż oświádczam sie wámi dniá dźiśieyszégo / "żem czysty iest ode krwie wszytkich'. 27 ° Abowiémem sie nie chronił / żebych wam nie miał oznaymiáć wszelkiéy rády Bożéy. 28 ° Pilnuyćie sámi siebie / y wszytkiéy trzódy / nád którą was Duch S. postánowił Biskupámi / ábyśćie rządźili kośćiół Boży / którégo nábył krwią swoią. 29 ° "Jać wiém' że po odeszćiu moim wnidą miedzy was wilcy "drapieżni' nie folguiąc trzódźie. 30 ° Y z was sámych powstáną mężowie mówiący przewrotnośći / áby odwiedli vcznie zá sobą. 31 ° Dla tegóż czuyćie : pomniąc / żem przez trzy látá w nocy y we dnie nie przestawał nápomináć z was káżdégo ze łzámi. 32 ° A teraz * poruczam was Bogu y słowu łáski iego / który mocen iest zbudowáć / y dáć * dźiedźictwo miedzy wszytkimi poświęconymi. 33 ° Srébrá y złotá ábo száty żadnégóm nie pożądał / iáko° sámi [a] wiećie / iż moim 34 potrzebóm y tych którzy są zemną / służyły te ręce. 35 ° Wszytkóm wam vkazał / iż ták prácuiąc potrzebá podéymowáć słábé : á pámiętáć ná słowo Páná Jezusowe / że on mówił: Szczęśliwsza iest dáwáć / niżeli bráć. 36 ° A gdy to rzékł / kleknąwszy ná kolána swé / modlił sie z nimi wszytkimi. 37 ° Y sstał sie płácz wielki wszytkich / á vpádáiąc ná szyi Páwłowéy / cáłowáli go. 38 ° będąc nabárźiéy żáłośni z słowá które powiedźiał : że więcéy nie mieli oglądáć oblicza iego. Y prowádźili go do okrętu.

*"ni naczniedbam áni duszę swéy v śiebie zá drogą poczytam G. *z weselem. G.*

"żem żadnému nie iest przyczyną zátrácénia. Hebráism.

Oto masz krew Bożą iż P. Christus iest w iedney personie Bóg y człowiek.

"Boć ia to wiem. G.

**bráćia. G.*

**wam. G.*

[a] 3.Mo:16.15 1.Krol:12.3.

[b] 1.kor. 4. c 12. 2.Tess. 2.b 9 2.Tess:3.b 8.

Rozdawánie S. Sákrámentu.

7 *Gdyśmy sie zeszli ná łamánie chlebá*] Tu Páweł S w Niedźiele chléb łamał / tákiáko ii łamią w naświętszym Sákrámenćie ćiáłá Chrystusowégo : y miał kazánie do ludu /

przed sprawowániém y rozdawániém świetégo Sákrámentu/ y potym. Augu. epist. 66. ad Casulanum. Y Bedá ná to mieysce.

Swiątki Chrześćiiáńskie. Heres. 75. In Acta hom. 43.

16 *Dźień piećdźieśiątnice*] To iest/ ná dźień Swiąteczny. Co Epiphánius zacny Doktor Grécki wykłáda o Swiątkách Chrześćiáńskich. Acz Chryzostóm ś. rozumié/ że sie Páweł śpieszył do Jeruzalem/ nie ták dla sámégo świetá/ które y gdźie indźie obchodźić mógł/ iáko dla wielkiégo zgromádzenia ludźi ná to świeto: áby nieprzyiaćioły swoie mógł pozyskáć. Lecz to pewna że iuż ná on czás Apostołowie/ iáko Niedźiele miásto Soboty świećili: ták też y Wielkanoc y Swiątki Chrześćiiáńskié obchodźili.

wys. ver. 7. 1. kor: 16. 2.

Biskupi y kápłani. Obia.1. 10.

28 *Biskupámi*] Oto Biskupi ábo kápłani (bo sie to o oboich rozumieć może/ iáko y presbyteri) są sprawcy y rządzcy kośćiołá Bożégo/ y są namiestnicy Duchá S. y vrzednicy iego.

Bostwo y człowieczeństwo Christusowe.

28 *Krwią swoią*] Oto Christus iest Bóg/ który stawszy sie człowiekiem prawdźiwym/ kupił sobie kośćiół własną krwią swoią. Lecz to mieysce Czechowic fałszuie. Naprzód przydawáiąc słowo (syná) którégo w textćie áni w Gréckim áni w Láćińskim zgołá żadnym niemász. Wiec to co nápisano/ własną krwią/ ábo przez krew własną/ odmieniáiąc w ono/ przez krew własnégo: czego nie tylko Láćiński/ ále áni Grécki text nie dopuszcza: Bo pod iednym ártykułem & in eodem casu διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος, przez własną krew) nie o dwu różnych rzeczách (o krwi y o Synie) ále o iednéy rzeczy (o własnéy krwi) mówi. To też Czechowicowi namniey nie pomaga/ iż nie stoi τῷ ἰδίῳ αἵματι. Bo Grékowie nie máiąc Ablatiuum, miásto niego vżywáią nietylko Datiuum, ále y Genitiuum cum Præpositione διὰ/ iáko ná tym mieyscu: Ták iż toż iest nábydź kośćiołá krwią własną/ co y przez krew własną.

Fałszerstwo Czechowicowo.

29 *Wilcy drapieżni*] Y tu masz kilká własnośći herетyków. Jedná/ iż są iáko wilcy tárgáiący y rozpraszáiący trzódę Pána Christusowe. Druga/ iż powstáią y wychodzą z kośćiołá/ iáko y Jan ś. mówi: Wyszli z nas/ ále nie byli z nas. Trzećia/ iż mówią przewrotnośći: Że wszytko ich stáránie ná tym iest/ áby to wywróćili co dobrze w kośćiele Duch S. postánowił. Czwarta/ iż to wszytko czynią/ áby vwiedli vcznie zá sobą: to iest/ áby nowa sekte záłożyli/ á tym sobie sławe vczynili: áby od Lutrá zwano Luterany/ od Kálwiná Kálwinisty/ od Serwetá Serwetany.

Własnośći hæretykow. 1 Ian 10. 12. 1. Ian 2. 19. 2. 3. 4

35 *Szcześliwsza iest dawáć*] Tego słowá Páńskiégo w Ewányeliiéy nie czytamy. Bo nie wszytko iest nápisano co Pan mówił y czynił. Ale to Páweł S. ábo słyszał od którégo z Apostołów/ ábo miał z Duchá ś. Raban.

Trádicie.

ROZDZ XXI.

1 A sstáło sie gdyśmy odiecháli rozstawszy sie z nimi/ przypłynelismy prostym pedem do Kou/ á názáiutrz do 2 Rhodu/ á ztámtąd do Pátáry. ² A znalazszy okret który miał płynąć do Feniki/ wśiadszy iácháliśmy. ³ A gdyśmy sie vkazáli Cyprowi zostáwiwszy go po lewéy stronie/ płynelismy do Syriiéy/ y przypłynelismy do Tyru: ábowiém tám okret miano wyládowáć. ⁴ A ználazszy vcznie/ zmieszkáliśmy tám siedm dni: którzy Páwłowi mówili przez Duchá/ áby nie chodźił do Jeruzálem. ⁵ A gdyśmy wymieszkáli dni/ wyszedszy poszliśmy/ á wszyscy nas prowádźili z żonámi y z dźiatkámi áż zá miásto: á kleknąwszy ná koláná nád brzegiem/ modliliśmy sie. ⁶ A pożegnawszy sie społecznie/ wśiedliśmy w okret: á oni wróćili sie do swego. 7 B ⁷ A my odpráwiwszy płynienié od Tyru przypłynelismy do Ptolemáidy: a przywitawszy sie z bráćią/ mieszkáliśmy v nich ieden dźień. 8 ⁸ A názáiutrz wyszedszy/ przyszliśmy do Cezáreiéy. A wszedszy w dóm [a] Philippá Ewánielisty/ który był ieden z [*] siedmi/ zostáliśmy v niego. 9 ⁹ A ten miał cztéry córki pánny/ prorokuiącé. 10 ¹⁰ A gdyśmy przez kilká dni mieszkáli/ nádszedł z Żydowskiéy źiemie prorok niektóry imieniem Agábus. 11 ¹¹ Ten przyszedszy do nas/ wźiął pás Páwłów/ y związawszy sobie nogi y rece/ rzékł: To mówi Duch święty: Męża którégo iest ten pás/ ták zwiążą w Jeruzálem Żydowie/ y podádzą w rece Pogánów. 12 C ¹² Co gdyśmy vsłyszeli/ prosiliśmy my/ y ći którzy ná onym mieyscu byli/ áby nie chodźił do Jeruzálem. 13 ¹³ Tedy odpowiedźiał Páweł/ y rzékł: Co czynicie/ płácząc/ á trapiąc serce moie? Abowiém ia gotówem nie tylko być związan/ ále y vmrzeć w Jeruzálem/ dla imieniá Páná Jezusowégo. 14 ¹⁴ A gdyśmy go námówić nie mogli/ przestáliśmy/ mówiąc: Niechay sie dźieie wola Páńska. 15 ¹⁵ A po onych dniách nágotowawszy sie/ szliśmy do Jeruzálem. 16 ¹⁶ A szli też z námi vczniowie z Cezáreiéy/ prowádząc z sobą (v którégośmy gospodą stáć mieli) Mnásoná niektórégo Cypryyczyká/ stárégo vczniá. 17 ¹⁷ A gdyśmy przyszli do Jeruzálem/ wdźiecznie nas przyieli bráćia. 18 ¹⁸ A ná-

[a] wys 6. b 5.

[*] rozumiey dyákonow.

Iáko Piotr miał żone/ ále z nią nie obcował po swym powołániu iáko masz Mat. 19 ták sie też rzec może o tym Philippie Diákonie.

záiutrz wßedł Páweł z námi do Iákubá/ y zebráli ſie wßyſcy ſtárßy. [19] [D] Któré pozdrowiwßy/ powiádał z oſobná co Bóg czynił miedzy pogány przez ſłużbe iego. [20] A oni wyſłuchawßy/ chwalili Bogá/ y rzekli mu: Widziß bráćie/ iáko ieſt wiele tyśiecy miedzy Zydámi którzy vwierzyli: á wßyſcy gorąco przy zakonie ſtoią. [21] A ßyßeli o tobie/ iż vczyß odſtánia od Moyżéßá/ tych [*] Zydów którzy ſą miedzy pogány: powiedáiąc że nie máią obrzezywáć ſynów ſwoich/ áni chodźić wedle zwyczáiu. [22] Cóż tedy ieſt? koniecznie ſie lud zéyśdź muśi: bo vſłyßą żeś przyßedł. [23] A przetóż vczyń to coć powiedamy. Są v nas cztérzéy mężowie/ [*] którzy ná ſobie ślub máią. [24] Té przyiąwßy poświeć ſie z nimi: y [*] złóż ſie z nimi/ [b] áby ogolili głowy: á poznáią wßyſcy/ że to co o tobie ſłyßeli/ fałß ieſt: ále y ſam chodziß przeſtrzegáiąc zakonu. [25] [E] Lecz o tych którzy vwierzyli z pogánów/ myśmy [c] piſáli/ ſtánowiąc/ áby [*] ſie wyſtrzegáli tego co ieſt ofiárowano bałwánóm/ y krwie/ y rzeczy dawionych/ y porubſtwá.

[26] Tedy Páweł wziąwßy męże/ názáiutrz [d] oczyśćiony będąc z nimi wßedł do kośćiołá/ [*] opowiedáiąc wypełnienié dniów oczyśćienia/ áż zá káżdégo z nich byłá oddána ofiárá. [27] A gdy ſie wykonywáło śiedm dni/ Zydowie ći którzy byli z Azyiéy vyżrzawßy go w kośćiele/ wzburzyli wßytek lud/ y rzućili ſie nań ręką/ [28] woláiąc: Mężowie Izráelſcy/ rátuyćie: Ten ieſt człowiek który przećiw ludowi y zakonowi/ y mieyſcu temu/ wßedy wßytkich vcząc/ nád to y pogány wprowádźił do kośćiołá/ y zgwałćił to mieyſce święté. [29] [F] (Abowiém widźieli z nim w mieśćie Trofimá Ephezyánińá/ którégo mniémáli żeby Páweł wwiódł do kośćiołá) [30] Y wzruſzyło ſie wßytko miáſto/ y zbieżał ſie lud. A poimawßy Páwłá/ wlekli go z kośćiołá/ y nátychmiaſt drzwi zámkniono. [31] A gdy ſie ſtáráli zábić go/ dano znáć Tyśiącznikowi/ Iż ſie wzruſzyło wßytko Ieruzalem. [32] Który nátychmiaſt wziąwßy żołniérze/ y [*] Rotmiſtrze/ zbieżał do nich. [e] Którzy gdy obaczyli Tyśiącznika y żołniérze/ [33] przeſtáli bić Páwłá. Tedy Tyśiącznik przyſtąpiwßy poimał go/ y kazał go dwiemá łáńcuchy zwiezáć: y pytał ſie ktoby był/ y coby vczynił. [34] [G] A [*] drudzy co innégo wołáli miedzy rzéßą. A gdy ſie nic pewnégo dowiedźieć nie mógł dla zgiełku/ kazał go wieśdź do obozu. [35] A gdy przyßedł do wſchodu/ przydáło ſie iż go nieśli żołniérze dla gwałtu ludu. [36] Abowiém mnoſtwo ludźi ßło zá nim/ woláiąc: Strać go. [37] A gdy poczynano Páwłá wprowádzáć do obozu/ rzekł Tyśiącznikowi: Godźili mi ſie co mówić do ćiebie? Który rzékł: Vmiéß po Grecku? [38] Azaś ty nie Ægyptcyánin/ któryś przed témi dni vczynił rozruch y wywiódłeś ná puſzczą cztéry tyśiące mężów zbóyców. [39] Y rzekł do niego Páweł: [f] Iam wprawdźie ieſt człowiek Zyd z Társu Cylicyiéy/ mieſzczánin znácznégo miáſtá. Lecz proßę ćie dopuść mi mówić do ludu. [40] A gdy on dopuśćił/ Páweł ſtoiąc ná wſchodźie/ ſkinął ręką ná lud: á gdy ſie ſtáło wielkié milczenié/ vczynił rzecz Zydowſkim iezykiem/ mówiąc:

[*] wßytkich. G.
[*] to ieſt, Názáreyczykowie.
[b] 4. Moy: 6. c 18. wyſ. 18. c 18.
[*] ná ofiáry które oddáć máią.
[c] wyſ. 15. d 20. e 29.
[*] nic tákowégo nie záchowáli: tylkoż áby. G.
[d] Niż: 24. c 18.
[*] dáiąc ſie zá tego, który z drugimi wypełnił czás Názáreyſtwá.
[*] rozumiéy, kápłanóm.
[*] Setniki. [e] Niż. 26. c 21.
[*] iedni ták drudzy owák
[f] Niż: 22. a 3.

[9] Pánny prorokuiącé] W tych cztérech córkách Philippowych (według Hieronymá) po krzyżu Páńſkim pánieńſtwá pierwiaſtki były poświecone. A iáko Oekumenius piße/ przydał to Lukaß S. ná zálécenié dziewictwá/ które ony z nabożeńſtwá ku Bogu záchowáły: y przetóż dar proroctwá otrzymáły. Lecz Philippá oycá ich/ nie przeto Ewánieliſtą názywano/ żeby kiedy piſał Ewánielią: ále iż ią pilnie opowiedał. Iáko y Páweł Tymotheuſzá nápomina/ áby vrząd Ewánieliſty wykonał/ nie w piſániu/ ále w opowiádániu Ewánieliiéy.

[24] Przeſtrzegáiąc zakonu] Acz ceremonię zakonné iuż ná on czás były vmorzoné y niepożyteczné: wßákże ieſcze nie były śmiertelné áni ßkodliwé/ tym którzy ie záchowali/ póki ieſcze Ewánielia doſtátecznie nie byłá ogłoßoná: y mogły bydź choć od Chrześćiiánów do czáſu chowáné/ tym vmyſłem/ áby mdłym Zydóm dopiero náwroconym/ ábo myſlącym o náwroceniu/ nie dáli zgorßenia. Iáko tu Apoſtołowie z nátchnienia Duchá S. poſtánowili/ folguiąc do czáſu krewkośći nowych Chrześćiiánów z Zydów náwroconych. A obacz iáka ieſt ważność dekretów ſtárßych ábo Koncyliów: że y Páweł S. który nie od człowieká/ ále od ſámego Chriſtuſá wziął był Ewánielią: y który ſie był dla niego w Antyochiiéy Piotrowi ſprzećiwił/ y w liśćiech ſwoich iuż był wiele piſał o odrzuceniu ceremoniy zakonnych: á wżdy ták ſobie ważył ten dekret ſtárßych/ iż nań wnet zezwolił: y vczynił to co tylko nabożnieyßy z Zydów zwykli byli czynić.

Pánny Bogu oddáne. Hier: lib. cont. Iouin Oecum: in Acta. Ewánieliſtá. 2. Tim: 4. 5.
Ceremoniæ zakonné do czáſu mogły bydź od wier[n]ych záchowáne.
August.
Dekrety Koncyliów iáko ważne. Gal. 1. 1. Gal. 2. 11. Gal. 5. 2.

ROZDZ. XXII.

1 Mężowie bráćia y oycowie / ˮſłuchaycie którą wam teraz dáie ſpráwe. 2 (A gdy vſłyſzeli iż do nich mówił Zydowſkim iezykiem / wietſzé milczenié vczynili. R rzékł) [a] 3 Jam ieſt mąż Zydowin / vrodzony w Társie Cyliciéy / lecz wychowan w tym mieśćie v nóg Gámálielowych / wyćwiczony ˮwedług prawdy zakonu oyczyſtégˮ : gorącym będąc miłośnikiem zakonu iáko wy wſzyſcy dźiś ieſteśćie: 4 [b] którym prześládował ˮte drógeˮ áż do śmierći / wiążąc y podawáiąc do więzienia męże y niewiáſty: 5 iáko mi náwyſſzy kápłan dáie świádectwo / y wſzyſcy ſtárſzy : [c] od których też liſty wziąwſzy do bráciéy / iechałem do Dámáſzku / ábych przywiódł ztámtąd powiązawſzy do Jeruzálem / áby byli ſkaráni. 6 [d] R ſtáło ſie gdym iechał / y przybliżałem ſie do Dámáſzku o południu / nagle oświećiłá ſie około mnie wielka świátłość z niebá : 7 R vpadſzy ná źiemię / vſłyſzałem głos mówiący mi : Száwle / Száwle / 8 przécz mię prześláduieſz? A iam odpowiedział: Ktoś ieſt Pánie? R rzékł do mnie : Jam ieſt Jeſus Názáreńſki / którégo ty prześláduieſz. 9 A którzy byli zemną / ácz widźieli świátłość* / ále głoſu nie ſłyſzeli onégo który zemną mówił. 10 R rzekłem : Cóż vczynię Pánie? A Pan rzékł do mnie: Wſtawſzy idź do Dámáſzku : á tám ći powiedzą o wſzytkim co máſz czynić. 11 A gdym nie widźiał przed iáſnośćią świátłośći onéy / prowádzony zá rękę od towárzyſzów przyſzedłem do Dámáſzku. 12 A Ananiaſz niektóry mąż * wedle zakonu / máiąc świádectwo od wſzytkich Zydów ſpołem mieſzkáiących* / 13 przyſzedſzy do mnie y ſtánąwſzy rzékł mi : Száwle bráćie / przeyźrzy. A ia téyże godźiny weyźrzałem nań. 14 A on rzékł : Bóg oyców náſzych náznáczył ćiebie ábyś poznał wolą iego / á iżbyś oglądał ˮſpráwiedliwégo / y ſłuchał głoſu z vſt iego. 15 Abowiém będźieſz iego świádkiem do wſzytkich ludźi / tego coś widźiał y ſłyſzał. 16 A teraz co odwłaczaſz? Wſtań á ochrzći ſie / á omiy grzéchy twé wzywáiąc imienia ˮiegoˮ. 17 R ſtáło ſie gdym ſie wróćił do Jeruzálem / á modliłem ſie w kośćiele żem był w záchwyceniu. 18 R widźiałem go mówiącégo do mnie : Spieſz ſie / á wynidź rychło z Jeruzálem : ábowiém świádectwá twég nie przyimą o mnie. 19 A iam rzékł : Pánie / oni wiedzą / [e] żem ia ſadzał do więźienia / y biiałem po bóżnicách tych którzy w ćię wierzyli. 20 R gdy wyléwano krew Sczepaná ˮświádká twég iam [f] tudźiéż ſtał / y zezwalałem * y ſtrzegłem ſzat tych którzy go zábiiáli. 21 R rzékł do mnie : Idź / bo ia do pogánów dáleko pośle ćię. 22 R ſłucháli go áż do tego ſłowá : y podnieśli głos ſwóy mówiąc : Zgładź z źiemie tákiégo : bo nie godna áby miał żyć. 23 A gdy oni wrzeſczeli y miotáli ſzáty ſwé / y ćiſkáli proch ná powietrze : 24 roſkazał go Tyśiącznik wieść do obozu / y biczmi śiéc / y męczyć go : żeby ſie dowiedźiał dla któréyby przyczyny ták nań wołano. 25 A gdy go rzemiennmi wiązano / rzékł Páweł do Rotmiſtrzá przy nim ſtoiącégo : Jeſli ſie wam godźi człowieká Rzymiániná y nie oſądzonégo biczowáć? 26 Co vſłyſzawſzy Rotmiſtrz / przyſtąpił do Tyśiącznika / y odniósł mówiąc : * Co chceſz czynić? bo ten człowiek ieſt Rzymſki mieſzczánin. 27 A przyſtąpiwſzy Tyśiącznik / rzékł mu : Powiedz mi ieſliś ty ieſt Rzymiánin? A on rzékł : Ták ieſt. 28 R odpowiedźiał Tyśiącznik: Jam zá wielką ſummę tego mieſzczáńſtwá doſtał. A Páweł rzékł: A iam ſie y vrodźił. 29 Nátychmiaſt tedy odſtąpili od niego co go męczyć mieli. Tyśiącznik też zlękł ſie / ſkoro ſie dowiedźiał że był mieſzczáninem Rzymſkim / á iż go był związał. 30 A názáiutrz chcąc pilniéy ſie wywiedźieć o którąby rzecz był od Zydów obwinion / rozwiązał go* : á roſkazał ſie zéyść ˮkápłanómˮ / y wſzytkiéy rádźie : á wywiódſzy Páwłá poſtáwił miedzy nimi.

ˮſłuchayćie moiéy do was teraz obmowy. G.

[a] wyſ.21.g 39

ˮdoſtátecznie w zakonie oyczyſtym. G.

[b] wyſ:8: a 3.

ˮte wiárę Chrześćiáńſką.

[c] wyſ:9.a 6.

[d] wyſ: 9. 22.

* y polękáli ſie. G. Dźie. 8. 9.

* w Dámáſku. K. G.

ˮto ieſt Chriſtuſá Páná.

ˮPáńſkiego. G.

Páweł widźiał Páná Ieſuſá.

[e] wyſ.8. a 3.

ˮpierwſzégo męczenniká ábo świádká twego. G.

[f] wyſ.7.g 58.

* ná zámordowánie iego. G.

* Obacz. G.

* z onych związek. G.

ˮArcykápłanom. G.

Móc Chrztu S.

16 Omyy grzéchy twé] Chrzest S. omywa grzéchy/ iáko tu iáśnie widźiß/ á nie znáczy tylko (iáko heretycy mówią) żeby grzéchy przed tym były odpusczoné · ábo żeby przez sáme wiárę były odpusczoné. A ták náuká kośćielna iest z świętym pismem zgodna/ która trzyma/ iż Sákrámentá dáią łáskę/ przez moc sámégo Sákrámentu/ który iest złożon z słowá y z elementu.

20 Y zezwalałem] Nie tylko przełożeni/ ále y wßyscy inni którzy zezwaláią ná śmierć ábo vciśnienié ludźi Chrześćiáńskich dla powßechnéy wiáry/ ćięszko Páná Bogá obrażáią. Jáko tu zeznawa Páweł S. wystawiaiąc wielkié miłośierdźié Bozkié przećiw sobie.

Ireneus. Zezwaláiący ná złé.

ROZDZ. XXIII.

1 A Páweł pátrząc pilnie ná rádę/ rzékł: Mężowie bráćia/ ia ze wßytkiégo sumnienia dobrég záchowałem sie przed Bogiem áż do dniá tego. 2 A Ananiaß nawyßßy kápłan kazał go tym którzy przy nim stali bić w gębę. 3 Tedy rzékł Páweł do niego: Uderzy ćie Bóg śćiáno pobiélona. A ty śiedząc sądźiß mię wedle zakonu: á roskázuieß mię bić przećiw zakonowi? 4 A którzy przy nim stali/ rzekli: Nawyßßému kápłanowi Bożému złorzeczyß? 5 A Páweł rzékł: Nie wiedźiałem bráćia/ żeby był nawyßßym kápłanem. Bo nápisano iest: [a] Przełożonému ludu twég złorzeczyć nie będźieß. 6 A wiedząc Páweł że iedná część byłá Sáducęußów/ á druga Pháryzęußów/ záwołał w rádźie: Mężowie bráćia/ [b] iam iest Pháryzeuß/ syn Pháryzeußów: o [c] nádźieię y powstánié vmárłych mnie sądzą. 7 A gdy to wymówił/ sstał sie rozruch miedzy Pháryzeußámi y Sáduceußámi: y rozerwáło sie zgromádzenié. 8 [d] Abowiém Sáduceußowie powiádáią/ iż niémáß zmartwychwstánia/ áni ányołá/ áni duchá: á Pháryzeußowie oboie przyznawáią. 9 Y sstáło sie wołánié wielkié. A powstawßy niektórzy z Pháryzeußów/ spiéráli sie mówiąc: Nic złégo nie náyduiemy w tym człowieku: á iesliż z nim mówił duch ábo ányół* ? 10 A gdy był wielki rozruch/ boiąc sie tysiącznik" áby Páwłá nie rozßárpáli: roskazał iśdź żołniérzom/ á porwáć go z pośrzodku ich/ y odwiéźdź go do obozu. 11 A przyßłéy nocy stánąwßy przy nim Pan/ rzékł: Bądź stały: ábowiém iákoś o mnie świádczył w Jeruzálem/ tákżeć y w Rzymie trzebá świádczyć. 12 A gdy był dźién/ zebráli sie niektórzy z Żydów/ "y ßlubem sie záwiązáli" mówiąc: że nie mieli áni ieść áni pić/ áżby zábili Páwłá. 13 A było ich więcéy niż czterdźieśći mężów/ którzy to sprzyśiężenié byli vczynili. 14 Którzy przyßli do nawyßßych kápłanów y stárßych/ y rzekli: Slubemeśmy sie záwiązáli że nic vkuśić nie mamy/ áżbyśmy zábili Páwłá. 15 A przetóż wy teraz oznaymićie tysiącznikowi z rádą/ áby go * do was wywiódł: iákobyśćie sie mieli co dostáteczniéy wywiedźieć o nim. A my/ piérwéy niż sie przybliży gotowiśmy go zábić. 16 A gdy vsłyßał śiestrzeniec Páwłów zasadzkę/ przyßedł y wßedł do obozu y opowiedźiał Páwłowi. 17 A Páweł przyzwawßy do śiebie iednégo z Rotmistrzów/ rzékł: Doprowadź młódźieńcá tego do Tysiącznika: bo mu coś ma opowiedźieć. 18 A ták on wźiąwßy go przywiódł do Tysiącznika/ y rzékł: Páweł więźień * prosił mię/ ábych tego młódźieńcá doprowádźił do ćiebie: któryć ma coś powiedźieć. 19 A tysiącznik wźiąwßy go zá rękę odßedł z nim ná stronę/ y pytał go: Cóż iest co mi oznaymić maß? 20 A on rzékł: Zmówili sie Żydowie prośić ćię/ ábyś iutro wywiódł Páwłá przed rádę: iákoby sie mieli co dostáteczniéyßégo o nim dowiedźieć. 21 Ale ty nie wiérz im: boć sie nań násádźiło z nich więcéy niż czterdźieśći mężów/ którzy sie ßlubem záwiązáli/ nie ieść/ áni pić/ áżby go zábili: y teraz są pogotowiu/ czekáiąc obietnice twoiéy. 22 Tysiącznik tedy odpráwił młódźieńcá/ roskázuiąc áby przed żadnym nie powiádał/ że mu to oznamił. 23 Y wezwawßy dwu Rotmistrzów/ rzékł ⌐ im: Nágotuyćie dwieśćie żołniérzów/ áby ßli áż do Cezáreiéy: y śiedmdźieśiąt iezdnych/ y dwie śćie osczepników/ od trzećiéy godźiny w noc: 24 Y nágotuyćie bydlętá/ áby Páwłá wsádźiwßy/ zdrowo odprowádźili do Feli-

Margin notes:

"láieß. (v. 5)

[a] 2. Moy: 22. d 28.

[b] Philip. 3. b 5.

[c] Niż. 24. f 21.

[d] Mat: 22. c 23.

**nie walczmyß przećiw Bogu. G.*

"ábo rotmistrz tákże y niżey L. Tribunus, G. χιλίαρχος to iest, tysiącnik, przełożony nád tysiącem żołnierzow.

vfay Páwle G.

"ábo, sprzyśięgli śie.

**iuto. G:*

Pátrzay iáka pilność y ludzkość byłá urzędnikow pogánskich około więźniow swych, áby ich od wßelkiey krzywdy o bronili.

⌐ G.

25 rá stárosty. (ábowiém sie bał by go snadź nie porwáli Zydowie / y nie zábili / á onby potym odnosił potwarz / iákoby wziąć miał pieniądze) 26 F nápisawszy list / który to w sobie zámykał: 27 Klaudius Lizyás cnému stároście Felixowi zdrowia: Tego męzá poimánégo od Zydów / gdy iuż od nich miał bydź zábit / nádszedszy z woyskiem odiąłem go: dowiedziawszy sie iż iest Rzymiánin. 28 A chcąc wiedzieć przyczynę dla któréyby nań skárżyli / wywiódłem go przed ich rádę. 29 Którégom nálazł oskárżonégo o gadki zakonu ich: lecz nie máiącég żadnéy winy godnéy śmierći ábo więźienia. 30 A gdy mi oznaymiono o zdrádźie którą mu byli nágotowáli: posłałem go do ćiebie / opowiedziawszy też tym co nań skárżyli / áby przed tobą mówili*. Miéy sie dobrze. 31 Zolniérze tedy / ták iáko im było roskazano / wziąwszy Páwłá / prowádźili nocą do Antipátridy. 32 A názáiutrz zostáwiwszy iezdné áby z nim iácháli / wróćili sie do obozu. 33 G Którzy wiecháwszy do Cesáreiéy / á oddawszy list stárośćie / postáwili przed nim y Páwłá. 34 A przeczytawszy* / y zopytawszy z którégoby był powiátu: y zrozumiawszy że z Ciliciiéy / 35 rzékł: Będę ćie słuchał / gdy przydą ći którzy ná ćie skárżyć máią. Y roskazał go strzédz ná pálacu Herodowym.

*to coby przeciw iemu mieli. G.

*stárostá. G. G.

náratuszu.

Páweł nie łáie Biskupowi August. ser: do: in mont lib. 1. Rab:

3 Vderzy ćie Bóg] Nie rzékł / Boday ćie Bóg vbił ábo skarał: ále skarze ćie Bóg. Bo to iest proroctwo / á nie przeklectwo / áni złorzeczeństwo: y nie z gniewu áni z popędliwośći názwał Biskupá śćianą pobieloną / ále prorokuiąc tákże / iż ono kápłáństwo Zydowskié obłudné y śćienie pobieloney podobné / miáło iuż bydź obálone y zepsowáné / gdy ná tego mieysce nástąpiło / kápłáństwo Páná Christusowé / náuká Apostolská obiáwioné. Aug. vbi sup. & Beda.

Páweł wiedział Biskupá choćia nie prá wégo.

5 Niewiedziałem brácia] Nie mówić tego iákoby szydząc (iáko Brzéscy tłumácze nápisáli) ále iż go ábo prawdźiwie nie znał / nie będąc przez kilkánaśćie lat w Ieruzálem: ábo iáko Bedá rozumié / że niewiedźiał áby on był przednieyszym kápłanem: iż kápłáństwo Zydowskié iuż vstáło było. A choć dobrze wiedźiał / że ten prawdźiwie nie był przednieyszym kápłanem w nowym testámenćie: wszákże vcząc inszych / áby czćili iákié tákié przełożoné: vczćiwie odpowiáda / y sprawuie sie drugim dla zgorszenia.

6 A wiedząc Páweł] Tákié mądré obrony y vśćia z niebespieczeństwá są dozwoloné: Które ś. Chryzostom (zwłaszczá w ś. Páwle) zowie wężową rostropnośćią: iáko zás w náuce / w kazániu / w ćierpliwośći záchował prostotę gołębiową.

8 Sáduceuszowie powiedáią] Táć byłá ná gorsza sektá Zydowska: któréy podobna iest Luterska w tym / iż sie tákże nie modli áni ofiar czyni zá vmárłé. A Nowochrzczeńska w tym / iż tákież nie wierzy o duszy / áni o zmartwychstániu.

Ewánielikowie Sadduceuszom podobni.

11 Tákżeć y w Rzymie] Acz Bóg który kłámáć niemoże / obiecał był Páwłowi / że miał przyść do Rzymu: wszákże przedśie Páweł wszytkich sposobów ludzkich vżywał do te° / áby sam śiebie od nieprzyiaćiół y od niebespieczeństwá obrónił. Y nie mówił / iáko dźisieyszy heretycy mówią: Niechay czynią co chcą / mnie szkodźić niemogą / bom ia przeyźrzány od Bogá / ábym szedł do Rzymu.

Przeyrzáni proznowáć nie máią. Niż:24. cap

12 Szlubem sie záwiązáli] Tákié przyśięgi y szluby iáko nikogo nie obowiązuią przed Pánem Bogiem / ták też od nikogo wypełnioné bydź nie máią. Abowiém grzéch iest szlubowáć co przećiw woléy Bożéy / iáko przyśiądz kogo zábić / ábo sie nád nim pomśćić. A iescze więtszy / y nowy grzéch iest / táką przyśięgę ábo szlub wypełnić. Iáko vczynił Heród / źle przyśiągszy / á iescze gorzey wypełniwszy ono co był przyśiągł.

Przyśięgi złé nie ważne.

Mar. 6. 26.

ROZD. XXIIII.

1 A PO pięći dniach ziáchał nawyższy kápłan Ananiasz z* niektórymi stárszymi / y z niejákim Tertullem prokuratorem / którzy stáneli przed stárostą przećiw Páwłowi. 2 A pozwawszy Páwłá / począł skárżyć Tertullus / mówiąc: 3 Gdyż w wielkim pokoiu przez ćię żyiemy / y wiele sie przez twoie opátrzność* poprawia: záwżdy y wszędy z wszelákim dźiękowániem przyimuiemy / cny Felixie. 4 B A iżbych ćię długo nie báwił / proszę ábyś nas máluczko z łáski swéy posłuchał. 5 Náleźliśmy tego człowieká zárażliwégo / y wzbudzáiącégo rozruchy / wszytkim Zydóm po wszytkim świećie / y wódzá rozruchu sekty Názáreńczyków: 6 który sie też kusił zgwałćić kośćioł: którégośmy też poimawszy chćieli osądźić wedle zakonu nászégo. 7 Lecz przyszedszy Tysiącznik Lizyás z wielkim gwałtem / wydárł go z rąk nászych*.

*G.

*w narodźie tym. G. porządnie postánowi...

8 náßych*: roskazawßy tym którzy nań skárżą iść do ciebie″: od którégo możeß sam ″rozsądziwßy o wßytkim tym rozeznáć / ocz my nań skárżymy. 9 C A Zydowie przydáli mówiąc: że sie ták rzecz ma. 10 Lecz Páwel odpowiedział / (gdy mu stárostá mówić dozwolił.) Wiedząc że od wiela lat iestes sędzią narodu tego / tym lepßym sercem dam spráwę o sobie. 11 Abowiém dowiedzieć sie możeß / iż niémáß więcéy dni iedno dwánaście / iákóm ia przyßedł do Jeruzálem áby sie modlił. 12 A nie nálezli mie áni w kościele nizkim gadáiącég / ábo konkurs ludu czyniącégo / áni w bóżnicách / áni w mieście: 13 y nie mogą tobie dowieźdź / ócz teraz ná mie skárżą. 14 D Lecz to przed tobą wyznawam / że według ″sekty′ którą zową heresią / ták służę Oycu y Bogu memu / wierząc wßytkiému cokolwiek w zakonie y w Prorocéch iest nápisano: 15 máiąc nádzieię w Bogu / iż będzie zmartwychwstánié spráwiedliwych y niespráwiedliwych / którégo y ci sámi czekáią. 16 Oto sie téż sam pilnie stáram / ábych záwżdy miał sumnienié bez obráženia przed Bogiem y przed ludźmi. 17 A po wielu lat / przyßedłem ábym vczynił iáłmużny narodowi moiemu / y ofiáry / y śluby. 18 ᵃ W czym nálezli mie oczyścionégo w kościele /

19 nie z rzéßą / áni z rozruchem. A niektórzy Zydowie z Azyiéy / którzy tu mieli stánąć przed tobą / y skárżyć / ieśliby co mieli przećiwko mnie: 20 ábo ciż sámi niechay powiedzą ieslíż we mnie ználezli iáką niepráwość / ″gdyż stoię przed rádą′: 21 oprócz tego iednégo głosu / którymem záwołał stoiąc miedzy nimi: ᵇ Jż o powstániu vmárłych wy mnie dziś sądzicie. 22 A *Felix / odłożył ie / gdyż pewnie wiedział o ″téy drodze / mówiąc: Kiedy Tysiącznik Lizyaß przyiedzie / wysłucham was. 23 Y roskazał Rotmistrzowi strzédz ″go′ / á iżby miał w czás: y áby nie bronił żádnému z przyiaciół iego służyć mu*. 24 G A po kilku dni przyiechawßy Felix z Drusyllą żoną swą / która byłá Zydowká / wezwał Páwłá / y słuchał od niego wiáry która iest w Chrystusá Jesusá. 25 A gdy rzecz czynił o spráwiedliwości / y czystości / y o sądzie przyßłym: vlękwßy sie Felix odpowiedział: Co sie tknie teraz / odéydź: á czás vpátrzywßy / wzowę cie: 26 spodziéwáiąc sie záraz / żeby mu Páwel miał dáć pieniądze*: dla czego y często go wzywáiąc / rozmawiał z nim. 27 A gdy sie spełniły dwie lećie / wziął Felix namiestniká Porcyusá Festá. A chcąc Felix łáskę pokázáć Zydóm / zostáwił Páwłá w więzieniu.

*y posłał do ciebie. G. ″pytanie vczyniwßy. ″drogi. G. ᵃ wys.21.c26

″gdym stał przed rádą siedzącą. G. ᵇ wys:23. b 6 *vsłyßawßy to: G. ″wierze. ″Páwłá. G. *áby go rozwiązał, ábo wypuścił. G.

14 *Według sekty*] Jż Tertullus rzecznik Zydowski / wiárę Chrześciáńską nazwał sektą / ábo iáko w Gréckim stoi heresiią Názáreyczyków / przeto S. Páwel odpowieda / iż nie iest żadna sektą / áni heretyctwem / áni odszczepieństwem. W Gréckim to mieysce ták czytamy: Według drogi którą powiádáią bydź heresią ábo odszczepieństwem. Jáko y w Dzie: 9.v.2. y w tym Rozdziale niżéy.v.22. Pátrz niżéy Rozdź: 28. v. 22.

Wiárá Chrześciáńska nie iest sektá áni hæresia. wyßéy v. 5.

25 *O spráwiedliwości*] Náuká Apostolská nie byłáć tylko áni nawięcéy o wierze / ále o spráwiedliwości / pokućie / y sądzie: to iest / o boiáźni piekłá y innych sądów Bożych ná onym świećie / według zasług náßych w tym żywoćie. Którymi słuchácze naprzód przestráßeni / á ták do pokuty byli przywodzeni. Czemuż tedy heretycy plotą / że tákowé rzeczy ludzie obłudnymi czynią?

Apostołowie vczyli nie sámey wiáry.

ROZDZ. XXV.

1 A Festus tedy wiáchawßy do prowinciiéy / po trzech dniách wstąpił do Jeruzálem z Cezáreiéy. 2 Y ″przyßli do niego′ przednieyßy kápłani / y pierwßy z Zydów przećiw Páwłowi: y prosili go / 3 żądáiąc łáski przećiw iemu / áby go kazał przywieźdź do Jeruzálem / vczyniwßy zasadzkę / áby go zábili ná drodze. 4 á Festus odpowiedział: iż strzegą Páwłá w Cezáreiéy / á że sam miał w rychle poiácháć. 5 Którzy tedy miedzy wámi są możni / niech (práwi) pospołu iáchawßy / ieśli iest iáka winá w mężu / nań skárżą. 6 B A zmießkawßy v nich nic więcéy iedno ośm ábo dziesięć dni / ziáchał do Cezáreiéy / y názáiutrz zásiadł ná sądzie / y kazał Páwłá przywieźdź.

″opowiedźieli sie mu, ábo oznáymili G.

Który

7 [7] Który gdy był przywiedźion/ obstąpili go Zydowie którzy byli przyszli z Jeruzálem/ wiele y ćiężkich skarg zá rzucáiąc * których dowieźdź nie mogli. [8] Bo Páweł spráwę dawał: żem áni przećiw zakonowi Zydowskiemu/ áni przećiw kośćiołowi/ áni przećiw Cesárzowi " nic nie wystąpił. [9] Lecz Festus chcąc Zydóm łáskę pokázáć/ odpowiedziawszy Páwłowi/ rzekł: Chceszli iácháć do Jeruzálem/ y tám o tych rzeczách sądzony bydź przede mną? [10] A Páweł rzekł: Przed " stolicą Cesárską stoię/ tám mam bydź sądzon: Zydomem nie záſzkodził/ iáko ty sam lepiey wiesz. [11] Bo ieslim záſzkodźił/ ábom co godnego śmierći vczynił/ nie zbrániam się vmrzeć. A iesli niemász nic z tego/ o co ći ná mię skárżą/ żaden mię im dárowáć nie może: [12] Apelluię do Cesárzá. Tedy Festus rozmówiwszy się z rádą/ odpowiedźiał: Apellowałeś do Cesárzá? do Cesárzá póydźiesz.

*ná Páwłá. G.

"sądem Cesárskim.

[13] A gdy wyszło kilká dni/ Agrippá król y Bernice ziecháli do Cezárieiey witáć Festá. [14] A gdy nie máło dni tám zmieszkáli/ Festus królowi oznaymił o Páwle/ mówiąc: Mąż niektóry zostáwion iest od Felixá w więzieniu: [15] o którym/ gdym był w Jeruzálem/ " przyszli do mnie " przednieyszy kápłani y stárszy Zydowscy/ prosząc skazánia przećiw iemu. [16] Którymem odpowiedźiał: że Rzymiánie tego zwyczáiu nie máią/ áby którego człeká skázáć mieli * ázby pierwey ten ná którego winę kłádą/ miał przytomne te którzyby nań skárżyli/ y wźiął mieysce ku obronie/ ná oczyśćienie obwinienia. [17] Gdy się tedy tu zeszli/ bez żadney odwłoki názáiutrz záśiadszy ná sądźie/ kazałem przywieźdź męża. [18] Przećiw któremu stánąwszy ći co skárżyli/ żadney winy nie przynieśli/ w czym się ia zległ domniemawał. [19] Lecz iákieś gadki o swych zabobonách mieli przećiw niemu/ y o nieiákim Jezusie vmárłym/ o którym twierdźił Páweł iż żywie. [20] A ia wątpiąc o tey gadce/ mówiłem/ iesliby chćiał iśdź do Jeruzálem/ á tám o tym bydź rozsądzon. [21] Lecz Páweł iż ápellował/ áby záchowan był " do Augustowego rozeznánia/ roskazałem go chowáć/ áż go odeslę do Cesárzá. [22] A Agrippá rzekł do Festá: Y sámem chćiał słucháć człowieká. Jutro/ przy/ vsłyszysz go. [23] A názáiutrz/ gdy przyszedł Agrippá y Bernice z wielką pompą/ y weszli ná mieysce ku słuchániu zgotowáne/ z Tysiącznikámi/ y mężámi przednieyszymi miástá: ná roskazánie Festowe przywiedźiono Páwłá. [24] Y rzekł Festus: Agrippo królu/ y wszyscy mężowie którzyśćie tu z námi/ widźićie tego/ o którego wszytko mnostwo Zydowskie/ żądáło mię w Jeruzálem/ prosząc y wołáiąc/ że nie ma dłużey żyć. [25] A iam doznał że nie vczynił nic śmierći godnego. Ale iż on sam ápellował do Augustá/ zdáło mi się go posłáć. [26] O którym cobych pánu pewnego pisáć miał/ nie mam. Przetoż wywiodłem go do was/ á nawięcey do ćiebie królu Agrippo/ ábych wypytánie vczyniwszy miał co pisáć. [27] Bo mi się bez rozumna widźi/ posłáć więźnia/ á nie oznaymić obwinienia iego.

"oznáymili mu. G.

*ná strácenie G.

11 Apelluię do Cesárzá] Jesliż Páweł S. áby biczowánia y śmierći vszedł/ nie nie wątpił ápellowáć do Cesárzá/ y pomocy v Rzymskich praw szukáć: kiedy iescze áni Cesarz áni Rzym nie przyiął był wiáry Christusowey: iákoż my teraz słuszniey możemy żądáć pomocy książąt Chrześćiáńskich ná skaránie heretyków/ y ná obronę kośćiołá przećiwko im? August: epist: 50.

Kośćioł może żądáć pomocy królow Chrześćiáńskich.

19 Y o nieiákim Iesusie] Ten którego tu ze wzgárdy zowie nieiákim Jezusem/ vczynił to/ iż go wszyscy Rzymscy Cesárze y królowie świátá poználi: á ich stolicę sługóm swym vbogim/ Piotrowi y potomkóm iego podał.

Pan Iesus Césárze sobie zhołdował.

ROZD. XXVI.

[1] A Agrippá rzekł do Páwłá: Masz wolność sam o sie mówić. Tedy Páweł wyćiągnąwszy rękę/ począł obmowę czynić. [2] We wszytkim w czym mię winuią Zydowie/ królu Agrippo/ zá szczesliwego się poczytam/ iż dźiś mam przed tobą się bronić: [3] zwlasczá żeś ty świádóm " wszytkiego y które są mie dzy Zydy/ zwyczáiów y gadek: Przetoż ćię proszę żebyś mię ćierpliwie

*wszytkich rzeczy które są. K. G.S.

słuchał:

4 słuchał: ° A żywotáćie mego z młodośći / iáki był od początku / miedzy narodem moim w Jeruzálem / świádomi wszyscy Zydowie / 5 B ° znáiąc mię z dawná (gdyby świádczyć chćieli) iż według napewnieyszéy sekty nabożeństwá nászég żyłem Pháryzeuszem. 6 ° A teraz w nádźiei obietnice ktora iest oycóm nászym od Bogá vczyniona / stoię sądowi poddány: 7 ° do ktoréy dwánaśćie nászych pokolenia we dnie y w nocy służąc spodźiewáią się przyśdź. O ktorą nádźieię / od Zydów oskárżonem iest / krolu*. 8 ° Cóż zá niegodną wiáry rzecz v śiebie maćie / iesli Bóg vmárłé wskrzésza? 9 ° Jamći rozumiał / żem powinien był wiele czynić przećiw imieniowi Jezusá Názáreńskiego: 10 C ° [a] com y czynił w Jeruzálem / y wielem świętych ia w więźieniu zámykał / wźiąwszy moc od przednieyszych kápłanów: á gdy ie zábiiano / "nośiłem Dekret. 11 ° A częstokroć karząc ie po wszytkich bóżnicách przymuszałem bluźnić: á názbyt przećiw nim száleiąc / prześládowałem áż y do postronnych miast. 12 ° W czym [b] gdym do Dámászku iáchał / z władzą y dozwoleniem przednieyszych kápłanów: 13 ° [c] w śrzód dniá w drodze / widźiałem / krolu / iásność z niebá nád iásność słoneczną / że mię oświećiłá / y tych ktorzy zemną wespół byli. 14 D ° A gdysmy wszyscy vpádli ná źiemię / vsłyszałem głos mówiący do mnie Zydowskim iezykiem: Száwle / Száwle / przecz mię prześláduiesz? trudno tobie przećiw ośćieniowi wierzgáć. 15 ° A iam rzekł: Ktoś iest Pánie? A Pan rzekł: Jam iest Jesus ktorego ty prześláduiesz. 16 ° Ale powstań / á stań ná nogi twé: ábowiém ná tomći się vkazał / ábych ćię postánowił sługą y świádkiem tego coś widźiał / 17 y tego w czymći się okażę: ° wyrywáiąc ćię od ludu y pogánów / do 18 ktorych ćię ia teraz posyłam: ° ábyś otworzył oczy ich / áby się náwróćili E z ciemnośći do świátłośći / á z mocy szátáńskiéy do Bogá: áby wźięli odpuszczenié grzéchów / y dźiał miedzy świętymi / przez wiárę ktora iest w 19 mię. ° Dla czego / krolu Agrippo / nie byłem "niewiernym" niebieskiému 20 widzeniu: ° [d] ále naprzód tym ktorzy są w Dámászku y w Jeruzálem / y po wszytkiéy kráinie Zydowskiéy / y pogánóm opowiádałem áby pokutowáli y náwróćili się do Bogá / czyniąc vczynki godné pokuty. 21 ° Z téy przyczyny Zydowie poimawszy mię w 22 kośćiele / kuśili się zábić mię. ° Lecz rátunkiem Boskim wspomożony ostałem się áż do dniá tego / świádcząc F y mnieyszému y więtszému: nic nie powiedáiąc prócz tego co opowiedźieli / że przyśdź miáło / prorocy y Moyzesz: 23 ° "Jesli ćierpietliwy Chrystus: iesli pierwszy z powstánia od vmárłych / świátłość ma opowiedáć ludowi y 24 pogánóm. ° To gdy on mówił / y obmowę czynił / rzékł Festus głosem wielkim: Szaleiesz Páwle / wielka ćię 25 náuká przywodźi ku száleństwu. ° A Páweł: Nie száleię / práwi / cny Feste / ále prawdy y trzeźwośći słowá 26 powiádam. ° Bo o tym wié krol / do ktorego y bespiecznie mówię: bo mniémam że nic z tych rzeczy nie iest mu táyno. Bo się nic z tych rzeczy nie 27 dźiáło w kąćie. ° Wierzysz krolu Agrip28 po Prorokóm? Wiém iż wierzysz. ° A G Agrippá do Páwłá: Máło mię nie námówisz ábych był Chrześćiáni29 nem. ° A Páweł rzékł: Zadam od Bogá / áby y "w mále y w wielu / nie tylko ty / ále y wszyscy ktorzy słucháią dźiś / tákimi się stáli iákim ia też iest / 30 "okrom tych okow. ° Y wstał krol / y stárostá / y Bernice / y ći ktorzy śiedźie31 li z nimi. ° A odstąpiwszy się rozmawiáli z sobą mówiąc: Iż nic nie vczynił ten człowiek godnégo śmierći / ábo więźienia. 32 ° A Agrippá rzékł Festowi: Ten człowiek mógł był wolnym bydź vczynion / by był do Césárzá nie ápellowáł.

*Agrippo. K. G.

[a] wys: 8. a 3. y 9.2. y 22.4

"ἤνεγκα ψῆφον.

[b] wys: 9. a 2.

[c] wys: 9. a 3. y 22. b 9.

"ábo nieposłusznym. G.

[d] wys. 9. d 20 c 28. y 13. c 14. y 14. 21. wys: 20. 21. wys: 21. f 33.

Pokute Christus y Apostołowie wszędy zálecáią, y uczynki pokućie przystoyné: á dźiśieyszy Ewánielikowie wszytko opák.

"to iest, wszelákim sposobem.

"wyiąwszy te okowy.

ROZD. XXVII.

1 A A Gdy postánowiono że miał on wodą iácháć do Włoch / y bydź oddan Páwel z innymi więźniámi Rotmistrzowi / imieniem Juliuszowi roty Augu2 stowéy: ° [a] wśiadszy w okręt Adrumetyński / "máiąc się wieźdź" podle kráiów Azyiskich / puśćilismy się: á trwał z námi Arystárchus Máce-

[a] 2. kor: 11. f 25.

3 dończyk Teſſáloniczánin. A przypłynelíſmy dniá drugiéǧ do Sydonu. A Juliuß ludzkié ſie obchodząc z Páwłem/dopuścił iśdź do przyiaciół/ y opátrzyć ſie. 4 A ztámtąd ſie puściwßy/ przypłynelíſmy pod Cypr dla tego że były wiátry przeciwné. 5 A przeiáchawßy morze Cyliciiéy y Pámphiliiéy/ przybylíſmy do Liſtry która ieſt Liciiéy: 6 á tám Rotmiſtrz ználazßy okret Alexándriyſki/ który płynął do Włóch/ przeſádził nas do niego. 7 A przez wiele dni leniwo płynąc/ y zálédwie przeciw Gnidowi doieżdżáiąc/ iż nam niedopuſczał wiátr/ odpłynelíſmy pod Krete podle Sálmonu. 8 A ledwie przeminąwßy/przybylíſmy ná mieyſce nieiákié/które zową Dobre porty/któréǧ blíſko było miáſto Tháláſſá. 9 A gdy czás nie máły wyßedł/ gdy iuż nie było beſpieczné żeglowánié dla teǧ/iż y poſt iuż był minął/cießył ie Páweł/ 10 mówiąc im: Mężowie widzę iż z ßkodą/y z wielką vtrátą nie tylko ciężaru y okretu/ ále też duß náßych będzie to iáchánié. 11 Lecz Rotmiſtrz więcéy vfał ſprawcy okretu/ y ſtérnikowi/niż temu co Páweł powiedał. 12 A gdy nie było portu ſpoſobnéǧ ku zimowániu/ wiele ich rádziło puścić ſie ztámtąd: ieſliby iáko mogli przybywßy do Pheniki/ zimowáć/ v portu Kretſkiégo który leży ku Afrikowi y Korowi. 13 A gdy wiał wiátr z południá/ mniémáiąc że przedsięwzięcié trzymáią/ puściwßy ſie z Aſſonu/ płyneli przy Krecie. 14 Lecz nie dług potym przypadł nań wiátr gwałtowny/ który zową Euroaquilo. 15 A gdy był okret porwan/á nie mógł iść przeciwko wiátru/puściwßy okret po wiátru płynelíſmy. 16 A gdyſmy przybieżeli do niektóréy wyſpy/ którą zowią Cauda/ ledwoſmy bárki doſtáć mogli. 17 którą wziąwßy/vżywáli pomocy/ podpáſuiąc okret/boiąc ſie áby ná Syrte nie wpádli/ ſpuściwßy naczynié tákpłyneli. 18 A iż nas gwałtowna nawáłność vmiotáłá/názáiutrz wyrzut vczynili. 19 A trzecié dniá ſwémi rękomá ſprzęt okretowy wyrzucili. 20 Lecz gdy ſie áni słońce/áni gwiazdy przez wiele dni nie vkázowáły/á niepogodá nie máła nádlégáłá/iuż odięta byłá wßytká nádzieiá zdrowia náßéǧ. 21 A gdy było wielkié poſczenié/ tedy Páweł ſtánąwßy w pośrzodku ich/y rzékł: O mężowie/ potrzebáć iście było ábyście mnie vſłuchawßy od Krety ſie byli nie puſczáli/y pozyſkáli to vtrapienié y ßkode. 22 A teraz nápominam was ábyście byli dobréy myśli: boć nie będzie zgubá żadnéy duße z was/ oprócz okretu. 23 Abowiém ſtánął przy mnie téy nocy ányoł Bogá któregom ia ieſt/ y któremu ſłużę/ 24 mówiąc: Niebóy ſie Páwle/trzebá ábyś ſtánął przed Céſárzem: á oto dárowałci Bóg wßytki/którzy ſie wiozą ztobą. 25 Przetóż bądźcie dobréy myśli mężowie: ábowiém wierzę Bogu/ że ták będzie/ iáko mi powiedziano. 26 Lecz muśimy wynisć ná nieiáki wyſep. 27 A gdy byłá noc czternaſta/gdyſmy ſie wieźli po Adriiéy/około północy/ zdáło ſie żeglarzóm że ſie im vkázáłá iákaś kráiná. 28 A ſpuściwßy ßnur z ołowem/nálezli dwádzieściá ſążoń: á máluczko ztámtąd odſtąpiwßy/ nálezli piętnaście ſążniów. 29 Lecz boiąc ſie ábyſmy ná mieyſcá oſtré nie nápádli/ rzuciwßy cztéry kotwice z tyłu okretu/ żądáli áby dzień był. 30 A gdy żeglarze chcieli vciec z okretu/y wypuſczáli barke ná morze/ rzkomo iákoby chcieli od przódku zárzucáć kotwice: 31 rzékł Páweł Rotmiſtrzowi y żołniérzóm: Jeſli ci nie zoſtáną v okrecie/ wy nie możecie bydź záchowáni. 32 Tedy żołniérze obcięli powrozy v barki/y dopuścili iéj odpaść. 33 A gdy poczynáło dnieć/ prośił Páweł wßytkich áby iedli/mówiąc: Dziśia czternaſty dzień czekáiąc trwacie głodni/ nic nie iedząc. 34 Przeto was proßę ábyście iedli/ ku zdrowiu wáßému: boć żadnégo z was włos z głowy nie ſpádnie. 35 A to rzekßy chléb wziąwßy dziękował Bogu przed oczymá wßytkich/ y połamawßy począł ieść. 36 Tedy wßyſcy przyßedßy ku lepßéy myśli/ y ſámi pokarmu vżywáli. 37 A było nas wßytkich duß w okrecie/ 38 dwieście śiedmdźieśiąt y ßeść. A náſyceni pokarmem/ vlżywáli okretu/ wyrzucáiąc pßenice w morze. 39 A gdy był dzień/nie poznawáli ziemie: wßákóż vyźrzeli niektórą odnogę máiącą brzég/ do którey myślili/ieſliby mogli przybić okret. 40 Tedy wyciągnąwßy kotwice/ puścili ſie ná morze/ weſpółek rozpuściwßy przeguby ſtérowé/ y

który miał płynąć. N.L. G. S.
y ſtáráć ſie o ſie.
do Mirry. G
Kretá, ieſt wyſep ábo oſtrow ná morzu, który dźiś Kándią zową
Láſæa. G. 6. L. G.
to ieſt, ku wiátrowi ſpołudniá y z zachodu.
Euroklidon G. wſchodopułnocny.
Klaudá. G.
wyrzucilíſmy. G.
lepiey ći było
y záſie ſpuściwſzy ołow G:
miáłkie.
ábowiem ći to będzie. G.
Mat. 10. d 30. Luk. 12. b 7.
oſob ábo ludźi.
ſtáwy ſterow, ábo pánwie od ſterow.

wé/ y podniózszy ná przodku máły żagiel po wiátru/ zmierzáli do brzegu. [41] A gdysmy wpádli ná mieysce które miáło z obu stron morze/ otrącili okręt: á przodek vwiązławszy został nie ruszáiąc sie: lecz zad rozbiiał sie od gwałtu morzá. [42] A byłá rádá żołnierzów/ áby więźnie pozábiiáli/ żeby który wypłynąwszy nie vćiekł. [43] Lecz Rotmistrz chcąc záchowáć Páwłá/ nie dopuśćił vczynić: y roskazał áby ći którzy mogli pływáć/ naprzód sie puśćili y wypłyneli/ y ná brzeg wychodźili: [44] á drugié iedné ná deskách/ á drugie ná tym co było z okretu/ niesli. A ták sie sstáło/ że wszytkié dusze wyszły ná ziemię.

Post Zydowski w Grudniu.

[9] *Y post iuż był minął*] Ten post/ wedle niektorych/ był post Chrześćiáński przed Národzeniem Páńskim: lecz według Chryzostomá y Rábáná/ był to post Zydowski. Bo były v Zydów rozmáite posty/ o których ták pisze Zácháriasz Prorok. To mówi Pan zastępów: Post czwartégo (mieśiącá) y post piątégo/ y post śiodmé°/ y post dźieśiątégo będźie domowi Judzkiému ná wesele/ y ná rádość/ y ná zacné świetá. Lecz Lukasz S. nie o pośćie śiodmégo mieśiącá/ to iest Sierpniá mówi/ ále o pośćie dźieśiątégo mieśiącá/ to iest Grudniá. O którym czáśie zimá sie poczyna/ y vstáie ná morzu żeglowánie. Ale y to mieysce Czechowic z Kástálionem fałszuie/ odmieniáiąc post w pogodę/ á w Gréckim νηστείαν w νηνεμίαν (którey odmiány przyczyny Bezá náleźdź nie mógł) y twierdząc zá pewné (bez gruntu żadnégo) że sie tu omyłka ten post wprowádźił/ przez nieumietnégo języká Gréckiégo. Leczby tym sposobem mógł zfałszowáć wszytko pismo S. Bo y to nic k rzeczy/ co on miásto dowodu przywodźi: Iż żeglarze y żołnierze Césárscy ná post Zydowski nic nie dbáli. Abowiem tu Ewánielistá nie przeto post wspomina/ żeby go żołnierze Césárscy pośćić mieli: ále czás opisuie/ którégo sie iuż ná morzu żeglowáć nie godźiło/ że iuż post Zydowski był przeminął: iáko my mówiemy/ że iuż było po S. Márćinie.

zach: 8. 19. 3. Moy: 23. 27

Fałszerstwo Czechowicowe.

Beza in annot. Noui testamenti

Kośćioł Rzymski osobliwie od Bogá opátrzony.

wys: 23. 11.

[23] *Anyół Boży*] Jáko pierwéy sam Pan Christus/ ták tu Anyół iego Páwłowi sie vkazał/ posiłáiąc go y vpewniáiąc że miał przyśdź do Rzymu/ y stánąć przed Césárzem. Z[illegible]áśnie widźimy/ osobliwą pieczą y opátrzność Páńską o Rzymskim kośćiele: do którégo posłał przednieyszych dwu Apostołów swoich/ ná kazánie y ná sczepienie wiáry: aby tám y żyli y vmárli y pochowáni byli/ y v wiernych w wieczney czći zostáli.

Swięći w niebie modlą sie zá námi

[24] *Dárowałći Bog wszytki*] Páweł 276. ludźi modlitwą swą w okręćie pozyskał: á po śmierći będąc z Pánem Christusem záwrze vstá swoie/ y nie będźie ich mógł otworzyć zá tymi/ którzy po wszytkim świećie vwierzyli Ewánieliey iego: Hieron: aduersus Vigilant: Którémi słowy dowodźi/ iż Bóg więcey czyni ná przyczyny świętych/ po śmierći ich/ niżli póki tu żyli ná świećie.

Przeyrzenie Páńskie nie wádźi wolnośći y vśiłowániu ludzkiemu.

[31] *Iesli ći nie zostáną*] Gdy nam co Bóg obiáwia/ ábo nas o tym co sie z námi dźiać ma vpewnia/ nie chce iednák ábysmy sie też pracą nászą do tego przykłádáć nie mieli/ áby to co postánowił skutek swoy wźięło: Bo choćia on rzecz do skutku przywodźi: ále nie ináczéy/ iedno przez wolą/ pilność y stáránie ludzkié. Przetóż nie rzékł tu S. Páweł: Choćia żeglarze zostáną/ choćia precz odeydą/ mysmy pewni że zginąć nie możemy. bo mi to Bóg obiáwił/ który kłámáć nie może: przetóż ináczéy nie będźie. Ale owszem Páweł mówi: Jesli ći nie zostáną/ wy nie możećie bydź záchowáni. Tákći mówią wszyscy Kátholiccy káznodźieie Chrześćiáńskim ludźiom: Acz was P. Bóg przeyźrzał y náznáczył ábyśćie byli zbáwieni: wszákże was żadną miárą ná to nie przymusza: maćie wolność y swobodę swoie. Lecz nie możećie bydź zbáwieni (choćiaśćie przeyźrzeni) iesli nie vwierzyćie/ iesli nie záchowaćie Páńskiego przykazánia: iesli zá grzéchy wasze pokutowáć/ iesli dobrze żyć nie będźiećie: y iesli pobożnie z tego świátá nie zeydźiećie. Aby też dobrze komu obiáwiono było/ że iest z liczby wybránych/ á iż ná koniec ma vmrzeć w łásce Bożey y ma bydź zbáwiony: iednákby on był powinien/ iáko Piotr S. vczy/ przez dobré vczynki czynić pewné wezwánie y wybránie swoie/ y z boiáźnią y ze drżeniem zbáwienie swé spráwowáć/ iáko Páweł S. y czynił y vczył/ áby nie był od Bogá odrzucony. Przetóż y tu Páweł y towárzysze iego/ choćia mieli od Bogá obietnice/ że nie mieli zginąć: wszákże powinni byli prácowáć/ y wszelką pilnośćią zábiegáć temu/ áby nie potonęli.

Mar. 16. 16. Matt. 19. 17. Matt: 7. 21. 2. Petr: 1. 10. Phil: 2. 12. 1. kor. 9. 27.

ROZD. XXVIII.

[1] A Gdysmy wyszli zdrowo/ tedysmy poználi/ iż wyspę *Melite názywáią. [2] A *bárbárowie okázowáli nam niemáłą ludzkość. Abowiem zápaliwszy kupę drew podéymowáli nas wszytkich/ dla dżdżá który przynaglał/ y zimná. [3] A gdy Páweł názbierał niemáło chróstu suchégo/ y kládł ná ogień/ wyrwawszy sie *iászczórká od ćiepłá/ vwiąłá sie ręki iego. [4] A gdy vyzrzeli bárbárowie bestyą wiszącą v ręki iego/ mówili ieden do drugiego: Koniecznie ten człowiek iest mężobóycá/ który choć z morzá zdrowo wyszedł/ pomstá niedopuszcza mu żyć. [5] A on strząsnąwszy bestyą w ogień,

**teraz Málta. *ták zwáli Grækowie wszystki inne narody, którzy nie są Grækowie.*

**ábo źmiiá.*

6 nic złégo nieucierpiał. [5] Lecz oni mniemáli żeby miał opuchnąć / y nagle vpáść y vmrzeć. A gdy długo czekáli / y widzieli że go nic złégo nie potkáło / odmieniwszy się / mówili iż iest Bogiem. 7 [7] A ná onych mieyscách były folwárki Kśiążęciá wyspy / imieniem Publiuszá: który nas przyiąwszy / trzy dni przyiaćielskie podeymował. 8 [8] Y tráfiło się że oćiec Publiuszów leżał gorączką y biegunką ziety. Do którégo gdy wszedł Páweł / y modlitwę vczynił / y włożył nań ręce vzdrowił go. 9 [9] Co gdy się stáło / wszyscy którzy mieli niemocy ná wyspie / przychodźili / y byli vzdrowieni: C [10] którzy nam też wielkie czći 10 wyrządzáli: á gdyśmy odieżdżáli / nákłádli czego było potrzebá. 11 [11] A po trzech mieśiącách / iácháliśmy w okręćie Alexándriyskim / który zimował ná wyspie / ná którym był herb *Kástorów. 12 [12] A przypłynąwszy do Syrákuzy / zmieszkáliśmy tám trzy dni. 13 [13] Zkąd obiácháwszy przybyliśmy do Rhegiu: á po iednym dniu gdy wiał wiátr południowy / wtóręgo dniá przypłynęliśmy do Puteolów: 14 [14] gdźie znalazszy bráćią / proszeni iesteśmy ábyśmy v nich przez śiedm dni zmieszkáli: á tákeśmy szli do Rzymu. 15 [15] A ztámtąd bráćia vsłyszawszy*, wyszli przećiwko nam áż do rynku Appiuszowégo / D y trzech kárczem. które vyźrzawszy Páweł / dźięki vczyniwszy BOgu / wźiął śmiáłość. 16 [16] A gdyśmy przyszli do Rzymu* / Pawłowi dopuszczono mieszkáć osobno / z żołnierzem który go strzégł. 17 [17] *A po trzech dniách / zezwał przednieyszych z Żydów. Y gdy się zeszli / mówił do nich: Mężowie bráćia ia nie vczyniwszy nic przećiw ludowi / ábo zwyczáiowi oyczystému / związány z Jeruzálem podanem iest w ręce Rzymiánom. 18 [18] Którzy pytánie o mnie vczyniwszy / chćieli mię wypuśćić: dla tego że we mnie żadney przyczyny śmierći nie było. 19 [19] Lecz gdy się E sprzećiwiáli Żydowie / musiałem ápellowáć do Cesárzá: nie iákobych miał w czym naród móy oskárżyć. 20 [20] Dla téy tedy przyczyny prośiłem / ábych was vyźrzał y zmówił się rozmówił. Abowiém dla nádźieie Izráelskiey tym łáncuchem iestem związány. 21 [21] A oni rzekli do niego: My ániśmy wźięli listów o tobie z Żydowskiey źiemie: áni nam żaden z bráćiey przyszedszy oznaymił / áni mówił o tobie co złégo. 22 [22] A żądamy od ćiebie słyszeć co rozumiesz. Abowiém o téy sekćie iáwno nam iest / iż śię iey wszędy 23 sprzećiwiáią: [23] A postánowiwszy mu F dźień / przyszło ich bárzo wiele do niego do gospody: który świádectwo wydawáiąc przepowiádał króléstwo Boże: y námawiáiąc ich o Jezuśie / z zakonu Moyżeszowégo y z Prorokow / od poránku áż do wieczorá. 24 [24] A iedni wierzyli temu co powiádał / á 25 drudzy nie wierzyli. [25] A będąc niezgodni miedzy sobą / odchodźili: á Páweł mówił iedno słowo: Iż dobrze Duch święty mówił przez Izáiaszá 26 Proroká do oyców nászych / [26] mówiąc: Idź do ludu tego / á mów do nich: [a]Vchem vsłyszyćie / á nie zrozumiećie: á widząc widźieć będźiećie á nie 27 vyźrzyćie. [27] Abowiém zátyło serce lu- G du tego / á ćiężko vszymá słucháli / y zámrużáli oczy swé: *áby snać oczymá nie widźieli / á vszymá nie słyszeli / y sercem nie zrozumieli / y náwróćili 28 się / á vzdrowiłbym ie. [28] Niechże wam tedy iáwno będźie / iż pogánóm posłáné iest to zbáwienié Boże / á oni 29 słucháć będą. [29] A gdy to on mówił: odeszli Żydowie od niego máiąc miedzy sobą wielki spór. 30 [30] Y mieszkał Páweł przez cáłé dwie lećie w swym náiętym domu: á przyimował wszytki 31 którzy wchodźili do niego: [31] opowiádáiąc króléstwo Boże y vcząc co iest o P. Jezuśie Chrystuśie / ze wszelkim bespieczeństwem / bez zákázánia*.

*Dioskurów G. to iest, synow Iowiszowych, Kástorá y Polluxá

*o nas. G.

*Rotmistrz oddał więźnie Hetmánowi woyská: ále. G.

*y stáło się. G.

[a] Izá. 6. c 9. Matth. 13. b 14. Mar. 4. b 12. Luk. 8. b 10. Ian 12. f 40. Rzym 11. b 8. Stąd też znáć, iáko y Mat. 13. 13. iż oni sámi widźieć nie chćieli: á iż ich záslepié nié onym sámym, á nie Bogu ma być przypisáné, pátrz Ian 12. 40.

*áby kiedy G

*Koniec dźieiow świętych Apostołow. G.

Máltá wyspá

w Málćie gádźiny bez iádu.

Okowy Páwłá. S.

1 Melitą názywáią] W Gréckim iest Melita / dźiśia zową Malta: którey obywátele osobliwé nabożeństwo máią ku Páwłowi ś. ná którégo pámiątkę nie tylko przednieyszy kośćiół poświęćili / ále y wszytkę wyspę oddáli pod obronę iego.

5 Nic złégo nie ućierpiał] Ták pilnie tę sprawę z woley Bożey opisał Lukasz S. áby tym znácznieysza byłá moc Boża przez Páwłá S. téy wyspie vczyniona. Bo w oney wszytkiey ziemi / wszytkie zmije y węże iadu żadnego nie máią. A choćia kogo vkąsza nic mu nie zászkodzą. Y owszem y sámá ziemia ábo kámyczki z oney wyspy przez zasługę Páwłá S. są pewnym lekárstwem ná iádowitych gádźin vkąszenie. Baron. tom. 1. Annal.

20 Tym łáncuchem] Radbym teraz był ná onych mieyscách (mówi Chryzostom S.) ke-

dy są té łáncuchy/ których sie lekáią y którymi sie brzydzą dyabli/ á we czći ie máią Anyołowie. Y Grzegorz S. wspomina cudá témi łáncuchámi vczynione. Który też posłał był do Konstántyny Césarzowéy troche prochu z tego łáncuchá vpiłowánégo/ zá wielkié reliquię y zá dar osobny.

Reliquiæ.

Sekty dźiśiey śię dármo śie tym ćieszą iż wiárę Chrześćiáńską Zydźi sektą ná zywáli.

22 O téy *sektćie*] Bárzo sie tym ćieszą odszczepieńcy/ gdy tu y gdźie indźie náyduią/ iż wiárá Chrześćiáńská od Zydów y niewierników názwána iest heresią ábo sektą Názareyczyków/ ná wzgárdę Christá Páná nászego. Jákoby kośćiół Boży ták miał błądźić/ potępiáiąc y názywáiąc heresiją y sektami/ ich náuki kácerskié/ iáko Zydowie mogli błądźić y błądźili w potępiániu wiáry Chrześćiáńskiéy iáko obłedliwéy. Abo iákoby náuká Luterska byłá ták doświádczona y záleczona w piśmie przez Proroki/ przez Christusá y Apostoły/ przez cudá/ przez dawność/ powszechność/ iedność y zgodę wszech narodów y wieków: iáko święta náuká Páná Christusowá w kośćiele Kátholickim. Lecz prawdźiwie náuká Luterska/ Kálwińska y Nowochrzczeńska/ témiż dowodámi pokázuie sie bydź heretycka/ którémi wiárá Kátholicka bywa pokazána/ iż iest wiárá prawdźiwą á nie heretycka.

A Ponieważ Dźieie Apostolskié, dwu przednieyszych Apostołów Piotrá y Páwłá S. spráwy opisuią, zdáło mi sie zá potrzebną, Summę spraw obudwu, ná dwu tabliczkách osobnych tu ná końcu przydáć náznáczywszy którégo roku po Národzeniu, y po W niebo wstąpieniu Páńskim, y zá którégo Césárzá pánowánia co sie dźiało: przydawszy też niektóre inné spráwy, których Lukasz S. w Dźieiách nie wspomina. W czymem násládowáł nawięcéy Baronium tomo 1. Annalium.

SVMMA DZIEIOW PIOTRA S. Apostolá.

ROKV Tiberiusza Césá.	Národ: Páńsk.	W niebo wstąp.	
18	34	1	*PIOtr uczynie nápomina, áby sie ná obránié innégo Apostołá ná mieysce Iudaszowo zgotowáli. w Dźie. 1.* *Po zesłániu Duchá S. w dźień Swiątecżny, pierwszé kazánié czyni do ludu Zydowskiégo, którym náwróćił ludźi 3000. Dźie: 2.* *Vzdrawia chromégo, Chrystusá opowiáda, á Zydy przywodźi do pokuty: z táką gorącośćią, że ná to kazánié 5000. ludźi w Chrystusa uwierzyło. Dźie: 3. y 4.* *Wsadzon do ćiemnice zás był wypuszczony: gdźie zgromiwszy go Zydźi, rozkazáli áby wiecéy Chrystusa nie opowiádał: ále on z Ianem śmiele odpowiedźiał, że potrzebá wiecéy Bogá niżli ludźi słucháć. w dźieiách 4.* *Anániaszá y Sáphirę, dla ich świętokradztwá, nagłą śmierćią karze. Dźie: 5.* *Cieniem ćiáłá swégo choroby wszelákié uzdrawia. Támże.* *Tegóż roku Piotr S. Iákubá mnieyszégo Biskupem Ierozolimskim postánowił. Euseb: in Chron: & hist: lib: 2. cap: 1. Chrysost: in Ioan: homil: 87.*
19	35	2	*Piotr z Ianē posłan do Sámáryiéy ná potwierdzenié wiernych chrześćijánów od Philippá Diákoná náwróconych, kedy Symoná czárnoksiężniká zgromił. Dźie: 8.*
20	36	3	*Ná rozmáitych mieyscách w źiemi Zydowskiéy y wprzyległych kráinách Ewánielią opowiáda. Dźie. 9.* *Náucza w Syryiéy y w kráinách Azyiéy mnieyszéy, w Bithyniiéy, w Pońcie, w Gálácyiéy w Kápádociiéy stánowiąc Biskupy y kápłany ná rozlicznych mieyscách. 1. Piotr: 1. Niceph: lib: 2. cap: 35. Platina in Petro.*
Káiusá.			
1	39	6	*Piotr w Antiochiiéy kośćiół funduie, y stolicę swą (ná któréy śiedźiał przez śiedm lat) támże zákłáda. Euseb: in Chron: Wszákże tám nie ustáwicznie mieszka, ále dla więtszégo pożytku kośćiołá Bożégo, czásem w Ieruzálem, czásem ná inszych mieyscách przebywa. Hier in Catal: Ignacius ad Magnesianos.*
2	40	7	*Piotr náwiedzáiąc kośćioły, uzdrawia Aeneaszá w Liddźie: á Tábitę w Ioppie umárłą ożywia. Dźie. 9.*
3	41	8	*Od Bogá przez widzenié nápomniony, pierwszy ze wszytkich pierwszégo Pogániná Kornéliuszá Rotmistrzá ochrzćiwszy, Pogánom wrotá do kośćiołá otwarzá. Dźie: 10.*

Káiuſá.	Národ:	Wnieb.	
			Wróćiwſzy ſie do Ieruzálem broni ſwégo przyięćia Pogánów. Dźie: 11. pokázuiąc, iż Bóg naprzód przez posługę iego Pogány powołał. Dźie: 15.
			Tegoż roku Matthæuſz S. napiérwſzy ze wſzytkich Ewánielią nápiſał ięzykiem Zydowſkim. Euſeb: in Chron.
Klaudi.			
2	44	11	Piotr w Ieruzálem po zábićiu Iákubá wſádzon do ćiemnice z roſkazánia Herodowégo, zá modlitwą kośćielną przez ánioła z ćiemnice wywiedziony był. Dźie: 12.
			Vſtępuiąc furyiéy Horodowéy, wraca ſie do Antyochijéy, y Ewodiuſzá piérwſzégo po ſobie Biſkupá ſtánowi. Euſeb: in Chron: & hiſtor: lib: 3. cap. 16. Suidas, Ignatius ad Antiochen.
			Tegóż roku Apoſtołowie z miáſtá Ieruzálem rozeſzli ſie po świećie, piętnaſtégo (dniá Lipcá.
			A Piotr S. ná pokonánie Symoná czárnokśiężniká przyſzedł do Rzymu: kędy przez dwádźieśćiá y pięć lat ſtolicę Biſkupią áż do śmierći trzymał. Hier: in Catal: Euſeb: in Chron: & lib: 2. cap: 12. 13. 14. Eccleſ: hiſt: Concil: tomo 1.
			Tego téż roku był on wielki głód po wſzytkim świećie, o którym prorokował Agábus prorok. Dźie: 11.
3	45	12	W tym roku 18. dniá ſtycżniá Rzymſki kośćiół od Piotrá kśiążęćiá Apoſtolſkiégo ieſt fundowány, y ſtolicą Biſkupią ozdobiony. Martyrolog: Rom.
			Tegoż roku Piotr S. z Rzymu ſwóy liſt piérwſzy piſał. 1. Pet: 5. Euſeb: hiſt: lib: 2. cap: 14. Hieron: in catal: in Marco.
			Márek S. Ewánielią w Rzymie po Láćinie nápiſawſzy, Damaſ: tom: 1. Con: in Petro: do Alexándryiéy był od Piotrá posłan. Euſeb: in Chron.
4	46	13	Piotr z Rzymu ucznie ſwé ná ſczepienie wiáry rozſyła po rozmáitych ſtronách y kráinách świátá. Greg: lib: 5. epiſt: 60. & lib: 6. epiſt: 37. Niceph: lib. cap. 35.
6	48	15	Pánná Márya Bogárodźicá wźięta ieſt do niebá, ſześćdźieśiątégo y trzećiégo roku żywotá ſwoiégo. Euſeb: in Chron.
9	51	18	Piotr ze wſzytkimi Zydy z Rzymu wygnány, kośćioły náwiedza: y wraca ſie do Ieruzálem, gdźie ná pierwſzym Zborze ábo Synodźie Ierozolimſkim præſyduie. Dźie: 15. y 18.
			Potym w Antyochijéy był ſtrofowan od Páwłá. Galat: 1.
Nero.			
7	63	30	Iákub S. mnieyſzy, brát Páńſki, Biſkup Ierozolimſki od Zydów był zábit: ná którégo mieyſce Symeon náſtąpił. Euſeb: in Chron: Hieron: de ſcript: Eccleſ.
8	64	31	Márek S. piérwſzy Biſkup Alexándryiſki koronę męczeńſką otrzymał. Hier: de ſcript: Euſeb: hiſt lib. 2. cap. 23.
			Piotr wróćiwſzy ſie do Rzymu ztámtąd piſze ſwóy liſt wtóry, tudźiéż przed ſwą śmierćią którą mu Pan był obiáwić raczył. 2. Piot. 1. 14. Obiéra y náznácza ſwégo ſucceſſorá.
12	68	35	
13	69	36	Ná koniec po więźieniu przez dźiewięć mieśiecy, w Rzymie ukrzyżowány, koronę męczeńſką otrzymał. Hieron: in Catal: Auguſt. ſerm: de ſanct: 28.

Ambroſius contra Auxentium.

PIOtr ná proźbę Chrześćijánów, iuż był począł Neronowéy furyiéy wnocy uſtępowáć, y wychodźić z miáſtá. Lecz uyźrzawſzy Chryſtuſá w brámie mu zábiegáiącégo, y do miáſtá wchodzącégo, zopytał go, Pánie, dokąd idźieſz? Odpowiedźiał Chriſtus: Ide do Rzymu, ábych powtóre był ukrzyżowan. Tedy Piotr wyrozumiawſzy, iż to nań przymówká, á iż Pan Chryſtus nie w ſwoiéy oſobie, ále w ſłudze ſwym Pietrze miał bydź w Rzymie znowu ukrzyżowan, rad ſie názad wróćił: y wnet uchwycony, Páná Ieſuſá przez ſwóy krzyż uwielbił.

SVMMA DZIEIOW PAWLA S. Apoſtolá.

Tyber.			
18	34	1	SIEdmi Diákonów obiéráią, y wkłádániem rąk poświącáią. Dźie: 6.
			Stephan z nich naprzednieyſzy známienité czyni do ludźi kazánie, dla którégo był ukámionowány: á Száwel (który potym Páwłem ieſt názwány) ná iego śmierć przyzwala. Dźie: 7.
19	35	2	Száwel prześláduie kośćioł Boży, podawáiąc do więźienia męże y niewiáſty. Dźie. 8.
20	36	3	Ná drodze do Dámáſzku od Chryſtuſá ieſt náwrocony. Dźie. 9.
			Roku trzydźieſtégo piątego żywotá ſwego. Baron.

Tyber.	Národz.	Wnieb.	
21	37	4	Idźie do Arábiiéy ná przepowiádánie Ewánieliiéy y wráca sie záśie do Dámáßku. ad Galat: 1.
22	38	5	W Dámáßku będąc w niebespieczeństwie, w koßu był z muru spuszczony. Dźie: 9. 2. Corinth: 11.
Káiuszá. 1	39	6	Idźie do Ieruzálem áby oglądał Piotrá. ad Gal: 1. 18. Gdźie też nie bespieczen będąc, od bráciéy był z miástá wyprowádzon, y poßedł do Cezáreiéy á potym do Társu. Dźie: 9.
Klaud. 1	43	10	Náucza w Syryiéy y w Cylicyiéy. Gal: 1. y w Antyochiiéy, kedy naprzod wierné poczęto zwáć Chrześćijány. Dźie: 11.
2	4	11	Z Bárnábaßem od inßych uczniow, z woléy Duchá S. oddźielony, y po modlitwách y pośćiech, przez wkłádánie rąk Biskupem y Apostołem uczyniony y poświecony. Dźie: 13. y do trzećiego niebá był záchwycony. 2. Kor: 12.
4	46	13	Páweł w Selewcyiéy, w Cyprze, y w Sáláminie Ewánielią opowiáda: á w Páphiiéy stároście Sergiußá Páwłá nawraca. Dźie: 13.
			W Antyochiiéy Pizydeyskiéy w bożnicy náucza: á dla niewdźięczności Zydowskiéy, do pogánow sie obraca Támże.
5	47	14	W Ikoniiéy wiele Zydow y pogánow, á miánowićie ś. Tekle pánne náwraca, y długo tám mießka. Dźie: 14. Epiphan. hæresi 78. Ambr: de virg: lib. 2.
6	48	15	W Listrze uzdrawia chromégo gdźie go kámionuią máło nie do śmierći. Dź:14
7	49	16	We wßytkich kośćiełéch kápłany y Biskupy stánowi: á przez Pizidyą y Pámphilią wráca ſe do Antyochiiéy, y tám przez czás niemáły mießka. Dźie: 14.
9	51	18	Z Bárnábaßem z Antyochiiéy posłan do Ieruzálem do Apostołow, rádźić sie o potrzebie obrzezánia, y dekret piérwßégo Synodu odniosł do Antyochiiéy. Dźie: 15. Gal: 2.
			Náwiédzáiąc wierné w Syryiéy y w Cylicyiéy, roskázuie im, áby dekrety y przykazánia Apostołow y stárßych záchowáli. Dźie: 15. y 16.
			W Troádźie przez widzenié nápomniony, áby sie udał do Mácedoniiéy, przepráwił sie przez morze do Philippowá, piérwßégo miástá Mácedońskiégo, kedy Lukaß do niego przystał. Dźie: 16.
10	52	19	Z Mácedoniiéy przez Tessálonike idźie do miástá Atheny, kedy náwrócił wielu, á osobliwie Dyonyzyußá Areopágite. Dźie: 17.
			Z Atheny przyßedł do Koryntu, kedy mießkał przez pułtorá látá. Dźie: 18. y ztámtąd list pierwßy do Thessalonicżan pisał.
11	53	20	Wtory list do Thessálonicżan piße.
12	54	21	Wyßedßy z Koryntu do Ephezu przyßedł: á potym do Cézáreiéy y Antyochiiéy, Gálácyiéy y Phrygiiéy: zkąd sie záśie do Ephezu wroćił. Dźie: 18. y 19.
13	55	22	Mießka w Ephezie przez trzy látá. Dźie: 20.
Nero. 1	57	23	Z Ephezu piérwßy list do Korynthian piße, y stámtąd idźie do Mácedoniiéy. Dźie: 20. Zkąd piérwßy list do Tymotheußá pisał.
2	58	24	Wráca sie do Grecyiéy. Dźie: 20. Zkąd nápisał list do Tytá, y po nim list do Korynthian wtory.
			Lukaß ś. Ewányelią w Acháiiéy piße.
			Páweł świety list do Rzymian piße z Korynthu.
			Z Korynthu do Troády w Aziiéy sie udał kedy Eutychá mlódźieńcá umárłégo wskrześił. Dźiei: 20.
			Z Troády przez morze do Miletu przybył, kedy przyzwaßy Biskupy y stárßé z Ephezu nápominał. Dźie: 20.
			Przyßedßy do Ieruzálem był poyman. Dźie: 21. y od hetmáná Lizyaßá Sczesnému stárośćie podan. Dźie: 23. A od tego Festowi zostáwion. Dźie: 24.
			Appelluie do Césárzá. Dźie: 25. Odesłan do Rzymu. Dźie: 27.
3	56	25	W Rzymie zezwawßy przednieyßych Zydów którzy tám mießkáli, dáie im spráwe przyiáchánia y więzienia swego, y námawia ich z zakonu Moyzéßowégo áby przyięli wiáre Páná Christusowe. Dźie: 28.
			Mießka w Rzymie w wolnym więzieniu przez dwie lećie. Dźie: 28. y list do Thymotheußá wtory, y do Ephezyan piße.
4	60	26	List do Philipowian, y do Kolossan, y do Philemoná, y do Zydów piße.
5	61	27	Tego roku Lukaß S. dokonał dźieiów Apostolskich. A Páweł z więzienia wypuszczon. 2. Timoth: 4. Wolnym będąc Ewánielią opowiáda po rozmáitych kráinách y królestwách ná zachod słońcá, á miánowićie w Hißpániiéy. Hier: in Catal: Epiph: hæresi 27. iáko to sámże uczynić obiecował. Do Rzymian 15.
12	68	35	Páweł y Piotr S. znowu sie do Rzymu wróćiwßy, do więzienia od Césárzá

Kláud.	Národ.	Wnieb.
13	69	36

Neroná poſádzeni, przez dziewięć mieśiecy w nim zátrzymáni byli. Theodoret: Metaphraſt.

Nákoniec był ścięty tegóż dniá y roku którego y Piotr ukrzyżowan. Euſeb: in Chron. Hieron: de ſcript: Eccleſ. Epiphan: hæreſi 27. Ambr. ſerm. 66. & 68. S. Maximus. Roku żywotá ſwego ßeśćdźieśiątego y oſmégo, iáko Chryſoſtom świadczy. Homil: de Princib: Apoſtolorum.

Tertullian: de præſcript.

Szczęśliwy kośćioł Rzymſki, którému Apoſtołowie náuke ſwą wßytke y ze krwią wylali: kedy Piotr podobną męke, iáko y Pan podiął: kedy Páweł śćię- tą śmierćią, iáko y Ian Chrzćićiel, ieſt ukoronowan.

Chryſoſtom: in epiſt: ad Rom: homil: 32.

Nié ták ſie iáśni niebo, kiedy słońce promienie ſwé rozpuſzcza: iáko Rzym- ſkie miáſto, dwie oné iáſné pochodnie (Piotrá y Páwłá S.) po wßytkiéy ziemi rozléwáiąc. &c.

Genebr: in Chron.

O Spráwách ábo dźieiách inßych Apoſtołów rzadka bárzo ieſt wzmianká w piſmie świętym: ále iáko świadczą kośćielni piſárze, Ewánielią opowiádáli w rożnych kráiách świátá. S. Iedrzéy w Achááijéy, Ian w Azyiéy, Philip w Phrygiiéy, Iákub mnieyßy w Iudzkiêy ziemi, Bártłomiéy w Scythiiéy, Thomaß w Indyiéy, Mátthæuß w Æthyopijéy, Symon w Perſyiéy, Tádæuß w Mezopo- támiiéy, Iákub więtßy w Hißpániiéy, Máćiéy w Pálæſtynie. Y ták ſie po wßytkim świećie rozdźie- lili, ná zebránié y zgromádzenié iednéy wiáry, y iednégo kośćiołá Kátholickiégo ze wßytkich náro- dów yięzyków ludźi, iáko im był Pan Chryſtus roſkazał, y iáko dawno przed tym było prorokowá- no: Po wßytkiéy ziemi rozßedł ſie głos ich, y ná kráie świátá słowá ich. Wßákże piérwéy niźli ſie rozeßli, zebrawßy ſie ſpołem, á będąc pełni Duchá ś. dwánaśćie członków wiáry chrześćiiáń- ſkiéy, które zowią, Skład Apoſtolſki, złożyli: y one zá ſumme y zá práwidło wiáry wßytkim wier- nym, nie nákárćie nápiſáné iáko inné piſmá, ále żywym głoſem podáli. Rufin: in expoſi: Symb: A- poſt: Hieron: epiſt: 61. cap: 9. aduerſus erro: Ioan Hieros: Amb: ſerm: 38. Który ſkład wiáry, iá- ko y záwße przed tym, ták y po dźiś dźień wßyſcy wierni ná chrzćie wyznawáią, ábo ſámi przez ſie, ábo przez kogo inégo: y wßyſcy dorośli powinni ii umiéć y wierzyć y wyznawáć: któ- ry ieſt oto ten.

Mar. 16. 15.

Skład Apoſtolſki. Pſal: 18. 5.

Sklad Apoſtolski.

I. Wierze w Bogá Oycá wßechmogacégo/ ſtworzyćielá niebá y ziemie.
II. Y w Jezuſá Chryſtuſá Syna iego iedynégo Páná náßégo.
III. Który ſie pocżął z Duchá świętégo/ národził ſie z Máryiéy dźiewice.
IIII. Vmęczon pod Ponćkim Piłatem/ vkrzyżowan/ vmárł y pogrzebion.
V. Zſtąpił do pieklów/ trzećiégo dniá zmartwychwſtał.
VI. Wſtąpił ná niebioſá/ śiedźi ná práwicy Bogá Oycá wßechmogacégo.
VII. Ztámtąd przydźie ſądźić żywé y vmárłé.
VIII. Wierze w Duchá świętégo.
IX. Swięty Kośćiół powßechny/ Swiętych obcowánié.
X. Grzéchów odpuſzczenié.
XI. Ciáłá zmartwychwſtánié.
XII. Y żywot wieczny. Amen.

SPRAWA O LISCIECH APOSTOLSKICH wobec.

Hiſtoria o Pánu Chriſtuśie Hiſtoria o kośćiele Páná Chriſtuſowym. Piſmá Apoſtolſkié przećiw Hæretykóm ná obrone Kátolickiey wiáry.

PO Ewánieliách, które ſą hiſtoryią o ſámym Chryſtuśie Pánie náßym Zbáwićielu: y po Dźieiách Apoſtolſkich, które ſą hiſtoryą o pocżątkách kośćiołá Páná Chryſtuſowégo ná ziemi, náſtępuią liſty Apoſtolſkié: które oni piſáli o tych rzeczách, o których ná on czás przyczyne y potrzebe piſá- nia mieli. Bo iż byli Doktormi y fundatormi kośćiołá, tedy tóż zá ſwégo czáſu czynili, co potym dru- dzy po nich Biſkupi y Doktorowie, którzy od pocżątku áż do tego dniá liſty y kśięgi piſáli prze- ćiw hæretykom, y przećiw odſzczepieńſtwom, ſkoro kedy powſtáły: y o inych wßytkich rzeczách do wiáry do rzędu kośćielnégo należących: kiedy iáką przyczyne y potrzebe piſania widźieli. Ná co im tu Apoſtołowie przykład zoſtáwili: iáko też S. Lukaß w Dźieiách Apoſtolſkich pokazał kſztałt y máteryą hiſtoryiéy kośćielnéy wßytkim którzy ią po nim piſáć mieli.

Rozdielenie listow Apostolskich. Euseb. lib. 2 Eccle. hist. cap. 21.

Z listów lepak Apostolskich, wietsza część iest listów Páwłá S. á inné drugich Apostołów zową sie listy powszechnémi. Bo święty Páweł żadnégo listu do wszytkich w obec nie pisał (ácżkolwiek káżdy list iego wszytkiemu kośćiołowi służy) ále niektóré pisał do osobnych kośćiołów Pogáńskich, iáko do Rzymian, do Korynthyan, do Gálátów, do Ephezyan, do Philipowian, do Kolosśan, y do Thessálonicżan. A niektóré do osobnych person: iáko do Tymotheuszá, y do Tytusá (którzy byli Biskupy miedzy Pogány, ieden w Ephezie, á drugi w Krećie) y do Philemoná: á tylo ieden list do Hebræow, którzy byli Zydzi w Ieruzálem y w Iudzkiéy źiemi. Lecz listy inszych Apostołów, s. Iákubá, s. Piotrá, s. Iana, s. Iudy, nie ták są pisáné do iednégo którégo kośćiołá, ábo do iednéy osoby (wyiąwszy dwá ostátné listy s. Iana krótiuchné: które przeto nie mogą bydź od pierwszégo listu iego odłączoné, iż wszytkié są od niego pisáné:) ále do wszytkich wiernych: y dla tegóż ie zowią Kátholickimi, to iest powszechnémi, ábo do wszech w obec. Bo ták Iákub s swóy list záczyna: Dwiemánaśćie pokoleniam, które są w rozproszeniu, pozdrowienié. A Piotr święty w pierwszym liśćie pisze: Wybránym przychodniom rozproszonym po Pontćie, Gálácyiéy, Káppádocyiéy, Azyiéy, y Bithyniiéy. A w liśćie wtórym: Tym którzy równą z námi wiárę otrzymáli. Tákże s. Iudas: Tym którzy są w Bogu Oycu umiłowáni, á w Iesuśie Chrystuśie záchowáni y wezwáni. Sam tylko list pierwszy Iana świetégo nie ma tytułu.

Hebræowie. Listy powszechne.

Iak: 1 1.

Przyczyny pisánia listow Apostolskich.

Przyczyny záś, dla których Apostołowie té listy pisáli, iáśnie pokázuią o czym ie pisáli. Gdźie naprzód pámiętáć potrzebá (iáko historya Dźieiów Apostolskich zrzetelnie opisuie) że kośćiół Chrystusów ná on czas poczynáiący, wszczepiony był od Apostołów nie tylko miedzy Zydy, ále y miedzy Pogány: y owszem nawiecéy miedzy Pogány. Co też nie pomáłu Zydy obrażáło. Bo oni zśćierpieć nie mogli áby narodu ich ludźie, przyiąć mieli zá Chrystusá ábo Messyaszá tego, którégo sámiż wzgárdźili y ukrzyżowáli: á dáleko mniéy słyszeć y widźieć mogli, żeby tegóż Chrystusá Zydźi Pogánom opowiádáli. Co też y tych ktorzy z Zydów w Chrystusá byli uwierzyli, nie pomáłu było obrużyło: Acz niektórzy (co wiernymi Chrześćiány, á przetóż nie upornymi byli) wnet sie od téy żarliwośći pohámowáli, usłyszawszy od Apostołów że to iest wola Bozá. Ale drudzy z Zydów náwróconych upádli byli w kácérstwo, náucżáiąc Chrześćiány z Pogánów náwróconé, że im koniecżnie potrzebá przyiąć pierwéy obrzezánie y zakon Moyzeszów, ie sliby chćieli bydź zbáwieni: Inni záś Zydowie nieprzyiaćiele Chrześćiáńskiéy wiáry, nie tylko sámi prześládowáli Chrześćiány, ále też Pogány báłwochwálce podusczáli, áby wszędy Chrześćiánóm szkodźili: tákim uporem swym, y opáczną gorliwośćią Bogá pobudzáiąc áby ich naród odrzućił: co oni zá niepodobną rzecz mieli, przeto iż byli plemieniem Abráámowém, y obrzezánie y zakon od Moyzeszá przyieli. Y dla tákich ćielesnych względów, ufáli sámi w sobie, iákoby Bóg y Christus do nich nie rozdźielnie był przywiązány: przypisuiąc názbyt wiele swym ucżynkóm, które według zakonu czynili: á niechcąc tego uznáć, że śmierć Christá Páná byłá ták im iáko y Pogánóm ku zbáwieniu potrzebna: ále tákiego Christusá czekáiąc, któryby był podobny inszym królom świetckim, y któryby ie wielkimi y możnymi ucżynił ná tym świećie.

Kośćioł z Zydow y z Pogánow zebrány.

Zydow obrázenie: Dźie: 13. 46.

Zydowie kácerze.

Zydowie prá wowierni. Dźie. 11. 18.

Zydowie nie wierni. Dźie. 15. 1.

Zydowie ufáli w uczynkách swych zakonnych.

Y przetóż Páweł s. swoie listy pisał, Naprzód áby okazał wolą Bozą ták o powołániu Pogánów, iáko y o Zydów odrzuceniu. Ktemu áby przestrzegł Chrześćiány z Pogáństwá náwróconé, żeby żadnym obycżáiem nie przyimowáli obrzezánia áni innych ceremoniy zakonu Moyzeszowégo: á Zydów, áby w nich nie ufáli, ále ráczey rozumieli, że té ceremoniie iuż ustáły. Nád to, áby okazał potrzebę wćielenia y śmierći Páná Christusowéy: bez którey áni Pogáni zbáwieni bydź mogli: áni Zydowie żadnémi ucżynkámi swémi, by też nabárźiéy z zakonu rátunku szukáli. Bo iż wszyscy ludźie są grzesznymi, przetóż też są wszyscy krewkimi y nieudolnymi. Lecz zakon choć grzech pokázuie, ále grzechu zgłádźić nie może, áni krewkośći odiąć, áni śiły dodáć ku wypełnieniu tego co zna bydź dobrégo: Ale to sam Pan Bóg mógł ucżynić, y dla Christusa tylo chćiał ucżynić: przetóż potrzebá iest wszytkim wierzyć w Christusa, y stáć sie człónkámi iego, przyłączywszy sie do ćiáłá iego który iest kośćiół powszechny. Bo ták (chociáby nic dobrégo przed tym nie czynili) mieli dostáć grzechów odpuszczenia, y nowéy mocy á śiły, áby mogli wypełnić zakon Boży: y owszem ich ucżynki ták iuż będą wdźięczné Pánu Bogu, że im dla nich ma dáć żywot wiecżny. Táć iest potrzebá, ten owoc, y pożytek wiáry Chrześćiáńskiey. Y przetóż nápomina wszytkich, ták Zydów iáko y Pogánów: áby ią z pokorą przyimowáli, á żeby w niey státecznie áż do końcá trwáli: niedbáiąc nic ná przećiwné namowy hæretyckie, y ná wszytkie prześládowánia świetckie y szátáńskie. A żeby przez wszytkie dni żywotá swego, ćwiczyli sie pilnie w ucżynkách dobrych: gdyż ie Bóg tákimi ucżynił, żeby ie czynić mogli.

Summá náuki listow Páwłá S. 1. 2. 3.

Zaden bez Christusá zbáwion bydź nie może.

Rzym: 3. 20.

4. 5.

Tegóżći włáśnie y zupełnie y po dźiś dźień ucży s. kośćiół powszechny Rzymski: to iest, Iż żadne ucżynki nie wiernych, ták Zydów iáko y Pogánów, nie mogą usprawiedliwić áni zbáwić: y owszem áni ucżynki żadnego hæretiká ábo odszczepieńcá, choćia iest ochrzcony, przeto że nie iest człónkiem Chrystusowym. Y owszem, co iescze wietszá, kto nie iest żywym człónkiem Chrystusowym, chociaż iest ochrzczony, y iest w powszechnym kośćiele: wszákże iesli nie iest w łásce Bozey, ále w grzechu śmiertelnym, tedy żaden ucżynek iego dobry nie iest iemu ku zásłudze y ku zbáwieniu płatny.

Náuká Kátolicka o uspráwiedliwieniu z wiáry y z uczynków. 1. 2. 3.

Tázći iest náuká Páwłá s. Abowiem y on ucżynkom tych ludźi którzy nie máią Duchá Chrystusowego, odeymuie moc do usprawiedliwienia y do zbawienia: y nie wyćiąga tego, áby człowiek

Którym vczynkom Páweł S. odeymuie moc vspráwiedliwienia y zbáwienia.

miał umieiętność zakonu, ábo żeby zakon pierwéy chował: iákoby ináczéy nie mógł bydź przez Chrystusá zbáwion. Ale po tych którzy przyięli wiárę Chrześćiáńską, tego chce koniecznie, áby przykazánie Bozkié záchowáli, strzegąc sie złych á násláduiąc dobrych uczynkow: y tákowym uczynkom wiernych ludzi, ták wielką moc y ważność Páweł przypisuie, iáko y Kátholikowie dźiśieyszy.

Summá náuki listow innych Apostołów.
2.Petr.3.16.
Inni Apostołowie záleca ią uczynki dobré, przećiw sámey wierze

Lecz iż byli niektórzy ná on czás (iáko y hæretykowie wszyscy nászych czásów) które Piotr ś. nieuczonymi y niestátecznymi zowie: którzy czytáiąc listy Páwłá ś. psowáli rozumienie iego, iákoby dobrych uczynków nie wyćiągał áni od ochrzczonych, áni od nie ochrzczonych: áleby twierdźić miał, iż sámá wiárá usprawiedliwić y zbáwić może. Przetóż o téy rzeczy inni Apostołowie listy swé pisáli, iáko y Augustyn ś. przypomina temi słowy: Ale iż to mniemánie (żeby do zbáwienia sámá wiárá dostáteczna byłá) ná on czás powstáło: przetóż inné listy Apostolskié ś. Piotrá, Ianá, Iákubá, y Iudy przećiw temu nawięcéy zćiągáią swé pisánié, áby pokazáli, że wiárá bez uczynków nic nie iest pożyteczna. Iáko y sam Páweł dosyć iáśnie mówi: Iż choćbych miał wszytke wiáre, ták, żebych góry przenośił, á miłośćibych nie miał: tedy mi to nic nie pomoże.

De fide & oper. cap. 14 & in præfa. Psal. 31.
Gal. 5. 6.
1. kor. 13. 2.

Kto tedy nie chce w téy rzeczy, ábo y w któréykolwiek inney zbłądźić, czytáiąc listy Páwłá ś. ábo inné pismá ś. ten niech mocnie stoi przy náuce kośćiołá ś. powszechnego, który tenże Páweł zowie filarem y umocnieniem prawdy, to zá pewné máiąc, iż iesli mu sie zda co bydź w pismie ś. téy náuce przećiwnégo, tedy sie sam ná tym bárzo myli. A niech záwżdy pámięta ná ono upominánié Piotrá świętégo: Iż w liśćiech Páwłá ś. są niektóre rzeczy trudné ku wyrozumieniu, które nieumieiętni y niestáteczni wykręcáią, iáko y inné pismá (choć łácnieysze) ná swą własną zgubę.

Przestrogá.
1.Tim. 3. 15.
2.Petr.3.16.

Argument ábo Summá listu do Rzymian.

Czemu list do Rzymian ma pierwsze mieśce.
1.
2.
3.

ACzkolwiek list do Rzymiánów nie był pierwszy z tych które Páweł pisał: wszákże iest y był záwsze ná pierwszym mieyscu położony: Naprzód dla zwierzchności y przodkowánia kośćiołá Rzymskiego. Ktemu iż, iáko Augustyn ś. pisze, záleca one łáske która iest początkiem y fundámentem wszytkich innych łask y dárów Bożych, od wiáry poczynáiąc. Nád to, iż o tych rzeczách mówi, które nie tylko Rzymiánóm, ále wszytkiemu kośćiołowi służą, á zwłaszcza z Pogánów Chrześćiáńom: to iest o ziednoczeniu kośćiołá Chrystusowégo. Abowiem (iáko tenże Augustyn ś. mówi, wykłádáiąc nam árgument y summę tego listu) iákoby miásto sámego Páná, kámieniá onégo węgłowégo, poselstwo spráwuiąc, obóy lud ták z Zydów iáko y z Pogánów węgłem łáski zwiezuie y ziednacza w Chrystuśie. A ták pokázuie naprzód, iż ták Zydźi iáko y Pogáni nie máią żadnych uczynków, z którychby sie chłubić, ábo którymby sie z grzéchów oczyśćić mogli: ábo dla którychby mieli sobie usprawiedliwienié y zbáwienié przypisowáć: ále y ći y owi wiele grzéchów máią, które opłákáć y ożáłowáć powinni: y z tą pokorą przystąpić do wiáry P. Chrystusowéy, áby ták otrzymáli grzéchów odpuszczenié, y siłę do spráwowánia uczynków u Páná Bogá płatnych. Którym obyczáiem iż sie Pogáni ukorzyli, przeto miłośierdźia dostąpili: áczkolwiek nigdy nic nie wiedźieli o zakonie Moyzészowym. Ale Zydźi, iż sie wspieráli ná swoich uczynkách, które własnémi śiłámi według zakonu spráwowáli (przeco ie też zową uczynki zakonné) y niechćieli sie ukorzyć, áby w Chrystusá ukrzyżowánego wierzyli, przetóż też miłośierdźia nie dostąpili, ále spráwiedliwie są od Bogá odrzuceni: wyiąwszy troche tych które Bóg z niewymowney łáski y dobroći swéy sobie záchował. Aczkolwiek ná końcu, kiedy zupełność Pogánów do kośćiołá wnidźie, tedy też wszytek ostátek Zydów pocznie oczy otwieráć, błąd swóy poznawáć, á ná koniec sie poddáwáć Chrystusowi y kośćiołowi iego. Potym onych którzy ták wielkiéy łáski dostąpili, że sie Chrześćiány stáli, nápomina ku státeczności y trwáłośći (która nawięcéy potrzebna byłá w onych czáśiech prześládowánia) á żeby wszytek żywot swóy po chrzćie ś. w dobrych uczynkách trawili: iedność pilnie záchowuiąc, y znosząc ieden drugiégo ile mogą, Zyd Pogániná á Pogánin Zydá: nie dawáiąc mdleyszym y niedoskonálszym żadnégo pogorszenia. Y ná tym upominániu ostátek listu trawi. Ták iż dwie są przednieysze częśći listu tego. Pierwszy áż do Rozdźiału dwunastégo, ma w sobie dysputácyą, ábo náukę o łásce wiáry Páná Chrystusowéy. A drugi áż do końcá, ma nápominánié ku dobrym uczynkóm. W tych tedy wiáry punktách, y we wszytkich innych (iáko y w pobożnośći y w uczynkách dobrych) zálécenie y chwałá która Páweł ś. dáie Rzymskiemu kośćiołowi, iest uważenia godna. Wiárá wászá, mówi, iest opowiádána po wszytkiemu świátu. Y, Wásze posłuszeństwo rozsławioné iest po wszytkich mieyscách. Y przetóż sie wesele z was. Y záśie: Stáliśćie sie posłuszni z sercá temu kształtowi náuki, w którąśćie sie podáli. Y iescze: A proszę was brácia, ábyśćie upátrowáli tych, którzy rostérki y zgorszenia czynią mimo náukę, któréyeśćie sie wy náuczyli, y odstępuyćie od nich. Abowiémći tácy nie Chrystusowi Pánu nászému ále swemu brzuchowi służą: á przez łágodné mowy y błogosłáwieństwá zwodzą sercá niewinnych ludźi. Máiąc tedy od Apostołá tę przestrogę, słusznie sie káżdy ma strzedz Lutrá, Kálwiná, y innych odszczepieńców: ponieważ oni czynią rostérki przećiwko náuce kośćiołá Rzymskiégo: áby sie nikt zdrádliwemi ich namowámi nigdy nie dał zwodźić.

2.kor. 5. 20.
Ephes. 2. 14. 20.
Rzym. 3. 9. 23
Rzym. 9. 30.
Rzym. 10. 3.

Wszyscy potrzebuią łáski Bożéy.

Pogáni przecz w łáskę przyięći. Zydźi czemu odrzuceni. Vczynki zakonne.
Rzym. 11. 26.

Dwie częśći listu do Rzymian.
1.
2.
Iáko Páweł S. záleca Kośćiol Rzymski
Rzym. 1. 8.
Rzym. 16. 19
Rzym. 6. 17.
Rzym. 16. 17.

Drugi

Drugi Argument listu do Rzymian z S. Augustyná.

Máteria listu tego. August: in exposit in choata eius dem Epist.

List który Páweł Apostół do Rzymian pisał, ile sie z textu iego wyrozumieć może, rozbiéra te quæstyą: Ieśliż sámym Zydóm przyszłá Ewánielia Páná nászego Iesusá Chrystusá dla zasług ich uczynków, czyli rácżéy, bez żadnych zasług uczynków uprzedzáiących, wszytkim narodóm przyszło usprawiedliwienie wiáry która iest w Chrystusie Iesusie? żeby nie przeto ludźie wierzyli iż spráwiedliwi byli: ále áby z wiáry będąc usprawiedliwieni, nápotym spráwiedliwie żyć poczęli. To tedy Apostół pokázáć usiłuie: iż wszytkim ták Zydóm iáko y Pogánóm, przyszłá łáská Páná nászego Iesu Chrystá: która też przeto łáską iest názwána, iż nie iáko dług z spráwiedliwośći iest oddány, ále dármo dány. Bo niektórzy Zydźi náwróceni poczęli sie byli burzyć náprzećiw Pogánóm, á nawięcéy przećiw Páwłowi Apostołowi, iż nie obrzezáné y od związek stárégo zakonu wolné przypuszczał do łáski Ewánieliiéy: każąc im, áby w Chrystusá uwierzyli, nie włożywszi ná nie pierwéy żadnégo iárzmá obrzezánia ćielesnégo. Przetóż Páweł ták obóy naród ugadza y miárkuie, że áni sie Zydóm wynośić dopuszcza, iákoby zasług uczynków z zakonnych: áni Pogánóm nádymáć sie przećiw Zydóm, z zasługi wiáry: że ći Chrystusá przyieli, którégo oni ukrzyżowáli. To Augustyn S.

Przyczyná pisánia tego listu. Rzym II. 6.

LIST
BŁOGOSŁAWIONEGO PAWŁA APOSTOŁA
Do Rzymian.

ROZDZIAŁ I.

[1] PAWEŁ sługá Iesusá Christusá [a] powołány A postoł [b] / [a] odłączony ná Ewánielią Bożą / [2] którą był przed tym obiecał przez Proroki swoie w pismiéch świętych / [3] o synu swoim / [c] który sie stał iemu z nasienia Dawidowégo wedle ciáłá / [4] który [d] iest przenáznáczony Synem Bożym w mocy / wedle duchá poświecenia / y powstánia z martwych Iesusá Chrystusá Páná nászégo / [5] przez którégo wźięlismy łáskę y Apostolstwo [e] ku posłuszeństwu wiáry miedzy wszytkimi narody dla imieniá iego / [6] miedzy którymi y wy iesteście powoláni Iesusá Chrystusá: [7] Wszytkim którzy są w Rzymie / Bogu miłym / powołánym świętym. Łáská wam y pokóy od Bogá Oycá nászégo / y Páná Iesusá Chrystusá.

[b] wezwány v przed Apostolski. [c] ábo który sie národźił. G. [a] Dźie. 13. a 2

[d] ábo który sie pokazał być synem Bożym, przez cudá, które czynił: y przez Duchá S. którego dawał: y przez to że własną mocą swą powstał zmartwych. Ták Grækowie. [e] to iest, áby wszyscy byli posłuszni wierze.

[8] Náprzód dźiękuię Bogu moiemu przez Iesusá Chrystusá / zá was wszytkich: iż wiárá wászá bywa opowiádána po wszytkim świećie. [9] Abowiém świádek mi iest Bóg / któremu służę w [f] duchu moim w Ewánieliiéy Syná iego / że bez przestánku ná was pámiętam / [10] záwsze w modlitwach moich prosząc / ázaby iáko wżdy kiedy mógł mieć szczęśliwą drógę / zá wolą Bożą / przyść do was. [11] Abowiém prágnę was widźieć / ábych wam nie co udźielił łáski duchowney ku utwierdzeniu was: [12] to iest / ábyśmy sie w was spólnie ućieszyli przez tę która zobopólna iest wiáre wászę y moię. [13] A niechcę ábyśćie wiedźieć nie mieli brácia / iżem częstokroć przed sie brał przybydź do was (á iestem dotąd záwściągniony) ábych miał iáki pożytek z was / iáko y z inszych narodów. [14] Grekóm y bárbárzynóm / mądrym y niemądrym iestem powinien: [15] [g] ták iż ile ze mnie gotowość iest. Ewánielią opowiedáć y wam którzyśćie w Rzymie. [16] Abowiém nie wstydam sie Ewánieliiéy [h]. Bo iest mocą Bożą / ná zbáwienie káżdému wierzącému / Zydowi naprzód / y [i] Græczynowi.

Wiárá Rzymską.

[f] z duszę Heb.

[h] Christusowéy G. [i] Pogáninowi.

Abowiém

17 Abowiém spráwiedliwość Boża przez nie bywa obiáwiona z wiáry w wiáre: iáko iest nápisano: [b]A spráwiedliwy z wiáry żywie. 18 Bo gniew Boży obiáwia sie z niebá ná wszelką niepobożność y niespráwiedliwość ludzi tych/ którzy prawde Bożą w niespráwiedliwości zátrzymawáią: 19 poniewaz co iest wiádomo o Bogu/ iest im iáwno. 20 Abowiém Bóg im obiáwił. Bo rzeczy iego niewidziálné/ od stworzenia świátá przez té rzeczy/ które są vczynioné zrozumiáné/ bywáią poznáné: wieczna téż moc iego y bóstwo: ták iż nie mogą bydź wymówieni. 21 [c]Gdyż poznawszy Bogá: nie iáko Bogá chwalili/ áni dziękowáli: ále znikczemnieli w myślách swoich/ y záćmioné iest bezrozumné serce ich. 22 Abowiém powiedáiąc sie bydź mądrymi/ głupiémi sie sstáli. 23 Y odmienili chwałe nieskáżitelnéy Bogá/ w podobieństwo obrázu człowieká śmiertelnégo/ y ptaków/ y czworonogich/ y płazu. 24 Dla czego podał ie Bóg pożądliwościom sercá ich/ ku nieczystości: áby miedzy sobą ciáłá swé sromocili. 25 Którzy prawde Bożą odminieli w [e]kłamstwo: y chwalili/ y [f]służyli stworzeniu [g]ráczéy niż stworzyćielowi/ który iest błogosłáwiony ná wieki. Amen. 26 Dla te° podał ie Bóg w namietności sromoty. Bo niewiásty ich odmieniły vżywánié przyrodzoné/ w ono vżywánié które iest przeciw przyrodzeniu. 27 Tákże y mężczyzná/ opuściwszy przyrodzoné vżywánié niewiásty/ zápalili sie w swych pożądliwością ieden ku drugiému/ mężczyzná z mężczyzną sromote płodząc/ á zapłáte/ która byłá słuszna/ błedu swego ná sobie odnosząc. 28 A [h]iáko sie im nie podobáło mieć w znáiomości Bogá: Bóg podał ie w vmysł bezrozumny: áby czynili to co nie przystoi: 29 nápełnioné wszelákiéy niespráwiedliwości/ złości/ porubstwá/ łakomstwá/ złoczyństwá/ pełné zazdrości/ mężobóystwá/ swaru/ zdrády/ złośćiwości/ zausszniki/ 30 obmówce/ Bogu przemierzłé/ potwarce/ pyszné/ chłubné/ wynálázce złości/ rodzicóm nieposłuszné/ 31 bez rozumné/ nie towárzyskié/ bez miłości przyrodzonéy/ nie przeiednáni/ nie miłosierni. 32 Którzy spráwiedliwość Boską poznawszy nie wyrozumieli/ iż co tákowé rzeczy czynią/ godni są śmierći: á nie tylko którzy ie czynią/ ále téż którzy czyniącym zezwaláią.

[b] Abak 2.24. Zyd.10.g 38. Galat.3.b 11.
[c] Eph.4.d17 d 18.
[e] w bałwány które pismo S. zowie kłamstwém.
[f] iáko Bogu. G.
[g] mimo stworzyćielá, ábo opuściwszy stworzyćielá. G.
[h] Abo, iáko nie chćieli znáć Páná Bogá.

5 *Ku posłuszeństwu wiáry*] Wiárá nie ma bydź smysłóm áni rozumowi podána: ále oná ma roskázowáć/ á my iéy bydź posłuszni w pokorze á w prostości.

5 *Miedzy wszytkimi narody*] Wiárá Kátholicka nie tu y owdzie po kąciech/ iáko heretycka: ále wszedy po świećie/ po wszytkich kráiách y narodziech iest rozszérzona. August. epist. 161.

8 *Wiárá wásza bywa opowiádána po wszytkim świećie*] O szérokośći/ státeczności/ y trwáłośći wiáry kośćiołá Rzymskiégo/ známienité są świádectwá Doktorów S. stárych z tego mieyscá. Cypryan s. kośćiół Rzymski zowie stolicą Piotrową/ kośćiołem principálnym/ to iest przednieyszym ábo przodującym/ od którégo sie iedność Biskupia y kápłańska poczełá. Wiárá/ práwi/ Rzymian/ vsty Apostolskimi iest pochwaloná: do których kácérstwo ábo fałszywa wiárá przystępu mieć nie może. Hieronym S. tákże: Páweł (mówi) chwali wiáre ludu Rzymskiégo: nie iżby Rzymiánie mieli inszą wiáre/ niżli wszytkie kośćioły Chrystusowé: ále iż w nich wietszé iest nabożeństwo/ y wietsza prostotá ku wierzeniu. Y ná drugim mieyscu: Wiedz/ iż wiárá Rzymska Apostolskimi vsty pochwalona/ tákowych wymysłów nie przyymuie. By téż Anyoł ináczéy powiedał/ niżli raz iest o powiedziano/ Páwłowym świádectwem wiárá vtwiérdzona nie może bydź nigdy odmienioą. Y ná inszym mieyscu tenże Hieronym mówi: Ktoskolwiek iest rozśiéwcá nowych náuk/ prosze ćie/ ábyś vszu Rzymian nie obrażał/ á nie nárusżał wiáry Apostolskimi vsty pochwalonéy. Czemu po cztérech set lat (á teraz iuż po piąćinaśćie set lat) chcesz nas vczyć tego/ czegośmy piérwéy niewiedzieli? Czemu wnośisz miedzy nas to/ czego Piotr y Páweł podáć niechćieli? Aż do tego dniá bez téy náuki świat był Chrześćiáńskim. Te wiáre w stárośći trzymáć bede/ w któréyem sie dźiéćięćiem vrodził. Tenże Doktór vczy/ iż wiárá Rzymska táż iest co y Kátholicka. Którąż/ práwi/ wiáre swoią zowie? Teli/ którą kośćiół Rzymski trzyma? czyli one/ która sie náyduie w kśięgách Orygenesowych? Jesli Rzymską powié/ tedyśmy Kátholikámi. Y Cyprian s. zá iedno ma/ z Korneliuszem Rzymskim Papieżem/ y z kośćiołem Kátholickim spółeczność mieć. Ták y Ambroży s. pisze/ iż brát iego Sátyrus pytał Biskupá iednégo/ iesliby sie z Biskupy Kátholickimi/ to iest z kośćiołem Rzymskim zgadzał? Zkąd znáć/ że iáko ieden y tenże iest kośćiół Rzymski co y Kátholicki: ták téż iedná y táż wiárá iest Rzymska która Kátholicka.

9 *Bez przestánku*] Ten sie bez przestánku modli/ który pewnégo czásu modlitwóm náznáczonégo nigdy nie opuscza. A tu Apostół znáczny przykład miłośći wszytkim / ále osobliwie

Posłuszeństwo wiáry. 2.kor.10. 5.
Wiárá Kátolicka.
Rzymska wiárá wielce pochwalona.
Epist: 55.
Rzym. 1. 8.
In prefat: lib. 2. in Epist: ad Galat.
Adu. Rufin: lib. 3. c 4.
Gal .1. 8.
Epist: 65. ad Pam: & Ocea.
Adu: Rufin: lib. 1. c 1.
Rzymska wiárá iest Kátholicka wiárá.
Epist: 52 ad Anto n.
Ambr: de obitu Satyri.
Modlić sie bez przestánku.
Aug: her. 57

Modlić ſie o duſz náwrócenie.

bliwie páſtérzóm y przełożonym duchownym pozoſtáwił: áby nietylko opowiedáli słowo Boże/ ále ſie też vſtáwicznie modlili zá náwrócenié ludzi ná wiárę Páná Chriſtuſową. Jáko tu Apoſtół czynił zá tymi których nie znał/ tylko dla więtſzéy chwały Bożéy y chęći pozyſkánia duſz.

Piotr S. náwrócił Rzymiány.

12 *Ku utwierdzeniu was*] Rzymiánie iuż przed tym od Piotrá S. nawroceni y náuczeni byli: y przetóż ich Páweł w wierze raz przyiętéy chćiał vtwierdźić. Aut: coment: apud Hieron: Theodoret: in 16. ad Rom: & Chryſoſt.

Którą ſpráwiedliwośćią bywamy vſpráwiedliwiáni.

17 *Spráwiedliwość Boża*] Nie tá która ſam Pan Bóg ábo Pan Chriſtus ſpráwiedliwy ieſt: ále oná która człowieká obdarza y ſpráwiedliwym czyni/ gdy go vſpráwiedliwia. Auguſt: de ſpirit: & lit: cap 9. Błądzą przeto Nowámielkowie/ wymyśláiąc ſobie nową iákąś ſpráwiedliwość/ która nie w nich ieſt/ ále w Pánu Chriſtuśie/ á przećie zá ich własną ma bydź poczytána: gdy ſie iéy ſámą wiárą chwytáią.

Z wiáry iáko żywie ſpráwiedliwy. Iak 2. 26.

17 *Spráwiedliwy z wiáry żywie*] Nie iżby ſámá wiárá bez wſzelákich vczynków ożywiáć/ vſpráwiedliwiáć y zbáwiáć miáłá: gdyż wiárá bez vczynkow ieſt vmárłá. Ale iż człowiek ſpráwiedliwy/ z wiáry która ma y przez którą vczynki dobré ſpráwuie/ pewnie y ſtátecznie czeka tego co mu Bóg obiecał: y nie vſtáie w wierze/ choćia ſie Páńſkié obietnice nie záraz wypełnia. Habac: 2.4. Żyd 10.38.

Obrázy.

23 *Podobieńſtwo obrázu*] Báłwány y obrázy Pogáńſkié cudzych bogów w piſmie ś. ſą wſzędzie potępioné: lecz obrázy święté Páná Chriſtuſowé y świętych iego/ nigdzie.

Bóg nie ieſt przyczyną grzéchow. Pſal. 80. 13.

24 *Podał ie Bóg pożądliwośćiam*] To ieſt dopuśćił im iśdź zá pożądliwośćiámi ſwémi/ iáko w Pſálmie mówi: Puśćił ich według pożądliwośći ſercá ich/ póydą w wynálazkach ſwoich.

Bluźnierſtwo kalwinowo. Epheſ: 4. 19. Calu lib: 1. c 18. l. 2. c 4 l. 3. c 23. & 24. Niż. 9. 18.

26 *Podał ie Bóg w namiętnośći*] Jáko tu powiáda/ że ie Bóg podał: ták do Ephezów mówi: iż oni vdáli ſie/ ábo podáli ſámi śiebie na niepowśćiągliwość/ ku popełniániu wſzelakiéy nieczyſtośći. Abyś nie mniémał/ że Bóg ieſt ſprawcą y przyczyną grzéchów/ nie tylko dopuſzczáiąc grzéchów/ ále chcąc/ poduſzczáiąc/ ſpráwuiąc/ roſkázuiąc/ y wolą złych ludźi ná złé pobudzáiąc/ y vśiłowánié ich vtwierdzáiąc/ iáko niezbożnie Kálwin/ Luter y Melánchton bluźnią. Ale iż ſpráwiedliwym ſądem ſwym złemu człowiekowi dla grzéchów iego/ á zwłaſzczá dla báłwochwalſtwá y odſzczepieńſtwá/ oſobliwą onę łáſkę odeymuie/ zá którąby ſie mógł grzéchów y błędów vwiárowáć: y dopuſzcza mu w grzechy vpádáć. Ták czytamy/ iż Bóg zátwardza złé ludźie/ gdy ie złośći y wolnośći ich zoſtáwuie.

Grzéchy nie iednákie, śmiertelne y powſzednie.

32 *Godni ſą śmierći*] Przetoć dobrze Kośćiół iedné grzéchy śmiertelnémi zowie/ y máie zá tákié: iż wſzyſcy którzy ſie ich dopuſzczáią/ godni ſą wiecznégo potępienia: á drugié powſzednié/ któré łacniéy mogą bydź odpuſzczoné y nie záſługuią potępienia.

ROZDZIAŁ II.

1 Przetóż nie możeſz bydź wymówión o człowiecze wſzelki który ſądziſz. [a] Abowiém w czym drugiégo ſądziſz/ ſámégo śiebie potępiaſz: Bo toż czyniſz co poſądzaſz. 2 Wiémy bowiém iż ſąd Boży ieſt wedle prawdy przećiwko tym którzy tákowé rzeczy dźiáłáią. 3 A rozumiéſzże to o człowiecze który ſądziſz té co tákowé rzeczy czynią/ á czyniſz ie też/ że ty vydźieſz ſądu Bożégo? 4 Czyli bogáctwy dobrotliwośći iego/ y ćierpliwośći/ y nieſkwápliwośći gárdziſz? niewieſz iż dobrotliwość Boża ćiebie ku pokućie przywodźi? 5 Lecz według zátwárdźiáłośći twéy/ y ſercá niepokutuiącégo/ ſkárbiſz ſobie gniew/ w dźień gniewu y obiáwienia ſpráwiedliwégo ſądu Bożégo/ 6 [b] który odda káżdému podług vczynków iego. 7 tym którzy w ćierpliwośći vczynku dobrégo/ ſzukáią ſławy y czći y nieſkáżitelnośći żywot wieczny: 8 á tym którzy ſą przećzni y nie przeſtawáią ná prawdźie/ ále wierzą nieſpráwiedliwośći/ gniew y zapálczywość. 9 Vtrapienié y vćiſk ná wſzelką duſzę człowieká który złość popełnia/ Żydá naprzód y Græczyná: 10 á chwałá y cześć y pokóy wſzelkiému czyniącému dobrze/ naprzód Żydowi y Græczynowi. 11 [c] Abowiém niémáſz względu ná oſoby v Bogá. 12 Bo ktorzykolwiek bez zakonu zgrzéſzyli/ bez zakonu poginą: á ktorzykolwiek w zakonie zgrzéſzyli/ przez zakon będą ſądzeni. 13 [d] Abowiém nie słuchácze zakonu ſpráwiedliwymi ſą v Bogá/ ále którzy zakon czynią będą vſpráwiedliwieni. 14 Bo gdy Pogáni którzy niémáią zakonu/ z przyrodzenia czynią co zakon ma: tácy zakonu niemáiący/ ſámi ſobie ſą zakonem: 15 którzy okázuią dźieło zakonu nápiſáné ná ſercách ſwoich/ gdy im ſumnienié ich świádectwo dáie/ y myśli miedzy ſobą różné/ ábo ie oſkarżáiącé ábo też wymawiáiącé/ 16 w dźień gdy Bóg ſądźić będźie táiemnicé ludzkié/ według Ewánieliiéy moiéy przez Jezuſá Chriſtuſá. 17 A ieſliż ſie ty názywaſz Żydem/ y przeſtawaſz ná zakonie/ y

[a] Mat: 7. a 2.

Bárzo to iáſné piſmo, iż żywot wieczny oddan bywa zá uczynki dobré. Aug: de grat: & lib: arb: c 8.

[b] Matt. 16. d 22.

to ieſt trwáiąc w vczynkach dobrych Hebr.

Dobrzy wedle záſług dobréy woli ſwoiey wezmą zapłátę. Aug: de verbis Apo ſerm: 35.

2. L. G. S.

[c] 5. Moy: 10. d 17. 2. kron: 19. c 7. Iob 34. b 19. Dźie: 10. e 34

[d] Mat: 7. d 21 Iak: 1. d 22.

oto ſie ty: G

18 chłubisz sie w Bogu/ [?] y znasz wolą iego/ y rozeznawasz co iest lepszégo/ náuczony z zakonu/ [?] tuszysz żeś ty sam 19 iest wódzem ślepych / świátłością 20 tych którzy są w ciemnościách / [?] mistrzem bez rozumnych/ náuczycielem dziatek/ máiącym ksztalt znáiomości y prawdy w zakonie. 21 [?] Który tedy vczysz drugiégo / śiebie sámégo nie vczysz : który opowiádasz żeby nie krádziono / krádniesz : 22 [?] który mówisz żeby nie cudzołożono/cudzołożysz : który sie brzydźisz bálwány / świetokrádźstwo pełnisz : 23 [?] który sie w zakonie chłubisz / przez przestepowánié zakonu Bogá nieczćisz. 24 [?] ([e] Abowiém imie Bożé dla was bluznioné bywa miedzy pogány/ iáko nápisano.) 25 [?] Obrzezánié w prawdźie iest pożyteczné / żebyś záchowal zakon : ále ieslibyś był przestepcą zakonu/ [*] twoie obrzezánié sstáło sie odrzeskiem. 26 [?] Jesli tedy odrzézek chowa spráwiedliwości zakonné : ázaż iego odrzézek nie bedźie poczytan zá obrzezánié ? 27 [?] y osądzi ten który iest z przyrodzenia odrzézek / zakon pełniący / ćiebie/ który przez litere y obrzezánia iesteś przestepcą zakonu ? 28 [?] Abowiém nie ten iest Zydem / który iest ná iáwiu : áni to iest obrzezánié / które iest ná iáwiu ná ćiele : 29 [?] ále który w skrytośći Zydem iest / y obrzezánié sercá / w duchu / nie [*] w literze: którégo chwałá nie z ludźi/ ále z Bogá iest.

[e] Isa:52. b 5. Ezech:36.d 20.

[*] to iest, twoie Zydostwo stáło sie pogáństwem.

[*] w literze: niech bedźie G.

Sądzący drugiego.

1 Który sądźisz] Którzy są w ćiezkich grzéchách /nie przystoi áby tych sądzili/ którzy tész grzéchy ábo mnieysze máią. Chryſ:super Mat. Niech ten sądzi błąd y wystep drugié°/ który sam w sobie nie ma coby sądźił: żeby sądząc drugiégo/ sam sie nie osądźił: Ambrosius

Dobrotliwość Bozka.

4 Czyli gárdźisz] Stąd znáć / iż Bóg łáske y miłosierdźié swé ludźióm ostárnie/ y z wielką cierpliwośćią długo czeka ich pokuty : vmyslnie odwłocząc ich karánie áby sie vználi. Czym okázuie iż sie złośćią brzydźi / nie kocha w ich zátrácenju/ y nie iest przyczyna ich grzészenia/ ále oni sámi/ którzy zátwárdzáią serce swé/ y dobrowolnie odrzucáią łáske iego / y gárdzą dobrotliwośćią iego.

Vczynki płatne y zbáwienné.

6 Podług uczynków iego] Acz tu przedśiewźięćie Páwłá S. iest nawięcey zálecáć wiáre w Christá Páná: wszákże áby kto nie mniémał (z słow iego źle wyrozumiánych) żeby dobré vczynki Chrześćiáńskié nic nie zástugowáły/ y nie były przyczyną zbáwienia: oto iásnie pisze/ iż Pan Bóg ták rownie dáie żywot wieczny y nieśmiertelną chwałe ludźióm zá ich vczynki dobré : iáko ie potepią zá złé ich vczynki. Odda / práwi / żywot dobrze czyniącym/ według vczynków: to iest/ odda dobrze czyniącym zapłáte żywotá wiecznégo / względem vczynków ich/ ábo podług ważnośći y zasługi vczynków. Co iest przećiw dźisieyszym odsczepieńcóm/ którzy zasługe y zapłáte żywotá wiecznégo vczynkóm dobrym wiernych odeymuią.

13 Nie słuchácze zakonu] Tożći rzékł Pan Christus : Nie káżdy który mi mówi / Pánie Pánie/ wnidźie do króleſtwá niebieskiégo / ále który czyni wolą Oycá mego. Tóż y Jákub S. szeroce pokázuie/ iż nie sámá wiárá ále dobré vczynki vspráwiedliwiáią człowieká. W czym sie pieknie zgadza z Páwłem S. Bo acz pierwsze vspráwiedliwienié (gdy sie człowiek z niewiernégo sstáie wiernym) z wiáry sie poczyna y z wiáry nawięcey pochodźi / bez żadnégo względu y zasługi vczynków / iáko Páweł ná innych mieyscách vczy : wszákże wtóré vspráwiedliwienié / ábo spráwiedliwośći pomnożenié y dopełnienié / pochodźi z vczynków á nie z sámey wiáry : O którym tu Páweł : ále szerzey Jákub S. w liśćie swoim mówi : Widźisz iż wiárá Abráhámowá spół robiłá z vczynkámi iego / y z vczynków wiárá byłá dopełniona : Widźićie iż z vczynków człowiek bywa vspráwiedliwiony / á nie z sámey wiáry.

Mat. 7. 21. Iak: 2. 24.

Pierwsze vspráwiedliwienie, o którym Páweł nawięcey z wiáry: á wtore o którym Iákub z vczynkow pochodzi.

Rzym 3. 28.

Iak. 2. 22.

ver. 24.

Przeciw spráwiedliwośći poczytáney.

13 Bedą vspráwiedliwieni] Bydź vspráwiedliwionym/ iest nie tylko bydź poczytánym zá spráwiedliwégo (iáko nowowiernicy źle rozumieią) ále tóż bydź vczynionym z niespráwiedliwé° istotnie spráwiedliwym/ ábo z spráwiedliwe° iescze spráwiedliwszym. Co sie y z tego mieyscá pokázuie : Nie słuchácze są spráwiedliwi / ále czyniący bedą vspráwiedliwieni. Y z onégo iásniey : Jáko przez nieposłuszeństwo iednégo człowieká wiele ludźi sstáło sie (prawdźiwie) grzésznymi (á nie poczytániem tylko) ták przez iednego posłuszeństwo wiele ludźi sstáną sie (tákże prawdźiwie) spráwiedliwémi/ á nie poczytániem tylko.

Rzym 5. 19.

Spráwiedliwość ták w Zydźie iáko y w Pogáninie iest pełnienie zakonu.

26 Ieśliż tedy odrzezek] Y tu pokázuie/ iż spráwiedliwość prawdźiwa nie iest sámá wiárá/ áni ceremonia / áni vmieietność zakonu/ áni náźwisko Zydá ábo Chrześćiánina: ále czynienié dobrych vczynków / y pełnienie zakonu z łáski Bożey.

ROZDZIAŁ III.

1 A Coż tedy ma więcey Zydowin ? ábo co zá pożytek obrzezánia ? 2 [?] Wiele wszelákim obyczáiem. Naprzód iż im zwierzoné są słowá Boże. 3 [?] Bo cóż iesli niektórzy nie vwierzyli ? [a] Azaż niedowiárstwo ich wniwecz obróći wiáre Bożą ? 4 [?] Nie day tego Boże. [b] Ale Bóg [*] iest prawdźiwy/ á [c] wszelki człowiek kłamliwy iáko nápisano : [d] Abyś był

[a] 2. Tim: 2. b 13.
[b] Ian 3. d 33.
[*] niech bedźie G.
[c] Psal: 115. a 11.
[d] Psal : 50. a 6.

vspráwiedliwiony w mowách twoich á żebyś zwyćiężył gdy bywaß sądzon. 5 Lecz ieśliż niespráwiedliwość náßá Bożą spráwiedliwość záléca/ cóż rzeczemy? Azaż niespráwiedliwy iest Bóg który "gniéw" przywodzi? (mówie wedle człowieká) 6 Nie day tego Boże: bo ináczéy iákóż Bóg sądźić będźie ten świát? 7 Abowiém ieśli prawdá Boża przez moie kłamstwo obfitowáłá/ ku chwale iego: czemuż iescze y ia bywam osądzon iáko grzéßny? 8 A nie (iáko o nas bluźnią/ B y iáko niektórzy powiádáią żebysmy mówili) mamy czynić złych rzeczy/ áby przyßły dobré? których potępienié iest spráwiedliwé. 9 Cóż tedy? mamyli nád nié? Zadnym sposobem. [e] Gdyżeśmy dowiedli/ iż Zydowie y Grękowie/ wßyscy są "pod grzéchem": 10 iáko iest nápisano: Iż [f] niémáß nikogo spráwiedliwégo: 11 niémáß rozumieiącégo/ niémáß ßukáiącégo Bogá. 12 Wßyscy sie odchylili/ spółu sstáli sie niepożytecznymi: niémáß ktoby czynił dobrze/ niémáß áż do iednégo. 13 [g] Gárdło ich iest grobem otwártym/ iezykámi swémi zdrádliwie poczynáli/ [h] iad "żmiiów" pod wárgámi ich. 14 [i] Których vstá nápełnioné są przeklinánia y gorzkośći: 15 [k] Nogi ich prędkié ku rozléwániu krwie. 16 Skrußenié y niesczęśćié ná drógách ich: 17 á drógi pokoiu nie poználi.

18 [l] Niémáß boiáźni Bożéy przed oczymá ich. 19 [m] A wiémy iż cokolwiek zakon mówi/ tym którzy w zakonie są mówi: áby wßelkié vstá były zátulོné/ á iżby poddan był wßytek świát Bogu: 20 [n] Bo z vczynków zakonu żadné ciáło nie będźie przed nim vspráwiedliwioné: Bo przez zakon poznánié grzéchu. 21 A teraz spráwiedliwość Boża iest obiáwiona bez zakonu: oświádczona od zakonu y Proroków. 22 A spráwiedliwość Boża przez wiárę Iezusá Christusá/ ná wßytkié y nád wßytkimi/ którzy wierzą weń: bo różnośći niémáß. 23 Abowiém wßyscy zgrzéßyli: y "niedostawa im" chwały Bożéy. 24 Vspráwiedliwieni dármo przez łáskę iego/ przez odkupienié które iest w Christusie Iezusie: 25 D którégo Bóg wystáwił "vbłagániém" przez wiárę we krwi iego/ ku okazániu spráwiedliwośći swoiéy/ dla odpuscżenia przeßłych grzéchów/ 26 w ćiérpliwośći Bożéy/ ku okazániu spráwiedliwośći iego w tym czáśie: áby on był spráwiedliwy/ y vspráwiedliwiáiący tego który iest z wiáry Iezusá Christusá. 27 Gdźież tedy iest chlubá twoiá? odrzucona iest. Przez któryż zakon? vczynków? Nié/ ále przez zakon wiáry.

28 Abowiém zá to mamy iż człowiek bywa vspráwiedliwion przez wiárę/ bez vczynków zakonu. 29 Izali Bóg tylko Zydów? áza też nie pogánów? Owßem y Pogánów. 30 ponieważ ieden iest Bóg/ który "vspráwiedliwia" obrzezánié z wiáry/ y odrzézek przez wiárę. 31 Zakon tedy psuiemy przez wiárę? Vchoway Boże: ále zakon stánowimy.

Margin notes: "pomstę. Heb ábo skaránie przepuscza. — [e] Gal. 3. d 22 — "grzéßnymi, niewolnikámi grzéchu. Hebr. — [f] Psal. 13. a 1. 52: a 3. — [g] Psal. 5. c 11. — [h] Psal. 139. a 4. — "wrzećienice. — [i] Psal. 9. b 7. — [k] Isa. 59. b 7. Przyp. 1. b 16 — [l] Psal. 35. a 2 — [m] Gal. 2. d 16. — [n] Gal. 2. d 16 — Zakon vkázuie grzéchy, ále ich odiąc nie może. — "potrzebuią. — "vbłagáczem N. L. S. y może też ták z Græckiégo przełożyć.

---

4 *Ale iest Bóg prawdźiwy*] Bóg z przyrodzenia iáko sam dobry/ ták sam iest prawdźiwy: á ludźie z przyrodzenia swego źli y kłamliwi/ zdrádzáć y zdrádzeni bydź mogą. Wßákże Pan Bóg y ludźie duchem prawdy obdárzoné/ Apostoły/ Ewánielisty/ y Proroki y inné/ czyni też dobrymi y prawdźiwymi: iáko y kośćioł/ który iest filárem y vtwiérdzeniem prawdy. *Mat. 19. 17. 1. Tim. 3. 15.*

8 *Powiádáią żebysmy mówili*] Nie dźiw/ iż tych czásów odscżepieńcy/ Páwłowé słowá źle rozumieią/ ku zálecéniu sáméy wiáry/ y poczytanéy spráwiedliwośći swoiéy/ y ku wyniscżeniu wßech vczynków dobrych: gdyż y ná on czás (iáko tu sam Páweł/ á Piotr indźie o tym świádczy) przewrotni ludźie słowá y pismá iego psowáli/ y ku wolnośći grzéßenia ich náćiągáli. Bo gdyby grzéch sam z śiebie y z przyrodzenia swego śćiągał sie ku chwale Bożéy: tedybysmy grzéßyć byli powinni: y nie byłby Bóg spráwiedliwy/ który grzéchy karze. Ale teraz nie idźie tu z przyrodzenia grzéchu (że sie on obraca ku chwale Bożéy) ále z mocy á z mądrośći Bożéy/ która vmié y złégo ná dobré vżywáć. Dla czego też grzéchy dopuscza y ćierpi. August: Enchir: cap. 46. *Słowá Páwłá S. źli źle rozumieią. — 2. Piot. 3. 16.*

10 *Niémáß nikogo spráwiedliwégo*] Té mieyscá y tym podobné nie ták rozumieć maß/ żeby zgołá żaden z Zydów y z Pogánów nie był dobry áni spráwiedliwy: gdyż iásné pismá są o Iobie/ o Zácháriaßu/ y Elżbiećie/ y o wielu innych/ iż byli spráwiedliwymi przed Pánem Bogiem: y byłoby bluźnierstwo té słowá o Pánnie mátce Bożéy/ o S. Ianie Chrzćićielu/ y o Apostołách rozumieć. Ale iż áni przez zakon przyrodzony/ áni przez zakon Moyżeßów żaden nie może bydź spráwiedliwy: áni sie tákich grzéchów vwiárowáć/ tákié tu wspomina: iedno przez wiárę á łáskę Bożą: przez którą káżdégo wieku (zwłascżá miedzy Zydy) było wiele świętych y spráwiedliwych ludźi/ których té słowá na- *Iáko żaden nie iest spráwiedliwy. Iob 1. 1. y 2. 3 Luk. 1. 6.*

mniéy nie tykáią: gdyż oné włáśnie są rzeczone o gromádźie złych á niezbożnych ludźi/ miedzy którymi żaden nie iest spráwiedliwy coby sie Bogá bał.

Vczynki bez wiáry y łáski nie ważne. Gal: 2. 16.

20 *Z uczynków zakonu*] Hieronym y Chryzostom S. wykłádáią to mieysce o vczynkách ceremoniálnych tylko zakonu stárego/ o których tóż Páweł miánowićie twierdźi w liśćie do Gálatów. Wszákże sie to rozumieć może y o innych wszytkich vczynkách dobrych/ które z wiáry á z łáski Bożéy nie pochodzą. Bo tákié áni sie Bogu podobáć/ áni człowieká vspráwiedliwić/ áni co v Bogá zásłużyć nie mogą. Y ták to mieysce Augustyn wykłáda. De spiritu & lit: cap. 8.

Żyd: 11. 6.

Spráwiedliwość prawdźiwie w nas będąca, przećiw hæretickiéy spráwiedliwośći poczytáney. Chrysost. y Theophila.

22 *A spráwiedliwość Boża*] Nie która będąc w Christuśie/ przez wiárę bywa vłápiona ábo vchwycona/ y zá nászę włásną poczytána (iáko odszczepieńcy wymyśláią) ále tá którą Bóg obdarza y obłoczy człowieká/ gdy vspráwiedliwia grzésznégo w pierwszym náwróceniu iego. Która przeto iest y spráwiedliwośćią człowieczą/ iż prawdźiwie iest w człowiecze: y spráwiedliwośćią Bożą/ iż od Bogá iest. August: in Psal: 30. conc: 1. Pátrz wys: 2. 13.

24 *vspráwiedliwieni dármo*] Iż żadna z tych rzeczy/ które vprzedzáią vspráwiedliwienié/ áni wiárá/ áni vczynki nie zásługuią łáski vspráwiedliwienia. Bo ieślić iest łáská/ tedyć nie z vczynków. Bo ináczéy/ łáskáby iuż łáską nie byłá. Wszákże wiárá y vczynki dobré z łáski pochodzącé/ są przygotowániem do vspráwiedliwienia. Pátrz niżéy v. 28.

Concil. Trid. *Rzym.* 11. 6.

28 *Przez wiárę bez uczynków*] Bez vczynków zakonu: to iest/ choćby sie nie obrzezał y ceremoniy zakonu Moyzészowégo nie záchował. Ktemu bez vczynków dobrych/ któreby czynił pierwéy niżli vwierzył/ y przed vspráwiedliwieniem. A náwet bez zásługi vczynków. Wszákże nie bez vczynków z wiárą złączonych y z wiáry pochodzących: nie bez pokuty/ nádźieie y miłośći y świętych Sakrámentów: to iest nie sámą wiárą/ y nie przez samę wiárę. Przetóż dármo gruntuią ná tym mieyscu odszczepieńcy samę wiárę swoię.

Iákie vczynki Páweł wyłącza od vspráwiedliwienia.

ROZDZ. IIII.

1 A Oż tedy rzeczemy/ że nálazł Abráhám oćiec nász wedle ćiáłá? 2 Abowiem ieśli Abráhám z vczynków* iest vspráwiedliwiony: ma chlubę/ ále nie v Bogá. 3 Bo co pismo mówi? [a] Vwierzył Abráhám Bogu: y poczytáno mu iest ku spráwiedliwośći.

**zakonu. L.*

[a] 1. Moy. 15. b 6. Galat. 3. a 6 *Iak.* 2. d 23.

4 A temu który robi/ zapłátá nie bywa poczytána podług łáski/ ále podług powinnośći. 5 A temu który nie robi/ ále wierzącému w tego który vspráwiedliwia niepobożnégo/ poczytána bywa wiárá iego ku spráwiedliwośći* wedle postánowienia łáski Bożéy.

G.

6 Jákoż też Dawid opowiáda błogosłáwieństwo człowieká/ którému Bóg poczyta spráwiedliwość bez vczynków: 7 [b] Błogosłáwieni których nieprawośći są odpuszczoné/ á których pokryté są grzechy. 8 B Błogosłáwiony mąż którému Pan grzéchu nie poczytał.

[b] Psal: 31. a 1

9 To tedy błogosłáwieństwo w obrzezániuli tylko iest/ czyli też w odrzezce? Abowiem powiádamy iż poczytána iest wiárá Abráhámowi ku spráwiedliwośći. 10 Jákoż tedy iest poczytána? *w obrzezániu? czyli w odrzézku? Nie w obrzezániu/ ále w odrzézku. 11 Y wziął znák obrzezánia/ pieczęć spráwiedliwośći wiáry która iest w odrzézku/ áby był Oycem wszytkich wierzących przez odrzézek/ áby y onym poczytano było ku spráwiedliwośći: 12 á żeby był oycem obrzezánia nie tylko tym którzy są z obrzezánia/ ále y tym którzy chodzą stopámi wiáry/ która iest w odrzezku oycá nászego Abráhámá.

**gdy był. G.*

[c] 1. *Moy.* 17. b 10. y 11.

13 C Abowiem nie przez zákon obietnicá Abráhámowi/ ábo nasieniu iego áby był dźiedźicem świátá: ále przez spráwiedliwość wiáry. 14 Bo ieśli którzy z zakonu/ dźiedźicmi są: próżna zostáłá wiárá/ y wniwecz sie obróćiłá obietnicá. 15 Zakon bowiem gniew spráwuie. Abowiem gdźie zakonu niemász: áni przestępstwá. 16 Dlatego z wiáry/ áby wedle łáski byłá mocna obietnicá wszytkiému nasieniu/ nie tylko temu które iest z zakonu/ ále y temu które iest z wiáry Abráhámowéy/ który iest oćiec nas wszytkich/ 17 (iáko iest nápisano: [d] Zem ćie oycem wiela narodów postánowił) przed Bogiem/ którému vwierzył/ który ożywia vmárłé: y zowie to czego niemász/ iáko to co iest.

[d] 1. Moy. 17. a 4.

18 D Który przećiw nádźiei w nádźieię vwierzył/ że miał zostáć oycem wiela narodów/ podług tego co mu było rzeczono: [e] Ták będźie nasienié twoie. 19 Y nie osłábiał w wierze: áni sie oglądał ná ćiáło swé obumárłé/ gdy iuż miał około stá lat/ y ná obumárły żywot Sáry. 20 W obietnicy też Bożéy z niewiáry nie wątpił: ále sie v-

[e] 1. Moy. 15. a 5.

mocnił

vmocnił wiárą / oddawszy chwałę Bogu: [21] dostátecznie wiedząc iż cokolwiek obiecał / mocen iest y vczynić. [22] Przeto mu też poczytano ku spráwiedliwośći. [23] A nie tylko dla niego napisano iest iż mu przyczytano iest ku spráwiedliwośći: ále też dla nas/ którym ma bydź poczytano wierzącym w tego/ który wzbudził Iesusá Chrystusá Páná nászego z martwych: [25] który iest wydan dla występków nászych / á wstał zmartwych dla vspráwiedliwienia nászego.

I. L. G.

Vczynki Abráhámowe vprzedzáiące wiárę.

1 Abráhám] Iż Apostoł w tym rozdźiale/ iáko y wyszey / przećiw Zydóm mówi / którzy mniemáli że mogli bydź vspráwiedliwieni przez vczynki swé zakonné / bez łáski Christusowéy vczynioné / y bez wiáry weń: przetóż wystáwuie ná przykład Abráhámá/ y dowodźi / że on był vspráwiedliwiony przed Bogiem / nie przez żadné vczynki piérwéy vczynioné niżli vwierzył: ábo które nie pochodźiły z wiáry y z łáski Bożéy.

Spráwiedliwość przed Bogiem y przed ludźmi Rzym. 3. 28.

2 Iesli Abráhám z vczynków] Jesli Abráhám vczynki tákie godné chwały czynił piérwéy niżli vwierzył: iáko mnodzy Philozophowie czynili: tedy ácz go ludźie mogli mieć zá spráwiedliwégo: ále przed Bogiem (który nic nie przyimuie co nie pochodźi z wiáry ábo z łáski iego) nigdy nie mógł bydź mian zá spráwiedliwégo. A ták Abráhám nie był vspráwiedliwiony z vczynków zakonu / to iest nie dla záchowánia zakonu / áni z vczynków nie z wiáry pochodzących / któreby on czynił włásnemi śiłámi bez pomocy łáski Bożéy. Wszákże był vspráwiedliwiony z vczynków z wiáry pochodzących. Páweł mówi o vczynkách bez wiáry / sámemi śiłámi ludzkimi vczynionych. A Iákub / o vczynkách z wiáry vczynionych od iuż vspráwiedliwionégo. August: in præf: Psal: 31. Nie słusznie tedy odszczepieńcy dla tych słów Páwłowych/ wszytkę spráwiedliwość vczynków odrzucáią.

Nie vczynki ále szczéra łáská spráwuie pierwsze vspráwiedliwienie.

August. in Psal. 31.

4 A temu który robi] Jákoby rzékł: Temu który vfa vczynkóm swym / iáko od śiebie sámégo pochodzącym / bez wiáry / bez łáski y pomocy Bożéy: y który mówi że mu dáná iest łáská y vspráwiedliwienie dla vczynków iego: Bo táki człowiek przywłascza sobie vspráwiedliwienie iákoby z powinnośći / á nie iákoby z łáski y sczodrobliwośći.

Nierobiący ábo nie czyniący, kto?

5 A temu który nie robi] Nie robiący ná tym mieyscu rozumie sie ten/ który ábo nie ma żadnych vczynków dobrych: ábo vczynków swych dobrych / które czynił póki nie vwierzył / nie kłádźie zá przyczynę vspráwiedliwienia: ále wiárę w Christusá/ y tę z szczeréy łáski pochodzącą. Przetóż Augustyn S. mówi: Wiedz iż wiárá grzésznym ćię nálázłá/ á choć ćię wiárá dána vczyniłá spráwiedliwym: wszákże ćię niezbożnym nálázłá/ piérwéy niż ćię spráwiedliwym vczyniłá. Jesli bywa grzészny vspráwiedliwiony: tedy z grzésznégo sstáie sie spráwiedliwy. A iesli z grzésznégo sstáie sie spráwiedliwy / á któreż są vczynki grzésznych/ iedno złé/ á nikczemné/ które nie zásługuią iedno potępienié? To Augustyn S.

In Psal: 31.

Vspráwiedliwiony sstáie sie spráwiedliwym.

Vspráwiedliwienie co iest

7 Których nieprawośći odpuszczone] Z tego mieyscá odszczepieńcy dowodźić chcą / iż vspráwiedliwienié nie iest nic inszé° iedno grzéchów odpuszczenié/ á nie żadna łáská ábo spráwiedliwość w człowiecze będąca / od Bogá iemu dána. Lecz tu Apostoł to tylko znáć dáie/ iż Bóg w piérwszym vspráwiedliwieniu żadnych zásług zapłáty godnych nie náyduie/ ále tylko grzéchy / które odpuszcza tym którzy weń wierzą.

Iáko Bóg grzéchy zákrywa y nie poczyta ich.

7 Których pokryte są grzechy] Nie rozumiéy (iáko heretycy z tych słów rozumieią) żeby grzéchy nigdy ludźióm nie były prawdźiwé od Bogá odpuszczáné / ále tylko pokrywáné y niepoczytáné. Abowiém to wierzyć ábo mówić/ iest Páná Bogá bluźnić / y vwłaczáć mocy łáski Bożéy y krwi Chistusowéy/ którą grzéchy násze bywáią prawdźiwie zgładzoné y odpuszczoné: gdyż on iest báránek który gładźi grzéchy świátá / y który omywa grzéchy násze we krwi swoiéy. Przetóż to zákrywánié y niepoczytánié o którym mówi Apostoł / nie iest nic inszégo / iedno zgłádzenié y oddalenié grzéchów przez ich odpuszczenié / y niekaránié zá nie. Bo ináczéy nie byłoby prawdźiwé / ále tylko zmyślone odpuszczenié. Ták Augustyn S. to mieysce wykłada: Których práwi/ pokryté są grzéchy: to iest / których grzéchów Bóg wiecéy nie pámięta: pokryté są/ zgłádzoné są. Nie ták rozumiéy co powiedźiał/ grzéchy pokryté są: iákoby tám iescze były y żyły: ále iż ich Bóg wiecéy nie widźi/ áni karze/ áni pomni. Dotąd Augustyn S.

Ian 29. Obia. 1. 5.

In Psal. 31.

Sákrámenty nie są tylko znáki, ále y przyczyny spráwiedliwośći.

11 Pieczęć spráwiedliwośći] Z tądby chćieli dowieźdź odszczepieńcy / żeby Sákrámenty nie dawáły łáski ábo vspráwiedliwienia: ále żeby tylko były znáki y pieczęćiámi grzéchów odpuszczenia / piérwéy przez wiárę otrzymánégo: iż Abram piérwéy był spráwiedliwy/ á potym przyiął ten Sákráment obrzezania / iákoby známię y pieczęć swego vspráwiedliwienia. Ale to zły dowod / żeby ták miáło bydź we wszytkich / iż ták było w iednym Abráhámie. Bo ácz on sam był pirwéy vspráwiedliwiony/ á niżli obrzezány: (iż to był własny przywiléy iego / że on był oycem wszytkich wiernych / ták Zydów iáko y Pogánów: y iákoby przodkiem y oycem obrzezánia) ále potym wszytko potomstwo iego / oné máłé dźiatki/ nie drzewiéy były vspráwiedliwioné/ áż były obrzezáné: iáko y dźiś dźiatki Chrześćiáńskie / gdy będą ochrzczoné. August. de Bapt: cont. Donat: lib. 4. cap. 24.

Którą wiárą bywamy vspráwiedliwiáni.

24 Którym ma bydź poczytano] Tu iáśnie widźimy przećiw odszczepieńcom/ iż iáko wiárá która Abráhámowi byłá poczytána ku spráwiedliwośći/ nie byłáć wiárá tá osobna Luterska/ którąby on wierzył że mu grzéchy pewnie dla Christusá były odpuszczoné: ále wiárá powszechna / którą Abráhám wierzył wszytkiému cokolwiek Bóg mówił: Ták też wiárá którą my bywámy vspráwiedliwieni / iest nie osobna iáka/ ále Kátholicka á powszechna wiárá/ którą wierzymy wszytkie ártykuły wiáry / ázwłascza iż Christus vmárł dla grzéchów nászych / y zmartwychwstał dla vspráwiedliwienia nászégo. Táć iest vspráwiedliwiáiąca wiárá: którą odszczepieńcy / iákoby ná despekt/ historiálną zową. Lecz nie iná-

Rzym. 4.25.

kßa byłá wiárá Abráhámá/ y Máryéy Pánny/ o ktoréy rzeczono: Błogosłáwiona ktoraś vwierzyłá. Nie znáią tedy odszczepieńcy vspráwiedliwienia/ áni przez wiáre/ áni przez dobre vczynki.

Luk. 1. 45.

ROZDZ. V.

1 A Będąc tedy z wiáry vspráwiedliwieni / pokóy ku Bogu miéymy przez Páná nászégo Jezusá Chrystusá: [a] 2 przez którego téż [*] przez wiáre mamy przystęp ku téy łásce w któréy stoimy / y chłubimy się / w nádziei [*] chwały synów Bożych. 3 A nie tylko/ ále się téż y w vciskách chłubimy: [b] wiedząc iż vcisk spráwuie ćierpliwość: 4 á ćierpliwość / doświádczenie: á doświádczenie nádzieię. 5 á nádzieiá niepohánbia: [c] iż miłość Boża rozlána iest w sercách nászych / przez Duchá S. który nam iest dan.

6 B [*] Bo przecżże [d] Chrystus / gdyśmy iesczе byli mdłymi/ wedle czásu vmárł zá niepobożne? 7 Bo ledwie kto vmiéra zá spráwiedliwégo: bo [*] zá dobrégo snadźby się kto vmrzeć ważył. 8 Lecz Bóg záléca miłość swoię przećiw nam: że gdyśmy iesczе byli grzésznymi / Chrystus zá nas vmárł. 9 Dáleko tedy wiecéy teraz vspráwiedliwieni we krwi iego/ záchowáni będziemy przezeń od gniewu. 10 Bo iesli gdyśmy byli nieprzyiaćiołmi/ iestesmy poiednáni z Bogiem przez śmierć syná iego: dáleko wiecéy poiednáni/ będziemy zbáwieni [*] w żywoćie iego. 11 A nie tylko: ále się téż y chłubimy w Bogu przez Páná nászégo Jezusá Chrystusá/ przez ktorégo smy teraz poiednánie otrzymáli. 12 C Dla tego iáko przez iednégo człowieká grzéch ná ten świát wszedł/ á przez grzéch śmierć: y ták ná wszytki ludzie śmierć przeszłá/ w którym wszyscy zgrzészyli. 13 Abowiém áż do zakonu grzéch był ná świećie: á grzéch nie był przyczytány / gdy zakonu nie było. 14 Ale śmierć królowáłá od Adámá áż do Moyzeszá: téż y nád tymi którzy nie zgrzészyli ná podobieństwo przestepstwá Adámowégo/ który iest kształtem przyszłégo. 15 Ale nie iáko przestepstwo/ ták y dar. ábowiém iesli przestepstwem iednégo wiele ich pomárło: dáleko wiecéy ná wiele ich oplynełá łáská Boża y dar/ w łásce iednégo człowieká Jezusá Chrystusá. 16 D A nie iáko przez ieden [*] grzéch/ ták y dar. ábowiem sąd w prawdzie z [*] iednégo ku potepieniu: á łáská z wiela występków/ ku vspráwiedliwieniu.

17 Abowiém iesli iednégo przestepstwem śmierć królowáłá przez iednégo: dáleko wiecéy ći którzy obfitość łáski y dárowánia y spráwiedliwośći biorą/ w żywoćie królowáć będą przez iednégo Jezusá Chrystusá. 18 Przeto iáko przez iednégo przestepstwo ná wszytkié ludzi ku potepieniu [*]: ták y przez iednégo spráwiedliwość/ ná wszytkié ludzi ku vspráwiedliwieniu żywotá. 19 Bo iáko przez nieposłuszeństwo iednégo człowieká / wiele ich sstáło się grzésznymi: ták y przez posłuszeństwo iednégo / wiele ich sstánie się spráwiedliwymi. 20 A zakon ná czás wszedł áby obfitowáło przestepstwo. Lecz gdźie obfitowáło przestepstwo / łáská wiecéy obfitowáłá. 21 áby iáko grzéch królowáł [*] ná śmierć: ták téż łáská królowáłá przez spráwiedliwość ku żywotowi wiecznému/ przez Jezusá Chrystusá Páná nászégo.

[a] Eph. 2. d 18. [*] wiárą. G.
[*] chwały Bożéy. G. S.
[b] Iak. 1. a 3.
[c] Zyd 9. d 14.
[*] boy Christus G.
[d] Zyd. 9. d 15. g 28. 1. Piot. 3. d 18
[*] ábo, dla dobrá iákiégo wielkiego: G.
[*] przez żywot
[*] iednego grzészącego: L. G.
[*] dla iednego grzéchu.
[*] przyszło ábo przyszlismy.
[*] w śmierći. L. G. S.

1 Pokóy mieymy] Jesli czytamy / Pokóy miéymy: tedy to chce rzec Páweł S. według Chrizostomá y Theophilaktá: Będąc raz przez wiáre vspráwiedliwieni / iuż wiecéy nie grzészmy: ále pokóy z Bogiem záchowaymy/ trwáiąc w spráwiedliwośći raz przyietéy. A iesli czytamy / Pokóy mamy: tedy ták rozumiéy wedle wykłádu Ambrożégo S. Będąc vspráwiedliwieni z wiáry/ mamy Bogá przeiednánégo y ná się łáskáwégo / ktorégosmy przedtym mieli dla grzéchów rozgniewánégo. A ták to mieysce nie służy onému bespieczeństwu y nieomylnéy pewnośći / która według náuki Luterskiéy káżdy mieć ma o vspráwiedliwieniu swym przez wiáre / że pewnie iest w łásce Bożéy y iest pewien zbáwienia.

Przećiw źle chwáléy heretyckiey wierze y bespieczeństwu

2 Przez wiáre mamy przystęp] Vspráwiedliwienie ácz zámyka w sobie wszelką łáskę y cnotę nábytą przez zásługi Páná Christusowé/ wszákże przystęp ku téy łásce bywa przez wiáre: iż wiárá iest iáko fundáment ná którym buduią / y iáko drzwi przez które do łáski wcho-

Vspráwiedliwienie wierze bywa przypisáne, iż oná iest iego fundámentem. Augustin. ser: 38. de temp.

ski wchodzą. A przetóż vspráwiedliwienié nászé bywa wierze przyczytano/ nawiecéy w tym liśćie/ ácz y sámá wiárá też z łáski iest.

4 *A doświadczenie, nádzieię*] A to mieysce strofuie błąd odszczepieńców/ którzy mówią/ że nádzieiá nászá wspiéra sie tylko ná obietnicách Bożych/ á bynamniéy ná vczynkách nászych. Ale tu słyszymy/ iż nádzieiá pochodźi z doświádczenia/ z ćiérpliwośći y stałośći w vtrapieniu: á iż ták fundowána ná obietnicách Bozkich/ y ná vczynkách nászych/ nigdy nas nie omyli.

Nádzieiá mocni sie dobrémi vczynkámi.

Augustin. de doct Christ. lib. 1. cap. 40.

5 *Miłość Boża rozlana*] Tá miłość Boża (przez którą prawdźiwie bywamy vspráwiedliwieni) bywa nam daná w vspráwiedliwieniu nászym: á nie bywa nam tylko poczytána/ ále istotnie vżyczána y rozlana w sercách nászych przez Duchá ś. który ią nam dáie y z inszémi cnotámi y dárámi swémi. Bo tá miłość Boża nie iest oná/ która sam Pan Bóg iest/ ále oná która nam Bóg dáie: iáko Augustyn świety pokázuie.

Miłość iest rzecz w nas istotnie będąca.

Aug. lib. de spir. & lit. c 32.

Conc. Triden: sess. 5. Decre. de peccato orig.

12 *Przez iednego człowieká*] Z tego mieyscá dowodzą kośćielni Doktorowie/ przećiw Pelágianóm heretykom (ktorzy vczyli iż dźiatki nie máią grzéchu piérworodnégo/ áni máią bydź chrzczoné dla odpuszczenia iego) że w Adámie y przez Adámá wszyscy ludźie poczynáią sie/ y rodzą/ y zostawáią grzésznymi. Które mieysce nie mniéy służy przećiw Kálwinistóm vczącym/ iż wszytkié dźiatki Chrześćiáńskié iescze w żywoćiech máćierzyńskich świetymi są/ y łáskę Bożą máią: ták iż beze chrztu mogą bydź zbáwioné.

Wszyscy sie rodzą w grzéchu pierworodnym.

Błąd Kálwinistow.

20 *Aby obfitowáło*] Nie iżby zakon był przyczyną rozmnożenia grzéchów: ále iż zá podániém zakonu/ dla zákazánia/ námnożyło sie przestepstwá zakonu/ który grzéch iest: Dla czego moc łáski Páná Chrystusowéy wiecéy y obfićiéy bywa dána w nowym testámenćie.

Zakon iáko był pochopem do grzéchow.

ROZDZ VI.

1 OŻ tedy rzeczemy? Będziem że w grzéchu trwáć áby łáská obfitowáłá? 2 Nie day tego Boże. Abowiém którzyśmy vmárli grzéchowi/ iákóż wiecéy w nim żyć będziemy? 3 Azaż nie wiećie/ iż [a] którzykolwiek w Chrystusie Jesusie iesteśmy ochrzczeni/ w śmierci iego ochrzczeni iesteśmy? 4 [b] Abowiém iesteśmy z nim pospołu pogrzebieni w śmierć przez chrzest: áby iáko Chrystus wstał z martwych przez chwałę Oycowską/ [c] ták y my żebyśmy w nowośći żywotá chodźili. 5 [d] Bo iesliśmy sie wszczepionymi zostáli w podobieństwo śmierci iego: spólem y w zmartwychwstáni będziemy. 6 Wiedząc to/ że stáry nász człowiek pospołu iest vkrzyżowan/ áby zepsowáne było ćiáło grzéchu/ y dáléy nie służyliśmy grzéchowi. 7 Bo kto vmárł/ vspráwiedliwion iest od grzechu. 8 A ieśliżeśmy z Chrystusem vmárli: wierzymy iż wespół też z Chrystusem żyć będziemy. 9 Wiedząc że Chrystus powstáwszy z martwych wiecéy nie vmiera/ śmierć mu wiecéy 'pánowáć nie będźie'. 10 Bo iż vmárł grzéchowi raz vmárł: á iż żywie/ żywie Bogu. 11 Ták że y wy rozumieyćie/ iżeśćie są vmárłymi grzéchowi: á żywymi Bogu w Chrystusie Jesusie Pánu nászym.

12 Niechże tedy nie króluie grzéch w wászym śmiertelnym ciele 'żebyście posłuszni mieli bydź pożądliwośćiam iego'. 13 Ale áni wydawayćie członków wászych orężem niespráwiedliwośći grzéchowi: ále wydawayćie sie Bogu/ iáko z martwych żywémi: á członki wásze zbroią spráwiedliwośći Bogu. 14 Abowiém grzéch nád wámi pánowáć nie będźie: bośćie nie pod zakonem/ ále pod łáską. 15 Cóż tedy? będziemże grzészyć/ żesmy nie pod zakonem ále pod łáską? Nie day tego Boże. 16 [e] Niewiećie że komu sie stáwićie sługámi ku posłuszeństwu/ sługámi iesteśćie tego komu posłuszni iesteśćie/ ábo grzéchu ná śmierć/ ábo posłuszeństwu ku spráwiedliwośći? 17 A chwałá Bogu żeśćie byli niewolnikámi grzéchu/ áleśćie posłuszni byli z sercá tego sposobu náuki do którégo podáni iesteśćie. 18 A będąc wyzwoleni od grzéchu/ niewolnikámi zostáliśćie sie spráwiedliwośći.

19 Po ludzku mówie/ dla nieudolnośći ćiáłá wászego. Abowiém iákośćie wydawáli członki wásze ná służbę nieczystośći y niepráwośći/ ku niepráwośći: ták teraz wydawayćie członki wásze ná 'służbę' spráwiedliwośći/ ku poświecéniu. 20 Bo gdyśćie byli niewolnicy grzéchu/ byliśćie wolnymi spráwiedliwośći. 21 Któryżeśćie tedy ná on czás pożytek mieli z onych rzeczy/ zá które sie teraz wstydźićie? Bo koniec onych iest śmierć. 22 A teraz będąc wyzwoleni od grzéchu/ á stá-

[a] Gal. 3. d 27

[b] Kol. 2. b 12.

[c] Eph. 4. f 23 Colo 3. b 10

[d] Zyd 9. d 14 1. Piot. 2. a 2.

'nie pánuie. G.

'żebyśćie mu posłuszni mieli bydź w pożądliwośćiách iego. G.

[e] Ian 8. d 34 2. Piot. 2. d 19

'sługámi. G.

wßy ſie niewolnikámi Bogu / máćie owoc wáß ku poświeceniu / á koniec żywot wieczny. 23 Abowiém zapłáty grzéchowé / śmierć: A łáſká Boża / żywot wieczny w Chryſtuśie Jeſuśie Pánu náßym.

wyſługi.

3 Ieſteſmy ochrzeźeni] Co piérwéy przypiſował nie zakonowi Moyzéßowému ále wierze / to teraz przypiſuie chrztowi: który ieſt piérwßym Sákrámentem wiáry náßéy / y piérwßym wſtepem do religiiéy Chrześćiáńſkiéy. Zkąd znáć / iż Apoſtoł nie trzyma / żeby ſámá wiárá vſpráwiedliwiáć miáłá / ále y Sákrámenty / y wßytká religia Chrześćiáńſka / którą zowie zakonem Duchá / łáſki y wiáry.

Nie ſámá wiárá ále y Chrzeſt vſpráwiedliwia.

6 Stáry człowiek, ćiáło grzéchu] To ieſt náß ſtan ſkáżony / poddány grzéchowi y pożądliwośćiom / pochodzący ná nas od Ádámá. Jáko z drugiéy ſtrony człowiek náprawiony w Chriſtuśie y przez Chriſtuſá: nowym człowiekiem bywa názwány. A przez ćiáło grzéchów / rozumiéy ábo wßytkie kupe y gromáde grzéchów / ábo ćiáło grzéchóm poddáné / y do grzéchów ćiągnące.

Stáry y nowy człowiek

12 Nie króluie grzéch] Pożądliwość tu zowie grzéchém / iż ieſt ſkutek / przyczyná y máteria grzéchu / y iákoby chorobá iákaś y niemoc w nas / ſkłániáiąca nas do złégo: która y po chrzćie zoſtáie z ſtrony máteryiéy. Lecz nie ieſt włáśnie grzéchem / áni ieſt zákazána przykazániem: iedno áby nie królowáłá w nas / á my żebyſmy iéy poſłuſzni nie byli / y chćiwośći iéy nie pełnili. Auguſt. lib: de nup: & concup: cap: 23. Cont: du: ep: lib: 1. cap.12. Conc. Trid. ſeſ. 5.

Pożądliwość czemu zową grzechem.

Rzym. 6. 12.

17 Tego ſpoſobu náuki] Ná piérwßym káżdégo narodu náwróceniu ná wiare Kátholicką / pewna formá y ſpoſob náuki ábo regułá wiáry bywa podawána: którą ludźie od ſwych Apoſtołów raz przyiąwßy / nigdy iéy więcéy odmieniáć nie máią: á od żadnégo człowieká áni od Anyołá nowéy żadnéy náuki áni reguły ábo Análogiiey wiáry nie przyimowáć.

Pierwßy ſpoſob náuki ma bydź záchowány.

Ad Gal.1. 8.

23 A łáſká Boża żywot wieczny] Jáko obrok / żołd ábo zapłátá grzéchu / ieſt śmierć y potepienié: ták zapłátá ſpráwiedliwośći / z łáſki Bożéy / ieſt żywot wieczny: áby iáko królowáł grzéch ná śmierć / ták też łáſká królowáłá przez ſpráwiedliwość / ku żywotowi wiecznému: iáko wyſżéy mówił. Lecz tu żywot wieczny zowie ráczéy łáſką niż odpłátą: przeto / iż záſługi / którémi do żywotá przychodzimy / ſą z łáſki y z dáru Bożégo. Auguſt. epiſt. 105. ad Sixtum.

Zywot wieczny ieſt y dar, y zapłátá.

Rzym: 5. 21.

ROZDZ. VII.

1 A ['N]za nie wiecie bráćia (bo vmieiącym zakon mówie) iż zakon pánuie człowiekowi iáko długi czás żywie. 2 [a] Abowiém niewiáſtá która pod mocą mężá ieſt / póki mąż żyw obwiązána ieſt zakonowi. lecz ieſliby mąż iéy vmárł: rozwiązána ieſt od zakonu mężowégo. 3 Przeto póki mąż żywie / bedźie zwána cudzołożnicą ieſliby byłá z inßym mężem. lecz ieſliby mąż iéy vmárł / wolna ieſt od zakonu mężowégo: áby nie byłá cudzołożnicą ieſliby byłá z inßym mężem. 4 A ták bráćia moi y wy ieſteśćie vmartwieni zakonowi przez ćiáło Chriſtuſowé: ábyśćie byli inßégo który powſtáł z martwych / ábyſmy owoc przynośili Bogu. 5 Abowiém gdyſmy byli w ćiele / námietnośći grzéchów / które przez zakon były / w członkách náßych / áby owoc przynośiły śmierći. 6 Lecz teraz ieſteſmy rozwiązáni od zakonu śmierći / w którymeſmy byli zátrzymáni: ták ábyſmy ſłużyli w nowośći duchá / á nie w ſtárośći litery. 7 B Cóż tedy rzeczemy? zakon ieſt grzéchem? Boże vchoway. Alem grzéchu nie poznał / iedno przez zakon: Bobych o pożądliwośći niewiedźiał / gdyby zakon nie mówił: [b] Nie bedźieß pożądał. 8 Lecz grzéch / wziąwßy przyczyne przez zákazánié ſpráwił we mnie wßeláką pożądliwość. Abowiém bez zakonu był grzéch martwy. 9 Y ia żyłem niekiedy bez zakonu. Lecz gdy przyßło roſkazánié: grzéch ożył. 10 A iam był vmárł: y nálázło mi ſie przykazánié które było ku żywotowi / to bydź ku śmierći. 11 Bo grzéch wziąwßy przyczyne przez przykazánié / zwiódł mie / y przez nie zábił. 12 [c] A ták zakon w prawdźie święty / y przykazánié święté / y ſpráwiedliwé y dobré. 13 Co tedy dobré ieſt ſtáło mi ſie śmierćią? Boże vchoway. Ale grzéch / áby ſie grzéchem pokazał / ſpráwił mi śmierć przez dobré: áby ſie ſtał náder grzéßącym grzéchem przez przykazánié.

poki zakon żywie.
[a] 1. kor: 7. g 39.
mężáta przywiązána ieſt zakonem do mężá żywé. G. S.
mężá. G.

vmárli. G. S.
iż zakon ieſt. G.
[b] 2. Moy. 20 c 17. 5. Moy. 5. c 21.
pochop.
pochop.
[c] 1. Tim 1. b 8

14 C ᵍ Bo wiémy iż zakon iest duchowny: á iam iest cielesny / záprzedány pod grzéch. 15 ᵍ Abowiém co czynię / ⁿnie rozumiem: bo nie co dobrégo chcę to czynię / ále złé którégo nienawidzę ono czynię. 16 ᵍ A ieśli czego niechcę / to czynię: zezwalam zakonowi / że dobry iest: 17 ᵍ A teraz iuż nie ia to czynię / ále grzéch który we mnie mieszka. 18 ᵍ Bo wiém że nie mieszka we mnie / to iest / w ciele moim / dobré. ᵍ Abowiém chćieć przy mnie iest: ále wykonáć dobré nie nayduię. 19 D ᵍ Bo nie czynię dobrégo które chcę: ále złé którégo niechcę to czynię. 20 ᵍ A ieśliż czego niechcę to czynię: iuż nie ia to czynię / ále grzéch który we mnie mieszka. 21 ᵍ Znayduię tedy zakon / gdy ia chcę czynić dobrze / że mi iest złość przyległa. 22 ᵍ Abowiem kocham się wespół z zakonem Bożym według wnetrznégo człowieká. 23 ᵍ Lecz widzę inszy zakon w członkách moich / sprzećiwiáiący się zakonowi vmysłu moiégo / y biorący mię w niewolą / w zakonie grzechu / który iest w członkách moich. 24 ᵍ ᵛNieszczesny ia człowiek / kto mię wybáwi od ćiáłá téy śmierći? ᶻ 25 ᵍ ᵃŁáská Bożá przez Iezusá Chrystusá Páná nászégo. Ia tedy sam vmysłem służę zakonowi Bożému / lecz ćiáłem zakonowi grzéchu.

ⁿ nie chwalę.
ᵛ nędzny. G.
ᶻ śmierći y grzéchowi poddánégo.
ᵃ dziękuię Bogu G. Chwałá Bogu. N. G.

Spráwiedliwość w nas będąca.

6 *Abyśmy służyli w nowośći duchá*] Oto przez chrzest nie mamy poczytánéy spráwiedliwośći páná Christusowéy: ále wewnetrzné duchá odnowienié / nam dáné y trwáiące w nas.

Pożądliwość która zákazána. Rozd: 6. 12. Tamże.

7 *Niebędźiesz pożądał*] Témi słowy y tym przykazániém / nie onáć pożądliwość (która iest defekt ábo chorobá ludzkiégo przyrodzenia o któréy wyszszéy mówił) áni skłonność do złégo / pożądáiąca przećiw Duchowi / iest właśnie zakazána: Ale przyzwolenie rozumu nászégo / którym ná one pożądliwość zezwalamy / ábyśmy iéy podnieczenia y lubośći nász ládowáli / to iest grzéch / y tego nam tu zákazuią.

Pierwsze popędliwośći nie są w mocy ludzkiey.

15 *Co czynię*] To rozumieiąc o S. Páwle ábo o innym którym spráwiedliwym / ták wykłádáć mamy: iż ćiáło y niższa część człowiecza pobudza w nim rozmáité y przećiwné sobie chćiwośći / żądze y namietnośći przećiw rozumowi: y czásem ták sprędká nań powstáie / iż pierwéy niżli się obaczy / y niżli się rozumu dołoży / człowiek vwiedzion bywa. Lecz gdy człowiek / skoro się obaczy / tym się żądzam sprzećiwi / y oné potępi: tedy mu nic nie szkodzą / áni go grzésznym czynią: y owszem do zasługi mu pomagáią.

Wolność człowiecza y w grzészeniu Gal. 5. 12.

15 *Nie co dobrégo chcę to czynię*] Nierozuméy / żeby człowiek niemógł czynić dobrégo które chce / ábo którégo prágnie: ábo żeby muśiał złe czynić przećiw woléy swoiéy: ále iż dla naiázdów pożądliwośći od któréy póki żyw wolen nie iest / wypełnić we wszytkim nie może woléy duchá swego. Iáko to sam dekláruie mówiąc: Ciáło pożąda przećiw duchowi / á duch przećiw ćiáłu.

Grzéch który przećiw woléy swéy kto vczyni grzechem nie iest

19 *Złé którégo niechcę*] Czásem y spráwiedliwi ludźie bywáią przymuszeni mocą y furią złéy pożądliwośći / wiele y czynić y ćierpieć ná niższéy częśći dusze swéy / ábo ná zwierzchnych członkách: ná co rozumem áni wolą niezezwaláią / y owszem się onémi rzeczámi bárzo brzydzą. Czym oni ták dálece nie grzészą / że im zá to (według ś. Augustyná) mówić do Bogá nie potrzebá / Odpuść nam grzéchy násze. Bo grzéch ták dobrowolny iest / iż gdźie wola nie przystąpi / tám też grzéchu niemász. Bo nie pokuszenié / ále ná pokuse zezwolenié / iest grzéch. Bern.

Epi: 200. ad Aielicum.

Wolność ludzka.

19 *Którégo niechcę*] Nic to nie vymuie wolnośći ludzkiéy / co Apostół mówi / iż dobrzy ludźie podczás ná ćiele ćierpią namietnośći / którym nie przyzwaláią. Y owszem się ztąd dowodźi liberum arbitrium, to iest / wolność y swobodá ludzká: ponieważ włásna iéy sprá wá / która iest / chćieć ábo niechćieć / przyzwolić ábo nieprzyzwolić / záwsze iest wolna sámá w sobie: áczkolwiek może bydź iáka moc ábo gwałt wnetrzny ábo zwierzchny / któryby hámował członki ludzkié / áby nie wykonały tego wszytkiégo / co wola chce ábo roskázuie. Y przetóż to nigdy zá grzéch człowiekowi nie bywa poczytano / cokolwiek ćierpi / ábo czyni / kiedy wola ná to nie zezwala. Dla czego niżéy mówi: Nie ia to czynię: iż nie człowiek czyni / co niechcąc czyni. Czym iescze iáśniéy dowodźi liberum arbitrium, ábo wolnośći ludzkiéy.

ver. 20:

Pożądliwość nie plugáwi vczynków ludźi spráwiedliwych, iáko Lutrowie vczą.

25 *Vmysłem, á ćiáłem*] Nic vczynionégo z pożądliwośći (która tu Apostół zowie grzéchem) gdy duch / rozum y wola ludzka nie zezwala / nie może człowieká winnym przed Bogiem vczynić. Ani pobudki ćielesné w człowiecze spráwiedliwym / nie mogą namniéy pomázáć y splugáwić vczynków duchá iego (iáko Lutrowie mówią) y owszem im często zasługi przyczyniáią / dla vstáwiczney woyny / którą z nimi wiodą. Abowiém iásna rzecz iest / iż spráwy duchá y ćiáłá nie schodzą się pospołu do iednégo vczynku wykonánia / iáko oni obłednie mniemáią: gdyż tu Páweł mówi przećiw temu / iż vmysłem służy zakonowi Bożému / á ćiáłem zakonowi grzéchu / to iest pożądliwośći.

ROZDZ. VIII.

1 A Eraz tedy nie máß żadnégo potepienia tym którzy ſą w Chryſtuſie Jeſuſie: którzy nie wedle ćiáłá chodzą*. 2 Abowiém zakon duchá żywotá w Chryſtuſie Jeſuſie / wyzwolił mie od zakonu grzéchu y śmierći. 3 Bo co niepodobnégo było zakonowi/ w czym ſłáby był dla ćiáłá: Bóg poſłáwßy Syná ſwégo w podobieńſtwie grzéßnégo ćiáłá / y przez grzéch potępił grzéch w ćiele. 4 áby vſpráwiedliwienié zakonu wypełniło ſie w nas / którzy nie podług ćiáłá chodźimy / ále według duchá. 5 Abowiém którzy ſą wedle ćiáłá: co ieſt ćiáłá rozumiéią. lecz którzy ſą wedle duchá / co ieſt duchá rozumiéią. 6 B Bo mądrość ćiáłá / ieſt śmierć: á mądrość duchá / żywot y pokóy. 7 Gdyż mądrość ćiáłá / ieſt nieprzyiaćiółką Bogu: bo nie ieſt poddána zakonowi Bożému: ábowiém áni może. 8 A którzy ſą w ćiele / Bogu ſie podobáć nie mogą. 9 Lecz wy nie ieſteśćie w ćiele / ále w duchu: ieſli iednák Duch Boży w was mießka. A ieſli kto Duchá Chryſtuſowégo nie ma: ten nie ieſt iego. 10 Lecz ieſli Chryſtus w was ieſt: ćiáło wprawdźie ieſt vmárłé dla grzéchu / ále Duch żywie dla vſpráwiedliwienia. 11 C A ieſli Duch tego który Jeſuſá wzbudźił z martwych / w waß mießka: który wzbudźił Jeſuſá Chryſtuſá z martwych / ożywi y ćiáłá wáße śmiertelné dla Duchá iego w was mießkáiącégo.

12 A ták bráćia / powinni ieſteśmy / nie ćiáłu / ábyśmy podług ćiáłá żyli. 13 Abowiém ieſli podług ćiáłá żyć bedźiećie / pomrzećie: ále ieſli Duchem ſpráwy ćiáłá vmartwićie / żyć bedźiećie.

14 Bo którzykolwiek Duchem Bożym rządzeni ſą / ći ſą ſynmi Bożymi. 15 [a] Bośćie nie wźięli duchá niewolſtwá znowu ku boiáźni: [b] áleśćie wźięli duchá przywłaſczenia zá ſyny / przez którégo wołamy / Abbá (Oycze.) 16 Abowiém ten Duch / świádectwo dáie duchowi náßému iżeśmy ſą ſynámi Bożymi. 17 A ieſliż ſynámi / tedyć y dźiedźicmi: dźiedźicmić Bożymi / á ſpołu dźiedźicmi Chryſtuſowymi.

Jeſli iednák ſpół ćiérpiémy / ábyśmy też ſpół byli vwiélbieni.

18 Abowiém mam zá to iż vtrapienia tego czáſu ninieyßégo / nie ſą godné przyßłéy chwały / która ſie w nas obiáwi. 19 D Abowiém oczekiwánié ſtworzenia oczekawa obiáwienia ſynów Bożych. 20 Bo próżnośći poddáné ieſt ſtworzenié / nie dobrowolnie / ále dla tego którył ie poddał pod nádźieią: 21 bo y ſámo ſtworzenié bedźie wyſwobodzoné z niewolſtwá ſkáżenia / ná wolność chwały ſynów Bożych.

22 Wiémy bowiém iż wßytko ſtworzenié / wzdycha / y iáko rodząca boleie áż dotąd. 23 A nie tylko ono / ále y my ſámi máiący piérwiaſtki Duchá / y ſámi w ſobie wzdychamy / oczekawáiąc przywłaſczenia zá ſynów Bożych / odkupienia ćiáłá náßégo. 24 Abowiém nádźieią ieſteśmy zbáwieni. A nádźieiá którą widzą nie ieſt nádźieiá. bo co kto widźi / przecz ſie nádźiewa? 25 E Ale ieſli ſie nádźiewamy / czego nie widźimy / przez ćiérpliwość oczekawamy. 26 Tákże też y duch dopomaga krewkośći náßéy. ábowiém o cobyśmy prośić mieli / iáko potrzebá niewiémy: ále ſam Duch prośi zá námi wzdychánim niewymownym. 27 A który wypátruie ſercá / wié czego Duch pożąda: iż według Bogá prośi zá świętymi.

28 A wiémy że tym którzy miłuią Bogá / wßytko dopomaga ku dobrému / tym którzy ſą wezwáni podług poſtánowienia świeći. 29 Abowiém które przeyźrzał / y przenáznáczył / áby byli podobni obrázowi Syná iego: żeby on był piérworodnym miedzy wielą bráćiéy. 30 F A które przenáznáczył / té też wezwał: á które wezwał / té też vſpráwiedliwił: á które vſpráwiedliwił / oné też vwielbił. 31 Cóż tedy rzeczemy ná to? Jeſli Bóg zá námi / kto przećiwko nam? 32 Który też właſnému Synowi ſwemu nie przepuśćił / ále go zá nas wßytkié wydał: iáko też nam wßyſtkiégo z nim nie

*ále według duchá. G. ożywiáiącego.

ćiáłá grzéchowégo. to ieſt przez Chryſtuſá który ſie nam ſtał ofiárą zá grzéch.

który ćiele żnie żywią.

[a] 2. Tim. 1. b 7. [b] Gal. 4. a 5.

zá ſyny.

Oto y nádźieią bywamy zbáwieni á nie ſámą wiárą.

ᵃdáruie. G. S

33 ᵃdárował? ᵇ Kto bedźie skárżył ná wybráné Boże? Bóg który vspráwiedliwia. 34 ᵇ Któż iest coby potepił? Christus Jesus który vmárł / y owszem który y zmartwychwstał / który iest ná práwicy Bożéy / który sie też ᵇwstawia ză námi.

ᵇprzyczynia.

35 ᵇ Któż tedy nas odłaczy od miłośći Chrystusowéy? vtrapienie? czyli vćisk? czyli głód? czyli nágość? czyli niebespieczeństwo? czyli prześládowánie? czyli miecz? 36 ᵇ (iáko iest nápisano: ᶜIż dla ćiebie cáły dźień

ᶜPsal. 43. d 23.

bywamy martwieni: iesteśmy poczytáni iáko owce ná rzeź.) 37 G ᵇ Ale w tym wszytkim przewyćieżamy ᵃdla tego' który nas vmiłował. 38 ᵇ Abowiem ᵃpewienem' / iż áni śmierć / áni żywot / áni ányołowie / áni kśiestwá / áni mocárstwá / áni teráznieysze rzeczy / áni przyszłé / áni moc / 39 ᵇ áni wysokość / áni głebokość / áni insze stworzenie / nie bedźie nas mogło odłaczyć od miłośći Bożéy / która iest w Chrystusie Jesusie Pánu nászym.

ᵃprzez tego. G. S.
ᵃvfam, mam nádźieię. G.

Pożadliwość nie iest włáśnie grzéchem.

1 Zadné potepienie] Niemász żadnégo grzéchu ćieżkiégo / któryby był godźien potepienia / w wiernych / póki nie żyia wedle ćiáłá. Zkad to idźie / iż pożadliwość w nich pozostáła / nie iest włáśnie grzéchem. Jáko y Jan ś. mówi / Iż wszelki który sie z Bogá národźił / ábo który w Bogu mieszka / ten nie grzészy.

1. Ián 5. 18. y 3. 6.

Przykazánie Pánskie może bydź záchowáné.

4 Aby vspráwiedliwienie zakonu] Z tego mieyscá mamy przećiw odszczepieńcóm / iż zakon / to iest przykazánie Boże może y ma bydź záchowáne · á iż záchowánie iego iest spráwiedliwość: á iż sie to w człowiecze Chrześćiáńskim pełni przez łáske Christusowa / co przez moc stárégo zakonu nigdy sie wypełnić nie mogło.

Swiádectwo Duchá.

16 Duch świádectwo dáie] Swiádectwo Duchá (mówi Ambroży ś.) iest żywot pobożny / y żadze święté ku Bogu / które w nas Duch ś. spráwuie. Przetóż nic to mieysce nie podpiéra onéy osobnéy wiáry Luterskiéy / która chca bydź pewni / że sa w łásce Bożéy.

Cierpieć z Christusem potrzebá.

17 Iesli iednák społ ćierpimy] Choć Pan Christus zá nas ćierpiał y dosyć vczynił: wszákże y my nie możemy z nim królowáć / ieśli tu z nim ćierpieć nie bedźiemy.

Krotkie y lekkie vtrapienia zásługuia iednák wieczna chwałe. Zasługi vczynkow.

18 Nie sa godné przyszłéy chwały] To iest / nie sa pomierné ku onéy chwale. Bo vtrapienia sa krótkié y doczesné: á chwałá oná wieczna y nieskończona. Przetóż to mieysce nic nie iest przećiwné zasługóm dobrych vczynków ludźi Chrześćiáńskich. Bo ácz vczynki dobré / y vtrapienia przy nich / lekkié y krótkié sa / y nigdy nie moga bydź z ona chwałá porównáné: wszákże iednák spráwuia y zásługuia nam one wielkość y wieczność chwały królestwá niebieskiégo: y wierni stáia sie godni królestwá Bożégo / dla którégo też ćierpia: Y oddáie Pan Bóg ták wielka chwałe ták máłym y lekkim vczynkóm y vtrapieniu / á to dla tegóż vtrapienia. A którzy to mieysce przywodza przećiw zasługóm ludźi spráwiedliwych / ći sie nie czuia / iż tymże dowodem odéymuia zasługi páná Christusowé: (zwłaszczá ći którzy go nie máia zá Bogá prawdźiwégo) gdyż meki y vtrapienia / które on w ćiele podiał / były tákże krótkié / á chwałá zá nie oddána / iest wieczna. Jáko tedy złé vczynki y roskoszy krótkié y doczesné nigdy nie sa równé ku onéy wiecznéy mece piekielnéy / á przedśie piekło zasługuia / y piekłem zá nie spráwiedliwie płáca: Ták dobré vczynki y vtrapienia ludźi spráwiedliwych / choćia tákież krótkié / zásługuia niebo: y oddáie im zá nie sedźia spráwiedliwy korone spráwiedliwośći.

2. kor. 4. 17. 2. Thes. 1. 5. Rzym. 2. 7. Zyd. 6. 10. 12 Mat. 25. 34. Gal. 5. 6. 1. Ian 5. 1.

Nádźieia bywawy zbáwieni, á nie sáma wiárą. 1. Ian 4. 7. Dźie. 15. 9. 1. Piot. 4. 8. Luk. 7. 47. Rzym. 1. 17. 1. Ian 3. 14.

24 Nádźieia iesteśmy zbáwieni] Co ná innych mieyscách przypisuie wierze / to tu przyczyta nádźiei: iż nie sámá wiárá vspráwiedliwia y zbáwia / ále wiárá z nádźieia y z miłośćia złaczona / ábo wiárá która przez miłość dobrze czyni. Przetóż raz czytamy: Wszelki który wierzy / ten z Bogá iest. A drugi raz Wszelki który miłuie / z Bogá sie národźił. Indźie nápisano: Iż wiárá oczyśćia sercá. A ná innym mieyscu: Iż miłość okrywa wielkość grzéchów. Raz Pan mówi: Wiárá twoiá ćiebie vzdrowiłá. A drugi raz: Odpuszczono iéy wiele grzéchów / iż wiele vmiłowáłá. Raz nápisano: Spráwiedliwy z wiáry żywie. A drugi raz: My wiémy iżeśmy przenieśieni z śmierći do żywotá / iż miłuiemy bráćia.

Duch S. iáko zánámi. De anima & eius ori: li. 4. c 9. & Epist. 121. c 15.

26 Sam Duch prośi] To mieysce Arianowie y Mácedonianowie przywodźili przećiw bostwu Duchá ś. chcac go vczynić stworzeniem / á nie Bogiem. Lecz Augustyn ś. y inni Doktorowie kośćielni ták to wykłádáia: Iż sie Duch ś. przyczynia y prośi zá námi / gdy sie w nas przyczynia y prośi / y vczy nas prośić wzdychániem niewymownym. Bo sie ták sam Apostół wykłáda: który rzékszy ná iednym mieyscu: zesłał Duchá wołáiacégo / Abbá Oycze. ná drugim zás mieyscu ták to deklárnie: W którym wołamy / Abbá / Oycze. A ták nic inszégo nie iest / Wołáiacégo / iedno czyniacégo ábyśmy wołáli: y ná ten czás Duch ś. prośi / kiedy nas czyni proszacé.

Gal. 4. 6. Rzym. 8. 15.

Nikt nie iest pewien o swym wybrániu. Mat. 22. 14. Greg. hom. 38. in Euan.

30 Które przeznáczył] Wiele iest wezwánych / lecz máło wybránych. Wiemy iżeśmy wezwáni / ále niewiemy ieślismy wybráni: gdyż nie wszyscy wezwáni / sa wybrani. Iż tedy nikt niewie o tym pewnie żeby był wybránym: tedyć wszyscy słusznie sie bać máia / á nie vfáć w żadnych śiłách y vczynkách swoich: ále w sámym miłośierdźiu Bozkim. Lecz to pewnie widźiémy / iż Bozkié przeyźrzenie / ábo przeznáczenie / nic nie vymuie áni przekaża wolnośći ludzkiéy. Jáko széroce pokázuia świeći Doktorowie / á zwłaszczá Augustyn de corrept: & gratia cap. 17. De ciuit. Dei, lib. 5. cap. 9. y indźie.

Nikt nie ma pewnie wierzyć że bedźie zbáwiony.

38 Pewienem] To iest / vfam Pánu / ábo mam nádźieie pewna. Jáko sie tóż słowo rozumié ná tych mieyscách. Rzy. 15. 14. 2. Tim 1. 5. Zyd. 6. 9. Philip. 2. 2. Thes: 3. Gal. 5. 8. Przetóż niemáia ztad obrony odszczepieńcy / którzy pewnie wierza iż sa w łásce Bożéy / iż beda zbáwieni / iż zginać nie moga / choć ia

częſto miłość Boża przez grzéch vtracáią. Bo tu Apoſtół nie o wſzytkich zgołá wiernych mówi/ żeby mieli być pewni zbáwienia ſwégo/ ále ábo tylko ſam o ſobie/ ktory to mógł mieć z Bozkiego obiáwienia: iáko Auguſtyn y Chryzoſtom S. wykłádáią: ábo o ſámych Apoſtołéch y wybránych Bożych. Ktemu te pewność/ nie wierze/ále ráczéy miłości przypiſuie: dla ktorey powiáda iż bywał mártwiony przez wſzytek dźień. Nadto y ſam Páwel nie záwżdy miał tákowéy pewności: táko ná to mieyſce piſze Origenes. Bo ná inych mieyſcách mówi/ Iż przeto karał ciáło ſwoie/ áby ſie śnadź nie ſtał od Bogá odrzuconym: Nie iżbym/ práwi/ iuż wźiął/ ábo iuż doſkonáłym był/ ále gónię/ owabym vchwyćił. Ktore iście słowá nie ſą pewnie wierzącégo/ żeby odpáść niemógł: ále owſzem boiącégo ſie o ſwéy nietrwáłości.

Augu. de grat.& lib. arb. cap.17. Chryſoſt. in hunc locum. 1.kor.9. 27. Phil. 3. 12.

ROZDZ. IX.

1 Prawdę mówię w Chriſtuśie/ nie kłámam: gdyż mi świádectwo dáieſumnie nié moie w Duchu świętym: 2 że mam wielki ſmętek/ y vſtáwicznie boleie ſerce moie. 3 [a] Abowiém ia ſam żądałem odrzuconym bydź od Chriſtuſá zá bráćią moie/ ktorzy ſą krewni moi wedlug ćiáłá/ 4 ktorzy ſą Izráelczycy/ ktorych ieſt przywłaſczenié ſynowſkié/ y chwałá/ y teſtáment/ y zakodánié/ y ſłużbá y obietnice/ 5 ktorych oycowie/ y z ktorych ieſt Chriſtus wedle ćiáłá/ ktory ieſt nád wſzytkim Bóg błogosłáwiony ná wieki/ Amen.

6 Nie żeby vpáść miáło słowo Boże. Abowiém nie wſzyſcy ktorzy ſą z Izráelá/ ći ſą Izráelczycy: 7 áni ktorzy ſą nasieniem Abráhámowym/ wſzyſcy ſynámi: [b] ále w Izáaku będźie tobie nasienié názwáné: 8 to ieſt nie ktorzy ſynowie ćiáłá/ ći ſynmi Bożémi/ ále [c] ktorzy ſą ſynowie obietnice/ ſą w nasieniu poczytáni: 9 Abowiém to ieſt słowo obietnice: [d] Wedle tego czáſu przyiydę/ á będźie Sará ſyná miáłá. 10 A nietylko oná/ [e] ále y Rebeká zá iednym zięciem z Izáakiem oycem nászym máiąc. 11 Abowiém gdy ſie ieſcze nie národźili byli/ ábo co dobrégo ábo złégo vczynili (áby ſie zoſtáło poſtánowienié Boże według wybránia) 12 nie z vczynków/ ále z tego ktory powoływa rzeczono iéy: Że [f] więtſzy będźie służył mnieyſzému/ 13 iáko ieſt nápiſano: [g] Jákobám vmiłował/ á Eſau miałem w nienawiśći. 14 Cóż tedy rzeczemy? Izali nieſpráwiedliwość v Bogá? Boże vchoway. 15 Abowiém Moyżeſzowi mówi: [h] Smiłuię ſie nád tym komum ieſt miłośćiw: á miłośierdźié vczynię/ nád kim ſie zlituię. 16 A przeto niechcącégo áni bieżącégo/ ále lituiącégo ſie Bogá ieſt. 17 Abowiém mówi piſmo Pháráonowi: [i] Zem ćie ná to ſámo wzbudźił/ ábych okazał moc moię ná tobie: y żeby było opowiádáné imię moie po wſzytkiéy źiemi.

18 Nád kim tedy chce/ lituie ſie: á kogo chce zátwardza. 19 Rzeczeſz mi tedy: Przéczże ſie ieſcze vſkárża? boktóż ſie ſprzećiwi woléy iego? 20 O człowiecze/ coś ty ieſt/ ktory odpowiádaſz Bogu? [k] Zali rzecz lepiona mówi temu/ ktory ią vlepił: Przéczżeś mie ták vczynił? 21 Zali lepiarz gliny w mocy nie ma/ áby z téyże bryły vczynił iedno naczynié ku vczćiwości/ á drugié ku zelżywości? 22 A ieśli Bóg chcąc gniéw okázáć/ y oznaymić możność ſwoię/ znośił w wielkiéy ćierpliwości naczynia gniewu ná ſtrácenié zgotowáné. 23 iżby okazał bogáctwo chwały ſwéy nád naczyniem miłośierdźia ktoré ku chwale przygotował. 24 Nas ktorych też wezwał: nie tylko z Zydów/ ále y z Pogánów/ 25 iáko v Ozeaſzá mówi: [l] Názowę lud nie móy/ ludem moim: á nie vmiłowáną/ vmiłowáną: á ktora byłá miłośierdźia nie otrzymáłá/ miłośierdźié otrzymáłá. 26 [m] A będźie/ ná mieyſcu gdźie im powiedano: Nie lud móy wy: tám názwáni będą ſynámi Bogá żywégo. 27 A Izáiaſz zá Izráelem woła: [n] By liczbá ſynów Izráelſkich byłá iáko piáſek morſki/ oſtátek záchowan będźie. 28 Abowiém słowo ſkończáiąc y ſkracáiąc w ſpráwiedliwośći: iż słowo ſkrócone vczyni Pan ná źiemi. 29 y iáko przed tym powiedźiał Izáiaſz: [o] By był Pan záſtępów nasienia nam nie zoſtáwił: ſtálibyſmy ſie byli iáko Sodomá/ y bylibyſmy Gomorze podobni. 30 Cóż

[a] Dźie.9.a 2. 1.kor.15.b 9

[b] 1. Moy. 21. b 12.

[c] Gal.4.d 28

[d] 2.Moy.18. b 10.

[e] 1.Moy. 25. c 21. z iednego Izáaká oycá náſzégo poczęwſzy. G.

[f] 1. Moy. 25. c 23.

[g] Mala.1.a 2 y 3.

[h] 2. Moy.33. d 19.

[i] 2.Moy.9. c 16.

gniewa Bóg y owſzem. G.

[k] Iſa.45.b 9. Iere.18.a 6. Mądr.15.b 7.

[l] Oze.2.d 23 1. Piot.2.b 10

[m] Oze. 1. b 10.

[n] Iſa.10.c 22. Oze.1.d 10

ábo ſkończy y ſkroci Pan

[o] Iſa. 1. c 9.

30 G tedy rzeczemy? Iż Pogáni którzy nie násládowáli spráwiedliwości/ dostąpili spráwiedliwości/ á spráwiedliwości która iest z wiáry. 31 ° A Izráel násláduiąc zakonu spráwiedliwości/ nie doszedł zakonu spráwiedliwości. 32 ° Dla czego? Iż nie z wiáry/ ále iáko z vczynków*. ábowiém sie ᶻobráźili o kámień obráżenia/ 33 ° iáko iest nápisano: ᵖ Oto * kłáde w Syonie kámień obráżenia/ y skáłe zgorszenia: á wszelki który weń wierzy/ záwstydzon nie bedzie.

*Zakonu. G. ᶻludzie sámi są przyczyną swego potępienia, przez niedowiárstwo. PIsa. 8. c 14. y 28. d 16. 1. Piot. 2. b 7 * ia. G.

Páwel iáko żądał być odrzuconym od Christusá. wys. 8. 35. 2. Moy. 32. 32.

3 *Ządałem odrzuconym być od Christusá*] Abo odłączonym (po Grécku ἀνάθεμα) nie od miłości Páná Christusowéy/ ále od vczestnictwá onéy wieczné chwały/ któréy czekáią wszyscy słudzy Christusowi. Podobné temu iest ono słowo Moyzeszowé: Abo im/ Pánie/ odpuść ten grzéch/ ábo mie wymaż z ksiąg twoich.

Christus Bóg nád wszytkim błogosłáwiony.

5 *Który iest nád wszytkim Bóg błogosłáwiony*] Tu iásnie Páwel Christá Páná práwym Bogiem zowie/ tymże co y Oćiec/ ábo iednym z Oycém: gdyż nád wszytkim żaden inszy nie iest/ iedno Bóg nawyższy. A choć ták wszyscy Doktorowie stárzy wykłádáią: y wszytkié księgi ták Gréckié iáko y Láćinskié ták zupełnie máią: iednák ták wielka iest śmiáłość y niezbożność Budnégo: że to słowo Bóg z textu śmiał wymázáć. A Czechowic ácz go do końcá nie wymázał/ wszákże ie tákiż ma zá podeyźrzáné/ y od którégoś zakonniká nabożnégo dla Arianów przydáné. Lecz iesli tákim domysłóm (których stárzy y nowi herétycy ná zepsowánié pismá S. radzi vżywáią) mieysce dámy: żadyć nie bedzie żadnégo mieyscá w pismie S. ták pewnégo/ o którymbysmy wątpić nie musieli. Bo iákoż/ iáko to rzecz można/ żeby ieden zakonnik wszytkié co ich ná świećie księgi Gréckié/ Láćinskié y Syriyskié zfałszowáć miał/ przydáiąc to słowo? Abo czym wżdy oni tego domysłu dowodzą? Iż/ práwi/ Cyprian przywodząc to mieysce/ nie wspomináł tego słowá/ Bóg. A iuż to Nowochrzczeńcy od pismá do Doktorów áppelluią? y z Doktorów pismá popráwuią? Lecz y tu obrony nie naydą. Bo Cyprian ná mieyscu náznáczonym áni opuśćił/ áni mógł opuśćić tego słowá/ dowodząc vmyślnie przećiw Żydóm/ że Christus iest Bogiem. Hilarius lepak lib. 4. de S. Trinit. wyráźnie ie kłádźie: Iáko y Chryzostom/ Irenæus/ Tertullian/ Ambroży/ Augustyn/ Cyrillus/ Athánázyusz/ Gregorius/ Wiktorinus/ Idácyus/ Cásianus/ y iednym słowem Doktorowie wszyscy.

Fałszerstwo Nowochrzceńców.

Cypr. lib. 2 contra Iudæos.

Synowie świętych nie rodzą sie świętymi.

13 *Iákobám vmiłowáł*] Iákob y Ezáu bylić synowie dobrégo y wiernégo oycá Izááká: á wżdy oto Bóg iednégo vmiłowáł/ á drugiégo miał w nienawiśći/ piérwéy niżli oni co dobrégo ábo złego vczynili. Zkąd znáć/ iż synowie świętych nie rodzą sie świętymi: ále sie im odrodźić y ochrzćić potrzebá. Co iest prosto przećiw Kálwinistóm. Bellarm: de Bapt: lib: 1. cap. 4.

Ian 3. 5.

Wolność ludzka ná dobré potrzebuie łáski y pomocy Bożéy. Phil. 2. 13. Psal: 58. 11. Psal: 22. 6. 1. kor. 15. 10.

16 *A przetóż nie iest chcącégo*] Témi słowy (mówi Augustyn S.) nie odeymuieć Apostoł wolności y swobody ludzkiéy woléy: ále mówi/ iż nie dosyć iest ná chceniu nászym/ iesli Bóg nie wspomoże. Bo on spráwuie w nas y chcenié y wypełnienié/ według dobréy woléy. Y miłosierdźié iego vprzedza nas/ y násláduie nas. Vprzedza niechcącégo áby chćiał: á násláduie chcącégo/ áby nie próżno chćiał. Wszákże nie dosyć iest ná sámym miłosierdźiu Bożym/ iesli też wola człowiecza nie przystąpi. August in epist: ad Rom: cap: 62. Et Enchir: 32. Temu podobné są oné mieysca: Nie ia ále łáská Boża ze mną. Nie wy iesteśćie którzy mówićie/ ále Duch S. który w was mówi. Ani ten który sczepi/ iest co/ áni który poléwa/ ále Bóg/ który wzrost dáie. Przetóż Grékowie/ á zwłaszczá Phocius/ ták to wykłádáią. Nie iest chcącégo tylko/ áni bieżącégo tylko/ ále Bogá sie smiłuiącégo.

Mar. 13. 11. 1. kor. 3. 7.

17 *Żem ćie ná to wzbudźił*] Abo postánowił/ iáko Hieronym S. przełożył: ábo/ záchował/ iáko Ambroży S. czyta. Iákoby rzékł: Ácześ był dáwno karánié zásłużył/ ták zá inné grzéchy/ iáko y zá to/ że nád przychodniámi vżywász okrućieństwá: wszákżem ia ćiebie znosił y záchował áż do tego czásu. Ták y Oecumenius Græczyn.

Bog y Phárá oná przy wolności zostáwił. 2. Moy: 9. 16.

18 *A kogo chce zátwárdzi*] Rozumiéy spráwiedliwie go opuszczáiąc/ to iest/ pomoc mu niepowinną odeymuiąc: iáko y niektóré podáie w sromotné namietności. Ták to y Grękowie wykłádáią: Zátwárdza/ mówią/ położono iest miásto/ zátwárdźić dopuszcza. Bo nie ináczéy Bóg iest przyczyną zátwárdzenia złych/ iedno iáko stérnik gdy go w okręćie nie mász/ iest przyczyną vtopienia żegluiących: ábo iáko słońce/ dla swego oddalenia/ iest przyczyną zimná: nie zimno przywodząc/ ále ćiepłá nie podawáiąc. Ták też Pan Bóg zátwárdza/ nie zátwárdzenié spráwuiąc/ ále nie dawáiąc łáski któraby serce zmiekczyłá. Chrysost: hom. 3. in epist: ad Rom.

Bóg iáko zátwárdza człowieká. Rzym 1. 24. 26.

21 *Zali lepiarz gliny*] To podobieństwo ná to tylko Apostoł przywodźi/ áby okazał/ że sie żaden ná Bogá słusznie skárżyć nie może/ iż z gliny rodzáiu ludzkié° niektóré odrzucá/ którzy są naczynie ku zelżywości. A nie przeto/ żeby chćiał rzec/ iż źli ludźie nie máią żadnéy swobody ábo wolności/ iáko gliná. Co sie stąd pokázuie/ iż wnet przywodząc przyczyne woléy Bozkiéy niektóré wzgardzáiącey przydał: Iż Bóg znosił w wielkiéy ćiérpliwości naczynia gniewu/ ná strácenié przyprawioné. Którémi słowy iásnie to wyznawa/ iż ćiérpliwość Bozka długo czekáłá odrzuconych áby sie náwróćili/ á oni sie náwróćić niechćieli. Iáko y ná końcu tegóż rozdźiału świadczy/ iż tá iest przyczyná zginienia Izráelczyków/ iż niechćieli przyiąć spráwiedliwości która iest z wiáry. Náwet sámá święta historia o Pháráonie iáwnie pokázuie/ iż ták Pan Bóg sądźił Pháráoná/ że mu przećie nie odiął swobody y wolności iego. Y przetóż mu mówił: Wypuść lud móy. Bo iesli nie bedźiesz chćiał wypuśćić/ to ćie y owo potka.

Wolność ludźiom Pan Bóg zostáwuie.

ver. 32.

2. Moy 7. 16 y 8. 2. y 9. 3.

28 *Słowo skrocené*] To sie rozumieć może ábo o słowie wćielonym/ które sie wyniszczywszy y skróćiwszy do przyięćia nátury człowieczeńskiéy/ ostátki Izráelskié zbáwiło. Abo o sło-

Słowo skrócone.

wie y zakonie Moyzészowym / który skrócił Pan Bóg / kiedy miasto onych wszytkich ceremoniy zakonnych / dał krócuchné przykazánie wiáry y miłośći.

32 *Ale iáko z uczynków*] To iest / iż nie u sáli w Christusie / który był końcem zakonu / ále w zwierzchnych uczynkach y ceremoniách zakonnych. Bo ták w Greckim texcie wyráznie dołożono.

Uczynki.

ROZDZIAŁ. X.

1 A BRAcia / chęć serca mégo y modlitwá do Bogá dźieie sie "zá nie' ku zbáwieniu. 2 Abowiém świádectwo im dawam iż máią "żarliwość Bożą': ále nie według umieietności. 3 Bo spráwiedliwośći Bożéy nie znáiąc / á chcąc swoie postáwić / spráwiedliwośći Bożéy nie są poddáni. 4 Bo Chrystus koniec zakonu: ku spráwiedliwośći wszelkiemu wierzącému. 5 Abowiém Moyzész "nápisał / Iż spráwiedliwość' która iest z zakonu / "a któryby człowiek czynił / w niéy' bedźie żył. 6 B A spráwiedliwość która iest z wiáry / ták mówi: b Nie mów w sercu twoim / któż wstąpi do niebá? To iest / Chrystusá sprowádźić. 7 Abo kto zstąpi do przepáśći? to iest / Chrystusá z martwych wywodźić. 8 Ale cóż pismo powiáda? c Blizko iest słowo w ustách twoich / y w sercu twoim: to iest słowo wiáry które przepowiádamy. 9 Ze ieślibyś wyznał usty twoimi Páná Jezusá / y uwierzyłbyś w sercu twoim że go Bóg z martwych wzbudźił / zbáwion bedźiesz.

10 C Abowiém sercem bywa wierzono ku spráwiedliwośći: á usty sie wyznánie dźieie ku zbáwieniu.

"zá Izráelczykámi. G.
"żárliwość Bożą, ábo żal Boży máią.
"opisuie spráwiedliwość. G.
"iż człowiek któryby ie czynił, w nich. G
a 3. Moy: 18. a 5. Ezech: 20. b 11.
b 5. Moy: 30. c 14.
c 5. Moy: 30. c 14.

11 Abowiém pismo powiáda: d Wszelki kto weń wierzy / pohańbion nie bedźie. 12 Abowiém niémász rózności Zydá y "Gręczyná': bo tenże Pan wszytkich / bogáty ná wszytki którzy go wzywáią. 13 e Abowiém wszelki ktokolwiek wzywał imienia Páńskiego / zbáwion bedźie. 14 Jákóż tedy wzywáć bedą w którégo nie uwierzyli? Abo iáko uwierzą temu którégo nie słyszeli? A iáko usłyszą oprócz przepowiádáiącégo? 15 A iáko bedą przepowiádáć ieśliby nie byli postáni? iáko nápisano iest: f Jáko śliczné nogi opowiádáiących pokóy / opowiádáiących dobrá! 16 D Ale nie wszyscy są posłuszni Ewánieliiéy. Abowiém Izáiasz mówi: g Pánie / kto uwierzył słuchowi nászému? 17 Wiárá tedy z słuchánia: á słuchánie przez słowo "Chrystusowé'. 18 Ale mówie / Záli nie słyszeli? Owszem po wszytkiéy ziemi rozszedł sie głos ich: h y ná kráie świátá słowá ich.

19 Ale mówie / Záli Izráel nie poznał? Piérwszy Moyzész mówi: i Ja przez nienaród "ku zazdrośći was przywiode' / przez naród nie rozumny do gniewu was przywiode. 20 á Izáiasz "śmié / y mówi': k Jestem náleźion od tych którzy mie nie szukáli: iáwniem sie okazał tym którzy sie o mnie nie pytáli. 21 A do Izráelá mówi: l Cáły dźień wyćiągałem rece moie do ludu niewiernégo y sprzećiwiáiącégo sie.

d Isa. 28. d 16
"pogánina.
e Ioel. 2. g 22. Dźie: 2. c 21
f Isa. 52. b 7: Nahum. 1. d 15.
g Isa: 53. a 1. Ian 12. f 38.
"Boże. G.
h Psal: 18. a 5
i 5. Moy. 32. c 21.
"rozdraznie was.
"śmiele mówi.
k Isa. 65. a 1.
l Isa. 65. a 2.

3 *Spráwiedliwośći Bożey nie znáiąc*] Spráwiedliwość Boża oná iest / którą Bóg w człowiecze spráwuie / czyniąc go prawdźiwie spráwiedliwym: á spráwiedliwość własna Zydowska iest tá / którą oni własnymi swemi siłámi / náuką zakonną wspomożeni / wykonáć usiłowáli / bez pomocy wiáry y łáski Christusowéy.

4 *Christus koniec zakonu*] To iest / Nie przeto zakon iest podány / áby z niego człowiek przez siły swé miał bydź uspráwiedliwiony: ále żeby przezeń był przywiedźion do Christusá / przez którégoby wiáre był uspráwiedliwiony. A wedle Chryzostomá / Christus iest końcem / to iest wykonániem y wypełnieniem zakonu: iż zakon bez wiáry nie może bydź wypełniony: ále wiárá Christusowá dáie siły człowiekowi / áby mógł zakon wypełnić. Nákoniec Christus iest końcem zakonu / iż zakon nie miał trwáć / iedno do przyszćia iego.

5 *W niéy bedźie żył*] Spráwiedliwość zakonna nie odpuszcza grzéchów / áni dáie żywotá wiecznégo: ále tylko wybáwia od karánia / które przestepcóm bywa zádawáné.

14 *Iákóż wzywáć bedą*] To mieysce przećiw wzywániu świetych odszczepieńcóm namniéy nie pomaga. Bo tu Apostoł mówi nie o tym wzywániu / którym wzywamy ludźi świetych / iáko przyczyńców / y pomocników nászych do Páná Bogá: ále o wzywániu onym / którym sámégo Bogá wzywamy / iáko zbáwićielá. O którym wyszszéy powiedźiał / Iż wszelki którzyby wzywał imienia Páńskiego / zbáwion bedźie. Acz y to rzec możemy / iż iáko Bogá wzywáć nie może / iáko Bogá / ten który weń nie wierzy: to iest który go bydź

Spráwiedliwość Bozka y Zydowska.
Christus iáko iest końcem zakonu.
Spráwiedliwość zakonna.
Wzywánie świętych.

Bogiem nie wierzy: y który mu nie wierząc nádzieie w nim nie ma/ áni go miłuie: Ták też świętych ten wzywáć nie może/ iáko świętych y przyiaćiół Bożych/ który swym obyczáiem w nié nie wierzy: to iest nie wierzy że są świętymi: áni nádzieie w nich nie ma iáko w pomocnikách: áni ich zá tákié nie miłuie. Náwet imie wzywánia y wiáry/ nie tylko Bogu ále y ludźióm pismo ś. dáie. Bo ták mówi Pátryárchá Iákob: Niechay wzywáią nád tymi pácholety imienia mego/ y imion oyców moich. Z których słow pokázuie Augustyn S. iż wzywánie nie tylko Bogu ále y ludźióm należy. Y Páweł w liśćie do Philemoná mówi: Dźiękuie Bogu memu/ słysząc miłość twoie y wiáre/ którą masz w Pánά Iezusá/ y we wszytkié święté. Ná które mieysce Hieronym széroko pokázuie/ że y wiáre mamy mieć ku świętym/ ábo w święté.

Philem. ver 5.
1. Moy. 48. 16.
Lib. loqu. de Genes. num: 200.
ver. 5.

15 *Iesliby nie byli posłáni*] To mieysce Apostolskié iáwnie potępia heretyki y sektarze wszytkié/ y pokázuie że są zwodźićiele y fałszywi prorocy: którzy idą nie będąc posłáni. Co ták iáwna iest rzecz w dźisieyszych odszczepieńcách/ iż sámi Kálwinistowie wyznawáią/ że nie są porządnie posłáni/ przeto iż wedle ich mniemánia wszytek kośćiół przed nimi był zbłądźił/ á iż porządnych pásterzów nigdźie nie n[á]lezli.

Haeretycy ká żą nie będąc posłáni.

20 *Od tych którzy mnie nie szukáli*] Że Christus był nálezion od tych którzy go nie szukáli/ tym znáć dáie/ iż pierwsza łáská y vspráwiedliwienié násze iest bez zasług. A to lepak/ iż Pan Bóg vstáwicznie y vsilnie Zydów wzywał przez Proroki y cudá rozmáité/ á oni ná to wzywánié iego nic nie dbáli: pokázuie wolność y swobodę ludzką: á iż Pan Bóg chćiałby wszytkié ludźie zbáwić/ iedno iż oni sámi są przyczyną swego potępienia.

Łáská Boża y z wolnośćią ludzką.

1. Tim. 2. 4.

ROZDZ. XI.

1 MOWie tedy: Izali odrzućił Bóg lud swóy? Boże vchoway. Abowiém y iam iest Izráelczyk/ z nasienia Abráhámowégo/ z pokolenia Beniáminowego.
A
2 Nie odrzućił Bóg ludu swego który [ᵉ]przeyźrzał. Aza niewiéćie co pismo o Heliászu mówi: iáko do Bogá rzecz czyni przećiwko Izráelowi.
3 [a]Pánie/ Proroki twoie pobili/ ołtarze twoie poobaláli: á iam sam został/ y szukáią dusze moiéy.
4 Ale co mu mówi Boska odpowiédź? [b]Zostáwiłem sobie śiedm tyśiecy mężów/ którzy nie vczynili pokłonu przed Báálem.
5 Tákże tedy y czásu tego/ ostátki według wybránia łáski sstáły sie zbáwioné.
6 A ieslić z łáski: iuż nie z vczynków: bo ináczéy łáská iuż nie iest łáská.[*]
B
7 Cóż tedy? czego Izráel szukał/ tego nie dostał: á wybránié dostáło/ lecz drudzy záślepieni są.
8 Iáko iest nápisano: [c]Dał im Bóg duchá [ⁿ]zdretwienia: oczy áby nie widźieli: y vszy/ áby nie słyszeli áż do dźisieyszégo dniá.
9 A Dawid mówi: [d]Niechay będźie stół ich śidłem/ y vłowieniem/ y obráżeniem/ y zapłátą im.
10 Niech będą záćmioné oczy ich áby nie widźieli: á grzbietu ich záwżdy náchylay.
11 Mówie tedy: Azaż sie ták obráźili/ áby vpádli? Nie day tego Boże. Ale ich przestępstwem/ zbáwienié iest Pogánóm/ áby im zayźrzeli.
12 A iesli ich przestępstwo iest bogáctwem świátá/ á vmnieyszenié ich bogáctwem Pogánów: iákóż dáleko więcéy ich nápełnienié?
13 Abowiém powiádam wam Pogánóm/ pokim ia iest Apostołem Pogánów/ vsługowánié moie czćić będe/
14 ázabym iáko pobudźił [ᶻ]ćiáło moie ku zazdrosczeniu/ y zbáwił niektóré z nich.
15 Abowiém iesli ich odrzucenié iest ziednánim świátá: iákież przyięćié/ iedno żywot zmartwych?
16 A iesli [ⁿ]záczynienié iest święté/ y ćiásto: á iesli korzeń święty/ y gáłęźié.
C
17 A iesli niektóré z gáłęźi vłomioné są/ á ty będąc płonną oliwą/ iesteś w nie wszczepion/ y sstałeś sie vczestnikiem korzenia y tłustośći oliwnéy:
18 nie chlubże sie przećiw gáłęźiom. A iesli sie chłubisz/ nie ty korzenia nosisz/ ále korzeń ćiebie.
19 Rzeczesz tedy: Vłamáné gáłęźié/ ábym ia był wszczepion.
20 Dobrze: dla niedowiárstwa vłamáné są. á ty wiárą stoisz: Nie rozumiéy wysoko/ ále sie bóy.
21 Abowiém iesli Bóg przyrodzonému gáłęźiu nie przepuśćił: by snadź áni tobie nie przepuśćił.
22 Obácz że tedy dobroć y srogość Bożą: przećiwko tym którzy vpádli/ srogość: á przećiwko tobie dobroć [ˣ]Bożą/ ieslibyś trwał w dobroći: ináczéy y ty będźiesz wyćięt.
23 Alec y oni iesli nie będą trwáć w niedowiárstwie/ będą wszczepieni. bo mocen iest Bóg zásie ie wszczépić.
24 Abowiém iesliś ty iest wyćięty z oliwy z przyrodzenia płonnéy/ á przećiwko

[ᵉ]*wprzód poznał.*
[a]3. *król* 19. b 10.
[b]3. *krol* 19. d 18.
[*] á iesli z vczynkow, iuż nie iest więcéy łáská: bo ináczéy vczynek nie iest więcéy vczynkiem. G.
[c]Isa. 6. c 9. Mat. 13. b 14. Ian 12. f 40. Dźie. 28. f 26
[ⁿ]*zádrętwiáłégo.*
[d]Psal. 68. c 23.
[ᶻ]*Zydy.*
[ⁿ]*pierwiastki.* G.
[ˣ] G.

przyrodzeniu iesteś wszczépion w dobrą oliwe: iákoż dáleko więcéy ći którzy według przyrodzenia / będą w swoie oliwe wszczépieni?

25 ᵀAbowiém niechcę bráciá ábyście nie mieli wiedźieć téy táiemnice (żebyście nie byli sámi sobie mądrymi) ᵃiż záślepienié poczęśći przydáło sie w Izráelu / áżby zupełność Pogánów weszłá: ᵀA ták wszytek Izráel 26 D ᶻbyłby zbáwion/ iáko iest nápisano: ᵉPrzyidźie z Syonu któryby wyrwał/ y odwróćił niezbożność od Iákobá. 27 ᵀA ᵗten im testáment odemnie: gdy 28 odéymę grzéchy ich. ᵀWedług Ewánieliiéy wprawdźie / nieprzyiaćioły dla was: lecz podług wybránia/ námilszy dla oyców. 29 ᵀAbowiém bez żáłowánia są dáry y wezwánia Boże. 30 ᵀBo iáko y wy niekiedy nie vwierzyliśćie Bogu / á teraz dostáliśćie miłośierdźia dla ich niedowiárstwá: 31 ᵀták y ći teraz nie vwierzyli ku wászému miłośierdźiu/ áby y oni miłośierdźia dostáli. 32 ᵀAbowiém zámknął Bóg wszytko' w niedowiárstwie: áby sie zmiłował nád wszytkimi.

33 ᵀO głębokośći bogactw / mądrośći y wiádomośći Bożéy: iáko są nie ogárnioné sądy iego / y niedośćigłé drógi iego? 34 ᵀᶠBo któż poznał vmysł Páński? ábo kto był ráycą iego? 35 ᵀAbo kto mu piérwéy dał / á będźie mu oddano? 36 ᵀAbowiém z niego / y przezeń / y w nim iest wszytko. Jemu chwałá ná wieki. Amen.

*ábo nádęty mi. G.

ᶻbędźie. G.

ᵉIsa.59.d20

ᵗto przymierze.

ᶠMad:9.c13. Isa:40.c13. 1.kor.2.d16

---

4 *Zostáwiłem sobie śiedm tyśiecy*] Tego mieysca y przykłádu sektarze vżywáią / chcąc pokazáć/ że kośćiół Christusów ma bydź tákiż táiemny/ niewidźiány y nieznáiomy. Ale y ztąd obrony nie máią. Bo choć wierni Zydźi w Sámáriiéy muśieli sie kryć y táić czásu onégo ćiężkiégo prześládowania/ zá niezbożnégo królá Acháb y Iezábele żony iego/ które nie długo trwáło: wszákże tegoż czásu wierni w Ieruzálem y we wszytkim królestwie Iudzkim dobrze wierzyli / y wiáre swą zwierzchnémi ofiárámi y ceremoniámi iáwnie wyznawáli (y byli dobrze znáiomi Eliaszowi y innym wszytkim wiernym) których ták wiele było że sámych żołnierzów do boiu liczono więcéy niż dźieśięć kroć sto tyśiecy. Nie wspominam/ iż wielka różność iest miedzy kośćiołem Chrześćiáńskim/ á miedzy bóżnicą Zydowską. Ponieważ kośćiół nász y nie z iednégo narodu/ iáko oná / ále ze wszytkich narodów zebrány / y dáleko lepszémi przywileymi y obietnicámi iest opátrzony. Lecz my nie żądamy od sektarzów rzeczy im niepodobnéy/ áby pokazáli że było śiedm tyśiecy ludźi sekty ich ná on czás/ gdy sie nowy ich Eliasz ná świát vkazał: ále niech pokażą śiedmi mężów/ ábo ná on czás/ ábo przed tym/ przez wszytkié wieki / którzyby sie z nimi zgadzáli we wszytkich ártykułéch wiáry ich. Wiem iż żadnego tákiégo nigdy nie pokażą. Bo ácz przed nimi byli rozmáići heretykowie/ którzy w niektórych ártykułéch z nimi sie zgadzáli: (ácz y ći y nie długo trwáli / y nie iednégo czásu byli) wszákże żaden nigdy táki nie był/ którzyby sie z nimi we wszytkich ártykułéch zgadzał.

6 *Iesli z łáski iuż nie z uczynków*] To iest / Jeśli z łáski są wybráné y zbáwioné ostanki Zydów/tedyć nie z vczynków: Rozumiéy/sáma śiłą ludzka / bez wiáry y łáski Bożéy vczynionych. Przetóż zdrádliwie á opácznie ćiągną to mieysce sektarze przećiw vczynkom dobrym ludźi Chrześćiáńskich (które y z wiáry pochodzą/y dźieią sie w łásce y przez łáskę Bożą) iákoby té tákież iáko y oné/ nie płatné y niepotrzebné do zbáwienia były.

8 *Dał im Bóg duchá zdrętwienia*] Dał im/ nie czyniąc/ále dopuszczáiąc/ iáko Chrizostom/ Theophiláktt y Oekumenius wykłádáią. A Augustyn mówi: Iż im dał / nie wpuszczáiąc złośći/ ále odéymuiąc łáskę y pomoc swą.

20 *A ty wiárą stoisz*] Tu widźimy / iż ten który przez wiáre stoi / może wypáść z wiáry/ y vtráćić wiáre. A przetóż powinien żyć w boiáźni / á nie w próżnéy dumie / y bespiecześństwie swym heretyckim.

32 *Zámknął Bóg wszytko*] Iż Bóg wszytkié ludźie/ ták Zydy iáko y Pogány/ nálazszy ie w grzéchách/z miłośierdźia swégo wzywa/ y náwraca ku sobie / kogokolwiek y z któregokolwiek narodu iemu sie podoba: przeto sie nikt nie może z zasług swoich chlubić: ále ták cálé narody y królestwá / iáko y káżdy człowiek z osobná / wieczné swé wybránié / y piérwszé powołánié y náwrócenié / sámemu Christusowi y miłośierdźiu iego máią przypisowac: gdy żadnémi vczynkámi swémi/ będąc w niedowiárstwie / nigdy nie mogli zásłużyć nic tákowégo. Acz vczynki potym w wierze y w łásce vczynioné / zásługuią niebo.

33 *O głębokośći*] Zámyka/ iż żaden tákich głębokośći táiemnic Bozkich o powołániu Pogánów á odrzuceniu Zydów / wywiádowáć sie nie ma/ nád to co iuż wiemy: Iż wszyscy / którzy od Bogá są odrzuceni / słusznie y spráwiedliwie / prze grzéchy swé są odrzuceni: á wszyscy którzy zbáwieni bywáią / z szczerégo miłośierdźia Bożégo / á z osobliwéy łáski Christusowéy zbáwieni bywáią. Kto sie nád to więcéy wywiáduie/ y szpéra w táiemnicách Bozkiégo máiestatu/ ten będźie zátłumion od iásnośći iego. Przetóż ieśli chcesz bydź zbáwion / tedy wierz / bądź posłuszen Kośćiołá Kátholickiégo/ bóy sie Bogá/ odstąp od złégo / á chowáy przykazánié. Bo to iest twoie dźiełó / y wszytkich którzy máią bydź zbáwieni. Lécz nie twoiá rzecz iest / wywiádowáć sie / iesli ty ábo kto inny iest przeyżrzány ábo nie.

Kośćioł Christusow nigdy nie był áni będźie táiemny áni nie znáiomy. 3.król 19.10.

2.kron. 17. 14.

Łáská z iákimi vczynkámi stáć nie może.

Bóg nie iest przyczyną zátwárdzenia.

Wiárá może bydź vtrácona.

Wybránie y powołánie iest z szczeréy łáski Bożéy.

Mat: 25. 35 W táiemnicách Bozkich o przeyrzeniu iednych y wzgárdzeniu drugich, żáden szperáć nie ma.

Przyp:25.27

ROZ:

ROZDZ. XII.

1 A Proszę was tedy bráćia przez "miłosierdźie boże / [a]ábyśćie wydawáli ciáłá wásze ofiárę żywiącą/ świętą/ przyiemną Bogu / rozumną "służbę wászę. 2 A niebądźćie podobnymi temu świátu: ále sie przemieńćie w nowośći vmysłu wászego / [b]ábyśćie doświadczáli która iest wola Boża dobra / y przyiemna / y doskonáła. 3 Abowiém z łáski która mi iest dána / powiádam wszytkim którzy miedzy wámi są / żeby nie więcéy rozumieli / niżli potrzebá rozumieć: ále iżby rozumieli wedle miernośći / [c]iáko káżdému Bóg vdźielił miárę wiáry.

4 B Abowiém iáko w iednym ćiele wiele członków mamy / á wszytkié członki nie iedne "spráwe máią: 5 ták wiele nas iednym ćiáłem iesteśmy w Chrystuśie / á káżdy zosobná ieden drugiégo członkámi.

6 A máiąc dáry / wedle łáski która nam iest dána rózné bądź proroctwo 7 wedle przystosowánia wiáry / bądź posługowánié w vsługowániu / bądź 8 C kto vczy w náuce / kto nápomina w nápominániu / kto vżycza w prostośći / kto przełożony iest w pieczołowániu / kto czyni miłosierdźie z wesołośćią. 9 Miłość bez obłudnośći. [d]Brzydząc sie złym / przystawáiąc ku 10 dobrému. [e]Miłośćią bráterstwá iedni drugich miłuiąc. [f]Vczćiwośćią ieden drugiégo vprzedzáiąc: 11 W pilnośći nie leniwi / Duchem pałáiący: 12 Pánu służący: Nádźieią sie weseląc: W vtrapieniu ćierpliwi: W modlitwie vstáwiczni: 13 Potrzebam świętych vdźieláiący: [g]W gośćinnośći sie kocháiący. 14 [h]Błogosłáwćie prześláduiącym was: błogosłáwćie á nie przeklinayćie. 15 Weselćie sie z weselącymi: płáczćie z płáczącymi. 16 Cóż ieden o drugim rozumieiąc: Wysoko nierozumieiąc / ále sie z pokornymi zgadzáiąc.

[k]Niebądźćie mądrymi sámi v sie17 D ćie. [l]Zadnému złym zá złé nie oddawáiąc. [m]Przemyslawáiąc to coby było dobrégo nietylko przed Bogiem / 18 ále téż y przed wszytkimi ludźmi. [n]Iesli można rzecz / ile z was iest że wszy19 tkimi ludźmi pokóy máiący. [o]Nie mszcząc sie sámi / namileyszy: ále dayćie mieysce gniewowi: ábowiém nápisano iest: Mnie "pomstę: ia oddam / mówi Pan. 20 Ale iesli łáknie nieprzyiaciel twóy / nákarmi go: iesli prágnie / nápóy go. Bo to czyniąc / węgle ogniste zgromádźisz ná głowę 21 iego. Nieday sie zwyćiężyć złému: ále zwyćiężay "złé w dobrym.

"λατρείαν to iest, ofiárę nie ćielesną Zydowską, ále rozumną á duchowną nowégo żywotá w Christuśie.
[a]Psal.4.d18
[b]Eph.5.d17 1.Thes.4.a3.
[c]1.kor. 12. b11. Ephes.4.b7
"vrząd.
[d]Amos.5. d 15.
[e]Eph:4.a3. 1.Piot.2.d22 y 2. c17.
Zyd. 13. a1.
[f]1.Piot.5. b5
[g]Zyd:13.a2. 1.Piot:4.c9
[h]Mat: 5. g 44.
1kor:3.c13.
[i]Przyp.3.a7.
[k]Isa. 5. c21.
[l]Przyp.20. d 22.
1.Piot.3.b 9.
[m]2.kor: 8.d 21.
"stáráiąc sie o poczćiwe rzeczy: O nie broniąc sie L.
[n]Zyd:12.d14
[o]Syr:28.a1. Mat 5. f39. 5.Moy. 32.e 35. Zyd.10.f30. Przyp:25.c21
"pomstá 1. L. K. G.
"złość dobroćią.

1 Ofiárę żywiącą] Aby sie kto niedomyślał z przeszłégo dyskursu Páwłowégo / o obrániu y przeyzrzeniu Bozkim / żeby ludźie nie mieli mieć żadnéy zapłáty zá dobré życie y zá dobré vczynki: przetóż iuż odtąd Apostoł pilnie záleca żywot pobożny. A ná ten czás człowiek ćiáło swé dáie Bogu zá ofiárę żywą / kiedy ie wydáie ná ćierpienie dla niego: trapiąc ie robotámi / postámi / czuynośćiámi / biczowániém y włośiennicámi / y zábáwiáiąc ie ták w miłośiernych vczynkách / iáko y w inszych cnotách / ku czći y chwale bożéy. Zkąd znáć / iáko miłé y wdźięczné są Pánu Bogu vczynki dobré wiernych / gdyż ie Apostoł przyrownawa ofierze / która iest nawiętsza służbá / która może bydź Bogu wyrządzona.

6 Bądź proroctwo wedle wiáry] To iest / Iesli kto ma dar prorokowánia / lub przepowiádánia przyszłych rzeczy / lub wykładánia pismá: niechże go vżywa według prawidłá ábo sznuru wiáry / to iest / niech nic nie proroknie náprzećiwko wierze / iáko czynili fałszywi prorocy: y niech pismá nie wykłada tym sposobem / któryby Katholickiéy wierze był przećiwny: iáko heretycy pospolićie czynią.

19 Nie mszcząc sie sámi] Zákázuie sie mśćić własnéy krzywdy swoiéy / poruczáiąc ią Bogu / ábo vrzedowi / który iest sługá Boży ná to wysádzony / áby sie mśćił krzywdy ludźi vkrzywdzonych / náprzećiw złoczyńcóm.

Zálecenie vczynkow dobrych.
Kto ćiáło swé dáie zá ofiárę żywą.
Vczynki dobré iáko Bogu miłe.
Iáko prorokowáć według sznuru wiáry.
Aug: doc. Chrys: lib: 3 cap. 27.
Krzywdę swą komu poruczáć.
Rzym.13. 14.

ROZDZ. XIII.

1 A Wszeláka duszá niechay będźie poddána wyższym zwierzchnośćiam. Abowiém niémász zwierzchnośći iedno od Bogá. A które są od Bogá 2 są postánowioné. Przeto kto sie sprzećiwia zwierzchnośći / sprzećiwia sie postánowieniu Bożému. A którzy sie sprzećiwiáią / ći potepienia sobie 3 nábywáią. Abowiém przełożeni nie

[a]Mad.6.a4. Tit. 3. a1. 1.Piot.2.c13

[*dobrym vczynkom, ále złym. G.]

są ná postrách dobrému vczynkowi ále złému*. A chceß śie nie bać vrzedu? czyń co iest dobrego: á bedźieß miał chwałe od niego. (4) Abowiém iest sługą Bożym tobie ku dobrému. Lecz iesli vczyniß co złégo / bóy śie. (B) bo nie bez przyczyny miecz nośi. Abowiém iest sługą Bożym: mśćićielem ku gniewu temu który złość czyni. (5) Przetóż z potrzeby bądźćie poddáni/ nie tylko dla gniewu/ ále też dla (6) sumnienia. Abowiém też dla tego podatki dawaćie. ábowiém są sługámi Bożymi/ ná to sámo służący. (7) [b]Oddawayćież tedy wßytkim cośćie powinni: komu podatek podatek: komu cło cło: komu boiażń boiażń: komu cześć cześć. (8) Nie bądźćie nikomu nic winni/ (C) iedno ábyśćie śie spółecznie miłowáli. bo kto miłuie bliźniego/ zakon wypełnił. (9) Abowiém / [c]Nie bedźieß cudzołożył/ Nie bedźieß zábiiał/ Nie bedźieß kradł / Nie bedźieß mówił świádectwá fałßywég/ Nie bedźieß pożądał: y iesli któré iest inßé przykazánié: w tym słowie śie zámyka/ [d]Bedźieß miłował bliźniégo twégo (10) iáko śiebie sámégo. Miłość bliźniégo/ złégo nie czyni. Wypełnienié tedy zakonu iest miłość.

[Potrzebá śie poddáć. G.]

[b Mat. 22. c 21.]

[c 2. Moy. 20. b 14. 5. Moy. 5. b 18. Mat. 19. c 18.]

[d 3. Moy. 19. d 18. Mat. 22. d 39 Mar. 12. c 31. Galat. 5. c 14 Iak. 2. b 8.]

(11) A to wiedząc czás / iż iest godźiná ábyśmy iuż ze snu powstáli. Abowiém teraz bliżßé iest náßé zbáwienié/ (12) niż kiedyśmy *vwierzyli. Noc (D) przeminełá/ á dźień śie przybliżył. Odrzućmyż tedy vczynki ćiemnośći/ á obleczmy śie w zbroie świátłośći. (13) Iáko we dnie vczćiwie chodźmy: nie [e]w biesiádach y piiáństwach: nie [f]*w łożach y niewstydliwośćiách: nie [g]w zwádźie y w zazdrośći: (14) Ale śie obleczćie w Páná Iesusá Chrystusá. á stárania o ćiele nie czyńćie w pożądliwośćiách.

[*wierzyć poczęli.]

[e Luk. 21 f 34]

[f Gal. 5. c 16. to iest, nie w porubstwie áni w cudzołostwie. g 1. Piot. 2. c 11.]

(1) *Wßelka duszá*] To iest / wßelki człowiek/ który iest pod zwierzchnośćią/ niech bedźie poddány y posłußen swoim przełożonym/ ták duchownym iáko y świetckim: á nie tylko dobrym á skromnym/ ále też y przykrym: kiedy iedno nic nie roskázuią przećiw Kátolickiéy wierze y spráwiedliwośći.

(1) *Abowiem niemáß zwierzchnośći iedno od Bogá*] Acz złé vżywánie zwierzchnośći iest od ludźi: ále sámá zwierzchność iest od Páná Bogá. Przetóż y Pan Christus mowił Piłatowi: Nie miałbyś nádemną żadnéy zwierzchnośći / kiedyby ć nie byłá daná z niebá.

[Káżdy ma być poddány przełożonému swému]

[Káżda zwierzchność iest od Páná Bogá. Ian 19. 11.]

(8) *Zakon wypełnił*] Ztąd mamy/ iż zakon ábo przykazánié Páńskié/ może y ma być wypełnioné: y wypełniáné bywa przez miłość w tym żywoćie. A ták nie iest rzecz niepodobna zachowáć Páńskié przykazánie/ iáko sektarze bluźnią.

[Páńskié przykazánie może być wypełnione.]

ROZDZ. XIIII.

(1, A) Słábégo w wierze/ przyimuyćie: nie w sporách myśli. (2) Bo ieden wierzy iż może ieść wßytko: á który słáby iest iárzyny niech iada. (3) Ten który ié / niechay nie gárdźi nie iedzącym: á który nie ié / iedzącégo niech nie posądza. Abowiém go Bóg (4) przyiął. [a]Ty ktoś iest/ co sądźiß sługe cudzégo? Pánu swemu stoi ábo vpada. á ostoi śie: ábowiém mocen iest Bóg postáwić go. (5) Bo ieden różność czyni miedzy dniém á dniém: á drugi káżdy dźień sądźi/ káżdy ná mniemániu swoim (6) niech ma dosyć. Który dniá pilnuie/ (B) Pánu pilnuie*: A kto ié/ Pánu ié: bo dźiekuie Bogu. A kto nie ié/ Pánu nie ié / á dźiekuie Bogu. (7) Abowiém żaden z nas sobie nie żywie: y (8) żaden sobie nie vmiéra. Bo choćia żywiémy/ Pánu żywiémy: choćiaż vmiéramy/ Pánu vmiéramy. Choć tedy żywiémy/ choć vmiéramy/ Páńscy iesteśmy. (9) Abowiém ná to Chrystus vmárł/ y zmartwychwstał/ áby y nád vmárłymi y nád żywiącymi pánował. (10) A ty przecz sądźiß brátá twégo? ábo ty czemu gárdźiß brátem twoim? [b]Abowiém wßyscy stániemy przed (11, C) stolicą Chrystusową. bo iest nápisano: [c]Żywe ia / mówi Pan / iż mi śie wßelkié kolano pokłoni: y wßelki iezyk wyzna Bogu. (12) Przeto káżdy (13) z nas zá śie liczbe da Bogu. A ták dáléy nie sądźmy iedni drugich: ále ráczéy to postánówćie/ żebyśćie nie dawáli obrażenia ábo zgorßenia brá-

[a Iak: 4. c 13.]

[*á który dniá nie pilnuie, pánu nie pilnuie. G. S.]

[b 2. kor. 5. b 10.]

[c Isa. 45. d 23 Philip. 2. b 10.]

14 tu. Wiém y vfánié mam w Pánu Jeſuſie / iż niémáß nic przez ſie nieczyſtégo : iedno temu który mniéma co bydź nieczyſtym / temu nieczyſtym ieſt.

15 Bo ieſli dla pokármu brát twóy bywa záſmucon / iuż nie wedle miłośći poſtepuieß. [d] Nie zátracay pokármem twoim tego / zá którégo Chryſtus vmárł.

16 Niechayże tedy dobro náßé bluznioné nie bedźie.

17 Abowiém króleſtwo bożé nie ieſt pokarm y picié : ále ſpráwiedliwość / y pokóy / y weſele w Duchu świetym.

18 Bo kto ʺw tym' ſłuży Chryſtuſowi / podoba ſie Bogu / á ludźióm ieſt przyiemny.

d 1. kor. 8. d 11

ʺw tych mieyſcách. G.

19 A ták ſtáraymy ſie o to co pokoiowi należy / y tego co ieſt ku zbudowániu ſpólecznie ſtrzeżmy.

20 Dla pokármu nie pſuy ſpráwy Bożéy. [e] Wßytko w prawdźie ieſt czyſté : ále źle ieſt człowiekowi który ié z obrażeniém.

21 [f] Dobra ieſt nie ieść mieſá / y nie pić winá / áni czym ſie brát twóy obraża / ábo gorßy / ábo ſłábiecie.

22 Ty maß wiáre ? miéyże v śiebie ſámégo przed Bogiem : Błogoſłáwiony który ſámégo ſiebie nie ſądźi w tym co pochwala.

23 Lecz kto wątpi / ieſliby iadł / potepion ieſt : ʺiż nie z wiáry. A cokolwiek nie ieſt z wiáry / grzéch ieſt.

e Tit. 1. d 15.

f 1. kor. 8. d 13.

ʺbo przećiw ſumniéniu czyni. A káżda rzecz co przećiw ſumniéniu ieſt, grzéch ieſt. Ambro. Chryſoſt: Theoph.

---

2 *Bo ieden wierzy*] Obacz / iż tu / y niżéy Apoſtoł nie mówi o poſtách / áni o świetách Chrześćiáńſkich / ále o ceremoniách Żydowſkich / które ná onych początkách nowonáwróceni iedni chowali (wſtrzymawáiąc ſie od potraw w zakonie Moyżeßowym zákazánych / y świetá Żydowſkié obchodząc) á drudzy ná nié nic nie dbáli. Przetóż głupie á niebacznie czynią / którzy té mieyſcá náprzećiw poſtóm y świetom Chrześćiáńſkim przytaczáią.

Ceremonie Żydowſkié, á nie Chrześćiáńſkié, odrzucone. Kol. 2. 16.

5 *Káżdy ná mniémániu ſwoim*] Nie dáieć témi słowy Apoſtoł ná wolą káżdému / aby co chce czynił ábo wierzył (iáko to ſektarze rozumieią) ále tylko w téy máterréy (około Żydowſkiégo záchowánia świąt / y wſtrzymawánia ſie od potraw w zakonie zákazánych / y to do czáſu tylko / áżby ſie byłá Chrześćiáńſka wiárá mocniéy vtwierdźiłá) nie chćiał áby kto był przymußány : ále áby káżdy ſie ſpráwował według ſumnienia ſwego. Wßákże przećie áby ieden drugiégo nie poſądzał : y nie mniémał żeby to záchowánié ceremoniy Żydowſkich w brákowániu potraw / y w świąt obchodzeniu / miáło bydź ku zbáwieniu potrzebné.

Iákiéy wolnośći Páweł S. dopuſzcza.

14 *Niémáß nic nieczyſtégo*] Ácz chce áby znośili mdleyßé w wierze : wßákże vczy / iż wßytkie pokármy w zakonie iáko nieczyſté zákazáné / iuż przez Chriſtuſá ſą oczyśćioné / że ich káżdy może bez grzechu ſwych czáſow pożywáć.

Wßytkie pokármy iáko czyſte.

23 *Cokolwiek nie ieſt z wiáry*] To ieſt (iáko Doktorowie święći zgodnie wykłádáią) cokolwiek kto czyni przećiw włáſnému ſumnieniu / ábo nie wiedząc pewnie / ábo wątpiąc / ieſli ſie to czynić godźi / ábo nié : to mu iuż grzéchem ieſt. A ták fałeßnie ztąd dowodzą odſczepieńcy / iż wßytkie vczynki nie wiernych grzéchámi ſą. Ácz nie dźiw że o vczynkách ludźi niewiernych ták trzymáią / gdyż téż śmieią vczyć / że y człowiek ſpráwiedliwy grzeßy w káżdym vczynku dobrym : á iż vczynki Chrześćiánów dobré / grzéchámi ſą.

Czynić náprzećiw ſumniéniu ieſt grzéßyć.

Ták vczy Luter.

ROZDZ. XV.

1 A MY którzyſmy mocnieyßy / powinniſmy znośić krewkośći słábych / á nieſpodobáć ſie ſámym ſobie.

2 Káżdy z was bliźniemu ſwemu ʺniech ſie podoba ku dobrému / dla zbudowánia.

3 Abowiém Chryſtus ʺnie ſpodobał ſie ſam ſobie' / ále iáko ieſt nápiſano / [a] Vrągánia vrągáiących tobie / ná mie przypádły.

4 Abowiém cokolwiek nápiſano / ku náßéy náuce nápiſano : ábyſmy / przez ćierpliwość y poćieche piſmá nádźieie mieli.

5 A Bóg ćierpliwośći y poćiechy niech wam da [b] ábyśćie iednóż miedzy ſobą rozumieli

ʺvgádzáć, ſołgowáć.

ʺnie ſwégo pożytku ßukał.

a Pſal: 68. b 10.

b 2. kor. 1. b 10.

6 wedle Jeſuſá Chryſtuſá : ábyśćie iednomyślnie / iednémi vſty czćili Bogá y Ojcá Páná náßégo Jeſuſá Chryſtuſá.

7 Przeto przyimuyćie iedni drugié / iáko y Chryſtus przyiął was ʺku czći' Bożéy.

8 Abowiém powiádam / iż Jeſus Chryſtus był ſługą ʺobrzezánia / dla prawdy Bożéy / áby vtwierdźił obietnice oyców.

9 Lecz Pogáni żeby zá miłośierdźié czćili Bogá / iáko nápiſano. [c] Dla tego bede ćie wyznawał miedzy Pogány / Pánie : y bede śpiéwał imieniowi twemu.

10 Y záśie mówi : Weſelćie ſie Pogáni z ludem iego.

11 Y záśie : [d] Chwalćie Páná wßyſcy Pogáni : á wyſławiayćie go wßyſcy narodowie.

12 Y [e] záśie Izáiaß mówi : Bedźie

ʺábo do chwały.

ʺŻydów obrzezánych. że był do nich poſłan y onym ſłużył.

c Pſal. 17. d 50. 2. król 22. d 50.

d Pſal. 116. a 1.

e Iſa. 11. c 10.

korzeń Ieſſégo / á który powſtánie pánowáć nád Pogány / w tym Pogáni nádzieie pokłádáć będą. 13 A Bóg nádzieie niech was nápełni wßeláktiéy rádośći y pokoiu w wierzeniu : ábyśćie obfitowáli w nádziei / y w mocy Duchá świętégo.

14 Lecz "pewienem / bráćia moi / y ia ſam o was : iż y wy ieſteśćie pełni "miłośći' nápełnieni wßeláktiéy vmiejętnośći / ták iż możećie iedni drugich nápominác. 15 A piſałem wam bráćia poniekąd przyśmielßym / iákoby wam ná pámięć przywodząc : dla łáſki która mi ieſt daná od Bogá / 16 ábych był ſługą Chryſtuſá Ieſuſá miedzy Pogány : poświącáiąc Ewánielią Bożą / áby byłá ofiárá Pogánów przyiemna / y poświęcona przez Duchá S. 17 Mamt edy "chwałę' w Chryſtuśie Ieſuśie "ku Bogu'.

18 Abowiém nie śmiem nic mówić / czego Chryſtus nie ſpráwuie przez mię ku poſłußeńſtwu Pogánów / słowem y vczynki / przez moc znáków 19 y cudów / przez moc Duchá świętégo : ták iż od Ieruzálem około áż do Iliriku nápełniłem Ewánielią Chryſtuſową. 20 A "tákem opowiádał' tę Ewánielią / "nie gdźie ieſt miánowan Chryſtus / ábych ná cudzym fundámenćie nie budował. 21 Ale iáko ieſt nápiſano / [f] Którym nie ieſt oznaymiono o nim / oglądáią : á którzy nie ſłycháli zrozumieią. 22 Dla tego bárzom był zátrudnion / żem do was przyśdź niemógł / y niemógłem áż do tąd. 23 Lecz teraz nie máiąc więcéy mieyſcá w tych kráinách / á máiąc chuć przyśdź do was od wiela przeßłych lat : 24 Gdy ſię puſczę do Hißpániiéy* / ſpodźiéwam ſię że támtędy idąc vyźrzę was : y tám od was odprowádzon będę / gdy was piérwéy po częśći záżyię. 25 A teraz póydę do Ieruzálem poſługowáć świętym. 26 Bo ſię ſpodobáło Mácedoniiéy z Acháią złożyć ſię nie co ná vbogié święté którzy ſą w Ieruzálem. 27 Abowiém ſpodobáło ſię im / y ſą im powinni. Bo [g] ieſli duchownych ich Pogáni vczeſtnikámi ſię zſtáli / powinni ſą w ćieleſnych vſługowáć im. 28 To tedy wykonawßy / y oddawßy im ten owoc / przez was póydę do Hißpániiéy. 29 A wiém iż przyßedßy do was w obfitośći błogoſłáwieńſtwá Ewánieliiéy Chryſtuſowéy przydę.

30 Proßę was tedy bráćia / przez Páná náßégo Ieſuſá Chryſtuſá y przez miłość Duchá świętégo / ábyśćie mię wſpomagáli w modlitwách zá mną do Bogá : 31 ábych był wyzwolon od niewiernych / którzy ſą w Żydowſkiéy źiemi : á iżby "poſługowánia moiégo ofiárá przyiemna byłá w Ieruzalem świętym'. 32 ábych z weſelem przyßedł do was zá wolą Bożą / ábych z wámi ſię vćießył. 33 A Bóg pokoiu niechay będźie z wámi wßytkimi Amen.

"mam ſię ná dźieię. G.

"dobroći, ábo dobrotliwośći. G.

"wł. pochwałę.
"w tym co ku Bogu należy. G.

"nie ták dźiś odſczepieńcy, nie náwrácáiąc pogánów ále Chrześćiány wywrácáiąc, czynią.
[f] Iſa. 52. d 13.

"ſtárałem ſię opowiedáć. G S.

*przyidę do was. Abowiem G.

[g] 1. kor. 9. b 11

*Ewánieliiey Chriſtuſowey G. S.

"poſługowánie moie w Ieruzálem, przyiemne było świętym. 14. L. G.

Proße was] Oto Páweł wzywa innych pośrzedników / áby ſię z nim poſpołu do Bogá modlili / oprócz krzywdy iednégo pośrzedniká Chriſtá Páná. A ieſliż on żywych prośił o przyczynę: dáleko my ſłußniéy wzywáć możem świętych / z Chriſtuſem żywiących y króluiących w niebie.

Wzywánie świętych. 1. Tim. 2. 5.

ROZDZ. XVI.

1 Zálecam wam Phebe śioſtrę náßę / która ieſt ná poſłudze kośćiołá który ieſt w Cenchrách: 2 A byśćie ią przyięli w Pánu iáko przyſtoi świętym: y ſtáli przy niéy w któréykolwiek ſpráwie was potrzebowáłá. Abowiém też oná przy wielu ſtałá / y przy mnie ſámym. 3 [a] Pozdrówćie "Pryßkę' y Akwilę pomocniki moie w Chryſtuśie 4 Ieſuśie. (którzy zá duße moie ßyię ſwoiéy náſtáwili : którym nie ia ſam dźiękuię / ále y wßytkié kośćioły Pogáńſkié) 5 y zgromádzenié ich domowé. Pozdrówćie Epenethá mnie miłégo : który ieſt piérwiaſtkiem Azyiéy w Chryſtuśie*. 6 Pozdrówćie Máryą / która wiele prácowáłá dla was. 7 Pozdrówćie Andronitá y "Iulią' krewné moie / y towárzyße więźienia moiégo : którzy znácznymi ſą miedzy Apoſtoły / którzy też przede mną byli w Chryſtuśie. 8 Pozdrówćie Ampliátá mnie namilßégo w Pánu. 9 Pozdrówćie Vrbáná pomocniká náßégo w

[a] Dźie. 18. a 2 g 26.
"Pryſcyllę. G.

*Ieſuśie. N. L.

"Iunię. 1. L. K. G. S.

Chrystusie Jezusie / y Stáchiná mnie miłégo. [10] Pozdrówcie Apelle doświádczonégo w Chrystusie. Pozdrówcie té którzy są z domu Aristobolowégo. [11] Pozdrówcie Herodioná krewnégo moiég. Pozdrówcie té którzy są z Nárcissowégo domu/co są w Pánu. [12] Pozdrówcie Tryphene y Tryphose: które prácuią w Pánu. Pozdrówcie Persydenámiłą/ która wiele prácowáłá w Pánu. [13] Pozdrówcie Rufá wybránégo w Pánu / y mátke iego y moie. [14] Pozdrówcie Assynkrytá/ Phlegontá/ Hermaßá/ Pátrobe/ Hermená / y bráciá którzy są z nimi. [15] Pozdrówcie Philologá y Julią/ Nereußá y śiostre iego / y [a]Olimpiade / y wßytki święte którzy z nimi są. [16] Pozdrówcie iedni drugié z pocáłowániém świętym. Pozdrawiáią was wßytki kościoły Chrystusowé.

[a] Olimpá, G. S.

[17] C A proßę was bráćia / ábyśćie opátrowáli té którzy czynią rozruchy y pogorßenia / mimo náuke którąyeśćie się wy náuczyli: y chrońćie się ich. [18] Abowiém tákowi Pánu náßému Chrystusowi nie służą/ ále brzuchowi swému: á przez łágodné mowy y pobłażánia zwodzą sercá niewinnych. [19] Bo wáßé posłußeństwo [a] rozsławiło się po wßytkich mieyscách. Przeto się z was wesele. Ale chce ábyśćie byli mądrymi w dobrym/ á prostymi we złym. [20] A Bóg pokoiu niechay zetrze ßátáná pod nogámi wáßémi prędko. Láská Páná náßégo Jezusá Chrystusá z wámi. [21] [b] Pozdrawia was Tymotheuß pomocnik móy/ y Lucius/ y Jazon / y Sosipater krewni moi. [22] Pozdrawiam was w Pánu ia Tertius / którym list pisał. [23] D Pozdrawia was Gáius gospodarz móy / y [a]wßytek kośćiół. Pozdrawia was Erástus ßáfarz mieyski y Quártus brát. [24] Láská Páná náßégo Jezusá Chrystusá z wámi wßytkimi / Amen. [25] A [c]temu który mocen iest was vtwierdźić/ według Ewánieliiéy moiéy y przepowiádánia Jezu Chrystusowégo / według obiáwienia táiemnice od czásow wiecznych zámilczánéy: [26] (która teraz obiáwiona iest przez pismá prorockié według [a]roskazánia wiecznégo Bogá / ku posłußeństwu wiáry) [27] miedzy wßemi narody poznánéy: [a] sámému mądrému Bogu/ przez Jezusá Chrystusá / któremu cześć y chwałá ná wieki wieków/ Amen.

Opisánie hæretyków. 1. 2. 3.

[a] do wßytkich doßło. G. S.

[b] Dźie. 16. 21. Philip. 2. c 19.

[a] wßytkié kościoły. G. L. G S.

[c] Eph. 3. d 20

[a] postánowienia. G.

Piotr S. był w Rzymie.

16 *Pozdrówcie iedni drugié*] Iż Páweł S. pozdrawiáiąc wielu innych w Rzymie/ Piotrá S. nie wspomina / ztąd dowodzą sektarze/ iż Piotr nigdy nie był w Rzymie. Alećby tymże sposobem dowieźdź mogli / iż Jan S. nie był w Ephezie Biskupem / áni Jákub w Jeruzálem / iż Páweł pisząc do Ephezan / y do Żydów / tákże ich nie wspomina / áni ich pozdrawia. Lecz dla tego Páweł w tym liśćie Piotrá nie wspomina / iż gdy ten list pisał/ tedy wyßedł był Piotr z Rzymu/ y náwiedzał kośćioły w Syriiéy. A choćby też Piotr był ná ten czás w Rzymie / tedy mógł Páweł do niego list osobny pisáć. Vide Annal. Baron. Anno Christ. 58.

Znák pewny hæretyków. Gal. 1, 9.

17 *Abyśćie opátrowáli té*] Pilnie nápomina wiernych/ áby vznawáli heretyki/ y fałßywé proroki: á to po tym pewnym znáku/ kiedy oni vczą náuk przećiwnych téy náuce / którą kośćiół powßechny od Apostołów raz przyiąwßy/ trzyma y wyznawa. A obácz / iż nie każe przez pismá doświádczáć ich náuki / ále przez on pierwßy kształt / y formę wiáry y religiéy / podanéy im pierwey niżli ábo mieli ábo czytáli które księgi nowégo testámentu: y każe się tákich nowowierników / ták mów iáko y ksiąg wiárowáć / y od nich odstępowáć.

Przedśię-wźięćie hæretyków.

18 *Ale brzuchowi swému*] Acz heretykowie co inßégo zwierzchu pokázuią w owczych ßatách swoich: wßákże przećie niczego inßégo nie ßukáią iedno własnégo vczáſu y pożytku. Y vpewnia nas Apostół tym świádectwem/ ábyśmy o nich ináczéy nie sądźili / iedno iáko o ludźiéch którzy nie máią żadnégo sumnienia/ áni religiéy.

Obroná przećiw hæretykóm.

19 *Wáßé posłußeństwo*] Przećiw heretykom y fortélom ich niemáß lepßéy drógi / iáko w prostoćie świętéy do tego áppellowáć czego z początku vczono: przeco Apostół bárzo chwali wiáre y posłußeństwo kośćiołá Rzymskiégo. Pátrz Rozd. 1. ver: 8.

Sam Bog nie sam Ociec. Aug: lib. 3. contra Maximin. c 13. Mat. 28. 19.

27 *Sámému mądrému Bogu*] To nie o sámym Oycu / ále o zupełnéy Tróycy świętéy mówi: którey przez Chrystusá cześć oddawána bywa. Bo Pan Chrystus będąc Bogiem y człowiekiem / iáko Bóg przyimuie cześć y chwałe iedne z Oycem y z Duchem ś. á iáko człowiek/ cześć oddáie Bogu. Która ná on czás nawięcéy oddawał / kiedy ná świećie stawił Tróyce świętą / y kazał chrzćić wßystkié ludźie w imie Oycá/ y Syná/ y Duchá świętégo.

Dzie. 18. 11.
Dzie. 18. 19. y 19. 2. 8. 10.

SVMMA LISTV PIERWSZEGO DO Korynthów.

IAKO Páwel S. fundowal kościol w Koryntcie, mieszkáiąc tám przez pultorá látá, to w Dźieiách czytamy. Y iáko potym do Ephezu poszedl. Ale niż sie skończyły trzy látá przez które tám mieszkał, pisał ten pierwszy list do Korynthian.

Rzecz o którey w tym liście pisze, nie iedná iest, (iáko w liście do Rzymian) ále rozmáita y rozliczna. Abowiem częścią gáni oné błędy, o których mu byli powiedźieli domownicy Chloiéy: częścią im odpisuie ná to, co mu byli nápisáli. A ták o ośmi rzeczách w tym liście pisze. Naprzód o niektórych niezgodách y swarách, które miedzy nimi były, z strony pewnych náuczyćielów ábo kaznodźieiów: (które iásniey w wtórym liście opisuie, iáko fałszywé proroki) w Roz: 1. 2. 3 y 4. Powtóré, o wszeteczeństwie y kazirodztwie: y o tych którzy sie przed Pogány práwowáli: w Roz: 5. y 6. Potrzecié, o małżeństwie y bezżeństwie. w Roz: 7. Poczwarté, o pokármiech báłwánóm ofiárowánych. w Rozd: 8. 9. y 10. Popiąte, o ustáwách swoich. w Roz: 11. Poszóste, o dárách Duchá S. w Roz: 12. 13. y 14. Pośiódmé, o zmartwychwstániu w Rozd: 15. Nákoniec o skłádźiech y iáłmużnách, które zbierał miedzy Pogány, áby Chrześćiány z narodu Zydowskiego wspomógł w Ieruzálem. w Rozdz: 16.

Ośm Artykułow Listu pierwszego do Korynthian. 1. kor. 16. 8. 2. kor. 1. 11.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

LIST BŁOGOSŁAWIONEGO PAWŁA APOSTOŁA Do Korynthów pierwszy.

ROZDZIAŁ I.

Pierwsza część listu, o niezgodách y odszczepieństwách dla rożnych káznodzieiów y chrzćićielow. G.

1 A PAWEL powołány Apostół Jezusá Chrystusá / przez wolą Bożą / y Sosthenes brát / 2 kościołowi bożému który iest w Koryntcie / poświeconym w Christusie Jezusie / powołány świętym / ze wszytkimi którzy wzywáią imienia páná nászego Jezusá Christusá / ná wszelkim mieyscu ich / y nászym. 3 Láská wam y pokóy od Bogá Oycá nászego y Páná Jezusá Christusá.

4 Dziękuie Bogu moiému záwsze zá was z łáski Bożey która iest wam daná w Christusie Jezusie / 5 iż we wszytkim ostáliście sie bogátymi w nim / we wszelkim słowie y we wszelkiey vmiejetności / 6 iáko świádectwo Chrystusowé vtwierdzoné iest w was / 7 ták iż wam ná żadney łásce nie schodźi / oczekawáiącym obiáwienia Páná nászego Jezusá Christusá. 8 B Który też was vmocni áż do końcá bez winy w dźień przyszćia Páná nászego Jezusá Christusá.

9 [a] Wierny Bóg: przez którego iesteście wezwáni w towárzystwo Syná iego Jezusá Christusá Páná nászego.

10 Lecz proszę was brácia / przez imie Páná nászego Jezusá Christusá / ábyście tóż mówili wszyscy / á izby nie były miedzy wámi rozerwánia: ále bądźcie doskonáli w iednym rozumieniu y w iedney náuce. 11 Abowiem dano mi znáć o was brácia moi / od tych którzy są Chloiey / iż poswarki są miedzy wámi. 12 A to powiádam / iż káżdy z was mówi: Jam iest Páwłów / á ia [b] Apollów / á ia Cephy / á ia Christusów. 13 Rozdźielony iest Christus? Azaż Páwel iest zá was vkrzyżowan? ábo w imie

w káżdey rzeczy ábo po wuśći.

ná żadnym dárze, G.

[a] 1. Tes. 5. d 24.

spoieni. G. w iednym zdániu: G.

Początek wszystkich odszczepieństw iest przystawánie do osobnych mistrzów.

[b] Dz. 18. f 24.

14 Páwłowé iesteście ochrzczeni? °Dziekuię Bogu / iżem żadnégo z was nie 15 chrzćił / iedno Kryspá [c] y Gáiusá: °áby kto nie mówił / żeśćie w imię moie o-16 chrzczeni. ° Ochrzćiłem też y dóm C Stephany. Nádto niewiém iesłim 17 kogo drugiégo ochrzćił. ° Boć Christus nie posłał mię chrzćić / ále Ewánielią przepowiádáć: [d] nie w mądrośći słowá / áby sie nie sstał próżnym krzyż Christusów.

18 ° Abowiém słowo krzyżá / tym którzy giną iest głupstwem: lecz tym którzy zbáwienia dostępuią / to iest nam / [e] iest mocą Bożą. 19 ° Bo iest nápisano: [f] Zágubię mądrość mądrych: á rostropność rostropnych odrzucę. 20 ° [g] Gdźież mądry? gdźież Doktór? gdźież bádácz świátá tego? Izáli nie głupią vczynił Bóg mądrość świátá tego? 21 ° Abowiém iż w mądrośći Bożéy świát nie poznał Bogá D przez mądrość: podobáło sie Bogu przez głupstwo przepowiádánia zbáwić wierzące. 22 ° Ponieważ y Zydowie cudów sie domagáią / y Grękowie 23 mądrośći szukáią: ° á my przepowiedamy Christusá vkrzyżowánégo / Zydóm w prawdźie zgorszenim / á Grękom głupstwem / 24 ° lecz sámym wezwánym y Zydóm y Grękóm Christusá mocą Bożą y mądrośćią Bożą. 25 ° Ponieważ głupstwo Boże / iest mędrsze nád ludźi: á mdłość Boża / iest mocnieysza nád ludźi.

26 ° Bo przypátrzćie sie / bráćia / wászému powołániu / iż nie wiele mądrych wedle ćiáłá / nie wiele możnych / 27 nie wiele zacnych: ° ále wybrał Bóg głupstwá świátá / áby záwstydźił mądré: á mdłé świátá Bóg wybrał / 28 áby záwstydźił mocné: ° y podłé świátá y wzgárdzoné wybrał Bóg y té których niemász / áby zniszczył té które 29 są: ° áby sie żadné ćiáło przed oczymá iego nie chlubiło. 30 ° Ale z niego wy iesteście w Christusie Jesusie: który sie nam sstał mądrośćią od Bogá y [h] spráwiedliwośćią / y poświęceniem / y odkupieniem: 31 ° áby / iáko iest nápisano: [i] Kto sie chlubi / w Pánu sie chlubił.

[c] Dźie: 18. c 8. — żebych chrzćił w imię moie. G.
[d] 2. Piot. 11 c 16. — nie był wyniszczon.
[e] Niż. 2. a 4.
[f] Rzym. 1. b 16. Isa. 29. c 14.
[g] Isa. 33. c 18.
— disputator.
— przez głupié przepowiedánie. Hebrá.
— przed Bogiem. G.
[h] Iere. 23. a 5. 6.
[i] Ier. 9. f 23. 2. kor. 10. d 17.

12 *Iam iest Páwłów*] Ci ácz pod imiony ludźi świętych / wszákże niezbożné odszczepieństwá czynili (mówi Augustyn S.) Bo iáko sie heretykowie / Photiniany / Ariany / Nowáciany (á dźiś v nas Lutrámi / Kálwinistámi y Sámosátenámi) od mistrzów swoich názywáią: ták y ći sie Páwliany / Petriany y Apolliany miánowáli. Wszákże nie idźie stąd żeby tákież zakonnicy w kośćiele powszechnym mieli bydź odszczepieńcámi / że też mówią / Iam iest Augustynów / á ia Benedyktów / á ia Fránciszków / ábo Dominików. Bo wielka iest tych od onych rożność. Abowiém Korynthianie mniemáli / żeby moc Sákrámentu chrztu S. pochodźiłá od dobroći chrzćićielów: y przetóż sie chlubili / że byli synmi duchownymi zacnych ludźi. Jáko to Augustyn S. wykłada. Co sie naprzód z onych słów dálszych pokázuie: Izali Páweł zá was iest vkrzyżowan? ábośćie sie w imię Páwłowé pochrzćili? Wiec y z tego / iż w cáłym onym Rozdźiale / y drugich trzech zá nim położonych / ná oddalenié te° błędu S. Páweł vczy: Iż Apostołowie tylko są sługy Christusowi: lecz Christus iest który prawdźiwie y włásną swą mocą wszytko czyni: y przetóż Bóg obrał nieuki y podłé ludźi przez któréby świát náwróćił: áby sie komu nie zdáło żeby zbáwienié od ludźi pochodźiło. Nákoniec y stąd baczymy / że ći prawdźiwie rozerwánia y odszczepieństwá czynili / którzy mówili / Iam iest Páwłów / á ia Apollów. Bo tyle chrztów czynili / ile było chrzćićielów: á zátym też tyle wiar y kośćiołów. Lecz nászy zakonnicy nic tákowégo nie czynią. Nád to iescze y w tym Korynthianie błądźili / iż lekce á płocho sądźili o swych káznodźieiách / y iedné nád drugié przekładáli. Jáko sie z onych słów pokázuie: Nie sądźćie przed czásem ⁊c. V mnie to namnieysza / żem od was iest sądzon. Lecz zakonnicy / kiedy mówią / Jam iest Augustynów / á iam Benedyktów: tylko to mówią dla okázánia rożnośći zakonów. Wszakże wszyscy w iednym posłuszeństwie pierwszégo po Pánu Christusie Pástérzá / y w iednéy wierze y náuce kośćiołá S. Rzymskiégo powszechnégo trwáią. Przetóż sie dármo sektarze przykłádem zakonników zásłániáią.

30 *Który sie nam sstał mądrośćią*] Nie ták to rozumiéy / iáko dźiśieyszy odszczepieńcy / Zeby wierni nie mieli w sobie żadnéy włásnéy spráwiedliwośći / mądrośći y świątobliwośći / oprócz téy która iest w Christusie / y któraby zá násze byłá poczytána: Ale to chce rzéc Páweł S. iż Pan Christus iest dawcą / sprawcą / y przyczyną zásługuiącą / spráwiedliwośći y świątobliwośći onéy która w nas iest / y którą on nam dáie. Bo sie ták sam Apostoł wykłada / trochę niżéy mówiąc: Ależeśćie omyći / áleśćie poświęceni / áleśćie vspráwiedliwieni / w imię Pána nászégo Jesu Christusá / y w Duchu Bogá nászégo.

Hæretycy nie od Christusá, ále od mistrzów swych názwiská miewáią.
Aug: de vnit. bapt. Ambr: in hunc locum.
Augustin: tract: 5. in Ioan.
1. kor. 5. 3.
Christus iáko iest spráwiedliwośćią nászą.
Rozd. 6. 11.

ROZDZIAŁ II.

1 A Ja gdym przyſzedł do was bráćia/ przyſzedłem nie [a] z wynioſłośćią mowy ábo mądrośći/ opowiádáiąc wam 2 świádectwo [*] Chryſtuſowé. Abowiém nie rozumiałem żebym miał co vmiéć miedzy wámi/ iedno Jeſuſá Chriſtuſá/ y tego vkrzyżowánégo. 3 Y [b] byłem ia ze mdłośćią/ y z boiáźnią/ y ze drżeniem wielkim v was: 4 B á mowá moiá y przepowiedánié moie nie w przyłudzáiących mądrośći ludzkiéy słowiéch/ ále w okazániu duchá y mocy: 5 áby wiárá wáſzá nie byłá w mądrośći ludzkiéy/ ále w mocy Bożéy. A powiádami mądrość miedzy doſkonáłymi.

6 A mądrość nie wieku tego/ áni [*] kśiążąt wieku tego którzy ſie kážą. 7 ále powiádamy mądrość Bożą w táiemnicy/ która zákryta ieſt/ którą Bóg przenáznáczył przed wieki ku 8 chwale náſzéy. Któréy żaden z kśiążąt wieku tego nie poznał: Bo gdyby byli poználi/ nigdyby byli Páná chwały nie vkrzyżowáli.

9 C Ale iáko ieſt nápiſano/ [c] Czego oko niewidźiáło/ y vcho nie słyſzáło/ y w ſerce człowiecze nie wſtąpiło/ co nágotował Bóg tym którzy go miłuią. 10 lecz nam Bóg obiáwił przez Duchá ſwoiégo. Abowiem Duch wſzytko wypátruie/ y głębokośći Bożé. 11 Bo któż z ludzi wié co ieſt człowieczégo/ iedno duch człowieczy który w nim ieſt? tákże też co ieſt Bożégo nikt nie wié/ iedno Duch Boży. 12 A my nie wźieliſmy duchá tegó świátá/ ále duchá który ieſt z Bogá: ábyſmy wiedźieli co nam od Bogá ieſt dárowano. 13 Co [d] też opowiádamy nie przez vczoné słowá ludzkiéy mądrośći: ále przez náukę Duchá [*]/ duchownym duchowné rzeczy przyſtoſuiąc. 14 D A człowiek ćieleſny nie póymuie tego co ieſt Duchá Bożégo: ábowiém głupſtwem iemu ieſt/ y nie może [*] rozumieć: iż duchownie bywa rozſądzon. 15 Lecz duchowny rozſądza wſzytko/ á ſam od 16 żadnégo nie bywa rozſądzon. [e] Abowiém któż poznał vmyſł Páńſki który by go náuczył? lecz my vmyſł Chryſtuſów mamy.

[a] wys. 1. c 17

[*] Boże G.

[b] Dźie. 18. a 1 wys. 1. c 17.

[*] zacnych á vczonych ludźi, Philozophow y kráſomowców. Chryſoſt: y Theophiláct.

Pan chwáły ukrzyżowány.

[c] Iſa. 64. a 4

[d] 2. Piot. 1. c 16.

[*] świętego. 2. L. G. N.

[*] rozumieć tych rzeczy, które duchownie bywáią rozſądzáné. N. L. iż duchownie bywáią rozſądzoné. K. G.

[e] Iſa. 40. c 13. Mąd: 9. c 13. Rzym. 11. d 34

11 Iedno duch człowieczy] Żaden człowiek myśli drugiégo człowieka z przyrodzenia wiedźieć nie może. Wſzákże Pan Bóg prorokóm y innym świętym ieſcze w tym żywoćie nád przyrodzenié dáie moc poznánia ſkrytośći ludzkich. Jáko dał Piotrowi poznáć zdrádę Ananiaſzá y Sáphiry/ Elizeuſzowi zdrádę ſługi ſwego/ w niebytnośći ſwéy popełnioną: y wiedźieć táiemné rády w komorze Syryſkiégo królá zámknioné przećiw Izráelczykóm: á náwet/ iáko dáie wſzytkim ányołóm świętym (ile przyſtoi náſzym potrzebóm/ y chwale ich niebieſkiéy) rozumieć nie tylko głośné modlitwy náſzé/ ále y wnętrzną pokutę/ y żądánié náſzé.

12 Iedno Duch Boży] Témi słowy nie wyłączáć Syná od poznánia Bozkich rzeczy. Jáko y onémi nie wyłącza Duchá/ kedy mówi: Żaden nie zna Syná iedno Oćiec/ y Oycá nikt nie zna iedno Syn. Bo táka ieſt iedność perſon Bozkich/ że gdy miánuią iedne/ druga ſie w niéy rozumie: wyiąwſzy ſámé własnośći perſon. Skąd też mamy/ iż Duch S. ieſt práwym Bogiem. Bo naprzód doſkonále zna Bogá/ ábo rzeczy Bozkié: czemu żaden rozum ſtworzony ſproſtáć nie może. K temu iáko Duch ludzki zna to co ieſt w człowiecze/ przeto że ieſt wnętrzny/ y ſpoliſtny człowiekowi: ták też Duch Boży znáiąc Bozkié rzeczy/ muśi bydź wnętrzny y ſpoliſtny Bogu: co nie może bydź dano ſtworzeniu.

15 Duchowny rozſądza wſzytko] Jáko ćieleſny człowiek nie poymuie rzeczy Bozkich/ ále tylko ſądźić może o źiemſkich: ták duchowny człowiek w kośćiele powſzechnym rozſądza wſzytkié rzeczy ták duchowné iáko y świeckié/ ták niebieſkié iáko y źiemſkié/ ták Bozkié iáko y ludzkié/ wſzákże nie wſzytkié Bozkié. A ſam od żadnégo nie bywa rozſądzony. Nie od wiernych/ bo ſie z nimi zgadza: áni od niewiernych/ bo ći nie rozumieią rzeczy duchownych. Wſzákże nie idźie zá tym/ żeby duchowny człowiek/ y z náuką y z rozumem ſwym/ nie miał bydź poddány kośćiołowi y przełożonym iego/ gdyż y Páweł S. náukę ſwą/ którą był wźiął od Bogá (to ieſt/ od Chriſtuſá/ iáko ſam powiáda) nie od ludźi/ poddał rozſądkowi inſzych Apoſtołów.

Swięći iáko wiedzą myśli ludzkié. Dźie: 5. 3.

4. król 5. 26
4. król 6. 12.

Iedność perſon w boſtwie. Mat. 11. 27.

Duch S. ieſt Bogiem.

Iáko duchowny rozſądza wſzytko. 1. kor. 2. 14.

Káżdy ſie ma poddáwáć rozſądkowi kośćiołá Bożégo. Gal. 1. 7. Gal. 2. 2.

ROZDZ. III.

1 A Y Ja bráćia nie mogłem wam mówić iáko duchownym/ ále iáko ćieleſnym. 2 Jáko málutkim w Chryſtuśie/ dałem wam mléko ná napóy/ nie pokarm: bośćie ieſcze nie mogli: ále áni teraz ieſcze możećie: bo ieſcze ćieleſni 3 ieſteśćie. Abowiém gdyż mie-

Sam kośćioł kátolicki prawde ma, ták w mleku iáko y w chlebie ſwym: to ieſt ták w náuce doſkonáłych, iáko y niedoſkonáłych. Aug: lib: 15. c 3. cont: Fauſt.

dzy wámi iest zazdrość y swar: ázażeśćie nie ćielesni / y według człowieká chodźićie? [4] Abowiém gdy kto mówi: Jam iest Páwłów / á drugi: Ja Apollów: ázażeśćie nie [a]ludźmi? Cóż tedy iest Apollo? á co [5] Páweł? [b]sludzy tego któremuśćie B vwierzyli / á iáko káżdému Pan dał. [6] Jam sczépił / Apollo poléwał: ále [7] Bóg dał pomnożenié. A ták áni który sczépi iest czym / áni który poléwa: ále Bóg który pomnożenié dawa. [8] A który sczépi / y który poléwa / iedno są. A [a]káżdy własną zapłáte weźmie według prace swoiéy. [9] Abowiém iesteśmy pomocnikámi Bożymi: rolą Bożą zoráną iesteśćie / [10] budowánim Bożym iesteśćie. Według łáski Bożéy która mi iest dána / iáko mądry budownicy záłożyłem fundáment: á drugi ná nim buduie. Lecz káżdy niech baczy iáko ná nim buduie. [11] Abowiem fundámentu innégo nikt záłożyć nie może / okróm tego który záłożon iest / który iest Chrystus Jesus. [12] A iesli kto ná tym fundámencie bu- C duie złoto / srébro / kámienié drogié / [13] drwá / siáno / słome: káżdégo robotá iáwna będźie: Bo dźień Páński pokaże: [a]bo się w ogniu obiáwi: á káżdégo roboty iáka iest / ogień sprobuie. [14] Jesli którégo robotá zostánie którą nádbudował / zapłáte weźmie. [15] Jesli którégo robotá zgore / szkodę odniesie: lecz sam będźie zbáwion / [16] wszákże ták iáko przez ogień. Niewiéćie iżeśćie kośćiołem Bożym / á Duch [17] Boży mieszka w was? A iesli kto ko- D śćiół Boży zgwałći / zátráći go Bóg. Abowiém [b]kośćiół Boży święty iest / którym wy iesteśćie.

[18] Niech się żaden nie zwodźi. Jesli kto zda się być mądrym miedzy wámi ná tym świećie / niech się sstánie [19] głupim / áby był mądrym. Abowiém mądrość świátá tego / głupstwem iest v Bogá. Bo nápisano iest: [c][a]Poimam medrce w chytrośći ich. Y záśie: [d]Pan zna myśli medrców iż są próżné. [20] A ták niech się nie chełpi żaden w ludźiách. Abowiém wszy- [21] tko iest wáße: bądź Páweł / bądź Apollo / bądź Cephás / bądź świát / bądź żywot / bądź śmierć / bądź teráz- [22] nieysze rzeczy / bądź przyszłe: bo wszytko wáße iest: á wy Chrystusowi: á Chrystus Boży.

[a]cielesnémi z. L. G. S.
[b]sludzy przez któreśćie. G.
[a]Psal. 61. b 13. Gal. 6. b 5.
Wielka zacność duchownych, pástérzów y kaznodźieiow: że nie tylko. są sługy Christusowi, ále y pomocnicy do zbáwienia ludźkiégo.
[a]iż przez ogień obiáwio na będźie.
[b]Nit. 6. d 19. 2. kor. 6. d 16
[c]Iob. 5. c 11. [a]który poima wa. G. [d]Psal. 93. b 11.

[8] A káżdy własną zapłáte weźmie] Oto masz iásny text / że ludźie przez prace swé rózné / wezmą téż rózną zapłáte w niebie: á iż vczynki z łáski pochodzące zásługuią niebo / y wiersze ábo mnieysze w nim weselé y chwałe. Co iest przećiw Ewánielikóm dźisieyszym.

[15] Będźie zbáwion lecz ták iáko przez ogień] To mieysce Apostolskié / stárzy á święći Doktorowie o czyscowym ogniu zgodnie rozumieią / y ták wykłádáią: że wierni którzy ná fundámenćie Christusie / to iest ná wierze Páná Christusowéy / złoto / srébro y drogié kámienie buduią / to iest doskonáłą náukę y doskonálé vczynki / bez żadnéy przysády (iáko Apostołowie / Męczennicy / y inni ludźie doskonáli) mogą się nie bać ogniá czyscowégo: bo ten złotu y srébru nic nie zászkodźi. Lecz którzy ná tymże fundámenćie / przy złoćie y srébrze buduią téż drzewo / słome y siáno: to iest / náuki y vczynki nie doskonáłé / w których się lekkich grzéchów przysádá náyduie: ći w dźień Páński / to iest w dźień sądny który bywa po śmierći káżdégo / szkodę podeymą. Bo to wszytko zgore / á oni sámi zbáwienić w prawdźie będą / ále nie ináczéy iedno przez ogień. Słowá Augustynowé są: Będą zbáwieni ták iáko przez ogień. Czemu? iedno iż tu budowáli ná fundámenćie drzewo / siáno / y słome. Bo gdyby byli budowáli złoto / srébro / y drogié kámienie / byliby wolni od ogniá oboiego / nie tylko onégo wiecznégo / ále y od tego (doczesnégo ábo czyscowégo) który będźie karał té co przez ogień zbáwieni będą. Bo ták nápisano: Acz sam zbáwion będźie / ále ták iáko przez ogień. Wtąż y Ambroży S. piszac ná to mieysce: Vczy / práwi / Apostoł / iż acz zbáwion będźie / ále męki ogniowe piérwéy ćierpieć muśi: áby przez ogień oczyśćiony / był zbáwiony: á nie iáko niewierni / wiecznym ogniem był záwżdy męczony. Ták y Theodoretus Gręczyn to mieysce wykłáda: Ten wierzymy być ogień czyscowy / w którym dusze bywáią czyśćioné / iáko złoto w piecu. Ták y Origenes / y Oecumenius / y innych bárzo wiele.

Zasługi vczynkowé
Czyscowy ogień.
Augu. in Psal. 37.
Dwoiáki ogień ná onym świećie wieczny y doczesni.
Ambros.
Theodor.

ROZDZ. IIII.

[1] A T Ak niechay człowiek o nas rozumié iáko o [a]sługách Chrystusowych / y száfárzách táiemnic Bożych. [2] Tu iuż szukáią miedzy száfárzmi / áby [3] który nálezion był wiernym. Ale v mnie to iest namnieysza żebych był od was sądzony / ábo od [b]dniá ludzkiégo. lecz áni sam śiebie sądzę. [4] Abowiém się w niwczym nie czuie: ále

[a]2. kor. 6. 24
[a]káżdy.
[b]od sądu ludzkiégo.

nie w tym iestem vspráwiedliwion: á ktory mie sądzi Pan iest.

5 Á ták nie sądźcie przed czásem/ ażby Pan przyszedł/ ktory też oświeci zákrycia ciemnośći/ y obiáwi rády serc: á tedy chwałá będźie káżdému od Bogá.

6 Á tomći brácia obroćił ná śie y ná Apolliá/ dla was: ábyśćie śie nálu czyli z nas/ "żeby śie nád to co iest nápisano/ ieden zá drugim nie nádymał przećiwko drugiému. 7 Abowiém ktoż ćie rozsądza? Á co masz czegoś nie wziął? Á ieśliżeś wziął/ przecz śie chlubisz iákobyś nie wziął? 8 Iużeśćie násyceni/ iużeśćie śie bogátémi zstáli: oprocz nas kroluiećie: á bodayieśćie krolowáli/ żebyśmy y my z wámi krolowáli.

9 Bo mniémam iż Bog nas Apostoły ostátnie pokazał/ iákoby ná śmierć náznáczoné.

Abowiém zstáliśmy śie dziwowiskiem świátu/ y ányołom/ y ludźiom. 10 My głupi dla Chrystusá: á wy rozstropni w Chrystusie. myśmy słábi/ á wy mocni: wy zacni/ á my beze czći. 11 Áż do téy godźiny y łákniemy/ y prágniemy/ y nádzy iesteśmy/ y bywamy policzkowáni/ y tułamy śie/ 12 y [b] prácuiemy robiąc swémi rękomá. złorzeczą nam/ á błogosłáwiémy: prześládowánié ćierpiémi/ á znośimy: 13 bluźnią nas/ á modlimy śie. Zstáliśmy śie iáko plugástwá "tego" świátá/ śmieci wszytkich áż do tąd. 14 Nie żebym was záwstydźił to piszę/ ále iáko syny moie namilszé nápominam.

15 Abowiém chocbyśćie mieli dźieśięć tyśięcy Pedágogow w Chrystusie/ ále nie wiele oycow. bo w Chrystusie Iesusie przez Ewánielią iam was vrodźił.

16 Proszę was tedy/ bądźćie násládowcámi moimi/ iákom y ia Chrystusow.

17 Dla tegom posłał do was Tymotheuszá/ ktory iest syn moy namilszy y wierny w Pánu: ktory wam przypomni drogi moie ktoré są w Chrystusie Iesusie/ iáko wszędy w káżdym kośćiele vczę. 18 Iákobych nie miał przyść do was/ ták śie niektorzy nádęli. 19 Ale rychło przyidę do was/ ieśli Pan będźie chćiał: y doznam nie mowy tych ktorzy śie nádęli/ ále mocy. 20 Abowiém nie w mowie iest krolestwo Boże/ ále w mocy. 21 Co chcećie? z rozgą li mam przyść do was/ czyli z miłośćią/ y z duchem ćichośći?

Marginalia: B; C; D. "nád to co iest nápisano nie rozumieć: áby śie ieden. G. — [b] Dźie. 20. g 34. 1. Thes. 2. b 9. 2. Thes 3. b8

4 *Ale nie w tym iestem uspráwiedliwiony*] Nowowiernicy nic nie wątpią/ iż sa w łásce Bożéy y vspráwiedliwieni: Lecz Páweł choćia nic czuł ná sumnieniu grzéchu żadnégo/ wszákże nie śmiał śmiele twierdźić żeby był vspráwiedliwionym: y niechćiał tego sobie przywłaszczáć/ áby był sam śiebie/ z sercá swego/ y z właſnych myśli sądźił/ ále ten sąd ná on dźień Páński odkładał.

21 *Z rozgą li mam przyść do was*] Apostołowie y ich namiestnicy máią moc karánia występnych/ y moc odpuszczenia tym co śie vznawáią: áby oboygá vżywáli według mądrośći y baczenia swego/ y według czásu y potrzeby.

Marginalia: Zaden nie iest pewien o swym vspráwiedliwieniu. — Przełożeni duchowni máią moc karánia. Mat. 18. 18.

ROZDZIAŁ V.

1 Koniecznie słycháć miedzy wámi porubstwo/ á tákié porubstwo/ iákiego áni miedzy Pogány/ [a] ták iż ktoryś ma oycá swégo żonę. 2 Á wyśćie śie nádęli: á nie ráczéyeśćie żáłośći mieli/ áby był zgłádzon z pośrzodku was ktory tego vczynku śie dopuśćił. 3 [b] Ia iśćie nie przytomny ćiałem/ ále duchem przytomny/ iużem iáko przytomny osądźił/ tego ktory ták vczynił/ 4 gdy śie wy w imię Páná nászego Iesu Chrystá zgromádźićie y z duchem moim: 5 z mocą Páná nászego Iesusá/ [c] podáć tákiego szátánowi ná zátrácenié ćiáłá: áby duch był záchowan "w dźień" Páná "nászego" Iesusá Chrystusá.

6 Nie dobra iest chlubá wászá. Niewiećie iż trochá kwásu wszytko ćiásto zákwasza? 7 Wyczyśććież stáry kwás/ ábyśćie byli nowym záczynieniem/ iáko przásni iesteśćie. Abowiém Páschá nászá "ofiárowány iest Chrystus. 8 Á ták "vżywaymy" nie w stárym kwáśie/ áni w kwáśie złośći y przewrotnośći: ále w przásnikách szczérośći y prawdy.

9 Pisałem wam w liśćie/ ábyśćie

Marginalia: WTORA CZESC listu, o wszeteczniku, y o tych ktorzy śie u Pogánow práwowáli. [a] 3 Moy. 18. b 8. y 20. b11 — [b] Kol. 2. a 5. — [c] Gal. 5. b 9. "w dźien sądny. — "zá nas G. S. — "obchodźmy święto.

10 D ſie nie mießáli z porubnikámi. [10] nie zgołá z porubnikámi świátá tego/ ábo z łákomymi/ ábo z drapieżnymi/ ábo z ſłużącymi báłwánóm: Bo ináczéy/ muśielibyśćie z tego świátá wynidź.

11 [11] Lecz teraz piſałem wam ábyśćie ſie nie mießáli: ieſli ten który ſie brátem miánuie/ ieſt porubnikiem/ ábo łákomym/ ábo ſłużącym báłwánóm/ ábo złorzeczącym/ ábo piiánicą/ ábo drapieżcą/ żebyśćie z tákowym áni iedli.

12 [12] Bo co mnie należy o tych którzy nie ſą v nas ſądźić? A za o tych którzy v nas ſą wy nie ſądźićie? Bo tych którzy nie v nas ſą Bóg ſądźić będźie. Wyrzuććie złégo z pośrzodká was.

Klątwá kośćielna.

3 *Ia nie przytomny ćiáłem*] Tu Páweł S. vżywa ſwéy włáſnéy władzéy Apoſtolſkiéy/ w zwiezowániu wßetecznika tego/ záklináiąc go przez liſt/ y przez mándat ábo roſkazánié/ choćiaż w niebytnośći.

Moc záklinánia przy kim ieſt.

4 *Gdy ſie wy zgromádźićie*] Acz exekucya klatwy byłá przy zgromádzeniu wiernych: wßákże zwierzchność y władza wydánia klatwy byłá przy Apoſtole/ á nie przy wßytkim Kośćiele ábo zgromádzeniu wiernych/ iáko teraz chcą miéć odſczepieńcy. Bo moc zwiezowánia y rozwiezowánia nie ieſt dána wßytkiému Kośćiołowi/ (áby ią miał káżdy wierny/ ábo iey vżywáć mógł) ale przełożonym kośćielnym/ ku pożytku kośćiołá wßytkiégo. Iáko y Chrizoſtóm ś. piße/ wykłádáiąc oné Páńſkié słowá: Powiedz kośćiołowi/ to ieſt/ mówi/ przełożonym kośćielnym.

Ian 20. 23. Mat. 18. 17.

Mocą Páńſką páſterze záklináią.

4 *Z mocą Páná náßégo*] Wßytká tákowa moc y władza ná wyſtepné/ bywa vżywána y ſpráwowána imieniem y mocą Páná Iezu Chriſtá: á ktokolwiek ią gárdźi/ ten gárdźi imieniem y mocą Páná Chriſtuſową.

Zákleći bywáli od czártá opetáni.

5 *Podáć tákiégo ßátánowi*] Aby ludźie o tym vpewnieni byli/ iż wßyſcy którzy ſą w klatwie/ ſą w mocy y w dzierżáwie ßátáńſkiéy/ y od obrony y opieki Páná Chriſtuſowéy oddaleni/ ſkoro ſenteńcya przełożonych kośćielnych/ od ćiáłá tego y Sákrámentów y od obcowánia wiernych Kátholików bywáią oddźieleni: dał był Pan Bóg tę moc Apoſtołóm y przełożonym kośćielnym/ ná onych początkách/ áby ßátan opętał ćiáło zákletégo. Iáko gdy Pan Chriſtus Iudaßá wyobcował/ wnet go ßátan pośiadł. Ták ſkoro Páweł Alexándrá y Hymeneußá záklał/ wnet od ßátá[illegible]li opetáni: y Piotr ś. (iáko Auguſtyn ś. świádczy) piérwéy záklał Anániaßá y Sáphire/ á potym ná znák mocy ſwéy/ y ná ſtrách ſenteńcyiéy/ nagłą ie śmierćią pokarał. Táż moc y teraz trwa w kośćiele/ y nád kletymi bywa rozśćiagána: których ácz nie ćiáłá/ ále duße tákże bywáią od czártá opetáné/ iáko zgodnie świádczą wßyſcy Doktorowie. Abowiém to ieſt kaźń naywiętßa pod słońcem/ y kßtałt iákiś wiecznégo potepienia/ y od tego mieczá duchownégo vmiéráią wßyſcy/ którzy kośćiołá nie ſą poſłußni.

Ian 13. 27. 1. Tim. 1. 20.

De mirac. ſcript. lib. 3. c 16.

Zákletych duße czárt pośiada: Cyprian.

7 *Abowiém Paſchá náßá*] Ztąd widzimy/ iż báránek Wielkonocny Zydowſki (którégo y tu/ y w Ewányeliiéy Páſchą zową) był figurą ofiárowánia Chriſta Páná: który tákże miał bydź piérwéy ofiárowány/ á potym pożywány. A gdyż Apoſtołowie ná oſtátniéy wieczerzy pożywáli ćiáłá Chriſtuſowégo/ iáko práwégo báránká Wielkonocnégo: tedyć pewnie támże Pan Chriſtus ćiáło ſwoie piérwéy Bogu ofiárował/ á potym ie vczniom ku pożywániu podał. Greg. Nyſſ. Orat. 1. de Reſur. Domini, Theoph. in Matthæum.

Ofiárá Mßey S.

11 *Zebyśćie z tákowymi áni iedli*] Z Pogány dopuſzcza Apoſtół wiernym iádáć: Lecz z Chrześćiány iáwnie grzéßącymi/ á zwłaſzczá z wykletymi/ y od kośćiołá oſądzonymi/ iáko y z heretykámi y z odſczepieńcámi/ żadnéy ſpółeczności wiernym niedopuſzcza. Rzym. 16. 17. Tir. 3. 10. 2. Theſſ. 3. 14. 2. Ian. 10.

Z zákletymi obcowáć ſie nie godźi. Niż. 10. 27.

ROZDZ. VI.

1 A Smie który z was máiąc ſpráwe przećiw drugiému [*] ſądźić ſie przed nieſpráwiedliwymi/ á nie przed świetymi? [2] Azaż niewiéćie iż świeci będą ten świát ſądźić? A ieſli od was świát ſądzon będźie: nie godniżeśćie ſądźić [*] rzeczy namnieyßych? [3] Nie wiéćie iż ánioły ſądźić będźiemy? iáko dáleko wiecéy rzeczy świetckie? [4] Ieſli tedy będźiećie miéć [*] ſądy świetckié/ którzy ſą wzgárdzeni w kośćiele/ tych wyſadźćie na ſądzenié. [5] Mówię ku wſtydowi wáßému. B Tákże niémáß miedzy wámi mądrégo żadnégo/ któryby mógł rozſądźić miedzy brátem ſwoim? [6] Ale ſie brát z brátem práwuie: y to przed niewiernymi? [7] Iużći koniecznie ieſt w was wyſtepek/ że ſądy miedzy ſobą miewáćie. [a] Czemu ráczéy krzywdy nie podéymuiećie? czemu ráczéy ßkody nie ćiérpićie? [8] [b] Ale wy krzywde czynićie y ßkodźićie/ á ieſzcze bráćią. [9] Aza niewiéćie iż nieſpráwiedliwi nie ośięgą króleſtwá Bożégo? Nie mylćie ſie/ áni porubnicy/ áni báłwánóm ſłużący/ áni cudzołożnicy/ áni pſotliwi/ áni Sodomczycy/ [10] áni złodźieie/ áni łákomi/ áni piiánice/ áni złorzeczący/ áni drapieżce nie pośięgą króleſtwá Bożégo. [11] A

[*] to ieſt, práwowáć ſie przed pogány, á nie przed Chrześćiiány

[*] ſądow namniéyßych? G.

[*] temu żywotowi ſłużące. G.

[a] 1. Mat. 5. f 39. Luk. 6. d 29.

[b] Rzym 12. d 19. 1. Theſ. 4. a 6

tyme-

tymeście niektórzy byli: áleście omyći/ áleście poświeceni/ áleście vspráwiedliwieni w imie Páná nászégo Jezu Chrystá/ y w Duchu Bogá nászég.

12 ° c Wszytko mi sie godźi/ ále nie wszytko pożyteczno. Wszytko mi sie godźi/ ále sie ia w moc niczemu nie poddam. 13 ° Pokarm brzuchowi/ á brzuch pokármom: lecz Bóg y ten y té zepsuie: A ćiáło nie porubstwu/ ále Pánu/ á Pan ćiáłu. 14 ° A Bóg y Páná wzbudźił/ y nas wzbudźi przez moc swoię. 15 ° Niewiećie iż ćiáłá wásze są członkámi Chrystusowémi? wźiąwszy tedy członki Chrystusowé/ vczynię ie członkámi nierządnice? Nie day tego Boże. 16 ° Abo niewiećie/ iż ten co sie złącza z nierządnicą/ "ostáie sie' iednym ćiáłem? d Abowiém (mówi) bedą dwá "w iednym ćiele'. 17 ° A kto sie złącza z Pánem/ iednym duchem iest. 18 ° Vćiekayćie przed porubstwem. Wszelki grzéch ktoryby człowiek czynił/ nie iest ná ćiele: ále kto porubstwo płodźi/ przećiwko ćiáłu swemu grzészy. 19 ° Aza niewiećie iż e "członki wásze' są kośćiołem Duchá świetégo który w was iest/ którégo maćie od Bogá/ á nie iesteśćie swoi? 20 ° f Abowiémeśćie kupieni zapłátą wielką. Chwalćież* y nośćie Bogá w ćiele wászym.

2 *Swięći bedą świát sądźić*] Apostołowie y inni doskonáli Chrześćiánie/ którzy wszytko dla Páná Christusa opuśćili/ bedą w dźień sądny świat z Christusem sądźić.

7 *iest wystepek w was*] Acz nie záwsze iest grzéch práwowáć sie y pozywáć kogo: wszák że rzadko bez grzéchu bydź może: gdy sie kto práwuie ábo prze łakomstwo/ ábo z nienawiśćia/ z gniewy y swáry/ ábo przyczyniáiac fałszu y zdrady/ ábo ze zgorszeniem inných. Przetóż przystoyniéy iest miłośći y doskonáłośći Chrześćiáńskiéy/ ráczéy krzywde y szkode ćierpieć/ á niżli sie práwowáć.

11 *Aleśćie omyći, áleśćie poświeceni*] Ztąd znáć/ że vspráwiedliwienié iest nie tylko zá spráwiedliwé pooczytanié/ ále prawdziwé omyćié/ poświecenié/ grzéchów zgłádzenié/ á spráwiedliwośći wzyczenié. Pátrz Rzym: 2. 13.

18 *Przećiwko ćiáłu grzészy*] Wszeteczeństwo nie tylko dusze (iáko inné grzéchy) ále y ćiáło psuie/ obraża y plugáwi/ wiecéy niżli inné wszytkie grzéchy.

ROZDZ. VII.

1 TEcz o tym cóśćie mi pisáli: Dobrze iest człowiekowi "nie tykáć sie niewiásty. 2 ° ále dla porubstwá/ niech káżdy ma swoię żone/ á káżda niech ma swégo meżá. 3 ° a Mąż niechay żenie "powinność' oddáie: tákże téż y żoná meżowi. 4 ° Zoná niéma w mocy ćiáłá swégo/ ále mąż. Tákże y mąż niéma w mocy swéy ćiáłá swégo/ ále żoná. 5 ° Nie odmawiayćie ieden drugiemu: chybáby z zezwolenia do czásu/ ábyśćie sie modlitwą báwili: á záś sie wrácayćie do tegóż/ áby was szátan nie kusił/ dla wászéy niestrzymawáłośći. 6 ° A to mówię według folgowánia/ nie według roskazánia. 7 ° Abowiém chce ábyśćie wy wszyscy byli iákom ia sam/ ále káżdy ma własny dar od Bogá: ieden ták á drugi ták. 8 ° A mówie "nie żonátym' y wdowam: Dobrze im iest ieśliżeby ták trwáli iáko y ia. 9 ° Ale ieśli sie niewstrzymawáią: niech w małżeństwo wstąpią. Bo lepiéy iest w małżeństwo wstąpić niżeli bydź palonym. 10 ° A tym którzy są w małżeństwie roskázuie nie ia/ ále Pan: b iżby żoná od meżá nie odchodźiłá. 11 ° A ieśliby odeszłá/ żeby trwáłá bez meżá/ ábo sie z meżem poiednáłá. A mąż żony niech nie opuszcza.

12 ° Bo inszym/ ia mówie/ nie Pan. Jeśli który brát ma żone niewierną/ á tá z nim zezwala mieszkáć: niechay iéy nie opuszcza. 13 ° A żoná ieśli która wierna ma meżá nie wiernégo/ á on zezwala mieszkáć z nią: "niechay nie opuszcza meżá'. 14 ° Abowiém poświecon iest mąż niewierny przez żone wierną: y żoná niewierna poświecona iest przez meżá wiernégo. bo ináczéy dźiatki wásze byłyby nieczystémi: á teraz świetémi są. 15 ° A ieśli nie wierny odchodźi/ niechże odéydźie. Abowiém nie iest poddány niewólstwu brát ábo śiostrá w tákowych rzeczách/ á do pokoiu wezwał nas Bóg. 16 ° Abowiém zkąd wiész żono/ ieśli meżá zbáwisz? ábo zkąd wiész meżu/ ieśli żone zbáwisz? 17 ° Ale iáko káżdému

Marginalia:

c Syr. 37. d 31. Niż. 10. f 22.

" iest. G.

d 1. Moy. 2. d 24. Mat. 19. a 5. Mar. 10. a 8. Ephel. 5 g 31

" w iedno ćiáło. G.

e Wys. 3. d 17. 2. kor. 6. d 16

" ćiáłá wásze G.

f Niż. 7. d 23. 1. Piot. 1. c 18.

* y w duchu wászym, które są Boże G

Swięći bedą świát z Christusem sądźić Mat. 19. 28

Práwowánie iest niebespieczne.

Vspráwiedliwienie co iest

Porubstwo ćiężki grzech

TRZECIA CZESC o małżeństwie y bezżeńskim stanie.

" to iest z żoną nie obcowáć.

a 1. Piot. 3. b 7

" powinną życzliwość. G.

Dotąd mówił o strzymawałośći małżonków: á teraz tych uczy którzy iescze w małżeństwo nie wstąpili.

b Mat. 5. e 32 y 19. b 9. Mar. 10 b 9. 10. 11. Luk. 16. d 18.

" niech go nie opuszcza. G.

" ábo nie meżátym.

vdźielił

vdzielił Pan / iáko káżdégo wezwał Bóg / ták niech postępuie / y iáko we wßytkich kośćiołách vczę. 18 D Obrzezánym kto wezwány iest? niechayże nie przywodźi odrzézku. W odrzézku kto wezwány iest? niechay sie nie obrzezuie. 19 Obrzezánié nic nie iest / y odrzézek nic nie iest : ále záchowánié Bożéǵ przykazánia. 20 [c] Káżdy w którym wezwániu iest wezwan / w tym niechay trwa. 21 Jesteś wezwan niewolnikiem? niedbayże. ále iesli też możesz bydź wolnym / ráczéy vżyway. 22 Abowiém kto niewolnikiem wezwány iest w Pánie / iest wyzwolony Páński : tákże który iest wezwan wolnym / iest niewolnikiem Chrystusowym. 23 E [d] Zapłátąśćie kupieni / nie sstaway cie sie niewolniki ludzkimi.

24 Káżdy w czym iest wezwan / bráćia / w tym niech trwa przed Bogiem.

25 A o pánnách niémam roskazánia Páńskiégo : ále ráde dáie / iáko ten którym od Páná miłosierdźia dostąpił ábych był wiernym. 26 Mniémam tedy to bydź rzeczą dobrą / dla teráźnieyßéy potrzeby / iż dobra iest rzecz człowiekowi ták bydź. 27 Przywiązanes do żony? nie ßukayże rozwiązánia. Rozwiązánys od żony? nie ßukayże żony. 28 A ieslibyś wźiął żonę / nie zgrzéßyłeś. Jesliby też pánná ßłá zá mąż / nie zgrzéßyłá. Wßákże trapienié ciáłá mieć będą tákowi. A ia wam folguię. 29 To tedy powiádam bráćia / czás krótki iest : to zostáie / áby y którzy żony máią / byli iákoby nie mieli : 30 á którzy płáczą / iákoby nie płákáli : á którzy sie weselą / iákoby sie nie weselili : á którzy kupuią / iákoby nie dźierżeli : 31 F á którzy vżywáią świátá tego / iákoby nie vżywáli. bo przemija kształt świátá tego. 32 A chcę ábyśćie byli bez pieczołowánia. Kto bez żony iest / stára sie o to co Páńskiégo iest / iákoby sie podobał Bogu. 33 A który z żoną iest / stára sie o to co świátu należy / iákoby sie podobał żenie : 34 y rozdźielon iest. Y białagłowá nie mężáta y pánná / myśli o tym co Páńskiégo iest / áby byłá święta ćiáłem y duchem.

A która ßłá zá mąż / myśli co świátu należy : iákoby sie podobáłá mężowi.

35 A toć mówię ku pożytkowi wáßému nie ábym ná was śidło wrzućił / ále ku temu co iest poczćiwégo / y coby was sposobiło do modlenia sie Pánu bez przeßkody. 36 G A iesli sobie kto zá sromotę ma zstrony pánny swoiéy iż látá przeßłá / á ták muśi bydź : co chce niech czyni. nie grzéßy / iesli póydźie zá mąż. 37 Bo kto postánowił mocnie w sercu swym / potrzeby nie máiąc / á máiąc w mocy swą wolą / y to postánowił w sercu swym / áby záchował pánnę swą / dobrze czyni. 38 A ták y który dáie w małżeństwo pánnę swoię / dobrze czyni : y który nie dáie / lepiéy czyni. 39 [e] Żoná przywiązána iest do zakonu / póki żywie mąż iéy. á iesliby zásnął mąż iéy / wolna iest : niech idźie zá kogo chce : tylko w Pánie. 40 Ale błogosłáwieńßa będźie / iesliby ták zostáłá / wedle moiéy rády. A mniémam że y ia mam Duchá Bożégo.

Marginalia:

[c] Eph. 4. a 1.

[d] wys. 6. d 20. 1. Piot. 1. c 18.

w ćiele. G.

A toć. G.

czás skrocony iest nápotym, áby y ći G.

ábo zdradza, bo słowo Greckie oboiáko sie rozumieć może.

rożne ieſt niewiáſtá y pánná. Niemężáta myśli G. ále to czytánie odrzuca Hieronym S. lib. 1. cont: Iouin

nie żebych was przymuśił poniewolnych. Augustin Hieron: Theodor. Theophilact.

[e] Rzym. 7. a 2

to iest, zá Chrześćiánná. Hieron. Tertul.. Stan wdowi lépßy iest y błogosłáwieńßy, á niżli małżenski.

Zaden sie nie powinien ożenić. ver: 27.

2 *Niech káżdy ma swoię żonę*] Nie rzékł: Niech káżdy żonę poymie który iéy nie ma : iáko dźiś odsczepieńcy obłędnie wykłádáią. (Boby był sam przećiwko sobie / mówiąc trochę niżéy : Aby nie ßukał żony ten / który iéy nie ma) Ale każe / áby żonáty miał żonę swoię / áby iéy nie opuszczał / ále áby mießkał y obcował z tą którą poiął piérwéy niżli vwierzył. Bo tu Páweł święty ná piérwßé pytánié Korynthian odpowiáda : które nie toć było : Jesli sie godźi / ábo nie / żonę poiąć? Ale / Jesli ći którzy żony máią / náwróćiwßy sie ná wiárę Christusowę / máią z nimi iáko y piérwéy obcowáć / czyli ie opuśćić / á mießkáć w czystośći? Hieron: lib: 1. cont: Iouin: Chrysost: in hunc locum homil: 19.

Bezżeństwo kápłáńskié.

5 *Abyśćie sie báwili modlitwą*] Jesliż świetcki y którykolwiek wierny modlić sie dobrze nie może / kiedy sie nie wstrzyma od małżeńskiéy spráwy : tedyć kápłan / który sie ma záwße modlić / y ofiáry zá lud ofiárowáć / powinien bydź záwße bez małżeństwá. Hieron: lib: 1. cap. 19. con: Iouin: Pátrz wyßéy / Luk: 1. 23.

Páweł nie żonáty.

7 *Iákom y ia*] Ztąd znáć / iż Páweł S. nie miał żony / ále w czystośći żył. August: de grat: & lib: arb. cap. 4.

Persony Bogu poślubioné za mąż iśdź nie mogą. 1. Tim. 5. 12.

9 *Lecz iesli sie nie wstrzymáią*] To mówi o pánnách / które iescze czystośći nie ślubiły. Bo które po ślubie czystośći Bogu vczynionym zá mąż idą : te máią potępienié / y cudzołożnicámi Christusowymi sie sstawáią. August: de fide ad Pet: cap: 3.

9 *Lepiéy iest w małżeństwo wstąpić*] Y to słowo należy tylko tym / które czystośći Bogu nie ślubiły. Bo która sie Christusowi poświęćiłá / tá iuż w małżeństwo wstąpiłá / iuż z nieśmiertelnym mężem iest złączona. Przetóż iesliby chćiáłá iśdź zá inßégo / práwem pospolitym cudzołoży / y śmierć záſtu-

guie.

Co iest gorzeć.

gnie. Ambro: ad virg. lap: cap: 5. A gorzeć ná tym mieyscu/ nie iestći pokusy ćielesne ćierpieć (iáko odszczepieńcy fałszywie wykłádáią) ále nierządnie żyć/ y dáć sie pokusam ćielesnym zwyćiężáć. Lecz iáko żoná ktora ma mężá ábo schorzáłego/ ábo ná woynie/ ábo w więźieniu/ ábo w dálekich stronách będącego/ nie może prze to iśdź zá drugiego mężá/ iż pokusy ćierpi: ále powinná iest modlitew/ postow y ćiáłá vtrapienia przećiw pokusom vżywáć: ták też persony Bogu oddáne/ nie do małżeństwá źiemskiego sie vćiekáć/ ále podobnych lekarztw przećiw pokusom ćielesnym vżywáć są powinne.

Po rozwodźie przećię trwa związká małżeńska.

11 *Niechay trwa bez małżeństwá*] Iáko żoná mężá opuśćiwszy/ dekretem Chrystusowym y Páwłowym nie może iśdź zá drugiego mężá: Ták też mąż opuśćiwszy żonę (choćia y dla cudzołostwá) nie może inney poiąć póki oná żywá. Mat. 5. Mar. 10. Aug. de bono coniug. cap. 7. Pátrz wyszszey Mat: 19. 9.

Vstáwy Apostolskie.

12 *Ia mowie nie Pan*] Ztąd sie vczymy/ iż Pan Christus wiele rzeczy oprócz tych których sam vczył/ zostáwił postánowieniu y spráwie Apostołów y potomków ich: którzy mogą wedle czásu y potrzeby y to y owo rozkázáć y rádźić/ y nas ná posłuszeństwo obowiązáć.

14 *Poświecon bywa mąż niewierny*] To iest/ często sie przygadza/ że ieden przez drugiego bywa ná wiárę náwrócony/ y tymspo sobem bywa poświecony.

1. Piot. 3.

Dźiatki sie nie rodzą świętémi.

14 *A teraz świetémi są*] Nie żeby dźiatki/ choćia z rodźiców wiernych národzone/ miáły bydź świetémi/ póki nie są ochrzczone: iáko Kálwinistowie obłędnie trzymáią/ ále iż do chrztu ś. bywáią przywiedźione/ gdźie do piero bywáią poświecone.

19 *Ale záchowánie przykazánia Bożego*] Obácz co sie Bogu nawiecey podoba/ y co práwym Chrześćiáninem człowieká czyni: nie sámá iśćie wiárá/ ále záchowánie Páńskiego przykazánia/ ábo wiárá ktora przez miłość dobrze czyni. Gal. 5. 6. y 15.

Nie sámá wiárá, ále y vczynki Chrześćiáninem czynią.

Insza rádá, á insze przykazánie.

25 *Ráde dáie*] Insza iest rádá/ á insze przykazánie. Ráde dáią/ ábyśmy pánieństwo záchowáli: ábyśmy sie od mięsá y od winá wstrzymáli: ábyśmy wszytko przedáli/ y vbogim rozdáli. Ale roskázuią/ ábyśmy spráwiedliwie żyli/ áby káżdy człowiek strzegł sie złego/ á naśládowął dobrego. Rády kto rad vsłucha y wypełni ią/ będźie miał więtszą chwałę. Lecz kto nie wypełni przykazánia/ iesli sie pokutą nie wspomoże/ nie vydźie karánia. August. serm. 61 de temp.

28 *Iesliby pánná szłá zá mąż*] R tu o pánnách wolnych mówi/ które ślubu czystośći nie máią. Bo które po ślubie czystośći w małżeństwo wstępuią/ te ćiężey niżli cudzołożnice grzeszą. Aug. Ambr. Hieron.

Stan bezżeński lepszy niż małżeński.

31 *Kto bez żony iest*] Tu sie odszczepieńcy náuczyć mogą. Naprzód/ iż pánieństwo/ y bezżeństwo/ nie dla tego tylko nád małżeństwo bywa przekłádáne/ iż iest stan dáleko spokoynieyszy: ále iż też iest do służby bożey sposobnieyszy. Druga/ iż pánieństwo ma w sobie Bogu miłą czystość y świątobliwość ták duszę iáko y ćiáłá/ iáka w małżeństwie bydź niemoże. Trzećia/ iż przeto kośćiół chce mieć kápłany nie żonáte áby sie od Bogá nie odźieláli/ ále áby sie iemu sámemu podobáli/ będąc świetymi y czystymi ná duszy y ná ćiele.

ROZDZ. VIII.

CZWARTA CZESC o pokármiech bálwánom ofiárowánych.

1 A [a] O tym co sie bálwánom ofiáruie/ wiemy iż wszyscy vmieietność mamy. Vmieietność nádyma/ á miłość buduie. 2 [a] A iesli kto mniema żeby co vmiał/ iescze niewie/ iáko mu vmieć potrzebá. 3 [a] Lecz iesli kto miłuie Bogá/ ten poznan iest od niego. 4 [a] A o pokarmiech które bálwánom ofiáruią/ wiemy iż bálwan nic nie iest ná świećie/ á iż żaden Bóg nie iest iedno ieden. 5 [a] Abowiem choć są które bogi zową/ bądź w niebie/ bądź ná źiemi (iáko iest wiele bogów/ y wiele pánów) 6 [a] wszákże nam ieden Bóg/ Oćiec/ z którego wszytko/ á my do niego: y ieden Pan Jesus Chrystus/ przez którego wszytko/ á my przezeń. 7 [a] Ale nie we wszytkich iest [+] wiádomość. A niektórzy dotychmiast z sumnieniem z strony bálwáná/ iáko rzecz bálwánom ofiárowáną iadáią: á sumnienie ich będąc mdłe/ pokalá ne bywa. 8 [a] Lecz nas pokarm nie záleca Bogu: ábowiem áni iesliby śmy iedli będźiemy obfitowáć/ áni iesliby śmy nie iedli schodźić nam będźie. 9 [a] A pátrzćie áby snadź tá wolność wászá nie byłá ku zgorszeniu mdłym. 10 D [a] Abowiem iesliby kto vyźrzał [*] tego który ma wiádomość/ [*] w bálwochwálnicy v stołu śiedzącego: izali sumnienie [*] iego/ będąc mdłe/ nie weźmie pochopu do iedzenia rzeczy bálwánom ofiárowánych? 11 [a] R [a] zginie [*] zá oną twoią wiádomośćią [b] brát mdły/ dla którego Chrystus vmárł? 12 [a] A grzesząc ták przećiw bráćiey/ y zrániáiąc mdłe ich sumnienie/ przećiw Chrystusowi grzeszyćie. 13 [a] A [b] przeto iesli pokarm obraża brátá mego: nie będę iadł mięsá ná wieki/ ábym brátá mego nie zgorszył.

[+] tá. G. Náuká która pożyteczna.

[*] ćiebie który masz. G.
[*] We zborze bálwáńskim.
[*] onego który mdły iest. G.
[a] Rzym. 14. c 15.
[*] zá twoim sumnieniem. N. L.

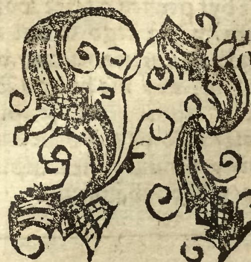
[b] Rzym. 14. d 21.

1 *Vmieietność nádyma*] Náuká ábo vmieietność bez miłośći nádyma/ y nic nie pomaga: lecz miłośćią okrászona/ buduie. August. lib: 9. cap. 20. Ciuit. Dei.

4 Bałwan iáko nic nie iest.

Báłwan nic nie iest] Nie z strony máteryéy / ktora cożkolwiek iest: ále z strony formy/ iż to znáczy co nic nie iest/ ábo czego nie máß ná świecie.

ROZDZIAŁ IX.

1 A Nieiestem wolnym/nie iestem Apostołem: Izalim Chrystusá Jezusá Páná ná ßęg nie widział? Izali wy nie iesteśćie robotá moiá w Pánu.

2 A iesli innym nie iestem Apostołem: áwßákże wam iestem. ábowiém pieczęć Apostolstwá mego wy iesteśćie w Pánu. 3 Obroná moiá v tych 4 ktorzy mie pytáią tá iest: Izali nie 5 mamy wolnośći ieść y pić? Izali nie mamy wolnośći wodźić sie z siostrą niewiástką/ iáko y drudzy Apostołowie/ y brácia Páńscy/ y Cephás? 6 Czy li ia sam y Bárnábáß nie mamy wolnośći tego czynić? 7 Kto kiedy żołniérską swym kosztem służy? kto sádźi winnicę: á z owocu iey nie pożywa? 8 Kto trzodę páśie: á mleká trzody nie pożywa? 9 Izali według człowieká to mowie? Izali też zakon tego nie mowi? Abowiém w zakonie Moyzéßowym nápisano iest: Nie záwiążeß geby wołowi młocącému. Izáli Bog o wołéch pieczą ma? 10 Czyli koniecznie dla nas mowi? Abowiém dla nas iest nápisano: iż w nádźiei ma oráć co orze: á ktory młoći w nádźieie wźięcia pożytku. 11 Jesli my wam duchowné smy rzeczy śiali / wielka rzecz iest/ iesliby smy wáßé ćielesné żeli? 12 Jesli inßy mocy nád wámi są vczestnikámi/ czemu nie ráczéy my? Leczesmy téy mocy nie vżywáli: ále wßytko znaßamy / ábysmy iákiey przeßkody Ewánieliiéy Chrystusowéy nie dáli.

13 Niewiećie iż ktorzy w świątnicy robią/ co iest z świątnice iedzą: á 14 ktorzy ołtarzowi vsługuią/ vczestnikámi są ołtarzá? Ták też Pan postánowił tym ktorzy Ewánielią opowiádáią/ áby z Ewánieliiéy żyli. 15 C A iam żadnéy z tych rzeczy nie vżywał. A nie pisałem tego/ áby sie ták zemną stáło: bo mnie lepiéy vmrzeć/ niżby kto pochwałe moie miał wyniszczyć. 16 Bo iesli Ewánielią bede opowiádał/ nie mam chluby: bo mie potrzebá przyćiska: ábowiém biádá mnie iesliby m Ewánieliiéy nie przepowiádał. 17 Bo iesli to dobrowolnie czynie/ mam zapłáte. lecz iesli poniewolnie / 18 ßáfárstwá mi zwierzono. Ktoraż tedy moiá iest zapłátá? Abych opowiedáiąc Ewánielią / bez nakłádu wystáwił Ewánielią/ żebych wolnośći moiéy źle nie vżywał w Ewánieliiéy.

19 Abowiém będąc wolnym od wßytkich/ vczyniłem sie niewolnikiem wßytkich/ ábych ich wiecéy pozyskał. 20 A stałem sie Zydom iáko Zyd / ábych Zydy pozyskał. 21 D tym co pod zakonem są / iákobych był pod zakonem (choćiam sam nie był pod zakonem) ábym té co pod zakonem byli pozyskał. tym ktorzy byli bez zakonu/ iákobym był bez zakonu (choćiam nie był bez zakonu Bożego/ álem był w zakonie Chrystusowym) ábym pozyskał tych ktorzy byli bez zakonu. 22 Stałem sie mdłym mdły: ábych mdłych pozyskał. Wßytkim stałem sie wßytko: ábym wßytkié zbáwił. 23 A wßytko czynie dla Ewánieliiéy: ábym sie stał iéy vczestnikiem.

24 Niewiećie/ iż ći ktorzy w záwod biegáią/ ácz wßyscy bieżą/ ále ieden zakład bierze? Ták bieżćie ábyśćie otrzymáli. 25 A káżdy ktory sie potyka ná plácu od wßytkiego sie powśćiąga. A onić áby wźięli wieniec skáżitelny: á mi nieskáżitelny. 26 Ja tedy ták bieżę/ nie iáko ná niepewną: ták ßérmuie/ nie iáko wiátr biiąc: 27 ále karzę ćiáło moie/ y wniewolą podbiiam/ bym snadź inßym przepowiedáiąc / sam sie nie stał odrzuconym.

Chrześćiánką.

nie robić. G

ludzkimi tylko dowody ábo podobieństwy tego probuie.

a 5. Moy. 25. a 4. 1. Tim. 5. c 18

vczestnikiem ma być nádźieie w nádźiei swoiéy. G.

b Rzym. 15. f 27.

c 5. Moy 18. a 1.

ći co rzeczy święte odpráwuią z świętego pożywáią. G.

Apostołowie iedni żon nie mieli, á drudzy ie máwßy opuśćili Aduer. Iouin.

Chrystusową. G.

ábych wżdy niektoré zbáwił A to czynię. G.

guzuię ábo guzy żádawam ćiáłu. G.

5 Z Siostrą niewiástą] Nowowiernicy to mieysce o żonách Apostolskich przewrotnie wykłádáią: choćia nie czytamy iáko Hieronym ś. piße/ áby ktory Apostoł żone miał/ oprocz iednego Piotrá / y to przed náwroceniem. Lecz ś. Chryzostom / Theodoretus / y Theodorus Gréccy Doktorowie / á Hieronym/ Augustyn/ y Tertullian/ Láćińscy/ wykłádáią to o nabożnych niewiástách/ ktore według obyczáiu Zydowskiego Apostołóm służyły

Mat. 27. 55.

Owce winné żywić swé pásterze.

żyły: iákié też zá Pánem Chriſtuſem chodźiły/ dodáiąc mu potrzeb. Aug. de opere Monach. cap. 4. & 5.

7 *Kto kiedy żołniérſką ſłuży*] Dowodźi Páwel S. ták z piſmá iáko y z przyrodzenia/ że páſterze y káznodźieie máią práwo bráć y wyćiągáć potrzeby ku żywnośći y przyodźie= niu/od ſwych owiec. Choćia ſam Páwel tego práwá dla ſłuſznych przyczyn nie vżywał/á= ni vżywáć chćiał.

Dla zápłáty możem dobrze czynić.

23 *Abym ſie ſtał iéy uczeſtnikiem*] Oto tá= ſnie mieyſce przećiw odſczepieńcóm/ ktorzy v= czą/ iż żaden nie ma nic dobrégo czynić dla odpłáty wieczney. Bo tu Apoſtoł świádczy/ iż wßytko co czynił lub z powinnośći/ lub z dobrey woléy nádwyß/ dármo káżąc/to czy= nił dla otrzymánia zapłáty niebieſkiéy/ w E= wánieliiey obiecáney. Jáko y Dawid S. Pſal. 118. 112.

Niepewność zbáwienia.

27 *Abym ſie nie ſtał odrzuconym*] Jeśli y ſam Páwel ś. nie był pewien o łáſce Bożéy y o ſwym zbawieniu/ y dla tego trapił ćiáło ſwoie/ poſty/ pracámi/ czuynośćiámi/ vbo= twem dobrowolnym: áby nie był od Bogá odrzucony: Jákóż dźiśieyßy odſczepieńcy ták Kálwiniſtowie/ iáko y Nowochrzceńcy chcą bydź pewni/ y námniey nie wątpić/ że ſą w łáſce Bożéy/ y będą zbáwieni.

ROZDZIAŁ X.

1 A Bowiém nie chce brácia ábyśćie wiedźieć nie mieli/ iż oycowie náßy wßyſcy [a] pod obłokiem byli/ y wßyſcy

2 [b] morze przeßli/ [9] y wßyſcy byli ochrzczeni [*] w Moyżéßu/ w obłoku y w mo= rzu: 3 [9] y [c] wßyſcy iedli tenże pokarm duchowny/ 4 [9] y [d] wßyſcy pili tóż pićié B duchowne: ([*] á pili z ſkály ducho= wnéy/ ktora zá nimi ßłá: á ſkálá by= łá Chryſtus.)

5 [9] Ale nie w wielu z nich vpodobá= ło ſie Bogu. Abowiém [e] polegli ná puſczy.

6 [9] A té rzeczy ſtáły ſie [*] w figurze náßéy' ábyśmy złégo nie pożądáli/ iáko [f] y oni pożądáli. 7 [9] Ani ſie ſtáway= ćie báłwochwálcámi/ iáko niektórzy z nich: iáko nápiſano: [g] Siádł lud ieść y pić/ y wſtáli igráć. 8 [9] Ani ſie [*] porub= ſtwá dopuſczaymy/ iáko [h] niektórzy z nich porubſtwá ſie dopuśćili. y legło dniá iednégo trzy y dwádźieśćiá ty= śiecy. 9 C [9] Ani kuśmy Chryſtuſá/ iáko niektórzy z nich kuśili/ y od [i] wężów pogineli. 10 [9] áni ßemrzyćie: [k] iáko nie= ktorzy z nich ßemráli/ y pogineli od zátráćićielá. 11 [9] A to wßytko przydáło ſie im [*] w figurze: á ieſt nápiſano dla nápomnienia náßégo/ ná które przy= ßły końce wieków.

12 [9] Przeto kto mniéma żeby ſtał/ niech pátrzy áby nie padł. 13 D [9] Pokuße= nie was niechay nie zéymuie/ iedno lu dzkié. lecz wierny ieſt Bóg/ ktory nie dopuśći kuśić was nád to co możećie: ále z pokußeniém vczyni też wy= śćie/ ábyśćie znośić mogli.

14 [9] Dla tego [*] námilßy moi/ vćiekay= 15 ćie od báłwochwálſtwá. [9] Mowie iá ko mądrym: wy sámi rozſądźćie co 16 mowie. [9] Kielich błogosłáwienia któ rému błogosłáwimy/ izali nie ieſt v= czeſtnictwem krwie Chryſtuſowéy? y chléb ktory łamiémy/ izali nie ieſt vczeſtnictwem ćiáłá [*] Páńſkiégo? 17 E [9] Bo ieden chléb iedno ćiáło nas wie le ieſteśmy/ wßyſcy ktorzy z iednégo 18 chlebá vczeſtnikámi ieſteśmy. [9] Pá= trzćie ná Jzráelá według ćiáłá. izaż ktorzy pożywáią ofiar/ nie ſą vcze= 19 ſtniki ołtarzá? [9] Coż tedy? mowię áby rzecz báłwánów ofiárowána/ miáłá czym bydź? ábo żeby báłwan 20 miał czym bydź? [9] Ale co Pogáni ofiáruią/ czártóm ofiáruią/ á nie Bogu. A niechce ábyśćie byli towá= 21 F rzyßmy czártów. [9] Nie możećie pić kielichá Páńſkiégo/ y kielichá czár= towſkiégo: nie możećie bydź vcze= ſtnikámi ſtołu Páńſkiégo/ y ſtołu 22 czártowſkiégo. [9] A wiec drażnimy Pá F ná? izaliśmy mocnieyßy niżli on? [l] Wßytko mi wolno/ ále nie wßytko pożyteczno.

23 [9] Wßytko mi wolno/ ále nie wßy= 24 tko buduie. [9] Niechay nikt nie ßuka 25 co ieſt iego: ále [*] co drugiégo. [9] Wßy= tko co w iátce przedawáią/ iedźćie: nic ſie nie pytáiąc dla ſumnienia. 26 [9] [m] Páńſka ieſt źiemiá y nápełnienié 27 iéy. [9] Jeśli kto z niewiernych was w= zywa [*] / á chcećie iśdź: wßytko co= przed was położą iedźćie/ nic nie py= táiąc dla ſumnienia.

28 G [9] Lecz ieśliby kto rzekł: To ieſt báł wánóm ofiárowano: nie iedźćie dla onégo ktory oznaymił/ y dla ſumnié= 29 nia: [9] á ſumniénia mowię nie twe= go/ ále drugiégo. Abowiém przecz wolność moiá ma bydź ſądzona od

Marginalia (left): 22. Moy. 13. d 21. 4. Moy. 9. c 18. [b] 2. Moy. 14. c 22. [*] w zakonie Moyzéſowym, ábo przez Moyzéßá. [c] 2. Moy. 16. d 15. [c] 2. Moy. 17. b 6. 4. Moy. 20. b 10. 11. [*] by. G. [e] 4. Moy. 26 g 65. [*] wzórmi náßémi G. były figurámi ku náuce náßéy. [f] 4. Moy. 11. a 4. b 5. Pſal. 105. b 14 [g] 2. Moy. 32. b 6. [h] 4. Moy. 25 a 1. [i] 4. Moy. 21. b 5. 6. [k] 4. Moy. 11. g 33. y 14. f 37. [*] náprzykład.

Marginalia (right): [*] brácia. G. [*] Chriſtuſowégo. G. [l] Syr. 37. d 31. wyſ. 6: c 12. [*] káżdy. G. [m] Pſal. 23. a 1 y 49. b 17.

30 ſumnienia cudzégo? [?] Ieſli ia z dźiękа pożywam: czemuż bluznion ieſtem zá to iż dźiekuie? 31 [n] Chocia tedy iéćie / choć pijećie / choć co innégo czynicie: wßytko ku chwale Bożéy czyńćie. 32 [?] Bądźćie bez obráženia Zydóm y Pogánom / y kośćiołowi Bożému: iáko ſie y ia wßem we wßytkim podobam: nie ßukáiąc co mnie pożyteczno ieſt / ále co wielóm / áby byli zbáwieni.

[n] Kol. 3. c. 17.

Zydźi nie tegóż Sákramentu co my pożywáli. Ian 6. 49.

3 *Y wßyſcy iedli tenże pokarm*] Nie rozumiéy / iáko odſczépieńcy / żeby oni tegóż duchownégo pokármu / y tychże Sákrámentów vżywáli których y my: ábo żeby Sákrámient Ciáłá Páńſkiego nie był zacnieyßy niżli oná manná. Bo to ieſt błąd y bluznierſtwo. Ale iż oni wßyſcy Zydowie iedli tenże pokarm onéy mánny: (który zowie Duchownym pokármem / iż cudownie był ſpuſczony z niebá) á przećie ſie nie wßyſcy Bogu podobáli.

Chriſtus Bóg Izráelſki.

4 *A ſkáłá byłá Chriſtus*] Ztąd to mamy przećiw Nowochrzczeńcóm / że Pan Chriſtus piérwéy niżli ſie ſtał człowiekiem / był z Zydy ná puſczy. Bo Zydźi ná puſczy pili wode z ſkáły. Lecz oná ſkáłá nie byłá máteryálna / ále byłá ſkáłá duchowna / która záwße przy nich byłá / y prowádźiłá ie / y wßytkich im potrzeb dodawáłá. A tá ſkáłá byłći ſam Pan Chriſtus. Ták to mieyſce Chryſoſtom / Theophilákt / Theodoret / Ambroży / y inni wykłádáią. Nád to mamy przećiw Kálwiniſtóm / iż nie ſkáłá oná materiálna znáczyłá Chriſtuſá. Bo oná Zydów nie prowádźiłá: ále ſam Pan Chriſtus był duchowna á nie widźiána ſkáłą. Vide Bellarm: de Euchar: lib. 1. cap. 11.

Budnégo świętokradztwo.

9 *Ani kuśmy Chriſtuſá*] Wßytkie exemplarze / Gréckie / Láćińſkie / Syryyſkie máią to ſłowo Chriſtuſá. A wżdy Budny z Czechowicem ſą ták niewſtydliwi / że to ſłowo odrzucáią / á miáſto niego / Páná wtrącáią: więcey ſobie wáżąc niewiem iákie świádectwo iednégo Doktorá kośćielnégo / á niżli wßytkie księgi piſmá świętégo. Tákći heretykowie / Doktory kośćielné piérwéy wzgárdźiwßy y porzućiwßy / záſie ie nád piſmo S. przekłádáią / y piſmá S. z nich popráwuią. Ale ázaż nie ſłußniéy wierzyć / że ſie ábo ſam Epiphanius / ábo ći którzy go przepiſowáli / w tym omylili: á niżli pſowáć y odmieniáć ſłowá Apoſtolſkie / których ſie nikt przed nimi nie ważył odmieniáć? Lecz to kole Nowochrzczeńce w oczy / iż ſtąd dowodźimy / że Pan Chriſtus był y ná on czás z Zydy w ſtárym zakonie / czego ći niezbożnie przą. Ale choćbyśmy też czytáli Páná / miáſto Chriſtuſá / tedy ſie to przećie rozumié o Chriſtuśie / iáko máło nie wßedy w nowym teſtámenćie Chriſtuſá zową Pánem: y tu troche niżéy / kedy mówi: Izali nie ieſt vczeſtnictem krwie Chriſtuſowéy? Izali nie ieſt vczeſtnictwem ćiáłá Páńſkiego? w Gréckim textćie / miáſto Pańſkiégo ſtoi Chriſtuſowégo.

Chriſtuſá Zydźi kuśili ná puſczy.

ver. 16.

Vżywánie Sákrámentu pod iedną oſobą.

16 *Kielich błogosłáwienia którému błogosłáwimy*] Nie rzékł z którégo pić ludźióm podawamy / ále który błogoſłáwimy / to ieſt który z vſtáwy Páńſkiéy ſłowem Bożym poświącamy. Bo kielich ná ofiáre Pánu Bogu záwße poświącano: lecz nie záwße z niego ludźióm pić dawano. Czym ſie zbija błąd Luteranow / którzy nie w poświącaniu ále w ſámym vżywaniu pokładáią ćiáło y krew Páńſką: y którzy mówią że wßyſcy wierni z kielichá pić powinni: y błąd Kálwiniſtów / którzy nie tylko chlebá y kielichá w ćiáło Páńſkié nie poświącáią / ále y poświącánié od Páná Chriſtuſá podáné bluznią / y czárowániem nazywáią.

Práwe ćiáło Páńſkié w Sákrámećie.

16 *Chléb który łamiemy*] Chryzoſtom S. ták ná to mieyſce piße: Ale czemuż przydáie / Który łamiemy? To w Sákramenćie ołtarzonym widźieć możemy / ále ná krzyżu rzecz práwie przećiwna. Bo tám według piſmá / nie złamano żadnéy kośći iego. Lecz czego ná krzyżu nie ćierpiał / to ná ołtarzney ofierze ćierpi dla ćiebie. Dopuſcza ſie łamáć / áby wßytkich náſyćił / hom. 24. in 1. ad Corint. A chlebem zowie Ciáło Páńſkié / nie żeby w Sákrámenćie miáłá zoſtáć ſama iſtność chlebá / ále iż Ciáło Páńſkié ieſt práwym chlebem / to ieſt pokarmém nádiſtotnym: ábo iż z chlebá ieſt vczynioné / iáko Ewá z kośći kośćią ieſt názwána: ábo iż ieſcze ma oſobe chlebá / y ſkutki y właſności chlebowé: ábo iż po Zydowſku wßelki pokarm názywáią chlebem. Iáko y mánne bárzo czeſto / 2. Moyz. 16. 15. Mądr. 16. 20. Jan 32.

Mar. 6. 11. 1. Moy. 2. 23. Luk. 14. 1.

Skutek vżywánia Sákrámentu ćiáłá y krwie Páńſkiéy.

16 *Izali nie ieſt uczeſtnictwem*] Ztąd dowodźi Cyrillus / iż Pan Chriſtus iednoczy ſie z nami przez vżywánié tego Sákrámentu / nie tylko przez miłość / ále też prawdźiwie y ćieleśnie. A Chryzoſtom mówi / iż nie ſama wiárá y myłośćią / ále ſáma rzeczą nas czyni ćiáłem ſwoim: y prawdźiwie á rzeczywiśćie ćiáło ſwé známi złącza.

Cyril. li. 10. in Ioan. c. 13. Chryſoſt. hom. 60. ad pop. & 83. in Mat.

17 *Iż iednym chlebem*] Przez vżywánié tego Sákrámentu choćiaż pod iedną oſobą chlebá / ſtawamy ſie nie tylko iedną rzeczą z Chriſtuſem / ále też wßyſcy iednym ćiáłem Páná Chriſtuſowym.

Ofiárá Mßey S.

18 *Którzy pożywáią ofiar*] To podobieńſtwo od ofiar Zydowſkich y Pogáńſkich wźięté / niczby nieważyło: gdyby chléb y kielich Páńſki przed vżywániem nie był pánu Bogu ná ołtarzu zá ofiáre nowégo teſtámentu ofiárowány / piérwéy niżli go pożywáią: ták iáko ofiáry Zydowſkie / y potráwy bałwáńſkie / piérwéy ofiárowano / niżli ich pożywano.

PIATA CZESC o vſtáwách ábo trádiciách, y owie cżerżéy Páńſkiey.

ROZDZIAŁ XI.

A

1 Bądźćie náśládowniki moimi / iáko ia y Chryſtuſowym. 2 [?] A chwalę was bráćia / [?] iż we wßytkim ná mie pámietaćie: á iákom wam podał [*] roſkazánia moie trzymaćie. 3 [?] A chce ábyśćie wiedźieli / iż [a] káżdégo mężá głową ieſt Chryſtus: á głową niewiáſty / mąż: á głową Chryſtuſową / Bóg. 4 [?] Wßelki mąż

[?] iż pámietaćie wßytkie móie rzeczy. G.

[*] podánia. G.

[a] Eph. 5. c. 23. 21. L. G. S.

modlący się ábo prorokuiący zákrywszy głowę / szpeci głowę swoię. 5 A káżda niewiástá modląca się ábo prorokuiąca nie nákrytą głową / sromoci głowę swą: Boć iedno iest / iákoby ogolona byłá. 6 Abowiém niewiástá iesli się nie nákrywa / niechże się strzyże. Lecz iesli sromotá niewieśćie strzydz się ábo golić: niechże nákrywa głowę swoię. 7 Mąż ci niéma zákrywáć głowy swoiéy: gdyż iest wyobráženiem y chwałą Bożą: á niewiástá iest chwałą meżową. 8 Bo mąż nie iest z niewiásty / ále niewiástá z meżá.

9 [b] Abowiém nie iest stworzon mąż dla niewiásty / ále niewiástá dla meżá. 10 (A przetóż niewiástá ma mieć zwierzchność ná głowie dla ániołów.) 11 Wszákóż áni mąż bez niewiásty / áni niewiástá bez meżá w Pánu. 12 Abowiém iáko niewiástá z meżá / ták też mąż przez niewiástę. á wszytko z Bogá. 13 Wy sámi osądźcie: przystoili niewieśćie nie przykrywszy się modlić się Bogu? 14 áni sámo przyrodzenié was vczy / iż mąż gdyby włosy zápuszczał / iest mu ku zelżywośći: 15 lecz niewiástá iesli zápuśći włosy iest iéy ku chwale: przeto iż włosy są iéy zá przykrycie dáne. 16 A iesli się kto zda bydź swarliwym: my nie mamy tákiégo obyczáiu / áni kośćiół Boży. 17 A to rozkázuię: nie chwaląc iż się nie ku lepszému / ále ku gorszému schadzacie. 18 A iż naprzód gdy się schodźićie do kośćiołá / słyszę rozerwánia bywáią miedzy wámi: y poczesci wierzę. 19 Boć muszą bydź y kácérstwá: áby y którzy są doświádczeni / zstáli się iáwni miedzy wámi.

20 Gdy się tedy wespół schodźićie / iuż nie iest iedzenié wieczerzy Páńskiéy. 21 Bo káżdy wieczerzą swą w przód bierze ku iedzeniu. á ieden łáknie / á drugi iest piiány. 22 Zali domów nie maćie do iedzenia y picia? ábo kośćiołem Bożym gárdźićie: y záwstydzaćie té którzy nie máią? Cóż wam rzekę? Chwale was? w tym nie chwale.

23 Abowiém ia wźiąłem od Páná / com też wám podał: iż Pan Jesus / nocy któréy był wydan / wźiął chléb: 24 á dźięki vczyniwszy łamał / y rzékł: [c] Bierzćie á iédźćie: to iest ćiáło moie które zá wás bedźie wydáné: to czyńćie ná moię pámiątkę. 25 Tákże y kielich / po wieczerzy / mówiąc: Ten kielich / nowy testáment iest we krwi moiéy. To czyńćie ile kroć pić bedźiećie / ná pámiątkę moię. 26 Abowiém ilekroć bedźiećie ten chléb iedli / y kielich pili / śmierć Páńską bedźiećie opowiádáć / áż przydźie. 27 [d] A ták ktobykolwiek iadł ten chléb / ábo pił kielich Páński niegodnie: bedźie winien ćiáłá y krwie Páńskiéy. 28 [e] Niechayże doświadczy sámégo siebie człowiek: á ták / niech ié z chlebá tego / y z kielichá piie. 29 Abowiém który ié y piie niegodnie: sąd sobie ié y piie / nie rozsądzáiąc ćiáłá Páńskiégo.

30 Dla tego miedzy wámi wiele chorych y słábych / y wiele ich zásnęło. 31 Bo bysmy się sámi sądźili: nie bylibysmy sądzeni. 32 Lecz gdy bywamy sądzeni / od Páná bywamy karáni: ábysmy nie byli z tym świátem potępieni.

33 A ták brácia moi / gdy się schodźićie ku iedzeniu / oczekawaycie iedni drugich. 34 iesli kto łáknie / niech ié domá: ábyśćie się ná sąd nie schodźili. A inné rzeczy / gdy przyydę / postánowię.

Margin notes: B; C; D; E; F. 21. L. G. S. niechże się nákrywa. G. — [b] 1. Moy: 2. d 21. 22. — nákryćie. N. L. — swoiéy N. L. S. — kośćioły Boże. 2. L. G. — opowiedáiąc nie chwalę. G. — miedzy wámi. G. — w iedzeniu. G. — bedę was chwalił. G. S. — [c] Mat. 26. c 26. Mar. 14. c 22. Luk. 22. b 19. — łamię. G. S ábo, które się zá was łamie — ten. G. — opowiádaćie: G. — [d] Ian 6. f 59. — [e] 2. kor. 13. b 15.

Trádicie.

2 *A iákom wam podał*] Oto masz trádycie / to iest / náuki bez pisma podáné / iáko y niżéy / ver. 23. y 34.

Zwyczáie kośćielné są wielkiéy wági.

16 *My niémamy tákiégo obyczáiu*] Cóż tu rzeka owi którzy zwyczáie kośćiołá powszechnégo od półtorá tysiacá lat záchowáné záwatlić vsiłuią? gdyż oto Apostoł rzecz szczérą / y o któréy nic w pismie nie roskazano / chce áby wszyscy záchowáli: inszégo dowodu náprzećiw vpornym y swarliwym nie przywodząc / iedno zwyczay kośćielny?

Przyczyny odszczepieństwá.

19 *Muszą bydź y kácérstwá*] Dla złośći diabelskiéy / który ie záwżdy rozśiewa: y dla skáżonégo ludzkiégo przyrodzenia / które iest skłonné do złégo / y z dopuszczenia Bożégo (który złé rzeczy ná dobré obráca) muszą bydź ná świećie heretyctwá y odszczepieństwá. Iáko gdźie indźie sam Pan Christus mówi: Ze muszą bydź ná świećie zgorszenia: wszákże biadá temu / przez kogo przychodzą. Lecz iáko Augustyn mówi: Błedámi heretyków / iákoby ćiernćiem iákim / synowie kośćiołá Katholickiégo ze snu się obudzáią.

Augu. in Psal. 7.

Wieczerza Páńska nie iest vżywánie S. Sákrámentu.

20 *Wieczerzy Páńskiéy*] Wieczerza Páńską Páweł S. zowie nie sámo vżywánie Sákrámentu Ciáłá y krwie Páńskiéy: ále oné wieczerze pospolité / które ná pámiątkę wieczerzy Páńskiéy á ná znák miłośći Chrześćiáńskiéy Koryntsczánie w kośćiele spráwowáli /

wáli/ po vżywániu Sákrámentu Ciáłá y krwie Páńskiey/ co stąd znáć iż im zbytnie pićie y iedzenie wymawia/ y tákie wieczerze w domach nie w kośćielech czynić każe. Przetoż nie słusznie odszczepieńcy spráwowánie y vżywánie Sákrámentu Ciáłá Páńskiego rádniey wieczerzą Páńską/ niżli Mszą/ ábo ofiárą/ z stárymi Doktormi kośćielnymi/ názywáią.

23 *Abowiem ia wziąłem od Páná*] Wszytká tá rzecz o naświętszym Sákrámenćie/ iest przećiwko tym ktorzy go niegodnie vżywáią: iáko Augustyn ś. przypomina: Nie żeby tu wszytek porządek spráwowánia tego miał opisowáć/ iáko sobie dumáią heretycy.

25 *To czyńcie ná moię pámiątkę*] Té słowá Pan wyrzekł po dániu Sákrámentu pod osobą chlebá: iáko v Lukaszá mamy nápisáno: á po dániu kieliché v Lukaszá ich nie powtorzył: ábyśmy rozumieli iż Pan roskázał/ áby Sákráment pod osobą chlebá rozdawano wszytkim/ á nie pod osobą winá. Iáko y tu podawszy Sákráment pod osobą chlebá/ tedy mowi: To czyńćie ná moię pámiątkę: Lecz po dániu kieliché/ iuż ináczey: To/ práwi/ czyńcie/ ilekroć pić będźiećie/ ná pámiątkę moię. Czym nie roskázuie/ áby wszyscy z kieliché pili/ ále tylko sposob y obyczay opisuie/ iż iesli pić będą/ ábo gdy pić będą/ żeby to czynili ná pámiątkę męki Páńskiey. Iáko y niżey kiedy mowi: Niechayże człowiek doświádczy siebie sámego/ á ták niech ie z chlebá tego y z kieliché pije: nie zgołá roskázuie/ áby wierni pożywáli z tego chlebá ábo z kieliché pili: ále obyczay opisuie/ ktorego vżywáć máią/ iesli chcą ieść ábo pić pożytecznie.

27 *Będźie winien ćiáłá*] To iest według Theodoretá: Iáko go Iudasz wydał/ y Zydowie go zelżyli: ták go lżą y sromocą ći ktorzy śie naświętszego ćiáłá tego ábo mieczystymi rękomá dotykáią/ ábo ie w plugáwe vstá przyimuią. Zkąd to mamy przećiw Kálwinistom/ że y źli/ iáko y Iudasz/ ćiáło Páńskie prawdźiwie przyimuią.

28 *Niechayże doświádczy*] Niech śie porachuie z swym sumnieniem: iesli dobrze wierzy/ y iesli w czym Bogá nie obráźił. Bo nie dosyć iest rozumieć dobrze o tym Sákrámenćie/ ále trzebá mieć y duszę y ćiáło przez pokutę od grzéchu oczyśćione. Przetoż iáko Augustyn ś. nápomina: Kiedy mamy przyiąć Ciáło Páńskie/ pierwey śie mamy do spowiedźi y pokuty vćiec.

34 *A inne rzeczy gdy przyde postánowię*] Ztąd dochodźimy (Augustyn ś. mowi) iż ten porządek/ ktory przy ofierze Mszey ś. kośćioł po wszem świećie záchowuie/ od Páwłá S. y inszych Apostołow iest postánowiony. Bo Pan Christus postánowiwszy Mszą świętą/ nieprzykazał ktorym porządkiem miáłá bydź odpráwiana/ ále to Apostołom/ ktorym rząd kośćiołá swiętego poruczył/ też y ten rząd koło Mszey S. iáko y koło inszych Sákrámentow zostáwił. Przetoż te ceremonie przy Mszey S. máią początek od sámych Apostołow. Ták o tym pisze Clemens Papá epi. 2. decre. y lib. 7. const. Apostolic. cap. 23. Dionis. Areo. lib. de Eccl. Hierar. Innocentius 1. epist. 1. piszę/ iż te ceremonie w łáćińskim kośćiele záczęły śie od Piotrá S. czego świádkiem iest Msza Piotrá S. y Iákubá S. A ták co potym insi Papieże o tych ceremoniách Mszey ś. stánowili: nie były to rzeczy nowe/ ále kiedy co od Apostołow postánowionego opuszczano/ to Papieże odnawiáli/ y znowu chowáć roskazáli. Czytay też o tym wykład Deuter. 34.

Celnáuki o S. Sákrámenćie. Epist 118. c 3

Vżywánie Sákrámentu pod iedną osobą. Luk. 22. 19. 20.

ver. 28.

Ciáło Páńskie y źli przyimuią.

Doświádczenie sámego śiebie. Theod. in hunc locum. De salut: docu. c 33.

Páweł S. podał porządek Mszey S. Epist. 118. c6 ad Ianuar.

ROZDZ. XII.

SZOSTA CZESC o dárách Duchá S.

1 O Duchownych bráćia/ nie chcę ábyśćie wiedźieć nie mieli.

2 Wiećie iż gdyśćie Pogány byli/ do niemych bálwánow iáko was prowádzono śliśćie.

3 Przetoż oznáymuię wam/ iż żaden w Duchu Bożym mowiąc/ [a] nie mowi przeklectwá Jesusowi. A żaden nie może [b] rzec Pan Jesus/ iedno w Duchu swiętym.

4 [b] Różności dárow są: lecz tenże Duch.
5 I są różności posług: ále tenże Pan.
6 I są różności spraw: ále tenże Bog/ ktory spráwuie wszytko we wszytkich.
7 A káżdému bywa dáné okazánie duchá ku pożytkowi.
8 Jednému przez Duchá bywa dána mowá mądrości: á drugiému mowá vmieiętności/ według tegoż Duchá:
9 inszému wiárá/ w tymże Duchu: drugiemu [a] łáská vzdrawiánia/ w tymże Duchu:
10 drugiemu czynienie cudow: drugiemu proroctwo/ drugiemu rozeznánie duchow/ inszemu rozmáitość iezykow/ á drugiemu tłumáczenie [c] mow.
11 [c] A to wszytko spráwuie ieden á tenże Duch/ vdźieláiąc zosobná káżdému iáko chce.
12 [d] Abowiem iáko ćiáło iedno iest/ á członkow ma wiele: á wszytkie członki ćiáłá choć ich wiele iest/ wszákże są iednym ćiáłem: tákżeć y Chrystus.
13 Abowiem w iednym Duchu my wszyscy w iedno ćiáło iesteśmy ochrzczeni/ bądź Zydowie/ bądź pogáni: bądź niewolnicy/ bąd wolni: á wszyscy iednym duchem iesteśmy nápoieni.
14 Bo y ćiáło nie iest ieden członek/ ále wiele.
15 Jesliby rzekłá nogá/ iżem nie iest ręką/ nie iestem z ćiáłá: izali dla tego z ćiáłá nie iest?
16 A iesliby rzekło vcho/ Jżem nie iest okiem/ nie iestem z ćiáłá: izali dla tego nie iest z

[a] nie rzecze le Jesusá bydź przeklęctwem. G.
[a] Mar. 9. f39.
[c] dobrze o Pánu Iesusie trzymáć. G
[b] Rzym. 12. b6.
2. Piot. 4. c10

[a] dáry. G:
[c] iezykow. G S:
[c] Rzym. 12. a5 Ephes. 4. b7.
[d] Rzym. 12. a 4.

17 ciáłá? [g] Jeśliż wßytko ciáło okiem: gdźież słuch? Jeśli wßytko słuchem/ gdźież wonienie? 18 [g] A teraz Bóg położył członki/ káżdy z nich w ćiele iáko chćiał. 19 [g] A gdyby wßytkie były iednym członkiem/ gdźież ćiáło? 20 [g] Lecz teraz ácz wiele członków/ ále iedno ćiáło. 21 [g] A nie może rzec oko rece: Nie potrzebá mi ćie. ábo záśie głowá nogom: Nie potrzebuie was. 22 [g] Owßem dáleko wiecey członki ćiáłá które sie zdádzą bydź mdleyße/ są potrzebnieyße: 23 [g] á członkom ćiáłá które mniemamy bydź nie poczćiwße/ tymże wietßey poczćiwośći przydawamy: á które są sromotne nasze/ obfitßą poczćiwość máią. 24 [g] A poczćiwe nasze/ niczego nie potrzebuią: ále Bóg społu vmiárkował ćiáło/ temu któremu nie dostawáło wietßą cześć dawßy: 25 [g] áby nie było rozerwánie w ćiele/ ále iżby iedne członki o drugich tóż stáránie miáły. 26 [g] A iesli co ćierpi ieden członek: społu ćierpią wßytkie członki. choć bywa vczczon ieden członek: wespół sie ráduią wßytkie członki.

D

27 [g] Lecz wy [e] iesteście ćiáłem Chrystusowym/ y członkámi [a] z członku. 28 [g] A [f] Bóg ći postánowił niektóre w kośćiele/ naprzód Apostoły/ powtóre proroki/ potrzećie náuczyćiele/ potym mocy/ ktemu łáski vzdrawiánia/ podpomagánia/ rządzenia/ różnośći iezyków y wykłádánia mów. 29 [g] Izali wßyscy Apostołmi? Izali wßyscy prorokámi? 30 [g] Izali wßyscy náuczyćielmi? Izali wßyscy mocámi? Izali wßyscy łaske máią vzdrawiánia? Izali wßyscy iezyki mówią? Izali wßyscy tłumáczą? 31 [g] Prágnićie lepßych dárów.

A iescze zacnieyßą drógę wam vkázuie.

[e] Rzym. 12. b 5.

[f] Eph. 4. b 11

Vnia Christu sá z kośćiołem.

12 *Abowiem ćiáło iedno*] Dźiwna vnia ábo ziednoczenie miedzy Christusem á Kośćiołem iego: y wielka poćiechá Kátholikom/ tegoż ćiáłá członkom: że kośćioł/ y głowá y ćiáło/ są iednym Christusem. August: de vnit: Eccles.

30 *Izali wßyscy máią łáske uzdrawiánia*] Iáko nie wßyscy święći máią dáry vzdrawiánia: ták też nie we wßytkich kośćiołach ábo mieyscach świetych cudá Pan Bóg chce mieć/ który dárów swych vżycza káżdemu iáko chce. August: epist: 137.

Nie wßyscy święći rowne cudá czynią.

ROZDZ. XIII.

1 Gdybych mówił iezykámi ludzkimi/ y ánielskimi/ á miłośćibych nie miał/ zostałem sie iáko miedź brzękáiąca/ ábo cymbał brzmiący. 2 [g] Y choćiabych miał proroctwo/ y wiedźiałbych wßytkie táiemnice/ y wßelką náuke: y miałbym wßytke wiáre/ ták iżbych góry przenosił/ á miłośćibych nie miał: nicem nie iest. 3 [g] Y choćbych wßytkie máietnośći moie rozdał ná żywność vbogich/ y choćbym wydał ćiáło moie ták iżbych gorzał/ á miłośćibych nie miał/ nic mi nie pomoże.

A

B

4 [g] Miłość ćierpliwa iest/ łáskáwá iest: Miłość nie zayźrzy/ złośći nie wyrządza/ nie nádyma sie: 5 [g] nie iest czći prágnąca/ nie ßuka swego/ nie wzrußa sie ku gniewu/ nie myśli złego: 6 [g] nie ráduie sie z niespráwiedliwośći/ ále sie weseli z prawdy: 7 [g] wßytko znośi/ wßytkiemu wierzy/ wßytkiego sie nádźiewa/ wßytko wytrwa. 8 [g] Miłość nigdy nie ginie: choć proroctwá zniszczeią/ choćiaż iezyki vstáną/ choćiaż vmieietność bedźie zepsowána. 9 [g] Abowiem po cześći znamy/ y po cześći prorokuiemy. 10 [g] Ale gdy przyidźie co iest doskonáłego/ co iest po cześći zniszczeie. 11 [g] Gdym był dźiećięćiem/ mówiłem iáko dźiećie/ rozumiałem iáko dźiećie/ myśliłem iáko dźiećie. Lecz gdym sie zstał meżem/ wyniszczyłem co było dźiećinnego. 12 [g] teraz widźimy przez źwierćiádło [a] przez podobieństwo [a]: lecz w on czás twarzą w twarz. Teraz znam po cześći: lecz w on czás poznam iákom y poznány iest. 13 [g] A teraz [a] trwáią [a] wiárá/ nádźieiá/ miłość: to troie/ á z tych wietßa iest miłość.

C

D

[a] *podzastoną.*

Wiárá bez miłośći.

2 *Y miałbym wßytke wiáre*] Ztąd iásna rzecz/ iż y práwa y wielka wiárá bez miłośći bydź może: ále do zbáwienia nic nie pomoże. Czego oboygá prza odszczepieńcy.

Augu. de Trinit. lib: 15. cap: 18.

Augu. de fide ad Petrum, ca. 39

3 Y ieslibych wydał ciáło moie] Wierz iáko namocniey (mówi Augustyn S.) á námniey o tym niewątp / iż káżdy herety̆k ábo odsczepieniec ochrzczony w imie Oycá / y Syná / y Duchá S. iesli sie do kośćiołá Kátholickiego nie przyłączy / choćby nawietsze iáłmużny czynił / choćby y krew własną dla Chrystusá przelał / żadną miárą nie może być zbáwiony iż niema miłośći / nie bedąc w kośćielney iednośći. Bo bez práwey Kátholickiey wiáry nie iest rzecz podobna Bogu sie podobáć.

Hebr. 11. 6.

9 Poczesci znamy] Z tego mieyscá Augustyn S. dowodzi / iż świeći doskonáley rzeczy nászé w niebie rozumieią / nizli ie pierwey ná ziemi rozumieli.

Swięci rzeczy násze wie dzą w niebie. De ciuit. D. li. 22. c. 29

13 Wietsza miłość] Jákoż tedy sámá wiárá / która iest mnieysza y podleysza niż miłość / ma vspráwiedliwiáć y zbáwiáć / á nie wiecey miłość / która w zbáwionych trwa ná wieki ?

Miłość ma nád wiárę. ver: 8.

ROZDZ. XIIII.

1 A Násláduyćie miłośći / żądayćie duchownych / lecz wiecey ábyśćie prorokowáli. 2 Abowiem kto mówi iezykiem / nie ludźióm mówi / ále Bogu: bo żaden *nie słucha. Lecz duchem mówi táiemnice. 3 Bo kto prorokuie / mówi ludźióm ku zbudowániu / y nápominániu / y poćieszeniu. 4 Kto iezykiem mówi / sámegosiebie buduie: lecz kto prorokuie / kośćiół Boży buduie. 5 A chcę ábyśćie wy wszyscy mówili iezykámi: ále wiecey ábyśćie prorokowáli. Abowiem wietszy iest co prorokuie / niż co iezyki mówi: chybá ieśliby wykłádał / áby kośćiół wziął zbudowánié.

*to iest, nie rozumie.

6 B A teraz bráćia / ieslibych przyszedł do was iezykámi mówiąc: cóż wam pomoge / iesli wam nie bede mówił ábo przez obiáwienié / ábo przez vmiejetność / ábo przez proroctwo / ábo przez náuke? 7 Wszák rzeczy które są bez duszé dźwiek czyniące / choć piszczałká / choć cytrá: ieśliby różnośći dźwieków nie dawáły / iákoż bedźie poznano to co piszczą / ábo co ná Cytrze gráią? 8 Abowiem ieśliby nie pewny głos trąbá dáłá / któż sie ná woyne gotowáć bedźie? 9 Tákże y wy ieslibyśćie iezykiem nie dáli mowy znáczney: iákoż bedźie rozumiano to co sie mówi? bo bedźiećie ná wiátr *mówiącymi. 10 Ták wiele ná przykład iest rozmáitych iezyków ná tym świećie: á niemász nic bez głosu. 11 C Jeslibych tedy nie wiedźiał co znáczy głos / bede temu któremu mówie *bárbárzynem: á który mówi mnie bárbárzynem. 12 Ták y wy / gdyż *duchów żądaćie: szukayćież ábyśćie ku zbudowániu kośćiołá obfitowáli. 13 A dla tegoż kto mówi iezykiem: niech sie modli áby wykłádał. 14 Bo ieslibych sie modlił iezykiem / *duch sie mój modli / lecz rozumienié moie bez pożytku zostáie. 15 Cóż tedy iest? Modlić sie bede *duchem / modlić sie bede y rozumieniem. Bede spiewał duchem / bede spiewał y rozumieniem. 16 D Lecz iesliby's błogosłáwił duchem: który iest ná mieyscu *nieuká / iákoż rzecze / Amen / ná twé błogosłáwienié? bo niewie co mówisz. 17 Abowiem ácz ty dobrze dźiekuiesz: ále sie drugi nie buduie. 18 Dźiekuie Bogu moiemu / *iż iezykiem was wszytkich mówie. 19 Ale w kośćiele wole piec słów rozumieniem moim mówić ábych y drugié náuczył: niżeli dźieśiec tyśiecy słów *iezykiem.

Kazánie y nápominánie ma być iezykiem ktory wszyscy rozumieią.

*mówiącemu 6.
*obcego iezyka człowiekiem.
*to iest, duchownych dárów.

*to iest, głosem.
*głosem.
*prostaká.
*iż wiecey niż wy wszyscy iezykámi mowię. G.
*Obcym.

20 Bráćia / nie ostawayćie sie dźiećmi rozumem: ále bądźćie dźiećmi złośćią: á rozumem doskonáłymi bądźćie. 21 W zakonie nápisano iest: Iż [a] przez obcé iezyki / y obcémi vsty bede mówił ludowi temu: áni ták mie nie wysłucháią / mówi Pan. 22 A przetoż iezyki są ná znák nie wiernym / ále niewiernym: á proroctwá nie niewiernym / ále wiernym. 23 E Jesliby sie tedy zeszło wszytko zgromádzenié wiernych wespołek / á wszyscyby iezyki mówili / á weszliby nieukowie ábo niewierni / izali nie rzeką / że száleiećie? 24 Lecz iesliby wszyscy prorokowáli / á wszedłby który niewierny ábo nieuczony / bywa przekonan od wszytkich: bywa osądzon od wszytkich. 25 Skrytośći sercá iego bywáią obiáwioné: á ták vpadszy ná oblicze pokłoni sie Bogu / opowiádáiąc że Bóg w was iest prawdźiwie.

[a] Isa: 28. c 11.
Iezyki ktorych tu mówi, cudowne były.

26 Cóż tedy iest bráćia? gdy sie schodźićie / káżdy z was ma Psalm / ma náuke / ma obiáwienié / ma iezyk / ma wykłádánie: wszytko niech bedźie ku

Te dáry ná on czás były pospolite miedzy Chrześćiány.

27 F zbudowániu. ⁹ Choćiaż kto iezykiem mówi: po dwu / ábo nawiecéy po trzech / y po sobie / á ieden niechay tłumáczy. 28 ⁹ A iesliby tłumáczá nie było / niechże w kośćiele milczy: á niech mówi sobie á Bogu. 29 ⁹ A Prorocy niech mówią dwá ábo trzey / á inßy niechay rozsądzáią. 30 ⁹ A iesliby inßému siedzącé[v] było obiawiono / piérwßy niechay milczy. 31 ⁹ Bo możecie wßyscy po iednému prorokowáć: áby sie wßyscy vczyli / y wßyscy [a]nápomnieni byli. 32 ⁹ Y duchowie Proroków / poddáni są Prorokóm. 33 ⁹ Abowiém Bóg nie iest rostérku / ále pokoiu: iáko też we wßytkich kośćieléch świetych náuczam. 34 ⁹ [b]Niewiásty[*] niech milczą w kośćieléch: ábowiém nie dopuscza sie im mówić / [c]ále poddánymi bydź / iáko y zakon mówi. G 35 ⁹ A iesli sie czego chcą náuczyć / niechże domá swych mężów pytáią. Abowiém sromotá iest [=]niewieśćie' w kośćiele mówić. 36 ⁹ Izali od was wyßło słowo Boże? ábo do was sámych przyßło? 37 ⁹ Jesli kto zda sie bydź Prorokiem / ábo duchowny / niech pozna iż co wam piße są Páńskié roskazánia. 38 ⁹ Lecz iesli kto niewié / [\"]o nim wiedźiéć nie bedą. 39 ⁹ A ták bráćia żądayćie prorokowáć: á mówić iezykámi nie zábraniayćie. 40 ⁹ A wßytko niech sie dźieie vczćiwie / y wedle porządku.

Osobne modlitwy mogą bydź iezykiem nieznáiomym.

[a] Albo poćießeni. G.

[b] 1 Tim. 2. d 12.

[*] wáße. G.

[c] 1. Moy. 3. c 16.

[=] niewiástám G.

To też hæretykom Kátolicy słusznie mowić mogą.

[\"] niechay nie wie. G. S.

---

2 *Abowiém kto mówi iezykiem*] W piérwßym onym kośćiele Apostolskim Chrześćiánie przyiąwßy Duchá S. bráli záraz cudowné dáry iego: á zwłascza iż mówili nowémi iezykámi których piérwéy nie vmieli / y prorokowáli / y pismá wykłádáli. O tych tedy dárach cudownych tu Apostoł mówi: przekłádáiąc dar prorokowánia / to iest wykładánia táiemnic wiáry / nád dar mówienia rozmáitémi y nieznáioméмy iezykámi. Przetóż to nic k rzeczy / co sektarze z tego rozdźiału przećiw Mßéy Láćińskiéy y modlitwam kośćielnym przywodzą.

Dáry duchowne kośćiołá pirwßego. Dzie. 8. 17.

9 *Tákże y wy ieslibyśćie*] Jest rzecz pewna / iż w tym rozdźiale Apostoł nie mówi o Mßéy / o czytániu pismá / áni o śpiewániu kośćielnym (iáko słow iego heretycy gwałtownie náćiągáią) ále o rozmowách y exhortácyách / w piérwßym onym kośćiele zwyczáynych. Abowiém iáko meczennik S. Justinus opisuie / schadzáli sie Chrześćiánie w niedźiele: y naprzód pismá po Grécku czytano (iáko y dźiś v nas po Láćinie / w piérwßéy cześći Mßéy S. proroctwá / listy Páwłá S. y Ewánielie czytáią) potym biskup miéwał do ludźi kazánié: wiec ofiáre Mßéy S. sprawowano / y Sakráment ćiáłá Páńskiégo rozdawano. A nákoniec bywáły conferentie y rozmowy o rzeczách duchownych: których teraz we zwyczáiu niémáß. Aby tedy w wielkośći ludźi nie było zámießánie / postánowił był Páweł S. áby ná káżdéy tákiéy rozmowie / dwá tylko ábo trzéy / y to ieden po drugim mówili: á drudzy áby słucháli / á prorocy rozsądzáli: á iesliby / póki ieden mówi / było drugiému od Duchá S. nátchniono co lepßégo / áby piérwßy milczał / á ten mówił. Lecz iż Korynthiánie / áby sie z tym cudownym dárem iezyków pokazáli / rádźi ná tych rozmowách iezyków obcych á nieznáiomych vżywáli: przetóż ich z tego Páweł strofuie. Bo rozmowy / exhortácye ábo nápominánia / iáko y kazánia / máią bydź rozumnym iezykiem czynioné / áby od wßytkich były rozumiáné. Toć iest włásny cél rozdźiału tego / y vmysł Páwłá S. iáko nie tylko wßyscy Doktorowie / pißąc ná to mieysce / wyznawáią: ále y sam Apostoł dosyć pokázuie.

Rozmowy y kazánia máią bydź iezykiem pospolitym w kośćiele: In Apolo: 2. in fine.

Zwyczay kośćiołá pierwßégo. ver: 27. 29. 30.

14 *Bo ieslibych sie modlił iezykiem*] Y tu nie mówi Apostoł o iáwnych modlitwách y śpiewániu kośćielnym: które sie w Grecyiéy v Korynthian bez wątpienia po Grécku odprawowáły: ták iáko dźiś v nas po Láćinie / ále o nowych pieśniách duchownych / które ná on czás Chrześćiáni máiący dar iezyków / ná onych rozmowách / skłádáli y śpiewáli o wysokich táiemnicách iezykiem iákim obcym: którégo żaden nie rozumiał: á czásem áni ten sam który im mówił: o czym Tertullian / Dyonysius y Eusebius świadczą. Co iż ná chwałe y ná dźiekowánié Pánu Bogu / á przy tym ná swą y ná innych wiernych poćieche y zbudowánié czynili: przetóż Páweł każe áby ták rozmowy / iáko y té nowé pieśni przy rozmowách / bywáły iezykiem pospolitym / którému by ludźie rozumieli: áby y prostacy / którzy tákich pieśni skłádáć nie vmieli / mogli ie wżdy rozsądzáć y potwiérdzáć / odpowiádáiąc Amen. Przetóż y to mieysce dármo nam heretycy przećiwko Mßey Láćińskiéy zádawáią: ná któréy żadnych pieśni nowych y cudownych nie śpiewáią: y która nie obcym iákim ábo nieznáiomym iezykiem / ále pospolitym y wiele ludźióm y narodóm zwyczáynym y znáiomym odpráwuią: y przy któréy wßytko duchowieństwo y świeckich nie máło / miásto innych prostaków / odpowiáda Amen. A iesli sie kto chce dáléy o to spiéráć: temu z Apostołem odpowiémy: Żeć my tákiégo obyczáiu nie mamy áni kośćiół Boży. Y z Augustynem S. Iż disputowáć przećiw temu co zgodnie kośćiół wßytek po świećie záchowuie / iest náder zuchwáłé ßaleństwo.

Láćińskiégo ábo Græckiégo iezyká w kośćiele vżywáć Páweł nie zákazał. ver: 2. ver: 14.

1. kor. 11. 16. Aug. epi: 118

39 *A mówić iezykámi nie zábraniayćie*] Czemuż tedy odszczepieńcy zábraniáią / áby iezykiem Láćińskim Mße miewano / y inßé modlitwy y śpiewánia kośćielné odpráwowano: iáko sie záwße od początku w kośćiele Chrześćiáńskim záchowało? A zwłascza iż iezyk Láćiński nie iest nowy / áni obcy / áni nieznáiomy: ále wßytkim národóm Chrześćiáńskim zwyczáyny y wiádomy. A dosyć iest / według Apostołá / żeby iezykiem pospolitym prorokowano / to iest kazánié miewano y pismá wykładano.

Sektarze czynią przećiw Apostolskiému roskazániu.

SIODMA CZESC o zmartwych wstániu.
[a] Gal. 1. b 11.

ROZDZ. XV.

1 A [a] Oznáymuię wam/ bráćia/ Ewánielią którąm wam opowiedźiał / którąśćie też przyięli / y w któréy stoićie / 2 przez którą też zbáwienia dostępuiećie: ieśli pámiętaćie iákim obyczáiem przepowiádałem wam/ chybábyśćie próżno vwierzyli. 3 Bo naprzód podałem wam com też wźiął: iż [b] Christus vmárł zá grzéchy násze według pismá: 4 á [c] iż pogrzebion iest/ iż też powstał zmartwych trzećiégo dniá/ według pismá: 5 á [d] iż widźiány iest od Cephy/ á potym * iedenaśćiam. 6 Potym był widźian wiecéy niżli od pięći set bráćiéy wespołek: z których wiele ich trwa áż dotąd/ á niektórzy zásnęli. 7 potym był widźian od Jákubá/ potym od wszystkich Apostołów. 8 B A [e] ná końcu po wszytkich był widźian y odemnie/ iákoby od poronionégo płodu. 9 Bom [f] ia iest namnieyszy miedzy Apostoły: którym nie iest godźien áby mie zwano Apostołem/ iżem przeszládował kośćiół Boży. 10 A z łáski Bożéy iestem to com iest/ á łáská iego przećiwko mnie próżną nie byłá: álem wiecéy prácował niż oni wszyscy: á nie ia/ ále łáská boża * zemną. 11 Abowiem choćiaż ia/ choćiaż oni/ ták przepowiádamy/ y tákeśćie vwierzyli.

12 A ieśliż o Christusie powiádái[illegible] zmartwychwstał/ iákoż mówią n[illegible] którzy miedzy wámi/ że zmartwychwstánia niemász? 13 Lecz ieśli zmartwychwstánia niemász/ áni Christus nie powstał zmartwych: 14 A ieśliż Christus niepowstał/ próżné tedy iest przepowiádánie násze/ próżna iest y wiárá wászá. 15 znáyduiemy sie też * fałszywymi świádki Bożymi: iżesmy świádczyli * przećiw Bogu/ że Christusá wzbudźił: któregó nie wzbudźił/ ieśliże vmárli nie powstáią. 16 Bo ieśliż vmárli nie powstáią/ áni Christus nie powstał. 17 A ieśli Christus nie powstał/ próżna iest wiárá wászá: bo iescze iesteśćie w grzéchách wászych. 18 Tedy y którzy zásnęli w Christusie poginęli. 19 Jeśliż tylko w tym żywoćie/ w Christusie nadźieię mamy/ iesteśmy nędznieyszy niżli wszyscy ludźie.

20 [g] Lecz teraz Christus zmartwychwstał pierwiastki tych którzy zásnęli. 21 [h] ponieważ przez człowieká śmierć/ y przez człowieká powstánie vmárłych. 22 A iáko w Adámie wszyscy vmieráią/ ták y w Christusie wszyscy ożywieni będą. 23 A [i] káżdy w swym rzędźie: Christus pierwiastki/ potym ći którzy są Christusowi/ którzy vwierzyli w przyśćie iego. 24 Potym koniec: gdy poda królestwo Bogu y Oycu/ gdy zniszczy wszeláką zwierzchność/ y władzą y moc. 25 A ma królowáć/ [k] áżby położył wszytkie nieprzyiaćioły pod nogi iego. 26 A ostátnia nieprzyiaćiołká będźie zniszczona śmierć. 27 Bo [l] wszytko poddał pod nogi iego. A gdy mówi: Wszytko mu iest poddano: bez wątpienia/ okrom tego który mu poddał wszytko. 28 Lecz gdy mu wszytko poddano będźie/ tedy y sam Syn będźie poddan temu który mu poddał wszytko: áby Bóg był wszytko we wszytkich.

29 Bo ináczéy cóż vczynią ći którzy sie chrzczą zá vmárłé/ ieśliże koniecznie vmárli nie powstáią? Przecz że sie y chrzczą zá nie? 30 Przecz y my káżdéy godźiny w niebespieczeństwie iesteśmy? 31 Káżdy dźień vmieram przez wászę pochwałę bráćia/ którą mam w Chrystusie Jezusie Pánie nászym. 32 Jeśliżem sie (według człowieká) ze źwierzem potykał w Ephezie/ cóż mi zá pożytek/ ieśli vmárli nie powstáią? [m] Jédzmy y piymy/ boć iutro pomrzemy. 33 Nie dáyćie sie zwodźić: Złe rozmowy psuią dobré obyczáie. 34 Ocuććie sie spráwiedliwi/ á nie grzészćie. bo niektórzy niewiádomość Bogá máią: mówię wam ku záwstydzeniu. 35 Ale kto rzecze: Jákoż zmartwychwstáią vmárli? á w iákim ćiele przydą? 36 Głupi/ co ty sieiesz nie bywa ożywiono/ ieśli pierwey nie obumrze. 37 A co sieiesz/ nie sieiesz ciáłá które ma bydź/ ále gołe ziárno/ iáko ná przykład/ pszeniczne ábo z inszych które. 38 A Bóg dáie mu ciáło iáko chce: á káżdému nasieniu własné

[b] 1. Piot. 2. d 24. Isa. 53. b 5. c 8.
Przećiwko błędowi pogánów y Sáduceuszów, którzy przeli ćiáł zmartwychwstánia, tu Páweł disputuie.
[c] Ion. 2. a 2. Mat. 12. c 40 Mat. 28. a 6. Mar. 16. a 6. Luk. 24. a 6 e 34.
[d] Ian 20. c 19
* dwunaśćie.
[e] Dźie. 9. a 3.
[f] Eph. 3. b 8.
* która iest. G
* y my. G.
* o Bogu. G.
[g] Obia. 1. b 5 Koloss. 1 c 18.
[h] 1. Mo. 3. a 6 Rzym 5. c 12. y 6. d 23.
[i] 1. Tes. 4. d 15.
[k] Psal. 109. a 2. Zyd. 1. d 13. y 10. c 13.
[l] Psal. 8. b 8. Zyd. 2. b 8.
[m] Isa. 22. d 13. y 56. d 12. Mad. 2. b 6.

sné ciáło.

39 Nie każde ciáło/ tóż ciáło: ále inſ= ße ludzkie/ inßé bydlecé/ inßé ptáßé/ 40 inßé rybie. y ciáłá niebieſkie/ y ciáłá ziemſkie: álec inßa ieſt ozdobá nie= 41 bieſkich/ á inßa ziemſkich. Inßa iáſnosć słońcá/ inßa iáſnosć kśiężycá/ á inßa iáſnosć gwiazd. Abowiém gwiazdá od gwiazdy rożna ieſt w iá= 42 ſnośći: Ták y zmartwychwſtánie. Bywa wſiané w ſkáźitelnośći: po= 43 wſtánie w nieſkáźitelnośći. F Bywa wſiané w ſproſnośći: á powſtánie w chwálebnośći. Bywa wſiané w słá= bośći: á powſtánie w potężnośći. 44 Bywa wſiané ciáło ćieleſné: á pow= ſtánie ciáło duchowné. Jeſli ieſt ciáło 45 ćieleſné/ ieſt y duchowné: iáko nápiſa= no: Stał ſie pierwßy człowiek Adam w duße żywiącą: poślednij Adam 46 w duchá ożywiáiącégo. Lecz nie pierwéy które duchowné ieſt/ ále które ćieleſné/ potym które duchowné.

47 Pierwßy człowiek z ziemie/ ziem= ſki: wtory człowiek z niebá/ niebie= 48 ſki. Jáki ziemſki/ tácy y ziemſcy: á 49 iáki niebieſki/ tácy y niebieſcy. Przetóż iáko ſmy noſili wyobráżenie ziemſkiég/ noſmy też wyobráżenie niebieſkiégo.

50 A toć mówie brácia/ iż ciáło y krew króleſtwá Bożég oſiegnąć niemogą: áni ſkáźá nieſkáźitelnośći oſiegnie.

51 G Oto táiemnice wam powiádam: wßyſcy wprawdźie zmartwychwſtániemy/ ále nie wßyſcy odmieniení 52 bedźiemy. Prędziuchno we mgnie= niu oká/ ná trąbe oſtáteczną (ábowiém zátrąbi trąbá) á vmárli powſtáną nieſkáźonymi/ á my bedźiemy 53 przemienieni. Boć muſi to ſkáźitelné przyoblec nieſkáźitelnosć: y to śmiertelné przyoblec nieśmiertelnosć. 54 A gdy to śmiertelné przyoblecze nieśmiertelnosć: tedy ſie ſtánie mową która ieſt nápiſána: Pożárta ieſt 55 śmierć w zwyćięztwie. Gdźie ieſt zwyćięztwo twé śmierći? Gdźież ieſt 56 śmierći oſćień twóy? A oſćień śmierći/ ieſt grzéch: á moc grzéchu/ 57 zakon. Lecz dźięká Bogu/ który nam dał zwyćięztwo przez Páná náßégo Jezuſá Chryſtuſá.

58 A ták brácia moi mili/ bądźćie ſtáteczni á nieporuszeni/ obfituiąc w robocie páńſkiéy záwßé: wiedząc iż praca wáßá nie ieſt prózna w Pánu.

Marginalia: n 1. Moy. 2 b 7. — duſzą. G. — Duchem ożywiáiącym. — wtory człowiek Pan z niebá. G. ále zle. — nie wßyſcy záśniemy, ále wßyſcy. G. S. — o Oze. 13. d 14. Zyd 2. d 14. 1. Ján 5. a 5. — piekło. G. — żądło twoie. — dáie. G.

15 *Y znayduiemy ſie fałßywymi*] Ták téż y my dźiś powiedźieć możémy: Jeſli Katholicka wiárá ieſt fałßywa: tedyć pierwßy Apoſtołowie náßy byli świádkámi fałßywymi: y wßytkie narody Chrześćiáńſkie próżno w Chryſtuſá vwierzyli/ y wßyſcy przodkowie náßy w grzéchách ſwych pomárli/ y zginéli ná wieki.

Katolicka wiárá nie po chybna.

28 *Tedy y ſam Syn bedźie poddan*] Abo w ſwoich członkách wiernych y wybránych: ábo według nátury ſwéy człowieczéy/ która bedźie Bogu prawdźiwie poddána. Lecz według Boſkiéy nátury/ Syn ieſt rówien Oycu/ y owßem iedno z Oycem.

Syn Boży iáko Oyciec ieſt poddány. Phil. 2. 6. Ian 10. 30.

29 *Którzy ſie chrzczą zá vmárłé*] To ieſt którzy ſie modlą/ poſzczą y trapią zá duße vmárłych/ áby były wyzwoloné. Jáko y ná innych wielu mieyſcách chrzeſt znáczy vtrapienié. Podobné temu ieſt ono mieyſce: Jeſli vmárli nie zmartwychwſtáną/ zbytniaby y próżna rzecz byłá modlić ſie zá vmárłé.

Poſty y żało by zá vmárłé. Mar. 10. 38. Luk. 12. 50.

41 *Inßa iáſność Słońcá*] Nie iednáka bedźie ćiał świętych iáſność ábo chwałá/ ále rozmáita/ według rozlicznośći zaſług. Aug.

Rozmáitość zaſług y zapłáty.

44 *A powſtánie ciáłem duchownym*] Jáko ciáło vwielbioné/ choć ieſt duchowné/ ále przećie ieſt prawdźiwé ciáło: ták choć w Sákrámenćie ciáło Páńſkié ieſt niejákiem duchownym obyczáiem: wßákże przećie ieſt iſtotné y prawdźiwé ciáło.

2. Mach. 12. 44. Ciáło Páńſkie w Sákrámenćie iákie.

ROZDZ. XVI.

OSMA CZESC o ſkładániu iáłmużny.

1 A O ſkładániu które bywa ná święté/ iákom poſtánowił kośćiołom Gálátckim/ ták y wy czyńćie. 2 Pierwßég dniá ſzábbátu káżdy z was niech odkłada v ſiebie/ chowáiąc co mu ſie podobá: áby nie gdy przyde w ten czás ſkładánia 3 były. A gdy przytomny bede: któréby ſćie vchwalili przez liſty/ té poßle áby odnieśli łáſkę wáßę do Jeruzálem.

to ieſt, w Niedźielę.

4 A ieſliby ſłußna byłá żebych y ia 5 ßedł: zemną póydą. A przyidę do was/ gdy przeydę przez Mácedonią. 6 B bo przeydę przez Mácedonią. A podobno pomießkam v was/ ábo téż przezimuię: ábyśćie wy mnie prowá= 7 dźili/ kedykolwiek póydę. Abowiém niechcę was teraz widźieć mimo idąc: bo ſie ſpodźiewam iż pomießkam z wámi niéco czáſu/ ieſli Pan dopuśći. 8 A pomießkam w Ephezie áż do pięć= 9 dźieśiątnice. Abowiém drzwi mi ſą otworzoné wielkié y iáwné: y wiele 10 przećiwników. A ieſliby przyßedł Tymotheuß/ pátrzćie áby bez boiáźni był v was:

świątek. — ſkuteczné. G.

v was: bo páńſką robotę robi/iáko y ia. [11] Niech go tedy ſobie nikt lekce nie poważa/ ále odprowadźćie go w pokoiu/ áby do mnie przyßedł: bo czekam go z bráćią. [12] A o Apollu bráćie oznáymuię wam/ żem go bárzo prośił/áby ßedł do was z bráćią: á zgołá niémiał teraz woléy iśdź: lecz przyydźie gdy mu łácno będźie.

[13] Czuyćie/ ſtóyćie w wierze/ mężnie ſobie poczynayćie/ y zmacniayćie ſie. [14] wßytko wáßé niech ſie dźieie w miłośći. [15] A proße was bráćia/znaćie dom Stephany/ y Fortunatá/y Achaiká/ iż ſą piérwiaſtki Achaiéy/ á iż ſie podáli ná poſługowánié świętym: [16] ábyśćie y wy poddawáli ſie tákowym/ y káżdému pomagáiącé y prácuiącé-[17]mu. A ráduię ſie obecnośći Stephany/y Fortunatá/y Achaiká/iż to czego wam niedoſtawáło/nágrodźili. [18] Bo ochłodźili y duchá mégo y wáßégo. Poznawayćie tedy którzy tákowi ſą. [19] Pozdrawiáią was kośćioły Aziiéy. Pozdrawiáią was wielce w Pánu/Aquilá y Pryſcillá/ z zgromádzeniem ſwym domowym/v których też goſpodę mam. [20] Pozdrawiáią was wßyſcy bráćia. Pozdrówćie iedni drugié w świętym pocáłowániu. [21] Pozdrowienié/ ręką moią Páwłową. [22] Ieſli kto nie miłuie P. náßégo Ieſuſá Chriſtuſá/ niech będźie przeklectwem [*] Máráná thá. [23] Łáſká P. náßégo Ieſuſá Chriſtuſá z wámi. [24] Miłość moiá z wámi wßytkimi w Chriſtuśie Ieſuśie/Amen.

[D]

[*] to ieſt (z Syryiſkiégo) P. náß idźie. Iákoby rzékł: Pán náß idźie, który go oſądźi y skarze:

[8] Aż do świątek] To pewnie ábo o świątkách Chrześćiáńſkich ma bydź rozumiano/ iáko Epiphanius rozumie: ábo przynammiéy o świątkách Zydowſkich: á nie zgołá o pięćidźieśiąt dniách/ iáko Czechowic błądźi.

Epiphan: here: 75.

ARGVMENT wtorégo liſtu do Korynthów.

W TYM liśćie Páweł S. przełożywßy naprzód utrapienia które w Azyiéy ćiérpiał, wymawia ſie, że ich, iáko był obecał, ieſcze nie náwiedźił. w Rozdź: 1. [1] Powtóré, wßetecżniká onégo piérwéy záklętégo, ále iuż pokutuiącégo, záśię przyiąć każe. w Rozd: 2. [2] Potrzećié, náprzećiw fałßywym Apoſtołóm Zyduiącym pokázuie, iáko Ewánielia ieſt nád ſtáry zakon dáleko zacnieyßa: upominaiąc ich ſwym przykłádem ku ćiérpliwośći w prześládowániu: á małżeńſtw z niewiernymi zakázuiąc. w Rozd: 3. 4. 5. y 6. [3] Poczwarté, záléca im ſkłádánie iáłmużny ná ubogié kośćiołá Ierozolimſkiégo. w Roz: 8. y 9. [4] Popiąté, każe ſie im ſtrzédz fałßywych Apoſtołów: przećiw którym áby godnośći ſwéy y urzędu ſwégo obronił, ácz nie rad chwalić ſie muśi z prac y z mąk ſwoich, któré podiął w przepowiádániu Ewánieliiéy, y z obiáwienia które miał od Bogá w Rozd: 10. 11. y 12 [5] Ná koniec, zágroziwßy im, że ie ſkarze przyßedßy, ieſli ſie nie uznáią: upomináníém, pozdrawiáníém y błogosłáwieńſtwem ſwóy liſt záwiera. w Rozd: 13. [6]

L I S T
BŁOGOSŁAWIONEGO PAWŁA APOSTOŁA
Do Korynthów wtóry.

ROZDZIAŁ I.

[1] PAWEŁ Apoſtoł IESuſá Chryſtuſá przez wolą Bożą/y Tymotheuß brát: kośćiołowi Bożému który ieſt w Koryntćie/ze wßytkimi świętymi którzy ſą we wßytkiéy Achaiéy. [2] Láſká wam y pokóy od Bogá Oycá náßégo/ y Páná Ieſuſá Chryſtuſá.

[A]

[3] [a] Błogoſłáwiony Bóg y Oćiec Páná náßégo Ieſuſá Chryſtuſá/ Oćiec miłośierdźia/ á Bóg wßytkiéy poćiechy/ [4] który nas ćießy we wßelákim utrapieniu náßym: ábyſmy mogli y ſámi ćießyć té/którzy ſą we wßel-

[a] Eph. 1. 23. 1. Piot. 1. 23.

kim vćisku/ przez nápominánié/ którym y sámi bywamy nápominani od Bogá. 5 Abowiém iáko w nas obfituią vtrapienia Chrystusowé: ták y przez Chrystusá obfituie poćiechá náſzá. 6 A choć bywamy vtrapieni/ dla wáſzégo nápominánia y zbáwienia: choć poćieſzeni bywamy/ dla wáſzégo poćieſzenia: choć nápomináni bywamy/ dla wáſzégo nápominánia y zbáwienia/ któré ſpráwuie ćierpliwość tegoż vtrapienia które y my ćierpimy: 7 áby nádźieiá náſzá mocna byłá o was: wiedząc iż iáko ieſteśćie towárzyſze vtrapienia/ ták będźiećie y poćieſzenia.

ábo przez poćiechę. G:
ábo dla wáſzey poćiechy.
ábó poćieſzeni. G.
ábo dla wáſzey poćiechy. G.
ſkutek pokázuie w ćierpliwośći. G.

8 Abowiém niechcemy ábyśćie nie wiedźieli bráćia/ o vćiſku náſzym/ który ſie ſtał w Azyiéy: iżeſmy byli názbyt obćiążeni nád siłę/ ták że nas też teſkno było żyć. 9 Aleſmy sámi w sobie mieli wyrok śmierći/ ábyſmy nie vfáli sámi w ſobie/ ále w Bogu który wzbudza vmárłé/ 10 który z ták wielkich niebeſpieczeńſtw wyrwał nas y wyrywa: w którym nádźieię mamy iż też ieſzcze wyrwie/ 11 zá pomocą y wáſzą w modlitwie zá nas: áby zá ten dar/ który w nas ieſt przez wiele oſob/ od wielu dźięki były zá nas czynioné.

z tákowéy śmierći. G.

12 Abowiém ta ieſt pochwałá náſzá/ świádectwo ſumnienia náſzégo: iż w proſtośći ſercá y ſczérośći Bożéy/ á nie w mądrośći cieleſnéy/ ále w łáſce Bożéy obcowáliſmy ná tym świecie: á nawięcéy v was. 13 Bo nie inſzé piſzemi wam/ nizli któréśćie czytáli y poználi. A nádźieię mam/ iż áż do końcá poznaćie: 14 iákośćie też poználi nas poczęśći/ iż ieſteſmy pochwałą wáſzą/ iáko y wy náſzą/ w dźień Páná náſzégo Jezuſá Chryſtuſá. 15 A z tą vfnośćią chćiałem był iść do was piérwéy/ ábyśćie wtórą łáſkę mieli: 16 y przez was przéyść do Mácedoniiéy/ y záśie z Mácedoniiey przyść do was/ y od was być do prowádzon do Zydowſkiéy źiemie. 17 Gdym tedy to chćiał/ izalim vżył lekkomyślnośći? Abo co myślę/ według ćiáłá myślę/ áby v mnie było IEST y NIE: 18 Ale wierny Bóg/ iż mowá náſzá która byłá do was/ nie ieſt w niéy IEST, y NIE. 19 Abowiém Syn Boży Jezus Chryſtus/ który miedzy wámi przez nas był przepowiádány przez mie y Sylwáná y Tymotheuſzá/ nie był IEST y NIE: ále IEST w nim było. 20 Bo ile obietnic Bożych ſą/ w nim IEST: przetóż y przezeń Amen Bogu/ ku chwale náſzéy.

chlubą ábo ſławą.
chlubá.
przez nas. G. S.

21 A który nas potwiérdza z wámi w Chryſtuſie/ y który nas pomázał/ Bóg: 22 który też zápieczętował nas/ y dał zadátek Duchá w ſercách náſzych. 23 A ia świádkiem wzywam Bogá ná duſzę moię/ iż folguiąc wam nie przyſzedłem więcéy do Korynthu: 24 nie żeſmy pánuiemy wierze wáſzéy: ále ieſteſmy pomocniki weſela wáſzégo: Abowiém wiarą ſtoićie.

---

5 *Vtrapienia Christuſowé*] Wſzytkié vtrápienia wiernych zową ſie vtrapienia Páná Christuſowé: nie tylko przeto/ że ie dla Christuſá ćierpią: ále iż ták ieſt wielkié złączenié y vnia miedzy Christuſem głową/ á káżdym żywym członkiem tegoż ćiáłá/ który ieſt Kośćioł ieº: iż cokolwiek ćierpi który członek/ to iákoby też głowá ćierpiáłá. Jáko y z drugiéy ſtrony/ cokolwiek dobrégo który wierny czyni/ abo iemu czynią: ták to ieſt Bogu wdźięczno/ iákoby ſámemu Christuſowi abo od ſámégo Christuſá vczyniono było. Co gdyby vważyli odſczepieńcy/ nie dźiwowáliby ſie temu/ że Kátholikowie o záſługách y doſyć vczynieniu świętych ták wiele trzymáią.

Christus w wiernych ſwych ćierpi y záſługuie.

11 *Modlitwá zá námi*] Jeſli Páweł prośi ludźi o modlitwę/ bez vbliżenia pośrzednictwá Páná Christuſowégo/ y nádźieię którą miał ku Pánu Bogu: Czemuż odſczepieńcy mówią/ żeby proſby náſzé o przyczynę świętych co vymowáły/ ábo pośrzednictwu Christuſowému/ ábo vfnośći náſzéy ku Pánu Bogu? Jákoby ábo więtſza zelżywość byłá Bogu/ prośić o modlitwę świętych w niebie/ nizli ludźi grzéſznych ná źiemi: abo ważnieyſza byłá przyczyná ludźi: ieſzcze tu żywiących/ nizli przyiaćioł Bożych iuż z Christuſem w niebie króluiących.

Wzywánie świętych

18 *Ieſt y nie ieſt*] Nie był Páweł S. w náuce ſwéy odmienny/ iáko Luter/ którégo náuki przećiwné o wſzytkich ártykułéch wiáry od Kátholików ſą zebráné: ani iáko vczniowie iego/ o których ieden zacny człowiek ſkoro z przódku mówił: Iż wiem co teraz wierzą: ále niewiem co przyſzłégo roku wierzyć będą.

Nieſtátek hærétyków. Georg. dux Saxoniæ.

22 *Który też náznáczył nas*] Z tégo mieyſcá y ze dwu innych temu podobnych/ dowodzą święći Doktorowie/ iż chrzeſt S. nie tylko łáſkę dáie/ ále też duſzę ochrzczonégo pieczętuie niejákim znákiem y piątnem duchownym/ któré nigdy zgłádzoné być nie może. Y przetóż chrzeſt raz przyięty nie ma być powtorzony: iáko y bierzmowánié y kápłáńſtwo: któré tákże iáko y chrzeſt/ cechę ábo piątno ná duſzy zoſtáwuią. Concil: Florent: & Trident:

Chárácter ábo pieczęć chrztu: S. Ephes. 1. 13. Ephe. 4. 30. 1. Piot. 5. 3.

Pánowáć wierze co iest Mat.20. 25. Mar.10. 42. Luk. 22. 25. Dzie. 5. 4. 1.kor. 5. 5. 2.kor.10. 4. 1. Tim. 10. Tit.1. 11.

23 *Nie iżebyśmy pánowáli wierze wáßéy*] Gwałtowné/ pyßné y niebáczné pánowánié przełożonych nád poddánémi swymi/ y nád wiárą ich/ ták tu iáko y ná innych mieyscách pisma S. iest zákazáné: Nie iżby przełożeni kośćielni mieli káżdému dopuśćić wierzyć iáko kto chce: y nie mieli mocy swey vżywáć náprzećiw nieposłußnym/ y heretykow ni- kárác/ y nie przymußáć ich/ áby wiáre raz przyiętą Bogu y kośćiołowi záchowáli. Iáko czynił Piotr S. y sam Páwel. Bo ács sam Bóg iest Pánem/ dawcą y sprawcą wiáry: wßákże y pásterze są pomocnicy y spół robotnicy iego. Bo wiárá z słuchánia słowá Bożego pochodźi/ ktoré ći opowiádáią.

ROZDZ. II.

1 POstánowiłem to v śiebie/ ábych powtóre nie z zásmuceniem do was przyßedł. [a] Bo ieśli ia A 2 was zásmucam: á któż iest coby mie rozweselił/ iedno 3 ten który iest ze mnie zásmucon? [a] A tożem wam nápisał/ ábych przyßedßy nie miał smutku ná smutek. miałem sie był weselić: vfáiąc o was wßytkich/ że weselé moie was wßytkich iest.

4 [a] Bom z wielkiego vtrapienia y śćiśnienia sercá nápisałem wam/ z wiela łez: nie ábyśćie sie zásmućili: ále ábyśćie vználi którą miłość mam obfićiéy ku wam. [a] A ieslis kto zásmu- 5 B ćił/ nie mnie zásmućił/ ále poczęśći/ ábych nie obćiążył was wßytkich. 6 [a] Dosyć temu który tákowy iest/ ná strofowániu tym ktoré bywa od wie- 7 lu: [a] ták iż przećiwnym obyczáiem ráczey dárowáć maćie y ćießyć/ by snać zbytnim smutkiem/ który tákowy iest/ 8 pożárt nie był. [a] Przetoż was proße ábyśćie miłość przećiwko niemu po- 9 twierdźili. [a] Abowiem dla tegom y nápisał/ [a] ábym poznał doświádczenié wáße/ ieśliże we wßytkim iesteśćie 10 C posłußni. [a] A komuśćie co dárowáli [b]/ y ia. Bo y ia [c] com dárował/ ieślim co dárował/ dla was/ w osobie 11 Chrystusowéy. [a] ábyśmy oßukáni nie byli od ßátáná: ábowiem nie są nam 12 táyné myśli iego. [a] A gdym przyßedł do Troády dla Ewánieliiey Chrystusowéy/ á drzwi mi były otworzoné 13 w Pánu: [a] nie miałem vspokoienia duchowi memu/ przetożem nie nálazł Tytusá brátá mego/ ále pożegnawßy sie z nimi/ poßedłem do Mácedoniiéy.

14 D [a] A dźięká Bogu/ który czyni że triumphuiemy záwße w Christusie IEsusie/ y wonność znáiomośći swéy obiáwia przez nas ná káżdym 15 mieyscu. [a] bo iesteśmy dobrą wonnośćią Chrystusową Bogu w tych którzy zbáwieni bywáią/ y w tych ktorzy 16 giną. [a] iednym wonią śmierći ná śmierć: á drugim wonią żywotá ku żywotowi. A do tego kto ták [a] sposo- 17 bny? [a] Bo nie iesteśmy iáko wiele ich [b]/ [c] fałßuiący słowo Boże: ále z sczérośći/ ále iáko z Bogá/ przed Bogiem/ w Chrystusie mówiemy.

[a] ábym przez dopuszczenie was doznał. [b] komu co odpuszczaćie z. L G S: [c] ieślim co odpuśćił, komum odpuśćił.

[a] ábo dostáteczny. G. [b] drudzy. G. [c] ßynkuiący słowem Bożym. G.

Zwierzchność pásterska. wys. 1. 23.

Odpusty. Ian 20. 23.

9 *Ieśliśćie we wßytkim posłußni*] Który wyższey powiedźiał/ iż niechćiał pánowáć nád wiárą ich: ten tu oto przećie chce mieć po nich zupełné we wßytkim posłußeństwo.

10 *Bo y ia com dárował*] Tym przykłádem Páwłá S. y mocą sobie w Apostołéch od Christusá dáną/ słußnie kośćiół grzéßącym niekiedy odpusty dáie: ktoré ći/ ktorzy ná mieyscé Apostolskie nástąpili Biskupi/ dla teyże przyczyny rozdawáią: vpuszczáiąc nie máła część pokuty od spowiedniká náznáczonéy/ ábo ktora sprawiedliwie miáłá bydź náznáczona: áby człowiek pokutuiący zbytnim smutkiem nie był pogrążony: ábo dla inney słußney przyczyny.

ROZDZ. III.

1 A Poczynamy záśie zálécáć sámych śiebie? ábo czy potrzebuiemy (iáko niektorzy) listów zaletnych do was/ ábo od 2 was? [a] Listem náßym wy iesteśćie/ nápisánym ná sercách náßych/ ktory 3 znáią y czytáią wßyscy ludźie: [a] [a] oznaymieni że iesteśćie listem Chrystusowym/ od nas spráwionym/ y nápisánym nie inkaustem/ ále Duchem Bogá żywégo: nie ná tablicách kámiennych/ ále ná tablicách sercá ćielesnych.

4 [a] Y mamy tákie vfánie ku Bogu 5 przez Chrystusá: [a] nie iżebyśmy byli

[a] obiáwieni będąc.

dostá-

dostáteczni sámi z siebie co myślić iáko sámi z siebie: ále dostáteczność náßá z Bogá iest. 6 B ¶ Który też vczynił nas godnymi sługámi nowego Testámentu / ˣnie literą ále Duchem'. bo literá zábiia: á Duch ożywia. 7 ¶ A iesliż posługowánie śmierci literámi wyrażone ná kámieniách / było w chwale: ták iż synowie Izráelowi nie mogli pátrzyć ná oblicze Moyzéßowe / dla chwały oblicza iego / która niszczeie: 8 ¶ iákoż nie więcéy posługowánie duchá w chwale będzie? 9 ¶ Bo iesli posługowánie potępienia / iest chwałą: dáleko więcéj posługowánie spráwiedliwości obfituie w chwale. 10 C ¶ Abowiém áni vwielbiono iest / co było vwielbiono ˣw téy mierze / dla przewyßáiącéy chwały. 11 ¶ Bo iesliż co niszczeie w chwale iest: dáleko więcy co trwa / iest w chwale.

12 ¶ Máiąc tedy táką nádzieię / wielkiéy vfności vżywamy: 13 ¶ á [a] nie iáko Moyzéß kładł zasłonę ná oblicze swoie / áby synowie Izráelowi nie pátrzyli ˣná twarz iego' co niszczeie: 14 D ¶ ále ˣstępiáły smysły ich'. Abowiém áż do dzisieyßego dniá táż zasłoná w czytániu stárego Testámentu trwa nie odkryta (ponieważ w Chrystusie niszczeie:) 15 ¶ ále áż do dzisieyßego dniá / gdy Moyzéßá czytáią / zasłoná leży ná sercu ich. 16 ¶ A gdy się náwróci do Páná / będzie odięta zasłoná. 17 ¶ A [b] Pan iest Duch. A gdzie Duch Páński / tám wolność. 18 ¶ A my wßyscy / odkrytym obliczem ná chwałę Páńską w źwierciedle pátrząc / w tóż wyobrażenie przemienieni bywamy ˣz iásności w iásność' / iáko ˣod Duchá Páńskiego.

ˣnie litery, ále Duchá. L. G.

ˣz téy strony

[a] 2. Moy. 34. d 33.

ˣnákoniec tego. G. ˣábo zászlepione były myśli ich. G.

[b] Ián 4. d 24

ˣz chwały w chwałę. ˣábo od Duchá Páná, iáko wykłada z Greckiego S. Basilius.

3 *Iesteście listem Christusowym*] Oto widźiß iż nie tylko to iest słowo Boże / co ná księgách martwych czernidłem nápisano: ále więcéy to / co ná księgách żywych / to iest ná sercách wßytkich wiernych ludźi pálcem Bożym przez Duchá S. nápisano: to iest co wßyscy po świećie Chrześćiiáni wierzą y wyznawáią: ábo iáwna wiárá y zwyczay kośćiołá powßechnégo.

6 *Literá zábiia*] Iáko literá stárego testámentu nie dobrze rozumiána / y nie ná Christusá obrocona / roskázuiecy / á łáski y Duchá ku wypełnieniu te°co roskázuie nie dawáiący / zábiia ćielesné Żydy: Ták literá nowégo testámentu nie dobrze rozumiána / áni Duchem Christusowym (który w sámym Kośćiele Kátholickim mießka) wykłádána / zábiia heretyki: którzy iż táklież są ćielesni y Duchá Christusowégo nie máiący / żadnégo pożytku z dobrégo y świętégo pisma Bożégo nie odnoßą: ále owßem wielką ßkodę y śmierć popadáią. August: serm: 70. & 100. de temp: & de spir: & lit: cap: 5. y 6.

14 *Zasłoná w czytániu*] Gdyż iáśniéy prorocy mówili o Kośćiele niżli o Christusie: iáko Augustyn świádczy: tedyć więtßa iest ślepotá odszczepieńcow / którzy Kośćiołá Kátholickiégo w pismie ták iáśnie opisánégo nie widzą: á niżli Żydów / którzy się Christusá doczytáć nie mogą.

17 *A Pan ći iest Duch*] Pánem zowie Duchá S. Iáko Chrysostom S. y Bázylius to mieysce wykłádáią.

Apostołowie Ewánielią pisáli ráczey ná sercách, á niżli ná księgách. Iere. 31. 31. Zyd. 8. 10.

Literá iáko zábiia.

Slepotá hæretycka więtßa niż Zydowska. Augu: in Psal: 30. cont: 2.

Duch S. iest Pánem. Chrisost: serm: de Trinit. Basil: de Spiritu S.

ROZDZ. IIII.

1 A Dla tego máiąc vsługowánie / wedle tego iákośmy otrzymáli miłosierdźie / nie vstawamy / 2 ¶ ˣále odrzucamy' pokrytą sromotę / nie chodząc w chytrośći / áni fałßuiąc słowá Bożego: ále okazániem prawdy zálecáiąc się sámych do wßelkiego sumnienia ludźi przed Bogiem. 3 ¶ A iesli też iest zákryta Ewánielia náßá / iest zákryta w tych którzy giną / 4 ¶ w których Bóg świátá tego oślepił smysły niewiernych / áby im nie świećiło oświecenie Ewánieliiéy chwały Chrystusowéy / który iest obrázem Bogá*. 5 B ¶ Bo nie sámi siebie opowiádamy / ále Jezusá Chrystusá Páná náßego: á nas sługámi wáßymi przez Jezusá. 6 ¶ Abowiém Bóg który rzekł áby z ćiemnośći świátłość záświećiłá / ten záświećił w sercách náßych / ku oświeceniu wiádomośći iásnośći Bożéy / w obliczu Jezusá Chrystusá. 7 ¶ A mamy ten skarb w naczyniách gliniánych: áby wywyßßenie ˣbyło mocy Bożéy' / á nie z nas. 8 ¶ We wßytkim vtrapienie ćierpiemy / ále nie iesteśmy śćiśnieni: vbożeiemy / ále nie bywamy zubożeni: 9 ¶ prześládowánie ćierpimy / ále nie bywamy opuszczeni: bywamy powáleni / ále nie giniemy: 10 C ¶ záwße vmartwienie Jezusá z sobą nosząc w ćiele náßym: áby y żywot

ˣálesmy odrzućili. G.

*nie widźiálnego. G.

ˣtéy mocy by to Boże G. S. to iest, Bogu przypisowáne á nie nam

11 Jezusów w náſzych ćielech był okázány. ⁹ Abowiem my którzy żywiemy / záwſze bywamy wydáni ná śmierć dla Jezusá: áby y żywot Jezusów był okazan w śmiertelnym ćiele náſzym.

12 ⁹ A ták w nas okázuie śmierć ſkutek ſwóy / á żywot w was.

13 ⁹ Lecz máiąc tegoż Duchá wiáry / iáko ieſt nápiſano: [a] Vwierzyłem / przetóżem mówiły my wierzymy / dla czego mówimy:

14 ⁹ wiedząc iż który wzbudźił Jezusá / y nas wzbudźi [*] z Jezuſem / y poſtáwi z wámi.

15 ⁹ Abowiem wſzytko dla was: áby łáſká obfituiąca / w dźiękczynieniu

D przez wielu obfitowáłá ku chwale Bożey.

16 ⁹ Dla tego nie vſtawamy: ále chociaż ten / który ze wnątrz ieſt náſz człowiek pſuie ſie: wſzákże ten który we wnątrz ieſt / odnawia ſie ode dniá do dniá.

17 ⁹ Abowiem to które teraz ieſt predźiuczko przemiiáiącé y lekkié náſzé vtrapienié / náder [*] ná wyſokośći wage chwały wiekuiſtą w nas ſpráwuie /

18 ⁹ gdyż my nie vpátruiemy tego co widźieć / ále czegó niewidźieć. Abowiem rzeczy które widźiemy / ſą doczeſné: á których niewidźiemy / ſą wieczné.

[a] Pſal. 115. b 10.

[*] przez Ieſuſá G.

[*] wyſoce.

---

2 *Ani fałſzuiąc słow á Bożego*] Właſna ieſt heretyków fałſzowáć słowo Boże: iáko Kátholikóm dobrze rozbieráć słowo prawdy.

17 *Vtrapienié ſpráwuie nam chwałę*] Krotkié á lekkié vtrapienié / w tym żywoćie ćierpliwie á dobrowolnie dla Chriſtuſá znieśioné / ieſt nam przyczyna zapłáty żywotá wiecznégo / Prze co Auguſtyn S. mówi. Iż przedáyné ieſt króleſtwo niebieſkié: które máła praca z łáſki Bożey może bydź kupioné. Jáko napiſano: Iż Bóg oddáie ſpráwiedliwym zapłáte zá prace ich.

Hæretycy fałſzuią słowo Boże. wyſ. 2. 17. Zaſługá dobrych vczynków. 2. Tim: 2. 15.

In Pſal: 93. Mad. 10. 17:

ROZDZ. V.

1 A **B**O wiémy że ieſliby ziemſki dom náſz tego mieſzkánia był zepſowány / iż budowánie mamy od Bogá / dom nie reką robiony wiekuiſty w niebieśiech.

2 ⁹ Abowiem [*] w tym wzdychamy / żądáiąc bydź przyobleczeni mieſzkánim náſzym które ieſt z niebá:

3 ⁹ ieſliż iedno obleczonymi / á nie nágimi bedźiemy náleźieni.

4 ⁹ Bo y którzy ieſteſmy w tym przybytku / wzdychamy obćiążeni: przeto że nie żądamy bydź zwleczeni / ále przyobleczeni: áby pożárté było co śmiertelné ieſt od żywotá.

5 ⁹ A który nas ná tóż ſpráwuie / Bóg / który nam dał zadátek Duchá.

6 ⁹ Smiémy tedy záwſze / wiedząc że pókiſmy w ćiele / pielgrzymuiemy od Páná.

7 ⁹ (Abowiem przez wiáre chodźimy / á nie przez widzenié.)

8 B ⁹ á śmiémy / y dobrą wola mamy pielgrzymowáć rácżey od ćiáłá / á przytomnémi bydź Pánu.

9 ⁹ K dla tego vśiluiemy / chociaż odległymi / chociaż przytomnymi / iemu ſie podobáć.

10 ⁹ Bo [a] ſie wſzyſcy my muſimy okázáć przed ſtolicą Chriſtuſową / áby káżdy odnióſł [*] właſné ſpráwy ćiáłá / według tego co vczynił / lub dobré / lub złé.

11 ⁹ Wiedząc tedy ſtrách Páńſki ludźie námawiamy: lecz Bogu iáwnymi ieſteſmy. A ſpodźiewam ſie iż też w ſumnieniách wáſzych ieſteſmy iáwnymi.

12 ⁹ Nie znowu sámi śiebie wam zálécamy / ále wam dáiemy przyczyne ábyśćie ſie chlubili z nas / żebyśćie mieli przećiwko tym którzy ſie zálécáią zwierzchu / á nie w ſercu.

13 C ⁹ [*] Bo choć od śiebie odchodźimy / Bogu: choć przy baczeniu ieſteſmy / wam.

14 ⁹ Abowiem miłość Chriſtuſowá przyćiſka nas: vważáiących to / iż ieſli ieden zá wſzytkié vmárł / tedy wſzyſcy vmárli.

15 ⁹ á zá wſzytkié vmárł Chriſtus / áby y którzy żywią / iuż nie sámi sobie żyli / ále temu który zá nié vmárł y zmartwychwſtał.

16 ⁹ A ták my / od tychmiaſt nikogo nie znamy wedle ćiáłá. A ieſliſmy ználi Chriſtuſá wedle ćiáłá: ále iuż teraz nie znamy.

17 D ⁹ Jeſli tedy które w Chriſtuſie nowé ſtworzenié / ſtáré rzeczy przeminęły / [b] oto ſie wſzytkié nowé ſtáły.

18 ⁹ A wſzytko z Bogá / który nas zſobą poiednał przez Chriſtuſá: y dał nam vrząd iednánia.

19 ⁹ ábowiem Bóg był w Chriſtuſie świát zſobą iednáiąc / nie przyczytáiąc im grzéchów ich: y włożył ná nas słowo ziednánia.

20 ⁹ Miáſto Chriſtuſá tedy poſelſtwo

[*] dla tego, ábo w tym ćiele. G. Obia: 16. c 15.

[a] Rzym. 14. b 10. [*] zapłátę zá dobré vczynki które w ćiele czynił.

[*] bo choć ſie myślą záchwyćiem, tedy Bogu: choć w mierze ieſteſmy, tedy wam.

[b] Iſa. 43. c 19. Obia. 21. b 5

sprawuiemy / iákoby Bóg przez nas nápominał: Prosimy miásto Christusá / poiednayćie sie z Bogiem.

21 Tego który nieznał grzéchu / vczynił ^grzéchem zá nas: ábysmy my sie sstáli ^spráwiedliwośćią Bożą w nim.

to iest, ofiárą zá grzéch: to iest, vspráwiedliwieni od Bogá przezeń.

Swięci záraz pośmierći idą do niebá. Niż. ver. 8.

Iesliby dóm náß źiemski] To iest iesli ten náß śmiertelny żywot vstánie / tedy mamy nátychmiast inßy dáleko lepßy żywot w niebie. Przetoż lepiéy iest rychło vmrzeć ná tym świećie / ábysmy rychło z Anyoły żyli w niebie. Zkąd widźimy / iż duße świętych / vmárłych po w niebowstąpieniu Pánskim / nie czekáią dniá sądnégo w iákichsi nowych otchłániách / które Kálwin wymyśla: ále z Christusem przebywáią w niebie.

Ofiáry y modlitwy zá vmárłe. Augustin. enchi. 3. c 10.

Aby kázdy odniósł] Tym słowóm Apostolskim (Augustyn S. mówi) nic nie są przećiwne ofiáry / modlitwy y iáłmużny które kośćiół Boży vstáwicznie czyni zá vmárłé. Bo y te zasługe káżdy sobie / póki tu żył w ćiele / zásłużył y wypráwił: áby mu te rzeczy po śmierći pomogły: które nie iednáko wßytkim pomagáią / dla różnośći żywotá / który kto wiódł w ćiele.

Dobré vczynki zásługuią niebo.

Lub złé, lub dobré] Ztąd to mamy: Iż iáko piekło iest złych vczynków zapłátą: ták też niebo iest zapłátą dobrych. A iáko złé vczynki zásługuią piekło: ták dobré vczynki zasługuią niebo: Mátth: 25. 46.

Biskupi y kápłani są pośrzednikámi. Hier: in Malach: 1. Ambr: in orat: præparat.

Poselstwo spráwuiemy] Apostołowie / Biskupi y kápłani są sługi ziednánia ludźi z Bogiem / y posłowie Christusowi od Bogá do ludźi / kiedy każą: y záśie od ludźi do Bogá kiedy sie modlą y ofiáre Mßéy S. spráwuią. Y przetoż Hieronym / Ambroży / Grzegorz Nisseński / y Chrysostom S. zową kápłaná sequestrem y pośrzednikiem Bogá y ludźi: bez vbliżenia pośrzednictwá Páná Christusowégo. Iáko y Moyzéß sam śiebie pośrzednikiem zowie. 5. Moy: 5. 5.

ROZDZ. VI.

1 POmagáiąc nápominamy / ábyśćie nádáremno łáski Bożéy nie przyieli. 2 (Abowiém mówi: ^a Czásu przyiemnégo wysłuchałem ćie: á w dźień zbáwienia rátowałem ćie. Oto teraz czás przyiemny: oto teraz dźień zbáwienia.) 3 Nie ^b dawáiąc nikomu żadnégo zgorßenia / áby nie było nágánione posługowánie náßé. 4 Ale we wßytkim stawmy sámych śiebie ^c iáko sługi Bożé / w ćierpliwośći wielkiéy / w vtrapieniách / w potrzebách / w vćiskách: 5 w biciu / w więźieniu / w rozruchách / w prácách / w niespániách / w pośćiech: 6 w czystośći / w vmieietnośći / ^w w nieskwápliwośći / w łágodnośći / w Duchu świętym / w miłośći nie obłudnéy: 7 w mowie prawdy / w mocy Bożéy / przez broń spráwiedliwośći po práwicy / y po lewicy: 8 przez chwałe y zelżywość / przez osławienié y dobrą sławe: iákoby zwódnicy / á prawdźiwi: iáko którzy nie znáiomi / á znáiomi: 9 iáko vmieráiący / á oto żywiémy: iáko karáni / á nie vmorzeni: 10 iáko smętni / lecz záwße weseli: iáko vbodzy / á wielu vbogacáiący: iáko nic nie máiący / á wßytko máiący.

11 Vstá náßé Korynthowie otworzoné ku wam / serce náßé iest rozßerzoné. 12 Nie iesteśćie śćiśnieni w nas: lecz śćiśnieni iesteśćie w wnętrznośćiach wáßych. 13 ^A máiąc nagrode (mówie iáko synóm) rozprzestrzeńćie sie y wy. 14 Nie ćiągnićie iárzmá z niewiernymi. Abowiém co zá vczestnictwo spráwiedliwośći z niepráwośćią? Abo co zá towárzystwo świátłośći z ćiemnośćiámi? 15 Abo co zá zgodá Chrystusowi z Beliałem? Abo co zá cześć wiernému z niewiernym? 16 A co zá zgodá kośćiołowi Bożému z báłwánámi? ^d Abowiém wy iesteśćie kośćiołem Bogá żywégo / iáko mówi Bóg: ^e Iż bede mießkał y przechadzał sie w nich / y bede Bogiem ich / á oni bedą mi ludem. 17 ^f Przeto wynidźćie z pośrzódku ich / y oddźielćie sie / mówi Pan / á nieczystégo sie nie dotykayćie: á ia was przyime. 18 Y ^g bede wam zá oycá / á wy bedźiećie mi zá syny y córki / mówi Pan wßechmogący.

w długim oczekawániu.

á też nagrodę mnie czyniąc. G.

a Isa. 49. c 8.
b 1. kor. 10 g 32.
c 1. kor. 4. a 2
d 1. kor. 3. d 17. y 6. d 19.
e 3. Moy. 26. b 12.
f Isa. 52. c 11.
g Iere. 31. a 1. 9.

Z hæretykámi obcowáć sie nie godźi w żadnych spráwach religiiéy.

14 *Nie ćiągnićie iárzmá*] Témi słowy Apostoł zákázuie wiernym nie tylko małżeństwá z niewiernymi / z Pogány y z heretykámi: ále y wßelákiéy społecznośći z nimi: zwłasczá w spráwách religiiéy: to iest / áby wierni nie bywáli ná ich kazániách / ná chrzćinách / ná pogrzebách. Iáko y Bóg zákazał był synóm Izráelskim / áby sie oddalili od onych odsczepieńców / Chorégo / Dáthána y Abironá / mówiąc: Odstąpćie od namiotów

4. Mo. 16. 26

niezbo-

niezbożnych ludźi: á nie dotykayćie śie rzeczy ich/ ábyśćie nie byli zágárnieni w grzechách ich.

ROZDZ. VII.

A

1 Máiąc tedy/ námileyszy/ té obietnice: oczyśćiaymyż śie od wszelákiéy zmázy ćiáłá y duchá/ wykonywáiąc poświącenie w boiáźni Bożéy. 2 ᵃPrzyymićie nas. Zadnégosmy nie vkrzywdźili/ żadnégosmy nie skáźili/ żadnégosmy nie oszukáli. 3 Nie ku potępieniu nászému mówię/ bosmy przedtym powiedźieli/ iż w sercách nászych iesteśćie/ żebysmy spół vmárli/ y spół żyli. 4 Mam wielką vfność v was/ mam wielką pochwałę z was: pełenem poćiechy/ náder obfituię weselem w kázdym vtrapieniu nászym. 5 B Abowiem y gdysmy przyszli do Mácedoniiéy/ ćiáło násze żadnégo odpoczynienia nie miáło/ álesmy vćiérpieli wszelkié vtrapienié: zewnątrz/ walki/ á wewnątrz/ strachy. 6 Ale który ćieszy vniżoné/ poćieszył nas Bóg/ przyszćiem Tytusowym. 7 A nietylko przyszćiem iego/ ále też poćiechą/ którą vćieszony iest z was: oznáymuiąc nam chęć wászę/ płácz wász/ wászé zá mię zástáwiánia: ták żem śie wiecéy weselił. 8 C Iż choćiam was zásmućił w liśćie/ ᵇnie żal mi: á choćiabym też żáłował/ widząc iż on list (choćiaż ná godźinę) zásmućił was: 9 teraz rádui śie: nie iżeśćie śie zásmućili/ ále iżeśćie śie zásmućili ku pokućie. Abowiem byliśćie zásmuceni wedle Bogá/ żebyśćie w niwczym nie szkodowáli z nas. 10 ᶜ Bo smutek który iest wedle Bogá/ pokutę ku zbáwieniu nieodmienną sprawuie: lecz smutek świecki śmierć sprawuie. 11 Abowiem o to sámo/ żeśćie wedle Bogá byli zásmuceni/ iáko wielką pilność w was sprawuie: owszem obronę/ owszem zágniewánié/ owszem boiaźń/ owszem prágnienié/ owszem zárliwość/ owszem pomstę. we wszytkim zstáwiliśćie śie ábyśćie byli nie pokalánymi w sprawie. 12 A ták choćiażem do was pisał/ nie dla tego który krzywdę vczynił/ áni dla tego który ćierpiał: ále żeby śie pokazáło pilné stáránié násze które mamy o was przed Bogiem/ 13 D dla tegosmy śie vćieszyli. A w nászym poćieszeniu/ tym wiecéyesmy śie rádowáli z wesela Tytusowégo/ iż ochłodzon iest duch iego od was wszytkich. 14 ᵈ Ieslim' v niego z was śie w czym przechwalał/ nie zawstydźiłem śie: ále iákosmy wam wszytko w prawdźie mówili/ ták też przechwalánié násze które było przed Tytusem/ prawdą śie stáło: 15 á wnetrzności iego obfićiéy są ku wam/ gdy wspomina ná posłuszeństwo wszytkich was/ iákośćie go z boiáźnią y ze drzeniem przyięli. 16 Ráduię śie iż wam we wszytkim dufam.

ᵃ obłápćie, ogárniéie. wys. 6. 13.

ᵇ nie żal mi, choćiabym też żáłował Bo widzę. G.

ᶜ 1. Piot. 2. d 19. Skruchá y żáłość zá grzéchy iest przyczyną zbáwienia: á nie sámá wiárá.

ᵈ ábowiem iż śliim. G.

ROZDZ. VIII.

1 A Oznáymuiemy wam/ bráćia/ łáskę Bożą która iest dána w kośćiołéch Mácedońskich: 2 iż w wielkim doświadczeniu vtrapienia/ obfitość wesela ich byłá/ y vbóstwo ich obfitowáło w bogáctwo prostoty ich. 3 Iż wedle możnośći dáię im świádectwo y nád możność dobrowolnymi byli/ 4 z wielkim nápominániim prosząc nas o łáskę/ y społeczność posługowánia które dźieie śie przećiw świętym. 5 A nie iákosmy śie spodźiéwáli/ ále sámi śiebie oddáli/ naprzód Pánu/ potym nam przez wolą Bożą: 6 B ᵃták iżesmy prośili Tytusá/ áby iáko ᵇpoczął/ ták y dokonał v was też łáski téy. 7 Ale iáko we wszytkim obfituiećie w wierze y w mowie/ y w vmiéietnośći/ y wszelákiéy pilnośći/ nád to y w miłośći wászéy przećiwko nam: ábyśćie y w téy łásce obfitowáli. 8 Nie mówię iáko roskázuiąc/ ále przez stáránié innych/ y wászéy miłośći przyrodzenia dobrégo doświadczáiąc.

ᵃ ku temu ábysmy. G.
ᵇ przed tym G

9 Abowiém znaćie łáskę Páná nászé-go Jezusá Chrystusá / że dla was stał sie vbogim/bedąc bogátym: ábyśćie vbóztwem iego wy bogátymi byli. 10 A w tym ráde dawam: ábowiém to wam iest pożyteczno / którzy nietylko czynić / ále y chćieceśćie 11 poczęli od roku przeszłego: á teraz y vczynkiem wykonayćie: áby iáko iest ochotna chęć woli / ták byłá y wykonánia z tego co maćie. 12 Abowiém iesli* iest ochotna wola/ wedle tego co ma / iest przyiemna / nie wedle tego czego nie ma. 13 Bo nie iżeby inszy miáło bydź vlżenié/ á wam C vćiśnienié: ále wedle porownánia. 14 Ná ten czás wászá obfitość/ niech dołoży ich niedostátku: áby też ich obfitość byłá dołożeniem wászego 15 niedostátku/áby było porownánié: iáko iest nápisano: [a]Który wiele / nie miał názbyt: á kto máło / nie miał mniéy.

16 A dźiekí Bogu/który dał tóż stáránié o was do sercá Tytusowégo / 17 iż nápominánié przyiął: ále pilnieyszym bedąc/z swéy chęći vdał sie do 18 was. Posłáliśmy też z nim brátá D którégo chwałá iest w Ewánieliiéy 19 po wszytkich kośćiołach: á nie tylko ále też postánowion iest od kośćiołów zá towárzyszá. pielgrzymowánia nászégo/ *ku téy łásce którá bywa száfowána od nas ku chwale *Páńskiéy 20 *y chętliwéy woléy nászéy: strzegąc sie tego / áby nas kto nie nágánił w téy obfitośći którá sie przez nas spráwuie. 21 [b]Abowiém przemysláwamy dobrá nietylko przed Bogiem ále też 22 przed ludźmi. A posłáliśmy z nimi y brátá nászégo/ którégo smy wielekroć w wielu rzeczách doświádczyli że iest pilny: á teraz dáleko pilnieyszy/ dla wielkiéy vfności przećiwko wam / 23 chociaż dla *Tytusá który iest moim towárzyszem y pomocnikiem v was/ chociaż brácia nászy Apostołowie kośćiołów/ chwałá Chrystusowá. 24 Okazánié tedy które iest miłośći wászéy y przechwalánia nászégo z was/ okażćie przećiw nim przed oblicznośćią kośćiołów

*pierwey. G.

[a]2. Moy. 16. d 18.

*z tę szczodrobliwością. G. *tegóż Páná. G. *y przedniey chęći wászey. G. [b]Rzym. 12. d 17.

*postánych.

14 *Aby też ich obfitość*] To iest/ áby też oni z duchownych dobr/ w których obfituią/ záłożyli wasz niedostátek. Zkąd widzimy / iż zasługi/ posty / y dobré vczynki pobożnych ludźi mogą drugim pomoc / y mogą innym bydź vżyczoné/ y vdźielone: ták iáko dobrá doczesné przez iáłmużne potrzebnieyszym bywáią vżyczone.

Zasługi świętych mogą innym bydź vżyczone.

ROZDZIAŁ IX.

1 O o postudze którá sie dźieie przećiw świętym niepotrzebna mi A iest pisáć do was. 2 Znam bowiém ochotné serce wászé: którym sie przechwalam z was v Mácedonczyków. Iż y Achái á gotowa iest od roku przeszłego / á ochotá 3 wászá wiele ich pobudźiłá. A posłałem brácią/ iżby w czym sie pochwalamy z was nie było wyniszczono/ z téy miáry/ ábyśćie (iákom powiedźiał) 4 gotowymi byli: áby gdyby ze mną B przyszli Mácedonczycy á ználeźli was nie gotowé/ nie záwstydáliśmy sie 5 my/ iż nie rzekę wy/ w téy rzeczy*. Zá potrzebnam tedy rozumiał prosić bráćiéy / áby do was wprzód poszli / y piérwey zgotowáli przed tym obiecáné błogosłáwieństwo / áby to było gotowé ták iáko błogosłáwieństwo / 6 á nie iáko łákomstwo. A to powiádam:

Kto skąpie śieie/ skąpie też żąć bedźie: á kto śieie *w błogosłáwienstwách/ z błogosłáwienstw też żąć be-7 dźie. Káżdy iáko postánowił w sercu swoim / nie z zámarsczenia ábo z C przymuszenia. [a]ábowiém ochotnégo 8 dawcę Bóg miłuie. A Bóg mocen iest vczynić áby obfitowáłá w was wszytká łáská: ábyśćie we wszytkim záwsze máiąc wszytek dostátek/ obfitowáli ku wszelkiému vczynkowi do-9 brému/ iáko nápisano iest: [b]Rozprószył/dał vbogim: spráwiedliwość 10 iego trwa ná wieki wieku. A który dodáie naśienia śieiącému: doda też chlebá ku iedzeniu: y rozmnoży naśienié wászé/y przysporzy przymnożenié vrodzáiów spráwiedliwośći wászéy.

11 Abyśćie ná wszytkim vbogáceni D obfitowáli ku wszelkiéy prostośći/któ

*przechwalánia G.

*szczodrobliwie.

[a]Syr. 35. b11.

[b]Psal. 111. b9

ra przez nas ſpráwuie dźięki Bogu.

12 Abowiém vſługowánié vrzędu tego nie tylko wypełnia to czego nie doſtawa świętym/ále też obfituie przez

13 wiele dźiękowánia[a] w Pánu. gdy przez doświádczenié téy poſługi/Bogá chwalą zá poſłußeńſtwo wyznánia wáßego ku Ewánieliiéy Chryſtuſowéy / y zá ſczérość w vdźielániu przećiwko nim / y przećiw wßytkim /

14 y w ich prośbie zá was / prágnących was * dla łáſki Bożéy obfituiącéy w was. Bogu chwałá zá niewyſłowiony dar iego.

Bogu. G.

widźieć Amb.

6 Kto śieie w błogosłáwieńſtwie] Więtßé iáłmużny/więtßą też zasługe y zapłáte v páná Bogá máią.

10 Rozmnoży naśienie wáßé] To ieſt y dobrá docześné/ y dobrá duchowné/ przez któréby śćie zbáwieni byli. Kiedy widźiß że owoc y pożytek iáłmużny ieſt pomnożenié wßeláki éy łáſki w ſpráwiedliwośći y w dobrych vczynkách ku żywotowi wiecznému/ które pan Bóg dáie zá nagrode y zapłáte vczynków z miłośći vczynionych: które tu zowie naśieniem duchownych owoców ábo pożytków.

Zaſługá dobrych vczynków.

ROZDZIAŁ X.

1 A Ja ſam Páwel proßę was przez ćichość y łáſkáwość Chryſtuſowe / który ácz obecnie ieſtem podły miedzy wámi / ále w niebytnośći ieſtem śmiáły przećiwko wam.

2 A proßę was niechbych będąc obecnie nie był śmiáły tą dufnośćią którą rozumieią o mnie żem śmiáły ná niektóre: którzy o nas rozumieią żebyſmy według ćiáłá chodźili.

3 Abowiém chodząc w ćiele / nie według ćiáłá walczymy.

4 Bo broń żołnierſtwá náßego nie ieſt ćieleſna: ále Bogiem mocna ná zburzenié mieyſc obronnych/rády burząc:

5 B y wßeláką wyſokość wynoßącą ſie przećiw poznániu Bożému / y w niewolą podbiiáiąc wßelki rozum pod poſłußeńſtwo Chryſtuſowé /

6 y pogotowiu máiąc mśćić ſie wßelákiego nieposłußeńſtwá / gdy ſie wypełni poſłußeńſtwo wáßé.

7 Ná to co w oczách ieſt[c] pátrzćie.

Jeſli kto ſobie dufa / iż ieſt Chryſtuſów: niech zásie to ſam v ſiebie vważa / iż iáko on ieſt Chryſtuſów / ták y my*.

8 Abowiém ieſlibych ſie co wiecéy chełpił z władzy náßéy / którą nam dał Pan ná zbudowánié / á nie ná zepſowánié was / nie záwſtydzę ſie.

9 A izbym ſie nie zdał iákobych was ſtráßył przez liſty /

10 C (abowiém / mówią / liſtyć ważné ſą y potężné: ále obecność ćiáłá ſłába/y mowá wzgárdzona/)

11 to niechay myśli / który tákowy ieſt / iż iácy ieſteſmy mową przez liſty w niebytnośći / tácy y obecni w vczynku.

12 Abowiém nieśmiémy ſámych ſiebie w poczet kłáść ábo porównywáć z niektórymi / którzy ſámi ſiebie zálécáią: [d] ále ſámi ſobą nas ſámych mierzymy / y porównywamy ſie ſámi z ſobą.

13 A my nie będźiem ſie chłubić zbytnie / [a] ále według[e] práwidłá miáry / którą nam Bóg wymierzył miáre / ábyſmy áż do was doſięgli.

14 D Abowiém nie rozćiągamy ſie iákobyſmy doſięgnąć do was nie mieli. Boſmy áż do was przyſzli w Ewánieliiéy Chryſtuſowéy:

15 nie chłubiąc ſie bez miáry w cudzych prácách: lecz máiąc nádźieie gdy ſie rozmnoży wiárá wáßá/wielkimi ſie ſtániemy miedzy wámi według[f] práwidłá náßego ku obfitowániu/

16 ku przepowiádániu Ewánieliiéy też y w onych ſtronách które ſą zá wámi: nie chłubiąc ſie z tego co iuż gotowo ieſt w cudzym práwidle.

17 [b] Lecz kto ſie przechwala/niech ſie w Pánu przechwala.

18 Abowiém nie który ſam ſiebie záléca / ten ieſt doświádczony/ále którégo Bóg záléca.

[c] pátrzaćie? G.

** Chriſtuſowemi. G.*

[e] beſpiecznoſć G.

[d] ále ſámi ſie z ſobą miárkuiąc, y ſámi ſie z ſobą zrownawáiąc nie rozumieią. G.

[a] Eph. 4. b 7

[e] ßnuru ábo liniiey.

[f] ßnuru ábo liniiey.

[b] Ier. 9. b 23. 1. kor. 1. d 31.

6 Máiąc mśćić ſie] Duchowna moc Apoſtołów y Biſkupów/ nie zależyć w ſámym kazániu y przepowiádániu Ewánieliiéy: ále y w ſadzeniu/ w karániu/ y w potępiániu wßytkich wyſtępnych/ y nieposłußnych/ á zwłaſczá vpornych heretyków y przećiwników kośćiołá Bożégo. A co oni zwiążą ná źiemi/to y w niebie związáno będźie. Bo Pan Bóg ná to poſtánowił kośćielné przełożoné (iáko mówił do Jeremiaßá) nád ludźmi y nád króleſtwy: áby wyrywáli/ y pſowáli y zátracáli/ y rozmiatáli złé: á budowáli y ſczépili dobré. Z ztąd dowodźi Auguſtyn S. że heretycy ſłußnie máią bydź karáni y przymußáni ná wiáre któréy odſtąpili.

Vrząd duchowny ma moc pomſty y karánia.
Mat. 18. 18.
Ierem. 1. 10.
Aug. epi. 50 ad Bonifac.

ROZDZIAŁ XI.

1 A Ay Boże ábyście máło co wytrwáli glupstwu memu: ále y znaſzaycie mie/ ábowiém was goráco miłuie goráca miłościa Bożą. 2 Bom was poślubił czystą pánną stáwić iednému mężowi Chrystusowi.

3 ᵃ Lecz sie boie by iáko wąż oſzukał Ewe chytrością swą/ nie były ták że skáżone smysły wáſzé y nie odpádły/ od prostoty która iest w Chrystusie. 4 Bo iesli ten który przychodzi inſzégo Chrystusá opowieda którégośmy nie opowiedáli / ábo bierzećie duchá innégo któregośćie nie wzieli: ábo inſzą Ewánielią któreyeśćie nie przyieli: słuſznie byśćie ćierpieli. 5 Bo mniémam żem ia nic mniey nie czynił/ niżli wieldzy Apostołowie.

6 Bo chociam nie biegły w mowie/ ále nie w vmieietności. Lecz we wszytkim okazáliśmy sie wam. 7 Abo izalim grzéchu sie dopuścił/ sámégo siebie vniżáiąc / ábyśćie wy byli wywyſzeni ? iżem wam dármo Ewánielią Bożą przepowiádał ? 8 Inſzem kościoły złupił/ biorąc opátrzenie ná vsługowánié wáſzé. 9 A bedąc v was y ćierpiąc niedostátek/ nie byłem ćieżki nikomu : ábowiém czego mi niedostawáło dołożyli brácia którzy przyſli z Mácedoniey: y we wszytkim záchowałem sie wam bez obćiążenia/ y záchowam. 10 Jest prawdá Chrystusowa we mnie/ iż to przechwalánie nie będźie zwątlone przećiwko mnie w kráinách Acháiey. 11 Czemu ? iż was nie miłuie ? Bóg wié. 12 A co czynie/ czynić bede/ ábym odćiął przyczyne tym którzy przyczyny żądáią: áby w czym sie chlubią/ byli nálezieni iáko y my. 13 Abowiém tákowi fałszywi Apostołowie / są robotnicy zdrádliwi / przemieniáiący sie w Apostoły Chrystusowé. 14 A nie dźiw : ábowiém sam ſzátán przemienia sie w ányołá świátłości : 15 D Nie wielka tedy iest iesli słudzy iego przemieniáią sie iákoby słudzy spráwiedliwości: których koniec będźie podług vczynków ich. 16 Powtóre powiádam (by mie kto nie mniemał być bezrozumnym: á ináczey iáko bezrozumnégo przyimićie mie / ábym sie ia też máluczko co przechwalał) 17 co mówie/ nie mówie wedle Bogá / ále iáko w głupstwie/ w tym przechwalániu. 18 Gdyż wiele sie ich przechwala wedle ćiáłá/ y ia sie przechwaláć bede.

19 Abowiém rádźi znosićie bezrozumné: będąc sámi rozumnymi. 20 E Bo znosićie iesli was kto wniewolą/ pod biia/ iesli kto pożyra/ iesli kto bierze/ iesli sie kto wynosi/ iesli was kto w gebe biie.

21 Mówie według zelżywości / iákobyśmy my słábymi byli w tey mierze. w czym kto śmie (w głupstwie mówie) śmiém y ia. 22 Hebraeczycy są/ y ia. Jzráelczycy są/ y ia. Nasieniem Abráhámowym są / y ia. 23 F Słudzy Chrystusowi są/ (iáko mniey mądry mówie) więcey ia: W pracách rozlicznych/ w ćiemnicách obficiey/ w ráżiech nád miáre/ w śmierćiách częstokroć. 24 Od Zydów wźiąłem po pieć kroć/ po ᵇ czterdźieśći plag bez iedney. 25 ᶜ Trzykroć byłem bit rózgámi/ ᵈ razem był vkámionowan / ᵉ trzykroćem sie z okretem rozbił/ przez dźień y przez noc byłem w głębi morzkiey : 26 w drógách częstokroć / w niebespieczeństwách rzék / w niebespieczeństwách rozbóynikow/ w niebespieczeństwách od rodźiny/ w niebespieczeństwách od Pogánów / w niebespieczeństwách w mieśćie / w niebespieczeństwách ná pustyniey / w niebespieczeństwach ná morzu / w niebespieczeństwách miedzy fałszywą brácią: 27 w pracey y w kłopocie / w niespániu częstym/ w głodźie y w prágnieniu / w pośćiech częstych / w źimnie y nágośći : 28 oprócz tych rzeczy które ze wnątrz są: nálegánie ná mie co dźień/ stáránie o wszytkie kośćioły. 29 G Któż choruie/ á ia nie choruie ? któż sie zgárſza/ á ia nie bywam vpalon ? 30 Jesli sie potrzebá przechwaláć : z tego co krewkośći moiey iest/ przechwaláć sie bede.

31 Bóg y Oćiec Páná náſzégo Jezusá Chrystusá / który iest ná wieki błogosłáwiony/ wié iż nie kłamam. 32 ᶠ W Dámáſzku/ narodu stárostá króla Arety

ᵃ 1. Moy. 3. a 4. iáko wąż Ewe oszukał y zdrádźił: ták też haeretycy proste ludźie zwodzą. Iesusá. G.

żem bynamniey nie podleyszy. G.

Od ćnie haeretyków, fałszywych prorokow.

ábo w tym przedśięwźięćiu. G.

ᵇ 5. Moy. 25. a 3.
ᶜ Dźie. 16. e 22.
ᵈ Dźie. 14. c 18.
ᵉ Dźie. 27. a 2. g 41.

fałszywymi Chrześćiány. w czynnośćiách często

ᶠ Dźie. 9. d 24

lá Arety / strzegł miástá Dámáśceń- 33 skiego / áby mie poimał: ʸ Y byłem przez okno w kosu z muru spusczon/ y tákem vszedł rąk iego.

Haeretycy zaśem wymowniéyszy niźli Katolicy. Rzym. 16. 18.

6 Bo choćiam nie biegły w mowie] Iáko ná on czás fałszywi Apostołowie przechodźili práwé Apostoły wymową y gładkimi słowy: ták nie dźiw że y dźiś niektórzy heretycy są wymownieyszy niźli Kátholicy. Bo to ich własny obyczay/ przez słodkie námowy y wydworne słowá zwodźić sercá prostych á niewinnych ludźi.

ROZDZ. XII.

1 A ʸ Eślisie chwalić potrzebá (nie pożyteczno(ść) w prawdźie) przyde do widzenia y obiáwienia Páńskiego. 2 ʸ ᵃ Znam człowieká w Chrystuśie przed czternaśćią lat (ieśli w ćiele niewiem: ieśli prócz ćiáłá/ niewiem: Bóg wie:) iż tákowy był záchwycony áż do trzećiego niebá. 3 ʸ A znam tákowego człowieká (ieśli w ćiele / ieśli prócz ćiáłá / niewiem/ Bóg wie:) 4 ʸ iż był záchwycon do Ráiu: y słyszał ᶻ táiemné słowá / których sie człowiekowi nie godźi mówić.

5 B ʸ Z tákich rzeczy sie bede przechwalał: á z siebie nie bede sie nic przechwalał ieno z krewkośći moich. 6 ʸ Abowiem chocbym sie chćiał przechwaláć/ nie bede głupim: bo prawde powiem. lecz folguie: áby kto o mnie nie rozumiał więcey nád to co widźi we mnie/ ábo co słyszy ode mnie. 7 ʸ A żeby mie wielkość obiáwienia ᕽ nie wynosiłá/ dan mi iest bodziec ćiáłá mego ányoł ˇszátánów/ áby mie policzkował ᕽ. 8 ʸ Dla tego trzykroćem Páná prośił/ áby odemnie odstąpił: 9 C ʸ y rzekł mi: Dosyć ty masz ná łásce moiey: ábowiem moc ᕽ w słábośći doskonálsza sie sstawa. Rad sie tedy ᕽ przechwaláć bede w krewkośćiách moich / áby we mnie mieszkáłá moc Christusowá.

10 ʸ Dla tego sie podobam sobie w krewkośćiách/ w potwarzách/ w potrzebách/ w przeszládowániách/ w vćiskách dla Christusá. Abowiem gdy nie moge/ tedym iest potężny. 11 D ʸ Sstałem sie głupim ᕽ: wyśćie mie przymuśili. Bom ia od was miał bydź zálecon: ábowiem ˇw niczymem nie był podleyszy ˇ niźli oni którzy są bárzo wielczy Apostołowie: choćiażem nic nie iest. 12 ʸ Iednák znáki Apostolstwá mego wykonáné są v was we wszelkiey ćierpliwośći/ w znákách y w cudách y w mocách. 13 ʸ Bo cóż iest w czymbyśćie ˇmniey mieli ˇ nád insze kośćioły: iedno iżem ia sam was nie obćiążał: Dárujćie mie tę krzywdę. 14 E ʸ Oto trzeći ten raz iestem gotów przyśdź do was: á nie bede wam ˇćiężki. Abowiem nie szukam co wászego iest/ ále was. Bo nie synowie máią rodźicóm skárbić/ ále rodźicy synóm. 15 ʸ A ia bárzo rad nałożę y nádzwysz sie wydam sam zá dusze wásze: áczkolwiek więcey was miłuiąc mniey iestem miłowan 16 ʸ Ale niech ták będźie: iam was nie obćiążył: ále będąc chytrym/ chytrośćiam was podszedł. 17 ʸ Izali przez którego z tych którém do was posłał/ 18 ᶻ oszukałem was? ʸ Prośiłem Tytusá: y posłałem z nim brátá. F Izali was Tytus ˇoszukał? Izalismy nie tymże duchem postepowáli? Izali nie tymiż stopámi? 19 ʸ Dawno mniemaćie iż sie wam wymierzamy: Przed Bogiem w Chrystusie mówimy: á wszytko namileyszy dla wászego zbudowánia.

20 G ʸ Abowiem sie boie bych snać przyszedszy/ nie iákimi chce nálazł was: á ia był náleźion od was / iákiego niechcećie: áby snać spory / zazdrośći / gniewy/ zwády/ obmowy/ szemránia/ nádymánia/ rostérki / nie były miedzy wámi. 21 ʸ by mie zásie Bóg / gdy przyide / nie poniżył v was: y żebych nie żałował wielu z tych którzy przedtym grzeszyli / á nie czynili pokuty zá nieczystość/ y porubstwo/ y niewstyd/ którego sie dopuśćili.

Marginalia: ˇchwaláć sie mnie iśćie nie potrzebá, ábowiem przyidę. G. — ᵃ Dźie. 9. 23. y 22. 17. — ᶻ niewymowné. G. — ᕽ náder. G. — ˇ szátan. G: ᕽ żebych sie náder niewynośił. G. — ᕽ moiá. G. — ᕽ więcey. G. — ᕽ przechwaláiąc sie. G. — ˇ niczem mniey nie czynił. N. L K — ˇ podleyszy byli. G. — ᶻ złupiłem. was. G. — ˇ złupił. G.

Záchwycenia niektórych.

1 Do widzenia y obiáwienia Páńskiego] Ztąd dowieźdź możemy / iż to nie są niepodobné rzeczy / które stárzy Doktorowie piszą o záchwyceniu niektórych/ lubo w ćiele/ lubo oprócz ćiáłá / áby ogladáli stan ábo zbáwionych ábo potępionych.

Apostołowie nie wszyscy rowni.

Oni bárzo wieldzy Apostołowie] Acz wszyscy Apostołowie Apostolmi byli: wszákże że miedzy nimi byli niektórzy więtszy y zacnieyszy/ iáko bráciá Páńscy/ Jákub y Jan/ á osobliwie Piotr S. Które przeto Páweł świety wielkimi y zacnymi Apostoły y filárámi zowie.

ROZDZ. XIII.

1 A TO ten trzeci raz idę do was: [a]W uściech dwu ábo trzech świádków stánie [*]wszelkie słowo. 2 Powiedziałem przed tym y opowiádam/ iáko obecnym będąc/ y teraz odległym/ tym którzy przed tym grzészyli/ y wszytkim inszym: że iesli zásie przydę/ nie przepuszczę.

[a] 5. Moy. 19. d 15. Mat. 18. b 16. Jan 8. b 17. Zyd. 10. c 28. [*]ábo wszelka rzecz.

3 Czyli doświádczeniá szukácie tego który we mnie mowi Chrystus [*] który w was nie iest słáby/ále w was iest mocny: 4 B Bo ácz iest vkrzyżowan ze mdłości: ále żywie z mocy Bożey. Abowiem y my mdłymy iestesmy w nim: ále żyć będziemy z nim z mocy Bożey w was. 5 [b]Doświádczaycie sámych siebie iesli iesteście w wierze: sámych siebie doznawaycie. Abo nie znácie sámych siebie że w was iest Chrystus Jesus [*] chybá iesli snádź iesteście odrzuceni. 6 Lecz sie spodźiewam że poznácie/ iż my nie iestesmy odrzuconymi. 7 C A prosimy Bogá/ ábyście nic złego nie czynili: nie iżebysmy sie my doświádczonymi okázáli/ ále ábyście wy co iest dobrego czynili/á mybysmy byli iáko odrzuconymi. 8 Bo nie możemy nic ná przeciwko prawdźie: ále zá prawdą. 9 Abowiem sie ráduiemy/ [*]że my iestesmy nie mocnymi/á wy iesteście mocnymi. oto y prosimy o wásze doskonáłość. 10 D Dla tego to w niebytności piszę: ábych przytomnym będąc surowiey nie postępował według władzey którą mi Pan dał ná zbudowánie/ á nie ná zepsowánie.

[*]przećiwko wam 1. L. G.

[b] 1. kor. 11. f 28.

[*]gdy my. G.

11 Náostátek bráciá/ weselcie sie/ bądźcie doskonáli/nápominayćie sie/ tóż rozumieycie: pokóy mieycie: á Bóg pokoiu y miłości będzie z wámi. 12 Pozdrówcie sie społecznie w świętym pocáłowániu. Pozdrawiáią was święci wszyscy. 13 Láská Páná nászego Jesusá Chrystusá/ y miłość Boża/ y społeczność Duchá świętego niech będzie z wámi wszytkimi. Amen.

Nikt nie wie iesli iest w łásce Bożey. 1. kor. 4. 4.

5 Iesli iesteście w wierze] Człowiek może wiedzieć iesli wierzy ábo nie: lecz wiedzieć nie może iesli iest w łásce Bożey/ ábo nie/ choćby nic złego nie czuł ná sumnieniu. Jáko y Páweł S. powiedźiał: Acz ná sie nic złego nie czuię/ wszákżem nie przeto iest vspráwiedliwiony.

Kárność kośćielna.

10 Abych surowiey nie postępował] Oto moc y władza kośćielna/ którey vżywá ná przećiw grzeszącym/ ku zbudowániu y popráwie inszych.

Troycá S.

13 Láská Páná nászego] Oto masz trzy persony w Bostwie/ sobie we wszem równé. Bo ie Apostoł zá równo pokłáda: y iednáko ich wzywa: ták Bogá Oycá/ iáko y Syná/ y Duchá S.

ARGVMENT LISTV DO GALATOW.

W czym sie ten list zgádza z onym do Rzymian. W czym zásie iest rożny. Summá tego listu.

Augu. in explicat: huius Epist.

TEgo listu do Gálátów máło nie iedná y táż iest máterya która y listu do Rzymian. Bo w oboim liście tych dwu rzeczy dowodźi Páweł S. Iedná, iż spráwiedliwości dostępuią ludźie przez wiáre, á nie przez zakon Moyzeszów. Druga, iż ći którzy są przez wiáre uspráwiedliwieni, wolni są od záchowánia zakonu stárego. Wszákże tá iest rózność (iáko Augustyn s. pokázuie) iż w liście do Rzymian, Apostół chcąc pogodźić one zwáde, która sie byłá wszczełá miedzy tymi którzy z Zydów, á onymi którzy z Pogánów byli uwierzyli, tym sie nawiecey báwi, áby okazał, że uspráwiedliwienie iest dáremné, którego oboy lud, bez zadnych zasług uczynków zá równo, przez wiáre w Chrystusá dostępuie. A w tym lepak liście stára sie odwieźdź tych, którzy przez fałeszné Apostoły (którzy z Zydów byli, y do záchowánia zakonu stárego wierné przymuszáli) ábo iuż byli ná Zydowskie ceremonie námówieni, ábo przynamniey ku nim nákłonieni: pokázuiąc, iż záchowánie zakonu Moyzeszowego nic nie iest potrzebné. Ták iż summá tego listu tá iest: Iż wierni są wolni od niewoley zakonu, ábo od potrzeby záchowánia zakonu stárego.

LIST BŁOGOSŁAWIONEGO PAWŁA APOSTOŁA Do Gálátów.

ROZDZIAŁ I.

Nie przez człowieká, ále przez Christusá. To tedy Christus nie iest tylko człowiek. Hieron.

1 A
PAWEŁ Apostoł nie od ludźi / áni przez człowieká / ále przez Jezusá Chrystusá / y Bogá Oycá który go wzbudźił z martwych / 2 y wszyscy bráćia którzy są ze mną kośćiołóm Gálátiiey. 3 Łáská wam y pokóy od Bogá Oycá y Páná nászego Jezusá Chrystusá / 4 który sámego siebie dał zá grzéchy násze / áby nas wyrwał z terázniejszego wieku złego / wedle woléy Bogá y Oycá nászego : 5 któremu iest chwałá ná wieki wieków Amen. 6 B Dźiwuię sie / iż ták prędko przenośićie sie od tego który was wezwał do łáski Chrystusowéy / do inszéy Ewánieliiey : 7 która nie iest insza / iedno są niektórzy co wámi trwożą / y chcą wywróćić Ewánielią Chrystusowe. 8 Ale choćby my / ábo ányół z niebá przepowiádał wam mimo to cośmy wam przepowiádáli / niech bedźie przeklectwem. 9 Jákośmy przedtym powiádáli / y teraz zásie mówię : Jeśliby kto wam opowiádał mimo to cośćie wźieli / niech bedźie przeklectwem. 10 Bo teraz przed ludźmili sprá we mam / czyli przed Bogiem ? Czyli szukam ábym sie ludźióm podobał ? Jeślibych sie iescze ludźióm podobał / nie byłbych sługą Chrystusowym.

Nowi Ewánielikowie y z Ewánielią swoią pote pieni.

11 a Abowiém oznáymuię wam bráćia / iż Ewánielia która iest przepowiádána odemnie / nie iest wedle człowieká. 12 C b Bom iéy ia nie od człowieká wźiął ánim sie náuczył : ále przez obiáwienie Jezusá Chrystusá. 13 Bośćie słyszeli o moim obcowániu niekiedy w Żydostwie : iżem nád miáre prześládował kośćiół Boży / y burzyłem ji / 14 y postępowałem *w Żydostwie nád wiele rówienników mo ich w narodźie moim / będąc wietszym miłośnikiem vstaw moich oyczystych 15 Lecz gdy sie podobáło temu / który mie odłączył z żywotá mátki moiéy / y wezwał przez łáske swoie : 16 áby *obiáwił Syná swégo we mnie / ábych go przepowiádał miedzy Pogány : ná tychmiast nie przestawałem z ćiáłem y ze krwią : 17 ánim poszedł do Jeruzálem do tych którzy przedemną byli Apostołów : Alem szedł do Arábiiey / y wróćiłem sie zásie do Dámászku. 18 D Zá tym po trzech lećiech poszedłem do Jeruzálem ábym oglądał Piotrá : y zmieszkałem v niego piętnaśćie dni. 19 A inszego z Apostołów żadnégom nie widźiał : iedno Jákubá brátá Páńskiego. 20 A co wam piszę / oto przed Bogiem / żeć nie kłámam. 21 Potym przyszedłem do kráiów Syryiey y Cyliciiey. 22 á byłem nieznáiomym z twarzy kośćiołóm Żydowstwá które były w Chrystusie : 23 ále tylko vsłyszeli byli / Iż który prześládował nas niekiedy / teraz opowiáda wiárę / którą przed tym bórzył : 24 y sławili Bogá ze mnie.

a 1.kor:15.21

b Ephe.3.23

*w zakonie Żydowskim.

*We mnie: Nie przez mię. Bo pierwey poznał Christusá, potym go przepowiádał. Victorin epist: ad Galat.

Posłánie y powołánie ná vrząd káznodźieyski. Dźie 13. 3.

1 Nie od ludźi, áni przez człowieká] Choćia Apostoł nie od ludźi / ále od sámego Bogá ná vrząd Apostolski był obrány y wezwany : wszákże przećie (dla záchowánia porządku / od tegoż Christusá w kośćiele postánowioné) chćiał bydź od ludźi ná tenże vrząd obrány y poświecony. Nie ták dźiś Apostołowie nowi / którzy bieżą nie bedąc postáni / áni od Bogá / áni od ludźi tych / którzy od Apostołów moc y vrząd posyłánia máią.

8 *Abo Anyół z niebá*] Z tego mieysca vczymy sie naprzód / iż prawy Chrześciánin dla żadnego człowieká / by był nauczeńszy / naywymownieyszy / naświetszy / by też y cudá czynił / nie ma odstapić tey prawdy / którey sie raz náuczył w kośćiele powszechnym. O czym pieknie Wincentius Lirinensis pisze. Drugié / iż tu Apostół nie zákázuie / ábyśmy nic / oprócz tego co iest w Bibliiey nápisano / nie przyimowáli: iáko odszczepieńcy fałesznie wykłádáia: Bo nie mówi / mimo to cośmy nápisáli / ále mimo to cośmy wam przepowiádáli / cośmy wam żywym głosem podáli / y coście wy przyieli / coście vwierzyli. Trzećie / iż ći przepowiádáia Ewánielia / mimo te / którą Apostołowie przepowiádáli / y którą przyiał kośćiół Kátholicki: którzy nową náuke przynoszą / która sie nie zgadza z náuką w przód podáną: którzy vczą przećiw temu co raz iest przepowiedziano y przyieto: iáko Ambroży / Hieronym / y Augustyn S. wykłádáią. Czwarté / iż tá sámá iest prawdziwá Ewánielia / którą Apostołowie y ich potomkowie w kośćiele rozśiali y szczepili: A inné poślednie / oney pierwszey przećiwné (posiané od nieprzyiaciela ná dobrégo naśienia záduszenie) są heretyckié y fałszywé. Która reguła Tertullian y Ireneus prawą náuke od fałszywey rozeznáwáli / y heretyki osądzáli. Piaté / iż té Apostoł każe mieć zá przeklectwo / którzy ludźie od Kátholickiey wiáry odwabiáią / y nowé náuki wnoszą / których nie znał áni słychał świety á powszechny kośćiół Chrześćiáński.

18 *Abym oglądał Piotrá*] Ambroży S. ták ná to mieysce pisze: Godna rzecz byłá / áby Páweł prágnął widźieć Piotrá: iż on był pierwszym miedzy Apostoły / któremu był Pan Christus pieczą kośćiołów zlećił. A Chrysostom S. Był / práwi / Piotr kśiążećiem ábo przełożonym innych Apostołów: przetóż y Páweł przyszedł / áby go nád insze oglądał. Y záśie: Wstąpił / práwi / iáko do wietszégo y stárszégo. Tóż y Theodoretus y Oecumenius piszą ná to mieysce.

1. Státeczność w Kátolickiey wierze. Cont: propha: her: noust.
2. Trádicie.
3. Nowi Ewánielikowie. Augustin: tract: 98. in Ioan.
4. Która Ewánielia iest prawdziwa. Mat. 13. 25.
5. Nowi Ewánielikowie przekleći. Tert. de præscrip. Iren: li: 3. c 2 3. 4.
Piotrowe przodkowánie. Chrisost: hom 87. in Ioan.

ROZDZIAŁ II.

1 A Zatym po czternaśćie lat / szedłem záśie do Jeruzálem z Bárnabaszem / wziąwszy y Tytusá. 2 A szedłem wedle obiáwienia: y zniósłem z nimi Ewánielią którą przepowiádam miedzy Pogány / á zosobná [z] z tymi którzy sie zdáli bydź czym: ábym snać nádáremno nie biegł ábo też nie biegał. 3 Ale áni Tytus który zemną był / bedąc Pogáninem / nie był przymuszon obrzezáć sie / 4 ále dla pokryćie wprowádzoney fałszywey bráćiey / którzy sie wkrádli áby wyszpiegowáli wolność nászę którą mamy w Christusie Jezusie / áby nas w niewolą podbili. 5 Którymeśmy áni ná godźinę poddánośćią nie vstąpili / áby prawdá Ewánieliey trwáłá v was.

6 B A od tych którzy sie zdáli bydź czym / (iákiemi kiedy byli / nic mi ná tym. Bóg [a] nie ma wzgledu ná osobe człowieczą) Bo którzy sie zdáli bydź czym / mnie sie niczym nieprzyłożyli. 7 Ale przećiwnym obyczáiem / vyźrzawszy że mi iest zwierzona Ewánielia odrzezku / iáko Piotrowi obrzezánia / 8 (ábowiém ten który skutecznie robił w Pietrze ná Apostolstwo obrzezánia / skutecznie robił y we mnie miedzy Pogány.) 9 A gdy poználi łáske która mi iest daná / Jákub y Cephás y Jan / którzy sie zdáli bydź filarámi / dáli mi y Bárnábie práwice towárzystwá / ábyśmy my do pogan / á oni do obrzezánia: 10 tylko ábyśmy pámietáli ná vbogié: o com sie też stárał ábym to vczynił.

11 A gdy przyszedł [a] Cephás do Antyochiiey / sprzećiwiłem sie mu w twarz / iż był [z] godźien nágánienia. 12 C Abowiém przedtym niż przyszli niektórzy od Jákubá / z Pogány iadał: á gdy przyszli / zchraniał y odłączał sie boiąc sie tych którzy byli z obrzezánia. 13 Y pomagáli mu zmyślánia ini Zydowie / ták iż też y Bárnábasz był vwiedźion do oné zmyślánia. 14 Ale gdym obaczył iż nie prosto szli według prawdy Ewánieliiey / rzékłem [a] Cephásowi przed wszytkimi: Jeśli ty bedąc Zydem po pogáńsku żywiesz / á nie po Zydowsku: czemuż Pogány przymuszasz żyć po Zydowsku? 15 My z narodu Zydowie / á nie z Pogánów grzésznicy. 16 Lecz [b] wiedząc iż nie bywa vspráwiedliwiony człowiek z vczynków zakonu / iedno przez wiáre Jezusá Christusá: y my w Christusá Jezusá wierzymy / ábyśmy byli vspráwiedliwieni z wiáry Christusowey / á nie z vczynków zakonu: przeto iż nie bedźie vspráwiedliwioné z vczynków zakonu wszelkié ćiáło. 17 D A ieśli szukáiąc ábyśmy byli vspráwiedliwieni w Christusie / iesteśmy nálezieni y sámi grzésznymi: izali Christus iest sługą grzéchu? Nie day Boże. 18 Abowiém ieśli záśie to buduie com zepsował:

[z] z poważnieyszymi. G.

[a] 5. Moy: 10. d 17. 2. kron: 19. c 7. Iob: 34. b 19. Mąd. 6. b 8. Syr. 35. b 16. Rzym 2. b 11. Ephe. 6. b 9. Kolos. 3. d 25 Dźie. 10. c 34 1. Pio t. 1. c 17

[a] Piotr. L. K. G.
[z] nágániony, G: ábo strofowány od Pogánów.
[a] Piotrowi. G.
[b] Rzym. 3. c 19. c 20.
Rzym. 3. c 20

19 czynię siebie przestępcą. ° Bom ia przez zakon zakonowi vmárł / ábym Bogu żył: z Christusem iestem przy- 20 bity do krzyżá. ° A żywie / iuż nie ia / ále żywie we mnie Christus. A co teraz żywię w ciele / w wierze żywię syná 21 Bożégo / który mię vmiłował / y wydał sámégo siebie zá mię. ° Nie odmiátam łáski Bożéy. Bo iesli przez zakon spráwiedliwość / tedy Christus próżno vmárł.

Vrząd Piotrow rozsądzáć práwą náukę odfałszywey.
Tert. lib. 4. in Mar.
Hier. epi. 89. ad August:
Ewánielikowie Páwłá S, opák náśláduią.
Aug. li: 28. cont: Faust. cap. 4.
Kościoł potwierdza y wyświadcza pismo. S.
Ian 3. 20.
Cont. Epi: funda ca. 4.
Piotr był pierwszym Apostołem Zydów y Pogánów.
Mar. 16. 15.
Matt: 28. 19.
Dźie: 13. 14. 17. 18. 28.
1. kor. 9. 20.
2 kor. 11. 28.
Dźie: 15. 7.

2 *Y zniosłem z nimi Ewánieliią*] Tertullian / Hieronym / y Augustyn S. dowodzą z tego mieyscá / żeby kościół był Páwłowi nie wierzył / by Ewánieliia iego nie byłá od Piotrá potwierdzona. Ták był ná on czás własny vrząd Piotrów / iáko y teraz potomków iego / dawáć rozsądek o náuce wiáry. A dźiś odszczepieńcy żadnégo sędziégo náuki swéy nie chcą mieć ná ziemi. Iż wszelki który źle czyni / ma w nienawiśći świátłość. Ktemu obacz / iż kośćiół / to iest przełożeni kośćielni / á zwłasczá namiástek Piotrá S. máią moc potwierdźić Ewánieliią y pismo S. to iest / deklárowáć która iest prawa Ewánieliia / y które práwé pismo S. Ták iáko złotnik probuie y dekláruie które iest szczeré złoto á które nié. Prze co Augustyn S. mówił: Iabych Ewánieliiéy nie wierzył / by mię powáżność kośćiołá nie poruszáłá.

9 *Abysmy my do Pogan*] Acz wszystkim Apostołóm roskazano áby náuczáli wszytkié narody / y przepowiádáli Ewánieliią wszelkiému stworzeniu: wszákże iáko Apostołowie miedzy się pewné kráie y powiáty byli rozdźielili: ták iż się Andrzéy vdał do Tátar / Thomasz do Párthów / Bartłomiéy do Indów / Máttheusz do Murzynów / á Ian do Azyiéy: Ták też miedzy Piotrem y Páwłem sstał się podźiał / áby się Piotr nawiecéy stárał o náwrócenié Zydów / á Páweł o náwrócenié Pogánów. Aczkolwiek iáko Páwłowi wolno było y Zydy náwracáć kiedy się tráfiło: y kazáć w bożnicách ich: y sstáć się Zydóm iáko Zyd / áby Zydy pozyskał: y mieć stáránié o wszytkich kośćiołach. Ták y dáleko wiecéy wolno było Piotrowi / iáko głowie wszytkich Apostołów / stáráć się o náwrócenié ták Zydów iáko y Pogánów: y stolice biskupstwá swego záłożyć nie w Ieruzálem miedzy Zydy / ále naprzód w Antyochiiéy / á potym zás w Rzymie miedzy Pogány.

11 *Sprzećiwiłem się mu*] Cyprian S. chwáli pokorę Piotrá S. iż od Páwłá strofowány / nie rzekł. Iam iest piérwszy miedzy Apostoły: ty mnie ráczéy słucháć masz / niż ia ciebie. A Grzegorz S. mówi: Iż Piotr przyzwolił y vstąpił brátu mnieyszému: áby ták był piérwszym w pokorze / iáko był piérwszym w vrzędźie Apostolskim. Augustyn lepak powiáda: Iż osobliwszy y świętobliwszy przykład Piotr potomkóm podał / áby się dáli mnieyszym strofowáć: niżli Páweł / aby mnieyszy więtszym śmieli się bespiecznie / dla obrony prawdy / wszákże bez náruszenia miłośći / sprzećiwiáć.

Piotr się dopuśćił mnieyszému strofowáć.
Cypr. epi: ad Quintum Greg: hom. 18. in Ezechiel.
Aug. epi. 19. ad Hieron.

11 *Iż był godźien nágánienia*] Nie żeby tu Piotr namniéy w wierze zbłądźił (iáko mu odszczepieńcy przyczytáią) ále iż Chrześćiánom z Pogáństwá náwróconym dawał nieiáką przyczynę zgorszenia. Jesli tedy co w tym Piotr błądźił / tedy błąd iego nie był w wierze / ále w obcowániu. Aczkolwiek Chrysostom S. Theophiláktus / y inni Grécy Doktorowie y Hieronym z nimi twierdzą / iż w tym Piotr namniéy nie grzészył / ani zbłądźił. Vide Baron.

Piotr iesli w czym błądźił.

16 *Z uczynków zakonu*] Z tego mieyscá / y ze wszytkiégo diskursu listu tego / obaczyć możemy: iż ilekroć vspráwiedliwienié bywa przypisano wierze / tedy vczynki miłośći nigdy nie bywáią od wiáry oddaloné: ále tylko vczynki zakonu Moyzészowégo / to iest ceremonie / ofiáry / obrzezánié: á zátym wszytkié vczynki sáma siłą ludzką vczynioné / bez wiáry / łáski y Duchá Christusowégo.

Iákie vczynki nie vspráwiedliwiáią.

20 *Zywię, iuż nie ia*] Tenći iest fundáment zasług nászych: iż vczynki násze dobré nie ták są násze / iáko Christusowé: iż iego łáską y pomocą są vczynioné: poniewáż on w nas żyie / on spráwuie / y on w nas ćierpi. Nie ia / práwi / ále łáská Boża ze mną.

Fundáment zásług nászych.
Ian 3. 21.
1. kor. 15. 10.

ROZDZIAŁ III.

1 A O Głupi Gálátowie / któż was ʺ omamił / ábyśćie prawdźie nie byli posłuszni / przed których oczymá IEsus Christus przed tymʺ opisány iest / miedzy wámi vkrzyżowány? 2 ° Tego się tylko od was chcę náuczyć: Z vczynków zakonnych wźięliśćie Duchá / czyli z słuchánia wiáry? 3 ° Tákeśćie głupi / że poczawszy duchem / teraz ćiáłem 4 bywaćie wykonáni? ° Tákżeśćie wiele ćierpieli dármo? iesli iednák dármo. 5 ° Który tedy wam dodawa Duchá / y spráwuie mocy w was / z vczynków li 6 zakonu / czyli z słuchánia wiáry? ° Iáko nápisano iest: ᵃ Vwierzył Abráhám Bogu / y poczytano mu ku spráwiedliwośći. 7 ° Poznayćież tedy iż którzy z wiáry są / ći są synmi Abráhámowymi.

8 B ° A vpátruiąc pismo iż z wiáry Bóg vspráwiedliwia Pogány / przed tym opowiádáło Abráhámowi / ᵇ Iż będą błogosłáwioné w tobie wszytkié 9 narody. ° A ták którzy są z wiáry / będą błogosłáwieni z wiernym Abrá- 10 hámem. ° Abowiém którzykolwiek są

ʺ ábo vczárował.

ʺ ábo, wywołan iest, według Augu. y Ambr. Ale Chrysost: Theophilact. y Oekumen. wykłádáią wymálowan.

ᵃ 1. *Moy.* 15. b 6.
Rzym. 4. a 3. c 18.
Iakub. 2. d 23.

ᵇ 1. *Moy.* 12. a 3. y 22. d 18. y 26. a 4.
Syr. 44. d 20

[e]5. Moy. 27. d 26.

z vczynków zakonu / pod przeklęctwem ſą. Bo nápiſano ieſt: [c] Przeklęty káżdy któryby nie trwał we wßytkim co nápiſano w kśięgach zakonu/ áby ono czynił. 11 A iż przez zakon żaden nie bywa vſpráwiedliwion v Bogá/ iáwno ieſt: iż [d] ſpráwiedliwy z wiáry żywie. 12 A zakon nie ieſt z wiáry: ále [e] któryby ie czynił / w nich żyć będźie.

[d]Abak. 2. a 4. Rzym 1. b. 17. [e]3. Moy. 18. a 5.

13 Chryſtus nas wykupił od przeklęctwá zakonu/ ſtawßy ſię zá nas przeklęctwem/ (ábowiém nápiſano ieſt: [f] Przeklęty káżdy który wiśi ná drzewie) 14 áby w Pogánách ſtáło ſię błogoſłáwieńſtwo Abráhámowé w Chriſtuśie Jezuśie: ábyſmy obietnice Duchá wźięli przez wiárę.

[f]5. Moy. 21. d 23.

15 Bráćia (wedle człowieká mówię) wßák człowieczégo teſtámentu C vtwierdzonégo nikt nie odrzuca/ ábo więcey ſtánawia.

[g]Zyd. 9. c 17.

16 Abráhámowi opowiedźiáné ſą obietnice/ y naśieniu iego: Nie mówi/ Y naśieniom / iákoby w wielu: ále iáko w iednym/ Y naśieniu twoiemu który ieſt Chryſtus. 17 A to powiádam / teſtámentu przed tym od Bogá vtwierdzonégo / zakon który po cztérech ſet y trzydźieśći lat dan ieſt / nie wątli ku zepſowániu obietnice. 18 Abowiém ieſliż z zakonu dźiedźictwo/ iuż nie z obietnice. Lecz Abráhámowi przez obietnice Bóg dárowáł. 19 Cóż tedy zakon? Poſtánowiony ieſt dla wyſtępków ážby przyßło naśienié któremu [g] obiecał rozrządzony przez ányoły w ręce pośrzedniká. 20 A pośrzednik nie ieſtći iednégo: lecz Bóg ieden ieſt. 21 Zakon D tedy przećiwko obietnicam Bożym? Nie day Boże. Abowiém gdyby był dan zakon któryby mógł ożywiáć: prawdźiwieby z zakonu byłá ſpráwiedliwość. 22 Ale piſmo [h] zámknęło wßytko pod grzéchem/ áby obietnicá z wiáry Jeſuſá Chryſtuſá byłá daná wierzącym.

[g] obiecano by ło. G.

[h]Rzym. 3. b 9.

23 A przed tym niż przyßłá wiárá / byliſmy pod zakonem ſtrzeżeni będąc zámknieni ku téy wierze która miáłá być obiáwiona. 24 A przetóż zakon / Pædágogiem náßym był w Chryſtuśie: ábychmy z wiáry byli vſpráwiedliwieni. 25 Lecz gdy przyßłá wiárá: iuż nie ieſteſmy pod Pædágogiem. 26 Abowiém wßyſcy ſynámi Bożymi ieſteśćie przez wiárę która ieſt w Chriſtuśie Jeſuśie. 27 Bo [l] którzykolwiek ieſteśćie ochrzczeni w Chryſtuśie: oblekliśćie ſię w Chryſtuſá. 28 Nie ieſt Żyd áni Græczyn: nie ieſt niewolnik / áni wolny: nie ieſt mężczyzná / áni niewiáſtá. Abowiém wßyſcy wy iedno ieſteśćie w Chryſtuśie Jeſuśie. 29 A ieſliśćie wy Chryſtuſowi: tedyśćie naśieniem Abráhámowym / dźiedźicámi wedle obietnice.

[l]Rzym. 6. a 3.

Száleńſtwo hæretyków.

1 O głupi] Odmienić wiárę wźiętą od pierwßych Apoſtołów/ ná námowę niewiem iákich Ewánielików nowych / ieſt według Apoſtołá głupſtwo / ßáleńſtwo / y nierozum wielki. Wys: 1. 8.

Iákie vczynki nie vſpráwiedliwiáią. Dźie. 10. 4.

2 Z uczynków zakonnych] Hieronim ś. tákná to mieyſce piße: Obaczmy pilnie/ iż nie rzekł zgołá z vczynków / ále przydał/ z vczynków/ zakonnych. Bo wiedźiał iż Korneliuß Rotmiſtrz wźiął duchá z vczynków / ále nie z vczynków zakonu którégo nie znał. A ták błądzą ći / którzy mniémáią / żeby Páweł S. tu y w liśćie do Rzymian / odrzucał od vſpráwiedliwienia zgołá wßytkié vczynki dobré.

6 Iáko Abráhám uwierzył Bogu] Iáka wiárá byłá Abráhámowá / która mu ieſt poczytána ku ſpráwiedliwośći/ maß wys: do Rzym: 4. 24.

12 A zakon nie ieſt z wiáry] Z tego mieyſcá widźimy / iákim vczynkóm zakonu Páweł odeymuie moc vſpráwiedliwienia: Zwłaſczá tym które ſię dźieią bez wiáry w Chriſtá Páná / od człowieká zakon Moyżeßów záchowuiącégo: á nie tym które ſię dźieią z duchá wiáry od Chrześćiániná / który iuż przez wiárę w Chriſtuſá ieſt vſpráwiedliwiony. W czym ſię bárzo mylą heretycy: mniémáiąc żeby Páweł odrzucał ſpráwiedliwość wßelákich vczynków / ták od wiernych iáko y od niewiernych vczynionych. Lecz Jákub S. iáſnie vczy/ iż też ieſt nieiáka ſpráwiedliwość vczynków / która Bogu záléca vſpráwiedliwioné.

Iákie vczynki nie vſpráwiedliwiáią.

Iak. 2. 24.

ROZDZ. IIII.

1 A A Mówię/ iáko długo dźiedźic ieſt dźiećięciem/ nic nie ieſt różny od ſługi/ będąc pánem 2 wßytkiégo: ále ieſt pod opiekuny y ſprawcámi áż do zámierzonégo czáſu od oycá: 3 Tákże y my/ gdyſmy byli dźiećmi / byliſmy pod elementy świátá. 4 Lecz gdy przyßło wypełnienié czáſu / zeſłał Bóg syná ſwego [o] vczynionégo z niewiáſty / vczynionégo

Pod ćieleſnymi ceremoniámi zakonu ſtárégo.

[o] národzonégo. G.

5 pod zakonem: ⁷ áby té którzy pod zakonem byli/ wykupił/ żebyſmy przyſpoſobienia ſynowſkiégo doſtáli. 6 ⁷ A iż ieſteśćie ſynowie*: zeſłał Bóg Duchá ſyná ſwego w ſercá wáſzé ʺwołáiącégo Abbá/ Oycze. 7 ⁷ A ták iuż nie ʺieſt niewolnikiem/ále ſynem: á ieſli ſynem: tedyć y dźiedźicem ʺprzez Bogá.

8 ⁷ Alec ná on czás nie znáiąc Bogá/ſłużyliśćie tym którzy z przyrodzenia nie ſą Bogowie. 9 ⁷ A teraz poznawſzy Bogá/ y owſzem poznáni będąc od Bogá: iákóż ſie záś náwrácaćie ku elementóm mdłym y niedoſtátecznym/którym záśie z nowu ſłużyć chcećie? 10 ⁷ Pilnuiećie dni/ y mieśiecy/ y czáſów/ y roków. 11 ⁷ Boie ſie o was/bym ſnádź dármo nie prácował około was. 12 ⁷ Bądźćież iáko ia/ gdyżem y ia iáko wy: Bráćia/proſzę was/ w ni wczymeśćie mie nie obráźili. 13 ⁷ A wiećie iżem iuż dawno przez krewkość ćiáłá przepowiádał wam Ewánielią: 14 ⁷ á pokuſy ʺwáſzéy w ćiele moim nie lekceśćie ważyli/ ániśćie odrzućili: áleśćie mie przyięli iáko ányołá Bożégo/ iáko Chryſtuſá Jeſuſá. 15 ⁷ Gdźież tedy ieſt błogoſłáwienſtwo wáſzé? Abowiém świádectwo wam dáię/iż/by byłá rzecz można/oczy wáſzé wyłupilibyśćie byli/ y dálibyśćie mi byli. 16 ⁷ Wiecem ſie wam ſtał nieprzyiaćielem/prawdę wam mówiąc? 17 ⁷ Miłuią was nie dobrze/ ále was chcą ʺwypchnąć/ábyśćie ich náſládowáli. 18 ⁷ ʺA dobrégo náſláduyćie záwżdy w dobrym: á nie tylko gdym ieſt obecny v was. 19 ⁷ Dźiatki moie/ któré záś boleiąc rodzę/ áżby był Chriſtus w was wykſztałtowan. 20 ⁷ A chćiał bym teraz bydź v was/ y odmienić głos móy: przeto iż * wątpię o was.

21 ⁷ Powiédźcie mi którzy pod zakonem chcećie bydź/ zakonuśćie nie czytáli? 22 ⁷ Abowiém nápiſano ieſt/ iż Abráhám miał dwu ſynów: iednégo [a] z niewolnice/ á [b] drugiégo z wolnéy. 23 ⁷ Lecz który z niewolnice/według ćiáłá ſie národźił: á który z wolnéy/przez obietnicę. 24 ⁷ Co przez Allegorią powiedźiano ieſt. Abowiém té ſą dwá teſtámenty. Jeden ná górze Sinái/ rodzący w niewolą: która ieſt Agár. 25 ⁷ Abowiém Siná ieſt górá w Arábiéy: przyrównywa ſie do tego które teraz ieſt Jeruzálem/ y w niewoléy ieſt z ſynámi ſwymi. 26 ⁷ A ono które wzgórz ieſt Jeruzálem/wolné ieſt: 27 które ieſt mátká náſzá. ⁷ Abowiém nápiſano ieſt: [c] Weſel ſie niepłodna/ która nie rodźiſz: zákrzykni á záwołay/ która rodząc nie prácuieſz: bo wiele ſynów opuſzczonéy/ więcéy niż téy która ma mężá.

28 ⁷ A [d] my bráćia/ według Jzáaká ieſteſmy ſynámi obietnice. 29 ⁷ Ale iáko ná on czás ten który ſie był národźił wedle ćiáłá/ przeſládował tego który wedle duchá: ták y teraz. 30 ⁷ Ale co mówi piſmo? [e] Wyrzuć niewolnicę y ſyná iéy. ábowiém nie będźie dźiedźicem ſyn niewolnice z ſynem wolnéy. 31 ⁷ A ták bráćia/ nie ieſteſmy ſynámi niewolnice/ ále wolnéy: którą wolnośćią nas Chryſtus wolné vczynił.

*Boży. G.
Rzym. 8. c 15.
ʺto ieſt, wołáć nas czyniące z ʺAbba Oycze.
ʺieſteś. G.
ʺBożym przez Chriſtuſá. G.
ʺmoiéy. G. K. Ták Kátolicy ſwe páſtérze y náuczyćiele czćić y ważyć máią.
ʺto ieſt, od wiáry y do zakonu.
ʺlecz dobrze ieſt náſládowáć záwżdy w dobrym G.
*ἀπορῶμαι to ieſt, wątpię iáko mam rádźić ábo piſáć.
[a] 1. Moy. 16. d 15.
[b] 1. Moy. 21. a 2.
[c] Iſá. 54. a 1.
[d] Rzym. 9. b 8.
[e] 1. Moy. 21. a 10.

10 *Pilnuiećie dni*] Tych słów odſczepieńcy nieſłuſznie przećiw záchowániu świąt Chrześćiáńſkich/ vżywáią. Gdyż tu Páweł nie o świetách Chrześćiáńſkich/ále o Żydowſkich mówi (iáko wſzyſcy Doktorowie Gréccy/ y Hieronym/ y Auguſtyn ś. piſząc ná to mieyſce/ wykłádáią) których Chrześćiáni obchodźić nie máią. Abo ráczéy o Pogáńſkim dni obierániu/ którzy mówią: Jutro ſie nie puſzczę w drogę/ iż nie dobry áſpekt. Teo roku nie będę ſczepił winnice/ iż ieſt przeſtępny. Jáko Ambroży ś. rozumie/ y Auguſtyn ś. Ench: c. 79. & in ep: 119. c. 7.

Augu. epi: 119. ad Ianuar: cap: 7.
Posty Chrześćiáńſkie.
Amb: ad Gal. 4.

24 *Co przez Allegorią powiedźiano ieſt*] Ztąd ſie vczymy/ iż piſmo ś. oprócz literálnégo á proſtégo wykłádu/ miewa inſzy wykład/ duchowny/ głębſzy/ y táiemnieyſzy/ nie tylko w słowiéch/ ále y w ſpráwách y w perſonách. Jáko tu ſłużebnica Agár znáczy zakon/ á Jſmáel iéy ſyn známionuie Żydy. Sará lepak wolna nowy zakon znáczy/ á Jzáak iéy ſyn/ Chrześćiány z niewoléy Moyżéſzowéy przez Chriſtuſá wyzwolonė. Co gdyby heretycy baczyć chćieli/ nie tákby lekce poważáli duchownych piſmá wykłádów/ Oyców świętych y Doktorów kośćielnych.

Duchowne piſmá wykłády.

31 *Wolnośćią którą*] Wolność Chrześćiáńſka nie w tym ći ieſt/ żeby Chrześćiáninowi wolno było czynić co iedno chce: nikomu nie bydź poſłuſznym áni poddánym/ dźieśiećin nie płáćić/ y nie chowáć świąt áni poſtów przykazánych: iákiéy wolnośći odſczepieńcy rádźi vżywáią: choćia ią potępia wſzędy piſmo ś. Ale wolność Chrześćiáńſka należy/ naprzód w wybáwieniu od niewoli grzéchów. Jáko Páweł mówi: Wyzwoleni od grzéchu/ ſtáliśćie ſie ſługámi ſpráwiedliwośći. Ktemu w wyſwobodzeniu od iárzmá ceremonialnych y ſądowych przykazań zakonu ſtárégo: którégo áni oycowie ſtárzy znośić nie mogli. Nákoniec w wyſwobodze-

Wolność Chrześćiáńſka w czym zależy.
1. Piot. 2. 16
2. Piot. 2. 19.
Galat. 5. 13.
Rzym. 6. 18.
Dźie. 15. 10.
Galat. 5. 1.

nuu od

niu od duchá boiáźni y od przeklectwá zakonu: nie żebyśmy od pełnienia Pańskiego przykazánia wolni byli/ ále żebyśmy ie/ z łáski á z miłości/ łácno y z dobra wola pełnili. O którey wolności ták Apostół mówi: Kedy iest Duch Páński/ tám wolność iest.

1.kor. 3, 17.

29 *Ale iáko ná on czás*] To społeczne przeszládowánie różnych synów Abráhámowych/ figura iest Kościoła Katholickie° heretyki słusznie y spráwiedliwie karzacego: y heretyków synów niewolnice/ niespráwiedliwie kościół przeszláduiacych. August: epist: 48.

Przeszládowánie hæretyków.

ROZDZ. V.

1 Tóycie: á nie badźcie znowu pod iárzmem niewoley. 2 [a] Oto ia Páwel powiádam wam/ iż iesli bedźiecie obrzezáni/ Chrystus wam nic nie pomoże. 3 A oświadczam sie zásie káżdému człowiekowi obrzezuiacému sie/ iż powinien iest wszytek zakon pełnić. 4 Wyniszczeni iesteście z Christusá/ którzy w zakonie sie vspráwiedliwiaćie/ z łáskiśćie wypádli. 5 Abowiém my Duchem/ z wiáry/ nádźieie spráwiedliwości oczekawamy. 6 Bo w Christusie Iesusie nic nie waży áni obrzezánie/ áni odrzézek/ ále wiárá/ która przez miłość dźiáła. 7 Bieżeliście dobrze: kto wam przekáźił ábyście nie byli posłusznymi prawdźie? 8 Namowá tá nie iest z tego który was wzywa. 9 [b] Trochá kwásu wszytko ćiásto kwási. 10 Ja dufam o was w Pánie/ iż nic inszégo rozumieć niebedźiecie: á ten który wámi trwoży/ odniesie sad/ którykolwiek on iest.

11 A ia brácia/ iesli iescze obrzezánié opowiádam: czemuż iescze przeszládowánié ćierpie? Tedy wyniszczoné iest zgorszenié krzyżowé. 12 Bodayże y odćieći byli którzy was wzruszáia. 13 Abowiém wy wezwáni iesteście kn wolności brácia: tylko żebyśćie wolności nie obracáli ná pobudkę ćiáłu: ále przez miłość duchá służćie ieden drugiému. 14 Bo wszytek zakon w iedney sie mowie wypełnia: [c] Bedźiesz miłował bliźniégo twe° iáko sámégo siebie. 15 Lecz iesli ieden drugiégo kasaćie y iećie/ pátrzćie áby ieden drugiégo nie ziadł.

16 A mówie: Duchem chodźćie/ á [d] pożadliwości ćiáłá niewypełnićie. 17 Abowiém ćiáło pożada przećiwko duchowi/ á duch przećiw ćiáłu. Bo té sie sobie wzaiem sprzećiwiáia: ábyśćie nie cokolwiek chcećie to czynili. 18 A iesli duchem bywaćie rzadzeni/ nieiesteśćie pod zakonem. 19 A iáwné sa vczynki ćiáłá/ które sa/ porubstwo/ nieczystość/ niewstydliwość/ wszeteczeństwo: 20 bálwochwálstwo/ czárowánia/ nieprzyiáźni/ swary/ zawiśći/ gniewy/ niesnáski/ rostérki/ kácérstwá: 21 zazdrośći/ mężobóystwá/ piiaństwá/ biesiády/ y tym podobné. O których opowiádam wam/ iákom przedtym opowiedźiał/ iż którzy tákowé rzeczy czynia/ króléstwá Bożé° niedostapia.

22 A owoc Duchá iest/ miłość/ wesele/ pokóy/ ćierpliwość/ dobrotliwość/ dobroć/ niesktwápliwość/ 23 ćichość/ wiárá/ skromność/ wstrzymięźliwość/ czystość. Przećiwko tákowym niemász zakonu. 24 A którzy sa Christusowi/ ćiáło swé vkrzyżowáli z namietnośćiámi y z pożadliwośćiámi.

25 Jesli żywiemy duchem/ duchem y postepuymy. 26 Nie sstawaymy sie chćiwi próżney chwały/ iedni drugich drażniac/ iedni drugim zayźrzac.

Marginal notes: A; [a] Dzie. 15, 21.; Niż. 6. 15.; B; [b] 1. kor. 5. b 6; C; [c] 3. Moy: 19. d 18. Mat. 22. d 39. Mar. 12. d 31. Rzym. 13. c 8. c 9. Iakub. 2 b 8; [d] Rzym. 13. d 14. 1. Piotr. 2. c 11; ° nie wykonywayćie. G.; ° trućizny.; D

6 *Ale wiárá która przez miłość*] Tác iest wiárá z miłośći dobré vczynki spráwuiaca/ która rozumie Páwel S. kiedy mówi: Iż wiárá vspráwiedliwia. Bo nic inszégo nie czyni wiáry pożyteczney/ iedno miłość. Z którey wiárá bierze moc do czynienia dobrze: y toć znáczy słowo ἐνεργουμένη. Vczynki zásie które do vspráwiedliwienia nic nie pomágáia té sa/ które ábo pod zakonem Moyżeszowym/ ábo w Pogáństwie kto czynił bez wiáry w Christusá. Przetóż y tu mówi: Iż áni obrzezánie/ áni odrzezek (to iest áni záchowánie zakonu Moyżeszowégo/ áni Pogáńskie cnoty) w Christusie nic nie waża: iedno vczynki które z wiáry á z miłośći pochodza. Bo té sáme doskonále vspráwiedliwiáia/ y zbawiáia.

Wiárá vspráwiedliwiáiąca która. Aug. lib: 15. de Trinit. c 18.

12 *Bodayże y odiećí*] Abo vrzezáni byli/ nie tylko obrzezáni/ iáko Chrysostom wykłada. Abo odćieći od wászégo obcowánia/ lub przez klatwe/ lub przez śmierć ćielesna.

Hæretycy máia być karáni.

13 *Tylko żebyśćie wolnośći*] Iáko Chrześćiáńskiey wolnośći ná swa wola ćielesna y nieposłuszeństwo heretykowie dźiśieyszy vżywáia: pátrzay wyszey: Gal: 4. 31.

Wolność Chrześćiáńska.

14 *Bo wszytek zakon*] Kto miłuie bliźniégo iáko sam śiebie/ ten wszytek zakon wypełnił. Nie iest tedy rzecz niepodobna záchowáć Páńskié przykazánie.

Záchowánie Páńskiego przykazánia podobné.

ROZ:

ROZDZIAŁ VI.

1 A Bráćia / ieśliby też człowiek vbieżony był w iákim vpadku / wy którzy duchowni iesteśćie / náuczayćie tákiego w duchu ćichośći : obaczáiąc sámego śiebie / ábyś y ty nie był kuszon.

2 ˀJeden drugiego brzemioná nośćie : á ták ᵃwypełnićie zakon Christusów.ˀ 3 Abowiém ieśli kto mniémá żeby czym był / gdyż niczym nie iest / sam śiebie oszukawa.ˀ 4 B A káżdy niech spráwy swoiéy doświadcza / á ták w sámy sobie tylko przechwalánie mieć będźie : á nie w drugim.ˀ 5 ᵃBo káżdy 6 włásne brzemie poniesie. ˀA niech vżycza wszytkich dóbr: ten który bywa náuczan w słowie/temu który go náucza.ˀ 7 Nie błądźćie : nieda śie Bóg z siebie ˢnáśmiewáć. Abowiém co będźie śiał człowiek/to też będźie żął. 8 ˀBo kto śieie ná swym ćiele / z ćiáłá też żąć będźie skáżenie. á kto śieie ná duchu/z duchá żąć będźie żywot wieczny. 9 C ˀᵇA dobrze czyniąc nie vstawaymy: abowiém czásu swego żąć będźiemy nie vstawáiąc.ˀ 10 A przeto póki czás mamy/czyńmy dobrze wszytkim/ á nawięcéy domownikóm wiáry.

11 ˀBaczćie ᵃiákim wam list pisał ręką moią.ˀ 12 Abowiém którzykolwiek chcą śie podobáć w ćiele/ći was przymuszáią obrzezowáć śie/tylko áby krzyżá Christusowégo przesłádowánia nie ćierpieli.ˀ 13 Abowiém áni którzy śie obrzezuią/ zakonu nie záchowywáią. ále chcą ábyśćie śie wy obrzezáli: żeby śie z ćiáłá wászego chlubili.

14 D ˀA ia niedáy Boże ábym śie chlubić miał/ iedno w krzyżu Páná nászégo Jezusá Christusá / przez którégo mnie świát iest vkrzyżowan / á ia świátu. 15 ˀAbowiém w Christusie Jezusie nic nieważy/áni obrzezánie/áni odrzezek/ále nowé stworzenie.ˀ 16 A którzykolwiek tego ᵃpráwidłá dźierżeć śie będą / pokóy nád nimi / y miłośierdźie/y nád Izráelem Bożym.ˀ 17 Náwet niech mi śie żaden nie przykrzy. Abowiém ia piętna Páná Jezusowé ná ćiele moim noszę.ˀ 18 Łáská Páná nászégo Jezusá Christusá / z duchem wászym brácia/ Amen.

ᵃwypełniayćie. G.

ᵃ1.kor 3.b8. Słuchácze winni náuczyćielom użyczáć wszystkich dóbr, ábo dźieśięćiny dáwáć.

ˢszydźić.

ᵇ1.Tes 3.c12

ᵃiáko długi. G.

wyż. 5.6. ᵃábo sznuru.

9 Czásu swego żąć będźiemy] Vczynki miłośierne są naśieniém y własną przyczyną żywotá wiecznégo : á nie sámá wiárá.

10 A nawięcéy domownikóm] Acz iáłmużná ma bydź czyniona według przemożenia wszytkim którzy potrzebuią: wszákże więceye śmy powinni wspomagáć Chrześćiány / á niżli Żydy ábo Pogány : y Kátholiki więcéy niżli heretyki. Hier: quæst: 1. ad Hedib.

15 Ale nowé stworzenie] Obacz iż tu Apostół zowie nowym stworzeniém to/ co wyższéy názwał wiárą przez miłość dźielną ábo sprawuiącą vczynki dobré : y co ná drugim názwał záchowániém Bożego przykazánia. Zkąd śie náuczyć możemy iż pod imieniem wiáry záwiera śie wszytká naprawá duszé nászéy/ y nowé nászé w dobrych vczynkách stworzenié. A iż spráwiedliwość Chrześćiáńska iest rzecz prawdźiwie w nas będąca/ y odnawiáiąca nas/ á nie phántástyckié iákieś vchwycenié ábo vłápienié spráwiedliwośći Christusowéy/ którąby nam tylko byłá poczytána.

Vczynki dobré.

Iáłmużná komu ma bydź czynioná.

Wiárá vspráwiedliwiáiąca. wyż. 5. 6. 1.kor.7.19.

Dźie. 20. 1.

ARGVMENT LISTV DO EPHEZOW.

Ephez,miásto iest główné w Azyiéy mnieyszéy, kedy Páweł mieszkáiąc przez trzy látá wiernie prácował y wiele ućiérpiał w opowiádániu Ewánieliiéy ś. Tego tedy miástá obywátelów, iáko w wierze stałych, nápomina tym listem Páweł S. áby iáko poczęli, ták postępowáli : o wysokich táiemnicách wiáry, przytrudnieyszym z nimi rozmawiáiąc : á potym wszytkich stanów ludźióm sposób żyćia opisuiąc.

LIST
BŁOGOSŁAWIONEGO PAWŁA APOSTOŁA
Do Ephezów.

ROZDZIAŁ I.

1 A PAwel Apoſtół Jeſuſá Chryſtuſá przez wolą Bożą: wßytkim świetȳ którzy ſą w Ephezie: y wiernym w Chryſtuśie Jeſuśie. 2 Láſká wam y pokóy od Bogá Oycá náßégo/ y Páná Jeſuſá Chryſtuſá. 3 [a] Błogoſłáwiony Bóg y Oćiec Páná náßégo Jeſuſá Chryſtuſá/ który nas błogoſłáwił wßeláką błogoſłáwieńſtwem duchownym w niebieſkich w Chryſtuśie: 4 iáko nas wybrał w nim przed założeniem świátá/ ábyſmy byli świetymi y ⸗niepokalánymi⸗ przed oczymá iego w miłośći. 5 B Który nas przeznáczył ku przyſpoſobieniu zá ſyny/ przez Jeſuſá Chryſtuſá/ ku ſobie: wedle poſtánowienia woléy ſwoiéy: 6 ku chwale ſławy łáſki ſwoiéy/ przez którą nas przyiemnymi vczynił w vmiłowánym Synie ſwoim.

7 W którȳ mamy odkupienie przez krew iego odpuſczenie grzéchów wedle bogactw łáſki iego. 8 ⸗która náder obfitowáłá⸗ przećiw nam we wßelákiéy mądrośći y roſtropnośći/ 9 ⸗áby nam oznaymił⸗ táiemnice woléy ſwoiéy/ wedle vpodobánia ſwoiégo/ które poſtánowił w nim/ 10 ⸗w rozrządzeniu⸗ zupełnośći czáſów/ áby w Chryſtuśie wßytko ⸗nápráwił⸗/ co ná niebieśiéch/ y co ná ziemi ieſt/ w nim. 11 W którym też my lóſem ⸗wezwáni⸗ ieſteſmy: przeznáczeni wedle poſtánowienia iego który ſpráwuie wßytko/ wedle rády woléy ſwoiéy: 12 ábyſmy byli ku chwale ſławy iego my/ którzyſmy wprzód nádźieie pokłádáli w Chryſtuśie: 13 C w którym y wy/ vſłyßawßy słowo prawdy/ (Ewánieliá zbáwienia wáßégo:) w którégo też vwierzywßy/ ieſteśćie zápieczetowáni Duchem obietnice świetym/ 14 który ieſt zadátkiem dźiedźictwá náßégo/ ná okup nábyćia/ ku chwale ſławy iego. 15 Dla tego y ia vſłyßawßy wiárę wáßę która⸗ ieſt w Pánie Jeſuśie/ y miłość ku wßytkim świetym:

16 Nie przeſtawam dźiekowáć zá was/ zmiankę o was czyniąc w modlitwách moich/ 17 áby Bóg/ Páná náßégo Jeſuſá Chryſtuſá Oćiec chwały/ dał wam Duchá mądrośći y obiáwienia/ w vznániu iego/ 18 oświecone oczy ſercá wáßégo/ ábyśćie wiedźieli która ieſt nádźieiá wezwánia iego/ y które bogáctwá chwały dźiedźictwá iego w świetych/ 19 D y która ieſt przewyßáiąca wielkość mocy iego przećiwko nam/ którzy wierzymy: [b] według ⸗ſkutecznośći mocy⸗ śiły iego/ 20 którą ſpráwił w Chryſtuśie/ wzbudźiwßy go z martwych/ y poſádźiwßy ná práwicy ſwoiéy ná niebieśiéch: 21 nád wßelákié kśieſtwá y władzą y moc/ pánowánie/ y wßelkié imię które śie miánuie nie tylko w tym wieku/ ále też y w przyßłym.

22 [c] Y wßytko poddał pod nogi iego: á iego dał głową nád wßytkim kośćiołem/ 23 który ieſt ćiáłem iego/ nápełnieniem tego/ który wßytko we wßytkich wypełnion bywa.

[a] 2. kor. 1. a 5. 2. Piot. 1. a 3.

⸗ nienágánionymi. G.

⸗ która obfitował. G.

⸗ ku ßáfowániu. 2. Li G. S

⸗ wkupę zebrał. G.

⸗ wybráni. G

⸗ miedzy wámi. G.

[b] Niż. 3. b 7. ⸗ ábo ſkuteczney mocy.

[c] Pſal. 8. b 8.

Ludźie mogą bydź práwdźiwie świętymi.

4 *Abyſmy byli świetymi*] Ztąd śie vczymy/ iż ludźie z łáſki Bożéy mogą bydź świetymi y niepokalánymi/ nie tylko przed oczymá ludzkimi/ ábo przez poczytánie: ále prawdźiwie y przed Pánem Bogiem. Co ieſt przećiw dźiśieyßym odſczepieńcóm.

Dźiewięć chorow Anielſkich. Coloſ. 1. 16.

12 *Náde wßytkié kśieſtwá*] Zgadzáią śie świeći Doktorowie/ iż dźiewieć ieſt chorów

Anyelſkich: z ktorych cztéry tu Páweł miánuie/ Piąty Máieſtatów/ w liśćie do Koloſſenſow: Do ktorych przydawſzy Cherubiny/ Seráphiny/ Anyoły y Archányoły/ ná inſzych mieyſcách pomienioné/ tedy ich dźiewięć będźie.

Nie ſam Pan Chriſtus ieſt głową kośćiołá.

22 *A iego dał głową*] Iż Pan Chriſtus ieſt głową przednieyſzą kośćiołá Bożego. ztąd dowodzą ſektarze/ iż żaden człowiek nie może bydź głową kośćiołá. Leczby tym dowodem dokazáć mogli/ iż nie może bydź żaden człowiek królem/ áni panem/ áni paſterzem/ áni biſkupem/ áni Apoſtołem/ áni fundámentem kośćiołá/ áni opoką/ áni świátłośćią. Ponieważ Pan Chriſtus ieſt królem/ y pánem/ y biſkupem/ y Apoſtołem/ y fundámentem/ y opoką/ y świátłośćią. ktoré wſzytkié tytuły iednák ſam Pan Chriſtus ludźióm dawáć raczy. Iáko y Optatus ſtárodawny Doktor/ y Chryſoſtom S. Piotrá zową páſterzem y głową kośćiołá Chriſtuſowégo. Czym nie tylko żadnéy krzywdy nie czynią Pánu Chriſtuſowi/ ále owſzem chwałę iego mnożą. Bo nie rozumieią/ żeby ábo Piotr ábo Papież był głową kośćiołá poſpołu z Chriſtuſem: ále pod Chriſtuſem: iáko ſługá y namieſtnik iego. Abo żeby Papież iáko Pan Chriſtus był głową kośćiołá wſzytkiégo: ták tego ná źiemi boiuiącégo/ iáko y onégo w niebie tryumphuiącégo: ále tylko tego ná źiemi będącégo. Iáko tedy Saul y Samuel był głową ludu Bożégo/ iż ii rządźił: y iáko mąż ieſt głową żony ſwoiéy/ choć Pan Chriſtus ieſt głową ták żony iáko y męża/ ktory żonę y ſam przez ſie y przez męża rządźi. Ták też Papież ieſt głową kośćiołá widomégo/ przez ktorégo Pan Chriſtus kośćioł ſwóy niewidomie rządźi y ſpráwuie.

Ale y Piotr y potomkowie iego. wyſ. Ian 1. 42. y 21. 17:

1. Reg: 15. 17. Eph: 5. 23.

23 *We wſzytkich wypełnion bywa*] Ták słowo πληρȣμένȣ, wſzyſcy stárzy tłumacze przekładáią. Co ſie ták rozumie/ iż Chriſtus będąc wſzytko/ we wſzytkich ćiáłá ſwego duchownégo członkách wypełnion bywa. Bo kiedybyſmy w kośćiele iego nie byli różnémi członkámi/ to ieſt ieden nogą/ drugi ręką etc. nie byłoby zupełné ćiáło kośćiołá iego. Dźiśieyſzy tłumácze przekładáią/ we wſzytkich nápełnia/ Actiue, co też ták może bydź/ iż Gréckié słowo ieſt participium verbi medij: co znáczy żeſmy ćiáłem ábo członkámi iego/ ktory prawdźiwie Bogiem ieſt/ y nas nápełnia żywotem.

ROZDZ. II.

1 A [a] Was ktorzyśćie byli vmárli przez wyſtępki y grzéchy wáſze/ 2 (w ktorycheśćie niekiedy chodźili wedle wieku świátá tego/ według kśiążęćiá [z] władzy powietrza tego/ Duchá ktory teraz moc pokázuie w ſynách niewierności) 3 miedzy ktorymi y my wſzyſcy obcowáliſmy niekiedy w pożądliwośćiách ćiáłá náſzégo/ czyniąc wolą ćiáłá y myśli/ y byliſmy z przyrodzenia ſynmi gniewu iáko y drudzy.

[a] Koloſ. 2. c 13. y 3. 2 3.

[z] ktory ma władzą y mieſzka ná tym powietrzu.

4 Lecz Bóg (ktory ieſt bogátym w miłośierdźiu) dla zbytniéy miłośći ſwoiéy ktorą nas vmiłował/ 5 y gdyſmy byli vmárłymi przez grzechy/ ożywił nas ſpólem w Chryſtuśie (ktorégo łáſką ieſteśćie zbáwieni) 6 B y wzbudźił poſpolu/ y weſpółek poſádźił ná niebieśiech w Chryſtuśie Jeſuśie/ 7 áby okazał w nádchodzących wiekách obfité bogáctwá łáſki ſwoiéy/ w dobrotliwośći przećiwko nam w Chryſtuśie Jeſuśie. 8 Abowiém łáſką ieſteśćie zbáwieni przez wiárę (y to nie z was/ bo dar Boży ieſt) 9 nie z vczynków/ áby ſie kto nie chlubił. 10 Abowiém ſtworzenim iego ieſteſmy/ ſtworzeni w Chryſtuśie Jeſuśie ná vczynki dobré/ ktoré przedtym Bóg zgotował ábyſmy w nich chodźili.

11 Przetóż pámiętayćie/ żeśćie niekiedy wy Pogáni w ćiele/ ktorzy názwáni ieſteśćie odrzeſkiem/ od tego ktoré zowią obrzezániem ná ćiele ręką vczynionym: 12 C ktorzyśćie byli ná on czás bez Chryſtuſá/ oddaleni od [a] obcowánia z Izráelem/ y obcymi od teſtámentów obietnice nádźieie nie máiący/ y bez Bogá ná tym świećie. 13 A teraz w Chryſtuśie Jeſuśie wy ktorzyśćie niekiedy byli dáleko/ ſtáliśćie ſie bliſko we krwi Chryſtuſowéy. 14 Abowiém on ieſt pokoiem náſzym/ ktory oboie iednym vczynił/ y śrzednią śćiánę przegrody rozwálił nieprzyiaźń w ćiele ſwoim: 15 [t] y zakon przykazánia wyrokámi ſkáziwſzy: áby dwu ſtworzył w ſámym ſobie w iednégo nowégo człowieká/ czyniąc pokóy. 16 y poiednał obudwu w iednym ćiele z Bogiem przez krzyż/ vmorzywſzy nieprzyiáźni w ſámym ſobie. 17 y przyſzedſzy opowiedźiał pokóy wam ktorzyśćie byli dáleko/ y pokóy tym ktorzy bliſko. 18 D [b] Abowiém przezeń mamy przyſtęp oboy w iednym Duchu do Oycá.

[a] ábo od rzeczy poſpolitey. G.

[t] to ieſt, odmieniwſzy zakonné przykazánia w náuki Ewánieliiey. Hieron. εν δώγμαϛι, to ieſt, przez Ewánielią.

[b] Rzym. 5. a2

19 A przeto iuż nie ieſteśćie gośćie y przychodnie: áleśćie mieſzczánie z świętymi y domownicy Boży/ 20 wybudowáni ná fundámenćie Apoſto-

[ab narożnym.]

łów y Prorokow/ gdzie głównym węgielnym kámieniem sam Jesus Christus: 21 ná którym wszytko budowánie wywiedzione/ roscie w kośćiół świe- 22 ty w Pánu: ná którym też y wy pospołu budujecie sie [b] ná mieszkánie Boże w Duchu.

[b áby Bóg w was mieszkał]

[Pierwsze vspráwiedliwienie. Hebr. 11. 6.]

8 *Abowiem łáską iesteście zbáwieni*] Pierwsze násze vspráwiedliwienie iest z szczérey łáski Bożey/ á nie z żadnych zasług nászych: iż żaden nász vczynek/ przed vspráwiedliwieniem nászym/ nie mógł zásłużyć áni otrzymáć dáru vspráwiedliwienia. A przez wiáre mówi: iż oná iest początkiem y fundámentem ludzkiego zbáwienia/ y iákoby korzeń wszytkiego vspráwiedliwienia: bez której nie iest rzecz podobna Bogu sie podobáć.

[Vczynki bez wiáry.]

9 *Nie z uczynków*] Rozumiey/ vprzedzáiących wiáre. Nie iżby niechćiał nas Bóg zbáwić przez vczynki: ále iż żaden z vczynków/ iedno przez wiáre y z wiárą zbáwion bydź nie może. Ták to mieysce Greccy y Láćińscy Doktorowie wykładáią. Nie z vczynków práwi/ (mówi Augustyn S.) iákoby twoich/ z ćiebie sámégo tobie vczynionych: ále iáko z tych w których ćie Bóg stworzył przez nowe odrodzenie.

[Augu. de. grat. & lib. arbit. ca. 8.]

10 *Stworzeni ná uczynki dobre*] Aby kto nie mniémał żeby Páweł odrzucał vczynki nie tylko vprzedzáiące wiáre/ ále y z wiáry pochodzące/ pokázuie/ iż po przyięćiu wiáry/ vczynki są potrzebné/ ták do dalszego vspráwiedliwienia/ iáko y dla zbáwienia/ które/ práwi/ Bóg nágotował/ ábyśmy w nich chodźili/ to iest ábyśmy ie czynili. Cóż tedy (mówi Augustyn S.) izali my dobrze nie czynimy? Owszem czynimy/ ále przez niego w nas czyniącégo.

[Vczynki do zbáwienia potrzebne. Augustin: Chrisost. Photius.]

[August. in Psal. 114.]

20 *Ná fundámenćie Apostołów*] Oto masz przećiw odszczepieńcóm/ iż choć Pan Christus iest pierwszym fundámentem kośćiołá swoiégo/ wszákże y Apostołowie y prorocy są też fundámentem po Christusie/ ná których sie buduie kośćiół iego. Cóż tedy zá dziw/ iż Pan Christus ná Pietrze kośćiół swoy buduie? Abo iż Piotr pod Christusem iest też głową kośćiołá iego?

[Apostołowie fundámentámi kośćiołá. Obiá. 21. 14.]

ROZDZ. III.

1 Dla tego/ ia Páweł więźień Christusá Jesusá/ zá was Pogány: 2 iesliśćie iedno słyszeli o száfowániu łáski Bożey/ która mi iest do was daná/ 3 przez obiáwienie oznaymioná mi iest táiemnicá/ iákom przedtym pisał ná krótce: 4 iáko czytáiąc możecie zrozumieć wyrozumienie moie w táiemnicy Christusowey: 5 która inszych wieków nie byłá poznána od synów ludzkich/ iáko teraz obiáwiona iest świętym Apostołóm iego y Prorokóm w Duchu*. 6 Iż Pogáni są spółdziedzicy/ y spółćielni/ y spół vczestnicy obietnice iego w Christusie Jesusie przez Ewánielią: 7 Któreyem sie stał sługą wedle dáru łáski Bożey/ która mi iest daná [a] wedle skuteczności mocy iego.

[* świętym G.]

[a wys. 1. d 19. 1. kor. 15. b 9.]

8 Mnie namnieyszému ze wszytkich świętych/ daná iest łáská tá/ ábym miedzy Pogány przepowiádał niedościgłe bogáctwá Christusowe: 9 á iżbym obiáśnił wszytkim który iest száfunek táiemnice zákrytey od wieków w Bogu/ który wszytko stworzył*: 10 áby wiádoma byłá kśięztwam y zwierzchnośćiam/ ná niebiosách przez kośćiół rozliczna mądrość Boża: 11 wedle przenáznáczenia wieków/ które vczynił w Christusie Jesusie Pánie nászym. 12 W którym mamy bespieczność y przystęp z vfániem/ przez wiáre iego.

[* przez Iesusá Christusá. G.]

13 Przetóż proszę ábyśćie nie vstawáli w vćiskách moich zá was/ która iest chwałá wászá. 14 Dla tego klękam ná koláná moie ku Oycu Páná nászégo Jesusá Christusá/ 15 z którégo wszelkie oycostwo ná niebie y ná ziemi iest názywáné/ 16 áby wam dał wedle bogáctw chwały swéy/ żebyśćie byli mocą vtwierdzeni/ przez Duchá iego we wnętrznégo człowieká. 17 Aby mieszkał Christus przez wiáre w sercách wászych/ w miłośći wkorzenieni y vgruntowáni/ 18 żebyśćie mogli poiąć ze wszytkimi świętymi/ która iest szérokość/ y długość/ y wysokość/ y głębokość/ 19 y poznáć przewyższáiącą náukę miłość Christusową/ ábyśćie byli nápełnieni wszeláki ey zupełnośći Bożey. 20 A [b] temu który mocen iest wszytko dáleko obficiéy vczynić/ niż prosimy ábo rozumiémy/ wedle mocy która w nas skutecznie robi: 21 [c] iemu chwałá w kośćiele/ y w Christusie Jesusie ná wszytkie rodzáie wieku wieków/ Amen.

[b Rzym. 16. d 25.]

[c Rzym. 6. d 27.]

Sprawiedliwość w nas będąca.

17 *Aby mießkał Christus przez wiáre*] Oto Christus mießka w nas przez ſwé dáry / y ludzie bywáia vſpráwiedliwieni przez dáry iego w nich będące y trwáiące: á nie przez ſprawiedliwość włáſną Páná Christuſową / iáko heretycy báią.

17 *W miłości wkorzenieni*] Nie ſámá wiárá ma bydź w nas / ále y miłość / która ieſt wßytkich cnot dopełnienie.

ROZDZ. IIII.

1 A Proßę was tedy ia więzień w Pánu / [a] ábyście chodzili godnie powołániu którymeście powołáni / 2 ze wßeláką pokorą y cichością / z ćierpliwością / znosząc ieden drugiego w miłości / 3 [b] stáráiąc ſie ábyście záchowáli iedność duchá w zwiazce pokoiu. 4 Jedno ciáło / y ieden duch: iáko ieſteście wezwáni w iedney nádziei wezwánia wáßego. 5 Jeden Pan / iedná wiárá / ieden chrzeſt. 6 [c] Jeden Bóg y Oćiec wßytkich / który ieſt nád e wßytkie / y po wßytkim / y we wßytkich nas.

7 B [d] Lecz káżdému z nas dána ieſt łáſká [e] wedle miáry dáru Christuſowégo. 8 Dla tego mówi: [f] Wſtąpiwßy ná wyſokość / wiódł więzienie poimáne / dał dáry ludziam. 9 á to że wſtąpił / cóż ieſt / iedno iż pierwéy był zſtąpił do niżßych częśći ziemie? 10 Który zſtąpił / tenżeć ieſt który też wſtąpił nád wßytkie niebioſá / áby nápełnił wßytko. 11 Y [g] tenże dał niektóre Apoſtoły / á niektóre Proroki / á drugie Ewánieliſty: á inné páſterze y doktory: 12 ku [*] wykonániu świętych / ku robocie poſługowánia / ku budowániu ciáłá Christuſowégo: 13 C áżbyſmy ſie wßyſcy zeßli w iedność wiáry y poznánia ſyná Bożégo / w męża doſkonáłégo / w miáre wieku zupełnośći Christuſowéy.

14 Abyſmy iuż nie byli dziećmi chwieiącémi ſie / y nie byli vnieśieni od káżdégo wiátru náuki przez złość ludzką / przez chytrość ná oßukánie błędu. 15 A [n] czyniąc prawdę w miłośći / żebyſmy rośli w nim we wßytkim / który ieſt głowá / Christus: 16 Z którégo wßytko ciáło złożoné y ſpoioné będąc / przez wßyſtkie ſtáwy dodawánia / wedle ſkutecznośći podług miáry káżdégo członká / czyni pomnożenie ciáłá ku zbudowániu ſámégo ſiebie w miłośći.

17 D To tedy powiádam y [i] oświádczam ſie w Pánu: ábyście iuż nie chodzili iáko [k] y Pogánie chodzą / w próżnośći vmyſłu ſwego / 18 [l] ciemnośćiámi záćmiony máiąc rozum / oddaleni od żywotá Bożégo dla nieumieiętnośći która w nich ieſt / dla [*] záslepienia ſercá ich: 19 którzy przyßedßy w roſpácz / vdáli ſámych ſiebie ná niewſtydliwość ku popełnieniu wßeláki éy nieczyſtośći / [*] ku łákomſtwu. 20 Lecz wy nie tákeśćie ſie Christuſá náuczyli: 21 ieſliżeśćie go iednák ſłucháli / y w nim ieſteśćie wyuczeni (iáko ieſt prawdá w Jeſuſie.) 22 E [m] Abyśćie złożyli według dawnégo obcowánia ſtárégo człowieká / który ſie pſuie według żądz błędu.

23 A [n] odnówćie ſie duchem vmyſłu wáßégo: 24 y [o] oblecżćie ſie w nowégo człowieká który wedle Bogá ſtworzony ieſt w ſpráwiedliwośći / y świętobliwośći prawdy.

25 F A [p] przetóż złożywßy kłamſtwo / [q] mówćie káżdy prawdę z bliźnim ſwoim: bo ieſteśćie członkámi ieden drugiégo. 26 [r] [*] Gniewayćie ſie / á nie grzéßćie: Słońce niechay nie západa ná rozgniewánie wáßé. 27 [s] Nie daw ayćie mieyſcá dyabłu. 28 Który kradł / niechay iuż nie krádnie: lecz ráczéy niech prácuie / robiąc rękomá ſwémi co ieſt dobrégo / áby miał zkąd vdzielić máiącému potrzebę.

29 Wßelka mowá zła niech z vſt wáßych nie pochodzi: ále ieſli która dobra ku zbudowániu [*] wiáry / áby łáſkę ziednáłá ſłucháiącym. 30 G A nie záſmucayćie Duchá świętégo Bożégo: w którym zápieczętowáni ieſteśćie ná dzień odkupienia. 31 Wßeláka gorzkość / y gniew / y zágniewánie / y wrzaſk / y bluźnienie niech będźie odięté od was z wßeláką złośćią. 32 Ale bądźćie łáſkáwi iedni przećiw drugim / miłośierni / odpuſczáiąc ieden drugiému / iáko y Bóg w Christuſie wam odpuśćił.

[a] Phil. 1. d 27. Kolos. 1. b 10. 1. Theſ. 2. c 12. y 4. a 1.
[b] Rzym. 12. c 10. 1. kor. 7. b 10.
[c] 5. Moy. 4. f 35. Mal. 2. b 10.
[d] Rzym. 12. a 3. 1. kor. 12. b 11.
[e] 2. kor. 10. d 10.
[f] Pſal. 67. c 19.
[*] to ieſt, duße świętych, które były w piekle poimáne, z ſobą do niebá záprowádźił. Ambroſius.
[g] 1. kor. 12. d 28.
[n] Zach. 8. c 16.
[i] Rzym. 1. a 9.
[k] 1. Piot. 4. a 3.
[l] Rzym. 1. c 21.
[*] zátwárdzenia. G.
[*] w łákomſtwie, G. ábo w zbytku.
[m] kol. 3. b 8. Zyd. 12. a 1. 1. Piot. 4. a 2.
[n] Rzym. 6. a 4. y 12. a 2.
[o] koloſ. 3. b 12.
[p] 1. Piot. 2. a 1.
[q] Zach. 8. c 16.
[r] Pſal 4. a 5.
[*] to ieſt, ieſli ſie wam przyda rozgniewáć, tedy nie grzéßćie, ále ſie od gniewu pohámuyćie.
[s] Iak. 4. b 7.
[*] potrzeby 3. L. G. to ieſt, ku potrzebné mu zbudowániu.
Kolos. 3. b 12.

Iedność wiáry.

Successia pásterzów iest znákiem kośćiołá práwe go.

5 *Iedná wiárá*] V sámych Kátholików iest tá iedná nieodmienna wiárá: Lecz v heretyków co głowá to rozum/ co Minister / to też inſza wiárá.

13 *Azbyśmy śie wſzyscy zeſzli*] Z tych słów obacz/ iż kośćiół Chriſtuſow prawdźiwy nigdy nie był áni bedźie bez Páſterzów/ Biſkupów/ y Doktorów áż do ſkończenia świátá. A przetóż ſukceſsia/ to iest pozadne potomſtwo y náſtepowánie Biſkupów y Páſterzów w kośćiele Chriſtuſowym mieli Oycowie oni ſtárzy (á ná inie Tertullian / Ireneus / Optatus/ Auguſtyn S.) zá napewnieyſzy znák kośćiołá práwego. Iáko z drugiey ſtrony/ kedy tey ſukceſsiey nie było / táki kośćiół zá

heretycki y odſczepieńſki mieli. A przetóż ták Tertullian o heretykách mówi: Niech nam pokáżą oryginały ſwych kośćiołów / ták porządnie od czáſow Apoſtolſkich áż do nas przez ſuceſsią poſtepuiące / iáko my ſwé pokázuiemy. Pátrz Mátth: 1, 6.

De præſcript.

14 *Káżdego wiátru náuki*] Ten iest przednieyſzy vrząd páſterzów y przełożonych kośćielnych/ áby nas w iednośći y w ſtáteczności Kátholickiey wiáry záchowáli: ábyśmy śie żadnym wiátróm heretyckich náuk vnośić nie dáli: które/ iáko y wiátr / plewy tylko z boiowiſká wywiéwáią: ále źiárnóm nic ſzkodźić nie mogą: y owſzem ie od plew oczyśćiáią.

Vrząd przełożonych kośćielnych.

ROZDZIAŁ V.

1 Bądźćież tedy náſládowcámi Bożymi: iáko ſynowie namilſzy: 2 á [a] chodźćie w miłośći/ iáko y Chriſtus vmiłował nas/ y wydał ſámégo śiebie zá nas obiátą y ofiárą Bogu ná wonność wdźiecznośći. 3 A [b] porubſtwo y wſzelka nieczyſtość/ ábo łákomſtwo/ niechay nie bedźie áni pomieniono miedzy wámi/ iáko świetym przyſtoi: 4 ábo ſproſność/ ábo głupia mowá/ ábo żártowánié które do rzeczy nienależy: ále ráczey dźiekowánié. 5 Bo to wiedźćie rozumieiąc/ iż wſzelki porubcá / ábo nieczyſty / ábo łákomiec (co iest bálwochwálſtwo) nie ma dźiedźictwá w króleſtwie Chryſtuſowym y Bożym. 6 [c] Niechay was nikt nie zwodźi próżnémi słowy. ábowiem dla tegoć przychodźi gniew Boży ná ſyny [*] niewiernośći. 7 Nie bądźćież 8 tedy vczeſtnikámi ich. Abowiémeśćie byli niekiedy ćiemnośćią: lecz teraz świátłośćią w Pánu.

Iáko ſynowie świátłośći chodźćie: 9 bo [*] owoc świátłośći / iest we wſzeláktey dobrotliwośći / y ſpráwiedliwośći/ y prawdźie.

10 Doświádczáiąc co iest wdźięcznego Bogu: 11 á nie ſpółkuycie z vczynkámi niepożytecznémi ćiemnośći/ 12 ále ráczey ſtrofuycie. Abowiem co śie od nich potáiemnie dźieie/ ſromotá y powiádáć. 13 A wſzytko co bywa ſtrofowano/ od świátłośći bywa obiáwiono. Bo wſzytko co obiáwiono bywa/ iest świátło. 14 Dla tegż mówi: Wſtań który ſpiſz/ y powſtań z martwych/ á oświeći ćie Chryſtus.

15 Pátrzćież tedy bráćia/ iákobyśćie oſtrożnie chodźili: nie [d] iáko nie mądrzy/ 16 ále iáko mądrzy: 17 czás odkupuiąc/ iż dni złé ſą. A przetóż nie bądźćie nieroſtropnymi: ále [e] rozumieiącymi która iest wola Boża. 18 A nie vpiiaycie śie winem w którym iest nieczyſtotá/ ále bądźćie nápełnieni Duchem świetym: 19 rozmawiáiąc ſobie w Pſálmiech / y w pieśniách / y w śpiéwániach duchownych / śpiéwáiąc y gráiąc w ſercách wáſzych Pánu: 20 Dźiekuiąc záwſze zá wſzytko / w imie Páná náſzego Iezuſá Chryſtuſá Bogu y Oycu. 21 Bedąc poddánymi iedni drugim / w boiáźni Chryſtuſowey.

22 [f] Zony niechay bedą poddáné meżóm ſwym/ iáko Pánu: 23 ábowiém [g] mąż iest głową żony/ iáko Chryſtus iest głową kośćiołá: On zbáwićielem ćiáłá iego. 24 Ale iáko kośćiół poddány iest Chryſtuſowi / ták też żony ſwoim meżóm we wſzytkim.

25 [h] Meżowie/ miłuyćie żony wáſzé/ iáko y Chryſtus vmiłował kośćiół/ y ſámego śiebie wydał zań: 26 áby ji pośwjećił / oczyśćiwſzy ji omyćiem wody w słowie żywotá: 27 áby ſam ſobie wyſtáwił kośćiół chwalebny/ niemáiący zmázy/ ábo zmárſzku/ ábo czegż tákowégż: ále iżby był świety y [*] niepokalány. 28 Ták y meżowie máią miłowáć żony ſwoie/ iáko ſwoie ćiáłá. Kto miłuie żone ſwoie: ſámego śiebe miłuie. 29 Abowiém nigdy żaden ćiáłá ſwego nie miał w nienawiśći: ále ie wychowywa y ogrzéwa / iáko y [*] Chryſtus kośćiół: 30 bo ieſteſmy członkámi ćiáłá iego/ z ćiáłá iego y z kośći iego.

[a] Ian 13. d 34. y 15: b 12. 1. Ian 4. c 13.
[b] Kol. 3. a 5.
[c] Mat. 24, 24. Mar. 13. a 5. Luk. 21. b 8. Koloſ. 2. d 18. 2. Teſ. 2. a 3.
[*] ábo nieposłuſzné. G.
[*] Duchá. G.
[d] Kol. 4. a 5.
[e] 1. Teſ: 4. a 9.
[f] 1. Moy: 3. c 16. Koloſ: 3. d 18. 1. Piot: 3. a 1. 1. kor. 11. a 3.
[h] Kol. 3. d 19.
[*] nienágánione. G.
[*] Pan. G.

[i] 1. Moy. 2. d 24. Mat. 19. a 5. Mar. 10. a 7. [k] 1. kor. 6. d 16. [=] w iedno ćiáło G. to ieſt. zá iednego człowieká. [*] ábo, táiémnicá to wielka.

go. [31] Dla [i] tego opuśći człowiek oycá y mátkę ſwoie: y złączy ſie z żoną ſwoią. y [k] będą dwoie [=] w iednym ćiele. [32] [*] Sákráment to wielki ieſt. á ia mówię w Chryſtuśie y w kośćiele. [33] Wßákże y káżdy z was z oſobná / niechay miłuie żonę ſwoię / iáko śiebie ſámégo: á żoná niech ſie boi mężá ſwego.

[23] On zbáwićielem ćiáłá] Kośćiół Kátholicki (mówi Auguſtyn S.) ſam ieſt ćiáłem Páná Chriſtuſowym: którégo on ieſt głową / zbáwićiel ćiáłá ſwego. Kto nie ieſt w tym ćiele / żadnégo Duch S. nie obżywia / który rozléwa miłość w ſercách nie náßych. Lecz nie ieſt vczeſtnikiem Bozkiéy miłośći / który ieſt nieprzyiaćielem iednośći. A ták nie máią Duchá S. którzy nie ſą w kośćiele Kátholickim: O których nápiſano: Iż ſie ſámi odłączáią / ćieleſni / Duchá nie máiący.

Oproez Kátolickiégo kośćiołá nie máß zbáwienia. Epiſt: 50. a d Bonifac. Rzym. 5. 5. Iud. ver. 19.

[24] Iáko kośćiół ieſt poddány Pánu Chriſtuſowi] Ieſli kośćiół záwße ieſt y był poddány y poſłußny Pánu Chriſtuſowi: tedyć kłamáią heretycy / mówiąc / żeby kiedy od niego odſtąpić / ábo błądźić / ábo w báłwochwalſtwo vpáść miał.

Kośćioł nigdy zbłądźić nie może.

[32] Sákráment to wielki ieſt] Tu Apoſtół bez wątpienia o małżeńſtwie mówi: y zowie ie nie tylko Sákramentem / ále y wielkim Sákrámentem: to ieſt świętym znákiem ábo táiemnicą / á to w Chriſtuśie y w kośćiele: iż ono złączenié mężá z niewiáſtą które Bóg poſtáwił / ieſt Sákrámentem y świętym známieniem onégo nierozdźielnégo złączenia / którym Pan Chriſtus ſpoion y złączon ieſt z kośćiołem ſwym S. Dla czego też małżeńſtwo ieſt nierozdźielné. Zkąd to mamy / iż nie tylko chrzeſt y Ciáło Páńſkié ſą Sákrámentámi: iáko heretycy wierzą / choć o tym żadnégo piſmá nie czytáią: ále y małżeńſtwo: według tych słów iáſnych Páwłá S. ieſt wielkim Sákrámentem / po Gręcku μυστήριον, które ſłowo tákże Sákráment známionuie: á zwłaſczá / iż ma wßytkié własnośći y ſkutki Sákrámentu.

Małżeńſtwo ieſt wielkim Sákrámentem.

ROZDZ. VI.

[a] Kol. 3. d 20

[1] Synowie / bądźćie [a] poſłußni Rodźicóm wáßym w Pánu: Bo to ieſt ſpráwiedliwa. [2] [b] Czći oycá twégo y mátkę twoię: (które ieſt pierwßé przykazánié z obietnicą) [3] ábyć ſie dobrze działo / y ábyś był długowieczny ná źiemi. [4] A wy oycowie nie pobudzayćie ku gniewowi ſynów wáßych: ále ie wychowywayćie w kárnośći y w grożie Páńſkiéy. [5] [c] Słudzy poſłußni bądźćie pánóm wedle ćiáłá / z boiáźnią y ze drżeniem / w proſtośći ſercá wáßégo / iáko Chryſtuſowi: [6] nie ná oko ſłużąc / iákoby ludźióm ſie podobáiąc / ále iáko ſłudzy Chryſtuſowi / czyniąc wolą Bożą z ſercá: [7] z dobrą wolą ſłużąc / iáko Pánu á nie ludźióm. [8] wiedząc iż káżdy cokolwiek vczyni dobrégo / to odnieśie od Páná / choć niewolnik / choć wolny / [9] A wy pánowie tóż im czyńćie odpuſzczáiąc grożby: wiedząc iż y ich y wáß Pan / ieſt w niebieśiech: [d] á nie máß v niego względu ná oſoby.

[b] 2. Moy: 20 c 12. 5. Moy. 5. c 16. Syr. 3. b 9. y 7. c 29. Mat. 15. a 4. Mar. 7. b 10.

[c] Kol. 3. d 22 Tit: 2. c 9. 1. Piot. 2. c 18

[d] 5. Moy. 10. d 17. 2. kron. 19. c 7. Iob: 34. b 19. Mąd: 6. b 8.

[10] Náoſtátek brácia / zmacniayćie ſie w Pánu / y w śile mocy iego. [11] Oblecźćie ſie w zupełną zbroię Bożą: ábyśćie mogli ſtáć przećiwko záſádzkam diabelſkim. [12] ábowiem nie mamy bieżenia przećiw ćiáłu y krwi / ále przećiwko kśiążętam y włádzam / przećiwko rządźcom świátá tych ćiemnośći / przećiwko duchownym złośćiam / w [=] niebieſkich. [13] A przetóż weźćie zupełną zbroię Bożą: ábyśćie mogli ſprzećiwić ſie w dźień zły / y we wßytkim doſkonáli ſtáć. [14] Stóyćież tedy przepáſawßy biodrá wáßé prawdą / á oblókßy páncérz ſpráwiedliwośći / [15] y obuwßy nogi w gotowość Ewánieliiéy pokoiu: [16] we wßytkim biorąc tárczą wiáry / którąbyśćie mogli wßytki ſtrzały ogniſté złośliwégo zgáśić. [17] [e] y przyłbicę zbáwienia weźmićie / y miecz duchá (które ieſt ſłowo Boże)

Syr: 35. b 16. Rzym. 2. b 11. Galat. 2. b 6 Koloſ. 3. d 25 Dźie. 10. e 34 1. Piot. 1. c 17 [=] ná niebioſách ábo ná powietrzu.

[e] Iſa. 59. d 17.

[18] [f] W káżdéy modlitwie y prośbie modląc ſie ná káżdy czás w duchu: [g] y w nim czuiąc ze wßeláką vſtáwicznośćią y proſbą zá wßytkié święté: [19] [h] y zá mię / áby mi byłá daná mowá w otworzeniu vſt moich z dufnośćią / ábym oznaymiał táiemnicę Ewánieliiéy / [20] dla któréy poſelſtwo ſpráwuię w łáncuchu / ták żebym o nie śmiáły był / iáko mi mówić potrzebá. [21] A iżbyśćie y wy wiedźieli co ſie zemną dźieie / co czynię: wßytko wam oznaymi Tychikus / namilßy brát y wierny ſługá w Pánie: [22] którégom poſłał do was ná to ſámo / ábyśćie wiedźieli co ſie z námi dźieie / á żeby poćießył ſercá wáße. [23] Pokóy bráćiéy y miłość z wiárą od Bogá Oycá / y Páná Ieſuſá

[f] 1. Teſ. 5. b 8. Luk. 18. a 1.

[g] kol: 4. a 2.

[h] 2. Teſ. 3. a 1.

Christusá. ᵃ Láská ze wszytkimi którzy miłuią Páná nászego Jesusá Christusá w nieskázitelności/ Amen.

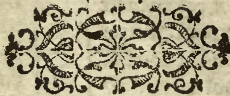
12 W niebieskich] To iest / iáko niektórzy rozumieią / ná powietrzu / gdzie też siłá iest czártów. Grécy ináczéy to wykłádáią: iákoby rzékł: iż mámy woyne nie o máłé rzeczy ále o niebieskié. Może sie y ták rozumieć: iż my chodząc w niebieskim przykazániu / mámy walczyć przeciw pokusom. Hieronymus.

14 Oblokszy sie w páncérz spráwiedliwośći] Gdyby człowiek nie był prawdziwie spráwiedliwym / ábo nie mógł w sobie mieć spráwiedliwośći / iákożby mógł bydź rzeczon obléczony spráwiedliwośćią?

Spráwiedliwość w nas będąca.

23 Y miłość z wiárą] Czemu miłość z wiárą? Iż wiárá bez miłośći nic nie iest áni może pomoc do zbáwienia.

Wiárá sámá nic nie iest. Iak. 2. 20.

ARGVMENT LISTV DO PHILIPENSOW.

Philipensowie bylić Mácedończycy, o których w Dzie: 16. 12. Którzy od Páwłá s. przyiąwszy słowo Ewánieliiéy, státecznie ie záchowáli, nie przypuśćiwszy do śiebie fałszywych Apostołów. Ci vsłyszawszy o więzieniu Páwłowym w Rzymie, przez Epáphrodytá posłáli mu iáłmużne ná potrzeby. Przez którego Páweł pisze do nich, ćiesząc ie, y wiáre ich chwaląc, á przytym ku społeczney miłośći nápomináiąc, y ná przećiw fałszywym Apostołóm ie utwierdzáiąc.

LIST BŁOGOSŁAWIONEGO PAWŁA APOSTOŁA Do Philipensów.

ROZDZIAŁ I.

1 A Páweł y Tymotheusz słudzy Jesusá Chrystusá: wszystkim świętym w Christusie Jesusie/ którzy są w Philipiéch ᵇz Biskupy y Diákonámi. 2 ᵃ Láská wam y pokóy od Bogá Oycá nászego/ y P. Jesusá Christusá. 3 ᵃ Dziekuie Bogu méinu w káżdym przypominániu was 4 ᵃ záwżdy we wszelkich prosbách moich zá wszytkich was/ modlitwe z weselem/ 5 ᵃ zá spółeczność wászę w Ewánieliiéy Christusowéy od pierwszégo dniá áż dotąd: 6 ᵃ máiąc vfność o tym sámym/ iż ᶜktóry począł w was dobrą spráwe / wykona áż do dniá Christusá Jesusá. 7 B ᵃ iákoż iest słuszna/ ábych ia to rozumiał o was wszystkich / dla tego iż was mam w sercu y w więzieniu moim / y w obronie/ y w vtwiérdzániu Ewánieliiéy / że wy wszyscy towárzysze iesteście ᵈwesela mego.

ᵇKápłany tu wszytkie Biskupámi zowie iáko y stárszymi w Dźieiách.

ᶜBóg, ábyśmy chćieli spráwnie poczynáiąc, który z chcącymi spół spráwuie wykonywáiąc. Aug. de grat. et li: arbitr: ca. 17.

ᵈ łáski moiéy. G.

8 ᵃ Abowiém świádkiem mi iest Bóg / iáko prágne was wszytkich we wnętrznośćiách Jesusá Christusá. 9 ᵃ A o to proszę/ áby miłość wászá więcéy á więcéy obfitowáłá w vmieietnośći y we wszelákim zrozumieniu: 10 ᵃ ábyśćie doświádczáli co iest pożytecznieyszégo / żebyśćie byli szczérymi y bez obráženia ná dźień Christusów. 11 ᵃ nápełnieni owocu spráwiedliwośći przez Jesusá Christusá / ku sławie y chwale Bożéy.

12 ᵃ A chce brácia ábyśćie wiedźieli / iż to co sie zemną dźieie / więcéy sie obróćiło ku pomnożeniu Ewánieliiéy. 13 ᵃ ták iż też okowy moie wiádomé są w Christusie ᵉpo wszytkim páłacu/

ᵉ ná dworze Cesárskim.

y v wszy-

14 y v wßytkich inßych. y wiecéy z bráciéy w Pánie / dufáiąc okowam moim / obficiéy śmieli bez boiáźni ſłowo 15 Boże opowiádáć. A dla zazdrości y ſporu: á niektórzy też z dobréy woli 16 Chriſtuſá opowiádáią. Jnni z C miłości: wiedząc iżem ieſt poſtánowion 17 ku obronie Ewánieliiéy. A drudzy z ſporu Chriſtuſá opowiádáią nie ſczérze: mniemáiąc iż przydawáią vciſku 18 okowam moim. Bo cóż? Bÿ ieno wßelkim ſpoſobem / ᶻbądź z okáziiéy bądź poprawdźie Chriſtus bÿł opowiádan / y w tỹ ſie weſele / ále y weſelić ſie bede. 19 Bo wiém iż mi to wynidźie ku zbáwieniu / zá wáßą modlitwą y dodawániém Duchá Jeſuſá Chriſtuſá / 20 według oczekawánia y nádźieie moiéy. Jż ſie w niwczym nie záwſtydze / ále z wßeláką beſpieczeńſtwem iáko záwße y teraz wielce bedźie wſławion Chriſtus w ćiele moim / choć przez 21 żywot / choć przez śmierć. Abowiém mnie żyć ieſt Chriſtus / á vmrzéć zyſk. 22 A ieſliż żywym bydź w ćiele / ten mi D ieſt owoc pracéy / y niewiém cobym 23 obráć miał. Jeſtem ściśnion ze dwoygá: prágnienié máiąc / rozwiązánym bydź / y bydź z Chriſtuſem: bárzo dáleko lepiéy. 24 ále zoſtáć w ćiele / 25 potrzebna dla was. A o tym vfność máiąc / wiém iż zoſtáne y zetrwam ᵃwßytkim wam / ku wáßému pomnożeniu y weſelu wiáry: 26 áby obfitowáło przechwalánié wáßé w Chriſtuſie Jeſuſie we mnie / przez moie przybyćié zás do was.

27 ᵃTylko ſie ſpráwuyćie godnie Ewánieliiéy Chriſtuſowéy: ábym choćiaż gdy przybede y oglądam was / chociaż w niebytności ſłyßał o was / iż ſtoićie w iednym duchu / iednomyślni / weſpół prácuiąc około wiáry 28 Ewánieliiéy. A niwczym nie bądźćie vſtráßeni od przećiwników / co onym ieſt ᶻprzyczyną zginienia / á wam 29 zbáwienia / y to od Bogá: iż wam dárowano ieſt dla Chriſtuſá / nietylko ábyśćie weń wierzyli / ále iżbyśćie 30 też dla niego ćierpieli: tóż potykánié máiąc / iákieśćie y widźieli we mnie / ᵇy teraześćie o mnie ſłyßeli.

ᶻzá iákąkolwiek okázyą choć ſczérze ßukáiąc chwały Bożey, choć téż czo inßego.

ᵃz wámi wßytkimi. G

ᵃEph. 4. 21. Koloſ. 1. b 10. 1. Teſ. 2. c 12

ᶻznák. G.

ᵇy teráz o mnie ſłyßyćie. G. S.

23 Y być z Chriſtuſem] Oto iáſné świádectwo / iż duße ludźi świetych po w niebowſtąpieniu Páńſkim proſto idą do niebá / kedy Chriſtus ieſt / y tám z nim mießkáią: á nie w iákimśi więźieniu / ábo otchłániách nowych / które Kálwin wymyśla / tworząc iákieś inßé mieyſce dla duß / oprócz niebá / y czyſcá / y piekłá.

Swięći záraz po śmierći ſą z Chriſtuſem.

ROZDZ. II.

1 A JEſli tedy które poćießenié w Chriſtuſie / ieſli które vćießenié miłości / ieſli które towárzyſtwo duchá / ieſli które wnetrznoſci vlitowánia: 2 nápełnćie weſelé moie / ábyśćie tóż rozumieli / też miłość máiąc / iednomyślni / iednoż rozumieiąc. 3 nie przez ſprzéczanié / áni przez próżną chwałe: ále w pokorze / ieden drugiégo máiąc zá wyßégo nád ſie: 4 ᵃnie vpátruiąc káżdy co ſwégo ieſt / ále tego co drugich. 5 Abowiém to w ſobie czuyćie / co 6 y w Chriſtuſie Jeſuſie: który będąc ᵇw poſtáći Bożéy / nie poczytał zá 7 drapieſtwo że był równym Bogu: ále wyniſczył ſámégo ſiebie / przyiąwßy poſtáć ſługi / ſtawßy ſie ná podobieńſtwo ludźi / y poſtáwą náleźiony 8 iáko człowiek. ᵇSam ſie poniżył / ſtawßy ſie poſłußnym áż do śmierći: á śmierći krzyżowéy. 9 Dla czego B y Bóg wywyßył go / y dárował mu 10 imie które ieſt nád wßeláķié imie: áby ᶜná imie Jeſuſowé wßelkié koláno klekáło / niebieſkich / ziemſkich / y ᶻpodźiemnych. 11 á iżby wßelki ięzyk wyznawał / iż Pan Jeſus Chriſtus ieſt w chwale Bogá Oycá.

12 Przetóż namilßy moi (iákośćie záwße poſłußni byli:) nietylko iáko przy moiéy bytności / ále teraz dáleko więcéy w niebytności moiéy / z boiáźnią y ze drżeniém zbáwienié wáßé 13 ſpráwuyćie. Abowiém Bóg ieſt ᵉktóry ſpráwuie w was y chćieć y wykonáć / wedle ᶻdobréy woléy. 14 A ᵈwßytko czyńćie króm ßemránia y wahánia / ábyśćie byli bez przygány / y ſczérzy ſynowie Boży bez náganiénia w pośrzodku narodu złégo y przewrotnégo /

ᵃ1. kor: 10. f 24. y 13. b 5.

ᵇw náturze.

ᵇZyd. 2. b 9.

ᶜIſa. 45. d 23 Rzym. 4. b 11.

ᶻpiekielnych.

ᵉmy tedy chcemy: ále Bóg w nas ſpráwuie y chcenie: my tedy czyniemy: ále Bóg w nas ſpráwnie y czynienie, według dobréy woley.

Augu: de bono perſeu: cap. 17.

ᵈ1. Piot. 4. c 9.

tnégo/ miedzy którémi świéćićie iáko "świátłá ná świećie: [16] ° záchowywá- [C] iąc słowo żywotá ku przechwalániu moiému ná dźień Christusow.

Iżem dármo nie bieżał/ ánim dármo prácował. [17] ° Ale choć mie y zárzeżą ná ofiáre y posługowánié wiáry wászéy/ weselę sie y pomagam wszytkim wam wesela. [18] ° A z tegóż y wy sie weselćie y pomagaycie mi wesela. [19] ° A spodźiéwam sie w P. Jesusie/ iż rychło ^e^ Tymotheuszá poszle do was: ábym y ia był dobréy myśli/ dowiedźiawszy sie co sie z wámi dźieie. [20] ° Abowiém niémam żadnégo ták iednomyslnégo/ któryby sie zszczéréy miłośći o was pieczołował. [21] ° Bo ^f^ wszyscy co ich iest szukáią: nie co iest Jezusá Christusá. [22] ° A ^g^ doświádczenié iego poznaycie/ iż iáko syn oycu/ zemną służył w Ewánieliiéy. [23] ° Spodźiéwam sie tedy iż tego do was poszle/ skoro obacze co sie zemną dźieie. [24] ° Ale dufam w Pánie iż y sam rychło do was przybede. [25] [D] ° A rozumiałem zá potrzebną/ posłáć do was "Epáphrodytá brátá y pomocniká y społ boiowniká mégo/ á wászégo "Apostołá/ y sługe w potrzebie moiéy. [26] ° Abowiém prágnął was wszytkich/ y frásował sie/ dla tego żeśćie byli słyszeli że chorował. [27] ° Bo iśćie chorował áż do śmierći: ále Bóg smiłował sie nád nim: á nie tylko nád nim/ ále też nádemną/ iżbym nie miał smutku ná smutek. [28] ° Tym rychléy tedy posłałem go/ ábyśćie go vyrzawszy/ záś sie weselili/ á iabym był bez smutku. [29] ° Przyymićie go tedy w Pánu z wszelákim weselem: á tákowé we czći miéycie. [30] ° bo dla sprawy Christusowéy przyszedł áż do śmierći/ wydawszy duszę swoie/ áby wypełnił to czego z was niedostawáło do posługi moiéy

"słońce y księżyc.

^e^ Dzie. 16. a 1

^f^ 1. kor. 10. f 24. y 13. b 5.

^g^ ábo znáćie. 6.

"posłáńcá, iáko Oecumenius wykłada: ábo biskupá wászégo, iáko Theodoret. Bo na on czás káplany Biskupámi, á Biskupy Apostołmi zwano.

---

[6] *Który bedąc w postáći Bożéy*] Tu iáśnie wyráżono mamy/ że Pan Christus iest práwym Bogiem/ ponieważ ma postáć/ to iest/ náture Bożą: według ktoréy/ nie z wydźierstwá/ ále z nátury ábo z przyrodzenia iest równym Bogu Oycu. A przetóż fałszuią to mieysce Nowochrzczeńcy. Budny mówi: Christus był w kształćie Bożym/ to iest/ miał wielką moc czynienia cudów/ ábo wielkié cudá czynił. Aleć to sprosny wykret. Bo [1.] naprzód słowo Gréckié μορφή, nigdźież w piśmie S. nie znáczy kształtu zwierzchnié°/ formam exteriorem, iáko Chrysostom S. przypomina pisząc ná to mieysce: ále wszedy formam substantialem, to iest/ postáć/ istność/ ábo náture. [2.] Drugié/ Jesli bydź w postáći Bożéy iest/ mieć wielką moc ku czynieniu cudów/ ábo cudá czynić: tedyćby y Apostołowie byli tákże iáko y Pan Christus w postáći Bożéy: ponieważ y oni też moc mieli/ y snadź wietszé niżli sam Pan Christus/ cudá czynili. Lecz tego nikt rzec nie może/ iżby Apostołowie byli w postáći Bożéy/ gdy cudá czynili. Przetóż bydź w kształćie Bożym nie iest cudá czynić/ ábo mieć moc cudów czynienia. [3.] Trzećie/ Páweł S. kłádźie tu postáć Bożą náprzećiw postáći sługi. Lecz postáć sługi iest náturá człowiecza/ á nie moc ábo spráwá iáka. Bo sam Páweł S. wykładáiąc co to iest postáć sługi/ przydáie té słowá: Sstał sie ná podobieństwo ludźi/ y figurą ábo kształtem iest náleźion (to iest ták był) iáko inny człowiek. Jáko tedy prawdźiwie przyiął Christus postáć człowieczą/ to iest/ náture y przyrodzenié człowiecze: ták też prawdźiwie był piérwéy w postáći Bożéy/ to iest miał náture Bozką/ y był práwym Bogiem/ Bogu Oycu równym. Co sie iáśniéy z tych słów pokázuie/ Wyniszczył sam siebie. Bo iákożby sie wyniszczył/ iesli przed tym nigdy pełnym nie był? Jákoby wziął postác sługi/ iesli był záwsze sługą? Jáko bedąc bogátym/ sstał sie vbogim dla nas/ iesliby piérwéy nie był bogátym? Był tedy Pan Christus piérwéy Bogiem/ niżli sie sstał człowiekiem. [4.] Czwarté/ iesli insza iest/ bydź w postáći Bożéy/ á niżli bydź Bogiem: to też insza bedźie/ bydź w postáći człowieczéy/ á niżli bydź człowiekiem. Zá czymby Pan Christus nie był práwy człowiek/ áleby tylko ná sie wźiął kształt człowieczy/ y vdawał sie zá człowieká/ nie bedąc im właśnie. Co iest sprosné kácerstwo Mánicheuszowé. [5.] Nákoniec wszyscy Doktorowie kośćielni ták to mieysce zgodnie wykładáią: y sam Ambroży S. gdy ták pisze: Cóż inszégo iest bydź w postáći Bożéy/ iedno w naturze Bożéy? Ten záśie kommentarz/ który przywodźi Budny pod tytułem świetégo Ambrożégo/ nie iest własny iego. Acz y ten autor/ którykolwiek był/ iáśnie wyznawa/ iż Christus iest práwym Bogiem/ y Oycu równym.

[6] *Nie poczytał zá drapiestwo*] Y té słowá/ z Máximinem onym Arianem/ Budny ták fałszuie: Nie ćiągnął/ ábo nie żądał tego wydárku áby był równym Bogu: to iest nie czynił sie Bogu równym. Ale przećiw temu mamy naprzód świádectwo Janá S. Iż sie Christus czynił równym Bogu. Potym mamy wszytkié Doktóry kośćielné/ którzy ták té słowá zgodnie wykładáią: Iż Christus był rówien Oycu/ nie z wydźierstwá/ ále z nátury: ponieważ był Bogiem z przyrodzenia. Ktemu/ y sámá rzecz ten wykład podáie/ chybábyśmy chćieli gwałt pismu vczynić. Nádto/ iesli bydź w postáći Bożéy iest bydź w istnośći Bożey/ iákośmy iuż wyszéy pokazáli/ tedyć Páwłowi nie lza było/ iedno wyznáć Syná bydź równym Bogu/ o którym iuż był rzékł/ iż iest w postáći Bożéy. To tedy tu chćiał rzec Páweł S. Iż Pan Christus bedąc w postáći Bożéy/ Bogiem z przyrodzenia/ ácz sie czuł bydź práwym Bogiem/ y równym Bogu Oycu/ nie z żadnégo wydźierstwá (iáko Lucifer chćiał gwałtem wydrzeć y sobie przywłaszczyć równość Bożą) ále z nátury

Christus iest práwym Bogiem z przyrodzenia.

W przypiśk: Nowego test.

Ian 14. 12.

2. kor. 8. 9.

Amb. epi. 47. & li. 2. de fide ca. 4

Christus Bogiem z przyrodzenia.

Aug. cont. Maximi li. 2. c ap. 5.

Wykład słow Apostolskich.

Isa. 14. 14.

ábo

ábo z przyrodzenia: Jednák bedac ták zacnym y wysokim/ y mogac sie popisáć równośćia z Oycem którą miał z przyrodzenia/ y vżywáć iey bez gwałtu y krzywdy żadnégo: wszákże áby nam przykład pokory zostáwił/ wyniszczył sam śiebie/ y ták sie nizko spuśćił/ że dla nas náturę człowieczą y postáć niewolniczą przyiąć raczył: mogac sie bez krzywdy żadnégo pokazáć Bogiem y Pánem wszech rzeczy. Wykret zás Budnégo. (Wyniszczył sam śiebie/ gdy sie dał poymáć/ wiezáć y krzyżowáć) przećiwny iest Páwłowi ś. który mówi: Wyniszczył sam śiebie/ przyiąwszy postáć służebniczą: zkąd to pewnie mamy/ iż nie ná ten czás dopiero wyniszczył sam śiebie/ gdy sie dał poymáć: ále kiedy przyiął służebniczą postáć/ to iest/ náturę człowieczą: gdy ten który był Bogiem od wieku/ równym Oycu/ raczył sie sstáć człowiekiem czásow ostátecznych.

9 *Dla czego y Bóg*] To przećiw Kálwinowi/ który ták nie łáskaw ná zasługi wiernych/ że sie nie wstydzi mówić/ iż y sam Pan Christus iáko człowiek nic sobie nie zásłużył. Lecz to bluźnierstwo/ y tu y ná inszych mieyscách zbiia pismo S. Godźien iest/ práwi/ báránek który iest zábit/ wziąć władzą y bostwo: Widzimy Jezusá/ dla boleśći śmierći czćią y chwałą vkoronowánégo.

Chriſtus co y nam y ſobie záſłużył.

Bluźnierſtwo Kálwinowo. Obia. 5. 9. Zyd. 2. 9.

10 *Aby ná imie Iezusowé*] Jáko słysząc imię Páná Jezusowo słusznie P. Jezusowi/ á nie głosowi/ áni temu słowu vczćiwość czynimy: ták też widząc obraz Páná Jezusow/ nie drewnu áni máteryey/ nie fárbam áni málowániu: ále sámému P. Jezusowi/ którégo on obraz znáczy/ y przed oczy stáwia/ sie kłániamy.

Obrázy.

12 *Z boiáźnią y ze drżeniém*] To przećiw vfności y bespieczeństwu heretyków/ którzy ná wiárę swą hárdźie każą/ y nie wątpliwie wierzą iż będą zbáwieni/ ták Lutrowie y Kálwinistowie/ iáko y Nowochrzczeńcy.

Ian 1. 14.

Vfność hæretycka.

ROZDZ. III.

1 A Naostátek bráćia moi/ weselćie sie w Pánu. Tóż wam pisáć/ mnie nie ćieżko/ á wam potrzebno. 2 ° *Pátrzćie ná psy/ pátrzćie ná złé robotniki/ vpátruyćie porzezánié. 3 ° Abowiem my iesteśmy obrzezániém/ którzy ⸗duchem służymy Bogu⸗: y chlubimy sie w Chrystusie Jezusie/ á nie w ćiele vfność mamy. 4 ° ácżkolwiek ia mam vfánié y w ćiele. Jeśli kto inszy zda sie vfáć w ćiele: więcéy ia. 5 ° Obrzezány osmégo dniá/ z narodu Izráelskiégo/ z pokolenia Beniámin/ [a] Hebræiczyk z Hebræiczyków/ wedle zakonu 6 Phárysæus/ ° według *żarzliwośći* prześláduiąc kośćiół Boży: według spráwiedliwośći która iest w zakonie obcuiąc bez przygány.

ábo ſtrzeżćie ſie pſow, złych robotnikow. G. Hæretycy iáko pſi iádowići, źli robotnicy, ná rozmáyte ſekty rozśiekáni.

⸗duchem Bożym ſłużymy. G.

[a] 2. kor. 11. c 22. Dźie 23. b 6

ábo zápálczywośći.

7 B ° Ale co mi było zyskiem/ tom poczytał dla Chrystusá być szkodą. 8 ° Owszem poczytam wszytko zá szkodę dla wysokiégo poznánia Jezusá Chrystusá Páná mego: dla którégom wszytkiégo postradał/ y mam sobie 9 zá gnóy/ ábym Chrystusá zyskał: ° y był náleźion w nim nie máiąc spráwiedliwośći moiéy która iest z zakonu: ále te/ która iest z wiáry Chrystusá Jezusá/ która z Bogá iest spráwiedliwość przez wiárę: 10 ° żebym go poznał/ y moc zmartwychwstánia iego/ y społeczność vtrapienia iego: przypodobány śmierći iego/ 11 ° ieslibym iáko zábieżał ku powstániu które iest z martwych. 12 C ° Nie iżbym iuż wziął/ ábo iuż doskonałym był: ále/ gonię/ ieslibym iáko vchwyćił/ w czymem y vchwycony iest od Chrystusá Jezusá.

13 ° Bráćia/ iać nie rozumiém iżbych vchwyćił. Lecz iedno tego co názad iest zápámiętywáiąc/ á do tego wprzód/ wyćiągáiąc sie/ 14 ° bieżę do kresu ku zakładu wysokiégo wezwánia Bożégo w Chrystusie Jezusie. 15 ° Którzykolwiek tedy doskonáli/ to rozumieymy: á iesli co ináczéy rozumiećie/ 16 y to wam Bóg ⸗obiáwi⸗. ° Wszákóż do czegośmy przyszli/ ábyśmy tóż rozumieli/ y w tymże práwidle trwaymy.

⸗według tegóż ſznuru poſtępuymy.

17 D ° Bądźćie násládowcámi moimi/ bráćia: á vpátruyćie té którzy ták chodzą iáko maćie wzór nász. 18 ° Boć [b] wiele ich chodźi/ którém wam często opowiádał (á teraz y płácząc powiádam) nieprzyiaćiele krzyżá Chrystusowego: 19 ° których koniec/ zátrácenié: których Bóg/ iest brzuch: y chwałá w sromoćie ich/ którzy ziemskié rzeczy miłuią.

[b] Rzym. 16. c 17.

20 ° A násze obcowánié iest w niebieśiech: zkąd też zbáwićielá oczekawamy/ Páná nászégo Jezusá Chrystusá/ 21 ° który przemieni ćiáło *podłośći* nászéy przypodobáné ćiáłu iásnośći swoiéy wedle skuteczności/ którą też wszytko podbić sobie może.

náſze podłe.

12 *Ale ścigam ázabych iáko*] Jeśliż Apostoł vstáwicznie robił/ iáko nie będąc pewien/ ieśliżeby do kresu dobieżeć miał: iákóż my grzészni pewni być możemy łáski y zbáwienia/

Niepewność zbáwienia.

ná gołé obietnice y namowy odszczepieńców/ y przez sáme wiárę: gdyż niewiemy pewnie/ iesli sie to/ czego chce Bóg po nas/ w nas nayduie.

Świętych náśládowáć mamy.

17 *Bądźcie náśládowcy memi*] Piekna á święta rzecz iest kiedy pásterze mogą rzec trzodźie swéy: Bądźcie náśládowcy memi. W czym sie nie dźieie Pánu Christusowi żadné vbliżenié/ gdy lud náśládnie nauki y dobrégo żywotá swoich Apostołów/ y tákże innych świętych/ Augustyná/ Benedyktá/ Dominiká/ Fránćiszká. Jáko tedy/ náśláduiąc świętych/ náśláduiemy sámego Christusá/ ták wzywáiąc świętych Christusá w nich wzywamy.

Wzywánie SS.

ROZDZ. IIII.

1 A TAK bráćia moi namilszy y wielce pożądáni/ wesele moie y korono moiá: ták stóyćie w Pánu/ namilszy. 2 Ewodiiéy żądam/ y Syntychi proszę/ 3 áby tożrozumiáły w Pánie. A proszę y ćiebie towárzyszu prawdźiwy/ pomagay tym które w Ewánieliiéy spolu zemną prácowáły/ z Klementem/ y z innymi pomocniki moimi/ których imioná są w kśięgách żywotá.

4 Weselćie sie záwsze w Pánu. powtóré mówię/ weselćie sie. 5 Skromność wászá niech będźie wiádoma wszytkim ludźióm. Pan blisko iest. 6 Nie troszczćież sie niócz: ále [a] we wszelkiéy modlitwie y prosbie z dźiekowániem niech żądánia wásze będą v Bogá oznaymioné. B 7 A pokóy Boży który przewyższa wszelki smysł/ niechay strzeże serc wászych y myśli wászych w Chrystusie Jesusie.

[a] ábo y we wszytkim modlitwą y prośbą.

8 Náostátek bráćia/ cokolwiek iest prawdźiwégo/ cokolwiek wstydliwégo/ cokolwiek spráwiedliwégo/ cokolwiek świętégo/ cokolwiek przyiemnégo/ cokolwiek dobréy sławy: iesli która cnotá/ iesli która chwałá kárności/ to obmyslayćie. 9 Czegośćie sie też náuczyli/ y przyięli/ y słyszeli/ y widźieliśćie we mnie/ to czyńćie: á Bóg pokoiu będźie z wámi.

10 A vweseliłem sie wielce w Pánu/ C iześćie wżdy kiedy znowu zákwitneli stáráć o mnie: iákóż y stáráliśćie sie: áleśćie [b] zábáwieni byli. 11 Nie mówię iákoby dla niedostátku. ábowiem náuczyłem sie ia przestáwáć wczym em iest. 12 Vmiém y vniżáć sie/ vmiém y obfitowáć: (wszedy/ y we wszem iestem wyćwiczony) y násyconym bydź/ łáknąć/ y obfitowáć/ y niedostátek ćierpieć. 13 wszytko mogę w tym który mie vmacnia [c]. 14 Wszákże dobrześćie vczynili/ vżyczywszy vćiskowi moiemu. 15 A wiećie y wy Philippensowie/ iż ná początku Ewánieliiéy/ gdym wyszedł z Mácedoniiéy/ żaden mi kośćiół nie spółkował zemną w ráchunku/ datku/ y wźiętku/ iedno wy sámi: 16 Ponieważ y do Thessáloniki/ raz y dwá posłáliśćie mi ná potrzeby. 17 Nie iżbym szukał datku: ále szukam owocu któryby obfitował ná liczbie wászéy. D 18 [d] Y mam wszytko/ y obfituię: iestem nápełnion/ wźiąwszy od Epáphrodytá cośćie posłáli/ wonność wdźięczności/ [a] ofiárę przyiemną/ Bogu miłą. 19 A Bóg móy niechay nápełni [e] wszelkie żądánie wásze wedlug bogactw swoich w chwale/ w Chrystusie Jesusie. 20 A Bogu y Oycu nászému chwałá ná wieki wieków. Amen. 21 Pozdrówćie káżdego świętégo w Chrystusie Jesusie. 22 Pozdrawiáią was bráćia którzy są zemną. Pozdrawiáią was wszyscy święci: á zwłasczá którzy są z Césárskiego domu. 23 Łáská Páná nászégo Jesusá Chrystusá [f] z Duchem wászym. Amen.

[b] oćiężeli.
[c] Christusie. G.
[d] á wszytkim ći. G.
[a] Rzym. 12. a 1.
[e] wszelką potrzebę wászę.
[f] z wámi wszytkimi. G

Koroná dwoiáka.

1 *Wesélé y korono*] Zowie ie weselem y koroną swoią/ prze to/ iż czekał korony żywotá wiecznégo/ iáko zapłáty zá swé prace dla nich podiete. Zkąd sie téż vczymy/ iż oprócz istotnéy onéy chwały/ która będźie z widzenia y z záżywánia Bogá/ iest téż y insza rozmáita chwałá z strony stworzenia: á iż słusznie Kátholicy Pánne naświętszą zowią weselem/ żywotem/ y nadźieią swoią.

Páweł S. nie miał żony. 1. kor. 7. 8.

3 *Towárzyszu*] Którzy mniémáią żeby Páweł przez tego towárzyszá żone swą rozumiał/ ći szkárádźie błądzą/ iáko y sámiż Grécy Doktorowie á ná imie Chrisostom y Theophilakt pokázuią/ pisząc ná to mieysce. Bo to pewna iż Páweł S. żony nigdy nie miał/ y σύζυγος po Grécku/ á po Łáćinie compar, nie żonę/ ale towárzyszá własnie znamionuie. A przetóż przez tego towárzyszá rozumieć mamy/ ábo męża któréy białeygłowy/ przed tym miánowánéy/ to iest Ewodiiéy/ ábo Synthichi/ iáko Chrysostom y Theophiláktus mówią: ábo niektórégo pomocniká Páwłowégo y społrobotniká w przepowiádániu Ewánieliiéy S. iáko Theodoretus y Háymo

rozumieią:

rozumiemią: ábo Germanus iest włásné imie męża/ iáko chce Oecumenius. Jákoby rzekł: Proszę ćie Germane towárzyszu.

18 Ofiáre przyiemną] Obacz iáko są iáłmužny Pánu Bogu wdźięczne: á zwłasczá które sie obracáią ná kápłany/ zakonniki/ y ná insze nabožné persony/ zá nagrode dobrodzieystw duchownych. Bo ták sstawáią sie niejáką ofiárą/ bárzo wonną y przyiemną Pánu Bogu.

Iáłmužny płatne.

ARGVMENT LISTV DO KOLOSSAN.

KOLossánie w Azyiey mnieyszey, sąśiedźi Láodicżánów, od Archippá y od Epáphrá ná wiáre Chrześćiáńską pierwey náwróceni, byli potym kácerstwem Symonowym uwiedzieni, które uczyło, iż Chrystus nie dosyć iest ku poiednániu y zbáwieniu, ále przez ányoły poiednánie y przystep do Bogá mamy. Mieli nád to wiele inszych zabobonów ták Zydowskich, iáko y Pogáńskich. Przetóż ich Apostoł nápomina, áby sie strzegli ták fałszywych Apostołów, iáko y Philosophów sekty Platonowey, którzy odrzućiwszy Chrystusá (który prawdźiwie iest głową kośćiołá y pośrzednikiem miedzy Bogiem á ludźmi) ná iego mieysce wprowadzáli pewne iákieś ányoły, iákoby náden zacnieysze: które też mnieyszymi Bogámi zwáli, ucząc áby im ludźie ofiáry czynili (zowiąc to pokorą) y obiecuiąc, że przez nie mieli przyśdź do nawysszego Bogá. Którym błedem kácerstwo Symoná czárnokśiężniká przez długi czás zwodźiło wiele ludźi: iáko Epiphániusz świadczy. Przećiwko tym tedy Páweł S. uczy, iż Pan Iesus Chrystus iest stworzyćielem wszytkich ányołów, Bogiem w personie, głową kośćiołá, y zwierzchnym wszelákim sposobem. A iż nie kto inszy iedno on iest odkupićielem, pośrzednikiem y iednáczem miedzy Bogiem á ludźmi: przez którego do Bogá przystepowáć mamy: ták iż choć my sámi, choć kto inszy ná niebie ábo ná źiemi zá námi sie modli, tedy sie modlić ma przez Páná nászego Iesusá Chrystusá, iáko kośćiół powszechny w swych modlitwách czyni: ustáwicznie á iáwnie wyznawáiąc, przećiwko tákim zwodźićielóm, imie y zasługe y pośrzednictwo Páná Chrystusowe.

Epiph. heresi 31.

LIST BŁOGOSŁAWIONEGO PAWŁA APOSTOŁA Do Kolossan.

ROZDZIAŁ I.

1 A PAWEŁ Apostoł Jesu Christá przez wolą Bożą/ y Tymotheusz brát: 2 tym którzy są w Kolosiech świetym/ y wiernéy bráćiey w Christusie Jesusie. 3 Łáská wam y pokóy od Bogá Oycá nászég/ y Páná Jesusá Christusá. Dziekuiemy Bogu y Oycu Pánánászego Jesusá Christusá/ záwsze modląc sie zá was: 4 vsłyszawszy wiáre wásze w Christusie Jesusie/ y miłość którą maćie ku wszytkim świetym/ 5 dla nádźieie która iest wam odłożona w niebie/ o którąśćie słyszeli w słowie prawdy Ewánieliiey/ 6 która przyszłá do was/ B iáko y ná wszytkim świecie iest/ y owoc przynosi/ y pomnaża sie iáko y w was/ odedniá tego którégośćie vsłyszeli y poználi łáskę bożą w prawdźie/ 7 Jákośćie sie náuczyli od Epáphrá namilszego spół sługi nászego/ który iest wiernym sługą Christusá Jesusá dla was: 8 który też nam oznaymił miłość wásze w Duchu. 9 Dla tego y my ode dniá którégośmy vsłyszeli/ nieprzestawamy zá was

Rozroszczenie Ewánieliey po wszem swiecie.

sie modlić y prosić/ ábyśćie byli nápełnieni znáiomośći woley iego we wszelákiey mądrośći y wyrozumieniu duchownym: 10 ábyśćie chodźili godnie Bogu we wszem sie podobáiąc: w káżdym vczynku dobrym owoc przynosząc/ y rosnąc w znáiomośći Bożey: 11 vmocnieni wszeláką mocą według możnośći iásnośći iego/ we wszelákiey ćierpliwośći y nieskwápliwośći z weselem.

12 Dźiękuiąc Bogu Oycu który nas godnymi vczynił działu dźiedźictwá świętych/ w świátłośći: 13 który nas wyrwał z mocy ćiemnośći/ y przeniósł w królestwo syná vmiłowánia swego/ 14 w którym mamy odkupienie/ przez krew iego odpuszczenie grzéchów.

15 Który iest obrázem Bogá niewidźiálnego/ pierworodny wszego stworzenia. 16 ábowiem [a] w nim wszytkie rzeczy są stworzone ná niebie y ná źiemi/ widźiálne y niewidźiálne/ choć throny/ choć páństwá/ choć kśięstwá/ choć zwierzchnośći: wszytko przezeń/ y w nim iest stworzono: 17 á on iest przed wszytkimi/ á wszytko w nim stoi.

18 Y on iest głową ćiáłá kośćiołá/ który iest początkiem/ [b] pierworodnym z vmárłych: áby on był miedzy wszytkimi przodkowánie máiąc: 19 bo w nim vpodobáło sie áby wszytká zupełność mieszkáłá: 20 á żeby przezeń poiednáło sie wszytko z nim vspokoiwszy przez krew krzyżá iego * bądź co ná źiemi/ bądź co w niebiesiech iest. 21 Y was którzyśćie niekiedy byli oddaleni y nieprzyiaćiele vmysłem/ w złośliwych vczynkách: 22 y teraz poiednał w ćiele ćiáłá swég przez śmierć/ áby was wystáwił święté y niepokaláné/ y nienágánione przed sobą. 23 Jesli iedno trwaćie w wierze vgruntowáni y státeczni/ á nie poruszeni od nádźieie Ewánieliey którąśćie słyszeli/ która opowiádána iest wszelkiemu stworzeniu/ które iest pod niebem/ któréy ia Páweł sstałem sie sługą.

24 Który sie teraz ráduię w vtrapieniách * zá was/ y wypełniam to czego nie dostawa vtrapieniam Christusowym/ w ćiele moim zá ćiáło iego/ które iest kośćiół: 25 którego sstałem sie ia sługą wedle száfowánia Bożego/ które mi iest dáne do was/ ábych wypełniał słowo Boże/ 26 teiemnicę która byłá zákryta od wieków y od rodzáiów/ á teraz oznaymiona iest świętym iego/ 27 którym chćiał Bóg znáiomé vczynić bogáctwá chwały téy táiemnice miedzy Pogány/ która iest Christus/ miedzy wámi nádźieiá chwały/ 28 Którego my przepowiádamy/ vpomináiąc káżdego człowieká/ y náuczáiąc káżdego człowieká we wszelákiey mądrośći/ ábyśmy wystáwili káżdego człowieká doskonáłym w Christusie Jesusie: W czym y prácuię/ boiuiąc według skutecznośći iego/ którą we mnie potężnie spráwuie.

* żyb.
* ábo chwalebney możnośći. G.
[a] Ian 1. a 3.
* ábo przed wszytkim. G.
[b] 1. kor. 15. e 21. Obia 1. b 5.
* przezeń. G.
* człowieczeństwá.
* moich. G.
* ábo, która. G.

Kośćiół szeroki y znáiomy po wszytkim świećie.

6 *Iáko y ná wszytkim świećie iest*] Obacz/ iż kośćiół y Ewánielia Páná Christusowá iuż ná on czás byłá ná wszytkim świećie/ y co dźień to więcéy rosłá/ pomnażáłá sie y owoc przynosiłá. Co iest przećiw odszczepieńcóm/ którzy mówić śmieią/ iż po czásiech Apostolskich Ewánielia y kośćiół prawdźiwy nie tylko nie vrosł/ y nie rozszérzył sie/ ále zgołá zginął/ ábo sie gdźieś ná pusczy táił/ y był nieznáiomy. Czytay Augustyná epist: 80. in fine.

Pan Bóg nas czyni godnymi.

12 *Który nas godnymi uczynił*] Nie tylko przez poczytánie sstawamy sie vczestnikámi zásług y dobrodźieystw Páná Christusowych: ále sie ich godni sstawamy z łáski iego.

Christus vrodzony przed wszytkim stworzenim Ambros. Chrisost. Syr. 24. 5.

15 *Pierworodny wszego stworzenia*] To iest pierwéy vrodzony z Oycá/ niżli iest vczyniono które stworzenie. Jáko nie tylko Chrysostom y Ambroży S. wykłádáią: ále y sam Syn Boży ták o sobie mówiąc: Jam z vst na wysszégo poszedł pierworodny przede wszem stworzeniem. Czego y tu dowodźi Páweł S: mówiąc: Iż przezeń stworzone są zgołá wszytkie rzeczy/ ták źiemskie iáko y niebieskie/ y sámi Anyołowie/ kśięstwá y mocárstwá. Zá czym idźie/ iż Christus był przed wszytkim stworzeniem/ y wszytkiego stworzenia stworzyćielem.

Christus iescze ćierpi, zásługuie, y dosyć czyni w członkách swoich. Dźie 9. 4.

24 *Y to czego nie dostawa*] Acz męká Páná Christusowá byłá dostátecznym vbłagániem zá grzéchy wszego świátá: wszákże chce Pan Christus też y w wiernych członkách swoich iescze więcéy ćierpieć: áby sie ták dopełniło/ czeº nie dostáie mękóm ieº. Bo iáko P. Christus żywie w członkách swoich/ ták też ćierpi/ y zásługuie/ y dosyć czyni w tychże członkách swoich. Száwle/ práwi/ czemu mię prześládujesz? A iáko sam w sobie ćierpiał dla pożytku y zbáwienia kośćiołá swego: ták dla tegóż ćierpi w członkách swoich. Jáko dokłada Páweł S. mówiąc: Zá ćiáło iego/ który iest kośćiół. Jáko tedy Pan Christus ćierpiąc zá kośćiół/ zásłużył kośćiołowi: ták też y káżdy wierny/ w swoich vtrapieniách dla spráwiedliwośći/ zásługuie y sobie y bráćiey swéy. A toć iest on skarb nieprzebrány zásług Páná Christusowych y świętych członków iego; które drugim członkóm potrzebnieyszym przez odpusty bywáią vżyczáné.

Odpusty.

ROZDZIAŁ II.

1 A Bowiem chcę ábyście wiedźieli iákie *stáránie mam o was y o tych którzy są w Láodyceiey/ y któ rzykolwiek nie wi dźieli oblicza mego w ciele: 2 áby po ćieszone były sercá ich/ spoiwszy sie w miłośći/ y ku wszelkim bogáctwóm zupełnośći wyrozumienia/ ku pozná niu táiemnice Bogá Oycá y Chry stusá Jezusá/ 3 w którym skryte są w szytkie skarby mądrośći y vmieietno śći. 4 A to powiádam/ áby was nikt nie podszedł przez *wyniosłość mo wy. 5 Bo [a] áczkolwiek ćiáłem odległy B iestem/ ále duchem iestem z wámi: weseląc sie y widząc porządek wász/ y vtwierdzenie tey/ która iest *w Chry stusie wiáry nászey. 6 Jákośćie tedy przyieli Jezusá Chrystusá Páná/ w nim chodźćie/ 7 wkorzenieni y wybudo wáni w nim/ y vmocnieni wiárą/ iá kośćie sie też náuczyli/ obfituiąc w nim w dźięk czynieniu.

8 Pátrzćie by kto was nie oszukał przez Philozophią/ y próżne omá mienie: wedle vstáwy ludzkiey/ po dług elementów świátá/ á nie we dług Chrystusá: 9 gdyż w nim miesz ka wszytká zupełność Bostwá ćiele śnie: 10 y iesteśćie w nim nápełnieni/ który iest głową wszelkiego kśięstwá y zwierzchnośći: 11 w którym y obrzezáni iesteśćie obrzezániem nie reką vczy nionym/ w zewleczeniu ćiáłá *ćiele snego/ w obrzezániu Chrystusowym/ 12 pogrzebieni z nim we chrzćie: w któ rym też powstáli przez wiárę *sku tecznośći Bogá/ który go wzbudźił z mártwych.

13 C Y [b] was gdyśćie byli vmárli w grzéchách y w odrzezku ćiáłá wászé go/ spół ożywił z nim/ dárowawszy wam wszytkie grzechy/ 14 zmázawszy który był przećiwko nam Cyrográph *dekretu/ który był nam przećiwny/ y ten zniósł z pośrzodku/ przybiwszy ji do krzyżá: 15 y złupiwszy kśięstwá y zwierzchnośći/ wywiódł ná widok śmiele/ iáwnie tryumph z nich czy niąc sam przez śie. 16 Niechayże was tedy nikt nie sądźi w pokármie ábo w piciu/ ábo w cząśći dniá świętego/ ábo w Nowiu/ ábo szábbátów: 17 któ re są ćieniem rzeczy przyszłych/ á ćiá ło Chrystusowo. 18 [c] Niechay was nikt nie zwodźi/ chcąc przez pokorę y ná bożeństwo ányołów/ czego nie wi dźiał chodząc/ próżno nádęty smy słem ćiáłá swego: 19 á nie trzymáiąc sie głowy/ z którey wszytko ćiáło przez spoienia y związánia zrządzone y spólnie złączone/ rośćie ná pomno żenie Boże.

20 D Jesliśćie tedy vmárli z Chrystu sem/ od elementów tego świátá: przecz że iescze iákoby żywiąc ná świe ćie *stánawiaćie? 21 Nie dotykayćie sie/ áni kosztuyćie/ áni ruszayćie: 22 Co wszytko iest ku skáżeniu sámym vży wániem/ wedle przykazań y náuk lu dzkich. 23 Które máią pozór mądrośći w zabobonich y w vpokorzeniu/ y w niefolgowániu ćiáłu/ *nic we czći iá kiey ku násyceniu ćiáłá.

Márginesy: *boiowánie. G. — *ábo wywo dnę. — [a] 1. kor. 5. a 3 — *w Chrystusá G. — *grzéchów. G. ćielesnych — *skuteczną Bożą. — [b] Eph. 2. a 1. — *dekretámi. G. S. ábo, ná ukámi. — [c] Mat. 24. 24 — *vmyślnie. — *vczyć sie dá iećie. G. ábo, vstáwam sie poddáiećie. — *to iest, nie karmiąc ćiá łá swego do sytośći. Hebr.

8 Przez Philozophią] O Philozophiiey pogáńskiey mówi Páweł S. która ná on czás pluzyłá w Grecyiey: którey oni przećiw ártykułóm wiáry Chrześćiáńskiey vżywáli: spieráiąc sie iż nie iest podobne ćiał zmar twychwstánie · á iż może kto mieć bez Chri stusá żywot błogosłáwiony. Jáko y dźiś Kal winistowie/ z teyże Philozophiiey szturmuią przećiw prawdźiwey bytnośći Ciáłá y krwie Páńskiey w S. Sákrámenćie. Jż/ práwi/ ie dno ćiáło nie może bydź záráżem ná rożnych mieyscách. Jż táż biátość/ okrągłość/ y smák zostáie. Ták też Nowochrzczeńcy/ przećiw bostwu y wiecznośći Syná Bożego Philo zophiiey rádźi dobywáią. Táką tedy Philo zophią Apostoł potępia/ która wiárę Chrze śćiáńską wywróćić vśiłuie: á nie te która iey náprzećiw mędrkóm tego świátá broni.

Jákiey Philo zophiiey Pá weł S. strze że sie káże.

16 W pokármie ábo w piciu] Y to mieysce heretycy głupie á niebácznie náprzećiw po stom y świętom Chrześćiáńskim przywo dzą. Gdyż tu Páweł nie o chrześćiáńskim ále o żydowskim obchodzeniu świąt/ no wych kśiężyców/ y szábbátów/ y o potráwách y nápoiách żydóm zákazánych mówi: które były ćieniem y figurą przyszłych rzeczy: y przetoż iuż mieyscá v wiernych nie máią.

Posty.

18 Przez pokorę y nabożeństwo Anyołów] Y te słowá heretycy głupie ćiągną przećiw wzywániu y czći świętych w kośćiele zwy czáyney. Bo to Páweł potępia kácerstwo Symoná czárnokśiężniká/ który vczył/ że niektórzy Anyołowie máią bydź Boską czćią chwaleni/ iáko mnieyszy bogowie/ którzy y świát stworzyli/ y przez Proroki mówili: á iż żaden nie może vbłagáć Bogá nawyższego/

Wzywánie świętych.

Tert: de Præscript,

który niewidźiálny iest/ iedno przez te Anyoly. O tym kácerstwie ták Tertullian pisze: A Symonowego czarnokśięstwá náuká Anyołom służąca/ pewnieć y oná miedzy bałwochwálstwá byłá policzona/ y od Apostołá Piotrá w sámym Symonie potepioná. Opisuie te tákże Irenæus li: 1. ca: 20. y Epiphanius in hæresi Simonis. Y o tym kácerstwie ábo czarnokśięstwie/ które Anyoły miásto Bogá y Christusá chwaliło/ y ofiáry im czyniło: wykłádáią to mieysce wszyscy Doktorowie: á miánowićie Chrysostom świety homil: 7. in epist: ad Colos: Oecumenius/ y Theophiláktus/ Hieronym/ Háymo/ y Theodoretus. Vide Bellarm.

12 Nie dotykayćie sie] Dármo y tego mieysca heretycy naprzećiw postom kośćielnym y potráwom w posty zákazánym náćiągáią. Gdyż iásna rzecz/ że to Páweł przećiw fałszywym Apostołom Zydowskim mówi/ którzy chćieli poddáć Chrześćiány pod ceremonie stárego zakonu (áby sie nie dotykáli mártwych zwierząt/ áby nie iedli potraw od Moyżeszá zákazánych) którym Chrześćiánie wiecey nie podlegli.

Posty.

ROZDZ. III.

1 A Rzetoiesliśćie społ powstáli z Christusem: co wzgórę iest szukayćie: gdźie Christus iest ná práwicy Bożey siedzący. 2 Co wzgórę iest *miłuyćie/ nie co ná źiemi. 3 Abowiemeśćie vmárli: y żywot wász skryty iest z Christusem w Bogu. 4 Gdy sie Christus żywot wász okaże: tedy y wy z nim okażećie sie w chwale.

5 [a] Vmartwiayćie tedy członki wásze które są ná źiemi/ porubstwo/ nieczystote/ wszeteczeństwo/ złą pożądliwość/ y łákomstwo/ które iest bałwochwálstwem. 6 dla których przychodźi gniew Boży ná syny *niewiernośći. 7 w którycheśćie y wy niekiedy 8 chodźili/ gdyśćie żyli w nich. B Lecz [b] teraz złóżćie y wy wszytko: gniew/ rozgniewánie/ złość/ bluźnierstwo/ szkárádą mowę z vst wászych. 9 Nie kłámayćie iedni drugim: zwlókszy z śiebie stárego człowieká z vczynkámi 10 iego/ á oblókszy nowego tego który sie odnawia w poznánie/ podług wyobráżenia tego który go stworzył. 11 Gdźie niemász Pogániná y Zydá/ obrzezánia y odrzezku/ Bárbárzyná y Tátárzyná/ niewolniká y wolnego: ále wszytko/ y we wszech Christus.

12 [c] Przyoblecżćież sie tedy (iáko wybráni Boży/ święći/ y vmiłowáni) we wnetrznośći miłośierdźia/ w dobrotliwość/ w pokorę/ w ćichość/ w 13 C ćierpliwość/ iedni drugich znosząc: y odpuszczáiąc sobie iesli kto ma skárge przećiw komu. iáko y *Pan odpuśćił wam/ ták y wy. 14 A nád to wszytko/ miieyćie miłość/ która iest związká doskonáłośći. 15 A pokóy *Christusów niech przewyższa w sercách wászych/ ku któremu też wezwáni iesteśćie w iednym ćiele: á wdźięczni bądźćie. 16 Słowo Christusowe niechay mieszka w was obfićie/ z wszeláką mądrośćią/ náuczáiąc y sámi śiebie nápominaiąc/ przez Psálmy/ y pieśni/ y śpiewánia duchowne/ z łásce śpiewáiąc *w sercách wászych Bogu.

17 D [d] Wszytko cokolwiek czynićie w słowie ábo w vczynku/ wszytko w imie Páná Iezusá Christusá/ dźiękuiąc Bogu y Oycu przezeń.

18 [e] Zony bądźćie poddáne mężóm/ 19 iáko ma bydź/ w Pánu. [f] Mężowie/ miłuyćie żony wásze/ á niebądźćie 20 gorzkimi przećiwko nim. [g] Synowie/ posłuszni bądźćie rodźicóm we wszytkim. ábowiem śie to podoba w Pánu. 21 [h] Oycowie/ *niepobudzayćie ku rozgniewániu synów wászych: áby sie 22 málego sercá nie sstawáli. [i] Sludzy/ bądźćie posłuszni we wszytkim pánom wedle ćiáłá/ nie służąc ná oko/ iákoby ludźióm sie podobáiąc/ ále w szczerośći sercá/ Bogá sie boiąc. 23 Cokolwiek czynićie/ z sercá czyńćie iáko Pánu/ á nie ludźiam: 24 wiedząc iż od Páná weźmiećie odpláte dźiedźictwá. 25 *Pánu Christusowi *służćie. Bo który krzywde czyni/ [k] odnieśie to co niesłusznie vczynił: á niemász względu ná osoby v Bogá.

*smákuyćie.
[a] Ephe. 5. a3
*ábo nieposłuszne. G.
[b] Rzym. 6. a 4. b 12. Ephes. 4. f 23. Zyd. 12. a 1. 1. Pio. 2. a 1. y 4: a 2.
[c] Eph. 6. b 11.
*Christus. G.
*Bozy. G.
*w sercu wászym Pánu. G.
[d] 1. kor. 10. g 31.
[e] Eph. 5. e 22. 1. Piot. 3. a 1
[f] Eph. 5. f 25.
[g] Eph. 6. a 1.
[h] Eph. 6. a 4
*niedraźnićie, nie obruszayćie.
[i] Eph. 6. a 5. Tit. 2. c 9. 1. Piot. 2. c 18
*służyćie. G.
[k] Rzym. 2. b 11 Dźie. 10. f 34

Spráwiedliwość istotna, á nie poczytána.

10 A oblókszy nowego] Z tego mieyscá obaczyć możemy/ iż spráwiedliwość nászá w Christusie iest rzecz istotnie w nas bedąca/ y ná duszy nászey trwáiąca/ y zdobiąca one: á nie sámo przyczytánie spráwiedliwośći Christusowey/ ábo sámo zákryćie grzechów y niepráwośći nászych: które fałesznie twierdzą heretycy/ żeby miáły w nas trwáć y zostáwáć/ też y po chrzćie/ y po pokućie/ y záwsze pókismy żywi. Czytay Augustyná de peccat: merit: & remis: lib: 2. cap: 7. & cont: Iulia: lib. 6. cap. 7.

ROZDZ. IIII.

1 A Panowie / co spráwiedliwégo y słusznég iest/czyńćie sługóm : wiedzącze y wy macie Páná w niebie. 2 [a] W modlitwie trwaycie : czuyni będąc ná niéy z dźięk czynieniem. 3 B [b] modląc sie społecznie y zá nas/áby nam Bóg otworzył drzwi mowy ku opowiádániu táiemnice Chrystusowéy(dla ktoréy też iestem związány) 4 ábych ią oznaymiał iáko potrzebá ábym mówił. 5 [c] W mądrośći sie obchodźćie z tymi ktorzy są obcy : czás odkupuiąc. 6 Mowá wáßá záwße wprzyiemnośći niech będźie solą posolona : ábyśćie wiedźieli iáko maćie káżdému odpowiedźieć. 7 co sie zemną dźieie / wßytko wam oznaymi Tychikus namilßy brát/y wierny sługá / y spół sługá w Pánu : 8 ktoregom posłał do was ná to sámo áby sie wywiedźiał co sie dźieie z wámi / y poćießył sercá wáße/ 9 z Onezymem namilßym y wiernym brátem/ktory iest z was. Wßytko wam oznaymią co sie tu dźieie.

10 Pozdrawia was Arystárchus ktory iest spół więźien móy/y Márek ćioteczny brát Bárnábáßów / o ktorym wźięliśćie roskazánie. Iesliby przyßedł do was przyimićie go/ 11 C y Iesus ktorego zową Iustem : ktorzy są z obrzezánia. Ci sámi są pomocnicy moi w królestwie Bożym : ktorzy mnie byli pociechą. 12 Pozdrawia was Epáphrás ktory z was iest/sługá Chrystusá Iesusá /záwße pieczołuiący sie o was w modlitwách / ábyśćie stali doskonáłymi y pełnymi we wßelákiéy woli Bożéy. 13 Bo dáie mu świádectwo/ że ma wielką pracą o was/ y o tych ktorzy są w Láodyceiéy / y ktorzy w Hierápolu. 14 Pozdrawia was [d] Lukaß lékarz namilßy / y Demás. 15 Pozdrówćie brácią ktorzy są w Láodyceiéy : y Nymphe/y zgromádzenié ktoré iest w domu iego. 16 A gdy v was przeczytan będźie ten list/ vczyńćie áby też czytány był w kośćiele Láodyceńskim: á iżebyśćie ten ktory Láodyceńsów iest wyczytáli. 17 A powiedźćie Archipowi : Doglądáy posługowánia ktoreś wźiął w Pánu/ábyś ie wypełniał. 18 Pozdrowienié/ ręką moią Páwłową. Pámiętayćie ná okowy moie. Łáská z wámi. Amen.

[a] Luk.18. a 1. 1.Tes.5.c12. Eph 6. c18.
[b] 2. Thes.3. a 1.
[c] Eph.5.d15.
[d] 2. Tim. 4. b 11.

ARGVMENT listu piérwszégo do Thessáloniczan.

Thessáloniczánie, bylić mieszczánie głównego miástá Mácedońskiego Thessaloniki. Ci fałßywych Apostołów do śiebie nie przypuśćili, ále owßem státeczni będąc w wierze, prześládowánia dla niéy mężnie wytrzymáli. Przetoż do nich Páweł S. ten ćießący list piße, weseląc sie z wiáry y státeczności ich : y nápominiáiąc áby w nich postępowáli, o zmartwychwstániu y o przyśćiu też Páná Chrystusowym, ku ich potwiérdzeniu, nieco przypomina.

LIST BŁOGOSŁAWIONEGO PAWŁA APOSTOŁA Do Thessáloniczan.

ROZDZIAŁ I.

1 A Páweł y Sylwan y Tymotheuß kośćiołowi Thessáloniczan w Bogu Oycu/y w Pánie Iesuśie Chrystuśie. Łáská wam y pokóy. 2 Dźiękuiemi Bogu záwße zá was wßytkie: wspominiáiąc was w modlitwách nászych bez przestánku: 3 B pámiętáiąc ná dźieło wiáry wáßéy /y prace /y miłość /y [*] ćierpliwość nádźieie' Páná nászégo Iesusá Chrystusá/przed Bogiem y Oycem nászym : 4 Wiedząc bráćia vmiłowáni

[*] ábo ćierpliwą nádźieię. Hebr.

5 od Bogá / o wybrániu wáßym: ⁹ iż Ewánielia náßá nie byłá do was tylko w mowie / ále y w mocy / y w Duchu świętym / y ᵃw zupełności wielkiey: iáko wiećie iákiémyśmi byli miedzy wámi dla was.

6 ⁹ A wy sstáliśćie się náßládowcámi náßymi / y Páńskimi: przyiąwßy słowo w wielkim vćiśnieniu / z weselem Duchá świętego: ⁹ ták iżeśćie się sstáli wzórem wßytkim wierzącym w Mácedoniey y w Achaiey. ⁹ Abowiém od was rozasłwiona iest mowá Páńska: nie tylko w Mácedoniey y w Achaiey / ále ná wßelkim mieyscu / wiárá wáßá ktora iest ku Bogu rozeßłá się ták iż nam nietrzebá nic mówić. 7 ⁹ Bo sámi o nas opowiádáią iákieśmy weśćie do was mieli: y iákośćie się náwroćili do Bogá od báłwánów / ábyśćie służyli Bogu żywému y prawdźiwému / 8 ⁹ y oczekiwáli Syná iego z niebiós (którégo wzbudźił z martwych) Jesusá / który nas wyrwał od gniewu przyßłégo.

ᵃ w zupełnym vpewnieniu.

6 Náßládowcámi náßymi y Páńskimi] Náßláduiący świętych / y Christá Páná náßláduią. A toć náßládowánie rozmáitych świętych było początkiem zakonów rozlicznych w kośćiele: które iednák wßytkie ćiągną ku doskonálßému náßládowániu Páná náßego.

Zakony. 1.kor. 11. 1. Philip. 3. 17.

ROZDZIAL II.

1 A Bowiém sámi wiećie bráćia / o náßym weśćiu do was iż nie próżné było: 2 ⁹ ále przedtym vćierpiawßy y ᵃzelżeni będąc (iáko wiećie) w Philipiech / dufnośćeśmy mieli mówić do was w Bogu náßym / Ewánielią Bożą z wielkim ᵇstáránim. 3 ⁹ Abowiém nápominánié náßé nie z obłędliwośći / áni z nieczystośći / áni w zdrádźie: 4 ⁹ ále iákośmy doświádczeni byli od Bogá / żeby nam byłá zwierzona Ewánielia / ták mówiémy: nie iáko się ludźióm podobáiąc / ále Bogu / który doświádcza serc náßych. 5 ⁹ Abowiém nigdyśmy nie byli w mowie po chlébstwá / iáko wiećie: áni w okáziey łákomstwá / Bóg świádek iest: 6 ⁹ áni ßukáiąc chwały od ludźi / áni od was / áni od inßych. 7 ⁹ Mogąc być wam obćiążliwi iáko Apostołowie Chrystusowi: ále sstáliśmy się ᶜmáluczkimi w pośrzodku was / iáko gdyby mámká ᵈogrzewáłá syny swoie: 8 ⁹ Ták was prágnąc / chćieliśmy chętliwie / dáć wam nie tylko Ewánielią Bożą ále też duße náßé: żeśćie się nam stáli namilßymi.

9 ⁹ Abowiém ᵇpámiętaćie bráćia prácą náßę y trudzenié: w nocy ᶜy wednie robiąc / ábyśmy żadnégo z was nie obćiążyli / przepowiádáliśmy v was 10 Ewánielią Bożą. ⁹ Wyśćie świádkámi y Bóg / iáko świętobliwie / y spráwiedliwie / y bez skárgi byliśmy wam którzyśćie vwierzyli. 11 ⁹ Jáko wiećie iákośmy káżdégo z was (iáko oćiec syny swoie) 12 ⁹ prośąc was y ćieśąc oświádczáli ábyśćie chodźili godnie Bogu / który was wezwał do swégo królestwá y chwały.

13 ⁹ Dla tego y my dźiękuiemy Bogu bez przestánku / iż przyiąwßy od nas słowo słuchánia Bożégo / przyięliśćie ie nie iáko słowo ludzkié / ále (iáko iest prawdźiwie) słowo BOgá ᵉktóry skutecznie spráwuie w was którzyśćie vwierzyli.

14 ⁹ Abowiém wy bráćia sstáliśćie się náßládowcámi kośćiołów BOżych które są w Żydowskiey źiemi / w Chrystusie Jesusie: iżeśćie y wy toż ćierpieli od spół pokolenikow wáßych / 15 iáko y oni od Żydów. ⁹ Którzy y Páná zábili Jesusá y ᶠProroki / y nas prześládowáli / y Bogu się nie podobáią / y wßytkim ludźióm się sprzećiwiáią. 16 ⁹ broniąc nam żebyśmy nie mówili Pogánóm iżby byli zbáwieni: áby záwße wypełniáli grzéchy swé. ábowiém ná nie przyßedł gniew Boży áż do koncá.

17 ⁹ A my bráćia będąc opusczonymi od was ná krótki czás twarzą nie sercem: bárźieśmy się kwápili widźieć oblicze wáßé z wielką chućią. 18 ⁹ Abowiémeśmy chćieli przyść do was (zwłaszczá ia Páwel) y raz y drugi: 19 ále przekaźił nam ßátan. ⁹ Abowiem

ᵃ Dźie. 16. d 18. d 22.

ᵇ bojowánim. G.

ᶜ ćichemi. 2. L. G. S.

ᵈ wychowuiąc.

ᵇ Dźie. 20. g 1. kor. 4. c 12 ᶜ 2. Tes. 3. b 8

ᶠ własne. G.

którąż iest nádźieiá nászá / ábo wesele / ábo koroná przechwalánia? Izali nie wy przed Pánem nászym Jesusem Chrystusem iesteście ná przyszćie iego?
20 Abowiém wy iesteście chwałá nászá y wesele.

13 Słowá Bożego] Tu sie náuczyć mogą odszczepieńcy/ iż nie to sámo iest słowo Boże/ co w Bibliiéy iest nápisano. Ponieważ wszytkie kazánia Páwłá ś. które miał do nich piérwéy niżli ten list pisał/ były słowem Bożym.
19 Nádźieiá nászá] Jesliż oto Páweł vcznie swé zowie nádźieią swą/ weselem swym/ y koroną chwały: Czemuż heretycy zá złe máią Kátholikóm/ iż Pánnę naświętszą y inné święté/ nádźieią swą zową dla osobliwéy vfności którą w ich zasługách y przyczynách máią?

Słowo Boże nie pisáne.

Pánná Máryá nádźieiá nászá.

ROZDZIAŁ III.

1 A Wzięto niemogąc sie wiecey wstrzymáć/ vpodobáło sie nam zostáć w Atheniech sámym: 2 á posłáliśmy [a] Tymotheuszá brátá nászego/ y sługę Bożego [*] w Ewánieliiéy Chrystusowéy/ áby was potwiérdźił y nápominał z strony wiáry wászéy: 3 áby żaden sobą nie trwożył w tych vćiskách: ábowiém sámi wiécie/ żeśmy ná to postáwieni. 4 Bo y gdyśmy byli v was/ opowiedáliśmy wam żeśmy mieli ćiérpieć vćiśnienié/ iáko sie y stáło/ y wiécie. 5 B Dla tego y ia nie mogąc sie wiecéy wstrzymáć/ posłałem ábym sie dowiedźiał o wierze wászéy/ by was snać nie skusił ten co kusi/ á żeby nie stálá sie dárémna praca nászá. 6 Lecz teraz gdy Tymotheusz od was przyszedł do nas/ y oznaymił nam wiárę y miłość wászę/ á iż nas máćie w dobréy pámięci záwsze/ żądáiąc nas widźieć/ iáko y my też was: 7 C Dla tego bráćia iesteśmy poćieszeni/ z was/ w káżdéy doległośći y vtrapieniu nászym przez wiárę wászę: 8 boć teraz żywiemy/ iesli wy stoićie w Pánu. 9 Abowiem którąż dźiękę możemy oddáć Bogu zá was/ z wszelkiégo wesela którym sie weselimy dla was przed Bogiem nászym: 10 w nocy y we dnie bárźiey prosząc ábyśmy oglądáli twarz wászę y dopełnili tego czego nie dostáie wierze wászéy? 11 D A sam Bóg y Oćiec nász/ y Pan nász Jesus Christus niech prostuie drógę nászę do was. 12 A was Pan niechay rozmnoży/ y [*] niech vczyni áby obfitowáłá miłość wászá/ [*] iednégo ku drugiému/ y ku wszytkim: iáko y my przećiwko wam: 13 ná vtwiérdzenié serc wászych bez skárgi w świątobliwośći/ przed Bogiem y Oycem nászym/ ná przyszćié Páná nászégo Jesusá Christusá ze wszytkimi świętymi iego/ Amen.

[a] Dźie. 16. 21.

[*] y pomocniká nászego. G

ROZDZ. IIII.

1 A Nostátek tedy bráćia/ żądamy was y prosimy w Pánu Jesusie/ ábyśćie iákośćie wźieli od nas/ iáko sie maćie sprawowáć/ y Bogu sie podobáć/ ták żebyśćie sie y spráwowáli: żebyśćie wiecéy obfitowáli. 2 Bo wiéćie które roskazánia dałem wam przez Páná Jesusá. 3 Abowiém [a] tá iest wola Boża/ poświęcenié wászé: żebyśćie sie powśćiągáli od porubstwá/ 4 áby vmiał káżdy z was naczynié swé trzymáć w świątobliwośći y vczćiwośći: 5 nie w namiętnośći żądze/ iáko y Pogáni którzy nie znáią Bogá/ 6 B á żeby kto nie podchodźił/ áni oszukiwał w spráwie brátá swégo: ábowiém mśćićielem iest Pan wszytkiégo tego/ iákośmy wam przed tym powiádáli/ y oświadczáli. 7 Bo nas Bóg nie wezwał ku nieczystośći: ále ku poświęceniu. 8 A przeto który tám gárdźi/ nie gárdźi człowiekiem ále BOgiem/ który też w nas dał Duchá swégo świętégo. 9 A o miłośći bráterstwá nie potrzebá nam do was pisáć: á-

[a] Rzym. 12. a 2. Eph. 5. d 17.

bowiem [b] wy sámi od Bogá iesteście náuczeni ábyście iedni drugié miłowáli. ¶ Abowiem to czynicie przeciw wszytkiey bráciey we wszytkiey Mácedoniey. A prosimy was bráciá/ izbyście wiecey obsitowáli: ¶ y stáráli sie ábyście spokoynymi byli/ á zebyście spráwy wásze spráwowáli/ y rękámi swemi [+] robili/ iákosmy wam roskazáli: ¶ á izbyście vczćiwie sie obchodzili z tymi ktorzy są obcy/ á niczyiego nic nie pożądáli.

¶ A niechcemy bráciá ábyście wiedźieć nie mieli o tych ktorzy zásneli/ izbyście sie nie smucili/ iáko y drudzy ktorzy nádźieie nie máią. ¶ Abowiem iesli wierzymy iż Jesus vmárł y zmartwychwstał: ták y Bóg té ktorzy zásneli przez Jesusá przyprowádźi z nim. ¶ Abowiem to wam powiádamy w słowie Páńskim/ iż [c] my ktorzy żyiemy ktorzysmy pozostáli/ ná przyszćie Páńskie nie vprzedźimy tych ktorzy zásneli. ¶ Abowiem sam Pan z roskazániem y z głosem Archánielskim y z trąbą Bożą zstąpi z niebá: á pomárli ktorzy są w Chrystusie/ powstáną pierwszy. ¶ Potym my ktorzy żyiemy/ ktorzy pozostáiemy/ pospołu pochwyceni będźiemy z nimi w obłokách przeciw Chrystusowi ná powietrze/ á ták záwsze z Pánem będźiemy. ¶ Przeto ćieszćie sie spółkem témi słowy.

[b] Jan 13. d 34. y 15. c 17. 1. Jan 2. b 10 y 4. c 13.
[+] włásnymi. G.
[c] 1. kor. 15. e 23. g 51.

Nie gárdźi człowiekiem ále Bogiem] Kto gárdźi kośćiołem y porządnymi pásterzámi iego/ y náukami ich ábo przykazániem: ten nie mniey grzészy/ iáko gdyby sámégo Bogá przykazánia wzgárdźił. Bo są od Duchá S. á nie zgołá ludzkie przykazánia. Przetoż ták Bóg do Sámuelá mówił: Nie ćiebieć wzgárdźili/ ále mnie/ ábych nie królował nád nimi.

O tych ktorzy zásneli] Niektorzy heretycy niebácznie twierdźili z tego mieyscá/ żeby dusze ludzkie spáły áż do dniá sądnégo. Gdyż sie to zásnienié o sámych tylko ćiáłach/ á nie o duszach rozumie.

Gárdzący kośćiołem, y Bogiem gárdźi.
1. krol. 8. 7.
Dusze nie śpią.

ROZDZIAŁ V.

O czásiech y o chwilách bráciá/ niepotrzebuiecie ábysmy wam pisáli. ¶ [a] Abowiem sámi dostátecznie wiećie/ iż dźień Páński/ iáko złodźiey w nocy ták przydźie. ¶ bo gdy rzeką/ Pokóy y bespieczeństwo: tedy nagłe zginienié przydźie ná nie/ iáko ból [+] w żywoćie máiącey: á nie wybiegáią sie. ¶ A wy bráciá/ nie iesteście w ćiemnośći: áby on dźień was miał iáko złodźiey zástáć. ¶ ábowiem wszyscy wy/ iesteście synowie świátłośći/ y synowie dniá: nie iesteśmy nocy áni ćiemnośći. ¶ A ták nie śpimy iáko y inszy/ ále czuymy y bądźmy trzeźwimi. ¶ Abowiem ktorzy śpią/ w nocy śpią: á ktorzy są piiáni/ w nocy są piiáni. ¶ A my ktorzy iesteśmy [+] dniowi/ bądźmy trzeźwi/ [b] obłekszy páncerz wiáry y miłośći/ á przyłbicę nádźieie zbáwienia.

¶ Gdyż Bóg nie postáwił nas ku gniewu/ ále ku nábyćiu zbáwienia przez Páná nászego Jesusá Christusá. ¶ ktory vmárł zá nas: ábysmy/ choćiaż czuiemy/ choćiaż śpimy/ społu z nim żyli. ¶ Dla tego ćieszćie sie społecznie/ y buduyćie ieden drugiego/ iáko y czynićie. ¶ A prosimy was bráciá/ ábyśćie ználi té ktorzy prácuią miedzy wámi/ y ktorzy są przełożonymi wászymi w Pánu/ y nápomináią was: ¶ izbyśćie ie bárźiey miłowáli dla ich prácé. pokóy miéyćie [+] z nimi.

¶ A prosimy was bráciá/ karzćie niespokoyné/ ćieszćie máłego sercá/ przyimuyćie niemocné/ ćierpliwymi bądźćie ku wszytkim. ¶ [c] Pátrzćie áby kto złym zá złé komu nie oddawał: ále záwżdy co dobrégo iest násláduyćie/ ieden przećiw drugiému/ y przećiw wszytkim. ¶ záwsze sie weselćie. ¶ [d] Bez przestánku sie modlćie. ¶ We wszytkim dźiękuyćie. ábowiem tá iest wola Boża w Christusie Jesusie ku wam wszytkim. ¶ Duchá nie gáśćie. ¶ Proroctw nie lekce ważćie. ¶ A wszytkiégo [+] doświádczayćie: co dobré iest dźierzćie. ¶ Od wszelákiego podobieństwá złego sie powściągayćie. ¶ A sam Bóg pokoiu niech was we wszytkim poświęći: áby cáły duch wász/ y duszá y ćiáło bez skárgi ná przyszćie Páná nászego Jesusá Christusá było

záchowáné.

[a] 2 Piot. 3. c 10. Obi. 3. a 3. y 16. c 15.
[+] rodzącey.
[+] synowie. G.
[b] Isa. 59. c 17. Eph. 6. c 17.
[+] miedzy sobą. G.
[c] Przyp. 17. b 13. y 20. d 22. Rzym. 12. d 17. 1. Piot. 3. b 9.
[d] Syr. 18. c 22. Luk. 18. a 1. Kolos. 4. a 2.
[+] doświádczáiąc. G.

e 1.kor 1.b 9 *pewną nádźieię wáßę. Gr

zachowáné.

24 ᵛ e Wierny iest ktory was wezwał / 25 ktory też vczyni*. ᵛ Bráćia módlćie 26 sie zá nas. ᵛ Pozdrowćie bráćią wßy- 27 tkie w pocáłowániu świętym. ᵛ Po- 28 przysięgam was przez Páná / áby ten list przeczytan był wßytkiey świętey bráćiey. ᵛ Łáská Páná nászego Jezu- sá Christusá z wámi / Amen.

Doświadczáć ktoma, y czego.

Czego iuż probowáć nie potrzebá

20 Wßytkiego doświadczayćie] Gdy mówi wßytkiego probuyćie / nie dáięć wolności te- go probowánia zgołá wßytkim ludziom / kto- rzy są w kośćiele : ále tylko tym którym do- świadczáć należy / to iest przełożonym ko- śćielnym. Ktemu nie mowi tu zgołá o wßy- tkich proroctwách / pismách y naukách / żeby znowu miáły bydź probowáné: ále tylko o nowych / wątpliwych y podeyźrzánych / ktoré iescze nie są doświadczoné. Lecz náuká kśiąg zákazánych nie iest wątpliwa / ále iáwnie zła y ßkodliwa : bo iuż iest sprobowána y potę- piona. Także z drugiey strony nie iest wąt- pliwa náuká Koncilów abo zborów kośćiel- nych / ále iáwnie dobra y z Duchá S. y prze- toż Páweł S. odnosząc do kośćiołów dekret zboru Jerozolimskiego / nie mowił : Do- świadczayćie / ále roskázował on dekret zá- chowáć.

ARGVMENT WTOREGO LISTV DO Thessaloniczan.

IZ Páweł, iáko prágnął, do Thessaloniczan sam przyiácháć nie mógł, przeto ten wtóry list piße do nich. A iż ie strászono przyśćiém Páńskim ná sąd, iákoby wnet bydź miáło : pokázuie, iż ácz dźień sądu Páńskiego pewnie będźie, ná którym y oni swą zapłátę, y prześládowce ich, karánie odniosą : wßákże nie ták rychło będźie, y nie pierwey áż Antichryst przyidźie : o którym nieco ozn ámuiąc : y prosząc áby się zań modlili, każe sie strzedz Chrześćiiánów niespokoynych, y próżnuiących, á dármo chléb iedzących.

LIST BŁOGOSŁAWIONEGO PAWŁA APOSTOŁA Do Thessaloniczan wtóry.

ROZDZIAŁ I.

1 A PAWEŁ y Sylwan y Tymotheusz: kośćiołowi Thessálonickiemu w Bogu Oycu nászym y w Pánie Jezuśie Chrystuśie. 2 ᵛ Łáská wam y pokóy od Bogá Oy- cá nászego y Páná Jezusá Chrystu- 3 B sá. ᵛ Powinniśmy Bogu záwsze dźię- kowáć zá was bráćia / ták iáko sie go- dźi / iż bárzo rośćie wiárá wáßá / y ob- fituie miłość káżdego z was przećiw 4 drugim. ᵛ ták iż y my sámi przechwá- lamy sie z was w kośćielech Bożych / z ćierpliwośći wáßey / y wiáry / y we wßelkim prześládowániu wáßym y w 5 vćiskách / ktoré odnośićie. ᵛ ná przy- kład spráwiedliwego sądu Bożego / ábyśćie byli godni poczytáni w kró- lestwie Bożym / dla ktorego y ćierpi-

6 cie. ⁷ iesli iedno sprawiedliwa iest v Bogá/żeby oddał vćisnienié tym którzy was vćiskáią: 7 ⁷ á wam którzy vćiśnieni iesteśćie odpoczynienié z námi w obiáwieniu Páná Jesusá z niebá z ányoły możnośći swoiéy / 8 ⁷ w płomieniu ognistym oddawáiącego pomstę tym którzy Bogá nieznáią/ y którzy nie są posłuszni Ewánieliiéy Páná nászéǧ Jesusá Chrystusá. 9 ⁷ Któ rzy kaźni odniosą w zátráceniu wieczné od oblicznośći Páńskiéy/ y od chwały mocy iego: 10 ⁷ gdy przyidźie áby był vwielbion w świetych swoich/ y dźiwnym śię sstał we wszytkich którzy vwierzyli/ Iż wiárá iest dáná świádectwu nászému v was w on dźień. 11 ⁷ Dla czego też modlimy śię záwsze zá was: áby was Bóg nász vczynił godnymi wezwánia swego/ y wypełnił wszytkę wolą dobrotliwośći/ y spráwę wiáry w mocy/ 12 ⁷ áby było rozsłáwioné imię Páná nászego Jesusá Chrystusá w was/ á wy w nim podług łáski Bogá nászégo/ y Páná Jesusá Chrystusá.

Ludźie bywáią niebá godni.

Abyśćie byli godni] Obacz/ iż przez státeczné á mężné znoszenié vtrapienia dla Chrystusá/ sstáią śię ludźie godni korony królestwa niebieskiégo/ która zásługuią. Pátrz Luk: 20. 35.

Bóg bywa vwielbion w świętych.

Aby był uwielbion w świetych swoich] Iáko to nie vymuie czći Páná Chrystusowéy/ y owszem ią wielbi/ że ie sam Pan Bóg czći y w nich śię wielebnym pokázuie: Ták też y to że ie kośćiół czći y sławi/ iest ku więtszéy czći y sławie Páná Chrystusowéy.

ROZDZIAL II.

1 Prośimy was bráćia przez przyszćié Páná nászégo Jesusá Chrystusá y nászégo zgromádzenia do niego: 2 ⁷ ábyśćie śię nie prędko vnośili od rozumu wászégo/ áni byli vstrászeni/ áni przez duchá/ áni przez mowę/ áni przez list iákoby od nas posłány/ iákoby nádchodźił dźień ᶜ Páński. 3 ⁷ ᵃ Niech was nikt nie zwodźi żadnym sposobem. ábowiém ᵇ nie przyidźie/ ieśli piérwéy nie przyidźie odstąpienié/ y będźie obiáwion człowiek grzéchu/ syn zátrácenia: 4 ⁷ Który śię sprzećiwia y wynośi śię nád to wszytko co zowią Bogiem/ ábo co chwalą: ták że vśiedźie w kośćiele Bożym ᶜ okázuiąc śię iákoby był Bogiem. 5 ⁷ Nie pámiętacie iż gdym iescze v was był/ tom wam powiádał? 6 ⁷ A teraz wiećie co zátrzymawa: áby był obiáwion czásu swego. 7 ⁷ Abowiém śię iuż spráwuie táiemnicá niepráwośći: tylko áby ten który trzyma teraz/ dźierżał áż odiet będźie z pośrzodku. 8 ⁷ A tedy obiáwion będźie on złośnik: którégo ᵇ Pan Jesus zábiie duchem vst swoich: y zátráći obiáwieniem przyszćia swegǒ tego/ 9 ⁷ którégǒ przyszćié iest wedle skutecznośći szátáńskiéy/ z wszeláką mocą/ y znáki y cudámi kłamliwémi/ 10 ⁷ y z wszelkim zwiedźieniem niepráwośći w tych którzy giną/ przeto iż miłośći prawdy nie przyięli áby byli zbáwieni. 11 ⁷ Dla tegǒ pośle im Bóg skuteczność oszukánia/ áby wierzyli kłamstwu: 12 ⁷ iżby byli osądzeni wszyscy którzy nie vwierzyli prawdźie/ ᶠ ále przyzwolili ná niepráwość. 13 ⁷ Lecz my powinniśmy Bogu dźiekowáć záwsze zá was bráćia vmiłowáni od Bogá/ iż was wybrał Bóg ᵍ piérwiastkámi ku zbáwieniu/ przez poświecenié duchá y przez wiárę prawdy: 14 ⁷ ná którą też was wezwał przez Ewánieliią nászę/ ku nábyćiu chwały Páná nászégǒ Jesusá Chrystusá. 15 ⁷ Przeto bráćia stóyćie: á trzymayćie podánia którycheśćie śię náuczyli/ choć przez mowę/ choć przez list nász. 16 ⁷ A sam Pan nász JEsus Chrystus/ y Bóg á Oćiec nász który nas vmiłował/ y dał poćieszenié wieczné/ y nádźieię dobrą przez łáskę: 17 ⁷ niech nápominá sercá wásze/ y vtwierdza we wszelákim vczynku y w mowie dobréy.

ᶜ Chrystusow. G.
ᵃ Eph. 5. b 6.
ᶜ dźień Páński.
ᶜ iáko Bóg G.
ᵇ Isa. 11. a 4.
Cudá Antychristowe będą obłudne y kłamliwe: nie iáko cudá Christusowe y świetych prawdźiwe
ᶠ ále śie kocháli w niepráwośći. G.
ᵍ od początku G.
Trádicie.

Odstąpienie.

Nie przyidźie odstąpienié] Przez to odstąpienié rozumieć możemy ábo sámego Antychristá: iáko Chrysostom/ Theodoret/ Oecumenius/ Theophilactus/ y Augustyn S. rozumieią: iż on będźie przyczyną odstąpienia wiela ludźi od Chrystusá. Abo odstąpienié od páństwá Rzymskiégo: iáko Ambrozy S. Sedulius y Prunásius wykłádáią. Bo nie

piérwéy

nie pierwey Antichrist przyydźie/ áż páństwo Rzymskie/ do końcá zniszczone/ skáżone/ y z pośrzodku vprzątnione będźie. Abo náwet odstąpienie od Kośćiołá Powszechnego/ y od Kátholickiey wiáry: ktore sie w dźisieyszych heretykách znácznie pokázuie.

Znáki Antychristowe.

3 *Y będźie obiáwion człowiek grzechu*] Znáki głownego onego Antychristá opisuie. Pierwszy/ iż on będźie ieden pewny człowiek. Co sie z Greckich ártykułow iásnie pokázuie: On człowiek grzechu/ on syn zátrácenia. Drugi/ iż sie sprzećiwi wszytkim y sámemu Bogu: y wynieśie sie nád to wszytko co Bogiem zową ábo zá Bogá chwalą: to iest/ wzgárdźi wszelkiego Bogá/ ták prawdźiwego iáko y fałszywego: y nie dopuśći áby kto chwalił ábo zá Bogá miał kogo inszego oprocz niego. Trzeći/ iż będźie śiedźiał w kośćiele Bożym: to iest w kośćiele Ierozolimskim (ktory znowu zbuduie) vdawáiąc sie Zydom zá Messyaszá: iáko stárzy á święći Doktorowie kośćielni zgodnie wykłádáią. Czwarty/ iż będźie śiedźiał w kośćiele iáko Bog: vdawáiąc sie zá prawdźiwego y zá nawyższego Bogá. Wielka tedy iest przewrotność odszczepieńcow/ ktorzy z tych słow/ nie iednego ktorego Rzymskiego Papieżá/ (coby byłá bárzo wielka potwarz) ale wszytkie Papieże co ich było od tysiącá lat/ (co iest bluźnierstwo niesłycháne/ y wielka krzywdá Boża) Antychristem onym przednieyszym vczynić chcą: gdyż żaden z tych Papież áni sie wynośił nád Bogá prawdźiwego: áni nád namnieyszego świętego: áni sie czynił Bogiem: áni sam śiebie zá Bogá chwalić kazał: áni w kośćiele Ierozolimskim nigdy nie śiedźiał.

[margin: 1. 2. Dan. 11. 36. 3. 4. *Papież Antychristem nie iest.*]

Táiemnicá nieprawośći Obia. 13. 8.

7 *Iuż sie spráwuie táiemnicá nieprawośći*] Iáko Pan Christus począł przychodźić od początku świátá w Pátryárchách y Prorocech (ktorzy go vprzedzáli y známionowáli) spráwowáć táiemnice miłośći: á wszákże w swey osobie nie przyszedł/ áż gdy ćiáło przyiął z błogosłáwioney Pánny Máryiey. Ták też Antychrist/ skoro po wniebowstąpieniu Páńskim/ począł przychodźić w członkách y vprzedźićielách swoich (y spráwowáć táiemnice nieprawośći) to iest w heretykách y w tyránnách prześláduiących kośćioł tego: á osobliwie w Symonie czárnoksiężniku/ ktory sie zwał Christusem: y w Neronie Césárzu/ ktory napierwszy począł kośćioł prześládowáć. Wszákże w swey osobie Antychrist on głowny nieprzyydźie/ áż ná końcu świátá. A ták prześládowánie duchowne Symoná czárnoksiężniká/ y zwierzchowne Neroná Césárzá/ táiemnicą nieprawośći zowie: iż byli znákámi y figurámi prześládowánia Antychristowego. Ták Ambrozy/ Chrysostom/ Theodoret y Sedulius ná to mieysce/ y Hieronym quest: 11. ad Algas: y Augustyn s. lib: 20. cap: 9. de ciuit: Dei.

Trádicie.

15 *Trzymaycie podánia*] Znáczne mieysce przećiw odszczepieńcom/ ktorzy podánia y trádycie Apostolskie odrzucáią/ nie przyimuiąc nic czego w piśmie nie máią: y słowo Boże tylko w sámym piśmie/ á nie w náukách y vstáwách podánych zámykáiąc. Ktorzy niech słucháią co Chrysostom/ Oecumenius/ y Theophiláktus ná to mieysce piszą: Z tych/ prawi/ słow Páwłá S. iáwno iest/ iż Apostołowie Christusowi nie wszytkiego przez list (zá piśmie) ále y wiele rzeczy krom pismá podáli. A oboie teyże wiáry są godne/ ták one pisáne/ iáko y te niepisáne. Trádicia iest: dáley sie nie pytay. Niech słucháią y Bázyliusza wielkiego/ tákże mowiącego: Iż náuki ábo vchwały kośćielne/ iedne mamy w piśmie zostáwione: á drugie z trádiciey (to iest z náuki słowney) Apostolskiey w táiemnośći podáne. A oboie (prawi) do pobożnośći iednáką moc máią. Co też y inni wszyscy stárzy á święći Doktorowie iednymi vsty zeznawáią/ z tych słow Apostolskich.

[margin: Chrysost. Basil: de Spir. san. c 29]

ROZDZIAŁ III.

1 A Nostátek brácia/ [a] modlcie sie zá nas/ áby mowá Boża bieżáłá y byłá wsłáwioná/ iáko y v was: [2] y ábysmy byli wyzwoleni od niespokoynych y złośliwych ludźi. ábowiem nie wszytkich iest wiárá. [3] A wierny iest Bog/ ktory was vtwierdźi y strzedz będźie od złego. [4] A dufamy o was w Pánu/ iż co roskázuiemy/ y czynićie/ y czynić będźiećie. [5] A Pan niech prostuie sercá wásze w miłośći Bożey/ y [*] w ćierpliwośći Christusowey. [6] B A opowiádamy wam brácia w imie Páná nászego Iezusá Christusá/ iżbyśćie sie odłączyli od káżdego brátá nieporządnie chodzącego/ á [*] nie według podánia ktore wźięli od nas. [7] Abowiem sámi wiećie iáko nas potrzebá násládowáć: gdyżesmy [*] nie byli niespokoyni [8] miedzy wámi: [8] ániśmy [b] chlebá dármo od ktorego pożywáli/ ále w pracy y w vtrudzeniu w nocy y we dnie robiąc/ ábyśmy ktorego z was nie obćiążyli. [9] C Nie iákobysmy byli mocy nie mieli/ ále żebyśmy wam sámi śiebie ná wzor dáli/ ábyśćie nas násládowáli. [10] Abowiem y gdyśmy byli v was/ tośmy wam opowiádáli: iż ieśli kto niechce robić/ niech też nie ie. [11] Bo słyszeliśmy iż niektorzy [*] niespokoynie chodzą miedzy wámi/ nic nie robiąc/ ále dwornie sie spráwuiąc. [12] A tym ktorzy tákowi są/ opowiádamy/ y prośimy przez Páná Iezusá Christusá/ áby z milczeniem robiąc swoy chleb iedli. [13] D A wy [c] brácia nie vstawaycie dobrze czyniąc. [14] A ieśli kto iest nieposłuszny słowu nászemu/

[margin: [a] Eph. 6. c 18. Kolos. 4. a 3. [*] ábo, ku oczekawániu Christusá. G. [*] nie mowi według podánia ábo trádiciey Apostolskiey. [*] nieporządnie sie nie spráwowáli. G. [b] Dźie. 20. g 34. 1. kor. 4. c 12. 1. Thes. 2. b 9. [*] nieporządnie. G. [c] Gal. 6. c 9.]

mu / przez liſt tego náznáczcie / á nie mießaycie ſie z nim / áby ſie záwſtydził: [b] 15 á nie poczytaycie iáko nieprzyiaćielá / ále vpominaycie iáko brátá. 16 A ſam Pan pokoiu niech wam da pokóy wieczny ná wßelkim mieyſcu. Pan niechay bedźie zwámi wßytkimi. 17 Pozdrowienie / reką moią Páwłową / który ieſt znák w káżdym liśćie / ták pißę. 18 Láſká Páná náßego Jezuſá Chriſtuſá zwámi wßytkimi / Amen.

[b] záwſze wßelákim obyczáiem. G.

10 Ieśli kto nie chce robić] Nie ieſtći to powßechné roſkazánié / żeby zgołá wßyſcy / y ßláchtá / y kśieża / robić rekomá byli powinni (ták iáko ſektarze tych słów náćiagáią) Ale tylko tym Apoſtoł robić każe / którzy ieſli nie robią / tedy ábo kráść muſzą / ábo inßé gorßyć / ábo czás prózno trawić. Bo ſie ták ſam Apoſtół wykłada: Ten który kradł / mówi / niechay iuż nie krádnie: lecz ráczéy niech prácuie / robiąc rekomá ſwémi. A ná drugim mieyſcu roſkazawßy robić rekomá / przyczyne te dáie: Abyśćie ſie z obcymi vczćiwie obchodźili / niczyiego nie potrzebuiąc. Bo ſie gorßyli niewierni / gdy widźieli / iż Chrześćiánie chćieli żyć z cudzych máietnośći. A tu lepák powiedziawßy: Kto nie robi / ten też niechay nie ié: te przyczyne roſkazánia dáie: Boſmy ſłyßeli / iż niektórzy miedzy wámi nieporzadnie ſie ſpráwuią: nic nie róbiąc / ále ſie cudzémi ſpráwámi niepotrzebnie báwiąc. Którzy ſie tedy mogą kradźieży / y wzgorßenia / y proznowánia vwiárowáć / ináczéy nizli rekomá robiąc / y czym ſie innymi potrzebnieyßym báwiąc: tym Apoſtół nie każe reczną robote robić.

Robić rekomá nie wßyſcy powinni.

Eph: 4. 28. 1.The: 4. 12

ARGVMENT LISTV PIERWSZEGO DO Tymotheuszá.

TYmotheuß Liſtreńſki z oycá Pogániná, á z mátki Zydówki, ná imie Euniciiéy urodzony, dla wielkich dárów Bożych iemu użyczonych, bedąc ieſcze młodym, od Páwłá był Biſkupem w Ephezie poſtánowion. Do tego pißąc Páweł S. céł ábo ſumme piérwßego liſtu wyraża témi słowy mówiąc: To ia tobie pißę, ſynu, ábyś wiedział iáko ſie maß w domu Bożym ſpráwowáć. Vczy go tedy (y w nim wßech Biſkupów) iáko ſam śiebie y innych rządźić ma. Aby z ſtrony ſwoiéy, był przykłádem y zwiérćiádłem wßelákiéy cnoty, ludźióm wßytkich ſtanów. A z ſtrony innych, áby nikomu nie dopuſczał czego inßégo uczyć, iedno to co przyiął świety kośćiół Powßechny, to ieſt, Kátholickiéy wiáry. Ktemu, áby ſtárym y młodym, mężóm y białymgłowam, pánóm y sługom, bogátym y ubogim przypominał ich powinnośći. Przytym pokázuie, z iáką oſtrożnośćią, y iákié perſony ma ná kápłáńſtwo poświecáć, zá kim ſie ma modlić, y kogo przypuſczáć do ślubów czyſtośći.

1.Tim 3. 15.

LIST BŁOGOSŁAWIONEGO PAWŁA APOSTOŁA Do Tymotheuszá piérwszy.

ROZDZIAŁ I.

1 A PAweł Apoſtoł Jezuſá Chriſtuſá podług [a] roſkazánia Bogá [b] zbáwićielá náßego / y Chriſtuſá Jezuſá [c] nádźieie náßéy: 2 [a] Tymotheußowi [b] miłému ſynowi w wierze. Láſká / miłośierdźié / y pokóy od Bogá Oycá / y Chriſtuſá Jezuſá Páná náßego. 3 Jákom cie prośił ábyś zoſtał w Ephezie gdym ßedł do Mácedoniiéy / ábyś opowiedźiał niektórym żeby ináczéy nie vczyli / 4 áni ſie báwili báśniámi y nieſkończonym wyliczániem

[a] ábo zálecenia. G.

[b] Oycá y G.

[c] który ieſt nádźieiá náßá G.

[a] Dźie. 16. 2 1

[b] práwemu. G.

niem rodzáiów: które rádszey gadki przynoszą niż zbudowánie Boże które iest w wierze. [5] A koniec przykázánia iest miłość z czystégo sercá/ y sumnienia dobrego/ y wiáry nieobłudney. [6] Od których niektórzy obładziwszy sie/ obrócili sie ku próżnomowności/ [7] chcąc bydź náuczycielmi zakonu/ nie rozumieiąc áni co mowią/ áni o czym twierdzą.

[8] A [b] wiémy że dobry iest zakon/ ieśliby go kto przystoynie vżywał: [9] wiedząc to iż zakon nie iest postánowion spráwiedliwému/ ále niespráwiedliwym/ y [*] niepoddánym/ niepobożnym y grzesznym/ złośliwym y sprosnym/ oycomordercóm y mátkomordercóm/ mężoboycóm/ [10] porubnikóm/ Sodomczykóm/ wolnych ludzi przedawácżóm/ kłamcóm y krzywoprzysiężcóm/ y ieśli sie co innégo zdrowéy náuce sprzeciwia/ [11] która iest wedle Ewánieliiéy chwały błogosłáwionégo Bogá/ która mnie iest zwierzona. [12] Dziekuie temu który mie vmocnił Chrystusowi Jezusowi Pánu nászému/ iż mie zá wiernégo poczytał/ ná vsługowánie postánowiwszy. [13] którym był piérwéy bluznierzem/ y prześládowcą/ y łżywym: álem dostąpił miłosierdzia Bożégo/ żém niewiedząc czynił w niewierności. [14] Lecz bárzo obfitowáłá łáská Páná nászégo z wiárą y z miłością/ która iest w Chrystusie JEzusie. [15] [*] Wierna mowá/ y wszelkiégo przyięcia godna/ iż [c] Chrystus Jesus przyszedł ná ten świát grzeszné zbáwić/ z których iam iest piérwszym. [16] Alem dla tego miłosierdzia dostąpił: áby we mnie naprzód okazał Jesus Chrystus wszeláką [*] ciérpliwość/ [*] ná náukę tym którzy mu máią vwierzyć ku żywotowi wiecznému. [17] A królowi wieków nieśmiertelne[*]/ niewidziálnému/ sámému[*] Bogu cześć y chwałá ná wieki wieków. Amen.

[18] To roskazánie poruczam tobie[*] Tymotheuszu: według vprzedzáiących o tobie proroctw/ ábyś w nich boiował dobry bóy/ [19] máiąc wiárę y dobré sumnienié/ które odrzuciwszy niektórzy/ z strony wiáry rozbili sie. [20] z których iest Hymeneusz y Alexánder: którém oddał szátánowi/ áby sie náuczyli nie bluznić.

Marginalia: [b] Rzym. 7. b 11. — [*] ábo niepostusznym. G. — [*] Pewna. — [c] Mat. 9. b 13. Mar. 2. c 17. — [*] ábo niesk wápliwość G. — [*] ná wzór. G — [*] mądremu. G. — [*] Synu. G.

(Marginal letters: B at v. 5, C at v. 11, D at v. 16.)

[3] *Zeby ináczéy nie uczyli*] Własny znák heretyków/ y odszczepieńców iest/ ináczéy vczyć niżli vczono y wierzono w kościele Kátholickim/ piérwéy niźli oni z náuką swą ná stáli. Pátrz Gal: 1. 8. ynyżéy Rozdz: 6. 20. — *Znák haeretykow.*

[5] *Koniec przykazánia iest miłość*] Iż sie do niéy wszytkié przykazánia ściągáią/ y przez nie bywáią wykonáné y wypełnione: nadobnie Augustyn S. powiedział: Iż miłość zácżeta/ iest zácżeta spráwiedliwość: miłość rostąca iest rostąca spráwiedliwość: miłość wielka/ iest wielka spráwiedliwość: doskonáła miłość/ iest doskonáła spráwiedliwość. — *Spráwiedliwość násá iest miłość.* N De nat. & grat. ca. 70.

[9] *Zakon nie iest postánowion spráwiedliwému*] Nie iżby spráwiedliwy nie był powinien czynić co zakon roskázuie/ y strzedz sie czego zakázuie: ále iż co niezbożni czynią dla boiáźni karánia/ to spráwiedliwi dobrowolnie y z miłości czynią. August. in Psal: 118. cont. 11. — *Zakon iáko nie iest dla spráwiedliwych.*

[17] *Sámému Bogu*] Sámym Bogiem zowiąc Oycá/ nie wyłącza Syná ani Duchá S. od społeczności Oycowskiégo bostwá: ále fałszywé bogi Pogáńskié. Pátrz v Jana 17. 3. — *Sam Bóg wszytká Troycá.*

[19] *Które odrzućiwszy niektórzy*] Ztąd widzimy/ iż żywot niepobożny ábo złé sumnienié wielóm ludzi iest przyczyną vtrácenia wiáry/ y vpádnienia w kácerstwo. — *Drogá do kácerstwá.*

[20] *Którem podał szátánowi*] Wszelki Chrześcianin który bywa záklęt/ bywa szátánowi podan. Bo iáko Christus iest w kościele/ ták gdzie indzie szátan. August: de verb: Apost: Serm: 14. — *Klątwá.*

ROZDZIAL II.

[1] A Proszę tedy ná piérwéy/ áby były czynione prosby/ modlitwy/ przyczyniánia/ dziekowánia zá wszytkie ludzie: [2] zá króle/ y wszytkie którzy są ná wysszym mieyscu: ábyśmy cichy y spokoyny żywot wiedli we wszelákiéy pobożności y [*] czystości. [3] ábowiem to iest dobra y przyiemna przed zbáwicielem nászym Bogiem/ [4] który chce áby wszyscy ludzie byli zbáwieni/ y przyszli ku vznaniu prawdy. [5] Bo ieden Bóg/ ieden y pośrzednik Bogá y ludzi człowiek Chrystus Jesus: [6] który sámégo siebie dał odkupienié zá wszytki/ świádectwo czásow swych. [7] ná [a] które ia iestem postánowion káznodzieią y Apostołem (prawdę mówię [*]/ nie kłámam) náuczycielem

Marginalia: [*] poćciwości. G. — [a] 2. Tim. 1. c 11. — [*] w Chrystusie. G.

(Marginal letters: A at v. 1, B at v. 5.)

ćielem Pogánów w wierze y w práwdźie. [8] Chce tedy áby mężowie modlili sie ná kàżdym mieyscu: podnosząc czyste rece/ bez gniewu y sporów. [9] Tákże [b] y niewiasty w vbierze ochędożnym/ ze wstydem y miernośćią vbieráiąc sie/ nie z tráfionémi włosy/ ábo złotem/ ábo perłámi/ ábo w kosztownéy száćie: [10] Ale iáko przystoi niewiástam/ obiecuiącym pobożność przez vczynki dobre. [11] Niewiástá niech sie vczy w milczeniu/ zwszelákim poddáństwem. [12] [c] A náuczáć niewieśćie nie dopuszczam/ áni pánowáć nád mężem: ále być w milczeniu. [13] Bo [d] Adam pierwszy stworzón iest: potym Ewá. [14] A Adam nie iest zwiedźion: lecz [e] niewiástá zwiedźiona w przestepstwie byłá. [15] Ale zbáwiona bedźie przez rodzenie dźiatek: ieśliby trwáłá w wierze/ y w miłośći/ y w świątobliwośći z trzeźwośćią.

[b] 1. Piotr. 3. a 3.
ſkromnym. G.
[c] 1. kor. 14. f 34.
[d] 1. Moy. 1. d 27.
[e] 1. Moy. 3. b 6.
z miernośćią ábo z czystośćią. G.

Prośby, modlitwy] To wszytko (iáko Augustyn S. vczy) przy ofierze Mszéy S. wszytek kośćiół Chrześćiáński záchowuie: czyniąc prośby przed poświeceniém Sakrámentu: modlitwy/ przy poświeceniu y po poświeceniu/ które modlitwą Páńską zámyká: przyczyniánia/ gdy kápłan ludźióm błogosłáwi: dźiek czynieniem náwet wszytko zámykáiąc. August. Epist. 59. Quest. 5. ad Paulinum.

Mszá S. Aug: lib. 1. Trinit. c. 7.

Ieden y pośrzednik] Christus w postáći Bożéy iest rówien Oycu/ á w postáći służebniczéy iest pośrzednikiem Bogá y ludźi. Pośrzednik iest zstrony człowieczeństwá: lecz z strony Bostwá/ nie iest pośrzednik/ bo iest równy Oycu/ y Bóg v Bogá/ y z Oycem y z Duchem S. ieden Bóg. Ktemu sam Pan Christus iest pośrzednikiem odkupienia y przeiednánia z Bogiem: iż on sámego śiebie dał okupem zá wszytki: iáko tu dokłada Páweł S. Lecz nie sam iest pośrzednikiem z strony przyczyniánia. Bo y Moyżesz był tákim pośrzednikiem/ y wszyscy którzy sie modlą y przyczyniáią do Bogá zá námi/ są pośrzednikámi. A przetóż gdźie Pan Christus názwan iest przyczyńcą do Bogá zá námi: tám nie mówi pismo/ żeby sam był przyczyńcą: iż sie też y drudzy zá námi przyczyniáią. Nád to sam Pan Christus iest pośrzednikiem z strony nátury: iż iest śrzednim miedzy Bogiem/ á człowiekiem: bedąc w iedney personie y Bogiem/ y człowiekiem: co potrzebno było do poiednánia człowieká z Bogiem. Te przyczyne dáią máło nie wszyscy Doktorowie/ pisząc ná to mieysce. Trzećia przyczyná iest/ iż Pan Christus sam iest pośrzednikiem tákim/ który żadnégo innégo pośrzedniká nie potrzebuie: iáko potrzebuią wszyscy inni świeći/ przez iednégo pośrzedniká Christusá przeiednáni: przez którego y teraz wszytko vprászáią. Przetóż Augustyn S. powiedźiał: Wszyscy ludźie Chrześćiáńscy społem sie modlitwam swym zálécáią: lecz zá kim nikt nie prośi/ ále on zá wszytkie/ ten iest ieden y práwy pośrzednik.

Christus pośrzednikiem iest według człowieczeństwá. Christus iáko iest iednym pośrzednikiem.
1. Aug. li. 10. Confess. c. 43. Vide Bellar. De Christo, li. 3. c 5. 5. Moy. 5. 5. Gal. 3. 19. 1. Ian 2. 1.
2. Pośrzednik iest y miał być, Bóg y człowiek. Rzym. 8. 34.
3. Lib. 2. cont: Parmen: c. 8.

Náucząć niewieśćie nie dopuszczam] Przećiw temu roskazániu czynią dźisieysze niewiásty/ zwłasczá té/ które sie Ewánieliczkámi zowią/ Biblią szermuiąc/ y o pismie sie disputuiąc/ którym sie to słusznie rzec może/ co Bázylius S. kuchmistrzowi Césárskiému/ coś z pismá zá Ariáńską sektą przywodzącému/ odpowiedźiał. Twoiá rzecz/ práwi/ potráwy Césárzowi gotowáć/ á nie Ewánieliią wykłádáć.

Niewiásty náucząć nie máią.

ROZDZIAŁ III.

[1] Wiernámowá. Ieśli kto biskupstwá pożąda/ dobrégo dźieła pożąda. [2] [a] Máci tedy Biskup być nienágániony/ [b] iednéy żony mąż/ trzeźwi/ rostropny/ obyczáyny/ wstydliwy/ gośćie ochotnie przyimuiący/ ku náuczániu sposobny/ [3] nie winopilcá/ nie biiący/ ále skromny/ nie swarliwy/ nie chćiwy/ [4] ále w domu swym rządny: máiąc syny poddáné z wszeláką czystośćią. [5] A ieśli kto nieumie domu swégo rządźić: iákóż pieczą bedźie mógł mieć o kośćiele Bożym? [6] Nie nowotny: áby podniózszy sie w pyche/ nie wpadł w sąd dyabelski. [7] A ma też mieć dobré świádectwo od tych którzy są obcymi: áby nie wpadł w vrągánié y śidło dyabelskié. [8] Dyákonowie tákże czyśći/ nie dwoistégo iezyká/ nie kocháiący sie w wielkim pićiu winá/ nie szukáiący szkárádégo zysku: [9] máiący táiemnice wiáry w czystym sumnieniu. [10] A ći też niechay pierwéy bedą doświádczeni: y ták niech służą/ nie máiąc żadnéy winy. [11] Niewiásty tákże wstydliwé/ nie obmównice/ trzeźwé/ wierné we wszytkim. [12] Dyákonowie niech bedą mężowie iednéy żony: którzyby dźiatki swé dobrze rządźili/ y swé domy. [13] Bo którzyby dobrze posługowáli/ ziednáią sobie stopień dobry/ y wielkié vfánié w wierze/ która iest w Christusie Iesusie. [14] To tobie pisze: spodźiewáiąc sie że rychło do ćiebie przybede. [15] A ieśli omieszkam/ ábyś wie-

[a] Tit. 1. b 7.
[b] Tit. 1. b 6.
rádo gość. G.
ábo zwádliwy. G.
nie łákomy ná zysk plugáwy. G.
Iáko pierwey pod imieniem Biskupów zámknął y kápłany: ták tu pod imieniem Dyákonow rozumie y poddyákony.
ábo żony.

dział iáko sie masz spráwowáć w domu Bożym / który iest kośćiół Bogá żywego / filar y vtwierdzenie prawdy. 16 ¶ A iáśnie wielka iest táiemnicá pobożnośći / ᶜktóra iest oznáymiona w ćiele / vspráwiedliwiona iest w duchu / okazáłá sie ányołóm / opowiedźiána iest *Pogánóm / wiárę iey dano ná świećie / *wźięta iest w chwale.

ᶜBóg okazał sie w ćiele vspráwiedliwiony, &c. G.

*miedzy pogány: G.

Dwożeżenia Biskupem y kápłanem być nie może.

2 *Iednéy żony mąż*] Nie roskázuiec Apostoł témi słowy / áby káżdy Biskup y kápłan żonę pierwéy poiął niżli Biskupem zostánie / ábo y kápłanem. Bo ináczéy nie byłby kápłanem áni Biskupem Pan Christus / áni sam Páwel / áni Ian S. Ewánieliſtá / áni Titus / áni Tymotheusz / áni Ignácius / Bázilius / Chryzostom / Ambroży / Augustyn / y inni bez liczby: którzy / nie máiąc nigdy żony / biskupy zostáli. Ale roskázuie / áby żadnégo ná Biskupstwo / y ná kápłáństwo nie obieráno / któryby po śmierći pierwszéy żony wtórą sobie poiął: iż to iest wielki znák niepowśćiągliwośći / która Biskupowi y kápłanowi nie przystoi: który ták słowem iáko y przykłádem / ma wszytkich pobudzáć ku doskonáłośći. Tákći to mieysce iednostáynie wszyscy Doktorowie Gréccy y Láćinscy wykłádáią: iż iesli sie przyda kogo z świeckich wźiąć ná kápłáństwo ábo ná Biskupstwo: áby nie był dwożenia: y zostawszy Biskupem áby z żoną wiecéy nie obcował: pełniąc ono słowo Apostolskie: którzy máią żony / niech ták bedą iákoby ich nie mieli. Lecz áby kto bedąc Biskupem ábo kápłanem miał żonę kiedy poiąć / iest rzecz ták w Gréckim iáko y w Láćińskim kośćiele nigdy niesłycháná: czego iednák Nowánielikowie sobie dopuszczáią: nie dbáiąc nic ná Páwłá S. roskázánie. Pátrz niżéy Rozd: 5. 9.

1. kor. 7. 29.

Zaden zostawszy kápłanem żony nie poymował, oprócz hæretyków.

4 *Syny máiąc*] Syny máiąc mówi / nie syny czyniący abo rodzący. Bo nie roskazał obráć biskupá / któryby iedne żone poiąć miał y syny płodźić: ále któryby przed tym miał iedne żone. Hieron. lib:2. cont: Iouin: Ambr: epist: 22. ad Eccle: Vercellen.

15 *W domu Bożym*] Ambroży S. ták ná to mieysce pisze: Domem Bożym názwány iest kośćiół: którego dziś rzadcá ábo spráwcá iest Dámásus Papież. Kędy widzimy / iż zá świádectwem Ambrożego S. Papież nie iest Biskupem y Rzadzcą sámego miástá Rzymu / ále wszytkiego domu Bożego / który iest kośćiół Powszechny: którego dziś tákże spráwcą iest Clemens VIII.

Papież iest spráwcą kośćiołá wszytkiego.

15 *Filar y vmocnienie prawdy*] Że nie tylko ma w sobie prawdę wiáry / ále ią też potwierdza y podpiera: ták iż prawdá wiáry / z nászéy strony / wspiera sie ná świádectwie y ná powadze kośćiołá. Prze co Augustyn S. powiedźiał: Iabych Ewánieliey nie wierzył / by mie nie wzruszáłá powagá kośćielna. Zá czym idźie / iż kośćiół Kátholicki nigdy zbłądźić y prawdy odstąpić nie może: á iż to wszytko prawdá / cokolwiek on trzyma y podawa: á to wszytko falsz / cokolwiek on gáni y potępia.

Kośćioł táko iest vmocnieniem prawdy. Cont. epi: fundam. c 5

16 *Która iest oznaymioná w ćiele*] Miásto tych słów Gréckie księgi ták czytáią: Bóg sie okazał w ćiele. Co iż prosto iest w brew Nowochrzczeńcóm tym Sámosátáńskim / przeto tu Gréckiego textu odstepuią / á do Láćińskiego sie vćiekáią / pierwéy ii wzgárdźiwszy y ohydźiwszy. Zkąd znáć w iákiey v nich wádze iest y sámo pismo świete.

Bóg sie okazał w ćiele. Szerość od[illegible] odszczepieńców.

ROZDZ. IIII.

1 A ¶ Duch iáwnie powiáda iż ᵃw ᶜostáteczne czásy odstąpią niektórzy od wiáry / przystawáiąc do duchów *obłedliwych y náuk czártowskich / 2 ¶ w pokrytośći kłamstwo mówiących / y ᶜpiątnowáne máiących sumnienie swoie / 3 ¶ zákázuiących wstępowáć w małżeństwo / wstrzymawáć sie od pokármów które Bóg stworzył ku vżywániu z dźięką / wiernym / y tym którzy poználi prawdę: 4 B ¶ Bo wszelkie Boże stworzenie dobre iest / á nic nie ma być odrzucano co z dźiekowánim bywa przyymowano. 5 ¶ ábowiém poświecono bywa przez słowo Boże y modlitwę. 6 ¶ To przekłádáiąc bráćiey / dobrym bedźiesz sługą Chrystusá Iezusá / wychowánym w słowách wiáry y náuki dobréy któreyeś doszedł. 7 ¶ A ᵇnikczemnych y bábich básni strzeż sie: á ćwicz sie ku pobożnośći. 8 C ¶ Abowiém ćielesne ćwiczenie / do máłá iest pożyteczne: lecz pobożność do wszytkiégo iest pożyteczna: máiąc obietnice żywotá który teraz iest y przyszłégo.

9 ¶ Wierna mowá / y godna wszego przyięćia. 10 ¶ Abowiém w tym prácuiemy y złorzeczeni bywamy / że nádźieię pokłádamy w Bogu żywym / który iest zbáwićielem wszytkich ludźi / á nawiecey wiernych. 11 ¶ To przykázuy y náuczay. 12 ¶ Zaden młodośćią twą niech nie gárdźi: ále bądź przykłádém wiernych w mowie / w obcowániu / w miłośći* / w wierze / w czystośći. 13 D ¶ Póki nie przyydę / pilnuy czytánia / nápominánia / y náuki. 14 ¶ Nie zániedbaway łáski która iest w tobie: którać daná iest przez prorokowánie /

ᶜposlednich ábo przyszłych czásów G.

ᵃ2. Tim. 3. a 1. 2. Piot. 3. a 3. Iud. d 18.

*zdrádźieckich. G.

ᶜzmázáne, zepsowáne.

ᵇ2. Tim. 2. d 23. Tit. 3. c 9.

*w duchu. G

15 z kłádzieniém rąk kápłáństwá. O tym rozmyslay / w tym sie obiéray: áby postepék twóy był * wßytkim iáwny. 16 Pilnuy sámégo siebie y náuki: trway w nich. Bo to czyniąc / y sámégo siebie zbáwiß / y tych którzy cie słucháią.

*we. G.

1 *Odstąpią niektórzy od wiáry*] Włásny znák heretyków / odszczepieńców y oderwáńców iest / od Kátholickiéy wiáry odstepowáć / y przystawáć do náuk obłednych / ministrów czártowskich.

Znák hæretyków.

3 *Zákázuiących małżeństwá*] Tácy byli heretycy oni / Tácian / Márcion / y Mánicheuß: którzy małżeństwá y niektórych pokármów / iáko rzeczy złych / zgołá wßytkim zákazowáli. Czego iście nie czynią Kátholicy. Bo iáko Augustyn S. powiáda. Ten zákázuie małżeństwá / który ie grzéchem czyni: á nie ten który nád dobre małżeństwo co lepßégo przekłáda.

Małżeństwá zákázuiący. Cont. Faustum. Manich. lib. 30 cap. 6.

4 *Bo wßelkié stworzenié Boże dobré iest*] Zkąd znáć / że ći heretycy o których Páweł S. mówi niektórych pokármów / nie co czásu tylko / ále záwße pożywáć zákázowáli / iáko złych y nieczystych. Lecz słudzy Boży w Kościele Kátholickim (iáko Augustyn mówi) pewnych czásow nie iadáią miesá / nie przeto żeby złé ábo nieczysté było: ále dla vtrapienia ćiáłá swego / wstrzymawáią sie od roskoßniéyßych potraw / y napoiów.

Brákowánie pokármow hæretyckie y Kátolickie.

Cont. Faustum lib: 30 cap. 5.

5 *Abowiém poświecono bywa*] Iestiż wßelkié stworzenié przez słowo Boże y modlitwe bywa poświecono / áby ludźióm zdrowé y pożyteczné było: czemuż odszczepieńcy śmieią gánić zwyczay Kośćiołá Kátholickiégo / który wode / sol / ábo źiołá świeći?

Swiecenie wody, soli, y innych rzeczy.

14 *Láski którać dána iest*] Oto maß świádectwo / iż niejáka łáská kápłanóm ná świeceniu dawána bywa przez podánié: zá którą by sposobnieyßy / y poważnieyßy byli. August: Quæst: 93. ex nouo testamento.

Láská poświecenia kápłáńskie go, 2. Tim. 1. 6.

ROZDZIAŁ V.

1 STárßégo nie łay: ále proś iáko oycá: młodé iáko bráćią: 2 Stáré białegłowy iáko mátki: młodé iáko siostry z wßeláką czystośćią.

3 Wdowy "czći / które prawdźiwie wdowy są. 4 Lecz ieśli która wdowá syny ábo wnuczetá ma: niech sie piérwéy vczy swóy dóm *rządźić / y wzáiem oddáwáć rodźicóm. ábowiém to iest *przyiemno przed Bogiem. 5 A która prawdźiwie wdowá iest y ośiéroćiáła: niech ma nádźieie w Bogu / y niechay trwa ná prośbách y ná modlitwách w nocy y we dnie. 6 Bo która w roskoßách iest / żywiąc vmárła iest. 7 A roskázuy to / áby bez nágánienia były. 8 A ieśli "kto o swych / á nawiecéy o domowych pieczy niéma / záprzał sie wiáry / y iest gorßy niżli niewierny. 9 Wdowá niech bedźie obiéráná nie mniéy niżli w ßeśćidźieśiąt lat / która byłá żoná iednégo meżá 10 máiąc świádectwo w dobrych vczynkách / ieśli syny wychowáłá / ieśli gośćie przyimowáłá / ieśli świetych nogi vmywáłá / ieśli vtrapienié ćierpiącym potrzeb dodawáłá / ieśli káżdégo dobrégo vczynku náßládowáłá. 11 Lecz wdów młodßych wystrzegay sie: Bo gdy sie "zbestwiły w Chrystuśie chcą zá mąż iśdź: 12 máiąc potepienié / iż piérwßą wiáre złamáły. 13 á ktemu też próżnuiącé vczą sie obchodźić domy: nie tylko próżnuiącé / ále też świegotliwé y dworné / mówiąc czego nie trzebá. 14 Chce tedy áby młodßé ßły zá mąż: dźieci rodźiły / gospodyniámi były: przećiwnikowi nie dawáły żadnéy przyczyny ku złorzeczeniu. 15 Abowiém sie iuż niektóre obróćiły zá ßátánem. 16 Ieśli który wierny *ma wdowy / niechże potrzeb dodawa / á niechay kośćiół nie bedźie obćiążony: áby dostało tym które są prawdźiwie wdowy. 17 *Kápłani którzy dobrze rządzą / niech bedą miáni godnymi "dwoiákiéy czći: á nawiecéy którzy prácuią w słowie y w náuce. 18 Abowiém mówi pismo: [a] Nie záwiążeß geby wołowi młócącému / y [b] Godny iest robotnik zapłáty swoiéy. 19 Przećiwko kápłanowi nie przyimuy skárgi: chybá zá dwiemá ábo trzemá świádkámi. 20 Grzéßącé strofuy przed wßytkimi: áby y drudzy boiaźń mieli. 21 Oświádczam sie przed Bogiem y * Chrystusem Iesusem y ányoły wybránymi / ábyś tego strzégł bez vblizenia / nic nie czyniąc przychyláiąc sie do drugiéy strony.

22 Reku ni ná kogo niewkłáday rychło / áni bądź vczestnikiem grzéchów cudzych. Sámégo siebie czystym záchoway. 23 Wody iescze nie piy: ále

*wspomagay Hebrá.

*pobożnie. G

*przystoyno y G.

*ábo która. G.

*rozbuiawßy sie przećiw Christusowi. G. To iest przećiw obietnicy którą Christusowi vczyniły.

*ábo która wierna. G.

*ábo y Biskupi.

"dwoiákiégo opátrzenia. Hebráism.

[a] 5. Moy. 25. a 4. 1. kor. 9. b 9.

[b] Mat. 10. b 10. Luk. 10. b 7.

*Pánem. G.

vżywáy potrosze winá dla żołądká twego / y częstych choròb twoich. 25 Grzéchy niektórych ludzi* ſą iáwné/ vprzédzáiące ná ſąd: á zá niektórymi pozad idą. Tákże też dobré vczynki / *iáwné ſą: á które ſą inákße / zátáioné bydź nie mogą.

*przedtym. G

*przedtym. G

9 *Zoná iednégo męża*] Iáko tu przez żone iednégo męża / rozumie ſie tá / która tylko iednégo męża miáłá: ták też przez męża iednéy żony/ rozumie ſie ten który nie miał tylko iedne żone. A iáko tu wdowy nie przypuſzcza do służby kośćielnéy/ któraby wiecéy mężów niż iednégo miáłá: ták y ná biſkupſtwo/ y ná kápłáńſtwo/ nie dopuſzcza tego / ktoby po śmierći pierwßéy żony drugą poiął.

Mąż iednéy żony. wyżßéy 3. 2.

12 *Máiąc potepienié*] Augustyn S. té słowá wykłádáiąc mówi: Co Apoſtoł powiedźiał/ o tych które ślubiły / á ślubu nie záchowáły? Máią potepienié / mówi / iż pierwßą wiáre złomiły. Cóż to ieſt pierwßą wiáre złomiły? Ślubiły á ślubu nie ſpełniły. Tákżeć y inni wßyſcy Doktorowie Gréccy y Łáćińſcy to mieyſce wykłádáią / potepiáiąc dźiśieyßé ſektarze/ którzy ſluby czyſtośći Bogu vczynioné y ſámi połámáli/ y innym połamáć roſkazáli.

Będą potepieni, którzy czyſtość ślubiwßy w małżeńſtwo wſtępują. In Psal. 75.

23 *Wody ieſcze nie pij*] Oto y S. Biſkup Tymotheuß wſtrzymawał ſie od winá: choćia wiedźiał/ iż wßelkié Boże ſtworzenié dobré ieſt. A tákże diabelſka náuká/ ále dobra y świeta rzecz ieſt / y w Kátholickim Kośćiele zwyczáyna/ wſtrzymáć ſie od pewnych potraw/ ábo od winá/ lub do czáſu/ lub też y do śmierći.

Brákowánie pokármów.

ROZDZIAŁ VI.

1 A Ludzy którzykolwiek ſą pod iárzmém/ niech rozumieią pány ſwé godné wßelákiéy czći: áby imie pánſkié y náuká nie byłá bluźniona. 2 A którzy máią pány wierné / niech nie wzgardzáią iż ſą bráćia: ále tym wiecéy niech ſłużą/ iż ſą wierni y vmiłowáni / którzy dobrodźieyſtwá ſą vczeſtnikámi. Tego náuczay/ y nápominay. 3 Jeſli kto ináczéy vczy / á nieprzeſtawa ná zdrowych mowách Páná náßégo Jeſuſá Chriſtuſá / y ná téy náuce która ieſt wedle pobożnośći: 4 pyßny ieſt / nic nieumieiący/ ále chorujący około gadek y ſporów o słowiéch: z których pochodzą zazdrośći / ſwary / bluźnierſtwá / złé podéyźrzenia: 5 B ſpiérània ſie ludzi ná vmyśle ſkáżonych / y którzy vtráćili prawde / rozumieiących *zyſk pobożność. 6 *Lecz wielki ieſt zyſk/ pobożność z przeſtawániém ná ſwym. 7 Abowiém [a] nie przynieſliſmy nic ná ten świát / bez wątpienia że też wynieść nic nie możemy. 8 [b] Ale máiąc żywność y czym ſie odźiadź / ná tym przeſtawaymy. 9 Bo którzy chcą bogátymi bydź/ wpadáią w pokußenié y w sidło dyabelſkié / y wiele pożądliwośći *niepożytecznych y ßkodliwych/ które pogrążáią ludzi ná zátrácenié y zginienié. 10 Abowiém korzeń wßégo złégo ieſt *chćiwość: któréy niektórzy prágnąc / pobłądźili od wiáry / y vwikłáli ſie w wiele boleśći.

**Boże*, G.

**ábo poczytáiſi zyſk zá pobożność.* *oſtąpże od tákowych. G. [a] Iob. I. d 21. Eccle. 5. c 14 [b] *Prov.* 27. d 26. Mat. 6. d 25.

**ßalonych.* G

**miłość pieniędzy*. G.

11 C A ty / o człowiecze Boży / chroń ſie tego/ á náßláduy ſpráwiedliwośći / pobożnośći/ wiáry/ miłośći / ćierpliwośći / ćichośći: 12 Boiuy dobry bóy wiáry: doſtepuy żywotá wiecznégo / do którégo ieſteś wezwan y wyznałeś dobré wyznánié przed wielą świádków. 13 Roſkázuięć przed Bogiem który ożywia wßytko / y Chriſtuſem Jeſuſem [c] który dał świádectwo pod Pontiußem Piłatem dobré wyznánié: 14 ábyś záchował roſkazánié bez zmázy/ nienágánioné áż do *przyßcia Páná náßégo Jeſuſá Chriſtuſá. 15 *Którégo czáſów ſwoich okaże błogosłáwiony y ſam możny [d] Król królów y Pan pánuiących: 16 który ſam ma nieśmiertelność / y mießka w świátłośći nieprzyſtepnéy / [e] którégo żaden z ludzi nie widźiał/ lecz áni widźieć może/ któremu cześć y pánowánié wieczné/ Amen.

[c] Mat. 27. b 10. *Ian* 18. g 37.

**oka zánia*. G.

**które*. G. [d] Obi: 17. d 14. y 19. c 16.

[e] *Ian* I. e 18. I. *Ian* 4. c 12 [f] *Luk.* 12. b 15

17 D Bogátym *tego świátá roſkázuy nie wyſoce rozumieć / áni pokłádáć nádźieie / w niepewnośći bogactw / ále w Bogu żywym (który nam vżycza wßytkiégo obfićie ku vżywániu) 18 dobrze czynić / w vczynki dobré zbogáćić ſie/ łácno dáwáć/ vżyczáć/ 19 ſkárbić ſobie grunt dobry ná potym/ áby doſtąpili żywotá *prawdźiwégo. 20 O Tymotheußu / ſtrzeż tego coć powierzono: wiáruiąc ſie *niezbożnych nowośći słów / y odpórnośći fałßywie názwánéy vmieietnośći/ 21 którą niektórzy obiecuiąc/ odpádli od wiáry. Łáſká z tobą. Amen.

**w tym ninieyßym wieku*. G.

**wiecznégo*. G.

**proznomownośći*. G.

Skarb nauki katolickiey.

20 *Strzeż tego coć powierzono*] Przez to depositum, przez ten pokład/ ábo skarb zwierzony namiástkom Apostolskim/ rozumie sie nauka prawdy Katholickiey/ która od Apostołów podána/ sstepnie ná ich potomki przez sukcessyią/ áż do skończenia świátá. Abowiem iáko Ireneus piże: Apostołowie do kościołá/ iáko do skárbu bogátego/ zupełnie znieśli wszytkę prawdę.

Iren. lib. 3. cap. 4.

Nowośći hæretyckie.

20 *Wiáruiąc sie niezbożnych nowośći słów*] Nie rzekł/ wiáry sie dawnośći/ ábo stárożytnośći/ ále nowośći. Bo táko iest własny obyczay wszytkich heretyków trzymać sie nowośći/ á stáre słowá y zwyczáie kośćielne odrzucáć y gánić: Ták też Katholikóm własna iest/ podánie y vstáwy oycow świetych y mowy w kośćiele zwyczáyne chowáć/ á potepiáć nowe náuki y wiáry: y ktokolwiek przynośi co przećiwnego temu/ co raz przyieli/ mieć go zá przeklectwo. Pátrz 2.Timot.1.13.

Vincent. Lirin.

ARGVMENT WTOREGO LISTV DO Tymotheuszá.

Iż w przeszłym liśćie Tymotheuszowi uczynił był nádźieie przyśćia swego k niemu, á temu dosyć uczynić nie mógł, w Rzymie do więźienia będąc posádzony: przetóż go w tym liśćie nápomina, áby był sercá wielkiego, á nie frásowáł sie z utrapienia iego, ále áby miał pilné stáránie o swéy trzódźie, á był czuyny przećiw nieprzyiaćiołóm wiáry, iákich wiele miáło powstáć, przećiw kośćiołowi. A wiedząc iż sie przybliżáło ześćie iego z tego świátá, każe mu y z Márkiem przyść do siebie.

LIST BŁOGOSŁAWIONEGO PAWŁA APOSTOŁA Do Tymotheuszá wtóry.

ROZDZIAŁ I.

1 A Páwel Apostół Jezusá Chrystusá przez wolą Bożą/ według obietnice żywotá który iest w Chrystusie Jezusie: 2 Tymotheuszowi namilszému synowi/ łáská/ miłosierdźie/ pokóy od Bogá Oycá/ y Chrystusá Jezusá Páná nászego. 3 Dźiekuie Bogu/ któremu służe z przodków w czystym sumnieniu/ iż bez przestánku ciebie wspominam w prośbách moich/ w nocy y we dnie 4 żądáiąc cie widźieć/ pámietáiąc ná łzy twoie/ ábym był rádośći nápełnion/ 5 przywodząc ná pámieć one wiárę która iest w tobie nie obłudna/ która y mieszkáłá pierwéy w bábce twoiey Loidzie/ y w mátce twoiey Eunicíey/ á iestem pewien że y w tobie. 6 B Dla którey przyczyny nápominam cie ábyś wznięcał łáskę Bożą/ która iest w tobie przez włożenie rąk moich. 7 [a] Abowiem Bóg nie dał nam duchá boiáźni: ále mocy/ y miłośći/ y [*] trzeźwośći. 8 Nie wstydzay sie tedy świádectwá Páná nászego/ áni mnie więźniá iego/ ále [*] pospołu prácuy z Ewánieliá wedle mocy Bogá/ 9 C [b] który nas wybáwił y wezwał wezwániem swym świetym/ nie według vczynków nászych/ ále według postánowienia swego y łáski/ która nam iest dána w Chrystusie Jezusie [c] przed czásy wiekuistémi. 10 A obiáwiona iest teraz przez oświecenie zbáwićielá nászego Jezusá Chrystusá/ który śmierć skáźił/ á żywot oświećił y nieskáżitelność przez Ewánieliá: 11 w którey ia [d] postánowiony iestem káznodźieią y Apostołem

[a] Rzym. 8. c. 15
[*] ábo rostropnośći. 6.
[*] pospołu cierp złe. 6.
[b] Tit. 3. b 5.
[c] Tit. 1. a 3.
[d] 1. Tim. 2. b 7.

poſtołem y náuczycielem Pogánów. [12] Dla ktoréy przyczyny to téż ćiérpie: ále ſie niewſtydam. Bo wiém komum vwierzył/ y pewienem iż mocen ieſt zwierzonéy rzeczy moiéy ſtrzédz do onégo dniá. [13] Miéy wzór zdrowych słów/ któreś odemnie ſłyßał w wierze y w miłośći w Chryſtuſie Jeſuſie. [14] Strzeż dobréy rzeczy zwierzonéy przez Duchá S. który w nas mieſzka. [15] Wieß to/ iż ſie odwróćili odemnie wßyſcy którzy ſą w Azyiéy: z których ieſt Phigellus y Hermogenes. [16] Niech da Pan miłoſierdźié [e] Oneſyphorowému domowi: iż mie czeſto ochłodźił/ y łáńcuchá ſie mego nie wſtydźił. [17] Ale przyßedßy do Rzymu/ bárzo mie pilnie ßukał/ y ználazł. [18] Niech mu Pan da áby nálazł miłoſierdźié v Páná w on dźień. A iáko mi wiele vſługował w Ephezie/ ty lepiéy wieß.

Oto y tu wiáre złączą z miłośćią iż nic nie ieſt wiárá bez miłośći.

Pokład w niebie.

Nowych słów około wiáry ſtrzédz ſie potrzebá. De doct. Chriſt.

[e] Ni. 4.d19.

[12] Zwierzonéy rzeczy ſtrzédz] Kto co dobrégo czyni w tym żywoćie/ ten to iákoby pokłada v Páná Bogá/ áby mu to ſchował y oddał po śmierći.

[13] Miéy wzór zdrowych słów] Auguſtyn S. to mieyſce wykładáiąc vczy/ iż o Bozkich rzeczách pewnym ſpoſobem od ſtárßych podánym/ y zwyczáynémi słowy mówić mamy: trzymáiąc ſie słów zdawná w kośćiele záchowánych: iákié ſą/ Troycá S. perſoná/ iſtność/ ſpóliſtność/ tranſubſtantiatia, Mßa/ Sákráment/ kápłan/ kośćiół/ chrzeſt/ pokutá. A ſtrzegąc ſie nowych od heretyków wymyślonych: iákié ſą/ zbór/ ponurzenié/ vznánié (miáſto pokuty) wieczerza Páńſka (miáſto Sákrámentu ćiáłá y krwie Páńſkiéy) ofiárownik ábo Miniſter (miáſto kápłaná) Chriſtiánin/ miáſto Chrześćiániná/ ſpráwiedliwość poczytána/ ćiáło Páńſkié z chlebem/ w chlebie/ pod chlebem ábo przy chlebie: y tym podobnych.

ROZDZIAL. II.

[1] Ty tedy Synu mój/ zmácniay ſie w łáſce ktorą ieſt w Chryſtuſie Jeſuſie: [2] á coś ſłyßał odemnie przez wiele świádków/ tóż zálécay wiernym ludźióm/ którzy ſpoſobni będą y inßych vczyć. [3] [a] Prácuy iáko dobry żołniérz Chryſtuſá Jeſuſá. [4] Zaden ſłużąc żołnierzſką Bogu [b] nie wikle ſie ſpráwámi [c] świeckimi: áby ſie temu podobał którému ſie vdał. [5] Bo y który ná plácu ſie potyka nie bierze wieńcá/ ážby ſie przyſtoynie potykał. [6] Oracz który prácuie ma naprzód owocu záżywáć. [7] Rozumiéy co mówie: bo da tobie Pan we wßytkim wyrozumienié. [8] Pámiętay/ iż Pan Jeſus Chryſtus powſtał z martwych/ z náśienia Dawidowégo/ wedle Ewánieliiéy moiéy/ [9] w któréy ćiérpie áż do więźienia iáko złoczyńcá: ále słowo Bożé nie ieſt związáné. [10] Przeto wßytko ćierpie dla wybránych: áby y oni zbáwienia doſtąpili które ieſt w Chryſtuſie Jezuſie z chwałą [d] niebieſką.

[11] Wierna mowá. Abowiém ieſliſmy ſpół vmárli: ſpół téż żyć będźiemy. [12] ieſli vćiérpiémy: ſpół téż królowáć będźiemy. [a] ieſli ſie záprzemy: y ón ſie nas záprzy. [13] ieſli [b] nie wierzymy: ón wiernym zoſtawa/ záprzeć ſámégo śiebie nie może. [14] To przypominay: oświádczáiąc przed Pánem. Nie ſpiéray ſie słowy/ bo ſie ninacz nie przygodźi/ iedno ná wywrócenié ſłucháiących. [15] Stáray ſie pilnie ábyś ſie ſtáwił doświádczonym Bogu/ robotnikiem niezáwſtydzonym/ dobrze rozbiéráiącym słowo prawdy. [16] [c] A bezbożnośći y próżnomownośći ſtrzeż ſie/ ábowiém wielce pomnażáią ſie ku niepobożnośći: [17] á mowá ich ßérzy ſie [d] iáko káncer: z których ieſt Himeneuß y Philetus: [18] Którzy y od prawdy odpádli/ powiedáiąc iż ſie iuż ſtáło zmartwychwſtánié/ y [e] wywróćili wiáre niektórych. [19] Aleć mocny ſtoi grunt Boży/ máiąc tę pieczęć: Zna Pan którzy ſą iego/ y niech odſtąpi od nieſpráwiedliwośći wßelki który miánuie imię Páńſkie.

[20] Lecz w wielkim domu/ nie tylko ſą naczynia złoté y ſrébrné/ ále téż drzewiáné y gliniáné niektóré ku vczćiwośći/ á niektóré/ ku zelżywośći. [21] Jeſliby ſie tedy kto od tych oczyśćił: będźie naczyniém ku vczćiwośći poświęconym y vżytecznym Pánu/ zgotowánym ná wßelką ſpráwę dobrą.

[a] ty tedy ćierp złé. G.

[b] nie wikle hándlámi. [c] żywotá tego. G.

[d] więzany: G

[a] Mat. 10. d 33. Mar. 8.d 38. [b] Rzym. 3.a 3

[c] á świeckich próżnomownośći nie dopuſzczay. G

[d] iáko Gángreną. G.

[e] wywracáią G.

Wolność ludzka

22 D ° A młodźieńſkich chćiwośći chróń ſie: á náſláduy ſpráwiedliwośći/ wiáry/ nádźieie/ miłośći/ y pokoiu z tymi którzy wzywáią Páná z czyſtégo sercá. 23 ° A [c] wiáry ſie gadek głupich y bez vmieietnośći: wiedząc iż rodzą zwády. 24 ° A ſłudze Páńſkiemu nie trzebá ſie [*] wádźić: ále vkłádnym bydź ku wſzytkim/ ſpoſobnym ku náucząniu/ ćierpliwym/ 25 ° w ćichośći ſtrofuiącym té którzy ſie ſprzećiwiáią prawdźie: [*] ázaby im kiedy dał Bóg pokutowánié ku poznániu prawdy: 26 ° y vpámietáli ſie od śideł dyabelſkich/ który ie w więźieniu dźierży ku woléy iego.

[c] 1. Tim. 1. 24. 1. Tim. 4. b7. Tit. 3. c9.

[*] ieſli by im ſnadź.

4 Zaden ſłużąc żołnierſką] Chryſoſtom S. ná to mieyſce piſze: iż to Páweł S. mówi nie tylko Biſkupom/ ále y inſzym ludźióm. Bo wſzyſcy chociá świeccy/ chociá y królowie/ ſą żołnierze Páná Chriſtuſowi. A ták nie zákázuieć Apoſtół témi słowy świeckiégo regimentu y ſądów: ále zbytniégo ſtáránia około żywnośći/ hándlów y kupiectwá/ y tym podobnych rzeczy/ którémi ſie żołnierze nie báwią. Bo w Gréckim ták czytamy: Nie báwi ſie ſpráwámi żywotá ábo żywnośći. Zá czym y to idźie/ iż kśieża nie máią żon poymowáć. Bo żadne nie ſą wietſze zábáwy świeckié/ iáko ſtáránia o żywnośći/ y opátrzeniu żony/ dźieći/ czeládźi.

Swieckie ſpráwy nie zgołá zákázane. 2. kor. 10. 4.

Kśiężá máią bydź nie żonáći.

10 Wſzytko ćierpię dla wybránych] Obacz/ iż wybráni/ chociá pewnie zbáwieni bydź máią/ wſzákże nie ináczéy bywáią zbáwieni/ iedno ták przez prace ſwych páſtérzów ábo káznodźieiów/ iáko y przez ſwé vczynki dobré.

Wybráni iáko zbáwienia doſtępuią. 2. Piot. 1. 10.

17 Mowá ich ſzérzy ſie iáko káncer] Mowy/ pieśni/ kazánia/ y piſmá heretyckié/ ſzkodliwé/ y záráźliwé ſą: przetóż ſie ich wierni pilnie chronić máią.

Hæretykow ſtrzedz ſie potrzebá.

21 Ieśliby ſie kto ocżyśćił] Obacz/ iż wolność ma káżdy człowiek/ vczynić ſie ſtátkiem godnym ábo wiecznégo zbáwienia/ ábo potępienia. Bo ácz zbáwienie człowiecze/ z łáſki á z miłośierdźia Bożégo nawiecey pochodźi: iáko y potępienie z ſpráwiedliwégo ſądu iego: Wſzákże áni to áni owo/ nie nie vymuie wolnośći náſzéy: ále z nią y przez nie ſpráwuie w nas wſzytkié tákié ſkutki/ iákié Bozkiéy opátrznośći y náſzym záſługóm przynależą.

Wolność ludzka ná złé y ná dobré.

ROZDZIAŁ III.

1 A Wiédz to/ iż [a] w oſtátnié dni náſtáną czáſy nie beſpieczné. 2 ° będą ludźie sámi śiebie miłuiący/ chćiwi/ hárdźi/ pyſzni/ bluźniérze/ rodźicóm nieposłuſzni/ niewdźięczni/ złośnicy/ 3 ° bez miłośći przyrodzonéy/ bez pokoiu/ potwarcy/ niepowśćiągliwi/ nieſkromni/ [*] bez dobrotliwośći/ 4 ° zdráyce/ vporni/ nádęći/ y rozkoſzy wiecéy miłuiący niżli Bogá: 5 ° máiąc wprawdźie [*] pozór pobożnośći/ lecz ſie mocy iéy zápiéráiący. Y tych ſie chroń. 6 B ° ábowiém z tych ſą którzy wchodzą w domy: y poimáné wiodą niewiáſtki grzéchámi obciążoné/ które ſie dáią vwiéźdź rozmáitym pożądliwośćiam: 7 ° záwſze ſie vcząc/ á nigdy ku wiádomośći prawdy [*] nieprzychodząc. 8 ° A [b] iáko Iánnes y [*] Mámbres ſprzećiwiáli ſie Moyżéſzowi: ták y ći ſie ſprzećiwiáią prawdźie/ ludźie rozumu ſkáżonégo/ odrzuceni z ſtrony wiáry. 9 ° áleć wiecéy nie wſkuráią: ábowiém ich ſzaleńſtwo iáwné będźie wſzytkim/ iáko y onych było. 10 C ° Lecz ty doſtąpiłeś moiéy náuki/ ćwiczenia/ przedśięwźięćia/ wiáry/ wytrwánia/ miłośći/ ćierpliwośći/ 11 ° Prześládowánia/ vćiſków: iákié mie podkáły w Antyochiiéy/ w Ikoniiéy/ y w Liſtrách: iákiem prześládowánia podéymował: á ze wſzytkich mie Pan wyrwał. 12 ° Y wſzyſcy którzy chcą pobożnie żyć w Chriſtuśie Ieſuśie/ prześládowánie będą ćierpieć. 13 ° á źli ludźie y zwódnicy pomnożą ſie wgorſzé: błądząc/ y w błąd wwodząc. 14 D ° Lecz ty trway w tym czegoś ſie náuczył: ° y zwierzono ć ſie/ wiedząc od kogoś ſie náuczył. 15 ° á iż z dźiećinſtwá vmiéſz piſmá święté/ które ćie mogą wyćwiczyć ku zbáwieniu/ przez wiárę która ieſt w Chriſtuśie Ieſuśie. 16 ° [c] Wſzelkié piſmo od Bogá [*] nátchnioné/ ieſt pożyteczné ku náuczániu/ ku ſtrofowániu/ ku nápráwieniu/ ku ćwiczeniu [+] w ſpráwiedliwośći: 17 áby człowiek Boży był doſkonáły/ ku wſzelkiéy ſpráwie dobréy wyćwiczony.

[a] 1. Tim. 4. a1. 2. król. 5. a5. Iud. d18.

[*] dobrym nie życzliwy. G.

[*] ábo kſztałt. G.

[*] przyść nie mogą. G.

[b] 2. Moy. 7. b11. c22.

[*] Iambres. G

[c] 2. Piot. 1. d. 20.

[*] nátchnione ieſt/ y G.

[+] które ieſt. G

2 Y będą ludźie sámi śiebie miłuiący] Cyprian S. wykłada to mieyſce o heretykach/ hárdych/ pyſznych/ kápłanóm y kośćiołowi nieposłuſznych. Bo pychá ieſt mátka odſczepieńſtwá. O czym niżéy Rozd: 4. 3.

Hárdość hæretycka. Epiſt. 55. Num. 3.

6 Poymáné wiodą niewiáſtki] Iáko w rá-

Niewiáſty częſto nárychley zwodźi 1. Tim. 2. 14.

iu piérwéy niewiástá od ßátáná zwiedziona byłá: ták y záwße niewiásty rychléy y snádniéy przez heretyki bywáią oßukáne: y máło nie wßytkié kácerstwá nawiecéy przez nie bywáią forytowáne y rozmnażáne.

Chrisost: ná to mieysce. Trádicie.

8 A iáko Iánnes y Mámbres] Nigdźie w stárym zakonie nie czytamy/ żeby czárnoksiężnicy oni témi imiony názwáni byli: ále przed trádicią á podánie stárßych te imioná áż do Páwłá przyßły. Którym sposobem y teraz w kośćiele wiemy imioná trzech królów/ łotrá prawégo/żołnierzá który bók Páński otworzył/ y wiela innych.

Kácerstwá nie trwáłe.

9 Ale wiecéy nie wskuráią] Wßytkie kácerstwá iáko sie rychło wznieca/ ták nie długo świeca. Bo żadne z nich do dźieśiąći lat nigdy státecznie nie trwáło/ ále wnet ná Kłá sekt rozerwáne było.

12 Wßyscy którzy chca pobożnie żyć] Acz wßyscy ludźie pobożni rozmáité prześládowánie ćierpia: wßákże nie wßyscy prześládowánie ćierpiacy sa święći y pobożni: iáko sa złoczyńce. A słußnie Biskupi/ królowie y książetá Kátholicy heretyki prześláduia: od których kośćiół niespráwiedliwie prześládowánie ćierpi. Lecz błogosłáwieni sa/ którzy ćierpia prześládowánie dla spráwiedliwośći.

Prześládowánie ćierpiacy roźni. Mat. 5. 10.

16 Wßelkie pismo] Nie rzekł sámo pismo iest dostáteczné (iáko tego mieyscá nieumietetnie przećiw trádiciam kośćielnym sektárze náciagáia) ále káżde pismo/ ták stárego iáko y nowégo zakonu/ y káżda czastká tegoż pismá/ pożyteczna iest ku náuczániu.

Nie sámo pismo iest słowo Boże.

ROZDZ. IIII.

1 A *Oświádczam sie przed Bogiem y Jezusem Chrystusem* który bedźie sadźił żywé y vmárłé przez[a] przyßćié iego/ y króle- 2 lestwo iego: * przepowiáday słowo. nálégay w czás/ nie w czás: karz/ pros/ łay/ z wßeláka ćierpliwośćia y 3 náuka. * Abowiém bedźie czás gdy zdrowéy náuki nie ścierpia: ále według swoich pożadliwośći nágromádza sobie vczyćielów máiąc świerzbiacé vßy: * á od prawdyć słuchánie 4 odwróca/ á ku básniam sie obróca.

*Ia tedy. G. *pánem nászym. G.

[a]ábo okazánie. G.

5 * Ale ty czuy/ we wßytkim [b]prácuy/ spráwuy vczynek[c] Ewánielisty/ vsługowánie twoie[d] wypełniay. * Badź 6 trzeźwim. Bo mnie iuż ofiárowáć máia/ y czás rozwiazánia mego nád 7 B chodźi. * Potykániem dobrym potykałem sie/ zawodum dokonał/ wiá- 8 rem záchował. * Náostátek/ odłożon mi iest wieniec spráwiedliwośći/ który mi odda Pan sedźia spráwiedliwy w on dźień: á nie tylko mnie/ ále y tym którzy miłuia przyßćié iego.

[b]ćierp złé. G. [c]ábo káznodźieie. [d]czyń zupełnym. G.

9 * [e]Spiesz sie[e] ábyś do mnie rychło 10 przybył. * Abowiém Demás mie opuśćił/ vmiłowawßy ten świát/ y poßedł do Thessáloniki: Krescent do Gálácijéy/ Tytus do Dálmácijéy.

[e]ábo, stáray sie. G.

11 * [a]Lukaß sam iest zemna. Márká weź y przyprowadź zsoba: bo mi iest 12 pożyteczny ku posłudze. * A Tychiká 13 posłałem do Ephezu. * Opończa któram zostáwił w Troádźie v Kárpá/ gdy przydźieß przynieś z soba/ y księgi/ á zwłaszczá párgáminy.

[a]Kol. 4. d 14.

14 C * Alexánder [a]mośieżnik wiele mi złego pokazał: [b]odda mu[b] Pan według vczyn- 15 ków iego: * którégo sie y ty strzeż: ábowiém bárzo sie sprzećiwił słowóm 16 nászym. * W piérwßéy obronie moiéy żaden przy mnie nie stał/ ále mie wßyscy opuśćili: niechay im nie bedźie poczytano.

[a]rotgisser ábo kotlarz. [b]niech mu odda. G.

17 * Ale Pan stał przy mnie/ y vmocnił mie: áby sie przez mie przepowiádánie wypełniło/ á iżby vsłyßeli wßyscy Pogáni: Y iestem 18 D wyrwan z páßczeki lwiéy. * Wybáwił mie Pan od wßelákiego vczynku złego/ y záchowa do królestwá swego niebieskiégo. Któremu chwałá ná wieki 19 wieków. Amen. * Pozdrów Pryßkę y Aquile/ y dóm [b]Onezyphorów.

[b]wyż. 1. d 16.

20 * Erástus zostáł w Koryncie: á Trofimám zostáwił w Milecie chorégo. 21 * [c]Spiesz sie[c] ábyś przyßedł przed zimą. Pozdrawiáia ćie Eubulus/ y Pudens/ y Linus/ y Klaudia/ y brá- 22 ćia wßyscy. * Pan Jesus Chrystus z duchem twoim. Łáská z wámi. Amen.

[c]ábo, stáray sie G.

Vczynki dobré zásługuia niebo.

8 Wieniec spráwiedliwośći] Z tego mieyscá mamy/ iż wßytkie vczynki dobré/ od vspráwiedliwionych w łásce Bożéy vczynioné/ prawdźiwie zásługuia niebo/ y godné sa żywotá wiecznego: á iż żywot wieczny/ iest zapłáta/ wieńcem ábo korona/ która według spráwiedliwośći Pan Bóg oddawa/ y płáći ludźióm dobrze czyniącym z łáski iego. Abowiém oddawa ia y płáći iáko spráwiedliwy sedźia/ á nie tylko iáko miłośierny dawcá. Y wieniec ábo koroná która oddáie y płáći/ nie tylko iest z łáski y z miłośierdźia/ ále też y z spráwiedliwośći. Łáská y miłośierdźie iest/ iż dobrze czynimy/ y zásługuiemy: á spráwiedliwość tego iest/ zá tákie zasługi dáć nam zapłáte zásłużona w niebie. Pieknie te słowá Apostolskié Augustyn rozbiéra. Nie rzekł práwi/ który mi dárnie: ále który mi odda.

In Psal. 8. 3.

A cóżći oddá/ iedno to coć winien? Odda tedy sędźia spráwiedliwy. Bo weyźrzawszy ná vczynek/ nie może zátrzymáć zapłáty/ ten ktory ná vczynek pátrzy. Sam sie vczynił winowáyca/ nie bioząc ále obiecuiąc. August: de grat: & lib: arb: cap: 17. & in Psal: 83. & in Psal: 100.

ARGVMENT LISTV DO TITVSA.

Tytusá uczniá wiernégo, którégo w Krećie wyspie Biskupem był postánowił, w tym liśćie wpráwuie (iáko y Tymotheuszá) á w nim wszytkié Biskupy, iákié ludźie po wszytkich mieśćiech ná Biskupstwo ábo ná kápłáństwo obieráć y poświecáć ma: y czego máią náuczáć ludźi wszytkich stanów, strzegąc sie hæretyków y fałszywych náuk, dobré uczynki zálécáiąc, á sámi śiebie dáiąc im ná przykład we wszytkim dobrym.

LIST BŁOGOSŁAWIONEGO PAWŁA APOSTOŁA Do Tytuszá.

ROZDZIAŁ I.

1 A PAWEŁ sługá Bożý/ y Apostoł Jezusá Chrystusá według wiáry wybránych Bożych y vznánia prawdy: ktora iest według pobożnośći 2 ku nádźiei żywotá wiecznego/ ktorą Bóg ktory nie kłama obiecał przed [a] czásy wiekuistémi: 3 á obiáwił czásów swoich słowo swé przez przepowiádánie/ ktoré mi iest zwierzone według roskazánia zbáwićielá nászego Bogá: 4 Tytusowi [*] miłému [*] synowi według spólnéy wiáry/ łáská/ [+] y pokóy od Bogá Oycá/ y Jezusá Chrystusá zbáwićielá nászego. 5 Dla tegom ćie zostáwił w Krećie/ ábyś to czego niedostawa nápráwił/ y postánowił kápłany po miástach/ iákom y ia tobie rozrządźił. 6 Jesli [b] kto iest bez winy/ mąż iednéy żony/ [*] syny wierne máiący/ nie obwinowáné w zbytku/ ábo nie poddáné. 7 [c] Abowiém Biskup ma bydź bez winy/ iáko száfarz Boży: nie [*] pyszny/ nie gniewliwy/ nie winopilcá/ nie bijący: nie chćiwy zysku szkárádnego: 8 ále wdźięcznie gośćie przyimuiący/ dobrotliwy/ trzeźwi/ spráwiedliwy/ świety/ powśćiągliwy: 9 trzymáiący sie téy ktora iest wedle náuki/ wiernéy mowy/ iżby mógł nápominać przez zdrową náukę/ y tych ktorzy sie przećiwiáią przekonáć. 10 Abowiém iest wiele nieposłusznych/ próżnomownych y zwodźićielów/ á nawiecéy ktorzy są z obrzezánia. 11 ktorych trzebá [*] przekonywáć/ ktorzy cáłé domy podwracáią/ vcząc co nie potrzebá/ dla zysku sprośnego. 12 Powiedźiał niektory z nich/ własny ich Prorok: Kreteńczykowie záwsze kłamliwi/ złé bestye/ brzuchowie leniwi. 13 To świádectwo iest prawdźiwé. Dla ktoréy przyczyny ostrze ie karz/ áby zdrowi byli w wierze. 14 nie báwiąc sie Żydowskimi básniámi/ y mándatámi ludźi ktorzy sie od prawdy odwrácáią. 15 [d] Wszytko czysté czystym: lecz pokaláným y niewiernym niémász nic czystég/

Marginal notes:
A, B, C, D

[a] 2. Tim. 1, c 9
[*] práwemu. G.
[*] miłośierdźie pokoy. G
[b] 1. Tim. 3. a 2.
[*] dźieci. G.
[c] 1. Tim. 3. a 2
[*] zwádliwy. G.
[*] vstá zámknąć. G.
Epimenides.
[d] Rzym. 14. d 20.

16 ále pokaláné są ich y vmysł y sumnie nié. ¶ Wyznawáią iż Bogá znáią: lecz sie vczynkámi zápieráią / będąc obrzydłymi y trudnymy do wierzenia / á do káżdégo vczynku dobrégo nikczemnymi.

Kápłany ſtánowią Biſkupi nie ludzie świeccy.

5 *Abyś postánowił kápłany po miástách*] Aczkolwiek Biskupi y kápłani mogą bydź mianowáni / obieráni / y przesentowáni od królów / od pospolstwá / y od podawców: wszákże nie mogą bydź poświeceni y postánowieni / iedno od Biskupów: iáko tu oto Tytus z roskazánia Páwłá S. nie tylko poświacał y stánowił / ále y obierał kápłany.

Brákowánie pokármów. Rzym. 14:20 Támże ver. 21.

15 *Wszytko czyste czystym*] To iest / Nie mász żadnego pokármu nieczystégo / ktoryby miał splugáwić człowieká: ták iáko w zakonie Moyzeszowym było wiele pokármów nie czystych / ktorych sie nigdy ieść nie godziło. Ale ácz wszytkié pokármy są czysté / wszákże przećie grzeszy ten ktory ich z gorszeniem pożywa / kiedy sie ich pożywáć nie godzi. Y dobra rzecz iest wstrzymáć sie / ábo záwsze / ábo pewnych czasow / od mięsá / y od winá. Nád to / ácz wiernym Kátholikóm / y mięso y iáycá / y mléczno iest czysté / y przeto go czásow swych pożywáią: wszákże nieczystym y niewiernym (iákowi są heretycy wszyscy) nic nie iest czystégo: ále splugáwiony iest ich vmysł y sumnienié.

ROZDZIAŁ II.

1 A Ty mów co przystoi zdrowéy náuce. 2 ¶ Stárcy / áby byli trzeźwi / [a] wstydliwi / rostropni / zdrowi w wierze / w miłości / w ćierpliwości. 3 ¶ Tákże stáré niewiásty / w vbierze świętym / niepotwarliwé / nie wiele winá piiące / ná dobré vczące / 4 ¶ áby młode białegłowy ćwiczyły w rostropności / żeby męże swoie lubiły / dźiatki swé miłowáły / 5 ¶ rostropné / czysté / trzeźwé / o dom sie stáráiące / dobrotliwé / mężóm swym poddáné: áby słowo Boże nie było bluźnioné. 6 ¶ Młodźieńce tákże nápominay áby byli [b] trzeźwi. 7 ¶ Sámégo siebie we wszytkim podaway przykłádem dobrych vczynków / [c] w náuce / w szczerości / w powadze: 8 ¶ Słowo zdrowé / nie nágánioné: áby sie ten ktory iest przećiwny záwstydźił / nie máiąc nic coby o nas miał mówić złégo. 9 ¶ [d] Sługi áby pánóm swym byli poddáni / we wszytkim sie podobáiąc / nie sprzećiwiáiąc sie: 10 ¶ nie zdradzáiąc / ále [e] we wszytkim dobrą wierność pokázuiąc: áby náukę zbáwićielá nászégo Bogá we wszytkim ozdobili.

11 ¶ Abowiém okazáłá sie łáská Bogá zbáwićielá nászégo wszytkim ludźióm: 12 ¶ náuczáiąca nas ábyśmy záprzawszy sie niepobożności y świeckich pożądliwości / trzeźwie / y spráwiedliwie / y pobożnie / żyli ná tym świećie / 13 D ¶ oczekiwáiąc błogosłáwionéy nádźieie / y [f] przyszćia chwały wielkiégo Bogá y zbáwićielá nászégo Iezusá Christusá / 14 ¶ ktory dał sámégo siebie zá nas / áby nas wykupił od wszelákiéy nieprawości / á żeby oczyśćił sobie lud [g] przyiemny / nászládowce dobrych vczynków. 15 ¶ To mów / y nápominay / Y strofuy / z wszeláką powagą. Żaden tobą niech nie gárdźi.

[a] statecżni. G

[b] miernymi ábo skromnymi.

[c] w náuce szczerość powagę, y nienáruszenie: G. S.

[d] Eph. 6.25. Koloſ. 3.d22 1. Piot 2.c18

[e] wszeláką. G

[f] okazánia. G.

[g] własny ábo osobliwy. G.

Christus Bóg wielki.

13 *Przyszćia wielkiégo Bogá*] Tu Apostoł Christá Páná zowie nie tylko Bogiem / ále y wielkim Bogiem. Co sie z iednégo Greckiégo ártykułu iásnie pokázuie / iż sie to wszytko śćiąga do iednéy persony Páná Christusowéy. Vide Bellarm.

ROZDZ. III.

1 A Nápominay ie / áby przełożeństwam y zwierzchnośćiam poddánymi byli / ná roskazánie posłuszni byli / ná káżdy dobry vczynek gotowymi / 2 nikogo nie bluźnili / nie zwádliwymi byli / ále skromnymi: wszelką łágodność okázuiąc przećiwko wszem ludźióm. 3 ¶ Abowiém y my byliśmy niekiedy głupi / niewierni / błądzący / służący pożądliwośćiam y roskoszam rozmáitym / w złości y w zazdrości żyiący / przemierźli / iedni drugich nienawidzący. 4 ¶ Lecz gdy sie okazáłá dobrotli-

a 2. Tim. 2. b. 9.

5 wość y ludzkość zbáwićielá nászego Bogá: [a] nie z vczynków spráwiedliwości któreśmy vczynili my / ále podług miłośierdźia swégo zbáwił nas 6 przez omyćié odrodzenia / y odnowienia Duchá świetégo / które go wylał ná nas obfićie przez Jezusá Chrystusá zbáwićielá nászego: 7 ábysmy vspráwiedliwieni łáską iego / byli dźiedźicámi według nádźieie żywotá wiecznégo.

8 C Wierna iest mowá: á chce ábyś tego potwierdzał / iżby sie stáráli w dobrych vczynkách przodkowáć / którzy wierza Bogu. Té rzeczy są dobré y pożyteczné ludźióm. 9 A [b] głupich gadek / y wyliczánia rodzáiów / y sporów / y swarów zakonnych chroń sie.

b 1. Tim. 4. b 7. 2. Tim. 2. d 23. pohámuy. G.

ábowiém są niepożyteczné y próżné. 10 Człowieká heretyká po pierwszym y 11 wtórym strofowániu sie strzeż: wiedząc iż iest wywrócony / który tákowy iest / y grzészy / gdyż iest własnym sądem potepiony. 12 D Gdy poślę do ćiebie Artemaná ábo Tychiká / spiesz sie do mnie przybydź do Nikopoliá: ábowiém támem vmyślił zimowáć. 13 Zenásá Doktorá zakonnégo y Apollá pilnie prześli / áby im nic nie schodźiło. 14 A niech sie vczą y nászy w dobrych vczynkách przodkowáć ná vżywánie potrzebné: iżby nie byli nie 15 vżytecznymi. Pozdrawiáią ćie ći którzy są ze mną wszyscy. Pozdrów té którzy nas miłuią w wierze. Łáská Bozá ze wszytkimi wámi / Amen.

vpomnienia odránć. G. ábo, sam przez sie. G. ábo odprowadź. G.

Chrzest omywa, odradza y zbáwia człowieká.

5 *Zbáwił nas przez omyćie odrodzenia*] Oto chrzest prawdźiwie dáie łáskę / y iest przyczyna vspráwiedliwienia / y zbawienia: poniewáz grzechy oczyśćia y gładźi / á ktemu odradza y odnawia / y náwet y zbáwia człowieká. Czego vporne przą dźisieyszy odszczepieńcy / sámey wierze to wszytko przypisuiacy á świetym Sákrámentóm moc y skutek ich odeymuiacy. Czytay Ephes: 5. 26. 1. Piotr: 3. 21. Dzie: 2. 38. y 22. 16.

Opisánié heretyká. Gal. 1. 8. Rzym. 16. 17. Orig. in ca 3. ad Titum Augu. de difinit.

10 *Człowieká heretyká*] Heretyk iest káżdy / wedle Páwłá S. który vczy przećiw temu co Apostołowie podáli / y co wierzy y trzyma kośćiół Kátholicki Rzymski. Albo według Origená / który zowiąc sie Chrześćiáninem / przed sie o prawdźie wiáry Chrześćiáńskiey wierzy co inszego / á niżli ma postánowienié ábo ográniczenie trádicyey ábo nauki kośćielney. Albo według Augustyná który sie kośćiołowi Kátholickiemu vpornie sprzećiwia / śmieiac vczyć náuk temu kośćiołowi przećiwnych. Tákiego káżdégo Páwel S. po pierwszym ábo wtorym nápomnieniu / ábo rácżey karániu y strofowániu / każe sie strzedz / każe go odrzućić / y mieć zá przeklectwo. skąd Tertullian dowodźi: Iż z heretykámi nie każe Apostoł disputowáć: ále raz ábo dwá vpomniawszy y skarawszy ie / nie mieć z nimi wiecey żadney spráwy: Iż iuż tácy nie z niewiádomośći / ále z vporu y z przewrotnośći grzészą: y sądem swym własnym bywáią potepieni. iż to sobie zá pewną prawde obieráią / co iest fałsz / błąd / y kłamstwo w kośćiele potepione / dla którégo y oni bywáią potepieni. Ktemu heretycy sámi przez sie bywáia osądzeni y potepieni / według Hieronymá / iż sámi swą wolą wychodzą / sámi sie wyłączáią z społecznośći Kátholików wiernych.

Tert. de prescript.

Disputowáć z heretyki Páwel zákázuie. Tertul. tamże. Hier ná to mieysce. 1. Ian 2. 19.

ARGVMENT LISTV DO PHILEMONA.

Philemoná człowieká dobrégo Onezym sługá okradszy ućiekł był do Rzymu: gdźie od Páwłá náwrócony y ochrzczony, z tym listem przyczynnym y zálecáiącym go, záśie do páná swégo był odesłány.

LIST BŁOGOSŁAWIONEGO PAWŁA APOSTOŁA Do Philemoná.

1 A Páwel więzień Chrystusá Jezusá / y Tymotheusz brát: Philemonowi miłemu á pomocnikowi 2 nászému / y Appiey [*] śiestrze namilszéy / y Archippowi towárzyszowi nászemu y zgromádzéniu które iest w domu twoim. 3 Łáská wam y pokóy od Bogá Oycá nászego / y Páná Jezusá Chrystusá. 4 Dźiekuie Bogu memu / záwsze pámietáiąc ná ćie w modlitwách moich /

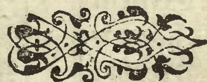
[*] G.

5 ich/ słysząc o twoiéy miłości y wierze/ którą masz ku Pánu Jezusowi/ y 6 ku wszém świętym: áby społeczność B wiáry twéy stáłá sie jáwna w poznániu wszego dobrego vczynku/ które iest w was w Chrystusie Jezusie. 7 Abowiém wesele wielkie miałem y pociechę w miłości twéy/ iż wnętrzności świętych są przez cie ochłodzone 8 bráćie. Przetóż máiąc wielką bespieczność w Chrystusie Jezusie roskázáćći co do rzeczy należy: 9 dla miłości ráczéy proszę/ gdyżeś tákim iest/ iáko Páweł stáry/ á teraz y więzień 10 Jezusá Chrystusá. Proszę cie zá synem moim/ którégom zrodził w 11 więzieniu moim Onezymem/ który tobie niekiedy był niepożytecznym/ á teraz y mnie y tobie vżytecznym/ 12 Którégomći odesłał. A ty przyymi go C iáko wnętrzności moie. Którégóm 13 ia chćiał przy sobie zátrzymáć/ ábymi zá cie służył w więzieniu Ewánieli14 iéy: wszákże bez twéy rády niechćiałem nic czynić/ áby dobrodzieystwo twoie nie było iáko z przymuszenia/

15 ále z dobréy woléy. Abowiém snać dla tego vstąpił ná chwilę od ciebie/ 16 ábyś go przyiął wiecznym: iuż nie iáko sługę/ ále miásto sługi brátá namilszégo/ zwłaszczá mnie: iákoż dálekó wiecéy tobie y w ciele y w Pá17 nu? Jesli mie tedy masz towárzy18 szem: przyymi go iáko mnie. A ieslić co vszkodził álbo winien: to mnie 19 przyczytay. Jam Páweł nápisał rę D ką moią: ia nágrodzę: żebymći nie rzekł/ iżeś mi y sámego siebie wi20 nien. ták bráćie. Ja ciebie niech záżyię w Pánu. Ochłódź wnętrzności 21 moie w Pánu. Pisálemći dufáiąc posłuszeństwu twemu: wiedząc 22 iż też nád to co mówię/ vczynisz. A záraz też zgotuy mi gospodę. ábowiém spodziéwam sie iż przez modlitwy wásze będę wam dárowan. 23 Pozdrawia cie Epáphrás spół więzień mój 24 w Chrystusie Jezusie/ Márek/ Aristárchus/ Demás y Łukász pomocni25 cy moi. Łáská Páná nászego Jezusá Chrystusá z duchem wászym. Amen.

Marginal notes: 6 ^skuteczna. G. — 9 ^ábo gdyżem iest tákim. G. tákowym będąc. — 17 ^społecznikiem. — 21 ^w Christusie. G. S.

Wiárá ku wszem świętym. 5 Y ku wszem świętym.] Obacz/ iż Apostół miłość y wiárę ku Pánu Jezusowi złącza z miłością y z wiárą ku wszytkim świętym. Co dzisieyszy Ewánielikowie zá bluźnierstwo y bałwochwalstwo máią. Alec dobrze wiedział Páweł S. y wiedzą Kátholicy/ iż insza iest miłość którąsmy winni Pánu Christusowi/ á insza którąsmy bliźnim powinni: iáko insza iest wiárá która mamy ku Pánu Christusowi/ á insza która mamy ku innym ludziom świętym.

ARGVMENT LISTV PAWLA S. DO ZYdów, ábo do Hebræów.

Hebræowie którzy. Dźie. 6. 1. y 2. 14. Zyd. 13. 24.

Hebræowie bylić nie wszyscy Zydowie, ále tylko oni, którzy rodem byli z Iudzkiéy ziemie, y tám po wielkiéy częśći mieszkáli. Iáko sie z Dźieiów Apostolskich pokázuie. Tym tedy Chrześćiiánóm z Zydów Ierozolimskich y w Iudzkiéy ziemi náwróconym Páweł S. ten list ze Włoch pisał: ćiesząc ie, iż dla wiáry Páná Christusowéy, wielkié prześládowánia, więzienia, wyganiánia, y utráty máietnośći ćierpieli, od przełożonych Zydowskich w Ieruzálem y w okolicy iego. Lecz iż nie mnieysze pokusy ćierpieli od fałszywych Apostołów, którzy ie ábo od wiáry Chrześćiiáńskiéy odwodźili, ábo Moyzeszá nád Christusá przekłádáli, ábo go z Christusem złączáć kazáli: przeto Apostoł w tym liśćie, pilnie y szeroko wielkość y zacność Páná Christusową opisuie, y o kápłáństwie Páná Christusowym y o zakonie nowym wiele disputuie: áby Zydy od Moyzeszá, od kápłáństwá Aaronowégo, y od zakonu stárégo, któremu byli z dźiećiństwá przywykli, tym snádniey odwábił, á umocnił w Christusie: po którégo przyszćiu iuż oné figury ustáły, y nie są wiecey ważné. A ten list może bydź rozdźielon ná trzy częśći. Pierwsza iest o zacnośći Páná Christusowéy nád proroki, nád Moyzeszá, y nád ányoły: w Rozdźiale 1. 2. 3. y 4. Wtóra, o kápłáństwie Christusowym, y o przewysszenności iego nád kápłáństwo zakonu stárégo, od Rozdźiału piątégo áż do połowice dźieśiątégo. Trzećia á ostátnia część ma náuki, poćiechy y nápominánié, od Rozdź: 10. v. 19. áż do końcá listu.

Częśći tego listu do Hebræów. 1 2 3

LIST BŁOGOSŁAWIONEGO PAWŁA APOSTOŁA do "Zydów.

"ábo do Hebreów.

ROZDZIAŁ I.

1 ROzmáićie y wielą sposobów mówiwßy dawno Bóg oycóm przez Proroki: A 2 "ná ostátek tych dni mówił do nas przez Syná/ którego postánowił dziedzicem wßytkiégo/ przez którego vczynił y wieki. 3 Który [a] gdyż iest iásnośćią chwały/ y wyrázeniem istności iego/ á "nośąc wßytko słowem mocy swéy/ * spráwiwßy oczyśćienie grzéchów/ śiedźi ná práwicy máiestatu ná wysokośćiách: 4 tym zacnieyßym zostawßy nád ányoły: im osobliwßé nád nie imie odźiedźiczył. 5 B Bo którémuż kiedy z ányołów rzékł: Synem [b] moim iesteś ty/ iam ćiebie dźiś vrodźił? Y zásie: Ja [c] mu bede Oycem: á on mnie bedźie synem? 6 A gdy zásie wprowadza pierworodnégo ná okrąg ziemie/ mówi: A [d] niech sie mu kłániáią wßyscy ányołowie Boży. 7 A do ányołówći mówi: [e] Który czyni ányołámi swymi duchy: á sługámi swymi/ płomień ogniá. 8 C A do syná: [f] Stolicá twoiá Boże ná wiek wieku/ laská práwośći laská królestwá twego. 9 Vmiłowałeś spráwiedliwość/ á nienáwiedźiałeś niepráwość: dla tegóż pomázał ćie Boże/ Bóg twóy/ oléykiem rádośći nád vczestniki twoie. 10 Y/ [g] Tyś Pánie ná początku vgruntował ziemie: á dźiełá rąk twoich są niebiosá. 11 Oné poginą/ á ty trwáć bedźieß: á wßytki iáko ßatá zwiótßeią. 12 D A iáko odźienié "zmienißie/ y odmienią sie: ále ty tenżeś iest/ y látá twoie nie vstáną. 13 A do którégóż kiedy z ányołów rzékł: [h] Siedź po práwicy moiéy/ áż [i] położe nieprzyiaćioły twoie podnóżkiem nóg twoich? 14 Izali wßyscy nie są duchowie vsługuiący: ná posługe posłáni dla tych którzy dźiedźictwo zbáwienia wźiąć máią?

"á w té dni ostáteczné. G S.

[a] Mąd. 7. d26

"nosząc słowem mocnym swoim. Hebr.

*sam przez się. G. Philip. 2. 9.

[b] Psal. 2. b7.

[c] 2. król 7. b 14.

[d] Psal. 96. b 8.

[e] Psal. 103. a 4.

[f] Psal. 44. b7

[g] Psal. 101. d 26.

"zwinießie 1. L. G. S.

[h] Psal. 108. a 9.

[i] 1. kor. 15. d 25.

List Páwłá Apostołá do Zydów] Y ten tytuł fałßuią Nowánielikowie/ opuszczáiąc imie Páwłá S. choćia ie czytáią we wßytkich księgách nowégo testámentu Gréckich y Láćińskich: iż wolą z Ariußem y z Márcionem wierzyć że ten list nie iest włásny Páwłá S. á niźli z kośćiołem Kátholickim/ y z sámym Piotrem S. który świadczy iż Páweł S. list do Zydów pisał.

List do Zydow iest własny Páwłá S

2. Piotr. 3. 5.

2 Przez którégo y wieki uczynił] Christus iáko iest Pánem y dźiedźicem wßytkich rzeczy z strony człowieczeństwá: ták iest stworzyćielem wßytkich z strony swégo Bostwá. A poniewaź przez Christusá wieki są vczynioné: tedyć Christus iest przéde wßemi wieki. Jáko y niżéy to wykłada/ mówiąc: Iż słowem Bożym wieki są sprawioné/ áby z niewidźiánych sstáły sie widomé.

Christus stworzyćiel. Cyril. Alexandr. Zyd. 11. 2.

3 Iásnośćią chwały] To iest/ Jáko iásność od słońcá pochodźi/ y iest záwße z słońcem: ták Syn Boży od Oycá/ y iest z nim spół wiecznym. Chrysostom y Cyrillus.

Christus y spół wieczny Oycu. Mądr. 7. 26.

3 Y wyrázonym] Jáko figurá ná liśćie wyrázona/ nie iest áni mnieyßa áni wietßa/ iedno iáko pieczeć od któréy iest wyrázoná/ któréy iest we wßytkim równa y podobna: Ták Syn Boży maiąc w sobie zupełnie wyrázoną wßytkę istność y bostwo Oycowskie/ ná wßytkim iest równy y podobny Oycu. Przetóż y sam mówi: Zem ia iest w Oycu/ á Oćiec we mnie. Kto mie widźi/ ten widźi y Oycá mego. Y Páweł zás o nim: Iż był w postáći Bożéy równym Bogu.

Christus spół istny y rowny Oycu.

Phil. 2. 6.

Ian 14. 9. 10

Phil. 2. 6.

3 A nosząc wßytko] Nie tylko Syn Boży świát y wieki stworzył: ále y wßytko stworzenié/ nośi/ trzyma/ rządźi y spráwuie: á to bez żadnéy prace/ sáma wolą ábo roskazániém/ Chrysostom/ Oecumenius y Theophilákt/ ná to mieysce.

Christus nośi wßytko.

5 Którémuż kiedy z Anyołów] Dowodźi/ iż Christus iest dáleko zacnieyßy nád Anyoły. Naprzód z tego/ iż żadnégo z Anyołów

Christus nád ányoły zacnieyßy. 1.

nie

August. in Psal. 2. 2. 3. ver. 6.

nie názwał Bóg Oćiec Synem swoim: iáko Chrystusá názwał / nie Synem iákim przyiętym / ále przyrodzonym: którego on dźiśia / to iest wiecznie rodźi. Bo w wieczności nie máß czásu przeßłego / áni przyßłego / ále vstáwiczné dźiśia. Ták Augustyn S.

6 *A niech śie mu kłániáią*] Drugi dowod: Iż Anyołowie z roskazánia Bożego czołem biią Pánu Chrystusowi. Trzeći / iż Anyołowie są sługi / á Christus Synem y Bogiem.

Hier. ad Principiam

9 *Pomázał ćie Boże, Bog twóy*] Ták Augustyn S. ná to mieysce / y Hieronym S. to mieysce czytáią y wykłádáią / Pomázał ćie Boże Synu / Bóg Oćiec twóy.

10 *Y tyś Pánie*] Czwarty dowod: Iż Christus iest stworzyćiel / á Anyołowie stworzenie. Kedy obacz / iż ći tu Páwel do Bogá Oycá rzeczy nie obraca (iáko Nowochrzceńcy sprośnie wywracáią) ále przywodząc rozmáité pismá o Christuśie / przywodźi y to mieysce o nim. Iáko iásna rzecz iest y z sámé textu / y z tego słowá: Y do Anyołów / práwi / mówi: Który postáwi swymi czyni duchy. Lecz do Syná mówi / Stolicá twoiá Boże zć. Y ná drugim mieyscu: (ták do Syná mówi) Tyś Pánie ná początku źiemię vgruntował.

4. *Christus stworzyćiel.*

13 *Abo ktoremuż kiedy z ányołow.*] Piąty dowód: Iż sam Chrystus siedźi ná práwicy Bożéy: á ányołowie y sámym ludźióm służą.

5.

ROZDZIAŁ II.

1 A Dla tego trzebá nam obfićiéy przestrzégáć tego cośmy słyßeli: byśmy snadź* nie przećiekli. 2 Abowiém ieśli która przez ányoły powiedźiána iest mowá stáłá śię trwáłá / á wßelkié przestępstwo y nieposłußeństwo spráwiedliwą zapłáty nagrodę wźięło: 3 iákóż my śię wybiegamy ieśli zániedbamy ták wielkiégo zbáwienia? które gdy śię poczęło przepowiádáć przez Páná: od tych którzy słyßeli / ná nas potwierdzoné iest: 4 gdy Bóg spólu poświadczał známiony / y cudámi / y rozlicznémi mocámi / y rozdawániem Duchá świętégo według woléy swoiéy. 5 Abowiém nie ányołóm poddał Bóg okrąg źiemie przyßły / o którym mówimy. 6 B A świádczył ktoś ná niektórym mieyscu / mówiąc: a Cóż iest człowiek iż nań pámiętaß: ábo syn człowieczy iż go náwiedzaß? 7 Vmnieyßyłeś go máło co mniéy od ányołów: chwałą y czćią vkoronowałeś go / y postánowiłeś go nád dźiełem rąk twoich. 8 b Poddałeś wßytko pod nogi iego. Abowiém w tym / że mu wßytko poddał: niczégo nie zostáwił iemu nie poddánégo. A teraz iescze nie widźimy żeby mu wßytko poddáno było. 9 Lecz c tego który máło co C niżli ányołowie vmnieyßony iest / widźimy Iezusá dla męki śmierći / chwałą y czćią vkoronowánégo: áby z łáski Bożéy / zá wßytki śmierći skoßtował. 10 Abowiém przystało iemu / dla którégo wßytko / y przez którégo wßytko / który wiele synów do chwały był przywiódł / spráwcę zbáwienia ich przez *vćierpienie* dosko nálym vczynić*.

11 Bo który poświęca / y którzy bywáią poświęceni: z iednégo wßyscy. Dla któréy przyczyny nie wstyda śię bráćią ich nazywáć / 12 mówiąc: d Opowiém imię twoie bráćiéy moiéy / w pośrzodku kośćiołá chwalić ćię będę. 13 Y záśie: Ia e w nim dufáć będę. Y záśie: Oto f ia y dźieći moie / które mi dał Bóg. 14 D Ponieważ tedy dźieći spółeczność miáły ćiáłá y krwie: y on także tychże vczestnikiem był: áby g przez śmierć zepsował tego który miał władzą śmierći / to iest dyabłá: 15 á iżby wyzwolił té / którzy dla boiáźni śmierći przez wßytek żywot podlegli byli niewoli. 16 *Bo nigdźie ányołów nie przyimuie: ále naśienie Abráhámowé przyimuie. 17 Zkąd powinien był we wßytkim bydź podobny bráćiéy: áby śię stał miłośiernym y wiernym nawyßym kápłanem *do Bogá / áby vbłagał zá grzéchy ludu. 18 Abowiém w czym sam vćierpiał *y kußon był / mocen iest y tym którzy są kußeni dopomoc.

to iest, nie zginęli. Chry sost.

a Psal. 8. a 5.

b Mat. 28. d 18. 1. kor. 15. d 26. Eph. 1. d 22.

c Phil. 2. b 8

vtrapienia. G. S.
ábo dał ná ofiárę ábo ná śmierć G τελειῶσαι

d Psal. 21. c 23.
e Psal. 17. a 3.
f Isa. 8. d 18.
g Oze. 13. d 14. 1. kor. 15. g 54.

boć iśćie. G.

w tym co ku Bogu, ál: wspráwách Bożych. G.
kußony będąc. G.

ROZDZ. III.

1 A Tąd bráćia święći / vczestnicy wezwánia niebieskiégo / obácżćie Apostołá y nawyßégo Ká- 2 płaná wyznánia náßégo Iezusá: który wiernym iest temu który go vczynił / iáko y a Moyzeß we wßytkim domu iego. 3 Abowiém więtßéy chwały ten godny iest miány niżli Moyzeß: im więtßą cześć ma niż dóm / ten kto

a 4. Moy. 12. b 7.
Moyzeß był cząstką domu od Chrystusá zbudowánego, to iest ludu Zydowskiégo.

ry ji zbudował. Bo káżdy dóm bywa budowan od kogo: á który wßytko ſtworzył/ Bóg ieſt. A Moyżeß wprawdźie wiernym był we wßyſtkim domu iego iáko ſługá ná świádectwo tego co miáło bydź mówiono: ále Chryſtus iáko ſyn w domu ſwym: który dóm my ieſteſmy/ ieſliże vfność y chwałe nádźieie áż do końcá mocną záchowamy. Przeto iáko mówi Duch świety: [b] Dźiś ieſlibyśćie głos iego vſłyßeli/ nie zátwardzayćieß ſerc wáßych iáko w rozdráżnieniu wedle dniá kußenia ná puſczy/ gdźie mie kuśili oycowie wáßy: doświádczyli/ y widźieli ſpráwy moie przez czterdźieśći lat. A dla tegoż gniewałem ſie ná ten naród/ y rzekłem: Záwße błądzą ſercem. A oni nie poználi dróg moich/ Jákom przyſiągł w gniewie moim/ ieſli wnidą do odpoczynienia moiego. Pátrzćieß brácia/ izby ſnadź nie było w którym z was ſerce złe/ niedowiárſtwá/ ku odſtąpieniu od Bogá żywego. ále nápominayćie ſámi śiebie ná káżdy dźień/ póki ſie Dźiśia názywa: izby który z was nie był zátwardzon oßukániem grzechu. Abowiem ſtáliſmy ſie vczeſnikámi Chryſtuſowymi: ieſli tylko początek iſtnośći iego áż do końcá mocny záchowamy. Póki bywa mówiono/ Dźiś ieſlibyśći głos iego vſłyßeli/ nie zátwárdzayćie ſerc wáßych iáko w onym rozdráżnieniu. Abowiem niektórzy vſłyßawßy rozdráżnili: ále nie wßyſcy którzy wyßli z Egyptu przez Moyżeßá. A ná którzeż ſie rozgniewał przez czterdźieśći lat? Izali nie ná te którzy zgrzeßyli: [c] których trupy poległy ná puſczy? A [d] którymże przyſiągł iż nie mieli wniśdź do odpoczynienia iego: iedno tym/ którzy niewierni byli? y widźimy/ że nie mogli wniśdź dla niedowiárſtwá.

ROZDZIAŁ IIII.

Przetóż ſie bóymy áby ſnadź zániechawßy obietnice weßćia do odpoczynienia iego/ nie zdał ſie który z was że go niemáß. Abowiem y nam opowiedźiáno ieſt/ iáko y onym. ále nie pomogłá onym mowá ſłuchánia/ nie przymießána do wiáry tego co ſłyßeli. Abowiem wnidźiemy do odpoczynienia którzyſmy vwierzyli: iáko powiedźiał: Jákom [a] przyśiągł w gniewie moim/ ieſliż wnidą do odpoczynienia moiego: choć dźielá od záłożenia świátá były dokończone. Abowiem rzékł ná niektórym mieyſcu o śiodmym dniu ták: Y [b] odpoczął Bóg dniá śiodmego od wßytkich dźieł ſwoich. A ná tym zas: Jeſli wnidą do odpoczynienia moiego. Gdyż tedy zoſtawa że niektórzy máią wniśdź do onégo/ á ći którym pierwéy opowiedźiáno było/ nie weßli dla niedowiárſtwá: záśie náznácza dźień niektóry: Dźiśiá/ mowiąc przez Dawidá/ po ták długim czáśie/ iáko ſie wyßéy rzekło/ [c] Dźiś ieſlibyśćie głos iego vſłyßeli: nie zátwárdzayćie ſerc wáßych. Abowiem ieſliby im był Jezus dał odpoczynienie/ nigdyby o inßym dniu nápotym nie mówił. A ták zoſtawa ſobotowánie ludowi Bożému. Abowiem który weßedł do odpoczynienia iego/ ten też odpoczynął od dźiełów ſwych/ iáko Bóg od ſwoich. Spießmy ſie tedy ábyſmy weßli do onégo odpoczynienia: izby kto w tenże przykład niedowiárſtwá nie wpadł. Bo żywa ieſt mowá Boża y ſkuteczna/ y przeráźliwßa niżeli wßeláki miecz po obu ſtrón oſtry: y przenikáiąca áż do rozdźielenia duße y duchá/ ſtáwów też y ßpików/ y rozeznawáiąca myśli y przedśiewźięćia ſerdeczné. A [d] niemáß żadnego ſtworzenia niewidźiálnego przed oblicznośćią iego: lecz wßytkie rzeczy obnáżone ſą y odkryté oczom iego/ do którégo nam mowá.

Máiąc tedy nawyßégo Kápłáná wielkiego który przeßedł niebioſá Jezuſá Syná Bożégo: trzymaymy ſie wyznánia. Abowiem nie mamy nawyßégo Kápłána któryby ſie nie mógł vlitowáć nád krewkośćiámi

náßémi

nád domem G.
którég domem G.
śmiáłość. G
b Pſa: 94. b 8
iż nie wnidą. Hebr.
przeʒtek iſtnośći ábo gruntu Chriſtuſowégo, wiáry ... iż ieſt początkiem y fundámentem wßytkiego budowánia duchownégo.
c 4. Moy. 14. f 37.
ćiáłá ábo członki.
d 4. Moy. 14. d 21. 23.
Ewánielią. G. τῆς ἀκοῆς.
a Pſal: 94. c 11.
vczynioné. G. S.
b 1. Moy. 2. a 2.
c wyż. 3. b 7.
to ieſt, Iozuaß.
odpocżynienie.
ábo ſtáraymyß ſie. G.
ábo, niepoſłußeńſtwá. G.
d Pſal. 33. c 16 Syr. 15. d 20.

náſzémi : lecz kuſzonégo we wſzytkim ná podobieńſtwo oprócz grzechu. 16 Przyſtąpmy tedy z vfnośćią do ſtolice łáſki : ábyſmy otrzymáli miłośierdźie/ y łáſkę nálezli ku pogodnému[a] rátunku.

[a] czáſu potrzebnégo.

ROZDZIAŁ V.

1 A Abowiém káżdy Nawyſzſzy káplan z ludźi wźięty/ dla ludźi bywa poſtánowion w tym co do Bogá należy : áby ofiárowáł dáry y ofiáry zá grzéchy. 2 Któryby ſie mógł vżalić tych co nie vmieią y błądzą : gdyż y on obłożon ieſt krewkośćią : 3 á dla tego powinien ieſt/ iáko zá lud/ tákże y ſam zá ſie ofiárowáć zá grzéchy. 4 B A [a] żaden ſobie czći nie bierze : iedno który bywa wezwan od Bogá/ iáko Aaron. 5 Ták y Chryſtus nie ſam ſiebie wſławił że ſie ſtał Nawyſzſzym kápłanem : ále który do niego mówił/ Syn mój [b] ieſteś ty/ iam ćiebie dźiś vrodźił. 6 Jáko y ná inſzym mieyſcu mówi: Tyś [c] ieſt kápłanem ná wieki/ wedle porządku Melchiſedechowégo. 7 C Który zá dni ćiáłá ſwego/ modlitwy y pokorné proſby temu/ który go mógł wybáwić od śmierći/ z wołániem potężnym/ y łzámi ofiárowawſzy/ był wysłuchan dla ſwéy vczćiwośći. 8 A choćiaż był ſynem Bożym/ náuczył ſie z tego co ćiérpiał poſłuſzeńſtwá : 9 [a] á doſkonáłym zoſtawſzy/ ſtał ſie wſzytkim którzy mu poſłuſzni ſą przyczyną zbáwienia wiecznégo. 10 Názwány od Bogá Nawyſzſzym kápłanem/ wedle porządku Melchiſedechá.

11 D O którym nam wielka rzecz y nie wypráwna ku mówieniu : bośćie ſie ſtáli [a] ſłábymi ku ſłuchániu. 12 Abowiém gdyśćie mieli dla czáſu bydź náuczyćielámi : záśie potrzebuiećie áby was vczono które ſą początki záczęćia mów Bożych : y ſtaliśćie ſie którymby mléká trzebá/ á nie twárdégo pokármu. 13 Bo káżdy który ieſt mléká vczeſtnikiem/ nie świádom ieſt mowy ſpráwiedliwośći : ábowiém dźiećiątkiem ieſt. 14 A doſkonáłych ieſt twárdy pokarm : tych którzy przez zwyczáienié ſmyſły máią wyćwiczoné ku rozeznániu dobrégo y złégo.

[a] 2. kron. 26. c 18.
[a] Nie wſzyſcy tedy wierni ſą kápłani.
[b] Pſal. 2. b 7.
[c] Pſ. 109. a 4.
[a] á ofiarowawſzy ſie. G oboiáko ſie rozumieć może τελειωθεὶς.
[a] gnuśny. G.

1 *Aby ofiárowáł*] Vrząd kápłáńſki włáſny ieſt ofiárowáć.

7 *Był wysłuchan według ſwéy uczćiwośći*] To mieyſce fałſzuie Kálwin y z vczniámi ſwymi/ Brześczány y Nowochrzczeńcámi/ ták ie przekłádáiąc. Był wysłuchan z boiáźni/ ábo z ſtráchu. Y dowodźi z niego ſtráſznégo bluźnierſtwá ſwego/ żeby Pan Chriſtus ćiérpiał ná krzyżu męki piekielné ludźi potępionych. Bo ſie/ práwi/ modlił áby nie był ná wieki potępiony/ y od téy boiáźni wybáwion był przez Oycowſkié wysłuchánié. Ale Chryſoſtom/ Theophilakt/ y Oecumenius Gréccy Doktorowie/ którzy lepiéy á niżli Kálwin rozumieli/ to co znáczą té słowá/ ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, ták to wykłádáią iáko y tłumácz Łáćiński/ y my wykłádamy: Wysłuchan był/ dla ſwéy vczćiwośći : to ieſt/ iż záſłużył/ áby był wysłuchan/ będąc nagodnieyſzy wſzeláki éy czći y chwały. Abo wysłuchan ieſt dla téy vczćiwośći/ którą czćił Oycá ſwego. Jáko y ono w Pſálmie : ἀπὸ τοῦ φόβου σοῦ. Præ timore tuo. Dla boiáźni twoiéy. Y ná drugim mieyſcu. Oculi mei languerunt, ἀπὸ πτωχείας, præ inopia, dla niedoſtátku. Tákże y tu : Wysłuchan ieſt ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, pro ſua reuerentia, dla ſwéy vczćiwośći. Bo εὐλαβεία nie boiaźń/ ále vczćiwość znáczy.

9 *Wſzytkim którzy mu posłuſzni ſą*] Acz męká y záſługa Páná Chriſtuſowá doſtáteczna ieſt ná zbáwienié wſzytkiégo świátá: wſzák że nie ieſt pomocą iedno tym/ którzy ſą posłuſzni Chriſtá Páná/ y námiáſtkóm iego/ á nie tylko wierzą.

11 *Nie wypráwna ku mowieniu*] Táć ieſt przyczyná iedná/ czemu Páweł S. mówiąc o Melchiſedechu/ nic nie wſpomniał o ofiárowániu chlebá y winá w świętym Sákrámenćie : iż Zydowie ná on czás ieſcze nieſpoſobni byli do poięćia ták wyſokiey táiemnice. A druga/ iż to nic nie służyło przedśięwźięćiu iego : to ieſt ku okazániu/ iż Chriſtus y Melchiſedech byli zacnieyſzy/ niżli Lewitowie.

Vrząd Kápłáńſki, ofiárowáć.
Fałſzérſtwo y bluźniérſtwo Kálwinowo. Calu. lib. 2. Inſtit ca. 16 ver. 11.
Pſal. 89. 11.
Pſal. 87. 10.
Záſługá Páná Chriſtuſowá komu pomocna.
Przecz Páweł S. nie wſpomina ofiáry Melchiſedechowey.

ROZDZ. VI.

1 A Przeto zániechawſzy mowy poczynánia Chryſtuſowégo/ miéymy ſie do doſkonálſzych rzeczy : nie znowu zákłádáiąc gruntu pokuty od vczynków martwych/ y wiáry ku Bogu/ 2 náuki chrzczenia/ rąk też wkłádánia/ y powſtánia z martwych/ y ſądu wiekuiſtégo. 3 Y to vczynimy ieſli Bóg dopuśći. 4 [a] Abowiém nie podo-

[a] Mat. 12. d 45. Nie. 10 c 26. 2. Piot. 12. d 20.

dná iest áby ci ktorzy raz są oświeceni/ skosztowáli też dáru niebieskiego/ y vczestniki sie zstáli Duchá świetego/ 5 skosztowáli nie mniey dobrego słowá Bożego/ y mocy przyszłego wieku/ 6 á vpadli: áby zás byli odnowieni ku pokucie/ znowu krzyżuiący sámi sobie syná Bożego/ y ná pośmiewisko máiący. 7 Bo ziemiá ktora deszcz czesto ná sie pádáiący pije/ y rodzi ziele vżyteczne tym przez ktore bywa spráwowána/ bierze błogosłáwieństwo od Bogá. 8 lecz ktora rodzi ciernie y osty/ odrzucona iest/ y bliska przeklectwá/ ktorey koniec ná spalenie.

9 Ale tuszymy sobie o was coś lepszego namileyszy y zbáwienia bliższego/ choćiaż ták mowimy. 10 Abowiem nie iest niespráwiedliwy Bog/ áby zápámietał roboty wászey/ y miłości ktorąśćie okazáli w imie iego/ ktorzyśćie posługowáli świetym y posługuiećie. 11 A żądamy áby káżdy z was toż stáránie okazał ku wypełnieniu nádźieie áż do końcá: 12 ábyśćie sie nie zstáli gnuśnymi/ ále násládowcámi tych ktorzy przez wiáre y ćierpliwość odźiedźiczą obietnice.

13 Abowiem Bog obiecawszy Abráhámowi/ iż nie miał nikogo przez ktoregoby przysiągł wietszego/ [b] przysiągł przez sámego siebie/ 14 mowiąc: [c] Jeśli nieblogosłáwiąc błogosłáwić cie bede/ y rozmnażáiąc nie rozmnoże cie. 15 A ták długo ćierpliwie czekawszy/ dostał obietnice. 16 Abowiem ludźie przez wietszego niż sámi przysięgáią: á káżdego sporu ich koniec ku potwierdzeniu/ iest przysięgá. 17 W czym chcąc Bog dźiedźicom obietnice obficiey okázáć nieodmienność rády swey/ przysiege vczynił: 18 ábyśmy przez dwie rzeczy nieodmienne/ w ktorych bydź nie może żeby Bog kłamał namocnieyszą pociechę mieli/ ktorzyśmy sie ku odźierżeniu wystáwioney nádźieie vćiekli/ 19 ktorą mamy iáko kotfice duszę bespieczną y mocną/ y wchodzącą áż wewnetrzności zásłony/ 20 gdźie przewodnik zá nas wszedł Jesus/ według porządku Melchisedechowego/ Nawysszym kápłanem zstawszy sie ná wieki.

b 1.Moy.22.c 16. c 1.Moy.12.a 3.y 13.c 18 y 22.d 17.

Sákráment bierzmowánia.

Náuki chrzcenia y rąk wkłádánia] Tu Apostoł dwu Sákrámentow wzmiankę czyni: chrztu y bierzmowania ábo potwierdzenia/ ktore po chrzćie ludźie przyimowáli. Ktore zowią rąk wkłádániem: iáko Chrysostom/ Theodoretus/ Theophilaktus/ Oecumenius y inni wykłádáią.

Człowiek raz ochrzczony, nie może być drugi raz przez chrzest odnowiony. August. in expos. Epist. ad Rom. inchoat.

4 Abowiem niepodobna iest] Nie ták rozumiey/ żeby ci ktorzy po chrzćie w grzech śmiertelny wpádáią/ nie mogli zás powstáć przez pokutę/ y dostąpić grzechow odpuszczenia. Bo to iest błąd y kácerstwo Nowátiáńskie dawno potępione: gdyż y sam Páweł onego wszetecznika w Koryncie/ rozgrzeszyć roskazał. Ale iż człowiek po chrzćie w grzech vpadszy/ nie może bydź ták odnowion przez pokutę/ iáko ná chrzćie bywa odnowiony: gdyż ieden tylko iest chrzest/ y nie może bydź ná tymże człowiecze powtorzony. Ták to mieysce Chrysostom/ Theodoret/ Oecumenius/ Theophilákt/ Ambroży S. y inni wykłádáią/ y Augustyn S. ktory mowi: Iż po chrzćie grzeszący mogą bydź przez pokutę vzdrowieni/ ále nie przez chrzest odnowieni. Podobne mieysce masz niżey w Rozd: 10. 26.

10 Nie iest Bog niespráwiedliwy] Y ztąd mamy/ iż vczynki dobre zapłátę zásługuią/ y są istą przyczyną zbáwienia ták dálece/ iżby Pan Bog był niespráwiedliwy/ gdyby nie dał zá nie żywotá wiecznego. Bo záiste/ iáko Hieronym S. mowi/ wielkaby to niespráwiedliwość byłá/ kiedyby Bog tylko grzechy karał/ á dobrych vczynkow nie płácił. lib: 1. cont: Iouinianum cap: 2.

Vczynki dobre zapłátę zásługuią.

ROZDZ. VII.

1 ABowiem ten [a] Melchisedech/ krol Sálem/ kápłan Bogá nawysszego/ ktory wyszedł przećiw Abráhámowi wracáiącemu sie z porażki krolow/ y błogosłáwił mu: 2 ktoremu y dźieśięciny wszytkiego wydźielił Abráhám: naprzod ktory wykłáda sie krol spráwiedliwośći: potym też y krol Sálem/ co iest/ krol pokoiu. 3 bez oycá/ bez mátki/ bez wyliczenia rodu/ nie máiąc áni początku dniow áni końcá żywotá: á przypodobány Synowi Bożemu/ trwa kápłanem ná wieki. 4 A przypátrzćie sie iáko to wielki/ ktoremu też dźieśięcinę z rzeczy przednieyszych dał Abráhám pátryárchá. 5 A [b] iśćie z synow Lewi/ vrząd kápłáński przyimuiący/ [c] roskazánie máią áby bráli dźieśięcinę od ludu wedle zakonu/ to iest/ od bráćiey

a 1.Moy.14.d 18. b 4.Moy.18.c 21. c 5.Moy.18.a 1.a 3. Iozu.14.a 4.

ćiey ſwoiey: chociaż y oni wyſzli z biódr Abráhámowych. 6 Lecz ktorego naród nie ieſt poczytan miedzy nimi/ dźieśiećinę brał od Abráhámá/ y tego ktory miał obietnice/ błogoſłáwił. 7 A bez wſzelákiego ſporu/ co mnieyſzym ieſt/ od lepſzego bywa błogoſłáwione. 8 A tu iednák/ ludźie ktorzy vmieráią/ dźieśięciny biorą: lecz tám świádectwo ma iż żywie. 9 A (iżby ſie ták rzekło) przez Abráhámá/ y Lewi/ ktory brał dźieśięciny/ oddał dźieśięćinę. 10 Abowiem ieſzcze był w biodrách oycowych/ gdy wyſzedł przećiw niemu Melchiſedech. 11 Jeſliż tedy doſkonáłość byłá przez kápłáńſtwo Lewitſkie (bo pod nim lud wźiął zakon) coż ieſzcze było potrzebá áby náſtał inſzy kápłan wedle porządku Melchiſedechowego/ á nie był rzeczon wedle porządku Aaronowego? 12 Bo zá przenieśieniem kápłáńſtwá/ trzebá że by ſiey zakonu przenieśienie ſtáło. 13 Bo o ktorym ſie to mowi/ z inſzego ieſt pokolenia/ z ktorego żaden [e] nie pilnował oltarzá. 14 Abowiem iáwna ieſt iż z Judá poſzedł Pan náſz: w ktorym pokoleniu nic [o] o kápłaniech nie mowił Moyżeſz. 15 A ieſzcze dáleko wiecey iáwna rzecz ieſt: ieſliże ná podobieńſtwo Melchiſedechá powſtáie inſzy kápłan/ 16 ktory nie wedle zakonu roſkazánia ćieleſnego ſtał ſie/ ále wedle mocy żywotá nieſkáżitelnego. 17 Abowiem świádczy: Iż [d] ty ieſteś kápłanem ná wieki/ wedle porządku Melchiſedechowego. 18 Odrzucenie iśćie ſtáie ſie przeſzłego przykazánia: dla ſłáboſći iego y niepożytecznośći. 19 bo zakon niczego nie przywiodł ku doſkonáłośći: ále wprowádzenie lepſzey nádźieie/ przez ktorą przybliżamy ſie ku Bogu. 20 A [e] poniewaz/ ieſt nie bez przyśięgi (Bo inni bez przyśięgi kápłany zoſtáli: 21 á ten z przyśięgą przez tego ktory rzekł do niego: [e] Przyśiągł Pan/ á nie będźie mu żal: tyś ieſt kápłanem ná wieki [*]) 22 Tym lepſzego teſtámentu ſtał ſie Jeſus rękoymią. 23 A innych ći wiele ſie kápłany ſtawáło/ dla tego iż im śmierć trwáć nie dopuſzczáłá: 24 ále ten iż ná wieki trwa/ wiekuiſte ma kápłáńſtwo. 25 Przetoż y zbáwić ná wieki może/ przyſtępuiące przez niegoż do Bogá: záwſze żywiąc áby ſie wſtáwiał zá námi. 26 Abowiem przyſtało ábyſmy tákiego mieli/ nawyſzego kápłaná świętego/ niewinnego/ niepokalánego/ odłączonego od grzeſznikow/ y ktory ſie ſtał wyżſzy nád niebioſá. 27 Ktory nie ma potrzeby ná káżdy dźień/ iáko kápłani [f] pierwey zá wyſtępki ſwoie ofiárowáć/ potym zá ludzkie. bo to vczynił raz/ śiebie ofiárowawſzy. 28 Abowiem zakon ludźie poſtánawiał kápłany krewkośći podległe: lecz mowá przyśięgi ktorá ieſt po zakonie/ Syná ná wieki doſkonáłego.

[e] nie pilnował. G.
[o] o kápłáńſtwie. G. S.
[d] Pſ. 109. 24.
[e] καθόσον pro quatenus.
[e] Pſal. 109. a 4.
[*] według porządku Melchiſedechowego. G.
[f] 3. Moy: 9. b 7. y 16. b 6.

Dwoiáki rodzay Christá Páná: Iſá. 53. 8. Ian 1. 1.

3 *Bez Oycá, bez mátki*] Nie iżby Melchiſedech Oycá áni mátki nie miał: ále iż o nich nic w piſmie niemáſz. W czym Melchiſedech był figurą P. Chriſtuſową ktory ieſt bez Oycá według człowieczeńſtwá/ á bez mátki według Boſtwá: ktorego rodu nikt wyſłowić áni ogárnąć nie może: ktory według boſtwá áni początku/ áni końcá nie ma/ gdyż ieſt przede wſzemi wieki y będźie ná wieki.

Kápłáńſtwo nie odrzucone, ále odmienione.

12 *Bo zá przenieśieniem kápłáńſtwá*] Obacz/ iż kápłáńſtwo nie zgołá ieſt zniſczone áni odrzucone/ ále ono Lewitſkie kápłáńſtwo ieſt odmienione/ przenieśione/ ábo przeſtáwione kápłáńſtwo według obrzędu Melcheſedechowego/ ktore ieſt wieczne/ y vſtáwicznie ma trwáć w Kośćiele.

Chriſtus kápłanem ná wieki przez ofiárę Mſzey. S.

21 *Tyś ieſt kápłanem ná wieki*] Chriſtus/ przez Sákráment chlebá y winá/ ſtał ſie kápłanem ná wieki. Arnobius in Pſal: 109. A ieſt kápłanem na wieki/ iż ná káżdy dźień przez ſługi Boże kápłany ofiárowána bywa ofiárá/ máiąca y Biſkupem y ofiárą Chriſtá Páná: ktory ſam śiebie dla nas poświąca/ łamie y rozdáie. Theophil. in ca: 5. ad Hebr:

Kápłani nowego teſtámentu pod Chriſtuſem. Iſá. 61. 6.

23 *Wiele ſie kápłany ſtawáło*] Nie mowi Páweł S. że w ſtárym teſtámenćie wiele kápłanow było/ á w nowym niemáſz żadnego oprocz Chriſtá Páná: iáko heretycy pſuią słowá iego. Bo to ieſt przećiw Izaiaſzowi ktory prorokował nawiecey o kápłaniech nowego teſtámentu (iáko Hieronym S. pokázuie) temi słowy: A wy będźiećie názwáni kápłany Bożymi: Będą was zwáć ſługámi Páńſkimi ꝛc. Ale iż Pan Chriſtus/ przeto że trwa ná wieki/ może vſtáwicznie/ y ſam przez śie y przez ſługi ſwe vrząd kápłáńſki ſpráwowáć: á iż nie potrzebá żeby kto náſtępował ná mieyſce iego: iáko w kápłáńſtwie zakonu ſtárego/ było potrzebá vſtáwiczney ſukceſſyiey iednego kápłaná po drugim/ iż żaden z nich nie mogł wiecznie ſłużyć: przeto iż śmiertelnymi byli.

24 *Wiekuiſte ma kápłáńſtwo*] Greckie ἀπαράβατον, właśnie znáczy wiekuiſte/ ſempiternum. A przećie Czechowic opuśćiwſzy y Láćińſkie y Greckie/ ták przełożył/ co ná inego przyżdź nie może. Niewiem kedy ſie tey Greczyzny nieprawdźiwey náuczył?

Raz sie Christus ofiárował krwáwym obyczáiem ále nie krwáwym v stáwiecznie sie ofiáruie. Rzym. 6. 9.

[27] Bo to uczynił raz] Acz Pan Christus sam w sobie (onym widomym y krwáwym obyczáiem / y oną krwáwą ofiárą) ná śmierć ná krzyżu raz iest ofiárowan. Bo iuż wstawszy od vmárłych nigdy nie vmiera. Ale przedsie w Sákrámenćie / niekrwawym / niewidomym / á nieśmiertelnym obyczáiem / nie iedno ná káżde Wielkonocné świeto / ále y ná káżdy dzień / ludźióm ofiárowan bywa: y nie myli sie ten który zopytány odpowie / że go ofiáruią. August: epist 23.

ROZDZ. VIII.

[1] A Summá tego co sie mówi / tákiego mamy náwyższég kápłaná / który vsiádł ná práwicy stolice wielmożnośći ná niebiesiéch: [2] sługá świątnice / á práwdziwego przybytku / który postánowił Pan á nie człowiek. [3] Abowiém wszelki nawyższy kápłan bywa postánowión ku ofiárowániu dárów y ofiar: Záczym potrzebá iest áby y ten nieco miał coby ofiárował. [4] Jesliby tedy był ná ziemi / ániby kápłanem był / gdyżby byli którzyby według zakonu dáry ofiárowáli / [5] którzy służą wizerunkowi y ćieniowi rzeczy niebieskich. Jáko odpowiedźiano iest Moyzészowi / gdy miał dokończyć przybytku: [a]Pátrzay (práwi) czyń wszytko według wizerunku który iest tobie ná górze okazan. [6] A teraz dostał tym lepszego posługowánia / y lepszego testámentu iest pośrzednikiem / który w lepszych obietnicách iest postánowiony. [7] Abowiém iesliby on piérwszy był bez przygány: záistéby wtóremu miey scá nie szukano. [8] Abowiém gániąc ie / mówi: [b] Oto dni przyidą / mówi Pan / á wykonam nád domem Izráelskim / y nád domem Judá testáment nowy / [9] nie według testámentu którym vczynił oycóm ich w dźień w którym viął rękę ich ábym ie wywiódł z ziemie Ægyptskiey: ábowiém oni nie wytrwáli w moim testámenćie: á iam ich zániedbał / mówi Pan. [10] Bo ten iest testáment który vczynię domowi Izráelskiemu po onych dniách / mówi Pan: Podáiąc práwá moie w vmysł ich / y ná sercu ich nápiszę ie: y będę im Bogiem / á oni mnie będą ludem: [11] Y nie będźie vczył káżdy bliźniego swego / y káżdy brátá swego / mówiąc: Poznay Páná. Abowiém wszyscy mie poznáią od mnieyszego áż do więtszego z nich. [12] Abowiém będę miłośćiw niepráwośćiám ich: y grzéchów ich iuż nie wspomionę. [13] A gdy mówi Nowy: piérwszy wiotchym vczynił. A to co wiotszeie y stárzeie sie: blisko iest zginienia.

[b]Ier. 31. f 31.

[a]2. Moy. 25. a 9. d 40. Dźie. 7. f 44

*przybytek. G.

*nabożeństwá które vspráwiedliwiáły nieiáko.

*to iest, doczesny kośćioł.

[a]2. Moy. 25. a 8. y 26 a 1. y 36. a 8.

*Sancta sanctorum, było mieysce naświętsze, ábo świeté nád świetémi. Iáko Canticum canticorum Pieśń nád pieśniámi.

Reliquiæ chowanoy w stárym zakonie.

[b]3. król 8. 29 2. kron. 5. c 10.

[c]2. Moy. 25. c 22.

[c]Obrázy ányołów w kośćiele.

ROZDZIAŁ IX.

[1] Miałci y piérwszy* / *vspráwiedliwienia służby bożéy y świątnice *świetcką. [2] Abowiem [a]spráwiony był przybytek piérwszy / w którym były lichtarze / y stół / y położenie chlebów / które zową *świeté. [3] A zá wtórą zasłoną / przybytek / który zową *świeto świetych: [4] máiąc złotą kádźidlnice / y skrzynię testámentu ze wszytkich stron złotem powleczoną: w którey wiádro złoté máiącé mánnę / y laská Aaronowá która zákwitnęłá / y [b]tablice testámentu / [5] á nád nią były [c]Cherubim chwały zácimiáiącey vbłagálnice / o czym teraz nie trzebá z osobná mówić. [6] A gdy to ták było sporządzono / do piérwszego przybytku záwsze wchadzáli kápłani / vrzędy ofiar odpráwuiący. [7] Ale do wtórego [d] raz w rok sam naywyższy kápłan / nie bez krwie którą ofiáruie zá swą y ludu niewiádomość. [8] To dáiąc znáć Duch świety / iż iescze niebyłá obiáwiona drógá świetych / póki iescze stał piérwszy przybytek. [9] Co iest podobieństwem teráznieyszego czásu: wedle którego dáry y ofiáry ofiárowáné bywáią / które nie mogą wedle sumnienia doskonáłym vczynić służącego Bogu / [10] gdyż są tylko w pokármiéch y w napoiách / y w różnych omywániach / y spráwiedliwośćiach ćiáłá áż do czásu napráwienia stánowioné. [11] Ale Chrystus stáwiwszy sie na-

[d]2. Moy. 30. b 10. 3. Moy. 16. a 2. f 30.

wyższym Káplánem dóbr przyszłych przez więtszy y doskonálszy przybytek nie reką vczyniony/ to iest/ nie tego 12 C stworzenia: ány przez krew kozłów ábo cielców/ ále przez [e] własną krew wszedł raz do Swiątnice/ nálazszy wieczne odkupienie. 13 [f] Abowiem ieśli krew kozłów y wołów y popiół iáłowice pokropiony/ splugáwione poświąca ku oczyściéniu ciáłá: 14 [g] iáko dáleko więcey krew Chrystusowá który przez Duchá świętego sámego siebie [h] ofiárował niepokálanym Bogu/ oczyści sumnienie násze od martwych vczynków/ ku służeniu Bogu żywiącému? 15 D Y dla tego iest nowégo testámentu posrzednikiem: żeby zá przystąpieniem śmierći/ ná odkupienie występków tych które były pod pierwszym testámentem/ obietnice wzięli którzy wezwáni są wiecznégo dziedzictwá.

16 [i] Abowiem gdźie testáment iest/ musi przystąpić śmierć tego który testáment czyni. 17 Bo testáment w vmarłych potwierdzony iest: ináczey iescze nie iest ważny/ póki żyw który testáment vczynił. 18 Zkąd áni pierwszy bez krwie nie był poświecony. 19 E Abowiem gdy Moyżesz wszytko przykazánie zakonne przeczytał wszemu ludowi: wziąwszy krew cielców y kozłów z wodą y wełną szárłátową y Izopem: sáme też księgi y lud wszytek 20 pokropił/ mówiąc: Tá [k] krew testámentu/ który do was Bóg nákazał. 21 K temu y przybytek y wszytko naczynie służby krwią tákież pokropił. 22 A niemal wszytko we krwi według zakonu bywa oczyściono: á bez rozlania krwie nie bywa odpuszczenie. 23 F Potrzebá tedy iest áby wizerunki rzeczy niebieskich/ témi były oczyścione: á sáme niebieskie/ lepszémi ofiárámi nizli té.

24 Abowiem Chrystus nie wszedł do świątynie reką vczynionéy/ która byłá wizerunkiem prawdźiwéy: ále do sámégo niebá/ áby sie teraz okázował przed oblicznością Bożą zá námi. 25 A nie iżby często ofiárował sámego siebie/ iáko nawyższy kápłan wchodźi do Swiątynie co rok ze krwią cudzą: 26 G ináczey trzebá mu było często ćierpieć od początku świátá: lecz teraz ná skończeniu wieków raz sie okazał ku zgłádzeniu grzechu/ przez ofiáre sámégo siebie. 27 A iáko postánowiono ludźiom raz vmrzeć/ á potym sąd/ 28 [l] ták y Chrystus raz iest ofiárowan áby grzéchy wielu wyniszczył: drugi raz bez grzéchu okáże sie tym którzy go oczekawáią/ ku zbáwieniu.

[e] Dźi. 20. f 28. 1. Piot. 1. c 19. 1. Ian 1. c 7. Obia. 1. b 5.
[f] 3. Moy. 9. b 8. y 16. b 16. c 14. 4. Moy. 19. a 4.
pokrapiáiący splugáwione. G.
[g] Luk. 1. g 77.
wiecznégo. G.
[h] Rzym. 5. 25 a 6.
[i] Gal. 3. c 15.
według zakonu opowiedział. G.
[k] 2. Moy. 24 c 8. Mat. 26. c 28.
[l] Rzym. 5. 26 b 8. 1. Piot. 3. c 18.

25 A nie iżby często ofiárował sámego siebie] Té słowá próżno heretycy przeciw vstáwicznéy ofierze przywodzą. Gdyż tu Páweł mówi o onéy iedynéy á krwáwéy ofierze ná Krzyżu/ która nie może bydź więcey powtarzána: iż Pan Christus więcey nie vmiera. Iáko sie sam Páweł deklárujé/ mówiąc: Boby mu było potrzebá często ćierpieć od początku świátá. Ale tym sposobem raz iest ofiárowan: y iedną oną męki y śmierći swéy ofiárą oczyśćił grzéchy wszego świátá/ y przystep do niebá wszem ludźiom otworzył. A ták nie odrzucáć Apostoł wszelákiego ofiáry Páná Christusowéy powtarzánia/ iáko iest w málowániu/ w rozmyślániu/ w czytániu/ ábo w nápámieć ią sobie przywodzeniu (gdyż sie teraz w niebie zá nas ofiáruie) ále tylko to/ które iest złączone z męką y śmierćią iego.

Ofiáry Mszey S. powtarzánie. Rzym. 6. 9. Zyd. 9. 24.

ROZDZIAŁ X.

1 A Bowiem zákon máiąc ćień przyszłych dóbr/ nie sam obraz rzeczy: ná káżdy rok témiż sámymi ofiárámi/ które ofiáruią vstáwicznie/ nigdy nie może doskonáłymi vczynić przystępuiące: 2 ináczey przestánoby ie było ofiárowáć/ dla tego iżby więcey nie mieli żádnego sumnienia o grzech Bogá chwalących raz oczyśćieni. 3 Lecz w nich bywa przypominánie grzéchów ná káżdy rok. 4 Abowiem nie podobna rzecz iest áby krwią wołów y kozłów miáły bydź zgłádzone grzéchy. 5 Przetoż wchodząc ná świát mowi: [b] Niechćiáłeś ofiáry y obiáty: áleś mi ćiáło sposobił. 6 Cáłopalenia/ y zá grzech/ nie vpodobáłyć sie. 7 Tedym rzekł: Oto ide: ná początku kśięgi nápisáno iest o mnie: Abym czynił Boże wolą twoie. 8 Wyższéy powiedźiawszy/ Ześ nie chćiał ánić sie podobáły ofiáry/ y ob-

[a] 3. Moy. 16. e 14.
[b] Psal. 39. b 7.
w summie, ábo w krótkim zámknieniu. G.

iáty/ y cálopalénia/ zá grzéch/ ktoré wedle zakonu bywáią ofiárowáné: 9 tedym rzekł: Otóż ide/ ábym czynił o Boże wolą twoię: Odéymuie 10 piérwßé/ áby wtóré postáwił. Przez ktorą wolą iesteśmy poświeceni przez ofiáre ćiáłá Jesusá Chrystusá raz. 11 A káżdy iednák kápłan stoi co dźień vrząd odpráwuiąc/ y też ofiáry częstokroć ofiáruiąc/ ktoré nigdy nie mogą grzechu znieść. 12 C Lecz ten ofiárowawßy iedne ofiáre zá grzéchy/ ná wieki śiedźi ná práwicy Bożéy. 13 ná koniec czekaiąc/ [c] áżby nieprzyiaćiele iego położeni byli podnożkiem nóg iego. 14 Abowiém iedną ofiárą doskonálymi vczynił ná wieki poświecone. 15 A świádczy nam y Duch świety. Abowiém gdy powiedźiał: 16 [d] Tenći iest testáment ktory postánowie z nimi po onych dniách/ mówi Pan: Podáiąc práwá moie w sercá ich/ y nápiße ná vmysłách ich: 17 y pámietáć iuż wiecéy nie bede grzechów y niepráwośći ich. 18 A gdźieć odpuszczenie tych: iużći ofiáry nie máß zá grzech.

19 D Máiąc tedy bráćia [f] vfność do weśćia Swiątynie we krwi Chrystusowey. 20 ktorą dróge nam [*] poświećił nową y żywą przez zásłone/ to iest ćiáło swoie: 21 y Kápłaná wielkiego nád domem Bożym: 22 przystąpmy z prawdźiwym sercem w zupełnośći wiáry/ pokropieni ná sercách od sumnienia złego/ y omyći ná ćiele czystą wodą: 23 trzymaymy wyznánié nádźieie náßéy nie chwieiącé sie (boć wierny iest ktory obiecał) 24 y przypatrzaymy sie iedni drugim ku pobudzániu miłośći y dobrych vczynkow: 25 nie opuszczáiąc zgromádzenia náßégo/ iáko máią obyczay niektorzy: ále [f] ćießąc [f]/ á tym wiecéy im bárźiéy obáczyćie przybliżáiący sie dźień.

26 E [e] Bo ieslibyśmy vmyslnie grzéßyli po wźieciu znáiomośći prawdy/ iuż niezostawa ofiárá zá grzéch: 27 lecz stráßliwé iákieś oczekawánie sądu y żárliwość ogniá ktora pożrzeć ma przećiwniki. 28 Ktoby zakon Moyzeßów wzgárdźił: bez wßelkiégo miłośierdźia zá świádectwem dwu ábo trzech vmiéra. 29 iákoż mniémaćie dáleko srożßé zásłuży karánia/ ktoryby Syná Bożego podeptał/ y krew testámentu/ przez ktorą był poświecony/ pokaláną być rozumiał/ y Duchá łáski zelżył? 30 F Abowiém wiémy kto powiedźiał: [g] Mnie pomstá/ á ia oddam*. Y zásie: Iż [h] Pan sądźić bedźie lud swóy. 31 Stráßnoć iest wpáść w rece Bogá żywégo.

32 Rospominayćież dni dáwné/ w ktorych bedąc oświeceni/ wytrwáliśćie wielką potyczke trapienia. 33 częśćią gdj lekkośćiámi y vćiskidźiwowiskiem eśćie sie sstáli: á/ częśćią gdyśćie sie sstáli towárzyßmi ták sie máiących. 34 G Abowiémeśćie [†] y z więźniámi społu' vtrapieni byli: y złupienié máietnośći wáßych przyieliśćie z weselem/ wiedząc iż wy maćie máietność w niebie lepßą y trwáiącą.

35 Nie tracćież tedy vfánia wáßégo/ ktoré ma wielką zapłáte. 36 Abowiém ćierpliwość wam iest potrzebna: ábyśćie czyniąc wolą Bożą/ odnieśli obietnice. 37 [i] Boć iescze troche nieco ktory ma przyśdź przyydźie/ y nie omießka: 38 á [k] spráwiedliwy móy z wiáry żywie.

á iesli sie schroni: nie bedźie sie podobał duszy moiéy. 39 Lecz my nie iesteśmy synowie schrániánia ku zginieniu: ále wiáry ku otrzymániu duße.

[c] Psal.109.25. 1. kor.15 a25

[d] Ier:31.f 33. wys.8. b 8.

*odnowił.G.

[e] wys.6.a4.

[f] 5. Moy. 17. b 6. y 19. d15 Mat.18.b16. Ian 8. c 17. 2.kor.13.a 1.

[g] 5. Moy.32.e 35. Rzym:12.d19 *mowi Pan. G.

[h] Psal 134.c 14.

† y z więźienia mego zemną. G. Czyniący wolą Bożą otrzymawá ią obietnice żywotá wiecznégo.

[i] Abak.2.a3. 1.Piot.1.a 6.

[k] Rzym.1.c17 Galat.3.b11.

---

5 *Ofiárá Mßey S.* — Nie chćiałeś ofiáry] Cóż tedy? mówi Augustyn S. Izali my tego czásu iesteśmy bez wßelkiéy ofiáry zostáwieni? Zadnym obyczáiem/ y owßem wnet przydał: Aleś mi ćiáło spráwił. Iż miásto onych wßytkich ofiar y obiat stárégo testámentu/ ćiáło iego teraz ofiáruią/ y pożywáiącym rozdawáią. August: epist: 3. ad Volusian. & in Psal: 39.

10 *Ofiárá krwáwa y nie krwáwa. ver: 14.* — Iesteśmy poświeceni przez ofiáre ćiáłá Iesusá Christusá raz] Té téż słowá (iáko y oné niżéy: Iedną ofiárą doskonáłymi vczynił ná wieki té ktorzy bywáią poświeceni) rozumieią sie o krwáwéy ofierze ná krzyżu Páná Cristusowéy. Iákoby ták mówił: Przez iedne śmierć Páná Christusową iesteśmy poświeceni/ y owßem y doskonáłymi vczynieni: iżeśmy przez nie dostáli nie tylko grzéchów odpuszczenia/ ále téż ozdoby spráwiedliwośći/ á náwet y zbáwienia/ á ktemu ná wieki: to iest ná wßytkié wieki y rodzáie ludźi/ ták iż iuż nie potrzebuiemy inßégo Christusá/ ktoryby nas śmierćią swą odkupił/ ábo żeby tenże Pan Christus zá nas ábo zá inßé drugi raz vmierał. Wßákże iáko bogáctwá ábo skárby od kogo innégo zgotowáné y zebráné/ człowieká bogátym nie vczynią/ iesliże ich sobie nie nábedźie: y iáko lékárstwá w áptece zgotowáné chorégo nie vzdrowią/ iesli ich nie vżywie: y iáko zrzódło wody prágnącému

nic nie pomoże / iesli sie wody z niego nie nápije: Ták y té skárby y lékárstwá od Páná Christusá hoynie zgotowáné nic nam nie pomogą / ieśliże ich przez te ofiáre S. y przez vżywánie S. Sákrámentów sobie nie przywłaszczem.

18 *Iużci ofiáry niémáß zá grzéch*] Chryzostom S. ták ná to mieysce piße. A my iáko? Izali nie ofiáruiemy ná kożdy dzień? Ofiáruiemyć w prawdzie / ále to czynimy ná pámiątkę śmierći iego. A téżći to iest iedná ofiárá / á nie wiele ofiar. Tóżći záwße ofiáruiemy: nie dziś innégo báránká / á innégo iutro: ále záwße tegóż iednégo. Bo ácz ná wielu mieyscách ofiárowan bywa / wßákże ieden iest Christus. Nie inßą tedy ofiáre / iáko Biskupi stárégo zakonu / ále też záwße czynimy: ábo ráczéy pámiątkę onéy krwáwéy ofiáry sprawuiemy. Bo nam ták roskazał mówiąc: To czyńćie ná pámiątkę moię. To Chryzostom S.

Ofiárá Mßey S. vstáwiona. Hom.17. ad Hebr.

Luk.22. 19.

26 *Iuż nie zostawa ofiárá zá grzéch*] Vmyślnie grzéßącym y odstępuiącym od iuż poznáney y przyiętey prawdy wiáry Christusowéy / nie zostawa ofiárá zá grzéch. Nie iżby nie miáło bydź mieyscá do pokuty: ále iż nie máß żadney inßey prawdźiwie skuteczney ofiáry / iedno śmierć Páná Christusowá / którą oni depcą swoim odstąpienim. Bo iuż nie naydą inßégo Christusá / áni inßégo chrztu / áni inßéy ofiáry / którąby mogli bydź z Bogiem przeiednáni.

Iáko grzéßącym niemaß ofiáry zá grzéch.

ROZDZIAŁ XI.

1 A Wiárá iest [*]gruntem rzeczy tych których sie spodziéwamy / wywodem rzeczy nie widźiánych. 2 Abowiém w téy świádectwo otrzymáli stárzy. 3 [a]Wiárą dochodzimy iż są spráwioné wieki słowem Bożym: áby z niewidźiálnych sstáły sie widźiálné. 4 [b]Wiárą Abel obfitßą ofiáre ofiárował Bogu niżli Kaim: przez którą świádectwo otrzymał iż był spráwiedliwy: gdyż Bóg świádectwo dał o dárzéch iego / y vmárwßy przez nie iescze mówi. 5 Wiárą [c]Henoch był przeniesion / áby śmierći nie oglądał / y nienáydował sie / bo go przeniósł Bóg: ábowiém przed przeniesieniem [*]miał świádectwo iż sie Bogu podobał. 6 B A bez wiáry niepodobna iest spodobáć sie Bogu. Abowiém przystępuiącému do Bogá / potrzebá wierzyć iż iest: á iż iest oddawcą tym którzy go ßukáią. 7 Wiárą [d]Noe odpowiédź wziąwßy o tym czego iescze nie było widáć / boiąc sie / zgotował korab ku záchowániu domu swego / przez który potępił świát: spráwiedliwośći która iest przez wiáre / dźiedźicem iest vczyniony.

[*]podłogą, pewnośćią.

[a]1. Moy. 1. a 1. a 3.

[b]1. Moy. 4. a 4. Mat. 23. d 34

[c]1. Moy. 5. c 24. Syr: 44. c 16 y 49. d 16. [*]iego. G.

[d]1. Moy. 6. c 13. Syr. 44. c 17.

8 Wiárą / który názwány iest [e]Abráhám vsłuchał áby wyßedł ná mieysce które w dźiedźictwo wziąć miał: y wyßedł / niewiedząc dokąd ßedł. 9 Wiárą mießkał w ziemi obiecánéy / iáko w cudzéy / mießkáiąc w namiećiéch z Izáákiem y Iákobem spólnymi dźiedźicmi téyże obietnice. 10 Abowiém oczekawał miástá fundámenty máiącégo: którégo rzemieśnik y budownik Bóg.

[e]1 Moy. 12. a 4. y 13. a 1. [*]Abráhám. G.

11 C Wiárą / y sámá [f]Sará niepłodna wźiełá moc ku przyięćiu nasienia / y mimo czás wieku [*]: iż wiernym bydź rozumiáłá tego co obiecał. 12 Przetóż y z iednégo národźiło sie / (á to z obumárłégo) w liczbie iáko [g]gwiazd niebieskich / y iáko piasku niezliczonégo który iest ná brzegu morzkim. 13 Wedle wiáry vmárli ći wßyscy / niedostawßy obietnic / ále zdáleká ie vpátruiąc / y pozdrawiáiąc / y wyznawáiąc iż są gośćmi y przychodniámi ná ziemi. 14 Bo którzyć to mówią: [*]okázuią iż oyczyzny ßukáią. 15 A iesliby ná onę pámiętáli z któréy wyßli / mielić wżdy czás wróćić sie. 16 D lecz teraz lepßéy żądáią / to iest / niebieskiéy. Przetóż nie wstyda sie [*] Bóg názywáć sie Bogiem ich / gdyż im miásto zgotował.

[f]1. Moy. 17. c 19. y 18. b 10. y 21. a 2. [*]porodźiłá. G.

[g]Syr. 44. d 22. d 23.

[*]iáwnie. G.

[*]ich. G.

17 Wiárą / [h]Abráhám ofiárował Izááká gdy był kußon: á ofiárował iednorodnégo / który był wźiął obietnice: 18 (do którégo rzeczono / Iż [i]w Izááku tobie będźie názwano nasienie.) 19 Máiąc zá to / iż Bóg może y z vmárłych wzbudźić. zkąd go też [*]w podobieństwo wźiął. 20 E Wiárą / y [k]w przyßłych rzeczách błogosłáwił Izáák Iákobá y Ezau. 21 Wiárą / Iákob [l]vmieráiąc / káżdému z synów Iozephowych błogosłáwił: y [m]pokłonił sie [*]wierzchowi láski iego. 22 Wiárą / [n]Iozeph vmieráiąc / o wyśćiu synów Izráelskich wspomionął / y około kośći swoich roskazał. 23 Wiárą / [o]Moyzéßá národzonégo kryli trzy miesiące rodźicy iego: przeto iż go widźieli pięknym dźiećiątkiem / y nie báli sie

[h]1. Moy. 22. b 9. Syr. 44. d 21

[i]1. Moy. 21. b 12. Rzym. 9. b 7. [*]áby był figurą Christusá zábitego y zmartwychwstáłégo.

[k]1. Moy. 27. d 27. f 36.

[l]1. Moy. 48. c 15.

[m]1. Moy. 47 g 31. [*]ná wierzchu láski iego. G.

[n]1. Moy. 50. d 24. 25.

[o]2. Mo. 2. 22 Dźie. 7. c 20

p2.Moy.1. c 16. q2. Moy. 2. b 11. ᵍzbraniał się być zwan. G.

24 ᵖwyroku królewskiégo. ᵍ Wiárą / ᑫ Moyżeß ostawßy się wielkim / ʳnie- znał się być synem córki Pháráono- wéy: 25 ˢ wiecéy obiéráiąc być vtra- pionym wespół z ludem Bożym / niż- li mieć doczesnégo grzéchu roskoß / 26 ᵗ zá więtßé bogáctwo poczytáiąc v- rągánié Christusowé / niż skárby Æ- gyptskié. bo się oglądał ná odpłáte. 27 ᵘ Wiárą / opuścił Ægypt: nie boiąc F się gniewu królewskiégo. ábowiém niewidźiálnégo iákoby widząc ocze- kawał. 28 ᵛ Wiárą / spráwił ʳ Pásche / y wylanié krwie: áby ten który piérwo- rodné tráćił / ich się nie dotknął.

ʳ2. Moy. 12. b 11. d 21.

29 ˢ Wiárą / ˢ przeßli morze czérwoné iá- ko po suchéy ziemi: czego doznawßy Ægyptiánie / pożárći są. 30 ˣ Wiárą / mury ᵗ Jerychá vpádły / obeßciem śiedmiu dni. 31 ʸ Wiárą / Ráháb ᵛ nie- rządnicá nie zginęłá z niewiernymi: 32 ˣ przyiąwßy z pokoiem ßpiegi. ᶻ A cóż iescze mam mówić? Boć mi czá- su nie ostánie gdybym rospowiádał o Gedeonie / Báráchu / Sámsonie / Jephte / Dawidźie / Sámuelu / y

ˢ2.Moy.14. c 22. ᵗIozu. 6. c 20. ᵛIozu. 6. d 21. d 25. ˣIozu. 2. a 3

Prorocéch: 33 ᵃ Którzy przez wiárę zwalczyli kró- G lestwá / czynili spráwiedliwość / dostą- pili obietnic / záwárli lwie páßczeki / 34 ᵇ zágáśili gwałt ogniá / vßli ostrza mieczá / wzmogli z niemocy / mężny- mi się stáli ná woynie / ᶜobozy ob- cych' odwrácáli: 35 ᵈ niewiásty wźięły swoie vmárłé z zmartwychwstánia. á drudzy byli ćiągnieni / nie przyiąw- ßy odkupienia / áby lepßé zmartwych- 36 wstánié nálezli. ᵉ A drudzy doználi pośmiewisk y bićia / nádto y więzie- 37 nia y ćiemnic: ᶠ byli kámionowáni / przećinánj / doświádczáni / w zábićiu mieczá pomárli / błąkáli się w owc- czych / w koźiéch skórách / niedostáte- 38 czni / vćiśnieni / vtrapieni: ᵍ których nie był godźien świát / tułáiąc się po puszczách / po górách y iámách / y w iá- 39 skiniách ziemie. ʰ A ći wßyscy ʰświá- dectem wiáry doświádczeni / 40 obietnice nie odnieśli. ᶦ Iż Bóg o nas coś lepßégo przeyźrzał / áby nie bez nas byli doskonáłymi vczynieni.

ᶜ woyská po- stronnych.

ʰ świádectwo otrzymawßy przez wiárę. G.

Wiárá vsprá- wiedliwiáią- cá, iest Kátho- licka wiárá.

1 *A wiárá iest*] Z tego opisánia y zálécá- nia wiary przez ten cáły rozdźiał / káżdy o- baczyć może: iż wiárá vspráwiedliwiaiąca nie ta iest którą sobie sektarze dźiśieyßy wy- myśláią: którą mocno wierzą że im wßytkié grzéchy iuż są odpuszczoné: á iż pewnie máią być zbáwieni / ták Lutrowie iáko y Nowo- chrzczeńcy y Kálwinistowie: choćia iedni drugié potępiáią y zá przeklęté heretyki má- ią. Ale práwa Kátholicka wiárá: która wie- rzy wßytkiému słowu Bożému / przez kośćioł powßechny podánému y wyświadczonému. Bo żaden z tych które tu Páweł S. wylicza / nie to wierzył żeby mu grzéchy były dla Chri- stusá pewnie odpuszczoné: ále to iedno wie- rzył / co sektarze wiárą historiálną zową / iż to wßytko prawdá co Bóg mówi / ábo obie- cuie.

Wiárá iest rzeczy niewi- dźiánych. Tract. 79. in Ioan. Ian 20. 29.

1 *Wywodem rzeczy niewidźiánych*] Táć iest chwałá wiáry (Augustyn S. mówi) iż to wierzymy / czego nie widźimy. Bo cóż wiel- kiégo iest / kiedy to wierzymy co widźimy? iáko Pan do Thomáßá mówił: Iżeś mie widźiał / vwierzyłeś. Błogosłáwieni którzy nie widźieli á vwierzyli. Co prosto iest prze- ćiw dźiśieyßym sektarzóm / którzy iż ćiáłá Páńskiégo nie widzą w Sákrámenćie / przeto wierzyć niechcą / żeby tám było.

Bez wiáry nie może się nikt Bogu py dobáć.

6 *Bez wiáry niepodobna iest*] Y przetóż Żydowi / Pogáninowi / heretykowi (iż nie máią tego fundámentu prawdy Kátholi- ckiéy wiáry) żadné prace y vczynki dobré nie są do zbáwienia pomocne áni płatné.

Przekład 70 tłumáczów Græcki. 1. Moy. 47. 31.

21 *Y pokłonił się wierzchowi laski iego*] Ztąd widźimy iż się Apostół nie przywiezuie do textu Żydowskiégo / w którym się to miey- sce ináczey nayduie: ále naßláduie śiedm- dźieśiąt tłumaczów Gréckich / iáko y inßy Apostołowie y Ewánielistowie / y sam Pan Christus nie raz vczynił: iż widźieli / że ten Grécki przekład był z Duchá S. Pokłonił się tedy Iákob Pátryarchá wiérzchowi laski / ábo sceptru Iosephá syná swego: ábo cząc zwiérzchność iego / iż on był piérwßym po Pháráonie Pánem wßytkiégo Aegyptu: Ták iáko y królowa Hester cáłowáłá wierzch laski Assweá królá: Abo iż w duchu przeglądał / że synowie Iosephowi królowáć mieli: ná znák tego cáłował wiérzch laski Iozephowi. iáko Photius Gréczyn to mieysce wykłada. A ták nic nie grzéßą Kátholicy / czyniąc tá- kiéż pokłon obrazóm Páná Christusowym / ábo cáłuiąc reliquię świętych.

Kłániánié przed obrázy S.

Hest. 5. 2.

Nie sámá wiárá vsprá- wiedliwia.

33 *Czynili spráwiedliwość*] Nie sáma tedy wiárą byli vspráwiedliwieni / ále y vczynkámi spráwiedliwémi. Iáko y Ráháb przyimuiąc gośćie / Abráhám ofiáruiąc syná / Abel ofiá- ry czyniąc / y inni tákże które tu wspomina.

ROZDZ. XII.

ᵃ Rzym. 6. 24 Kolos. 3. b 9. pEhe. 4. c 23 1. Piotr. 2. a 1. y 4. a 1.

1 A Przetóż tedy y my má- iąc ták wielki nád sobą o- błok świádków: ᵃ złożywßy wßeláki ćiężar y grzech któ- ry nas zewßąd obstąpił / wćirpliwośći 2 bieżmy ᵇdo boiu nam wystáwionégo / ᶜ pátrząc ná Iezusá ᶜprzodká y kończy- ćielá wiáry / który máiąc przed sobą wesele podiął krzyż / wzgárdźiwßy sromotę / y śiedźi ná práwicy stolice

ᵇ zawód G. S ᶜ przedniey- ßégo wódzá.

Bożéy. 3 Abowiém vważaycie tego który tákowé przećiwieństwo od grzéßników podéymował przećiw ſobie: ábyśćie nie vſtawáli/ oſłábiawßy ná duſzách wáßych. 4 Bośćie ieſzcze ſie áż do krwie nie záſtáwili/ walcząc przećiwko grzéchowi: 5 á zápámietáliśćie [a] poćiechy/ która nam iáko ſynóm mówi/ rzekąc: [b] Synu móy/ nie wzgardzay karánia Páńſkiégo: áni oſłábiay gdy od niego ſtrofowan bywaß. 6 [c] Abowiém kogo Pan miłuie/ karze/ á biczuie káżdégo ſyná którégo przyimuie. 7 W kárnośći trwaycie. Ofiáruieć ſie wam Bóg iáko ſynóm. Abowiém któryż ſyn/ 8 którégoby Oćiec nie karał? A ieſli ieſteśćie bez karánia/ którégo ſtáli ſie wßyſcy przaſnikámi: tedyśćie złégo łożá/ á nie ſynámi. 9 Nádto ćiáłá náßégo oyce/ mieliſmy vczyćielmi/ y baliſmy ſie ich. zaż nie dáleko wiecéy poſłußni bedźiem Oycowi duchów/ [a] á żyć bedźiemy? 10 A oni ć ná czás máło dni/ według woli ſwoiéy nas ćwiczyli: lecz ten ná to co pożytecżno ieſt ku przyieciu świątobliwośći iego. 11 A wßelkié karánié teráznieyßégo czáſu w prawdźie zda ſie że nie ieſt weſelé ále ſmutku: ále potym naſpokoynieyßy owoc ſprawiedliwośći odda przez nie wyćwiczonym. 12 Przetóż rece opuſzczoné y kolána oſłábioné wznieśćie: 13 á czyńćie kroki proſté nogámi wáßémi: áby który chramiąc nie zábłądźił/ ále rádßéy był vzdrowion.

14 [d] Náſláduyćie pokoiu ze wßytkimi/ y świątobliwośći: bez którey żaden nie oglada Bogá. 15 Vpátruiąc żeby kto nie odſtąpił od łáſki Bożéy: áby który korzeń gorzkośći wzgórę wyraſtáiąc nie przekazał/ á przezeń wiele ſie nie pokaláło. 16 By nie był kto porubnik ábo niezbożny iáko [e] Ezau: który dla iednéy potráwy przedał pirworodztwo ſwoie: 17 Bo [a] wiédzćie iż [f] y potym gdy chćiał bydź dźiedźicem błogoſłáwieńſtwá/ był odrzucon. Bo nie nálazł mieyſcá pokuty/ choć iéy ze łzámi ßukał. 18 Bośćie [g] nie przyſtąpili do góry któréy ſie dotknąć może/ y ogniá który ſie zápalić może/ y wichru/ y mgły/ y burzy/ 19 y brzmienia trąby/ y głoſu słów/ który co ſłyßeli/ zbraniáli ſie áby do nich nie mówiono. 20 ábowiém nie znośili co mówiono/ Y ieſli ſie [h] beſtya dotknie góry/ bedźie vkámionowána. 21 A ták ſtráßliwo było co widźiáné było/ Moyżéß powiedźiał: Przeſtráßony ieſtem y drżący. 22 Aleśćie przyſtąpili do Sion góry y miáſtá Bogá żywiącégo/ Jeruzálem niebieſkiégo/ y gromády wielá tyśiecy Aniołów: 23 y kośćiołá pierworodnych/ którzy ſą ſpiſáni w niebie/ y Bogá ſedźiégo wßytkich/ y duchów ſpráwiedliwych doſkonáłych. 24 Y Jeſuſá posrzedniká nowégo teſtámentu/ y pokropienia krwie lepiéy mówiącéy niżli Ablowá.

25 Pátrzaycie ż ábyśćie nie wzgárdźili tym który mówi. Bo ieſliż oni nie vßli/ gárdząc tym co ná źiemi mówił: dáleko wiecéy my/ którzy odwracamy tego który z niebá mówi. 26 którégo głos wzrußył ná on czás źiemią/ á teraz obiecuie/ mówiąc: [i] Jeſzcze raz: á ia zátrząſnę nie tylko źiemią/ ále y niebem. 27 A co mówi/ Jeſzcze raz: znáczy przenieśienié rzeczy ruchomych iáko vczynionych/ áby zoſtáły té które ſą nie ruchomé. 28 A ták przyimuiąc króleſtwo nieporußoné/ [a] mamy łáſkę: przez którą ſłużmy [a] podobáiąc ſie Bogu/ z boiáźnią y z vczćiwośćią. 29 Abowiém Bóg [k] náß ieſt ogniem trawiącym.

[a] ábo nápomi nánia które. G.
[b] Przy. 3. b 11. Iob. 5. c 17.
[c] Obia. 3. d 19.
[a] ieſli ćierpićie karánie, ofiáruie ſie wam. G.
[a] ábyſmy żyli
[d] Rzym. 12. d 18.
Nie doſyc ná ſáméy wierze do zbáwienia: ále trzebá y świątobliwośći.
[e] 1. Moy. 25. d 33.
[a] wiećie. G.
[f] 1. Moy. 27. f 38.
[g] 2. Moy. 19 c 12. y 20. d 21.
[h] 2. Moy. 19 c 13.
[i] Agg. 2. b 7.
[a] miéymy. G.
[a] przyiemnie. G.
[k] 5. Moy. 4. d 24. Rzym. 12 c 10

6 Kogo Pan miłuie tego karze] Widźiß/ że Pan Bóg karze grzéchy ſwoich ſynów/ choćia ie miłuie ále tylko doczeſnym karániém/ ábo ná tym ábo ná onym świećie: á iż odpuśćiwßy grzéchy śmiertelné/ y potepienie wieczné/ nie wnet im odpuſzcza doczeſnégo karaniá.

Czyśćiec.

17 Bo nie nálazł mieyſcá pokuty] Abo v oycá ſwego: iż błogoſłáwieńſtwo raz ſtráconé/ nie mogło mu bydź przywrocone. Abo v Páná Bogá/ iż nie dobrze pokutował: iáko Chryſoſtom S. to mieyſce wykłada. Chcąc tedy Apoſtół ludźie od grzéchu odſtráßyć/ kłádźie im przed oczy niepewność pokuty. Bo iáko Ezáu nie mógł znowu nábydź dźiedźictwá raz vtráconégo: ták grzéßący nie może znowu doſtáć niewinnośći/ pánieńſtwá/ y podobnych rzeczy. A iáko Ezau nie dobrze pokutował/ choćia płákał: y przetóż Bogá nie vbłagał: ták czeſto grzéßni zdádzą ſie że pokutuią/ á przećie Bogá nie vbłagáią: iż nie według potrzeby pokutuią.

Nie práwa pokutá.

ROZDZ. XIII.

1 A Miłość bráterstwá niechay trwa w was. 2 A nie zápominaycie [a] przyimowánia gości: ábowiém [b] przez to [*] niewiedźicli niektórzy/ ánioły zá goście przyiąwszy. 3 Pámiętayćie ná więźnie/ iákoby wespół więźniowie: y ná vtrapione/ iákoby sámi będąc w ćiele. 4 Vczćiwé małżeństwo we wszytkim/ y łoże niepokaláné. Bo wszetecźniki y cudzołożniki Bóg będźie sądźił. 5 Obyczáie niech będą bez łákomstwá: przestawáiąc ná teráźnieyszych rzeczach. Bo sam powiedźiał: Nie [c] zániecham ćię/ áni opuszczę. 6 Ták iż śmiele mówimy: [d] Pan mi pomocnikiem: nie będę sie bał coby mi człowiek vczynił.

7 B Pámiętayćie ná przełożoné wásze/ którzy wam mówili słowo Boże: których przypátruiąc sie dokonániu obcowánia/ násláduyćie wiáry. 8 Jezus Chrystus wczorá y dźiś: ten y ná wieki. 9 Náukámi rozmáitémi y obcémi nie vnośćie sie. Abowiém nalepsza iest serce vtwierdźić łáską/ nie pokármámi: które nie pomogły tym co sie imi báwili. 10 Mamy ołtarz: z którego nie máią mocy ieść którzy przybytkowi służą. 11 [e] Abowiém których bydląt krew bywa wnoszona do Swiątnice przez naywyższego Kápłaná/ tych ćiáłá bywáią palone zá obozem. 12 Dla czego y Jezus/ áby poświęćił lud przez własną krew/ zá bramą vćierpiał. 13 Wynidźmyż tedy

C do niego zá obóz: nosząc vrągánie iego. 14 [f] Abowiém nie mamy tu miástá trwáiącego: ále przyszłego szukamy. 15 Przez niego tedy záwsze ofiárvimy Bogu ofiáre chwały/ to iest/ owoc warg wyznawáiących imieniowi iego. 16 A dobroczynnośći y vdźielánia spólnego nie przepominayćie. Abowiém tákowémi ofiárámi [*] zásługuiemy sie Bogu.

17 Bądźćie posłuszni przełożonym wászym/ y bądźćie im poddáni. Abowiém oni czuią iáko którzy zá dusze wásze liczbę oddáć máią.

Aby to z weselem czynili/ á nie wzdycháiąc. bo to wam nie pożyteczno. 18 Módlćie sie zá námi: ábowiém vfamy iż mamy dobre sumnienie: we wszem chcąc dobrze obcowáć. 19 A tym wiecéy proszę ábyśćie to czynili/ iżbym wam rychléy był przywrócon. 20 A Bóg pokoiu który wywiódł od vmárłych wielkiego pásterzá owiec we krwi testámentu wiecznégo/ Páná nászego Jezusá Chrystusá: 21 niechay was sposobi do wszytkiego dobrégo/ ábyśćie czynili wolą iego/ spráwuiąc w was coby sie podobáło przed nim przez Jezusá Chrystusá: którému iest chwałá ná wieki wieków. Amen. 22 A proszę was bráćia ábyśćie [*] zá dobré przyięli słowo [*] poćieszenia. Bom do was bárzo krótko nápisał. 23 Wiedźćie iż brát nász Tymotheusz wypuszczon: z którym (ieśli rychléy przydźie) oglądam was. 24 Pozdrówćie wszytki przełożoné wásze/ y wszytki świeté. Pozdrawiáią was bráćia ze Włoch. 25 Łáská z wámi wszytkimi. Amen.

[a] Rzym. 12. c 13. 1. Piot. 4. c 9. [b] 1. Moy. 18. a 3. y 19. a 2. [*] ábo nie wiedząc przyimowáli.

[c] 5. Moy. 31. b 8. Iozu. 1. a 5. [d] Psal. 55. c 12. y 117. a 6.

Ołtarz nowégo Testámentu. [e] 3. Moy. 4. c 12. y 6 d 30. y 17. f 27.

[f] Mich. 2. c 10.

[*] iálmużny.

[*] znośili. [*] ábo nápomnánia. G.

4 *Vczćiwé małżeństwo*] To iest wszyscy którzy są w małżeństwie/ niech sie w nim vczćiwie spráwuią: niech sobie wiárę małżeńską trzymáią. Abo niechay będźie małżeństwo v wszech w vczćiwośći: á niech go nikt nie gáni iáko złego. Nákoniec vczćiwé iest małżeństwo/ miedzy wszytkimi porządnie złączonémi: Lecz iáko nierządné y nie vczćiwé iest małżeństwo oycá z córką/ syná z mátką/ brátá z rodzoną śiostrą/ męzá z wtorą żoną póki pierwsza żywá: ábo żony z drugim męzem póki pierwszy żyw: ták téż nie vczćiwé y nierządné iest małżeństwo mnichá z mniszką/ ábo kśiędzá z iákąkolwiek białągłową. O czym ś. Chryzostom do Theodorá mnichá/ który chćiał żonę poiąć ábo iuż był poiął. Vczćiwe? prawi/ iest małżeństwo/ ále iuż nie tobie. Bo co ty małżeństwem názywasz/ to ia mam zá gorsze niżli cudzołóstwo.

Małżeństwo które vczćiwe, á które nie. 1. 2. 3.

8 *Iesus Christus wczorá y dźiś*] To iest: Jezus Christus nie dopiéro bydź począł kiedy sie z Pánny Maryiéy národźił: ále záwsze był/ záwsze iest/ y záwsze będźie. Bo on iest który był/ który iest/ y który będźie. Obia: 1. 4. 11.

Wieczność Chrystusowá.

10 *Mamy ołtarz*] Ten ołtarz (mówi Isichius) iestći ołtarz ćiáłá Páná Christusowégo. Tegóż Chryzostom/ Theophiláktus/ Sedulius/ Theodoretus/ y Oecumenius podpieráią: iż tu Páweł mówi o niekrwáwéy ofierze ćiáłá y krwie Páńskiéy/ która sie ná ołtarzu odpráwuie. Bo y Greckie słowo θυσιαστήριον, znáczy właśnie ołtarz ná którym ofiáry spráwuią. Nie należą tedy Lutrowie/ Kálwinistowie y Nowochrzczeńcy do społe-

Ołtarz mamy w nowym testámenćie. Isich: lib. 6. cap. 21. in Leuit.

czności

Zasługá dobrych vczynków.

cznośći Apostołów y wiernych kośćiołá pierwszego: gdyż áni ofiáry ćiáłá y krwie Páńskiey / áni ołtarzów do niey żadnych nie máią: y owszem ie iáko wierni Antychristowi służy/z kośćiołów Kátholickich wymiátáią.

16 Tákowémi ofiárámi zásługuiemy sie Bogu] Obacz / iż iáłmużny / y inné dobré vczynki máią zásługe v Páná Bogá. Bo sie Bóg w nich kocha/y vbłagan imi bywa. czego vpornie przą dźiśieyszy odszczepieńcy.

17 Bądźcie posłuszni przełożonym wászym] Tu widźimy / iż posłuszeństwo w rzeczách duchownych powinien iest káżdy przełożonym duchownym: kto iedno ma dusze/ á iest Chrześćiáninem / y owcą Christusową / bądź król ábo Césarz.

Posłuszeństwo winien káżdy przełożonym duchownym.

ARGVMENT LISTV IAKVBA S.

Augu. de Fide & oper: cap: 14.
Roz: 2. 14.
Summá náuki listu tego.

TEN list, iáko y drugié zá nim idącé (iáko y Augustyn ś. przypomina, y sámá rzecz iáwnie pokázuie) nawiecéy zbijáią błąd o sáméy wierze: którégo sie niektórzy byli ieli ze źle rozumiánych słów Páwłá ś. Acz nie tylko ten błąd, ále y innych wiele z tego iednégo pochodzących Apostołów w tym liśćie strofuie.

Vczy tedy, Iż nie sámá wiárá, ále y dobré uczynki są potrzebné. Iż nie sámá wiárá uspráwiedliwia, ále y dobré uczynki, ktorémi téż czćimy y chwalimy Páná Bogá. Iż nie iest rzecz niepodobna, ále owszem potrzebna záchowáć Bożé przykazánié, y bydź bez wszego grzéchu śmiertelnégo. Iż Pan Bóg nie iest sprawcą áni przyczyną grzéchu, áni pokus do grzészenia. Iż iest rzecz potrzebna, ábyśmy sie strzegli grzéchów, wspominaiąc ná śmierć, ná sąd ostáteczny, y ná meki piekielné: y ábyśmy sie wzbudzáli ku dobrze czynieniu, nádźieią zapłáty którą bedźiem mieć w niebie. Té ártykuły Kátholickiéy wiáry uprzeymie nam Apostół zálecá: strofuiąc ostrze tych, którzy błedy im przećiwné trzymáią y uczą ich. Acz téż nápomina, áby y wiáry nie zániedbywáli, owszem áby sie do niéy náwracáli: pokázuiąc iáko iest wielce potrzebna ku zbáwieniu. Ták tedy upomina ku wszelákim uczynkóm dobrym, y odwodźi ode wszego grzéchu, ále miánowićie od [a] przebiéránia w osobách, od pomawiánia y posądzánia drugich, od waśni y rostérków, od pożądliwośći y miłośći świátá, y od przysiąg. A nápomina ku modlitwam, iáłmuznam, ku pokorze, ku spowiedźi, y ku pokućie: ále nawiecéy ku ćierpliwośći w prześládowániu.

1. 2. 3. 4. 5. Roz: 5. 7. 6.

Roz: 2. 21. Roz: 1. 22. Roz: 2. 10. Roz: 1. 13. Roz: 5. 1. Roz: 2. 13.

Roz. 1. 21. [a] Roz. 2. 1. Roz: 3. 14. Roz: 4. 11. Roz: 4. 4. Roz. 5. 11.

Iákub S. mnieyszy.

Iákub który ten list pisał, nie iestći ten którégo świeto obchodźimy 25. dniá Lipcá: który był brát Ianá ś. Ewánielisty, y którégo meczeństwo w Dźieiach opisáné mamy: ále on którégo świeto mamy piérwszégo dniá Máiá, który był zwan brátem Páńskim, y brátem Iudowym, y który był piérwszym Biskupem Ierozolimskim. O którym czytamy w Dźie: 15. y 21, y Galat: 2. O iego dźiwnych po kutách y świątośći żywotá pisze w kośćielnéy historyiéy Euseb: lib: 2. cap: 22. y Hieron: in Catal: Przetóż, iáko nawyszy kápłan w stárym zakonie miał zwiérzchność nád wszytkimi Zydy, nie tylko nád tymi co byli w Ieruzálem y w ludzkiéy źiemi, ále y nád tymi, którzy byli po rozmáitych narodách rozprószeni: czego dochodźimy z Dźiei: 9: v. 1. y 2. Ták téż S. Iákub Biskup Ierozolimski, máiąc pieczą y stáránié nie tylko o tych Zydźiech którzy w Zydowskiéy źiemi mieszkáli, ále y o wszytkich inszych, pisze ten list do dwunaśćiu pokolenia Zydów rozprószonych: á w nich do wszech Chrześćiiánów po wszytkim świećie rozszérzonych.

LIST POWSZECHNY
BŁOGOSŁAWIONEGO
IAKVBA APOSTOŁA.

ROZDZIAŁ I.

1 A

IAKVb / Boży y Páná nászego JEZVSá Chrystusá sługá/dwiemánaśćie pokoleniom ktoré są w rosproszeniu / zdrowia.

2 Zá wszelką rádość poczytayćie/bráćia moi/ gdy w rozmáité pokusy wpádniećie.

3 [a] Wiedząc iż doświádczenié wiáry wászéy spráwuie ćierpliwość.

4 A ćierpliwość ma doskonáły vczynek: ábyśćie byli doskonáli y zupełni/ ktorym ni ná czym nie schodźi.

5 A iesli [a] ktory z was potrzebuie mądrośći / niech prosi od Bogá ktory obfićie wszytkim dawa / á nie wymawia:

[a] Rzym. 5. a 3

[a] ktorému z was nie dostawa. G.

[b] Mat. 7. a 7. y 21. b 22. Mar. 11. c 24. Luk. 11. b 9. Ian 14. b 13. y 16. c 23. 24.

6 B á będźie mu dána. A [b] niech prośi z wiárą nic nie wątpiąc. Bo kto wątpi podobny iest wáłu morskiému/ który wiátr wzruszá y tám y sám nośi.

7 Przetoż niech on człowiek nie mniema/ áby co miał wźiąć od Páná.

8 Mąż vmysłu dwoistégo/ niestáteczny iest we wszech drógách swoich.

9 A niech sie brát podły chlubi/ w podwyższeniu swoim.

10 á bogáty/ w podłośći swóiey: [c] boć przeminie iáko kwiát trawy.

[c] Ps. 102. c 15. Syr. 14. c 18. Isa. 40. b 6. 1. Piot. 1. d 24.

11 Abowiem weszło słońce z vpaleniém/ y vsuszyło trawę/ y kwiát iéy opadł/ y zginęłá śliczność obliczá iego: ták y bogáty w drógách swoich vwiędnie.

*piękności á bo wdźięczności iego.

12 [d] Błogosłáwiony mąż który zdźierżywa pokuse: bo gdy będźie doświádczony/ weźmie korone żywotá/ którą obiecał Bóg tym którzy go miłuią.

[d] Iob. 5. c 17.

13 Zaden gdy bywa kuszon/ niech nie mówi *że od Bogá bywa kuszon. *Abowiém BOG nie iest kuśićiel złych: á sam nikogo nie kuśi.

*że mie Bóg kuśi. G.
*Możesz y ták z Græckiego wyłożyć: Bo P. Bóg iáko złośćiámi nászymi kuszon bydź nie może, ták y sam nikogo nie kuśi.

14 Lecz káżdy bywa kuszony od włásnéy pożądliwośći pociągniony y przynęcony.

15 C Zá tym pożądliwość gdy pocznie/ rodźi grzéch: á grzéch gdy wykonány będźie/ rodźi śmierć.

16 Nie mylćie sie tedy bráćia moi namilszy.

17 Wszelki datek dobry/ y wszelki dar doskonáły/ z wysocza iest/ zstępuiący od Oycá świátłośći/ v którégo nie máß odmiány/ áni záćmienia przemiány.

18 Dobrowolnie bowiém porodźił nas słowem prawdy/ żebyśmy byli nieiákim początkiem stworzenia iego.

19 *Wiećie bráćia moi namilszy/ A [e] niech wszelki człowiek będźie prędki ku słuchániu: á leniwy ku mówieniu/ y leniwy ku gniewowi.

*á ták bráćia moi milí, niech. G.
[e] Prz. 17. d 27.

20 Bo gniew mężá nie spráwuie spráwiedliwośći Bożéy.

21 D Przeto odrzućiwszy wszelákié plugástwo y obfitość złośći/ przyimićie w ćichośći słowo wszczépioné/ któré może zbáwić dusze wáßé.

22 A [f] bądźćie czyníćielmi słowá/ á nie słucháczmi tylko: oszukawáiącymi sámych siebie.

[f] Mat. 7. b 12. c 21. Rzym 2. b 13.

23 Bo iesli kto iest słuchaczem słowá/ á nie czyníćielem: ten podobny będźie mężowi przypátruiącému sie obliczu národzenia swego we źwierćiedle.

24 bo sie obeyźrzał/ y odszedł/ y wnet zápomniał iákowy był.

25 Lecz ktoby pilniéy weyźrzał *w zakon doskonáłéy wolnośći/ y wytrwał w nim/ nie stawszy sie słucháczem zápámiętliwym/ ále czyníćielem vczynku: ten błogosłáwiony będźie w spráwie swoiéy.

*w on doskonáły zakon, który iest zakon wolnośći. G.

26 A iesli kto mniema że iest nabożnym powśćiągáiąc ięzyká swego/ ále záwodząc serce swé: tego nabożeństwo próżné iest.

27 Nabożeństwo czysté y niepokaláné v Bogá y Oycá to iest/ Náwiedzáć śieroty y wdowy w vćisku ich: á siebie záchowáć niezmázánym od tego świátá.

---

6 *A niech prośi z wiárą nic nie wątpiąc*] Nie iżby káżdy który o co Páná Bogá prośi/ miał pewnie wierzyć/ á namniey nie wątpić/ że otrzyma to wszytko o co prośi: ále iż nie ma nic wątpić o wszechmocnośći y o miłośierdźiu Bożym/ iż y może/ y chce/ y gotów iest wysłucháć go/ y dáć mu to wszytko/ cokolwiek mu iest potrzebno y pożyteczno: ábo o cokolwiek godnie á przystoynie prośi.

Z iáką wiárą trzebá P. Bogá prośić.

13 *Bóg nie iest kuśićiel złych*] Stąd widźimy/ że Bóg nie iest przyczyną grzéchu. Iest pokusá (mówi Augustyn S.) grzéch przywodząca/ którą Pan Bóg nikogo nie kuśi: y iest pokusá wiáry doświadczáiąca/ którą P. Bóg człowieká kuśić raczy.

Bóg nie iest przyczyną grzéchu. De verbis Dom.

15 *Pożądliwość gdy pocznie, rodźi grzéch*] Oto widźiß/ że pożądliwość sámá z śiebie grzéchem nie iest: iáko fałeśnie vczą heretycy: iedno kiedy ná nie człowiek vmyślnie zezwala. Bo iáko Augustyn S. to mieysce wykłáda/ Inßa iest mátká rodząca/ á inßy płód vrodzony. Pożądliwość iest iáko mátká/ á grzéch iest płód. Lecz pożądliwość nie rodźi/ iesli piérwey nie pocznie: á nie poczyna/ iesli nie otrzyma vmyślnégo ná złé zezwolenia. A przetoż walczymy przećiwko iéy/ áby nie poczęłá y nie porodźiłá grzéchu.

Pożądliwość sámá grzéchem nie iest. Cont. Iuli an. lib. 5. c 5

15 *A grzéch wykonány*] Obacz/ iż nie wszelki grzéch/ y nie káżdé zezwolenié ku pożądliwośći iest śmiertelné/ y potępienia godné: iedno kiedy zupełnie człowiek vmysłem zezwala ná grzéch/ ná który go pożądliwość ćiągnie/ choćiaby go też skutkiem nie wykonał.

Nie káżdy grzéch iest śmiertelny. Mat. 5. 28.

27 *Nabożeństwo czysté*] Widźiß iż práwé nabożeństwo nie ná sáméy wierze/ áni ná czytániu pismá/ ábo ná słuchániu kazania zależy/ ále ná pełnieniu dobrych vczynków.

Nabożeństwo ná czym záleży.

ROZDZIAŁ II.

A Ráćia moi / nie miéyćie ᵃz bráłowániém osob wiáry Páná nászego Jesusá Chri stusá chwały. 2 Abowiém gdyby wszedł do zgromádzenia wászég mąż máiący złoty pierśćień w száćie świétnéy / wszedłby też y vbogi w plugáwéy száćie / 3 y pátrzylibyśćie ná tego co śie odźiał w świétną száte / y rzekli byśćie mu: Ty śiedź tu dobrze. á vbogiému byśćie rzekli: Ty stóy tám: ábo śiedź pod podnożkiem nóg moich: 4 ázaż nie sądźićie sámi miedzy sobą / y nie sstaliśćie śie sędźiámi myśli złośćiwych? 5 Słuchayćież bráćia moi namilszy: Azaż Bóg nie obrał vbogich ná tym świećie / bogátymi w wierze / y dźiedźicámi królestwá które Bóg obiecał tym którzy go miłuią? 6 A wyśćie nie vczćili vbogiégo. B Aza bogacze przez moc was nie vćiskáią: y ći was do sądów nie poćiągáią? 7 Aza oni nie bluźnią dobrégo imienia które wzywáne iest nád wámi? 8 Jednák ieśli zakon królewski pełnićie wedlug pismá: ᵇBędźiesz miłował bliźniego twego iáko sámégo śiebie: dobrze czynićie: 9 lecz ieśli ᶜosobámi brákuiećie / grzéch czynićie przekonány od zakonu iáko przestępcy. 10 A ᵇktobykolwiek záchował wszytek zakon / á w iednymby vpadł / sstał śie winien wszytkiego. 11 Bo który rzekł / Nie cudzołóż: rzékł też / Nie zábiiay. A ieslibyś nie cudzołożył / álebyś zábiiał: sstałeś śie przestępcą 12 zakonu. Ták mówćie / y ták czyńćie iáko ći / którzy máią bydź sądzeni przez 13 zakon wolnośći. Abowiém sąd bez C miłośierdźia temu który miłośierdźia nie czynił. A miłośierdźie ᵉprzewyższa sąd.

14 Cóż zá pożytek bráćia moi / gdyby kto mówił iż ma wiárę: á vczynków by niemiał? Izali go może wiárá 15 zbáwić? A iesliby brát y śiostrá byli ᶜnádzy / y potrzebowáliby powszednéy 16 żywnośći: á rzekłby im ktory z was: Jdźćie w pokoiu / zgrzéyćie śie á násyććie śie: á nie dálibyśćie im czego 17 potrzebá ćiáłu: cóż pomoże? Tákże y wiárá / iesliby nie miáłá vczynków / 18 martwa iest ᶠsámá w sobie. Ale rzecze kto: Ty wiárę masz / á ia mam vczynki. okaż mi wiárę twą ᵍbez vczynków / á ia tobie okáżę wiárę moię z vczynków*. 19 Ty wierzysz iż iest ieden Bóg. D Dobrze czyniśz: y czárći wierzą / y drżą. 20 A chceszli wiedźieć o człowiecze prózny / iż wiárá bez vczynków ʰmartwa 21 iest? Abráhám oćiec nász izali nie z vczynków vspráwiedliwiony iest / ᵈofiárowawszy Izááká syná swego ná 22 ołtarzu? Widźisz iż wiárá spólnie robiłá z vczynkámi iego: á z vczyn23 ków wiárá śie wykonáłá? Y wypełniło śie pismo / które mówi / ᵉVwierzył Abráhám Bogu / y poczytano mu iest ku spráwiedliwośći / y názwan 24 iest przyiaćielem Bożym. Widźićie iż z vczynków bywa vspráwiedliwiony człowiek: á nie z wiáry tylko? 25 Ták y ᶠRáhab nierządnicá / izali nie z vczynków iest vspráwiedliwiona przyiąwszy posły / y inszą drógą wypuśći26 wszy? Abowiém iáko ćiáło bez duchá iest martwe: ták y wiárá bez vczynków martwa iest.

Marginalia: ᵃz przebieraniem w osobách. ᵃ3. Moy. 19. c 15. 5. Moy. 1 a 16 c 17. y 16. d 19. Przy. 24. c 23. Syr. 42. a 1. — ᶜmiłuy. Heb. ʰmaćie wzgląd ná osoby. w osobách przebieraćie. ᵇ3. Moy. 19. d 18. Mat. 22. d 39. Mar. 12. e 31. Rzym. 13. c 9. Galat. 5. b. 3. Moy. 19. c 15. g 37. 5. Moy. 1. d 18. Mat. 5. c 20. — ᵉchłubi śie przećiw sądowi. G. — ᶜ1. Ian. 3. c 17. — ᶠsámá przez śie. G. — ᵍz vczynków twoich. G. *moich. G. — ᵈ1. Moy. 22. b 9. — ᵉ1. Moy. 15. b 6. Rzym. 4. a 3. Galat. 3. a 6. — ᶠIozu. 2. a 1. a 4. y 6. d 25. Zyd. 11. f 31.

1 Nie z brákowániém osob] Nie tegoć chce Apostół / áby w Rzeczypospolitéy y w zgromádzeniách nie byłá żadna rożność miedzy przełożonymi á poddánymi / miedzy szláchtą á pospolitym człowiekiem / miedzy bogátym á vbogim / miedzy mężczyzną á białymigłowámi: iáko Nowochrzczeńcy opácznie rozumieią: Gdyż nápisano iest / Komu cześć / temu cześć. Ale ábysmy w dárách y łáskách duchownych: y w rzeczách wiáry y Sákrámentów / y zbáwienia / y w rozdawániu vrzędów duchownych / nie mniéy sobie ważyli vbogiégo y sługę / iáko y bogátego / kśiążę y szláchćicá: gdyż wszyscy iedno są w Chrystuśie: wszyscy są członkámi ćiáłá iednégo y bráćią w Chrystuśie.

10 Sstał śie winien wszytkiégo] Nie żeby ktokolwiek iest złodźieiem / był też mężoboycą y cudzołożnikiem: áni żeby wszytkie grzéchy były równe: áni żeby człowiek ták ćiężko miał bydź karan zá przestępstwo iedné przykazánia / iáko zá przestępstwo wszytkich. Ale iż wypełnienié zakonu iest miłość / á ná dwu przykazániách o miłośći záwisł wszytek zakon y prorocy: słusznie śie sstáie winien wszytkiégo ten / który grzesząc śmiertelnie / czyni co przećiwko téy miłośći ná któréy wszytko záwisło. August: epist: 29.

14 Cóż zá pożytek] Wszytek ten diskurs ták iásny / iest przećiw dźisieyszym odszczepieńcom / przypisuiącym vspráwiedliwienié y zbáwienié sáméy wierze: y ták nam pilnie zálecá potrzebę / zasługę / y zlecenié z wiárą vczynków dobrych: iż Luter y z vczniámi swémi nie

Marginalia: Iáko w osobách brákowáć nie mamy. Rzym. 13. 7. Gal. 3. 28. 1. Cor. 12. 12. Grzesząc w iednym, iáko iest winien wszytkiégo. Rzym. 13. 10. Mat. 22. 40. Vspráwiedliwienié z vczynków, á nie z sáméy wiáry.

Zgodá odſczepieńców.

mogąc wykrećić ták iáſnégo piſmá/ zgołá ten liſt odrzućił/ y ſłomiánym názwał. Kálwin lepak z ſwymi ma ii zá pewné piſmo y zá ſłowo Boże. Tákći ſie zgadzáią Nowánielikowie w ták poważnéy rzeczy.

Wiárá dyabelſka.

19 *Y czárćić wierzą*] Wiárá bez miłośći ieſt wiárá dyabelſka: wiárá z miłośćią y z vczynkámi dobrémi ieſt wiárá Chrześćiáńſka. August: in epiſt: Ioan: tract: 10.

Vſpráwiedliwienie z wiáry y z vczynków. Rzym. 3. 28. Aug: lib. 83 quæſt. 76. *Zyd. 11. 6.*

21 *Abráhám izali nie z uczynków*] To mieyſce obiáſnia nam ono co Páweł S. nápiſał. Iż człowiek vſpráwiedliwion bywa/ bez vczynków zakonu. A przetóż tegóż Abráhámá Iákub S. ná przykład przywodźi/ którégo też Páweł S. przywiódł. A ták ſie ći dwá Apoſtołowie nadobnie zgadzáią. Bo Páweł S. mówi o vczynkách vprzedzáiących wiáre: kiedy piſze/ iż z tákich Abráhám nie był przed Bogiem vſpráwiedliwiony: Gdyż bez wiáry nie ieſt rzecz podobna Bogu ſie podobáć. A Iákub S. mówi o vczynkach z wiáry pochodzących/ y z wiárą złączonych: że z tákich Abráhám był vſpráwiedliwiony/ á nie z ſámey wiáry. Jednák ſie ná to obádwá zgadzáią/ że nie ſáméy wierze/ ále wierze poſpołu z vczynkámi vſpráwiedliwienié y zbáwienié przypiſuią.

Gal. 5. 6.

Vſpráwiedliwienie z vczynków przed Bogiem.

23 *Y názwan ieſt przyiaćielem Bożym*] To przećiw wykretowi Kálwińſkiému/ żeby Abráhám z vczynków był vſpráwiedliwiony/ nie przed Bogiem wewnątrz/ ále zwierzchu w oczách ludzkich pokazał ſie bydź vſpráwiedliwionym. Bo tu iáſnie świadczy Iákub S. Iż Abráhám przez dobré vczynki ſtał ſie y był názwan przyiaćielem Bożym. A ták nie przed ludźmi tylko/ ále y przed ſámym Bogiem był vſpráwiedliwiony.

Sámá wiárá odrzucona.

24 *A nie z wiáry tylko*] To práwie przećiw Lutróm y Kálwiniſtóm: którzy mówią iż człowiek z wiáry tylko/ ábo z ſáméy wiáry/ á nie z vczynków bywa vſpráwiedliwiony.

Wiárá bez vczynków.

26 *Iáko ćiáło bez duchá*] Jako ćiáło vmárłé/ ieſt przećie práwé ćiáło. ták wiárá bez vczynków ieſt práwa y dobra wiárá: ále do zbáwienia niepłatna y niepożyteczna.

ROZDZIAŁ. III.

[a] Mat: 23. 28. [b] *odnieśiemy.* G. S.

1 A Niech ſie was [a] wiele [b] miſtrzámi nie ſtawa bráćia moi/ wiedząc iż więtßy ſąd odnieśiećie. 2 Abowiém w wielu vpadamy wßyſcy. Jeśli kto w ſłowie nie vpada: ten ieſt mąż doſkonáły. może też wędźidłem kierowáć wßytko ćiáło. 3 A ieśli koniom wędźidłá w gęby wpráwuiemy/ áby nam poſłußné były/ y wßytko ich ćiáło obrácamy. 4 Oto y okręty wielkié będąc/ y gdy ie ſrogié wiátry pędzą/ obrácáné bywáią od málutkiégo ſtéru/ gdźie wola ſtyruiącégo zechce. 5 Ták y ięzyk/ máłyć wprawdźie członek ieſt/ ále [c] wielgie rzeczy podnośi. Oto iáko máły ogień/ iáko wielki lás ſpala. 6 B A ięzyk ieſt ogień/ [d] powßechność [e] niepráwośći. * Język poſtánowiony ieſt miedzy członkámi náßémi/ który plugáwi wßytko ćiáło/ y zápala koło národzenia náßégo zápalony od piekłá. 7 Abowiém wßelkié przyrodzenié zwierząt/ y ptaków/ y płazów/ [f] y innych [g] vſkromioné bywa/ y okróconé ieſt [h] od przyrodzenia ludzkiégo. 8 lecz ięzyká żaden z ludźi nie może okróćić: złé [i] niespokoyné [j] pełen iádu śmiertelnégo. 9 Przezeń błogosłáwimy Bogá y Oycá: y przezeń przeklinamy ludźi którzy ná podobieńſtwo Bożé ſpráwieni ſą. 10 C Z tychże vſt wychodźi błogosłáwieńſtwo y przeklectwo. Nie ma to ták bydź bráćia moi. 11 Izali źrzódło z tegóż poniku wypuſzcza ſłodką y gorzką wodę? 12 Izali może/ bráćia moi/ figá [k] winné iágody rodźić: ábo winna máćicá figi? Ták áni [l] ſłona ſłodkiéy wody [m] vczynić może. 13 [n] Który mądry y ćwiczony miedzy wámi? Niech pokaże z dobrégo obcowánia ſpráwę ſwą w ćichośći mądrośći. 14 D Lecz ieśli zazdrość gorzką maćie/ y ſpóry by były w ſercách wáßych: nie chćieyćie ſie chlubić y kłamcámi bydź przećiwko prawdźie. 15 ábowiém nie ieſt tá mądrość z góry zſtępuiąca: ále ziemſka/ ćieleſna/ dyabelſka. 16 Bo gdźie zazdrość y ſpór/ tám nieſtáteczność/ y wßeláka zła ſpráwá. 17 Lecz która ieſt z góry mądrość/ naprzód ieſtći czyſta: potym ſpokoyna/ ſkromna/ łácna ku námówieniu/ przyzwaláiąca dobrym/ pełna miłośierdźia y owoców dobrych/ nie ßácuiąca bez obłudy. 18 A owoc ſpráwiedliwośći/ w pokoiu bywa śiany/ pokóy czyniącym.

[c] *á wielce ſie chłubi.* G.
[d] *świát.* G.
[e] *tákéi.* G.
[f] *y ryb morſkich.* G.
[h] *rozumem ludzkim.*
[i] *nieuhámowáné.* G.
[k] *oliwki.* G.
[l] *żaden ſtok ſłoney y ſłodkiey wody.* G
[n] *ieśli który z was.* G.

Miſtrzowie kácerſcy. Ephe: 4. 11.

1 *Niech ſie was wiele miſtrzámi nie ſtawa*] Nie zákázuiećć/ áby wiele miſtrzów ábo náuczyćielów/ byle godnych á zgodnych/ w kośćiele bydź nie miáło: gdyż ſie y ſam Páweł Doktorem y náuczyćielem Pogánów názywa. Ale to náprzećiw kácermiſtrzóm mówi: Jácy byli oni/ którzy ſkoro ſie ochrzćili/ vrząd náuczánia inßych ſobie przywłaſczáli: y do

1. Tim. 2. 7. *Dźie.* 15. 1.

1. Tim. 1 7.

Antyochiiey ßedßy náuczáli / iż żaden bez obrzezánia zbáwion bydź nie może. Tácyć byli y oni którzy chćieli bydź miáni zá doktory zakonu / nie rozumieiąc áni coby mówili / áni coby twierdźili.

ROZDZ. IIII.

1 A Skądże walki y zwády miedzy wámi? Izali nie ztąd? [g]z pożądliwośći wáßych które woiuią w członkách wáßych. 2 Pożądaćie / á nie maćie. zábiiaćie / y zawiśni iesteśćie: á niemożećie dostáć. wádźićie śie y walczyćie: á nie maćie / dla tego iż nie prośićie. 3 Prośićie / á nie bierzećie: przeto iż źle prośićie: ábyśćie [n]ná pożądliwośćiách wáßych strawili. 4 [a]Cudzołożnicy / [*] niewiećie iż [b]przyiaźń tego świátá / iest [z]nieprzyiaćiołką Bożą? [c]Ktokolwiek tedy chćiał bydź przyiaćielem tego świátá: sstawa śie nieprzyiaćielem Bożym. 5 Abo mniemaćie iż próżno pismo mówi: Ku zazdrośći pożąda duch który [w]w was mießka? 6 Lecz wietßą łáskę dáie. Przeto mówi: [d]Bóg pyßnym śie sprzećiwia / á [e]pokornym łáskę dawa. 7 Bądźćie tedy poddáni Bogu / á [f]przećiwćie śie dyabłu / á vćiecze od was. 8 Przybliżayćie śie do Bogá: á przy C bliży śie do was. Ochedóżćie ręce / grześnicy: y oczyśććie sercá / vmysłu dwoistégo. 9 Dręczćie śie / y żáłuyćie / y płáczćie: śmiéch wáß niech śie obróći w żáłość / á weśele w smutek. 10 [g]Vniżćie śie przed oblicznośćią Páńską / á podwyßy was. 11 Nie vwłóczćie ieden drugiému bráćia. Kto vwłacza brátu / ábo który sądźi brátá swegó: [n]vwłacza zakonowi y sądźi zakon. A ieśli sądźiß zakon / nie iesteś czynićielem zakonu / ále sędźią. 12 Jeden iest zakonodawcá / y sędźia który może zágubić y wybáwić. 13 D A [h]ty ktoś iest co sądźiß bliźniégo? [z]Oto teraz co mówićie: Dźiś ábo iutro póydźiemy do tego miástá / y zmießkamy tám rok [*] / y będźiem kupczyć / y będźiem mieć zysk: 14 którzy niewiećie co iutro będźie. Bo cóż iest żywot wáß? Párá iest [*] / okázuiąca śie ná máły czás / á potym zniszczona będźie / 15 miásto tego cobyśćie mieli mówić: Będźieli Pan chćiał: y / Jeśli będźiem żywi / vczynimy to ábo owo. 16 A teraz chlubićie śie w hárdośćiách wáßych. Wßelkié chlubienié tákié złośliwé iest. 17 Vmieiącému tedy dobrze czynić / á nie czyniącému / iest mu grzéch.

ᵍz roskoßy. G

ⁿná roskoßach. G.

ᵃ1. Moy. 6. a 5. y 8. d 21.

*y cudzołożnice. K. G

ᵇ1 Ian 2. c 15

ᶻnieprzyiáźnią. G.

ᶜIan 15. c 19.

ᵈ1. Piot. 5. b 5

ᵉPrzy. 3. d 34

ᶠEphe. 4. f 27. 1. Piot. 5. c 9

g 1. Pio. 5. b 6

ⁿßácuie, ábo vwłacza zakonowi.

h Rzym: 14. a 4.

ᶻnuż teraz. G.

*ieden. G.

8 Ocżyśćcie sercá] Oto y człowiek może oczyśćić sam śiebie y serce swoie. Co nic nie vymuie łásce Bożey: choć oná iest przednieyßa przyczyna tego oczyśćienia. A ták błądzą sektarze / kiedy mówią / żeby śie tym co vbliżá to zásłudze męki Páńskiey / kiedy tákie skutki vczynkóm nászym bywáią przypisowáne.

Człowiek może sam śiebie oczyśćić.

ROZDZIAŁ V.

1 Nuż teraz bogacze / płáczćie / nárzekáiąc ná nędze wáße które przydą ná was. 2 A Bogáctwá wáße zgniły: á ßáty wáße mole pogryzły. 3 Złoto y srébro wáße pordzewiáło: á rdzá ich będźie wam ná świádectwo / y zie ćiáłá wáße iáko ogień. Skárbiliśćie sobie gniew w ostátnié dni. 4 Oto zapłátá robotników którzy żeli polá wáße / która iest zátrzymána od was / wołá: y wołánie ich weßło do vßu Páná zastępów. 5 B Záżywáliśćie ná ziemi / y w zbytkách wytuczyliśćie sercá wáße / [p]w dźień zábiiánia. 6 Skazáliśćie y zábiliśćie spráwiedliwég / á nie sprzećiwił śie wam. 7 Przetoż ćierpliwymi bądźćie bráćia / áż do przyśćia Páńskiego. Oto / oracz oczekiwa drogiég owocu ziemie: ćierpliwie znosząc áżby wźiął [*]záránny y odwieczorny: 8 y wy bądźćie ćierpliwymi / y vtwierdzayćie sercá wáße: ábowiém przybliżyło śie przyśćie Páńskie. 9 C Nie wzdychayćie bráćia iedni przećiw drugim / ábyśćie nie byli sądzeni. Oto sędźia przededrzwiá mi stoi. 10 Bráćia bierzćie ná przykład ześćia złégo vtrapienia y ćierpliwośći / Prorokí: którzy mówili w imie

ᵖw świeto, kiedy byáło biią ná ofiáry.

*deßcz.

11 Páńſkié. Oto zá błogoſłáwioné mamy tych/ ktorzy wyćierpieli. Iobowę ćierpliwość ſłyſzeliśćie/ y koniec Páńſki widźieliśćie/ iż lutośćiwy ieſt pan y miłośierny. 12 A przed wſzytkim bráćia moi/ nie [a] przysięgayćie/ áni ná niebo/ áni ná źiemię/ áni żadną inną przysięgą. Ale wáſzá mowá niech bedźie/ Ieſt/ ieſt: * Nie/ nie: ábyśćie pod ſąd nie wpádli. 13 Smući śie kto z was? niech śie modli. Weſołégo ſercá ieſt? niechayże śpiewa. 14 * Choruie kto miedzy wámi? niech wwiedźie kápłany kośćielné/ á niech śie modlą nád nim/ [b] pomázuiąc go oleiem w imię Páńſkié. 15 á modlitwá wiáry vzdrowi niemocnégo/ y vlży mu Pan: á ieſliby w grzéchách był/ będą mu odpuſzczoné. 16 Spowiádayćie śie tedy iedni drugim grzéchów wáſzych: y módlćie śie iedni zá drugimi ábyśćie byli zbáwieni. ábowiem wiele może vſtáwiczna prośbá ſpráwiedliwégo. 17 [c] Eliaſz był człowiek nam podobny ćierpietliwy: á modlitwą modlił śie żeby déſzcz nie pádał ná źiemię/ y nie pádał trzy látá y ſześć miesiecy. 18 A [d] záśie modlił śie: á niebo ſpuśćiło déſzcz/ y źiemiá dáłá owoc ſwóy. 19 Bráćia moi/ ieſliby kto z was zábłądźił od prawdy/ á náwróćiłby go kto: 20 ma wiedźieć iż któryby vczynił że śie náwróćił grzéſznik od błędney drógi iego/ zbáwi duſze iego od śmierći/ y zákryie mnoſtwo grzéchów.

*wielce. G. — [a] Mat. 5. f. 34. — ták, ták: *y to G. — w obłudność. G. — ieſt weſoł. *kto. G. — przyzowie. G. — [b] Mar. 6 b 13. — wnieśie go G. — vzdrowieni G. — potężna G. — [c] 3. król 17. a 1. Luk. 4. d 25. — [d] 3. król 18. g 41. g 45.

4 *Zapłátá robotników*] Cztéry grzéchy do Bogá o pomſtę wołáią. Mężobóyſtwo dobrowolné. Grzéch Sodomſki. Vćiśnienié vbogich. Zapłátá robotników zátrzymána.

4. grzéchy o pomſte wołáiącé. 1. Moy: 4. 10. Iáka przyśięgá zákazána 1. Moy. 18. 20 2. Moy. 3. 9.

12 *Nie przyśięgayćie*] Nie káżdeyći zgołá przyśięgi zákázuie: ále nierozmyślnéy/ niepotrzebnéy/ bez ſłuſznéy przyczyny/ z popędliwośći/ y ze złégo zwyczáiu pochodzącéy. O czym ſzérzéy Mat: 5. 34.

14 *Pomázuiąc go oleiem*] Tu mamy Sákráment oſtátecznégo pomázánia/ od Páná Chriſtuſá vſtáwiony/ od S. Iákubá zálecony/ od kośćiołá Kátholickiego przyięty/ y áż do czáſow náſzych vczćiwie záchowány. Który ma w ſobie to wſzytko/ co należy do práwégo Sákramentu: kápłaná kośćielnégo/ który ii dáie: znák zwierzchni/ oleiem świętym pomázánié/ y z modlitwą wiáry: Obietnicę/ pokrzepienié chorégo/ y odpuſzczenié grzéchów: Vſtáwę Páńſką/ która śie z ták ſtáteczney obietnice Apoſtolſkiéy pokázuie. Boby tego Apoſtół ták śmiele nie obiecował: by był tego ſam Pan Chriſtus nie przykazał/ y nie poſtanowił. Mamy y troiáki ſkutek y pożytek tego Sákrámentu wyrázony. Jeden ácz przednieyſzy/ ále poſpolity y inym Sákrámentóm: że odpuſzcza grzéchy/ nie tylko powſzednie/ ále y śmiertelné niewiádomé y zápámiętáłé. Drugi własny tego Sákrámentu: że człowieká przed śmierćią ſtrwożonégo/ y boleśćiámi śćiśnionégo ochładza/ vmacnia y pokrzepia. Trzeći: że też czáſem y zdrowie ćieleſné przywraca.

Sákráment oſtátniégo pomázánia. Iak: 5. 4. — Skutki iego. 1. — 2. — 3.

16 *Spowiádayćie śie iedni drugim*] To ieſt nie tylko ſámému Bogu/ ále ludźie ludźióm: wy którzy potrzebuiećie rozgrzéſzenia/ tym którzy moc rozgrzéſzenia máią. Bo té słowá o Sákrámentálnéy ſpowiedźi rozumieią wielcy Doktorowie: Origines Hom: 2. in Leuit: Chryſoſt: lib: 3. de ſacerd: Auguſt: Hom: 12. ex lib: 50. Homil. Bernardus Med: cap: 9. Beda in hunc locum. Hugo de S. Vict: lib: 2. de Sacramen: par: 14. cap: 1.

Spowiedź przed ludźmi

20 *Zbáwi duſze iego*] Tu widźimy iż to chwale Bożéy nic nie vymuie/ kiedy zbáwienié ludzkié bywa przypiſáné któremu człowiekowi/ ábo Anyołowi/ ná niebie ábo ná źiemi: iáko pierwſzéy po Bogu przyczynie zbáwienia: bądź przez modlitwy y przyczyny: bądź przez karánié y nápominánié/ y którékolwiek inné ſpoſoby. A wżdy ták ſą ſporni odſzczepieńcy/ iż śćierpieć nie mogą/ kiedy Pánnę naświętſzą ábo inné święte zowiemy ſprawcámi/ ábo przyczynámi náſzégo zbáwienia.

Y ludźie zbawiáią duſze.

ARGVMENT pierwſzégo y wtórégo liſtu Piotrá S.

IZ byli ná on czás, iáko y dźiś u nas, tácy zwodźićiele, ktorzy obchodźili náucząiąc sáméy wiáry, iákoby dobré uczynki nie były potrzebné, ábo nic nie zásługuiącé: Były nád to wielkié y ćiężkié prześládowánia, ktoremi przyćiſkano wierné, áby śie Chryſtuſá y wiáry iego záprzeli. Przetóż tu Piotr S. nápomina wiernych z Zydowſtwá náwróconych, áby śie áni prześládowániu zwyćiężyć, áni falſzerzóm zwodźić nie dáli: ále áby w wierze Chriſtuſowéy ſtátecznie ſtoiąc, niewinność ná chrzćie obiecáną do końcá záchowáli, urzędom choć y nie wiernym posłuſzni byli, á pobożnie y cnotliwie żyli ná tym świećie. W pierwſzym liśćie wiecéy śie báwi upominániem y utwierdzániem przećiw prześládowániu: ále w wtórym wiecéy przećiw zwódnikóm mówi: iáko y Iudás Apoſtoł w liśćie ſwoim.

LIST BŁOGOSŁAWIONEGO PIOTRA APOSTOŁA *piérwszy.

*powszechny. G.

ROZDZIAŁ I.

1 A Piotr Apostół Jezusá Christusá/ wybránym przychodniom *rozproszenia Pontu/ Gáláciiéy/ Káppádociiéy/ Aziiéy y Bithyniiéy/ 2 wedle przeyźrzenia Bogá Oycá/ *ku poświeceniu Duchá/ ku posłuszeństwu y pokropieniu krwie Jezusá Chrystusá: Łáská wam y pokóy niech sie rozmnoży.

*rozproszonym.
*w poświęceniu. G.

3 [a] Błogosłáwiony Bóg y Oćiec Páná nászego Jezusá Chrystusá/ który wedle wielkiego miłosierdźia swégo odrodźił nas ku nádźiei żywéy/ przez zmartwychwstánié Jezusá Christusá/ 4 ku dźiedźictwu nieskáżitelnému/ y niepokalánému/ y niezwiedłému/ ná niebiesiech dla was záchowánému/ 5 którzy mocą Bożą strzeżeni iesteśćie przez wiárę ku zbáwieniu/ zgotowánému/ áby sie okazáło czásu ostáteczného. 6 B W czym rádowáć sie bedźiećie troche teraz ieśli potrzebá zásmućić sie w rozmáitych pokusách: 7 áby doświádczenié wiáry wászéy dáleko kosztownieysze nád złoto* (które go przez ogień probuią) było náleźioné ku chwale y czći y sławie w obiáwienié Jezusá Chrystusá. 8 którégo nie widźiawszy/ miłuiećie: w którégo też teraz nie widząc go wierzyćie/ á wierząc rádowáć sie bedźiećie weselem niewymownym y chwalebnym: 9 odnosząc koniec wiáry wászéy/ zbáwienié dusz. 10 O którym zbáwieniu wywiádowáli sie y bádáli Prorocy/ którzy o przyszłéy ná was łá-

[a] 2. kor. 1. a 3. Ephe. 1. a 3.
*ginące. G.

11 sce prorokowáli: bádáiąc sie ná który ábo ná iáki czás vkázował/ w nich duch Chrystusów: opowiádáiąc pierwéy o vtrapieniach tych które są w Chrystusie/ y o *chwałách zá nimi idących: 12 C Którym obiáwiono iest/ iż nie sámym sobie/ ále wam tym vsługowáli co sie teraz wam opowiáda przez té którzy wam Ewánielią przepowiádáli/ przez Duchá S. z niebá posłánégo/ *ná którégo prágną pátrzyć ániołowie. 13 Przetóż przepasawszy biodrá vmysłu wászégo/ trzeźwimi bedąc/ *doskonále miéyćie nádźieie o łásce którą wam ofiáruią/ przez obiáwienié Chrystusá Jezusá: 14 iáko synowie posłuszeństwá/ nie przypodobáiąc sie przeszłym pożądliwośćióm nieumieietności wászéy: 15 ále według onégo który was wezwał Swietégo: y wy bądźćie świetymi we wszelákim obcowániu: 16 ponieważ nápisáno iest: [b] Bedźiećie świetymi/ iżem ia iest święty. 17 A ieśli wzywáćie Oycá tego który [c] bez względu ná osoby sądźi wedle vczynku káżdégo: w boiáźni obcuyćie czásu przemieszkawánia wászégo. 18 [d] Wiedząc iż nie skáźitelnemi złotem ábo srébrem iesteśćie wykupieni od prózného obcowánia wászégo oycowskié go podánia: 19 D [e] ále drógą krwią iáko báránká niezmázánégo y niepokalánégo Chrystusá/ 20 ácz przeyźrzánégo przed záłożeniem świátá: ále czásów ostátecznych okázánégo dla was/ 21 którzy przezeń *wiernymi iesteśćie Bogu który go wzbudźił z martwych/ y dał mu chwałe/ áby wiárá y nádźieiá wászá *w Bogu byłá. 22 Oczyśćiwszy dusze wásze w posłuszeństwie *miłośći* w bráterskiéy miłośći/ z szczérégo sercá iedni drugié miłuyćie gorecéy: 23 odrodzeni nie z

*ábo sławách
*ná które. G.
[b] 3. Moy. 11. g 44. y 19. a 2 y 20. b 7.
[c] 5. Moy. 10. d 17. Rzym. 2. b 11. Galat. 2. b 6.
[d] 1. kor. 6. d 20. y 7. d 23.
[e] Dźie. 20. f 28. Zyd. 9. c 12. d 14. 1. Iani 1. c 7. Obia 1. b 5.
*vwierzyliśćie w Bogá. G.
*ku Bogu G. S.
*prawdy. G.
*przez Duchá. G.

24 nasienia skáźitelnégo / ále nieskáźitelnégo przez słowo Bogá żywégo y trwáiącégo ná wieki. [f] Ponieważ wszelkie ciáło iáko trawá: á wszelka chwałá [w] iego iáko kwiát tráwy. vschla trawá / y kwiát iéy vpadł. 25 Lecz słowo Páńskie trwa ná wieki. A to iest słowo / które wam iest przepowiádáne.

f Isa. 40. b6. Syr. 14. c 18. Iakub 1. b 10. [w] człowieczá. G.

25 A to iest słowo] Obacz iáko Piotr S. słowo Boże / które trwa ná wieki / opisuie: Jest / práwi / to które iest vstnie podáne y przepowiádáne / á nie to sámo które iest nápisáne. Jáko y Páwel S. słowo Boże zowie słowem słuchánym ábo słyszánym. Bo wiárá práwi iest z słuchánia / á słuchánie przez słowo Boże. Błądzą tedy sektarze / którzy trádiciy Apostolskich / to iest słowá Bożégo bez pismá y słownie podánégo nie przyimuią / y którzy sámo pismo słowem Bożym zową.

Słowo Boże vstnie podáne. 1. Tes. 2. 13. Rzym. 10. 17.

ROZDZIAŁ II.

1 A [a] Złożywszy tedy wszeláką złość / y wszeláką zdrádę / y obłudności / y zazdrości / y wszystkié obmówiská / 2 iáko dopiéro národzoné nie mówlętá / rozumnégo bez zdrády mléká pożadayćie: ábyśćie w nim vrośli ku zbáwieniu. 3 Ieśliśćie iedno skosztowáli iż [w] słodki iest Pan. 4 Do którégo przystąpiwszy / kámieniá żywégo / ácz od ludźi odrzuconégo / ále od Bogá wybránégo y vczconégo: 5 y wy iáko żywé kámienie ná nim sie budujćie / dom duchowny kápłáństwo świeté / ku ofiárowániu duchownych ofiar / przyiemnych Bogu przez Jezusá Christusá. 6 Dla czegż w piśmie stoi: Oto [b] kłádę w Syonie kámień przedniéyszy narożny wybrány / kosztowny / á kto weń vwierzy / nie będźie záwstydzon. 7 B Wam tedy wierzącym cześć: á niewierzącym [c] kámień który odrzućili budujący / ten sie stał głową węgłową: 8 y [d] kámieniem obráżenia / y opoką zgorszenia / tym którzy sie o słowo obrażáią / y nie wierzą / ná co y postánowieni są. 9 [e] A wy rodzay wybrány / królewskié kápłáństwo / naród święty / lud nábycia: ábyśćie cnoty opowiádáli tego który was wezwał z ćiemności ku śwo iéy przedziwnéy świátłości. 10 [f] Którzy niekiedy nie ludem: á teraz ludem Bożym. Którzy co niedostąpili miłośierdźia: á teraz co miłośierdźia dostąpili.

11 C [g] Namileyszy / proszę was iáko przychodniów y gośćiów / ábyśćie sie wstrzymawáli od pożądliwośći ćielesnych które walczą przećiwko duszy: 12 [h] máiąc obcowánié wászé dobré miedzy Pogány: áby w tym w czym was pomawiáią iáko złoczyńce / z dobrych vczynków przypátrzywszy sie wam / chwalili Bogá w dźień náwiedzenia. 13 [i] Bądźćież tedy poddáni wszelkiému ludzkiému stworzeniu dla Bogá: chociaż królowi / iáko przewyższáiącému: 14 chociaż książętam / iáko od niego posłánym ku pomśćie złoczyńców / á ku chwale dobrych. 15 Bo ták iest wola Boża / ábyśćie dobrze czyniąc vstá zátkáli niemądrych ludźi głupstwu. 16 Jáko wolni / á nie iákoby máiąc wolność zasłoną złośći / ále iáko sludzy Boży. 17 D Wszytki czćićie. [k] Bráterstwo miłuyćie. Bogá sie bóyćie. Królá czćićie. 18 [l] Sludzy / bądźćie poddáni pánom we wszytkiéy boiáźni / nie tylko dobrym y skromnym / ále też y przykrym. 19 Bo to iest łáská. Jeśli kto [w] dla sumnienia Bożégo odnośi frásunki / ćierpiąc niespráwiedliwie. 20 Bo co zá [w] chwałá ieśli grzesząc / á policzkowáni będąc ćierpićie? Ale ieśli dobrze czyniąc / ćierpliwie znośićie: to iest łáská v Bogá. 21 Abowiém ná to wezwáni iesteśćie:

Bo y Christus vćierpiał zá nas zostáwuiąc wam przykład ábyśćie násládowáli tropów iego. 22 [n] Który grzéchu nie vczynił / áni náleźiona byłá zdrádá w vśćiech iego. 23 który gdy mu złorzeczono / nie złorzeczył: gdy ćierpiał nie groźił: [w] lecz sie podawał niespráwiedliwie sądzącému: 24 [o] który sam ná ćiele swym grzéchy násze nośił ná drzewie: ábysmy vmárwszy grzéchóm / żyli spráwiedliwośći: którégo sinośćią iesteśćie vleczeni. 25 Bośćie byli iáko owce błądzące: ále teraz iesteśćie náwróceni do pásterzá y biskupá dusz wászych.

a Rzym. 6. a 4. Ephe. 4. e 22. Kolos. 3. b 8. Zyd. 12. a 1.

[w] dobrotliwy. G.

b Isa. 28. d 16. Rzym. 9. g 33.

c Psal. 117. c 22. Mat. 21. d 42. Dzie. 4. b 11. d Isa. 8. c 14.

e 2 Moy. 19. a 6.

f Oze. 2. d 23. Rzym. 9. f 25.

g Rzym. 13. d 14. Galat. 5. c 16. d 19.

h Nid. 3. c 16.

i Rzym. 13. a 1.

k Rzym. 12. c 10. l Eph. 6. a 5. Kolos. 3. d 22. Tit. 2. c 9. m 2. kor 7. c 10.

[w] przez Boga miła. [w] przeto iż Bogá poznał.

n Isa. 53. c 9. 1. Ian 3. a 5.

[w] lecz podawał sądzącému spráwiedliwie G. to iest pomstę porucził. o Isa. 53. 24. b 5.

Kápłáństwo dwoiákie. Hebr. 13.15. Zyd. 5. 4. 1.Tim. 5. 22. Obia. 1. 6. y 5. 10.

5 *Kápłáństwo święté*] Acz wszyscy wierni są duchownymi kápłany / którzy duchowné ofiáry / chwały / modlitwy / y dźiękczynienia ofiárowáć máią : wszákże nie wszyscy máią mocy przepowiádánia słowá Bożego / y ofiárowánia ofiáry Nijszéy ś. y száfowánia ś. Sákrámenty : iedno ći którzy ná to osobliwie są powołáni y poświecéni. Jáko też wszyscy wierni są názwáni królmi : ácz nie wszyscy docześnie królują.

Wolność Ewánieliká wska.

16 *Máiąc wolność zasłoną złości*] Tákći czynią sektárze czásów nászych : którzy pod zasłoną Ewánieliciéy wolności / niechcą być przełożonym duchownym y świeckim posłuszni : owszem práwá ták duchowné iáko y świeckié támią.

Posłuszeństwo.

18 *Ale też y przykrym*] To przećiw Wiklewitóm y ich násládowcóm / którzy vczą iż poddáni nie powinni być posłuszni pánu swemu / gdyby vpadł w iáki grzech śmiertelny.

ROZDZ. III.

1 A. Także y [a] żony niech będą poddáné mężóm swoim : áby też iesli którzy nie wierzą słowu / przez spólné z żonámi mieszkánie bez słowá pozyskáni byli / 2 obacżywszy czysté w boiáźni obcowánié wásze. 3 [b] Których niech nie będźie zwierzchowné tráfienié włosów / y obłożenié sie złotem / ábo stroienié w vbierze szat : 4 ále który skryty iest sercá człowiek / w nieskáżeniu spokoynégo y skromnégo duchá / który iest przed oblicznośćią Bożą bogáty. 5 Abowiém ták niekiedy y święté niewiásty vfáiące w Bogu / vbiéráły sie / będąc poddáné własnym mężóm. 6 B Jáko [c] Sárá posłuszna byłá Abráhámowi / názywáiąc go pánem : których iesteśćie córkámi / czyniąc dobrze / á nie boiąc sie żadnego postráchu. 7 [d] Ták że mężowie spół mieszkáiąc wedle vmieietności / iáko słábszému naczyniu niewieśćiému wyrządzáiąc vczćiwość / iáko też spólnym dźiedźicz kam łáski żywotá : áby sie nie przeszkadzáło modlitwam wászym.

8 A ná koniec wszyscy iednomyślny / spółćierpiący / bráterstwá miłośnicy / miłośierni / skromni / pokorni : 9 [e] nie oddawáiąc złego zá złé / áni złorzeczeństwá / zá złorzeczeństwo : lecz przećiwnym obyczáiem błogosłáwiąc : gdyż ná to iesteśćie wezwáni / ábyśćie błogosłáwieństwo dźiedźictwem pośiedli.

10 [f] Abowiém kto chce żywot miłowáć / y oglédáć dni dobré : Niech pohámuie iezyk swóy od złégo / y vstá iego niech nie mówią zdrády. 11 [g] Niech sie oddala od złégo / á niech czyni dobrze : niech szuka pokoiu / á niechay go ściga : 12 C Abowiém oczy Pánskié nád spráwiedliwymi / á vszy iego ku prosbie ich : Lecz twarz Pánska ná dźiáłáiące złośći. 13 A któż iest coby wam zászkodźił iesli dobrégo násládowcámi będźiećie? 14 ále [h] y choć co ćierpićie dla spráwiedliwośći : błogosłáwieni. A stráchu ich nie strácháyćie sie / áni sobą trwożćie. 15 Lecz Páná Chrystusá świeććie w sercách wászych.

Záwżdy gotowymi będąc ku dosyć vczynieniu káżdému domagáiącému sie od was spráwy : o téy nádźiei która w was iest : 16 ále [i] z ćichośćią y z boiáźnią / máiąc sumnienié dobré : áby w tym w czym wam vwłaczáią / záwstydźili sie ći którzy potwarzáią obcowánié wásze dobré w Chrystusie. 17 D Abowiém lepiéy ćierpieć dobrze czyniąc (iesliby wola Bożá byłá) niżli źle czyniąc.

18 [k] Bo y Chrystus raz vmárł zá grzéchy násze / spráwiedliwy zá niespráwiedliwé : áby nas ofiárowáł Bogu / ácz vmartwiony ćiáłem / ále ożywiony duchem. 19 w którym też / tym którzy w ćiemnicy byli duchóm przyszedszy przepowiádał : 20 którzy niekiedy niewierni byli / [l] kiedy czekáli ćierpliwośći Bożéy zá dni Noégo / gdy korab budowano : w którym máło / to iest / ośm dusz záchowáné były przez wodę. 21 który y was teraz podobnégo ksztáltu zbáwia chrzest : nie skłádánié ćielesnégo plugástwá / ále zopytánié sumnienia dobrégo ku Bogu / przez zmartwychwstánié Jesusá Chrystusá / 22 który iest ná práwicy Bożéy.

połknąwszy śmierć / ábyśmy sie stáli dźiedźicámi żywotá wiecznégo : szedszy do niebá / poddawszy sobie ányoły / y zwierzchnośći / y mocy.

[a] Eph. 5. c22. Kolos. 3. d18.
[b] 1. Tim 2. c 9.
wewnętrzny.
[c] 1. Moy. 18. b 12.
którey śćie sie stáły. G.
[d] 1. kor. 7. a3
spół dźiedźicy. G.
żywey. G.
[e] Prey. 17. c 13. y 20. d22 Mat. 5. f39. Rzym 12. d17 1. Tes 5. c15.
[f] Psal. 33. b13
[g] Psal. 33. c 15. y 36. a 8. Isa. 1. c 16.
[h] Mat. 5. a10
Bogá. G.
ku obronie. G.
[i] vyz. 2. c12.
ábo, y z vććiwośćią. G.
iáko złoczyńców. G.
[k] Rzym. 5. a6 Zyd. 9. d 14. g 28.
[l] 1. Moy. 6. c 14. Mat. 24. d37 Luk. 18. f26.
osob.
iáko y was ábo któremu podobny będąc chrzest was zbawia.

Christus prawdźiwie zstąpił do piekłá.

19 *Tym którzy byli w ćiemnicy*] To iest/ Christus zstąpiwszy duszą swą do piekłá/ przepowiádał wybáwienié Oycóm onym świętym/ którzy byli w ćiemnicy piekielnéy/ áż do przyszćia iego zátrzymáni. Iáko to mieysce trudné stárzy święći Doktorowie zgodnie wykłádáią: á ná imię Clemens Alexandrinus, Athanasius, Epiphanius, Cyrillus, Hilarius, Ambrosius y Oecumenius. A to przećiw Kálwinistóm/ niewierzącym tego ártykułu wiáry/ żeby Pan Christus prawdźiwie do piekłá zstąpić miał. Czym sie niewiernikámi iáśnie pokázuią. Bo iáko Augustyn S. mówi. Ktoż inszy oprócz niewiernika/ miałby záprzeć tego/ że Pan Christus rzeczywiśćie do piekłá zstąpił?

August. epist. 99.

21 *Chrzest was zbáwia*] Oto iáśné mieysce przećiw dźiśieyszym sektarzóm. Naprzód iż chrzest zbawia te/ którzy ii przyimuią/ y iest przyczyną y instrumentem zbáwienia: á nie sáma wiárá. Drugie: iż chrzest tym sposobẽ ludźie zbáwia: ktorym zá czásu Noego kilká onych osob przez wode byli zbáwieni. Lecz oná wodá prawdźiwie y skutecznie zbawiłá y záchowáłá té ktorzy w korabiu byli: to iest/ korab ku gorze podnosząc. Trzećie: mamy różność miedzy chrztámi Żydowskimi/ á nászemi: iż oné omywáły plugástwá ćielesné: ále nász omywa sumnienie. Iáko tedy oné chrzty Żydowskié prawdźiwie zmázy ćielesné omywáły: nie tylo známionuiąc/ ále skutecznie spráwuiąc: ták też y nász chrzest prawdźiwie omywa sumnienie: nie tylko známionuiąc/ ále istotnie czyniąc oczyśćienié.

Chrzest iáko ludźie zbáwia. 1. 2. 3.

ROZDZ. IIII.

1 A Dyż tedy Christus vćierpiał* w ćiele/ y wy tąż myślą sie vzbrójćie: bo który vćierpiał w ćiele/ popżestał grzechów: 2 áby iuż nie pożądliwośćiam ludzkim ále woley Bożey ostátek czásu żył w ćiele. 3 a Abowiem dosyć ná przeszłym czásie ku wypełnieniu woli pogáńskiey/ tym którzj chodźili w niepowśćiągliwośćiach/ pożądliwośćiach/ opilstwách/ biesiádách/ pijáństwách/ y niesłusznych báłwochwálstwách. 4 W czym dźiwuią sie iż wy nie zbiegaćie sie ku temuż zbyteczności zámieszániu bluźniąc. 5 B którzy dádzą liczbę temu/ który gotów iest sądźić żywé y vmarłé. 6 Dla tegoż bowiem y vmarłym opowiádano Ewánieliią: áby sądzeni byli wedle ludźi "w ćiele"/ á żyli wedle Bogá "w duchu". 7 Lecz koniec wszytkiégo przybliżył sie.

Przetoż "rostropni bądźćie: y czuyćie w modlitwách. 8 A náde wszytko miéyćie vstáwiczną miłość iedni ku drugim: Bo b miłość "zákrywa wielkość grzéchów. 9 c Gośćie rádźi przyimuyćie iedni drugie bez szemránia. 10 C d Káżdy iáko wźiął "łáskę/ vsługuiąc ią ieden drugiemu: e iáko dobrzy száfárze rozliczney łáski bożéy. 11 Jeśli który mówi iáko mowy/ Bożé. ieśli który posługuie/ iáko z siły którey Bóg dodawa: áby we wszem był Bóg pochwalon przez Jezusá Chrystusá: któremu iest chwałá y pánowánié ná wieki wieków. Amen.

12 Namileyszy/ nie bądźćie gośćmi/ w vpaleniu które was potyka ku doświádczeniu/ iákoby co nowégo ná was przychodźiło: 13 Ale sie weselćie vczestnikámi będąc Chrystusowych vćisków: ábyśćie sie y w obiáwienié chwały iego ráduiąc weselili. 14 D Ieśli was sromocą dla imieniá Chrystusowégo/ błogosłáwieni będźiećie: gdyż co iest czći y chwały y mocj Bożéy/ y ktorj iest duch iego ná was odpoczywa. 15 A żáden z was niechay nie ćierpi iáko mężobóycá/ ábo złodźiéy/ ábo "złomówcá/ ábo iáko "cudzégo prágnący. 16 Lecz ieśli iáko Chrześćiánin: niech sie nie sroma/ á niech chwali Bogá w tym imieniu. 17 Gdyż czás iest/ áby sie sąd począł od domu Bożégo. A ieśli naprzód od nas: ktoryż koniec tych co nie wierzą Ewánieliiey Bożéy? 18 A f ieśli spráwiedliwy ledwo zbáwion będźie: niezbożny y grzeszny/ gdźież sie "okáżą? 19 A ták y ći ktorzy ćierpią wedle woley Bożéy: * wiernému stworzyćielowi niech dusze swe polécáią w "dobrych vczynkách.

*zá nas. G.
a Eph. 4. c 23.
"ciałem. G.
"duchem G. S.
"ábo trzeźwi G.
b Przy. 10. b 12.
"okryie. G.
c Rzym. 12. c 13. Żyd. 13. a 2. Philip. 2. b 14.
d Rzym. 12. b 6.
"dar.
e 1. kor. 4. a2

*który według nich iest bluźnion, ále według was vwielbion. G
"złoczyńcá. G.
"w cudze rzeczy nágiądáiący. G.
"z téy wiáry G.
f Przy. 11. d 31
"okáżc. G.
*iáko. G.
"w dobroczynnośći. G

8 *Miłość zákrywa wielkość grzéchów*] Nie sámá tedy wiárá vspráwiedliwia: ále y miłośierné vczynki. Bo iáko wodá gáśi ogień/ ták iáłmużná grzéchy. Przyp: 10. 12. Syrach. 3. 33. Dan. 4. 24.

Miłość vspráwiedliwia.

18 *Ieśli spráwiedliwy ledwie zbáwion będźie*] Iákoż tedy sektarze dźiśieyszy/ nie będąc spráwiedliwi/ śmieią pewnie wierzyć iż będą zbáwieni: gdyż wszytkę spráwiedliwość ná sáméy wierze/ á k temu nie ná prawdźiwéy/ ále ná heretyckiéy/ á dyabelskiéy wierze zásadzáią/ Poniewasz według świádectwá Iákubá y Janá S. nie ten który tylko wierzy ále który czyni spráwiedliwość/ ten iest spráwiedliwy.

Haeretycy nie będą zbáwieni.

Iak. 2. 24. 1. Ian 3. 7.

ROZ:

ROZDZIAŁ V.

1 A Stárszych tedy którzy są miedzy wámi proszę/ spół stárszy y świádek mąk Christusowych/ który y oney która sie ma obiáwić w przyszły czás vczestnik chwały. 2 Páście trzódę Bożą która iest miedzy wámi/ doglądáiąc nie poniewolnie/ ále dobrowolnie wedle Bogá/ áni dla sprosnégo zysku/ ále z dobréy woléy: 3 áni iáko pánuiący "nád księżą/ ále wzormi będąc trzódy z chuci. 4 B A gdy sie okáże książę pásterzów/ weźmiecie nie więdnący wieniec chwały. 5 Tákże młodszy poddánymi bądźcie stárszym. a A wszyscy iedni drugim + pokorę pokázuycie/ gdyż Bóg pysznym sie sprzećiwia/ á pokornym łáskę dawa. 6 C b Vniżaycież sie tedy pod mocną ręką Bożą/ áby was wywyższył czásu 7 "náwiedzenia: c wszytko trosknánie wásze skłádáiąc nań/ gdyż on ma piecżą o was. 8 Trzeźwimi bądźcie/ á czuycie: boć przećiwnik wász dyabeł iáko lew ryczący krąży/ szukáiąc kogoby pożárł. 9 Któremu sie sprzećiwiaycie mocni w wierze: wiedząc iż tóż vtrapienie potyka bráterstwo wásze/ które iest ná świećie. 10 D A Bóg wszelákiéy łáski/ który wezwał nas do wiecznéy swéy chwały w Christusie Jesusie/ máluczko vtrapioné + on do skonáłé vczyni/ vtwierdzi/ + y vgruntuie. 11 Jemu chwała y moc ná wieki wieków/ Amen.

12 Przez Sylwaná wam wiernégo brátá/ iáko rozumiem/ pisałem ná krótce: nápominaiąc y świádcząc/ iż tá iest prawdziwa łáská Boża/ w któréy stoićie. 13 Pozdrawia was kośćioł który iest w Bábilonie/ "spółwybrány: y Márek syn mój. 14 Pozdrówćie ieden drugiégo w pocáłowániu "świętym. Łáská wam wszytkim którzyśćie w Christusie Jesusie/ Amen.

---

1 *Stárszych*] Przez stárszé tu iáko y ná innych mieyscách nowégo testámentu / rozumie Pásterze/ Biskupy y kápłany. Bo sie ták sam deklaruie mówiąc. Páśćie trzodę Bożą.

3 *Ani iáko pánuiący nád księżą*] Hieronym S. y Oecumenius piszac ná to mieysce/ ták ie wykłádáią: iż tu Apostół/ przez to słowo Clerus, nie rozumie kośćiołá wszytkiégo/ ále tylko księżą / które przeto Klerikámi zowią/ iż (iáko y Lewitowie w zakonie stárym) ábo do dziedźictwá Páńskiégo osobliwiey należą: ábo iż sam Pan iest ich dziedźictwem. Nápomina tedy biskupy y przełożoné duchowné/ áby wszytkę trzodę Páńską pilnie páśli: ále w pásieniu świetckich/ szkárádégo sie zysku wiárowáli: á w rządzeniu duchownych/ áby sie strzegli chćiwośći pánowánia.

13 *Kośćiół który iest w Bábilonie*] Tu Piotr S. miásto Rzymskié pod figurą Bábilonem zowie: iáko nie tylko Pápiás vczeń Apostolski/ ále y Eusebius/ y Hieronym S. y Oecumenius / y Bedá / y iednym słowem wszyscy Doktorowie którzy ten list wykłádáli/ świádczą. A Orosius dáie tę przyczynę/ przecz Piotr S. nie názwał Rzymu własnym imieniem: iż práwi / z Jeruzálem vćiekszy z więźienia / nie chćiał áby wszyscy wiedźieli gdźieby mieszkał. Czego sektarze dźisieyszy baczyć niechcą: áby nie muśieli wyznáć / iż Piotr S. był w Rzymie / czego (przećiw wszytkim Doktorom y pisárzóm kośćielnym) nie wstydliwie záprzeć vsiłuią / choćiaż gdźie indźie przez Bábilon miásto Rzymskié rádźi wykładáią. A obacz iż Piotr S. nie sam kośćiół Rzymski / ále miásto Rzymskié ná on czás Pogáńskié/ Bábilonem zowie / mówiąc: Kośćiół który iest w Bábilonie. Iż iáko Bábilon był głową páństwá Assyriyskiégo / y miał królá Nábuchodonozorá który lud Boży prześládował / y w niewolą przywodźił: ták też Rzym / zá czásow Apostolskich / był głową páństwá Rzymskiégo / y miał Césárzá Neroná / który lud Chrześćiáński okrutnie mordował.

"ábo, nád dziedźictwem Páńskim.

a Rzym. 12. c 10. Iak. 4. b 6.

+ bedąc poddánymi. G.

b Iak. 4. c 10 Psal. 54. d 23

"pogodnégo. G.

c Mat. 6. c 25 d 28. Luk. 12. c 22

+ was. G.

+ vmocni. G.

"spół wybrány, to iest vczestnik wybránia wászé go.

"miłośći. Pokóy wam. G.

Stárszy, to ieſt pásterze.

Clerus znáczy księżą. Hieron in Epist. 3. ad Nepotian.

Eusebi. Eccle: Hist. li. 2. c 14.

Rzym Bábilonem názwány. Hier de viris illustrib in Marco.

Oros: lib. 7. cap: 2.

Obia: 17. 5.

Tertul. li. 3. contra Marcion.

LIST BŁOGOSŁAWIONEGO PIOTRA APOSTOŁA wtóry.

ROZDZIAŁ I.

1 A SYMON Piotr/ſługá y Apoſtoł Jeſuſów Chriſtuſów/tym którzy °równą z námi wiáre otrzymáli przez ſpráwiedliwość Bogá náſzégo/y zbáwicielá Jeſuſá Chriſtuſá. 2 ° Láſká y pokóy niech ſie wam wypełni w vznániu Bogá y Chriſtuſá Jeſuſá Páná náſzégo: 3 ° iáko wſzytko nam Bozkiéy mocy iego co do żywotá y pobożności dárowano ieſt/ przez poznánié tego/ który nas wezwał °właſną ſławą y cnotą/ 4 ° przez którego nawietſzé y koſztowné obietnice nam °dárował: ábyśćie ſie przez nie sſtáli vczeſtnikámi Bozkiég przyrodzenia/ odbieżawſzy ſkáżenia téy pożądliwośći która ieſt ná świecie. 5 B ° A wy pilnośći wſzelákiéy przykłádáiąc/dodawaycie w wierze wáſzéy cnote/ 6 á w cnoćie vmieietność: ° á w vmieietnośći powściągliwość / á w powściągliwośći ćierpliwość / á w 7 ćierpliwośći pobożność/ ° á w pobożnośći bráterſtwá miłość / á w miłośći bráterſtwá vmiłowánié. 8 ° Abowiém ieſli to przy was ſie náyduie/y obfituie: wyſtáwi was nie prózny mi áni niepożytecznymi w poznániu Páná náſzégo Jeſuſá Chriſtuſá. 9 ° Bo kto tego nie ma: ślepy ieſt/ °y rekomá mácáiący zápámietawſzy oczyśćienia ſtárych grzéchów ſwoich.

10 ° A przeto wiecéy brácia ſtáraycie ſie żebyśćie przez dobré vczynki pewné czynili wezwánié y wybránié wáſzé. ábowiém to czyniąc nigdy nie zgrzéſzyćie. 11 ° Bo ták hoynie wam ſpráwioné bedźie weſzćié do wiecznégo króleſtwá Páná náſzég y zbáwicielá Jeſuſá Chriſtuſá. 12 C ° Przetóż pocznę was záwſze vpomináć około teg/ choćiaż wiedzących y vtwiérdzonych was w teráźnieyſzéy prawdźie. 13 ° Y zda mi ſie ſłuſzna/ ábym was (pókim ieſt w tym przybytku) pobudzał przez nápominánié 14 ° Pewnym będąc iż prędkié ieſt złożenié przybytku moiégo według iáko y 15 Pan náſz Jeſus Chriſtus [a] oznaymił mi. ° A ſtáráć ſie bede y °czeſto mieć was po zeſzćiu moim / ábyśćie ná té rzeczy pámietáli.

16 ° [b] Abowiém oznaymiliſmy wam moc y °obecność Páná náſzégo/ nie vwiedźieni báśniámi miſternymi: 17 ále przypátrzywſzy ſie sámi wielmożnośći ieg. ° Bo wźiął od Bogá Oycá cześć y chwałe/ gdy do niego ſczedł głos tákowy od wielmożnéy chwały: [c] Ten ieſt Syn móy/w którymem ſobie 18 vlubił/iego ſłuchaycie. ° A głos ten myſmy ſłyſzeli z niebá przynieſiony/ 19 będąc z nim ná górze świetéy. ° Y mámy mocnieyſzą mowe prorocką/ którey ſie dźierżąc/ iáko świéce w ćiemnym mieyſcu świécącéy/ dobrze czynićie/ áżby dźień oświtnął/á iutrzenká weſzłá w ſercách wáſzych.

20 ° [d] To naprzód rozumieiąc/ iż káżdé proroctwo piſmá °nie dźieie ſie wy-21 kłádem właſnym. ° Abowiém wolą ludzką nigdy proroctwo nie ieſt przynieſioné: ále Duchem S. nátchnieni mówili ludźie świeći Boży.

°tákże koſztowną. G.

°przez ſławę y cnotę. G.

°ſą dárowáné. G.

°nie dáleko widzący. G.

[a] Ian 21. d 19.

°záwſze. G.

[b] 1. Kor. 1. c 17 y 2. c 13. y 3. d 20.

[c] Mat. 17 a 5

°to ieſt, nie ma być według właſnégo, oſobnégo, ábo priwatnégo duchá y rozumienia człowieczego wykłádáné: ále według poſpolitégo rozumienia kośćiołá powſzechnégo.

[d] 2. Tim. 3. d 16.

Vczynki dobré do wybrániá pomocne.

10 Przez dobré uczynki] Z tego mieyſcá mamy/ iż wieczné przeyźrzenié y wybránié Boże/ poſpołu z dobrémi vczynkámi wybornie ſtać może: á iż pewność przeyźrzenia/ y wybránia nábywa ſie przez wolność ludzką/ y przez vczynki dobré: nawet/ iż vczynki náſzé do-

bré / ſą przyczyna y máterya doſtąpienia ſkutku przeyźrzenia y wybránia naſzégo / to ieſt żywotá wiecznégo. Przetóż ſzalone ſą oné mowy ludźi zátráconych: Ieſlim ieſt przeyźrzány / tedy / bym nagorzéy żył / będę zbáwion. Nié / nié / mówi Apoſtoł S. ále ieſli ſie ſpodźiewaſz bydź iednym z przeyźrzánych (bo tego pewnie wiedźieć nie możeſz) tedy dobrze czyń / ábyś był pewien że będźieſz zbáwion: ábo ſtáray ſie ábyś przez dobré vczynki czynił pewné przeyźrzenié y powołanié twoie. Lecz ći heretycy té słowá (przez dobre vczynki) ná tym mieyſcu rádźi opuſczáią / iż ich wymyſłóm ſą przećiwné: choćia ſie we wſzytkich kśięgách Láćińſkich y w Gréckich niektórych / iáko y ſam Bezá przyznawa / nayduią. A koniecznie ták czytáć muśimy. Bo iákoż ináczéy mamy czynić pewné powołánié náſzé iedno przez dobré vczynki? A przetóż nie rzékł Apoſtoł: Pewné wierzćie / ále / Pewné czyńćie wezwánié y wybránié wáſze.

15 *A ſtáráć ſie będę*] To mieyſce ták ſie rozumieć może iáko ie niektórzy Grekowie wykłádáią: A ſtáráć ſie będę też y po śmierći moiéy záwſze / ábyśćie wy ná to pámiętáć mogli. To ieſt / Iż Piotr S. miał ná nie częſto wſpomináć po ſwéy śmierći w niebie. Przetóż w ſtárych Gréckich przypiſkách v Oecumeniuſzá ták czytamy: Niektorzy z tego mieyſcá rozumieć chcą / iż świeći po ſwéy śmierci pámiętáią ná té / którzy tu ná świećie mieſzkáią y zá nimi ſie przyczyniáią. Iáko o Ieremiaſzu czytamy y o inſzych świętych / w Obiáw: 5.8. y 8. 3.

Przyczyny świętych w niebie.

2. Mach. 15. 14.

20 *Nie dźieie ſie wykłádem włáſnym*] Piſmo S. nie włáſnym tákim áni oſobnym duchem heretyckim ma bydź rozumiáne y wykłádáné: ále onym duchem / którym ieſt podáné y ſpiſáné: który mieſzka w kośćiele Kátholickim: Bo nie rozumem ludzkim ieſt piſáné / ále z nátchnienia Duchá S.

Piſmo S. iáko ma bydź wykłádáne.

ROZDZIAŁ II.

1 A LEcz byli y fałſzywi prorocy miedzy ludem / iáko y miedzy wámi będą kłamliwi náuczyćiele / którzy wprowádzą odſczepieńſtwá zátrácenia / y záprzą ſie tego Páná który ie kupił: przywodząc ná ſie prędkié zginienié. 2 A wiele ich náſládowáć będą roſpuſty ich: przez które drógá prawdy będźie bluźniona. 3 á przez łákomſtwo zmyślonémi słowy wámi kupczyć będą. Którym ſąd zdawná nie przeſtáie / y zátrácenié ich nie drzemie. 4 [a] Abowiém ieſli Bóg ányołóm gdy zgrzéſzyli nieprzepuśćił / ále powrozámi piekielnémi śćiągnieni do piekłá podał ná męki / áby ná ſąd byli ſchowáni. 5 A pierworodnému świátu nie przepuśćił: ále [b] Noego ſámo óſmégo opowiádáczá ſpráwiedliwośći záchował / przywiódſzy potop ná świát niepobożnych. 6 A [c] miáſtá Sodomczyków y Gomoreyczyków w popiół obróćiwſzy / wywrócenim potępił / zoſtáwuiąc przykład tych którzy niepobożnie żyć mieli: 7 B y ſpráwiedliwégo Lothá vćiśnionégo z niezbożnych ſwowolnośćią y ſproſnym obcowániém wyrwał. 8 ábowiém widzeniém y słyſzeniém ſpráwiedliwy był: mieſzkáiąc v tych którzy dźién po dźién trápili duſzę ſpráwiedliwą niezbożnémi vczynkámi.

zátrácone, ábo które wiodą ná zátrácenié. Hebr.

[a] Iob. 4. d 18. Iud. 26.

G.

[b] 1. Moy. 7. 21

[c] 1. Moy. 19. c 24.

ábowiem widzeniemy słyſzeniem on ſpráwiedliwy, mieſzkáiąc miedzy nimi dźień po dźień duſzę ſpráwiedliwą niezbożnémi vczynkámi trapił. G.

9 Vmiéć Pan pobożnych z pokuſzenia wyrwáć: á nieſpráwiedliwych ná dźién ſądny áby męczeni byli záchowáć: 10 A náwięcéy tych / którzy zá ćiáłem w pożądliwośći plugáſtwá chodzą / á zwiérzchnośćią gárdzą / zuchwálcy / w ſobie ſie kocháiący: nie boią ſie wprowádzáć ſekt bluźniąc. 11 Gdyż ányołowie / śiłą y mocą więtſzymi będąc / nieznoſzą przećiwko nim ſądu przeklętégo. 12 C A ći iáko bydło bezrozumné / z przyrodzenia ná vłowienié y ná ſkázę / bluźniąc to czego nie wiedzą w ſkáźie ſwoiéy zginą / 13 odnoſząc zapłátę nieſpráwiedliwośći / zá roſkoſz máiąc dniowé kochánié / ſmrodowie y plugáwcy: opływáiąc w roſkoſzách / w bieśiádách ſwych roſpuſtuiąc z wámi. 14 Oczy máiąc pełné cudzołoſtwá y grzéchu nieuſtawiáiącégo. Przyłudzáiąc duſze nieſtáteczné / máiąc ſerce wyćwiczoné łákomſtwem / ſynowie przeklectwá: 15 opuśćiwſzy proſtą drógę zbłądźili / [d] náſláduiąc drógi Báláámá z Boſor / który vmiłował zapłátę nieſpráwiedliwośći / 16 ále miał ſtrofowánié głupſtwá ſwego. nieme bydle podiárzmié głoſem człowieczym mówiącé / zahámowáło ſzáleńſtwo proroká. 17 D [e] Cić ſą ſtoki bez wody / y obłoki od wichru pędzoné / którym chmurá ćiemnośći ieſt záchowána. 18 Abowiém hárdośći prózné mówiąc przyłudzáią przez pożądliwośći ćiáłá niepowśćiągliwégo / tych co trochę odbiegáią w błędźiech obcuiących: 19 wolność im obiecuiąc / gdyż ſámi

bluźnić przełożonych G.

vrodzone, ábo ſpráwione G.

máiąc zá roſkoſz powſzednie kochánie. G.

w oſzukániách. G.

y nie vſtawáiące w grzéchu. G.

pre kléći. Hebr.

[d] 4. Moy. 22. d 1. 23. Iud. b 11.

ſyná Bozorowégo. G.

[e] Iud. c 12.

ná wieki. G.

ſą niewolnicy ſkázy. [f] Abowiém kto ieſt od kogo zwyćiężon: tego y niewolnikiem ieſt. [20] Bo [g] ieſliby odbieżawßy plugáſtwá świátá przez poznánié Páná náßégo y zbáwićielá Jeſuſá Chryſtuſa/ á témiż ſie zás vwikławßy zwyćiężeni byli: ſtáły ſie im oſtáteczné gorßé niż pierwßé. [21] Boby im lepiéy było nie vznáć drógi ſpráwiedliwośći/ niżli poznawßy/ wróćić ſie ná zad od podánégo im roſkazánia świetég. [*] Abowiém ſie im przydáło ono prawdźiwéy przypowieśći: [h] Pies który ſie wróćił do zwrócenia ſwego: y/ Swinia vmyta do káluże błotá.

ROZDZ. III.

To ten wtóry liſt do was namileyßy piße/ w których ſczérą myśl wáßę przez nápominánié wzbudzam: [2] á iżbyśćie pámietáli [*] ná to com przedtym powiedźiał/ ná ſłowá świetych Proroków y Apoſtołów wáßych/ roſkazánia Páná y zbáwićielá. [3] to [a] naprzód wiedząc/ iż we dni oſtáteczné przyydą pod zdrádą naśmiéwcy/ chodzący wedle własnych pożądliwośći/ [4] mówiąc: [b] Gdźież ieſt obietnicá ábo przyſćié iego? Abowiém od tąd iáko oycowie záſneli/ wßytko ták trwa od początku ſtworzenia. [5] [B] Bo tego chcecy nie wiedzą/ iż niebioſá były pierwéy/ y źiemiá z wody y przez wodę ſtánełá ſłowem Bożym: [6] przez które/ świát który ná on czás zátopiony wodą zginął. [7] Lecz niebioſá które teraz ſą/ y źiemiá/ tymże ſłowem odłożoné ſą/ záchowáné ogniowi ná dźień ſądu y zginienia niepobożnych ludźi. [8] A iedno to namileyßy niech wam tájno niebedźie/ iż ieden dźień v Páná iáko tyśiąc lat/ á tyśiąc lat iáko ieden dźień. [9] Nie odwłacza pan obietnice ſwoiéy iáko niektórzy mniemáią: [C] ále ćierpliwie ſobie poczyna [*] dla was/ niechcąc áby którzy zgineli/ ále żeby ſie wßyſcy do pokuty náwróćili. [10] [c] A dźień Páńſki przydźie iáko złodźiéy [*]: w który niebioſá z wielkim ßumem przeminą/ á żywioły od gorącá rozpuſczą ſie/ á źiemiá y dźiełá które ná niéy ſą/ popaloné będą. [11] Gdyż tedy to wßytko ma ſie zepſowáć: iákimi wam potrzebá bydź w świetym obcowániu y w pobożnośćiách: [12] oczekiwáiąc y ſpießąc ſie ná przyßćié dniá Páńſkiego/ przez które niebioſá gorąiącé rozpuſczą ſie/ y żywioły od gorącośći ogniá ſtopnieią? [13] [d] Lecz nowych niebiós y nowéy źiemie wedle obietnic iego oczekiwamy/ w których ſpráwiedliwość mießka. [14] Przeto namileyßy ná to czekáiąc/ [illegible]araycie ſie/ ábyśćie niezmázáni y nienáruſzeni od niego náleźieni byli w pokoiu: [15] á [e] nieſkwápliwość Páná náßég/ rozumiéyćie zbáwieniém: iáko y námilßy brát náß Páwel wedle dánéy ſobie mądrośći do was piſał: [16] [D] iáko y we wßytkich liśćiech/ o tym w nich mówiąc: w których ſą niektóré rzeczy trudné ku wyrozumieniu/ które nieuczeni y nieſtáteczni wykrecáią/ iáko y inné piſmá/ ku ſwemu własnému zátrácéniu. [17] Wy tedy [*] brácia wiedząc przedtym ſtrzeżćie/ ábyśćie zwiedźieni błedem głupich/ nie wypádli z właſnéy ſtátecznośći. [18] Ale roſććie w łáſce y w poznániu Páná náßégo y zbáwićielá Jeſuſá Chryſtuſá. Jemu chwałá/ y teraz/ y do dniá wiecznośći. Amen.

Trudné ku wyrozumieniu] Obacz tu naprzód/ iż w liśćiech Páwłá S. á pogotowiu w Pſálmiéch y w inßych piſmiéch Prorockich/ y Apoſtolſkich/ ieſt nie máło rzeczy ku wyrozumieniu trudnych. Przetóż nie ieſt piſmo ták łácné/ iáko ſie odſczepieńcóm widźi. Drugié obacz/ że to ieſt właſna nieuczonych á nieſtátecznych ludźi (iákowi ſą heretycy wßyſcy) pſowáć nie tylko piſmá trudné/ ále y inßé łácné/ wykłády fałßywémi/ ná ſwé y ná innych wiele ludźi zátrácenié.

Margin notes (left): [f] Ian 8. d 24. Rzym 6. d 20. [g] Zyd. 6. a 4. y 10. e 26. Mat. 12. d 45. — [*] ná ſłowá przedtym powiedźiáné od świetych Proroków, y ná roſkazánia náßé, którzyśmy ſą Apoſtołowie Páńſcy y zbáwićielowi G. — [a] 1. Tim. 4. a 1. 2. Tim. 3. a 1. Iud. d 18. — [b] Eze. 12. g 27. — [*] przećiwko nam. G. — [c] 1. Teſ. 5. a 2. Obia. 3. a 3. y 16. c 15. — 16 Piſmo S. trudné.

Margin notes (right): [*] á leć ſie im. G. — [h] Przy. 26. b 11. — [*] w nocy. G. — [d] Obia. 21. a 1. Iſa. 65. c 17. y 66. g 22. — [e] Rzym 2. 24. — [*] namileyßy. G.

ARGVMENT TRZECH LISTOW IANA S.

Higin. Epi: 1. Augu. lib:2 quæst. Euan:quæ 39

O S. Ianie mówiło ſie doſyć w Argumencie położonym przed Ewánielią iego. Teraz idą trzy liſty iego: Ieden powßechny do wßech w obec (ácz niektórzy z ſtárych zową ii liſtem do Párthów) á drugie dwá bárzo krótkie, do niektórey Pániey, y do nieiákiego Gáiá. We wßytkich trzech liściech dáie świádectwo prawdzie Kátholickiey wiáry, y nápomina wiernych, áby w niey ſtale trwáli áż do końcá, y miłowáli kościół Kátholicki: áby nie byli hæretykámi áni odſczépieńcámi: ále owßem áby ſie tákich ſtrzegli (którzy ſą posłowie y gońcy Antychriſtowi) á do ßkoły tákich miſtrzów nie chodzili: gdyż máią domá, to ieſt w kościele Kátholickim, ſczérą náuke Duchá ś. którego ná początku dał Pan Chriſtus widomie kościołowi, áby ii wprowádził do wßelákiey prawdy, y mießkał z nim ná wieki. Y przetóż mówi: Wy coście słyßeli od początku, to niech w was trwa. Y tákże niżey. Y w 2. liście v. 6. A toć ieſt roſkazánie, iákoście słyßeli od początku, ábyście w nim chodzili. Y w v. 8. y 9.

1.Ian 2. 24. ver: 27.

A nie tylko w obec, ále y zoſobná wyraża niektóre náuki, które ná on czás hæretykowie wzbudzáli. Iedné o ſámym Chryſtuśie Pánu, którego przeli bydź práwym Synem Bożym: przećiw którym też Ewánielią piſał, iáko támże znáć dáie. Drugié náuki około uſpráwiedliwienia náßego przećiw ſámey wierze, y zá dobrémi uczynkámi: iáko też to obaczył Auguſtyn ś. Y ztądże mówi: Ieslibyſmy rzekli, iż ſpółecznosć mamy z nim, á w ciemnośći chodzimy, kłamamy, á prawdy nie czynimy. Y záśie: Kto mówi że zna Bogá, á przykazánia iego nie chowa, ten ieſt kłamcą. Y ieſzcze: Táć ieſt miłość Bożá, ábyſmy przykazánia iego chowáli: á przykazánia iego nie ſą ćiężkie. Nákoniec: Synaczkowie, żaden was niech nie zwodzi: kto czyni ſpráwiedliwość, ſpráwiedliwy ieſt, iáko y on ſpráwiedliwy ieſt &c. Tákże w Rozd: 2. v. 29. Krótko mówiąc, we wßytkich trzech liśćiech napilniey záleca dobré uczynki, y záchowánie Bożégo przykazánia, przećiw kácerſtwu ſtáremu y nowemu o ſámey wierze.

1.Ian 2. 22. 2.Ian.ver.7 Ian. 20. 31. Augu. de fide & operib cap. 14. 1.Ian 1. 6. 1. Ian 2. 4. 1.Ian 5. 3. 1Ian 3.ver.7 8. 9.

LIST
BŁOGOSŁAWIONEGO
IANA APOSTOŁA.
piérwſzy.

ROZDZIAŁ I.

1 A

O było od początku/ coſmy ſłyßeli/ coſmy widzieli oczymá náßémi/ coſmy oglądáli/ y rece náßé dotykáły o ſłowie żywotá: 2 y żywot oznaymiony ieſt: y widźieliſmy/ y świádczymy/ y opowiedamy wam żywot wieczny/ który był v Oycá/ y ziáwił ſie nam. 3 B Coſmy widźieli y ſłyßeli/ wam opowiádamy: ábyśćie y wy towárzyſtwo mieli z námi: á towárzyſtwo náßé było z Oycem y z Synem iego Jeſuſem Chryſtuſem. 4 A to wam pißemy ábyśćie ſie rádowáli/ á rádosć wáßá zupełna byłá. 5 A to ieſt opowiádánie które ſmy ſłyßeli od niego/ y opowiádamy wam: [a] Iż Bóg ieſt swiátłoscią: á żadney ciemnosci w nim nié máß. 6 C Jeſlibyſmy rzekli iż towáryſtwo mamy z nim/ á w ćiemnośći chodzimy: kłamamy/ á prawdy nie czynimy. 7 Lecz ieſli w świátłośći chodzimy iáko y on ieſt w świátłośći: towárzyſtwo mamy miedzy ſobą/ [b] á krew Jeſuſá Chryſtuſá ſyná iego oczyśćia nas od wßelkiégo grzéchu. 8 D [c] Jeſlibyſmy rzekli iż grzéchu nie mamy: ſámi śiebie zwodzimy/ á prawdy w nas nié máß. 9 Jeſlibyſmy ſie ſpowiádáli grzechów náßych: wierny ieſt y ſpráwiedliwy/ áby nam odpuśćił grzéchy náßé/ y oczyśćił nas

[a] 1.Ian 8. b 12.
[b] Zyd. 9. d14 1.Piot. 1. d19 Obia. 1. a 5.
[c] 3. król. c 46. 2. kron. 6 g 36. Przy. 20. b5. Eccle. 7. c21

od wße-

10 od wßelákiey nieprawośći. ° Jesliby⸗smy rzekli żesmy nie zgrzeßyli: kłam⸗cą go czynimy / y niémáß w nas słowá iego.

Wiecznośc Christusowá

1 *Co było od początku*] Abo ná początku. Témi słowy Ebioná y Cherintá potepia / którzy mówili / żeby Pan Christus przed Máryia nie był. A gdy mówi / że sie tego wćielonego słowá rece náßé dotykáły / Mánicheuße poraża / którzy trzymáli / że Pan Christus miał nie prawdźiwé ále obludné ćiáło.

Grzéchy rozmáićie bywáią odpuszczáné.
Mat. 18. 32.
Ion: 3. 7.
Tob. 12. 9.
Dźie. 15. 9.
Luk. 7. 47.
Luk. 22. 19.
Iak. 5. 15.
Ian 20. 23.

7 *A krew Iezusá Christusá*] Acz grzéchy bywáią odpuszczáné przez modlitwy / przez posty / przez iáłmużny / przez wiáre / przez miłość / przez ofiáre / przez Sákrámenty / y przez kápłany (iáko pismo świeté káżdemu z tych odpuszczenié grzéchów iáśnie przypisuie) wßákże przećie nie ináczey bywáią odpuszczáne / iedno przez moc y zasługe krwie Páná náßego Jesu Christá: gdyż té wßytkié rzeczy pomienioné są pewné sposoby y naczynia / przez które chce Pán Christus / áby krew iego w nas skuteczna byłá. Przetóż kto témi sposoby gárdźi / ábo ie lekce waży / ten traći pożytek krwie Páná Christusowey / y zostáie w grzéchu y w plugástwie: by sie też nawiecey chłubił zasługámi iego. Co gdyby sektarze baczyć chćieli / nie potwarzáliby Kátholików / mówiąc / że vymuią krwi Páná Christusowéy / ßukáiąc gdźie indźiéy grzéchów odpuszczenia / niżli przez nie: Przeto / iż z pokorą vżywáią tych sposobów od Páná Christusá náznáczonych / ku przywłaszczeniu sobie dobrodźieystwá / y zasługi krwie iego świetey.

Grzéchy dwoiákie, śmiertelne y powßednie.

8 *Iż grzéchu nie mamy*] Ztąd dochodźimy iż dwoiákié są grzéchy: iedné śmiertelné / bez których są wßyscy ći / którzy są w łásce Bożey. A drugié powßednie / bez których (wyiąwßy nayświetßą Pannę) by naświetßy ludźie bydź nie mogą. August: de nat. & grat: cap 36.

Spowiedź przed kápłanem.

9 *Ieślibyśmy sie spowiádáli grzéchów náßych*] Tu Apostół záléca nam Sákrámentálną spowiédź / z wyliczániém grzéchów. Bo nie mówi / Jesli sie wyznamy bydź grzéßnymi: ále iesli sie bedźiemy spowiádáć gréchów náßych. Y nie mówi / żebyśmy sie samému Bogu spowiádáli: ále zgołá mówi: Jesli sie bedźiemy spowiádáć grzéchów náßych: rozumiéy / iedni drugim (iáko wyráźnie dokłáda Jákub S.) grzeßący tym którzy moc grzéchów odpuszczania máią. Przetóż gdy sie kto grzéchów swych spowiáda kápłanowi / tedy Bóg wierny y sprawiedliwy / według vstáwy y obietnice swéy / odpuszcza grzéchy iego.

Iak. 5. 16.
Ian 20. 23.

ROZDZIAŁ. II.

A ŚYnaczkowie moi / to wam piße / ábyśćie nie grzéßyli. Ale y iesliby kto zgrzéßył / rzecznìká mamy v Oycá / Jesusá 2 Christusá spráwiedliwégo: ° á on iest vbłagániém zá grzéchy náßé: á nie tylko zá náßé / ále y zá wßego świátá. 3 ° A przez to wiémy iżesmy go poználi / ieslibyśmy przykazánia iego záchowywáli. 4 ° *Kto mówi że go zna / á przykazánia iego nie chowa / kłamcą iest / á prawdy w nim niémáß. 5 ° Lecz kto záchowywa słowo iego / prawdźiwie sie w tym miłość Boża wykonáłá y przez to wiémy iż w nim iesteśmy. 6 ° Kto mówi iż w nim mießka / powinien *iáko on chodźił / y sam chodźić.

**spráwowáć sie, ták iáko sie on spráwowal.*

7 ° ⸗Namileyßy nie nowé roskázánié wam piße / ále roskazánié stáré któreśćie mieli od początku. Stáré roskazánié iest słowo któreśćie słyßeli. 8 B ° [a] Záśie roskazánié nowé piße wam / co prawdá iest y w nim / y w was: iż ciemności przeminęły / á prawdźiwa świátłość iuż świéći. 9 ° Kto mówi iż iest w świátłośći / á brátá swo⸗iégo nienawidźi / áż dotąd iest w ciemnośći. 10 ° [b] Kto miłuie brátá swego / w świátłośći mießka / á zgorßenia w nim niémáß. 11 ° Lecz kto nienawidźi brátá swégo / w ciemnośćiách iest / y w ciemnośćiách chodźi / á niewié gdźie idźie / iż ciemności záślepiły oczy iego. 12 ° Piße wam synaczkowie / iż wam bywáią odpuszczone grzéchy dla imienia iego. 13 ° Piße wam oycowie / żeśćie poználi tego który iest od początku. Piße wam młódźieniaszkowie / iżeśćie zwyciężyli złosnìká. Piße wam dźiateczki / iżeśćie poználi oycá. 14 ° Piße wam młódźiency / iżeśćie mocni / á słowo Bożé mießka w was / y zwyciężyliśćie złosnìká. 15 C ° Nie miłuyćie świátá / áni tego co iest ná świećie. Jesli kto miłuie świát / niémáß w nim oycowskiéy miłośći. 16 ° Abowiém wßytko co iest ná świećie / iest pożądliwość ćiáłá / y pożądliwość oczu / y pychá ⸗żywotá która nie iest z Oycá / ále iest z świátá. 17 ° A świát przemiia / y pożądliwość iego. Lecz kto czyni wolą Bożą / trwa ná wieki.

⸗*brátia. G.*

[a] *Ian 13. d 34 y 15. b 12.*

[b] *Nizej 3. c 14.*

⸗*ábo máietnośći. G.*

18 ° Synaczkowie / ostáteczna godźiná iest: á iákośćie słyßeli iż Antychrist idźie: y teraz Antychristów wiele sie stáło. zkąd wiémy / iż iest ostátnia godźiná. 19 ° Z nas wyßli: ále

nie

19 D nie byli z nas. Bo gdyby z nas byli / wzdyby z námi byli wytrwáli: ále áby ſie okázali / iż nie wſzyſcy z nas ſą. 20 Lecz wy pomázánie maćie od świętégo / y wiećie wſzytko. 21 Nie piſałem wam iáko nieznáiącym prawdy / ále iáko ią znáiącym: á iż káżdé kłamſtwo nie ieſt z prawdy. 22 Kto ieſt kłamcą / iedno ten który przy / iż Jesus nie ieſt Chriſtuſem? Ten ieſt Antychriſt który przy Oycá y Syná. 23 Káżdy co ſie przy Syná / áni Oycá ma. Kto wzywa Syná / y Oycá ma. 24 Wy cośćie ſłyſzeli od początku / niechay w was trwa. Jeſliby w was trwáło cośćie ſłyſzeli od początku / y wy w Synie y Oycu trwáć bedźiećie.

25 A tá ieſt obietnicá którą on nam obiecał / żywot wieczny. 26 Tom wam nápiſał o tych którzy was zwodzą. 27 A wy pomázánie któreśćie wźięli od niego niechay w was trwa. A niepotrzebuiećie áby was kto vczył: ále iáko pomázánie iego vczy was o wſzytkim / y ieſt prawdźiwé / á nie ieſt kłamſtwo. A iáko náuczyło was / trwayćie w nim. 28 A teraz ſynaczkowie trwayćie w nim: ábyſmy gdy ſie okáże / vfánie mieli / á nie byli záwſtydzeni od niego w przyśćiu iego. 29 Jeſli wiećie iż ſpráwiedliwy ieſt: wiedzćie iż y wſzelki czyniący ſpráwiedliwość / z niego ſie národźił.

Rzecznik, nie ſam Pan Chriſtus. In Epiſt: Ioan. tra. 1. *Iak.* 5. 16. In Pſal. 85. *Rzym.* 8. 34.

1 *Rzecznicźká mamy*] Ná to mieyſce Auguſtyn S. ták piſze: Ale tu kto rzecze: To ſie tedy święći nie modlą zá námi? To ſie Biſkupi y Páſterze zá ludźmi nie przyczyniáią? A owſzem wſzytkie członki / mówi / iedné zá drugie ſie modlą: Ale głowá zá wſzytkimi ſie przyczynia. A ná drugim mieyſcu: Pan náſz Jesus Chriſtus ieſzcze ſie przyczynia zá námi: Wſzyſcy męczennicy którzy ſą z nim / przyczyniáią ſie zá námi: y ták długo będźie trwáło ich przyczyniánie / póki trwáć będźie náſze wzdychánie.

Hæretycy kłamcy.

4 *Kłamcą ieſt*] Tácyć ſą dźiśieyſzy Ewánielikowie / którzy mówią / iż Bogá znáią przez wiárę: lecz przykazánia iego / áni chowáią / áni chowáć mogą: powiádáiąc że ieſt ku záchowániu niepodobné.

Antychriſt ieden przednieyſzy, ále drobnych wiele.

18 *Iż Antychriſt idźie*] Antychriſt on przednieyſzy á główny / przećiwnik Paná Chriſtuſow (który ták ieſt głową wſzytkich niewiernych ludźi / iáko Pan Chriſtus ieſt głową wſzytkich wiernych y pobożnych) będźie iedná pewna oſobá / która przyidźie ludźieſz przed dniem ſądnym: o którey piſze Dániel 8. y 11. Páweł 2. ad Theſſal: 2. y Jan S. y tu / y w Obiáwieniu 13. Którégo wſzyſcy heretycy á zwłaſzczá kácermiſtrzowie / ſą członkámi y gończámi. A przetoż ie też Jan S. Antychriſtámi zowie / temi słowy: Teraz wiele Antychriſtów wyſzło ná świát. A znák pewny / po którym ie poznawáć mamy / opiſuie. Iż / prawi / wyſzli z nas / y niewytrwáli z námi. Zkąd Cyprian S. ták piſze. Wſzytkie / którzy iedno wyſzli z kośćiołá / y którzy walczą przećiw kyśćiołowi / Jan S. názwał Antychriſtámi. A Auguſtyn S. Wſzyſcy záiſte (mówi) którzy wychodzą z kośćiołá / y odćináią ſie od iedności iego / ſą Antychriſtámi / o tym nikt nie wątpi. Bo ie ták opiſał Jan S. Którzykolwiek tedy nie trwáią z námi w kośćiele Katholickim / ále z nas wychodzą / iáſna rzecz ieſt iż ſą Antychriſtámi. Pátrzmyż tedy ieſli oni z nas czyli my z nich wyſzli. Ale nie day Boże / áby my z nich / y owſzem oni z nas. Dotąd Auguſtyn S.

Cypr. lib. 1. Epi. 6. In Epi: Ioan tract. 3.

ROZDZ. III.

1 A WAtrzćie iáką miłość dał nam Oćiec / że názwáni ieſteſmy ſynámi Bożymi y ieſteſmy. Dla tego świát nie zna nas: iż onégo nie zna. 2 Namileyſzy / teraz ſynámi Bożymi ieſteſmy: á ieſzcze ſie nie okázáło czym będźiemy. Wiemy iż gdy ſie okáże / podobni mu będźiemy: iż go vyźrzymy iáko ieſt. 3 A wſzelki który ma tę nádźieię w nim / poświęca ſie / iáko y on święty ieſt. 4 Káżdy co grzéch czyni / y niepráwość czyni: á grzéch ieſt niepráwość. 5 A wiećie iż ſie on okazał áby grzéchy náſze zgłádźił: á [b] grzéchu w nim niémáſz. 6 Wſzelki który w nim mieſzka / nie grzeſzy: á wſzelki który grzeſzy / nie widźiał go / áni go poznał. 7 B Synaczkowie / niechay was żaden nie zwodźi. Kto czyni ſpráwiedliwość / ſpráwiedliwy ieſt: iáko y on ieſt ſpráwiedliwy. 8 Kto [c] czyni grzéch / z dyabłá ieſt: gdyż od początku dyabeł grzeſzy. Ná to ſie okazał Syn Boży / áby zepſował dźiełá dyabelſkie. 9 Wſzelki co ſie národźił z Bogá / grzéchu nie czyni: iż naśienie iego w nim trwa: y nie może grzeſzyć / iż z Bogá národzony ieſt.

10 Przez to iáwni ſą ſynowie Boży / y ſynowie dyabelſcy. Wſzelki który [*] nie ieſt ſpráwiedliwy nie ieſt z Bogá / y który nie miłuie brátá ſwego.

[a] Iſa. 53. a 4.

[b] 1. Piot. 2. d 22. Iſa. 53. c 9.

[c] Ian 8. f 44

[*] nie czyni ſpráwiedliwośći. K. G. S.

11 Abowiém to ieſt opowiádánié ktéreſcie ſłyßeli od początku / [d] ábyſcie
12 ieden drugiégo miłowáli. Nie iáko [e] Kaim / który był ze złoſniká / y zábił brátá ſwego. á dla czegóż go zábił: Iż vczynki iego złoſliwé były: á brátá iego ſpráwiedliwé.
13 Nie dziwuyćie ſie bráćia / ieſli was ſwiát nienawidzi.
14 My wiémy [f] iżeſmy przenieſieni z śmierci do żywotá / iż [g] miłuiemy bráćią. Kto nie miłuie* / trwa w śmierci.
15 [h] Káżdy co nienawidzi brátá ſweg / mężobóycá ieſt. A wiećie iż wßelki mężobóycá nie ma żywotá wiecznég w ſámym ſobie trwáiącégo.
16 [i] W tym eſmy poználi miłość Bożą / iż on duße ſwą zá nas położył: y myſmy powinni káżdy duße zá bráćią.
17 [k] Ktoby miał máietność tego ſwiátá / á widziałby że brát iego ma potrzebę / á záwárłby wnętrzności ſwé przed nim / iákóż w nim
18 przebywa miłość Boża? Synaczkowie moi / nie miłuymy ſłowem áni ięzykiem: ále vczynkiem y prawdą.
19 Po tym známy iż z prawdy ieſteſmy: y przed oczymá iego o vbeſpieczymy ſercá náße.
20 Bo ieſliby nas winowáło ſerce náße / więtßy ieſt Bóg niż ſerce náße / y wié wßytko.
21 Namileyßy / ieſliby nas ſerce náßénie winowáło / vfánié mamy ku Bogu:
22 y [l] o cokolwiek byſmy proſili / weźmiemy od niego: bo przykazánia iego chowamy / y to co ſie przed nim vpodobáło czynimy.
23 A [m] to ieſt przykazánié ieg / Abyſmy wierzyli w imie Syná iego Jeſuſá Chryſtuſá: [n] y miłowali ieden drugiégo / iáko nam roſkazánié dał.
24 A [o] kto chowa przykazánia iego / w nim mießka / á on w nim. A po tym znamy iż mießka w nas / po duchu którégo nam dał.

Marginalia: [d] Ian 13.d 34 y 15.b 12. [e] 1.Moy.4.b 8. [f] Ian 5.d 24. [g] wys.2.b 10. *brátá. G. [h] 3.Moy.19.d 17. Mat.5.d 22. [i] Ian 15.b 13. [k] Iak.2.c 15.c 16. [l] Mat.7.a 7. 21. b 22. Ian 14.b 13. y 15.a 7. y 16 c 24. [m] Niż.5.c 14 Ian 6.d 29. y 17. a 3. [n] Ian.13.d 34 y 15.b 12. [o] Ian 14.c 23. y 15.b 10.

Człowiek poświąca sam siebie.

3 *Poświąca ſie*] Z tąd ſie vczymy / iż człowiek może poświećić ſam śiebie / dobrą wolą ſwoie / ſpół robiąc z łáſką Bożą. Co Auguſtyn S. ßérzéy deklárute pißąc ná to mieyſce.

Spráwiedliwość vczynkowa.

7 *Kto czyni ſpráwiedliwość*] Czeſto Jan y Jákub S. przypomina / iż prawa ſpráwiedliwość człowieká zależy w dobrze czynieniu / y w vczynkách ſpráwiedliwośći / á nie w ſámym wierzeniu: á iż człowiek z vczynkow dobrych bywa vſpráwiedliwiony y pilnie nápomina ábyſmy ſie ſtrzegli / żebyſmy w tym ártikule nie byli od heretyków oßukáni.

22 *Weźmiemy od niego*] Niech ſie tu záwſtydzą ſektarze / którzy mówią / iż wßytko otrzymawamy y bierzemy od Bogá przez ſáme wiáre. Gdyż oto Apoſtół / wßytko cokolwiek bierzemy od Bogá / przypiſuie záchowániu przykazánia iego / które oni powiádáią być ku záchowániu nie podobné.

Nie ſámo wiernicy, ále dobrze czyniący, v Páná Bogá wßytko otrzymáią.

ROZDZIAŁ IIII.

1 A Namiléyßy / nie káżdému duchowi wiérzćie: ále doświádczayćie duchów ieſli z Bogá ſą: bo wiele fałßywych proroków wyßło ná świát.
2 Po tym znáć Duchá Bożégo. Káżdy duch który wyznawa iż Jeſus Chryſtus przyßedł w ciele / z Bogá ieſt:
3 A káżdy duch który [*] rozwiezuie Jeſuſá / z Bogá nie ieſt: á ten ieſt [*] Antychryſt / o którym eśćie ſłyßeli iż idzie / y teraz iuż ieſt ná świećie.
4 Wy z Bogá ieſteśćie ſynaczkowie / y zwyćiężyliśćie [*] go gdyż więtßy ieſt ten co w was ieſt / niż co ná świećie.
5 Oni ſą [*] z świátá: dla tego z świátá mówią / á świát ich ſłucha.
6 B My z Bogá ieſteſmy. [a] Kto zna Bogá: ſłucha nas. Kto nie ieſt z Bogá: nie ſłucha nas. ſtąd znamy duchá prawdy / y duchá błędu.
7 Namileyßy / miłuymy ſie zobopólnie: bo miłość ieſt z Bogá. A káżdy co miłuie / z Bogá ieſt vrodzony / y zna Bogá.
8 Kto nie miłuie / nie zna Bogá:
9 Abowiém Bóg ieſt miłość. [b] W tym ſie okazáłá miłość Boża w nas: iż Syná ſwego iednorodzonégo poſłał Bóg ná świát / ábyſmy żyli przezeń.
10 W tym ieſt miłość: nie iákobyſmy my vmiłowáli Bogá: ále iż on pirwßy vmiłował nas / y poſłał Syná ſwego vbłagániém zá grzéchy náße.
11 Namileyßy / ieſli nas Bóg ták vmiłował: y myſmy powinni ieden drugiégo miłowáć.
12 [c] Bogá żaden nigdy nie widział. Jeſli ſie miłuiemy zobopólnie: Bóg w nas mießka / á miłość iego doſkonáła ieſt w nas. Przez to poznawamy iż w nim mießkamy / á on w nas: iż z Duchá

Marginalia: [*] nie wyznawa G. S. [*] Antychryſtow. G. S. [*] ie.4.L.G.S. [*] wedle świátá [a] Ian 8.f 47. y 10.c 27. [b] Ian 3.b 16. [c] Ian 1.c 18. 1.Tim.6.c 16.

ſwego

14 swego dał nam. A mysmy widźieli/ y świádczymy iż Oćiec posłał Syná swego 15 Zbáwićielem świátá. Ktobykolwiek wyznał iż Jesus iest Syn Boży: Bóg w nim mieszka/ á on w Bogu. 16 A mysmy poználi/ y vwierzyli [e] miłości [e] którą Bóg ma w nas. Bóg iest miłość: á kto mieszka w miłości: w Bogu mieszka/ á Bóg w nim [*]. 17 W tym wykonána iest miłość z námi/ ábysmy vfność mieli w dźień sądny: iż iáko on iest: y my iesteśmy ná tym świećie. 18 D W boiáźni nie máß miłości: ále miłość doskonáła precz wyrzuca boiaźń: bo boiaźń ma vtrapienié. á kto sie boi: nie iest doskonáły w miłości. 19 My tedy [*] miłuymy Bogá/ iż [f] Bóg [f] nas pierwey vmiłował. 20 Jesliby kto rzekł/ iż miłuie Bogá: á brátaby swego nienawidźiał/ kłamcą iest. Abowiem kto nie miłuie brátá swego którego widźi Bogá którego nie widźi iáko może miłowáć? 21 A [d] to roskazánié mamy od Bogá: áby ktory miłuie Bogá/ miłował y brátá swego.

[e] miłość. G.
[*] mieszka. G.
[*] miłuiemy. G.
[f] on. G.
[d] Ian 13. d 34. y 15. b 12. Ephe. 5. a 2.

Duchowi nie káżdému wierzyć.

1 *Nie káżdému duchowi wierzćie*] To iest nie káżdey náuki przyimuiećie od tych/ ktorzy powiádáią że máią Duchá Bożego. Abowiem wiele heretyków/ fałszywych prorokow/ wynidźie z kośćiołá: ktorzy sobie przywłászcząć będą Duchá Bożé [o] / będąc duchem zawrotu y kłamstwá nátchnieni. Jácy byli oni/ 3. Król: 22. 22. y w 2. Kron: 18. 5. y Isai: 19. 14. y 29. 10.

Duchow probowánie komu należy. 1. kor. 12. 10

1 *Ale doświadczáyćie duchów*] Acz to Apostoł do wszytkiego kośćiołá pisze: wszákże nie chce tego/ áby wszyscy duchów probowáć mieli: ále tylko ći/ ktorzy to czynić mogą/ y którym to z vrzędu należy: gdyż nie wszyscy máią dáru rozeznánia duchow. Bo iáko gdy do Akádemiey posyłáią ártykuły iákie podeyrzáné áby ie exáminowano: tedy nie wszytkim ktorzy są w Akádemiey należy ie exáminowáć: ále tylko Doktorom ná to wysádzonym: Ták też/ gdy Apostoł każe áby w kośćiele probowano duchow/ y exáminowano proroctwá y wykłády pismá: tedy nie chce/ áby sie to dźiało od szewców/ y od kráwców/ y od pospolitego człowieká/ ále od Biskupów/ ábo od tych ktoré oni ná to wysádźili.

Wćielenie Syná Bożego

2 *Káżdy duch który wyznawa*] To náprzećiw Ebinowi y Cheryntowi mowi/ ktorzy przeli wćielenia Páná Christusowego: ktoré przeto Antychristámi zowie/ iż Jesusá rozwiezowáli/ dźieląc słowo od ćiáłá/ y mowiąc: Iż Syn Boży nie sstał sie prawdźiwie Synem człowieczym: ále iż tylko Bóg w człowieku Jesuśie/ iáko w kośćiele mieszkał. Lecz kośćioł Apostolski od Duchá ś. náuczony wyznawa/ iż P. Jesus Christus przyszedł w ćiele: To iest/ iż słowo Boże przyieło prawdźiwie ćiáło w iedność swey persony: y ták sstawszy sie prawym człowiekiem/ do ludźi sstąpiło/ y z ludźmi obcowáło.

Ian 1. 14. Baruch. 3. 38

6 *Ztąd znamy Duchá prawdy*] To znák powszechny y napewnieyszy/ po ktorym prawdźiwé duchy y proroki od fałszywych rozeznáwáć mamy: iż ći ktorzy z Bogá są/ słuchaią Apostołów y ich namiestnikow/ y są posłuszni prawym pásterzom/ ktorzy od Apostołow sukcessyą máią: y podáią sie we wszytkim Rátholickiému kośćiołowi. Ći lepak ktorzy z Bogá nie są/ nie słucháią Apostołow/ áni namiestnikow Apostolskich/ áni kośćiołá wszytkiego: ále zdánia y widzenia swego/ ábo kacermistrzow swoich násláduią.

Duchá prawdy po czym mamy poznáć.

ROZDZ. V.

1 A Wszelki co wierzy iż Jesus iest CHRystusem/ z Bogá sie národźił. A wszelki co miłuie tego ktory vrodźił: miłuie y tego który z niego iest národzony. 2 W tym znamy iż miłuiemy syny Boże: gdyż Bogá miłuiemy/ y przykazánia iego [v] czynimy [v]. 3 Abowiem tá iest miłość Boża/ ábysmy przykazań iego strzegli: á [a] przykazánia iego nie są ćiężkié. 4 Bo wszytko co sie národźiło z Bogá/ zwyćięża świát. á to iest zwyćięstwo ktoré zwyćięża świát/ wiárá nászá. 5 [b] Ktoż iest co zwyćięża świát/ iedno ktory wierzy iż Jesus iest Synem Bożym? 6 B Ten iest który przyszedł przez wodę y krew/ Jesus Chrystus: nie w wodźie tylko: ále w wodźie y krwi. A duch iest który świádczy/ iż [f] Chrystus [f] iest prawdá. 7 Abowiem trzey są ktorzy świádectwo dáią ná niebie: Oćiec/ Słowo/ y Duch święty. á ći trzey iedno są. 8 A trzey są ktorzy świádectwo dáią ná źiemi: Duch/ y wodá/ y krew/ á ći trzey iedno są. 9 Jesli świádectwo ludzkié przyimuiemy: świádectwo Bożé wietsze iest. Abowiem to iest świádectwo Bożé ktoré wietsze iest/ iż świádczył o synie swym. 10 C Kto wierzy w Syná Bożego/ ma świádectwo Bożé w sobie. [c] Kto nie wierzy [*] Synowi [*] / kłamcą go czyni: iż nie wierzy świádectwu ktoré Bóg świádczył o Synie swoim.

[v] chowamy. G.
[a] Mat. 11. d 30
[b] 1. kor. 15. g 57.
[f] Duch. G. S.
[c] Ian 3. d 36.
[*] Bogu. G.

11 swoim. A to iest świádectwo/ iż żywot wieczny dał nam Bóg. A ten żywot iest w Synie iego. 12 Kto ma Syná/ ma żywot. kto nie ma Syná/ żywotá nie ma. 13 To wam piße*: ábyście wiedźieli iż żywot wieczny mácie którzy wierzycie w imie Syná Bożégo. 14 A to iest vfánié które mamy do niego: Iż [d] ocokolwiekbysmy prosili wedle woléy iego/ słucha nas. 15 A wiémy iż nas słucha/ czegobysmykolwiek żądáli: wiémy iż mamy prosby których od niego prosimy. 16 Kto wié że brát iego grzéßy grzéchem nie do śmierći/ niechay prośi/ y bedźie mu dan żywot/ grzéßącému nie do śmierći. Iest grzéch do śmierći: nie zá tym mówie áby kto prośił. 17 Wßelka nieprawość iestći grzéch: á iest grzéch* do śmierći. 18 Wiémy/ iż wßelki który sie z Bogá národźił/ nie grzéßy: ále rodzenié Boże záchowuie go: á złośnik nie dotyka sie go. 19 Wiémy iż z Bogá iestesmy: á świát wßytek we złym leży. 20 A wiémy iż Syn Boży przyßedł/ y [e] dał nam smysł/ ábysmy poználi prawdźiwégo Bogá/ á byli w prawdźiwym Synie iego. Ten iest prawdźiwy Bóg y żywot wieczny. Synaczkowie/ strzeżcie sie bałwánów. Amen.

*którzy wierzycie w imie Syná Bożégo. G.

[d] wys. 3. d. 21.

iesliby kto widźiał. G.

ná śmierć.

*nie G. S.

ále który sie národźił z Bogá, záchowywa sámego siebie. G.

[e] Luk. 24. 45.

á iestesmy w prawdźiwym, w Synie iego Iesusie Christusie. G.

3 *A przykazánia iego nie są ćieżkie*] Cóż tu rzeką sektarze dźiśieyßy/ którzy przykazánié Páńskié powiádáią nie tylko bydź ćieżkié/ ále ku wypełnieniu zgołá niepodobné? Czyli nas Pan Bóg ćiśnie y przymußa do niepodobnych rzeczy? Czyli nie wierzą Pánu Christusowi mówiącému: Iż iárzmo iego słodkié iest y brzemie iego lekkié? Bo iákoż ma bydź ćieżkié/ gdyż iest przykazánié miłośći? Które ácz sie zda ćieżkié temu który nie miłuie: ále temu kto miłuie/ ćieżkié bydź nie może.

Przykazánie Páńskié nie iest ćieżkie. Mat. 19. 17. Mat: 11. 30. August: de natur: & grat: cap. 69

7 *Trzéy są którzy dáią świádectwo*] Nowochrzczeńcy ten cáły wirß w wątpliwość przywodzą/ powiádáiąc iż go w stárych Księgách Gréckich nie było: przeto/ iż go niektórzy stárzy pisarze nie wspomináią. Aleć v nas ważnieyßé iest świádectwo Kośćiołá powßechnégo/ który té słowá iáwnie przy ołtarzu czyta w niedźiele Przewodną. Toż mieysce Cyprian S. przywodźi/ lib: de vnit. Eccl: Athanasius lib. 1. ad Theophil: y tenże w disputácyiéy z Ariußem ná Koncylium Niceńskim. Higinius epist. 1. Ian 11. Papież in epist: ad Valerium. Hieronym świety in prolog. epist: Canonicarum. Idacius in libro aduersus Varimund. Eugenius Cartaginen. apud Victorem lib. 2. de persecut. Vandal. Fulgentius cont. obiectiones Arianorum. Mámy tedy to wyráżné słowo Boże/ przećiw Aryánom y Sámosátenom/ o rozdźiélnośći trzech osob ábo person Bozkich/ y o iednośći Bostwá ich y nátury: iż Oćiec/ Syn/ y Duch S. są trzy osoby/ á przećie ieden Bóg.

Troycá. S.

16 *Iest grzéch do śmierći.*] Grzéch ná śmierć ábo do śmierći według Augustyná y Grzegorzá S. nie iestći ládá grzéch śmiertelny. Bo ináczéy/ nie godźiłoby sie modlić zá tymi którzy śmiertelnie grzéßą: co iest prosto przećiw przykazániu Páńskiému: Módlćie sie zá tymi którzy was prześláduią y potwarzáią: ále iest grzéch śmiertelny/ w którym człowiek trwa áż do śmierći. A ponieważ wiedźieć nie możemy/ kto grzéßył ábo nie grzéßył áż do śmierći/ áż po iego śmierći: tedyć tu Apostoł każe sie modlić zá tymi wßytkimi/ którzy w prawéy Kátolickiéy wierze/ z pokutą zeßli z tego świátá: ponieważ w grzéchách nie trwáli áż do śmierći/ ále zá nie żáłowáli y spowiádáli sie ich. A zá tymi záśie modlić sie nie każe/ którzy ábo w kácérstwie/ ábo w grzéchu śmiertelnym bez pokuty zmárli.

Grzéch ná śmierć który Augu. de correp. & gra: c 12.

Greg. lib. 6 Moral. ca 31. Matt. 5. 44. Modlić sie zá vmárłe Ian S. każe.

19 *We złym leży.*] ἐν τῷ πονηρῷ może sie wyłożyć/ we złym/ to iest/ w grzéchu/ ábo ná złośniku/ to iest ná czárćie zásiadł.

20 *Ten iest prawdźiwy Bóg. y żywot wieczny*] A to iest bárzo iásné mieysce przećiw Sámosáteńskim Nowochrzczeńcóm/ o prawym Bostwie Syná Bożégo. Bo sie té słowá koniecznie/ nie o Oycu/ ále o Synu rozumieć muszą: o którym tudźież przedtym mówił: ábysmy byli w prawdźiwym Synie iego Iesuśie Christuśie/ iáko w Gréckim texćie wyráźnie dołożono. Ten tedy Syn Boży Iesus Christus/ iest prawdźiwy Bóg y żywot wieczny. A przećie Budny z Czechowicem té słowá ćiągną ná Oycá á nie ná Syná. Boby/ mówią/ byli dwá Bogowie prawdźiwi. Czym dáią znáć/ że Christusá máią zá fałßywégo á nie zá prawdźiwégo Bogá. Lecz Kátholicy práwowierni/ choćia wierzą y wyznawáią (według tego y innégo pismá) iż Christus iest Bogiem prawdźiwym: iednák przećie nie máią dwu/ ani trzéch Bogów prawdźiwych. Bo nie czynią Christusá/ inßym ábo drugim Bogiem/ od Bostwá Oycowskiégo różnym/ ále tymże Bogiem prawdźiwym/ którym iest y Oćiec. Iáko w skłádźie Athánázyußowym wyznawamy: iż Bóg iest Oćiec/ Bóg Syn/ y Bóg Duch świety. A przećie nie trzéy Bogowie/ ále ieden iest Bóg.

Christus prawdźiwy Bóg y żywot wieczny. Ian 1. 1. 1. Ian 1. 2.

Wykręt Nowochrzczeński.

LIST

LIST
BŁOGOSŁAWIONEGO IANA APOSTOŁA wtóry.

1 A Stárszy/ [a] wybránéy pániéy / y dźiatkóm iéy/ które ia miłuie wpráwdźie/ á nie ia sam ále y wszyscy którzy poználi prawdę: 2 dla prawdy która trwa w nas/ y z námi będźie ná wieki. 3 Niech będźie z wámi łáská / miłośierdźié/ pokóy od Bogá Oycá / y od Chrystusá Jezusá Syná Oycowégo w prawdźie y miłośći. 4 B Vweseliłem śie bárzo / iżem nálazł z synów twych chodzące w prawdźie/ iákośmy roskazánié wźięli od Oycá. 5 A teraz proszę ćie páni / nie iáko przykazánié nowé piszęći / ále któréśmy mieli od początku/ [a] ábyśmy ieden drugiégo miłowáli. 6 A tá iest miłość/ ábyśmy chodźili według przykazań iego. Abowiém to iest przykazánié / áby iákośćie słyszeli od początku/ w nim chodźili. 7 C Gdyż wiele zwodźićielów wyszło ná świát/ którzy nie wyznawáią iż Jezus Chryst przyszedł w [b] ćiáło: ten iest zwodźićielem y Antychrystem. 8 Pátrzćie sámych śiebie/ [c] żebyśćie nie strácili cośćie vrobili: ále żebyśćie zupełną odpłátę wźięli. 9 Wszelki który odstępuie/ á nie trwa w náuce Chrystusowéy / Bogá nie ma. Kto trwa w náuce/ ten y Oycá / y Syná ma. 10 Jeśli kto przychodźi do was/ á téy náuki nie przynośi/ nie przymuyćie go do domu/ áni mu day zdrów / mówćie. 11 Abowiém kto mu day zdrów mówi / vczestnikiém iest vczynków iego złośćiwych. 12 Máiąc wam wiecéy pisáć / niechćiałem przez pápir y inkaust: abowiém spodźiewam śie bydź v was/ y vstnie mówić: áby wesele wáse było zupełné. 13 Pozdrawiáią ćie dźiatki śiostry twoiéy [d] Wybránéy.

[a] ábo Elekćie.
[a] Ian 13. d 34. y 15. b 12. 1. Ian 3. b 11.
[b] w ćiele. G.
[c] żebyśmy. G cośmy.
[d] ábo Elekty. G.

6 *Iákośćie słyszeli od początku*] Táć iest regułá práwego Chrześćiánina ábo Kátholiká/ trzymáć pilnie trádicié/ náuki y vstáwy Apostolskié: y trwáć státecznie w téy wierze y w téy religiiéy / którąśmy wźięli od początku/ to iest/ która od Apostołów/ przez successyą Biskupów y kápłanów / áż do nas przyszłá. Przetoż y Hieronym S. y inni Doktorowie/ w tym sámym kośćiele trwáć każą/ który będąc od Apostołów fundowány / trwa áż do tego czásu. Jáki iest bez żadnego wątpienia kośćiół S. Rzymski.

Znák práwégo Chrześćiániná. Hier: ad uers. Lucifer.

10 *Ani mu day zdrów mówćie*] Heretyki którzy náuki Kátholickiéy od Apostołów podány/ y po wszytkim Chrześćiáństwie przyiętéy y záchowány nie przynoszą/ zá wyklęté miéć/ y żadnéy z nimi społeczności nie miéć/ roskázuie. Jáko czynił sámże Jan ś. który śie z Cheryntem heretykiem w iednéy łáźni myć niechćiał/ boiąc śie áby go z nim nie przywáliłá. Toż czynili y inszy vczniowie Apostolscy/ strzegąc śie y sáméy rozmowy z heretykámi. A iesli ták pilnie zákázuią Apostołowie/ nie tylko mówić z hæretykámi/ ále y pozdrawiáć ich: Cóż ći ná to rzeką/ którzy im sprzyiáią/ którzy ie forytuią/ którzy ná ich kazániach y ceremoniách bywáią/ kśięgi ich czytáią/ y małżeństwem śie z nimi złączáią?

Z hæretyki nie mamy społku mieć. Aug. cont. ep. Fund. cap. 5.

Iren. li. b 5. cap. 3. Tit. 3. Matt. 7.

12 *Máiąc wam wiecéy pisáć*] Z ztąd mamy/ że Jan Apostół S. wiele rzeczy vczył/ y podał vczniom swoim / á przez nie wszytkiemu kośćiołowi/ które iednák nie są nápisáné.

Trádicie.

LIST BŁOGOSŁAWIONEGO IANA APOSTOŁA trzeci.

1 A ZTarszy/ G Aiowi namilszé[a]/ którego ia miłuie w prawdźie. 2 [a] Namilszy / modlę sie ábyć sie ná wszytkim dobrze powodźiło/ y ábyś zdrów był/ iáko sie dobrze powodźi duszy twoiéy. 3 [a] Wielcem sie vrádował gdy przyszli bráćia/ y dáli świádectwo prawdźie twoiéy/ iáko ty w prawdźie chodźisz. 4 [a] Więtszéy nád tę poćiechy nie mam/ iedno ábych słyszał że dźiatki moie chodzą w prawdźie. 5 [a] Namilszy/ wiernie czynisz cokolwiek dźiáłasz dla bráćiéy/ á to dla gośći. 6 B [a] Którzy świádectwo dáli o miłośći twéy w oczách kośćiołá: które dobrze czyniąc odprowádźisz godnie Bogu. 7 [a] Abowiém dla imienia iego wyszli/ nic nie biorąc od Pogánów. 8 [a] My tedy tákowé powinniśmy przyimowáć/ ábyśmy byli pomocnikámi prawdy. 9 C [a] [b]Pisałbym był snadź kośćiołowi : ále ten który miłuie przodkowánie miedzy nimi Diotrepes/ nie przyimuie nas. 10 [a] Przeto ieśli przydę/ przypomnię vczynki iego które czyni: słowy złośćiwémi szczebiecąc ná nas: á iákoby ná tym dosyć nie miał / áni sam przyimuie bráćiéy: y tym co przyimuią/zábrania/y z kośćiołá wyrzuca. 11 [a] Namilszy/nie násláduy złégo/ ále co iest dobrégo. Ktoć dobrze czyni: z Bogá iest: Kto źle czyni/ nie widźiał Bogá. 12 [a] Demetryuszowi świádectwo dáią wszyscy/ y też sámá prawdá: lecz y my świádectwo dawamy: á [c]wiesz iż świádectwo násze prawdźiwé iest. 13 [a] Miałemći wiele pisáć / álemći niechćiał pisáć inkaustem y piórem. Lecz sie nádźiewam rychło ćie vyźrzeć/á vstnie mówić będźiemy. Pokóy tobie. Pozdrawiáią ćie przyiaćiele. Pozdrów miánowićie przyiaćioły.

[b] pisałem kośćiołowi. G.

[c] wiecie. K.G

ARGVMENT LISTV S. IVDY.

TEN list Iudáśá Apostołá przezwiskiem Tháddæuszá, brátá Iákubá mnieyszégo, który był brát Páński, nie iest nic inszégo, iedno szerszy wykład wtórégo Rozdźiału listu wtórégo Piotrá S. Abowiém tákże upomina wiernych, áby sie strzegli wszytkich hæretyków: ále osobliwie, iáko Augustyn S. dokłáda, tych ktorzy źle używáli listów Páwłá S. zálécáiąc ludźióm sáme wiárę. Których obyczáie własnie opisuie: Zowiąc ie przeto ludźmi niezbożnymi, y łáskę Bożą w rospustność obracáiącymi: którzy sie sámi wyłączáią od kośćiołá y od wiáry iego. Nápomina k temu Kátholiki, áby byli státeczni y nie poruszeni w Apostolskiéy wierze, á iżby sie męznie potykáli o iéy záchowánie.

LIST POWSZECHNY

BŁOGOSŁAWIONEGO IVDY APOSTOŁA.

1 A Vdás ſługá Jeſuſów Chriſtuſów / á brát Jákubów: tym którzy ſą w Bogu Oycu "vmiłowáni / á w JESuſie Chriſtuſie záchowáni "y wezwáni. 2 Miłoſierdźié / y pokóy / y miłość niech ſie wam wypełni. 3 Namileyſzy / wſzeláką pilność czyniąc ábym do was piſał o ſpólecznym wáſzym zbáwieniu / miałem zá potrzebną piſáć wam: proſząc ábyśćie boiowáli o wiáre raz świętym podáną. 4 ábowiém wtrąćili ſie niektórzy ludźie (którzy dawno ná ten ſąd ſą naznáczeni) niezbożni / którzy Bogá náſzégo łáſke obracáią w roſpuſtność / y prżą ſie ſámégo "Pánuiącégo / "y Páná náſzég Jeſuſá Chriſtuſá. 5 B A chce wam przypomionąć / gdyż raz "wſzytko wiécie / iż "Jeſus wybáwiwſzy lud z źiemie Ægyptſkiéy / "záſie té potrácił którzy nie wierzyli. 6 A ányoły którzy nie záchowáli "zacności ſwéy / ále mieſzkánié ſwoié opuśćili / ná ſąd dniá wielkiégo / związkámi wiecznémi pod chmurą záchował. 7 "Jáko Sodomá y Gomorrá / y pográniczné miáſtá tymże ſpoſobem "zwſzeteczniawſzy / y vdawſzy ſie zá cudzym ćiáłem / ſtáły ſie przykłádem / ogniá wiekuiſtégo karánié ćierpiąc. 8 Ták y ći "ćiáło plugáwią / y zwiérzchność odrzucáią / y máieſtat bluźnią. 9 "Gdy Michał Archányół z dyabłem ſpór wiódł ſpiéráiąc ſie o ćiáło Moyzéſzowé / nieśmiał podnieść ſądu bluźniérſkiégo: ále rzékł: "Niechći Pan roſkaże. 10 C A ći czegokolwiek niewiedzą / bluźnią: á cokolwiek z przyrodzenia / iáko nieme bydło / rozumieią / w tym ſie pſuią.

11 Biádá im / iż ſie drógą "Káinową vdáli: á "zwiedźieniém "Báláámowym zapłátą roſpuśćili ſie / á "w przećiwieńſtwie Korég pogineli. 12 Ćić ſą plugáwcy "ná bieśiádách ſwoich ſpólnie bieśiáduiący "bez boiáźni / ſámych ſiebie páſący / "obłoki bezwodné / które od wiátrów tám y ſám vnoſzoné bywáią / drzewá ieśienné / nieużyteczné / dwákroć pomárłé / wykorzenioné / 13 wáły ſrogié morzkié / przez piány zelżywośći ſwoie wyrzucáiącé / gwiazdy błąkáiącé ſie / którym burza ćiemnośći ná wieki ieſt záchowána. 14 A prorokował y "o tych Enoch śiódmy od Adámá / mówiąc: "Oto przyſzedł Pan z tyśiącmi świętych ſwoich / 15 áby czynił ſąd przećiwko wſzytkim / y ſtrofował wſzytki niezbożniki / ze wſzytkich vczynków ich niezbożnych które niezbożnie płodźili / y ze wſzytkich przykrośći które mówili przećiw Bogu niezbożni grzéſznicy. 16 Ćić ſą ſzemrácze nárzékáiący / chodzący wedle pożądliwośći ſwych / á "vſtá ich mówią nádętośći / dźiwuiący ſie oſobam dla pożytku. 17 Lecz wy namileyſzy pámiętaycie ná ſłowá które ſą przedtym powiádáné od Apoſtołów Páná náſzégo Jeſuſá Chriſtuſá / 18 "którzy wam powiádáli / że "w oſtáteczny czás przydą naśmiéwcy / chodzący według ſwych pożądliwośći w niezbożnośćiách. 19 Ćić ſą którzy ſie ſámi odłączáią / ćieleſni / Duchá niemáiący. 20 Lecz wy namilſzy / buduiąc ſie ſámi ná naświętſzéy wierze wáſzéy / w Duchu S. modląc ſie / 21 D ſámi ſie w miłośći Bożéy záchowayćie / oczekiwáiąc miłośierdźia Páná náſzégo Jeſuſá Chriſtuſá ku żywotowi wiecznému. 22 A iedné oſądzoné karzćie: 23 á drugié záchowayćie / wyrywáiąc z ogniá. A innych lituyćie w boiáźni / máiąc w nienawiśći "y one / która ćieleſna ieſt / pokáláną ſuknią. 24 A temu który was może záchowáć bez grzéchu / y poſtáwić przed oblicznośćią

Marginal notes:

"poświęce ni G.

" G.

Wiáre od początku podáną mocno trzymáć mamy.

"Bogá y G.

" G.

"to. G.

"Pan. G.

a 4. Moy. 14. f 37.

"początku ſwego. G.

b 1. Moy. 19. c 24.

"iáko y oni. G.

"ſny zwiedźieni. G.

c zach. 3. a1.

"niech ćie P. ſfuká. G.

d 1. Moy. 4. b 8.

e 4. Moy. 22. e 23. 24.

"Báláámowéy zapłáty G.

f 4. Moy. 16. a1. c32. y27 a3.

"ná kołácyach wáſzych. G.

"z wámi. G.

g 2. Piot. 2. d 17.

"y tym. G.

h Obia. 1b7.

l Pſal. 16. c10

"iż wam. G.

k 1. Tim. 4. a 1. 2. Tim. 3. a1. 2. Piot. 3: a3.

"y ſuknią od ćiáłá pokáláną. G.

ścią chwały swoiéy niepokaláné w rá dości * w przyśćiu Páná nászego Jezusá Chrystusá. ¹ Sámému * Bogu zbáwićielowi nászému * przez Jezusá Chrystusá Páná nászego / chwałá y wielmożność / roskázowánie y władza przed wszelkim wiekiem / y teraz / y ná wszytkié wieki wieków / Amen.

(margin: * 3. L. G. * mądremu. G. * G.) 25

4 Sámégo pánuiącégo Páná nászego] Obacz / iż Chrystus názwány iest Bóg / sam pánuiacy. Co sie iásnie z Gréckiégo artykułu pokázuie: iż tu o iednéy osobie Chrystusowéy mówi. (margin: Christus iest Bóg sam pánuiący.)

5 Iesus wybáwiwszy lud] Oto Pan Jezus wybáwił lud Żydowski z Aegiptu. Co y wielebny Bedá przypomina / pisząc ná to mieysce. (margin: Iesus wybáwił lud z Aegiptu.)

9 O ćiáło Moyzészowé] Kedy / iáko / y kiedy był ten spór Micháłá Archániołá z szátánem o ćiele Moyzészowym / o tym w żadnym pismie nic nie czytamy. Tylko to ztąd mamy / iż wiele historiy y náuk / w vśćiech y sercách ludzkich przez trádicią były záchowáné / które nigdzie nie są nápisáné. (margin: Trádicie.)

10 Czegokolwiek nie wiedzą, to bluźnią] Y to iest ieden obyczay heretycki / táiemnice Boże y náuki święte Kátholickié / których nie rozumieią / háńbić y szkálowáć: á czego prawdą dowieść nie mogą / tego táiániém / náśmiéwiski / sromocenim y bluźniérstwy przećiw kośćiołowi y przełożonym iego / przećiw Sákrámentóm y Ceremoniam świętym dokázowáć. (margin: Obyczáy hæretycki.)

11 Drogą Kaimową] Drogą Káimową sie heretycy vdáią / iż dla nienawiśći lepszych nád sie / imie sobie náuczyćielów y posłáńców Bożych / áby ie ważono / przywłaszczáią: á iż iáko Kaim Ablá / ták oni bráćią swą które zwodzą / ná duszy y ná ćiele zábiiáią. Zwiedzeniém sie też Báláámowym rospuszczáią / iż dla vmiłowánia doczesnych pożytków / sprzećiwiáią sie prawdźie którą znáią. A sprzećiwieństwem Korégo (który żywo do piekłá sstąpił) giną: iż tákże pychą y chćiwośćią zwiérzchnośći vniesieni / od iednośći sie kośćielnéy odłączáią: á wiedząc y widząc iáko wiele złégo broią / oślep do piekłá / przez złośći á niezbożnośći sstępuią. Ták wielebny Bedá to mieysce wykłada. (margin: Hæretycy Káimowie.)

13 Wáły morskié srogié] Tácyć są heretykowie / iż y sámi w sobie záwsze niespokoyni / nadęći / ćiemni y gorzcy są: y ná pokóy kośćiołá (który iáko brzeg morski iest mocny á státeczny) bić nie przestawáią. Lecz tákże iáko piány / wyrzucáią swoie zelżywośći: iż iáko nádęte wáły / im sie wyższey pyszniąc podnoszą / tym więcéy zelżeni / iákoby sie w lekkié piány rozpuszczáiąc giną. Jáko y Páweł S. mówi: Iż dáléy nie wskuráią. Bo głupstwo ich będźie wszem ludźióm wiádome. (margin: Hæretycy są iáko wáły y piány morskie. — 2. Tim. 3. 9.)

13 Gwiazdy błąkáiące sie] Jáko plánéty ábo gwiazdy błąkáiącé / mieyscá wschodu ná niebie áni zachodu pewnégo nie máią: ták heretykowie / obiecuiący świátłość prawdy / nigdy w iednym stanie prawdy nie trwáią / ále dziś ták á iutro inák vczą / y confessyé wiáry swéy co rok odmieniáią. Beda. (margin: Hæretycy iáko gwiazdy obłąkane.)

19 Którzy sie sámi odłączáią] Y to iest heretykóm własna / że nie trwáią w iednym kośćiele Apostolskim / ále wychodzą z społeczności wiernych: że sie sámi wyłączáią y odstąpienié czynią / y ták sie sámi sądzą / y ná sie sentencią feruią / kiedy swą wolą z kośćiołá wychodzą. Bo to ich odstąpienie y wyłączenié / iest iáko własnéy ich sentenciey potępienie. Hieron: in 3. ad Titum. (margin: Hæretycy oderwáncy y odszczepnicy. 1. Ian 2. 19. Dźie. 20. 30.)

SVMMA OBIAWIENIA S. IANA.

Co stáry testáment opowiádał o Christuśie Pánu, tego wypełnienié Apostołowie pokazáli w historyiéy nowégo testámentu, od poczęćia áż do w niebo wstąpienia Páná Christusowégo. Ale o kośćiele tákże uczynić nie mogli: iż sie kośćiół zá ich czásów tylko począł, áby potym trwał áż do skończenia świátá. Przetóż chćiał Pan Bóg, áby ś. Lukasz w Dźieiách Apostolskich opisał historyą kośćiołá nástáiącégo. Lecz postępek kośćiołá áż do końcá świátá (ábyśmy y to dobrodźieystwo od Apostołów mieli) chćiał áby Ian ś. nam opowiedźiał w tych księgách, Prorockim obyczáiem. (margin: Hier. ad Paulin.)

O tych księgách mówi Hieronym ś. Iż máią tyle táiemnic, ile słów, y owszem w káżdym słowie rozmáité sie rozumienia táią. Y przetóż bárzo trudné iest tych ksiąg zrozumienié. Wszákże ábyśmy wiernym ku ich poćiesze iákąkolwiek pomoc dáli: rozdźielemy té księgi ná pięć części. Piérwsza część (po przedmowie) ma w sobie śiedm listów Christá Páná iuż uwielbionégo, do śiedmi kośćiołów w Azyiéy, ábo (co wszytko zá iedno) do śiedmi Biskupów onych kośćiołów: á w ich osobie do wszytkich kośćiołów y Biskupów po wszytkim świećie. Mówi tedy w káżdym z nich do wszytkich w obec. Kto ma uszy ku słuchániu, niechay słucha, co Duch kośćiołóm mówi, Iáko y w káżdym nas nápomina, ábyśmy mężnie boiowáli o zwyćięstwo, w tym duchownym boiu przećiw grzéchóm, y w káżdym zapłáte obiecuie w niebie. Ale ná początku káżdégo listu, częśćią chwali y záléca té do których pisze: częśćią też gáni y strofuie, y nápomina do pokuty. Gdźie to z stráchem y z boiáźnią obaczywáć mamy, że káżdégo z czegokolwiek strofuie, dwu tylko wyiąwszy, to iest wtóré° y szóstégo. (margin: 1. Piérwsza część Rozd: 1. 2. 3. — 2. Roz: 4. áż do 8.)

Po tym nápominániu do pástérzów, y do trzód ich, wtóra część ksiąg opisuie kośćiół y stan ie-

go aż do końcá, w otworzeniu nieiákich ksiąg w ręce Bożéy, y śiedmi ich pieczęći przez Chrystusá. Zá co widzi dźięki y chwały oddáné ná niebie y ná źiemi, nie tylo Pánu Bogu, iáko przedtym: ále téż (nowym obyczáiem) Christusowi według człowieczeństwá. A tu gdy przychodzi do otworzenia śiódméy pieczęći, która znáczy dźień ostáteczny, te máteryą o sądźie ostátecznym opuszcza do czásu, áby iescze zupełniéy mówił o kośćiele y postępku iego: y przywodzi drugié widzenié o śiedmi ánielech z śiedmią trąb. Ten tedy iest skutek tych śiedmi pieczęći y trąb tylé drugich: iż ná kośćiół poczynáiący y postępuiący y iuż doyrzáły, miáły powstáć wielkié prześládowánia, y stráßné á záráźliwé odszczepieństwá: á náwet, po wßytkich odszczepieństwách, ieden pewny á bluźnierski apostátá, tudźież przed przyśćiem Antychristowym. Po czym wßytkim sam Antychrist w personie swéy włásnéy ma sie okázáć, czásu ßóstéy pieczęći, y ßóstéy trąby: który bedźie wiecéy y ćiężéy zwodźił y prześládował (przez swóy czás krótki) niźli przed nim wßyscy. Wßákże przećie kośćiół bedźie trwał mocny y státeczny, y bedźie sie potykał z nieprzyiaćielem: iż Pan Christus oblubieniec iego mocnieyßy iest niźli prześládownicy wßyscy. Który téż po ßóstym czáśie, śiódmégo wieku przyidźie z mocą wielką y z máiestatem, áby sądźił wßytki.

Rozdź. 8. do 12

O którym sądźie iescze odkłádáiąc mówić, áby potym ßérzéy o nim mówił, w trzećiéy częśći opisuie iescze inßé y dálßé spráwy dyabelskié, przez Antychristá, y towárzyße iego przećiw kośćiołowi: áby iáśnieyßa potym byłá ná sądźie spráwiedliwość Páná Christusowá.

III. Rozdź. 12. 13. 14.

Náostátek w czwartéy częśći przystępuie do śiedmi plag: których śiódma ma w sobie wieczné á ostáteczné potępienié wßytkiego zboru, zgromádzenia y towárzystwá złośćiwych, od początku świátá, áż do skończenia iego. Które zgromádzenié w Ewánieliiey y w pierwßym liśćie Ianowym (iáko y pospolićie w inßych pismách) czesto świátem zową: á tu nád to zową ie czásem nierządnicą: Iż złą pożądliwośćią odwodźi ludźie ćielesné y ziemskié od drógi Bożéy: á czásem miástem Bábilońskim: iż walczy przećiwko Ieruzálem miástu Bożému, y stára sie lud Boży zátrzymáć poimány w grzéchách: iáko było figurowano w Nábuchodonozorze y w Bábilończykách iego, záwodzących Zydy, y w niewoléy ie trzymáiących, y z miástem ich Ierozolimskim, áż Cyrus (w figurze Christusowéy) wybáwił ie. Lecz iesli té wßytkié śiedm plag máią bydź rozumiáné (iáko śiódma) o sámym sądźie: to trudno iest wiedźiéć: Wßákże podobnieyßa iest, że pierwßé plagi máią bydź przed dniem sądnym: Nád to, iesli ćielesné y wedle litery máią bydź te plagi (iákie były one Moyżeßowe nád Aegiptcyány) czyli duchowne: to iescze trudniey rozsądźić. Acz podobniey iest wierzyć iż ćielesne: iáko téż bedą plagi, króremi Eliaß y z swym towárzyßem czásu Antychristowego bedźie karał złośćiwé: które podobno bedą te plagi ostáteczne, o których w tych księgách czytamy. Ktemu nie máiąc dosyć Ian ś. ná opisániu tego potępienia wßytkiego nierządnego y krwáwé[o] zboru niezbożników, wyráźnie téż miánuie ich trzech przednieyßych wódzów, którzy są, Antychrist, iego przednieyßy fałßywy prorok, y sam dyabeł spráwcá tego wßego złego. Ná koniec z drugiey strony opisuie one wieczną á niewymowną chwałę, do którey kośćiół po tych wßytkich przećiwieństwách, przez Chrystusá chwalebnego oblubieńcá swégo bedźie przenieśiony. Y ták Ian S. księgi swe zámyka.

IIII. Rozdź. 15. áż do 20.

Rozdź. 11. 6.

V. Rozdź. 21. 22

OBIAWIENIE
BŁOGOSŁAWIONEGO
IANA APOSTOŁA

ROZDZIAŁ I.

1 A Biáwienie Jezusá Chrystusá/ które iemu dał Bóg/ áby obiáwił sługom swym co sie ma dziać w rychle: y oznaymił/ posławßy przez ániołá swoiego słudze swemu Janowi/ 2 który świádectwo wydał słowu Bożému/ y świádectwo Jezusá Christusá/ * cokolwiek widźiał*. 3 Błogosłáwiony który czyta/ y słucha słów proroctwá tego: y záchowywa to co w nim iest nápisano: ábowiem czás iest blizko. 4 Jan śiedmi kośćiołom które są w Azyiey. Łáská wam y pokóy od tego [a] który iest/ y który był/ y który przyidźie/ y od śiedmi duchów którzy są przed oblicznośćią stolice iego/ 5 B y od Jezusá Chrystusá który iest wierny świádek/

*y temu. G.
*y co iest, y co ma bydź potym. G.

[a] 2. Moy. 3. d 14.

[b] pierworodny vmárłych / y kśiążę królów ziemie/ który nas vmiłował/ y omył nas z grzechów nászych we [c] krwi swoiéy/ 6 y vczynił nas królestwem y kápłany Bogu y Oycu swemu/ iemu chwałá y władza ná wieki wieków. Amen. 7 [d] Oto idźie z obłokámi/ y vyźrzy go wszelkié oko/ y którzy go przebili/ y bić śie będą dla niego wszytkié pokolenia ziemie: Ták/ Amen. 8 Jam [e] iest Alphá y Omégá/ początek y koniec/ mówi Pan Bóg/ który iest/ y który był/ y który przyidźie wszechmogący. 9 Ja Jan/ brát wász y vczesnik vćisku/ y w królestwie/ y w ćierpliwośći w Chrystuśie Jezusie/ byłem ná wyspie/ ktorą zową Pátmos / dla słowá Bożego/ y świádectwá Jezusá. 10 C Byłem w duchu * w dźień Páński/ y słyszałem głos zá sobą wielki iáko trąby 11 mówiącéy: Co widźisz/ nápisz w kśięgi: y poślij śiedmi kośćiołom które są w Azijéy/ Ephezowi/ y Smirnie/ y Pergámowi/ y Thiatyrze/ y Sárdowi/ y Philádelphijéy/ y Láodycijéy. 12 Y obróćiłem śie/ ábym obaczył głos który mówił ze mną. A obróćiwszy śie vyźrzałem śiedm lichtarzów złotych:

13 á w pośrzodku śiedmi lichtárzów * złotych podobnégo Synowi człowieczému/ obleczonégo w długą száte/ y przepasánégo v pierśi pásem złotym. 14 á głowá iego y włosy były białé iáko wełná biała/ y iáko śnieg/ á oczy iego iáko płomień ogniá. 15 á nogi iego podobné mośiądzowi/ iákoby w piecu * rozpalonému. á głos iego iáko głos wiela wód: 16 D á miał w swéy práwéy ręce śiedm gwiazd. á z vst iego miecz z obu stron ostry wychodźił: á oblicze iego/ iáko słońce świéći w swéy mocy. 17 A gdym go vźrzał/ vpadłem do nóg iego iáko martwy. Y włożył práwą rękę swoię ná mię/ mówiąc: Nie bóy śię. [f] Jam iest pierwszy y ostáteczny/ 18 y żywy/ y byłem vmárły/ á oto iestem żywiący ná wieki wieków*/ y mam klucze śmierći y piekłá. 19 Nápisz tedy coś widźiał/ y co iest/ y co śie dźiać ma nápotym. 20 Táiemnice śiedmi gwiazd któreś widźiał w práwéy ręce moiéy/ y śiedm lichtarzów złotych. Śiedm gwiazd/ są ániołowie śiedmi kośćiołów. á śiedm lichtarzów*/ są śiedm kośćiołów.

[b] 1. Kor. 15. c 20. Kolos. 1. c 18. [c] Zyd. 9. c 12. d 14. 1. Piot. 1. d 19. 1. Ian 1. c 7. [d] Isa. 3. c 14. Mat. 24. c 30. Iud. c 14. Isa. 44. a 6. [e] Niż. 21. b 6 y 22. c 13. * w Niedźielę.

* 1. L. G. Tá száta byłá kápłáńska. Mąd: 18. 24. * rozpalone. G. [f] Isa. 41. b 4 y 44. a 6. * Amen. G. * ktoreś widźiał. G.

---

4 *Y od śiedmi duchów*] Śiedm duchów/ nie znáczą śiedmi ministrów (iáko Czechowic brédźi) bo ministrowie iáko łáski y pokoiu nikomu dáć nie mogą/ ták nie są przed oblicznośćią stolice Bożéy: Ale ábo sámégo Duchá S. z śiedmiorákiémi dary iego: ábo ráczéy śiedmi ániołów: iáko y niżéy 5. v. 6. y do Zyd: 1. v. 14. Kedy obacz/ iż Jan ś. żąda łáski y pokoiu nie tylko od Bogá/ ále y od ányołów. Jáko y Kátholicy kiedy mówią: Ták mi Pan Bog pomoż/ y wszyscy świéći. Pátrz Dźie. 15. 28.

Láská y pokóy od Bogá y od Anyołów.

6 *Vczynił nas królestwem y kápłany*] Nie iżby wszyscy wierni byli práwymi kápłany: którzyby moc mieli przepowiádánia słowá Bożégo/ y spráwowánia świętych Sákrámentów (iáko sektarze vczą) Ale iż wszyscy Chrześćiánie máią ofiáre chwały Bogu co dźień ofiárowáć: á wedle náuki Páwłá ś. ćiáłá swoie zá ofiáre żywą/ świętą y bogu miłą wystáwowáć. Pátrz w 1. Piotrá 2. 5.

Wierni iáki mi są kápłany. Obia. 5. 10. Zyd. 13. 15. Rzym 12. 1.

10 *W dźień Páński*] Dźień Niedźielny dniem Páńskim názywa (iáko nie tylko Doktorowie Kátholiccy wszyscy/ ále y sámi Lutrowie wykłádáią: O którym też iest wzmianká w Dz. 20. 7. y w 1. Korint: 16. 2.) iż śie w ten dźień Pan Chrystus národźił/ y zmartwychwstał/ y zesłał Duchá S. który przeto Apostołowie miásto szábbátu Zydowskiégo/ Chrześćiánóm święćić roskazáli: nie tylko bez pismá/ ále przećiw wyráźnému pismu stárégo zakonu/ które szábbát święćić roskázowáło. Aby kto nie mniémał/ żebysmy to tylko trzymáć mieli/ co iest nápisano. A táć iest iedná z trádicyi y vstaw Apostolskich bez pismá podánych: którą y Nowántelikowie rádźi nie rádźi chowáć muszą bez pismá żadnégo. Sam Czechowic chce bydź mędrszy náde wszytkié/ powiádáiąc/ iż dźień Páński pismo ś. zowie nie Niedźiele ále dźień sądny. A w tym śie głupiec nie czuie/ iż tu Jan S. nie o dniu sądnym / ále o niedźielnym mówi: á iż tu nie stoi/ Dies Domini, ἡμέρα τοῦ κυρίου, iáko w Dźie. 2. 20. y ná innych mieyscach/ gdźie iest rzecz o dniu sądnym: Ale Dies Dominica ἡ κυριακὴ ἡμέρα, co śie tylko o Niedźieli rozumié. Bo ták y Grzkowie dźień Niedźielny zową.

Dźień Páński dźień Niedźielny z trádycijey Apostolskiéy. Magd. cent. 1. lib. 2. c 6.

8 *Iamći iest pierwszy y ostáteczny.*] OTo widźisz/ że Chrystus ten który vmárł zá nas według człowieczeństwá/ według bostwá iest práwy Bóg/ wieczny/ pierwszy y ostáteczny/ tákże iáko y Oćiec. Isa: 41. 44. y 48. zá czym idźie/ iż Chrystus iest iedno z Oycem/ y tenże Bóg Izráelski.

Christus iest pierwszy y ostáteczny. Obia. 2. 8.

20 *Siedm gwiazd są ányołowie*] Biskupi są gwiazdámi kośćiołá: iáko sámé kośćioły są złoté lichtarze świátá. Czym śie znaczy/ iż Pan Chrystus w sámym kośćiele Kátholickim prawdę chowa/ á to przez posługę Biskupów porządnie obránych: á iż prawdy Christusowéy żaden szukáć niéma po kaćiéch y zborách kácérskich: ále v porządnych Biskupów y pásterzów kośćielnych: y ná lichtarzu który świéći wszytkiému domowi Bożemu.

Biskupi są gwiazdy kośćielne. Mat. 24. 23. Matt. 5. 15.

ROZDZIAŁ II.

1 A Anyołowi Ephezkiégo kośćioła nápiß/ To mówi który trzyma śiedm gwiazd w práwicy swéy/ który chodźi miedzy 2 śiedmią lichtarzów złotych: Wiém spráwy twoie/ y pracą/ y ćierpliwość twoie: á iż nie możeß ćierpieć złych/ y doświádczałeś tych którzy sie mienią bydź Apostoły á nie są/ y nálazłeś ie kłamcámi: 3 y maß ćierpliwość/ y znaßałeś dla imienia mego: 4 á nie vstałeś. Ale mam przećiw tobie/ żeś miłość twoie pierwßą opuśćił. 5 B Pámiętayże tedy zkądeś wypadł/ y czyń pokutę/ á vczynki pierwßé czyń. A ieśli nie/ przidę tobie*/ á poruße lichtarz twóy z mieyscá swego/ ieśli nie bedźieß pokuty czynił. 6 Ale to maß/ iż nienawidźiß vczynków Nikoláitów/ których y ia nienawidzę. 7 Kto ma vcho/ niech słucha co Duch mówi kośćiołóm/ Zwyćiężcy dam ieść z drzewá żywotá/ które iest w* ráiu Bogá moiego. 8 A ányołowi kośćiołá Smyrneńskiego nápiß/ To mówi pierwßy y ostátni/ który był vmárł/ y *żywie: 9 Znam vćisk twóy/ y vbóstwo twoie/ áleś iest bogáty: *y bluźnią ćie ći którzy sie powiádáią bydź Zydmi/ á nie są: ále są bóżnicą ßátáńską. 10 C Nic sie nie bóy tego co maß ćierpieć. Oto ma wrzućić dyabel niektóré z was do ćiemnice ábyśćie byli kußeni: y bedźiećie mieć vćisk przez dźieśięć dni. Bądź wierny áż do śmierći: á damći *wieniec żywotá. 11 Kto ma vcho/ niech słucha co Duch mówi kośćiołóm: Kto zwyćiężý/ nie bedźie obrážón od wtóréy śmierći. 12 A ányołowi kośćiołá Pergámskiego nápiß: To mówi ten który ma miecz z obudwu stron ostry: 13 D Wiém *gdźie mießkaß/ gdźie iest stolicá ßátáńska: y trzymaß imie moie/ y nie záprzałeś sie wiáry moiéy. Y w oné dni/ *Antypás świádek mój wierny/ który zábit iest v was/ gdźie 14 ßátan mießka. Ale mam przećiwko tobie troche: iż tám maß trzymáiącé náuke [a]Báláámowe/ który vczył Báláká áby wrzucał zgorßenié przed syny Izráelskie/ żeby iedli* y porubstwo 15 płodźili: táKże maß y ty trzymáiące 16 náuke Nikoláitów. Tymże sposobem pokutę czyń: A ieśli nie/ przydę tobie rychło/ y bedę walczył z nimi 17 mieczem vst moich. Kto ma vcho/ E niech słucha co Duch mówi kośćiołóm: Zwyćiężcy *dam mánnę skrytą: y dam mu kámyk biały: á ná kámyku/ imie nowé nápisáné/ którego nikt nie 18 zna/ iedno który bierze. A ányołowi Tyátyrskiégo kośćiołá nápiß: To mówi Syn Boży/ który ma oczy iáko płomień ogniowy/ á nogi iego po- 19 dobné mośiądzowi. Znam vczynki twoie/ y wiáre y miłość twoie/ y posługowánié y ćierpliwość twoie/ y vczynki twoie ostátnié których wię- 20 céy niż pierwßych. Ale mam przećiwko tobie troche: iż niewiesćie F Jezábel/ która sie mieni bydź prorokinią/ dopuszczaß vczyć y zwodźić sługi moie/ żeby porubstwo płodźili/ y rze- 21 czy bałwánóm ofiárowáné iedli. Y [b]dałem iéy czás áby pokutę czyniłá: á niechce pokutowáć z porubstwá 22 swégo. Oto porzucę ią ná łoże: á którzy z nią cudzołożą/ w vćisku bárzo wielkim będą/ ieśliby nie pokutowáli 23 z vczynków swoich: á syny iéy pobiie śmierćią: y poznáią wßytkié kośćioły iżem ia [c]iest który bádam sie nérek y serc: y dam káżdému z was według 24 G vczynków ieg. á wam mówie/ y drugim którzyśćie w Thyátyrze: Którzykolwiek nie máią téy náuki/ którzy nie poználi głebokośći ßátáńskiéy/ iáko mówią: nie włożę ná was innégo 25 brzemieniá. wßákże to co maćie/ 26 trzymayćie áż przydę. A ktoby zwyćiężył y záchował áż do końcá vczynki moie: [d]dam mu zwierzchność nád 27 Pogány/ y bedźie ie rządźił laską żelázną/ á iáko státek gárncżárski będą skrußeni: iákom ia też wźiął od 28 Oycá moiego: y dam mu gwiazdę 29 záránną. Kto ma vcho/ niech słucha co Duch kośćiołóm mówi.

Biskupié cnoty.

*rychło. G.

*pośrzodku. G.

*ożył K. G. *y bluźnierstwo tych. G.

*ábo koronę

*vczynki twoie y G.

*rzeczy bałwánom ofiárowáné. G. Christus Biskupy trzyma w ręce swoiéy.

[a] 4. Moy. 24 c 14. y 25. a 2. y 31. c 16.

*dam mu ieść z manny skrytey. G.

[b] Iob. 24. d 23. *złożę ią chorobą.

[c] 1. król 16. b 7. Psal. 7. b 10. Iere 11. d 20 y 17. b 10. y 20. c 12.

[d] Psal. 2. c 8.

Ian 16. 13. Matt. 8. 20.

1 *Który trzyma śiedm gwiazd*] Obacz/ iáką piecza ma Pan Christus o swym kośćiele y przełożonych iego: ták iż Biskupy ná miástki Apostolskié trzyma w práwéy ręce swoiéy/ y chodźi w pośrzodku ich: záchowuiąc ie/ y przywodząc do wßeláKiéy prawdy:

ták iáko im przyobiecał mówiąc: Oto ia iestem z wámi / áż do skończenia świátá.

5 *A poruße lichtarz twóy*] Pátrz iáko grzéchy przełożonych y poddánych są przyczyna / czemu Pan Bóg odeymuie prawdę Katholickiey wiáry od niektórych miast y królestw: y poruśa ich Biskupy y kośćioły / ábo ie w niewolą podawáiąc / ábo dopuszczáiąc áby spustoßáły.

Czemu Pan Bóg kácerstwá dopuszcza.

6 *Iż nienawidźiß uczynków Nikolaitów*] Widźiß iáko sie Bogu podoba nienawiść y żarliwość ludzi Chrześćiáńskich (á zwłaszcza biskupów y przełożonych) przećiw heretykóm / y niezbożnym naukam y spráwóm ich / które y sam Bóg ma w nienawiśći. Gdyż oto dla tego ćierpi niektore kośćioły y przełożoné ich / y zbawia ie od zátracenia wiecznégo. Bo Nikoláitowie byli heretycy / ták názwáni od Mikołáiá / iednégo z siedmi Diákonów kośćiołá Ierozolimskiégo / pospołu z Stephánem obránych: którzy vczyli / iáko S. Ignátius świadczy / że Christus nie był Bogiem / ále Bóg w nim mießkał / y przeli Bostwá Páná Christusowégo / iáko y dźiś Nowochrzczeńcy ich potomkowie. O czym Ireneus. Które przeto Ian S. iáko y Cherynthiany / Ewánielia nápisawßy / zgromił / y Iudas w liśćie swoim ostrze ie strofuie. Ci też porubstwá y cudzołostwá iáko dobrégo wßytkim pozwaláli / wßytko sczęśćie ludzkié w roskoßy ćielesnéy pokładáiąc / iáko tenże Ignátius świadczy / y potraw bałwanóm ofiarowanych pożywáiąc: iáko Ireneus piße. Kedy obacz / iż heretykowie máią swé przezwiská nie od Christá Páná / ále od swych kacermistrzów / Arcyheretyków: Nikolaitowie od Mikołáiá / Arianowie od Ariußá / Nestorianowie od Nestoriußá / Lutrowie od Lutrá / Kálwinistowie od Kálwiná / Sámosátenowie od Sámosatená. A iż tu sam Pan Christus takié im przezwisko dáie. O czym szerzéy Dźie: 11. 26.

Hæretykow nienawidźi Bog y wierni iego.

Hæretykowie nie od Christusá, ále od swych kácermistrzow, przezwiská mieváią. Dźie. 6. 5. Ignat. Epist 9. Iren: lib. 3. cap. 11. Iud. ver. 4.

14 *Aby wrzucał w zgorßenié*] Iesephus historyk Żydowski piße: iż gdy Bálaam ludowi Izráelskiému złorzeczyć nie mogł / áni żadnym innym obyczáiem ßkodzić: tedy náuczył Báláká / iáko ich miał pożyć: postawßy im co nagładßé białegłowy / aby ie do grzéchu przywiodły: y potráwy co nasmácznieyßé bałwánóm ofiárowane / áby ich pożywáli: y ták polekku aby sie w pogáństwo obroćili / y Bogu sie sprzykrzyli. Toć było zgorßenié y fortel Báláámów: którégo y dźisieyßy heretykowie pilnie vżywáią: dopuszczáiąc tákież wßytkim ieść potráwy w posty zákazáné / á kśiężéy y mnichóm poymowáć wrzkomo żony: śluby Bogu vczynione w niwecz obracáiąc / y imioná kośćielné posiadáiąc.

Zgorßenie Bálámowe. Iose. lib. 4. Antiq. ca. 6

20 *Dopuszczaß uczyć y zwodźić*] Pátrz iáko sie Pan Bóg gniewa ná Biskupy y ná przełożoné / którzy w mieśćiech swych heretykóm vczyć y zwodzić sługi Boże dopuszczáią: y iáko ie zá to karáć będzie.

Dopuszczáiący hæretykom zwodźić.

23 *Dam káżdému według uczynków iego*] Tu iásnie widźimy / iż vczynkóm / ábo zá vczynki / y według vczynków / Pan Bóg oddawa zapłátę ábo karánié.

Odpłátá według vczynków.

26 *Dam mu zwierzchność*] Obacz iż nie tylko Anyołowie: ále y święći po śmierći rządzą y spráwuią wierné ná tym świećie. Bo ći / którzy áż do końcá / to iest áż do śmierći / záchowáli wolą y roskázánié Páńskié / máią zwierzchność nad narodámi / y pásą y rządzą ludźie laską żelázną: ták iáko y Pan Christus rządźi wßytko swé dźiedźictwo / to iest wßytek kośćiół: y są filárámi w kośćiele Bożym / podpieráiąc ii: iáko niżéy stoi. Nákoniec iż śiedzą ná stolicy Páná Christusowéy: to iest máią z nim zwierzchność náde wßytkim świátem / y kośćiół rządzą y spráwuią. Zá czym idźie / iż święći wiedzą co sie z námi dźieie / y słyßą prośby nasße.

Swięći po śmierći rządzą y królują z Pánem. Psal. 2. 9. Obi. 3. 12. Obi. 3. 21.

ROZDZIAŁ III.

1 A Anyołowi kośćiołá Sárdiyskiégo / nápiß: To mówi który ma siedm Duchów Bożych / y siedm gwiazd: Znam vczynki twoie / iż maß imię / że żywieß / áleś iest vmárły. 2 Bądź czuyny / á vtwierdzay inné *co vmrzéć miáło*. Abowiem nie náyduie vczynków twoich zupełnych przed Bogiem moim. 3 Pámiętay tedy iákoś wźiął y słyßał: á chowáy / y pokutę czyń. Ieśliż tedy czuć nie będzieß / [a]przyde do ćiebie iáko złodźiéy / á nie poznaß któréy godźiny przyde do ćiebie. 4 Ale maß *máło imion w Sárdźiech / którzy niepokaláli ßat swoich: y chodźić będą ze mną w biéli / iż godni są. 5 Kto zwyćięży / ták będźie obleczon w ßáty biáłé / y nie wymáżę imienia iego z kśiąg żywotá / y wyznam imię iego przed Oycem moim / y przed ányoły iego. 6 Kto ma vcho / niech słucha co Duch kośćiołóm mówi. 7 A ányołowi kośćiołá Philádelphskiégo nápiß: To mówi Swięty y Prawdźiwy / [b]który ma klucz Dawidów: który otwiéra / á żaden nie záwiéra: záwiéra / á żaden nie otwiéra. 8 Wiém vczynki twoie. Otom dał przed tobą drzwi otworzoné których żaden nie może zámknąć: iż maß málą moc / y záchowałeś słowo moie / y nie zápárłeś sie imienia moiégo. 9 Oto *dam* z bóżnice ßátáńskiéy / co sie powiedáią bydź Żydámi / á nie są / ále kłámáią. Oto vczynię im iżby przyßli / y pokłonili sie przed nogámi twoymi: y poznáią iżem ia ćiebie vmiłował. 10 Iżeś záchował słowo ćierpliwośći moiéy: á ia ćiebie

*coś odrzućić miał. G.

[a] Nik. 16. c 15. 1. The 5. a 2. 1. Piot. 3. c 10

*kilká osob.

[b] Isa. 22. f 22. Iob. 12. b 14.

*dáię. G.

C záchowam od godźiny pokuszenia/ ktora przyśdź ma ná wszitek świát ku- 11 śić mieszkáiącé ná ziemi. Oto ide rychło: trzymay co masz/ áby żaden nie 12 wźiął korony twoiey. Kto zwycięży/ vczynię go słupem w kośćiele Bogá mego: á więcey z niego nie wynidźie: y nápiszę ná nim imię Bogá mego/ y imię miástá Bogá mego nowego Jeruzálem/ ktore stępuie z niebá od Bogá mego/ y imię moie nowé. 13 Kto ma vcho/ niechay słucha co Duch mowi kośćiołom. 14 A ányołowi kośćiołá D Láodyckiego nápisz: To mowi Amen/ świádek wierny y prawdźiwy/ ktory iest [c] początkiem stworzenia 15 Bożego. Znam spráwy twoie/ iżes nie iest áni źimny/ áni gorący. bo- 16 daybys był źimny/ ábo gorący. [*] ále iżes letny/ á áni źimny áni gorący: 17 [*] pocznę ćię wyrzucáć z vst moich. Iż mowisz: Jem iest bogáty y zbogácony/ á niczego nie potrzebuie. á nie wiesz iżes ty nędzny/ y mizerny/ y vbogi/ y ślepy/ y nági. 18 Rádzęć ábyś sobie kupił v mnie złotá w ogniu doświádczonego/ żebyś śię zbogáćił: y száty białe oblokł/ áby śię nie okázowáłá sromotá nágośći twoiey: á námaż máśćią ná oczy twoie/ ábyś wi- 19 dźiał. [d] Ja ktore miłuię/ strofuię y karzę. Bądź tedy żárliwym/ á pokutuy. 20 Oto stoię v drzwi y kołácę. ieśliby kto vsłyszał głos moy/ y otworzył mi drzwi/ wnidę do niego/ y będę 21 z nim wieczerzał/ á on ze mną. Kto zwycięży/ dam mu śiedźieć z sobą ná stolicy moiey: iákom ia też zwyćiężył/ y vśiadłem z Oycem moim ná stolicy iego. 22 Kto ma vcho/ niechay słucha co Duch kośćiołom mowi.

[c] Syr. 24. 29. b 14. Kolos. 1. c 15

[*] á tak. G.

[*] wyrzucę ćię G.

[d] Przy. 3. b 11. Żyd. 12. b 6.

ROZDZ. IIII.

1 A Potym widźiał: á oto drzwi otworzone w niebie/ á głos pierwszy ktorym słyszał iákoby trąby gadáiącey ze mną mowiący: Wstąp sám/ á pokażeć co śię ma dziać potym. 2 Á natychmiast byłem w duchu: á oto stolicá postáwiona byłá ná niebie/ á ná 3 stolicy śiedzący. A ktory śiedźiał/ był podobny poyzrzeniu kámienia Jáspisá y Sárdyná: á tęczá byłá około stolice/ podobna poyzrzeniu smárágdowemu. 4 B A około stolice stolic dwádźieśćiá y cztery: á ná stolicách/ [*] dwádźieśćiá y czterech stárszych śiedzących/ obleczonych w száty białe/ á ná głowiech ich korony złote. 5 A z stolice wychodźiły łyskáwice/ y głosy/ y gromy: á śiedm lamp [*] goráiących przed stolicą/ [*] ktory są śiedm Duchow Bożych. 6 A przed stolicą iáko morze śklane podobné kryształowi: á w pośrzodku stolice y około stolice czworo źwierząt pełné oczu z przodku y z tyłu. 7 A źwierzę pierwszé/ podobne lwowi: á wtore źwierzę/ podobne ćielcowi: á trzećie źwierzę/ máiące oblicze iáko człowieká: á czwarte źwierzę podobné orłowi latáiącému. 8 A czworo źwierząt/ káżdé z nich miáły po sześći skrzydeł: á wkoło y we wnątrz pełné są oczu. á odpoczynku [*] nie miáły we dnie y w nocy/ mowiąc: [a] Swięty/ Swięty/ Swięty [*] Pan Bog wszechmogący/ ktory był/ y ktory iest/ y ktory ma przyść. 9 A gdy oné źwierzętá dawáły chwałę y cześć y dźiękowánie śiedzącému ná stolicy/ żywiącému ná wieki wiekow: 10 vpadáli dwádźieśćiá y czterzey stárszych przed śiedzącym ná stolicy/ y kłániáli śię żywiącému ná wieki wiekow/ y porzucáli korony swé przed stolicą/ mowiąc: 11 Godźienes iest Pánie [*] Boże nász [*] wźiąć chwałę y cześć y moc: Boś ty stworzył wszytkie rzeczy/ y dla woli twoiey [*] były y stworzoné są.

[*] widźiałem G.

[*] ognistych. G.

[*] ktoré są I. L K. G.

[a] Isa. 6. a 3.

[*] Swięty, święty, święty, święty, święty, święty, G.

[*] y G.

[*] święty. G.

[*] są. G.

3 *A ktory śiedźiał*] Tu opisuie Bogá Oycá/ nie w człowieczych członkách (iáko w pierwszym rozdźiale opisał Syná) ále w drogich kámieniách: ktoré figuruią istność y náture iego.

4 *Stolic dwádźieśćiá y cztery*] Przez stolice rozumie śię sądowna moc Apostołow/ Prorokow y innych świętych z Christusem krolniących/ przeznáczonych przez tych 24. stárszych.

6 *Czworo źwierząt*] Przez to czworo źwierząt rozumieią śię/ nie sługi Boży ná cztery

Bog Oćiec opisány. ver. 13.

Czterzey Ewánielistowie w czworgu źwierząt figurowáni.

częśći świátá rozsądzeni/iáko Czechowic brédzi: ále iáko wszyscy Doktorowie zgodnie wykłádáią/ cztérzey Ewánielistowie: z których Lew znáczy Márká: iż żaden iásniéy nie opisał zmartwychwstánia y wniebowstąpienia Páná Christusowégo. Cielec Lukaszá: iż opisał kápłáństwo Páná Christusowe/ poczynáiąc Ewánielią od zakonnégo kápłáństwá w którym ofiárowánie ćielców było pospolité. Człowiek Mátthéuszá: iż od rodzáiu Christusowégo według człowieczeństwá Ewánielią poczyna: A Orzeł Janá: iż żaden wyszszéy nie wzléćiał iáko on/ opisuiąc bóstwo Páná Christusowé.

8 *Swięty, święty*] Trzykroć mówią Swięty/ wyrażáiąc iedność bostwá/ á troiákość person w iednym bostwie. Jáko v Izáiaszá w 6. Czego násláduiąc kośćiół tu ná ziemi iescze boiuiący/ á złączáiąc modły y chwały swé ze wszytką rzeszą Anyelską/ témiż słowy Páná Bogá chwali przy ofierze Mszéy ś. przy któréy też Anyołowie są obecni/ y społnému Pánu cześć y chwałę oddáią: iáko Chrysostom S. świádczy lib. 6. de sacerd. & homil. 1. de verb. Isaiæ.

Troycá S.

ROZDZIAŁ V.

1 A Widźiałem w práwéy ręce śiedzącégo ná stolicy/ kśięgi nápisáne wewnątrz y zewnątrz/ zápieczętowáne śiedmią pieczęći. 2 Y widźiałem ányołá mocnégo/ głosem wielkim obwoływáiącégo: Kto iest godźien otworzyć kśięgi/ y rozwiązáć pieczęći ich? 3 A żaden nie mógł áni w niebie/ áni ná źiemi/ áni pod źiemią otworzyć kśiąg/ áni ná nie pátrzyć. 4 A iam wielce płákał/ iż żaden nie był náleźion godny otworzyć *kśięgi/ áni ná nie pátrzyć. 5 A ieden z stárszych rzekł mi: Nie płácz/ oto zwyćięzył lew z pokolenia Judowégo/ korzeń Dawidów: áby otworzył kśięgi/ y rozwiązał śiedm ich pieczęći.

6 B Y widźiałem: á oto w pośrzód stolice y czworgá źwierząt/ y w pośrzodku stárszych/ báránek stoiący iáko zábity/ máiąc śiedm rogów y oczy śiedm: które są śiedm Duchów Bożych/ posłánych ná wszytkę źiemię. 7 Y przyszedł/ y wźiął kśięgi z práwice śiedzącégo ná stolicy. 8 A *gdy otworzył kśięgi: czworo źwierząt y cztérzey á dwádźieśćiá stárszy vpádli przed Báránkiem/ máiący káżdy cytry/ y czászé złote pełné wonnośći/ które są modlitwy świętych: 9 C Y śpiewáli nową pieśń/ mówiąc: Godźieneś iest Pánie wźiąć kśięgi/ y otworzyć pieczęći ich/ iżeś iest zábit/ y odkupiłeś nas Bogu przez krew twoię/ ze wszelákiégo pokolenia/ y iezyká/ y ludu/ y narodu: 10 y vczyniłeś *nas Bogu nászému królestwem y kápłanmi/ y będźiemy królowáć ná źiemi. 11 Y widźiałem y słyszałem głos wielu ányołów około stolice/ y źwierząt/ y stárszych/ á byłá liczbá ich *tyśiące tyśięców/ 12 D mówiących głosem wielkim: Godźien iest Báránek który iest zábity/ wźiąć moc/ y *bóstwo/ y mądrość/ y siłę/ y cześć/ y chwałę/ y błogosłáwieństwo.

13 A wszelkié stworzenié które iest ná niebie/ y ná źiemi/ y pod źiemią/ y co w morzu iest/ y co *w nim: wszytkié słyszałem mówiące: Siedzącému ná stolicy/ y Báránkowi/ błogosłáwieństwo/ y cześć/ y chwałá/ y moc ná wieki wieków*. 14 A czworo źwierząt mówiło/ Amen. A dwádźieśćiá y cztérzéy stárszy vpádli ná oblicze swoie/ y kłániáli się żywiącému ná wieki wieków.

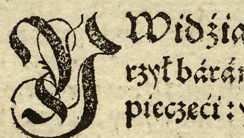
Marginalia: *y czytáć. G. — *gdy wźiął. G. — Modlitwy świętych. — *krolmi. G. — a Dan. 7. c10 *liczbá niezliczona. — *bógáctwo. G. — *w nich. G. — *Amen. G.

3 *Ani pod źiemią*] Przez té co w niebie/ rozumieią się Anyołowie/ y święći: przez té co ná źiemi/ ludźie spráwiedliwi: przez té co pod źiemią nie mogą się rozumieć iedno ći co w czyśću. Bo potępionym tych kśiąg otwierzáć nie przystało. A oycowie święći/ którzy w Limbuśie byli/ iuż z onégo mieyscá byli wybáwieni.

8 *Które są modlitwy świętych*] Ztąd iásnie widźimy/ iż święći w niebie/ ofiáruią Pánu Christusowi modlitwy ludźi wiernych mieszkáiących ná źiemi (które y tu y gdźie indźiéy pismo świętymi zowie/ iż krwią Páná Christusową są poświęceni) zá czym pewnie idźie/ iż święći w niebie wiedzą spráwy/ potrzeby/ y modlitwy násze/ y modlą się zá námi.

Czyśćiec. — Swięći w niebie słyszą modlitwy násze. Obia. 8. 3. y 4.

ROZDZ. VI.

1 A Widźiałem iż otworzył báránek iedne z śiedmi pieczęći: y słyszałem iedno ze cztérech źwierząt mówiące/ iákoby głos gromu: Chodź/ *á pátrzay. 2 Y widźiałem/ á oto koń biały/ á który ná nim śiedźiał/ miał łuk: y dano mu koronę/ y wyszedł zwyćiężáiąc áby zwyćiężył.

*G.

3 ćieżył. A gdy otworzył wtórą pieczęć/ słyszałem wtóré zwierzę mówiące: Chodź á pátrzay. 4 Y wyszedł drugi koń rydzy: á który ná nim siedźiał/ dano mu iest áby odiął pokóy z źiemie/ á iżby iedni drugié zábijáli/ y dano mu miecz wielki. 5 B A gdy otworzył trzećią pieczęć/ słyszałem trzećié zwierzę/ mówiące: Chodź/ á pátrzay. A oto koń wrony: á który ná nim siedźiał/ miał szale w ręce swoiéy. 6 Y słyszałem iákoby głos w pośrzódku czworgá zwierząt mówiących: Miárká pszenice zá grosz/ á trzy miárki ięczmienia zá grosz/ á nie szkódź oliwy y winá. 7 A gdy otworzył czwartą pieczęć/ słyszałem głos czwartego zwierzęćiá mówiącego: Chodź á pátrzay. 8 A oto koń bláďy: á który siedźiał ná nim/ imię iemu Smierć/ á piekło szło zá nim/ y dána mu iest moc nád czterzmi częśćiámi źiemi/ zábijáć mieczém/ głodem/ y śmierćią/ y przez bestyie źiemskie. 9 C A gdy otworzył piątą pieczęć/ widźiałem pod ołtarzem dusze pobitych dla słowá Bożego/ y dla świádectwá które miáły. 10 y wołáły głosem wielkim/ mówiąc: Dokądże Pánie (święty/ y prawdźiwy) nie sądźisz y nie mśćisz się krwie nászéy nád tymi co mieszkáią ná źiemi? 11 Y dano im po száćie białéy: y powiedźiano im/ áby iescze odpoczęły máły czás ázby się wypełnili spólsłudzy ich/ y bráćia ich którzy máią być pobići iáko y oni. 12 D Y widźiałem/ gdy otworzył szóstą pieczęć: á oto się stáło wielkié trzęsienié źiemie/ y słońce się stáło czarné iáko wór włośiány: y kśiężyc wszytek stał się iáko krew: 13 á gwiazdy z niebá vpádły ná źiemię/ iáko drzewo figowé zrzuca niedoźrzáłé figi swoie/ gdy od wiátru wielkiego bywa zátrzęsioné: 14 á niebo odstąpiło iáko kśięgi zwinioné: á wszelka górá/ y wyspy z swoich mieysc poruszoné są: 15 á królowie źiemie y kśiążętá/ y tyśiącznicy/ y bogáći/ y mocarze/ y káżdy niewolnik/ y wolny pokryli się w iámy y w skáły gór. 16 y rzekli górám y skałam: Vpádnićie ná nas/ y zákryićie nas od oblicza śiedzącego ná stolicy/ y od gniewu báránkowego: 17 bo przyszedł dźień wielki gniewu ich. á któż się ostáć będźie mógł?

Marginalia: G. — G. — G. — Y widźiałem G. — nád czwartą częśćią. G. — ludźi. G. — niebieskie 2 L. G. — y wielmoźni. — Isa.2.d 19. Oze.10 b8. Luk.23.d 30. Apo.9. b 6. — iego. G.

9 *Widźiałem pod ołtarzem*] Przez ten ołtarz pod którym odpoczywáią dusze/ nie może się rozumieć żadné insze mieysce oprócz niebá. Bo niżey czytamy/ iż té dusze obléczoné w száty białé/ są przed stolicą Bożą/ y przed oblicznośćią Báránká/ y służą Bogu w kośćiele iego/ to iest w niebie/ we dnie y w nocy. Lecz sam ołtarz iestći Pan Christus/ pod którym są dusze świętych ludźi/ iż są niższé mieyscem y godnośćią: á iż pod iego obroną y pomocą zwyćiężyli/ y iemu zwyćięstwá y zapłáty swé przypisuią: y przezeń ofiáry modlitw y chwały Bogu ofiáruią. Dla czego też ćiáłá y kośći świętych pod ołtarzmy w kośćiele chowáią/ y żadnego ołtarzá przez reliquiy świętych/ áni buduią áni poświącáią. O czym są y dekrety stárych Koncyliów/ y świádectwá Hieronymá/ Augustyná y Grzegorzá S.

10 *Y wołáły*] Jeśliże dusze świętych wołáią do Bogá o pomstę nád nieprzyiaćioły: dálekoż iśćie więcéy proszą miłośierdźia bráćiéy swoiéy. Hieron: cont: Vigilant.

11 *Y dano im po száćie białéy*] Té száty białé známionuiąc zbáwienié y vwielbienié saméy dusze. Bo drugą száte/ to iest zbáwienié y vwielbienié ćiáłá/ będą mieli dopiéro po zmartwychwstániu. Jáko iednostáynie wszyscy Doktorowie wykłádáią.

Marginalia: Dusze świętych są w niebie. Obia.7. 9. Támże ver. 15. — Swięći modlą się zá námi. — Swiętych pierwey dusze á potym y ćiáłá będą vwielbioné.

ROZDZ. VII.

1 A WOtymem widźiał cztérech ániołów stoiących ná cztérech węgłách źiemie/ trzymáiących cztéry wiátry źiemie/ áby nie wiáły ná źiemię/ áni ná morze/ áni ná żadné drzewo. 2 Y widźiałem drugiego ánioła wstępuiącego od wschodu słońcá/ máiącego pieczęć Bogá żywego: y záwołał głosem wielkim do cztérech ániołów/ którym dano iest szkodźić źiemi y morzu/ 3 mówiąc: Nie szkodźćie źiemi y morzu/ áni drzewam/ áż popieczętuiemy sługi Bogá nászego ná czołách ich. 4 Y słyszałem liczbę pieczętowánych/ sto y czterdźieśći y cztéry tyśiące pieczętowánych ze wszech pokolenia synów Izráelskich. 5 B Z pokolenia Iudowego/ dwánaśćie tyśięcy pieczętowáni. Z pokolenia Rubenowego/ dwánaśćie tyśięcy pieczętowáni. Z pokolenia Gád/ dwánaśćie tyśięcy pieczętowáni.

Marginalia: Tego słowá, pieczętowánych, Graeckie kśięgi nie máią, tylko ná przodku á ná ostátku: iáko się tu náznáczyło. — G. — G.

G.
G.

6 Z pokolenia Asser/ dwánaśćie tysiecy pieczetowáni. Z pokolenia Nephtálim/ dwánaśćie tysiecy pieczetowáni. Z pokolenia Mánásse/ dwánaśćie tysiecy pieczetowáni. 7 Z pokolenia Symeón/ dwánaśćie tysiecy pieczetowáni. Z pokolenia Lewi/ dwánaśćie tysiecy pieczetowáni. Z pokolenia Izáchár/ dwánaśćie tysiecy pieczetowáni. 8 Z pokolenia Zábulon/ dwánaśćie tysiecy pieczetowáni. Z pokolenia Jozeph/ dwánaśćie tysiecy pieczetowáni. Z pokolenia Beniámin/ dwánaśćie tysiecy pieczetowáni. 9 C Potym widźiał rzeszą wielką którey nie mógł nikt przeliczyć/ ze wszech narodów y pokolenia/ y ludźi/ y iezyków: stoiące przed stolicą/ y przed oblicznośćią báránká/ przyobleczeni w száty białe/ á palmy w reku ich/ 10 y wołáli głosem wielkim mówiąc: Zbáwienie Bogu nászemu który śiedźi ná stolicy/ y báránkowi. 11 A wszyscy ániołowie stali około stolice y stárszych y czworgá zwierząt: y pádli przed stolicą ná oblicza swé/ y pokłon vczynili 12 Bogu/ mówiąc/ Amen. Błogosłáwienie/ y chwałá/ y mądrość/ y dźiekowánie/ cześć y moc/ y siłá Bogu nászemu ná wieki wieków. Amen. 13 D Y odpowiedźiał ieden z stárszych/ y rzekł mi: Ci którzy są obleczeni w száty białé/ którzyż są? y skąd przyszli? 14 Y rzekłem mu: Pánie mój/ ty wiesz. Y rzekł mi: Ci są którzy przyszli z vćisku wielkiego/ y omyli száty swoie/ y wybielili ie we krwi báránkowey. 15 Dla tego są przed stolicą Bożą/ y służą mu we dnie y w nocy w kośćiele iego: á który śiedźi ná stolicy/ mieszkáć bedźie nád nimi. 16 Nie [a] bedą łáknąć áni prágnąć wiecey/ áni ná nie słońce 17 przypádnie/ áni żadne gorąco. Abowiem báránek który iest w pośrzodku stolice/ bedźie ie rządźił/ y poprowádźi ie do zrzódeł wód zywotá: y [b] otrze Bóg wszelką łze z oczu ich.

[a] Isa. 49. c 10
do żywych zrzódeł wód. G.
[b] Isa. 25. c 8. Nis. 21. b 4.

Znák Chrześćiánina známię Krzyżá S.

Dusze świetych są w niebie.

3 *Aż popieczetuiemy sługi Boże*] Ten znák ábo pieczeć która sie ludźie Boży pieczetuią/ iestći znák krzyżá ś. Jáko Oecumenius/ Bedá/ Anselmus y Rupertus ná to mieysce pisząc wykładáią.

9 *Stoiące przed stolicą*] Zkąd iest iásny dowód/ że dusze świetych są z Christusem w niebie/ przed stolicą Bożą/ przed oblicznośćią Báránkową: á nie w otchłániach żadnych/ áni w sieni przed niebem/ ktorą Kálwin wymyśla/ kłádąc iákieś trzećie mieysce prócz niebá y piekłá: á przećie czyścá y limbusá nie wierząc.

ROZDZ. VIII.

1 A GDY otworzył śiódmą pieczeć/ sstáło sie milczenie ná niebie/ iákoby pół godźiny. 2 A Y widźiałem śiedm ányołów stoiących przed oczymá Bożemi: á dano im śiedm trąb. 3 A drugi ányoł przyszedł/ y stánął przed ołtarzem/ máiąc kádźiedlnicę złotą: y dano mu wiele kádzenia/ áby oddał z modlitew wszech świetych ná ołtarz złoty/ który iest przed stolicą Bożą. 4 Y wstąpił dym kádzenia z modlitew świetych z reki ányołá przed Bogá. 5 B Y wźiął ányoł kádźidlnicę/ y nápełnił ią ogniem z ołtarzá/ y rzućił ná źiemie: y sstáły sie gromy y głosy/ y łyskáwice/ y trzesienie źiemie wielkie. 6 A śiedm ányołów którzy mieli śiedm trąb/ nágotowáli sie áby trąbili. 7 Y pierwszy ányoł zátrąbił/ y sstał sie grad y ogień zmieszáne ze krwią/ y zrzucone iest ná źiemie: y trzećia cześć źiemie zgorzáłá/ y trzećia cześć drzew zgorzáłá/ y wszelka trawa źielona zgorzáłá. 8 C Y wtóry ányoł zátrąbił: á iákoby wielka górá ogniem páłáiąca/ wrzucona iest w morze/ y sstáłá sie krwią trzećia cześć morzá: 9 y pozdychálá trzećia cześć stworzenia tego co miáło dusze w morzu/ y trzećia cześć okretów zginełá. 10 Y zátrąbił ányoł trzeći/ y spádłá z niebá gwiazda wielka/ gorąiąca iáko pochodnia/ y vpádłá ná trzećią cześć rzek/ y ná zrzódłá wód: 11 á imie gwiazdy/ názywáią Piołyn: y obróćiłá sie trzećia cześć wód w piołyn: á wiele ludźi pomárło od wód/ iż gorzkie sie sstáły. 12 D Y zátrąbił ányoł czwarty/ y záráżona iest trzećia cześć słońcá/ y trzećia cześć kśieżycá/ y trzećia cześć gwiazd/ ták iż sie ich trzećia cześć záćmiłá/ y trzećia cześć dniá nie świeći

G.

13 ... ká/ y nocy tákże. ¶ A widziałem/ y słyszałem głos iednego orłá lecącego przez pośrzód niebá/ mówiącego głosem wielkim*: Biádá/ biádá/ biádá mieszkáiącym ná ziemi: od innych głosów trzech ányołów którzy zátrąbić mieli.

Siedm trąb prześládowánia heretyckiego.

2 *A dano im siedm trąb*] W tym ósmym y w dźiewiątym rozdźiale Jan S. opisuie przez trąby sześći Anyołów/ sześćioro prześládowánie heretyków/ które miáło bydź od czásów Apostolskich/ áż do skończenia świátá: iáko y sam Chytreus Luteran zeznawa. Przez pierwszą trąbę rozumie sie kácerstwo Ebionitów/ które sie wszczęło zá czásów Apostolskich. Przez wtórą: kácerstwo Gnostyków. Przez trzećią/ odszczepieństwo iescze poślednieysze Samosátená y Ariuszá. Przez czwartą/ kácerstwo Pelágiuszowe: które po nim nástáło. Przez piątą: rozumie sie kácerstwo bárzo szkodliwe/ które vprzedzi prześládowánie Antychristowe: Jákie iest kácerstwo od Lutrá záczęte/ według wiela ludźi vczonych domysłu y wykładu. Przez szóstą lepak trąbę wszyscy Katholikowie rozumieią prześládowánie Antychristowe: które prawdziwie ostátnie y naćięższe będźie. Vide Bellarm: Cont: 3. lib: 3. cap: 23.

ROZDZIAŁ IX.

1 A Zátrąbił piąty ányoł/ y widźiałem gwiazdę że spádłá z niebá ná ziemię/ á dano iey klucz studnie przepáśći. 2 ¶ A otworzyłá studnią przepáśći: y wstąpił dym *studnie/ iáko dym piecá wielkiego: y záćmiło sie słońce y powietrze od dymu studniey. 3 ¶ y wyszły z dymu *studniey' száráńcze ná ziemię. y dano im moc/ iáko máią moc niedźwiadkowie ziemscy: 4 ¶ A roskázano im żeby nie psowáły trawy ziemie/ áni wszelkiey zieloności/ áni wszelkiego co zielono: iedno tylko ludźie/ którzy nie máią pieczęći Bożey ná czołách swoich. 5 ¶ A dano im áby ich nie zábiiáli: ále áby *byli męczeni' pięć mieśięcy: á męczenie ich/ iáko męczenie niedźwiadkowe gdy człowieká vkąsi. 6 B ¶ [a] A w one dni szukáć będą ludźie śmierći/ á nie naydą iey: y będą żądáć vmrzeć / á vciecze śmierć od nich. 7 ¶ [b] A podobieństwá száráńczey/ podobne koniom *gotowym' ná woynę: á ná głowách ich iákoby korony *podobne złotu': á twarzy ich iáko twarzy człowiecze. 8 ¶ A miáły włosy iáko włosy niewieśćie: á zęby ich/ iáko zęby lwów były. 9 ¶ á miáły páncerze iáko páncerze żelázne: á głos skrzydeł ich iáko głos wozów wielu koni bieżących ná woynę. 10 ¶ y miáły ogony podobne niedźwiadkom/ á żądłá były w ich ogoniech: á ich moc szkodźić ludźiom przez pięć mieśięcy. 11 ¶ á miáły nád sobą królá ányołá przepáśći/ któremu imię po Żydowsku Abáddon/ á po Græcku Apollion/ *á po Láćinie imię máiąc Exterminans.* 12 C ¶ Biádá iedná przeszłá/ á oto idą iescze dwie biedy potym. 13 ¶ A szósty ányoł zátrąbił: y słyszałem głos ieden ze czterech rogów ołtarzá złotego/ który iest przed oczymá Bożemi/ 14 ¶ mówiący szóstemu ányołowi który miał trąbę: Rozwiąż czterech ányołów/ którzy są vwiązani w wielkiey rzece Euphrates. 15 ¶ A rozwiązáni są czterzey ányołowie/ którzy byli gotowi ná godźinę/ ná dźień/ y ná mieśiąc/ y ná rok: áby pobili trzećią część ludźi. 16 ¶ A liczbá konnego woyská *po dwákroć sto tyśiecy milionów. A słyszałem liczbę ich. 17 ¶ A tákżem widźiał konie w widzeniu: á którzy ná nich/ mieli páncerze ogniste/ y hyácyntowe/ y śiárczáne: á głowy koni były iáko głowy lwie: á z gęby ich wychodźi ogień/ y dym/ y śiárká. 18 D ¶ A od tych trzech plag pobita iest trzećia część ludźi/ od ogniá/ y od dymu/ y od śiárki/ które wychodźiły z gąb ich. 19 ¶ Abowiem władza koni iest w gębách ich/ y w ogonách ich. Bo ogony ich/ wężom podobne/ máiąc głowy: á temiż szkodzą. 20 ¶ A inni ludźie którzy nie są pobići temi plagámi/ áni pokutowáli zá vczynki rąk swych/ áby sie nie kłániáli czártom y báłwanom złotym/ y śrebrnym/ y miedźiánym/ y kámiennym/ y drzewiánym/ którzy áni widźieć mogą/ áni słyszeć/ áni chodźić/ 21 ¶ y nie pokutowáli zá mężobóystwá swoie/ áni zá czáry swoie/ áni zá porubstwá swe/ áni zá złodźieystwá swoie.

*z studnie. G
*G.
*ią męczeli. K. G.
[a] Isa. 2. d. 19. Oze. 10. b. 8. Luk. 23. d. 30. wys. 6. d. 16.
[b] Mad. 16. b. 9.
*zgotowáne. G.
*złote. G.
*G. *to iest, zátrácáiący.
*ábo dwieśćie kroć tyśiące tyśięcy.

Gwiazdá spádłá z niebá ßátan. Isa. 14.

1 *Y widźiałem gwiazdę że spádłá z niebá*] Przez tę gwiazdę która spádłá z niebá / ácz śię może rozumieć y dyabeł / który spádßy z niebá / zá dopuszczeniem Bożym dymy błędów / studnie / y roie ßáráńczey / to iest nowe árcyheretyki ábo kácermistrze z hordámi swémi / káżdego niemal wieku / ná grunty Kośćielne wypuscza. Wßákże iż to mieysce o heretykách vprzedźićielách Antychristusowych / którzy tudźież przed nim powstáć mieli / rozumieli stárzy Doktorowie / wedle Rozdź. 1. v. 20. nie od rzeczy drudzy przez tę gwiazdę która spádłá z niebá / rozumieią Lutrá kácermistrzá. który pierwey ná niebie / to iest w Kośćiele Bożym / iásnośćią stanu zakonniczégo y náuki świećił. Lecz z niebá vpadł ná źiemię: kiedy śię od iednośći Kośćielney oderwawßy / źiemski y świecki żywot zásię sobie obrał. Temu dano klucz studnie przepáśći / kiedy ná doświadczenie wybránych / dopuszczono mu wßelákie błędy y kácerstwá wznawiáć / y z studnie przepáśći / to iest z kśiąg Hussytów / Wiklewitów / Pikártów / y sobie podobnych heretyków wyczérpáć / y wydawáć ná świát. A ná ten czás otworzył studnią przepáśći / kiedy wßytkim vstał drógę / y dał dozwolenié stáré kácerstwá wyznawáć y rozśiewáć. Y tákże kśięgi kácerskié otworzywßy / y wßytkim ie czytáć pozwoliwßy / powstał dym ćiemney náuki kácerskiey / iáko z wielkiego piecá wielki dym wychodźi: którym y słońce Pan Christus / y powietrze / to iest pismo święté (przez które w tym żywoćie iákoby oddech mamy) iest záćmioné: kiedy Arianowie y Sámosátenowie poczęli bluźnić bóstwo / á Nowochrzczeńcy y Vbiquistowie człowieczeństwo Páná Christusowé: á wßyscy heretycy / gdy naiáśnieyßé pismá zátrudnili y opák obroćili. Z tego tedy dymu powstáły ßáráńczé / to iest / heretykowie / którzy iáko ßáráńcza przez pychę wyskákuią wzgorę / á przez pożądliwość ná źiemię vpadáią / zá źiemskimi śię roskoßámi vdawáiąc. Bellarm: Cont: 3. li 3. ca: 23. y Gagne: in Apo.

Abo ráczey Luter.

7 *A podobieństwá ßáráńczey*] Tu maß właśné opisánié heretyków. Twarz człowiecza / á k temu niewieśćia / znáczy łagodny początek ich kazánia / który záwßé biorą od Ewánieliey: Bo nic inßégo nie obiecuią / iedno sczéré słowo Boże: y ták ludźie zwodzą. Lecz ogon niedźwiadków / znáczy koniec ich náuki zárázliwy / y śmiertelny. Bo słowo Boże opácznym wykłádem wywroćiwßy / iákoby ogonem iádowitym żądło wpuszczáią / y śmiertelną trućiznę wlewáią. Ciáło ßáráńcze / które iest brzuch / znáczy heretyki brzuchowi poddáné / nieprzyiaćiele postów: przeto áni chodzą w drodze Páńskiego przykazánia / áni latáć mogą ku rozmyślaniu rzeczy niebieskich. Korony ná głowiech ich / znáczą pychę heretykóm własną / którą śię wynoßą náde wßytkié ludźie. Zęby zásię lwie / znáczą przekęsowánia / któremi vstáwicznie sczypią / ßárpáią y tárgáią sławę Papieżów / Biskupów / kśiężey / mnichów / y sámych świętych z Christusem w niebie królu iących. Pierśi páncérzmi żeláznémi vzbroioné / znáczą vpór odszczepieńskich ludźi że choć iáwnie zwyćiężeni / przećię nigdy niechcą wyznáć błędu swego / y czásem wolą vmrzeć / á niżli odstąpić vporu swoié. Podobieństwo koni ná woynę zgotowánych / znáczy heretycką śmiałość która wßytkich na woynę wyzywáią: choćia potym miásto dowodów sczéré kłamstwá przynoßą. Podobieństwo zás wozów lecących / znáczy prędkość którey vżywáią ná ośięgnienié wiela kráiów y królestw Chrześćiáńskich. Nákonie Anyoł przepáśći iestći ßátan / który iest królem náde wßemi pyßnymi / który ma imię Zátrácáiący: Bo przez żadné odszczepieństwo áni prześládowánié / ták wiela ludźi nie potráćił / y nie nátwatlił Kośćiołá Bożego: iáko przez to Lutrowé kácerstwo. Wßákże w tym iest nie máła poćiechá / iż tá ßáráńcza nie ßkodźi trawie / áni źielonym drzewam: to iest / ludźiom dobrym y pobożnym / w których sercách źieleni śię y kwitnie religia y boiaźń Páná Bogá: ále tylko ludźiom potępionym / którzy nie máią znáku Bogá żywégo ná czelech swoich. Bellarm: y Gagn: támże.

Opisánie heretykow y własnośćiach

2. Piot. 3. 16. Philip. 3. 19

Iob. 41. 25.

wys. ver: 4.

ROZDZ. X.

1 A WIDźiałem drugiégo ányołá mocnégo zstępuiącégo z niebá / w obłok obleczonégo / á ná głowie iego tęczá / á oblicze iego było iáko słońce / á nogi iego iáko słupy ogniowé. 2 á miał w ręce swey kśiążeczki otworzoné: y postáwił nogę swoię práwą ná morzu / 3 á lewą ná źiemi. y záwołał głosem wielkim / iáko gdy lew ryczy. A gdy záwołał / wymówiły śiedm gromów 4 B głosy swoie. A gdy śiedm gromów wymówiły głosy swoie / iam był pisáć miał. y vsłyßałem głos z niebá mówiący mi: zápieczętuy co mówiły 5 śiedm gromów: "á nie piß tego'. [a]A ányoł któregom widźiał stoiącég ná morzu / y ná źiemi / podniósł rękę swoię do niebá. 6 Y przyśiągł przez żywiącégo ná wieki wieków / który stworzył niebo y to co w nim iest: y źiemię / y to co ná niey iest: y morze / y to co w nim iest: Że czásu nie będźie więcey: 7 G ále we dni głosu ányołá śiódmégo / kiedy pocznie trąbić / dokona śię táiemnicá Boża / "iáko' oznaymił przez sługi swé Proroki. 8 "Y słyßałem głos z niebá zásię mówiący zemną' / y rzekący: Idź / á weźmi kśiążkę otworzoną z ręki ányołá stoiącégo ná morzu y ná źiemi. 9 Y poßedłem do ányołá / mówiąc mu áby mi dał kśiążkę. Y rzekł mi: [b]Weźmi kśiążkę á źiedz ią: y gorzkim vczyni żołądek twóy / ále w vśćiech twoich słodka będźie iáko

á potym ná piseß. G.
[a]Dan. 12. c7

którą. G.

á głos którym słyßał z niebá, zásie gadał zemną G.

[b]Eze: 3. 21.

miód. [10] Y wziąłem książke z reki ányołá / y ziadłem ią: y byłá w vściech moich słodka iáko miód. á gdym ią ziadł/ brzuch móy zgorzkniał. [11] Y rzekł mi: Musiß zásie prorokowáć pogánóm / y narodóm / y iezykóm / y wielóm królów.

Trádicie.

4 A nie piß tego] Wiele táiemnic/ náuk/ y vstaw iest zápieczetowánych/ które kośćiół záchowáć powinien: choćia dla pewnych przyczyn/ sámému Bogu wiádomych/ nie ſą nápiſáne.

ROZDZIAŁ XI.

[1] A Dano mi trćinę podobną lasce: ᵃy rzeczono miᵃ: Wstań / á zmierz kośćioł Boży / y ołtarz/ y modlącé sie w nim. [2] á śień która iest przed kośćiołém/ wyrzuć precz/ á nie miérz iéy: ábowiém daná iest Pogánóm/ á miásto świeté deptáć bedą czterdźieśći y dwá miesiące: [3] Y dam dwiemá świádkóm moim / y prorokowáć bedą tysiąc dwie śćie y ßeśćdźiesiąt dni/ obleczeni w wory. [4] Ci ſą dwie oliwie y dwá lichtárzá stoiącé przed obliczności Páná ziemie. [5] A iesliby im kto chćiał ßkodźić: ogień ᵇwynidźieᵇ z vst ich/ y ᶜpożrzéᶜ nieprzyiaćioły ich. á iesliby im kto chćiał ßkodźić/ ten ták ma bydź zábit. [6] B Ci máią móc zámykáć niebo/ áby déścz nie ßedł we dni proroctwá ich: y máią moc nád wodámi obroćić ie w krew/ y zátráćić ziemie wßeláką plagą ileby kroć chćieli. [7] A gdy dokończą świádectwá swoiégo: bestya która wychodźi z przepáśći/ stoczy z nimi bitwe/ y zwyćiezy ie/ y pobiie ie. [8] A ᵈćiáłáᵈ ich leżeć bedą ná vlicách miástá wielkiégo/ któié duchownie názywáią Sodomą y Ægyptem / gdźie y Pan ich był vkrzyżowan. [9] Y vyźrzą z pokolenia/ y z ludźi/ y z iezyków/ y z Pogánów ćiáłá ich przez trzy dni y puł: á ćiał ich nie dopuſczą kłáść w groby. [10] á mießkáiący ná ziemi rádowáć sie nád nimi bedą/ y bedą dobréy myśli: y vpominki poślą iedni drugim/ iż ći dwá Prorocy trapili té którzy mießkáli ná ziemi. [11] C A po trzéch dniách y puł/ duch żywotá od Bogá wßedł w nie. Y stáneli ná nogách swoich / y boiáźń wielka przypádłá ná té co ná nie pátrzáli. [12] Y ᵉvsłyßeliᵉ głos wielki z niebá / mówiący im: Wstąpćie sám. Y wstąpili ná niebo w obłoku: y pátrzyli ná nie nieprzyiaćielé ich. [13] A w onéy godźinie sstáło sie wielkié trzesienie ziemie: y vpádłá dźieśiąta część miástá: y pobité ſą w trzesieniu ziemie śiedm tysiecy ᶠimion ludźiᶠ: á drudzy sie polekli/ y dáli chwałe Bogu niebieskiému. [14] Biádá wtóra przeßłá: á oto biádá trzećia przydźie rychło. [15] D Y zátrąbił ánioł śiódmy: y sstáły sie głosy wielkie ná niebie mówiącé: Królestwo tego świátá stáło sie Páná náßégo y Chrystusá iego/ y bedźie krolowáł ná wieki wieków. Amen. [16] A dwádźieśćiá y czterzey stárßy którzy przed obliczności ą Bożą siedzą ná stolicách swoich/ vpádli ná oblicza swé/ y pokłonili sie Bogu/ [17] mówiąc: Dźiekuiemy tobie Pánie Boże wßechmogący/ któryś iest/ y któryś był/ y który maß przyśdź: iżeś wziął moc twą wielką/ y krolowáłeś. [18] Y rozgniewáli sie Pogáni / y przyßedł gniéw twóy/ y czás vmárłych/ áby byli sądzeni/ y ábyś oddał zapłáte sługam twoim Prorokom y świetym/ y boiącym sie imienia twego máłym y wielkim/ y ábyś wytráćił té co popsowáli ziemie. [19] Y otworzony iest kośćiół Boży ná niebie: y widźiáná iest skrzyniá testámentu ᵍiegoᵍ w kośćiele iego/ y sstáły sie łyskáwicé/ y głosy/ y ʰtrzesienia ziemieʰ y grad wielki.

ᵃá ányoł stánął mówiąc. G.

ᵇwychodźi G. ᶜpożyra. G.

ᵈtrupy. G.

ᵉsłyßałem. G

ᶠosob.

ᵍPáńskiégo. G:

ʰgrzmiénia. G.

3 Y dam dwiemá świádkóm moim] Ci dwá świádkowie ſąć Enoch y Eliaß/ którzy iescze ſą żywi: y ná to ſą żywi/ áby sie Antychristowi/ kiedy przydźie / zástáwili y opárli/ á wybráné w wierze Chrystusowéy vmocnili/ y nákoniec Żydy náwroćili. O Eliaßu iásné iest pismo v Máláchiaßá y Eccles: 48. 10. y Matt. 17. 11. A o Enochu Eccles: 44. 16. iż nie wspomnie Augustyná/ Grzegorzá wielkiégo/ Hyppolitá y innych stárych Doktorów któ-

Enoch z Eliáßem sprzećiwią sie Antychristowi. Mala. 4. 5.

Papież nie iest Antychristem.

rzy tóż trzymáią. A poniewaž Enoch y Eliaß iescze sie nie pokazáli: tedyć y to pewna/ że iescze Antychrist nie przyßedł: á iż Papież nie iest Antychristem: choćia to heretycy zá scżérą Ewánielicką prawde vdawáią.

Antychristowe pánowánie przez pułczwártá látá.

3 *Y prorokowáć będą 1260. dni*] Antychryst nie bedźie dłużéy pánował/ iedno przez pułczwártá látá: to iest przez czterdźieśći y dwá mieśiącá: Obiáw: 11. v. 2. y w 13. v. 5. Abo przez czás y czásy y pułczásu: Dán: 7. 12. Obiáw. 12. 14. Abo przez pułtegodniá lat. Dániel. 9. 27. Co káżdé z osobná vczyni pułczwártá látá. A przez ten wßytek czás Enoch z Eliaßem sprzećiwią sie Antychristowi: tylko iż od niego bedą zábići mieśiąc przed tym niżli sam Antychrist zginie. Przetoż Papież Antychristem nie iest/ który od pułtorá tyśiącá lat w kośćiele przodkuie.

Antychristowá stolicá w Ieruzálem.

8 *Miástá wielkiego*] Ztąd dowodzą S. Doktorowie/ iż Antychrist bedźie miał swą stolice/ y bedźie królował nie w Rzymie/ ále iáko król Zydowski w mieśćie Jeruzálem: gdźie Pan Chrystus iest vkrzyżowan: áczkolwiek moc swoie bedźie rozśćiągał po wßytkiemu świátu. Bo tu Jan S. iáśnie mówi/ iż Enoch y Eliaß bedą walczyć z Antychristem w mieśćie Jeruzálem/ y tám zábići bedą od tegóż Antychristá.

ROZDZI. XII.

[1] A VKazał sye znák wielki ná niebie: Niewiástá obleczona w słońce/ á księżyc pod iéy nogámi/ á ná głowie iéy koroná z gwiazd dwunaśćie. [2] á máiąc w żywoćie wołáłá prácuiąc sie y męczyłá sie áby vrodźiłá. [3] A vkazał sie drugi znák ná niebie: á oto smok wielki rydzy/ máiący siedm głów/ y rogów dźieśięć: á ná głowách ᵃiego siedm korón: [4] á ogón iego ćiągnął trzećią część gwiazd niebieskich/ y zrzućił ie ná źiemie: A smok stánął przed niewiástą która miáłá porodźić: áby gdyby porodźiłá pożárł syná iéy. [5] B A porodźiłá syná mężczyzne/ który miał rządźić wßytkie Pogány laską żelázną: y porwány iest syn iéy do Bogá y do stolice iego: [6] á niewiástá vćiekłá ná pustynią gdźie miáłá mieysce zgotowáné od Bogá/ áby ią tám żywiono tysiąc dwieśćie ßeśćdźieśiąt dni. [7] A stáłá sie wielka bitwá ná niebie. Michał y ániołowie iego walczyli z smokiem: y smok walczył y ániołowie iego/ [8] A nie mogli/ áni mieysce ich dáléy ználeźiono iest ná niebie. [9] A zrzucon iest on smok wielki wąż stárádawny/ którégo zową dyabłem y ßátánem/ który zwodźi wßytek świát: y zrzucony iest ná źiemie/ y ániołowie iego z nim są zrzuceni. [10] C A słyßałem głos wielki ná niebie mówiący: Teraz sie stáło zbáwienié/ y moc/ y królestwo Bogá náßégo/ y zwierzchność Chrystusá iego: iż zrzucon iest oskárżyćiel bráćiéy náßéy/ który ie oskarżał przed oblicznośćią Bogá náßégo we dnie y w nocy. [11] A oni zwyćiężyli go dla krwie báránkowéy/ y dla słowá świádectwá swego/ á nie vmiłowáli duß swoich áż do śmierći. [12] á przetóż weselćie sie niebiosá/ y którzy mießkaćie ná nich. Biádá źiemi y morzu: iż zstąpił Dyabeł do was máiąc wielki gniéw/ wiedząc iż máły czás ma. [13] D A gdy widźiał smok iż był zrzucon ná źiemie/ przeßládował niewiáste która porodźiłá mężczyzne: [14] A dano niewieśćie dwie skrzydle orłá wielkiégo/ áby lećiáłá ná pustynią ná mieysce swoie/ gdźie ią żywią przez czás/ y czásy/ y przez połowice czásu ᵇod oblicznośći wężowéy. [15] y wypuśćił wąż z gęby swoiéy zá niewiástą/ wode iáko rzékę: áby vczynił żeby ią rzéká porwáłá. [16] A rátowáłá źiemiá niewiáste/ y otworzyłá źiemiá vstá swé/ y połknęłá rzékę którą wypuśćił smok z gęby swoiéy. [17] A rozgniewał sie smok ná niewiáste/ y ßedł áby walczył z drugimi z náśienia iéy/ którzy záchowywáią przykazánia Boże/ y máią świádectwo Jesusá Chrystusá. [18] A stánął ná piásku morskim.

ᵃ ich 2. L. K.

ᵇ áby byłá bespieczna od smoká.

Niewiástá w słońcu.

1 *Niewiástá obléczona w słońce*] Przez te niewiáste/ ácz sie dobrze rozumieć może y nawiętßa Pánná Máryia: iáko Bernát S. Rupertus y Grękowie wykłádáią: wßákże sie włáśnie rozumie kośćiół Christusow: w Christá Páná iáko w słońce obléczony/ ná głowie máiący dwánaśćie gwiazd/ które znáczą dwánaśćie Apostołów. A pod nogámi wßytkie heretyki/ którzy są odmienni iáko księżyc.

Smok znáczy ßátáná.

3 *Smok wielki*] Smok ten iestći ßátan/ rydzy ábo czerwony ode krwie świętych męczenników: którą w pierwßym kośćiele przez Rzymskié tyránny przeléwał/ máiący siedm głow/ to iest/ siedm grzéchów głownych które są siedm duchów złych/ siedmi dárom

Duchá S. przećiwnych. A śiedm koron/ znáczą śiedmiorákié zwyćięstwo z ludźi zwyćiężonych przez śiedm grzéchów głownych. Rogów dźieśięć známionuią rozmáité á niezličzoné sposoby którémi wierné bodźie y prześláduie. A ogon iego śćiągnął trzećią część gwiazd/ to iest Anyołów niebieskich/ ábo y ludźi wiernych. Bo których przez iáwné okrućieństwo pożyć nie może: tych przez táiemné zdrády heretyckie (które znáczy iádowity ogon) y chytré pokusy zábiia.

2 *Aby ziadł dźiećię iéy*] Nienawiść dyabelska przećiw synóm kośćielnym/ á osobliwie przećiwko iednému synowi náświętßéy Pánny/ który iest głową y kśiążećiem innych.

4 *Sstáłá sie wielka bitwá*] W kośćiele iest vstáwiczna walká miedzy S. Michałem (obrońcą kośćiołá Christusowégo: iáko pierwéy był obrońcą bożnice Zydowskiéy) y miedzy Anyoły iego: á miedzy dyabłem y pomocniki iego. Lecz doskonáłe zwyćięstwo pokaże sie dnia ostátecznégo.

Szátan nienawidźi Chri stusá y członki iego. Wonyá vstáwiczna Micháłá S. z czártem. Dan. 10. 12.

ROZDZ. XIII.

1 A WIDźiałem bestyią wychodzącą z morzá/ máiącą śiedm głów/ y rogów dźieśięć/ á ná rogách iéy dźieśięć koron/ á ná głowách iéy imioná bluźniérstwá. 2 A bestya którąm widźiał/ podobna byłá rysiowi/ á nogi iéy iáko niedźwiedźé/ á gębá iéy iáko gębá lwowa. Y dał iéy smok moc swoię⁺ y władzą wielką. 3 A widźiałem iedne z głów iéj iákobj ná śmierć zábitą: á ráná śmierći iéy vleczona iest. Dźiwowáłá sie wßytká źiemiá zá bestyą. 4 B Y kłániáli sie smokowi który dał władzą bestyiéy: y kłániáli sie bestyiéy/ mówiąc: Któż podobny bestyiéy? á kto z nią walczyć [a] będźie mógł? 5 Y dáné iéy są vstá mówiącé wielkie rzeczy/ y bluźniérstwá: y dano iéy moc czynić⁺ czterdźieśći y dwá miesiącá. 6 Y otworzyłá vstá swoie ná bluźniérstwá przećiwko Bogu/ áby bluźniłá imie iego/ y przybytek iego/ y té którzy mießkáią ná niebie. 7 Y dano iéy walkę czynić z Swiętymi/ y zwyćiężáć ie. Y dano iéy władzą nád wßelkim pokoleniem/ y ludem/ y iezykiem/ y narodem. 8 Y⁺ kłániáli sie iéy wßyscy którzy mießkáią ná źiemi/ których imioná nie są nápisáné w kśięgách żywotá Báránká/ który zábity iest od záłożenia świátá.

9 Jeśli kto ma vcho/ niech słucha. 10 C Kto w poimánié wiedźie/ w poimánié póydźie. Kto [a] mieczem zábiie/ ma bydź mieczem zábit. Tu iest ćiérpliwość y wiárá świętych. 11 Y widźiałem drugą bestyią wystepuiącą z źiemie: á miáłá dwá rogi/ podobné Báránkowym: y mówiłá iáko smok. 12 Y vżywáłá wßytkiéy władzéy pierwßéy bestyiéy przed oczymá iéy: y vczyniłá że źiemiá y mießkáiący ná niéy kłániáli sie bestyiéy pierwßéy/ któréy śmiertelna ráná byłá vleczona. 13 Y vczyniłá cudá wielkié/ że téż y ogień vczyniłá áby zstąpił przed oczymá ludźi ná źiemie. 14 Y zwiodłá mießkáiącé ná źiemi/ dla znáków które iéy dano czynić przed oczymá bestyiéy: mówiąc mießkáiącym ná źiemi/ áby czynili obraz bestyiéy/ która⁺ ma ránę mieczową/ y ożyłá. 15 D Y dano iéy áby dałá duchá obrázowi bestyiéy: á żeby mówił obraz bestyiéy: y czynił/ áby którzykolwiek nie kłániáli sie obrázowi bestyiéy pobići byli. 16 Y vczyni że wßyscy máli y wielcy/ bogáći y vbodzy/ y wolni y niewolnicy⁺ mieli céchę ná práwéy ręce swoiéy/ ábo ná czelech swoich. 17 A iżby żaden nie mógł kupić áni przedáć/ iedno który ma céchę/ ábo imie bestyiéy/ ábo liczbę imienia iéy. 18 Tu iest mądrość. Kto ma rozum/ niech zráchuie liczbę bestyiéy. Abowiem liczbá iest człowieká: á liczbá ⁺iego ßeść set ßeśćdźiesiąt y ßeść.

⁺y stolicą swoią. G.

⁺walkę. G.

⁺będą sie iéy kłániáć. G.

⁺iesli kto ma poimánie, idźie. Iesli kto. G. [a] 1. Moy. 9. 2 6. Mat. 26. e. 52

⁺miáłá. G.

⁺żeby im dáli cechy. G.

⁺siły.

Dwie bestye. ver. 3.

1 *Y widźiałem bestiią*] W tym Rozdźiale Jan S. dwie bestiie opisuie. z których pierwßa znáczy ábo páństwo Rzymskié/ ábo wßytko niezbożnych ludźi zgromádzenié. A iedná przednieyßa głowá bestiiéy/ która vmárwßy zmartwychwstánie/ iestći sam Antychrist/ który sie będźie zdał vmrzeć/ á zá sprá wa ßátáńską sam sie záśie wzbudźi: áby náśládował prawdźiwéy śmierći y zmartwychwstánia Páná Christusowégo: którym fałßywym cudem wiele ludźi zwiedźie. Ták to wykłádáią/ Grzegorz S. Primasius, Beda, Haymo, Anselmus, Richardus y Rupertus. Czego ponieważ Papież żaden nigdy nie vczynił: przetóż Papież nie iest Antychristem.

1 *Y dano iey ustá*] To wßytko/ áż do wirßá 9. nie może sie rozumieć o kim inßym/ iedno o Antychriśćie onym iáwnym/ który

Papież Antychristem nie iest. Opisánie Antychristá.

ma przyć przed sámym dniem sądnym / y pánowáć będźie 42. miesiącá / to iest przez półczwártá látá.

Druga bestya 11 *Y widźiałem drugą bestiią*] Przez tę záś drugą bestyą Richárdus/ Anselmus y inni/ dobrze rozumieią przednieyszé° fałszywégo proroká ábo káznodźieie Antychristusowé°: który vczyni że ogień zstąpi z niebá / y obraz będźie mówił. A dwá rogi podobné báránkowym / znáczą zmyśloną świątobliwość / którą będźie pokázował/ y fałszywé cudá które będźie czynił.

Obrázow cześć ściąga się ná tego, którégo známionują. 14 *Obraz bestiiey*] Którzy teraz niechcą czći przystoyney czynić obrázowi Páná Christusowému: ći się ná on czás kłániáć będą obrázowi Antychristowému. A obacz / iż iáko czynienie y cżczenie obrázu Antychristowégo/ nie było przećiwko czći y chwale Antychristowey / ále owszem zá nią (iáko y on obraz Nábuchodonozorów / y cześć iego/ ściągáłá się ku czći Nábuchodonozorá) Ták też cześć obrázu Páná Christusowégo iest cześć Páná Christusowá / á nic nie vymuie czći y chwały iego : iáko głupié dumáią odszczepieńcy.

Obraz Antychrystów. 15 *Zeby mówił obraz bestiiey*] Iáko pierwéy dyabli przez bałwány mówili / áby ie zá Bogi miano: ták Antychrist kiedy przydźie/ każe się kłániáć nie tylko sobie iáko Bogu/ ale y obrázowi swému / przez który też fałszywé cudá czynić będźie.

Cechá Chrześćiáńska, y Antychristowá. 16 *Céche ná práwey ręce*] Iáko Chrześćiánie céche Christusową / to iest krzyż ná czelech y ná práwych rękách swoich noszą / żegnáiąc się známieniem krzyżá S. Ták też Antychrist przymuśi wszytkie swé poddáné pewną céche iákąś ábo piątno nośić / po którymby ie wszyscy poznáć mogli: Hyppolit S. męczennik y niektórzy inni powiádáią / iż cechá Antychristową będźie / záprzeć się Bogá y chrztu S. á nie żegnáć się znákiem krzyżá świętégo /ále ii rácżey bluźnić y wygłádzáć. W czym dźisieyszy Ewánielikowie Antychristá prawdźiwie násládują. Bo iedni z nich Christusá się záprzeli: á wszyscy moc odpuszczenia grzéchów chrztowi odeymują / y brzydzą się známieniem krzyżá S.

Hippo. de consumat. mundi.

18 *Abowiém liczbá człowieká iest*] Ztąd mamy naprzód/ iż Antychrist będźie nie dyabeł / áni duch / ále człowiek. Drugié iż iáko Pan Chrystus/ ták też y Antychrist będźie ieden pewny człowiek/ máiący własné imie: á nie cáły porządek ábo successya Papieżów przez tyśiąc lat : iáko sektarze zmyśláią/ chcąc wszytkie Papieże począwszy od Grzegorzá wielkiégo Antychristámi poczynić. Trzećié/ iż tá będźie liczbá imienia Antychrystowégo: á nie liczbá czásu którégo się Antychrist zjáwi/ ábo wiec vmrzeć miał: iáko Lutrowie wykręcáią. Czwarté iż ći błądzą/ którzy mówią/ żeby imie Antychristowé miáło być λατεῖνος Graeckié/ ábo Romiith Zydowskié. Bo té imioná są pospolité wszytkim Láćinnikóm y Rzymiánóm: á nie iednému własné/ iákié ma być Antychrystowé. Ktemu λατινος nie przez ει, ále przez sámo ι, ma być pisáné: á tedy téy liczby nie vczyni: Y Romiith Zydowskié nie może się kończyć w litere Thau/ gdyż iest masculinum á nie fœmininum: A odiąwszy te litere/ tedy 400. do liczby 666. nie dostánie. Nád to wiele iest imion Gréckich/ Zydowskich/ y Láćińskich/ które te liczbe czynią. Irenęus kłádźie imie Gréckié τειτᾶν co znáczy Słońce / y mówi/ że podobniey iest mniemáć/ iż Antychrist to imie będźie miał/ á niżli λατεινος: ácz y tego zá pewné nie twierdźi. Aretás przywodźi imie λαμπέτης, to iest Oświécony y ὀνικητης, to iest zwyćiężcá. Drudzy ἄντεμος, to iest Przećiwnik: Drudzy γενσήρικος, y wiele innych które té liczbe czynią. Lindanus pokázuie/ iż Márćin Luter (które było po Niemiecku własné imie Lutrowé) osobliwy goniec Antychristów / czyni tákże liczbe 666. iáko y σαξόνειος, to iest Sásin/ z którey kráiny był Luter. Ale to napewnieysza/ iż żaden iescze niewie/ które będźie własné imie Antychristowé. Zkąd iásna rzecz/ iż iescze Antichrist nie przyszedł: gdyż iescze imie iego nie iest nikomu známomé: Zá czym idźie / iż żaden Papież nie iest Antychristem. Bellarm: de Rom: Pont: lib: 3. cap: 10.

1. 2. 2.The. 2. 3. — 3. — 4. — *To iest Láćinnik, ábo Rzymiánin.* — 5.

ROZDZ. XIIII.

1 A Widźiałem/ á oto Báránek stał ná górze Sion/ á z nim sto czterdźieśći y cztery tysiące máiących imie iego/ y imie Oycá iego nápisáné ná czelech swoich. 2 Y słyszałem głos z niebá / iáko głos wielá wód/ y iáko głos gromu wielkiégo : á głos którym słyszał/ iáko cytrzystów gráiących ná cytrách swoich. 3 A śpiewáli iákoby nową pieśń przed stolicą y przed czworgiem źwierząt / y stárszymi : á żaden nie mógł pieśni [s]śpiewáć /iedno oné sto czterdźieśći cztéry tysiące / którzy są

[s] náuczyć się. G. K.

4 B kupieni z źiemie. 4 Ci są którzy się z niewiástámi nie pokaláli. Bo dźiewicámi są. Ci chodzą zá Báránkiem gdźiekolwiek idźie. Ci [+] kupieni są z ludźi pierwiastkámi Bogu y Báránkowi: 5 á w uśćiech ich nie ználazło się kłamstwo. ábowiém bez zmázy są przed stolicą Bożą.

6 Y widźiałem drugiégo ányołá lecącégo przez pośrzodek niebá/ máiącégo Ewánielią wieczną/ áby ią opowiádał siedzącym ná źiemi / y wszelkiému narodowi/ y pokoleniu/ y ięzykowi/ y ludowi : 7 mówiąc wielkim głosem : [a]Bóycie się [c]Páná / y cześć mu daycie / iż przyszłá godźiná sądu iego : á kłániaycie się temu [b]który vczynił niebo y źiemię / morze / y zrzódłá wód. 8 A pozad szedł drugi ányoł

[+] od Iesusá G.

[a] 4.Ezdr.16. a 68. Ekkle.12. d 13.
[c] Bogá. G.
[b] Psal.145.a 6.
Dźie.14.c14

mówiąc/

[c Isa.21.c.9. Ier.51.a.8. Niż.18.a.2.]

mówiąc: [c] Vpádłá/ vpádłá Bábylonia oná wielka: która winem gniewu porubſtwá ſwoiego nápoiłá wſzytkie narody. 9 A trzeći ányół ſzedł zá nimi/ mówiąc głoſem wielkim: Ieſliby ſie kto kłániał beſtiiéy y obrázowi iéy/ y wźiąłby céche ná ſwé czoło/ 10 ábo ná rękę ſwoię: On pić będźie z winá gniewu Bożégo/ które zmieſzáné ieſt z ſczérym winem/ w kubku gniewu iego: y będźie męczon ogniem y śiárką przed oczymá ányołów świętych/ y przed oczymá Báránká. 11 C A dym męki ich [a] wſtępowáć będźie [a] ná wieki wieków: áni máią odpoczynku we dnie y w nocy/ którzy ſie [b] kłániáli [b] beſtiiéy y obrázowi iéy/ y ieſli kto bierze céchę imienia iéy. 12 Tu ieſt ćierpliwość świętych/ [*] którzy chowáią przykazánia Boże y wiárę Ieſuſowę.

[a wſtępuie. G] [b kłániáią. G] [* ſuć ſą ći. G]

13 Y vſłyſzałem głos z niebá/ mówiący mi: Nápiſz: Błogoſłáwieni vmárli którzy w Pánu vmieráią. Od tąd [c] iuż [c] mówi Duch/ áby odpoczynęli od prác ſwoich/ [d] ábowiém [d] vczynki ich zá nimi idą.

[c záiſte. G.] [d Lecz. G.]

14 Y widźiałem/ á oto obłok biały: á ná obłoku śiedzącégo podobnégo Synowi człowieczému/ máiącégo ná głowie ſwéy koronę złotą/ á w ręce ſwéy śierp oſtry. 15 D A drugi ányół wyſzedł z kośćiołá/ wołáiąc głoſem wielkim ku śiedzącému ná obłoku: [d] Zápuść śierp twóy á żni/ gdyż przyſzłá godźiná żęćia/ ponieważ vſchło żniwo źiemie. 16 Y zápuśćił który śiedźiał ná obłoku/ śierp ſwóy ná źiemię/ y pożęta ieſt źiemiá. 17 A drugi ányół wyſzedł z kośćiołá który ieſt w niebie/ máiąc y ten śierp oſtry. 18 Y drugi ányół wyſzedł z ołtarzá/ który miał moc nád ogniem: y záwołał wielkim głoſem do tego który miał śierp oſtry/ mówiąc: Zápuść twóy śierp oſtry/ á zbiéray groná winnice źiemie: bo doyźrzáłé ſą iágody iéy. 19 Y zápuśćił ányół śierp ſwóy oſtry ná źiemię/ y zebrał winnice źiemie/ y wrzućił w kadź gniewu Bożégo wielką. 20 Y deptano kadź przed miáſtem/ y wyſzłá krew z kádźi áż do wędźideł końſkich przez tyśiąc ſześć ſet ſtáiadł.

[d Ioel.3.c.13. Mat.13.e.39.]

[Przywileie ſtanu pánienſkiégo.]

4 *Bo dźiewicámi ſą*] Tu widźimy/ iż ſtan pánieńſki ma oſobliwé zapłáty w niebie. Bo ći którzy ćiáłá ſwé w czyſtośći záchowáli/ máią naprzód imię Báránkowe y imię Oycá iego nápiſáné ná czelech ſwoich. K temu śpiewáią nową pieśń/ któréy żaden inſzy śpiewáć nie może. Nákoniec/ chodzą zá Báránkiem kędykolwiek idźie. Zkąd to mamy/ przećiw Iowiniániſtóm/ Lutróm y Kálwiniſtóm/ iż ſtan pánieńſki ieſt nie tylko ku záchowániu podobny/ ále y dáleko zacnieyſzy nád małżeńſki/ y ma więtſzą záſługę y zapłátę w niebie.

[Bábilonia co ieſt.]

8 *Bábilonia*] Bábilonia ieſt miáſto dyabelſkié/ to ieſt wſzytek zbór niewiernych á niezbożnych ludźi/ które w dźień ſądny vpádnie/ y z kśiążęćiem ſwym ſzátánem y Antychriſtę.

[Drogá do zbáwienia.]

12 *Którzy chowáią przykazánia Boże*] Swięći przez ćierpliwość y záchowánie páńſkiégo przykazania záſługuią niebo/ á nie przez ſamę wiárę.

[Vmieráiący w Pánie. 1.kor.3.15.]

13 *Którzy w Pánu umiéráią*] Nie vmieráią w Pánu/ iedno/ którzy w práwéy Kátholickiéy wierze vmieráią. A ći po śmierći prawdźiwie odpoczywáią od prác ſwoich/ które tu ná świećie dla Chryſtuſá podéymowáli/ y biorą zapłátę zá vczynki ſwoie: gdy iedni z nich do niebá proſto idą/ á drudzy zbáwieni bywáią przez ogień czyśćowy.

ROZDZ. XV.

1 A WIdźiałem drugi znák ná niebie wielki y dźiwny: śiedm ányołów/ máiących śiedm plag oſtátecznych. Iż w nich wykonany ieſt gniew Boży. 2 Y widźiałem iákoby morze ſzkláné zmieſzáné z ogniem/ á té co zwyćiężyli beſtiią y obraz iéy/ y liczbę imienia iéy/ ſtoiącé nád morzem ſzklánym/ máiącé cytry Boże: 3 y śpiewáiącé pieśń Moyżeſzá ſługi Bożégo/ y pieśń Báránkowę/ mówiąc: Wielkié y dźiwné ſą ſpráwy twoie/ Pánie Boże wſzechmogący: ſpráwiedliwé y prawdźiwé ſą drógi twoie Królu wieków. 4 [a] Któż ſie ćiebie bać nie będźie Pánie/ á nie vwielbi imienia twego? gdyżeś ſam [e] dobry [e] ieſt/ gdyż wſzytkie narody przyidą/ y przed oczymá twymi ſie kłániáć będą/ że ſie okazáły ſądy twoie. 5 C A potymem widźiał/ á oto otworzon ieſt kośćioł przybytku świádectwá w niebie: 6 Y wyſzło śiedm ányołów/ máiących śiedm plag/ [*] z kośćiołá [*] obleczonych płótnem

[a Ier.10.7.] [e świety. G.] [* z niebá. G.]

7 tnem czystym y świetnym / y przepásánych około piersi złotemi pásy. ⁷ A iedno ze czworgá źwierząt dáło siedmiu ányołom siedm czasz złotych / pełnych gniewu Bogá żywiącego ná

8 D wieki wieków. ⁸ Y nápełnił sie kośćioł dymu od máiestatu Bożego / y od mocy iego: á nie mogł nikt wniść do kośćiołá / áż sie skonczyły siedm plag [G.] siedmi ányołów.

ROZDZ. XVI.

1 A Słyszałem głos wielki z kośćiołá / mowiący siedmi ániołom: Idźćie / á wyleyćie [G.] siedm czasz gniewu Bożego ná ziemię. 2 ² Y wyszedł pierwszy / y wylał czászę swą ná ziemię: y sstáłá sie sroga y zła ráná w ludźiách / ktorzy mieli cechę bestiiey / y w tych ktorzy sie kłániáli obrázowi iey. 3 ³ Y wylał wtory ányoł czászę swą ná morze / y sstáłá sie krew iákoby vmárłego: á káżda duszá żywa / zdechłá w morzu. 4 ⁴ Y wylał trzeći ánioł czászę swą ná rzeki y źrzodłá wod: y sstáłá sie krew. 5 ⁵ Y słyszałem ánioła wod mowiącego: Spráwiedliwyś iest [G.] Pánie / ktoryś iest / y ktoryś był / Swięty / ktoryś to osądźił: 6 ⁶ iż krew Swiętych y Prorokow wylali / y dałeś im krew pić: bo godni są. 7 ⁷ Y słyszałem drugiego od ołtarzá mowiącego: Ták Pánie Boże wszechmogący prawdźiwe y spráwiedliwe sądy twoie. 8 B ⁸ Y wylał czwarty ánioł czászę swą ná słonce / y dano mu iest gorącem trapić ludźie [przez ogień. G.] y ogniem: 9 ⁹ y vpaleni byli ludźie vpaleniem wielkim / y bluźnili imię Boże / ktory ma zwierzchność nád temi plagámi: áni czynili pokuty áby mu chwałę dáli. 10 ¹⁰ Y wylał piąty ánioł czászę swą ná stolicę bestiiey: y sstáło sie krolestwo iey zácmione / y zwáli iezyki swoie od boleśći. 11 ¹¹ Y bluźnili Bogá niebieskiego od boleśći [swoich. G.] y ran swoich / á nie pokutowáli od vczynkow swoich. 12 C ¹² Y wylał szosty ánioł czászę swą ná onę wielką rzekę Euphrátes: y [wysechłá woda. G.] wysuszył wodę iey / áby zgotowána byłá drogá krolom od wschodu słońcá. 13 ¹³ Y widźiałem z vst smokowych / y z vst bestiiey / y z vst fałszywego Prorokā trzy nieczyste duchy ná kształt żab. 14 ¹⁴ Abowiem są duchy czártow czyniące znáki / [ktorzy wychodzą. G.] y wychodzą do krolow wszytkiey źiemie zgromádzáć ie ná walkę [onego wielkiego dniá. G.] ná dźień wielki wszechmogącego Bogá. 15 ¹⁵ [a wys. 3. a 3] Oto idę iáko złodźiey: [b Mat. 24. d 42. d 44. Luk. 12. e 39. 40. 2. kor. 5. a 3.] Błogosłáwiony ktory czuie / y strzeże szat swoich / áby nie chodźił nágo / y nie oglądano sromoty iego. 16 ¹⁶ Y [zgromádźił. G.] zgromádźi ie ná mieysce ktore zową po Zydowsku Armágedon. 17 ¹⁷ Y wylał śiodmy ánioł czászę swą ná powietrze / y wyszedł głos wielki z kośćiołá [niebieskiego. G.] od stolice / 18 D mowiący: Stáło sie. ¹⁸ Y sstáły sie łyskáwice / y głosy / y gromy / y sstáło sie wielkie trzęsienie źiemie / iákie nigdy nie było odkąd ludźie byli ná źiemi / tákowe trzęsienie / ták wielkie. 19 ¹⁹ Y sstáło sie miásto wielkie ná trzy częśći: Y miástá Pogánow vpádły. Y Bábilonia wielka przyszłá ná pámięć przed Bogiem / áby iey dał kubek winá zápálczywośći gniewu iego. 20 ²⁰ Y wszelka wyspá vćiekłá / y gory sie nie nálázły. 21 ²¹ Y wielki grad iáko cetnar spadł z niebá ná ludźi: y bluźnili ludźie Bogá dla plági grádu: iż [plagá iego. G.] bárzo wielka byłá.

[Smok, y bestya y fałszywy prorok. Mat. 24. 24.]

13 *Y widźiałem z vst smokowych*] Przez smoká rozumiey szatáná: przez bestyą Antychristá: á przez fałszywego prorokā / kaznodźieie y ministry Antychristowe / iáko y wyszey 12. v. 3. y 13. v. 1. y 11. A przez trzy duchy nieczyste / iáko sam wykłáda / trzy duchy szatáńskie / ktorzy będą czynić wielkie cudá / ták żeby y wybráni / by to mogło bydź / záwiedzeni byli: ktorzy żábam szczebietliwym y błotnym są przypodobáni: iż ich náuki y podusczánia przykre á nikczemne / y do błotá nieczystośći y ćielesney wolnośći záwsze ćiągnąć będą.

19 *Miásto ono wielkie*] [Bábilonia.] Miásto wielkie Bábilonia znáczy zbor ábo zgromádzenie ludźi potępionych: ktore sie dźieli ná trzy częśći: ogołá niewiernych / iáko są Zydźi y Pogáni: heretykow: y złych Katholikow / ábo fałszywych Chrześćiánow.

ROZDZ. XVII.

1 A Przyßedł ieden z siedmi ániołów którzy mieli siedm czaß / y mówił zemną mówiąc: Chodź/ okażeć potepienie wielkiey wßetecznice/ która siedźi nád wodámi wielkimi/ 2 z którą wßeteczeństwo płodźili królowie źiemie/ y opili sie z winá wßeteczeństwá iey którzy mießkáią ná źiemi. 3 Y zániósł mie w duchu ná puszczą. Y widźiałem niewiáste siedzącą ná czerwoney bestiiey/ pełney imion bluźnierstwá/ máiącey siedm głów/ y rogów dźiesieć. 4 B A niewiástá przyobleczona byłá w purpure y w kármázyn/ y vzłocona złotem/ y drogim kámieniem/ y perłámi/ máiąc kubek złoty w ręce swey pełny brzydliwości y plugástwá wßeteczeństwá *swoiego'. 5 A ná czele swoim imie nápisáne: Táiemnicá: Bábilonia wielka/ mátká wßeteczeństw y brzydliwości źiemie. 6 Y widźiałem niewiáste piiáną krwią świetych/ y krwią męczenników Jesusowych. A dźiwowałem sie vyźrzawßy ią podźiwieniem wielkim. 7 Y rzekł mi ányoł: Czemu sie dźiwuieß? Ja tobie powiem táiemnice niewiásty/ y bestiiey która ią nosi/ która ma siedm głów y rogów dźiesieć. 8 C Bestiia któraś widźiał byłá/ á nie iest/ á ma wstąpić z przepáści/ á póydźie ná zginienie: y zádźiwią sie mießkáiący ná źiemi (których imioná nie są nápisáne w księgách żywotá od założenia świátá) widząc bestiią która byłá/ á nie iest*. 9 A tu iest rozum/ który ma mądrość. Siedm głów: są siedm gór "ná których niewiástá siedźi' / y królów 10 siedm iest. Pięć ich vpádło/ ieden iest/ á drugi iescze nie przyßedł: á gdy przyydźie/ ná máły czás ma trwáć. 11 A bestiia która byłá á nie iest: "á tá iest ósma'/ á iest z siedmi/ á idźie ná 12 strácenie. A dźiesieć rogów któreś widźiał: iest dźiesieć królów/ którzy królestwá iescze nie wźieli/ ále wezmą moc iáko królowie ná iedne godźine 13 "zá bestiią'. Ci iedne myśl máią y moc: y władzą swoie bestiiey podádzą. 14 D Ci z Báránkiem walczyć będą/ á Báránek ie zwycięży: iż [a] iest Pánem nád pány/ y Królem nád królmi/ y którzy z nim są/ wezwáni/ wybráni/ y wierni. 15 Y rzekł mi: Wody któreś widźiał gdźie wßetecznicá siedźi: ludźie* są/ y narody y ięzyki. 16 A dźiesieć rogów któreś widźiał "ná bestiiey' : ci w nienawiśći mieć będą wßetecznice/ y vczynią ią spustoßoną y nágą/ y ciáło iey będą ieść/ á sáme ogniem spalą. 17 Abowiem Bóg dał w sercách ich/ áby czynili co sie mu podoba*/ áby dáli królestwo swé bestiiey/ áżby sie wypełniły słowá Boże. 18 A niewiástá któraś widźiał/ iest miásto wielkie/ które ma królestwo nád królmi źiemie.

*wßytkiey źiemie. G.

*lecz będźie. G.

"gdźie niewiástá siedźi ná nich. G.

"y ten iest ósmy. G.

"z bestyą. G.

[a] 1.Tim.6.c 15. Niż.19.c16.

*y rzeße. G.

"y bestyą. G.

*á wespołek sie spiknęli. G.

Wßetecznicá Bábilonia która. ver.5.9.18. August. in Psal. 26. Tert. lib: 3. contraMarcion.

5 Y widźiałem niewiáste] Przez te niewiáste wßeteczna / Bábilonia / która siedźi ná siedmi gorách / y ma królestwo nád królmi źiemie / Augustyn S. Aretás / Haymo/ Bedá y Rupertus pißąc ná to mieysce/ nie rozumieiąc Rzymu : ále miásto dyabelskie / to iest wßytko zgromádzenie niewiernych y niezbożnych ludźi : które pismo S. często Bábilonem zowie/ iż iest przećiwne świetému kośćiołowi miástu Bożému / które Jeruzálem iest názwáne. A przez siedm gór / rozumieią wßytkie pyßne ludźie / á osobliwie króle tego świátá/ iáko sam Anyoł wykłada v. 9. Drudzy zásie / iáko Tertullian y Hieronym S. ácz przez te wßetecznice Rzym rozumieią: Wßákże nie kośćioł Rzymski / áni Rzym Chrześćiiáński / ále on Rzym stáry pogáński máło nie wßytkiému świátu roskázuiący y Chrześćiiány morduiący y prześláduiący: poczawßy od Neroná áż do Konstántyná wielkiégo / piérwßégo Césarzá Chrześćiiáńskiégo. Bo sie ták ciż sámi Doktorowie wykładáią. Tertullian ták/ o Rzymie Chrześćiiáńskim pißąc: Scześliwy to kośćioł/ do którégo Apostołowie wßytke náuke ze krwią swą wylali. A Hieronym S. mówiąc: iż Rzym Chrześćiiáński / ono stáré bluźnierstwo báłwochwalskié ná czele iego nápisáné/ omył y zmázał wiárą y wyznániém Christá Páná. Nákoniec sam sie Jan S. dekláruie / iż to mówi o onym Rzymie / który krolóm świátá roskázował / y który był piiány krwią świetych/ y krwią męczenników Páná Christusowych. Co sie iśćie rozumieć nie może iedno o stárym Rzymie/który zá Neroná y Domiciáná Césarzów / mordował świeté męczenniki. Náostatek choćiabyśmy przez te wßetecznice rozumieli Rzym iuż Chrześćiiáński/ iáko chcą sektarze/ wßákże przećie tego nie dowiodą/ żeby Rzym miał bydź stolicą Antychristowa. Bo Antychrist nie tylko nie będźie w Rzymie śiedźiał/ ále owßem będźie ii miał w nienawiśći / y będźie z nim walczył/y spustoßy ii y spali : iáko y Jan S.

Tert. de præscrip. Rzymski kośćioł nie iest Bábilonia. Hier. lib. 2. contra Iouin. Obia.17.5. ver. 15. y Rozd: 18.6.

Antychrist Rzym miał w nienawiśći. ver.12. y 16. Dan:7. 24.

troche mźéy/ y Dániel dosyć iáśnie pokázuie. Bo obádwá wspominaią dźiesiąci królów/ którzy będą ná ziemi/ w ten czás kiedy Antychrist przyidźie: y będą mu poddáni/ y pospołu z nim wszetecznice to iest miásto Rzymskie spalą y spustoszą. Vide Bellarm.

ver. 13.

ROZDZ. XVIII.

1 A Potymem widźiał drugiego ányołá zstępuiącego z niebá/ máiącego moc wielką: y oświecilá się źiemiá od chwały iego. 2 Y záwrzyknął ᵃw mocy mówiąc: ᵈUpádłá/ upádłá Bábyloniá wielka/ y stáłá się mieszkániem czártów/ y strażą wszego duchá nieczystego/ y strażą wszelkiego ptástwá nieczystego y przemierzłego: 3 bo z winá gniewu porubstwá iéy piły wszytkie narody: á królowie źiemie wszeteczeństwo z nią płodźili: y kupcy źiemscy z mocy roskoszy iéy bogátymi się stáli. 4 B Y słyszałem drugi głos z niebá mówiący: Wynidźcie z niéy ludu móy: ábyśćie nie byli vczestnikámi grzechów iéy/ á żebyśćie nie odnieśli plag iéy. 5 Abowiem grzechy iéy ᵃprzyszły áż do niebá/ y wspomniał Pan ná nieprawośći iéy. 6 Oddayćież iéy/ iáko y oná wam oddawáłá: á w dwóy násob dwoiáko oddayćie wedle vczynków iéy: W kubku którym nálewáłá/ nálewayćie iéy w dwóy násob. 7 Jáko się wiele wynosiłá y w roskoszách byłá: tyle iéy dayćie męki ᵇ y żáłośći: iż w sercu swym mówi: ᵇSiedzę królową: á nie iestem wdową/ y żáłośći nie vyzrzę. 8 C Dla tego w ieden dźień przyidą plagi iéy/ śmierć/ y smętek/ y głód y ogniem będźie spalona: iż mocny iest Bóg który ią osądźi. 9 Y będą płákáć/ y nád nią bić się będą królowie źiemscy/ którzy z nią wszeteczeństwo płodźili/ y w roskoszách żyli/ gdy vyzrzą dym spalenia iéy: 10 D z dáleká stoiąc prze boiaźń mąk iéy/ mówiąc: Biádá/ biádá/ miásto ono wielkie Bábylonia/ miásto ono mocne: iż w iedne godźinę przyszedł sąd twóy. 11 A kupcy źiemscy ᵃpłákáć będą y żáłowáć nád nią: iż towárów ich żáden więcey nie ᵃkupi/ 12 towáru złotá/ y srebrá/ y kámieniá drogiego/ y pereł/ y ᶜbisiowu/ y szkárłatu/ y iedwábiu/ y kármázynu/ y wszelkiego drzewá Thyinowego/ y wszelkiego naczynia Słoniowego/ y wszelkiego naczynia z kámienia kosztownego/ y z miedźi/ y z żeláza/ y z mármoru/ 13 E y Cynámonu/ y kádzenia/ y máśći/ y kádźidłá/ y winá/ y oliwy/ y mąki czystéy/ y pszenice/ y bydłá/ y owiec/ y koni/ y kolebek/ y niewolników/ y dusz ludzkich. 14 Y owoce pożądliwośći duszę twéy odeszły od ćiebie: y wszytkie rzeczy tłuste y świetne zginęły od ćiebie/ áni ich iuż dáley ᶻznaydą. 15 Kupcy tych rzeczy którzy się zbogáćili/ od niéy zdáleká stać będą dla boiaźni mąk iéy/ płácząc y záluiąc/ 16 á mówiąc: Biádá/ biádá/ miásto ono wielkie/ które było obleczone w bisiór y w szkárłat/ y w kármázyn/ y było vzłocone złotem y kámieniem drogim/ y perłámi: 17 iż iedney godźiny spustoszone są ták wielkie bogáctwá: y wszelki sternik/ y wszelki po ieźierze ieżdżący/ y żeglarze/ y którzy ná morzu robią/ z dáleká stáneli/ 18 F y záwołáli widząc ᵃmieysce zápalenia iego/ mówiąc: Któreż podobne miástu temu wielkiemu? 19 Y sypáli proch ná głowy swé/ á płácząc y záluiąc wołáli/ mówiąc: Biádá/ biádá/ miásto ono wielkie/ w którym zbogáćieli wszyscy którzy mieli okręty ná morzu/ z płacéy iego: iż iedney godźiny spustoszáło. 20 Rozráduy się nád nim niebo y święći Apostołowie y Prorocy: iż Bóg osądźił sąd wász z niego. 21 G Y podniósł ieden ányoł mocny kámień iákoby młyński wielki/ y wrzućił w morze/ mówiąc: Tym pędem wrzucona będźie Bábylonia miásto ono wielkie: y iuż dáley nie będźie náleźiona. 22 Y głos cytrzystów/ y śpiewaków/ y ná piszczałce gráiących y ná trąbie/ dáley w tobie słyszan nie będźie/ y wszelki rzemieślnik wszelkiego rzemiosłá nieznaydźie się więcey w tobie/ y głos młyná nie będźie dáley słyszan w tobie. 23 Y świátłość lámpy nie będźie się dáley święćiłá w tobie/ y głos oblubieńcá y oblubienice nie będźie dáley słyszan w tobie: iż kupcy twoi byli książętá źiemscy/ iż czárámi twémi pobłądźiły

ᵃ moenym głosem. G.
ᵈ Isa.21.c 9. Iere.51 a 8. wys 14.b 8.
ᵃ przystały. G
ᵇ G.
ᵇ Isa.47.b8.
ᵃ płácząc y náriekáią. G.
ᵃ kupuie. G.
ᶜ co iest bis or y purpurá, pátrz Luk:16 19.
ᵃ z drzewá. G.
ᶻ znay dźieś. G.
ᵃ dym. G.

24 wßytkie narody. [f] Y w nim sie ználázłá krew Prorokow y świetych: y wßytkich ktorzy są zábici ná ziemi.

ROZDZ. XIX.

1 A Otymem słyßał iákoby głos rzeßy wielkich ná niebie mowiących: Allelu-Ja. Zbáwienie / y chwałá / y moc Bogu náßemu iest: 2 [g] iż prawdziwe są y spráwiedliwe sądy iego / [a] ktory osądził wßetecznice wielką / ktora popsowáłá ziemie wßeteczeństwem swym / y pomśćił sie krwie sług swoich z rąk iey. 3 [a] A powtore rzekli / Allelu-Ja. A dym iey wstąpił ná wieki wiekow. 4 [f] Y vpádli dwádźieśćiá y cztérzey stárßych / y czworo źwierząt / y pokłonili sie Bogu siedzącemu ná stolicy / mowiąc: Amen / Allelu-Ja. 5 [f] Y wyßedł głos z stolice / mowiący: Dayćie chwałe Bogu náßemu wßyscy słudzy iego: y ktorzy sie go boićie máli y wielcy. 6 [f] Y słyßałem iáko głos rzeßy wielkiey / y głos wiela wod / y iáko głos wielkich gromow / mowiących: Allelu-Ja: iż krolowáł Pan Bog náß wßechmogący. 7 B [f] Weselmy sie y ráduymy sie / y daymy mu chwałe: iż przyßło wesele Báránkowe / á małżonká iego zgotowáłá sie. 8 [f] Y dano iey / áby sie oblekłá w bisior świetny y czysty. Abowiem bisior: są vspráwiedliwienia świetych. 9 [f] Y rzekł mi: Nápiß: [a] Błogosłáwieni ktorzy ná wieczerzą wesela Báránkowego wezwáni są.

10 Y rzekł mi: Te słowá Boże / są prawdźiwe. [f] Y [b] vpadłem do nog iego / ábym sie mu kłániał. Y rzekł mi: Pátrz żebys nie czynił: społsługá twoy iestem / y bráćiey twoiey máiących swiádectwo Jesusowe. Bogu sie kłániay. Abowiem swiádectwo

11 Jesusowe / iest duch proroctwá. [f] Y widźiałem niebo otworzone / á oto koń biały: á ktory śiedźiał ná nim zwano go Wiernym y Prawdźiwym / á sądźi z spráwiedliwośćią y walczy. 12 [f] A oczy iego iáko płomień ogniowy / á ná głowie iego wiele koron / máiąc imie nápisáne ktorego nikt niewie iedno sam. 13 [f] A [c] obleczony był w ßáte krwią pokropioną: á zową imie iego Słowo Boże. 14 C [f] Y woyská ktore są ná niebie iecháły zá nim ná koniach białych / obleczone w bisior biały y czysty. 15 [f] A z vst iego wychodźi miecz z oboiey strony ostry: áby im bił narody. [d] A on ie rządźić będźie laską żelázną: on też depce [*] práse winá zapálczywośći gniewu Bogá wßechmogącego. 16 [f] A ma ná ßácie y ná biedrze swoiey nápisano [*]: [e] Krol nád krolmi / y Pan nád pány. 17 [f] Y widźiałem ányołá iednego stoiącego w słońcu: y záwołał głosem wielkim mowiąc wßem ptakom ktorzy latáli przez pośrzod niebá: Chodźćie y zgromadźcie sie ná wieczerzą wielką Bożą: 18 D [f] ábyśćie iedli ćiáłá krolow / y ćiáłá tysiącznikow / y ćiáłá mocarzow / y ćiáłá koni / y siedzących ná nich / y ćiáłá wßytkie wolnych y niewolnikow / y máłych y wielkich. 19 [f] Y widźiałem bestią y krole źiemskie / y woyská ich zebráne áby stoczyły bitwę z tym ktory śiedźiał ná koniu y z woyskiem iego. 20 [f] Y poimána iest bestia á z nią fałßywy prorok: ktory czynił cudá przed nią ktoremi zwiodł te ktorzy przyieli cechę bestiiey / y ktorzy sie kłániáli obrázowi iey. Ci dwá wrzuceni są żywi w ieziorio ogniá gorącego śiárką. 21 [f] A drudzy pobići są mieczem siedzącego ná koniu / ktory pochodźi z vst iego: á wßyscy ptacy násyceni są miesem ich.

Marginalia: [a] Mat. 22.22, Luk. 14.d16. [b] Niż. 18.b 9. [*] w spráwiedliwośći. G. [c] Isa. 63.a 3. [d] Psal. 2 c 9. [*] kadź. G. [*] imie. G. [e] wys. 17.d14, 1. Tim. 6. c 15.

Pokłon ányołom y świetym vczynio ny. 10 Pátrz żebyś nie czynił] To mieysce nie tylko nie iest przećiw Katholikom / ktorzy Anyołom y ludźiom świetym przystoyną cześć y pokłon wyrządzáią: ale owßem zá Katholikámi przećiw heretykom. Bo ábo Jan mniemał że ten przed ktorym vpadł / był Bogiem / ábo że był Anyołem. Jeśli go miał zá Bogá / tedyć słusznie był zábronion y strofowan. Lecz ieśliż go miał zá Anyołá / á przećie mu sie kłániał: czemuż nam sektarze zá złe máią / że to czynimy co Jan S. czynił: Czyli lepiey oni niźli Jan S. wiedzą / ieśli sie mamy kłániáć Anyołom / ábo nie? A przecz że / mowią / Anyoł tego Janowi czynić nie dopuśćił? Iż podobno Anyoł mu sie tákim stáwił y pokazał / że go mogł mieć zá Páná Chrystusá. Abowiem ták był o sobie powiedźiał: Jamći iest pierwszy y ostáteczny / Obia. 1. 18.

August: quęst: 61. in Genes. 1. Moy. 18. 2. 1. Moy. 19. 1. Iozu: 5. 14.

y byłem vmárły / á otom iest żywy. A przetóż słusznie był nápomniony/ áby go zá Christusá ni miał áni chwalił. Ták Augustyn S. ná to odpowiáda. Powtore możem odpowiedźieć: iż iesli Jan wiedźiał/ że to był nie Christus ále Anyół: tedy przećie słusznie chćiał Anyołowi cześć y pokłon przystoyny vczynić/ iáko wiedźiał iż Abráhám y Loth y inni Pátryárchowie przed nim czynili. Wßákże mu Anyół przed sobą pádáć nie dopuśćił/ dla vczćiwośći wćielenia Páná Christusowégo. Bo przed przyśćiem Páná Christusowym Anyołowie przed sobą pádáć dopuszczáli. Ale skoro sie Bóg stał człowiekiem/ y wßyscy Anyołowie człowieku w Christusie kłániáć sie poczeli/ tedy niechćieli więcéy/ áby sie im ludźie kłániáli/ á zwłaszczá Apostołowie y przednieyßy święći. Té przyczyny dáią Doktorowie/ Bedá/ Anselmus/ Richárdus y Rupertus ná to mieysce/ y Gréckié przypiski ná rozdźiał dwudźiesty y wtory tegóż Obiáwienia. y Grzegorz S. lib: 27. Moral: cap: 11. & Homil: 8. in Euan: A wßákże z tąd nie idźie/ żebyśmy my Kátholicy źle czynili / gdy sie Anyołom ábo świetym kłániámy. Bo y my słusznie oné czćimy / y oni słusznie sie czći od nas zbraniáią. Przetóż y sam że Jan/ choćia tu iuż był vsłyßał od Anyołá: Pátrzay/ nie czyń tego: wßákże troche niżéy/ chce sie powtore kłániáć temuż Anyołowi. Bo wiedźiał/ iż y sam dobrze czynił iemu sie kłániáiąc: y Anyół dobrze czynił téy sie czći zbraniáiąc. Gdyż rzec nie możemy/ żeby Jan ábo ták prędko zápomniał/ ábo nie rozumiał przestrogi Anyelskiéy.

Roz. 22. 9.

ROZDZ. XX.

[1] A WIDźiałem Anyołá zstępuiącégo z niebá/ máiącego klucz przepáśći/ y łáńcuch wielki w rece swoiéy. [2] Y vchwyćił smoká wężá stárego/ który iest dyabeł y ßátan/ y związał go ná tysiąc lat. [3] Y wrzućił go w przepáść/ y zámknął/ y zápieczetował nád nim/ áby nie zwodźił dáléy narodów/ áżby sie wypełniły tysiąc lat: á potym ma być rozwiązan ná máły czás. [4] B Y widźiałem stolice: y vśiedli ná nich/ á dano im sąd/ y duße pośćinánych dla świádectwá Jesusowégo/ y dla słowá Bożégo: y którzy sie nie kłániáli bestiiéy/ áni obrázowi iéy/ y nie bráli céchy iéy ná czołá ábo ná rece swoie: y żyli/ y królowáli z Chrystusem tysiąc lat. [5] Inßy z vmárłych nie żyli/ áż sie skończyły tysiąc lat. To iest zmartwychwstánie pierwße. [6] Błogosłáwiony y święty który ma cześć w pierwßym zmartwychwstániu: nád tymi wtóra śmierć mocy nié ma: ále będą kápłany Bożymi y Chrystusowymi: y będą królowáć z nim tysiąc lat. [7] A ᵃ gdy sie skończą tysiąc lat/ C będźie rozwiązan ßátan z ćiemnice swoiéy/ * y wynidźie/ y będźie zwodźił narody które są ná czterech węgłách ziemie/ Gogá/ y Mágogá/ y zbierze ie ná walkę/ których liczbá iest iáko piasek morski. [8] Y wstąpili ná ßerokość ziemie/ y obtoczyli obóz świętych/ y miásto vmiłowáné. [9] Y zstąpił ogień od Bogá z niebá/ y pożárł ie: [10] á dyabeł który ie zwodźił/ wrzucon iest w ieźioro ogniá y śiárki/ gdźie y bestiia y fałßywy Prorok będą męczeni we dnie y w nocy ná wieki wieków. [11] D Y widźiałem stolicę wielką/ białą/ y śiedzącego ná niéy/ przed którégo obliczem vćiekłá ziemiá y niebo/ á mieysce im nie iest ználeźioné. [12] Y widźiałem vmárłé wielkié y máłé stoiącé przed oblicznośćią stolice/ á księgi są otworzoné: y drugą księgę otworzono/ która iest żywotá: y osądzono vmárłé z tego co nápisano było w onych księgách wedle vczynków ich. [13] Y dáło morze vmárłé którzy w nim byli/ y śmierć y piekło dáli vmárłé swé którzy w nich byli/ y sądzono káżdégo wedle vczynków iego. [14] A śmierć y piekło wrzucono w ieźioro ogniste. Tá iest śmierć wtóra. ᶻ Y który sie nie nálazł nápisány w księgách żywotá/ wrzucon iest w ieźioro ogniste.

Eze. 38. a 1. y 39. a 2.

* y wynidźie zwodźić. G.

ᶻ á iesli który G.

Tysiąc lat które. ver: 3. y 6.

[2] *Y związał go ná tysiąc lat*] Pan Christus przez zasługe męki swéy odiął moc ßátánowi ná tysiąc lat: to iest przez wßytek czás nowé° testámentu/ áż do przyśćia Antychristowégo: kiedy záśie ßátan będźie rozwiązány/ áby ludźie zwodźił: ále ná czás krotki/ to iest ná półczwártá látá/ przez które będźie Antychrist pánował.

Duße złych y dobrych gdźie są przed dniem sądnym.

[4] *Y duße pośćinánych*] To iest/ duße świetych męczenników Páná Christusowych/ którzy przez té tysiąc lat/ to iest/ przez wßytek czás zakonu Ewánielickiégo/ króluią w niebie z Christusem/ przed powßechnym ćiał zmartwychwstániem. A inßy którzy nie są z liczby wybránych/ nie żyią z Pánem Christusem pod tym czásem nowégo testámentu: ále vmárli są ták na duszy/ iáko y ná ćiele/ áż do dniá sądnégo. August: lib. 20. ciuit: D. cap: 9.

Gog y Mágog.

7 Gogá y Mágogá] Przez Gogá rozumiéy Antychristá / á przez Mágogá woysko iego z naśroższych ludzi y narodów / iáko z Turków y Tátárów zebráné. Bo Mágog naród Tátárski w pismie S. znáczy.

ROZDZ. XXI.

1 WIDziałem niebo nowé / y ziemie nową. [a]Abowiém piérwsze niebo / y piérwsza ziemiá przeszłá / á morzá iuż niémász.

[a] Isa. 65. c17. y 66. g 22. 2. Piot. 3. c13.

A

2 [a]A ia Jan widziałem świeté miásto Jeruzálem nowé zstępuiącé z niebá od Bogá / zgotowáné / iáko oblubienice vbráną mężowi swemu. 3 [a]Y słyszałem głos wielki [e]z stolice mówiący : Oto przybytek Boży z ludźmi / y będzie mieszkał z nimi. A oni będą ludem iego : á sam Bóg z nimi będzie [→]Bogiem ich. 4 [a]Y [b]otrze [→]Bóg wszelką łzę z oczu ich : á śmierci dáléy nie będzie / áni smętku / áni krzyku / áni boleśći wiecéy nie będzie / iż piérwszé rzeczy przeminęły. 5 [a]Y rzékł który siedźiał ná stolicy : [c]Oto nowé czynię wszytkie rzeczy.

[e] z niebá. G.

[→] G. [b] Isa. 25. c 8. wys. 7. d 17. [→] G.

B

[c] Isa. 43. c19. 2. kor. 5. d 17

Y rzékł mi : Nápisz / iż té słowá bárzo wierne są y prawdziwé. 6 [a]Y rzékł mi : [d]Stáło się. [d]Jam iest Alphá y Omégá : początek y koniec. Ja prágnącému dam dármo ze zrzódłá wody żywotá. 7 [a]Kto zwycięży / odziedziczy to / y będę iemu Bogiem / á on mi będzie synem. 8 [a]Lecz boiáźliwym / y niewiernym / y obmierzłym / y mężobóycóm / y porubnikóm / y czárownikom / y bálwochwálcóm / y wszytkim kłamcóm / część ich będzie w ieziorze gorąiącym ogniém y śiárką / co iest śmierć wtóra. 9 [a]Y przyszedł ieden z siedmi ányołów którzy mieli siedm czasz pełnych siedmią plag ostátecznych / y mówił ze mną / mówiąc : Chodź / á okażęć oblubienicę małżonę Báránkowę. 10 [a]Y zániozł mię w duchu ná górę wielką y wysoką : y okazał mi miásto świeté Jeruzálem zstępuiącé z niebá od Bogá / 11 [a]máiącé iásność Bożą. á świátłość iego podobną kámieniowi kosztownému iáko kámieniowi Jáspidowému / [e]iáko kryształ. 12 [a]A miáło mur wielki y wysoki / máiący bram dwánaśćie / á ná bramách dwánaśćie ányołów / y imioná nápisáné / które są imioná dwunaśćie pokolenia synów Jzráelskich. 13 [a]Od wschodu / bramy trzy : y od Północy / bramy trzy : y od Południá / bramy trzy : y od Zachodu / bramy trzy. 14 [a]A mur miástá miał fundámentów dwánaśćie : á ná nich dwánaśćie imion dwunaśćie Apostołów Báránkowych. 15 [a]A co mówił ze mną / miał miárę [e]trzćinianą złotą / áby mierzył miásto y bramy iego / y mur. 16 [a]A miásto czworograniste leży / á długość iego ták wielka iest / iáko y szerokość. 17 [a]Y mierzył miásto trzćiną złotą [e]ná dwánaśćie tyśięcy stáian : á długość y wysokość y szerokość iego równé są. 18 [a]Y mierzył mur iego sto czterdźieśći cztéry łokćie / miáry człowieczé y która iest ányołowá. 19 [a]A było budowánié muru iego [e]z kámieniá Jáspisu : á sámo miásto złoto czysté / podobné szkłu czystému. 20 [a]A fundámenty muru miástá / ozdobioné wszelákim kámieniem drogim. Piérwszy fundáment / Jáspis : wtóry / Száfir : trzeći / Kálcedon : czwarty / Smáragd : 21 [a]piąty / Sárdonyx : szósty / Sárdiusz : siódmy / Chrysolit : ósmy / Berillus : dźiewiąty / Topázyus : dźieśiąty / Chrysoprás : iedenasty / Jácynt : dwunasty / Amethyst. 22 [a]A dwánaśćie bram / są dwánaśćie pereł / káżda z osobná : á káżda bramá byłá z iednéy perły : á vlicá miástá złoto czysté / iáko szkło przezyzroczysté. 23 [a]A kośćiołá nie widziałem w nim. ábowiém Pan Bóg wszechmogący iest kośćiołem iego y Báránek. 24 [a][c]A miásto nie potrzebuie słońcá áni kśiężycá / áby świećiły w nim : ábowiém iásność Boża oświećiłá ie / á świécą iego iest Báránek. 25 [a]A Pogánie chodźić będą w świátłośći iego : á królowie źiemscy chwałę swoie y cześć do niego przyniosą. 26 [a][f]A bramy iego nie będą zámknioné we dnie. ábowiém tám nocy nie będźie. 27 [a]Y przyniosą do niego chwałę y cześć Pogánów. 28 [a]Nie wni

C

[e] stał em sie. G [d] wys. 1. b 8. Niż. 22. c 12.

D

[e] kryształowátému. G.

E

F

G

[e] trzćiny. 6. L. G.

[e] ná dwánaśćie stáian dwunaśćie tyśięcy. G.

[e] Jáspis. G.

[c] Isa. 60. d19

[f] Isa. 60. c11.

dźie do niego nic nie czystégo ábo czyniącégo obrzydłość y kłamstwo / iedno ktorzy są nápisáni w księgách żywotá Báránkowych.

Fundáment kośćielny P. Christus y Apostołowie. 1. kor. 3. 11. Ephe. 2. 20.

14 *Fundámentów dwánaśćie*] Nie iestći Jan S. Pawłowi przećiwny / że dwánaśćie Apostołów czyni dwánaśćie fundámentów kośćiołá Bożégo / á Páwel powiáda iż niemász inszégo fundámentu oprocz Christá Páná. Bo tám Páwel o przednieyszym fundámenćie mowi: lecz ná drugim mieyscu tenże Páwel / táko y tu Jan S. o wtorych fundámenćiech ná Christusie záłożonych rozumieią.

18 *Złoto czysté*] Stan świetych w niebie táko ś. Grzegorz pisze / przyrownány iest złotu / perłóm / y drogim kámieniom / kryształowi / szkłu / y rzeczom podobnym: dla czystośći / szczérośći / iásnośći y przezroczystośći ćiał vwielbionych. Kiedy iednégo człowieká ćiáło / myśli y sumnienie ták otworzyste bedźie drugiému / iáko ná tym świećie przez kryształ ábo szkło rzeczy widźimy. Lib. 18. Moral. cap. 2.

ROZDZ. XXII.

1 A Y Ukázał mi rzekę *wody żywotá / iásną iáko kryształ / wychodzącą z stolice Bożéy y Báránkowéy. 2 W pośrzód vlice iego / y z obu stron rzeki drzewo żywotá / rodzące owocow dwánaśćie / ná káżdy miesiąc podáwáiąc owoc swóy / á liśćie drzewá ku zdrowiu Pogánów. 3 Y nie bedźie *wiecéy żadne przeklectwo: ále stolicá Boża y Báránkowa w nim bedą / á słudzy iego służyć mu bedą. 4 Y oglądáią oblicze iego: á imie iego ná ich czołách. 5 Y [a] nocy wiecéy *nie bedźie: á nie trzebá im bedźie świátłośći świéce / áni świátłośći słoneczney: bo ie Pan Bóg oświécáć bedźie / y królowáć bedą ná wieki wieków. 6 B Y rzekł mi: Te słowá bárzo wierne są y prawdźiwe. A Pan Bóg duchów Prorockich posłał ányołá swego áby okazał sługom swym co sie ma sstáć w rychle. 7 A oto przychodze rychło. Błogosłáwiony ktory záchowywa słowá proroctwá kśiąg tych. 8 A ia Jan ktorym słyszał / y widźiał to. A [b] gdym słyszał y widźiał / vpádłem ábym sie pokłonił przed nogámi ányołá ktory mi to pokázowáł. 9 Y rzekł mi: Pátrz żebyś nie czynił / bom iest spółsługá twoy / y bráćiey twey Proroków / y tych co chowáią słowá proroctwá kśiąg tych. Bogu sie kłániay. 10 C Y rzekł mi: Nie pieczetuy słów proroctwá kśiąg tych. ábowiem czás blisko iest. 11 Kto szkodźi / niech iescze szkodźi: á kto iest w plugástwie / niech iescze plugáwieie: á kto spráwiedliwy iest / niech iescze "bedźie vspráwiedliwion: á świety / niech iescze bedźie poświecon. 12 Oto przychodze rychło / á zapłátá moiá zemną iest / ábym oddał káżdému wedlug vczynków iego. 13 [c] Jam iest Alphá y Ómégá / pierwszy y ostátni / początek y koniec. 14 Błogosłáwieni ktorzy "omywáią száty swoie we krwi báránkowey / áby władza ich byłá nád drzewem żywotá / á żeby weszli przez bramy do miástá. 15 Ná dworze psi y czárownicy / y niewstydliwi / y mężoboyce / y bałwochwálce / y káżdy ktory miłuie / y ktory czyni kłamstwo. 16 D Ja JESUS posłałem ányołá mego / áby to wam świádczył w kośćielech. Jam iest korzeń y naród Dawidów / gwiazdá iásna y zaránna. 17 A duch y oblubienicá mowią: Przydź. A kto słyszy / niech mowi: Przydź. A kto prágnie / niech przydźie: á [d] kto chce / niech bierze wode żywotá dármo. 18 Abowiem oświadczam sie káżdému słucháiącému słów proroctwá kśiąg tych: Jesliby kto przyłożył do tego: przyłoży Bóg nań "plagi opisáne w tych kśiegách. 19 A iesliby kto viął z słów kśiąg proroctwá tego / odeymie Bóg cześć iego z kśiąg żywotá / y z miástá świetégo / y z tych ktore są nápisáne w tych kśiegách. 20 Mowi ktory świádectwo dáie o tym: Zaiste przyde rychło: Amen*. Przydź Pánie Jesu. 21 Łáská Páná nászégo Jesusá Chrystusá z wámi wszytkimi. Amen.

*czysty. G.
*tám. G.
[a] Isa. 60. d. 20 *tám G.
[b] wys. 19. b 10.
"czyni spráwiedliwość. G.
[c] Isa. 41. b 4. y 44. a 6. wys. 1. b 8. y 21. b 6.
"záchowywáią przykazánie iego. G.
[d] Isa. 55. a 1.
"siedmi plag opisánych G.
*Zaiste. G.

Nie sámemu Bogu kłániáć sie mamy.

9 *Bogu sie kłániay*] Nie rzeczono: Pánu Bogu twemu sámému bedźiesz sie kłániał: iáko rzeczono: A iemu sámému bedźiesz służyt: co po Grécku iest λατρεύσεις. Bo tákowa służbá nikomu innemu iedno sámému Bogu iest powinna. Prze co potepiamy bałwochwálce: to iest, te ktorzy táka służbe bałwánóm wyrządzáia ktora iest Bogu własna.

Zakonnicy nalepſzy y nagorſzy.

A tym ſie nikt niechay nie poruſza / iż tu Anyół zákázuie człowiekowi klániáć ſie przed ſobą / y roſkázuie áby ſie ráczey Bogu kłániał. Bo ſie tákim Anyół był pokazał / że mógł być zá Bogá chwalon. Y przetoż trzebá było napomnieć tego który ſie mu kłániał. Auguſt: ſuper Gene: quæſt: 61.

11 A kto ieſt w plugáſtwie niech ieſzcze plugáwieie] Poproſtu wyznawam to łáſkam wáſzym (Auguſtyn S. mówi) odkądem Bogu ſłużyć począł / iákom trudno doznał ludźi lepſzych nád té którzy w klaſztorách ſstáli ſie dobrymi: tákem nie doznał gorſzych nád té / którzy w klaſztorách vpádli. Ták iż mniemam że ktemu ono w Obiáwieniu nápiſano: Sprawiedliwy niech ſie ſpráwiedliwſzym ſstánie / á śmierdzący niech tym więcey śmierdźi. Auguſt: epiſt: 137. ad plebem Hipponenſem.

Przydáwáć do piſmá iáko ſie nie godźi.

18 Ieśliby kto przyłożył do tego] Nie zákázuie Jan S. témi słowy / żeby nikt żadnych innych kśiąg świętych oprócz tych nie piſał / ábo niczego inſzego oprócz tego co w nich ieſt nie vczył: (iáko ſektarze nieumieiętnie té słowá przećiw trádiciam ábo vſtáwam kośćielnym przywodzą) ále żeby tych kśiąg iego nikt nie pſował przydawániém ábo vymowániém czego: ále ie ták w cále záchował / iáko ſą od niego nápiſáne. Bo ináczey / byłby Jan święty ſam ſobie przećiwny / który po tych kśięgách Ewánielią piſał.

KONIEC KSIĄG Stárégo y Nowégo Teſtámentu.

REIESTR
Rzeczy przednieyszych y potrzebnieyszych, które sie w Bibliiéy y w Annotáciách zámykáią.

Pierwsza liczbá Rozdział / á wtora / y trzecia kiedy sye tráfi / wirsz y Annotácyą przy nim pokázuie.

Achan

Anná.

Annas.

Antichrist.

Antyochia.

Apollo.

Apostól.

Archelaus.

Aristárchus.

Artáxerxes.

Assuerus.

Assur.

Athália.

Atheny.

Azya.

Báál.

Bábilonia.

Bábilonska niewola.

Báláám.

Báłwan.

Celnicy.

CEPHAS, pátrz Piotr.

Ceremonię

Cherubim.

Chléb.

Chorobá.

CHRISTVS.

Christusem wedlug obietnice miał bydź sam Bóg Izráelski.

miał

Christus iest onym Bogiem Izráelskim który sie obiecował przysdz.

Christus iest stworzyciél.

Christus Syn Bozy.

Christus przedwieczny Syn Bozy.

Christus Syn Bozy iednéy istnosci z Oycem y iemu we wszem równy.

10 30 y 149 10.

Bo ma spólną istność y náture z Oycem / Jan 16 15.

Przeto sie czynił Bogu równym / Jan 5 18.

W nim mieszka zupełność Bostwá ćieleśnie / Kol: 2 9

A iest Bogu Oycu równym / Phil: 2 6 Jan 16 15.

Acz iest mnieyszy zstrony człowieczeństwá / Jan 14 28 Mátth: 27 46 A ták Oycu będźie poddánym / 1 Kor: 15 28

Christusowá Mądrosc.

W nim są wszytkié skárby mądrośći y vmieietnośći zákryté / Kol: 2 3

Wiedźiał wszytko / Mátt: 20 2 Jan 16 30 y 21 17 Már: 2 8 Obiá: 2 23

Jáko niewiedźiał o dniu sądnym / Már: 13 31

Jáko sie pomnażał w mądrośći / Luk: 2 52

Christusowá chwalá.

Chwalą go Anyołowie / Zyd: 1 6 Jan 12 41 Obiá. 4 8

Klánia mu sie wszelkié koláno / Rzym: 14 11 Phil. 2 10

Christusá wzywáć mamy / Jan 14 14 Dźie: 9 14

A Szczepan go wzywał / Dźie: 7 59

A Páwel / 2 Kor: 12 8

A Jan S. Obiá: 22 20

Chwały Christusowé / Psal: 44 3

Christus Bóg y człowiek prawdziwy.

Iż będąc Bogiem stał sie ćiałem / Jan 1.14

Będąc tu w ćiele był záraz y w niebie według Bostwá / Jan: 3. 13. y 9.

Był Synem Bożym y synem człowieczym / Jan 9. 35.

Będąc Bogiem / krew y dusze miał / Dźie: 20.28. 1. Jan 3. 16.

Według ćiáłá vrodźił sie z Oyców y był Bogiem nád wszytkimi / Rzym: 9. 5.

Jest nasieniem Abráhámowym á przećie był przed Abráhámem / Jan 8. 58. Gen: 23. 18.

Jest plodem Dawidowym / y Jehowá / Jere: 23. 6. y 33. 16.

Pátrz Christus Bogiem Izráelskim.

Christusowé národzenié.

Poczęty z Duchá S. Mátt: 1. 20. Luk: 1. 35.

Národźił sie z Pánny / Isái: 7. 14. Máth: 1. 25. Luk: 1. 31. y 2. 6. 7. 11. Gal. 4. 4.

W mieśćie Betlehemie / Mát: 2. 1. Luk: 2. 6. Jan 42.

Rok národzenia iego / Luk: 2. 1.

Od początku świátá / List 61.

Pożytki wćielenia Christusowégo / Psal: 84 11

Christusów rodzay.

Christus z domu Dawidowégo pokolenia Judá / Máth: 1. 16

Rodzay Christus czemu ráczéy przez linią Jozephá niż Máryiéy wilicza / Mát: 1 16

Pokolenié Judá królowáło áż do przyśćia Páná Christusowégo / Gen: 49 10

Christus bez grzéchu.

O tym masz Jan 8 46 2 Kor: 5 21 1 Piotr: 2 22 1 Jan 3 5 Zyd: 4 15 y 7 26

Christus iest Odkupićielem nászym.

O tym ná wielu mieyscách á osobliwie Rzym: 3 23 24 25 Rzym: 5 17 18 19 1 Kor. 6 20 Tit. 2 14 Zyd. 9 12 1 Piotr. 1 18 Isái. 49 26

Krwią swoią omył nas y dał sámego siebie zá nas / Obiá: 1 5 Ephes. 5 25 1 Jan 2 2 y 4 10 Ephes 2 13 14 Colos 1 13 14 y 2 14

Nie tylko zá grzéchy ále y zá karánié grzéchu ćierpiał y dosyć vczynił / Isái: 53 4 5 Psal 68 51 Piotr: 2 24 Rzym: 8 32.

Christus nász Posrzednik.

Jednacz y przyczyńcá / Jan 10 7 y 14 6 Dźie: 4 12 Rzym: 3 25 y 5 2 y 8 34 Gál: 3 20. Eph: 2 14.17. Kol: 1. 20. 1 Tim: 2. 5. Zyd: 7 24 y 8 6 y 9 15 y 12 24 1 Jan 2 1 y 4 10.

Dla czego po śmierći zstąpił do piekłá / Dźie: 2 27 31 Luk: 16 22

Christus wstąpił ná niebiosá.

Wszákże iest w niebie y w S. Sákrámenćie / Dźie: 3 21.

Jest ná niebie záraz y ná ziemi / Dźie: 9 4

W inszym kształćie iest w Sákrámenćie / Már: 16 12

Christusá tám ábo sám vkázuiącym wierzyć nie mamy. Mátth: 24 23 Már: 13 21 Luk: 17 13

Chrzescianin.

Od Chrystusá od krzyzmá y od krzyżá názwány / Dźie: 11 26 y chrześćiánin mówić mamy / á nie chrystiánin.

Chrześćiiánie świętymi názwáni / Dźie: 9 32 Rzym: 1 7 y 12 13 y ták często w liśćiech Apostolskich.

Chrześćiiánin winien wyznáwáć Chrystusá Luk. 12 8

A ták żyć iáko żył Chrystus / 1 Jan 1 7 y 2 6

Znák práwégo chrześćiiániná / 2 Jan 6

Fałszywi chrześćiiánie / Tit: 1. 16. Ják. 2 19

Chlubá.

Chwalá.

Ciálo Chrystusowé.

Ciálo człowiecze.

Ciemnosci.

Ciérpliwosc.

Grzéch.

Grzechow odpuſczenie

Gwiazdá

H.

Heretyk

10

Káplani.

Káplánstwo.

Karánié y kárnosc.

Kátholicy.

Kazánié.

Koscielné vstáwy.

Król.

Królestwo Christusowé.

Królestwo Bozé.

Królestwo Niebieskié.

Kréw.

Krzest.

Krzyz S.

Krzyzá S.

Krzyz.

Chrzysmo.

Krzywdá.

Księgi.

L.

Lában.

Lákomstwo.

Msza

N.

Nabozenstwo

Naczynie

Nádzieiá

Národzenié

Náuczyciél

Obmowiská.

Obrázy

Obrzezánie

Oczyſcienié.

Odrodzenié

Odnowienié

Odpuſty

Ofiárá

Ogién.

Oko

Oltarz

Piérworodny

Piſmo S.

Pocieſzyciél

Pogánin.

Záraz

1 Kor: 16. 1 pátrz Skłády. Bóg vbogié obrał ná tym świecie / áby ie bogátymi w wierze vczynił / Ják: 2 5.

Vboga wdowá więcéy włożyłá do skárbu kościelnégo / niżli bogacze kłádli / Már: 12. 42. Luk: 21. 3.

Vcieczka

W prześládowániu wiernym pozwolona. Mátth: 10. 23. Páweł vćiekał áby nie był vkámionowány / Dźie: 14. 6.

Vcisk.

Błogosłáwieni ktorzy prześládowánie ćierpią / Mátth: 5. 10 pátrz Prześládowánie. Przez wiele vćisków trzebá nam wniść do króleſtwá niebieskiego. Dźie: 14. 22. Vćiski nas nie máią oddáláć od miłości Bożey. Rzym: 8. 35. W ktorych sie owszem chlubić mamy. Rzym: 5. 3. Y mieć to zá nawiętszé wesele / kiedy w rozmáité vćiski wpádniemy Ják: 1. 2. W vćisku mamy bydź ćierpliwi / Rzym 12. 12. Krotkié y málé vćiski doczesné / wielką nam chwałę iednáią w niebie. 2 Kor 4. 17. Vćiski ćierpieć iest dar Boży. Phil: 1. 29. Poćiechá w vćiskách. Jan 14. 1. Zyd: 12. 1. pátrz Krzyż.

Vczen

Nie iest więtszy nád mistrzá swego. Mátt: 10. 20. Po czym poznáć vcznie Chrystusowé. Jan 13 35.

Vczynki

Dobré troiákié. Mátt. 6. 2. 5. 16. Vczynki dobré są nam zálecone. Mátth: 5. 17 y 7. 21 y 11. 7 y 19. 17. Rzym 12. 1. Gál: 6. 10. Kol: 1. 10. 2 Piotr. 1. 10 Ják: 2. 14. Obiáw: 14. 13.

Vczynki dobre są Bogu wdźięczné y zapłátę zásługuią. Mátth: 5. 11. y 10. 42 y 16. 27. y 25. 34. Vczynki dobre iáko Bogu miłé. Rzym: 12. 1. Są płatné y zbáwienné. Rzym: 2. 6. Do zbáwienia potrzebné. Mátth: 19. 17. Eph: 2. 10. Są przyczyną zbáwienia. Gál: 6. 9 Zapłátę zásługuią. Zyd: 6. 10 Máią zapłátę v Bogá. Már: 9. 41 Zásługuią niebo. 2 Tym: 4. 8. 2 Kor: 5. 10 Zkąd máią zasługę v Bogá. Jan 3. 21 Skárby dobrych vczynkow w niebie Mátth: 6. 20.

Vczynki dobre choć nie roskazáné. Mátt: 28. 1 Már: 16. 1 Dobré vczynki są nakłády ná kośćioły. Már: 14 6. Vczynki dobré nie powinné / tym są Bogu wdźięcznieysze. Luk 10. 35.

Vczynki dobré przedechrztem ácz nie są doskonáłé / ále przećie dobré. Dźie 10. 2. 4. Vczynki dobre Apostołowie zálecáią przećiw sáméy wierze. list 1322. Nie sámowierńicy / ále dobrze czyniący v Páná Bogá wszytko otrzymáią. 1 Jan 3 22.

Vczynki bez wiáry y łáski nie ważné. Rzym: 3. 20. Jákié vczynki Páweł wyłącza od vspráwiedliwienia. Rzym 3. 28. Vczynki Abráhámowé vprzedzáiącé wiárę. Rzy: 4. 1. Vczynki iákié nie vspráwiedliwiáią. Gál: 2. 16 y 3. 2. 12 Vczynki dobre do wybránia pomocne. 2 Piotr 1 10. Vczynki dobré mogą y máią być iáwnie czynioné. Mátth: 6. 5. Nie vczynki dobre / ále prózną chwałę Pan strofuie. Mátth: 23. 14 Vczynek káżdy dobry Pan Bóg w nas záczyna y dokonywa. Phil: 1. 6. Vczynkow dobrych nie czyniący / będźie wyćięty y w ogień wrzucony. Mátth: 3. 10. y 7. 19 Jan 15. 6.

Vczynki miłosierné / Mát: 25. 35. pátrz Vspráwiedliwienié / Zapłátá y Zasługá.

Vkrzyzowánié.

Z Christusem stáry nász człowiek ma bydź vkrzyżowan / Rzym: 6. 6. Ktorzy są Christusowi / ći krzyżuią ćiáłá swé z ich namietnośćiámi y pożądliwośćiámi / Gál: 5. 24 Páwłowi świát vkrzyżowan / y Páweł świátu. Gál: 6 14. Ktorzy znowu Christusá krzyżuią / Zyd: 6. 6. pátrz Krzyż.

Vmárly.

Trzéy vmárli od Páná wskrzeszeni / co známionuią / Már 5. 41. Vmieráiący w Pánu / Obiá: 14. 13.

Vmárłych płákáć ile sie godźi / Mát: 9. 23. Dźie 8. 2. y 9. 39. 1. Thes: 4. 13.

Vmárłych ćiał omywánié / Dźie: 9. 37.

Vmárłych pogrzeby / Mát: 14. 12 y 27. 58. Dźie 8. 2. Modlić sie zá vmárłé każe / Jan S. 1. Jan 5. 16.

Modlitwy zá vmárłé / 2. Mách: 12. 43.

Jáłmużny / Tob: 4. 18.

Vmárli doczesnych rzeczy nie mogą vżywáć / Eccl: 9. 5.

Po śmierći nie możem nic zásłużyć / támże.

Po śmierći nie możem sie odmienić / Eccl: 11. 3.

Vnia

Christusá z kośćiołem / 1. Kor: 12. 12.

Vrząd.

Rożność vrzędu świetckiego od duchownégo / Mát: 22. 21. Vrząd świetcki nie ma sie wdáwáć w duchowné spráwy / Támże

pomoże

KONIEC REIESTRV.

Chwałá niech będzie Bogu w Tróycy iedynemu, Oycu, y Synowi, y Duchowi świętému.

OMYŁKI SZKODLIWSZE TAK POPRAWISZ.

GEn. 1. ver: 26. Nád wßelkimi płazy / czytay/ Nád wßelkim płazem.

Gen: 2. ver: 2. Dokonał dźiéło ſwoie/ czytay/ dźiéłá ſwego / ver: 6. wyniknał / czytay wynikał/ ver: 16. iedzoné/ czytay/ iedzioné. ver 22. Y vczynił/ czytay/ Vczynił tedy.

Gen: 11. ver: 3. wypáłmyia / czytay / wypalmy ie.

Gen: 14. ver: 18. Ali Melchiſedech / czytay / Ale.

Gen: 19. ver: 6. zá ſoba y rzékł / czytay / zá ſoba rzékł.

Gen: 21. ver: 13. áni potomnym áni pokoleniu/ czytay/ y potomnym moim / y pokoleniu memu.

Gen: 24. ver: 8. kilko ſyna/ czytay/ tylko.

Gen: 27. ver: 45. oſtradáć /czytay / poſtradáć.

Gen: 29. ver: 33. vſłyßał Pan mna pogárdzona / czytay / żem pogárdzona.

Gen: 31. ver: 39. námnieś tego ścigał / czytay/ námnieś ścigał.

Gen: 39. ver: 19. To gdy vſłyßawßy/ wymáß gdy.

Exo: 34. zákwáßone było / czytay / zákwáßona byłá.

Exo: 14. ver: 25. pograżeni w głebia / czytay / pograżeni ſa w głebia.

Ver: 31. y Moyzéßowi ſtudze/ czytay/ y Moyzéßowi ſtudze iego.

Exo: 15. ver: 21. zrzućił w worze/ czytay / w morze/ ver: 25. Drzewo/ czytay / drewno.

Exo: 29. ver: 2. krople/ czytay/ kreple.

Exo. 30. ver: 23. dwie śćie y pietnaśćie / czytay / y piećdźieśiat.

Exo: 32. ver: 3. przynoßac Zaußnice/czytay/ Naußnice.

Exo: 36. ver: 1. Dać Pan madrośći / czytay / madrość.

Leuit: 6. ver: 2. Wzgárdźiwßy Pánu/ czytay/Páná.

Ver: 21. W panewce záczynion/czytay/záczyniona.

Leuit: 16. 2. Która ieſt nákryta / czytay / Która.

Ver: 11. To rzadzenié / czytay / To rzadnie.

Leuit: 19. ver: 3. Mießkał w źiemie/ czytay/ w źiemi.

Támże / wáßéy ßéy /zmáß/ ßéy.

Leu: 20: ver: 24. Od niemych narodów / czytay / Od innych.

Num: 15. ver: 16. Y wywiosßy/czytay/ wywiodßy.

Num: 16. C. 10. Synów Lewi / czytay / Synóm Lewi.

Deut: 3. ver: 24. Y przyrownáć / czytay / Przyrownány bydź.

Ver: 25. Przíyde tedy / czytay / Przeyde.

Deut: 4. ver: 19. Aby ſnać / czytay / Abyś.

Deut: 23. ver: 12. Gdźie bedźie wychodźił / czytay bedźieß.

Deut: 28. ver: 57. Y czepká / áliás / Miaſtká.

Deut: 29. ver: 1. Z nim ſtánowił/ czytay/ Z nimi.

Deut: 30. ver: 14. Abyś ii czynił/ czytay/ Abyś ia.

Joſ: 1. ver: 5. Sprzewić / czytay/ Sprzećiwić.

Joſ. 5. ver: 7. W nieodrzeſku / czytay/ w odrzeſku.

Sedź: 9. ver: 2. Synowie Izráelowi / czytay/ Jerobáálowi.

1. Król: 2. ver: 14. Y wypuſcza / czytay / wypuſczał.

1. Król: 19: ver: 13. Przykryłá ii/ czytay / ia.

Támże/ Y położyłá ii / czytay / ie.

2. Król: 7. ver: 19. Práwo Adámewé/ czytay / Adámowé.

2. Król 20. ver: 14. Do Abela / czytay/ do Abele. ver: 15. w Abelu / czytay / w Abeli / ver: 18. Niech ſie pytáia w Abelá / czytay w Abeli.

3. Król: 18. ver: 3. Acháb Achiaßá / czytay/ Abdiaßá/ ver: 18. A poßliśie zá Báálim / czytay/ poßliśćie.

ver: 20. Ná górze Kármeli/ czytay / Kormelá ábo Kármelu.

Ver: 22. Báálámowych / czytay / Báálowych.

4. Król: 8. ver: 10. Smierćia vmrzeß /czytay /vmrze.

4. Król: 12. ver: 5. Niechay ie bierа/ czytay/ biorа.

1. Pár: 1. W Annotáciách / Té księgi Zydowie / czytay/ Grékowie.

1. Pár: 21. ver: 10. Y vczynić/ czytay/ vczynieć.

2. Pár: 4. ver: 2. Wßytko ze złotá ſczérego ſa ſpráwioné/ czytay/ ieſt ſprawiono.

2. Pár: 12. ver: 3. á ludźi nie było liczby / czytay / ludu.

2. Pár: 14. ver: 8. Noßacych tarcz / czytay/ tarcze.

2. Pár: 24. ver: 9. Y obwołano Judá / czytay / w Judá.

2. Pár: 32. ver: 28. Y obozy dla bydłá/czytay/obozy.
35. ver: 7. Trzéy tyśiace/ czytay / Trzy tyśiace.

2. Esdr: 13. ver: 28 Sánábállát Korończyká / czytay / Korończyk.

Judith: 1. ver: 7. Króſtwo / czytay/ Króleſtwo.
5. ver: 15. Zywność z niebá / czytay/ żywnośći.
11. ver: 7. Y to widza / czytay / wiedza.

Job: 5. ver: 21. Oblicza iezyká / czytay / od bicza.

Eſther: 16. ver: 21. Smutku / y żáłość / czytay / y żáłośći.

Job: 12. ver: 21. Tych którzy / czytay / tym.
21. ver: 29. Zopytayćie kokoßkolwiek / czytay/ kogożkolwiek.

26. ver: 2. Czyimżeśćie / czytay / czyimżeś / ver: 14. Pátrzyć ná grób / czytay / ná grom.

28. ver: 4. Strumen/ czytay/ ſtrumień/ 33. ver: 20. Y dußa iego/ czytay / y dußy iego.

37. ver: 13. naleśćié / czytay / naleźć ie. ver: 23. godnégo naleźć/ czytay/ godnie go.

41. ver: 18. poczytáć bowiém bedźie zá żelázo źie plewy/ czytay / żelázo zá plewy.

Pſál: 10. ver: 15. beda ßukáć grzéchy/ czytay grzéchu.

24. ver: 21. y práwi przyſtáli/ czytay / przyſtáli.

29. ver: 13. á nieżáłował/czytay á nie żáłowałbym

37. ver: 4. grzéchów mioch/ czytay moich.
ver: 26. poſpowáły/ czytay/ popſowáły.

68. ver: 3. y dnia niémáß/ czytay/ dná.

71. ver: 16. y nozkwitnieſie/ czytáy/ rozkwitna.

77. ver: 55. rozdźielił im ßnurem/ czytay/ rozdźieli im źiemie ßnurem.

93. ver. 16. przećiw czyniacymi/ czytay/ czyniacym.

94. ver: 7. y owcámi neki / czytay / reki iego.

107. ver: 14. Bogu vczynimy/czytay/ w Bogu.

131. ver: 5. Ná ſkronie moiéy/ czytay/ moie.

138. ver: 5. Oto Pámie/ czytay/ Pánie.
Przyp: 3. ver: 18. Drzewem żywot/ czytay/ Zywotá.

Inßé omyłki ieſliby które były / báczny Czytelnik łácno ſobie popráwić może.

Reieſtr kart wſzytkich według obiecádłá.

* ** *** A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sss Ttt Vvv Xxx Yyy Zzz Aaaa Bbbb Cccc Dddd Eeee Ffff Gggg Hhhh Iiii Kkkk Llll Mmmm Nnnn Oooo Pppp Qqqq Rrrr Ssss Tttt Vvvv Xxxx Yyyy Zzzz Aaaaa Bbbbb Ccccc Ddddd Eeeee Fffff Ggggg Hhhhh Iiiii Kkkkk Lllll Mmmmm Nnnnn Ooooo Ppppp Qqqqq Rrrrr Sssss Ttttt Vvvvv Xxxxx Yyyyy Zzzzz a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t v x y z aa bb cc dd ee ff gg hh. Wßytkie ſą trierny/ oprócz piątego Zzzzz y máłego obiecádłá ßóſtego y śiodmego które ſą duerny.

+

Nobilis Albertus Jeziorkowski in vtraqꝫ Sokolowo iori et novi necnon Wypadij et Chroscicle haeres et legitimus possessor, hunc librū Bibliorū octo flore[nis] emptū, Eccl[esi]ae Penciczen[si] legat, dat donatqꝫ perpetuis temporibꝫ, necnon vener[abili] plebano, Comendario, necnon ... et P[re]sbyteris omnibꝫ circa eandē Eccl[es]iaz Pancicjen[sem] degentibꝫ, utendū, petitqꝫ pro se et suis, ab ijsdem Sacerdotib. ad d[omi]nus Deū devote et assidue orari. Oretur datorē oiū bonorū pro eo. Anno Restitutionis salutis humanę 1604. Matth. C.

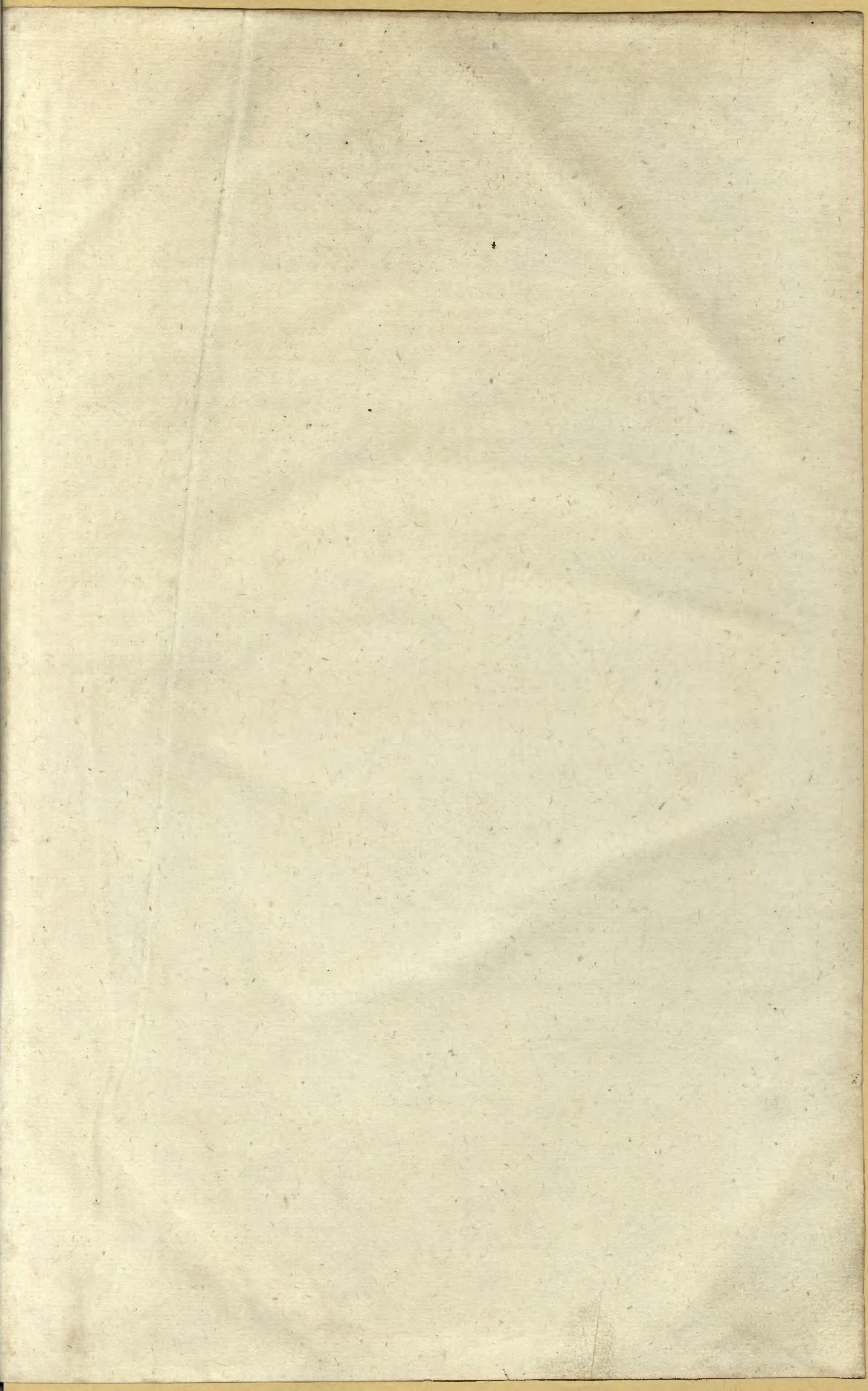

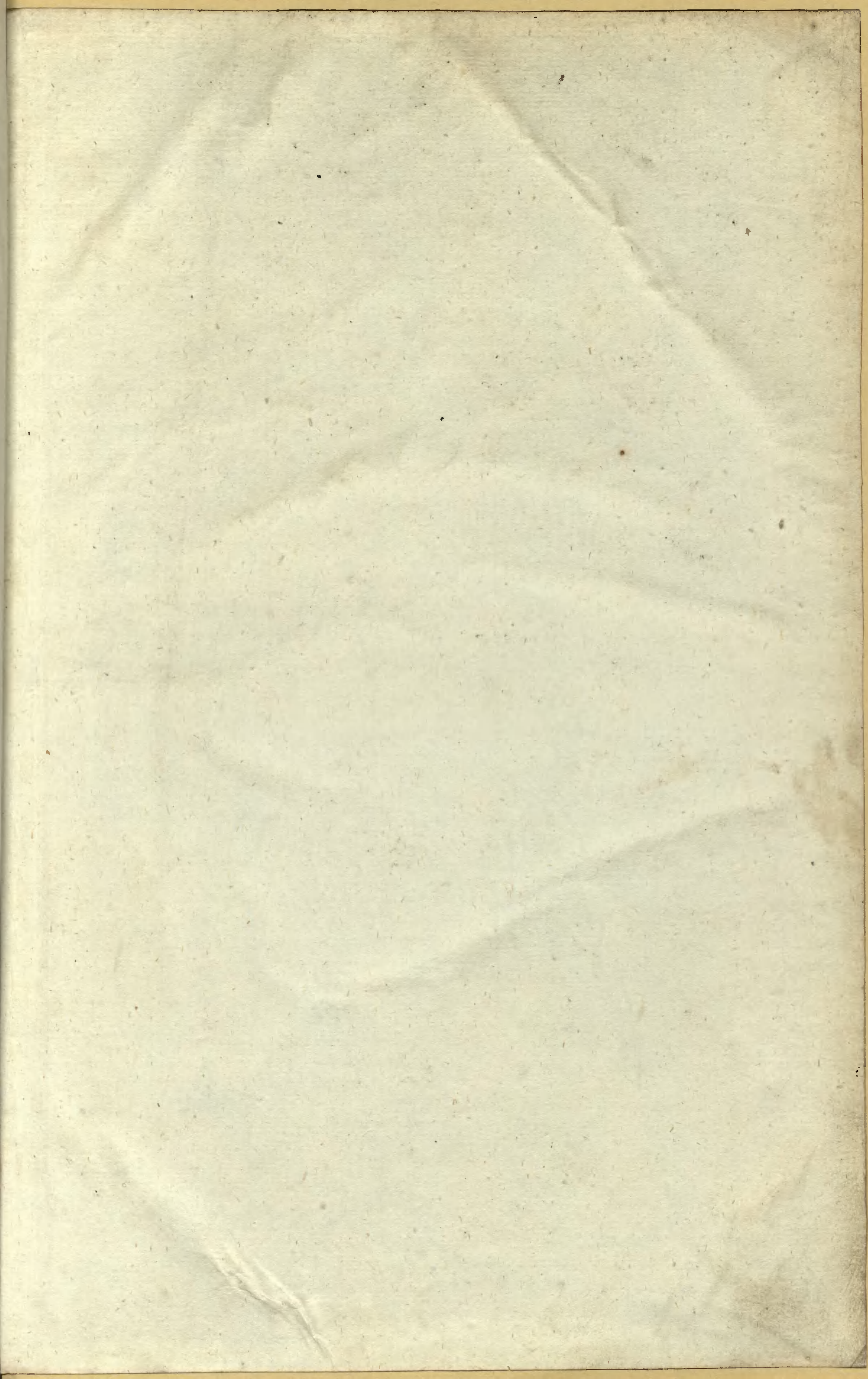
W KRAKOWIE
W DRVKARNI ŁAZARZOWEY,
ROKV PANSKIEGO,
M. D. XC IX.

28

BIBLIA